משנה תורה

הוא

היד החזקה

להנשר הגדול רבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם השגות הראב"ד זצ"ל, ופירוש הרב המגיד משנה, הכסף משנה להגאון מרן יוסף קארו זצ"ל מגדל עז, לרבינו שם טוב ב"ר אברהם בן גאון הספרדי, הגהות מיימונית [עם תוספות מדפוס וויניציה ש"י שי"א], [עם הוספות הרב הגאון מהר"ם פאדוו"ה זצ"ל], גם תשובות מיימוניות, ופירושי הרב רבינו עובדיה והרב הגאון מהר"ל בן חביב על הלכות קדוש החודש, עם כל הצורות השייכות להם ולהלכות שבת וסוכה. גם הלחם משנה להגאון ר' אברהם די בוטן זצ"ל, ומשנה למלך להגאון ר' יהודא רוזאנים זצ"ל.

ונלוה לו ספר הקובץ חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' נחום טריביטש זצ"ל.

עם שלשים וארבע הוספות כאשר נדפסו בדפוסי ווארשא־ווילנא

א) פירוש המגיד משנה על הלכות שחיטה. אשר היה טמון בכתב יד ולא נדפס מעולם. נדפס על מקומו בפנים הספר.
ב) פירוש הרדב"ז על ספר קדושה. הפלאה. זרעים. שופטים. ממלא מקום המגיד משנה שלא נמצא על הספרים האלה. נדפס גם כן על מקומו בפנים הספר.
ג) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים.
ד) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל מחנה אפרים.
ה) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג ר' ישעיה פיק זצ"ל.
ו) ביאורים על הלכות בית הבחירה מהרה"ג ר' יעקב עמדין זצ"ל.
ז) השמטות מתוספות הגהמי"י, מדפוס וויניציאה. שנת ש"י. שי"א.
ח) חדושים מהרה"ג מהר"ם פאדווה זצ"ל.
ט) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם זצ"ל אבד"ק פ"ם דמיין.
י) חדושים ומקורים מהרה"ג מו"ר זלמן זצ"ל מווילנא אחי הגה"ג מוהר"ח זצ"ל מוולאזין.
יא) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' צבי הירש חיות זצ"ל.
יב) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' יוסף זצ"ל בעל ספר מנחת חנוך.
יג) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם משכיל לאיתן זצ"ל.
יד) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' שמואל שטראשון זצ"ל.
טו) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא.
טז) חדושים ומקורים מאת הרב הגאון ר"ש ארינשטיין זצ"ל אבד"ק אוירקאוו.
יז) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' משה נחום זצ"ל אבד"ק קאמינקא.
יח) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא.
יט) באור בפרק י"ז. מקדיש החודש מהרה"ג התוכן ר' רפאל מק"ק הנובר זצ"ל.
כ) ע"ד כתיבת שירת הים ושירת האזינו. מס' שתי ידות להר"ג ר"מ די לונזאנו זצ"ל.
כא) חידושי רבינו הגאון ר' אליהו זצ"ל מווילנא (הגר"א).
כב) טורי אבן. חדושים וביאורים מאת הרה"ג החסיד ר' אלעזר רוקח זצ"ל. (ובתוכם הגהות וציונים ומ"מ מנכדו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל דומ"ץ בק"ק ווילנא).
כג) כתר תורה חידושים והגהות מאת הרה"ג ר' לוי הקדוש זצ"ל אבד"ק קאדני. ונוספו עליהם ציונים ומ"מ מנינו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל.
כד) בנין שלמה, באורים וחידושים מהרה"ג ר' שלמה קלוגר זצ"ל מבראד.
כה) יד דוד. הערות וציונים מהרה"ג ר' דוד לוריא זצ"ל.
כו) נמוקי הגרי"ב, מהרב ר' יהודה בכרך זצ"ל אבד"ק סיני.
כז) בן אריה, חידושים. הערות וציונים. ומ"מ. מהרה"ג ר' זאב בן אריה זצ"ל אבד"ק טעלז. בעהמ"ח הגהות בן אריה על כל הש"ס (ובתוכם הערות וציונים מאת נכדו הרה"ג ר' אריה ליב זצ"ל).
כח) באר אברהם, הערות וציונים מהרה"ג ר' אברהם שמעון טרויב זצ"ל אבד"ק קידאן.
כט) מעשה ר"ב, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. גם הוספות ע"י אחיו. הרה"ג ר' שלמה הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. ובתוכם גם הערות ממוהר"ש הנ"ל.
ל) נמוקי מהרא"י, מהרה"ג ר' יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא.
לא) חשק שלמה, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל מ"ץ דווילנא.
לב) בני בנימין, הערות וציונים מהרה"ג ר' אלי' דוד ראבינאוויץ זצ"ל. אבד"ק מירא. (ובסוף ימיו נמנה לרב ראשי בירושלם ת"ו) ובתוכם הערות וחידושי מר אביו הרה"ג ר' בנימין זצ"ל אבד"ק ווילקאמיר. וגם מאחיו הגאון ר' יהודה צבי זצ"ל אבד"ק ליגום.
לג) הערות וביאורים מהרה"ג ר' דובער קאראסיק זצ"ל אב"ד דק"ק קראלעוויץ.
לד) בנין יהושע. חידושים וביאורים מהרה"ג ר' יהושע לאנג זצ"ל.

ספר ראשון הוא ספר מדע

(הלכות יסודי התורה, דעות, תלמוד תורה, עכו"ם וחוקותיהם והלכות תשובה)

הקדמת הרמב"ם ז"ל

אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך.

כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו. שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה. תורה זו תורה שבכתב. והמצוה זו פירושה. וצונו לעשות התורה על פי המצוה. ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה. כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו. ונתן ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון לעד. שנאמר לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו'. והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל. שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות וגו'. ומפני זה נקראת תורה שבעל פה. אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה משה רבינו כולה בבית דינו לשבעים זקנים. ואלעזר ופנחס ויהושע שלשתן קבלו ממשה. וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבעל פה וצוהו עליה. וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה. וזקנים רבים קבלו מיהושע. וקבל עלי מן הזקנים ומפינחס. ושמואל קיבל מעלי ובית דינו. ודוד קיבל משמואל ובית דינו. *ואחיה השילוני מיוצאי מצרים היה ולוי היה ושמע ממשה והיה קטן בימי משה והוא קיבל מדוד ובית דינו. ואליהו קיבל מאחיה השילוני ובית דינו. ואלישע קיבל מאליהו ובית דינו. ויהוידע הכהן קיבל מאלישע ובית דינו. וזכריה קיבל מיהוידע ובית דינו. והושע קיבל מזכריה ובית דינו. ועמוס קיבל מהושע ובית דינו. וישעיה קבל מעמוס ובית דינו. ומיכה קיבל מישעיה ובית דינו. ויואל קיבל ממיכה ובית דינו. ונחום קיבל מיואל ובית דינו. וחבקוק קיבל מנחום ובית דינו. וצפניה קיבל מחבקוק ובית דינו. וירמיה קיבל מצפניה ובית דינו. וברוך בן נריה קיבל מירמיה ובית דינו. ועזרא ובית דינו קיבלו מברוך בן נריה ובית דינו. בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי דניאל וחנניה ומישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל והרבה חכמים עמהם תשלום מאה ועשרים זקנים. האחרון מהם הוא שמעון הצדיק והוא היה מכלל המאה ועשרים. וקיבל תורה שבעל פה מכולם והוא היה כהן גדול אחר עזרא. אנטיגנוס איש סוכו ובית דינו קיבלו משמעון הצדיק ובית דינו. ויוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים ובית דינם קיבלו מאנטיגנוס ובית דינו. ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי ובית דינם קבלו מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן ובית דינם. ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ובית דינם קבלו מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי ובית דינם. שמעיה ואבטליון גרי הצדק ובית דינם קבלו מיהודה ושמעון ובית דינם. הלל ושמאי ובית דינם קבלו משמעיה ואבטליון ובית דינם. ורבן יוחנן בן זכאי ורבן שמעון בנו של הלל הזקן קבלו מהלל [ושמאי] וב"ד. חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי והם גדולי החכמים שקיבלו ממנו ואלו הם. ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך. ור' עקיבא בן יוסף קיבל מר' אליעזר הגדול ויוסף אביו גר צדק היה. ור' ישמעאל ור' מאיר בן גר צדק קבלו מר' עקיבא וגם קיבל ר' מאיר וחבריו מר' ישמעאל. חביריו של ר' מאיר הם ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' נחמיה ור' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ושמעון בן עזאי ור' חנניה בן תרדיון. וכן קיבלו חביריו של ר' עקיבא מר' אליעזר הגדול. וחביריו של רבי עקיבא הם רבי טרפון רבו של רבי יוסי הגלילי ורבי שמעון בן אלעזר ורבי יוחנן בן נורי. רבן גמליאל הזקן קיבל מרבן שמעון אביו בנו של הלל הזקן. ורבן שמעון בנו קבל ממנו ורבן גמליאל בנו קבל ממנו ורבן שמעון בנו קיבל ממנו ור' יהודה בנו של רבן שמעון זהו הנקרא רבינו הקדוש והוא קיבל מאביו ומר' אלעזר בן שמוע ומר' שמעון חביריו. רבינו הקדוש חיבר המשנה. ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבעל פה. אלא בכל דור ודור ראש בית דין או נביא

השגת הראב"ד

*ואחיה השילוני וכו'. א"א אין זה נכון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד:

הקדמת הגאון מוהרי"י קארו זצ"ל (בעל כסף משנה).

ראה ראיתי את ספר הואיל משה המאור הגדול בר מיימון ז"ל באר את התורה הזאת. תורה טוב לנו משה מורשה וחיבר חיבור הי"ד החזקה של כל משפטי התורה כולה כללים פרטים ודקדוקים, ומי כמוהו מורה בלשון קצר ונח כלשון המשנה. והדורות הבאים אחריו קצרה ידם מלהבין דבריו ומליצה לעומק אמרותיו המסורות למעתיקים שבעתים, גם נעלם מהם מוצא כל דין ודין. ומה גם באשר השיג עליו הרב רבי אברהם בן דוד ובכמה מקומות צריך עזר וכלי עזר דיפרקיטון, וגם הרעש הגיע עליו ונמצא דבריו כדברי הספר החתום, וכמו שכתב הרב רבינו אשר בתשובה וז"ל כל המורים הוראות מתוך דברי הרב רבינו משה בר מיימון ואינם בקיאים במשנה וגמרא לידע מהיכן הוציא דבריו טועים להתיר האסור ולאסור את המותר כי כל הקורא בו סבור שמבין בו ואינו כן שאם אינו בקי במשנה וגמרא ואינו מבין דבר לאמתו ולאמיתו יכשל בדין ובהוראה, לכן לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות אם לא ימצא ראיה בגמרא, וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצלונ"א שהיה בקי בשלשה סדרי ואמר תמהתי על בני אדם שלא למדו גמרא וקורין בספרי הרב רבינו משה בן מיימון ומורים ודנין מתוך ספריו וסבורים שיבינו בהם כי אמר אני מכיר בעצמי כי בשלשה סדרי שלמדתי אני מבין כשאני קורא בספריו אבל בספריו בהלכות קדשים וזרעים איני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו עכ"ל. ובכן עמד קדוש אחד מדבר וחיבר ספר מגיד משנה אשר בו גילה מקום מוצא כל דין ודין, ואם הדין ההוא שנוי במחלוקת מה טעם נטה למה שפסק כן, וכן יישב והורה השגות הרב ר' אברהם בן דוד. והם הרב המחבר ספר מגיד משנה שמענו שהיה לפידאל די טולושה חבירו של הרב רבינו ניסים. והנה לא זכינו לאורו כי אם בספר זמנים ונשים וקדושה ונזיקין וקנין ומשפטים. ואף בספרים אלו חסרו קצת הלכות וקצת פרקים שלא באו לידינו ביאורם. ונכספה גם כלתה נפשי להבין דבריו בכל ספריו ולדעת מוצאן ומובאן, וכן ראיתי כמה אנשים מתאוים ונכספים לזה. ולכן קמתי אני הצעיר יוסף בן מהר"ר אפרים בן מהר"ר יוסף קארו זלה"ה. ונתעודדתי ונתחזקתי ברחמי שמים והסכמתי לכתוב על שאר ספרי הרמב"ם מוצא כל דין ודין ולבאר דבריו ולהשיב לתשובות הרב ר' אברהם בן דוד ולהגהות הרמ"ך כאשר השיג ידי הקצרה. וגם בספרים אשר כתב בהם הרב המגיד השמטו מקומות שצריך לדקדק בהם והשיב ידי עליהם. ואם נמצא לדברי המפרשים הגמרא או להרב רבי יצחק אלפסי או בתשובותיהם שדברו בהם בהבנת דברי הרב רבינו משה בן מיימון אכתוב דבריהם. ואם יראה לי ליישב דבריו בדרך אחר אכתוב מה שיורוני מן השמים והמעיין את אשר יבחר ירצה ויקרב. ובמקומות שלא מצאתי בדברי המפרשים החברים אכתוב הנראה לעניות דעתי. והשענתי על חסדי ה' יחנני מאתו חנם להאיר עיני להשכיל ולהטיב לירד לעומק דעת הרמב"ם ז"ל ויגלה עיני להבין נפלאות תורתו. וקראתי שם הספר הזה **כסף משנה**, יען כי בו כוסף הנכספים להבין דברי הספר היקר הזה משנה תורה. ומהצור האלהים יתעלה אשאל עזר ושוע יעזרני על דבר כבוד שמו, ויגלה עיני ואביטה נפלאות מתורתו:

כסף משנה

ואחיה השילוני מיוצאי מצרים היה וכו'. בפרק יש נוחלין (דף קכ"א:) תניא אחיה השילוני ראה את עמרם: כתב הרב רבי אברהם בן דוד ז"ל א"א אין זה נכון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד, עכ"ל. כלומר שמשמעו לומר שהיה זקן מופלג ביותר אין נכון לומר שקבל מדוד שהיה צעיר לימים ממנו. וגם בחכמה אפשר שהיה אחיה גדול ממנו לא משום דנפישא חכמה ולאו משום דקבל ממשה. אבל מה שאפשר לומר הוא שהיה מבית דינו של דוד שדוד היה ראש הסנהדרין. ולדעת רבינו יש לומר שאפ"ה שאומר שהיה חכם גדול מדוד יצדק לומר קיבל מדוד לפי שהיה ראש קבלה במקומו:

נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים. וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע. ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה משלש עשרה מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד עד רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה. ושננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם. ורבצו בכל מקום. כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה מישראל. ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה. לפי שראה שתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת. וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות. חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם כדי שילמדו,, במהרה ולא ישכח. וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים. ואלו הם גדולי החכמים שהיו בבית דינו של רבינו הקדוש וקיבלו ממנו. שמעון וגמליאל בניו. ורבי אפס. ור' חנינא בן חמא. ור' חייא ורב ורבי ינאי ובר קפרא *ושמואל ור' יוחנן ור' הושעיא. ואלו הם גדולי החכמים שקיבלו ממנו ועמהם אלפים ורבבות משאר החכמים. אע"פ שאלו הי"א קיבלו מרבינו הקדוש ועמדו במדרשו. ר' יוחנן קטן היה ואחר כן היה תלמיד לר' ינאי וקיבל ממנו תורה. *וכן רב קיבל מר' ינאי. *ושמואל קיבל מרבי חנינא בר חמא. רב חיבר ספרא וספרי לבאר ולהודיע עיקרי המשנה. ור' חייא חיבר התוספתא לבאר עניני המשנה. וכן ר' הושעיא ובר קפרא חיברו ברייתות לבאר דברי המשנה. ור' יוחנן חיבר הגמרא הירושלמית בארץ ישראל אחר חרבן הבית בקרוב שלש מאות שנה. ומגדולי החכמים שקיבלו מרב ושמואל רב הונא ורב יהודה ורב נחמן ורב כהנא. ומגדולי החכמים שקיבלו מר' יוחנן *רבה בר בר חנה ור' אמי ור' אסי ורב דימי ור' אבין. ומכלל החכמים שקיבלו מרב הונא ומרב יהודה *רבה ורב יוסף. ומכלל החכמים שקיבלו מרבה ורב יוסף אביי ורבא. ושניהם קיבלו גם מרב נחמן. ומכלל החכמים שקיבלו מרבא רב אשי ורבינא. ומר בר רב אשי קיבל מאביו רב אשי ומרבינא:

השגת הראב"ד

*ושמואל ורבי יוחנן וכו'. א"א לא היה שמואל ור' יוחנן ור' הושעיא ור' ינאי ובר קפרא מבית דינו של רבי. אבל לוי ור' ביסא ור' חמא בנו ור' ישמעאל ב"ר יוסי ור' יוסי בר לקוניא הם היו מבית דינו. וזה כמוסף אסף מדעתו ולא ידע על מה

*וכן רב כו'. זה לא היה ולא נברא.

*ושמואל קיבל וכו'. א"א וגם זה לא היה אלא מטעי

השגת הראב"ד

*רבה בר בר חנה וכו'. א"א ור' חייא בר אבא.

*רבה וכו'. א"א רב חסדא ורבה בר רב הונא:

נמצא מרב אשי עד משה רבינו עליו השלום ארבעים דורות ואלו הן: א) רב אשי מרבא. ב) ורבא מרבה. ג) ורבה מרב הונא. ד) ורב הונא מר' יוחנן ורב ושמואל. ה) ור' יוחנן ורב ושמואל מרבינו הקדוש. ו) ורבינו הקדוש מר' שמעון אביו. ז) ורבי שמעון [מרבן גמליאל אביו. ח) ור' גמליאל מרבן שמעון אביו. ט) ורבן שמעון] מרבן גמליאל הזקן אביו. י) ורבן גמליאל הזקן מרבן שמעון אביו. יא) ור' שמעון מהלל אביו ושמאי. יב) והלל ושמאי משמעיה ואבטליון. יג) ושמעיה ואבטליון מיהודה ושמעון. יד) ויהודה ושמעון מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי. טו) ויהושע ונתאי מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן. טז) ויוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן מאנטיגנוס. יז) ואנטיגנוס משמעון הצדיק. יח) ושמעון הצדיק מעזרא. יט) ועזרא מברוך. כ) וברוך מירמיה. כא) וירמיה מצפניה. כב) וצפניה מחבקוק. כג) וחבקוק מנחום. כד) ונחום מיואל. כה) ויואל ממיכה. כו) ומיכה מישעיה. כז) וישעיה מעמוס. כח) ועמוס מהושע. כט) והושע מזכריה. ל) וזכריה מיהוידע. לא) ויהוידע מאלישע. לב) ואלישע מאליהו. לג) ואליהו מאחיה. לד) ואחיה מדוד. לה) ודוד משמואל. לו) ושמואל מעלי. לז) ועלי מפנחס. לח) ופנחס מיהושע. לט) ויהושע ממשה רבינו. מ) ומשה רבינו מפי הגבורה. נמצא שכולם מה' אלהי ישראל:

כל אלו החכמים הנזכרים הם גדולי הדורות. מהם ראשי ישיבות ומהם ראשי גליות ומהם סנהדרי גדולה. ועמהם בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם ועמהם. רבינא ורב אשי הם סוף חכמי הגמרא. ורב אשי הוא שחיבר הגמרא הבבלית בארץ שנער אחר שחיבר ר' יוחנן הגמרא ירושלמית בכמו מאה שנה. וענין שני הגמרות הוא פירוש דברי המשניות וביאור עמקותיה ודברים שנתחדשו בכל בית דין ובית דין מימות רבינו הקדוש ועד חיבור הגמרא. ומשני הגמרות ומן התוספתות ומספרא וספרי (ומן התוספות) מכולם יתבאר האסור והמותר הטמא והטהור החיוב והפטור הפסול והכשר כמו שהעתיקו איש מפי איש מפי משה רבינו מסיני. גם יתבאר מהם דברים שגזרו חכמים ונביאים שבכל דור ודור לעשות סייג לתורה כמו ששמעו ממשה בפירוש שנאמר ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. וכן יתבאר מהם המנהגות והתקנות שהתקינו או שנהגו בכל דור ודור כמו שראו בית דין של אותו הדור. לפי שאסור לסור מהם שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וכן משפטים ודינים מופלאים שלא קיבלום ממשה ודנו בהם בית דין של אותו הדור במדות שהתורה נדרשת בהן. ופסקו אותם הזקנים וגמרו שהדין כך הוא. הכל חיבר רב אשי בגמרא מימות משה ועד ימיו. וחברו חכמי המשנה חיבורים אחרים לפרש דברי התורה. רבי הושעיא תלמידו של רבינו הקדוש חיבר ביאור ספר בראשית. ורבי ישמעאל פירש מאלה שמות עד סוף התורה והוא הנקרא מכילתא. וכן ר' עקיבא חיבר מכילתא. וחכמים אחרים אחריהם חיברו מדרשות והכל חובר קודם הגמרא הבבלית:

כסף משנה

ואלו הם גדולי החכמים שהיו בבית דינו של רבינו הקדוש וכו': כתב הרב ר' אברהם בן דוד. א"א לא היה שמואל ור' יוחנן כו' וזה כמוסף אסף מדעתו ולא ידע על מה עכ"ל. ויש לומר שטעם רבינו דשמואל גדול היה בימי רבי דאמרינן (בפ"ק דב"מ פ"ה) דהוה בעי רבי לסמכיה אלא דלא אסתייעא מילתא. וכיון דהוה חזי לסמכיה למה לא יהיה נחשב מבית דינו של רבי. ור' יוחנן אמת הוא שהיה קטן כדאיתא בפ' ראשית הגז (דף קל"ז:) דאמר ר' יוחנן דהוו זוטרי דטרא נסקין מפומיה דרב לפומיה דרבי ולא הוה ידע מאי קאמרי. וא"כ לא היה מבית דינו של רבי מכל מקום למד תורה ממנו. וכבר כתב רבינו שאע"פ שאלו קבלו מרבינו הקדוש ועמדו במדרשו, ר' יוחנן קטן היה. ורב הושעיא למה לא יהיה מבית דינו של רבי והרי הוא חבירו של רבי חייא וכדאמרינן בעלמא (חולין קמ"א.) כל ברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ובי רבי הושעיא לא תותבון מינה בי מדרשא ורבי ינאי ובר קפרא גדולים היו בימי רבי ולמה לא יהיו מבית דינו. ומה שכתב אבל לוי ורבי ביסא וכו'. יש לומר שלא בא רבינו למנות כל החכמים שהיו בבית דינו של רבי עד שיקשה עליו למה לא מנה אלו:

וכן רב קבל מר' ינאי. כתב הרב ר' אברהם בן דוד זה לא היה ולא נברא עכ"ל. ואני אומר שדברי רבינו היו ונבראו מדאמרינן פ' האשה רבה (דף נ"ג) רב סמ[illegible] כרב ורב כר' ינאי ופירש ר' שלמה יצ"ו רב הונא כרב כלומר מרב שהוא רבו קיבלה ור' מרבי ינאי וכן כולם זה למעלה מדורו של זה היה עכ"ל. ומ"ש יש לתמוה למה לא כתב רבינו שרב למד מר' חייא וגם הרב רבי אברהם בן דוד למה לא כתב כן וכפק [illegible] שכתב גבי שמואל:

ושמואל קבל מרבי חנינא בר חמא: כתב הרב ר"א בן דוד וגם זה לא היה אלא מטעי. ואני אומר שאיני יודע מנין לו אלא למד מר' חנינא שנשאר ראש ישיבה במקום רבי (כתובות ק"ג.). ומ"ש אלא מטעי. איני יודע מנין לו: ומגדולי החכמים שקבלו מר' יוחנן וכו': כתב הראב"ד ור' חייא בר אבא עכ"ל. ואני אומר שאין זו השגה שרבינו לא בא למנות כל הגדולים שקבלו מר' יוחנן אלא קצתם וכדמוכח לשון ומגדולי החכמים. ומכלל החכמים שקבלו מרב הונא ומרב יהודה רבה ורב יוסף. כתב הרב ר' אברהם בן דוד רב חסדא ורבה בר רב הונא עכ"ל. וגם זו אינה השגה מהטעם שכתבתי בסמוך:

ומצא רבינא ורב אשי וחבריהם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו תקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא ונגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה הקטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבות כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט היאך הוא. וכל בית דין שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושבוש הדרכים. והיות בית דין של אותה המדינה יחידים ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קודם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה האחרת. ואין אומרים לבית דין זה לגזור גזירה שגזרה בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמרא, אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון:

הדברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום. וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים. וכל אלו הגאונים שעמדו בארץ ישראל ובארץ שנער ובספרד ובצרפת למדו דרך הגמרא והוציאו לאור תעלומותיו וביארו ענייניו, לפי שדרך עמוקה דרכו עד מאד. ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון היתה ברורה לכל אנשי שנער בעת שחוברה הגמרא. אבל בשאר מקומות וכן בשנער בימי הגאונים אין אדם מכיר אותה הלשון עד שמלמדים אותו. ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם לפרש להם דברים קשים שבגמרא. והם משיבים להם כפי חכמתם. ואותם השואלים מקבצים התשובות ועושין מהם ספרים להבין מהם. גם חיברו הגאונים שבכל דור ודור חיבורים לבאר הגמרא. מהם מי שפירש הלכות יחידות. ומהם שפירש פרקים יחידים שנתקשו בימיו. ומהם מי שפירש מסכתות וסדרים. ועוד חיברו הלכות פסוקות בענין איסור והיתר וחיוב ופטור בדברים שהשעה צריכה להם כדי שיהיו קרובים למדע מי שאינו יכול לירד לעומקה של גמרא. וזו היא מלאכת ה' שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שחוברה הגמרא ועד זמן זה שהיא שנה שמינית אחר מאה ואלף לחרבן הבית, והיא שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושלשים ושבע לבריאת עולם:

ובזמן הזה תקפו הצרות יתירות ודחקה השעה את הכל ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו נסתרה. לפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחברו הגאונים וראו שהם דברים מבוארים נתקשו בימינו ואין מבין ענייניהם כראוי אלא מעט במספר. ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבלית והירושלמית וספרא וספרי והתוספתא שהם צריכין דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך ואחר כך יודע מהם הדרך הנכוחה בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה היאך הוא. ומפני זה *נערתי חצני אני משה בן מיימון הספרדי ונשענתי על הצור ברוך הוא ובינותי בכל אלו הספרים וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה. כולם בלשון ברורה ודרך קצרה עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק. לא זה אומר בכה וזה בכה. אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט אשר יתבאר מכל אלו החיבורים והפירושים הנמצאים מימות רבינו הקדוש ועד עכשיו. עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה ובדין כל הדברים שתיקנו חכמים ונביאים. כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא. לפיכך קראתי שם חיבור זה **משנה תורה**. לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה *ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם. וראיתי לחלק חיבור זה הלכות הלכות בכל ענין וענין. ואחלק ההלכות לפרקים שבאותו ענין. וכל פרק ופרק אחלק אותו להלכות קטנות כדי שיהיו סדורים על פה. אלו ההלכות שבכל ענין וענין יש מהם הלכות שהם משפטי מצוה אחת בלבד. והיא המצוה שיש בה דברי קבלה הרבה והוא ענין בפני עצמו. ויש מהם הלכות שהם כוללים משפטי מצות הרבה אם יהיו אותן המצות כולם בענין אחד. מפני שחילוק חיבור זה לפי הענינים לא לפי מנין המצות כמו שיתבאר לקורא בו. ומנין מצות התורה הנוהגות לדורות שש מאות ושלש עשרה מצות. מהם מצות עשה מאתים וארבעים ושמנה סימן להם מנין אבריו של אדם. ומהם מצות לא תעשה שלש מאות וששים וחמש סימן להם מנין ימי שנת החמה:

השגת הראב"ד

* ויודע ממנו וכו'. א"א סבר לתקן ולא תיקן כי הוא עזב דרך כל המחברים אשר היו לפניו כי הם הביאו ראיה לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם והיה לו בזה תועלת גדולה כי פעמים רבות יראה הדיין לאסור או להתיר וראייתו ממקום אחר ואלו ידע כי יש גדול ממנו שהורה בענין אחר היה חוזר בו. ועתה לא ידעתי למה אחזור מקבלתי ומראייתי בשביל חבורו של זה המחבר. אם החולק עלי גדול ממני הרי טוב ואם אני גדול ממנו למה אבטל דעתי מפני דעתו. ועוד כי יש דברים שהגאונים חולקים זה על זה וזה המחבר בירר דברי האחד וכתבם בחבורו ולמה אסמוך אני על ברירתו והיא לא נראית בעיני ולא ידע החולק עמו אם הוא ראוי לחלוק אם לא. אין זה אלא כל קבל די רוח יתירא ביה:

*נוסחא מדויקה שנסתי מתני:

כסף משנה

יודע ממנו תורה שבעל פה כולה וכו': כתב הרב רבי אברהם בן דוד סבר לתקן ולא תיקן כו' אין זה אלא כל קבל די רוח יתירא ביה עכ"ל: ואני אומר שטעם רבינו שלא היה רוצה ללכת בדרך המחברים שקדמוהו מפני שיתרון היה לו להוסיף על דברי הרב רבי יצחק אלפסי שהביא ממקומות פוסק כמותו ולכך גם זה פסק הלכה בלשון נח וקצר כמו המשנה ויטול כל חכם לב מהבאים אחריו לסמוך על חבוריו של רבינו. ואם ימצא איש חכם גדול שלא ירצה לסמוך על ברירתו עד שישקול גם הוא במאזני שכלו מי מעכב על ידו מלעיין בספרי הגמרא והמחברים. נמצא שהדרך זה שהדריך רבינו תיקן לכל העולם אלהי לבד כדרכו בלשון זמן. וגם לו הוא תיקן לא יהיה כמוהו לפסוק יסמוך על דעת רבינו וגם כאלה יהיה נמצא לבו מילתא ופלפולי היא לדעת סברת רבינו:

מנין המצות להרמב"ם זצ"ל

מצות עשה

א מצוה ראשונה ממצות עשה לידע שיש שם אלוה שנאמר אנכי ה' אלהיך:
ב לייחדו שנאמר ה' אלהינו ה' אחד:
ג לאהבו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך:
ד ליראה ממנו שנאמר את ה' אלהיך תירא:
ה להתפלל אליו שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם ועבודה זו תפלה:
ו לדבקה בו שנאמר ובו תדבק.
להשבע בשמו שנאמר ובשמו תשבע:

השגת הראב"ד

להשבע בשמו וכו'. א"א אינה מן המנין אלא בא להזהיר שלא ישבע באל אחר, ואולי אמר זה דלאו הבא מכלל עשה עשה:

ח להדמות בדרכיו הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו:
ט לקדש את שמו שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל:
י לקרות קריאת שמע פעמים ביום שנאמר ודברת בם בשכבך ובקומך:
יא ללמוד תורה וללמדה שנאמר ושננתם לבניך:
יב לקשור תפילין בראש שנאמר והיו לטוטפות בין עיניך:
יג לקשור תפילין ביד שנאמר וקשרתם לאות על ידך:
יד לעשות ציצית שנאמר ועשו להם ציצית:
טו לקבוע מזוזה שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך:
טז להקהיל את העם לשמוע התורה בתוצאי שביעית שנאמר הקהל את העם:
יז לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו שנאמר כתבו לכם את השירה הזאת:
יח לכתוב המלך ספר תורה לעצמו יתר על אחד של כל אדם ויהיו לו שתי תורות שנאמר וכתב לו את משנה התורה הזאת:
יט לברך אחר המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך:
כ לבנות בית הבחירה שנאמר ועשו לי מקדש:

השגת הראב"ד

לבנות בית הבחירה וכו'. א"א ולמה הניח לבנות מזבח אבנים שלמות:

כא ליראה מבית המקדש שנאמר ומקדשי תיראו:
כב לשמור בית זה תמיד שנאמר ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות:
כג להיות הלוי עובד במקדש שנאמר ועבד הלוי:
כד לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה שנאמר ורחצו אהרן ובניו וגו':
כה לערוך נרות במקדש שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו:
כו לברך הכהנים את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל:
כז להסדיר לחם ולבונה לפני ה' בכל שבת שנאמר לחם פנים לפני תמיד:

השגת הראב"ד

להסדיר לחם ולבונה וכו'. א"א ולמה לא תשב הקטרת הבזיכין דכתיב אשה לה' ואכילת לחם דכתיב ואכלוהו במקום קדוש:

כח להקטיר הקטרת פעמים ביום שנאמר והקטיר עליו אהרן את קטרת הסמים:
כט להבעיר אש במזבח העולה תמיד שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח:
ל להרים את הדשן מעל המזבח שנאמר והרים את הדשן:
לא לשלח טמאים מחנה שכינה שהוא המקדש שנאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש:
לב לחלוק כבוד לזרעו של אהרן ולהקדימו לכל דבר שבקדושה שנאמר וקדשתו:
לג להלביש הכהנים לעבודה בגדי כהונה שנאמר ועשית בגדי קדש:
לד לשאת את הארון על הכתף כשנושאים אותו שנאמר עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו
לה למשוח כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנאמר שמן משחת קדש:
לו להיות הכהנים עובדים במקדש משמרות משמרות ובמועדים שובדים כאחד שנאמר וכי יבא הלוי וגו' לבד ממכריו על האבות:
לז להיות הכהנים מטמאים לקרוביהן ומתאבלין עליהן כשאר קרוביהם שהן מצווין להתאבל שנאמר לה יטמא:
לח להיות כהן גדול נושא בתולה שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח.
לט להקריב תמידין בכל יום שנאמר שנים ליום עולה תמיד:
מ להקריב כהן גדול מנחה בכל יום שנאמר זה קרבן אהרן ובניו.
מא להוסיף קרבן אחד בכל שבת שנאמר וביום השבת שני כבשים.
מב להוסיף קרבן בכל ראש חדש וראש חדש שנאמר ובראשי חדשיכם:
מג להוסיף קרבן בחג הפסח שנאמר שבעת ימים תקריבו אשה לה':
מד להקריב מנחת העומר ממחרת יום ראשון של פסח עם כבש אחד שנאמר והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן:
מה להוסיף קרבן ביום עצרת שנאמר וביום הבכורים וגו':
מו להביא שתי הלחם עם הקרבנות הקרבים בגלל הלחם ביום עצרת שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה:
מז להוסיף קרבן בראש השנה שנאמר ובחודש השביעי באחד לחדש:
מח להוסיף קרבן ביום הצום שנאמר ובעשור לחדש השביעי מקרא קודש יהיה לכם:
מט לעשות עבודת היום ביום הצום שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וכל העבודה הכתובה בפרשת אחרי מות:
נ להוסיף קרבן בחג הסוכות שנאמר והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח:
נא להוסיף קרבן ביום שמיני עצרת כי רגל בפני עצמו הוא שנאמר וביום השמיני:
נב לחוג ברגלים שנאמר שלש רגלים תחוג לי:
נג להראות ברגלים שנאמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך:
נד לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך:
נה לשחוט כבש הפסח שנאמר ושחטו אותו כל קהל וגו':
נו לאכול בשר פסח ראשון בליל חמשה עשר בניסן שנאמר ואכלו את הבשר וגו':
נז לעשות פסח שני שנאמר בחדש השני בארבעה עשר יום לחדש יעשו אותו כמועדו:
נח לאכול את בשר פסח שני על מצה ומרור שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו:
נט לתקוע בחצוצרות על הקרבנות ובשעת הצרות שנאמר ותקעתם בחצוצרות:
ס להיות כל קרבנות בהמה מיום שמיני והלאה שנאמר מיום השמיני והלאה:

השגת הראב"ד

להיות כל קרבנות וכו'. א"א אין לזה טעם, ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה:

סא להיות כל קרבן בהמה תמים שנאמר תמים יהיה לרצון:
סב למלוח כל קרבן שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח:
סג מעשה העולה שנאמר אם עולה קרבנו:
סד מעשה חטאת שנאמר זאת תורת החטאת:
סה מעשה האשם שנאמר זאת תורת האשם:
סו מעשה זבח השלמים שנאמר וזאת תורת זבח השלמים:
סז מעשה המנחה שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה:
סח להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו:
סט להקריב יחיד קרבן חטאת אם שגג במצות לא תעשה שחייבים עליה כרת שנאמר ונפש כי תחטא:
ע להקריב היחיד קרבן אם נסתפק לו אם חטא חטא שחייבים עליו חטאת או לא חטא שנאמר ולא ידע וגו' והביא את אשמו. וזהו נקרא אשם תלוי:
עא להקריב השוגג במעילה או החוטא בגזילה או בשפחה חרופה או שכפר בפקדון ונשבע מביא קרבן אשם, וזהו הנקרא אשם ודאי:
עב להקריב קרבן עולה ויורד שנאמר אם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו:
עג להתודות לפני ה' מכל חטא שיעשה האדם בשעת הקרבן ושלא בשעת הקרבן שנאמר והתודו את חטאתם אשר עשו:
עד להקריב הזב קרבן אחר שיטהר מזובו שנאמר וכי יטהר הזב מזובו:
עה להקריב הזבה קרבן אחר שתטהר שנאמר ואחר טהרה מזובה:
עו להקריב המצורע קרבן אחר שיטהר שנאמר וביום השמיני יקח:
עז להקריב היולדת קרבן אחר שתטהר שנאמר ובמלאת ימי טהרה:
עח לעשר הבהמה שנאמר וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור:
עט לקדש בכור הבהמה הטהורה ולהקריבו שנאמר כל הבכור וגו':
פ לפדות בכור אדם שנאמר אך פדה תפדה את בכור האדם:
פא לפדות פטר חמור שנאמר ופטר חמור תפדה בשה:
פב לערוף פטר חמור שנאמר ואם לא תפדה וערפתו:
פג להביא כל הקרבנות שיש על האדם בחובה או בנדבה ברגל ראשון שפגע בו שנאמר ובאת שמה והבאת שמה:
פד להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנאמר ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך היום:
פה להטפל בהבאת הקרבנות מחוצה לארץ לבית הבחירה שנאמר רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת. מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי ח"ל:

לפדות

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

ז להשבע בשמו שנאמר ובשמו תשבע: כתב הרב רבי אברהם בן דוד אמר אברהם אינה מן המנין אלא בא להזהיר שלא ישבע באל אחר ואולי על זה אמרו דלאו הבא מכלל עשה עשה עכ"ל: ולפי דבריו יש לתמוה למה אמרו בלשון אולי. ולכן נ"ל לפרש שעל רבינו נתכוון לומר שמא טעמו שמנאה במצות עשה משום דלאו הבא מכלל עשה עשה. ולענין מה שכתב אינה מן המנין גם הרמב"ן ז"ל סבור כן והאריך בזה בהשגותיו לספר המצות של רבינו ודחה מה שהביא רבינו ראיה מדאמרינן בריש תמורה מנין שנשבעים לקיים את המצוה שנאמר נשבעתי ואקיימה וכו' והביא ראיה לומר שאינם מן המנין ממה שאמרו במדרש ר' תנחומא אמר הקב"ה לישראל אל תהיו סבורים שמותר לכם להשבע בשמי אפילו באמת אלא אם יהיו בך כל המדות את ה' אלהיך תירא שתהא כאותם יראי אלהים אברהם איוב ויוסף. ולענ"ד נראה שרבינו אפשר לו לדחות ראיה זו ולומר שיראי אלהים מצוה להם לישבע ושאר כל אדם אסור. ורבינו בספר המצות שלו הביא ראיה לדבריו ממה שאמרו אמרה תורה השבע בשמו ואמרה תורה אל תשבע רוצה לומר כמו שהשבועה אשר אינה צריך אליה מוזהר ממנה והיא לא תעשה כן השבועה בעת הצורך מצווה בה והיא מצות עשה. ובעל הלכות גדולות סבור כדעת רבינו שגם הוא מנאה במנין המצות. יב יג כתב רבינו בספר המצות שלו טעם למה מנה תפילין של יד ותפילין של ראש שתי מצות מפני שאמרו בפרק התכלת לעקוש על מי שאמר שתפלה של יד ושל ראש מעכבות זו את זו אטו תרתי דלית ליה שתי מצות חדא מצוה לא עביד. ואע"פ שהתכלת והלבן אין מעכבין זה את זה לא מנאן אלא למצוה אחת מפני שאמרו בספרי יכול שהם שתי מצות תכלת ולבן ת"ל והיה לכם לציצית מצוה אחת היא ואינה שתי מצות. וכתב הריב"ש בתשובה שהטעם מפני שהם מעשה אחד לבישת התכלת והלבן יחד וראוי שימנו אחת אע"פ שאינם מעכבים זה את זה אבל התפלין של ראש ושל יד הם שני מעשים וראוי שימנו שתי מצות כיון שאינם מעכבים זה את זה:
כ לבנות בית הבחירה וכו': כתב הראב"ד ולמה הניח לבנות מזבח אבנים שלימות עכ"ל. ואני אומר שרבינו נתן טעם לדבר בספר המצות שלו וכתב שועשו לי מקדש כולל מינים רבים שהם השלחן והמנורה והמזבח וזולתם מחלקי המקדש והכל יקרא מקדש:
כז להסדיר לחם ולבונה וכו': כתב הראב"ד אמר אברהם ולמה לא תשב הקטרת הבזיכין דכתיב אשה לה'. ואכילת לחם דכתיב ואכלוהו במקום קדוש עכ"ל. וי"ל לדעת רבינו שאשה לה' אינו לשון מצוה, וכן ואכלוהו אינו לשון מצוה אלא ה"ק כשיאכלוהו לא יהא אלא במקום קדוש:
ס להיות כל קרבנות בהמה מיום ח' והלאה וכו'. כתב הראב"ד אין לזה טעם ואולי משום לאו הבא מכלל עשה עשה עכ"ל. וי"ל שגם דעת רבינו לומר שהוא לאו הבא מכלל עשה עשה וכ"כ בפירוש בסה"מ שלו:

להיות

פו לפדות קדשים בעלי מומים ויהיו מותרים שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין שיפדו :

פז להיות התמורה קדש שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש :

פח לאכול שירי מנחות שנאמר והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו :

פט לאכול בשר חטאת ואשם שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם :

צ לשרוף בשר קדש שנטמא שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא :

צא לשרוף הנותר שנאמר והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף :

צב לגדל הנזיר שערו שנאמר גדל פרע שער ראשו :

צג לגלח הנזיר שערו על קרבנותיו במלאת ימי נזרו או בתוך ימי נזרו אם נטמא שנאמר וכי ימות מת עליו :

צד לקיים אדם כל מה שיוציא בשפתיו מקרבן או צדקה וכיוצא בהם שנאמר מוצא שפתיך תשמור ועשית :

צה לדון בהפרת נדרים בכל הדינים האמורין בתורה :

צו להיות כל הנוגע בנבילה טמא שנאמר וכי ימות מן הבהמה :

צז להיות שמנה שרצים מטמאין שנאמר וזה לכם הטמא :

צח להיות האוכלין מטמאין שנאמר מכל האוכל אשר יאכל :

צט להיות הנדה טמאה ומטמאה לאחרים :

ק להיות היולדת טמאה כנדה :

קא להיות המצורע טמא ומטמא :

קב להיות בגד מנוגע טמא ומטמא :

קג להיות בית מנוגע מטמא :

קד להיות הזב מטמא :

קה להיות שכבת זרע מטמאה :

קו להיות הזבה מטמאה :

קז להיות המת מטמא :

קח להיות מי נדה מטמאין לאדם טהור ומטהרין לאדם טמא מטומאת מת בלבד. וכל אלו הדינין של טמאין אלו רוב משפטי כל טומאה וטומאה מהן מבואר בתורה שבכתב :

השגת הראב"ד

להיות מי נדה וכו'. א"א ולמה לא יחשבו לשתים הטומאה וטהרה :

קט להיות הטהרה מכל הטומאות בטבילה במי מקוה שנאמר ורחץ במים את כל בשרו למדו מפי השמועה שרחיצה זו במים שכל גופו עולה בהן בבת אחת :

קי להיות הטהרה מן הצרעת בין צרעת אדם בין צרעת בית בעץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים ומים חיים שנאמר זאת תהיה תורת המצורע :

קיא להיות המצורע מגלח את כל שערו שנאמר והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו :

קיב להיות המצורע ידוע לכל בדברים האמורים בו בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע וגו' וכן כל שאר הטמאים צריכין להודיע את עצמן :

קיג לעשות פרה אדומה להיות אפרה מוכן שנאמר והיתה לעדת בני ישראל :

קיד להיות מעריך אדם נותן דמים הקצובין בפרשה שנאמר איש כי יפליא נדר :

קטו להיות מעריך בהמה טמאה נותן דמיה שנאמר והעמיד את הבהמה :

קטז להיות מעריך ביתו נותן כערך הכהן שנאמר והעריכו הכהן :

קיז להיות מקדיש שדהו נותן כערך הקצוב בפרשה שנאמר והיה ערכך כפי זרעו :

קיח לשלם השוגג במעילה מה שמעל לה' ולהוסיף חומש שנאמר ואת אשר חטא מן הקדש ישלם :

קיט להיות נטע רבעי קדש שנאמר יהיה כל פריו קדש הלולים לה' :

קכ להניח פאה :

קכא להניח לקט :

קכב להניח עומר השכחה :

קכג להניח עוללות בכרם :

קכד להניח פרט הכרם לפי שנכלל אלו נאמר לעני ולגר תעזוב אותם והוא מצות עשה שלהם :

קכה להביא בכורים לבית הבחירה שנאמר ראשית בכורי אדמתך :

קכו להפריש תרומה גדולה לכהן שנאמר ראשית דגנך תתן לו :

קכז להפריש מעשר דגן ללוים שנאמר כל מעשר הארץ וגו' :

קכח להפריש מעשר שני להאכל לבעליו בירושלים שנאמר עשר תעשר מפי השמועה למדו שזהו מעשר שני :

קכט להיות הלוים מפרישין מעשר מן המעשר שלקחו מישראל ונותנין אותו לכהנים שנאמר ואל הלוים תדבר :

קל להפריש מעשר עני תחת מעשר שני בשלישית ובששית בשבוע שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך :

קלא להתודות וידוי מעשר שנאמר ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש :

קלב לקרות על הבכורים שנאמר וענית ואמרת לפני ה' אלהיך :

קלג להפריש חלה לכהן שנאמר ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה :

קלד להשמיט קרקע שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה :

קלה לשבות מעבודת הארץ שנאמר בחריש ובקציר תשבות :

קלו לקדש שנת יובל בשביתה כשמיטה שנאמר וקדשתם את שנת החמשים :

קלז לתקוע בשופר בשנת היובל שנאמר והעברת שופר תרועה :

קלח ליתן גאולה לארץ בשנת היובל שנאמר ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ :

קלט להיות גאולה בבתי ערי חומה עד שנה שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה :

קמ למנות שני יובל שנים ושמיטים שנאמר וספרת לך שבע וגו' :

קמא להשמיט כספים בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה :

קמב לנגוש לעובד כוכבים שנאמר את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך :

קמג ליתן מן הבהמה לכהן הזרוע והלחיים והקיבה שנאמר ונתן לכהן הזרוע :

קמד ליתן ראשית הגז לכהן שנאמר ראשית גז צאנך תתן לו :

קמה לדון בדיני חרמים מהם לה' ומהם לכהן שנאמר אך כל חרם אשר יחרים :

קמו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרם שנאמר וזבחת מבקרך ומצאנך :

השגת הראב"ד

לשחוט בהמה וכו'. א"א זו אין לו טעם ואולי לא הבא מכלל עשה עשה :

קמז לכסות דם חיה ועוף שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר :

קמח לשלח אם נטור מן הקן שנאמר שלח תשלח את האם :

קמט לבדוק בסימני בהמה שנאמר זאת החיה אשר תאכלו :

השגת הראב"ד

לבדוק בסימני בהמה וכו'. א"א כל לבדוק אין לכם טעם אלא משום לאו הבא מכלל עשה עשה :

קנ לבדוק בסימני העוף עד שיבדיל בין טמא לטהור שנאמר כל צפור טהור וגו' :

קנא לבדוק בסימני חגבים לידע טהור מן הטמא שנא' אשר לו כרעים :

קנב לבדוק בסימני דגים שנאמר את זה תאכלו מכל אשר במים :

קנג לקדש חדשים ולחשב שנים וחדשים בב"ד בלבד שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה :

קנד לשבות בשבת שנאמר וביום השביעי תשבות :

קנה לקדש השבת שנאמר זכור את יום השבת לקדשו :

קנו לבער חמץ שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם :

קנז לספר ביציאת מצרים בלילה הראשון של חג המצות שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא :

קנח לאכול מצה בליל זה שנאמר בערב תאכלו מצות :

קנט לשבות בראשון של פסח שנאמר וביום הראשון מקרא קדש :

קס לשבות בשביעי בו שנאמר וביום השביעי מקרא קדש :

קסא לספור מקצירת העומר מ"ט יום שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת :

קסב לשבות ביום החמשים שנאמר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש :

קסג לשבות בראשון של חדש השביעי שנאמר באחד לחדש יהיה לכם שבתון :

קסד להתענות בעשירי בו שנאמר ובעשור לחדש תענו את נפשותיכם :

קסה לשבות ביום הצום שנאמר שבת שבתון :

קסו לשבות בראשון של חג הסוכות שנאמר ביום הראשון מקרא קדש :

קסז לשבות בשמיני של חג שנאמר וביום השמיני מקרא קדש :

קסח לישב בסוכה שבעת ימים שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים :

קסט ליטול לולב שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים :

קע לשמוע קול שופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם :

קעא ליתן מחצית השקל בכל שנה שנאמר זה יתנו כל העובר על הפקודים :

קעב לשמוע מכל נביא שיהא בכל דור ודור אם לא יוסיף ולא יגרע שנאמר אליו תשמעון :

קעג למנות מלך שנאמר שום תשים עליך מלך :

קעד לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להם לישראל שנאמר ועל המשפט :

קעה לנטות אחרי רבים אם תהיה מחלוקת בין הסנהדרין בדינין שנאמר אחרי רבים להטות :

קעו למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל מישראל שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך :

קעז להשוות בין בעלי דינין בשעה שעומדין בדין שנאמר בצדק תשפוט עמיתך :

קעח להעיד בבית דין למי שיש לו עדות שנאמר והוא עד או ראה או ידע :

קעט לחקור העדים הרבה שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב :

קפ לעשות לעדים זוממין כמו שזממו לעשות שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם :

קפא לערוף את העגלה כמצוה שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל :

קפב להכין שש ערי מקלט שנאמר תכין לך הדרך ושלשת :

קפג לתת ללוים ערים לשבת וגם הם קולטות שנאמר ונתנו ללוים ערים :

קפד לעשות מעקה לגגך שנאמר ועשית מעקה לגגך :

קפה לאבד עבודה זרה ומשמשיה שנאמר אבד תאבדון וגו' :

קפו להרוג אנשי עיר הנדחת ולשרוף את העיר שנאמר ושרפת באש את כל שללה :

קפז לאבד שבע עממים מארץ ישראל שנאמר החרם תחרימם :

קפח להכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק :

קפט לזכור מה שעשה לנו עמלק תדיר שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק :

קצ לעשות במלחמת הרשות כמשפט הכתוב בתורה שנאמר כי תקרב אל עיר :

קצא למשוח כהן במלחמה שנאמר ונגש הכהן ודבר אל העם :

להתקין

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

קח להיות מי נדה מטמאין אדם טהור ומטהרים אדם טמא מטומאת מת בלבד : כתב הראב"ד ולמה לא יחשבו שתים הטומאה והטהרה עכ"ל. לדעת רבינו ז"ל שהטעם מפני שדבר אחד הוא המטמא והמטהר :

קמו לשחוט בהמה חיה ועוף : כתב הראב"ד ז"ל אין לו טעם ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה עכ"ל. נראה שטעמו מפני שאין זו מצוה מחויבת שאם ירצה שלא לאכול בשר או אם ירצה שלא לשחוט הוא בעצמו רשאי אבל הוא לאו הבא מכלל עשה לא האוכל אבר מן החי ולא נבלה בלא שחיטה אסור. וי"ל לדעת רבינו שהיא עשה למי שירצה לאכול בשר שיזבחנו או יזבחנו לו אחר :

קמט לבדוק בסימני וכו' : כתב הראב"ד כל לבדוק אין להם טעם אלא משום לאו הבא מכלל עשה עכ"ל. טעמו כטעם התשובה הקודמת ועל פי מה שייבנתי אותה תתיישב גם זו :

להלות

קצב להתקין יד במחנה שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה:
קצג להתקין יתד שנאמר ויתד תהיה לך על אזניך:
קצד להשיב את הגזל שנאמר והשיב את הגזלה אשר גזל:
קצה ליתן צדקה שנאמר פתח תפתח את ידך:
קצו להעניק לעבד עברי שנאמר העניק תעניק לו. וכן אמה העבריה.
קצז להלוות לעני שנאמר אם כסף תלוה את עמי. אם זה אינו רשות אלא חובה שנאמר והעבט תעביטנו:
קצח להלוות לעובד כוכבים ברבית שנאמר לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזו מצות עשה:

השגת הראב"ד

להלוות וכו'. א"א זה לא נמנה בספרי השין זו מצות עשה אלא משום לאו הבא מכלל עשה לנכרי ולא לישראל:

קצט להשיב המשכון לבעליו שנאמר השב תשיב לו את העבוט:
ר ליתן שכר שכיר בזמנו שנאמר ביומו תתן שכרו:
רא להיות השכיר אוכל בזמן שכירות שנאמר כי תבא בכרם רעך, כי תבא בקמת רעך:
רב לעזוב מעל חבירו או מעל בהמתו שנאמר עזב תעזוב עמו:
רג להקים המשא על הבהמה שנאמר הקם תקים עמו.
רד להשיב אבדה שנאמר השב תשיבם לאחיך:
רה להוכיח החוטא שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך:
רו לאהוב כל בני אדם בני ברית שנאמר ואהבת לרעך כמוך:
רז לאהוב את הגר שנאמר ואהבתם את הגר:
רח לצדק מאזנים עם המשקלות שנאמר מאזני צדק אבני צדק:
רט לכבד החכמים שנאמר מפני שיבה תקום:
רי לכבד אב ואם שנאמר כבד את אביך ואת אמך:
ריא ליראה מאב ואם שנאמר איש אמו ואביו תיראו:
ריב לפרות ולרבות פרו ורבו:
ריג לבעול בקידושין שנאמר כי יקח איש אשה.
ריד לשמח חתן את אשתו שנה שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת וגו'.
רטו למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו:
רטז ליבם אשת אח שנאמר יבמה יבא עליה:
ריז לחלוץ ליבם שנאמר וחלצה נעלו מעל רגלו:
ריח לישא אונס את אנוסתו שנאמר ולו תהיה לאשה:
ריט לישב מוציא שם רע עם אשתו כל ימיו שנאמר ולו תהיה לאשה:
רכ לדון במפתה בחמשים שקל עם שאר דינין שנאמר וכי יפתה:
רכא לעשות ליפת תואר ככתוב בתורה שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר
רכב לגרש בספר שנאמר וכתב לה ספר כריתות:
רכג לעשות לסוטה כתורה שנאמר ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת:
רכד להלקות לרשע שנאמר והפילו השופט והכהו לפניו:
רכה להגלות הרוצח בשגגה שנאמר וישב בה עד מות הכהן הגדול
רכו להיות ב"ד הורגין בסייף שנאמר נקם ינקם
רכז להיות ב"ד הורגין בחנק שנאמר מות יומת הנואף והנואפת:
רכח להיות ב"ד שורפין באש שנאמר באש ישרפו אותו:
רכט להיות ב"ד סוקלין באבנים שנאמר וסקלתם אותם וגו':
רל לתלות מי שנתחייב תלייה שנאמר ותלית אותו על עץ.
רלא לקבור הנהרג ביומו שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא:
רלב לדון לעבד עברי כהלכותיו שנאמר כי תקנה עבד עברי:
רלג ליעד אמה עבריה שנאמר אשר לו יעדה והפדה
רלד לפדות אמה עבריה שנאמר והפדה
רלה לעבוד בעבד כנעני לעולם שנאמר לעולם בהם תעבודו:
רלו להיות השוכר משלם ממון שנאמר כי יריבון אנשים והכה איש:
רלז לדון בנזקי בהמה שנאמר וכי יגוף שור איש את שור רעהו:
רלח לדון בנזקי הבור שנאמר כי יפתח איש בור:
רלט לדון לגנב בתשלומין או במיתה שנאמר וכי יגנב, אם במחתרת ימצא הגנב, וגונב איש ומכרו:

השגת הראב"ד

· לדון לגנב וכו'. א"א ולמה לא יחשבו לשתים ושלש:

רם לדון בנזקי הבער שנאמר כי יבעיר איש שדה או כרם:
רמא לדון בנזקי האש שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים.
רמב לדון בנזקי שומר חנם שנאמר כי יתן איש אל רעהו כסף וגו':
רמג לדון בדין נושא שכר שנאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור:
רמד לדון בדין השואל שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו:
רמה לדון בדיני מקח וממכר שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך:
רמו לדון בדין טוען ונטען שנאמר על כל דבר פשע על שור על חמור על שה:
רמז להציל הנרדף ואפילו בנפש הרודף שנאמר וקצותה את כפה:
רמח לדון בדיני נחלות שנאמר איש כי ימות ובן אין לו:

מצות לא תעשה

א מצות ראשונה ממצות לא תעשה שלא לעלות במחשבה שיש שם אלוה זולת ה' שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני:
ב שלא לעשות פסל, לא יעשה בידו ולא יעשו לו אחרים שנאמר לא תעשה לך פסל:
ג שלא לעשות עבודת כוכבים ואפילו לאחרים שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך:
ד שלא לעשות צורות לנוי ואע"פ שאין עובדין אותן שנאמר לא תעשון אתי:
ה שלא להשתחוות לעבודת כוכבים ואע"פ שאין דרך עבודתה בהשתחויה שנאמר ולא תשתחוה להם:
ו שלא לעבוד עבודת כוכבים בדברים שדרכה להעבד בהם שנאמר ולא תעבדם:
ז שלא להעביר בנו למולך שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך:
ח שלא לעשות מעשה אוב שנאמר אל תפנו אל האובות:
ט שלא לעשות מעשה ידעוני שנאמר ואל הידעונים:
י שלא לפנות אחר עבודת כוכבים שנאמר אל תפנו אל האלילים:
יא שלא להקים מצבה שנאמר ולא תקים לך מצבה:
יב שלא ליתן אבן משכית שנאמר ואבן משכית לא תתנו בארצכם:
יג שלא ליטע אילן במקדש שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ:
יד שלא לישבע בעבודת כוכבים לעובדיה ולא משביעין אותן בה שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך:
טו שלא להדיח בני ישראל אחר עבודת כוכבים שנאמר ולא ישמע על פיך זו אזהרה למדיח:
טז שלא להסית אדם מישראל אחר עבודת כוכבים שנאמר במסית ולא יוסיפו לעשות:
יז שלא לאהוב המסית שנאמר לא תאבה לו:
יח שלא לעזוב השנאה למסית שנאמר ולא תשמע אליו:
יט שלא להציל המסית אלא עומד על דמו שנאמר לא תחוס עינך עליו:
כ שלא ילמד המוסת זכות על המסית שנאמר לא תחמול:
כא שלא ישתוק המוסת מללמד חובה על המסית אם ידע לו חובה שנאמר ולא תכסה עליו.
כב שלא ליהנות בציפוי נעבד בעבודת כוכבים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם:
כג שלא לבנות עיר הנדחת כמות שהיתה שנאמר לא תבנה עוד:
כד שלא ליהנות בממון עיר הנדחת שנאמר ולא ידבק בידך:
כה שלא ליהנות בעבודת כוכבים בכל משמשיה ובתקרובת שלה וביין שנתנסך לה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך:
כו שלא להתנבא בשמה שנאמר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים:
כז שלא להתנבא בשקר שנאמר אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו:
כח שלא לשמוע למתנבא לשם עבודת כוכבים שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא.
כט שלא ימנע מהריגת נביא השקר ולא לירא ממנו שנאמר לא תגור ממנו:
ל שלא ללכת בחקות העובדי כוכבים ולא במנהגותם שנאמר ולא תלכו בחקות וגו':
לא שלא לקסום שנאמר לא ימצא בך קוסם קסמים:
לב שלא לעונן שנאמר לא תעוננו:
לג שלא לנחש שנאמר לא תנחשו:
לד שלא לכשף שנאמר לא ימצא בך וגו' ומכשף:
לה שלא לחבור חבר שנאמר וחובר חבר:
לו שלא לשאול באוב שנאמר ושואל אוב:
לז שלא לשאול בידעוני שנאמר ושואל אוב וידעוני:
לח שלא לשאול בחלום מן המתים שנאמר ודורש אל המתים:
לט שלא תעדה אשה עדי איש שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה:
מ שלא יעדה איש עדי אשה שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה מפני שזהו מנהג עובדי כוכבים וכן מפורש בספרי עבודתם:
מא שלא לכתוב בגוף כעובדי כוכבים שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בבשרכם:
מב שלא ללבוש שעטנז כמו שלובשין כומרי עבודת כוכבים שנאמר לא תלבש שעטנז:
מג שלא להקיף פאת ראש ככומרי עבודת כוכבים שנאמר ולא תקיפו פאת ראשכם:

השגת הראב"ד

שלא להקיף וכו'. א"א לאו למקיף ולאו לניקף לאו למשחית ולאו לנשחת:

מד שלא להשחית כל הזקן כעובדי כוכבים שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך:
מה שלא להתגודד כעובדי כוכבים שנאמר לא תתגודדו, וגדידה ושריטה אחת היא:
מו שלא לשכון בארץ מצרים לעולם שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד:

שלא

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

קצח להלוות וכו': כתב הראב"ד זה לא נמנה בספרי השין זו מצות עשה אלא משום לאו הבא מכלל עשה ולא לישראל עכ"ל. וגם בפרק ה' מהלכות מלוה כתב על דברי רבינו א"א אני לא מצאתי שמונים זו ואולי משום שמנה בספרי השין זו מצות עשה אלא משום לאו הבא מכלל עשה ולא לישראל עכ"ל. וכתב ה"ה שכן כתבו הרמב"ן והרב רבי שלמה בן אדרת ואף הסוגיא שבפ' איזהו נשך מוכחת כן עכ"ל. והר"ן כתב שם ול"נ כדברי הרמב"ם דכיון דפסקא דשמעתין דרבית דעובדי כוכבים מדאורייתא שרי כדרבינא למאי דס"ד דרבא מאי שנא ס' ואם איתא דקרא לנכרי רבית אצטריך מידחיא ברייתא דספרי לגמרי דמנא לן דלאו הבא מכלל עשה הוא דילמא לעיקרי אצטריך אלא ע"כ כי ס"ל דרבית דעובדי כוכבים שרי נקטינן השין כבשנים דלמעט הוא דאתא והיינו דקאמר בספרי השין הרי זו מצות עשה וכיון דמסקנא דסוגיין דרבית דעובדי כוכבים מדאורייתא שרי נקטינן על כרחך כברייתא דספרי כפשטה עכ"ל:

רלט לדון גנב בתשלומין וכו': כתב הראב"ד ולמה לא יחשבו לשתים ושלש עכ"ל:

מג שלא להקיף פאת וכו': כתב הראב"ד אמר אברהם לאו למקיף ולאו לניקף לאו למשחית ולא לנשחת עכ"ל. ואני אומר שיש לתמוה למה כתב כן על דברי רבינו שהרי רבינו לא נתן טעם אלא למנות המצות לבד לא לומר אם הניקף חייב או פטור. וגם י"ב מהלכות עבודת כוכבים כתב רבינו שהניקף הוא פטור אא"כ סייע. וכתב שם הראב"ד אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו עכ"ל. ויש לתמוה כיון שכשסייע לוקה וכשאינו מסייע לדעת הראב"ד אע"פ שאינו לוקה עובר בלאו למה כתב כאן ולא ניקף*:

*) [ואנו נראה שר"ל לאו למקיף לאו לניקף לאו למשחית לאו לנשחת (פי' תוס' ב"מ י"ז), וממילא מצינו כל"ע]:

שלא

מנין המצות להרמב"ם זצ"ל

מז שלא לחזור אחר מחשבות הלב וראיית העינים שנאמר ולא תתורו וגו':
מח שלא לכרות ברית לשבעה עממין שנאמר לא תכרות להם ברית:
מט שלא להחיות אדם משבעה עממים שנאמר לא תחיה כל נשמה:
נ שלא לחון עובדי כוכבים שנאמר לא תחנם:
נא שלא להושיב עובדי כוכבים בארצנו שנאמר לא ישבו בארצך:
נב שלא להתחתן בעובדי כוכבים שנאמר לא תתחתן בם:
נג שלא ישא עמוני ומואבי בת ישראל לעולם שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה':
נד שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד שלשה דורות שנאמר לא תתעב אדומי:
נה שלא להרחיק מצרי מן הקהל אלא עד שלשה דורות שנאמר לא תתעב מצרי:
נו שלא לקרוא שלום לעמון ומואב בתחלת בשעת מלחמה כשאר עמים שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם:
נז שלא להשחית אילני מאכל וכן כל שיש בו השחתה אסור שנאמר לא תשחית את עצה:
נח שלא ייראו אנשי המלחמה ולא יפחדו מאויביהם בשעת מלחמה שנאמר לא תערוץ מפניהם לא תיראום:

השגת הראב"ד

שלא ייראו וכו'. א"א הבטחה היא ואינה אזהרה:

נט שלא נסיר מלבנו מעשה הרע שעשה לנו עמלק שנאמר לא תשכח:
ס שאנו מוזהרין על ברכת השם שנאמר אלהים לא תקלל ונאמר בעונש ונוקב שם ה' מות יומת וזה הכלל כל שענש הכתוב עליו כרת או מיתת בית דין הרי זו מצות לא תעשה חוץ ממילה ופסח שהן בכרת והן מצות עשה:
סא שלא לעבור על שבועת ביטוי שנאמר ולא תשבעו בשמי לשקר:
סב שלא ישבע לשוא שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא:
סג שלא לחלל את שם הקב"ה שנאמר ולא תחללו את שם קדשי:
סד שלא לנסות את דבר ה' שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם:
סה שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות וכן אין מוחקין את השמות המוקדשין ואין מאבדים כתבי הקדש שנאמר אבד תאבדון לא תעשון כן לה' אלהיכם:
סו שלא ילין הנתלה על העץ שנאמר לא תלין נבלתו על העץ:
סז שלא להשבית שמירה סביב למקדש שנאמר ושמרתם את משמרתי:
סח שלא יכנס כהן להיכל בכל עת שנאמר ואל יבא בכל עת אל הקדש:
סט שלא יכנס כהן בעל מום מן המזבח ולפנים שנאמר אך אל הפרוכת לא יבא:
ע שלא יעבוד בעל מום שנאמר אשר יהיה בו מום:
עא שלא יעבוד בעל מום עובר שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב:
עב שלא יתעסקו הלוים בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלוים שנאמר בלוים אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו גם הם גם אתם:
עג שלא יכנס למקדש ולא יורה בתורה שתוי יין שנאמר יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד ונאמר ולהורות את בני ישראל:
עד שלא יעבוד זר במקדש שנאמר וזר לא יקרב אליכם:
עה שלא יעבוד כהן טמא שנאמר וינזרו מקדשי בני ישראל:
עו שלא יעבוד כהן טבול יום עד שיעריב שמשו שנאמר ולא יחללו:
עז שלא יכנס כהן טמא לעזרה שנאמר ולא יטמאו את מחניהם זו מחנה שכינה:
עח שלא יכנס טמא למחנה לויה שכנגדו לדורות הר הבית שנאמר לא יבוא אל תוך המחנה זו מחנה לויה:
עט שלא לבנות אבני מזבח גזית שנאמר לא תבנה אתהן גזית:

פ שלא לעלות על המזבח במעלות שנאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי:
פא שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב שנאמר לא תעלו עליו קטרת זרה:
פב שלא לכבות אש המזבח שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה:
פג שלא לעשות במתכונת שמן המשחה שנאמר ובמתכנתו לא תעשו:
פד שלא לסוך בשמן המשחה זר שנאמר על בשר אדם לא ייסך:
פה שלא לעשות במתכונת הקטרת שנאמר ובמתכנתה לא תעשו:
פו שלא להוציא בדי הארון שנאמר לא יסורו ממנו:
פז שלא יזח החושן מעל האפוד שנאמר ולא יזח החשן מעל האפוד:
פח שלא יקרע המעיל שנאמר כפי תחרא יהיה לו לא יקרע:
פט שלא להעלות קדשים בחוץ שנאמר השמר לך פן תעלה עולותיך:
צ שלא לשחוט קדשים בחוץ שנאמר איש אשר ישחט שור או כשב ואל פתח אהל מועד לא הביאו ונכרת:
צא שלא להקדיש בעלי מומין למזבח שנאמר כל אשר בו מום לא תקריבו זהו איסור הקדשו:
צב שלא לשחוט בעלי מומין לשם קרבן שנאמר לא תקריבו אלה לה':
צג שלא לזרוק דם בעלי מומין גבי המזבח שנאמר בבעלי מומין לא תקריבו לה' וזהו איסור זריקת דמו:
צד שלא להקטיר אימורי בעלי מומין שנאמר ואשה לא תתנו מהם:
צה שלא להקריב בעל מום עובר שנאמר לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום וזהו מום עובר:
צו שלא להקריב בעל מום מיד הגוים שנאמר ומיד בן נכר לא תקריבו:
צז שלא יתן מום בקדשים שנאמר מום לא יהיה בו כלומר לא תתן בו מום:
צח שלא יקטיר שאור או דבש שנאמר כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו:
צט שלא להקריב חסר מלח שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך:
ק שלא להקריב אתנן ומחיר שנאמר לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב:
קא שלא לשחוט אותו ואת בנו שנאמר אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד:
קב שלא יתן שמן זית במנחת חוטא שנאמר לא ישים עליה שמן.
קג שלא יתן עליה לבונה שנאמר ולא יתן עליה לבונה:
קד שלא יתן שמן במנחת סוטה שנאמר ולא יצוק עליו שמן:
קה שלא יתן עליו לבונה שנאמר ולא יתן עליו לבונה:
קו שלא להמיר את הקדשים שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו:
קז שלא לשנות את הקדשים מקרבן לקרבן שנאמר בבכור לא יקדיש איש אותו כלומר שלא יקדישנו לקרבן אחר:
קח שלא לפדות בכור בהמה טהורה שנאמר אך בכור שור וגו' לא תפדה:
קט שלא למכור מעשר בהמה שנאמר לא יגאל:
קי שלא למכור שדה החרם שנאמר לא ימכר:
קיא שלא לפדות שדה החרם שנאמר לא יגאל:
קיב שלא יבדיל ראש חטאת העוף שנאמר ומלק את ראשו ממול ערפו:
קיג שלא לעבוד בקדשים שנאמר לא תעבוד בבכור שורך:
קיד שלא לגזוז את הקדשים שנאמר ולא תגוז בכור צאנך:
קטו שלא ישחוט הפסח והחמץ קיים שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי:
קטז שלא להניח אימורי הפסח עד שיפסלו בלינה שנאמר לא ילין חלב חגי:
קיז שלא להותיר מבשר הפסח שנאמר ולא תותירו ממנו עד בוקר:

קיח שלא להותיר מחגיגת ארבעה עשר ליום השלישי שנאמר ולא ילין מן הבשר. מפי השמועה למדו שבבשר חגיגת י"ד הכתוב מדבר וזה שנאמר לבקר לבוקרו של יום שני של יום הפסח שהוא שלישי לשחיטה:
קיט שלא להותיר מבשר פסח שני עד בוקר שנאמר ולא ישאירו ממנו עד בוקר:
קכ שלא להותיר מבשר התודה עד בוקר שנאמר ולא תותירו ממנו עד בוקר, והוא הדין לבשר קדשים שאין מניחין אותן לאחר זמן אכילתן.
קכא שלא לשבור עצם בפסח שנאמר ועצם לא תשברו בו:
קכב שלא לשבור עצם בפסח שני שנאמר ועצם לא ישברו בו:
קכג שלא להוציא מבשר הפסח מן החבורה שנאמר ולא תוציא מן הבית:
קכד שלא לעשות שירי מנחות חמץ שנאמר לא תאפה חמץ חלקם:
קכה שלא לאכול בשר הפסח נא ומבושל שנאמר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל:
קכו שלא להאכיל בשר פסח לגר תושב שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו:
קכז שלא יאכל הערל בשר פסח שנא' כל ערל לא יאכל בו:
קכח שלא להאכיל בשר הפסח לישראל שנהפך לעובד כוכבים שנאמר כל בן נכר לא יאכל בו כלומר ישראל שנלוה לבני נכר ועובד כוכבים כמותם לא יאכל בו:
קכט שלא יאכל אדם שנטמא קדשים שנאמר והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים:
קל שלא לאכול מן הקדשים שנטמאו שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל:
קלא שלא לאכול נותר שנאמר ואוכליו עונו ישא ונכרתה הנפש ההיא:
קלב שלא לאכול פיגול שנאמר המקריב אותו לא יחשב לו פגול יהיה והוא בכרת:
קלג שלא יאכל זר תרומה שנאמר וכל זר לא יאכל קדש:
קלד שלא יאכל אפי' תושב כהן ושכירו תרומה שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל בו:
קלה שלא יאכל ערל תרומה והוא הדין לבשר קדשים ודבר זה למדו הכתוב מן הפסח בגזירה שוה ואינו בפירוש מן התורה, ומפי השמועה למדו שאסור ערל בקדשים מגופי תורה ואינו מדברי סופרים:
קלו שלא יאכל כהן טמא תרומה שנאמר איש מזרעך וגו' בקדשים לא יאכל:
קלז שלא תאכל חללה קדש לא תרומה ולא חזה ושוק שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר:
קלח שלא תאכל מנחת כהן שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל:
קלט שלא לאכול בשר חטאות שנעשו בפנים שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה:
קמ שלא לאכול פסולי המוקדשין שהוטל בהם מום בכוונה שנאמר לא תאכל כל תועבה מפי השמועה למדו שפסולי המוקדשין שהוטל בהם מום הכתוב מדבר:
קמא שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך:
קמב שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים שנאמר תירושך:
קמג שלא לאכול מעשר שני של יצהר חוץ לירושלים שנאמר ויצהרך:
קמד שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל וגו' ובכורות:
קמה שלא יאכלו הכהנים חטאת ואשם חוץ לעזרה שנאמר ולא תוכל וגו' בקרך וצאנך, מפי השמועה למדו שלא בא הכתוב אלא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה לפי שכל דבר שיאכל חוץ למקום אכילתו לא תוכל לאכול בשעריך אקרא בו:
קמו שלא לאכול בשר עולה שנאמר לא תוכל ונדריך אשר תדור כלומר לא תוכל לאכול נדריך אשר תדור וזהו אזהרה על כל מועל שלא יהנה מכל הקדשים האסורים ליהנות מהם ואם נהנה מעל:
קמז שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת הדם שנאמר לא תוכל וגו' ונדבותיך וגו' כלומר לא תוכל לאכול נדבותיך קודם זריקת הדם:

שלא

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

נח שלא ייראו אנשי המלחמה וכו' לא תערוץ מפניהם לא תיראום: כתב הראב"ד אמר אברהם הבטחה היא ואינה אזהרה עכ"ל. ונראה מדברי רבינו כמשמעה שהיא אזהרה והטעם של הראב"ד יש לתמוה למה הוציא הפסוק ממשמעו כדי להשיג על רבינו:

קמח שלא יאכל זר בשר קדשי הקדשים שנאמר וזר לא יאכל כי קדש הם:

קמט שלא יאכל כהן בכורים קודם הנחה בעזרה שנאמר לא תוכל וגו' ותרומת ידך אלו הבכורים

קנ שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפי' בירושלים עד שיפדה שנאמר לא בערתי ממנו בטמא·

קנא שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני ממנו:

קנב שלא להוציא דמי מעשר שני באחר דברים שאין בהם אכילה ושתייה שנאמר ולא נתתי ממנו למת. יכל שאינו תנן לצרכי הגוף החי נתתי ממנו למת מקרא בו:

קנג שלא לאכול הטבל והטבל הוא דבר שגידוליו מן הארץ החייבת בתרומה ובמעשרות שלא הוציאו ממנו תרומת ה' שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה', כלומר דברים שהם עתידים לתרום אותם לה' לא יעשו אותם חול ויאכלו אותם בטבלם:

קנד שלא להקדים תרומה לבכורים ולא מעשר ראשון לתרומה ולא מעשר שני לראשון אלא מוציאן על הסדר בכורים תחלה ואח"כ תרומה גדולה ואח"כ מעשר ראשון ואח"כ מעשר שני שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר כלומר לא תאחר דבר הראוי להקדימו:

קנה שלא לאחר הנדרים והנדבות שנדר ושנדב שנאמר לא תאחר לשלמו.

קנו שלא לעלות לחג בלא קרבן שנאמר לא יראו פני ריקם:

קנז שלא לעבור על דברים שאסר אדם על נפשו שנאמר לא יחל דברו·

קנח שלא יקח כהן זונה שנאמר אשה זונה וחללה לא יקחו:

קנט שלא יקח כהן חללה שנאמר וחללה לא יקחו

קס שלא יקח גרושה שנאמר ואשה גרושה מאישה לא יקחו.

קסא שלא יקח כהן גדול אלמנה שנאמר אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח:

קסב שלא יבעול כהן גדול אלמנה ואפילו בלא קידושין מפני שמחללה שנאמר לא יחלל זרעו הרי הוא מוזהר שלא לחלל בשרה:

קסג שלא יכנס כהן למקדש פרוע ראש שנאמר ראשיכם אל תפרעו:

קסד שלא יכנס כהן למקדש קרוע בגדים שנאמר ובגדיכם לא תפרומו:

קסה שלא יצא כהן מן העזרה בשעת עבודה שנאמר ומפתח אהל מועד:

קסו שלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים שנאמר לנפש לא יטמא:

קסז שלא יטמא כהן גדול ואפי' לקרוביו שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא:

קסח שלא יכנס כהן גדול עם מת [תחת תקרה] שנאמר ועל כל נפשות מת לא יבא כך למדו מפי השמועה שהוא חייב בבל יבא וחייב בבל יטמא·

קסט שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ שנאמר ונחלה לא יהיה לו:

קע שלא יקח כל שבט לוי חלק בביזה בשעת כיבוש הארץ שנאמר לא יהיה לכהנים הלוים חלק ונחלה:

קעא שלא לעשות קרחה על מת שנאמר לא תשימו קרחה בין עיניכם למת:

קעב שלא לאכול בהמה טמאה שנאמר את זה לא תאכלו ממעלי הגרה:

קעג שלא לאכול דג טמא שנאמר ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו

קעד שלא לאכול עוף טמא שנאמר ואת אלה תשקצו מן העוף:

קעה שלא לאכול שרץ עוף שנאמר כל שרץ העוף טמא הוא לכם:

קעו שלא לאכול שרץ הארץ שנאמר וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא:

קעז שלא לאכול רמש הארץ שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ:

קעח שלא לאכול תולעת בפירות כשתצא לאויר שנאמר לכל השרץ השורץ:

קעט שלא לאכול שרץ המים שנאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ:

קפ שלא לאכול מתה שנאמר לא תאכלו כל נבילה:

קפא שלא לאכול טריפה שנאמר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו:

קפב שלא לאכול אבר מן החי שנאמר לא תאכל הנפש עם הבשר:

קפג שלא לאכול גיד הנשה שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה:

קפד שלא לאכול דם שנאמר וכל דם לא תאכלו:

קפה שלא לאכול חלב שנאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו:

קפו שלא לבשל בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו.

קפז שלא לאכול בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי פעם שנייה מפי השמועה למדו שלאחד לאיסור בישול והאחד לאיסור אכילה

קפח שלא לאכול בשר שור הנסקל שנאמר ולא יאכל את בשרו.

קפט שלא לאכול פת תבואה חדשה קודם הפסח שנאמר ולחם וגו':

קצ שלא לאכול קלי מן החדש שנאמר וקלי:

קצא שלא לאכול כרמל מהתבואה חדשה קודם הפסח שנאמר וכרמל לא תאכלו

קצב שלא לאכול ערלה עד שלש שנים שנאמר שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל:

קצג שלא לאכול כלאי הכרם שנאמר פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם, הוא איסור אכילה:

קצד שלא לשתות יין נסך שנאמר אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם.

קצה שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בננו זה זולל וסובא:

קצו שלא לאכול ביום הצום שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה:

קצז שלא לאכול חמץ בפסח שנאמר לא יאכל חמץ·

קצח שלא לאכול תערובת חמץ שנאמר כל מחמצת לא תאכלו.

קצט שלא לאכול חמץ אחר חצות יום ארבעה עשר שנאמר לא תאכל עליו חמץ

ר שלא יראה חמץ שנאמר לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור

רא שלא ימצא שאור שנאמר שאור לא ימצא בבתיכם:

רב שלא ישתה הנזיר יין ולא דבר שנתערב בו יין וטעמו כטעם יין שנאמר וכל משרת ענבים ואפילו החמיץ היין או דבר שנתערב בו היין הרי זה אסור עליו שנאמר והוחץ יין וחומץ שכר לא ישתה:

רג שלא יאכל ענבים לחים שנאמר וענבים לחים:

רד שלא יאכל ענבים יבשים שנאמר ויבשים לא יאכל:

רה שלא יאכל חרצנים שנאמר מחרצנים ועד זג לא יאכל:

רו שלא יאכל זגים שנאמר ועד זג לא יאכל:

רז שלא יטמא הנזיר למת שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא:

רח שלא יכנס באהל המת שנאמר על כל נפשות מת לא יבא.

רט שלא יגלח הנזיר שנאמר תער לא יעבור על ראשו:

רי שלא לקצור כל השדה שנאמר לא תכלה פאת שדך לקצור:

ריא שלא ללקוט השבלים הנופלים בשעת קצירה שנאמר ולקט קצירך לא תלקט:

ריב שלא לבצור עוללות הכרם שנאמר וכרמך לא תעולל·

ריג שלא ללקוט פרט הכרם שנאמר ופרט כרמך לא תלקט:

ריד שלא ליקח עומר השכחה שנאמר לא תשוב לקחתו וכן בכל האילנות יש שכחה שנאמר לא תפאר אחריך:

רטו שלא לזרוע כלאי זרעים שנאמר שדך לא תזרע כלאים

רטז שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם שנאמר לא תזרע כרמך כלאים:

ריז שלא להרביע בהמה מין בשאינו מינו שנאמר בהמתך לא תרביע כלאים:

ריח שלא יעשה מלאכה בשני מיני בהמה כאחד שנא' לא תחרוש בשור ובחמור יחדו:

ריט שלא יחסום בהמה בשעת מלאכה בדבר שאוכלת ממנו והגית שנאמר לא תחסום שור בדישו·

רכ שלא לעבוד אדמה בשביעית שנאמר שדך לא תזרע.

רכא שלא לעבוד אילן בשביעית שנאמר וכרמך לא תזמור:

רכב שלא לקצור ספיחי שביעית כדרך שקוצרין בשאר השנים שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור:

רכג שלא לאסוף פירות האילן בשביעית כדרך שאוספין בכל השנה שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור:

רכד שלא לעבוד בשנת יובל בין אדמה בין אילן שנאמר בה לא תזרעו:

רכה שלא לקצור ספיחי יובל כשאר השנים שנאמר בו לא תקצרו את ספיחיה:

רכו שלא לאסוף פירות יובל כאסיפת שאר שנים שנא' בו ולא תבצרו את נזיריה:

רכז שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות:

רכח שלא לשנות מגרשי הלוים ושדותיהם שנאמר ושדה מגרש עריהם, מפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא ישנה:

רכט שלא לעזוב את הלוים שנאמר השמר לך פן תעזב את הלוי שלא נותנין להם מתנותיהם ומשמחים אותם בהן בכל רגל:

רל שלא יתבע הלואה שעברה עליה שביעית שנאמר לא יגוש את רעהו:

רלא שלא ימנע להלוות לעני מפני השמטה שנא' השמר לך פן יהיה דבר, זה הכלל כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא מצות לא תעשה.

רלב שלא ימנע מלהלוות לעני ומליתן לו מה שהוא צריך שנאמר לא תאמץ את לבבך נמצא הנותן צדקה עושה מצות עשה והמעלים עיניו מן הצדקה יותר על שבטל עשה עובר על לא תעשה:

רלג שלא לשלח עבד עברי ריקם כשיצא חפשי שנאמר לא תשלחנו ריקם:

רלד שלא יתבע העני בחובו כשידע שהוא עני ולא יגר לו שנאמר לא תהיה לו כנושה:

רלה שלא להלוות ברבית לישראל שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך.

רלו שלא ללוות ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך, מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה שלא ישיך למלוה:

רלז שלא להשיח יד בין לוה למלוה ברבית לא להיות ערב ולא להיות עד ולא לכתוב שטר ביניהם שנאמר לא תשימון עליו נשך:

רלח שלא לאחר פעולת שכיר שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך:

רלט שלא ימשכן בעל חובו בזרוע שנאמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו:

רמ שלא למנוע העבוט מבעליו העני בשעה שהוא צריך לו שנאמר לא תשכב בעבוטו כלומר לא תשכב ועבוטו עמך אלא השיבנו לו בלילה הואיל והוא צריך לו בלילה:

רמא שלא למשכן האלמנה שנאמר ולא תחבול בגד אלמנה·

רמב שלא לחבול כלים שעושין בהם אוכל נפש שנאמר לא יחבל ריחים ורכב:

רמג שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב זה גונב נפשות

רמד שלא לגנוב ממון שנאמר לא תגנבו זו גניבת ממון:

רמה שלא לגזול שנאמר לא תגזול:

רמו שלא להסיג גבול שנאמר לא תסיג גבול רעך:

רמז שלא לעשוק שנאמר לא תעשוק את רעך:

רמח שלא לכחש בממון חבירו שנאמר לא תכחשו:

רמט שלא לישבע על כפירת ממון חבירו שנאמר לא תשקרו כלומר לא תשבעו לשקר בממון שיש לחבירך בידך:

רנ שלא יונה במקח וממכר שנאמר אל תונו איש את אחיו:

רנא שלא יונה בדברים שנאמר ולא תונו איש את עמיתו זו אונאת דברים.

רנב שלא להונות את הגר בדברים שנאמר וגר לא תונה:

רנג שלא להונות את הגר במקח וממכר שנאמר ולא תלחצנו:

רנד שלא להחזיר עבד שברח לא"י לאדוניו שבחוצה לארץ שנאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו:

רנה שלא להונות עבד שנאמר עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר וגו':

רנו שלא לענות יתום ואלמנה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון:

רנז שלא לעבוד בעבד עברי עבודת עבד שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד:

רנח שלא למכור אותו ממכרת עבד שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד:

רנט שלא לעבוד בעבד עברי בפרך שנאמר לא תרדה בו בפרך:

רס שלא להניח לעובד כוכבים לעבוד בעבד עברי הנמכר לו בפרך שנאמר לא ירדנו:

רסא שלא ימכור אמה עבריה לאחר שנאמר לא ימשל למכרה:

רסב שלא למנוע מאמה העבריה היעודה שאר כסות ועונה שנאמר שארה כסותה ועונתה לא יגרע, והוא הדין לשאר הנשים :

רסג שלא למכור אשת יפת תואר להיות שפחה שנאמר לא תמכרנה :

רסד שלא לכבוש אשת יפת תאר להיות שפחה שנאמר לא תתעמר בה :

רסה שלא לחמוד אשת איש שנאמר לא תחמד אשת רעך :

רסו שלא להתאוות שנאמר לא תתאוה בית רעך :

רסז שלא יאכל השכיר שלא בשעת גמר מלאכה מן המחובר שהוא עושה בו שנאמר וחרמש לא תניף :

רסח שלא יקח השכיר יתר על אכילתו שנאמר ואכלת ענבים כנפשך שבעך :

רסט שלא יתעלם מן האבידה שנאמר לא תוכל להתעלם :

רע שלא להניח בהמה רובצת תחת משאה שנאמר לא תראה חמור אחיך :

רעא שלא לעשות עול במשפט במדה מפי השמועה למדו שהכתוב מזהיר לא תעשו עול במשפט המדה :

רעב שלא להיות אצלנו אבן ואבן איפה ואיפה שנאמר לא יהיה לך בביתך וגו' :

רעג שלא לעול המשפט שנאמר לא תעשו עול במשפט :

רעד שלא ליקח שוחד שנאמר ושחד לא תקח :

רעה שלא לכבד בדין שנאמר לא תהדר פני גדול :

רעו שלא ייראה הדיין בדין מאדם רע שנאמר לא תגורו מפני איש :

רעז שלא לרחם על עני בדין שנאמר ודל לא תהדר בריבו :

רעח שלא להטות משפט אדם חוטא שנאמר לא תטה משפט אביונך למדו מפי השמועה שזה אביון במצות :

רעט שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות שנאמר לא תחוס עינך עליו :

רפ שלא להטות משפט גרים ויתומים שנאמר לא תטה משפט גר יתום :

רפא שלא לשמוע מאחד מבעלי דינין ואין חבירו עמו שנאמר לא תשא שמע שוא :

רפב שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות אם היו המחייבין יותר על המזכין אחד שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות :

רפג שלא ילמד חובה מי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות שנאמר לא תענה על ריב לנטות :

השגת הראב"ד

שלא ילמד חובה וכו'. א"א אין זה כלום שהרי נגמר דין חוזר :

רפד שלא למנות בדיינין אדם שאינו חכם בדברי תורה אף ע"פ שהוא חכם בחכמות אחרות שנאמר לא תכירו פנים במשפט :

רפה שלא להעיד בשקר שנאמר לא תענה ברעך עד שקר :

רפו שלא יעיד בעל עבירה שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס :

רפז שלא יעיד קרוב שנאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות מפי השמועה למדו שלא יומתו אבות בעדות בנים והוא הדין לשאר קרובים :

רפח שלא לגמור הדין על פי עד אחד שנאמר לא יקום עד אחד באיש :

רפט שלא להרוג נקי שנאמר לא תרצח :

רצ שלא לחתוך הדין באומד הדעת עד שיראו שני עדים גופו של דבר שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג :

רצא שלא יורה העד בדין שהעיד בו בדיני נפשות שנאמר ועד אחד לא יענה :

רצב שלא להרוג מתחייב הריגה קודם שיעמוד בדין שנאמר ולא ימות הרוצח וגו' :

רצג שלא לחוס על הרודף אלא הורגין אותו הרינה קודם שיגיע לנרדף ויהרגנו או יגלה ערותו שנאמר וקצותה את כפה לא תחוס עינך :

רצד שלא לענוש האנוס שנאמר ולנערה לא תעשה דבר :

רצה שלא ליקח כופר מן הרוצח שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח :

רצו שלא ליקח כופר בגלות רוצח בשגגה שנאמר ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו :

רצז שלא לעמוד על הדם שנאמר לא תעמוד על דם רעך :

רצח שלא להניח מכשול שנאמר לא תשים דמים בביתך :

רצט שלא להכשיל תם בדרך שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול :

ש שלא להוסיף במלקות המתחייב מלקות שנאמר לא יוסיף פן יוסיף :

שא שלא לרגל שנאמר לא תלך רכיל בעמיך :

שב שלא לשנא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך :

שג שלא להלבין פני אדם מישראל שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא וגו' :

שד שלא לנקום שנאמר לא תקום :

שה שלא לנטור שנאמר לא תטור :

שו שלא ליקח האם על הבנים שנאמר לא תקח האם על הבנים :

שז שלא לגלח שער הנתק שנאמר ואת הנתק לא יגלח :

שח שלא לתלוש סימני הצרעת שנאמר השמר בנגע הצרעת :

שט שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע :

שי שלא להחיות מכשף שנאמר מכשפה לא תחיה :

שיא שלא יתחייב חתן בדבר מצרכי צבור כגון צבא ושמירת החומה וכיוצא בהם שנאמר לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר :

שיב שלא להמרות פי בית דין שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך :

שיג שלא להוסיף על מצות התורה בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה שהיא פירושה שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו :

שיד שלא לגרוע מכל מצות התורה שנאמר ולא תגרע ממנו :

שטו שלא לקלל הדיין שנאמר אלהים לא תקלל :

שטז שלא לקלל הנשיא והוא המלך או ראש ישיבת ארץ ישראל שנאמר ונשיא בעמך :

שיז שלא לקלל אחד משאר ישראל שנאמר לא תקלל חרש :

שיח שלא לקלל אב ואם שנאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת :

שיט שלא להכות אב ואם שנאמר ומכה אביו ואמו מות יומת :

שכ שלא לעשות מלאכה בשבת שנאמר לא תעשה כל מלאכה :

שכא שלא להלך חוץ לתחום מדינה כהולכי דרכים בשבת שנאמר אל יצא איש ממקומו :

שכב שלא לענוש בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם :

שכג שלא לעשות מלאכה בראשון של פסח שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו :

שכד שלא לעשות מלאכה בשביעי של פסח שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו :

שכה שלא לעשות מלאכה בחג השבועות שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו :

שכו שלא לעשות מלאכה באחד לחדש השביעי שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו :

שכז שלא לעשות מלאכה ביום הכפורים שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו :

שכח שלא לעשות מלאכה בראשון של חג הסוכות שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו :

שכט שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו :

של שלא לגלות ערות אם שנאמר אמך היא לא תגלה ערותה :

שלא שלא לגלות ערות אשת אב שנאמר ערות אשת אביך וגו' לא תגלה :

שלב שלא לגלות ערות אחות שנאמר ערות אחותך בת אביך לא תגלה :

שלג שלא לגלות ערות אחותו מן האב או מן האם שנאמר ערות בת אשת אביך :

שלד שלא לגלות ערות בת הבן שנאמר ערות בת בנך :

שלה שלא לגלות ערות בת הבת שנאמר או בת בתך לא תגלה ערותה :

שלו שלא לגלות ערות הבת, ולמה לא נתפרשה בתורה מפני שאסר בת הבת שתק מן הבת, ומפי השמועה למדו שאיסור הבת מגופי תורה כשאר עריות שנאמר לא תגלה ערותן כי ערותך הנה :

שלז שלא לגלות ערות אשה ובתה שנאמר ערות אשה ובתה לא תגלה :

שלח שלא לגלות ערות אשה ובת בנה שנא' את בת בנה :

שלט שלא לגלות ערות אשה ובת בתה שנאמר ואת בת בתה לא תקח :

שם שלא לגלות ערות אחות אם שנאמר ערות אחות אמך לא תגלה :

שמא שלא לגלות ערות אחות אב שנאמר ערות אחות אביך לא תגלה :

שמב שלא לגלות ערות אשת אחי האב שנאמר ואל אשתו לא תקרב :

שמג שלא לגלות ערות אשת הבן שנאמר ערות כלתך לא תגלה :

שמד שלא לגלות ערות אשת אח שנאמר ערות אשת אחיך לא תגלה :

שמה שלא לגלות ערות אחות אשתו שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח :

שמו שלא לגלות ערות אשה נדה שנאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב :

שמז שלא לגלות ערות אשת איש שנאמר ואל אשת עמיתך לא תתן וגו' :

שמח שלא לשכב עם בהמה שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך לרבעה :

שמט שלא תביא אשה בהמה עליה שנאמר ואשה לא תעמוד לפני בהמה :

שנ שלא לשכב עם זכר שנאמר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה :

שנא שלא לגלות ערות האב עצמו שנאמר ערות אביך לא תגלה :

שנב שלא לגלות ערות אחי האב עצמו שנאמר ערות אחי אביך לא תגלה :

שנג שלא לקרב בעריות בדברים המביאין לידי גילוי ערוה כגון חיבוק ונישוק ורמיזה וקפיצה שנא' אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה מפי השמועה למדו שזו אזהרה לקירוב המביאה לידי גילוי ערוה :

שנד שלא ישא ממזר בת ישראל שנאמר לא יבא ממזר בקהל ה' :

שנה שלא תהיה קדשה והיא הנבעלת בלא כתובה ובלא קדושין שנאמר לא תהיה קדשה :

שנו שלא יחזיר המגרש גרושתו אחר שנישאת לאחר שנאמר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה :

שנז שלא תנשא היבמה לאחר חוץ מיבמה שנאמר לא תהיה אשת המת :

שנח שלא יגרש האונס אנוסתו שנאמר לא יוכל שלחה כל ימיו :

שנט שלא יגרש מוציא שם רע שנאמר לא יוכל לשלחה כל ימיו :

שס שלא יקח סריס בת ישראל שנאמר לא יבוא פצוע דכא :

שסא שלא לסרס זכר אחד מכל המינין לא אדם ולא בהמה חיה ועוף שנאמר ובארצכם לא תעשו :

שסב שלא למנות על ישראל איש מקהל גרים שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי :

שסג שלא ירבה לו המלך סוסים שנאמר לא ירבה לו סוסים :

שסד שלא ירבה לו המלך נשים שנאמר לא ירבה לו נשים :

שסה שלא ירבה לו המלך כסף וזהב שנאמר וכסף וזהב לא ירבה לו מאד :

תשובת הגאון מהר"י יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

רפג שלא ילמד חובה וכו': כתב הראב"ד אין זה כלום שהרי נגמר דין חוזר עכ"ל. ואני יודע למה כתב כן כיון שקודם נגמר דין אינו יכול לחזור בו והוא שהדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות לא יטה אחרים: כתב רבינו במנין מצות ל"ת ק"ס שלא נאכל ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בנו זה זולל וסובא. ויש לתמוה דפסוק זה אינו לאו ויתבאר בהלכות ממרים פ"ז :

שלו שלא לגלות ערות הבת וכו' שנאמר ערותן היא לא תגלה ערותם. [illegible] לא תגלה ערותן כי ערותך הנה : (כסף משנה [illegible])

אלו הם תרי"ג מצות שנאמרו לו למשה בסיני הן וכללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן. כל אותם הכללות והפרטות והדקדוקין והביאורין של כל מצוה ומצוה היא תורה שבעל פה שקיבלו ב"ד מפי ב"ד. ויש מצות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו אותם נביאים וחכמים ופשטו בכל ישראל כגון מקרא מגילה ונר חנוכה ותענית תשעה באב ועירובין וידים, ויש לכל מצוה ומצוה מאלו פירושין ודקדוקין. הכל יתבאר בחיבור זה:

כל אלו המצות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם שנאמר לא תסור מן הדבר וגו' ואינם תוספת על מצות התורה. ועל מה הזהירה תורה לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו שלא יהא נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצות התורה או לחסר אחת מאלו תרי"ג מצות. אבל אם הוסיפו ב"ד עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזירה אין זו הוספה. שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות עירוב או לקרות מגילה בעונתה. ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם ב"ד תקנום וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלהים וגו'. ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה ובין לא תעשה:

וראיתי לחלק חיבור זה לארבעה עשר ספרים:

ספר ראשון

אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחלת הכל, כגון יחוד השם ב"ה ואיסורי עבודת כוכבים. וקראתי שם ספר זה ספר המדע:

ספר שני

אכלול בו כל המצות שהם תדירות שצוונו בהם כדי שנאהוב המקום ונזכרהו תמיד כגון קריאת שמע ותפלה ותפילין וברכת כהנים ומילה בכלל לפי שהיא אות בבשרנו להזכיר תמיד בשעה שאין שם לא תפילין ולא ציצית וכיוצא בהם. וקראתי שם ספר זה ספר אהבה:

ספר שלישי

אכלול בו כל המצות שהן בזמנים ידועים כגון שבת ומועדות. וקראתי שם ספר זה ספר זמנים:

ספר רביעי

אכלול בו המצות של בעילה כגון קדושין וגירושין ויבום וחליצה. וקראתי שם ספר זה ספר נשים:

ספר חמישי

אכלול בו מצות של ביאות אסורות ומצות של מאכלות אסורות לפי שבשני ענינים האלו קדשנו המקום והבדילנו מן העובדי כוכבים בעריות ובמאכלות אסורות ובשניהם נאמר ואבדיל אתכם מן העמים, אשר הבדלתי אתכם מן העמים. וקראתי שם ספר זה ספר קדושה:

ספר ששי

אכלול בו מצות שיתחייב בהן מי שאסר עליו דברים כגון שבועות ונדרים. וקראתי שם ספר זה ספר הפלאה:

ספר שביעי

אכלול בו מצות שהם בזרע הארץ כגון שמיטין ויובלות ומעשרות ותרומות ושאר מצות הנכללים שהן מענינם. וקראתי שם ספר זה ספר זרעים:

ספר שמיני

אכלול בו מצות שהם בבנין המקדש והקרבנות לצבור התמידין. וקראתי שם ספר זה ספר עבודה:

ספר תשיעי

אכלול בו מצות שהם בקרבנות היחיד. וקראתי שם ספר זה ספר קרבנות:

ספר עשירי

אכלול בו מצות שהם בטהרות וטומאות. וקראתי שם ספר זה ספר טהרה:

ספר אחד עשר

אכלול בו מצות שבין אדם לחבירו ויש בהם היזק ממון או גוף. וקראתי שם ספר זה ספר נזיקין:

ספר שנים עשר

אכלול בו מצות מכירה וקנין. וקראתי שם ספר זה ספר קנין:

ספר שלשה עשר

אכלול בו מצות שבין אדם לחבירו בשאר דינין שאין בתחלתן היזק כגון שומרין ושאלה הלואות וטענות והפקדות. וקראתי שם ספר זה ספר משפטים.

ספר ארבעה עשר

אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כגון מיתת ב"ד וקבלת עדות, ודין המלך ומלחמותיו. וקראתי שם ספר זה ספר שופטים. וזה הוא סדור הלכות של ספר זה לפי עניני הספרים וחלוק המצות לפי עניני ההלכות:

ועתה אתחיל לבאר כל תשבצי מצוה ומצוה וכל הדינים הנכללים תחת מעניה כל סדר ההלכות בעזרת אל שדי:

ספר המדע

הלכותיו חמש וזהו סדורן. הלכות יסודי התורה. הלכות דעות. הלכות תלמוד תורה. הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחקות העכו"ם. הלכות תשובה.

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצות. שש מצות עשה וארבע מצות לא תעשה.

וזהו פרטן

א לידע שיש שם אלוה. ב שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה זולתי ה'. ג ליחדו. ד לאהבו. ה ליראה ממנו. ו לקדש שמו. ז שלא לחלל את שמו. ח שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. ט לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. י שלא לנסותו:

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצות. חמש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להדמות בדרכיו. ב להדבק ביודעיו. ג לאהוב את הריעים. ד לאהוב את הגרים. ה שלא לשנא אחים. ו להוכיח. ז שלא להלבין פנים. ח שלא לענות אומללין. ט שלא לילך רכיל. י שלא לנקום. יא שלא לנטור.

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצות. א ללמוד תורה. ב לכבד מלמדיה ויודעיה.

הלכות עבודת כוכבים וחקות העובדי כוכבים

יש בכללן אחת וחמשים מצות. שתי מצות עשה. ותשע וארבעים מצות לא תעשה.

וזהו פרטן

א שלא לפנות אחר עבודת כוכבים. ב שלא לתור אחר הרהור הלב וראיית עינים. ג שלא לגדף. ד שלא יעבוד אותה כדרך עבודתה. ה שלא ישתחוה לה. ו שלא לעשות פסל לעצמו. ז שלא לעשות פסל ואפילו לאחרים. ח שלא לעשות צורות ואפי' לנוי. ט שלא להדיח אחרים אחריה. י לשרוף עיר הנדחת. יא שלא לבנותה. יב שלא ליהנות מכל ממונה. יג שלא להסית יחיד לעבדה. יד שלא לאהוב המסית. ט"ו שלא לעזוב שנאתו. טז שלא להצילו. יז שלא ללמד עליו זכות. יח שלא לימנע מללמד עליו חובה. יט שלא להתנבא בשמה. כ שלא לשמוע מן המתנבא בשמה. כא שלא להתנבא בשקר ואפילו בשם ה'. כב שלא לגור מהריגת נביא שקר. כג שלא לישבע בשם עבודת כוכבים. כד שלא לעשות אוב. כה שלא לעשות ידעוני. כו שלא להעביר למולך. כז שלא להקים מצבה. כח שלא להשתחוות על אבן משכית. כט שלא ליטע אשרה. ל לאבד עבודת כוכבים וכל הנעשה בשבילה. לא שלא ליהנות בעבודת כוכבים ומשמשיה. לב שלא ליהנות בציפוי נעבד. לג שלא לכרות ברית לעובדי עבודת כוכבים. לד שלא יחון עליהם. לה שלא ישבו בארצנו. לו שלא לנהוג במנהגותיהם ובמלבושיהם. לז שלא לנחש. לח שלא לקסום. לט שלא לעונן. מ שלא לחבר חבר. מא שלא לדרוש אל המתים. מב שלא לשאול באוב. מג שלא לשאול בידעוני. מד שלא לכשף. מה שלא להקיף פאת הראש. מו שלא להשחית פאת זקן. מז שלא יעדה איש עדי אשה. מח שלא תעדה אשה עדי איש. מט שלא לכתוב קעקע. נ שלא להתגודד. נא שלא לעשות קרחה על מת.

הלכות תשובה

מצות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה חמש ושבעים. שש עשרה מהם מצות עשה ותשע וחמשים מצות לא תעשה:

ספר אהבה

הלכותיו שש. וזהו סידורן: הלכות קריאת שמע. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה:

הלכות קריאת שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות ק"ש פעמים ביום:

הלכות תפלה וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה. א לעבוד ה' בתפלה בכל יום: ב לברך כהנים את ישראל בכל יום:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

יש בכללן ה' מצות עשה:

וזהו פרטן

א להיות תפילין על הראש. ב לקשרם על היד. ג לקבוע מזוזה בפתחי השערים. ד לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו. ה' לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה:

הלכות ציצית

מצות עשה א' והיא לעשות ציצית על כנפי הכסות:

הלכות ברכות

מצות עשה אחת והיא לברך את שמו אחר אכילה:

הלכות מילה

מצות עשה אחת והיא למול את הזכרים ביום השמיני. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה י"א מצות עשה:

ספר זמנים

הלכותיו עשר וזהו סידורן הלכות שבת. הלכות עירובין. הלכות שביתת עשור. הלכות שביתת יום טוב. הלכות חמץ ומצה. הלכות שופר וסוכה ולולב. הלכות שקלים. הלכות קידוש החדש. הלכות תעניות. הלכות מגילה וחנוכה:

הלכות שבת

יש בכללן ה' מצות. ב' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשבות בשביעי. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג שלא לענוש בשבת. ד שלא לצאת חוץ לגבול בשבת. ה לקדש היום בזכירה:

הלכות עירובין

מצות עשה אחת והיא מד"ס ואינה מן המנין:

הלכות שביתת עשור

יש בכללן ד' מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשבות בו ממלאכה. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג להתענות בו. ד שלא לאכול ולשתות בו:

הלכות שביתת יום טוב

יש בכללן י"ב מצות. שש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשבות בראשון של פסח. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג לשבות בשביעי של פסח. ד שלא לעשות בו מלאכה. ה לשבות ביום חג שבועות. ו שלא לעשות בו מלאכה. ז לשבות בראש השנה. ח שלא לעשות בו מלאכה. ט לשבות בראשון של חג הסוכות. י שלא לעשות בו מלאכה. יא לשבות בשמיני של חג. יב שלא לעשות בו מלאכה:

הלכות חמץ ומצה

יש בכללן שמנה מצות. שלש מצות עשה. וחמש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה. ב להשבית שאור בי"ד. ג שלא לאכול חמץ כל שבעה. ד שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה. ה שלא יראה חמץ כל שבעה. ו שלא ימצא חמץ כל שבעה. ז לאכול מצה בליל פסח. ח לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

הלכות שופר וסוכה ולולב

יש בכללן ג' מצות עשה:

וזהו פרטן

א לשמוע קול שופר באחד בתשרי. ב לישב בסוכה שבעת ימי החג. ג ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג:

הלכות שקלים

מצות עשה אחת והוא ליתן כל איש מחצית השקל בכל שנה:

הלכות קידוש החדש

מצות עשה אחת. והיא לחשוב ולידע ולקבוע באי זה יום הוא תחלת כל חדש וחדש מחדשי השנה:

הלכות תעניות

מצות עשה אחת והיא להתענות ולזעוק לפני ה' בעת כל צרה גדולה שלא תבא על הצבור:

הלכות מגילה וחנוכה

יש בכללן ב' מצות עשה מדברי סופרים. ואינם מן המנין. נמצאו כל המצות של תורה הנכללות בספר זה חמש ושלשים, י"ט מהם מצות עשה. וט"ז מצות לא תעשה. ויש בו ג' מצות מדברי סופרים:

ספר נשים

הלכותיו ה'. וזהו סידורן. הלכות אישות. הלכות גירושין. הלכות יבום וחליצה. הלכות נערה בתולה. הלכות סוטה:

הלכות אישות

יש בכללן ארבע מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לישא אשה בכתובה וקידושין. ב שלא תבעל אשה בלא כתובה וקדושין. ג שלא ימנע שאר כסות ועונה. ד לפרות ולרבות ממנה:

הלכות גירושין

יש בכללן ב' מצות. א מצות עשה והוא שיגרש המגרש בספר. ב שלא יחזיר גרושתו משנשאת:

הלכות יבום וחליצה

יש בכללן שלש מצות. שתי מצות עשה. ואחת מצות לא תעשה.

וזהו פרטן

א לייבם. ב לחלוץ. ג שלא תנשא יבמה לאיש זר עד שתסיר רשות היבם מעליה:

הלכות נערה בתולה

יש בכללן ה' מצות. ג' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לקנוס המפתה. ב שישא האונס אנוסתו. ג שלא יגרש האונס. ד שתשב אשת מוציא שם רע תחת בעלה לעולם. ה שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו:

הלכות סוטה

יש בכללן ג' מצות. א' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לעשות לסוטה כתורת הקנאות המפורשת בתורה. ב שלא ליתן שמן על קרבנה. ג שלא ליתן עליו לבונה. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה י"ז. ט' מהם מצות עשה וח' מצות לא תעשה:

ספר קדושה

הלכותיו ג' וזהו סידורן. הלכות איסורי ביאה. הלכות מאכלות אסורות. הלכות שחיטה:

הלכות איסורי ביאה

יש בכללן ל"ז מצות. א' מצות עשה. והשאר מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לבא על האם. ב שלא לבא על אשת אב. ג שלא לבעול אחות. ד שלא לבעול בת אשת אב. ה שלא לבעול בת הבן. ו שלא לבעול בת. ז שלא לבעול בת הבת. ח שלא לישא אשה ובתה. ט שלא לישא אשה ובת בנה. י שלא לישא אשה ובת בתה. יא שלא לבעול אחות אב. יב שלא לבעול אחות אם. יג שלא לבעול אשת אחי האב. יד שלא לבעול אשת הבן. טו שלא לבעול אשת אח. טז שלא לבעול אחות אשתו. יז שלא ישכב עם בהמה. יח שלא תביא אשה בהמה עליה. יט שלא לשכב עם זכר. כ שלא לגלות ערות אב. כא שלא לגלות ערות

ערות אחי האב. כב שלא לבעול אשת איש. כג שלא לבעול נדה. כד שלא להתחתן בעכו"ם. כה שלא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. כו שלא להרחיק דור שלישי מצרי מלבא בקהל. כז שלא להרחיק דור שלישי אדומי מלבוא בקהל. כח שלא יבוא ממזר בקהל. כט שלא יבוא סריס בקהל. ל שלא לסרס זכר ואפי' בהמה חיה ועוף. לא שלא ישא כהן גדול אלמנה. לב שלא יבעול כהן גדול אלמנה אפי' בלא נישואין. לג ושיה מצות עשה שישא כהן גדול בתולה בנערותה. לד שלא ישא כהן גרושה. לה שלא ישא זונה. לו שלא ישא חללה. לז שלא יקרב אדם לאחת מכל העריות ואפי' שלא בעל:

הלכות מאכלות אסורות

יש בכללן כ"ח מצות. ד' מצות עשה. וכ"ד מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לבדוק בסימני בהמה וחיה להבדיל בין טמאה לטהורה. ב לבדוק בסימני העוף להבדיל בין טמא לטהור. ג לבדוק בסימני דגים להבדיל בין טמא לטהור. ד לבדוק בסימני חגבים להבדיל בין טמא לטהור. ה שלא לאכול בהמה וחיה טמאה. ו שלא לאכול עוף טמא. ז שלא לאכול דגים טמאים. ח שלא לאכול שרץ העוף. ט שלא לאכול שרץ הארץ. י שלא לאכול רמש הארץ. יא שלא לאכול תולעת הפירות כשיצאה לארץ. יב שלא לאכול שרץ המים. יג שלא לאכול נבלה. יד שלא ליהנות בשור הנסקל. טו שלא לאכול טרפה. טז שלא לאכול אבר מן החי. יז שלא לאכול דם. יח שלא לאכול חלב בהמה טהורה. יט שלא לאכול גיד הנשה. כ שלא לאכול בשר בחלב. כא שלא לבשלו. כב שלא לאכול לחם תבואה חדשה. כג שלא לאכול קלי מן החדש. כד שלא לאכול כרמל מן החדש. כה שלא לאכול ערלה. כו שלא לאכול כלאי הכרם. כז שלא לאכול טבל. כח שלא לשתות יין נסך:

הלכות שחיטה

יש בכללן ה' מצות. ג' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לשחוט ואח"כ יאכל. ב שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד. ג לכסות דם חיה ועוף. ד שלא ליקח האם על הבנים. ה לשלח האם אם לקחה על הבנים. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה שבעים. ה' מהן מצות עשה. וס"ה לא תעשה:

ספר הפלאה

הלכותיו ד'. וזהו סדורן. הלכות שבועות. הלכות נדרים. הלכות נזיר. הלכות ערכין וחרמים:

הלכות שבועות

יש בכללן ה' מצות. א' מצות עשה. וד' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לישבע בשמו לשקר. ב שלא ישא את שמו לשוא. ג שלא לכחש בפקדון. ד שלא לישבע על כפירת ממון. ה לישבע בשמו באמת:

הלכות נדרים

יש בכללן ג' מצות. ב' מצות עשה. וא' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שישמור מוצא שפתיו ויעשה כמו שנדר. ב שלא יחל דברו. ג שיופר הנדר או השבועה וזהו דין הפרת נדרים המפורש בתורה שבכתב:

הלכות נזירות

יש בכללן י' מצות. ב' מצות עשה. וח' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שיגדל הנזיר פרע. ב שלא יגלח שערו כל ימי נזרו. ג שלא ישתה הנזיר יין ולא תערובת יין ואפי' חומץ שלהן. ד שלא יאכל ענבים לחים. ה שלא יאכל צמוקין. ו שלא יאכל חרצנים. ז שלא יאכל זגים. ח שלא יכנס לאהל המת. ט שלא יטמא למתים. י שיגלח על הקרבנות כשישלים נזירותו או כשיטמא:

הלכות ערכין וחרמים

יש בכללן ז' מצות. ה' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לדון בערכי אדם כאשר מפורש בתורה וזהו דין ערכי האדם. ב דין ערכי בהמה. ג דין ערכי בתים. ד דין ערכי שדות. ה דין מחרים נכסיו. ו שלא ימכר חרם. ז שלא יגאל חרם. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה כ"ה. י' מהן מצות עשה. וט"ו מצות לא תעשה:

ספר זרעים

הלכותיו ז' וזהו סדורן: הלכות כלאים. הלכות מתנות עניים. הלכות תרומות. הלכות מעשרות. הלכות מעשר שני ונטע רבעי. הלכות בכורים ושאר מתנות כהונה שבגבולין. הלכות שמיטה ויובל:

הלכות כלאים

יש בכללן חמש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לזרוע זרעים כלאים. ב שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם. ג שלא להרכיב בהמה כלאים. ד שלא לעשות מלאכה בכלאי בהמה כאחת. ה שלא ללבוש כלאים:

הלכות מתנות עניים

יש בכללן י"ג מצות. ז' מצות עשה. וששה מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להניח פאה. ב שלא יכלה הפאה. ג להניח לקט. ד שלא ילקט הלקט. ה לעזוב עוללות בכרם. ו שלא יעולל הכרם. ז לעזוב פרט הכרם. ח שלא ילקט פרט הכרם. ט להניח השכחה. י שלא ישוב ליקח השכחה. יא להפריש מעשר לעניים. יב ליתן צדקה כמסת יד. יג שלא יאמץ את לבבו על העני:

הלכות תרומות

יש בכללן ח' מצות. ב' מצות עשה. וששה מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להפריש תרומה גדולה. ב להפריש תרומת מעשר. ג שלא יקדים תרומות ומעשרות זה לזה אלא יפריש על הסדר. ד שלא יאכל זר תרומה. ה שלא יאכל אפילו תושב כהן או שכיר תרומה. ו שלא יאכל ערל תרומה. ז שלא יאכל כהן טמא תרומה. ח שלא תאכל חללה תרומה ולא מן המורם מן הקדשים:

הלכות מעשר

מצות עשה אחת. והיא להפריש מעשר ראשון בכל שנה ושנה משני הזריעה ויתנו ללוים:

הלכות מעשר שני ונטע רבעי

יש בכללן ט' מצות. ג' מצות עשה. וששה מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להפריש מעשר שני. ב שלא להוציא דמיו בשאר צרכי האדם חוץ מאכילה ושתיה וסיכה. ג שלא לאכלו בטומאה. ד שלא לאכלו באנינות. ה שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים. ו שלא לאכול מעשר תירוש חוץ לירושלים. ז שלא לאכול מעשר יצהר חוץ לירושלים. ח להיות נטע רבעי כולו קדש ודינו להאכל בירושלים לבעליו כמעשר שני לכל דבר. ט להתודות וידוי מעשר:

הלכות בכורים

עם שאר מתנות כהונה שבגבולין. יש בכללן ט' מצות. ה' מצות עשה. וד' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להפריש בכורים ולהעלותן למקדש. ב שלא יאכל הכהן בכורים חוץ לירושלים. ג לקרות עליהם. ד להפריש חלה לכהן. ה לתת זרוע ולחיים וקיבה לכהן. ו ליתן לו ראשית הגז. ז לפדות בכור הבן ולתת פדיונו לכהן. ח לפדות פטר חמור ולתת פדיונו לכהן. ט לערוף פטר חמור אם לא רצה לפדותו:

הלכות שמיטה ויובל

יש בכללן כ"ב מצות. ט' מצות עשה, וי"ג מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית. ב שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו. ג שלא יעבוד עבודת האילן בשנה זו. ד שלא יקצור הספיח כדרך הקוצרים. ה שלא יבצור הענבים כדרך הבוצרים. ו שישמיט מה שיוציא הארץ. ז שישמיט כל הלואותיו. ח שלא יגוש ולא יתבע הלוה. ט שלא ימנע מלהלוות קודם השמיטה כדי שלא יאבד ממונו. י לספור שנים שבע שבע. יא לקדש שנת החמשים. יב לתקוע בשופר בעשירי לתשרי כדי לצאת עבדים חפשים. יג שלא לעבוד אדמה בשנה זו. יד שלא יקצור ספיחיה כדרך הקוצרים. טו שלא יבצור נזיריה כדרך הבוצרים. טז ליתן גאולה לארץ בשנה זו והוא דין שדה אחוזה ושדה מקנה. יז שלא תמכר הארץ לצמיתות. יח דין בתי ערי חומה. יט שלא ינחל כל שבט לוי בארץ ישראל אלא נותנים להם ערים מתנה לשבת בהם. כ שלא יקח שבט לוי חלק בביזה. כא ליתן ללוים ערים לשבת ומגרשיהם. כב שלא ימכר מגרשי עריהם אלא גואלים לעולם בין לפני היובל בין לאחר היובל: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה ס"ז. ל' מהם מצות עשה. ול"ז מצות לא תעשה:

ספר עבודה

הלכותיו ט' וזהו סידורן. הלכות בית הבחירה. הלכות כלי המקדש והעובדים בו. הלכות ביאת המקדש. הלכות איסורי המזבח. הלכות מעשה הקרבנות. הלכות תמידין ומוספין. הלכות פסולי המוקדשין. הלכות עבודת יום הכפורים. הלכות מעילה:

הלכות בית הבחירה

יש בכללן ו' מצות. ג' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לבנות מקדש. ב שלא לבנות המזבח גזית. ג שלא לעלות במעלות עליו. ד לירא מן המקדש. ה לשמור את המקדש סביב. ו שלא להשבית שמירת המקדש:

הלכות כלי המקדש והעובדים בו

יש בכללן י"ד מצות. ו' מצות עשה. וח' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לעשות שמן המשחה. ב שלא לעשות כמוהו. ג שלא לסוך ממנו. ד שלא לעשות כמתכונת הקטורת. ה שלא להקטיר במזבח הזהב חוץ מן הקטרת. ו לשאת הארון על הכתף. ז שלא יסורו הבדים ממנו. ח שיעבוד הלוי במקדש. ט שלא יעשה אחד במלאכת חבירו במקדש. י לקדש הכהן לעבודה. יא שיהיו כל המשמרות שוים ברגלים. יב ללבוש בגדי כהונה לעבודה. יג שלא יקרע המעיל. יד שלא יזח החשן מעל האפוד:

הלכות ביאת המקדש

יש בכללן ט"ו מצות. ג' מצות עשה. וי"ב מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא יכנס שכור למקדש. ב שלא יכנס בו פרוע ראש. ג שלא יכנס בו קרוע בגדים. ד שלא יכנס כהן בכל עת אל ההיכל. ה שלא יצא כהן מן המקדש בשעת עבודה. ו לשלח טמאים מן המקדש. ז שלא יכנס טמא למקדש. ח שלא יכנס טמא להר הבית. ט שלא ישמש טמא. י שלא ישמש טבול יום. יא לקדש העובד ידיו ורגליו. יב שלא יכנס בעל מום להיכל ולמזבח. יג שלא יעבוד בעל מום. יד שלא יעבוד בעל מום עובר. טו שלא יעבוד זר:

הלכות אסורי מזבח

יש בכללן י"ד מצות. ד' מצות עשה. וי' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להקריב כל הקרבנות תמימים. ב שלא להקדיש בעל מום למזבח. ג שלא ישחט. ד שלא יזרק דמו. ה שלא יקטיר חלבו. ו שלא יקריב בעל מום עובר. ז שלא יקריב בעל מום אפילו בקרבנות הכותים. ח שלא יתיל מום בקדשים. ט לפדות פסולי המוקדשים. י להקריב מיום השמיני והלאה, וקודם זמן זה הוא נקרא מחוסר זמן ואין מקריבין אותו. יא שלא להקריב אתנן ומחיר. יב שלא להקטיר שאור ודבש. יג למלוח כל הקרבנות. יד שלא להשבית מלח מעל הקרבנות:

הלכות מעשה קרבנות

יש בכללן כ"ג מצות. י' מצות עשה. וי"ג מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לעשות העולה כמעשיה הכתובים על הסדר. ב שלא לאכול בשר העולה. ג סדר החטאת. ד שלא לאכול מבשר חטאות הפנימיות. ה שלא יבדיל בחטאת העוף. ו סדר האשם. ז שיאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים במקדש. ח שלא יאכלום חוץ לעזרה. ט שלא יאכל זר מקדשי הקדשים. י סדר השלמים. יא שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת דמם. יב לעשות כל מנחה כסדר מעשיה הכתובים בתורה. יג שלא ישים שמן על מנחת חוטא. יד שלא יתן עליה לבונה. טו שלא תאכל מנחת כהן. טז שלא תאפה מנחה חמץ. יז שיאכלו הכהנים שירי מנחות. יח שיביא כל נדריו ונדבותיו ברגל שפגע בו ראשון. יט שלא יאחר נדרו ונדבתו ושאר דברים שחייב בהן. כ להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה. כא להביא קדשי חוצה לארץ לבית הבחירה. כב שלא לשחוט קרבנות חוץ לעזרה. כג שלא להקריב קרבן חוץ לעזרה:

הלכות תמידין ומוספין

יש בכללן י"ט מצות. י"א מצות עשה. וח' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להקריב שני כבשים בכל יום. ב להדליק אש על המזבח בכל יום. ג שלא לכבותה. ד להרים את הדשן בכל יום. ה להקטיר קטורת בכל יום. ו להדליק נרות בכל יום. ז שיקריב כהן גדול מנחה בכל יום והיא הנקראת חביתין. ח להוסיף שני כבשים עולות בשבת. ט לעשות לחם הפנים. י מוסף ראשי חדשים. יא מוסף הפסח. יב להקריב עומר התנופה. יג לספור כל איש ואיש שבעה שבועות מיום הקרבת העומר. יד מוסף עצרת. טו להביא שתי הלחם עם הקרבנות הבאים בגלל הלחם ביום עצרת. טז מוסף ראש השנה. יז מוסף יום צום. יח מוסף החג. יט מוסף שמיני עצרת:

הלכות פסולי המוקדשין

יש בכללן ח' מצות. ב' מצות עשה. וששה מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לאכול קדשים שנפסלו ושהוטל בהם מום. ב שלא לאכול פיגול. ג שלא יאכל קדשים אחר זמנם. ד שלא יאכל נותר. ה שלא יאכל קדשים שנטמאו. ו שלא יאכל אדם שנטמא את הקדשים. ז לשרוף את הנותר. ח לשרוף את הטמא:

הלכות עבודת יום הכפורים

מצות עשה אחת. והיא שיעשה מעשה יום הכפורים כלו על הסדר כמו שכתוב בפרשת אחרי מות הקרבנות והוידויין ושילוח השעיר ושאר העבודה:

הלכות מעילה

יש בכללן ג' מצות. א' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לשלם המועל אשר מעל בתוספת חומש וקרבן והוא דין המועל. ב שלא לעבוד בקדשים. ג שלא לגוז קדשים: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה ק"ג. מ"ז מהם מצות עשה. ונ"ו מצות לא תעשה:

ספר קרבנות

הלכותיו שש. וזהו סידורן, הלכות קרבן פסח. הלכות חגיגה. הלכות בכורות. הלכות שגגות. הלכות מחוסרי כפורים. הלכות תמורה:

הלכות קרבן פסח

יש בכללן ט"ז מצות. ד' מצות עשה. וי"ב מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשחוט את הפסח בזמנו. ב שלא לשחוט אותו על החמץ. ג שלא ילין אמוריו. ד לשחוט פסח שני. ה לאכול בשר הפסח על מצה ומרור בליל ט"ו. ו לאכול בשר פסח שני בליל ט"ו לחדש השני. ז שלא יאכל נא ומבושל. ח שלא יוציא בשר פסח חוץ לחבורה. ט שלא יאכל ממנו מומר. י שלא יאכל ממנו תושב או שכיר. יא שלא יאכל ממנו ערל. יב שלא ישבור בו עצם. יג שלא ישבור עצם בפסח שני. יד שלא יותיר ממנו לבקר. טו שלא יותיר מפסח שני לבוקר. טז שלא יותיר מבשר חגיגת י"ד עד יום השלישי:

הלכות חגיגה

יש בכללן ו' מצות. ד' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להראות את פני ה'. ב לחוג בג' רגלים. ג לשמוח ברגלים. ד שלא יראה ריקם. ה שלא לעזוב לוי משמחתו וליתן לו מתנותיו ברגלים. ו להקהיל את העם בחג הסוכות במוצאי שמיטה:

הלכות בכורות

יש בכללן ה' מצות. ב' מצות עשה. וג' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להפריש בכורות. ב שלא יאכל בכור תמים חוץ לירושלים. ג שלא יפדה הבכור. ד להפריש מעשר בהמה. ה שלא יגאל מעשר בהמה. וכללתי מעשר בהמה עם הבכור לפי שמעשה שניהם אחד והכתוב כללו עמו שנאמר ואת דמם תזרוק כן למדו מפי השמועה שזה דם מעשר וזה בכור:

הלכות שגגות

יש בכללן ה' מצות עשה:

וזהו פרטן

א שיקריב יחיד החוטא קרבן חטאת קבוע על שגגתו. ב שיקריב אשם מי שלא נודע לו אם חטא אם לא חטא עד שיודע לו ויביא חטאתו והוא הנקרא אשם תלוי. ג שיקריב החוטא אשם על עבירות ידועות והוא הנקרא אשם ודאי. ד שיקריב החוטא קרבן על עבירות ידועות, אם היה עשיר בהמה ואם היה עני עוף או עשירית האיפה והוא הנקרא קרבן עולה ויורד. ה שיקריבו הסנהדרין קרבן אם טעו והורו שלא כהלכה באחת מן המצות:

הלכות מחוסרי כפרה

יש בכללן ד' מצות עשה:

וזהו

וזהו פרטן

א שתקריב הבהמה כשתהיה קרבן. ב שתקריב סולת כשתהיה קרבן. ג שיקריב הזב קרבן כשיטהר. ד שיקריב המצורע קרבן כשיטהר ואחר שיקריבו קרבנותיהן עמד טהרתן:

הלכות תמורה

יש בכללן ג' מצות. א' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא ימיר. ב שתהיה התמורה קדש אם המיר: ג שלא ישנה הקדשים מקדושה לקדושה. נמצאו כל המצות הכלולות בספר זה ל"ט. כ' מצות עשה, וי"ט מצות לא תעשה:

ספר טהרה

הלכותיו ח' וזהו סידורן: הלכות טומאת מת. הלכות פרה אדומה. הלכות טומאת צרעת. הלכות מטמאי משכב ומושב. הלכות שאר אבות הטומאות. הלכות טומאת אוכלין. הלכות כלים. הלכות מקואות:

הלכות טומאת מת

מצות עשה אחת. והוא דין טומאת מת:

הלכות פרה אדומה

יש בכללן ב' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין פרה אדומה. ב דין טומאת מי נדה וטהרתן:

הלכות טומאת צרעת

יש בכללן ח' מצות. ו' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להורות בצרעת אדם כדין הכתוב בתורה. ב שלא יקוץ סימני טומאה. ג שלא יגלח הנתק. ד שיהא המצורע מפורסם בקריעת בגדיו ופריעת ראשו ועטיה על שפה. ה טהרת צרעת. ו שיגלח המצורע את כל שערו כשיטהר. ז דין צרעת בגד. ח דין צרעת בתים:

הלכות מטמאי משכב ומושב

יש בכללן ד' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין טומאת זבה. ב דין טומאת יולדת. ג דין טומאת זבה. ד דין טומאת זב:

הלכות שאר אבות הטומאה

יש בכללן ג' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין טומאת נבלה. ב דין טומאת שרץ. ג דין טומאת שכבת זרע. וטעמם טהרים ומלות מטמאה בשרן. וטומאתם מדברי סופרים:

הלכות טומאת אוכלין

מצות עשה אחת. והיא דין טומאת משקין ואוכלין והכשרן:

הלכות כלים

ענין אלו ההלכות לידע כלים שמקבלין טומאה מכל אלו הטומאות וכלים שאינם מתטמאין וכיצד מתטמאין הכלים ומטמאין:

הלכות מקואות

מצות עשה אחת. והיא שיטבול כל טמא במי מקוה ואחר כך יטהר: נמצאו כל המצות הכלולות בספר זה כ'. י"ח מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

ספר נזיקין

הלכותיו ה' וזהו סידורן: הלכות נזקי ממון. הלכות גניבה. הלכות גזילה ואבידה. הלכות חובל ומזיק. הלכות רוצח ושמירת נפש:

הלכות נזקי ממון

יש בכללן ד' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין השור. ב דין ההבער. ג דין הבור. ד דין ההבערה:

הלכות גניבה

יש בכללן ז' מצות. ב' מצות עשה. וה' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לגנוב ממון. ב דין הגנב. ג לצדק המאזנים עם המשקלות. ד שלא יעשה עול במדות ובמשקלות. ה שלא יהיה ביד אדם אבן ואבן איפה ואיפה אף על פי שאינו לוקח ונותן בהם. ו שלא יסיג גבול. ז שלא יגנוב נפשות:

הלכות גזילה ואבידה

יש בכללן ז' מצות. ב' מצות עשה. וה' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לגזול. ב שלא לעשוק. ג שלא לחמוד. ד שלא להתאוות. ה להשיב את הגזילה. ו שלא יתעלם מן האבידה. ז להשיב האבידה

הלכות חובל ומזיק

מצות עשה אחת. והוא דין חובל בחבירו או מזיק ממון חבירו:

הלכות רוצח ושמירת נפש

יש בכללן י"ז מצות. ז' מצות עשה. וי' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לרצוח. ב שלא ליקח כופר לנפש רוצח. ג להגלות הרוצח בשגגה. ד שלא ליקח כופר למחוייב גלות. ה שלא יומת הרוצח כשירצח קודם עמידה בדין. ו להציל הנרדף בנפשו של רודף. ז שלא לחוס על הרודף. ח שלא לעמוד על דם. ט להפריש ערי מקלט ולהכין לו הדרך. י לערוף את העגלה בנחל. יא שלא יעבד באותו הקרקע ולא יזרע. יב שלא לשים דמים. יג לעשות מעקה. יד שלא יכשיל תמים בדבר. טו לפרוק עם מי שנכשל בדרך. טז לטעון עמו. יז שלא יניחנו בדרך נבהל במשאו וילך לו נמצאו כל המצות הכלולות בספר זה ל"ו: ט"ז מהם מצות עשה. ועשרים מהן מצות לא תעשה:

ספר קנין

הלכותיו ה' וזהו סדורן. הלכות מכירה. הלכות זכייה ומתנה. הלכות שכנים. הלכות שלוחין ושותפין. הלכות עבדים:

הלכות מכירה

יש בכללן ד' מצות. א' מצות עשה. וג' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א דין מקח וממכר. ב שלא יונה במקח וממכר. ג שלא יונה בדברים. ד שלא יונה גר צדק בממונו:

הלכות זכייה ומתנה

ענין אלו ההלכות לידע דין זוכה מן ההפקר היאך יקנה ובמה יקנה. ודין נותן מתנה ומקבל מתנה ואי זו מתנה חוזרת ואי זו אינה חוזרת.

הלכות שכנים

ענין אלו ההלכות לידע דין חלוק הקרקעות בין השותפין והרחקת נזק לכל אחד מהן. ומשפט בעל המיצר. ודין בעל המצרים:

הלכות שלוחין ושותפין

ענין אלו ההלכות לידע דין שלוחו של אדם ושותפין ומשפטיהן במקחן וממכרן ובהפסדן ושכרן:

הלכות עבדים

יש בכללן י"ג מצות. ה' מצות עשה. וח' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א דין קנין עבד עברי. ב שלא ימכר ממכרת עבד. ג שלא יעבדוהו בפרך. ד שלא נניח גר תושב לרדות בו בפרך. ה שלא נעבוד בו עבודת עבד. ו להעניק לו בצאתו חפשי. ז שלא יצא ריקם. ח לפדות אמה עבריה. ט ליעדה. י שלא תמכר. יא לעבוד בעבד כנעני לעולם אלא אם הפיל לו אחד מראשי איבריו. יב שלא להסגיר עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל. יג שלא להונות עבד זה הנצל אלינו: נמצאו כל המצות הכלולות בספר זה י"ח. ו' מהן מצות עשה. וי"ב מצות לא תעשה.

ספר משפטים

הלכותיו ה' וזהו סידורן: הלכות שכירות. הלכות שאלה ופקדון הלכות מלוה ולוה. הלכות טוען ונטען. הלכות נחלות:

הלכות שכירות

יש בכללן ז' מצות. שלש מצות עשה. וארבע מצות לא תעשה.

וזהו פרטן

א דין שכיר ושומר שכיר. ב ליתן שכר שכיר ביומו. ג שלא יאחר שכר שכיר אחר זמנו. ד שיאכל השכיר מן המחובר שעושה בו. ה שלא יאכל השכיר מן המחובר בשעת מלאכה. ו שלא יוליך השכיר בידו יותר ממה שאכל. ז שלא יחסום שור בדישו, וכן בשאר בהמה:

הלכות שאלה ופקדון

יש בכללן שתי מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין שואל. ב דין שומר חנם:

הלכות מלוה ולוה

יש בכללן י"ב מצות. ד' מצות עשה. וח' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להלוות לעני ומך. ב שלא יגוש אותו. ג ליגוש את הנכרי. ד שלא ימשכן בעל חוב בזרוע. ה להחזיר המשכון לבעליו בזמן שהוא צריך לו. ו שלא יאחר המשכון מבעליו העני בעת שהוא צריך לו. ז שלא יחבול אלמנה. ח שלא יחבול כלים שעושים בהם אוכל נפש. ט שלא יתן המלוה ברבית. י שלא ילוה הלוה ברבית. יא שלא יתעסק אדם בין מלוה ולוה ברבית ולא יעיד ביניהן ולא יערוב ולא יכתוב שטר. יב ללוות מן הכותי ולהלוות לו ברבית.

הלכות טוען ונטען

מצות עשה אחת. והוא דין טוען ומודה או כופר:

הלכות נחלות

מצות עשה אחת. והוא דין סדר נחלות: נמצאו כל המצות הכלולות בספר זה כ"ג. י"א מהן מצות עשה. וי"ב מצות לא תעשה:

ספר שופטים

הלכותיו ה' וזהו סידורן. הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם. הלכות עדות. הלכות ממרים. הלכות אבל. הלכות מלכים ומלחמותיהם:

הלכות סנהדרין והעונשין המוסרים להם:

יש בכללן ל' מצות, י' מצות עשה. וכ' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א למנות שופטים. ב שלא למנות דיין שאינו יודע דרך המשפט. ג לנטות אחרי רבים אם נחלקו השופטים. ד שלא להרוג אם רבו המחייבין באיש אחד עד שיהיו יתר שנים. ה שלא ילמד חובה מי שלמד זכות בדיני נפשות. ו להרוג בסקילה. ז להרוג בשריפה. ח להרוג בסייף. ט להרוג בחנק. י לתלות. יא לקבור הנהרג ביום הריגתו. יב שלא תלין נבלתו. יג שלא להחיות מכשף. יד להלקות לרשע. טו שלא יוסיף בהכאת הלוקה. טז שלא יהרג נקי כאומדן דעת. יז שלא לענוש אנוס. יח שלא לחוס על הורג חבירו או חובל בו. יט שלא לרחם על הדל בדין. כ שלא להדר גדול בדין. כא שלא להטות הדין על בעל עבירות אף על פי שהוא חוטא. כב שלא לעוות הדין. כג שלא להטות משפט גר ויתום. כד לשפוט בצדק. כה שלא לירא בדין מאיש זרוע. כו שלא יקח שוחד. כז שלא לישא שמע שוא. כח שלא יקלל הדיינין. כט שלא לקלל הנשיא. ל שלא לקלל אדם משאר בני ישראל הכשרים:

הלכות עדות

יש בכללן שמונה מצות. ג' מצות עשה. וה' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להעיד בב"ד למי שיודע לו עדות. ב לדרוש ולחקור העדים. ג שלא יורה העד בדין זה שהעיד עליו בדיני נפשות. ד שלא יקום דבר בעדות אחד. ה שלא יעיד בעל עבירה. ו שלא יעיד קרוב. ז שלא יעיד בשקר. ח לעשות לעד זומם כאשר זמם:

הלכות ממרים

יש בכללן ט' מצות. שלש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לעשות על פי התורה שיאמרו ב"ד הגדול. ב שלא יסור מדבריהם. ג שלא להוסיף על התורה לא במצות שבכתב ולא בפירושן שלמדנו מפי השמועה. ד שלא לגרוע מכל המצות. ה שלא לקלל אב ואם. ו שלא להכות אב ואם. ז לכבד אב ואם. ח ליראה אב ואם. ט שלא יהיה הבן סורר על קול אביו ואמו:

הלכות אבל

יש בכללן ארבע מצות. א' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להתאבל על הקרובים ואפילו כהן מתטמא ומתאבל על הקרובים, ואין אדם מתאבל על הרוגי ב"ד. ולפיכך כללתי הלכות אלו בספר זה שהם מענין קבורה ביום מיתה שהיא מצות עשה. ב שלא יטמא כהן גדול לקרובים. ג שלא יכנס עם המת באהל. ד שלא יטמא כהן הדיוט לנפש אדם אלא לקרובים בלבד:

הלכות מלכים ומלחמותיהם

יש בכללן כ"ג מצות. י' מצות עשה. וי"ג מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א למנות מלך מישראל. ב שלא ימנה מקהל גרים. ג שלא ירבה לו נשים. ד שלא ירבה לו סוסים. ה שלא ירבה לו כסף וזהב. ו להחרים שבעה עממים. ז שלא להחיות מהן נשמה. ח למחות זרעו של עמלק. ט לזכור מה שעשה לנו עמלק. י שלא לשכוח מעשיו הרעים ואריבתו בדרך. יא שלא לשכון בארץ מצרים. יב לשלוח שלום ליושבי העיר כשצרים עליה ולדון בה כאשר מפורש בתורה אם השלימו ואם לא השלימו. יג שלא לדרוש שלום מעמון ומואב בלבד כשצרים עליהן. יד שלא להשחית אילני מאכל במצור. טו להתקין יד שיצאו בו בעלי המחנה להפנות בו. טז להתקין יתד לחפור בו. יז למשוח כהן לדבר באזני אנשי הצבא בשעת המלחמה. יח להיות מארס ובונה בנין ונוטע כרם שמחים בקנינם שנה תמימה ומחזירין אותן מן המלחמה. יט שלא יעבור עליהם לכל דבר ולא יצאו אפילו לצרכי צבור ולצרכי הגדוד והדומה לכן. כ שלא לערוץ ולחזור לאחור בשעת מלחמה. כא דין יפת תואר. כב שלא תמכר יפת תואר. כג שלא יכבשנה לעבדות אחר שנבעלה: נמצאו כל המצות הכלולות בספר זה שבעים וארבע מצות. כ"ז מצות עשה. ומ"ז מצות לא תעשה:

ונמצאו כל ההלכות של ארבעה עשר ספרים אלו שמונים ושלש הלכות. ועתה אתחיל לבאר משפטי כל מצוה ומצוה וכל הדינים הכלולים עמהם ממניינם על סדר ההלכות בעזרת שדי:

ספר הרמב"ם כולל י"ד ספרים

וזה לך סימנם במשקל

במדע אהבתך לזמנים, ובנשים קדושתך פליאה.
זרעים מעבודת קרבנותיך, תטהר מנזיקים בנקיה.
שנים עשר רמותים לך, והנה במשפטים, ושופטים, י"ד מלאה:

כללי הרמב"ם ז"ל

הקדמות וכללים אלו נבונים וברורים מאד לכל העוסק ומעיין בספרי הרמב"ם. והרבה פליאות נשגבות יתורצו על ידם. רובם נלקחים ומלוקטים מספר יד מלאכי, ומקצתם מספר כנסת הגדולה, ומספר שם הגדולים:

המורה מתוך הרמב"ם ואינו בקי מהיכן הוציא הדברים מהתלמוד הוא טועה להתיר את האסור ולאסור את המותר והוא סבור שהבין את דבריו ואינו כן. ריב"ש סימן מ"ד וכ"כ הרא"ש בתשובה סימן ל"א:

הרמב"ם הוא מגדולי המחברים. שיטה מקובלת כתובה ה' אלו נגרות. ואין לנו לדחות דברי הרמב"ם בשום מקום ואע"פ שיקשה לנו על דבריו מתוך שיטת הגמרא המפורשת אצלינו, אך יש לנו לתלות החסרון בחלישות דעתנו והשגתנו. רלב"ח סי' י"ב ורש"ך ח"ב סי' קל"ז:

כל דברי הרמב"ם הם בתכלית הדיוק. ויש לדקדק ולפלפל בדבריו כאשר תוכל לדקדק בגמרא עצמה. מהספי שמואל סי' ק"ל:

אחר שראה הרמב"ם דברי רבותיו ולא כראו בעיניו, מימיו לא שותין ובוותים דהרמב"ם אית לן למעבד. רשד"ם ח"מ סי' רמ"ג:

למוד הוא הרמב"ם לומר אסור אפי' על דבר שלוקה מן התורה כ"ש במקום שעובר על לאו ואינו לוקה. מהרש"ל בביאורו לסמ"ג ריש ה' תמן וכ"כ כנה"ג בח"מ ריש סי' של"ם, וע"ש ביישוב דיוק הכסף משנה בפ"א מה' גניבה שסותר כלל זה:

מצינו להרמב"ם שדבר שהוא תקנת חכמים קורהו תורה, בסוף ה' גירושין. כ"כ הריב"ש סי' קנ"ה, ובספר סדר אליה רבא וזוטא השיג על זה:

הרמב"ם לפעמים מזכיר שדבר זה תקנה או גזרה או הלכה למשה מסיני ולפעמים מעמימו. ספר ידי אליהו סימן ל"ח:

כשכותב הרמב"ם דבר זה מפי הקבלה, כוונתו למה שהוא הלכה למשה מסיני. כ"כ הכ"מ פ"ז מה' ק"ש ופ"א מה' שגגות ופ"ג מה' מירות, וע' ברמב"ם סוף פ"ד מה' ממרים ופ"ג מה' אבל ופ"י מה' מלכים, וע' בתוס יאיר דף ק"ט, מיהו בש"ס זרע אברהם כתב דלכל דברי הנביאים קרי להו דברי קבלה:

אין להקשות מסברת התוס' על הרמב"ם כגון דא ניחא גברא אגברא קא רמית. פר"ח יו"ד סי' ס"ז וכ"כ בתשובות חות יאיר סי' קנ"ב:

דרכו של הרמב"ם שכל דבר הנלמד באחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן קרי להו דברי סופרים לפי שאלה הסופרים לא היינו מבינים אותו כך. גם למה שהוא הלכה למשה מסיני יקרא ד"ס לבד ממה שמצינו בפ"ב מה' טומאת מת גבי עלם כשעורה. עיין בכ"מ שם. ואף בזה יש לפרש דינו דין תורה אבל מ"מ יקרא ד"ס. וכן כל אלו שאמרנו דינם דין תורה. אמנם יש אשר יקרא ד"ס והוא מדבריהם גמור. ואם יש לחלק במידי דרבנן בין אותו דנקט הרמב"ם בלשונו מד"ס או מדבריהם כבר נחלקו ביה קמאי. הכ"מ פ"ב מה' אבל ס"ל דאין חילוק וכ"מ בדבריו ר"פ י"ג מה' עדות וכן בב"י בטור א"ח סי' רמ"ב בשם הרשב"ץ וכ"כ בתשו' ר' בצלאל אשכנזי סי' י"ט. אבל מדברי הכ"מ פ"י מה' שמיטה הלכה ט' ופ"ח מה' נחלות הלכה ח' משמע שיש חילוק בדרבנן בין אותו דקרי מד"ס לאותו דקרי מדבריהם. וכ"כ כנה"ג בשם הרדב"ז, וע' באורך מזה בספר סדר אליה רבא וזוטא ובשו"ת יד אליהו סי' מ"ם:

דרכו של הרמב"ם לומר מפי השמועה למדו כן כל היכא דילפותא איתא להדיא וכלומר דמשני דמפי השמועה קבלו כן למדוה מתוך דרשא גרועה כדי להוציאו מן הכתוב. ס' מלכי בקודש דף כ':

כל מקום שאומר הרמב"ם בחיבורו זה וכן הורו רבותי הוא רומז להר"י אלפסי ותלמידו הר"י בן מיגא"ש הלוי, וכ"כ הרמב"ם בהדיא בהלכות שאלה ופקדון בפ"ה שכתב וכזה הורו רבותי רב יוסף הלוי ורבנו ז"ל, כ"כ התשב"ץ סי' ע"ב. אמנם מ"ש עוד שהר"י בן מיגא"ש היה רבו מובהק של הרמב"ם לא כן כתוב בס' יוחסין דמשמע שם שהר"י מיגא"ש היה זמן הרבה קודם הרמב"ם רק שקרא אותם רבותי לפי ששתה את מימיהן מתוך דבריהם, וכן נראה מתוך דברי הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים:

אע"פ שאומר הרמב"ם הורו רבותי אינו מן ההכרח שיהיו שנים. הר"י הלוי סי' ס"ח:

כשהרמב"ם סותר עצמו מפירושו במשניות לספר הזה אין לסמוך אלא על מ"ש בחיבור הזה. כ"כ הב"י ביו"ד סי' רל"ד, וכתב הכנה"ג שכ"כ הרדב"ז סי' סק"ן.

ועי' בשדה יהושע דף ק"ח וז"ל הרמ"ע מפאנו סי' קי"ז פירוש המשניות דקטנה היא ולא מקשינן ליה מינייהו, וכ"כ הר"י קורקוס דלא דקדק בפירוש המשנה כל הצורך. גם מספר המצות שלו אין להקשות על החיבור הלזה כי בספר המצות לא דק כ"כ לבאר המצוה עם כל הדינים:

דרך הרמב"ם לסתום במקום אחד דבריו וסומך על מה שכתב במקום אחר. מיהו אין דרכו לסמוך אלא על מ"ש כבר אבל לא על מה שיבא לפניו. כ"כ הכנה"ג בח"מ סי' קע"ה וכ"כ בעל נתיבות משפט וכ"כ התוי"ט פ"א דערלה מ"ז ופ"ט י"א דפרה. אמנם התוי"ט בעצמו שינה את טעמו בפ"ג דניעין מ"ד. גם דעת הכ"מ בפ"ג מה' נדרים הלכה ה' ובפ"ד מה' תרומות הלכה י' ועוד הרבה דוכתי משמע דלא כדעת כנה"ג. אלא לומר דסמך עצמו בחיבור הלזה על פירושו במשנה זה ודאי לא יעלה על דעת וכ"כ ספר יד אהרן:

דרכו של הרמב"ם לסמוך על פשוטו של משנה וברייתא ומימרא דאמוראי ולא על שינויא דמשני. ב"ח אה"ע סי' ו' ס"ב:

אין זה דרך הרמב"ם להשמיט הדין המבואר בתלמוד ולכתוב דין אחר במקומו שלא נאמר בפירוש וממנו נלמוד הדין המבואר בתלמוד. נתיבות משפט דף רמ"ם, וע' כנה"ג יו"ד סימן ע"ס ותוי"ט פרק ו' דנדרים:

נמצא להרמב"ם בקצת מקומות שבגמרא תפסו לשון אחד לכוונה אחת והוא תפס אותו לכוונה אחרת ואחד מהם בה' איסורי ביאה שכתב שלא ניתנה התראה וכו' ע"ש בדברי ה"ה. כ"כ הר"י קורקוס בפ"ח מהל' מעשר שני:

דבר שלא בא בגמרא אלא בקושיא אגב גררא אין דרך הרמב"ם להעתיק, פר"ח ביו"ד סימן ס"ג, וע' בב"י ביו"ד סימן קנ"ז, ועיין במשנה למלך פ"ח מהלכות מעה"ק וכ"מ ביו"ד סימן מ"ח וסימן רי"ז. וכ"כ בספר מהספי שמואל דהרמב"ם כותב אף מאי דמבואר בגמרא בהדיא. מיהו בכנה"ג אה"ע סימן קנ"ע הביא כמה מקומות שהרמב"ם הזכיר בחיבורו ג"כ דברים אשר נאמרו בגמרא רק על צד הדיוק או ברמז:

דרכו של הרמב"ם ליקח הדרשה היותר פשוטה ואע"ג דבגמרא אידחייא לה ולפעמים מביא פסוק שלא הוזכר בגמרא כלל מאחר שהוא מבואר יותר. כ"כ הלח"מ רפ"ם מה' מאכלות אסורות ועוד בהרבה דוכתי וכ"כ הכנה"ג בשם מהרי"ק ונאר שבע, וע'

בכ"מ פ"ד מהלכות עכו"ם ד"ה ואין עשין. והתוי"ט רפ"ט ובגלוי' תרומה (דף ס'). גם מהר"י קורקוס כתב דכיון דלא נפקא מיניה למנין דינא מידי אינו מקפיד רק לכתוב דבר היותר מתקבל:

כשתמצא דין הפייך בשני מקומות דרך משל שדין זה שייך בה' תרומות וגם בה' מ"מ והרמב"ם מביאו רק בה' תרומות אין למידק דבמאכלות אסורות לא ס"ל הכי דהרמב"ם אין דרכו רק להעתיק דיני התלמוד כסדרם וכגופם על מקומו וכו'. כ"כ הפר"ח ביו"ד סי' ל"ם:

דרך הרמב"ם לפסוק כברייתא דספרי אף שלא הוזכרה בתלמוד בבלי וירושלמי. כ"מ פי"ג דנדרים. מיהו אם הספרי נגד הגמרא אין לו לפסוק כספרי רק טעם אחד מצינו בפ"ה מה' מלוה לענין הלואה לכותי שפסק כספרי ורובם ככולם השגו עליו, ע' בבאר שבע סוטה דף ס"ד ויפ"ם בפ"ד דיבמות סימן ל"ט. גם בתשובות הרדב"ז בפ"ח מה' רוצח גבי רוצח ניתן להצילו בנפשו סי' הכוה"ג שכן כוונת השגתו שהניח דרש הגמ' ולקח כספרי:

היכא שהגמרא אינו מעמיד משנה או ברייתא בשינויא דחיקא דרך הרמב"ם לפסוק כירושלמי. מהרי"ק שרש ק"ם:

בבל מקום שמצא בתלמוד שתי סברות הפכיות ופסק התלמוד הלכתא כחד מינייהו דרכו של הרמב"ם לכתוב בתוך דבריו שלום אותה הסברא דלא קיי"ל כוותה ה התלמוד. ידי אליהו סימן ל"ג:

ידוע ומפורסם שדרך הרמב"ם בחיבורו לפסוק כאלו סתמי לומר שבגמרא. הרא"ש פ"ק דקידושין סי' ז' וכ"כ בכ"מ פ"ח מה' שבת ובפ"ב מה' מירות וכ"כ הלח"מ בפ"ב מה' ק"ם. מיהו היכא דבדוכתא אחריתא משיק לבתר אוקי סוגיות מחלוקת נאמ"ע. כ"כ הכסף משנה סוף פ"ה מהל' אבות הטומאה ובפ"ב מה' משמאי משכב ומושב, והלח"מ בפ"ד מה' מעה"ק מסגד לזה, עוד כלל לנו הכ"ה בא"ע דלא נקיט כאת"ל אלא היכא דהוה יכול לומר איפכא דמולא קאמר איפכא ודמי דהלכה כאת"ל שבגמ' אבל את"ל דלא מצי למימר איפכא לא. וע' תוס' פ' השולח דף מ"ג ד"ה את"ל:

וכל זה לא נאמר אלא כשהאת"ל מפורש בגמרא אבל כל שאינו מפורש בגמרא את"ם שבעיה שנייה ממילא מהיה באת"ל מהראשונה ליכא מאן דפסק כאת"ל. כ"כ הב"י בטור אה"ע סי' קל"ב וכ"מ פס"ג מה' מאכלות אסורים. והרב פר"ח עשה לו סמוכות גם נגד דעת הכ"מ וכ"כ הפרישה בח"מ סימן רס"ח וכ"כ הלח"מ פס"ב מהל' שאלה ופקדון והמשנה למלך פ"ג מה' ביאת מקדש וכ"כ בשו"ת חות יאיר, ודלא כמ"ש בשו"ת זרע אברהם חלק יו"ד סי' י"ז והמשנה אליעזר על חולין דף ס"ל דבעינן כוס הוי כאילו נאמר בהדיא את"ל. מיהו כתב הלח"מ פ"ב מה' גזלה דוקא בשהבעיין אחד אבל כשבעיות שניה הוא בעל איבעיא אחר או אף דאין את"ל מפורש אבן אמרינן מדאמר זה מכלל דאידך פשיטא ליה. והרב פר"ח בהלכות ניסין סימן קל"ב סברה במוב עשה דליכא לכך כללא:

אע"ג דאמרינן כל את"ל שהימנותא היא היינו דוקא כשהבעיין בתר הבעיות בגמ"ל אבל כל במי מרי האיבעיות סתם אע"ג דבגמרא קאמר דכאת"ל קא מיבעיא ליה כיון שהוא עצמו לא אמרן די אמסוק בעיא קמייתא כפשיטותא אבל לא שהיות גמור כ"כ כדי שנפסוק בעיא בתרייתא כהאי מכללא דלא איפשטא לחומרא אלא דייניק בעיא קמייתא כספק קצת כדי לפסוק בעיא בתרייתא כספק כיון שבאה בכללה דהדבר דומה לספק ספיקא. ומיהו ספק ספיקא גמור לא הוי לענין שנפסוק לקולא כבעיא בתרייתא. לח"מ פ"ג מהל' ק"ש, וע' בספרי מזבח סי' לא"ד סק"ם: ◉

דוחק לומר שיחלוק הרמב"ם על הרי"ף אא"כ אומו בהדיא שחולק עליו ומכ"ם היכא דלא רצה שום חולק על הרי"ף דחוק הוא מאוד שהוא לבדו יחלוק עליו. כנה"ג בח"מ סי' רס"ם וע' תום הכסי דף פ"ו ותוס יאיר סי' א' והריקם ח"מ סי' מ"ז:

כללי הראב"ד

חם ושלום נחלוק על שיטה כי סקוה הראב"ד כיון שאינו נמשך נכבוד הרמב"ם. אך מתוך שהוא קרוב לחלוק עליו בכח אמיץ בכמה גופי הלכות כי היכי דלא ליטעו ב"ע המבורים ונלמוד ולגמד בדעות מצל ס' סמורה וכיוצא. כ"כ הרמ"ע סי' ק"ח. סוף הוי מ"ש הראב"ד משמו פ"ה דהלמוס דמלוכה גדולה עמו לתוסף ולגמם בתהיו כל אלה:

הראב"ד הוא מגדולי המורים. כ"כ הטור יו"ד סי' ק"ל וכ"כ הרדב"ז ח"ב דהראב"ד אין גדול הוא ולא עלם ממנו כל דבר. וכתב הרשד"ם שיש לנו לפסוק כהראב"ד נגד הרמב"ם. והמט"ג א"ח סימן ק"ע כתב דהוי חזקה כשהראב"ד מחמיר ולא כשהוא מקל:

כשהראב"ד כותב יש מי שאומר אין בלשון זה הכרע שסובר כן. ב"י בטור א"ח סימן תקמ"ב ולא משמע כן בטור שם:

כשהשיג הראב"ד על הרמב"ם ולא השיגו הרמ"ך אין ראיה שסובר הרמ"ך כהרמב"ם דאפשר שאמר שהשיג הראב"ד לא הם שוד לשניו. כ"כ בעל מגמם אק. ויש ללמוד ממם דהיכא דהמפרשים לא השיגו אינם חוזים, כמט"ג:

כללי הרב המגיד משנה וכסף משנה

הרב המגיד משנה לא זה יחד בכל דבריו מדברי הרמב"ם לבן היכא שיש חולק ושום בכוונת הרמב"ם אין ספק שמפיו אנו חיים. מהרש"ם בתשובותיו לגא"ם סי' ל"ח:

בלל גדול יש לי בכ"מ שאני רואה מחלוקת בדברי הרמב"ם אני סומך על דברי ה"ה שהיה אדם גדול ובקי ורוב פירושו היה שיטת הרמב"ם וגם דקדק בדברי הרמב"ם בכל טענך. רדב"ז ח"א סימן קנ"ד:

כשכותב ה"ה שלא מצא ראיה לדברי הרמב"ם אין לא ס"ל כוותיה. כנה"ג בה"ם סימן ס"ו:

כד יקיש ה"ה לישנים זה בשום לדמות שמסבר ולא נקט למיקריים דהוא ברחם בכל שמקומות בהלכה מוה דאין דעתו נוחה בדבריו. הלכה למשה ס' תגירה:

ביאור ג' מקום שהלשונות בס' גירושין שהוא לשון ה"ה כי אם דברי הלמיד. כן כתבו בתשובות הריב"ש סי' ק"ז וכ"כ מהרי"ק סימן פ"ג:

פירוש הכסף משנה והשמטתו לא ידעינן מי מיניהם קודם ול"ש לשון תורף היכא שסותר עצמו. ידי אליהו סימן ל"ם. אמנם מיהו בית יוסף על הטורים קודם לפירושו כ"מ, כ"כ הפוסקים בל"מ סוף כרמוס והל"מ פ"ט מה' אבל, וכן מוכח מדבריו בב"י סי' שמונה שכתב וכן כמטמט היה פ"ה סכ"ז ותיבות כ"י כולם שמה מי"ד כמו שכתב בכוונתו בכמום. וז"ל הג"ש בב"י כמה פעמים ובביאורי לרמב"ם וכו' שהיה לו לא היה קונטרסים והא"ג בכה ממנו גיבור גדול:

יתיצבו מלכי אר"ש בספר ויותר, עברו משכיות. יבאו ויגידו קדש הלולים פליטת בת יהודה הנשארה. איש בש"ת הוא בן לא חכם נצב על חומת אנך בראש הומיות. לפי שכל יהלל איש צעי"ר חולין בעזרת, והיד כותבת הגי עשרת מלכיות, בעולמות שברא:

מלך ע"ר. הוא היושב מסה שמים כריעה. ומלכותו בכל משלה, אלהא די שמיא וארעא. שאלך מהגבותו ליראי ה' ולחושבי שמו, הקמהא לחכימין ומנדעא. שבכל דור ודור שופטים עומדים מידיהו מלכי רבנן כעין מלכותא דרקיעא. ומינייהו אפרכי שמגלימים את דבריהם וחוזים יחוקק צדק אין לך אדם שאין לו שעה, לא נזיר עלמא מל"ו צדיקים וחי שמעמדים מוסדות הארץ וחושת עולם:

מלך יהודה. הלא פנא דידן מקור חכמה הוא הודה הוא וזוה הדר"א ארעא. לדידיה קא מזה"ר רחמנא השוכר הרקיע והעלם בשמיה חלוק לנפשה. זה כיני מרא דתלמודא יתו בכל תרי ספרים, חזק הרבה ומוליא קמעא. מי שם פה לאדם שיכול להשמיע כל תהלתו ורעם גבורותיו מי יתבונן, גם ונכתה ספרים וסדרו ובשמעם וו היה דקן ישרה, הם כי לא להכיר ולחתום פומים כי סיני דלא ליפוק שבה יסיה לפיו הכיב. ע"מ לאו אורח ארעא. והנם לכפירלה לו בדעת ידבר דין ריש קדישא. והם הגבורות שמונים שבה מפיו יקרא להודיע את גבורתו לא יצא ידי חובתו שקדושתו קדושת עולם:

מלך חיים. זכור ה' מה היה לנו איש חי שר וגדול ליסודים תפארת ישראל יקרא דארעא. הדור אתם לכו דרשו נקבו לדק בקבו ענוה עברו ואשו משער אל שער ביקהל רב ועזרת אלפים חיים ספגלה הוא הוא שנשמע כמותו מושיע ורב מעמיני הישועה. אשר חכמים יגידו ענוה דבריהם נראו חיים סלבו איפוא היה מסקים שלה של תורה ועשה אושפיזכן לשכינה, חזיא לגו לרבנן דקא רהטי בבית מוסבא רבא והכינו את אשר יביאו גופי תורה מערכה מול מערכה דברי חכמים כדרבונות יתד תקועה. מלך שלם אב בחכמה דואה הגם מדיף מגבית כחכמת מלאך האלהים הוה"ר בחיי"ם קולע אל השערה לדעת כל אשר במר"ם וכל דבר לא יכחד מן המלך ה"ן חכמה וה"ן ענוה וה"ן תבונה גדולה דעה. אלופים בתורה אלפ"א מימינה ורבב"א משמאליה והוא יושב כמלך בגדוד שתנהיר עיני חכמים בהלכה ובנה עליה מגדלים גדולים כי קלי אחד ברעא. הרי שנתבורר לו זרוע עם גבורה לשכל ולמסורת בכדי רבנן מבנים אהבה ומוליא את הקבלה באמתה של תורה יורה דעה. והוא עשיר ראש המעלה ומערכה גדולה יודע בלעבן של ש"ס ופניים מרודים מכלכל חיי"ם כחסד ישאר עיוים בישועה. מוליד את הדי"ק נדקת ה' עשה כדבעי ליה למעבד מאהרת ש"ס כתוך ביתו חינה יתירה נודעת לו הכר למשמיה בדכתא מצבע יוצא כאותה שעה. והיה מועד לכל חי כל אשר יצא בכל עת אם רצה הונם לפתן שלו ובתים מלאים כל טוב ודרשות מתוקה לבוא בהם לשרי הערים ומלדיקי הרבים של אבן אחת שבעה. ומעדתו פרוסה בירושלים מלא ציון משפט ולדקה עד שנתברון ועל הר הגליל בש"ס אתם רינה וקבץ עולים לתורה קנה בה בית דירה ויעש להם בתים כאשר דקיימא לאגרא ומקומו מוהכ"ל לו מאי שהוא יק"ן קיימא תלמידי ארבעה. ויהי מאז התקינו שיהיו מעות יוצאות בירושלים מכוף פרעות הבין על תוכן ל"ו מוהר פריע"ה. יגע כמשר אלבעותיו בגאו אימות בשמחה ובטוב לבב, תפלית עלה מגוס בע"ה ירושלים לפי ערך השעה. והוא עשירי שלשלת יוחסין יסוד המעלה מה טובו ומה יפו זכה לנקלסתר פניו והדורות מלך בו המשמח אלהים ואנשים כי קרן אור פניו קרן יהושע. מתנהג בחסידות ודקה ענוים כמעט מדרך בני אדם אוכלים ושותים ותענוגים אהבה בתענוגים לאכול לשובע. ומעשיו בשבת מתוסף לכל המתנות סגנו דדקי דבי רב קטנים ישכה להם סגולה לחדודי הוא דנפשא. גם אשה מולא ענוותנותא עצה עלמו מלמ"ד שהיה יושב ודורש גרים ודייק הגוף לנפר בעמיה של הלכה קטן יוכי"ח על כל קוץ וקוץ ודקדק חיי"ם, שכחום מוסר על שהיה לו ללמוד חייב בסביבה. אריה שלא מי לא יירא כאשר יעד הגה ויפקח השער את עיניו לבבין אמרי בינה כילד סדר משנה וזהו שיי"ן ונתוקו פיו יבין שמועה כל הכתוב לחיי"ם. מר ניהו רבה כ"ה החכם השלם הדיין המצויין השייר הגדול מעוז ומגדול כמוהר"ר חיים קמחי אב"ס. שמעו מכלל יופיו של עולם ושמעו הולך בכל המדינות ממזרח שמש עד מבואו וכל הר ובכעה. הן אלה קצות דרכיו שאם באנו לכתוב פעולת צדיק לחיים וכל מעשה תקפו וגבורתו אהבתה עליכם במילין ע"ג מילי"ן ולא ישיגו אריכות הזמן קלר מעשה. כללו של דבר כי זה כל האדם תבין תורה בישראל תנן למען צדקו מגוס יגדיל תורה היה שלם עם ה' כל ימיו, וצדיק יסוד עולם:

מלך תמ"ס כי גדלה חמת ה' כדזקין שבעין יד אלגה גענה. ילחה בת קול ואמרה בחיר ה' קום עלה ביום אל סליק למסיבתא דרקיעא. נאסף הלדיק פרי לדיק עץ חיים ביום ג' בשבת י"ד לחדש סיון שנת **בהתהלך** בגן לרוח היום לפ"ק. ויסב"ע בחיי העולם נהדי לדיקייא כדי שביעה. ומפה הוסר המפיד בכל זיו החכמה וערבה כל שמחה אף ל"ו תפשה קדר"ם שמש וירח קדרו ועמודי שמים יתרשו במליכו אבל ארעא. אליכם אישים אקרא בכת מגוס לבנו בגער לבם כל עין ימין אב לבל מסולם בכל הקרוניו קרעו בגדיכם וכל שיריכם לקינה ותגרו שקים אתיל קריעה יקריעה. הלא כהגן חיים ויראת ה' היא אוצרו יזכור לו יום המיתה למבהם בקינו בכל שנה. ואלו היה אלף שנים בלן יען ובכה יספדו באשר קינה תיבעי ליה דבר יום ביומו כל ימי חייו אין נקי אפי' שעה. הם לן ינחום למבכי וספד עליו בספד על בכור, מן דחזית תמה האי שופרא דבלי בארעא. והא לנו רבנן קדישי דנארעא. יגדל המספד בירושלים באותה שעה מודעזעה. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון וקף ישיבו לפיהם מר יבכיון כנחל דמעה. והפי נפקה גדולה ומרה, אסה ה' אלהים העיני האנשים תנקר ובמרם בחיי"ם כל חמדת ישראל סגרת ימי שלומיו כארך לא ורוצה. ואיך ימות החכם כל קרן ישראל שדע בלוו ואין עוד לפקומו סכל קרלו ווי דחסרא ארעא. אני הגבר דחזיתיה ליה ותבעית ליה קמיה וידעי בשורשיה, תורת אמת היתה בפיהו משוקה במעשים נהסכל ביום המיתה וחיי"ר מורה והיה לדק אור מפניו לקבלה כאן על ארעא. דרך שולב בי וכסלי מלאו ניגה ובאשר הגוף לא פגע בעי"ת כהאי ארעא. יום ליום יוסיף מכאוב מדוע טוב בית האלהים אשתומם כשעה. כי אזכרה ימים מקדם סהרו במלאך אלהים במספרים הככה נפשי אשים מדבר לאגם מים מקור דמעה ועיני נגעו ית"ר בני המרורים עד אשר אין בהם כח לבכות אבכה נכייתה סרעה. ואני תאלתי נשא אדוני רוחו ובמתו תהיין לרחום לנחר בחיים בתוך הגן ובכסאו יהיה נכון עד עולם.

מלך מנחם. הלא הסרא דבי רב ינחמנו ממעביו ומחה ה' אלהים דמעה טעמו וראו עלמותיו של יהודה בן כן גבורותיו עלמות עים בכס מות אסיריו לא פתח ופנים לא תשכח ט תביכין על נומדיהם כל שנה ושנה. כל זמן שאדם הוגה בהם שפת בכס טעם כעיקר דאורייתא ומלאה הארץ דעה. כלי יקר בלול במשנה בלול בגמרא וסגלת מלכים ה"ן לזכרון לראשונים ואת אחרונים עשה ה' תשועה. והרתי אני בלבי אם אבא ואערכה לפניך דברי לדיקים מריע לבעות הפוסקים עורכי מלחמת דשקיל וטרי בהו הרב ז"ל סדר עדר לבדו הרי זה נקט ואינו לפי כבודו כי על כן חלני נערתי והכינותי הבא מלאסו מסוק ומסודר יפרד והיה לארבעה. על סדר הלבום הרמב"ם ז"ל אחי התעודה גדול השם. ויען דרכם של תורה כאבים יהולן סלע מסלק לענין על כן אמרתי כל דבר שבוא מקבוע גדל מסופק לכבה יכנעם סננה לנמחיו כל נסח לפנים. מה ואחי לך זכר לדבר נדין המוציא"ה בהתסק הרב המסבב ג' ספיקות. האחד משום טומאת כהן. והשני משום איסור תורה והשלישי משום איסור שלום. ובכל מקרה מלאו כאן ונבן כיד ה' הטובה עליו עד ינא כעה נדקו. ואני הבאתי הפסק הראשון בפ"ג מהלכות אבל. והשני בפ"ט מהלכות אסורים. והשלישי בפי"ד מהלכות אבל כל דבר במקומו כי שם ביתו. וכל מידי דשייך בהיה גמין מטה שמא ונתן הרב ז"ל בדבורי התוספות ושאר פוסקים וכל הספיקות שנסתפק בהם הנה הבאתי בהלכות גיטין. וכמו כן קונטרס הרב בית שחיבר הרב ז"ל על אוזה סימנים מסתור בתנאי בהלכות מלוה ולוה, וכל פרט קנה מקומו באותו פרק שבוא עיקר ושורש הדין לא הפרשתי ממין על שאינו מינו. וכן על זה הדרך בכל החדושים שמצאתי הוא מכתב או בגליונות הספר ובשאר ספרים שהכל נכתב לפי מקומו, והיה **משנה למלך** כמו כן הוא כי כל הדברים סובבים על ספר משנה תורה להרמב"ם ז"ל או על אחד מילידי ביתו ושבחיו סופרי המלך ששם הגבורים. מגיד משנה. ולחם משנה. וכסף משנה. כי כן דבר המלך כהלכתו פיהם עם הש"ס שני סרבין עלמא אשר נקט בשמות. שליט בשלשה יודע כמה גדול כחה של מלאכה ערוכה בכל אלהים הבין דרכה ואיש לא ידעה. כי זה בנהים ימים ועוד השלשה בכל כחי עבדי ואהבר עד עתה לפי רוב המעשה. וכמה קונטריסים מלאתי שתגלגל בדברי תוספות והר"ן ושאר פוסקין ולא זכר איהו מקומן והיה לי טרחא יתירה לחפש אחריהם, ואחרי כן הייתי לריך לחפש היאו מגרות למען דעת באיזה פרק מהרמב"ם שייך ענין זה הפירש כיתה ברייתות דשקיל וטרי בהו ואות הדינים לא הוזכרו בהרמב"ם מאחר שלא הובאו בש"ס וכגון דא נריכא מתון מתון וזמן וזמנים עד אמצ מקום לסדר אותו ענין על מקומו יצא דבור על אופניו אומר לדבק טוב הוא. ומהפלגם רבי בשמירת הסדר היה לשנות בקצת מקומות קצת דינים להיות לכל אחד מהם מבוא בעניינים חלוקים ובהיות לדין אחד מבוא בשני עניינים יבחר חלק אחד במקומו הראוי לו והחלק השני במקום אחר כמו שהוכיח ה"ה ז"ל בפתיחתו להלכות שבת יע"ש. וביותר בספר עבודה וספר קרבנות וספר טהרה ... הן גופי הלכות שלא שבעתן העין ולפעמים מגבת שמעתתא שבוע"ה שמים ועל ארעא. יאר על ... כי שם בלל כל כתבי הקדש הגדילו הערוכות האלוהיות לאחור בנם היו עומדים אורך היריעה. והי כתובה פנים ואחור תלה ליה בינו שיטי היכא מילי דיתבחתן ובמה טלבתא גברוותא כתב שע"ג כתב ... היה אדם שקרא"ו דק מתוקשם על שפת היריעה. הנה כי כן באתי מן המודיעי"ם כי מדי דברי אתי זכירה זכירם ההיא דכתב מהר"ם ז"ל בתשובה וז"ל. תניא בתוספתא אין השואל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום ומכאן שמעינן דבעל הבית יכול למחות ביד המלמד שלא ישכים לבתי לאחרים או נעלתו כי יתיר לו לא תוכל ללמוד ביום עכ"ל אף אנן נמי תנינא משנה שלימה בם דדתאי התר רשב"ג לא יתחיל מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעל הבית וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו כאשר ה' אתו. ובכן מחויבת סיבותא לרישאי ה"ה הגביר המרומם דרחי ומוקיר רבנן כמהור"ר יהודה מזרחי נר"ו דהביר יום הולי ואמינא לא איסגר ואתסגה לדעת אתגא לאתי לרגל המלאכה אשר לפני, ונתסוף הוא כי יהודה גבר חסדו ואמתו עם הרב המחבר ובעל הבי דוחק את השעה באותו אלי כל היום קח לך עט וכתוב עליו ליהודה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך להוליא כלי לתעשהו לא תאחר לשלמ"ו, כי חפץ חסד הוא לואר זהן משלו ואל מנחתו ... שעה. כן יבורך גבר מפי עליון וזכותו של הרב המחבר ז"ל היה תקום ותגן בעדו והקרן קיימת לו לעולם

מלך חברו"ן. באים אחד חברים שני נתרות הזהב שבת אחים ה"ה החכמים השלמים כמהור"ר חי... וכמוהר"ר אהרן רוזאנים ה' עליהם יחיו כגפן בבנין ובנטיעה. הפרישו ממונם מלא חם סיבותא והיו בגרם התעלות לסייע בכי טוב לתען דפו"ס הוסיפו על השמועה יהא רעוא עוד יזכו בשיבה כמידה טובה מרובה וינשאם כל ימי עולם:

מלך והדיו"ע. הנלב אחר הלבב הביאני המלך חדריו בתוך היריעה. חזי הלי עמא דבר שכן ד... כל מעתיקין ספרים קטון וגדול ש"ס הוא עסק משלו ולית מאן דחש לה. א היא שאינו כל מתקנא אלא חכם נתכם ויש דעה. והיה טעמו כי הולך האדם אל בית עולמו והוא לקברו תלויה אותו בקוזזות אדמה ובן אדם תולעה מכאן סייכו של בית רבי והדברים עתיקים. בלמה וכמה ספרי שתו בם אתחוו ידים מוכיחות הם אמרו אע"פ שהאש יורד מן השמים דברים העומדים ברומו של עולם מצוה להביא מן ההדיוט הסוכה היא אם רעה הלא מראש בסתר דברתי שאתכבם גם אני מחוור של רבי מאיר קך עלה במחשבה בימים ההם לאמר. גם אני לא אחשוך פי וחזרתי לאחורי כי ... לבא אל שער המלך ללבוש שק ממהדורי מילי טוקי סריקי הדחה והבולעה, היני סיני מאן ... למיתר מילין קמך ומי מסיל כמוהו בין לביא ללביאה מה לתבן את הבר כמה שיש הבדל בין ... ובין קדש הקדשים לחולי חולין ומרכסים לבקעה. כל זה ראיתי ונתון אל לבי לליין מראה מקום ... הפוסקים הם הסדרים כאותו ענין שלפעמים הרב המחבר חולק עליהם או מכוין לשמועתם ולא ... את שמותם בתארים ובסיפורתם. גם לרבות איזה דברים המחודקים ששמעתי מפי הרב ז"ל או ... בגאמרים כאותם בבית מדרשו של שם הוא הראש מהור"ר חיים ז"ל עליון לתעלה ואשר המה כתוב בספר מזל ומאש ובספר בני חיי ולא נמלא מהם דבר בין כתבי הקדש על הכל יהיבנא אדעתא לספל בכתב לאמר עיין בספר פלוני. ובכמה מקומות ראה תראה שאני כותב אמר המעתיק אבל על דא דין הלא הוגד מראש בהקדמתי לספר פרשת דרכים משום מעשה שהיה והנה שלשה ספרים מחודשי הר... ז"ל נאמרה בהם שליחות יד, והלואי לא היו דברים מעולם·

מלך ישראל. מה נדבר ומה נצטדק לפנים בישראל בני מלכים מלכותא דארעא היו עבדין דשנ... ורעננים מן הגזרן זמן היקב על הארץ הטובה כי שם נוה ה' את הברכה יהיב רחמנא שבעא מלאכתם נעשית על ידי אחרים וברוב עשרם יתהללו והם משכימים לעשות בונים למלאכת השמים ול... בני ישראל היה אור עד עקרה ילדה שבעה. ועתה ישראל עיף ויגע כבני אדם הנוזלין עבדים לעבדי עולם הסוף ראיתי ילינא בארעא דבתן נעורי"ם זה כזה ילכו מחיל אל חיל בעירום ובחוסר כל ... כסות בקרה אסרו להם את הרועה. קצים תזונותיו של אדם כהול על ממונו ליגך ביומו דהבא שבפ"ת הכרת פניו ענתה בם בעינ"י העבדים חשך משחור תארם מעולר רעה ויכל הבבל ימיהם וכי דע... של אדם על תפליו הלואי שיתאלל אדם דברים כבתבן ואין כל בריה יכולה לבוון אותה שעה. אך מועד לעולם יתני נתן שבו שאור שבעיסה שסורו רע זה וזה גורם הקנאה והתאות וי"ו דשלום קטיעא אנא ה' מלך יעקב הנותן תשועה אמור נא די לצרותינו אל יתמעטו לפניך תלאותינו שנות ראינו רעה ולי אני עבדך יגון בלבבי כי איך אעלה אל אבי ותשורה אין להביא, ירחם ה' את יעקב אנא ה' הושיעה תודיעני אורח חיים הרב בבשי מעוני ורוח נכון חדש בקרבי ועל תעזוב עלי את השעה ועשית עמי חסד ואמת אלמדה פושעים דרכיך ולא ניעול בכיסופא דכסיף למהבעה. לב טהור ברא לי אלהי הילני מטיט ואל אטבעה. ונחת לעבדך לב שומע הבקע ובעת עד עולם

מלך ירושלים עיר אלהים היא היתה אם כל חי ברתי במדינות צדק ילין בה כי קריתא ביודעה ואיבים בה כולם גבורים רוממי שדי, והנה מלאכי אלהים יושבי על מדין כי מציון תצא תור... הוראת שער. ועתה מרלחים עלרת בוגדים נר"י אלפים אינהו נשישי מינן דבתם רעה. כל עבד דמריד השתא מלית מחנשא לאמר אני אמלוך מלכותא קטיעא הנה נא העיר הואת ביענה שיתאבלות על בניה היתה כאלמנה תתל"ה וטע"ה דורש אין לה מאן איכא כי הש"ת. שכן ה' חתהו יקבן באף רחמיו ויהלך לא ידעה מאן דאלים גבר איש זרוע לו הארץ והלכתא כיר"ס באתי היא אורית מוכת עון אני. והנה עברך מוכים בשבעת עריצים עד הכאה עד נויסה ובדי בו והכנעה השקיפה ממעון קדשך וראה, ואילך והסירותי מחלה מי שאג יכס"ה תרחם את ירושלים רח... בני ישראל הזורעים בדמעה כי אל רחום ה', נאה לצדיקים ונאה לעולם:

מלך ביופיו. הלא דוד מסתתר ויתחש"ם מלך ישראל היפום היפוש טובת מגדל גריר עלתה ב... דוד מתי יבא ויתום היחד התקיעה ושמח את אשתו זה כנסת ישראל כלה שהיא נטעה שומרת יום בנגד יום לקן הימין ונקהה ונורעה. מי חכם ויבין מתי קן הגאלה ואת דבר המלו... לא הגיד הנה היא לוסה כעלית דהתכסיה ונעלמה מעיני כל חי נשאל לחכמים ולא פרשוה ואף דבר בההיא מניינא מנה ועמה הנה עם בני ישראל נאנחים ונאנקים קמ"ד מדאליהו לא אתי מבית לא אתי לעוק יזעק אני ומתי נשבינו לבין בני קדר סגיעתן רעה. וראה ה' והביטה אין לך סר שבויים גדול מזה. זכור נא את בנך את יחידך רוח אפינו משיח ה' מלך אסור ברהטים מחלל מפשע אהדם מפני השעה נהר ה' יראה וירם קרן משיחו ונחדש שם המלוכה זו הכנסת עטרה ליו... הא דרישא כא דדרעא. וקרא זה אל זה ואמר הללו אל בקדשו הטיבו נגן בתרועה הגיע זמנו ל... שירה לה' כי גאה גאה ויהי לי לישועה. אז ונהוי לצמח חד על הררי ציון דרך המלך נלך נשא... ונכרעה ונשלמה פרים זבחי אלהים גם מפוף השמים שבעה. בני ציון יגילו במלכם כהנים בעבוד... ולוים בדוכנם ישלו שמו במחול על כל פרק תקיעה. וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עו...

פי המדבר קטינא דארעא

אני הצעיר יעקב כולי

משוך חסדך ליודעך **ספר המדע** וצדקתך לישרי לב

והוא

ספר ראשון

הלכותיו חמש. וזה סידורן:

הלכות יסודי התורה. הלכות דעות. הלכות תלמוד תורה. הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העובדי כוכבים ומזלות. הלכות תשובה:

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצות. שש מצות עשה. וארבע מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לידע שיש שם אלוה. ב) שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר זולתי ה'. ג) ליחדו. ד) לאהבו. ה) ליראה ממנו. ו) לקדש שמו. ז) שלא לחלל שמו. ח) שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. ט) לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. י) שלא לנסותו:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון. והוא ממציא כל נמצא. וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו:

ואם

פירוש

ספר ראשון והוא ספר המדע. קראו ספר המדע לפי שכלל בו המצות התלויות במחשבה ובמדע הנפש. והלכות דעות בכלל הלכות יסודי התורה. [illegible]

כסף משנה

פ"א א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון. [illegible] ואם

פ"א א יסוד היסודות ועמוד החכמות וכו'. כשהתבונן [illegible]

[illegible]

מגדל עוז

פ"א כתב [illegible]

ב ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות: **ג** ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי. ולא יבטל הוא לבטולם. שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם: **ד** הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת. הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו. והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו. כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו: **ה** המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ. והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית. בכח שאין לו הפסק. שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב. והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף: **ו** וידיעת דבר זה [א]מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך. וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה. עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו: **ז** אלוה זה אחד הוא ואינו שנים ולא יתר על שנים. אלא אחד. שאין כיחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם. לא אחד כמין שהוא כולל אחדים הרבה. ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות. אלא יחוד שאין יחוד אחר כמותו בעולם. אילו היו אלוהות הרבה היו גופין וגויות. מפני שאין הנמנים השוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות והגויות. ואילו היה היוצר גוף וגוייה היה לו קץ ותכלית שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ. וכל שיש לגופו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף. ואלהינו ברוך שמו הואיל וכחו אין לו קץ ואינו פוסק שהרי הגלגל סובב תמיד. אין כחו כח גוף. והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר. לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד. וידיעת דבר זה [ב]מצות עשה שנאמר ה' אלהינו ה' אחד: **ח** הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגוייה שנאמר כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והגוף לא יהיה בשני מקומות. ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה. ונאמר ואל מי תדמיוני ואשוה. ואילו היה גוף היה דומה לשאר גופים: **ט** אם כן מהו זה שכתוב בתורה ותחת רגליו. כתובים באצבע אלהים. יד ה'. עיני ה'. אזני ה'. וכיוצא בדברים האלו

[א] סמ"ג לאוין א: [ב] סמ"ג עשין ב טור או"ח סימן סא:

פירוש

ב ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות וכו'. כלומר אחר שנתברר שהוא ממציא כל נמצא והוא עילה אמתית להם אם יעלה על הדעת שאין שם עילה לא יהיה עלול. אבל אם יעלה על הדעת שאין שם עלול כלומר שנאבד העלול לא תאבד העילה שאינה מתבטלת בבטול העלול:

ג שכל הנמצאים צריכין לו והוא אינו צריך להם וכו'. אמר בתחלה ולא יבטל הוא לבטולם אבל הם בטלים לבטולו שכל מצוי שיש עילה למציאותו אין עילת מציאותו היא עילת קיומו, שהבונה הוא עילה פועלת לבנין ואם ימות הבונה לא יפסד הבנין שקיום הבנין יש לו עילה זולת עילת הוייתו. והקב"ה הוא ממציא כל נמצא והוא המקיימו בשפע שמושפע עליו תמיד ומפני זה הם צריכין לו והוא אינו צריך להם ולפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם שכל הנמצאים אפשריים והוא מחוייב המציאות ומחוייב המציאות לא ידמה לאפשרי המציאות:

ה המצוי הזה הוא אלוה העולם וכו'. פי' אלוה שליט ומושל והוא נעבד אדון כל הארץ וגם הוא אדון השמים, אלא נתוח לשון שנירף לארץ לשון אדנות ולגלגל הנהגה, והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ וזכר התוספת על זה שהגלגל סובב תמיד ויתחייב מזה שיהיה הכח המסבבו אין לו הפסק ואפילו על דעת האומר שהעולם חדש ואפשר שיכלה הרי הוא סובב. ואי אפשר שיסוב בלא מסבב:

והוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף. כבר זכרנו זה למעלה שאם היה מסבב הגלגל גוף גם כן הוא מתנועע בעת שיניע הגלגל יכלה לניע שאינו מתנועע והוא האל שמניע הגלגל בשפע מאתו. וזהו ענין אמרו בלא יד ולא גוף:

ו וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך. מלת אנכי מורה על המציאות וה' הוא השם המפורש יתא"ה יתברך המורה על חייב המציאות. אלהיך אחר שיתאמת אצלנו מציאות הבורא שהוא מחוייב המציאות ראוי לנו שנעשה אותו אלוה עלינו כלומר שנעבוד אותו ולא נעבוד זולתו שכן קבלו אבותינו אברהם יצחק ויעקב אלהותו עליהם ונקרא אלהיהם לעולם שנאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וכו' וישראל ג"כ קבלו אלהותו עליהם כמו שקבלו אבותינו כשאמר להם ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה. כלומר שתעבדו אותי ואהיה לכם לאלוה ולא תהיו ככל העמים שכל עם יש לו אלוה מן המלאכים או הגלגלים אבל אני רוצה לקרב אתכם אלי ואהיה לאלוה לכם:

וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בלא תעשה וכו'. כלומר כל המעלה על דעתו שיש לעולם כולו אלוה חוץ מהשם ית' עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. כלומר בעוד שאני מצוי וכבודי מלא העולם כמו שאמר הנביא העם המכעיסים אותי על פני: **וכופר בעיקר.** פי' כופר בשם שהוא עיקר העולם כלומר עילתו האמתית שהכל תלוי בו שהוא עילת מציאות הכל ועילת קיומו:

ז אלוה זה אחד הוא אינו שנים ולא יתר על שנים וכו'. כבר הקדמנו שנתבאר במופת אמתי שהשם מחוייב המציאות ואינו גוף ולא כח בגוף. והודיענו שידענו זה מדרך הקבלה שהודיענו משה רבינו ואמר לנו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. פירושו השם שהוא אלהינו הוא אחד. ולפי שמלת אחד תאמר על ענינים הרבה ואין אחד מהם אחד אמתי אלא השם שאין כיחודו אחר זולתו: **לא אחד כמין וכו'.** המין יאמר על שני ענינים. האחד הקרוי בלשון ערבי גנס מין אחד. והמין האחר והוא כולל ענינים רבים כמו שאמר מין החי אחד והוא כולל כל נפש חיה. וגם הוא כולל אחדים הרבה כמו שתאמר מין האדם והוא כולל כל בני האדם. ועל הענין השני אמר שאין הקב"ה כזה המין שהוא כולל אחדים הרבה: **ולא אחד כגוף וכו'.** יש גוף שהרכבה בו גלויה כגון גוף החי שאע"פ שהאדם או הבהמה גוף אחד הוא מורכב מאברים הרבה. וזה ברור למראית העין שהוא מורכב ואינו פשוט. אלא אפילו גוף הגלגל או אחד מהיסודות שנראים למראית העין שהוא אחד ואינו מורכב הוא באמת אינו אחד מפני שהוא מחובר מגולם וצורה והרי הוא שנים: **ועוד** נחלק למחלקות כמו שאמרנו, ולקצוות. שהגוף גשם והגשם יש לו שלשה קצוות אורך ורוחב ועומק: **אלא יחוד** שאין יחוד אחר כמותו וכו'. דבר ידוע שזה שאנו מאמינים השם ואומרים שהוא אחד. לא על דרך האמת אלא על דרך ההשאלה. מפני שהאחד תחלת המנין והמנין ממאמרות הכמות. והמאמרות כולם מקרים וטבעים ומאורעות פירוש לערלין ולא יתכן שיהיה לו מקרים. אלא זה שאנו אומרים אחד להורות השכל שאינו שנים ולא יותר על שנים: **אילו** היו אלוהות הרבה והיו גופין וגויות וכו'. גוף וגויה כפל הענין במלת שונה דרך צחות. ובעיים מן הכתוב גופה שאול וגופות בניו ונאמר וגויתו כתרשיש. זה המקום צריך עיון שישאלו אפשר שיהו אלוהות הרבה ולא יהיו גופין שהרי השכלים הנבדלים הרבה ואינם גופין וגויות והנפשות הרבה ואינן גוף. ויש להשיב שענין דבריו כך אילו היו אלוהות הרבה יהיו גופים. או יהיה אחד עילה לחברו מפני שכבר נתבאר שחיוב המציאות א"א שיתנה לשנים. ואם יהיה האחד עילה לחברו העלול אינו אלוה מפני שהוא אפשרי שהרי יש לו עילה ולפיכך לא יקרא אלוה. וראיה לזה מה שאמר אח"כ שאין הנמנין השוין במציאותם נפרדים זה מזה. פי' השוין במציאותן שאין אחד מהן עילה לחברו שאם היה אחד מהם עילה לחברו אינן שוים במציאות. נחזור לענין. אמר שאין הנמנין השוין במציאותן נפרדים וכו'. פי' אם יהיו שוין במציאות תהיה אמתתם שוה ואם אמתתם שוה במה יפרדו זה מזה. ואם יש להם מאורעות שיפרדו מהם הרי הם גופים. שהמאורעות נשואים וא"א לנשוא בלא נושא. ונושא המאורעות גוף לפיכך היוצא מזה הענין שאם היה האלוהות הרבה והם שוין במציאותן אינם נמנין אלא במאורעות ואינו יש להם מאורעות יהיו גופות. **ואילו** היה היוצר גוף וכו'. זה ענין אחר. ר"ל שהאל אין לו קץ ותכלית והגוף יש לו קץ ותכלית יתחייב מזה שהשם אינו גוף. התוספת על הראשון שהשם מחוייב המציאות ומחוייב המציאות אין לו קץ ותכלית שאם יש לו תכלית יהיה לו התחלה ומחוייב המציאות אין לו התחלה. והתוספת על השני שהגוף יש לו שלשה מרחקים וכל שיש לו מרחקים יש לו קץ והוא כלה:

וכל שיש לו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף וכו'. כלומר האל אינו גוף שאילו היה גוף היה לו קץ וכל שיש לו קץ יש לכחו קץ ותכלית והאל אין לכחו קץ. ובא לתת ראיה על זה ואמר שאנו רואים הגלגל סובב תמיד והאל הוא שמסבב אותו כמו שיתבאר. והואיל והוא סובב תמיד בכח האל אין לכח מסבבו קץ ותכלית. שאילו היה לכח מסבבו קץ לא היה סובב תמיד: **והואיל** ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות. כבר נתבאר זה למעלה:

וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר ה' אלהינו וכו'. ושלא מצות אלו שהם לידע שיש שם אלוה. ושלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר. וליחדו. והבאתיו בסוף ספר המצות.

ח הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגויה וכו'. אחר שביאר מדרך המופתים שאינו גוף חזר להביא ראיה מן הכתוב ואמר כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. זה הכתוב אינו בתורה אלא הוא בספר יהושע (ב') ויש כתוב אחר בתורה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י') ואין בו בשמים ממעל וכתוב אחר בתורה יש בו הראיה שבקש להביא והוא וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (שם ד') כלומר שאחר שאמר שהוא בשמים ובארץ אינו גוף שהגוף אינו בשני מקומות בזמן אחד והואיל ונאמר שהוא בשני מקומות שהן השמים והארץ, כל ענין מאמר הכתוב שהוא בשמים ובארץ ר"ל ממשלתו כלומר שהוא מושל בשמים ובארץ. שאילו היה בשמים ובארץ כפשוטו היה גוף או כח לגוף ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה. וזה דבר אמתי שכל גוף יש לו תמונה והשם אחר שבשעה שנגלה להם ושמעו דבריו לא ראו לו תמונה: **ונאמר** ואל מי תדמיוני ואשוה. כלומר שאין דבר בעולם שוה לו ולא דומה לו: **ואילו** היה גוף היה דומה לשאר הגופים. בענין הגופניות:

ט אם כן מה הוא זה שנאמר בתורה ותחת רגליו וכו' התורה ניתנה לכל המון ישראל אנשים ונשים וטף והשם יודע המחשבות שידע שאחר שהם גופים מחוברים מארבעה יסודות א"א שישיגו הנפרד על בוריו לפיכך דבר עמהם כלשון שתוכל דעתם לסבול. ואח"כ כשיתבוננו ויבינו וישיגו אמתת השם מה שיוכלו להשיג. ידעו שכל הדברים האלה

מגדל עוז

וכל המעלה כו' עד העיקר הגדול שהכל תלוי בו. סוף מסכת מכות (דף כ"ד) אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמרו וכן פי' בספר המצות: אלוה זה אחד כו' עד וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר שמע ישראל ה' וכו' אם עד תכלית שדי וכו'. ככה פי' ר"מ ז"ל בס"ה כי הוא שאמרו ז"ל על מנת לייחד כו' ורבים כאלה ואמרו בתלמוד כדי לקבל עליו עול מלכות שמים הוא האמת, וכפרש בברכות היה פ' קורא (דף י"ד) אמרוהו על רבינו הקדוש כשהיה מעביר ידיו ע"ג עיניו היה מקבל עליו עול מלכות שמים וכר"ג שאמר לתלמידיו איני שומע לכם לבטל מלכות שמים כו' פ' היה קורא (דף ט"ז):

כתב

פירוש: מלה לא נאמרו אלא בדרך השאלה. ועל זה הענין אמרו ז"ל דברה תורה כלשון בני אדם. כלומר דברה עמהם כלשון שיבינו אותו. שמאחר שהם גופים לא ישיגו הנפרד על בוריו. ומאמר שבא הכתוב בלשון שאין בו ספק שהוא משל והוא אם שנותי ברק חרבי נדמה לי הכל ונאמר שהכל משל וכמו:

כסף משנה: י בקש לדעת אמתת המצאו וכו': כתב הראב"ד א"א אין דעתי מיושבת על זה שהרי ראה בסיני כשנכנס יום של לוחות מה שלא ראה נביא מעולם עד שקנאו המלאכים בו ובקשו לדוחפו עד שאחז בכסא ומה הוצרך עוד. ועוד אם זאת היתה בקשתו מה צריך היה בתשובה לומר וחנותי את אשר אחון. ולכן נ"ל לפי שהקב"ה אמר לו לא אעלה בקרבך וגו' ובקש משה הישוב וא"ל הודיעני נא את דרכיך וא"ל פני ילכו וגו' ומשה אמר אם אין פניך הולכים וגו' על שאמר כשנכנס לארץ לא הלך עמו כי לא היה מכאן עד שהלך עמו וא"ל הקב"ה גם את הדבר הזה אעשה ויאמר הראני את כבודך כלומר אני רוצה לראות ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וגו' ואודיעך כשאעבור, והשם אמר הכנים מתי יהיה מי שאחון עליו ולא על כלם. והפנים ואמר אתה נחל הוא ואין ראוי לגלותו לכל אדם ואולי בשאר הדברים כאלה לא ידענא על"ל. וי"ל שמה שבקש לו הוא מפני שהיה רוצה להוריד את התורה לארץ ולכן הוצרך לאחוז בכסא להשיב להם תשובה ואין משם הכרח שהשיג את הבחינה הגדולה הזאת. ומ"ש ועוד אם זאת היתה בקשתו מה צריך היה בתשובה לומר וחנותי את אשר אחון י"ל שלדעת רבינו יתפרש דהכי קאמר ליה. השגה זו שאתה שואל אין כח בבן אדם להשיגה אלא בתורת מתנת חנם אחון לך ותשיג מה שלא ידע איש לפניך ולא ידע לאחריך:

צזו

האלו. הכל לפי דעתן של בני אדם הוא שאינן מכירין אלא הגופות ודברה תורה כלשון בני אדם. והכל כנויים הן. שנאמר אם שנותי ברק חרבי, וכי חרב יש לו ובחרב הוא הורג אלא משל והכל משל. ראיה לדבר שנביא אחד אומר שראה הקב"ה לבושיה כתלג חיור. ואחד ראהו חמוץ בגדים מבצרה. משה רבינו עצמו ראהו על הים כגבור עושה מלחמה. ובסיני כשליח צבור עטוף. לומר שאין לו דמות וצורה אלא הכל במראה הנבואה ובמחזה, ואמתת הדבר אין דעתו של אדם מבין ולא יכולה להשיגו ולחקרו. וזה שאמר הכתוב החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא: **י** מהו זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר הראני נא את כבודך. ביקש לידע אמיתת המצא של הקדוש ב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים. כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שידע אמתת המצאו כאשר היא. והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על בוריו. והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו. עד שהשיג מאמיתת המצאו דבר שנפרד הקב"ה בדעתו משאר הנמצאים. כמו שיפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר גופי האנשים. ועל דבר זה רמז הכתוב ואמר וראית את אחורי ופני לא יראו: **יא** וכיון שנתברר שאינו גוף וגוייה יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הגופות. לא חיבור ולא פירוד. לא מקום ולא מדה. לא עליה ולא ירידה. ולא ימין ולא שמאל. ולא פנים ולא אחור. ולא ישיבה ולא עמידה. ואינו מצוי בזמן עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומנין שנים. ואינו משתנה שאין לו דבר שיגרום לו שינוי. ואין לו לא מות ולא חיים כחיי הגוף החי. ולא סכלות ולא חכמה כחכמת האיש החכם. לא שינה ולא הקיצה. ולא כעס ולא שחוק ולא שמחה ולא עצבות. ולא שתיקה ולא דבור כדבור בני אדם. וכך אמרו חכמים אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה ולא עורף ולא עיפוי: **יב** והואיל והדבר כן הוא. כל הדברים האלו וכיוצא בהן שנאמרו בתורה ובדברי נביאים הכל משל ומליצה הן. כמו שנאמר יושב בשמים ישחק. כעסוני בהבליהם. כאשר שש ה' וכיוצא בהן. על הכל אמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם. וכן הוא אומר האותי הם מכעיסים. הרי הוא אומר אני ה' לא שניתי. ואילו היה פעמים כועס ופעמים שמח היה משתנה. וכל הדברים האלו אינן מצויין אלא לגופים האפלים השפלים שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם אבל הוא ברוך הוא יתברך ויתרומם על כל זה:

האל

פירוש: ראיה לדבר זה שנביא אחד אומר שראה הקב"ה לבושיה כתלג חיור וכו'. ר"ל מאמר שאמרו הנביאים שהלובש בערות מבוטח כבר נתבאר שאינו גוף ולא ישתנה. ופי' כתלג חיור כשלג לבן. ופי' חמוץ בגדים אדום כמו סוסים ברודים אמוצים (זכריה ו') ר"ל ממולאים בחילוף א' בח':

י מהו זה שבקש משה להשיג כשאמר הראני נא את כבודך וכו'. פי' לפי שאמר למעלה ואמתת הדבר אין דעתו של אדם יכולה להשיגו אמר א"כ הדבר מה הוא זה שבקש משה. אם בקש להשיג אמתת הבורא הרי הקדמנו שזה א"א. ואם בקש כאומרו כבודך שהוא מתוארי השם או מדה ממדותיו או דבר נברא. זה אינו צריך לו שהרי הודיעו הקב"ה כמו שאמר וידע אמתת כל נברא מדכתיב בכל ביתי נאמן הוא. והתשובה שבקש להשיג אמתת המצאו של בורא כדי שיהא נחקק בלבו, מפני שחשב שיוכל להשיג זה על דרך [?]סם. והודיעו השם שזה א"א אלא יודיעו מה שיוכל להשיג מה שהוא פלא במין האדם. ושאר הענין פשוט:

יא וכיון שנתברר שאינו גוף יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הגוף לא חיבור ולא פירוד וכו'. החיבור לא יהיה אלא במחובר והנפרד אינו מחובר. והפירוד לא יהיה אלא למחובר שלא יפרד אלא מחובר:

ולא מקום וכו'. כל דבר שהוא במקום הוא גוף או כח בגוף ומי שאינו גוף לא יהיה במקום. ולא מדה וכו'. המדה מקרה לגוף:

ולא עלייה ולא ירידה וכו'. כל עולה ויורד מתנועע והתנועה לא תמצא אלא לגוף או לכח בגוף שגם התנועה מקרה לגוף:

ולא ימין ולא שמאל וכו'. כל שיש לו ימין ושמאל ופנים ואחור הוא גוף מדבר שאין לו גוף אין לו אחד מן הצדדין:

ואינו מצוי בזמן וכו'. אילו היה מצוי בזמן היה הזמן קודם לו. א"כ לא יהיה הזמן שהקדמון לא יקדים אותו שום דבר. וכיון שאינו מצוי בזמן לא יהיה לו תחלה וסוף שהוא ראשית ואחרית. ולא מנין שנים וכו'. שכל זה מענין הזמן והזמן ממקרה הכמות:

ואינו משתנה וכו'. השנוי לא יהיה אלא מצד המקרים. והוא ית' אינו גוף שיהיה לו מקרים: ואין לו לא מות ולא חיים וכו'. המות הוא ההעדר. והבורא מחוייב המציאות ומחוייב המציאות לא יעדר: וחיים אינם כחיי הגוף. שהם מוספין על מהותו. ולא יאמר עליו חי אלא להורות שהוא מצוי ואינו מועדר. והחכמה והסכלות המצויים למי שהוא גוף הם כחות מתחדשים והחכמה היא דבר נוסף על המהות והוא ית' חכמתו היא מהותו: ולא שינה ולא הקיצה וכו'. כל אלו הם מקרים לגשם האדם והקב"ה אינו גשם ולא גוף שיהיו בו אלו המקרים:

ולא דבור כדבור האדם וכו'. שהוא בתנוך המלות בשפה ובלשון ובגרון והקב"ה אינו גוף כגוף האדם שיש בו אברים. וזה שאמר וידבר ה' ותדבר ה' הוא כמו לשמוע המגיע משכל הבורא לנביא על ידי מלאך או בקול נברא:

וכך אמרו חכמים אין למעלה לא ישיבה וכו'. זה המאמר לרז"ל במס' חגיגה בפרק אין דורשין. ופירשו המפרשים עפוי מלשון עייפות. ויש אומרים שהוא מלשון הפשטה מדכתיב ועפו בכתף פלשתים (ישעיה י"א) שפירושו ימשו ישראל ברוח פלשתים לשלל אותם שפירוש כתף רוח וצד כמו ולכתף הבית (שמות כ"ז) כלומר אין לו הפשטה:

יב והואיל והדבר כן הוא וכו'. כל זה נכנס תחת מאמרם ז"ל דברה תורה כלשון בני אדם, והוא כשבקש להודיענו שהקב"ה רוצה בדבר פלוני כלומר שנעשה כרצונו יאמר עליו שהוא שמח בו. וכשנעשה דבר שלא כרצונו כגון שנעבור על מצ' (המורות) ממצותיו יאמר עליו שהוא כועס. כדי שנדע שהוא נפרע מעושה אותו מעשה שהמובן מענין הכעס הוא שהוא נפרע מהעובר על דבריו וכן בשאר המדות. ושאר הענין מבואר:

האל

מגדל עוז

כתב ר"מ ז"ל מה הוא זה שבקש משה רבינו וכו' עד כדבור אדם: השיב הראב"ד ז"ל ואמר אין דעתי מיושבת כו' (עיין בכ"מ) ואולי בשאר הדברים הוא לא ידעתי ע"כ דברי הרב ז"ל:

ואני אומר כמה פעמים לגלות נסתרים ונגלים ודרך אשר פסק ר"מ ז"ל כמו דומה לדרך שהם כמאמר מורה הנבוכים ליבא דעת שמתגלם שליקטו פסוקי שמקראות ולכן חברו בלשון הגרי אבל הוא שאנו יודעים כי דרך אותם נעלמים ואינם נמסרים אלא מפה אל פה ובמשלי יאמר מדחי וכדלאמא נגינם כמו שהודיע בהקדמת המורה וכרעתי לגבית ראיות אמרום מדברי עצמו בחלק השלישי כשורה אלא ואף שהגר הם כשוגות בשאר חמורי נסה"ע ואמר רמז הרב ר"א מקובל ממנו אל פה דרך קדש יקרא לשרידים אשר ה' קורא. ולדעתי שר"מ ז"ל ידע כנס כסוף ימיו אלמי מעיד שראיתי נכסמת ארץ מולדתנו כתוב במגלה של קלף יתן מיומן ומעוטן לשון זה. אני משה כ"ד ניסן כשירדתי לגמרי מרכבה ביעתי כענין סקן וכו', וקורים סו דבריו לדברי שמקבלים באמיתיים שרמז רבינו הגדול הראב"ד ז"ל במעלת פירוש לתורה. גם ראשי הסגנם אמרת ממנו וסיס ז"ל מגיד כס שנפתחו לשערי הגדולה של דרך נסתר כאשר ייעד מומן ובשאר על הדברים ראה אותם נסתרים כמתאה לא שנה ביחד פרסום בכס אלא כמסתיק מלשון ללשון וכמדומה לו שטעו אלא שנסתרו לשיות נעדרות מלעריכתם ס' כס סיוי נקדש ולכך לא נמרס ונגלם. וזה מסורת לרז"ל מן הפסוקים יסוד לך נבדן ואין לזרים אתך ועוד כתיב כבשים ללבושך ס' כדאיתא במסכת חגיגה. וכמה דרכים יש לי לגרד כבידע בסתרום אלא שקבעתי מקומן בחלק השלישי מס"ם כר"ן. וגם מצאתי בבית גנזי התורות שמסיב בחיו של הגני מעשה כמכאלו מעט מקום השגרות כמו שהכמתי שכוונתו סיום לכך אף לא יתן ליכנע את שמתני אמרתי בנה גלמי בתנתא ספר כתוב עליה. עוד מצאתי לו בעניני המסכן שאין ששים מסם כמו האדרים. ומה שכתב ר"מ ז"ל בפרק הזה בענין היחוד מקובל מדברי חז"ל כמו שהוא עצמו פירש והוא מדברי החכמים קדמונים וכפרש רבינו סעדיה גאון ז"ל ושאר הפוסקים מכלל כן כמאמר בהמתים כר"ן:

וכן אמרו ז"ל אין למעלה לא עמידה וכו'. עד סוף הפרק דבר זה אמרוהו ז"ל במס' חגיגה פ' אין דורשין בשמעון הפרעסה מכונס גבי מילתא דאתר גבורי שאין למעלה וכו':

פרק שני

א האל הנכבד והנורא הזה ׳מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה׳ אלהיך. ונאמר את ה׳ אלהיך תירא: **ב** והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו. בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול [א]. כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי. וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם. כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם: **ג** כל מה שברא הקב"ה בעולמו נחלק לשלשה חלקים. מהן ברואים שהן מחוברים מגולם וצורה והם ההוים ונפסדים תמיד כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות. ומהן ברואים שהן מחוברים מגולם וצורה אבל אינן משתנין מגוף לגוף ומצורה לצורה כמו הראשונים אלא צורתן קבועה לעולם בגולמם ואינן משתנין כמו אלו. והם הגלגלים והכוכבים שבהן. ואין גולמם כשאר גולמים ולא צורתם כשאר צורות. ומהן ברואים צורה בלא גולם כלל והם המלאכים. שהמלאכים אינם גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו: **ד** ומהו זה שהנביאים אומרים שראו המלאך אש ובעל כנפים. הכל במראה הנבואה ודרך חידה. לומר שאינו גוף ואינו כבד כגופות הכבדים. כמו שנאמר כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא ואינו אש אלא משל. וכמו שנאמר עושה מלאכיו רוחות: **ה** ובמה יפרדו הצורות זו מזו והרי אינן גופין. לפי שאינן שוין במציאותן אלא כל אחד מהן למטה ממעלתו של

א סמ"ג עשין ג ד:

פירוש

פ"ב א האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו וכו׳. האהבה המצויה לכל דבר נאהב הוא בשביל שני ענינים. האחד בשביל טובה והנאה וחסד שיגיע לאוהב מהנאהב כמו אהבת עבדי המלך למלך ואהבת האיש לאשה. והשני הוא כשיראה אדם דבר נאה וייטב בעיניו יאהב ויתאוה לו וכשיגיע לו שהיה לנפשו שמחה גדולה. כמו שיראה האדם אבן טובה יקרה או בית נאה ומפואר מיד תתאוה נפשו להדבק בו ולהגיע אליו. והחלק הראשון הוא אהבה שהיא תלויה בדבר ואין זו משובחת באהבת הבורא לבורא שיהא אדם אוהב אותו בשביל שהוא נותן לו חיים ומזון ונכסים, מפני שבשעה שיתן לו הוא אוהבו ובעת שימנע ממנו תבטל האהבה כמו שאמרו רז"ל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל וכו׳. והחלק השני היא האהבה האמתית. וכבר נתבאר שאין אדם יכול להשיג אמתת הבורא ולא יוכל לדעת אותו אלא ממעשיו וברואיו כשיסתכל בהם ויכיר מהם גדולתו מיד תתאוה נפשו תאוה גדולה להדבק בו ויאהב אותו אהבה גדולה כפי מה שהשיג מגדולתו תהיה אהבתו. ועל זה צוה בתורה ואמר ואהבת את ה׳ אלהיך וכו׳. ולא נתנו כל המצות אלא כדי שנגיע בהם לזו המדרגה כדכתיב ובחרת בחיים למען תחיה וגו׳ לאהבה את ה׳ (דברים ל). ויש לה מעלה שהיא קודמת למעלה זו והיא פחותה ממנה והיא מעלת היראה. וגם היא נחלקת לשני חלקים. האחת היא יראת עשי הארץ והנשים וקטני השכל שייראו השם ויעבדו אותו שמא ימית אותם או יהרוג בניהם או יחסרם ממון או שלא ינחילם גן עדן. והחלק השני היא היראה האמתית והוא כשיתבונן במעשה האל ויפליא מהם נבהל וידע שהוא בריה שפלה קלה כשיערוך נפשו לאחד מן הגופים הנכבדים וכ"ש לצורות הנפרדות כ"ש לנגד בורא הכל מיד יירא ויפחד פחד גדול כמו שאמר דוד סמר מפחדך בשרי ואמר חבקוק ה׳ שמעתי שמעך יראתי. ומצאנו בתורה שני כתובים שאחד מורה שהיראה מביאה לידי קיום כל המצוה שאמר ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. והאחר מורה שלא נצטוינו בכל המצות אלא כדי שנגיע בהם ליראה שנאמר ויצונו ה׳ לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה׳ אלהינו. והכרע ביניהם שהיראה יש לה שלש קצוות. הקצה הראשון הוא תחלתה והיא קודמת לכל המצוה. שהיראה מן המלך לא יעבור על דבריו. ועל זה אמר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. והחלק השני הוא סוף היראה והיא היראה האמתית ולא יגיע אדם לה אלא אחר עשיית כל המצות והשגת הבורא בידיעת דרכיו. ועל זה נאמר ויצונו ה׳ לעשות את כל החקים האלה ליראה. וכשיגיע לזו המעלה יעתק ממנה למעלת האהבה שהאהבה לעולם לא תהיה אלא אחר היראה.

והיראה יש לה תועלת גדולה במצות ל"ת. והאהבה יש לה תועלת גדולה במ"ע. והיראה יניע לה עיקר גדול כמו שאמר דוד (תהלים קי"א) ראשית חכמה יראת ה׳. ואמר שלמה (משלי א׳) יראת ה׳ ראשית דעת. ואמר באהבה אהבו את ה׳ חסידיו. ואמר אוהבי ה׳ שנאו רע. ולפי שלא תהיה יראה ואהבה אלא בידיעת ברואי השם צריך אדם להתבונן בברואיו הקדושים והטהורים. לפיכך הוצרך הוא לזכור כללים גדולים ממעשה רבון העולמים. וכללים אלו שזכר הגאון. מהם מה שהוא מבואר למראית העין. ומהם מה שמתבאר במופתים בחכמת הטבע ובחכמת התכונה. לפיכך נאמין לדברי הגאון ז"ל שידע הדברים במופתים. והגדולה לידע המופתים על דבריו ישתדל בלימוד החכמות עד שידע בברואי השם על בוריין:

ג כל מה שברא הקב"ה בעולמו וכו׳. כל הנבראים מחולקים לשלשה חלקים. העולם השפל והוא כל דבר המתהוה מארבעה היסודות. ועולם הגלגלים. והמלאכים. והתחיל בעולם השפל מפני שהוא מבואר לכל. וממנו יעתק לידיעת האחר. וזכרו בתחלה בדרך כללי ובפ׳ רביעי יבאר חלקיו. וכל מה שבעולם השפל המתהוה מארבעת היסודות והם נחלקים לשלשה חלקים. דומם. וצומח. ונפש חיה. דומם כגון אבנים ומתכות אין להם נפש כלל ואינם מתנועעים אלא בהניע. והצמחים יש להם נפש צומחת והם פרים ורבים ויש להם

להם כח הזן וכח המוליד אבל אין להם הרגשה. ונפש חיה נחלקת לשני חלקים מדברת ואינה מדברת. ושאינה מדברת היא כל נפש חיה חוץ מן האדם. וכל מה שיש בעולם השפל הוה ונפסד ומיניהם קיימים והם מחוברים מגולם וצורה. ופי׳ גולם גוף הדבר שאין בו צורתו. וגוף האדם קודם הולדו נקרא גולם דכתיב גלמי ראו עיניך. וכדברי רז"ל גלמי כלי עץ. והחלק השני עולם הגלגלים. וגם הם מחוברים מגולם וצורה מפני שהם גשם וכל גשם מחובר מגולם וצורה. ולפי שגולמם זך וברור ונקי וצורתם שהיא נפשם מעולה גדולה ממעלת צורות העולם השפל לפיכך הם קיימים ואינם משתנים. ומהות גולמם לא השיגו החכמים אמתתם לפי שלא יאמר בה לא קלה ולא כבדה ולא חמה ולא קרה כמו שיתבאר אח"כ. והחלק השלישי הוא החלק העליון למעלה והוא עולם המלאכים והם צורות נפרדות בלא גולם והם השכלים הנבדלים. ונקראו מלאכים לפי שהם שלוחי השם בהנהגת העולם וכל העושה דבר המלך הוא נקרא שלוחו:

ואינם גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו וכו׳. מגד שבהם עילה ועלול לפי שאין להם מקרים שיפרדו בהם זו מזו:

ד ומהו זה שהנביאים אומרים שראו המלאך אש וכו׳. הנבואה היא השפע שיגיע מהבורא לנביא בהגיעו המעלה האחרונה ממעלת המלאכים והיא מעלת אישים. וכבר נתבאר שכל המלאכים צורות נפרדות והצורה אין גוף שיראה אותם הרואה במראית העין. אלא זה שאמר הנביא שראה המלאך הוא צורה שיראה אותה במראה הנבואה או בחלום של נבואה בכח המראה. ולפי מעלת הנביא וכחו יראה מה שיראה. מהם מי שיראה המלאך גויתו כעצם השמים שנאמר וגויתו כתרשיש. ומהם מי שיראה אותו אש. ומהם מי שיראה אותו בצורת איש מבני האדם. כל זה לפי מה שיתראה לנביא במראה הנבואה. ולא עוד אלא שהנביא עצמו פעמים יראה המלאכים בצורות משונות זו מזו לפי זכות נפשו בעת הנבואה והכל דרך חידה והנביא יבין במראה הנבואה ענין אותה חידה: **לומר** שאינו גוף ואינו כבד. כלומר אינו גוף כבד כגופות הכבדים שהאש קלה והיא זכה ומעולה מגוף המים והארץ הכבדים לפיכך נראו המלאכים אש. וכן נראה להם כנפים שהם מעופפים לפי שהעוף משבחים העופות לפי קלות גופם ומהירות תנועתם שהם יכולים לילך למקום שירצו בזמן קל בלא טורח כלל: **שנאמר** כי ה׳ אלהיך אש אוכלה וכו׳. פי׳ אנו יודעים בודאי שהקב"ה אינו אש שאף על דעת האומרים שהוא גוף לא עלה על דעתם שהוא גוף כגוף היסודות ולא כגוף הגלגלים לפיכך ידענו בודאי שזה שנאמר בו שהוא אש דרך משל. כך זה שנאמר במלאכים שהם אש דרך משל: **וזה** שאמר עושה מלאכיו רוחות וכו׳ אין ענין הדברים שהמלאכים אש ורוח אלא כך פירושו עושה הרוחות והאש שלוחיו ומלאכיו להפרע בהם מהבריות כמו שאמר ברוח קדים תשבר אניות תרשיש. ברוח קדים אשים. והשיב אש ה׳ ותאכל אותם. ואש יצאה מלפני ה׳ ותאכל וגו׳. וכן אמרז"ל בכל עושה הקב"ה שליחותו:

ה ובמה יפרדו הצורות זו מזו וכו׳. הנביאים אמרו שראו מלאכים הרבה כדכתיב ויפגעו בו מלאכי אלהים וכתיב אלף אלפים ישמשוניה. וכתיב היש מספר לגדודיו. אחר הגאון שהא השאל והשמר כבר אמרת שהמלאכים צורות נפרדות ואמרת שאין הגשמין השוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במקורין שיקרעו לגופות ואלו אינם גופים שיהיו להם מאורעים א"כ במה יפרדו זה מזה [והשיב לפי שאין שוין במציאותן וכו׳] כמו שתאמר חיות הקודש עילת האופנים והאופנים עילת האראלים. ויש לשאול שיתחייב מזה שלא יהיו המלאכים אלא י׳. וכן אמרו הפילוסופים שמנין השכלים י׳. וא"כ האיך יהיו המלאכים הרבה עד אין מספר וכמה יפרדו אלו זה מזה. והתשובה אמת כי לא יפרדו אלא מצד שבהם עילות ועלולים וכל מעלה מעשר המעלות יש לה עלולין הרבה. כיצד מעלה שניה היא עילה הגלגל השמיני. והגלגל השמיני יש בו כוכבים עד אין מספר לפיכך יהיה לגלגל עצמו עילה וכל כוכב שבו יש לו עילה בפני עצמו לפיכך יהיה לגלגל השמיני עילות הרבה

מגדל עוז

פ"ב האל הנכבד והנורא מצוה לאהבו וכו׳ עד כשמתבונן בדברים האלו וכו׳ עד מה אנוש. עיקר הענין הוא בספרי בדרשת ואהבת את ה׳ וכן פי׳ בס"ה. ופרק במה מדליקין גבי מהניתין דמשמעות את סבר דת"ל אלא זנסה למות מימרא דרבה בר רב הונא ועל ענין יראת ה׳ היא אוצרו דאמרינן ר׳ ינאי כו׳ וכן אמר רב יהודה לא ברא הקב"ה עולמו אלא שייראו מלפניו וכו׳ כי נראותו מעשיו הנאה ובריותיו יפחד ויראנו וכו׳ ומייתי מילתא דר׳ יוחנן משום ר"א אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים וכו׳. ושלהם שבריאתה פרק אין דורשין במס׳ חגיגה שבראה עולמו בעברה דברים כו׳ עד סוף המשנה מימרא דרבן יוחנן בן זכאי כו׳ וכגדם במעשה מרכבה כו׳: ולפי הדברים האלו וכו׳ עד שמתוך כך מכיר את מי שאמר והיה העולם עד והכוכבים והאופנים. הכל בספרי בדרשת ואהבת את ה׳ אלהיך כו׳:

הגהות מיימוניות

[א] בברייתא דרבי פנחס גרסינן איזו אהבת יש צדיקים שעובדים להקב"ה ונותנים כבוד ויקר למלכותו מפני שהוא לבדו קדם את הכל ומלא את העליונים והתחתונים ובטובו הרב ברא את העולם במאמר ולא בעמל והוא אב וגבור חכם וטוב ורחום וסובל את הכל ומכלכל את בריותיו ויודע רזי עולם ומטיב לרעים ולטובים ומאריך לרשעים לבעבור ישובו ויחיו, עד כאן:

של חבירו. והוא מצוי מכחו זה למעלה מזה והכל נמצאים מכחו של הקב"ה וטובו. וזהו שרמז שלמה בחכמתו ואמר כי גבוה מעל גבוה שומר: ו זה שאמרנו למטה ממעלתו של חבירו אינה מעלת מקום. כמו אדם שיושב למעלה מחבירו. אלא כמו שאומרין בשני חכמים שאחד גדול מחבירו בחכמה שהוא למעלה ממעלתו של זה. וכמו שאומרין בעילה שהיא למעלה מן העלול: ז שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא. ולפיכך נקראים חיות הקדש והם למעלה מן הכל ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני אלהים וכרובים ואישים. כל אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר מעלות שלהן הן, ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא היא מעלת הצורה שנקראת חיות. לפיכך נאמר בנבואה שהן תחת כסא הכבוד. ומעלה עשירית היא מעלת הצורה שנקראת אישים והם המלאכים המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. לפיכך נקראו אישים שמעלתם קרובה למעלת דעת בני אדם: ח וכל הצורות האלו חיים ומכירין את הבורא ויודעים אותו דעה גדולה עד למאד. כל צורה וצורה לפי מעלתה לא לפי גודלה. אפילו מעלה הראשונה אינה יכולה להשיג אמתת הבורא כמו שהוא אלא דעתה קצרה להשיג ולידע אבל משגת ויודעת יותר ממה שמשגת ויודעת צורה שלמטה ממנה. וכן כל מעלה ומעלה עד מעלה עשירית גם היא יודעת הבורא דעה שאין כח בני האדם המחוברים מגולם וצורה יכול להשיג ולידע כמותה. והכל אינן יודעין הבורא כמו שהוא יודע עצמו: ט כל הנמצאים חוץ מן הבורא מצורה הראשונה עד יתוש קטן שיהיה בטבור הארץ הכל מכח אמתתו נמצאו. ולפי שהוא יודע עצמו ומכיר גדולתו ותפארתו ואמתתו הוא יודע הכל ואין דבר נעלם ממנו: י הקב"ה מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא. ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין. שאין אנו ודעתנו אחד אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד. שאלמלי היה חי בחיים ויודע בדעה חוץ ממנו היו שם אלוהות הרבה הוא וחייו ודעתו, ואין הדבר כן אלא אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך יחוד. נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד. ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא

פירוש

הרבה. וכן מעלת אישים הוא עילת כל מה שלמטה מגלגל הירח והם ארבעה יסודות ומה שיורכב מהם. וכל מורכב עילתו זולת עילת האחר הרי במעלת אישים עילות הרבה. ומבינת אהרת שזה שנאמר שראה אבות מלאכים הרבה הוא לפי הכנת הנביא והבנתו כשהוא רואה אותן פעמים אחדים פעמים רבים פעמים חיות כך יראה אותם הרבה. כמו שראה נער אלישע ההר מלא רכב אש וסוסי אש. וכמו שראה זכריה ארבע מרכבות. כל אחד מהם למטה ממעלתו של חבירו: והוא מצוי מכחו וכו'. אמר למעלה לפי שפיק שוין במליאותן חזר וביאר זה ואמר כל אחד עולה למעלה שלמטה ממנו והוא מצוי מכחו והכל מצוי מכחו של הקב"ה וטובו. הקב"ה המציא כל העולם בדרך חסד וטוב מלפניו שנאמר טוב ה' לכל הולך מטובו ברא העולם: וזהו שרמז שלמה בחכמתו ואמר כי גבוה מעל גבוה שומר וכו'. זה הכתוב בקהלת ותחלתו אם עושק רש וגזל משפט וכו'. ופירושו אם ראית רשעים עושקים הרשים והצדיקים ונוחלין אותם ולא ינהגו עמם במשפט וצדק אל תתמה ותאמר שאין לעולם מנהיג ומביט במעשה בני אדם שאילו היה שם מביט במעשה בני אדם היה מציל העשוקים מיד עושקיהם אמר אל תאמר כך שאם אין הקב"ה נפרע מהם עתה הוא נפרע מהם לאחר זמן או בעולם הבא שאין נמלט מדיניו. וכל מושל יש עליו מושל עד שיגיע לבורא שהוא גבוה מכל ומושל על הכל שנאמר כי גבוה מעל גבוה שומר. כיצד הגלגלים גבוהים על היסודות ומה שנהוה מהם והם השומרים מיניהם שלא יפסדו. והגלגלים תנועתם הסיבה תשוקים לעילתם שהם השכלים הנפרדים הנקראים מלאכים והם צורות הגלגלים השומרים נפשם והם גבוהים עליהם במעלה לפי שהם עילתם וכן כל מעלה ממעלת המלאכים היא עילת מעלה שלמטה ממנה והיא השומרת אותה בשפע שמשפיע עליה תמיד שאם יפסק אותו השפע מיד הוא כלה. והמעלה הראשונה היא נאצלת מכח הבורא ומקבלת השפע ממנו והוא בוראה שומרה ועליו ברוך הוא אמר גבוהים עליהם והוציאו בלשון רבים דרך כבוד כמו אלהים קדושים, ויהי כאשר התעו אותי אלהים, אלה הם האלהים האדירים, לפיכך אמר וגבוהים עליהם כלומר האל גבוה על הכל ושומר הכל:

ו זה שאמרנו למעלה ממעלתו וכו'. פירוש זה שאומר זה למעלה מזה ר"ל פעולה ממנו:

ז שנוי שמות המלאכים על שם מעלתם וכו'. כבר אמרנו למעלה שנקראו השכלים הנפרדים מלאכים לפי שהם שלוחי השם בהנהגת העולם והשליח קרוי מלאך. כדכתיב וישלח מלאך. ושנוי שמותם זה מזה לפי מעלתם כמו שידע בוראם וגם ישתנה שמם לפי השליחות שישלחו בה כיצד כשישלח מלאך לרפאות אדם קורא אותו רפאל. ואם לעזור אותו קורא שמו עזריאל: מעלה ראשונה חיות הקדש. למדנו כל אלה מדברי הנביאים ויחזקאל הגיד לנו צורת ראייתו (כסא) הכבוד. ואמר שראה ארבע חיות ועל ראשיהם רקיע נטוי ועל הרקיע דמות כסא ונדמו לו כחיות. ולא נדמו כולם בצורת אדם להודיע שמעלתם פחותה ממעלה הכסא כמו שהחיה מעלתה פחותה ממעלת האדם. ויש לומר שנקראו חיות לפי שהם משפיעים החיות לכל נברא שהוא למטה מהם. ולפיכך קראם חיות הקדש לפי שאין בבריאתן קדוש כמותם: ואופנים. זה שם מתוסף למעלה השנית ממעלת המלאכים והגלגלים על דעת מקצת המפרשים דכתיב להם קורא הגלגל באזני, ולכל דבר עגול קורא אופן שנאמר ואופן עגלה על כמון יוסב. ויסר את אופן מרכבותיו. ויתכן שנקראו אופנים מלשון פנים שהוא לשון גדולה שכן החשובים נקראים פנים: אראלים. נמצא כתוב כן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה ל"ג) כמו שפירשו במלות שונות. ואראל לשון גדולה ועילוי שכן המקדש והמזבח נקרא אריאל והראל: וחשמלים. הם מלאכים נראים לנביאים במראה הנבואה כאור גדול כאור הזך הזהרה בהוך הזה שנאמר ומתוכה כעין החשמל ואמרו רז"ל מאי חשמל חיות אש ממללות:
שרפים. כמו שאמר ישעיה שרפים עומדים, ונקראים כן לפי שהם נראים כמלאכים שמלהבים כמו שרף: מלאכים. שם כולל לכל והיה יקראו למין בשם הכלל כמו שאמרו מסכת שהכות והוא מכלל סדר פתרות וכן כוכב שם לכל הכוכבים ונקרא עמר"ד כוכב: אלהים. לפי שהם מושלים ושופטים בעולם והוא שם מתוסף לאל יתברך ולמלאכים

ולמלאכים ולנביאים ולדיינים: בני אלהים. לפי שמעלתם פחותה ממעלת מה שלמעלה מהם כמו שהבן פחות מן האב מצד שהוא עלול לאב והעילה גדולה מן העלול ונמצא בכתוב בני אלהים ויבאו בני האלהים להתיצב על ה': וכרובים. לשון מלכות וגדולה כדכתיב את כרוב ממשח (יחזקאל כ"ח) ר"ל מלך. ויתכן לומר לפי שהם קרובים למעלת אישים נקראו כרובים שהם צורת האדם הקטן תרגום נער רביא והכ"ף נוספת:

אישים. לפי שהם המדברים עם הנביאים ומעלתם קרובה ממעלתם נקראו בשמם כי אישים קיבוץ איש, וכן נקרא אחד מהם גבריאל מלשון גבר שהוא שם בן אדם שנאמר מי גבר יחיה. ואע"פ ששם כולם מורה על הגדולה והעילוי לא נדע למה הותב לה כל מעלה בזה השם שלה ודבר זה לא ידע אותו על אמתו אלא בוראם:

ח וכל הצורות האלו חיים וכו'. הצורות הנפרדות לא יאמר להם חיים ולא מות וזה שאמר חיים כלומר שהם מצויים וקיימין ויודעין בוראם שאנו לא נכיר ידיעה אלא להי:

ט כל הנמצאים חוץ מן הבורא וכו'. כלומר שהוא עלת כל הנמצאים והכל נמצאו מכחו: ולפי שהוא יודע עצמו וכו'. הנה התחיל להודיענו הענין שאליו אנו אומרים שהבורא יודע. לפי שדבר ברור שאין ידיעת הבורא כידיעתנו. שהידיעה בנו מקרה ועניין מוסף על מהותנו. ועוד שהידיעה מתחדשת בנו. והשם הוא ודעתו אחד ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו ולא תתחדש לו ידיעה. ועוד והודיענו דבר שהוא צריך עיון רב. האם שיש לומר מאחר שאמר שהקב"ה הוא ודעתו אחד א"כ היאך ידע הנבראים והם רבים עד אין קץ ועוד שהם מתחדשים תמיד. והתשובה במה שאמר אח"כ שאינו יודע הנבראים כמו שאנו יודעים אותם. שאנו לא נבין ונדע העילה אלא מצד העלול כשנתבונן בעלול נאמר א"א שום יהיה עילת עצמו אלא ודאי יש לו עילה. וכשנדע עילתו הקרובה נעתק מחשבתנו מדבר לדבר עד שנדע עילתו העיקרית נמצא שאנו יודעים הנבראים מהאת עצמם ומידיעתם נעתקנו לידיעת עילתם. וידיעת הבורא בהפך זה שהוא יודע עילת כל עלול וכיון שידע הוא העילה ידע עלולה ועילת כל העילות העיקרית הוא ברוך הוא. הנולד מזה שמאחר שהוא יודע עצמו והוא עילה לכל נמצא הוא יודע כל נמצא. וידיעת דבר זה על בוריו קשה הרבה שאין דעתנו הקלה שבנקלה תוכל להשיג דעת תמים דעים וכ"ש שכבר נתבאר שהוא ודעתו אחד הילכך מאחר שאין אנו יכולין לידע מהותו כך לא נוכל להשיג דעתו ולא ידיעותיו. אלא נדע בודאי שאין ידיעתו כידיעתנו הוא שאמר הנביא כי גבהו שמים על הארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם. ונדע באמת שמאחר שהוא יוצר הכל ובוראם הוא ידעם כולם חרשה שהבונה אם לא השיג מחשבתו היאך יבנה כותל זה ומאיזה דבר יבנה אותו ומה היא תועלתו לעולם לא יבנה אותו. וכן כל עושה מלאכה אם לא יבין תועלתה לא יוכל לעשותה. כ"ש יוצר הכל שבודאי ידע היאך יהיה העולם ותועלת כל דבר ודבר שבו לא נברא דבר. וכן דוד אומר בינו בוערים בעם וכו' הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט. הלכך אין כל דבר נעלם ממנו:

י הקב"ה מכיר אמתו ויודע אותה וכו'. יש שם שני ענינים. האחד שנדע שהקב"ה יודע מכיר אמתו. והשני שנדע שהקב"ה יודע כל נמצא בדרך שהקדמנו. ושני הענינים אינו יודעם בדעה שהיא חוץ ממנו כמו ידיעתנו שהקב"ה הוא ודעתו וחייו אחד: ואילו היה חי בחיים או ידע בדעה שהיא חוץ ממנו היו שם אלוהות הרבה וכו'. לפי שנתבאר שהאל ית' יחיד מכל צד ואינו מורכב לא מגולם וצורה ולא מחמרי ענינים ולא מעצם ומקרה ואילו היה יודע בדעה שהיא חוץ ממנו היתה הדעה בו מקרה והיה מורכב מעצם ומקרה: נמצאת אומר הוא היודע וכו'. זה הדבר אין בנו כח להבינו על אמתו אלא כאשר אלו השלשה בבני אדם הם שלשה ענינים והמשכיל זה הוא שאי אפשר להיות ידיעת הבורא כך. כיצד כשיתבונן אדם ויכיר צורה מן הצורות כמו שנאמר שהכיר וידע צורת כבשה או הבית או צורת יסוד מהיסודות. בתחלה יהיה יודע אותה בכח לא בפועל שעדיין לא נחקקה או צורה במחשבתו. וכשידע אותה בפועל הרי נחקקה במחשבתו ונמצאת ידועה אצלו. הרי לך שלשה דברים האדם היודע וצורת הכבשה הידועה והדעת שבה

מגדל עוז

כל אלו עשרה שמות שנקראו עד הוא הנקרא מעשה מרכבה כו' עד סוף הפרק. זה הוא הפרק אשר אין דורשין (דף י"ח) וגם במדרש גבלתים נמנו העשר מעלות הללו. וזה הלשון מורה כי ר"מ ז"ל היה מקובל בנסתרות אלא שקיים בעצמו מה שאמרו ז"ל יהיו לך לבדך כבשים ללבושך וכמו שכתב הוא ז"ל סוף זה הפרק וכל הפרק הבא דאין דורשין:

שזה ידע זו הצורה. ולפי אפשר נהיות ידיעת השם כך שא"כ תהיה ידיעתו מתחדשת ויוצאה מן הכח אל הפועל ויהיה אפשרי לא מחוייב המציאות ולפי שלא נוכל להשיג דעת הבורא ולא חייו אין לנו אלא שנאמר שהוא חי ולא בחיים ויודע ולא בדעה כלומר לא בחיים ולא בדעת שהם נוספים על מהותו. ואין אומר חי ה' אלא חי ה' וכו'. חי בצר"י הוא תואר לגוף שהוא יותר על עצמו, וחי בפת"ח אינו תואר אלא ר"ל ה' שהוא חי כדי להורות לדעת שהוא בורא העולם ומסבב הגלגל בכחו וזה לא יהיה אלא לתואר חי. לפיכך אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים וכו' כבר זכרנו זה הענין למעלה שהקב"ה יודע עצמו ושהוא עילה לכל נברא והואיל והוא יודע עצמו ידע הכל שהיודע העילה יודע עלולה:

ולא בלב האדם להכירו על בוריו. ולפיכך אומר חי פרעה וחי נפשך ואין אומר חי ה' אלא חי ה'. שאין הבורא וחייו שנים כמו חיי הגופים החיים או כחיי המלאכים. לפיכך אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים כמו שאנו יודעין אותם אלא מחמת עצמו ידעם. לפיכך מפני שהוא יודע עצמו יודע הכל שהכל נסמך לו בהווייתו: **יא** דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן הים הם מכה שצריך לבאר בענין זה. וביאור כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה: **יב** צוו חכמים הראשונים שלא לדרוש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו ואחר כך מוסרין לו ראשי הפרקים ומודיעין אותו שמץ מן הדבר והוא מבין מדעתו וידע סוף הדבר ועומקו. ודברים אלו דברים עמוקים הם עד למאד ואין כל דעת ודעת ראויה לסובלן. ועליהם אמר שלמה בחכמתו דרך משל כבשים ללבושך כך אמרו חכמים בפירוש משל זה דברים שהן כבשונו של עולם יהיו ללבושך כלומר לך לבדך ואל תדרוש אותם ברבים. ועליהם אמר יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך. ועליהם אמר דבש וחלב תחת לשונך, כך פירשו חכמים הראשונים דברים שהן כדבש וחלב יהיו תחת לשונך:

פרק שלישי

א הגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וערבות. והם תשעה גלגלים. גלגל הקרוב ממנו הוא גלגל הירח. והשני שלמעלה ממנו הוא גלגל שבו הכוכב הנקרא כוכב. וגלגל שלישי שלמעלה ממנו שבו נוגה. וגלגל רביעי שבו חמה. וגלגל חמישי שבו מאדים. וגלגל ששי שבו כוכב צדק. וגלגל שביעי שבו שבתי. וגלגל שמיני שבו שאר כל הכוכבים שנראים ברקיע. וגלגל תשיעי הוא גלגל החוזר בכל יום מן המזרח למערב והוא המקיף ומסבב את הכל. וזה שתראה כל הכוכבים כאילו הם כולם בגלגל אחד ואף על פי שיש בהן זה למעלה מזה. מפני שהגלגלים טהורים וזכים כזכוכית וכספיר לפיכך נראים הכוכבים שבגלגל השמיני מתחת גלגל הראשון: **ב** כל גלגל וגלגל משמונה הגלגלים שבהן הכוכבים נחלק לגלגלים הרבה זה למעלה מזה כמו גלדי בצלים. מהן גלגלים סובבים ממערב למזרח. ומהן סובבים ממזרח למערב כמו הגלגל התשיעי החוזר ממזרח למערב. וכולן אין ביניהם מקום פנוי: **ג** כל הגלגלים אינן לא קלים ולא כבדים ואין להם לא עין אדום ולא עין שחור ולא שאר עינות. וזה שאנו רואין אותם כעין התכלת

כסף משנה

פ"ב יב צוו חכמים הראשונים שלא לדרוש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד וכו'. ריש פרק אין דורשין:

ואע"פ

פירוש

יא וביאור כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא נקרא מעשה מרכבה וכו'. קראו לכל אלו הענינים מעשה מרכבה דרך כבוד כלומר ידיעת הבורא עצמו אין בנו ולא בנביאים כח לידע אותה על בוריה אלא נשתדל בידיעת הצורות הנפרדות שהם קרובים ממנו והם מורים על מציאותו כמו שצורת המרכבה מורה לה רוכב. וכן אמר יחזקאל היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל וכו':

יב צוו חכמים הראשונים וכו'. הכן בתחלת פרק ב' ממסכת חגיגה אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי פרקים וכו'. ועילת זה לפי שזה הענין יצטרך בידיעתו להקדמות רבות עד שתעתק המחשבה מענין לענין. ואם יבקש אדם לידע זה הענין בלא הקדמות ישתבשו רעיוניו ויטרו עיניו ויבא להרבות רעה ואפילו הדברים שהיה יודע אותם בתחלה לא יוכל להשיג אותם. הלא תראה כי הבשר והלחם יפים לגוף הרבה ואעפ"כ מונעים אותו מן הקטן לפי שאין בו כח לסבלם.

ועליהם אמר שלמה כבשים ללבושך וכו'. זה הכתוב במשלי ופשוטו שהוא נותן לאדם עצה לקנות כבשים כדי שיקח מצמרם ויעשה לו לבוש להתכסות בו ועניינו שהוא כמו שאמרו חכמים כבשים כמו בנקודה מימין מן יכבוש עונותינו ופירושו כך דברים שהם כבשונו של עולם כלומר שהם סודות העולם ומושלים בו והם הצורות הנפרדות ובוראם תהיה ידיעתם תחת לבושך כלומר שלא תגידם לזולתך. פירוש אחר דברים שהם סתרו של עולם יהיו תחת לבושך שהדבר הכבוש הוא נסתר מן העין כמו שאמרו נביא שהוא כובש נבואתו כלומר שטומן אותה ומסתירה ולא יגיד אותה

ועליהם אמר דבש וחלב כו'. כלומר דברים שהם ערבים כדבש וחלב יהיו תחת לשונך כדאיתא בפרק שני דחגיגה. (סליק מעשה המרכבה)

פ"ג א הגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וערבות וכו'. השמים יש להם שמות הרבה. וחכמים אומרים שבעה רקיעים הם וכל אחד יש לו שם כדגרסינן בפרק אין דורשין בחגיגה אמר רב יהודה שני רקיעים הם שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים. רשב"ל אמר שבעה ואלו הן, וילון. רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות וכשתתבונן תמצא שאין בין רב יהודה וריש לקיש מחלוקת אלא שרב יהודה מנה השמים הנראים בלבד. וריש לקיש מנה השמים הנראים ומנה דברים רוחניים שהם למעלה מן השמים במדרגה וקרא לכל מעלה מהם שמים שכן אמר וילון אין משמש כלום. רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכל צבא השמים קבועים בו שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ שחקים שבו ריחים שוחקות מן לצדיקים לעתיד לבא. זבול שבו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול מקריב עליו קרבן מעון שבו כתות כתות של מלאכי השרת שאומרות שירה. מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד וכו'. ערבות שבו צדק ומשפט וגנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידין להבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים. הנה נתבאר לך שכל אלו הדברים שבחמשה רקיעים אלו אינם דברים גשמיים כלל. ומה שאמר שלג וברד וטל כולם משל לשפע היורד מלמעלה ודברי שניהם הוא כמו שנתבאר באמת שאין בעולם דבר גשמי נקרא שמים אלא הרקיע שנברא באויר והשמים שבהם הכוכבים והמזלות הם הנקראים גלגלים ונקראים שמים, ושמים לשון גובה כמו עריס בצורות בשמים ונקראים רקיע, לפי שהם מתוחים וכל דבר מתוח הוא מרוקע שנאמר וירקעו את פחי הזהב וכתיב לרוקע הארץ על המים. ונקראים זבול לפי שהם מדור לשכינה והמדור נקרא זבול שנאמר בנה בניתי בית זבול לך. ונקראו ערבות לפי שהם יקרים ונכבדים והדבר הנכבד נקרא ערוב שנאמר ואת בני התערובות (מלכים ב' י"ד) ומתרגמינן וית בני רברבייא והם תשעה גלגלים כו' אלו התשעה כל אחד מהם כולל גלגלים אחרים. מהם שמקיף העולם ומהם קטן שאינו מקיף ולכנים יזכור רעיונים הכל ויהיה הגה הכל גלגל הגלגל הגדול המקיף כל מה שבתוכו מגלגל וכוכב **גלגל** הקרוב ממנו הוא גלגל הירח וכו'. התשעה שזכר אותם הם שבעה כוכבי לכת וגלגל המזלות והתשיעי שהוא מקיף את הכל הראשון גלגל הירח נקרא סהר ולבנה. ירח הוא שמו העיקרי. ויש לומר שנקרא ירח לפי שאורו מתחדש בכל חדש ותרגום חדש ירחא. וסהר תרגום ירח סיהרא. ולבנה לפי שעינו לבן. **והגלגל** השני שבו כוכב כבר הקדמנו שלא ימנע שיקרא המין בשם הסוג כמו שנקרא למעלה השית תמעלת המלאכים מלאכים גם כן קרא לזה כוכב אע"פ שזה שם כולל לכל הכוכבים. ויש מי שקורא אותו כותב. ואומר שנקרא כן לפי שהוא מושל על הכותבים והסופרים והוא תולש. **והשלישי** נוגה נוגה הוא שם הזוהר שנאמר ונוגה כאור תהיה (חבקוק ג') ולפי שזה הכוכב מזהיר הרבה קרוב מזוהר הירח נקרא נוגה. **והרביעי** חמה. שמה העיקרי שמש ונקראת חמה שחמה תהיה התמידית בעולם בהרי כשתקרב אל ראשי אנשי המקום יהיה בו חום הרבה וכשתתרחק ממנה יהיה בו קור הרבה. ונקראת חרס שנאמר בטרם יבא התרסה (שופטים י"ד) ואפשר שנקראת כך לפי שאדומה כחרס בעת שזורחת ובעת שתערב. וראיה לזה שלא מצאנו שנקראה בזה השם אלא בשני עתים אלו שנאמר האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט'), בטרם יבא התרסה. **החמישי** מאדים. לפי שהוא אדום במראיו ואומרים שהוא מושל על שפיכות דמים ועל המלחמות: **הששי** צדק לפי שהוא דן השופטים והדיינים וכיוצא בהם ומתנו תבא הרעה למי שאינו שופט אותם בצדק: **השביעי** שבתי. נקרא כן לפי שתנועתו כבדה והוא נראה כשובת ונח יותר מכל השבעה **וגלגל** השמיני שבו שאר כל הכוכבים כו' לפי שהכוכבים שבו היו החכמים הקדמונים סוברים שאין להם תנועה כלל. וחכמים שאחריהם השיגו שיש להם תנועה כבדה בכל שבעים שנה מדרגה אחת בקירוב לפי תרחקם זה ויזה לו מתנועה היום לא ישתנה. **וגלגל** התשיעי הוא גלגל החוזר וכו'. אמר החוזר ולא אמר הסובב לפי שתנועתו הפך תנועת שאר הגלגלים שכל הגלגלים סובבים מן המערב למזרח וזה סובב מן המזרח למערב לפיכך נראה כחוזר למערב:

ב כל גלגל וגלגל משמונה הגלגלים וכו'. לשנים יזכור מינים. ומה שאמר שיהם סובבים מן המזרח למערב כו' זה נתבאר בחכמת התכונה ויצטרך בידיעתו לזכרון רוב אותה חכמה. ואין זה מקומה:

ג כל הגלגלים אינם לא קלים ולא כבדים וכו' נתבאר מדברי הפילוסופים שגלגל השמים אינו כגולם ארבעה היסודות ולא המחובר מהם. ואמתת גולם השמים לא נודע להם לפיכך לא יאמר בהם שהם לא קלים ולא כבדים ולא טעם ולא ריח מפני שכל אלו המקרים הם במה שלמטה מגלגל הירח ודבר שלא נודע מהותו לא יודע טבעו:

כל

מגדל עוז

פ"ג הגלגלים הם הנקראים שמים וכו' עד וגדולה מדעת כו'. זה פרק אין דורשין (דף י"ב) עקרי וגלגל בו דברים אחרים לפי דרכו שהם מחכמת המזלות:

התכלת למראית העין בלבד הוא לפי גובה האויר. וכן אין להם לא טעם ולא ריח לפי שאין אלו המאורעין מצויין אלא בגופות שלמטה מהן: ד כל הגלגלים האלו המקיפין את העולם הן עגולין ככדור והארץ תלויה באמצע. ויש למקצת מן הכוכבים גלגלים קטנים שהן קבועים בהן ואין אותם הגלגלים מקיפין את הארץ אלא גלגל קטן שאינו מקיף קבוע בגלגל הגדול המקיף: ה מספר כל הגלגלים המקיפין את כל העולם שמונה עשר. ומספר הגלגלים הקטנים שאינן מקיפין שמונה. וממהלך הכוכבים וידיעת שיעור סביבתן בכל יום ובכל שעה ומנטייתן מרוח דרום לרוח צפון ומרוח צפון לרוח דרום ומגבהן מעל הארץ וקריבתן יודע מספר כל אלו הגלגלים וצורת הליכתן ודרך הקפתן. וזו היא חכמת חשבון תקופות ומזלות. וספרים רבים חיברו בהן חכמי יון: ו גלגל התשיעי שהוא מקיף את הכל חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים עשר חלקים, כל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה זו שהראה בו מן הכוכבים שלמטה ממנו שהם מכוונים תחתיו. והם המזלות ששמותם. טלה. שור. תאומים. סרטן. אריה. בתולה. מאזנים. עקרב. קשת. גדי. דלי. דגים: ז גלגל התשיעי עצמו אין בו לא חלוקה ולא צורה מכל הצורות האלו ולא כוכב. אלא בחיבור הכוכבים שבגלגל השמיני הוא שיראה בכוכבים גדולים שבו תבנית הצורות האלו או קרוב מהן. ואלו השנים עשר צורות לא היו מכוונות כנגד אותן החלקים אלא בזמן המבול שאז העלו להן שמות אלו. אבל בזמן הזה כבר סבבו מעט, לפי שכל הכוכבים שבגלגל שמיני כולם סובבים כמו השמש והירח אלא שהן סובבין בכבידות. וחלק שיתהלך השמש והירח כנגדו ביום אחד ילך כנגדו כל כוכב מהן בקירוב משבעים שנה: ח כל הכוכבים הנראים יש מהן כוכבים קטנים שהארץ גדולה מאחד מהן. ויש מהן כוכבים גדולים שכל אחד מהן גדול מן הארץ כמה פעמים. והארץ גדולה מן הירח כמו ארבעים פעמים. והשמש גדולה מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים. נמצא הירח אחד מששת אלפים ושמונה מאות מן השמש בקירוב. ואין בכל הכוכבים כוכב גדול מן השמש ולא קטן מכוכב שבגלגל השני: ט כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם. והם חיים ועומדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם. כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרם כמו המלאכים. וכשם שמכירין הקב"ה כך מכירין את עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן. ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם: י ברא האל למטה מגלגל הירח גולם אחד שאינו כגולם הגלגלים. וברא ארבע צורות לגולם זה ואינן כצורת הגלגלים ונקבע כל צורה וצורה במקצת גולם זה. צורה ראשונה צורת האש נתחברה במקצת גולם זה ונהיה משניהן גוף האש. וצורה שניה צורת הרוח

פירוש

ד כל הגלגלים האלו המקיפין את העולם עגולים והארץ תלויה באמצע וכו'. הארץ תלוי ברוח פיו של הקב"ה הוא שנאמר תולה ארץ על בלימה והיא עומדת באמצע. ויסוד המים מקיף רובה והרוח מקיף שניהם. והאש מקיף הרוח והגלגל מקיף הכל נמצאת הארץ תלויה באמצע:

ה מספר כל הגלגלים המקיפין את כל העולם י"ח. וזה הוא חשבונו. הירח יש לו שלשה גלגלים ואלה שמותם. אלגוזהר. ואלמאיל. וכארג אלמרכז. ועטארד ג"כ יש לו שלשה גלגלים והם. אלמכתאל. ואלמדיר. וכארג אלמרכז. הרי ששה. ושאר החמשה כוכבי לכת יש לכל אחד שני גלגלים ממתל. וכארג אלמרכז. הרי י"ו. והגלגל השמיני שבו שאר הכוכבים הקבועים והגלגל התשיעי הרי י"ח: ומספר הגלגלים הקטנים שאינם מקיפין ח' וכו'. אלו הם הנקראים אלפלאך אלתדויר. והחכמים האחרונים מחכמי התכונה אומרים שהשמש אין לה פלך תדויר ושאר מכוכבי לכת ששה. שנים מהם והם אלזהרה ועטארד יש לכל אחד מהם שני גלגלים קטנים כמו שאמרו מקצת חכמי התכונה. והארבעה הנשארים לכל אחד פלך תדויר הרי ח':

וממהלך הכוכבים וידיעת שיעור סביבתם וכו'. כבר ביאר שהגלגלים כולם זכים ואין להם עין כלל ולא ידעו שהם רבים אלא מן הדרכים שזכר. ונזכור על דרך משל הדרך שידעו בה גלגלי הירח ומנהג הלמוד לכל. כשהתבוננו בירח מצאו לו תנועות משונות והגלגל האחד לא יהיה לו תנועות משונות לפיכך אמרו כי יש לו גלגלים הרבה לפי התנועות כל תנועה סיבתה גלגל. וכשהתבוננו בירח מצאו אותו פעם ימהר בהליכתו ופעם יקל והמהירות והקילור אינם נחלקים בגלגל אלא ימצא בכל החלקים ומזה ידעו שיש לו גלגל קטן שאינו מקיף וכשהביטו בקוטר זה הגלגל הקטן מצאו אותו פעמים יראה קטן ופעמים גדול ולא יראה גדול אלא בעת שיהיה ברביעת השמש ידעו שהגלגל המניע זה הגלגל הקטן הנקודה שלו שסובב עליה אינה באמצע העולם. ומפני זה כשיהיה רחוק מן הארץ יראה קטן וכשיהיה קרוב מן הארץ יראה גדול. וזה הגלגל נקרא פלך אלכרג אלמרכז. וגם ידעו בדרכים אחרים שיש לו גלגל אחד נקרא אלפלך אלמאיל וגלגלו נקרא אלפלך אלגוזהר ועל זו הדרך ידעו מנין שאר הגלגלים וצורתם. וזו היא חכמת תקופות ומזלות וכו'. אחז"ל בפירוש כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד) איזו חכמה שהיא לעיני העמים זו חכמת חשבון תקופות ומזלות. ופירוש תקופות הוא סביבת הגלגל מקיף העולם כלומר סובב אותו. ומזלות הם הקרואים בלשון ערבי ברוג כדכתיב לשמש ולירח ולמזלות (מלכים ב' כ"ג) וכן קרויין בלשון ערבי אלמנאזל: וספרים רבים חברו בה חכמי יון וכו'. זו החכמה היא חכמת התכונה ובלשון ערבי עלם אלהיאה:

ו גלגל תשיעי שהוא מקיף הכל וכו'. זהו אלפלך אלאטלס והוא אין בו כוכבים כלל אבל חכמי יון חילקו הגלגל השמיני שיש בו כל אלו הכוכבים הנראים שהוא תחת הגלגל התשיעי לי"ב חלקים. כל חלק ל' מעלות. וקראו לכל חלק שם לקוח מתבנית הכוכבים שבאותו חלק. שפעמים היה קיבוצם נדמה טלה או שור וכל כיוצא בזה. וחלקו הגלגל התשיעי לי"ב חלקים כנגד אלו החלקים. ועשו זה מפני הלימוד כדי שיבין הלומד אלו הענינים במהרה. כיצד כשתרצה לידע שהשמש סבבה ל' מעלות נאמר שכבר סבבה כל מזל טלה וכן הכל על פי זה הדרך: והם המזלות ששמותם טלה וכו'. כבר ביארנו מלת מזלות ונקראו כך לפי שהשמש והירח הולכין בהם או קרוב מהם והרבות וילך ואזל וכן בלשון ערבי נקראים מנאזל שאלו הי"ב חלקן אותם לכ"ח מחנות לפי הילוך הירח בהם בכל יום מחנה הקרוי מזלה וגם נקראו מזרות שנאמר התוציא מזרות בעתם (איוב ל"ח): ושמותם טלה וכו'. התחילו המנין מזה המקום לפי שהוא תחלת הנקודה שבה יתקבץ גלגל המזלות עם גלגל שיווי היום וממנה תצא השמש לנטות לצד צפון שבו רוב הישוב. טלה הוא הכבש הקטן כדכתיב טלה חלב. תאומים וכן קרויה בלשון ערב אלתואמין והיא צורת שני אנשים מחוברים יחד וכן נקראים אלג'וזא מלשון זוג שהוא שנים. סרטן הוא תבנית אחד מרמש המים. בתולה היא הנקראת הנבלת. וגם נקראת אלעדרא מפני שהיא צורת נשמה יש לה שני כנפים. והשאר ידועים:

ז אלו הי"ב צורות לא היו מכוונות וכו'. החכמים הקדמונים לא השיגו לכוכבים שבגלגל השמיני תנועה כלל ובאחרונה השיגו להם תנועה כבידה בכל שבעים שנה מעלה אחת בקירוב לפיכך מזמן המבול עד הנה כבר סבבו ונשתנה מקומם שהיה מכוון כנגד החלקים שבגלגל תשיעי באותו זמן כמו שאמר שכוכב שהיה באותו זמן בתחלת מזל שור יהיה עתה בעשרים מעלה ממזל תאומים:

וחלק שיתהלך השמש וכו'. מהלך השמש בכל יום קרוב ממעלה אחת והיא מהלך הכוכבים בשבעים שנה בקירוב:

ח כל הכוכבים הנראים יש מהן וכו'. אמר הנראים לפי שיש כוכבים הרבה קטנים שאינם נראין מפני קטנן והכוכבים הנראין שיוכלו למנות אותן אלף וכ"ב כוכבים וחלקו אותן לששה חלקים. החלק הראשון הכוכבים שבו גדולים מן הכוכבים שבחלק השני. וכן עד סופן: ואלו הכוכבים יש מהן שהוא גדול מן הארץ כמה פעמים. והארץ גדולה מן הירח מ' פעמים וכו'. מדת הארץ ידועה אצל חכמי התכונה שידעו במופת שכדור הארץ כ"ד אלף מיל. ויהיה קוטר הארץ שבעת אלפים ושמונה מאות מיל בקירוב. והמופת שידעו בו כדור הארץ הוא שעמדו במקום וכוונו גובה הקוטב או כוכב מן הכוכבים והלכו על שטח הארץ על קו חצי היום עד שנתוסף הגובה הראשון מעלה אחת ומדדו המהלך שהלכו אותו ומצאוהו ששים וששים מיל ושני שלישי מיל כפלו זה בש"ס מעלה שהם כדור הגלגל יצא להם כ"ד אלף מיל ידעו שזהו שיעור כדור הארץ. ומאחר שנודע להם הכדור ידעו הקוטר שהוא שבעה לשניים ועשרים כלומר אם תהיה העגולה שנים ועשרים יהיה הקוטר שלה שבעה בקירוב. וכשידעו קוטר הארץ שיערו בו גובה הכוכבים וכמותם וידעו שהשמש גדולה מן הארץ קרוב מק"ע פעם. והירח קטן מן הארץ בכמו מ' פעם: נמצא הירח וכו'. כשתכפול ק"ע שהוא שיעור השמש במ' שהוא חסרון הירח מן הארץ יצא ששת אלפים ות"ת: ואין בכל הכוכבים כוכב גדול מן השמש ולא קטן מכוכב שבגלגל שני וכו'. זה עטארד והוא קטן מן הארץ כ"ד אלף פעמים:

ט כל הכוכבים והגלגלים כולם בעלי נפש ודעת וכו'. ידעו זה מתנועתם שזו התנועה א"א שתהיה טבעית כתנועת האבן למטה והאש למעלה שהמתנועע בתנועה טבעית כשיגיע למקום שיצא ממנו בהכרח ינוח והגלגל סובב תמיד ואינו נח וגם אין תנועתו כתנועת החי שאינו מתנועע אלא כדי שיקרב אל דבר שנהנה ממנו או יתרחק מדבר שיזיק לו והגלגל אין תנועתו על זו הצורה שהרי הנקודה שממנה יסוב אליה ישוב תמיד שילך לא תהיה תנועתו אלא תנועה השוקית. והתנועה השוקית לא תהיה אלא לבעלי נפש ושכל שהנפש היא סיבת התנועה והשכל שבו תשתוקק הנפש להדמות בפעולתה שהוא השכל: והם חיים ועומדים וכו'. כל בעל נפש הוא חי שאין חיות אלא לבעלי הנפש. ומאחר שהם חיים ובעלי שכל הם מכירין בוראם: וכשם שמכירין הקב"ה כך מכירין עצמן וכו'. הסיקן כך. בתחלה יכיר את עצמו. ואח"כ מכירין עילתם שהם השכלים הנפרדים. ומאחר שיכירו עילתם ידעו שגם יש להם עילה מחויב המציאות והוא הקב"ה:

י ברא האל למטה מגלגל הירח גולם אחד וכו'. זה הגולם קורין אותו הפילוסופים אל מאדה אלאולי. ודבר ידוע שכל גוף מחובר מגולם וצורה ולעולם לא ימצא גולם בלא צורה ולא צורה בלא גולם אלא בדעת היא שמכרם זה הדבר כמו שיתבאר אח"כ

מגדל עוז

ברא האל למטה מגלגל הירח כו' עד סוף הפרק. משנה פרק רביעי דספר יצירה:

הרוח נתחברה במקצתו ונהיה משניהן גוף הרוח. וצורה שלישית צורת המים נתחברה במקצתו ונהיה משניהם גוף המים. וצורה רביעית צורת הארץ נתחברה במקצתו ונהיה משניהם גוף הארץ. נמצא למטה מן הרקיע ארבעה גופין מוחלקין זה למעלה מזה וכל אחד ואחד מקיף את שלמטה ממנו מכל רוחותיו כמו גלגל. הגוף הראשון הסמוך לגלגל הירח הוא גוף האש. למטה ממנו גוף הרוח. למטה ממנו גוף המים. למטה ממנו גוף הארץ. ואין ביניהם מקום פנוי בלא גוף כלל: **יא** ארבעה גופות האלו אינם בעלי נפש ואינם יודעים ולא מכירים אלא כגופים מתים. ויש לכל אחד ואחד מהם מנהג שאינו יודעו ולא משיגו ואינו יכול לשנותו. וזה שאמר דוד הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור. וביאור ענין הדברים הללוהו בני אדם מגבורותיו שתראו באש ובברד ובשאר ברואים שתראו למטה מן הרקיע שגבורתם תמיד ניכרת לקטן ולגדול:

פרק רביעי

א ארבעה גופים הללו שהם אש ורוח ומים וארץ הם יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע. וכל שיהיה מאדם ומבהמה ועוף ורמש ודג וצמח ומתכת ואבנים טובות ומרגליות ושאר אבני בנין והרים וגושי עפר הכל גולמן מחובר מארבעה יסודות הללו. נמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע חוץ מארבעה יסודות האלו מחוברים מגולם וצורה. וגולם שלהם מחובר מארבעה יסודות האלו. אבל כל אחד מארבעה היסודות אינו מחובר אלא מגולם וצורה בלבד: **ב** דרך האש והרוח להיות מהלכם ממטה מטבור הארץ למעלה כלפי הרקיע. ודרך המים והארץ להיות מהלכם מתחת הרקיע למטה עד לאמצע שאמצע הרקיע הוא המטה שאין למטה ממנו. ואין הילוכם לא בדעתם ולא בחפצם אלא מנהג שנקבע בהן וטבע שנטבע בהן. טבע האש חם ויבש והוא קל מכולם. והרוח חם ולח. והמים קרים ולחים. והארץ יבשה וקרה. והיא כבידה מכולם והמים קלים ממנה לפיכך נמצאים למעלה על הארץ. והרוח קל מן המים לפיכך הוא מרחף על פני המים. והאש קל מן הרוח. ומפני שהם יסודות לכל גופים שתחת הרקיע ימצא כל גוף וגוף מאדם ובהמה וחיה ועוף ודג וצמח ומתכת ואבן גולמו מחובר מאש ורוח ומים ועפר. וארבעתן יתערבו ביחד וישתנו כל אחד מהם בעת העירוב עד שימצא המחובר מארבעתן אינו דומה לאחד מהן כשהוא לבדו. ואין במעורב מהן אפילו חלק אחד שהוא אש בפני עצמו או מים בפני עצמן או ארץ בפני עצמה או רוח בפני עצמה אלא הכל נשתנו ונעשו גוף אחד. וכל גוף וגוף המחובר מארבעתן ימצא בו קור וחום לח ויבש כאחד. אבל יש מהם גופים שיהיה בהם חזקה מיסוד האש כמו בעלי נפש חיה. לפיכך יראה בהם החום יתר. ויש מהן גופין שיהיה בהן חזקה מיסוד הארץ כמו האבנים. לפיכך יראה בהם היובש הרבה. ויש מהן גופין שיהיה בהן חזקה מיסוד המים. לפיכך יראה בהם הלח יתר. ועל הדרך הזה ימצא גוף חם יתר מגוף אחר חם. וגוף יבש יתר מגוף אחר יבש. וכן ימצאו גופים שיראה בהן הקור בלבד. וגופים יראה בהן הלח בלבד. וגופים יראה בהן הקור והיובש כאחד בשוה. או הקור והלח כאחד בשוה. או החום והיובש כאחד בשוה. או החום והלח כאחד בשוה. לפי רוב היסוד שהיה בעיקר התערובת יראה מעשה אותו היסוד וטבעו בגוף המעורב: **ג** וכל המחובר מארבעה יסודות אלו הוא נפרד בסוף. יש שהוא נפרד לאחר ימים אחדים. ויש שהוא נפרד לאחר שנים רבות. וכל שנתחבר מהם אי אפשר שלא יפרד להן. אפילו הזהב והאדם אי אפשר שלא יפסד ויחזור ליסודותיו. ויישוב מקצתו לאש. ומקצתו למים. ומקצתו לרוח. ומקצתו לארץ: **ד** הואיל וכל הנפסד יפרד ליסודות אלו למה נאמר לאדם ואל עפר תשוב. לפי שרוב בנינו מן העפר. ולא כל הנפסד כשיפסד מיד יחזור לארבעה היסודות. אלא יפסד ויחזור לדבר אחר ודבר אחר לדבר אחר וסוף הדברים יחזור ליסודות ונמצאו כל הדברים חוזרין חלילה: **ה** ארבעה יסודות האלו משתנים זה לזה תמיד בכל יום ובכל שעה מקצתן לא כל גופן. כיצד מקצת הארץ הקרובה מן המים משתנית ומתפוררת ונעשית מים. וכן מקצת המים הסמוכים לרוח משתנין ומתמסמסין והוין רוח. וכן הרוח מקצתו הסמוך לאש משתנה ומתחולל ונעשה אש. וכן האש מקצתה הסמוך לרוח מתחולל משתנה ומתכנס ונעשה רוח. וכן הרוח מקצתו הסמוך למים משתנה ומתכנס ונעשה מים. וכן המים מקצתו הסמוך לארץ משתנה ומתכנס ונעשה ארץ. ושינוי זה מעט מעט ולפי אורך הימים. ואין כל היסוד משתנה עד שיעשה כל המים רוח או כל הרוח אש שאי אפשר שיבטל אחד מן היסודות הארבעה. אלא מקצת ישתנה מאש לרוח ומקצת ישתנה מרוח לאש וכן בין כל אחד וחבירו ימצא השינוי בין ארבעתן וחוזרות חלילה לעולם: **ו** ושינוי זה יהיה בסביבת הגלגל ומסביבתו יתחברו ארבעתן ויהיה מהן שאר גולמי בני אדם ונפש חיה צמח ואבן ומתכת. והאל נותן לכל גולם וגולם צורה ראויה לו על ידי מלאך העשירי שהיא הצורה הנקראת אישים: **ז** לעולם אין אתה רואה גולם בלא צורה או צורה בלא גולם. אלא לב האדם הוא שמחלק גוף הנמצא בדעתו

ויודע

פירוש

אח"כ. וזה העולם שברא הבורא בתחלה קבל ארבע צורות מוגבלות זו מזו בטבע ולפי שינוי טבעם נשתנה מקומם. האש שהיא קלה מן הכל לפי שהיא חמה ויבשה מקומה בשיפולי גלגל הירח וזו היא האש היסודית והיא זכה הרבה ואין לה עין ואינה אדומה כמו זו האש שאצלנו שאילו היתה אדומה היה נראה האויר בלילה כולו אדום. ולמטה מן האש הרוח והוא חם ולח והוא כבד מן האש וקל מן המים לפיכך מקומו למטה מן האש. והמים למטה ממנו לפי שהוא כבד מפני שהוא קר ולח. והארץ כבדה מן הכל לפיכך היא למטה מן הכל והיא עומדת באמצע בגבורת השם כדכתיב תולה ארץ על בלימה. וכל אלו הארבעה גופים הם עגולים וכל אחד תוך חבירו ותנועתו תנועה טבעית כלומר כשיהיו חוץ למקומם יתנועעו כדי לחזור למקומם כיצד כשתקח אבן והזרוק אותה למעלה מיד יתנועע ולא ישקוט עד שיחזור לארץ אם לא ימנע אותה מקרה וכן כשתכנס האש למטה בהכרח כשיסור ההכרח תעלה למעלה. והגלגל בסיבובו יניע הכל בהכרח ומתנועת הגלגל וסבובו לאלו הארבעה יסודות יתהוה מהן כל הווה ונפסד. והם ארבעה מינים דומם וצמח וחי ומדבר ובעת שיתחבר מארבעה יסודות אלו או יתהוה מהם גולם שראוי לקבלה וכשיפסד הגולם ולא יהיה ראוי לקבל אותו הצורה שהיתה בו מיד יפסד מדבר לדבר עד שישוב ויפרד לארבעת היסודות שנתחבר מהם:

יא ארבעה גופות האלו אינם בעלי נפש וכו'. כבר זכרנו שתנועתם טבעית ואין להם נפש שיתנועעו בה לרצון שירצו כמו נפש החי לפיכך אינם יכולים לשנות מנהגם. וזה שאמר דוד הללו את ה' מן השמים וכו'. כלומר אם תקשה ותאמר היאך האמר שהם כגופים מתים ודוד אמר שהם מהללים ואין מהלל אלא החי, התשובה שענין הדברים כך הללו בני אדם שתכירו גבורתו מברואיו:

פ"ד א ארבעה גופים האלו שהן אש ורוח ומים וארץ וכו'. כבר הקדים שהאל ברא גולם אחד וקבל ארבע צורות אלו לפיכך ד' יסודות אלו גולמם שוה ומה שיתחבר מהם גולמו מורכב מארבעה יסודות אלו. וזה שאמר שכל הגופים חוץ מארבעה יסודות אלו הוא מחובר מארבעתן ר"ל רוב הגופים מפני שיש גופים מורכבים משנים מהם בלבד כמו העשן שהוא מורכב מהארץ והאש. והאבק שהוא מורכב מן הארץ והרוח. והאד שהוא מורכב מן המים והרוח. וכן מי שיאמר שהשדים מצויין יאמר שגופם מורכב מאש ורוח ומפני זה לא יראו לזכות עינם:

ב דרך האש והרוח וכו'. כבר זכרנו שתנועתם תנועה טבעית וסיבה מן האמצע למעלה והמים והארץ מלמעלה לאמצעי וזה לפי טבעם:

ומפני שהם יסודות לכל גופים וכו'. מרוכבם יחד יקרא אמתזאג. ובעת שיתפרדו לא ישאר אחד מהם בצורתו:

ו ושינוי זה יהיה בסביבת הגלגל וכו'. כשיסוב הגלגל יסבב אותם בהכרח מפני שהם בתוכו כשיסובו יתערבו זע"ז ויתהוה מהם כל הגופים:

ז לעולם אי אתה רואה גולם בלא צורה וכו'. לא יראה לעין אלא שיש לו עין והגוף מורכב מגולם לפיכך לא תראה הצורה לבדה ולא הגולם לבדו:

אלא לב האדם. כלומר מדעו הוא שישיג הגולם לבדו והצורה לבדה:

נפש

מגדל עוז

פ"ד ארבעה גופים אלו כו' עד והכוח תשוב וכו'. גם זה הענין כלול פרק רביעי ופרק [illegible] דספר יצירה וגלגל בו מחכמת הטבע כפי קבלתו ואע"פ שיש חולקים כדבר:

ויודע שהוא מחובר מגולם וצורה. ויודע שיש שם גופים שגולמם מחובר מארבעת היסודות. וגופים שגולמם פשוט ואינו מחובר רק מגולם אחד. והצורות שאין להם גולם אינן נראין לעין אלא בעין הלב הן ידועין. כמו שידענו אדון הכל בלא ראיית עין: **ח** נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו. ועל צורה זו נאמר בתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כלומר שתהיה לו צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להם גולם כמו המלאכים שהם צורה בלא גולם עד שידמה להן. ואינו אומר על צורה זו הניכרת לעינים שהיא הפה והחוטם והלסתות ושאר רושם הגוף שזו תואר שמה. ואינה הנפש המצויה לכל נפש חיה שבה אוכל ושותה ומוליד ומרגיש ומהרהר. אלא הדעה שהיא צורת הנפש ובצורת הנפש הכתוב מדבר בצלמנו כדמותנו. ופעמים רבות תקרא זאת הצורה נפש ורוח. ולפיכך צריך להזהר בשמותן שלא יטעה אדם בהן. וכל שם ושם ילמד מענינו: **ט** אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן היסודות כדי שתפרד להם, ואינה מכח הנשמה עד שתהא צריכה לנשמה כמו שהנשמה צריכה לגוף. אלא מאת ה' מן השמים היא. לפיכך כשיפרד הגולם שהוא מחובר מן היסודות ותאבד הנשמה מפני שאינה מצויה אלא עם הגוף וצריכה לגוף בכל מעשיה לא תכרת הצורה הזאת. לפי שאינה צריכה לנשמה במעשיה. אלא יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגולמים ויודעת בורא הכל ועומדת לעולם ולעולמי עולמים. הוא שאמר שלמה בחכמתו וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה: **י** [1] כל הדברים האלו שדברנו בענין זה כמר מדלי הם ודברים עמוקים הם. אבל אינם כעניין עומק פרק ראשון ושני. וביאור כל אלו הדברים שבפרק שלישי ורביעי הוא הנקרא מעשה בראשית. וכך צוו החכמים הראשונים שאין דורשין בדברים האלו ברבים אלא לאדם אחד מודיעין דברים אלו ומלמדין אותן: **יא** ומה בין ענין מעשה מרכבה לענין מעשה בראשית. שענין מעשה מרכבה אפילו לאחד אין דורשים בו אא"כ היה חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי הפרקים. וענין מעשה בראשית מלמדין אותו ליחיד אע"פ שאינו מבין אותו מדעתו ומודיעים אותו כל מה שיכול לידע מדברים אלו. ולמה אין מלמדין אותו לרבים. לפי שאין כל אדם יש לו דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בוריין: **יב** בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים. מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא. ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים. וכ"ש לאחת מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו בגולם כלל. וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושה וכלימה

ריק

פירוש

ח נפש כל בשר היא צורתו וכו'. הצורה תאמר על שני ענינים. האחד על הומר הדבר הנקרא שכ"ל והפילוסופים כמו שתאמר צורת הכסא צורת המטה צורת האדם הוא עומד על רגליו וצורת פניו שיש לו עינים ואף ולסתות וזקן מה שאין כן לשאר חי. והענין השני הוא הענין שבו יפרד אותו דבר מזולתו כמו שתאמר צורת האש והוא חלק מן הגולם הראשון שקבל זו הצורה ונפרד [ז]ה מאמר האלקים וזו הצורה נקראת בחי נפש [שב]ה נפרד מן הצומח ומן הדומם. ויש באדם [ענ]ין אחר יתר שבו נפרד מכל החי ונקרא [נ]פש המדברת והוא שנתן לו השם כח לקבל [ה]שפע ממעלת אישים ובה ידע כל הדברים וזו [שכ]יל צורתו. ובתחלה יהיה האדם יודע כל הדברים בכח וכשיתבונן מעט מעט וידע מה [ש]לא היה יודע ידע הדברים בפועל. ואז תהיה [זו] הצורה השלימה שנקראת צלם אלהים ודמותו [וז]ו שאמר נעשה אדם בצלמנו כלומר נעשה [א]דם שיהיה בו צורה שידע הדעות שאין להם [ג]לם. וחלילה שתהיה דעת האדם דומה לדעת [בורא]נו. אלא ענין הדברים שיהיה בו כח [ה]דמות ליוצרו בדרכיו ובמעשיו. על זה נאמר [ה]ן האדם היה כאחד ממנו וכו' וזה שאמר [נע]שה אדם בצלמנו אינו אומר על זו הצורה [הנ]כרת לעינים שאמרנו עליה בענין הראשון [ש]היא נקראת תואר שיתחייב מזה שיהיה [הבו]רא בעל תואר כזה, מפני שכבר נתבאר [ב]ראיות ומופתים שאין הבורא גוף וגויה וזה התואר לא ימצא אלא לגוף:

[וא]ינה הנפש המצויה לכל נפש חיה שבה אוכל ושותה וכו'. כבר הקדמנו שיש באדם [ענ]ין שהוא משותף בו לכל החי והוא שנפרד בו [ה]חי מן הצומח ומן הדומם ונקראת הנפש [ה]חיונית, וזאת הנפש יש לה חלקים ונקראים [כ]חות. והם הנפש הטבעית והנפש החיונית [והנ]פש הנפשיית. והנפש הטבעית היא שבה [או]כל ושותה ומוליד. והחיונית היא המכינה [ה]אברים לקבל ההרגשה והתנועה והיא השומרת [לחות] האברים וכשתבטל מיד ימות האבר ולא [ירגי]ש ולא ינוע. והנפשיית שבה מרגיש ומהרהר [ו]מתנועע. וכל אלו הענינים שקראנו אותם [נפ]שות או כחות אינם כענין שקראנו אותו [נ]פש המדברת שבו נפרד האדם מכל מין [ה]חי. מפני שאלו הענינים מצויין לבהמה [ו]חיה ולעוף והנפש המדברת לא תמצא אלא [בא]דם, ולפי שמלת נפש ורוח תאמר על ענינים [רב]ים כמו שהקדמנו הוצרכנו להבדיל נפש [ה]מדברת שם שלא ישתתף בו זולתו. והוא [נ]קרא אותה צורת האדם. ואין אנו קוראים [א]דם מדבר מפני שיש בו זה הדבור שהוא [ש]פה וגרון שזה הענין אפשר שימצא לזולתו [כמ]ו שנמצא מקצת העופות ידברו כמו האדם. [אל]א ענין הדעת בלבד והדעת היא צורת הנפש [ה]מדברת שהנפש לדעת כמו גולם לצורה. [לפ]יכך אדם שאין בו דעת הוא כמו הבהמה [א]ע"פ שהוא מדבר מפני שהוא גולם בלא [צו]רה לפי שלא יצאה נפשו מן הכח אל [ה]פועל. כמו שתאמר כל אדם כותב בכח [כל]ומר יש לו כח לכתוב וכל זמן שלא יכתוב [בפ]ועל אינו כותב. כך כל אדם יודע בכח [וא]ם לא ידע בפועל אינו אדם הוא שאמר [של]מה גם בלא דעת נפש לא טוב ואחז"ל דעה [קנית] מה חסרת: **ופעמים רבות תקרא זאת [הצ]ורה נפש ורוח וכו'.** נפש מדכתיב מי יודע [רוח] האדם העולה היא וגו' ורוח מדכתיב [וה]רוח תשוב אל האלהים וגו'. ופעמים יאמר [ש]ם על הנפש החיונית כדכתיב תוצא הארץ נפש חיה, ורוח כדכתיב ורוח הבהמה:

[ולפ]יכך צריך להזהר בשמות. כלומר יבחין בשמות המשותפין כדי שילמד כל דבר מענינו ולא יטעה מענין לענין:

[ט] אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן היסודות כדי שתפרד להם וכו'. כונת [הרב כ]אן הנה להודיענו שנפש האדם שהיא צורתו [אי]נה אובדת באבדן הגוף. וזה יודע משני דרכים. האחד במופת שאין זו הנפש מכלל גוף האדם. מפני שגוף האדם מחובר מארבעה היסודות וזו אינה מחוברת מהם עד שתפרד להם. ואינה מכח הנשמה מפני שכח הנשמה צריך לנשמה וזו אינה צריכה לנשמה. והנשמה שאמר עליה כאן היא הנפש החיונית שנקראת נשמה שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. והנפש החיונית היא צריכה לגוף מפני שהויות הנשמה מתילד מן אד הדם וחומו לפיכך כשיתמעט הדם או יפסד שאבד זו הנשמה ומיד ימות החי. אבל צורת האדם אינה צריכה לנשמה ולא לגוף מפני שהיא ענין תלוי בגוף תליית הנהגה לבד. וידיעת זה הדבר על בוריו קשה הרבה. לפי שכשתאבד הנשמה לא תאבד זו הנפש מפני שהגוף והנשמה צריכים לה והיא אינה צריכה להם. כמו המלך המנהיג כשתאבד המדינה לא יאבד המלך אם אינו בה. והדרך השנית מדרך הקבלה שהקב"ה צונו במצות ואמר לנו שאם נעשה אותם תהיה לנו לחיי העוה"ב דכתיב למען ייטב לך והארכת ימים ואחז"ל למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך ואילו היתה הנפש אובדת באבדן הגוף לא היה לה חיים לעוה"ב ואילולא ידעו הנביאים שיש לנפש חיים לעוה"ב לא מסרו עצמם להריגה על קדושת השם כגון חנניה מישאל ועזריה ועשרה הרוגי מלכות. הרי נתבאר בשני דרכים אלו שיש לנפש האדם חיים בעולם הבא ואינה אובדת באבדן הגוף וכתיב והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך:

אלא יודעת ומשגת הדעות וכו'. בידיעת זה תהיה צורת האדם שלימה לפי צורתה:

י כל הדברים האלה שדברנו בענין זה וכו'. פי' מר טיפה שנוטפת מן הדלי שאינה דבר נחשב כלל: **ודברים עמוקים הם וכו'.** סיבת עומקם לפי שהם צריכין הקדמות ומופתים. וכל דבר שהוא תלוי בידיעת הבורא וידיעת הצורות הנפרדות קראוה מעשה מרכבה לפי שנדמית ליחזקאל במרכבה. וידיעת הגופות הנפרדות וטבעם וצורתם ומהלך הגלגלים כל זה נקרא מעשה בראשית לפי שנתבאר בתורה צורת בריאתן וכיצד נתחדשו במעשה בראשית. וזה הענין יוכל כל אדם לידע אותו מפני שהם גופים או מקרים לגופים. וענין מעשה המרכבה דבר רוחני שאום וא"א לאדם להשיגו על בוריו ולפיכך היודע ממנו שום דבר לא ילמדנו לכל אדם לפי שאין כל אדם יכול להשיג ולידע הצורות הנפרדות והטעמים הפשוטים:

יב בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים וכו'. כלומר אם שאמר מה הגלה יש לאדם בידיעת הגלגלים והיסודות ומה שנתחבר מהם. דע שיש בידיעתם שני תועליות. האחד שמידיעתם תעתק המחשבה להשיג הצורות הנפרדות וצורת הכל. שהקב"ה אין לו תחלה ולא עילה שיודע ממנה ולא יודע אלא ממעשיו ומדותיו. והענין השני הוא שזכרנו כאן הנה והוא כשיערוך האדם נפשו לגלגלים וצורתם ידע שפלותו וקלותו ושהוא נחשב לאין. ועוד שבעת שיתבונן באלו הגלגלים והיסודות ומה שנתחבר מהם ידע חכמתו וגבורתו של בורא ומיד תצמא נפשו להדבק בבורא ויאהב אותו אהבה רבה ויירא ויפחד פחד גדול. שהרי כשיערוך נפשו לחכמים שהיו לפניו ידע שאינו נחשב כלום לנגדם ואותם החכמים אינם נחשבים כלום לגבי גוף הגלגלים והכוכבים שהם גופות קדושים. והגופות האלו אינם נחשבים כלום לגבי הצורות הנפרדות. והצורות הנפרדות אע"פ שהם קדושים אינם קיימים בעצמם ולולא עילתם שהוא הבורא לא היה להם חיים כדכתיב הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו פי' אינם קיימים וחזקים כקיום הבורא כדכתיב וחקותיו יתר במקום נאמן שפירושו חזק וקיים לפיכך כשיערוך נפשו לגבי כל אלו ידע שהוא אינו נחשב לכלום. כמו שאמר אדון הנביאים ונחנו מה. ולפי שהשיג כל אלו הענינים על בוריין היה עניו מאד מכל האדם: .

ועניני

מגדל עוז

[1] הדברים האלה שדברנו וכו' עד וביאור כל הדברים על בוריין. כל זה הענין פרק אין דורשין (דף י"ג): בזמן שאדם מתבונן עד ריק וחסר. פרק במה מדליקין (דף ל"א): ועניני ד' פרקים אלו וכו' עד סוף הפרק. פרק אין דורשין (דף י"ב י"ג):

ריק וחסר: **יג** ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו [א] פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס. ואע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין. ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר. ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות. ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן הכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא. אעפ"כ ראויין הן להקדימן. שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה. ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא. ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר:

פרק המישי

א כל [א] בית ישראל אמצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. ומוזהרין בשלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי. כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וחי בהם ולא שימות בהם. ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו: **ב** במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים [ג] וגלוי עריות ושפיכת דמים. אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו

א סמ"ג עשין ה טור יו"ד סי' קנז · ב סמ"ג לאוין ב'.

כסף משנה

פ"ד יג ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן הכמים שהרי אמרו דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא אעפ"כ ראוי להקדימם וכו'. בסוכה סוף פ' הישן אמרו על ריב"ז שלא הניח מקרא ומשנה וכו' דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא וכתב הר"ן דבר קטן הוויות דאביי ורבא פי' משום דמעיקרא אמר שלא הניח מקרא ומשנה וכו' קרי להוויות דאביי ורבא דבר קטן לפי שאין כבר שהגאונים הראשונים היו יודעים התורה על בוריה הוויות דהוו בתר הכי אביי ורבא ודבר קטן השבינן להו, והרמב"ם כתב מה שרצה והלואי שלא נכתב. וכן פירש הריטב"א ושיים אבל דבר גדול הוא מכל חכמות העולם. וזה הפירוש אמת הוא ולא כמו שפירשו אחרים והאלהים יכפר בעד עכ"ל:

ובשם הרב אליה מזרחי ז"ל מצאתי כתוב וז"ל מן המבואר ששם גדול נאמר על שני פנים. אם בכמות אם באיכות. והגדול באיכות יחלק עוד לשנים האחד מהם על גודל הדרוש ומעלתו. וזה עוד יחלק לשני פנים אם מצד גודל נושא הדרוש ואם מצד עומק מושגו. והשני על גודל שכרו ומעתה אין ספק ששם גדול הנאמר על מעשה מרכבה. כי מעשה מרכבה אם נקרא גדול מהחכמה התלמודית הנה הוא גדול מצד גודל הדרוש ומעלתו בשני האופנים יחד שהם גודל נושא הדרוש ועומק מושגו. והנה החכמה התלמודית אע"פ שאינה חוקרת על נושא גדול כגודל חכמת מעשה מרכבה שהרי הדרוש של מעשה מרכבה הוא הבורא יתעלה בין לדעת חכמי הקבלה בין לדעת חכמי המחקר ונושא החכמה התלמודית הם מעשה מצותיו יתברך. מ"מ כאשר לא יודע הענין בה מצד גודל נושא הדרוש וקושיו רק מצד גודל השכר ותועלתו הנה בלי ספק שהחכמה התלמודית היא השורש והעיקר אשר בה תכה לחיי העוה"ב משאר מיני החכמות והיא החכמה היותר גדולה מזה הצד מכל מה שזולתה והביא ראיות על זה:

ואני אומר שע"פ דרך זה יתבאר הא דתנן ר"א (בן) חסמא אומר קינין ופתחי נדה הן גופי הלכות וכו' לומר שאע"פ שהתקופות וגימטריאות עסקם בדברים מעולים שהם הגרמים השמימיים וקינים הם דבר קל הערך. ופתחי נדה נושאם דבר מכוער. אעפ"כ אלו הן גופי הלכות כלומר עיקרי תורה מצד השכר הגדול הצפון לעוסקים בהם. ותקופות וגימטריאות אע"פ שנושאם דברים מעולים יחד אינם עיקרים אלא כמו פרפראות לחכמה התלמודית שהיא ראויה להקרא חכמה שהם להיות עסקה בפירוש מצותיו יתברך ולגודל השכר הניתן לעוסקים בה ומקייתין מצותיה.

פ"ה א כל בית ישראל מצווין על קידוש השם וכו' עד בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין העובדי כוכבים. הכל בסנהדרין (דף ע"ד) א"ר יוחנן משום ר' שמעון בר יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים. כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת השמדה אבל בשעת השמדה אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. כי אתא רבין אמר ר' יוחנן אפי' שלא בשעת השמדה לא אמרו אלא בצנעה אבל בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור אמר רב יעקב אמר ר' יוחנן אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם ואמרו שם דבעינן שיהיו ישראל שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. והקשו שם והא אסתר פרהסיא הואי כלומר ונבעלה לאחשורוש ולא מסרה נפשה אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה כלומר היא אינה עושה מעשה הא עושה

משנה למלך

פ"ה ב במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ וכו'. בסנהדרין פרק בן סורר (דף ע"ד) א"ר יוחנן אמר ר' שמעון בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד והנה כנתון הרא"ש ז"ל בתשובה ח"א סי' נ"ט נשאל על כהן שנשא חלוצה והגזרו שלא להוציא והשיב דא"א לו לעבור מחמת אונס ממון ועוד דאפילו בסכנת נפשות לא אמריין אלא כשאר עבירות אבל בשלש עבירות דעבודת כוכבים וג"ע וש"ד לא דקיי"ל כל עבירות שבתורה אפילו א"י לאדם עבור ואל יהרג חוץ מג' אלו ואף על גב דאיסור חלוצה אינו אלא מדרבנן ואינו בכלל ג"ע מ"מ כיון דאיסור ביאה הוא הרי הוא בכלל ג"ע דחוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד דאמרינן לאו דוקא הני אלא כ"ש באביזרא דידהו וראיה מההיא דס' בן סורר מאותו שנתן עיניו באשה והעלה בחולי גדול ואמרו הרופאים שאין לו תקנה עד שתבעל לו ואמרו חכמים ימות ואל תבעל ימות ואל תעמוד עמו ערומה כו' אלמא לאו דוקא ג"ע בלבד אמרו אלא אפילו בפיוס ואפילו בדבור בעלמא ואפילו שלא בסניו שאין בכל אלו כי אם איסור הנאה פנויה בלבד משום דאביזרא דידיה הוא כ"ש בנ"ד שהוא איסור ביאה דרבנן והסוכר על דברי חכמים חייב מיתה עכ"ד ועיין מ"ש מרן הב"י יו"ד סי' קנ"ה על מ"ש הרמב"ן דאסור לבעל לישא דסק אשתו נדה וז"ל ומיהו אם החולי מסוכן ואין שם רופאים משייע קצת מדבריו דשרי משום פקוח נפש אלא דאיכא לאיתר דלטעמיה אזיל דסבר דנגיעת נדה אינה אסורה אלא מדרבנן אבל להרמב"ם דנגיעת ערוה אסורה מן התורה רבא אע"ג שיש בו פקוח נפש אסור דאסור משום דהוי אביזרא דג"ע וג"ע ע"כ. (א"ה ונראה דאין זה סותר דברי הרא"ש דהאי נדון איין ז"ל דאין כוונתו לעבור על דת אלא לרפואת אשתו קא מכוין. אבל ראיתי להש"ך ז"ל סי' קנ"ז ס"ק י' שכתב וז"ל ומ"מ משמע דבערוה דרבנן לכ"ע יעבור ואל יהרג ופשוט הוא וכן משמע בב"י שם ע"כ ועיין מ"ש לקמן פי"ו מה' איסורי ביאה דין ז'). ועיין מ"ש הר"ן בפרק בתרא דיומא אהא דאמרינן התם דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד דגלו דוקא דינהו גופייהו דכל אביזרייהו נמי אסירי והביא ראיה לדבריו מההיא דס' בן סורר שהביא הרא"ש ארא דצריך לעיין במ"ש הר"ן שם בסוף דבריו דבותי הבא על בת ישראל לאו בכלל ג"ע הוא דלאו כונות גזרת ב"ד של שם הוא כו' (א"ה וכיוצא בזה כתב הרמב"ן הביא דבריו מרן בכ"מ הכא בפרקין) ואי אמרת דאפילו באיסורי ביאה דרבנן עומד בפני פקוח נפש כדברי הרא"ש וכי גרעה גזרת ב"ד של שם מאיסור חלוצה (א"ה אע"ג דאיכא למימר דהתם איירי הר"ן בענין דאינו בכלל ג"ע

מגדל עוז

פ"ה כל בית ישראל מצווין על קדוש השם עד בין שנאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים. פרק אין מעמידין (ע"ז דף כ"ז) ופרק בן סורר ומורה (דף ע"ד) וביומא פרק בתרא (דף פ"ב) ובכתובות פרק כל שעה (דף כ"ה) ועיין קדוש השם בתורת כהנים בפרשת אמור אל הכהנים ובסנהדרין פ' ד' מיתות (דף כ"א) ובספרי ונקדשתי בתוך בני ישראל על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקדשו שמי ברבים וכן כתב ר"מ ז"ל כפ"ה

הגהות מיימוניות

[א] וכן פי' בערוך ע' אבן בשם רב האיי גאון שהיו עושים מעשים ומתפללים תפלה טהורה ומשתמשין בכתר וצופים בהיכלות ורואים היאך משמרות המלאכים במעמדם והיאך היכל אחר היכל ולפנים מהיכל וכו' עד ולא שהן עולים למרום אלא בחדרי לבם צופים ורואים כאדם שצופה בעיניו דבר ברור ושומעים ומדברים בעין הסוכה ברוח הקדש עכ"ל בשם הגאון. והא דאמר בן עזאי הציץ ומת פירוש הוסיף להזכיר שמות כדי להביט באספקלריא המאירה. אבל בערך פרדס כתב וז"ל נכנסו לפרדס פירוש פרדס מעין ג"ע שהוא גנוז לצדיקים כך אותו מקום הוא מקום בערבות שהנשמות שם צרורות עכ"ל · [ב] בת"ב כמשמע שנאמר לא תחללו את שם קדשי א ב מה תלמוד לומר ונקדשתי אמרה תורה מסור עצמך על קידוש שמי ע"כ. [ג] היינו דוקא באיש אבל אשה קרקע עולם היא אם לא עשתה מעשה כגון להביא ערוה עליה כדמשמע פרק בן סורר ומורה (דף ע"ד) דפריך והא אסתר פרהסיא הואי ולא פריך גלוי עריות הואי אלא מפרהסיא פריך משום חילול השם ועיין בהלכות איסורי ביאה פרק י"ח ובתוספות בפ"ק דכתובות (דף ג) ופרק כל שעה (דף כ"ה) וסוף פרק בן סורר:

פירוש

יג ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות וכו'. חמש המצות הם. לידע שיש שם אלוה. ושלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתו. ולייחדו ולאהבו. ולייראה ממנו: הם שהכמים קורין אותו פרדס כדגרסינן בחגיגה פרק ב' ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא אחר ור"ע בן עזאי הציץ ומת. בן זומא הציץ ונפגע אחר קצץ בנטיעות. ר"ע נכנס בשלום ויצא בשלום. ונקרא זה הענין פרדס בשביל שני ענינים. הא' כמו שהפרדס יש בו מיני מגדים שהם תאוה לעינים ונחמדים למראה ועינות מים חיים שהם משמחי לב ומרחיבים הנפשות כך אלו הענינים. ועוד שהפרדס כשיכנס בו האדם ימצא אילנות רבות ובתחלה לא ידע מה הוא הפרי שלהם ומה תועלת כל פרי וכשיתבונן בהם מעט מעט יתגלה לו סוד כל אחד ואחד מהם וטעמו והנאתו, ואע"פ שהוא טוב ונאה אם יאכל מתנו הרבה יחלה ויזיק לו. כך אלו הענינים בתחלה לא ידע הנאתם ותועלתם וכשיתבונן מעט מעט וידע ההקדמות וירגיל עצמו בלימוד מיד יעלה למדרגה העליונה וידע מה שיוכל להשיג. **ולפיכך** אין ראוי לטייל בפרדס וכו' כלומר ירגיל עצמו בתחלה בחכמות שאין בהם קושי והם האסור והמותר ושאר משפטי התורה והם הנקראים הוויות דאביי ורבא כלומר שהיה ביניהם משא ומתן בו, והחכמים קראו לענינים אלו דבר קטן מפני שהם קטנים לגבי מעשה בראשית ומעשה מרכבה וכן אמרו חכמים שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו ושלשים ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע ועשרים בינונים גדול שבהם יונתן בן עוזיאל קטן שבהם רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה גמרא וכו' עד דבר קטן ודבר גדול ואמרו דבר קטן הוויות דאביי ורבא דבר גדול מעשה מרכבה אעפ"כ ראויין הם להקדימן וכו'. שתשפטיהם מביאים לידי הטובה הגדולה שהקב"ה נוח על הגזל ועל החמס והגנבה והדינים. וכל אלו הם לישובו של עולם שבעשייתם יהיה השלום בעולם ויסור הנזק ויוכל אדם להשיג בורא ויגיע לחיי העוה"ב השם יעזרנו על דבר כבוד שמו

כסף משנה

עשה בה מעשה. רבא אמר הנאת עצמן שאני ואזדא לטעמיה דאמר רבא עובד כוכבים דאמר לישראל קטול אספסתא פי' קצור עשב בשבתא ושדי לחיותא ואי לא קטילנא לך, לקטול ולא ליקטליה. שדי לנהרא לקטליה ולא לקטול מ"ט לעבורי מילתא הוא דבעי. ופסק רבינו כרבא ונראה דסבירא ליה כהרמב"ן דעובד כוכבים הבא על בת ישראל לאו בכלל ג"ע הוא דא"כ לרבא דאמר הנאת עצמן שאני כלומר אפילו עבידה מעשה הא אמריק דבשלש עבירות יהרג ואל יעבור אפילו מתכוין להנאת עצמו. והיינו טעמא דלא האי בכלל ג"ע דאי נמי גזרת בית דין של שם הוא ואי דרך חשות אלא שתחתן בם נסקא דמשאר עבירות הוא ולית ליה דרשה דאל תקרי לגם לומר דהיינו אשת איש. ואפשר שלזה כיון רש"י שכתב על מה שהקשו והא אסתר פרהסיא הואי ובעילה לעובד כוכבים ולא מסרה נפשה. אמר דלא נימא דצריך דאשת איש הואי ולא מסרה נפשה דא"כ לא הוה מתרץ רבא מידי דכיון דג"ע היא אפי' מתכוין להנאת עצמו יהרג ואל יעבור. ועל מה שכתב הגמרא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור שאלו מאי מצוה קלה אמר רבא ב"ר יצחק אמר רב אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא ופירש"י שרוך הנעל שאם דרך העובדי כוכבים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר כגון שיש לד יהודים בדבר ודרך ישראל להיות צנועים הפי' שיהי שאין בו מצוה אלא מנהג בעלמא. והתימא על רבינו שכתב אפי' על מצוה משאר מצות דמשמע דדוקא מצוה אבל לא מנהג. ואפשר שרבינו היה מפרש ערקתא דמסאנא כמו שפי' הרי"ף שהיו רצועות ישראל משונות כדי שלא ילבשו מלבוש כותי שזו מל"ת היא כמ"ש בפי"א מהלכות עובדי כוכבים שאין מתדמין לעובדי כוכבים לא במלבוש ולא בשער שנאמר ולא הלכו בחוקות וגו' וכתוב בנמוקי יוסף דהא דאמריק דעובד כוכבים הבא על בת ישראל לא האי בכלל ג"ע דוקא הוא אבל ישראל הבא [על] העובדת כוכבים

כוכבים בכלל עריות אמורות היא דהא זמנין דמיחייב מיתה עלה דקנאים פוגעים בו ואם לא פגעו בו קנאים חייב כרת. וכתב עוד שכל דבר שבידם להעבירו בעל כרחו אין לנו למסור נפשנו למיתה כגב ואל תעשה וכדאשכחן באסתר דקרקע עולם היתה ואפי' בשעת השמדה כדאשכחן באלישע בעל כנפים שבטל תפילין מהגאון בשראה קסדור. וכתב הר"ן בפ' במה מדליקין דלא אמרו יהרג ואל יעבור אלא לעבור על מצוה ל"ת אבל לא דנזהו לבטל מצות עשה כיון שאינם עובר בידים ועוד שהם יכולים לבטלה ממנו על כרחו שימיתוהו בבית האסורין ותבטל ממילא עכ"ל. וקשיא לי שהרי רב חנינא בן תרדיון מסר נפשו כדי לעסוק בתורה וכן ר' יהודה בן בבא כדי לסמוך זקנים ובמדרש מה לך יוצא ליסקל על שמלתי לולב מה לך יוצא ליצלב על שמלתי את בני ואין לומר מדת חסידות שעו כאן אלא משמע שעל פי הדין היו עושים כן והכיא דאלישע בעל כנפים לא מכרעא דכבר קיים באותו היום מצות תפילין וגם לא אמר לקסדור שמקיים גזירתם שלא להניח תפילין אבל השיב למה שאלו מה זה בידך ואמר כנפי יונה:

ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. סובר רבינו שכשאמרו בגמרא יעבור ואל יהרג פירוש צריך לעבור כדי שלא יהרג. אבל שלמים וכן רבים סוברים דאם נהרג ולא עבר לדקה תחשב לו. ונראה שמפרשים יעבור ואל יהרג הרשות בידו לעבור כדי שלא יהרג. וכתב בנימוקי יוסף דאפילו לפי סברת רבינו אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם וילמדו ליראה את השם ולאהבו בכל לבם: **ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו וכו'.** כ"כ ג"כ הגהות בר"ש הבא על יבמתו (יבמות נ"ד) והביאו ראיה דקאמר בפ'

מדע. הלכות יסודי התורה פ"ה

לו עבור על אחת מהן או תהרג. [נ] יהרג ואל יעבור. במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו. כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו. או אנס אשה לבעולה וכיוצא בזה. אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד. אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג. ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור. ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד: **ג** וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזרה [ד] אבל בשעת הגזרה והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות. יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים [ה]: **ד** כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קידש את השם. ואם היה בעשרה מישראל הרי זה קידש את השם ברבים כדניאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו. ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן. ועליהן נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ועליהם נאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם. ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים ובטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם. ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין

לחם משנה

פ ה ב בד"א בזמן שהעובדי כוכבים מתכוין להנאת עצמו כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו או אנס אשה לבעולה וכיוצא בזה וכו'. נראה דהיינו סוגיה ונכרי הבא על בת ישראל לאו גלוי עריות הוא וכדברי הרמב"ם ז"ל כדכתב הרב"י ומש"ה מותר להנאת עצמו דאי לך אשה הוי אשת איש הא בכלל עריות הוא ואפילו להנאת עצמו אסור והיכי כתב רבינו בד"א בזמן וכו' דמשמע דלהנאת עצמו מותר. והיה אפשר לומר דאפילו באשת איש מיירי רבינו ואין כונתו לומר דבכך להנאת עצמו מותר אלא כונתו הוא שבא חילק קודם בין ג"ע לשאר עבירות. ואח"כ ביאר שהענין דמיירי מעיקרא הוא דמתכוין להנאת עצמו ובזה הוא שחילק בין ג"ע לשאר עבירות דבג"ע אסור ובשאר עבירות מותר. וביאר באיזה אופן הוא מתכוין להנאת עצמו בין בג"ע בין בשאר עבירות שהוא הנושא שדבר בו בתחלה וחלק ביניהם וכתב או אנס אשה לבעולה שהוא הנושא של ג"ע והשאר שכתב הוא נושא של שאר עבירות ומותר, והראשון נכון:

ג והוא שיעמוד וכו'. מה שכתב רבינו ויגזור גזרה על ישראל אפשר שכיון למה שכתב הר"ן בפ' במה מדליקין דכיון דלא אקשי גמרא והא אסתר שעת הגזרה הואי משמע דלא מקרי גזרה אלא כשהגזרה מיוחדת באומה אחת לבד אבל אהשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכותו וכיינו שכתב רבינו שיגזור גזירה על ישראל לאפוקי שלא יהיה כגזרת אחשורוש שהיתה כוללת כל האומות. זה נראה לדקדק דברי רבינו אע"פ שאינו מוכרח:

משנה למלך

ג"ע להחמיר אפילו היכא דמכוין להנאת עצמו מאח"כ בנדון ברמ"ס מ"מ מדברי הר"ן בפ' כל שפה שכתב ונראה ב"ד של שם לא מיקרי ג"ע מוכח כדברי הרב המחבר ז"ל ודוק). ועיין במהרדב"ז ח"א סי' כ' ודוק היטב בדבריו ועיין בהריב"ש סי' רנ"ה. (א"ה לקמן בפרקין דין ו' יתבאר אחי דשקיל וערי הרב המחבר בדברי הרדב"ז בתשובה הנזכרת יע"ש):

ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו. (א"ה זו היא שיטתו של סר"מ אבל שלמים וכן רבים ס"ל דרשאי להחמיר על עצמו וזו היא דעת התוספות פרק אין מעמידין דף כ"ז ד"ה יכול. ולענין בן נח נחלקו האחרונים אם רשאי להחמיר או לא ונתבאר פלוגתא זו בדרשות הרב המחבר ז"ל הנקרא פרשת דרכים יע"ש בדרך האחרים דרוש שני (דף ו' ע"ב). ורלאותי להתוספות סוף פרק בן סורר שכתבו והסיא מוכחא דבלבי יבמות דה"ל כותי לישראל קטול אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפ' דה"ל כשל לי קורה בשבתא ולא בעיל וקטילתיה משמע לא היה בקי בהלכה דמן הדין לא היה לו לימסור עצמו כו'. וק"ל אמאי לא קאמרי דרצה להחמיר על עצמו דלפי שיטתם ה"ז מצוה. ונראה דמכאן סייעתא למ"ש ר' ירוחם ני"ח דאם הכותי מכוין להנאת עצמו אסור להחמיר וכן פסק מר"ן סי' קנ"ז יע"ש וכתב הש"ך שם בשם הב"ח דאפילו בפרהסיא אינו רשאי למסור עצמו כיון דאין הכותי מתכוין אלא להנאת עצמו אבל הדרישה ס"ל דבפרהסיא רשאי יע"ש ומדברי התוספות הנזכר מוכח כדברי הב"ח ומש"כ הוכרתו לומר דלא היה בקי בהלכה ודוק): ובוטל מ"ע שהיא קדוש ה' ועבר על מצות ל"ת שהיא חלול ה'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בספר דרשותיו בדרך מצותיך ח"ב דף ס"ו ע"ב ועיין מ"ש בפ"ע מהלכות מלכים דין כ'): ובעריות

כסף משנה

ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. וא"ת מה יעשה רבינו להיא דאלישע בעל הכנפים דכתב הר"ן בפרק במה מדליקין דע"כ כיון שהן יכולין לבטלה ממנו על כרחו יעבור ואל יהרג דאל"כ שעת הגזרה הוה והיכי נפלן מרלאשו אלא שודאי דפטור הוא וא"כ היכי מסר נפשו אלישע ולא מצא הר"ן תירוץ לזה אלא משום מדת חסידות אבל רבינו שסובר דמתחייב בנפשו אם כן איך עשה כן אלישע. וי"ל דרבינו סובר כי אלישע היה חייב למסור עצמו ולא כ"ל כתירוצא דהר"ן דמשום דיכולין לבטלה מינו מבטל אי נמי כיון שהיא מצות עשה דהא ר' חנינא בן תרדיון מסר נפשו כדי לעסוק בתורה כדהקשה עליו הרב בית יוסף אע"ג דבטלת יהרגן הר"ן כמו שתירץ באלישע מ"מ רבינו לא ס"ל הכי אלא דלדידיה ליכא מדת חסידות בהא וטלהו מסרי נפשייהו משום דמיחייבי דליה ליה הלוכן דהר"ן. וכ"ת אלישע היכי נפלן מרלאשו הא שעת הגזרה הוה והוא היה גוף נקי וחייב בהם כדהקשה הר"ן וי"ל דשאני התם דכבר קיים מצות תפילין באותו היום וכדתירץ הרב"י. וא"ה מה יעשה להביא דדניאל שהביא הר"ן ז"ל שמסר עצמו על תפלה דרבנן דאע"ג דמ"ע להתפלל בכל יום מ"מ תלתא זמני הוו דרבנן ואולי י"ל דשאני התם שהיה עושה בהוך ביתו בצנעה והיה כבור לבטלם ולא היה מסכן עצמו בכך: **ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חלל את השם ברבים.** נראה מדברי רבינו דבפחות מעשרה ליכא אלא לאו דלא תחללו אבל בעשרה איכא הרתי ונקדשתי ולא תחללו ואע"פ שהיה אפשר לפרש דברי רבינו דאין חלוק בין פרהסיא לצנעה בזה הילל את השם ברבים וזה בצנעה ומ"מ בין הכי ובין הכי איכא עשה ולא תעשה. זה אינו במשמעות לשונו. ועוד דבגמרא אמרינן בהדיא ונקדשתי בתוך בני ישראל לא הוי אלא בעשרה דוקא: **ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו וכו'.** כרמ"ך הקשה על רבינו מההיא דפרק ארבע מיתות (דף ס"ד) דאמר שם דפוטר עצמו לפטור כו' ש היא עבודתו וכו' ואמרינן בגמרא אע"ג דמכוין לבזייה והאלא ודאי מוטעה הוא

הגהות מיימוניות

[ג] דלא כר' שמעון דאמר אף באלו יעבור ואל יהרג: [ד] ואמרינן בגמרא בירושלמי הורה אפילו ערקתא דמסאנא אסור לשנויי ויהרג ואל יעבור. פירוש רצועות מנעל שנהגו ישראל לשנותן משל עובדי כוכבים משום צניעות ומנהג יהדות. ומכאן כתב הר"ם שאפילו אינה מצוה אלא מנהג רק שתנהג להרבות יהדות ויהודים אם יעבירנו נראה כעובר מצוה ועוקרה ויהרג ואל יעבור. ובערוך פירש יש שקושרין רצועות שחורות דמסאבי אירושלים בראשכון בסוד תענית [illegible] ערב"ם לשוויי לבנים: [ה] והא דעבדי ר"ש משום ר"ע ללבוש כלאים בדי

מגדל עוז

כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג וכו' עד ונעורה לא תעשה דבר. לבן פשוט הוא ומצאתי בתשובת [illegible] פרק אין מעמידין (דף כ"ז) ונחלקו עליו [illegible] התוספות ואמרו [illegible] להחמיר על עצמו והכות עצמו ונהרגה נקרא קדוש:

כסף משנה

בס' רבי ישמעאל (ע"ז כ"ד) דנעבד באונס אסור וכו'. ודע דהא דאמרן שמשני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו היינו בשאר עבירות חוץ ממי שאנסוהו לבא על הערוה מפני שאין קישוי אלא לדעת כמבואר בדברי רבינו פ"א מהלכות איסורי ביאה: **כתב** הרמ"ך מכיון שעבר באונס אין מלקין אותו ואין ממיתין וכו'. תמיהא לי דתנן ריש פרק ארבע מיתות דפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו ומפרש בגמ' אע"ג דמכוין לבזויי והוא ודאי מוטעה הוא אע"פ שקבל עליו התראה דסבור דהתראתם בטל ואפ"ה חייב א"כ אם עבד כוכבים באונס והתרו בו חייב מיתה, עכ"ל. ואין תלונתו על רבינו אלא על חז"ל שדרשו ההוא ולא אנוס. ומ"מ שאם עבד כוכבים באונס והתרו בו חייב מיתה דברים תמוהים הם שהם שני הפכים בנושא אחד שאם קבל עליו התראה הרי זה מרוצה ולא אנוס ואם אומר שאעפ"כ הוא רוצה לעבדה מפני שאונסים אותו כ"ז אנוס לא מרוצה. ולענין מה שהקשה מפוער עצמו לבעל פעור לאו קושיא היא שרבינו מפרש דלאו לענין חיוב סקילה אמריק דזו היא עבודתה אלא לענין חיוב חטאת וכך מבואר בדברי רבינו פרק ג' מהלכות עבודת כוכבים שכתב וז"ל שהעובד כוכבים כדרכה ואפילו עשה דרך בזיון חייב כיצד הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו או זרק אבן למרקולים כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב ומביא קרבן על שגגתו, עכ"ל: **ומה אם עבודת כוכבים שחמורה מן הכל וכו'** אין חייב כרת ואין צריך לומר מיתת ב"ד. כתב הרמ"ך מלתא כי זה ק"ו פריכא הוא דכרת לא מיחייב דהשגגה לבא בעי ואי לא מקבלה עליה בהלוה לאו כלום הוא אבל מיתת ב"ד שהיא בעדים והתראה כיון שעבר אחר שהתרו בו חייב כדאמריק הפוער עצמו לפעור זהו עבודתו ואע"ג דמכוין לבזויי, עכ"ל. ואיני רואה טעם בדבריו אלו דכיון שאינו עובד אלא באונס מה התראה שייך בזה וכמו שכתבתי בסמוך:

ה נשים שאמרו להם וכו'. משנה פ"ח דתרומות כלשון רבינו. כתב הרשב"א בתשובה בסיעה של נשים עוברת ואמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכם ונטמאה ואם לאו הרי אנו מטמאים את כלכן אפילו היתה אחת מהן מחוללת יטמאו את כלן ואל ימסרו אותה להם. ולא דמי למה שאמרו גם שאם היתה ככר של תרומה טמאה ימסרו אותה ולא יטמאו את כל הככרות של תרומה דככר תרומה טמאה שאני דטמא הוא לגמרי ומה יוסיף עוד זה אבל אשה אם חללה עצמה פעם אחת ונפתחת בעבירה כל שתעבור והטמא את עצמה תוסיף על טמאתה טמא ובפעם הזאת אין בינה לבין הטהורה והכשרה שבהן ולא כלום ולמה יאסרוה למסרה להם שלא מדעתה ועוד שאף ככר הכשרה תשובה ושבה מדרכה הרעה: **וכן אם אמרו להם וכו'.** בירושלמי על אותה משנה דבסמוך תניא סיעת בני אדם המהלכים בדרך ופגעו בהם עובדי כוכבים ואמרו להם תנו לנו אחד מהם ונהרוג אותו ואם לאו נהרוג כלכם אפילו כלם נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל. יחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו להם ואל יהרגו אמר ר"ל והוא שיהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אפילו שאינו חייב מיתה ומייתי התם עובדא בההוא בר נש תבעתיה מלכותא וערק ללוד לגבי ריב"ל ואקיף מלכא מדינתא ויהב להו והוה אליהו רגיל דמתגלי ליה ותו לא איתגלי ליה וצם כמה צומין עד דאיתגלי ליה א"ל לדילטור אנא מתגלי א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת חסידים היא. ופסק רבינו כר"ל אע"ג דמן הכהם לא קיי"ל כוותיה לגבי דר' יוחנן משום דהוי ספק נפשות ולהחמיר דלא ימסרוהו בידים ביד העובדי כוכבים ועוד דמתניתא מסייעא ליה דקתני כשבע בן בכרי משמע כשחייב מיתה כמותו דוקא ומקרא איכא למידק הכי שאל"כ למה ליה ליואב למימר נשא יד במלך בדוד כלומר והרי הוא חייב מיתה משמע דאי לאו הכי לא היו רשאים למוסרו לו וסובר רבינו דההוא בר נש דריב"ל היה חייב מיתה כשבע בן בכרי ואפ"ה לא איתגלי ליה אליהו מפני שמסרו וא"ל וזו משנת חסידים היא אלמא דלכתחלה אין מורים כן: כתב הרמ"ך אע"פ שנתנה בתוספתא כדבריו לא ידענא טעמא מאי דהא מסיק בגמרא (פסחים כ"ה) דמש"ה אמרינן בש"ד יהרג ואל יעבור דסברא הוא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי והכא ליכא האי סברא דהא יהרגו כלם והוא עמהו ומוטב שיהרג הוא עצמו ואל יהרגו כלם. ואני אומר שאין טענתו טענה על התוספתא דאיכא למימר דהכם שאני שיחדו לו וא"ל קטול לפלניא ומש"ה אי לאו טעמא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי לא הוה אמרינן דיהרג ואל יעבור והיינו דקתני סיפא יחדוהו להם אבל ברישא שלא יחדוהו אלא אמרו אלא תנו אחד מכם ונהרוג אותו בכל אחד מהם שירצו למסור אותו איכא למימר להו מאי חזיתו שתמסרו את זה תמסרו אחר מכם ותצילו את זה דמאי חזיתו דדמא דהאיך סומק טפי דלמא דמא דהאי סומק טפי וע"פ טענה זו א"א להם למסור שום אחד מהם אבל אי קשיא על ר"ל קשיא דאמר שאע"פ שיחדוהו להם אם אינו חייב מיתה לא ימסרוהו דהא ליכא הכא סברא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי שהרי הוא והם נהרגים אם לא ימסרוהו. ואפשר לומר דס"ל לר"ל שמ"ש דבש"ד סברא הוא אינו עיקר הטעם דקבלה היתה בידם דש"ד יהרג ואל יעבור אלא שנתנו טעם מסברא להיכא דשייך אבל אין ה"נ דאפילו היכא דלא שייך האי טעמא הוי דינא הכי דיהרג ואל יעבור: **ו כענין** שאמרו באונסין וכו' ומתרפאין בכל איסורין שבתורה וכו'. פסחים פרק כל שעה (דף כ"ה ע"א) כי אתא רבין א"ר יוחנן בכל מתרפאין פירוש במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד. ומנין

ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס. שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה שנאמר בנותן מזרעו למולך ונתתי אני את פני באיש ההוא מפי השמועה למדו ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה. ומה אם עבודת כוכבים שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת בית דין. קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה. ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר. אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו. והוא נקרא עובד עבודת כוכבים במזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם: **ה** נשים שאמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכן ונטמא אותה ואם לאו נטמא את כולכן יטמאו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. [א]וכן אם אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם. יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם. [ו] אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם. ואין מורין להם כן לכתחלה. ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל: **ו** [ב]כענין שאמרו באונסין כך אמרו בחלאים. כיצד מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאיסורין שבתורה עושין. [ג]ומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן. ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו: ומנין

א סמ"ג לאוין קסה טור ח"מ סימן קנז: ב סמ"ג לאוין מה טור יו"ד סי' קנה: ג סמ"ג עשין ה יו"ד סי' קנד קנו:

משנה למלך

ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר. ז"ל הריב"ש סי' שפ"ז ובעל הדין שרוצה לפטור עצמו מתחת אונס ממון כו', אבל לו מאין יצא לו היתר זה ואם יאמר מולנערה לא תעשה דבר נאמר לו שאין בדבריו ממש שאין אנו למדין מכאן למי שעיבר מתמת פחד ואפילו פחד מיתה. כו' ועיין בדברי רבינו בפ"ק מה' סנהדרין שכתב כל מי שעבר עבירה שחייבין עליה מיתת ב"ד באונס אין ממיתין אותו וכו' שנאמר ולנערה לא תעשה דבר זו הוראה לב"ד שלא יענשו את האנוס והביא הריב"ש דברי רבינו הללו בתשובה סי' ד' וסי' י"א יע"ש:

ו ומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה. מימרא דר' יוחנן בפ' כל שעה (דף כ"ה). וז"ל הרדב"ז בתשובה ח"א סי' ב'. שוב מצאתי ששאלו להרשב"א באשה חולה ואין בה סכנה ובשלה רופא והשיב דבר זה אסור ונתן בה שני טעמים. חדא דאין מתירין לחולה אלא סכנה

לחם משנה

הוא אע"פ שקבל התראה דסבור הוא דהוה מותר וההתראה בטלה וכתב עליו הרב בעל כ"מ דאין תלונתו על רבינו אלא על הז"ל שדרשו ההוא ולא אנוס. ואין זו קושיא דהרמ"ך ז"ל לטעמיה שכתב בהשגה אחרת דאי דרשו רז"ל כן היינו דוקא בכרת דבהכי איירי קרא דונתתי פני באיש ההוא ודוקא בכרת כיון שהאל יתברך יודע אם הוא מוטעה אם לאו ובוחן לבות וכליות אלהים צדיק א"כ הוא יודע שהוא מוטעה אע"פ שקבל התראה כההיא דפוער דסבור דאין התראתו כלום הוא פוטרו מהכרת אבל לגבי מיתת ב"ד דהוא מסור לנו האדם יראה לעינים וכיון שקבל התראה אע"פ שאפשר שהוא מוטעה כההיא דפוער וממעשיו נראה שהוא מוטעה ממיתין אותו וכ"ת א"כ מה חסם על רבינו גם רבינו יסבור כן דהיכא דעשו לו התראה אע"פ שמדבריו נראה שהוא מוטעה כההיא דפוער ממיתין אותו שהרי לא כתב אלא בעדים והתראה דוקא משמע אע"פ שנראה מדבריו שהוא מוטעה ממיתין אותו. וי"ל דרבינו ע"כ אינו סובר כן מדלא מכרה וכברם אם נראה מדבריו שהוא מוטעה ודאי שאין לו כרת דהתהנא לבא בעי וא"כ משמע דה"ה אין ליה במיתת בית דין ולכך הפס עליו. ומ"מ לעיקר קושיתו יש לתרץ עם מה שכתבו התוספות שם בפרק ארבע מיתות וז"ל ואע"ג דכאן מכוין לבזויי ולעובדה בבזוי דאי לא קא מכוין אלא לבזות אפילו עובד מאהבה ומיראה פטור וכו' א"כ נסתלקה קושיתו דהתם מיירי שנראה לנו שמכוין לעובדה בבזוי:

ה וכן וכו' אם תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ואם יחדוהו וכו'. הקושיא שהקשה הרב כ"מ על ר"ל דבעינן

מגדל עוז

נשים שאמרו להם כו' עד נפש אחת מישראל. משנה היא סוף פרק ח' דמסכת תרומות: וכן אם אמרו להם כו' עד נפש אחת מישראל. זו שנויה בירושלמי ורש"י ז"ל פירשה במסכת סנהדרין **פרק בן סורר ומורה** (דף ע"ב) בעוני מקלת לגבי אין דוחין נפש מפני נפש: כענין שאמרו וכו' עד נוטל את נפשך. פ' כל שעה (דף כ"ה) ומקצתו פ' אין מעמידין.

הגהות מיימוניות

כדי להבריח בו את המכס כדאיתא בהגוזל בתרא פירוש לפי שאין נותנין מכס מכל מה שאדם לבוש ואם היה מוליכם על כתיפו היה צריך ליתן מכס ור"ש לטעמיה דאסר [דבר] שאין מתכוין מותר והרי אינו מתכוין להנאת חימום ואפ"ה אסר ת"ק. אבל אין לפרש להבריח בו את המכס שיהא נראה ככותי כשהוא לבוש כלאים דבהא לא הוה שרי ר"ע ואפילו (לשנויי) ערקתא דמסאנא אסור לשנויי מחדושי ר"ם ז"ל. גרסינן בירושלמי פרק ה' דמסכת תרומות **עולא בר קושב** תבעתיה מלכותא ערק ואזל ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון מדינתא אמרון לון אי לית אתון יהבין לן אנן חרבין מדינתא סליק גביה ריב"ל ופייסיה ויהביה לון בר הוה יליף אליהו ז"ל איתגלי עלוי ולא איתגלי צם כמה צומים עד דאיתגלי עלוי א"ל למסורות אני נגלה א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת חסידים: [ו] ר"ע שפסק כר"ל לגבי רבי יוחנן דאמר אע"פ שאינו חייב מיתה, שוב הראני מורי וצ"ל:

כסף משנה

ז ומנין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברין על אחת משלש עבירות אלו וכו'. מבואר שם קרוב ללשון רבינו:

ח בד"א שאין מתרפאין בשאר איסורין וכו' פסחים שם (דף כ"ה ע"ב) מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דקא שייף לברתיה בגוהרקי דערלה אמר ליה אימר דאמור רבנן בשעת הסכנה שלא בשעת הסכנה מי אמור א"ל האי אישתא צמירתא כשעת הסכנה דמיא ואיכא דאמרי הכי קאמר ליה מידי דרך הנאתן קא עבידנא כלומר שכיון שאינו דרך הנאתן לא מיתסר מדאורייתא. ופסק רבינו כשתי הלשונות דלענין דינא הרוייהו איתנהו ובאיסורין דרבנן י"א דכיון דלא מתסרי אלא דרבנן שרו אפילו דרך הנאתן וי"א דלאפשר דקיל טפי איסורי תורה בלא כדרך הנאתן מאיסורין של דבריהם כדרך הנאתן: כתוב בהורות חיים על מ"ש רבינו מותר לעשות רטיה מחמץ בפסח כיון שיש לו מכה י"א דלא הסיר אלא בחמץ דנכרי וכ"כ הרשב"א דחמץ דנכרי הוא והאילה לישראל או הניחה ע"ג מכתו ואין אחריותה על ישראל ואם אין מלוגמא לנכרי מקנה לו ישראל קמח ועושה הנכרי ממנה מלוגמא ומניחה ע"ג מכת ישראל, עכ"ל: חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב וכו'. כך מתבאר שם (כ"ד:) בגמ' דלוקין עליהן אפילו שלא כדרך הנאתן משום דלא כתיב בהו אכילה וממילא שמעינן דאין מתרפאין בהם שלא במקום סכנה אפילו שלא כדרך הנאתן דדוקא בשאר איסורין דשלא כדרך הנאתן שרי מדאורייתא הוא דשריא שלא במקום הסכנה:

ט מי שנתן עיניו באשה וכו'. מעשה בסנהדרין סוף פרק בן סורר (דף ע"ה) ואיכא מ"ד התם דאשת איש היתה ואיכא מ"ד דפנויה היתה ושקלו וטרו אליביה מ"ט אסרו לו לספר עמה ואמר רב אחא כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות והם קשו ולינסבה ותירצו דלא מיתבא דעתיה דכתיב מים גנובים ימתקו:

ויש

יא ויש דברים אחרים שהם בכלל חילול השם וכו'. בסוף יומא (דף פ"ו) היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר אמר אביי לא שנו אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה. א היא גירסת רש"י. אבל גירסת רבינו נראה שהיא כספך לא שנו אלא באתרא דתבעי אבל באתרא דלא תבעי לית לן בה כלומר שאם הונשו והוא מקיף אז איכא חילול השם אבל אם אינו תובעו ליכא חילול השם. ורבי יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. וזהו שכתב רבינו הכל לפי גודלו של חכם וכו'. ומ"ש או שירבה בשחוק, למדו מדחק פ"ב דדמאי המקבל עליו להיות חבר כלומר להיות נאמן על המעשרות מה דברים יקבל עליו וא"ר יהודה שצריך לקבל עליו שלא ירבה בשחוק ולפע"ג דרבנן פליגי עליה ואמרו דאינו צריך ע"כ לא פליגי אלא במקבל להיות נאמן על המעשרות אבל בתלמיד חכם אין ה"נ שצריך שלא ירבה בשחוק. ומ"ש או באכילה ושתיה וכו'. בברייתא בפסחים (דף מ"ט) סוף פרק אלו עוברין תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום מחלל שם שמים. וממה שכתב אצל ע"ה וביניהם נראה לדקדק דדוקא כשאוכל עמהם וביניהם אבל אם הם אוכלים עמו בביתו או הוא אוכל בביתם ולא עמהם כדרך האכסנאין שרי:

או שדיבורו עם הבריות אינו בנחת עד סוף הפרק. בברייתא בסוף יומא (דף פ"ו) קרובה ללשון רבינו. והישר הלשון כך הוא ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין בתנאי שלא יתרחק הרבה משורת הדין לצד הטוב עד שיראה שאינו מן הישוב או עד שיתמהו אלא יעשה לפנים משורת הדין באופן ממוצע עד שבעשייתו כל המעשים טובים שזכרנו ימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו:

כל

ז ומנין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברין על אחת משלש עבירות אלו שנאמר [א]ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך אפילו הוא נוטל את נפשך [ו]. והריגת נפש מישראל לרפאות נפש אחרת או להציל אדם מיד אנס. דבר שהדעת נוטה לו הוא שאין מאבדין נפש מפני נפש. ועריות הוקשו לנפשות שנאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה: ח במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה. בזמן שהן דרך הנאתן כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביוה"כ. אבל שלא דרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה. או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיך הרי זה מותר ואפילו שלא במקום סכנה. [ב]חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורים אפילו שלא דרך [ח] הנאתן. לפיכך אין מתרפאין מהן אפילו שלא דרך הנאתן אלא במקום סכנה: ט מי שנתן עיניו באשה וחלה ונטה למות ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו. ימות ואל תבעל לו אפילו היתה פנויה. ואפילו לדבר עמה מאחורי הגדר אין מורין לו בכך וימות ולא יורו לדבר עמה מאחורי הגדר שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים אלו לפרוץ בעריות: י כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם. ולפיכך נאמר בשבועת שקר וחללת את שם אלהיך אני ה'. ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים. וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם: יא [ג]ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם. והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם. ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילל את השם [ט] כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר. והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן. או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן. או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס. וכיוצא בדברים אלו הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם. מכבד להן ואפילו למקילין לו. ונושא ונותן באמונה. ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן. ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין. והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם. עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאוים למעשיו הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

כל

א סמ"ג עשין ג ברכות דף ס: ב סמ"ג לאוין קמא קמה טור יו"ד סי' סו רנו: ג סמ"ג לאוין ג:

לחם משנה

דבעינן דליהוי מהוייב מיתה דאמאי כיון שע"ס מעגה שיהרגו כלם לא שייך טעמא דמאי חזית דדמא דהאי וכו' ואי על ר"ל לחוד לא הוה קשה כ"כ דאפשר דר"ל לית ליה טעמא דמאי חזיה דדמא דהאי וכו' אלא קבלה היסה בידם כדכתב הרב ב"י. אבל רבינו שפסק כר"ל והביא אותו הטעם קשה טובא ואין תירוץ הרב מספיק כל הצורך. ואפשר לומר בדוחק דהכא מיירי שיש להם שום צד להמלט בדוחק ולא יהרגו כלם ולהכי לא ימסרו נפש אתא דאולי ימלטו אבל מאי דאמרינן בגמרא מאי חזית דדמא דהאי כו' הוא היכא דאין לו שום צד להמלט אם לא יהרגוהו ולכך הוצרך לטעם דמאי חזית דדמא דידך וכו' וכל זה דוחק:

כל

משנה למלך

שנות דאמירה לנכרי אבל שבות אחר לא אפילו שאיסור קרובה הוי דרבנן כו'. וכתב על זה הרדב"ז ז"ל גם הטעם הראשון שכתב הרשב"א רוב הפוסקים חלוקים עליו והרי"ף והרמב"ם מכללם שכתבו שכל חולה שאין בו סכנה מותר ע"י מלאכה שאינה גמורה אפילו ע"י ישראל כו' ואם אי אתה אומר כן לא שבקת חיים לכל בריה שאסור ליגע בכתו או באחותו ואין סברא לחלק בין איסורי שבת לשאר איסורי דרבנן שהרי בשולי נכרים מותר לחולה שאין בו סכנה ע"כ. דעתו ז"ל דכל איסורין דרבנן שרו בחולה שאין בו סכנה ולהתמים מיניה תשובת הרשב"א הביאה מרן הב"י יו"ד סי' קכ"ג ד"ה כתב הרשב"א בתשובה אם מותר לעשות מרחץ מכתם יינם שכתב ולא מצאתי היתר לאכילה והתיר אפילו באיסורין דרבנן בחולה שאין בו סכנה אלא בבישולי נכרים בלבד וכו' וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן קכ"ז יע"ש:

ח בד"א שאין מתרפאין בשאר איסורין אלא במקום סכנה בזמן שהן דרך הנאתן כו'. בפ' כל שעה דף כ"ד א"ר אבהו א"ר יוחנן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן למעוטי מאי א"ר שימי בר אשי למעוטי שאם אכל חלב חי שפטור ופירש"י אלא דרך אכילתן אלא אם כן אכלן דרך אכילתן. איכא דאמרי א"ר אבהו א"ר כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן למעוטי מאי א"ר שימי בר אשי למעוטי שאם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו שהוא פטור וכל שכן אוכל חלב חי שהוא פטור. ופירש"י א"ד לא כדרכי אבהו אכגלגה אמר והכך דאסורי בהנאה:

הגהות מיימוניות

[ו] והיינו דוקא להרוג בידים אבל אם אומר לו הגה עצמך לזרוק על התינוק ויתמעך או יהרג דהשתא לא עביד מעשה יעבור ואל יהרג דאדרבא אית לן למימר מאי חזית דדמא דחברך סומק טפי דילמא דמא דידך סומק טפי, ועיין בתוספות: [ח] וטעמא משום דלא כתיב בהו אכילה: [ט] בפ"ק דקדושין אם היו עונותיו וזכיותיו מחצה על מחצה וחילול השם בכלל כף העבירות מכרעת ועיין בסמ"ג שם:

מגדל עז

והריגת נפש מישראל עד במקום סכנה. פרק כל שעה (דף כ"ה) ופ' בן סורר ומורה (דף ע"ד): מי שנתן עיניו עד לפרוץ בעריות. סוף פרק בן סורר ומורה (דף ע"ה): כל העובר מדעתו עד הרי זה קדש את השם. זה בתלמוד ובמדרשות בכמה מקומות: ויש דברים אחרים כו' עד סוף הפרק. הכל סוף מסכת יומא (דף פ"ו) גמרא מתניתין דמי אשתו כולמם ומקצתו שילשי פרק כלומגין בכנת מגועה (דף פ"ג):

בהנאה אבל אין דרך הנאתו אלא בהבערה ולמשוח עורות ולא לרפואה וכ"ש אוכל חלב חי. וכונת רש"י היא דחלב מלבד האכילה אין דרך הנאתו כי אם בהבערה ולמשוח עורות ולא לרפואה. וכונת הכ"מ הוא משום דזה שהניח חלב ע"ג מכתו לגבי דידיה שיש לו מכה הוי דרך הנאתו אלא דכיון דלכ"ע חלב אין דרך הנאתו לרפואה אינו לוקה וכ"ש אוכל חלב חי דאף לגבי האוכל אינו דרך אכילתו. והמתבאר מסוגיא זו הוא דכל איסורי הנאה כל שנהנה מהם דרך הנאתן כגון שהבעיר בחלב שור הנסקל או שמשח ממש עורות לוקה עליהן אף שלא אכל דכיון דקי"ל דכל מקום שאמר הכתוב האכילה אף ההנאה אסורה כשם שלוקה על האכילה כך לוקה על ההנאה:

והיכא דמכר או נתן איסורי הנאה אני מסתפק אם לוקה. דאע"ג דקיימא לן דכל שנהנה מן האיסור כדרך הנאתו אף שלא אכל דלוקה מ"מ היה אפשר לחלק דשאני התם שנהנה מגוף האיסור אבל במכירה או נתינה לא. שוב ראיתי דהא ליתא אלא דהמוכר והנותן שוין למדליק ולמושח. שהרי נבלה לא למדנו שהיא מותרת בהנאה כי אם מדכתיב לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור ומהכא ילפינן שמותרת בכל הנאות שבעולם אלא ודאי דאין לחלק כלל (א"ה וזה דעת הרשב"א בתשובה לנדרים דף מ"ז ע"א ועיין בדברי הרב המחבר פ"ה מהל' אישות דין ח' ד"ה וראיתי להרא"ש יע"ש). שוב ראיתי בסה"ג פרק כל שעה שכתב בשם ריא"ז דכל איסורי הנאה שמכרן לגוים או שהאכילן לכלבו דהוי דרך הנאתו בכך ולוקה עליהן. וכן דעת התוס' בפרק העור והרוטב דף ק"כ ד"ה אלא שכתבו דהנאה תמן לית בה כרת אלא לאו והן הן דברי התוס' בפרק כל שעה דף כ"א ד"ה כל שהוצרכו לתת טעם למה לא יהא נהנה מחמץ בפסח בכרת ותירצו דכי כל אוכל מלה מאכלו לא ילפינן ש"מ דלוקה על הנאתו דהא כתיב לא יאכל חמץ. **אך** ראיתי לרבינו בפ"ח מהל' מאכלות אסורות דין ט"ז שכתב וז"ל כל מאכל שהוא אסור בהנאה אם נהנה ולא אכל כגון שמכר או נתן לכותים או לכלבים אינו לוקה ומכין אותו מכת מרדות, ע"כ. הרי דס"ל דהנאה בלא אכילה ליכא מלקות. וגם בפי"ד דין י' כתב וז"ל כל האוכלים האסורים אינו חייב עליהן עד שיאכל אותן דרך הנאה כו' כיצד הרי שהתיכה את החלב וגמעו כשהוא חם עד שנכוה גרונו ממנו או שאכל חלב חי או שעירב דברים מרים כגון דלעת ולענה לתוך יין נסך או לתוך קדרה של נבלה ואכלן כשהן מרים או שאכל האיסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאכל אדם ה"ז פטור, ע"כ. והנה לא הביא בדין זה אלא האוכל שלא כדרך הנאה ולא הביא היכא דנהנה שלא ע"י אכילה. ונראה דרבינו ז"ל לא איירי באיסורי הנאה דוקא אלא רצה לתת כלל לכל האיסורין בין שהן איסורי הנאה בין שאינן איסורי הנאה דכל שאוכל שלא כדרך הנאה פטור. וראיתי למרן שם בכ"מ שכתב ע"ד רבינו וז"ל מימרא דר"י בפ' כל שעה וכלישנא בתרא. ולא הבינותי דבריו שהרי כל החלוקות שהזכיר רבינו מודה בהו לישנא קמא דכיון דללישנא קמא אוכל חלב חי פטור ה"ה לכל הדינים שהזכיר רבינו כיון שאין דרך אכילתו בכך. וכ"ת דמרן ז"ל ס"ל דללישנא קמא לא פטרינן כל שאוכל שלא כדרך אכילה אלא באיסורין שאין בהן איסור הנאה אבל באיסורין שיש בהן איסור הנאה חייב אף שאוכל שלא כדרך אכילה וללישנא בתרא אף באיסורי הנאה בעינן דרך אכילה, וממה שכלל רבינו בדין זה יין נסך שהוא איסור הנאה עם הסריח מרן דפסק כלישנא בתרא. זה אין הדעת סובלתו דכיון שאינו דרך אכילה מה לי איסורי הנאה מה לי שאינו איסורי הנאה. ועלה בדעתי לומר דמרן ז"ל דקדק ממ"ש רבינו עד שיאכל אותם דרך הנאה ולא כתב דרך אכילה וכלישנא קמא מש"ה דקדק מרן ז"ל דפסק כלישנא בתרא. וגם זה אינו נוח לי דמאחר שכל הפרטים שהזכיר רבינו הם מוסכמים אף ללישנא קמא לא ידקדק בזה לומר כלישנא בתרא ואם איתא דרבינו ז"ל דקדק בדבריו לפסוק כלישנא בתרא היה לו להביא הפרט המוכרח מלישנא בתרא **והנראה** אצלי בדעת רבינו היא דס"ל דהני תרי לישני לא פליגי אלא דלישנא קמא לאשמועינן אתא כי שאוכל שלא כדרך אכילה דהיינו אוכל חלב חי וכל הדומים אליו וזהו הדין שכתב רבינו שם בפי"ד. ולישנא בתרא בא ללמדנו באיסורי הנאה שנהנה ולא אכל שפטור לפי שכל דבר אכילה אין הנאתו אלא דרך אכילה אבל אם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו אינו לוקה. ולאו משום דחלב אין דרך הנאתו כי אם להדליק או למשוח עורות כמו שפירש"י אלא שכל שהיא שלא כדרך אכילה הוי שלא כדרך הנאתו וה"ה לשאר הנאות כגון אם הדליק בחלב שור הנסקל או משח בו עורות ודין זה הוא מ"ש רבינו שם בפ"ח שכל שנהנה ולא אכל אינו לוקה ומה שפרט שהם מכירה או נתינה לאו דוקא דה"ה לשאר הנאות אלא לפי שאלו ההנאות הם המבוארות בפירוש בתורה שהרי בנבלה הוצרך הכתוב להתיר מכירה ונתינה ובטריפה התיר נתינתה לכלב ומעתה שהיאות אלו בשאר האיסורין אסורים מ"ה כתב שאף הנאות אלו אין לוקין עליהן. ואפילו את"ל דפליגי הני תרי לישני מ"מ פסק רבינו כלישנא בתרא והא אמרינן דללישנא בתרא כ"ש אוכל חלב כרבה דיותר פשוט הוא לפטור אוכל שלא כדרך אכילה מנהנה שלא כדרך אכילה ומיהו הדין שכתב רבינו שם בפי"ד הוא מוסכם מכל הלשונות: **וראיתי** לה"ה שם בפ"ח שכתב על מ"ש רבינו דאם נהנה ולא אכל דאינו לוקה וז"ל בפ' כל שעה כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקנו ועוד יתבאר פי"ד ואפילו סיכה שהיא קרובה לשתיה אמרו בגמ' וכי רבינא שהיה סך בתו בפרי של ערלה במקום חולי שאין בו סכנה דלאו דרך הנאתה הוא ולפי זה הרי אסור בהנאה כדין חצי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו, ע"כ. (א"ה מכאן תשובה למ"ש הלח"מ פי"ח מהל' מעשה הקרבנות ויתבאר בדברי הרב המחבר בפ"ח מהל' מעילה יע"ש. ועיין מ"ש הלח"מ ספ"ח מהל' חמץ דנהנה מחמץ בשעה שאין מכין אותו מכת מרדות יע"ש ויש מקום לדון דכיון דהנאה בשעת דאורייתא לא לקי ה"נ בשעת דרבנן אין מכין מכת מרדות ומנ"ל לומר דהחמירו בשל דבריהם יותר מבשל תורה. איברא דמדברי ה"ה הנוגעים לענינו שדימה דין הנאה לחצי שיעור נראה דמכין על ההנאה מכת מרדות): **והנה** דעת הרב ז"ל הוא שכל שנהנה שלא כדרך אכילה חשיב שלא כדרך הנאתו. ומ"ש בתחלת דבריו דרך אכילה כתקנו כלל שני הדינים שכתבנו לעיל דהיינו שיהיה דרך אכילה וגם שיהיה כתקנו והיינו הדין הנזכר בפי"ד. ולפי זה מאי דאמרינן בגמ' גבי רבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה מידי כדרך הנאתן קא עבידנא אין הכונה לפי שהיה בוסר וכמו שפירש"י אלא שכל הנאה שאינה דרך אכילה מיקרי שלא כדרך הנאתן: ולפי מה שכתבנו בין תבין דברי רבינו הכא בפרקין במ"ש וז"ל אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם איסורי מאכל שהרי אין בהם הנאה לחיך ה"ז מותר ואפילו שלא במקום סכנה, ע"כ. דכלל רבינו בדין זה כל הדברים שנכללו במאי דאמרינן בגמ' כל האיסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן. ומ"ש כגון שעירב דבר מר הוא משום שאין דרך אכילה בכך. ודין המלוגמא הוא משום דנהנה בלא ע"י אכילה דחשיב שלא כדרך הנאתו וכמ"ש ה"ה. ומאי דאמרינן גבי רבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה דא"ל מידי דרך הנאה קא עבידנא אין הכונה לפי שהיה בוסר וכמו שפירש"י אלא הכונה היא שאמר לו דכיון דראוי לשתיה וסך ממנו מיקרי שלא כדרך הנאתו וכמ"ש ה"ה שכל דבר הראוי לאכילה או לשתיה אין דרך הנאתו אלא באכילה או בשתיה וראיתי למרן בכ"מ שכתב וז"ל ופסק רבינו כשתי הלשונות דלענין דינא תרוייהו איתנהו, ע"כ. ולא הבינותי דבריו שאם כונתו הוא על מ"ש רבינו דבמקום סכנה שרי אפילו שלא כדרך הנאתו ולזה הוא שכתב דפסק כלישנא קמא. וכי דין זה אנו צריכים ללמוד אותו מלישנא קמא והלא תלמוד ערוך הוא בידינו שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש וקי"ל דבכל מתרפאין. ועוד דלפי מה שכתבנו ע"כ הני תרי לישני פליגי אהדדי דללישנא קמא אף בהנאה שלא כדרך הנאתו לא שרי אלא במקום סכנה מדאיצטריך לטעמא דהאי אתתא לאמירתה בשעת הסכנה דמיא ורבינו ז"ל פסק כלישנא בתרא לפי הכלל המסור בידינו דהלכתא כלישנא בתרא ותו קשה ע"ד מרן ממ"ש הוא גופיה בפי"ד מהמ"א כנזכר. **ודע** שעדיין אני נבוך בסברת רבינו ז"ל דלפי מה שכתבנו דמ"ש שעושין לו רטיה מחמץ או מלוגמא הטעם הוא משום דכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה וא"כ ה"ה לסך בשמן של ערלה דמיקרי שלא כדרך הנאתו וכמו שנראה מדברי ה"ה ז"ל דטעמיה דרבינא לפי שהיה סיכה ולא אכילה וכיון שראוי לאכילה כל שסך ולא אכל מיקרי שלא כדרך הנאתו והרי בחולי שאין בו סכנה, בזה אני תמיה דנהי דמכר או נתן איסורי הנאה אינו לוקה מ"מ אין ספק שאיסורו מן התורה מדאיצטריך קרא להתיר בנבלה וא"כ ה"ה לשאר הנאות כגון הסך בשמן של ערלה דלא יתכן שיהא חמור נותן לכלבו מסך בשמן וכיון דאיסורו מן התורה איך התירו בחולי שאין בו סכנה וכ"ת דכיון דאין בו לאו או עשה אף שאיסורו מן התורה שרי בחולי שאין בו סכנה. הא ליתא דהרי חצי שיעור דומה להנאת האיסורין וכמ"ש ה"ה ז"ל ולא מצינו בשום מקום שיתירו חצי שיעור בחולי שאין בו סכנה והדרא בחולה של סכנה אמרינן שיאכילו לו פחות מכשיעור וא"כ יש לתמוה דהיאך התירו שלא כדרך הנאתו בחולי שאין בו סכנה. ומיהו היה אפשר לחלק ולומר דהחמירו בחצי שיעור אף שאין בו לאו משום דחזי לאצטרופי וכדאיתא בר"ש בתרא דיומא אבל שלא כדרך הנאתו דלעולם לא אתי לידי איסור לאו שרי בחולי שאין בו סכנה אף שאיסורו מן התורה. והיינו טעמא דרבינו ז"ל כשרצה לומר שאין מתרפאין באיסורין שלא במקום סכנה כתב כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים כו'. והנה כל החלוקות שכתב הם באכילה ומדלא כתב נמי הנאה כגון הסך בשמן של ערלה משמע דס"ל דכל שאינו דרך אכילה שרי בחולי שאין בו סכנה דהא"ה לישמעינן רבותא דאף שאינו דרך אכילה אלא הנאה בעלמא לא שרי כי אם במקום סכנה ולפי זה סברת רבינו ז"ל היא נגד סברת הראשונים ז"ל שכולם הסכימו שלא התירו בחולי שאין בו סכנה כי אם איסור דרבנן אבל איסור תורה לא אף שאין בו לאו. ומדברי מרן ז"ל בפרקין נראה דס"ל דגם לרבינו לא התירו כי אם משום דאיסורו מדרבנן. ולפ"ז צריכין אנו לומר דג' חלוקים בדבר. כל שאכל דרך אכילתו זהו מה שהוזהרנו עליו בלאו או בכרת. וכל שלא אכל אלא נהנה ממנו אך הוא דרך הנאתו כגון שמכר או נתן דאף שעומד לאכילה מ"מ עומד נמי לימכר ולינתן וכן הסך בשמן של ערלה דאף שעומד לאכילה עומד נמי לסיכה או לשאר הנאות כגון להדליק את הנר כל שנהנה דרך הנאתו איסורו מן התורה אך אין בו מלקות ולא בו עונש. וכל שאכל שלא כדרך אכילה כגון שעירב דבר מר או שנהנה בהם שלא כדרך הנאתן כגון שעשה מלוגמא מערלה או מחמץ שאלו אין הנאתם לדברים אלו כי אם לאכילה בזה אין בו אפילו איסור תורה כי אם איסורא דרבנן בעלמא ושרי בחולי שאין בו סכנה. ולפי זה רבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה אף שהיה חולי שאין בו סכנה הוא משום שהיו אותם הזיתים בוסר ולא היו עומדים לסיכה כמו שפירש"י. **והנה** מלבד מה שיש לדקדק בדברי רבינו כפי פירוש זה שהיה לו ללמדנו בפירוש שכל הנאה שהיא כדרך הנאתה לא הותרה כי אם בחולי של סכנה. עוד אני תמיה בסברא זו ממאי דאמרינן בגמ' דכל האיסורין אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן ואמרינן שבא למעט אם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו ולפי מה שכתבנו מאי איריא הניח חלב ע"ג מכתו דאפילו איסור תורה ליכא לפי שאינו עומד כי אם לאכילה הוה ללמדנו בנהנה כדרך הנאתו כגון סך בשמן של ערלה דאף שאיסורו מן התורה אינו לוקה. וכ"ת דכיון דחלב כשהוא חי אינו עומד לאכילה אם הניחו ע"ג מכתו מיקרי דרך הנאתו הא ודאי בורכא היא דכיון דעומד לאכילה ע"י בישול נמצא שנהנה שלא כדרך הנאתו. ותו דפשיטא דלהניח ע"ג מכתו הוי שלא כדרך הנאתו והנאתו היא להדליק בו או למשוח עורות. וכ"ת לפי מה שכתבנו דחלב מי דרך הנאתו הוא אכילה למה הוצרך רש"י לומר דחלב אין דרך הנאתו כי אם להדליק ודכוותיה תיפוק ליה משום דדרך הנאתו הוא אכילה ע"י בישול. הא לא קשיא משום דרש"י ס"ל דכשם שלוקה על אכילת איסור לוקה נמי על הנאתו אף שלא אכל והוקשה לו דאמאי אינו לוקה המניח חלב שור הנסקל ע"ג מכתו משום דנהנה. לזה אמר שההנאה של חלב שהוזהרנו עליה הוא כגון להדליק את הנר ולמשוח בו עורות דהוי כדרך הנאתו אבל להניח ע"ג מכתו לא משום דאינו כדרך הנאתו לפי שאינו עומד לכך. אך כפי סברת רבינו דאף אם נהנה כדרך הנאתו אינו לוקה א"כ אמאי נקט אם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו שאין איסורו כי אם מדרבנן היה לו ללמדנו שאינו לוקה אף במקום שיש בו איסור תורה. ועוד יש לתמוה בדברי ה"ה במ"ש ואפילו סיכה שהיא כשתיה אמרינן בגמ' גבי רבינא כו' דלאו דרך הנאתן הוא, ע"כ. ומה ענין זה לזה דסיכה דרבינא נהנה שלא כדרך הנאתו לפי שהיה בוסר אבל הכא קיימינן בנהנה כדרך הנאתו, והחילוק הוא מבואר שזה איסורו מן התורה וזה אין איסורו כי אם מדרבנן. וכבר ראיתי להרב לח"מ שעמד בדברי ה"ה הללו והרואה יראה כמה יש מהדוחק בדבריו יע"ש: **אך** לפי הדרך הראשון שכתבנו מתיישב הכל דלרבינו ז"ל אין באיסורין כי אם שתי חלוקות. האחת היא כאוכל דרך אכילה שהוא מה שהוזהרנו עליו בלאו או כרת והשנית היא הנהנה ולא אכל דאין בו לאו אך איסורו דבר תורה ואין חילוק בנהנה אם הוא כדרך הנאתו או לא אלא כל ההנאות שוין הם דליכא בהם לאו רק איסורים מן התורה ודין ההנאה היא כדין חצי שיעור וכן האוכל שלא כדרך אכילה דינו שוה לנהנה. וכזה אתו דברי ה"ה כפשטן דסיכה דרבינא לאו משום שהיה בוסר נגעו בה כי אם לפי שהיה ראוי לאכילה. **ודע** דאחר שכתבנו לעיל דלדעת רבינו הנהנה באיסורי הנאה אינו לוקה ויהיה הטעם כמ"ש ה"ה ז"ל או משום דהנאה לא כתיבא בהדיא כי אם מדרשא ודוקא האכילה שכתובה בפירוש לוקה אך ההנאה שלא באה איסורה בפירוש כי אם מדאיצטריך קרא להתיר נבלה בהנאה אינו לוקה. מ"מ הדבר קשה עלי הא בבשר בחלב דרחמנא אמר תלת זימני לא תבשל ואמרינן דחד לבישול וחד לאכילה וחד להנאה וא"כ כשם שלוקה על האכילה אמאי לא ילקה על ההנאה שהרי חד לא תבשל פירושו הוא כאילו כתיב לא תהנה וא"כ אמאי לא ילקה על ההנאה. וראיתי להרמב"ן בהשגותיו שכתב בשורש שני וז"ל וכן אוכל בשר בחלב והנהנה ממנו לוקין ואינן נזכרים בתורה ע"כ. ודע שאף לדעת הרמב"ן שהנהנה מבשר בחלב לוקה אין לומר שהאוכל בשר בחלב ילקה שתים אחת משום אוכל ואחת משום נהנה וראיה לדבר מהא דאיתמר במכות דף כ"א המבשל גיד הנשה ביו"ט בחלב ואכלו לוקה חמש ואם איתא ילקה שש משום הנאה. (א"ה כ"כ הפר"ח א"ח סי' תמ"ג ועיין לקמן ד"ה והנה) ואע"ג דבכל האיסורין אם נצטרף בדבר אחד שני לאוין לוקה שתים וכמ"ש רבינו בפ"ז מהל' ע"ז דין כ' וכל הנהנה כאחד מכל אלו לוקה שתים כו' מ"מ נראה דלא דמו דשאני הכא בבשר בחלב דאכילה נמי הנאה היא והו"ל כאלו כתב קרא לא תהנה בבשר בחלב בשום הנאה לא על ידי אכילה ולא ע"י הנאה שלא ע"י אכילה וכמ"ש רבינו בס' המצות מל"ת סי' קפ"ח. ולפי זה אם אכל לוקה על לאו דאכילה ואם נהנה לוקה על לאו דהנאה אך לרבינו דס"ל דגם בבשר בחלב אינו לוקה על ההנאה לא ידעתי טעם הדבר. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פי"ח מהל' טומאת אוכלין דין י' דפשיטא ליה טעמא ועיין בלח"מ פ"ט ממא"א ד"ה לא שחק דכתב דטעמא משום דאיסור הנאה נפקא לן מלא תבשל וכיון דמוקמינן ליה בלאו אינו ענין ודאי דלא לקי כנראה מדברי התוס' דפרק איזהו נשך. וכ"כ עוד הרב הנזכר באותו פרק ד"ה שאין כו', ע"ש. ומדברי התוס' שרמז הרב לא מוכח מידי דס"ל דדבר הלמד בלאו אינו ענין דאינו לוקה כמו שיראה המעיין ותו דבהדיא אמרינן בפרק שבועות שתים דף כ"א דנשבע לשקר לוקה אף שאין בו מעשה מדכתיב לשוא לשוא שתי פעמים אם אינו ענין לשוא תנהו ענין לשקר ויש ליישב ודוק). וראיתי לרבינו ז"ל בס' המצות שהאריך הרבה לתת טעם למה לא מנה מניעת הנאה למצוה בפני עצמה וכתב מפני שהיא והאכילה ענין אחד כי האכילה מין ממיני ההנאה כו'. והנה טעם זה יספיק בהיותו סיבה שלא נמנה מניעת ההנאה למצוה בפני עצמה אך לא יועיל טעם זה לומר דלא ילקה הנהנה מבשר בחלב והדבר צריך אגלי תלמוד. (א"ה והפר"ח א"ח סי' תמ"ג כתב דאפשר דס"ל לפסוק כההוא תנא דאיסור הנאה מייתי ליה בק"ו ואין עונשין מן הדין יע"ש. ויש לתמוה דמבואר בס' המצות שם דמתלתא לא תבשל נפקא ליה כנז' יע"ש. ואין לומר דבאיסורו סדר ביה מהדיא ופסק כאיסי בן יהודה שהרי כתב בהמצ' דוכתי דבבשר בחלב לוקה אף שלא כדרך אכילתו ודוק. ובס' החינוך ס' כ' תנא יהיב טעמא דנהנה לא לקי כיון דאפשר לעבור מבלי מעשה ובס' יבין שמועה דף ע"ח מייחס כלל זה להרמב"ם. ועיין בדברי הרב המחבר פ"ד מהל' מלוה ולוה דין ו' שהאריך בזה ועיין בס' דרשותיו בדרך מצותיך ח"ד יע"ש). עוד ראיתי לרבינו ז"ל שכתב שם וז"ל והלא מנינו שתי מצות בבשר בחלב היה ראוי כמו כן בחמץ ובערלה ובכלאי הכרם שיהיה בכל אחד מאלו שתי מצות אם איסור הנאה מצוה בפני עצמה כו'. ולא ידעתי מה ענין זה לזה דבכל האיסורין לא באה אזהרה מיוחדת באיסור ההנאה אבל בבשר בחלב באה אזהרה מיוחדת באיסור ההנאה וא"כ ראוי הוא שימנה מניעת ההנאה בבשר בחלב למצוה בפני

עצמה

עצמה ואף דמה שלא כלל הכתוב איסור הנאה בבשר חלב בכלל אכילה אלא לטיבה אחרת והוא לפי שהכתוב רצה לאסור הבשילה אף שהיא שלא כדרך אכילתה וכמ"ש רבינו שם. מ"מ אין הנדונים דומין זה לזה כראי זה וכמבואר. וראיתי להבית"ג לאוין רנ"ע שהרד לומר שראוי שנמנה לא תבשל לאיסור הנאה ולא נכלול אותו בכלל אכילה. ועיין בזוהר הרקיע סי' קנ"ו שפקפק בדברי רבינו ז"ל שלא מנה לאו בפני עצמו הנאה בשר בחלב ע"ש: וראיתי להרא"ם בהוספותיו על הסמ"ג בסל' המון שעמד על מה שכתבנו אלא שהביא אותה סוגיא דמכות שכתבנו לעיל וסיים וכתב וז"ל ואילו משום הנאה לא קאמר ולא נתברר לי הטעם כו'. והנה דברים אלו אינם דברי הר"ם שבס' המצות אלא הם דברי הרא"ם ולעיקר קושיתו כבר כתבנו לעיל דלא יתכן למלקות שאוכל בשר בחלב שהיא משום אוכל ומשום נהנה מאחר שהאכילה וההנאה הוא דבר אחד. וממרוצת דברי הרא"ם שם נראה שתמה על כל איסורי הנאה למה לא ילקה עליהם וזו שכתב בתחלת דבריו ובענין איסור ההנאה לא מצאתי שום אחד מהפוסקים שיאמר שהנהנה לוקה כו' ובסוף דבריו כתב אבל מצאתי בתוס' כו' וכתב בסוף הענין וז"ל ומשמע דהיכא דכתיב לא תאכלו הנהנה בו לוקה מן התורה. ולא ידעתי איך לא הביא דברי רבינו שבס"ח מהל' מ"א שפסק בפירוש שהנהנה מאיסורי הנאה אין בו מלקות ודברי ה"ה שם שנתן טעם לדבר וצ"ע: **והנה** אף שלכאורה דברי רבינו ז"ל שלא חייב מלקות בנהנה מבשר בחלב הם תמוהים. נראה שיש להכריח סברתו מההיא דתנן פ"ג דכריתות (דף י"ג) יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשין כו'. (א"ה מכאן מוכח כדברי הרב המחבר שכתב לעיל דהאוכל בשר בחלב אינו לוקה על הנאה דאל"כ בטהור נמי משכחת לה דמקרא דלא תוכל לאכול ילפינן איסור אכילה והנאה כמבואר בס' המצות מל"ת סי' קנ"ו דמה לי בלא חטאות ושני אשמות מה לי ארבע חטאות ואשם אחד ס"ס יש אוכל כזית ומביא עליו חמשה קרבנות. וא"נ משום נותר הוה לן לחשוביה על אכילתו והנאתו מדכתיב לא יאכל כי קדש הם כמבואר פ"ח מהל' פסולי המוקדשין דין י' וכל היכא דכתיב לא יאכל לכ"ע איסור הנאה במשמע א"נ בטהור ובקדשים שנטמאו דאוראכים נפקא לן מדכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל כמבואר שם דין י"ב אלא ודאי ע"כ לומר דכל היכא דלקי משום אכילה לא לקי על ההנאה כנ"ל). וביארו בגמ' דאף דקי"ל דאין איסור חל על איסור מ"מ שאני הכא דאיסור מוסיף הוא וביארו דטעמא דחל איסור קדשים על איסור חלב הוא משום דכיון דהקדישו ונתוסף בו איסור הנאה איתוסף נמי לגבי חלב: **ויש** לתמוה דבפ' כל הבשר דף קי"ג אמרינן המבשל חלב בחלב רבי אמי ור' אסי חד אמר לוקה וח"א אינו לוקה. והמתבאר שם בסוגיא הוא דלכ"ע אין איסור בשר בחלב חל על חלב. ולפי סוגיא דכריתות יש לתמוה דהא איסור מוסיף הוא דהשתא נאסר בהנאה וא"כ אמאי לא חייל איסור בשר בחלב על איסור חלב. וליכא למימר דיש חילוק בין קרבן למלקות דהא ודאי ליתא. והנה רבינו העתיק משנה זו דכריתות בפ"ד מהמ"א לענין מלקות. ולסברת רבינו ז"ל ניחא דע"כ לא חשיב הנאה איסור מוסיף אלא היכא דלוקה על ההנאה וכגון ההיא דמוקדשין דמיגו דלוקה על ההנאה לוקה נ"כ על האכילה אבל בבשר בחלב דליכא מלקות בהנאה לא שייך ביה איסור מוסיף. אך לסברת החולקים על רבינו דס"ל דבכל איסורי הנאה לוקין על ההנאה וה"ה בבשר בחלב לא ידעתי טעם נכון למה לא יתחייב האוכל חלב שבשל בחלב שתים משום איסור מוסיף וצ"ע. ועיין מ"ש רבינו בריש המשנה שם בכריתות יע"ש. (א"ה ועיין מ"ש התוס' חולין דף ק"א ע"א ד"ה איסור שכתבו דהנאה לא חשיב איסור מוסיף אלא איסור המור בעלמא ועיין בהא"נ פ"ט מהמ"א ד"ה באין כאן ויתבאר לקמן פי"ד מהמ"א):

שם אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה כו' ה"ז מותר. זה יצא לו לרבינו ז"ל מסוגיא דפרק כל שעה דף כ"ה מר בריה דרב אשי אשכחיה לרבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה א"ל אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה בלא בשעת הסכנה מי אמור א"ל האי אשתא צמירתא נמי כשעת הסכנה דמיא איכא דאמרי א"ל מידי דרך הנאה קא עבידנא. ופירש"י גוהרקי דערלה בוסר זיתים קטנים. דרך הנאתו לאחר שנתבשלו ויצא שמנן בבית הבד ע"כ. והנה במאי דפליגי בני תרי לישני אפשר לומר כאחד משני פנים. האחד הוא דלישנא קמא ס"ל דהני גוהרקי אף שהם זיתים קטנים מ"מ כיון שיוצא מהן שמן חשיב דרך הנאתן ומש"ה אמר אימור דאמור רבנן כו' והשיב לו דשעת הסכנה היא, ואיכא דאמרי הני גוהרקי הוו שלא כדרך הנאתן ולפי זה כל שהוא כדרך הנאתו אסור לכ"ע בחולי שאין בו סכנה. וכל שהוא שלא כדרך הנאתו מותר לכ"ע בחולי שאין בו סכנה. ואפשר עוד לומר דלישנא קמא ס"ל דהני גוהרקי הוו שלא כדרך הנאתן אלא דס"ל דאף דהוו שלא כדרך הנאתן מ"מ אסור בחולי שאין בו סכנה משום דסבירא ליה דהני דאין לוקין מ"מ אסור מן התורה והוי כדין חצי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו ולישנא בתרא ס"ל דכיון דהוי שלא כדרך הנאתן שרי בחולי שאין בו סכנה. ואפשר דלהאי לישנא אף שיהא אסור מן התורה מ"מ כיון שאין בו לאו שרי בחולי שאין בו סכנה א"נ דס"ל דכל שהוא שלא כדרך הנאתן אין איסורו כי אם מדרבנן ומש"ה שרי בחולי שאין בו סכנה. ותלוקה זו ניחא אגני דכל שהוא שלא כדרך הנאתן אין איסורו כי אם מדרבנן אם היה איסורו מן התורה אף שלא היה בו לאו לא היו מתירין אותו בחולי שאין בו סכנה וכ"כ התוס' בפ"ג דשבועות דף כ"ב ד"ה אבימרא דכל שלא כדרך הנאתן אפילו איסור בעלמא מדאורייתא ליכא אלא מדרבנן. ולפי זה מ"ש התוס' בפ"ק דע"ז דף י"ב ד"ה אלא דהא דאמרינן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן מ"מ איסורא מיהא איכא ותרו ושנו בלשון הזה וכתבו ואפילו את"ל דמלקות ליכא איסורא מיהא איכא אין הכוונה איסור תורה אלא איסורא דרבנן וכ"כ התוס' בשבועות דף כ"ג ד"ה דמוקי:

וראיתי להתוס' בפ"ב דקידושין דף כ"ו עלה דההיא דאמרינן המקדש בערלה אינה מקודשת שהקשו ואמאי אינה מקודשת הא שרי ליהנות ממנו שלא כדרך הנאתן כדאמרינן בפ' כל שעה ותירצו יע"ש, (ומה שיש לפלפל בתירוצם הלא הוא כתוב לקמן בהל' אישות פ"ה יע"ש), ובעיקר קושייתם דבריהם תמוהים דבפ' כל שעה לא אמרינן אלא דליכא מלקות אבל איסורא איכא וכן יש להוכיח מההיא דמר בר רב אשי שכתבנו לעיל וכמ"ש הם עצמם בע"ז ובשבועות כנזכר ואין כהנו הא שרי דמשמע דמותר לגמרי. ואם כוונתם לומר דשרי מן התורה וכיון דאין איסורו כי אם מדרבנן חוששין לקדושין. גם בזה אני תמיה דהא קי"ל דהמקדש באיסורי הנאה אף שאיסורו מדרבנן אינה מקודשת וכמו שפסק רבינו בפ"ה מהל' אישות יע"ש. ואף לדברי החולקים דס"ל דבאיסורי הנאה דרבנן מקודשת ואלו עצמם כתובה סוגיא דחולין שנשחטו בעזרה דאיתא בפ"ב דקידושין דף נ"ח היינו דוקא באיסורין דרבנן דאין להם עיקר מן התורה אבל כל שיש לו עיקר מן התורה אף שאיסורו מדרבנן אינה מקודשת וכדמוכח מההיא דרב גידל דאמר בפ"ק דקידושין המקדש משש שעות ולמעלה במתי קורדנייתא דאין חוששין לקדושיו וכבר הסכימו שם כל הראשונים ומכללם התוספות ז"ל דלכ"ע שעות דאורייתא וחמץ דרבנן או שעות דרבנן וחמץ דאורייתא דאין חוששין לקדושיו ולא נחלקו אלא בשעות דרבנן וחמץ דרבנן. ולפי זה פשיטא דאיסור תורה שלא כדרך הנאתן לא גרעי מההיא דרב גידל. סוף דבר דברי התוס' תמוהים הם בעיני. שוב ראיתי להריטב"א בחדושיו שהקשה בדברי התוס' כללו מהטעם שכתבנו ועי' בהר"ן שם. (א"ה עיין מ"ש הרמ"ז בס' כפות תמרים דף כ"ג ע"א) וכן נראה דס"ל לתוס' דכל שלא כדרך הנאתן שרי לגמרי ממ"ש בפ' כל שעה דף כ"ח סוף ד"ה אין וז"ל ולפירוש קמא קשה הא הוי בעיניה שלא כדרך הנאה ע"כ ואם היה שום צד איסור שלא כדרך הנאתן ליכא קושיא כלל לפירוש קמא: וכן יש ללמוד ממ"ש התוס' פ"ב דפסחים דף כ"ה ד"ה ותנן וז"ל ה"נ מתניתין דהכא אתי כסיר כרבנן דהתם דאמרו לו אף היא נעשה זבל ומגדל למתים והתורה אמר לא ידבק והא דשרו הכא היינו משום דבחמץ כתיב לא יאכל ואינו אסור אלא כדרך הנאה וכה"ג לאו דרך הנאה היא אבל בע"ז לא כתיב אכילה ואסור אפילו שלא כדרך הנאה ע"כ וכעין זה כתבו התוס' פ"ג דע"ז דף מ"ג ד"ה אמרו. ומיהו אפשר היה לדחות דהכוונה היא שאינו איסור תורה בחמץ שלא כדרך הנאה וע"כ לא קאמרי רבנן דאף היא נעשה זבל כו' דקא סברי זה וזה גורם אסור אלא באיסור תורה ומש"ה בע"ז דאיכא איסור תורה בשלא כדרך הנאה חשבו אבל בחמץ דליכא איסור תורה לא חשבו ועוד דהא דקאמרי רבנן אף היא נעשה זבל חשבה בעלמא היא ולא חשבו כי אם באיסור תורה אך פשט דברי התוס' שכתבו ואינו אסור אלא כדרך הנאה מורה באצבע דס"ל דליכא איסור כלל ומה גם שכבר כתבתי לעיל שכן הוא דעת התוספות בכמה מקומות כנזכר. ודע דמהרי"ל בח"ב בחידושיו לשבועות על מ"ש התוס' שם דף כ"ג ד"ה דמוקי שכתבו ועוד דמנו לאוקמי שלא כדרך הנאתן כו' כתב דלר"ש דאמר כל שהוא למכות ה"ה שלוקה אף שלא כדרך הנאתן וכן לר"ע דאמר אדם אוסר עצמו בכל שהוא ס"ה אף שלא כדרך הנאתן וכ"כ מהרש"ל יע"ש. ואף שאני חלוק עמהם מ"מ מודינא דמאן דאית ליה דעל כל שהוא לוקה שלא כדרך הנאתן איסור תורה איכא דומיא דחצי שיעור לדידן. (א"ה ועיין במ"ש הרב המחבר פ"ד מהל' שבועות). ויש להסתפק גבי מעילה דקי"ל דהנהנה מן ההקדש מעל אם נהנה שלא כדרך הנאתו אם מעל או לא, וראיתי לתוס' בפ"ב דפסחים דף כ"ו אהא דאמרינן התם שאני היכל דלתוכו עשוי ופירש"י ואין הנאת קול נאסרה שאין זה דרך הנאתו שכתבו וז"ל וא"ת והא לא כתיב אכילה ואפילו שלא כדרך הנאה יהא אסור וי"ל דמעילה יליף חטא חטא מתרומה ובתרומה כתיב אכילה, ע"כ. הרי מבואר בדבריהם דמעילה נמי בעינן שימעול כדרך הנאתו משום דאכילה כתיב בה כיון דיליף מתרומה והו"ל כאלו כתיב במעילה אכילה. ויש לדקדק ממ"ש רבינו בפ"ה מהל' מעילה דין ס' וז"ל הדר במערת הקדש או בצל אילן או שובך של הקדש אע"פ שנהנה לא מעל ע"כ. ולכאורה נראה דטעמא דלא מעל הוא משום דהוי מחובר להקדש שהרי כל סעיף זה בדין זה קא עסיק דאין מעילה במחובר. וא"כ יש לתמוה דהתינח גבי אילן דאצטריך לטעמא דמחובר משום דאילן נמי לצל עביד וכמ"ש התוס' שם בפסחים וכדנפיק למימר לקמן אך גבי צל שובך למה לי טעמא דמחובר תיפוק ליה דשובך לתוכו עשוי והיושב בצלו הוי שלא כדרך הנאתו וליכא מעילה:

ונראה במה שנדקדק עוד בדברי רבינו דלמה לא כתב בצלו ג"כ שאם היה תלוש ולבסוף חברו דאיכא מעילה וכמו שכתב גבי בית. וגבי שובך פשיטא דשייך תלוש ולבסוף חברו שהקדיש עצים ועשאם שובך. גבי אילן נמי משכחת לה שהקדיש יחור ונטעו. והנראה אלי הוא דטעם בצל אילן או שובך לאו משום מחובר הוא אלא משום דשלא כדרך הנאתו הוא ולא ס"ל כסברת התוס' דאמרה הנאתה כדרכה היא בצל. והנה רבינו ז"ל בהלכה כתב ג' דינים שאין בהם שום תנאי אלא לעולם ליכא בהו מעילה והם הדר במערת הקדש שאין הפרש בין הקדיש קרקע ועשאו מערה להקדיש מערה עשויה משום דגבי מערה לא שייך תלוש ולבסוף חברו. וה"ה כתב או בצל אילן או שובך דלא מעל והכי נמי אם הקדישם בתלוש אין בהם מעילה משום דפטורים משום דהוי שלא כדרך הנאתן, וה"ה כתב דין המקדיש בית דיש חילוק בין מקדיש בית בנוי למקדיש עצים ואבנים ועשאן בית. וזה שרבינו עשה לג' דינים הראשונים דין אחד בסיים בהם אע"פ שנהנה לא מעל וחזר וכתב דין הבית דלא מעל. ועיין בתוספתא סוף פ"ק דמעילה שלא יכולתי ליישבה בלתי הגהה. ועיין מ"ש רבינו בסוף הל' מעילה דין ד' כשבונין כו' גורס שמא יהנה בצל הבנין כו' ולפי סברת התוס' דכל הנאה שלא כדרכה מותרת צ"ל דבנין זה הוא כגון שעשו חומה אחת לצל ונמצא דדרך הנאתה הוא לישב בצלה. אך כפי מה שכתבנו מהסכמת הראשונים ז"ל שדברים הם כפשטן דאף בבנין שאינו עשוי לצל איסורא דרבנן מיהא איכא וחששא זו דשמא יהנה בצל הבנין עיין בפ"ג דמעילה ובמ"ש רש"י והתוס' שם ודו"ק: עוד כתבו התוס' שם בפ' כל שעה (דף כ"ו) וז"ל והא דאסר בפ' כל הצלמים ליישב תחת אשרה משום דאשרה לצל עשויה והיא דרך הנאה ועוד דגבי ע"ז לא כתיב אכילה, ע"כ. וכפי הנראה דהתוס' הם מסופקים אם לוקין בע"ז שלא כדרך הנאתן או לא. ובפ"ק דע"ז (דף י"ב) ד"ה אלא נסתפקו בדין זה יע"ש, (א"ה וז"ל התוס' שם דהא דאמרינן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן מ"מ איסורא מיהא איכא ושמא בע"ז אפילו ללקות נמי לקי מידי דהוה אמגלגלי הכרם כו' ובע"ז נמי לא כתיב בה אכילה בדאורייתא אלא בדברי קבלה דכתיב ויאכלו זבחי מתים ואע"ג דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו מ"מ לא הוזכרה אכילה אלא איסור רק בדברי קבלה דאיתקש זבח למת. ועיין בתוס' פ' מרובה (דף ע"ג) ד"ה דאי שדקדקו מאותה סוגיא דאיסור אכילה בתקרובת ע"ז הויא דאורייתא וביארו דבריהם דהיינו משום דהוקשה למת וזה סותר דבריהם שבכאן תו קי"ל במאי דנסתפקו אי תקרובת ע"ז אסור בהנאה מדאורייתא ועל זה כתב וז"ל ואין להקשות דאי איסור האכילה דאורייתא היינו ע"כ משום דהוקשה למת מהאי טעמא מיתסר בהנאה כמת וי"ל כיון דכתיב ויאכלו זבחי מתים לאכילה איתקש ולא להנאה, ע"כ. וכיוצא בזה כתב הריטב"א פ"ק דקדושין (דף נ"ז) וקי"ל מהא דאמרינן בפ' אין מעמידין (דף כ"ט) דיין נסך אסור בהנאה דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם מה זבח אסור בהנאה כו' וזבח גופיה מנ"ל דכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אסור בהנאה אף זבח נמי אסור בהנאה כו' ואיך כתבו דלאכילה איתקש ולא להנאה וצ"ע. ועיין מ"ש הריטב"א פ"ב דקדושין (דף נ"ז) בסוגיא חולין שנשחטו בעזרה שכתב דתקרובת ע"ז איתקש לזבחי מתים לגבי הנאה ואכילה יע"ש) וכן כתבו התוס' בפ' אין מעמידין (דף ל"ב) ד"ה והיוצא יע"ש. אלא שאני תמיה דאם איתא דלוקין על ע"ז שלא כדרך הנאתן אמאי לא קאמר אביי בפרק כל שעה הכל מודים בע"ז והתוס' גם הוקשה להם מחולין שנשחטו בעזרה ומבשר בחלב אמאי לא הוציא אותה אביי מהכלל כמו שהכתוב ובריהם לקמן בס"ד ולא ידעתי אמאי לא הוקשה להם מע"ז. ועיין מ"ש התוס' פסחים (דף ל"ח) ד"ה ותנן ובפ"ג דע"ז (דף מ"ג) אהא דתנן התם ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף היא נעשה זבל כתבו התוס' וז"ל ואין להקשות דרבנן אדרבנן דהכא מייתי רבנן נוכל ואילו גבי חמץ בפ' כל שעה אמרי רבנן מפרר וזורה לרוח די"ל לחלק גבי חמץ כתיב לא יאכל וכילכך אינו אסור אלא כדרך הנאה גמורה אבל בע"ז כתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם ואפילו כל דהו א"נ רבנן דהתם היינו ר' יוסי דהכא, עכ"ל. ונראה דמ"ש כאן ר"י דרבנן דהתם היינו ר"י דע"ז הוא משום דס"ל לר"י דאין חילוק כלל בין ע"ז לשאר איסורין ולפי התירוץ הראשון יש חילוק. ויש לדקדק לפירושו של ר"י דסבר דרבנן דחמץ הוא ר' יוסי דע"ז ולפי זה רבנן דע"ז ס"ל דחמץ אינו זורה לרוח משום דנעשה זבל. ולפי מה שכתבנו לעיל דס"ל לתוס' דכל שלא כדרך הנאה שרי לגמרי אמאי אסרי רבנן גבי דס"ל זה וזה גורם אסור אבל הכא ליכא גורם דאיסור בשלא כדרך הנאה. ואם היינו אמרינן דר"י ס"ל דכל שלא כדרך הנאה איסורא דרבנן מיהא איכא ניחא דטעמייהו דרבנן הוא דכיון דאיכא איסורא דרבנן ס"ל זה וזה גורם ואסור וס"ל דאף זה וזה גורם אסור אפילו במידי דרבנן אלא שלפי זה צ"ל דלפי התירוץ הראשון נמי הכי ס"ל דלעולם יש איסור בכל האיסורים אף שלא כדרך הנאה אלא שמה שחידשו הוא דבע"ז איכא איסור תורה ומש"ה התמירו חכמים דדוחק הוא בעיני לומר דשני התירוצים כללו פליגי בעיקר הדין אי איכא איסור דרבנן בשאר איסורין שלא כדרך הנאתן או לא: **ודע** דאני תמיה בדברי התוס' הנזכר שהקשו מההיא דכל הצלמים שאסור ליישב תחת אשרה דמה הוקשה להם דאף דנימא דבע"ז נמי בעינן דרך הנאה והביאו דלצלה הוי שלא כדרך הנאתן מ"מ לא יגרע מאיסורא דרבנן וכמ"ש לעיל. וא"ת אדפרכת לסברת התוס' תיקשי מסוגיא עצמה שאביי רצה להביא ראיה לסברתו מריב"ז שהיה יושב בצלו של היכל ודורש כל היום ודחה רבא ראיה זו משום דשאני היכל דלתוכו עשוי ואם איתא דאף שלא כדרך הנאה איסורא מיהא איכא היכי הוה עביד הכי ריב"ז וא"כ ע"כ אית לן למימר כאביי דלא אסבר וקא מכוין שרי. אי מהא לא איריא דסברי בגמ' כמאן דאמרינן ומסברא וכאמר ריב"ל משום בר קפרא קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. ופירש"י שם דכיון דמדאורייתא שרי כי לא אסבר כגון הכא לא אסרוהו רבנן. אלמא ס"ל לרש"י דבאיסור דרבנן אף רבא מודה דשרי וא"כ בפירקין בגמרא שאני היכל דלתוכו עשוי הכוונה היא דכיון דליכא כ"א איסורא דרבנן היכא דלא אסבר וקא מכוין שרי ואף לסברת התוס' שדחו דברי רש"י וס"ל דאף באיסור דרבנן ס"ל לרבא דאסור. מ"מ הרי כתבו דהיכא דהוא לצורך כגון לתקן בית קדשי הקדשים סברא הוא דאפילו איסורא דרבנן ליכא. וא"כ ה"נ גבי ריב"ז צורך גדול היה בדבר שהיה צריך לדרוש ברבים הלכות הרגל ומש"ה אפילו איסורא דרבנן ליכא. ובגוף הקושי ליישב קצת דברי התוס' ע"פ

הנאה

הנאה זו . דמה שהקשו וכא לא כתיב אכילה הכונה היא דכיון דלא כתיב אכילה ע"כ איכא איסור מן התורה וא"כ אין הותר איסור תורה משום נוקך ת"ח. אך מה שסיימו והקשו מההיא דשרף כל הצלמים דאיסור לישב תחת אשרה לא יכולתי ליישב דבריהם. ולפי הנראה דהתוס' ס"ל דכל שלא כדרך הנאה שרי לגמרי וכמו שנראה מדבריהם בפ"ב דקדושין כדכתיבנא לעיל. גם מדברי רש"י שכתב ואין הנאה זלו נאסרת דאין זה דרך הנאתו משמע דס"ל דליכא איסור כלל. וכן נראה ממ"ש התוס' פ' כל הצלמים (דף מ"ח) וז"ל לא ישב בצלה ולא דמי לנוי של היכל דהתם היכל לאותו עבוי אבל אשרה עשויה לצל א"נ תומר דע"ז שאני ע"כ. והנראה אלי מדברי התוס' הללו דלפי שני התירוצים ליכא בע"ז איסור תורה כשלא כדרך הנאה אלא שלפי התירוץ הא' ע"ז ושאר איסורין שוין הם ולפי התירוץ השני תמירו בע"ז לאב"י אף שלא כדרך הנאה מה שלא עשו כן בשאר איסורין: ודע דמה שכתבנו לעיל ליישב הסוגיא אליבא דמ"ד דכל איסור הנאה אף ש"א כדרך הנאתן איסורא מיהא איכא והתשבו על מה שנראה מדברי התוס' דאפילו איסור דרבנן ליכא. ת"מ עדיין יש לדקדק בסוגיא .ו דאמרה דרבא דאסר ההיא דאיה לדבריו מדהניא לולין היו פתוחים בעליית בית קדשי הקדשים שבהם משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים. הנה לכאורה נראה דודאי רבא לא נעלם מתנו ההיא דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. אלא דיראה ס"ל דכיון דכא מיהא איסורא איכא מ"ה היו משלשלין אותם בתיבות ואביי הקשה אליו דכיון דליכא כאן מעילה משום מעלת דבית קדשי הקדשים הוא דהוי לאו משום מעילה לא היו חוששים אפילו כפי סבירתן כיון שהוא לנוקך. ויש לדקדק דלרבא דס"ל דמשום נוקך לא יש היתר א"כ איך יתיישב לפי דעתו ההיא דר"ב וכבלתא לסברת התוס' דאית להו דכל שלא כדרך הנאתו ליכא איסור כלל ניתא דלרבא ההיא דריב"ז הוא משום דלוכ, איסור כלל והכיא דלולין הוא מן הדין הגמור ולאו משום מעלה. אך לסברת החולקים דס"ל דאף שלא כדרך הנאה איסורא דרבנן איכא וא"כ ע"כ לרבא ההיא דריב"ז מה שהותר לו הוא משום שהיה לו נוקך תליה וא"כ יש לתמוה דכיון דרבא תורה דמשום נוקך מעט יש להתיר היכא דלא אפשר מה רחיה הביא לדבריו מההיא דלולין דהא לדידיה נמי לא ניתא דכיון שהיה לו צורך היה מותר וע"כ משום מעלה הוא ודוחק לומר דרבא ס"ל דיש לחלק בין צורך לצורך והיא דריב"ז היה צורך גדול. עוד אני תמיה מהא דאמרינן התם היכא דאחרי אי רבא מנא תימרא לה דאמר בר קפרא קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה היא דליכא הא איסורא איכא מאי לאו לאותם העומדים בפנים כו' דהילי ס"ד דרבא דאיירי לאותם העומדים בפנים וטעמא דאיסורא הוי משום דלא אפשר וקא מכוין והא ריב"ז היה יושב בצלו של היכל ודרש אמ"ל בשלא כדרך הנאתו היה מ"מ איסורא מיהא איכא וע"כ טעמא דהיתרא הוא משום נוקך וא"כ ע"כ ההיא דקול ומראה וריח דאיכא איסורא הוא לעומדים בחוץ דלעומדים בפנים פשיטא דשרי דאין לך צורך גדול מזה שהם צריכים לעמוד שם כדי לבית ובפשיטא לסברת התוס' ניתא דס"ל לרבא דלעולם לא הותר שום איסור משום נוקך מצוה וטעמא דריב"ז הוא לפי שלא היה כדרך הנאה וכה"ג ליכא איסורא כלל אך לסברת החולקים הדבר הוא תמוה בעיני. והנראה אלי בזה הוא דס"ל דיותר יש להקל בשלא כדרך הנאתו אף שאסור מדרבנן מבדרך הנאתו אף שאין איסורו כ"א מדרבנן. והכר הוכא חלוק זה בהר"ן בפ"ב דפסחים אהא דאמרינן התם מידי דרך הנאתן קא עבידנא דאף שהותר יהיה שאין בו סכנה שלא כדרך הנאה אין ללמוד מזה להתיר איסור דרבנן כדרך הנאה וא"כ לעולם דרבא סבירא ליה דההיא דריב"ז אף שהיה שלא כדרך הנאה איסורא מיהא איכא אלא דמשום נוקך הותר משום דקיל איסורא דשלא כדרך הנאה אך בההיא דלולין הוה ס"ל דכיון דהוי כדרך הנאה אף שאיסורו מדרבנן אין להתיר משום נוקך ואביי הביא לו דאף איסורא דרבנן יש להתיר משום נוקך והאיכא דאתרי ס"ל דבין רבא ובין אביי מודו דאין להתיר איסורא דרבנן כדרך הנאתו ומ"מ הביא רבא ראיה לסברתו מההיא דבר קפרא דהוה ס"ל דאיירי לאותם העומדים בפנים וטעמא דאיסורא הוא משום דלא אפשר וקא מכוין אסור והיא דריב"ז שאני דכיון דשלא כדרך הנאתו הוה קיל איסוריה ומשום נוקך הותר ואביי ס"ל דאיירי ההיא דבר קפרא לאותם העומדים בחוץ אבל לעולם דהעומדים בפנים שרו משום דלא אפשר וקא מכוין שרי והה"ה דלולין שאני דמעלה עשו בבית קדשי הקדשים.

נסתפקתי באוכל דבר איסור אכילה גסה כגון שהיה שבע הרבה אם חייב. וירא"ה דאינו חייב דהא קי"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן ושביעת דאכילה גסה הוי שלא כדרך הנאתן. ומיהו יש לחלק בין היכא שמאכל אחד עצמו לא הוי כדרך הנאתו וכגון שעירב דבר מר או שאכלו חם עד שנכוה גרונו להיכא שאכלו אכילה גסה דהמאכל אחד עצמו הוי כדרך הנאתו אלא שהשביעה לא תגד האוכל שהיה קץ במזונו. אך בפ' בתרא דיומא (דף פ') אמרינן אר"ל האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור מ"ט אמר לא תעונה פרט למזיק. הרי מבואר דאכילה גסה לא שמה אכילה. ומיהו גם זה יש לדחות דשאני התם דלא תלה האיסור באכילה כ"א קרא כתיב אשר לא תעונה דכיתובי דעתא תלה רחמנא ותע"ה בעינן כביתבה וקים לפו ירכין דאכילה גסה לא מייתבא דעתיה אבל לעולם דאכילה גסה אכילה מיקרי והא דלא יתן ריש לקיש טעם זה שם בר' פ"א דמע"ס לא כתב רחמנא לא יאכל עיקר הדבר נקט התם דמדבעינן יותר מ"ע להיינו ב"ת דיתובי דעתא תליא מלתא. (א"ה עיין בתוס' פרק ערבי פסחים דף ק"ז ע"ב) שוב ראיתי דתיוק זה אינו דהא אמרינן התם זר שאכל תרומה אכילה גסה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל פרט למזיק. הרי דבמקום שכתוב אכילה אתרי דממעט אכילה גסה. ובפ"ד דנזיר (דף כ"ג) אמרינן זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו בם ופריך הא רשע קרית ליה פסח תיהא קא עביד והקשו התוס' דמשמע דאכילה גסה שמה אכילה וקשה דביומא אמרינן האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור והוכרחו לחלק דהכי אכילה גסה ניניהו. (א"ה עיין בס' באר שבע פ"ג דהוריות ד"ה פסח ועיין בכמ"ז אדברי התוס' הללו בס' תוספות יוה"כ (דף י"ב ע"ד) וז"ל וק"ל על תירוץ זה אייתי תלמוד ר"ל שם בנזיר לאוקמי קרא בלוט ובתי בנותיו לוקיתה בבנים שאלו ספחיון ואחד אכלו באכילה גסה שנפשו קצה דמיקרי פושע דלא שמה אכילה ועוד הקשה שם שתי קושיות יע"ש ונראה דיק"מ דבשלמא גבי אוכל ביוה"כ איכא למימר דאף שנפשו קצה מרוב אכילתו אוכל אכילה גסה ועבור אחימרא דרחמנא ובענין אחר אי אפשר לו לבטל המצוה אבל גבי פסח אטו בפושעי עסקינן שיאכל אכילה גסה להבול בעצמו והלא בשב ואל תעשה עדיף). הרי מבואר דבפסח דכתיב ואכלו את הבשר אם אכלו אכילה גסה לא יצא ידי חובתו. ובפרק החולץ (דף מ') הקשו בגמ' בפשיטות אכילה גסה נמי שמה אכילה. גם בפ' הגוזל קמא (דף ק"י) אמרינן אכילה גסה היא ואכילה גסה לאו כלום היא הרי מבואר מכוח מקומות דכ"מ שכתוב אכילה מתמעטין אכילה גסה. וא"כ ה"ה לכל מקום דכתיב לא תאכל דאם אכלו אכילה גסה דפטור. ומיהו נ"ל דבבשר וחלב וכלאי הכרם חייב עליהן אף אם אכלן אכילה גסה דהי היכי דלוקה עליהן אף שלא כדרך הנאתן משום דלא כתיב בהו אכילה כדאיתא בפ' כל שעה וכיון שפסק רבינו הכא בפרקין ובפ' י"ד מהל' מאכלות אסורות ה"נ לוקה עליהן אם אכלן אכילה גסה. וראיתי להתוס' בפ"ק דע"ז (דף י"ב ד"ה אלא) שכתבו בסוף דבריהם ואפילו אם ת"ל דשתיה גסה מותרת באיסור הנאה כו' ומדבריהם יש ללמוד דמלבד דהאוכל דבר איסור אכילה גסה דאינו חייב איסורא נמי ליכא וכמ"ש מותרת באיסור הנאה ועוד מדהוצרכו לתת טעם למאן דאסר בה תיהא אף דחשיב ליה כשתיה מ"מ דסבירא ליה דאכילה גסה מותרת לגמרי בכל האיסורין. וזה הוא דבר תימה בעיני דנהי דאמרינן דאכילה גסה לא מיחייב עלה משום דהוי שלא כדרך הנאתן אבל איסורא מיהא איכא. ואולי דהתוס' ז"ל אזלי לשיטתם דס"ל בכמה מקומות דכל האיסורין שלא כדרך הנאתן שרו לגמרי כמו שכתבנו לעיל ולפי שיטה זו כתבו כאן דשתיה גסה מותרת משום דהוי שלא כדרך הנאתן אך כפי מה שכתבנו והוכחנו דשלא כדרך הנאתן איסורא דרבנן מיהא איכא פשיטא דאכילה גסה נמי אסורה מדרבנן וזהו משום בעיני. **יש** לחקור בהא דקי"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן אם נאמר ג"כ במ"ע דרחמנא אמר תאכל כגון מצה וקרבן פסח אם אכלן שלא כדרך הנאתן אם יצא י"ח. ונראה דלא שנא דכי היכי דבמצות ל"ת דרחמנא אמר לא תאכל אמרינן דאם אכלו שלא כדרך הנאתו דפטור משום דלא מיקרי אכילה ה"נ במ"ע דרחמנא אמר תאכל אם אכלו שלא כדרך הנאתו לא יצא י"ח משום דלא שמיה אכילה איברא שלא ראיתי בעת דין זה בפירוש בת"ע **ומ"ש** רבינו חוץ מכלאי כרם ובשר בחלב שהן אסורין אפילו שלא כדרך הנאתן. מבואר הוא שם בגמ' פ' כל שעה דאמרינן התם כל איסורין שבתורה אינו לוקה עליהן אלא כדרך הנאתן ואמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין עליהם אפילו שלא כדרך הנאתן מ"ט משום דלא כתיב בהו אכילה ומתבאר שם בסוגיא דה"נ בבשר בחלב משום דלא כתיב ביה אכילה. והנה אף שרבינו ז"ל הכא בפרקין כתב חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורין כו' מבואר בסוגיא הנזכרת דמילקא נמי לקי עלייהו אף שלא כדרך הנאתן וכן מבואר בדברי רבינו פ' י"ד מהל' מאכלות אסורות שכתב שאם עירב דבר מר בתוך קדירה של בשר בחלב או כיון של כלאי הכרם חייב ולבון חייב מורה בהדיא דלקי עלייהו. ולפי הנראה דמה שנשתנו איסורין אלו משאר איסורין הוא דוקא באוכל אותם שלא כדרך אכילה דבעלמא אינו לוקה והכא לוקה אבל אם נהנה ולא אכל נראה מדברי רבינו דאף באיסורין אלו אינו לוקה וזהו שרבינו ז"ל לא הוציא מן הכלל בשר בחלב וכלאי הכרם כי אם בפ' י"ד מהל' מאכלות אסורות דמיירי שם באוכל שלא כדרך אכילה אך בפ"ח מהל' הנזכרת שהביא דין ההנאה לא הוציא מהכלל שום דבר דמשמע דבכל האיסורין אינו לוקה על ההנאה אפילו בבשר וחלב וכלאי הכרם וכן נראה מדבריו שם בריש פ' ט' שלא הזכיר מלקות כי אם כשבשל או אוכל אך בהנאה לא הזכיר מלקות גם בכ"ף דין ו' כתב והאוכל כזית מכלאי הכרם לוקה משמע דליכא מלקות כי אם באוכל לא בנהנה. **והנה** לפי מה שכתבנו לעיל דכל החלוקות שהזכיר רבינו ז"ל הכא בפרקין אין איסורן כי אם מדרבנן נראה שיותר היתר הוא הנהנה כדרך הנאתן מהאוכל שלא כדרך הנאתן ואילו בבשר וחלב וכלאי הכרם נראה דיותר היתר הוא האוכל שלא כדרך אכילתו מהנהנה שהרי הנהנה אינו לוקה והאוכל לוקה והדבר קשה שיהיו הסברות הפוכות. כן אית שקושיא זו היא אף לפי הפירוש האחר שכתבנו לעיל דלדעת רבינו הכל דינו שוה דהכל אסור מן התורה ואין בו מלקות דאמאי נשתנה דין שני איסורין אלו באוכל שלא כדרך אכילתו ולא נשתנה נ"כ בנהנה מאחר שגם הנהנה פטור ממלקות הוא משום דאינו דרך הנאתו ועוד דלכל הפירושים יותר יש להתיר בנהנה מהאוכל שלא כדרך אכילתו וכדאמרינן בלישנא בתרא דרבי יוחנן וכל שכן אוכל חלב חי **עוד** זאת אדרש דכיון שקבלה היא בידם שדין זה דשני איסורין אלו בנשתנו אינו אלא באוכל א"כ נמצא שבנהנה מכלאי הכרם או מבשר וחלב דינו שוה לנהנה משאר איסורין וא"כ מותר לעשות רטיה או מלוגמא מבשר בחלב או מכלאי הכרם אף בחולי שאין בו סכנה שהרי כבר כתבנו דלגבי נהנה לא נשתנה דין האיסורין אלא כל האיסורין שוין ותלוקה זו היא לכל הפירושים בין אם נאמר שלא התיר רבינו כ"א איסורין דרבנן בין אם נאמר שהתיר איסורי תורה שאין בהן לאו. ואילו מדברי רבינו ז"ל הכא בפרקין שכתב חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב וכו' נראה דקאי לכל החלוקות שהזכיר וא"כ אסור לעשות מלוגמא או רטיה מבשר בחלב או מכלאי הכרם לחולה שאין בו סכנה. ודוחק לומר דהאי חוץ לא קאי כי אם למאי דסמיך ליה דהיינו אוכל שלא כדרך אכילה ולעולם דמלוגמא או רטיה מותרת אף בחולי שאין בו סכנה. ומיהו לפי הפירוש שכתבנו דכל החלוקות שהזכיר רבינו ז"ל אין איסורן כי אם מדרבנן יש ליישב הכל בזה האופן. דהכתוב אסר באיסורי הנאה שני דברים. האחת היא האכילה. וזאת שנית היא ההנאה. אלא שחילק ביניהם שעל האכילה חייב מלקות ועל ההנאה לא חייב ולמדנו עוד שזה שחייב מלקות על האכילה הוא כשאוכל שיהיה כדרך אכילתו אך אם לא אכל כדרך אכילתו אפילו איסור ליכא וכן למדנו שזה שאסר הכתוב ההנאה הוי כשנהנה כדרך הנאתו אבל אם נהנה שלא כדרך הנאתו ליכא איסורא כלל. וא"כ כשגזר הכתוב ולמדנו דכלאי הכרם ובשר בחלב נשתנה דינם משאר איסורים ושלא כדרכם הוי כדרכם מוקימנן כל מלתא ומלתא בדוכתא. דהיינו אכילה דבעלמא כדרכה לקי עלה בשני איסורין אלו לקי על אכילתן אף שלא כדרכן. והנאה דבשאר איסורין כדרכה אית בה איסור תורה לאו בשני איסורין אלו אף ההנאה שהיא שלא כדרכה אסורה דבר תורה ולפי זה אסור לעשות רטיה או מלוגמא מכלאי הכרם או מבשר בחלב לחולה שאין בו סכנה משום דאסורין מן התורה. וא"ש דברי רבינו ז"ל דמאי דקאמר חוץ מכלאי הכרם וכו' קאי לכל החלוקות. אך כפי הפירוש האחר שכתבנו לעיל דרבינו ז"ל התיר לחולה שאין בו סכנה אף איסור תורה כיון שאין בו לאו קשיא כדכתיבנא. **ודע** דהא דאמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם וכו' כתבו התוס' ז"ל וה"ה לבו"ח הא ולא קאמר הכל מודים בבשר בחלב שהוא משום דאין מזהירין מן הדין, ע"כ. ודבריהם תמוהים דהא על כרחין אביי ס"ל שלוקין בבשר בחלב שלא כדרך הנאתו שהרי כשהקשו לאביי מההיא דאיסי בן יהודה תירצו בגמ' ואביי האי מאי תאמר בבשר בח"ב שאין לוקין עליהם אלא דרך הנאתן אטו בבשר וחלב אכילה כתיבא ביה הרי דלאביי לוקין בבשר בחלב אף שלא כדרך הנאתו. (א"ה עיין בס' גופי הלכות סי' ט'). ונראה דהתוס' אזלי לשיטתם דכתם שלוקה האוכל דבר איסור כך לוקה הנהנה וכמ"ש לעיל וא"כ הנאת בשר בחלב דילפינן לה מק"ו דערלה לאיסי בן יהודה אין לוקין על הנאתו משום דאין מזהירין מן הדין וא"כ פשיטא דהנהנה מבשר בחלב שלא כדרך הנאתו שאינו לוקה שהרי אף הנהנה כדרך הנאתו אינו לוקה משום דאין מזהירין מן הדין ומאי דקאמר אביי שלוקין בבשר בחלב שלא כדרך הנאתו הוא דוקא באוכל שלא כדרך הנאתו דאכילה לאו מק"ו נפקא אלא מג"ש ומג"ש מזהירין כמבואר וכיון שכן לוקה על אכילת בשר בחלב אף שאכלו שלא כדרך אכילתו. וכוונת התוס' ז"ל היא כך דהא דלא קאמר אביי הכל מודים בבשר בחלב משום דלא דמי לכלאי הכרם דכלאי הכרם לוקה בין בנהנה שלא כדרך הנאתו בין באוכל שלא כדרך אכילתו אבל בשר בח"ב אינו לוקה אלא באוכל שלא כדרך אכילתו אבל בנהנה שלא כדרך הנאתו אינו לוקה משום דאף הנהנה כדרך הנאתו אינו לוקה משום דאין מזהירין מן הדין ומשום הכי לא קאמר אביי הכל מודים בבשר בחלב וכלאי הכרם משום דלא דמו אהדדי. שוב ראיתי להרב בעל הליכות הלכות ז"ל שכתב דרך זה כדברי התוס' ז"ל והנך רואה כמה יש מהדוחק בדבריו אלו **והנראה** אלי הוא דהתוס' סבירא להו דלאביי האוכל בשר בחלב שלא כדרך אכילתו אינו לוקה והטעם הוא משום דכיון דעל הנאת בשר בחלב אינו לוקה משום דלא נפיק איסורו אלא מק"ו וקיי"ל דאין עונשין מן הדין א"כ אינו מן הדין שילקה על האכילה שלא כדרך הנאתו שהרי לעולם תורה הרגילה כדרכה מאכילה שלא כדרכה שהרי בכל איסורי הנאה לוקה על ההנאה כדרכה ועל האכילה שלא כדרכה אינו לוקה והכא גבי בשר בחלב כיון שאינו לוקה על ההנאה אף שהיא כדרכה משום דאין מזהירין מן הדין ה"נ שאינו לוקה על האכילה שלא כדרכה (א"ה אע"ג דבס' גופי הלכות סימן ש"ג הוכיח מדברי התוס' מס' מכות דס"ל דלאוין שאין לוקין עליהם חמירי מלאוין שלוקין עליהם. ס"ל להרב המחבר דלא דמי דיש מקום לחלק ודו"ק) ומה שאמרו בגמ' ואביי תאמר במאי כו' אטו בבשר בחלב אכילה כתיבא ביה ה"ק פירכא זו אינה פירכא משום דגם בבשר בחלב לא כתיב אכילה ושוה היא האכילה כדרכה לשלא כדרכה ומה שאינו לוקה לאו משום דכתיב ביה אכילה אלא משום דאין מזהירין מן הדין וזה לא חשיב פירכא דא"כ לעיקרא דדינא כשלמדו איסור הנאה מערלה נימא מה להתם שכן לוקה על ההנאה אלא ודאי דלא חשיב פירכא דהכי אגמריה רחמנא למשה כל דבר שתלמוד בק"ו למוד איסור אבל לא תלמוד מלקות אלא באם היה שום מיעוט גבי בשר בחלב שלא ילקה על האכילה שלא כדרכה פשיטא שהיתה פירכא גדולה ולא היינו לומדים מכלאי הכרם משום דהיינו אומרים מה לכלאי הכרם שלוקין עליהן שלא כדרך הנאתן אבל כיון דבבשר בחלב לא כתיב אכילה א"כ שוה הוא לכלאי הכרם. ואם היינו מזהירין מן הדין היה לוקה על ההנאה ועל האכילה א"כ לא חשיב פירכא וזה שדקדקו התוס' וכתבו ובתא משום דאין מזהירין מן הדין כלומר דעדין היינו יכולין להקשות ולומר דהאכילה שלא כדרכה ילקה ועל ההנאה אף שהיא כדרכה לא ילקה משום דאין מזהירין מן הדין וגזרת הכתוב היא בבשר בחלב שיהיו הסברות הפוכות ולזה כתבו ובתא, ודרך זה כדברי התוס' ישר בעיני (א"ה ולאי קשיא לן מתאי דקאמר בהר הכי ואביי להכי לא כתיב אכילה בגופו לומר שלוקין עליו אפילו שלא כדרך הנאתו וזה כותר דברי התוס' הרין ואימא דלפי דרכו של ה"ה ז"ל ה"פ ואידך דקא מותיב בבר כו' כלומר דמתוך דברי אביי דקאמר דמה שאינו לוקה על האכילה הוא משום דלא לקי פו

ההנאה

פרק ששי

א *כל המאבד [א] שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקב"ה לוקה מן התורה. שהרי הוא אומר בעבודת כוכבים ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם [ב]: **ב** ושבעה שמות הם. השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש. או הנכתב אדני. ואל. אלוה. ואלהים. ואלהי. ושדי. וצבאות. כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה: **ג** כל הנטפל לשם מלפניו מותר למוחקו כגון למ"ד מליהוה ובי"ת מבאלהים וכיוצא בהן אינן בקדושת השם. וכל הנטפל לשם מאחריו כגון ך' של אלהיך וכ"ם של אלהיכם וכיוצא בהן אינם נמחקים והרי הם כשאר אותיות של שם מפני שהשם מקדשם. ואע"פ שנתקדשו ואסור למוחקם המוחק אלו האותיות הנטפלות אינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות: **ד** *כתב אל"ף למ"ד מאלהים [ג] יו"ד ה"א מיהוה אינו נמחק. ואצ"ל יה שהוא שם בפני עצמו. מפני שזה השם מקצת שם המפורש הוא. אבל הכותב שי"ן דל"ת משדי צד"י בי"ת מצבאות הרי זה נמחק: **ה** שאר הכינויין שמשבחין בהן את הקב"ה כגון חנון ורחום הגדול הגבור והנורא הנאמן קנא

השגת הראב"ד

*כתב אל"ף למ"ד מאלהים. א"א זה אינו כלום שלא אמרו אלא באל"ף למ"ד מאלהים ויה מיהוה אבל ש' וד' משדי וצ"ב מצבאות הרי אלו נמחקים:

א סמ"ג לאוין ג טור יו"ד סימן רעו:

כסף משנה

פ"ו א כל המאבד וכו'. כך כתוב פרק הקומץ רבה (מנחות ל') ובסוף מכות (דף כ"ב) ובספרי פרשת ראה:

ב ושבעה שמות הם וכו'. ברייתא סוף פ' שבועת העדות (דף ל"ה) אלו הן שמות שאין נמחקין כגון א"ל אלהי"ך אלהי"ם אלהיכ"ם אהי"ה אשר אהי"ה אדנ"י וי"ה שד"י צבאו"ת הרי אלו אין נמחקין, ונראה שגירסת רבינו א"ל אלו"ה אלה"י אלהי"ם וגירסא נכונה היא דאשמעינן דו"ה דאלו"ה וה"י דאלה"י וי"ם דאלהי"ם הוו מעלם השם ולא דמו לכ"ם דאלהיכ"ם דאינו מעלם השם אלא דהשם קדשו. ואע"ג דאשמעינן דהי"ם דאלהי"ם הוי מעלם השם מכל מקום איצטריך לאשמועינן בה"י דאלה"י דאיכא למימר כיון דאלה"י הוא סמוך לעולם הוה ה"י דידיה ככ"ם דאלהיכ"ם. וטעמא דלא דמי לכ"ם דאלהיכ"ם היינו משום דכיון דאשכחן ה"י שהוא מעלם השם באלהי"ם כל היכא דאשכחן אלה"י האי קדוש מעצמו משא"כ בכ"ם דאלהיכ"ם. ונראה שלא היה בגירסת רבינו אהי"ה אשר אהי"ה. ומ"ש רבינו שהם שבעה שמות ונפרטן אתה תוצא שמונה היינו משום דאדנ"י וי"ה שם אחד ולא דמו לא"ל אלו"ה דהכא אדנ"י הוא נקרא אף כשהוא נכתב יהו"ה. ובנוסחא אחרת מספרי רבינו מצאתי שלא היה כתוב אלהי ולפי אותה נוסחא הוו מסיר שבעה שמות אף אם נמנה שם הוי"ה ושם אדנות בשנים. ובנוסחא שנדפסה בוויניציאה כתוב ושבעה שמות הם, שהם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש או הנכתב אדנ"י ואלו"ה ואלהי"ם ואהי"ה ושד"י וצבאו"ת. ונוסחא נכונה היא דמני שם אהי"ה בכלל השבעה שמות ואין אנו צריכין לידחק למנות שם הוויה ושם אדנות באחד. ושפיר עבד דלא מני אל ולא אלהי משום דבכלל אלו"ה ואלהי"ם הוו אלא דאכתי קשה אמאי איצטריך למנות אלוה הא בכלל אלהי"ם הוא:

ג כל הנטפל לשם מלפניו וכו'. שם בברייתא (שבועות ל"ה) פלוגתא דתנאי דאיכא מ"ד בין מלפניו בין מלאחריו נמחק ואחרים אומרים לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם אמר רב הונא הלכה כאחרים:

ואע"פ שנתקדשו ואסור למוחקם וכו'. הוא אסר דרבנן דפלגי לן בין האותיות שהם קדושות לפי שהם מעלם השם לאותיות שאינם מעלם השם רק שהשם קדשם:

ד כתב אל"ף למ"ד מאלהי"ם וכו'. בברייתא שם כתב א"ל מאלהי"ם י"ה מיהו"ה אינו נמחק ש"ד משד"י צ"ב מצבאות הרי זה נמחק ופסק שם שמואל הלכה כן:

וכתב הראב"ד א"א זה אינו כלום וכו' הרי אלו נמחקין עכ"ל. ויש לתמוה שדברי הראב"ד הם דברי רבינו אות באות והלך כתב עליו זה אינו כלום. וי"ל שכוונת הראב"ד לומר שלא הוזכר בגמרא אלא י"ה מיהו"ה, כלומר דוקא כשנתכוין לכתוב השם שלם וכתב י"ה למעלת שם המיוחד אבל כשלא נתכוין רק לכתוב י"ה לכוונת שם בפני עצמו לא אמרו שאינו נמחק. וא"ל מאלהי"ם דאינו נמחק היינו משום שסוף אם נתכוין לכתוב שם בפני עצמו אינו נמחק ולא גרע מפני שנתכוין לכתוב אלהי"ם משא"כ בשם י"ה והביא כל לשון הברייתא כלומר אין עוד מלבדו וא"כ מהיכא תיתי לן. והמדקדק בלשון רבינו יראה שאין מקום להשגתו שדעתו ז"ל לומר די"ה הוא מקצת שם המפורש ומצד זה חלה עליו הקדושה ולכן לא מה מועיל בשמות שאין נמחקים משא"כ באל ואלהים דאל הוי שם בפני עצמו ולא מפני שהוא מקצת שם אלהים וכיון שהכותב מקצת שם המפורש אינו נמחק כל שכן הכותב י"ה לכוונת שם בפני עצמו שיש לו שתי קדושות קדושת שם המפורש וקדושתו שהוא שם בפני עצמו. וכן מפורש במסכת סופרים ובירושלמי פ"ק דמגילה הכותב א"ל מה' אותיות י"ה מד' אותיות אינם נמחקין מפני שיש שמות כיוצא בהם, עכ"ל. וזה מבואר בדברי רבינו שהכותב י"ה לכוונת שם בפני עצמו אינו נמחק ודלא כדמשמע מהראב"ד שהוא נמחק ואפשר שנזדמנה להראב"ד בדברי רבינו נוסחא זו טעות. כתב אל"ף למ"ד מאלהי"ם וי"ה מיהו"ה אינו נמחק. וכך נראה שהיתה נוסחת ההגהות שכתבו י"ה מיהו"ה לא דמי וכו'. ועל זה הוא אומר דלא אמרו אלא י"ה אבל צ"ב וש"ד נמחקין והוא הדין לי"ה כיון שאינו שם בפני עצמו: והרב כה"ר אלשקאר ז"ל כתב בתשובה שכוונת הראב"ד להשיג על רבינו במ"ש שאם כתב ש"ד משד"י וצ"ב מצבאות ולא השלים השם הרי זה נמחק דמשמע שאם היה כתוב השם כולו אינו יכול למחוק ממנו לא ש"ד ולא צ"ב שהרי לא אמרו בברייתא כתב אלא בא"ל מאלהי"ם י"ה מיהו"ם בהני הוא שאמרו כתב ואפילו שלא היה כל השם כתוב אבל גבי ש"ד משד"י וצ"ב מצבאות לא אמרו כתב אלא אפילו שיהא כל השם כתוב יכול למחוק ממנו ש"ד וצ"ב עכ"ל. ודבר תימה הוא להעלות על הדעת שאחר שיהא כל השם כתוב יהיה מותר למחוק ממנו אפילו אות אחת כ"ש רוב אותיותיו. ומה שרצה להכריע מדלא קתני בברייתא גבי ש"ד וצ"ב כתב אינו הכרע דהא פשיטא דאכתב דקתני ברישא קאי. ועוד שא"א לומר שיהא זו כוונת הראב"ד שא"כ כך ה"ל לכתוב לא אמרו אלא כתב א"ל מאלהי"ם ולא ה"ל להשמיט היכא כתב מהשגתו מאחר שהיא עיקר השגתו:

ה שאר הכנויים שמשבחים בהם את הקב"ה וכו'. שם בברייתא:

כלי

לחם משנה

פ"ו א כל המוחק אפילו אות אחת משבעה שמות אלו לוקה, והשבעה שמות הם השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש או הנכתב אדני אלוה אלהים אהיה שדי צבאות כל המוחק אפי' אות אחת משבעה שמות אלו לוקה. מכאן משמע בהדיא דאם היה צבאות כתוב ומחק אות אחת ממנו שלוקה א"כ לדברי הרב מהר"ם אלשקר שכתב הרב"י שמה שהשיג עליו הר"א לפסה הוא דלמה כתב רבינו הכותב שי"ן דל"ת משד"י צד"י בי"ת מצבאות דמשמע דוקא כותב צ"ב הוא דנמחק אבל אם היה כתוב כל השם אינו נמחק דאינו כן שלא אמרו בברייתא כתב אלא באל"ף למ"ד כו'. דלמה דייק הר"א ז"ל מדברי רבינו דין זה מלשון הכותב צד"י בי"ת היה לו לדייק מכאן ולהשיגו דכאן נראה בהדיא דאם היה כתוב כל השם אינו נמחק. ואולי י"ל לדעתו דמשום דבברייתא דכתב אל"ף למ"ד וכו' הוא תיובתא דרבינו כמ"ש הרב אלשקר השיגו הר"א ז"ל במקומו של אותו הדין כאשר הביאו רבינו ומ"מ דברי הרב אלשקר דחוקים:

נזדמנה

משנה למלך

הבגלה משמע דאיסורא מיהא איכא. ואהא פליג אידך דמותיב וס"ל דלהכי גמרינן איסור אכילה מנבלה לומר מה נבלה דרך הנאתה כו' אבל שלא כדרך אכילה ליכא איסורא כלל דאל"כ למה לי ג"ש לימי איסור אכילה והנאה מק"ו דערלה. ועל זה בא אביי לחלוק ולומר דלא יתכן דיש שום צד היתר באכילת בשר בחלב שאפי' מן הדין היה לנלקותו אף שלא כדרך אכילתו כיון דלא כתיב אכילה בגופו אלא דמאי דלא לקי היינו משום דאין מזהירין מן הדין וכיון שכן די לנו לפוטרו ממלקות אבל איסור כדקאי קאי. ולא תם אביי לתרץ מ"מ לא גמרינן מערלה דהתירוץ מבואר מצד עצמו וכמ"ש בפרק כל הבשר. והיינו טעמא דהתוספות הביאו כאן הקושיא והתירוץ דנאמר בפרק כל הבשר משום דלפי מה שסיימו בדבריהם לומר דאין מזהירין מן הדין צריכין אנו לדעת מה יענה אביי למאי דהקשו לו. וע"פ זה כין הבין דברי התוס' בד"ה מה לכלאי הכרם שהקשה רשב"א תימה היא גופא נילף כמה מגיעו כו', דלכאורה קשה דמן הן דברי הגמ' דקאמר אביי אתו בבשר בחלב אכילה כתיבה ביה כלומר ונגמרין כמה מגיעו, ותו דנראה דקושיא רשב"א הוי למאן דמותיב ומאי קושיה הרי בהדיא אמרינן ואידך דקא מותיב סבר כו' וכמו שהוקשה כל זה להרב בעל גופי הלכות ולא תירץ. אך ע"פ דרכו של הרב המחבר יבא על נכון דמ"ש בגמ' ואידך דקא מותיב כו' ואביי סבר כו' כל אלו זה אינו ענין לפירכת הק"ו ומלתא אחריתי היא לענין איסור אכילת בשר בחלב שלא כדרך אכילתו):

ודע דכל זה הוא לסברת איסי בן יהודה דיליף איסור הנאה מק"ו. אך לדידן דנפקא לן מדכתיב לא תבשל תלת זמני ודרשינן חד לאיסור הנאה שעיקרו דלוקה בבשר בחלב שלא כדרך הנאתו וכמ"ש רבינו בפ"ד מהמ"א ובדלעיל. אך הדבר קשה אלו הוא דלדעת רבינו דס"ל דבכל איסורי הנאה אין לוקין על הנאה אף בהיא כדרכה וכן בכלאי הכרם ובשר בחלב ליכא מלקות על ההנאה א"כ מאי דקאמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם ע"כ הכונה היא על האוכל כלאי הכרם דוקא וא"כ לא ידעתי אמאי לא קאמר נמי הכל מודים בבשר בחלב. ותירוץ התוס' לכל הפירושים שכתבו לא יועיל כלום לדעת רבינו והדבר צריך תלמוד. (א"כ ואם לתקן אדם לומר דס"ל להרמב"ם דלא הו"מ למימר הכל מודים בבשר בחלב משום דאיכא הנך דיליף איסור אכילתו מקרא דלא תאכלנו ולדידיה אינו לוקה אלא דרך אכילתו וכיון דתליא בפלוגתא דתנאי כמבואר בפ' כל הבשר לא שייך לומר הכל מודים דמה"ט לא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה וכמ"ש התוס'. אמור לו דס"ל להרב המחבר דמדאיסי בן יהודה משמע לרבי ובי טעי דלאיסי בן יהודה דיליף איסור אכילה מנבילה אע"ג דכתיב ביה אכילה בהדיה קאמר אביי דכיון דלא כתיב בגופיה לוקה אף שלא כדרך הנאתו ה"נ לרבי, ותדע שכן הוא ד"ס אותה דלרבי לא לקי אלא דרך אכילתו א"כ מאי פריך ר"י נר"ל בפ' כל הבשר וכי כשורה זו שבנה רבי כו' והלא עדיף טפי ילפותא דר"ל מקרא דובשל מבושל וג"מ דלקי אף שלא כדרכו כיון דכיל ליה

הגהות מיימוניות

[א] כתב ראב"ם ואם כתב אותיות של שם ולא נתכוין לקדש בכתיבתן אין בהן קדושה כדתניא בתבונה ובמנחות הרי שהיה צריך לכתוב את השם וכו' עד וחכ"א אין השם מן המובחר אלמא דבעינן כוונה ע"ש בספרי. [ב] פ"ק דמכות ובספרא ובה"ג אבל דיו שנטפה ע"ג הכתב מותר למוחקה שלא היה כוונתו אלא לתקן. [ג] י"ה מיהו"ה לא דמי

מגדל עוז

פ"ו כל המאבד שם מן השמות עד לה' אלהיכם. מימרא דר' ישמעאל בספרי פרשת ראה ובפ' כל כתבי הקדש (דף ק"ד) ובסוף מכות (דף כ"ב): ושבעה שמות הם וכו' עד מכת מרדות. סוף פ' שבועת העדות (דף ל"ה) ופ"ד דמס' סופרים: כתב אל"ף למ"ד מאלהים עד שי"ן דל"ת משדי צ"ב מצבאות. פ' שבועת העדות (דף ל"ה): השיג הראב"ד ז"ל זה אינו כלום וכו' הרי אלו נמחקין, עכ"ל: ואני אומר איני מבין תשובת הראב"ד ז"ל שהרי ר"מ ז"ל כן כתב והכי גרסינן לה פ' שבועת העדות. ת"ר כתב א"ל מאלהים י"ה מיהו"ה הרי זה אינו נמחק שי"ן דל"ת משדי צ"ב מצבאות הרי זה נמחק ר' יוסי אומר צבאות כולו נמחק מפני שנקרא על שם שבי צבאות ישראל אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי. נמצאת אומר הלכה כת"ק דברייתא וכ"נ שהם לן הגה במס' סופרים פ' ד' כהלכה כ' ולא קא מפליג חד מינייהו בהם. ולפי דעתי מטה הכתוב שהגיה ממנו הראב"ד ז"ל ע"פ היה במקום הזה שהוסיף בו אין אבל שיהם לא משלו כדי"ן: שאר הכנויין עד למוחקן. פ' שבועת העדות (דף ל"ה):

קנא וחזק וכיוצא בהן הרי הן כשאר כתבי הקדש ומותר למוחקן: ו [א]כלי שהיה שם כתוב עליו קוצץ את מקום השם וגונזו. ואפילו היה השם הקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית והתיך הכלי הרי זה לוקה אלא חותך את מקומו וגונזו. וכן אם היה שם כתוב על בשרו הרי זה לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי וטובל ואם לא מצא גמי מסבב בבגדיו ולא יהדק כדי שלא יחוץ שלא אמרו לכרוך עליו אלא מפני [ד] שאסור לעמוד בפני השם כשהוא ערום: ז הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה מן המזבח או מן ההיכל או משאר העזרה לוקה שנאמר בעבודת כוכבים כי את מזבחותם תתוצון וכתוב לא תעשון כן לה' אלהיכם. וכן השורף עצי הקדש דרך השחתה לוקה שנאמר ואשריהם תשרפון באש וכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם: ח כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפם או לאבדם ביד והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות. במה דברים אמורים בכתבי הקדש שכתבם ישראל בקדושה אבל [ב]אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה שורפין אותו עם האזכרות שבו. מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם. ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם. [ג]אבל עובד כוכבים שכתב את השם גונזין אותו. וכן כתבי הקדש שבלו או שכתבן עובד כוכבים יגנזו: ט כל השמות האמורים באברהם קדש אף זה שנאמר אדני אם נא מצאתי חן הרי הוא קדש. כל השמות האמורים בלוט חול חוץ מזה אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן. כל השמות האמורים בגבעת בנימין קדש. כל השמות האמורים במיכה חול. כל השמות האמורים בנבות קדש. כל שלמה האמור בשיר השירים קדש והרי הוא כשאר הכנויין חוץ מזה האלף לך שלמה. כל מלכיא האמור בדניאל חול חוץ מזה אנת מלכא מלך מלכיא והרי הוא כשאר הכנויין:

א סמ"ג שם: ב טור יו"ד סימן רמא וכגיטין מח · ג סמ"ג עשין כח:

כסף משנה

ו כלי שהיה שם כתוב עליו וכו'. פ"ק דערכין (דף ו') וכן אם היה שם כתוב וכו'. ברייתא פרק כל כתבי (שבת ק"כ) הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי ויורד וטובל רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף ופסק כתנא קמא ופס אמרו הלא גמי היכי דמי אי מיהדק הוי חציצה ואי לא מיהדק עיילי ביה מיא. חציצה היינו ליה משום דיו בלחה מ"מ קשיא אלא אמר רבה בר שילא היינו טעמייהו דרבנן דקא סברי אסור לעמוד בפני השם ערום כלומר דמטעם מחיקה השם ליכא איסור דכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם עשייה הוא דאסור גרמא שרי ולא הא דבינו לכתוב דדוקא כדיו לחה לפי שזה אינו מענין הלכות אלו אלא מענין הלכות מקואות. ומה שאמר ואם לא מצא גמי וכו' פשוט הוא: ז הסותר אפילו אבן אחת וכו'. בספרי פרשת ראה אנכי. וכן השורף עצי הקדש וכו'. הכי מפורש בסוף מכות (דף כ"ב) ח כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן וכו'. כך פשוט בריש פ' כל כתבי (שבת קט"ו): והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות. ככל עובר על דברי חכמים אבל אפיקורוס שכתב ספר תורה וכו' גיטין פרק השולח (דף מ"ה ע"ב) אמר רב נחמן נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורוס ישרף ובפ' כל כתבי (שבת שם) אמריק הספרים שכותבם אפיקורוס א"ר טרפון אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהם ור' ישמעאל אמר ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו שמטילים איבה בין ישראל לאביהם שבשמים עאכ"ו · אבל עובד כוכבים שכתב את השם וכו'. פרק השולח (גיטין מ"ה) ס"ת שכתבו עובד כוכבים יגנז: ט כל השמות האמורים באברהם וכו' עד סוף הפרק. הכל סוף פרק שבועת העדות (דף ל"ה) ומ"ש אף זה שנאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך לפי שיש אומרים שהוא חול שהיה מדבר עם המלאכים ואיפסקא הלכתא דאף זה קודש דכתיב לעיל מיניה וירא אליו ה' ואמר להקב"ה אל נא תעבור מעל עבדך שימתין לו כאן עד שאכניס האורחים: כל השמות האמורים בלוט וכו' חוץ מזה וכו' וגם.ו טעם בגמרא משום להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות זה הקב"ה. וכתב הריטב"א הא ודאי ליכא אלא אחד שהוא חול הנה נא אדני סורו נא והא דנקט כל שמות אגב ריהטיה נקט הכי. וכתב עוד מי שיש בידו להמית ולהחיות והא דכתיב ויאמר אליהם פירוש בפניהם: כל השמות האמורים בגבעת בנימין וכו'. פלוגתא דר"א ורבי יהושע ופסק כר' יהושע. ומ"ש האמורים במיכה חול וכו' אע"ג דפליג התם ר"א אח"ק דיוא"ה קדש פסק כת"ק. ומה שכתב בנבות קדש מוסכם: כל שלמה האמור בשיר השירים וכו'. בגמרא הכי איתא כל שלמה האמור בשה"ש קדש. שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה כלומר לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן. כלומר הניחם ויעסקו בתורה אחד משנה שבהם. וי"א אף זה הנה מטתו שלשלמה שהיה נבעת מאשמדאי כדאמרינן בגיטין. וי"א אף זה ולא מבעיא האיך אלא הא דאמר שמואל כל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא כלותר באנגריא לא מיענשה שנאמר האלף לך מלכותא דרקיעא ומאתים לנוטרים את פריו מלכותא דארעא כמאן לא כת"ק ולא כי"א אלא ה"ק אף זה קודש וזהו חול דמסתג ושמואל דאמר כיש אומרים וכיון דשמואל כי"א מבריע דהכי אית לן למפסק. והר"ן תמה על רבינו שפסק כת"ק. ולי נראה דהיינו טעמא דכיון דלשמואל אנו צריכין להגיה לשון וי"א לא נקיטין כוותיה אלא נקטינן במאי דמשמע פשט לשון י"א אף זה הול דמשמע ולא מבעיא האיך וכיון שאנו תופסים הברייתא כפשטה פסקינן כת"ק והרי הוא כשאר הכנויים. דעת רבינו לומר דכשאמרו דשלמה האמור בשה"ש ומלך מלכיא שבדניאל הם קודש לא אמרו לענין שאין נמחקים אלא הרי הם כשאר הכנויין לכל דבריהם ונאמר דאו קדש שאם השביע את העדים בהם וכפרו חייבים וכ"כ הריטב"א והר"ן ז"ל. וכ"כ הרא"ש ז"ל בתשובות סוף כלל ג' וז"ל ומ"ש רבי מלית דשלמה האמור בשה"ש אינו נמחק לפי שהוא קדש לא כיון יפה וכו' עד וכ"ש שלמה שאינו קודש אלא בשביל שהשלום שלו והוא נמחק: כל מלכיא האמור בדניאל וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו (שם בשבועות) ואי אפשר לומר שהכוונה כל מקום שכתוב מלכיא שבדקו בספר

משנה למלך

ניס נבדי פסח והתם לא שייך לומר דהאוכל את הפסח מבושל שלא כדרך אכילתו דלא נקי דהא כתיב כי אם צלי אש אלא ע"כ התם לרבי דיליף מלא תאכלנו נקי אף שלא כדרכו, ואע"ג דבסוף פ' כל שעה אמר אביי אכלו נא אינו לוקה דהוי לאו שבכללות וא"כ ע"כ דלדידיה ר"ל דיליף איסור בשר בחלב מבושל מבושל ס"ל דאינו לוקה מ"מ שפיר ק"ל להרב המחבר ז"ל דמה הרא"ם אתאי לא קאתר אביי הכל מודים בבשר בחלב דהתעיין בפ"ת מהל' קרבן פסח ירלה בעייוי דאין גירסתו כגרסתנו יע"ש ודו"ק): עוד כתבו התוס' שם וז"ל הא דלא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה משום דכתיב בהו אכילה דמזבחת ואכלת נפקא לן ועוד דאיכא למ"ד לאו דאורייתא, ע"כ. והנראה בכוונת דבריהם דלפי התירוץ השני למ"ד דאורייתא לוקה אלא דהכי לא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה משום דלא פסיקא מלתא דאיכא למ"ד לאו דאורייתא. אך מה שאני תמה בדברי התוס' הוא דאף דנימא דחולין שנשחטו בעזרה אסירי מן התורה ליכא מלקות אפילו באוכל דרך אכילתו דאזהרתיה הוא מדכתיב וזבחת ואכלת ואמרינן בפ"ב דקדושין דף נ"ז מה שאתה זובח ברחוק מקום אתה אוכל ואי אתה אוכל מה שאתה זובח במקום קרוב וא"כ הוי לאו הבא מכלל עשה דאין לוקין עליו וכ"כ מרן פ"ב מהל' בחיטה דין ג' וא"כ היכי הו"מ אביי נמימר הכל מודים בחולין כו' דלוקין עליהן שלא כדרך הנאתן תיתר דאפילו האוכל כדרך הנאתן אינו לוקה. וכ"ת דקושית התוס' היא שיאמר דחולין שנשחטו בעזרה אסור מן התורה אף בלא כדרך הנאתן ולאפוקי שאר איסורי תורה דבלא כדרך הנאתו אין בהם כי אם איסורא דרבנן וכמ"ש לעיל הא ליתא דאיתר דאביי ר"ל הדינים שיש בהם מלקות. ועוד שאם קושייתם הוא דנימא דאסור מן התורה אך שהין בו מלקות מה בחירץ נקושית בשר בחלב משום דאין נזהרין מן הדין אין לו מובן כלל, סוף דבר שדברי התוס' צריכין תלמוד · (א"ה ואי קשיא לך על דברי הרב המחבר דמבואר בסוגית דקדושין דר"י יליף איסור חולין מדאתיא תורה בהוט לי בכלי כו' וא"ר לדידיה לא הוי לאו הוא תכלל עשה אלא תזיקיקא. ועיין בתוס' פ' התודה דף פ' דנקטו דרשא זו ולא ידעתי למה דהא איתותב ר"י ות"מ התוס' דהכא דקיימי אליבא דר"י דעלה קאמר אביי הכל מו יש אתרי ליטני דלעיל שפיר קא אתרו דלמ"ד דאורייתא לוקה דע לך דאין זה נקרא היקש וכמ"ש בתשובת הרלנ"ח דף ס"נ ע"ב אנא מה מלינו וכ"כ הרב קרבן אהרן דף י"ג וכיון שכן ידוע הוא שלדעת התוס' אין לוקין בדבר הילמד במה מלינו כמ"ש מהר"ם די בוטין דף קל"ד גופי הלכות סי' ע' גם בקונטרס הזכרונות של הרב המחבר שכיח בן מדברי התוס' בכמה דוכתי ולכתוב דבריו ככל' גזירות פ"ד כי שם ביארו יע"ש ודע דאף בתרליה לדחות וגוותר דכונת התוס' בתירוצם השני אינו לומר דלמ"ד דאורייתא לוקה אלא כוונתם היא דאפילו לא הוה נפקא לן מקרא דזובחת ואכלת הלא אקרא אחרינא לא מצי למימר הכל מודים. מ"מ קושית הרב המחבר לעולם עומדת דאמאי הוצרכו בתירוץ הראשון לומר משום דכתיב ביה אכילה דפעם זה אינו אלא שלא ילקה שלא כדרך ליכיתן הו"ל למנקט משום דהוי לאו הבא מכלל עשה דהשתא אפילו כדרך אכילהו לא לקי)

לחם משנה

ו נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי ויורד וטובל. בפ' כל כתבי (דף ק"כ) איפליגו רבנן ור' יוסי דרבנן אית להו טורך עליה גמי וכו' ור' יוסי סבר לעולם יורד וטובל כדרכו. ואמרו בגמרא דפליגי לאהדורי רבנן ס"ל טבילה בזמנה לאו מצוה היא ור' יוסי סבר טבילה בזמנה מצוה ולא מהדרינן. ורבינו נראה שהביא לשון ת"ק ומשמע לכאורה שעוסק טבילה בזמנה לאו מצוה היא. וקשה שרבינו פסק בפ"ג מהל' שביתת עשור דכל חייבי טבילות טובלים כדרכן בין בתשעה באב בין ביוה"כ. ובסוף פ"ק דתעניות (דף י"ג) מוכח דהיינו דוקא למ"ד טבילה בזמנה מצוה דאמריק שם חייבי טבילות אין אינים אחרינא לא ופירש"י משום דטבילה בזמנה מצוה שתטהר לטהר עצמו וכ"כ הטור באו"ח סימן תרי"ג וז"ל ור"ת כתב דאין טובלין והא דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן ביוה"כ היינו דוקא לת"ד טבילה בזמנה מצוה ע"כ. וי"ל דרבינו סובר כדכתבו

מגדל עוז

כלי שהיה שם כתוב עליו וכו' עד וגונזו הלמוד ערוך הוא פ"ק דערכין (דף ו') ובפרק כירה לשם (דף ס"א) ובאר נכון כלא זו בהלכות גדולות וכן אם היה שם כתוב כו' עד בפני השם ערום. שנה פ' כל כתבי הקדש (דף ק"כ) הסותר אפילו אבן אחת עד לא תעשון כן. בספרי פ' ראה · בתבי הקדש כלם עד או שכתבן וכו'. סוגיא היא במסכת שבת (דף קי"ו) פ' כל כתבי הקודש ואגיגא דר"ע בשמעתא דהגליונין. כל השמות האמורים באברהם עד סוף הפ'. פ' שבועת העדות (דף ל"ה):

הגהות מיימוניות

דמי לצ"ב מן צבאות דאין חייבין עליו משום דצ"ב אינו שם בפני עצמו דשאני י"ה משום דשם המפורש הוא. תוספות בשבועות ע"כ. [ד] כחכמים ודלא כר"י דאמר יורד וטובל כדרכו, ע"כ:

כסף משנה

בספר דניאל ולא מצאו (כי) אלא הרי מלכיא אנת מלכא מלך מלכיא ועוד אחר וביומיהון די מלכיא אינון ולא יצדק לומר כל על שמים בלבד. ועוד שמלכיא שבאנת מלכא אינו קודש אלא ודאי על מלך האמור במלך מלכים אמרו שהוא קודש וכן פירש"י כל מקום שנאמר שם מלך. ואפ"ה קשה דהא אשכחן מלך שהוא קדש לבד מזה והוא שכתוב כען אנה נבוכדנצר משבח וכו' למלך שמיא. ולכן אני אומר דמאי דקאמר כל מלכיא האמור בדניאל אין הכוונה על ספר דניאל אלא הכוונה על דברי דניאל שכל מלך שהזכיר דניאל הוא חול חוץ מזה שהוא קודש:

פ"ז א ואין הנבואה חלה אלא על חכם וכו'. בפ"ד דנדרים (דף ל"ח) אמר ר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר. ומפרש רבינו גבור במדותיו כההיא דהתם איזהו גבור הכובש את יצרו. וכן אפשר לפרש עשיר השמח בחלקו אלא שאם משמע בגמרא דגבור כפשוטו שיהא בעל כח וכן עשיר כפשוטו שיהיה לו ממון הרבה. לכך נראה דרבינו סברא דנפשיה קאמר ולא ניחא ליה דר' יוחנן. ומ"מ ק"ע למה לא כתב שיהא גבור בכח ועשיר ועניו וכהא דר' יוחנן. וי"ל שהרמב"ם פירש אהא דר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו בקביעות ומשמע מדבריו דשלא בקביעות אפשר שיתנבא אע"פ שלא יהיה בו כל המדות הללו. ורבינו לא נחת הכא לפרש אלא תנאי הנביא להתנבאות ואפילו שלא יהא בקביעות:

ד שאין הנבואה שורה לא מתוך עצלות וכו'. בפ' במה מדליקין (דף ל'):

משה

פרק שביעי

א מיסודי הדת לידע שהאל מנבא את בני האדם. ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד. אדם שהוא ממולא בכל המדות האלו שלם בגופו כשיכנס לפרדס וימשך באותן הענינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג והוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו אלא דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות ומסתכל בחכמתו של הקב"ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גדלו. מיד רוח הקודש שורה עליו. ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנאמר בשאול והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר:

ב הנביאים מעלות מעלות הן. כמו שיש בחכמה חכם גדול מחבירו כך בנבואה נביא גדול מנביא. וכולן אין רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון לילה. או ביום אחר שתפול עליהן תרדמה כמו שנאמר במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. וכולן כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתונותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה. כמו שנאמר באברהם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו. וכמו שנאמר בדניאל והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח:

ג הדברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה דרך משל מודיעין לו ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה וידע מה הוא. כמו הסולם שראה יעקב אבינו ומלאכים עולים ויורדים בו והוא היה משל למלכיות ושעבודן. וכמו החיות שראה יחזקאל והסיר נפוח ומקל שקד שראה ירמיה והמגלה שראה יחזקאל והאיפה שראה זכריה. וכן שאר הנביאים. מהם אומרים המשל ופתרונו כמו אלו. ויש שהן אומרים הפתרון בלבד. ופעמים אומרים המשל בלבד בלא פתרון כמקצת דברי יחזקאל וזכריה וכולן במשל ודרך חידה הם מתנבאים:

ד כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים. שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה. לפיכך בני הנביאים לפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והם מבקשים הנבואה וזהו שנאמר והמה מתנבאים כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל:

ה אלו שהם מבקשין להתנבא הם הנקראים בני הנביאים. ואע"פ שמכוונים דעתם אפשר שתשרה שכינה עליהן ואפשר שלא תשרה:

ו כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים חוץ ממשה רבינו רבן של כל הנביאים. ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים שכל הנביאים בחלום או במראה ומשה רבינו מתנבא והוא ער ועומד שנאמר ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע הקול מדבר אליו. כל הנביאים על ידי מלאך. לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה. משה רבינו לא על ידי מלאך שנאמר פה אל פה אדבר בו. ונאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ונאמר ותמונת ה' יביט כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל. הוא שהתורה מעידה עליו במראה ולא בחידות שאינו מתנבא בחידה אלא במראה שרואה הדבר על בוריו. כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין ומשה רבינו אינו כן הוא שהכתוב אומר כאשר ידבר איש אל רעהו כלומר כמו שאין

אדם

לחם משנה

כדכתבו התוס' פ"ב דביצה (דף י"ח) דאפילו מ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה מותר לטבול ביוה"כ והביאו ראיה מסוף יומא (דף פ"ח) דאמרו שם דנדות ויולדות וזב וזבות טובלות ובעל קרי עד המנחה משום דטבילה בזמנה לאו מצוה משמע דאע"ג דאינה מצוה מ"מ עושה אותה ביוה"כ אם ירצה וכן כתבו בפ' כל כתבי (דף קכ"א) ואע"ג דבתעניות אמרו חייבי טבילות אין אבל אחריני לא אולי הטעם לקרב טהרתה אע"ג שאינה מצוה, אבל קשה דבפ"ק דיומא (דף ח') איפלגינו תנאי גבי כהן השורף את הפרה וכ"ג ביוה"כ דר"מ סבר אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה ור' יוסי סבר אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי ור' חנינא סגן הכהנים סבר כהן השורף את הפרה מזין עליו כל שבעה וכה"ג ביוה"כ אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי ואמרו שם בגמרא דכ"ע ס"ל טבילה בזמנה מצוה ופליגי אי מקפינן הזאה לטבילה דר"מ סבר מקפינן ולהכי מזין כל שבעה דדילמא כל יומא זמנא הוא ורבי יוסי ורבי חנינא תרוייהון סברי לא מקפינן אבל בכהן השורף את הפרה מזין כל שבעה דמעלה עשו בו. ורבינו פסק בפ"ג מהלכות עבודת יוה"כ דמזין עליו בשלישי ובשביעי ובפ"ב מהלכות פרה פסק דמזין עליו כל שבעה ימים והיינו כר' חנינא וכיון דבגמרא אוקימנו דליכא סבר דטבילה בזמנה מצוה היכי פסק כוותיה. וי"ל שבגמרא לא אוקימנו הכי אלא משום ר"מ ור' יוסי דר"מ ע"כ סבר דטבילה בזמנה מצוה דיליף מיניה הזאה דאל"כ מנא ליה דהזאה כל שבעה וכן ר' יוסי כי היכי דלא מקפי מדידיה כדאמרו שם אבל רבי חנינא מצי סבר דאפילו מקפינן הזאה לטבילה טבילה בזמנה לאו מצוה ומעלה עשו בכהן השורף את הפרה אע"ג דלאו מצוה היא לא טבילה בזמנו ולא הזאה בזמנה ובכהן השורף את הפרה בעינן כל שבעה והוי שפיר דרבינו לא הזכיר בהלכות מה דין דפרק המפלת דהאשה שילדה מלאך ובאה ליקחת דפליגי ב"ש וב"ה בטבילות ור' יוסי בר יהודה אומר דיה לטבילה באחרונה דכיון דליכא סבר דטבילה בזמנה לאו מצוה הוי הלכתא התם כר' יוסי בר"י ולכך לא הזכיר בהלכות נדה הדין הוא דממילא ידעינן ליה אבל אם היה סובר דטבילה בזמנה מצוה היה לו להזכיר הדין הוא לעשות מנין הטבילות כב"ש. ומ"ש רבינו שאם לא עלה נמי מסבב בבגדיו סברא דנפשיה קאמר וכ"ת א"כ אפילו טבילה בזמנה מצוה למה אמר רבי יוסי דלא מהדרינן אגמי משום דלא יעבור זמן הטבילה הא מצי לסבב בבגדיו. וי"ל דהאי תיקון דחוק הוא. ומה שלא הזכיר רבינו כאן דין למה כתב הרב כסף משנה שאינו מענין הלכות אלו. ואם כדבריו למה כתב ולא יהדק כדי שלא יחוץ הא אינו מענין הלכות אלו. ונראה לומר דכיון דהוצרך להזכיר הכריכה משום שלא יהא בפני השם ערום אמר ענין הכריכה באיזה אופן תהיה דלא מיהדק, ומה שכתבתי נ"ל נכון בדעת רבינו דאין לומר דפסק כר' יוסי דטבילה בזמנה מצוה ומה שכתב כאן נמי היכא דליכא נמי דלא משמע מדבריו אלא דמהדרינן וכרבנן ופשוט כמו שכתבתי:

פ"ז א ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה וכו'. יש תימה על רבינו למה לא הזכיר גבור בכח ועשיר ועניו דאיתא פ"ד דנדרים (דף ל"ח) ועוד אמרו בפ' המגיע (דף צ"ב) אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה ולא הזכיר מכל זה רבינו. והרב בית יוסף כתב דסבירא ליה כהרמב"ם ז"ל דלא הצריך כך בגמרא אלא כדי שתשרה השכינה בקביעות. אבל לא משמע כן מדברי רבינו בספר מורה הנבוכים חלק שני פרק ל"ב דשם כתב הוא אמרם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר. גם בסוגיא דפרק המגיע ובסוגיא דנדרים קשה קצת למה לא הוזכר בסוגיא המכרת התנאים שהוזכרו בסוגיא האחרת. ומ"ש רבינו מיד רוח הקודש שורה עליו משמע לכאורה דעל כל פנים יחול עליו הנבואה כשהוא מוכן ולא כתב כן גם בספר השלישי אלא דכפי רצון אלהי לכך נראה ודאי שמ"ש כאן מיד רוח הקודש הוא עם הרצון האלהי אבל אפשר שיהיה מוכן ולא יחול הנבואה, אע"פ שמפרשי דבריו שם פירשו שהוא מסכים לדעת הפילוסוף מ"מ פשט דבריו שם לא משמע כן:

וזהו

מגדל עוז

פ"ז מיסודי הדת לידע. כל זה הפרק משורש מקום בתכמות עם דברי רז"ל. דרך הנבואה של גבור ומתוך שמחה. אמרו רבותינו ז"ל במס' שבת (דף ל') כהנות [illegible] הגר ובנדרים פ' אין בין המודר (דף ל"ח) ובמס' פסחים פ' אלו דברים (דף ס"ו) [illegible] ובמסכת [illegible]. והפרש נבואת משה לשאר הנביאים [illegible] בספרים

כסף משנה

פ"ח א משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה וכו'. בספר העיקרים מאמר ראשון פי"ח ביאר יפה דברי רבינו:

ונאמר

אדם נבהל לשמוע דברי חבירו כך היה כח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם. כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו משה רבינו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו ואינו צריך לכוין דעתו ולהזדמן לה שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת שנאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם. ובזה הבטיחו האל שנאמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי. הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאהלם שהוא צרכי הגוף כלם כשאר העם. לפיכך אין פורשין מנשותיהם. ומשה רבינו לא חזר לאהלו הראשון לפיכך פירש מן האשה לעולם וזמן הדומה לו ונקשרה דעתו לצור העולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים: **ז** הנביא אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד להרחיב לבו ולהוסיף דעתו עד שידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים. ואפשר שישולח לעם מעמי הארץ או לאנשי עיר או ממלכה לכונן אותם ולהודיעם מה יעשו או למונעם ממעשים הרעים שבידיהם. וכששמשלחים אותו נותנין לו אות ומופת כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נביא. אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו והיה מהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה ואח"כ בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו מצוה לשמוע ממנו שנאמר אליו תשמעון. ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא וזה האות יש לו דברים בגו. ואעפ"כ מצוה לשמוע לו הואיל ואדם גדול וחכם וראוי לנבואה [הוא] מעמידים אותו על הזקתו. שבכך נצטוינו כמו שנצטוינו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצלינו מעמידין אותן על כשרותן. ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. ונאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב:

פרק שמיני

א משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה. שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאם. לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים קרע את הים והצלילן בתוכו. צרכנו למזון הוריד לנו את המן. צמאו בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה משה לך אמור להן כך וכך. וכן הוא אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם. ונאמר לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת. ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה: **ב** נמצאו אלו ששולח להן הם העדים על נבואתו שהיא אמת ואינו צריך לעשות להן אות אחר. שהם והוא עדים בדבר כשני עדים שראו דבר אחד ביחד שכל אחד מהן עד לחבירו שהוא אומר אמת ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחבירו. כך משה רבינו כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני ואינו צריך לעשות להם אות. וזהו שאמר לו הקב"ה בתחילת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים ואמר לו ושמעו לקולך. ידע משה רבינו שהמאמין על פי האותות יש בלבבו דופי ומהרהר ומחשב והיה נשמט מלילך ואמר והן לא יאמינו לי. עד שהודיעו הקב"ה שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה יסתלק הרהור שמהרהרין אחריך שאני נותן לך כאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מתחילה ולא ישאר בלבם הרהור. והוא שהכתוב אומר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. נמצאת אומר שכל נביא שיעמוד אחר משה רבינו אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו כדי שנאמר אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר. אלא מפני המצוה שצוה משה בתורה ואמר אם נתן אות אליו תשמעון. כמו שצונו לחתוך הדבר על פי שנים עדים ואע"פ שאין אנו יודעין אם העידו אמת אם שקר. כך מצוה לשמוע מזה הנביא אע"פ שאין אנו יודעים אם האות אמת או בכישוף ולט: **ג** לפיכך אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים ובקש להכחיש נבואתו של משה רבינו אין שומעין לו ואנו יודעין בבאור שאותן האותות בלט וכשוף הן. לפי שנבואת משה רבינו אינה על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה. אלא בעינינו ראינוה ובאזנינו שמענוה כמו ששמע הוא. הא למה הדבר דומה לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעיניו שאינו כמו שראה שאינו שומע להן אלא יודע בודאי שהן עדי שקר. לפיכך אמרה תורה שאם בא האות והמופת לא תשמע אל דברי הנביא ההוא. שהרי זה בא אליך באות ומופת להכחיש מה שראית בעיניך והואיל ואין אנו מאמינים במופת אלא מפני המצות שצונו משה היאך נקבל מאות זה שבא להכחיש נבואתו של משה שראינו וששמענו:

פרק תשיעי

א [א]**דבר** ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת שנאמר

א סמ"ג לאוין שסד שסה:

לחם משנה

פ"ח ב וזהו שאמר לו הקב"ה בתחלת נבואתו וכו' עד שהודיעו הקב"ה וכו'. הנה בכאן קושיא מבוארת דהפסוקים הם הפוכים בתורה דפסוק וזה לך האות הוא מוקדם לפסוק והן לא יאמינו לי. וצ"ל לפרש דבריו עם מה שנעורר עוד בדבריו דסיך נתקררה דעתו של משה במה שאמר לו הקב"ה שהם לא יאמינו האמנה שלמה עד מעמד הר סיני והלא עדיין קושיא קיימא אדרבה דלפי טעמו לא יאמינו לו ולא ישגיחו בדבריו. ויש לדחות דמ"מ כיון דלבסוף יודע שיאמינו בו האמנה שלמה נתקררה דעתו דמה שהיה קשה לו הוא שלעולם לא יאמינו בו האמנה שלמה וזהו אומרו והן לא יאמינו לי. אבל נראה לתרץ הכל דמה שכתב עד שהוד עו אין משמעות דבריו עד

מגדל עוז

כמגדת שבל פשולחי וכבר הזכירו הרמב"ן ז"ל לגבי עבל וגלוי עיניים ומשם תבינהו ועניין הנביא מוחזק, פירקא פ' הנחנקין במס' סנהדרין (דף פ"ט) כעניין נביא השקר. והמצות עשה דאליו תשמעון שכתב הוא לבון ספרי: אם אינו מוחזק והוראת שעה, פרק הנחנקין (דף פ"ט) וכדדרשינן פרק האשה תדכתיב אליו תשמעון וכעניין אליהו בהר הכרמל וכמו שביאר פ"ט. אמנם מה שהוכיח שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה הוא לרז"ל עוד במס' מגילה מייתי לה כרוב התלמוד מפורסם:

פ"ח גם שנין זה משוב כעניין פ' השביעי. ומ"ש שאם בא להכחיש אין שומעין לו ושאר הענין

פ"ט א ונאמר לא בשמים היא. בפ' הזהב (ב"מ נ"ט) גבי פלוגתא דר' אליעזר ורבנן אמרינן עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לבת קול שיצאה ופסקה הלכה כר"א לא בשמים היא ומפרש התם מאי לא בשמים היא אמר ר' ירמיה אין משגיחין בבת קול וכל שכן דאין משגיחין בנביא המתנבא: הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ... ח"כ על פסוק אלה המצות אשר צוה ה' את משה ואיתיה בריש מגילה:

לפיכך אם יעמוד איש וכו'. זה פשוט דמאחר שקבלנו שאין נביא רשאי לחדש דבר ... כל ודאי משקר הוא ועליו נאמר ... הנביא ההוא כי דבר סרה על ה':

ב וכן אם צונו בדברי הרשות וכו'. משנה סוף פרק הנחנקין (סנהדרין פ"ט) הכובש נבואתו והמוותר על דברי הנביא כלומר המפקירם שלא חשש לדבריו ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנאמר אנכי אדרוש מעמו ואמרו בגמרא דכולהו נפקי מהאי קרא דלא ישמע דמשמע קרי ליה למוותר על דברי הנביא שאינו שומע לדבריו וכן משמע מיניה נביא שעבר על דברי עצמו אינו שומע והיינו עובר על דברי עצמו וקרי ביה לא ישמיע והיינו כובש נבואתו ואכולהו קאמר אנכי אדרוש מעמו: וכן

ג וכן אם יאמר לנו הנביא וכו'. יבמות פרק האשה רבה (דף צ':) ובספרי א"ר שמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו. ומ"ש שנודע לנו שהוא נביא לומר שאם עד שלא נודע לנו מדברים אחרים שהוא נביא וזה התחלת נבואתו אין שומעין לו ואפילו העובר על דבריו בדברי הרשות אינו נענש עד שיוחזק וכן אמרו בפ' הנחנקין שכשעה ששמעו ישראל לאליהו בהר הכרמל לפי שהיה מוחזק נשמעו שאלו לא היה מוחזק לא היו שומעין לו: וכן למדו מחכמים הראשונים וכו'. בסוף הנחנקין (סנהדרין צ') א"ר אבהו א"ר יוחנן אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו כלומר לפי שעה חוץ מעבודת כוכבים: ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם וכו'. וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה כיון שתורתנו נצחית ולמדנו שלא יבא עוד נביא לחדש דבר. ואמרו

שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו. ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם. וכן הוא אומר חקת עולם לדורותיכם. ונאמר לא בשמים היא. הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו ממשה. או שאמר שאותן המצות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצות לפי זמן היו. הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. [א]ומיתתו בחנק על שהזיד לדבר בשם ה' אשר לא צוהו. שהוא ברוך שמו צוה למשה שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם ולא איש אל ויכזב: **ב** א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך. לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה. כמו שאמר האחרון שבהן זכרו תורת משה עבדי. וכן אם צונו בדברי הרשות כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו. עשו מלחמה היום או אל תעשו. בנו חומה זו או אל תבנוה. מצוה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים שנאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו: **ג** וכן נביא שעבר על דברי עצמו והכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים ובשלשתן נאמר אנכי אדרוש מעמו. וכן אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או על מצות הרבה בין קלות בין חמורות לפי שעה מצוה לשמוע לו. [ב]וכן למדו מחכמים ראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה כאליהו בהר הכרמל שמע לו חוץ מעבודת כוכבים. והוא שיהיה הדבר לפי שעה. כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ וירושלים נבחרת לכך והמקריב בחוץ חייב כרת. ומפני שהוא נביא מצוה לשמוע לו וגם בזה נאמר אליו תשמעון. ואילו שאלו את אליהו ואמרו לו היאך נעקור מ"ש בתורה פן תעלה עולותיך בכל מקום. היה אומר לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חייב כרת כמו שצוה משה. אבל אני אקריב היום בחוץ בדבר ה' כדי להכחיש נביאי הבעל. ועל הדרך הזאת אם צוו כל הנביאים לעבור לפי שעה מצוה לשמוע להם. ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם מיתתו בחנק שהתורה אמרה

א סמ"ג לאוין לט: ב סמ"ג עשין יו:

לחם משנה

עד שהודיעו לבסוף, דפשט הלשון הוא פירוש עד כלומר היה לו למחות שהיה מוחזק ליפטם ושלא לילך בשליחותו יתברך וכל כך היה הזוכה עד שהקב"ה בעצמו נתקשה בהו, נמצא זה כתב בתחלת דבריו בהגולם את דעת הזה כלומר אע"פ שיש לך להקשות שלא יאמינו ... שלמה אח"כ יאמינו וא"כ כיון שהאל יתברך בתחילת דבריו נתקשה בה וגם ... א"כ סבה גדולה היה לו למחות ליפטם ושלא לילך בשליחותו יתברך. אח"כ ראיתי בפסקי מהר"ל ן' חביב סימן ל"ס שעמד על זה וכמדומה לי שדברי הם כדבריו:

פ"ט א הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ואע"ג דבגמרא מפיק לה מקרא דואלה המצות אין קפידא בכך דאין רבינו מקפיד בכך כיון דאין ... מקרא בדין ודרכו להביא פסוק אשר לא הוכר בגמרא מאחר שהוא מבואר יותר:

לפיכך אם יעמוד איש וכו' שלא מצות לפי זמן היו הרי זה נביא שקר עכ"ל. דברים אלו שכתב כאן רבינו תמוהים אצלי עם הסוגיא דכ"פ הנחנקין (דף פ"ט) דפליגו רבנן ור"ש גבי נביא שהדיח דרבנן סברי דהוי בסקילה ואע"ג דכתיב יומת דהוי מיתה סתם וכל מיתה האמורה בתורה הוי חנק יליף הדחה הדחה ממסית ור"ש לא גמר ג"ש והוי חנק ופליגו בפירוש פלוגתייהו רב חסדא ורב המנונא דלרב חסדא פליגי רבנן ור"ש במרחשי ומודים בעוקר הגוף בעבודת כוכבים ובעוקר מקצת וקיים מקצת בעבודת כוכבים פליגי אבל בעוקר הגוף בשאר מצות דברי הכל בחנק ובביטול מקצת וקיום מקצת דשאר מצות דברי הכל פטור דס"ל דהך קרא דנביא לא איירי אלא בעבודת כוכבים אבל בשאר מצות לא איירי כלל ועוקר הגוף דשאר מצות נפקא לן מקרא דהנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי משמע דבר ולא חצי דבר ומשום הכי הוא להו דקיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצות פטור ובעוקר גוף דשאר מצות הוי חנק משום דסתם מיתה האמורה בתורה הוי חנק. ורב המנונא ס"ל דפליגי נמלת דקרא נמי איירי בעוקר הגוף בשאר מצות ... ובעוקר מקצת וקיום מקצת דשאר מצות מודה ... וקרא דמן הדרך דמשמע דקרא לא איירי אלא בעבודת כוכבים דוקא. עוד הביאו ... ברייתא בגמ' (דף צ') ואמרו שם בכופה ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עבודה ... בטלה דברי הכל חייב ואוקמוה לכך ברייתא אביי ורבא אליבא דרב חסדא ורב המנונא ולכולהו לרבנן כל דעבדוה היום ולמחר בטלה הוי בסקילה ולר"ש בחנק וכן ... שם בהדיא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. הנה העתקתי הסוגיא לסניף ועם זה ... תמוה סוגיא על דברי רבינו דהוי שכוח שפסק כרב חסדא דאית ליה דבעוקר הגוף ... מצות דברי הכל בחנק ומע"ם כתב בפרק זה דאם עקר שום דבר מכל המצות ... בחנק דלאי הוה פוסק כרב המנונא ה"ל למפסק דהוי בסקילה כיון דהוא ז"ל פסק ... בריש פ"ה מהל' עבודת כוכבים ע"ש אלא ודאי שהוא פסק כר"ח ואע"ג דאמרו שם ... סבר כרב חסדא ורבא כרב המנונא וקיי"ל אביי ורבא הלכה כרבא והו"ל למפסק

כרבא מ"מ פסק כרב חסדא דהוי רבו דרב המנונא כדמשמע בעירובין בפרק הדר, אבל מ"מ קשה דקיום מקצת וביטול מקצת בשאר מצות לכ"ע הוי פטור ומשמע בהוריות פ"ק (דף ד') גבי הורו ב"ד לעקור את כל הגוף דאמרו אין מה בתורה אין שבת בתורה אין עבודת כוכבים בתורה הרי אלו פטורים הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת כיצד אמרו יש מה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור משמע בההיא סוגיא דפירוש בטול מקצת וקיום מקצת בשאר מצות הוי שמפרש שום דבר נגד מה שקבלנו מפי השמועה ומיהם נלמוד דקיום מקצת ובטול מקצת דשאר מצות דהוי הכי וא"כ לכ"ע הוי פטור אם לא עקר כל המצוה והיכי כתב כאן רבינו דהמבא לפרש במצוה פירוש שלא שמענו ממשה דמשמע אפילו דקאי המצוה בדוכתא אלא שמשנין הפירוש הוא הגוף מותו מיתתו בחנק הא בגמרא משמע דפטור בשאר מצות עד שיעקור גוף כל המצוה. ואפילו היינו אומרים שרבינו מפרש קיום מקצת ובטול מקצת דשאר מצות דהוי היום בטלו אותה ולמחר קיימו אותם דומיא דעבודת כוכבים דאמר היום עבדוה ולמחר בטלה מה שלא נראה כן מההיא סוגיא דהוריות כדכתיבנא מ"מ קשה דהא בפ"ה מהל' עבודת כוכבים כתב וכן נביא השקר מיתתו בחנק ואע"פ שנתנבא בשם ה' ולא הוסיף ולא גרע משמע מהתם דאע"ג דלא שייכא כלל מאום שכתוב בתורה חייב ומההוא שהבאתי משמע דאפילו שבטל מקצת פטור. ועוד הוסיף על תימה דכיון דליכא פסק כרבנן בהל' עבודת כוכבים דנביא שהדיח בסקילה א"כ היכי כתב בסוף הפרק דעבדוה היום ובטלוה למחר יחנק הנביא דהיינו קיום מקצת ובטול מקצת שכ"כ ואפילו עשה אותות ומופתים ואמר שה' צוה שתעבד עבודת כוכבים היום נעבד וכו' והא בגמרא אמרו בהדיא דלרבנן הוי בסקילה כדכתיבנא ולא שייך כאן למפסק כותייהו בחדא וכר"ש בחדא דכיון דקרא איירי בין במקצת בין בעוקר הכל אי קא מיתה דקרא הוי סקילה עכ"ם דרבנן הוי סקילה בכל אפילו בעוקר מקצת ואי הוי חנק כר"ש דלא גמיר ג"ש הוי חנק בכל דכיון דהך קייל קרא דהך פרשתא דנביא דהכא וכמ"ש רבינו ועל זה נוה הכהות ואמר וכן כתוב והמשנה לא השמע וכו' ע"כ הוי בסקילה ולא שייך הכא לפלוגי בין עוקר הגוף בעבודת כוכבים לבטול מקצת ולמ"ש שהיה לנו טעם נכון לחלק ביניהם מה שאינו כן ע"כ נתקשו דברי רבינו אצלי וצריכים עיון:

ב ג והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים וכו'. וכן נביא שעבר על דברי עצמו וכו'. בפ"ט מהל' סנהדרין כתב רבינו אע"פ שהכובש נבואתו אינו לוקה שהרי לאו שנאמר אליו השמעון ולאו הבא מכלל עשה הוי הוא כשאר ואין לוקין עליו, ע"כ. וקשה דהיכא מוכיר אליו תשמעון לגבי הכובש נבואתו. ועוד למה כתב לאו הבא מכלל עשה הא הוא עשה גמור. מיהו לזה י"ל דעניינו לאו הוא לא תעבור על דברי הנביא ומפני כן כתב שאע"פ שעניינו לאו בא מכלל עשה ולכך אינו לוקה עליו: אבל אני אקריב היום בחוץ בדבר ה' וכו'. נראה דסובר רבינו דהא דאליהו ע"ש

מגדל עוז

פ"ט גם זה הפרק ומה שכתב מהמצות שאינן נוהגין היו ... פשוט ... בכל פ' הנחנקין (דף פ"ט):

ואמרו חז"ל בכמה מקומות (חולין קכ"ד.) אטו אמר לי יהושע בן נון מפומיה לא לייתא ליה. גם אמרו (תמורה ט"ז. וע"ש) על אותם הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה לא רצה הקב"ה ללמדם ליהושע וא"ל אין נביא רשאי לחדש דבר מ"כ כשזה מתנבא בדבר תורה נתברר לנו שדבר סרה. אבל קשה לי דאמרו פ"ק דיבמות דינתה בת קול שאמר דהלכה כב"ה וקי"ל הכי בכל דוכתא ותמוה' שם ובפרק הזהב בתנו מתם לדבר ואיש עלה כפי דעת רבינו ול"ע:

ד או שאמר בדין מדיני התורה שה' צוה לו שהדין כך וכו'. וא"ת שנראה מדבריו כאן שאפילו כיון את ההלכה לאמת אם הכחשה ולאמר את כמשפט יחנק ומדבריו בראש הפרק נראה דדוקא כשבא להוסיף או לגרוע או לשנות הרי זה נביא שקר ויחנק הא כשבא לומר הלכה כדברי פלוני כיון שאינו מוסיף ולא גורע ולא משנה אינו נביא שקר. וי"ל דבראש הפרק לא התכוין אלא לאפוקי מלבן של בעלי הכתות אשר קצתם אומרים שבא להוסיף וקצתם אומרים שבא לגרוע ולשנות לפי שאין התורה נצחית ובסוף הפרק אמר בדין הטפל במתנבא שהלכה כדברי פלוני:

ה בטת דברים אמורים בשאר מצות אבל וכו'. למעלה כשאמר אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעבודת כוכבים הזכיר שם עבודת כוכבים אגב דבשאר מצות שנוהגו שם היתה נמי דבשאר מצות שומעים לנביא וכאן נתכוון לדבר בעבודת כוכבים בייחוד דאין שומעין לו אפילו לפי שעה ולמד כן ממה שאמרו אם יאמר לך הנביא עבור על ד"ת שמע והיינו דוקא לפי שעה וכמו שכתבתי למעלה וקאמר חוץ מעבודת כוכבים אלמא דבעבודת כוכבים אפילו לפי שעה אין שומעין לו:

אמרה לנו ולבנינו עד עולם: ד וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני הרי זה נביא השקר ויחנק. אע"פ שעשה אות. שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא. אבל לפי שעה שומעין לו בכל: ה בד"א בשאר מצות אבל *בעבודת כוכבים אין שומעין לו ואפילו לפי שעה ואפילו עשה אותות ומופתים גדולים ואמר שה' צוהו שתעבד עבודת כוכבים היום בלבד או בשעה זו בלבד הרי זה דבר סרה על ה' ועל זה צוה הכתוב ואמר ובא האות והמופת לא תשמע אל דברי הנביא ההוא כי דבר סרה על ה' אלהיכם שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. ולפיכך נדע בודאי שהוא נביא שקר וכל מה שעשה בלט וכשוף עשה ויחנק:

פרק עשירי

א כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם. אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וגו'. לפיכך כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות השם ולא יבוא להוסיף ולא לגרוע אלא לעבוד את ה' במצות התורה אין אומרין לו קרע לנו הים או החיה מת וכיוצא באלו ואחר כך נאמין בך. אלא אומרים לו אם נביא אתה אמור דברים העתידים להיות והוא אומר ואנו מחכים לראות, היבואו דבריו אם לא יבואו. ואפילו נפל דבר קטן בידוע שהוא נביא שקר. ואם באו דבריו כולן יהיה בעינינו נאמן: ב ובודקין אותו פעמים הרבה אם נמצאו דבריו [ב]נאמנים כולן הרי זה נביא אמת כמו שנאמר בשמואל וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה': ג והלא המעוננים והקוסמים אומרים מה שעתיד להיות ומה הפרש יש בין הנביא ובינם. אלא שהמעוננים והקוסמים וכיוצא בהן מקצת דבריהם מתקיימין ומקצתן אין מתקיימין. כענין שנאמר יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך. מאשר ולא כל אשר. ואפשר שלא יתקיים מדבריהם כלום אלא יטעו בכל כענין שנאמר מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. אבל הנביא כל דבריו קיימין שנאמר כי לא יפול מדבר ה' ארצה. וכן הוא אומר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה'. כלומר שדברי הקוסמים והחלומות כתבן שנתערב בו מעט בר ודבר ה' כבר שאין בו תבן כלל. ובדבר הזה הכתוב הבטיח ואמר שאותן הדברים שמודיעין המעוננים והקוסמים לאומות ומכזבין הנביא יודיע לכם דברי אמת ואין אתם צריכין למעונן וקוסם וכיוצא בו שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו' כי הגוים האלה וגו' ואמר נביא מקרבך מאחיך וגו'. הא למדת שאין הנביא עומד לנו אלא להודיענו דברים העתידים להיות בעולם משובע ורעב מלחמה ושלום וכיוצא בהן. ואפילו צרכי יחיד מודיע לו. כשאול שאבדה לו אבדה והלך לנביא להודיעו מקומה. וכיוצא באלו הדברים הוא שיאמר הנביא לא שיעשה דת אחרת או יוסיף מצוה או יגרע: ד דברי הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו. ואין אומרים הנה דבר ולא בא. שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה. או שתלה להם כחזקיה. אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר. שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר. ולא מצינו שחזר בדבר טובה אלא בחרבן ראשון כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים וחזר בדבריו. וזה מפורש במסכת שבת. הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא. הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה בן עזור כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה. אמר לו לחנניה אם לא יעמדו דברי אין בזה ראיה שאני נביא שקר אבל אם לא יעמדו דבריך יודע שאתה נביא שקר. שנאמר אך שמע נא את הדבר הזה וגו' הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת: ה נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא הרי הוא בחזקת נביא ואין זה השני צריך חקירה. שהרי משה רבינו העיד ליהושע והאמינו בו כל ישראל קודם שיעשה אות. וכן לדורות. נביא שנודעה נבואתו והאמינו בדבריו פעם אחר פעם או שהעיד לו נביא והיה הולך בדרכי הנבואה אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו שמא אינה אמת. ואסור לנסותו יותר מדאי ולא נהיה הולכים ומנסים לעולם [ג]שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין. אלא מאחר שנודע שזה נביא יאמינו וידעו כי ה' בקרבם ולא יהרהרו ולא יחשבו אחריו. כענין שנאמר וידעו כי נביא היה בתוכם:

א סמ"ג לאוין לג: ב סמ"ג עשין ו: ג סמ"ג לאוין ד:

לחם משנה

פ"ה הדבור היה ולא מדעתו וכחד מירושלא דהוא' בפ' אלו הן הנחנקין (דף פ"ט) וכן ביבמות פרק האשה רבה (דף נ')

פ"י ב ובודקים אותו פעמים הרבה ואם נמצאו דבריו נאמנים כלם הרי זה נביא אמת. כלומר עד שיתאמת אבל לא יותר מדאי כדכתב לקמן דאיכא איסורא דלא תנסו וכו':

ד ולא מצינו שחזר בדבר טובה וכו'. הך מילתא במס' שבת פ' במה בהמה (דף נ"ה) ואע"ג דאמרינן התם דחזר בו משום עונש תוכחה שלא הוכיחו הצדיקים לרשעים ומהך טעמא אחר ר' זירא גר"ס דלוכחינהו להנהו דבי ריש גלותא משום דעונש תוכחה גדול וא"כ אפשר דמשום עונש תוכחה ינחם הקב"ה ולא יהיה בזה הכזבה נביא מ"מ מילתא דלא שכיחא דלא היה הדבר הזה כי אם פעם אחת בעולם. והרב מהר"ר אליה מזרחי בפרשת וישלח בביאורו לרש"י גבי ויירא שמא יגרום האריך שם בסתירת המאמרים דיעקב נתירא שמא יחטא בו האל יתברך שמא יגרום החטא ובכאן דבס' במה בהמה נראה איפכא וכן מדברי רבינו שכתב שבהיות הנביא הוא בדבר זה זמנו דלא חיישינן שמא יגרום החטא. ותירץ שם דהאי היכא דהבטחה

מגדל עוז

פ"י רוב הלכותיו פ' הנחנקין (דף פ"ט) אמורין בבבלי ובגמרין בירושלמי, ובשאר מקומות:

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצות. חמש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) להדמות בדרכיו. ב) להדבק ביודעיו. ג) לאהוב את ריעים. ד) לאהוב את הגרים. ה) שלא לשנא אחים. ו) להוכיח. ז) שלא להלבין פנים. ח) שלא לענות אמללים. ט) שלא להלוך רכיל. י) שלא לנקום. יא) שלא לנטור:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר. יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד. ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם יכעס יכעס כעס מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר. ויש שהוא שפל רוח ביותר. ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלוך בתאוה. ויש שהוא בעל לב טהור מאד ולא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן. ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף. ויש מקצר נפשו שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו. ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול. ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו. ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוע ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן: **ב** ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו. וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו. ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יותר משאר הדעות. ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו אלא למד אותם מאחרים או שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו. או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך והנהיג עצמו בה עד שנקבעה בלבו: **ג** שתי קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים והיא הדרך הישרה: **ד** הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם. והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית כדי שיהא שלם בגופו. כיצד לא יהא בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני. לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת. וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר להיות בזולתן כענין שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו. וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שנאמר טוב מעט לצדיק. ולא יקפוץ ידו ביותר. ולא יפזר ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך. ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו. ודרך זו היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו דעות בינוניות ממוצעות נקרא חכם: **ה** ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד. כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות. ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון. וזהו לפנים משורת הדין. ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו: **ו** כך למדו בפירוש מצוה זו. מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון. מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום. מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן. להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו: **ז** וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו. יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי

א סמ"ג עשין ו:

כסף משנה

א לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד וכו'. בפ"ק דסוטה (דף ה'):

ו כך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון וכו'. (שבת קל"ג:) (ספ"ק דסוטה):

ועוד

לחם משנה

דהבנסתה היתה לעצמו ואין בתשובה הזאת שום כהה א דיעקב להיכא שיש בה הזנות שום ככהוא דרבי אחא בפרק במה בהמה, והדר מקשה מההיא דס"ק דברכות דאמר שם עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם א קנית דעם א קנים הוי ביאה שניה וגרם החטא שלא נתקיים והצריך שם לתרץ. וי"ל לתרץ דודאי היכא דאיכא גרם החטא יחזור בו כאן יתברך ומאי דאמר בפ"ק דברכות על חגאי אינו חוזר הייט כל זמן שלא גרם החטא ודוקא היכא דליכא הבזנות גריס אבל היכא דאיכא הבזנות גנית לא, ובתירוץ שהירץ הרב ז"ל מעד יעבור עמך ה' עד יעבור עם א קנים אע"ג דזה היה דבר שאמר ה' למשה דכל דבר שאמר משה מפי הגבורה אמרו מ"מ אינו כתוב בתורה בשם ה' אלא בשם משה. ומה שאז"ל לא יצאת אמירה מפי הקב"ה כלומר שאמר הקב"ה בתורה מפי עצמו שהוא מדבר או הנביא בשם ה' אמרן אבל אלו הם דברי משה אע"פ שמפי הגבורה אמרן מ"מ כיון שאינו בלשון האל יתברך יכול בהם נחמה שיהא האל יתברך. זה נ"ל נכון לתרץ והוא התירוץ לאפוקי שתירץ הרב ז"ל ותמה עם זה התירוץ שהמלקה קושיהו בהקבה עליו:

הלכות דעות פ"א א [וכילי ושוע. ופע"פ דכבר הטיב לעיל] ויש שהוא מסגף עצמו וכו' ויש שהוא מאבד כל ממונו וכו'. מאבד ממונו *דהיינו הוא אבוד ממון או סינוף אבל כאן אינו אלא נדיבות לתת לבני אדם ואין זה אבוד ממון והיפך הוא הכיליות שלא להת לבני אדם כלל אבל עצמו אינו מסגף:

* (נראה שגם נהלך בין מסגף לכילי ובין מאבד ממונו לשוע, ולכאורה נראה שבכל אחד ושים קשה על רבינו למה כתב שתיהן):

ב דעות בינוניות זו רחוקה מזו. ר"ל בין שתי הקצוות כל המדות שיהיו ביניהם נקרא בינוניות בין שיהיו נוטין לצד אחד מצד האחרים ד"מ כילי הוא קצה אחד ושוע קצה אחר אדם אשר הוא בין שתי הקצוות אע"פ שיהיה נוטה יותר אל הכילות או להפך שיהיה נוטה לשוטות בינוני יקרא, אבל מ"מ מרוחק הוא מי שנוטה אל הכילות ממי שנוטה לשוטות אע"פ שכלם בינוניות. וזהו רחוקות זו מזו:

ד ה כל אדם שדעותיו בינוניות וכו' נקרא חסיד, עכ"ל. יש להקשות בדבריו מובא, חדא דהרי בפרק שלאחר זה כתב שאסור לנהוג במדה בינונית במדת הכעס אלא

מגדל עוז

פ"א דעות הרבה יש לכל אחד כו' עד לא לזו ולא לזו. כל זה מדברי חכמי המוסר אשר לקחוהו מדברי רז"ל ותהלים שהן מפוזרות בתלמוד אשר אין לגם סוף: ולפיכך צוו חכמים הראשונים עד שלם. כל חכמי המוסר אמרו שזאת זאת וגם כמה נוהגים שיש להם מאמר רבינו ז"ל ושם דרך אלהינו ביושר אלהים כל הכם אורחותיו בשלום. סוף אבדם גנים בהזה פרק ראשון דסוטה (דף ה'): כיצד לא יהא בעל חמה כו' עד לפנים משורת הדין. שמנים אלו שמורים. שנין כגמה והכתב עשרה בלבות הבמה י"ב פרק הגמרה מלמרוה בבויתא ארבעה מדות וכו' ואי' גנוס מדליקין (דף ל' ע"ב) במסכת דרכי ורכי שיה והמעשיות אבל הוקן שם יוכיחו של מנין טעמו. וענין הכעוס ובריק אוכל לשובע נפשו בכלל מבנת פרק בן זומא אי זהו גבור הכובש את יצרו וכן פירש רבא"ם ז"ל. וענין טוב מעט לצדיק וכו' שלוי בלוהו עשיר השמח בחלקו וכן פירבא"ם ז"ל. וענין לפנים משורת הדין במציעא פ' אלו מציאות (דף ל') דתני רב יוסף והודעת להם את הדרך ילכו בה ס' עד דעוקים מיוצא דרבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עבדו בה לפנים משורת הדין: והמצוות אלו ללכת בדרכים אלו בינונים עד לא אתה היה קדוש. מסכת סוטה (דף י"ד

פי הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח עליו ויקבעו הדעות בנפשו . ולפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה. נקראת דרך זו דרך ה'. והיא שלמד אברהם אבינו לבניו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו'. וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו :

פרק שני

א חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק מר. ויש מן החולים מי שמתאוה ותאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה כגון העפר והפחם ושונא המאכלות הטובים כגון הפת והבשר הכל לפי רוב החולי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות מתאוים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים ללכת בה והיא כבידה עליהם למאד לפי חליים. וכן ישעיהו אומר באנשים הללו הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חושך לאור ואור לחושך שמים מר למתוק ומתוק למר. ועליהם נאמר העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חושך. ומה היא תקנת חולי הנפשות. ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם עד שיחזירום לדרך הטובה. והמכירים בדעות הרעות שלהם ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם עליהם אמר שלמה חכמה ומוסר אוילים בזו: **ב** וכיצד היא רפואתם מי שהוא בעל חמה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל. וילך בדרך זו זמן מרובה עד שיתעקר החמה מלבו. ואם היה גבה לב ינהיג עצמו בבזיון הרבה וישב למטה מן הכל וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם וכיוצא בדברים אלו עד שיעקור גובה הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית שהוא דרך הטובה. ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו. ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני וינהוג בו זמן רב עד שיחזור בו לדרך הטובה והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה: **ג** ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גובה לב. שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד. ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו [א] מקצתה. וכן הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר. וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. ואם רצה להטיל [ב] אימה על בניו ובני ביתו או על הציבור אם היה פרנס ורצה לכעוס עליהן כדי שיחזרו למוטב יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם· ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו כאדם שהוא מדמה כועס בשעת כעסו והוא אינו כועס. אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאילו עובד עבודת כוכבים. ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. ובעלי כעס אין חייהם חיים. לפיכך צוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסים וזו היא הדרך הטובה. ודרך הצדיקים הן עלובין ואינן עולבין שומעים חרפתם

כסף משנה

פ"ב ג ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר וכו'. ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה. בריש סוטה (דף ה'): וכן הכעס מדה רעה וכו' ואם רצה להטיל אימה וכו'. פ' ר"א דמילה (שבת ק"ה): **ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא וכו'. בפסחים ריש פ' אלו דברים (דף ס"ו). ומ"ש ובעלי כעס אין חייהם חיים [פסחים קי"ג]. ודרך הצדיקים הם עלובים וכו'. בפ' השולח (גיטין דף ל"ו) ובפ"ב דיומא** (דף כ"ג):

אמרו

לחם משנה

אלא צריך שיהיה עם מאד ואיך כתב כאן שהעושה זה והולך בדרך בינונית נקרא חכם. ועוד קשה שהרי לעיל בזה הפרק כתב שהני הקצוות אינם דרך טובה ואם האדם נוטה לאחד מהם צריך שיחזור עצמו לטובה ואיך כתב כאן שהיא מדת החסידות לעשות כן ואין לומר דהכא לא מיירי אלא במדת הענוה לבד ולעיל איירי בשאר המדות שהרי בכל הדעות כתב כל אדם שדעותיו וכו' ומי שהוא מדקדק וכו'. ועוד דלעיל נ"כ איירי במדת הענוה שהרי בהזכירו בתחלה כל הקצוות זכר ג"כ ויש אדם שהוא גבה לב וכו' ויש אדם שהוא שפל רוח וכו' ועלה קאי מ"ש ששתי הקצוות אינם דרך טובה. ועוד קשה שהרי במדת הכעס כתב בפרק שלאחר זה שבמדה זו צריך להרחיק מאד ולא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו וכו' וכאן כתב ולא כמת וכו' ולא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו וכו'. ועוד צריך להתבונן מהו זה שכתב נגד זה או נגד זה דלכאורה נראה דקאמר נגד הגאוה או נגד הענוה וזה לא יעלה על לב שיקרא חסיד מי שעושה נגד הגאוה. וגם צריך לדעת מה קצה האחרון ומהו קצה ראשון. ונראה לפרש דקצה ראשון הוא ההכרון וקצה האחרון החום' דרך משל שאדם שהוא קמצן בתכלית שאינו נותן אפילו פרוטה זהו קצה הראשון מפזר ממונו זהו קצה האחרון והנה בזה קצה האחרון הוא יותר משובח מהראשון ויש דבר אחר שהראשון משובח דרך משל האדם הרודף אחר התענוגים בכל עת זהו קצה האחרון וחלק רע והאדם שאינו רודף כלל ואפילו בעת הצורך אינו מתענג ממנו זהו קצה הראשון והוא יותר משובח מהאחרון וזה שכתב נגד זה או נגד זה כלומר נגד הקצה הראשון ונגד הקצה האחרון שיש דעה שהראשון משובח ויש דעה שהאחרון משובח כאמור וזהו שכתב יש דעה שממנין אותה כנגד הקצה אחרון וכו'. ואין כונת הרב בזה לומר שקצה האחרון יותר משובח מהאמצעית דודאי האמצעי שלם ובודאי אפילו קצה האחרון מהענוה שהוא ללבוש בלויי סחבות הוא רע ודרך המיצוע הוא מובחר וזהו שכתב הרב לעיל דרך הישרה וכו'. אמנם הכונה בהחסידים מטים מעט נגד קצה האחרון שהיא הענוה שלעולם לא יסיטו דבר מהמיצוע שהוא הדרך המובחר שאם לא היו הולכים אלא בדרך המיצוע אפשר שלפעמים יטו מעט ויבאו מהדרך האמצעית אל הקצה הראשון שהוא הגאוה. אמנם יש לפרש שדרך המיצוע הנאמר במדת הענוה אינו כמו מדה בינונית המוכרת בשאר הדעות שהדרך האמצעית במדת הענוה היא הדומה לקצה האחרון משאר הדעות אבל היא אמצעית כפי ענינה ולפיכך קרא הרב למדה הזאת אמצעית כפי ענינה בין שתי הקצוות אבל לא קראה בינונית כמו שקרא לשאר כל הדעות הבינוניות וזהו שכתב הרב לעיל דעות בינוניות רחוקה זו מזו כלומר אין הבינונית של זה כבינונית של זה שיש בינוני שהוא דומה לקצה האחרון של הדעה האחרת והוא מדה אמצעית של ענוה וכן מדה אמצעית של הכעס שלשניהם קרא הרב אמצעית ולא בינונית וזהו שכתב כאן כל אדם שדעותיו בינוניות ממוצעות שרצה לכלול שאר הדעות במלת בינוניות ומדת הענוה והכעס במלת ממוצעות דאם לא נאמר כן הלשון כפול ומכופל. והנה קצה ראשון הנאמר בענוה הוא תכלית הגאוה ודרך בינוני שהוא בינוני בשאר הדעות הוא שלא יהיה גאה מאד ולא יהיה ענו אבל הדרך האמצעית בכאן הוא שיהיה ענו מאד כמו שמצינו במשה והאיש משה ענו מאד ויש לנו ללמוד ממנו. ואעפ"כ שיש לומר דמדת חסידות היה מה שעשה משה מ"מ מי יאמר לנו כן דילמא שהדין כן ולכך יש ללמוד ממנו שנאמר בו ענו מאד ויהיה זה הדרך אמצעי בין קצה הראשון שהוא תכלית הגאוה ובין הקצה האחרון שהוא ללבוש בלויי הסחבות שזה ודאי לא יעלה על הלב וגם זה רע וזה הקצה האחרון שהזכיר הרב בראשית אחריו ויש שהוא שפל רוח ביותר שזה ודאי קצה האחרון הוא ואעפ"כ שכאן כתב במדת החסידות ויהיה שפל ביותר הכונה לומר שנוטה עצמו נגד שפל רוח כדי לבא לדרך המיצוע כמו שאמרנו אבל קצה האחרון בלי ספק שהוא רע וכן במדת כעס אדם שהוא כועס תמיד הוא קצה ראשון ושלא לכעוס כלל ולהיות כמת הוא קצה האחרון ולכעוס על דבר שראוי לכעוס הוא דרך בינוני לשאר כל הדעות אבל כאן הדרך האמצעית היא שלא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס אלא על דבר גדול

מגדל עוז

י"ד) סוף פרק ראשון: וחייב אדם להנהיג כו' עד סוף הפרק. הוא לשון ספרי:

פ"ב חולי הגוף וכו' עד שבכל דעה ודעה. כל המרגליות האלו מלוקטות מדברי רז"ל: **ויש דעות** שאסור כו' עד ענו מאד. זה מפורש פ"ק דסוטה (דף ד') באריכות וגם ר"מ מקוני מנה בלאוין במצות ל"ת במנין ס"ד וכיפר אשר עלו אלין הלאוים בתלום תלוה והמה על ר"מ ז"ל שלא מנאו. ואני רואה שהוכירו כאן באיסור ואם לא מלעו נחשבן בלאוין אני אומר הטעם לפי שהדבר מסור ללב וכן יאמרו בכתוב תועבת ה' כל גבה לב ומי יודע ומי מכיר בו אלא השם יתעלה. ובכל אמרו ז"ל על כל דבר המסור ללב נאמר ויראת מאלהיך והלאוין הבאין בחשבון הם הניכרין לעולם וב"ד יכולין להזהיר עליהן כד"ן ולפיכך צוו חכמים ז"ל. באבות פ' בן זומא · ועוד אמרו שכל המגביה לבו עד מקצתה. פ"ק דסוטה (דף ד') כלשון ר"נ בר יצחק לא מיניה ולא מקצתה: וכן הכעס מדה רעה עד עליו. פ' במה מדליקין (דף ל"ח) והרבה מקומות: ואם רצה להטיל אימה כו' עד והוא אינו כועס. פ' ר"א דמילה (דף ק"ה): אמרו חכמים הראשונים כו' עד דרך הטובה. עיקרם בפסחים פ"א (דף ג') ור"פ אלו דברים (דף ס"ו) גבי כל המתייהר במעשה דהלל הזקן עם בני בתירא: ודרך הצדיקים כו' עד כשמש בגבורתו. ביומא פ' בראשונה (דף כ"ג) ובגיטין פרק השולח (דף ל"ו):

הגהות מיימוניות

[א] ולא כרב חייא בר אשי דאמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמנה בשמינית ורב הונא בריה דר' יהושע דאמר ומעטרה ליה כסאסא לשבולתא ודלא כרבא דאמר בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה אלא כר"נ בר' יצחק דאמר לא מינה ולא מקצתה דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב: [ב] פ' האורג רב יהודה שליף מצבייתא רב אחא בר יעקב תבר מאני תבירי רב ששת רמי לה לאמתיה מוניני ארישא:

כסף משנה

ד אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח וכו'. בפרק הישן (סוכה כ"ח) מלאתי כן על ריב"ז אבל על רב איני יודע כעת מקומו: אמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. בריש פסחים (דף ג'):

ו ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב וכו' ואסור לגנוב דעת הבריות וכו' עד אלא שפתח וכו'. הכל פ' גיד הנשה (חולין צ"ד) ושם אמרו שאם היה עושה להכירו כשהוא אלו כדי לכבדו לבריות שמכירו השוק ודאי בעיניו מותר. ומתני שלא הזכירו רבינו:

ז אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. בפ"ק דאבות: כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה וכו'. בפ"ד דאבות:

פ"ג א המהלך בדרך זו נקרא חוטא הרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר וכו'. בפ"ק דתעניות (דף י"א):

חרפתם ואינם משיבין עושין מאהבה ושמחים ביסורים. ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו: ד לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו. אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו. וזו היא שיחת רוב כל אדם. ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים. ועל זה צוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא. ואמרו לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים. והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות ועל זה נאמר כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים: ה סייג לחכמה שתיקה. לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר. וילמד להלמידים בשובה ונחת בלא צעקה ובלא אריכות לשון. הוא שאמר שלמה דברי חכמים בנחת נשמעים: ו אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי. [א]ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. [ב]ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי. כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה. ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה. ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל. ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו. ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות: ז לא יהא אדם בעל שחוק [ג] ומהתלות ולא עצב ואונן אלא שמח. כך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. וצוו שלא יהא אדם פרוץ בצחוק ולא עצב ומתאבל אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. [ג]וכן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון ולא עצב ובטל ממלאכה. אלא בעל עין טובה ממעט בעסק ועוסק בתורה. ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו. ולא בעל קטטה ולא בעל קנאה ולא בעל תאוה ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. כללו של דבר ילך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה עד שיהיו כל דעותיו מכוונות באמצעות. והוא ששלמה אמר פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו:

פרק שלישי

א שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם. אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון. עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים. גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא. שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש

א סמ"ג. ב"מ דף נט ע"א: ב סמ"ג לאוין קנה טור חו"מ סימן רכח: ג טור א"ח סי' קנו:

לחם משנה

גדול שראוי לכעוס עליו כגון חילול שמים. וזה כיון הרב במ"ש כאן גדול ובפרק שלאחר זה לא כתב גדול אלא על דבר שראוי לכעוס וכו'. ומ"ש רבינו בפרק שאחר זה ויחזור לדרך שלמעלה היא הדרך כזאת הנזכר במדת הענוה והכעס ובזה יפלו כל הקושות יפה: עוד י"ל שמ"ש הרב בפרק שלאחר זה ואסור לנהוג דעה בינונית וכו'. ר"ל כשהאדם חולה חולי הנפש והוא מוטבע בגאוה אז צריך שירחיק עצמו עד קצה האחרון עד שלא יפה לעולם מדרך האמצעים כיון שהוא מוטבע בגובה הלב יפול מדרך האמצעית ויצא אל הקצה הראשון כשהיה אבל האדם שאינו חולה הנפש אינו צריך שירחיק עצמו אלא עד האמצע אבל מדה חסידות הוא הקצה האחרון. ומ"ש הרב בפרק שלאחר זה ושיחזור לדרך האמצעית וכו' יתורץ דכפי המובן מפשט דברי הרמב"ם ז"ל קשה ממ"ש לקמן אסור לנהוג וכו' וכאן כתב שילך בה כל ימיו. אבל נראה לתרץ ולומר דמאי דקאמר וילך בה הוא מפני שהוא חולה הנפש ולא יוכל לילך בקצה אחרון ודי לו שילך בדרך האמצעי דאם נאמר שינהוג בדרך הקצה האחרון לא יוכל מפני שהוא מוטבע בגובה הלב. כל זה היה נראה לתרץ אבל לא יתורץ בזה אלא כדי שלא יקשה הרמב"ם מפרק ראשון לפרק שני וכפרק שני מיניה וביה כאמור אבל שאר הקושיות לא יתורצו בזה. וכפי הדרך הראשון יתורצו דברי הרמב"ם שלא יקשה ממ"ש כאן למ"ש בפ"ב ובס"ב נ"כ שלא יקשה מיניה וביה וכל שאר הקושיות דהכל עולה יפה:

אחרי שכתבתי כל זה ראיתי להרמב"ם שכתב בהקדמתו למס' אבות פ"ד ששם יתבאר כל פרק זה. וכתב שם וז"ל אבל רוב החמוה הוא קצה הראשון והעדר הרגש הסגלה לגמרי הוא קצה האחרון. עוד כתב הרב באותו פרק וז"ל. והרבה פעמים יטעו בני אדם באלה הפעולות ויחשבו אחד מהקצוות טוב ומעלה ממעלות הנפש ופעמים יחשבו הקצה הראשון טוב כמו שיחשבו המסירה לסכנות מעלה ויקראו המוסרים עצמם לסכנות גבורים ופעמים יחשבו הקצה האחרון טוב ויאמרו על פחות הנפש שהוא סבלן ועל העצל שהוא שמח בחלקו וכו', עכ"ל. ומדבריו אלה יתבאר כל מ"ש כאן ויש דעה שמפין אוהב וכו' וגם מ"ש לצד זה ולצד זה כו':

פ"ב ו ולא יפתח לו חביות וכו'. בגמ' (חולין צ"ד) הקשו דעולא איקלע לבי רב יהודה פתח ליה חביות המכורות לחנוני והירנו לאודועי אודעיה. ואב"א שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלא"ה נמי סהוחי מפתח ליה. משמע לפי הירוצא בתרא דאם הוא אדם דבלאו הכי היה פותח בעבורו מותר וא"כ קשה דבטולי נמי נקפיק ליסגא בתרא עיקר וא"כ למה לא כתב רבינו דין זה וכן הטור בח"מ בהלכה סי' רכ"ח לא הזכירו וכתב שם הרב"י ולא ידעתי למה השמיטו רבים. ואפשר משום דמלתא דפשיטא היא, עכ"ל. ול"נ דאין זה מספיק דהא התוס' הקשו על הא דאמרינן התם כהא דמר זוטרא וכו' דהקשו שם והא קמשמע ליה כתבו התוס' שם וא"ת אין זה טעות כיון דבלאו הכי היו באים לכבודו דהה"נ אמרינן לעיל שאני עולא דחביב והירצו דבפתיחת חביות נמי דליכא פסידא כל כך במה שפותחן כיון שהיו מכורות לחנוני מ"מ בעבורו פתחן, כלומר דלא אמרינן שאם בלאו הכי היה עושה מפני כבודו שמותר אלא בדבר שעושה בשבילו דכיון דסוף בשבילו עשה אע"פ שאין לו פסידא במה שעשה כיון דאפילו אם היה לו פסידא היה עושה בשבילו מותר אבל בדבר שלא עשה בשבילו כלל אע"פ שבשבילו היה עושהו אינו מותר וא"כ כיון דאנו צריכים לחילוק זה אין פשוט כל כך שלא היה לו לומר לבארו. לכך נ"ל טעם טוב לרבינו לומר דלא פסקו כתירוצא בתרא משום דלקושיא דהקשו התוס' לא משמע לבו האי תירוצא שהירצו התוס' אלא דרב ספרא ורבא לא ס"ל כתירוצא בתרא אלא כתירוצא דאודועי אודעיה ולכך פסקו כהך תירוצא ולא כתירוצא דואבע"א וכן הרא"ש בפסקיו לא הזכיר האי תירוצא מהך טעמא. ומ"מ קשה בדברי רבינו למה לא הזכיר דבדבר דאיבעי ליה לאסוקי לדעתיה שאינו בשבילו מותר כהסיה דרב ספרא כדכתבו התוספות וכתבו הטור. ונראה לי שהוא מפרש כפירוש רש"י שזה שאמרו בברייתא במוכר לו בחזקת שחוטה היינו דוקא במסרה לו בחזקה שחוטה והוא שכתב לא ימכור בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו' וכתב בסוף דבריו אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת דמשמע דוקא כשמדבר בפירוש וזה אמרו ואפילו מלה אחת וכו'. וממילא משמע דהיכא דליכא מלה דפתוי מותר דאיהו מטעי נפשיה ומכל מקום שאם כדברים יותר מדי והיה לו לגלות:

פ"ג א שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו וכו'. בפ"ק דתעניות (דף י"א) מקרא חוטא ואמרו שם כי האי הגא דתניא ר"א הקפר ברבי אומר מה ת"ל וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא וכו' והלא דברים ק"ו ומה זה

הגהות מיימוניות

[ג] באבות דרבי נתן כתוב פ"ט ר"ע אומר שחוק סייג לכבוד, פי' מיעוט שחוק:

מגדל עוז

לעולם ירבה אדם עד גופו. משנה היא סוף פ"ק דאבות קמשה כבה ר"ש בנו של רבינו הקדוש: אמרו על רב וכו' עד בצרכי הגוף. בכמה מקומות בתלמוד: לא ירבה אדם דברים וכו' זה פ'. פרק כפרא דאבות: וכן בדברי תורה וכן בדברי וכו' עד הוא הדבר שבפה. עיקר אלו הדברים פרק העוסק בתורה ובמנין מ"ה מדות, וביומא אדך בא לו (דף פ"א), ומקצתם במדרשים ואגדות בתלמוד: ואסור לגנוב דעת וכו' עד מכל עמל והוות. כל זה בחולין פ' גיד הנשה (דף צ"ד): לא יהיה אדם בעל שחוק כו' עד פנים יפות. פרק בן זומא: וכן לא יהיה בעל נפש רחבה עד הכבוד, פ"ט דאבות במדות תלמידי בלעם: כך אמרו חכמים הקנאה כו', פ' בן זומא הוא עיקר זה הענין ובכמה מקומות בתלמוד עד סוף הפ' וכל דרכיך יכונו:

פ"ג שמא יאמר אדם עד המהלך בדרך כו'. סוגיא זו נאמרה פ' כהונה (דף נ"א) סוף גמרא מהני' דאמר רבי כריכה. ובפ"ק קמא דתענית (דף י"א) גבי הגיע יו"ן בתרבשון אמר שמואל ובנדרים ובנזיר

ב צריך האדם שיכוין לבו ומעשיו כולם לידע את השם וכו' עד סוף הפרק. הכל כל זה נלמד מדברי נתן ומאמר שם שכל מעשיך יהיו לשם שמים: ועל מה שאמר רבינו וכן כשיבעול וכו'. כתב הראב"ד אמר אברהם וכן למצות העונה אם היא מקפדת, עכ"ל. ולא חשש רבינו להזכיר כאן העונה שהוא חייב בה ועוד יתבאר דינה בהלכות אישות וכאן לא דבר אלא בדברים שעושה ברצונו בלא חיוב.

פירש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה. לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד. ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים. [א]כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים. ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה. ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית. ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם:

ב צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד. ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר. כיצד כשישא ויתן או יעשה מלאכה לימול שכר. לא יהיה בלבו לקבוץ ממון בלבד אלא יעשה דברים האלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להם מאכילה ושתיה וישיבת בית ונשיאת אשה. וכן כשיאכל וישתה ויבעול לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה [א] אלא המתוק לחיך ויבעול כדי ליהנות. אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד. לפיכך לא יאכל כל שהחיך מתאוה ככלב וחמור אלא יאכל דברים המועילים לגוף אם מרים אם מתוקים. ולא יאכל דברים הרעים לגוף אע"פ שהן מתוקים לחיך. כיצד מי שהיה בשרו חם לא יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה יין. כענין שאמר שלמה דרך משל אכול דבש וגו'. ושותה מי העולשין אע"פ שהוא מר שנמצא שותה ואוכל דרך רפואה בלבד כדי שיבריא ויעמוד שלם. הואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא באכילה ושתיה. *וכן כשיבעול לא יבעול אלא כדי להברות גופו וכדי לקיים את הזרע. לפיכך אינו בועל כל זמן שיתאוה אלא כל עת שידע שהוא צריך [ב] להוציא שכבת זרע כמו דרך הרפואה או לקיים את הזרע: ג המנהיג עצמו על פי הרפואה. אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים בלבד ושיהיו לו בנים עושין מלאכתו ועמלין לצורכו אין זו דרך טובה. אלא ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה'. שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב. וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל. [ב]נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל. מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה'. ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והוא שאמר שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך:

השגת הראב"ד

*וכן כשיבעול וכו'. א"א וכן למצות העונה אם היא מקפדת:

א ירושלמי נדרים פ"ט: ב טור א"ח סי' רל"א. אבה"ע סי' כ"ה:

לחם משנה

אם שציער עצמו מן היין וכו' ריש לקיש אמר נקרא חסיד וכו'. ובדברי ר"ל יש שני פירושים פרש"י פי' נקרא חסיד המתענה. והתוס' פירשו נקרא חסיד מי שאינו מתענה. ורבינו סבר כפירוש התוס' ולפי זה הסוגיא שבכאן בין לשמואל בין לר"ל אין ראוי להתענות ולכך פסק רבינו כן אע"ג דבפ"ק דנדרים (דף י') אמר אביי שמעון הצדיק ור"ש ור"א הקפר כולם שיטה אחת הן וקי"ל בכל דוכתא דאין הלכה כשיטה, מ"מ הכי כתב בעל הליכות עולם דהיכא דמוכח בגמרא דהוי הלכתא הכי לא נקטינן כי האי כללא, והכא מוכח מפי מסוגיא דתעניות (דף י"א) דשמואל ור"ל אית להו כר"א הקפר ולכך פסק רבינו כן. ומ"מ קשה לדעת רבינו דהתוספות הקשו שתי קושיות ותירצום ואין תירוצם עולה לדעת רבינו דהם הקשו דהיכי אמר בפ"ק דתעניות דשמואל סבר דנקרא חוטא כר"א הקפר דהא איהו גופיה אמר בחובל (דף צ"א) כשהקשו שם ואין אדם רשאי לחבול בעצמו והא תניא יכול נשבע להרע וכו' אביא נשבע להרע לעצמו ולא הרע ופירש שמואל בנשבע בתענית משמע דהשבע בתענית עושה, ועוד הקשו דמסוגיא דהחובל ומסוגיא דנזיר מוכח דר"א הקפר אפילו בנזיר סתם קאמר, וקשה דבפ' ראשון דנזיר (דף ג') אמרינן איפכא דאמרינן התם אפילו לר"א הקפר דאמר נזיר חוטא הוא ה"מ נזיר טמא אבל נזיר טהור לאו חוטא הוא ותירצו לקושיות אלו דהא דאמרינן דלא הוי חוטא הייט שמצוה גדולה מן העבירה דמצוה ליזור כדאמרינן הרואה סוטה בקלקולה וכו' ומ"מ קצת חטא יש מידי דהוה אמתענה תענית חלום וכו'. וידוע שאין תירוץ זה שייך לדעת רבינו שהוא סובר שהוא אסור להתענות ולפי תירוצם מצוה ומצוה יותר מן העבירה וא"כ קשו עליה התם קושיא דכתיבנא. ותו קשיא מוכח דלפי כך סוגיא דהחובל משמע דלר"א הקפר דאמר אין אדם רשאי לחבול בעצמו לית ליה ההיא ברייתא דנשבע להרע לעצמו ולא הרע דחייב דלדידיה לא שייך לומר הרעה רשות דאין אדם רשאי לחבול בעצמו ואם כן הוא דפסק כאן כר"א הקפר איך כתב בפ"ה מהל' שבועות נשבע להרע כגון שנשבע שיחבול בעצמו אע"פ שאינו רשאי שבועה חלה עליו וגם שם לא הוה לי שכתב אע"פ שאינו רשאי דא"כ הם דברים סותרים כפי הנראה מסוגיא דהחובל דמאן דאית ליה אינו רשאי לית ליה ססור כדכתיבנא. ונראה לתרץ דרבינו משום דקשיא ליה הני תלתא סוגיי דמוכחי דנזיר טהור עבד איסורא לר"א הקפר וסוגיא דפ"ק דנזיר מוכח בהפך כדכתיבנא לכך הוצרך לתרץ דהכי דר"א הקפר אפילו בנזיר טהור קאיירי ולא בנזיר טמא דוקא דעיקר קרא איירי ביה האי האיסור דאורייתא אבל בנזיר טהור דלא מפורש בקרא אע"ג דאיכא קאמר דלא נקט קרא טמא אלא משום דשנה בחטא מכל מקום כיון דליכא מפורש בהדיא בכתוב הוי מדרבנן והך דקאמר דנקט טמא משום דשנה בחטא אסמכתא בעלמא הוא דאיסור תורה ליכא אלא בנזיר טמא, ובהכי מתפרשי הני סוגיי דסוגיא דמשמע דר"א הקפר האי אפילו בנזיר טהור הוי מדרבנן ואסמכתא בעלמא. וסוגיא דפרק מי שאמר (דף י"ט) הריני נזיר דקאמר ור' ישמעאל סבר כר"א אע"ג דרבי ישמעאל מדאורייתא קאמר דהא מביא חטאת התם נמי בנטמא איירי כדאמרינן התם והכיא סוגיא דפ"ק דנזיר דאמרה דר"א לא אמר בנזיר טהור הוא דמדאורייתא לא עבד איסורא אלא מדרבנן והשתא אתי שפיר קושיא דשמואל דמאי דאמר שמואל בפ"ק דתעניות דנקרא חוטא הייט מדרבנן והאי קאמר דהחובל דחייל עליה שבועה משום דהוי מדרבנן ושבועה חלה על דבר דרבנן דפרקא קמא דנזיר דקאמר דמקרי נאה אע"ג דמדרבנן עבד איסורא מ"מ כיון דמדאורייתא לא עבד איסורא קרי ליה נאה וכי תימא אמאי לא שני שמואל מרש איירי ומתני' דקאמר אין אדם רשאי לחבול בעצמו הוי מדרבנן וברייתא דהוי רשות הוי מדאורייתא דברייתא אקרא קאי ואע"ג דמדרבנן הוי איסורא לא קתני לן דהא לאתי דמוקי שמואל ביושב בתענית איכא נמי איסורא דרבנן י"ל דסבר דאין אדם רשאי לחבול בעצמו מן התורה ודוקא בתענית הוא דאמרינן דהוי משום דעיקר קרא לא איירי אלא בנזיר טמא כדכתיבנא אבל חבלה אסורה מן התורה לא מותיך אם דתכס כו' דלא ס"ל הני דתויי דדחו בגמ' ודלאו קטלא ודלמא בגדים שאני וכו'. אך קשה דלפי המסקנא דהחובל משמע דר"א הקפר לית ליה ההיא ברייתא דהרעה רשות כדכתיבנא אלא קאמר תנאי היא והא לפי מאי דאמינא כר"א דר"א מדרבנן קאמר בנזיר טהור ואינו נשמע לחבלה מדרבנן דמהני קראי דלעיל לא שמעינן חבלה כדדחי לעיל וכיון שכן מאי אתי ברייתא דהרעה טוהיה דהוי מן התורה דהא לתרץ דברי הרמב"ם דפסק כר"א הקפר כאן ופסק כברייתא. ועוד דשם כתב בהדיא אע"פ שאינו רשאי צריכין אנו לומר דכיון דאינו מדרבנן חייל שבועה ומאי דקאמר אינו רשאי היינו אלא מדרבנן ויאמר לו משום דחבלה לא נפקא לן אלא מנזיר טהור לפי המסקנא דהחובל. וכבר ביארנו מהכרח הסוגיות דהוי מדרבנן. לכך נ"ל לומר דרך זה באופן אחר לתרץ קושיא זו. דודאי דאיסור נזיר ליכא אלא מדרבנן מהכרח הסוגיות כדכתיבנא אבל מ"מ משמע לגמרא דאע"ג דרשות אקרא קאי מ"מ משמע ליה לשון הברייתא דומה להסבה ממש מה הסבה רשות אפילו מדרבנן וא"כ דהדרשא קיימא אפילו איהא אסור מדרבנן מ"מ מלשון הברייתא משמע דלית ליה דאפילו מדרבנן מותר מדקאמר רשות והוי דומה הרשות דקאמר

מגדל עוז

ונזיר וכמה מקומות בתלמוד ומהם כולא מ"ב ההגות הפרק. וענין דייך מה שאסרה תורה הוא בירושלמי פ"ט דנדרים (דף ל"ז), והאיסור הוא מטעם זה ומשום ובחקותיהם לא תלכו ובכלל זה אלו שמתענין תמיד וכו' עד למה תשומם. פ"ק דנדרים (דף י') גמרא דכנדרים כשרים ופ"ב דנזיר (דף כ"ב) ופ"ק דתעניות (דף י"א) נחלקו רבים על שמואל בדבר זה ואסיקנא לסדיא הא דצריכא ליה הא דלא צריכא ליה. ורבותינו בעלי התוס' פסקו כריש לקיש דאמר נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד, וכולה אני דבריכם כי נשן סגמרא דקא מקשי ולשמואל הא אקרי קדוש ופריק ההוא דמני מלער עצמיה. וככר האריך הרב הראב"ד ז"ל בספר בעלי הנפש: צריך אדם שיכוין כו' עד סוף הפרק. כל אלו הדברים מן המאמר שאמרו ז"ל במסכת אבות פרק ב' והביאו בגמרא דבריו וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ואמרו מזה על הלל שהיה עושה כן לסיכן הלל הולך לעשות מצוה וכו' לקיים מה שנאמר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. וכן כשיבעול וכו' עד או לקיים הזרע: כתב עליו הראב"ד ז"ל וכן למצות עונה וגו', עכ"ל: ואני אומר אפילו מקפדת אם אין בו כח סתור הוא ו נהוגים עד נאמר שאם חדשים שהיא עונה כאשתורת. וכן כתב ר"מ ז"ל פ' י"ד דאישות והודה לו הראב"ד ז"ל ואם יש בו כח ככר יסדו ר"מ ז"ל בלשון הפרק שלנו שאסור למנוע מאשתו עונתה:

הגהות מיימוניות

[א] באבות דרבי נתן הוא חיה אומר האוכל אוכלים שאינם עולים על לבו עובר משום שלשה לאוין שבתורה שביזה את עצמו וביזה את האוכלים ומברך ברכה שאינה כתיקנה ע"כ: [ב] שמונה דברים רובן קשה ומיעוטן יפה אלו הן יין מלאכה שינה עושר תשמיש הולך בדרך מים חמין והקזת דם, ע"כ:

פרק רביעי

א הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא. שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה. לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף. ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים. ואלו הן. לעולם ^אלא יאכל אדם אלא כשהוא רעב. ולא ישתה אלא כשהוא צמא. ואל ישהא נקביו אפילו רגע אחד. אלא כל זמן שצריך להשתין או להסך את רגליו יעמוד מיד: **ב** ^בלא יאכל אדם עד שתתמלא כריסו אלא יפחות כמו רביע משבעתו. ולא ישתה מים בתוך המזון אלא מעט ומזוג ביין. וכשיתחיל המזון להתעכל במעיו שותה מה שהוא צריך לשתות. ולא ירבה לשתות מים ואפילו כשיתעכל המזון. ^גולא יאכל עד שיבדוק עצמו יפה יפה שמא יהיה צריך לנקביו. ^דלא יאכל אדם עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו לחום. או יעשה מלאכה או יתיגע בינע אחר. כללו של דבר יענה גופו ויינע כל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחום וישקוט מעט עד שתתישב נפשו ואוכל. ואם רחץ בחמין אחר שיגע הרי זה טוב ואחר כך שוהה מעט ואוכל: **ג** לעולם כשיאכל אדם ישב במקומו או יטה על שמאל. ולא יהלך ולא ירכב ולא ייגע ולא יזעזע גופו ולא יטייל עד שיתעכל המזון שבמעיו. וכל המטייל אחר אכילתו או שיגע הרי זה מביא על עצמו חלאים רעים וקשים: **ד** היום והלילה כ"ד שעות. די לו לאדם לישן שלישן שהוא שמנה שעות. ויהיו בסוף הלילה כדי שתהיה מתחלת שנתו עד שתעלה השמש שמנה שעות. ונמצא עומד ממטתו קודם שתעלה השמש: **ה** ^הלא יישן אדם לא על פניו ולא על ערפו אלא על צדו. בתחלת הלילה על צד שמאל. ובסוף הלילה על צד ימין. ולא יישן סמוך לאכילה אלא ימתין אחר אכילה כמו שלש או ארבע שעות. ולא יישן ביום: **ו** דברים המשלשלין את בני מעים כגון ענבים ותאנים ותותים ואגסים ואבטיחים ומיני הקשואים ומיני מלפפונות אוכל אותם האדם בתחלה קודם אכילה. ולא יערבם עם המזון. אלא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון ואוכל מזונו. ודברים שמאמצין את בני מעים כגון רמונים ופרישים ותפוחים וקרוסטומולין אוכל אותן תיכף למזונו. ולא ירבה לאכול מהן: **ז** כשירצה אדם לאכול בשר עוף ובשר בהמה כאחד. אוכל בתחלה בשר העוף. וכן ביצים ובשר עוף אוכל בתחלה ביצים. בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה אוכל בתחלה בשר דקה. לעולם יקדים אדם דבר הקל ומאחר הכבד: **ח** בימות החמה אוכל מאכלים הקרים ולא ירבה בתבלים ואוכל את החומץ. ובימות הגשמים אוכל מאכלים החמים ומרבה בתבלים ואוכל מעט מן החרדל ומן החלתית. ועל דרך זו הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים בכל מקום ומקום הראוי לו: **ט** יש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד וראוי לאדם שלא לאוכלן לעולם. כגון הדגים הגדולים המלוחים הישנים. והגבינה המלוחה הישנה. והכמהין ופטריות והבשר המליח הישן. ויין מגתו. ותבשיל ששהא עד שנדף ריחו. וכן כל מאכל שריחו רע או מר ביותר. הרי אלו לגוף כמו סם המות. ויש מאכלות שהן רעים אבל אינן כמו הראשונים לרוע. לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול מהן אלא מעט ואחר ימים הרבה. ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהם או לאכלן עם מזונו תמיד. כגון דגים גדולים וגבינה וחלב ששהא אחר שנחלב כ"ד שעות. ובשר שורים גדולים ותישים גדולים והפול והעדשים והספיר ולחם שעורים ולחם מצות והכרוב והחציר והבצלים והשומים והחרדל והצנון. כל אלו מאכלים רעים הם אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד ובימות הגשמים. אבל בימות החמה לא יאכל מהן כלל. והפול והעדשים בלבד אין ראוי לאוכלן לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והדלועין אוכלין מהן בימות החמה: **י** ויש מאכלות שהם רעים ואינן כמו אלו. והם עוף המים ובני יונה הקטנים והתמרים ולחם קלוי בשמן או לחם שנילוש בשמן והסולת שנפו אותה כל צרכה עד שלא נשארה בה ריח מורסן. והציר והמורייס. אין ראוי להרבות מאכלות אלו. ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו ולא ימשך אחר תאותו ולא יאכל מן הנזכרים כלום אלא אם נצרך להם לרפואה הרי זה גבור: **יא** לעולם ימנע אדם עצמו מפירות האילנות. ולא ירבה מהן ואפילו יבשין ואין צריך לומר רטובים. אבל קודם שיתבשלו כל צרכן הרי הן כחרבות לגוף. וכן החרובים רעים לעולם. וכל הפירות החמוצין רעים ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות החמים. והתאנים והענבים והשקדים לעולם טובים בין רטובין בין יבשין ואוכל אדם מהם כל צורכו. ולא יתמיד אכילתם אע"פ שהן טובים מכל פרי האילנות: **יב** הדבש והיין רע לקטנים ויפה לזקנים וכל שכן בימות הגשמים. וצריך אדם לאכול בימות החמה שני שלישים מה שהוא אוכל בימות הגשמים: **יג** לעולם ישתדל אדם שיהיו מעיו רפין כל ימיו ויהיה קרוב לשלשול מעט. וזה כלל גדול ברפואה כל זמן שהרעי נמנע או יוצא בקושי חלאים רעים באים. ובמה ירפה אדם מעיו אם יתאמצו מעט. אם היה בחור יאכל בבקר בבקר מלוחים שלוקים מתובלין בשמן זית ובמורייס ובמלח בלא פת. או ישתה מי שלק של תרדין או כרוב בשמן זית ומורייס ומלח. ואם היה זקן ישתה דבש מזוג במים חמים בבקר וישהא כמו ארבע שעות ואחר כך יאכל סעודתו. ויעשה כן יום אחד או שלשה או ארבעה ימים אם צריך לכך עד שירפו מעיו: **יד** ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף. כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע ומעיו רפין אין חולי בא עליו וכחו מתחזק. ואפילו אוכל מאכלות הרעים: **טו** וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל. או מי שמשהא נקביו. או מי שמעיו קשין. אפילו אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי הרפואה. כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש.

ואכילה

א מכות טז: ב גיטין ע, טור או"ח סימן קנ"ה קנ"ו: ג מגלה אינה שלא ואפשר טועות רבינו מלבו: ד שבת מ"א פ"ב: ה ברכות כא, שבת סב: ו ברכות יג, נדה יז:

לחם משנה

מי הכבד. והטעם דמיירי דלעיל בתענית לא דמוקי בברייתא כר"א הקפר דכיון דלר"א הקפר איכא איסורא מדרבנן לא אתי שפיר ליתנא דברייתא דקאמרה רשות דמשמע רשות לגמרי אלא סתמא לומר באבל בתענית וברייתא אתי כר"א דפליג על ר"א הקפר וס"ל דאיקרי קדוש והטעם לא ס"ל כברייתא אלא כר"א הקפר. והשתא אתי שפיר דקאמרה טעמא דהתענה דר"א הקפר פליג על הברייתא לא לענין דינא דברייתא דאפילו ר"א מודה ליה אלא משום דנקט ברייתא רשות. ורבינו פסק כר"א הקפר ואפ"ה פסק כדינא דברייתא דאין סותרים כדהכרענו והוא שכתב אע"פ שהוא רשאי כלומר אע"פ שהוא רשאי מדרבנן מ"מ חוטא הוא עליו. זה נ"ל משם כהן ליישב דברי רבינו.

אע"ג דאיתא להר"ן שכתב בפ' שבועות שתים בתרא גבי ברייתא השבע להרע לעצמו ולא הרע, נראה דאע"ג דבפרק החובל (דף צ"א) אמרינן דאין אדם רשאי לחבול בעצמו מדרבנן אפילו הכי וכל דאיתא מן התורה עבירה לא מיקרי מושבע ועומד לענין שלא תחול עליו שבועה וכו'. וכן כתב בתשובה הגאון הרב"י סימן רל"ח וז"ל ומה שאמר מדרש חכמים שאינו משורש. בשורש שבועה חלה עליו והא לי ימים חשבתי דבר זה ומצאתי סמך לדברי מדברי הרמב"ם והארכתי בזה בס' שבועות שתים בתרא, ע"כ. ולדידיה תלי דאתי שפיר קושיא דהשואל דהחובל דלמ"ד דהשואל אית ליה מדרבנן דהכי אלמא הקפר דאיכ הסור אסור מ"מ היכן נפרק החובל גבי בהנותן דאורייתא

מגדל עוז

פ"ד הואיל והיות הגוף עד לבריאות הגוף הכל פשוט. כל הדברים שכתב ז"ל בפרק זה כלולים מדברי הרפואות ומאמרי רז"ל המפוזרים בכל התלמוד. בברכות פרק הרואה (דף ס"ב) ובמס' שבת פ' כירה (דף ל"ח) ופרק מפנין (דף קכ"ט) ופרק המוציא (דף פ"ב) ופרק במה בהמה. ובגיטין פ' מי שאחזו קורדייקוס (דף ס"ט) ובכתובות ובכמה מקומות. וגם ספרים מפורסמים ורופאים גדולים ובכל מודים בזה:

ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המות. והוא עיקר לכל החלאים. ורוב החלאים שבאים על האדם אינם אלא או מפני מאכלים רעים. או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אמר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. כלומר שומר פיו מלאכול מאכל רע או מלשבוע ולשונו מלדבר אלא בצרכיו: **טז** דרך הרחיצה, שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים. ולא יכנס סמוך לאכילה. ולא כשהוא רעב. אלא כשיתחיל המזון להתעכל. ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכוה בהן. וראשו בלבד בחמין שהגוף נכוה בהן. ואחר כך ירחץ גופו בפושרין ואחר כך בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן. ולא יעבור על ראשו מים לא פושרין ולא צונן. ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים. ולא ירחץ עד שיזיע ויפרך כל גופו. ולא יאריך במרחץ אלא כשיזיע ויפרך גופו ישתטף ויצא. ובודק עצמו קודם שיכנס למרחץ ואחר שיצא שמא יהא צריך לנקביו. וכן בודק אדם עצמו תמיד קודם אכילה ואחר אכילה. וקודם בעילה ואחר בעילה. וקודם שייגע ויתעמל ואחר שייגע ויתעמל. וקודם שיישן ואחר שיישן. ובשיעור הכל עשרה: **יז** כשיצא אדם מן המרחץ ילבש בגדיו ויכסה ראשו בבית החיצון כדי שלא תשלוט בו רוח קרה. ואפילו בימות החמה צריך להזהר. וישהא אחר שיצא עד שתתישב נפשו וינוח גופו ותסור החמימות ואחר כך יאכל. ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ קודם אכילה הרי זה יפה מאד. ולא ישתה מים קרים בצאתו מן המרחץ ואין צריך לומר שלא ישתה במרחץ. ואם צמא כשיצא מן המרחץ ואינו יכול למנוע עצמו יערב המים ביין או בדבש וישתה. *ואם סך בשמן במרחץ בימות הגשמים אחר שישתטף הרי זה טוב: **יח** לא ירגיל אדם להקיז דם תמיד. ולא יקיז אלא אם יהיה צריך לו ביותר. ולא יקיז לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אלא מעט בימי ניסן ומעט בימי תשרי. [א] ומאחר חמשים שנה לא יקיז כלל. ולא יקיז אדם דם ויכנס למרחץ בו ביום. ולא יקיז ויצא לדרך. ולא ביום שיבא מן הדרך. ויאכל וישתה [ב] ביום ההקזה פחות ממה שהוא רגיל. וינוח ביום ההקזה ולא ייגע ולא יתעמל ולא יטייל: **יט** שכבת זרע היא כח הגוף וחייו ומאור העינים וכל שתצא ביותר הגוף כלה וכחו כלה וחייו אובדים הוא שאמר שלמה בחכמתו אל תתן לנשים חילך. *כל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו. וכחו תשש. ועיניו כהות. וריח רע נודף מפיו ומשחיו ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרות ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה שיניו נופלות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו. אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת בשאר חלאים והאלף מרוב התשמיש. לפיכך צריך אדם להזהר בדבר זה אם רצה לחיות בטובה. ולא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק ביותר והוא מתקשה הרבה שלא לדעתו. ומסיח עצמו לדבר אחר והקישוי בו כשהיה. וימצא כובד ממתניו ולמטה וכאלו חוטי הביצים נמשכים ובשרו חם. זה צריך לבעול ורפואה לו שיבעול. לא יבעול אדם והוא שבע ולא רעב אלא אחר שיתעכל המזון שבמעיו. ויבדוק נקביו קודם בעילה ולאחר בעילה. ולא יבעול מעומד ולא מיושב. ולא בבית המרחץ ולא ביום שיכנס למרחץ ולא ביום הקזה ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך לא לפניהם ולא לאחריהם: **כ** כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו אני ערב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו עד שיזקין הרבה וימות ואינו צריך לרופא ויהיה גופו שלם ועומד על בוריו כל ימיו. אלא אם כן היה גופו רע מתחילת ברייתו. או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחילת מולדתו. או אם תבא מכת דבר או מכת בצורת לעולם: **כא** וכל המנהגות הטובים האלו שאמרנו אין ראוי לנהוג בהן אלא הבריא. אבל החולה או מי שאחד מאיבריו חולה או מי שנהג מנהג רע שנים רבות. יש לכל אחד מהם דרכים אחרים והנהגות כפי חליו כמו שיתבאר בספר הרפואות *ושינוי וסת תחילת חולי: **כב** כל מקום שאין בו רופא. אחד הבריא ואחד החולה אין ראוי לו לזוז מכל הדרכים האלו שנאמרו בפרק זה. שכל אחד מהן לאחרית טובה מביא: **כג** *כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה. ואלו הן. רופא. ואומן. ובית המרחץ. ובית הכסא. ומים מצויין כגון נהר ומעין. ובית הכנסת. ומלמד תינוקות. ולבלר. וגבאי צדקה. ובית דין מכים וחובשים:

פרק חמישי

א כשם שהחכם *ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם. כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו ובבעילתו ובעשיית צרכיו ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכול דבריו ובמשאו ובמתנו. ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר. כיצד תלמיד חכם לא יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו. ולא יאכל ממנו אכילה גסה. ולא יהא רודף למלאת בטנו כאלו שמתמלאין ממאכל ומשתה עד שתיפח כריסם. ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם. אמרו חכמים *אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל ימיהם כחגים. והם האומרים אכול ושתה כי מחר נמות. וזהו מאכל הרשעים. ושלחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל

א פי' שבת פא: ב שבת קנב' ג בב"ב קמו, כתובות קיב ד בעירובין דף כה אמר רב אחא כל עיר שאין בה ירק אין ת"ח רשאי לדור בתוכה ה רוב ענין פרק זה בטור א"ח סי' ר"מ רמ"א: ו שבת קנא:

פ"ד יח ולא יקיז לא בימות החמה וכו'. כתבו הגהות מיימוני הקיז בפרק מפנין (שבת קכ"ט) וכו' עד ולא כרבינו כמתבאר. ואין מדברים אלו קושיא על דברי רבינו שרפואה והנהגת הלכות בכל שנה היו חכמי הגמרא משונים משאר ארצות כדאשכחן שאמרו בספ"ק דמועד קטן (דף י"א ע"ב כיהוס') שרפואה הדג לשתות עליו מים ובמאמר ארנוה דרך הרפואה שלא לשתות עליו מים: **כג כל עיר שאין בה עשרה דברים אלו** וכו'. ברייתא סוף פ"ק דסנהדרין (דף י"ז): ולא

לחם משנה

דאתיא מדרשא שבועה הלה עליו. נמצא דלפי האמת גמי לרבי אלעזר הקפר דס"ל דמיר עבד איסורא וה"ה לתכל בעלמו כיון דאתיא מדרשא חייל עליה שבועה ואתיא ברייתא כותיה ואולי מכח קושיא דשמואל אדשמואל נפקא ליה הא ועם זה נתלאו דברי רבינו על נכון. אך קשה מה שהקשינו למסוגיא דההוכל תמשמע דר' אלעזר הקפר לית ליה ההיא ברייתא דקאמר אלא תנאי היא ומהדר לאשכוחי תנא דפליג ומשכח כיסקנא רבי אלעזר הקפר משמע דברייתא לאו כותיה אתיא אם לא שנאמר בדוחק דהכי דלפי מאי דס"ד הוה אמרינן תנאי היא אבל לפי מאי דמתריק אלא רבי אלעזר הקפר לא צריכנא לתנאי אלא ברייתא כוותיה אתיא וזה דוחק גדול. ועוד קשה אסוגיי דפליגי אהדדי גבי נזיר טהור ועם מה שפירשתי בדברי רבינו אתי שפיר הכל.

פ"ד כב ואלו הן רופא ואומן. הא דכתב כאן ואומן וכפ"ק דהלכות סנהדרין צריך לגרוס

מגדל עוז

כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו אין ת"ח וכו' עד סוף הפרק. ברייתא היא בילהי פ"ק דסנהדרין ובמקצת ספרים מצאתי תלוף טבח במקום מים מצויין

פ"ה א"ח לא יהיה גרגרן עד על שולחנו. כמס' נדה בפרק כל היד (דף ע"ז). ובמסכת שבת ובכמה מקומות בתלמוד תמצא כדרך נכון על כאמת ומכם סידר ר"מ דבריו:

הגהות מיימוניות

[א] ענייני הקזה תמצא בס"פ מפנין וגרס שם האי פורסא דדמא כל תלתין יומין ובין הפרקים ימעט. וע"ח בקבלה גבול הדם ותקנתו לבחור כל שלשים יום בין הפרקים הגיע לעשרים שנה ימעט יוציא לשני חדשים לשלשים שנה יתיא לשלשה חדשים פעם אחת עוד בין הפרקים בא בימים יחזור ימעט מארבעה לארבעה חדשים או משנה לשנה, ע"כ: [ב] ענין אכילה ביום הקזה תמצא בפ' המגוד סן היין ופ' בתרא דמע לח ואיתא התם שאין לאכול דגים ועופות ע"ש, ע"כ:

פ"ה ב ולא ירבה סעודתו בכל מקום וכו'. בסוף פ' אלו עוברין (פסחים מ"ט): ואין ראוי לו לאכול וכו'. נראה שזהו דרך מוסר דאיתא בסוף אלו עוברין לא אמרו אלא כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה כגון מאי א"ר יוחנן כגון בת כהן לישראל ובת ת"ח לעם הארץ, דמשמע דוקא הני לפי שיורדים מגדולתם אבל שאר שוים שרי:

והצדיקים והחסידים וכו'. בפ"ק דחולין (דף ז':) אמרו על ר' פנחס בן יאיר שמיום שעמד על דעתו לא בצע על פרוסה שאינה שלו:

ג כשהחכם שותה יין וכו' ואסור לשתות יין בצהרים וכו'. בס"ד דמסכת אבות. ומה שאמר שהשתיה שהיא בכלל האכילה אינה משכרת בפרק ערבי פסחים ירושלמי אמתניתין דבין אליפי לרביעי לא ישתכר:

ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד וכו' לא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול. בפ' מי שמתו (דף כ"ב) שתקנו טבילה לבעלי קריין כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהם כתרנגולים. ומה שאמר אלא מלילי שבת ללילי שבת. בפרק אע"פ (כתובות ס"ב): וכשהוא מספר עמה וכו'. בפרק אלו מותרים (נדרים כ':) שאמרה אשתו של רבי אליעזר שהטעם שבניה יפיפין ביותר לפי שלא היה מספר עמה לא בתחלת הלילה ולא בסופה. וסובר רבינו שהטעם הוא לפי שבתחלת הלילה הוא שבע והולד יהיה עכור מרוע הבא מהמותרים שבים ויהיה עב הבכל אפוס הלב, ובסוף הלילה הוא רעב ויהיה הולד רזום ביותר, מלבד שבדרך רפואה גם על הרעב גם על השבע יזיק לבועל: ולא ינבל את פיו וכו'. אמרו חכמים ואפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו וכו'. בפ"ק דחגיגה (דף ה'): ולא יהיו שניהם לא שכורים וכו'

וכו'. בסוף פ"ב דנדרים (דף כ':) וברותי מכם המורדים והפושעים אמר ר' לוי אלו בני שכרות בני אנוסה. ומה שאמר אלא יספר וישחק מעט עמה. בפרק הרואה (ברכות ס"ב) ובפ"ק דחגיגה (דף ה'). וכתב הטור דהא דיספר דוקא בענייני תשמיש. ומה שאמר ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד, כן כתב הטור בשם הרמב"ד על הא דאיתא בסוף פ"ב דנדרים (דף כ':) שאמרה אשתו של רבי אליעזר שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד:

ו צניעות גדולה נוהגים ת"ח וכו'. סוף פ' הרואה. ומה שכתב ואם נצנס למורי הגדר יתרחק וכו' ואם נפנה בבקעה ירחיק וכו'. שם אמר עולא אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה כל שמתעטש ואין חבירו שומע. ופירש"י דבעיטוש של מטה קאמר. איכא בר נתן מתני הכי אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומע ובבקעה כל זמן שאין חבירו רואהו. ואותבינן עליה דאיסי בר נתן כדמשמע לברייתא שאע"פ שחבירו רואהו רשאי להפנות. ושני רב אשי מאי כל זמן שאין חבירו רואהו דקאמר איסי בר נתן כל זמן שאין חבירו רואה את פירועו אבל לדידיה רואהו. ופסקו הרי"ף והרא"ש בבקעה כאיסי בר נתן וכדשני רב אשי כל זמן שאין חבירו רואה את פירועו. ובאחורי הגדר פסקו כעולא משום דמהדריה דתלמודא הוא ספי מאיסי בר נתן. ואע"ג דרב אשי משני מילתיה וא"כ משמע דסבר כוותיה במאי דגלי דעתיה פסקו כוותיה אבל באחורי הגדר דלא גלי דעתיה רב אשי כתאן סבירא ליה נקטינן כעולא לגבי איסי בר נתן. אבל רבינו פסק גם באחורי הגדר כאיכי בר נתן משמע דסבירא ליה דמאחר דחזינן דסבר רב אשי כוותיה בחדא מסתמא בא ליך נמי סבר כוותיה. ומ"ש ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרים וערבים

אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו. הוא שאמר שלמה צדיק אוכל לשובע נפשו: **ב** כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא בביתו על שולחנו. ולא יאכל בחנות ולא בשוק אלא מפני צורך גדול. כדי שלא יתגנה בפני הבריות. ולא יאכל אצל עמי הארץ ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה. ולא ירבה סעודותיו בכל מקום ואפילו עם החכמים. ולא יאכל בסעודות שיש בהן קיבוץ הרבה. ואין ראוי לו לאכול אלא בסעודה של מצוה בלבד כגון סעודת אירוסין ונישואין. והוא שיהיה תלמיד חכם שנשא בת תלמיד חכם. והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מסעודה שאינה שלהן: **ג** כשהחכם שותה יין אינו שותה אלא כדי לשרות אכילה שבמעיו. וכל המשתכר הרי זה חוטא ומגונה ומפסיד חכמתו. ואם נשתכר בפני עמי הארץ הרי זה חילל את השם. ואסור לשתות יין בצהרים ואפילו מעט אלא אם היה בכלל האכילה. שהשתיה שהיא בכלל האכילה אינה משכרת. ואין נזהרין אלא מיין [א]שלאחר המזון: **ד** אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד ראוי לו לתלמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי [ב]אצל אשתו כתרנגול אלא מלילי שבת ללילי שבת אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה לא יספר בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא. [א] ולא בסוף הלילה כשהוא רעב. אלא באמצע הלילה [ב] כשיתעכל המזון שבמעיו. ולא יקל בראשו ביותר ולא ינבל את פיו בדברי הבאי ואפילו בינו לבינה. הרי הוא אומר בקבלה מגיד לאדם מה שיחו. אמרו חכמים אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין. ולא יהיו שניהם לא שכורים ולא עצלנים ולא עצבנים, ולא אחד מהן. ולא תהיה ישנה. ולא יאנס [ג]אותה [ד]והיא אינה רוצה אלא ברצון שניהם ובשמחתם. [ג] ויספר וישחק מעט עמה כדי שתתישב נפשה ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד: **ה** כל הנוהג מנהג זה לא די לו שקדש נפשו וטהר עצמו ותקן דעותיו אלא שאם היו לו בנים יהיו נאים וביישנים ראוין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך יהיו לו בנים כמו אותם העם: **ו** צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן. לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן

א ירושלמי פסחים ג: ב ברכות כב, סמ"ג לאוין סה: ג סמ"ג לאוין קנו טוש"ע סימן נ או"ח סי' רמ: ד טור שם ושם:

לחם משנה

לגבוס רופא אומן משום דהתם איירי בנכרי ובגרא חד הוא כדכתב שם הרב בעל כסף משנה. אבל הכא איירי בענין הדברים הגריכים, ומנין העשרה צריך למנות רופא ואומן בכלל ולכך כתב כאן והאומן:

פ"ה ב ואין ראוי לו לאכול וכו'. בגמרא (דף מ"ט) מפליג בין סעודה ראשונה לשניה בפ' אלו עוברין. ורבינו לא מפליג משום דמחלוקת ר' יהודה ורבי יוסי הוי בשניה כדאמר שם רב הסדא בפ' אלו עוברין וקי"ל דהלכתא כר' יוסי לגבי ר' יהודה בכל דוכתא וכיון שכן קי"ל כר' יוסי דאמר אפילו דשניה מצוה ולכך סתם רבינו. וכן בהלכות חמץ ומצה פרק ג' וזה לשונו מי שיצא וכו' או לאכול סעודה של מצוה כגון סעודת אירוסין ונשואין, לא חילק מהאי כמתא אלא פשט היה לו לבאר דסעודת אירוסין ונשואין מבת כהן לעם הארץ לא הוי של מצוה לאוהו הדין כדמשמע בגמרא בפרק אלו עוברין דקרי לה סעודה שאינה של מצוה, ואין לחוש שסבר ביותר רבים בפכ"ח הל' איסורי ביאה שאין ראוי לעשות זווג זה ומשמע שאינה סעודה של מצוה:

ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת וכו'. בגמרא ברכות (דף כ"ב.) אמרינן שלא יהא ת"ח מצוי אצל אשתו כתרנגול ולאו דוקא ת"ח ובפכ"א מהל' איסורי ביאה

כתב רבינו אין דעת חכמים נוחה למי שמרבה בתשמיש וכו'. ולכך יש לתמוה קצת על רבינו בדין זה וקצת דינים אחרים אשר בפרק זה הם נוהגים בכל כגון לא יהיו שניהם שכורים ולא עצלנים וכו' כל זה כתב ג"כ בפכ"א מהלכות איסורי ביאה ולא היה ראוי לכתוב כאן אלא הדברים המיוחדים לת"ח כמו שהתחיל בתחלת הפרק כשם שהחכם וכו' דמשמע דכל אלו הם דברים מיוחדים לת"ח. ואולי י"ל דאפילו בדברים המתגים בכל שאר העם הנזכרים כאן כתבם גבי ת"ח מפני שהוא צריך להזהר בהם ביותר: ולא יקל בראשו ביותר וכו'. בנדרים פ' ואלו מותרים (דף כ') א"ר יוחנן בן דהבאי ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת וכו' הרשים מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש והקפו ולמימרי שלא את אימא בלום מפני מה בניך יפיפים ביותר אמרה להם (לפי) שאינו מספר עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה אלא בשעת הלינה וכו' והירלנו לא קשיא הא במילי דתשמיש הא במילי אחרנייתא, ופירש הר"ן במילי דתשמיש שרי כדי לרצותה, והרמ"ה פי' כדי להרבות תאותו. ובפ"ק דחגיגה (דף ה') אמרו אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה והקפו והא רב כהנא הוי גני תותי פוריא דרב ושמעיה דשח ושחק ועבה צרכיו וכו' לא קשיא כאן דצריך לרצויי כאן שלא צריך לרצויי ומשמע דתרוייהו איתנהו. והא דלא תרין

הגהות מיימוניות

[א] כדאמר בנדרים בשילהי ואלו מותרין שאלו את אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר מפני מה בניך יפיפין כו': [ב] אבל התוספות פירש טעם בתחלת הלילה מן יחשוב בלבו בשעת תשמיש על שאר נשים אשר ראה מיד קודם לכן או שמע קולן שעדיין יש בני אדם שלא השכיבו עצמן וכן בסוף הלילה שבא הוא שוכע נשים שהשכימו עמדו בעת ההיא אלא באמצע הלילה שאז הכל ישנים ואין מצוי שישמע קול נשים אחרות וגם לא דבר עכהן מהרש שיזכור עליהן: *[בעירובין דף ק' אמר רמי בר חמא אמר רב אסי אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה שנאמר ואץ ברגלים חוטא כו' ע"כ]: [ג] כדאמרינן פ' הרואה דשמע רב כהנא מרב דשח ושחק ועשה צרכיו ופ"ק דחגיגה מוקי לה דוקא דצריך לרצויי, ע"כ:

מגדל עוז

ולא יאכל אלא עמי הארץ עד צואה כו'. במסכת אבות סוף פרק שלישי משנה מרק בן זומא ובכמה מקומות: ולא ירבה סעודתו בכל מקום עד שאינה שלהם כו' עד הרי זה חילל את השם. בפסחים פ' אלו עוברין (דף מ"ט) ובמסכת דרך ארץ: ואסור לשתות בצהרים כו' עד שלאחר המזון. מבואר סוף פ"ג דמסכת אבות ובגמ' ר' דוסא בן הרכינס ובגמרא בערבי פסחים (דף ק"ג): אע"פ שאשתו של אדם כו' עד אם יש בו כח בו. פרק אע"פ במס' כתובות (דף ס"ה) ופ"ק דנדרים (דף כ'): וכשהוא מספר עמה כו' עד שבמעיו. וזו מצאנו דאימא שלום בכמה מקומות בתלמוד ועיקרו במסכת כלה: לא יקל ראשו ביותר כו' עד את הדין. פ"ק דמסכת חגיגה (דף ה') ובכמה מקומות משמע כן: ולא יהיו שניהם לא שכורין וכו' עד ברצון שניהם. פרקי דמסכת כלה נקבעה הלכה זו ובכמה מקומות נאמרה: יספר וישחק מעט עמה וכו' עד ויפרוש מיד. בפרק הרואה (דף ס"ב) ובמסכת נדה (דף ע"ז) ובנדרים פ' ואלו מותרין (דף כ') נמצבב דאימא שלום ורמיזא פ"ק דחגיגה (דף ה') כדכתיב מגיד לאדם מה שיחו. ואני מסרב ספס זאת כפרישה כדאמרינן התם והומה כמי שכפאו שד וכו' סוגיא דמכייס גב כתס כדי שלא יתן כיוון באשה אחרת כל זמן שבאת שוסת ומשום דאמרינן התם ריש פרק כל היד (דף י"ג) מבל נוקן אגבא כעין שכל זמן שהאלגנא כעין מדמעת: כל הנוהג עד נעשים גדולה נוהגין עד ואפילו בבעס שיבנעו נגים הכבה ט' עד כימין

ופרכית, שם וברכות ס"ב) ובסוף הוריות (דף י"ג) ובריש התמיד (דף כ"ז) ומה שאמר כדי שלא יתרחק, היינו בעיר שאין בה בתי כסאות כמו בבבל שהיו שם הבתי הכסא וצריך להתרחק מבני אדם ליפנות ולכך קאמר שילמד עצמו ליפנות בתחלת הלילה כדי שלא יצטרך להתרחק באמצע הלילה כדי ליפנות, וכן ילמד עצמו ליפנות בתחלת היום בהשכמה שאין בני אדם מצויים כדי שלא יצטרך ליפנות ביום ויצטרך להרחיק מן הדרך שלא יהיו אחרים רואים אותו:

ז ת"ח לא יהא צועק וכו' אלא דיבורו בנחת עם הבריות. בסוף יומא (דף פ"ו). ומה שאמר ומקדים שלום לכל אדם. פ"ד דאבות. ומה שאמר ודן את כל אדם לכף זכות, בפ"ק דאבות. ומה שאמר מספר בשבח חבירו. ס' ערבי פסחים (דף ע'). ומה שאמר אוהב שלום ורודף שלום. בפ"ק דאבות. ומה שכתב אם רואה שדבריו מועילים ושומעים יאמר ואם לאו ישתוק. בפרק הבא על יבמתו (דף ס"ה). כיצד לא ירצה את חבירו וכו'. במסכת אבות פרק ד'. ולא ישנה בדבורו וכו' אלא בדברי שלום וכו'. גם"ש הבע"י שם: ולא יספר עם אשה וכו' ולא ילך בקומה זקופה וכו' פ' כיצד מברכין (דף מ"ג):

ט ואסור לו שימצא בבגדו כתם וכו'. שבת פרק אלו קשרים (דף קי"ד). ומ"ש ולא יהא בשרו נראה מתחת בגדיו וכו'. פרק חזקת הבתים (דף נ"ז) ודלא כפירוש רשב"ם:

ולא ישלשל טליתו. פ' אלו קשרים (שם):

ולא ינעול מנעלים המטולאים וכו'. שם ופ' כיצד מברכין (ברכות מ"ה):

ולא

גופן. ואפילו בשעה שיכנס לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בגדיו עד שישב. [א]ולא יקנח בימין. ויתרחק מכל אדם. ויכנס חדר לפנים מחדר מערה לפנים מן המערה ונפנה. ואם נפנה אחורי הגדר יתרחק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש. ואם נפנה בבקעה ירחיק כדי שלא יראה חבירו פירועו. ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול. וכדרך שנוהג צניעות ביום בבית הכסא כך נוהג בלילה. [ד] ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא יתרחק: ז תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות. ולא יגביה קולו ביותר אלא דבורו בנחת עם כל הבריות. וכשידבר בנחת יזהר שלא יתרחק עד שיראה כדברי גסי הרוח. ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו. ודן את כל האדם לכף זכות. מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל. אוהב שלום ורודף שלום. אם רואה שדבריו מועילים ונשמעים אומר ואם לאו שותק [ה]. כיצד לא ירצה חבירו בשעת כעסו. ולא ישאל לו על נדרו בשעה שנדר עד שתתקרר דעתו וינוח. ולא ינחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו מפני שהוא בהול עד שיקברהו, וכן כל כיוצא באלו. ולא יראה לחבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו. ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן. כללו של דבר אינו מדבר אלא בדברי חכמה או בגמילות חסדים וכיוצא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו או אחותו או בתו: ח לא ילך תלמיד חכם בקומה זקופה וגרון נטוי כענין שנאמר ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים. ולא יהלך עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח כענין שנאמר הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה. ולא ירוץ ברשות הרבים כמנהג משוגעים. ולא יכפוף קומתו כבעלי חטוטרת. אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפלה. ומהלך בשוק כאדם שהוא טרוד בעסקיו. גם ממהלכו של אדם ניכר אם חכם ובעל דעה הוא או שוטה וסכל. וכן אמר שלמה בחכמתו וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא. הוא מודיע לכל על עצמו שהוא סכל: ט מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי. ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בהן. ולא ילבש לא מלבוש מלכים כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהן. ולא מלבוש עניים [ו] שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינונים נאים. ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ כמו בגדי גסי הרוח אלא עד עקבו ובית יד שלו עד ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו מפני שנראה כגסות הרוח אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף. ולא ינעל [ג]מנעלים מטולאים טלאי על גבי טלאי בימות

א טוא"ח סימן ג ועיין כאן מקנח ונמס אינו מקנח שבת סב. ב ברכות מח וע"ש: ג טור א"ח סי' כ:

לחם משנה

תרין בגמרא בפרק אלו מותרים מאי דתרין בפ"ק דחגיגה משום דקאמר אינו מספר עמי משמע דכן היה דרכו לעולם וא"כ דוחק הוא דלעולם היה צריך לרצות והיה לו כעס עמה ובפ"ק דחגיגה לא תריץ גמרא כדתרין בנדרים משום דמשמע ליה שח ושחק וכו' משמע במילי דעלמא אע"פ שאינן מילי תשמיש. א"כ כיון דהוה עובדא קים ליה לגמרא דהכי הוה מעשה אבל לענין הדין הא והא איכא דבמילי דתשמיש אפילו שאין לו כעס עמה ואינו צריך לרצותה מותר כדאתריץ בנדרים ואם צריך לרצותה אפילו במילי דעלמא מותר. וכן הטור בא"ח סימן ר"מ כתב שני תירוצים. אבל איכא לאתמוהי בדברי הטור שכתב ז"ל אבל בעניני תשמיש יכול לספר עמה כדי להרבות תאותו כדאיתא בס' הרואה רב כהנא על תותי פוריה דרב שמעיה דשח ושחק ואם היה לו כעס עמה שצריך לרצותה אסור לשחק עד שיפייסנה וכו' דהיכי קאמר כדאיתא בפרק הרואה דמשמע דהא דר"כ איירי בעניני תשמיש ואינו כן דהא בגמ' בפ"ק דחגיגה מוקי לה בכל מילי אלא שצריך לרצויי והוא כתב ואם היה לו כעס עמה וכו' דמשמע דהא דרב כהנא איירי בלא רצוי אלא בעניני תשמיש ולא מוכח הכי בגמ' כדכתיבנא. ואולי י"ל דס"ל לטור דגמרא דמשני בפ"ק דחגיגה הא דרב דצריך לרצויי הוא הדין דמצי לשנויי בעניני תשמיש ולא צריך לרצויי והא דשני בנדרים בעניני תשמיש ה"ה דמצי לשנויי דצריך לרצויי ולא כדכתיבנא לעיל דאע"פ ששני התירוצים אמת לא מצי לשנויי בהדא שניא מאי דמשני בחברתה אלא מצי לשנויי בהא מאי דשני בהא ומשום הכי מוקי הא דרב כהנא בעניני תשמיש דהוי כאילו שני הגמרא הכי כיון דתירץ כן בנדרים ומ"מ עדיין אין דעתי נוחה דהיכי שביק הטור תירוצא דשני גמרא ואחד תירץ אחר ומ"ש למדנו מדבריו דשני התירוצים אמת ויש לתמוה על רבינו איך לא כתב תירוצא דעניני תשמיש. וי"ל דהוא סובר דלא אמר הך תירוצא אלא לחלק בין הניא דיוחנן בן דהבאי להניא דר' אלעזר אבל כיון דסתיר בגמרא נהר הכי דליתא דר' יוחנן בן דהבאי וסובר רבינו דאבל מאי דקאמר רבי יוחנן בן דהבאי קאמר דאין הלכה ולא כדכתב הטור שם דמאי דקאמר דאין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי לא קאי אלא אהפיכה שולחן דוקא אבל כל השאר הלכה כמותו אלא רבינו סובר דאין הלכה כמותו בכלהו דהא בכל"ס מאיסורי ביאה כתב בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר שירצה הרי משמע דהמשקין באותו מקום נמי קאי וה"ה לאיך וא"כ כיון דאין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי לא קאי לפי המסקנא דקאמר דאין הלכה הך חילוק דעניני תשמיש אלא כל מילי שוין ולא קאי לפי האמת אלא חילוק דאמרינן בפ"ק דחגיגה דצריך לרצויי וככר כתבו רבינו יספר וישחק עמה מעט כדי שתתישב נפשה וכו':

ח ולא ירוץ ברשות הרבים וכו'. בפ' כיצד מברכין (דף מ"ג) אמרו ויש אומרים אל יפסיע פסיעה גסה וכו'. ואולי זהו שכתב ולא ירוץ ברשות הרבים אלא שבגמרא לא נתנו טעמו של רבינו אלא מפני שנוטל מאור עיניו של אדם וכו'.

ט ואסור לו שימצא בבגדו כתם כו'. שבת בפ' ואלו קשרים (דף קי"ד) אמר ר' יוחנן כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה וכו' רבינא אמר רבד אתמר ולא פליגי הא בלבושיה הא בגלימא. וכתבו בהלכות פירוש רבב כגון קירא וחמאה וכיוצא בו, ופירוש רבד דם יבש וטעמו של דבר כדי שלא יראה לבם נדם ויבא לידי חשד ע"כ. ורבינו לא הזכיר אלא גלימא ולא הזכיר לבושא ולא ידעתי למה:

ולא ינעל מנעלים המטולאים וכו'. בפרק כיצד מברכין (דף מ"ג) אמרו לא אמרן אלא בכינה כי' שעל גבי הרגל אבל בגילדהא סי' עקב לית לן בה. ובפנתא לא אמרן אלא בשורתא אבל בכיהא לית לן בה ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה ובהלכות פרק כיצד מברכין הזכירו הא דפנתא ורבינו לא הזכיר מכל זה כלל וגם בזה לא ידעתי למה. ובהלכות פרק ואלו קשרים כתוב בנוסחא דידן והני מילי בעילאי אבל בגילדאי לית לן בה. ובגילדאי נמי לא אמרן אלא בימות הגשמים אבל

מגדל עוז

בימין. זה משנה פ"ק דתמיד (דף כ"ו) ומייתי לה בכמה דוכתי: ויתרחק מכל אדם כו' עד כדי שלא יתרחק. זה תלמוד ערוך במס' ברכות פרק הרואה (דף ס"ב) משנה לא יקל אדם ראשו וכו' וכן פירשם רב אלפס ז"ל בהלכות. ואע"פ שבמקצת נוסחאות לא נכתבה כן מ"מ זו גירסא ספרדית ונכונה היא וכן קיבלנוה וקבעתיה: ת"ח לא יהא צועק עד ודן את כל האדם לכף זכות. משנה היא פ"ק דמסכת אבות ותלמוד במציעא ובכמה מקומות · מספר בשבח חברו. פרק ערבי פסחים (דף ע') אוהב שלום ורודף שלום. זה ממדת תלמידיו של אהרן כשמיה במס' אבות והוא מוסכם אם רואה מקום שדבריו מועילין אומרן. פ' הבא על יבמתו (דף ס"ה) ובפרק בן זומא ובמסכת דרך ארץ נמי איתא: כיצד לא ירצה חבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים עיניו ממנו. מסכת אבות פ' בן זומא · ולא ישנה בדבורו. פ' הבא על יבמתו (דף ס"ה) ופ' כיצד מברכין (דף מ"ג) · ואסור לו שימצא בבגדו כתם עד מלבוש נאה ונקי עד בינונים נאים. פרק ואלו קשרים (דף קי"ד) · ולא יהא בשרו נראה עד כמצרים. פרק חזקת הבתים (דף נ"ז) גמרא מתני' דאלו דברים שיש להן חזקה. ולא יהיו בגדיו סחובין על עקבו. שבת פ' אלו קשרים (דף קי"ג) · ובית יד שלו עד גסות הרוח. חזקת הבתים (דף נ"ז) אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף. פרק אלו קשרים וירושלמי פסחים פ"א:
ולא ילבש מנעלים מטולאין טלאי ע"ג טלאי. פ' אלו קשרים (דף קי"ג) ופרק כיצד מברכין (דף מ"ה):

הגהות מיימוניות

[ד] שילהי הוריות אמר רב כו' נראה דוקא בימיהן שהיו בתי כסאות שלהן רחוקין מהן בשדות אז היו צריכין ליזהר בכך אבל אנו שבתי כסאות שלנו סמוכין לנו אין אנו צריכים כל כך ליזהר ומכל מקום זהירות מביאה לידי פרישות וטהרה ונקיות ע"כ [ה] בהבא על יבמתו כשם שחייב אדם לומר דבר הנשמע כך חייב שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר אל תוכח לץ: [ו] אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וכן בפרק המוכר פירות:

כסף משנה

ולא יצא מבושם לשוק וכו' עד לצאת בו לתלמודו. פ' כיצד מברכין (שם). ואמרו שם לא אמרן דאסור אלא מבושם אלא בגדו אבל גופו זיעה מעברא. ומספקא לן בשערו ופסק רבינו דדמי לבגדו ואסור כדי להתרחק מן החשד. ומ"ש רבינו ולא יצא מבושם ולא בבגדים מבושמים אפשר דתנא והדר מפרש כיצד לא יצא מבושם בבגדיו. או שכוונתו שלא יצא כשהוא בושם ממש אפילו בגופו דבושם ממש לא מעבר ליה זיעה ולא אמרו דמעברא אלא שמן הטוב וכיוצא בו:

י צוו חכמים בדרך ארץ וכו' עד יותר מן הראוי לו. פרק כסוי הדם (חולין פ"ד) ואמרינן התם דהני מילי למי שמצו בריא וחזק אבל מי שאינו כן לוה ואוכל כפי הצריך להעמדת טבעו שלא יחלה:

יא דרך בעלי דעה וכו'. יש לתמוה על מ"ש שנאמר מי האיש אשר נטע כרם מי האיש אשר בנה בית דקרא איפכא כתיב מי האיש אשר בנה בית חדש מי האיש אשר נטע כרם. ואפשר דמדנקט מי האיש אשר ארש אשה בסוף יליף דלא יקח אשה תחלה כדכתיב בקללה ומינה ילפינן דאית לן נ"כ למיעבד בית וכרם הפך מה שכתוב בקללות, ועוד דכיון דגלי לן לאחר לקיחת אשה ממילא משמע דאית לן לאחר בנין בית לנטיעת כרם דמילתא דסברא היא. והכי איתא בפרק משוח מלחמה (סוטה מ"ד.) ת"ר אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ואף שלמה אמר בחכמתו הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם אחר ובנית ביתך זו אשה. ומדלא נקט ואח"כ אלא גבי ישא אשה משמע דכרם ובית לאו דוקא והכי איכא למידק בדברי שלמה דלא נקט אחר אלא גבי ובנית ביתך:

יב ואסור לאדם להפקיר או להקדיש וכו'. בפרק ח' דערכין (דף כ"ח) תנן מחרים אדם מצאנו ומבקרו וכו' ואם החרים את כלם אינם מוחרמים דברי ר' אליעזר אמר ראב"ע אם לגבוה אין אדם רשאי להקדיש כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהא אדם חייב להיות חס על נכסיו. ומ"ש ולא ימכור שדה ויקנה בית וכו':

יג משא ומתן של ת"ח באמונה. בסוף יומא (דף פ"ו): מדקדק על עצמו בחשבון וכו' ונותן דמי המקח לאלתר. סוף יומא (שם) היכי דמי חילול השם כגון דשקילנא בישרא ולא יהיבנא דמי לאלתר:

ואינו נעשה לא ערב וכו' ולא יבא בהרשאה. דאמרינן פ' שבועת העדות (דף ל"א) ואשר לא טוב עשה זה הבא בהרשאה. וכבר נתבאר בפ"ג מהלכות שלוחין איימתי שפיר דמי למיתי בהרשאה:

מחייב עצמו בדברי מקח וממכר וכו'. נמצאתי כתוב שיש נוסחא אחרת שכתוב בה אינו מחייב עצמו והיא יותר נכונה:

ולא ירד לתוך אומנות חבירו. דאמרינן בסוף הנשרפין (סנהדרין פא) דהא דאמר יחזקאל ואת אשת רעהו לא טמא היינו שלא ירד לתוך אומנות חבירו:

כללו של דבר יהיה מן הנרדפים וכו'. (בסוף החובל (ב"ק צ"ג): מן הנעלבים וכו'). בריתא בפרק שני דיומא (דף כ"ג) ופ' השולח (גיטין ל"ו):

מצות

בימות החמה. אבל בימות הגשמים מותר אם היה עני. לא יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים ולא ישים בושם בשערו. אבל אם משח בשרו בבושם כדי להעביר את הזוהמא מותר. וכן לא יצא יחידי בלילה. אלא א"כ היה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו. כל אלו מפני החשד: י תלמיד חכם מכלכל דבריו במשפט. אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו. ולא יטריח על עצמו יותר מדאי. צוו חכמים בדרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון. שנאמר כי תאוה נפשך לאכול בשר. דיו לבריא לאכול בשר מערב שבת לערב שבת. ואם היה עשיר כדי לאכול בשר בכל יום אוכל. צוו חכמים ואמרו לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו וילבש כראוי לו ויכבד אשתו ובניו [א]יותר מן הראוי לו: יא דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה. ואחר כך יקנה בית דירה. ואחר כך ישא אשה. שנאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו. מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו. מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה. אבל הטפשין מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה[ב]. וכן הוא אומר בקללות אשה תארש בית תבנה כרם תטע. כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך. ובברכה הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו: יב ואסור לו לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו ויטריח על הבריות. [ג]ולא ימכור שדה ויקנה בית ולא בית ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו. אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה. כללו * של דבר ישים מגמתו להצליח נכסיו ולהחליף הבלה בקיים. ולא תהיה כוונתו ליהנות מעט לפי שעה או ליהנות מעט ויפסיד הרבה: יג משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה. אומר על לאו לאו ועל הן הן. מדקדק על עצמו בחשבון [ד]ונותן ומוותר לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן. ונותן דמי המקח לאלתר [ה]ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה. (אינו) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה. כדי שיעמד בדבורו ולא ישנהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך ומוחל להן ומלוה וחונן. ולא ירד לתוך אומנות חבירו. ולא יצר לאדם לעולם בחייו. כללו של דבר יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים [ז]מן הנעלבים ולא מן העולבים. ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

פרק ששי

א דרך [א]בריאתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם. ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע. ואומר אשרי האיש וגו'. וכן אם היה

א חולין פ"ד: ב כענין המנהגה לשכר אשתו כו' פסחים נ: ג ע' גיטין נב: ד מגילה כח: ה יבמות קט: ו ב"מ מח: ז פסחים מט, כתובות קיא:

לחם משנה

אבל בימות החמה לא. ונוסחא א אין לה מובן דהוא הפך מדברי הגמ' דבגמ' קאמר דאפילו בעילאי בימות הגשמים שפיר והוא קאמר דבעילאי אינו אלא בימות הגשמים אבל בימות החמה גילאי לא, וגם הוא הפך ממה שכתב הוא עצמו בפ' כיצד מברכין שהוא מסכים עם הגמרא. ובודאי שטעות סופר הוא בפרק ואלו קשרים צריך לגרוס ובעילאי נמי לא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה והוא מסכים עם הגמ' ועם מה שכתב בפ' כיצד מברכין: לא יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים ולא ישים בושם בשערו אבל אם משח בשרו בבושם כדי להעביר את הזוהמא מותר. קשה אי איירי בגופו הרי מותר הוא כדכתב לקמיה וכן בגמרא אמרן זיעה מעברא ליה ואי בבגדים הרי כתב אחר כך ולא בבגדים. והרב כסף משנה תירץ שני תירוצים. ונראה לי להרך דבפרק כיצד מברכין (דף מ"ג) אמרו לעיל מיניה מברך על היין ואחר ומברך על השמן ושחו ברלא השמם ואם השמם ת"ח וכו' ומה שמגליך לפותו ברלא השמם כתב כפ"י ז"ל שלא יצא בידיו מבושמות מפני שגנאי הוא לת"ח. והוקשה לו לרבינו דהא בגופו פרי משום דמעברא זיעה לזה הוצרך להלך דדוקא כשהוא בגופו הוא לעבורי זיעא אבל ידו לא מוכחא מילתא דהוי משום זיעה והוי חשדא וזה שכתב כאן ולא יצא מבושם כלומר בידיו מבושמות. ובגמ' אמר ובמקום שחשודים על משכב זכור ורבינו לא חילק:

י דיו לבריא לאכול בשר וכו'. בפרק כסוי הדם (דף פ"ד) אמרינן ואיזך אימת מערב שבת לערב שבת ואמרו שם אמר ר' יוחנן אנא ממשפחת בריאים וכו' אבל אנו וכו' כגון אנו עניין וכו' ומפני כן כתב רבינו לבריא אע"פ שבזמן הזה אין אנו בריאים כדאמרינן בגמרא מ"מ אם יש לאדם בריא שיכול לעמוד הרי טוב:

יא דרך בעלי דעה וכו'. מה שקשה על דברי רבינו שהפסוקים הם הפוכים כבר תירץ הרב בית יוסף זלה"ה. והחכם מהר"י אדרב"י ז"ל בספר דברי ריבות סימן כ"ל תירץ דבר מתיישב עיין שם:

הרואה

הגהות מיימוניות

* [חולין צ"א פסחים קי"ב שלשה דברים צוה ר' יוסי ב"ר יהודה את רב אל תצא יחידי בלילה ואל תעמוד בפני הנר ערום ואל תכנס למרחץ חדש וכו'] ; * [ענין בסה לא ישתכר ושוב להרחיק ממנו. שם (דף נ'), מציעא (דף מ"ב) אמר רבי יצחק לעולם ישליש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו, ע"כ] ;

מגדל עוז

לא יצא מבושם עד יותר מדאי. פ' כיצד מברכין (דף מ"ם) ובירושלמי דפאה ובמסכת דרך ארץ: צוו חכמים בדרך ארץ עד מן הראוי לו. פרק כסוי הדם (דף פ"ד): דרך בעלי דעה עד וה' עמו. בכתובות פ"ק ובגיטין פרק מי שאחזו ובסוטה פרק משוח מלחמה גמרא מתניתין דמי כלים: ואסור לו לאדם עד ונותן. בכמה מקומות בתלמוד ובכלהם דרך ארץ: מוותר לאחרים עד ולא יבא בהרשאה. פ"ק דבבא בתרא. ובמליצה שמן נבא מדכתיב אשר לא טוב עשה בעמיו: מחייב עצמו וכו' עד כללו של דבר כו' עד סוף הפרק. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) וסוף פרק החובל (דף צ"ג) מייתי לה ובכלהם דרך ארץ ובהרבה מקומות: פ"ו דרך בריאתו של אדם כו' עד אנשי מדינתו. פרק שני דמסכת כתובות (דף י"ז) בבית הלל דאמרי לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות ובמסכת דרך ארץ: לפיכך צריך כו' עד

פי

כסף משנה

פ"ו ב מצות עשה להדבק בחכמים וכו' עד בכל מיני חבור. בסוף כתובות (דף קי"א):

ג מצוה על כל אדם לאהוב וכו' והמתכבד בקלון חבירו וכו'. בפרק ב' דהלכות:

ה אבל המכה את חבירו אע"פ שאינו רשאי. מכני שהוא עובר משום לא יוסיף. וכן המחרפו אע"פ שאינו רשאי מאחר שאינו מכהו והמחרפו מכלמהו אינו עובר משום לא תשנא. וכתב רבינו כן מדה"א במ"כ ולא השנאה אהיך יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו ת"ל בלבבך לא הזהרתי כי אם שנאה בלב:

ו כשיחטא איש לאיש וכו' ולא יהא המוחל אכזרי. משנה ס"פ החובל (ב"ק צ"ב):

ז הרואה חבירו שחטא וכו' עד ויאמר לו איני שומע. ברייתא פ"ג דערכין (דף ט"ז) וכתבה הרי"ף סוף אלו מציאות ונחלקו שם עד היכן חייב להוכיחו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ור' יוחנן אמר עד נזיפה. וכמ"ג תמה על רבינו שפסק כרב במקום ר' יוחנן. ואפשר לדחוק ולומר שטעם רבינו משום דאיתא התם בגמרא כתנאי ר' אליעזר אומר עד הכאה ר' יהושע אומר עד קללה וכן עזאי אומר עד נזיפה. ופסק רבינו כר' אליעזר משום דפשיטא דאין הלכה כבן עזאי לגבי ר' אליעזר ור' יהושע ואע"ג דל מהכא ר' יוחנן דקאי כוותיה והלכה כרב לגבי שמואל באיסורי והאי מילתא איסורא הוא ואפילו היתה דהו"ל למפסק כר' יוחנן מקמי להומרא עדיף בכל מידי דספיקא וצריך להוכיחו עד שיכנו.

וכל שאפשר בידו למחות וכו'. שבת פ' במה בהמה יוצאה (דף נ"ד):

כך

היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו. או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום. ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים:

ב אמצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק. וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה. אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל בשישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתחבר להן בכל מיני חבור שנאמר ולדבקה בו. וכן צוו חכמים ואמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם:

ג גמצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך [א]. לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו. והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא:

ד דאהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי השכינה שתי מצות עשה. אחת מפני שהוא בכלל ריעים ואחת מפני שהוא גר והתורה אמרה ואהבתם את הגר. צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת עצמו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך. הקב"ה עצמו אוהב גרים שנאמר ואוהב גר:

ה הכל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב. אבל [ב]המכה את חבירו והמחרפו אע"פ שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא:

ו כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון. אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני. ושנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול. ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים:

ז הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה *מצוה להחזירו למוטב [ג] ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו. בין בדברים שבינו לבין המקום. צריך להוכיחו בינו לבין עצמו. וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה [ד] ושלישית. וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו [ה] החוטא ויאמר לו איני שומע. וכל שאפשר

בידו

א סמ"ג עשין ח טור א"ח סימן ב: ב יב נוחלין דף קכו ג סמ"ג עשין טו: ד סמ"ג עשין י ה סמ"ג לאוין ה ו סמ"ג עשין יא.

משנה למלך

פ"ו ז הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה כו' צריך להוכיחו כו'. אם קבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית. בפרק אלו מציאות (דף ל"א) אמר ליה ההוא מרבנן לרבה ואימא הוכח חדא זמנא תוכיח תרי זמני ת"ל הוכח תוכיח מ"מ עכ"ל (עיין בלח"מ) (א"ס בל"מ קשה על הר"ם אמאי לא הביא דין זה דאפילו תלמיד לרב. ול"ג דס"ל דלאו למימרא דיוכיח שהתלמיד לרבו כאשר יחכר אוש אל רעהו אלא הי' נותר דכשרואה אותו עובר על ד"ת אומר לו למדתנו רבינו כך וכך וזה ככר כתבו הר"ס פ"ה מה' ת"ת דין ט'. וע' ספר אגרים סי' ס"ה). ובפרק בתרא דחולין (דף קמ"א) שלח תשלח אין לי אלא לדבר הרשות לדבר מצוה מנין ת"ל תשלח מ"מ. תו אמרינן התם הקם תקים אין לי אלא בעליו עמו אין בעליו עמו מנין ת"ל הקם תקים מ"מ עזוב תעזוב אין לי אלא בעליו עמו אין בעליו עמו מנין ת"ל עזוב תעזוב מ"מ. ובפ"ק דר"ה (דף ו') עשר תעשר בכני מעשרות הכתוב מדבר ור"מ ור"א ור"ש דרשי ליה לאלו קרא הכי ובדמוכת הסם ובפ' הכונס (דף ו') ובסנהדרין (ל"ד מ"ו וכ"ג וע"ב) ותיתי נס בפ"כ דמציעא מות יומת אין לי אלא כמה שכתובה בו כו' ת"ל מות יומת מ"מ. הכה תכה אין לי אלא בהכאה הכתובה בהן מנין וכו' שאתה יכול להכותן בכל הכאה שאתה יכול ת"ל הכה תכה מ"מ. כשב תשיב אין לי אלא שמשכנו כרשות בלא ברשות תשכנו שלא ברשות ב"ד מנין ת"ל השב תשיב מ"מ. הגזל תהכול אין לי אלא שמשכנו כרשות ב"ד מנין ת"ל חביל התהבול מ"מ. פתח תפתח אין לי אלא לעניי עירך לעניי עיר אחרת מנין ת"ל פתח תפתחה מ"מ. נתן תתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מועטת מנין ת"ל נתן תתן מ"מ. וכל אלו הם הגזרות שבוקות לא ראינו בהם מחלוקת

לחם משנה

פ"ו ז הרואה חבירו שחטא וכו'. בפרק אלו מציאות (דף ל"א) אמר ליה ההוא מרבנן לרבה ואימא הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זמני אמר ליה הוכח אפילו מאה פעמים משמע הוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד לרב מנין ת"ל הוכח תוכיח מ"מ. ויש לדקדק בדברי רבינו למה לא הזכיר זה דאפילו תלמיד לרב. ועוד איכא למידק בדברי הגמ' דאיך אמר דמהוכח משמע אפילו מאה פעמים הא אמרינן בערכין פרק ג' הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחו תלמוד לומר תוכיח מכל מקום משמע דמהוכיח נפקא ליה: וכן תמיד כו'. פסק כרב והא דלא פסק כרבי יוחנן אע"ג דהלכתא

מגדל עז

מי יתנני במדבר. פרק קמא דאבות ופרק כ"ד דערכין (דף ל"ה) מצות עשה להדבק בחכמים עד ותלמידיהם. סוף מסכת כתובות (דף קי"א) לפיכך צריך אדם להשתדל עד ויאכל וישתה עם ת"ח וכו'. לשון ספרי ובמסכת פסחים פרק אלו עוברין (דף מ"ט) ובעניית דרים לה מדכתיב ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה. ולעשות פרקמטיא עד ולדבקה. מסכת שבת פרק כיצד אשה: וכך צוו חכמים עד דבריהם. משנה סוף פ"ק באבות מצוה על כל אדם עד כמוך. מסכת בבת פרק במה מדליקין (דף ל"א): אהבת הגר עד ואוהב גר. סוף פרק הזהב באבא מציעא (דף נ"ט) ובחורת כהנים: כל השונא אחד מישראל עובר בלא תעשה. פ' יש בערכין (דף ט"ו) והכיאו פרק אלמנה ז"ל פרק אלו מציאות בבא מציעא, ובלשון שהביאו הוא ז"ל כן הוא אות באות בכוסרא (פ' קדושים): ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. פ' בתרא דתמורה ופרק ג' דמכות וכריתות ובירו' תקיעות בתלמוד: ולא הזהירה תורה וכו' עד משום לא תשנא. מסכת ערכין (שם דף ט"ז) פרק יש בערכין ובכמה דוכתי מייתי לה ועיקר לשון ר"מ ז"ל הוא ממש בתורת כהנים. כשיחטא איש לאיש כו' עד ויתפלל אברהם. פרק יש בערכין ופ' בתרא דיומא (דף פ"ז) ובמסכת שבת ובכמה מקומות מייתי לה הרואה את חבירו עד שנאמר הוכח תוכיח. בכפרא ובברכות פרק אין עומדין (דף ל"א) ופרק אלו מציאות ובערכין פרק יש בערכין (דף ט"ז): וכן תמיד חייב להוכיח עד שיכהו החוטא. פרק במה בהמה (דף נ"ט): הר"ם מקולי ממה על ר"מ ז"ל מאי מה טעית דבדברי ר' יוחנן דאמר פרק יש בערכין עד נזיפה ופסק כרב דאמר עד הכאה דקי"ל כוותא תלמודא רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. ואני מקרתי על שבהאלום לרשתיים ובפרדיות ומצאתי בן עזאי אומר עד נזיפה ור' יוחנן לא הוזכר כלפום ברייתא הלכך יהא ר"מ ז"ל אלא כד"ן. שוב מצאתי בגמרא שיפסוק כדברי ר"מ ז"ל וכן פירש הוא פלגו בסה"מ: וכל שאפשר בידו למחות עד למחות נכון. מסכת שבת פ' במה בהמה (דף נ"ד).

הגהות מיימוניות

[א] ודוקא שהוא רעך בתורה ובמצות אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע ואומר הלא משנאיך ה' אשנא וגו' (בערכי פסחים), ע"כ [ב] בפרק יש בערכין יכול לא יכנו וכו' תלמוד לומר בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר ע"כ. *[אמר רבי שמעון בר אבא אמר ר חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמר היו שריה כאילים לא מצאו מרעה וכו' (שבת קי"ט)]: [ג] בפרק במה בהמה ופרק שבועת הדיינין ואפילו אם ספק בידו אם יקבלו דבריו צריך להוכיחו כדמשמע התם בבמה בהמה. אמנם אם ודאי לו שלא יקבלו אז נראה דפטור כדאמרינן התם שאמרה מדת הדין לפני הקב"ה אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי משמע שאם היה ידוע להם לא היו נענשים וכן משמע בתוספתא בפרק חזקת הבתים וכן כתב בספר המצות דכתב וטוב לו לשתוק דהנח להן לישראל שיהו שוגגין וכו'. ורא"ם כתב דמעונש פטור אבל מעשה דהוכח תוכיח לא איפטר. אבל הר"ר משה מקוצי כתב בההיא דהבא על יבמתו כשם שחייב לומר דבר הנשמע כך חייב שלא לומר דבר שאין נשמע שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך, ע"כ: [ד] באלו מציאות הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים. כתב רא"ם אע"ג דמרבינן התם מתוכיח בתלמיד לרב במקבלו פירוש ששוכח ומספקינן נמי לחברו כשאין מקבלו. הוכחת תלמיד לרב במקבלו ולחברו כשאין מקבלו שקולין הן ויבואו שניהם, עכ"ל: [ה] כרב ודלא כשמואל דאמר עד שיקללנו ודלא כר' יוחנן דאמר כדי נזיפה אבל בעל ספר המצות כתב לא נתברר טעמא ופסק כר' יוחנן וכן רא"ם דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי שמואל באיסורי. אמנם בתנחומא פרשת תזריע משמע כדברי רבינו הכהבר דאמר אמרה מדת הדין רבש"ע מה

נשתנו

ח כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות וכו'. פ"ג דערכין (דף ט"ז): המלבין פני חבירו ברבים וכו'. בפ"ד דאבות: ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו. שם פרק הזהב (נ"ח נ"ט): במה

אבידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם: ח המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו שנאמר ולא תשא עליו חטא. כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא. מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים. אע"פ שהמכלים את חבירו אינו לוקה עליו עון גדול הוא. כך אמרו חכמים המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול. ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו. ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו. במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו. אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל: ט מי שחטא עליו חבירו ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום מפני שהיה החוטא הדיוט ביותר. או שהיתה דעתו משובשת. ומחל לו בלבו ולא שטמו ולא הוכיחו הרי זו מדת חסידות לא הקפידה תורה אלא על המשטמה: י חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשן שפלה למאד ורוחם נמוכה אע"פ שהן בעלי ממון °אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו מוזהרים אנו עליהן שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון. והיאך נוהגין עמהן. לא ידבר אליהם אלא רכות. ולא ינהוג בהן אלא מנהג כבוד. ולא יכאיב גופם בעבודה ולבם בדברים קשים. ויחוס על

במה דברים אמורים וכו'. פשוט: ט מי שחטא עליו חבירו וכו'. גם זה פשוט: י חייב אדם להזהר ביתומים וכו' אפילו אלמנתו של מלך וכו':

המרגל

א סמ"ג עשין יא:

לחם משנה

דהלכתא כוותיה לגבי דרב משום דלא דייק קרא כוותיה דבגמרא (דף ט"ז) מקשינן ליה ולמאן דאמר נזיפה הא כתיב הכאה וקללה כו' ואף על גב דשני ליה מ"מ לא דייק שפיר קרא כוותיה דרבי יוחנן ונאמרו רב ושמואל והלכתא כרב לגבי שמואל. אבל מה שכתב הרב בית יוסף משום דרבי יוחנן אהני כבן עזאי ואין הלכה כמותו לגבי ר' אליעזר ורבי יהושע אין זה טעם כיון דאם כן לא הוי ליה למפסק כרב דאתי כרבי אליעזר דשמותי הוא ולית הלכתא כוותיה לגבי ר' יהושע:

ח המוכיח את חבירו תחלה וכו'. משמע דדברי רבינו נראה דסבירא ליה דברייתא דקאמר יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא איירי בדברים שבין אדם לחבירו. ובהכי איירי ברייתא דקאמרה הכי אבל בדברים שבין אדם למקום מותר להלבין אם לא חזר בו וכי תימא אי ברייתא איירי בדברים שבין אדם לחברו היכי קאמרה מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו הא כתב רבינו לקמן דאם אינו מקפיד עליו ולא הוכיחו הרי זה מדת חסידות. י"ל דחייב להוכיחו דקאמר היינו אם יהיה לו משטמה בלבו חייב להוכיחו כדי שיהסר מלבו המשטמה. זה נראה כונת רבינו וא"כ קשה מה שכתב כאן המוכיח את חבירו תחלה דמשמע איירי אף בדברים שבין אדם למקום לא משמע הכי אלא בדברים שבין אדם לחבירו כדמסיימא מדכתב אחר כך בד"א בדברים שבין אדם לחבירו וכו' משמע דעד השתא לא איירי בדברים שבין אדם למקום והוי איירי בדברים שבין אדם לחבירו לא היה לו לומר תחלה דמשמע כשמוכיח בתחלה לא ידבר קשות אבל בסוף ידבר קשות ויכלימנו. ולקמן כתב דהיינו דוקא בדברים שבין אדם למקום שכן כתב אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים וכו' משמע דבדברים שבין אדם לחבירו אפילו לא חזר בו בסתר אין מכלימין אותו. ורשיהי מי שחלק להרן זה דנהי דמכלימין אותו אבל לא ברבים ומעיקרא כדכתב רבינו תחלה היינו בדברים שבין אדם לחבירו דלבסוף יכלימנו בינו לבין עצמו אבל ברבים לעולם לא יכלימנו ואפילו לא חזר בו בסתר. ובדברים שבין אדם למקום אם לא חזר בסתר מכלימין אותו ברבים. ואין זה במשמע דברי רבינו ועוד דמניין לו חלוק זה אם לא שנאמר מכח הסברא ועדיין צ"ע:

אבל

משנה למלך

מהלוקה. אך בפ"ק דקדושין (דף י"ז) ומייתי לה בפ"ב דמציעא אמרינן הענק העניק אין לי אלא שנתברך הבית בגללו מעניקין לו נתברך הבית בגללו מנין ת"ל הענק תעניק מ"מ. והרב"ש אומר נתברך הבית בגללו מעניקין לו נתברך הבית בגללו אין מעניקין א"כ מה ת"ל הענק תעניק דברה תורה כלשון בני אדם. וכה"ג דכתובות (דף ס"ז) ומייתי לה בפרק שני דמציעא אמרינן העבט תעביטנו אין לי אלא שאין לו ואינו רוצה להתפרנס יש לו ואינו רוצה להתפרנס מנין ת"ל העבט תעביטנו מ"מ. ור"ש אמר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו העביטנו למה לי דברה תורה כלשון בני אדם. וגם בתוספות הוכיחו הכרח זו דת"ק היינו ר' יהודה והכרח ר"ש היינו חכמים והכוונו התוספות וי"ל בפ"ב דמציעא דר"ש לא פליג אלא בהני תרתי דהיינו הענק העניק והעבט העביטנו אבל כל איסך דרשות לא פליג משום דכל דליכא למדרש דרשינן ולא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם והלני בני תרתי דמוכחי קראי בגופן דכתיב אשר ברכך וכתיב די מחסורו ומש"ה אמרינן דברה תורה אבל היכא דלא מוכחי קראי מודה ר"ש דדרשינן וכ"כ פ"ו דכתובות. וכה' כשולא את בהרה (דף נ"ד) אמרינן אם גנב יגנב אין לי אלא גנבה אבדה מנין ת"ל אם גנב יגנב מ"מ ופריך היינו לת"ד לא דברה תורה בלשון בני אדם אלא למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם מאי. וכתבו התוספות בשם ר"י דלא מסתבר לרבות אבדה כיון דכתיב בלשון גניבה ולית לן למימר דברה תורה כלשון בני אדם. וקשה טובא שסבירא דאמרינן בפ"ב דמכות (דף י"ב) אם יצא יצא אין לי אלא מזיד בשוגג מנין ת"ל אם יצוא יצא ופריכא במזיד נהרג בשוגג גולה לא קשיא הא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם הא כמ"ד לא דברה תורה כלשון בני אדם ע"כ. והתם לא מוכח קרא דלא מיירי בשוגג. וי"ל דהתם נמי מוכח קרא וכדאמר אביי מסתברא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם שלא יצא הוא חוזר מתהלכו מה תהלכו במזיד נהרג בשוגג גולה אף סרו מזיד נהרג בשוגג גולה. וק"ע במאי דאמרינן בפ"ק דנדרים (דף ג') מכאן דכתיב לנדור נדר דברה תורה כלשון בני אדם ופריך בשלמא למאן דלית ליה דברה כו' אלא למאן דלית ליה כו' האי לנדור נדר מאי עביד ליה והתם לא מוכח קרא אלא נדרים לרבויי כנויי נדרים כנדרים. ולפי דברת התוספות כל היכא דלא מוכחי קראי לכ"ע דרשינן ולא אמרינן דברה תורה כו' ובפ"ב דכריתות (דף י"א) אמרינן והפדה יכול כולה ת"ל לא נפדתה יכול לא נפדתה ת"ל והפדה הא כיצד פדויה ואינה פדויה תנים שפחה ותנים בת חורין ומאורסת לעבד עברי דר"ע ר"י אומר בשפחה כנענית הכתוב מדבר ומאורסת לנע"ע א"כ מה ת"ל והפדה לא נפדתה דברה תורה כו' רלב"ע אומר כל עריות מפורשות לנו מבוייר לנו תנים שפחה ותניה ב"ח ומאורסת לנע"ע ואמרינן התם דר"ע ור"י קאמר לדידי בעלמא סוקר ס"ל דדברה תורה כו' והכא שאני מבדי כתיב כו'. והנה ר"י דלית ליה הכא דברה תורה כו' א"ש עם אותה סוגיא דפ' בנות כותים וב' יוצא דופן דר"י לא דריש הא אם משום דלית ליה דברה תורה וכו' (כמו שיתבאר פרק זה) ור"ע נראה דלית ליה דברה תורה כו' דליכא למימר דטעמו הוא כרלב"ע דהיינו משום דהכי כתיב כי לא חופשה וא"כ רלב"ע היינו ר"ע אלא ודאי דטעם ר"ע הוא משום דלית ליה דברה תורה וכו' וכבר כתבנו (נתבאר במקום הנזכר) דלר"ע מינו לו כזה סברות חלוקות ורלב"ע דאית ליה דברה תורה כו' כבר כתבנו לעיל דהכי אית ליה גבי הענק תעניק וגבי העבט תעביטנו הו אמרינן התם דאחרים ס"ל דברה כו'. והנה כתם אחרים הוא ר"מ וזה סימה דכבר כתבנו (שם) דר"מ דריש איש איש דנרבה כ' לרבות כותים וכו' אין עומדין דף נ"ח אמר אם ראה תרומה אם ראה מועט ואם לא ראה ולמ"ד שאם היתה יולדת בנער כו' מת"ל דברה תורה כו'. והנה בברא זו דאם היתה יולדת כו' היא לבברת ר"ע וא"כ ע"כ לדידיה לא ראה תראה דברה תורה כו' וכבר כתבנו דלר"ע מינו לו כברות חלוקות ור"י דאית ליה בלא היתה עקרה נפקדת לאו למיתרא דר"י דריש קרא דאם ראה תראה בתרי כבר כתבנו למעלה דר"י אית ליה דברה תורה כו' אלא דבגמרא פקו ודליכא דר"ע דאית ליה דעקרה אינה נפקדת מה יהיוה בלא ראה הראה ופירך דברה תורה כו' ולשום דר"י אסבר דכבר כבי ור"א דדריש אם ראה תראה לית ליה דלא דברה תורה כו' וכבר נר"י דאם היתה עקרה נפקדת א"נ אף מאן דלית ליה דברה תורה הייט להוליד דין מכח ביתור אבל לדרשא פשיטא דכל מה דמצינו למדרש דרשינן ולפ"ז ר"י דריש לקרא דאם ראה תראה כדדרשיה ר"א וכפ' חלק (דף נ') אמרינן הכרם הכרת הכרת בעוה"ז בו' דר"ע א"ל ר"י כו' דברה תורה כו'. והנה ר"י אזיל לשיטתיה שכתבנו דלית ליה דברה תורה כו' ור"ע סבר דלא דברה תורה כו'. ור"א כרבי יוסי דאמר התם הכרת הכרת בעוה"ז עונה בה לעוה"ב ואמרינן התם דלימא תרוייהו מהכרת תכרת ומשני דברה תורה כו' אין לסברית דר"א אית ליה דברה כו' אלא דלטונתם לא רצה לסברית נכס תהיים כמתים דלמא ידחו אותו כלומר דברה תורה כו' ומש"ה רצה להביא להם ראיה ממקרא מפורש דכתיב עונה בה אבל לקבלה דמלתא אסבר דס"ל דלא דברה תורה כו' ודריש הכרת בעוה"ז הכרת בעוה"ב ושונה בה לדרשה דר"ע ור"י וכדלקמא הכא. ובפ"ק דשבועות (דף י"ג) אמרינן דרבי דריש הכרת הכרת הכרת לפני יוה"כ הכרת לאחר יוה"כ ורבנן דרבי הכרת בעוה"ז כו' ובפ"ב דע"ז אמרינן דר' יוסי דריש כשול ישול ור' יהודה לא דריש משום דלית ליה דברה תורה כו' ואמרינן נמי התם דר"מ אית ליה דישול כשל וקיימו כר' יוסי דלית ליה דברה תורה כו'. ובגיטין (דף מ"ח) דאמרינן דרבי כבר והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה ורבנן סברי דברה תורה כו' ובפ' כיסוי הדם (דף פ"ד) אמרינן אשר יצוד אין לי אלא אשר יצוד נצודין ועומדין מאליהן מנין ת"ל צוד מ"מ. ובפ"ק דתמורה (דף ב') אם המר ימיר לרבות את היורש דר"מ רי"א לרבות את האשה לאמת הכין נר"מ בין נר"י לא אמרינן דברה תורה כו' ובפ"ק דקדושין (דף כ"ב) ואם אמר יאמר עד שיאמר ויבנה ומכריס"ע ז"ל בהדיבא שם כתב דהאי הנה לא ס"ל דברה תורה וכו'. ובת"כ בשנין גבי מקריב ביום דכתיב ואם גאול יגאלנה לרבות את היורש ואת האשה וכן דרשו גבי עורה מעבר שני ובבכורות (דף כ"ו) הכיא רימה דברייתא גאול יגאל לרבות את היורש וכל אלו כם הלכות פסוקות ועיין בסרמ"ש רפ"ב דנדרים אהא דאמרינן אמר קרא איש כי ידור נדר לה' שכתב מאן דאית ליה דברה תורה כו' דריש ליה מלה'. ובערכין (דף ל') ומייתי לה בקדושין (דף כ') אם גאול יגאל מלמד שלוה ונגאל לחלאין. ובת"כ פ' מצורע ואם שכב ישכב לרבות שתי שכיבות. ובירושלמי פ"ק דנדרים הלכה ד' כתיב איש כי ידור מה ת"ל נדר אלא מכאן שכנויי נדרים כנדרים או כהבעה מה ת"ל בשבועה אלא מכאן שכנויי שבועה כשבועה אף כל תרם מה ת"ל אשר יתרים אלא מכאן שכנויי חרמים כחרמים נדר נדר מה ת"ל [illegible]

[illegible]

י חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות כו'. [illegible]

הגהות מיימוניות

בשתנו אלו מאלו וכו' עד אע"פ היה להם להתבונן על קדוש שמך ולקבל על עצמן הגאות מישראל' כשם שהיו הנביאים סובלין שהרי ירמיה ישעיה בזמן צרות סבלו מישראל כדכתיב גוי נתתי למכים מיד חזר הקב"ה ואמר למלאכי חבלה זקן בחור ובתולה טף ונשים ע"כ במדרש ע"כ: °[רש"י כתב בפירוש המדרשה דזה"ד לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשים ודבר מצוי הוא לענותם. ועיין בסמ"ג לאוין סימן ח"ו]:

מגדל עוז

המוכיח את חבירו תחלה עד ולא תשא עליו חטא. פרק יש בערכין (דף ט"ז): כך אמרו חכמים עד שהוא בוש. סוף פרק הזהב בבא מציעא (דף נ"ט): בר"א בדברים עד לחבירו. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) ופרק אין עומדין (דף ל"ד): מי שחטא עליו חבירו כו' עד המשטמה. פרק יש בערכין (דף ט"ז) במימרין דשמואל שלא שמה ומייתי שמואלא דרב הונא ומיחה בר רב: חייב אדם להזהר ביתומים עד סוף הפרק. זה מבואר במדרשות ובתלמוד ונראה לי קבן כלאן מה שנלמד לו ברבאו לחבר כדי שיהיה בכן:

על ממונם יותר מממון עצמו. כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להן או רדה בהן או אבד ממונן הרי זה עובר בלא תעשה וכל שכן המכה אותם או המקללן. ולאו זה אע"פ שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב. ברית כרת להן מי שאמר והיה העולם שכל זמן שהם צועקים מחמס הם נענים שנאמר כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו. במה דברים אמורים בזמן שעינה אותן לצורך עצמו. אבל עינה אותם הרב כדי ללמדן תורה או אומנות או להוליכן בדרך ישרה הרי זה מותר. ואע"פ כן לא ינהוג בהן מנהג כל אדם אלא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד שנאמר כי ה' יריב ריבם. אחד יתום מאב אחד יתום מאם. ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה. עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך עליו ולאמנן ולהטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים:

פרק שביעי

א המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמיך. ואע"פ שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל. לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי: **ב** אי זהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. *יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע. והוא המספר בגנות חבירו אע"פ [א] שאומר אמת. אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. *אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו ואמר דברים של גנאי. על זה אמר הכתוב יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות: **ג** אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא. עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד [ב] כולם. ועוד אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע כאילו כופר בעיקר. שנאמר אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת. [ג] האומרו. °והמקבלו. וזה שאומר עליו. והמקבלו [ד] יותר מן האומרו: **ד** ויש דברים שהן אבק לשון הרע. כיצד מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה. או שיאמר שתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו. וכל המספר בטובת חבירו בפני [ה] שונאיו הרי זה אבק לשון הרע שזה גורם להם שיספרו בגנותו. ועל זה הענין אמר שלמה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. שמתוך טובתו בא לידי רעתו. וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה. הוא ששלמה אמר בחכמתו כמתלהלה היורה זקים חצים ומות ואמר הלא משחק אני. וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שיספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדבר לשון הרע הוא אלא כשממחין בו אומר איני יודע שדבר זה לשון הרע או שאלו מעשיו של פלוני: **ה** אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו, והמספר דברים [ו] שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע. ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום [ז] לשון הרע. והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו

א סמ"ג לאוין ס' ט: ב ב"ג קסד:

כסף משנה

פ"ז א המרגל בחבירו וכו'. דעת רבינו שרכיל היינו האומר פלוני אמר עליך כך וכך או עשה לך כך אע"פ שאותו דבר אינו גנות למי שנאמר כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנתן להם וחרב גלית לדוד ואילו הכל לאחימלך לא היה מכחיש שאין בזה גנות לו דאדרבה הכל שעובה עבודה לשאול כמו שהגאל בדבריו. זה אע"פ שאין בו גנות לחבירו כיון שטוען דברים מזה והולך לזה רכיל מקרי דכמו כן הוא שהוא כרוכל המחזר בעיירות. אבל לשון הרע היינו המספר בגנות חבירו וזה נחלק לשנים. אם הגנות שמספר עליו הוא שקר נקרא מוציא שם רע ואם הוא אמת נקרא מספר לשון הרע. ומ"ש רבינו אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכו'. יש לדקדק מאי אבל דקאמר והלא זהו מה שכתב שלשון הרע הוא המספר בגנות חבירו. ויש לומר דה"ק אע"פ שיספר אדם בגנות חבירו לא יקרא בעל לשון הרע מפני שאפשר שלא סיפר כן אלא בדרך מקרה אבל מי שמורגל תמיד לספר לשון הרע הוא יקרא בעל לשון הרע. וזהו שכתב שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני כלומר שהוא קבוע ומורגל לדבר דברים אלו. נמצא שפרט כאן ארבעה שמות, רכיל. מספר לשון הרע. מוציא שם רע. ובעל לשון הרע: וכתב הראב"ד אבל בעל לשון הרע וכו' א"א לא אלא קשה וכו' בינה זאת, עכ"ל. כוונתו ז"ל שכשאמרו שלשה לשון הרע הורגת היינו כשהוא ברכילות שע"י כן השומע מה שחבירו רוצה לעשות לו קם עליו והרגו ונואלי הדם הורגים להורג ודורשי דמי שניהם הורגים לאומר שגרם מיתת קרוביהם. אבל כשמספר בגנות חבירו אין השומע נענש כי הוא לא יהכעל מנגוה האדם ואין שם חשש שהנאמר עליו יהרוג למקבל. וז"ש שהראשון הוא אליאתי כלומר הוהו שהזכיר תחלה דהיינו רכיל הוא הגיאתי כי גם לשלשתם הגע הרעה כמו שכתבתי והשני דהיינו בעל לשון הרע חמור כלומר לא הגע הרעה אלא בינו לאותו שנאמר עליו ואינו הורג אלא עצמו כלומר ואינו הורג לשלישי כמו הראשון. וזה הפך דברי רבינו שסם בעל לשון הרע עון גדול מרכיל. ודעת רבינו שכשאמרו שלשה לשון הרע הורגת לא אמרו על הרכילות דרכילות לחוד ולשון הרע לחוד אלא על לשון הרע אמרו ולכן הזכירו בסמוך בענין לשון הרע דלשון הרע שייך שימותו שלשתן שהנאמר עליו יהרוג לאומר ונואלי הדם יהרגו להורג ונואלי דם שניהם יהרגו למקבלו שעל ידי שנילה הוא הדבר מתו אלו:

ג אמרו חכמים על שלש עבירות וכו' שלשה לשון הרע הורגת וכו'. בפרק יש בערכין (דף ט"ו.):

ד ויש דברים שהם אבק לשון הרע וכו'. וכל המספר בטובת חבירו וכו'. ס' שליפי דערכין (שם) וכתבה הרי"ף פרק במה מדליקין לעולם אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך שבחו יבא לידי גנותו. ומפרש רבינו דהיינו בפני שונאיו וה"ק שמתוך שבחו בא לידי גנותו ששונאיו אומרים אינו כן אבל מדה פלונית יש בו אבל בכוי אוהביו משמע מדברי רבינו שמותר. ומה שכתב וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק וכו' וכן המספר לשון הרע דרך רמאות וכו' בירושלמי פ"ק דפאה. ומה שכתב אחד המספר לשון הרע בפני חבירו וכו'. בפ"ג דערכין (שם) אמר רבא כל מילתא דמתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא. א"ל [אביי] כל שכן חוצפא ולישנא בישא. א"ל כר' יוסי דאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. ויש לתמוה על רבינו למה כתב דלא כרבא. ומה שכתב והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש וכו'. כעובדא דיהודא בן גרים בפ' במה מדליקין (שבת ל"ג).

ה ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה וכו'. בפ"ג דערכין (דף ט"ז) וכתבה הרי"ף פרק במה מדליקין כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא

השגת הראב"ד

*אבל בעל לשון הרע שיושב ואומר כך עשה איש פלוני. א"א לא אלא קשה הראשון מן השני שהראשון הוא תליתאי והורג נפשות והשני תנין ואינו הורג אלא את עצמו. בינה זאת:

מגדל עוז

פ"ז המרגל בחבירו עד העולם. בירושלמי דמס' פאה פ"א מביא כן ובכמה מקומות ואע"פ שאין לוקין עליו עד מחריב את העולם. בירושלמי דמסכת פאה וסוף מסכת מכות ובכמה מקומות בתלמוד וה"ל לאו שאין בו מעשה: יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע כו' עד והמקבלו יותר מן האומרו. פרק יש בערכין במס' ערכין (דף ט"ו) ובשבת פרק במה בהמה (דף נ"ו): וכתב עליו הראב"ד ז"ל לא אלא קשה וכו'. ואני אומר שהוא לקח לשון התלמוד שלומר כא ורצה כמה קשה לשון הרע כמנהגו בזה החבור כמו שכתבתי בהקדמה והרכילות הוא דבר אמת כמו ענין הזיפים דס"א דירושלמי דמסכת פאה ולשון הרע עיקרו שקר כענין ציבא שאמר על מפיבושת דפרק במה בהמה (דף נ"ו) ורכילות קורא בירושלמי דלטוריא ולשון הרע אין לו שם רע יותר ממנו ואיכא למאן דאמר קיבל דוד לשון הרע ואיכא מאן דאמר לא קיבל ואתה התבונן בו: ויש דברים עד וכל המספר בטובת חבירו וכו' עד לידי רעתו. פ' יש בערכין במסכת ערכין והביא אותה ר"י אלפס ז"ל בהלכות שבת. וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק עד וכן המספר כו' עד לשון הרע. בירושלמי דמסכת פאה קורא אותו מספר לשון הרע בנדך ומשמע נמי כן פ' במה מדליקין (דף ל"ג). אחד המספר לשון הרע בפני חבירו עד לשון הרע. פרק יש בערכין (דף ט"ו) מוקי דהיא כה פרסי: והמספר דברים שגורמין כו'. כההיא דירושלמי דתובן ור' יוחנן ופרק במה מדליקין (דף ל"ג) במעשה דרבא המדברים: ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה עד גלגד. בפ' יש בערכין (דף ט"ז).

הגהות מיימוניות

[א] גרסינן שם היכא דמי לישנא בישא כגון דאמר היכא איכא נורא אלא בי פלניא דשכיח בישרא וכוורי. פירוש אפילו זה לשון הרע כיון דאפיק ליה בלשון הרע, ע"כ: [ב] דבכולהו נאמר גדולה, עבודת כוכבים חטא העם הזה חטאה גדולה, שפיכות דמים גדול עוני, גילוי עריות הרעה הגדולה, ובלשון הרע מדברת גדולות, ע"כ: [ג] בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת מאי טעמא ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך: °[סמ"ג לאוין י' אומר שאזהרה למקבלו מקרא דכתיב לא תשא שמע שוא ומייתי נמי הא דאמרינן בסנהדרין (דף ז') אסור לדיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו]: [ד'] ואם רואה דברים ניכרים רשאי להאמין ולקבל כדאמר פרק במה בהמה מדוד ע"ש ע"כ: [ה] אבל בפני אוהביו מותר דברי הכל ריב"ז היה מונה שבחן וכו' מסכת אבות, ספר המצות. אכן רבינו שמואל פירש לא יספר יותר מדאי בטובתו דמתוך שמספר ומונה מדותיו אי אפשר שלא יבא לידי גנותו, ע"כ: [ו] סנהדרין פ' זה בורר מנין לדיין שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין תלמוד לומר לא תלך רכיל, ע"כ: [ז] ואם האומר מזהיר שלא לומר אפילו אמרו בפני רבים יש בו משום לשון הרע כדאמר פרק זה בורר (דף ל"א) ההוא תלמידא דגלי מילתא דאיתמר בבי מדרשא בתר עשרים ותרתין שנין ואפקיה ר"מ מבי מדרשא ואמר דין גלי רזיא, ספר המצות, ע"כ:

[ח] ולגלותו יותר: ו כל אלו הם בעלי לשון הרע שאסור לדור בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע לבד: ז ד הנוקם מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תקום. ואע"פ שאינו לוקה עליו דעה רעה היא עד מאד. אלא ° ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום עליהם. כיצד היא הנקימה אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך. למחר צריך לשאול ממנו אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לו לשאול יתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות אם גמלתי שולמי רע ואחלצה וגו': ח ה וכן כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה שנאמר ולא תטור את בני עמיך. כיצד היא הנטירה, ראובן שאמר לשמעון השכיר לי בית זה או השאילני שור זה ולא רצה שמעון. לימים בא שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ממנו ואמר לו ראובן הא לך הריני משאילך ואיני כמותך לא אשלם לך כמעשיך. העושה כזה עובר בלא תטור, אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו. שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו שמא יבא לנקום. לפיכך הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרנו כלל. וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ ומשאם ומתנם של בני אדם זה עם זה:

כסף משנה

תלתא ליה בה משום ליטנא ביטא מ"ס מתנך הבל"ה איה ליה. וכתב רבינו והוא שלא יתכוין וכו', כלומר שזה שאמרנו היינו שאם יבא במקרה לדבר בענין אינו אסור לאומרו אבל לא שיתכוין לגלות הדבר יותר, ולא הולכך רבינו לפרש שאם האומר הוסרים מלגלותו שהם אסורים לגלותו דהא אין שם טענה מנכך וכו' שכל אחד יאמר מלגלות סודו: ומה שכתב ולא נחתם

נחתם גזר דין וכו'. מסכת ערכין בסוף פ"ג דערכין (דף ט"ו):

ז הנוקם מחבירו וכו' כיצד היא אמר לו חבירו השאילני קרדומך וכו' עד סוף הפרק. במ"כ פ' קדושים וביומא פרק יום הכפורים (דף כ"ג): ומה שכתב אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו. בפ"ק דר"ה (דף י"ז):

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן. שתי מצות עשה. וזהו פרטן:

א) ללמוד תורה, ב) לכבד מלמדיה ויודעיה:

וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה. א אבל קטן אביו חייב [א] ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם [ג] לדבר בם. ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד: ב ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו. שנאמר ושננתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך שהתלמידים קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים. אם כן למה נצטוה על בנו ועל בן בנו. להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו:

והחייב

כסף משנה

פ"א א נשים ועבדים וכו'. פ"ק דקדושין [כ"ט] אמרינן דאין אדם חייב ללמד את בתו תורה מדכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם. ובסוף פ"ג שני דכתובות [כ"ח.] אמרינן דאסור שילמד את עבדו תורה. ואמרינן נמי בפ"ק דקדושין דמדכתיב ולמדתם אותם את בניכם וכתיב בדוכתא אחרינא ולמדתם אותם ועשיתם ילפינן שכל שאחרים מצווים ללמדו מצווה ללמד עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אינו מצווה ללמד עצמו: ואין האשה חייבת וכו'. נתבאר בסמוך:

ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו וכו'. שם ברייתא ומימרא דריב"ל והלא כאידך ברייתא דספרה מלמד את בן בנו: ולא

ולא בנו ובן בנו בלבד וכו' מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך וכו'. בספרי: אם כן למה נצטוה וכו'. כוונת רבינו להא שני הבדלים בין בנו לבן חבירו, אחד דבנו קודם, שני דבנו חייב לשכור לו מלמד אם הוא אינו יכול אבל בן חבירו אינו חייב לשכור לו מלמד דדוקא בתורת גופו נתחייב אבל לא בהוצאת ממונו. ואפשר דלדעת רבינו גם לבן בנו חייב לשכור לו מלמד. ובן בנו נ"ל פשוט דקודם לבן חבירו דנקט בן בנו וכ"ש לבן בן בנו ולא ה"מ למכתב והודעתם לגרעך דהו"א כנות בכלל. אבל הא מספקא לי אי בן בנו קודם לבן חבירו דאפשר דאין קודם לבן חבירו אלא היכא דנתחייב באביו אבל גבי בת דליכא למימר הכי לא:

סי

א כמ"ג לאוין יא: ב כמ"ג לאוין יב: ג נולב הגזול מכ. סמ"ג עשין י"ב. טור יו"ד סימן רמה רמו: ד קידושין ל. סמ"ג שם. טור יו"ד שם:

לחם משנה

פ"א א אבל קטן וכו'. סוף פ' לולב הגזול קטן שהוא יודע לדבר אביו מלמדו תורה מאי תורה תורה צוה לנו וכו':

ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. שם (דף ל') ברייתא אין לי אלא בניכם בני בניכם מנין ת"ל והודעתם וגו'. ולא בנו ובן בנו וכו'. ברייתא בספרי פרשת ואתחנן. ומה שאמר א"כ למה נצטוה כו' זה אינו שנוי בברייתא ואולי מאלו רבינו במקום אחר. ובפ"ק דקדושין (דף ל') אמרינן התם עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר רב יהודה אמר שמואל כגון זבולון בן דן שלמדו אבי אביו וכו' ולא כזבולון בן דן דהלוא התם מקרא ומשנה וכו' ואילו הכא מקרא לבד, ע"כ. ולפי הסוגיא מבואר דכשאמרו בגמרא עד היכן ר"ל עד כמה דורות חייב ואמרו עד אבי אביו והשתא קשה דהרי כתב רבינו והוא ברייתא בספרי דאפילו לתלמידים חייב ללמד ולא נאמר בנו ובן בנו אלא להקדים וכו'

משנה למלך

ב להקדים בנו לבן בנו כו'. (א"ה כתב מרן ואפשר דלדעת רבינו גם לבן בנו חייב לשכור לו מלמד. ועיין מ"ש הרב המחבר ז"ל מהל' מלוה ולוה):

הגהות מיימוניות

[ח] פ"ק דיומא גרסינן מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לך אמור ת"ל מאהל מועד לאמר לך אמור בדברים. ע"כ: °[פרק בתרא דמגילה (דף כ"ח) בר זוכרא כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן ע"ב]:

[א] כתב מהר"ם ז"ל דכייפינן ליה ללמדם או לשכור להם מלמדים דמאי שנא האי עשה דולמדתם אותם את בניכם משאר עשה דכייפינן לקיים כמו עשה דסוכה וכן למאן דאמר פריעת בעל חוב מצוה אמר בפרק הכותב דכופין אותו לפרוע מיהו והוי אשאר מצות עשה וכשם שאב חייב בבנו למולו ולפדותו דכופין אותו לקיים הכי נמי כייפינן ליה ללמדו תורה וכיון דהא מילתא חובה הוה ליה כשאר בעל חוב. ועבדינן בהא מילתא כמו שכתב רבינו האלפס בפרק הכותב אבל ודאי אי מצינן לשדורי ליה ולאודועיה משדרינן ומודעינן ליה כי ההיא דאמר התם ההוא דיינא ראחתיה ליה למלוה לנכסי דלוה מקמי דלתבעיה ללוה סלקיה רב חנינא בריה דרב יבא וכו' עד נכסותי דבר איניש ערבין ביה וקיימא לן לא יתבע מן הערב תחלה ואי לא אפשר לשדורי לאודועיה עבדינן כרב נחמן עכ"ל. כל זה כתב מורי רבינו זצ"ל, ע"ב: [ג] כרב יהודה דאמר כזבולון בן דן כו' וכן בברייתא אחרת וכן פסקו כל רבותי ודלא כברייתא דפליגא, ע"ב:

מגדל עוז

הנוקם מחבירו עד הסוף. בתורת (קדושים פ"ד) וביומא פרק בתרא (דף כ"ג):

פ"א נשים ועבדים פטורים מת"ת עד והודעתם. הכל פ"ק דקדושין (דף כ"ט): ולא בנו ובן בנו עד אלא כמה. הכל בספרי:

ג מי שלא למדו אביו וכו'. פ"ק דקידושין (דף כ"ט): וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם וכו'. בסוף פ"ק דקידושין. והיכא וכן איהו טחה לי ויש ליישב דה"ק אע"פ שלא למדו אביו הייב ללמד את עצמו וחדע שהוא מצוה בכך שהרי מצינו בכל מקום קודם התלמוד למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ומאחר שהוא חייב לעשות חייב הוא ללמוד:

דלא מחדדן שמעתהיה. וטעמא דעבד כוותיה לאו משום דס"ל דהלכה כמותו או דס"ל דלא בא אלא לפרש דברי ת"ק. וכתב רבינו ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא כי היכי דלא נימא הרי עוסק לפרנס בנו הלומד וליפטר איהו מה"ט נגמרי קמ"ל דלא כיון דהרי מצות מינהו:

ד היה רוצה ללמוד ויש לו בן וכו'. פ"ק דקדושין (דף כ"ט) ת"ר הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר אם בנו זריז ומקיים בידו בנו קודמו כי הא דר' יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה לקמיה דאביי כי אתא חזייה דלא מחדדן שמעתהיה אמר ליה אנא עדיפנא מינך תוב את ואיזיל אנא כלומר דהכא עסקינן כשצריך אחד מהם לפרוש אחר מזונת שניהם. ופסק רבינו כר' יהודה דהא עבד רב אחא עובדא כוותיה והקדים בנו לו אי לאו דהוה דלא

ג וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו. ואינו חייב [ג] ללמד בן חבירו אלא בחנם. מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד: ד היה הוא רוצה ללמוד תורה ויש לו בן ללמוד תורה הוא קודם לבנו. ואם היה בנו נבון ומשכיל להבין מה שילמוד יותר ממנו בנו קודם [ד]. ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא. שכשם שמצווה עליו ללמד את בנו כך הוא מצווה ללמד עצמו: ה לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך ישא אשה שאם נשא אשה תחלה אין דעתו פנויה ללמוד. ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא ואחר כך ילמוד תורה: ו מאימתי אביו חייב ללמדו תורה משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל, ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי בוריו. ומוליכו אצל מלמד התינוקות: ז היה מנהג המדינה ליקח מלמד התינוקות שכר נותן לו שכרו [ה]. וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה°. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר. אבל [ו] תורה שבעל פה אסור ללמדה

ה לעולם ילמוד אדם תורה וכו'. ברייתא שם:

ו מאימתי אביו חייב ללמדו תורה וכו'. ברייתא סוף לולב הגזול (סוכה מ"ג): ומ"ש עד שיהיה בן שש וכו'. יתבאר בפרק שאחר זה:

ז היה מנהג המדינה וכו'. (פ"ק דקדושין) [פ"ד דנדרים דף ל"ז] ומשמע לי דמכאן ואילך אין חייב ללמדו אפילו בחנם: מקום שנהגו ללמוד תורה שבכתב בשכר וכו'. פ' אין בין המודר (נדרים ל"ז) ופרק עד כמה: ומ"ש לא אלא מי שילמדנו בשכר וכו'. פ' עד כמה (בכורות כ"ט):

כל

לחם משנה

וכו' ודוחק לומר דבגמרא דידן פליג אברייתא דספרי. ועוד קשה ואמאי לא הירצו בגמרא דהא דאצריך למדו מקרא אין מלמדו משנה הוא בשכר והא דאצריך מלמדו משנה הלכות ואגדות וכו' הוא בחנם דבחנם חייב ללמדו הכל וכן משמע מדברי רבינו לקמן שכתב וחייב ללמדו עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו' משמע הא בחנם חייב ללמדו הכל וכן משמע מדברי הטור שכתב לשון רבינו בפרק א' מהלכות ת"ת כתב אינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא וכו' דמשמע דבחנם חייב. ונראה להרן דהני תרי קושיות חדא מיתרץ חברתא דעכ"ם מה שכתב עד היכן חייב אדם ללמדו וכו' הוא בשכר דאל"כ קשה בין למקשה דסבר שאלו כמה דברים חייב אדם ללמדו אמאי שאל בבנו היה לו לשאול אפילו באחר דאפילו אחר נמי חייב ללמדו מושנגתם לבניך וכך למתרץ שאל עד כמה דורות קשה נמי דהיכי קאמר אבי אביו דמשמע הא אחר לא דאפילו אחר נמי אלא ודאי דכולהו סבירי דהך עד היכן חייב ללמדו הוא בשכר ולכך מה שאמר דלבן בנו חייב הוא חייב ללמדו בשכר ולפי זה למדנו דלבן בנו נמי חייב ללמדו בשכר:

ג וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו ואינו חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם וכו'. זה לא מצאתי מפורש. ומהרי"ק ז"ל כתב דמסברא ידע ליה שכתב ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא א"כ חייב ללמדו בשכר, ע"כ. ויש להסתפק אם זה שכתב רבינו וחייב לשכור הוא מדרבנן או מדאורייתא דאם הוא מדאורייתא קשה מה הוקשה לו לרבינו א"כ למה נצטוה על בנו ועל בן בנו וכו' הא הוצרך להזכיר בנו ובן בנו להודיענו שהוא חייב ללמדם בשכר ואם הוא מדרבנן קשה הא דכתב מהר"ם דכייפינן ליה ללמדו או ישכור לבניו מלמד דמאי שנא האי עשה של ולמדתם וכו' ואי שכירות הוא מדרבנן א"כ היכי קאמר מאי שנא הכי עשה של ולמדתם הא זה אינו אלא מדרבנן. ואפשר לי לומר דהוא מדרבנן ויצא לו לרבינו מהא דאמריך בפ' לא יחפור (דף כ"א) אתר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וכו' שבתחלה מי שיש לו אב היה מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה לומד תורה מאי דרוש ולמדתם אותם ולמדתם אתם כלומר שהאב בעצמו חייב ללמדו ואם אינו יודע האב ללמד אינו חייב לשכור התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים וכו' דמשמע דמכח התקנה חייב ללמד אותו בשכר. ודברי מהר"ם אפשר ליישב דה"ק כשהאב יודע ללמד כייפינן ליה שילמד או ישכור שכיון שהוא יודע הרי מוטל עליו המצוה ולכך כייפינן ליה שילמד או ישכור אבל אם אינו יודע ללמד לא כייפינן ליה לשכור כיון דאין עליו מוטל המצוה דשכירות הוא מדרבנן כדפרישית. זה נראה לי לומר בדוחק ואעפ"כ לא ידעתי מנין לו לרבינו שבן בנו חייב לו ללמדו בשכר דאין זה התקנה דיהושע בן גמלא ואם נפרש דברי רבינו דמ"ש וחייב לשכור מלמד לבנו הייט לבנו דוקא ומ"ש אבל אינו חייב ללמד את בן חבירו אינו מדויק דה"ה בן בנו דאינו חייב ללמדו בשכר וניחא דלישני דוקא ולפי זה אפשר לומר דהוא מדאורייתא וכפשט דברי ההגהה ולא קשה הקושיא שהקשיתי דאמאי אמר למה נצטוה על בנו ועל בן בנו וכו' ולפי זה ח"ש בגמרא מתקנת יהושע בן גמלא י"ל שיהושע בן גמלא פי' שאין פשט הכתוב כן. ומ"מ קשה דמכח דברי הגמרא בפ"ק דקדושין דעד היכן חייב ללמד משמע דלבן בנו חייב ללמדו בשכר דעל כרחין התם בשכר קיימי כדפירשנו. ועוד קשה דאם בן בנו חייב ללמדו בשכר איך אמר שם בברייתא א"כ למה נאמר בניכם ולא בניהם דלמא דה"ה בנותיכם ומאי דקאמר בניכם לומר דלבניכם בשכר ולא לאחר בשכר. לכך נראה עיקר בנו חייב ללמדו בשכר והוא מדרבנן כדפרישית ומשמע ליה לרבינו דה"ה לבן בנו כיון דהוזכר בקרא בניך וכני בניך א"כ דמדאורייתא חייב על בנו ועל בן בנו ומה שאמר א"כ למה נצטוה וכו' ר"ל דלא היה לו להזכיר אלא בן בנו כלבד לומר דחייב בשכר ואנא ידענא דכ"ש בנו:

ה לעולם ילמוד אדם תורה כו'. שם בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד אדם תורה כו' ר' יוחנן אמר רחיים בצוארו של אדם ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו, ע"כ. וכאן לא כתב רבינו חילוק זה של הא לן והא להו שר"ל שאדם אינו פרוד ויוכל לישא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ובפרק ט"ו מהלכות אישות ביאר הדבר בפירוש וכאן סמך על מה שכתב שם וכבר רמז הדבר כאן באומרו אין דעתו פנויה ללמוד משמע דאם דעתו פנויה ישא אשה תחלה גם כאן ביאר הא דיצרו מתגבר עליו ושם אמרו נרמז כמו שכתב מהרי"ק ז"ל בטור אה"ע סימן א' בת"ש ואוא שלא יהא יצרו וכו' דקאי אאישא דלישניה וכנראה שמאחר שביארו כאן רמזו שם וכהא סגי:

ו מאימתי אביו חייב ללמדו תורה וכו'. שם סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב) וכתוס' הקשו מהא דבן חמש למקרא וכו'. וההגהה תירץ דהא דאמר בן חמש למקרא היינו לחנכו אביו וזה נ"ל דעת רבינו שלא הביאו שאם כדברי התוספות שתירצו דאיכא תרי גווני בריא היה לו להביאו אלא משום דהוא סבור דלא נאמר זה אלא דוקא להכניסו לתלמוד שכך אמרו בגמרא מכניסין אותו כבן ו' וכו' לא הוצרך להזכירו משום דכבר כתב דאביו מלמדו מעט מעט עד שש. ומהרי"ק ז"ל תירץ בענין אחר בהלכות ת"ת וגם זה נראה לי נכון:

ז היה מנהג המדינה וכו'. בנדרים פרק אין בין המודר (דף ל"ז) אמרו דאפילו באתרא דנהיגי למשקל אגרא על המדרש לא שרי וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו'. ונראה דבחנם חייב ללמדו כדפרישית והוסיף הרמ"ם לומר דאפילו בשכר אם אפשר דלא דחיקא ליה שעתא חייב ללמדו הכל וכתבו הטור בהלכות ת"ת סימן א'. ותימה לי על רבינו דהא כן מאי הקשו בפ"ק דקדושין (דף ל') לשמואל דאמר כזבולון בן דן מברייתא דמלמדו מקרא אין מלמדו משנה כיון דלדידיה ע"כ מתוקמא ההיא ברייתא דדחיקא ליה שעתא א"כ נימא דמאי דאמר שמואל הוא בגברא דלא דחיקא ליה שעתא ולמה דחק ואמר כזבולון ולא כזבולון וצ"ע:

אבל תורה שבעל פה וכו'. שם בפרק אין בין המודר (דף ל"ז) מאי שנא מדרש דלא דכתיב ואותי צוה ה' וכו' מה אני בחנם אף אתם בחנם פי' הרא"ש מה אני למדתי בחנם אף אתם לומדים בחנם וכשתלמדו לדורות תלמדו ג"כ בחנם דלכך נאמר ראה כתיב כלומר ראה מה שאני עשה אתם תעשו וא"כ אמאי לא מפרש רבינו דה"ק מה אני מלמד אתכם בחנם אף אתם תלמדו בחנם דהא אתי שפיר טפי דהא העיקר הוא שבא לותר שאתם תעשו כמוני ונראה לפי פירושו העיקר חסר. וי"ל דהוא אינו רוצה לפרש כפירוש הרא"ש והר"ן דר"ל כאשר צוני ה' כאשר צוה ה' לי שאלמד אתכם בחנם אלא הוא מפרש צוה שאני אלמד אתכם כמו שהוא למדני וצוני מה הוא צוה ולמדני בחנם כן למדתי אתכם בחנם:

כל

מגדל עוז

מי שלא למדו אביו וכו' עד ואחר כך ילמוד תורה. הכל פ"ק דקדושין (דף ל"ג). מאימתי מתחיל עד מעט מעט. סוף פרק לולב הגזול במסכת סוכה עד שיהא בן שש או בן שבע כו' עד תינוקות. א' בכתובות פרק נערה שנתפתתה (דף נ'). היה מנהג המדינה עד ראה למדתי אתכם. פרק אין בין המודר (נדרים ל"ז):

הגהות מיימוניות

[ג] וכן פסק רבינו שמחה טתקנת יהושע בן גמלא ואילך אם אינו יודע ללמדו בעצמו, ע"כ: [ד] ר' יהודה אומר אם היה בנו זריז וממולא בגו קודם כדרבי אחא בר יעקב דשדריה אבוה לקמיה דאביי כו', ע"כ: [ה] פליגי התם איכא למאן דאמר שכר שימור ואיכא למאן דאמר שכר פיסוק טעמים ופריך למאן דאמר שכר שימור מ"מ לא אמר שכר פיסוק טעמים וקסבר שכר פיסוק טעמים דאורייתא פירוש ניתן למשה מסיני מכלל דלמ"ד שכר פיסוק טעמים קסבר לא ניתן למשה מסיני להכי מותר ליקח שכר מהן. מכאן מדקדק רבינו שמחה דכל חידושי סופרים מותר ליקח שכר משנו. ובירושלמי פ' אין בין המודר גרסינן חקים ומשפטים אתם מלמדים בחנם ואי אתם מלמדים בחנם מקרא ותרגום, ע"כ: °[לשון הטור כתב הרמ"ה ה"מ היכא דלא אפשר ליה דדחיקא לית שעתא אבל אם אפשר לית חייב לאגמורי משנה ותלמוד הלכות ואגדות]: [ו] אבל שכר בטלה מותר ליקח כדמשמע בפרק בתרא דכתובות מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכן משמע בירושלמי פרק אין בין המודר: °[כתב הרא"ש אם אין לו במה להתפרנס שרי אפילו אינו מתבטל כלל]:

ח כל איש מישראל חייב בת"ת וכו'. מצינו בגמרא כמה חכמים שהיו חולים ועניים כמו ר' אלעזר בר"ש בהשעלים [פ"ד.] שהיה חולה ור' חנינא בן דוסא בתעניות [כ"ד:] והלל בפרק אמר להם הממונה (יומא ל"ה) שהיו עניים וכולם עוסקים בתורה:

ט גדולי ישראל היו מהם חוטבי עצים. כגון הלל: ומהם שואבי מים. כגון רב הונא בפרק שני דייני גזירות (כתובות ק"ה): ומהם סומין. כגון רב יוסף:

י יא עד אימתי חייב ללמוד תורה וכו' וחייב לשלש זמן למידתו. מימרא דרב ספרא פ"ק דקדושין (דף כ"ט):

יב בד"א בתחלת תלמודו וכו'. זה דבר פשוט דלגמרא צריך זמן רב מה שאין צריך להמקרא ולמשנה ולהם סומכין העולם שאין משלשין:

האשה

יג האשה שלמדה תורה וכו'. כן משמע בפ' היה נוטל (סוטה כ"א) דאמר דמגן אם יש זכות תולה לה ואמרינן בגמרא זכות דמאי אילימא זכות תורה הא אינה מצווה כלומר וכיון שכן אין שכרה גדול כמצווה ועושה כדאמר רבי חנינא בריש ע"ז (דף ג') ובפ"ק דקדושין (דף ל"א). וכתבו התוספות דהיינו טעמא שמצווה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו:

ואע"פ שיש לה שכר צוו חכמים וכו'. סוטה פרק היה נוטל פלוגתא דבן עזאי ורבי אליעזר ופסק כר"א: ומ"ש בד"א בתורה שבע"פ וכו'. הטור כתב בשם רבינו כהפך ונראה שנוסחא משובשת נזדמנה לו בדברי רבינו ונוסחא דידן עיקר:

מושיבין

ללמדה בשכר. שנאמר ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' וגו' מה אני בחנם למדתי אף אתם למדתם בחנם ממני וכן כשתלמדו לדורות למדו בחנם כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו בחנם ילמדו בשכר שנאמר אמת קנה. יכול ילמד לאחרים בשכר תלמוד לומר ואל תמכור. הא למדת שאסור לו ללמד בשכר אע"פ שלמדו רבו בשכר: ח כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום [ז] ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה: ט גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים ומהן סומים ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו: י עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו °שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח: יא וחייב לשלש את זמן למידתו. שליש בתורה שבכתב. ושליש בתורה שבעל פה. ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא גמרא: יב כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע. אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה [ח] ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר. ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה. והענינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן. °במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד [ט] בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו ויישוב דעתו: יג אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש. מפני שלא נצטוית. וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. ואע"פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה. מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות.

° במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות:

מושיבין

א ב"מ דף לג. סמ"ג עשין יב. טור יו"ד סי' רמו:

לחם משנה

ח כל איש מישראל וכו'. יומא פרק אמר להם הממונה (דף ל"ה) ת"ר עני ועשיר ורשע באים לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה וכו': חייב לקבוע לו זמן וכו'. במנחות פרק שתי הלחם (דף צ"ט) על ההיא משניות דאמרינן התם גבי לחם הפנים אלו מסלקין ואלו מניחין וכו' אמרו בגמרא ר' יוסי אומר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה וכו' אמר ר' אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד כלומר דמשום דעמד שחרית מעט וערבית מעט קרי ליה לפני תמיד א"כ אפילו לא שנה אדם אלא פסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש וכו' ע"כ. והשתא קשה לדברי רבינו דמשמע לכאורה דהא דאמרינן קרא פסוק אחד שחרית ואחד ערבית קיים לא ימוש היינו דוקא לר' יוסי דלא דייק לפני תמיד אבל לרבנן דדייקי תמיד משמע דלדידהו נמי לא ימוש כו' הוי מדוייק וצריך שיקראו כל היום וכל הלילה כדי לקיים לא ימוש וא"כ רבינו שפסק כרבנן בפרק חמישי מהלכות תמידין ומוספין איך כתב כאן שבקביעות שהי' בשעות קיים מצות והגית בו יומם ולילה. וי"ל דמשמע ליה לרבינו דלשון תמיד מורה יותר על התמידות מלשון לא ימוש ורבנן דאמרי דתמיד מדוייק ודאי דסברי דלא ימוש אינו מדוייק דאם לא כן מלאכתו איתמי נעשית ואנן קי"ל דיפה ת"ת עם דרך ארץ וכן אמרו שם תנא דבי ר' ישמעאל דברי תורה אינם חובה וכו' ואינם רשות וכו' ור"ל כמו שפירשו התוס' שיפה ת"ת עם ד"א. ומה שאמר בגמרא מדבריו של ר' יוסי נלמוד הכי פירושו דאמרינן כן אפילו לרבנן מכיון דלר' יוסי אפילו בתמיד לא דייק ודאי דלכולי עלמא לא דייקינן לא ימוש דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' יוסי אלא בתמיד אבל בלא ימוש מודו והשתא אתי שפיר דהך דינא דמדבריו נלמוד הוי אליבא דרבנן דאל"כ היה קשה איך אמר ר' אמי מדבריו נלמוד כיון דלית הלכתא כוותיה דר' יוסי מה לנו ללמוד דין מדבריו ולא רצה רבינו לפסוק כר' יוחנן דאמר שם אפי' לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש אע"ג דבפ"ק דנדרים (דף ח') משמע לכאורה דהלכתא כוותיה דר' יוחנן שהרי אמרו שם גבי מימרא דרב גידל הא קמ"ל דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית גלאה כר' יוחנן מ"מ משמע ליה קולא גדולה והלך לחומרא דהא ר' יוחנן בעצמו אמר ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ:

יא וחייב לשלש את זמן למידתו וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל') אמרו שם לעולם ישלש אדם שנותיו והקשו מי ידע כמה חיי ותירצו לא צריכא ליומי. ופירש רבינו כדברי רבינו תם דבכל יום ויום ישלש וזהו שכתב כיצד היה בעל אומנות וכו':

יב בד"א בתחלת תלמודו של אדם וכו'. זה כתב רבינו לתת טעם שאין אנו נוהגים אלא בתלמוד לזה אמר מסברא דנקטיה בד"א בתחלת למודו וכו'. ורבינו תם תירץ בענין אחר דאנן סמכינן אהא דאמרינן דתלמוד בבל בלול במקרא ובמשנה ובתלמוד וכו':

יג אשה שלמדה תורה וכו'. סוטה פרק היה נוטל (דף כא) אמרו שם במשנה אם יש לה זכות היתה תולה לה וכו' ואמרו שם בגמרא אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה ואין לה שכר כשכר האיש. עוד אמרו שם כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות (*ורש"י ז"ל פירש כאילו למדה זנות) והקשו בגמרא תפלות ס"ד אלא אימא כאילו למדה וכו' אמר רבי אבהו מאי טעמא דרבי אליעזר דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית. ופי' רש"י שהאשה מתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דברים (של זנות) בהצנע. ורבינו מפרש תפלות דברי הבל ומשלים וכן פירש בפירוש המשנה כמו שכתב כאן מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת כו' ולדידיה מפרש מימרא דר' אבהו בהכי דכיון שנכנסה באדם חכמה נכנסה בו ערמומית כלומר דוקא כשהיא נכנסת באדם נכנס בו ערמומית אבל כשהיא נכנסת באשה היא מוציאה לדברי הבל ונכנסה עמה שטות. וה"פ אני חכמה שכנתי ערמה דאז שאני איש אם יש לו חכמה אז שכנהי ערמה אבל באשה לא. ויש לפרש בדוחק בענין אחר וזה נ"ל נכון:

(* לא גרסינן ליה ברש"י של ספרינו):

וכל

הגהות מיימוניות

[ז] ובשעות דחוקות סומך על הא דאמר רבי יוחנן בפ' שתי הלחם אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לומר בפני עם הארץ. ספר המצות ע"כ: °(סמ"ג לאוין י"ג בכלל הלאוין וכו' מדברי תורה דאמר קרא ופן יסורו ע"ש): [ח] כי קאמינא ליומי, אבל רש"י פירש שיעסוק שני ימים במקרא ושני ימים במשנה ושנים בתלמוד וכן כל שבוע ופירש רבינו תם דהתלמוד בבלי נקרא מקרא משנה ותלמוד כדאמרינן בסנהדרין בבל בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד ואין אדם צריך לשליש יותר אלא יעסוק בתלמוד בבלי וכתב בא"א דהלכך נוהגים לקרות פ' קרבנות ואיזהו מקומן וברייתא די"ג מדות. ע"כ: [ט] בס"פ אלו מציאות ת"ר העוסקין במקרא מדה ואינה מדה כו' ע"ש. ובמסכת סופרים פ' י"ד גרסינן כשם שאי אפשר לעולם בלא מלח בלא פלפלין בלא בשמים כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ומשנה ותלמוד אבל אשרי אדם שעמלו בתלמוד ולא שיהא דולג ממקרא ומשנה ויבא לידי תלמוד אלא ע"מ שילמד מקרא ומשנה ויבא לתלמוד ועל זה נאמר הון עשיר קרית עוזו וכחומה נשגבה במשכיתו וע"ש ובפ' היה נוטל אמר שנה וקרא ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה בור וע"ש: °(בר"א, הטור כתב איפכא י"ד סי' רמ"ו אבל הסמ"ג כתב כן):

מגדל עוז

מה אני בחנם עד אע"פ שלמדו רבו בשכר. פרק אין בין המודר (שם ל"ז), עוד בנדרים פרק עד כמה: כל איש מישראל חייב בת"ת עד הוא שוכח. במסכת יומא פ' אמר להם הממונה (דף ל"ה): וחייב לשלש את זמן למודו עד שלא הצרכה תלמוד. מסכת ע"ז פ"ק (דף י"ט) ופ"ק דקדושין (דף ל'): כיצד היה בעל אומנות כו' עד שלא נצטוה. פ"ק דמסכת ע"ז (דף י"ט): וכל העושה דבר. פ"ק דמסכת ע"ז. ובב"ק פ' החובל (דף פ"ז): ואע"פ שיש לה שכר צוו כו' עד סוף הפרק. פ"ק דקדושין (דף ל"א ל"ב). ופרק היה נוטל (סוטה דף כ"א)·

פרק שני

א ״**מושיבין** מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר עד שמושיבין מלמדי תינוקות. ואם לא הושיבו [א] מחרימין את העיר. שאין העולם מתקיים ° אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן: **ב** מכניסין את התינוקות להתלמד כבן שש כבן ״שבע לפי כח הבן ובנין גופו. ופחות [ב] מבן שש אין מכניסים אותו. ומכה אותן המלמד להטיל עליהם אימה. ואינו מכה אותם מכת אויב מכת אכזרי. לפיכך לא יכה אותם בשוטים ולא במקלות ״אלא ברצועה קטנה. ויושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן הלילה כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה. ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וימים טובים בסוף הימים ובימים טובים. אבל בשבת אין קורין בתחלה אבל שונין בראשון. ואין מבטלין התינוקות ואפילו לבנין בית המקדש: **ג** מלמד התינוקות שהוא מניח התינוקות ויוצא או שהוא עושה מלאכה אחרת עמהן או שהוא מתרשל בלימודן הרי זה בכלל ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה. לפיכך אין ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק: **ד** ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם. וכל אשה לא תלמד תינוקות מפני אבותיהם שהם באים אצל הבנים: **ה** עשרים וחמשה תינוקות למדים אצל מלמד אחד. היו יותר על עשרים וחמשה עד ארבעים מושיבין [ג] עמו אחר לסייעו בלימודם. היו יותר על ארבעים מעמידין להם שני מלמדי תינוקות: **ו** מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר ° שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק. במה דברים אמורים כשהיו שניהם בעיר אחת ולא היה הנהר מפסיק ביניהם. [ד] אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו

א כ״ב ה. טור יו״ד סי׳ רמה ב סמ״ג עשין יב. טור יו״ד שם · ג כתובות כ:

כסף משנה

פ״ב א מושיבין מלמדי תינוקות וכו׳. בתרא פ׳ לא יחפור (דף כ״א) התקין יהושע בן גמלא שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר׳ **וכל** עיר שאין בה תינוקות וכו׳. שבת פרק כל כתבי (דף קי״ט) אמר ר״ל משום ר׳ יהודה נשיאה כך מקובל אני מאבותי כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה ואמרי לה מחרימין אותה. ורבינו קיים שתי הלשונות דכרישא מחרימין אנשיה והדר מחרימין אותה כלומר תחריבין אותה.

ומ״ש שאין העולם מתקיים וכו׳, שם:

ב מכניסין את התינוקות להתלמד וכו׳. פ׳ לא יחפור (בתרא כ״א) גבי תקנת יהושע בן גמלא תניא שיהיו מכניסים אותם כבן שש כבן שבע ומשמע ליה לרבינו דהא בבריא הא בכחוש וכ״כ התוס׳׳ ומ״ש ופחות מבן שש אין מכניסין. בפ׳ לא יחפור ובפרק נערה (כתובות נ׳) דא״ל רב לרב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות בציר מבר שית לא תקבל בר שית קבל וספי ליה כתורא כלומר הלעיטהו תורה. והא דתנן בס״ה דאבות בן חמש למקרא איכא למימר דמשמע לרבינו דהיינו בן חמש שלימות שנכנס בשנת שש **ומכה** אותם המלמד וכו׳. פ׳ לא יחפור (בתרא שם) א״ל רב לרב שמואל בר שילת כי מחית ליניקא לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא: **ויושב** ומלמדן כל היום וכו׳ ולא יבטלו התינוקות וכו׳, ומ״ש אבל בשבת אין קורין בתחלה וכו׳, בריתא בפרק אין בין המודר (נדרים ל״ז) תינוקות לא קורין בתחלה בשבת אלא שונין בראשון ופי׳ הר״ן לא קוראין בתחלה מה שלא קראו בימיהם אלא שונין בראשון מה קראו כלום ראשונה לפני השבת שונין אותו בשבת הע״פ שהיא חזרה ראשונה עכ״ל. וכן פירשו התוספות והריב״ש **ואין** מבטלין התינוקות ואפילו לבנין בית המקדש. מימרא כל כהבי (שבת קי״ט:)

ג ומ״ש מלמד התינוקות וכו׳. למד כן מדאמריק פ׳ לא יחפור דמשום דרכיה דיואב לא דק בשיבושא חד דמעה יואב נאמר עליו ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה ומכילא שמעיק דה״ה לכל הגורם לבשה התינוקות:

ד ומי שאין לו אשה וכו׳. משנה בסוף קדושין (דף פ״ב) לא ילמד רווק סופרים ולא תלמד אשה סופרים רבי אליעזר אומר אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים ואמרינן בגמ׳ דה״ק אפילו יש לו ואינה שרויה אצלו. ונראה מדברי רבינו שפוסק כר״א וכן נראה עוד מדבריו פ׳ כ״ב מהלכות איסורי ביאה. וטעמו משום דשקלו וטרו בגמ׳ אליביה. והרב המגיד דחה שם טעם זה וכתב שנראה מדברי הרי״ף דהלכה כת״ק ושכן נראה לו עיקר. ומ״ש וכל אשה, כלומר ואפילו נשואה דבשלמא גבי איש כיון שאשתו עמו היא משמרתו לפי שדרכה להיות תמיד בבית אבל אין דרך האיש להיות תמיד בביתו. וטעם האבות והאמהות מפורש שם בגמ׳:

ה ו כ״ה תינוקות. מימרא דרבא פ׳ לא יחפור (בתרא כ״א): ומ״ש מוליכין את הקטן וכו׳. שם פלוגתא דאמוראי הי עדיף גריס ולא דייק כלומר שלמד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו או דייק ולא גריס. ולא ראה רבינו להכריע משום דחדא מימרא דרבא ולא מייתי ראיה ורב דימי בר פלוגתא מייתי ראיה וכיון דרבא הוא מאריה דתלמודא עפי מר׳ דימי ה״ל שקולים ויבאו שניהם ולכן תלה בדעת אביו של תינוק. או נימא דסובר ז״ל דכיון דלא איפסיקא הלכתא אין מסמין התינוק אלא למאן דגריס ודייק. ושיעור דבריו כך הם למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק כלומר בשניהם. וזה נראה עיקר: **בד״א** כשהיו שניהם. מימרא דרבא שם (בתרא כ״א).

לחם משנה

פ״ב א וכל עיר שאין בה תינוקות וכו׳ (עיין בכ״מ). וכו׳ תחרימין לשון הרס וגידוי שמחריזין לאנשי העיר. אבל רש״י ז״ל לא פירש כן אלא מלשון חרבה ושממה.

ב ומכה אותן המלמד וכו׳. בפ׳ לא יחפור (דף כ״א) אמרו כי מחית ליניקא לא תמחי [ליה] אלא בערקתא דמסאנא דקרי קרי דלא קרי ליהוי צוותא לחבריה. כלומר הכה אותם ברצועה קטנה והתינוק אשר ישמע ויקרא מחמת ההכאה קרי ומי שלא ישמע ולא יקרא יהיה צוותא לחבריה, כלומר לכחות יהיה עם חבריהם ויבין מעט תמה בהאחרים אותרים:

ג מלמד התינוקות וכו׳. שם בפ׳ לא יחפור הביאו מעשה דיואב דהוא אקרייה זכר כדין כמו שפירש ר״ח ות״מ הוא ריתיה משום דלא אפגח למידע היכי הוה קרי תלמידיה: **עוד** שם בגמרא תרי מימרי ולא הזכירה רבינו. הדא האי מקרי דרדקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה דאיכא פלוגתא דרב דימי ורבא אי מסלקינן ליה ואידך הני תרי מקרי דרדקי חד דגריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס ורבא אמר מותבינן להוא דגריס ולא דייק דשבשתא מחילא נפקא ורב דימי אמר מותבינן דדייק ולא גריס שבשתא כיון דעל על והובאו בהלכות. ויש תימה לתה לא הזכירם רבינו והרב מהרי״ק ז״ל כתב ולא ידעתי למה. ונ״ל דרבינו סמך על מה שכתב בפ״י מהלכות שכירות כשהביא מימרא דרבא לקמן דספר מתא וכו׳ כתב שם ותלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או לתד בטעות וכל כיוצא בזה מסלקין וכו׳. והרי נרמזים כאן השני מימרות דהמימרא האחת דתד דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה מבריע ליה לרבינו שהראשון הוא פושע וזהו שכתב שפשע ולא לתד וכו׳. והמימרא השנית שהיא חד דגריס ודייק וכו׳ הרי כתב שם או לתד בטעות שפירושו שהיה שהוא גורם לתינוקות אינו מדייק להבינם יפה אלא הם לומדים בשיבוש מפני שאינו מגיה עליהם וזהו פירוש גריס ולא דייק וכו׳ כיון שכתב שם שמסלקין אותם ודאי כוונתו לפסוק כרב דימי בתרתי ומפני כך לא ביאר. אבל קשה לזה שמדברי הרב המגיד ז״ל נראה שמה שכתב רבינו או למד בטעות ר״ל שהמלמד עצמו טועה שכן כתב שם שרבינו כתב סי׳ רש״י והוא ז״ל ביאר דעתו של רש״י כך שר״ל שהמלמד עצמו טועה ואם כן משמע דס״ל שדעת רבינו הוא כך ולפי זה לא הוזכרו בדברי רבינו גריס ולא דייק ספירוש לא דייק ר״ח שר״ל שהמלמד אינו מלמד בשיבוש אלא שאינו מדקדק להבין לתלמידים על נכון וכן פירשו המפרשים, אלא אם נאמר על צד הדוחק שרבינו מפרש דגריס ולא דייק שהוא לומד בשיבוש והוא מעצמו טועה ומעשה דיואב נמי צריך לפרש לפ״ז דזכר אקרייה שלא כדין וכל זה דוחק דמעשה דיואב משמע דכדין אקרייה כמו שהכריחו שם בתוס׳ ואם כן הא דגריס ולא דייק כמו בכה״ג הוא דעלה מייתי בגמרא הא דיואב וצריך להת טעם לרב המגיד למה פירש כן דברי רש״י ז״ל ונראה שפירש כן כדי לתרץ הקושיא שהקשו עליו התוס׳ ז״ל דלדידיה קשה דרבא אדרבא דהא הוא אמר לעיל שבשתא ממילא נפקא לכך הולך הרב המגיד דמה שאמר לתעלה הוא שהרב אינו מלמד בשיבוש אלא שהתלמיד נשתבש מעצמו והא ודאי שבושא ממילא נפקא אבל הכא איירי בשיבוש שהרב עצמו מלמדו ובכה״ג אתריק שבשתא כיון דעל על דכיון דהרב עצמו מלמדו האי לא נפיק תיניה כיון שרשום בזכרונו מפני שהרב אמר לו כך. זה נראה לי שהכריחו להרב המגיד לפרש כן דעת רש״י ז״ל.

ד ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם. משנה סוף פ׳ עשרה יוחסין (דף פ״א) ובפ׳ כ״ב מהלכות איסורי ביאה ביאר הדבר הרב המגיד ז״ל ע״ש

ה כ״ה תינוקות וכו׳. פ׳ לא יחפור (דף כ״א) אמר רבא סך מקרי דרדקי כ״ה ינוקי (למדים אצל מלמד אחד) ואי איכא חמשין מותבינן תרי וכו׳. ורבינו מפרש כפירוש שכתב נמוקי יוסף בשם הר׳ יונה וכתבו הרב מוהרי״ק ז״ל בהלכות ת״ת סימן רמ״ה:

ו מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממש בין במקרא בין בדקדוק. זהו פירוש רבינו למימרא דרבא מתקנת יהושע בן גמלא דלא ממטיק ינוקא ממתא

מגדל עוז

פ״ב מושיבין מלמדי עד ברצועה. הכל פ׳ לא יחפור בבא בתרא (דף כ״א) ויושב ומלמדן כל היום כולו. לפי דעתי זה פסק ממה ששנינו במסכת אבות דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף וכו׳ ואמרו (תענית ל״א) מט״ו באב עד ע״ו בניסן, ואם יש לו ראיה אחרת לא ידעתיה ואין מבטלין תינוקות. פ״ק דמגילה (דף ג׳). מלמד תינוקות עד סוף הפרק. פ׳ לא יחפור (דף כ״א)׳

הגהות מיימוניות

[א] אמר רשב״ל דר׳ יהודה נשיאה מקובלני כו׳ ער רבי אומר מחריבין אותה, ע״כ: ° [שבת קי״ט אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר שפוך על עולל בחוץ]: [ב] והא דתנן במסכת אבות בן חמש למקרא היינו לגלגל עמו שאביו מלמדו מעט ובן שש למספי ליה כתורא אי נמי ההיא דמסכת אבות איירי בבריא גמור וכן משמע בכתובות פ׳ נערה ע״ש, ע״כ: [ג] והרא״ש כתב דעד ארבעים מספיק מלמד אחד בלי סיוע ומארבעים עד חמשים מושיבין אחר לסייע וכשהם חמשים מושיבין להם שנים, ע״כ: [ג] סך מקרי דרדקי כ״ה ינוקי אבל בפחות מכאן אין בני העיר יכולין לכוף זה את זה להשכיר להן מלמד ע״כ תוספות: °[כתב הטור אם יש כאן ב׳ האחד קורא הרבה ואינו מדקדק עמהם להבינם על נכון והאחר אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם יותר לוקחים אותו מלמד שמדקדק יותר, ע״כ]: [ד] מתקנת יהושע בן גמלא לא מטטינן ינוקא ממתא למתא כתבו התוספות והוא דאיכא

לצדו אפילו באותה העיר *אין מוליכין את הקטן אלא אם כן היה בנין בריא על גבי הנהר בנין שאינו ראוי ליפול במהרה: ז אחד מבני מבוי שביקש להעשות מלמד אפילו אחד מבני החצר אין יכולין שכניו למחות בידו. וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו תינוקות אחרים לו או כדי שיבאו מתינוקות של זה אצל זה אינו יכול למחות בידו. שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

פרק שלישי

א בשלשה כתרים נכתרו ישראל. כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם. [א] כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי. כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל. שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. כל מי שירצה יבא ויטול. שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו. הא למדת שכתר תורה גדול משניהם: ב אמרו חכמים ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ שנאמר יקרה היא מפנינים. מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים: ג אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה. לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום: ד היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו. ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו: ה תחלת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואחר כך על שאר מעשיו. לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה: ו מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה. לא יסיח דעתו לדברים אחרים. ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת. כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. ולא עליך הדבר לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה ואם הרבית תורה הרבית שכר. והשכר לפי הצער: ז שמא תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא. עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא. אם תעלה מחשבה זו על לבך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם. אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי ולא תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה: ח כתוב בתורה לא בשמים היא ולא מעבר לים היא. לא בשמים היא לא בגסי הרוח היא מצויה ולא במהלכי מעבר לים היא. לפיכך אמרו חכמים לא כל המרבה בסחורה מחכים. וצוו חכמים הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה°: ט דברי תורה נמשלו כמים שנאמר הוי כל צמא לכו למים. לומר לך מה מים אינם מתכנסין במקום מדרון אלא נזחלין מעליו ומתקבצים במקום אשבורן כך דברי תורה אינם נמצאים בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל ושאר יומו ולילו עוסק בתורה: י כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא

א סמ"ג עשין יב. טור יו"ד סימן רמו:

כסף משנה

ז אחד מבני מבוי וכו'. עד סוף הפרק הכל פשוט שם:

פ"ג א בשלשה כתרים וכו'. פרק בא לו כהן גדול (יומא ע"ב):

ב אמרו חכמים ממזר ת"ח וכו'. משנה סוף הוריות (דף י"ג):

ג אין לך מצוה בכל המצות וכו'. ברים פאה ותלמוד תורה כנגד כלם: שהתלמוד מביא לידי מעשה וכו'. ספ"ק דקידושין (דף מ'): ומ"ש היה לפניו עשיית מצוה וכו'. ירושלמי פרק אלו עוברין וברים חגיגה רב אבהו שלח בריה למטבריה וכו' המבלי אין קברים בקסרי שלחתיך למטבריה נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד התלמוד קודם למעשה רבנן דקסרין אמרין הדא דתימא כשיש שם מי שיעשה מעשה אבל אין שם מי שיעשה מעשה מעשה קודם:

ה תחלת דינו של אדם וכו'. סוף פ"ק דקידושין (דף מ') ופ"ק דסנהדרין (דף ז'): לעולם יעסוק אדם בתורה וכו'. פ"ק מקום שנהגו (פסחים נ':):

ו כך היא דרכה של תורה וכו' עד שמא לא תפנה. במסכת אבות בברייתא דשנו חכמים וקצתו בפ"ה וקצתו בפ"ב:

ח כתוב בתורה לא בשמים היא וכו'. עירובין פרק כיצד מעברין (דף נ"ה:) ויתר הדברים במסכת אבות:

ט דברי תורה נמשלו למים וכו'. פ"ק דתעניות (דף ז'):

י כל המשים על לבו וכו'. רבינו ז"ל הרחיב פיו ולשונו בפירוש המשנה פ"ד דמסכת אבות על ההספקות שנוהגין גם לתלמידים גם לרבנים. וגם כי נראה מדבריו שרוב חכמי התורה הגדולים שבדורו זמן או כלם היו עושים כן וגם פה אודה לטעמיה. והנה הוא ז"ל הביא שם ראיה מהלל הזקן (יומא ל"ה:) שהיה חוטב עצים ולומד. ואין משם ראיה שזה היה דוקא בתחלת למודו ולפי שהיה בזמנם אלפים ורבבות תלמידים אולי לא היו מחזין אלא למפורסמים שבהם או שכל מי שהיה אפשר לו שלא ליהנות היה עושה אבל כשזכה לחכמה ולמד דעת את העם השפלה על דעתך שהיה חוטב עצים. גם מה שהביא מר' חנינא בן דוסא (ברכות י"ז:) אינה ראיה שאם היה רוצה להתעשר לא היה צריך לשאול מבני אדם רק מן השמים היו נותנין לו כמוזכר בתעניות (כ"ה.) אבל הוא ז"ל לא רצה ליהנות מן העולם הזה ואין דברינו אלא ברוצים ליהנות מן העולם הזה אבל שלא באיסור. וקרנא (כתובות ק"ה.) שהיה מריח שהיה בודק באוצרות יין איזה ראוי להתקיים איזה חומצות יפה היא ובלא טורח גדול. ואין ספק שמי שנהגו הטם יתברך שיפרנס ממלאכתו אסור לו ליטול ורב הונא דכוה דלי דוולא ככר פירש"י ז"ל שהיה דולה להשקות שדותיו ובזה אין גנאי גם כי כפי זה כבר היו לו קרקעות ולא היה צריך ליטול. והביא עוד ראיה ממה שאמרו בגמ' שלהי (ס"ג:) רב יוסף איעסק בריחייא רב ששת בכשורי אמר כמה

לחם משנה

מתנה למתא וכמו שכתב הרב מהרי"ק ז"ל, ופירש מתקנת יהושע בן גמלא לפי דעת רש"י אתי שפיר שרוצה לומר שקודם תקנת יהושע בן גמלא הוה ממסיק מפני שאין אנו יכולים לטוף ליקח כאן מלמד אבל אחר תקנת יהושע בן גמלא כיון דכייפינן ליה לא ממסיק יעקב. אבל לפי רבינו נראה לכאורה דדין זה אפילו קודם תקנת יהושע בן גמלא היה שלא היו מוליכין ממלמד דלא דייק למלמד טוב וא"כ קשה איך אמר מהקנת יהושע בן גמלא. ונראה לישבו דקודם תקנת יהושע בן גמלא לא שייך לומר האי דינא כלל כיון דהכל היו מוליכים לירושלים אע"פ דאם אירע שלקח אחד מלמד אחד בעירו ודאי דהדין היה כן מ"מ לא היה נהוג ולכך לא שייך לאומרו קודם תקנתו אבל אחר תקנתו יש לאומרו. אי נמי דקודם התקנה יהושע בן גמלא אע"פ שלקח מלמד בעירו מ"מ היה ראוי שיוליכנו לירושלים למלמד שהוא טוב ממנו כיון שכיוה התקנה כך שהיו הכל מוליכין לירושלים והיה שם המלמד טוב אבל לאחר התקנה אין להוליך ממתא למתא:

ז אחד מבני מבוי. שם מבואר במשנה ובגמרא:

פ"ג א בשלשה כתרים וכו'. מימרא דר' יוחנן ביומא פ' בא לו כ"ג (דף ע"ב) שלשה זרים הן וכו'. ומה שלמד שהתורה גדול מכלם הוא משום דכיון שלמד שהוא גדול מהמלכות וכמו שפירש רש"י ז"ל א"כ ודאי שהוא גדול מן הכהונה דקי"ל מלך קודם לכהן גדול:

ה לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה וכו'. מימרא בפ' מקום שנהגו (דף נ') וכתבו התוס' דהיינו דוקא כשלומד להתכבד ע"מ שיקרא רבי וכו' אבל אם

הגהות מיימוניות

ב"ח ינוקי שראוי לשכור מלמד לפיכך לא מסיינן להו ממתא למתא אלא בני העיר יכולים לכוף זה את זה לשכור להן מלמד, ע"כ: [א] אבות דר' נתן, ובפרק בא לו הוא בלשון אחר אמר ר' יוחנן ג' זרין הן של מזבח ושל ארון ושל שלחן של מזבח זכה אהרן ושל שלחן זכה דוד ושל ארון עדיין מונח; °[וצריך לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו כראיתא בנדה דף ע' ע"ש]:

מגדל עוז

פ"ג בשלשה כתרים וכו' עד יבא ויטול. הכל ביומא פרק בא לו (דף ע"ב) ובמסכת אבות: שמא תאמר שאותן הכתרים כו' עד מכתר כהונה וכתר מלכות. סוף הניזקין (גיטין ס"ב) ופרק העוסק בתורה וביומא פרק בא לו (דף ע"ב): אמרו חכמים ממזר ת"ח. מסכת פ"ג ס"ק (דף י"ג) ובשלהי הוריות (דף י"ג): שנאמר יקרה היא מפנינים. מסכת הוריות פרק אחרון (שם): אין לך מצוה בכל המצות כולן כו' עד בכל מקום. פ"ק דמגילה (דף ג') ופ"ק דפאה ירושלמי וכן נמי פ"ק דב"ק בבלי (דף י"ז) מקשה תלמודא והאמר מר תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה, סוף פ"ק דקדושין (דף מ') ובכמה מקומות: היה לפניו עשיית עד ויחזור לתלמודו. סוף פ"ק דקדושין (שם) כמעלום שלמוד היא אמורה ומימרא דאיסי בן יהודה גמרא מתאימין דמצות שלב: תחלת דינו של אדם עד שאר מעשיו. פ"ק דסנהדרין (דף ז') וסוף פ"ק דקדושין (דף מ'): לפיכך אמרו חכמים וכו' עד בא לשמה. פ' אחרון דמסכת הוריות וסוטה סוף פרק היה נוטל (דף כ"ב) ופ"ד דנזיר (דף כ"ג) ובכמה מקומות: מי שנשאו לבו עד והכבוד כאחד. מסכת אבות פרק העוסק בתורה: כך היא דרכה של תורה עד הרבית שכר. סוף פ' שני דמסכת אבות: והשכר לפי הצער. מס' אבות פ' ה': שמא תאמר עד לעולם. פ"ב דמסכת אבות: אלא עשה תורתך קבע עד שמא לא תפנה. מסכת אבות פ"ב: כתוב בתורה לא בשמים עד לא מעבר לים. פרק כיצד מעברין (דף נ"ה): לפיכך אמרו חכמים עד ועסוק בתורה. פ"ב דמסכת אבות: דברי תורה נמשלו למים עד כל גבה לב. פ"ק דמסכת תעניות (דף ז'): אלא בדכא ושפל רוח עד מלבו. במסכת עירובין פרק כיצד מעברין (דף נ"ה): ועושה מלאכה בכל יום עד עוסק בתורה. פ"ק דמסכת אבות: כל המשים על לבו עד אמרו חכמים כל הנהנה עד הרגשים. פ"ד דמסכת אבות ופרק קמא יין:

ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא. לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. ועוד צוו ואמרו אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן. ועוד צוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות: **יא** [ג] מעלה [א]גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו. ומדת חסידים הראשונים היא. ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב: **יב** [ב]אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן. ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה. אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים. וכן אמר שלמה בחכמתו [ג]התרפית ביום צרה צר כחכה. ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא

א טור יו"ד סי' רמו · ב כתובות קי"א ג ברכות סג. סמ"ג עשין סי' יב. טור יו"ד סי' רמו:

כסף משנה

כמה גדולה מלאכה שמחממת את בעליה. וכבר תמה רש"י ז"ל מזה וכתב דלרפואה היו עושים כן בימות השלג להתחמם ולהזיע. ואיני מבין כוונת רבינו הלא נעשים בען כשלו אף כי בזמנים כי רב ששת סומא היה כנראה באותה סוגיא ואיך היה נושא קורות ואפ"ה ע"כ י"ל כרש"י שהיה נושא מבא בתוך ביתו ממקום לתקום. ודמה שם רבינו ראיית אחרים היתה כלאות סוהר לומר דהיינו דוקא כשהיו חולים.

ואמת הדבר שר' אלעזר בר"ש אמרו [ב"מ פ"ד] שהיה חולה אבל מ"מ אם כוונת הכתוב לכך מה משכת התורה הרי כל בעלי אומנין אע"פ שלא יהיו בני תורה מתרחק יביאו לחמם כי הרואה עצמו בלער נודר כך לצדקה ונותנין אותו לעניים החולים וגם שר' אלעזר בידו היה לסלק היסורין מעליו כמוזכר בהשעלים וכיון שכן היה גורם לעצמו ליהנות מד"ת וא"כ מהו ששונן רבינו והומר והמעשים אשר יתלוהו בגמרא מאנשים בעלי אומנין בגופן שאין דרך לה להם אלא לקחת מתון אחרים ואם לא מה ישאו בימותו זה לא נעשה תורה אינה שענה דליכא למימר שיסלקו יסוריהם מעליהם וי"ח ימותו. גם שמצינו בדברי חז"ל [כתובות ק"ה] שהמדורן לת"ח שהוא כאילו מקריב בכורים והביאו ראיה מאלישע כמוזכר ס' שני דייני גזירות וכן מצינו כשהיו הולכים לשאול לנביא היו טוענין לו דורון. ולפי פשט דברי רבינו גם דורון אסור לו לקבל דא"כ למה נדחק באותו פסוק דהיתה כלאיה סוהר ליאמר ההם בתורת דורון הוה. ומצינו ברבי יוחנן שהיה מפרנסו הנשיא כדאיתא בסוטה (פרק היה נוטל דף כ"א) גם בדברי קבלה מצינו כי ליושבים לפני ה' יהיה לאכול לשבעה וכו'. ובסוף הזרוע (חולין קל"ד:) אמרינן ההוא שקא דדינרי דאתא לבי מדרשא קדם ר' אמי וזכה בהם ופריך והיכי עביד הכי והא כתיב ונתן ולא שיטול מעצמו ומשני לעניים זכה בהם ואי בעית אימא אדם חשוב שאני כלומר ממונה ראש ישיבה דתניא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו. ופירש"י שקא דדינרי דינרי זהב שלחו ממקום אחר לבני הישיבה ודאי דר' אמי לא בריא הוה והפילו הכי זכה בהם ולא הוקשה להם למה נטלו אלא מפני שנטלו מעצמו הא לאו הכי שפיר דמי. ועוד דמשמע בפירוש דאדם חשוב אפילו ליטול מעצמו שרי. ומה שהביא להשתיק החולקין מעשה דר' טרפון [נדרים ס"ב]. ודיונתן בן עתרס [ב"ב ח'.] אדרבה משם ראיה דאמר רבינו הקדוש שלא יכנס להתפרנס משלו אלא ת"ח ואם איתא שאסור היאך היה מכשילן לת"ח לתת להם מה שהוא אסור ועוד דלא מן השם הוא זה דודאי כל היכא שיש לו אסור לו ליהנות מדברי תורה וגם יש לו למעבד כל סלדקי דאפשר שלא יהנה יהיה בתורת פני וכהאי דיונתן בן עתרס ויותר נראה לומר דכל שאין לו משרא שרי ליהנות ויונתן בן עמרם לפנים משורת הדין הוא דעבד וכמו שאמרו שמא יונתן בן עמרם התלמיד הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה דמשמע דוקא יונתן הוא דלא כוי מתהני הא אינך הוו מתהנו דאי לאו הכי הל"ל שמא שום בן תורה הוא שאינו נהנה בכבוד תורה. ועוד דאם איתא דאסור היאך לא נמצא שום אחד שיעתיד דבריו על דין תורה אלא יונתן בן עמרם לבדו:

ופירוש המשניות שם באבות כך הם לדעתי ר' ישמעאל אומר הלומד על מנת ללמד כלומר שאין כוונת למידתו למה רק להתכבד בהיותו ראש ישיבה כמו שאמרו בפ' קונם [ס"ב.] לאהבה את ה' שלא תאמר אקרא כדי שיקראוני חכם אשנה כדי שיקראוני רבי או שאהיה זקן ויושב בישיבה, או שכוונתו ע"מ ללמד וליטול שכר כמי שלומד איזה אומנות מספיקים בידו ללמוד וללמד כפי כוונתו ולא יותר אבל הלומד ע"מ לעשות הוי לומד לשמה ומספיקים בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות כי כל אלה בכלל כוונתו כי לימוד התלמידים גם השמרו ממצות ל"ת ועשותו מצות עשה מעשה יאחר לו. בא ר' צדוק ואמר אל תעשה גומר כיון שאני רואה שגם ללומד ע"מ ללמד מספיקין בידו כפי כוונתו שאין בו עון אשר חטא אל תכוין לשום אחת מהכוונות הרעות בעל מנת ללמד. ובבחינת המכוין השגת הכבוד אמר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ובבחינת המכוין ללמוד כדי להתפרנס כמי שלומד אומנות אמר ולא קרדום לחפור בהם. ויודע שאחי הכוונות אסורות שכך היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף וכיון שהלל סתם דבריו הא למדת שכל הנהנה מדברי תורה איזה מין של הנאה שיהיה כלומר שלומד על מנת השגת כבוד או השגת פרנסתו נוטל חייו מן העולם. גם משנת הלל שהזכיר הכתובה בפ"א כך פירושו לדעתי הוא אמר תחלה הוי מתלמידיו של אהרן ומדרך העולם שההולכים בדרכים ישרים כאלה כונתם לקנות שם או להרויח, כנגד מי שמכוין לקנות שם אמר נגד שמיה וכו'. וא"ת מי הכניסו בתגר זה אם לחדשי לא אוסיף עוד כי אם אלמוד אולי אתכוין לקנות שם ואובד שמי ובשלא אוסיף לא אטעם או אם שמעתי מאמר זה קודם שאלמוד לא אלמוד אמר ודלא מוסיף יסוף אע"פ שלמד כיון ששנה ופירש ה"ז קשה מכולם ודאי יסוף אבל אותו שלא רצה ללמוד חייב מיתה הוא ות"מ אם יש לו זכות תולה לו ולכך שינה לומר ברפשון יסוף ובשני חייב מיתה. וכנגד כוונת הרוחת הממון אמר ודאשתמש בתגא חלף וכאן כללות כל האסור ד"ת. וה"ת המכוין בתחלת למודו לכוונות האלה או שאפשר לו להתפרנס בלא שיטול שכר תלמודו אבל אם למד לשם שמים ואח"כ אי אפשר לו להתפרנס אם לא יטול שכר מותר. וזה נחלק לשלשה חלקים אם שיטול מאבות הבנים שכר ללמד בנין או ללמדו. ואם שיושב ולומד וכל שבא לקרבה אל המלאכה יקרבנה להורה ולמצות. ואם שיושב ודן דין אמת לאמתו. וכל אלו החלקים למדנו היתרם מפ' בני דייני גזירות דאמריק התם ת"ח המלמדין הלכות שחיטה והלכות קמיצה לכהנים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה וכתבו התוספות דאע"ג דאמרינן בפ' אין בין מודר דשכר תלמוד אסור הכא שאני דכל שעה היו יושבים ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הצבור לפרנסם. מדבריהם למדנו שלא אסרו שכר התלמוד אלא כשיש לו ממקום אחר כדי פרנסתו. ומכאן יש ללמוד לשני חלקים הראשונים שלפיכך היו נוטלים שכרן מתרומת הלשכה מלמדי הלכות שחיטה וקמיצה לכהנים לפי שהרי הם מהנים בזה לישראל עצמם שאם הכהנים לא ידעו היאך יקריבו קרבנות ישראל א"כ אם אין גדיים אין תיישים ומי יורה שמועה ונמצאת ח"ו תורה בטלה מאליה וא"כ עליהם מוטל לפרנסם דה"ל כאילו מלמדים אותם בעצמם ושרי כמ"ש בשם התוספות. גם החלק השלישי נלמד ממה שאמרו בפ' החכר גוזרי גזירות כלומר דיינין שגוזרים גזירות שבירושלים נוטלים שכרם תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה. גם שם כתבו התוספות דטעמא לפי שלא היה להם ממה להתפרנס וכשם שהיו מגבין השקלים אפילו בע"כ כ"ש שמגבין בזמן הגליות כל מה שצריך להעמדת הצבור ואלמלא כן ח"ו היינו כאובדים בעניינו ואין לך צורך הצבור גדול מזה שצריכין להעמיד ביניהם מורה צדק גם תלמידים ימלאו מקומו כשיפרדו מן העוה"ז וכופין אלו לאלו על החקים הקבועים על כך ואמרינן הו בגמרא אהא דגוזרי גזירות לא רצו מוסיפין להם לא רצו אטו רשיעי עסקינן ומפרש רש"י ברשיעי שנוטלים שכר לדון יותר מכדי חייהם אלא לא ספקו אע"פ שלא רצו ליטול מוסיפין להם. הכלל העולה שכל שאין לו ממה להתפרנס מותר ליטול שכרו ללמד בין מהתלמידים עצמן בין מן הצבור. וכן מותר לו ליטול שכר מהצבור לדון או מהבעלי דינין אחר שמירת התנאים המוזכרים בהלכות סנהדרין. ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת אפשר לומר שכוונת רבינו כאן היא שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד אבל שילמוד מלאכה המפרנסת אותו ואם הספיקתו מוטב ואם לא הספיקתו יטול הספקתו מהצבור ואין בכך כלום. וזהו שכתב כל המשים על לבו וכו'. והביא כמה תשובות תורות על שראוי ללמוד מלאכה ואפילו נאמר שאין כן דעת רבינו אלא כנראה מדבריו בפירוש המשנה קי"ל כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הצבור ינס כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר:

יב אדם כי ימות באהל וכו'. בסוף ברכות (ס"ג) ובפ' ר"ע (שבת פ"ג):

שכל

לחם משנה

אם עומד לנקנסר בהא אמרי' נוח לו שלא נברא וזה נראה מוכרח מכח קושית התוספות ואעפ"י שרבינו לא ביארו.

יב וכן אמר שלמה וכו' ר"ל כשאתה מהרבה מדברי תורה ואי אתה עוסק בה כשיש לך מרדות וצרות אז ודאי צר כחך כלומר אין דברי תורה מתקיימים בך:

וכל

מגדל עז

וכל תורה שאין עמה מלאכה עד עון. פ' שני דמסכת אבות. וסוף אדם זה שיהיה מלסטם. פ' בן סורר ומורה (דף פ): מעלה גדולה למי שהוא מתפרנס עד לשלם שכולו טוב. בתבות וגיטין ס' מי שאחזו (דף ס"ז) ופ"ק דברכות (דף ח') ובכמה מקומות בתלמוד. אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עד עמדה לי. במסכת שבת (דף פ"ג) פרק ר' עקיבא ופ"ק דברכות (דף ג')

הגהות מיימוניות

[ג] בריש כיצד מברכין ואספת דגנך נהוג בהן מנהג דרך ארץ ודבנן במסכת אבות יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. ופירש רבינו תם דרך ארץ עיקר כדאמרינן בפ' החולץ סדקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב ש"מ יורשי האב עיקר וקשה דכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת ואשה אינה עיקר שהחיים. וי"ל דדרשינן מינה פ"ק דקידושין כשם שחייב להשיא לבנו אשה כך חייב ללמדו אומנות דהיים היינו אומנות ואשה עיקר מאומנות והא דתנן פרק בתרא דיומא מיתה ויוה"כ מכפרים עם התשובה ואמר יוה"כ לא בעי תשובת תשובה בעי יוה"כ ואפילו הכי אמר עם התשובה י"ל דהכי קאמר עם התשובה שעשה כבר בעינן יוה"כ דאין בא לומר שצריך שניהם. אי נמי להכי קאמר עם התשובה דהיא עיקר לגביה מיתה ועוד י"ל דאפילו לרבי דמהני יוה"כ מכרת מ"מ כפרה גמורה ליכא אלא בתשובה דא"כ למה נחרב הבית בעוונות כיון ויוה"כ מכפר חוץ משלשה דברים דפרישית לעיל. אבל רבינו אלחנן היה אומר דאדרבה עיקר הוא תורה הוא ראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתן עראי ונתקיימה בידן וה"נ אמר במסכת אבות במ"ח דברים שהתורה נקנית בהן במיעוט ד"א ותנן נמי כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה לירוק טעמה איפכא

ודיוקא

היא עמדה לי. אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח. וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה. וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו. אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח: **יג** אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה. וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי. [א]וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח. כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר. וכן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו הרי זה בכלל בוזה דבר ה'. אמרו חכמים כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. וענין זה מפורש הוא בתורה הרי הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך. ואומר למען ענותך להטיבך באחריתך:

פרק רביעי

א אין [ב]מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו. או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו. אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקולים שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד. אין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו. וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב. שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אמרו חכמים אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו אם לאו אל יבקשו תורה מפיהו: **ב ביצד** מלמדים. הרב יושב בראש [ג]והתלמידים מוקפים לפניו כעטרה כדי שיהו כלם רואים הרב ושומעים דבריו. ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות. ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים ומקודם חורבן בית שני נהגו הכל ללמד

א טור יו"ד סימן רמו: ב תענית ז. טור יו"ד סי' רמו: ג טור יו"ד סי' רמו:

כסף משנה

שכל היגע בתורה בבה"מ וכו'. בירושלמי ריש פ' אין עומדין: וכל היגע בתלמודו בצנעה וכו'. ג"ז שם: וכל המשמיע קולו וכו' אבל הקורא בלחש וכו'. עירובין פרק כילד מעברין (דף נ"ד):

יג אין רנה של תורה אלא בלילה וכו'. [במדרש רבה שיר השירים על פסוק קווצותיו תלתלים]: חוט של חסד נמשך עליו וכו'. בריש ע"ז (דף ג':) וכל בית שאין נשמעין בו דברי תורה וכו'. בריש פרק חלק (סנהדרין נב.) מימרא דרבי אלעזר. ובספרי רבינו כתוב שנאמר כי דבר ה' בזה וכו' והוא טעות סופר דהא בגמרא לא מפיק ליה אלא מדכתיב תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא תלמיד חכם דכתיב ובשרידים אשר ה' קורא. לפיכך יש לגמגם בדברי רבינו שנאמר ולא מייתי קרא דיליף מיניה ר' אלעזר הכי. ובספר מגה מצאתי שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח, ומ"ש כי דבר ה' בזה דישא דמילתא היא, ומה שכתב זה שלא השגיח על דברי תורה וכו' נגיד בגמרא. והכי איתא בגמרא חלק (סנהדרין צ"ט) נמרא כאומר אין תורה מן השמים תניא כי דבר ה' בזה ר' נתן אומר כל שאינו משגיח על המשנה רבי נהוראי אומר כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ריב"ק אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. ובסוף פ"ק דחגיגה (דף ט') תנן אלו זהו מעוות שאינו יכול לתקן זה ת"ח שפירש מן התורה: כל המבטל את התורה מעושר וכו'. בפ' אבות:

פ"ד א אין מלמדין וכו' או לתם. כלומר שאין ברור לנו אם הוא טוב אם לאו. ולמד כן מדאמרינן פרק תפלת השחר (ברכות כ"ח) שהיה ר"ג מכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ולמסקנא החם שלא הסכימו על ידו: כל השונה לתלמיד שאינו הגון וכו'. מימרא דרבי זירא בחולין פ' הזרוע (דף קל"ג): אם הרב דומה למלאך וכו'. פרק אלו מגלחין (מ"ק ט"ז) גבי ההוא צורבא מרבנן דהוו צריכי ליה רבנן והוו סנו שומעניה ופייהיה רב יהודה:

ב ביצד מלמדין וכו' ולא ישב הרב וכו'. פ' אלו מגלחין (שם) דוד הוה יתיב אארעא ומתני להו לרבנן, ר"פ הקורא עומד (מגילה כא) אמר רב יהודה אמר רב מנין

לחם משנה

יג וכל העוסק בתורה וכו'. פ"ב דחגיגה · כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר. בפ' חלק (דף נ"ט) תניא היה ר"מ אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו כי דבר ה' בזה ר' נתן אומר וכו' (עיין בכ"מ בד"ה וכל בית וכו'). ורבינו הביא כאן הג' סברות של ר' נתן ור' נהוראי ור' יהושע בן קרחה, ור' יהושע אפשר שהוא לפי דבריו שקרא ושנה ופירש וכו' אבל סברת ר"מ לא הזכיר ועוד סברא אחרת אשר יש שם ואין חשש בזה כיון דלא אכפת לן בכלל לענין דינא: זה שלא השגיח וכו'. ר"ל שאינו לומדם מפני שהם נבזים בעיניו: וכן כל שאפשר וכו'. ר"ל שאינו עושה כן מפני שאינו משגיח אלא מפני שאינו רוצה לעסוק בתורה שהוא עמל:

פ"ד א אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם וכו'. פי' תם ר"ל שאינו ידוע לנו אם הוא טוב או רע ונלמד כן מס' תפלה השחר דאמרינן התם (דף כ"ד) תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס וכו' שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו וכו'. ונראה ודאי שהשומר הפתח היה שם מפני שלא היה מניח ליכנס לשום תלמיד אלא א"כ כן היו בודקים אותו תחלה אם היה תוכו כברו לא היה נכנס שזה נקרא נתעב כמו שאמרו בפרק בא לו כהן גדול (דף ע"ב) ואותו היום סלקוהו לשומר הפתח והיו נכנסים התלמידים בלא בדיקה ואע"ג דלא ידעינן ביה אי הוכו כברו ואי לא וא"כ למדנו משם דלתם מלמדין, וכן ביאר הרב מוהרי"ק ז"ל אלא שדבריו סתומים ואני באלתים: וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה וכו'. מימרא דר' יוחנן הובאה בפרק אלו מגלחין (דף י"ז) וההלכה מקומות בגמרא ובחגיגה פ' אין דורשין (דף ט"ו) הקשו ור"מ היך גמר תורה מפומיה דאחר והאמר רבה בר בר חנה אמר ר"י מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו' ותירצו אמר ריש לקיש ר"מ קרא אשכח ודרש הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית וכו' ר' חנינא אמר מהכא שמעי בת וראי והטי אזנך וכו' א"כ קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול הא בקטן משמע דבגדול היודע ליזהר יכול ללמוד ממנו. וא"כ קשה למה לא חלק רבינו בין גדול לקטן כמו שחלקו בגמרא. וכי תימא דבזמן הזה כולם נקראים קטנים לענין זה ולכך סתם רבינו מ"מ קשה שרבינו אינו אומר הדינים הנוהגים בזמן הזה בלבד אלא הדינים שיהגו בכל זמן אפילו אחר ביאת משיחנו בב"א וא"כ היה לו לפרש. ונראה שרבינו מפני שראה מימרא דר' יוחנן שהובאה בהרבה מקומות בסתם ולא חלקו בין גדול לקטן גם הוא לא חלק, והא דאמרינן בחגיגה סובר רבינו דלא נאמר זה אלא להת סברא לר"מ בלבד אבל אין הדבר כן ורמיה לדבר שבמסירין ריש לקיש אמר ר"מ קרא אשכח ודרש ואם היה הדבר מוסכם לא היה לו לומר אלא הא איכא קרא אחרינא ומדקאמר ר"מ קרא אשכח וכו' משמע דהכונה לומר סברתו של ר"מ היא זאת ואנן לא סבירא לן הכי דכבר הלכו עליו חבריו:

ב ביצד מלמדין הרב יושב בראש וכו'. בריש פ"ג דמגילה (דף כ"א) אמר רבי אבהו מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו על גבי קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. עוד שם ת"ר מימות משה ועד ר"ג לא היו למדין תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב ע"כ. ורבינו כתב שמתחלה הרב היה יושב והתלמידים עומדין, וקשה דאיך אפשר לומר כן דממימרא דרבי אבהו משמע שצריך שיהיו הרב והתלמידים שוין מקרא דואתה פה עמוד עמדי דהכי משמע ליה קרא

משנה למלך

פ"ד ב ביצד מלמדין הרב יושב בראש והתלמידים מוקפין לפניו כעטרה כו': (א"כ מה שיש לפלפל בדברי רבינו ודברי הרב פרישה והלח"מ על זה הכל נתבאר באר היטב בדרשות הרב המחבר ז"ל בסנקא פרשת דרכים בנדפס מחדש יע"ש בדרך פנוים (דף ל"ט ע"א) ואחרו עיין):

הגהות מיימוניות

ודיוקא דהדולין ליתא דלא דייק התם אלא ממשנה יתירה דקתני יחלקו יורשי הבעל וכו' ולא קתני יחלוקו מתמא ועוד דלישנא דתלמוד תורה דרך ארץ לא אתי שפיר אי לא קתני עם שאם היה אומר בלא עם דרך ארץ הייתי אומר או זה או זה קאמר, ע"כ:

מגדל עוז

אמרו חכמים ברית עד ואת צנועים. בירושלמי ריש פרק אין עומדין (דף מ"ח): כל המשמיע עד ודברי חכמים. פרק כיצד מעברין (דף נ"ד): אין רנה של תורה. מסכת עירובין פ' הדר (דף ס"ה): וכל העוסק בתורה עד שירה עמי. מימרא דריש לקיש היא בפ"ק דמסכת ע"ז (דף ג'): וכל בית שאין דברי תורה. פרק חלק (דף נ"ב) היא מימרא דרבי אלעזר מדכתיב כל חשך וכו': כי דבר ה' בזה עד בוזה דבר ה'. בסנהדרין פרק חלק (דף נ"ט): אמרו חכמים כל המבטל כו' עד מעושר. פ"ד דמס' אבות: וענין זה מבורר כו' עד סוף הפרק. במדרש בכמה מקומות:

פ"ד אין מלמדין עד ומלמד אותו. פ' אלו הן הגולין (מכות י'): אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון עד ינחלו. פרק חלק ופ' הזרוע והלחיים (דף קל"ג) ובכמה מקומות: וכן הרב שאינו הולך כו' עד אל יבקשו תורה מפיהו. פרק אלו מגלחין ובהרבה מקומות מגילה ארוג: כיצד מלמדין כו' עד את דבריו ולא ישב הרב עד וכן יושבין. פ' הקורא את המגילה (דף כ"א):

ללמד לתלמידים והם [א] יושבים: **ג** אם היה מלמד מפיו לתלמידים מלמד. ואם היה מלמד על פי מתרגם [המתרגם] עומד בינו ובין התלמידים והרב אומר למתרגם והמתרגם משמיע לכל התלמידים. וכשהם שואלין למתרגם הוא שואל לרב והרב משיב למתרגם והמתרגם משיב לשואל. ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם. ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב יותר מקול הרב. *אין המתרגם רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן היה המתורגמן אביו של חכם או רבו. אומר הרב למתורגמן כך אמר לי רבי או כך אמר לי אבא מרי. וכשאומר המתורגמן הדברים לעם אומר בשם [ג] החכם ומזכיר שמו של אבי הרב או של רבו ואומר כך אמר רבנא פלוני אע"פ שלא הזכיר הרב שמו של חכם שאסור לקרות לרבו או

השגת הראב"ד

*אין המתרגם רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן היה המתורגמן אביו של חכם או רבו. א"א דבר זה מקרה חדש היה והוא רב שעמד תורגמן לר' שילא במסכת יומא ושנה והוסיף שהיה גדול ממנו.

כסף משנה

מנין לרב שלא ישב ע"ג מטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. **וכתב הר"ן ומקשו הכא והא אמרינן** בס' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד) דר"ג וריב"ק **הוו יתבי** אספסלי ורבי אלעזר בר"ש ורבי הוו יתבי קמייהו אארעא. ובפ"ק דסנהדרין (דף י"ז) **נמי אמרינן** ביבנה הוו ארבעה ושמעון התימני היה דן לפניהם בקרקע ואף **בימי דוד אמרינן** במ"ק (דף ט"ז) עירא היאירי הוה מתני לישראל ע"ג כרים וכסתות **ודוד** לא קביל עליה אלא אארעא. יש לומר כי היכי דמפלגינן בגמרא רכות מעומד קשות מיושב ה"נ בשמועות קשות היו יושבין אספסלי שאם היו יושבים בקרקע עם תלמידיהם לא היו יכולין לעיין בהם היטב. אי נמי כאן **קודם** שהגיעו לכלל סמיכה כאן לאחר שנסמכו **דכתם** ראוי לרב לחלוק להם כבוד עכ"ל:

ב ולא יגביה הרב קולו וכו' ולא יגביה המתרגם קולו וכו'. ברייתא ר"פ **שלשה שאכלו** (ברכות מ"ה) אין המתרגם רשאי **להגביה קולו** יותר מן הקורא ואם אי אפשר **למתרגם** להגביה קולו כנגד הקורא ימעך **הקורא** קולו ויקרא. ומה שכתב ולא יגביה **המתרגם** קולו בעת ששואל את הרב דמשמע **דבעת שהוא מדבר** לעם הרשות בידו להגביה, **למד כן** מדאמרינן קודם לכך בברייתא מנין **שאין** המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן **הקורא** שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו **בקול** בקולו של משה ומשמע לרבינו דמדקאמר **יעננו** משמע שהיה שואל להשי"ת והשי"ת היה **משיבו** ולא דוקא קאמר שלא יגביה קולו יותר **מן הקורא** אבל כשהוא אומר הדברים לעם **יגביה קולו** כל מה שירצה כדי להשמיעם:

אין המתרגם רשאי לא לפחות ולא להוסיף וכו' אלא אם כן היה אביו או רבו. **כתב** הראב"ד ז"ל דבר זה מקרה חדש היה והוא רב שעמד תורגמן לר' שילא במסכת **יומא** ושינה והוסיף שהיה גדול ממנו, עכ"ל. ואני אומר שאם רבינו הביא ראיה משם אין זו השגה שרבינו צריך לכתוב כל מה שיקרה בין חדש בין שאינו חדש, אלא הי קשיא הא קשיא לפי שאין שם מוזכר אביו ואיכא למימר דוקא אי שהוא גדול ממנו בחכמה אבל אם אינו גדול ממנו בחכמה אף אם הוא אביו למה יפחות או יוסיף. ועוד קשה לי דמשמע מדברי רבינו דדוקא רבו אבל אם אינו רבו אף אם הוא גדול ממנו בחכמה אינו יכול לפחות או להוסיף ובאותו מעשה רב לא היה רבו דרבי שילא ואפי' הכי שינה. ועוד דמשמע מהתם שלא הכיר רבי שילא את רב שאילו הכירו לא היה מעמידו לתורגמן ומדברי רבינו נראה שאפילו מכירו יכול להעמידו שהרי אביו או רבו ודאי ניכרים לו הם. אבל רבינו הוציא דברים אלו מהירושלמי בפרק הקורא את המגלה עומד דהכי איתא התם תורגמן שהוא עומד לפני חכם אינו רשאי לא לשנות ולא להוסיף אלא א"כ היה אביו או רבו. והכי איתא בתוספתא כתבה הרי"ף בסוף מגלה ואע"פ שממה שכתב הר"ן שם נראה שהוא מפרש אלא א"כ היה החכם אביו של המתורגמן או רבו משום דאין אדם מתקנא בבנו ותלמידו, רבינו לא משמע ליה הכי אלא היה המתורגמן אביו או רבו של חכם קאמר. והראב"ד נראה שהיה מפרש הירושלמי והתוספתא כפירוש הר"ן ולפיכך השיג על רבינו שזה מקרה חדש שהגדול יתרגם לקטן ולא נמצא אלא פעם אחת בההיא דרבי שילא ואף גם שם לא היה אביו ולא רבו אלא גדול ממנו וא"כ לא הוה ליה להרמב"ם לכתוב אם היה המתורגמן אביו או רבו ואפילו גדול ממנו לא הוה ליה לכתוב כיון שלא נמצא אלא פעם אחת במקרה שלא הכירוהו. ורבינו תשובתו בצדו שהוא מפרש הירושלמי והתוספתא דאם היה המתורגמן אביו או רבו של החכם קאמר. ומה שכתב רבינו אומר הרב למתורגמן כך אמר לי רבי וכו' ברייתא פ"ק דקידושין (דף ל"א):

הרב

לחם משנה

קרא וא"כ איך אפשר שהרב יושב והתלמידים עומדין דאם כן אינם שוים והוא נגד **הכתוב**, ועוד מאין ראה רבינו בברייתא שהרב יושב והרי בברייתא אמרו שהם למדין **מעומד** ולמה פירש הוא כן. ונראה שרבינו ראה שאמרו שם בגמרא עוד כתוב אחד **אומר** ואשב בהר וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי בהר אמר רב עומד ולומד יושב **ושונה**, ע"כ. ונראה שרבינו אינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל אלא הוא מפרש כך עומד **ולומד** כלומר כשהוא לומד מהקב"ה היה בעמידה אבל כשהוא שונה לתלמידים היה יושב **א"כ** ודאי מכאן למדנו שכשאמר בברייתא היו לומדין מעומד ר"ל שהתלמידים היו מעומד **והרב יושב**, ואם תאמר עדין תקשי לן מימרא דרבי אבהו י"ל שרבינו מתרץ לה בתרי **גווני** ונאמר דאיירי בתלמידים סמוכים כמו שכתב הר"ן דראוי להם לחלוק כבוד. אבל זה **נראה** לי דוחק בדבריו דא"כ מה שכתב הוא ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על **הקרקע** איירי בסמוכים ומה שכתב ברישא הרב יושב והתלמידים כו' איירי בתלמידים **שאינם** סמוכים וזה דוחק בדבריו דרישא דלישניה לא איירי במאי דאיירי סיפא לכך **נראה** לי באופן אחר והוא דהוא סבור ודאי דקרא דואתה פה עמוד עמדי משמע ודאי **שיהיו** הרב והתלמידים שוים וכמ"ש רבי אבהו שלא יהא הוא וכו' והתלמידים על **הקרקע** וכו' ואפילו הכי התלמידים מעומד והרב מיושב משום דמה שהוא יושב אינו **למעלתו** אלא מפני שצריך להבין להם ואין דעתו מיושבת לערוך הדברים ולהבינם אלא **א"כ** הוא יושב וא"כ אין זו מעלה לו אבל כשהוא יושב והתלמידים יושבים והוא על הכסא **ותלמידיו** על הקרקע ודאי הוא מעלה לו ופחיתות לתלמידים ועל זה נאמר ואתה פה עמוד עמדי:

ג ולא יגביה הרב קולו וכו'. בריש פ' שלשה שאכלו א"ר רבי שמעון מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו **בקול** שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה, ע"כ. ונראה שמכאן למד רבינו הדין למתורגמן ולרב כמו שכתב מהרי"ק ז"ל. ומה שאמר בעת ששואל את הרב כתב **מהרי"ק** ז"ל שדקדק כן מדמייתי לה מדכתיב והאלהים יעננו בקול משמע [שמשה] **היה** שואל להש"י והש"י היה מבינו, ע"כ. ויש לי תימה בדברי רבינו דכיון שהוא **סבור** דוקא בעת ששואל את הרב הוא שלא יגביה קולו אבל כשאומר לעם יגביה קולו **א"כ** במתרגם בתורה וקורא בתורה שאמרו בגמרא שהמתרגם בתורה לא יגביה יותר **מהקורא** אמאי לא יגביה והא ודאי מתרגם לעם הוא הואיל כדי שיבינו העם כמו **שכתב** הוא ז"ל בפרק שנים עשר מהלכות תפלה ואם כן אמאי לא יגביה קולו הא מקרא **לא** מוכחינן אלא דלא יגביה בעת ששואל אבל כשאומר לעם לא. ועוד קשה לפי דעת **רבינו** איך יתרץ הקושיא שהקשו תוספות דהיכי מייתי ראיה מתבה דהתם הקב"ה היה הקורא ומשה היה מתרגם ואין אנו לומדים משם אלא שאין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם. ותירוץ רב אלפס ז"ל לא שייך לדעת רבינו שרב אלפס ז"ל מתרץ דבקולו של משה ר"ל בקולו של משה שהיה משמיע לעם כמו שתירצו בתוס' ודעתו של רבינו לא כך הוא וכמו שכתב הרב מהרי"ק ז"ל. ונראה שרבינו לא רצה לפרש כפירוש המפרשים דבקולו של משה ר"ל בקול שהיה משה משמיע לעם דודאי דאין זו סברא לומר שהשי"ת היה מגביה קולו כמשה כיון שהעם לא היו מבינים קולו כלל ובשלמא קורא בתורה ומתרגם העם מבינים דברי שניהם ולכך לא יגביהו קולם זה יותר מזה אבל הכא מאי סברא איכא. ועוד דלפי זה א"כ בכל רב ותורגמן נצריך שהתורגמן לא יגביה קולו יותר מהרב וזה אינו אמת דהא ודאי האמורא שהיו מעמידים בגמרא מפני שהרב היה אומר לו הדברים בלחש והוא היה אומרם בקול רם וכמו שמבואר זה בכמה מקומות בגמרא וכיון שאמרו בפ"ק דסנהדרין (דף ז') גבי מתורגמניה דריש לקיש גבי דיינא דאוקימו דלא נמיר דנהין המתורגמן לשמוע מאי דלחיש ליה משמע דהדרך היה כן, ועוד דמפני טעם אחר לא רצה לפרש כפירוש המפרשים ז"ל והוא מה שכתב מוהרי"ק ז"ל דיעננו משמע שהיה שואל להשי"ת כו' לכך מפרש הוא ז"ל דהכי קא מייתי ראיה דכי היכי דהתם מצינו דבעת שמשה היה שואל להש"י היה הקב"ה משיב לו בקולו כלומר כשמשה היה מגביה קולו היה הקב"ה מגביה וכשמשה ממעך הקול הקב"ה ממעכו אם כן ודאי דמתחלתא משה לא היה קולו שוה בכל השאלות על אופן אחד דאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מהקורא א"כ משמע ודאי שבכל מקום שאנו יכולים להשוות קול הקורא והמתרגם אנו משוים זולת היכא דאיכא סבה למתרגם להגביה קולו יותר דאז ודאי לא דמי להשי"ת ומשה דהתם בעת ששואל משה להשי"ת לא היה סבה למשה להרים קול מפני שמשה לא היה מדבר אז לעם א"כ למדנו דבקורא בתורה ומתרגם בתורה דאין סבה למתרגם להרים הקול יותר מהקורא שהרי העם צריכין שיבינו קול הקורא לצאת ידי חובתם שאם שמעו קול המתרגם לא יצאו ידי חובתם וא"כ ודאי שלא יגביה המתרגם יותר מהקורא אבל המתורגמן והרב שהוא דורש לעם אז ודאי כיון שיש סבה למתרגם להגביה שהרי העם צריכים לשמוע ולהבין ממנו אבל לרב אין צריכים העם להבין אז ודאי יגביה המתרגם קולו יותר מהרב מפני שיש סבה. אבל כשהמתרגם שואל לרב ודאי שאז לא יגביה קולו מפני שאז אין סבה להגבהת קולו מפני שאינו משמיע אז לעם כלל והוי אז דומיא דמשה כששואל להש"י והשתא אתי שפיר לשון רבינו שכתב שהמתורגמן יגביה קולו בעת שאומר לעם: אין המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות וכו' ירושלמי ס' הקורא עומד כלשון רבינו. והראב"ד ז"ל בהשגות השיג על רבינו דלמה לי רבו אפילו גדול ממנו לבד רשאי להוסיף והביא ראיה

ממעשה

מגדל עוז

אם היה הרב מלמד עד משיב לשואל ולא יגביה הרב עד מקול הרב. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה)

אין המתורגמן רשאי וכו' אלא אם כן היה אביו או רבו. השיב עליו הראב"ד ז"ל דבר זה **חדש** והוא רב שעמד תורגמן לר' שילא ושנה והוסיף מפני שהיה גדול ממנו עכ"ל ואני אומר אמת **הוא** כי הוא חדש ויקר הוא ובדבריו של ר"מ ז"ל פ"ק דקידושין (דף ל"א) דגרסינן בשמעתין דכבוד **אב** ואם ת"ר חכם מתנה שם אביו ושם רבו ותורגמן אינו מתנה שם אביו ולא שם רבו ושיילינן אבוה **דמאן** אילימא אבוה דתורגמן אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא ופרקינן אמר רבה בר רב הונא לא שם אביו של חכם ושם רבו של חכם כי הא דמר בר רב אשי הוה יתיב בפירקא אמרו אמר אבא **מרי** ואמורא אמר רבנא אשי ע"כ. ולכך גמר ר"מ ז"ל בפסק הזה כשהתורגמן אומר רבנא פלוני והוסיף לפרש אע"פ שלא הזכיר שמו שאסור לקרות לאביו או לרבו בשמו עכ"ל. וזה מבואר פרק חלק (דף ק"ס) **מדכתיב** כי דבר ה' בזה. מעתה ראה גם אתה לשון הברייתא בנגעית בלשון משנה לאשמועינן זה החדוש כי בזה יכול לשנות לא לד"א. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל מעובדא דרבי שילא אדרבא סיוע הוא **לר"מ** ז"ל דדוקא משום שהיה גדול הא לאו הכי לא מצי לשנויי מידי אחריתי. וגם בדעתי כי הרב ז"ל לא לחשוש על ר"מ ז"ל כתב כן אלא כלומר דבר פשוט הוא כמו המקרה שהכל יודעים אותו

ממעשה

הגהות מיימוניות

[א] בהקורא את המגילה ת"ר מימות משה עד ר"ג היו לומדין תורה מעומד משמת ר"ג היו לומדין תורה מיושב, ע"כ: [ג] בירושלמי דשבת פ"ק גרס אם אתה יכול לשלשל השמועה עד משה שלשל ואם לאו או תפוס ראשון ראשון או אחרון אחרון ומה טעם והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' עד יום אשר עמדת לפני ה', ע"כ:

ד הרב שלמד וכו' אלא חוזר ושונה. ברייתא כיצד מעברין (עירובין נ"ד):
ה אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד. פרק שני דמסכת אבות: בר"א וכו' עד במהרה. פשוט הוא: ומה שכתב זרוק מרה בתלמידים. בפרק הנושא (כתובות ק"ג):
ו אין שואלים את הרב כשיכנס וכו'. תוספתא דסנהדרין פרק שביעי: ואין שואלים את הרב מענין אחר. בריש שבת (דף ג') דאמר ליה ר' חייא לרב כי קאי רבי במסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתא דלמא לאו אדעתיה דאי לאו דרבי גברא רבה הוא כסיפתיה דמשני לך שנויא דלאו שנויא כלומר והיית מקפה לו והוא מכסף: ויש לרב להטעות וכו'. בכמה מקומות בגמרא ורבה לחדודי לאביי הוא דעבד:
ז אין שואלים מעומד וכו'. [כ"ז עד ולא ישאל בענין יותר מג' הלכות, בתוספתא דסנהדרין פ"ז]: ואין שואלים את הרב אלא בענין שהם קורין בו. כלומר דלעיל אמר שלא ישאל את הרב רק כאותו ענין שהתלמידים שהם לומדים דיני שבת לא ישאלנו בדיני יו"ט והשתא קאמר שאפילו באותו ענין עצמו אין שואלים אלא בענין שהם לומדים כלומר שאם עסוקים בדיני הוצאה מרשות לרשות לא ישאלנו הבית שמשכירה מה תקנה יעשו בשבת אף אם הכל מדיני שבת. על מה שאמר רבינו או בשתי תשובות כתוב בספר הבתים הרב לא הזכיר בתחלה תשובות ויראה לי שחסר מן הספר. ולשון ההלכות אחד שואל ואחד אומר שלא לשאול נזקקין לשואל והשואל מעשה צריך שיאמר מעשה אני שואל ויראה שזה שאומר שלא לשאול רצונו שלא ישאלנו אלא שרוצה להשיב במה שהם עסוקים, עכ"ל:
ט אין ישנים בבית המדרש. במגלה פרק בני העיר (דף כ"ח.) שאלו את ר' זירא במה הארכת ימים ואחד מהדברים שאמר להם שלא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי: וכל המתנמנם וכו'. מימרא דרבי זירא פרק בן סורר ומורה (סנהדרין ע"א:): אין משיחין וכו'. אפילו מי שנתעטש וכו'. ברכות סוף פרק אלו דברים: וקדושת בית המדרש וכו'. פשוט פרק בני העיר (מגילה כ"ז):

כשם

או לאביו בשמו: **ד** הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז [ג] אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה. וכן לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים. ואם כעס עליו רבו ורגז יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה: **ה** לא יהיה התלמיד בוש מחביריו שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים. שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום. לפיכך אמרו חכמים הראשונים אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד. במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה. אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדם. ובענין זה אמרו חכמים °זרוק מרה בתלמידים. לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה: **ו** אין שואלין את הרב כשיכנס למדרש עד שתתישב דעתו עליו. ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שיתישב וינוח. ואין שואלין שנים כאחד. ואין שואלין את הרב מענין אחר אלא מאותו הענין שהן עסוקין בו כדי [ד] שלא יתבייש. ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים [ה] שעושה בפניהם כדי לחדדן. וכדי שידע אם זוכרים הם מה שלמדם או אינם זוכרים. ואין צריך לומר שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר שאין עוסקין בו כדי לזרזם: **ז** אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד ולא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הזקנים. ואין שואלין הרב אלא בענין שהן קורין בו. ואין שואלין אלא מיראה. ולא ישאל בענין יותר משלש הלכות: **ח** שנים ששאלו. שאל אחד כענין ושאל אחד שלא כענין נזקקין לענין. מעשה ושאינו מעשה נזקקין למעשה. הלכה ומדרש נזקקין להלכה. מדרש ואגדה נזקקין למדרש. אגדה וקל וחומר נזקקין °לקל וחומר. קל וחומר וגזירה שוה נזקקין לקל וחומר. היו השואלין שנים אחד חכם ואחד תלמיד נזקקין לחכם. תלמיד ועם הארץ נזקקין לתלמיד. שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שניהם בשתי הלכות או בשתי תשובות או בשתי שאלות שני מעשים. הרשות ביד המתרגם מעתה: **ט** °אין ישנים בבית המדרש. וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים. וכן אמר שלמה בחכמתו וקרעים תלביש נומה. ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד. אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש ואין צריך לומר שאר הדברים. וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בתי כנסיות:

כשם

א סוכה כח. סנהדרין ע:

לחם משנה

ממעשים דרב שמעיה מתורגמן לר' שילא ושוה ואוסיף וכו'. ורבינו כתב לשון ירושלמי שהוא מבואר וכן כתוב בהרא"ש סוף מגילה:
ד הרב שלמד ולא הבינו התלמידים וכו'. הכי משמע בגמרא פ' כיצד מעברין (דף נד) מברייתא דהתם שאמרו שם ומנין עד שתהא סדורה וכו' וכן הביאו שם מעשה דר' פרידא וכו':
ו אין שואלין את הרב כשיכנס למדרש עד שתתיישב דעתו עליו וכו'. כל מה שכתב רבינו עד סוף הפרק הוא תוספתא פרק שביעי מהלכות סנהדרין זולת קצת דברים אשר כתב הרב מהרי"ק מוגלה וכן מגדול עוז ואיני רואה להאריך: אין שואלין את הרב אלא בענין וכו'. החילוק בין מה שכתב כאן למה שכתב למעלה ואין שואלין את הרב מענין אחר וכו'. כתב מהרי"ק ז"ל בספרו דכאן ר"ל דאפילו עסוק בדיני שבת אם עסוק בדין הוצאה מרשות לרשות לא ישאל לו דין תחומין שמשכירה והכי דייק לישניה שלמעלה כתב מענין אחר דמשמע שרוצה לומר מענין אחר זולת זה בכללם אבל כאן אין אלא בכללם ולזה לא כתב כאן מענין אחר: אפילו מי שנתעטש וכו'. בברכות סוף פ' אלו דברים (דף נ"ג) אמרו ת"ר היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם

ב"ש אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו וב"ה אומרים אחד מברך לכולם משום דאמרי מפני ביטול בית המדרש ואמרו שם סבירא נמי הכי של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני ביטול בית מדרש ולכאורה משמע דאתיא טעמיה אליבא דב"ש ולית הלכתא הכי וכן משמע מדברי רב אלפס שלא הביאו לכך קמ"ל נמי הכי. אבל לדברי רבינו נראה לי דלפ"ג דודאי הלכתא כב"ה דאומרים אחד מברך לכלן דהלכתא כב"ה בכל מקום אפילו הכי לא פליג עליה דר"ג דלאמר דב"ה מודו דמרפא ומשום אין אומר משום ביטול ביהמ"ד אבל הכא משום דאיכא מעשה משום דכתוב פה הדרת מלך לא חיישינן לביטול ביהמ"ד. ומה שאמרו בגמרא סבירא נמי הכי ר"ל דחיישינן לביטול בית המדרש שורתא כי האי משום דלא חיישא דודאי טעמייהו לא הוי משום הכי דלבטול בית המדרש לא חיישינן ולהכי קאמר תניא נמי הכי דר"ג אמר דלבטול תורה כי האי מיישינן אבל לא דר"ג פליג עליה דבית הלל דהאי סברא אומר דר"ג שביק ב"ה ועביד כב"ש אלא ודאי כדהכיבנא וכן נ"ל לדברי המור שפסק בהלכות ס"ח ככך תניא נמי הכי ולדברי רבינו ונכור א"ח פסק כב"ה בסימן רל"ח:

כשם

הגהות מיימוניות

[ג] פרק כיצד מעברין ר"ע אומר מנין שחייב אדם לשנות לתלמיד עד שילמדנו שנאמר ולמדה את בני ישראל ומנין עד שתהא סדורה בפיו שנאמר שימה בפיהם ומנין שחייב להראות לו פנים שנאמר ואלה המשפטים, ע"כ: °[ענין המתגבל על דברי תורה ומעלת המוארח ת"ח בביתו ענין הרב על שנאותן של ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקין בתורה פ' תרומה (דף ס"ג)]: [ד] פרק קמא דשבת בי קאי רבי במאי מסכת לא תשייליה במסכת אחריתי, ע"כ: [ה] כדאמרינן פרק אין עומדין ופ"ק דמגילה ופ' אלו טרפות רבה לחדודי לאביי קא מכוין, ע"כ: °[כ"כ מן התוספתא פ"ז דסנהדרין והלא כפרישה שהגיית נזקקין לאגדה]:

מגדל עוז

ממעשים דיומא ובשלום שרש. וא"ש א"כ למה לא חילק ר"מ ז"ל בין מורגמן מטוב לאמר, לומר לא כי ששם מורגמן הוא המורה וכדמשמע בסוגיא דקידושין שכלתי ושוה קטן מן הכהנים שתורה כדמשמע בכולי מלמודא ובאשמתין דמיני ומינים יסקלם שילאם בסוף סוטה ומעשה דר' שילא אקראי כשלגא הוה ואפי שכה ולא מורגמן קבוע, ור"מ ז"ל לא כתב אלא ההלכות שהמסוקשים ולכך קראו מעשה מורה ובמור כלל זה ויועילך לכל המפור הזה וכשמקדק בדבריו שמלאתו כד"ן: הרב שלימד ולא הבינו התלמידים כו' עד ולא הקפדן מלמד, פ"ב דאבות: בר"א כמן שלא הבינו עד וזרוק מרה. פרק הנושא (דף ק"ג) כלותם רבינו הקדוש. ואפי שהיה קשה של מנוח אבות מירנו אותן כך ולכך כתבן מתוכים אז לנו: לפיכך אין ראוי לרב וכו' עד וילמדו ממנו. פ' מקום שנהגו (פסחים ל"ס) גמרא מפניתין המוליכין שוכנין בספקא דמוליכין ומבילון כו' אמר רב פפא כדיק לן רבא וכתבה רבות בתלמוד:

אין שואלין את הרב מענין אחר אלא מאותו ענין שהם עסוקים בו כדי שלא יתבייש. בסוריות (דף י"ד) שוא זו במעשה דר' מאיר וכמה מקומות כי קאי רבי בחדא מסכת לא תשייליה במסכת אחריתי. והוא בריש פ"ק דשבת (דף ג'): ויש לרב כו' והמעשים שעושה בפניהם עד לא איתם ובכלים כו' עד כדי לזרזן. יש כהנה רבות בתלמוד דאמרינן פרק אין עומדין (דף ל"ג) גמרא מתניתין דשל קן צפור וכהנה מקומות ורבה לחדודי לאביי הוא דעבד ויש גורם דעבד. ובכתובות פ' אע"פ (דף ס"ח) גמרא מתניתין דאלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה גרסינן אמר רב הונא בדיק לן רב הונא בר מיגלא מיא לתוצאה לבניק כו'. וכו' ויצא דוגן (דף ס"ס) גמרא מתניתין דהלא שנים ויום אחד אסיקנא והקף ר"ע לא אמר אלא לחדד בה את התלמידים. ובסוף מס' נדרים (דף ז') אמר רב פפא בדיק לן רבא לפתח כמן שהלכות יש לה כתובה כו' פוק עיין בה דלאורתא נמי לא מבר מיניה ובהנה רבות בתלמוד: אין שואלין מעומד עד מעשה, אין יושנים בבית המדרש עד נומה ואין משיחים עד סוף הפרק. מסכת ברכות (דף כ"ג):

פרק חמישי

א כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יותר מאביו. שאביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא. "ראה אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת לשל אביו. אביו ורבו נושאים במשא מניח את של רבו [א] ואחר כך של אביו. אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו תחלה. וכן אם היה אביו תלמיד חכם [ג] אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואחר כך משיב אבידת רבו. ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא הרב. אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים. לפיכך אמרו כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה'

א סמ"ג עשין עד. טור י"ד סימן רמב ופ"ב:

כסף משנה

פ"ה א כשם שאדם מצווה וכו' עד ואח"כ משיב אבידת רבו. במציעא (דף ל"ג) סוף אלו מציאות תנן אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת היה אביו ורבו טעונים משאוי מניח של רבו ואח"כ מניח של אביו היה אביו ורבו עומדים בבית השביה פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו ח"ח פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו. ודברי רבינו שכתב כאן דאם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואח"כ משיב אבידת רבו תמוהים דהא במתני' קתני בהדיא ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת משמע בהדיא שאם אינו שקול אבידת רבו קודמת. ועוד שרבינו עצמו כתב פרק י"ב מהלכות גזילה פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק שרוב חכמתו של תורה ממנו למד. ושאל אחד מבני ביתו של רבינו על יישוב שתי לשונות הללו של רבינו שסותרים זה את זה. והשיב דכשאינו רבו מובהק אע"פ שאין אביו שקול כיון שהוא ת"ח אביו קודם והיינו הא דהכא וכשהוא רבו מובהק בעינן שיהיה אביו שקול ואם לאו של רבו קודם וכמבואר בדברי רבינו שם דברבו מובהק דוקא קאמר וכשלא פסק כן בגמרא, עכ"ל. וקשה לי על זה שבכל זה הפרק מדבר ברבו מובהק שכן אמר בסוף בד"א ברבו מובהק וכו' אבל אם לא למד רוב חכמתו וכו' הרי מפורש דעד השתא לא איירי כלל בדיני רבו שאינו מובהק. ועוד שלא מצינו לא במשנה ולא בגמרא שיהא לרבו שאינו מובהק שום קדימה על אביו דהא במתניתין שאם רבו אמרו והיינו ודאי רבו מובהק דאילו שאינו מובהק אינו נקרא בשם רבו כאם. ועוד דמותיב בגמרא לר' יוחנן שפסק כרבי יהודה מדתנן רבו שלמדו חכמה ושני מאי חכמה רוב חכמה. ועוד דהא על ההיא מתניתין דאבידת אביו ואבידת רבו מייתי תלמודא תנו רבנן רבו שאמרו שלמדו חכמה וכו' ושייטי ודאי רבו מובהק. ועוד דגרסינן התם אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זה על זה ולענין אבידה במקום אביו אינם חוזרין אלא לרבו מובהק ומשמע דאביו אע"פ שאינו חכם קודם בכל דבר לרבו שאינו מובהק. והגהות כתבו דמ"ש יש כאן ומה שכתב בהלכות גזילה עיקר שהוא מסכים לדין הגמרא. וכדבריהם נראה לי עיקר. וטעם דין זה השנוי במשנה דבפדיון שנפשם בסכנה כיון שאביו ת"ח אף אם אינו שקול יתחייב להציל נפשו מני שחת קודם כל אדם אבל אבידתו שאינו אלא הפסד ממון כל שאינו שקול אף אם יעבור על דעת אביו מעט אין רע, וכמפה משמע לי דמדלא מפליג תלמודא דאפילו אביו שקול רבו קודם דכיון שאין שם אבידת גוף ולא אבידת ממון רק להניח לו מעלבו הוה ליה ככבוד לחוד וחייב הוא בכבוד רבו יותר מכבוד אביו. וכל דינים הללו ברבו מובהק אבל רבו שאינו מובהק אפילו אין אביו תלמיד חכם אבידת אביו קודמת דיותר חייב בכבוד אביו מכבודו דלא מקרי הביאו לחיי העולם הבא כל שלא למד ממנו רוב חכמתו:

מורא רבך וכו'. במסכת אבות: כל החולק על רבו וכו'. פ' חלק (סנהדרין ק"ס):

איזהו

לחם משנה

פ"ה א כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וכו'. משנה סוף פרק אלו מציאות (דף ל"ג) אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת. אבידתו ואבידת רבו שלו קודמת. אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת שאביו כו' ואם אביו *שקול כרבו וכו' (עיין בכ"מ בד"ה כשם שאדם). ודקדק הרמ"ם ז"ל דמדקאמר גבי השבת אבידה שקול וגבי פדיה לא אמר אלא חכם משמע דלענין פדיון נפשות דהוא סכנה לא בעינן שיהא שקול. ויש להקשות דא"כ גבי הנחת משאוי דלא הוי סכנה אמאי לא בעינן שקול דאי איתא דבעינן שקול הוי ליה לאתויי הנחת משאוי גבי השבת אבידה ולומר אח"כ אם היה שקול וכו' ומדתני לה בהדי פדיה משמע דהם שוים. והרב מהרי"ק ז"ל רצה לומר דהנחת משאוי יש לו דין שלישי דאע"פ שאביו שקול רבו קודם וכה"ג הוה אתי שפיר דתנא לה באמצע לומר דלא שוה לה דינא דאבידה ולא דינא דפדיה אבל כבר הוא ז"ל סתר דעתו כמו שמבואר בדבריו סימן רמ"ב. ולי נראה לתרץ דגבי הנחת משאוי לא בעינן שקול משום דאית בה סכנת נפשות כדכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות רוצח וז"ל השונא שמאחר כו' ועא"ס שעדין לא עשה וכו' אם מצאו נבהל מצוה לטעון ולפרוק וכו' שמא ישהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים ע"כ. הרי מבואר דגבי הנחת משאוי איכא סכנת נפשות והשתא לפי זה מתני' כלה [נס] זו אף זו קתני לא מבעיא השבת אבידה דליכא סכנה מכשום כלל דרבו קודם אלא אפילו בהנחת משאוי דאתי לידי סכנת נפשות רבו קודם ולא מבעיא הנחת משאוי דאינו קרוב כל כך לסכנת נפשות אלא אפילו רבו ואביו בבית השבי דהוא ודאי סכנת נפשות אפילו הכי רבו קודם והני תרתי דמשאוי ופדיה בחכם סגי דאיכא צד סכנה ובאבידה בעינן שקול. זה נראה לפרש לדעת המפרשים ז"ל. ורבינו בפי"ב מהלכות גזילה ואבידה נראה שדעתו ז"ל כדעת המפרשים ז"ל שכן כתב שם ואם היה אביו שקול וכו' אבידת אביו קודמת הרי משמע דבעינן גבי השבת אבידה שקולים וכאן כתב בהפך דקאמר גבי השבת אבידה אע"פ שאינו שקול וכו', ובעל ההגהה כתב שהוא טעות סופר שנפל כאן וכן כתב מהרי"ק ז"ל. ולי נראה ליישב דבריו ז"ל מאחר שראינו שאחד מבני ביתו רצה ליישבם וכמו שכתב מהרי"ק ז"ל. והוחר דקשה לי עוד בדברי רבינו דממה שכתב ז"ל כאן גבי פדיה אביו ורבו שבויים וכו' ואם היה אביו חכם וכו' משמע ודאי דאם אין רבו אע"פ שהוא חכם גדול ואביו אינו חכם אביו קודם משום דרישא דאביו ורבו שבויים וכו' איירי שאביו אינו חכם וקאמר דרבו קודם משמע דטעמא הוא מפני שהוא רבו אבל אינו רבו אע"פ שהוא חכם אביו קודם כן נראה מדבריו וכך נראה מן המשנה שהוא הלשון עצמו שכתב רבינו. ואם כן קשה איך כתב הוא ז"ל בספר זרעים הלכות מתנות עניים סוף פ"ח וז"ל. היו לפניו עניים הרבה וכו' ואם היה אחד מהם רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה, ע"כ. ומדכתב או אביו שהוא ת"ח משמע דאם אינו ת"ח אינו קודם לזה שהוא גדול בחכמה. ונראה לי ליישב הכל ולומר דרבינו אין דעתו כדעת המפרשים ז"ל אלא רצה לפרש פירוש אחר והוא שהוא רצה במשנה שני הפרשים בין חלוקה האחת לחלוקה האחרת, האחת שבראשונה אמר שקול ובאחרונה אמר חכם והוא דקדוק המפרשים ז"ל ועוד הפרש אחר שלא דקדקו המפרשים ז"ל והוא משנו בשני פירושו, שבראשונה אמר אבידת רבו קודמת ובאחרונה אמר מניח את של רבו ואח"כ מניח את של אביו וכו' וכן באחרונה פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו וכו' והיל"ל היו אביו ורבו נושאים משאוי רבו קודם אביו ורבו בבית השבי רבו קודם למה פירש ואמר מניח את של רבו ואח"כ מניח וכו' נראה שהוא מפרש שהחלוקה הראשונה באופן שאי אפשר להשיב אלא אבידה אחת והאחרת תאבד לגמרי ולכך קאמר דלהקדים אביו לרבו בעינן שיהא שקול משום דשל רבו תאבד לגמרי אבל בשני החלוקות האחרונות הוא כשאפשר להניח את שניהן ולפדות את שניהן והדין הוא להקדים האחד לחבירו לזה אמר שכיון שאח"כ יכול להניח של רבו ולפדותו כשהיה אביו חכם לבד סגי להקדימו כיון דאפשר לעשות אח"כ של רבו, וזהו שכתב מניח את של רבו וכו' ואח"כ מניח שרוצה לומר שאפשר לעשות שניהן וכן גבי פדייה קאמר פודה את רבו וכו' כלומר שיכול לפדות שניהן אלא הדין הוא לבד להקדימו, ומאי דנקט מתניתין גבי אבידה שקול וגבי הני תרתי חכם ולא נקט כולה מילתא גבי אבידה וחד בדלא אפשר להשיב וחד בדאפשר משום דמתני' ע"כ רצה להשמיענו הג' חלוקות משום דכם לא זו אף זו כדפירשית לדעת המפרשים ולהודיענו זה החילוק דהיכא דלא אפשר להשיב תרווייהו צריך שקול והיכא דאפשר בחכם סגי נקט חלוקה אחת דלא אפשר להשיב אלא חד וסגי בשקול ונקט בתרתי אחריני דאפשר בתרווייהו להודיענו דסגי בחכם. וכ"ת מאי שנא דבהאי נקט חכם ובחבירתה שקול י"ל דחדא מנייהו נקט. וכזה פעו דברי רבינו כהוגן דמה שכתב כאן הוא בדאפשר להשיב את שתיהן שכן כתב וכן אם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול משיב אבידת אביו ואח"כ משיב שתיהן אלא אין הדבר תלוי אלא בהקדמה למי תקדימים. אבל בפי"ב מהלכות גזלה איירי בדלא אפשר להשיב אלא אחת מהן שכן כתב שם מי שאבדה לו אבדה וכו' ואם אינו יכול להחזיר אלא אחת מהן וכו' ועלה קאי מאי דקאמר פגע באבידת אביו ואבידת רבו וכו' והשתא מאי דקאמר בהלכות מתנות עניים דכשהוא חכם צריך להקדימו לאביו שאינו חכם אתי שפיר משום דהתם דאיירי בדליכא בכים לפדות שתיהן שכן כתב שם ברישא דליתנא היו לפניו עניים הרבה וכו' ולא היה בכים כדי לפטם את כלם ועלה קאי ואם היה אחד מהם וכו' ומשום הכי בעינן שיהא אביו ת"ח ואי לאו הכי חכם עדיף משום דהוא נאבד לגמרי וכבוד תורה עדיף וע"כ לא קאמר במתני' דכשאביו אינו חכם רבו קודם דדייקת מינה הא אינו רבו אביו קודם אע"פ שהוא חכם אלא כשאפשר לפדות את שניהן דבהכי איירי מתני' וכן רבינו במה שכתב כאן ואתי דוקא רבו קודם אבל אחר אע"פ שהוא חכם ואביו אינו חכם אינו קודם לאביו דאפשר לפדותו אחרי כן אבל בדלא אפשר ודאי דהחכם קודם לאביו שאינו חכם אבל כשאביו חכם אז קודם לאחר אפילו בדלא אפשר והאי אביו חכם גבי אחר שהוא חכם גדול הימנו שאינו רבו בעינן דלא אפשר אלא לחד כמו גבי רבו היכא דאפשר לתרווייהו באופן דאין צך חכם לרבו אלא מעלה אחת. זה נראה לי ליישב דעתו ז"ל ואע"פ שמה שכתב במתנת עניים עדין לא נתיישב אללי יפה דמיין הוליא רבינו זה מ"מ מה שכתבתי נראה לי נכון כדי ליישב מה שכתב כאן רבינו עם מה שכתב בהלכות גזלה:

* (זו היא גירסת הירושלמי אבל בבבלי גורס ואם אביו חכם. ועיין בתוי"ט כי בפירושו נסתלקו רוב קושיות הרב שמתגבר):

כל החולק על רבו כחולק וכו'. פ' חלק (דף ק"ס) על מחניסין דמדה קרח:

איזהו

מגדל עוז

פ"ה כשם שאדם חייב וכו' עד מורא הרב. סוף פרק אלו מציאות (דף ל"ג). אביו ורבו שבוים. בילכי הוריות (דף י"ד). אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים. במסכת אבות פ"ד וכמה מקומות: לפיכך אמרו כל החולק על רבו עד ובמשה. פ' חלק (דף ק"ט) גמרא מתניתין דמרגלים כפיסקא דעדת קרח וכו'.

הגהות מיימוניות

[א] בשאלתות פסק כר' יוחנן ועולא דאמר הלכה כר' יהודה דאמר דוקא ברבו מובהק וכן רבינו המחבר בסוף פרק זה וכן בספר המצות, ע"כ: [ג] נראה לי שמ"ש יש כאן בעמוד שתרי בסוף ספר נזיקין בתחלת פרק י"ב מהלכות גזילה ואבידה פירש בפירוש שאין אבידת אביו קודמת לשל רבו אלא א"כ היה שקול כנגד רבו ותרע דתהי' יהתם עיקר

שתרי

ה'. וכל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם השכינה שנאמר אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם. וכל המתרעם על רבו כמתרעם על ה' שנאמר לא עלינו תלונותיכם כי על ה'. וכל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה: **ב** איזהו [א]חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים ואע"פ שרבו במדינה אחרת. ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם. וכל המורה הלכה [ג] בפני רבו חייב מיתה: **ג** [ב]היה בינו ובין [ד]רבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה מותר להשיב. ולהפריש מן האיסור אפילו בפני רבו מותר להורות. כיצד כגון שראה אדם עושה דבר האסור מפני שלא ידע באיסורו או מפני רשעו יש לו להפרישו ולומר לו דבר זה אסור ואפילו בפני רבו ואע"פ שלא נתן לו רבו רשות. שכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. במה דברים אמורים בדבר שנקרה מקרה [ג]אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות לכל שואל אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם אסור [ה] לו להורות עד שימות רבו [ד]אלא אם כן נטל רשות [ו] מרבו. ולא כל מי שמת רבו מותר לו לישב ולהורות בתורה. אלא אם כן היה תלמיד שהגיע להוראה: **ד** וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה רשע שוטה וגס הרוח. ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וגו'. וכן חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני העורים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה. אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדין ולהורות בישראל הם המרבים המחלוקת והם המחריבים את העולם והמכבין נרה של תורה והמחבלים כרם ה' צבאות. עליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים

א ענין לא יבקש אדם לסמכות להיות ראש ישיבה בכתובות דף כו: ב סמ"ג עשין יג. טור יו"ד סימן רמב: ג עי' בדברי הרא"ש בטור יו"ד סימן רמב: ד טור יו"ד שם:

כסף משנה

ב איזהו חולק על רבו. בפ"ק דסנהדרין (דף ה':) תנא תלמיד אל יורה אלא א"כ נטל רשות מרבו ותניא תו התם תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא א"כ היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל, ואמרינן בעירובין פ' הדר (דף ס"ג) בפניו אסור וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה ואמרינן נמי התם דרב המנונא אורי בחרתא דארגיז בשני רב חסדא ואמר רבינא אתמר אורי ואתמר לא אורי בשניה דרב הונא רביה הוא דלא אורי ואורי בשני רב חסדא דתלמיד חבר דיליה הוה. ומשמע לרבינו דההיא דארגיז היה רחוק מפומבדיתא מקומו של רב הונא יותר משלש פרסאות ואפילו הכי אסור להורות בחיי רבו ומשמע נמי התם מתוך הסוגיא דכל תוך שלש פרסאות חשיב כבפניו ותוך לשלש כשלא בפניו וכן כתבו התוספות. וכדי ליישב זה עם מה שאמרו התלמיד אל יורה אלא א"כ היה רחוק ממנו שלש פרסאות דמשמע דבין נטל רשות בין לא נטל רשות חוץ לשלש פרסאות שרי אנו צריכין למימר דהא דמשמע דאפילו חוץ לשלש פרסאות אסור היינו בקובע עצמו ללמד ולהורות והיינו דקאמר לא אורי בחרתא דארגיז דמשמע להיות שם ראש ללמד ולהורות והא דמשמע דחוץ לשלש פרסאות מותר היינו באקראי בעלמא. ומשמע מדברי התוספות דפ"ק דסנהדרין (דף ה') דאפילו נטל רשות מרבו תוך שלש פרסאות אסור וכן משמע מדאמרינן בפרק אע"פ (כתובות ס':) דאריסיה דאביי שאל ממנו דין אחד והורה לו ובא לפני רב יוסף ומצא דהורה שלא כדין ואמר אז אביי הא מילתא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא לא ליסרי איניש במקום רביה לאו משום דמחזי כאפקירותא אלא משום דלא מסתייעא מילתא כלומר להורות כהלכה דהא אנא הוה גמירנא אותו דין ואפ"ה לא אסתייעא לי מילתא למימרא. נראה משום שאביי היה במקום רבו וכיון שהורה אותו דין אין ספק שנטל רשות דאם לא כן היאך היה מורה הכי אסור וחייב מיתה ואפ"ה אסיק דהא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא וכו' הוי טעמא משום אפקירותא ומשנטל רשות ליכא אפקירותא והשתא אסיק דלא הוי טעמא אלא משום דלא מסתייעא מילתא ואם כן אפילו בנטל רשות אסור אלמא דאפילו נטל רשות בפניו דהיינו תוך שלש פרסאות אסור וכך הם דברי התוס' שם ע"כ. ופישור לשון רבינו כך הוא בד"א דהיה בינו ובין רבו שנים עשר מיל מותר להשיב בדבר שנקרה מקרה וכו': כתב הרמ"ך על דברי רבינו אפילו יהיה כדבריו שאסור להורות אפילו נתרחק ממנו שלש פרסאות מאין לו שאסור לו לקבוע מדרש בחיי רבו בעיר רבו כל שכן אם נתרחק ממנו שלש פרסאות וצ"ע, עכ"ל. ונראה לי שמה שאמר רבינו שאסור לו לקבוע לו מדרש וכו' היינו דוקא בשקובע עצמו להורות הוראות וכמ"ש בסוף לשונו אבל לקבוע עצמו להוראה וכו': ומה שכתב ולהפריש מן האיסור. פרק הדר (עירובין ס"ג) ההוא גברא דהוה קטר חמרא בצינתא פי' בדקל בשבתא הוה יתיב רבינא קמיה דרב אשי רמא ביה קלא לא אשגח אמר להוי ההוא גברא בשמתא א"ל כהאי גוונא מי מחזי כאפקירותא א"ל אין חכמה וכו' כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. וכאן היו שני ענינים בראשונה השב שעשה כן מפני שלא היה יודע רמא ביה קלא ואחר כך נדהו מפני רשעו וזהו שכתב מפני שלא ידע באיסורו או מפני רשעו:

ד וכל תלמיד שלא הגיע להוראה וכו' ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וכו' וכן חכם שהגיע וכו'. פ"ק דע"ז (דף כ"ב) אמר ר' אבא כי רבים חללים זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה כלומר דהוי כנפל דעדיין לא נגמר ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה כלומר דהוי מלמון ועוצם עיניו והכי קאמר המתעלמים ומתרישים מלהורות הורגים אנשי דורם: ודע דבגמרא אמריק על האי מימרא ועד כמה עד ארבעין שנין והא רבא אורי בשוין. ופירש"י ועד כמה הוי ראוי להוראה עד ארבעין שנין משנולד. והא רבא אורי וכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה. כתס בשוין כשאין בעירו גדול ממנו. וכתב הר"ן וה"מ שאין ת"ח רשאי להורות כל זמן שיש בעיר גדול ממנו אם לא הגיע לארבעים שנה אבל אם אין בעיר גדול ממנו מורה כרבא דאורי אע"פ שלא הגיע לארבעים. ותמהני מהרמב"ם שכתבה לזו בפ"ה מהלכות ת"ת ולא חלק בין ארבעים לפחות מהם ובין שוין

לחם משנה

ב איזהו חולק על רבו וכו' בד"א בדבר שנקרה מקרה וכו'. רבינו כתב חילוק זה כדי ליישב הקושיא שהקשו התוספות בפרק הדר (דף ס"ג) אמר רבא שלא בפניו אסור ואין חייב מיתה וכיינו תוך לשלש פרסאות ובפרק קמא דסנהדרין (דף ה') אמרו תלמיד אל יורה בפני רבו אלא א"כ רחוק ממנו שלש פרסאות משמע דאי רחוק שרי. והוא ז"ל תירץ דמאי דקאמר רבא הוא לקבוע וזה אסור חוץ לשלש אבל מאי דקאמר דמותר הוא להורות בלבד וכמו שכתב כל זה מהרי"ק ז"ל. וא"ת א"כ כשהקשו בגמרא לרבא דאמר שלא בפניו אינו חייב מיתה מההוא תלמיד דר' אליעזר שהורה הלכה בפניו והיה רחוק שלש פרסאות ונתחייב מיתה מאי מקשה לרבא תקשי ליה ברייתא דפ"ק דסנהדרין דקאמר תלמיד אל יורה אלא א"כ היה רחוק שלש פרסאות וליכא למימר דהתם תלמיד של ר' אליעזר שנתחייב מיתה היה שקבע עצמו להורות דהא לישנא דברייתא לא משמע הכי דקאמר שהורה הלכה בפניו משמע דבשביל דין אחד שהורה באקראי נתחייב מיתה ולפירוש התוס' ניחא דההיא ברייתא איירי בתלמיד חבר. וי"ל דהוה מצי למימר ולפשמיך כמו שפירשו התוס' בכמה מקומות: אלא א"כ כו'. שם בפ"ק דסנהדרין (דף ה') כלומר שעה נגזו שתלמיד אל יורה אא"כ נטל רשות וכו':

ד ועליו נאמר כו' רבים חללים וכו'. מימרא בפ"ק דע"ז (דף י"ט) ובסוטה פרק היה נוטל (דף כ"ב) ושם אמרו ועד כמה עד ארבעין שנין איני והא רבא הורה בשוין, ע"כ. ותמה הר"ן ז"ל מרבינו איך לא הביאו כאן ולא בהלכות סנהדרין וכן מהרי"ף שהביא וכמה עד ארבעין שנין ולא הביא והא רבא אורי וכו'. ומהרי"ק ז"ל פירש דברי הגמרא לפי דעתם בדוחק, ולנלא מידי הקושיא כפי מה שנראה מדבריו נראה שעדיין הוא דוחק עצמו בדברי הרי"ף ורבינו. ולי נראה לתרץ לדעת רבינו דס"ל דמאי דאמרו בגמרא עד ארבעין שנין אין הקפידה בזמן אלא בחכמה וכמו שכתבו שם התוס' בסוטה דצריך שילמוד ארבעים שנה משום הא דאמר רבא לא קא אינש אדעתא דרביה עד ארבעין שנין וס"ל לרבינו דהיינו דוקא בזמן קדמון שלא היו לומדים אלא מפי סופרים ולא מפי ספרים וכמו שנראה ממה שלמד הדבר ממשה שלמד מפי הגבורה על פה אבל עתה שהתורה בכתב ואנו לומדים מפי ספרים ודאי דלא בעינן שלי כאי לזה לא הלה רבינו הדבר בכך אלא שיהיה חכם גדול לבד וכבר כתב בהלכות סנהדרין התנאי מהדיין ובהכי סגי ליה. וכעין זה שמעתי בשם אחד שכתב בשם חכם אחד בזמן הזה ליכא מורה הלכה בפני רבו מפני שאנו לומדין מפי ספרים והספרים הם המלמדים. זה נ"ל ליישב דעת רבינו מ"מ צ"ע ליישב דעת הרי"ף ז"ל:

ואסור

הגהות מיימוניות

שהרי בספר המצות העתיק לשונו אשר שם אות באות וכן פסק רבינו שמחה וכן עיקר מדנקט תנא בפרק אלו מציאות גבי השבת אבידה תאי לישנא אם היה רבו ואביו שקולין ולא נקט לישנא דנקט גבי לפדותו אם היה אביו ת"ח (וכן פסק הרא"ש ז"ל עיין בטור סימן רמ"ב): [ג] כתב מורי רבינו בשם ר"י דכל הני הוראות כגון שבא מעשה לפניו ומורה לעשות כן אבל אם שואלים לו הלכה כדברי מי יכול לומר כל מה שברעתו ובלבד שלא יורה על מעשה שבא. עוד כתב בשם ר"י דדוקא בדבר שיש חידוש בו ואפילו ביעא בכותחא ומגילת תענית שהזכיר הספר בכי האי גוונא איירי ולא נקטינהו אלא לאשמועינן דאפילו בתני שהתלמיד יודע בעצמו שאינו טועה אסור להורות אבל בדברים שהשואל יודע מנהגו של דבר כגון נותן טעם לפגם וכיוצא בו דכשמתירים לו אין נראה בעיניו דבר חידוש שרי ודבינא דסר סכינא בבבל דבר חידוש הוא שנוטל שררת המדינה כדאמרינן לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם. עוד הורה מורי רבינו שכל פסק שאדם רואה בפירוש בספר מספרי הגאונים יכול להורות אפילו בימי רבו ואפילו תלמיד גמור רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו ולא ידמה מילתא למילתא מדעת עצמו: [ד] פר"י דוקא אם נטל רשות מרבו אבל אם לא נטל רשות אפילו חוץ לשלש פרסאות אסור כדפרישית לעיל: [ה] פרק הדר רב המנונא לא אורי בחרתא דארגיז בשני דרב הונא ואע"ג דאתריה דרב הונא הוי בפומבדיתא: [ו] וכי היכי דאסור להורות בפני חכם ה"נ אסור לחכם להתיר התמות שדומה לרבים שהתיר את האסור או טיהר את הטמא כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין כי הוה אתי רב לבבל אמר ליה ר' חייא לרבי בן אחותי יורד

מגדל עוז

איזהו חולק על רבו עד במדינה אחרת. ריש פרק הדר מסכת עירובין (דף ס"ג): וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ריש פ' הדר (ס"ג) ופרק אין עומדין (דף ל"א): היה בינו ובין רבו כו' עד דבר זה אסור. פרק הדר: ואפילו בפני רבו עד לרב. פרק הדר (דף ס"ג) ופרק ואלו מגלחין: בד"א שנקרה מקרה. פ' הדר: אבל לקבוע עצמו עד רשות מרבו. פ"ק דסנהדרין (דף ה'): ולא כל מי שמת רבו עד כל הרוגיה. פ"ק דע"ז (דף כ"ב) ובסוטה פרק היה נוטל (דף י"ט):

שוין ליה גדול ממנו. וכן יש לתמוה על הרי"ף שלא כתב בהלכות והא רבא אורי התם בשוין עכ"ל. כלומר שהרי"ף כתב ועד כמה עד ארבעין שנין וסתימא הא דכריך והא רבא אורי ושני התם בשוין ורבינו לא כתב לא זה ולא אותו ועל שניהם תמה. וליישב זה יש לומר שרבינו והרי"ף מפרשים דעד כמה הגיע להוראה קאי עד כמה רשאי לעכב עצמו מלהורות וקאמר דעד ארבעים רשאי לעכב ומשם ואילך אינו רשאי ופריך והא רבא אורי קודם ארבעים שנה ואם איתא שהיה רשאי לעכב עצמו מלהורות הוה ליה לנהוג מדת הסידות ולמשוך ידו מלהורות כל זמן שהוא רשאי לעכב ושני בשוין אבל רבא לא היה שם גדול ממנו ולפיכך לא היה רשאי לעכב עצמו מלהורות. והרי"ף כתב עד כמה עד ארבעין שנין לומר דאותו זמן הוא רשאי לעכב עצמו מלהורות ולא יותר מכאן ולא הא לכתוב הא דרבא דאורי ואוקימנא ליה בשוין משום דבמדת הסידות הוא דקאמר שראוי לו להתעכב כל זמן שהוא רשאי ובדורות הללו לא שכיח כל כך מדת הסידות ומטעם זה לא הוצרך ללמדנו שכל שאין גדול ממנו אפילו לא הגיע לארבעים שנה אינו רשאי לעכב עצמו מלהורות דבדורות הללו אין צורך להזהיר על כך. ורבינו מפני שבדורו רבו הקופצים להורות קודם זמן כמו שקרא עליהם הגר לא הוצרך לכתוב עד כמה רשאי לעכב עצמו מלהורות משהגיע להוראה דהעיקר שלא יקדימו להורות קודם שיגיעו להוראה כל שכן שלא יתעכבו מלהורות אחר שיגיעו. אי נמי משום דבזמן הזה שרבו הקופצים להורות קודם זמן מי שהגיע להוראה אינו רשאי לעכב עצמו כלל מלהורות פן יקדימנו מי שלא הגיע להוראה:

ה ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו. פ' חלק (סנהדרין ק"ס) היכי דמי אפיקורוס אמר רב נחמן זה הקורא לרבו בשמו דאמר ר' יוחנן מפני מה נענש גחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע. וכתב רש"י בשמו שאומר פלוני ואינו אומר מרי ורבי פלוני ומקרא מסייעו דקאמר יהושע אדוני משה: ומ"ש והוא שיהיה השם וכו'. זו היא סברת רבינו וכן כתב בפ' ששי מהלכות ממרים ולא יקרא בשמו לא בחייו ולא אלא אומר אבא מארי היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם, ירא לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו אבל השמות שקוראין בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב וכיוצא בכל לשון וככל

זמן קורא בהם לאחרים שלא בפניו עכ"ל. אבל קשה דההם משמע דדוקא לאחרים מותר בשאין השם פלא אבל להם אסור וגם לאחרים דמותר ה"מ שלא בפניו אבל בפניו לא והכא משמע דאפילו להם שרי בפניהם וכל שכן לאחרים וצ"ע. וכשהשם פלא משמע התם דאפילו שלא בפניו אסור שהרי כתב שכשאין השם פלא קורא לאחרים שלא בפניו הא שאם הוא פלא אפילו שלא בפניו אסור וכאן כתב ולא יזכיר שמו בפניו גם צריך תלמוד מנ"ל דצריך לשנות שם האחרים: **ולא יתן** שלום לרבו וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ח) אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ופירש"י כנגד רבו אצל רבו ומראה כאלו הם שוים. אחורי רבו נמי יוהרא הוא. שלום לרבו כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר ליה שלום עליך רבי:

ו ולא יחלוץ תפליו וכו'. הכי איתא בפרק חלק (סנהדרין ק"א) אמר ר' יוחנן וירם יד במלך היינו שחלץ תפיליו בפניו ופירש"י שהיה לו ליפנות לצד אחר מפני אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו. וכתב עוד דטעמא מפני שהוא מגלה הראש והוא זלזול לפני המלך: ומה שכתב ולא יכנס עם רבו למרחץ. בפסחים פ' מקום שנהגו (דף נ"א) תנא תלמיד לא ירחץ עם רבו ואם רבו צריך לו כלומר לשמשו מותר ולא חשש רבינו לכתבו כאן לפי שסמך על מה שכתב להלן הרב המובהק שרצה למחול על כבודו וכו' הרשות בידו: ומ"ש ולא ישב במקום רבו וכו' פ"ק דקידושין (דף ל"א) אי זו מורא לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כלומר לא ישב במקום מיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים לעצה. ולא מכריעו אם היה אביו ואחר חלוקים בדבר הלכה לא יכריע כדברי האחר לומר נראים דברי פלוני: **ולא ישב** וכו'. במדרש רות ויאמר שבו פה וישבו מכאן שאין רשות לקטן לישב עד שיתן לו הגדול רשות ומ"ש ולא יתיחד וכו' ומ"ש וכשיפטר וכו'. פשוט ביומא פרק הוציאו לו (דף נ"ג):

ז וחייב לעמוד מפני רבו וכו'. פשוט פ"ק דקידושין (דף ל"ג) חייב אדם להקביל פני רבו וכו'. סוכה פרק הישן (דף כ"ז.) מימרא דר' יצחק ואמרינן התם מר' אליעזר היה אותו משבת אני את העצלנים שאין יוצאים מבתיהם ברגל דכתיב ושמחת אתה

שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים: **ה** [ז] ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו [א]ואפילו שלא בפניו. והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע ידע שהוא פלוני. ולא יזכיר שמו בפניו ואפילו לקרות °לאחרים ששמם כשם רבו כדרך שעושה בשם אביו. אלא ישנה את שמם אפילו לאחר מותם. ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך [ח] שנותנים לריעים ומחזירים זה לזה. אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי. ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלוב עליך רבי ומורי: **ו** וכן לא יחלוץ תפיליו לפני רבו. ולא יסב אלא יושב כיושב לפני המלך. ולא יתפלל לא לפני רבו ולא לאחר רבו ולא בצד רבו. ואין צריך לומר שאסור לו להלך בצידו. אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואח"כ יתפלל. [ט] ולא יכנס עם רבו במרחץ. ולא ישב במקום רבו. ולא יכריע דבריו בפניו. ולא יסתור את דבריו. ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב. ולא יעמוד מלפניו עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות לעמוד. וכשיפטר מרבו לא יחזור לו לאחוריו אלא נרתע לאחוריו ופניו כנגד פניו: **ז** וחייב לעמוד מפני רבו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו ואח"כ ישב. וחייב אדם להקביל פני

א עיין בט"ז ביו"ד סימן רמב סק"ד:

לחם משנה

ה ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו וכו'. ואפילו שלא בפניו והוא שיהיה השם *שכל השומע ידע שהוא פלוני. * (לפי דעת המחבר לא גרסינן פלאי אלא השם כנגד): בהלכות ממרים ריש פ"ו כתב רבינו היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם ירא לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו אבל השמות שקורין בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן קורא בהם לאחרים שלא בפניו ע"כ. משמע משם דבשם שאינו פלא קורא לאחרים שלא בפניו אבל לרבו ודאי שהוא אסור בין בפניו בין שלא בפניו וכאן נראה בהיפך שכתב ואסור לו לתלמיד וכו' והוא שיהא השם וכו' משמע דאם אינו פלא מותר לקרותו בשמו ואפילו בפניו. וצ"ל ליישב דמה שכתב כאן רבינו והוא שיהא השם וכו' אין כונתו לומר דכאן שיהא השם פלא ומשום הכי לא כתב כאן פלא אע"פ שבעל הטורים הביאו בנוסחות הרמב"ם אולי מפני שהבין בו כך כתבו. אבל לע"ד נראה דאם היתה כונתו כך היה אומר כאן ירא לי כמו שכתב שם וכן הלשון שכתב שם. אבל כונתו נראה לי דהוא כך דמפני שכתב שאסור לקרות לרבו בשמו הוה משמע דבכל שם שקורין לו הכל היה אסור לקרות דרך משל אם היו קורים לרבו כל העם חכם או רב הוה משמע דהוא אסור לקרותו כן כיון דכל העם קורין לו כן אלא צריך שיאמר לו רבי ומורי לכך אמר דאין הדבר כן דמה שאמר בשמו ר"ל בשם העצמי לו שכל אדם שישמע אותו השם יאמר שהוא פלוני כמו אברהם ויצחק אבל בשם התואר שמתארים לו העם כגון חכם או רבן וכיוצא אין זה השם שם שכל השומע ידע שהוא פלוני שהרבה חכמים יש והרבה רבנים יש ואין זה שם עצמי לו אלא הוא שם התואר וגם כן מותר לקרותו אפי' בפניו בשם התואר שקורין לו העם. וזה אמרו והוא שיהיה השם שכל השומע ידע וכו'. ובהלכות ממרים דקאמר דבשם שאינו פלא קורא לאחרים ולא לו הוא משום דקורא השם עצמו לו כגון אברהם יצחק. וכיוצא בו:

כדרך שעושה בשם אביו. פי' אסור לקרות לאחרים בשמן כמו שהדין באביו גם כן שאסור לקרות לאחרים בשמו: **אלא** ישנה שמם. פי' ישנה שם אחרים אפילו לאחר מותם של אביו ושל רבו הנזכרים. או ירצה ישנה את שמם של אביו ורבו הנזכר' אפילו לאחר מותם הן עצמם. והראשון עיקר דלפי פירוש ראשון הזכיר כאן שאסור לקרות לאחרים בשמו שלא בפניו כמו שכתב בהלכות ממרים. ומיהו לפי מאי דפרישית דרבינו איירי בשם הרגיל כגון אברהם יצחק וכו' צ"ל כפירוש האחרון ודוק: **ולא** יתן שלום לרבו וכו'. פרק תפלת השחר (דף כ"ח) מפרש דלהחזיר שלום לרבו צריך שיאמר שלום עליך רבי ומורי והטעם דאי בשלום עליך רבי סגי ליה למתני והמחזיר שלום לרבו הרי ככר תני לה והנותן שלום לרבו אלא ודאי דצריך תנאי אחר שיאמר רבי ומורי:

ו ולא יחלוץ תפיליו בפני רבו וכו'. מההיא דפרק חלק כדברי מהרי"ק ז"ל: **ולא** יתפלל לפני רבו וכו'. בפרק תפלת השחר (דף כ"ח). וכבר האריך מהרי"ק ז"ל ודבריו נכונים: **ולא** ישב במקום רבו וכו'. למד כן ממה דתניא בפ"ק דקדושין גבי אביו וכל שכן רבו שכבודו חמור. וק"ק בסדר רבינו איך כתב רבינו כאן מקצת הדברים שכתב גבי אביו בהלכות ממרים פ"ו וקצתם לא כתב דודאי בכלם חייב על רבו מכל שכן דאביו וכיון דסמך כאן מקצת הדברים למה לא סמך על השאר. מיהו י"ל דאין חשש בזה:

ז וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. פ' הישן (דף כ"ז) ת"ר מעשה ברבי אלעאי וכו' א"ל אלעאי וכו' והקשו והאמר ר' יצחק חייב אדם להקביל פני רבו וכו' ותירצו הא דאזיל ואתי ביומיה הא דלא אזיל ואתי ביומיה ופירש רש"י כגון עיר שבתוך התחום או ע"י עירוב, ע"כ. ולא מצאתי לרבינו שחילק בכך לא כאן ולא בהלכות יו"ט ולא ידעתי למה (ועיין בכ"מ):

וכל

מגדל עוז

ואסור לו לתלמיד עד אפילו לאחר מותם. סנהדרין פרק חלק (דף ק"ס) ופ"ק דקדושין (דף ל"א ל"ב): ולא יתן שלום לרבו עד ואח"כ יתפלל. מסכת ברכות (דף כ"ח): ענין רשות הישיבה. פ' ז' דמדרש רות ויאמר שבו פה וישבו אמר ר' אלכסנדרי מכאן שאין רשות לקטן לישב עד שיתן לו הגדול רשות: וענין המרחץ. ריש פרק מקום שנהגו (דף נ"א) ברייתא שלימה: וספור דבריו וישיבה במקומו. בירושלמי דפרק חלק ופ"ק דקדושין (דף ל"ב): וכשיפטר מרבו עד כנגד פניו. ביומא פרק הוציאו לו (דף נ"ג) וכתבו הרי"ו אלפס בהלכות פ"ק דקדושין: וחייב לעמוד עד ישב. פ' הוציאו לו (דף נ"ג) ופ"ק דקדושין (דף ל"ב):

הגהות מיימוניות

ירד לבבל יתיר בכורות אל יתיר כו' עד רב פקיע במומי ושרי מומי דלא ידעי אינשי ואמרי כהאי גוונא שרא רב ואתו למישרא מום עובר וכן בשילחי כל חיד ר' חנינא פלי קורפא דגרגישתא ובדיק בה לייט עליה ר' ישמעאל בר' יוסי דאם ר' חנינא תוא דהכים כ"ע לא חכימי וכן בריש בכורות וכלאי חיותא דרב מרי בר רחל מאי טעמא רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור כולי עלמא לא ידעי וחזי לית איניש אחריני ואזיל ועבד ואתא לידי תקלה, ע"כ: [ז] עיין בהלכות ממרים רפ"א: °[קודם הסמיכה קורין בני אדם לחכם בשם אביו ואחר הסמיכה קורין אותו בשמו (תענית ג')]: [ענין אם מותר לתלמיד לומר לרבו כך אמר רבך אע"פ שהיה רבו של רבו (ר"ס ל"א)]: [ח] תפלת השחר וכן פירש רש"י כבעמוד. בירושלמי אמר גחינן דלא שיילין ועירא בשלמא דרבה דמקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו וכן משמע ממשה כשעלה למרום שאמר כלום יש עבד שנותן שלום לרבו ויש לתרץ ולחלק בין תלמיד לעבד, ע"כ: [ט] עיין בהלכות איסורי ביאה פרק כ"א:

[י] פני רבו ברגל: **ח** אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו אלא א"כ הדרך רבו לחלוק [כ] לו כבוד. [א]וכל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו. ואם היה במקום שאין מכירין אותו ולא היו לו תפילין וחש שמא יאמרו עבד הוא אינו נועל לו מנעלו ואינו חולצו. וכל המונע תלמידו [ב]מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים. וכל תלמיד שמזלזל דבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל: **ט** ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו לימדתנו רבינו כך וכך. וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך לימדתנו רבינו. ואל יאמר דבר [ג]שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו. וכשימות רבו [ל] קורע כל בגדיו עד שהוא מגלה את לבו ואינו מאחה לעולם. במה דברים אמורים ברבו מובהק [מ] שלמד ממנו רוב חכמתו. אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים [נ]. אבל עומד מלפניו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם. אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו: **י** וכל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום: **יא** הרב המובהק שרצה למחול [ס] על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן

א כתובות צו, טור יו"ד סימן רמב: ב גדולה במוסה ברכות ו': ג סוכה כז. סמ"ג עשין יב, טור יו"ד סי' רמב, וח"מ סי' רסד:

כסף משנה

אהה וביחך. ואמרו שכתלמיד אחד בא להקביל פניו ברגל ואמר לו שלא יפה עשה והקשו עליו מהא דרבי יצחק וחירצו לא קשיא הא דאזיל ואתי ביומיה כגון שהם בתוך התחום או על ידי עירוב הא דלא אזיל ואתי ביומיה. ורבינו לא כתב זה משום דמשמע דהם דדוקא ר"א הוא סבירא ליה הכי ולכך כתב לדר' יצחק סתם ולא חילק:

ח אין חולקין כבוד לתלמיד וכו'. בגמרא פרק יש נוחלין (דף קי"ט) וכתבו הרי"ף ס"פ דקדושין: וכל מלאכות וכו' עד ופורק ממנו יראת שמים. הכל בכתובות פרק אלמנה ניזונת (דף נ"ו): וכל תלמיד שמזלזל וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ז:) ר' אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו וכו' והחולק על ישיבתו של רבו וכו' גורם לשכינה שתסתלק מישראל:

ט ראה רבו עובר על ד"ת וכו'. דתניא פ"ק דקדושין (דף ל"ב) הרי שהיה אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא אומר לו מקרא כתוב בתורה כך. ולמד מכאן רבינו לרבו וכל שכן הוא: וכל זמן שמזכיר שמועה וכו'. ואל יאמר דבר שלא שמע וכו'. מימרא דר' אליעזר (ברכות כ"ז) פרק תפלת השחר ומשמע דשמועה ששמע מרבו רשאי לאומרה שהם אע"פ שלא יזכיר שם אומרה והטעם משום דכל מה שהוא אומר מן הסתם מרבו שמע כדאיתא בפרק הישן (סוכה כ"ז):

וכשימות רבו קורע וכו' ואינו מאחה לעולם. טעמו מדתניא בסוף מועד קטן (דף כ"ו) אלו קרעים שאין מתאחים הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב בית דין. ומשמע לרבינו דכשם שהם שוים לענין איחוי כך הם שוים בשיעור הקריעה דכשם ששיעור קריעה דאביו ואמו עד שיגלה לבו כך בכלם השוים עמהם שיעור קריעה עד שיגלה את לבו. והרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם הקשה על רבינו מדגרסינן בפרק אלו מגלחין (דף כ"ב:) אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלם מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ אמר רב חסדא וכן לנשיא מהיבי לא דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחותה מטפח והא דוד קרע על נשיא ועל אב ב"ד ושמועות הרעות ותני ליה בטפח, עכ"ל. וליישב דעת רבינו י"ל שהוא סובר דעד שיגלה את לבו בכלל אינו מתאחה הוא דהא דאינן מתאחין נפקא לן בגמ' מדכתיב באלישע ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהן שנים אלא מלמד שקרועים ועומדים שנים לעולם ומהתם איכא למשמע דעד שיגלה לבו קרע דבהכי מינכר שהם קרועים לשנים דאי לא קרע אלא טפח לא הוה מינכר שהם קרועים לשנים. והא דקאמר בירושלמי שגילוי הלב באביו ובאמו מפני שבפלה מצות כבוד ההוא טעמא שייך נמי בנשיא ורבו ואב ב"ד והא דגמריק בגמ' טפח מויחזק דוד בבגדיו אסמכתא בעלמא היא ללמד על אחרים ולא על עצמו והדע דהא אע"ג דלא כתיב בקרא דדוד שנים קרעים ואמריק דקורע על נשיא ועל אב ב"ד אינו מתאחה משום דגמרינן מאלישע א"כ ה"ה נמי דלענין גלוי הלב ילפינן מיניה כדפרישית. אבל אי קשיא על רבינו הא קשיא לי למה לא כתב דעל הנשיא קורע מבחוץ דהא ליכא מאן דפליג עליה דרב חסדא דאמר וכן לנשיא. ועוד יש לדקדק בדבריו שכתב בס"פ מהלכות אבל חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלים את לבם ומשמע אפילו לא למד ממנו כלום וזו מנין לו וצ"ע: ומה שכתב רבינו בד"א ברבו מובהק וכו'. במציעתא סוף אלו מציאות (דף ל"ג) אמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה כלומר מפני שלומדין זה מזה. ובס"ק דקדושין (דף ל"ד) תנא אי זו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ארבע אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק מלא עיניו: ומה שכתב רבינו אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד וכו'. בסוף פ' אלו מציאות (דף ל"ג) שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון:

י וכל ת"ח וכו'. בשבת פ"ה חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה:

יא הרב המובהק שרצה למחול וכו'. ס"פ דקדושין (דף ל"ב) פליגי רב חסדא ורב יוסף אי רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא ורב יוסף אמר דמחול ומייתי לה מוה' הולך לפניהם וכיון דיליף מהאי קרא אלמא דאפילו ברבו מובהק עסקינן ורבא ס"ל התם כרב יוסף והוו להו תרי לגבי חד ועוד דרבא בתרא הוא לכך פסק רבינו דכבודו מחול וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל: ומה שכתב דאפילו שמחל על כבודו הידור מיהא בעי למעבד. גם זה שם:

יהי

לחם משנה

ט וכשימות רבו קורע וכו'. הקשה הרמב"ן ז"ל לרבינו מדגרסינן פרק ואלו מגלחין (דף כ"ב) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלם [קורע] מבפנים וכו' והקשו שם מברייתא דלא השוו לאביו ולאמו אלא לענין איחוי בלבד משמע דלא השוו כל הני לאביו אלא לאיחוי אבל לכל שאר הדברים לא. וא"כ היכי השוה אותו לגילוי הלב. עוד הקשה מדוד שאמר ויקרעם. ואמרו בגמרא על זה אין אחיזה פחות מטפח והיה על אב"ד ונשיא. אילו לזה תירץ מהרי"ק ז"ל דאסמכתא בעלמא הוא מה שאמרו שם. עוד הקשה מהרי"ק ז"ל דאיך כתב רבינו בס"פ מהלכות אבל חכם שמת הכל קורעים עליו עד שמגלין את לבם ומנין לו זה. ואני אתרץ לקושית הרמב"ן מהברייתא ולקושית מהרי"ק ז"ל דרבינו ז"ל מה שאמר שקורעים לחכם עד שמגלין את לבן הוא מפני שאמרו בירושלמי דטעמא דגילוי הלב הוא מפני שבטלה ממנו (את) כיבוד אביו. והך טעמא שייך גם כן ברבו שחייב בכבודו וכן בת"ח דחייב בכבודו דאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וכן מפני שיבה תקום וא"כ חייב ג"כ לקרוע על החכם, ומה שאמרו בגמרא לא השוו אלא לענין איחוי ר"ל דברייתא (דף כ"ו) גבי אלו קרעים שאינם מתאחין מת אביו ורבו ונשיא ואב"ד וכו' ולא מנו חכם ומשום הכי אמר דאם השוו כלהו הני לאביו לא השוו אלא לאיחוי שהכא שאביו אינו מאחה לעולם הכי נמי כל הני אבל לענין גילוי הלב אפילו שבכלם חייב לגלות הלב מ"מ לא השוו לאביו בהא דאפילו חכם נמי בעלמא דלא תני ליה בברייתא ולא השוה לאביו אית ליה האי דינא דמגלין את הלב עליו א"כ לא השוו אלא להך מילתא בלבד דשום אחר לית ליה האי דינא דאיחוי דעל חכם מאחין וכן על אחר ואלא דוקא דהני דהשוו לאביו אין מאחין: אבל עומד מפניו וקורע עליו וכו'. פירוש היינו דוקא חכם אחר אינו חייב לקרוע על חכם אחר אע"פ שהוא רבו שאינו מובהק אלא כדרך שאר המתים אבל כל העם קורעים על חכם עד שמגלין את לבם וכמו שכתב בפרק פ"ו מהלכות אבל והתם לא איירי אלא במי שאינו חכם וסמך על מה שכתב כאן:

יא הרב המובהק שרצה למחול וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל"ב) פליגי אי רב שמחל על כבודו כבודו מחול ופסק רבינו כרב יוסף. מ"מ הידור מיהא בעי למעבד כמו שנראה שם מההיא דאמרי הני רבנן והני לאו רבנן:

כל

הגהות מיימוניות

[י] פרק קמא אר"י ובפרק הישן מוקי לה דאזיל ואתי ביומיה אבל אי לא מצי אזיל ואתי ביומיה עלה קאמר ר' אליעזר משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל שנאמר ושמחת בחגך וכן אמר לו רבי אילעאי שבא להקביל פניו אינך משובתי הרגל כו'. ופירש רש"י הא ז זיל ואתי ביומיה כגון עיר שבתוך התחום או על ידי עירוב, ע"כ: [כ] יש נוהלין אפילו אם אין הרב חולק כבוד לתלמיד אם הוא מתכבד במה שאחרים חולקין לתלמידו כבוד פסק רבינו שמחה שחולקין לו כבוד לתלמיד במקום רבו כדמשמע פרק אלו נאמרין שמשום כבודו של כ"ג חולקים כבוד לסגן, ע"כ: [ל] עיין בהלכות אבל פרק ט', ע"כ: [מ] ורשאי להורות בימיו חוץ לשלש פרסאות כדאמרינן פרק חדר רב חסדא אורי בכפרי בשני רב הונא ופירש"י שלא היה שם מקומו של רב הונא אלא בפומבדיתא היה מקומו וכן רב המנונא דאורי בחרתא דארגיז בשני דרב חסדא כדמפרש תלמודא משום דתלמיד חבר הוה, ובלבד שנטל רשות מרבו כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין ר' תנחום אקלע לחתם דרש להו מותר לשתות חטין בפסח אמר לו לאו ר' מאני דמן צור איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא א"כ רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל ע"כ לשון מורי רבינו, ע"כ: [נ] אמר אביי לא שנו אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק צריך לקום מלא עיניו מלשון וזה מדקדק ר"מ דאין חייב מן התורה לעמוד אא"כ הוא רבו מובהק וכן משמע בפרק אבות ופרק אלו מציאות ופ"ק דקדושין דכל שאר הידור הכבוד מדברי חכמים. ובירושלמי גרסינן א"ר אלעזר אין התורה עומדת מפני בנה פירוש אין הרב עומד מפני תלמידו שמואל אמר אין עומדין מפני חבר, ומכאן פסק רבינו שמחה שאין הרב צריך לעמוד מפני תלמידיו ואפילו אם הוא חכם גדול וכן משמע בפ"ק דקדושין דאיבעיא להו בנו והוא רבו מהו שיעמוד מפני אביו ת"ש דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא קום מקמי אבוך מהדי לה שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו שמואל קאי מקמיה הרי משמע להדיא דמפני תלמיד שאינו אבוו אין צריך לעמוד ע"כ. אמנם הוינא למורי רבינו שעושה הידור לתלמיד אפילו לאותם שאינם חשובים כולי האי, ע"כ: [ס] פ"ק דקדושין כרב יוסף ורבא ודלא כר' יצחק בר שילא אמר רב הסדא האבר אין כבודו מחול, ע"כ:

מגדל עוז

אין חולקין כבוד לתלמיד עד כבוד. פרק יש נוחלין (דף קי"ט): וכל מלאכות שהעבד עד כך למדנו רבינו. פ' אלמנה ניזונית (דף נ"ו) וכתבו ר' אלפס ז"ל בהלכות פ"ק דקדושין (דף ל"ב): ואל יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד לעולם. פ' אלו מגלחין (דף כ"ו): בד"א ברבו מובהק כו' עד עליהן. פרק אלו מציאות (דף ל"ג): אפילו לא למד כו' עד גידו. פרק השוסק בתורה: וכל ת"ח שדעותיו מכוונות עד כלום. פ"ב דמסכת אבות: הרב המובהק עד בפעם אחד. פ"ק דקדושין (דף ל"ב):

מהן הרשות בידו. ואע"פ שמחל חייב התלמיד להדרו ואפילו בשעה [ע] שמחל: **יב** כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבן. כך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. וצריך אדם להזהר בתלמידיו ולאוהבם שהם הבנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא: **יג** התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו. אמרו חכמים הרבה חכמה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם. וכשם שעץ קטן מדליק את הגדול כך תלמיד קטן מחדד הרב עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה:

פרק ששי

א כל תלמיד חכם מצוה [א]להדרו ואע"פ שאינו רבו שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן זקן זה [א] שקנה חכמה. ומאימתי חייבין לעמוד מפניו משיקרב ממנו בארבע אמות עד שיעבור מכנגד פניו: **ב** אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא שנאמר תקום והדרת קימה שיש בה הידור. ואין בעלי אומניות חייבין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתן שנאמר תקום והדרת [ב]מה הידור שאין בה חסרון כיס אף קימה שאין בה חסרון כיס. ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו עד שלא יעמוד מפניו. שנאמר ויראת מאלהיך הא כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: **ג** [ג]אין ראוי לחכם שיטריח את העם ויכוין עצמו להן כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה ומתכוין שלא יראו אותו כדי שלא יטריחן לעמוד. והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מכיריהן מצויין שם כדי שלא יטריחום: **ד** [ד]רוכב הרי הוא כמהלך וכשם שעומדים מפני המהלך כך עומדין מפני הרוכב: **ה** שלשה שהיו הולכין בדרך. הרב באמצע גדול מימינו וקטן [ב] משמאלו: **ו** הרואה חכם אינו עומד מפניו עד שיגיע לו לארבע אמות וכיון שעבר יושב. ראה אב בית דין עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו ואינו יושב עד שיעבור מאחריו ארבע אמות. ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו. והנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול. כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ואינן יושבין עד שיאמר להם [ה]שבו. כשאב בית דין נכנס עושין לו שתי שורות ועומדין מכאן

יב יהי כבוד תלמידך וכו'. באבות פרק רביעי. ומה שכתב הרבה חכמה למדתי מרבותי וכו'. מימרא דרבי חנינא פ"ק דתעניות ופרק שני דמכות:

פ"ו א כל תלמיד חכם מצוה להדרו וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ב) ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפילו זקן אשמאי ת"ל זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ר' יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא זה שקנה חכמה. ומפרש בגמרא דאיכא בינייהו ינוק וחכים דלרבי יוסי חייב לעמוד מפניו ולת"ק לא. ופסק רבינו כר' יוסי משום דאיסי בן יהודה דסבר התם מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע קאי כוותיה דכיון דדריש שיבה לרבות אפילו זקן אשמאי אלמא זקן באפי נפשיה מידרש ולא קאי אשיבה ואיכא וחכים אהא דאי זקן וחכם קאמר למה לי משום חכמה תיפוק לי משום זקנה ואמר התם אביי הלכה כאיסי בן יהודה. וכתב הר"ן שכן נראה מפירוש רש"י ואע"פ שמדברי הרי"ף נראה דסובר דהלכה כת"ק:

ומאימתי חייבין וכו'. שם אי זו היא קימה שיש בה הידור זה ארבע אמות ונרסינן נמי התם חכם עובר עומד מלפניו ארבע אמות וכיון שעבר יושב:

ב אין עומדין מפניו וכו'. שם (קידושין ל"ג) באוקמה ברייתא ואמריק בגמרא דהני מילי דבמרחן לא בבתי גוואי אבל במקום שמותר להרהר בד"ת חייב לעמוד. ורבינו כתב בית המרחץ דומיא דבית הכסא ולכך לא הוצרך לפרש יותר: **ואין** בעלי אומניות וכו'. שם אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתן. ודעת רבינו לומר שרשאין פירוש חייבין כמו לא תהיה לו כנושה דמתרגמינן לא תהא ליה כרשיא וכן כתבו התוספות. ומנין שלא יעצים עיניו. שם בברייתא יכול יעצים עיניו כלומר כתי שלא ראהו ת"ל ויראת מאלהיך והקשו בגמרא אטו ברשיעי עסקינן ומשני דהכי קאמר יכול יעצים עיניו מק"מ דלימטי זמן חיובא דכי מטי זמן חיובא הא לא חזי ליה וזהו שכתב רבינו ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו:

ג אין ראוי לחכם שיטריח וכו'. שם בברייתא ובגמרא:

ד רוכב הרי הוא כמהלך וכו'. ג"ז פשוט שם:

ה שלשה שהיו מהלכין וכו'. יומא פרק אמר להם הממונה (דף ל"ז). ודע דבגמרא הכי איתא אמר רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור. תנן הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו. ועוד תניא שלשה שהיו מהלכים בדרך הרב באמצע גדול מימינו וקטן משמאלו. הרגמה רב שמואל בר פפא כדי שיתכסה בו רבו והההיא המהלך כנגד רבו כ"ז מגבי הרוח דמלדד אלדודי. ומפרש"י הכי זה בור אפילו בדרך ארץ אינו בקי. כדי שיתכסה בו רבו הא דקתני מימינו לא שילך אצלו אלא מאחוריו ומיהו גדול לימין וקטן לצד שמאל אבל גדול ושניהם אחורי הרב. דמלדד אלדודי לא אצל ממש ולא אחורי ממש אלא שיתכסה בו רבו מקצת לצד רבו עכ"ל: ורבינו כתב הא דשלשה שהיו מהלכים בדרך וכו' והשמיט מאי דאיתמר עלה בגמרא ונראה שהטעם מפני שהם דברים פשוטים וכל אדם זהיר בכך מחמת דרך ארץ אבל הא דבשלשה מהלכין בדרך אצטריכא ליה לאשמועינן שלא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחת. ויותר נראה לומר שסמך על מה שכתב פ"ה ולא יתפלל לפני רבו וכו' וא"ל שאסור לו להלך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואחר כך יתפלל וס"ל דההיא דלא יתפלל אחרי רבו מדין דרך ארץ נגעו בה ואם כן מינה נשמע למהלך:

ו הרואה חכם וכו'. מימרא דרבי אבהו ס"ק דקידושין (דף ל"ג).

והנשיא שמחל וכו'. שם וס"ב דכתובות (דף י"ז): **כשהנשיא** נכנס וכו' עד הופכין פניהם כלפי העם. ברייתא בהוריות פרק בתרא (דף י"ג) וכתבה הרי"ף פ"ק דקידושין. וכתבו התוספות דהאי ברייתא איירי בבית המדרש ודלאי אבהו דלעיל איירי בשוק .הלשון מוכיח כן דהכא אמרינן כשהנשיא נכנס לבית

א סמ"ג עשין יג, טור יו"ד סימן רמג רמד. ב חולין נד: ג קדושין לב תנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת: ד יומא פרק אמר להם הממונה: ה תענית כז:

לחם משנה

פ"ו א כל ת"ח וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל"ב) מחלוקת ת"ק ור"י הגלילי ואיסי בן יהודה והלכה כאיסי בן יהודא דכל שיבה במשמע כדפסיק התם ואיהו ס"ל כר"י הגלילי דזקן שקנה חכמה כמו שהכריח הר"ן ז"ל

ב אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ וכו'. בגמרא (דף ל"ג) הקשו ולא והא רבי חייא הוי יתיב בי מסותא וכו' אמר שני תומשים בניתי לו בספר תהלים וכו' והירצו הא בבתי גואי הא בבתי בראי. ולא ידעתי למה לא חילק רבינו. ונראה דהא דאין עומדין וכו' אפילו ברבו מובהק ודאי דאין סברא לחלק בהא בין חכם לרב כמו שחילק בסיפא גבי קימה שיש בה הידור דהיינו ארבע אמות דאמרו שם דברבו מלא עיניו דהתם איכא טעמא לחלק כדכתב הר"ן דכיון דהוא רבו מובהק מוכחא תילתא שלפניו הוא עומד אבל הכא בבית הכסא כיון דטעמא דפטור הוא משום דהוא תקום מיעוף מה לי רבו מה לי איש רבו ומש"ה לא חילק בגמרא כשהקשו מההיא דרבי חייא שאני התם דרבו הוה כדקאמר שני תומשים בניתי לו וכו' דאין סברא לחלק בהא בין רבו לאחר כדפריפית: ואין בעלי אומניות חייבים לעמוד וכו'. דברי רבינו הם תמוהין שבגמרא (דף ל"ג) אמרו הפך האמור שם בברייתא יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרה מק קימה שאין בה חסרון כיס וכו' והקשו וקימה לית בה חסרון כיס מי לא עסקיק דקא נקיב מרגניתא וכו' אלא אקיש קימה להידור מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בו בטול ואקיש נמי הידור לקימה מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בה חסרון כיס ע"כ. הרי שבגמ' תלו הקימה בהידור בענין הבטול ובענין החסרון כיס הקישו הידור לקימה דהידור אפשר דהוא בחסרון כמו שכתב רש"י וא"כ איך כתב רבינו מה הידור שאין בו חסרון כיס כו' הכי הוה ליה למימר מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בה בטול. ואולי ליישב דבריו בדוחק נאמר דהאי אין בו חסרון כיס דקאמר ר"ל חסרון כיס דבטול דבהידור ליכא בטול כדאמרו בגמרא:

ג והחכמים היו מקיפין וכו'. שם אמרו אביי מקיף רבי זירא מקיף וכו' ופירש רבינו בייקום שאין מכיריהם מצויים שם:

ד רוכב הרי הוא כמהלך. שם בעיא דאיפשטא·

ו ראה אב"ד וכו' ואינו יושב עד שיעבור מאחוריו ארבע אמות. שם מימרא דר' אבהו. ואע"ג דבחכם אמרו שם כיון שעבר ישב וכן אמרו נ"כ באב"ד פירש רבינו דאין זה כזה דבחכם כשעובר מיד סגי אבל הכי בעי ארבע אמות כיון דמלפניו בעי מלא עיניו. ועוד דאי איתא דפירוש זה כזה לימא חד וכיון שעבר ישב לתרווייהו דהל"ל אחד רואה אב"ד וכו' וכיון שעבר ישב וקאי אאב"ד והכם מדקאמר בהכם וכיון שעבר

מגדל עוז

כשם התלמידים עד ולעולם הבא. פ"ד דאבות. התלמידים מוסיפין עד מכולם. מימרא דרבי חייא ומייתי לה ר"נ בר יצחק לראיה פ"ק דתעניות (דף ז) וכשם שעץ קטן עד סוף הפרק. פ"ק דתעניות (שם):

פ"ו כל ת"ח מצוה להדרו עד מפני הרוכב. הכל פ"ק דקדושין (דף ל"ב) ופרק בתרא דבכורים ירושלמי: **שלשה** שהיו כו' עד משמאל. פרק א"ל הממונה (יומא ל"ז): **הרואה** חכם עד כבודו מחול. פ"ק דקדושין (דף ל"ב): **כשהנשיא** נכנס כו' עד חוזר למקומו. סוף הוריות (דף י"ג) ורב אלפס ז"ל כתבו בהלכות פ"ק דקידושין:

הגהות מיימוניות

[ע] רבה משקה בהלולא דבריה ודלה להו כסא לרב ספא ולרב הונא בריה דרב יהושע כו' עד אפילו הכי הידור בעי למיעבר ליה, ע"כ: [א] כר"י הגלילי ודלא כת"ק דברייתא דבעי זקנה וחכמה, ע"כ: [ב] והא דאמרינן פרק שלשה שאכלו אין מכבדין בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה תירץ רבינו תם דהתם כיירי שאין שניהם בחבורה אחת אלא כל אחד הולך לעצמו ויכול למהר לעשות דרכו כמו שהוא רוצה אבל כשהולכין לדבר אחד בחבורה אחת מכבדין מכל מקום כדמשמע הכא וכן משמע פרק במה בהמה גבי הא דקדמיה חמרא דלוי לחמרא דרבה בר הונא, תוספות:

מכאן ומכאן עד שנכנס ויושב במקומו ושאר העם יושבין במקומן: **ז** [ג] חכם שנכנס כל שיגיע לו בארבע אמות עומד מלפניו אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס ויושב במקומו. בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שהרבים צריכין להם מקפצין על ראשי העם ונכנסים למקומם. ואין שבח לתלמידי חכמים שיכנסו לאחרונה. יצא לצורך חוזר למקומו. בני חכמים בזמן שיש בהן דעת לשמוע הופכין פניהן כלפי אביהן אין בהן דעת לשמוע הופכין פניהן כלפי העם: **ח** תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד מפניו אלא שחרית וערבית בלבד שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים: **ט** מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומדין לפניו. ואפילו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה. ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו. ואפילו זקן כותי [ד] מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה [ה] במשמע: **י** תלמידי חכמים אינם [ו] יוצאין בעצמן לעשות עם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ. ואין גובין מהן לבנין החומה ותיקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך. ואין מחייבים אותן ליתן המס בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים. וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכם מניחים אותו למכור תחלה ואין מניחים אחד מבני השוק למכור עד שימכור הוא. וכן אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינים הרבה מקדימין אותו ומושיבין אותו: **יא** עון גדול הוא לבזות את החכמים או לשנאותן. לא חרבה ירושלים עד שבזו בה תלמידי חכמים שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו. כלומר בוזים מלמדי דבריו. וכן זה שאמרה תורה אם בחקותי תמאסו מלמדי חקותי תמאסו. וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא והרי הוא בכלל

כסף משנה

בבית המדרש ובדר' אבהו אמריק הרוצה חכם שעבר דמשמע שהוא בשוק ואע"ג דאמריק בגמרא דהא דינא. לצורך חוזר למקומו ה"מ לקטנים אבל לגדולים לא דס"ל למבדק נפשיה לא כתבו רבינו משום דבתר הכי אמר רבא הלידנא דהלכתא עלמא אפילו לגדולים נמי:

ח תלמיד שהוא יושב וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ג) מימרא דרבי איזו אמר ר' ינאי וכו' שלא יהא כבודו וכו' שאינו מקבל עול מלכות שמים אלא שחרית וערבית. וכתבו התוספות דה"מ בבית המדרש אבל בחוץ חייב לעמוד אפילו כמה פעמים כדי שלא ירא' כמזלזל בכבוד רבו:

ט מי שהוא זקן מופלג בזקנה וכו'. שם (דף ל"ג) אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה דאמר כל שיבה במשמע ואמריק הו בגמרא ר' יוחנן הוה קאים מקמי סבי ארמאי רבא מיקם לא קאים הידור עביד להו אביי הוה יהיב ידא לסבי. וסובר רבינו דקימה דר' יוחנן לא מלא קומתו אלא הידור הוה עביד להו ואע"כ הידור דרבא הייט בדברים ופסק כאביי ורבא דנתרלאי נינהו. ומ"ש שנאמר מפני שיבה וכו' הייט כאיסי בן יהודה וכמו שכתבתי. אבל קשה שכיון שרבינו סובר דכל שיבה ואפילו זקן אשמאי מרבה ואפילו כותי מאן פלג ליה לחלק בין זקן כותי לזקני ישראל וי"ל דכיון דחייב אדם בכבוד ישראל יותר מכבוד הכותי כשאמרה תורה תקום אין להשוותם אלא לישראל לקום מפניו ולכותי להידור דברים וליתן יד אבל לא לקום מפניו ואפילו ר' יוחנן הוה מפליג בין סבי ארמאי לסבי יהודאי וכמו שכתבתי בסמוך דלסבי ארמאי לא היה עומד אלא קומתו ולסבי יהודאי היה עומד ואביי ורבא ס"ל דאין להשוותם כ"כ אלא מקום דארמאי הייט להקימם בדברים ובנתינת יד: ועל מ"ש רבינו ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו, כתב הטור ואיני יודע למה כתב שאינו חייב לקום מפני הזקן כדי קומתו דהא מהך קרא ילפינן זקן והכם וכמו שצריך לקום מפני החכם מלא קומתו כך צריך מפני הזקן מלא קומתו. ואפשר שלא אמר שאין צריך לעמוד מפני הזקן מלא קומתו אלא ילד הכם שכיון שצריכין לנהוג בו ג"כ כבוד אין לו להתבזות לקום מפני הזקן אלא יעשה לו הידור אבל כל אדם צריך לקום מפני הזקן מלא קומתו, עכ"ל:

י תלמידי חכמים אינם יוצאים וכו'. פרק קמא דבתרא (דף י"ח) רבנן לאו בני מיסק בגלתא נינהו פירוש לצאת הם בעצמם לחפור ולבנות עם המון העם, שכלתא ר"ל המון: ואין גובין מהם וכו'. שם רבנן לא צריכי נטירותא כלומר שתורתן משמרתן:

ולא לתשורת המלך ואין מחייבין אותן וכו'. שם רב חק רמא כרגא ארבנן א"ל ר"נ בר יצחק עברת אדאורייתא דכתיב אף חובב עמים כל קדושיו בידך דהייט ת"ח שלא יפרעו מס, ואדנביאי דכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם כלומר אם כלם יתנו בין הגוים מיד אקבצם ואם מעט יחלו וכו', אדכתיבי דכתיב מדה בלו והלך לא שליט למירמי עליהון כלומר לפי שהיו עסוקים בבנין בהמ"ק שהיא מלאכת שמים וכ"ה לת"ח ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא וכתב הרי"ף דהייט תשורת המלך: וכן אם היתה סחורה וכו'. פ' לא יחפור (ב"ב כ"ב) אי טרנא מדרבנן הוא נקוט ליה שוקא: וכן אם היה לו דין וכו'. פ' שבועת העדות (שבועות כם) רב עולא בריה דרב עילאי הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף עולא חברינו עמית בתורה ובמצות ואתרין התם דלהכי שלח ליה למשרי תגרא כלו' לפסוק דינו קודם שאר בעלי דינין: ומושיבין אותו. כלומר אע"פ שדינו בעמידה מושיבין אותו כדאיתא בשבועת העדות (שבועות כם) הלי עשה כלומר ועמדו שני האנשים והאי עשה כלומר את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים עשה דכבוד תורה עדיף:

יא עון גדול הוא וכו' לא חרבה ירושלים וכו'. שבת פ' כל כתבי (דף קי"ט):

וכל המבזה את החכמים וכו'. פרק חלק (סנהדרין נ') ואלו שאין להם חלק לעוה"ב וכו' ואפיקורוס. ובגמרא אפיקורוס רב ור' חנינא

א יבמות קכ. סמ"ג עשין י"ג. טור יו"ד סי' רמד: ב ברכות מה: ג עי' בטור שם: ד עי' בטור יו"ד סי' כמד: ה עי' בטור סי' רמג:

לחם משנה

מעבר ישב אהרינא משמע דאין השירות אל זה כזה:

ז בני חכמים ותלמידי חכמים. בסוף הוריות: בני חכמים בזמן שיש בהם דעת לשמוע הופכים פניהם כלפי אביהם. שם אמרו בני הכמים שאביהם ממונים על הצבור משמע דצריך הגאי זה וכן כתבו הרי"ף ורבינו לא כתבו ואולי לא היה בגרסתו:

י) נראה שבגרסת המחבר לא היה כתוב אלא כיון שעבר ישב ולכך טרח לאוקמא אבל בגמרא דילן כתוב בתרווייהו כיון שעבר ד' אמות ואין מקום לחילוק וקשיא על הרמב"ם ז"ל שחילק ביניהם. ובירושלמי פרק ג' דבכורים מצאתי לזקן ד' אמות עבר ישב לו ואם פסק כוותיה תימה על רבינו אין שבק בבלי ופסק כירושלמי. והתימה על הכ"מ שלא דבר על זה כלום ואולי גרסא אחרת היתה להם:

ט ואפילו זקן כותי מהדרין אותו וכו' ונותנין לו יד לסומכו וכו'. סובר רבינו דכל שיבה במשמע הוא אפילו כותי וא"ת איך אמר ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו ולמה לו האי טעמא דכמה הרפתקי וכו' תיפוק ליה דכל שיבה במשמע וכמו שהקשו התוס'. וי"ל דמ"מ ר' יוחנן כיון דהיה חכם לא היה מחוייב לעמוד דהוי כזקן ואינו לפי כבודו ולכך קאמר דמשום כמה הרפתקי הוה קאים: ומה שכתב רבינו מהדרים אותו בדברים כו'. הוא ז"ל פסק דלא כר' יוחנן אלא כרבא דאמר התם הידור עביד להו וכדאביי דאמר התם יהיב ידא לסבי ארמאי וא"ת והא אמר התם רבא משדר שליחא רב נחמן משדר וכו' אמר אי לאו הורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא משמע דס"ל דשליח שולחים להם לסמוך יד אבל הן עצמן לא מפני כבוד התורה וכו' וא"כ הי"ל לרבינו לפסוק כרבא דפליג עליה דאביי דהוה יהיב ידא לסבי דהלכתא כרבא בכל מקום. וכ"ת רבינו לא איירי בת"ח כא ליתא דכי היכי דמהדרין אותו בדברים הוא אפילו בת"ח דהא רבא הוה עביד הכי והכי נמי נותנין יד לסומכו איירי אפילו בת"ח. וי"ל דכיון שרבינו ראה רבי יוחנן דמיקם הוה קאים ורבא משדר שלוחא שהם סברות רחוקות זו מזו פסק כאביי שהיא סברא אמצעית ביניהם דאביי ממש הוה יהיב להו ידיה:

י אינם יוצאים בעצמן לעשות וכו'. כל זה הוא מבואר בפ"ק דבבא בתרא:

ולא לתשורת המלך וכו'. והוא פי' ארנונא שאמרו שם. וכן פירש הרי"ף ז"ל:

שנאמר גם כי יתנו בגוים וכו'. אע"ג דאיכא קרא דאורייתא כמו שאמרו שם עברת אדאורייתא ואדנביאי וכו' מ"מ הביא רבינו פסוק של נביא שהוא מבואר יותר:

וכן אם היתה סחורה כו'. בפ' לא יחפור גבי מעשה דרב דימי דנהרדעא:

יא עון גדול לבזות את החכמים או לשונאן וכו'. ופי' רבינו בוזים מלמדיה וכו' והטעם משום דמלעיבים במלאכי אלהים אפשר לומר שהם מלאכים ממש ולא חכמים וכן מתעתעים בנביאיו דילמא הם נביאים ממש לכך פירש דנפקא ליה מבוזים דע"כ בוזים דבריו הם מלמדי דבריו דומיא דמלאכי אלהים ונביאים: וכל המבזה את החכמים וכו'. בפרק חלק אמרו במשנה אפיקורוס דאין לו חלק לעולם הבא ופירשו בגמרא דהיינו מבזה תלמידי חכמים וא"כ קשה למה כתב רבינו בהלכות תשובה פרק ג' שלשה הן האפיקורוסין וכו' כיון שהוא פי' כאן דאפיקורוס היינו מבזה תלמידי הכמים והיה

הגהות מיימוניות

[ג] שלהי הוריות ופירש"י דכל זה איירי בבית המדרש כדמשמע התם אבל ברשות הרבים דינו כאשר מבואר בסמוך למעלה, ע"כ: °[הרא"ש ז"ל כתב כרב אלפס שלא הביא דברים אלו שהם דברי רבי אבהו דס"ל כר' אלעזר שלא נתן קצבה לדבר וגם ר"ע דרש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ואם אדם מקבל פני שכינה כמה פעמים ביום צריך לעמוד באימה ויראה עכ"ל הטור י"ד סימן רמ"ב]: °[סיני ועוקר הרים מי קודם למי הרואה (דף ס"ד)]: [ד] אביי קאי מקמי סבי ארמאי כו' רבא מיקם לא קאי הידור עביד להו אביי יהיב ידא לסבא רבא הוה משדר שלוחיה: [ה] אמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה פירוש דאמר כל שיבה במשמע דלא כת"ק דבעי חכמה וזקנה ודלא כר"י הגלילי דתלי בחכמה בלעיל, ע"ש: [ו] ופרק בא לו גרסינן אמר ר' יוחנן כתיב ועשית ארון עץ וכתיב ועשו ארון מכאן לת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו:

מגדל עוז

בני חכמים כו' עד שמים. פ"ק דקידושין (דף ל"ב): מי שהוא זקן עד מקום. שם (דף ל"ג) ופרק יש נוחלין (דף קי"ב): ואינו חייב עד במשמע. פ"ק דקידושין (שם): תלמידי חכמים אינן עד שימכור הוא. פ"ק דב"ב (דף ח'): וכן אם היה לו דין כו' עד ומושיבין אותו. פרק שבועת העדות (דף ל"ח): עון גדול הוא עד תמאסו. פ' כל כתבי (דף קי"ט): וכל המבזה עד הוא. פ' חלק (דף צ"ט):

בכלל כי דבר ה' בזה: **יב** אע"פ שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעוה"ב אם באו עדים שבזהו אפילו בדברים חייב נידוי ומנדין אותו בית דין ברבים וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום ונותנין אותה לחכם. והמבזה את החכם בדברים אפילו לאחר מיתה מנדין אותו בית דין והם מתירין אותו כשיחזור בתשובה. אבל אם היה החכם חי אין מתירין אותו עד שירצה זה שנדוהו בשבילו. וכן החכם עצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר בו ואין צריך לא עדים ולא התראה. ואין מתירין לו עד [ז] שירצה את החכם. ואם מת החכם באין שלשה ומתירין לו. [א]ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו: **יג** הרב שנידה לכבודו כל תלמידיו חייבין לנהוג נידוי במנודה. אבל תלמיד שנדה לכבוד עצמו אין הרב [ח] חייב לנהוג בו נידוי. אבל כל העם חייבין לנהוג בו נידוי. וכן מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל. מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא. [ב]מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת. מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו: **יד** כמה דברים אמורים במי שנדוהו על שבזה תלמידי חכמים אבל מי שנידוהו על שאר דברים שחייבים עליהם נידוי אפילו נידהו קטן שבישראל חייב הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נידוי עד שיחזור בתשובה מדבר שנידוהו בשבילו ויתירו לו: על עשרים וארבעה דברים מנדין את האדם בין איש בין אשה ואלו הן: א) [ג]המבזה את החכם ואפילו לאחר מותו: ב) המבזה שליח בית דין: ג) הקורא לחבירו עבד: ד) מי ששלחו לו בית דין וקבעו לו זמן ולא בא: ה) המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים ואין צריך לומר בדברי

א עי' סמ"ג עשין יג קיג. טור יו"ד רמא רמו: ב עי' בטור יו"ד סי' שלד: ג סמ"ג עשין דרבנן ג. טור יו"ד סי' שלד:

כסף משנה

המינא דלאמרי תרוייהו זה המבזה ת"ח. ומ"ש והרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה גם זה גם כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס · ומ"ש אם בחקותי תמאסו וכו'. כך יש ללמוד ממה שכתוב בספרא:

יב אם באו עדים שביזהו וכו'. בפרק אלו מגלחין (מ"ק ט"ז) אמרינן דשמתוהו אביי ורבא להההוא טבחא דאתפקר ברב טובי, ובס"ה דעדיות (דף י"א) תנן שנידו את עקביא מפני שאמר על שמעיה ואבטליון דוגמא השקוה ומינה מייתי בפרק מי שמתו לומר שמנדין למי שמספר אחר מטתן של תלמידי חכמים. ובירושלמי פ' אלו מגלחין מייתי נמי הא מתני' וקאמר עלה הדא אמרה המבזה אף אפילו לאחר מיתה צריך נדוי. וכתב הריב"ש שנראה שגדול עונש המבזה בחייו מהמבזה לאחר מותו והא שצריך ריצוי מהמבוזה למקלל אביו ואמו לאחר מיתה שיהיה חייב כמחבר בפרק הנחנקים עכ"ל, וכך הם דברי רבינו: וקונסין אותו וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף בקמא פ' החובל הד בר נש אפקר לר' יהודה בר חנינא אתא עובדא קמיה ריש לקיש וקנסיה ליטרא דדהבא:

והמבזה את החכם וכו' ואפילו לאחר מיתה וכו'. מפורש בירושלמי פ' אלו מגלחין ובגמרא דידן מונה בכלל דברים שב"ד מנדין עליהם ברכות פ' מי שמתו (שם) המספר אחר מטתו של ת"ח: ומ"ש רבינו אבל אם היה החכם חי אין מתירין לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו נראה דשירצה גרסינן היו"ד בשב"א והרי"ש בפתח, כלומר עד שיפייס החכם שנידוהו בשבילו. והכי משמע קצת בפ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) בההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנא איימו עליה אביי ורבא ושמתוהו לסוף אזל ופייסיה לבעל דיניה משמע דאי לאו דפייסיה לא הוו שרו ליה. ותניא בסוף פ' החובל (דף נב) כל אלו שאמרו דמי בשתו אבל צערו כלומר שדואג על בשתו אפי' הביא כל אילי נביות אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. ולא גרסינן עד שירצה היו"ד בחירק והרי"ש בשו"א דמשמע שאפילו בקש ממנו מחילה כמה פעמים ולא נתרצה לו אין מתירין לו שזה דבר קשה מאד שמאחר שעשה מה שמוטל עליו למה לא יתירו לו. ואע"ג דבפ' בתרא דיומא (דף פ"ז) משמע דלרבו הולך לשאול מחילה אפילו אלף פעמים עד שירצה לו וכתבו רבינו בפ"ב מהלכות תשובה היינו לענין שהוא צריך לפייסו אבל לא לענין שלא יתירו לו נדוי עד שיתפייס: וכן החכם עצמו מנדה לכבודו וכו'. במ"ק פ' אלו מגלחין (דף ט"ז) תלמיד שנידה לכבודו נידויו נידוי. ומ"ש שאין צריך עדים אם הע"ה מכחיש אפשר שלמד כן מדאמרינן בר"ס הגוזל בתרא (ב"ק קי"ב) דשליחא דבי דינא מהימן כבי תרי למשמתא מ"כ ק"ו לחכם עצמו שהוא נאמן כבי תרי אבל יש לחלק דשאני התם שהשליח בית דין אינו נוגע בדבר אבל הכא שהחכם נוגע בדבר מנ"ל שיהא נאמן בלא עדים. ובתשובות הריב"ש כתב שהטעם מדאמרינן בפ' אלו מגלחין (מ"ק דף טז) אמר רב יוסף האי צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה, ופי' הראב"ד לנדותו כלומר כל היכא דידע החכם שע"ה ביזהו אע"פ שאין שם עדים רשאי החכם לעשות הדין לנפשו ולנדותו עכ"ל:

ומשמע מדקדוק דברי רבינו דאין החכם מנדה לכבודו אלא לעם הארץ אבל לחכם אחר לא ואפילו אינו גדול כמוהו ואפילו אינו אלא תלמיד כיון שאינו ע"ה ואע"פ שנידו את עקביא מפני כבוד שמעיה ואבטליון י"ל דבשב"ד הם המנדים אפילו לחכם מנדים מפני כבוד חכם גדול ממנו ולא אמר רבינו שאינו מנדה אלא לע"ה אלא כשהחכם עצמו הוא המנדה. ואע"פ שאפשר לומר דשמעיה ואבטליון שאני שהיו נשיא ואב ב"ד ועוד שהיו קדמונים ונמצאו כל הבאים אחריהם תלמידיהם מ"מ החירון הראשון דייק לישנא דרבינו דלעיל בסמוך שהם וכתב שהמבזה את החכם מנדין אותו ולא התנה שהמבזה יהיה ע"ה אלא גבי חכם המנדה לכבוד עצמו. ועי"ל דגם לחכם המבזה חכם גדול ממנו יכול לנדותו וכדאיתא בירושלמי פ' אלו מגלחין גבי ר' ירמיה כו' ונדון אין לאלין ולא הצריך רבינו שיהיה המבזה ע"ה אלא לענין מ"ש שאינו צריך עדים ומ"מ אם החכם העלוב הוא גדול הדור והמבזה הוא הדיוט בערכו נראה דפשיטא דמודה רבינו שיכול לנדותו לכבודו דכיון דגדול הדור הוא ה"ל כרבו וכמו שכתבו התוס' בפרק אין עומדין והרב פשיטא שמנדה לתלמידו אם הפקיר בו: ומ"ש ואם מת החכם וכו' [מ"ק ס"ז]: ומ"ש ואם רצה החכם וכו' יתבאר סוף פ"ז:

יג הרב שנידה לכבודו וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין (דף י"ז) מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא. ומ"ש במה דברים אמורים במי שנידה וכו'. פשוט דמנודה לתלמיד אינו מנודה לרב הא לכולי עלמא מנודה במאי אי במילי דשמיא אין חכמה ואין תבונה וכו' לנגד ה' אלא לאו לכבוד עצמו:

יד על כ"ד דברים מנדין את האדם וכו'. מימרא דריב"ל בפרק מי שמתו (ברכות י"ט) ובירושלמי פרק אלו מגלחין: **המבזה** את החכם וכו'. מימרא כלשונה בירושלמי פרק אלו מגלחין והכי אמרינן בגמרא דידן בפרק מי שמתו (ברכות י"ט) וכמו שכתבתי למעלה: **המבזה** שליח בית דין. בההוא עובדא דרב יהודה בסוף קדושין (דף ע') אמר מאי טעמא שמתיה מר אמר ליה משום דצער שליחא דרבנן: **הקורא** לחבירו עבד. פ"ק דקדושין (דף כ"ח) הקורא לחבירו עבד יהא בנדוי כלומר שב"ד מנדין אותו: **מי** ששלחו לו ב"ד וכו'. ב"ק פ' הגוזל ומאכיל (דף קי"ב) ובירושלמי פ' אלו מגלחין ואי אמר נקיטו לי זמנא נקיטינן ליה ואי לא אתא כהבינן פתיחא עליה פי' שטר שמתא: **המזלזל** בדבר אחד וכו'

משנה למלך

פ"ו **יב ואם** רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו. בפרק בני העיר מימי לא עלתה קללה אדם על מטתי כי הוה דמר זוטרא חסידא כי הוה סליק לפורייה הוה שרי ומחיל לכל דמצער ליה. מוכח מכאן דמי שנתחייב נדוי מפני כבודו של ת"ח יכול הת"ח למחול ויפטר מן הנדוי וכיוצא בזה כתב רבינו לקמן בסוף הלכה אלו ובסוף הלכות סנהדרין יע"ש. אבל מי שנתחייב נדוי מפני שחטא למקום כגון שהזכיר ש"ש לבטלה אף שעשה תשובה לא נפטר מנדויו כמ"ש התוספות פ"ב דיבמות (דף כ"ב) יע"ש:

יג אבל כל העם חייבים לנהוג בו נידוי. ז"ל הריב"ש סי' ס"א ומ"מ אם לא ינדהו התלמיד חייבים הקהל או חכמי העיר לנדותו ולהענישו כפי ערך התלמיד וחכמתו כדאמרינן בפרק ואלו מגלחין בההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה איימו עליה אביי ורבא ושמתוהו ע"כ. ומראיה זו דשאין שמתו חייבין לא שמתו וכ"כ הריב"ש גופיה בסימן ר"ך יע"ש:

יד המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים. כפ"ב דעדיות תנן שנידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנ"י. והקשה הר"ן בר"פ מקום שנהגו דבקלא דוכתי אמרינן דמאן דעבר אדרבנן מבהינן ליה ובקצת דוכתי אמרינן דלקי משמע אבל שמותי לא. ותירץ דבמלתא דעיקרו דרבנן דכי עקר לה קא עקר לכולה מלתא משמתינן ליה אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו חכמים מכין אותו

לחם משנה

והיה לו למנות ארבעה כן האפיקורסין. מיהו לזה יש לומר דמין זה של אפיקורוס אינו כשאר השלשה כמו שהוא עצמו כתב בלשון הפרק ויש עבירות קלות וכו' ואמרו חכמים שאין להם חלק לעולם הבא וכו' והמבזה וכו' אבל מ"מ קשה דמנין לו השלשה שמנה שלא מצינו בגמרא שנקרא אפיקורוס אלא זה:

יב אבל אם היה החכם חי כו'. כל זה ביאר ב"י יפה, עוד אומרו כד' דברים וכו' ע"ש:

המעיר

מגדל עוז

אע"פ שהמבזה כו' עד ברבים. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז) ובכמה מקומות בתלמוד וקונסין אותו ליטרא זהב עד לחכם. בירושלמי פ' החובל והמבזה את החכם וכו' עד זה שנידוהו בשבילו. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז) לשון רבינו בכל אלו מפרק כמה מדליקין דאפיקורא הא בנגעת הא כשרסיא · וכן החכם עצמו עד הרשות בידו. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז). הרב שנידה לכבודו עד ויתירו לו פרק אלו מגלחין (דף ט"ז): על כ"ד דברים. פ' מי שמתו (דף י"ט): א) המבזה את החכם. פ' ערבי פסחים (דף ע') בעובדא דבר שיסקא. ובפרק אין מעמידין (דף כ"ו) גמרא מעיקרין דלא יחיתה אדם עומד כשובדא דרב אשי דאזיל לבי טורתא כו' עד דאמר ליה ידעתן ליה ליהו הגך אינשי כשיתא משום דקרו ליה רמאה וכמה מקומות בתלמוד. ואפילו לאחר מיתה, סוף שמעתא קמייתא דפ' כטדר מן המבזבל (דף כ) גבי עובדא דסכיה איתתא דאיתחייבא בבי דינא דבי רב יהודה כו' עד דאמר לה נבואי קא מכוונת איכוי כסיה איסתא בשמתא וכא שמואל בכבר הוה שכיב בכהיא שעתא, וכס' מי שמתו (דף י"ט) המספר אחר מטתן של ת"ח · ב) המבזה שליח בית דין וכו'. פ' ר"ג (יבמות כ"ב) ופרק בגזל: ג) הקורא לחבירו עבד. פ"ק דקדושין (דף כ"ח): ד) מי ששלחו כ"ד. מ"ק (דף י"ט): ה) המזלזל בדבר אחד מד"ס ואין צ"ל בדברי תורה. פרק מי שמתו אלא את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק וכו':

הגהות מיימוניות

[ז] הא דאמרו תלמיד שנדה לכבודו נדויו נדוי היינו שבזהו וגנהו בדברים אשר גנאי לת"ח אבל אם לא בזהו בכלום אך שאין מכבדו כמו שחייב לכבדו כגון קימה והידור בהכי איירי הא דאמר בירושלמי דפירקין רבי אחא בר חייא בשם ר' יוחנן וכן שנדה לצורך עצמו אפילו כהלכה אין נדויו נדוי: [ח] והני מילי שנידהו לכבודו אבל נידהו לשם שמים מנודה גם לרב. תוספות פ"ק דסנהדרין גבי אושפיזכני ע"ש, ע"כ:

בדברי תורה: ו) מי שלא קיבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן: ז) מי שיש ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד שיסיר היזקו: ח) המוכר קרקע שלו לעובד כוכבים מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן העובד כוכבים לישראל חבירו בעל המצר: ט) המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבים והוציא ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל מנדין אותו עד שישלם: י) טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן: יא) *המחלל יום טוב שני של גליות אע"פ שהוא מנהג: יב) העושה מלאכה בערב הפסח אחר חצות: יג) המזכיר שם שמים לבטלה או לשבועה בדברי הבאי: יד) המביא את הרבים לידי חלול השם: טו) המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ: טז) המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ: יז) *המכשיל את העור: יח) המעכב הרבים מלעשות מצוה: יט) טבח שיצאה טרפה מתחת ידו: כ) טבח שלא בדק סכינו לפני חכם: כא) המקשה עצמו לדעת: כב) מי שגירש את אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להן להזקק

א טור יו"ד של"ד. ושו"ע שם:

השגת הראב"ד

*המכשיל את העור. א"א כגון המכה את בנו גדול:

כסף משנה

וכו'. פ"ה דעדיות (דף י"ח) שנידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים ובייתי לה פ' מי שמתו (ברכות י"ט) ובפ' הדר (עירובין ס"ג) רבינא שמיה לההוא גברא דקטר חמרא בציצתא בשבת. והקשה הר"ן בר"פ מקום שנהגו דבהא דוכתי אמרינן דמאן דעבר אדרבנן משמתינן ליה ובמקצת דוכתין אמרינן דלקי משמע דכל שמותי לא. ותירץ דבמילתא דעיקרה דרבנן דכי עקר לה קא עקר לגמרי משמתינן ליה אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות. וקשיא לי *) דהא נטילת ידים אין עיקר מן התורה אם לא על דרך אסמכתא. לכך נ"ל דמפקפק בדבר מדברי סופרים חמור טפי מעובר על דבר מדבריהם ולפיכך אע"פ שהעובר אינו חייב אלא מכת מרדות המפקפק או המזלזל חייב נידוי. וההיא דרבינא בפרק הדר לא נידהו אלא משום שזלזל דרמא ביה קלא ולא אשגח ביה וזהו שדקדק רבינו וכתב המזלזל ולא כתב העובר: מי שלא קבל עליו את הדין. בפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ב קי"ג) האי מאן דכתבי עליה פתיחא על דלא ציית דינא כיון דאמר אייתוה קרעינן. ויש לתמוה על רבינו שכתב מנדין אותו עד שיתן ולא הוה ליה לכתוב אלא עד שיקבל עליו את הדין והוא עצמו כתב כן בפכ"ה מהלכות סנהדרין. וי"ל שמפני שאין כאן מקום דין זה לא חש לדקדק וסמך על מה שכתב שם. ואפשר שבשמיעתו כאן שאם אחר שאמר אייתוה דינא ראיתיהו נשמט מלפרוע מנדין אותו עד שיתן: מי שיש ברשותו דבר המזיק וכו'. בס"פ דב"ק (דף ט"ו) ובכתובות ס"פ אלו נערות (דף מ"א) משמתינן ליה עד דמסלק היזקא: המוכר קרקע שלו וכו'. מימרא דרב אסי' בגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ד). וכתבו התוספות דה"מ כשישראל קונה ממנו בכך שקונה העובד כוכבים אבל אם העובד כוכבים נותן לו יותר אין לו להפסיד: המעיד על ישראל וכו'. ג"ז שם מימרא דרבא ואמרינן התם שאם דיניהם כדינינו להשביע על פי עד אחד מותר להעיד ואם הוא אדם חשוב דסמכי עליה כבי תרי אם מותר להעיד או לא סליק בתיקו ולחומרא ולכך סתם רבינו וכתב והוציא ממנו ממון שלא כדין ישראל: טבח כהן וכו'. בחולין פ' הזרוע (דף קל"ב) אמר רב חסדא האי כהנא דלא מפריש מתנתא להוי בשמתא אמר רבא בר שילא הני טבחי דהלל קיימין בשמתא עשרין ותרתין שנין ופריך עלה למאי הלכתא כלומר למאי הלכתא אמר עשרין ותרתין שנין מילתא דהוו לא משמתין להו והא תניא דבמצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו אלא לקנסן בלא הכרזה: המחלל י"ט שני וכו'. פסחים פרק מקום שנהגו (דף נ"ב) רב ושמואל דאמרי תרוייהו מנדין על יו"ט שני של גליות: העושה מלאכה וכו'. משום שם: המזכיר שם שמים וכו'. פ"ק דנדרים (דף ז') וכתבו הרי"ף בפ' אלו מגלחין: המביא את הרבים לידי חלול השם. ירושלמי פ' אלו מגלחין קאמר אשובדא דחוני המעגל דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי תמן תנינן שלח לו שמעון בן שטח אמר לו צריך אתה להתנדות שאילו נגזרה גזרה כשם שנגזרה בימי אליהו לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם וכל המביא את הרבים לידי חילול השם צריך נידוי: המביא את הרבים לידי אכילת קדשים וכו'. פ' מי שמתו ברכות (דף כ') ובפס"ג די"ט ובפ' מקום שנהגו תודוס איש רומי הנהיג לאכול גדיים מקולסים כלומר בליל פסח כעין הקרבן שלחו לו אילמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ כלומר שנראה כעובר שהקדישו לשם פסח: המחשב שנים וכו'. בסוף ברכות (דף ס"ג) אמרינן ששלחו לו לחנינא אחי רבי יהושע שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל שימנע בו ואם לאו יהא בנידוי ומפרשין התם טעמא משום כי מציון תצא תורה: המכשיל את העור. כתב הראב"ד כגון המכה את בנו הגדול, עכ"ל. והוא בפ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) אמתא דרבי חזיתיה לההוא גברא דמחי בנו גדול אמרה להוי ההוא גברא בשמתא דקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול כלומר שמא יבעט באביו מתוך שהוא גדול ונמצא הוא מכשילו ואמרינן התם שלא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה. ויש לתמוה על הראב"ד שפירש דבר זה יותר מכל הדברים המוזכרים כאן. ואפשר שטעמו לומר אע"פ שבגמרא לא הזכיר אלא המכה את בנו גדול יפה כיון רבינו לכתוב המכשיל את העור ללמדנו דמכה בנו הגדול לאו דוקא וזהו שכתב הראב"ד כגון: המעכב את הרבים וכו'. ירושלמי פרק אלו מגלחין תמן תנינן שלח לו ר"ג אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לכך לא נמצאת מעכב את הרבים מלעשות מצוה שכל המעכב את הרבים מלעשות מצוה צריך נדוי: טבח שיצאת טרפה וכו'. סנהדרין פ' זה בורר (דף כ"ה) ההוא טבחא דנפק טרפתא מתותי ידיה שמתיה רב נחמן: טבח שלא בדק וכו'. פ"ק דחולין (דף י"ח) ההוא טבחא דלא בדק סכינא קמיה דרבא בר חנינא שמתיה. וכבר כתב הטור ביורה דעה סימן י"ח שדין זה אינו נוהג עכשיו: המקשה עצמו לדעת. מימרא דרב בנדה פ' כל היד (דף י"ג): מי שגירש את אשתו וכו'. פ"ב דכתובות (דף כ"ח) לוה ממנה כלומר מגרושתו בנכסי אביה כלומר בנכסי מלוג אינה נפרעת אלא על ידי אחר כלומר ולא ע"י עצמה שלא יקרבו בדברים ואי אמו לקמן

*) עי' מל"מ:

לחם משנה

יד ט) המעיד על ישראל בערכאות וכו'. בפרק הגוזל בתרא (דף קי"ג) אמרו הכי בר ישראל דידע סהדותא דעובד כוכבים ואזיל ומסהיד ליה בדינא דעובדי כוכבים על ישראל חבריה משמתינן ליה וכו' ופירש רבינו משמתין עד שישלם. והטעם דסבירא ליה ז"ל דודאי משלם כיון שבעדותו גורם לשלם לו שלא כדין והוי כמעיד עדות שקר וחייב ממון בעדותו:

יא) המחלל יו"ט שני של גליות וכו'. לכאורה היה נראה דהיינו מזלזל בדבר אחד מדברי סופרים וא"כ הרי מנאו למעלה ולכך כתב אע"פ שהוא מנהג כלומר הדבר הזה שאינו הוא מדברי סופרים שזה מהלכות יו"ט שני אע"פ שהוא מד"ס משמע שלא משום מנהג בלבד. וכי תימא הרי כתב רבינו בפ"ק שהוא מד"ס יש לומר דהכי קאמר מד"ס עיקר הדבר משום מנהג וכמו שאמרו בפ"ק דיו"ט הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם וכו' ומשום המנהג אמרו חכמים שינדו אותו:

יג) המזכיר שם שמים לבטלה או בשבועה בדברי הבאי. בפ"ק דנדרים (דף ז') השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי. ופירשו המפרשים ז"ל צריך לנדותו וזהו אמרו יהא בנדוי וא"כ קשה על דברי רבינו למה לא מנה כאן מי ששמע הזכרת השם ולא נידה שחייבים לנדותו. ונראה שהוא מפרש שהוא בנידוי שמאליו הוא בנידוי וכן נראה מדברי רבינו בהלכות שבועות שהביא המימרא כלשונה. ויש לדקדק כן דמעיקרא אמרו צריך לנדותו ואח"כ לא אמרו אלא יהא בנידוי משמע דמאליו מנודה דאל"כ היה לו לומר צריך לנדותו כמו שאמר תחלה ואע"פ שיהא בנידוי שאמרו בקדושין גבי הקורא לחבירו כו' יהא בנידוי ר"ל צריך לנדותו כמו שאמרו שם בגמרא שאני התם דהוי דומיא דסיפא שאמר ממזר סופג את הארבעים וכיון דבסיפא לא הוי מאליו אלא שצריך לעשות מעשה הכי נמי ברישא. ויש עוד דברים אחרים שלא כתב רבינו כאן והם כלולים בתוכו והמגלה בבית יוסף סימן של"ד:

משנה למלך

אותו מכת מרדות. ומ"ש מרן בכ"מ וז"ל וקשיא לי דהא נט"י אין עיקרה מן התורה אם לא ע"ד אסמכתא כו'. דברי תימה הם דמאי קשיא לי על תירוץ הר"ן דאדרבה משום שאין עיקרו מן התורה משמתינן ליה דעקר לכולה מלתא ואתיא שפיר למה שחילק הר"ן ז"ל ונ"ט. (יא"ה עיין בקונטרס עבודת גרשוני דף נ"ז מר"ח א"ח סימן תנ"ז וש"ך י"ד סי' של"ד ס"ק מ"ג. עוד הקשה למרן ומוהרח"ש שם ע"ד הר"ן משובדא דרבינא פרק הדר דף ס"ג ותירצו דרבינא לא נידהו אלא מפני שזלזל בכבודו דרמא ביה קלא ולא אשגח ביה. ובספ"ח דחה תירוץ זה ממאי דמסיים התם דא"ל בס"ג מי מצית כאסקופתא וא"ל אין חכמה ואין עצה כו'. ונראה דס"ל למרן דמאי דקאמר מי מיתת כאסקופתא לא על מה שנידהו קאי אלא על מה שהורה הלכה בפני רבו דלגבי מייתי אלמודא התם כאי עובדא למגמר מינה דלאפרושי מאיסורא שרי לאורויי באתריה דרביה וכן מבואר בתשובת הרח"ש כלל כ"ח סי' ח' ישיין שם): ומ"ש המביא את הרבים לידי חילול השם. כתב מרן ז"ל דהוא בירושלמי פרק אלו מגלחין בשובדא דחוני המעגל דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי תמן תנינן שלח לו שמעון בן שטח צריך אתה להתנדות שאילו נגזרה גזירה כשם שנגזרה בימי אליהו לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם וכל המביא את הרבים לידי חילול השם צריך נידוי ע"כ. והכי איתא בגמרא דידן בפ"ג דתעניות דמה שרצה לנדותו הוא משום דאילו נגזרה גזירה כו' אך בפ' מי שמתו דף כ' אמרינן דטעמא דרצה לנדותו היינו משום שמנהיג דעתו כלפי מעלה ופירש"י לפי שהפריח לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים ומדין לכבוד הרב וכבוד המקום כבוד הרב הוא וכן פירש"י בפ"ג דתעניות במתניתין דחוני וכן הוא דעת הקונדריסין. וראיתי להרב בעל שדה יהושע שכתב ואפשר דהא בהא תליא דכיון שמגיס עצמו כלפי מעלה ואומר לא כך שאלתי ונשבע

חכם

מגדל עוז

ו) מי שלא קבל כו'. שתיהן ריש פרק הגוזל בתרא (דף קי"ב קי"ג): ז) מי שיש ברשותו כו'. בשמעתין בברייתא דפ"ק דב"ק (דף ט"ו) ופרק [illegible] (דף מ"ו): ח) המוכר קרקע שלו וכו'. ט) המעיד על ישראל כו'. שתיהן פרק הגוזל בתרא (דף קי"ט): י) טבח כהן שאינו מפריש. פ' הזרוע והלחיים (דף קל"ב) ובגמרא קרי ליה שמתא דר' אלהי ישראל: יא) המחלל יו"ט שני וכו'. ריש פרק מקום שנהגו (דף נ"ב) ופ"ק דסנהדרין (דף ו'): יב) העושה מלאכה בערב פסח לאחר חצות. ריש פ' מקום שנהגו (דף נ"ב): יג) המזכיר שם שמים. פ"ק דנדרים (דף ז'): יד) המביא את הרבים. טו) המביא את וכו'. ר"פ מקום שנהגו (דף נ"ג) במעשה דתודוס איש רומי ומייתי לה ר"פ מי שמתו (דף י"ט) וסוף פ"ב דביצה (דף כ"ג): טז) המחשב השנים כו'. סוף ברכות (דף ס"ג): יז) המכשיל את העור. פרק אלו מגלחין (דף י"ז):

וכתב הראב"ד ז"ל כגון המכה בנו גדול עכ"ל: ואני אומר זה משום כי פרק אלו מגלחין בשמתא דרבי כגה זו והתלמוד פרון שם דגרסינן דבי רבי ישמעאל תאנא ולפני עור לא תתן מכשול במכה בנו הגדול שכתוב מדבר וגם רבינו כתב כן פ"ו דהלכות ממרים אות באות וכן בילמד כל אחת מכ"ד דברים אלו בחבורו: יח) המעכב את הרבים מלעשות מצוה: יט) טבח שיצאה טרפה מתחת ידו. מסכת סנהדרין (דף כ"ה) פ' זה בורר בשובדא דההוא טבחא דנפק טריפתא מתותי ידיה ושמתיה רב נחמן. וכן גורס רב אלפס ז"ל ולא במקצת נוסחאות נמצא פסלוה ועבריה כדאיתא שם פרק זה בורר (דף י"ח): כ) טבח שלא בדק סכינו לפני חכם. פרק הכל שוחטין (דף י"ח): כא) המקשה. ריש פרק כל היד (דף י"ג): כב) מי שגירש את אשתו, פ"ב דכתובות (דף כ"ח):

להזקק זה לזה כשיבואו לבית דין מנדין אותם: כג) *חכם *ששמועתו רעה: כד) *המנדה מי שאינו חייב נידוי:

השגת הראב"ד

*חכם ששמועתו רעה. א"א ויש אחרים הרבה. חכם שהורה להתיר במים שאין להם סוף ליגשא לכתחלה. וכן מי שעובר על נדרו על בית דין שנזקק לו לשאלה בר שמתא הוא ואיכא טובא:

*המנדה מי שאינו חייב בנדוי. א"א דבר זה הוציא ממעשה דריש לקיש דהוה מנטר פרדיסא וכו'. אמר ליה הכוא אדרבה ואמרו ליה שלו נדוי. וכמי ראשי אין כאן פלפול כי הדברים שהוא מונה בית דין צריכין לנדותו וכי האי גוונא לא היו בית דין נזקקין לנדות לר' שמעון בן לקיש אבל אותו שנידה וקפיד על כבודו נדויו נדוי:

פרק שביעי

א חכם [א]זקן בחכמה וכן נשיא או אב בית דין שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם. אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו. אבל כשחטא שאר הטאות מלקין אותו בצנעה. שנאמר וכשלת היום וכשל גם

א סמ"ג לאוין רח. טור יו"ד סי' שלד. ב סמ"ג לאוין שם. טור יו"ד שם. מנחות לט.

כסף משנה

לקמן לדינא משמתינן ליה. חכם ששמועתו רעה. בפ"ק דמו"ק (דף י"ז) ההוא צורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה: המנדה מי שאינו חייב נידוי. שם. אר"ל נידה את מי שלא היה חייב נדוי ונא"ל איזך אדרבה ואמרו דנדוי האחר הוי נדוי: וכתב הראב"ד א"א דבר זה הוציא ממעשה דר"ל וכו', עכ"ל. וי"ל שסובר רבינו שאם לא היה הוא מנדה אותו אלא היה בא לב"ד הם היו מנדין אותו דאל"כ היאך חל נדויו. והר"ם בר נחמן בתשובה הירך בשם ה"ר שם טוב שרבינו מיירי במי שרגיל בכך שב"ד נזקקין לנדותו: כתב הרמ"ך ונלבד שיהא זה שאינו חייב נדוי ת"ח אבל אם אינו ת"ח למה יהיה חייב נידוי המנדה הלא אם בזה בת"ח לע"ה בכל בזיונות שבעולם אין מנדין אותו. ומההיא דר"ל אין להביא ראיה דשאני נידוי ת"ח גדול משאר נדוי שהצריכוהו ללכת לפני נשיא ואם לא היו מספקין אותו באדם גדול למה ילכו לפני נשיא יתיר אותו שאות שבהם. כן נראה עיקר וכן שמעתי שמורים חכמים לתלמידים אבל לא דרשינן ליה בפרקא, עכ"ל: כתב הראב"ד ויש אחרים הרבה וכו' ואיכא טובא, עכ"ל. ההיא דחכם שהורה להתיר במים שאין להם סוף היא בסוף יבמות (דף קכא.) וכתבה רבינו בסוף הלכות גירושין. וההיא דבית דין שנזקק לשאלה למי שעבר על נדרו היא בפ"ב דנדרים (דף כ'.) וכתבה רבינו בפרק שני מהלכות נזירות. והטעם שלא מנאם כאן רבינו מפני שלא מנה כאן אלא הדברים שמנדים עליהם בין איש בין אשה והנך אינם אלא באיש חכם. ומלאכי כתוב בשם בעל העטים ח"ל נ"ל שהרב לא הביא אלא אותם שמנדים עליהם עכ"ם ומפני זה לא הביא חכם שהורה במים שאין להם סוף ולא בית דין שנזקקין לשאלה שהם אלו הכתים ואין מנדין הכמים אלא כשרבים שלא לנדותם אע"פ שחייבים נידוי ואע"פ שהביא הכם ששמועתו רעה מפני שכיון ששמועתו רעה יצא מכלל חכם ומפני זה הטעם שכתבנו לא הביא האוכל כהוך תשעים יום שהרי אם ברח פטור מן הנדוי, עכ"ל:

ועוד אחרת כתב רבינו ירוחם בשם הראב"ד בני אדם העושים מלאכה בעוד שיש מת בעיר ועדיין לא נקבר הייבין נידוי אלא א"כ יש חבורות בעיר כדאיתא בפ' אלו מגלחין (מ"ק כ"ז) וי"ל שזו בכלל מה שכתב המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים והשובה זו שייכא גם באותה שכתבהי בסמוך בהשגה. כתב בקונדריכין ומלבד אלו הכ"ד מצינו במקומות אחרים והם מי שעושה קלים והמורים או ג"ם לעקור דבר מן התורה או שאוכל דבר שא"א והיא בהקומץ רבה [ל"ז] והרגיש דעתו כלפי שמים מעובדא דהוני המעגל וכן מי שיש לו ערעור עם חבירו בדבר אחד ומסר אותו דבר לשלטון או לשופט דמשמתיק ליה עד דמייתי ליה וקיימי בבי דינא והוא בהגוזל זוטא (ב"ק קי"ג). וכן ת"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים שמנדין אותו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל ומייתי לה פ' הזהב (מציעא נ"ט). ובפ"ק דשבת (דף י"ט.) איכא אחריגא ההוא תלמידא דאורי בחדתא דלהגיז כר"ש שמתיה רב המנונא משום דבאתריה דרב הוה לא איבעי ליה למעבד הכי. ובסוף מגילת תענית [ס"ם] איכא אחריגא בשמתא להוי מאן דלא יימר ליה ענן עננ מסתברתי או מתעלבלי. ובפ"ק דקידושין (כ"ה) איכא אחריגא שבי דניזוניא לא אתו לפרקא דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל נגעינהו. ובפ' ר' אליעזר דמילה (שבת ק"ל) איכא אחריגא קריגו ליה ריגא דפוותא בהלכתא א"ל אמאי לא תשמתינהו. והמזלזל בנטילת ידים והיא בפס' עדיות (דף י"ח). ובירושלמי העושה דבר שלא כשורה צריך נידוי וכן בבבל שאין דנין דיני קנסות כתב הרי"ף מנהג בשתי ישיבות שמנדין אותו עד דמסיים לבעל דינו. והגאונים כתבו אחרת אומן החוטין מלאכתו במועד דאמרינן שהשכר ואין המלאכה שלו וממון אין לו לקונסו בכדי שוויה שקונסין אותו בשמתא ונדוי, עכ"ל. ואין מכל אלו קושיא על רבינו דכלהו כי דייקת בהו הוו בכלל כ"ד דברים אלו שכתב רבינו. שהמגיס דעתו כלפי שמים הייט ההיא דמביא רבים לידי חילול השם. ומי שיש לו ערעור עם חבירו ומסר אותו דבר לשלטון הוי בכלל מי שלא קבל עליו את הדין. ות"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים הוא בכלל המבזה את החכם דרבים לגבי יחיד ה"ל כרב אצל תלמיד. וההיא דסוף פרק קמא דשבת וההיא דפ"ק דקידושין הוו נמי בכלל המבזה את החכם. וההיא דפרק מגילת תענית אינה ענין לכאן דהכא לא מני אלא מי שעושה דבר שב"ד מנדין אותו עליו והם לא היה אלא שגזר עליו שמתא שילך ויאמר אותן שליחות. וההיא דפרק ר' אליעזר דמילה והמזלזל בנטילת ידים ואומן המכוין מלאכתו במועד הם בכלל מזלזל בדבר אחד מד"ס. ומי שעושה קלים וחמורים או גזרה שוה לעקור דבר אחד מן התורה או שאוכל דבר שאי אפשר הם בכלל מזלזל בדברי תורה או המבזה את ההכם:

פ"ז א חכם זקן בחכמה וכו'. פ' אלו מגלחין (דף יז) אמר רב הויא בלושא התקינו אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך חזר וסרח מנדין אותו מפני חלול השם ופליגא דר"ל דאמר כל חכם שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנאמר וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה ופסק כר"ל משום דאיהו אמרי דנגורא ספי מרב הויא ועוד דבירושלמי שהכתוב בסמוך משמע כוותיה. וז"ש אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם כלומר אפילו חזר וסרח כמה פעמים. ומ"ש אא"כ עשה כירבעם בן נבט והביריו בירושלמי פ' אלו מגלחין ר' יעקב בר אידי בשם רב ששה נמנו בלושה שלא לנדות זקן ואת"ל כי הא דמ"ר שמואל בשם ר' אבהו זקן שאירע בו דבר אין מורידין אותו מגדולתו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך ביומוי דר' ירמיה אתא עקא על סבריה שלח בעי מנרתא דכספא גבי ר' יעקב בר בון שלח א"ל עדיין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו והוה ר' חייא בריה דר' יצחק עטושיא יתיב המן א"ל שמעתי שאין מנדין זקן אלא א"כ עשה כירבעם בן נבט והביריו. ומיהו קשה דמסיק התם א"ל דוגמא הבקוה וכירבעם בן נבט עשה ונדון אלין לאלין וגרכון משתריא אלין מן אלין. ואפשר לומר שרבינו ז"ל סובר דשלא כהלכה עשו דס"ל כרב הויא ולא קי"ל כוותיה אלא כר"ל וההיא דדוגמא הבקוה לא קשיא דאיכא למימר בצנעה נידוהו ומינה איכא למשמע דהא דאין מנדין דוקא בפרהסיא אבל בצנעה מנדין ושבדא דר' אליעזר שברכוהו נמי איכא למימר דבצנעה ברכוהו ועוד י"ל דההיא דר' אליעזר מפני שלא ירבו מחלוקת בישראל שאני: ומ"ש אבל כשחטא שאר חטאות מלקין אותו בצנעה, בירושלמי פרק בתרא דהוריות ר' אחא בשם ר"ל כהן משיח שחטא מלקין אותו בב"ד של כ"ג אין היימר בב"ד של כ"ג עלייהו ירידה היא לו כלומר שהוא בפרהסיא. רשב"ל אומר נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של שלשה ומבחע לרבינו דדין נשיא ואב ב"ד והכם זקן שוה דהא בכל חד מנייהו איכא חילול השם כשמזלזלין אותו בפרהסיא והכי משמע קצת מדאמרינן על מאי דקאמר רב הויא אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו וכו' ופליגא

לחם משנה

פ"ז א חכם זקן וכו'. מה שאמר רבינו חכם זקן עיין בבית יוסף שנתן טעם לדבריו סימן של"ה:

כיצד

משנה למלך

ונשבע חשבין הבריות שלא יצא ריקם בעבור השבועה וכפרוהין שאינו נענה מביא לידי חלול השם שאומרים אין בשבועה כלום עכ"ד, ואין נזה כדי בביעה:

פ"ז א חכם זקן בחכמה וכן נשיא או אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו כו'. איכא לאיודק מהא דגרסינן בירושלמי פרק אלו מגלחין ביומוי דר' ירמיה אתא עקא על סבריה שלח בעי מנרתא דכספא גבי ר"י בר בון שלח א"ל עדין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו והוה ר' חייא בריה דר"י עטישיא יתיב תמן אמר שמעתי שאין מנדין זקן אלא א"כ עשה כירבעם בן נבט וחבריו א"ל דוגמא הבקוה וכירבעם עשה ונדון אלין לאלין וחמון אלין על אלין ורכון משתריין אלין מן אלין, ע"כ והנה כמאי דקאמר וכירבעם עשה כתב הר"ב שדה יהושע דה"ק וכ"ת התם דעשה כירבעם ומש"ה נידוהו ה"נ אני מנדה אותו ע"כ. ובותיה לא ידענא. והנכון הוא שהדברים אלו הם בתמיהא ונא לדחות דברי ר' חייא שאמר שמעתי שאין מנדין זקן אלא א"כ עשה כירבעם והשיב דליתא להאי מלתא מהאי דדוגמא הבקוה וכתם כירבעם עשה בתמיה אלא ודאי דאף לזקן מנדין כל שחייב נידוי. ולענין הלכה פסק רבינו כדברי חייא וקשה מעובדא דדוגמא הבקוה, וכבר נדחק מרן בכ"מ ליישב זה יע"ש. ואי לאו דמסתפינא אמינא דר' ירמיה אינו חולק על ר"ח אלא דס"ל דהא דאמרינן דאין מנדין זקן היינו דוקא שלא ביזה ת"ח אלא שעשה דבר אחד מכל חטאת האדם או דוקא הוא דתולקין כבוד זקן שלא לנדותו אלא א"כ עשה כירבעם אבל אם הזקן ביזה ת"ה או תנדין את הזקן דמאי חזית דחייבינן לכבוד הזקן המבזה ליחוש לכבוד הזקן המתבזה. וזהו כוונת הירוש' דר"י רצה לנדות לר' יעקב

מגדל עוז

כג) חכם ששמועתו רעה. פרק אלו מגלחין (דף ט"ז) כתב הראב"ד ז"ל ויש אחרים הרבה וכו' ואני אומר אמת הוא דטובא איכא אבל ר"מ ז"ל לא פסק אלא כבחם התלמוד פ' מי שמתו בכ"ד מקומות בית דין מנדין דנקיט תלמודא למנינא למעוטי אינך דפלוגתא איינן אתא והיא שהביא הראב"ד ז"ל דמים שאין להם סוף דר"פ בתרא דיבמות (דף קכ"א) לאו כהדיא איפסיקא אלא דקא מייתי עובדא דההוא גברא דטבע באגמא דסמקי אנסבה רב שילא לדביתהו אמר ליה רב לשמואל תא נשמתיה ופסק כרב אלפס ז"ל דמשמתינן אהכי. אבל ר"מ ז"ל לא הסכים כן פי"ג מהלכות גירושין וכן העובר על נדרו שהבקשה אינה מוכרחת ופלוגתא היא פ' אלו מותרין (נדרים דף כ"ו) דתניא מי שנזר ועבר על נזירותו אין נזקקין לו עד שינהוג איסור כימים שנהג בהן היתר ואביק אמר רב יוסף כיון דאמור רבנן אין נזקקים לו כי דינא דמזדקיק ליה לאו שפיר עבד ורב אחא בר יעקב אמר בשותי נתי משמתינא ליה אלמא לרב יוסף לא משמתינן ליה ואע"ג שהרמב"ן ז"ל פסק בהלכותיו כשם רב נטרונאי גאון ז"ל דמשמתינן ליה כולהו רבוותא לא פסקו הכי והסכים ר"ת ז"ל כדברייהם משום דכתיק אמינא דפ' מי שמתו למעוטי הני ודכוותיה והדין עמו כד"ן **כד)** המנדה מי שאינו חייב נדוי כתב הראב"ד ז"ל דבר זה הוציא ממעשה דריש לקיש וכו' עכ"ל. ואני אומר באמת כו' ממעשה דפ' אלו מגלחין (שם) פסק זה וכשמעתיה דפ' מי שמתו דמני כ"ד דמדמי מלתא למלתא כי הא דדברי הכל היא וליח בה פלוגתא כלל, וגם השלפול של ר"מ ז"ל פלפול מופלג הוא דאי סלקא דעתך דכי אתא ההוא גברא לבי דינא לא הוו משמתי ליה היכי הוו אחרי ליה שלו נדוי והא כי קיי"ל ריש פ' המניח את הכד (דף כ"ז) הלכתא כרב נחמן דאמר עביד איניש דינא לנפשיה היכא דאיכא פסידא וזורבא מרבנן כמלתא דפסיקא ליה, כרב יוסף פ' אלו מגלחין (דף ע"ז) הני מילי כי עביד דינא והילכתא והא לאו הכי לא נייהיה ליה ושמא יעלה על הדעת כו' ר"מ ז"ל כתב זה אע"פ שלא בא לבית דין לזעוק הא ודאי לא תפשר דהא הקורא לחבירו עבד וכי הפלה על דעתך דאי שתיק איהו טענינן ליה אנן ודילמא קושטא קאמר ומשום הכי שהיק ובמעשה דבר בויסקאל פרק עשרה יוחסין (קידושין ע) לא כתבו ליה סתמא אלא כדאתא ההוא גברא למהבע דיניה אלא ודאי במתרעם עסקינן דכי אתי לקמן והוינן דשתקיה שלא כדין משמתינן ליה עד דהדר ומסיים לבעל דיניה תאומא דידן ואם כן מעתה דין אחד שנידה הוא עצמו למי שנדהו שלא כדין ואחד שבא לבית דין ונדוהו שוין הם כד"ן:

פ"ז חכם זקן בחכמה כו' עד שלוני מותרם. אלו מגלחין (דף י"ז). ומה שכתב אא"כ עשה כירבעם בן נבט והביריו. לא ידעתי מאין הוציא זה הלשון ואי משום דשמתיה ברק למרוז במאה שיפורי כדאיתא פרק אלו מגלחין (דף י"ז) כבר נכיתי דרכו של ר"מ ז"ל ואהות לבנו צריכא תלמוד. אבל כשחטא שאר חטאות כו' עד אומרים שלוני מותרם. הכל פרק אלו מגלחין (שם)

גם נביא עמך לילה אע"פ שכשל כסהו כלילה. ואומרים לו הכבד ושב בביתך. וכן כל תלמיד חכם שנתחייב נידוי אסור לבית דין לקפוץ ולנדותו במהרה אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו. וחסידי החכמים [א]היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכם [ה] אף על פי שנמנין להלקותו אם נתחייב מלקות. ואפילו מכת מרדות נמנין עליו להכותו: **ב** [ב]וכיצד הוא הנידוי אומר פלוני יהא בשמתא. ואם נידוהו בפניו אומר לו פלוני זה בשמתא. והחרם אומר לו פלוני מוחרם. וארור בו אלה בו שבועה בו נידוי: **ג** וכיצד מתירין הנידוי או החרם אומר לו שרוי לך ומחול לך. ואם התירוהו שלא בפניו אומר לו פלוני שרוי לו ומחול לו: **ד** מהו המנהג שינהוג המנודה בעצמו ושנוהגין עמו. [ג]מנודה אסור לספר ולכבס כאבל כל ימי נידויו. ואין מזמנין עליו. ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה. ולא יושבין עמו בארבע אמות°. אבל שונה הוא לאחרים ושונין לו ונשכר ושוכר. ואם מת בנידוי בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו כלומר שהן רוגמין אותו לפי שהוא מובדל מן הציבור. ואין צריך לומר שאין מספידין אותו ואין מלוין את מטתו: **ה** יותר עליו המוחרם שאינו שונה לאחרים ואין שונין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכח תלמודו. ואינו נשכר ואין נשכרין לו. ואין נושאין ונותנין עמו. ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו: **ו** מי שישב בנידוי שלשים יום ולא בקש להתירו מנדין אותו שניה. ישב שלשים יום אחרים ולא בקש להתירו מחרימין אותו: **ז** *בכמה מתירין הנידוי או החרם. בשלשה אפילו הדיוטות. ויחיד מומחה מתיר הנידוי או החרם לבדו. ויש לתלמיד להתיר הנידוי או החרם ואפילו במקום הרב: **ח** שלשה שנידו והלכו להן וחזר זה מדבר שנידהו בגללו באין שלשה אחרים ומתירין

א פסחים נב: ב פי' שם בטור: ג סמ"ג לאוין שם. עשין קלג:

השגת הראב"ד

*בכמה מתירין הנידוי וכו'. א"א זה אינו כן אלא כהשגון שמנדין כך צורך שמתירין וכתשיבותן. ואעפ"כ כל זה כשירצו להתירו תוך זמן הנדר אבל כשיצאו הזמן כל שלשה או יחיד מומחה מתירים לו. א"נ כשנידהו יחיד ואפילו אינו מומחה על דבר עבירה וכשיצא לו הזמן מתירים לו כל שלשה או יחיד מומחה אבל נידוהו רבים צריכין רבים כמותם להתירו:

כסף משנה

יפ"נא דר"ל דאמר ת"ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא: ומ"ש ואומרים לו הכבד ושב בביתך. מפורש בירושלמי שהבאתי וגם בתלמודא דידן אמר הכי רב הונא ולא פליג עליה ר"ל אלא במאי דאמר חזר וסרח מנדין אותו אבל לא במאי דאמר אומרים לו הכבד ושב בביתך והכי איכא לפרושי ליגנא דר"ל אין מנדין אותו בפרהסיא דהיינו לומר שאין אומרים פלוני יהא בנידוי אבל בצנעא מנדין אותו והיינו שאומרים לו הכבד ושב בביתך שאלא פרהסיא אפשר לפרשה שיש בכללה גם כן כאילו אמר בפירוש כלומר שאין מנדין אותו בפירוש אלא בצנעה כלומר בהעלם שאומרים לו הכבד ושב בביתך: ומ"ש וכן כל ת"ח שנתחייב נידוי אסור לב"ד לקפוץ ולנדותו וכו'. בפ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) מר זוטרא חסידא כי מיחייב צורבא מרבנן שמתא משמית נפשיה והדר משמיה לדידיה הרי שלפעמים היה מנדה לצורבא מרבנן. ורב יהודה נמי שמית להאוא צורבא מרבנן דסנו שומעניה כדאיתא בפ' אלו מגלחין (שם), וכי היכי דנא ליפלוג ארי"ש לקיש דאמר ת"ח שסרח אין מנדין אותו ואמאי דאמרינן בירושלמי אין מנדין זקן אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט והביריו צריך לומר דההיא דר"ל ודירושלמי בההם זקן בחכמה כלומר שהוא מופלג בחכמה והאיך דמר זוטרא בההם שאינו מופלג בחכמה דההוא מנדין אותו אלא שאין לקפוץ לנדותו מהרה כדאשכחן במר זוטרא שהיה מצטער על שהיה צריך לנדותו והיה מנדה עצמו תחלה לכראות שהיה מצטער בצערו. ולא כתב רבינו שינדה עצמו תחלה כדמר זוטרא משום דההיא מדת חסידות היא ומ"מ יש ללמוד שאין לקפוץ ולנדותו מהרה: ומ"ש וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו לעולם לנדות ת"ח אע"פ שנמנין עליו להלקותו. בפרק אלו מגלחין (מ"ק י"ז) אמר רב פפא תיתי לי דלא שמתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי קא מיחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי הא דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא מימנו אשמתא:

ומ"ש ואפילו מכת מרדות נמנין עליו להכותו. כלומר אפילו לא עבר אלא על דברי חכמים נמנין עליו להכותו מכת מרדות. וזה מבואר בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ב) בשובלא דמר נהן אשיה אתא מבי רב לפומבדיתא ביו"ט של עגרת: כתב הרמ"ך תימה א"כ שאין מנדין בפרהסיא וכו'. ואמאי היה ר"ל מנדה בשביל שנידה אדם הלא לא עשה כירבעם ואע"פ שבירושלמי מכרש כדבריו אינו עיקר כי חולק על הגמרא שלנו ממעשה דר"ל וממעשה דרבי אליעזר שנידוהו וג"ע רב פפא אמאי היה משבח בעצמו כשלא היה מנדה תלמיד והלא נידו חכמי ישראל את רבי אליעזר בן הורקנוס שהוא מכריע את כלם, עכ"ל. ומה שהקשה אמאי היה ר"ל מנדה בשביל שנידה אדם אחד וכו' לא ידענא מאי קאמר שכ"ד לא נידוהו. ועוד דהתם לאו בפרהסיא היה. ועוד דלא אמרו אלא דאין מנדין לכתחלה אבל אם נידוהו מנודה הוא. ומה שהקשה מרבי אליעזר שנרשהו כבר כתבתי טעם לדבר:

ב וכיצד הוא הנידוי וכו'. ומה שכתוב וארור בו אלה וכו'. פרק שבועת העדות (שבועות ל"ו):

ד מנודה אסור לספר ולכבס. ברייתא פ' אלו מגלחין (מ"ק ט"ו):

בתב הרמ"ך תימה אמאי לא הזכיר נעילת הסנדל כדאשכחן בר' אליעזר (ב"מ נ"ט) שחלץ מנעליו ובירושלמי מפרש בהדיא שאסור בנעילת הסנדל. ומכל מקום נ"ע בגמרא דידן מאי טעמא לא שאם מדרבי אליעזר דמנודה אסור בנעילת הסנדל ושמא י"ל דר' אליעזר מלתא יתירא עבד כשחלץ מנעליו תדע דהא ישב לו על גבי קרקע. ומנהג בכל ארץ ספרד שהמנודה חולץ מנעליו עכ"ל: ומ"ש רבינו ואין מזמנין עליו ולא כוללין אותו וכו'. כתבו בהגהות בשם הרוקח שהטעם דכיון שנידוהו מאחר שיבדל מקהל הגולה אם נרשהו עמם היכן היא קללתן ומה הועילו בתקנתן אינו ראוי לצרפו שכבר הבדילוהו מאגודתם עכ"ל: ומ"ש רבינו ולא יושבין עמו בד' אמות. נלמד מעובדא דר' אליעזר בפ' הזהב (ב"מ שם) שברכוהו וישב לו ר"ע ברחוק ד' אמות ממנו: ומ"ש אבל שונה וכו'. עד ושוכר. ברייתא פרק אלו מגלחין (מ"ק דף ט"ו): ומ"ש ואם מת בנידויו. פ' אלו מגלחין (שם) ובפ"ה דעדיות:

ה יותר עליו המוחרם וכו' עד כדי פרנסתו ברייתא פרק אלו מגלחין:

ו מי שישב וכו'. שם מימרא דרבי יהודה בר שמואל בר שילת:

ז בכמה מתירין וכו' ויחיד מומחה וכו'. בפרק קמא דנדרים (דף ח') יחיד מומחה שרי שמתא ושכבר ז"ל דהיכא דלון יחיד מומחה מתירין שלשה הדיוטות כמו בנדר דהא נידוי נדר הוא דאמרינן בס"פ ד' מיתות (סנהדרין סח) בשנדא דרבי אליעזר הותר כנדר: כתב הראב"ד בכמה מתירין הנידוי וכו' א"א זה אינו כן וכו' או יחיד מומחה, עכ"ל: ויש לתלמיד וכו'. בפ"ק דנדרים (דף ח') שמע מיניה לא שרי למשרא נדרא באתרא דרביה ושמתא אפילו באתרא דרביה. כתב הרמ"ך נ"ע למה לא הזכיר דלאפקירותא אינו יכול להתיר עד שיעבור שלשים יום אפילו יחיים לבעל דייה ושיה לו להזכיר נמי כי נידוי שלנו כנזיפה שלהם, עכ"ל. ויש לומר שסובר רבינו שאם פייס לבעל דינו מתירין לו מיד והכי משמע בפרק אלו מגלחין (דף י"ז) גבי ההוא טבחא דאפקר בר' טובי בר מתנא:

ח שלשה שנידו וכו'. פרק אלו מגלחין (מ"ק ט"ז)

לחם משנה

ב וכיצד הוא הנידוי אומרים פלוני יהיה בשמתא וכו'. הטור כתב בשם הר"א ז"ל דשמתא המירא מנידוי והקשה עליו בית יוסף וכל קושיותיו יש לתרץ דלגראים כרלמונה י"ל דפליגי התם דאהסקר ברב טוביה והוא היה אדם גדול ומש"ה החמירו עליו. ולשנית י"ל דמה שהביאו בגמרא ראיה מרשב"ג מכ"ש הביאו דהא בנידוי שהוא קל לא אהו בי הלכה אחרינא וקרו ליה כ"ש בשמתא דחמירא. ולשלישית י"ל דרב פפא שמתה דהיא חמורה לא היה עושה אבל נידוי הקל היה עושה. ולרביעית י"ל דמאי דקאמר מימנו אנגידא רוצה לומר אפילו מכת מרדות שהוא יותר מנידוי שכיון שהוא מדרבנן לא היה ראוי למנות אפילו הכי מימנו אנגידא וכ"ש אנידוי דמימנו אבל שמתא דחמירא לא. והחמישית דקרו נידוים לשמתא דשמתא של בית רבי היא קלה ראיה. ומיהו יש קושיא אחרת על הר"א ז"ל ממעשה דפרק אלו מגלחין (דף י"ז) גבי ההוא דאמר ליה ליהוי ההוא גברא בשמתא וכו' אמר ליה שלו נידוי שלך אינו נידוי הרי שקראו נידוי אע"פ שהוא שמתא. ועוד קשה להר"א ז"ל כמ"ש ז"ל לגבי נשיאה דליפרי לך כדהגים וכו' דלמא שאני התם שהוא נידוי שהוא קל ומשום הכי יתיר נשיא אבל שמתא דהיא חמורה לא:

ט שלשה שנידו והלכו להם וכו'. נראה שרבינו לא בעי חשובים כמותם וקשה לדבריו כמה ראיות שהביא הר"א ז"ל הלא המה כתובות בבית יוסף סימן של"ד. מדא דההוא גברא דשמתא לרב יהודה אמרו ליה זיל לגבי נשיא ואמאי הרי יכולים להתיר לו שלשה הדיוטות. ועוד מעשה דרים לקיש שמתיה ואמרו זיל לגבי נשיאה למה ליה כולי האי

משנה למלך

יעקב לפי שבושו ואמר שדיין לא שב ירמיה מרעתו ור"ש השיב שמשמי שאין מנדין זקן כו' שלא ידך נחלוק זה שאמרנו ור' ירמיה השיב לו דודאי כל שהוא לגבוד שזקן מנדין הזקן והביא ראיה מההיא דדוגמא השקוה והתם לא עשה כירבעם אלא ודאי משום אגע בכבוד שמים ולגמליין נידוהו והכיא דאין מנדין זקן אלא"כ עשה כירבעם הוי כאלו אינו והביא דאלעזר בן חנוך שנידוהו בשביל שפקפק בטע"י

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב פפא תיתי לי כו' עד כי הא דבני מערבא מימנו אנגידא דבר בי רב ולא מימנו אשמתא: ° [אבל בנעילת הסנדל רב אלפס כתב שהוא מותר והראב"ד כתב שהוא אסור וכן הסכים הרא"ש (עיין בטור ז"ל ע"כ) שם]:

מגדל עוז

וארור בו וכו' עד ומוחל לו. פ' שבועת העדות (דף ל"ו): מהו המנהג שינהג המנודה בעצמו עד ונשכרין לו. פרק אלו מגלחין (דף ט"ו): ואם מת בנידויו כו' עד מטתו. פ' מי שמתו (דף י"ט): יותר עליו המוחרם עד מחרימין אותו. פרק אלו מגלחין (דף ט"ז): בכמה מתירין הנידוי כו' עד הרב. פ"ק דנדרים ופרק אלו מגלחין (דף ט"ז): וכתב הראב"ד ז"ל זה אינו כו' צריכין רבים כמותם להתירו וכו' עכ"ל: ואני אומר דהאי פלוגתא הוא ופליא כתנאי דמשמעין דפ' אלו מגלחין (דף י"ז) בשירתא דעוש אסור ומוש שרי כי המפרשים אותו טוע מלשון מגין והשגון כמו עם כבסי שתים שומדים כשיטת הראב"ד ז"ל והמפרשים אותו מלשון תקיעה כדאמרינן בעלמא ג' סוסין ע' סוסין כן שומדין כשיטת ר"מ ז"ל ומה שקיבל פסק ואלו ואלו דברי אלהים חיים פס ולרבינו מצם ז"ל דמילא שפיר למאי דאמרינן בעלמא נפקין שיפורי דמר ושרו ונפקין שיפורי דמר ואסרו ונראה הסוגיא (דף כ"ט) גבי בני בתירא נמי אמרינן כבר כשמש הקרן בינגא ואין צריך לומר שבנידוי הוו מוקין בו כבואר: שלשה שנידו עד ויתיר לו נידויו. פרק אלו מגלחין (דף ט"ז):

פ"ז) אמר אמימר הלכתא הני ת"ח דשמיתו אתו כי הלתא אחריני ושרו ליה כלומר והוא שחזר בו מהוהו דבר שנידוהו בשבילו דאם לא כן אין התרתם כלום:

י מי שלא ידע וכו'. ברייתא שם

יא נידוי על תנאי וכו'. מימרא פ"ק דמכות (דף י"א): תלמיד חכם שנידה וכו'. פ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו ואיתא נמי בפ"ק דנדרים (דף ז') וכתב הר"ן וז"ל כתב הרשב"א דוקא היכא דלא הוי בר נידוי כי ההיא דאיתא התם דמר זוטרא חסידא כי הוה מיחייב בר בי רב שמתא מבתיה נפשיה ברישא והדר שמתיה לבר בי רב אבל כשנידה עצמו על דבר שהיה חייב עליו נידוי לאו כל כמיניה להתיר לעצמו והקשו עליו אם כן היכי מקשה תלמודא פשיטא מקמי דלמאר כי הא דמר זוטרא אדרבא הל"ל אמאי, לפיכך אמרו דבכל ענין שנידה לעצמו מיפר לעצמו וכן דעת הרמב"ם, וראיתי לקצת המפרשים דל"ג פשיטא אלא ה"ג ומיפר לעצמו כי ההיא דמר זוטרא ולמי שגורס כן דברי הרשב"א נכונים בטעמם עכ"ל. כתב הראב"ד ת"ה שנידה עליו א"א זה אינו מחוור וכו' יעקב למה לא התירו עכ"ל. נראה שטעמו מפני שהוא סובר כדעת הרשב"א דבסמוך דלא אמרו ת"ה מיפר לעצמו אלא כי שמית נפשיה כי ההיא דמר זוטרא דוקא ומשום הכי מקשה לרבינו. ומה שהקשה יהודה למה לא התיר לעצמו י"ל דע"כ לא אמר רבינו אלא כשנידה עצמו סתם לא כשנידה עצמו לעשות דבר פלוני לפלוני כההיא דיהודה דההיא אין מתירין לו אלא מדעת אותו פלוני וצריך התרת חכם כמו בשאר כל אדם: ומ"ש ועל כל זה ק"ל למה לא התירו יעקב, י"ל שמאחר שקיים מה שנדר שהעלה עמו את בנימין והגיעו לבני יעקב כמ"ש רבינו בחייו היה סבור שלא היה צריך התרה

יב מי שנידוהו בחלום וכו'. בפ"ק דנדרים (דף ח') אמר ר' יוסף נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו והוא דתנו הלכתא אבל מתנו ולא תנו לא ואי ליכא דתנו הלכתא אפילו מתנו ולא תנו ואי ליכא ליזיל וליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הלכתא א"ל רבינא לרב אשי ידע מאן שמתיה מהו דלישרי ליה א"ל לשמותיה שויה שליח לשמתיה לשרי ליה לא שוויה שליח א"ל רב אחא לרב אשי שמתוה ושרו ליה בחלמיה מאי א"ל כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים. פי' והוא דתנו הלכתא כלומר גמרא אבל מתנו משנה לא, ויש בנוסחת רבינו בספרים דידן חסרון וכן צריך להגיה לא מצא מתירין לו אפילו עשרה ששונים משנה לא מצא מתירין לו עשרה שיודעים לקרות בתורה וכן מצאתי בספר מוגה שכך כתב הטור בסימן של"ד בשם רבינו ואע"פ שלא אמרו בגמ' שמתירים לו היודעים לקרות בתורה אפשר דמסברא אמר רבינו כן ויותר נראה שהיה כתוב כן בנוסחא שלו בגמרא, ואין לתמוה למה השמיט רבינו הא דאמר בגמרא ליתיב בפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה דהיינו שרבינו מפרש לומר שעל ידי כך יקבץ עשרה דמתנו כדי שיתירו לו ולאו למימרא שנתינת השלום מעלה ומורדת כמו שפירשו המפרשים. ומ"ש טורח אחריהם עד פרסא נ"ע מנין לו ואפשר דמדקאמר ליתיב אפרשת דרכים משמע ליה דסתם פרשת דרכים לא הוי עד פרסא דתוך פרסה הוא כרמים וכיוצא בו ויש הוכחה לדבר מדאמרינן [ברכות כ"ט] גבי תפלת הדרך ועד כמה עד פרסא וכפי מה שפירשו בו המפרשים:

יג מי שנידוהו בפניו וכו'. מימרא דר' אילא פרק ח' דנדרים (דף ז' ע"ב) כתבה הרי"ף בפ' אלו מגלחין: ואין בין נידוי להפרה כלום וכו'. שם. ומ"ש כשיחזור המנודה למוטב פשוט הוא: ואם ראו בית דין וכו'. זה פשוט שב"ד רשאין לעשות סייג לתורה: אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו וכו' ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וכו'. בפ' בני העיר (מגילה כ"ח) מימי לא עלתה קללת אדם על מטתי כי הא דמר זוטרא חסידא כי הוה סליק לפורייה הוה שרי ומחיל לכל דמצער ליה: ומ"ש וחכמים גדולים וכו'. בירושלמי פ' אלו מגלחין ריב"ל שלח בתר חד בר נש תלתא זמנין ולא אתא שלח א"ל אילולי דלא חרמי בר נש מן יומאי הוינא מחרם להוא

ומתירין לו: **י** מי שלא ידע מי שנידהו ילך לו אצל הנשיא ויתיר לו נידויו: **יא** ° נידוי על תנאי אפילו על פי עצמו צריך הפרה. *תלמיד חכם שנידה עצמו ואפילו נידה עצמו על דעת פלוני ואפילו על דבר שחייב עליו נידוי הרי זה מיפר לעצמו: **יב** [א]מי שנידוהו בחלום אפילו ידע מי נידהו צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות להתירו מנידויו. ואם לא מצא טורח אחריהם עד פרסא לא מצא מתירים לו אפילו עשרה ששונים משנה. לא מצא מתירין לו עשרה שיודעים לקרות בתורה. לא מצא מתירין לו אפילו עשרה שאינן יודעין לקרות. לא מצא במקומו עשרה מתירין לו אפילו שלשה: **יג** מי שנידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו. נידוהו שלא בפניו מתירין לו בפניו ושלא בפניו. ואין בין נידוי להפרה כלום אלא מנדין ומתירין [נ] ברגע אחד כשיחזור המנודה למוטב. ואם ראו בית דין להניח זה בנידוי כמה שנים מניחין כפי רשעו. וכן אם ראו בית דין להחרים לזה לכתחלה ולהחרים מי שיאכל עמו ושותה עמו או מי שיעמוד עמו בארבע אמות מחרימין כדי לייסרו וכדי לעשות סייג לתורה עד שלא יפרצו החוטאים. אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לתלמיד חכם להנהיג עצמו בדבר זה אלא מעלים אזניו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו להן כענין שאמר שלמה בחכמתו גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך. וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לו. וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נידו אדם ולא החרימוהו לכבודן

א פי' בטור שלד:

השגת הראב"ד

*תלמיד חכם שנידה עצמו וכו'. א"א זה אינו מחוור אם כן יהודה למה לא התיר לעצמו ועל כל זה קשה לי יעקב למה לא התירו:

משנה למלך

בגמ' כרואה סוגיא דפרק מי שמתו יראה דמה שנידוהו הוא משום דמנדין לכבוד הרב שהרי עלה דריב"ל דאמר דבכ"ד מקומות מנדין לכבוד הרב הביאו כן דנט"י ופירש"י דטעמא הוא משום דזלזל בכבוד הפתקים והכי דייק לישנא דסיפק. ומדברי רבינו נראה דלא ס"ל חילוק זה שאי התם וכתב דלעולם אין מנדין זקן אא"כ עשה כירבעם. אלא שגם לירון שכתב דההיא דר"א בן הורקנוס שאני שהיה חולק על רבים כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל קשה דהי"ל לרבינו לבאר חילוק זה. ואולי מה שנידו נר"א לאו מדינא אלא כההיא דאמרינן דב"ד יש להם כח לעשות דבר שלא כתורה כדי לעשות סייג ולאו ח"ל שבשביל דבר זה שר"א עמד על סברתו נגד הרבים הוה נסיך ריעותא והיו מחרבים מחלוקות בישראל ומנו וגמרו ונידוהו שלא כדין משום סייג וכיון שכן לאו מלתא פסיקתא שכל החולק על רבים מנדין אותו (א"כ וע"ש התילוק הנ"ל ניחא קושית הרמ"ך שכתב תימה שאם כן שאין מנדין בפרהסיא אמאי היה ר"ל מנודה בשביל שנדה אדם הלא לא עשה כירבעם כו' דהא ר"ל נדה ת"ח גדול ממנו וכמ"ש הרמ"ך גופיה הביאו מרן לעיל פ"ו מהלכות אלו וכל כה"ג מנדין מטעמא דמאי חזית כמ"ש הרב המחבר, ומרן כתב ע"ד הרמ"ך לא ידענא מאי קאמר שב"ד לא נידוהו. ולפי מה שכתב מרן ז"ל גופיה לעיל פ"ו ד"ה המנדה דס"ל לרבינו דאם לא היה מנדהו היו ב"ד מנדין נר"ל שפיר קשיא ליה להרמ"ך ודוק):

יג החכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נדו אדם כו'. הגם הריב"ש סימן ס"א הביא דברי רבינו וכתב וז"ל וכיון שאין התלמיד ואפילו החכם מחוייב לנדות לכבודו אבל שבח הוא לו שלא לנדות. ועיין במ"ש בסימן ר"כ בשם הראב"ד ז"ל שנראה שהוא חולק בזה ודו"ק:

לחם משנה

האי יהירו ליה שלשה הדיוטות. ונראה לי שתירץ רבינו זה בדבריו עם קושיא אחרת שהקשה הר"א ז"ל גבי שפחתו של בית רבי לא נהגו חכמים וכו' דלמא שהה בנידוי שלש שנים וכו' וכמו שהביא דבריו מהרי"ק. ונראה לי שלתרץ הכל כתב רבינו וחוזר מדבריו שנידוהו בגללו כלומר דכשנידוהו במילי דשמיא וידעינן ביה דחזר ועשה תשובה מאותו דבר שנידוהו אז ודאי יתירו לו אפילו שלשה הדיוטות דכיון דעשה תשובה הרי אלו איך מבטלים מה שעשה הראשון אבל כשנידה חכם אחד לכבודו ודאי שאין שלשה אחרים יכולים להתיר לו אם לא יהיו חשובים כמותו דהרי מבטלים מה שעשה הראשון דנדה לכבודו וחס עדיין לא פייסו וכן אפילו נידהו במילי דשמיא אי לא ידעינן שחזר מהדבר שנדוהו צריך בית דין חשוב הראשון להתירו מפני דכיון דלא ידעינן דחזר הרי בית דין זה מבטל דברי האחד וזהו שכתב וחזר מן הדבר כלומר דידעינן ביה דחזר וכזה מתורץ הכל דבשפחתו של בית רבי אע"ג דנידתו במילי דשמיא לא ידעינן אי חזר מהדבר שנידתו ולכך צריך חשובה כמותה והיא היתה חכמה ביותר. וכן גבי ר' יהודה אע"פ שנידהו במילי דשמיא דהיינו דהוה סנו שומעניה לא ידעו אי חזר אי לא וריש לקיש נידהו לכבודו משום דהוה נידהו כראשונה וא"ל אדרבא וכו' ולכך צריך אדם חשוב אחר והכי הא איירי מאי דקאמר לא ידע מי נידהו ילך אצל נשיא. אחר כך ראיתי שכתב סברא זאת בית יוסף בשם הרא"ש ז"ל:

מגדל עוז

נידוי על תנאי עד צריך הפרה. מכות פ' אלו הן הגולין (דף י'). תלמיד חכם שנידה עצמו עד מיפר לעצמו. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז). כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור וכו' למה לא התירו יעקב עכ"ל: ואני אומר שדברי ר"מ ז"ל מחוורים כראיה בזוהר דהא מלתא מימרא דרב גידל אמר רב היא ומייתי לה פרק אלו מגלחין (דף י"ז) לגבי מי שחייב נידוי והדר מייתי לה פ"ק דנדרים (דף ז') גבי מגניאן דמנודה אני לך דהיינו לך לדעתך ועוד דשיילינן היכי דמי כי הא דמר זוטרא חסידא כי מיחייב בר בי רב שמתא משמית נפשיה והדר משמית בר בי רב וכי עייל לביתיה הוה שרי לנפשיה והדר שרי ליה וכא ודאי כי משמית נפשיה בבי דינא הוה, ואדעתא דבי דינא קא משמית ובתר הכי עייל לביתיה ושרי ביחוד וקושיא דיהודה שלא התיר לעצמו ולא שאל את פי יעקב אבינו שיתירנו וגם שיעקב מדעתו לא הפירו לפי דעתי מפני יצא דבר למשכילים למפרסים בכבי ולא כל דבר כי אלו ססה דרך לאמר ויתבהב לנוכח וכל שכן אם נאמני בא עליה נתחייב בכך. וגדולה מזו אמרו פ' ר"ג (יבמות נ"ב) דרב מנגיד מאן דמקדש בביאה ואמאן דמקדש בשוקא ואוקימנא טעמא משום פריצותא ועידא ושמתא כי הדדי סנו ומסנו ובהדי כבשי דרחמנא למה לן דאמר ממני יצאו הדברים ויפתלה שמו מאריך אפיו וגבי דיליה והא קמן מכירת יוסף שנתגלה להם כמה דורות ולבסוף נטרע בעשרה הרוגי מלכות כדאיתא בפירקי היכלות וסיבתן ושמן ומיתתן על יד מלכות שעמדה מדת הדין לחייבן וסודן תולא ומבושה שאין מסודות התורה לא נמסר אלא ליחידים וביחוד כד"ן: מי שנידוהו בחלום עד למוטב. פ"ק דנדרים (דף ח'): אם ראו ב"ד עד כחוטאים. פ' אלו מגלחין (דף י"ז). אע"פ שיש רשות לחכם כו' עד ויסלח לו שבסוף הפרק. הכל הוא פרק כ"ח:

בר"א

הגהות מיימוניות

ס [כתב הטור אפילו שמקיים התנאי ופירש ר"ת דוקא כשהמנודה מסופק בעת התנאי אם יוכל לקיימו אבל אם ברור לו שיכול לקיימו אין צריך התרה, ע"כ]: [נ] הכי מסקינן לשמתא אבל לאפקירותא אין מתירין עד שלשים יום וכן כתוב בספר המצות וכן כתב רבינו שמתה דלאפקירותא שמבזה תלמידי חכמים שלשים יום כדאשכחן התם בההוא טבחא דאיתפקר ברב טוביא בר מתנא ואימני אביי ורבנן לשמתיה וכו' ואע"ג דאמר רב חסדא נידוי שלנו כנזיפה שלהם ונזיפה דידהו שבעא יומי היינו כשלא ביזהו אלא עבר ליה מילתא בעלמא דנקיט ליה חכם בדעתיה ונידהו על ככה שבעת ימים ואפילו אם מחל לו החכם קודם לכן ונתפייס לו אין מתירין לו נידוי דאפקירותא עד שלשים יום כדמשמע התם גבי ההוא טובחא, ע"כ:

לההוא גברא שעל כ"ד דברים מנדים וזה אחד מהם: ומ"ש בד"א כשביזהו וכו'. לפי משמע שכתבתי בסמוך משמע שצריך למחול אע"ג דלא מפייסי ליה וביומא (דף כ"ג) אמרינן דכל היכא דלא פייסיה כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח הוא מיכן רבינו דהא בצנעה הא בפרהסיא. משום כבוד התורה:
כתב הריב"ש בשם הראב"ד אע"פ שאמרו בפ"ק דקידושין (דף ל"ב) הרב שמחל על כבודו כבודו מחול היינו מידי דלית ביה בזיון אלא שבאותם הדברים שאדם חייב לנהוג בו כבוד מחמת תורתו כגון לעמוד מפניו וכיוצא בזה אבל על בזיונו אינו יכול למחול אדרבה אסור לו למחול שהתורה מתבזית בכך ודמי למאי דאמרינן התם הלכה שמחל על כבודו כבודו מחול דליכא למימר שיהא הלכה יכול למחול לבן שיאמר לו דברי חרופין וגדופין והיינו דאמרינן בפרק ב' דיומא שהת"ח צריך שיהא נוקם ונוטר כנחש, עכ"ל:

לכבודן. וזו היא דרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה. במה דברים אמורים כשבזהו או חרפהו בסתר אבל תלמיד חכם שבזהו או חרפו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש שזה בזיון תורה אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו:

הלכות עבודת כוכבים וחקותיהם

יש בכללן נ"א מצות. שתי מצות עשה. ומ"ט מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) שלא לפנות אחר עבודת כוכבים. ב) שלא לתור אחר הרהור הלב וראית העינים. ג) שלא לגדף. ד) שלא יעבוד אותה כדרך עבודתה. ה) שלא ישתחוה לה. ו) שלא לעשות פסל לעצמו. ז) שלא לעשות פסל אפילו לאחרים. ח) שלא לעשות צורות אפילו לנוי. ט) שלא להדיח אחרים אחריה. י) לשרוף עיר הנדחת. יא) שלא לבנותה. יב) שלא ליהנות מכל ממונה. יג) שלא להסית יחיד לעבודת כוכבים לעובדה. יד) שלא לאהוב המסית. טו) שלא לעזוב שנאתו. טז) שלא להצילו. יז) שלא ללמד עליו זכות. יח) שלא ימנע מללמד עליו חובה. יט) שלא להתנבא בשמה. כ) שלא לשמוע מן המתנבא בשמה. כא) שלא להתנבא בשקר ואפילו בשם השם. כב) שלא לגור מהריגת נביא שקר. כג) שלא לישבע בשם עבודת כוכבים. כד) שלא לעשות אוב: כה) שלא לעשות ידעוני. כו) שלא להעביר למולך. כז) שלא להקים מצבה. כח) שלא להשתחוות על אבן משכית. כט) שלא ליטע אשרה. ל) לאבד עבודת כוכבים וכל הנעשה בשבילה. לא) שלא ליהנות בעבודת כוכבים ובכל משמשיה. לב) שלא ליהנות בציפוי נעבד. לג) שלא לכרות ברית לעובדי כוכבים. לד) שלא לחון עליהן. לה) שלא ישבו בארצנו. לו) שלא להדמות במנהגותם ובמלבושם. לז) שלא לנחש. לח) שלא לקסום. לט) שלא לעונן. מ) שלא לחבור חבר. מא) שלא לדרוש אל המתים. מב) שלא לשאול באוב. מג) שלא לשאול בידעוני. מד) שלא לכשף. מה) שלא להקיף פאת ראש. מו) שלא להשחית פאת זקן. מז) שלא יעדה איש עדי אשה. מח) שלא תעדה אשה כלי זיין ועדי איש. מט) שלא לכתוב קעקע. נ) שלא להתגודד. נא) שלא לעשות קרחה על מת:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם. אמרו הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד. וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו. כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. וזה היה עיקר עבודת כוכבים. וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה. לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה. הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא. כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא: **ב** ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחוות לו כל העם הנשים והקטנים ושאר עמי הארץ. ומודיע להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו. והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצין ומשתחוים להם ואומרים לכל העם

לחם משנה

ג בד"א כשביזהו או חרפוהו בסתר וכו'. ולא ידעתי מאין הוציא זה רבינו אי משום הא דאיתא בפ"ב דיומא (דף כ"ג) מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וכו' דילמא שאני התם דהוא מלך ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. והרב בית יוסף כתב דמהכא נפקא ליה וכתב ואמר ר' יוחנן וכו' משמע דס"ל דאמר ר' יוחנן כל ת"ח וכו' שאמרו שם הוא דרך למעלה והכונה לומר דמפני מה נענש שאול מפני שמחל וכו' ואמר ר' יוחנן בכל ת"ח שאינו נוקם וכו' א"כ שאול היה ת"ח ומחל ומשום הכי נענש. אבל משמע דברי הגמרא לא משמע כן אלא ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון וכו' הוא מילתא אחריתי ואינו דרך למעלה ומשום דהיא דלעיל מיניה מימרא אחרת מרבי יוחנן בשם ר"ש נ"כ הביא נהא דקאמר דאמר וכו' אבל מטעם שאול מפני שהיה מלך: **בד"א** כשבזהו וכו'. הנה כתב מוהרי"ק ז"ל מאין הוציא הרמב"ם ז"ל זה. וא"ת א"כ כשהקשו בגמרא מההיא דרבא אמאי לא משני דהתם בצנעא והכא בפרהסיא וי"ל דבלאו הכי משני שפיר משני שזה בזיון התורה וכו' משמע ודאי דהיינו דוקא בתלמיד חכם וכדאמרת ר' יוחנן אבל בשאר (עמי) הארץ לא ות"ח א"כ מאי הקשו בגמרא מההיא דנעלבים ואינם עולבים דלמא היינו בשאר העם אבל תלמיד חכם שאני שהוא בזיון התורה וכי תימא דמשמע ליה דהתם מתניא ובכולהו מיירי וכדמייתי מקרא דואוהביו כו' דקרא בכל מיירי מ"מ קשה כדמשני דנקים ליה וכו' ודאי דאינו אלא בת"ח דוקא וא"כ הכי אסבר עמר דמשמעא מתניא ונראה לי דקרא בכל איירי ולעולם הוא טוב להיות נעלב ואינו עולב אבל יש הפרש בין ת"ח לעם הארץ דת"ח נקים ליה וכו' ועם הארץ לא:

מגדל עוז

ומה שאמר שיבקש ממנו מחילה. שם פ' בתרא דיומא (דף פ"ז): **פ"א בימי** אנוש וכו' עד בן לרמשו שמו סכיל אפרשו לא מרלו. כמו קבן בנושו מטעוש מאמר הסכיס וכן מהם בתלמוד:

פ"א ג ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כתב הראב"ד א"א יש אגדה וכו' מנין עק"ב עכ"ל. ואגדה זו היא ספ"ג דנדרים (ל"ב) והגהות כתבו בשם הרמ"ך שאפשר לקיים זה וזה דבן שלש שנים היה כשהתחיל להשוב ולשוטט במחשבתו להכיר בוראו אבל כשהיה בן ארבעים השלים להכירו. ורבינו כתב העיקר שהוא גמר ההיכרא דהיינו כשהיה בן ארבעים ונ"ל שהיה גורס ר' יוחנן ורבי חנינא דאמרי תרוייהו בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו ולא בן מ"ח כמו שהוא בספרים. והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען. כתב הראב"ד והמה אני וכו' וכו' עד שבא אברהם ושיבר צלמי אביו עכ"ל. מ"ש לפי שהיו מההבלים מהם אינה טענה שהרי נמרוד וכל מלכותו בפרהסיא היו עובדים הצלמים ובני אדם היו מוכרים צלמים בהגיות כת"ש חז"ל שהיה תרח מוכר צלמים. ולענין התימה שתמה יש לומר דמעיקרא ליתא שאברהם היה בבבל ושם ועבר היו בארץ כנען ושם לא שיבר אברהם הצלמים אלא שהיה קורא ומכריז אמונת היחוד ושם ועבר היו מודיעים דרך ה' לתלמידיהם אבל לא נתעוררו לקרוא ולהכריז כמו אברהם ועל כן נגדלה מעלתו ביותר:

ואפילו

העם שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעובדה וליראה ממנה. וכהניהם אומרים להם שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך כך ואל תעשו כך וכך. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו כך. ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם ולהשתחוות. וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה. והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר. ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו: **ג** [א] כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו. כי אי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה. וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו. וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. [ב] *ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים. וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא להרן. והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. *והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם. וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומזהיר. ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו. ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם. וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'. עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים. וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן. ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו. כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה:

השגת הראב"ד

*ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. א"א יש אגדה בן שלש שנים שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עק"ב.

השגת הראב"ד

*והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם. א"א והמה אני שהרי היו שם שם ועבר איך לא היו מוחין. והאמר כי מוחים היו ולא אירע להם שישברו את צלמיהם לפי שהיו מתחבאים מהם עד שבא אברהם ושבר צלמי אביו:

פרק שני

א עיקר הצווי בעבודת כוכבים שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעה היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן *ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלהים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה הרי זה עובד כוכבים. וענין זה הוא שהזהירה תורה עליו ואמרה ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו' אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים. כלומר שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותם לכל העולם להיות חיים והווים ואינם נפסדים כמנהגו של עולם ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעובדן.

ובענין

א סוכה מה, כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, ובפ' ד' מיתות סג:

מגדל עוז

כתב הראב"ד יש אגדה בן שלש שנים וכו' מנין עק"ב, עכ"ל. ואני אומר האמת כי שתיהן נמצאות אות באות ור"מ ז"ל כתב כאן הקרובה אלא דפת ההמון המפורסם ובן שלש שנים קבלנו בה סוד נעלם וכן בבנין עולם: כיון שהכיר וכו' עד אל עולם. במדרש וכתב הראב"ד אני תמה וכו' עד שבא אברהם ושיבר צלמי אביו, עכ"ל ואני אומר איך היו בני דורן מתחבאין מהן והיה שם המלך נקרא נמרוד לפי שהמריד בני דורו והיה עושין ביד רמה ואז הותל לקרוא בשם ה' וכפי הרגומו ואמרו ז"ל שהיו מכריזים עליהם למכרן בא וראה כי אפילו ישראל שקבלו התורה כששרפו ופרקו עול בימי אחאב ומנשה ושאר הרשעים היו עושים ביד רמה ולא היו שומעים מן הנביאים והצדיקים אשר ביניהם ואע"פ שהיו ערכים זה כזה ולא היו מתחבאים מהם וכל שכן בהיותו זמן הלא ודאי אין צורך לדחוק עצמנו אלא יאמר שהיו מוחים בקרובים שלהם ומלמדים בבתי מדרשות לכהן לשמש כדרך שמצינו יעקב אבינו ע"ה אבל לא מסרו עצמן לסריגה כאברהם אבינו ע"ה שייחד עצמו לנפשו ושלם אותו בראשו ועל כן ניתן חסד לאברהם תולדות השמים והארץ בהבראם באברהם והה"א קטנה כאשר היתה נאמנת מעולם ועד עולם והסוד נעלם. וכיון שהיו העם מתקבצים עד סוף הפרק כלו מפוזר בהגדות ובמדרשות בכמה מקומות כעדות שכתוב ואת הנפש אשר עשו בחרן וכמו שאמרו ז"ל כוירק את חניכיו וגו' עד שאמרו במסכת ע"ז גמירי ע"ז דאברהם אבינו ארבע מאה פרקי הוו ומסכת אליעזר עבדו גדולה מישיבתו:

פ"ב עיקר הצווי עד ומה תשביה. מקומו במדרש ומקומו מפי הקבלה שקיבל לא שקרא בספרי יורים וכיוצא כהן תלויה לו תלויה כד"ן.

הגהות מיימוניות

[א] הנה נוכל לקיים גם דברי ריש לקיש דאמר בן שלש שנים היה כדלקמן בהגהה שהוא סוגה משהתחיל לשוטט במחשבה ולחשוב בבוראו כדי לקיים דרש דעק"ב כדלקמן ע"כ: [ב] כרבי יוחנן ורבי חנינא דאמרי תרוייהו בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו ולא כריש לקיש דאמר בן שלש שנים שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עק"ב כר' אבא וכן אמר רבי אמי כר' אבא בשילהי נדרים כר"ל ולפיכך סבורני שיש להיות כתוב בעמוד בן מ"ח שנה כאשר הגהתי וכן כתב ה"ר אלעזר בן ר' יב"ק בשורש קדושת היחוד, ע"כ:

ובענין הזה צוה ואמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם. כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא: ב ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה. צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור שנאמר אל תפנו אל האלילים. ובענין הזה נאמר ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא אע"פ שאין אתה עובדה שדבר זה גורם להפנות אחריה [א] ולעשות כמה שהן עושין שנאמר ואעשה כן גם אני: ג וכל הלאוין האלו בענין אחד הן והוא שלא יפנה אחר עבודת כוכבים וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה הרי זה לוקה. ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב. מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו. ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו. כיצד פעמים יתור אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו. מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור. ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא היא אינה. ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה. ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע האמת על בוריו ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה תורה ונאמר בה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים. כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות. ולאו זה אע"פ שהוא גורם לאדם לטרדו מן העולם הבא אין בו מלקות: ד מצות עבודת כוכבים כנגד המצות כולן היא שנאמר וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות וגו' ומפי השמועה למדו שבעבודת כוכבים הכתוב מדבר. הא למדת שכל המודה בעבודת כוכבים כופר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם שנאמר מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם. וכל הכופר בעבודת כוכבים מודה בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם והוא עיקר כל המצות כולן: ה ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו ואינו כישראל שעובר עבירה שיש בה סקילה. מומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה. וכן האפיקורסים מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנאמר כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים. והאפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון. ואסור לספר עמהן ולהשיב עליהן תשובה כלל שנאמר ואל תקרב אל פתח ביתה. ומחשבה של אפיקורוס לעבודת כוכבים: ו כל המודה בעבודת כוכבים שהיא אמת אע"פ שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא. ואחד העובד עבודת כוכבים ואחד המגדף את ה' שנאמר והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף. לפיכך תולין עובד עבודת כוכבים כמו שתולין [ב] את המגדף ושניהם נסקלין

א סמ"ג לאוין יד: ב שם טו:

השגת הראב"ד

ישראל שעבד וכו' לכל דבריו. א"א אעפ"כ אסור לאבד ממונו בידים מידי דהוה אמומר אבל אם בא עובד כוכבים ואין לו יורש כאן ודאי מותר לאבדו בידים או ליטלו מעצמו:

כסף משנה

פ"ב ב. ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור. שבת פרק שואל (דף קמ"ט) ת"ר כתב המהלך תחת הצורות ושמש הדיוקנות אסור לקרותו בשבת ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים ומפרש רבינו דהאי דיוקנא של עבודת כוכבים הן, ולא תאמר הא אמרינן עלה מאי משמע אמר ר' חנן אל תפנו אל מדעתכם ולפי פירוש רבינו דהאי דיוקנא של עבודת כוכבים מאי בעי מאי משמע הא פשיטא דקרא הכי משמע שלא יפנה רבינו אל האלילים. וי"ל דמשמע ליה דאל תפנו היינו שלא יפנה ללכת בדרכיהם ולא לאסור להסתכל בצורה אתא ולהכי בעי מאי משמע ומהדר ליה דנדרוש ביה אל תפנו אל מדעתכם דהיינו בהסתכלם בצורת העבודת כוכבים:

ג ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה וכו'. חגיגה (דף י"א) פ' אין דורשין כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. ויתר דבריו הם מבוארים: כך אמרו חכמים אחרי לבבכם וכו'. בסוף פ"ק דברכות (דף י"ג). ומ"ש שאין בו מלקות, כל הכלל שבידינו לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

ד מצות עבודת כוכבים כנגד כל המצות וכו'. בפרק שני דהוריות (דף ח) ובספרי פרשת שלח:

ה ישראל שעבד עבודת כוכבים וכו'. פ"ק דחולין (דף ד') אסיקנא דמומר לעבודת כוכבים הוי מומר לכל התורה כולה. ויבוא לשון רבינו כך הוא ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו כענין שנמצא שמומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה. והוצרך לכתוב זה אע"פ שמשמעות דבריו נלמד כן כדי לתפוס לשון האמור בגמרא מומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה: כתב הראב"ד ישראל כו' א"א אעפ"כ וכו' או ניטלו מעצמו, עכ"ל. ורבינו לא חקק לכתוב חילוק זה מפני שאינו כתוב בגמרא: וכן האפיקורסים מישראל. כלומר אע"פ שאינן עובדים כוכבים אינן כישראל לכל דבר. ומ"ש ואין מקבלין אותם בתשובה, נלמד מדאמר אלישע אחר ששמע מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאלישע שיודע רבו ומתכוין למרוד בו. ואמרינן נמי בפ"ק דחולין דאין מקבלין קרבן ממומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא: ומ"ש והאפיקורוסים הם התרים וכו'. מפני שלפי מה שכתב בהלכות תשובה אלו אינן נקראים אפיקורוסים לכך אמר והאפיקורוסים שאני מזכיר כאן אינם האפיקורוסים האמורים בהלכות תשובה שאותם כופרים באלהות והיינו מומר לעבודת כוכבים ואותם מקבלים אותם בתשובה כמו שנתבאר בהלכות תשובה סוף פ' שלישי אבל האפיקורוסים המוזכרים כאן הם התרים וכו': כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא מפורש בגמרא בהדיא דמקבלין אבל אינו מאריך ימים דכל דפרש ממינות מת מיד ורב חסדא היה מקבלן בתשובה ואמר להו פרשו לה באודנא והכי פירושא דקרא אע"פ שישובון לא ישיגו ומי יוכל לומר שלא נקבל לכל בעלי התשובה וצ"ע עכ"ל. וזה שכתב הרמ"ך הוא בפ"ק דע"ז (דף י"ז) ולא קאמר התם שקבלם רב חסדא: ומ"ש אסור לספר עמהם וכו'. הכי אמרינן (סנהדרין ל"ח:) דהא דכתיב אל תפן כסיל כאולהו היינו באפיקורוס ישראל דפקר טפי:

ו כל המודה וכו'. כריתות (דף ג'):

לפיכך תולין וכו' ושניהם נסקלין. כך שנינו במשנה פרק נגמר הדין (דף מ"ה):

אין

לחם משנה

פ"ב ה וכן האפיקורסים מישראל אינם כישראל וכו'. בפ"ק דע"ז (דף י"ח) אמרו כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים וכי מאחר שלא שבו היכן ישיגו הכי קאמר ואם ישובו לא ישיגו ארחות חיים למימרא דכל דפרש ממינות מיית וכו' משמע מהתם דאפשר להם לשוב אלא שמי שהוא שב מת מחמת כסיים ינכו ולבו וכן רבינו בפ"ג מהלכות תשובה אחרי שכתב (מה שכותבה) בגמ' וכל המוזכרים באותו הפרק כתב בד"א שכל אחד מאלו אין להם חלק לעולם הבא כשמת בלא תשובה אבל שב מרשעו כו' משמע שאפשר לו לשוב וא"כ קשה מה שכתב כאן ואין מקבלין אותו. ונראה דכוונתו לומר שאנו לא נקבל אותם לפי שהוא דבר קשה שיהא שמי שחוזר הוא מת מחמת כסיים ינכו ואם שלא מת ודאי שלא שב כהוגן כדאמרינן בגמרא גבי ההיא איתתא דלא מתה משום דלא הדרא שפיר ולכך ודאי אין מקבלין אותו ומחזיקין אותו שאם שב דודאי לא שב דאם היה שב היה מת אבל ודאי שאפשר לו לשוב ואם שב יש לו חלק לעוה"ב. וזהו שכתב בהלכות תשובה שאם שב האדם מרשעו שתשובתו מתקבלת כלומר האל יתברך היודע שהוא שב בלב שלם מקבל תשובתו. ואסור לספר עמהן כו' שנאמר ואל תקרב אל פתח ביתה. בגמ' איתא התם הרי לישני לחד לישנא אמרי הרחק

הגהות מיימוניות

[א] בתוספתא שנינו לא יטייל אדם עם חועים וכו' עד ואפילו ירא מפני לסטים ורוח רעה שנאמר לא תלכו אחרי אלהים אחרים: [ב] כחכמים ודלא כרבי אליעזר דאמר כל הנסקלין נתלין:

מגדל עוז

ציונו הקב"ה שלא לקרות באותן ספרים עד לפי קוצר דעתו. במסכת שבת פ' שואל (דף קמ"ט) ובספרא בפסוק אל תפנו אל האלילים, פרק חלק (דף ק') עיקרו והשאר ביאור ישר ולפי התלמוד. וביאור הלאוין והמלקות דקדק מדיוק התלמוד פ"ק דעירובין (דף י"ז) וכן פי' ר"מ בספר המצות: כיצד פעמים עד מה לאחור עד מבגם האמת. בחגיגה פרק אין דורשין (דף י"א) והשאר ביאור ישר מכלל התלמוד: כך אמרו ז"ל אחרי לבבכם כו' עד מלקות. פ"ק דע"ז (דף י"ז) וכדאסיקנא בכולי תלמודא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו: מצות עבודת כוכבים עד כל המצות כולן. פ"ב דהוריות (דף פ"ח): ישראל שעבד כו' עד ומומר לעבודת כוכבים עד כולה. פ"ק דחולין (דף ד') ובסוף הוריות ובכמה מקומות: וכתב הראב"ד ז"ל אעפ"כ וכו'. ניטלו מעצמו עכ"ל: ואני אומר שזה אף כעובד כוכבים כן והכר ביאר דינו לענינו בהלכות אלו. ומה שהכריח הראב"ד ז"ל מפני שהות כמציל מידו והא כמה דלא נפיק מיניה אינשי דמעלי אלא שבקה ליה הא דקי"ל עובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה וכן נמי אמשר דנפיק מיניה ומגע דועים אינשי דמעלי אלא א"כ יהיה כמשה וירא כי אין איש וכמו שדרשו רבותינו ז"ל: וכן המינין כו' עד ארחות חיים. פ' נגמר הדין (דף י"ז): והמינים הם התרים כו' עד שאין בזה עון. פ' חלק (דף ק'): ואסור לספר עמהן כו'. פרק נגמר הדין שם: כל המודה כו' עד כופרין בעיקר הם. פ' ראשון דכריתות (דף ג):

נסקלין. ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות עבודת כוכבים ששניהם כופרים בעיקר הם: ז ואלו הן דיני המגדף. [א]אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים שנאמר ונוקב שם ה' על השם המיוחד חייב סקילה ועל שאר הכינוים באזהרה. ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל: ח אזהרה של מגדף מנין שנאמר אלהים לא תקלל. בכל יום ויום בודקין את העדים בכינוים יכה יוסי את יוסי. נגמר הדין מוציאין את כל אדם לחוץ ושואלים את הגדול שבעדים ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינים עומדים על רגליהם וקורעין ולא מאחין. והעד השני אומר אף אני כמותו שמעתי. ואם היו עדים רבים צריך כל אחד ואחד מהן לומר כזה שמעתי: ט מגדף שחזר בו בתוך °כדי דיבור אינו כלום אלא כיון שנידף בעדים נסקל. מי שגידף את השם בשם עבודת כוכבים קנאים פוגעים בו והורגים אותו ואם לא הרגוהו קנאים ובא לבית דין אינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים: י כל השומע ברכת השם חייב לקרוע ואפילו על ברכת הכינויין חייב לקרוע והוא

א סמ"ג לאוין סימן סו:

כסף משנה

ז אין המגדף חייב וכו'. בסנהדרין פ' ארבע מיתות (דף נ"ו) תנן המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם ובברייתא בגמרא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכנויין ת"ל איש כי יקלל אלהיו מ"מ דברי ר"מ וחכמים אומרים על שם המיוחד בסקילה ועל הכנויין באזהרה וידוע דהלכה כחכמים. ומ"ש ויברך אותו בשם מן השמות וכו'. שם תנא עד שיברך שם בשם מה"מ אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה' בנקבו שם יומת ופירש"י לשני הדריה בהאי קרא לומר עד שיקוב שם בשם. אך ק"ל דתנן בכתובות פרקא נבי מקלל אביו ואמו קללם בכנוי ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ואמרינן בגמרא דטעמא דרבנן משום דכתיב בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם ופירש"י אם אינו ענין לו דהא כתיב ונוקב שם תנהו ענין למקלל אביו ואמו וכא ודאי חכמים ליח להו דשמואל דאל"כ היכי מצו ילפי מהאי קרא למקלל אביו ואמו הא לגופיה איצטריך וכ"כ רש"י דחכמים לא ס"ל הא דדרשינן לעיל מהאי קרא עד שיברך שם בשם דאפי' לא ברך שם בשם מחייבי רבנן ומאחר שפסק רבינו כאן כההיא דשמואל שאך פסק בפ"ה מהל' ממרים כחכמים שאם קלל אביו ואמו בכנוי פטור. ואפשר לומר שרבינו פוסק גבי מקלל אביו ואמו כחכמים וגבי מגדף כסתם ברייתא דתנא אינו חייב עד שיברך שם בשם דנהי דחכמים לא סבירא להו טעמא דשמואל מ"מ כיון דחזינן דההיא ברייתא סתמא אתייא וליכא מאן דפליג עלה כוותה נקטינן דאפשר דמקרא אחרינא מפיק לה ולא מקרא דאמר שמואל כנ"ל. ומ"מ צ"ע מנ"ל לרבינו שאם בירך שם המיוחד באחד מן הכנויים שחייב דילמא בעינן שיברך בשם המיוחד. והרמ"ה כתב על דברי רבינו דשם אדנות אינו אלא כנוי ואינו נסקל אלא על שם ההויה והביא כמה ראיות לדבריו והפיכו לו דמשמע ליה לרבינו דכי קאמר בגמ' ש"מ שם בן ארבע נמי שם הוא בשם אדנות קאמר ולא בעי לפרושי דהיינו שם ההוי"ה דההוא שם העצם. וכתב עוד דמה שכתב ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים אינו כן דכי היכי דבעינן שם המתברך שם המיוחד הכי נמי בעינן שם המברך בו שם המיוחד והביא ראיות לדבריו וחכמי לוניל סמכו בעד רבינו

ח אזהרה של מגדף מנין. בפ' ארבע מיתות (דף ס"ו) גבי המקלל אביו ואמו רא"י אומר אזהרה למברך את השם מנין ת"ל אלהים לא תקלל ואמרינן התם דאפילו למ"ד דהאי אלהים חול הוא ולאזהרת דיין אתא אפילו הכי יליף אזהרה לברכת השם מהכא דגמר קדש מחול. בכל יום ויום וכו' עד אף אני כמוהו שמעתי משנה שם סנהדרין (דף נ"ו) כלשון רבינו, ובסוף אמרו והשלישי אומר אף אני כמוהו וזהו שאמר רבינו ואם היו עדים רבים וכו'. ופירוש המשנה כך בכל יום כל זמן שהיו עסוקים ועוסקין בבדיקות העדים דנין אותם ובודקין אותו בכנוי היאך אמר כך אמר יכה יוסי את יוסי ולהכי נקט יוסי את יוסי דארבע אותיות איכא בשם המיוחד ואינו חייב עד שיברך שם המיוחד כמו שנתבאר ולהכי נקט יכה יוסי דאינו חייב עד שיברך שם בשם כמו שקדם. והא דתנן אומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש כדיך בירושלמי ואמרינן ליה גדף ומפני אלא אותו השם שאמרתי לפניכם קלל ובו קלל כלומר מזכיר שם בן ארבע אותיות ותאמר השם הזה הזכיר המגדף וקלל אותו וקלל בו כלומר יכה יוסי את יוסי. ולא ידעתי למה לא כתבו רבינו זה

ט מגדף שחזר בו בתוך וכו'. בפרק בתרא דנדרים (דף פ"ז) ובמה שכתב רבינו אלא כיון שנגדף בעדים נסקל כלל דין אחר והוא דמגדף לא בעי התראה וצ"ע בפ' הנשרפין גבי הא דאמרינן ורבא מגדף הוראה שעה היתה ובפ"ק דסנהדרין (דף ח') גבי הא דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם. וממ"ש רבינו בהלכות עדות ואין לעדים זוממין שגגה לפי שאין להם מעשה לפיכך אין צריכין התראה משמע דכל היכא דליכא מעשה ליכא התראה. וא"ת כיון דאמרינן דמגדף אינו יכול לחזור בו פשיטא דלא שייך התראה. וי"ל דשייך להתרות בו כשאמר שרוצה לברך ואם אמר אוסה התראה ברך אפילו שחזר בו בתוך כדי דיבור נסקל אבל אם לא התרו בו ובירך בפני עדים אע"פ שלא חזר בו אי הוה אמרינן דבעי התראה אינו נסקל:

מי שגדף כו'. משנה פ' הנשרפין (דף פ"א) המקלל בקוסם קנאים פוגעים בו ומפרש רבינו דהיינו מגדף את השם בשם עבודת כוכבים ומשמע שאם לא פגעו בו קנאים שאינו נסקל כדאיתא התם גבי בועל ארמית קנאים פוגעים בו ובעי לא פגעו בו קנאים מאי יכרת ה' לאיש אשר יעשנה וכו' אלמא כל היכא דאמרינן קנאים פוגעין בו אם לא פגעו בו אין ב"ד ממיתין אותו: ומ"ש רבינו עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים. ענינו השמות שאינן נמחקים. ומיוחדים דנקט היינו כמיוחדים שלא להמחק:

י כל השומע ברכת השם וכו'. שם (דף ס') אמר רב יהודה אמר שמואל השומע אזכרה מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר היה. ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעים אלא על שם המיוחד לאפוקי כנוי דלא ופליגא דר' חייא בתרווייהו דא"ר חייא השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן יתמלא כל הבגדים קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעובד כוכבים ואי שם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכנוי וש"מ בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב ש"מ. ופסק רבינו בשומע מן העובד כוכבים כשמואל ובברכה כנוי כר' חייא. וצ"ע למה, וכבר נשאל מהרי"י קולון על זה והשיב דהיכא דלא היה לרבינו ראיה לפסוק כשמואל פוסק כר' חייא דהא קי"ל דעד אביי ורבא הלכה כרב עד התלמיד וכ"ש הכא דרבי חייא רביה דרב הוה ורב הוא גדול משמואל וא"כ מן הראוי שיפסוק לענין ברכה כנוי כרבי חייא. ועוד שהרי בירושלמי מוכיח כן שקורעין על הכנויין דקאמר התם ר"ש בן לוי הוה מהלך באסרטיא אזדמן ליה חד כותאי והוה מגדף והוא קורע וכו' עד הדא אמרת שקורעים על הכנויין ושקורעין בזמן הזה. ומה שפסק כשמואל בענין העובד כוכבים המברך משום דס"ל לרבינו דסוגיא דגמרא ע"כ כשמואל אזלא דאמר התם העדים אין חייבים לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי הא קא שמעי השתא לא ס"ד דכתיב ויהי כשמוע המלך חזקיהו וכו' ויקרע את בגדיו המלך קרע והם לא קרעו והקשו בתוס' היאך אמרו למלך מה ששמעו בפירוש הא גבי עדים הכן כל היום דנין את העדים בכנוי ולא אירעו דבר. אבל בשיטה אחת שמצאתי תירץ דרבשקה ישראל מומר היה ובלוחה אמירה גמרו דינו לכשיעלוהו למדנו מתוך תירוץ זה דתלמודא סבר דרבשקה ישראל מומר הוה וא"כ מגילא שמעינן דהלכתא כשמואל דאמר אין קורעים על ברכת העובד כוכבים דסברא הוא דאפילו רבי חייא לא דחק לומר שקורעין על ברכת העובד כוכבים אלא משום דיליף לה מההיא דרבשקה וכן משמע בהדיא מתוך הירושלמי דגרסינן התם מהו לקרוע על קללת עובד כוכבים מ"ד רבשקה עובד כוכבים היה קורעין ומ"ד רבשקה ישראל מומר היה אין קורעים הרי בהדיא דבההיא דרבשקה תליא מילתא וא"כ מדהזיק דסבר תלמודא דידן דישראל מומר היה מגילא שמעינן דאידחיא ההיא דרבי חייא ואין קורעין ע"כ תשובתו. ול"נ דאפשר לדחות ולומר דאדרבה דעת רבינו

לחם משנה

הרחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה זו רשות ואיכא דאמרי הרחק מעליה דרכך זו מינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה משמע דלכלהו דרשות מהרחק מעליה דרכך נפקא ואם כן קשה על רבינו איך נפקא ליה מאל תקרב אל פתח ביתה ונראה ודאי שאין חשש בזה ולהכי לא דק רבינו.

ז ואלו הן דיני המגדף וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף נ"ה במשנה) המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם ובגמרא תנא עד שיברך שם בשם עוד שם בפסקא (דף ס') אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלא והקשו פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן והירלו מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט קמ"ל. ואיכא לישנא אחרינא בגמרא ומכלהו משמע דרב אחא בר יעקב אשמעינן דמתני' בדוקא נקט יכה יוסי את יוסי שהוא שם בן ד' אותיות וא"כ משמע דכי היכי דבשם המבורך הוא בן ארבע ה"נ השם המברך דהא יוסי את יוסי תנן דמשמע בן ארבע אותיות כמנין יוסי דצריך שיהיה בן ארבע אותיות וא"כ קשה על רבינו ז"ל למה בשם המבורך כתב שיהיה בן ארבע אותיות ובשם המברך כתב שיהיה אחד מן השמות שאינם נמחקים שהם חמשה אל שדי וכו' דכי אמרו בגמ' על שם המפורש במיתה ועל הכנוי באזהרה בין בשם המבורך והמברך אמרו. ואם כוונתו לפרש שם המפורש שמות שאינם נמחקים וכנויין הם כגון חנון ורחום וכו' אם כן גם השם המבורך היה לו לומר כן ועוד שלשון שם המפורש משמע שם בן ארבע ולא ידעתי לע"ד טעם רבינו בזה:

ט מגדף שחזר בו תוך כדי דבור אינו כלום. בפרק יש נוחלין אמרינן בכל התורה תוך כדי דבור כדבור דמי חוץ ממגדף וכו': מי שגידף את השם בשם עבודת כוכבים קנאים פוגעים בו וכו'. מתוך הלשון הזה משמע כאן דבעי רבינו שם המברך שיהיה שם המפורש כשם המבורך מדכתב המיוחדים וזהו נראה הפך ממה שכתב למעלה שמות שאינם נמחקים. ואפשר ליישב דלשון דהיינו מיוחדים הוא לאפוקי הכנויים אבל מ"מ קשיא מה שהקשיתי למעלה וצ"ע:

י כל השומע ברכת השם וכו'. בפ' ד' מיתות (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל השומע הזכרת השם מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וכו'. וא"ת רבשקה ישראל

מגדל עוז

ואלו הן דיני המגדף עד ונוקב שם ה' מות יומת. פרק ד' מיתות (דף נ"ו) ובספרי וכן פירש ר"מ בספר המצות: על השם המיוחד כו' עד הוא נסקל. פ' ארבע מיתות (דף נ"ה) ופ' שבועות העדות (דף ל"ו) ובספרי: אזהרה של מגדף מנין עד כזה שמעתי. במכילתא ובפרק ארבע מיתות (דף נ"ו): מגדף שחזר בו כו' עד נסקל. פ' יש נוחלין (דף קכ"ט) וסוף נדרים (דף פ"ז): ומי שגידף עד המיוחדין. פ' שבועת העדות (דף ל"ו) וכן השיבו חכמי לוניל לר"מ הלוי ז"ל דראיותיו מן המשנה דתנן התם המקלל בכולן חייב וחכמים פוטרין ומפרשי לה אכנויין והלכה כחכמים דקי"ל גבי מקלל דבעינן שם בשם וכדמוכח בגמרא מדכתיב איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו: כל השומע ברכת השם כו'. פרק ארבע מיתות (דף ס'):

הגהות מיימוניות

ס [תוך כדי דיבור הוי שלום עליך רבי]:

רבינו היאך לפסוק דלא כרבי חייא בתרווייהו משום דר' חייא הל' יחיד לגבי רב יהודה ושמואל. ומה שרצה הרב לומר דהלכה כר' חייא לגבי שמואל משום דרביה דרב הוה ורב גדול משמואל הא לא מכרעא שמאחר שלא היה רבו של שמואל לא שייך למימר ביה אין הלכה כתלמיד במקום הרב דהא רב גדול מרבי יוחנן הוה דאמרינן עליה דרב תנא הוא ופליג וכרבי יוחנן לא אמרינן הכי כמו שכתבו התוספות פרק קמא דכתובות ופרק כיצד צולין ואפילו הכי הלכה כר' יוחנן לגבי דרב ואם כן כבר אפשר דאפילו הוה שמואל תלמיד בהדי רבי חייא שהיה פוסק רבינו כשמואל כ"ש השתא דאיכא נמי רב יהודה בהדיה דלא סבירא ליה כר' חייא אלא משום דאשכח רבינו ההיא דירושלמי שקורעין על הכינויים דאתיא כרבי חייא הוכרח לפסוק כר' חייא: ומ"ש רבינו אחד השומע מפיו ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע. ברייתא שם כלשון הזה בעצמו ואע"ת הא הניא בגמ' והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו ולמה לא כתבה רבינו. וי"ל שסמך על מה שכתב לשון המשנה דקתני והדיינים קורעין ומדלא מדכר עדים משמע דאין חייבים לקרוע. ואמרינן בירושלמי דדוקא שמעו מפי שומע אבל שומע ששמע מאדם אחר ששמע מהשומע כיון שהוא יוצא לשלישי אינו חייב לקרוע. ואמר עוד ואומר זה השם הזכיר המגדף וקלל הוא והוא וקלל בו כלומר יכה יוסי את יוסי וכבר כתבתי זה למעלה: כל העדים וכו'. בספרא פ' אמור וסמכו השומעים את ידיהם אלו העדים כל השומעים אלו הדיינים את ידיהם יד כל יחיד ויחיד ידיהם על ראשו סומכים ידיהם עליו ואומרים לו דמך בראשך שאתה גרמת לכך עכ"ל: ומשמע שכל היהודים המגדפין בשעת סקילה סומכים ידיהם עליו וצריך טעם למה השמיטו רבינו. וי"ל משום דמשמע לרבינו דאין סברא לומר כן דהא רחמנא לא אמר אלא כל השומעים דהיינו עדים ודיינים בלבד ומאי דקאמר כל יחיד ויחיד היינו כדי שלא תאמר דכיון אחד שיסמוך בעד כל אחד מהשומעים סגי כדאשכחן בתנופה שאחד מניף בעד כל החברים אלא צריך שכל אחד מהשומעים יסמוך שתי ידיו ודייק לה מדקאמר את ידיהם ולא קאמר את ידם: ומ"ש ואין בכל הרוגי ב"ד וכו'. פשוט כיון דלא אשכחן הכי לא בקרא ולא בגמ'. ומ"ש שנאמר קאי אריש מילתיה כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם:

פ"ג א כל העובד וכו'. כרים כריתות תנן בכריתות כן ומני בהדייהו עובד כוכבים וקתני בתר הכי על אלו חייבין על זדונם כרת ועל שגגתן חטאת ועל לא הודע שלהם אשם תלוי חוץ מן המטמא מקדש וקדשיו מפני שהוא בעולה ויורד כלומר שאין חייבין על לא הודע טומאת מקדש וקדשיו אשם תלוי לפי שאינו חייב על שגגתו חטאת קבועה אלמא דכל איך הוי בחטאת קבועה וקרא נמי בהדיא כתב חטאת בשגגת עבודת כוכבים ולא כתב ואם דל הוא. ומ"ש ואם היו שם עדים והתראה נסקל. משנה בפרק ארבע מיתות (דף ס' וס"ח) אלו הן הנסקלין ומני בהדייהו עובד כוכבים:

ב לפיכך הפוער עצמו למרקולים וכו'. ס' ד' מיתות (שם) אמרינן דאיכה יעבדו אתא לפטורי פוער עצמו למרקולים וזורק אבן לפטור:

ג בר"א כאלו עבודות וכו'. משנה שם אחד העובד ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואמרינן בגמרא דהכי קאמר אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואפילו שלא כדרכה ולהשוב נמי זורק אמר אביי זורק היינו מנסך דכתיב בל אסיך נסכיהם מדם וגומר דזריקה דם קרייה נסוך. ותניא נמי התם זובח לאלהים יחרם בזובח לעבודת כוכבים הכתוב מדבר אין לי אלא בזובח מקטר ומנסך מנין ת"ל בלתי לה' לבדו כל העבודות כולם לשם המיוחד לפי שיצתה זביחה לידון בעבודות פנים מנין לרבות השתחואה ת"ל וילך ויעבוד וישתחו להם וסמיך ליה והוצאת את האיש ההוא וכו' שופט שמענו אזהרה מנין ת"ל כי לא תשתחוה לאל אחר יכול שאני מרבה המגפף והמנשק ת"ל זבח זביחה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבים עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים חייבים עליה מיתה יצאה השתחויה לדון בעצמה יצתה זביחה לידון על הכלל כולו, ופירש"י זובח לאלהים כל אלהים במשמע ואפילו שלא כדרכה מדלא כתביה בלשון עבודה עובד לאלהים בזביחה יחרם ש"מ אפילו אינה עבודה שלו קאמר. בלתי לה' לבדו ונפל כל העבודות מלעבדם בהם ותנא לשם המיוחד ומשמע דלכל עבודות הראויות לה' קאמר. לפי שיצתה זביחה ללמד על הכלל כולו ואין הכלל הזה מחייב אלא עבודה הדומה לזיבוח שהיא עבודת פנים ומהשתא לא נפקא לן דליחייב אהשתחואה שלא כדרכה דלאו עבודה היא בפנים מנין לרבות השתחואה ת"ל וכו' יכול שאני מרבה דנימא השתחואה שיצתה מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצאה דמה השתחואה מיוחדת שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף שלא כדרכה אף כל שהיא דרך כבוד כגון אלו חייב ת"ל זבח ואם השתחואה ללמד על הכלל באת למה פרט לך זביחה כלא דרך כבוד היא ומהשתחואה נפקא אלא זביחה באה ללמד על כל הכללות עמה ומה זביחה מיוחדת עבודת פנים ומשום דהשתחואה לא נפקא לן מהכא להיוצא הוצרכה השתחואה להזור ולצאת כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה ואע"פ שאין חייבים על כיוצא בה. וביאור לשון רבינו כך הוא הרי שנסך לפעור וכו' חייב שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' וכו' משמע דאכל עבודה הראויה לה' מיחייב אם עבד בה לכוכבים אע"פ שאינה מיוחדת לה ואין אנו דורשין מבלתי לה' לחייב על כל עבודה שהיא דרך כבוד מדלא כתב עובד לאלהים יחרם וכתב זובח לומר דוקא דומיא דזביחה שהיא עבודת פנים נמלא דממלא זובח מרבינן שאר עבודות פנים וממעטינן שאין עבודת פנים אע"פ שהם דרך כבוד וה"ק מכיון שלא נחרבו הזובח לאלהים אלא עבודות שהם מיוחדין להשי"ת מנין לרבות השתחואה שאינה מעבודת פנים לכך נאמר לא תשתחוה להם וכו' וגמר מלכתוב זביחה והשתחואה היוצאית מהכלל זביחה ללמד על כל הכלל והשתחואה ללמד על עצמה והזר ופירש הכלל הנמד מזביחה חזה שאמר וה"ס למקטיר ומנסך ולא תקשה לך למה אינו מונה גם זורק דבכלל מנסך הוא. זה יישוב לשון רבינו וכבר נתבאר כן בגמ' כדכתבתי. ודע שיש טעות בנוסחאות שכתוב בהם וזורק ומזבח אחד הוא וטעות הוא שנפל בספרים אלא כך צריך לגרוס וזורק ומנסך אחד הוא כמו

והוא ששמענה מישראל. אחד השומע ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע. אבל השומע מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע ולא קרעו אליקים ושבנא אלא מפני שרבשקה היה ישראל מומר. כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם אחד אחד על ראש המגדף ואומר לו דמך בראשך שאתה גרמת לך. ואין בכל הרוגי בית דין מי שסומכים עליו אלא מגדף בלבד שנאמר וסמכו כל השומעים את ידיהם:

פרק שלישי

א כל [א] העובד כוכבים ברצונו בזדון חייב כרת ואם היו שם עדים והתראה נסקל. ואם עבד בשגגה מביא קרבן חטאת קבועה: **ב** עבודות הרבה קבעו עובדי כוכבים לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה ועבודת זה אינה כעבודת זה כגון פעור שעבודתו שפוער אדם עצמו לו ומרקולים שעבודתו שיזרוק לו אבנים או יסקל מלפניו אבנים והרבה עבודות כגון אלו תקנו לשאר צלמים. לפיכך הפוער עצמו למרקולים או שזורק אבן לפעור פטור עד שיעבוד אותו דרך עבודתו שנאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. ומפני זה הענין צריכין בית דין לידע דרכי העבודות שאין סוקלין עובד כוכבים עד שידעו שזו היא דרך עבודתו: **ג** ואזהרה של עבודות אלו וכיוצא בהן הוא מה שכתוב ולא תעבדם. במה דברים אמורים בשאר עבודות חוץ ממשתחוה וזובח ומקטיר ומנסך אבל העובד באחת מעבודות אלו לאחד מכל מיני עבודת כוכבים חייב ואע"פ שאין דרך עבודתו בכך. כיצד הרי שניסך לפעור או שזבח למרקולים חייב שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. זביחה בכלל עבודה היתה ולמה יצאת לומר לך מה זביחה מיוחדת שעובדין בה לשם וחייב הזובח לאל אחר סקילה עליה בין היתה דרך עבודתו בזביחה או אינה בזביחה. אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם אם עבד בה לאל אחר בין שהיתה דרך עבודתו בכך בין שאינה בכך חייב עליה. לכך נאמר לא תשתחוה לאל אחר לחייב על ההשתחויה אפילו אין דרך עבודתו בכך והוא הדין למקטר ומנסך. וזורק

א סמ"ג לאוין יז. טור יו"ד סי' קלט:

בר"א

לחם משנה

ישראל מומר היה ואמר ר"י אמר שם אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגא דרבי חייא בתרווייהו דאמר רבי חייא השומע וכו' ורבינו פסק כשמואל בהלא דהיינו השומע הזכרה מפי העובד כוכבים דאינו חייב לקרוע ובהדא כרבי חייא דהיינו קורעים על ברכת הכינוי וצריך לתת טעם למה לא פסק בכלהו כשמואל או כר' חייא ונראה דהזכרה הכריתו דודאי מפי העובד כוכבים אין כברא שיקרע דא"כ נהמא כל הנבד קרעים וכיון שהוא אינו בן בריח ודאי דאין לנו לקרוע על ברכהו אבל ישראל אנו קורעים דילא מביניו במברך את השם ואפילו שהוא רומר ואין כברא לפסוק כרבי חייא ומשום דאפילו ברכת הכינוי כיון שכוונתו לברך את השם ודאי דסברא הוא לקרוע עליו ועיין במהר"י קולון ז"ל שורש ק' שהאריך ליישב זה:

משנה למלך

פ"ג ג בר"א כאלו עבודות חוץ ממשתחוה וזובח ומקטיר ומנסך. בסנהדרין (דף ס':) ופריך בגמרא ליתנו נמי זורק אמר אביי זורק היינו מנסך ופירש"י דבשלמא מקבל ומולך לא קשיא לן אע"ג דעבודות פנים הם דלא אשכחן דליהוו עבודות בנעשים לשם עבודת כוכבים, נראה מדבריו דמולך אינו חייב והו' סימה דודאי מולך חייב וכ"כ מרן ככ"מ דהא דלא מני מולך היינו משום דמולך היינו זובח. אבר ע"כ נ"ל דט"ס נפל בספרים וכצ"ל מקבל ומוליך. שוב ראיתי לתוספות פ"ו דיומא (דף ס"ג) שהעתיקו דברי רש"י הללו וכתבו כהגהתנו ובשוט הוא, ודע שמדברי התוספות שם מוכח דס"ל דהיקון לעבודת כוכבים חייב כמו שחייבים על השחיטה דקמילף דמנחה במקום שחיטה וכה היא לכל מילי:

פ"ג ב במה דברים אמורים וכו'. כל זה שם בברייתא הא דבען אילו נאמר זובח יחרם הייתי אומר וכו': (או שזבח למרקולים חייב) שם (דף ס"א) אמרו אם אינו ענין לכדרכה

מגדל עוז

כל העדים והדיינין וכו' עד סוף הפרק. פשטי הכתובים מורין כן סוף פרשת אמור אל הכהנים: פ"ג כל העובד עד גם אני. הכל במסכת סנהדרין פ' ארבע מיתות (דף ס') ומפני זה הענין כו' עד ולא תעבדם. עיקר במכילתא והטעם טעמו כתוב שכלו: בר"א כאלו עבודות עד וזורק ומנסך אחד הוא. הכל במכילתא ופ' ארבע מיתות (דף ס' ס"א):

כמו שאמרו בגמרא, וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת. וא"ת אמאי לא מיי נמי מקבל ומולך שהם עבודות פנים י"ל דמולך היינו זובח ומקבל לאו עבודה היא אלא אם זרק דכי מקבל הדם לא מוכח מילתא דסלח לה וזרק הא אמריך דבכלל זירוק הוא :

ד **ספת** לה צואה וכו'. פ' ר' ישמעאל (דף נ' ע"א) אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב זרק מקל בפניה פטור א"ל אביי לרבא מ"ש שבר דה"ל כעין זביחה זרק נמי ה"ל כעין זריקה א"ל בעינא זריקה המשתברת וליכא איתיביה ספת לה צואה או שנסך לפניה עביט של מימי רגלים חייב צואה מאי זריקה משתברת איכא בצואה לחה לימא כתנאי שחט לה חגב רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרים לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים בעינן ושאני חגב הואיל ונאמרו דומה לבהמה וא"כ מן הראוי היה לרבינו לפסוק דלא כרב דאמר שבר מקל בפניה חייב דהא בעינן עבודה כעין פנים וליכא אלא דבתר הכי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרת זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת א"ל רבא לר"נ מ"ש שבר וכו' א"ל בעינן זריקה משתברת וליכא אלא מעתה אבני בית מרקולים במה יאסרו אף לדידי קשיא לי ושאלתיה לרבה בר אבוה ורבה בר אבוה לחייא בר רב וחייא בר רב לרב וא"ל נעשה כמגדל לעבודת כוכבים. וכיון דחזינן דכל הני אמוראי סקלי וטרי אליבא דרב בהא שמעתא ולא פליג חד מינייהו עליה ש"מ כוותיה ס"ל ושכיר תני רב למיתי כבולי עלמא דההיא דחגב מיירי בשאין עובדין אותה בחגב ומשום הכי פטרי רבנן ורב דמחייב בשבר מקל לפניה דוקא היכא דעבודתה במקל ובהא אפילו רבנן מודו ובדין הוא דכי אמר לימא כתנאי דהוה מצי למימר לא דכ"ע כרב וכמו שכתבתי אלא משום דמאן דאמר לימא כתנאי לא אסיק אדעתיה לאיפלוגי בין דרך עבודתה במקל וחגב או לאין דרך עבודתה בכך ורצה לדחוק לאוקומי לרב הא מילתא כר' יהודה ואהדר ליה לפום מאי דס"ד דכ"ע לא ס"ל כוותיה אבל לכוס קושטא דמלתא אתי ככולי עלמא וכדפרישית וא"ת בשבר מקל לפניה בשאין דרך עבודתה בכך עסקינן ומיחייב משום זובח וא"כ היכי אמרת שעובדין אותה במקל דא"כ תיפוק ליה משום דרך עבודתה בכך כבר נזהר רש"י מזה ופירש שמקשקשין לפניה במקל ופוסק רבינו בשחיטת חגב כרבנן דפטרי ואיתא נמי התם א"ר אבהו אמר ר' יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שהוא פטור שנאמר בלתי לה' לבדו לא אסרה תורה אלא כעין פנים ומוקי לה התם דוקא במחוסר

במחוסר אבר. וספת לה צואה פירש"י האכילה צואה מלבון מי ספו לך מאליה וצריך לומר לדעתו שזרקה להון סיה דאי לא היכי מדמה לה לזריקה והתוספות פירשו דהיינו שאיכלה בצואה לשון טנוף כמו לא יספות במלח ויאכל בפ' הפועלים וזריקה המשתברת בעינן כגון זריקת דם שלפנים שאינה מחוברת אלא משתבר ונופל טיפין טיפין. והרמ"ך כתב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל וכו' ה"ל לפרש והוא שעובדין אותה בזריקת מקל אבל אי חובטין לפניה במקל וזרק לפניה במקל פטור כי היכי דלא הקשי דרב אדרב ולא נוקי לה כאמוראי אליבא דרב: וכתב הראב"ד ה"א אין הדעת מקבלת כל זה וכו' הואיל ואין עבודתה בזריקה ואינה משתברת, עכ"ל: וכבר ביארתי דעת רבינו. ומ"ש שאין הדעת מקבלת ששחיטת חגב וכו' אפשר לומר שיותר נראה עבודה בשפיכת צואה וניסוך מי רגלים כיון שהוא דבר הנזרק בפנים משחיטת חגב ובהמה מחוסרת אבר דכיוצא בהם נשחטים בפנים ואלו מוחלקים מהן הא ודאי מוכחא מילתא דלאו כעין פנים הוא: ומ"ש מי ששחט במחוסרת אבר וכו' אבל רב יהודה וכו' וכן הלכתא וכו'. תימה אמאי פסק כר' יהודה הא ודאי דחכמים קי"ל ועוד אמאי דחי ההיא דמחוסרת אבר דאמר ר' יוחנן ופסק כרב יהודה ורב נחמן אליבא דרב הא רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. ומ"ש וכשאמר רב יהודה כו', נתכוין לומר דרבותא דרב היינו כשזרק מקל לפניה פטור אבל לדעת רבינו רבותיה בשבר דחייב וי"ל דסבר רבינו דעדיף טפי למימר דרבותא ברישא דמלתא דהיינו שבר מלמימר דרבותא בסיפא דמלתא וכדברי הראב"ד: ומ"ש רבינו זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת. מבואר שהוא כרב נחמן אמר רב והוא ז"ל מפרש דרב יהודה נמי ה"ל בזרק מקל לפניה ה"ל תרי אמוראי ואליבא דרב פסק כרב נחמן משום דאמוראי טובא סקלו וטרו אליביה. והפשר היה לומר דרבינו סבר דרב יהודה ורב נחמן לא פליגי ורב נחמן דמחייב בזרק מקל לפניה היינו דוקא כשעובדין אותה בזריקת מקל וכדפרישית ואשמעינן דאפילו הכי אינה נאסרת אלא דק"ל דאם כן דלא פליגי נצטרך לפרש שעובדין אותה במקל שכתב רבינו בזריקת מקל ואם איתא ה"ל לכתוב בהדיא שעובדין אותה בזריקת מקל. כתב הרמ"ך ספת לה צואה וכו'. תימה היאך פריש לה למילתה כפשטה וה"ל לפרשה שטוחין לפניה בהמה ועכשיו כששחט לה חגב נראה לעבודתה אבל אם עבודתה בגפוף ונישוק ושחט לה חגב חייב דאם בשיבר מקל לפניה חייב דחשבינן ליה כעין פנים כ"ש בשחט חגב ובהמה בעלת מום ותירץ על זה יפה פירש הרב דשחט לה חגב פטור ואדרבא כ"ש דפטור הכא

וזורק ומנסך אחד הוא: ד ספת לה צואה או שניסך לה עביט של מי רגלים חייב. *שחט לה חגב °פטור אלא א"כ היתה עבודתה בכך. וכן אם שחט לה בהמה מחוסרת אבר פטור אלא אם כן היתה דרך עבודתה בכך. עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל. שבר מקל בפניה חייב ונאסרת. זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת. אשאין זריקת המקל כעין זריקת הדם שהרי המקל כמו שהוא

א עי' בטור י"ד סי' קל"ט :

השגת הראב"ד

*שחט לה חגב פטור אלא א"כ היתה דרך עבודתה בכך. א"א אין הדעת מקבלת כל זה. וכי שחיטת חגב או שחיטת בהמה מחוסרת אבר חמורים הם מספיחת צואה ומניסוך מי רגלים. אלא מראין הדברים שהחכמים שפוטרין בשחיטת חגב אין להם תולדות בעבודת כוכבים ומי ששחט במחוסרת אבר נ"כ ס"ל כחכמים. אבל רב יהודה ורב נחמן אליבא דרב סבירא להו כר' יהודה וכתנא דספת וכן הלכתא דכל כעין זביחה וזריקה של פנים המשתברים חייב אפילו שלא כדרכה. וכשאמר רב יהודה עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל לא שיהא עבודתה לא בשבירה ולא בזריקה אלא בענין אחר ורבותא קאמר דאע"ג דעבודתה במקל זרק מקל לפניה פטור הואיל ואין עבודתה בזריקה ואינה משתברת

לחם משנה

לכדרכה תנהו ענין וכו' * .

ד **ספת** לה צואה וכו'. פרק רבי ישמעאל (דף נ'.) אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל וכו'. (עיין בכ"מ). עוד שם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרת זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת וכו' לפירש"י ז"ל הני תרי מימרא לא פליגי אלא דמימרא קמא מיירי דעובדין אותה בקשקוש ומשום הכי קאמר זרק מקל לפניה פטור. ומימרא תניינא שעובדים אותה כדרכה וקאמר דאפילו הכי אינה נאסרת משום דבעינן כעין פנים. ואם רבינו מפרש כן קשה דאמאי לא קאמר בהא דספת לה צואה שהיא צואה לחה דבעינן זריקה משתברת כדאמר בגמ' למימרא קמא. לכך נראה ודאי דסבירא ליה דפליגי והני תרי מימרי איירי בקשקוש והוו תרי אמוראי אליבא דרב והוא פסק כרב נחמן דלא בעינן זריקה משתברת לענין חיובא אלא לענין איסור דוקא והשתא ברייתא דצואה דאיירי לענין חיוב הוי אפילו בצואה עבה וכן הא דתנן פ' ר' ישמעאל בשם אחרים עוד אמרו שם אמר ר' אבוה אמר ר' יוחנן מנין לזובח בהמה בעלה מום שהוא פטור שנאמר זובח וכו'. ונראה ליישב דעת רבינו למימרא דר' יוחנן וכן ברייתא דספת לה צואה כלהו אליבא דהלכתא דהיינו אליבא דרבנן וסבירא ליה דרבנן דפטרי בחגב פטרי נמי בעלת מום אבל בספת לה צואה מודו דחייב דעדיף טפי. וא"ת לדעת רבינו עדיף שבר מקל משחט חגב דבשחט

*(נ"ל שבא לפרש דלאו דוקא שזבח דרך עבודה למרקולים דחייב אלא אפילו לכעים ג"כ עובר בלאו כמו שתירצו בגמרא התם בזובח לכעים) :

הגב כהנ דפטור ובשבר מקל חייב. וא"כ קשה דאיך תירצו בגמ' לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה וכו' כלומר ודכולי עלמא דלא כרב דבשבר מקל כ"ע מודו דפטור אדרבה הסברא הוי איפכא וה"ל לאוקמי כולהו כרב וכ"ע מודו דבשבר מקל חייב משום דעדיף טפי. וי"ל דס"ל לרבינו דשבר מקל לא עדיף משחט חגב אדרבה גרע משחט חגב כדאמר בגמ' הואיל ונאמרו ארוך לענין דינא הם שוין דכי היכי דבשבר מקל כשעובדים אותה בקשקוש היכא דשבר מקל בפניה חייב ה"נ בחגב היכא דעובדים אותה בחגב אע"פ שאין עובדים אותה בשחיטת חגב ממש חייב והכתים דפטרי בחגב איירי בשאין עובדים אותה בחגב כלל. וא"ת א"כ איך אמר לימא כתנאי לימא דכולהו סברי כרב והכתים דפטרי התם משום דאין עובדין אותה בחגב כלל אבל הכא דעובדין אותה בקשקוש לא וכמו שהקשו התוס' וי"ל דהמקשה היה סבור דהוי כל כך בחגב אע"פ שאין עובדין אותה כלל כמו בשבר מקל היכא דעובדים אותה בקשקוש. ומה שמחייב במקל וחגב התם משום דאסיק אדעתיה טעמא דהואיל ונאמרו ארוך כגוזר בהמה ואהני לן הך טעמא לחייב אפילו שאין עובדים בחגב כלל וכה"ג חייב בתקל היכא שעובדין אותה בקשקוש והמתרץ תירץ דלע"ג דר' יהודה מחייב בחגב מ"מ הכא מודה דפטור דאהני לן כ"כ טעמא דהואיל ונאמרו ארוך דאפילו שאין עובדים בחגב כלל חייב טפי משבר דעובדין אותה בקשקוש ולפי זה מה שכתב רבינו אא"כ עבודתה בכך אינו ר"ל בשחיטת חגב ממש אלא עבודתה בחגב בלבד כמו שעובדים אותה במקל דלקמן דשעובדין אותה דרוצה לומר בקשקוש מקל. והשתא לפירושו אתי שפיר הברייתא ור' יוחנן אתי כרבנן אע"ג דהסברא

מגדל עוז

ספת לה צואה כו' עד עבודתה בכך עד והדם מתפזר. פרק ר' ישמעאל (דף נ' ונ"א). **שחט** לה חגב פטור אלא א"כ היתה עבודתה בכך. פרק ר' ישמעאל שם: כתב הראב"ד ז"ל אין הדעת מקבלת כל זה כו' הואיל ואין עבודתה בזריקה ואינה משתברת עכ"ל: ואני אומר לא עמדתי על סוף דעתו שאם רצה להכרית מפני מה חייב בספיחת צואה או נסוך מימי רגלים ואע"פ שאין עבודתה בכך ובשחיטת חגב או בהמה מחוסרת אבר פטור אלא א"כ עבודתה בכך ולא הקשיא על התלמוד שייכא שפיר אבל ר"מ ז"ל לא שינה דרכו מדרך הגמרא שהרי הלכה זו ריש פרק רבי ישמעאל שם נסבית דגרסינן אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל כו' עד איתיביה ספת לה צואה או שניסך לה עביט של מימי רגלים עד דמוקים לה בצואה לחה אלמא מדאקשי מינה לרב יהודה מכלל דכדרכה בכך עסקינן דומיא דרב יהודה גופיה וכן פירשו רבותינו בעלי התוספות ז"ל דומיא דמקל. ואם מפני שרצה ללכת אחר הכרעת הדעת תמה אני וכי מפני ששחיטת חגב ובהמה מחוסרת אבר חשובים מכפיית צואה או נסוך מימי רגלים ניח תלמוד ערוך לפנינו ועוד וכי אנו בעבודות הולכים אחר הסברא לא ולמד מפטור שאין לך בזיון כמו קינח בחוטמו פ' ארבע מיתות גבי מעשה דכנעאי מאולס ואמרו הכומרים שאין עבודה כמותה אלא ודאי אפילו מטונפות כיותר אפשר שהן תשובות אגלם לפי ברות הטומאה שורה יותר עליהן ומקובלות היו להן העבודות של כל גלם וגלם שלהם וכן הקדים ר"מ ז"ל ראש הפרק ואם הוא רצה לפסוק כר' יהודה שהוא יחיד במקום הרבים שהן רבים והמסה וכי שביק רבנן ועביד כר' יהודה. ומה שאמר עוד כי רב נחמן ורב יהודה אליבא דרב כר' יהודה סבירא להו א"כ כי בעי תלמודא לימא כתנאי אמאי קא מסיק לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים בעינן כלומר דהיינו זריקה המשתברת דהיינו כרבנן דפטרי וגדולה מזאת בעיקר הסברא שכתב הרי מחוסרת אבר כיון דלא שייכא להו בקרבן כדכתמון והגב אע"ג שנאמרו דומה לבהמה הואיל ולא שייכי בשחיטה כלל דהא באסיפה בעלמא סגי להו לא הייתינן להו כלל וכזה עלו דברי ר"מ ז"ל בסברא נכונה על מתכונתה תדע דאל"כ אמאי נקט חגב ולא נקט עוף קטן דכמה מיני עופות שהן צריכין שחיטה לאוכלין ולא שייכי בעבודה כלל. כן נראה לי בעיקר הפירוש שעובדין אותה בכך שרוצה לומר עובדין אותה במקל כעין זריקה ושבירה ואעפ"כ לא מיחייב אלא כעין זריקה המשתברת או כעין פנים ולפיכך פטור בזריקה וחייב בשבירה לרב יהודה אמר רב ולרב נחמן אמר רב דמיחייב בתרוייהו משום דעבודתה בכך ואינה נאסרה אלא בשבירה דלא בעי כעין פנים וזריקה משתברת אלא לאוסרה ומשום הכי קא מקשי ליה מאבני בית קולים במה יאסרו דהא ליכא כעין פנים ולא זריקה המשתברת ואע"ג דגמירי דעבודתה בכך דאילו כדברי המפרשים שעובדין אותה בכשכוש המקל או בענין אחר אבל לא בזריקה ולא שבירה א"כ מאי קא מקשי מאבני בית קולים דילמא שאני התם דעבודתה בכך ונקט מאיכה יעבדו כד"ן :

הגהות מיימוניות

ר [לשון הטור יו"ד שם שחט לפניה חגב נאסר אפילו אין דרך לעובדו כלל בחגב משום דדמי טפי לשחיטה] :

היא דאין דרכה בתשמיש כלל ולא איצטריך לטעם נרופי נרעה כמו שפירשו המפרשים אלא משום דבגמרא הוה מוקמינן הא דזיבח מקל בפניה כתנאי ומשום הכי אמריק דרבנן דפטרי בפתח לה חגב לא ס"ל הא דשיבר מקל לפניה חייב ומשום הכי דחה בגמרא, עכ"ל:

ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה ומיראה פטור ואמרה דמה שכתב דרך עבודתה שפיר אבל מה שהוסיף ואם עבדה באחת מארבע עבודות וכו', אני אומר שהדבר איפכא הוא דאם כתב באחת מארבע עבודות לא קשיא מידי מפטור ומרקולים דפשיטא השתא דדרך עבודתה בגוונו ביזוי כמו שכתב הוא ז"ל

שהוא והדם מתפזר. המקבל עליו אחד מכל מיני עבודת כוכבים באלוה חייב סקילה ואפילו הגביה לבנה ואמר לה אלי אתה וכן כל כיוצא בדבור זה חייב ואפילו חזר בו בתוך כדי דיבור ואמר אין זה אלי אין חזרתו כלום אלא נסקל: ה העובד עבודת כוכבים כדרכה ואפילו עשה דרך בזיון חייב. כיצד הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו או זרק אבן למרקולים כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב ומביא קרבן על שגגתו: ו [א] העובד עבודת כוכבים *מאהבה כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר. או שעבדה [ב] מיראתו לה שמא תריע לו כמו שהן מדמים עובדיה שהיא מטיבה ומריעה. אם קבלה עליו באלוה חייב סקילה *ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה או מיראה פטור. [ב]המגפף עבודת כוכבים והמנשק לה והמכבד והמרבץ לפניה והמרחיץ לה והסך והמלביש והמנעיל וכל כיוצא בדברי

א שבת עב: ב סמ"ג לאוין יח:

השגת הראב"ד

* ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה פטור. א"א דומה שהוא השמיט מכאן מיראה ובגמרא הולכין יחד מאהבה ומיראה ואנו מפרשין מאהבת אדם ומיראת אדם ולא מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתה:

המקבל עליו אחד מכל מיני וכו'. משנה באלו הן הנסקלין (סנהדרין ס') ותני עלה בברייתא העובד עבודת כוכבים וקאמר אחד העובד ואחד הזובח וכו' והמקבלו עליו באלוה והאומר אלי אתה. ומ"ש ואפילו הגביה לבנה: ומ"ש ואפי' חזר בו תוך כדי דבור. הכי אמרינן בגמרא פרק יש נוחלין (דף קכ"ט:) וס' נדרים (דף פ"ז) דעבודת כוכבים תוך כדי דבור דלא מהני מידי:

ה העובד עבודת כוכבים כדרכה וכו'. בפ' ארבע מיתות (דף ס') תנן הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו והזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו ובגמרא הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו אף על גב דמכוין לבזויה והזורק אבן למרקולים אע"ג דמכוין למרגמיה. ומפרש רבינו למתני' בשוגג ולענין חיוב חטאת דאילו במזיד ולענין סקילה פ"א דהא פשיטא הוא. ומ"ש ומביא קרבן על שגגתו אע"פ שהוא דבר פשוט כתב כן משום דהוזכר כן בגמ' (ס"ד) מדאמרינן התם רב מנשה הוה קאי אזיל לבי טורתא אמר ליה עבודת כוכבים היא דקאי הכא שקל פיסא שדא ביה אמר ליה מרקולים היא א"ל הזורק אבן למרקולים תנן, כלומר הזורק לפניו לכבדו ואני זרקתי להכות בגופו ואתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה הזורק אבן למרקולים תנן אע"ג דמכוין למרגמיה. וכיון דרב מנשה שוגג הוה ומייתי מדתנן הזורק אבן למרקולים ודאי לענין חיוב חטאת קבעי:

הואיל ועבודתה בכך חייב אבל בארבע עבודות אלא כדרכה כיון שאינו עובד אלא מאהבה ומיראה פטור אבל עתה שכתב הרב ואם עבדה דרך עבודתה או בארבע עבודות קשה מפעור ומרקולים מדבריו לגבייו. ומה שנראה לי בזה לדעת הרמב"ם דפלוגתא דאביי ורבא לאו במי שרואה צורה שאינה נעבדת והוא חשק בה ליופיה או שירא ממנה שמא תרע לו ומתחיל עתה לעבדה באחת מארבע עבודות דבהא לכ"ע פטור כיון דלא קבליה עליה באלוה ואפילו לאביי כדאמרינן בסוגיא (דף סא סב) אלא דחזא אנדרטא וסגיד לה אי קבליה עליה מיד הוא ואי דלא קבלה עליה לאו כלום הוא אלא מאהבה ויראה המתא לאביי וכו' אלמא דלכ"ע אפילו בארבע עבודות כגון השתחואה לאו כלום הוא אלא פלוגתייהו במי שעובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה דומיא דהמן ובהא ס"ל לרבא דפטור כיון דלא קבלה עליה אפילו עבדה בארבע עבודות כגון המן שהיו משתחוים לו והשתחואה היא מארבע עבודות וה"ה אם היו עובדים אותה בעבודה אחרת מאהבה ומיראה וזה עבדה ג"כ בנוהג עבודה, ומעתה אין קושיא מפעור ומרקולים שהיתה עבודתה בגוונו בזוי והיתה עבודת כוכבים גמורה שעובדיה היו עובדים אותה בקבלת אלהות אפילו אם היא עובדה בזויה חייב לרבא עכ"ל: וכתב עוד ח"ל עוד אפשר לדקדק לדעת הרמב"ם דיותר יש לפטור עובד מאהבה ומיראה בלא קבלת אלהות משום דדמי לאנוס

ו העובד עבודת כוכבים מאהבה וכו'. שם (סנהדרין ס"א) איתמר העובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה אביי אמר חייב ורבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא פלחה ורבא אמר פטור אי קבליה עליה באלוה אין ואי לא לא. וידוע דהלכה כרבא דפטר ואפילו הכי בקבליה עליה באלוה אפילו מאהבה ומיראה חייב דהא מודה רבא בהא וכדקאמר בהדיא אי קבליה עליה באלוה אין: וכתב הראב"ד א"א דומה שהוא וכו' ולא מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתה עכ"ל. איני מבין דבריו דהא רבינו לא השמיט מיראה שהרי כתב או שעבדה מיראתו לה. ומה שכתב ואנו מפרשים מאהבת אדם וכו' רבינו נראה לו שאין לפרש כן משום דמיראת אדם הייתו בלאונס ואונס רחמנא פטריה והיכי אמר אביי חייב אפילו לא קבלו עליו באלוה אלא מאהבה ומיראה הייתו מאהבת עבודת כוכבים ומיראתו ממנה וכמו שכתב רבינו. כתב הרמ"ך תימה שהוא כתב בסמוך שאם זרק אבן למרקולים חייב אע"ג דלא קבליה עליה עכ"ל. ואין זו השגה שרבינו בזורק אבן למרקולים לבזותו לענין חיוב חטאת קאמר ולא לענין חיוב סקילה כמו שכתבתי. וכתב עוד הרמ"ך גבי הפירוש שפירש בעבודת כוכבים מאהבה ומיראה לא נהיר. והריב"ש כתב השגת הרמ"ך וכתב עוד ומה שהוקשה לך על מה שהוסיף הרמב"ם ואם

אע"פ שעבדה דרך עבודתה ממי שעובד ומכוין לבזות כיון שעובד ברצון במה שדרך עבודתה בגוונו ביזוי אלא שעובדיה חושבים שהעבודה כוכבים היא הושקת בגוונו ביזוי וזה טועה בזה ומכוין לבזויי ולזה כתב הרב חייב ומביא קרבן על שגגתו ור"ל שאינו מזיד ואינו בר סקילה וכרת אלא חייב חטאת בשוגג עכ"ל, ודרך אמרו הוא הנכון בעיני לדעת רבינו: וכתב עוד הריב"ש ומ"מ כבר הסכימו האחרונים שאין פירוש הרמב"ם במאהבה ומיראה נכון פלס עובדה מפני שהוטב שיש בה כח להרע או להטיב אע"פ שאינו מקבלה באלוה חייב ובהא לא הוה פטר רבא דרוב עובדי כוכבים שבעולם כך הם שגם הם חושבים שיש אלוה למעלה מהם אלא שהם חושבים שיש כח להם להרע או להטיב או שרצון הבורא בכך ומתוך כך עובדים אותה ועל זה הזהירה תורה כי פליג רבא כגון שהוא מודה שאין בה ממש אלא שמאהבת אדם או מיראתו הוא שעובדה ולא מיראתו שמא יכרנו דבהא לא הוה מחייב אביי אלא מיראת אדם שיזיקנו קאמר והכי הא אמר אביי שהוא חייב שהרי הוא כאילו עובדה ברצונו ורבא אמר פטור דכל שאינו מודה בה שיש בה כח לעשות כלום ואינו עובדה מרצונו אלא מאהבת אדם או מיראתו פטור, עכ"ל: המגפף וכו'. משנה שם (סנהדרין ס"ג) אבל המגפף והמנשק וכו' המלביש והמנעיל

לחם משנה

דהסברא היה קשה מאד דס"ל דבפסח חייב ספי מתמיפת חגב דבפסח חייב אע"פ שאין עובדין אותה כלל משא"כ בחגב. והראב"ד ז"ל בהשגות יש לו דרך אחרת והוא סבר דחגב ובהמה בעלת מום ופסח דינם שוה ור' יוחנן דפטר בבעלת מום ס"ל כרבנן ולכך בפסח ובחגב נמי פטר וכן בשבר מקל. ור' יהודה דמחייב בחגב ס"ל דכולהו חייב בפסח ובשבר מקל ובהמה בעלת מום ולדידיה ר' יוחנן ורב פליגי דר' יוחנן ס"ל כרבנן ורב כרבי יהודה ופסק כרב ולדידיה כל כעין זביחה וזריקת פנים המשתברים חייב ותרי מימרי דרב נחמן ורב יהודה לא פליגי כדפירש"י ז"ל ואפילו שיהיה שלא כדרכה חייב. ומ"ש שעובדין אותה במקל, דהיינו אפילו בקשקוש כדפירש"י ז"ל אין הכוונה דבהכי דוקא חייב היכא דשבר אבל היכא דאין עובדים אותה בקשקוש פטור אלא מאי דנקט קשקוש משום סיפא נקטיה דאע"ג דעובדים אותה בקשקוש פטור היכא דזרק מקל אבל לעולם הוא חייב בכל גוונא אפילו שאין עובדים אותה בקשקוש ומשום הכי ז"ל על כרחין דפליגי רב ורבי יוחנן משום דלא מצית לאוקמי לר' יוחנן היכא דאין עובדין אותה כלל דאפילו בכי האי גוונא מחייב רב וקצת מדברי אלה מבוארים בדברי הר"ן ז"ל בפ' רבי ישמעאל: המקבל עליו אחד מכל מיני עבודת כוכבים באלוה חייב סקילה וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף ס') אמר במשנה ואחד

המקבלו עליו לאלוה והאומר לו אלי אתה, ומפרש רבינו דמקבלו באלוה ר"ל שהיה כבר עבודת כוכבים ועתה קבלו עליו באלוה, ואומר לו אלי אתה ר"ל שלא היה מתחלה עבודת כוכבים אלא שהוא עשה אותה עתה עבודת כוכבים ומתני' א אף א קאי. ומדנקט רבינו הגביה לבנה לכאורה משמע דבעי דליעביד מעשה ואינו נראה דכי אמרו בגמרא פרק כל הצלמים דבעי דליעביד מעשה גבי זקף לבנה להשתחוות לה וכו' דהיינו זקף דהוא מעשה היינו דוקא לענין ליאסר עליו אבל לענין חיוב בסקילה בפני כדאמרו בגמרא בפרק ארבע מיתות בפסקא אר"נ וכו' כיון שאמר לו אלי אתה חייב ואמריק אמאי כו' והקשו והתגיא אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה ע"כ. משמע דמתני' איירי בדליכא מעשה דאל"כ מאי קושיא הא עשה מעשה דזקף לבנה אלא ודאי נראה דלא בעינן זקף. ורבינו דנקט הגביה לאו דוקא אלא אפילו בלא הגביה נמי:

ו המגפף וכו'. כל אלו במשנה. ומה שכתב רבינו ועשאו לעבדה קשה דהא אמרינן בפטור מרקולים דאע"ג דקא מכוין לבזותה חייב כדאמרינן בפרק ארבע מיתות (דף ס"ד) ואם כן למה גלי לעבדה, וי"ל דרבינו סובר ומפרש כפירוש התוספות דמכוין לעובדה בביזוי:

והעושה

מגדל עוז

המקבל עליו אחד מכל מיני עד ומביא קרבן על שגגתו. הכל פ' ארבע מיתות. וענין החזרה ב"ב (דף קכ"ט) וסוף נדרים (דף פ"ז): העובד מאהבה כו' עד פטור: כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא השמיט מכאן וכו'. ולא מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתה עכ"ל. ואני אומר הס אין לעמוד על שניהם ואין לגלגם אלא כהוגה שהשמיטו והגהותי בנוסח המוגה מהסיכם ידו כן מגלאיהם כיתר כמו שנסחתי ומן הפירושים אין לי להשיב כי גם אנחנו יש לנו פירושים נוה פרק ד' מיתות (דף ס"א) וה"א דכריתות וכולן דברי אלהים חיים הן: המגפף כו' עד חייב. פרק ארבע מיתות (דף ס"ג): כתב הראב"ד ז"ל קשיא לי אמאי לוקה וכו' וכל תמונה בעבודת כוכבים אהא קיא עכ"ל: ואני אומר דלאי דוקא הוא הכיא הוספתא הוס מסודרי גם בתלמודא רבינא ורב אשי או רבי יוחנן בירושלמי ועוד דהא בפרק ארבע מיתות בגמשתין דבני נח מניא כל שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליה אין בן נח מוזהר עליהן והסיקא לפטוטי גפוף ונשוק ועוד פ' ארבע מיתות גמרא מנוסין דאמר העובד גרסינן לגוריה

יכול

הגהות מיימוניות

[א] וכתב ראב"ם שצריך אדם ליזהר כשהולך בעסקו ונזדמנו לו עובדי כוכבים הולכים על אותו דרך עם עבודת כוכבים שלהן שלא ילך עמהן ואע"פ שאין בדעתו לכך שהליכתו זו היא עבודתו עיין בספר התרומה בסימן רכ"ד: [ב] כרבא לגבי אביי דאמר חייב ופירש ראב"ם דמיירי שלא נעשה מעולם לשם עבודה אלא מאהבת אדם ומיראת אדם כגון אנדרטי של מלך וכגון המן וכן משמע התם שהביאו בענין זו השמועה וכן עיקר כוונת העובד הזה. ורבותי פי' עבודת כוכבים ממש שנתעבדה לשם אלהות אך זה העובדה עתה אין בלבו אלהות להכי פטר רבא. ופירוש זה אינו מכסת תשובות הרא דתנן הפוער עצמו לפעור והזורק אבן למרקולים חייב ואע"ג דמכוון לבזוית ולמירגמה כדאיתא בגמרא ועוד דאמרינן בעבודת כוכבים יהרג ואל יעבור ואין לך מיראה גדול מזה ועוד דאיתי עלה בסנהדרין תתאי דהמן והא המן מיראה הוה ואין להרהר כי פירוש זה עיקר עד כאן וכן כתב בספר

המצות

בדברי כבוד האלו עובר בלא תעשה שנאמר ולא תעבדם ודברים אלו בכלל עבודה הן. ואף על פי כן אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפירוש. ואם היתה דרך עבודתה באחד מכל הדברים האלו ועשהו לעבודה חייב: **ז** [א]ישב לו קוץ ברגלו לפני עבודת כוכבים לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לה. נתפזרו לו מעות בפניה לא ישוח ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לה אלא ישב ואחר כך יטול: **ח** °פרצופות המקלחות מים בפני עבודת כוכבים לא יניח פיו על פיהם °וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים: **ט** *[ב]העושה עבודת כוכבים לעצמו אע"פ שלא עשאה בידו ולא עבדה לוקה שנא' לא תעשה לך פסל וכל תמונה. [ג]וכן העושה עבודת כוכבים בידו לאחרים אפילו עשאה לעובד כוכבים לוקה שנאמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם. לפיכך העושה עבודת כוכבים בידו לעצמו לוקה שתים: **י** אסור לעשות צורות לנוי ואע"פ שאינה עבודת כוכבים שנאמר [ד]לא תעשון אתי כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לעבודת כוכבים. ואין אסור לצור לנוי אלא צורת °האדם בלבד. לפיכך אין מציירים לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת האדם. [ה]והוא שתהיה הצורה בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן ואם צר לוקה. אבל אם היתה הצורה [ג]מושקעת או צורה של סמנין כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות [ד]או צורות שרוקמין באריג הרי אלו מותרות: **יא** טבעת שיש עליה חותם שהוא צורת אדם אם היתה הצורה בולטת אסור להניחה ומותר לחתום בה. ואם היתה הצורה שוקעת מותר להניחה ואסור לחתום בה מפני שהנחתם העשה בו הצורה בולטת. [ו]*וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים מזלות ומלאכים שנאמר לא תעשון אתי לא

השגת הראב"ד

*העושה עבודת כוכבים לעצמו אע"פ שלא עשאה בידיו ואע"פ שלא עבדה לוקה. א"א קשיא לי אמאי לוקה והלא לאו שבכללות הוא מי לא אמרינן במגפף ומנשק אינו לוקה עליהם משום דהוה ליה לאו שבכללות שכלל עבודות הרבה בלא תעבדם והכא נמי כל התמונות כלאו אחד. ותו קשיא לי מאי דאמרינן בתגפף ומנשק וכו' דלא לקי עליהו ובתוספתא דמכות דקא חשיב הלוקים קא חשיב הסך והמקנח המגפף והמגרד אלמא לקי. והקושיא הראשונה אפשר לתרצה דשאני עבודות הללו כיון דאינם עבודת פנים דאפילו מזבחה דכתיב זובח לאלהים יחרם וכלא שאר עבודות כלליהו הכא לאסור בלא תעבדם הוי לאו שבכללות אבל ענין עשיית פסל וכל תמונה כעבודת כוכבים אחת היא:

*וכן אסור לצור צורת חמה וכו'. א"א דומה שהוא מחלק בין צורת אדם לצורת המשמשין במרום, צורת משמשין אפילו הם שוים לא בולטים ולא שוקעים אסורים וצורת אדם אם אינו בולט מותר ולא ידעתי למה ויתאין לו. וא"ת משום דקתני חותמה בולט אסור להניחה הא שוה בשוה מותר אימא סיפא חותמה שוקע מותר להניחה הא שוה בשוה אסור וסוף דבר לעשותה ישראל בכל ענין אסור ואם עובדי כוכבים עשו לו בולט אסור להניחה בידו ומותר שיחתום לו עובד כוכבים שוקע מותר להניחה ואסור לחתום לו עובד כוכבים ואחד צורת אדם וצורת משמשין שבמרום דינם שוה וכן עיקר:

כסף משנה

והמנעיל עובר בל"ת ומפרש רבינו דהיינו לא תעבדם וכן פירש"י: ומ"ש אעפ"כ אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפירוש, כלומר דלא כתיב בהדיא לא תגפף ולא תנשק וכך אמרו דעל כל אלו אינו לוקה משום דהוי לאו שבכללות כלומר דכלהו משתמעי מחד קרא. ומ"ש ואם היתה דרך עבודתה וכו'. פשוט וכבר נתבאר.

ז ישב לו קוץ ברגלו לפני וכו' עד מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים. ברייתא פ"ק דע"ז (דף י"ב) כלשון רבינו ובנוסחאות שלנו כתוב עוד מעין המושך לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ולא כתבה רבינו וגם הרי"ף ונראה שלא היה בנוסחאות שלהם ודע דנישב לו קוץ ונתפזרו לו מעות קתני בגמרא ואם אינו נראה כלומר שאינו נראה כמשתחוה כגון שפנה אחוריו או צדו לעבודת כוכבים מותר ולא השמ רבינו לכתבו דמילתא דפשיטא היא:

ט העושה עבודת כוכבים לעצמו וכו'. כתב הראב"ד א"א קשיא לי אמאי לוקה וכו' וכל תמונה עבודת כוכבים אחת היא עכ"ל. והחירוץ שכתב לראשונה מבואר, ומה שכתב והו קשיא לי וכו'. יש לתמוה שמאחר שאותה תוספתא לא הוזכרה בגמרא משמע דלאו דסמכא היא וליטנא דמתני' הכי דייקא אבל המגפף וכו' עובר בל"ת. ואם איתא הל"ל אבל התגפף וכו' לוקה, ופי"ל דלוקין דקתני בתוספתא היינו מכת מרדות.

י אסור לעשות צורות לנוי וכו'. בר"ה פ' שני (דף כ"ד) הנך דיוק צורות לבנה היו לר"ג בעלייתו בטבלא ובכותל שבהם מראה את ההדיוטות כלומר העדים הבאים להעיד על קידוש החדש ואומר להם כזה ראיתם או כזה ראיתם כדי לבדקם אם היו דבריהם מכוונים ופריך התם ובפ' כל הצלמים (דף מ"ג) ומי שרי והא כתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומשני שאני ר"ג דאחרים כלומר עובדי כוכבים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו ואמר ליה שמואל ומפרקין התם בחותמו בולט ומשום חשדא אי הכי דר"ג נמי ניחוש להשדא רבים שאני וכיון דר"ג נשיא הוה שכיחי רבים גביה ואי בעית אימא דפרקים הוה כלומר של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת העדים וכולי יומא לא חזו וליכא חשדא. ואי בעית אימא להתלמד שאני דתניא לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. וסובר רבינו דקושטא דמילתא היא דלהבין ולהורות שרי מעתה ליח לן למימר בדר"ג דאחרים עשו לו ומדהיין הנהו אוקימתי דאחרים עשו לו ודפרקים ולפיכך לא הזכיר רבינו חלוקים אלו. וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל שלא כתב אלא להתלמד שאני ומיהו קשה למה לא הזכיר רבינו להתלמד שרי וצ"ע. ותניא הא התם לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי שמשמשים לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת. והו תניא כל הפרצופות מותרים חוץ מפרצוף אדם. ותניא נמי התם טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה. ודעת רבינו שדמות שמשי מרום אסורים בין בולטים ובין שוקעים וזהו שכתב דאפילו על הלוח אסור ושאר כל הצורות חוץ מצורת אדם מותרים בין בולטות בין שוקעות וזה שחלקו בטבעת בין בולט לשוקע היינו דוקא בצורת אדם:

יא כתב הראב"ד וכן אסור לצור צורת חמה וכו'. א"א דומה שהוא מחלק וכו' ואחת צורת אדם וצורת שמשים שבמרום דינם שוה וכן עיקר, עכ"ל. והר"ן כתב בפרק כל הצלמים על דברי רבינו ולא ידעתי לסוף דעתו מנין לו לחלק בין צורת אדם לשמשי מרום וכלהו מלא תעשון אתי נפקא כדאיתא בגמ' ואף הראב"ד ז"ל השיב עליו אולי סובר דמלאכי השרת מפני שאין בעלי גוף וכן החמה ולבנה כוכבים ומזלות מפני שאינם נראים בולטים ואף בגלגל אינן בולטים אלא משוקעים בהוכו ליכא לפלוגי בהן בין בולט לשוקע אבל דמות אדם מפני שאינו נראה אלא בולט לא מיתסר אלא בכה"ג. ואיני יודע למה כתב הר"ן טענה זו כמסופק בה שהרי בעלי התוס' סוברים כן דבהמה ולבנה כוכבים ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין ומטעם שכתב הר"ן וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו הרמ"ך כתב שקשה על האומרים דכל שאין חותמו בולט מותר דמאי צריך להרך דפרקים הוה לימא על הלוח היה שלא היה בולט ומה שתירץ לעיל בשמעתא חותמו בולט הוי אינו עיקר מדמקשינן בסיפא דשמעתא והא ר"ג יחיד הוה וצ"ע. אי משום

א סמ"ג לאוין יט. טור יו"ד קג: ב סמ"ג לאוין כ. יו"ד סי' קמא: ג סמ"ג לאוין כא: ד סמ"ג לאוין כב. טור יו"ד שם: ה עי' בטור שם ו סמ"ג לאוין כב. טור יו"ד שם:

לחם משנה

ט והעושה עבודת כוכבים לעצמו וכו'. קשה היכא דעשאוה אחרים לו אמאי לוקה והא לאו שאין בו מעשה הוא ואין לוקין עליו כמו שפסק רבינו בפרק ע"ז מהלכות סנהדרין. ויש לומר דכיון דהאמר עשה מעשה בשליחותו הוי כאלו עשאו הוא וחייב:

י אסור לעשות צורות וכו'. כל זה פ' כל הצלמים (דף מ"ג) ועיין בהר"ן שהאריך שם הרבה:

מגדל עוז

יכול שאני מרבה המגפף והמנשק כו' עד ת"ל זובח זביחה בכלל היתה ולמה יצתה כו' אלמא יצאו מגפף וחביריו מכלל ההוראה לומר שאין לוקין עליהן ישב לו קוץ עד כמנשק לעבודת כוכבים. פרק לפני אידיהן (דף י"ב): העושה עבודת כוכבים לעצמו עד לוקה שתים. פ' כל הצלמים (דף מ"ג) ספכימו כן רבותינו בעלי התוס' ז"ל גבי דמות ארבע פנים דעובר עליו בשתים. אסור לעשות צורות לנוי וכו' עד הצורה בולטת. פ' כל הצלמים (שם) והאוסרות בירכילתא וכן אסור לצור דמות חמה כו' עד ואפילו על הלוח. פ' כל הצלמים (דף מ"ג) כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא מחלק וכו' ואחד צורת אדם וצורת המשמשין במרום דינן שוה וכן עיקר עכ"ל: ואני אומר כי רבותינו בעלי התוספות ז"ל הסכימו כן לפי שאין אדם יכול לצייר הצורה שלימה לגמרי אם אינה בולטת כגון מעשה רוקם ואורג וצובע על הלוח וכן אני רואה מפורש פ' כל הצלמים (דף מ"ג) גמרא מתניתין דהמוצא כלים שהרי דבר פשוט כי לשון פרצוף בכל ההלכה היא בולטת ושהם צורה אינה בולטת ואנן גרסינן כהאמרי דמנקים רב שבא כל המלאות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה כל הפרצופות מותרות חוץ מפרצוף אדם ומיילינן על רישא במאי עסקינן אילימא בעושה כל היתולות מי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי שמשמשין לפני במרום אלמא מדיוקי הלמודא הכי לבדיא שמם מינה דבעושה צורת כל המזלות אסור ואע"פ שאינן בולטין ובמאלא דכולה סוגיא דכא במרוס נמי לא בלסן ומהדרינן הו ואי במוצא אימא מציעא כל הפרצופות וכו' ואי במוצא פרצוף אדם מי שרי ושכן במוצא כלים וכו' עד דפסיק אלא בעישה בעושה ובדרך סוגא כריס דר' יהושע כלומר ואמר

הגהות מיימוניות

מריוחי

המצות משמו: °[לשון הגמרא מעין המושך מים לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים. פרצופות המקלחין מים לכרכים לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים וזה הלשון עצמו העתיק הטור יו"ד סי' ק"ן אמנם הסמ"ג כתב כלשון המחבר עיי"ש]: °[בגמרא אפילו אי טיית אי לא שתת כן כתב הטור]. °[לשון הטור והא דאסרינן בצורת אדם ודוקא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא כמוצאו ולא בעושה ע"כ]: [ג] אבל במכילתין תניא לא תעשה לך פסל וכו' עד לא יעשה גלופה אבל יעשה לו אטומה ת"ל וכל תמונה וכו' עד אפילו בהמה חיה ועוף ודגים והגבים. ודקדק מורי רבינו שמחה מהא דאמרינן פרק חזקת הבתים רבא לא קני לגינתא דבי רב אלא בצורתא פירוש רשב"ם צורת חיה או עוף, משם דקדק מורי רבינו דלא אסרה אלא פרצוף גבור חקוק בשער וגלופה היינו צורה בולטת אטומה צורה שוקעת אבל בטיני צבעים מותר אפילו לישראל עצמו לצור אבל חותם בולט או שוקע ודאי אסור לישראל לעשות אבל אם אחרים עשו מותר להניחו היכא דרבים שכיחי גביה דליכא למיחש להשדא כדמשמע פרק כל הצלמים שאני ר"ג דאחרים עשו לו ע"כ. אמנם דעת רבינו המחבר שבכל ענין מותר חוץ מצורת אדם כבעמוד: [ד] מפרש בגמרא הא דאמר רשב"ג שעל המבואים מותרים היינו שעל מספרות ומדינים. ר"ח גריס מטבעות ואינו גורס מספרות:

לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח. צורות הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורות האילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותם ואפילו היתה הצורה בולטת:

פרק רביעי

א מדיחי [א]עיר מישראל הרי אלו נסקלין אע"פ שלא עבדו עבודת כוכבים אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה. ואנשי העיר המודחין נהרגין בסייף והוא שעבדו עבודת כוכבים או שקבלוה עליהם באלוה. ואזהרה למדיח מנין שנאמר לא ישמע על פיך:

ב [ב]אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה ומאותו השבט שנאמר מקרבך וידיחו את יושבי עירם. ועד שיהיו מדיחיה שנים או יתר על שנים שנאמר יצאו אנשים בני בליעל וידיחו את יושבי עירם. ועד שידיחו רובה. ויהיו המודחין ממאה ועד רובו של שבט. אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים שנאמר יושבי העיר לא כפר קטן ולא כרך גדול וכל פחות ממאה כפר קטן ורובו של שבט כרך גדול. וכן אם הדיחוה נשים או קטנים או שהדיחה יחיד או שהודחה מיעוטה או שהודחו מאליהן או שהיו מדיחיה מחוצה לה אין דנין בה דין עיר הנדחת אלא הרי הן כיחידים שעבדו עבודת כוכבים וסוקלין כל מי שעבר וממונן ליורשיהן כשאר הרוגי בית דין:

ג [ג]אין דנין עיר הנדחת אלא בבית דין של אחד ושבעים שנאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך, יחידים נהרגים בבית דין של כל שער ושער ואין המרובים נהרגין אלא בבית דין הגדול:

ד *אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת שנאמר באחד שעריך. ולא ירושלים נעשית עיר הנדחת לפי שלא נתחלקה לשבטים. ואין עושין עיר הנדחת בספר כדי שלא יכנסו עובדי כוכבים ויחריבו את

א סמ"ג לאוין כג : ב סמ"ג עשין טו : ג סמ"ג עשין לו :

השגת הראב"ד

* אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת. א"א לא ידעתי מאין לו זה ולא נאמר בגמרא אלא על ירושלים אבל כל ערי מקלט השבטים נתנו אותם מחלקיהם :

כסף משנה

משום כא לא איירי דאפילו ניחא דעיקר הוא לא קשה מידי דעיקר פירושא דשני ליה רין שוקע לבולט לא איירי אלא לענין שמותר לקיימה אבל לעשותם אסור וזה הרב בלעשות איירי, עכ"ל: צורות הבהמות. כתב הרמ"ך דהא דמות ארבע פנים בהדי הדדי אסור כדאמר אביי והא ארבע פנים הם כדמות חיות ועופות וא"כ מ"ט תיפוק לי משום צורת אדם י"ל שאם עשה אדם ושור ונשר בצורה אחת גריע מאדם לבדו דלא חזינן ליה מקרא דלא תעשון אתי ותימה למה לא פסק כאביי דהא ליכא מאן דפליג עליה, עכ"ל:

פ"ד א מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין. בפ' ארבע מיתות (סנהדרין נ') תנן אלו הן הנסקלין ומני בהדייהו מדיח ובסוף הנחנקין תנא מדיחי עיר הנדחת בסקילה ר"ש אומר בחנק וידוע דהלכה כת"ק: ומה שכתב אע"פ שלא עבדו. פשוט הוא דמשום מדיחין ממיתין אותם לא משום עובדים ועוד דאי בשעבדו עבודת כוכבים תיפוק ליה דאפילו לא הדיחו נמי נסקלין: ואנשי העיר המודחין וכו'. פ' הנשרפין (דף ע"ו) ואלו הן הנהרגין כלומר בסייף הרוצח ואנשי עיר הנדחת. ומ"ש והוא שעבדו עבודת כוכבים או שקבלו עליהם באלוה ודאי פשיטא דבלא שום אחד מאלו אין נהרגין וכן נמי פשיטא דסגי להיות מודהין בשקבלו עליהם באלוה דהא עבודת כוכבים איקרי וכמו שנתבאר בפרק שקודם זה: ומה שכתב ואזהרה למדיח מנין וכו'. בברייתא פרק ארבע מיתות (דף ס"ג) לא ישמע על פיך אזהרה למסית ומדיח מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות עוד אלא אזהרה למדיח:

ב אין העיר נעשית עיר הנדחת וכו' עד ועד שידיחו רובה. משנה וברייתא בסנהדרין סוף פרק חלק (דף קי"א):

ויהיו המודחין וכו'. פלוגתא דר' יאשיה ורבי יונתן ס"פ דסנהדרין (דף ט"ו) ופסק כרבי יונתן וטעמו משום דבירושלמי פרק חלק איפליגו ר"מ ור' יהודה במילתא ור' יהודה כרבי יונתן. וגרסא שמה שכתוב בנוסחאות כספרי רבינו אבל אם לא הודח רובו של שבט דנים אותם כיחידים שהוא טעות וצריך להגיה אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים וכן נמצא בספר ישן: וכן אם הדיחוה נשים וכו' עד כשאר הרוגי בית דין. הכל בסוף פרק חלק (דף קי"ב): ומה שכתב או שהדיחה יחיד. בברייתא שם יצאו אנשים ולא אנשים פחות משנים: ומ"ש או שהודחו מאליהם. שם איבעיא להו הודחו מאליהן מהו ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי לאו כהודחו מאליהן הך בתר נפשייהו גרירי האי בתר נשים וקטנים גרירי כלומר דכי גרירי בתר נפשייהו הואיל ומעצמן מחין אדוקין ביותר אבל כי גרירי בתר נשים וקטנים אין אדוקים כ"כ. והע"ג דמשמע דדחויה היא פסק רבינו כוותה משום דטעמא דמסתבר הוא. וכל יתר דברי ההגהה משנה שם:

ג אין דנין עיר הנדחת וכו'. משנה וגמרא פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז) לשון רבינו:

ד אין אחת מערי מקלט וכו'. כתב הראב"ד א"א לא ידעתי וכו' השבטים נתנו אותם מחלקיהם עכ"ל. ודעת רבינו שמאחר שנתנו אותם מהלקיהם ואינם מיוחדים למתנים לא קרינן בהו שעריך: ולא ירושלים וכו'. ב"ק פ' מרובה (דף פ"ב): ואין עושין עיר הנדחת בספר. פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז). ופי' ספר כרך המבדיל בין ישראל לעובדי כוכבים. ודע שאמרו שם בגמרא מ"ט אמר רחמנא מקרבך ולא מן הספר, ובברייתא הגי טעמא שלא ישמעו עובדי כוכבים ויחריבו את ארץ ישראל. וצריך ותיפוק ליה דמקרבך אמר רחמנא

לחם משנה

פ"ד א מדיחי עיר ישראל הרי אלו נסקלין. זה פשוט וגם בפ' חלק מבואר: ואזהרה למדיח וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף ס"ג) בברייתא. דבר אחר לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיח וכו': אין העיר נעשית וכו'. שם בפרק חלק:

ב ויהיו המודחים ממאה ועד רובו של שבט. בפ"ק דסנהדרין (דף ט"ו ע"ב) מחלוקת ר' יאשיה ור' יונתן בברייתא ור' יונתן סבר ממאה ועד רובו של שבט והגירסא שלנו בספרי רבינו הוא אבל לא הודח רובו של שבט וכו' וודאי דהוא ט"ס וצ"ל אבל אם הודח רובו של שבט דס"ל דרובו של שבט דנין אותם כיחידים כמו שכתב לקמן ורובו של שבט כרך הוא. וא"ת הא אמרינן בגמרא דסנהדרין ואפילו רבי יונתן לא קאמר אלא רובו אבל כלו לא משמע מיהא דרובו אמר ואיך קאמר רבינו דעד רובו האי עד ולא עד בכלל י"ל דס"ל דמאי דהקשה כן בגמרא אפילו אם תרצה לדחוק ולומר דעד ועד בכלל לא קאמר ר' יונתן אלא רובו אבל כולו לא. ואם תאמר מי דחקו לרבינו לפרש כן וי"ל דהסברא דחקתו דודאי סבירא לן בכל התורה כלה רובו ככולו: או שהודחו מאליהן וכו'. שם (דף קי"ב) איבעיא להו הודחו מאליהן מהו וכו' ת"ש הדיחוה נשים וכו' ודחו הך בתר נפשייהו גרירי וכו'. ויש לתמוה על רבינו כיון דבעיין לא איפשיטא למה פסק דאינה נעשית עיר הנדחת הא אע"ג שהוא קולא לענין הממון שהוא ליורשיהן היא חומרא לענין המיתה שהיא בסקילה החמורה. וי"ל דמשום דהמקשן רצה לפשוט דאינה נעשית עיר הנדחת אע"ג דדחה הדוחה מ"מ משמע ליה כדברי המקשן כיון שאין סברא לפשוט בחד צד יותר מהאחר: אין דנין וכו'. משנה בריש סנהדרין:

ד אין אחת מערי המקלט וכו'. במרובה (דף פ"ב) אמרו ירושלים אינה נעשית עיר הנדחת משום דכתיב עריך וירושלים לא נתחלקה לשבטים ואם כן אינה עריך ומהאי טעמא גופיה משמע ליה לרבינו דעיר המקלט אינה נעשית עיר הנדחת מפני שאע"פ שמתחלה נתחלקה כיון שנתנום אינם נקראים עריך דשעריך משמע שהם שעריך בכל עת ובכל זמן, והראב"ד ז"ל בהשגות אין דעתו כן: ואין עושין עיר הנדחת כו' כדי שלא יכנסו וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז:) בגמרא אמר טעם זה והקשו ותיפוק ליה דמקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר ותירצו רבי שמעון הוא דדריש טעמא דקרא, אע"ג דאנן לא קיימא לן כר"ש כמו שנתבאר בהל' מלוה ולוה פ"ג מ"מ כתב רבינו טעם זה שהוא נכון

משנה למלך

פ"ד ב או שהודחו מאליהן אין דנין בה עיר הנדחת. בפרק חלק איבעיא להו הודחו מאליהם מהו ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי ליהוי כהודחו מאליהן הכן בתר נפשייהו גרירי הני בתר נשים וקטנים גרירי כלומר דכי גרירי בתר נפשייהו הואיל ומעצמן מחין אדוקי ביותר. וכתב מרן ז"ל אע"ג דמשמע דדחויה בעלמא היא פסק רבינו כוותה כו'. ולא יכולתי לכלום דבריו דמשמע דס"ל דילך תמה רבינו וע"ל דחיית הגמרא וזה אינו דאי הוה חשיב דחייה בגמרא היה פוסק בהדיא מעצמה שדנין בה עיר הנדחת ולדרכה איהו חשיב כשאלה דתלמודה מהא דהדיחוה נשים וסבר דדחיה בעלמא היא לומר הך בתר נפשייהו גרירי. (א"ה א"נ משום דבפ' ארבע מיתות (דף ס"ח) ומשני אביי כאן בכיסה מפי עצמו דמיגלי כאן בכיסה מפי אחרים דגריר בקרייהו אלמא דכיסה מפי עצמו איהו אדוק כ"כ והוא הדין להודחו מאליהן דלית לן למימר הואיל מעצמם מחים אדוקים הם ביותר כנ"ל ועיין בכנה"ג ח"מ שהביא דברי מרן) ובלאו הכי כיון דלא איפשיטא בציין ודאי דאזלינן בה לקולא ואינה נעשית עיר הנדחת אע"פ שנסקלין ממונם שלו ובשיהם וטפם אין נהרגין מה שאין כן אם דנין אותם כעיר הנדחת ודו"ק:

התקרשות

מגדל עוז

דאמר לקמן בשמעתין טעמא מאי קאמר דאביי שמיעא לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי ופסקינהו כמלי פוס' דקי"ל כוותיה אוקימתות דמוקים אביי מדלא קאמר אלא אלמא מדקא מפיק לה בפשיטות כעובדה הלכתא היא דפרצוף אדם אסור וסיים כולם דוקא ועוד דהא אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא סמי עיניה דדין כמסקנא דשמעתין ואם הראב"ד סובר כהלכות גדולות יש לו פנים ואלו ואלו דברי אלהים חיים כד"ן: צורות הבהמות כו' עד סוף הפרק. הכל פרק כל הצלמים (דף מ"ג):

פ"ד מדיחי עיר מישראל כו' עד שעבדו אותה. רב יהודה אמר פרק ארבע מיתות (דף נ') וכו': ואנשי העיר המודחים כו' עד פיך. פרק הנשרפין ופ' חלק (דף קי"א) ופ' ארבע מיתות שם והלכתא כמכילתא דר' ישמעאל וכן כתב ר"מ בספר המצות: אין העיר נעשית כו' עד שידיחו רובה. פרק חלק (דף קי"א): ויהיו המודחים ממאה כו' עד כרך גדול. בירוש' ופרק חלק נחלקו בו ר' מאיר ור' יהודה ופסק כר' יהודה כדין ובבבלי פ"ק דסנהדרין (דף ט"ו) קאי ר' יונתן כוותיה: וכן אם הדיחוה עד הרוגי בית דין. הכל פרק חלק: אין דנין עד ב"ד הגדול. פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז): אין אחת מערי מקלט. פרק חלק (דף קי"ב): כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי וכו' עד שבטים נתנו אותם מחלקיהם: ואני אומר דטעמא רבה אית ליה דהא אמרינן טעמא דירושלים סוף פרק מרובה משום דלא נתחלקה לשבטים וה"נ כל ערי מקלט לא נתחלקו לשבטים, כד"ן: ולא ירושלים עד הארץ. סוף פרק חלק (דף קי"ב) ושלהי פרק מרובה (דף פ"ב) וכספרי:

את ארץ ישראל. *ואין בית דין אחד עושה שלש עיירות הנדחות זו בצד זו. אבל אם היו מרוחקות עושה: **ה** אין עושין עיר הנדחת *עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להן נלך ונעבוד או נלך ונזבח או נלך ונקטיר או נלך ונסך או נלך ונשתחוה או נלך ונקבל באלוה והם שומעים ועבדו אותה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות או שקבלוה באלוה. עיר הנדחת שלא נתקיימו בה ובמדיחיה כל התנאים האלו היאך עושים להם, מתרין ומעידין בכל אחד ואחד מהן שעבד עבודת כוכבים וסוקלין אותם כיחידים שעבדו וממונם ליורשיהם: **ו** והיאך דין עיר הנדחת. בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת. בית דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו

א סמ"ג עשין טו

השגת הראב"ד

* ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות הנדחות זו בצד זו אבל אם היו מרוחקות עושה. א"א כל זה שבוש לעולם אין עושין שלש עיירות נדחות לא בב"ד אחד ולא בשלש ולא במקום אחד ולא מרוחקות אלא יהודה וגליל:

כסף משנה

רחמנא ולא מן הסבר ר"מ היה דדריש טעמא דקרא. ומאחר שרבינו לא ס"ל כר"ש דאתר אלמנה שפירה ממשכנין אותה לא ה"ל למכתב האי טעמא אלא לפי שאין ביניהם נפקותא לענין הדין שזה טעם מתקרב אל השכל וגם חכמים אין מכחישים אותו אלא שאומר דאפילו לא הוה האי טעמא מקרא נפיק להו רבינו לטעמו: ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות וכו'. משנה פ"ק דסנהדרין (דף ב') אין עושין עיר הנדחת בכפר ולא שלש אבל עושין אחת או שתים, ובגמ' (דף ט"ז) זמנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה ב"ד עושין וזמנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינים לעולם אין עושין מ"ט דרב משום קרחה אמר ר"ל לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות עושין ור' יוחנן אמר אין עושין משום קרחה תניא כותיה דר"י אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין אותן שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין. ולכאורה משמע שרבינו פוסק כר"ל דאמר אבל בשנים ושלשה מקומות עושין ומן הדין כר"י ה"ל למפסק אי משום דהלכה כותיה לגבי ר"ל ואי משום דקיימא כותיה גם נראה שרבינו פסק כזמנין אמר רב דבשנים ושלשה בתי דינין עושין ומן הדין כאידך לישנא דאפילו בשנים ושלשה ב"ד אין עושין ה"ל למפסק דכיון דלרב מספקא ליה אית לן למחמס לקולא שלא לעשות שלש אפילו בשלשה בתי דינים וכבר השיג עליו הראב"ד וכתב א"א כל זה שבוש וכו' אלא יהודה וגליל עכ"ל. וכבר הקשה על זה הגאון מהרי"י קולון והשיב שדעת רבינו הוא דלא פליגי ר"י ור"ל במרוחקות אלא במקורבות דר"ל סובר דאע"ג שהן מקורבות כיון שאינם במקום אחד כגון שלשתן ביהודה או בגליל עושין דיהודה וגליל חלוקין הם זה מזה לכל דבר כדמוכח בכמה מקומות והיינו דאמר ר"ל לא שנו אלא במקום אחד כלומר שהן כלם ביהודה או בגליל אבל בשתים כלומר שתים ביהודה ואחת בגליל או בשלשה מקומות כגון יהודה וגליל ועבר הירדן עושין ועלה קאתי ר"י לפלוגי ואמר דלעולם אין עושין משום קרחה כלומר במקום דשייך למימר קרחה כגון שאינן מרוחקות ואע"ג שאינן במקום אחד אלא שעומדות על הספר שבין יהודה וגליל והאחת ביהודה והשתים בגליל או בהפך כיון שהן מקורבות אין חילוק המדינות מועיל בזה ובכל מקום יש לחוש משום קרחה אבל כשהן מרוחקות דאז לא שייך למיחש לקרחה עושין דר' יוחנן אדרים לקיש קאי ור"ל לא דבר במרוחקות אלא בשינוי המקומות דבר וכן פירש"י דמלתא דר"ל דשתים או שלשה מקומות דהיינו יהודה וגליל והיינו כדפרישית. ואע"ג מי דחקו לרבינו להלק בכך ויתכן דמרוחקות עושין י"ל דלישנא דברייתא קשיתיה דקתני אין עושין שלש עיירות מנודחות וכו' אבל עושין שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל משמע הא שתים ביהודה או בגליל אין עושין וכ"ש שתים ביהודה ושתים בגליל והדר קתני סיפא אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין דמשמע הא שתים ביהודה ואחת בגליל עושין וכ"ש שתים ביהודה או שתים בגליל וא"כ קשיא רישא אסיפא אלא ע"כ צ"ל דהכי פירושו אין עושין שלש עיירות מקורבות מנודחות וכו' אבל עושין שתים שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל ואפילו שאין מרוחקות אלא מקורבות כגון אחת על הספר מכאן ביהודה ואחת על הספר מכאן בגליל ולעולם במקורבות ודוקא שתים אבל ג' במקורבות לא אבל במרוחקות כגון אחת בדרום יהודה ואחת בצפון יהודה ואחת בצפון גליל עושין אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין אפילו מרוחקות והיינו שכתב רבינו דאין בית דין אחד לכל הפירושים עושין שלש עיירות מנודחות ואפילו חלוקות למקומות כגון יהודה וגליל כר"י כיון שאין מרוחקות זו מזו אבל שתים עושין אם חלוקות למקומות אבל כשהן מפוזרות דאז לא שייך משום קרחה עושין אפילו שלש כדיוקא דברייתא כדפרישית לעיל. ואין להקשות דסוף סוף מנ"ל לרבינו דב"ד אחד עושה שלש עיירות מנודחות במרוחקות נימא דהא דקתני בברייתא אבל אין עושין שתים ביהודה ושתים בגליל דמשמע הא ג' עושין דהיינו דוקא בשלשה בתי דינין כדמספקא ליה לרב דהא מדאתר וזמנין אמר רב דאפילו בשלשה בתי דינין אין עושין משום קרחה משמע דאי לאו טעמא דקרחה בג' ב"ד אפילו טובא נמי, ומאחר דס"ל לרבינו דבשלשה לא שייך קרחה אם כן ברייתא דקתני אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין ע"כ בב"ד אחד קא מיירי דאי דבשלשה ב"ד עושין אפילו טובא נמי במרוחקות כדפרישית לעיל:

ה אין עושין עיר הנדחת עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים. משנה פ' ד' מיתות (דף ס"ז) שם דקתני באלו הן הנסקלין המסית והמדיח וקתני במסית האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח וכו' והדר קתני בסמוך המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים אלמא דמדיח אינו חייב עד שיאמר בלשון רבים: עיר הנדחת שלא נתקיימו וכו'. משנה בפ' חלק (דף ק"א.):

ו והיאך דין עיר הנדחת וכו' שולחים להם שני תלמידי חכמים וכו'. כתב הראב"ד א"א סוב הדבר וכו' אחר התראה ומעשה עכ"ל: וי"ל שמ"ש רבינו ששולחים להם

לחם משנה

כגון ולא נפקא לן לענין דינא ולא מידי: אין עושין עיר הנדחת עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להם נלך ונעבוד וכו'. במשנה ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות הנדחות וכו'. בגמרא (דף ט"ז) ת"ר אחת אחת ולא שלש אתה אומר אחת ולא ש"ש או אינו אלא אחת ולא שתים כשהוא אומר עריך הרי שתים אמור הא מה אני מקיים אחת אחת ולא שלש זמנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה בתי דינין עושין וזמנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינין וכו' אמר ר"ל לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות עושין וכו' תניא כותיה דרבי יוחנן אין עושין שלש עיירות וכו'. ורבינו לכאורה נראה שפסק כזמנין קמא דרב דבבית דין אחד הוא דאין עושין וכרים לקיש דאמר לא שנו אלא במקום וכו'. ויש לתמוה עליו איך פסק כרים לקיש לגבי ר' יוחנן ועוד דאמרו בגמרא תניא כותיה דר' יוחנן. ונראה לי דטעמא הוא משום דאמרינן בתוספתא פ' י"ד ר"ש בן אלעזר אומר אין עושין שלש עיירות הנדחות בא"י אבל עושין אחת או שתים ר"ש אומר אף שתים לא יעשו אחת ביהודה ואחת בגליל משמע דליתנא דאחת או שתים משמע דאפילו במקום אחד ומדר"ש פליג ואמר אף שתים לא יעשו וא"כ מתניתין דנקט הכי ליתנא משמע דהם במקום אחד ומברייתא ליכא תיובתא לריש לקיש דאתיא כר"ש דתוספתא וריש לקיש אינו בא אלא לפרש המשנה ומה שאמר בגמרא תניא כותיה דר' יוחנן וכו' אינו רוצה לומר סיוע לר' יוחנן דפירושא דמתני' הוא כך אלא הסיוע הוא דמלינו סברתו מפורשת אבל אינו מוכרח בפירוש המשנה הוא כך אדרבא פירוש המשנה כריש לקיש וברייתא כר"ש וכיון שכן ראוי לפסוק כפסק מתניתין דפירוש המשנה כך הוא והכי משמע ומשום דפסק כריש לקיש דלא חייש לקרחה פסק כזמנין אמר רב קמא דלא חייש לקרחה. אבל הראב"ד ז"ל כתב בהשגות כל זה שבוש דלעולם אין עושין וכו' עד אלא יהודה וגליל עד כאן. ונראה לי דכוונת הראב"ד ז"ל ג"כ לפסוק כריש לקיש ומטעם רבינו אבל השיג עליו בתרתי חדא דהראב"ד פסק כזמנין אמר רב בתרא מפני דנראה לו דזמנין אחר רב בתרא הדר ממאי דאמר מתחלה וגז"ה לא בב"ד אחד ולא בשלשה. ועוד השיג עליו דמשמע ליה דמאי דכתב רבינו מרוחקות משמע דאפילו שיהיו ביהודה או בגליל כיון שהם מרוחקות סגי ואמר דאין הדבר כן אלא הדבר תלוי ביהודה וגליל, ורבינו אפשר דסבירא ליה דמאי דאמרו יהודה וגליל לדוגמא נקטה וה"ה מרוחקות זו מזו, ודע שמ"ש אבל שתים בגליל ושתים ביהודה אין הכונה כמו שכתב בעל מגדל עוז ז"ל שהם ארבע אלא שתים ביהודה או שתים בגליל דא"כ קשיא רישא לסיפא דרישא משמע דשלש מפוזרות אין עושין ובסיפא משמע דארבע אין עושין הא שלש עושין א"כ קשיא אלא ודאי כ"ל שתים ביהודה או שתים בגליל. ומהרי"י קולון ז"ל עמד על לשון זה בשרש ק' ע"ש:

ה מתרין ומעידין בכל אחד ואחד וכו'. משמע דהכא דוקא דהעדאין יחידים צריך התראה

מגדל עוז

ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות נדחות זו בצד זו אבל אם היו מרוחקות זו מזו עושה. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש וכו' אלא יהודה וגליל עכ"ל. ואני אומר כי דבריו נכונים ומחוורים ואין בהם נפתל ועקש. וסבי אכין לגביך ולכן תשיה לדעתי דע כי זאת ההלכה מפורשת פ"ק דסנהדרין והיא סתם משנה פשוטה דתנן ואין עושים שלש עיירות נדחות אבל עושים אחת או שתים ובתוספתא דנגעים פ"ק אין עושין שלש עיירות נדחות בארץ ישראל שלא להחריב ארץ ישראל אבל עושין אחת או שתים וכן סתם ברייתא בגמרא גרס ת"ר אחת אחת ולא שלש אתה אומר אחת ולא שלש או אינו אלא אחת ולא שתים כשהוא אומר עריך הרי שתים אמור הא מה אני מקיים אחת אחת ולא שלש הרי נתברר שעושין שתים ואין עושין שלש אלא שהוצרך לדעת אם נאמר זה בב"ד אחד דוקא או אפילו בשני ב"ד ועל זה גרס וזמנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה ב"ד עושין וזמנין אמר רב לעולם אין עושין משום קרחה. למדנו מדבריהם מ"מ כי מה שאסרו אינו אלא משום קרחה וזה אינו אלא כשלשתן זו בצד זו או שתים מכן לשתות דליכא מאן דאמר פרק שלוקין דהואיל קרחה פחות משתים סמוכות זו לזו ועל כך בא ר"ל לפרש דגרסינן אמר ריש לקיש לא שנו פירוש במשנתנו שאין עושין שלש אלא במקום אחד אבל בשנים או בשלשה מקומות פירש"י ז"ל כמו יהודה וגליל עושין ור' יוחנן בא לחלוק על זה ואמר לעולם אין עושין משום קרחה כלומר כשהשתים סמוכות זו לזו אין עושין משום קרחה לומר דאמר קרחה בשתי שטות ואע"ג דלא קיי"ל כוותיה ותניא כוותיה דר' יוחנן אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין וע"כ לא מסתייעא מלתיה דר' יוחנן מהא ברייתא אלא דאין עושין שלש אם שתים מהן סמוכות זו לזו אבל אם כל אחת מן השלש מרוחקת מחברתה כגון יהודה וגליל עושין אפילו שלש ולא מנים לפרושי דשתים אין עושין כלל וכהאי אמורא קמא ירושלמי דלקמן דהא מתניתין היא דוקא שלש אין עושין הא שתים עושין דהא ודאי אמורא לא מצי פליג על מתניתין ועוד דר' יוחנן הוא דאמר הלכה כסתם משנה והיינו דקתני בברייתא דר' יוחנן אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין ולא קתני אחת ביהודה ושתים בגליל אין עושין או בהפך שלא ידענו כי הסמוכות בלבד נאסרו מדקאמר טעמא משום קרחה אבל היכא דליכא קרחה שרי ואפילו בב"ד אחד דקיי"ל כוותיה וכן פסק רבינו הגאון ז"ל משום דתניא כוותיה אפילו היכא דזמנין אמר רב פליגא אין חשש, הדא דרב נפשיה זמנין אמר כך וזמנין אמר כך ולא ורפיא בידיה אלמא מספקא ליה ועוד דרב ור"י הלכה כר' יוחנן ועל כן לא חשש לזה ר"מ ז"ל וכלל דבריו בריחוק וקירוב ודעתו לומר שכולן רחוקות זו מזו ולא היו סמוכות אפילו השתים מהן, ויפה כיון וכן מצאתי בירושלמי שהשמטו דברי רב לגמרי ונסדרו דברי ר' יוחנן בלבד מעמיד דבריה כתלתא אמוראי דגרסינן ר' יוחנן בשם ר' הושעיא תלתא אמוראין חד אמר אחת עושים שתים אין עושין וחד אמר המפוזרות עושין הסמוכות אין עושין וחד אמר המפוזרות אין עושים כל עיקר שמא יפלו האויבים ויבואו לידי הדחה ה"ג בקונטרים ופסק כאמורא תניינא דקאי כר' יוחנן דמעתין נכלאה וכזה עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון. ואם כדברי הראב"ד ז"ל למה סביר הוא ביהודה וגליל וכלא מן מרוחקות דמעתין כמו שהוכחתי ויש לי ראיה פ' חזקת הבתים גמרא מתניתין דשלש ארצות לחזקה יהודה ועבר הירדן וגליל ואקשינן ופריך עלה בגמרא ואסיקנא דכתם יהודה וגליל כשעת חירום דמי ופירש"י ז"ל שאין שיירות מצויות מזו לזו. וגם נאמר שכיס לגא בארץ כאיש שכן רחוקות זו מזו מהלך שלשה ימים וכזה עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון ואם לראב"ד ז"ל דרך אחרת וראיות אחרות לא ידעתי: אין עושין עיר הנדחת וכו' עד שקיבלו אותו באלוה. פ"ק דסנהדרין (דף ט"ו) ופ' ד' מיתות (דף ס"ז): עיר הנדחת עד ליורשיהן. פרק חלק (דף קי"ב): והיאך דין עיר הנדחת וכו'. עד שולחין לכן שני תלמידי חכמים עד ומורין ושולחין שם שני תלמידי חכמים

כסף משנה

להם שני ת"ח להזהירם וכו' נימה כהתראה גמורה מאחר שאינה לכל אחד בפרט. ומ"מ נ"מ מכן לרבינו ששולחים להם שני ת"ח להזהירם. ואפשר שלמד כן רבינו מדאמרינן בפרק היו בודקין עדים זוממין לא דמו לעיר הנדחת ויחיד העובד עבודת כוכבים שכן אלו צריכין התראה ועדים זוממין אין צריכין התראה שאעפ"י שאינה התראה גמורה כמו שכתבתי מ"מ שם התראה איכא:

מיד מרבין להם בתי דינין וכו'. בפרק חלק (דף קי"ב) אהא דתנן עד שיודח רובה בעי בגמרא היכי עבדינן כלומר שאם אתה אומר דנין אותן וסוקלין אותן כדין היחיד הולך ממנא שיודח רובה וידונו בדין עיר הנדחת וכן אין לומר שדנין ותובשין שא"כ אתה מענה דינים של אלו ואסיקנא מרבין להם בתי דינין כלומר כדי שתתקבל עדות כלם ביום אחד ואם נמצאו העובדים רובה מעלין אותם לבית דין הגדול שבירושלים והורגים אותם. כתב הרמ"ה יש לתמוה על זה דקי"ל כר"י דאמר דנין וסוקלין ואחד מעלים והא דאמר לבסוף מרבין להם בתי דינין ומעיינין בדינייהו ומסקינן להו לב"ד הגדול וגמרינן לדינייהו וקטלינן להו לטעמיה דר"ל קאמר דקס"ד דכאי דאמר ר"ל מרבים להם בתי דינין לגמרא דינייהו לאלתר קאמרינן ואקשי עליה איש ואשה אשה מוציא לסקילה ואי אתה מוציא את העיר כולה לסקילה ומפרקינן דר"ל לא קאמר דגמרינן לדינייהו לאלתר אלא דמעיינין בדינייהו ואי משכחי עובדים רובה מסקינן להו לב"ד הגדול וכו' אבל לר' יוחנן ל"ק מידי דכי קא ממעט קרא מרובין קא ממעט והני לר"י יחידים נינהו דהא קמא קמא דמפי אידן גמרינן לדיניה כיחיד דאכתי הכא בחזקת כשרים נינהו אבל ההוא מד דמשלים לרוב מודה ר"י דמסקינן ליה לב"ד הגדול וקטלינן ליה התם וליכא למימר דגמרא דמסקינן ליה הכי דלא כר"י דהא קי"ל ר"י ור"ל הלכה כר"י בר מהנך תלת, והשיב לו הר' אהרן ב"ד משולם בכל ספרינו לא נמצא כהוב ולא מכר שם ר' יוחנן בכולה שמעתא אלא שולא הוא דמקשה לרב יהודה דאמר דנין ומובשין א"כ נמצאת מענה את דינן אלא דנין וסוקלין ור"ל פליג עלייהו ואמר מרבין להם בתי דינין ומקשינן ליה מהא דאמרינן איש ואשה אתה מוציא לשעריך וכו' ומתרץ ליה אליבא דרים לקיש וקסבר רבינו כיון דשקיל וטרי בגמרא ומסיק לה אליבא דרים לקיש ש"מ הלכתא כוותיה ומסתבר טעמיה. ומ"מ כל מי שבאו עליו שני עדים וכו'. פשוט הוא דבעיק שני עדים והתראה לכל אחד וכך אמרו בפירוש במשנה שם. ודע שמשמכין כל נפש אדם מתחיל ענין ואומר שאם הודח כלה מכין כל נפש אדם שבה לפי חרב ואם הודח רובה ולא כלה מכין טף ונשים של עובדים. ומ"מ נ"ע מנ"ל שמכין טף ונשים דאי מדכתיב הכה תכה את יושבי העיר הא אצטריך לכמה ישבה בעיר ויצטרף עמהם ולפשר דמהכתבים לותה כל לשר בה נפקא, ובפל מ"ע כתב שתכתי לעיל בפיטוס לר"מ הלוי שכלפיה לדברי רבינו שנגרסין בספרי הכה תכה לא יושבי העיר מכלן למרו חכמים וכו' (עיין במגדל עוז כו"ס וככר פמס ר"מ הלוי וכו') וקלס דברים אלו אין נ"ל: ובין שהודחה כולה וכו'. זה משום דכיון שנדונית כדין עיר הנדחת מדיחים הם בסקילה אלא שק"ל דמשמע דאי לא הודחה רובה אין סוקלין את מדיחיה ואמאי והא בפרק שאמר זה כתב ואם הודחו רוב העיר אחריו נסקל אלמא דאם לא הודחו אינו נסקל ואמאי מי גריעי ממסית ומדיח דהוו בסקילה כיון שהורה לעבוד כמו שיתבאר בפרק שאחר זה. וי"ל דלדעת רבינו כשאינו מסכין אלא לבסית או מחייב בעושה שעה שכסית אבל המחטין לבדים אינו חייב עד שתעשה כוונתו וכיון שהודח רוב העיר וכל שלא נעשה כן לא מיחייב. ומ"מ בפרק שאחר זה ואם הודחו רוב העיר אחריו נסקל כיוון לומר שאם לא הודחו אחריו רוב העיר אינו נסקל משום מדיח אבל נסקל משום ממגבא לעבודת כוכבים: ומקבצים את כל שללה וכו' עד שנאמר אל תוך רחובה. משנה פרק חלק (דף קי"ב): והורגים כל נפש חיה אשר בה. מקרא מלא הוא ואת כל בהמתה וה"ה לשאר נפש חיה ואפשר דמכל נפקא:

ז נכסי הצדיקים שבתוכה וכו'. משנה פרק חלק (שם) נכסי צדיקים שבתוכה אבודים ובברייתא בגמרא מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד וזה שאמר רבינו הואיל וישבו שם ממונם אבד:

ח ועיר הנדחת שהוזמו עדיה וכו'. ר"ש בגמרא דכריתות (דף נ"ו [כ"ד:]) עיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בה זכה בה וטעמא דמשנגמר דינה כל חד מפקיר ממוניה: ואינה נבנית לעולם וכו'. משנה פ' חלק (דף קי"ב): ומ"ש ומותר לעשותה גנות ופרדסים. שם במשנה לא תבנה עוד לא תעשה אותה גנות ופרדסים דברי ר"י הגלילי ר"ע אומר לא תבנה עוד לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים ופסק כר"ע דהלכה כר"ע מחבירו:

ט שיירא העוברת וכו'. בברייתא שם ולא ידעתי למה לא כתב רבינו מה ששנינו שם החמרים והגמלים העוברת ממקום למקום הרי אלו מצילין אותה ופירש"י שיירת חמרים וגמלים ששהו בעיר ל' יום כדאמרה בברייתא הרי אלו מצילין אותה אם רוב אנשי העיר הודחו וחמרים וגמלים משלימים למיעוט ועושין אותם רוב מצילין עליהם שאין ממונם אבד אלא נידונין כיחידים:

י נכסי אנשי מדינה וכו'. מימרא דרב חסדא שם: נכסי הרשעים וכו'. בברייתא שם ואת כל שללה תקבוץ לרבות נכסי רשעים שבחוצה

הלכה ו–י

שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודת כוכבים *אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרין עליהן ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר כשתבקע מיד מרבין להם בתי דינין ודנים אותם. כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד כוכבים אחר שהתרו אותו מפרישין אותו. נמצאו כל העובדים מיעוטה סוקלין אותן ושאר העיר ניצול. נמצאו רובה מעלין אותן לבית דין הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף. [א]ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה. ואם נמצאו העובדים רובה מכים את כל הטף ונשים של עובדים לפי חרב. ובין שהודחה כולה בין שהודחה רובה סוקלין את מדיחיה ומקבצין כל שללה אל תוך רחובה. אין לה רחוב עושין לה רחוב. היה רחובה חוצה לה בונין חומה חוץ ממנו עד שיכנס לתוכה שנאמר אל תוך רחובה. והורגין כל נפש חיה אשר בה ושורפין את כל שללה עם המדינה באש. ושריפתה מצות עשה שנאמר ושרפת באש את כל העיר ואת כל שללה: ז נכסי הצדיקים שבתוכה והם שאר יושבי העיר שלא הודחו עם רובה נשרפין בכלל שללה הואיל וישבו שם ממונן אבד. וכל הנהנה מסנה בכל שהוא לוקה אחת שנאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם: ח ועיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בנכסיה זכה ומותר ליהנות בו שהרי הוזמו. ולמה זכה בה שכל אחד ואחד כבר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינו. ואינה נבנית לעולם וכל הבונה אותה לוקה שנאמר לא תבנה עוד. ומותר לעשותה גנות ופרדסים שנאמר לא תבנה עוד לא תבנה מדינה כמו שהיתה: ט שיירא העוברת [ב]ממקום למקום אם עברה בעיר הנדחת והודחה עמה. אם שהתה שם שלשים יום נהרגין בסייף וממונם אבד ואם לאו הן בסקילה וממונם ליורשיהן: י נכסי אנשי מדינה אחרת שהיו מופקדין בתוכה אע"פ שקבלו עליהן אחריות אין נשרפין אלא יחזרו לבעליהן שנאמר שללה ולא שלל חבירתה. נכסי הרשעים שהודחו שהיו מופקדין במדינה אחרת אם

השגת הראב"ד

* אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להסית אותן ולהחזירן אם חזרו ועשו תשובה מוטב. א"א טוב הדבר שהועיל להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה:

[א] נכה מליעה לא: [ב] ס"ק דכ"ב, פי' סגלות נדרים:

לחם משנה

התראה לכל אחד ואחד אבל כשהודחה רובה כששולחין השני תלמידי חכמים אין צריך אלא להתרות לכלם יחד ומשום הכי לא כתב רבינו שם ומתרין לכל אחד ואחד ומה שאמרו בגמרא לומר שצריכין התראה לכל אחד ואחד היינו למדיחים וכדמשמע שם מדברי רש"י ז"ל:

ו אחר כך שולחין להם וכו'. *כפי גרסת ספרינו אין מקום להשגת הראב"ד ז"ל שכאן לא הוזכר התראה מתחלה. ובגמ' בפ' חלק (דף קי"ב) פליגי ר' יוחנן ור"ל חד אמר דנין ונסקלין וח"א מרבין להם בתי דינין ופסק רבינו כרים לקיש ואע"ג דר' יוחנן פליג עליה קיימא לן דהלכתא כותיה דר"ל משום דסתמא דגמרא שקיל וטרי אליבא דרים לקיש דפריך ליה ואי והאמר רבי יוסי בר חמא וכו' משמע דהלכתא כותיה:

בונין חומה חוץ ממנה עד שיכנס וכו'. שנאמר אל תוך רחובה משיך ליה מאי דקאמר אל תוך שהיה די לומר ברחובה מדקאמר אל תוך דדרים הכי אל תוך העיר שצריך שתהיה רחובה:

* דברי המחבר כתומים והתומים כי לא פירש הגירסא כאמרים וגם דברי רבינו קשי הכנה ובין השגת הראב"ד ובין פירוך הכסף משנה דברים שאינם מפורשים כאן ובספרי מרכבת המשנה בארכתי בביאור הענין כיד ה' הטובה עלי:

ט שיירא העוברת וכו'. פרק חלק (דף קי"ב) והוא הדין דמצלת כדאמרו במשנה החמרת והגמלת הרי אלו מצילין:

י נכסי אנשי מדינה וכו'. שם מימרא דרב ומוקי לה כגון דקיבל עליה אחריות: נכסי הרשעים שהודחו וכו'. שם במשנה ושל רשעים בין שבתוכה בין שחוצה לה הרי אלו אבודין ובגמרא אמר רב חסדא ובנקבצים לתוכה ופירש"י הקרובים לעיר שיכולים לקבצם לתוך העיר בעוד היום עמו וכו' ע"כ. משמע דס"ל דאם הם קרובים לעיר

מגדל עוז

חכמים להזהיר אותם ולהחזירם אם חזרו מוטב וכו': כתב הראב"ד ז"ל טוב הדבר וכו'. אמר התראה ומעשה עכ"ל: ואני אומר כי טעות סופר היה בספרו וכבר בדקתי בספר שהוגה בהשגת הר"מ ז"ל וחתימתו ולא כתוב בו אח"כ חוזרים ואפ"ה תמה אני למה לא הועיל אחר כל דבר שבשלש ובספרי כתיב שובו בנים שובבים וגו' וכדאיתא בר"ה (דף י"ח) וביומא (דף פ"ו) ובירושלמי דפאה כד"ן: כשתבקע העיר כו' עד מאומה מן החרם. הכל סוף פ' חלק (דף קי"ב) ומקצתו פ' עשר יוחסין (דף ע"ד): וכבר תמה ר"מ הלוי ממולישולא עליו למה השמיט סנהדרין והקטנים שאינן בני תשובה ובשיטה חכמי לוניל ז"ל בראיות דגרם בספרי הכה תכה את יושבי העיר מכאן אמרו חכמים אין מקיימין את הנשים כלל שהורגין אותן דדריש את נשיה ועוד דבכריתות פלוגתא דר' אליעזר ור"ע ור' אליעזר סבר קטנים בני רשעי ישראל נהרגין ור"ע סבר אין נהרגין ופסק כר' אליעזר משום דכתם ספרי ר"ש וקאי כר' אליעזר ועוד דליכא למילף מעדת קרח ולאבי יכם גלעד שהרגו הנשים והטף אע"פ שכן לא חטאו נענשו בעבור הגדולים מפני שעמים, הלא ששם הנה וגורמים ליסיכם הגדולים ועוד לגדום הגדולים בהריגתן שכן מגיכין עליהן: ועיר הנדחת שהוזמו עדיה כו' עד שנגמר דינם. במסכת כריתות פ' בתרא (דף נ"ו [כ"ד:]): ואינה נבנית לעולם כו' עד ליורשים. הכל פרק חלק (דף קי"ב):

אם נקבצו עמה נשרפין בכללה ואם לאו אין מאבדים אותם אלא ינתנו ליורשיהם: **יא** בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת שהיתה בתוכה הרי זו אסורה. ועיסה שהיא כן מותרת לפי שאפשר לחלקה: **יב** בהמה של עיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה כשור הנסקל שנשחט. שער הראש בין של אנשים בין של נשים שבה מותר בהנאה אבל של פאה נכרית הרי הוא מכלל שללה ואסור: **יג** פירות המחוברין שבתוכה מותרין שנאמר תקבוץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קבוץ ושריפה יצאו פירות המחוברין שהן מחוסרין תלישה וקבוץ ושריפה. והוא הדין לשער הראש ואין צריך לומר האילנות עצמן שהן מותרים והרי הן של יורשיהם. ההקדשות שבתוכה *קדשי מזבח ימותו זבח רשעים תועבה. קדשי בדק הבית יפדו ואחר כך שורפין אותן שנאמר שללה ולא שלל שמים: **יד** הבכור והמעשר שבתוכה תמימים הרי הן קדשי מזבח וימותו. ובעלי מומים הרי הן בכלל בהמתה ונהרגין. התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן ירקבו מפני שהם נכסיו. ואם עדיין הן ביד ישראל ינתנו לכהן של מדינה אחרת מפני שהן נכסי שמים וקדושתן קדושת הגוף: **טו** מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי הקודש שבתוכה הרי אלו יגנזו: **טז** כל העושה דין בעיר הנדחת הרי זה כמקריב עולה

השגת הראב"ד

* קדשי מזבח ימותו עד ואח"כ שורפין אותן וכו'. א"א לא ידעתי למה שורפין אותן שלל שמים היה ולא חל עליו איסור

שבתוכה לה אמר רב חסדא ובנקבצים לתוכה. ומלה שרבים מפרש דרב חסדא הכי קאמר כס דאמרן דנשרפים וא"כ הרי הן אסורין בהנאה ה"מ כשנקבצו לתוכה אבל אם לא נקבצו לתוכה אלא נשארו חוץ לעיר ולא נשרפו עם השלל מותרים בהנאה ולא תימא דאסירי משום דכל העומד לישרף כשרוף דמי ומאבדין אותו אלא יתנו ליורשיהן, ולענין ליהנות מהן קודם שישרף שלל העיר וקודם קבילת הנכסים האלו לתוכה נראה דאסורים בהנאה דהא עומדים לישרף הם אבל כיון שנשרף שלל העיר שוב אין נכסים אלו עומדים לישרף כנ"ל:

יא בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת שהיתה בתוכה הרי זו אסורה ועיסה וכו'. מימרא דרב חסדא שם ואמרו שם מאי טעמא בהמה כתאן דלא פליגא דמיא עיסה כתאן דפליגא דמיא כלומר א"א לכזית בשר בלא שחיטה והאי לאו לשחיטה קיימא אלא למיתה וכל זית וזית מעורב בו איסור עיר הנדחת ואפילו משחטה אחר כך שכבר אפשר לחלקה אסורה לפי שכבר נאסרה בעודה בחיים ושוב לא יצתה מידי אותו איסור אבל עיסה מעיקרא ראויה כתאן דפליגא דמיא לפי שמתחלה נעשה היה אפשר לחלקה ולא היה חלק של עיר הנדחת מעורב בה:

יב בהמה של עיר הנדחת שנשחטה. שם (סנהדרין קי"ב) בעי רב חסדא בהמת עיר הנדחת מהו דהיתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבלה לפי הרב אמר רחמנא ל"ש שחטה מיפחש ל"ש קטלה מיקטל או דילמא כיון דשחטה מהניא לה שחיטה מאי תיקו, ומשמע שאם היתה מותרת אחר שחיטה פשיטא דלא מטמאה ואין טמא דמותרת בהנאה ואסורה באכילה דהא כיון דאיסהרא בהנאה אליא פקע מעלה איסור עיר הנדחת ואפילו באכילה שריא אלא ודאי דאסורה בהנאה אפילו לאחר שחיטה ומבעיא ליה אי מטמאה או לא: **שער הראש** וכו'. שם בעי רב יוסף שער נשים לדקניות מהו אמר רבא הא דרשעניות אסור תקבוץ ושרפת כתיב מי שאינו מחוסר אלא קבילה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה וקבילה ושריפה אלא אמר רבא בפאה נכרית כלומר גידול של שערות דעלמא שעושין לנוי קא מבעי לרב יוסף אם הוא של צדקניות והסיקנא כהיקו ותיקו דאיסורא לחומרא.

יג פירות המחוברין וכו'. שם א"ר היו בה אילנות אלובין אסורים מהוברים מותרים ומפרש רבינו הטעם משום דתקבוץ ושרפת אמר רחמנא וכן פירש"י וכיון דמהאי טעמא הוא פירות נמי הוא הדין והוא הטעם וא"ת מאי קאמר רבינו וה"ה לשער הראש והרי כבר ביאר דין זה בסמוך ועוד לזה כדין השער שהוזכר בגמרא תקבוץ ושרפת לא הזכירו רבינו וכאן שלא הוזכר בגמרא הזכירו רבינו. וי"ל לפי שרבינו רצה ללמוד לפירות מאילנות כתב דין הפירות וכתב בו הטעם כלומר ז"ל בחד טעמא והראה דאילנות לאו דוקא והדע דהא שער הראש דשרייה לעיל הוא מהאי טעמא ואין חילוק בין שער לפירות וא"כ מ"ש וה"ה לשער הראש פירושו וה"ה דמתקבוץ ושרפת נפיק כיתרא לשער הראש· **ההקדשות** שבתוכה תמימים הרי הם קדשי מזבח וימותו זבח רשעים תועבה וכו'. שם ת"ר היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו ר"ש אומר בהמה ולא בהמת בכור ומעשר אמר מר קדשי מזבח ימותו ואמאי ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה רבי יוחנן אמר זבח רשעים תועבה ר"ש לקיש אמר ממון בעלים הוא הכא בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי וידוע דהלכה כר"י ואמרינן תו ר"ש אומר בהמה ולא בהמת בכור בהאי עסקינן אילימא בתמימים שלל שמים הוא אלא בבעלי מומין שללה היא אמר רבינא לעו"ס בבעלי מומין ומי שנאכל בתורת בהמה יצאו אלו שאין נאכלין בתורת בהמה אלא בתורת בכור ומעשר דשלל שמים נינהו ופליגא דשמואל דאמר שמואל כל שקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום תשללה אימעיט וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום תבהמתה נפקא **והראב"ד** ז"ל כתב א"א דומה שהוא סבר דר"ש חולק וקא פסק הוא כת"ק. ולי נראה דר"ש אינו חולק וקי"ל כוותיה וכלהו אמוראי מפרשי למלתיה ורב כפא דהוא בתרא מפרש למלתיה אפילו בבעל מום ויהנו לכהן אחר ואין כאן זבח רשעים תועבה שאינן

שאין דורון כשאר זבחים ולא מכפרים שום כפרה עכ"ל. ורבינו נראה דמפרש דר"ש אתא לאפלוגי את"ק כדמוכח לישנא דר"ש אומר דאי לפרושי אתא ה"ל א"ר שמעון ופליגא דרבינא הנא קמא תני קדשי מזבח ימותו לא שנא התמימים לא שנא בעלי מומין והכין רבי שמעון כת"ק דהיינו באותן שאינן נאכלין במומן אבל בכור ומעשר שהם נאכלין במומן שללה נינהו ובכלל בהמתה הוו ואתא ר"ש למימר דבכור ומעשר בעלי מומין אימעיטו מבהמתה דדרשינן לקרא הכי בהמתה מי שנאכל לבעלים בתורת בהמה יצאו אלו שיש להם שם לווי שאין נאכלין בתורת בהמתם שאין אומרים בהמת עיר הנדחת אלא בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת ופליגא הא דרשא דרבינא לדרשא דשמואל דרבינא מבהמתה דריש אליבא דר"ש דבעלי מומין דבכור ומעשר של שמים הן ושמואל דריש דבכלל בהמתה נינהו דאמר שמואל כל שהוא קרב לגבוה כשהוא תם וכשהוא בעל מום צריך פדייה כגון שאר קדשים קלים הוץ מבכור ומעשר משללה ולא שלל שמים אימעיטו דאין מחרימין אותם עמה וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל במומו כגון בכור ומעשר כשהוא בעל מום מבהמתה נפקא דכיון דהשתא נאכל לבעלים בהמתה קרינן ביה ופסק רבינו כת"ק, ודרך זה נראה שהבין הראב"ד ברבינו. ומ"ש דר"ש אינו חולק כבר כתבתי דחולק הוא והבאתי ראיה לזה מדקתני ר"ש אומר ולא קתני א"ר"ש ואע"ג דכלהו אמוראי מפרשי למלתיה משום הכי ליתא למידהי כברא דת"ק דהני אמוראי סקלי וטרו להבין דבריו לא לפסוק הלכה כמותו ואילו הוו כשו בעיי אליביה הוה אפשר טמר דסבירא להו כוותיה אי נמי סקלי וטרו למשמע מדבריו לת"ק. ועוד י"ל דאפילו אם המצא לומר דסבר רבינו דר"ש לא פליג ופליגא הא דרבינא דאמר לר"ש בעלי מומין לאו בכלל בהמתה נינהו אדשמואל דאמר כל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל בתומו כגון בכור ומעשר כשהן תמימים לאו שלל שמים מיקרו כיון שאם יארע בהם מום יאכלו לבעלים והילכך אצטריך בהמתה למעוטי בכור ומעשר תמימים דתשללה ליכא למעוטינהו אבל כשהן בעלי מומין בהמתה קרינן ביה ובסייף ואע"ג דרבינא דבתרא הוא מפרש דברי ר"ש דאכילו בעלי מומין להו שללה נינהו מ"מ כיון דשמואל פליג עלויה והלמודא נמי מקשה בפשיטות אלא בבעלי מומין שללה נינהו סבר רבינו דהכי נקטינן. ועל מ"ש רבינו ואח"כ שורפין אותם. כתב הראב"ד לא ידעתי למה שורפין אותן שלל שמים היה ולא חל עליו איסור עכ"ל. וי"ל דסבירא ליה לרבינו דבהמת עיר הנדחת מיקרו והריא דהקדש הוא דרביע עלייהו וכיון דנסתלק אריא דהקדש חל עליו מיד איסור עיר הנדחת ולפי זה לא קאי ואח"כ שורפין אלא אקדשי בדק הבית ומ"מ נשאר מקום עיון אמאי שורפין אותם ואין נהרגין כדין בהמת עיר הנדחת. ונראה לי דאין הכי נמי דבהמת קדשי בדק הבית אחר שנפדית נהרגת אלא לפי שקדשי בדק הבית שם כולל לכל הדברים המוקדשים לבדק הבית ועוד שעל הרוב אין מקדישין לבדק הבית ב"ח אלא דברים אחרים משום הכי נקט שורפין. ומ"ש שנאמר שללה לא קאי על מה שכתב בסמוך שורפין אותו אלא אמאי דקתני ימותו או יפדו

יד התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן וכו' משנה שם (סנהדרין קי"א) תרומות ירקבו ובגמ' אמר רב חסדא לא שנו אלא תרומה ביד כהן אבל ביד ישראל הנתן לכהן שבעיר אחרת ופירש"י טעמא דירקבו ולא בשריפה דאע"ג דממון כהן הוא מ"מ קדש איקרו ולא מזלזלינן ביה כולי האי:

טו מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי הקדש וכו'. משנה שם מעשר וכתבי הקדש יגנזו ופי' רש"י מעשר שני אע"פ שהוא נאכל לישראל הואיל וקדש איקרי לא אמרינן ישרף אלא יגנז. ובברייתא בגמרא אל רחובה את כל שללה פרט לכסף הקדש וכסף מעשר. ונראה שלא היתה בנוסחת רבינו כסף הקדש אלא כרם לכסף מעשר ומינה נשמע לכסף הקדש:

טז כל העושה דין בעיר הנדחת הרי זה כמקריב עולה כליל עד סוף הפרק. משנה שם.

המסית

לחם משנה

לעיר הולכים להביאם ולקבצם פה ולשרפם, אבל מלשון רבינו ז"ל לא משמע כן אלא פירוש רב חסדא הוא דאם אחר שהודחו ונקבצו עמה הרי אלו אובדין אע"פ שלא היו שם בשעה הדחה וזהו שאמר אם נקבצו עמה וכו':

יב שער הראש אבל של פאה וכו'. בעיא שם ופסק רבינו לחומרא דאסור אף בשל צדיקים.

יד הבכור והמעשר וכו'. משמע ליה דפליג ר"ש את"ק ות"ק ס"ל דבכור ומעשר בכלל בהמתה ופסק כותיה ואין דעת הראב"ד ז"ל כן אלא שר"ש מפרש לת"ק.

טו מעשר שני וכו'. שם (דף קי"ב) בברייתא ורב חסדא מוקי להך ברייתא במעשר של עיר הנדחת שנכנס לירושלים ונפל מחיצות ירושלים. דאי הוץ לירושלים ממון גבוה הוא וירושלים עצמה אינה נעשית עיר הנדחת וע"כ בעיר אחרת היא ונפל מחיצות כדי שלא הקלוט מחיצות ורבינו לא ביאר זה והוא ז"ל פסק כרב חסדא במעשר שני כנגולין

משנה למלך

יג ההקדשות שבתוכה קדשי מזבח ימותו · (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פ"ג מהלכות שגגות דין ה' ובפרק י"ד מהלכות אבל).

מגדל עוז

ההקדשות שבתוכה קדשי מזבח עד שורפין אותו שנאמר שללה ולא שלל שמים. פרק חלק (דף קי"ב) **כתב** הראב"ד לא ידעתי למה שורפין אותן שלל שמים היה ולא חל עליו איסור עכ"ל. (וסמכתי לא הביאה נסיחתיו ונראה לי שהסופר השמיטה): ובעלי מומים הרי הן בכלל בהמתה ונהרגין כו'. סוף פרק חלק שם· כתב הראב"ד ז"ל דומה שהרב סבר וכו'. (עיין בכ"מ בד"ה והראב"ד ז"ל וכו') כשאר זבחים ואינן מכפרים שום כפרה עכ"ל ואני אומר השמועה סוף פרק חלק (דף קי"ב) היא והסוגיא מוכחת דעד כאן לא פליגי מדאוקי ריש לקיש לברייתא בקדשים שחייב באחריותן

פ"ה א המסית אחד מישראל בין איש בין אשה וכו' אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסת וכו'. פרק ארבע מיתות (סנהדרין ס"ז) תנן גבי מסית אמר לשנים הם עדיו ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו, והא ודאי אותם שנים לא עבדו ולא קבלו לעבוד ואפילו הכי סוקלין אותו מפני שהורה לעבוד לבד: בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה וכו'. בסוף הנחנקין (שם פ"ט) נביא שהדיח כלומר שהתנבא בשם הקב"ה לעבוד כוכבים בסקילה ר"ש אומר בחנק ופסק כת"ק: בין שהיה המסית יחיד איש או אשה וכו'. כברייתא פרק ארבע מיתות (שם ס"ח) אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים ואע"ג דפשטא דברייתא מיירי לענין דין הניסתים ה"ה לענין המסית ופשוט הוא:

ב המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח וכו'. משנה (שם ס"ז) המדיח זה האומר נלך ונעבוד כוכבים ובגמרא מדיחי עיר הנדחת תנו כלומר ולמשנתינו דמדיח לא מקרי אלא מדיח עיר הנדחת ומדיח עיר הנדחת לא מקרי מסית: היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והנדחים הרי הם כיחידים וכו'. כלומר אע"פ שהיה נביא זה שהדיח רוב העיר לא נעשה דינם כאילו היה הדיוט וכיון שאינו אלא אחד דינם כיחידים וכמו שנתבאר בפרק שקודם זה: ואם הודהו רוב אנשי העיר וכו'. כבר פירשתיו בפרק שקודם זה: המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד וכו' עד העומדים שם ברשות מביאין אותו לב"ד וסוקלים אותו. הכל משנה בפרק ד' מיתות שם. ונ"מ היכי קאמר שלשון שאומר שהמסית הוא לעבוד שאינו אומר אלא העבוד או נעבוד. ונ"ל שאומר אעבוד אני בתחלה ואתה אחרי, או שאומר אלך ולעבוד שמוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדרבי כ"ש, או שאומר בלשון רבים נלך ונעבוד בכל ענין מקרי מסית:

מצוה

עולה כליל שנאמר כליל לה' אלהיך. ולא עוד אלא שמסלק חרון אף מישראל שנאמר למען ישוב ה' מחרון אפו. ומביא עליהם ברכה ורחמים שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך:

פרק חמישי

א המסית אחד מישראל בין איש בין אשה הרי זה נסקל [א]אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסת עבודת כוכבים אלא מפני שהורהו לעבוד. בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה נביא בין שהיה המוסת יחיד איש או אשה או יחידים מיתתו בסקילה: **ב** המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית. היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והנדחים הרי הן כיחידים ואינם כאנשי עיר הנדחת עד שיהיו המדיחים שנים. ואחד האומר אמרה לי עבודת כוכבים עבדוני. או שאמר אמר לי הקב"ה עבדו עבודת כוכבים הרי זה נביא שהדיח. ואם הודהו אחריו רוב העיר הרי זה נסקל. המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד הרי זה נסקל. כיצד האומר לחבירו אעבוד כוכבים. אלך ואעבוד נלך ונעבוד בעבודה פלונית שדרך אותה עבודת כוכבים להעבד בה. אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח. אקטר אלך ואקטר נלך ונקטר. אנסך אלך ואנסך נלך ונגסך. אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה הרי זה מסית. הסית לשנים הרי הן עדיו והן מביאין אותו לבית דין ומעידין עליו שכך אמר להן וסוקלין אותו: **ג** ואין המסית צריך התראה. אמר לאחד הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך ומערים עליו עד שיסית בפני שנים כדי להרגו. אם לא רצה המסית להסית לשנים מצוה להכמין לו. [ב]כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזה. כיצד מכמינין לו המוסת מביא שנים ומעמידן במקום אפל כדי שיראו המסית וישמעו דבריו ולא יראה אותם והוא אומר למסית אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו והמוסת משיבו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד את העצים ואת האבנים. אם חוזר בו

או

א סמ"ג לאוין כו : ב סמ"ג לאוין שם :

לחם משנה

בגבולין דממון גבוה הוא שכן כתב בהלכות בכורות פרק ששי עיסה של מעשר שני בירושלים חייבת בחלה משמע דבגבולין ממון גבוה פטור וא"כ היה לו לבאר כן ולא ידעתי למה:

פ"ה א המסית אחד מישראל בין איש ובין אשה הרי זה נסקל אע"פ שלא עבד וכו'. פ' ד' מיתות (דף ס"ז) מה נבקלין מסית ואמרו שם במשנה המסית זה הדיוט ובגמרא אמרו טעמא דהדיוט הא נביא בחנק וכו' מתניתין מני ר"ש היא דתניא נביא שהדיח בסקילה ר"ש אומר בחנק ובסוף פרק הנחנקין (דף צ') אמרו תנו רבנן נביא שהדיח בסקילה ר"ש אומר בחנק וכו' א"ר חסדא מחלוקת בעוקר הגוף בעבודת כוכבים וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים דרחמנא אמר מן הדרך אפילו מקצת דרך אבל עוקר הגוף בשאר מצות דברי הכל בחנק וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור מתיב רב המנונא וכו' רב המנונא אמר מחלוקת לעוקר הגוף בין בעבודת כוכבים בין שאר מצות וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים אמר מן הדרך אפילו מקצת מן הדרך אבל קיום מקצת וביטול מקצת משאר מצות דברי הכל פטור ופירש"י ז"ל בעוקר כל הגוף בעבודת כוכבים ואומר נצטויתי ברוח הקדש מפי הגבורה להתנבאות לעקור כל מצות עבודת כוכבים מן התורה או לקיים מקצת וכו' ע"כ. משמע דכולי עלמא הנביא שקיים מקצת וביטל מקצת משאר מצות הוא פטור כלומר שאם רוצה ודאי לעקור מצוה אחת לגמרי ודאי שהוא חייב אבל אם עוקר מצוה אחת במקצת ומקיימה במקצת פטור אבל בעבודת כוכבים בכי האי גוונא חייב וכן עבדוה ולמחר בטלוה דהיינו קיום מקצת וביטול מקצת כמו שכתב הוא לקמן והיינו פלוגתא דת"ק ור"ש בין לרב חסדא בין לרב המנונא אלא דלרב המנונא פליגי נמי בעוקר גוף שאר כל המצות ולרב חסדא לא אבל בקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים כולי עלמא מודו דפליגי ולרבנן בסקילה והשתא ודאי יש תימא גדול על רבינו שהוא פסק כאן כרבנן כפי הנראה נביא שהדיח בסקילה ובהלכות יסודי התורה פרק תשיעי כתב וז"ל לפיכך אם יעמוד איש וכו' ויאמר שהנביא שלח לעקור דבר מן התורה יחנק כמו שכתב למטה וכן אם עקר וכו' עוד כתב שם דאם אמר עבדוה היום ולמחר בטלוה יחנק והשתא קשה רבינו כמאן פסק אי כרב המנונא ודאי אי אפשר שהרי הוא סובר שרבנן נמי פליגי בעוקר הגוף בשאר המצות ואמרי בסקילה והוא כתב שם בפרק תשיעי עקר דבר מן הדברים הוא בחנק ואי כרב חסדא הא ליתא סובר דבבטול מקצת וקיום מקצת דהיינו היום עבדוה ולמחר בטלוה דהוא בסקילה לרבנן ואם כן איך כתב הוא ז"ל שיחנק הא לרבנן הוא בסקילה והוא פסק כרבנן. עוד יש לדקדק בלשון רבינו דנראה דסליג מדידיה שבתחלה כתב שהמסית בין שהיה נביא בין שהיה הדיוט שהוא בסקילה ואחר כך כתב שאם הודהו אחר הנביא רוב העיר נסקל משמע דאי לאו הכי אלא שהודהו מיעוטו אינו נסקל והוא הפך מ"ש למעלה ושכתב שאפילו שהסים הנביא ליחיד הוא נסקל. ועוד קשה במ"ש היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה דמשמע שאם היה הדיוט אינו בסקילה והוא ז"ל כתב בפ' שלמעלה שמדיח רוב העיר הוא בסקילה. לכן נראה לתרץ דהיכא דהעיר נעשים עיר הנדחת אז ודאי סוקלין את המדיח אבל אם אינה נעשים עיר הנדחת אין סוקלין מדיחיה. וסובר הוא ז"ל דדוקא כמסית ליחיד לבד אז ודאי שסוקלין אותו וכל המדיח את הרבים אין סוקלין אותו אלא א"כ הודה רוב העיר ויהיו מדיחים שנים שנעשית עיר הנדחת ויש טעם לשנות בדבר המסית לאחד לבד הוא מפסה אותו וגזל עמו אבל המסית לרבים אינו יכול לפתותם כל כך מהרס שהם רבים לא ישמעו בדברי היחיד ולכך אין עונשו חמור כל כך ואינו נסקל אלא א"כ הודה רוב העיר ויהיו מדיחיה שנים שאז נעשית עיר הנדחת שאז אמרה תורה נסקל למדיחים כמו לעיר דין עיר הנדחת אבל בלאו הכי אינו נסקל ופטור מדין מיתת ב"ד. דין והיית בידי שמים וכן שהודתה רובה סוקלין את מדיחיה כלומר טעמא שהיא כולה או רובה שנעשים עיר הנדחת אז ודאי סוקלין את מדיחים אבל אי לאו הכי אין סוקלין את מדיחיה דאי לאו הכי ליסמעיק רבותא שאם הודתה מיעוטה שסוקלין והשתא אתי שפיר שכתב רבינו היה זה שהדיח רוב העיר נביא כלומר דוקא היכא שהוא נביא אז ודאי סוקלין אותו אע"פ שהיא אינה נעשית עיר הנדחת מפני שמדיחה אחד אבל אם הוא הדיוט אין סוקלין אותו כיון שאינה נעשית עיר הנדחת, ומה שכתב אם הודה אחריו רוב העיר משמע טעמא דהוא רוב אבל מיעוט אינו נסקל אע"ג דנביא המסית ליחיד נסקל הוא מפני שהמסית לאחד עונשו חמור כמו שאמרתי אבל נביא המדיח לרבים כיון שאינו רוב העיר אינו נסקל אלא שהוא בחנק. וזהו שכתב בס' פ' מהלכות יסודי תורה שבביטול מקצת וקיום מקצת בעבודת כוכבים הוא נחנק מפני דהתם אינו מדיח רוב העיר. ומה שאמרו רבנן דבקיום מקצת וביטול מקצת בעבודת כוכבים הוא בסקילה הוא בנביא שהדיח דהיינו שהדיח רוב העיר אבל המיעוט ודאי אינו נסקל מקרא דאף הנביא אשר ידבר במעי וכמו שכתב שם אבל הדיוט ודאי פטור כמו שאמרתי. והשתא פסק רבינו כרב חסדא משום דרבו דרב המנונא הוא וסבירא ליה דבעוקר הגוף בשאר מצות ד"ה בחנק וכמו שכתב הוא שם וכן אם עקר וכו' ובביטול מקצת וקיום מקצת בעבודת כוכבים ודאי דהוא בסקילה כרבנן ודוקא כשהדיח רוב העיר וכמו שכתב כאן אבל במיעוט ודאי שהוא בחנק כמו שכתב שם. וא"ת איך אמרינן בפ' ארבע מיתות (דף ס"ז) המסית זה ההדיוט טעמא דהדיוט הא נביא בחנק מתניתין ר"ש דילמא רבנן היא דכי אמרו רבנן התם בסקילה דוקא בהדיח רוב העיר אבל במסית ודאי הוא בחנק, וי"ל דמשמע ליה לגמרא דרבנן אפילו במסית נביא אמרו בסקילה משום דבס"פ הנחנקין מפרש בגמרא טעמא דאתיא הדחה הדחה ממסית כיון דגמרינן נביא ממסית א"כ ילפינן נמי מה מסית בסקילה אף נביא מסית בסקילה אבל ר"ש לא גמר אלא הדחה הדחה מנביא. ואל תשיבני לזה מה"ש רבינו למסית הסית לשנים הן הן עדיו ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו דמשמע דאע"פ שהסית לרבים הוא בסקילה דאפשר לומר דמה שאמר הסית לשנים רוצה לומר כל אחד ואחד לבדו וכיון שאמר לכם נעשים עדים ומביאין אותו לב"ד, וכן מה שכתב רבינו בין שהיה המוסת יחיד איש או.

מגדל עוז

באחריותן ור"ש היא ומסדרין עלה הא מדסיפא ר"ש רישא נמי ר"ש ולא הוי נמי כרבנן טובה סוגיא בלא פלוגתא. ומה שכתב הראב"ד ז"ל דרב פפא סברה למלתיה אפילו בבעלי מומין כו' כמסתמות שלנו רבינו גריסינן והיקא כבעלי מומין אוקמה דאי בתמימים סדרא קושיין לדוכתא אליבא בתמימים אלא שמים הוא ואם כדברי הראב"ד ז"ל ה"ל למימר אפילו פיגול בקדשי בדק הבית מדקאמר לשלם בבעלי מומין במפנ חוקה ודאים מדמייתי בכסור והמעשר פ"ק דתמורה כדברי ר"מ ז"ל שפסק כפ"ק דפרק חלק:

פ"ה המסית אחד מישראל עד לעבוד. פ' סנהדרין (דף ס"ט) : בין שהיה המסית פי' עד יחידים בסקילה. הכל פ"ג ארבע מיתות (דף ס"ז וס"ו) ופ' הנחנקין (דף פ"ט) : המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית. במכילתא ובספרי : היה זה שהדיח רוב העיר וכו'. פרק הנחנקין (דף פ"ט) : והנדחים הרי הם כיחידים עד שיהיו המדיחים שנים ואחד שאומר פי' עד רוב העיר נסקל. פרק הנחנקין (דף פ"ט) והבאי מהמודים אותיו כן מרבה הלא : המסית שהסית עד וסוקלין

או שתק פטור. ואם אמר לו כך היא חובתנו וכך יפה לנו. העומדים שם ברחוק מביאין אותו לבית דין וסוקלים אותו: **ד** מצוה ביד המוסת להורגו שנאמר ידך תהיה בו בראשונה להמיתו וגו'. ואסור למוסת לאהוב את המסית שנאמר [א]לא תאבה לו. ולפי שנאמר בשונא עזוב תעזוב עמו יכול אתה עוזב לזה תלמוד לומר ולא תשמע אליו. ולפי שנאמר ולא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה עומד על דמו של זה תלמוד לומר ולא תחוס עינך. ואסור למוסת ללמד עליו זכות שנאמר ולא תחמול. ואם ידע לו חובה אינו רשאי לשתוק ממנה שנאמר ולא תכסה עליו. ואזהרה להדיוט המסית מנין שנאמר וכל ישראל ישמעו ויראו: **ה** המסית אחרים לעבדו ואמר להם עבדוני אם עבדוהו נסקל ואם לא עבדוהו אע"פ שקיבלו ממנו ואמרו הן אינו נסקל. אבל אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני עבודת כוכבים אם קבל ממנו ואמר הן נלך ונעבוד אף על פי שעדין לא עבד שניהן נסקלין המסית והמוסת שנאמר לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אם שמע ואבה חייב: **ו** [ב]נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים כיצד. זה האומר אמרה לי עבודת כוכבים פלונית או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך או שלא לעשות אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור אם התרו בו בפני שנים הרי זה נחנק שנאמר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא. ואזהרה שלו מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו: **ז** ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם עבודת כוכבים ואין שואלין ממנו אות ומופת. ואם עשה מעצמו אין משגיחין עליו ואין מהרהרין בו וכל המחשב באותות שלו שמא אמת הן [ג]עובר בלא תעשה שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא. וכן נביא השקר מיתתו בחנק אע"פ שנתנבא בשם ה' ולא הוסיף ולא גרע שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתי ומת הנביא ההוא: **ח** אחד המתנבא מה שלא [א] שמע במראה הנבואה או מי ששמע דברי נביא חבירו ואמר שדבר זה לו נאמר והוא נתנבא בו הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק: **ט** [ד]כל המונע עצמו מהריגת נביא השקר מפני מעלתו שהרי הולך בדרכי הנבואה הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תגור ממנו. וכן המונע עצמו מללמד עליו חובה או הפוחד וירא מדבריו הרי הוא בכלל לא תגור ממנו. ואין דנין נביא השקר אלא בבית דין של שבעים ואחד: **י** [ה]הנודר בשם עבודת כוכבים והנשבע בה לוקה שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו. אחד הנשבע בה לעצמו ואחד הנשבע בה לעבודת כוכבים. ואסור [ב] להשביע העובד כוכבים ביראתו. אפילו [ג] להזכיר שם עבודת כוכבים שלא דרך שבועה אסור שנאמר לא תזכירו: **יא** לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית וכיוצא בה. [ו]כל עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר שמה כגון פעור ובל ונבו וגד וכיוצא בהן. ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו בשם עבודת כוכבים. *ואינו לוקה אלא הנודר בשמה והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה:

השגת הראב"ד

* ואינו לוקה אלא הנודר והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה. א"א זה לא אמרו בגמרא אלא אליבא דר"י דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ולית הלכתא כותיה אלא כר' יוחנן משום דר"י הגלילי דאמר כל ל"ת שבתורה וכו' חוץ מנשבע ומימר

העושה

א סמ"ג לאוין כו כח כט ל לא: ב סמ"ג לאוין ל"ב: ג סמ"ג לאוין לג: ד סמ"ג לאוין לה: ה סמ"ג לאוין לה. טור יו"ד סימן קמז: ו סמ"ג וטור שם ושם.

כסף משנה

ד מצוה ביד המוסת להורגו שנאמר ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה עד לא תכסה עליו. בספרי פרשת ראה: ואזהרה להדיוט המסית. כלומר דנביא בהדיא כתיב ביה ומ"ש שנאמר ישמעו וכו'. בפרק ארבע מיתות (שם ס"ג) לא ישמע על פיך אזהרה למסית ומדיח מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו ויראו אלא אזהרה למדיח. ופירש"י דוכל ישראל ישמעו לאו דוקא דמסיפיה דקרא דכתיב ולא יוסיפו עוד לעשות כדבר הרע הזה נפקא וכ"כ רבינו בספה"מ אשר לו וגם במנין המצות כתב כן והגה ליטנא דגמרא נקט:

ה המסית אחרים לעבדו וכו'. שם (ס"א) האומר בואו ועבדוני ר"מ מחייב ר' יהודה פוטר ואמרו שם היכא דפלחו כ"ע לא פליגי דכתיב לא תעשה לך פסל כי פליגי בדיבורא בעלמא מר סבר מסית לגלויו שתפי ליה ואין דקאמר ליה קושטא הוא ומר סבר מסית לעצמו לא שמעי ליה תימר אמרי אלא שבא היכא מיך ואין דקאמרי אהוכי קא מחכי עליה וידוע דר"מ ור"י הלכה כר"י: **אבל** אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני וכו'. ברייתא שם לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב:

ו נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים כיצד זה האומר אמר לי כוכב ומזל שמצוה לעשות כך וכך וכו' אפילו כיון את ההלכה וכו'. משנה פרק הנחנקין (סנהדרין פ"ט). ומ"ש ואזהרה שלו מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו:

ז ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם וכו' וכן נביא השקר וכו' עד ומיתתו בחנק. משנה סוף פרק הנחנקין (שם):

ט כל המונע עצמו מהריגת נביא השקר וכו'. בספרי פ' שופטים: **ואין דנין נביא** השקר אלא בב"ד של שבעים ואחד וכו'. משנה ס"ק דסנהדרין (דף ס"ז):

י הנודר בשם עבודת כוכבים והנשבע בה לוקה וכו'. משנה פרק ד' מיתות (סנהדרין ס"ג) הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה ובגמ' מנ"ל דתניא ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית ולא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים כלומר לעובדי כוכבים שידרו בשמו ויקיימו בשמו. דבר אחר לא ישמע על פיך שנצריך לאזהרת מדיח כלהו היכי נפקי מלא תזכירו. וכן הכריחו שם הקום' שכתבו קשה דלא ישמע האי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין וי"ל דמש"ה קאמר דבר אחר לאוקומי לא ישמע למדיח ומעיקרא לא פליגינהו בהכי קראי אלא לאסמוכינהו בעלמא דעיקר מלתא דכלהו מלא תזכירו נפקא: ומ"ש לוקה יתבאר בסמוך בעז"ה: וכל עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר וכו'. מימרא דר"י שם:

יא ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו וכו'. כלומר אע"פ שאסור לגרום מ"מ אינו לוקה אלא הנודר והמקיים ומקיים הוא נשבע וכן תרגם אונקלוס שבועה קיים. ועל מ"ש רבינו שהנודר ומקיים בשם עבודת כוכבים לוקה. כתב הראב"ד ז"ל זה לא אמרו בגמ' וכו' חוץ מנשבע ומימר עכ"ל. ביאור הדברים בפ' ד' מיתות (דף ס' וס"ג) הגן המגסף ומנשק המכבד המרבץ המרחיץ הסך המלביש המנעיל עובר בלא תעשה הנודר בשמה והמקיים בשמה עובר בלא תעשה ובגמרא כי אתא רב דימי א"ר אלעזר על כולם לוקה חוץ מהנודר בשמה

לחם משנה

או אשה או יחידים אינו ר"ל שהסיתה ליחידים בבת אחת אלא כל אחד ואחד בפני עצמו ואשמעינן שאע"פ שרבו הם לרבים לא נדון אותו כדין מדיח ויהיה דינו אלא בסקילה ואכתי קשיא לי דאמרו שם בס"פ הנחנקין ת"ר המתנבא לעקור דבר וכו' ובעבודת כוכבים אפילו אומר עבדוה היום ומחר בטלוה ומוקי לה בגמרא לרב חסדא דקיי"ל כותיה דחייב לרבק בסקילה ולר"ש בחנק ולפי מה שפירשתי קשה דבברייתא לא הזכירה הדחה רוב העיר וא"כ היה יכול לומר דלכולי עלמא חייב הוא חנק דברייתא לא איירי בשהדיח רוב העיר. ואולי רצה ליישב הברייתא אפילו שהדיח רוב העיר דומיא דברייתא אחרת דקאמרה נביא שהדיח וכו'.

י הנודר בשם וכו'. פרק ארבע מיתות (דף ס"ג) ובבאורי להלכות סנהדרין כתבתי שלש קושיות שיש פה בדברי רבינו מיניה וביה ועם מה שכתב שם וכן כהנהי

מגדל עוז

וסוקלין אותו. הכל פ' ארבע מיתות (דף ס"א וס"ז) מצות ביד המוסת כו' עד ולא יוסיפו לעשות בספרי פרשת ראה אנכי היא עיקרה ימייתי לה בקיומות בתלמוד המסית אחרים לעבדו עד ושמע חייב. פ' ארבע מיתות (שם) נביא המתנבא עד הרי זה נחנק פ' ארבע מיתות (שם). **ואסור** לערוך דין עד הנביא ההוא פ' חלק (דף ק"ג). וכן נביא השקר כו' עד מיתתו בחנק. פ' הנחנקין (דף פ"ט) כל המונע עצמו עד לא תגורו ממנו ואין דנין נביא שקר אלא בב"ד של ע"א. פ"ק דסנהדרין (דף י"ז י"ח) הנודר בשם עבודת כוכבים עד ושיקיימו בשם וכו'. פ' ארבע מיתות (דף ס"ג) כתב הראב"ד ז"ל זה לא אמרו בגמ' וכו' חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם עכ"ל: ואני אומר כי גם ר"מ ז"ל פסק כר' יוחנן פרק י"ח מהל' סנהדרין וידוע כי הלכה רווחא פ"ק דתמורה (דף ג') ובפרק שבועות שתים תניין (דף כ"א) ופ' ארבע מיתות (דף ס"א) ופרק השוכר את הפועל ומגלח סוף פרק הלוקין ובכמה מקומות בתלמוד אגב גירסא ואי אפשר שנעלם מר"מ ז"ל ודעתו עמוק וקבלתו גדולה ופסק דר"י שהזכיר הראב"ד ז"ל רישא דמתניתין דהמגסף פ' ארבע מיתות (דף ס') ופסק דהנודר בשמו והמקיים כסיפא דמתניתין דמוקי לה כברייתא דגרסינן עלה תנן דתניא

הגהות מיימוניות

[א] כתב רא"מ הלכך יזהר אדם שלא יאמר אפילו דרך הוכא ושחוק דקב"ה אמר לי כך, ולפי שראיתי בני אדם אומרים כך ואין מרגישים שעון הדבר כתבתי, עכ"ל. [ב] גרסינן התם בפרק ארבע מיתות אמר אבוה דשמואל אסור לאדם לעשות שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע לו בשם עבודת כוכבים שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך דבר אחר לא ישמע על פיך אזהרה למדיח. פירש רא"ם שאין אסור אלא שותפות שמשתתפין מעותיהם וקונין בשותפות יחד אבל לישא וליתן מותר כדאיתא בריש מסכתא דלא אסור אלא בימי אידיהן ותנא הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן כו' וכן הרבה בתלמוד ורבינו המחבר חבירו להלכות שותפין ספ"ח: [ג] כתב רא"ם שאין אסור אלא שם שניתן לה לשם אלהות שמשמע אלהות אבל שם הדיוטות כגון שמות בעלמא כשמות העבודת כוכבים אע"פ שעשאו אלוה כיון שבזה השם אין בו אלהות ואדנות וגם לא ניתן לו לשם כך מותר ומעמא דכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו בשם אלהות הקפיד הכתוב וכן תני אלו הן אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא סטרוניא וקרטסים

בשמה והמקיים בשמה מ"ש הנודר והמקיים דלא לקי משום דהוי לאו שאין בו מעשה הני מילי לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו אלא כי אתא רבין אמר ר' אלעזר על כלן אינו לוקה חוץ מהנודר והמקיים מאי טעמא אהכי דלא לקי משום דהוה ליה לאו שבכללות הכי נמי לאו שאין בו מעשה הוא כהנא כר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו עכ"ל הגמרא. והסכים כדברי הראב"ד ולדעת רבינו י"ל דכיון דבין לרב דימי בין לרבין ואליבא דר"א מנסף ומשתחוה לא דמו לנודר ומקיים דבחד לקי ובחד לא לקי אלא דפליגי בהי מינייהו הוא דלקי והיינו דמנסף ונודר ומקיים לא עבידנא מנא והנהו אלא פלוגתא במאי בני לגלויי לן דאע"ג דמן הדין לא לקי הכא קים ליה לתנא דלקי ורב דימי סבר דהאי דלקי היינו מנסף ומשתחוה דכיון שיש בהם מעשה אע"ג שהם לאו שבכללות ראוי יותר לענוש מבלאו מפורש ואין בו מעשה ואקשו עליה כיון דלאו שבכללות ליכא למ"ד בעלמא דלוקין עליו ניחא למימרא דסבר תנא דהכא לוקין ואסיקנא כרבין דאמר דהאי דלקי היינו נודר ומקיים כיון שהם מפורשים בכתוב אע"פ שאין בו מעשה ראוי לומר דהכא קאמר תנא דלוקין יותר מבלאו שבכללות אע"פ שיש בו מעשה משום דלאו שבכללות לא אשכחן בעלמא מאן דפליג ואמר דלוקין עליו אלמא אין שום סברא ללקות על לאו שבכללות אבל לאו שאין בו מעשה אשכחן ר"י דאמר לוקין עליו וא"כ הרי יש מקום לומר דסבר תנא דידן בהאי לאו כר"י

כר"י בעלמא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אבל לעולם תנא דידן סבר בעלמא דלא כר' יהודה והכא חוקא אמר האי לאו משום חומר עבודת כוכבים או משמעתא אחריתא. ואפשר דטעמא דתנא משום דכיון דגלי קרא בשבועה לשם שהוא לוקה אע"פ שאין בו מעשה הוא הדין בשבועה לשם עבודת כוכבים:

פרק ששי

א העושה *אוב או ידעוני ברצונו בזדון חייב כרת ואם היו שם עדים והתראה נסקל. היה שוגג מביא חטאת קבועה. *כיצד הוא מעשה האוב. זה שהוא עומד ומקטיר קטרת ידועה ואוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם עד שישמע השואל כאלו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת הארץ בקול נמוך עד מאד וכאלו אינו ניכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו. וכן הלוקח גולגולת המת ומקטיר לה ומנחש בה עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו. כל אלו מעשה אוב הן והעושה אחד מהן נסקל: **ב** כיצד מעשה הידעוני. מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו ומקטיר ועושה

השגת הראב"ד

* כיצד מעשה האוב זה שהוא עומד ומקטיר. א"א בניה הקברות עושים כן ובשר של אדם מת ומדבר מתחתיו של מת:

פ"ו א העושה אוב וכו'. ברייתא כריתות תני כל הנהו דחייבין על זדון כרת ועל שגגתן חטאת ומני אוב בהדייהו ואמר בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ה) מ"ט לא תנא התם ידעוני כי היכי דתנא אוב, ואמר ר' יוחנן לפי ששניהם בלאו אחד אמרו כלומר דתרווייהו מחד קרא נפקי ואם עשה שניהם בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת וא"כ אליבא דר' יוחנן ידעוני נמי חייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ר"ל אמר דהיינו טעמא דלא תני ידעוני משום דאינו חייב חטאת. וידוע דהלכה כר' יוחנן לגבי ר"ל. ומה שכתב נסקל מפורש בתורה: וכן הלוקח גולגלת המת וכו'. בפרק ארבע מיתות שם פירש בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו ופירש"י פיתום שם המכשף. ובברייתא בגמ' אמרו שבעל אוב הוא השואל בגולגולת:

כיצד הוא מעשה האוב זה שהוא עומד ומקטיר קטרת וכו': כתב הראב"ד כיצד מעשה האוב וכו' א"א בניה הקברות וכו'. מתחתיו של מת עכ"ל. ואיני יודע מהיכן למד הראב"ד כן והעלה אוב דשאול יוכיח שלא היתה

א סמ"ג לאוין לח. טור יו"ד סי' קעט: ב שם סמ"ג לאוין לט:

לחם משנה

כשכתבי שם תירוץ לקושיית הראב"ד ז"ל שהשיג כאן על רבינו שבגמרא משמע דאתי כר' יהודה ועל הכל הארכתי שם ולכן איני מאריך כאן ועיין בהרמב"ם קולון שרש ע"ו שיישב שם השגת הראב"ד ז"ל:

פ"ו א העושה אוב או ידעוני וכו' היה שוגג מביא חטאת קבועה. דברי רבינו מתמיהים שבגמרא פרק ארבע מיתות (דף ס"ה) אמרו דידעוני אין בו מעשה ומשום הכי לא תני ליה גבי שלמים ושם כריתות לריש לקיש ולר' יוחנן משום הכי ודאי דהוה ליה למתני משום דמתמיהין ר"ע היא דלא בעי מעשה אלא טעמא דלא תני לה משום דהוא ליה ושניהן בלאו אחד וכו' וריש לקיש ס"ל דאע"ג דר"ע לא בעי מעשה היינו מעשה רבה אבל מעשה זוטא בעי א"כ משמע מהכא דלריש לקיש ודאי לכולי עלמא ידעוני פטור מקרבן ואפילו לר' עקיבא דלא בעי מעשה משום דלכולי עלמא מעשה זוטא בעינן ור' יוחנן מודה ודאי דאינו חייב קרבן לרבנן דהסברי מגדף משום דלית ביה מעשה אלא דוקא לר"ע דלא בעי מעשה חייב וא"כ קשה על רבינו דהוא ז"ל פסק כאן כידעוני חייב בקרבן היינו ודאי כר"ע ואליבא דר' יוחנן דאמר דר"ע לא בעי מעשה כלל ובפרק א' מהלכות שגגות בתחילתו פסק רבינו כרבנן וכתב שם וכל עבירות שחייבין על זדונה כרת חייבין על שגגתה חטאת חוץ משלש עבירות מגדף וביטול מילה וקרבן פסח וא"כ כיון דפסק דמגדף פטור הוא הדין ידעוני דהא ר' יוחנן מודה דלרבנן ודאי פטור וא"כ קשיא מדידיה אדידיה ועוד קשה על מה שכתב שם אלבד מה שכתב כאן דלמה לא כתב שם חוץ ממגדף וידעוני כיון דהוא פסק כרבנן וכמו שהקשו בגמרא לר"ל יצא אוב ומגדף מבעי ליה הכי נמי קשיא על דברי רבינו יצא מגדף וידעוני מבעי ליה והוה ליה למימר חוץ ממגדף וידעוני. ובאמת קושיא זאת היא חזקה. ולתרץ זה דקדקתי הלשון שכתב רבינו שם במשנה בעבירות דכריתות שבספר העבירות וכתב שם בעל ידעוני במעשה ומדכתב במעשה נראה לי מדבריו דאית ליה תרי גווני דידעוני חד דאיכא ביה מעשה וחד דליכא ביה מעשה דהיינו המדבר העתידות בניחוש מבלי שימת עצם בפיו ונקרא ידעוני מפני שרוב המדברים עתידות משימים עצם ולכך נקראים גם הגופים העתידות מבלי שימת עצם כלל בשם ידעוני שהוא שם הכולל. ויצא לו זה לרבינו משני שהוקשה לו בדברי הגמרא. קושיא חזקה דהיכי אמר דלא מנה ידעוני משום דלית ביה מעשה דהא ודאי ידעוני מעשה אית ביה שהוא שימת העצם וכמו שהקשה לרש"י ז"ל והוא תירץ דאינו מדבר בשעת שימת העצם, ורבינו לא נראה לו לחלק בכך ולכך הוא מפרש דמה שאמר בגמרא ידעוני שאין בו מעשה ה"ק הא דלא תני ידעוני גבי ל"ו כריתות משום דלא הוי מילתא פסיקתא דאיכא ידעוני דלית ביה מעשה כגון שהוא עושה עתידות מבלי שימת עצם והוהו ידעוני ודאי שהוא פטור מקרבן ולכך לא תני ליה גבי שלמים ושם כריתות דלא הוה מילתא פסיקתא אבל ודאי דידעוני המשים עצם בפיו הוא בר מעשה וחייב לכ"ע ואפילו לרבנן ולכך כתב כאן דידעוני חייב וכגון שמשים עצם בפיו וכן שם כתב בעל ידעוני במעשה כלומר לאפוקי ידעוני דלית ביה מעשה ומה שלא מנה שם חוץ ממגדף וידעוני היינו טעמא משום דלא הוי מילתא פסיקתא משום דאיכא ידעוני דחייב כגון דעבד מעשה וכמו שכתב לקמן כך נראה לי ליישב דברי רבינו ז"ל. עוד כתב רבינו שם דטעם המגדף הוא משום דלית ביה מעשה וטעם ביטול קרבן פסח ומילה משום דהוי מצות עשה וקשה דבפסח ומילה נמי ליתא טעמא דאיכא במגדף דהיינו משום דלית בהו מעשה דבביטול פסח ומילה הוי ביטול מעשה והוי שב ואל תעשה. ואולי רצה לתת בפסח ומילה טעם אחר יותר פשוט ומ"מ צ"ע:

כיצד הוא מעשה האוב וכו'. שם במשנה (דף ס"ה) אמרו בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. ועוד שם בגמרא ת"ר בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אציליו ידיו. ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו מיתיבי והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומשתעי ת"ש ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי כאורחיה לא דיתיב בין הפרקים ומשתעי. עוד שם ת"ר בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת וכו' הנשאל בגלגלת עולה כדרכו ועולה בשבת והקשו שם עולה בשבת סליק הא קמיה מנא אלא אימא עולה כדרכו וכו'. ומדברי רש"י ז"ל נראה שהוא מפרש מדבר משחיו שמעלה את המת והמכשף מניח למת תחת שחיו של מכשף, ופירוש בין הפרקים נ"כ הוא בכי האי גוונא פר"ל שהמת עולה והוא יושב בין הפרקים של מכשף, ורבינו נראה לכאורה מדבריו שאינו מפרש כן שמשים את המת תחת שחיו אלא נראה שהקול יוצא מתחת שחיו שכן כתב כאילו קול יוצא מתחת שחיו וכן בין הפרקים נ"ל כי כהאי גוונא שהקול נראה כיוצא מבין הפרקים של מכשף אבל לעולם הוא אינו עולה ויושב בין הפרקים וקשה על זה מאי פריך בגמ' מאי לאו כי אורחיה דהא ודאי כי אורחיה הוא בהכי כתב רבינו שאינו עולה מן הקבר אלא נראה כאלו הקול יוצא מתחת לארץ ועל זה אמר הכתוב כאוב מארץ קולך. ועוד קשה מה מקום לתירוץ דסליק ויתיב הא לרבינו אין המת עולה ויושב בין הפרקים אלא הקול נראה כיוצא מן הפרקים וליכא למימר דסליק ויתיב, ועוד דע"כ פירוש הברייתא בגולגלת דומיא דמעלים ובגולגולת לא שייך למימר סליק ויתיב כדאמרו לקמן בגמ' עולה בשבת סליק הא קמיה מנא, ונראה ודאי דרבינו מפרש כפי' רש"י ז"ל שהמכשף מעלה את המת ויושב בין שחיו של מת או בין פרקיו וכפירש"י ז"ל. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה וכל מה שאתה רואה ממאמרם שומע ומדבר בענין זה היא שמועה כוזבת כפי מה שיפיס מחשבתו בזה כמו שיארע לבני אדם הרבה במקום הפנוי רוצה לומר בשעת התיחדות ע"כ. ולכך נראה ודאי שהוא סובר שכל זה שאמר מעלה את המת והמת עולה ויושב בין הפרקים וכן הוא יושב בין שחיו ומדבר משחיו הכל הוא דמיון והוא דבר כזב אבל לעולם המת לא יעלה מן הארץ וכמ"ש הרלב"ג בבעלת אוב דשאול אלא לענין אמיתת הדבר הוא שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו מתחת לארץ וכמו שאמר הכתוב והיה כאוב מארץ קולך שהוא קול נמוך ולכך נראה שמעלה מת ויושב בין הפרקים כו' וכן מה שאמר יושב בין שחיו הוא מהקול נמוך שנראה שיוצא משחיו והכל הוא דבר כזב, ולכך רבינו ז"ל לא הזכיר כאן דברי הגמרא שהכל הוא דמיון וענין כתב לפי מה שנראה לבני אדם אלא הזכיר אמיתות הדבר ואמר שענין האמת הוא כך והשכל הוא מעות, ולכך רבינו לא הזכיר ענין עלות המת כלל לפי שכפי האמת אינו כן אלא אמר שכפי האמת הוא נראה כאילו קול יוצא מתחת לארץ וכן בגולגלת הוא מקטיר כו' ומה שאמר יוצא מתחת שחיו הזכיר שהוא ענין דמיון שנראה כאילו הקול יוצא מתחת שחיו. והאמת בזה יתורץ הכל מדברי הגמרא הם כפי הדמיון ודברי רבינו כפי האמת וכמו שהוא עצמו גלה בפירוש המשנה. וא"ת איך כתב רבינו מקטיר קטרת גבי אוב הא לא אמר בגמרא הקטרת קטרת

גבי

מגדל עוז

דתניא ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית עד ולא ישמע על פיך בשמו וכו' ואם כדברי הראב"ד ז"ל נמצא פירוש רבינא ורב אשי בשתי פסקים אלא ודאי רישא דוקא מוקי כר' יהודה אבל סיפא דברי הכל היא ולא הוזכר ר' יהודה בגמרא לגבי הנודר בשמם לא בפ' ארבע מיתות ולא בשום מקום שהגמרא לפי זכירתי ואם הראב"ד ז"ל ירצה לחלוק עליו הוא צריך לבטל דבריו בראיות כדי"ן:

פ"ו העושה אוב עד חטאת קבועה. פ' ארבע מיתות: כיצד מעשה אוב עד כגלגלו. פרק ארבע מיתות (דף ס"ה): כתב הראב"ד ז"ל בניה הקברות עושים כן ובשר של אדם מת ומדבר מבחוץ של מת עכ"ל: ואני אומר אם קבלה נקבל ואם הלכה הלא כמשמעה מורה על דבר הנגלה ממקום שעובדים כוכבים ולא מסר גם לא הוזכרה פ' ארבע מיתות וא"ל למה לא מפורש כמו שפירשו גבי ידעוני והולך אל בניה הקברות, ועוד קשה לי לא ולמד מבעלת אוב דשאול דלא בניה הקברות היתה מפורשת בקצת כד"ן: דברים ידועים אצלם כו' עד אל תפנו אל האובות ואל הידעונים. בכיצור פרק ארבע מיתות (דף ס"ה) והוכרה בגמרא:

ועושה מעשים אחרים עד שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים שעתידים להיות. וכל אלו מיני עבודת כוכבים הן ואזהרה שלהן מנין שנאמר אל תפנו אל [א]האובות וגו': **ג** הנותן מזרעו למולך ברצונו ובזדון חייב כרת. בשוגג מביא חטאת קבועה. ואם עשה בעדים והתראה נסקל שנאמר אשר יתן מזרעו למולך מות יומת וגו'. ואזהרה שלו מנין שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולהלן הוא אומר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש. כיצד היו עושים מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרו לכהניהם עובדי האש ואותן הכהנים נותנין הבן לאביו אחר שנמסר בידן להעבירו באש ברשותו ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים ומעבירו ברגליו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת. לא שהוא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם לעבודת כוכבים אחרת אלא בהעברה בלבד היתה עבודה זו ששמה מולך. לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת חוץ ממולך פטור: **ד** אינו חייב כרת [ב]או סקילה עד שימסור בנו למולך ויעבירו ברגליו באש דרך העברה. מסר ולא העביר העביר ולא מסר. או שמסר והעביר שלא בדרך העברה פטור. ואינו חייב עד שימסור מקצת זרעו ויניח מקצת שנאמר כי מזרעו נתן למולך מקצתו °ולא כולו: **ה** אחד זרע כשר ואחד זרע פסול

א עי' כסמ"ג לאוין לו ב סמ"ג לאוין מ:

כסף משנה

היתה בבית הקברות ואזהרה שלהן מנין שנאמר אל תפנו אל האובות וכו'. בתורת כהנים פרשת קדושים:

ג הנותן מזרעו וכו'. בריש כריתות (דף ב') מני לה בהדי הנהו שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קבועה: ומ"ש נסקל, בהדיא כתיב בקרא עם הארץ ירגמוהו וכו': **ואזהרה** שלו מנין שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר וכו'. בסה"מ שלו כתב ודבר נכפלה האזהרה מהמעשה הזה באומרו לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש. וכוונת רבינו במה שכתב כאן דמקרא דלא ימצא בך ילפינן פירושא דמולך כדאמרינן בפרק ארבע מיתות (סנהדרין ס"ד) מסר והעביר למולך ולא באש יכול יהא חייב נאמר כאן להעביר ונאמר להלן לא ימצא בך מעביר בנו מה להלן באש אף כאן באש ומה כאן מולך אף להלן מולך, ומה שכתב בסה"מ שנכפלה היינו בתר דידעינן פירושא דמולך שייך למימר נכפלה. **כיצד** היו עושין מדליק אש גדולה ולוקח וכו'. מתבאר והולך: ומ"ש ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש. זה דעת רבינו ואפשר דמכיק לה מדכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש אלמא שהוא עצמו מעביר אותו, אבל אין כן דעת רש"י **בפרק** ארבע מיתות אלא שהכהנים היו **מעבירים** אותו. ומעבירו ברגליו מצד זה **לצד** אחר בתוך וכו'. בפרק ארבע מיתות (שם) אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דליבני במיצעי טרא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כמשוורתא דפורייא, תניא כוותיה דרבא אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה העבירו ברגל פטור. ופירש"י שרגא דליבני שורת לבנים גבוה לבנה ע"ג לבנה והאש מכאן ומכאן. כמשוורתא דפורייא אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצים בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ מצד לצד. העבירו ברגל פטור אלמא דרך עבודתו בקפיצה עכ"ל. ויש לתמוה היאך כתב רבינו דאינו חייב עד שיעבירנו ברגליו דהא בגמרא אמרינן דהעבירו ברגל פטור, ונשאל הגאון מהר"י קולון על זה והשיב דרבינו תכרם הלי שרגא דליבני שאומר אביי היינו משום דדרך העברה היינו שהאב נושא את בנו על כתיפו ועובר עם בנו בתוך האש ואע"ג דקרא לא משמע שיהא האב עובר בתוך האש עצמו שהרי בנו באש כתיב ולא עובר עם בנו באש מ"מ כיון דשרגא דליבני ובמיצעי פירוש גדר לבנים מזה וגדר לבנים מזה גובהן עד כנגד גובהו של אב והאב עובר בין הגדרים האלה ואין האש נוגעת בו כלל אלא שהוא מעביר בנו על כתיפו למעלה מתחילת הלבנים עד שהשלהבת מגעת אל הבן המורכב על כתיפו של אביו קרינן בו מעביר בנו באש ועל זה פליג רבא וכ"ל דאם העבירו האב ברגל כלומר ברגל של אב שהאב עצמו עובר בתוך האש שהוא פטור אלא צריך שיעבירנו ברגלו של בן והיינו דקאמר רבא כמשוורתא דפורייא שכן רגילות שעוברים על האש מצד לצד כמ"ש רבינו והיינו דתנייא סייעתא לרבא תבריתא דקתני העבירו ברגל פטור כלומר ברגל של מעביר לאפוקי מדאביי ודיקא נמי כדפרישית שרבינו כתב ומעבירו ברגלו ולקמן נמי כתב ויעבירנו באש וברגלו ובברייתא קתני העבירהו ברגל ולא קתני העבירהו ברגלו אלא ודאי דברגל משמע ברגל המעביר וברגלו משמע ברגלו של עובר עליו כדפרישית ע"כ. ול"נ שרבינו מפרש דאביי דאמר שרגא דליבני היינו שהאש מכאן ומכאן ושורות הלבנים באמצע ומעביר בנו על שורות הלבנים אבל לא בתוך השלהבת ורבא פליג עליה ואמר כמשוורתא דפורייא ולא לענין הקפיצה הוא שאמר כן וכמו שפירש"י אלא כשם שהעושים אותה משוורתא עוברים בתוך השלהבת כך זה צריך שיעבור בתוך השלהבת ולאפוקי מדאביי והגיא כותיה דרבא העבירו ברגל דהיינו שרגא דלבני שהוא עובר ברגלו כמי שמהלך בשוק פטור עד שיעבור בתוך השלהבת דאז אורחא דמילתא דאינו עובר ברגלו משום דרגליו נכוינה ולא שמחייב הקפיצה עכ"ל וכדברי רש"י אלא הכוונה לרבא ולברייתא העברה בתוך השלהבת לבד. וזהו שכתב רבינו ומעבירו וכו' בתוך השלהבת. ומ"ש רבינו ומעבירו ברגליו ענינו שלא יעבירנו מראשו או מצדדיו כמו שעושין כשמתהפכין התרגולת אלא העברה מצד רגליו בעינן. ואפשר דס"ל דאיתיה בכלל מאי דאמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה ואין דרך העברה אלא מצד רגליו: **לא** שהוא שורפו וכו'. רש"י כתב כן שם ודייק לה מדתניא המעביר עצמו פטור אלמא לאחר העברה חי הוא והא דאמרינן גבי חזקיה שסכהו אמו סלמנדרא לאו למולך היה אלא לאלהי ספרוים דההם שריפה כתיב: **לפיכך** העושה וכו'. שם באלו הן הנסקלין (סנהדרין ס"ד) תנן העובד עבודת כוכבים והנותן מזרעו למולך ובגמרא קתני עבודת כוכבים וקתני מולך כלומר דמדפלגינהו בתרתי אלמא מולך לאו בכלל עבודת כוכבים הוא תנן כמ"ד מולך לאו עבודת כוכבים הוא דתניא אחד למולך ואחד לשאר עבודת כוכבים חייב כלומר דקסבר מולך עבודת כוכבים הוא ולא איצטריך לאזהורי עליה בכדרכה דמאיכה יעבדו נפקא אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב ר"א בר"ש אומר למולך חייב שלא למולך פטור ובודאי דכשהם מחייבין ק"ל. אבל ק"ל מאי לפיכך שגרמה שאין דין זה נמשך מדין של מעלה. ונ"ל שהוא מקושר עם מ"ש לא שהוא שורפו וכו' וקאמר השתא כיון שאינו שורפו יכולין אנו לומר דהעושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת פטור אבל אילו היינו אומרים דשורפים את בניהם אפילו לעבודת כוכבים אחרת היה חייב דהיכוך ליה משום מקטר כנ"ל. ונראה מדברי רבינו שכתב לעבודת כוכבים אחרת דמולך עבודת כוכבים הוא והעושה אחד מארבע עבודות לפניו חייב ודלא כרש"י שכתב דפטור:

ד אינו חייב וכו'. משנה (שם) אינו חייב עד שימסור למולך ויעבור באש מסר למולך ולא העביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעבור באש. ומ"ש או שמסר והעביר שלא כדרך העברה פטור. מימרא דרב יהודה וברייתא שם כהבתים בסמוך ואינו חייב עד שימסור וכו'. שם מימרא דרב אחא בריה דרבא וכתבו התוס' וא"ה מקרא איחייב ליה וי"ל כגון שאין לו אלא בן אחד או שהעבירו בכת אחת. ול"נ דכי עבר קרא היוכו תלוי ועוד אם לא העביר יותר חייב ואם העביר יותר נפטר מחיובו:

ה אחד זרע כשר עד ובנותיו בניהם ובני בניהם וכו'. ברייתא שם:

אחד

לחם משנה

בני טוב אלא לר"ל דס"ל דכפיפת קומה לא הויא מעשה וכ"ש הקשת זרועות אבל לר' יוחנן דאית ליה דכפיפת קומה הויא מעשה דהכן קי"ל כותיה וכמו שנראה לעיל מדברי רבינו בס"ג דהשתחויה היא כאחת מאלה עבודות וחייב חטאת ודאי דלא בעינן פירוקא דהקבורם וא"כ לא הזכירו רבינו ז"ל דמשמע דבעינן ליה. וי"ל דס"ל דלפי התירוץ הקבורם לכ"ע הוי הכי דודאי דליכא פלוגתא בין ר' יוחנן ור"ל בענין המעשה היכך היה דהוא דוחק לומר כן והראב"ד ז"ל מכרם מדבר מהיו ר"ל מהיו של מת אבל לא שיושב בין הפרקים ובין שהיו של מכסף ולדידיה כ"ל דמ"ש בגמרא דסליק ויקיב וכו' ר"ל כשהמת יושב בין ברכיו של מת כלומר על פרקיו היה יושב או על ברכיו ובין שהיו ר"ל ביושב על שהיו של מת ואיני צריך להאריך בדבר שאינו נוגע עתה כלל ומה שכתבתי משום יגדיל תורה ויאדיר:

ג הנותן מזרעו למולך כו'. משנה שם (דף ס"ד) והיכא פלוגתא בגמ' אי מולך עבודת כוכבים ואחד העובד עבודה מולך למולך או לשאר עבודת כוכבים חייב ור"א בר"ש סבר דמולך לאו עבודת כוכבים הוא ולמולך חייב שלא למולך פטור ופסק רבינו כהא דר"א בר"ש משום דסתם מתני' אתיא כוותיה דהכי אמר שם תנן כמ"ד מולך לאו עבודת כוכבים הוא וזהו שכתב לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת חוץ ממולך פטור: **כיצד** היו עושים וכו'. מימרא דרב אחא שם המעביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך: ומוסרו לכהניהם וכו'. שם מימרא דרבי ינאי כו': **ואבי הבן** הוא שמעביר וכו'. ודאי דכן הוא דקרא כתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וכו' משמע דהוא בעצמו מעבירו: **ומעבירו** ברגליו וכו'. שם בגמ' אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה וכו' (עיין בכ"מ) והשתא קשה על רבינו דהיכי קאמר דיעבירנו ברגליו הא אמרינן בברייתא דפטור ועוד דרבא נמי אמר הכי והלכתא כוותיה לגבי אביי כל שכן דהברייתא מסייע ליה. ועוד דאפילו כאביי לא פסק שלא הזכיר שרגא דליבני כלל. נראה דודאי הוא פסק כרבא דמעבירו ברגל פטור אלא על ידי קפיצה כדאמר בגמרא כדרך שעושין התינוקות בפורים וכדפירש"י ז"ל. ורבינו בא להודיענו כאן העברה זאת דאינו שהבן עובר והאב מסייעו כלומר הוא קופץ והאב נותן לו יד להחזיק בידו אלא שהאב עצמו הוא שקופץ ולוקח הבן בזרועו או בכנפיו וזה אמרו ומעבירו ברגליו כלומר ברגליו של אב לאפוקי דלא תאמר שהבן עצמו עובר אבל לעולם שהאב ע"י קפיצה הוא. א"כ מאי למימר איפכא דהעברה ברגליו של בן בעינן ובא רבינו להודיענו שהוא לאפוקי דלא יהיה ברגליו של אב שהאב קופץ. וסומא ויש מהאי טעמא הוא דפטור שהבן עצמו אינו עובר כלל אלא האב הוא שקופץ ולכך פסקינן לקולא דפטור. ועיין במהר"י קולון שרש פ"ז שעמד ליישב זה: **לפיכך** העושה עבודה זו וכו'. זה נ"ל דלשון לפיכך הוא אם היינו אומרים שהעבודה זו שהיו עושים למולך היתה שרפה כדרך שאר עבודת כוכבים שהוא אלהי ספרוים היינו יכולים לומר דאם עשה עבודה זו לספרוים דיהא חייב אע"פ שזאת העבודה של שרפה לא יהיה ממש כמו אותה עבודה מ"מ כיון שהיו דומים שהכל היא שרפה ודאי שהיה חייב אבל השתא דאמרינן דעבודה זו אינה שריפה ואין שום עבודת כוכבים דומה לו בזו עבודה לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת פטור:

ד ואינו חייב עד שימסור וכו'. מימרא דרב אחא כמו שכתבתי ואע"ג דרב אחא

מסיק

מגדל עוז

הנותן מזרעו למולך כו' עד או שהיה סומא פטור. הכל פ' ארבע מיתות (דף ס"ד).

הגהות מיימוניות

וקוסמים שאלו שמות הרוחות הם: °[לשון הסמ"ג בענין זה ויש טעם בזה לתשובת המינין מפני שבמיתת ב"ד מתכפרין והמומתין וזה עשה כ"ב עבירה גדולה שאין הקב"ה

רוצה

פסול אחד בניו ובנותיו בניהם ובני בניהם על כל יוצאי ירכו הוא חייב מפני שהן זרעו. אבל אם העביר אחיו או אחיותיו או אבותיו או שהעביר עצמו פטור. העביר אחד מזרעו והוא ישן או שהיה סומא פטור: ו מצבה שאסרה תורה היא בנין שהכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את ה' שכן היה דרך עובדי כוכבים. שנאמר ולא [א]תקים לך מצבה. וכל המקים מצבה לוקה. וכן אבן משכית האמורה בתורה אע"פ שהוא משתחוה עליה לשם לוקה שנאמר [ב]ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה מפני שהיה דרך עובדי כוכבים להניח אבן לפניה להשתחוות עליה. לפיכך אין עושין כן לה'. ואינו לוקה עד שיפשוט ידיו ורגליו על האבן ונמצא כולו מוטל עליה שזו היא השתחויה האמורה בתורה: ז במה דברים אמורים בשאר °(הארצות) אבל במקדש מותר להשתחוות על האבנים שנאמר בארצכם בארצכם אי אתם משתחוים על האבנים אבל אתם משתחוים על האבנים המפוצלות במקדש. ומפני זה נהגו כל ישראל להציע [א] מחצלאות בבתי כנסיות הרצופות באבנים או מיני קש ותבן להבדיל בין פניהם ובין האבנים. ואם לא מצא דבר מבדיל בינו ובין האבן הולך למקום אחר ומשתחוה או שוחה על צדו ומטה כדי שלא ידביק פניו באבן: ח כל המשתחוה לה' על האבנים המפוצלות בלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכין אותו [ב] מכת מרדות. אבל לעבודת כוכבים אחד השתחויה בפישוט ידים ורגלים או בלא פישוט ידים ורגלים משעה שיכבוש פניו בקרקע נסקל: ט [ג]הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה בין אילן סרק בין אילן מאכל אע"פ שעשאו לנוי למקדש ויופי לו הרי זה לוקה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. מפני שהיה זה דרך עובדי כוכבים נוטעין אילנות בצד מזבח שלה כדי שיתקבצו שם העם: י אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעושין בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר

א סמ"ג לאוין מא: ב סמ"ג לאוין מג: ג סמ"ג לאוין מד:

°נ"א המקומות.

כסף משנה

אחד בניו וכו' ברייתא שם ודריש מכי זרעו נתן למולך בן בנו ובן בתו דסלקא זרעו ניהו ומתילא שמעינן שמי שאינו זרעו פטור עליו, ועוד שם בברייתא מפורשת אינו חייב אלא על יוצאי ירכו אביו ואמו אחיו ואחותו פטור: או שהעביר עצמו בברייתא שם. העביר עצמו פטור ורבי אלעזר בר"ש מחייב ופסק כת"ק: העביר אחד מזרעו וכו'. שם בעיא דלא איפשטא ופסק כדיני נפשות להקל:

ו מצבה שאסרה תורה וכו' אפילו לעבוד את ה'. כן משמע בספרי פרשת שופטים דקאמר מצבה אהובה לאבות ושנואה לבנים ומצבה דאבות לה' היתה ואפ"ה קאמר שהיא שנואה לבנים: וכן אבן משכית וכו' אע"פ שהוא משתחוה עליה לשם לוקה. הכי משמע פ' בתר סיני ובפ' הקורא את המגלה עומד (מגילה כ"ב) תניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה עליה אי אתה משתחוה בארצכם אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש כדעולא דאמר לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים בלבד ופירש"י לא אסרה תורה בפסוק זה אלא שלא יעשו רצפת אבנים בגבו"ה דוגמא של מקדש, עכ"ל. כלומר לא אסרה תורה כאן אבן משכית לעבודת כוכבים דא"כ לא צריך למידק הא במקדש מותר אלא לאסור רצפת אבנים להשתחוות לה' הוא דאתא. ורבינו מפרש דעולא דהכא לא משמע דאתא לאסור אבן משכית מפני שהוא דוגמת המקדש אלא מפני שהוא מנהג עובדי כוכבים אסרתו תורה להשתחוות עליה לשם ומייתי שם בברייתא על האי דקאמר כהם רב איקלע לבבל בתענית צבור וכו' כ"ע אתנפיי והוא לא נפל על אנפיה מאי טעמא רצפה של אבנים היתה והניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה עליה אין אתה משתחוה בארצכם אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש כדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים א"ה מאי איריא רב אפילו כלהו נמי קמי דרב הואי והוי בעית איהו רב פישוט ידים ורגלים הוה עביד פירוש דמשיקרא שמי ליה שרצפת אבנים היתה קמיה דרב ולכך היה אסור לו שיפול אבל לפני הצבור לא היתה ולכך הותר להם ליפול על פניהם ואי בעית אימא דלפני ההיכל היתה רצפת אבנים ולאינך הוה שרי שלא היו פושטים ידיהם ורגליהם אבל לרב שמנהגו לפשוט ידיו ורגליו היה אסור. והוכר רבינו כמו שכתבו התוס' והרא"ש דלישנא קמא אפילו בלא פישוט ידים ורגלים אסור מדרבנן ופסק כהוא לישנא מהטעם שיתבאר בסמוך ולכן כתב רבינו שבלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכת מרדות דהיינו מדרבנן. ומה שכתב או שוחה על צדו למדו מדאמריק אמר רב חייא בר אבין חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלויי כלומר שהיו

מהיו מטין עצמם על צדיהן ולא מצלים על פניהם ממש מפני הרצפה וכן פירשו התוס' והרא"ש בשם רבינו האי גאון. ומדחזינן דאביי ורבא הוו מצלי אצלויי משמע דסבירא להו כלישנא קמא דאסור אפילו בלא פישוט ידים ורגלים ומשום הכי פסק רבינו ככהוא לישנא אע"ג דלישנא קמא הוי. וי"ל דאינו אסור אלא נפילת אפים על הרצפה שהיא דמיון השתחואה יש בה אבל להסתכל על הרצפה מותר אע"פ שהוא במקומות שהיינו חכמים דהא רב דאמריק שרצפת אבנים היתה לפניו ונפילת אפים הוא דלא עבד אבל צלותא מיהא צלי דאי לא הסתכל היכי הוה בעי דליפול אאנפוי ועוד דהל"ל רב לא צלי אלא משמע דצלי ולא נפיל אאנפוי. והכי דייק לשון רבינו שכתב כל המשתחוה לה' על האבנים המפוצלות בלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות ומדנקט בלא פישוט ידים ורגלים משמע שאינו אסור מההשתחואה אלא פישוט ידים ורגלים בלבד אבל פניו דבוקות כמו שהוא בהשתחואה. וכן כתב ריב"ש בתשובתו וז"ל מדברי רש"י והרמב"ם נראה שאין לחוש לאבן משכית אפילו מדרבנן אלא כשפניו דבוקות בארץ אע"פ שאין בו פישוט ידים ורגלים אבל שוחה לבד אין לחוש על זה, עכ"ל:

ט הנוטע אילן וכו'. בספרי פ' שופטים מנין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שעובר בל"ת ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' ר' אליעזר בן יעקב אומר מנין [שאין עושין אכסדרה בעזרה וכו' ומדלא נקט] שהעושה אכסדרה בעזרה עובר בל"ת וכו' כדקתני גבי נוטע אילן משמע לרבינו דלא לקי עליה ומשמע דמדרבנן הוא דמיתסר וקרא אסמכתא בעלמא. ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה כתב גבי נוטע אילן בעזרה דמשמע דתנן לעזרה שרי ובספרי אסר גם בהר הבית ואין לומר דהר הבית לא קאי אלא לבונה בית אבל נוטע אילן לא מתסר אלא בעזרה דמאי שנא לן ועוד דטעמא תמוה מבונה וכיון דבונה אסור בהר הבית כ"ש נוטע. ואפשר דהכר רבינו דר' אליעזר בן יעקב פליג את"ק וסבר דליכא איסורא אלא בעזרה בלבד ופסק כמותו משום דמשנתו קב ונקי והו דבמס"ק דתמיד (דף [כח:]) מקשה מיניה. ויש לתמוה עוד על רבינו למה השמיט דבונה בית בלא תעשה ואפשר דס"ל דבהא נמי פליג דהאי בונה בית דקאמר ת"ק היינו הוא כעין אכסדרה ואתא ראב"י למימר דאינו בלא תעשה אלא איסורא בעלמא הוא דאיכא. ומדברי הראב"ד שכתב לעכה שמן בית שיהא משמע דסבר דלראב"י לא מיתסר אלא אכסדרה אבל בית אפילו כולו של עץ שרי דלא דמי לאילן כלל. ומה שבקשה מגוזמות שהקיפו בעזרה הפסים בשמחת בית השואבה והירן לשמחה יחידה, בס"ם מהלכות בית הבחירה תירץ בענין אחר:

לחם משנה

אחד בניו וכו' אבל לא קטנים לא. משמע לה מומרעך לא תתן וכו' והאי כי מזרעו מסיק ליה בגמרא לבן בנו ולבן בתו אבל מ"מ הביא רבינו הפסוק שמפורש שם הענוש לומר שאינו חייב כשיהיה כל זרעו ואין התם: או שהעביר עצמו פטור וכו'. שם מחלוקת רבי אלעזר בר"ש ורבנן ופסק כרבנן משום דהם רבים אבל באידך דמולך לאו עבודת כוכבים הוא פסק כר"ש משום דמתניתין מסייע ליה כדפרישית:

ו מצבה שאסרה תורה היא בנין ט'. כלומר מושב שהיו עושים באמצע שהיו הכל מתקבצין ויושבין אצלו: וכן אבן משכית האמורה בתורה אע"פ שהוא משתחוה לשם לוקה וכו'. פרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ב) אמרו שם מאי טעמא רב לא נפל על אפיה רצפה של אבנים היתה ותניא אבן משכית לא תתנו בארצכם וכו' אי הכי מאי איריא רב אפילו כלהו נמי קמיה דרב הוו כלומר שרצפה היתה לפני רב לבד וליזיל לגבי צבורא ולינפול על אנפיה לא בעי למטרח צבורא וכתבו התוס' דלהאי לישנא הוה ס"ד דבלא פשוט ידים ורגלים מדרבנן מיהא דאסור אע"ג דלא אסרה תורה אלא פשוט ידים ורגלים ואי בעית אימא רב פשוט ידים ורגלים הוה עביד וכו' ולהאי לישנא בלא פשוט ידים ורגלים מותר ע"כ ואביא אדם חשוב שאני וכו'. ועוד שם מ"ר קידה על אפים וכו' אמר רב חייא בר אבין חזינא להו לאביי ורבא דמצלי אצלויי ויש כאן שני פירושים. האחד פירוש רש"י ז"ל דקאי למעלה דקאמר דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו משום הכי לא הוו נופלים על פניהם ממש וכן פי' הרי"ף ז"ל. אבל הרא"ש ז"ל ורבינו הא פירשו בענין אחר דקאי אברייתא דקאמר השתחויה זו פשוט ידים ורגלים וקידה על אפים וקאמר דאביי ורבא הוו מתפללים על הרצפה היו מטים על צדם משום דמדרבנן אסור אפילו בלא פשוט ידים ורגלים. ורבינו לכאורה נראה שפסק כאן כפירוש רבינו האי והרא"ש מדכתב דמדרבנן מיהא אסור. וכ"ת דזה יש לדחות דלא כתב כן אלא משום שהוא פוסק כתירוצא קמא דגמ' דס"ל דבלא פשוט ידים ורגלים נמי אסור מדרבנן וכדכתבו התוס' ואע"ג דאיכא ואב"א מ"מ פסק כהאי משום דהא איכא להוסיף אידך אי בעית אימא אדם חשוב שאני דמשמע דלית למעבד ממה שאמר האיבעית אימא קמא אלא דהדין הוא שבלא פשוט ידים ורגלים מדרבנן אסור מ"מ נראה מדבריו ודאי שהוא מפרש כפירוש רבינו האי שכתב או שוחה מטה על צדו וזה לא הזכיר בגמרא אלא דאביי ורבא דמצלי אצלויי ועל זה קשה דבהלכות תפלה פרק תשיעי משמע דהוא מפרש כפירוש רש"י ז"ל שכתב ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ יודע בעצמו שהוא צדיק כיהושע אבל מטה פניו מעט ואינו כובש אותם בקרקע משמע דהוא מפרש כן מאי דאמר אביי מצלי אצלויי. ונראה לתרץ דהוא ודאי פירש רבינו האי ופירש הרי"ף ז"ל ופסק כשניהם משום דדין רבינו האי הוא אמת לפי פירושא קמא כדפרישית ודין הרי"ף ז"ל ודאי שהוא אמת שלא אמרו אלא אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו משום דבוק פנים בקרקע אבל מטה על צדו שפיר דמי:

הגהות מיימוניות

רוצה שיהיה לו כפרה וכו', ע"כ]: [א] וכן כתב בסה"מ שראוי לעשות כן: [ב] וכן כתב רב חיי דאמר מדברי סופרים כל צד השתחויה כדאמר התם חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלויי:

מגדל עוז

מצבה שאסרה תורה עד שיכבוש פניו בקרקע נסקל. פרק גבי נסקל (דף ס"ג) ובספרי: הנוטע אילן כו' עד שיתקבצו שם העם. בספרי: ואסור לעשות אכסדראות כו' עד סוף הפרק. פ' כל הצלמים וגם ובספרי:

שנאמר כל עץ. *אלא כל האכסדראות והסבכות היוצאות מן הכותלים שהיו במקדש של אבן היו לא של עץ:

פרק שביעי

א מצות [א]עשה היא לאבד עבודת כוכבים ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות ונאמר כי אם כה תעשו להם וגו'. ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו. אבל בחוץ לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבוש אותו נאבד כל עבודת כוכבים שבו. שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. בארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריהן ואי אתה מצווה לרדוף אחריהן בחוץ לארץ: **ב** [ב]עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתים. אחת משום ולא תביא. ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם: **ג** בהמה שהקריבוה כולה לעבודת כוכבים אסורה בהנאה אפילו פרשה ועצמותיה וקרניה וטלפיה ועורה הכל [ג]אסור בהנאה. לפיכך אם היה בעור סימן שיודע בו שזה העור תקרובת עבודת כוכבים הוא כגון שהיו עושים שקורעים קרע עגול כנגד הלב ומוציאין הלב הרי כל אותן העורות שהן כך אסורין בהנאה וכן כל כיוצא בזה: **ד** מה בין עבודת כוכבים של עובד כוכבים לעבודת כוכבים של ישראל. עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה בהנאה מיד שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש משפסלו נעשה לו אלוה. ושל ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתעבד שנאמר ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר שהן עבודתה. ומשמשי עבודת כוכבים בין של עובד כוכבים בין של ישראל אינן אסורין עד שישתמשו בהן לעבודת כוכבים: **ה** העושה עבודת כוכבים לאחרים אף על פי שהוא לוקה שכרו מותר ואפילו עשאה לעובד כוכבים שהיא אסורה מיד. מפני שאינה נאסרת עד שתגמר ומכוש אהרון שגומרה אין בו שוה פרוטה. הלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם נתן

א סמ"ג עשין טו : ב טור יו"ד סי' קלט : ג טור יו"ד סי' קמ"ה

השגת הראב"ד

*אלא כל האכסדראות וכו' של אבן היו לא של עץ. א"א לשכת העץ בית היתה, ביתה של עץ שעושין נמלך בשעת שקבל לשעתה היתה. וכן גזוזטרא שהקיפו בעזרת נשים בשמחת בית השואבה לשעתה היתה:

כסף משנה

פ"ז א ב מצות עשה לאבד וכו' ובארץ ישראל וכו' אבל בח"ל וכו' · **עבודת כוכבים** ומשמשיה וכו'. (מכות כ"ב) פרק אלו הן הלוקין אוקימנא הא דתניא המבשל גדי בחלב ואכלו לוקה חמש דהיינו כשבשלו בעצי אשרה והזהרתיה מולא ידבק בידך א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ונילקי נמי משום ולא תביא תועבה אל ביתך וא"כ שלוקה שש מבעי ליה הרי דנהנה מאשרה לוקה שתים מלא ידבק ולא תביא והוא הדין לנהנה מכל מילי דעבודת כוכבים:

ג בהמה שהקריבוה וכו'. מדאמרינן בפרק אין מעמידין (דף ל"ד) המקדש בפרת עגלי עבודת כוכבים אינה מקודשת וכ"ש הוא לשאר דברים שהזכיר רבינו. ומ"ש שהקריבוה כולה נראה דהיינו לומר שאם הקריבוה לעבודת כוכבים ופירשו ואמרו חוץ מפרשה או מעצמותיה או קרניה וטלפיה ועורה אותם דברים ששיירו לא נאסרו:

לפיכך אם היה בעור סימן וכו'. משנה (שם כ"ט) אלו דברים של עבודת כוכבים אסורים ואיסורן איסור הנאה ומני בהדייהו עורות לבובין ומסיים בה רשב"ג אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור ומשוך מותר כלומר לפי שאין דרכן לעשות לעבודת כוכבים משוך ואסיקנא הלכתא בגמרא כרשב"ג:

ד מה בין עבודת כוכבים וכו'. בפרק ר' ישמעאל (דף נ"א נ"ב) תנן עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל משתיעבד ומייתי לה בגמרא מהני קראי דמייתי לה רבינו: ומשמשי עבודת כוכבים וכו'. שם אבד תאבדון בכלים שמשתמשו בהם לעבודת כוכבים הכתוב מדבר הכלים ולא שהשתמשו בהם יכול יהו אסורין ת"ל אשר עבדו שם שאין אסורין עד שיעבדו מכאן עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד ושל ישראל אסורה מיד דברי ר' ישמעאל. ר"ע אומר חילוף הדברים עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד של ישראל משתיעבד ואמרינן בגמרא דמשמשי עבודת כוכבים דעובד כוכבים לכ"ע אין אסורין עד שיעבדו דר"ע בעבודת כוכבים פליג אבל בכלים לא פליג. ומשמשי עבודת כוכבים של ישראל לר"ע דקי"ל כוותיה אינם אסורים עד שתיעבד מק"ו דהשתא היא גופא לא מיתסרא עד שתיעבד משמשיה מיבעיא:

ה העושה וכו'. פ' לפני אידיהן (דף י"ט) מימרא דרבי אלעזר א"ר יוחנן ומפורש שם דאפילו עשה לעובד כוכבים שכרו מותר ומטעם שהזכיר רבינו:

הלוקח גרוטאות וכו'. בפרק בהרא (דף ע"א) אמרינן דמשיכה בעובד כוכבים קונה מהיכי הלוקח גרוטאות כלומר שברי

לחם משנה

פ"ז ב עבודת כוכבים ומשמשיה והקרובת שלה וכו' וכל הנהנה באחד מאלו לוקה. וא"ת אמאי והא הוי לאו שבכללות ואין לוקין עליו דהוי עבודת כוכבים ומשמשיה והקרובת שלה והוי כתו מגפף ומנשק [וי"ל] דמ"מ ענין עבודת כוכבים אחד ומגפף ומנשק שאני כיון דאפלינו משאר עבודות [איכלינו נמי] לענין עונש כדכתב הראב"ד ז"ל לעיל:

ג כגון שהיו עושים שקורעים וכו'. קשה אמאי לא הזכיר שים עליו קורט דם כדאיתא בברייתא ועוד אמאי לא הזכיר דברי רב הונא שאמר לא שנו אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור אימא מלהו העבירהו ולא ידעתי טעם למה לא הזכירו:

ד עבודת כוכבים של וכו'. בפרק ר' ישמעאל (דף נ"א) מפלוגתא ר' ישמעאל ור"ע דר"י סבר עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד ושל ישראל אסורה מיד ר"ע אומר חילוף הדברים עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל עד שתיעבד ואתרו שם ור"ע עבודת כוכבים של עובד כוכבים שאסורה מיד מנא ליה אמר עולא אמר קרא פסילי אלהיהם השרפון באש משפסלו נעשה אלוה ואידך ההוא מבעי ליה לכדתני ר' יוסף מנין לעובד כוכבים שעושה אלוהו שנאמר פסילי אלהיהם וכו' ואידך נפקא ליה מדשמואל דשמואל רמי כתיב לא תחמוד כסף וזהב עליהם וכתיב ולקחת לך הא כיצד שבשלו לאלוה לא תחמוד שבשלו מאלוה ולקחת לך ור"ע אשכחן עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאסור מיד דישראל עד שתיעבד מנא לן א"ר יהודה וכו' ואידך נפקא ליה מדרב חסדא אמר רב דא"ר חסדא אמר רב מנין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה וכו' ואידך ההוא מיבעי ליה לדריש לקיש דאמר ר"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה בישראל שנאמר שופטים ושוטרים וכו' אמר רב אשי ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטעו וכו'. נראה שרבינו פסק כר"ע דעבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל עד שתיעבד וא"כ קשה לרבינו בתרתי חדא דלר"ע משמע דמפקינן דעובד כוכבים שבטל אלוהו מדרמי כתיב ולקחת וכתיב לא תחמוד וכו' ולכך קאמר שבטלו מאלוה וכו' ופסילי דקרא משמע הרי גווני כדפירש"י. והוא ז"ל לקמן בפ"ח כתב עבודת כוכבים של עובדי כוכבים שבטלוה קודם שתבא לידי ישראל הרי זו מותרת בהנאה שנאמר פסילי אלהיהם וכו'. והדרשא הזאת נראה שהיא נוטה לדרשת רבי ישמעאל דמפיק ליה מפסילי אלהיהם אבל ר"ע לא מפיק לה אלא מרמיין דקראי ודריש פסילי שבטלו מאלוה ואפילו דרשת ר' ישמעאל אינה לגמרי שדרשת ר' ישמעאל הוא דמפיק ליה מפסילי אלהיהם והוא נראה דדריש ג"כ שבטלו מאלוה דמיקורא דשבטלו קא דריש ורבינו לא אמר שם אלא כשבא לידינו והם נוהגים בהם אלהות וכו' משמע דלא דריש מפסילי לשון פיסול. מיהו לזה יש לומר דדרשת ר' ישמעאל נקט והוא סובר כר' ישמעאל דהיינו מפרש פסילי לשון פיסול דא"כ הכתוב אין לו מובן שאם אמר פסילי אלהיהם שבטלו איך אמר השרפון אלא לכך מפרש דהכי קאמר כשיבא לידינו שאז הם פסילים כלומר שאז אין עובדים אותה כיון שהם בידינו א"כ אז הם אלהיהם אז תשרפו אותם באש אבל אי לא לא וזאת הדרשא היא יותר פשוטה מדרשת ר"ע ולכך הביאה רבינו ז"ל אע"ג דקי"ל כר"ע דכן דרכו להביא הדרשא היותר פשוטה בפסוק אע"ג דהיא דלא כהלכתא כיון דלא נפקא לן מידי לענין דינא. עוד קשה על רבינו דבגמרא משמע דר"ע לית ליה כדר"ל דהוא מפיק ליה למזבח לומר מה מזבח טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה כו' דלא כר"ל דמפיק ליה למעמיד דיין שאינו הגון במקום תלמיד חכם וא"כ כיון שהוא פסק כאן כר"ע איך פסק בהלכות סנהדרין פ"ג כר"ל שכתב שם ועוד אמר כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון כאילו מקים מצבה וכו' ובמקום תלמידי חכמים כאלו נטע אשרה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ וכו'. ונראה לתרץ דרבינו סובר דר"ע אית ליה הך דרשא דר"ל ומפיק ליה תרתי מהאי קרא דודאי פשיטא דאשרה אשרה ממש ולכך מפיק מה מזבח טעון גניזה אף אשרה וכו' דזו היא הדרשא היותר פשוטה אבל מדסמיך האי לא תטע עם קרא דלעיל דשופטים וכו' מפקינן דרשא אחרינא דאשרה היא דיין שאינו הגון ומפקינן ליה מפשטיה מכח הסמיכות וכיון דאשרה בנכרי מזבח נמי ע"כ הוא בנכרי כדפירש"י ז"ל והשתא אתי שפיר דריש לקיש אמר דבריו אליבא דהלכתא דהוא ר"ע וגם הגמרא אחר שהביא דבריו לא הקשה ואידך כלומר דר"ע היכי מפיק לרתי דרשא אלא דפשוט ליה לגמרא דתרתי מפקינן מיניה כדפרישית:

ה הלוקח גרוטאות וכו'. בפרק השוכר את הפועל (דף ע"א) הקשה לאמימר דאמר משיכה בעובד כוכבים קונה מהיכי הלוקח גרוטאות וכו' (עיין בכ"מ) ובבכורות (דף י"ג) ריש פרק הלוקח עובר פרתו הקשו למ"ד מעות בעובד כוכבים קונות מהך ברייתא גופא ואמרו אי אמרת מעות קונות משיכה למה לי ותירצו הכא במאי עסקינן שקבל עליו לדון בדיני ישראל. והקשו אי הכי מעות למה לי ותירצו ה"ק אע"פ שנתן מעות

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל לשכת העץ כו' לשעתה היתה, עכ"ל · ואני אומר כל זה אמת ויציב אבל נראה מדברי המופתו ניקשיות אלו כי לשכת העץ על שם בניינה מעצים ניקראת כן ובסוף מסכת מדות (דף כ"ח) נמנית בג' שבדרום ור"ש גרס שבצפון והאחרי בתוכן היתה ובפ"ק דמס' יומא משמע ששם היו מפרישין כהן גדול שבעת ימים קודם יוה"כ ולשכת סנהדרין היתה נקראת וכן פסק ר"מ ז"ל פ"ס מהלכות בית הבחירה. ומה שכתב כשיטה זו היא מימרא דרבי יעקב בספרי כד"ן:

פ"ז מצות עשה היא עד בהונה לארץ. בספרי דבי רב: עבודת כוכבים ומשמשיה עד מן החרם. בספרי דבי רב פרשת ראה ובסנהדרין (דף ס"ט) פ' הנחנקין ובפרק בתרא דמכות (דף כ"ב): בהמה שהקריבוה עד אסור בהנאה. פרק אין מעמידין (דף ל"ג): לפיכך אם היה עד כיוצא בזה. פרק השוכר (דף ע"ד): מה בין וכו' עד עבודתה. פרק רבי ישמעאל (דף נ"א נ"ב): ומשמשי וכו' עד שוה פרוטה. פרק לפני אידיהן (דף י"ט): הלוקח גרוטאות וכו' עד נרשם

סגר

נתן מעות ולא משך יחזירם לעובד כוכבים. וכן אם משך ולא נתן מעות אע"פ שמשיכה בעובד כוכבים קונה כמקח טעות הוא. נתן מעות ומשך יוליכם לים המלח. [א]וכן עובד כוכבים וגר שירשו את אביהן עובד כוכבים יכול הגר לומר לעובד כוכבים טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות. טול אתה יין נסך ואני פירות. ואם משבאו לרשות הגר אסור: ו צורות שעשאום עובדי כוכבים לנוי מותרין [ב]בהנאה וצורות שעשאום לעבודת כוכבים אסורין. כיצד כל הצורות הנמצאים בכפרים אסורים בהנאה מפני שחזקתן שלעבודת כוכבים הן עשוין, והנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל [א] או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת חזקתו שהוא לעבודת כוכבים ואסור בהנאה. ואם לאו הרי הוא בחזקת לנוי ומותר:

צלמי

א קדושין יז. טור יו"ד סי' קמו: ב סמ"ג לאוין כב מב. טור יו"ד סי' קמא קמב:

כסף משנה

מגרי כספים מן העובד כוכבים ומצא בהם עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר ואם משנתן מעות יוליך לים המלח כיון דלא מצי לאהדורי ולמשקל דמי ואי ס"ד משיכה בעובד כוכבים קונה אמאי יחזיר אמר אביי משום דמחזי כמקח טעות כלומר דמשיכה בטעות הואי דלאו אדעתא דעבודת כוכבים זבן אמר רבא רישא מקח טעות סיפא לאו מקח טעות אלא אמר רבא רישא וסיפא מקח טעות ורישא דלא יהיב זוזי לא מתחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל סיפא דיהיב זוזי מתחזי כעבודת כוכבי' ביד ישראל כלומר דלגבי הדר שקיל זוזי מתחזי כמאן דמזבן עבודת כוכבים ואסיקנא התם דמשיכה בעובד כוכבים קונה וכיון שכן טעמא דרישא דברייתא דלא קנה היינו משום דמקח טעות הואי שאם לא כן כיון שמשך דידיה הוא ויוליך לים המלח ובסיפא נמי מן הדין לא קנה דמקח טעות הוא והיינו טעמא דיוליך לים המלח משום דמחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל וכיון דאפילו במשך אם לא נתן מעות יחזיר והרי הוא נותן העבודת כוכבים מידו ליד עובד כוכבים כ"ש היכא שלא משך אע"פ שנתן מעות דיחזיר. וכתב רבינו טעם דכשמשך ולא נתן מעות דיחזיר דהוי משום מקח טעות משום דאי לא כתב הכי הוה קשיא ליה דהא משיכה בעובד כוכבים קונה אבל בנתן מעות ומשך דלא קשיא עליה מידי לא חשש לכתוב הטעם:

וכן עובד כוכבים וגר כו'. משנה פ"ו דדמאי:

צורות שעשאום וכו'. משנה בע"ז (דף מ') ריש פ"ג כל הצלמים אסורים מפני שהן נעבדים פעם אחת בשנה דר"מ וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור ובגמרא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בעומדים על פתח המדינה שנינו כלומר דאי לאו הכי לא אסור לר"מ כל הצלמים ולרבנן כל שיש בידו מקל או צפור וכו'. ובגמרא עוד אמר רב מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים דברי הכל אסורים כלומר דבני כפר לא עבדי לנוי. ואמאי דתנן אינו אוסר אלא כל שיש בידו מקל וכו' אמרו בגמרא תנא הוסיפו עליהם סייף עטרה וטבעת. והוי יודע דקודם למימרא דר' יוחנן בעומדין על פתח המדינה שנינו איתא בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו ופירש"י כשהמלך מה עושין צורתו בפתח השער לזכרון והאי דקאמר ר"מ דלאו הכי פלחי ליה. ובעומדין על פתח המדינה פירש"י ג"כ בההיא קאמר ר"מ דחשיבי להו וכתב הר"ן נראה מדבריו דהני אוקימתי אליבא דר"מ נינהו אבל לרבנן בין עומדין על פתח המדינה בין אין עומדין הכל תלוי במה שיש בידו מקל או צפור או כדור. אבל הרמב"ם כתב והנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה וכו'. מכלל דס"ל דר"י דאמר בעומדין על פתח המדינה בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל דאוקמה באנדרטי של מלכים אלא אוקימתא באפי נפשה היא ופסק הרב ז"ל כר"י עכ"ל. ודבריו צ"ע שמתחלת דבריו נראה שאין חילוק בין רבינו ורש"י במימרא דר"י דלר"מ אתמר וא"כ לא שייך למימר ופסק כר"י דהא רב יהודה לא אשמעי' אליבא דרבנן דקי"ל כוותייהו אלא לברר דברי רבי מאיר אתי. ולי נראה לומר דרבינו מפרש דרב יהודה ור"י בין לר"מ בין לרבנן וה"ק רב יהודה אפילו באנדרטי של מלכים דחזקתו שאינו אלא לנוי לר"מ אסור בכל ענין ולרבנן אם יש בידו מקל וכו' ואמר ר' יוחנן כי אסרי רבנן ור"מ היינו בעומדין על פתח המדינה ושמואל ור"י מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ורבינו רמז דברי רב יהודה בשלא חילק בין אנדרטי לשאר צורות אלא הא הכל בעומדין על פתח המדינה ויש בידו מקל וכו': כתב רבינו ירוחם כל הצלמים שהם כאנדרטי של מלכים ובפתח מדינה מותרים והא שאין ידוע אם נעבדו שאם נעבדו עבודת כוכבים מיקרו פירוש אנדרטי כדמות המלך ועושים צורתו בפתח העיר סוף פרק כל הצלמים (דף מ"א). והרמב"ם כתב שהצלם אמר אינו אסור אפילו שיהיה בידם אבל אנדרטי אם היה בידם שום דבר אסור ואם לאו מותר שאינם עשויין אלא לנוי עכ"ל. נראה שסובר רבינו ירוחם שהרמב"ם שלא הזכיר אנדרטי בכלל ועומד על פתח המדינה הוא דהתם עומד על פתח המדינה אינו אלא אנדרטי ובהני הוא דמפליג בין יש בידם לאין בידם אבל כשאין אנדרטי בכל גוונא שרי הא שאמר צורות שעשאום עובדי כוכבים לנוי מותרים בהנאה ולא חילק כלל:

אלילים

לחם משנה

מעות אי משך אין ואי לא לא אי הכי קשיא רישא אמר אביי רישא משום דאיכא מקח טעות א"ל רבא רישא משום דאיכא מקח טעות וכו' משמע מהתם דסוגיא בין לאביי בין לרבא דלמ"ד בעובד כוכבים מעות קונות אי לא קבל עליו לדון בדיני ישראל כשנתן מעות בלא משיכה לא יחזיר דלרבא כיון דכבר קנה במעות מיחזי כמזבין לעבודת כוכבים משום הכי אסור ולאביי כיון דנתן מעות ועשה קנין איבעי ליה לשיוני דאי אמר אביי התם איבעי ליה לשיוני בשעת משיכה (כיון) משום דהמעות לא עשו קנין אבל אי עשו קנין איבעי ליה לשיוני (אפילו בלא משיכה) זה נראה לי פשוט שם בסוגיא. והשתא יש תימה על רבינו שהוא פסק פ"א מהלכות זכיה ומתנה דמעות בעובד כוכבים קונות בלא משיכה שכן כתב שם עובד כוכבים שמכר מטלטלין לישראל או קנה מטלטלין מישראל קונה במשיכה ומקנה במשיכה או בדמים וא"כ כיון דמעות בעובד כוכבים קונות היה לו לפרש ולומר כשאמר דבנתינת מעות לבד יחזיר דהיינו דוקא כשקבל לדון בדיני ישראל והוא לא די שלא פירש אלא אדרבא כתב אע"פ שמשיכה בעובד כוכבים קונה דמשמע דאיירי בעובד כוכבים שלא קבל לדון בדיני ישראל. עוד קשה איך כתב במשיכה אע"פ שמשיכה בעובד כוכבים קונה דמשמע מדלא כתב כן בחלוקה של נתן מעות ולא משך ולא אמר שם אע"פ שמעות קונות בעובד כוכבים משמע דס"ל דמעות אינם קונות בעובד כוכבים והא הוא כתב בהלכות זכיה דמעות בעובד כוכבים קונות כמו שהבאתי. ועוד קשה במה שאמר אע"פ שמשיכה וכו' כמקח טעות הוא משמע לכאורה דכשנתן ומשך לא הוי מקח טעות והיינו כאביי וזה דוחק דלא היה לו לפסוק כאביי במקום רבא. ונראה דהנהו קושיי חדא מתרצה חברתה דודאי רבינו איירי בשקבל עליו לדון בדיני ישראל ומשום הכי כתב דמשיכה בעובד כוכבים קונה ולא כתב כן במעות לומר דודאי אי היו מעות קונות בעובד כוכבים ודאי דלא יחזיר משום דלא שני התם טעמא דמקח טעות דמ"מ דמחזי כמזבין לעבודת כוכבים כדאמר רבא כיון דהמעות עשו קנין אלמא במעות איירי כיון דקבל לדון בדיני ישראל ולא הוצרך רבינו לבארו משום דודאי ע"כ איירי בהכי דהרי גלה לנו בהלכות זכיה דמעות בעובד כוכבים קונות וכאן נמי כתב ואפ"ה במשיכה ולא במעות א"כ ודאי דעל כרחין איירי דמעות אינם קונות בעובד כוכבים. ומן הדין אי אתה יכול לומר דאינם קונות דהרי גלה לנו בהלכות זכיה דקונות אלא ודאי ע"כ איירי בשקבל לדון בדיני ישראל, ומה שאמר דמקח טעות אין הכונה לומר דמשך ונתן אינו כמקח טעות אלא דעתו הוא כרבא ולא בא אלא להרן דכיון דמשיכה בעובד כוכבים קונה אמאי יחזור ולזה אמר ומ"מ הוא כמקח טעות אבל החילוק בין רישא לסיפא לא ירד לחלק בזה. א"נ יש לומר דהרמב"ם בעינן משיכה ונתינת המעות וכל כמה דלא משך לא אמרינן איבעי לשיוני אע"ג דקנה במעות. ומכל לייבב כך הסוגיא ודו"ק: וכן עובד כוכבים וגר וכו'. בפרק השוכר את הפועל (דף ס"ד):

ו אם היו עומדין על פתח המדינה וכו'. בריש כל הצלמים (דף מ':) אמרו על מתניתין דכל הצלמים אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ובעומדים על פתח מדינה שנינו וכתב הר"ן ז"ל על דברי רבינו מכלל דס"ל דר"י דאמר בעומדים על פתח מדינה שנינו בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל דאוקמה באנדרטי של מלכים אלא אוקימתא באפי נפשה היא ופסק הרב כרבי יוחנן עכ"ל. כלומר דרבינו סובר דלא כרש"י ז"ל שכתב דאוקימתא דאנדרטי ועומדים על פתח מדינה דכולהו אליבא דר"מ בלחוד דלפי זה לא היה לו לפסוק כר' יוחנן כיון דאליבא דר"מ אמר אלא שהוא סובר דמי שאמר אנדרטי אמרו לר"מ ור' יוחנן אמר לכ"ע ולפיכך פסק כר' יוחנן כיון דדבריו אליבא דכ"ע ולא הזכיר הבית דאנדרטי דהוא אליבא דר"מ בלחוד. ודוחק הוא לומר כן דאוקימתא קמא לר"מ בלחוד ובתרא אליבא דכ"ע דריהטא דסוגיא משמע דהני תרי אוקימתי בחד גוונא הוו ולא ידעתי מאין לאה רבינו כן להלקם ולומר דמימרא קמא לר"מ ובתרא לכ"ע והרב בית יוסף נתן טעם אחר מפני מה לא הזכיר רבינו באנדרטי, ועיין ביורה דעה סימן קמ"א: צורת מקל או צפור וכו'. שם במשנה מחלוקת חכמים ור"מ ורשב"ג אומר כל שיש בידו כל דבר. וקשה על רבינו למה לא פסק כרשב"ג דכללא כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו וכמו שפסק לקמן גבי מתניתין דצורת דרקון וכו' בחילוק דמטודדין ומבחין:

צלמי

משנה למלך

פ"ז ו כיצד כל הצורות הנמצאים בכפרים כו'. משנה פרק ג' כל הצלמים אסורים מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה דר"מ וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור.

ובגמרא (דף מ') אמר רבה מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים ד"ה אסורים מ"ט נוי עבדי להו והכפרים מי איכא למ"ד לנוי קא עבדי להו דכפרים ודאי למפלחינהו עבדי להו אלא אי אתמר הכי אתמר רבה מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים ד"ה אסורים. ובהגהות לגאון מבפע דמוקי פלוגתייהו דר"מ ורבנן בגזרם שאר מקומות אטו אותו מקום וה"פ כו' יע"ש בהלכותיו:

והנה כוונת דבריהם נראה בהא לפי דברי רבה כללו דקאמר מחלוקת בשל כפרים כו' איכא לאוקמי בתרי אנפי. האחד כאחד דרבה אית ליה כאוקימתא דרבי יצחק דקאמר דפלוגתא דר"מ ורבנן היא אי גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום או לא. ועל זה בא רבה ואמר מחלוקת בשל כפרים כלומר דבמקומו של ר"מ היה כפר אחד שהיו עובדים אותם פעם אחת בשנה ור"מ גזר על כל הכפרים אטו אותו כפר ורבנן לא גזר אבל בשל כרכים ד"ה מותרים כל הכרכים משום דכולהו כרכים לא עבדי להו אלא לנוי ולא גזרינן כרכים אטו כפרים. וכי אמרינן נמי תנא לי אתמר הכי אתמר כו' ה"פ מחלוקת בשל כרכים לפי שהם נעבדין במקומו של ר"מ וגזרינן כל הכרכים אטו אותו כרך ורבנן סברי דלא גזרינן רובא אטו מיעוטא אבל בשל כפרים ד"ה אסורים משום דכולהו כפרים למפלחינהו עבדי להו. האופן השני הוא דרבה לית ליה הסית דר' יצחק דטעמא דר"מ הוא משום דגזר רובו אטו מיעוטא דלעולם ר"מ לא גזר וטעמיה הוא משום דס"ל דנעבדין ברוב המקומות פעם אחת בשנה וה"ק רבה מחלוקת בשל כפרים דר"מ סבר להו בכ"מ משום דס"ל למפלחינהו עבידי בכ"מ ורבנן סברי בכ"מ דסברי לנוי עבדי להו אבל בכל כרכים ד"ה מותרים משום דלנוי בעלמא עבדי להו. וכי קאמר נמי תנא אי אתמר הכי אתמר כו' ה"פ מחלוקת בשל כרכים דר"מ סבר להו בכ"מ משום דאית להו דלמפלחינהו עבדי להו ורבנן סברי משום דאית להו דלנוי בעלמא עבדי להו אבל בשל כפרים ד"ה אסורים משום דכ"ע אית להו דלמפלחינהו עבדי להו. הכלל העולה דהחובות הוה כ"ל דהא היינו מפרשים תחלת דברי רבה דקאמר מחלוקת בשל כפרים דרבה אית ליה דטעמיה דר"מ הוא משום

גזרה

הגהות מיימוניות

[א] כתובים לגבי רשב"ג ולגבי ר"מ:

מגדל עוז

מגר אסור. פרק השוכר (דף ע"א): צורות שעשו אותם עובדי כוכבים וכו' עד כל אסור בהנאה. פרק כל הצלמים (דף מ"א):

גזרה כי אמרינן נמי מחלוקת בשל כרכים טעמיה דר"מ הוא משום גזרה. ואי אמרינן בתחלת דברי רבה דקאמר מחלוקת בשל כפרים דאית ליה דטעמיה דר"מ לאו משום גזרה הוא כי אמרינן נמי מחלוקת בשל כרכים טעמיה דר"מ לאו משום גזרה הוא. ואין בין לישנא קמא דרבה ללישנא בתרא אלא אם מחלוקת ר"מ ורבנן היא בכפרים או בכרכים אך בטעמיה דר"מ אם הוא משום גזרה או אינו משום גזרה אין הפרש בין לישנא קמא דרבה ללישנא בתרא. והתוספות בתחלת דבריהם באו לבטל הפירוש השני משום דהוקשה להם קושיא חזקה דאם נאמר דרבה לית ליה דר"מ גזר שאר מקומות אטו אותו מקום וכי קאמר מחלוקת בשל כפרים הוא משום דפליגי במציאות דר"מ אית ליה דבכפרים כל הכפרים למטלטליהו עבדי להו ורבנן סברי דלנוי עבדי להו אבל בשל כרכים אף ר"מ מודה דברו בכ"מ משום דכל הכרכים לנוי עבדי להו. ועל זה הקשה סתמא דתלמודא דאיך יתכן לומר דרבנן פליגי על ר"מ בכפרים ואית להו דלנוי עבדי להו הא ודאי למטלטליהו עבדי להו. ומדלא הקשה התלמוד כי אם בחלוק כפרים משמע דבמאי דקאמר דכרכין ד"ה מותרים מודה ליה דהדין עמו משום דכ"ע לנוי עבדי נהו דודאי המקשה היה יכול להקשות בין על הכפרים ובין על הכרכים והא שלא נדק רבה במאי דקאמר דבכפרים איכא למ"ד דלנוי עבדי להו ומדלא פריך בחלוקה דכרכים דמשמע דאודה לו דהמציאות כן הוא דבכרכין כ"ע לנוי עבדי להו. ולפי זה יש לתמוה דאיך נחה דעתו של מקשה במאי דקאמר מחלוקת בכל כרכים אכתי כפי סברתו דאית ליה דשל כרכין לנוי עבדי להו הו"ל להקשות בהיפך ושל כרכין מי איכא למ"ד דלמטלטליהו עבדי להו הא ודאי דכרכין לכ"ע לנוי עבדי להו. ומכח קושיא זו כתבו התוספות דלפום ריהטא משמע דמוקי פלוגתייהו דר"מ ורבנן בגזרה שאר מקומות אטו אותו מקום ועל זה קאמר רבה מחלוקת בשל כפרים שכן נעבדין במקומו וגזר על כל הכפרים אטו אותו כפר אבל בשל כרכין ד"ה מותרין כל הכרכין משום דכל הכרכים לנוי עבדי להו. ועל זה הקשה התלמוד דאיך יתכן דשל כפרים ליכא מאן דעביד להו לתשמישיהו אלא במקומו של ר"מ דשאר מקומות לנוי עבדי להו והא קא חזינא דכפרים ודאי למטלטליהו עבדי להו כרוב המקומות אבל במאי דקאמר דכרכין ד"ה מותרים משום דלנוי עבדי להו הודה לדבריו שכן הוא המציאות לפי האמת בכרכין הרבה ורובם דלנוי עבדי להו ולא הוקשה לו אלא מכפרים דהוה ס"ל לרבה דליכא אלא מיעוטא דעבדי למטלטליהו ואהא הקשה לו דליתא דהמציאות הוא דרובא דכפרים עבדי למטלטליהו. ומשני אלא אי איתמר הכי איתמר מחלוקת בשל כרכין דאיכא חד רוכלא דעבדי למטלטליהו ור"מ גזר רוכלא אטו מיעוטא ורבנן לא גזרי אבל בשל כפרים דברי הכל אסורים משום דכולהו כפרים למטלטליהו עבדין להו. והשתא ליכא לאקשויי דהא מדברי המקשה שלא הקשה אלא בחלוקה דכפרים משמע דבכרכים הודה לדברי רבה דקאמר דכולהו כרכים לנוי עבדי להו וא"כ היאך נחה דעתו במאי דקאמר מחלוקת בשל כרכים דמשמע דלכ"ע איכא כרך דלמטלטליהו עבדי להו משום דאפשר דזה המקשה לא הלך מסוף העולם ועד סופו לבדוק בכרכים ובכפרים אם הצלמים נעשים לנוי או לתשמישיהו ולא הוקשה אליו אלא ממה דקאמר רבה דבכפרים ליכא אלא מיעוטא דעבדי למטלטליהו גם הקשה דהמציאות הוא בהיפך אבל במאי דקאמר דבכרכין כ"ע עבדי לנוי הודה לדבריו דאפשר דהמציאות כן הוא לפי שהמקשה ג"כ בכל המקומות שידע ראה דבכרכים עבדי לנוי ובשאמרו מחלוקת בשל כרכים לא הוקשה אליו כלום מהמציאות דכיון דטעמיה דר"מ הוא משום דגזר מיעוטא אטו רובא אף שהמקשה בכל הכרכים שידע הן עבדי לנוי אפשר דר"מ ידע דבקצת מקומות איכא חד כרך דעבדי למטלטליהו וגזר רובא אטו מיעוטא ובזה לא יוכל להכחיש המציאות. נמצא דלפי דרך זה הוא ניחא דאמאי לא הקשה המקשה לרבה דקאמר מחלוקת בשל כרכים מהמציאות דכולהו עבדי לנוי מאחר שהוא הודה לדברי רבה הראשונים דקאמר אבל בשל כרכים דברי הכל מותרים: **אלא** שהתוספות לא נחה דעתם גם בפירוש זה מכח קושיות אחרות והמבואר בדבריהם באופן דשני הפירושים גם את הראשון גם את השני לא ניתנו ליאמר. אשר ע"כ כתבו דכדי ליישב הסוגיא נ"ל דאיכא בין לישנא קמא דרבה ללישנא בתרא הפרש בטעמיה דר"מ דללישנא קמא דקאמר מחלוקת בשל כפרים טעמיה דר"מ אינו משום דגזר רובא אטו מיעוטא אלא משום דס"ל דבכפרים כ"ע עבדי למטלטליהו ורבנן ס"ל דאף בכפרים כ"ע עבדי לנוי אבל בכרכים ד"ה לנוי עבדי ובזה ניחא מאי דקאמר ד"ה לנוי לאפוקי בכפרים דפליגי אי עבדי לנוי או למטלטליהו. וניחא נמי מאי שהקשה הש"ס ובכפרים מי איכא למ"ד דלנוי עבדי כו' דקושיא אינה אלא לרבנן דאמרי דעבדי לנוי אבל לר"מ ניחא דאית ליה דכולהו כפרים עבדי למטלטליהו. וכשאמרו אלא אי איתמר הכי איתמר מחלוקת בשל כרכים כפי לשון זה טעמיה דר"מ הוא משום דאיכא חד כרך דעביד למטלטליהו וגזר ר"מ בכל הכרכים אטו אותו כרך ובזה ניחא דאף דבתחלה הודה דהכרכים לנוי עבדי מ"מ בשתא דקאמר דטעמיה דר"מ הוא משום גזרה ליכא לאקשויי והא כרכים לנוי עבדי דכיון דמשום מיעוטא הוא דגזר ר"מ אפשר דר"מ ידע דיש כרך אחד בעולם שהיו דעבדי למטלטליהו ומש"ה גזר בכל הכרכין ולא יוכל להקשות מהמציאות וכמו שכתבנו. זה נ"ל בכוונת דברי התוספות והוא פשוט בעיני. (א"ה המעיין היטב בדברי המחבר יראה בעיניו שעל פי דרכו נתיישבו כל הקושיות שהקשה מהריב"ל בדבור זה ואלמלי אתא מכאן לא נכברא. ואי קשיא לך לפי דרך זה של הרב המחבר ז"ל כיון דכל טעמא שדחו התוספות פירוש הייתו משום דפריך ושל כפרים כו' וגם מדקאמר בשל כרכים דברי הכל לנוי עבדי להו א"כ מאי דוחקיה דסתמא דתלמודא לשבש דברי רבה לימא דכוונת רבה כפירוש בזה התוס' בשם דברי התוס' לא הונא להם בפירוש מליבתא דגמרא אבל הגמרא עצמה מנ"ל הא לא תיקשי בהכי מעולה בדברי מהריב"ל דהתוספות גרסי בדברי רבה אבל בשל כרכים דברי הכל לנוי עבדי להו ודוק. כן אמת דהכי תיקשי דהו"מ תלמודא לשבש דברי רבה כפירוש השני של הרב המחבר ז"ל ולא היה צ"ל אלא אי איתמר הכי איתמר כו'):

ומ"ש רבינו והכמנאים במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה נורת מקל או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת חותמו בהוא לעבודת כוכבים ואסור בהנאה. פה מתניתין דכל הצלמים אסורים מפני שהן נעבדים פעם אחת בשנה דברי ר"מ וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל וכו'. אמרינן בגמרא אי דנעבדין פעם אחת בשנה מ"ט דרבנן א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין אותה פעם אחת בשנה ור"מ דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום ורבנן דלא חיישי למיעוטא לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום א"ר יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ובעומדין על פתח מדינה שנינו, ע"כ. ובדברי שמואל ור' יוחנן הללו רבו הפירושים דרש"י ז"ל פירש וז"ל באנדרטי של מלכים שנינו בהנהו קאסר ר"מ דהגב חגיגתא עבדי ליה, בעומדין על פתח המדינה שנינו בהנהו קא אסר ר"מ דחשיבי להו, ע"כ. והנה כפי פירוש זה דקאי עלה דר"מ אפשר דכולהו מודו באוקימתא דר' יצחק בר יוסף דקאמר דטעמיה דר"מ הוא משום דבמקומו היו עובדים אותה פעם אחת בשנה וגזר שאר מקומות אטו אותו מקום ובא רב יהודה ואמר דאף לר"מ אינו אסור אלא באנדרטי משום דאף במקומו לא היו עובדין אלא לאנדרטי ולא גזרינן שאר צלמים אטו אנדרטי דומה ללישנא קמא דרבה דקאמר מחלוקת בשל כפרים אבל בשל כרכים ד"ה מותרים ופירשו התוס' בתחלת דבריהם דלא גזרינן כרכים אטו כפרים. וא"כ אף הכא נאמר דאף דלר"מ גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום מ"מ שאר צלמים או אנדרטי לא גזרינן כיון דבאותו מקום אין עובדין לשאר צלמים. ואפשר דאף שנאמר דבמקומו של ר"מ היו קצת מהם עובדים לכל הצלמים מ"מ כיון שרובם לא היו עובדים כי אם לאנדרטי לא גזרינן כל הצלמים של שאר מקומות אטו מיעוט האנשים של מקומו של ר"מ שהיו עובדים לכל הצלמים. ודמיא מגבינת בית אונייקי דלא גזר ר"מ גבינת שאר מקומות אטו גבינת בית אונייקי והיינו טעמא משום דבאונייקי לא היו נשחטין לעבודת כוכבים כי אם המיעוט ואם הוא גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום הוי מיעוטא דמיעוטא וכמו שכתבו התוס' בד"ה ר"מ יע"ש. ומ"ד נמי בעומד על פתח המדינה שנינו מודה נמי לאוקימתא קמא דטעמא דר"מ הוא משום דגזר שאר מקומות אטו אותו מקום אלא שבא לומר דמעולם לא גזר בכל הצלמים אלא בעומדין על פתח המדינה לפי שאף באותו מקום אין נעבדין פעם אחת בשנה אלא אותם העומדים על פתח המדינה וכמו שכתבנו בפירוש דברי שמואל דאמר באנדרטי של מלכים שנינו:

אך אני מסתפק אם מ"ד בעומדין על פתח המדינה שנינו מודה לשמואל דאמר באנדרטי של מלכים שנינו אלא שבא להוסיף ולומר שאין הדבר תלוי באנדרטי בלבד אלא בעינן תרתייהו אנדרטי ועומדין על פתח המדינה וכדאיכא הני תרתי גזר ר"מ אבל בחסר אחת מהנה לא גזר לפי שאף במקומו של ר"מ לא היו עובדין לצלמים אלא כדאיכא הני תרתי אנדרטי ועומדין על פתח המדינה. ופירוש זה מורה כפי הגירסא דגרסי ובעומדין בוי"ו דמשמע דבא להוסיף על דברי שמואל דקאמר באנדרטי. אך יש גירסאות דגרסי בעומדין בלא וי"ו ולפי גירסא זו אפשר דלא קאי אאוקימתא דאנדרטי אלא אוקימתא באנפי נפשה היא ואפשר דפליג עליה דשמואל ואמר דאליבא דר"מ אין הדבר תלוי בהיותו אנדרטי אלא הדבר תלוי בהיותו עומד על פתח המדינה דאם הוא עומד על פתח המדינה אפילו אינו אנדרטי גזר ר"מ לפי שבמקומו היו עובדין לצלמים העומדין על פתח המדינה אף שאינן אנדרטי ואם אינם עומדים על פתח המדינה אף שהם אנדרטי לא גזר ר"מ לפי שאף במקומו לא היו עובדין לצלמים שאינן עומדין על פתח המדינה אף שהם אנדרטי. ולפי זה פליגי שמואל ור' יוחנן בתרתי באנדרטי שאינו עומד על פתח המדינה דלשמואל לא גזר ר"מ ולר"י גזר ופליגי נמי בצלם שאינו אנדרטי ועומד על פתח המדינה דלשמואל לא גזר ר"מ ולר"י גזר ר"מ. ומיהו עדיין אפשר לצדד ולומר דלא פליג ר' יוחנן עליה דשמואל באנדרטי דלעולם מודה דבאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה גזר ר"מ ולא בא ר' יוחנן אלא לחדש ולומר דמדברי שמואל מוכח דלא גזר ר"מ אלא באנדרטי ולפ"ז מתניתין דכל הצלמים דקא אסר ר"מ מיירי דוקא באנדרטי. וזה נראה לו דוחק לר' יוחנן ומש"ה אוקמה למתניתין בעומדין על פתח המדינה ובזה מתניתין איירי בכל הצלמים ולעולם דמודה לשמואל דבאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה גזר ר"מ דלר' יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין כל הצלמים העומדים בפתח המדינה והיו עובדים ג"כ לאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה. ולפי זה אפשר לומר דאף לגירסאות דגרסי ובעומדין בוי"ו לאו למימרא דלר' יוחנן בעינן תרתי דהיינו אנדרטי ועומדין על פתח המדינה ובחסר אחת מהם דלא גזר ר"מ. אלא הכונה היא דשמואל אוקמה למתניתין דוקא באנדרטי ואתא ר' יוחנן ואמר ובעומדין על פתח המדינה שנינו כלומר דמתניתין איירי בתרי גווני או באנדרטי אע"פ שאינו עומד על פתח המדינה או בשאר הצלמים ובעומדים על פתח המדינה: **הכלל** העולה ממה שכתבנו הוא זה שדברי ר' יוחנן הללו יש לפרשם בשלשה פנים. הפן הראשון הוא דר' יוחנן בא להוסיף על דברי שמואל ואמר דאין הדבר תלוי באנדרטי לחוד אלא בעינן נמי שיהיו עומדין על פתח המדינה ולא גזר ר"מ אלא כדאיכא תרתי אנדרטי ועומדין על פתח המדינה ובחסר אחת מהנה לא גזר ר"מ ודרך זה יצדק לפי הגירסא דגרסי ובעומדין בוי"ו. הפן השני דר' יוחנן פליג עליה דשמואל וסבירא ליה דאין הדבר תלוי אלא בעומדין על פתח המדינה דאם עומדין אסר ר"מ בכל הצלמים אף שאינם אנדרטי ואם אינם עומדים לא גזר ר"מ אף שהם אנדרטי ופליג עליה דשמואל בתרתי וכמו שכתבנו ודרך זה יצדק לפי הגירסא דגרסי בעומדין בלא וי"ו. הפן השלישי הוא דר' יוחנן לא פליג עליה דשמואל באנדרטי אלא שחולק עליו במאי דאוקמה למתניתין באנדרטי דוקא וזה נראה לו דוחק מדקתני מתניתין כל הצלמים ובעומדין על פתח המדינה ולדידיה מתניתין איירי בתרי גווני או באנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה או בשאר צלמים ובעומדין על פתח המדינה ובכל חד מהני תרי גווני קא אסר ר"מ. ודרך זה יצדק בין לפי הספרים דגרסי בעומדין בלא וי"ו ובין לאותם דגרסי ובעומדין בוי"ו:

ולכל הפירושים שמואל ור' יוחנן לא פליגי אאוקימתא קמייתא דר' יצחק בר יוסף דקאמר דטעמיה דר"מ הוא משום דגזר שאר מקומות אטו אותו מקום ור' יצחק בר יוסף נמי לא פליג אהני אוקימתא דאנדרטי ודעומדין על פתח המדינה דהוא לא בא אלא לומר במאי פליגי ר"מ ורבנן אך לא גלה דעתו אהיזה מין צלמים קא אסר ר"מ: **וראיתי** להר"ן שכתב וז"ל ומשמע דר"י אמר שמואל לתרוצא למתניתין אתא דלא צריכים למימר דר"מ ורבנן פליגי אי גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום או לא אלא באותו מקום עצמו פליגי דבאנדרטי של מלכים שנינו ובשל כרכים וכדמסיק רבה ובודאי דלאו למטלטליהו עבדי להו אלא לנוי בעלמא אלא דר"מ חייש למיעוט אנשים שבאותו מקום דמקבלי לה באלוה והיינו דקאמר מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה כלומר כיון דחיישינן למיעוטא יש לחוש שמא טעה בה איש אחד פעם אחת בשנה ורבנן דלא חיישי למיעוטא שרו, עכ"ל. והנה כפי דברי הר"ן הללו דשמואל חולק אאוקימתא דר' יצחק בר יוסף ר' יוחנן נמי דקאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו חולק ג"כ אאוקימתא קמייתא שהרי אוקימתא זו דר' יוחנן אאוקימתא דשמואל קאי ולפי דרכו דשמואל בא לתרץ מתניתין באופן אחר ר' יוחנן נמי הכי ס"ל:

אך קשיא לי דהא אוקימתא קמייתא דר' יצחק בר יוסף משמיה דר' יוחנן היא וא"ל דפליגי תרי אמוראי אליבא דר' יוחנן והוא דוחק בעיני. עוד קשה לי דלפי דרכו של הר"ן לא הוה ליה לסתמא דתלמודא למימר א"ר יהודה אמר שמואל אלא הכי הול"ל ר' יהודה משמיה דשמואל אמר באנדרטי של מלכים שנינו שזהו הלשון המורגל בכל התלמוד כשבא לחלוק על דברי מי שקדמו. ודע דהשלשה פירושים שכתבנו לעיל בדברי ר' יוחנן כפי דרכנו שכתבנו דלא פליגי שמואל ור' יוחנן אאוקימתא קמייתא יש לפרשם ג"כ אליבא דהר"ן דס"ל דשמואל לית ליה דטעמיה דר"מ הוא משום דגזר שאר מקומות אטו אותו מקום ואין צורך להעתיק מה שכתבנו לעיל ודו"ק:

ודע שפירוש זה שכתבנו הוא לדעת רש"י דאית ליה דהיותו אנדרטי או עומד על פתח המדינה הוי הוכחה שנעשה לעבודת כוכבים: **אך** ר"ת ז"ל כותב בהפך ופירש דהכא קאי אהיתרא דרבנן וה"ק הא דשרו רבנן במתניתין היינו דוקא באנדרטי של מלכים ובעומדין על פתח המדינה דמשנו שרו רבנן דודאי לנוי עביד להו, ע"כ. ולפי פירוש זה ג"כ איכא לאוקי כדברי ר' יוחנן דקאמר בעומדין על פתח המדינה דאפשר דקאי על אנדרטי דקאמר שמואל וקאמר ובעומדים בוי"ו ואית ליה דע"כ לא שרו רבנן באין בידו שום דבר אלא כדאיכא תרתי להיתרא דהיינו אנדרטי ועומד על פתח המדינה אך בחסר אחת מהנה אף רבנן מודו דאסור אף שאין בידו שום דבר. ולפי זה לר' יוחנן אפילו אנדרטי כל שאינו עומד על פתח המדינה אסור לרבנן אף שאין בידו שום דבר. ואפשר לומר דר' יוחנן בא לחלוק על שמואל דמוקי למתניתין דכל הצלמים דשרו רבנן כל שאין בידו שום דבר באנדרטי דוקא הא בשאר הצורות אף רבנן מודו דאסירי ורבי יוחנן אית ליה דאין הדבר תלוי באנדרטי אלא בעומדין על פתח המדינה ואם עומדין אף שאר הצורות נמי שרו רבנן ואם אין עומדין אף באנדרטי מודו רבנן דאסור. ואיכא בין אלו שני הפירושים שכתבנו שאר צורות העומדין על פתח המדינה דלפירוש קמא לרבנן אסירי אף שאין בידם שום דבר ולפירוש השני שרו רבנן אך כל שאינו עומד על פתח המדינה אף באנדרטי אסרי רבנן כפי כל הפירושים. וא"ת א"כ לר"ת ז"ל אנדרטי נמי פלחי ליה והא התוספות דחו פירש"י משום ההיא דפרק כלל גדול דמשמע דאנדרטי לא פלחי ליה. וי"ל דלא הוקשה להם מההיא דפרק כלל גדול אלא לרש"י ז"ל דאית ליה דאנדרטי פלחי לה טפי משאר צורות ומההיא דפרק כלל גדול משמע בהפך דאדרבא שאר צורות פלחי טפי אבל לעולם דמודו דאנדרטי נמי פלחו ליה. ולפי פירוש ראשון מועיל היותו אנדרטי דאם לא היה אנדרטי אף שעומד על פתח המדינה הוו אסרי רבנן ואף דלפירוש השני היותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל מ"מ אין סתירה לזה מההיא דפרק כלל גדול. ומה שכתבו התוספות דבפרק כלל גדול משמע דאנדרטי אין סתמן לעבוד. הכוונה היא דאין סתמן לעבוד כמו שאר צורות לאפוקי מדברי רש"י דאית ליה דאנדרטי סתמן לעבוד יותר משאר צורות. ואפשר עוד לומר דר' יוחנן לא בא לחלוק על שמואל אלא לומר דלעולם מתניתין איירי בשאר צורות וכפשטא דמתניתין דקתני כל הצלמים אלא דמיירי בעומד על פתח המדינה ומשום הכי שרו רבנן ולעולם דמודה לשמואל דבאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה שרו רבנן דכל שהוא אנדרטי אין סתמן לעבוד וכדמוכח ההיא דפ' כלל גדול. אלא שבא לחדש עוד ולומר דאף בשאר צורות דסתמן לעבוד כל שעומדין על פתח המדינה אין סתמן לעבוד ושרו רבנן. וכפי פירוש זה דייקי דברי התוספות אף שכתבו דאנדרטי אין סתמן לעבוד:

והשתא נבא לבאר דברי רבינו ז"ל שכתב והכמנאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה נורת מקל או צפור כו' תוקתו שהיא לעבודת כוכבים. ודברי רבינו הללו לא

אמו

ז אלילים הנמצאים וכו'. משנה (שם) המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורים מפני שכיוצא בהם נעבד ובגמרא אמר שמואל אפילו שברי עבודת כוכבים והא אנן תנן שברי צלמים ס"ה דאפילו שברי עבודת כוכבים והא דקתני שברי צלמים משום דקא בעי למתני סיפא מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהם נעבד אמאי והא שברים נינהו תרגמא שמואל בעומד על בסיסו. וה"ה לדעת רבינו אפילו שברי עבודת כוכבים מותרין ולא תימא דוקא שברי צלמים שאע"פ שהיו עומדין על פתח המדינה והיה בידם מקל וכו' ת"מ איכא לספוקי שמא לא עבדום ואת"ל עבדום כיון שנתפלגו לימור בטלום אבל שברי עבודת כוכבים שודאי שעבדוהו דליכא אלא חד ספיקא לא קמ"ל שמואל דהרו. משום דקא בעי למתני סיפא דאי תני עבודת כוכבים ס"ה דוקא עבודת כוכבים מצא תבנית יד או רגל אסורה אבל צלמים אפילו תבנית יד שרי לכבי תנא ברישא צלמים למימר דאע"ג דספק לא עבדום אפילו הכי לשבר חשוב כגון תבנית יד והעומדין על בסיסן כדמוקי לה לקמן. ולא רצה רבינו לפרוק כשמואל משום דאמרינן הו בגמרא אתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ר' יוחנן אמר אסורה ור"ל אמר מותרת ופסק רבינו בפ"ח כר"י ומשמע ליה דשמואל דשרי שברי עבודת כוכבים ס"ל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כר"ל ולא קי"ל כוותיה ולא ניחא דלסבר דמודה שמואל בעבודת כוכבים שנשתברה שאסורה ולא שרי אלא במוצא מהלך דכיון דהשלך מוכח שביטלוהו דא"כ כי מקשינן ליה ר' יוחנן לר"ל לקיש ממתניתין דקתני המוצא שברי צלמים מותרים הא שברי עבודת

ז צלמי עבודת כוכבים הנמצאים מושלכים בשוקים או בתוך הגרוטאות הרי אלו מותרין ואין צריך לומר שברי

משנה למלך

אסו לא כפירש"י ולא כפירוש ר"ת. דהא לר"ת כל שעומדים על פתח המדינה היה סורחם דלאו לעבודת כוכבים נינהו ולרבינו ז"ל הוי איסורא. וכפירש"י נמי לא אתי דנהי דרש"י ז"ל אית ליה דכיוצא עומד בפתח המדינה הוה סורחם דלמשלחתם קאי מ"מ איהו ז"ל אית ליה דשמואל ור' יוחנן לא קיימי אלא אליבא דר"מ אבל לרבנן בין אנדרטי בין שאר צורות ובין שעומדין על פתח המדינה ובין אין עומדין הכל תלוי בשיש בידו מקל או צפור דאם יש בידו שום דבר לעולם אסור ואם אין בידו שום דבר לעולם מותר וא"כ דברי רבינו ז"ל כלגו אתו דלא כמאן:

ונראה דרבינו ז"ל סבירא ליה כרש"י דכיוצא אנדרטי או עומד על פתח המדינה איכא סורחם טפי דלמשלחתם קאי. אך ס"ל דשמואל ור' יוחנן לא קיימי אליבא דר"מ אלא אליבא דרבנן וה"ק שמואל ע"כ לא אסרי רבנן בשיש בידו שום דבר אלא באנדרטי דכיון דאיכא תרתי אנדרטי ויש בידו שום דבר איכא סוכחה דלמשלחתינהו קיימי אבל בשאר צורות אף שיש בידו שום דבר או כאנדרטי ואין בידו שום דבר שרו רבנן. וכא ר' יוחנן ואמר בעומדין על פתח המדינה שנינו כלומר הא דאסרי רבנן בשיש בידו שום דבר הוא דוקא בעומדין על פתח המדינה דכיון דאיכא תרתי גריעותא דהיינו שיש בידו שום דבר ועומד על פתח המדינה אסרי רבנן אבל בכהאי גוונא אחת מהני לא אסרי רבנן. וס"ל לרבינו ז"ל דר' יוחנן פליג עם שמואל וס"ל דכיוצא אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל לדין זה אלא הכל תלוי בשיש בידו שום דבר ושעומדין בפתח המדינה דאם יש שני דברים הללו אסור וכהאי גוונא אחת מהנה שרי ופסק רבינו כר' יוחנן. אך בשני פירושים האחרים שכתבנו לעיל בדברי ר' יוחנן לא ניחא ליאמר אליבא דרבינו דהם נאמר דר' יוחנן בא להוסיף ואמר ובעומדין על פתח המדינה שנינו כלומר דלא אסרי רבנן אלא בדאיכא שלשה דפורעניות דהיינו שיש בידו שום דבר ואנדרטי ועומדין על פתח המדינה. א"כ קשה דאמאי לא הזכיר רבינו דבעינן נמי אנדרטי:

ואם נאמר דר' יוחנן לא פליג אלא אתא לומר דלאו דוקא אנדרטי דהוא הדין נמי בשאר הצורות אך בואם שיהיו עומדים על פתח המדינה ולעולם דמודה באנדרטי לא בעינן עומדין על פתח המדינה וכסברת שמואל. גם זה לא יתכן דא"כ היה לו לרבינו ז"ל לבאר דין זה דבאנדרטי כל שיש בידו שום דבר אף שאינו עומד על פתח המדינה אסור ומדלא כתב דין זה ע"כ דס"ל דאין הדבר תלוי אלא בעומדים על פתח המדינה ויש בידו שום דבר אבל היותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל לדין זה. וא"כ ע"כ לומר דס"ל לרבינו ז"ל דר' יוחנן פליג עליה דשמואל וס"ל דהיותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל לענין זה ופסק כר' יוחנן וכדכתיבנא: וראיתי להר"ן ז"ל שכתב דרבינו ס"ל דר' יוחנן דאמר בעומדין על פתח מדינה שנינו בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל דאוקמה באנדרטי של מלכים אלא אוקימתא באנפי נפשה היא ופסק הרב ז"ל כר' יוחנן, ע"כ. והנה מה שאמר ולא קאי אדר"י כו' כוונת דבריו היא מבוארת דלא נשאל הפירוש שכתבנו לעיל דר' יוחנן בא להוסיף על דברי ר' יהודה וגרסינן ובעומדין בוי"ו כלומר דבעינן נמי אנדרטי ועומד על פתח המדינה. גם כתב דרבינו ס"ל דהיא אוקימתא באפי נפשה ולדידיה היותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל ופסק כר' יוחנן. ודע דאליבא דהר"ן שכתב דלרבינו ר' יוחנן קאי בין לר"מ ובין לרבנן ה"ה ג"כ דכפי פירוש זה ר"י אמר שמואל ג"כ קאי בין אליבא דר"מ ובין אליבא דרבנן ולא הוצרך לומר כן בהדיא דכיון דרבינו ז"ל פסק כר' יוחנן לא הוצרך הר"ן לפרש אלא מאי דס"ל לרבינו בפירוש דברי ר' יוחנן אבל פשיטא דקושטא דמלתא הוא דאליבא דרבינו דברי ר"י אמר שמואל ג"כ הם בין אליבא דר"מ בין אליבא דרבנן דאי לא תימא הכי אלא דגם רבינו מודה לרש"י דר"י אמר שמואל אליבא דר"מ בלחוד קאי ולא פליגי רבינו ורש"י אלא בדברי ר' יוחנן נמצא דאליבא דרבינו לא פליגי ר"י אמר שמואל עם ר' יוחנן אליבא דרבנן שהרי שמואל לא קאי אלא אליבא דר"מ. וא"כ מאי האי דקאמר הר"ן ופסק הרב כר' יוחנן והלא כיון דרבינו פסק כרבנן ליכא פלוגתא אליבא דרבנן: אלא ודאי דס"ל להר"ן דאליבא דרבינו דשמואל נמי קאי אליבא דרבנן ג"כ וא"כ פליגי שמואל ור' יוחנן אליבא דרבנן אי בעינן אנדרטי ופסק כר' יוחנן:

ויש לדקדק מי הכריחו להר"ן ז"ל לומר דאליבא דרבינו שמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דר"מ ורבנן אימא דלרבינו שמואל ור"י לא קיימי אלא אליבא דרבנן אבל אליבא דר"מ אנדרטי ושעומדין על פתח המדינה אינו מעלה ומוריד כלל משום דליהו חייש למיעוטא ובמקומו היו עובדין לכל הצורות אף שלא היו עומדין על פתח המדינה ואף שלא היו בידם שום דבר. וי"ל דליכא דשניא דנקטי סתמא שמואל ור' יוחנן משמע דקיימי אכולה מתניתין בין לר"מ ובין לרבנן א"נ דהר"ן אזיל לשיטתיה שכתב דמשמע דרב יהודה אמר שמואל לתרוצא למתניתין אתא דלא ניחא ליה כפירוקא דרבי יצחק בר יוסף דקאמר דמחלוקת ר"מ ורבנן הוא אי גריך שאר מקומות אסו מקומו של ר"מ. ונראה דמה שהכריחו להר"ן לזה הוא משום דפשטא דסוגיין הכי מוכחא דמתחלה סברו מ"ע דרבנן ופריך רבי יצחק בר יוסף דטעמיה דר"מ הוא משום דגזרינן שאר מקומות אטו מקומו וכי קאמר נהר הכי סתמא באנדרטי של מלכים שנינו משמע דקאי על עיקר קושיא שהקשו מ"ע דרבנן. ומש"ה כשבא ליישב הסוגיא אליבא דרבינו ז"ל כתב דס"ל דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דר' מאיר ורבנן. וכוס ניחא דכאו לתרוצי מתניתין גם כן דגם לפי פירוש זה דקיימי אליבא דר"מ ורבנן אתי נמי לתרוצי דמתניתין והכי קאמרי באנדרטי של מלכים שנינו ובזה דוקא הוא דקא אסרי רבנן ביש בידו שום דבר ור"מ אמר ג"כ דאפילו אין בידו שום דבר משום דחייש למיעוטא אבל הם לא היה אנדרטי לעולם שרי ואפילו יש בידו שום דבר:

ועל פי דרך זה יש לפרש ג"כ דברי ר' יוחנן דקאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו: אך לא ידעתי מי הכריחו לרבינו לפרש דברי שמואל ור' יוחנן דקיימי גם אליבא דרבנן:

ובשלמא לפי מה שכתבתי לעיל דלרבינו לא קיימי שמואל ור' יוחנן כי אם אליבא דרבנן ניחא דלהכי דרבינו לא ניחא ליה כפירושא דהר"ן דכאו לתרוצא למתניתין משום דא"כ רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא ג"כ לתרוצא למתניתין דלא ניחא ליה בתירוצא קמא דפליגי בגזרה שאר מקומות אטו אותו מקום והא הוא דוחק דהא כלהו אמוראי משמיה דר' יוחנן ונ"ל דהאי אמוראי ניתנו והאיכא דרבי יוחנן. ומו דמדקאמר אמר ר' יהודה ולא קאמר ר' יהודה אמר משמע דלא בא לחלוק על תירוצא קמא וכמו שכתבנו לעיל ומכח הכרחיות אלו סבור רבינו ז"ל דשמואל ור' יוחנן כולהו מודו בתירוצא קמא דמחלוקת ר"מ ורבנן הוא בגזרת שאר מקומות אטו אותו מקום והם לא באו אלא לפרש מלתייהו דרבנן דלאסרי ביש בידו שום דבר ולא חיישי למיעוטא דהיינו דוקא באנדרטי ובעומדין על פתח המדינה אבל לעולם דר"מ אסר בכל גוונא משום דחייש למיעוטא:

ואף שכתבנו לעיל בסתמא דברינו דלסבר דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דר"מ ולא פליגי אתירוצא קמא אלא כולהו מודו דמחלוקת ר"מ ורבנן הוא בגזרת שאר מקומות אטו אותו מקום אלא דבאו לפרש דאף לר"מ דחייש למיעוטא הוא דוקא באנדרטי ובעומדין על פתח המדינה הא לאו הכי אף ר"מ לא אסר לפי שאפילו במקומו של ר"מ לא היו עובדין כי אם לאנדרטי ובעומדין על פתח המדינה: מ"מ אפשר לומר דגם הוא לא כתב רבינו ז"ל לפי שהוא דוחק שכתבו לפרש דברי ר"מ דהוו ולא כהלכתא דהשתא פירוקא קמא דר' יצחק בר יוסף שבא לפרש במה פליגי ר"מ ורבנן ניחא אך אי מפרקינן דשמואל ור' יוחנן מודו לר' יצחק בר יוסף ולא באו אלא לפרש דברי ר"מ הוא דוחק כיון דלית הלכתא כוותיה דר"מ. אך אליבא דהר"ן דס"ל דשמואל ור' יוחנן באו לתרוצא למתניתין דס"ל דרבינו ג"כ דקיימי אליבא דרבנן היינו דלרבנן הא דאליבא דרבנן כל שיש בידו שום דבר אף שאינו אנדרטי ואינו שומד על פתח המדינה אסרי רבנן:

הרי"ף והרא"ש ז"ל לא הביאו דברי ר' יצחק בר יוסף ולא כתבו אלא מתניתין כצורתה והביאו מימרא דר"י אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו ומימרא דרבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בעומדין על פתח המדינה. והנה כל הפירושים שכתבנו יש להעמיד בדבריהם. דלסבר דסבירא להו כרש"י דלא קיימי שמואל ור' יוחנן אלא אליבא דר"מ ולעולם דלרבנן בכל גוונא אסרי ביש בידו מקל או שום דבר והביאו מימרות אלו אף שהם אליבא דר"מ כדי שנשמע מהם לרבנן דאפילו באנדרטי ובעומדין שניתו דשרו רבנן כיון שאין בידו שום דבר ולא נטעה לומר דע"כ לא שרו רבנן במתניתין אלא בשאר צורות אבל באנדרטי ובעומדין על פתח המדינה אף רבנן מודו משום דאיכא הוכחה דלמשלחינהו עבדי להו קמ"ל דבהכי נמי פליגי ר"מ ורבנן אבל לעולם דכל שיש בידו שום דבר אסרי רבנן ואפילו בשאר הצורות ואינם עומדין על פתח המדינה. ולסבר נומר דס"ל להרי"ף והרא"ש כסברת ר"ת דאית ליה דקיימי שמואל ור' יוחנן אליבא דרבנן ובכגי דוקא הוא דשרו באין בידו שום דבר משום דלאו עבדי להו אבל בשאר הצורות ואינם עומדים על פתח המדינה אף רבנן מודו דאסירי משום דלאו לנוי עבדי להו. ולסבר ג"כ נומר דסבירא להו להרי"ף והרא"ש כרבינו ז"ל דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דרבנן ודוקא בהכי אסרי רבנן בשיש בידו שום דבר הא לאו הכי אפילו יש בידו לא אסרי רבנן. כאופן שאין הוכחה מדבריהם איזה מהפירושים סבירא להו:

אך בפירוש דברי ר' יוחנן דאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו שכתבנו לעיל שיש לפרש דבריו בג' אופנים יש לדקדק להרי"ף והרא"ש היכי ס"ל. והנה כפי הנך שאלדנו דהרי"ף והרא"ש סיכי ס"ל כרש"י דהכי מימרי הם אליבא דר"מ דוקא ולא הביאום לפסק הלכה אלא כדי שנשמע מהן לרבנן דאפילו בכה"ג שרי כל שאין בידו שום דבר אין הכרח בדבריהם איזה מהפירושים פירשו בדברי ר' יוחנן. אך אי סבירא להו כר"ת דהני מימרי הם אליבא דרבנן או אי סבירא להו כרבינו דהני מימרי הם אליבא דרבנן. נראה דע"כ ליה להו דר' יוחנן פליג אשמואל באוקימתא דאנדרטי נומר דהיינו מעלה ומוריד כלל אנדרטי אלא הכל תלוי אם שומדין על פתח המדינה או לא. דא"כ לאיזה הכליה הביאו מימרא דשמואל מאחר דלא קי"ל כוותיה שהרי אין דרכם להביא אלא מה שהוא פסק הלכה אלא ודאי דהם ז"ל ס"ל כדברי ר' יוחנן כלתא מאני הפירושים שכתבנו לעיל או שר' יוחנן בא להוסיף על דברי שמואל ונומר דרבנן לא מיירי אלא כדאיכא תרתי דהיינו אנדרטי ועומדין על פתח המדינה הא לאו הכי לא שרו רבנן אליבא דר"ם או לא אסרו אליבא דרבינו. וכזה ניחא שהביאו הכרם שמואל משום דגם דברי שמואל קיימי אליבא דהלכתא. או דס"ל דר' יוחנן מודה לדשמואל באוקימתא דאנדרטי אלא שגרהו לו דוחק להעמיד משנתנו באנדרטי דוקא ומשום הכי אוקמה בעומדין על פתח המדינה ומיירי בכל הצלמים ולעולם דמודה דבאנדרטי אפילו אין עומדין על פתח המדינה לא מיירו רבנן ונמי זה רבנן מיירו או באנדרטי אע"פ שאין שומדין על פתח המדינה או בשאר הצורות ועומדין על פתח המדינה ולפי דרך זה ג"כ ניחא דמייתי אוקימתא דשמואל דאנדרטי משום דהיא הלכה פסוקה:

הכלל העולה דאף שאמר דהרי"ף והרא"ש ס"ל כרבינו ז"ל דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דרבנן ונומר דלא אסרו ביש בידו מקל אלא בכה"ג. אכתי אלוקים הם בפיסקא דלרבינו ז"ל ר' יוחנן פליג עליה דשמואל באוקימתא דאנדרטי וס"ל דאין הדבר תלוי אלא בעומדין על פתח המדינה אבל היות אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל שהרי לא הזכיר בדבריו אנדרטי כלל. ואלו להרי"ף והרא"ש יש הפרש בין צורת אנדרטי לשאר הצורות מדהביאו בפסקיהם אוקימתא דשמואל. וקשיא לי טובא שדרכו של רבינו ז"ל הוא לפסוק כהרי"ף ולא ראיתי לשום אחד מהמפרשים שהשיגוהו לומר והרב לא כתב כן בהלכות כדרכם תמיד: והיותר מתמיה אני הם דברי הטור שכתב הרמב"ם קמ"א ח"ל והמגאים בכרכים מותרים דודאי לנוי נעשו אלא א"כ עומדין על פתח המדינה ובידם מקל כו'. והנה דבריו הם כדברי רבינו ז"ל וא"כ ע"כ דס"ל דאוקימתא דר' יוחנן דקאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו היא ג"כ אליבא דרבנן לומר דרבנן לא אסרו ביש בידם שום דבר אלא בעומדין על פתח המדינה ומדלא הוכיר אנדרטי כלל משמע דס"ל דר"י פליג עליה דשמואל וס"ל דהיותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל בדין זה וכמו שכתבנו לדעת רבינו. ואע"פ יש לתמוה איך כתב נגד דעת אביו הרא"ש דהא מדהביא בפסקיו אוקימתא דאנדרטי מוכח בהדיא דס"ל דאוקימתא הלכתא היא. ולפיכי לסמור סי' סמכר שכתב וז"ל ושאר כל הצורות אפילו צורת אדם המוצא אותם מותרת אם לא שיש הוכחה שעשה לעבודת כוכבים כגון צורת אדם שעומדת על פתח המדינה ובידה מקל או צפור ע"כ. ומדנקט צורת אדם נראה דס"ל דלא אסרו רבנן כי אם בצורת אדם וע"כ אית לן למימר שדין זה יצא לו לטור ז"ל מאוקימתא דשמואל דקאמר באנדרטי של מלכים שנינו וכמ"ש מרן הב"י יע"ש:

ז צלמי עבודת כוכבים הנמצאים וכו' ס"ז אסור בהנאה. שם במשנה המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים וכו' (עיין בכ"מ ד"ה אלילים הנמצאים וכו') אתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ר' יוחנן אמר אסורה ור"ל אמר מותרת ר"י אמר אסורה דהא לא בטלה ר"ל אמר מותרת מסתמא בטולי מבטל לה מימר אמר איהו נפשיה לא מצלה לנפשיה גברא מצלה ליה איתיביה המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים לא תימא שברי עבודת כוכבים אסורים אלא אימא הא צלמים עצמם אסורים וכמאן כר"מ ור' יוחנן מדר"מ נשמע לכו לרבנן דאו אמר ר"מ צלמים אסורים שברי צלמים מותרים לרבנן נמי אם עבודת כוכבים היא אסורה ושבריה מותרים. (א"ס ז"ל רש"י והו"מ למימר מדרבנן נשמע לרבנן דהא אסרי צלמים שיש בידן מקל או צפור ומ"מ שבריהן מותרים ואי דלא קאמר הכי משום דלא פשיטא בהדיא במתניתין דקא שרו שברי אותן צלמים שהן אסורים, ע"כ. והכורה נראה דכוונתו לומר דהו"א דקאי אצלמים שאין בידם מקל וכן הבין הרב לחם משנה. וקשיא

שברי צלמיהן. אבל המוצא יד מצורת כוכב או מזל או רגלה או אבר מאיבריה מושלך הרי זה אסור [נ] בהנאה °הואיל וידע בודאי שזה האבר מן צורת עבודת כוכבים הנעבדת הרי היא באיסורה עד שיודע לו שהעובדי כוכבים

כסף משנה

עבודת כוכבים אסורים ליתני ליה דשאני. ומכיון דלא קי"ל כשמואל צריכין אנו ליישב המשנה דקתני רישא שברי אלילים מותרים וסיפא אסר תבנית יד. וי"ל דרישא מיירי בשברי אלילים ומשום דהוו ספק ספיקא מותרים וסיפא דמצא תבנית יד מיירי בשברי עבודת כוכבים דליכא הלא חד ספיקא וכן כתבו התוס'. ומ"ש רבינו שאלילים הנמצאים מותרים אע"ג דמתניתין לא תנן אלא שברי אלילים נראה שלמד כן מדתקשה בגמרא לר"י דאמר שברי עבודת כוכבים [אסורים דכיון דלר"מ צלמים אסורים שברי צלמים] מותרים לרבנן עבודת כוכבים נמי היא אסורה ושבריה מותרים ומשני הכי השתא התם איתור עבדום לייחוד לא עבדום ואה"ל עבדום אימור בטלום עבודת כוכבים ודאי עבדום מי יימר דבטלום הוי ספק ודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואיכא לאידך דלמה ליה למפרך דתדר"מ נשמע לרבנן לפרוך דמדרבנן גופייהו נשמע דאלילים הנמצאים אסורים ושברים מותרים ה"נ עבודת כוכבים אסורים ושבריה מותרים ומדלא פריך הכי אלמא דלרבנן אפילו אלילים עצמם מותרים דהא הוא ספק ספיקא ספק עבדום ספק לא עבדום ואה"ל עבדום תכיון שמצאן מושלכין אימור בטלום ובדין הוא דהוה ליה לתנקט המוצא אלילים הרי אלו מותרים אלא איידי דבעי לתתני סיפא בשברי עבודת כוכבים אסורים תנא רישא בשברי אלילים מותרים והני אלילים דאתרינן דלרבנן כי מצאן מושלכים ברו תשום ספק ספיקא הייט בעומדים על פתח המדינה וכידם מקל וכו' דאל"כ מאי איריא תצאן מושלכים אפילו עומדין במקומם שרי שהזקתן לנוי וכמו שנתבאר לעיל בסמוך וה"ט דמתניתין המוצא שברי אלילים מושלכים הרי אלו מותרים משום דהוו ספק ספקא וכיון דהוי משום ספק ספקא ה"ה למוצא אלילים עצמם אבל מצא תבנית יד תבנית רגל דהיינו שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורים מפני שכיוצא בהם נעבד כלומר תפני שכשהיו אלו האברים מחוברים במקומם ודאי היו נעבדים וא"כ אין כאן אלא ספק אחד. וזה שאמר בפ"ח עבודת כוכבים שנשתברה מאליה שבריה אסורין בהנאה עד שיבטלם לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורין בהנאה שמא לא ביטלום העובדי כוכבים, עכ"ל: כתב הרמ"ך אלילים הנמצאים מושלכין וכו' עד שהעובדי כוכבים בטלוה מאי איריא יד עבודת כוכבים או רגלה אפילו של אלילים נמי כדקתני בגמרא ה"ה דאפילו שברי עבודת כוכבים נמי אלא משום דבעי לתתני סיפא תבנית יד ורגל דאפילו באלילים אסור ואי אמרת ה"מ בעומדין על בסיסן מ"מ מאי איריא יד עבודת כוכבים או רגלה אפילו שאר שברים נמי דהא איהו גופיה פסק כר"י וליכא הילוק בין מוצא לנשתברה מאליה וחזינן לר"י דאפילו שאר אברים אסר דהא תקשה לר"ל מהא דמוצא שברי צלמים מותרין הא שברי עבודת כוכבים אסורין ודאי שברי עבודת כוכבים דומיא דשברי אלילים ושברי אלילים ודאי משאר שברים קאמר מדקתני סיפא תבנית יד ורגל הרי אלו אסורין מכלל דרישא דשרי בשאר שברים מיירי, עכ"ל. ובמה שכתבתי לדעת רבינו לא קשה מידי:

המוצא

לחם משנה

ז שברי צלמיהן. משנה שם (דף מ"א) המוצא שברי צלמים וכו' והר"ן ז"ל האריך בריש פרק הצלמים לבאר דברי רבינו. ובדרך כלל אומר דרבינו פסק דלא כשמואל דאמר שברי עבודת כוכבים מותרים מפני שהתלוקות הליי בעבודת כוכבים *שנשתברה מאליה והוא סבור כריש לקיש דמותרת ואנן קיי"ל דהסורה כר' יוחנן *ע"ש בכ"מ כמה שאמר דא"כ כי איתותיה ר' יוחנן לר"ל ממתניתין וכו' ליתני ליה דשאני וכו' דדברים קשי ההנגה שם וא"א להולמם: וכמ"ש הר"ן ומש"ה מתניתין תבנית יד או רגל לא אוקמיה בעומדין על בסיסן דריש לקיש מוקי לה דהוא סבור כשמואל אבל ר' יוחנן לא ומתניתין דאמרה שברי צלמים ה"ה דצלמים מותרים דמתניתין כרבנן ומאי דנקט שברי צלמים לאפוקי שברי עבודת כוכבים דאסורים דלא כשמואל ועל זה הדרך יתבארו דברי רבינו ז"ל:

המוצא

משנה למלך

וקשיא לי דא"כ כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה דכיון דצלמים גופייהו שרו שברים דידהו מיבעיא. ושמא דאי הוה ק"ל מדרבנן הוה מפני ר' יוחנן דהיא גופא אתא לאשמועינן ולא תיתא דליכא אלא חדא ספיקא דהא אכתי לא הכין אדעתיה דצלמים איכא תרי ספיקי. והא דפריך לשמואל והא אנן תנן שברי צלמים גאו משום דאסיק אדעתיה הך היינו דהא ודאי בצלמים דאסירי נכ"ע מיירי הך מתניתין וכודאי דס"ה לשברי עבודת כוכבים. תלא ה"ס דמשמעתא דמדוקט שמואל כליבניה אפילו שברי עבודת כוכבים גלי לן דעפי קילי שברי צלמים משברי עבודת כוכבים תהטעם שיהיה כנ"ל לדעת רש"י. אך התוס' כד"ה אמר שמואל פו' דבוית הקושיא היינו משום דבצלמים איכא תרי ספיקי ועכ"ז כתבו כד"ה מדר"מ כדברי רש"י דהו"מ לאפוך מדרבנן כו' ולפי זה נ"ל דתי הוה פריך מדרבנן הו"א דמתניתין לדיוקא אתא הא שברי עבודת כוכבים אסורים ודו"ק.) הכי השתא התם אימור עבדום לא עבדום ואה"ל עבדום איתור בטלום עבודת כוכבים ודאי עבדום מי יימר דבטלום הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי ע"כ בגמ'

ודע דשמואל דקאמר דאפילו שברי עבודת כוכבים מותרין יש להסתפק היכי ס"ל בעבודת כוכבים שנשתברה מאליה דאפשר דטעמא דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרין הוא משום דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ומש"ה אית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים דטפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משבברה ישראל ויפי זה ואלן דתית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה פליג עליה דשמואל ואית ליה דשברי עבודת כוכבים אסורים משום דאין להתיר ולתלות בשבירת עובד כוכבים דאימור דנשתברה מאליה או שברה ישראל ונמצא דהוו רוב שבירותיה באיסור ולפי זה שמואל ס"ל כרשב"ל ורשב"י כשמואל ור' יוחנן פליג עליה דשמואל ואית ליה דשברי עבודת כוכבים אסורים. ויש עוד לצדד ולומר דאפילו תאן דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה אפשר דמודה דשברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן לומר דעובד כוכבים שברה והשליכה משום דנשתברה מאליה לא שכיח ולומר דשברה ישראל גם זה אין לחוש דרוב איתא דשברה ישראל היה מבערה מן העולם ומשום הכי תלינן דעובד כוכבים שברה ותשום הכי המוצא שברי עבודת כוכבים מותרים ולפי זה זה שמואל אפשר דס"ל כרשב"ל או כר"י וכן ר' יוחנן אפשר דס"ל כשמואל משום דתלינן דעובד כוכבים שברה ואפשר דפליג עליה משום דתלינן דנשתברה מאליה. אך לכל הפירושים רשב"ל ס"ל כשמואל דשברי עבודת כוכבים מותרים דתסיכא קיימי לאסור מאחר דאיכא הרי טעמי להתיר דאימור דעובד כוכבים בטלה או נשתברה מאליה ואם נספק לומר דרשב"ל מני סבר דשברי עבודת כוכבים אסורים משום דאפשר דישראל בטלה וזה לא יתכן משום עעמים חדא דלרשב"ל אפילו ישראל יכול לבטל עבודת כוכבים בשבירה וע"כ לא אמרינן דאין ישראל מבטל עבודת כוכבים כי אם בשתיקה אבל בשבירה מבטל וכדקאי' לקמן ועוד שכתב רבינו דשברי עבודת כוכבים מותרין דהא ליכא שום דבר לייתני לאסור ואפילו לרבא דאית ליה דאפילו שברה ישראל אינו מבטלה משום גזרה פביעת דשברי עבודת כוכבים מותרים דרוקא כישראל שבר עבודת כוכבים ס"ל דלא בטלה משום גזרה דרבנן אבל שנאסור שברי עבודת כוכבים דאיכא תרי צדדי להתיר משום צד אחד דאיכא לאיסור דהיינו בשברה ישראל ואפילו אותו צד לא אסיר אלא מדרבנן ו לא אמרה אדם מעולם ומלבד שהסברא גוזרת כן יש להכריע דבר זה מסוגית הגמ' דאמרינן איתיביה מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין אמאי הא שברים נינהו. הרי דהקשה ר"י לר"ל ממאי דהוכח ממתני' דשברי עבודת כוכבים אסורים הרי דלר"ל ע"כ אית לן לומר דשברי עבודת כוכבים מותרים דהכי מכח קושיא זו הוכרח ר"ל לומר דמתניתין איירי בעומדין על בסיסן ותכאן יש להכריח ג"כ דר' יוחנן אית ליה דשברי עבודת כוכבים אסורים דאל"כ אלא דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן דעובד כוכבים שברה א"כ מה הקשה ר"י לרשב"ל ממתניתין דמוצא תבנית יד הא לדידיה נמי קשה וצריך לאוקיתה בעומדין על בסיסן. וכן מתחלת הסוגיא יש להכריח כן מדהקשה ר"י לרשב"ל מתאי דתנן המוצא שברי צלמים מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים הרי מוכרח מכאן דרשב"ל אית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים ורבי יוחנן אית ליה דאסורים וכן מיתאי דהקשו בגמ' ור"י מדר"מ נשמע להו לרבנן מוכח כפירוש דלר' יוחנן שברי עבודת כוכבים אסורים אך מאי דאיכא לספוקי הוא בסברת שמואל דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים היכי ס"ל בעבודת כוכבים שנשתברה מאליה דאפשר לומר דטעמא דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים הוא משום דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ומש"ה שברי עבודת כוכבים מותרים דתלינן דנשתברה מאליה. או דלמא לעולם דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ואפילו הכי אית ליה דהמוצא שברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן דעובד כוכבים שברה משום דנשתברה מאליה לא שכיחא וכן שברה ישראל לא שכיחא כדכתיבנא כאופן דיש להסתפק בסברת שמואל היכי ס"ל. (א"ה ומדברי רבינו לקמן בפ"ח דין י"א שפסק דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ועלה קאמר לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורים בהנאה וכו' מוכח דס"ל דשמואל אית ליה דנשתברה מאליה מותרת כר"ל דאל"כ מה הלשון אומרת לפיכך ודו"ק):

וראיתי להתוס' שכתבו וז"ל נראה לר"י כי שמואל דסובר שברי עבודת כוכבים מותרים אית ליה נמי עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ורשב"ל דקאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת אית ליה נמי דמצא שברי עבודת כוכבים מותרין ותרווייהו חד טעמא אית להו וכן משמע בסמוך דר"י מותיב לרשב"ל ממתניתין דהמוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים משמע הא שברי עבודת כוכבים אסורים ומוכח מינה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה, ע"כ. ודברי התוספות הללו הם תמוהים בעיני דנהי דמסוגיא זו שכתבתי יש להוכיח דרשב"ל דאית ליה דעבודת כוכבים דנשתברה מאליה מותרת ע"כ אית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים. אך אכתי אין להכריח מכאן דמאן דס"ל דשברי עבודת כוכבים מותרין שיאמר דעבודת כוכבים דנשתברה מותרת דאפשר דס"ל דאסורה ואפ"ה שברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן דהעובד כוכבים שברה דנשתברה מאליה הוי תלתא דלא שכיחא וא"כ איך הכריחו התוס' מסוגיא זו דשמואל ס"ל כרשב"ל. ואם נאמר דהתוספות לא באו להכריח אלא דרשב"ל ס"ל כשמואל זה הוא דוחק גדול בעיני שהרי תחלת דבריהם הוא דשמואל ס"ל כרשב"ל ורשב"ל ס"ל כשמואל והראיה שהביאו אינו אלא דרשב"ל ס"ל כשמואל כאופן שבדברי התוס' הללו צריכים אנו תלמוד. (א"ה וכבר הוקשה כן למהרי"ל בחדושיו והניח דברי התוס' בצ"ע ועיין לחם בתרים (דף מ"א) שכתב דר"י יש לו הכרע מהלת טעמי יע"ש. ואין דבריו מוכנים דאפילו את"ל דר"י שפיר קאמר וטעמו ונמוקו עמו מ"מ הראיה דמייתי לא מכרעא כלל. ודע דיזהר מזה יש לתקשות ע"ד מרן בכ"מ שכתב וז"ל ותשמע ליה דשמואל דשרי שברי עבודת כוכבים ס"ל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כר"ל ולא קיי"ל כותיה ולא נימא דלסבר דמודה שמואל בעבודת כוכבים שנשתברה שאסורה ולא שרי אלא במוצא מושלך דכיון דמושלך מוכח שביטלוה דא"כ כי אותביה ר"י לרשב"ל ממתניתין דקתני המוצא שברי אלילים מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים ליתני ליה דשאני עכ"ל. וכתב עליו הפר"ח וז"ל אינו מובן דכיון דשברי עבודת כוכבים אסורין כ"ש עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ע"כ. והולי אפשר ליישב דהנה אם כאים אנו לדון ולחלק בין שברי עבודת כוכבים לנשתברה מאליה יש בדבר להקל ולהחמיר איכא למימר דרוקא נשתברה מותרת כיון דרואה העובד כוכבים ברעתה דאיהי נפשה לא מצלא איך נגל כלבו תבוטלת היא תבטל אבל שברי עבודת כוכבים דודאי עבדוה הוי ספק אם שברה ישראל או עובד כוכבים ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואיכא למימר לאידך גיסא דטפי יש להתיר בשברי

הגהות מיימוניות

[נ] ספר המצות בתוך ההלכות למדנו שצריך ישראל ליזהר שלא יקח במשכון ולא יהנה מתשמישי עבודת כוכבים ונוייה כגון גביעים ומחתות ומעילים שלובשין בשעת עבודה אבל נרות של שעוה שמביאין דורון לעבודת כוכבים ומדליקין לפניה אם משכנם כהני עבודת כוכבים או מכרם ונתן לישראל כתב רבינו יהודה בשם ר"י שמותרין שאין לך ביטול גדול מזה ששוב אין רוצה להדליקן בפני עבודת כוכבים אלא לצורכו נוטלם. אמנם במרגנות שלובשין בשעת עבודה פסק רשב"ם בשם רש"י שנוי שלהן היא ולא של עבודת כוכבים ומותרין בלא ביטול ע"כ סמ"ג. אבל רא"ם אסר גם המעילים שרן ליפות או לעטר בהן עבודת כוכבים וכתב יכרת ה' לאיש אשר יעשה. ועוד כתב שרכינים משמשי עבודת כוכבים כגון המעילים ומחתות וגביעים לתוך ביתו בין במשכון בין בלקיחה בין בשאלה בין בכל ענין שהוא עובר משום לא תביא תועבה אל ביתך ומשום לא ידבק בידך מאומה ע"כ מס"י. ולמכור ספרים פסולים או מעילים של עבודת כוכבים לעובד כוכבים אסור דאסור לסייע ידי עוברי עבירה גם לא יכתוב על הפסולים אם לא ימחוק שלא יהא רשומן ניכר משום דמאיס וגם מן המעילים לא יתקנו דבר מצוה כגון טליתות משום דמאיס וראיה מריש פרק חטאת מאיסיה דשבור מלכא וכו' ומפרק כל הצלמים מורי רבינו. ובשם רבינו יהודה חסיד שמעתי שאפילו אם מחק ספר פסול עד שאין רשומו ניכר אפילו הכי לא יכתוב עליו דברי תפלות ותחנונים דאין קטיגור נעשה סניגור: °[המוד השיגו על זה ולא נהירא דהא מוקי לה בגמרא בעומד על בסיסו כדפרישית כן כתב סמ"ג לאוין סימן מ"ה]:

כסף משנה

ח המוצא כלים וכו'. משנה שם (דף מ"ב) המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת הדרקון יוליכם לים המלח רשב"ג אומר שעל המכובדים אסורין שעל המבוזים מותרים ובגמרא פריך דאשכחן דלצורה אמריני סלתי ומשני אביי מיפלא לגל מאי דמשכחי פלתי מילר ומיפלא הני הלתא דשכיחי נייירי להו ופלתי להו למידי אחרינא לנוי בעלמא עבדי להו ובעיק אי זה הן כלים מכובדים ואי זה הם מבוזים ואמר שמואל אלו הן מכובדים שעל הצירלין ושעל הנזמים ושעל הטבעות כלומר הני דוקא דמשיבי שהן עשויים לתכשיט אבל כל שאר כלים מבוזים נינהו. והניא כותיה ומפרש רבינו צירלין בגדי שני וה"ה לכל מלבוש יקר דמיקרו מכובדין:

כוכבים עובדיה בטלוה: ח המוצא כלים ועליהן צורת חמה ולבנה ודרקון. אם היו כלי כסף וזהב או בגדי שני או שהיו חקוקים על הנזמים ועל הטבעות הרי אלו אסורין. ועל שאר הכלים מותרין מפני שחזקתן לנוי. וכן שאר הצורות הנמצאות על כל הכלים *חזקתן לנוי ומותרין: ט עבודת כוכבים ומשמשיה וכל התקרובת שלה אוסרים בכל שהן. כיצד עבודת כוכבים שנתערבה בצורות של נוי אפילו אחת בכמה אלפים יוליך הכל לים המלח. וכן אם נתערב כוס של עבודת כוכבים בכמה כוסות או חתיכה מן הבשר (שנתערבה) בכמה חתיכות יוליך הכל לים המלח. וכן עור לבוב שנתערב בכמה עורות הכל אסור בהנאה. [ב]עבר ומכר עבודת כוכבים או אחד ממשמשיה או תקרובת שלה הרי הדמים אסורין בהנאה ואוסרין בכל שהן כעבודת כוכבים שנאמר והיית חרם

ט עבודת כוכבים ומשמשיה וכו'. משנה פרק השוכר את הפועל (דף ע"ד) אלו אסורים ואוסרים בכל שהן יין נסך ועבודת כוכבים ועורות לבובין. ופי' רש"י בכל שהן דאפילו חד באלף לא בטיל עבודת כוכבים צורה אחת שנעבדה שנתערבה באלף צורות שאין עבודת כוכבים. ורבינו מפרש דבכלל עבודת כוכבים דמדכר מתניתין איתא נמי משמשיה דכשם שהיא אוסרת בטלה אפילו באלף ה"ה משמשיה וכן משמע מדין כוס של עבודת כוכבים שנתערב בריבוא שיתבאר בסמוך. והתקרובת שלה יליף מעורות לבובין דתניא בהדיא ואיכון משום תקרובת כמו שקדם בפרק זה: עבר ומכר וכו'. כך אמרו סוף פרק שני דקידושין (דף נ"ח) וילפינן לה מדכתיב והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה אהריו הרי הוא כמוהו:

א עיין בטור יו"ד סי' קמא: ב טור יו"ד סי' קמד. סמ"ג לאוין כב:

לחם משנה

ח המוצא כלים וכו'. שם (דף מ"ב) במשנה. ובגמרא פירשו איזהו צורת דרקון וכו' כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי רב אסי בין פרקי צואר א"ר חמא בר חנינא הלכה כר"ש בן אלעזר ולא הזכיר רבינו זה כלל וצריך היה לבארו:

אם היו כלי כסף וכו'. פסק כרשב"ג דהלכה כמותו דכללין כ"מ ששנה רשב"ג וכו'. ומה שאמר כלי כסף וכו' הוא כפי שפירש שמואל בדבריו שם בגמרא משום דתניא כותיה דשמואל:

ט עבודת כוכבים ומשמשיה וכל התקרובת וכו' יוליך הכל לים המלח. וא"ת אמאי יוליך הכל כשיוליך הנאה של אותה איסור סגי דהלכה כר"א דאמר יוליך הנאה לים המלח כדפסקו בגמרא בס"פ כל הצלמים (דף מ"ט) וכ"ת רבינו פסק כרב אדא בר אהבה דאמר שם ל"ש אלא פת משום דמיקלא קלייה לאיסורא אבל חבית לא משום דליתא לאיסורא בעינא הא ליתא דבפ' ע"ז מפלפות מאכלות אסורות כתב וכן אם נתערבה חבית של יין נסך בין החביות כלן אסורות ויוליך דמי אותה החבית לים המלח הרי דפסק כרב חסדא. ונראה דיש לחלק בין יין נסך לעבודת כוכבים דביין נסך דהוא קיל משום דאיסורו אינו אלא מדברי קבלה כמו שכתבו התוספות בפ' הערל (דף ע"ח) בד"ה ר' יוחנן אמר אם שדרגו לימנות שעמו וכו' מש"ה הוא דבכולהם דמי האיסור סגי אבל כאן בעבודת כוכבים או בתקרובת עבודת כוכבים דחמירא צריך שיוליך הכל:

הרי הדמים וכו'. פרק ר' ישמעאל (דף ל"ד:) אמרו שם עשאן חליפין לעבודת כוכבים וכו' חד אמר חליפין אסורים חליפי חליפין מותרין וחד אמר אפילו חליפי חליפין נמי אסורין וכו'. אמר קרא והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו:

משנה למלך

בשברי עבודת כוכבים המושלכים דידים מוכיחות שביטלוה מלהחזיר עבודת כוכבים שנשברה מאליה בפניו ולא בטלוה. ועיין מ"ש רש"י ס"פ כל הצלמים (דף מ"ט:) דכ"ע עובדין לשברים שאשתברו מאליהן והא דאמר שמואל בפרקין אפילו שברי עבודת כוכבים מותרים התם הוא דלא חזי לה דמשתברה מאליה דאמרינן עובד כוכבים שבכן והולכין בתר רובא דהא עבודת כוכבים שנשברה מאליה לא שכיחא, ע"כ. ולזה לא מרן ז"ל לאשמועינן דאין לנו לחלק ביניהם כלל בשום גד לא נחקל ולא להחמיר אלא עיקרן של דברים דכי היכי דשברי שמואל שברי עבודת כוכבים הוא הדין בנשתברה מאליה ומש"ה לא פסק רבינו כשמואל משום דקאי כרשב"ל וכברים מרן דאין לחלק בין שברי עבודת כוכבים לנשתברה מאליה כפי הגד כשני שלדדנו וא"כ הו"מ למיפסק כשמואל דאם איתא דיש פנים לחלק ביניהם כאופן זה א"כ אף אנו נאמר דיש לחלק ביניהם לאידך גיסא דשברי עבודת כוכבים חמיר טפי משנשברה מאליה וא"כ כי אותבים ר"י לר"ל ממתני' ליסני ליה נהכי דלעולם נשברה מאליה מותרת ושאני שברי עבודת כוכבים דאין כאן מוכיח מידי ודאי ומדלא משני הכי ע"כ נומר דחד דינא אית להו ולא משמע להו לרבנן לחלק ביניהם כלל וא"כ תו כדין דשמואל ס"ל כרשב"ל, ונהכי דייק דברי מרן בכתב ליסני ליה דשאני ולא כתב ליסני ליה הכי שינויא או דשאני הכא ודוק. ועוד יש להכריח כדברי מרן ז"ל מהסוגיא נעמה דפריך ור"י מודו"מ נשמע להו לרבנן ואם איתא דיש חילוק בין שברי עבודת כוכבים לנשתברה מאליה מאי קושיא לימא דהה"נ דלרבנן שברי עבודת כוכבים מותרים משום דאיכא למימר בבטלוה אבל נשתברה שאני דאסורה ועומדת משום דשוכדין לשברים אלא ע"כ דכמאן דס"ם לא ס"ל לחלק כלל ושקולים הם ותרוייהו חד טעמא אית להו): עוד כתבו התוס' וה"ם דמלאים דשמואל ט' א"נ התם שברים מותרים דרוב שבירותיה הוו ביטול דעפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משבירת ישראל דודאי אמרינן אלו שיברה ישראל לא היה מניחה שם אלא היה מכפרה לגמרי מן העולם ע"כ. ויש לדקדק דלמאי אצטריכו לטעמא דאילו שיברה ישראל כו' תיפוק ליה דרוב שבירותיה הוו ביטול משום דאיכא תרי נגדי להקל דהיינו שיברה עובד כוכבים או נשתברה ומש"ה אזלינן לקולא. וי"ל דמתני' אתיא כר"מ וכמ"ש התוס' ור"מ חייש למיעוטא א"כ אי לאו טעמא דאלו שיברה ישראל כו' לא הוינן תולין להקל משום דהוינו חיישינן למיעוט דאימור ישראל שיברה אבל השתא דאמרינן דשיברה ישראל לא שכיחא ואיכא תרי רובי להקל הוי שיברה ישראל מיעוטא דמיעוטא ואפילו ר"מ לא חייש. אבל לרבנן לא אצטריך לטעם זה דאילו שיברה ישראל כו'. ומיהו למאן דאית ליה דנשתברה מאליה אסורה אית ליה שברי עבודת כוכבים אסורים אף לרבנן אע"ג דאילו שיברה ישראל לא היה מניחה משום דאיכא למיתלי בנשתברה מאליה אך למאן דאית ליה דנשתברה מאליה מותרת שברי עבודת כוכבים מותרים אף לר"מ דחייש למיעוטא משום דאיכא תרי רובי להקל ודעפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משבירת ישראל:

ח המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה ודרקון כו'. משנה פ' כל הצלמים (דף מ"ב:) ואמרינן בגמ' (דף מ"ג:) ת"ר איזהו צורת דרקון פירש רשב"א כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי ר' אסי בין פרקי צואר א"ר חמא בר חנינא הלכה כרשב"א. וכתבו התוס' וז"ל הלכה כרשב"א פי' רשב"ם וי"ל ואפילו אי משכחת תנא דפליג, ע"כ. למדנו מכאן כלל מהגדה שיאמר הש"ס הלכה כדברי פלוני אפילו במקום שלא מצינו מי שיחלוק עליו. ותמהני דבכמה דוכתי פריך תלמודא הלכה מכלל דפליגי וצ"ע:

ט עבר ומכר עבודת כוכבים או אחד ממשמשיה או תקרובת שלה הרי הדמים אסורים כהנאה. דין זה פשוט בפ"ב דקידושין וילפינן לה מדכתיב והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו. ונסתפקתי בישראל שמכר לחברו עבודת כוכבים והלוקח לא ידע שמה שקנה הוא עבודת כוכבים אם נאסרו הדמים דאפשר דע"כ לא אמרינן דהדמים אסורים אלא במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע שהיא עבודת כוכבים דהמקח קיים ומש"ה המעות אסורים שהרי דמים הללו דמי עבודת כוכבים הם אבל במוכר לישראל ולא ידע הקונה שהיא עבודת כוכבים שהמקח הוא מקח טעות והמעות גזל הם ביד המוכר אפשר דלא נאסרו דמים הללו שהרי אינם דמי עבודת כוכבים או דלמא אף במקח טעות הדמים אסורין שהרי מן הדין אף במוכר לעובד כוכבים הדמים אין בהם איסור משום דכל איסורי הנאה כיון שאסור ליהנות מהם הדמים שקבל אינם אלא או מתנה או גזל וכמ"ש הר"ן בר"פ השוכר את הפועל בשם הירושלמי. (א"כ ולקמן בפ"ה מהל' אישות יתבאר באורכה דברי הירושלמי הללו יע"ש), והחדוש הוא שחידש הכתוב בעבודת כוכבים שאע"פ שאין לה דמים שיהיו חליפיה נתפסין באיסור שלה וכמ"ש הר"ן שם וא"כ כיון דמן הדין אף במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע שהוא עבודת כוכבים אין המעות נתפסין באיסור משום דהמעות מתנה הם אלא דגזרת הכתוב היא אף אתה אמור במקח טעות דאף שהמעות גזל הם ביד המוכר נתפסים באיסור. ואם נאמר דאף בכה"ג דהמקח הוי מקח טעות דהמעות נתפסין באיסור לא ידעתי בחזור הלוקח ותובע מעותיו היכי דיינינן ליה שאם זה רצה לתת לו מעותיו נמצא דנתן לו מעות אסורים ומה פשע של הלוקח שיפסיד מעותיו. ואם נאמר שיחזיר את המוכר שישלם לו ממקום אחר לא מצאתי דין זה וכל כי האי איבעי לאשמועינן. וע"ק אלי שהמצא זה לוקח במקום שלא נסבה דבכולה המוכר עבודת כוכבים ונתקיים המקח כיון דבעבודת כוכבים היא אסורה בהנאה אם עבר ומכר דין הוא שנאמר שהדמים יהיו נתפסים באיסור לפי שהם דמי עבודת כוכבים. אבל בנדון זה שהמקח נתבטל למה נקנום אותו שיהיו הדמים אסורים שהרי אינו נחשב מדמי עבודת כוכבים ומכח הכברא היה נ"ל דכל שהמקח הוא מקח טעות לא נאסרו הדמים ולא מיבעיא למ"ד דכל מקח טעות המעות שקבל המוכר דגזל הם בידו ואם קדש בהם את האשה דאינה מקודשת דפ"נ לא נאסרו הדמים משום דהוו גזל. אלא אף למ"ד דאינן גזל ואם קדש בהם הויא מקודשת (כמו שנבאר בזה בהלכות אישות יע"ש). הכא בכ"ד יודה דלא נאסרו הדמים דהא טעמא דמאן דאית ליה דאם קדש בהם הויא מקודשת הוא משום דס"ל דזה לא נתכוון לגזול אלא ללוותם כתורת הלואה וישלם מכיסו וכמ"ש הריטב"א והר"ן ז"ל עלה דהכיא דמכרן וקדש בדמיהן מקודשת דאף אם ידע הלוקח בהם איסורי הנאה מ"מ הויא מקודשת משום דהני ווזי בתורת הלואה איתנהו גביה. וטעם זה אינו מועיל אלא שלא נאמר בהמעות הם גזל ביד המוכר אבל לאסור הדמים לא דאף אם נאמר דבתורת הלואה איתנהו גביה מ"מ לא נאסרו לפי שאינם דמי עבודת כוכבים: ואע"ג דבס' נסרא (דף ע"ח) אמרינן דאם מסותן מעות משך יוליך הנאה לים המלח ואע"ג דהוי מקח טעות דלאו אדעתיה דעבודת כוכבים וכן משום דמיתתי כעבודת כוכבים ביד ישראל וכאוקימתא דרבא התם. י"ל שאין לדמות גזרות חכמים א לנא ואם גזרו בעבודת כוכבים עצמה אין הכרח מזה שנאמר שגזרו בדמי עבודת כוכבים. ועוד נ"ל דאף אם נאמר שהדמים הם אסורים אף במקח טעות מ"מ אם נתבטל המקח וחזר הלוקח ולקח המעות חזרו הדמים להיתרם בין שנתנו לו אותם המעות בעצמם בין שנתן לו מעות אחרות דכיון שנתבטל המקח אין כאן דמי עבודת כוכבים ומצאתי שאינו נוגע מעבודת כוכבים וכמ"ש: וראיתי לתוס' בפ"ב דקידושין (דף נ"ו) ד"ה המקדש שהקשו והא דלא תניא עבודת כוכבים משום דלא שייך למיתני בה מכרן וקדש בדמיהם מקודשת שברי עבודת כוכבים תופסת דמיה, ע"כ. ולכאורה היה נראה להוכיח מכאן דאף במקח טעות תופסת דמיה דאי לא הא מאי למיתני גבי עבודת כוכבים מכרן וקידש בהן דמקודשת וכגון שלא ידע הלוקח שהיא עבודת כוכבים. ונראה דהא ליתא חדא דאפשר דס"ל לתוס' דכל מקח טעות המעות הם גזל ביד המוכר ואם קידש בהם אינה מקודשת ומאי דתנן מכרן וקידש כו' מיירי במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע בהם איסורי הנאה וא"כ לא שייך לומר בעה"ג גבי עבודת כוכבים ומכרן וקידש בדמיהם משום דהדמים נתפסים באיסור. ותו אם נאמר דהתוס' ס"ל דמקח טעות אין המעות גזל מ"מ הוכחה זו ליתא משום דלא שייך לומר גבי עבודת כוכבים מכרן וקידש כיון דלא שייך דין זה בכל צד מכירה כ"א במקח טעות אבל במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע בה אינה מקודשת אבל גבי שאר איסורי הנאה תני מכרן וקידש בדמיהן דמקודשת משום דשייך בכל אופן מכירה שהיא. ואפילו כפי הירושלמי דס"ל דמתניתין איירי במקח טעות וכדקאמר עלה ר' חנינא ולא אמרה במקדשין בגזל ולכאורה נראה דיש להקשות כפי' סברת ר' חנינא דמתניתין איירי במקח טעות אמאי לא תני עבודת כוכבים וא"כ יש להוכיח דאם במקח טעות פ"ל לירושלמי דהדמים נתפסים באיסור ומש"ה לא תני עבודת כוכבים משום דבכי למתני מכרן וקידש בדמיהם ואע"ג דהכן לא ק"ל כהכרח

מגדל עח

עבר ומכר וכו' עד הרי הוא כמוהו. מסכת ע"ז פ' רבי ישמעאל (דף נ"ד):

חרם כמוהו כל מה שאתה מביא מעבודת כוכבים ומכל משמשיה ותקרובתה הרי היא כמוה: י אעבודת כוכבים או אשרה שנשרפה אפרה אסור בהנאה. ונחלת של עבודת כוכבים אסורה והשלהבת מותרת מפני שאין בה ממש. ספק עבודת כוכבים אסור ספק ספיקה מותר. כיצד כוס של עבודת כוכבים שנפל באוצר מלא כוסות כולן אסורים מפני שעבודת כוכבים וכל משמשיה אוסרין בכל שהן. בפירש כוס אחד מן התערובת ונפל לכוסות שנים הרי אלו מותרין. *טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה בכמה טבעות ונפלו שתים מהן לים הגדול הותרו כולן שאני אומר אותה הטבעת היתה בכלל

א טור יו"ד סי' קמב. ב טור יו"ד סי' קמ ע"ש:

השגת הראב"ד

*טבעת של וכו'. א"א לפי הסוגיא השנויה בזבחים בעינן שנתערב עוד מאותן שלשה לשנים אחרים ואותן האחרונים מותרין שהם נקראים ספק ספיקא:

כסף משנה

י עבודת כוכבים או אשרה שנשרפה אפרה אסור בהנאה. ברייתא בסוף תמורה (דף ל"ד): ונחלת של וכו'. ברייתא פ' בתרא דיו"ט (דף ל"ט): ספק אסור ספק ספיקה מותר. ברייתא בפרק כל הזבחים שנתערבו (דף ע"ד) ואע"ג דאוקימנא לה כר"ש ור' יהודה פליג עליה פסק כר"ש משום דרב ס"ל כוותיה ואע"ג דשמואל פליג הא קי"ל הלכה כרב באיסורי: כיצד כוס של וכו'. בברייתא הנזכרת (זבחים ע"ד). ומ"ש פירש כוס אחד מן התערובת וכו'. גם זה בברייתא הנזכרת פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא כלם מותרים ובתר הכי תניא ר' יהודה אומר רמוני בדן אוסרין בכל שהן כיצד נפל אחד מהם לתוך רבוא ומרבוא לרבוא אוסרין ר"ש בר' יהודה אומר משום ר"ש לרבוא אסורים ומרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר מותר ואוקימנא ברייתא דשריא ספק ספיקא בעבודת כוכבים כר"ש. ופירש"י לרבוא אסורים רבוא הראשון שהאיסור עצמו נפל שם אסור אבל פירש אחד מאותו רבוא לשלשה רמונים ומהשלשה פירש אחד למקום אחר מותר אפילו השלשה אמצעיים דספק ספיקא מותר. וכבר נתבאר שרבינו פסק כר"ש ואע"פ שבברייתא שנו פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא דמשמע דכשפירש כוס אחד מהתערובת ונתערב עם אחרים עדיין כלם אסורין ולא שרי אלא כשפירש אחד מהתערובת שניה ונתערב עם אחרים דאז תערובת שלישית א מותרת ושתי התערובות הראשונות עדיין הן אסורות וכן משמע מברייתא דרמוני בדן כתב רבינו דכשפירש אחד מהתערובת ראשונה ונתערב עם אחרים מותרת תערובת שניה משום דכיון דתלי ברייתא טעמא דהיתרא בספק ספיקא הרי בהתערובת שניה יש ספק ספיקא ספק אם כוס שפירש מהראשונים של עבודת כוכבים היה או לאו ואת"ל של עבודת כוכבים היה שמא זה שהוא נוגע בו אינו אותו שנפל וכן י"ל בכל כוס וכוס של תערובת שניה וא"כ ע"כ דמאי דנקט בה שלש תערובות היינו משום דלר"י אפי' תערובת שלישית אסורה אבל לר"ש ודאי תערובת שניה שרי דבכל כוס מהם ספק ספיקא הוא וכדפרישית וכן כתבו שם התוספות ואע"פ שבברייתא דרמוני בדן תני ומרבוא לשלשה ומשלשה לשלשה כבר העמידוה בגמרא דבנפל לשנים סגי דאיכא רובא ומאי לשלשה דקתני תרתי והוא ולפיכך כתב רבינו ונפל לכוסות שנים. אבל קשה שכתב בפ' ט"ז מהלכות מאכלות אסורות נפל רמון אחד מן התערובת הזאת לשנים רמונים אחרים וכו' ואם נפל מן התערובת השניה אחד לאלף וכו' הרי כלם אסורים הרי שהוא מצריך שלש תערובות כפשט הברייתא וגבי עבודת כוכבים למה הספיק בשתי תערובות שלא כפשט הברייתא. ועוד קשה דאטו עבודת כוכבים מיגרע גרע מרמוני בדן. ואפשר שהוא ז"ל לא היה גורס בברייתא דכוס של עבודת כוכבים ומרבוא לרבוא ובברייתא דרמוני בדן היה גורס בדברי ר"ש מרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר, טעמא דמלתא משום דאע"ג דמדינא בשתי תערובות סגי כברייתא דעבודת כוכבים ברמוני בדן החמירו להצריך שלש התערובות מפני שהוא דבר שאפשר שיהיו לו מתירין אם יספרו הרמונים ואע"ג דלהרשב"א לא חשיב בכי האי גונא דבר שיש לו מתירין כדמשמע בטור יורה דעה סימן ק"ב לרבינו חשיב. א"נ דברמוני בדן חיישינן דילמא אתו לזלזולי ביה ולפיכך החמירו יותר אבל בעבודת כוכבים דכולי עלמא פרשי מינה לא גזור כולי האי. אבל מדבריו בפרק ט"ז גבי רמוני בדן משמע דשורת הדין כן וצ"ע.

טבעת של וכו'. גם זה שם (זבחים ע"ד) אמר רבה בר אבהו אמר רב נחמן טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כלן דאמר

משנה למלך

כסברת הירושלמי הזה דהא קי"ל דאין מקדשין בגזל מ"מ נהי דבהאי מלתא לא קי"ל כוותיה משום דתלמודא דידן אמרינן בפירוש דאין מקדשין בגזל. אבל במאי דיש להוכיח מדברי הירושלמי אית ליה דבעבודת כוכבים במעות נתפסין באיסור אף במקח טעות מאן לימא לן דלא קי"ל כוותיה מאחר שלא מצינו מאן דפליג ובכבר נמצא כיוצא בזה להרבה גיס במקומות רבים. מיהו נראה דעדיין אין להוכיח כלל מהכא משום דהירושלמי מודה דמתני' אי רי במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע ומאי דקאמר ולא אומרת שמקדשין בגזל הוא משום דס"ל דמתניתין קתני התם מכרם וקידש בדמיהם מקודשת משמע דמיירי בכל גד מכירה שתהיה ואפילו במוכר לישראל ולא ידע שהיא עבודת כוכבים ומש"ה קאמר ולא אומרת שמקדשין בגזל ומש"ה לא תני עבודת כוכבים משום דלא מצי למיתני מכרן כיון דלא שייך בכל מין מכירה. ומה שכתבנו דהירושלמי ס"ל דמתניתין איירי בכל גד מכירה שתהיה הדבר הוא משום שהרי ר' זעירא דקאמר שאין דמיהן הוא נותנים טעם לכל המכירות כך במוכר לעובד כוכבים או לישראל וכמבואר בדברי הר"ן והריטב"א שם. (א"ה כמו שנכתוב דבריהם לקמן בהל' אישות יע"ש). ומיהו כפי הפירוש שכתבתי אני נפרש בדברי הירושלמי דר' זעירא אוקמה למתני' דוקא במקח טעות דאי לא ס"ל דאינה מקודשת משום דהדמים אסורים מיהא למקדש וכסברת רש"י ז"ל ומלה קאי נ"כ ר' הונא. א"כ בשי זה יש להקשות דאמאי לא תני עבודת כוכבים וע"כ אית לן למימר דס"ל דבעבודת כוכבים אף במקח טעות נתפסים הדמים באיסור ומש"ה לא תני עבודת כוכבים משום דלא מצי למיתני מכרן וקידש בדמיהם הרי א מקודשת:

י טבעת כו'. בפרק התערובות מימרא דר"נ וכתב מרן הב"י יו"ד סי' ק"י ד"ה דבר וז"ל ולמדו מזה הרשב"א בת"ה והרא"ש והר"ן ז"ל לכל איסורין שאינן בטלין מחמת חשיבותן שנתערבו באחרים ונפל אחד מהן לים המלח הותרו כולן כו' ועיין תשובת הרשב"א סי' שכ"ה שכתב דאפשר דלא קי"ל כר"ן דהא אותביה רבא ממתניתין ואוקמוה כר"א דיחידאה היא ולא קי"ל כוותיה וכן דר"ל אתיא כר"א. ובירושלמי פליג עליה ר"י וקי"ל כר' יוחנן וכן דעת הראב"ד פט"ו מהלכות תרומות וצ"ע: ומ"ש רבינו ונפלו שתים מהן כו'. הנה הוא מפרש דהא דאמרינן לא התיר ר"א אלא בשנים דהיינו שהקריב שנים מהמעורבים ולפי זה הוית דר"ן כשנפלו שתי טבעות וכן הוא דעת הרא"ה בב"ה ולפי זה לענין איסורי אכילה בעי נמי שיפלו ב' חתיכות שלא כדברי הטוי"ד סי' ק"י ושאר פוסקים. אך מרן בשרקין כתב דאפשר שדין זה לא נאמר אלא בעבודת כוכבים דחמיר וכו'. ומ"מ לכל הפירושים לדעת רבינו והרא"ה שרי לאכלם אחת אחת שהרי לפי פירושם לא נזכר בגמ' איסור לאכול אחת אחת. ועיין בתשובת הרשב"א ז"ל סי' שכ"ה שנראה שמפרש להא דר"א כרבינו וצ"ע ועיין מ"ש מרן בשולחנו בטור סי' ק"מ ודוק. (א"ה ולענין אי שרי לאדם אחד לאוכלם סיכא דנפל אחת מהם עיין בדברי הרב המחבר פי"ע מהלכות שאר אבות הטומאה).

ודקן

לחם משנה

י ספק עבודת כוכבים אסור. זבחים ס"ח (דף ע"ד) אמר רב טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ופירשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר פירשה אחת מהארבעים אינה אוסרת אחת מששים אוסרת מאי שנא אחת מהארבעים דלא וכו' אלא אי פירשו ארבעים כלם למקום אחד אין אוסרות ששים למקום אחר אוסרות כי אמריתה קמיה דשמואל א"ל הנח לעבודת כוכבים שספיקה וספק ספיקה אסורה עד סוף כל העולם. מתיבי ספק עבודת כוכבים אסורה וספק ספיקה מותרת כיצד כוס של עבודת כוכבים שנפל לאוצר מלא כוסות כולן אסורים פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא מותרים תנאי היא דתניא וכו' ופסק רבינו כרב דספק ספיקה מותרת דהלכתא כוותיה באיסורי. ומ"ש אפילו לכוסות שנים מפני שאמרו בגמרא שם בברייתא דרמוני בדן מרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר מותרים ופירש"י בגמרא דהוי שלשה ר"ל שנים והוא. ומה שלא הצריך רבינו בכאן בעבודת כוכבים אלא ב' תערובות אע"ג דבברייתא הזכירו שלשה דאמרו שם כיצד כוס של עבודת כוכבים שנפל לאוצר מלא כוסות כולן אסורין פירש אחד מהן לרבוא ומרבוא לרבוא מותרים טעמא הוא משום רב דאמר דאם פרשו ארבעים למקום אחד אינם אוסרות כלומר היכא דנפלו הארבעים למקום אחד אינם אסורות משום דהוי ספק ספיקא ולדידיה צריך לתרץ הברייתא כמו שתירצו התוספות ז"ל דמאי דנקט ומרבוא לרבוא שהוא תערובת שלישית הוא משום דהאוסר אוסר אפילו בתערובת שלישית זה נראה דעתו ז"ל ואין כן דעת הראב"ד בהשגות דהוא סבר דהברייתא בדוקא נקטיה מרבוא לרבוא דבעינן שלש תערובות וס"ל דמ"ש פירשו ארבעים כלם למקום אחד אינם אוסרות ר"ל כשיתערבו באחרות לא יהיו אסורות לאסור בתערובת שלישית אבל הם עצמם אסורות זהו דעתו ז"ל. ועל רבינו יש לתמוה דכאן בעבודת כוכבים לא הצריך שלש תערובות כדפרישית ובהלכות מאכלות אסורות פ' ט"ז גבי רמוני בדן הצריך שלש התערובות שכתב שם נפל רמון אחד מן התערובת הזאת לשני רמונים אחרים מרמוני בדן ונפל מן השלשה רמון אחד לרמונים אחרים הרי אלו האחרים מותרים וכו' ואם נפל מן התערובת הראשון רמון לאלף כלם אסורות וכו'. הרי משמע דס"ל דברייתא דרמוני בדן דאמרה ומרבוא לשנים ומשלשה למקום אחר מותרים בדוקא נקיט שלש תערובות וזהו דבר תימה דעבודת כוכבים דחמירא לא בעינן אלא שתי תערובות ובשאר אסורין בעינן שלש להתיר ובגמרא מוכח איפכא דמשמע דשאר אסורים הוא קיל יותר שאמר שם שמואל דאמר כמאן אי כר"י אפילו בשאר איסורין אסור וכו' משמע דשאר איסורין הרי הוא קל יותר. ועוד דאי איסור

דרמוני בדן חמורים יותר איך אמרו בגמרא הגאי היא והנא דאחרי כמאן דאסר דילמא לא אסר מאן דאסר אלא בשאר איסורין אבל בעבודת כוכבים לכ"ע ספק ספקא מותר. ונראה לתרץ דרבינו סבר דודאי פשט דברייתא דרמוני בדן בדוקא הוא דהכי משמע פשטא דברייתא אבל בעבודת כוכבים אמרינן דנקטיה להודיע כח האיסור משום דפשט המימרא כרב דאמר פירשו ארבעים למקום אחד אינם אוסרות משמע בשתי תערובות ורוצה לומר שאינה אוסרת בתערובת שניה והוא מותר. ועוד דליטנא דברייתא דעבודת כוכבים הכי מוכח שאמרו ספק עבודת כוכבים אסורה וספק ספיקה מותרת והרי תערובות היכא הרי ספקי דבתערובת שלישית היא ספק שלישי ולכך ודאי על כרחין צריך לומר דברייתא דעבודת כוכבים דנקט ומרבוא לרבוא שהוא תערובת שלישית הוא להודיע כח האוסר אבל ברייתא דרמוני בדן ודאי הם תרי תערובות כפשטא דברייתא ויש לחלק בין עבודת כוכבים לרמוני בדן כי היכי דמהני להו חשיבותייהו ולא בטילי אפילו באלף מהניא בהו שלא להתיר ספק ספיקא וכמו שכתב הטור בשם יש אומרים בסוף סימן ק"י והיינו דוקא לרב אבל לשמואל נראה ודאי דסברא הוי איפכא דעבודת כוכבים חמירא מפי מבשאר איסורין מדקאמר הנח לעבודת כוכבים שספיקה וספק ספיקה אסורה כו' משמע דבעבודת כוכבים דחמירא הוא דוקא בספק ספיקה אסורה אבל שאר איסורין לא ומשום הכי אקשי ליה בגמרא אפילו בשאר איסורין וכו': טבעת של וכו'. שם פרק התערובות (דף ע"ד) אמר רבה בר אבהו א"ר נחמן טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כולם דאמרינן הך דנפל דאיסורא נפל איהיבה

רבה

מגדל עוז

עבודת כוכבים או אשרה שנשרפה. מסכת תמורה ומס' פסחים (דף כ"ו) פרק כל שעה ובפ' משילין (ביצה דף ל"ט): ספק אסורה עד הרי אלו מותרין. מסכת זבחים (דף ע"ד) פ' התערובות: טבעת של ע' עד כולן מותרות: כתב הראב"ד ז"ל לפי הסוגיא וכו' שנקראין ספק ספיקא עכ"ל. ואני אומר כי הלשון הזה טעות סופר הוא ואולי שהראב"ד ז"ל לא כתבו על ענין טבעת, הדא דעכשת כך מעמיד אותה ומפרש אותה התלמיד במימרא דרב יהודה אמר רב ועוד דהאי ליבנא לא שייך גבי טבעת כלל. אלא כשכתבו הראב"ד ז"ל על כוס שנתערב הוא שכתבו לפי הסוגיא אבל שם דגרסינן בה בברייתא פירש אחד מהן לרבוא ומרבוא לרבוא והיה לו לסופר לכתוב במקום שכתב שנים ושלשה שניים ושלישים וסימנך שניים ושלישים תעבה וגבי שלא הבין דעת הראב"ד ז"ל טעה בשתים שכן במקום ובלשון: ומעתה אשוב לפרש עיקר הדבר קצת אמרי אמת כי לשון אשם הסוגיא כדעת הראב"ד ז"ל דגרסינן לה דיתא בברייתא פירש אחד מהן לרבוא ומרבוא לרבוא דהיינו שניים ושלישים. אמנם

ר"ם

בכלל השתים. נתערבה במאה ונתחלקו [ג] ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר ונפלו הארבעים כולן לטבעות אחרות כלן מותרות *שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא. נפלו הששים לטבעות אחרות כולן אסורות:

השגת הראב"ד

*שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא. א"א כל זו הסוגיא אינה כהלכה דיחידאה היא דכר' אליעזר אזלא ורבנן פליגי עלה. והא דאמרינן איסורא ברובא איתא נמי ליתא דשמואל ורב יהודה פליגי אדרב דסבירא ליה הכי:

כסף משנה

דאמר הך דנפל היינו דאיסורא ואוקימנא כר' אליעזר ואקשינן והאמר ר"א לא התיר ר' אליעזר אלא שנים שנים אבל אחת אחת לא וא"ל אנא תרתי קא אמינא. ורבינו מפרש שנים דהיינו שהקריב שנים מהמעורבים שחל הספק בשניהם יחד והאחרים כשרים וכן פירש בפ' הנזכר על משנת איברים בעברי בעלי מומין ר' אליעזר אומר אם קרב ראש אחד יקרבו כל הראשים ודלא כרש"י שפירש כאן בעבודת כוכבים. ופסק רבינו כרב נחמן דסבר הכי וכן רבה בר אבוה דאמרו לה משמיה הכי ס"ל וגם ר"ל הכי ס"ל דאמרינן התם בסמוך דכדר"ל דאמר חבית תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהם לים המלח הותרו כלן ואמרינן הך דנפל דאיסורא נפל וכיון דכל הני אמוראי ס"ל הכי נקטינן כוותייהו אע"ג דאוקימנא להא דר"ל כר' אליעזר ולא קי"ל כוותיה וכמו שפסק בפ"ו מהלכות פסולי המוקדשין משום דחכמים פליגי עליה ס"ל לרבינו דהני אמוראי ס"ל דע"כ לא פליגי חכמים אר' אליעזר אלא בתערובת קדשים משום דס"ל דבהמות נדחין ור' אליעזר סבר אינן נדחין וכמו שאמרו בגמרא אבל אי הוה ס"ל דבהמות אינן נדחין משום תערובת לא הוו פליגי אר' אליעזר ואע"ג דסתם מתני' דקתני אחד ברבוא ימותו כלן פליג אר' אליעזר בדין התערובת בלאו טעמא דבהמות נדחין לענין זה כיון דס"ל להנך אמוראי כוותיה נקטינן כוותיה אבל לענין קדשים שבהמות אין נדחין דלא אשכחן מאן דסבר כוותיה ואדרבא לכולי עלמא נדחין כדמשמע בדף המכר לא קיי"ל כוותיה והיינו דפסקה רבינו לדרב נחמן בפרק זה ולדריש לקיש בפרק ט"ו מהלכות תרומה ובפרק ו' מהלכות פסולי המוקדשין פסק דלא כר' אליעזר. ומכל מקום איכא למידק למה בפ' ט"ו מהלכות תרומה התיר בנפלה אחת ולא הצריך שיפלו שתים כמו בטבעת ואפשר דסבר דבטבעת דאפשר אתמר אבל בחבית תרומה דלא אתמר באחת סגי. ומיהא קשה דהכי מצריך בגמרא דרב נחמן ודר"ל ה"ל לשנויי דלא דמו דהתי דחביות שרו בנפילת אחד ובטבעות בעינן שתים וצמח י"ל דה"מ לשנויי הכי אלא דעדיפא מיניה קאמר דאפילו אם היו שוים צריכי, אי נמי אע"ג דמשמע ודאי דאפילו בנפל אחד שרי גם בטבעות אלא משום חומרא דעבודת כוכבים בעינן שתים דאע"ג דלא שרי ר' אליעזר אלא בשתים מדר"ל משמע דאפילו באחד שנפלה שרי וכן משמע מפשטא דמימרא דר"נ ועכ"ל דס"ל כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא דאיהו בעי שיפלו שתים ואינהו סגי להו בחדא ומכל מקום משום חומרא דעבודת כוכבים לא רצה רבינו להתיר ואע"ג דאמר אנא נמי תרתי אמרי לאו למימרא דס"ל הכי דהא נפלה אחת מהם קאמר אלא לפי דבריו השיב לו אי מקשת לי מר' אליעזר הרי אפשר לפרש דבריו דמאי אחד מהם זוג אחד אבל ודאי דאיהו אפי' בנפל אחד שרי אלא דמשום חומרא דעבודת כוכבים לא רצה רבינו לסמוך על פירוש זה ולפיכך לא רצה להתיר אלא בנפלו שתים. ומ"מ יש לתמוה שפסק בפ' ט"ו מהלכות תרומות כרבא דאמר שם בזבחים לא התיר ריש לקיש אלא בחבית שהיא ונפילתה נכרת אבל תאנה לא ולפי זה חמירא תרומה מעבודת כוכבים דטבעת אין נפילתה נכרת

נכרת כדאמרינן בהדיא בגמרא ואפילו הכי הותרו ע"י נפילתה וה"ל לאיפסק כרב יוסף דאמר אפילו תאנה נמי דאע"ג דרבה ורב יוסף הלכה כרבה שאני הכא דכמה אמוראי מסייעי לרב יוסף ושרו בטבעת. ואפשר לומר דדוקא גבי תרומה בעי רבה מקומה ניכר כי היכי דלא ליתו לזלזולי בה ולהתירה בלא נפילה אבל גבי עבודת כוכבים דכ"ע פרשי מינה משום חומרא דידה מודה דאע"ג דלא מינכרא נפילתה שרי כדשרו הנך אמוראי, ועי"ל דרבה נמי לא אמר אלא בתאנה אחת אבל בשתי תאנים שרי דמינכר נפילתייהו והנך אמוראי דשרו בטבעת גם שרו אלא בנפלו שתים כדאמרינן אנא תרתי קאמינא. והא דאמרינן ואי מדר"ל ה"א חבית דמינכרא נפילתה אבל טבעת דלא מינכרא נפילתה לא מאחר דבנפלו שתי טבעות קאמר ה"ק דלא מינכרא נפילתייהו כמו נפילת חבית אבל מ"מ מינכרא נפילתייהו והוי. והשתא דאתינן להכי נתיישב למה גבי תרומה פסק רבינו בחבית אחת שנפלה הותרו כלן ובטבעת הצריך שתים דחבית אחת נפילתה ניכרת ובטבעת אחת לא מינכרא נפילתה כלל ולכך לא הותרו השאר אבל כשנפלו שתי טבעות דמינכרא נפילתן קצת הותר השאר. ומדברי רבינו נראה דנ"כ זה מטעם ספק ספיקא הוא ספק אם של איסור נפל לים ספק לא נפל ואת"ל לא נפל ספק אם טבעת זאת שמשתמש בה מכביו של איסור הוא או של היתר וכן י"ל בנפל אחת ואחת כדלעיל ולפי זה יש יותר ראיה לפסוק כדר"ל אע"ג דאוקימנא כרבי אליעזר משום דר"ש שרי בהכי וגם רב נמי פסק הכי כמו שאמר בסמוך:

נתערבה במאה וכו'. ג"ז שם (זבחים ע"ד) אמר רב טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ופירשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר כו' פירשו ארבעים למקום אחד אין אסורות ששים למקום אחר אסורות ואע"ג דשמואל פליג עליה הלכה כרב באיסורי ופירש"י דכי נתערבו למקום אחד ה"ל ספק ספיקא אם טבעת של עבודת כוכבים היתה בתוך הארבעים אם לאו ואת"ל היתה בתוך הארבעים ספק אם היא זו אם לאו וכן י"ל בכל אחת ואחת מהם ואע"ג דכשנפלו הששים באחרות איכא למימר הכי לא חשיב אלא ספק אחד משום דחזקה דאיסורא ברובא איתיה והא דלא שריק הכא הארבעים אא"כ נתערבו עם אחרות ובבבא דכוסות שריק כלהו בנפלו שתים כבר תירץ רש"י דשאני התם דנפלו לים ונאבדו אבל הכא כיון דלא נאבד שום אחת לא אמרינן איסורא ברובא איתיה להתיר את הארבעים וה"ל חד ספק הילכך אסירי. ונ"ל דהיינו דנקט רב נחמן לים הגדול ור"ל לים המלח לומר דאתמן אבודין הם וה"ה לכל מקום שהוא אבוד כגון נהר עמוק וכיוצא בו אבל אם נפלו למקום שאפשר להמצא לא הותרו השאר: כתב הראב"ד בטבעת של וכו'. א"מ לפי הסוגיא וכו' שהם נקראים ספק ספיקא. וכתב עוד שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא. א"מ כל זו הסוגיא אינה כהלכה וכו' דשמואל ורב יהודה פליגי אדרב דס"ל הכי עכ"ל. ומתוך דברי הגמרא שכתבתי יתבאר לך טעמו של הראב"ד בשתי השגות אלו וכבר כתבתי לתת טוב טעם לדברי רבינו:

האשרה

לחם משנה

רבה לר"ל אפילו אחת ברבוא ימותו כלן אמאי נימא דמיית וכו'. ותירצו רב דאמר כר' אליעזר דתנן ר"א אומר אם קרב הראש של אחד מהם יקרבו הראשים כלם. והקשו והא אמר ר' אלעזר לא התיר ר' אליעזר אלא שנים שנים אבל אחד אחד לא ותירצו אנא נמי תרתי קאמינא וכו' ע"כ. ופירש"י תרתי קאמינא שימכור הטבעות שנים שנים וכן במה שאמר לא התיר ר' אליעזר אלא שנים פירוש לא התיר להקריב האוכרים אלא שנים שנים דודאי חד מינייהו דהיתרא וכו'. ורבינו נראה שהוא מפרש תרתי קאמינא שר"ל שנפלו לים הגדול שנים וכן כר' אליעזר נראה שהוא מפרש כמ"ש לא התיר ר"א אלא שנים שנים רוצה לומר שנקרבו שני ראשיה כבר אבל במה שמקריב אפילו אחת אחת מותר וכן פירש הוא ז"ל בפירוש המשנה וז"ל דעת ר' אליעזר במה שאמר ראש אחד אנ רוצה לומר אפילו הקריב שני ראשים מן הראשים אומר שחל הספק בשניהם יחד לפי שנאמר ראש בעל מום האחד מהניהם וכו'. ונראה טעמו ודאי דכשנופלים שנים קרוב לודאי הוא דחד מינייהו דאיסורא וכן כתב הרב בית יוסף בסימן ק"ס דרבינו מפרש הכא במאי דאמר תרתי זה נראה דעתו ז"ל. ויש לי בכאן על דברי רבינו קושיות חזקות חדא דבגמ' אמרו דרב דאמר הכי סבר כר"א דאמר קרב ראש אחד מהם יקרבו כלם ודלא כחכמים דאמרי אפילו קרבו כלם חוץ מאחד מהם יצא לבית השריפה ואוקי מתני' דימותו כלם כחכמים וא"כ קשה רבינו דידיה אדידיה שהוא פסק כאן כרב דסבר כר"א ובריש פ"ו מהלכות פסולי המוקדשין פסק כחכמים שכתב משנתנו דאחת ברבוא ימותו כלם כצורתה. ועוד כתב שם אבר בעלי מומין שנתערב וכו' אפילו קרבו כלן חוץ מאחת מן התערובות הרי זה ישרף בעזרה נראה דפסק כחכמים. ועוד קשה דכיון שהוא מפרש כאן תרתי קאמינא שר"ל שנפלו שנים לים א"כ גם במימרא אחרת שאמרו שם אמר ריש לקיש חבית של תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהן וכו' הותרו כלן ואמרינן הך דנפל דאיסורא נפל ע"כ נמי איירי שנפלו שתים ופירוש אחת ר"ל זוג אחד כמו שמפרש מימרא אחריתי דאל"כ תקשה לו ממשנה דאחת ברבוא ימותו כולן דנימא דמיית דאיסורא מיית. ועוד ע"כ ודאי דהנהו תרי מימרי בחד גוונא הוא דאל"כ איך אמרו ואצטריך דרב נחמן ואצטריך דר"ל הא למה לי צריכותא כיון דהדינים חלוקים לטבעת של עבודת כוכבים בעינן תרתי והכא בעינן חד אלא ודאי הרתי נמי בעינן וא"כ קשה שהוא כתב בפט"ו מהל' תרומות חבית תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כלן והיה לו לומר ונפלו שתים מהם כמו שאמר כאן ואיך כתב שם דבחדא סגי. ועוד קשה כיון שהוא מפרש מ"ש ר"א שנים שנים שר"ל אם שנתקרבו כבר א"כ איך מיישב סוגיא דזבחים (דף ע') שאמרו שם א"ר אלעזר לא הכשיר ר"א אלא שנים שנים אבל אחד אחד לא מתיב ר' ינאי וחכ"א אפי' קרבו כלן חוץ מאחד מהן יצא לבית השריפה אמר לו ר' ירמיה בר תחליפא מסברא לה מאי אחד זוג אחד ע"כ. ובשלמא לרש"י ז"ל שמפרש שימכור שנים שנים פריך שפיר דמדקאמר רבנן קרבו כלן חוץ מאחד מהן מכלל דר"א פליג בהא ואי ר"א בעי שימכור שנים היכא שלא נשייר אחד היכי קאמר דיקריב הא בעינן שנים אבל לרבינו שמפרש במאי דקאמר שנים ר"ל הנקרבים כבר א"כ שפיר פליג ר"א היכא דנקרבו כולן דודאי מקריבין אפילו שלא נשייר אחד ועוד כשהודה מאי אחד זוג אחד מה הודה ברבנן הא ע"כ הא דר"א בכי האי גוונא הוא כיון שהוא אמר יקרב ראש אחד ופירש ר"א שנים ע"כ ודאי דאחת זוג אחד ומאי ה"ל לאקשויי מדברי ר"א עצמו. ועוד קשה במה שכתב רבינו שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא דמשמע דאם לא נפלו שם רוב אלא חמשים ונפלו כלן חמשים אסור וא"ת זה דהא איכא טעמא דספק ספיקא וכמ"ש הרשב"א ז"ל הביאו הטור בסי' ק"י וא"כ דבגמרא אמר ארבעים הרי סירך הוא ז"ע דמשום דאצטריך למינקט בחידך ששים נקט הכא ארבעים. ועוד קשה יראה הלא כטעם משום שאני אומר האסורה ברוב היא ושם בגמ' (ע"ד) א"ר הושעיא חבית של תרומה שנתערבה במאה וחמשים חביות ונפתחו מאה מהן אוכל הימנה כדי דימועה וכו' ולא אמרינן איסורא ברובא איתיה ופסקה רבינו ריש פי"ג מהלכות תרומות וא"כ היכי פסק ואמר כאן שאני אומר האסורה ברוב היא. אלו הן הקושיות אשר הוקשה אלי בדברי רבינו. והראב"ד ז"ל בהשגות הקשה לו בהדיא דנפלו שתים לים הגדול דרב סבר כר"א והוא יחידאה ולא ה"ל למפסק כוותיה. ואי משום הא ל"ק דאפשר לומר דאע"ג דיחידאה הוא כיון דסוגיא אזלא כוותיה פסקינן כוותיה. וכן כ"ל בהא דחבית של תרומה שהשיגו גם שם הראב"ד ז"ל. אבל הקושיא הגדולה היא דקשיא דידיה אדידיה דיבמא פסק כר"א ושם בהל' פסולי המוקדשין פסק כרבנן ועוד השיגו הראב"ד ז"ל בהאי דקאמר שאני אומר האסורה ברוב היא דהא א"ר הושעיא דלא כוותיה ולא הוה ליה למיפסק כרב במקום ר' הושעיא ושמואל אי משום הא נמי לא קשיא דרב ודאי עדיף אבל הקושיא היא מההלכות שבהלכות

הגהות מיימוניות

[ג] כרב לגבי שמואל דאמר הנח לעבודת כוכבים דאפילו ספק ספיקא אסורה עד סוף העולם וכן פסק ר"י כרב דהלכתא כוותיה באיסורי, ע"כ:

מגדל עוז

ר"מ ז"ל גלי מכאן ופירש דבנולכן לא גרסינן ואמרים כאמרים בסוגי' הלגמרא וגבל נמי נאמר דוקא מרבות לרבות דהא אפילו כיצד אחד מהן [illegible] שרי אלא נקטים [illegible] במה ספקות. ולפי שהדשות מפורכות באורך [illegible] ז"ל שמוד בפירוש ר"מ ז"ל ואם הראב"ד ז"ל [illegible] ספיקא [illegible] ספק ספיקא [illegible] סטבעת וכו'. פרק המזבחות (דף ע"ד): כתב הראב"ד ז"ל כל זו הסוגיא אינה וכו' דשמואל ורבי יהודה פליגי עליה דרב דס"ל הכי עכ"ל: ואני אומר [illegible] עבודת כוכבים וספק ספיקא [illegible] והראב"ד ז"ל [illegible] משום

יא האשרה בין שהיתה נעבדת בין שהיתה עבודת כוכבים *מונחת תחתיה °אסור לישב בצל קומתה. ומותר לישב בצל השריגים והעלים שלה. ואם יש לו דרך אחרת אסור לו לעבור תחתיה. ואם אין שם דרך אחרת עובר תחתיה כשהוא [ז] רץ: **יב** אפרוחים שקננו בה ואין צריכין לאמן מותרין. *והאפרוחים והביצים °שצריכין לאמן אסורין שהרי האשרה כמו בסים להן. *והקן עצמה שבראשה מותר מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר:

א טור יו"ד סי' קמ"ב. סמ"ג לאוין מה.

השגת הראב"ד

*והאפרוחים והביצים שצריכין לאמן אסורים שהרי האשרה כמו בסים להן. א"א היה לו לומר מפני שהן כגידולי האשרה:

*והקן עצמה שבראשה מותר מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר. א"א דוקא שהביא ממקום אחר:

כסף משנה

יא האשרה. בפרק כל הצלמים (דף מ"ח) תנן דאילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים וכן אם העמיד תחתיה עבודת כוכבים אשרה מיקרי ובתר הכי תנן אי זו היא אשרה כל שיש תחתיה עבודת כוכבים ורבנן כל שיש תחתיה עבודת כוכבים דלר"ש מותרת ולרבנן אסורה וידוע דהלכה כרבנן. ומ"ש אסור לישב בצל קומתה. משנה שם לא ישב בצלה ואם ישב טהור ובגמרא לא ישב כשיטא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לצל צלה והיכא דמתני לה אכיפא ואם ישב טהור פשיטא אמר רבה בב"ח א"ר לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דלצל צלה אפילו לכתחלה ישב לא הא קמ"ל דאפילו לצל קומתה אם ישב טהור. וצלה וצל צלה פירש"י שכל שלא עברה מדת האורך הצל את מדת גובה קומת האילן הייט צלה דהצל עם והסוך מכאן ואילך הצל דק וקלוש והייט צל צלה וכתב הר"ן שכן מצא בירושלמי תמן אמרי בשם רב חסדא צלה אסור וצל צלה מותר איזהו צלה ואיזהו צל צלה תתן אמרי כל שאילו תפול והיא נוגעת בו זהו צלה וכל שתפול ואינה נוגעת בו זהו צל צלה ואע"פ שזה הירושלמי הולך עם גמרתם דשרי צל צלה ואין אסריך ליה מ"מ למדנו ממנו פירוש צל וצל צלה ותימא על רבינו שאין פירושו זו בצל וצל צלה מסכים עם הירושלמי ורלאי לסמוך על הירושלמי בזה. ועוד דפסק בצל צלה דמותר ובסוגיין משמע דאסור [דאפילו בלישנא בתרא מסקינן דאפילו בצל צלה לא ישב והא קמ"ל] דאפילו בצל קומתה אם ישב טהור וכתב שנראה שרבינו היה גורס בלישנא בתרא אייר רבב"ח א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דבצל צלה ישב והו לא מידי וכתב שכן נראה דעת הרי"ף ושכן מצא להרמ"ה ז"ל אבל עם כל זה הוקשה להר"ן שלא מצא כן באחת מהנוסחאות וכתב שאם גירסתם היתה כגירסא שלנו ע"כ צריכין אנו לומר דבלא מכוין עסקינן דלא מהדר אלא מדרבנן וכיון דבלישנא בתרא מספקא לן הם פוסקים בזה לקולא. ועדיין אין זה מחוור דאפילו האי איסור דרבנן כיון דלישנא קמא פשיטא לן לאיסורא ובלישנא בתרא מספקא לן ליה לן לדהויי פשיטא דלישנא קמא משום ספיקא דלישנא בתרא. ועוד דמשתמע דאפילו בלישנא בתרא לא מספקא לן הכי אדרבה מסתיה ואתרינן מכלל דבצל צלה לכתחלה ישב והתי דלא והניח הר"ן הדבר ב"ע: ועל מה שכתב רבינו מותר לישב בצל השריגים והעלים שלה כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא חזינן בגמרא המשתחוה לאילן הוסכתו אסורה ואי משום דחשיב ליה צל צלה אכתי קשיא דלכולהו לישני דאתתרו בגמרא משמע דאסור לישב לכתחלה בצל צלה. וי"ל דאע"ג דתוספתו אסורה ה"מ לשרוף או ליהנות מגופו אבל צלו מותר משום דדבר שאין בו ממש הוא מ"מ ק"ע איך לא הזכיר אלא צל קומתו דצל צלה נמי אסור לכתחלה ככ"ל:

ואם יש לו דרך אחרת וכו'. ג"ז משנה שם (דף מ"ח) לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור ובגמרא איבעיא להו עבר הו שבר ריב"א מפריה דחזקיה אתר עובר ור' יוחנן אתר עבר ולא פליגי הא דאיכא דירכא אחרינא הא דליכא דירכא אחרינא א"ל רב ששת לבתעיה כלומר לאוהו שהיה מוליכו דרב ששת סגי נהור היה כי מטית להתם ארהיטני כלומר כי תגיע ההוא האשרה תוליכני במרוצה ופריך ה"ד הי דליכא דירכא אחרינא למה לי ארהיטני מישרא שרי ואי דאיכא דירכא אחרינא כי סחר ארהיטני מי שרי לעולם דליכא דירכא אחרינא ואדם חשוב שאני. ועשה רבינו כל אדם כאדם חשוב וכן נראה דעת הרי"ף והרא"ש ומ"מ כבר היה הר"ן על הרי"ף גם על רבינו דדוקא באדם חשוב הוא דאתמר הכי אבל בשאר היכי כי ליכא דירכא אחריתי מישרא שרי ולא בעי לאירהט. ונראה לי דכיון דאין בדבר טורח ראו הרי"ף ורבינו לעשות כל אדם כאדם חשוב

יב אפרוחים שקננו וכו'. משנה במעילה פ' ולד חטאת (דף י"ג) קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה ומייתי בפ' כל הצלמים (דף מ"ב) לאותובינ לר"י דאמר שברי עבודת כוכבים אסורים וקס"ד הכ"ע כגון שפירחו עלים מהאשרה וקננה בהם וקתני יתיז בקנה ומשני הכי במאי עסקינן כגון דאייתי עלים מעלמא וקננה בהם ולפיכך כתב הראב"ד ז"ל על דברי רבינו דוקא שהביא ממקום אחר עכ"ל כלומר דכגון דאייתי עלים משמע ליה דהיינו לומר דבעינן שנדע דאייתי מעלמא אבל מן הסתם חיישינן שמא מאותו אילן הם ורבינו משמע ליה דכיון דדרך רוב העופות להביא עצי קיניהם מעלמא הילכך מסתמא לא חיישינן שהביאם מאותו אילן. ואתריגן בתר הכי ור' אבהו אמר ר"י מאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר מהדר ר"י לאהדורי תיובתיה בשנויא אחרינא לעולם לא תוקמה דאייתי עלים מעלמא ואפ"ה לא תיקשי מינה היהר שברי עבודת כוכבים דהאי דקתני יתיז בקנה אאפרוחים קאי ולא אעלים ואתריגן בתר הכי א"ר יעקב לר' ירמיה בר תחליפא אסברה לך כלומר מתניתין איכא דהאי שנויא דר"י באפרוחים כאן וכאן כלומר בין בהקדש בין באשרה מותרים בצים כאן וכאן אסורים אמר רב אשי ואפרוחין שצריכין לאמן כבצים דמו. וכתב רבינו שהרי האשרה כמו בסים להם ואפשר שכוונתו לומר שכיון שהיא כבסים להם גזור רבנן דאי שריא לאיתהנויי מינייהו אתי לאיתהנויי מינה. וכתב הראב"ד ז"ל מפני שהם כגידולי אשרה עכ"ל, וי"ל לדעת רבינו שאילו היה טעם איסורם מפני שהם כגידולי אשרה אפו משום שנגדלו ואין צריכין לאמן פקע מינייהו איסור גידולי אשרה.

משנה למלך

יב והקן עצמו שבראשה מותרת מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר. משנה במעילה פרק ולד חטאת (דף י"ג) הקן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה. ובגמרא אמאר עבודת כוכבים שנשתברה מהו ר"י אמר אסורים רשב"ל אמר מותרים כו' איתביה ר"ל לר"י הקן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה מאי לאו דאיתבר מגופה. וכתבו התוספות וז"ל מאי לאו דאיתבר מגופה שנשברו הקנים שנעשה הקן מזה מגוף האשרה וקתני יתיז בקנה והקן עצמו מותר אלמא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ומשני לא דקא מייתי עלים מעלמא כלומר שנעשה הקן מעלים אחרים ולא מגוף האילן וצריך אי הכי של הקדש אמאי לא נהנין ולא מועלין ומאי נהנין צריך אלא ודאי דמיירי כדאיתבר מגופה. וכ"ת אמאי לא מועלין הכא מיירי בגידולין הבאים לאחר מכאן וקסבר אין מעילה בגידולין הכא נמי מסתברא דמיירי בדאיתבר מגופה דאי ס"ד דאייתי מעלמא אמאי יתיז בקנה ליסקליה מיסקל כלומר יטול הקן בידו בלא מיקל אלא ש"מ דמיירי בדאיתבר מגופה ולכך לא שרי ליה ליטול הקן בידו בלא מקל דלמא אתי למיסקל מגוף האשרה שלא נשבר דהא אותם הקנים שנשברו דומים לאותם המחוברים לאשרה אבל אי מיירי בדאייתא מעלמא דלא דמו לגוף האשרה לא שייך למיגזר דלמא שקיל מאשרה עצמה

קשה דברי רבינו ז"ל ולמה שהוקשה לנו איך מיישב דברי הגמרא במה שהוקשה לר"א מההיא דהכתים אפילו קרב וכו' אפשר דהתקשה סבור דע"כ האי דקאמר שנים שמים ר"ל שיקריב שנים שנים כפירש"י ז"ל דאי מאי דקאמר שנים ר"ל המוקרבים היולך אמר ר"א במשנה ראש אחד מהן אלא ודאי שהוא מה שיקריבו ולכך הקשה לו מתכתים וכפירש"י ז"ל. ותירץ לו רב ירמיה ואמר מהיכא תיסוק אדעתיה דמ"ש ר' אליעזר הוא העתיד ליקרב משום דאמר ר' אליעזר במתניתין ראש אחד וס"ל דמאי אחד דקאמר ר' אליעזר במתניתין הוא זוג אחד. זה נראה ליישב הפשט לדברי רבינו אמנם שאר הקושיות לא ידעתי מה אדון בהו:

יא ומותר לישב בצל וכו'. נראה דלא פסק אלא כלישנא קמא דבגמרא (דף מ"ח) ולא כבתרא ועיין בהר"ן ז"ל מה שהוא תירץ: **ואם יש לו דרך אחרת וכו'.** רבינו לא הזכיר לא כאן ולא בהלכות שאר אבות הטומאה כשהזכיר שם טומאת עבודת כוכבים לא הזכיר אם עבר תחתיה טמא משום דבגמרא אמרו דכך מתניתין אתיא כרבי יהודה בן בתירא דס"ל דתקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל ואין הלכה כדבריו כמו שכתב בפירוש המשנה. ומה שאמר ואם אין שם דרך אחרת וכו' ולא חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב כבר הקשה זה הר"ן ז"ל. ואני אתרץ עם קושיא אחרת שיש לי דלמה לא הזכיר רבינו דהיינו דוקא כשהיא גוזלת את הרבים דהא דרב ששת בגוזלת הרבים היא אבל ודאי אינה גוזלת אסור. ונראה דהכי הרי קושיי חדא מתרלא הברייתא דרב ששת היא בגוזלת ומשום הכי דוקא באדם חשוב לא בעינן רץ אבל כאינה גוזלת מעליא דרגא ולכולי עלמא בעינן רץ ורבינו הואיל ודבריו הם בין בגוזלת בין בשאינה גוזלת לכך לא חילק בין חשוב לשאינו חשוב משום דמ"מ רץ עדיף:

יב אפרוחים שקננו בה ואין צריכים לאמן מותרים וכו'. בפרק כל הצלמים (דף מ"ב) הקשו מרבי יוחנן דאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה מהא דקן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין בראשו של אשרה יתיז בקנה קס"ד כגון שפירחה ממנו עלים וקיננה בהם וקתני יתיז בקנה כלומר שיטול קנה ויפליך עלים

מגדל עוז

משום דשמואל דאמר הנה לעבודת כוכבים כו' הא איתיביה מספק עבודת כוכבים ואוקמה כתנאי וסבירא ליה כרבי יהודה בחדא ופליג עליה בחדא ור"מ ז"ל פסק הסיא דרמוני כדן ותכיות בהלכות מאכלות אסורות ובהלכות תרומות כל אחת כהלכה וכדברי אוקימתא ומסקנא דשמעתין. ומה שכתב הראב"ד ז"ל דכר' אליעזר אוקימנא דהוא יחידאה ורבנן פליגי עליה וזו כגירסת רש"י ז"ל וכר"א פסיק תלמודא סוף פ' כל הצלמים (דף מ"ט) לתרוויהו לישני וכן פסק בתוספות וכד"ן: **האשרה** בין שהיתה עד כסוף רץ. פ' כל הצלמים (דף מ"ח) **אפרוחים** שקננו כו'. עד שהרי האשרה כמו בסים. פרק כל הצלמים (דף מ"ב) ופרק ג' דמעילה (דף י"ד) כתב הראב"ד ז"ל היה לו לומר מפני שהן כגידולי אשרה: ואני אומר כי אותה מסקנא דחויה היא פ"ג דמסכת מעילה וגם פרק כל הצלמים דחי לה ומסיק דר' אבהו אמר ר' יוחנן וכן פסק ר"י אלפס ז"ל וכזה פסק רמ"ז ל כדין וכהלכה וכד"ן. **והקן עצמה** עד ממקום אחר. פ"ג דמעילה. **כתב הראב"ד ז"ל** דוקא שהביא ממקום אחר עכ"ל ואני אומר אין כ"נ וכן דעת רמ"ז ל דהכי אסיקנא בפרק כל הצלמים הכא במאי עסקינן כגון דאייתא עלים מעלמא וקיננה בהם אלמא דוקא קאמר וכד"ן:

הגהות מיימוניות

°[כתב הטור שם ואפילו בצל צלה פירוש שחרית וערבית הצל ארוך יותר מכדי קומתה וצלה מקרי עד כדי קומתה משם ואילך צל צלה מקרי]: [ז] אמר ליה רב ששת לשמעיה כר מטית התם ארהיטני: °[לשון הטור ואפילו באפרוחים שאין צריכין לאמן לא יעלה עליהם לקחתם. אלא יתיז בקנה שיפלו לארץ ולא חיישינן שמא יעלה באילן. ע"כ]:

עלים מן האילן ושרשו ותירצו הכא במאי עסקינן כגון דאייתי עלים מעלמא כלומר וגבי הקדש לא נהנין מדרבנן דילמא אתי לאתהנויי מעלי אילן ובאשרה לא גזור משום דבדילי אינשי מיניה. ורבי אבהו אמר ר' יוחנן מאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר ולעולם מתניתין בדאיתבר מגופיה וכדפירש"י ז"ל. זו היא הסוגיא האמורה פרק כל הצלמים ובפרק ולד חטאת במעילה (דף י"ג ע"ד) יש שם סוגיא השוכה שתירצו שם לא דאייתי עלים מעלמא והקשו על זה דא"כ היכא קאמר לא נהנין גבי הקדש ותירצו אלא בגידולין הבאים לאחר מכאן כלומר אלא ודאי ע"כ דאיתבר מגופיה וכ"ת אתאי מועלין הכא בגידולין הבאים וכו' איירי ה"נ מסתברא וכו' [מ"מ קשיא לרבי יוחנן] ותירצו רבי אבהו אמר רבי יוחנן לעולם דאייתי מעלמא כלומר מתניתין אפילו דאייתי עלים מעלמא ולעולם הקן בין גבי אשרה בין גבי הקדש אסור ומאי יתיז יתיז באפרוחים א"ל ר' יעקב לרבי ירמיה אפרוחים כאן וכאן וכו' זו היא שיטת השמועה אשר שם לפי פירוש התוספות. ורבינו כתב כאן גבי אשרה שהקן שבראשה מותר וגבי הקדש בהלכות מעילה פ"ה כתב קן שבראש האילן של הקדש שבנה אותו העוף מעלים ועשבים וכיוצא בהן כל הקן עם הביצים שבו ועם האפרוחים הצריכים לאמן אין נהנין בהן והנהגה לא מעל ע"כ. נראה משם. שבקן של הקדש דאייתי מעלמא שלא נהנין שכן כתב שבנה אותו מעלים ועשבים ואפילו תאמר דעלים היינו מגופיה עשבים ודאי היינו מעלמא כתב שלא נהנין מכל הקן ועוד קאמר והנהגה לא מעל ואי איתבר מגופיה ואמאי לא מעל וכ"ת בגידולין זה לא נתבאר בדבריו אלא ודאי דבעלים דאייתי מעלמא בהקדש לא נהנין וא"כ אפשר לומר לכאורה דפסק כסוגיא דכל הצלמים וכהירוצא דאמרו לא דאייתי עלים מעלמא ולא כהירוצא דר' אבהו ולה"ק דגבי הקדש לא נהנין משום דגזרינן דילמא אתי לאתהנויי מיניה אבל גבי אשרה יתיז בקנה. וקשה על זה הדא דאמאי לא הזכיר באשרה יתיז בקנה כלומר יתיז בידו ולא יקחנו בידו וכדהקשו בסוגיא דמעילה, ועוד כיון דהך קושיא הוי לר' יוחנן ור' אבהו אמר ר' יוחנן הוא הירך בעד עצמו היה לו לפסוק כהירוצא דר' אבהו אמר ר' יוחנן ועוד דהוא פסק באפרוחים כאן וכאן וכו' והיינו כר' יעקב. ולפום ריהטא נראה זו ודאי דאתי כהירוצא דר' אבהו אע"פ שיש לדחות דלהירוצא קמא נמי הדין הוא אמת מכח הסברא מ"מ יותר נראה שהוא כר' אבהו. לכך נראה ודאי דרבינו פסק כר' אבהו וכ"ת כמאן ר' אבהו פסק אי כסוגיא דכל הצלמים הא לדידיה מתניתין דאיתבר מגופיה ועל דא קאמר דבהקדש לא נהנין וה"ה גבי אשרה אבל בדאייתי מעלמא בין גבי הקדש בין גבי האשרה מותרין והוא ז"ל כתב דבאייתי מעלמא גבי הקדש לא נהנין וגבי אשרה מותרין ואי כר' אבהו דסוגיא דמעילה הא איהו אמר שם דבדאייתי מעלמא בין גבי אשרה בין גבי הקדש הקן אסור והוא ז"ל כתב גבי אשרה דהקן מותר. ונראה לתרץ דרבינו מפרש פירוש אחר בסוגיא דמעילה דלא כפירוש התוס' והוא מרווח יותר ולדבריו יסכימו השתי סוגיות והוא מפרש דכשאמר ר' אבהו לעולם דאייתי עלים מעלמא היינו ודאי דוקא דאייתי עלים מעלמא ומאי דפרכת ליה ליסקליה מיסקל אין ה"נ דהקן מותר ליטלו ביד גבי אשרה ומי קתני גבי אשרה יתיז היינו באפרוחים משום דהאפרוחים עכ"פ צריך לעלות ליקחם מהם נשמטים אחד לכאן ואחד לכאן והשתא מתניתין בדאייתי מעלמא ואתי כפשטה דגבי הקדש לא נהנין אבל גבי אשרה נהנין ובאפרוחים יתיז וקאמר ר' יעקב דבאפרוחים כאן וכאן מותרים וכו' והשתא אתי שפיר אמאי תני גבי הקדש איסורא וגבי אשרה היתרא וכמו שהקשו התוספות לפירושם. ועוד דוחקים אחרים אשר לפירוש התוספות יתיישבו לפי דברי רבינו וכ"ה איך יתרץ קושיא דאי הכי שהקשה לעיל אמאי לא נהנין י"ל דודאי פשיטא ליה דלא נהנין משום דדלמא אתי לאתהנויי מאילן גופיה אבל גבי אשרה ליכא למיחש משום דבדילי ליה כמ"ש רש"י ז"ל בסוגיא דעבודת כוכבים ולא הם הגמ' להרן דמדקאמרה הגמ' ה"נ מסתברא דאי ס"ד דאייתי עלים מעלמא וכו' מדהוצרך לומר הוכחה אחרת זולת הוכחה הראשונה וכמו שהקשו התוס'... מ"מ משמע דפשיטא ליה לגמרא דהוכחה הראשונה אפשר לדחותה ולהכי הוצרך לומר הוכחה אחרת זולת ההוכחה הראשונה כדפרישית ולכך ר' אבהו לא חש לתרצה כיון שהגמרא כבר דחה הדיחה. ובזה יסכימו הסוגיות דבסוגיא עבודת כוכבים דקאמר ר' אבהו ומאי יתיז יתיז באפרוחים וכו' ר"ל בדאייתי מעלמא ופליג אתירוצא קמא כלומר את אמרת בדאייתי מעלמא יתיז בקנה לענין הקן לעולם דאייתי מעלמא וע"כ מותר ומאי יתיז יתיז באפרוחים וכו' ובזה עלו דברי רבינו כהוגן דבקן של הקדש בדאייתי מעלמא כתב דלא נהנין משום דהכי קאמרה מתניתין וגבי קן אשרה כתב מותר משום דיתיז קאי לאפרוחים והקן מותר ליטלו בידו ולהכי לא הזכיר יתיז בקנה לענין קן גבי אשרה וכ"ת אמאי לא הזכיר יתיז לענין אפרוחים י"ל דמה שהצריכו יתיז באפרוחים הוא משום דאם לא יתיז עכ"פ צריך לעלות משום דנשמטין וזה ודאי פשיטא דאסור וכבר ביאר רבינו לקמן בפרק שמיני שהאשרה אסורה בהנאה ולהשתמש בה כלל אבל לגבי קן דיכול ליטלו בידו כמו שכתבו התוספות ודאי דיטלנו ולא גזרינן אטו עליה ולהכי לא הזכיר רבינו התזת קנה. זה נראה לי לתרץ דברי רבינו והוא פירוש נכון בעיני. אחר כך מצאתי בפירוש המשנה שכתב רבינו כלשון הזה והמאמר בהלכה זו איננו אלא בקן עצמו שבנאו העוף בעלים ועשבים ממקום אחר ולפיכך לא נהנין ולא מועלין כשהוא בשל הקדש אבל באשרה מותר ליקח אותו הקן מראש האשרה ומ"ש יתיז בקנה ר"ל שיתיז האפרוחים ואח"כ יקח אותם, ע"כ. הרי נראה משם דפסק כר' אבהו דיתיז באפרוחים ומפרש הפירוש שכתבתי:

נטל

עצמה אלא ודאי מיירי בדאיתבר מגופה וא"ת אמאי אצטרך לומר הוכחה זו דאיירי בדאיתבר מגופה הא ככר מוכח שפיר דאיירי בדאיתבר מגופה מדקתני גבי של הקדש לא נהנין, י"ל דהוכחה הראשונה אינה אלא ע"י דומיא דכי היכי דשל הקדש מיירי בדאיתבר מגופה מדקתני לא נהנין ה"נ של אשרה מיירי בדאיתבר מגופה ומש"ה הדר קאייתי מגופה דאשרה דמיירי בדאיתבר מגופה מדקתני יתיז בקנה וקשה לר"י דאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ומשני א"ר אבהו א"ר יוחנן דלעולם דאייתי מעלמא ומאי יתיז יתיז אפרוחים כלומר מתני' אפילו אי מיירי בדאייתי מעלמא ליכא לאקשויי מידי דהא דקתני יתיז לא קאי אקן דודאי אסור בהנאה בין גבי הקדש בין גבי אשרה וכדאמרינן לקמן והשתא ניחא הכל דליכא לאקשויי דלשקלינהו בידו דאיכא למיחש שמא יעלה באשרה. וא"ת וכא כי ס"ד דקאי יתיז אקן עצמו הוה קשיא ליה אמאי לא שקל נכו ולא קאמר שמא יעלה, וי"ל דודאי מעיקרא דקאמר יתיז אקן עצמו ליכא למיחש שמא יעלה שיכוין ליטול הקן בידו בלא עלים אבל השתא דקאי יתיז אאפרוחים ודאי דאיכא למיחש שמא יעלה כי אין נח כ"כ ליטול האפרוחים בלא הקן אם לא יעלה כי הם נשמטים כאן וכאן ולכן צריך להתיז בקנה האפרוחים דכיון דמתיז בקנה לא יצטרך לעלות באשרה כדי להתיז בקנה כי הדבר קל להתיז בקנה אף כשעומד ע"ג קרקע. וא"ת אכתי קשה של הקדש אמאי לא נהנין מן הקן עצמו כיון דמיירי בדאייתי מעלמא י"ל דגזרינן דלמא אתי לאיתלופי בקנים המחוברים באילן וא"ת כיון דשייך למגזר אף בדאייתי בעלמא אטו אותם המחוברים באילן א"כ מעיקרא מאי הוה פריך אמאי של הקדש לא נהנין והא שייך שפיר למגזר כדפרישית י"ל לעולם ידע שפיר דשייך למיגזר כדפרישית והכי הוה פריך מעיקרא של הקדש אמאי לא נהנין כמו גבי אשרה דלא גזרינן דהא מעיקרא ס"ד דיתיז בקנה קאי אקנים דקן עצמו מותר בהנאה ולא גזרינן בהו מידי והכי הוה פריך אמאי גזרינן גבי הקדש יותר מגבי אשרה. (א"ה קשיא לי מדתני' בפ' מעילין (דף ל"ט) שלהבת עבודת כוכבים שריא ודהקדש אסירא ויהיב טעמא התם משום דעבודת כוכבים דמאיסא בדילי אינשי מיניה ולא גזרו רבנן אבל הקדש דלא בדילי מיניה גזרו וכיון דהילוק זה פרשו פסוק במתני' מנ"ל להדש ולומר דקן שבאשרה אסור משום גזרה. ולאן לומר דהא דגזרינן בהקדש היינו שמא יתחלף לו בין הקן לעלי האילן דכיון דמיירי בדאייתי עלים מעלמא לא אתו לאחלופי דלא דמו אהדדי כמ"ש התוספות ז"ל לעיל בדיבור זה). אבל הגמרא דאשרה ואילן של הקדש שוין הם דהקן עצמו אסור כאן וכאן ואף הביצים כיוצא בו כמונן אבל האפרוחים מותרין כאן וכאן דמאי דקתני יתיז באפרוחים באשרה ה"ה בשל הקדש כדמפרש בכמון שלכך ליכא למפרך מידי דהקדש ואשרה שוין הם דהכא והכא גזרינן דלמא אתי לאיתלופי בקנים המחוברים באילן כדפרישית. כך נראה למורי רבינו מרן שיש לפרש סוגיא זו מראשה עד סופה, ע"כ:

התו' אמרינן בגמרא אמר ליה ר' יעקב לר' ירמיה אפרוחים כאן וכאן מותרין ביצים כאן וכאן אסורין א"ל אכי אם אפרוחים צריכים לאמן כביצים דמו. וכתבו התוס' וז"ל אפרוחים כאן וכאן מותרים פירוש בין באשרה בין בשל הקדש כיון דאית בהו רוח חיים וא"נ לאמם כדמפרש בכמון והא דקתני יתיז בקנה קאי אאפרוחים וה"ה גבי הקדש אבל לא נהנין קאי אקן וביצים וה"ה גבי אשרה וא"ת אמאי מקן לאיסורא גבי אשרה וקתני לאיסורא גבי הקדש י"ל דהכי קמ"ל לא נהנין גבי הקדש משום דבעי למתני ולא מועלין ומתיז בקנה קתני גבי אשרה דאע"ג דהוי דבר מאוס מאוד שהיא של עבודת כוכבים אפ"ה שרו האפרוחים בהנאה כך נראה למורי, ע"כ: הכלל העולה מדברי התוספות הללו דסבירא להו דמתני' דאילן של הקדש ושל אשרה מיירי בחד גוונא דהיינו היתר הקן עצמו והכריח דע"כ קן זה הוא מגוף האשרה ומגוף ההקדש שנשברו עלים ממנו ועשה הקן ומדקתני יתיז בקנה דאלמא הקן עצמו מותר בהנאה א"כ דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת והכריח דע"כ מיירי בדאיתבר מגופה מכח שני הכרחות, האחד הוא דאי מיירי בדאייתי מעלמא אמאי לא נהנין וכ"ת משום דגזרינן אטו מחוברים באילן א"כ גבי עבודת כוכבים אמאי קתני יתיז נגזור אטו מחוברים אלא ודאי דמיירי דאיתבר מגופה וגבי עבודת כוכבים יתיז משום דעבודת כוכבים שנשתברה מותרת וגבי הקדש לא נהנין משום דהוו של הקדש ואין מועלין משום דמיירי בגידולין וקא סבר אין מעילה בגידולין, וההכרח שני דמיירי בדאיתבר מגופה משום דאי מיירי בדאייתי מעלמא אמאי יתיז בקנה ליסקליה מיסקל בידו בלא מקל כלומר דאי אמרת בשלמא דמיירי בדאיתבר מגופה מש"ה אמרינן יתיז ולא אמרינן דליסקליה בידו משום דאיכא למיגזר דלמא אתי למישקל מגוף האשרה שלא נשברו דהא אותם הקנים שנשברו דומים לאותם המחוברים לאשרה. אבל אי מיירי בדאייתי מעלמא לא שייך למיגזר דלמא שקיל מאותם שלא נשברו שהרי אינם דומים להדדי. וכ"ת דלעולם מיירי בדאייתי מעלמא וטעמא דיתיז ולא אמרינן דלשקליה בידו משום דלמא יעלה באשרה למישקל הקן ונמצא נהנה מגוף האשרה. הא לא ניחא ליה דניגזר שמא יעלה משום דבנקל יכול ליטול הקן עצמו בלתי עליה וא"כ לא שייך למיגזר דלמא יעלה. ועכח שני ההכרחות הללו הכריח דע"כ מיירי בדאיתבר מגופה וגבי הקדש לא נהנין ולא מועלים משום דהוו גידולין ואין מעילה בגידולין וגבי עבודת כוכבים מן הדין מותר למשקליה בידיה אלא משום דאיכא למיחש דלמא שקיל מגוף האשרה מש"ה אמרינן דיתיז ולאחר כתוב מיהא שרו משום דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת וקשיא לר' יוחנן דאמר אסורה דהיכי קתני יתיז וכלא אף לאחר כתוב כליכורן כן עומדין. נמצא דלר"ל בדאייתי מעלמא גבי הקדש נהנין וגבי עבודת כוכבים מותר למשקליה בידיה. ורבי יוחנן תירץ דלעולם דמיירי דאייתי מעלמא ומאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר דאף דנימא דמתני' איירי בדאייתי מעלמא ליכא לאקשויי מידי משום דהלוקה אשרה מיירי באפרוחים ופירושא דמתני' כך הוא הקן שבראש אילן של הקדש דהיינו דאייתי מעלמא לא נהנין משום דלמא אתי למישקל מן המחוברים ולא מועלין כיון דאין איסורו כי אם מחמת גזרה. וכ"ת גבי אשרה נמי ניגזור התם מיירי באפרוחים אבל אה"נ דגבי אשרה נמי הקן אסור אף דאייתי מעלמא משום דלמא אתי למישקל מן המחוברים. וכ"ת אמאי יתיז לשקליה בידיה הא לא קשיא דכיון דמיירי באפרוחים איכא למיגזר דלמא יעלה באילן כי אין נוח ליטול האפרוחים אם לא יעלה באילן לפי שהם נשמטים. וגבי הקדש נמי אם בא ליטול האפרוחים יתיז בקנה אבל לא יקחם בידו דלמא יעלה באילן. נמצא דלר' יוחנן הקן עצמו אסור ואף דאייתי מעלמא בין בהקדש בין בעבודת כוכבים משום גזרה אטו מחוברין ונקט הלוקה זו דאיסור גבי הקדש אף שהדין כן בעבודת כוכבים משום דבעי למיתני ולא מועלין ואפרוחים שרו בהקדש ובעבודת כוכבים דלא שייך למיגזר בהו אטו אילן עצמו. ומיהו דוקא ע"י ההוה אבל למשקליה בידיה אסור בהקדש ובעבודת כוכבים משום גזרה דלמא יעלה באילן. ונקט היתרא דאפרוחים בעבודת כוכבים אף שהדין כן בהקדש נמי לאשמועינן חדושא דאף שהוא דבר מאוס שהיא של עבודת כוכבים אפ"ה האפרוחים שרו: וא"ת כיון דרבי יוחנן מוקי למתני' בשני גווני מנ"ל לאוקומי רישא דמתניתין דהקדש בדאייתי עלים מעלמא וסיפא דעבודת כוכבים באפרוחים אימר רישא דהקדש מיירי בדאיתבר מגופה ומש"ה לא נהנין וה"ה גבי עבודת כוכבים דאסירי משום דעבודת כוכבים שנשתברה אסורה וסיפא דעבודת כוכבים מיירי בדאייתי עלים מעלמא ומש"ה שרו ע"י התוה וה"ה גבי הקדש. י"ל דלא ניחא ליה לאוקומי סיפא דעבודת כוכבים בדאייתי עלים מעלמא דא"כ קשה אמאי יתיז ליסקליה מיסקל וכמו שהקשה ר"ל דבשלמא כאוקימתא דאפרוחים ניחא דלא הותר דלשקליה בידיה משום גזרה דשמא יעלה וכמ"ש התוס'. א"נ דלא ניחא ליה לאוקומי רישא דהקדש בדאיתבר מגופה משום דר"י אסבר דכ"ל דיש מעילה בגידולין וכמו שפסק רבינו בפ"ה מהלכות מעילה דין ו' וא"כ קשה דהיכי תני מתניתין ולא מועלין אי מיירי בדאיתבר מגופה ולא ניחא ליה לאוקומי מתניתין דלא כהלכתא ומש"ה אוקמה לרישא דהקדש בדאייתי מעלמא ואפ"ה אסירי בהקדש ובעבודת כוכבים גזרה דלמא אתי לאתהנויי מקנים המחוברים באילן. וסיפא דעבודת כוכבים מיירי באפרוחים ושרו בעבודת כוכבים ובהקדש דלא שייך בהו גזירה. ומיהו לא שרו כי אם על ידי התוה אבל למשקלינהו בידיה אסור בעבודת כוכבים ובהקדש משום גזרה דלמא יעלה באילן וכמו שכתבו התוספות: ודע דכל מה שכתבנו הוא לפי סוגית הגמרא דמעילה וכפי גירסת התוספות ופירושם. אך בפרק כל הצלמים (דף מ"ב) אמרינן איתיביה רשב"ל לרבי יוחנן קן שבראש האילן כו'. בראשו של אשרה יתיז בקנה קס"ד כגון שבנתה ממנו עלים וקיימא בהם וקתני יתיז בקנה כב"ע כגון דאייתי עלים מעלמא וקיימא בהם דיקא נמי דקתני גבי הקדש לא נהנין ולא מועלין כו'. ור' אבהו א"ר יוחנן מאי יתיז יתיז באפרוחים, ע"כ. ופירש"י ור' אבהו א"ר יוחנן מסדר לתרוצא לתיובתיה בשנייא אחרינא לעולם לא תוקמה בשנייא דהוקא דאייתי עלים מעלמא ואפ"ה לא תילף מינה היתר שברי עבודת כוכבים דהא דקתני יתיז בקנה אאפרוחים קאי לא אעלים. וכתבו התוס' וז"ל ור' אבהו אמר מאי יתיז יתיז באפרוחים פ"ה דמוקי לה בשבירה ממנו עלים ויפה פירש לפי שיטת הספר שבכאן דקאי לשנויי דלא תילף מינה היתר עבודת כוכבים עכ"ל. פירוש דבריהם דבמעילה לא קאי לשנויי דלא תילף היתר עבודת כוכבים דהא ככר תירץ דמיירי דאייתי עלים מעלמא אלא בהוה רשב"ל והקשה לר' יוחנן שתי קושיות דאם כדבריו דמיירי בדאייתי עלים מעלמא מאי בעא דגבי הקדש אין נהנין וגבי עבודת כוכבים שרי בהנאה. ועוד הקשה לו דאי מיירי בדאייתי מעלמא אמאי יתיז ליסקליה בידיה. לזה בא רבי אבהו לתרץ דלעולם דמיירי בדאייתי עלים מעלמא ואפ"ה ליכא לאקשויי מידי דמאי יתיז יתיז באפרוחים. אך סוגיא זו דפרק כל הצלמים

יג נטל ממנה עצים אסורים בהנאה. הסיק בהן את התנור יוצן ואחר כך יסיק בעצים אחרים של היתר ויאפה בו. אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה. נתערבה באחרות יוליך [א]דמי אותה הפת לים המלח כדי שלא יהנה בה ושאר הככרות מותרין°:

יד נטל ממנה כרכר וארג בו את הבגד אסור בהנאה. נתערב בבגדים אחרים יוליך דמי אותו הבגד לים המלח ושאר כל הבגדים מותרין. ומותר ליטע תחתיה ירקות בין בימות החמה שהן צריכין לצל. בין בימות הגשמים. מפני שצל האשרה שהוא אסור עם הקרקע שאינה נאסרת גורמין לירקות אלו לצמוח וכל שדבר אסור ודבר

א עיין כמור סי' קמב:

כסף משנה

יג נטל ממנה עצים וכו'. משנה שם (דף מ"ט) נטל מתנה עצים אסורים בהנאה הסיק בהם את התנור חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות כלן אסורות בהנאה ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח א"ל אין פדיון לעבודת כוכבים ואיפסקא הלכתא בגמרא כר' אליעזר. ופירוש יוליך הנאה יתבאר בבבא שאחר זו.

ואמאי דפסק חדש יותץ אמרינן בפ' כל שעה (פסחים כ"ז) דהיינו למאן דאמר זה וזה גורם אסור אבל למאן דאמר זה וזה גורם מותר חדש נמי יוצן והכא זה וזה גורם הוא דתנור שנגמר באיסור ועצים דהיתר הוא שגורמים אפיית הפת. ואסיקנא בפ' כל הצלמים כמאן דאמר זה וזה גורם מותר ולפיכך לא חילק רבינו בין חדש לישן דאפילו חדש בצינון סגי ליה:

ואיכא למידק בדברי רבינו דמדכתב יוצן סתם משמע דאפילו בחדש קאמר והיינו כת"ד זה וזה גורם מותר דאילו למ"ד אסור לא סגי לחדש בצינון אלא נתיצה בעי וכן פסק בסירוך גבי נטיעת ירקות תחת האשרה וכן גבי שדה שזבלה בזבל של עבודת כוכבים דזה וזה גורם מותר וא"כ למה פירש וכתב אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה דמשמע דבין בחדש בין בישן מיירי ובישן אמאי הא זה וזה גורם הוא. וי"ל דהכא מיירי כשאוקה כנגדו הא לאו הכי מותר ולא חשש להאריך בכך מפני שסמך על מה שאמר בפ"י מהל' מאכלות אסורות גבי תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם שאם גרף כל האש ואח"כ בישל או אפה כיוצא של

של תנור הרי זה מותר שהרי עצי איסור הלכו להם, פת שבשלה על גבי גחלים של עצי ערלה מותרת כיון שנעשו גחלים הלך איסורן אע"פ שהם בוערות. ומה שכתב כן גבי ערלה וכלאי הכרם ולא כתבו גבי עצי אשרה היינו משום דלגבי ערלה וכלאי הכרם איתמר בגמרא ומשם נלמוד לעצי אשרה. והרמ"ך כתב דדילמא שאני עצי אשרה דכיון שהוא עצמו נטל העצים ה"ל עבודת כוכבים של ישראל ואין בטלה עולמית כשום דבר בעולם עכ"ל:

יד נטל ממנו כרכר וכו'. גם זה משנה שם ופסק כר' אליעזר ביוליך הנאה לים המלח וכמו שקדם ומפרש רבינו דכי א"ר אליעזר יוליך הנאה לים המלח היינו שאם נתערבה באחרות יוליך דמי כל הפת או דמי הבגד ולא סגי ליה בהולכת דמי עצים או דמי כרכר וכן דעת הרי"ף והרמב"ן והכריע הרמב"ן דעת זה ויש שיטות חלוקות למפרשים בפירוש יוליך הנאה לים המלח דר' אליעזר האריך בהם הר"ן ז"ל.

ומותר ליטע וכו'. משנה שם (דף מ"ח) וזורעים תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה כלומר שבימות הגשמים האילן קשה להם שמעכב החמה לבא ובימות החמה הצל יפה להם ר' יוסי אומר אף לא בימות הגשמים מפני שהנביה נשרת והוה להם לזבל ופירוש נביה העלים שנשרים ואמרינן בגמרא דלר' יוסי זה וזה גורם מותר ולדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי זה וזה גורם מותר לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור אודו לי ירקות בימות הגשמים והלא הוי זה וזה גורם נביה דאיסור

לחם משנה

יג נטל ממנה עצים וכו'. בסוף פרק כל הצלמים (דף מ"ט) חדש יותץ ישן יוצן. ובפרק כל שעה אמרו דלמאן דאמר זה וזה גורם מותר בין חדש בין ישן יוצן. ועיין בבית יוסף סי' קמ"ב שהקשה על רבינו ותירץ דבריו עיין שם:

יד ומותר ליטע תחתיה כו'. שם בפ' כל הצלמים (דף מ"ח ע"ב) משנה זורעים תחתיה וכו' ובמסקנא אמרו שם רבי יוסי לדבריהם דרבנן קאמר להו ופסקו שם הלכה כרבי יוסי.

בשר

משנה למלך

שלמים מוכחא דר' אבהו לא לייתב עיקר ילפותא דרשב"ל שהיה רוצה ללמוד היתר עבודת כוכבים שנשברה מאליה ומעיקרא פירש דר' יוחנן מוקי למתני' כדאייתי עלים מעלמא ולא הקשה רשב"ל לפירוקו זה א"כ כי אתא ר' אבהו ע"כ לומר דאתא לשנויי לעיקרא דמלתא דלא תילף מינה היתר עבודת כוכבים וא"כ ע"כ דר' אבהו לא נומר דלעולם דמתניתין איירי כדאיתכבר מגופה ואפ"ה לא מקשי גר' יוחנן משום דמאי יתיו יתיו לאפרוחים דאם ר' אבהו מוקי למתניתין כדאייתי עלים מעלמא הויא פירוקא קמא ולא אצטריך לומר דמאי יתיו יתיו לאפרוחים. אלא ודאי דרישא דמתניתין איירי בעלים דאיתכבר מגופה וקסבר אין מעילה בגידולין וגלי בהקדש דאסור מדרבנן וכ"ש אשרה דמדאורייתא נמי אסירא וסיפא באפרוחים וגלי באשרה וה"ה בהקדש.

והנה כפי דברי רש"י הללו איכא בין הני תרי שינויי דעבודת כוכבים טובא דלתירוצא קמא דמיירי כדאייתי עלים מעלמא ואפ"ה אסר גבי הקדש משום גורם דלמא אתי לאתהנויי מעצי אילן דהקדש גופיה ומיהו באשרה לא גזור משום דבדילי אינשי מינה. ולא רצה לומר דטעם הגזרה הוא משום דלמא יעלה באילן דאם היה זה טעם לאיסור ההקדש גם באשרה היה לנו לאסור משום גורם א ולא שייך כאן טעמא דעבודת כוכבים בדילי מינה שהרי אין כוונתו ליהנות מן העבודת כוכבים אלא לעלות באילן כדי ליטול הקן. אבל לפי הטעם שכתב דטעם איסור הקדש הוא משום גורם דלמא אתי לאתהנויי מאילן גופיה דהקדש יש לחלק שפיר דגבי עבודת כוכבים לא שייך גורם זו משום דבדילי אינשי מינה. וכעלים דאיתכבר מגופא כפי תירוץ זה מועלין בהן דיש מעילה בגידולין: ולפי תירוצא דר' אבהו מתניתין דהקדש מיירי כדאיתכבר מגופא ואפ"ה אין מועלין דאין מעילה בגידולין וסיפא דאשרה מיירי באפרוחים ואצטריך לאשמועינן דלא גזרינן התוס סקנה שמא יעלה דרך האילן. והנלך רש"י ז"ל לומר דברים הללו כדברי ר' אבהו משום דאי איירי בשלמא כפי פירוקא קמא דביפא איירי במאי דאיירי רישא ניחא דהוצרך ללמדנו דאע"ג דגבי הקדש אין נהנין אע"ג דאייתי מעלמא מ"מ בעבודת כוכבים שרי ויתיו משום דשאני עבודת כוכבים דבדילי אינשי מינה. אך כפי דברי ר' אבהו דרישא מיירי כדאיתכבר מגופה והתם באשרה נמי אסור מן התורה א"כ סיפא דמיירי באפרוחים מהיכא תיתי לאסור דאצטריך לומר היתר מש"ה קאמר דבא לומר דלא נימא דניגזור התוס הקנה שמא יעלה באילן קת"ל.

ודע דרש"י פ"ל דמאי דתנן יתיו בקנה לא בא למעט דלא ליסקליה בידיה וכן כתב בתחלת הסוגיא וזה לשונו יתיו בקנה ישליך עלי הקנה במקל מן האילן ויברחו ויהנה מהם ולא יעלה על האשרה ויטלם, ע"כ. משמע מדבריו דלא מיעט התנא בלומרו יתיו אלא שלא יעלה באילן אבל למשקליה בידיה שרי. (א"ה ולפי זה קשה נר"ל ולדידיה מי ניחא דהא ע"כ דהאי דיתיו בקנה לאו משום דמיתר אמר כו'. דא"כ אשרה נמי כולה שריא אלא ודאי דטעמא משום דשברים אלו בטילי בחיעוטייהו ובשובר כוכבים לאו דעתיה עלייהו אלא אתר עיקר האילן וכיוצא בזה הקשה הר"ב לחם סתרים ועיין בספר מעשה חיה. ויש מקום לומר דהכי פירושא דידוקט מתניתין ליתנא דיתיו בקנה לאשמועינן דאשרה עצמה אסירא מוכח דבברי עבודת כוכבים דעלמא דנשתברה מאליה מותרת דאי אסורין לא הוה צריך תנא דמתניתין לאשמועינן הכא באשרה וצ"ל לתירוץ הקן שבראש האשרה מותר ומינה הוה שמעינן דאשרה עצמה אסירה ככל עבודת כוכבים שנשתברה מאליה) **ומש"ה** הוכרח רש"י בדברי ר' אבהו לומר דאצטריך לומר דיתיו דלא ניתא דניגזור אטו עליה ולא יקאמר דאצטריך לומר דיתיו לומר דדוקא התוס שרי אבל למשקליה בידיה אסור משום דאיהו כ"ל דהתנא לא מיעט בלומרו יתיו למשקליה בידיה אלא אף למשקליה בידיה שרי. עוד אפשר לומר דלא ניחא ליה לרש"י לומר דנקט סיפא דאשרה דלא אצטריך ללמדנו דיוקא דדוקא יתיו אבל למשקליה בידיה אסור דדוקא כפי סברת רשב"ל דאוקמה כדאיתכבר מגופה וכן לתירוצא קמא דר' יוחנן דמיירי כדאייתי עלים מעלמא וסיפא דאשרה איירי במאי דאיירי רישא דהקדש ניחא דאתא סיפא דאשרה ללמדנו דאע"ג דגבי הקדש אסור גבי עבודת כוכבים שרי לתר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ונקט הסיפא בלשון יתיו ללמדנו עוד דדוקא התוס שרי אבל למשקליה אסור:

אך כפי פירוקא דר' אבהו דהיתרא דעבודת כוכבים לא מיירי במאי דאסר בהקדש קשה דמהיכא תיתי לאסור שאצטריך הסגא לומר דשרי ודוחק לומר דלגופיה לא אצטריך אלא לדיוקא דדוקא התוס שרי. מש"ה הוכרח לומר דלגופיה אצטריך דלא נימא דניגזור התוס קנה אטו שמא יעלה באילן. ומיהו האמת הוא דלרש"י אף למשקליה בידיה שרי ולא מיעט התנא בלומר. יתיו אלא שלא יעלה באילן וכמו שנראה מדברי רש"י ז"ל בתחלת הסוגיא כדבר האמור. וא"ת אכתי יש לדקדק דמנ"ל לרש"י דהס"ד היה דאסור דלמא אתי לאתהנויי מאילן גופיה דהא כפי תירוצא קמא דר' יוחנן גבי הקדש איתיה להאי גורם וגבי עבודת כוכבים אצטריך ללמד דליתיה להאי גורם וא"כ איכא דר' אבהו נמי נימא דאצטריך לומר יתיו בקנה גבי אפרוחים דלא נימא דניגזור שמא יהנה מעצי אילן עצמו. הא לא קשיא דדוקא גבי הקן עצמו שייך שפיר למיגזר אטו אילן עצמו משום דעלים ועלים ניינהו ומחלפי אהדדי אבל גבי אפרוחים לא שייך למיגזר אפרוחים אטו אילן. ועוד דמדאוקימנא לרישא כדאיתכבר מגופיה ומשמע דדוקא כדאיתכבר מגופיה לא נהנין אבל בעלים דאייתי מעלמא נהנין א"כ הרי למדנו דלא גזרינן אטו אילן עצמו ואם כן סיפא דהיתרא דעבודת כוכבים דאפרוחים לא אצטריך דמהיכא תיתי לאסור דאי משום גורם דאילן גופיה הא מרישא שמעינן לה מדלא אסר גבי הקדש כי אם כדאיתכבר מגופה ש"מ דכדאייתי עלים מעלמא שרי ולא גזרינן אטו אילן גופיה משום הכי הוצרך רש"י לומר דהכא נמי באפרוחים הוה הלקא דעתך לאסור. משום דאיכא למיחש שמא יעלה דרך האילן ותשמת זו שייכא באפרוחים ולא שייכא בעלים דאייתי מעלמא ומשום הכי אף שכבר למדנו מרישא דהקדש דעלים דאייתי מעלמא שרי מ"מ הוצרך ללמד היתר האפרוחים משום דהוה סלקא דעתך שיש לאסור באפרוחים יותר מעלים דאייתי מעלמא משום דאיכא למיחש כאן שמא יעלה באילן מה שאין כן בעלים דאייתי מעלמא משום דשאני אפרוחים שהם נשמטים כאן וכאן וכמו שכתב התוספות שם כמעילה. **הכלל** העולה דאליבא דרש"י כפי סוגיא דפרק כל הצלמים בדאייתי עלים מעלמא בין לתירוצא קמא דר"י בין לתירוצא בתרא גבי אשרה שרי ואף לתירוצא קמא דגבי הקדש אסר מ"מ גבי עבודת כוכבים שרי משום דליכא למיגזר דלמא אתו לאתהנויי מאילן גופיה דשאני עבודת כוכבים דבדילי אינשי מינה. ואין חילוק בין תירוצא קמא דר' יוחנן לתירוצא בתרא דר' אבהו אלא גבי הקדש דכפי תירוץ קמא גבי הקדש אף כדאייתי עלים מעלמא אין נהנין משום גורם ואי איתכבר מגופה מועלין בהם דיש מעילה בגידולין וכפי תירוץ דר' אבהו כדאייתי עלים מעלמא אף בהקדש שרו ואי איתכבר מגופה נמי דאין נהנין מ"מ אין מועלין משום דאין מעילה בגידולין. ומיהו במאי דאמרינן בגמרא א"ל ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא אסברה לך באפרוחים כאן וכאן מותרים בביצים כאן וכאן אסורים. אני מסתפק בזה אם חילוקי דינים הללו נאמרו דוקא אליבא דר' אבהו ואפשר לומר דלפי תירוצא קמא דמוקי להיתרא דעבודת כוכבים בעלים דאייתי מעלמא דאע"ג דגבי הקדש אסירי משום גורם דאילן גופיה הכא גבי עבודת כוכבים שרי דלא שייך גורם משום דבדילי אינשי מיניה גבי אפרוחים אפשר דאסירי משום שמא יעלה באילן דשאני עלים דאייתי מעלמא דלא שייך גורם זו כמו שכתבנו לעיל אבל באפרוחים דשייך גורם זו אפשר דאף בעבודת כוכבים אסור ואף דאינם צריכים לאמם. ואפשר עוד לומר דמימרא זו דר' יעקב היא תוספתא ואף כפי תירוץ קמא דמוקי לה כדאייתי עלים מעלמא וגבי עבודת כוכבים שרי מ"מ בבילים א"נ באפרוחים הצריכים לאמם אסירי אף גבי עבודת כוכבים דכיון דצריכים לאילן גזור בהו רבנן באילן עצמו א"נ דאיכא למיגזר דלמא יעלה על האילן דחיים עלייהו שמא יפלו אבל באפרוחים שאין צריכים לאמם שרו דליכא למיחש דלמא חיים עלייהו פן יפלו. ואפשר דגבי הקדש נמי אף כפי תירוצא קמא באפרוחים שרו דאף דבדאייתי עלים מעלמא גבי הקדש אסירי משום גורם שאני גבי עלים דאי שריא ליה עלים אתי לאתהנויי מאילן עצמו ועלים בעלים מחלפי אהדדי אבל באפרוחים לא שייך למיגזר גורם זו ואף בהקדש שרו אך בבילים א"נ באפרוחים הצריכים לאמם בהקדש נמי אסירי מטעם אחר דכיון דצריכי לאילן גזרו בהו רבנן באילן עצמו א"נ משום גזרה דדלמא יעלה באילן דחיים עלייהו פן יפלו ולקמן בעזה"ה נביאורי לדברי הר"מ אעמוד עוד בזה. (אבל על דאכדין).

ודע דרש"י ז"ל במעילה גורס כגירסתנו כאן בעבודת כוכבים דר' יוחנן תירץ דמתניתין מיירי בעלים דאייתי מעלמא והכיא ראיה ר"י לדבריו ממאי דתנן גבי הקדש ולא מועלין אי אמרת בשלמא דמיירי בעלים דאייתי מעלמא ניחא דאין נהנין ולא מועלין אלא לרשב"ל דמוקי לה כדאיתכבר מגופה אמאי אין מועלין ותירץ רשב"ל משום דקא סבר דאין מעילה בגידולין. ומ"ש רש"י שם וליכא למידק מהכא לעבודת כוכבים שנשתברה כו' דברים הללו אין להם קשר עם מ"ש קודם. ונראה שהם לשונות הפוכים וכן הוא עיקר הגירסא ור' אבהו מתרץ דהאי יתיו לאו אקן עצמו מיירי דכיון דאיתכבר

מגדל עוז

נטל ממנה עלים כו' עד כיוצא כזה. הכל פ' כל הצלמים (דף מ"ט):

הגהות מיימוניות

°[הר"ז מתיר בהנאה דוקא ורבינו יונה אפילו באכילה וכן פסק הרא"ש]:

ודבר מותר גורמין לו הרי זה מותר בכל מקום. לפיכך שדה שזבלה בזבל עבודת כוכבים מותר לזרוע אותה. ופרה שפטמה בכרשיני עבודת כוכבים תיאכל וכן כל כיוצא בזה: **טו** *בשר או יין או פירות שהכניסום להקריבם לעבודת כוכבים לא נאסרו בהנאה אף על פי שהכניסום לבית עבודת כוכבים עד שיקריבום לפניה. הקריבום לפניה נעשו תקרובת ואע"פ שחזרו והוציאום הרי אלו אסורין לעולם. וכל הנמצא בבית עבודת כוכבים אפילו מים ומלח אסור בהנאה מן התורה. והאוכל ממנו כל שהוא לוקה: **טז** המוצא כסות וכלים ומעות בראש עבודת כוכבים. אם מצאן דרך בזיון הרי אלו מותרין ואם מצאן דרך כבוד הרי אלו אסורין. כיצד מצא כיס תלוי בצוארו. כסות מקופלת ומונחת על ראשו. כלי כפוי על ראשו הרי זה מותר מפני שהוא דרך בזיון וכן כל כיוצא בזה. מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי המזבח הרי זה אסור. במה דברים אמורים בזמן שמצאן חוץ למקום עבודתו אבל אם מצאו בפנים בין דרך כבוד בין דרך בזיון בין דבר הראוי למזבח בין דבר שאינו ראוי כל הנמצא בפנים אסור °אפילו מים ומלח. ופעור ומרקולים כל הנמצא עמהן בין בפנים בין בחוץ אסור בהנאה. וכן אבני מרקולים

אבן

א טור יו"ד סי' קל"ט:

כסף משנה

דאיסור והקרקע עולם להיתר ואסיקנא דזה וזה גורם מותר הילכך בין בימות החמה בין בימות הגשמים מותר לזרוע מתחיה ירקות וכן פסק הרי"ף: ומ"ש לפיכך שדה וכו'. שם הביא גמרא דאזדבלא בזבל דעבודת כוכבים ואסיקו דזה וזה גורם מותר: כתב הרמ"ך ומותר לזרוע מתחיה וכו'. תימא דהא מסיק בגמרא דאפילו למ"ד זה וזה גורם מותר אסור לזרוע מתחיה בימות החמה דכחד גורם הוא והכי אית לן למימר בגמרא דהוה ס"ד למימר (דכמו דהוה ס"ד) [דסברי] רבנן דזה וזה גורם מותר ואפ"ה אסרי לזרוע מתחיה בימות החמה ושמא דבמסקנא דסבירא לן כר' יוסי אית ליה זה וזה גורם מותר ולטעמייהו דרבנן קאמר להו דלמא דמותר לזרוע אפילו בימות החמה וצ"ע. עכ"ל. ובמה שכתבתי נתיישבה תמיהתו:

בשר או יין וכו'. משנה פ' אין מעמידין (דף ל"ט) בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהם כזבחי מתים. ומפרש רבינו בשר הנכנס לבית עבודת כוכבים להקריבו לפניה ולא הקריבוהו כבר אע"פ שהוציאוהו אסור: וכל הנמצא בבית עבודת כוכבים וכו'. יתבאר בסמוך:

המוצא כסות וכו'. משנה בפרק ר' ישמעאל (שם נ"א) מצא בראשו מעות כסות או כלים הרי אלו מותרים ואמרו בגמרא דטעמא לפי שאין דברים של גוי ניכרים ומפני מעות בכיס קשור תלוי לה בצוארה וכסות דקתני מקופלת ומונחת לו על ראשו וכלי קתני כשכפוי לו על ראשו אבל אילו היו מונחים דרך כבוד אסורים הם:

מצא בראשו וכו'. סיפא דההיא מתני' (שם) פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור ובגמרא אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור חוץ לקילקלין דבר של גוי כלומר של כבוד אסור שאינו של גוי מותר א"ר יוסי ב"ח נקטינן אין קילקלין לא לפעור ולא למרקולים ומפרש רבינו קילקלין מקום מיוחד לעבודתו. ופירש"י אין להם תורת קילקלין דאפילו חוץ כפנים דמי. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דהא דתנן פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי מזבח אסור איירי דקתני מצא בראשו מעות וכו' קאי לומר דהא דאסר בפרכילי ענבים וכו' היינו כשמצא בראשה דמוכח דשלה הם אבל אם לא היו בראשה אע"פ שמונחים אצלה מותרים ורב אסי בר חייא דאמר כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור אתא למימר דמתניתין דשריא במצא עליה מעות וכסות וכלים דרך בזיון כדמוקי לה בגמרא וכן שריא בראשה בדבר הקרב ע"ג המזבח אלא ולא עליה מדיוקי דלא אסרה בדבר הקרב ע"ג המזבח אלא במצא בראשה ומשמע דאם מצא אצלה כיון דלאו בראשה הוא מותר היינו דוקא במצא חוץ לקילקלין דהיינו מקום עבודתה אבל במצא לפנים מן הקילקלין אפי' מים ומלח שאין דרך גוי ולא דרך הקרבה דאין דרך להביאם לבדם בלי דבר אחר דמלח פשיטא שאינו קרב בפנים לבדו ומים שהיו מנסכים בחג לא היו באים לבדם אלא עם ניסוך היין וכדתנן בפ' החליל שני ספלים של כסף היו שם אחד של מים ואחד של יין ואפילו הכי אסורים דכל שנמצא לפנים מן הקילקלין שהוא מקום עבודתה ודאי שלא הכניסוהו שם אלא לתקרובת או לתשמיש ואע"פ שמונח עליה דרך בזיון איכא למימר דאיידי אחרינא אתא ואנחיה הכא מ"מ תקרובת או תשמיש הם ולא פרח איסורא מינייהו בהכי וכיון דטעמא משום הכי הוא משמע דאפילו לא נמצא בראשה נמי אסור דכל שמכניסין למקום עבודה אינו אלא להקרובה או לתשמיש דידה ואתא רבי יוסי בר חנינא למימר דהא דפרשי מתניתין מצא חוץ למקום עבודתה כל שאינו מונח בראשה אע"פ שהוא דבר הקרב ע"ג מזבח או שהוא מונח בראשה אלא שהוא דרך בזיון היינו דוקא בשאר עבודת כוכבים דסתמן אין מניחין חוץ למקום עבודתה דבר מתקרובתם או תשמישם אלא"כ מונחין עליה דרך כבוד אבל פעור ומרקולים מתוך שעבודתה בדרך בזיון לא קפדי בהו שלא להקריב לבן או שלא להקריב דבר מתקרובתם או תשמישן חוץ למקום עבודתן ולפיכך כל הנמצא עמהם כלומר אע"פ שאינו עליהן וכן הנמצא עליהן אפילו דרך בזיון אע"פ שהם חוץ למקום עבודתן אסור דהוו למקום עבודה דהני כלפנים ממקום עבודה דאחריני דמי, כך נראה לי ליישב דברי רבינו:

כתב הרמ"ך מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח הרי זה אסור תימא דאפילו דבר שאין כיוצא בו קרב אסור כגון פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ובלבד שיהא מסתבר כדמפקינן אלא עטרות של שבלים לאו כעין פנים איכא וכו' ומשני כגון שנגזרו מתחלה לכך. ואע"ג דלאו כעין פנים מ"מ מאחר שנתגדלו לשם עבודת כוכבים והוה כשיגזר מקל לפסיה דדמי לזביחה עכ"ל. כתב עוד והפעור ומרקולים אסורין בהנאה תימה דהא מצא מעות אמרקולים קאי וכן פירש"י ואינו אסור כיון שאינו של גוי ואינו כעין פנים מיהו אי הוה כעין פנים או דבר של גוי מיתסר אפילו בחוץ למרקולים דכפנים דמי ומיתסר אפילו אינו של גוי אי הוי כעין פנים משא"כ בשאר עבודת כוכבים דחוץ לקילקלין דבר שאינו של גוי מותר אפילו כעין פנים והרב הזה כבר דאי כעין פנים אפילו בחוץ מיתסר בכולהו וצריך עיון ויישוב הדעת בפירוש כל זה: וכן אבני מרקולים וכו' משנה שם (מ"ט ל') ופסק כהכמים דאמרי גבי אבני מרקולים אם שהוא נראה עמו אסור:

עבודת

לחם משנה

בשר או יין וכו'. שם (דף נ"ט) בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהוא זבחי מתים ובגמרא (דף ל"ב:) והיוצא אסור וכו' מ"מ אי אסתבר דליכא הקרובה מני ר' יהודה בן בתירא היא דתניא ר' יהודה בן בתירא אומר מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמאה באהל שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמאה באהל ע"כ. ואם תאמר א"כ רבינו איך פסק כהך מתניתין והא בגמרא אוקמוה כר' יהודה בן בתירא ולית הלכתא כוותיה. וי"ל דהוא ז"ל מפרש כפירוש ר"ת דמאי דקאמר מני משום דהדר תני הרי הוא כזבחי מתים מטמא באהל אבל לענין איסור אכילה והנאה דמתעטי קרא לא פליגי רבנן עליה דרבנן מודו דאסור בהנאה ולהכי פסק הכי:

המוצא כסות וכלים וכו'. שם בפרק רבי ישמעאל (דף נ"א ע"ב) מצא בראשו מעות כסות וכלים הרי אלו מותרים פרכילי ענבים וכו' וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור. ובגמרא אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור חוץ לקילקלין דבר של גוי אסור שאינו של גוי מותר אמר רבי יוסי בר חנינא נקטינן אין קילקלין וכו' ולכאורה נראה לפרש דפרכילי ענבים לא קאי אפילו מצא אצלו ועל זה קאמר רב אסי דכי קאמר מתניתין דקרב לגבי מזבח אסור ואפילו שהוא דרך בזיון דומיא דרישא היינו לפנים מן הקילקלין וה"ה אפילו מים ומלח כלומר שהוא דבר הקרב לגבי מזבח ואינו גוי אבל חוץ לקילקלין אפילו קרב אסור שאינו של גוי מותר. ורבינו כתב שחוץ הקילקלין אפילו שאינו קרב לגבי המזבח. ולדידיה קשה מאי דאמרו בגמרא אפילו מים ומלח דמשמע דומיא דהאי דהוי קרב לגבי המזבח. ועוד נראה דהוא ז"ל מפרש פרכילי ענבים דקאי אריפא והטעם

משום

משנה למלך

דאיסתר מגופה דאשרה הקן פלגו אסור בהנאה אלא מאי יפיו יפיו כאשרותים והבאת ליכא למילף מהכא לעבודת כוכבים שנשתברה מאליה ולא קשיא לר' יוחנן: **ודע** שהתוס' כאן בעבודת כוכבים ס"ל דמאי דאמרינן יפיו בקנה הוא למעט דלא לישקליה בידיה. ונראה דאלו לגירסתם דגרסי במעילה ה"ג מהתברא דאי ס"ד דאייתי עלים מעלמא אמאי יפיו בקנה לישקליה מישקל. הרי דס"ל גמלמודא דאומרו יפיו בקנה מיעט דלא לישקליה מישקל. אך רש"י ס"ל דאומרו יפיו בקנה לא מיעט אלא בגא יעלה בחיגן אבל למשקליה בידיה שרי: **והרואה** דברי רש"י שם במעילה יראה איך לא גריס איהו כגירסת התוספות דאמאי יפיו בקנה למשקליה מישקל ומשום הכי ס"ל דליתא לגבי דיוקא אלא אף למישקליה שרי. ולא אתא מסגיסין דיפיו אלא למעט שלא יעלה בחיגן. ולאיפי להתוספות שכתבו בטעמא דמלתא שלא יטלנו בידו כדי שלא יאמרו עליו הוא שוכן מן האשרה ע"כ. אך במעילה כתב דטעמא דלא יטלם בידו הוא דלמא אתי למיכל מגוף האשרה. ונראה שדברי התוספות הם מכוונים למדקדק בהם היטב דהתם במעילה שקא רשב"ל לומר דבשלמא לדידיה דמיירי כדאיתבר מגופה ניחא דלא לישקליה בידיה אבל לר' יוחנן דמוקי לה בדאייתי עלים מעלמא קשה דאמאי לא התירו לו ליטלם בידו וא"כ אי טעמא דלא לישקליה בידו הוא מפום שלא יאמרו עליו הוא שוכן מן האשרה מה קשה רשב"ל לר"י הא לר' יוחנן נמי ניחא דלא יטלם בידו מפום שלא יאמרו. אלא ודאי דרשב"ל הוה ס"ל דטעם הגזרה הוא דלמא אתי למיכל מגוף האשרה ולפי זה ניחא דהקשה לר' יוחנן דבשלמא לרשב"ל ניחא דשייך גזרה דכא אותה עלים באהוברין דומים לעלים שבכנות ושייך למיגזר הא אטו הא. אך לר' יוחנן דמוקי לה כדאייתי עלים מעלמא א"כ לא דמו עלים של הקנים לעלים המחוברים ולא שייך למיגזר הא אטו הא. אך כאן בעבודת כוכבים דקיימי אליבא דר' יוחנן דמוקי למתניתין כדאייתי עלים מעלמא ולא רחינו שהקשה רשב"ל דא"כ אמאי יפיו בקנה לישקליה מישקל מש"ה הוצרכו לומר דטעם הגזרה הוא שמא יאמרו מן האשרה הוא שוכן ולפי טעם זה שייכא גזרה זו אף בעלים דאייתי מעלמא ומש"ה פירשו התוס' כאן בעבודת כוכבים דטעם הגזרה הוא מפני הרואים ולפי טעם זה ניחא לכ"ע. וכא דבמעילה לא תירצו דר' יוחנן ס"ל דטעם הגזרה הוא מפני הרואים ומש"ה אף בעלים דאייתי מעלמא יפיו בקנה ולא יטלם בידו. י"ל דאה"נ דאי לא הוה קשיא ליה לר' יוחנן כי אם קושיא א' היו מפרשים אותה כמו שכתבנו דטעמא דגזרה הוא מפני הרואים אך כיון דמלבד קושיא זו אכתי קשה דמאי שנא הקדש דאין נהנין וגבי עבודת כוכבים שרי מש"ה הוצרך ר' אבהו לומר דמאי יפיו יפיו כאשרותים. אך בסוגיא דעבודת כוכבים ס"ל דלא קשיא לעולם דמיירי כדאייתי עלים מעלמא ודוקא בהקדש אסור דלמא אתי לאתהנויי מאילן גופיה אבל גבי עבודת כוכבים אין לגזור משום דבדילי אינשי מיניה ולקושיא האחרת דאמאי לא יטלם בידו ס"ל דטעמא הוא מפני הרואים ולפי טעם זה שייכא גזרה זו אף בעלים דאייתי מעלמא כדבר האמור:

עבודת

הגהות מיימוניות

ס [כתב הטור סי' קל"ט שהבכורות שנותנין לכומרים מותרין שאינן לצורך עבודת כוכבים רק חק הכומרים הם והחתיכות של שעוה שנותנין לפניה מותרות דלאו נוי הן ולא תקרובת ע"כ וכן משמע מדברי הסמ"ג]:

מגדל עוז

בשר או יין כו' עד כל שהוא לוקה. פרק אין מעמידין (דף ל"ב) ופרק כתרא דמכות (דף כ"ב): המוצא כסות עד ובלבד שלא יהן שכר. ריש פ' ר' ישמעאל (דף נ"א):

אבן הנראית שהיא עמו אסור בהנאה: **יז** [א]עבודת כוכבים שהיה לה מרחץ או גינה נהנים בהם שלא בטובה ואין נהנים בהם בטובה. היה לה ולאחרים נהנין בהן אפי' °בטובת כהניה ובלבד שלא יתן שכר: **יח** [ה] מרחץ שיש בה עבודת כוכבים מותר לרחוץ בה מפני שהיא נעשית שם לנוי ולא לעבדה. שנאמר אלהיהם. בזמן שנוהגים בה מנהג אלהות ולא בזמן שמבזין אותן כגון זו שהיא עומדת על הביב והכל משתינין בפניה. ואם היתה דרך עבודתה בכך אסור ליכנס בו: **יט** [ב]סכין של עבודת כוכבים ששחט בה הרי זה מותר מפני שהוא מקלקל. ואם היתה בהמה מסוכנת הרי זו אסורה מפני שהוא מתקן והרי זה התיקון מהנאת משמשי עבודת כוכבים. וכן אסור לחתוך בה בשר מפני שהוא מתקן ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר:

א טור יו"ד סי' קמ"ג. ב טור יו"ד סי' י':

כסף משנה

יז עבודת כוכבים שהיה לה מרחץ. משנה שם (דף נ"א) עבודת כוכבים שהיה לה גנה או מרחץ נהנין מהם שלא בטובה ואין נהנין מהם בטובה היה שלה ושל אחרים נהנין בהם בין בטובה בין שלא בטובה. ובגמרא אמר אביי בטובה בטובת כהניהם שלא בטובה שלא בטובת כהניהם לאפוקי טובת עובדיה דשרי איכא דמתני לה אסיפא היה שלה ושל אחרים נהנין מהם בין בטובה בין שלא בטובה אמר אביי בטובה בטובת אחרים שלא בטובה בטובת כהניהם מאן דמתני אסיפא כל שכן ארישא ומאן דמתני ארישא אבל סיפא כיון דה כא אחרים בהדה אפילו בטובה כהניהם שפיר דמי. ומשמע מדברי רבינו שמפרש דהאי טובה היינו טובת דברים וטעמא דאסור בטובה דברים היינו כדי שלא ימשך אחריהם ופסק רבינו כליפנא קמא ומשנה כדכתב הר"ן דכיון דטובת דברים ידרבנן בעל"ח הוא נקטינן לקולא.

יח מרחץ שיש בה עבודת כוכבים וכו'. משנה פרק כל הצלמים (דף מ"ד) שאל פרקלוס בן פילוסופס את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי כלומר של עבודת כוכבים א"ל מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי ואחת מהתשובות שהשיב היא שאמר ליה אם נותנין לך כל ממון שבעולם אי אתה נכנס לפני עבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על הביב וכל העם משתינין בפניה לא נאמר אלא אלהיהם את שהוא נוהג בו משום אלוה אסור ואת שאינו נוהג בו משום אלוה מותר: ומה שאמר ואם היתה דרך עבודתה וכו'. כך מפורש בגמרא ופשוט הוא.

יט סכין של וכו'. פ"ק דחולין (דף ח') אמר רב נחמן סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בו דמקלקל הוא ואסור לחתוך בה בשר דמתקן הוא א"ר רבה פשיטא שבשוחט אסור במסוכנת ומתקן מותר באפשוי דקיימי לקורבנא. ופירש רש"י מפני שהוא מקלקל כלומר שאין זו הנאה שבחייה היו מרויחין דמיה מלאחר שחיטה שבחייה היתה עומדת לשלשה דברים לגדל ולדות ולחרישה ולאכילה. ואע"ג דאיירינן מותר דמשמע לכתחלה מפרש רבינו במותר לאו לכתחלה אלא דיעבד ואסור לחתוך בה בשר ואפילו אם חתך אסורה בהנאה דקא מהני בעבודת כוכבים. ונראה שדעת רבינו לאסור כל הבהמה ואזדא לטעמיה בגזל כרכר מתאסרה ואתא בו כנגד דכל הכנגד אסור בהנאה ומשמע דהא דקאמר אסור לחתוך בה בשר היינו לומר שאם חותך בה חתיכת בשר שחתך בה נאסרה וכן משמע מדסיים ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר כלומר הבשר הנחתך בה מותר משמע דכל שאינו דרך הפסד והשחתה אסור וכן כתב הרשב"א והר"ן שאם חתך בה בשר הבשר אסור דהא מתהני מעבודה כוכבים ומיהו בהולכה הנאה ליכא תמלא מגי דקי"ל כר' אליעזר דאמר הכי בפרק כל הצלמים אבל הרא"ש חולק בכל זה וכתב דכיון מהתך בה בשר בין שוחט בהמה מסוכנת לא תהסר בהנאה והביא ראיה לדבר וכן כתב הטור בסי' קמ"ב:

לחם משנה

מבום דכיון דקאמר תעיקרא מגא ברא<שו> תעות או כליס מותרים פרכילי ענבים וכו' **משמע דפרכילי** ענבים אריסא קאי דאי אלאח באלגפי נקבא הוא הל"ל אגא פרכילי ענבים **וכל בהגא** ענין בפני עצמו. ויש להקשות על דבריו דא"כ דבעיק ראשו כי אמרינן בעשור **ותרקולים דהוו** ככפנים דמי ע"כ נמי בעינן ראשו ואיך כתב הוא כל הנאות עתהן בין **בפנים בין בחוץ וכו'** דמשמע שהוא עתהם אפילו הע"כ באינו עליו הא מכל מקום בראשו **בעינן וה"ה דס"ל** דכפנים לא בעינן ראשו דקרב לגבי התוצח מנין לו כן הא בגמרא לא **אמרו אלא אפילו** מים ומלה שאינו דבר של טוי אבל מ"מ ראשו בעינן. ועיין בבית יוסף **שהוא פירש** דברי רבינו באופן שיתורץ כל זה ומ"ש במשנה תגא בראשו לא קאי אתתניתין **דלעיל** כמו שפירש"י ז"ל דקאי אמרקולים **דלפי** המסקנא לא קאי אלא *אפאר עבודת כוכבים:

יח מרחין שיש בה וכו'. שם במשנה (דף מ"ד ע"ב) אמרו שלשה טעמים. האחד אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי. השני אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי וכו'. השלישי אם נותנין לך ממון הרבה וכו' זו עומדת על הביב וכו' ורבינו כתב השני טעמים וז"ל מפני שהיא נעשית שם לנוי ולא לעבודה וכו' והיינו הטעם שאמר אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא אומר נעשה אפרודיטי נוי למרחץ. ומ"ש ולא בזמן שמבזין וכו' כגון זו שעומדת על הביב וכו' הוא הטעם האחר. והטעם של אני לא באתי בגבולה היא באה ביבולי לא הוזכר בדברי רבינו והוא קושיא ועוד שאלו השני טעמים עירב ועשה מהם טעם אחד: ונראה שהוא מפרש שזה שאמרו במשנה דבר אחר אם נותנין לך ג"כ הוא להביא ראיה שהיא נעשית לנוי ואמר אפרודיטי נוי למרחץ ואמר לו הנה לך ראיה שהרי אם נותנין לך ממון הרבה וכו' אלא ודאי שעכ"פ צריך אתה לומר שהיה שם לנוי והשתא אתי שפיר שכתב הרמב"ם ז"ל הטעם של דבר אחר וכו'. זה נ"ל בדעתו ז"ל:

*(נ"ל דלשון בראשו מסייע לרש"י דלשון זכר הוא דאי בבאר עבודת כוכבים לתני בראשה כמו דתנית ברישא עבודת כוכבים שהיה לה גינה וק"ל):

משנה למלך

יז עבודת כוכבים שהיה לה מרחץ או גנה וכו'. משנה בפרק ר' ישמעאל (דף נ"א) עבודת כוכבים שיש לה גנה או מרחץ וכו' (עיין בכ"מ) אפילו בטובת כומרים נמי בשיר **דמי**, ע"כ. וענין בטובה פירש"י כאן דהיינו בשכר והתוס' פ' כל הצלמים (דף מ"ד) ד"ה והנין **הכילו** דברי רש"י הללו והקשו שכן פי' ר"ה ולא נהירא ור"ת דלשון בטובה לא משמע הכי. והר"ן **הכא נמקין** כתב בשם הראב"ד דבטובה ושלא בטובה לא משמע בשכר ושלא בשכר והביא ראיה מהאי **דתנן** בס"ה דעדיות גבי פירות שביעית דין נהנין מהן אלא בטובה והיינו בטובת דברים דאי כדווים **אסור** דסחורה היא וטעמא דאין נהנין אלא בטובה כדי שלא יהיו רגילין בכך. ולי מההיא לא איריא **דלעולם** טובה דהתם כטובה דהכא דהיינו טובת הנאה פירוש דכס"ג לאו סחורה מיקרי שאין זה **כעין** מקח ע"כ. (א"ה וכירושלמי פ"ח דשביעית אסר לקדש אשה בפירות שביעית ובונא בדברי הרב **המחבר** פ"ו דאישות דין ג' יע"ש). ויש לדקדק בדברי הראב"ד דאתאי הוצרך להביא ראיה ממס' **עדיות** היה לו להביא ממתני' דתנן בפ"ד דשביעית ב"ה אומרים אוכלים פירות שביעית בטובה ושלא **בטובה** ומכאן היה לו להכריח דפירוש בטובה אינו בשכר דאי בשכר אסור דסחורה היא. ונראה **דהראב"ד** הרגיש כדהיית הר"ן דדבר מועט לאו סחורה מיקרי. ומשום הכי מתניתין דשביעית **דקתני** אוכלין מהם בטובה ושלא בטובה אפשר לומר דבטובה הוא בשכר והיינו דבר מועט ובא להתיר **דבר מועט** דלה הוי מקח. אך ממתני' דעדיות קשיא ליה דקתני דאין אוכלין אלא בטובה דאם איתא **דבטובה** הוא בשכר אף שיהיה דבר מועט איך יהקנו שלא יקחו היא בשכר אך שהוא דבר מועט **משום** תקנת שלא יהיו בנוע דאפשר שיבאו לידי תקלה בבציעית ג"כ אם יקח יותר מדבר מועט **ויעברו** על מה שכתוב בתורה לאכלה ולא לסחורה דבכלאו נתינת רבות ליכא קושיא משום דאיא דרך **מקרה** אבל גווי שלא יאכלו אלא בשכר כזה הוא דקושיא להראב"ד דאיך יתקן שיתקנו שלא יאכלו **כי אם** בשכר כיון דליכא איסור דסחורה ומש"ה פירש דהיינו טובת דברים כדי שלא יהיו רגילין **בכך** ובזה ליכא שום תקנה דנהי דהתורה אחירה וכבנה השביעית תמיה ונטשתה והניח במכילהא **מגיד** שהוא פורץ בה פרצות וכו' אבל הכמים תשום תקנה שלא יהיו רגילין תקנו שלא יכנס שלא **כרשות** הכותי כדי שלא יהיו רגילין אבל הבעלים אין הכי נמי דהם מפקירין כל השדה ופותחין **הדלת** לכל מי שירצה לבא וליקח אך גזרו חכמים לנכנס שלא יאכל כי אם בטובה דהיינו שיחזיר **טיבה** לבעלים משום גזרת שלא בני שבוע שלא יבא אדם רגיל ליכנס לתוך שדה חבירו שלא מדעתו **ולי** נראה להביא ראיה לדין זה מיהאי דתנן בפ"ד דשביעית בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים **ואבנים** ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו הת הגס הגס משרבו עוברי עבירה **התקינו** שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואצ"ל שיקצץ להם מזונות. **ואי אמרת** דבטובה היינו בשכר מאי האי דקאמר ואצ"ל שיקצץ להם מזונות היינו בשכר היינו קצינת **מזונות**. אך אי אמרינן דבטובה היינו טובת דברים ניחא דאפילו טובת דברים אסר כ"ש קצינת **מזונות**. ומה שתירץ הר"ן לראיית הראב"ד דבטובה היינו הנאה מועטת לא יצדק לראייתנו. דבשלמא בשטעם האיסור הוא משום סחורה שייך לומר דהנאה מועטת לאו סחורה מיקרי משום דאין זה כעין מכר. אבל הכא טעם האיסור הוא שלא יהיה כוונתו בשביל נהקן השדה מה לי אם לוקח דמים הרבה או מעט אלא ודאי דפירוש בטובה הוא טובת דברים וכ"ש דנתא ממון עוד כתבו התוס' והדרכא בשכר ושלא בשכר מיבעי ליה, ע"כ. ויש לדקדק דאם כוונת דבריהם הוא ביום מה שכתבו דבטובה לא משמע בשכר ואי כדברי רש"י רו"ל גמימר בשכר ליבעא דוהדרכא דנקטו איזו צורך כלל. ואולי יש לדחוק ולומר דכוונת התוס' היא קושיא אחרת דאם פירוש בטובה הוא בשכר אדרבא היה לנו לומר בהפך דבשכר שרי ושלא בשכר אסור. והכוונה דבריהם יראה בעיניו דס"ל דיותר יש להתיר בשכר מבהנם משום דבשכר אינו נהנה מעבודת כוכבים ובחנם נהנה וזהו שכתבו והדרכא בשכר ושלא בשכר מיבעי ליה וכלומר דבמתניתין דנקטו בתחלה היתר ואח"כ האיסור היה לנו לומר בתחלה בשכר ואח"כ שלא בשכר דיותר יש להתיר בשכר משלא בשכר וכמו שתנוהר כדבריהם ודוהק עוד כתבו התוס' ועוד דאי בשכר אסור ומטעם בתרויה לעבודת כוכבים תקשי מהכא לת"ד לעיל בפ"ק מהנה מותר, ע"כ ויש לדקדק דהתוס' עצמם כתבו שם בשם ר"ת דההיא כל מהנה אסור לגר מהכא מפני שיש באותה רגלה בזיון לעבודת כוכבים שבורע המכס לפי שאינו מתחייב העבודת כוכבים כ"כ בשם העטרה כראבה ע"כ. ולפ"ז ליכא קושיא מהכא למ"ד מהנה מותר דהא הכא ליכא בזיון לעבודת כוכבים. וי"ל דהרואה דברי רש"י שם יראה דס"ל דר"ל דקאיור מהנה מותר הוא אפילו בדליכא באותה הנאה בזיון לעבודת כוכבים שהרי פירש"י שם מהנה לא כ"ש והא מהנה הוא שהזוכים בנהוכם כוהרי מעות של כומרים הם א"כ הוא יהיב ליה לבעל החנות מכהורתו שעושה שם ותטיא להו הנאה ע"כ הרי דס"ל דאפילו ככה"ג דהנאה דליכא בזיון לעבודת כוכבים שרי ר"ל דלדברי התוס' ר"י לא מיירי אלא במכס דאיכא בזיון לעבודת כוכבים ובהא הוא דשרי ר"ל. אך לרש"י דס"ל דר"ל שרי בכל מהנה תיקשי לדידיה דפירש דבטובה דהיינו בשכר אסור משום מהיה: **עוד** הקשו התוס' ז"ל דאי בשכר אסור וטעם בתרויה לעבודת כוכבים מדאמרינן בפרק ר' ישמעאל דאי איכא לאחרים חלק בהדה אפילו בטובת הכומרים שריא ואי מיירי בשכר כי איכא לאחרים הלק בהדה מאי הוי הא מרויח לעבודת כוכבים לכן נראה לר"ת כיון שפירש"י כאן דשלא בטובה הוא שאין להחזיק טובה לכומרים בכך, בטובה שצריך להחזיק טובה ועוד נראה לר"ת דמה שאנו אופין עתה בתנור של כותרים ורוחצין בנרחים של מים שלהם ודאי ליכא לייחס ולא מיבעיא בשכר דברי דאין אנו מחזיקין להם טובה אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כיון שאין התנור והנרחים בבית העבודת כוכבים כמו הכא מרחץ של אפרודיטי ולא דמי ליריד של עבודת כוכבים דאסירנא לעיל בפ"ק אליבא דר' יוחנן דאמר נרגה אסור מהנה לכ"ש דרהם עוכין מן המכס לרכי עבודת כוכבים אבל הכא אין עובין אלא הנאת הכומרים וה"נ אחריגן בפ"ק בן כורר כו' ע"כ. והנה ע"פ הדברים האלו יצא לנו דכל שהוא בשכר והשכר הוא לכומרים ככל גוונא שרי ואפילו אם העבודת כוכבים היא בצד המרחץ או הגינה משום דליכא משום מהנה אלא כשההנאה

מגדל עוז

מרחץ כו' עד ליכנס בו. פ' כל הצלמים (דף מ"ד) סכין של עבודת כוכבים כו' עד סוף הפרק. פ' **כל** שוחטין (דף ח').

הגהות מיימוניות

° [עיין בטור סי' קמ"ג דמייתי פלוגתא דרש"י ור"ת בפירוש טובת הכומרים]: [ה] שאל **פרקולוס בן פילוסופס את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי כו'. משם משמע שמותר לרחוץ עם העובד כוכבים במרחץ ובפרקי דר"א איתא דאסור אא"כ רחוק כד' אמות:**

כשההנאה היא לעבודת כוכבים עצמה דומיא דהכא שהיו עושין צרכי עבודת כוכבים. ואם הוא בחנם אז יש לחלק שאם התנור והרחיים הם בבית עבודת כוכבים כיון שהוא בחנם דצריך להחזיק להם טובה אסור אך אם אינם בבית עבודת כוכבים אף שהוא בחנם וצריך להחזיק להם טובה שרי. וכמה שאמרו דלהחזיק טובה לכומרים אסור יש להסתפק בכוונתם אם האיסור הוא אמירת דברים בפועל דאסור להחזיק להם טובה ואפשר דאף בשכר כל שמחזיק להם טובה אסור וכל שאינו מחזיק להם טובה שרי אף שהוא בחנם. ופשט דבריהם נראה כן דמחזיק טובה היינו אמירת דברים בפועל אלא שמדברי ר"ת בהיתר האפיה בתנור של כומרים שכתב דלא מיבעיא בשכר דשרי דאין אנו מחזיקין להם טובה אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כו' נראה דס"ל דמאי דאמרינן מחזיק טובה אינו אמירת דברים בפועל אלא דכל שהוא בשכר שרי לפי שאינו מחזיק טובה לכומרים וכל שהוא בחנם אסור לפי שנמצא שמחזיק טובה לכומרים ואף שאינו אומר להם שום דבר בפירוש מ"מ אסור לפי שכל שהוא בחנם הרי הוא מחזיק טובה לכומרים:

אך ראיתי להטור יו"ד סי' קמ"ד שכתב וז"ל ור"ת פירש בטובה שמחזיק להם טובה אסור אבל בשאינו מחזיק להם טובה שרי אע"פ שנותן להם שכר ע"כ. ולפי זה צריך ליישב דברי התוס' שכתבו בשם ר"ת דלא מיבעיא בשכר דשרי דאין אנו מחזיקין טובה דהכוונה היא דלא מבעיא בשכר דשרי דמסתמא אין אנו מחזיקין להם טובה כיון שנותנין שכר אלא אפילו בחנם דאיכא למיחש לשמא יחזיקו להם טובה אפ"ה שרי ולעולם דמדינא אף בחנם על האכרודיסי שכל שאינו מחזיק טובה שרי אף בחנם אלא שהתוס' באו ליתן טעם על המנהג שנהגו לאפות בתנורים של כומרים ואין פוצה פה ומצפצף לזה כתבו דלא מבעיא בשכר דליכא למיחש שיחזיק טובה לכומרים אלא אפילו בחנם דהיה אפשר לחוש שיחזיק טובה לכומרים אפ"ה שרי כיון שאין התנור והרחיים בבית עבודת כוכבים, ולפי זה כל שמחזיק להם טובה אסור אפילו בשכר דאין הדבר תלוי אלא באמירת דברים וקצת נראה כן מדברי הטור אך עדין הדבר אין ולאו ורפיא בידי: **ודע** דמה שהקשה לתוס' מיריד של עובדי כוכבים הוא דבעי מה שכתבו בשם ר"ת בהיתר האפיה בתנור של כומרים משום דאי נמי דברי ר"ת סללו לא קשיא ולא מידי משום דר"ת לא בא אלא לומר דבטובה ושלא בטובה הוא להחזיק להם טובה או שלא להחזיק להם טובה ובזה ניחא ליה כל מה שהקשה לפירש"י ואליבא דר"ל דס"ל דמהנה מותר מוקי להך מתניתין בין בשכר בין שלא בשכר ובכל גוונא אם מחזיק להם טובה אסור ואי לא מחזיק להם טובה שרי ואליבא דר' יוחנן דאית ליה מהנה אסור מוקי לה בחנם אבל בשכר לעולם אסור ולא תיקשי מידי מיריד של עובדי כוכבים. אך כפי דברי ר"ת באחרונים שכתב דמותר לטחון ולאפות בתנורים ורחיים של כומרים ולא מיבעיא בשכר אלא אפילו בחנם כו' הוקשה להם דאיך יתכן דבשכר שרי הכונה דאינו מחזיק להם טובה הא איכא מהנה הוא ומאי שנא מיריד של עובדי כוכבים דאית ליה לרבי יוחנן דמהנה אסור:

ודע דאף שמדברי התוס' נראה דיותר יש להתיר בשכר מבחנם שכן כתבו לא מיבעיא בשכר כו' ואילו הטור כתב אבל כשאינו מחזיק להם טובה מותר אע"פ שנותן כו' דמשמע דיותר יש להתיר בחנם מבשכר נראה דלא פליגי כלל דכשבאנו לאסור משום דמחזיק להם טובה פשיטא דיש להתיר יותר בשכר מבחנם משום דבשכר אין אנו מחזיקין להם טובה אבל כשבאנו לאסור משום מהנה פשיטא דיותר חדוש הוא בשכר מבחנם דבחנם לא שייך מהנה ובשכר שייך מהנה. והטור כשכתב אע"פ שנותן להם שכר הכונה היא דאיכא למיחש משום מהנה אפ"ה שרי ומסתמא שכתב שם דלא דמי ליריד של עובדי כוכבים. אך התוס' דלא הורגש להם עדין טעמא דמהנה אלא משום מחזיק טובה לזה כתבו דלא מיבעיא בשכר דשרי אלא אף בחנם דאיכא משום מחזיק להם טובה אפילו הכי שרי: **ובמשנה** האיסור היכא דמחזיק להם טובה לא נתברר אצלי. והנראה הוא דכל שמחזיק להם טובה נמצא שנהנה מהן אך כל שאינו מחזיק להם טובה אינו נהנה מהם וכל שהעבודת כוכבים היא סמוכה למרחץ או לגינה וזה מחזיק טובה לכומרים נמצא נהנה מהעבודת כוכבים אבל כל שהיא רחוקה או שהיא קרובה ואינו מחזיק להם טובה שרי לפי שאינו נהנה מהם: **נמצא** לפי זה דיותר מחמרינן בנהנה מבמהנה שהרי מהנה לא אסור אלא לעבודת כוכבים בעצמה דוקא דומיא דיריד אבל לכומרים שרי דומיא דמרחץ וגינה שהשכר הוא לכומרים דשרי כל שאינו מחזיק להם טובה. ואילו גבי נהנה אף שהוא נהנה מהכומרים אסור כל שהעבודת כוכבים היא בצד המרחץ. וקשה לפי זה דהא ר' יוחנן דקי"ל כותיה קאמר נהנה אסור מהנה לכ"ע. משמע דיותר יש לנו להחמיר במהנה מבנהנה ואילו הכא אמרינן איפכא. ואולי דגבי עבודת כוכבים עצמה הכי הוא דקאמר ר' יוחנן דיותר יש להחמיר במהנה מבנהנה אבל בכומרים הוי איפכא דיותר יש להחמיר בנהנה מבמהנה וקצת טעם יש בדבר למתבונן היטב ולירא האריכות לא אכתבנו. וליכא למימר דטעמא דהיכא דמחזיק להם טובה דאסור הוא משום דמהנה לעבודת כוכבים היכא דמחזיק לה טובה דהא התוס' בכריתו דלא כפירש"י דאי כדבריו פריך מהכא למ"ד מהנה מותר. ואי אמרת דלר"ת נמי טעמיה משום דמהנה לדידיה נמי פריך דאמאי לא הקשו לר"ל ממשנה זו דאלמא מהנה נמי אסור. ועוד שהרי בפירוש כתבו התוס' דבשכר שרי אף שמהנה משום דמהנה לא אסור אלא לעבודת כוכבים עצמה אבל לכומרים שרי. אלא ע"כ אית לן למימר דאליבא דהתוס' טעמא דהיכא דמחזיק להם טובה אסור לאו משום מהנה הוא אלא משום נהנה. אך קשה לפי פירוש זה מאי דאמרינן בפ' כל הצלמים והני אומר אינה נעשה שלא בטובה ר"ג בטובתם אחרים דמי. ואי אמרת בשלמא שטעם האיסור דבטובה הוא משום מהנה ניחא דר"ג אף שהיה שלא בטובה כיון שהיה אדם חשוב חשיב כטובה לפי שרחיצת אדם חשוב נהנית העבודת כוכבים וחשיב כמהנה לעבודת כוכבים דומיא דבסיה דכתב הרמב"ם ז"ל בס"פ מהלכות שביתה ויו"ט דין כ' אמתניתין דאם משתכר הוא לא ירחוץ דאדם חשוב לא ירחץ דהגם דידיה כשכר דמי ה"נ אדם חשוב אף שאינו מחזיק טובה חשיב כמהנה: **אלא** אי אמרת דטעמא דאיסורא דמחזיק טובה הוא משום דנהנה אבל משום מהנה ליכא למיחש כיון שאינו לעבודת כוכבים א"כ מאי בעי דאהדרו שאני ר"ג כו' וכי בשביל שהיה אדם חשוב חשיב נהנה יותר משאר בני אדם אדרבה היותו אדם חשוב הוא סיבה שלא יהא חשיב נהנה: **וראיתי** לרש"י פרק ר' ישמעאל שפירש בטובה ושלא בטובה כפירוש ר"ת וכתב אח"כ בטובת אחרים שהיה חשוב ועובדה היא להם כשהוא נהנה מהם כלכך אי לאו מרחץ קודם אסור כמהנה, ע"כ. הרי דרש"י ז"ל ס"ל דטעמא דמחזיק טובה הוא משום מהנה ומש"ה גבי ר"ג אף שהיה שלא בטובה חשיב כמהנה. ומיהו לרש"י ניחא דאפשר דלא"ג דפירש דבטובה הוא להחזיק טובה אפשר דס"ל דמהנה אסור אף לכומרים והכא מיירי בחנם ומש"ה אסור משום דכיון דמחזיק להם טובה חשיב כמהנה וכ"ש בשכר דאסור שהוא מהנה גמור דאף שאינו מחזיק טובה אסור. וכבר ראיתי להרב כ"מ שכתב כן לדעת רש"י וא"כ ניחא לדידיה דלעולם מהנה אסור וטעמא דהיכא דמחזיק טובה דאסור הוא משום מהנה ואדם חשוב אף שאינו מחזיק טובה חשיב כמהנה משום דטובה היא להם כשהוא נהנה מהם. אך אליבא דהתוס' דס"ל דמשום מהנה ליכא למיחש כיון שאינו לעבודת כוכבים אלא לכומרים:

ואפשר לומר דדוקא הנאת ממון הוא דאמרינן דמהנה שרי לכומרים דאף שהכומרים עושים מאותה הנאה נויי עבודת כוכבים מ"מ שרי שאין אנו מהנים אלא לכומרים והם עושים מה שהם רוצים וההנאה דאמרינן הנאת עצמן שאני וכדבעינן למימר לקמן אבל במחזיק טובה לכומרים טעם האיסור הוא משום דכיון דמחזיק להם טובה והמרחץ הוא של עבודת כוכבים חשיב כאלו מקלס מעלת יראתם ובפרט היכא דהעבודת כוכבים היא בתוך המרחץ והסברא כתוס' וכמו לג"ע אסור ואף אליבא דר"ל דס"ל דמהנה שרי אף לעבודת כוכבים הכא אסור משום דהנאה זו דמחזיק טובה היא שמגדלת יראתם בעיני הכל ומשום הכי אמרינן דאדם חשוב אף שאינו מחזיק טובה אסור לפי שהיא מעלה גמה שרוחץ בה אדם חשוב כאילו היה מחזיק טובה. ומ"מ עדיין קשה קצת לגבי מש"כ התוס' בהם כד"ה וכי משה מרחץ נוי לעבודת כוכבים מאי הוי כו' שהקשה ר"י לפירש"י שהרי לא היה מקשה להו הגמון אלא מפני שהיה נהנה מן העבודת כוכבים אפילו אינו נוי וכפי מה שכתבנו קשיא זו שייכא נ"כ לר"ת שהרי אותו הגמון לא הקשה אלא לפי שהיה ר"ג נהנה מן העבודת כוכבים ולפירוש ר"ת נמצא שקושיית ההגמון היא שבהיותו ר"ג היה מהנה לעבודת כוכבים ומגדלה: עוד כתבו התוס' וה"נ אמרינן בס"פ בן סורר ומורה בני קוקתי ודימוסקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמן שאני וגרסינן לקמן בפ' ר' ישמעאל בירושלמי חלילין של עבודת כוכבים אסור לשכרן ואם היו מעלין שכר למדינה אע"ג שהם עושין לצורך עבודת כוכבים מותר חנויות של עבודת כוכבים אסור לשכור מהם ואם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שהם לצורך עבודת כוכבים מותר גבאים של עבודת כוכבים אסור ליתן להם ואם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שהוא לצורך עבודת כוכבים מותר, ע"כ:

ולא ביארו התוס' לאיזו תכלית הביאו הירושלמי הזה. והנראה אצלי בכוונתם הוא דהתוס' התירו בשכר לאפות בתנורים של כומרים משום דלא חשיב כמהנה והוקשה להם מהסיפא דיריד ופירשו דשאני הכא שעושין מן המכס צרכי עבודת כוכבים אבל הכא אין עושין אלא הנאת הכומרים והכונה דאף שהכומרים עושין ממעות הללו צרכי עבודת כוכבים אפ"ה שרי לפי שכל שאין ההנאה הולך לעבודת כוכבים עצמה אלא לכיס הכומרים חוקה הוא להספיק כל צרכי עבודת כוכבים שרי לפי שנמצא שאינו מהנה עבודת כוכבים אלא לכומרים. והוקשה להם ז"ל דמנא לן חילוק זה דהתינח מה שפירשו דבטובה הוא להחזיק להם טובה ניחא דהוכרחו לומר כן מכח הקושיות שהקשו לפירש"י אך להתיר בשכר אף שמהנה מנ"ל הא דלעולם אליבא דר' יוחנן דקי"ל כותיה כל בשכר אסור משום דמהנה אף שההנאה היא לכומרים כיון שהכומרים עושין ממעות אלו צרכי עבודת כוכבים דומיא דיריד ומאי דאמרינן דנכנסין מהם שלא בטובה הוא דוקא בחנם אליבא דרבי יוחנן אבל בשכר אסור משום מהנה לזה הביאו ראיה מהסיפא דס"פ בן סורר דהיו נוטלין הכומרים אור מישראל ואפ"ה שרי משום דהכומר לוקחו להנאת עצמו לפי שהיה חק הכומרים להביא אור ביום אידם ומעמידין בבית העבודת כוכבים ומתחמם בהם כנגדו וזה שרי ליתן לפי שאין אנו מהנים לעבודת כוכבים אלא לכומרים אלא שהכומרים לוקחין האור ומעמידין אותו בבית עבודת כוכבים. ועוד הביאו ראיה לזה מהירושלמי דקתני חלילין של עבודת כוכבים אסור לשכור כל שהשכר הולך לעבודת כוכבים ואם היה השכר הולך למדינה אף שבני המדינה עושין צרכי עבודת כוכבים מ"מ שרי לפי שאין אנו מהנין לעבודת כוכבים אלא לבני המדינה והגוקא חנויות וגבאין דכוותה היא דכל שהשכר אינו הולך לעבודת כוכבים עצמה אלא לאנשים אחרים אף שהאנשים הללו קונים ממעות אלו צרכי עבודת כוכבים שרי לפי שאין אנו מהנין לעבודת כוכבים אלא לאותם האנשים. הרי לך מבואר חילוק זה של התוספות מדברי הירושלמי:

ודע שאין דברי הירושלמי דומין למפניסין דפ' ר' ישמעאל דקתני היה שלה ושל אחרים נכנסין מכן בין בטובה בין שלא בטובה דמפניסין איירי בעיקר הגינה או המרחץ היתה משותפת בין העבודת כוכבים ואחרים והיו שותפין בעיקר הגינה. אבל הירושלמי מיירי כשהגינה או המרחץ היא של עבודת כוכבים אלא שהשכר הולך למדינה ובני המדינה עושין לצרכי עבודת כוכבים וכן מתבאר מדברי הטור י"ד ס"ס קמ"ג שהביא הירושלמי הזה וכתב שמעלה השכר למדינה ובני המדינה מספיקים צרכי עבודת כוכבים. וראיתי בסוף דבריו בטעמא דסברא דכיון שאם ירצו יקנו לעצמם כל מה שנגנו ומה שנותנין לעבודת כוכבים כאילו נותנין מכיסם, ע"כ. ולפי מה שכתבנו אף שהם מוכרחים לקנות צרכי עבודת כוכבים אפ"ה שרי כיון שאם לא היה שכר זה היו קונים מכיסם צרכי עבודת כוכבים נמצא שאין אנו מהנים עבודת כוכבים אלא לבני המדינה. ולפי דברי הטור אין הטעם אלא לפי שאין בני המדינה מחוייבין ליקח צרכי עבודת כוכבים נמצא שהם נותנים לכומרים והכומרים נותנין מכיסם לעבודת כוכבים. ואפשר להעמיד פירוש זה של הטור בדברי התוס' אך יותר נראה אצלי בפירוש הנאת עצמן מה שכתבתי:

הכלל העולה דלכל הפירושים דברי הירושלמי אינן ענין למתני' דהיה שלה ושל אחרים. אלא הרי זה דומה להיתר התנורים שפסק ר"ת לאפות בשכר כיון שאין עושין אלא הנאת הכומרים ומה שהביא הירושלמי מתני' אמרה כן היה שלה ושל אחרים נכנסין מכן בטובה ושלא בטובה ולקמן כמ"ש במקום בזה. (ואל על דאנדין): **העולה** ממה שכתבנו דהעבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה והשכר היה הולך לעבודת כוכבים פשיטא דבשכר אסור וזהו דומיא דיריד דאסור כר' יוחנן בחנם נמי נראה דאסור לפי שנמצא שנהנה מהעבודת כוכבים וכמ"ש הטור י"ד סי' קמ"ג גבי יריד לעבודת כוכבים דאסור ליקח מהם שום דבר בין אם יתן מכס או לא יתן שאם יתן מהנה לעבודת כוכבים ואם לא יתן כ"ז נהנה ממנה. ומרחץ זה דפרק ר' ישמעאל מיירי כשההנאה היא לכומרים וכ"כ הטור וז"ל היה לעבודת כוכבים גינה או מרחץ והטובה היוצאה מהם היא לכומרים כו'. ובזה יש חילוקים שאם אין העבודת כוכבים בחצר המרחץ או הגינה בכל גוונא שרי דאם בשכר ליכא משום מהנה כיון שאין ההנאה הולכת לעבודת כוכבים אלא לכומרים וגם בחנם ומחזיק להן טובה נמי שרי שלא נאסר להחזיק טובה אלא כשהעבודת כוכבים עומדת בחצר המרחץ ואם העבודת כוכבים עומדת בתוך הגינה או המרחץ אם אינו מחזיק טובה לכומרים בכל גוונא שרי ואם מחזיק להם טובה אסור וכל זה הוא אליבא דר"ת. אך לרש"י נראה דאין הדבר תלוי אלא בשכר או שלא בשכר דבשכר לעולם אסור אף שהעבודת כוכבים אינה עומדת בתוך הגינה משום דמהנה ובחנם מותר אף שעומדת בתוך הגינה דדוקא אליבא דר"ת שטעם האיסור הוא משום דמחזיק טובה לכומרים אפשר לחלק ולומר דלא אסור אלא כשעומדת בתוך הגינה משום דאז כשמחזיק טובה לכומרים נראה כמגדיל לעבודת כוכבים שעומדת בצדה. אבל לרש"י שטעם האיסור הוא משום בשכר דמהנה לעבודת כוכבים אין טעם לחלק בין כשהעבודת כוכבים עומדת בגינה או חוצה לה. אך ראיתי להטור סימן קמ"ג שכתב ועוד פירש ר"ת דאפילו לרש"י אם אין הרחיים והתנור עומדין בחצר העבודת כוכבים עצמה מותר, ע"כ. הרי שהחילוק זה נאמר בין כפי פירוש ר"ת בין כפי פירש"י: וראיתי להרא"ש בפ' ר' ישמעאל שכתב ונראה שמותר לטחון ולאפות בתנור ורחיים של כומרים שנותנין בשכר ואין מחזיקין להם טובה ועוד נראה דאפילו בשכר מותר כיון שאין התנור והרחיים עומדין בחצר עבודת כוכבים. והנה לא ימלט מהיות טעות בדברי הרא"ש הללו שכתב דאפילו בשכר דמאי אפילו הוא לר"ת שפי יש להתיר בחנם מבשכר ואפשר לגרוס דאפילו בחנם וכן הן דברי התוס' דפ' כל הצלמים. א"נ יש לגרוס דאפילו לרש"י בשכר שרי, הם דברי הטור שכתב בשם ר"ת כמ"ש. והטור ז"ל אחר שכתב כל דברי ר"ת כתב וז"ל וה"ר יונה כתב נמי דוקא בגינה העומד לפניה כדברי ר"ת אלא אפילו רחוק לה כיון שהגינה נתונה לעבודת כוכבים ומפנין פירותיה לצרכי המשמשין נראה דהיינו הכומרים אסור ליכנוס ממנה בשכר אבל גינות שקנו הכומרין מאליהן לא מצינו איסור ליכנס מהן ע"כ וה"א הרא"ש כתב כר"ת, עכ"ל. והנה ה"ר יונה חולק על ר"ת ז"ל בתרתי, חדא בפירוש בטובה דלר"ת הוא מחזיק טובה ולה"ר יונה הוא בשכר דאינו מחלק בין כשההנאה היא לעבודת כוכבים או לכומרים:

ועוד חולק עליו דלר"ת אף מאן דאית ליה דבשכר בכומרים אסור משום מהנה הוא דוקא לעבודת כוכבים העומדת סמוך לגינה ולה"ר יונה אין חילוק בזה אלא כל שהשכר לכומרים אסור. ומ"ש הטור ז"ל שהרא"ש כתב כר"ת אי גרסינן כדברי הרא"ש דאפילו לרש"י ז"ל בשכר מותר נמצא דהרא"ש חולק על ה"ר יונה בתרתי בין בפירוש בטובה בין במה שכתב דבשכר אסור אף שהעבודת כוכבים רחוקה מהגינה, אך אי גרסינן דאפילו בחנם אפשר דלא פליג הרא"ש על ה"ר יונה אלא בפירוש בטובה אבל לעולם דמודה דמאן דאית ליה דבשכר אסור משום מהנה שהוא אף שהגינה רחוקה מהעבודת כוכבים. ואף שהרא"ש כתב חילוק זה הוא דוקא לפי פירוש ר"ת דבטובה הוא שמחזיק להם טובה אבל לעולם דמודה דלאידך פירושא אין לחלק בכך. ולפי זה מ"ש הטור דהרא"ש כתב כר"ת לא קאי אלא על עיקר הפירוש דבטובה אך על מ"ש בשם ר"ת דאפילו לרש"י שרי כל שאין הרחיים והתנור עומדין בחצרה אפשר דגם הרא"ש פליג עליה דר"ת וס"ל כה"ר יונה. ומיהו אפשר לומר דהטור ס"ל דמאן דס"ל דיש לחלק בין היכא שהעבודת כוכבים היא סמוכה לגינה

פרק שמיני

א כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם אע"פ שנעבד הרי זה מותר בהנאה. לפיכך עובדי כוכבים העובדים את ההרים ואת הגבעות ואת האילנות הנטועין מתחלתן לפירות ואת המעיינות הנובעין לרבים ואת הבהמה הרי אלו מותרין בהנאה ומותר לאכול אותן הפירות שנעבדו במקום גדילתן ואותה הבהמה. ואין צריך לומר הבהמה שהוקצת לעבודת כוכבים שהיא מותרת באכילה בין שהקצוה לעובדה בין שהקצוה להקריבה הרי זו מותרת. [א]במה דברים אמורים שאין הבהמה נאסרת בשלא עשה בה מעשה לשם עבודת כוכבים אבל עשה בה מעשה כל שהוא אסרה. כיצד כגון ששחט בה סימן לעבודת כוכבים. עשאה חליפין לעבודת כוכבים אסרה. [ב]וכן חליפי חליפין. מפני שנעשים דמי עבודת כוכבים. *במה דברים אמורים בבהמת עצמו אבל אם שחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים או החליפה לא נאסרה שאין [ג]אדם אוסר דבר

השגת הראב"ד

*כד"א בבהמת עלמו אבל אם שחט וכו'. א"א אינו כן אלא אדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה כדרב הונא ובהכי קיימא לן שמעתא במסכת ע"ז אליבא דהלכתא מיהו דוקא בעובד כוכבים או ביהודי [?] מומר אבל בישראל אחר אחריין לגעוריה קא מכוין:

א טור יו"ד סי' קל"ט · ב הטור חולק בזה סי' קמ"ה: ג בענין זה פסק הטור כהראב"ד וע"ש:

כסף משנה

פ"ח א כל שאין בו תפיסת יד אדם וכו'. משנה פרק כל הצלמים (דף מ"ה) עובדי כוכבים העובדים את ההרים ואת הגבעות הם מותרים כלומר ההרים מותרים ומה שעליהם אסור ר"י הגלילי אומר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם מפני מה אשרה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור ואמריק בגמרא ר"י הגלילי היינו ת"ק ואוקי רב ששת דבאילן שנטעו ולבסוף עבדו פליגי דלת"ק מותר ולר"י הגלילי אסור ופסק רבינו כת"ק ולכן כתב שאילנות הנטועים מתחלתן לפירות מותרים. ומ"ש ואת המעיינות, שם (דף מ"ו) אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מים של רבים אין אסורים. ומ"ש ואת הבהמה מפורש במשנה במסכת תמורה פ' כל האסורין ובפ' כל הצלמים אמרו בהמה חוכיח שאע"פ שעבדוה אינה נאסרת, ובפ' ר' ישמעאל (דף נ"ד) א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן: וכתב רבינו ומותר לאכול אותם הפירות. דלא תימא דוקא אילנות לא נאסרו לפי שאין עומדים ליהנות אבל הפירות שהם עומדים ליהנות כתקרובת דמו ובהמה לא שנאה אלא לסמוך לה ונ"ל הבהמה שהוקצה אבל להתירה לאכילה לא היה צריך דכיון דפשיטא דלא מתסרי משום עבודת כוכבים פשיטא שדברים הראויים לאכילה מותרים באכילה. ומ"ש כל שאין בו תפיסת ידי אדם ולא עשאו אדם כיון לומר שלא הגביהו אדם וגם לא עשאו אדם, ומים של רבים הרי לא הגביהן אדם ואילן שנטעו לפירות לא מיקרי עשאו אדם שהקרקע והמים הם שמגדלים אותו: **בר"א** שאין הבהמה נאסרת וכו'. ימבאר בסמוך: **עשאה חליפין** וכו'. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ד) א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבע"ח לא אסרן עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן כי אתא רבין אמר פליגי בה ר' ישמעאל ברבי יוסי ורבנן חד אמר חליפין אסורין חליפי חליפין מותרים וח"א אפי' חליפי חליפין נמי אסורים ופסק רבינו לחומרא משום דהוי ספיקא דאורייתא. ומ"מ ק"ל דאמרינן התם מ"ט דמ"ד אסורים דאמר קרא והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה הימנו הרי הוא כמוהו ואידך אמר קרא הוא ולא חליפי חליפין ואידך ההוא מבעי למעוטי ערלה וכלאי הכרם ואידך ערלה וכלאי הכרם לא צריכי מיעוטא דה"ל עבודת כוכבים ושביעית שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ואידך קסבר שני כתובים הבאים כאחד מלמדין ואצטריך הוא למעוטינהו וא"כ קם ליה מ"ד אסורין כמ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמדין וסוגיא דעלמא דאין מלמדין וא"כ היאך פסק רבינו כמ"ד אסורים וצ"ע

בר"א

בר"א בבהמת עצמו אבל אם שחט וכו'. כתב הראב"ד א"א אינו כן וכו' לגעוריה קא מכוין עכ"ל. כוונתו ז"ל מדגרסינן בס"פ השוחט (חולין מ"א) אמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה סבר לה כי הא דאמר עולא א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ת"ש שנים אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה הב"ע דאית ליה שותפות בגוה כתנאי עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל וכו'. ורב נחמן ורב עמרם ור' יצחק אמרי אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לגעוריה קא מכוין ובפ' ר' ישמעאל רמי תרי מתנייתא אהדדי ומתרץ לה דחד מינייהו בעשה בו מעשה וכי הא דכי אתא עולא אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה א"ל רב נחמן טוקו אמרו לעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל דאמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה בפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה ומייתי לה התם מקרא וסובר הראב"ד דכיון דחזינן כל הני אמוראי דסברי הכי ולא מייתי הא דר"נ ורב עמרם ור' יצחק דפליגי עלייהו ועוד דמייתי לה מקרא אלמא הלכתא הכי. ות"ש מיהו דוקא בעובד כוכבים וכו'. הוא מה שכתבתי דאיתא בחולין פ' השוחט אלא שקשה שאותם חלוקים לא לדעת רב הונא נאמרו אלא לדעת ר"נ ורב עמרם ורב יצחק וצ"ע. אכן דעת רבינו דלית הלכתא כרב הונא מדאותבינן עליה בהשוחט מברייתא ואצטריך לדחוקי ולשנויי אליביה ואמרינן בתר הכי ר"נ ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וע"כ אית לן למימר דהא דאמריק בפ' ר' ישמעאל דא"ל ר"נ לעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל לאו משום דס"ל כוותיה אלא כלומר לא הודעתנו שום חדוש שכבר השמיענו זה רב הונא וכן כתבו התוס' וא"כ גם חזקיה ורבא אלא כי הוקמוה להיא ברייתא בשעשה בה מעשה אליבא דרב הונא אוקמוה ולהו לא סבירא להו דלדידהו מתרצי לה בגוונא אחרינא דאיתמר התם וכיון דר"נ ורב עמרם ור' יצחק תנא מתנייתא דקתני ודחו לה כוותייהו קי"ל וכן פסקו הרא"ש והר"ן ז"ל. אבל קשיא לי דאמריק התם כתנאי עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא מתירין מפני שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים ועוד שהוא יכול לומר לו לא כל היימך שתאסור את ייני ור"נ ור' עמרם אמרי אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לגעוריה קא מכוין ואמריק התם
דישראל

משנה למלך

נגינה או רחוקה אין כאן לחילוק זה בין בני הפירושים דבטוכה, דמאן דס"ל דיש לחלק הוא לכל הפירושים ומאן דס"ל דאין לחלק אית ליה דאף אם נפרש כפירוש ר"ח אין לחלק בין סמוכה לרחוקה. ולפ"ז אף אם ערום כדברי הרא"ש ואפילו בתנם שרי פליג עליה דה"ר יונה בתרתי דכיון דלהרא"ש יש לחלק בין סמוכה לרחוקה אף למאן דמפרש בטובה לשכר יש לחלק. וכזה ניחא דהטור לא הביא חילוק זה דר"ח כי אם על סברת רש"י וקשה דאמאי לא הביאו על סברת ר"ח להתיר בתנם אף שמחזיק טובה כיון שאין התנור והריחיים עומדים בחצר העבודת כוכבים. אלא ודאי דכהיכנא דמדברי רש"י יש ללמוד לפירוש ר"ח דאף שמחזיק להם טובה שרי כיון שאין התנור והריחיים עומדין בחצר העבודת כוכבים · ודע דהר"ן ז"ל בפ' רבי ישמעאל כתב פירש"י דבטובה היינו בשכר והקשה דלמ"ד בפיגא דאפילו בטובה כומרים שרי היכי אפשר ליקח מהם ובלא יריד אסור משום מכס עבודת כוכבים. וי"ל התם רווחא גרידא היא ותהנה אסור אבל הכא כיון דהקי"ל מינייהו פירות לא מהנה הוא כן כתוב בחדושי הרמב"ן ז"ל, ע"כ. והנה קושיא זו שהקשה הר"ן היא הקושיא שהקשו התוס' לרש"י שכתבו ועוד דאמרינן לקמן דהיכא דאיכא לאחרים הלך בהדה שרי והי מיירי בשכר כי איכא לאחרים הלך בהדה אמאי הוי הא תרויח לעבודת כוכבים אך קשה לי דאמאי לא הקשה הר"ן לפירוש זה דהא איתא דמיירי בשכר ומטעם מהנה אמאי לא הקשו ממשנה זו לר"ל דאית ליה דתהנה מותר. וכ"ת דניחא ליה להקשות מרבי יוחנן דקי"ל כוותיה הא ליתא דהלכתי תיקשי דאיך נחה דעתו בתירוץ הרמב"ן דודאי להרמב"ן הך דשקיל פירי דלא תהנה הוא כוונתו לומר דלאו מהנה גמור הוא ומש"ה לא החמירו בהיה שלה ושל אחרים אבל בהיה שלה אסור אף שאינו מהנה גמור וא"כ תיקשי לר"ל דהשתא ומה במהנה גמור כגון מכס אית ליה דשרי וה"ק מתני' דהם מהנה שאינו גמור אסור ועוד כפי תירוצו של הר"ן דמוקי לה בהנאה מועטת תיקשי לר"ל דאית ליה דאפילו הנאה מרובה שרי. ואפשר לומר דס"ל להר"ן דלר"ל ליכא קושיא דע"כ לא קאמר ר"ל דמהנה שרי אלא כשאין העבודת כוכבים
סמוכה

לחם משנה

פ"ח א כל שאין בו תפיסת יד אדם וכו'. שם בפרק כל הצלמים במשנה (דף מ"ה) עובדי כוכבים העובדים את ההרים וכו'. נראה שמה שאמר ולא עשאו אדם הוא פירוש לאין בו תפיסת אדם שהכל דבר אחד הוא:

ואת המעיינות הנובעים לרבים וכו'. ממה שכתב רבינו נובעים לרבים וכו' משמע דאתא לאפוקי של יחיד כנראה שפסק כרבי יוחנן דאמר בפרק ר' ישמעאל (דף נ"ט) מים של רבים אין נאסרין דאל"כ למה כתב לרבים אפילו דיחיד נמי אלא ודאי דכוונתו כך ותימה הוא זה דא"כ למה כתב שמפני שאין בו תפיסת יד אדם מותר שכן כתב לפיכך עובדי כוכבים העובדים וכו' וכל הני דקא חשיב הוא משום שאין בהם תפיסת ידי אדם הא נמים של רבים אפילו בעפהינהו בידיה דיש בו תפיסת ידי אדם אינן אסורים כדאמרו שם בגמרא דכן הקשה ר' יוחנן לריש לקיש והר"ח ז"ל בהשגות השינו בענין זה בסמוך במה שכתב רבינו ואם מים של רבים אין נאסרין וכו' כלומר שהיה לו לפרש אבל הקושיא שהקשיתי היא יותר גדולה דהא משמע כאן דפסק כוותיה דר' יוחנן וא"כ איך כתב לפיכך וצ"ע · **בר"א** בבהמת עצמו וכו'. כתב הראב"ד אינו כן אלא אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו'. והסוגיא בחולין סוף פ' השוחט (דף מ') כך היא אמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה וכו' ר"נ ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואמרי שם כתנאי עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל וכו' ואמר שם ור"נ וכו' אמרי (לך) אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לגעוריה קא מכוין, כלומר דלדידיה לא הוי כתנאי משום דאינהו איירי בישראל ואפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו מודה בישראל דהוי פלוגתייהו דאינו אוסר. ורבינו פסק כר"נ ולא חלק כאן החילוק שבין עובד כוכבים לישראל מפני שסמך על מה שכתב בהל' שחיטה כמו שכתב הרב בית יוסף ז"ל. אבל דברי הראב"ד ז"ל הם התמוהים דאיהו פסק כרב משום דבסוגיא דעבודת כוכבים פרק ר' ישמעאל מייתי לה בסתמא כדמשמע מדבריו א"כ איך כתב בעובד כוכבים דוקא או בישראל מומר הא זו היא סברת ר"נ דרב הונא אפילו בישראל קאמר אדם אוסר דהא ר"נ משום הכי קאמר דלא הוי כתנאי וא"כ נראה דפליג מדידיה אדידיה. וככר עלה בדעתי תירוצים דחוקים בזה ומפני שלא ישרו בעיני איני כותבם וצ"ע:

היה

מגדל עוז

פ"ח כל שאין בו תפיסת יד אדם כו' עד הרי א מותרת. פרק כל הצלמים (דף מ"ה): **בר"א** שאין הבהמה עד סימן לעבודת כוכבים. סוף פ' השוחט (דף מ"א) **עשאה חליפין כו'** עד כדמי עבודת כוכבים. פ' ר' ישמעאל. **בר"א** בבהמת עצמו עד דבר שאינו שלו. סוף השוחט (דף מ'): כתב הראב"ד ז"ל אינו כן כו' לגעוריה קא מכוין עכ"ל · ואומר אני שהראב"ד ז"ל הולך בשיטתו פ' ר' ישמעאל אבל אנו עומדים על שיטת ר"ת ז"ל שכוה הסכימו רבותינו בעלי התוס' ז"ל סוף השוחט ופירשו מימרא דר"נ ורב עמרם ורב יצחק דאמרי אין אדם
אוסר

כסף משנה

דישראל מומר דינו כעובד כוכבים. ופירש"י ור"נ ורב עמרם ור' יצחק אמרי לך הא דר' הונא תוקים כתנאי אבל מלתא דידן לא תוקים כתנאי דאן אמריק שפיר אפילו לת"ק דאפילו לדידיה דאדם אוסר הני מילי עובד כוכבים וכו'. משמע דלא מיירי ר"ל אלא בעובד כוכבים אבל לא בישראל ויש לו לרבינו לפרש כן ולא לסתום דבריו שזו היא שכיון הראב"ד לבקשום בסוף דבריו. וכן יש להגיה למה לא חילק בישראל בין אית ליה שותפות בגוה ללית ליה כדמפליג בפרק השוחט אליבא דר"ל ורב עמרם ור' יצחק. וצריך לומר שרבינו סבר כאן וסמך על מה שכתב בפרק ג' מהלכות שחיטה לחלק בין ישראל לעובד כוכבים ובין אית ליה שותפות בגויה ללית ליה:

המשתחוה לקרקע עולם וכו' עד אסרה. פרק ר' ישמעאל (דף נ"ד) מימרא דר' יוחנן:

ב מים שעקרן הגל וכו': אבני הר שנדלדלו כלומר ולא נעקרו לגמרי שהרי לא הגביהן אדם מותרות. בפ' כל הצלמים (דף מ"ו) פלוגתא דבני ר' חייא ור' יוחנן ולא מסיימי התם מאן אסר ומאן שרי וכיון שכן ה"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא וכ"כ הר"ן בשם הרמ"ה ותמה על דברי רבינו. וכן נראה שהוא דעת הראב"ד שכתב א"א ואם מים של רבים הם אינם נאסרים ואם של יחיד הם אע"פ שעקרן הגל אסורים דפלוגתא דבני ר' חייא ור' יוחנן לא ידעינן בני ר' חייא מאי ס"ל וספיקא לחומרא עכ"ל. ואפשר שרבינו היתה לו גירסא דמסיימי דבני ר' חייא שרו והלכתא כוותייהו לגבי ר' יוחנן:

ג ישראל שזקף לבינה וכו'. שם מימרא דרב יהודה: זקף ביצה וכו'. אבעיא שם ואסיקנא בתיקו ולחומרא:

חתך דלעת וכו'. בחולין פ' העור והרוטב (דף קי"ח) אמר ר' ירמיה הרי אמרו המשתחוה לחצי דלעת אסרה בעי ר' ירמיה מהו שתעשה יד לחברתה תיקו. ומפרש רבינו בעיא זו לענין איסור ולחומרא דספיקא דאורייתא הוא: כתב הראב"ד א"א לא אמרו זה היד אלא לענין וכו' שאין איסור משום יד עכ"ל. ואע"פ שרש"י מפרש כדברי הראב"ד יש מקום לפירוש רבינו: **אילן שנטעו וכו'.** משנה

דבר שאינו שלו. המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה. חפר בה בורות שיחין ומערות לשם עבודת כוכבים אסרה: **ב** *מים שעקרן הגל והשתחוה להן לא אסרן. נטלן בידו והשתחוה להן אסרן. אבני הר שנדלדלו ועבדן במקומם מותרות שהרי אין בהן תפיסת יד אדם: **ג** ישראל שזקף לבינה להשתחות לה ולא השתחוה לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה בהנאה שזקיפתה מעשה. וכן אם זקף ביצה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה. חתך דלעת וכיוצא בה והשתחוה לה אסרה. *השתחוה לחצי דלעת וחצי האחר מעורה בו הרי זה אסור מספק שמא זה החצי כמו יד לחצי הנעבד. *[א]אילן שנטעו מתחלה שיהיה נעבד אסור בהנאה וזו היא אשרה האמורה בתורה. היה אילן נטוע ונדעו ופסלו לשם עבודת כוכבים אפילו הבריך והרכיב בגופו של אילן והוציא שריגים כורת את השריגים והם אסורים [ב]בהנאה ושאר האילן מותר. וכן המשתחוה לאילן אע"פ שלא נאסר גופו כל השריגים והעלים והלולבין והפירות שיוציא כל זמן שהוא נעבד הרי אלו אסורין בהנאה. אילן שהיו העובדי כוכבים משמרין את פירותיו ואומרים שהם מוכנים לעשות שכר לבית עבודת כוכבים פלוני ועושין מהן שכר ושותים אותו ביום חגם הרי זה האילן אסור בהנאה מפני שסתמו שהוא אשרה ולפיכך עושין בפירותיו כך שזו היא חוקה של אשרה: **ד** אילן שמעמידין תחתיו עבודת כוכבים כל זמן שהיא תחתיו אסור בהנאה נטלה מתחתיו הרי זה מותר מפני שאין האילן עצמו הוא הנעבד. בית שבנאו העובד כוכבים מתחלה שיהא הבית עצמו נעבד וכן המשתחוה לבית בנוי הרי זה אסור בהנאה

השגת הראב"ד *מים שעקרן הגל והשתחוה להן לא אסרן נטלן בידו והשתחוה להן אסרן. א"א ואם מים של רבים הם אינן נאסרים ואם של יחיד הן אע"ג שעקרן הגל אסורים וכפלוגתא דבני ר' חייא ורבי יוחנן היא ולא ידעינן בני רבי חייא מאי סבירא להו וספיקא לחומרא:

השגת הראב"ד *השתחוה לחצי דלעת וכו' אסור מספק שמא זו כחצי כמו יד לחצי הנעבד. א"א לא אמרו זה היד אלא לענין טומאת עבודת כוכבים בלבד אבל לענין איסור לא אמרו שאין אסור משום יד:

כסף משנה

משנה שם פרק כל הצלמים (דף מ"ח) אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים אסור גדעו ופסלו לשם עבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף ובגמרא אמרי דבי ר' ינאי אע"ג דהבריך והרכיב בגופו של אילן לא אי כאילן שנטעו מתחלה ליאסר כולו אלא נוטל מה שהחליף והשאר מותר: **וכן המשתחוה לאילן וכו'.** כבר פסק רבינו ברפ"ג הפרק כרבנן דאמרי נטעו ולבסוף עבדו מותר ואמריך בפרק כל הצלמים (שם) אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסור ואותביק עליה מדקתני גדעו ופסלו וכו' דמשמע כי לא גדעו ופסלו תוספתו שרי ואסיקנא דשמואל כרבנן ס"ל דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר אבל תוספתו אסור והא דקתני גדעו ופסלו היינו לאשמועין דאע"ג דעבד ליה מעשה בגופיה אין עיקר האילן נאסר:

אילן שהיה וכו'. שם אי זו היא אשרה ואמר שמואל אפילו אמרו הני תמרי לבית נגרנו אסור דרמו ביה שיכרא ושתו ליה ביום אידם ואמריך התם דהלכתא כוותיה. ופירש"י אי זו היא אשרה סתם אילן שלא הוזכר לנו שהיא אשרה באי זו סימן נכיר אם היא אשרה אם לאו. בי נגרנו שם עבודת כוכבים שלהם:

ה אילן שמעמידים וכו'. משנה שם שהעמיד תחתיה עבודת כוכבים וביטלה הרי זה מותר כך הגירסא בספרים שלנו. אבל רבינו נראה שגורס ונטלה ול"ת הוי רבינו פסק כרבנן פרק זה כרבנן דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר והיאך כתב כאן דבשביל שהעמידו תחתיו עבודת כוכבים שאסור אטו מי חמיר העמידו תחתיו עבודת כוכבים מנעבד גופיה. וי"ל דהכא באילן שנטעוהו מתחלה להעמיד תחתיו עבודת כוכבים עסקינן ואפ"ה שרי לפי שאין האילן נעבד ודייק קצת הכי לישנא דקתני אילן שמעמידים תחתיו עבודת כוכבים דמשמע שרגילות הוא להעמיד מתחלת ברייתו. א"נ אשמועין דשרי אפילו מה שהוסיף בעוד העבודת כוכבים תחתיו ומיהו בעוד העבודת כוכבים תחתיו אסור אפילו עיקרו דמנכר מילתא טפי מכשהוא נעבד דהוא אין שמי בין אותו אילן לאחר: **בית שבנאו וכו'.** משנה (שם דף מ"ז): וכן המשתחוה לבית. שם מימרא דרב: וכן

א ערובין שם: ב עיין בטור סי' קמס:

משנה למלך

[illegible] סמוכה לאותו דבר אבל הכא מיירי שהגינה או המרחץ הם סמוכים לעבודת כוכבים ומש"ה מהנה אסור. וכבר כתבו התוס' חילוק זה אף לדעת רש"י דפירש סמוכה בשכר ומשום מהנה וכמ"ש גמור. ולא פליגי ר"י ור"ל אלא בהנאת שעבודת כוכבים עצמה דלר"י כהנאת העבודת כוכבים אין לחלק בין קרובה לרחוקה ולר"ל לעולם אין איסור במהנה אלא בקרובה דומיא דמרחץ של אפרודיטי ואפילו בהנאת העבודת כוכבים עצמה. ומשום הכי לא הוקשה להר"ן אלא מרבי יוחנן דאית ליה דלעולם מהנה אסור. כן אמת שחילוק זה לא הוזכר לא בדברי הרמב"ן ולא בדברי הר"ן ואם איתא להאי מלתא הוה להו לאודועי, וכ"ת להכרח הר' יונה שכתב הטור דפליג עליה דר"ת בחילוק זה וס"ל דמתני' איירי אפילו בגינה שאינה עומדת לפניה וס"ל דטעמא דאיסורא הוא משום דנותן להם שכר ונראה מהנה לעבודת כוכבים אמאי לא הקשו ממשנה לר"ל הא לא קשיא משום דהא דלית ליה להה"ר יונה ז"ל חילוק התוס' הוא דוקא אליבא דר' יוחנן משום דס"ל להה"ר יונה דאין לחלק בין הנאת העבודת כוכבים עצמה להנאת הכומרים ומש"ה פסק גבי גינה דאפילו רחוקה מן העבודת כוכבים אסור בשכר אף בהנאת הכומרים דומיא דידיה. אבל לעולם דאליבא דר"ל יש לחלק בין שהגינה עומדת לפניה ובין רחוקה הימנה. ואפי' זו ניחא הא דלא הזכירו הרמב"ן והר"ן חילוק זה דר"ת משום דאינהו קיימי אליבא דר' יוחנן וס"ל דלר' יוחנן אין לחלק בין קרובה לרחוקה אבל לעולם דמודו דלר"ל יש לחלק:

ומ"מ אני תמיה מאי שהקשו התוס' לרש"י ה"ל ועוד דאי בשכר אסור ומטעמא שמרויח לעבודת כוכבים תיקשי מהכא למ"ד מהנה מותר ע"כ, דהא לדידהו ס"ל דיש חילוק בין קרובה לרחוקה וא"כ אימא דר"ל נמי הוה מחלק הכי ומשום הכי לא הקשו ממשנה זו לר"ל. וכ"ת דע"כ לא חילקו התוס' חילוק זה אלא כפי פירושם דטעמא דאיסורא הוא משום דמחזיק להם טובה אך אליבא דרש"י דטעמא הוא משום דנותן שכר ומהנה אין לחלק בכך וכמו שכתבנו לגי זה לעיל, הא ליתא שכבר כתבנו לעיל דהטור כתב בשם ר"ת ז"ל חילוק זה אף לדעת רש"י ומטעם זה סביר אליבא דרש"י ז"ל לנחון ולהאות נתגור ונחייב שלהם בשכר כיון שאין כתגור והרחיים בבית העבודת כוכבים וה"כ אימא דלר"ל אף בהנאת עבודת כוכבים אית ליה חילוק זה וליכא קושיא ממתני' גר"ל. ואולי ס"ל לתוס' דע"כ לא נאמר חילוק זה אלא למאן דאית ליה דיש לחלק בין הנאת עבודת כוכבים להנאת כומרים דבהנאת העבודת כוכבים אסור לעולם ובהנאת הכומרים כל שהעבודת כוכבים עומדת כמון לגינה חשיב כמהנה לעבודת כוכבים. אך לר"ל דאית ליה דבהנאת עבודת כוכבים עצמה שרי איך יתכן לאסור בהנאת הכומרים אף שהעבודת כוכבים סמוכה לגינה ובלא הכמיכות אינו אלא סיבה לאסור משום דחשיב כמהנה לעבודת כוכבים עצמה כיון דאיהו אית ליה דאפילו מהנה לעבודת כוכבים עצמה שרי מכ"ש דס"ל דבהנאת כומרים שרי אף בעבודת כוכבים שהיא סמוכה לגינה. ומש"ה הקשו לרש"י דאית ליה דבשכר אסור בהנאת כומרים אלמא סברי דאמאי לא הקשו ממשנה זו לר"ל. ואף דנימא דהכא מיירי בעבודת כוכבים שעומדת לפני הגינה סבירא דאין לאסור כה עפי מהנאת העבודת כוכבים עצמה. אך הרמב"ן והר"ן ז"ל אפשר דפליגי עליה דר"ת בחלוקה זו וס"ל דלר"ל כל שהעבודת כוכבים סמוכה לגינה אסור משום מהנה ואפי' יהיב דאף שהוא הנאת העבודת כוכבים עצמה שרי משום דאינה סמוכה לתשואות במשוטרות. עוד י"ל לומר דאפשר דהרמב"ן והר"ן ס"ל כסברת התוספות שכתבנו לעיל דע"כ לא כשיר ר"ל אלא במהנה שהוא דרך כיון שזורע המכם לפי שאינו מתכוין העבודת כוכבים כ"כ שעם הפעם בגלגה ומש"ה לא הוקשה להם ממשנה זו לר"ל דודאי ר"ל מודה דכל מהנה שאינו דרך כיון אסור וכ"ת א"כ מה הקשו התוס' לרש"י הכא מודה בזה לעיל ותירצנו יעו"ש:

ג השתחוה לחצי דלעת וחצי האחר מעורה בו ה"ז אסור מספק שמא זה כחצי כמו יד לחצי הנעבד. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר ז"ל רפ"ו מהל' שאר אבות הטומאה):

מגדל עוז

אוסר דבר שאינו שלו ואפילו במעשה גמור דלא מצינן למימר במעשה כל דהו אבל במעשה גמור דאסור דא"כ מאי פריך מיין נסך מעשה גמור הוא. ומה שחילק בין עובד כוכבים לישראל מומר או ישראל אחר שווין גינהו כד"ן: המשתחוה לקרקע עולם עד אסרן. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ד): מים שעקרן הגל והשתחוה להן לא אסרן נטלן בידו והשתחוה להן אסרן. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ה): כתב הראב"ד ז"ל ואם מים של רבים הם אינם נאסרים כו' עד וספיקא לחומרא עכ"ל. [illegible] דאבני הר שנדלדלו עד אסרה. פרק כל הצלמים (דף מ"ו):

השתחוה לחצי דלעת עד כמו יד לחצי הנעבד. פ' העור והרוטב (דף קי"ח): כתב הראב"ד ז"ל לא אמרו זה היד וכו' ולא אמרו משום יד, עכ"ל: ואני אומר כי ר"מ ז"ל לא שינה לשון התלמוד כלל ולכך קרא שם החיבור משנה תורה כמו שהקדמתי ולשון איסור גרסינן לה בסוף פ' העור והרוטב אמר רבי ירמיה הרי אמרו המשתחוה לחצי דלעת אסרה בעי רבי ירמיה מהו שתעשה יד לחברתה תיקו. ופירש"י ז"ל [illegible] : אילן שנטעו כו' עד [illegible] פ' כל הצלמים (דף מ"ח):

וכן אבן וכו'. משנה שם שלש אבנים הם אבן שחצבה מתחלה לבימוס אסורה ציירה וכיירה לשם עבודת כוכבים והידש נוטל מה שחידש העמיד עליה עבודת כוכבים וסילקה הרי זו מותרת ובגמרא אמר רבי אמי אע"ג דצייר וכייר בגופה של אבן נוטל מה שחידש ושפיר דמי:

ז דבר שאין בו תפיסת יד אדם וכו'. משנה (דף מ"ה.) העכו"ם העובדים את ההרים ואת הגבעות הם מותרים כלומר ההרים ומה שעליהם אסורים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם וכתב רש"י דאע"ג דאינהו לא מתסרי גזירת הכתוב היא שהרים וגבעות שהם קרקע עולם אין בהם כח לאוסרן אבל עבודת כוכבים מיהא הוי וחפוש שעליהם כחפוש של שאר עבודת כוכבים שנאמר לא תחמוד עליהם על כל שהם נעבדים משמע:

בהנאה. היה בנוי וסיידו וכיירו לשם עבודת כוכבים עד שנתחדש. נוטל מה שחידש והחידוש אסור בהנאה מפני שעשאהו לעובדו ושאר הבית מותר. הכניס עבודת כוכבים לתוך הבית כל זמן שהיא שם הבית אסור בהנאה הוציאה הותר הבית. וכן אבן שחצבה מתחילה לעובדה אסורה בהנאה. היתה חצובה וציירה וכיירה שתעבד אפילו צייר וכייר בגוף האבן ואין צריך לומר אם כייר עליה נוטל מה שחידש והוא אסור בהנאה הואיל ונעשה שיעבד ושאר האבן מותר: **ה** אבן שהעמיד עליה עבודת כוכבים הרי זו אסורה כל זמן שהיא עליה. סלקה האבן מותרת. [א]מי שהיה ביתו סמוך לעבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו. כיצד יעשה כונס לתוך שלו ובונה ואותו הריוח ממלאהו קוצים או צואה. כדי שלא ירחיב לבית עבודת כוכבים. היה הכותל שלו ושל עבודת כוכבים ידון מחצה למחצה מחצה שלו מותר בהנאה ושל עבודת כוכבים הכל אסור בהנאה. אבניו עציו ועפרו הכל אסור בהנאה: **ו** [ב]כיצד מאבד עבודת כוכבים ושאר דברים האסורים בגללה כגון משמשיה ותקרובת שלה שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח: **ז** דבר שאין בו תפיסת יד אדם שנעבד כגון הרים ובהמה ואילן אע"פ שהנעבד עצמו מותר בהנאה ציפויו אסור בהנאה והנהנה בכל שהוא מהן לוקה שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם. וכל ציפויי עבודת כוכבים הרי הן בכלל משמשיה: **ח** עבודת כוכבים של עובדי כוכבים שבטלוה קודם שתבא לידי ישראל הרי זו מותרת בהנאה שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש [א] כשיבאו לידינו והן נוהגין בהם אלהות אבל אם בטלום הרי אלו מותרין: **ט** עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם אפילו היה לעובד כוכבים בה שותפות אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם וטעונה גניזה. וכן עבודת כוכבים של עובד כוכבים שבאת ליד ישראל ואחר כך בטלה העובד כוכבים אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם. ואין ישראל מבטל עבודת כוכבים ואפילו ברשות עובד כוכבים. [ג]עובד כוכבים קטן או שוטה אינו מבטל עבודת כוכבים. ועובד כוכבים שבטל עבודת כוכבים בין שלו בין של עובדי כוכבים אחרים בעל כרחו אע"פ שאנסו ישראל על כך הרי זו בטילה. ובלבד שיהא העובד כוכבים המבטל עובד עבודת כוכבים. אבל מי שאינו עובד עבודת כוכבים אין ביטולו ביטול. המבטל עבודת כוכבים ביטל משמשיה. ביטל משמשיה משמשיה מותרים והיא אסורה בהנאה כמו שהיתה עד

ה מי שהיה ביתו וכו'. תננה שם מי שהיה ביתו סמוך לבית עבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו כלומר לכי שבונה כותל לעבודת כוכבים כיצד יעשה כונס לתוך שלו ד"א ובונה והקשו בגמרא והא קא מרווח לעבודת כוכבים ותירצו דעביד ליה בית הכסא לתינוקות כלומר דאינו לגדולים לגיעותא בעי אי נמי דגדר ליה בהיזמי והיגי. ופירש"י דהכא במאי עסקינן כשהבית עצמו נעבד: היה הכותל וכו'. שם סוף המשנה הנזכרת היה שלו ושל עבודת כוכבים ידון מחצה על מחצה אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ ומפרש רבינו כמה שכתב בירושלמי ידון מחצה על מחצה דהיינו שיחלקו הכותל לחצאין ושל חלק עבודת כוכבים אסור ומטמא. אבל רש"י פירש בענין אחר. ותימה כתב הר"ן דכי שרי בירושלמי ליקח הישראל חצי הכותל ה"מ במכיר אבנים שבנגדו אבל אם אינו מכירם אסור דאין ברירה ותימה מסתברא דמותר למכור לו חלקו בכל מקום שהוא עכ"ל:

ו כיצד מאבד וכו'. משנה שם (דף מ"ג) ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח הו מטיל לים א"ל אף הוא נעשה זבל ונאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כלומר שאם יזרנה לרוח יעשה זבל לצמח והרי הוא נהנה והיפסקא הלכתא כרבנן כר' יוסי דהא אנן גורס מותר והכא הוי גורס זבל דאיסור וקרקע דהיתר מיהו מבעיא לן בפ' כל שעה [כ"ה] היכי קאמר שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים או דילמא שוחק וזורה אבל מטיל לים בעיניה. וכה"ג איבעיא לן גבי חמץ דקתני מפרר וזורה לרוח או מטיל לים אמר רבה תסתברא עבודת כוכבים דליה כמלח אזלא לא בעיא שחיקה חמץ דלשאר נהרות אזיל בעי פירור א"ל רב יוסף אדרבא עבודת כוכבים דלא ממחים בעי שחיקה חמץ דממחים לא בעי פירור:

וכתב הרמ"ך תימה היכי פסק כרב יוסף לגבי רבה ואע"ג דהניא כוותיה דרב יוסף הא דחי ליה רבה עכ"ל. ובהא איכא למימר דרבינו ס"ל כמו שכתבו התוס' דליכא בין רבה ורב יוסף אלא חמץ בשאר נהרות אבל בעבודת כוכבים ליכא בינייהו מידי לענין דינא דגם לרב יוסף לא בעי שחיקה אלא בשאר נהרות כמו לרבה. ונ"ת דברי רבינו תמהים דאי בעי למיפסק כרבה דליה כמלח לא בעי שחיקה למה כתב שורף דשריפה זו לאו ואי בעי למיפסק כרב יוסף לאו החליף שחיקה בשריפה ואם מפרש כפירוש התוספות יקשה למה כתב שורף דכדקיימא הי בעי למיפסק כרבה וצ"ע:

ח עבודת כוכבים של וכו'. בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ב.) עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים. ומ"ש קודם שתבא ליד ישראל. בפרק בתרא (דף ס"ד:) ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק עד שלא באת לידו אומר לעובד כוכבים ומבטלה משבאת לידו אינו אומר לעובד כוכבים ומבטלה:

ט ומ"ש עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם אפילו היה לעובד כוכבים בה שותפות. מבואר בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ג.) דיכול לבטל חלקו ולא חלקו של ישראל דלא אמרינן ישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח וכיון דמבטל עובד כוכבים דנפשיה דישראל נמי מצי מבטל אלא אמרינן ישראל אדעתא דנפשיה פלח וכי מבטל עובד כוכבים דנפשיה אבל דישראל לא מצי מבטל: ומ"ש וטעונה גניזה. (שם נ"ב:) מנין לעבודת כוכבים שטעונה גניזה שנאמר ושם בסתר ואיכא מאן דנפקא ליה מדכתיב לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח וכו' מה מזבח ה' טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה. ומ"ת אינו יודע גניזה זו למה ה"ל לשרפה או לאבדה וצ"ע. וכן עבודת כוכבים וכו'. ברייתא בפרק רבי ישמעאל (שם) כהנהיה בתמוך. ואין ישראל וכו'. משנה פרק ר' ישמעאל ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים והיינו אפילו נתן לו העובד כוכבים רשות ופירש"י משום דעובד כוכבים פוגל אלהיו ולא ישראל. עובד כוכבים קטן וכו'. בפרק כל הצלמים (דף מ"ג.) אמר ריב"ל כעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר ברבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עובד כוכבים קטן ולא א"ל כלום מצא עובד כוכבים גדול וא"ל בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה ש"מ תלת ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וש"מ יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל ושאינו יודע אינו מבטל וש"מ עובד כוכבים מבטל בע"כ. ומ"ש רבינו עובד כוכבים שוטה דכיון דשוטה הוא לא מיקרי יודע בטיב עבודת כוכבים וכן כשאינו עובד עבודת כוכבים הא ודאי אינו יודע בטיב עבודת כוכבים. ולשון רבינו שלא אלא בשאינו עובד עבודת כוכבים משמע דהא דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים של חבירו אפילו זה לפעור וזה למרקוליס וכדאמרינן בהדיא בפ' השוכר את הפועל (ס"ד):

המבטל וכו'. משנה בפרק רבי ישמעאל (שם נ"ב) בלשון הזה:

דבר

והקרובת

א טור יו"ד סי' קנג ב טור סי' קמו ג סמ"ג לאוין מה. טור יו"ד סי' קמו

משנה למלך

ו כיצד מאבד עבודת כוכבים ושאר דברים כו' שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח. עיין מ"ש התוס' פרק כיסוי הדם (דף פ"ח) ד"ה שחיקת דכל עבודת כוכבים תהיתה בשריפה דומיא דעגל וכ"כ הרשב"א שם בחדושיו. ולפי זה אני תמיה על הטוי"ד דבסי' כ"ח כתב גבי כיסוי הדם דמכסין בשחיקת כלי מתכות שבריפו ומאן דאית ליה כך סברא ע"כ דס"ל דכל עבודת כוכבים תחלתה בשריפה דאלת"ס היקשי לרבנן אמאי קאמרי אף היא נעשה זבל לא ישרפוה ולא תיעשה זבל אלא ודאי דס"ל דכל עבודת כוכבים תחלתה בשריפה וא"כ יש לתמוה אמאי לא ביאר הטור בסימן קמ"ו דקודם שחיקה ישרפנה וצ"ע

ט ועובד כוכבים וכו' אע"פ שאנסו ישראל על כך ה"ז בטילה. עיין בתוס' פ' כל הצלמים (דף מ"ד) ד"ה כאן ובחדושי מעשה היא שם שכתב דאליבא דתוס' דוקא בעבודת כוכבים של

לחם משנה

ה היה הכותל שלו ושל עבודת כוכבים וכו'. פרק כל הצלמים (דף מ"ז) היה שלו ושל עבודת כוכבים נדון מחצה על מחצה וכו'. רבינו מפרש נדון מחצה על מחצה כלומר מחצית הכותל כלומר האבנים והעצים והעפר אסור בהנאה והשאר מותר שהם שלו כלומר אם מכיר אבניו ועציו אבל אם מעורב הכל אסור ודאי וכן נראה מהירושלמי שהביא הרב בית יוסף ז"ל אבניו עציו וכו' ירלה דמהילא של עבודת כוכבים אבניו עציו ועפרו אסור וכו' ואם מכיר את שלו נוטלם כדפריסית:

ט עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם וכו' כלומר לענין חלק הישראל אבל לענין חלק העובד כוכבים בטיל דהא בגמ' פ' ר' ישמעאל (דף נ"ג) לכולהו

מגדל עוז

שהנעבד עצמו עד ולקחת לך. פ' רבי ישמעאל (דף נ"ט) · וכל ציפויי עבודת כוכבים הרי הן בכלל משמשיה. זה הוא כת"ק דר"י הגלילי גמרא מהניתין דעובדי כוכבים העובדין את ההרים פ' כל הצלמים: **עבודת כוכבים** של וכו' עד תברצון באש. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ב נ"ג): **כשיבאו** לידינו והם נוהגים בהם מנהג אלהות עד מותרין. פ' כל הצלמים (דף מ"ג) ,ברייתא מרקוליס עבודת כוכבים של ישראל עד ברשות העובד כוכבים. פ' ר' ישמעאל שם (דף נ"ב). עובד כוכבים קטן או שוטה עד אין ביטולן ביטול. פ' כל הצלמים (דף מ"ד) המבטל עד בטלה לעולם. פ' ר' ישמעאל.

הגהות מיימוניות

[א] אבל כשמשי עד דת כוכבים פי' ראב"ם דביטול מועיל בהן אפילו משבאו ליד ישראל שאין לנו להחמיר בהן כמו עבודת כוכבים עצמה וכן בספר המצות משמו:

ותקרובת וכו'. בפרק ר' ישמעאל (שם נ'.) מימרא דרב גידל א"ר חיים בר יוסף א"ר:
כתב הרמ"ך תימה איך סתם ואמר דהקרובה אינה בטלה לעולם דהא יש תקרובה דיש לה ביטול היכא דלא הוה משתבר כעין פנים וכדחזינן גבי מרקולים שביטלן עובד כוכבים דשרו ומפרש בגמרא טעמא משום דבעינן כעין פנים וליכא דבאבק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת אע"פ שעבודתה בכך מ"מ דליאמר בעינן כעין פנים עכ"ל:

י כיצד מבטלה וכו'. משנה שם (דף נ"ג.) כיצד מבטלה קטעו ראש אזנו ראש חוטמו ראש אצבעו פחסה אע"פ שלא חסרה בטלה. ופירש רש"י פחסה מיעכה בקורנס ובגמרא פחסה כי לא חסרה אמאי בטלה א"ר זירא בשפחסה בפניה ופירש"י וקלקל צורתה:
או משכנה לצורף וכו'. סוף משנה זו שהזכרתי מכרה או משכנה רבי (ר' מאיר) אומר בטל וחכ"א לא בטל ובגמרא זעירי אמר רבי יוחנן ור' ירמיה בר אבא אמר רב חד אמר מחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטול וחד אמר בצורף ישראל מחלוקת וכיון דלא ידעינן מאן אמר הכי ומאן אמר הכי כיון דספיקא דסברא היא ה"ל למינקט לחומרא כמ"ד בצורף ישראל מחלוקת וכרבנן דאסרי. ונראה שזה דעת הרי"ף וכן פסק הרא"ש בהדיא אבל רבינו פוסק כמ"ד בצורף עובד כוכבים מחלוקת אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטול. וכתב הר"ן שטעמו דאמרינן התם א"ל לוה עליה או שנפלה עליה מפולת או שגנבוה לסטים אינה בטלה וצריכא דאי תנא לוה עליה מדלא זבנה לא בטלה ובודאי לא משמע דהמשנה דתקלא ומדיא דגמרא סלקא דלא כרבנן ולכן פוסק רבינו דמחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל בטל וה"ק אי הוה לוה עליה ה"א אפילו בצורף ישראל לא בטילה דכיון דלא זבנה לא מבטל לה מכלל דאי זבנה בטל ואילו למ"ד דאפילו בצורף ישראל מחלוקת היכי אמרינן מדלא זבנה לא בטלה הא לרבנן אפילו זבנה לא בטלה אלא כדאמרן. ודעת רבינו דצורף עובד כוכבים לאו דוקא: הר"ן שכן דעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל. ולא כדברי רש"י שכתב צורף לאו דוקא:

אבל אם מכרה וכו'. כבר כתבתי בסמוך (שם) פלוגתא דרבי ורבנן ובודאי דהלכה כרבנן. ודע דהאי משכנה לדעת רבינו הייתו אפילו הרהינה אצלו ונ"ל אם לא באתי מכאן עד יום פלוני הרי היא שלך והגיע הזמן ולא פדאה ומ"ה לרבנן לא בטיל כיון דס"ל לצורף דוקא מפני שעתיד לשברה אי לא משכנה כל"ש מאי דבועיה לצורף לרבי דאמר בטל וכן כתב הר"ן ז"ל. **או** שנפלה עליה וכו' נגנבה לבסים וכו'. בבריית' (שם) כתבתיה בסמוך: **רקק** בפניה וכו'. משנה שם:

עד שיבטלנה. ותקרובת עבודת כוכבים אינה בטילה לעולם: **י** כיצד מבטלה. קטע ראש חוטמה ראש אזנה ראש אצבעה פחסה בפניה אף על פי שלא חסרה או שמכרה לצורף ישראל הרי זו בטילה. אבל אם משכנה או מכרה לעובד כוכבים או לישראל שאינו צורף או שנפלה עליה מפולת ולא פינה. נגנבה לסטים ולא תבעוה. רקק בפניה. השתין בפניה. גררה. זרק בה את הצואה הרי זו אינה בטילה: **יא** עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בהנאה שהרי בטלוה. בשעת מלחמה אסורה, מפני שלא הניחוה אלא מפני המלחמה. עבודת כוכבים שנשברה מאליה שבריה אסורים בהנאה עד שיבטלוה. [א]לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורין בהנאה שמא לא בטלוה העובדי כוכבים. ואם היתה של פרקים והדיוט יכול להחזירם צריך לבטל כל פרק ופרק מפרקיה *ואם אינו יכול להחזיר כיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים

א מ"י בטור סי' קמא:

השגת הראב"ד

*ואם אינו יכול להחזיר כיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים. א"א לא מתחוורא כה מילתא כאם צריכה ביטול כולן צריכין ביטול אלא בעבודת כוכבים של חוליות וה' אלוות הם שברי שברים כמו אלאי איברים שאם לא היה הדיוט יכול להחזירה אינה צריכה ביטול וכשהדיוט יכול להחזירה אינה כשבורה וצריך לבטל כל קיסם וקיסם:

יא עבודת כוכבים שהניחוה וכו'. בפרק כל הצלמים (דף מ"ה:) פלוגתא דר"י ור"ל ופסק כר"י: **לפיכך** המוצא שברי וכו'. שם דלא כשמואל דאמר פרק כל הצלמים דשברי עבודת כוכבים מותרים וכבר כתבתי בפרק שקודם זה מאי טעמא פסק דלא כוותיה: כתב הרמ"ך הרי"ף לא פסק כן דהא מייתי מילתיה דשמואל דאמר המוצא שברי צלמים מותרים ופסק נמי כר"י דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ולכאורה נראה לפום ריהטא דודאי איכא לאפלוגי בין מוצא לנשתברה דהא שמואל גופיה אמר בפרק כל הצלמים (מ"ה:) דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ואפילו הכי שרי במוצא וזה הרב נראה דפסק לגמרי כר"י במוצא שברי עבודת כוכבים נמי אסורים עכ"ל: **ואם** היתה של פרקים וכו'. שם בגמ' אמר עבודת כוכבים שנשתברה רב אמר צריך לבטל כל קיסם וקיסם ושמואל אמר אין עבודת כוכבים צריכה ליבטל אלא דרך גדילתה כלומר דוקא כשהיא דרך גדילתה צריכה ליבטל אבל זו שנשתברה בטלה מעצמה דמימר אמר איהו נפשה לא מצלא להוא נגרא מצלא ליה ואוקימו התם פלוגתייהו בתרי מלה אוקמתי ואוקימתא בתרייתא אוקמה בעבודת כוכבים של חוליות והדיוט יכול להחזירה דרב סבר כיון דהדיוט יכול להחזירה אינה בטלה ושמואל סבר דכיון דלאו מוכחא ליה ולהתפרק בטלה והלכה כרב באיסורי:
וכתבו הרי"ף והרא"ש אוקימתא זו והקשה הר"ן על הרי"ף דבריש פרקין פסק כר"י דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה והיאך פסק בסוף הפרק כאוקימתא בתרייתא דפלוגתא דרב ושמואל בהדיוט יכול להחזירה דמשמע בהדיא דאי אין הדיוט יכול להחזירה אפילו לרב מותרת ונדחק בתירוץ קושיא זו. ומתוך דברי רבינו למדנו תירוץ יפה בדבר דהא דאוקימנא פלוגתא דרב ושמואל בהדיוט יכול להחזירה לאו למימרא דאי אין הדיוט יכול להחזירה מותרת בלא ביטול אלא לדברי הכל אלא היינו לומר דכשהדיוט יכול להחזירה צריך לבטל כל קיסם וקיסם לרב וכשאין הדיוט יכול להחזירה אינו צריך לבטל כל קיסם וקיסם מ"מ אינה מותרת בלא ביטול כלל דהא קי"ל כר"י דאמר אלא דמפרשי דהא דאמר ר"י אינה אלא בלא ביטול אבל אם ביטל אותו אפילו ע"י ביטול כל דהוא דכיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים דכיון דאין הדיוט יכול להחזירה כביטול כל להו הני ליה והיינו מ"מ ביטול בעינן ואי לא בטיל כלל אסור והיינו דר"י:
והראב"ד כתב ואם אינו יכול להחזירה וכו' א"א לא מתחוורא הא מילתא וכו'. וצריך לבטל כל קיסם וקיסם עכ"ל. וכבר כתבתי מה לדברי רבינו:

לחם משנה

לכולהו ליתני אמרו דבטל לדנצביה. ויש דקדוק כאן בדברי רבינו דבפרק כל הצלמים (דף מ"ה:) משמע בסוגיא דלרבנן דברי אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר ואמאי דצריכה ליה קרא דוהאבדתם את שמם לכתוב לה שם וכיון דרבינו פסק בפרק זה כרבנן שכן כתב אילן שנטעו מתחלה אינה נעבד וכו' א"כ למה לא הזכיר דין דלכתוב לה שם:
י או ישראל שאינו צורף. בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ג.) אמרו חד אמר מחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטול וחד אמר בצורף ישראל מחלוקת ויש שפסק כמ"ד בצורף ישראל ובין צורף ישראל ובין צורף עובד כוכבים לא ביטל. ורבינו פסק לקולא ונתן הר"ן טעם לדברי רבינו ז"ל. ול"נ טעם אחר משום דאפילו למ"ד בצורף ישראל מחלוקת איכא ספיקא אהדדיא דדלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת והכי אמר רבי מאיר דברי כשמכרה להבלה וכו' שפירשו דנראים דבריו לאומרי מחלוקתי כשמכרה להבלה דהיינו צורף ישראל וכיון דנראין דבריו לאומרי מחלוקתם ודאי דהלכה כוותיה ואם כן חזר הדבר להיות ספק ספיקא ולקולא ספק אי כמאן דאמר בצורף ישראל ספק כמאן דאמר בצורף עובד כוכבים מחלוקת ואת"ל בצורף ישראל מחלוקת ספק אי בין בזו ובין בזו ורבי אמר שנראין דבריו לאומרי מחלוקתם וא"כ הוי מותר לצורף ישראל ולכך פסק רבינו לקולא. והא שאמר לישראל שאינו צורף אסור משום דהוה ספק דמאי דאמרו בגמרא אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטול הוי דוקא צורף דלא כפירוש התוספות וכ"מ אין יתרץ קושית התוספות דמה שהקשו בגמ' מהאי דהלוקח גרוטאות ודילמא ההיא איירי באינו צורף יש לומר דבכך דכפס לוקחי מתכות ונקטו ההיא הם דלוקחי כדפירש"י ז"ל ואע"ג ודאי דמה שאמר הלוקח ודאי דהוא צורף. ומשמע דרש"י ז"ל נ"כ סבירא ליה הכי ולכך כתב סהם לוקחי מתכות צורפים הם והרב ביה יוסף לא הבין כן אלא ברש"י סבר כפירוש התוספות:
יא ואם היתה של פרקים וכו'. בסוף פרק כל הצלמים (דף מ"ט:) אמרינן והכא בעבודת כוכבים של חוליות וכו'. ורבינו כדי דלא ליחוי רב דקי"ל כוותיה לגבי

משנה למלך

כל מן מבטל אותה השעבד עובד כוכבים כע"כ אבל על מחנת כיון בחוזרת לקדמותה אינו מבטל אותה כע"כ יע"ש:
יא עבודת כוכבים שנשברה מאליה שבריה אסורים בהנאה עד שיבטלוה. (א"כ פלוגתא דר"י ור"ל בפ' כל הצלמים (מ"ה:) וכבר הבאתי הסוגיא לעיל בפרק ז' דין ז' מ"ש). ודע דלר"ל דאית ליה דעבודת כוכבים שנשברה מאליה מותרת משום דמסתמא מבטל לה דקיימא לן דאין ישראל מבטל עבודת כוכבים ואם ביטלה האיסורים שותרת ולא אמרינן דליהוי כבטילה אלא לקמן הכי דשניו דוקא בההיא שהכה עליה ישראל בשעת ולא חסרה כלום ובכך עובדי כוכבים לא קודי אשתיה אבל אם שברה ישראל מותרת משום דמסתמא עובד כוכבים מבטל לה דמימר אמר איהו נפשה לא מצלא כו' וכתא אמר דעשמא דישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים הוא משום גזרה דלמא מגבה לה והדר מבטל לה והויא עבודת כוכבים ביד ישראל ודאיה בעילה שלואה אבל מן הדין ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים בין בהחיבה בין בשבירה. אך לרבי יוחנן נראה דאין אנו צריכים להיתרים אלו דאית ליה דעבודת כוכבים שנשברה מאליה אסורה ומ"כ לית ליה אומדנא א דאיהו נפשה לא מצלא כו'. וא"כ מה דאין ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים הוא מן הדין ולא משום גזרה שעדין העובד כוכבים אינו מבטל לה בבבל שברה ישראל (א"כ עיין בתוספות בפרק השוכר את הפועל (דף ס"ב.) ד"ה מהתגרא שכתבו דאת דרכא דינו דוקא לר"ל ור"י פליג עליה עיין בכסף מ"ע קמ"ו בכבסם כ"י אות י') וכמו באותו גבי דגון דלפ שברה דיוכו רלמו ושרי כשות ידיו עדין עובדים נו כבוד כבוד דגון. אך עדין אני מסתפק בסברת ר' יוחנן דאו אי ב"ל דשבתאת אף שבשברה אינו מבטל לה השעובד כוכבים ואיכ הויא ודאי עבודת כוכבים או דלמא דלאסר ר"ל דאית דיחודו דנתה השעבד עובד כוכבים ול"ז הוא מלק עלו ורשו או כוכרא דאשבר דבבלה אלא דלא בכלה והוי ספק ודאי ודאי ואין בכך מולה מידי ודאי, וגד זה נראה מגד הרגיל דלבד טעם זה בכלאים אך שכן אכורים לר"ם אם נשברו מותרים אך לר"י אשבו והוי ב"ם ובכדאורייתא בגמ'. (א"ה ואת להבן אדם לומר דיש לנשנו בכך וזו מדברי הרמב"ם בכתב לאיכר המוצא שברי עבודת כוכבים אסורים בטלה וזו אסרם בבלאת דבשברה מאליה הוי ודאי עבודת כוכבים כ"ש במוצא שברי עבודת כוכבים אסורים דליכא אלא חדא ספיקא שמא לא בטלה ישראל או שנד כוכבים אלא

מגדל עוז

כיצד מבטלה עד אינה בטלה. פ' כל הצלמים (דף מ"ג): עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה כו' עד מפני המלחמה. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ג): עבודת כוכבים שנשברה מאליה עד העובדי כוכבים. פ' כל הצלמים (דף מ"ח): ואם היתה של פרקים כו' עד בטלו כל השברים. פ' כל הצלמים (דף מ"ט): כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא הא מלתא וכו' וצריך לבטל כל קיסם וקיסם, עכ"ל: ואני אומר לא הבנתי דברי הראב"ד ז"ל. הדא היכי מצי למימר כי בעבודת כוכבים של חוליות הם חוליות של שברי שברים והלא מילתי פ' כל הצלמים בעינן דאהבדי דשעדין לשברים קא מיפלגי והדר מסיק לא דכ"ע שודדין לשברים והכא בשברי שברים קא מיפלגי כו' עד ואי בעית אימא דכ"ע בשברי שברים מוקדין והכא בעבודת כוכבים של חוליות והדיוט יכול להחזירה קא מיפלגי אלמא מ"ד הא לא אמר הא ולא אייתבא הא לא בטלה ושוד עד ביטול כל קיסם וקיסם בעלי לא ריטבא אלא בבבלה קמייתא דלהאמר עבודת כוכבים שנשברה מאליה דב אמר צריך לבטל כל קיסם וקיסם אבל בחוליות ולא בעינן קבמין אלא חוליות הוי דוישיהו כבהתן. ובפרק ג' דמשלה איתי לא כבחמא דלאמר. וכל אלפס ז"ל כוה מכוקת החוליות לבבד לאבמוטין בכן בלבב ושמאלו דברי רמ"ע

יב מזבח עבודת כוכבים שנפגם וכו'. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ג) הניח בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שינתן רובו. ה"ד בימוס וה"ד מזבח אר"י בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה ומפרש רבינו דהאי שינתן רובו היינו ע"י עובדי כוכבים דאי לאו הכי אסור כדין עבודת כוכבים שנשתברה מאליה:

וכיצד מבטלין וכו'. שם [נ'.] מייתי עובדא שחיפו עובדי כוכבים דרכים באבני מרקולים ואיכא רבנן דפרשי מליך עליהם ואיכא דלא פרשי וא"ר יוחנן רבי מנחם ברבי סימאי בנן של קדושים מהלך עליהם ואנו נפרוש מהם ורבא בר ירמיה אייתי מתניתא בידיה עובד כוכבים שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהם דרכים מותרים ורב ששת נמי משמע התם דהכי ס"ל והשתא כי עקי רבנן דפרשי בהדי רבנן דלא פרשי הא ר' יוחנן ורב ירמיה ורב ששת בהדייהו וקי"ל דלא פרשי רובא ועוד דהא מעשה דרבי מנחם ברבי סימאי ומתניתא מסייע להו והכי נקטינן:

ביצד מבטלין את האשרה וכו'. משנה בסוף כל הצלמים (דף מ"ט.) כיצד מבטלה כלומר לאשרה קירסם וזירד נטל ממנה מקל או שרביט אפילו עלה ה"ז ביטלה שיפה לצרכה אסורה ושלא לצרכה מותרת. ופירש רש"י קירסם קסמין יבשים שבאילן, נטל לצורכו לישרוף, זירד זרדין לחים שבה לצרכה ליפותה עכ"ל. ובגמ' [שם] הניח עובד כוכבים שיפה עבודת כוכבים לצרכו היא ושפאיה מותרים לצרכה היא אסורה ושפאיה מותרים וישראל שיפה עבודת כוכבים בין לצרכה בין לצרכו היא ושפאיה אסורים. כתב הרמ"ך היתה של ישראל וכו' תימה מאי איריא של ישראל אפילו של עובד כוכבים ומי ישראל ששפה אותה בין היא בין שפאיה אסורים כדאמרינן בגמ' [שם מ"ב.] גזירה דילמא מגבה להו והויא לה עבודת כוכבים של ישראל ואין לה ביטול לעולם, עכ"ל:

השברים: **יב** מזבח עבודת כוכבים שנפגם עדין הוא אסור בהנאה עד שינתץ רובו ביד עובד כוכבים. ובימוס שנפגם מותר. אי זהו בימוס ואי זהו מזבח. בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה. וכיצד מבטלין אבני מרקולים כיון שבנה מהם בנין או חיפה בהן את הדרכים וכיוצא באלו הרי הן מותרים בהנאה. כיצד מבטלים את האשרה קרסם ממנה עלה או זרק ממנה יונק נטל ממנה מקל או שרביט או ששפאה שלא לצרכה הרי זו בטלה. שפאה לצרכה היא אסורה ושפאיה מותרים. ואם היתה של ישראל בין לצרכה בין שלא לצרכה בין היא ובין שפאיה אסורה לעולם שעבודת כוכבים של ישראל אין לה ביטול לעולם:

פרק תשיעי

א שלשה [א]ימים לפני חגם של עובדי כוכבים אסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים. ללוות מהן ולהלוותם ליפרע מהן ולפרוע להם מלוה בשטר או על המשכון אבל מלוה [א] על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם. ומותר למכור להן ° דבר שאינו מתקיים כגון ירקות ותבשיל עד יום חגם. במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשאר ארצות אינו אסור אלא יום [ג] חגם בלבד. עבר ונשא ונתן עמהן באותן

א סמ"ג לאוין מה. טור יו"ד סי' קמח:

פ"ט א שלשה ימים וכו'. משנה ברים מסכתא (דף ב'.) שלשה ימים לפני אידיהן של עובדי כוכבים אסור לשאת ולתת עמהם להשאילן ולשאול מהם להלוותם וללוות מהן לפרען וליפרע מהן. בגמ' שם (ו'.) הניא כשאסרו לשאת ולתת עמהם לא אסרו אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים לא תני רב זביד בר' אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחין מהם. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דמתניהין בין מקח בין ממכר אסרה וברייתא דלא אסרה אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא ה"ט לא אסרו לגמרי בין למכור בין ליקח אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא אסרו לגמרי שאע"פ שאסרו ליקח לא אסרו למכור והא דתניא דבר שאין מתקיים מוכרים להם אבל לא לוקחין מהם לפרושי מאי דקתני בהאי ברייתא אבל בדבר שאינו מתקיים לא אתיא. וטעמא דמותר למכור להם דבר שאינו מתקיים ואסור ליקח מהם אפילו דבר המתקיים היינו משום דכשמוכר לו דבר שאינו מתקיים ביום חגו אין לו לא מעות ולא הפץ שיהא מודה עליהם וליזיל ומודה מקמי יום חגו לא חיישינן אבל כשלוקח מהם בין דבר המתקיים בין דבר שאינו מתקיים הרי המעות בידו ביום חגו ומודה עליהם אע"פ שאין בידו החפץ וכתב הר"ן שזו היא שיטת הגאונים וכתב שדבריהם עיקר והא דתנן ליפרע מהם אמריק בגמ' [שם] מתני' דלא כריב"ק דתניא ריב"ק אומר מלוה בשטר אין נפרעין מהם מלוה על פה נפרעין מהם מפני שהוא כמציל מידם אמר רב יוסף הלכה כריב"ק וכתב רבינו ירוחם דמשמע בירושלמי דמלוה על המשכון הוי כמלוה בשטר. בד"א בארץ ישראל וכו' שם [י"א.] מימרא דשמואל. עבר ונשא וכו'. שם [ו'] איבעיא להו עבר ונשא ונתן מאי ר"י אמר אסור ור"ל אמר מותר ותניא טותיה דר"ל לקיש ומשמע התם דע"כ לא פרי

משנה למלך

אלא אי אמרת דלא אסירא אלא מחמת ספק א"כ שברי עבודת כוכבים אמאי אסורים והלא יש כאן ס"ס ספק שברה עובד כוכבים ספק נשתברה מאליה ואת"ל נשתברה מאליה שמא בטלה ונתקלקל דין שברי עבודת כוכבים כדין נשברה מאליה מכאן מודעה דנשתברה אסירא כודאי ולא מספק. אמור לו דאי מהא לא איריא משום שנשתברה מאליה הוי מילתא דלא שכיחא כמ"ש רש"י ס"פ כל הצלמים וכיון שכן סברא של הרב המחבר ז"ל על עמדו יעמוד. וראיתי לרש"י (דף מ"ח) ד"ה התם דקא אזיל לאיבוד שכתב דטעם ר"י דאמר שוחק וזורה לרוח היינו משום דלאבדם מכוין וככר בטלה ולא גרע משנשתברה מאליה כו'. וכודאי דרש"י לא פליג אכללין דקי"ל בכל דוכתא כר"י לגבי ר"ל. אבל אם נאמר דס"ל דאף לר"י לא אסירא אלא מספק י"ל דה"ק דכי טיכי דנשתברה מאליה מדינא שריא ולא אסרוה הז"ל אלא משום ספיקא ה"נ בשוחק וזורה לרוח קליש איסוריה ואין כאן זה וזה גורם ודוק. וכן משמע מדברי רש"י פרק ולד חטאת (דף י"ג) וז"ל דלא כסלם שברי לא בטלה כעובד כוכבים בפירוש ע"כ. ותשאו דכונתו לומר דס"ל לר"י דאע"ג דאיכא אומדנא דבטלה מ"מ כיון שלא בטלה בפירוש מידי ספיקא לא נפקא. שוב ראיתי להראב"ד לעיל פ"ז דין י"ב דמפרש להא דמשני רבי יוחנן במעילה דמתניתין איירי בדאייתי עלים מעלמא דהיינו לומר דכפינן שמע דאייתי מעלמא אבל מן בסתם חיישינן שמא מאותו אילן הם. מוכח דס"ל דנשתברה

לחם משנה

לגבי שמואל דלא כרבי יוחנן דאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה דקי"ל כוותיה מש"ה מפרש הוא ז"ל דמה שאמר רב דהיכא דהדיוט יכול להחזירו צריך לבטל כל קיסם וקיסם אבל אם אינו יכול להחזירו לא לאו למימרא דאינה צריכה ביטול כלל דהא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה הוי והיא אסורה כרבי יוחנן אלא שצריך לבטל אבר אחד בלבד. והר"א ז"ל בהשגות תירץ דברי רב בענין אחר דאחי כרבי יוחנן ואמר דהך עבודת כוכבים של הוליות האי שברי שברים ומפני כך כשהדיוט יכול להחזירה הוא צריך לבטל אבל כשאינו יכול להחזירה אינו צריך ביטול דרבי יוחנן לא אמר דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה אלא בשברים אבל בשברי שברים מותרים:

יב מזבח עבודת כוכבים. שם בפרק ר' ישמעאל (דף נ"ג) אמרו שם בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור ואפילו לתנן דאמר עובדין לשברים הני מילי עבודת כוכבים כיון דפלחה זילא בה מילתא לבטולה אבל הגי שקיל להאי ומייתי בימוס אחרינא תניא כוותיה דרבי יוחנן ור"ל לקיש בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו ע"כ. וכתב רבינו שינתץ רובו בידי עובד כוכבים. והרב"י ז"ל כתב דטעמו דאי לא הוי ביד עובד כוכבים אלא מאליו האי עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ואם קי"ל דאסורה כרבי יוחנן. וקשה לי דהא אמרי בגמרא גבי בימוס דאפילו למ"ד עובדין לשברים הני מילי עבודת כוכבים אבל האי שקיל להאי וכו' וא"כ אפילו שלא יותן ביד עובד כוכבים הוי לן למשרי ולא דמי לעבודת כוכבים דכיון דפלחה זילא בה מילתא כי היכי דאמרי בגמ' גבי בימוס וה"נ אמרינן גבי מזבח דלא דכיון דהוא השמיש של עבודת כוכבים שקיל להאי ומייתי בימוס אחרינא וא"כ קשה דלמה כתב רבינו בידי עובד כוכבים וצ"ע:

פ"ט א שלשה ימים וכו'. ריש פרק לפני אידיהן תנן לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהן. ורש"י ז"ל פי' דהוי מקח וממכר וכן נראה שמפרש רבינו ז"ל ור"ת ז"ל פי' בענין אחר. ונראה מדברי רש"י ז"ל שם בגמרא (דף ו'.) שכתב גבי ברייתא דדבר שאינו מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחים מהם ופירש שם דמרווח ליה שמחוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למוכרה משמע דדבר המתקיים מותר ליקח מהן וכן כתב לקמן גבי עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות ופירש הוא ז"ל ביום אידם וכתב אי משום שנושא ונותן ביום אידם הני מילי לזבוני אבל למזבן מינייהו דבר המתקיים שרי ורבינו כתב דאסור ליקח ולמכור דבר המתקיים ודלא כרש"י ז"ל והשיא דחנויות מעוטרות יתרץ כתירוץ התוס' דלא איירי ביום אידם אלא ביריד שעשו להניח בו מכס וללוות מהם וכו'. הכל מפורש שם במשנה ובגמרא צלת מ"ש או על המשכון דודאי דכל שכן הוא ממלוה בשטר דהוא מוכח יותר והכי איתא בירושלמי: **במה** דברים אמורים בארץ ישראל. שם (דף י"א.) אמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד ופירש"י ז"ל אין אנו יכולים להעמיד עצמינו מליאשא ולתת עמהם שביניהם אנו יושבים ופרנסתנו מהם ועוד משום יראה ע"כ. ולפי טעם זה משמע דדוקא בזמן שישראל במלכותם ושרויים על אדמתם אז אסור בכ"מ אבל עתה שאנו בגלות מותר בכל מקום לפני אידיהן וא"כ נראה (לפי) שאין הדבר תלוי לא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ וא"כ קשה על רבינו ז"ל שתלה הדבר בכך. ונראה שהוא ז"ל מפרש דאותם שבחוץ לארץ לאו עובדי כוכבים הם ומפני כך לא אסר אלא יום אידם בלבד. וזהו שאמר בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד כלומר בח"ל:

עבר ונשא ונתן וכו'. והמשא ומתן ביום חגם וכו'. שם (דף ו' ע"ב) מחלוקת ר' יוחנן ור"ל לקיש ואע"ג דהניא טותיה דר"ל לקיש דאפילו באידיהן נשא ונתן מותר מכ"מ פסק כר' יוחנן

מגדל עוז

ר"מ ורש"י ורבותינו בעלי התוס' ז"ל נכונים ואע"פ שנחלקו בפירוש הסוגיא כד"ן: מזבח וכו' עד אבנים הרבה. וכיצד מבטלים אבני מרקולים עד בהנאה. פ' ר' ישמעאל (דף נ'): ביצד מבטלים האשרה עד סוף הפרק. פ' כל הצלמים (דף מ"ט):

פ"ט שלשה ימים כו' עד ואותו היום בלבד. כתבו הראב"ד ז"ל לפי הסוגיא כו' והכולהו קא' עכ"ל. ואני אומר כי רש"י ז"ל דקדק בפירושיו כר"מ ז"ל כמו שכתב שם כד"ן:

הגהות מיימוניות

[א] כרבי יהושע בן קרחה וכתב בספר התרומה דלגו אפילו מי שיש לו חותמות ושטרות פעמים שהוא סבור שהוא בטוח ואינו ואפילו אם יש לו משכונות מותר מטעמא כבהג"ת שלפניך: °[כרש"י דפריש טעמא דאיסורא משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים הלכך כל דבר המתקיים אסור למכור ודלא כר"ת דפריש טעמא דסבירה משום שקונה לצורך עבודת כוכבים והלכך כל מה שאינו לצורך תקרובת מותר למכור ועיין בטור שם: [ג] כשמואל דאמר בגולה אין אסור אלא יום אידם העיקרי בלבד אבל שאר אידיהן אין תופשין בהן ממשות ולא שייך למימר בהן אזיל ומודה ועוד דקי"ל בגווייהו דלא אזלי ומודו וכן מצינו לשם דרבא שדר קורבנא לבר שישך אמר קים ליה בגויה דלא פלח לעבודת כוכבים וכן מטעם איבה כדאשכחן רבי יהודה נשיאה דחייש לאיבה וכן בפרק אין מעמידין שרי לבת ישראל ליילד ארמאית בשכר ומפרש רב יוסף טעמא

באותן השלשה ימים הרי זה [ג] מותר בהנאה. והנושא ונותן ביום חגם עמהן הרי זה אסור בהנאה: **ב** ואסור לשלוח דורון לכותי ביום אידו אלא אם כן נודע לו שאינו מודה בעבודת כוכבים ואינו עובדה. וכן כותי ששלח דורון לישראל ביום חגו לא יקבלנו ממנו. ואם חשש [ד] לאיבה נוטלו בפניו ואינו נהנה בו עד שיודע לו שזה הכותי אינו עובד כוכבים ואינו מודה בה: **ג** היה אידן של אותן עכו"ם ימים הרבה שלשה או ארבעה או עשרה כל אותן הימים כיום אחד הן וכולן אסורין עם ג' ימים לפניהן: **ד** כנענים עובדי כו"ם הם ויום ראשון הוא יום אידם. לפיכך אסור לתת ולשאת עמהם בארץ ישראל יום חמישי ויום ששי שבכל שבת ושבת ואין צריך לומר יום ראשון עצמו שהוא אסור בכל מקום. וכן נוהגין עמהם בכל אידיהם: **ה** *יום שמתכנסין בו עובדי כוכבים להעמיד להן מלך ומקריבין ומקלסים לאלהיהם יום חגם הוא והרי הוא כשאר חגיהם *אבל עובד כוכבים שעושה הוא חג לעצמו ומודה לכוכב שלו ומקלסו ביום שנולד בו ויום תגלחת זקנו או בלוריתו ויום שעלה בו מן הים ושיצא מבית האסורים ויום שעשה בו משתה לבנו וכיוצא באלו אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד. וכן יום שימות להן בו מת ויעשוהו חג אותם העושים אסורין אותו היום. וכל מיתה ששורפין בה כלים ומקטרים קטורת בידוע שיש בה עבודת כוכבים. אין יום החג אסור אלא לעובדיה בלבד. אבל אותם

ששמחים

א טור וסמ"ג שם שם:

השגת הראב"ד

*אבל עובד כוכבים שעושה הוא חג לעצמו ומודה לכוכב שלו ומקלסו ביום שנולד בו. א"א לפי סוגיא דגמרא יום אידם של מלך הרי הוא כמו יום חגם ויש להם פנים אבל יום תגלחת זקנו ובלוריתו וכן כולן עד סוף כיון של מלך כיון של הדיוט אינו אסור אלא אותו היום בלבד אבל משועבדיו אינן אסורין אלא אם כן עובדין אותן אפי' בקלנדא וסטרנליא וכי קתני אותו האיש לאפוקי משועבדיו ואכלהו קאי:

כסף משנה

פרי ר"ל אלא בעושה ונתן באותן שלשה ימים אבל ביום חגיהם אסור אפילו נר"ל:

ב ואסור לשלוח דורון וכו'. שם ההוא אפיקורוס דשדר ליה דינרא לרבי יהודה נשיאה ביום חגו יתיב ר"ל קמיה אמר היכי אעביד אשקליה דילמא אזיל ומודה לא אשקליה הוה ליה איבה אמר ליה ריש לקיש טול וזרוק לבור בפניו אמר כ"ש דהויא ליה איבה הפי אמר כלאחר יד הוא דקאמינא ופירש"י כלאחר יד שלא יבין שמדעת השלכתו וכיון שרואה שאבד ממך לא ישמח. ואמרינן תו בגמרא רב יהודה משדר קורבנא לאבי דרגא ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח עבודת כוכבים. בפרק במה (דף ס"ה.) רבא אמטי קורבנא לבר שישך ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח עכו"ם הא אי פלח עכו"ם אסור לשלוח להם דורון וא"כ שליחות דורון וקבלתו שוין דבעובד כוכבים שניהם אסורים ובשאינו עובד כוכבים שניהם מותרים. ומשמע דזריקה כלאחר יד דקאמר בפניו צריך לזרוק דהא פירושה דמאי דא"ל טול וזרוק בפניו הוא ועוד דאי לא בפניו למה ליה לזרקו כלאחר יד יזרקנו להדיא ועוד דאי שלא בפניו מה הועיל בזריקה זו דכיון דלא ידע בה אזיל ומודה דאין לומר שאח"כ יודיענו דקודם שיודיענו אזיל ומודה ועוד דא"כ הוה ליה לפרושי אלא ודאי כדאמרן וכן הם דברי רש"י ולפיכך יש לתמוה על רבינו שסתם וכתב שלא יהנה בו ולא פירש שצריך לאבדו בפניו:

ג היה אידן וכו'. יליף לה רבינו מדתנן לפני אידיהם של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור מלשאת ולתת וכו' ותנן בסמוך (שם דף ח') ואלו הם אידיהן קלנדיא וסטרנליא ומשמע דס"ק ואלו אידיהן שאסורין שלשה ימים לפניהם וכן פירש"י ואמרינן בגמרא דקלנדיא וסטרנליא כל אחד מהם הוי שמונה ימים הרי בהדיא דאפילו היה חגם ימים רבים אסור גם בשלשה שלפניהם:

ה יום שמתכנסין וכו'. משנה שם ואלו אידיהן של עובדי כוכבים ומני בהדייהו יום גינוסיא של מלכים ומפרש בגמרא דהיינו יום שמעמידין בו מלך ופריך עלה מדתניא יום גינוסיא של מלכים ויום שמעמידין בו את המלך ומשני לא קשיא הא דידיה הא דבריה כלומר שמעמידין את בן המלך בחיי האב והאב עמה והנחים אבהים. ורבינו כתב סתם יום שמתכנסין להעמיד להם מלך דל"ש לן בין דידיה לבריה. ומפרש רבינו גינוסיא כמו כינוסיא ואפשר שכך היתה גירסתו ז"ל: אבל עובד כוכבים וכו': כתב הראב"ד לפי סוגיא דגמרא וכו' ואכלהו קאי, עכ"ל. ודין זה משנה פרק לפני אידיהן [שם] ואלו אידיהן וכו' ויום קלנדיא וסטרנליא ויום הלידה ויום המיתה דר"מ וחכ"א כל מיתה שיש בה שריפה יש בה עבודת כוכבים ושאין בה שריפה אין בה עבודת כוכבים. יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש ופירש בגמרא דאותו היום לאפוקי לפניו ואותו האיש לאפוקי משועבדיו. ומפרש הראב"ד ז"ל יום הלידה יום לידת המלך הוא חג ממש דבעינן שלשה ימים לפניהם אבל יום תגלחת זקנו אפילו דמלך אינו אסור אלא אותו היום ולא לפניו דלא חשיבי הני מילי ליאסר לפניו וכן אינו אסור אלא אותו האיש אבל לא משועבדיו אם אינם עובדים אותה עבודה, זהו מה שנראה מתוך דברי הראב"ד ז"ל:

ולדעת רבינו נ"ל שפירוש המשנה כך הוא ואלו אידיהם של עובדי כוכבים קלנדיא וסטרנליא וקרטסים ויום גינוסיא של מלכים ובכאן השלמו אידיהם של כלל עובדי כוכבים והתנא מתחיל למנות יום חג פרטי דהיינו יום הלידה כלומר יום שנולד בו ויום המיתה כל מיתה שהיא לדעת ר"מ ולדעת חכמים דוקא מיתה שיש בה שריפה ויום תגלחת זקנו וכו' אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש ופסק כחכמים דדוקא מיתה שיש בה שריפה. ודין משועבדיו כתבו רבינו בסמוך שכתב אין יום החג אסור וכו' או מפני כבוד המלך וכו' ודין המשועבדין לאיש כדין המשועבדין למלך דקרתא בביתיה פרדשכא הוי וה"נ משמע בגמרא וא"כ כי קתני אינו אסור אלא אותו האיש כלומר ולא משועבדיו היינו כשהמשועבדיו אין מודים באותו יום אלא שאומרים אותו מפני כבוד אדוניהם:

אין יום החג אסור וכו'. שם (דף ח':) עיר שעשתה קלנדא כל העיירות הסמוכות משתעבדות לה מותרות או אסורות ריב"ל אמר קלנדא לכל אסורה ור"י אמר אינה אסורה אלא לעובדיה ותניא כוותיה ואמר רב אשי אף אנן תנינן אינו אסור אלא אותו האיש לאפוקי משועבדיו:

דברים

לחם משנה

יוחנן דנשא ונתן אסורה ביום אידם משום הכיא דהתולין אלא דהלכתא כריש לקיש ולא תיובתא וכמו שכתבו שם התוספות:

ב ואסור לשלוח דורון וכו'. בס' השוכר את הפועל (דף ס"ד) ר"י שדר ליה קורבנא לאבי דורגא ביום אידם אמר ידענא ביה דלא פלח לעבודת כוכבים:

וכן עובד כוכבים ששלח וכו'. פ' לפני אידיהן (דף ו':) בגמרא משמע דצריך לזורקו בפניו כלאחר יד וכבר תמה הרב"י למה לא הזכירו רבינו וצריך עיון:

ג היה אידם של אותן וכו'. שם אסיקו בגמרא כן בלא אידיהן:

ה יום שמתכנסין בו וכו'. שם (דף ח'.) ואלו אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא וסטרנורא וקרטסים ויום גינוסיא של מלכים ויום הלידה וכו' יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא מבית האסורים ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד ע"כ במשנה. ובגמרא (דף י'.) אמרו מאי יום גינוסיא אמר רב יהודה יום שמעמידים בו את המלך והקשו על זה ותירצו אלא מאי יום גינוסיא יום הלידה כלומר יום שנולד המלך שהרי יום גינוסיא של מלכים קאמר והקשו על זה והא תניא יום גינוסיא ויום הלידה ואמרו במסקנא אלא מאי יום גינוסיא יום שמעמידים בו וכו' ולא קשיא ע"כ. והראב"ד ז"ל בהשגות משמע ליה מהך סוגיא דיום הלידה דמתניתין הוא יום לידה של מלך וטעמו דבגמרא פירשו יום גינוסיא של מלכים שהוא יום הלידה כלומר יום הלידה של מלך. והקשו על זה מדהזכיר אח"כ יום הלידה משמע דמשמע ליה לגמרא דיום הלידה היינו לידה של מלך וס"ל ז"ל דהויא כיום איד קבוע יום לידה של מלך כמו יום גינוסיא ואסור לפניו שלשה ימים כמו סטרנורא וקלנדא וכו' שהזכיר קודם: ולשון המשנה מוכיח שהזכיר קודם לפני אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא וכו' והזכיר אלו עמהם אבל השאר שהזכיר אח"כ שהוא תגלחת זקנו וכו' אלו בין שיהיה של מלך בין שיהיה של הדיוט אינו יום איד קבוע ועל אלו קאי מה שאמר במשנה אינו אסור אלא אותו היום בלבד אבל מה שהזכיר קודם ודאי שהוא אסור לפניו שלשה ימים. ומה שאמר ואותו האיש בלבד קאי אכולהו כלומר אפילו אמה שהזכיר קודם דהיינו למעוטי משועבדיו כדאמרו שם בגמרא א"כ ואפילו ביום אידם אין אסורין אלא עם העושים האיד אבל לא עם המשועבדים להם. ורבינו לא כתב כן אלא שיום הלידה ויום המיתה הכל הוא לכל אדם ואלו אידיהן דקאמר אקלנדא וסטרנורא קאי אבל מיתה ולידה של כל אדם היא: וכל מיתה ששורפין בה כלים וכו'. שם במשנה ופסק כרבנן:

אין יום החג אסור וכו'. שם גמרא (דף ח':) עיר שעשתה קלנדא מחלוקת רבי יוחנן ור"ל ופסק כר' יוחנן דקאמר אינה אסורה אלא לעובדיה בלבד משום דתניא כוותיה:

דברים

משנה למלך

דהשתכרה מאליה אסירה מדינא ואי משום ספק לא הוה לן לאסור הכן שכאמרה כיון דאיכא ס"ס. ואע"ג דהרמב"ם שם ס"ל דמסתמא לא חיישינן שהביאה מאותן אלא היינו משום דהלך רוב השוקים לבהמת עלי קניסה מעלמא כמ"ש מרן שם אבל בהא לא פליגי ומדברי שניהם נלמוד דמדינא אסירא ודוק). ולפי זה י"ל דלר"י נמי אם ישראל בטל גלמים האסורים דלגבי אם שתסם אסורים אבל אם שברם מותרים וגרבא לעולם אסורים משום גזרה אבל מן הדין מותרים. ומיהו עדין קשה לומר דלר"י גלמים שבטלם ישראל מותרים אף בשתסם שהרי לא מצינו בשום מקום שיאמרו דאין ישראל מבטל גלמים ואתיי נמי דמחלק בין שתסם לשברה היינו דוקא איכא דר"ל דאית ליה דשברה הוי והאי דבטלם משום הכי קאמר ושתסם אינה מותרת דאפשר דלא בטלם והוי שתסם נר"ל כמו נשתברה לר"י דהי היכי דבשברה לר"י הוי ספק אם בטלם ומש"ה אסורה שתסה נמי נר"ל הוי ספק אם בטלם ומש"ה אסורה משום דאין ספק מוציא מידי ודאי. ולרבי יוחנן נראה דאין חילוק בין שתסם לשבירה דכולהו הוו ספק אם בטלה ולפי זה בעובדי כוכבים בכל גוונא אסורה אפילו אם שברה ישראל אף בגלמים י"ל דאפילו שתסם ישראל מותרים משום דאיכא ס"ס דאימור לא עבדום ואת"ל עבדום אימור בטלום. והכרת רבא נמי דקאמר משום גזרה אפשר דלא אמרה אלא נר"ל דהוה כמי לגמיר דישראל שעיבר עבודת כוכבים שהיא מותרת לא קאמר דאסורה משום גזרה. אך בגלמים איכא דר"י אפשר דלא גזרו דלא שייך כאן לומר דלמא מגבה להו וה"ל עבודת כוכבים ביד ישראל דהי נמי מגבה להו אפשר דלא הוו עבודת כוכבים ביד ישראל דאימור לא עבדום ודכתיבנא:

הגהות מיימוניות

טעמא משום איבה. ועוד יש להתיר מטעם שהוא כמחניף לו כדאמרינן בירושלמי בר"א בעכו"ם שאינו מכירו אבל בעכו"ם המכירו מותר שאינו אלא כמחניף לו. ומהני טעמי דאיבה ודמחניף לו אין להתיר לו רק להשאילן ולהלוותן ולפרוע אבל לשאת ולתת עמהן ולישאל וליפרע מהן אין להתיר אלא מטעמא דקים לן בגווייהו דלא אזלי ומודו ואפילו אם העובד כוכבים נותן מאלו המעות שהישראל מלוה או נותן אותם לכומר אין בכך כלום שאין נותן לו כל כך שלא היה מוצא במקום אחר אם הישראל לא היה מלוה לו ועוד למקח וממכר אר"ת שאינו אסור אלא מידי דתקרובת סה"ת: [ג] כר"ל דתניא כוותיה ולא כרבי יוחנן דאמר אסור. ע"כ: [ד] כרבי יהודה נשיאה דשדר ליה ההוא מינא קרבנות וכו' ע"ש:

מגדל עוז

וכן יום שימות להם מת מה מותר להלוך בשוקה. בכל פ' לפני אידיהן (דף י"א):

כסף משנה

ו דברים שהן מיוחדין וכו'. משנה שם (עבודת כוכבים דף י"ג) אלו דברים אסור למכור לעכו"ם אצטרובלין וכו' ותרנגול לבן ר' יהודה אומר מוכר הוא לו **תרנגול לבן בין התרנגולים** ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכר שאין מקריבין **חסר לעבודת כוכבים** ושאר כל הדברים כלומר שאין דרכן להקריבן לעבודת כוכבים **סתמן** מותר ופירושן אסור ואע"ג דפשטא **דמתני'** משמע דרבי יהודה לפלוגי אתא ואם כן ה"ל למיפסק כת"ק דאסר אפילו בין התרנגולים, נראה שטעמו של רבינו שפסק כר"י דהיינו משום דבעי רב אשי הרגנול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקיל מהו לימכור לו תרנגול לבן וכתב רש"י דאליבא דר' יהודה בעי ולא אליבא **דרבנן**. ומשמע לרבינו דכיון דרב אשי בעי אליביה סבר דהלכתא כוותיה דהי לאו הכי לא הוה בעי אליביה וכיון דרב אשי דבתרא **סבר כוותיה** הכי נקטינן ועוד דמשמע בברייתא **בגמ' דלא** לחלוק בא אלא לפרש דברי ת"ק **דקתני בברייתא** א"ר יהודה אימתי וכל מקום שא"ר יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש **דברי חכמים**. ומ"ש שאם היו מעורבים דברים **המיוחדים וכו'** שמוכר הכל סתם הטעם משום **דהיינו תרנגול בין התרנגולים** ולא ידעתי למה **לא כתב רבינו** הא דאמרינן בגמ' שמותר **למכור לו חבילה** דהיינו שלשה מינים או יותר **דמוכחא** מילתא דלסחורה קא מכוין:

כתב הרמ"ך דברים שהם מיוחדים וכו' תימא דבגמ' [שם מ"ד] חזינן דאפילו דבר **המיוחד** לעבודת כוכבים מותר למכור דהא **תרנגול לבן** מיוחד להקרבת עבודת כוכבים הוא ופסיק בגמרא דלכולי עלמא היכא דאמר **הרגנול** למי מותר למכור לו תרנגול לבן ואפילו **לא יהא בין התרנגולים** וכ"פ הרי"ף, עכ"ל: **ואיני** רואה טעם בדבריו שמ"ש רבינו דברים שהן מיוחדים לעבודת כוכבים אסור למכור להם מתני' היא וכתבה בסתוך. ומה שהוקשה לו מתרנגול לבן אדקשיא ליה על דברי רבינו ליקשי ליה על הגמרא. אבל לפי האמת קושיא ליתא כלל דהא ודאי חילוק יש בין שואל הרגנול סתם לשואל דבר המיוחד לעבודת כוכבים דסתם הרגנול אינו מיוחד לעכו"ם וזה פשוט ביותר:

ח כשם שאין מוכרים וכו' עד ואין משחיזין להם את הזיין. הכל משנה וברייתא שם (דף ט"ו וט"ז): **וכל שאסור למוכרו וכו'.** שם מימרא דרב נחמן: **וכן אסור למכור וכו'.** שם מימרא דרב דימי ומפרש שאפילו אינו מועד להרוג אלא לגזול אין מוכרין לו כלי זיין לפי שכשרודפין אחריו נלחם ומציל עצמו ומאבד זה את ממונו: **היו ישראל שוכנים וכו'.** שם והאידנא דמזבנינן אמר רב אשי לפרסאי דמגנו עלן.

ט עיר שיש בה וכו'. משנה שם (דף י"א:) עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר היתה חוצה לה תוכה לה מותר מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם יכול לילך בה למקום אחר מותר. ומפרש רבינו שעיר שיש בה עבודת כוכבים אסור להכנס בה ומהו לילך לשם כלומר לעבור דרך שם וקאמר דבזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום דרך העיר ההיא ואין שם דרך אחרת אסור שהרי הוא נראה כנהנה מאותו העיר שיש בה עבודת כוכבים שאלמלא הוא לא היה יכול לילך למחוז חפצו אבל כשיש דרך אחרת לא מחזי כנהנה מאותה העיר שהרי יש דרך אחרת · כתב הראב"ד מותר להלך חוצה לה. א"א בתוספתא וכו' מפני חשש משא ומתן, עכ"ל:

וכתב

ששמחים בו ואוכלין ושותין ומשמרין אותו מפני מנהג או מפני כבוד המלך אבל הם אין מודין בו הרי אלו מותרין לישא ולתת עמהן: **ו** [ה] דברים [א]שהן מיוחדין למין ממיני עבודת כוכבים שבאותו מקום אסור למכור לעובדי אותה עבודת כוכבים שבאותו המקום לעולם. ודברים שאינן מיוחדין לה מוכרין אותם סתם. ואם פירש העובד כוכבים שהוא קונה אותם לעבודת כוכבים אסור למכור לו אלא אם כן פסלו מלהקריבו לעבודת כוכבים. לפי שאין מקריבין חסר לעבודת כוכבים: **ז** היו מעורבין דברים המיוחדין עם דברים שאין מיוחדין כגון לבונה זכה בכלל לבונה שחורה מוכר הכל סתם ואין חוששין שמא ילקט הזכה לבדה לעבודת כוכבים וכן כל כיוצא בזה: **ח** [ב]כשם שאין מוכרין לעובד כוכבים דברים שמחזיקין בהן ידיהן לעבודת כוכבים כך אין מוכרין להם דבר שיש בו נזק לרבים כגון דובים ואריות וכלי זיין וכבלים ושלשלאות ואין משחיזין להם את הזיין. וכל שאסור למוכרו לעובד כוכבים אסור למוכרו לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים. וכן אסור למכור כלי נזק לישראל ליסטם: **ט** היו ישראל שוכנים בין העובדי כוכבים וכרתו להם ברית מותר למכור כלי זיין לעבדי המלך וגייסותיו מפני שעושים בהם מלחמה עם צרי המדינה [ו] להצילה ונמצאו מגינים עלינו שהרי אנו שרויין בתוכם. *עיר שיש בה עבודת כוכבים מותר להלך חוצה לה ואסור להכנס בתוכה. [ג]היה חוצה לה עבודת כוכבים מותר להלך בתוכה: **י** ההולך ממקום למקום אסור לו לעבור בעיר שיש בה עבודת כוכבים. במה דברים אמורים בזמן שהדרך מיוחדת לאותו

מקום

א סמ"ג לאוין מה. טור סי' קנא ועי"ש: ב טור יו"ד שם ג טור יו"ד סי' קמח קמט·

השגת הראב"ד

*עיר שיש בה עבודת כוכבים מותר להלך חוצה לה. א"א בתוספתא מפרש לה ביריד ובמשא ומתן משמע ואפילו להלוך שם ביום חגו אסור מפני חשש משא ומתן:

לחם משנה

ו דברים שהם מיוחדים וכו'. שם (דף י"ג.) משנה אלו דברים אסורין למכור וכו' והכל מפורש שם בגמרא ושם במשנה אמרו ותרנגול הלבן רבי יהודה אומר מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולים. וכתב הרב"י תימה הוא דפסק רבינו כר' יהודה וכתב דהטעם משום דבגמרא (שם י"ד) בעי רב אשי תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקיל ויהבו ליה לבן ושקיל וכו' והך בעיא הוי לר' יהודה כדפירש"י ז"ל. **וכיון** דבעי רב אשי אליביה ודאי דהלכתא כותיה ולכך פסק רבינו כך ועדיין קשה לי **על רבינו** למה לא הזכיר כלל מהבעיא. ועוד למה לא הזכיר בדין התרנגולין אפילו זה **וזה** מותר לרבי יהודה כלומר שהזכיר לבן ושחור. ועוד למה לא הזכיר מימרא דרבי חייא דהרגנול למי מותר למכור לו תרנגול לבן כמו שאמרו שם בגמרא יאין עליו הולך ולא ידענא טעמא. עוד בגמרא ומכאן מוכרין להם חבילה ולא הזכירו רבינו ז"ל וכבר תמה על זה הרב"י וגם על זה צ"ע·

ז כגון לבונה זכה. שם בגמרא (דף י"ד) אמרו לבונה אמר ר' יצחק אמר רשב"ל לבונה זכה. והטור כתב בין זכה בין שאינה זכה ואולי היה לו גירסא אחרת בגמ'.

ח כשם שאין מוכרין וכו'. שם במשנה (דף ט"ז) אין מוכרין להן דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק לרבים. ושם בגמרא אמרו אמר רב חנן בר רבא אמר רב חייא נסה הרי היא כבהמה דקה לכרכום אבל לא למכירה והקשו עליו הנן אין מוכרין להן דובין ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים טעמא דאית ביה נזק לרבים הא ליה ביה נזק לרבים שרי וקשיא לרב דאמר מוכרין ותירצו בהאי סבור ואליבא דר' יהודה אבל לרבנן אסור בכל ענין רב אשי אמר כתם הרי סבור הוא אבל תולהכה כלומר תהיינין ר' יהודה היא דמתיר בסנורה אבל רבנן דאסרי בסבורה אסרי נמי בהאי אע"ג דליה ביה נזק לרבים כלל ע"כ בגמרא. ובמחלוקת רבנן ור' יהודה פסק רבינו בהלכות שבת פרק עשרים כרבנן שכתב שם אסרו חכמים למכור בהמה גסה וכו' אפילו שבורה אין מוכרין וכו'. גם פסק שם כרב דהיא גסה למכירה שכתב שם ובכל מקום אין מוכרין להם חיה גסה כמו שאין מוכרין להם בהמה גסה וכו' וא"כ קך מתניתין שאין מוכרין להן דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק הוי דלא כהלכתא דלרבנן לאו לי טעמא משום נזק אפילו באריה חרבות נמי אסור וא"כ קשה איך פסק רבינו כאן ככך מתניתין וגם פסק כרבנן ורב. ונראה לומר דמה שכתב רבינו כאן כגון דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק לאו לתירוצא דדובים ואריות משום נזק הוא דאסר דאפילו בלא טעמא דנזק הוי אסרי חרבות אסור כדכתב בהלכות שבת אלא משום דכתב כיון דובין ואריות לדוגמא נקטיה להודיעו הדבר שיש בו נזק שהוא האריות והדובין ולא כתב שיש בו נזק אלא משום השאר שהזכיר כלי זיין וכבלים וכו' דהוי דוקא דאית בהו נזק אבל אי ליה בהו נזק לא ומתניתין דלא הזכיר כלי זיין וכבלים וכו' אלא הדובין והאריות לבד קשיא ליה לגמרא משום דודאי כיון דלא הזכיר הני ותני שיש בו נזק לרבים משמע דאתא למעוטי אחרי חרבות דליה ביה נזק אבל רבינו ז"ל שהזכיר השאר לא כתב יש בו נזק אלא למעוטי השאר היכא דליה ביה נזק. וכל שאסור למוכרו כו'. שם (דף ט"ז) מפורש הכל בגמרא:

ט היו ישראל שוכנים וכו'. שם (דף ט"ז) והאידנא דקא מזבנינן אמר ר' אשי לפרסאי דמגנו עילוון. עיר שיש בה וכו'. משנה שם (דף י"א) ובגמרא היכי דמי חוצה כגון עטלזא של עזא ופירש"י עיר של פלטרים והיה בה עבודת כוכבים והיה חוצה לה ישוב סמוך לעיר אחד. וכהשגות אמר הראב"ד בתוספתא וכו' מפני חשש משא ומתן ע"כ כוונתו להשיגו לרבינו שלמה לא גילה דבריו שאינו אלא ביריד ומשא ומתן עירהם כלומר ודוקא לישא וליתן עמהם ולא להלוך שם לבד. וזהו דוקא לפני האיד ביריד אבל ביום האיד אפילו להלוך שם אסור מפני חשש משא ומתן. זה נראה כונתו והשיג על רבינו שסתם דבריו. או יהיה כונתו בתוספתא מפרש שהוא ביריד ומשא ומתן כלומר שאין האיסור בה אלא מחמת היריד ומשא ומתן ואפילו להלוך כלומר וכי תימא דיכא מותר להלוך לזה אמר שאפילו להלוך אסור ביום האיד מפני חשש משא ומתן ומה שהזכיר ביום האיד כלומר שאע"פ שהוא יום האיד האיסור אינו אלא מפני משא ומתן כלומר שמא ישא ויתן עמהם:

י בד"א בזמן שהדרך מיוחדת. שם פ' לפני אידיהן במשנה (דף י"א ע"ב) מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם היה יכול להלוך בה במקום אחר מותר ופירש"י מהו להלוך שם לאותה העיר ביום איד שלהם לספר. עם אחד מבני העיר דלישא וליתן אסור שהרי אמרו חוצה לה מותר ותוכה אסור. בזמן שהדרך מיוחדת וכו'. כלומר שמאותה העיר אשר שם העבודת כוכבים אין שם דרך ללכת משם לעיר אחרת או ודאי זה אסור דודאי נראה כהולך לאותה העיר אבל אם היה מאותה העיר דרך למקום אחר מותר דהרואה שהוא הולך לעיר שיש בה עבודת כוכבים אומר שהולך לשם כדי ללכת משם

מגדל עוז

עיר שיש בה עבודת כוכבים מותר להלוך חוצה לה. פרק לפני אידיהן (דף י"א)· כתב הראב"ד בתוספתא מפרש לה וכו' מפני חשש משא ומתן, עכ"ל. (לא מצאנו שהבילה כתהבר בפירושיו בהעתק שלנו ונ"ל שהסופר השמיטה) ההולך ממקום כו' עד וכלך בו מותר. פ' לפני אידיהן (שם)

הגהות מיימוניות

[ה] לפיכך אסור למכור לבונה לכהניהם, ושעוה ביום איד שלהן אסור לכל אבל בשאר הימים מותר דהוי כמו סתמא דמותר וכן ספרים שלהם וגביעים שלהם אסור למוכרן לכל עובד כוכבים ואפילו אם פגמם ובכלם כשנתנם לו ישראל דבשביל פגימה מועטת לא יניח מלומר בהן קילוס. וכל אלו הדברים טעמא משום לפני עור לא תתן מכשול כדאיתא בנדרים פ' קונם: [ו] והאידנא דמזבנינן להו אמר רב אשי לפרסאי דמגנו עלן. ומזה הטעם אנו מוכרים להן שריונים והרבות וכובעים וכל כלי זיין:

כסף משנה

י וכתב עוד הראב"ד אבל אם יש דרך אחרת וכו' א"א אין דבריו מיושבים כלל וכו' שאין כאן חסד עכ"ל. נראה שהוא ז"ל מדקדק מלשון רבינו שכתב ונקרה והלך בזו דדוקא בשקרה מקרה שהלך בזו אבל לכתחלה לא ילך בזו ולפיכך כתב אין דבריו מיושבים וכו'. ואני אומר שגם רבינו סבר כן שמותר לכתחלה ולא כתב ונקרה לומר דדוקא בשקרה מקרה שרי ולא לכתחלה אלא אורחא דמלתא נקט: כתב הרמ"ך עיר שיש בה עבודת כוכבים וכו'. תימה דבגמ' [שם י"ג.] משמע דאפילו לבאת ולצאת עמהם מותר ולכאורה משמע היכא דהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ללכת אפילו מוכח לה דלא שרי לבאת ולצאת עמהם אלא היכא דעבר והלך לשם מ"מ בזה אין ספק שמותר לבאת ולצאת עמהם וכן פירש"י וכן נראה מעיקר הגמרא, עכ"ל:

יא אסור לבנות עם וכו' עד שיש בה אותה כיפה. משנה שם (דף מ"ז). ומ"ש ואם בנה שכרו מותר. פשוט (שם דף י"ט:) בגמרא:

יב עיר שיש בה עכו"ם וכו'. משנה (שם דף י"ב): חנויות של עכו"ם וכו'. בירושלמי ובתוספתא פרק ר' ישמעאל:

יג המוכר ביתו וכו'. בפ' השולח (דף מ"ד) המוכר ביתו לכותי דמיו אסורים וכותי שאנס ביתו של ישראל ואין בעליו יכולים להוציאו לא בדיני ישראל ולא בערכאות מותר ליטול דמיו וכותב ומעלה בערכאות מפני שהוא כמציל מידם. ומפרש רבינו דמוכר לכותי היינו לעבודת כוכבים דאם לא כן לא היו דמיו אסורים כדפירש"י: כתב הראב"ד א"א ואם הקדימו לו דמיו קודם שיעבדוה מותרים, עכ"ל. ונראה דהיינו לומר שאם מכר ביתו לכותי והקדים דמיו ואח"כ נתנה הכותי לעבודת כוכבים מותר וא"כ הוא איני יודע מה הוצרך להשמיענו שדבר פשוט הוא ועוד דמוכר לעבודת כוכבים אמר רבינו ולא מוכר לכותי שלא לעבודת כוכבים, ועוד ק"ל דמה צורך שיקדים דמיו אפילו לא הקדימם כיון שזקפם עליו במלוה הרי הם הוב אצלו ומותר אפילו אחר שנתן הכותי הבית לעבודת כוכבים. וי"ל דמיירי שמכרה לכותי לצורך עבודת כוכבים וקאמר דלא נאסרו דמים אלא בשעבדוה קודם שיתנו לו דמיה אבל אם נתנו לו דמים קודם שעבדוה מותרים וה"ה אם זקפם עליו במלוה קודם שעבדוה:

וחלילין

יד וחלילין של וכו'. ירושלמי ותוספתא פרק ר' ישמעאל: הולכין ליריד של וכו'. ברייתא ס"ק (דף י"ג.) ופירש"י וכותב שטרו ומעלה בערכאות שלהם להחזיק ואע"פ שכבוד הוא להם ואיכא למימר דאזיל ומודה מותר מפני שהוא כמציל מידם שמתוך כך יהיו לו עדים שמסייעין אותו להציל מן המערערין עכ"ל. וא"כ מפני שהוא כמציל לא קאי אלא אכותב ומעלה בערכאות שלהם: ברא"א בלוקח וכו'. שם מימרא דר' אבא בריה דר' חייא בר אבא: עבר ולקח וכו'. ברייתא שם:

טו עובד כוכבים שעשה משתה וכו'. שם (דף ח'.) ברייתא דר' ישמעאל: ומאימתי אסור לאכול וכו'. שם ומעיקרא אימת מכי רמו שערי באסיתא כלומר לעשות שכר ליום המשתה: וכל ימי המשתה וכו'. שם כל תלתין יומין בין א"ל מחמת הילולא ובין לא אמר אסור מכאן ואילך אי א"ל מחמת הילולא אסור ואי לא אמר ליה מחמת הילולא שרי. וכי א"ל מחמת הילולא עד אימת אמר רב פפא עד י"ב ירחי שתא:

טז בת ישראל לא תניק וכו'. משנה בפרק אין מעמידין (דף כ"ו.) בת ישראל לא תילד את העובדת כוכבים אבל עובדת כוכבים מילדת בת ישראל. בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים אבל עובדת כוכבים מניקת בנה של בת ישראל ברשותה כלומר ברשות הישראלית אבל לא ברשות העובדת כוכבים שמא תהרגנו ובגמ' בברייתא מפורש הטעם שלא תילד ולא תניק בת ישראל את העובדת כוכבים מפני שמילדת או מגדלת בן לעבודת כוכבים: ומ"ש שמילדת בשכר משום איבה. שם מימרא דרב יוסף ושם אמרו דמניקה אפילו בשכר לא דאי טעניה היא אמרה בעינא לאינסובי ואם אמת איש היא אמרה לה קא מזדהמנא בהדי גברהי ושם אמרו עוד דכשבת אפילו בשכר אסור לילד וליכא למיחש לאיבה דיכלה למימר לה ישראלית דמינטרא שבת מחללין עלה אתון דלא מנטריתו שבת לא מחללין עלייכו ותמהני למה לא כתבו רבינו:

ההולכין

מקום °*אבל אם יש שם דרך אחרת ונקרה והלך בזו-מותר: **יא** [ב]אסור לבנות עם העובדי כוכבים כיפה שמעמידים בה עבודת כוכבים ואם עבר ובנה שכרו מותר. אבל בונה הוא לכתחילה הטרקלין או החצר שיש בה אותה הכיפה: **יב** עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות המעוטרות אסור ליהנות בהן בכל מה שבתוכן מפני שחזקתן שבגלל עבודת כוכבים נתעטרו ושאינן מעוטרות מותרות בהנאה. [ג]חנויות של עבודת כוכבים אסור לשכרן מפני שמהנה עבודת כוכבים: **יג** *המוכר [ד]בית לעבודת כוכבים דמיו אסורים בהנאה ויוליכם לים המלח. אבל עובדי כוכבים שאנסו ישראל ונזלו ביתו והעמידו בו עבודת כוכבים דמיו מותרין וכותב ומעלה בערכאות שלהם: **יד** וחלילין של עובדי כוכבים אסור לספוד בהן. הולכין ליריד של עבודת כוכבים ולוקחין מהן בהמה עבדים ושפחות בגיותן ובתים ושדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידם. במה דברים אמורים בלוקח מבעל הבית שאינו נותן מכס אבל הלוקח שם מן התגר אסור מפני שהוא נותן מכס [ז]והמכס לעבודת כוכבים°ונמצא זה מהנה עבודת כוכבים. עבר ולקח מן התגר אם בהמה לקח מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה. ואם כסות וכלים לקח ירקבו. לקח מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח. לקח עבד לא מעלים ולא מורידין: **טו** עובד כוכבים שעשה לבנו [ה]או לבתו משתה אסור ליהנות מסעודתו. ואפילו לאכול ולשתות הישראל משלו שם אסור הואיל ובמסיבת עובדי כוכבים אכלו. ומאימתי אסור לאכול אצלו משיתחיל לעסוק ולהכין צרכי סעודה וכל ימי המשתה ולאחר ימי המשתה שלשים יום. ואם עשה סעודה אחרת מחמת הנישואין אפילו לאחר שלשים יום אסור עד שנים עשר חדש. וכל ההרחקה הזאת מפני עבודה של כוכבים הוא שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו לבניך וזנו וגו': **טז** [ח] בת ישראל [ו]לא תניק את בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודת

לעבודת

השגת הראב"ד

* אבל אם יש שם דרך אחרת ונקרה והלך בזו מותר. א"א אין דבריו מיושבים כלל שאם הולכים משם למקום אחר מותר לעבור מתוכה למקום אחר לכתחילה שאין כאן חסד:

השגת הראב"ד

* המוכר ביתו כו' דמיו אסורין בהנאה ויוליך אותן לים המלח. א"א ואם הקדימו לו דמיו קודם שיעבדוה מותרין:

א טור יו"ד סי' קמג: ב מי' בטור שם: ג סמ"ג לאוין מח. טוי"ד סי' קמ"ט: ד מי' בטור סי' קנא: ה סמ"ג לאוין מה וסה. טוי"ד סי' קנ"ב:

לחם משנה

שם לעיר אחרת זהו *תורף פירש"י. ורבינו מפני שהוקשה לו לשון התוספתא שאמר מהו ילך לשם דסיק אפשר לומר כן והרי כבר אמר ברישא הוכה לה אסור ולא רצה לגרס כפירש"י ז"ל שר"ל ללכת לספר שם עם אחד מבני העיר לכך פירש דמהו ללכת לשם רוצה לומר לעבור שם ללכת לעיר אחרת כלומר הוא הולך מירושלים לנפת ולוד באמצע הדרך אשר שם העבודת כוכבים ואמר שבזמן שאין שם דרך אחר לבאת לנפת אלא שע"כ יעבור בלוד אז ודאי אסור מפני שאפשר שזו נקרא נהנה מאותו הדרך שלא היה יכול לעבור בדרך אחר אבל כשיש לו דרך אחר ובדרך מקרה הלך כאן אינו כלום דלא שייך ליה שום הנאה שהרי היה יכול ללכת בדרך האחרת. א"נ טעמו שכשיש דרך אחר לזו העיר שלא משם לא יחשדוהו שעבר בעיר שיש בו עבודת כוכבים שיאמרו שילך בדרך האחר אבל כשאין שם דרך אחר יחשדוהו ובודאי שיאמרו כאן שמעולי שעבר בעיר שיש בה עבודת כוכבים. שאל כל פנים ללכת לנפת צריך לעבור בלוד, והראשון נכון:

*אין כן תורף דבריו בספרינו אף על פי כן המשמעות אחד:

יב עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות וכו'. שם במשנה (דף י"ב) ובגמרא למעלה:

יג המוכר ביתו וכו'. בפ' השולח (דף מ"ד.) אמר המוכר ביתו לעובד כוכבים דמיו אסורין ופירש"י שהוא לעבודת כוכבים. ורש"י ז"ל מפרש שהוא מוכר ביתו בארץ ישראל לעובדי כוכבים שעושן להם חניה. ובהגהות אמר אברהם ואם הקדימו לו דמיו וכו' ורבינו לא ביאר כלל מכל זה:

יד הולכין ליריד וכו'. כל זה מבואר שם בגמרא:

טו עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וכו'. שם (דף ח'.) ודקדק הרב"י מדקאמר רבינו הואיל ובמסיבת העובדי כוכבים וכו' דמשמע דאם אכלו במסיבה בפני עצמן מותר:

ההולכין

הגהות מיימוניות

[ו]כתב הטור כפירש"י דהוי איסורא משום שיחשדוהו שהולך לעבודת כוכבים ומש"ת קאמר בירושלמי שלא אסרו אלא באכסנאי ובן עיר מותר וכן שיירא שהולכת בכל מקום וכתב הרשב"א דמתוך טעמא אפילו ישראל הדר בעיר לא ילך לרחוב העבודת כוכבים אם אינו פתוח לשוקים אחרים ואפילו על פקוח נפש אסור ליכנס לחצר עבודת כוכבים כדאמר לגבי מעיי, המושך מים לפני עבודת כוכבים לא ישתה וישתה ואפילו אי מאית אי לא שתי, ע"כ: [ז] פסק בספר התרומה דהיינו כשהמכס ליקח ממנו תשמישי עבודת כוכבים ופעמים כשהע בד כוכבים מוכר לישראל דבר אומר כך וכך יהיה לך ופשוט לבנין עבודת כוכבים ואסור ליקח ממנו שהרי מהנה ואם אומר סתם ועוד פשוט מותר ואפילו אם אומר בזה הלשון ועוד פשוט אלוה יכול להיות שהוא מותר רשטא יתננו לעניים: °(ואפילו הבריה מן המכס אסור שהוא נהנה ממנה ב"כ הטור סי' קמ"ט) [ח] סבר רב יוסף למימר אינוקי

בשכר

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל אין דבריו מיושבין כלל וכו' שאין כאן חסד, עכ"ל: ואני אומר כשדרשתי נמיישבים בדברי ר"מ ז"ל מצאתי זה וזה שוין והם משום כי כשיש שני דרכים לבא בעיר ובא בדרך אחת לחוכה יש לומר כי נגלת לאותה העיר הוא נכנס וכבר כתבתי זה בשיטתי וכד"ן: ואסור לבנות עד מפני שמהנה. הכל פרק לפני אידיהן (דף מ"ז): המוכר ביתו וכו' עד לים המלח. פ' השולח (דף מ"ד): כתב הראב"ד ז"ל ואם הקדימו לו את דמיו קודם שיעבדוה מותרין, עכ"ל: ואני אומר בריש א פ' השולח מוכיח ובהלכות המוזיקות אלנו לכותי גרסינן אלא שפירשו לעבודת כוכבים ולא חלקו בין מוקדם למאוחר וכבר הקדמתי דרכו של ר"מ ז"ל לכתוב משנה תורה שלא שינה לשון התלמוד כד"ן: אבל עובד כוכבים שאנסו עד לכסוף מהן. פרק השולח: הולכין ליריד של עובדי כוכבים עד וזו בנותיו וכו'. פ' לפני אידיהן (שם דף י"ג): בת ישראל לא תניק עד סוף הפרק. פרק אין מעמידין (דף כ"ו):

לעבודת כוכבים ולא תיילד את הנכרית עכו"ם ° אבל מילדת היא בשכר משום איבה והנכרית עכו"ם מילדת את בת ישראל ומניקה את בנה [ס] ברשותה כדי [י] שלא תהרגנו: **יז** ההולכין לתרפות עכו"ם אסור לשאת ולתת עמהן והבאים מותרין והוא שלא יהיו קשורין זה בזה שאם היו קשורין שמא דעתן לחזור. [ט]ישראל ההולך לתרפות עכו"ם בהליכה מותר לשאת ולתת עמו שמא יחזור בו ובחזירה אסור. ישראל מומר בין בהליכה בין בחזירה אסור: **יח** [י]ישראל שהלך ליריד של עכו"ם בחזירה אסור לשאת ולתת עמו שמא עכו"ם מכר להן שם ודמי עכו"ם ביד ישראל אסורים בהנאה וביד עכו"ם מותרין בהנאה ומפני זה נושאין ונותנין עם עכו"ם הבא מן התרפות של עכו"ם ואין נושאין ונותנין עם ישראל הבא מן התרפות ההוא ולא עם ישראל מומר לא בהליכתו ולא בחזירתו:

יז ההולכים לתרפות וכו'. משנה שם (דף ל"ב:) ההולכים לתרפות שלהם אסור מלשאת ולתת עמהם והבאים מותרים ובגמרא [ל"ג ע"א] אמרש"ל לא שנו אלא שאין קשורים זה בזה אבל קשורים זה בזה אסורים שמא דעתו לחזור: **ישראל** ההולך וכו'. (שם ל"ב: ל"ג) מימרא דשמואל: **ישראל** מומר וכו'. ברייתא שם ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזירה אסור ואוקמוה בישראל מומר:

יח ישראל שהלך ליריד וכו'. ברייתא שם ואמרו שם הטעם משום דעכו"ם אימור חמרא זבין גלימא זבין ישראל אי איתא דה"ל הכא לדידן הוה מזבין ליה אלא אמריק עכו"ם זבין ודמי עכו"ם איכא בהדיה. וכתב הרי"ף ז"ל והא דאמרינן הכא עכו"ם אימור חמרא זבין גלימא זבין לא צריכנא ליה דהא אסיקנא בפרק השוכר את הפועל [ס"ד.] דדמי עכו"ם ביד עכו"ם מותר לכן כתב רבינו טעם זה: **ומפני** זה נושאין וכו' אע"פ דבגמרא [ל"ב:] לא יהבינן האי טעמא אלא הכי אמריק עכו"ם בהליכה אסור דאתי ומודה בחזירה מותר מאי דהוה הוה ישראל בחזרה אסור דאביק בה מהדר הדר ואזיל וישראל מומר בין בהליכה בין בחזרה אסור דודאי אזיל. אבל כיון שכתב הרי"ף דלא צריכין להאי טעמא אמילא למדנו דטעמא דכל הני משום דעכו"ם ביד ישראל היא:

פ"י א אין כורתין ברית וכו': לפיכך אם ראה וכו'. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו.) תני ר' אבהו קמיה דר"י העכו"ם לא מעלין ולא מורידין אבל האפיקורסין והמסורות והמומרין מורידין ולא מעלין:

ב מכאן אתה למד וכו'. פשוט הוא דרשא הייט מעלין ובפירוש אמרו בגמרא דאסור להעלותן אפילו בשכר: ומ"ש ואם היה מתירא מהם וכו'. נלמד מדין ישראלית שמילדת את הנכרית ואע"פ שאמרו שאסור להעלותם אפי' בשכר הרי שם אמרו שיבקש תואנה משמע שאם אינו יכול לבקש תואנה המתירא מהם מעלין אותם וה"ה שמרפאין אותם. ומדברי רבינו שהזכיר בכל זה עכו"ם משמע שאם אינו עכו"ם מותר לרפאתו בשכר וכן להעלותו מהבור. ומ"ש וגר תושב וכו'. פשוט הוא שהרי אמרו בפרק השוכר את הפועל (דף ס"ה) דגר תושב אתה מצווה להחיותו.

ג אין מוכרין להם בתים וכו'. משנה פ' לפני

פרק עשירי

א אין [א]כורתין ברית לשבעה עממין כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותם לעבוד עכו"ם שנאמר לא תכרות להם ברית אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו. [ב]ואסור לרחם עליהם שנאמר ולא תחנם. לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו. ראהו נטוי למות לא יצילנו אבל לאבדו בידו או לדחפו לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו עושה עמנו מלחמה. במה דברים אמורים בשבעה עממין אבל המוסרים והאפיקורוסין מישראל היה דין לאבדן ביד ולהורידן עד באר שחת מפני שהיו מצירים לישראל ומסירין את העם מאחרי ה': **ב** מכאן אתה למד שאסור לרפאות עכו"ם אפילו בשכר. ואם היה מתיירא מהן או שהיה חושש משום איבה מרפא בשכר אבל בחנם אסור. וגר תושב הואיל ואתה מצווה להחיותו מרפאים אותו בחנם: **ג** [ג]אין מוכרין להם בתים ושדות בארץ ישראל ובסוריא מוכרין להם בתים אבל לא שדות. ומשכירין להם בתים בארץ ישראל ובלבד שלא יעשו שכונה ואין שכונה פחות משלשה. ואין משכירין להם שדות. ובסוריא משכירין להם שדות. ומפני מה החמירו בשדה מפני שיש בה שתים. מפקיעה מן המעשרות ונותן להם חנייה בקרקע. ומותר

א טור יו"ד סי' קמח: ב סמ"ג לאוין מה. טור יו"ד שם. ג סמ"ג לאוין מז ד סמ"ג לאוין סד סס. טור יו"ד סי' קנג ה סמ"ג לאוין מח. טור יו"ד סי' קנא:

משנה למלך

פ"י א אין כורתין ברית כו'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בספר דרשותיו בדרך מצותיך ח"ב (דף פ"ז ע"ב) ומ"ד בנמוקיו על החינוך סימן ס"ג יע"ש):

לחם משנה

יז ההולכין להרפות כו'. שם (דף כ"ט. ל"ג.) ופירש הר"ר שמעיה שהוא מקום שטשת כמו בית המרחץ. ורמ"י ז"ל פי' לטעות עכו"ם למרחוק. וכל זה שכתב רבינו נתבאר שם:

אסור

יח ומפני זה נושאין ונותנין וכו'. אע"ג דשם (דף ל"ג.) אמריק טעמא דעכו"ם אימור חמרא זבין גלימא זבין כבר כתב בהלכות דהיינו למאן דאמר דמי עכו"ם ביד העכו"ם אסורין אבל אנן קיימא לן דעכו"ם ביד עכו"ם דמיהן מותרין לא נריכנא האי טעמא וכך הם דברי רבינו ז"ל. ודע דדין העכו"ם ההולך לתרפות בהליכה אסור ובחזרה מותר וההולך ליריד בין בהליכה בין בחזרה מותר ואע"פ שלא נתבאר יפה בדברי רבינו ז"ל מבואר שם בגמרא וכן הוא מתבאר מכלל דבריו

פ"י א אין כורתין ברית וכו'. נראה דזה איירי כשידינו תקיפה ואנו עושין מלחמה עמהן כמו שנתבאר בהל' מלכים אין כורתין שלום אלא יהרגנו אם לא ירצו שלא לעבוד עכו"ם. ומ"ש אם רחמה אדם עכו"ם לא מעלין אף הייט בזמן הזה ואין ידינו תקיפה ולפיכך לא מעלין ולא מורידין **אבל** המוסרין והאפיקורוסין וכו'. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו.) אמרי תני ר' אבהו קמיה דר' יוחנן העכו"ם והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אבל המינין והמסורות היו מורידין ולא מעלין אמר ליה אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות את המומרים ואת אמרת (מותר) מורידין סמי מכאן מותר. והקשו ולישני ליה כאן בתומר אוכל נבלות לתאבון כאן במומר אוכל נבלות להכעיס. קסבר אוכל נבלות להכעיס מין הוא וכתר הכי אתר איתמר מומר פליגי רב אחא ורבינא חד אמר לתאבון מומר וחד אמר להכעיס (תין וחד אמר אפילו להכעיס) נמי מומר הוא (ולא אפיקורוס), ע"כ. ורבינו מדלא הזכיר כאן מומרים משתע דאורה דס"ל דאוכל נבלות להכעיס אפיקורוס הוא דאל"כ לתאן דאמר אוכל נבלות להכעיס מומר הוא לא סמי מכאן מומר דכאן במומר אוכל נבלות להכעיס וכאן בתומר אוכל נבלות לתאבון ומדלא הזכיר מומר משמע דכמאן דאמר אפיקורוס ס"ל. וזה תימה שבהלכות תשובה פ"ג כתב רבינו ז"ל שנים הם המומרים המומר לעבירה אחת וכו' וכייס שם ואחד שיעשה להכעיס מומר הוי מדהזכירו עם המומרים ולא הזכירו עם האפיקורוסים שהזכיר קודם חמשה נקראין אפיקורוסין וכו' א"כ נראה דפסק שם כמאן דאמר אפיקורוס הוא עובד עכו"ם וקשה לרבינו מדידיה אדידיה. מיהו לזה י"ל דודאי דהוא פסק כמאן דאמר אוכל נבלות להכעיס מומר הוא ואע"פ שלא הזכיר כאן מומר סריך על מה שכתב סוף פרק י"א מהלכות עדות שכתב שם המוסרין והאפיקורוסים והמומרים לא הזכירו חכמים למנותם בכלל פסולי עדות שלא מנו אלא רשעי ישראל אבל אלו המורדין הכופרין פחותים הם מהעכו"ם שהעכו"ם לא מעלין ולא מורידין ויש לחסידיהם חלק לעוה"ב ואלו מורידין ולא מעלין ואין להם חלק לעוה"ב. הרי שהזכיר המוסרין והמורדין שמורידין ולא מעלין. ואכתי קשה לי במ"ש רבינו בהלכות תשובה שנים הם המומרים וכו' וסיים במומר הראשון והוא שיעשה להכעיס דאיך כתב כן הרי אפילו למאן דאמר מותר להכעיס מימר הוא לא קאמר אלא אפילו מומר להכעיס דכל שכן לתאבון דהוי מומר א"כ איך כתב והוא שיעשה להכעיס הא לתאבון נמי מומר הוי וצ"ע:

ג אין מוכרין להם בתים ושדות בא"י וכו' שם פ' לפני אידיהן (דף כ"א) ופסק כר"י ומ"ש מפני שיש בו שתים וכו' מפקיעה מן המעשרות וכו' ע"כ נ"ל שהוא מפרש מה שאמרו בגמרא מפקיעה מן המעשר כפירוש יש מפרשים שכתבו שם בתוס' דאתיא אפילו למ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר מ"מ תשובה הפקעה מה שהיה עתה ביד עכו"ם והוא זורעה שאינו מפריש ממנו מעשר דאי מפרש כפירוש התוס' שפירשו דאתיא כמ"ד יש קנין לעכו"ם בא"י קשה לרבינו תדידיה אדידיה שהרי הוא ז"ל פסק בהלכה תרומות פ"ה דאין קנין לעכו"ם בא"י וכאן כתב שמפקיעה מן המעשר אלא ודאי שכונתו כמו שפירשתי.

אף

מגדל עוז

פ"י אין כורתין ברית עד **לא** יעלנו. מקרא מלא דבר הכתוב ופירשו בספרי וכן מצורה בסוף כתוב בהלכות מלכים ומלחמותיהן: ואסור לרחם עליהן עד מרפאין אותו בחנם. פרק אין מעמידין (דף כ"ו) ובירושלמי לא תתן להם חן כלא תעשה אין מוכרין להם בתים עד חניה בקרקע

הגהות מיימוניות

בשכר שרי ומסיק דאסור ומיהא אם היהודית יש לה חלב יתירה ובכך מצטערת מותר לה להניק בן הנכרית: [ס]כתב הרשב"א ה"מ במילדת ידועת שמתעסקת בכך דהתם איכא איבה אבל אשה שאינה רגילה בכך אסור אפילו בשכר דליכא איבה ע"כ]: [ס] ובענין זה פסק בספר התרומה דאפילו אין ישראל בבית מותר אם יש ישראל בעיר יוצא ונכנס לבד בלילה מזמן שכיבה ואילך אסור להניחו עם הנכרית יחידי אבל אם הלכו כל ישראל חוץ לעיר ונשארה המינקת בעיר אסור: [י] ולהתרפאות מעכו"ם חולה שאין בו סכנה מותר ואם הוא מומחה אפילו יש בו סכנה מותר ולגבי הקזה כולן מומחין הן אבל מן המינין או עכו"ם שאמר לחש של עכו"ם הוא אסור וכן עכו"ם שאומר ליקח עלים של עכו"ם או האילן שגדל לפני עכו"ם אבל אם אמר לו סתם קח מים ממעין או מאילן פלוני ואין מוצא דבר זה כי אם בעכו"ם מותר כיון דלא תלה רפואה בעכו"ם וכן איתא בירושלמי רפ"ח שרצים ספר התרומה. ובענין זה פירשו התוס' פרק כל שעה אהא דאמר בכל מתרפאים חוץ מעצי אשירה ע"ש. ורבינו המחבר כתב ענין זה בהלכות שמירת הנפש פרק י"ב:

ומותר למכור להם בתים ושדות בחוצה לארץ מפני שאינה ארצנו: ד אף במקום שהתירו להשכיר לא לבית דירה [א] התירו מפני שהוא מכנים לתוכה עבודת כוכבים ונאמר לא תביא תועבה אל ביתך [ג]. *אבל משכיר להן בתים לעשותן °אוצר. ואין מוכרין להן פירות ותבואה וכיוצא בהן במחובר לקרקע. אבל מוכר הוא משיקוץ או מוכר לו °על מנת לקוץ וקוצץ. ומפני מה אין מוכרין להן שנאמר ולא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתן ישיבת עראי היא. וכן אסור לספר בשבחן ואפילו לומר °כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו. קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך. מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים. *ואסור ליתן להם מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי במכירה ולא בנתינה: ה מפרנסים עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ואין ממחין בידי עניי עובדי כוכבים בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום. ושואלים בשלומם ואפילו ביום חגם מפני דרכי שלום. ואין כופלין להן שלום לעולם. ולא יכנס לביתו של עובד כוכבים ביום חגו לתת לו שלום. [ב]מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש: ו אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין העובדי כוכבים או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו. *ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך [ג]אפילו לפי שעה. ואם קבל עליו שבע מצות הרי זה גר תושב. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג *אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד:

א פי' בטור יו"ד שם : ב טור יו"ד סי' קמח : ג הסמ"ג כתב כהראב"ד ז"ל ואין זו מן :

השגת הראב"ד

*אבל משכיר להם בתים לעשותן אוצר. א"א ובלבד שלא יהיה אוצר של יין ואם עשה שכרו אסור:

השגת הראב"ד

*ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו. א"א זהו לא מצאנו ולא שמענו משלם והפסוק שהוא מביא בז' אומות הוא ואפילו לדבריו ישיבה כתיב בהו ולא העברה:

השגת הראב"ד

*אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד. א"א איני מודה לו בישיבת הארץ:

אין

כסף משנה

לפני אידיהן (דף כ': כ"א) אין משכירין להם בתים בא"י ואין צ"ל שדות ובסוריא משכירין להם בתים אבל לא שדות ובחוצה לארץ מוכרים בתים ומשכירין שדות דברי ר' מאיר ר"י אומר בא"י משכירין להם בתים ובסוריא מוכרים בתים ומשכירין שדות ובח"ל מוכרין אלו ואלו אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"י אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשנה שכונה וכמה שכונה תנא אין שכונה פחות משלשה בני אדם: ומ"ש מפני מה אמרו וכו'. כך אמרו שם בגמרא:

ד אף במקום שהתירו וכו'. משנה שם ואמרו בגמרא אף במקום שאמרו להשכיר מכלל דאיכא דוכתא דלא מוגרי ואע"פ שהלכה כר"י לא נמנע רבינו מלכתוב משנה זו להשמיענו דין זה ורצה לסתום לשון המשנה דהא ליכא למימר דמאי הלכה כר"מ שהרי הוא ז"ל פסק בסמוך כר"י: ומ"ש אבל משכיר להם לעשותן אוצר. כלומר שאם שלא לבית דירה אמרו א"כ במה אמרו משכירין להם לכך כתב דהאי משכירין להם היינו אוצר: כתב הראב"ד אבל משכיר להם בתים לעשותן אוצר א"א ובלבד שלא יהא אוצר של יין ואם עשה שכרו אסור עכ"ל. ורבינו כתב אוצר ולא פירש ופשיטא דאינו יכול לעשותו אוצר דיין נסך ואם עשאו שזה אסור כדברי הראב"ד ולא הוצרך רבינו לכתוב זה שכבר נתבאר בהלכות מאכלות אסורות שכל הנאת יין נסך אסור: ואין מוכרין להם פירות ותבואה וכו'. משנה (דף י"ט:) אין מוכרין להם במחובר לקרקע אבל מוכר הוא משיקצץ ר"י אומר מוכר הוא לו ע"מ לקוץ ובגמרא (שם דף כ':) ת"ר מוכר לו אילן ע"מ לקוץ וקוצץ דברי ר"י ור"מ אומר אין מוכר לו אלא קוצץ. וכתב הרמ"ך הרי"ף פסק כר"מ משום דסתם מתניתין כוותיה ועוד דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו ע"כ. וי"ל שפסק רבינו כר"י משום דמוכח בברייתא בגמרא דמאן דפליג עליה דר"י היינו ר"מ ואע"ג דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני' שאני הכא דמוכח דתלמודא סבר דהלכה כר"י דבעי בעיא אליביה. דהכי אמרינן התם איבעיא להו בהמה ע"מ לשחוט מהו התם טעמא מאי מדר' יהודה דלאו ברשותיה קיימי ולא משהי להו אבל בהמה כיון דברשותיה דעובד כוכבים קיימא משהי לה או דלמא לא"ש. ח"ל הרא"ש תמיהא לי על הרי"ף למה הביא בהלכותיו הך בעיא שהיא אליביה דר' יהודה ומיהו נראה דמדבעי סתמא דתלמודא אליבא דרבי יהודה אלמא הלכתא כוותיה והא דקתני במתני' אבל מוכר הוא משיקצץ אלו סתמא הוא כר"מ אלא דר' יהודה ור"מ פליגי בדברי ת"ק דר' יהודה מפרש דבריו אבל מוחר הוא משיתנה עמו לקוץ דלא משמע ליה דקאמר ת"ק משיקצץ דמה חידוש הוא זה וכי בשביל שהיה מחובר לקרקע לא ימכרנו לו אחר שנקצץ ורבי מאיר פירש בברייתא משיקצץ ממש והרמב"ם ז"ל פסק בחבוריו כר"י עכ"ל: ומפני מה אין מוכרין להם וכו' עד ולא בנתינה. הכל ברייתא (שם דף כ'.) ומוכח בגמרא דאע"ג דאסור לספר בשבחן אם ראה עובד כוכבים נאה יכול להודות ולומר מה רבו מעשיך ה' או ברוך שככה לו בעולמו:

ה מפרנסין עניי וכו'. ברייתא בגיטין פ' הנזקין (דף ס"א.): ואין ממחין וכו'. משנה שם (נ"ט:). ושואלין בשלומם וכו'. משנה שם (ס"א). ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום והיינו בשפה רפה ובכובד ראש וכמו שכתב רבינו בסמוך ואע"ה סוגא אמהונין דלא חיישינן דילמא אזיל ומודה: ואין כופלין וכו'. שם (ס"ב) מימרא דרב דימי בר שישנא משמיה דרב ולעולם פירשו אפילו שלא ביום חגו וכו': לא יכנס עד ובכובד ראש. ברייתא שם:

ו אין כל הדברים האלו אמורים וכו'. כתב הראב"ד ואפילו יושב ישיבת עראי וכו'. א"א זהו לא מצאנו וכו' ולא העברה עכ"ל. ורבינו משמע ליה דכיון דטעמא משום פן יחטיאו אותך לי אפילו בישיבת עראי או בעובר ממקום למקום איכא למיחש להכי הילכך על כרחך לומר דישיבה דכתיבא בהו אפילו כל דהו קאמר ומשבע אומות ילפינן לשאר עובדי כוכבים דהא בהו נמי שייך פן יחטיאו: ואין מקבלין גר תושב וכו'. בערכין פרק המקדיש (דף כ"ט): כתב הראב"ד אבל שלא בזמן היובל וכו'. א"א איני מודה לו בישיבת הארץ עכ"ל. טעמו לומר שאע"פ שאין מקבלין גר תושב בזמן שאין היובל נוהג אם קבל שבע מצות למה ימנעו אותו מישיבת הארץ הא ליכא למיחש ביה פן יחטיאו. ולדעת רבינו נראה לומר דאין ה"נ שאם מעצמו קיבל עליו שבע מצות שאין מונעין אותו מישיבת הארץ ולא בא לומר אלא שאין בית דין מקבלין אותו: ודין גר תושב מבואר בפרק י"ד מהלכות איסורי ביאה ופרק שמיני מהלכות בית הבחירה:

אין

לחם משנה

ד אף במקום שהתירו וכו'. משנה שם (דף כ"א.) ואמרו בגמרא מכלל דאיכא דוכתא דלא מוגרי ושהמשנה כר"מ דלר' יוסי בכל דוכתא מוגרי ע"כ. וא"כ קשה לכאורה על רבינו דכיון דהוא פסק כר' יוסי איך כתב לשון זה שהוא משנה כר"מ. ונראה דיש לפרש גם לשון זה לר' יוסי וה"ק שמפני שבארץ אסור להשכיר שדות והתיר להשכיר בתים והכא קאמר אף בדבר שהתירו דהיינו הבתים לא התירו אלא לבית דירה ולא חשש רבינו שמשנה בדבריו שהוא ז"ל פסק בפירוש כר' יוסי ולכך תפס לשון המשנה אע"פ שבגמרא לא רצה לפרש בלשון המשנה כך מפני שפירוש האחר שהוא כר"מ מרווח יותר אבל רבינו סובר היה כך ואע"פ שפירוש האחר יותר מרווח לא משגיח בדבריו כדפרישית: ואין מוכרין להן פירות וכו'. שם (דף י"ט) ופסק כר"י: וכן אסור לספר וכו'. שם (דף כ'):

ה מפרנסים עניי וכו'. בגיטין פרק הנזקין (דף ס"א):

משנה למלך

ו אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו כו' שנאמר לא ישבו בארצך. (א"ס עיין בדברי הרב המחבר ז"ל בדרך מצותיך ח"ב (דף ס"ו ע"ב) וח"ד בנמוקי על החינוך (פ' משפטים סימן נ"ד) יע"ש:

עכו"ם

אין

הגהות מיימוניות

[א] מה שאנו אין נזהרין מלהשכיר אר"י דמן התורה אין אסור אלא בבית שהישראל עצמו דר שם ושם אמר קרא לא תביא תועבה אל ביתך כמו גבי מזוזה כדאיתא פרק התכלת אבל להשכיר להם שאר בתים אין אסור אלא מדרבנן ורבנן לא גזור אלא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ לא גזור, וכן הביא רבינו חיים כהן ראיה מן הירושלמי דאמר אף במקום שאמר להשכיר בר עד הוא מקום שנהגו למכור מוכרין לו אפילו לבית דירה, ספר התרומה: [ב] בשילהי תקורא את המגילה עומד אומר כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודת כוכבים ע"ב: °[לשון הטור סי' קנ"א והאידנא נהגו להשכיר אף לדירה שאין נוהגין להכניס עבודת כוכבים בבתיהם וכן כתב הסמ"ג:] °[רב אלפס אסר אלא א"כ קוצץ אותם תחילה והרא"ש פסק כהרמב"ם:] °[אם מכוין בשבחו של הבורא יתברך

מגדל עוז

בקרקע. פרק לפני אידיהן (דף כ"א כ"ב): ומותר למכור להם בתים עד לעשותן אוצר. פרק לפני אידיהן (דף י"ט): כתב הראב"ד ז"ל ובלבד שלא יהא אוצר של יין ואם עשה שכרו אסור עכ"ל: ואני אומר כי דברי שניהם כאחד טובים ושניהם שוים כי מה שכתב ר"מ ז"ל מפורש בירושלמי ובתוספתא דגרסינן אבל משכירים לעשותן אוצרות ואוצרות שבעולם ועל כן כתב סתם כשהנהגו במכור שבנה פורש אבל איסור שכר יין נסך משנה שלימה היא פ' השוכר ושם כשוכר לעם בהמות לכניא עליו יין שכרו אסור ומה לי ממור מה לי בית או שאר דברים גם ר"מ ז"ל כתבו בהל' מאכלות אסורות: ואין מוכרין להן פירות כו' עד ישיבת עראי היא. פ' לפני אידיהן (דף י"ט כ'): וכן אסור לספר בשבחן וכו' עד ממעשיהם הרעים. פ' יש נוחלין ופ' לפני אידיהן: ואסור כו' עד ולא בנתינה. פרק לפני אידיהן (דף כ'): מפרנסים וכו' עד מפני דרכי שלום. פ' הנזקין (דף ס"א): ואין כופלים להם שלום. פרק לפני אידיהן בירושלמי: ולא יכנס לביתו עד ובכובד ראש.

סוף פ' הנזקין (דף ס"ב): אין כל הדברים האלו עד בארץ. בסוגיא : כתב הראב"ד ז"ל ואם לא מצאנו וכו' ולא הסבירם עכ"ל : ואני יודע מנו זה וא"ע : עד שיקבל עליו גר תושב. פ' השולח : אין מקבלין גר תושב עד סוף הפרק. סוף המקדיש :

פרק אחד עשר

א אין [א]הולכין בחקות העובדי כוכבים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים. ונאמר ובחקותיהם לא תלכו. ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם. הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן. אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו. וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים. [א] לא ילבש במלבוש המיוחד להן. ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם. ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושין וזה הנקרא [ב] בלורית. ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאהריו כדרך שעושין הן. *ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עכו"ם כדי שיכנסו בהן רבים כמו שהן עושין. וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה:

ב עכו"ם שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו קרוב שלש אצבעות לכל רוח שומט את ידו:

ג ישראל שהיה [ג] קרוב [ב]למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן הרי זה מותר ללבוש במלבושיהן ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין:

ד [ג]אין מנחשין כעכו"ם שנאמר לא תנחשו. כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפצי נעשים. הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום שאם אצא יפגעני אדם רמאי. וכן אלו ששומעים צפצוף העוף ואומרים יהיה כך ולא יהיה כך. טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני. וכן אלו שאומרים שחוט תרנגול זה שקרא ערבית. שחוט תרנגולת זו שקראה כמו תרנגול. *וכן המשים סימנים לעצמו אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם. וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה:

מי

השגת הראב"ד

*ולא יבנה מקומות כבנין היכלות עכו"ם. א"א איני יודע מהו זה אם יאמר שלא יעשה בהם צורות כמו שהן עושים או שלא יעשה שם התנים כימן לקבץ בו את הרבים כדרך שהם עושים:

השגת הראב"ד

*וכן המשים לעצמו סימנים אם יארע לו כך וכך וכו'. א"א זה שבוש גדול שהרי דבר זה מותר ויותר הוא ואולי הטעהו הלשון שראה כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן אינו נחש והוא סבר שלעניין, איסור נאמר ולא היא אלא ה"ק אינו ראוי לסמוך ואיך תבא על צדיקים כיוצא ערירה זו ואי הוו אינהו הוו תפקי פולסי דנורא לאפיה.

א סמ"ג לאוין נ. טור יו"ד סי' קעח: ב תענית כב: ג סמ"ג לאוין נא. טור יו"ד סי' קעט:

כסף משנה

פ"א א אין הולכין בחוקות וכו'. מ"כ דאיתא בספרא פרשת אחרי מות. ומשמע דרבינו כתב בתחלה דרך כלל אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים וכו' עד ואבדיל אתכם מן העמים והדר מפרש. לא ילבש במלבוש המיוחד להם לפרש מ"ש לא במלבוש. לא יגדל ציצית ראשו וכו' לפרש מה שכתוב ולא בשערו. ולא יבנה מקומות לפרש מ"ש וכיוצא בהם: **ולא ילבש במלבושים וכו'**. כתב מהרי"ק שורש פ"ח דאיתא בספרא שלא תאמר הואיל ויוצאין בארגמן אף אני יוצא בארגמן וכו' הואיל ויוצאין בקולסין אף אני וכו'. וכתב הוא ז"ל שלא נתכוון רבינו לאסור אלא מלבוש המיוחד להם ופירשו הישראלים ממנו משום צניעות או מפני ד"א שכיון שנתייחד להם מפני פריצות ופירשו הישראלים ממנו מפני יהדותן אז כשלובשים הישראלים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם אבל כשאינו מלבוש המיוחד להם על דרך זו אין הישראל חייב להשתנות מן העובדי כוכבים כלל ועיקר. **ולא יגדל וכו'**. נ"ל שכך צריך נגרוס ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם ולא יגלח וכו' ואני והדר מפרש לא יגדל ציצית ראשו וכו' והא כיצד באחד משני ענינים שהם עושים לא יגלח מן הצדדים וכו' ולא יגלח השער וכו'. ומ"ש אסור לגדל בלורית מדתני' בפ' אין מעמידין [כ"ט] וכתבה רבינו בסמוך עובד כוכבים שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שלש אצבעות לכל רוח שומט ידו וטעמא משום דלאו עבודת כוכבים הוא מגדלה אסור לישראל להדמות להם בה: ומ"ש ולא יגלח השער מכנגד פניו וכו' בב"ק סוף פ' מרובה (דף פ"ג.) ובסוטה פרק עגלה ערופה (דף מ"ט:) תניא המספר קומי ה"ז מדרכי האמורי. ומפרש רבינו מספר קומי לצד הפנים ומניח הפרע מאחריו וכן פירשו רש"י והערוך. **ולא יבנה מקומות וכו'**. **כתב** הראב"ד ולא יבנה מקומות וכו' א"א לא ידעתי מה הוא זה וכו' כמו שהם עושים עכ"ל. ונ"ל דהיינו לומר שלא יבנה בתבנית אותם היכלות: וכל העושה אחד מאלו לוקה וא"ת והא הוי לאו שבכללות והיאך לוקים עליו. וי"ל דלאו שבכללות היינו כגון לא תאכלו על הדם שהוא כולל ענינים שונים לא תאכלו ביום שתהרגנו נפש לא תאכלו אכילת בן סורר ומורה וכגון לא תעבדם שכולל עבודות שחייב עליהם סקילה ושאינו חייב אבל כל הכללים בלאו זה כלם אסורים משם אחד דהיינו הולך בחקות העובדי כוכבים ועונשן שוה דהיינו מלקות. ומכאן תלמוד לכל המכר בפרק זה כיוצא בזה שאיסורים רבים נכללים בלאו אחד משם אחד ולוקים עליהם.

ב עובד כוכבים שהיה מסתפר וכו'. ברייתא פרק אין מעמידין (דף כ"ט.) עובד כוכבים המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו וכמה אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה שלש אצבעות לכל רוח:

ג ישראל שהיה קרוב למלכות וכו'. בסוף פ' מרובה (ב"ק פ"ג) ובפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ט) אבטולם בר ראובן התירו לו לספר קומי מפני שקרוב למלכות היה ומשם למד רבינו להתיר המלבושין וכ"ש הא. ועוד דאשכחן דאי אבטולם בר ראובן היה מתנכר שהוא יהודי כדאיתא בתעילה [י"ח] ועי"ן כן הגיל את ישראל ודאי שלא היו מלבושיו כשל ישראל דא"כ היו מכירים אותו. וא"ת כיון שכתב רבינו שלוקה על כל אחד מאלו היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות. ויש לומר משום הצלת ישראל הוא דשרו וכשישראלים עומדים לפני המלכים הם מצילים את ישראל והני ה' ילדים שהיו לדוד נמי הצלת ישראל הוה דהוו מבעתים את האויבים. אי נמי שהתורה לא פרשה דבר אלא אמרה ובחקותיהם לא תלכו ומסרה הדבר לחכמים והם ראו שאין לגזור על הקרובים למלכות:

ד כיצד הוא הנחש סנהדרין פ' ד' מיתות (ס"ה ס"ו) ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו או מקלו נפלה לו מידו בס קורא לו מאחוריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו שועל משמאלו. ורבינו נקט הרי ואלהא מנייהו לדוגמא בעלמא ולא חש למנות את כלם. ומה שכתב וכן אלו ששומעים צפצוף העוף וכו'. גם זה שם ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובדגים. וכן אלו שאומרים שחוט וכו'. ברייתא בשבת (דף ס"ז) ב"פ במה אשה יוצאה. ופירוש שקרא ערבית כתוב רש"י איחר יותר מכל חביריו ולי נראה שקרא כעורב, עכ"ל. כתב הרמ"ך תימה דבתוספתא שבת הרינן דמותר לבוצעה לכתהלה ואין בו משום דרכי האמורי עכ"ל. וכבר מוכעה מדמן לו דבעוכחי דידן כתוב כדברי רבינו וכך הם דברי רש"י. וכן המשים סימנים לעצמו בפרק גיד הנשה (חולין צ"ה) אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש: וכתב הראב"ד א"א זה שיבוש וכו' מפקי פולסי דנורא לאפיה, עכ"ל: **נראה** מדבריו ז"ל שהאיסור לבני נח דהא אליעזר עבד אברהם בן נח היה גם ההגהות כתבו והלא אסור לנחש אפילו לבן נח. ואני אומר דהיינו לרמן דאמר בפ' ארבע מיתות דבן נח מוזהר על הכישוף אבל לפום קושטא לא קי"ל הכי דהא סוגיין דעלמא שבע מצות שנצטוו בני נח וכ"כ רבינו בפ"ט מהל' מלכים. ולענין יונתן בן שאול רבינו לא הזכירו ואפשר שלא היה בגירסתו ואפילו את"ל שהיה בגירסתו אפשר לומר שהוא ז"ל מפרש דיאמר באופן דלא תקשי לך הא דיונתן וה"ק כל המנחש ואינו סומך עליו כמו שסמכו אליעזר ויונתן על סימניהם. ומיהו לא דמו דשל אליעזר ודאי הוי נחש שתיד נתן הצמידים קודם ששאל בת מי את ולדידיה לית ביה איסור דבן נח היה, אבל יונתן בן שאול יש לנו לומר דלא הוה ניחוש דנדיק גמור היה דמסתמא לא היה מנחש ומה שעשה סימן זה היינו כדי לזרז נערו ובלא"ה נמי היה עולה ומכל מקום הרי סמך על התשובה שהשיבוהו וכיוצא בכך דכשטיה דקרא הכי מוכח וכיון שהוא עלתו לא לניחוש נתכוון לא רצה רבינו לכתוב ויונתן בן שאול. והר"ן כתב בפ' גיד הנשה כל נחש שאינו כאליעזר וכו' כתב הרמב"ם וכן המשים לעצמו סימנים וכו' כגון אליעזר עבד אברהם כו' הכל אסור. וכתב עליו הראב"ד זה שבוש גדול הוא וכו' ודברי הראב"ד הרוחים בעיני שהרי מפירש בגמרא שלענין איסור נאמר. ומ"מ הדבר צריך הירון שה"א שהצדיקים הללו יהיו מנחשים. וכך נ"ל בפירוש של דברים שמנהגם שאסרה תורה הוא התולה את מעשיו בסימן

משנה למלך

פ"א ב עכו"ם שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו קרוב שלש אצבעות לכל רוח שומט את ידו (א"ה עיין בדברי הרב המחבר ס' מלכים).

לחם משנה

פ"א א אין הולכין וכו'. כל זה ביאר הרב"י יפה ביורה דעה סימן קע"ח **ד אין** מנחשים וכו' הואיל ונפלה פתי וכו'. ברייתא פ' ד' מיתות בסנהדרין (דף ס"ה ס"ו): וכן המשים סימנין וכו'. פרק גיד הנשה (דף צ"ה:) אמרו שם רב הוה לפיכך קא אזל לבי רב חנין חתניה חזי מברא דקא אתי לאפיה אמר מברא קאתי לאנפאי יומא טבא לגו וכו' ואתרו שם דרב לא אכל וכו' ושאלו מ"ט אי משום איעלומי הא לא איעלים אלא

מגדל עוז

פ"א אין הולכין בחקות כו' עד מן העמים. כל זה מובן בפסוקי הכתובים והוא נ[illegible] אות כלוה בספרי ובדברי הנביאים והבדתי על כל הלובשים מלבוש נכרי (צפניה א') ובתוספתא דשבת פ"ו **לא ילבש במלבוש עד כדרך שהן עושין**. בספרי גם שם מוזכר כל דבר וענין במקומו **ולא יבנה מקומות עד לוקה**: כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה כדרך שהן עושין עכ"ל **ואני אומר** כי דעת רמז"ל כדרך שאמרו לענין פנים לא יעשה אדם בית תבנית היכל כו' כך לא יעשה כחקית העובדי כוכבים כדירתן כדמותן וצורותן ולבי אומר לי שעכ"ם מלאן או בקבלה היתה לו ואנכי לא ידעתי **והואיל ונפלה פתי קדוש** אין להקל ראש. מי שהיה מסתפר וכו' עד ידו. פרק אין מעמידין (דף כ"ט) **ישראל** שהיה קרוב למלכות כו' עד שהן עושין ביף מסכת סוטה (דף מ"ט) ובתענית **אין מנחשין כו' עד יפגעני רמאי**. פרק ארבע מיתות (דף ס"ה) ובספרא ובספרי ובפרק קמא דשבת בתוספתא וכן אלו שמשיעין לעוף עד כמו תרנגול. פרק במה אשה (דף ס"ז) והתוספתא ובספרי וכן המשים סימנים **לעצמו עד לוקה**. פרק גיד הנשה (דף צ"ה). כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש גדול וכו' תפקי פולסא דנורא לאפיה עכ"ל. ואני אומר פירושו בעלי התוספות ז"ל שהזכירו פ' גיד הנשה (דף צ"ה) כל דבר סכנה

הגהות מיימוניות

יתברך שברא בריה נאה כזו מותר, לשון הטור שם] : [א] כתב הרא"ם שאין להוסיף מסברא על כה שמנו הכמים שהיתה קבלה בידם שהוא מחקות העובדי כוכבים: [ב] וכן פירש"י בשילהי סוטה פי' בלורית: [ג] בשילהי סוטה אבטולוס בן ראובן התירו

ה מי שאמר דירה זו שבניתי סימן טוב היתה עלי. אשה זו שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת היתה מעת שקניתיה עשרתי. וכן השואל לתינוק אי זה פסוק אתה לומד אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח ויאמר זה סימן טוב *כל אלו וכיוצא בהן מותר [ד] הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר: **ו** [א]איזהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום והפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידים להיות ויאמר דבר פלוני עתיד להיות או אינו הווה או שיאמר שראוי לעשות כן והזהרו מכך. יש מן הקוסמין שמשמשים בחול או באבנים. ויש מי שנוהר לארץ וינוע וצועק. ויש מי שמסתכל במראה של ברזל או בעששית ומדמין ואומרים. ויש מי שנושא מקל בידו ונשען עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר. הוא שהנביא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו: **ז** אסור לקסום ולשאול לקוסם אלא שהשואל לקוסם מכין אותו מכת מרדות אבל הקוסם עצמו אם עשה מעשה מכל אלו וכיוצא בהן לוקה שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו וגו' קוסם קסמים: **ח** [ב]איזהו מעונן אלו נותני עתים שאומרים

השגת הראב"ד

*כל אלו וכיוצא בהן מותר כו'. א"א לא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר. א"א אף זאת שאמרו בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן לא אמרו לענין איסור והיתר אלא לענין סמיכה אם ראוי לבטוח על סימניהם ואמרו שראוי לסמוך אחר שהוחזקו שלש פעמים:

א סמ"ג לאוין נב וע"ש. טור יו"ד סי' קעט: ב סמ"ג לאוין ט. טור יו"ד סי' קע"ט:

כסף משנה

כסימן שאין הסברא נותנת שיהא גורס תועלת לדבר או מזק כגון שאם נפלה לו מידו או נבי הפסוק לו בדרך שאלו וכיוצא בהן הם מדרכי האמורי אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברא מכרעת שהם מורים תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש שכל עסקי העולם כך הם שהרי האומר אם ירדו גשמים לא אצא לדרך ואם לאו אצא אין זה נחש אלא מנהגו של עולם ואליעזר ויהונתן בכיוצא בזה תלו מעשיהם שאליעזר יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אלא הוגנת לו לפיכך לקח סימן לעצמו שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלימה במדותיה עד שכשיאמר לה הגמיאיני נא מעט מים תשיבהו ברוח נדיבה גם גמליך אשקה אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק. וכן יהונתן שנקשה לבוא במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד לקח סימן זה שאם יאמרו אליו עלו אלינו יהא נראה שהם יראים ממלחמ ובכיוצא בו נסה יונתן בנגדרתו שהוא ונושא כליו ינצחו בהם שכן מנהגו של עולם שנים או שלשה אבירי לב יניסו הרבה מן המפחדים ואם יאמרו דומו עד הגיענו אליכם יראה מדבריהם שאינם מתפחדים ובכיוצא בזה לא היה ראוי ליהונתן שימסור עצמו לסכנה וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם הוא. וכי מייתי לה בגמרא לענין איסור ה"ק שכל נחש שהוא מהדברים שאסרה תורה שאין הסברא מכרעת בהן כל שאינו סומך על מעשיו ממש כמו שעשו אלו השנים בדבר מותר אינו נחש ואינו אסור אע"פ שהוא מדרכי הנחשים האסורים, ורב לא תלה מעשיו במברא שהרי לא אמר אי מברא אתי לאפאי איזיל ואי לא לא איזיל אלא דכי חזי מברא דאתי לאפיה אמר יומא טבא לגו וכיון שכן אמאי לא אכיל מההוא בישרא, ואי קשיא לך והא רבי יוחנן בדיק בינוקא ונראה שהיה תולה מעשיו בו דהא בעי למיזל לאקבולי אפי שמואל וכי א"ל ושמואל מת נמנע ולא הלך, י"ל שענינו של תינוק אינו מגדרי הנחש אלא כעין נבואה קטנה היא כדאמרינן בפ"ק דב"ב [י"ב] ניתנה נבואה לתינוקות. ולפי זה כי אמרינן רב בדיק במברא לא שיהא תולה מעשיו עליה אלא שהיה לוקח בה קצת סימן לעצמו. אלא שאין דברי רש"י כך שהוא כתב בדיק במברא אם מזדמנה לו אזיל ואם בקושי מגלה לא אזיל. ואפשר שאף זה אינו סמך גמור כאליעזר וכיהונתן שתלו עליו כל מעשיהם לגמרי אבל רב מפני דברים אחרים היה נמנע אלא שהיה עושה סימן של מברא סניף להם והיינו נמי דאמרינן בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן וכתב רש"י אע"פ שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן שאם אינו מגלית אח"כ אין

אין לו לנחש יותר מדאי שיש להם שלא יגליח. זהו דעתי בדברים הללו ואפשר שאף הר"י בר"ש לכך נתכוון שהמשים סימנים בדבר אסור ותולה עליו מעשיו לגמרי כמו שעשה אליעזר בדבר מותר, עכ"ל:

ה מי שאמר דירה זו וכו'. שם חולין (דף צ"ה). תניא רשב"א אומר בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן. והגך רואה פירוש רבינו בתינוק ורש"י פירש תינוק היינו בן שנולד לו אע"פ שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן סימנא בעלמא הוי דאי מצלח בסחורה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא האשה סימן הוא שהולך ומצליח ואם לאו אל ירגיל לנאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח, עכ"ל. וכך הם דברי הראב"ד שכתב אף זאת שאמרו וכו' אחר שהוחזקו שלש פעמים, עכ"ל:

ורבינו מפרש דסימנים אלו אינם אלא על מה שעבר לא על דבר עתיד וק"ל שפסוק לי פסוקך נראה שהיו נמנעים לעשות מעשיהם על פיהם כדאשכחן בההוא פירקא [חולין צ"ה.] דר"י הוה בעי למיזל לאקבולי אפי שמואל לבבל וא"ל ההוא ינוקא ושמואל מת ונמנע ר"י ולא הלך לבבל, ואין לומר שכוונת רבינו שכל שאינו תולה כל הסימן בדבר שעתיד כגון הנערה אשר אומר אליה וכו' מותר הוכחת אלא בטוקת ראיה מהעבר אל העתיד וכגון ההוא דפסוק לי פסוקך דשמואל מת עבר היה וע"י כן נמנע מליל לבבל שהרי כתב הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות ובההיא עובדא היה ר"י רוצה לירד לבבל ונמנע ע"י התינוק. וי"ל דהתם לא היה ר"י שואל לתינוק אם ירד לבבל אם לאו אלא האי כשואל לו לדעת אם מת שמואל שהוא דבר עבר. אך קשה מדגרסינן בר"פ מי שאחזו [ס"ח.] דרב ששת נמנע מלעשות מעשה מפני שהתינוק אמר לו נטה לך על ימינך או על שמאלך. ויש לומר דשאני התם שלא סמך על פסוק התינוק לבד אלא דאמר ליה רב חסדא ועוד דהוו חשידי עבדי דלא מעלו וכדאיתא התם דאמר איהו נגפיה. זהו לדעת רבינו אבל סמ"ג כתב אלינו כמה גדולים שאמרו ליטקא פסוק לי פסוקך ועשים מעשה ע"פ הפסוק ומשנים זה כענין נבואה עכ"ל, כלומר זה לא היה מין נחש אלא מין נבואה ומש"ה שרי ודבריו כדברי הר"ן שכתבתי בסמוך: איזהו קוסם וכו':

ח איזהו מעונן וכו'. פ' ארבע מיתות סנהדרין (דף ס"ה). ת"ר איזהו מעונן ר' שמעון אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין וחכמים אומרים זה האוחז את העינים

לחם משנה

אלא דנחים כלומר מפני שאמר מברא אתא לאפאי יומא טבא לגו ולכך לא אכל מיניה דהוה אסירא וכקשו והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש ותירצו אלא סעודת הרשות הוה ע"כ ומפרשו רבינו לענין איסורא. והראב"ד ז"ל בהשגות מפרש דודאי לענין איסורא אינו אסור אלא כמו פתי נפלה מפי כו' וכיוצא בדברים המוזכרים בברייתא אבל אלו מותרים. ומה שאמרו בגמרא כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול ה"ק אם לא עשאו מתחילה לסימן כמו שאמר יונתן בן שאול שאמר אם יאמרו עלו ועלינו אע"פ שאירע להם כך שהיו אומרים להם עלו שהיה דבר טוב לא היה סימן להסמך עליו. ולדבריו קשה מה שאמרו בגמרא אלא דנחים דמשמע דמשום דאסור משום הנחש שאמר מברא אתי לאנפאי וכו' לא אכליה ועל דא קא מקשה כל נחש וכו' משמע שאם כאליעזר עבד אברהם הוה אסור. ועיין בפירוש הרד"ק ז"ל בספר שמואל דשם יישב הפשט לדעת הראב"ד ז"ל ומה שהקשה על רבינו דאיך אליעזר ויונתן עשו נחש כבר הירצו התוס' זה שם בפרק גיד הנשה:

ה מי שאמר דירה זו שבניתי וכו'. גם זה ביאר יפה הרב"י בספר יורה דעה סימן קע"ט. והראב"ד ז"ל בהשגות מפרש דכל זה לא נאמר לענין איסורא אלא לענין אם ראוי לסמוך על הסימנין אלו ורא[י]יתו שאמרו בגמרא והוא דאיתחזק תלתא זימני דמשמע דכיון דהוחזק שלש פעמים ראוי לסמוך דאי לענין איסורא מה לי איתחזק. ורבינו ז"ל מפרש אע"פ שאין בהם איסור נחש כלל וא"כ משמע דלא הוי סימן כלל מ"מ סימן טוב הוי ואמריק בגמרא דדוקא הוי סימן טוב היכא דאיתחזק תלתא זמני: וכן השואל לתינוק. מפרש רבינו ז"ל שאומר לתינוק פסוק לי פסוקך. וא"ת איך אמר שם והוא דאיתחזק ג' פעמים דכתיב יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו. ולדעת רבינו לא יתיישב בשלמא אם מפרש דתינוק ר"ל מעת שנולד לי תינוק זה אתי שפיר דה"ק יעקב מעת שנולד לי בנימין אירעו לי אלו הצרות רעות שיוסף איננו ואת בנימין תקחו וכמו שפירש שם הרד"ק ז"ל בספר שמואל אבל לפירוש רבינו שמפרש בשומר לתינוק פסוק לי פסוקך מה ראיה היא ז לתינוק כלל. ונראה דמה שאמר והוא דאיתחזק תלתא זמני הכונה לומר אין הרע רע ולא הטוב טוב אא"כ בא שלש פעמים. והביא ראיה שאין הרע רע אא"כ בא שלש פעמים שנאמר יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו:

ז אסור לקסום ולשאול וכו'. בכאן קיצר רבינו שהיל"ל שאם עשה מעשה השואל על פיו לוקה כמו שכתב למעלה גבי מנחש אלא שסמך על מה שכתב שם:

אסור

הגהות מיימוניות

התירו לספר קוסמי מפני שהיה קרוב למלכות: [ד] וכן פסקו כל רבותינו שאין נקרא מנחש אלא בסומך על דבריו ומעשיו בעבור ניחושין כדאמר בפרק גיד הנשה אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש והקשו התוספות ויונתן היאך ניחש וגם אליעזר היאך ניחש האמר רבי יוסי פרק ארבע מיתות כל האמור בפרשת מכשף בן נח נהרג עליו. וי"ל דסבר רבי יוסי שתחילה שאל בת מי את ואחרי כן נתן לה את הצמידין וכן מוכח בסיפור הדברים ואע"ג דבת מי את כהב לאחר הנתינה אין מוקדם ומאוחר בתורה. ועל יונתן י"ל שלורו נערו עשה כן ובלא"ה היה עולה, ע"כ. וכן כתב בספר המצות בשם ר"י. ורמ"א תירץ הא דיונתן בענין אחר וי"ל מיהו הא דיונתן לא נחוש היה דלא הוי נחוש אלא דבר בלא טעם אבל יונתן נתן טעם לדבר עלייה וירידה והא דאליעזר לא כתב שום תירוץ. כל זה הארכתי נגד המשחיתים

מגדל עוז

הקשה על ר"מ ז"ל כשמעתין דשמעתא עין דנחים רב והאמר מברא אתא לאפאי יומא טבא לגו ומסיק דלא אכיל רב משום דנחים ומקשי דידיה אדידיה והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כלומר והרי לא אמר אי אתי לאפאי אזילנא ואי לא לא אזילנא וי"ל היאך ניחש אליעזר הא אמרינן פרק ד' מיתות כי נחוש הוא מכשפות האמורות בפרשת כשוף שבן נח מוזהר עליהן ופירשו ז"ל שלא נתן לה הצמידים עד שנתברר לו ואע"ג דכתיב ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב וכו' והדר כתיב ויאמר בת מי את מ"מ אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן מוכיח הסיפור לבן ובתואל ואע"פ שרש"י ז"ל לא פירש כן ועל יהונתן בן שאול פירשו דבלא"ה היה עולה ולרת נושא כליו אמר כן ולא ימס לבבו וכן מוכיח מה שאמר אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט וכמה נתרצו כל דברי רבינו משה ז"ל ודקדוק לשונו ולשון התוספות אחד הוא כר"ן: מי שאומר דירה זו עד מותר: כתב הראב"ד ז"ל אף זה שאמרו כו'. אחר שהוחזקו שלש פעמים עכ"ל: ואני אומר כי גם זה פרק גיד הנשה והביאו שמעתא הוא מכורר ולגבי מלתיה דרב

ומיירי באיסור והיתר דגרם לאלתר רב בדיק במברא ושמואל בדיק בספרא ורבי יוחנן בדיק בינוקא וכמון לזה תנית ר"ש בן יוחאי אומר בים וכו' אלמא באיסור והיתר נאמרו כדברי ר"מ ז"ל וכר"ן: אי זהו קוסם עד ומקלו יגיד לו. פ' ארבע מיתות וכשפי (דף ס"ה): ואסור לשאול לקוסם עד קוסם קסמים. פ' ארבע מיתות (דף ס"ד) במעשיה דלאו שאין בו מעשה ובאחר המקומות בסוכרפו למעלה: אי זהו מעונן עד וגם היונו אוחז העינים. פ' ארבע מיתות (דף ס"ה) ובכלה עוניות יותר מאלו נאמרו גם [illegible]

שאומרים באצטגנינות יום פלוני טוב יום פלוני רע יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה פלונית שנה פלונית או חדש פלוני רע לדבר פלוני: ט אסור לעונן אע"פ שלא עשה מעשה אלא הודיע אותן הכזבים שהכסילים מדמין שהן דברי אמת ודברי חכמים. וכל העושה מפני האצטגנינות וכיון מלאכתו או הליכתו באותו העת שקבעו הוברי שמים הרי זה לוקה שנאמר לא תעוננו. וכן האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעושה מעשה תמהון והוא לא עשה הרי זה בכלל א מעונן [ה] ולוקה: י איזהו חובר זה שמדבר בדברים שאינן לשון עם ואין להן ענין ומעלה על דעתו בסכלותו שאותן הדברים מועילין. עד שהן אומרים שהאומר כך וכך על הנחש או על העקרב אינו מזיק והאומר כך וכך על האיש אינו ניזוק. ומהן אוחז בידו בעת שמדבר מפתח או סלע וכיוצא בדברים האלו הכל אסור. והחובר עצמו שאחז בידו כלום או שעשה מעשה עם דבורו אפילו הראה באצבעו הרי זה לוקה שנאמר לא ימצא בך וגו' וחובר חבר. אבל אם אמר דברים בלבד ולא הניד לא אצבע ולא ראש ולא היה בידו כלום. וכן אדם שאמר עליו החבר אותן הקולות והוא יושב לפניו ומדמה שיש לו בזה הנאה מכין אותו מכת מרדות מפני שנשתתף בסכלות החבר. וכל אותן הקולות והשמות המשונים המכוערים לא ירעו תם היטב אין אותם: יא ב מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפילו [ו] בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו. אף על פי שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו לו כדי שלא תטרף דעתו עליו: יב הלוחש על [ז] המכה וקורא ° פסוק מן התורה וכן הקורא על התינוק שלא יבעת והמניח ספר תורה או תפילין על הקטן בשביל שיישן. לא די להם שהם בכלל מנחשים וחוברים אלא שהן בכלל הכופרים בתורה שהן עושין דברי תורה רפואת גוף ואינן אלא רפואת נפשות שנאמר ויהיו חיים לנפשך. אבל הבריא שקרא פסוקין ומזמור מתהלים כדי שתגן עליו זכות קריאתן וינצל מצרות ומנזקים הרי זה מותר: יג ג איזהו דורש אל המתים זה המרעיב את עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שיבא מת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו. ויש אחרים שהם לובשים מלבושים ידועים ואומרים דברים ומקטירין קטרת ידועה וישנים לבדן כדי שיבא מת פלוני ויספר עמו בחלום. כללו של דבר

א סמ"ג לאוין נד. טור שם: ב סמ"ג עשין ד. טור יו"ד סי' קעט: ג סמ"ג לאוין נו. טור שם:

כסף משנה

הענינים ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת מחר יפה ליקח למודי ערב שביעית חיטין יפות ופירש"י לחודי ערב שביעית כלומר ערב שביעית למדים ורגילים חיטים להיות יפות. ומפרש רבינו דר"ע לא פליג אחכמים אלא לאוסופי אתא ופסק כוותיה דבין סתמים עתים שאומרים באצטגנינות יום פלוני יפה וכו' בין אוחז את העינים הוא בכלל מעונן, נ"ל שהוא מפרש דהכיא דר"ע כ"ע מודו בה דליכא דפליג הכי משמע תלמון שנה אלא דחכמים מוסיפין אוחז את העינים דהוי בכלל מעונן ופסק כוותייהו והכי דייק מ"ש איזהו מעונן אלו שנותנים עתים וכו' וכן האוחז את העינים הרי זה בכלל מעונן וכו' וסובר רבינו שזה שאומר היום יפה לצאת וכו' היינו ע"פ האצטגנינות וכמו שאמרו פרק ערבי פסחים [קי"ג:] מנין שאין שואלים בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך וכלדיים היינו חוזים בכוכבים כדמשמע בסוף מי שהחשיך, זה דעת רבינו ויש חולקים בזה כמה שכתבתי בספרי ב"י שעל יורה דעה בסימן קע"ט: ומ"ש שאוחז את העינים לוקה, יתבאר בסוף הפרק:

יא מי שנשכו נחש וכו'. ברייתא בפרק חלק (סנהדרין ק"א.) לוחשים לחישת נחשים ועקרבים בשבת ואיתא בירושלמי פרק שמונה שרצים. ומפרש רבינו דהיינו מי שנשכו עקרב או נחש שמותר ללחוש לו כדי שלא תטרף דעתו. ומ"ש אפילו בשבת היינו משום דאסור לרפואת בשיחה בגילה וכמ"ש רבינו בפ' כ"ד מהלכות שבת ואפ"ה להא זה שרי כדי שלא תטרף דעתו עליו:

יב הלוחש על המכה וכו'. בפ' חלק (שם צ'.) אלו שאין להם חלק לעולם הבא וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ואמר עלה בגמ' [שם ק"א.] וברוקק בה לפי שאין מזכירים שם שמים על הרקיקה אתמר רב אמר אפילו נגע צרעת ורבי חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה. ומדלא הזכיר רבינו רוקק אלא דמשמע ליה דרב ורבי חנינא פליגי ארבי יוחנן דיהיב טעמא משום דאין מזכירין ש"ש על הרקיקה וקאמר רב דאפילו בנגע צרעת דלית בההוא קרא שם שמים אסור ורבי חנינא אומר דאפילו דאין בתיבות הללו שם שמים וגם אין ענינם רפואה עם ומכה אפ"ה אסור ומדלא משמע דאפילו שאינו רוקק נמי אסור. אבל קשה מדגרסינן בפ"ב דשבועות (דף ט"ו:) ריב"ל הוה אמר להנהו קראי ונגי שכי עביד הכי והאמר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי אמר אסור דאיכא מכה אי דאיכא מכה אסור ותו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעוה"ב כי אמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה משמע דאוקימתא דר' יוחנן ברוקק לריב"ל נמי איתא ועוד דאפילו את"ל דרב ור' חנינא פליגי עלייהו ה"ל למפסק כריב"ל ור' יוחנן לגבייהו ועוד מדקאמר הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו משמע דליכא מאן דפליג עליה בהא דאל"כ הל"ל סבר לה כר' יוחנן דאמר ברוקק שנו ועוד דבתוספתא דסנהדרין פ' י"ב מוקי לה ברוקק ועוד דבירושלמי פ' חלק משמע דלכ"ע בעינן רוקק וצ"ע: **ומ"ש וכן הקורא על** התינוק שלא יבעת או מניח ס"ת או תפילין על הקטן וכו'. טעמו מדאמרינן בהאי דפ"ב דשבועות (שם) שכתבתי בסמוך שאסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני וסובר רבינו דכיון דקטנים מצויים להתבעת או שלא לישן ה"ל כחולים לענין זה ואסור להגן מרעתם בדברי תורה וסובר נ"כ שהמניחים ס"ת או תפילין על החולה בכלל אסור להתרפאות בדברי תורה הוא, אבל קשה למה כלל קורא על התינוק שלא יבעת ומניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שיישן עם לוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וגזר אומר בכלם שהם בכלל הכופרים שהרי ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה אמר בלבד ולא אמר שהם בכלל הכופרים. ולכן נראה לומר שרבינו סובר דריב"ל לטעמיה דסבר דמתניתין דלוחש על המכה ברוקק דוקא היא אבל לדידיה שפסק דאפילו בשאינו רוקק מתוקמא להתרפאות בדברי תורה היינו לוחש על המכה ואע"ג דקי"ל כריב"ל במאי דשרי להגן כיון דלא חזינן מאן דפליג עליה מ"מ במאי דאמר דלהתרפאות בד"ת ליכא אלא איסור בעלמא לא קי"ל כוותיה אלא הוא בכלל הכופרים ודחק אלו שאין להם חלק לעוה"ב וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה וכו' ולפי זה מ"ש וכן הקורא על התינוק והמניח ס"ת או תפילין וכו' לאו מדריב"ל יליף לה אלא ממתני' דלוחש על המכה משמע ליה דמכה לאו דוקא דכל חולי בכלל מכה הוא. אחר שכתבתי זה מצאתי בירושלמי דשבת פ' במה אשה יוצאה אין קורין פסוק על המכה והדין דקרי על יברוחא אסור נוטל וקרא את הפסוק הזה על בני שהוא מתבעתים תן עליו ספר תן עליו תפילין בשביל שיישן אסור והא חני היו אומרים שיר של פגעים בירושלים א"ר יודן כאן משנפגע כאן עד שלא נפגע משמע דתחן עליו ספר תן עליו תפילין נמי קאי ואם הדבר כן נצרך לומר שמ"ש רבינו לאסור להניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שיישן בשנפגע דוקא הוא כלומר שאינו יכול לישן הא לאו הכי לית לן בה והכי מסתברא ודאי דבהכי עסיק דאל"כ למה להם להניח עליו ס"ת או תפילין כדי לישן ורבינו קצר במובן:

יג איזהו דורש אל המתים וכו'. ברייתא פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ה:) ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה: ומ"ש ויש אחרים וכו':

אסור

לחם משנה

ט אסור לעונן וכו' וכן האוחז את העינים וכו'. דברי רבינו תמוהים שכאן כתב שהאוחז את העינים לוקה ולגבי מכשף כתב אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה ולא עשה לוקה מכת מרדות וכו'. ועוד קשה למה כתב רבינו ז"ל גבי מכשף הטעם שאינו לוקה מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד תיפוק ליה דהוי לאו שאין בו מעשה ולמה ליה לתת טעם מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. וכבר עמד על זה הרב בית יוסף בסי' קע"ט ותירץ שם שמה שכתב רבינו למעלה לוקה מרדות ואינו לוקה משום לאו דמכשף אבל משום לאו דמעונן ודאי דלוקה, וא"ת קשה שכתב לוקה מרדות כיון דסוף סוף נקי מלקות מדאורייתא משום לאו דמעונן. והרב מהר"י קולון בשורש ע"ז עמד על קושיא א ג"כ ותירץ תירוץ דחוק. ולי העניר נראה לתרץ דודאי דהאוחז את העינים עבה מעשה אבל יש אוחז את העינים כענין מעונן ויש אוחז את העינים כענין מכשף דמי שעשה כמו שעושה המעונן שאומר אני אראה אותך כפס יד דברים העתידים לבא עליך ועשה שזה הוא ענין המעונן שאומר דברים העתידים כמו באיצטגנינות כדכתב הרב ז"ל. ועל דא ודאי דלקי משום לא תעוננו שהרי עשה מעשה אבל אוחז את העינים בענין כישוף שהוא שמראה שלוקח ואינו לוקח שאין זה דבר מעונן אלא מענין מכשף הוא אע"פ שעושה מעשה ודאי דלא לקי חדא דמשום מעונן לא לקי דלא הוי מעניינו ומשום מכשף לא לקי משום דהוי לאו שניתן לאזהרה מיתת ב"ד ואין לוקין עליו. זה נ"ל ליישב דברי רבינו ז"ל:

יא מי שנשכו עקרב וכו'. כל זה ביאר גם כן הרב בית יוסף בסימן קע"ט ע"ש:

יב לא די להן שהם בכלל מנחשים וכו'. וא"ת אמאי הוי בכלל מנחשים הא כבר כתב למעלה שמי שנשכו עקרב מותר ללחוש מפני שהוא מסוכן. ונראה דה"ק התם ודאי

אע"פ

מגדל עוז

מי שנשכו עקרב כו' עד דעתו עליו. פ' חלק (דף ק"א): הלוחש על המכה עד ס"ז מותר. בסנהדרין פ' חלק ופ' כל כתבי הקדש (דף קכ"א) ובשבועות ריש פרק ידיעות הטומאה (דף ט"ו) וכיולה רב אלגם ז"ל בהל' פ"ק דברכות: איזהו דורש כו' עד כזי שאמרו לוקה. פ' ד' מיתות (דף ס"ה) ובספרי:

הגהות מיימוניות

המשחיתים המלעיגים על פסקים אלו: [ה] והא דתנן פרק ארבע מיתות האוחז את העינים פטור היינו פטור ממיתת מכשף מפני שאינו עושה מעשה אבל לוקה למאן דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו א"נ פטור לגמרי וכדברי האומר אין לוקין עליו. ס"ה. וראב"ם פי' ג"כ כרבינו המתבר דחייב בלאו וההיא דתנן פטור פירוש מסקילה ע"כ [ו] עיין בהלכות שבת פרק כ"א בהלכת כ"ח ופרק חלק ובירושלמי פרק שמנה שרצים

הלכה ד': [ז] כדאיתא התם היו אומרים שיר של פגעים: ° [ר' יוסי פירש שמזכיר ש"ש ורוקק ואם אינו רוקק לא חמיר כולי האי מיהו איסורא איכא אפילו בלוחש פסוק בלא

רקיקה

דבר כל העושה כדי שיבא המת ויודיעו לוקה שנאמר לא [ח] ימצא בך מעביר וגו' ודורש אל המתים: **יד** אסור לשאול בעל אוב או בעל ידעוני שנאמר לא ימצא בך מעביר וגו' ושואל אוב וידעוני. נמצאת למד שבעל אוב וידעוני עצמן בסקילה והנשאל בהן [ט] באזהרה ומכין אותו מכת מרדות. ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמרן לוקה: **טו** [י] המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים. אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה והוא לא עשה לוקה מכת מרדות. מפני שלאו זה שנאמר במכשף בכלל לא ימצא בך הוא ולאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין לוקין עליו שנאמר מכשפה לא תחיה: **טז** ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן. ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן. שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. ונאמר כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן וגו'. כל המאמין בדברים האלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן אינן אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן. ומפני זה אמרה תורה כשהזהירה על כל אלו ההבלים תמים תהיה עם ה' אלהיך:

פרק שנים עשר

א אין [א] מגלחין פאתי הראש כמו שהיו עושין עובדי כוכבים שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם. וחייב על כל פאה ופאה. לפיכך המגלח שני צדעיו אפילו בבת אחת ובהתראה אחת לוקה שתים. אחד המגלח הפאות בלבד ומניח שיער כל הראש ואחד המגלח כל [א] הראש באחד לוקה הואיל ונילח הפאות. במה דברים אמורים באיש המגלח *אבל איש המתגלח אינו לוקה אלא אם כן סייע למגלח. והמגלח את הקטן לוקה: **ב** האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך

א סמ"ג לאוין נח. טור יו"ד סימן קפא:

כל

כסף משנה

יד אסור לשאול בעל אוב וכו'. משנה (שם.) פ' ד' מיתות גבי אוב וידעוני הרי אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה. ומפרש רבינו דהיינו אזהרה דלא ימצא בך וכו' ושואל אוב. וכן כתבו התוס':

טו המכשף חייב סקילה וכו'. משנה שם (ס"ז. וס"ח.) דמי מכשף בהדי נסקלין וקאמר בתר הכי המכשף זה העושה מעשה לא האוחז את העינים ר"ע אומר משום רבי יהושע שנים לוקטים קשואים אחד לוקט חייב ואחד לוקט פטור העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור. ופי' רבינו הטעם משום דליכא אזהרה למכשף אלא מלא ימצא בך קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף ולאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא שנאמר מכשפה לא תחיה ולא מצינו אזהרה אחרת אלא לא ימצא: ואיכא למידק על מה שאמר רבינו כאן אבל האוחז את העינים וכו' ואין לוקין עליו שזה הפך מ"ש לעיל בפרק זה האוחז את העינים לוקה. ועוד שלפי מ"ש רבינו שיראה שעשה והוא לא עשה נראה שהוא לאו שאין בו מעשה וא"כ קשה למה בתחלה חייבו מלקות הא לאו שאין בו מעשה הוא ועוד כשבא בסוף דבריו לטעמו ממלקות למה הוצרך לבא עליו מטעם שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד תיפוק ליה משום שהוא לאו שאין בו מעשה. וי"ל דכל אוחז העינים הוא עושה מעשה כדי לאחוז העינים ומ"ש והוא שיראה שעשה והוא לא עשה מעשה כלל לאו למימר שלא עשה מעשה אלא היינו לומר שאותו מעשה שמראה שנראה לבני אדם שעשה לא עשאו באמת אלא שמדמה להם כך אבל ודאי שהוא עושה שום מעשה עד שאוחז עיניהם להדמות להם כך ומאחר שיש בו מעשה בדין היה ללקות עליו שתים אחת משום מעונן ואחת משום מכשף דתרווייהו איתנהו ביה דהא שנו חכמים בברייתא מעונן זה האוחז את העינים ובמתני' דס"פ ארבע מיתות משמע שהוא מכשף אלא שפוטר ממלקות דמכשף מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. ואין לומר דליפטר מעונן נמי ממלקות משום דהוי לאו שבכללות דכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף דכיון דאהדרינהו קרא דכתיב לא תנחשו ולא תעוננו לומר שכל אחד מהם לאו בפני עצמו ואינו לאו שבכללות וכ"כ רבינו בפי"ח מהלכות סנהדרין וא"כ לוקה משום לאו דמעונן ואינו לוקה משום לאו דמכשף ונמצאו דברי רבינו במ"ש לוקה ובמה שכתב שאינו לוקה קיימים:

ועוד י"ל דתרי גווני אוחז העינים הם, אחד שהוא מראה שעשה מעשה זר ותמוה חוץ מטבעו של עולם שלוקה אבל האוחז העינים ומראה שהוא טבעו של עולם כגון שמראה שמטע קישואין וכיוצא בו מדברים שהם טבעו של עולם זה אינו לוקה. ודייק לשון רבינו שלעיל גבי לוקה כתב שמדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון וכאן גבי אינו לוקה לא כתב מעשה תמהון, ודרך זה כתב מהר"י קולון בשורש ע"ז ליישב לשונות אלו אבל קשיא לי מנין לו לחלק בכך. וה"ר יהושע מבני בניו של רבינו תירץ דאחיזת עינים דמעשה תמהון לחוד ואחיזת עינים דמכשף לחוד וזה לא ישיגנו אלא היודע בדברים ההם. ועוד תירץ שני שאם התרו בו משום מעונן לוקה ואם התרו בו משום מכשף אינו לוקה וזה קרוב למה שכתבתי:

פי"ב א לפיכך המגלח וכו' עד הואיל ונילח הפאות. בפ"ב מדיר (נזיר דף נ"ז:) אמרינן דקסבר שמואל הקפת כל הראש שמה הקפה וקאמר בתר הכי [נ"ח.] למימרא הקפת כל הראש תנאי היא ומסיק רבא דכ"ע הקפת כל הראש שמה הקפה ואמרינן התם דבין רב הונא בין רב אדא בר אהבה ס"ל הקפת כל הראש שמה הקפה: בד"א באיש המגלח וכו'. [מכות כ':] תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב אשי במסייע דוקא דאם אינו מסייע פטור משום דלאו שאין בו מעשה הוא. ומסייע פירש"י מזמין השערות למקיף: כתב הראב"ד אבל המתגלח אינו לוקה, א"א אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו, עכ"ל. ויותר נ"ל דלא שייך לומר שהוא עובר בלאו כיון דלא עבד מעשה כלל ואפילו אם א"ל להקיף לו שלא רצונו אין שלים לדבר עבירה: והמגלח את הקטן לוקה. פלוגתא דאמוראי פרק שני מירין (שם) [נ"ז:] ופסק כרב הונא דמחייב וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בסוף מכות:

ב האשה שגלחה וכו'. בקדושין פ"ק (דף ל"ה:) תנן נשים פטורות מבל תקיף ובגמ' מנ"ל דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך כל שישנו בהשחתה ישנו בהקפה והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתה ליתנהו בהקפה ומנא לן דליתנהו בהשחתה איבעית אימא סברא דהא לית להו זקן איבעית אימא קרא ולא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך מדשני קרא בדיבוריה דא"כ נכתוב רחמנא פאת זקנכם מאי זקנך זקנך ולא זקן אשתך ולא והתגיא זקן האשה והסריס שהעלו

השגת הראב"ד

*אבל איש המתגלח אינו לוקה וכו'. א"א אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו:

כל

לחם משנה

אע"פ שהוא מנהג התירוהו משום סכנה אבל הכא משום שהוא פסוק של תורה לא התירוהו ולא די דקאי איסורא דמנהג בדוכתיה אלא שהוא כופר בתורה וכו'. וכל אלו הדברים עד סוף הפרק מבוארים בפרק ארבע מיתות (דף ס"ה.):

פי"ב א אין מגלחין פאתי הראש כו'. עיין בכ' קפ"א ביורה דעה בבית יוסף שתירץ מה שהשיג עליו המור ז"ל: אבל איש המתגלח וכו'. בפרק בתרא דמכות (דף כ') אמרו אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב אשי דמסייע לדברי הכל וטעמו דאל"כ הוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו מ"מ אע"פ שאין לוקין איסורא דלאו איכא וכ"כ הראב"ד ז"ל בהשגות, והוי שכתב רבינו אינו לוקה כלומר מלקות ליכא אבל איסורא דלאו איכא:

ב האשה שגלחה וכו'. עיין בהרב כ"מ שביאר דברי רבינו יפה. ומה שאמר לפיכך העבדים וכו' הוציא רבינו ז"ל זה מסברא דכיון דאשה לא איממעים אלא מפני שאין לה זקן ממילא דעבד דיש לו זקן חייב ואע"ג דבפ"ק דקדושין [ל"ה:] איכא בגמרא ואי בעית אימא אשה איממעים מזקנך וכו' וא"כ לפי טעם זה ה"ה עבד דאיתקש לאשה בכ"מ ומ"מ פסק רבינו כלישנא קמא לחומרא:

וכל

מגדל עוז

המכשף חייב בסקילה עד לא תחיה. פ' מי שאמר וס' ד' מיתות (דף ס"ה) ובספרי: והדברים האלה כו' עד סוף הפרק. למד מרמזי ההגדות והמדרשות ומפרק במה אשה (דף ס"ו) וקיבל ולימד דעת את העם וכן כתב בס"ה:

פי"ב אין מגלחין פאתי הראש וכו' עד כל פאה ופאה. פרק אלו הן הלוקין (דף כ') ובספרי: לפיכך המגלח כו' עד ולוקה שתים. בסורה הכהנים וס' הלוקין שם: ואחד המגלח כו' עד ואת הקטן לוקה. פרק הלוקין ופרק ג' מינין וס' שני נזירים (דף נ"ז): וכתב הראב"ד ז"ל אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו עכ"ל: ואני אומר כי ר"מ ז"ל יודע כזה ולא פירשו כמנהגו במשנה תורה כאשר כתבתי: האשה שגלחה כו' עד פאת זקן. פ' שני נזירים (דף נ"ז):

הגהות מיימוניות

רקיקה ע"כ): [ח] כתב ראב"ם המשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו אשר ישאל אין זה דורש אל המתים כיון שאינו דורש לגופו של מת אלא לרוח והרוח אינו נקרא מת וכן אשכחן בברכות פ"ג בחסיד אחד שלן בבית הקברות לשמוע רוחות מספרות זו עם זו ואמרו נמי בההוא פירקא דשמואל אזל לחצר מות לשאול מאביו על מעות של יתומים וכן פרק בתרא דמועד קטן ליתחזי לי מר כו', ע"כ: [ט] וכן כתבו התוס' וכ"כ בס"ה שקבל מרבותיו ודלא כרש"י שפירש מאל תפנו אל האלילים שהרי בפונת יש בו כרת שנאמר והנפש אשר תפנה אל האבות ונכרתה ואנן תנן בפרק ארבע מיתות שהנשאל בהן באזהרת, ע"כ: [י] פרק ד' מיתות מוכיח שהשבעת שדים אין זה כישוף מעשה שדים אמנם אסור מפני הסכנה כדאיתא בפרק חלק בספרים ישנים וע"ש, ע"כ: [א] ק"ל הקפת כל הראש שמה הקפה, ע"כ:

שהעלו שער הרי הוא מוקן לכל דבריהם מאי לאו להשחתה אמר אביי להשחתה לא מליא אמרת דיליף פאת פאת מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות, ורבינו חשש פה הטעם דאמר מסברא ואע"פ שאין לסברא זו העמדה כי אם ע"י הג"ש דיליף פאת פאת מבני אהרן קיצר רבינו ולא הזכירה. ומ"ש רבינו דאשה שנתגלחה פטורה לאו דוקא דמותרת נמי היא וכ"כ בסמוך אלא משום דפריך ותני בהדיה האי בבא דאשה שגלחה פאת ראש האיש דפטורה היא· אבל אינה מותרת תנא נמי בהא פטורה:

לפיכך העבדים וכו'. כלומר דאע"ג דכל מצוה שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהן בהא עדיף מאשה משום דאשה לא אימעיטה אלא מלא תשחית את פאת זקנך הלכך עבדים כיון דאית להו זקן ליתנהו בכלל היקש זה:

ג כל מצות לא תעשה וכו'. משנה (שם כ"ט)· ובכל מצות עשה וכו'. משנה שם כל מ"ע שהזמן גרמא הנשים פטורות ופריך בגמרא (דף ל"ד) וכללא הוא והרי מצה שמחה והקהל דמ"ע שהזמן גרמא הן ונשים חייבות א"ר יוחנן אין למדים מן הכללות ופרק מי שמתו (כ':) אמרו נשים חייבות בקידוש היום ד"ת. ומ"ש ואכילת הפסח ושחיטתו הכי משמע בפסחים בפרק האשה.

ד טומטום וכו'. פשוט בתוספתא

ה אע"פ שהאשה וכו'. בפרק שני נזירים (נזיר דף נ"ז:) אמר ר"ה המקיף את הקטן חייב א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא ודידך מאן מגלא להו א"ל חובה א"ל תקברינהו חובה לבניה, כולהו שני דרב אדא לא איקיים ארעא לר"ה. ופסק הרי"ף בסוף מכות כרב הונא: וכתב הראב"ד האיסור הזה וכו' אלמא איסורא אית בהו, עכ"ל. ולא ידעתי מה צורך היה לו לכתוב כן והלא רבינו לא הזכיר לוקה אלא אסור ובהדיא אמר האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה

סטורה ואולי לא נתכוון לחדש אלא דאיסורא דרבנן הוא דאיכא ולא איסורא דאורייתא. וא"ת מנ"ל דאיסורא דרבנן הוא ולא איסורא דאורייתא דהוא עובדא לא מוכחא אי הוי דאורייתא או דרבנן. וי"ל דאי הוה ביה איסורא דאורייתא מלקות נמי הוה ביה א"נ אם היה אסור מן התורה לא היה רב הונא טועה בכך:

כל שישנו בבל תשחית ישנו בבל תקיף ואשה שאינה בבל תשחית לפי שאין לה זקן אינה בבל תקיף. לפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן אסורין בהקפה: **ג** כל מצות לא תעשה שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבים חוץ מבל תשחית ובל תקיף ובל יטמא כהן למתים. וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ [א]מקידוש היום ואכילת מצה בלילי [נ] הפסח ואכילת הפסח ושחיטתו והקהל ושמחה שהנשים חייבות: **ד** טומטום ואנדרוגינוס הרי הן ספק נותנין עליהן חומרי האיש וחומרי האשה בכל מקום וחייבים בכל ואם עברו אינם לוקין: **ה** *אע"פ שהאשה מותרת לגלח פאת ראשה הרי היא אסורה לגלח פאת ראש האיש ואפילו [ג] קטן אסור לה לגלח לו פאה: **ו** ופאה זו שמניחים בצדעים לא נתנו בו חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות [ד] מארבעים שערות. ומותר ללקט הפאות במספריים לא נאסר אלא השחתה בתער: **ז** דרך כהני עובדי כוכבים היה להשחית זקנם. לפיכך אסרה תורה [ב]להשחית הזקן. וחמש פאות יש בו [ה] לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן משמאל ושבולת הזקן. ולוקה על כל פאה ופאה ואם נטלן כולן כאחת לוקה חמש. ואינו חייב עד שיגלחנו בתער שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך גילוח שיש בו השחתה. לפיכך אם גלח זקנו במספריים פטור. ואין המתגלח לוקה עד שיסייע. ואשה מותרת להשחית זקנה אם יש לה שיער בזקן. ואם השחיתה זקן האיש פטורה: **ח** השפה מותר לגלחו בתער והוא השיער שעל גב השפה העליונה וכן השיער המדולדל מן השפה התחתונה. ואע"פ שהוא מותר לא נהגו ישראל להשחיתו אלא יגלח קצתו עד שלא יעכב אכילה ושתייה: **ט** [ג]העברת השיער משאר הגוף

השגת הראב"ד

*אע"פ שהאשה מותרת לגלח פאת ראשה הרי היא אסורה לגלח פאת ראש האיש ואפילו קטן אסור לה לגלח לו פאה. א"א האיסור הזה אינה לוקה עליו לא בגדול ולא בקטן אלא מדרבנן הוא דאסור מדאמר רב אדא בר אהבה לרב הונא חובה דמקפה לבניה קטנים תקברינהו לבניה אלמא איסורא אית בהו:

ו ופאה זו וכו'. ושמענו מזקנינו שאינו פחות מארבעים שערות. הטור כתב בשם רבינו ארבע במקום ארבעים ונראה שכך היה כתוב בנוסחתו לשון רבינו. וסמ"ג כתב על דברי רבינו שיש להתיישב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף. ואיני יודע מה הוקשה לסמ"ג דהא רבינו איירי בשיעור הנחת הפאה כמה שערות חייב להניח והתוספתא איירי בתולש שערות מהפאה כמה שערות יתלוש ויתחייב ולאחר דתלישת שתי שערות חייב ואין זה ענין לדברי רבינו: ומותר ללקט וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ'.) פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן ופסק כרבנן:

ז וחמש פאות וכו'. משנה שם וחייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן ועל הזקן חמש שתים מכאן ושתים מכאן ואחד מלמטה ר"א אומר אם נטלן כלם כאחד אינו חייב אלא אחת ומשמע דת"ק סבר שאפילו נטלם כלם כאחד חייב על כל אחד ואחד ואינו חייב עד שיגלחנו וכו'. עד ואם השחיתה זקן הא יש פטורה, הטעם להיות דין פאת הזקן שוה לדין פאת הראש וכבר ביארתי דינים הללו בפאת הראש ות"מ איכא לתידק במ"ש אם גלח זקנו במספריים פטור דמשמע איסורא איכא דמותר מבעי ליה דומיא דהקפת הראש. ונראה לומר דסירכא דלישנא דמהניחין נקט ולאו דוקא דלכתחלה נמי שרי:

ט והעברת השיער. בפרק שני נזירים (נזיר נ"ח.) וכתבו הרי"ף סוף מכות אמר רב מקיף אדם כל גופו בתער מהיכי תיתי המעביר

א פרק מי שמתו (דף כ'), ועי' פ' כט מהלכות שבת: ב סמ"ג לאוין נח. טור יו"ד סי' קפא. ג טור יו"ד סי' קפ"ב:

משנה למלך

פ"ב **ב** לפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן אסורים בהקפה. כתב מרן ז"ל כלומר דאע"ג דכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהם בהא עדיף מאשה כו'. הן אמת שדברי רבינו תמוהים מצד עצמם דהא מסוגית הגמרא [קדושין ל"ה] מוכח דלפי המסקנא לא ממעטינן נשים מהשחתה משום סברא דלית להו זקן אלא מג"ש דפאת פאת מבני אהרן וכבר הוקשה כל זה למרן ונדחק ליישב יע"ש. והגם שנסבול דוחקו בעיקר הטעם לומר דנשים פטורות מהשחתה משום דאין להם זקן. אכתי יש לתמוה על רבינו דאיך הוליד מזה דעבדים חייבים הואיל ויש להם זקן כיון דלפי הטעם האמיתי שהוא דיליף פאת פאת מבני אהרן לא נפיק מיניה פטורא דעבדים. והרב בעל"מ כתב וז"ל ומ"ש לפיכך העבדים כו' הואיל זה מהסברא דכיון דאשה לא אימעיט אלא מפני שאין לה זקן ממילא דעבד שיש לו זקן חייב, ואע"ג דבפ"ק דקדושין [שם] איכא בגמרא ואיבעי"א אשה איתעיט מזקן ואם כן לפי טעם זה ה"ה עבד דאיתקש לאשה בכ"מ מ"מ הפס רבינו כלישנא קמא להומרא ע"כ ודבריו תמוהים דמסוגיא הגמרא מוכח דלפי המסקנא לא קיימא עמדא דסברא דהא לית בהו זקן אלא עיקר הטעם הוא דיליף פאת פאת מבני אהרן ואף הטעם האחר דזקנך ולא זקן אשתך לא קיימא לפי המסקנא וכמ"ש התוספות דדוקא מקמי דשמעינן בברייתא דיש להן תיקונות זקן בשום מקום ממעטינן לנשים משום דשני קרא בדבוריה אבל לבתר דשמעינן דגלי ליה לן לימעוטי משני קרא בדבוריה. הן אמת דהרא"ש בפסקיו הביא הטעם דשני קרא בדבוריה. ועיין בספר עצמות יוסף שנתעורר בזה. סוף דבר שדברי רבינו צריכים אגלי תלמוד:

לחם משנה

ג וכל מצות עשה וכו'. משנה בפ"ק דקדושין (דף כ"ט.) עוד אמרו שם בגמרא וכל מ"ע שאין הזמן גרמא נשים חייבות ולא כתבו כאן רבינו ולא ידעתי למה *ואולי ביארו במקום אחר:

*ונ"ל דהא דלא ביארו משום דדבר פשוט הוא דמכלל לאו אתה שומע הן.

חוץ מקידוש היום וכו'. יש ספרים שכתוב בדברי רבינו חוץ מקידוש שבת ויום טוב ויש ספרים שאין כתוב בדברי רבינו ז"ל שבת ויום טוב אלא חוץ מקידוש היום וכן נראה לי עיקר דקידוש יו"ט אינו מן התורה כמו שכתב הרב המגיד בסוף הלכות שבת, ודע שאין קידוש יו"ט דבר תורה וכי תימא דביו"ט לא קאי אקידוש אלא אמלאכה הא לא תעשה היא ונשים חייבות ואע"ג דאית בה נמי עשה מ"מ למה לי למכתב חוץ מיו"ט כיון דמטעמא דלא תעשה הם ריבות בהם לכן העיקר הוא דלא גרסינן בדברי רבינו ויום טוב:

ה אע"פ שהאשה מותרת לגלח וכו' אסורה לגלח פאת ראש האיש. כלומר איסורא מיהא איכא אבל לא מלקות שכבר כתב הוא עצמו למעלה האשה שגלחה פאת ראש האיש פטורה וכן כתב הראב"ד ז"ל בהשגות.

ו ושמענו מזקנינו וכו'. עיין שם בבית יוסף שביאר יפה דברי רבינו ז"ל:

ז וחמש פאות יש בו לחי העליון ולחי התחתון וכו'. נראה שהוא מפרש החמש פאות בזה האופן את מתקום שמתחיל לחי התחתון ואהרח כנגדו למעלה מקום שמתחיל העליון וכן בשמאל הכי, והאחת מה שנתלה מן הזקן הרי שם ה' וכן נראה מדבריו בפירוש המשנה. אבל רש"י ז"ל לא פירש כן ולא שום אחד משאר המפרשים:

ח השפה מותר לגלחו בתער וכו'. גם זה ביאר הרב בית יוסף ביורה דעה בסימן המכר

מגדל עוז

כל שישנו בכל תשחית כו' עד הנשים חייבות. פ"ק דקדושין (דף ל"ח)· טומטום ואנדרוגינוס וכו' עד אינן לוקין. תוספתא: אע"פ שהאשה מותרת עד לגלח לו. פ' שני נזירים כתב הראב"ד ז"ל האיסור הזה וכו' איסורא אית בהו עכ"ל ואני אומר שכבר נתכוונו בה כה"כה זו רבותינו הראשונים ז"ל פ' ב' נזירים ור"ת ז"ל נהג בזה כשנהגו כמשנה תורה שכתב לחבר הדברים המפוזרים בתלמוד מגיעם והבין הוא וכד"ן. ופאה זו שמניחין עד מארבעים שערות וכן הסכימו בתורת כהנים. וס"ק דקדושין (דף ל"ה) פ' שני נזירים (דף נ"ט) ושלשה מינים: ומותר ללקט עד בתער. הלכה זו נחלקו בה הראשונים נ"ע בת"כ ופ' שני נזירים ופ' ג' מינים ופרק הלוקין ויש אוסר במספריים כמין תער ושהמתיר תבא עליו ברכה כד"ן. דרך כומרי כו' עד להשחית הזקן. בתורת כהנים קדושים פ"ז ופ' הלוקין (דף כ'): וחמש פאות כו' עד לוקה חמש. פ"ק דשבועות וסוף מכות ואינו חייב עד שיגלחנו בתער עד זקן האיש פטורה. פ' שני נזירין (דף נ"ט) ופרק הלוקין ופ"ק דקדושין (דף ל"ה). השפה מותר לגלחו עד אכילה ושתיה העברת השער משאר הגוף כו' עד כב"מ. הלכה זו עיקרה פ' שני נזירים וי"מ יש מהמתירין כדבר וחולקין בכמה ענינים אבל כתבו רבותינו נ"ע משמעו על דעתנו לא העברנו ברזל על בשרנו אבינו רבותינו כלל וכלל לא ברגע ולא בגוף מן השפה ולמטה:

הגהות מיימוניות

[נ] כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה: [ג] וכן כתב ספר המצות משמו עד אמנם שמואל ורב הונא משמע בפ' שני נזירים שמתירין ע"כ. וכן מצאנו לרא"ם שכתב שמותר, ע"כ: [ד] וכן כתב בס"ה משמו וכתב עוד וז"ל ואומר אני שיש להתיישב בדבר משום דתניא בתוספתא יש תולש שתי שערות וחייב משום מקיף: [ה] כתב ראמ"ם וז"ל שמעתי בזה כמה פנים היכן הן הפאות האחת ראשי לחיים לצד הראש, ע"א ראשי לחיים לארכו כו' עד ואחד מלמטה פירוש תחת הלחיים סמוך לגרון וירא שמים יצא ידי כולן להזהר שלא להשחית כל הנראה פאה ע"כ:

הגוף כגון °בית השחי ובית הערוה אינו אסור מן התורה אלא מדברי סופרים והמעבירו מכין אותו מכת מרדות. במה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים. אבל במקום שמעבירין השיער הנשים ואנשים אם העביר אין מכין אותו. ומותר להעביר שיער שאר איברים במספריים בכל מקום: י [א]לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש. ולא יעדה איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין משימים אותו החלי אלא נשים הכל כמנהג המדינה. איש שעדה עדי אשה ואשה שעדתה עדי איש לוקין. [ב]*המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו משילקט שערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה. וכן אם צבע שערו שחור משיצבע שיער לבנה אחת לוקה. טומטום ואנדרוגינוס אינו עוטף כאשה ולא מגלח ראשו כאיש ואם עשה כן אינו לוקה: יא [ג]כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים. וזה היה מנהג העכו"ם שרושמין עצמן לעבודת כוכבים כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה. ומעת שירשום באחד מדברים הרושמין אחר שישרוט באי זה מקום מן הגוף בין איש בין אשה לוקה. כתב ולא רשם בצבע או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנאמר וכתובת קעקע. במה דברים אמורים בכותב אבל זה שכתבו בבשרו וקעקעו בו אינו חייב אלא אם כן סייע כדי שיעשה מעשה. אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה: יב [ד]השורט שריטה אחת על המת לוקה שנאמר ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. אחד כהן ואחד ישראל. שרט שריטה אחת על חמש מתים או חמש שריטות על מת אחד לוקה חמש. והוא שהתרו בו על כל אחת ואחת: יג גדידה ושריטה אחת היא. וכשם שהיו העכו"ם שורטים בבשרם על מתיהם מפני הצער כך היו חובלין בעצמם לעבודת כוכבים שנאמר ויתגודדו כמשפטם. גם זה אסרה תורה שנאמר לא תתגודדו. °אלא שעל מת בין שרט בידו בין שרט בכלי לוקה. לעבודת כוכבים בכלי חייב מלקות בידו פטור: יד ובכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר. שדבר זה גורם למחלוקת

השגת הראב"ד

*המלקט שערות לבנות מתוך שחורות מראשו או מזקנו משילקט שער אחת לוקה. א"א לא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בהדא והא לא מינכרא מילתא כלל:

כסף משנה

כמעביר שער בית השחי ובית הערוה ה"ז לוקה כי קאמר רב בשאר אברים ומסיק התם דאפילו העברת שער שאר הגוף דוקא במספריים שרי ורב דקאמר תער היינו במספריים כעין תער: ומ"ש אינו אסור מדברי תורה אלא מדברי סופרים ברייתא שם. ואע"ג דלהך ליסנא פליג ר' יוחנן עלה פסק הרי"ף כלישנא דאיתא כהאי ברייתא וכן דעת רבינו. ויש עוד טעם לדבר דלראב"י שמשנתו קב ונקי לא מפרש קרא אלא לענין שלא תלבש האשה כלי זיין והאיש בגד אשה וכמו שאכתוב בסמוך אבל העברת שער בית השחי משמע דלית ליה: ומ"ש בד"א במקום שאין מעבירים וכו'. כ"כ נימוקי יוסף בשם רב שרירא והרי"ף וכ"כ הר"ן בפרק אין מעמידין בשם הגאונים וכתב מהיכן למדו לומר כן:

י לא תעדה אשה וכו'. בפ' ב' נזירים [נ"ט] תניא לא ילבש גבר שמלת אשה מה ת"ל אם שלא ילבש איש שמלת אשה וכו' הרי נאמר תועבה היא ואין כאן תועבה אלא שלא ילבש גבר שמלת אשה וישב בין הנשים ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים ראב"י אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה ופסק רבינו כראב"י שמשנתו קב ונקי וכן תירגם אונקלוס לא יהא תיקון דגבר וכו' ולא הצריך שישב איש בין הנשים או האשה בין האנשים. ואע"פ שכתב רבינו שהעברת שער בית השחי ובית הערוה לאיש אינו אלא מד"ס כתב שתגלחת ראש האשה כאיש הוי עדי האיש וכתב שאם עדתה האשה עדי האיש לוקה. ונראה שטעמו מפני שתגלחת ראש אשה כאיש הוי דבר הניכר טובא ודמי ללובשת מלבוש האיש משא"כ בבית השחי ובבית הערוה שהם במקום מכוסה: המלקט שערות וכו'. ברייתא פרק בתרא דמכות (כ') ושבת (צ"ד) פ' המצניע האוכל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה: כתב הראב"ד א"א לא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בהדא והא לא מינכרא מילתא כלל עכ"ל. ורבינו סובר דאפילו בחול אסור ולוקה נמי דכיון דמקרא יליף לה מהי תיתי לן למימר דלא ילקה עליה. ומ"ש ועוד מאי עדי אשה איכא בהדא וכו' יש לתמוה דהא מוכח דבגמ' [מכות כ':] דעל אפילו אחת קאמר ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר וכו'. וי"ל דהראב"ד סובר דיש לפרש דכשאמרו ודבר זה אפי' בחול אסור על מלקט לבנות מתוך שחורות קאי לא על אפילו אחת והך פירוש דבריו ולא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ולא אמרו חייב ועוד דאפשר לפרש דלא קאי אסור על אפילו אחת דמאי עדי אשה איכא בהדא וכו'. ולדעת רבינו יש לומר דבהדא נמי מינכרא מילתא ולמד רבינו לוקה בהא הדין ואפשר דבשום דוכתא איתיה: טומטום ואנדרוגינוס וכו'. בתוספתא דבכורים:

יא כתב ולא רשם וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ"א): ומ"ש בד"א וכו'. לא ידעתי לו מקום מפורש ואפשר שלמדה מדין הקפת הראש שכתבתי למעלה:

יב אחד כהן וכו'. בס"ק דקידושין (דף ל"ה) יליף לה בג"ש: שרט שריטה אחת על חמשה מתים וכו'. משנה פ"ב דמכות (דף כ'.):

יג גדידה ושריטה אחת היא. גם זה שם [כ"א.] מימרא דשמואל דסבר לה כר' יוסי דאמר התם הכי. וכוונת רבינו דלא תימא דשריטה לא שייכא אלא ביד וגדידה לא שייכא אלא בכלי ואי עשה ביד והתרו עליו משום לא תתגודדו או בכלי והתרו בו משום שרט לא ליחייב קמ"ל. א"נ דלא תתגודדו משמע לרבינו דלא קאי אמת אלא לאחויי והיינו לעבודת כוכבים וקמ"ל דאע"ג דלא כתיב במת אלא שריטה אם גדד חייב: גם זה וכו' אלא שעל מת וכו'. בפרק בתרא דמכות (שם) תני תנא קמיה דרבי יוחנן ויתשמע לי פטמא משום דאשכחן שאין דרכן לעכו"ם אלא בכלי דכתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וכו'. וכתב רבינו שהמשרט עצמו לעכו"ם חייב מלקות ותמיהא לי מילתא הא עבודתה בכך וסקילה נמי ליחייב, וי"ל שלא היו עובדים אותה בכך אלא שהיו עושים כך כדי שהתעורר לענות אותם כפי מחשבתם המשובשת:

יד ובכלל אזהרה זו וכו'. סוף פ"ק דיבמות (דף י"ג:). ושם אמר היאך פסק כאביי ודלא כרבא, ותמה י"ל דלא אמרו הלכה כרבא אלא היכא דפליגי אליבא דנפשייהו ולא היכא דפליגי אליבא דמ"ד עיין שם ודו"ק. והר"ר דוד כהן בתשובה נדחק בפירוש לשון רבינו שר"ל שכשיש בעיר חילוק מנהגים שחלק מהם נוהגים מנהג זה וחלק מהם נוהגים מנהג אחר שבזה הדבר נעשים שני בתי דינים אבל אינם שני בתי דינים ממש בכל דבר ובכל ענין. ואפשר שלזה דקדק בלשונו ולא כתב שאני בתי דינין בעיר אחת לא יהיו נוהגים זה שלא כמנהג

א סמ"ג לאוין נז ס: ב סמ"ג לאוין ס: ג סמ"ג לאוין סא. טור יו"ד סי' קפ: ד סמ"ג לאוין סב. טור שם:

לחם משנה

י לא תעדה וכו'. גם זה ביאר בסימן קפ"ב ע"ש:

יא כתובת קעקע. משנה בסוף מכות (דף כ"א.) ופסק כרבנן ודלא כר"ש:

יב השורט שריטה וכו'. שם ופסק כר' יוסי דנימוקו עמו. ועוד מהטעמים שכתב הרב"י שם:

יג גדידה ושריטה אחת היא וכו'. זהו כר' יוסי שם (דף כ"א.) וא"ת א"כ אמאי לא קאמר דהשורט על המת לוקה שתים אחת משום שריטה ואחת משום גדידה כיון דאחת היא והוא לא כתב אלא לוקה כתם דמשמע חדא. וי"ל דרבינו אזיל לשיטתיה שאמר במנין המצות דאין רבוי המלקיות בעבור רבוי הלאוין אלא היכא שהלאוין מאיסורים מוחלקים כגון אכל פוטיתא לוקה ארבע שהן איסורים מחולקים אבל היכא שהאיסור הוא אחד אין רבוי הלאוין עושה רבוי מלקות ומכ"מ עובר בשני לאוין. וכבר ביאר רבינו ז"ל שעובר בשני לאוין כשאמרו גדידה ושריטה אחת היא דמשמע שעובר בשתיהם:

יד ובכלל אזהרה זו וכו'. א דבר תימה דבגמרא דיבמות פרק ט"ו נשים (דף י"ג) אסיקנא כהכיא שמשנהא דעשו בית שמאי כדבריהם דלמאן דאמר עשו כי אמרינן לא תתגודדו הני מילי בית דין אחד בעיר אחת אבל שני בתי דינין בשני עיירות לית לן בה. וסברא שהזכיר כאן רבינו ז"ל היא סברא דאביי אליבא דמ"ד שהזכיר בגמרא. ואפשר היה לומר דרבינו פסק כמאן דאמר לא עשו דהיינו רב לגבי שמואל דהלכתא כותיה

הגהות מיימוניות

° [כתבו הגאונים מי שמגלח כל שער שבו מראשו ועד רגלו מותר לו לגלח גם של בית השחי ושל בית הערוה שאינו יפוי אדרבה ניוול הוא וכן כתב הסמ"ג לאוין ס' יע"ש]: [ו] כת"ק דרבי אליעזר בן יעקב אבל רא"ם כתב דקיימא לן כר"א בן יעקב דאמר לוקה כדאמר ר' יוחנן ומוקמינן ליה דקאי כר"א בן יעקב פירוש שדורש הפסוק כפשטו כתרגומו של אונקלוס אבל ת"ק לא מפרש קרא אלא שלא ילבש איש לשבת בין הנשים ולא אשה לשבת בין האנשים לניאוף ועיין בתוספתא פ' ההולך: ° [טור ס' ק"פ וז"ל כתב הרמב"ן דוקא שריטה אבל אם מכה בידו על בשרו מותר כדאשכחן בר"ג שפגע במטתו של ר"א והיה מכה על בשרו עד שדמו שותת לארץ, וכתב א"א ז"ל דבר תימה הוא דכיון דבין ביד בין בכלי אסור היאך יהא שרי דרך הכאה, והתוס' פירשו שר"ע היה עושה

מגדל עוז

לא תעדה אשה עד עדי איש. פרק הלוקין וס' שני נזירין (דף נ"ט): המלקט שערות לבנות כו' עד לבנה אחת לוקה. פ' הלוקין (דף כ'): כתב הראב"ד לא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בהדא והא לא מינכרא מילתא כלל עכ"ל. והמחבר לא הביאה בפירוקו בהעתק שלנו: טומטום ואנדרוגינוס כו' עד אינו לוקה. כתובת קעקע עד אינו לוקה. פרק הלוקין (דף כ"א) השורט שריטה אחת כו' עד בידו פטור. בתורת כהנים ופרק הלוקין (שם): ובכלל אזהרה כו' עד אגודות. פ"ק דיבמות (דף י"ג) ומייתי לה בהרבה מקומות:

למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות: **טו** [א]הקורח קרחה על המת לוקה שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. אחד ישראל ואחד כהן ששרט על המת אינו לוקה אלא אחת. הקורח ארבע או חמש קרחות על מת אחד לוקה כמנין הקרחות והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה. אחד הקורח בידו או בסם או הטביל אצבעותיו בסם והניחם בחמשה מקומות בראשו בבת אחת הואיל וקרח חמש קרחות אף על פי שהיא התראה אחת לוקה חמש שהרי כולן באין כאחת. וחייב על כל הראש כבין העינים שנאמר לא יקרחו קרחה בראשם. וכמה שיעור הקרחה כדי שיראה מראשו °כגריס פנוי בלי שיער: **טז** הקורח ראשו או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו שנטבעה בים פטור ואינו לוקה אלא על המת בלבד או השורט לעבודת כוכבים. הקורח קרחה בראשו של חבירו והשורט שריטה בבשר חבירו והכותב כתובת קעקע בבשרו של חבירו והיה חבירו מסייע. בזמן ששניהן מזידין שניהן לוקין. אחד שוגג ואחד מזיד המזיד משניהם לוקה והשוגג פטור:

כמנהג זה אלא כתב שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת, פירוש שכמה שנוהגים שני מנהגים הם שני בתי דינין, ואפשר נמי שנפל טעות בספרים והגירסא הנכונה היא שלא יהיו כשני בתי דינין והסופרים חסרו הכ"ף, עכ"ל. וא"ת היאך לוקה המתגודד עלמו דהא לאו שבכללות הוא כתו לאו דלא תאכלו על הדם. וי"ל דלא דמי דהכא עיקר הלאו ידענו שהוא שלא עדד עלמנו אלא שרבה הכתוב גם שלא להעשות אגודות אגודות אבל דלא תאכלו על הדם עיקר הלאו לא נודע איזהו ולהכי הוי לאו שבכללות כך נראה לי:

טו אחד ישראל וכו'. כלומר דלא תימא כהן לילקי תרי משום לא יקרחו ומשום לא תשימו קרחה בין עיניכם למת וטעמא משום דבסוף פ"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש כמה דברים שלא יקרחו קרחה ולא תשימו קרחה וא"כ לאו לספויי לאו לכהן אתא לא יקרחו אלא לגלות על מה תשימו קרחה כנ"ל:

הקורח ארבע וכו'. פ' בתרא דמכות (דף כ'.) ת"ר לא יקרחו קרחה יכול אפילו ד' וה' קריחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה ליחייב על כל קרחה וקרחה הני ד' וה' קריחות היכי דמי בזה אחר זה וכחמש התראות פשיטא אלא בבת אחת ובהדא התראה מי מיחייב לא צריכא דסך חמש אצבעותיו נשא כלומר סם המשיר את השיער ואותבינהו בבת אחת כלומר והכרו בו התראה אחת ואפ"ה מיחייב חמש והחייב על כל הראש וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש דחייב על הראש כבין העינים כלומר דבין שקרח בין עיניו מן השער הנולד בפדחת בין שקרח בראש חייב וכמה שיעור הקרחה בפרק בתרא דמכות (דף כ':) פלוגתא דרב הונא ור"י ופסק כר' יוחנן:

טז הקורח ראשו וכו'. ברייתא שם: הקורח קרחה בראש חבירו וכו'. בתוספתא דמכות:

הלכות תשובה

מצות עשה אחת. והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה:

וביאור מצוה זו ועיקרים הנגררים עמה בגללה בפרקים אלו:

פרק ראשון

א כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה. כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. וזהו עיקרו של וידוי. וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה. ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה. וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן [א] במיתתן או [ב]בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל בחבירו והמזיק ממונו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו

א סמ"ג לאוין סב. טור יו"ד סי' קפ: ב סמ"ג עשין יז:

כסף משנה

פרק א א איש או אשה וכו'. והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים. מצאתי כתוב דליתא בספרא פ' אחרי מות כיצד מתודין וכו'. יומא פ' אמר להם הממונה (ל"ו.) ת"ר כיצד מתודה עויתי פשעתי חטאתי וכו' וכן בתשה הוא אומר נושא עון ופשע וחטאה דברי ר"מ וחכ"א עונות אלו הזדונות פשעים אלו המרדים חטאים אלו השגגות ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות אלא כך היה מתודה חטאתי עויתי פשעתי וכן בדוד הוא אומר חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו וכן בשלמה הוא אומר חטאנו והרשענו ומרדנו וכן בדניאל הוא אומר חטאנו והעוינו והרשענו ומרדנו אלא מהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאים לפניך ועושים תשובה עשה להם זדונות כשגגות אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים וכן בעלי חטאות וכו'. זה פשוט שהרי מביא ראיה מהכתוב ובהדיא אמרו בס"ק דשבועות (דף י"ג.) שחטאת ואשם אין מכפרים אלא על השבים: וכן כל מחוייבי מיתות וכו'. משנה בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ג) כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מלינו בעכן שהתודה שא"ל יהושע יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעתיד לבא: וכן החובל כו'. משנה בב"ק סוף החובל (דף נ"ב.). אע"פ שנותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. ומ"מ מאי דמפיק לה רבינו מכל חטאות האדם נ"ע היכא מייתי לה [בילקוט ר' גשא איתא הכי בשם ספרי זוטא]:

שעיר

לחם משנה

כותיה באיסורי. ומה שחלק בין שני בתי דינין בעיר אחת הוא משום דאפילו למ"ד לא עשו צריך לומר לדידיה דוקא שני בתי דינין בעיר אחת אסור אבל שני בתי דינין בשתי עיירות מותר כדי לתרץ ההיא דמגילה דהקשו תנן התם מגילה נקראת וכו' והתם הוי כשני בתי דינין בשתי עיירות דלא היו מתכנסים אלא בעירם כמו שפירש שם התוספות בשם ה"ר חיים וכן מפרש רבינו ז"ל בהלכות מגילה כמו שביארתי אני שם בביאורי לאותם ההלכות. ועוד דבשני בתי דינין בשתי עיירות ודאי דמותר משום ההיא דמייתי התם ת"ש במקומו של ר' אליעזר וכו' ואמרו שם דילמא מקומות שאני משמע דבשני מקומות מותר לכ"ע ודאי וכבי הא הוה א"ש דאתי אפילו כרבא דרבא לא אמר בגררא דשני בתי דינין בשתי עיירות ליה לן בה אלא למאן דאמר עשו משום דכ"ש וב"ה שני בתי דינין בעיר אחת הוא כמבואר שם אבל למאן דאתך לא עשו ודאי דאפילו שני בתי דיני בעיר אחת אסור. אבל א"א לומר כן משום דבסוף ההיא סוגיא אמרו ת"ש בימי ר' דוסא בן הרכינס הותרו גרוס הכא לאהין שמע מינה עשו שמע מינה, וא"כ כיון דבסוגיא אסיקו כך לא היה לו לרבינו לאפסק דלא כסוגיין ואע"ג דיש לדחות ההיא ראיה דדילמא הותרו אבל לא עלה בידם לעשות שהרי מבואר לקמן בההיא ברייתא דר' דוסא אמר להם שהוא לא התירם מ"מ כיון דבגמרא אסיקו עשו לא הוה ליה לרבינו לאפסק דלא כסוגיין. והרב מהר"ר דוד הכהן ז"ל בפסקיו בבית י"ג עמד על זה וכתב דרבינו פסק כרב. ומה שאמר שלא יעשו שני בתי דינין ר"ל ב"ד אחד שלב מורים כחד ופלג מורים כחד דנראין כשני בתי דינין, והוא דוחק גדול וצ"ע:

טו הקורח קרחה על המת וכו'. כל הדברים האלו נתבארו בפ' בתרא דמסכת מכות (דף כ"א):

פ"א א כל מצות עשה וכו' והתודו את חטאתם וכו'. כן אמרו בספרי על פסוק זה ושם נתבאר קצת מדברים אלו שהזכיר רבינו:

שנאמר

מגדל עוז

כל המצות שבתורה כו' עד וישוב מחטאו. פרק בתרא דיומא (דף פ"ה) ובמכילתא · חייב הוא להתודות כו' עד הרי זה משובח. פרק אמר להם הממונה (דף ל"ו) ובמכילתא ובספרא וכן בעלי חטאות עד עליה. פרק בתרא דיומא (שם) ובספרא · וכן כל מחוייבי מיתות עד ויתודו. פ' נגמר הדין (דף מ"ג) ובספרא. וכן החובל כו' עד מכל חטאות האדם. פרק החובל (דף נ"ב):

הגהות מיימוניות

עושה כן על התורה כמו שהיה אומר הרבה טעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן עכ"ל כ"ב הסמ"ג שם] ° [הרא"ש פסק בשתי שערות חייב אבל אפילו באחד איכא איסורא ע"כ]: [א] ואפילו מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה כדאיתא בפ' במה מדליקין (דף ל"ב):

אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאות האדם: **ב** שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל. שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות. בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה. בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח. והוא שעשה תשובה. אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ומה הן הקלות ומה הן החמורות. החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת. ושבועת שוא ושקר אע"פ שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות. ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות: **ג** בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה. התשובה מכפרת על כל העבירות. אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו. ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם: **ד** אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר. יש עבירות שהן מתכפרים לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן. כיצד עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו ובאלו נאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם וגו'. עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה. תשובה תולה ויום הכפורים מכפר ובאלו נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה. תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה. ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין ובאלו נאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. במה דברים אמורים בשלא חילל את השם בשעה שעבר אבל המחלל את השם אע"פ שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות. אלא תשובה יום הכפורים ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות וגו' אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון:

כסף משנה

ב שעיר המשתלח מכפר וכו'. משנה פ"ק דשבועות (דף ב'.) ועל שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות והזדונות והשגגות הודע ולא הודע עשה ולא תעשה כריתות ומיתות ב"ד שעיר המשתלח מכפר. ובגמ' (י"ב:) היינו קלות היינו עשה ול"ת היינו חמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד הודע היינו מזיד לא הודע היינו שוגג אמר רב יהודה הכי קאמר על שאר עבירות שבתורה בין קלות בין חמורות בין שעשאן בשוגג בין שעשאן במזיד אותן שעשאן בשוגג בין שנודע לו ספיקן בין שלא נודע לו ספיקן ואלו הן קלות עשה ולא תעשה ואלו הן חמורות כריתות ומיתות ב"ד ומפרש דאיכא דרבי אפילו לא עשה תשובה שעיר המשתלח מכפר אבל איכא דרבנן דוקא בעושה תשובה שעיר המשתלח מכפר אבל אם לא עשה תשובה אין מכפר, וידוע דאין הלכה כרבי מחבירו ולכך כתב רבינו והוא שעשה תשובה: ומ"ש אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ק"ל דהתם משמע דלרבנן אפילו עבר אעשה אם לא עשה תשובה אין שעיר מכפר ולרבי אפילו על החמורות מכפר בלא תשובה חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר בריתו בבשר וצ"ע:

ומה הן הקלות וכו'. כבר נתבאר במימרא דרב יהודה שכתבתי דחמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד וקלות היינו עשה ולא תעשה. וכס' בתרא דיומא (דף פ"ה:) תניא אלו הן קלות עשה ול"ת חוץ מלא תשא ואע"ג דדחי התם ואוקי דכל ל"ת שלא ניתק לעשה מהחמורות וכי קאמר חוץ מלא תשא וכל דדמי ליה הא אסיקנא הכא היא וכיון דר' יהודה אמר בשבועות פ"ק [י"ב:] דחמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד ולא הזכיר ל"ת שלא ניתק לעשה אלמא ס"ל דכל לא תעשה הוי בכלל קלות ולא קיימא לן כהתם מתני' דיומא דסברה דלא תעשה שלא ניתק לעשה חמורות הן דהא ר' יהודה בפ"ק דשבועות [שם] אליביה דנפשיה הוא דקאמר אלו הן קלות ואלו הן חמורות ולא מפליג בין ניתק לעשה ללא ניתק. וא"ת גם לא מפליג התם בין שאר לאוין ללא תשא ולמה כתב רבינו שיש חילוק ביניהם יש לומר דמלא תשא ליכא הוכחה מהתם דכיון דליכא אלא מנוה אחת לא ... אסוקה אבל כל מצות לא תעשה שלא ניתק לעשה דסוכא ניכא אם איתא דליתנהו בכלל קלות ה"ל לפרושי וחדע דלרב יהודה לא תשא בכלל חמורות היא דאלת"ה רב יהודה דלא כמאן דאי כהתם מתניתין דיומא כל ל"ת שלא ניתק לעשה בכלל חמורות היא ואי כאידך תנא הא לא תשא בכלל חמורות היא אלא ודאי כדאמרן:

ג בזמן שאין בית המקדש קיים התשובה מכפרת. כלומר דרך כלל וכמו שביאר הוא ז"ל בסמוך: ומ"ש אפילו רשע כל ימיו וכו'. פ"ק דקידושין (דף מ':) ברייתא דרשב"י. וס"פ דר"ה (דף י"ח): [לא מצאתי שם]:

ועצמו של יוה"כ מכפר וכו'. משנה פרק בתרא דיומא (דף פ"ה:) מיתה ויוה"כ מכפרים עם התשובה ובגמ' נימא דלא כרבי דאמר בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר ואע"פ דדחי התם ואמר אפילו תימא רבי מ"מ רבנן פליגי עליה כדמשמע בפ"ק דשבועות ולא קי"ל כרבי מחבירו לכן כתב רבינו ועצמו של יוה"כ מכפר לשבים כלומר אבל לא לשאינם שבים:

ד אע"פ שהתשובה מכפרת וכו' עד סוף הפרק. ברייתא שם שאל ר' מתיא בן חרש את רלב"ע ברומי שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש א"ל שלשה הן ותשובה עם כל אחד מהן כלומר שלשה הם החלוקים שיש עבירה שהיא נגררת לכלם עבר על עשה כו' ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו וכו' ומסיים בה כלשון רבינו:

אי

לחם משנה

שנאמר מכל חטאת האדם. כלומר דקרא קאמר איש או אשה כי יעשו אחת מכל חטאות האדם והתודו את חטאתם. וה"ה דהוה מצי לרבויי מהאי קרא דכל חטאות שיש בעלי חטאות ואשמות אלא שמלא הדבר יותר מפורש בחטאות ואשמות, ואין להקשות למה לי קרא דוהתודה עליו גבי חטאות ואשמות חיפוק ליה מהכא דהכא דבר אצטריך להרבה דרשות שדרשו בספרי:

ב שעיר המשתלח וכו'. ברים שבועות (דף ב':) אמרו במשנה על שאר עבירות שבתורה כו'. (עיין בכ"מ), עוד אמרו שם האי עשה ה"ד אי דלא עבד תשובה זבח רשעים תועבה אי דעבד תשובה [כל יום נמי] דתניא עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו א"ר זירא בעומד במרדו ורבי היא דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר וכו', ע"כ. ולכאורה נראה דבגמרא הקשו דהכיא מצות עשה אי דלא עשה תשובה אמאי מכפר עליו שעיר המשתלח הא זבח רשעים הוא ואין השעיר מכפר עליו. והירצו דאתיא כרבי וא"כ תימה על רבינו דאיך קאמר דשעיר המשתלח מכפר אע"ג שלא עשה תשובה על הקלות הא בגמרא אמרו דאינו כן אלא לרבי דהיכי מירצו בעומד במרדו ורבי היא ואנן קי"ל כרבנן ודלא כרבי דאי כרבי אפילו אחמורות נמי שעיר המשתלח מכפר ורבינו כתב דעל החמורות אינו מכפר וא"כ ודאי דפסק כרבנן וכן כתב לקמן עצמו של יוה"כ מכפר לשבים וכיון כר' יהודה דפליג עליה דרבי כדאמרינן שם בגמרא דלרבי אפילו לאינן שבים מכפר וא"כ איך כתב רבינו דעל הקלות מכפר. ונראה דהוא ז"ל מפרש דברי המקשה כך האי עשה היכי דמי אי דלא עביד תשובה א"כ כל הני דמתניתין נמי דלא עבד תשובה נינהו מיירי מתניתין וא"כ קשה דעל החמורות אמאי מכפר היכא דלא עבד תשובה הא זבח רשעים תועבה אבל על עשה לית ליה שום קושיא כלל ומאי דקאמר האי עשה היכי דמי הוא משום דבעי למסרך בקושיא האחרת היכא דעבד תשובה והך פירכא לא קאי אלא אעשה לכך קאמר האי עשה היכי דמי אבל לעולם דהקושיא הראשונה לא קאי אלא אכריתות ומיתות ב"ד. וא"ת מי הזקיקו לרבינו לפרש כן בדברי הגמרא וי"ל דדנה למעט במחלוקת שבין רבי לרבנן וכיון דלרבי מכפר אפילו אכריתות די לנו לומר דלרבנן דעל הכריתות אינו מכפר אבל על הקלות מכפר. ועוד דטעמיה דרבנן הוא משום דהכרת בעוה"ז הכרת לעוה"ב כלומר דהני אלמא פורק עול מגלה פנים ומפר ברית אין מיתה מכפרת אבל בשאר דומיא דהנך מיתה מכפרת, אבל יוה"כ לא וכיון שכן לא דייקינן דיוקא דקרא אלא באחריגא דומיא דהנך שהם כריתות ומיתות ב"ד אבל לא הקלות דודאי בקלות אפילו יוה"כ מכפר, זה נראה טעמו של רבינו: בין עבר בשגגה וכו'. פירש"י ז"ל בגמרא (דף י"ב:) דליכא לפרושי האי שוגג אלא באשם תלוי דבאשם ודאי אין יוה"כ מכפר. ורבינו סתם וכתב לשון המשנה:

ג בזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים וכו'. הן ארבעה חילוקי כפרה שהוזכרו בפ' יוה"כ (דף פ"ו.) עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו וכו' עבר על ל"ת ועשה תשובה תשובה תולה ויוה"כ וכו' עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין וכו' אבל מי שיש בידו חלול השם וכו', והוקשה לו לרבינו דהא במשנה אמרו דשעיר המשתלח מכפר על הקלות ועל החמורות כשעשה תשובה וא"כ איך קאמר הכא עבר על כריתות ומיתות ב"ד דצריך תשובה ויוה"כ לתלות ויסורין למרק וכן על הקלות למה לי תשובה ביוה"כ לבד סגי לכך תירץ דהכא איירי בזמן שאין בית המקדש קיים דליכא שעיר המשתלח ולכך אינו מכפר וצריך כל הני. וא"ת הא אמרו במתניתין שם בפרק יוה"כ (דף פ"ה:) תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל ל"ת וא"כ איך קאמר דצריך תשובה ויוה"כ לל"ת כבר תירצו התוספות בשבועות ס"פ (דף י"ב ד"ה לא זז) דמכפרת דמתניתין אינה מחילה גמורה אלא שמקילין לו מן הדין. וא"ת הא לרבנן דפליגי עליה דרבי בפ"ק דשבועות (י"ג) משמע דס"ל דמיתה

משנה למלך

פ"א ג ועצמו של יוה"כ מכפר כו' (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פ"ג מה' שגגות דין ס"ד דמוכיח מהגמרא דאין יוה"כ מכפר על אשם תלוי עיין שם):

אע"פ

מגדל עוז

שעיר המשתלח עד כל עונות בני ישראל. פרק שני שעירים (דף ס"ו) ופ"ק דשבועות (דף ס"ו): שעיר המשתלח כו' עד תשובה. פ"ק דשבועות: אבל אם לא עשה תשובה עד הן הקלות. פ' בתרא דיומא (דף פ"ה): בזמן הזה עד שובו מרשעו. פרק בתרא דיומא (דף פ"ה) ובירושלמי פ"ק דיומא. וסוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט): ועצמו של יוה"כ כו' עד יכפר עליכם. פ"ח דכריתות (דף ז'): אע"פ שהתשובה עד סוף הפרק. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו):

פרק שני

א אי זו היא תשובה גמורה. זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה. לא מיראה ולא מכשלון כח. כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר וזכור את בוראיך בימי בחורותיך. ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אף על פי שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום [א] מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנאמר עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה. מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו: **ב** ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו'. וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו: **ג** כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם. "וצריך לפרוט [ב] את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב: **ד** מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם

בבכי

א טור או"ח סי' תר"ז פסק כר"ע דאין צריך לפרט.

כסף משנה

פ"ב א אי זו היא תשובה גמורה וכו'. בפרק בתרא דיומא (שם) [פ"ו] מימרא דרב יהודה: **אפילו** עבר כל ימיו וכו'. כבר כתבתי בפרק שקודם זה דאיתא בפ"ק דקדושין (דף מ'). אבל הא דקאמר אפילו ביום מיתתו שנאמר עד אשר לא תחשך וכו' (שבת פכ"ג קנ"א.):

ב ומה היא התשובה וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות וכו'. וא"ת מה ראיה מביא מולא נאמר עוד אלהינו וכו'. ויש לומר דהכי קאמר יקח לעד להשי"ת עליו שלא ישוב לחטוא עוד שנאמר ולא נאמר עוד וכו' כלומר שתחלת הפסוק הוא קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ומה תאמרו לא נאמר אלהינו למעשה ידינו שהיא עבודת כוכבים הרי פשטיה דקרא שלוקח לשם יתברך לעד עליו שלא ישוב עוד לאותו עון:

ג כל המתודה בדברים וכו'. ריש פרק ב' דתעניות (דף ט"ז) אמר רב אדא בר אהבה אדם שיש בו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאע"פ שטובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו כיון שטבל בא' כשרה עלתה לו טבילה שנאמר ומודה ועוזב ירוחם. ותפרש רבינו הא שאינו חוזר בה שאינו גומר בלבו לשוב. **וצריך** לפרט החטא וכו'. ברייתא בפ' בתרא דיומא (דף פ"ו) וצריך לפרוט החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב דברי רבי יהודה בן בבא ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אלא מה זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זהב כר' ינאי דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף וזהב שהרבית לישראל עד שאמרו די גרם להם שיעשו להם אלהי זהב ואע"ג דהלכה כר"ע מחבירו לא פסק רבינו כוותיה משום דאמר התם רב יהודה רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח ל"ק כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם. והא כר' יהודה בן בבא אזלא דאילו לר"ע אפילו מפורסם נמי לא דהא חטא העגל מפורסם הוה ואפלו הכי אמר עליה אשרי נשוי פשע ודריש לויעשו להם לדרשא אחריתי אלא ודאי כר' יהודה בן בבא אתיא וכיון דסבר רב כוותיה הכי נקטינן ואע"ג דרב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן משני האי רמיא דרמי רב כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו והאי שנויא מני אתי כר"ע ופסקה רבינו להאי שנויא סובר דמ"מ הלכה כר' יהודה בן בבא כדמשמע מדרב יהודה אמר רב. ומיהו אין נראה כן מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל ויש ראיה לדברי רבינו מדאיפליגו התם על עבירות שהתודה עליהם ביוה"כ שעבר אם יכול להתודות עליהם ביוה"כ אחר אם לאו וע"כ במפרש חטאיו איירי אלמא דלדברי הכל כל שלא התודה עדיין עליהם צריך לפרטם:

ד מדרכי התשובה וכו'. פ"ק דר"ה (דף ט"ז) אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואלו הן צדקה צעקה שנוי השם ושנוי מעשה ויש אומרים אף שנוי מקום, ואל ה' דברים אלו רמז רבינו בדבריו אלה:

ושבת

לחם משנה

דמיתה בלא תשובה מכפרת על כל העבירות חוץ מפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים דצריך מיתה ותשובה וכאן משמע דבחילול השם בעינן ארבעה דברים שהם תשובה ויוה"כ ויסורין למרק ומיתה גומרת וא"כ נראה דהוא דלא כרבנן דלדידהו מהניא דכל כריתות ומיתות ב"ד מיתה עם התשובה כגון אפילו חילול השם תולא הלכו ועוד קשה על רבינו למה לא הזכיר כלל מסברת רבנן דבכולהו עבירות סגי מיתה חוץ מאלו ודוחק לומר דרלב"ע דקאמר ארבעה חלוקי כפרה פליג על רבנן ורבינו פסק כוותיה. ונראה לומר דרבינו מפרש דמאי דקאמרי רבנן מיתה ממרקתן בכל עבירות חוץ משלש הייט דלא תכרת הנפש לעולם אלא ביסורין שבאין לה אחר כך יזכה לעוה"ב וכמו שכתבו התוספות. וכן מה שכתב בהני שלש דמיתה ותשובה ממרקת י"ל דלא תכרת הנפש אלא ביסורין שיבאו לה אחר המות תזכה לעוה"ב ובהכי לא פליגי רבנן כלל על רלב"ע דרבנן קאמרי דיש לו חלק לעוה"ב אבל לעולם דצריך אחר המות עונש למרק העונות ורלב"ע קאמר כדי שתהיה מחולה גמורה וכפרה תכל וכל ולהכי קאמר וכל עבירות שבתורה תשובה ויוה"כ ויסורין מכפרין כפרה גמורה חוץ מחילול השם שהוא חמור וצריך שתהיה הארבעה דברים לכפרו כפרה גמורה שהם תשובה ויוה"כ ויסורין ומיתה אבל לעולם דלהיות לו חלק לעוה"ב בתשובה ומיתה סגי לכל העבירות והשתא רבינו אינו צריך להזכיר כלל מסברת רבנן דפורק עול שהוא כופר בעיקר ומגלה פנים בתורה דכבר הזכיר לקמן בפרק שלישי דאין להם חלק לעוה"ב וזהו הכרת תכרת שאמרו רבנן ובחייהם ותשובה סגי להיות לו חלק לעוה"ב גם זה הזכיר כבר רבינו ז"ל שבסוף הפרק כתב בד"א שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה וכו' אבל אם שב מרשעו וכו' הרי הוא מבני העוה"ב אבל ודאי נראה לי דסובר רבינו שכל אלו שהזכיר בפ"ג באפיקורסים וכופרים ומתעיבי הרבים וכל השאר דודאי אע"פ שמתו בתשובה אין מתכפרת להם כפרה גמורה ומפני זה כתב יש לו חלק לעולם הבא כלומר יש לו חלק אבל אינה מתכפרת לו כפרה גמורה אלא צריך עונש למרק העונות דודאי בכל הני שהזכיר שם איכא נמי חלול השם דאטו כל כופר בתורה ואפיקורוס וכל הני לית בהו חילול השם ומי גריעי מהאי ח"ה שהוזכר בפרק יוה"כ שאומר שם היכי דמי חלול השם אמר רב כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר וכו' אלא ודאי צריך עונש אחר המות למרק העונות ומפר ברית כבר הזכירו רבינו שאין חלק לעולם הבא בסוף הלכות מילה שכתב שם ז"ל דישראל המפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעוה"ב, וא"כ עלו דברי רבינו כהוגן דרבנן ורלב"ע כי הדדי ניהו ולא פליגי:

פ"ב א איזו היא תשובה גמורה וכו' זהו בעל תשובה גמורה וכו' בפרק יוה"כ (דף פ"ו.) אמרו היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק באותו מקום. והטעם כפירש"י ז"ל מתוך שדומה תכל וכל לזמן שנכשל בו כבר יצרו מתגבר עליו ואומר לו ראה פלונית ואותו מקום ואותו פרק הוא קום עשה מה שעשית כבר ע"כ. ורבינו לא כתב פעם ראשונה ושניה ונראה שלא היה בגרסתו אלא כגון שבאה לידו דבר עבירה ופירש מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק וכו' וכן גורס הרי"ף בהל' מכות. ובאותו פרק היינו בכח גופו כלומר בזמן הבחרות.

ב ומה היא התשובה שיעזוב המוטא וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות וכו'. וא"ת איך הקב"ה יעיד עליו כך וכי לא נשארה הבחירה בידו והרי אמרו הן בקדושיו לא יאמין ויש לומר דפירושו כך שבשעה שהוא עושה תשובה צריך שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא לעולם והוא על דרך ואעידה בי את השמים ואת הארץ שמקבל עליו לעדים לשמים ולארץ והראיה שהביא היא כך כיון שהכתוב אמר כל תשא עון וקח טוב הרי כיון שאנו אומרים לו שלא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו הרי אנו מקבלים אותו לעד על ככה.

ג כל שמתודה בדברים וכו' בסדר תעניות (דף ט"ז) והובא בהלכות הרי"ף בפרק יוה"כ: **וצריך** לפרט החטא כו'. בפרק יוה"כ (דף פ"ו ע"ב) וצריך לפרט החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה [ויעשו להם אלהי זהב] דברי ר' יהודה בן בבא ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ופסקו שאר הפוסקים כר"ע דהלכתא כותיה מחבירו ורבינו פסק כרבי יהודה בן בבא וכבר נתן הרב"י טעם לדבר והראיה שהביא מברייתא (שם) דעבירות שהתודה עליהן יוה"כ זה וכו' אינה ראיה דיש לדחות דאיירי בעבירות שבין אדם לחבירו שמתודה עליהן כגון גזל ורציחה וכיוצא בהן אבל מכל מקום הטעם האחר שכתב אע"פ שהוא הלוה קלת כמ"ש הוא ז"ל יש לסמוך עליו לפסוק דלא כר"ע משום דלר"ע כשיזכרם לית לן בה שכן בירושלמי כשהביאו דברי ר"ע אמרו ר"ע אומר אינו צריך שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה משמע דלר"ע אם הזכירם לית לן בה ולר' יהודה בן בבא צריך להזכירם וכן נקטינן כר' יהודה בן בבא כיון דליכא פסידא לר"ע וכל שכן דאיכא קצת טעמא לסייע לפסוק כר' יהודה בן בבא. וא"ת היכי קאמר הכא הפורט חטאו שהוא עבירות שבין אדם למקום שכן הביא ראיה מקרא דהנה חטא העם הזה חטאה גדולה שהוא עבירות שבין אדם למקום הא אמרינן לקמן דעבירות שבין אדם למקום אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וי"ל דהיינו דוקא לגלותם ברבים אבל בינו למקום צריך לגלותם ולפרטם. וזהו שכתב רבינו לקמן אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו כלומר בינו למקום וכן למעלה בריש פרק א' כשהזכיר הוידוי אמר עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך כלומר שצריך לפרט החטא לפניו יתברך אבל לא ברבים וזה שאמר ר"י בן בבא וצריך לפרט החטא ולר"ע אפילו בינו למקום לא צריך וליה הלכתא כותיה מטעמא דפירשתי

ד מדרכי התשובה וכו' ומשנה שמו וכו' ומשנה מעשיו וכו'. בפ"ק דר"ה (דף ט"ז ע"ב) אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם ואלו הם צדקה

מגדל עוז

פ"ב אי זו היא עד בעל תשובה הוא. פ' בתרא דיומא שם ופ"ק דע"ז (דף ע"ז) **אפילו** עבר עד שנאמר בלבו. פרק בתרא דיומא ומס' שבת פרק השואל (דף קנ"א) ובכמה מקומות בתלמוד **וירושלמי ותוספתא: כל** המתודה בדברים עד ירוחם פ' סדר תעניות (דף י"ו). **וצריך** לפרוט עד אלהי זהב. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו): **מדרכי** התשובה עד ושאל יוה. פ"ק דר"ה (דף י"ח):

הגהות מיימוניות

[א] וכ"כ בס"ה לשון העמוד עד וכח בתשובה שתשובתו תשובה שנאמר עד אשר וכו ע ב:

[ב] פרק בתרא דיומא דאמרינן כר יהודה בן בבא לגבי ר"ע דאמר אשרי נשוי פשע ע"ש וכן פ"ה וכן פסק ר' שמחה:

כסף משנה

ה ושבח גדול לשב וכו'. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו:) אמר רב יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח ל"ק כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו:

וכתב הראב"ד א"א וכן עבירות המפורסמות וכו' ויתבייש ברבים, עכ"ל. כוונתו לומר דהיינו דאמר כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם. ומדקדק בלשון רבינו ימצא דלא קאמר דעבירות שבינו למקום אינו צריך לפרסמם אלא כשאינם מפורסמים שכך כתב ועזות פנים היא לו אם גילם ואילו היו מפורסמים לא הוה שייך לומר אם גילם דהא גלויים ועומדים הם וג"כ בסוף דבריו יוכיח דקאמר וטובה היא לו שלא נתגלה עונו ואי במפורסמים הרי אע"פ שהוא לא גילם כבר נתגלו אלא ודאי כדאמרן. וסובר רבינו דחטא מפורסם שבינו למקום לא דמי לעבירות שבין אדם לחבירו דבעבירות שבין אדם לחבירו מצוה לפרסמם כדי שימחול לו חבירו אבל בעבירות שבינו למקום מאי דאין לו להעלימם כשיאמרו לו עברת עבירה פלונית לא יאמר לא עברתי כיון שנתפרסם אלא יאמר עברתי ואני שב בתשובה שלימה לפני המקום מ"מ אינו מצווה לפרסמם שאולי יהיה שם אדם שלא ידע בדבר ועכשיו ידע ואיכא חילול השם ולכך לא כתב רבינו שבעבירות שבינו לבין המקום מצוה לפרסמן:

ו אע"פ שהתשובה וכו'. ס"פ דר"ה (דף י"ח) א"ר שמואל בר אוניא משמיה דרב מנין לגזר דין של צבור שאפילו שנחתם מתקרע שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו והא כתיב דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ:

ז ומצות וידוי וכו' עד בברכה רביעית. הכל ברייתא פרק בתרא דיומא (דף פ"ז):

ח הוידוי שנהגו בו וכו'. שם נהלכו אמוראי מה אומר ובסוף כלם אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל והוה יתיב כי מטא שליח צבור לאבל חטאנו קם אכרעיה אמינא ש"מ עיקר וידויא האי הוא: עבירות שהתודה עליהם וכו'. ברייתא שם [פ"ו:] שלוגתא דרבי אליעזר בן יעקב ות"ק ופסק כראב"י דמשנתו קב ונקי:

ט אין התשובה וכו'. משנה שם [פ"ה:]:

בבכי ובתחנונים ועושה [ג] צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו. שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח: **ה** ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים ואומר להם אמנם חטאתי לפלוני ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם. וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח. *במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו [ד] ועזות פנים היא לו אם גילם. אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם וטובה היא לו שלא נתגלה עונו שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: **ו** אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם. בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו. במה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו: **ז** יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים. [א]ומצות וידוי יום הכפורים שיתחיל מערב היום קודם שיאכל שמא יחנק בסעודה קודם שיתודה. ואע"פ שהתודה קודם שיאכל חוזר ומתודה בלילי יום הכפורים ערבית וחוזר ומתודה בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה. והיכן מתודה יחיד אחר תפלתו. ושליח צבור באמצע תפלתו בברכה רביעית: **ח** הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל [ה] אנחנו חטאנו (כולנו) והוא עיקר הוידוי. עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אע"פ [ו] שהוא עומד בתשובתו שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד: **ט** [ב]אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם [ז] לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או גוזלו וכיוצא בהן אינו

א טור או"ח סי' תרז. סמ"ג עשין סי' טז: ב טור או"ח סי' קנו. סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו. א"א וכן עבירות המפורסמות ומגולות אע"פ שאינן עם חבירו שכמו שנתפרסם החטא כך צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים:

לחם משנה

צדקה צעקה שנוי השם שנוי מעשה. צדקה דכתיב וצדקה תציל ממות. צעקה דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם וכו'. שנוי השם דכתיב שרה אשתך וכו'. שנוי מעשה דכתיב וירא אלהים את מעשיהם וגו'. וי"א אף שנוי מקום וכו'. וכל החמשה הוזכרו בדברי רבינו, השב צועק תמיד זו צעקה, ועושה צדקה וכו' זו צדקה. ומשנה שמו זו שנוי השם, ומשנה מעשיו זו שנוי מעשה, וגולה ממקומו זו שנוי מקום אע"פ דבגמרא אמרו דכל חד מנייהו סגי כלומר אדם שעשה תשובה בלבו ועושה צדקה אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סגי וקורעין גזר דינו או כיון שבינה שמו אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סגי כיון שסוגהו טובה וכן כל הני. והכי מוכח מכל הפסוקים שהביאו דבצדקה קאמר וצדקה תציל ממות משמע דבצדקה לחוד סגיא, מ"מ כתב רבינו החמשה משום דודאי כולהו עדיף טפי והוי דבכל אחד מהם מהני לקרוע גזר דין אבל התשובה הגמורה היא בהיות לו התשה התנאים:

ה ושבח גדול לשב וכו'. בפרק יוה"כ (דף פ"ו:) רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום. וכתב רבינו כתירוצא בתרא דסבר דפליג אתירוצא קמא ולא מפליג בין חטא מפורסם לשאינו מפורסם. והר"א ז"ל בהשגות סבר דלא פליגי ופסק גם כן כתירוצא קמא ולכך כתב דבחטא מפורסם אפילו עבירות שבין אדם למקום צריך לפרסם התשובה:

ו אע"פ שהתשובה והצעקה וכו'. בפ"ק דר"ה (דף י"ח) מנין לגזר דין של צבור אע"פ שנחתם נקרע שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו והא כתיב דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד הכא בצבור ביחיד אימת אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ:

ז ומצות וידוי יוה"כ וכו'. פרק יוה"כ (דף פ"ז ע"ב) ת"ר מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשיכה אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה כך הוא בהרי"ף ובגרסתנו שמא תטרף דעתו עליו. ורבינו גורס כגירסת הרי"ף ז"ל ומפרש שמא יחנק בסעודה. ורש"י ז"ל לא פירש כן:

ואע"פ שהתודה וכו'. כל זה שם בברייתא קרוב ללשון רבינו ז"ל:

ח הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל אנחנו חטאנו כולנו. שם אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב וכי מטא שליחא דציבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו (כלנו) קם מיקם אמינא ש"מ עיקר וידוי האי הוא ע"כ. ונראה דלאו דוקא חטאנו לבד אלא חטאנו עוינו פשענו שאנו עיקר הוידוי וכמו שכתב רבינו למעלה בריש פ' ראשון חטאתי עויתי פשעתי לפניך וגם כאן דלאמריק הכי ומאי דכתב חטאנו ר"ל חטאנו וכו' שהוא חטאנו עוינו פשענו כצ"ל:

ט אין התשובה ולא יוה"כ וכו'. שם (דף פ"ה ע"ב) במשנה עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה חבירו, ובגמרא (דף פ"ז) אמר רב יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו וכו'. עוד שם וצריך לפייסו בשלש שורות של בני אדם. עוד שם כל המבקש ממנו מחבירו

משנה למלך

פ"ב **ו אע"פ** שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר וכו' בד"א ביחיד כו'. (א"ה לשון זה קנה מקומו בספר דרשות פרק המשכן ז"ל בדרך הרכים (דף כ"ט ע"ב) יע"ש): וכשם

הגהות מיימוניות

[ג] פ"ק דר"ה אמר רבי יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה וצעקה ושנוי השם ושנוי מעשה כו' ע"ש וי"א אף שנוי מקום: [ד] ובפרק אין עומדין חציף עלי מאן דפרש חטאיה: [ה] אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל כו' עד ש"מ עיקר וידוי הוא ודלא כאמוראי דמפרשי וידוי בענין אחר: [ו] כר' אליעזר בן יעקב ודלא כת"ק דברייתא ע"ש. וכן ס"ת וכן רבינו שמחה: [ז] ובפ"ק דר"ה כתוב אחד אומר

מגדל עוז

ושבח גדול עד לא יצליח. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) ופרק אין עומדין (דף ל"ד): בד"א בעבירות עד חטאה. פ' אין עומדין (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל וכן בעבירות המפורסמות וכו' ולהתבייש ברבים עכ"ל: ואני אומר כי אלה סברא נכונה היא ויש כמה ראיות בתלמוד כמו וידוי עכן ומעשה דשמעון בן שטח שהיה משתטח על קבר עד זומם שהרג ושמעין העם קולו של כרוז הוא כו' ורואה שגלה לעיר מקלטו ולא בני העיר לכבדו אומר להם רוצח אני שנאמר וזה דבר הרוצח וכהנה רבות. ור"מ ז"ל לא הזכיר במשנה תורה אלא סדר התלמוד וזה מסודר פרק בתרא דיומא ופרק אין עומדין ולכך קראו משנה תורה כמו שכתבתי וכל דבר ודבר כתב במקומו והניחו למשכיל המבין ראיות הארוכה מן התלמוד שיבינו הקצרה מחבור ועיקר הדבר פ' בתרא דיומא כי רבינו משה ז"ל פסק כדפריך רב אוריא בר טוביה משמיה דרב והראב"ד ז"ל כשהמא דהריך אליבא דרב יהודה כד"ן: אע"פ שהתשובה וכו' עד אליו. פ"ק דר"ה (דף י"ח): יום הכפורים עד בברכה רביעית. סוף יומא (דף פ"ז): הוידוי שנהגו עד ולא תסור. הכל פרק בתרא דיומא:

אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו. אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו. אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו. לא רצה חבירו למחול לו מביא לו ° שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו: לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא. [ח] ואם *היה רבו הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו:

י אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפיצה. ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו דרכם של [ט] זרע ישראל ולבם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה: **יא** החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שכך וכך עשיתי לו. ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתודה:

פרק שלישי

א כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכיות ועונות. מי שזכיותיו יתירות על עונותיו צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכיותיו רשע. מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכיות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו: **ב** *אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל העולם

א טור שם. סמ"ג עשין שם:

השגת הראב"ד

*אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו. א"א לא כמו שהוא סובר שבשאמרו רשעים נחתמין לאלתר למיתה במיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו, ועיקר דבר זה ביבמות [נ']:

כסף משנה

אע"פ שהחזיר לו וכו'. משנה בב"ק סוף החובל (דף צ"ב). אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים וכו' עד מניהו והולך לו מימרא דר' יצחק פ' בתרא דיומא (דף פ"ז): ואם היה רבו וכו'. כ"כ הרי"ף והרא"ש, ונראה שטעמם מדגרסינן בגמ' (שם) דרב הלך י"ג פעמים לבקש מחילה מרבי חנינא והיכי עביד הכי והאמר ר"י בר חנינא כל המבקש פשו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים רב שאני. ומפרשים דה"ק דר' חנינא הוה רבו וכשהוא רבו שאני משאר בני אדם שצריך לבקש ממנו אפילו כמה פעמים. ורש"י לא פירש כן:

י אסור לאדם להיות אכזרי וכו'. שם בההיא עובדא דר' חנינא היכי עבד הכי והאמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו. ובסוף החובל [צ"ב.] תנן מנין שלא יהיה המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים

יא החוטא לחבירו וכו'. פרק בתרא דיומא [פ"ז] מימרא דר"י בר חנינא. ומה שאמר ואם היה חייב לו ממון. בב"ק ק"ג במשנה.

פ"ג ב אדם שעונותיו מרובים וכו'. כתב הראב"ד א"א לא כמו שהוא סובר וכו' ועיקר דבר זה ביבמות [נ'.] עכ"ל. וי"ל שטעם רבינו ורהיטו מדאמרינן בסוף פ"ק דקדושין [מ'] ובהטו רבינו בסמוך לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב וכן יראה לכל המדינה ולכל העולם עשה מצוה אחת אשריו שהכריע לו ולכל העולם ולכל המדינה לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע עצמו וכל המדינה וכל העולם לכף חובה ולמאי אמר אם הכריע עצמו ומדינתו וכל העולם לכף חובה אלא לומר שכיון שהוכרעו לכף חובה מיד הם אובדים וכמו שהביא רבינו ראיה מסדום ועמורה. ומה שהקשה הראב"ד כי יש רשעים חיים הרבה כבר

לחם משנה

מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו' והתבאר כל זה בדברי רבינו ואם היה רבו הולך ובא וכו'. שם (דף פ"ז) רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי עייל וכו' אתא ר' חנינא וכו' אקפד רבי חנינא אזל רב לגביה תליסר מעלי יומא דכיפורי ולא אפייס והיכי עביד הכי והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש פשו מחבירו וכו' ומשני רב שאני תפרש רש"י ז"ל רב שאני שהחמיר היה על עצמו. ורבינו גורס רבו שאני כלומר דר' חנינא רבו היה. והקשו עוד ור' חנינא היכי עביד הכי והא אמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' אלא ר' חנינא חלמא חזא וכו' כלומר ראה בחלומו שרב יעמוד כתם ישיבה שאז ימות הוא כדי שרב יהיה ראש משום דאין מלכות נוגעת בחבירתה כמלא נימא ולכך לא היה מוחל לו דאחר דאדהייה מהכא ויברח לבבל ושם יהיה ראש. וא"ת לדעת רבינו שאומר דרבו הכי"ו אלף פעמים היכי אמר אדהייה מהכא הא היה חייב רב שלא לילך משם עד שיפייסנו. וי"ל דמכל מקום כיון שיראה רב שנשום נד והוכן אחר כמה פעמים אינו רוצה למחול לו ישא רגליו וילך לבבל

פ"ג א כל אחד ואחד מבני האדם וכו'. עיקר הדברים לפי מה שרבינו סובר הוא שבתחלה נדונים היחידים שבעיר כל אדם שנמצא שזכיותיו מרובין מעונותיו צדיק ומי שעונותיו מרובין מזכיותיו רשע. ואח"כ דנין המדינה כולה אם רוב שעונותיה מרובין מזכיותיה אז ודאי נהרגת והצדיקים ודאי ניצולים מדינה וגולים כמו שעשו לסדום דהאף הספה צדיק עם רשע. ואם נמצאו זכיותיה מרובין מעונותיה היא צדקת ואין מחריבין אותה אלא שהקב"ה נפרע מהרשעים מכל אחד ואחד לבדה. ואחר שדנו כל מדינה ומדינה לבדה חוזרין ושוקלין עונות וזכיות כל המדינות שהוא כל העולם כלו אם נמצא עונותיהן מרובים מזכיותיהן אז נחרב כל העולם כולו ואפילו המדינה שזכיותיה מרובין מעונותיה ואינם ניצולין מהם אלא הצדיקים בלבד כמו שהיה בימי דור המבול שנגזל נח ואם נמצאו זכיותיהן מרובים מעונותיהם אז נגאל כל העולם כלו ואפי' המדינה שעונותיהם מרובים מזכיותיהן הם נגאלים והקב"ה נפרע מן הרשעים בלבד וזה למד רבינו ז"ל ממה שאמר בקדושין (דף מ') צריך שיראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי וכו' ואת כל העולם וכו' עבר עבירה אחת כו' ישתע שבוקלין את כל העולם כלו. ואם תאמר מאי אהני לן שיקול המדינות שיהיה אחת צדקת ואחת רשעת כיון שאחר כך דנין את כל העולם כלו ובתר כל העולם אזלינן. וי"ל דאהני לן כשיהיה כל העולם חציו זכאי וחציו חייב אז דנין כל מדינה ומדינה כפי מה שהיא אם היא רשעת היא נחרבת ואם היא צדקת היא נגאלת והרשעים נאבדים. א"נ י"ל דאפי' העולם שרבו עונותיו מזכיותיו או זכיותיו מעונותיו בכל גוונא המדינה שעונותיה מרובין נחרבין ושזכיותיה מרובין היא נגלת. וא"ת א"כ מאי אהני לן שיקול כל העולם כלו. וי"ל דאהני לן למדינה שחציה זכאי וחציה חייב דלא אמרינן רב חסד מטה כלפי חסד כיון שכל העולם מרובין עונותיו מזכיותיו היא נחרבת ואם זכותיו של עולם מרובים מעונותיו היא נגלת.

ב אדם שעונותיו מרובין וכו' מיד הוא מת וכו' קשה לזה דהא כמה צדיקים ראינו שמתים וכמה רשעים בחיים. ועוד קשה דאמרינן בברייתא בסוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט) כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף את כל התורה כלה וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים את כל התורה כלה והעלו באותו סוגיא דשכר מצות בהאי עלמא ליכא והרבה פירושים נאמרו בקושיא זו ונראה דכוונת רבינו במה שאמר כאן מת ברשעו רוצה לומר מיתת העוה"ב. ורבינו איירי כאן בשיקול העשוי בשעת מיתתו כמו שביאר לקמן ואמר כשם ששוקלין זכיות האדם בשעת מיתתו משמע דעד השתא בשיקול העשוי בשעת מיתה איירי. וכ"ת מ"מ הרי כתב לקמן בר"ה מי שנמצא צדיק נחתם לחיים ומי שנמצא רשע נחתם למיתה. יש לומר דצדיק דקאמר רוצה לומר צדיק באותו הדין ורשע דקאמר רשע באותו הדין כמו שהורן הרמב"ן ז"ל ולכך לא כתב רבינו ז"ל לקמן מי שנמצא זכיותיו מרובין מעונותיו נחתם לחיים אלא כתב צדיק שאע"פ שיהיה רשע גמור ורוצה הקב"ה לפרוע לו שום שכר תלוה נותן לו חיים ונקרי צדיק בזה הדין ובהשגות השיג הראב"ד ז"ל קושיא זו על רבינו מפני שסובר שהדין דכך מת ברשעו דקאמר היא מיתה ממש והוא הירץ דמיתה רוצה לומר שלא ימלאו ימיהם שהם שני הדור כדאמרינן בסוף פרק החולץ (דף מ"ט) את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות, ופירש"י אלו שנים שפוסקים לאדם בשעת לידתו ע"כ ואפילו נחתם למיתה רוצה לומר לרעתו שאם נגזר עליו בשעת לידה שיחיה המפים שנה לא יחיה אלא הרבעים וכן מדינה שעונותיה וכו'. שנאמר זעקת סדום ועמורה

מגדל עוז

וזהו דרכם עד סתה. פ"ק דר"ה (דף י"ז) וכמה מקומות בתלמוד וכמה מדרשות. החוטא לחבירו עד כן וכן. פ' בתרא דיומא (דף פ"ז) ובירושלמי ואם היה חייב עד סוף הפ'. בב"ק פ' הגוזל בתרא (דף ק"ג) במשנה וכמה מקומות.

פ"ג כל אחד ואחד עד כל העולם כולו. פ"ק דר"ה (דף י"ז). אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת שנאמר על רוב עונך. פ' הרבעה דאבי נביס (שם) כתב הראב"ד ז"ל לא כמו שהוא סובר עד ועיקר דבר זה ביבמות נכ"ל ואני הוייר פירוש זה יכה וסוף פ' החולץ (מ"ט) גבי מספר ימיך אמלא דאוקימנא כתנאי דתניא את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו דברי ר"ע וחכ"א זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו והסוגיא אשר שם תגלה הסוד ואיו רגילים לכרם פירוש עם שאר פירושין על מימרא דר' כרוספדאי א"ר יוחנן בפרק קמא דר"ה ופירוש זה עם הנכפר המקובל בו מופלג ומקובל הרבה לכל אין תבוכה בזה על ר"מ ז"ל כי הוא הגיהק לבין התלמוד בכל מקום מגבון בכלי ללבון עבי ויא ינה נפרש כינבגו במבנה תורה כמו שבהנתי וכל אוב ייגא

הגהות מיימוניות

אומר ישא ה' וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים כו', ע"ש ° [הוכיחו זה מקרא רישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי. ופירש"י ישור לשון שורה ואין שורה פחות משלש בני אדם ושלש פעמים דכתיב חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי והן שלש לשונות של בקשת מחילה, ע"כ]: [ח] כדאיתא התם דרב אתא לגבי ר' חנינא תליסר מעלי יומא דכפורי לפייסו, ע"ש. [ט] בירושלמי דפרק החובל גרסינן הא דאת אמר שצריך למחול כשלא הוציא לו שם רע אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית ע"כ.

כסף משנה

אבל תירץ זה רבינו במה שכתב ושיקול זה אינו לפי מנין הזכיות וכו' ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות. הרי שככל אמר שיראה לנו שהוא רשע גמור ועשה מצוה שבעבורה ראוי שיזכה כמנין שנאמר באביה יען נמצא בו דבר טוב:

ג כל מי שניחם וכו'. סוף פ"ק דקידושין (דף מ':) רשב"י אומר אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות שנאמר וצדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו ופריך ונהוי כמחצה עונות ומחצה זכיות כלומר ולמה איבד את הראשונות אמר ר"ל בתוהא על הראשונות: וכשם ששוקלים וכו'. פ"ק דראש השנה (דף ט"ז:) מימרא דרבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן:

לפיכך

ד לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו וכו' עד זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. בברייתא ספ"ק דקידושין (דף ל"ט מ'):

ה בשעה ששוקלים עונות אדם וכו'. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו:) תניא ר"י ב"ר יהודה אומר עבר אדם עבירה פעם ראשונה ושניה מוחלין לו שלישית אין מוחלין לו שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והתניא שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו הא ביחיד הא בצבור, א היא גירסא הרי"ף והיא גירסת רבינו והראב"ד לא היה גורס כן ולפיכך כתב ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מצאו, ודע דגרסינן בפ"ק דר"ה ב"ש אומרים שלש כיתות ליום הדין

העולם כולו אם היו עונותיהם מרובין מזכיותיהן מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם. ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות אלא לפי גודלם. יש זכות שהוא כנגד כמה עונות שנאמר יען נמצא בו דבר טוב. ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות: **ג** כל מי שניחם על המצות שעשה ותהה על הזכיות ואמר בלבו ומה הועלתי בעשייתן הלואי לא עשיתי אותן הרי זה איבד את כולן ואין מזכירים לו שום זכות בעולם שנאמר וצדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו אין זה אלא בתוהה על הראשונות. וכשם ששוקלין זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה. מי שנמצא צדיק נחתם [א] לחיים. ומי שנמצא רשע נחתם למיתה והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה: **ד** אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב. חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יותר מכל השנה. ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום: **ה** בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו אין מחשבין עליו עון שחטא בו

א טור או"ח סי' תקפ"ד. סמ"ג עשין טז. ב טור או"ח סי' תקפ"ב:

השגת הראב"ד

בשעה ששוקלין עונות אדם אין מחשבין עליו עון שחטא בו תחלה. א"א זה מן ההגדות שמשתבשים הדברים זה בזה ומדמה בדעתו שהן אחדים והם זרים ונפרדים מאד. לפי שראה בגמרא רבא ורב חסד משה כלפי חסד ושאלו דבי ר"י מעביר ראשון ראשון וכן היא המדה. וראה ביומא רבי יוסי ברבי יהודה אומר אדם עובר עבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו חבר בדעתו שהן ענין אחד וכן רתוקים מאד דהכיא דרבי ישמעאל היא ליום הדין הגדול והגאל הבינונים מגיהנם כדברי בית הלל ואין שם וכר נמחלה עון אבל הא דרבי יוסי ברבי יהודה בעולם הזה ובתחלת מעשיו של אדם מימי עונשו ואילך שתמחל הראשון והשני והשלישי שיודעים לידו לא עשה מהם תשובה אע"פ שהם מן החמורים שצריכין יסורין ויוה"כ למרק אלו הראשונים אינן צריכין שהם מחולין לגמרי. א היא הגמרא מדברים ועיקרן ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מצאו:

לחם משנה

ומעורה כי רבה. ואם תאמר כיון דסדום עונותיה מרובים מזכיותיה למה הקב"ה היה מוחל להם בשביל החמשים צדיקים כיון דהדין עמן שנאבדם. ויש לומר מפני אברהם היה מוחל אע"פ שאין הדין כך:

ג כל מי שניחם וכו'. סוף פ"ק דקידושין (דף מ') בברייתא דברי ר"ש בן יוחאי ופירשו בגמ' בתוהא על הראשונות: וכשם ששוקלין וכו'. רבינו סובר דשוקלין בשעת מיתתו של אדם וכן בראש השנה. ונראה שיצא לו ממה שאמרו בפ"ק דראש השנה (דף ט"ז:) ג' ספרים נפתחים בראש השנה וכו' הרי שקול של ראש השנה ועוד אמרו שם ג' כיתות ליום הדין וכו' וסובר רבינו שזה הוא ליום המיתה: הבינונים וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ז) אמרו שם בברייתא שלש כתות ליום הדין וכו' בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפין ועולין וכו' ב"ה אומרים ורב חסד וכו' פושעי ישראל בגופן יורדין לגיהנם ונדונין בה שנים עשר חדש וכו' אבל המינין והמסורות והאפיקורוסין שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפרשו מדרכי צבור וכו' יורדים לגיהנם ונדונים בה לדורי דורות. וכן עוד שם אמר מר ב"ה אומרים ורב חסד וכו' והא כתיב והבאתי וכו' התם בפושעי ישראל בגופן והקשו והא אמרת לית להו תקנתא ותירצו כי לית להו תקנתא ברוב עונות הכא מחצה עונות וכו' ואית בהו נמי מן פושעי ישראל וכו' לא סגיא להו בלאו והבאתי וכו': עוד שם פושעי ישראל בגופן מאי ניהו א"ר קרקפתא דלא מנח תפילין ונתבארו דברי רבינו ז"ל מ"ש דדוקא פושעי ישראל בינונים יורדין לגיהנם אבל שאר בינונים רב חסד מטה כלפי חסד וכן נתבארו כל שאר הדברים. ופושעי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו לא מצאתי בגמרא: אם עשה תשובה נחתם וכו' ואם לאו נחתם למיתה. ואם תאמר כי לא עשה תשובה אמאי נחתם למיתה הא מחצה על מחצה ורב חסד מטה כלפי חסד וכבר תירצו בזה דהיכא דלא עשה תשובה הוי עון אחד נוסף על העונות משום דבאלו עשרה ימים של תשובה הוא חייב לעשות תשובה ואם לא עשה הרי עון אחד נוסף על העונות:

ד ומפני ענין זה. כלומר מפני שבשופר מזהירין בר"ה לחפש במעשיו לכך באלו עשרה ימים צריך לעשות מצות ומעשים טובים:

ה בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו כו'. בפרק קמא דראש השנה (דף י"ז) אמרו תנא דבי רבי ישמעאל נושא עון ועובר על פשע מעביר ראשון ראשון וכן היא המדה

משנה למלך

פ"ג ב וכשם ששוקלין זכיות אדם וכו'. משנה פ"ק דר"ה (דף ט"ז.) בד' פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. וכתבו התוספות ז"ל בפסח על התבואה בפרק מי שמתו [י"ט:] גבי חסיד שהקניטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבר"ה שמע שתי רוחות שמספרות זו את זו ששמעו מאחורי הפרגוד שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו ושמא בשמים בר"ה היו מזכירין דין הנגזר בפסח א"נ כרבי יהודה דאמר הכל נדונין בר"ה ונגזר דין בפסח על התבואה ע"כ. ויש לדקדק בתירוצא קמא דלאותו סירס מזכירין בר"ה דין הנגזר בפסח. וז"ל במ"ש הר"ן ז"ל שמהניכין דבד' פרקים העולם נידון דשלשה דברים הללו נידונין בכל העולם בג' זמנים אלו אבל בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו אחד אחד וגוזרים לו חלקו מדברים הללו ע"כ. הנה כי כן מש"ה מזכירין בר"ה דין הנגזר בפסח משום דבר"ה נידון האדם על כל המפורשות אלו ועל מגלותיו ופירותיו כמ"ש הר"ן וכיון שאדם נידון בר"ה על פי מעשיו צריך לידע מה שנגזר כבר אל כללות העולם כדי לעשות נלויי כדרכיו ומשום הכי היו מזכירין בר"ה דין הנגזר בפסח. תו יש לדקדק בתירוצא בתרא דמוקי הכיא דהפרק מי שמתו כרבי יהודה דכיון דע"כ לא אתיא כמתני' הכיא דר' מי שמתו דהא מתני' לא אתיא כר"י כדמשמע בגמרא א"כ אמאי לא מוקי הכיא דמי שמתו כר"מ דאמר הכל נידונין בר"ה ונגזר דין שלהם ביוה"כ. ונראה דניחא להו לאוקי' הכיא דמי שמתו כר"י ולא כר"מ משום דלר"מ הדין של ר"ה אינו משלם ומוזיד דהא אפשר דעד יוה"כ יעשו תשובה ויתבטל הדין וא"כ למאי הלכתא הכריזו ברקיעא בר"ה הדין כיון שאפשר שיתבטל לא היה להם להכריזו אלא ביוה"כ שעכשיו של יום הוא גזר דין. אבל לדברי ר' יהודה דהתם דין הוי בר"ה וגמר דין בפסח צריך לדעת מה עשה בר"ה משום דזמן הזריעה הוא קודם זמן דגזר דין ומש"ה הכריזו ברקיעא מה שדנו בר"ה דאצטריך לזריעה אבל לר"מ דהתם דין הוי בר"ה וגמר דין ביוה"כ נמצא שזריעה וקצירה הוי בתר גמר דין של יוה"כ א"כ לא נצרכה הכברזה של ר"ה ומש"ה מוקמי למתני' כר"י ולא כר"מ:

ד לפיכך צריך כל אדם וכו'. בפ"ק דקידושין (דף מ':) ר"א בר"ש אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף

הגהות מיימוניות

[א] פירשו התוספות רחיים אלו פי' לחיי עד ומיתה זו פי' לגיהנם. אבל הרמב"ן כתב וז"ל אין אדם נידון בר"ה אלא לענייני העולם הזה וזה שאמר לחיים ולמיתה אינם בימים בלבד אלא כל העונשים שבעולם הזה נגעים ומיתת בנים ועוני וכיוצא בהם כינו אותם חכמים

מגדל עוז

אם יהו לפרש כלשונו. והקושיא שהזכיר הראב"ד ז"ל רוב העולם מקשים פ"ק דר"ה ויש לנו כמה שיתוקן בסוף הענין כמו שקבלנו מרבותינו בעלי התוספות ז"ל. ואני אומר כי ר"מ ז"ל לא פסק זה מדר' כרוספדאי עד לאמיו בזה הפרק ופירש כי הוא כיו"ט של ר"ה והוא ג"כ יכתיר זה הענין ופירשו במדרי ידיעת התורה פ' שני מהלכות יסודי התורה ובגלל בקצרה לאמיו פרק תמידי ואמר כי תשובת

ודבר שאלה ארוכה מאדן מדה ורחבה מני ים ומי יודע אם דרך בדרך הסוד הנכון הוא כי גדול מאד כדין: ושיקול זה כו' עד עורכין הזכיות כנגד העונות. במדרש ובפ"ק דקדושין עם מקצת מקומות שיקול סיהון: כל מי שניחם עד על הראשון. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') ומימרא דר"י אלעזר ז"ל פ"ק דר"ה: וכשם ששוקלין כו' עד נחתם למיתה. מימרא דר' כרוספדאי היא פ"ק דר"ה ובגירסא שלנו בשם ר' יוחנן אמרה: אע"פ שתקיעת שופר עד אשר לא טובה. במדרש: לפיכך צריך כל אדם עד והצילו. סוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט): ומפני זה נהגו עד שיאור היום. ר"ל שאמנם על מה [illegible] בשעה ששוקלין עד מרבין והולך: כתב הראב"ד ז"ל וזה מן ההגדות וכו'. זה הוא [illegible]
ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור [illegible]

בו תחלה ולא שני אלא משלישי ואילך אם נמצאו עונותיו משלישי ואילך מרובין על זכיותיו אותם שתי עונות מצטרפים ודנין אותו על הכל. ואם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו אשר מעון שלישי ואילך מעבירים כל עונותיו ראשון ראשון. לפי שהשלישי נחשב ראשון שכבר נמחלו השנים. וכן הרביעי הרי הוא ראשון שכבר נמחל השלישי וכן עד סופן. במה דברים אמורים ביחיד שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. אבל הצבור תולין להן עון ראשון שני ושלישי שנאמר על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. וכשמחשבין להן על דרך זה מחשבין להן מרביעי ואילך. הבינונים אם היה בכלל מחצה עונות שלהן שלא הניח [ג] תפילין מעולם דנין אותו כפי חטאו ויש לו חלק לעולם הבא. וכן כל הרשעים שעונותיהן מרובים דנין אותן כפי חטאיהם ויש להן חלק לעולם הבא שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אף על פי שחטאו שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. ארץ זו משל כלומר ארץ החיים והוא העולם הבא. וכן חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא:

ו [ד] ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים

כסף משנה

הדין לצדיקים נחתמים לאלתר לחיים. רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפים ועולים וב"ה אומרים רב חסד מטה כלפי חסד. הגה דבי ר"י מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו ואפ"ה כיון שכתב ואם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו אשר משלישי ואילך דמעבירין על כל עונותיו ראשון ראשון א"כ מיד הוא נחתם לחיים והיאך כתב לעיל שהבינוניים תולים אותם עד יוה"כ ואם לא עשו תשובה נחתמים למיתה. וי"ל דלעיל איירי בר"ה וכאן אין מעבירין ראשון ראשון אלא מונין כל עונותיו גם את הראשון גם את השני והכא איירי בשעת מיתתו לדעת אם ילך לגן עדן או לגיהנם. וא"ת א"כ דבשעת מיתה איירי היכי קתני בד"א ביחיד אבל בצבור תולין וכו' דהא בצבור לא שייך בשעת המיתה שכל הצבור אין מתים ביום אחד שנאמר שידונו כאחד אם ילכו לג"ע או לגיהנם, ועוד שאמר תולין להן ובשעת המיתה לא שייך תולין. וי"ל דשייך לומר שהצבור נדונים כאחד אם ילכו לג"ע או לגיהנם והא כיצד אם כל אחד מהצבור לא עשה עון בפני עצמו לשילך לגיהנם אבל הוא ראוי לילך לג"ע והצבור בכלל חטאו חטאים הראויים בעדם ללכת לגיהנם יוכו כל אחד ואחד בזכיות לגיהנם שהרי מצינו דור הפלגה אין להם חלק לעוה"ב ולא אשכחן שמתו כלם כאחת אלא ודאי כדאמרן. וא"ש תולין עניינו שתולין להם שלש עונות אלו ואין מניחין אותן במשקל עד שישקלו כל עונותיהם כיון שנשקלו עונותיהם אם נמצאו מרביעי ואילך מרובין על זכיותיהם אותם ג' עונות מצטרפין ודנים אותם על הכל ואם נמצאו זכיותיהם כנגד עונותיהם מרביעי ואילך מעבירין כל עונותיהם ראשון ראשון, מעתה לא יקשה על רבינו מה שהקשה עליו הראב"ד וז"ל זה מן הערבוב וכו' זו היא הגעת הדברים ועיקר עכ"ל הראב"ד. ולדעת רבינו היא דר"י ב"ר יהודה כשנדון אם ילך לג"ע או לגיהנם דוחיא דהיא דר' ישמעאל:

הבינונים אם היה בכלל מחצה וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ז.) אמרינן דבינונים דאמרי ב"ה רב חסד מטה כלפי חסד דוקא שאין בכלל עונותיהם עון פושעי ישראל בגופן ומאי ניהו קרקפתא דלא מנח תפילין מעולם. וכתב הר"ן דה"ה לשאר מצות עשה שלא קיימם מעולם כגון שלא קרא ק"ש ולא בירך על המזון אחריו מעולם. וכתב ר"ת ז"ל דדוקא כשנמנע מלהניחם מחמת שהמצוה בזויה בעיניו אבל אם אינו נמנע מלהניחם אלא מפני שהם צריכין גוף נקי והוא ירא שמא לא יוכל ליזהר בהם אין זה בכלל פושעי ישראל בגופן עכ"ל. ומפורש שם בגמרא דבינונים שיש בכלל עונותיהם עון פושעי ישראל בגופן מצפצפין ועולים ואם עונותיו מרובין מזכיותיו ובכלל עונותיו עון פושעי ישראל בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש ולאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים כלומר וזכות הוא להם שהם תחת רגלי הצדיקים דעל כ"פ הצדיקים יבקשו עליהם רחמים. ומסיים בברייתא אבל האפיקורוסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי הצבור ושנתנו חתיתם בארץ חיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט יורדים לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות וגיהנם כלה והם אינם כלים ופירש רב חסדא דשנתנו חתיתם בארץ החיים היינו פרנס שמטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. והשאר שכתב רבינו ז"ע היכא מייתי להו: ומ"ש וכן חסידי אומות העולם וכו'. פלוגתא דר' אליעזר ור"י בפ' חלק (דף ק"ה) ופסק כר"י. וכתב רבינו בפירוש המשנה דהכי תהרע מתני' דמני לבלעם בהדי ארבעה הדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא:

משנה למלך

נפש זכות כו'. והנה לפי מ"ש רבינו ז"ל לעיל בפרקין וז"ל כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכיות ועונות מי שזכיותיו מרובות על עונותיו צדיק כו' וכן המדינה כו' וכן כל העולם כו' תוכה דמתהיה דנין את האדם ואח"כ את המדינה והה"כ את העולם וא"כ קשה אמאי לא קאמר אבריו שהכריע את עצמו ואת המדינה ואת כל העולם. ומיסודו של הרב נעל לא"ת עלה בידינו דכשדיין את המדינה אם עונותיה מרובים נחרבת והצדיקים יוצאים ממנה ואם זכיותיה מרובים אין מחריבין אותה אלא שהקב"ה נפרע מן הרשעים ואח"כ דנים כל העולם אם זכיותיו מרובים נחרב כל העולם ואפילו המדינה שעונותיה מרובין ואם עונותיו מרובין נחרב כל העולם ואפילו שזכיותיה מרובים. והקשה לזה דא"כ מאי אהני לן שקול המדינות כיון דבתר כ"ע אזלינן ותירץ דאהני לן כשיהיה כל העולם תלוי חייב והגיו זכאי או רואים כל מדינה ומדינה לפי מה שהיא אלו דבריו ז"ל. ומשמע דליכא שום נפקותא בשקול המדינות אלא כשהעולם הגיו זכאי ותגיו חייב אבל כשאין העולם שקול ליכא שום נפקותא לשקול המדינות. ומש"כ בגמרא דלא איירי כשעולם שקול אלא או רובו זכיות או רובו עונות לא יזכר מדינה דהא לא נפקא לן מידי בשיקולה. (א"ה עיין מ"ב מהרימ"ע בדרשותיו פרשת וילא) (דף י"ט):

לחם משנה

המדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובה עונות מיחשב בהדייהו. ובהלכות פירש בו ב' פירושים, האחד פי' הרי"ף ז"ל וז"ל פירוש אדם ישר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדין לא בא הטא לידו משדו אותו החטא אין הקב"ה כותבו אלא מעבירו וכך היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מתחלה כדכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר אמר רבא וכו' ע"כ. הרי שהרכיב ב' מאמרים המאמר במס' ר"ה מעביר ראשון ראשון וכו' עם המאמר כמאמר ביומא [פ"ו.] תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אדם חוטא פעם ראשונה ושניה וכו' והכל איירי בראש השנה וה"ה בשעה ששוקלין בעת מיתתו שעושין כך לדעת רבינו שסובר ששוקלין נמי בעת ההיא. והפירוש של הרי"ף ז"ל ביארו שם הר"ן ז"ל דלדעת מאן דקאמר ועון עצמו אינו נמחק ר"ל שהעון ראשון ושני דאין מונין לו הם תלוים ועומדים ואי איכא רובא עונות חוץ מראשון ושני מגלגלין עליו את הכל ואי ליכא לא ויש שם פירוש אחר שפירש שם הגאון דאין הכונה באומרו מעביר ראשון לענין חטא ראשון ושני דלא קא חשיבי. ולדעתו אין הפרש בין ראשון ושני כלל לכל שאר, וה"פ כשהקב"ה רואה לאדם שרובו זכאי מעביר ראשון כלומר כל העונות שעושה מעבירם ונחשב כאילו לא עשה עונות כלל וקאמר רבא אע"פ שמעבירם אינם נמחקים לגמרי אלא תלוים ועומדים שאם ניתלו רובם זכיות אותם העונות נמחקים אז לגמרי אבל אם רובן עונות אז ודאי כל אחד נחשב ואינו מעביר ראשון ראשון כלל. ונראה לכאורה דרבינו תפס לו דרך הרי"ף ז"ל רבו והרכיב שני המאמרים ופירש תעביר ראשון ראשון ר"ל דחטא ראשון ושני לא קא חשיב כלל, אבל לשון ואם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו מעבירין כל עונותיו ראשון ראשון שכתב אח"כ נוטה קצת לפירוש הגאון דתכרע דפירוש ויעביר ראשון ראשון ר"ל דמעביר כל ואחד כאילו לא היו לו עונות לכך דברי רבינו הם סתומים. לכך נראה ודאי שהוא הופס דרכו של הרי"ף ז"ל כדכתב בשם הר"ן ז"ל והכי פירושו מעביר ראשון ראשון כלומר החטא הראשון ושני מעבירם וכך היא המדה כלומר מכאן ואילך ליתר העונות כמו שעשה נהלה להעבירם כלם אחד אחד והיינו דוקא כשהעונות הם כנגד הזכיות אבל אם יותר מגלגלין עליו את הכל וכמו שפירש רבא ועון עצמו אינו נמחק. נמצא דבפירוש וכך היא המדה נסתנה פירושו מדברי הרי"ף ז"ל דלפירוש הרי"ף ר"ל וכך היא מדתו שלא לחשוב לו חטא ראשון ושני. והראב"ד ז"ל בהשגות לא מתהוור לו דרך זה של הרי"ף ז"ל והוא מפרש דשני המאמרים הם חלוקים דהנא דבי ר' ישמעאל איירי ביום ר"ה ולא הוזכר כאן כלל חטא ראשון ושני ופירש הוא שכששוקל העונות ומלאם כנגד הזכיות מחשבו הקב"ה לצדיק גמור ותעביר כל עונותיו ראשון ראשון וכמו שהוא לפירוש הגאון ולא איירי בחטא ראשון ושני כלל וזה לא איירי בר"ה אלא בחטא ראשון ושני ששנה האדם בתחלת ימיו שהקב"ה מוחלו בתשובה ולא בעינן יוה"כ ויסורים וזהו דעתו ז"ל מבואר בהשגות.

בד"א ביחיד שנאמר הן כל אלה וכו'. בפ' יוה"כ (דף פ"ו) תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אדם עובר עבירה פעם ראשונה מוחלין לו שניה מוחלין לו שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו שנאמר כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל וכו' והדר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר מאי ואומר וכ"ת ה"מ בצבור אבל ביחיד לא ת"ש הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש, זו היא נוסחתו בגמרא וכך היה גורס הראב"ד ז"ל בעל ההשגות ומפני כן השיג על רבינו ז"ל שזה החילוק של ציבור ליחיד לא הוזכר בגמ' וכך הוא

מגדל עוז

פנין וכבר כתבתי במקומן, וסמוך לזה ביאר כשם ששוקלין עונות אדם וזכיותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה כו' כדרכי כהוספתי וכמו שביארתי בפירוש דבריו עד ביאור היום, ועתה חזר וכתב שהם בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו כו' עד מרביעי ואילך כמו בתחלת הפרק דשייכי בכל ענין ובכל זמן ששוקלין בין בר"ה ובין בשעת מיתה לדעת כאי זה דרך מוליכין אותו בין ביום הדין כדתניא בר"ה (דף ט"ז) שלש כתות הן ליום הדין וכו' וכתב כי אותן השתי עונות ראשונות אינן נחשבין לו כדר' יוסי בר' יהודה מדכתיב פעמים שלש עם גבר אלא א"כ רבו עונותיו כדר"כ. וכן תיכבן ר"י אלפס ז"ל פ"ק דר"ה סמוכין זה לזה וכן פירש דתנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכן היא המדה בפירוש קבלתו ואחרי כן כתב תשובת גאון ז"ל בפירושו וחילק בין יחיד לצבור כדאיתא בגמרא להדיא סוף יומא (דף פ"ו) מקרא דעל שלשה פשעי ישראל כו' דגרסינן תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר אדם עובר עבירה כו' עד שנאמר על שלשה פשעי ישראל כו' ואומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר מאי ואומר וכ"ת ה"מ בצבור אבל ביחיד לא תא שמע הן כל אלה יפעל אל פירוש וכי תימא דוקא בצבור מוחלין לפי שרחמי צבור מרובין אבל ביחיד לא ת"ש הן כל אלה שהוא אף ביחיד וגם ליום הדין צבור כיחיד נדונין כדאיתא ריש מסכת ע"ז (דף ב') מדכתיב לכולות מבשט עבדו ומשפט עמו ישראל דתלך וצבור יתלך נכים תחלה לדין. ואם הראב"ד ז"ל יש לו גירסא ופירוש אחר לא ידעתי וכד"ן: הבינונים אם עד לעוה"ב. פ"ק דר"ה: וכן כל הרשעים עד ביאוקים. הכל פרק חלק שם (דף ק"ב):

הגהות מיימוניות

חכמים בלשון מיתה וכינו השכר והגמול הטוב בלשון חיים: [ג] בפ"ק דר"ה כתבו התוספות בשם ר"ת דאיירי שהמצות בזויות עליו ואומר מה תועלת ברצועות הללו אבל אם אין מניח תפילין משום דאין גופו נראה לו נקי ואינו בטוח לשמרם בטהרה כאלישע בעל כנפים אין עליו דין פושעי ישראל, והאלפסי פירש כרבינו המחבר: [ג] פירש ראב"ם דהיינו המקיים מצות שנצטוו בני נח וכן רבינו המחבר פירש בפירוש בהלכות מלכים ומלחמותיהם ספ"ח דהיינו גר תושב וכן בהלכות איסורי ביאה, ע"כ [ד] בפרק חלק ר' הדיוטות אין להם חלק וכו' בלעם וכו' בגמרא מתניתין מני ר' יהושע היא דתניא ר"א אומר ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו עכו"ם א"ל ר' יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים פירש"י כגון

עולמים. המינים והאפיקורסין והכופרים בתורה והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל המורדים ומחטיאי הרבים והפורשין מדרכי צבור והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא כיהויקים והמוסרים ומטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו: ז חמשה הן הנקראים [ה] מינים. האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג. והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר. *והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה. *וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל. וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון

כסף משנה

ז חמשה הם הנקראים מינים. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו:) אמרינן דמין זה העובד כוכבים וכבר רבינו דכל הני מינים מיקרו: והאומר שיש שם רבון אחד וכו'. כתב הראב"ד ולמה קרא לזה מין וכו' המשבשות את הדיעות, עכ"ל. ויש לתמוה על פה קדוש איך יקרא לאומרים שהוא גוף ובעל תמונה גדולים וטובים ממנו. ואפשר שעיקר הנוסחא כמו שכתוב בספר העיקרים פ"ב ממ"א וז"ל. א"א אע"פ שעיקר האמונה כן הוא המאמין היותו גוף מצד הפיכתו לשונות הפסוקים והמדרשות כפשטן אין ראוי לקרותו מין, עכ"ל. וגם לפי נוסחתנו זאת היתה כוונתו. וכבר הרחיב הדיבור בזה בעל ספר העיקרים בפרק הנזכר: וכן האומר שאינו לבדו ראשון וצור לכל. כלומר האומר אמת שיש אלוה יחיד ואינו בעל גוף ותמונה אבל אינו לבדו ראשון שיש חומר ראשון קדום וממנו ברא העולם א"כ אינו ראשון ויוצר הכל שהרי החומר לא ברא הוא שהיה קדום: כתב הראב"ד וכן האומר שאינו לבדו ראשון א"א כאותו שאמר וכו' ובהם עשה מה שעשה, עכ"ל. כתב כן להבדיל בין זה לאותו שכתב תחלה כאומר שאין שם אלוה:

שלשה

השגת הראב"ד

*והאומר שיש שם רבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה. א"א ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות:

*וכן האומר שאינו לבדו הראשון. א"א כאותו שאמר אלהיכם צייר גדול היה אלא שמצא לו סמנים גדולים תהו ובהו חושך ומים ורוח ובהם עשה מה שעשה:

לחם משנה

הוא האמת לפי גירסא זו אבל רבינו גורס גירסת הרי"ף שהובא בהלכות וז"ל תניא ר' יוסי אומר וכו' (עיין בכ"מ) והסכימו דברי רבינו ז"ל לפי גרסא זו:

ז חמשה הן (מישראל) הנקראים מינין כו'. י"ל בפירוש המינין וכל שאר הענינים שהזכיר רבינו טובא. חדא מה שפירש המינין הם חמשה מאי זה. הא בגמרא פרק אין מעמידין (דף כ"ו.) לא נמצא שם שום סברא כזו אלא חד אמר דמומר להכעיס מין וחד אמר איזהו מין זהו העובד כוכבים אבל אלו החמשה לא מצאנו. מיהו הא ל"ק דבכלל עובד כוכבים הוו הני חמשה דעובד כוכבים ר"ל שמקבל אלוה אחר אלא האל יתברך ומכחיש אלהותו וכן אלו החמשה מכחישי אלהותו הן. אבל קשה מה שפירש באפיקורוסים דבגמ' דסנהדרין בריש פ' חלק (דף צ'.) כשאמרו במשנה ואלו שאין להם חלק לעוה"ב והזכיר אפיקורוס אמרו בגמרא (דף צ"ט ע"ב) מאי אפיקורוס רב ור' חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה ת"ח ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני ת"ח אבל ביאור זה שהזכיר רבינו באפיקורוס לא מצאתי בגמרא. וקשה עוד מזה דלקמן כתב רבינו ז"ל דמבזה ת"ח אין לו חלק לעוה"ב וזה על כרחין יצא לו מאפיקורוס שאמרו בפרק חלק והרב ור' חנינא מאי שנא דהם מפרש אפיקורוס מבזה ת"ח וכאן פירש באופן אחר. עוד קשה מה שפירש במומרים ישראלים שהם ב' ומנה אחד מומר להכעיס וזה תימה דבפ' אין מעמידין [כ"ו:] פליגי רב אחא ורבינא חד אמר להאבון מומר להכעיס מין וחד אמר אפילו להכעיס מומר הוי. ורבינו פסק בהלכות רוצח פרק ד' כמאן דאמר אפיקורוס הוי שכתב שם האפיקורוסים והם העושים עבירות להכעיס וכו' ה"ז אפיקורוס וא"כ לדברי זה אין למנות האפיקורוס ומומר להכעיס בתרתי דהא בפירוש אמרו בגמ' [שם] להיות זה כמנה שם בברייתא האפיקורסים ומומרים ואמרו הני מכאן מומר משום דקבלה דהוי אפיקורוס וא"כ הוי בכלל אפיקורוס וא"כ רבינו כיון שירד למנותו בכלל אפיקורוס היה לו למנותו. ובהל' עכו"ם בפ"י גבי מורידין ולא מעלין כתב רבינו אבל המוסרין והאפיקורוסים מישראל מצוה לאבדן כו' לא הזכיר שם מומרים ונראה דפסק כמ"ד אפיקורוס הוי ומסכים להל' רוצח וא"כ איך כתב כאן דמומר הוי. וע"ק דבהלכות עדות פי"א כתב המוסרין והאפיקורסים לא הצריכו חכמים למנותם בכלל פסולי עדות וכו' שלא מנו אלא רשעי ישראל אבל אלו המורדים הכופרים שהוכים הם מעכו"ם שהעכו"ם לא מעלין ולא מורידין וכו' ואלו מורידין ולא מעלין. הרי שם שהזכיר גבי הורדה לגור מומרים וכמ"ד מומר הוי והוא הפך למה שכתב בהל' רוצח ובהלכות עכו"ם. וע"ק באפיקורוסין וכופרין היכן מנה בברייתא שמורידין ולא מעלין הרי לא הזכיר בברייתא אלא האפיקורוס והמומרים. וע"ק כשהקשו שם בגמרא בפ' אין מעמידין (דף כ"ו) א"ל אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות מומר ואת אמר מורידין אמאי א"ל סמי מכאן מומר לשני ליה אידי ואידי בומר לתיאבון כאן במומר לכל התורה כאן במומר לדבר אחד דלכל התורה כלה שכתב רבינו לתיאבון הוי שאמר שאינו רוצה להיות שסל כישראל אלא רוצה להיות כעכו"ם שהם במעלה וא"כ במומר להכעיס הוא אפיקורוס שפיר מצי לאוקמי במומר לכל התורה כולה. וע"ק דכתב בהלכות שחיטה פ"ד ואם היה מומר וכו' או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ואיך קאמר דאפיקורוס הוא הכופר בתורה הא הכא מנה אפיקורוס וכופר בתורה בתרתי. וכן קשה בהלכות רוצח פ"ד שכתב והאפיקורוסים והם הכופרים בתורה ובנבואה והא הכא מנה הכופר בתורה והאפיקורוס בתרתי ואיך כתב שם דהוא הוא. וע"ק מ"ש לקמן ויש עבירות קלות מאלו וכו' ולמה לא מנאם בכלל הראשונות והאמי הלקה דחז"ל מנו כלם ביחד משמע דכלם שוים אפיקורוס והאומר אין תורה מן השמים דיחד מנאום בפ' חלק. וע"ק למה לא מנה כאן במומרים מומר לתיאבון דלכ"ע מומר הוי: ונראה לתרץ לכל זה דרבינו ודאי הוקשה לו למ"ד בפ' אין מעמידין [כ"ו:] סמי מכאן מומר דלדבריו איך מנו בברייתא בס"פ דר"ה [י"ז] מומרין ושם לא אמר בגמ' סמי מכאן מומר אלא ודאי דיש לתרץ ולומר דיש נקראים אפיקורוסים אע"פ שאינם באמת אפיקורוסים אלא מפני שהם מביאים לאפיקורסות והם מבוא לו. וכ"כ רבינו ז"ל בפ"ק דחולין [ע"ו:] בפירוש המשנה על משנה המתחלה השוחט בעגל וכו' שצדוק וביתוס הכופרים בתורה הם שקורין אותם חכמי דורינו אפיקורוסים במוחלט ואינן אפיקורוסים על האמת אבל דינם להיות כדין האפיקורוסים ר"ל שמותר להרגם היום בזמן הגלות מפני שהם מבוא לאפיקורסות, ועוד כתב שם רבינו ז"ל והז"ל קראו אפיקורוסים לחולקים על הדת ועל הנביאים ומכזיבין הנביאים וכו' א"כ נראה לומר דחז"ל קראו לכלם אפיקורוסים לכופרים ומומרים מפני שהם מבוא לאפיקורסות האמיתי אבל אינם אפיקורוסים באמת שהאפיקורוסים באמת הם החמשה שהזכיר רבינו ז"ל. ובזה יתורץ הקושיא דלברייתא דר"ה [י"ז.] למ"ד מומר להכעיס אפיקורוס הוי דבר"ה לא הזכירו אלא האפיקורוסים שהם אפיקורוסים באמת וכן המומרים וכל השאר כלומר הה' שמם האמיתי שראוי לקרותם אע"פ שהחכמים בכל מקומותיהם קראו אפיקורסים למומרים ומוסרים ומינין הוא בשם מושאל מפני שהוא מבוא לאפיקורסות ומחלוקת רב אחא ורבינא בפרק אין מעמידין [כ"ו:] הוא אם קראו חכמים למומר להכעיס בשם מושאל כמו שקראו כן למוסר ולכופר אע"פ שאין שמם האמיתי אפיקורוסים. ומה שהוצרך לומר מ"ד דלהכעיס הוי אפיקורוס סמי מכאן מומר הוא מפני שאי אתה יכול לפרש המין האמור בברייתא שר"ל האפיקורוס האמיתי ופרש מומר כלומר שמו האמיתי ולא רצתה הברייתא לקרות כאן בשם הכולל אלא רצה להודיע לנו שמו האמיתי כמו שאמרו בפ"ק דר"ה [י"ז.] האפיקורסים והמומרים וכו' שהזכיר שמם האמיתי. זה א"א לומר דאם כוונת הברייתא היא כך היה לה להזכיר הכופרים והאפיקורסים וניתא הכי הכופרים והאפיקורוסים המומרים מורידים ולא מעלים דודאי האפיקורסים והכופרים לא עדיפי ממומרים וא"כ אמאי לא פרט אותם הברייתא בפירוש אלא מאי אית לך למימר דכללם בכלל האפיקורוסים א"כ כיון דשם אפיקורוס שם כולל ומושאל הוא א"כ מומר להכעיס נמי בכלל מינין בשם המושאל וא"כ על כרחך כמי מכאן מומר. ומה שלא תירץ אידי ואידי לתיאבון וכאן לכל התורה כולה כאן לדבר אחד נראה שהוא מפני דמומר לכל התורה כולה ודאי דיקרא מינאה בשם המושאל. וכמו שהשיגו הראב"ד ז"ל בהשגות דחוזר לדת העכו"ם מודה באלהיהם ונקרא מין וא"כ ודאי דלא מצי לאוקמי דברייתא דמומרים במומר לכל התורה כולה משום דהוי בכלל מין. והשתא יתורץ הכל מ"ש דמומר להכעיס הוי מומר מנה כאן בשם האמיתי כמו שמנה בברייתא דר"ה [שם] ובהל' רוצח שכתב הרי זה מין כלומר הרי זה שקראו אותו חז"ל מין בשם המושאל ובהל' עכו"ם שלא הזכיר שם מומרין גבי הורדה סמך על מ"ש בהלכות עדות ששם הזכיר מינאין ואפיקורוסים וכופרים ומומרים כל אחד ואחד בשמו האמיתי כמו שקראן כאן בהלכות תשובה. ובהלכות שחיטה (פ"ד) שכתב או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ר"ל שהוא השם המושאל שהחכמים קראו אפיקורוס בכ"מ בהשאלה. וכן בהלכות רוצח שקרא לכופר בתורה אפיקורוס בשם המושאל אבל לא השם האמיתי. ומ"ש רבינו פירוש זה באפיקורוס ולא פירש שהוא מבזה ת"ח משום דהסברא דחקתו דכאן אמר יורדים ואינם עולים וא"כ אין סברא דבעבירות קלות כאלו יאמר כאן הברייתא יורדים ואינם עולים דמבזה ת"ח לא עדיף מא' מהעבירות החמורות שבתורה חייבי כריתות ומיתות וכן המתכבד בקלון חבירו והמבזה את המועדות וכל השאר שהזכיר רבינו ז"ל לקמן שהוזכרו בברייתא בפ' חלק על מתני' [צ"ט.] דאין תורה מן השמים סובר רבינו ז"ל שעל אלו העבירות הקלות לא היה אומר בברייתא שיורדים ואינם עולים א"נ חז"ל אמרו כן כלומר שהרגיל בהם אין להם חלק לעוה"ב כלומר כיון שהיא עבירה קלה די שנאמר פירוש דברי חכמים שאמרו אין להם חלק לעוה"ב כר"ל הרגיל בהם ואין אותה החומרא של אין להם חלק לעוה"ב כחומרא זאת שהזכירו כאן ולכך לא מנאם רבינו בכלל כל הני שהם המורות. ומזה הטעם עצמו לא מנה כאן מפר ברית אע"פ שהוזכר בברייתא שם בפ' חלק אלא בסוף הלכות מילה כתבו והמפר בריתו של א"א וכו' אין לו חלק לעוה"ב כלומר ובודאי שאין עונש האמור שם כעונש האמור באלו החמורות שבאלו החמורות הם נכרתות הנפשות לעולם. ומזה הטעם עצמו לא מנה כאן רבינו ז"ל במומרים מומר לתיאבון משום דאין סברא לומר דלמומר לדבר אחד לתיאבון אין לו חלק לעוה"ב ואע"פ שקראו אותו חז"ל מומר בכ"מ סובר רבינו ז"ל שאין בכלל פירוש המומרים הנזכר בברייתא של ר"ה [שם] מומר לתיאבון. ומזה הטעם עצמו פירש באפיקורוס מ"ש מפני דשם אמר יורדים ואינן עולין ואין להחמיר כ"כ בבוזה ת"ח ולכך פירש שהוא דומה לכופר בתורה שר"ל כופר בנבואה אבל אפיקורוס דמתני' דפ' חלק דשם לא אמרו יורדין ואינם עולים וכל אלו החומרות אלא אמר אין להם חלק לעוה"ב שהוא קל יותר פירש מבזה ת"ח. זה נ"ל ליישב דברי רבינו על נכון:

והאומר שיש שם רבון וכו' אבל שהוא גוף. על זה תמה הראב"ד ז"ל בהשגות דאם טעה בעיון מפני שראה בכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כו' אין ראוי לקרותו אפיקורוס. ורבינו סובר שאין לך אפיקורוס גדול מזה כמ"ש בפירוש העיקרים במשנה דבפרק חלק: וכן האומר שאינו לבדו האחד וצור לכל. כתב הראב"ד ז"ל בהשגות כאותו שאמר

הגהות מיימוניות

כגון בלעם ושכמותו אבל אחריני אתו כדאמרינן בריש פירקין ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו'. ע"ש: [ה] רש"י כתב המינים

מגדל עוז

והמוסרים עד ערלתו. פ"ק דר"ה שם: חמשה הם וכו' עד תמונה. פרק חלק ופרק אין מעמידין (דף כ"ו): כתב הראב"ד ז"ל ולמה קרא לזה מין וכו' המשבשות הדעות:

ואני אומר שזה אני על שתי לשונות שכתב על ר"מ ז"ל גדולים וטובים שא"כ היאך היה מניחם בזאת באמונה וכלא אמרו פ"ק דחולין כהמחן על לדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם לדיקים עצמם לא כ"ש.

אמנם בפירוש פ' חלק הארין ר"מ ז"ל ונירר דבריו כי הם עיקר ההלכה. ומכחי גומל לא החזיק כן לרבינו הרב, אלא שאין כמוהו מנוח למערב: וכן האומר שאינו לבדו כראשון: כתב הראב"ד ז"ל

כאותו שאומר אלהיכם וכו' ובהם עשה מה שעשה עכ"ל: ואני אומר זה מוסף רשע וגם רוח הוא: וכן העובד אלוה זולתו כו' עד מפר בתורם. פ' חלק (דף ק"ב) ופרק אין מעמידין:

רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין: **ח** שלשה הן הנקראים [ו] אפיקורסין. האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם. והמכחיש נבואתו של משה רבינו. והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הן אפיקורוסים. שלשה הן הכופרים בתורה. האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה. וכן הכופר בפרושה והוא תורה שבעל פה והמכחיש מגידיה כגון צדוק ובייתוס. והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אע"פ שהיא היתה מעם ה' כגון ההגרים כל אחד משלשה אלו כופר בתורה: **ט** שנים הם המומרים מישראל. המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה. מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהוחזק תמיד ללבוש שעטנז או להקיף פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס. מומר *לכל התורה כולה כגון החוזרים לדתי העובדי כוכבים בשעה שגוזרין גזרה וידבק בהם ויאמר מה בצע לי להדבק בישראל שהם שפלים ונרדפים טוב לי שאדבק באלו שידם תקיפה. הרי זה מומר לכל התורה כולה: **י** מחטיאי הרבים כיצד אחד שהחטיא בדבר גדול כגון ירבעם וצדוק וביתוס. ואחד שהחטיא בדבר קל אפילו לבטל מצות עשה. ואחד האונס אחרים עד שיחטאו כמנשה שהיה הורג את ישראל עד שיעבדו עבודת כוכבים או שהטעה אחרים והדיחם: **יא** הפורש מדרכי צבור אף על פי שלא עבר עבירות אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהן אין לו חלק לעולם הבא. העושה עבירות ביד רמה כיהויקים בין שעשה קלות בין שעשה חמורות אין לו חלק לעולם הבא. וזהו הנקרא מגלה פנים בתורה מפני שהעיז מצחו וגילה פניו ולא בוש מדברי תורה: **יב** שנים הם המוסרין המוסר חבירו ביד עכו"ם להורגו או להכותו. והמוסר ממון חבירו ביד עכו"ם או ביד אנס שהוא כעכו"ם ושניהם אין להם חלק לעוה"ב: **יג** מטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים זה הרודה צבור בחזקה והם יראים ומפחדים ממנו וכוונתו לכבוד עצמו וכל חפציו שלא לכבוד שמים כגון מלכי העכו"ם: **יד** כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו אע"פ שהן מישראל אין להם חלק לעוה"ב. ויש עבירות קלות מאלו ואעפ"כ אמרו חכמים שהרגיל בהן אין להם חלק לעוה"ב וכדי הן להתרחק מהן ולהזהר בהן. ואלו הן המכנה שם לחבירו והקורא לחבירו בכינויו והמלבין פני חבירו ברבים והמתכבד בקלון חבירו והמבזה תלמידי חכמים והמבזה רבותיו והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים. במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי

השגת הראב"ד

*לכל התורה כולה כגון החוזר לדת העובדי כוכבים. א"א ומי שחוזר לדת העובדי כוכבים כגה הוא מודה באלהיהם והרי הוא מין:

כסף משנה

ח שלשה הם הנקראים אפיקורסין. מדהקן בפרק חלק (דף צ') האומר אין תורה מן השמים ואפיקורוס לאו היינו האומר אין תורה מן השמים. ומ"מ ק"ל דאמרינן התם [צ"ט] מאי אפיקורוס רב ור' חנינא אמרי זה המבזה ת"ח ר' יוחנן וריב"ל אמר זה המבזה חבירו בפני ת"ח וצריך טעם למה השמיטם רבינו וכתב במקומם מה שכתב: **האומר שאין תורה מן השמים אפילו פסוק אחד.** בפרק חלק (צ':) תנן ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תורה מן השמים ומפרש בגמרא [צ"ט:] שאפילו אומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק זה מק"ו זה מג"ש זו זהו כי דבר ה' בזה ומדאמר הכא ק"ו וג"ש אלמא לא שנא סופר בתורה שנכתב לא שנא סופר בתורה שבעל פה בכלל האומר אין תורה מן השמים הוא וכל שכן האומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת שהרי זה מכחיש כמה כתובים המורים שהתורה נצחית:

ט שנים הם המומרים וכו'. מבואר בכמה מקומות בתלמוד מהם פ"ק דחולין (דף ה'.). ומ"ש הוא שיעשה להכעיס. גם זה מבואר שם דמומר אוכל נבלות לתיאבון דיש כישראל. ובפ' אין מעמידין (דף כ"ו:) מומר פליגי ביה רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעיס אפיקורוס הוי וחד אמר אפילו להכעיס נמי מומר אבל איזהו אפיקורוס העובד עבודת כוכבים ובסתמא דרב אחא ורבינא קי"ל לקולא ולכך פסק רבינו דלהכעיס הוי מומר ולא אפיקורוס: **המומר לכל התורה וכו'.** כלומר אפילו שגזרו גזירה כיון שמפני כך הלך וחזר לדתם באומרו מה בצע לי להדבק בישראל וכו' וכ"ש אם לא היה שם גזרה וברצון נפשו הלך וחזר וכו': **וכתב הראב"ד** והמומר לכל התורה כולה כגון החוזר לדת העובדי כוכבים א"א ומי שחוזר לדת עובדי כוכבים הנה הוא מודה באלהיהם. טעמו להשיג על רבינו ז"ל לקראתו מין כיון שמודה בעבודת כוכבים והוא כתב למעלה שהאומר שהוא גוף ובעל תמונה הוא מין ועוד שהם אומרים שהם הרבה והוא כתב למטה שהאומר שיש שם מנהיג אבל הם הרבה הוא מין והיאך קראו מומר. ואני אומר אילו לא היתה אומה אחרת בעולם אלא עובדי כוכבים היה לו להשיג כן אבל כיון שיש אומות אחרות שאינן עובדים כוכבים היאך יקרא מין לחוזר לדתם. ועוד י"ל שהחוזר לדת ההיא פני שתות רעים נקרא לו מין ומומר. ועוד י"ל שמין נקרא המאמין באחד מהמשה דברים הנזכרים למעלה והחוזר לדת העובדי כוכבים אע"פ שלא יאמין בדתם אלא שחוזר לדתם כדי שלא להיות נפל ונרדף ישראל מומר מיקרי אבל מין לא מיקרי שהרי אינו מאמין בלבו שיש אלוה אחר עלוהי אלהינו. ובפ"ב מהלכות עבודת כוכבים כתב רבינו ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו ואינו כישראל שעבר עבירה שיש בה סקילה ומומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה:

יד ויש עבירות שהם קלות וכו'. במס' אבות פ"ג (משנה י"א) ר' אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב. וק"ל למה לא מנה רבינו מפר בריתו של אברהם אבינו, ועוד מנ"ל שאלו קלות מהראשונות דמי חסיר בעל לשון הרע ממבזה מועדות. ואפשר לומר שמפר בריתו של אברהם היינו מושך בערלתו שמנה בהדי הנך דלעיל. אבל קשה למה לא מנה גם מגלה פנים בתורה, וי"ל דבפרק חלק (צ"ט.) אמרינן דמגלה פנים בתורה היינו מבזה ת"ח או מבזה חבירו בפני ת"ח וכבר מנה רבינו מבזה ת"ח דפסק כרב ורבי חנינא דאמרי התם הכי ולא כר"י וריב"ל דאמרי דהיינו מבזה חבירו בפני ת"ח דאע"ג דהלכה כר"י לגבי רב מ"מ ר' חנינא אפשר דעדיף מר"י וריב"ל כיון דאיכא רב נמי בהדיה וכיון דהוא מידי דספיקא פסק לקולא. ומכנה שם רע לחבירו, שנת בפרק הזהב [נ"ח] דאין לו חלק לעוה"ב ואמרו שם דאפילו דש ביה בשמיה וסירש"י כבר הורגל בכך שמכנים אותו בכך ואין פניו מתלבנת ומ"מ זה להכלימו מתכוין עכ"ל. נראה מדבריו דאי דש ביה בשמיה וזה אינו מתכוין להכלימו דשרי וכותן לבנות הוא יודע. ורבינו כתב דיתכנה שם ולא כתב שם רע. ונ"ל שכתב כן לרבות הא דדש ביה בשמיה שכבר אין נראה בעיניו שם רע ואפ"ה אסור. ומה שמנה רבינו קורא לחבירו בכינוי ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין להם חלק לעוה"ב לק בפרק בני העיר (מגילה כ"ח) אמרו שאמר רבי נחוניא בן הקנה אחד מהדברים שבשבילם האריך ימים בעמרם הוא שלא נתכבד בקלון חבירו ורבי זירא אמר מהדברים שבשבילם האריך ימים הוא שלא קרא לחבירו בכמיו. וי"ל לדעת רבינו היינו קורא לחבירו בכנוי היינו מכנה שם לחבירו כיון דאמרו דאפילו דש ביה בשמיה א"כ אינו המכנה הראשון. ואפשר שתשעות מכנה היינו המכנה הראשון. וממה שאמרו אע"ג דדש ביה בשמיה למד רבינו לקורא לחבירו בכנוי בה"ה ול"ע: **בד"א שכל אחד מאלו וכו'.** כן כתב הרי"ף בפ"ק דר"ה וכן כתבו התוס' ורא"ש מהא דתניא ס"ק דקידושין [מ':] אפילו רשע גמור

לחם משנה

שאמר אלהיהם נייר גדול היה וכו'. נראה ביאור דבריו מפני שלפון רבינו מורה שכוונתו שהאומר שאין הקב"ה ראשון אלא שקדם לו סבה שבשביל אותה סבה נהיה הוא הרי זה אפיקורוס לכך קאמר דאפילו לא קאמר כך אלא שהות מזה שאע"פ שלא נהיה האל מאותה סבה כלל אלא בריאת העולם לא נברא אלא יש מיש הרי זה אפיקורוס. וזה ודאי נראה כוונת רבינו ז"ל שכן כתב ועור לכל: **יא וזהו הנקרא מגלה פנים וכו'.** בפרק חלק (דף צ"ט.) אמר מבזה ת"ח זהו אפיקורוס ומגלה פנים כגון מנשה וכזה פסק רבינו ז"ל: **יד ויש עבירות וכו'.** כל אלו החכרו שם בפ' הלק בברייתא וקצת מהם בשאר הפרק: כל

מגדל עז

שנים הם המומרים עד התורה כולה. סוף הוריות וסוף יומא: כתב הראב"ד ז"ל ומי שחוזר לדת העובדי טכבים הנה מודה וכו' והרי הוא מין עכ"ל: ואני אומר שיפה נאמר ר"מ ז"ל מקושיא זו דהכי איתא פרק אין מעמידין לסדיא אלא שהיה כי אינו חוזר מחמת שמאמין אלא מחמת שלום אלו אגדלות אלו וגם רבים שאין להם דעת להבחין ואין פיסם ולבם שוין. והמינין לא כן דרכם אלא מאמינים בלבם ואומרים בפיהם כמו שאמר פרק שני מהלכות עכו"ם שעוברים בשאט נפשם על כל הענינים המסורים אבל לא כדת, ועיקר הדבר כוף הוריות וסוף יומא. ויש לי ראיה פשוטה כי הכל תלוי בלבו פ' קמא דחולין (דף יג) גמרא דמתניתין דשחיטת נכרים דאמרינן אין מינין באומות ואסיקנא כדר' יוחנן דאמר כאומות שבחוצה לארץ לאו עובדי עכו"ם הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם וכד"ן: מחטיאי הרבים עד הקדשים. שם ובמסכת פ"ק דר"ה (דף ט"ז י"ז) וסוף פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) ופ'

הגהות מיימוניות

המינים המהפכים דברי אלהים חיים: [ו] בפ"ק דר"ה פירש"י אפיקורוס מבזה ת"ח וכן בגמרא דחלק פליגי אמוראי רב אמר זה המבזה תלמידי חכמים ר' יהושע בן לוי אומר זה

גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו : כל הרשעים וכו'. פ' לפני אידיהן (דף ז'.) וכלן שחזרו בהם אין מקבלין אותם עולמית דברי ר"מ ר"י אומר חזרו בהם במטמוניות אין מקבלין אותם בפרהסיא מקבלין אותם. א"ד עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותן בפרהסיא אין מקבלין אותן ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרין בין כך ובין כך מקבלין שנאמר שובו בנים שובבים אמר ר' יצחק איש כפר עכו א"ר יוחנן הלכה כאותו הזוג. ומפרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ופושעים ביוצא בהם. ונראה דקאי לכל הך שכתב בפ' זה גם לאפיקורוסין ואע"פ שכתב בפרק ב' דעכו"ם שהאפיקורוסין אין מקבלין אותם בתשובה לעולם כבר כתב שם והאפיקורוסין הם האמים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט נפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון משמע דההוא אפיקורסים דוקא הוא דקאמר שאין מקבלין אותם : ארבעה

פ"ד א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. ברייתא כתבה הרי"ף בפ' בתרא דיומא. וכתב הר"ן לא ידעתי היכן היא שנויה. ומצאתי כתוב יגעתי וחפשתי ולא מצאתי בברייתות הנמצאות אצלנו שהיא תוספתא מפני חבורי רבי חייא ורבי אושעיא וזולתו אבל נמצאת במסכת קטנות לעצמן :

ג והאוכל שור עניים וכו': כתב הראב"ד דומה שהוא שונה בר"ש וכו' ואומר שלי אני נוטל, עכ"ל. ואני אומר שאין הכרע לגירסא זו יותר מזו . ועוד שאפשר שגם רבינו גורס שוד בדל"ת והיינו נכסי יתומים ולישנא דקרא נקט מסוד עניים ונתן טעם רבינו למה ייחדו עניים יותר משאר בני אדם מפני שאלו אמללים הם ויוכל לאכול השור שלהן מה שאין כן בשאר בני אדם ועוד טעם שני מפני שאינן ידועים ומפורסמים : והמקבל שוחד וכו' שהדבר יש לו רגלים. כלומר שלא ישיב אל לבו לאמר שלא כדין

הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו . כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה [ז] בין בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותן שנאמר שובו בנים שובבים . אע"פ שעדין שובב הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה:

פרק רביעי

א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה. ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו : ואלו הן . א) המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה . ב) והמטה את חבירו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומדיח . ג) הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו . הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחטיאו . ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יניחם בכשלונם . ד) והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר : ב ומהן חמשה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן . ואלו הן. א) הפורש מן הצבור , לפי שבזמן שיעשו תשובה לא יהיה עמהן ואינו זוכה עמהן בזכות שעושין . ב) והחולק על דברי חכמים , לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן ואינו יודע דרכי התשובה . ג) והמלעיג על המצות, שכיון שנתבזו בעיניו אינו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יזכה . ד) והמבזה רבותיו , שדבר זה גורם לו לדחפו ולטרדו כגחזי ובזמן שנטרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת . ה) והשונא את התוכחות שהרי לא הניח לו דרך תשובה. שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה כמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח, ממרים הייתם . ולא נתן ה' לכם לב . עם נבל ולא חכם . וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא . ידע שור קונהו . מדעתי כי קשה אתה. וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר קרא בגרון אל תחשוך . וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה , וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך יעמוד בחטאתיו שהם בעיניו טובים : ג ומהם חמשה דברים העושה אותן אי אפשר לו שישוב בתשובה גמורה לפי שהם עונות שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו או ישאל ממנו למחול לו . ואלו הן . א) המקלל את הרבים ולא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה . ב) והחולק עם גנב , שלפי שאינו יודע גניבה זו של מי היא אלא הגנב גונב לרבים ומביא לו והוא לוקח . ועוד שהוא מחזיק יד הגנב ומחטיאו . ג) והמוצא אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה, לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו יודע למי יחזיר . ד) *והאוכל שור עניים ויתומים ואלמנות. אלו בני אדם אמללין הם ואינן ידועים ומפורסמים וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע שור זה של מי הוא ויחזירנו לו. ה) והמקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן הגיע הטיה זו וכמה היא כחה כדי שיחזיר, שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא מחזיק יד זה ומחטיאו : ד ומהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן . לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא . ואלו הן

השגת הראב"ד

*והאוכל שור עניים וכו'. א"א דומה שהוא שונה שור בר"ש ואינו אלא שוד בדל"ת, כלומר שהוא דוחק אותו כחנו עד שמחליפין קרקעותיהן בשלהם או כשמטלטלין אותן ואומר שלי אני נוטל :

לחם משנה

כל הרשעים וכו'. בפ"ק דעבודת כוכבים (דף ז'.) ת"ר וכלן שחזרו בהם וכו' (עיין בכ"מ). ופירש"י ז"ל דוכלן אגזלנים ועמי הארץ קאי והתוס' דחו פירושו ופירשו פי' אחר ורבינו גורס כגרסת הרי"ף ז"ל שגורס כל הפושעים שחזרו בהן כו' והסבירו דברי רבינו לפי גרסא זו :

פ"ד א ארבע ועשרים דברים מעכבים את התשובה וכו'. ברייתא זו לא נמצאת אלא בדברי הרי"ף ז"ל בפרק יוה"כ וגם מנה אלו כ"ד דברים ורבינו ביאר כלם בטעמם : האומר אחטא ואשוב וכו'. בפ' יוה"כ (פ"ז.) אמרו האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה והקשו בגמרא למה לי אחטא ואשוב תרי זימני ותירצו כדרב הונא דאמר רב הונא אמר רב כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר ע"כ, וא"כ קשה על רבינו דמשמע בגמ' דבעינן שיאמר תרי זמני אחטא ואשוב ואיך כתב דבחד סגי. וי"ל דרבינו הוקשה לו דברייתא לא הזכיר אלא פעם אחת אחטא ואשוב ובמתני' הזכיר תרתי דמשמע דבעינן תרתי . ולכך תירץ דלא פליגי דברייתא קאמרה דאין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה מפני גודל חטאו כמ"ש רז"ל כלומר שהקב"ה נטל ממנו דרכי התשובה אבל לפעמים יעשה אותה ויכנס לו וכמ"ש רבינו בסוף הפ'. אבל באומר תרי זמני הוא יותר רע שלא יבא לעשות תשובה מפני שנעשית לו כהיתר מלבד שאין הקב"ה מספיק בידו לעשות התשובה לפי חטאו אלא זה הוא בעצמו לא יבא לעשות בשום צד שנעשה לו כהיתר, ורבינו לא הזכיר אלא פעם אחת כדברי הברייתא שמנה הכ"ד מפני שהאומר פעם אחת הוא מזה המין שאין הקב"ה מספיק ולזה כתב אין הקב"ה מספיק לו לעשות התשובה כפי גודל חטאו, אבל האומר תרי זמני אין זה מזה המין אלא שהוא בעצמו לא יעשה כדפרישית :

ב המבזה רבותיו. שם בברייתא מנו אבותיו. ונראה רבינו דהני תרתי חד מינא דאל"כ הוה ליה חדא והוו להו כ"ה ולא קגמרה הברייתא כ"ד :

ג האוכל שור עניים. ולא של עשירים והזכיר רבינו הטעם אלו בני אדם וכו'. והראב"ד ז"ל גורס שוד עניים ור"ל שהוא דוחק אותו כחוטו וכו'. הלכך נקט עניים וכו' שאין להם לשרוע : המקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן. פירוש אדם שמקבל

הגהות מיימוניות

זה המבזה חבירו בפני ת"ח וכ"כ בערוך : [ז] פרק קמא דעכו"ם כר' שמעון ורבי יהושע בן קרחה דאמר ר' יצחק איש כפר עכו הלכה באותו הזוג :

מגדל עוז

ופ' חלק והרבה מקומות בתלמוד ונגלגלו : בד"א שלא אחד וכו' עד ולקרוב. תשובת גאון היא א והעתיקה ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ"ק דר"ה ותשובה נכונה ועל פי התלמוד בבלי וירושלמי שאין לך דבר שעומד בפני התשובה כדמוכח בגר. ורמזים יש לי בזה פרק חלק (דף ק"ג) אמר רבי יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב מרפה ידיהם של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה ל"ג שנים כו' עוד אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כו' עד שעשה הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו , נמצא הכל תלוי בתשובה : כל הרשעים והפושעים כו' עד סוף הפרק. בגרסות סוף פ' ער כמה (דף ל') ופ"ק דע"ז (דף ז') :

עי"ד ארבעה ועשרים דברים מעכבין עד בכשלונם. פרק חלק (דף ק"ז) ופ' ב' דיומא (דף כ"ב) : והאומר אחטא ואשוב עד מכפר. פרק בתרא דיומא (דף פ"ז) : ומהן ה' דברים עד בעיניו טובים. פ"ק דשבועות (דף י"ח) והחולק כ"ד דברים ליקטם בתלמוד : ומהן ה' עד יחזירנו לו. פ' חלק : כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא שונה וכו' ואומר שלי אני נוטל עכ"ל : ואני אומר שגירסת רבינו ז"ל ונמצא בדל"ת : והמקבל שוחד עד ומחטיאו אותו . זה בכלל אלו הדברים הדומים לחוטא גמור ובמסקנא ובמסורה : ומהן חמשה דברים עד כגמל עבירות , ומהן ה' דברים עד לגמל תשובה , כל אלו הדברים עד סוף הפרק . פרק חלק (דף ק"ז) וכבר בספרי מקצת לשון בגמרא אמר שם :

כדין דנתי שהדין תלוי בשיקול הדעת ויש לו רגלים לומר יפה דנתי וכיון שקבל השוחד למולם לבו ודעתו נוטים לצד זכותו ולא לצד חובתו:

פ"ה ב על מ"ש רבינו אלא כל אדם ראוי להיות צדיק וכו' או חכם או סכל. כתבו הגהות תימה דאמרינן בפרק כל היד [ס"ה.] דמלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל הטפה וכו' או גבור או חלש או טפש

הן. א) האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה שזה אבק גזל הוא. והוא מדמה שלא חטא ויאמר כלום אכלתי אלא ברשותו. ב) המשתמש בעבוטו של עני שהעבוט של עני אינו אלא כגון קורדום ומחרישה ויאמר בלבו אינן חסרים והרי לא גזלתי אותו. ג) המסתכל בעריות מעלה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי או קרבתי אצלה. והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול שהיא גורמת לגופן של עריות שנאמר ולא תתורו

טפש או חכם. הרי בפירוש משמע שגם דבר זה הוא בידי שמים ואולי יש חלוק בין סכל לטפש וסכל הוא לענין יראת שמים. ומורי הר"ס תירץ דהכא ה"פ לאחוז בחכמה או בסכלות והתם דפ' כל היד ר"ל לעשות לו לב חכם או לב טפש עד כאן לשון הרמ"ך. ומ"ש דסכל הוא לענין יראת שמים אין לו טעם דאין ענין סכל לענין יראת שמים ועוד דאין זה מקביל לחכם:

וכיון

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושת ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. ה) והחושד כשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה: **ה** ומהן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן. לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד. ואלו הן. רכילות ולשון הרע ובעל חימה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו. הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע. וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל וחומר לבעל תשובה: **ו** כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעכבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא:

פרק חמישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו: **ב** אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [א] סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע. וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו'. וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו': **ג** ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים. וכתיב ראה אנכי נותן לפניכם היום. כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם. כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם: **ד** אילו האל היה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבודים מלבם הטפשים הוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו. ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק. השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו. כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו. ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

שמקבל שוחד והטה את הדין אם היה יודע בודאי שראובן היה חייב לתת לשמעון מנה והוא חייבו לתת לו בשביל שוחד שקבל משמעון ודאי שהיה יכול לחזור בתשובה ביחזיר לראובן המנה שדן שיפרע שלא כדין אבל מאחר שהשוחד יעור עיני חכמים הוא הופך כשלוקח שוחד משמעון וחייב לראובן שלא הטה את הדין כלל אלא שלקח שוחד לחייב את האמת מפני שטעה בעיונו מחמת השוחד ונראה לו שהדין עם שמעון. וז"ש שהדבר יש לו רגלים כלומר שיש לו פני הראות לזכות את שמעון וכיון שכן נראה לו שהם אמת ואיך יחזיר. וזהו אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הטיה זו כלומר זאת הטיית הדין אינו יודע עד היכן היה למי הטה את הדין ועד היכן כח ההטייה שהטה זה את הדין כלומר לכמה אנשים הטה הדין ולכמה לא הטה דזה טעה בעיונו של מי שהטה

שטר הוא שלא הטה שהדבר יש לו רגלים וכו'. כל"ל לבאר לשון זה, וכבר שמעתי בו פירוש אחר ואינו מחוור:

ד המשתמש בעבוטו של עני וכו'. מאי דקאמר עבוט של עני ולא של עשיר נתן רבינו הטעם מפני שהוא עבוט שאינו מפחיתו מדמיו כלל:

פ"ה א רשות לכל אדם וכו'. כל זה הפרק הוא מבואר:

ב כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל. מה שהקשה מההיא דמסכת נדה (דף ע"ז) דאמר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש וכו' כבר תירץ בעל ההגהות:

ד לדרך מן הדרכים. ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע. או למדע מן המדעות ר"ל אמונה

מגדל עוז

פ"ה **רשות** לכל כאדם נתונה עד וזה להם. פרק לפני אידיהן (דף ס"ו) ובכמה מקומות בתלמוד ובמגלה (דף כ"ה) פרק עומד וזולת הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכל זה שכתב

הגהות מיימוניות

[א] תימה דבפירוש אמר פ' כל היד שמלאך הממונה על ההריון לילה שמו נוטל את הטיפה כו' עד גבור או חלש או טפש או חכם כו' הרי בפירוש משמע שגם דבר זה בידי שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לטיפש. ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין יראת שמים ובמגדל אינו"ג שהיי"ם תירץ לי מורי רבינו דפירוש לאחוז בחכמה או בסכלות ומה שבפ' כל היד היינו לעשות לו לב חכם או טפש, ע"כ:

ה וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע איך ידע הקב"ה וכו': כתב הראב"ד א"א לא נהג זה המחבר וכו'. וכל זה אינו שוה עכ"ל. וי"ל שרבינו נתכוון שאם לא זה אדם יקשה בעיניו קושיא זו ויתבלבל דעתו ולכן

לפי מעשיו אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה מריעין לו. הוא שהנביא אומר מידכם היתה זאת לכם. גם המה בחרו בדרכיהם. ובענין זה אמר שלמה שמח בחור בילדותך ודע כי על כל אלה יביאך [ג] האלהים במשפט. כלומר דע שיש בידך כח לעשות ועתיד אתה ליתן את הדין: ה שמא תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע. אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו. דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר בארנו בפ' שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים. אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי כך אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא. הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי. *וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים אבל [ג] נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך. ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה. ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו:

ולכן הגיע לפניו דברים אלו כדי שישוב וידע שאין מקשה שאלה זו לייאשה אלא כאומר שאין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם וכו':

והלא

השגת הראב"ד

*וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם ידיעתם. א"א לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה. ואע"פ שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר, אם היו צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזרת הבורא ית' היינו אומרים שידיעתו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידיעתו גזירה אבל היא כידיעת האצטגנינים שיודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיק לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציאו מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה, וכל זה אינו שוה:

פרק ששי

א פסוקים הרבה יש בתורה ובדברי נביאים שהן נראין כסותרין עיקר זה ונכשלין בהן רוב האדם ויעלה על דעתן מהן שהקב"ה הוא גוזר על האדם לעשות רעה או טובה ושאין לבו של אדם מסור לו להטותו לכל אשר ירצה. והרי אני מבאר עיקר גדול שממנו תדע פירוש כל אותן הפסוקים. בזמן שאדם אחד או אנשי מדינה חוטאים ועושה החוטא חטא שעושה מדעתו וברצונו כמו שהודענו ראוי להפרע ממנו והקב"ה יודע איך יפרע. יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצות כקניינו הן וכתיב איש בחטאו ימות עד שיעשה איש. ויש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו לעולם הבא ואין לעובר עליו שום נזק בעולם הזה. ויש חטא שנפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא: ב במה דברים אמורים בזמן שלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה התשובה כתרים לפני הפורענות. וכשם שהאדם חוטא מדעתו וברצונו כך הוא עושה תשובה מדעתו וברצונו: ג ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה. הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו השמן לב העם הזה וגו'. וכן הוא אומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא. לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה. לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו. נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו. לפיכך חזק הקב"ה את לבו. ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח שנאמר ואתה ועבדיך ידעתי וגו' ואולם בעבור זאת העמדתיך. כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו. וכן סיחון לפי עונות שהיו לו נתחייב למונעו מן התשובה שנאמר כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו. וכן הכנענים לפי תועבותיהן מנע מהן התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל. שנאמר כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה עם ישראל למען החרימם. וכן ישראל בימי אליהו לפי שהרבו לפשוע מנע מאותן המרבים לפשוע תשובה שנאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית כלומר מנעת מהן התשובה. נמצאת אומר שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל. ולא על סיחון לחטוא בארצו. ולא על הכנענים להתעיב. ולא על ישראל לעבוד עכו"ם אלא כולן חטאו מעצמן וכולן נתחייבו למנוע מהן התשובה: ד ובענין זה שואלין הצדיקים והנביאים בתפלתם

מאת

לחם משנה

אמונה טובה שהיא בעיון או רעה. או לדעה מן הדעות היא מדה כמו כילי או כמו שהזכיר למעלה או אכזר וכו' וכן שאר כל הדעות. או למעשה מן המעשים ר"ל אע"פ שלא יטה לדרך טובה או לדרך רעה מ"מ יטהו לשום מעשה מפרטי טוב או רע. ומה שאמר שאין גוזר עליו מתולדתו על כך, אע"ג דחז"ל אמר (שבת קנ"ו.) האי מאן דאיתיליד בצדק לאי גבר צדקן ר"ל שיהיה לו נטייה קצת. אבל מ"מ רבינו ז"ל הוא שאין שם דבר מכריחו וכמו שכתב לקמן או תולדתו תמשוך אותו לאותו דבר שאי אפשר לו לזוז ממנו. ומה שהאריך רבינו בענין הידיעה מבואר וכן ההשגה הראב"ד ז"ל מבואר ואין צורך להאריך:

פ"ו א. פסוקים הרבה וכו'. כל זה מבואר ואין צורך ביאור לזה:

והלא

הגהות מיימוניות

[ג] בראמרינן בפרק במה אשה [ס"ג:] ע"ב דברי יצר הרע מכאן ואילך דברי יצר טוב:

[ג] בפ' אין עומדין א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, ע"כ:

מגדל עוז

שכתב הוא בכלל פירושו וכוון אחד וכו"ן אלא שצריך הקדמות רבות: כתב הראב"ד ז"ל לא נהג זה המחבר וכו' וכל זה אינו שוה עכ"ל: ואני אומר כי הראב"ד ז"ל שחשב רבינו משה ז"ל במגלה כשעה כל כך ולא יודע יותר בנסתרות אני רואה דבריו אבל אם לא גילה כל ימיו אלא מה שאמר פרק שני דיסודי התורה בשתי מלות כי בידיעת עצמו ידע הכל לא חסר כל והשובה גמורה והגונה ומנה יפה בירר לכל מקבל עד אין סוף פרקים וכללים מחשוף הלבן אשר על המקלות אלא שצריך הקדמות בנבר קדושות חשובות בחכמה ומוחה. וכן הראב"ד ז"ל טורח בסתרים ובכל אלך, אם אשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך, ואחר השיגו השיב בגזרה בשבועת אלוה, ואמר כל זה אינו שוה. גם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל כן נהג בפירוש התורה הקים בפסוקים ופרשים לממון ולכסף רמז למשכילים על דרך האמת, וגם ר"מ ז"ל נהג בהלה הפרקים העמוקים מנהג החכמים לגלות קבלתו וסברתו וחכמתו ולבסוף מביא מאמר קצר לרמזים ז"ל גרמזו ליודעים תן כי שם נעלם מגן גנותו כל סגל ה' למענהו. ולדעתי שאלה הכתב חזי התשובה וכ"ש טובה ורחבה. ור"מ ז"ל נהג כבידון דיו לגלות מן הדין להיות כנזון. והמבין יבין והחכם יחכם לשומעי עד, והאלהים יכפר בעד:

פ"ו פסוקים הרבה יש בתורה עד הפורענות כו'. זה הלשון בפרקי אבות:

מאת ה' לעוזרם על האמת. כמו שאמר דוד הורני ה' דרכך. כלומר אל ימנעוני חטאי דרך האמת שממנה אדע דרכך ויחוד שמך. וכן זה שאמר ורוח נדיבה תסמכני כלומר תניח רוחי לעשות חפצך ואל יגרמו לי חטאי למנעני מתשובה אלא תהיה הרשות בידי עד שאחזור ואבין ואדע דרך האמת. ועל דרך זו כל הדומה לפסוקים אלו: ה ומהו זה שאמר דוד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ידרך ענוים וגו'. זה ששלח נביאים להם מודיעים דרכי ה' ומחזירין אותן בתשובה. ועוד שנתן בהם כח ללמוד ולהבין. שמדה זו בכל אדם שכל זמן שהוא נמשך בדרכי החכמה והצדק מתאוה להן ורודף אותם. והוא מה שאמרו רז"ל בא לטהר מסייעין אותו כלומר ימצא עצמו נעזר על הדבר. *והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי גזר על המצריים לעשות רע. וכתיב וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ. הרי גזר על ישראל לעבוד כו"ם ולמה נפרע מהן. לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה הוא הזונה אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים לעבוד כו"ם אילו לא רצה לעבוד לא היה עובד. ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו של עולם. הא למה זה דומה לאומר העם הזה יהיה בהן צדיקים ורשעים. לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל. כענין שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. וכן המצריים כל אחד ואחד מאותן המצירים והמריעים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו. שלא גזר על איש ידוע אלא הודיעו שסוף זרעו עתיד להשתעבד בארץ לא להם. וכבר אמרנו שאין כח באדם לידע היאך ידע הקב"ה דברים העתידין להיות:

פרק שביעי

א הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שבארנו ישתדל אדם לעשות תשובה ולהתודות בפיו מחטאיו ולנעור כפיו מחטאיו כדי שימות והוא בעל תשובה ויזכה לחיי העולם הבא: ב לעולם יראה אדם עצמו כאילו הוא נוטה למות ושמא ימות בשעתו ונמצא עומד בחטאו לפיכך ישוב מחטאיו מיד. ולא יאמר כשאזקין אשוב שמא ימות טרם שיזקין. הוא ששלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים: ג אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה. אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם. וכן הוא אומר יעזוב רשע דרכו וגו': ד ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם. ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו. כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם: ה כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך וגו': ו גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך. ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה'. ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב. כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק. התשובה מקרבת את הרחוקים. אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה. והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד. וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים. שנאמר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. ונאמר ביכניהו ברשעתו כתוב את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו, אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני וגו'. וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיך כחותם: ז כמה מעולה מעלת התשובה. אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. צועק ואינו נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגו' ועושה מצות וטורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, מי גם בכם ויסגר דלתים וגו'. והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם. צועק ונענה מיד שנאמר והיה טרם יקראו

ואני

כסף משנה

פ"ו ה והלא כתוב בתורה ועבדום וכו'. תמה למה שכתב למעלה שפרעה לא גזר עליו הש"י שיחטא אלא שחטא היינו למנוע ממנו התשובה ועל זה מקשה והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי שגזר על המצריים שירעו לישראל:

פ"ז ב לעולם יראה אדם עצמו וכו'. פ' ב' ממסכת אבות שוב יום אחד לפני מיתתך. ובשבת פ' שואל (דף קנ"ג) פירשו שכל יום יראה כאילו הוא יום אחד לפני מיתתו נמצא כל ימיו בתשובה:

ד אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים וכו'. מימרא דר' אבהו פ' אין עומדין (ברכות ל"ד):

ה ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה. בפ' יוה"כ (דף פ"ו:) גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה:

וחטא

השגת הראב"ד

*והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו'. א"א אלה הם אריכות דברים שאינן מתקבלים ודי לאדם כמעט אני אומר שהם דברי נערות. יאמר הבורא לזונים למה זנית ואני לא הזכרתיך בשם כדי שאומר שעליך גזרתי יאמרו לו האנשים ועל מי הוא גזרתך על אותן שלא זנו הנה לא נתקיימה גזרתך. אבל וקם העם הזה וזנה כבר אמרנו שאין בענין הזה ידיעת הבורא גזירה וכ"ש בכאן שאף משה אמר כי השחת תשחיתון כן בעודני חי עמכם ואף כי אחרי מותי וכ"ש הבורא שהיה יכול לומר כן בלא גזירה. וענין המצריים איננה שאלה משני פנים. האחד כי הדבר ידוע שאין הבורא נפרע מאדם רע אלא ברע ממנו ואחר שיפרע ממנו יחזור ויפרע מן הרע ממנו כרשעו וכן הוא אומר הוי אשור שבט אפי כהתימך שודד תושד פי' מפני רשעך וגודל לבך והתפארך עליו. והמצריים ג"כ רשעים היו וראויים למכות הסם ואילו שמעו לאשה כתחלה ושלחו את ישראל לא היו לוקים ולא טבעו בים אבל זדונו של פרעה וכמוהו את הבורא יתברך לפני שלוחו הוא גרם לו. והשני כי הבורא אמר וענו אותם והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם ושקעו מהם כענין שנאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה לפיכך נתחייבו:

לחם משנה

ה והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו'. זה מתורץ במה שתירץ למעלה שהאל יודע הדברים ואין ידיעתו מכרחת שאין ידיעתו כידיעתנו אלא רצה כאן לתרץ תירוץ אחר יותר מספיק ולמטה כתב וכבר אמרנו שאין כח באדם לידע וכו' אפשר שכיון לזה כלומר מלבד תירוץ זה אנו יכולים לתרץ תירוץ אחר והוא התירוץ שתירץ למעלה, ודברי הראב"ד ז"ל בהשגות כאן הם מבוארים ואינם צריכין ביאור:

קצת

מגדל עוז

והלא כתוב בתורה וכו' עד סוף הפרק: כתב הראב"ד אלה הם אריכות דברים וכו' לפיכך נתחייבו עכ"ל: ואני אומר כל זה דברי כי רבינו הראב"ד ז"ל מהיותו חושד לר"מ ז"ל במגלה לבו אינו רואה לו זכות שהרי בסוף הפרק אמר וכבר אמרנו שאין כח בידינו לידע, היאך יודע הקב"ה דברים שעתידין להיות עכ"ל. וזה עיקר האמת ור"מ ז"ל כתב בלשון מובחר. וידעתי כי רבינו הראב"ד ז"ל מקובל בנסתרות [illegible] ובגלות המכוון א"א שהוא סוד נבחר:

פ"ז הואיל ורשות כל אדם נתונה לו עד בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ס"פ שואל (דף קנ"ג):

ואל תאמר כו' עד דרכו. זהו מפורסם בכלל מה שאמרו היהודי עבירה קשין מעבירה. אל ידמה בעל תשובה עד יותר מהם ס"פ אין עומדין (דף ל"ד): כל הנביאים עד ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו): גדולה תשובה עד תדבק. סוף יומא התשובה מקרבת עד מתגדלת. זה בכלל דרישת שלום לרחוק ולקרוב ובכמה מקראות ומדרשות משרש זה הענין בכלל:

ואני אענה. ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה שנאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך. ולא עוד אלא שמתאוים להם שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות: **ח** בעלי תשובה דרכן להיות שפלים וענוים ביותר. אם חרפו אותן הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להן אמש היית עושה כך וכך ואמש היית אומר כך וכך. אל ירגישו להן אלא שומעין ושמחים ויודעין שזו זכות להם. שכל זמן שהם בושים ממעשיהם שעברו ונכלמים מהן זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת. וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכירן לפניו כדי לביישו. או להזכיר דברים ועניינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה. הכל אסור ומוזהר עליו בכלל הונית דברים שהזהירה תורה עליה שנאמר ולא תונו איש את עמיתו:

פרק שמיני

א הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא והיא החיים שאין מות עמהן והטובה שאין עמה רעה. הוא שכתוב בתורה למען ייטב לך והארכת ימים. מפי השמועה למדו למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. וזהו העולם הבא. שכר הצדיקים הוא שיזכו [ב] לנועם זה ויהיו בטובה זו. ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו אלא יכרתו וימותו. וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת [ג] שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה. וזהו כרת הכתובה בתורה שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא. מפי השמועה למדו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא. כלומר שאותה הנפש שפירשה מן הגוף בעולם

פירוש

פ"ח א ופרעון הרשעים שלא יזכו לחיים אלו וכו'. מי שרואה דבר זה לבו נוקפו כי יסבור שאין פורענות אחרת לרשעים. וז"ל הרמב"ן בשער הגמול כיון שנתבאר מדברי רבותינו ז"ל שסוף העונש בגיהנם צריכים אנו לפרש מהו גיהנם ומהו הדבר שנדון בו ואיך נדון בו, וא"ת שהעונש מגיע לגוף האדם אחר מיתתו יקברה ולא נותו של אדם הוא אבן דומם ואיך יסיה גוף זה הרשע בגיהנם וגוף הצדיק בגן עדן הלא הם קבורים לפניך בקבר אחד או גנוזים בבית הארון ואם חרפשו לסיד לא ידעים אלא ודאי אין עונש אלא לנפש. ושהו העונש המשיגה והלא הנפש אינה גוף ונויה ואינה מתפשת בשום מקום ואין אש שורף אלא בעלי גוף ודברים מפשיים. וגם אין לומר שאין לה עונש אלא שתאבד ותכרת דבר זה אינו לא כפי התורה ולא כדברי רבותינו ז"ל שהרי לדברים אלו אין עונש האדם אלא כרת והתורה אינה מחייבת כרת לכל אדם ונמצאת אומר בטעות זו את כל החוטאים מן העונש, ועוד לדעת זו עונש השוכר על כרת אחד והאפיקורוס הכופר בעיקר ושופך דמים כל ימיו שוין בדיניהם שהרי שניהם אבודים ואין להם צער ויסורים אחר מיתה, וזו דעת הכופרים וכן נאמר ביצר הרע כי אין מעשה וחשבון ודעת והכמה בשאול אשר אתה הולך שמה, וגם רבותינו הם הזכירו הענין ודרשו [מנחות צ"ט:] ואף הסיכך מפי צר מגיהנם שפיה צר ופמה ואמר כולה צרה מ"ל העמיק הרחיב שמה שאמר אין בה עוים ת"ל מדורתה אש ועצים. וכן מדדו הגיהנם אורך ורוחב כדאמרינן בר' יהושע בן לוי וכן כיימו לו פתחים (עירובין י"ט.) שלשה פתחים יש לו כו' וכן אמרו [שם] שמי תמרות יש בגיא בן הנם ועולה עשן ביניהם וכן מונה בבריאתו שבעה מקומות זה למטה מזה וכן גיהנם ושערי מות וצלמות ובור שאון וטיט היון ובאר שחת אבדון ושאול ולמטה משלן ארקא ומלאכי חבלה מעמידין שם רשעים מתחת נהר של אש היוצא מתחת כסא הכבוד שנאמר הנה סערת ה' חימה יצאה על ראש רשעים יחול וגו' וכן בפרקי דר"א אמר בשני ברא הקב"ה את הרקיע והמלאכים ואש בשר ודם ואש גיהנם והרקיע שעל ראשי החיות והמרין כמו כן לענין אסור הבהמה בהתי פגרים תולדות אור הוא דהלפא הפיתחא דגיהנם. ואלו הדברים אין לחלוק במזל והודה שהרי הזכירו מקומו ומדדו ארכו ורחבו ודע לענין איכור וכימר. אלא כך היא קבלת רבותינו ז"ל הקב"ה ברא נשמות לצדיקים והן בלי ספק רוח זכה ודקה ביותר שאינה גוף עבלת ונגדרה בשום מקום ולא נחפסת כבאר רוחות הנחפסים כצורות אלא מכת המלאכים ונעלמה ביותר עד שאין מקום לפרש כל המוטב ממנה, והכתוב מעיד בו ויפח באפיו נשמת חיים יאמר כי מנשמה אל נתנה ולא מהשתלשל מסבות, והוא יהכרך ברא המקום שנקרא גיהנם וברא בו אש

כסף משנה

ח וחטא גמור הוא וכו'. משנה בסוף הזהב (מציעא נ"ח ל"ט:) אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מה היו מעשיך הראשונים ובגמרא מאן דזקיף ליה זקיפא בדיוקניה לא לימא ליה למבריה זקוף לי בניתא, כלומר מי שיש לו תלוי במשפחתו לא יאמר לו תלה לי דג זה שכל לשון תליה גנאי הוא לו, ולמד מכאן רבינו דלבעל תשובה נמי כל שמזכיר לפניו דברים וענינים הדומים למעשיו כיון שזה מתביים בכך אסור:

פ"ח א מפי השמועה למדו למען ייטב לך וכו'. בסוף פ"ק דקידושין (דף ל"ט: מ'. ובסוף חולין קמ"ב.) מימרא דר' יעקב: ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו וכו'. ממ"ש רבינו כאן וגם ממה שכתב לכאן הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה וכו' נראה שאין שום עונש ונפש אחר לרשע אלא הכרת הזה בלבד. ודבר זה אינו לא כפי דברי תורה ולא כפי דברי רז"ל שהרי לדברים אלו אין עונש האדם אלא כרת ואין התורה מחייבת כרת לכל אדם. ונמצאת אומר בטעות זו את כל התופסים מן העונש. ועוד לדעת זו עונש את השוכר על כרת אחת והאפיקורוס הכופר בעיקר והושך דמים שוים בדיניהם וזה דבר כפך הדעת והפך התורה. וכתב הרמב"ן ז"ל שמ"מ לא עלה דבר זה על דעת רבינו ז"ל אלא דבריו ז"ל על סוף האבדון וכליון הגמור שאין אחריו עונש ונקמה שהוא הכרת שהוא ביטול הנפש וכלל בה שביטול זה הוא מלבד מה שנתייסרה תחלה בעונש גיהנם ביסורין גדולים והוא עונש גדול ואבדון גמור שאבדה הנפש העונש הגדול שהיתה ראויה לו מצד שהיתה זכה שלוקחה ממקום כבוד המלאכים או למעלה מהם שהוא זכות הצדיקים ומעלתם. וכ"כ לעיל פרק ג' כל הרשעים שעונותיהם מרובים דנין אותם כפי חטאם ויש להם חלק לעוה"ב ואלו שאין להם חלק לעוה"ב אלא נכרתים ואובדין ונדונין כפי גודל רשעם וכו', הרי שמפרש בין חייבי כריתות גמור ובין הנידון כפי רשעו ואם אין שם יסורין מה חילוק יש אלא דעתו כדפרישית, עכ"ל: מפי השמועה למדו הכרת בעוה"ז וכו'. בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ד:):

לחם משנה

פ"ז ח וחטא גמור כו'. קצת דברים אלו מבוארים בפ' יוה"כ שאסור לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים ואין צריכים ביאור:

פ"ח א הטובה הצפונה לצדיקים וכו'. רבינו סובר דעוה"ב ותחיית המתים תרי מילי נינהו ועוה"ב הוא אחר המות ותחיית המתים אח"כ שיהיו המתים. והרמב"ן ז"ל ואחרים חלקו עליו ואמרו דתחיית המתים הוא עוה"ב והביאו ראיה לדבריהם ממה שאמרו בפ' חלק (דף צ'.) על מתני' דהאומר אין תחיית המתים מן התורה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק לעוה"ב. וכמ"ש הרב בעל עקרים במאמר רביעי פ' ל"א והוא ז"ל תירץ שם דיש בני מיני עוה"ב אחד אחר המות קודם התיית המתים ואחד אחר התיית המתים ולשני אלו קראו עוה"ב. וכזה תירץ קושיא זאת כמו שמבואר שם. ועדיין קשה לי קושיא אחרת על רבינו דא"כ דשקי הכי

הגהות מיימוניות

[א] הא לך דברי הרב ר' משה ב"ר נחמן; ולשונו אשר כתב על דבר זה בשער הגמול וזה לשונו. צריכין אנו לחוש ולפרש דברי הרב הגדול רבינו משה בן הרב הדיין רבינו מיימון זצ"ל אשר כתב בספר המדע שכר הצדיקים היא שיזכו לנועם זה וכו' עד אינה זוכה לחיי העוה"ב. עוד כתב רב גו ז"ל הנקמה שאין נקמה למעלה היטנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן חיים וכו' כדלקמן בפ' זה עד והפסד שאינו חוזר לעולם כל אלו דברי הרב ז"ל. מי שרואה דברים הללו לבו נוקפו שמא נטה דעת הרב ז"ל לומר שאין עונש ויסורין לנפש החוטאת ולא תשיג אותה צער ברעת חיצונים ח"ו. אלא דברי הרב ז"ל על סוף האבדון ועל הכליון החרוץ שאין אחריו עונש ונקמה והוא הכרת שהוא ביטול הנפש וכ"ל בה שהביטול הזה מלבד שנתייסרה תחלה בעונשי גיהנם ויסורים שבו יש עונש גדול ואבדון המור לפי שאבדה הנועם הגדול שהיתה ראוי לה מצד שהיא בריה זכה שלוקחה ממקום הכבוד כמלאכים או למעלה מהן והוא זכות הצדיקים ומעלתן שהן זוכין לה כמו שפירש הרב ז"ל וכמו שאנו עתידין לבאר. ואע"פ שלא פירש הרב ז"ל כל צורכו בביטול זה שיהיה מתוך דין ויסורים יש ראיה ללמד עליו זכות שהרי כתב בפ' אחד מפרקי ספר הנזכר כל הרשעים שעוונותיהן מרובין דנין אותן כפי האותיהן ויש להם חלק לעוה"ב ואע"פ שחטאו שנאמר ועמך כלם צדיקים וכו' עד ואלו שאין להם חלק לעוה"ב אלא נכרתין ואובדין ונדונין על גודל רשעם לעולם ולעולמי עולמים המינים והאפיקורסים והכופרים בתורה וכו' הרי שהפריש בין חייבי כרת ובין הנדון ברשעו ולבסוף יש לו חלק לעוה"ב הא אין הכוונה אלא כמו שפירשנו ע"כ לשון הרמב"ן. ועוד נ"ל להביא ראיה לדבריו שכן דעת רבינו המחבר ז"ל מאשר כתב למעלה בפ"ו וז"ל יש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו על כל חטאו בעוה"ז בגופו או בממונו או בבניו הקטנים וכו' ויש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו לעוה"ב ואין לעובר עליו שום נזק בעוה"ז ויש חטא שנפרעין ממנו בעוה"ז ולעוה"ב, הרי כתב שיש שם פרעון לעוה"ב. ועוד דאבו היה דעתו שאין חילוק בין כי שעבד עבו"ם כל ימיו למי שעבר על עבירה אחת כגון שאכל כזית חלב או עבר שאר עבירות מחייבי כריתות לרוב תאותו ותגבורת יצרו חלילה וחס וכוה איני צריך להאריך אך גלוי ומפורסם הוא בכל דבריו שאינו כן ותאלמנה שפתי שקר הדוברים על צדיק עתק. ועתה יאיר עינינו בתורתו: [ג] וז"ל הרמב"ן ז"ל אשר כתב בזה ותשכיל כי הכריתות הנזכרים בנפש כשתון גדול הוא בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באומרו ונכרתה הנפש מקרב עמה ונכרתה הנפש ההיא מעמיה יורה כי נפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות בזיו העליון ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה כי בעון אשר הוא בה יכריתנה. וטעם זה הענין כי נשמת אדם נר ה' אשר נפח באפינו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים הנה היא בבינה לא תמות ואינה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והיא עומדת לעד בקיום שכלים הגדולים ולכך לא יצטרך הנה לומר בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי. והוא הלשון שתפסה בהם התורה כרת כענף הנכרת מן האילן והוא שאמרו רז"ל מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של נפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והן עמה שהן בשלום, וכבר פירשתי שכל היעודים שבתורה בהבטחות או בהתראות כולם מופתים מן הנסים הנסתרים ובדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם ולכן הזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסיי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי עכ"ל בפ' אחרי מות:

מגדל עוז

פ"ח הטובה הצפונה כו' עד העוה"ב. פ"ק דחגיגה ובכמה מקומות בתלמוד: שכר הצדיקים עד נכרתה. פ' ד' מיתות ופ"ק דקדושין ובכמה מקומות בתלמוד:

כסף משנה

ב העולם הבא אין בו גוף וכו'. כתב הראב"ד דברי האיש הזה בעיני וכו'. ויהיו העטרות כמשמען ולא יהיה משל, עכ"ל ול"נ שאין חילוק בין רבינו והראב"ד אלא בשמות בלבד דלרבינו העולם שלאחר התחיה נקרא העוה"ב וכת"ש בסוף פרק זה ז"ל זה שקראו אותו החכמים עוה"ב לא מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אובד ואח"כ יבא אותו העולם אין הדבר כן אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר אשר צפנת ליראיך ולא קראוהו עוה"ב אלא מפני שאותם החיים באים לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש וזהו הנמצא לכל אדם בראשונה, עכ"ל. וכל אותם המאמרים שהביא הראב"ד הם לעולם התחיה והראב"ד ז"ל קורא לעולם התחיה עוה"ב ובכך עלו דברי שניהם כהוגן ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

כך אמרו חכמים הראשונים העוה"ב וכו'. מימרא דרב סוף פרק היה קורא (ברכות י"ז.)

וחכמים

הלכות תשובה פרק ח

בעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא אלא גם מן העולם הבא נכרתת: ב *העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת. הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין להן בעולם הזה. ולא יארע דבר בו מן הדברים שמארעין לגופות בעולם הזה. כגון ישיבה ועמידה ושינה ומיתה ועצב ושחוק וכיוצא בהן. כך אמרו חכמים הראשונים העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה. הרי נתברר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה ושתיה. וזה שאמרו צדיקים יושבין דרך חידה אמרו. כלומר הצדיקים מצויין שם בלא עמל ובלא יגיעה. וכן זה שאמרו עטרותיהן בראשיהן כלומר דעת שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן והיא העטרה שלהן כענין שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו. והרי הוא אומר ושמחת עולם על ראשם ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה. ומהו זהו שאמרו נהנין מזיו שכינה שיודעים ומשיגין מאמתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל: ג כל נפש האמורה בענין זה אינה הנשמה הצריכה לגוף אלא צורת הנפש שהיא הדעה שהשיגה מהבורא כפי כחה והשיגה הדעות הנפרדות ושאר המעשים והיא הצורה שביארנו ענינה בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה היא הנקראת נפש בענין זה. חיים אלו לפי שאין עמהם מות שאין המות אלא ממאורעות

השגת הראב"ד

*העוה"ב אין בו גוף. א"א דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד. וחיי ראשי לא היה דעת חז"ל על זה שהרי אמרו כתובות (דף קי"א) עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן ק"ו מחטה וכו' וכן היו מלוין לבניהם (שבת קי"ד.) אל תקברוני בכלים לבנים ולא בשחורים שמא אזכה. וכן אמרו (סנהדרין צ"ב) שלא ישובו הצדיקים לעפר אלא עומדין בגוייתם. וכן אמרו (שם צ"א) כמומם עומדין ומתרפאין. וכל אלה מוכיחים כי בגוייתם הן עומדין חיים אבל אפשר שהבורא ישים גוייתם חזקות ובריאות כגוית המלאכים וכגוית אליהו זכור לטוב ויהיו העטרות כמשמען וכפשוטן ולא יהיה משל

פירוש

אש דקה מן הדקה שאינו גוף נתפש והוא חופש הדברים הדקים ומכלם, ושם כח האש הנזכר במקום הנכבד כאשר שם המלאכים וכחותיהם והגלגלים ברקיע, והבדילו חכמים בין אש שלנו ובין האש ההוא ודקותו עד שאמרו [פסחים נ"ד] אור דידן בחולשי שבה אברי ואור דגיהנם בשני אברי וכדי לעשותה דקה מאד אמרו שנבראת ביום שני שבו נבראו המלאכים כי הנבראת ביום ראשון קרוב לסבה הראשונה וליסוד המוקדם יותר מן הנבראת ביום שני וכן השני מן השלישי וכן מוכיח פשט הפסוק וכן קצת מרבותינו שהעלו דקותו עד כסא הכבוד שהוא פנימי ודק מכולם כמו שאמרו לעיל שהוא נהר של אש היוצא מתחתיו וכן בפסוק נאמר בזה האש נשמת ה' כנחל גפרית בוערה כמו שנאמר בנפש ויפח באפיו וגו'. ובבראשית רבה אמרו וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים מקדם זהו מקודם לג"ע נבראו שנאמר היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל ואדע כי כרובים המה ואת להט החרב מפרשיו אש לוהט המתהפכת שהם מתהפכים פעמים אנשים פעמים נשים פעמים רוחות פעמים מלאכים ד"א מקדם קודם לג"ע נברא גיהנם ואת להט על שם ולהט אותם היום הבא וגו'. וכל אלו הדברים רומזים עיקר גדול ומבררים דקות האש עם המלאכים והכסא, וידוע בלי ספק כי האש הזו שבעולם אינה שורפת הנפש כי אפילו האור העולמי אינה נתפסת בו ולא שורפתו אלא כשם שברא הנפשות הזכות הטהורות יה' כמו כן יש ביכולתו לברוא אש דקה לכלותה כמו שביארנו שהאש דקה מן הדקה לא כאש הבהה מתלהבת ולא כמו האש היסודיה אשר בגלגל האש אע"פ שהוא גוף דק מאד ומתחברת עם שלשת היסודות אלא דקה מהם כדכתיבים. וא"ת איך נגבלת הנפש במקום הנקרא גיהנם יש לומר כמו שאנו יודעים שנפש כל אדם שוכנת בו ומחוברת בגופו כדברי קצת החוקרים שאומרים כי נקשרה הבריה הזאת הדקה הרוחנית המאירה באור החיים עם אלה נפש אחרת באדם ונלמדו שתי הנפשות הדקה הקיימת נגבה מתנה בעלת התנועה הנסמכה בחום הטבעי בדם והגמד שהיכן כהקשר השלהבת לפתילה עם הפשתן הדק דקות בינוני בין שניהם,

ומי שהעמיד בינה ובין הגוף והבריה בחומר זה הוא יכול להגביל אותה במקום ההוא ע"י האחד בינה ובין האש הדקה שבמקום ההוא כדפרישית, וכבר אמרו קצת תכליתם אין אדם יכול

לחם משנה

האי קרא לעולם שכלו טוב ולעולם שכלו ארוך בעוה"ב. ובגמ' סוף חולין (דף קמ"ב) אמרינן תניא דבי ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלוי בה בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך וכו' בשילוח הקן וכו' הרי שאמר לו אביו וכו' היכן אריכות ימיו וכו' אלא למען יאריכון ימיך בעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכלו טוב, ע"כ. ובפלוגתא לשאר המפרשים בפירשו דהאי קרא בתחיית המתים ועוה"ב חדא מילתא נינהו י"ל דה"ק ודאי דמהאי קרא הוכל ללמוד שיש תחיית המתים דאל"כ איך אמר והארכת ימים והלא לא שייך אלא באדם החי ולא שייך לו אריכות ימים אחר המות לכך ודאי האי הן בעודו חי והיכן הוא אריכות ימיו אלא ודאי שעתיד לחיות, אבל רבינו שפירש האי קרא בעוה"ב א"כ איך קאמר ר' יעקב מכאן נוכל ללמוד דיש תחיית המתים דלמא תחיית המתים ליכא והאי קרא לא הוי אלא לעוה"ב שהוא הבא לאדם אחר המות וכבר אפשר לומר דרבינו מוקי קרא דלעולם שכלו טוב לעוה"ב וקרא דכולו ארוך לעולם התחייה דהם שייך אריכות ימים ומשם נלמוד התחייה. אבל הלשון שכתב כאן למען יאריכון ימיך לעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעה"ב שכלו טוב וזהו העוה"ב וכן לקמן בפ"ט משמע דס"ל דוהארכת ימים נמי איירי בעוה"ב ולכך צ"ע:

ב העולם הבא אין בו גוף וגויה וכו'. בברכות (דף י"ז.) אמרו מרגלא בפומיה דרב העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה וכו' ורבינו אזיל לשטתיה דסובר דעוה"ב ותחיית המתים תרי מילי נינהו ולכך כתב דבעוה"ב אין בו גוף כלל כי אינו אלא לנפשות שהוא העולם הבא לאדם אחר המות ולכן אמר רב דאין בו לא אכילה ולא שתייה אבל לעולם התחייה ודאי שיש גוף שהתחייה גם כן היא לגופות ויש שם אכילה ושתייה: והראב"ד ז"ל נראה לו שרבינו סובר דעה"ב היינו תחיית המתים ולכך השיג עליו דברי האיש הזה קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות

מגדל עוז

העולם הבא אין בו גוף וגויה עד ונועם ה' ובער ה'. כתב הראב"ד ז"ל דברי האיש הזה כו' ולא יהיה משל עכ"ל. ואני אומר כי לא הוא לבדו השיגו והקשה עליו קושיות אלו כי הר"מ ז"ל הלוי מטוליטולה הרבה להשיגו בין התגרים על זה בכהנה רבות לפני הרב ר' אהרן הכהן הגדול מלוני"ל וחכמיו ונבוניו והגים דעתו אללו לדעתם והשיבוהו נחרצות וגם אומר בקרס מקצת מאמרי עזרתו. כי גם ר"מ ז"ל ידע כל אלה. ושכתו רבינו כהנורס וקראוהו ארון האלהים וכי הוא עשה כדין שסמך על זאת ההגדה דהות מרגלא בפומיה דרב לפי שהיתה תוכחת ונבואה בברכות פרק היה קורא גבי הנהו מרגליתא דהוו מרגלן בפומייהו דרבנן ואין תשיבין עליה משאר הגדות. ואמרו עוד שזה הענין, בו סודות נסתרות ואין להשיב על פשטן הואיל וא"א ניתן רשות לגלותן וקיימו עליו שהיה בקי בחדרי החכמות הנעלמות ותימות דבייא ורב אבי לא קם כמשה לסאיר. וגם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בשער הגמול שיבחו הרבה בפירושו זה וכתה שכתב בפירוש פ' חלק בתחיית המתים בדבק הזה והביכים עיני מפי ראיות מופלאות ומופלגות מן התלמוד הירושלמי ומדרשות ופרקי היכלות וספר הבהיר אלא שחלק עליו כבינוי כדר הותנים, וכי הבכיתו עמו רוב חכמי ספרד והחכם המחובר רבי שלמה בן גבירול ז"ל, מ"מ כתך על קבלתו ואמונתו, ובמשחיו ג"ע ואני התרגם אתיו ודיק באמונתו יחיד שהדברים כשולים גן עדן וגיהנם לנעלה אבר בו בנשמות ולמטה לגופים גם לא זה לעומת זה עשה האלהים, וסדר הותנים כהסכמת תקלת הגאונים, ואלו מרב מאמר רב סעדיה גאון ז"ל נעת ערב, וכן הסכים על לבון כסרי דבי רב, בהתהלך תנחה אותך בעוה"ז הוא עד יום היותה בשכבך תשמור עליך בשעת מיתה והוא עולם הנשמות כי שם בכר הנשמות וקיומם והדבקם בצרור החיים שהוא נקרא לרבותינו ז"ל גן עדן והשמים קורין אותו עליון ויעצה של מעלה בכל אדם בו בהלך הבא לו אחר מיתה מיד, והקיצות בימות המשיח כלומר ואחרי כן יבאו ימות התחיה שהוא מכלל העוה"ז, היא תשיחך לעוה"ב כלומר שבאותו יהיה יום הדין והחיית המתים שלא יחזרו לעפר לעולם, ויצירתו מפורשת בבראשית רבה אמרו כשם ביצירתו בעוה"ז כך הוא יצירתו לעוה"ב מה יצירתו בעוה"ז מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידין, ועצמות כך לעתיד לבא מתחיל בעור ובשר וגומר בגידין ועצמות והם ניזונין מזיו השכינה שהמלאכים חיים ממנו והם קיימים כאור עצמי כמו שנתקיים משה רבינו בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה אלא נתקיים באיספקלריא המאירה והוא השכר הכולל בגוף ובנפש והוא העיקר הגדול שהוא תקות כל מקוה להקב"ה והוא עוה"ב שבו ישוב הגוף שזכרנו כמו נפש והנפש תדבק בדעת עליון כהדבקה בג"ע עולם הנשמות שאמרנו ותתעלה בהשגה גדולה ויהיה קיום הכל לעדי עד ולנצח נצחים, והתעלה הזאת והשכר הזה הגנוז לצדיקים אין כח בשכל האדם להשיגו כענין שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו והוא סוד נכבד מסתרי הסתרים מקובל למקובלים רמזוהו רז"ל סוף פרק אין נערכין וביאר אותו רבינו הרמב"ן ז"ל בשער הגמול בענין הזה וז"ל אמרו לתיתרא דנבל לחוד וכנור לחוד דלא כר' יהודה דתניא ר' יהודה אומר כנור של מקדש של שבע נימין היה שנאמר שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע של ימות המשיח שמנה שנאמר למנצח על השמינית על נימא שמינית של עולם הבא עשר שיאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור ואומר הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו ומתרגינן אפילו תימא רבי יהודה ואידי דנפישי נימין דידיה נפיש קליה כנבל וקרי ליה נבל. ופירוש הענין כי הכינור וכלי הזמר שבמקדש רמז להשגת המחשבה שהיא נהלית ברוח ואין בגשמיות דק כמוסיקא כענין שאמרו קול ודבור ורוח וזהו רוח הקודש. והנה בעוה"ז ישיגו החכמים ברוח הקדש שבע ספירות וידבק אורן במשכן ובמקדש ונרמזות בשבע הנרות של מנורה וכנגדן הקרבנות גם בלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי הזכיר אותן כי ידיעה לעיקר ירמזו שבע כלי הקול בעוה"ז ולימות המשיח תושג ספירה שמינית וירמזו אותם ולעוה"ב תהיה ההשגה שלימה לעשר הספירות ירמזו אותם זה ענין מופלא ונכבד עכ"ל וכתב עוד דעוה"ב אין נוזכים בו קץ וסוף אלא מתקיימים כרצון בוראם יתברך ויתעלה תמנו ורצונו המקיימם וכן כבת שני שבוע ובביעיה במיטה רמז לענין הזה הוא ומכאן ילמד המבין סוד היובלות וידע הענין בכללו וברוך היודע והמלמד אדם דעת עכ"ל והאמת כן אע"פ שסודות אלו רמוזות לו בפירוש התורה בפ' בראשית ובפ' בהר סיני ומעתה אחרי הרבנת כתה זה נסתר ולא ירדו בו לתנין מה מקום לקנטורים. והדברים עתיקים ועמוקים לא יהרסו לתכם דעת הגירו כביוה מכחירו

ממאורעות הגוף ואין שם גוף נקראו צרור החיים שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. וזהו השכר שאין שכר למעלה ממנו והטובה שאין אחריה טובה והיא שהתאוו לה כל הנביאים: ד וכמה שמות נקראו לה דרך משל. הר ה'. ומקום קדשו. ודרך הקדש. וחצרות ה'. ונועם ה'. ואהל ה'. והיכל ה'. ובית ה'. ושער ה'. *וחכמים קראו לה דרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה. וקורין לה בכל מקום העולם הבא: ה [ג] הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. וזה האבדון הוא שקורין אותו הנביאים דרך משל באר שחת ואבדון ותפתה ועלוקה וכל לשון כלייה והשחתה קוראין לו לפי שהיא הכלייה שאין אחריה תקומה וההפסד שאינו חוזר לעולם: ו שמא תקל בעיניך טובה זו ותדמה שאין שכר המצות והיות האדם שלם בדרכי האמת אלא להיותו אוכל ושותה מאכלות טובות ובועל צורות נאות ולובש בגדי שש ורקמה ושוכן באהלי שן ומשתמש בכלי כסף וזהב ודברים הדומים לאלו כמו שמדמין אלו הערביים הטפשים האוילים השטופים בזמה. אבל החכמים ובעלי דעה ידעו שכל הדברים האלו דברי הבאי והבל הם ואין בהם תועלת ואינה טובה גדולה אצלנו בעולם הזה אלא מפני שאנו בעלי גוף וגויה וכל הדברים האלו צרכי הגוף הם ואין הנפש מתאוה להם ומחמדתן אלא מפני צורך הגוף כדי שימצא חפצו ויעמוד על בוריו ובזמן שאין שם גוף נמצאו כל הדברים האלו בטלים.

הטובה

השגת הראב"ד

*וחכמים קראו לה כדרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה. א"א ואם זו היא הסעודה אין כאן כוס של ברכה. וטובה היתה לו השתיקה:

כסף משנה

ד וחכמים קראו לה וכו': כתב הראב"ד ואם זו היא הסעודה וכו'. כלומר דאמרינן סוף פרק ע"פ (פסחים קי"ט:) שלעתיד לבא סעודה שהקב"ה עושה לצדיקים נוטל כוס של ברכה ומחזר על כל האבות עד שמגיע לדוד והוא נוטל ומברך. ורבינו יסבור דהיינו לעולם התחייה אבל מה שאנו והכל מתוקן לסעודה היינו העולם הבא אחר המות. וצריך לי ישוב לדעת הראב"ד דעוה"ב היינו עולם שאחר התחייה היאך יתיישב מימרא דרב העוה"ב אין בו לא אכילה וכו':

אמרו

פירוש

של להשיג השגה שלימה כיצד יהיה הנפש שבה למלאות בעל חומר או למלאות כח מכחותיו או פעולה מפעולותיו כי כן נגלו חוקריהם. וילאו לאיכור בהקירה זאת מפני המהגלים על יוצרם להתהכם בהוכן מעשיו הנפלאים והם לא ידעו ענין גופם במחקריהם אף כי נפשם. עכשיו נפרש העונש הגדול שהוא הכרת והוא כאמת אבדון הנפש כמו שנאמר והאבדתי את הנפש ההיא. האבדון הזה אינו בלא עונש יסורין ונער שהאבד נפש הרשע והתבטל לגמרי כי א"א שהתבטל מאליה כמו שא"א לתלסך או אחד מהגופים הנפרדים אם נלגל או זולתו ולא כנפש הבהמה כי נפש הבהמה תשוב ליסודה הוא האויר והיסודות כשאר דברים הגופניים השבים ליסודם ועפרם בין דקים ובין גסים ולא אבד דבר מיום שנבלא העולם עד עכשיו רק בענין זה כ"ש שזו הנפש היא עליונה אי אפשר שתתבטל ולא תשוב לתרבעת היסודות כי אינה ממינם ואם תשוב ליסודה כשאר הנבדלים השבים ליסודם א"כ אשריה וטוב לה כי הוא השכר הגדול והגמול הנכבד. אך הענין הוא כמו שפירשנו לעיל שמחוייבי עונש דנים בגיהנם י"ב חדש כל אחד כפי הראוי לו ואחר י"ב חדש נשמתן נשרפת ונעשית אפר כלומר שמתבטל צורתה ממה שהיתה כדבר הנשרף ורוח הקב"ה יגבך את רוח הנפש ורבון מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים כלומר בידרגה בזיון לפנים משוג הצדיקים ומנוחתן ואין להם עוד שום וגער כבתחילה ולא עונג כצדיקים, ואותם המתלכלים ועולים שהזכרנו לעיל עולים במדרגה שיש בה עונג ומנוחה ולא כעונג הצדיקים. והרשעים הגמורים המורים שנדונין לדורי דורים רוצה הקב"ה ומקיים נכסם ודן אותם כאשר מכלה הנפש החוטאת כדכתיב כי תועלתם לא המות וגו', וכן במדת הגוף מה לו לאדם המתיסר ביסורים למות מיד משליך ימיים ביסורים רעים. ועונש זה של גיהנם הוא בא מיד אחר מיתה כי היוקף שהרשע מת נפשו מתקשרת בגלגל האש ומשם נלמדת לגהר של האש היוצא מתחת כסא הכבוד שהוא יסוד הגלגל וכל הלהות והוא יורד לגיהנם ועתו תתגלגל ויורדה שם וזה דומה לגלגולי הכבות המוזרות להויתן ככל הנבראים. והנפש הזו החוזרה ליסוד האש ונלמדת לו בין בתהלה בין בסוף נחשבת בדעתה להתעלות ולהדבק בעליונים כשאר דברים השבים ליסודם ונבוה ועוני השוטה שהבדילו בינה לבין בוראה מונעים אותה ונחשכת ונגמדת לאש גיהנם ומהשבה זו שהיא נחשבת מבונלאה היא יסורים גדולים וצער גדול לאין חקר והכלית מלבד צערי גיהנם וזהו מענין כרת כלומר שנכרתה מיסודה כענף הנכרת מן האילן שהוא חי ממנו וזהו שנאמר יתת נפש אויביך יקלענה בכף הקלע והענין כדפרישית. והכרת הזה שפירשתי באבדון הנפש אין זה כרת האמור שצריך האוכל כזית חלב או דם וכה"ג שיאבד ויכרת מג"ע לעולם הבא כי כך הענין כי שזכיותיו מרובין מעונותיו ויש בעונותיו מחייבי כריתות העונש מגיע לו בגופו בחייו והוא מת בחצי ימיו כמו שאמרו חכמים מת בן חמשים זו היא מיתה כרת לכך נאמר ונכרתה האיש ההיא מעמיו וכמה זה שרובו זכיות זוכה להלכן בג"ע הראוי לו כדפרישית לעיל. ומי שעונותיו מרובין ויש בכלל עונותיו מחייבי כרת אותו כרת מגיע לנפשו אחר מותו יש האדונים י"ב חדש ויש האדונים לעולם כדפרישית לעיל בפ"ג ובזה רמז הכתוב ונכרתה הנפש ההיא והכרתי הנפש ההיא. ועוד יש כמחוייבי כריתות שגופו נכרת מחיי העולם הזה ומחיי העוה"ב והם המורדים בה' והאפיקורסים וכו' כל המנין בפ' חלק ולעיל בפ"ג שנאמר בהם הכרה תכרת כמו שדרשו חכמים ואעפ"כ יש כופר בעיקר שמאריכין לו ואוכל חיי העולם הזה ואין זו קושיא כי יש בדרכי בעל הרחמים לרחם על מי שעושה טובה ומעשה הגון בעולם אפילו עשאו לשם עבודת כוכבים וכן הכתוב מזהירנו לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו כל שכן שכבר

לחם משנה

למות מפני שהוא סובר דעוה"ב הוא עולם התחייה ולכך פירש דמאי דקאמר רב אין בו לא אכילה ולא שתייה אינו ר"ל שלא יהיה שם גוף אלא יהיה שם גוף אבל יהיה כגוף של מעלה שהוא זך שלא יהיה צריך אכילה ושתייה. וכבר נתבאר דעת רבינו ז"ל:

ה הנקמה שאין נקמה גדולה הימנה וכו'. כבר תירץ הרמב"ן ז"ל מה שהקשה על רבינו ז"ל כאן בשער הגמול ונסתלקה לפי דבריו התפיסה שהשכו עליו הכל:

הגהות מיימוניות

[ג] פירוש דבריו אלו כתבתי למעלה בראש פרק זה להרמב"ן ז"ל:

אמרו

מגדל עוז

מבחירו בלשונו יכחידנה תחת לשונו כמו שמצינו במסכת יומא שאמר ר"ע גר' ישמעאל שפים כדרשת לחם אבירים וקבלנו שלא חשש עליו בעיקר הסוד רק בלבון. וכן כתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בשער הגמול אלא שרבינו הראב"ד ז"ל בהיותו מקובל בסתרי התורה וההגדות וחשד לר"מ ז"ל בלא יודע מהכ כן ולדעת חשד הראב"ד ז"ל אני אשאל דרך מליצה ומשל, איך תאמר מוגבל וגדל יוכל להשיג שכל ומושכל עד אין סוף. ואם חכם מרבים יחכם יאסף רוח בחפניו, ישא אל המדבר פניו, ומאמר אליהוא כדבר ה' לאיוב יוכיח, ומרית מים יפריח, כידע חקות שמים והלכותיו, כי עדי נפשו ותולאותיו, א"כ על סוד אחד נכחד על אחת כמה וכמה בהתעלום הנפש החכמה המוזמנה לכל סגלה אשר לו דומיה תהלה. ואם מהגדת שתידין הצדיקים שיעמדו בלבושיהן הן הן דברים כגו שדרך משך ועבד גגו כפיתו בסרבליהון וריח נור לא עדת בהון, משם הוכיחו פרק חלק כגוד המלבוש אפילו בשעת הסכנה אשר בו יתגלה, כרגיל בנינים זוכה לעלית נחה, ועל דרך האמת יעקב אבינו לא מת רמוז כלו ז"ל למי שבחה גולי לבנון כיסוד עולם על דרך נעלם כד"ן. וחכמים קראו לה כדרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה וקוראין לה בכל מקום העולם הבא כתב הראב"ד ז"ל ואם זו היא הסעודה אין כאן כוס של ברכה וטובה היתה לו השתיקה עכ"ל: ואני אומר עוד כי הר"מ ז"ל הבינו כזה הרבה ובאיזה הגדות ומדרשות להלחם בו בחנית וכידון אל מטה הרב רבינו אהרן הכהן הגדול ז"ל מלוניל והיילותיו, וגערו בו גערת התחתים וכתתו חיצותיו לאתים, ותאיותיו למזמרות, לאמר כי לא הבין בנסתרות, ולא ירד לדעת ר"מ ז"ל, ובכהו אותו ואמרו כי אין כמוהו למעלה ממנו ועמוק עמוק מי ימצאנו. גם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל כתב בשער הגמול ומה נכבד דבר ר' אברהם בן עזרא ז"ל שכתב בעין הדעת סוד ינעם גם הדברים כמשמעם עכ"ל. לחזק כי כל הדברים כפולים כמו שקבלנו וכתבנו בסמוך, עוד כתב ז"ל שם ולי אפשר לפרש יותר מזה בגן עדן וגיהנם שעליונים בגרמים למעלה אבל כוונתו שיתבאר מדברינו לתלמידים שאין דברי תורה בג"ע ועניינו משל שהוא אמת אין דברי רבותינו קבלת התכמה בלא העניינים הבאי או משל כשל המליצה אלא הכל אמת ואמונה חיצונו ופנימו מן מעלה למעלה ומן רוממות לרוממות וזוכה בו כל אחד למקום מעלתו ומשיג ממנו כפי הראוי לגמול לו. ולפיכך אמרו בויקרא רבה אמר ר' אלעזר ונתן עדנך תשקם אין כתיב כאן אלא מנהל עדניך תשקם מלמד שכל צדיק וצדיק יש לו עדן בפני עצמו כפי הראוי לו ובאמת כי ג"ע שהזכיר משמש עוד כגמול גשמי לזמן התחיה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בג"ע וכו' וכן אמרו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע וכסדו ביניהם וכל אחד ואחד מראה עליו באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה ושכר ועונג זה עתיד להיות בזמן התחיה ורואות בשכינה באצבע מתוך המחול הוא בבנת המעלה ועונג התימדות מתוך שמחה גופיית לומר כי יגיעו אנשי העולם למעלה משה רבינו שנתעלית נפשו על גופו עד שבטלו כחותיו הגופיים והיה מלובש בכל שעה ברוח הקדש כאילו ראייתו ושמיעתו בעין הנפש בלבד לא במגוע בעין כאשר יעשו שאר הנביאים עכ"ל:

ומעתה אשר עמדת על דרך האמת והאמונה אשר היתה נאמנה עם רבותינו הגאונים אשר היו לפנינו תוכל לראות כי ר"מ ז"ל לא אמר שיהיה זה דברי הבאי תלויה ולא משל בטל המליצה חס ושלום אלא עמו עזה ותושיה כמאמר המלך שלמה ע"ה להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם וידוע כל חכם כי הנפש מסורה כלל ופרט ואין צריך להתעורר אלא על הנסתר וע"כ מסר עצמו בדרך הוא לבטל משל ספר כל ענין גשמות בחק משל יח' ובראיו הנפרדים פן יכשלו בכם השורים אשר אין להם הקדמות ויקבלו מפסיקות ולא זכו במדות הגלוחות למי שראוי למסור לו ראשי פרקים התקיעות כתם' הגיגה ושם מסלות דרכו בזה הספר ובמורה הנבוכים ובשאר מאמריו דרך אחד ולא נכחד קימנו ולא מחס כגו מהעלות סתר הענינים לכמה פנים והדרכה פתח לנו במורה הנבוכים כוונים ליכנס בכם ברוח תן ותחתונים ולטעות הדברים במעלות שלים נכללים וזולתם ואין כזה הנסד כאשר אני עתיד לטוכית מתוך לשונו כמלך אשר יעדתי בהקדמתי אם יזכני טרי בעזרת האל:

ועל דרך זה הסכמתי ותשדיו ר"מ ז"ל ביודע ומכחיר ועושה הדברים נכונים לנבונים ובהסכמת החכם בן עזרא וחכמי גוני"ל והדורכים שבילם ואף כי אמונתו וקבלתו ככל אלו הענינים כאשר קבלנו מרבותינו נ"ע קבלת והסכמת אמונת רבינו הגדול הרמב"ן אשר תימיו אנו שותים ומפיו אנו חיים אני תמהד לר"מ ז"ל על דרך קבלה ידע סוד הסעודה והמחול השם וכוס של ברכה ועניינם: ולבי נלחם בקרבי והנלמי כי נלחתי למשול משל ולחוד חידה בלשון האגדה על סוד זאת הסעודה, שר סעודה בהמגדות האום פורט בלמודי. פרק המוכר את הספינה (ב"ב דף ע"ד) בכבוד השכינה לעתיד לבא זה השער לה' צדיקים יבואו בו העמוסים מני בטן כרחמי הצדיקים והדברים שתיקן בתורת הפסוקים ויברא אלהים את התנינים הגדולים להשיג גבול שלים לינן את הוכ"ר וברא את הקב"ה ומלמם לצדיקים הזוכים בתשובה לחיי העוה"ב לאכול ולשבעה ולמכסה עתיק עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב ומשקן סלוני' אלמולי' האמור בענביו מעסים רמונו ומי שבתה נוזלים מן לבנון ושאב מים בששון ממעייני הישועה כפ"א הידיעה ימזוג כוס של ברכה מגו הראוי לשתייה נאכן בשתיה חד מן קמאות על חד מן הלכה מיה ואומר לאבו"ת ידועין יושבי נפשים סול אתם וכך ויקרא לבניו אבכך, וכל אחד מהם לכבוד קונו מזכיר עלגנו זה מקדש וזה מגדיל עד דוד הגדיל ואומר אני אברך כי הגליא לעשות עמו אור"ם לזוכ"ה לגאות פתח לבעלי התשובה. ולי נאה לברך גם תמול תם תשלום כי הגיאתני עד הלום לכלום בעטר"ה ערוכה בכל ושמורה ושנה בחירה ובמזרה כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. וכוונו בני עליס לעמת-כוסי רויה לאר"ך אשים מנה אהת אשים. והמשכילים יזהירו יעשירו ויעורו מתבוחהם על משכבותם לתרגם בעגלתי אם ימצאו חידתי, כבחים יתחתנו לי כיום באחריון עיר הקדש ובו"ן ואלבישם בגדי רקמה טבלת הכמת נעשרת טוניס לשבעים שאים ויתמנו ויהלאו במסורת תאבלת ויקח את עטר"ת מלכ"ם דוד מלך ישראל חי וקים: הנקמות כו' עד כתיים. כל זה מפירוש שנש הכרת ושכר טוב הגנוז כעטרת ככנים נמירות הכרת והאבדון ומן המדרשים והאגדות משני הבכר:

הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא אין שום דרך בעולם הזה להשיגה ולידע אותה. שאין אנו יודעים בעולם הזה אלא טובת הגוף ולה אנו מתאוין אבל אותה הטובה גדולה עד מאד ואין לה ערך בטובות העולם הזה אלא דרך משל אבל בדרך האמת שנערוך טובת הנפש בעולם הבא כטובות הגוף בעולם הזה במאכל ובמשתה אינו כן. אלא אותה הטובה גדולה עד אין חקר ואין לה ערך ודמיון. הוא שאמר דוד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו': **ז** וכמה כמה דוד והתאוה לחיי העולם הבא שנאמר לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. כבר הודיעונו החכמים הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לבדו. ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף שנהנין בהן ישראל לימות המשיח בזמן שתשוב הממשלה לישראל אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך ודמיון ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון. הוא שישעיהו אמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. כלומר הטובה שלא ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים, עשה אותה האלהים לאדם שמחכה לו. אמרו חכמים כל הנביאים כולן לא ניבאו אלא [ד] לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה

ז אמרו חכמים כל הנביאים וכו'. מימרא דרבי חייא בר אבא פרק במה אשה יוצאה (שבת ס"ג). ודע דמשמע התם דהא דרבי חייא בר אבא פליגא אדשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, ורבינו כתב כאן הא דרבי חייא בר אבא בפרק שאחר זה וגם בפרק י"ב מהלכות מלכים כתב לדשמואל וצ"ע.

זה

שכבר רמזנו (בגליון לעיל פ"ג) סוד נפלא שיש בו תקון כל השאלות שהדין נותן לחלות אפילו לעובדי עבודת כוכבים. ואחרי אשר ביארנו זה צריכין אנו לפרש דברי הרב הגדול לקיים מה אשר פירש וכתב לעיל ופרעון הרשעים שלא יזכו לחיים אלו כו' וכן כתב לקמן הנקמה הגדולה שאין למעלה הימנה שתכרת הנפש כו' ודאי אין דעת הרב האוכר שלא יהיה שום עונש אחר ונעבר לרשע וח"ו לא עלה זה על דעתו אלא דברי הרב ז"ל על סוף האבדון וגליון החרון שאין אחריו טובה ונקמה שהוא הכרת שהוא ביטול הנפש וכלל בה שביטול זה הוא מלבד מה שנתייסרה תחלה כשהם גיהנם ביסורים גדולים והוא עונש גדול ואבדון חיוור שאבדה הנפש הנועם הגדול שהיתה ראויה לה מצד שהיתה זכה שלוקחה ממקום כבוד כמלאכים או למעלה מהם והוא זכות הצדיקים ומעלתן כמו שפירש הרב ז"ל וכ"כ לעיל בפרק ג' כל הרשעים שעונותיהן מרובין דנין אותן כפי חטאם ויש להם חלק לעוה"ב ואלו הן שאין להם חלק לעוה"ב אלא נכרתין ואובדין ונדונין כפי גודל רשעם וכו' הרי שהפרים בין חייבי כריתות גמור ובין הנדון כפי רשעו ואם אין שם יסורין מה חלוק יש אלא ודאי דעתו כדפירשתי. וענין גן עדן נפרש לקמן עכ"ל רבינו משה בר נחמן ונגרתיו

ו הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש וכו'. ז"ל רמב"ן בשער הגמול ומה שכר ועונש יש לנפשות הצדיקים בג"ע דבר זה עיקרו בתורה ופירושו מדברי סופרים שג"ע מצוי הוא במקום ממקומות הארץ שד' נהרות יוצאין משם כמו שנאמר בבראשית ואפי' האומות עצמם אומרים שג"ע הוא תחת קו השווה שלא יוסיף היום ולא יחסר כו' אבל סוד הענין כן שהדברים כפולים כי ג"ע וד' נהרותיו ועץ החיים והדעת וכרובים ולהט החרב כולם כפשוטם ומתפרשים כי הם כציורי דבר להבין סוד הענין העמוק במשל כמו שאנו שונין דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בטבלא שבהן מראה ההדיוטות כזה ראיתם או כזה ראיתם, כי כן מלאכת הקודש במשכן בשלשה מקומות חצר ואהל ולפנים מן הפרוכת ובמקדש העזרה והיכל ודביר וכל אשר בכל מקום ומקום מן הכלים וציורי הכרובים כולם להבין סודות מעשה עולם העליון והאמצעי והשפל ורמזי ההויות כל התרכבה שם וכן הנבראים ביצירתן בדמות נבראו כמו שאמרו בספר יצירה סימן לדבר ועדים נאמנים עולם שנה נפש ואדם הראשון מעשה ידיו של הקב"ה תכלית בני אדם היה בהבנה ובדעת והשכינו הקב"ה במבחר המקומות להנאת הגוף וצייר במקום ההוא שנכבד כל מעשה עולם העליון הוא עולם הנשמות בציור גשמי להבין משם יסודי כל נברא גופיו ונפשיו ומלאכיו וכל מה שיש בהבנת כל נברא להשיג מן הבורא יתברך, גם המקום ההוא נכבד מכל מקומות עולם השפל מפני השווי אשר על ראשו מן העולם האמצעי והעליון ולכן יראו בו מראות האלהים יותר משאר מקומות הארץ כמו שידענו מארץ ישראל וירושלים שהם מקומות נכבדים ומיוחדים לנבואה מפני יולקט וכל שכן בית המקדש כסא ה' וכענין זה שנאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וגו' הרי אלה נכונתו הכלה עליו מבלי הקדמת טונה בתעלת המקום על כן סוכני ג"ע שהוא מבחר המקומות לחדון סודות העליונים בציורי הדברים ורואים מראות אלהים בהכרת כבוד העליונים מן המקום ההוא ומשיגין כל מה שיכול הנברא להשיג כלחוד חנה רבינו בסימי שנאמר אשר אחה מראה בהר. וכל ההגדות ופרקי דר' אליעזר מוכיחות שג"ע הוא גן ממש בארץ כדאמרינן ברבי אבא דעייליה אליהו ז"ל לג"ע ותלייה בגלימיה מריח דאיליו וכן מוכח תכריה מקומות. ומה נעמו דברי אבן עזרא שכתב סוד טעם בעץ הדעת. וא"ת כיון שכן הוא ומה שכר יש לנשמה בדבר גשמי, ויש לומר שכבר פירשתי שהענין כפול וזה הגן והעדן התחתונים הם ציורים לסודות העליונים והדברים הרמוזים באלו ג"כ נקראים גן ועדן שאלו התחתונים מהם תופסים השם הזה, כיון יש בעליונים הבנה הנקראת בכינוי גן והשגה למעלה הימנה הנקראת עדן והוא צרור החיים כדאמרינן נשמות הצדיקים גנוזים תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. וכן יש במסכת חגיגה ערבות שבו צדק ומשפט וגנזי חיים ושלום וברכה ונשמותיהם של צדיקים ונשמות העתידין להבראות ואופנים וחיות הקודש ושרפים ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך רם ונשא שוכן עליהם ואתרין בסוכה ראיתי בני עליה והם מועטים ומפרשים הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה. והכן ההסתכלות הזה כענין שאמרו תנה רבינו נסתכל באיספקלריא המאירה וכו' הזכירו לשון ראייה בהסתכלות השכל ועילוי ההבנה. וכן הענין לפי שאמר עד י"ב חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש גופו בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת, וכן הפירוש כל י"ב חדש עדיין כח הגוף קיים והנשמה שפה לדעתו ולמעשיו כאשר היתה באמנה אהו בהצטיירות מחשבות גשמיות ולע"ם שעולה לידיעת עולם הנשמות יורדת היא לענין שהיתה בכך, לאחר י"ב חדש נתעלים מדעת גשמיות ולבשה מלבות ומתענגה בעטרת עוה"ב, ואין ר"ל ביה שאחר גופו קיים, שהא גופו קיים מתו כי יש הנבוך נסיד מיד ויש החמוט אשר גופו קיים ימים רבים אלא כמו שפירשתי כן הוא, וכאותן י"ב חדש חלק הנשמה היא בג"ע ומתענגת בעינוג העולם העליון בענין נוטה לגשמיות, ואין כוונת רבותינו שיתעדנו הנשמות בפירות הגן ובנהרותיו אלא הכוונה מפני שהוא שער שמים לאור באור החיים כאשר תאמר על העתיד בירושלים שנתלבשה בכסו ברות הקדש וגבולה במשמן עליון יותר מן העתיד בארץ טמאה ומן ההשגה ההיא אל הנפש במקום ההוא מתעלית לדבקות העולם העליון והשגת העונג הרוחני וזה שאמרו חכז"ל בצדיקים דסלקי ונחתי למתיבתא דרקיעא העלייה ההיא היא השגת הנפש ודבקותה בעליונים והירידה היא השגת מה שישנו התחתונים כגון הנביאים בחייהם אבל היות הנפש היא נעדרת במקום אם יתקבה למתחכמים על הורת השם נשיב להם בזה שאלהות ששמע לשניהם בתוספי גיהנם וכל דברי רבותינו בענין ג"ע אמת ותחונה ולא דברי הבאי או משל ומליצה אלא דבר אמת תילון ופירוש מעלה ומעלה מן התעלה וחופה בו כל צדיק כפי מעלתו כמו שדרשו רבותינו ונחל עדניך תשקם מלמד שכל צדיק יש לו עדן כפי עלתו כפי הראוי לו. ובאמת כי גן עדן שהזכיר משתם עוד בגמול גשמי לזמן התחייה והוא מה שאמרו חכמים עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בג"ע וכו' וכן אמרו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע והוא יושב וכל אחד מראה עליו באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה. ושכר עונג זה עתיד להיות בזמן המשיח. והראות השכינה באצבע מתוך התחול הוא השגת התעלה ועונג התיחדות מתוך שמחה נוספת כלומר שיגיעו אנשי העולם ההוא למעלת משה רבינו שנתעלה נפשו על גופו עד שבטלו כחותיו הגופיות והיה מלובש בכל שעה ברוח הקודש כאילו ראייתו ושמיעתו בעין הנפש בלבד לא במגוע העין הגופיי כאשר יעשו שאר הנביאים בהתבטל הגוף והתפשט הנגע מכחו וגו' שיאצל עליה הרות ותראה מראות עליה כאשר יראה מיכאל וגבריאל והיא ראייה האמיתית ושמיעה הנכונה. וכן מה שאמרו חכמים שהנשמות מספרות זו עם זו אין ר"ל סיפור ודיבור לשון אלא שיש ידיעה והשגה לנשמות זו מזו עכ"ל מענין גן עדן. ולקמן יתבאר מה שהזכיר מענין העולם הבא:

וסוף

לחם משנה

ז אמרו חכמים כל הנביאים כולן וכו'. יש כאן תימה דפרק חלק (דף צ"ט.) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל עוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד וכן הוכח זה בברכות פרק אין עומדין (דף ל"ד:) ועוד בפרק חלק (דף צ"ט) אמרו רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה וכו' וכתיב והיה אור וכו' לא קשיא *כאן לעולם הזה כאן לימות המשיח *(גרסתינו כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא ונראה שגירסא אחרת נזדמנה למחבר כתרווייהו) ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו' מאי איכא למימר אידי ואידי וכו' וכן הוכח זה בפסחים פרק אלו דברים (דף ס"ח.) אם כן משמע ודאי מכל הני דפליגי מאן דאמר כל הנביאים לא נבאו וכו' למ"ד אין בין העולם הזה וכו' דלמ"ד אין בין העולם הזה וכו' משמע שסובר דהנביאים נתנבאו לעולם הבא וא"כ איך פסק רבינו כתרתי כאן פסק כמ"ד כל הנביאים וכו' ובסוף פרק השיני כתב וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כו' וכן בהלכות מלכים בסופו בפרק י"ב אל יעלה על לב שבימות המשיח וכו' ואמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ועוד קשה דבשבת פרק במה אשה אמרו (בדף ס"ג) מתניה לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת וכו' ואם יצא חייב חטאת ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכ"א אינו אלא לגנאי שנאמר וכתתו חרבותם וכו'. ובגמרא אמרו שם לר' אליעזר דאמר דתכשיטין הן למה הם בטלין לימות המשיח ותרצו בגמרא דהיינו דלא כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח וכו' והוא כמאן דאמר כל הנביאים לא נתנבאו וכו' ואיכא דאמר שם דר' אליעזר אתי כשמואל אבל רבנן דאמרי בטלין על כרחין אתו דלא כשמואל וא"כ רבינו שפסק בהלכות שבת פרק י"ט כחכמים איך פסק כשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו'. ונראה דרבינו ודאי פסק דלא כשמואל משעתא דסבירא דאהי דלא כרבנן אלא שהוא מפרש מה שאמר כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח וכו' סובר שכל הדברים המחודשים שיהיו בעולם כלומר שאין בהם הפך מנהג העולם כמו ביטול החרבות והרמחים שאין זה הפך הטבע אבל שאר הנבואות הדומות לזה הם לימות המשיח, אבל שמואל סובר שאין שום חדוש כלל הפך מנהג העולם ולא במנהג העולם ואפילו עניות ועשירות דהוי מנהג העולם דהא שמואל מקרא דלא יחדל אביון מייתי ראיה משמע דאית ליה דבימות המשיח איכא עניות ואע"ג דאם לא היה עניות אין זה הפך הטבע אלא מפני שהוא שלא כמנהג ובימות המשיח אין שום חידוש כלל כי אם שעבוד מלכיות בלבד.

ואמר

מגדל עוז

כבר הודיעונו חכמים עד למחכה לו. פרק אין עומדין:

הגהות מיימוניות

[ד] במה אשה פרק חלק ופ' אין עומדין א"ר חייא בר אבא אר"י כו', עכ"ל:

פ"ט ב וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא נרעון הוא חיי העוה"ב. ז"ל הרמב"ן ז"ל בשער הגמול. הנה בכמה מקומות מוכיח כי העולם הבא הוא עולם השכר לגופו שהקב"ה מחיה בתחיית המתים ואינו עולם הנשמות שקרינו גן עדן אלא עולם שהחייה הוא והוא עולם שעתיד הקב"ה לחדש לאחר ימות המשיח ותחיית המתים. ובברכות רבה אמריך מה יצירת אדם בעוה"ז מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידין ועצמות כך מתחיל לעוה"ב בעור ובבשר וגומר בגידין ועצמות וכן היא רב יהודה אומר כנור של בית המקדש של שבע נימין היה שנאמר עליו שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע. ולימות המשיח שמונה שנאמר למנצח על השמינית ושל עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל וכו'. ופירוש הענין כי הכנור וכלי הזמר במקדש רמז להשגת המחשבה הנגלית ברוח (הקודש) ואין בגשמיות דבר דק כמוזיק"א כענין שאמרו קול הכנור ורוח והיא רוח הקדש, והנה בעוה"ז ישיגו החכמים ברוח הקדש שבע ספירות וידבק אורן במקדש ובמשכן וכמותם בשבע נרות של מנורה וכנגד הקרבנות גם בלעם אמר את שבע המזבחות ערכתי והזכיר אותם בה"א הידיעה לכך ירמזו בכנור שבע כלי הקול בעוה"ז, ולימות המשיח תוסג ספירה שמינית וירמזו אותה, ולעוה"ב תהיה ההשגה שלימה לי' ספירות וירמזו אותן וזה ענין נכבד ומופלא. ומכל פנים נלמוד בפירוש בעוה"ב שהוא עולם שיש בו גוף ומקדש וכליו ולא עולם הנשמות שהוא אחר מיתת האדם מיד. ועוד אמרו במדרש ויברך אלהים את יום השביעי זהו עולם הבא המתחיל באלף השביעי ויקדש אותו רמזו לישראל וכו' ומלכות בית דוד יהיה באלף ששי. ומרגלא בפומיה דרב (ברכות י"ז) שהעולם הבא אין בו אכילה ושתיה ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה והקב"ה משפיען מזיו שכינתו שאמר שהשבעה בהקין המונחך, ר"ל שקיום המלאכים הזכים בזיו הכבוד לעוה"ב בקיום הגפש בגוף בעוה"ז באכילה ושתיה כענין שנאמר באור פני מלך חיים ודרשו טולה שמות רבה ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו אכילה ודאית כדכתיב באור פני מלך חיים (משלי ט"ז) וכן אמרו משה רבינו אמין היה אוכל מזיו השכינה היה נזון ואל תתמה שכבר היוות הנשמות הכבא הן נזונין מזיו השכינה שנאמר ולמה תהיה את כולם כי קיום הנפש בהתיחדה בדעת העליון בקיום המלאכים בו והתעלות הנפש על הגוף תבטל הכחות הגופיות כדפרישית לעיל עד שיתקיים הגוף בקיום הנפש בלי אכילה ושתייה כקיום משה בהר ארבעים יום, וכן יוכיח

ראתה אלהים זולתך: **ח** *זה שקראו אותו חכמים העולם הבא לא מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אובד ואחר כך יבא אותו העולם. אין הדבר כן. אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר אשר צפנת ליראיך פעלת וגו' ולא קראוהו עולם הבא אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש וזהו הנמצא לכל אדם בראשונה:

השגת הראב"ד

*זה שקראו וכו'. א"א נראה כמכחיש שאין העולם חוזר לתהו ובהו והקב"ה מחדש עולמו ואמרו שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב ומגלה שהוא עולם חדש:

ח זה שקראו אותם חכמים העוה"ב וכו': **כתב** הראב"ד נראה כמכחיש וכו' וחד חרוב ומגלה שהוא עולם חדש, עכ"ל. וכבר כתבתי שדעת רבינו שעוה"ב הוא עולם הבא אחר המות והקבלה שהקב"ה יחריב את עולמו בסוף שיתא אלפי שנים כמוזכר בפרק חלק גם רבינו לא יכחיש זה ואינו ענין למה רבינו: אין

פרק תשיעי

א מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות והטובה שנזכה לה אם שמרנו דרך ה' הכתוב בתורה היא חיי העולם הבא שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים. והנקמה שנוקמים מן הרשעים שעזבו ארחות הצדק הכתובות בתורה היא הכרת שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. מהו זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם כך ואם לא תשמעו יקרה אתכם כך וכל אותן הדברים בעולם הזה. כגון שובע ורעב ומלחמה ושלום ומלכות ושפלות וישיבת הארץ וגלות והצלחת מעשה והפסדו ושאר כל דברי הברית. כל אותן הדברים אמת היו ויהיו ובזמן שאנו עושים כל מצות התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן. ובזמן שאנו עוברין עליהן תקראנה אותנו הרעות הכתובות. ואף על פי כן אין אותן הטובות הם סוף מתן שכרן של מצות ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצות. אלא כך הוא הכרע כל הדברים. הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא וכל העושה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא. ולפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה. והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן. וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום ורבוי כסף וזהב. כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא. וכן הוא אומר בתורה אחר שהבטיח בטובות העולם הזה וצדקה תהיה לנו וגו'. וכן הודיענו בתורה שאם נעזוב התורה מדעת ונעסוק בהבלי הזמן כענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט, שדיין האמת יסיר מן העוזבים כל טובות העולם הזה שהן חזקו ידיהם לבעוט ומביא עליהם כל הרעות המונעים אותן מלקנות העולם הבא כדי שיאבדו ברשעם. הוא שכתוב בתורה תחת אשר לא עבדת את ה' וגו'. ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך. נמצא פירוש כל אותן הברכות והקללות על דרך זו, כלומר אם עבדתם את ה' בשמחה ושמרתם דרכו משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקללות מכם עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייטב לך לעולם שכולו טוב ותאריך ימים לעולם שכולו ארוך ונמצאתם זוכין לשני העולמות. לחיים טובים בעולם הזה המביאים לחיי העולם הבא. שאם לא יקנה פה חכמה ומעשים טובים אין לו במה יזכה שנאמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול. ואם עזבתם את ה' ושגיתם במאכל ובמשתה וזנות ודומה להם מביא עליכם כל הקללות האלו ומסיר כל הברכות עד שיכלו ימיכם בבהלה ופחד ולא יהיה לכם לב פנוי ולא גוף שלם לעשות המצות כדי שתאבדו מחיי העולם הבא ונמצא שאבדתם שני עולמות. שבזמן שאדם טרוד בעולם הזה בחולי ובמלחמה ורעבון אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצות שבהן זוכין לחיי העולם הבא: **ב** ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן. וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' ונאמר ולא ילמדו איש את אחיו ואיש את רעהו. ונאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם. מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלמה. ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו. ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'. ויבואו כל הגוים לשומעו שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים. וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא. אבל ימות

לחם משנה

ואמר רבינו ז"ל שהפרשה שנאמרה בישעיה וגר זאב עם כבש וגו' הכל הוא דרך משל והביא ראיה לדבר זה בהלכות מלכים תדע לך שמוכרח אתה לומר כן שאם לא תאמר אלא שיהיה כפשטה אם כן תקשה לך למ"ד אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא אתי מכחיש דהא פרשה לא איירי במשיח דהא בהדיא קאמר קרא ויצא חוטר מגזע ישי וכו' ואפילו שתאמר שכל אלו הנבואות לעוה"ב או ודאי אינו יכול להכחיש שיהיה במשיח ואם תפרש כפשטה איך קאמר אין בין העוה"ז אלא שעבוד מלכיות בלבד הא איכא כל הני האמורות שם בפרשה אלא ודאי שהיה משל ושמואל דרים לענין שעבוד מלכיות כמו שפירשה רבינו ז"ל גר"ל זאב אלו עכו"ם וכבש הוא ישראל וכו'. ולהכי קאמר אין בין העוה"ז וכו' וא"כ כיון שמוכרח אתה לומר לדעת שמואל דאין פרשה זו כפשטה גם למ"ד כל הנביאים לא נתנבאו וכו' אין פרשה זו

מגדל עוז

זה שקראו אותו חכמים עד. סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל נראה מפרש שאין העולם חוזר לתהו ובהו וכו' ומגלה שהוא עולם חדש עכ"ל. והרמב"ן ז"ל כתב על זה הלשון בעלמו שהפסיק בשער הגמול נראה מדבריו כולו שעוה"ב הוא עולם הנשמות המגיע לאדם אחר מיתתו הגוף מיד: ואני אומר כי מה שתפסו הראב"ד ז"ל הבילו לדון לשונו כך וחלילה לו לר"מ ז"ל מלחשוב זה ואם הכלות שלשון המסלנו. אבל אני מודה אל הרמב"ן ז"ל שכן נראה מלשונו זה וכבר כתבתי מהלוקותיו עמו בשיטי הגאונים. וכבר השיגו בעבורו חכמי לוני"ל שאין להתווך במקום אלו הדברים אלא כאשר בכן הקבלה מפורשת ומוכחשת וגם שאין אנו יודעים אם יהיה בין שלש להבירו הגרע ואם יש כמה זמנו ולפי קבלתנו מבושים בם ואין ספק בכם:

פ"ט מאחר שנודע כו' עד וכבר אמרו וכו' עד בלבד. בסוף הפרק וכבר כתבתי שקבלתי יודעת מפי השמועה איש מפי איש כדעת רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל:

פ"ט ב אין בין העוה"ז וכו' מימרא דשמואל פרק במה אשה יוצאה (שבת ס"ג.) כתבתי בפרק קודם זה מה שיש לספק בלשון זה.

פ"י ד שמא האומר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר וכו' במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו כרק לפני אידיהן (דף י"ט.) מימרא דרבי אלעזר

אל תהיו כעבדים וכו'. פ"ק דאבות [משנה ג']. ולפי שנתפק מיתאמר זה ענין לדוק ובייחוס כתב שהיו מצוים תלמידיהם ומשכיליהם ביחוד, כלומר ולא לכלם

ו דבר ידוע וכו'. עד שישגה בה תמיד כראוי. כתב הראב"ד א"א זה השגיון וכו' שלא תשיח עליהם לב, עכ"ל. מ"ש לשון שיר נראה דהיינו לומר שישמח באהבת ה' כמו שאדם שמח בשיר. הש"ח ישים הלקנו מאוהבי שמו אמן וכן יהי רצון:

נשלם ספר המדע

ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל. וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין [א] העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד:

פרק עשירי

א אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא. אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים. ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה: **ב** העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה. ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצונו בה הקב"ה על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצות מאהבה: **ג** וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך. והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני. וכל שיר השירים משל הוא לענין זה: **ד** אמרו חכמים הראשונים שמא תאמר הריני למד תורה בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר בעולם הבא תלמוד לומר לאהבה את ה' כל מה שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה. ועוד אמרו חכמים במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו. וכן היו גדולי החכמים מצוים לנבוני תלמידיהם ומשכיליהם ביחוד אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב וכו' אלא מפני שהוא הרב ראוי לשמשו כלומר עבדו מאהבה: **ה** כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי שלא תגיע עליו פורענות הרי זה עוסק שלא לשמה. וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה. ואמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתירה מגלים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה: **ו** *דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה. כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך. אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו. ועל פי הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בהכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה:

יוכיח אליהו שלא נפרד והושלך הגוף מנפשו עוד היום והתקיים מאז עד עולם וכן חנוך כמדרשי רבותינו. והנה ראינו כי זכי הנפש קיום גופן כדברים הדקים והאיש כי אנשי זמן נתקיימו בזמן הגלגע באברים שהיה מאור העליון המתגשם ברצון הבורא וזכו שהשיגו בנפלאות כמו שאמרו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל ומשה שנתעלה נפשו יותר בידיעת בוראו לא הוצרך לדבר זה שנתגשם ונתקיים גופו בזיו השכינה והשגה העליונה. ודרשו בתכילת היום לא תמצאותו בשדה אמר להם היום אי אתם מוצאין אותו אבל אתם מוצאין אותו לעוה"ב. וזו המימרא נתפרשה על שני דרכים או שנאמר שיסתו בבני העולם הבא מי שלא יגיע מעלתם ליהנות תמיד מזיו שכינה ויהיו קיומם בדבר המתגשם, או נפרש שדעתו כדברי רבי אלעזר בן חסמא שאנשי העוה"ב קיומם ביסוד המן שהוא מזיו השכינה. ומה שאמרו חכמים מתים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אין חוזרין לעפרן ואותן אלף שנה שעתיד הקב"ה לחדש עולמו הקב"ה עושה להן כנפים והם שטין על פני המים פירוש הכנפים הוא שתלבש הנפש מלאכות ותתלבש הגוף עמה ולא התבטל עוד כדדרשינן והארכת ימים בעולם שכולו ארוך. וראיה לדבר כי בהתחזק כח הנפש על הגוף השכל בהדבקה בדעת העליון מקירון כני משה שהיו כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, וכן אמרו בפנחס בשעה שהיה רוח הקדש שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים, ואמרו על ר"א הגדול כשהיה דורש במעשה בראשית היו קרנותיו יוצאים כקרני משה רבינו ואין אדם מכיר אם הוא יום או לילה. וכן יש בספרי פני צדיקים לעתיד לבא דומות לחמה ולבנה ולכוכבים ומזלות ולברקים ולשושנים ולמנורת בית המקדש ואם לא השיג דעתנו כיצד יהיה זה נאמין שהוא כן כי הבורא יתברך שמו ידע מבודות הנפש ומהותה יותר מהתחכמותנו. עכשיו ביארתי כוונתו בשכר המצוה ונחזור בקצרה כי שכר הגמורה וקיומן יהיה בג"ע הוא עולם הנשמות ואח"כ יבואו ימות המשיח במהרה בימינו והוא מכלל העולם הזה ובסוף יהיה יום הדין ותחיית המתים ואח"כ העוה"ב כדפרישית ורמז וסימן לדבר ששת ימי המעשה, בששי נברא אדם ונגמר בשביעי כך מלכי אומות הקדומות בעולם חמשה אלפים כנגד חמשה ימים שנבראו בהם עופות ושרצי המים ושאר דגים והפיסת מלכותם מעט בששי כנגד יצירת בהמה והיה שנבראו עמה בתחלתו ומלכות בית דוד באלף הששי כנגד יצירת האדם שהכיר בוראו ומשל בכולן ובסוף אותו אלף יהיה יום הדין כנגד אדם שנדון בבוקו ובשביעי שבת והוא התחלת העולם הבא וכן שבת שני שבוע ושבוע ושמיטה רמז לענין. מכאן ילמוד החכם סוד שמיטות ויובלות בכללן וברוך המלמד לאדם דעת, עכ"ל. אך קצרתיו:

סליק פירוש ספר המדע בעזר המלמד אדם דעת

השגת הראב"ד

*דבר ידוע וברור וכו'. א"א זה השגיון לא ידענו לאי זה דבר כיון. ולמו מארשים אותו כשני ענינים לשון שיר כמו שגיון לדוד, וענין אחר בעבור אהבתה תשגה כענייך שלא תשים אליהם לב.

לחם משנה

זו כפשטה דע"כ לא פליגי אלא שיחודשו דברים שהוא כמנהג העולם אבל הפך מנהג העולם לא וזו היתה כוונתו ג"כ בפ"ט אלא ששם בהלכות מלכים ביאר יותר, זה נ"ל ליישב דברי רבינו ז"ל שלא הביא דברי שמואל אלא כדחות ראיה אבל לא דס"ל כוותיה. אבל מ"מ קשה לזה סוגיא דפ' חלק דפריך על הא דאור הלבנה כאור החמה וגו' ולשמואל דאמר וכו' משמע דלר' חייא בר אבא ניחא ואי כדברי רבינו אפילו לדברי ר' חייא בר אבא נמי קשה דלא ישתנה דבר מטבעו ולהיות אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים אין לך שינוי טבע גדול מזה. ובספר כסף משנה בסוף הלכות מלכים כתב הרב"י להרן השגת הראב"ד ז"ל על ההיא דכן כוונא הרבותו וכו' דרבינו אזיל לטעמיה דפסק כשמואל דאמר אין בין העוה"ז וכו' גם זה קשה למה שכתבתי דפסק כר' חייא בר אבא דאין מקום לתירוץ ההשגה ההיא וצ"ע:

מגדל עוז

פ"י אל יאמר אדם הריני עושה עד במצותיו. בהרבה מקומות בתלמוד ובמדרשות: וכן היו גדולי החכמים עד מאהבה. פ"ק דאבות: כל העוסק עד בא לשמה. פרק תפלת השחר ואמרו חכמים לעולם יעסוק עד ויעבדו מאהבה. כבר כתבתי בהלכות ת"ת בכמה מקומות אמרו כן וגם הוא בפרק תפלת השחר (דף כ"ח).. דבר ידוע וברור עד סוף הפרק שהוא סוף הספר: כתב הראב"ד לא ידענו לאיזה דבר כיון וכו' שלא תשים אליהם לב עכ"ל ואני אומר כי הפירוש השני הוא עיקר אצל ר"מ ז"ל והוא נכון ויפה:

הגהות מיימוניות

[א] שמואל פרק חלק ובפ' במה אשה ובפ' אין עומדין:

נגמר ספר ראשון והוא ספר המדע.

מפתח לספר הרמב"ם ולפרקיו

ספר ראשון והוא ספר המדע

הלכות יסודי התורה

פ"א יבאר שיש שם מצוי ראשון. והוא אדון כל הארץ. ושאין שם אלא הוא. ושאינו גוף ולא כח בגוף. וטעם מה שכתוב בתורה בהקב"ה יד עין ואזן. וטעם מה שבקש משה הראני נא את כבודך:

פ"ב יבאר שהאל הנכבד והנורא מצוה לאהבו. וחלק כל הנבראים לשלשה חלקים. ושצוו חכמים שלא לדרוש באלו הדברים:

פ"ג יבאר שמות הגלגלים ומניינם וסדורם. ושהם בעלי נפש וידיעה. ומאות ארבעה יסודות וסדורם:

פ"ד יבאר שכל הנבראים למטה מהרקיע מורכבים מארבעה יסודות. ועל אי זו צורה נאמר נעשה אדם בצלמנו. וכמה שמות נקראו לאותה צורה. ומה בין מעשה בראשית למעשה מרכבה:

פ"ה יבאר שכל בית ישראל מצווים על קדושת השם. מתי יהרג ואל יעבור או איפכא. אם מתרפאים בעבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים. ומהו חלול ה'. הנהגת הרב עם תלמידיו וכל אדם:

פ"ו יבאר המאבד שם משמות הקדושים. שמות הנמחקים ומי ומי הם. הסותר או השורף מעצי הקדש. ושמות הקדושים שכתבם עכו"ם:

פ"ז יבאר על מי הנבואה שורה. וכמה מעלות היא. ואם מאמין לנביא שעושה אות ומופת:

פ"ח יבאר שהאותות שעשה משה לפי הצורך עשאם לא שיאמינו בהם:

פ"ט יבאר שאין נביא רשאי לחדש מצוה ולא לגרוע. וכמה נקיים פסוק נביא אקים להם מקרב אחיהם:

פ"י יבאר אי זה אות יעשה הנביא לשיאמינוהו. וכמה פעמים בודקים אותו ובאי זה דבר. ומי שהוא בחזקת נביא אם צריך להרהר אחריו:

הלכות דעות

פ"א יבאר כי דעות הרבה יש לכל בני אדם. ושהאמצעית היא הטובה ומה יעשה להשיגה:

פ"ב יבאר כי לפעמים הקצה הוא טוב ויתן טעם:

פ"ג יבאר אם יהיה האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו תורה:

פ"ד יבאר באי זה דרך ישכון אור הבריאות. כמה דברים צריך שיהיה בעיר שידור בה תלמיד חכם:

פ"ה יבאר שהאדם צריך שיהיה ניכר במעשיו ובמשאו ובמתנו:

פ"ו יבאר שצריך האדם להתחבר לצדיקים. ודין אהבת אדם לחבירו וכן גר. השונא או המפייס את חבירו. ושמצוה למחול לחבירו וכן להוכיחו. ושלא להלבין פנים. אזהרה ביתומים והיאך יתנהגו עמהם. ועד מתי נקראים יתומים:

פ"ז יבאר אי זהו רכיל ואי זה הוא לשון הרע. או אבק לשון הרע. והנוקם והנוטר לחבירו.

הלכות תלמוד תורה

פ"א יבאר מי הוא החייב ללמוד וללמד. מאימתי חייב האב ללמד לבנו תורה. ואם מותר ללמד בשכר. חייב אדם לשלש את זמן למודו. האשה שלמדה אם יש לה שכר:

פ"ב יבאר דין הושבת מלמדי תינוקות. מתי יבטלו מלמוד. וסדר למודו אותם. שלא ילמד התינוקות אם אין לו אשה. וכמה תינוקות ילמדו אצל מלמד אחד. מבני המבוי שרוצה להיות מלמד:

פ"ג יבאר שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצות. ובאי זה דרך יתנהג מי שרוצה ללמוד. אסור ליהנות בד"ת. והעוסק בתורה מה שכרו. ומי שאינו עוסק בה בלילה:

פ"ד יבאר המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון. סדר למוד הרב לתלמידים וסדר ישיבתם. המתורגמן איך יעמוד ואם רשאי לשנות. אם שואלים לרב סמוך לכניסתו לבית המדרש. שני תלמידים ששואלים למי עונים תחלה. המתעטש בבית המדרש אם אומרים לו רפואה:

פ"ה יבאר שחייב אדם בכבוד רבו יותר מכבוד אביו. אם שניהם שבויים אי זה מהם פודה תחלה. אם היה אביו ת"ח אם יקדים לרב. החולק על רבו והמהרהר אחריו. באי זה דבר אסור להורות בפני רבו. ומי הוא הראוי להוראה. אסור לקרות לרבו בשמו וכיצד יתנהג עמו. האומר דבר שלא שמע מרבו. כשימות רבו כמה קורע. ואם מאמה אם אינו רבו מובהק. ואם רצה רבו מובהק למחול על כבודו. אם חייב הרב לכבד תלמידיו:

פ"ו יבאר שמצוה להדר פני תלמיד חכם. ומאימתי ועד מתי חייבין לעמוד מפניו ובאי זה מקום. ההפרש שיש בין תלמיד חכם לאב בית דין ונשיא לענין קימה והדור. תלמיד העומד תמיד לפני רבו מתי יעמוד מפניו. אם חייבין לקום מפני זקן מופלג בשנים. שלא ינהגו התלמידים אפילו מן המלך. אם היה לו סחורה למכור שקודם לכל אדם. המבזה את החכמים בחיים או לאחר מיתה. אם מנדה החכם בעצמו לכבודו ואם צריך עדים. וכל דיני נידוי ועל כמה דברים מנדין את האדם:

פ"ז יבאר חכם זקן או אב בית דין או נשיא אם מנדין אותם. ומה הוא נדוי ומהו חרם וכיצד מתירין אותם. וכל דיני מנודה ומוחרם בחלום ובהקין בפניו. או שלא בפניו. אם חכם מתיר לעצמו ואם צריך זמן בין הפרה לנידוי. והמנהג חסידים הראשונים שלא לנדות שום אדם:

הלכות עבודה כוכבים ומזלות

פ"א יבאר איך נשתלשל ענין עבודת כוכבים עד שבא אברהם אבינו ע"ה. ובבן מ' שנה הכיר אברהם את בוראו. ואיך ייחד והרבה והודיע יחודו יתב' בעולם:

פ"ב יבאר שעיקר עבודת כוכבים ומזלות הוא לעבוד אחד מכל הברואים למעלה. ואם אסור לקרות בספרי עבודת כוכבים ומזלות או להסתכל בה. המודה או המומר לעבודת כוכבים והאפיקורסים מישראל. המגדף ולמה כללו בהלכות עבודת כוכבים:

פ"ג יבאר העובד עכו"ם במזיד או בשוגג. והעובדה שלא כדרך עבודתה. העושה אחד מארבעה עבודות שלא כדרכן. המקבל אבן או עץ לאלוה וחזר בו תוך כדי דבור. וכל דיני עבודת כוכבים בעבודה ובכפייה לעצמו או לאחר:

פ"ד יבאר דין עיר הנדחת ומה עונשה. אם הדיחה יחיד או נשים ואם היו מדיחיה מתוכה. עיר מקלט וירושלם אם נעשית עיר הנדחת. אם מותר לעשותה גנות ופרדסים. נכסי מדינה אחרת או של הקדש וכל דיניה:

פ"ה יבאר כל דיני המסית ומתי נקרא מסית. נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים אם שואלין ממנו מופת. נביא שקר ומהו נביא שקר וכל דיניו. הנשבע בשם עבודת כוכבים ומשביע עכו"ם ביראתו. אם מותר להזכיר שמות עבודת כוכבים כמו שכתובים בתורה:

פ"ו יבאר דין העובד אוב וידעוני ומה הם. המעביר בנו למולך ומה הוא מולך. אם מסר ולא העביר או איפכא. ואם מסר מקצת זרעו. אם היה זרע פסול או כשר והיה ישן או סומא. מצבה ואבן משכית מה הם. אבנים המשולשות במקדש. והנוטע אילן אצל המזבח:

פ"ז יבאר דין עבודת כוכבים ומזלות ומשמשיה ואיסור הנאתן. ומה בין עבודת כוכבים של עכו"ם לעבודת כוכבים של ישראל. שכר עשיית עכו"ם. והלוקח גרוטאות מן העכו"ם. גר ועכו"ם שירשו את אביהם. ועורות הנעשות למי או לעכו"ם. ומה בין עבודת כוכבים של מדינה לעבודת כוכבים של כפר. צלמים הנמצאים בשווקים או עכו"ם שנתערבה. עכו"ם או אשרה שנתערבה וספק עבודת כוכבים או ספק ספקא. וכל דיני איסורי הנאה של אשרה או של עבודת כוכבים:

פ"ח יבאר דין עכו"ם העובדים את ההרים. בהמה שהוקצה לעכו"ם ולא עשה בה מעשה. אם אדם אוסר דבר שאינו שלו. מים שנקרבו הגל. אבני הר שנתלשו והמשתחוה להם. המשתחוה לאילן או שהיו פירותיו אסורים לעבודת כוכבים. המשתחוה לבית בגוי או הכנים עכו"ם להנאה. עבודת כוכבים של עכו"ם יש לה בטול. עבודת כוכבים של ישראל אם יש לה בטול. ואם היא של עכו"ם וישראל. וכיצד הוא הביטול וכל דיניו. מזבח עכו"ם שנפגם אם ביטול ומה הם. כיצד מבטלין את האשרה ואם ששאה לנרכה:

פ"ט יבאר שלשה ימים לפני חגיהם אסור לישא וליתן עמהם. אם מותר לשלוח לו דורון ביום חגו. עכו"ם ששלח דורון לישראל. והאסור לשאת ולתת עם עכו"ם ביום אידם. יום שמעמידים עכו"ם מלך אם הוא כשאר חגיהם. אם אסור למכור דבר מיוחד ומין ממיני עכו"ם שבאותו מקום. אם אסור למכור לעכו"ם דבר שיש בו נזק לרבים. אסור ליכנס בעיר שיש בה עבודת כוכבים ולבנות כיפה להעמידה. אסור לשכור הטיות עכו"ם. והמוכר ביתו לעכו"ם. הלוין של עכו"ם וההולך ליריד העכו"ם. והלוקח מן ההגר מה יעשה. אם אסור ליהנות מסעודת שמחת עכו"ם. אם תולד את העכו"ם או הניק את בנה או איפכא. ההולכין להרפאות:

פ"י יבאר דין עובד כוכבים או אפיקורוס. אם מוכרין להם בתים בארץ ישראל. אם מוכרין להם פירות במחובר לקרקע. אם אסור לספר בשבחן ולשאול להם שלום. מפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל. אם מניחין עובדי כוכבים בארץ ישראל אפילו לפי שעה:

פי"א יבאר על מה נאמר ובחקותיהם לא תלכו. אם אסור לנחש ומהו מנחש ומהו קוסם. ואי זהו מעונן ואי זהו חובר ודורש אל המתים. הלוחש על המכה אי זה פסוק. שואל אוב וידעוני והמכשף ועונש המאמינים בהם:

פי"ב יבאר דין הקפת הראש. המגלח פני זקנו בכל אחת. המתגלח והמגלח שגלחה כולה לאחת. ובכמה מלות עשה חייבת. שיעור השחתה וכמה פאות הם. העברת שער מכל הגוף. לא תעדה אשה עדי האיש. המלקט שערות לבנות והצובע זקנו. כתובת קעקע ומהו הפורע המת שריטות ואם צריך הכרזה. המתגודד או הקורע קריעה על המת. הקורח קרחה חבירו. וכמה שיעור הקרחה:

הלכות תשובה

פ"א יבאר מעלת התשובה. וידוי דברים ומהו. התושב בהביא קרבן והחובל שבעו. שעיר המשתלח על מה מכפר. העבירות שמתכפרין בשעתן:

פ"ב יבאר אם צריך לפרסם עבירות שבין אדם למקום. ובאי זה זמן התשובה יותר מקובלת. שצריך להתודות ביוה"כ קודם שיאכל. דברים שבין אדם למקום אם יוה"כ מכפר. וסדר בקשת מחילה מחבירו:

פ"ג מי שחטא לחבירו ומת חבירו. מי נקרא צדיק או בינוני או רשע. מי שניהם על המצות והוא על הזכיות. וטעם לשנה למה תוקעין שופר בר"ה. ועל מה נאמר מעביר ראשון ראשון. חסידי אומות העולם יש להם חלק לעוה"ב. ומי ומי הם אותם שאין להם חלק לעוה"ב. וכמה מיני אפיקורסים או מומרים או מוסרים. ומהו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה:

פ"ד יבאר כ"ד דברים המעכבין את התשובה:

פ"ה יבאר שהבחירה היא ביד האדם ויתן מופתים וראיות. ותשובת שאלה שאם הקב"ה יודע הנולד הוא מוכרח:

פ"ו יבאר הפסוקים שנראה מהם היות האדם מוכרח. ושיש חטא שנפרע בעוה"ז וחטא שנפרע בעוה"ז ובעוה"ב:

פ"ז יבאר איך יתנהג הבעל תשובה. ואם צריך תשובה לעבירות שאין בהם מעשה. וכמה מעולה מעלת בעלי התשובה:

פ"ח יבאר אי זהו שכר הצדיקים ופרעון הרשעים. ואם יש גוף בעוה"ב או אכילה ושתיה. ומהו הנאת זיו השכינה. ומהו נפש ונשמה ומה היא הנקמה האמורה בתורה:

פ"ט יבאר הפסוקים שנראה שקורא לרעות העוה"ז קללות:

פ"י כוונת העובד להש"י או העוסק בחכמתו. והמלמד לקטנים או לנשים ועם הארץ אם ילמדם לעבוד מיראה:

משנה תורה

הוא

היד החזקה

להנשר הגדול רבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם השגות הראב"ד זצ"ל, ופירוש הרב המגיד משנה, הכסף משנה להגאון מרן יוסף קארו זצ"ל מגדל עז, לרבינו שם טוב ב"ר אברהם בן גאון הספרדי, הגהות מיימונית [עם תוספות מדפוס וויניציה ש"י שי"א]. [עם הוספות הרב הגאון מהר"ם פאדוו"ה זצ"ל]. גם תשובות מיימוניות, ופירושי הרב רבינו עובדיה והרב הגאון מהר"ל בן חביב על הלכות קדוש החודש, עם כל הצורות השייכות להם ולהלכות שבת וסוכה גם הלחם משנה להגאון ר' אברהם די בוטן זצ"ל, ומשנה למלך להגאון ר' יהודא רוזאנים זצ"ל.

ונלוה לו ספר הקובץ חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' נחום טריביטש זצ"ל.

עם שלשים וארבע הוספות כאשר נדפסו בדפוסי ווארשא־ווילנא

א) פירוש המגיד משנה על הלכות שחיטה. אשר היה טמון בכתב יד ולא נדפס מעולם. נדפס על מקומו בפנים הספר.

ב) פירוש הרדב"ז על ספר קדושה. הפלאה. זרעים. שופטים. ממלא מקום המגיד משנה שלא נמצא על הספרים האלה. נדפס גם כן על מקומו בפנים הספר.

ג) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים.

ד) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל מחנה אפרים.

ה) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג ר' ישעיה פיק זצ"ל.

ו) ביאורים על הלכות בית הבחירה מהרה"ג ר' יעקב עמדין זצ"ל.

ז) השמטות מתוספות הגהמיי', מדפוס וויניציאה. שנת ש"י. שי"א.

ח) חדושים מהרה"ג מהר"ם פאדווה זצ"ל

ט) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם זצ"ל אבד"ק פ"פ דמיין.

י) חדושים ומקורים מהרה"ג מו"ר זלמן זצ"ל מווילנא אחי הגה"ג מוהר"ח זצ"ל מוולאזין.

יא) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' צבי הירש חיות זצ"ל.

יב) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' יוסף זצ"ל בעל ספר מנחת חנוך.

יג) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם משכיל לאיתן זצ"ל.

יד) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' שמואל שטראשון זצ"ל.

טו) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא.

טז) חדושים ומקורים מאת הרב הגאון ר"ש ארינשטיין זצ"ל אבד"ק אזירקאו.

יז) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' משה נחום זצ"ל אבד"ק קאמינקא.

יח) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא.

יט) באור בפרק י"ז. מקדיש החודש מהרה"ג התוכן ר' רפאל מק"ק הנובר זצ"ל.

כ) ע"ד כתיבת שירת הים ושירת האזינו. מס' שתי ידות להה"ג ר"מ די לונזאנו זצ"ל.

כא) חידושי רבינו הגאון ר' אליהו זצ"ל מווילנא (הגר"א).

כב) טורי אבן. חדושים וביאורים מאת הרה"ג החסיד ר' אלעזר רוקח זצ"ל. (ובתוכם הגהות וציונים ומ"מ מנכדו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל דומ"ץ בק"ק ווילנא).

כג) כתר תורה חידושים והגהות מאת הרה"ג ר' לוי הקדוש זצ"ל אבד"ק קאדני. ונוספו עליהם ציונים ומ"מ מנינו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל.

כד) בנין שלמה, באורים וחידושים מהרה"ג ר' שלמה קלוגר זצ"ל מבראד.

כה) יד דוד. הערות וציונים מהרה"ג ר' דוד לוריא זצ"ל.

כ') נמוקי הגרי"ב, מהרב ר' יהודה בכרך זצ"ל אבד"ק סיני.

כ') בן אריה, חידושים. הערות וציונים. ומ"מ. מהרה"ג ר' זאב בן אריה זצ"ל אבד"ק טעלז. בעהמ"ח הגהות בן אריה על כל הש"ס (ובתוכם הערות וציונים מאת נכדו הרה"ג ר' אריה ליב זצ"ל).

כח) באר אברהם, הערות וציונים מהרה"ג ר' אברהם שמעון טרויב זצ"ל אבד"ק קידאן.

כט) מעשה ר"ב, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. גם הוספות ע"י אחיו. הרה"ג ר' שלמה הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. ובתוכם גם הערות ממוהר"ש הנ"ל.

ל) נמוקי מהרא"י, מהרה"ג ר' יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא.

לא) חשק שלמה, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל מ"ץ דווילנא.

לב) בני בנימין, הערות וציונים מהרה"ג ר' אלי' דוד ראבינאוויץ זצ"ל. אבד"ק מירא. (ובסוף ימיו נמנה לרב ראשי בירושלם ת"ו) ובתוכם הערות וחידושי מר אביו הרה"ג ר' בנימין זצ"ל אבד"ק ווילקאמיר. וגם מאחיו הגאון ר' יהודה צבי זצ"ל אבד"ק ליגום.

לג) הערות וביאורים מהרה"ג ר' דובער קאראסיק זצ"ל אב"ד דק"ק קראלעוויץ.

לד) בנין יהושע, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' יהושע לאנג זצ"ל.

ספר שני הוא ספר אהבה

(הלכות קריאת שמע, תפלה, נשיאת כפים, תפלין, מזוזה, ספר תורה, ציצית, ברכות, מילה, סדר תפלות כל השנה, נוסח ברכות התפלה וסידורן, נוסח הקדוש, נוסח כל הברכות האמצעיות, נוסח הודוי, נוסח ברכת המזון, ברכות המפטיר והפטרות)

מה אהבתי תורתך **ספר אהבה** כל היום היא שיחתי

והוא
ספר שני

הלכותיו שש. וזהו סדורן.

הלכות קריאת שמע. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה.

והמצות הנכללים בהם מפורשים בשמותם במקומם:

הלכות קריאת שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות קריאת שמע פעמים ביום. וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א פעמים [א]בכל יום קוראין ק"ש בערב ובבקר. שנאמר ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה. ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום: **ב** ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן שמע והיה אם שמוע ויאמר. ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו. ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על (זכירת) שאר כל המצות. ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצות: **ג** אע"פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה

א סמ"ג עשין י"ח טור א"ח סימן נ"ח:

כסף משנה

פרק א א פעמים בכל וכו'. משנה פ"ק דברכות (דף י"א.) דבין לב"ש בין לב"ה פעמים ביום קוראים את שמע אלא שנחלקו היאך קוראין אותה וז"ל ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבים ובשעה שדרך בני אדם עומדים. ורבינו נקט לישנא דב"ה והקדים ק"ש של לילה כלישנא דקרא של לילה ברישא וטעמא דקרא משום דתחלת היום מן הלילה הוא כדכתיב ויהי ערב וגו':

ב ומה הוא קורא וכו'. כן מתבאר מתוך המשנה שאכתוב בסמוך:

ומקדימין לקרות וכו'. פ"ב דברכות (דף י"ג.) אמר ריב"ק למה קדמה פרשת שמע לוהיה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום כלומר דמשמעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום. ודע שגירסת רבינו הנכונה ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על שאר כל המצות וכך מצאתי בספר מדוייק ולא כמו שכתוב בספרינו שיש בה צווי על זכירת כל המצות דהא ליתא שאל המשנה נוה עושיה אם שמוע לא על הזכירה בלבד וזה טעם רבינו בקדימת והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע יש בה צווי על המעשה ויאמר אין בה צווי על מעשה כל המצות אלא על זכירתן וראוי להקדים הצווי על המעשה לצווי על הזכירה ופירוש המשנה לדעת רבינו כך הוא למה קדמה והיה אם שמוע לויאמר לפי שמעשה המצות שנזכר בוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה וזכירת המצות שע"י ציצית שנזכר בויאמר אינו נוהג אלא ביום דעני המזכיר שהוא הציצית אינו אלא ביום וא"כ ראוי להקדים והיה אם שמוע לויאמר ורבינו רצה לתת לנו טעם למה אנו קוראים פרשת ציצית ואגב גררא נתן לנו טעם למה נאחרה. וא"ת למה לי טעם שיש בה צווי זכירת המצות תיפוק ליה משום שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה י"ל שאלו לא היינו קורין אותה אלא מטעם יציאת מצרים לא היינו מצרפים אותה עם שמע והיה אם שמוע שאינה מעניינם אבל לפי שיש בה צווי זכירת כל המצות נצטרפה עם פרשיות אלו וכיון שנצטרפה להם בקריאת היום אע"פ שמצות ציצית אינה נוהגת אלא ביום לא רצו חכמים לחלק בין יום ללילה:

ג אף ע"פ שאין מצות ציצית וכו'. כלומר כיון

לחם משנה

פ"א א פעמים בכל יום וכו'. משנה פרקא קמא דברכות (דף י"א:) ב"ש אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא וכו' וב"ה אומרים כל אדם וכו' והלכה כב"ה:

ב ומה הוא קורא וכו'. ריש פרק ב' דברכות (דף י"ג:) היה קורא בתורה וכו' אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה וכו' (ועיין בכסף משנה) ובגמרא (דף י"ד ע"ב) בברייתא נתנו טעם אחר לקדימת והיה אם שמוע לויאמר שזה יש בו ללמוד ולעשות ויאמר אין בו אלא לעשות ע"כ. ורבינו לא כתב א' מאלו הטעמים וא"כ יש לתמוה עליו כיון שכוונתו לתת טעם לקדימתן זה לזה כמו שנראה מתחלת לשונו שכתב ומקדימין לקרות וכו' משמע שבא לתת טעם לקדימתה וא"כ היה לו לתת טעם לקדימת והיה אם שמוע לויאמר א' מן הטעמים האמורים בגמרא וקשה עוד מזה שהטעם שנותן הוא אינו טעם כלל שהרי כתב ואח"כ פ' ציצית שגם היא יש בה צווי וכו' ואין זה טעם לאחרה לוהיה אם שמוע שוהיה אם שמוע נמי אין בה אלא צווי זכירת כל המצות כמ"ש ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי וכו'. ונראה לתרץ שלא רצה רבינו לתת טעם לקדימת והיה אם שמוע לויאמר שזו אינה קושיא כלל שהרי בתורה כתובה פרשת והיה אם שמוע אחר פרשת שמע ושמע אחר ויאמר וא"כ אם נקדים ויאמר לוהיה אם שמוע אין כאן שום סדר מהכתוב בתורה אבל עתה יש קצת סדר שהרי והיה אם שמוע היא אחר שמע ככתוב בתורה בלי שום הפסק ויאמר ביניהם. אבל הקושיא שהיה ראוי להקדים ויאמר לשמע מפני שכך כתובה בתורה וכדכתבו התוספות. לזה תירץ שטעם קדימת שמע מפני שיש בה יחוד ה'. וכיון שנתן טעם לקדימתה אין צורך לתת טעם לאיחור פרשת ויאמר שבדין נתאחרה כדי לשמור קצת סדר הכתוב בתורה שהוא והיה אם שמוע ולא נפסיק ביניהם כלל וכדכתיבנא. ומ"ש ואח"כ פרשת ציצית שגם היא וכו' הכוונה לתת טעם למה אנו קוראים זאת הפרשה אם מפני שיש בה יציאת מצרים הרי יש פרשה אחרת בתורה שנזכר בה יציאת מצרים בפירוש שהרי לא הוזכר כאן יציאת מצרים אלא אגב גררא לזה אמר שאין זה הטעם לבד מספיק אלא הטעם הוא מפני שיש בה זכירת כל המצות:

ג אע"פ שאין מצות ציצית וכו'. וא"ת מה בכך מ"מ ראוי לאומרה בלילה מפני שיש בה צווי זכירת כל המצות וי"ל כיון שאין הזכירה בזה אלא ע"י ציצית כמש"ה וראיתם אותו וזכרתם וציצית אינו נוהג בלילה לא היה ראוי להזכירה אלא מפני שיש בה יציאת מצרים שמזכירין אותה אפילו בלילות לכך מזכירין אותה בלילות שנאמר למען תזכור את יום

משנה למלך

פרק א א פעמים בכל יום קוראין ק"ש כו'. (א"ה הנה מנין קריאות ב"פ אלו למנוי אחת ועיין מ"ש בוס כ' המחבר בספר דרשותיו בדרך מצותיך ח"א דף פ"ג ע"ג):

פ"ב

מגדל עוז

פרק א פעמים בכל יום קורין ק"ש כו' עד ויאמר. פ"א דברכות (דף י"א) ובתוספתא: ומקדימין לקרות פ' שמע כו' עד כל המצות. פרק היה קורא (דף י"ג): אע"פ שאין מצות ציצית בלילה כו' עד הנקראת ק"ש. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב):

ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע: ד הקורא קריאת שמע כשהוא גומר פסוק ראשון אומר [א] בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם *ועד וחוזר וקורא כדרכו ואהבת את יי' אלהיך עד סופה. ולמה קורין כן מסורת היא בידינו שבשעה שקבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו ציום וזרזם על יחוד השם ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו ושאל אותם ואמר להם בני שמא יש בכם פסלות מי שאינו עומד עמי ביחוד השם בענין שאמר לנו משה רבינו פן יש בכם איש או אשה וגו' ענו כולם ואמרו שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד, כלומר שמע ממנו אבינו ישראל יי' אלהינו יי' אחד, פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח ששבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה: ה הקורא קריאת שמע מברך לפניה ולאחריה. ביום מברך שתים לפניה ואחת לאחריה. ובלילה מברך שתים לפניה ושתים לאחריה: ו ברכה ראשונה שלפניה ביום יוצר אור ובורא חשך וכו' וברכה שנייה [ג] אהבת עולם אהבתנו. ושל אחריה אמת ויציב. וברכה ראשונה שלפניה בלילה מעריב ערבים וכו' שנייה לה אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת כו'. וברכה ראשונה של אחריה אמת ואמונה. שנייה לה השכיבנו: ז ברכה ראשונה שלפניה בין ביום בין בלילה פותח בה בברוך וחותם בה בברוך. ושאר ברכותיה חותם בכל אחת מהן בברוך ואין להם פתיחה בברוך. ברכות אלו עם שאר כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל עזרא הסופר ובית דינו תקנום ואין אדם רשאי לפחות מהם ולא להוסיף עליהם. מקום שהתקינו לחתום בברוך אינו רשאי שלא לחתום. ומקום שהתקינו שלא לחתום אינו רשאי לחתום. מקום שהתקינו שלא לפתוח בברוך אינו רשאי לפתוח. מקום שהתקינו לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח. כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך כמטבע. [ד] וכל שאינו אומר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית

א טא"ח סי' ס"א: ב סמ"ג עשין י"ח טא"ח סי' נ"ט. ג טא"ח סי' נ"ט ס' : ד טא"ח סי' ס':

כסף משנה

כיון שזכירת המצות הכתוב בציצית והציצית אינו נוהג אלא ביום דין הוא שלא נקרא אותה בלילה אלא מפני שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה דאע"ג דעיקר גאולה ביום היתה מ"מ כי אתחלא גאולה בלילה אתחלא כדכתיב ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה. והדין משנה סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב ע"ב) מזכירין יציאת מצרים בלילות שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות:

ד הקורא קריאת שמע כשהוא גומר וכו'. בפסחים (דף נ"ו.) פרק מקום שנהגו אמר רשב"ל ויקרא יעקב לבניו בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה רבינו לא נימריה הא אמריה יעקב התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי. ורבינו לא נתן טעם למה אומרים אותו בלחש דברור הוא הטעם כדי להבדיל בינו למה שכתוב בתורה ולא בא אלא לתת טעם למה אומרים אותו ואין לדקדק מכאן שקורין ק"ש בקול רם כיון שהוצרכו לומר שקורין אותו בחשאי דאפשר לומר שהוצרכו לומר כן כדי להבדילו מפסוק שמע ישראל שאומרים אותו בקול רם אבל אחר ק"ש לעולם איתא לך שקורין בלחש א"נ דבק"ש ליכא קפידא אם קורא אותה בלחש או בקול רם אבל בשכמל"ו קפידא איכא שלא לקרותו אלא בחשאי. ומ"מ יש לדקדק בלשון רבינו שכתב שבשעה שקבץ יעקב וכו' ציום וזרזם על יחוד השם וכו' וזה לא מצינו שהוזכר בגמרא אלא שביקש לגלות קץ הימין. וי"ל שרבינו לא רצה לכתוב שביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה ממנו שכינה לפי שאינו מעניינו והוא ז"ל סובר שכשהזכירו בגמרא אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול היינו שהזהירם על יחוד השם מכאן ואילך דאילו לשעבר יודע הוא שבניו כולם צדיקים במעשיהם אבל היה חושב שמא בלב אחד מהם יש איזה שורש פורה ראש ולענה וז"ש רבינו כענין שאמר משה שמרע"ה לא חשדם עכשיו במעשיהם אלא שיש בלבם פינה וזהו בעצמו ענין יעקב כנ"ל ליישב דברי רבינו. ומצאתי בספרי על פסוק שמע ישראל כשנפטר יעקב אבינו מן העולם קרא לבניו והוכיחם כל אחד בפני עצמו וחזר וקרא כולם כאחד אמר להם שמא בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם אמרו לו שמענו כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם:

ה הקורא קריאת שמע מברך וכו'. משנה פ"ק דברכות (דף י"א.) בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ותניא אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבנן וזה דעת רבינו:

ז ברכות אלו וכו'. בפ' אין עומדין (ברכות ל"ג.): מקום שהתקינו לחתום וכו'. משנה סוף פ"ק דברכות (דף י"א.) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום ובירושלמי א"ר יודן משבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח וחותם בברוך ובתוספתא דברכות פ"ק מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח וכך הוא לשון רבינו. וכתב רבינו בפירוש המשנה שנקראת ברכת יוצר ארוכה ואהבת עולם קצרה לפי שכל ברכה שיש בתחלתה ברוך ובסופה ברוך נקראת ארוכה ושאינו כן נקראת קצרה וא"כ פירוש המשנה לדעת רבינו מקום שאמרו להאריך כלומר להתחיל ולחתום בה בברוך אינו רשאי לקצר כלומר שלא להתחיל או שלא לחתום מקום שאמרו לקצר כלומר שלא להתחיל בברוך או שלא לחתום אינו רשאי להאריך כלומר להתחיל בברוך או לחתום. כתב הרמ"ך כל המשנה ממטבע וכו' וחוזר ומברך. ולא נהירא מההיא עובדא דההוא (רעיא) דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ונם מההוא דאמר דיהבך לן ולא יהבך לעפרא ופטרו אותו מלהודות אע"פ ששינה ממטבע בברכת הגומל ומגיהין שינה ממטבע ברכת הזן ואעפ"כ יצא עכ"ל: וכל שאינו אומר אמת ויציב וכו'. שם [י"ב.] מימרא דרבה בר חיננא סבא משמיה דרב ופירש"י דבשחרית אומר אמת ויציב על החסד שעשה עם אבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם הים ובברכת אמת ואמונה מדבר על הגאולה העתידה שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו שגאלנו מיד מלכים ועריצים ושם נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו עכ"ל. ואע"פ שכבר הזכרנו יציאת מצרים בפרשת ציצית חוזרים ואומרים אותו ויציב לומר שכשם שהקב"ה האמית הבטחתו במצרים כן יאמין לעתיד לבא וא"כ אמת ויציב נקשר עם אמת ואמונה ואף ע"פ שאמת ואמונה נתקן על גאולה העתידה אנו אומרים בסוף הברכה גאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל: וכתבו ההגהות בשם הרמ"ך דלא יצא י"ח היינו שלא יצא ידי חובת ברכה זו אבל ידי חובת ק"ש יצא אפילו לא אמר הברכות כלל כדלקמן בפ"ב עכ"ל. ואני אומר שא"כ פשיטא הוא שהרי שלא אמר אותה ברכה לא יצא י"ח אותה ברכה לכך י"ל דכיון דברכות אלו שאנו מאריכים בכשם שעשה בגאולת מצרים כן יעשה בגאולה העתידה מעין ק"ש הם ואם לא אמרם נהי דידי ק"ש יצא ידי ק"ש כראוי לא יצא. א"נ ה"ק אפילו אמר הברכות האלו אלא שלא התחיל אמת ויציב אמת ואמונה לא יצא י"ח קריאת ברכות אלו כראוי לפי שעיקרם נתקנו לומר שהקב"ה האמית הבטחתו במצרים ועתיד לאמתה לנו לעתיד לבא. וכתב ה"ר מנוח אית דפרשי שהסך הדבר שאומר אמת ואמונה בשחרית ואמת ויציב בערבית ונמצא משנה ממטבע של חכמים ומשום הכי לא יצא ידי חובתו. ועוד שהוא צריך להזכיר אמונה

לחם משנה

יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך כדאיתא סוף פ"ק (דף י"ב:) בבן זומא דאמר למען תזכור [את יום צאתך מארץ מצרים] כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות. ד ולמה קורין וכו'. בפסחים פרק מקום שנהגו (דף נ"ו) ושם אמרו שהטעם שאנו אומרים אותו בלחש מפני שלא אמרו משה: ה הקורא קריאת שמע וכו'. משנה בפ"ק דברכות (דף י"א) בשחר מברך שתים וכו': ו וברכה שנייה אהבת עולם וכו'. שם (דף י"א ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן וכו' ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר וכר תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם ע"כ כך היא גירסת הרי"ף ז"ל בהלכות ונראה שזו ג"כ גירסת רבינו ז"ל ואתי שפיר דפסק כרבנן אבל גרסתנו בגמרא היא תניא נמי הכי אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה עד כאן ואתי סייעתא לדאמר רב יהודה אמר שמואל ולפי זה היה ראוי לפסוק כשמואל: ז מקום שהתקינו לחתום וכו' שם משנה: וכל שאינו אומר אמת ויציב וכו'. סוף פ"ק

מגדל עוז

הקורא ק"ש כשמגיע וכו' עד אחר פסוק זה. פ' מקום שנהגו (דף נ"ו): הקורא קריאת שמע מ' עד שאין סדר נכרכות. הכל פ"ק דברכות (דף י"א):

הגהות מיימוניות

[א] לפי שלא אמרו משה רבינו בתורה כדאיתא התם. ומה שנהגו ביום הכפורים לומר בקול רם, איתא בפרקי ר' אליעזר ביום הכפורים שהם נקיים כמלאכים אומרים אותו בפרהסיא: * [לשון הטור סי' ס"א וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת ע"ש]:

[ג] כרבנן דסיתי קרא ותניא נמי הכי וכן פסק רבינו חננאל וה"ג ור"י אלפס ודלא כרב יהודה אמר שמואל ור' אלעזר דאמרי אהבה רבה ומ"מ כתבו שאר רבותינו הגאונים שיש לנו לקיים דברי שניהם ונהגו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם וכן משמע מסתמא דתלמודא דקמן ממאי דאמר שכבר נפטר באהבה רבה ור"י אלפס רדחיה דקאי ארשמואל ורב יהודה אמר שמואל קאמר לה ואנן כרבנן סבירא לן כדפי' ואין לי להאריך ואין נפקותא במחלוקת זה אלא בב' תיבות ראשונות כאשר תראה בנוסח הברכות בסוף ספר זה ובאבי"ה כתוב שכדבריהם ומנהגיהם נמצא בספר הבא מישיבת ירושלים: [ד] שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. פי' לא יצא ידי חובת ברכה אבל ידי ק"ש יצא אפי' לא אמר הברכות כדלקמן בריש פרק שני. תוס':

בערבית לא יצא ידי חובתו: **ח** א הקדים ברכה שנייה לברכה ראשונה בין ביום בין בלילה בין לפניה בין לאחריה יצא לפי שאין סדר בברכות. בשחרית פתח יוצר אור וסיים מעריב ערבים לא יצא. פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא. ובערב פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא. פתח ביוצר אור וסיים במעריב

א טור ס' ס':

כסף משנה

אמונה בערב שאנו מפקידים רוחנו בידו של הקב"ה ובחסדו מחזירה לנו והיינו דכתיב להגיד בבקר חסדך וגו'. וכתב ה"ר אשר דהי אמרינן לא יצא דוקא כי אמר אני ה' אלהיכם אבל לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת כדאמרינן בגמרא [דף י"ד] לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת עכ"ל ה"ר מנוח:

ח הקדים ברכה שנייה וכו'. שם [י"א:] תנן התם א"ל הממונה ברכו ברכה אחת מאי היא א"ר זריקא א"ר אמי א"ר"ל יוצר אור ואמרו שם דהא דרבי זריקא לאו בפי' איתמר אלא מכללא איתמר דאמר רבי זריקא א"ר אמי א"ר"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו כלומר אא"ב יוצר אור הוו אמרי היינו דאין מעכבות זו את זו דלא הוו אמרי אהבה רבה אא"א אהבה רבה הוו אמרי אלמא הא דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמניה הוו אמרי ליה ואי מכללא מאי כלומר מאי גריעותיה אפילו איתמר בפירוש ומהדר דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו סדר ברכות. משמע מהכא דכיון דקי"ל דברכות אין מעכבות זו את זו מכ"ש שאין סדר לברכות ומ"מ יש לתמוה דכיון דקי"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וברכה הסמוכה לחברתה אין בפתיחתה הזכרת השם ובכולה ליכא מלכות כשקורא אותה בלא סמוכה לחברתה היאך יצא וצריך לומר דכיון שהיא סמוכה לחברתה שיש בה שם ומלכות כשקורא אותה בפני עצמה נמי חשיבא כאילו יש בה שם ומלכות: בשחרית פתח יוצר אור וכו' עד אחר חתימתן. בפ"ק דברכות (שם י"ב.) גרסינן פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשיכרא ומסיים אדעתא דחמרא יצא דאי נמי סיים בדשיכרא יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ת"ש שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות. הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר עכ"ל הגמרא. ורבינו כתב בפ"ח מהלכות ברכות לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו עכ"ל. וכתבו תלמידי ה"ר יונה שרבינו מפרש פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא ר"ל שגמר כל הברכה כמו אם היה שכר ואח"כ סיים ואמר בפה"ג קודם שישתה כגון שאמר בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו ובורא פרי הגפן יצא כיון שסיים כראוי ואפילו סיים בדשיכרא כלומר ששתה מיד אחר שאמר שהכ"נ ונמצא שהיה הסיום כמו בשכר יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא וקסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא כגון שאמר בא"י אמ"ה בפה"ג ושהכ"נ מאי בתר פתיחה אזלינן כלומר אחר מה שאמר בתחלה בורא פרי הגפן ולא יצא או אחר מה שאמר בסוף שהכ"נ ויצא ולא איפשטא ולקולא ואידך ברייתא בשחרית פתח ביוצר אור מפרש אותה שהתחיל בא"י יוצר אור ובשעת החתימה במקום בא"י יוצר המאורות חתם בא"י המעריב ערבים וכן כולה על זה הדרך. ויש קושיא לדרך הזה דבגמרא חזינן דמדמי הני ברייתות אהדדי ולזה הפירוש אינן דומות דחיתום האמור כאן הו"ל חיתום מדבר אחד בלבד או מיוצר המאורות או ממעריב ערבים וחיתום האמור למעלה הוא שבסוף אמר מענין אחר ובאותה חתימה עצמה אמר מתחילה מענין אחר ונמצא שבין בא"י ובין החתימה עצמה מפסיק עכ"ל. וכיוצא בזה פי' ה"ר מנוח שכתב וז"ל פתח ביוצר אור כגון שאמר בא"י יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים וכו' עד שחתם המעריב ערבים לא יצא שהרי החיתום היה שלא כראוי פתח במעריב ערבים כגון שאמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חשך וכו' עד בא"י יוצר המאורות יצא שהרי חתם כהלכתו וכן בערבית וכו' מפרש על זה הדרך שכל הברכות הולכות אחר חתימתן וכיון שחתם כהוגן אע"פ שפתח שלא כהוגן יצא עכ"ל. ותמהני איך עלה בדעתו לפרש כן בדברי רבינו שהרי דבר מבואר הוא שלשון רבינו אינו סובל פירוש זה בשום פנים שרבינו תלה הדבר שבשעה שזכר שם ומלכות לא נתכוון אלא לברכה הראויה. ולפי דעתם כיון שסיים בברכה הראויה אע"פ שפתח בברכה שאינה ראויה יצא אף ע"פ שמסתמא בשעת הזכרת שם ומלכות היתה כוונתו לברכה שאינה ראויה כמו שפתח וזה היפך דברי רבינו. ולי נראה שרבינו מפרש פתח ומברך אדעתא דשיכרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דשיכרא ואח"כ נזכר שהוא יין וסיים בפה"ג פשיטא דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יצא אלא כי קא מיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דחמרא ואחר כך נזכר שהוא שכר ובירך שהכל נהיה בדברו מאי בתר עיקר ברכה דהיינו שם ומלכות אזלינן והאי כאילו סיים בין ואין ברכה הין טופסת אם השכר או דילמא בתר חתימה אזלינן ויצא ת"ש שחרית פתח ביוצר אור כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דליברך יוצר אור ואח"כ שכח ובמקום יוצר אור אמר אשר בדברו מעריב ערבים לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא ערבית פתח אשר בדברו אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר יוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים יצא הא קמן דלא אזלינן בתר עיקר ברכה אלא בתר סיומא והא מיפשטא בעיין דבתר סיומא אזלינן ויצא. ודחי לעולם אימא לך דלא יצא דבתר עיקר ברכה אזלינן ותדע מ"מ כי פתח שחרית בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט ואזיל וחתם יוצר המאורות והו"ל לר"י אליבא דרבה בר עולא פיתח וחותם ביוצר וכן כי אמרינן ערבית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם יוצר המאורות וה"ה נמי דכי קאמר שחרית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואחר כך שכח וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דלא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם בא"י המעריב ערבים וכן כי קאמר ערבית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דיצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם בא"י המעריב ערבים. וה"מ למימר שאני התם דקאמר בא"י המעריב ערבים אלא נקט בבא קמייתא דקתני בה יצא דהיינו שחרית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ותדע למה יצא לאו משום דבתר סיומא אזלינן דלעולם בתר עיקר ברכה אזלינן אלא היינו טעמא לפי שחתם יוצר המאורות אבל גבי בעיין דליכא תו חתימה ודאי בתר עיקר ברכה אזלינן דטעמא דמסתבר הוא החילוק הזה שאמרו שאני התם דאמר יוצר המאורות ומשום הכי יצא ולפיכך העתיק כאן לשון הברייתא. ומ"ש שכל הברכות הולכות אחר חתימתן ה"ק שכל ברכות שהן כגון אלו שיש חתימה בסופן ואע"פ שאין בסופן מלכות כיון שהפתיחה מעין החתימה כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר אבל שאר ברכות שאין בהם שני הנאים אלו בתר עיקר ברכה אזלינן ואמרינן בגמרא דהאי שכל הברכות הולכות אחר החיתום אתא לאתויי אבל תמרי וקסבר נהמא אבל דאע"ג דפתח בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דנהמא וסיים בתמרי יצא מ"מ תמרי נמי מיזן זייני ורבינו בפ"ח מהלכות ברכות כתב שאם לקח כוס של שכר בידו ונתכוון בשם ומלכות לברך שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן יצא וממילא נפיק מאי דאיבעיא לן בגמרא כי נקיט כסא דשיכרא ופתח בדחמרא וסיים בדשיכרא שכיון שטעה בעיקר הברכה שלא יצא. ולכן כתב רבינו חלוקה זו ולא כתב חלוקה הנזכרת בגמרא זה נ"ל דרך נכון לדעת רבינו. וכבר עלה בדעתי לפרש דלרבינו ברייתא דפתח ביוצר אור וכו' היינו שהתחיל מטבע יוצר אור וחתם בא"י המעריב ערבים ומייתי דאפילו הזכיר הטעות בפיו בתר חתימה אזלינן כל שכן גבי בעיין שלא הזכיר הטעות בפיו אלא בכוונה דלא אזלינן בתר עיקר ברכה ודחי דשאני התם שחותם בסוף יוצר המאורות או מעריב ערבים ומשום הכי יצא ולא אזלינן בתר עיקר ברכה כיון דאיכא חתימה בברכה כראוי אבל גבי בעיין דליכא חתימה בסוף לעולם בתר עיקר ברכה אזלינן ודחתיו מלשון הברייתא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ואם איתא וסיים ביוצר המאורות מיבעי ליה ומ"מ דרך אפשר הוא ונימא דיוצר אור לאו דוקא. ומדקדוק דברי רבינו נראה שכך היה גורס פשיטא נקט כסא דחמרא בידיה פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דא"נ פתח בדשיכרא יצא אלא נקיט כסא דשיכרא בידיה פתח ובריך אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא מאי ואע"פ שאין זה מעלה ומוריד לענין הבנת דברי רבינו כתבתיו לשלמות המלאכה: ודע שעל מה שכתב רבינו פ"ח מהלכות ברכות כתב הראב"ד ז"ל כל מה שכתב באלו הענינים הכל שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו עכ"ל. דעתו ז"ל שאין הברכה תלויה בכוונה אלא הכל תלוי במה שמוציא מפיו וכמבואר בפסקי הרא"ש ז"ל והסוגיא יפרשנה כשיטת הרי"ף ז"ל דהיינו אי אזלינן בתר מה שהוציא תחלה בפיו או אחר מה שהוציא בסוף אבל אם נלך אחר כוונת לבו או אחר מה שהוציא בפיו בהא לא אסתפק להו דפשיטא דדברים שבלב אינן דברים ולשון ההשגה הכי דייק שכתב שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו. ונעל מ"מ שרצה להכריע סברת רבינו מדמקשה תלמודא בפשיטות הניחא למ"ד וכו' אינו הכרע דלעולם דדחי ליה שאני התם דקאמר יוצר המאורות א"ל אינה האי דיחויא לרב אלא לר"י מאי איכא למימר אבל טעם רבינו למפסק דבתר עיקר ברכה אזלינן אפילו לקולא כבר כתבתי דהיינו משום דמסתבר טעמא דההוא שינויא דאמרו שאני התם דקאמר יוצר המאורות: וראיתי שאלה אחת ששאלו חכמי לוני"ל לרבינו על זה הלשון והיא בעיני קשה עד מאד וז"ל השאלה. יורנו רבינו אם שכר שעורים אין יצא ומרנא ורבנא אלפס ז"ל הולך על זה הדרך ואחרנו להוציא לחיבה ולא יכלנו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מהגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא הראנו אתה רבינו את האור כי טוב: תשובה ירפה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מן הגפן כמו בגדיל מיין ושכר יזיר ובאותו שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין ויבא אדם לטעות ויפתח ע"מ שהוא שכר ויסיים בפה"ג אבל בשכר של שעורים וכיוצא
בו

לחם משנה

פ"ק (דף י"ב.) אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל מי שלא אמר וכו': **ח** הקדים ברכה וכו'. שם (דף י"א:) אמר רבי שמעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אין מעכבות וכו' וכי מטא זמן וכו' ומאי ברכות אינם מעכבות [זו את זו] סדר ברכות [אינם מעכבות] וכן פסק רבינו ז"ל: בשחרית פתח וכו'. ברייתא שם (דף י"ב.) והכי פירושה שאמר בשחר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור וסיים בסוף במקום יוצר המאורות ברוך אתה ה' המעריב ערבים. ורש"י ז"ל אינו מפרש כן והוא נמשך לפירוש שפירש במה שאמר לעיל מיניה פשיטא היכא דנקט כסא וכו' אבל רבינו פירשה כענין אחר לקמן בהלכ' ברכות ולפירושו פירוש הברייתא הזאת כמו שכתבתי:

אותו

מגדל עוז

בשחרית פתח כו' עד אחר חתימתן. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב):

במעריב ערבים יצא שכל [א]הברכות הולכות אחר חתימתן: **ט** אי זהו זמן [ד] קריאת שמע בלילה מצותה משעת [ב]יציאת הכוכבים עד חצי הלילה. ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא [ה] עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה: **י** הקורא קריאת שמע של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה [ו] אנוס כגון שכור או חולה וכיוצא בהן. ואנוס שקרא בעת זה אינו אומר [ז] השכיבנו: **יא** [ג]ואי זה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם [ח] הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה. ושיעור זה כמו [עישור] שעה קודם שתעלה השמש ואם

א טור א״ח סי' נ״ט · ב סמ״ג עשין סי' י״ח טא״ח סי' רל״ה . ג ברכות דף ט' ע״ב סמ״ג עשין שם טא״ח סי' נ״ח ·

כסף משנה

נו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח חמרא ופתח על דעת לברך בורא פרי הגפן וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אטו בשוטפני עסקינן ומה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן הן הדברים אמורים עכ״ל. וקשה שאיך אמרו שהרי״ף הולך על זה הדרך שאם נתכוונו על שיכר שכר זה היינו שכר של שעורים וזאת לא ראינו ולא שמענו מדבריו ואם נתכוונו על שהרי״ף פסק לקולא ואין מחזירין אותו ובחלוקה זו שכתב רבינו יצא הוצוו. דכה״ג שכתב רבינו מי הגיד להם שהרי״ף סובר כמותו דילמא לעולם אימא לך שלא יצא לדעת הרי״ף דדברים שבלב אינם דברים. ועוד קשה שאמרו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מן הגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא דלא דמו דשאני התם דקאמר יוצר המאורות. ועוד שנראה מדבריהם דדוקא בשכר היוצא מן הגפן הדברים אמורים משום דכשאומר בפה״ג קושטא קאמר וא״כ אמאי לא מיבעיא בעיין כי היכי דפשיטא לן היכא דנקט כסא דחמרא וכו' משום דעל כולם אם אמר שהכל יצא הא נמי פשיטא משום דאפילו אמר בפה״ג יצא. גם תשובת רבינו אליהם אינה מתיישבת כלל שאם נתכוון להשיב דדוקא בשכר היוצא מן הגפן עסקינן משום דכי אמר נמי בורא פרי הגפן יצא אבל אם היה שכר שעורים לא יצא. וכן נראה מלשון רבינו ירוחם ז״ל שזהו פי' תשובה א ואם הדבר כן קשה הקושיות שהקשיתי ועוד קשה למה נדחק לומר דלא איירי בשכר שעורים הרי כתב שאם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא פרי העץ אין מחזירין אותו ואם לקח שכר שעורים והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל נהיה בדברו וטעה ואמר בורא פרי הגפן הא ודאי שאין מחזירין אותו דמאי שנא הא מהא. ואם כוונת רבינו בתשובתו נתכוון להת מליאות איך אפשר שיטעה בין שהכל נהיה בדברו לבורא פרי הגפן וכמו שכתב אטו בשוטפני עסקינן ולפי שהם שאלוהו ואם שכר שעורים היאך יצא השיבם דאין הדברים אמורים אלא בשכר גפנים אבל בשכר שעורים אין מקום לטעות אבל אם היה אפשר לטעות אה״נ דה״ה ודומה לפירות הארץ שכתב בסמוך. מ״מ יקשה שמה שטענוהו לא הודה להם ומה שהודה להם לא טענוהו שזה דבר עקרי בשאלתם ועל עיקרה הו״ל להשיב ולומר לא כמו שאתם סוברים שלא מפרש ההלכה כדעת הרי״ף כי בשה אחרת יש לי ולבאר להם מאי זה טעם פסק דבתר עיקר ברכה אזלינן גם לומר להם דלא דמי לפתח בתעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא ולבאר המקרה ההוא אי עביד איניש דטעי או לא דאטו בין יום ללילה עביד איניש דטעי וכדתניא פתח ביוצר וכו' בין שכר שעורים ליין לא כ״ש ועוד שהיה יינות יש שהם לבנים או נהובים כשכר שעורים וא״כ אין מקום לתשובה זו · מצאתי להרמ״ך שכתב בדוחק גדול אתי פירוש ההלכה לפסק שלו ת״מ מה שהשיב הוא על זה ותוקי ההלכה בשכר של ענבים אינו כלום עכ״ל: והר״ש ן' ויר[ג]ה נר״ו כתב וז״ל כדי להבין התשובה זו נ״ל שגירסת הרמב״ם בהלכה היא פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וידע דהמרא הוא ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דהנן על [...]ם אמר שהכל יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וידע דשיכרא הוא ופתח בד[...] וסיים בדהמרא מאי בתר ברכה אזלינן או בתר היתום ועל זה שאלו הכתי לגי״ל להרמב״ם יען היתה זאת גירסתם בספרים שאלו ממנו אם השכר הוא של שעורים א[י]ך יעלה על הדעת שיצא בברכת בורא פרי הגפן ועל זה אמרו שהתרו למצוא דרך ל[...] הדברים אלו של הרי״ף ולא מצאו שהרי זה דומה לפתח בערבית במעריב ערבים וסיים ביוצר [...] שלא יצא וה״נ איך יצא בבורא פה״ג על שכר שעורים. וע״ז השיב הרמב״ם שהשכר הוא של גפן כי אם הוא של שעורים לא יעלה על הדעת וכו'. ולפי גירסא זו שאנו אומרים שהיא גירסת הרמב״ם נמצאת החלוקה שהביא הרמב״ם היא החלוקה שעליה נתייסדה בעייה הגמרא עכ״ל. ודבר קשה הוא לומר שהיה לרבינו גירסא שלא נמצאת בספרים וגם יקשה עליו קושיות שהקשיתי לעיל ולכן אני אומר כי השאלה הזו גם התשובה דבריהם סתומים וחתומים מ״מ לענין דברי רבינו בהיבור נ״ל שמה שכתבתי הוא דבר נכון. וכתבתי כל הדברים האלה במקום הזה לפי שהגמרא הביאה שני הענינים יחד הא דפתח ביוצר אור וכו' והא דפתח בדשיכרא גם אני בעניי ראיתי להכניס יחד כדי שיתברר הדבר יותר ובמה שכתב רבינו כאן דשחרית פתח ביוצר אור וכו' למדנו מה פירושו על פי הדרכים שכתבתי לעיל:

ט איזהו זמן קריאת שמע בלילה. משנה שם (ברכות ב') מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ומפרש בגמרא דהיינו משעת צאת הכוכבים ונחלקו שם באותה משנה עד אימתי סוף זמנה ופסק כחכמים שאמרו עד חצות ואמרו בגמרא [שם ד] דחכמים ס״ל דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא שאמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה שלא יאמר אוכל ואשתה ואחר כך אקרא קריאת שמע ותוספתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. וז״ש רבינו כדי להרחיק את האדם מן הפשיעה דפשיעה היא לאכול ולשתות קודם קריאת שמע ואחר חצות נמי דילא י״ח קריאת שמע בזמנה מ״מ הרי עבר על דברי חכמים וכדי שלא לעבור על דבריהם יהיה זהיר לקרותה מיד אחר יציאת הכוכבים קודם שיאכל וישתה:

י הקורא קריאת שמע של ערבית וכו'. שם (ח' :) בברייתא דרשב״י פעמים שאדם קורא ק״ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה ושם (ט'.) אמר רבי אחא בר חנינא אמר ריב״ל הלכה כרשב״י א״ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי אחא בר חנינא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דריב״ל אתו לקמיה דריב״ל אמר כדאי הוא ר״ש לסמוך עליו בשעת הדחק וסובר רבינו דרשב״י לא פליג אדרבנן שאמרו דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא דכי אמרו זמנה עד שיעלה עמוד השחר היינו אפילו עבר במזיד ואיחר מלקרות קריאת שמע כל הלילה אם רצה לקרות קודם שיעלה עמוד השחר קורא ויוצא י״ח אבל אחר שעלה עמוד השחר כיון שעבר ולא קרא במזיד אפילו אם קרא אחר כך לא יצא ידי חובתו והיינו דרבנן דאמרי שאין זמנה אלא עד שיעלה עמוד השחר אבל מי שלא הזיד אלא היה אנוס קורא אפילו אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה ויוצא ידי חובתו והיינו דרשב״י וכדרב יצחק בר יוסף דאמר דהא דפסק ריב״ל כוותיה היינו בשעת הדחק וכן פסקו הרי״ף והרא״ש ז״ל. ונ״ל שטעם של דברים שבתחלה אחרה בשכבך בשעה שדרך בני אדם שוכבין תסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוי זמן שכיבה והם פירשו דעיקר זמן שכיבה הוי עד שיעלה עמוד השחר ולפיכך זמן קריאתה בזמן הזה שוה לכל אדם אפילו למזידין ולפי שאחר שעלה עמוד השחר קודם שהנץ החמה איכא אינשי דגנו כההיא שעתא אמרו דאכתי הוי זמן שכיבה לגבי אנוסין אבל למזידין אמרו דכיון דרוב בני אדם קיימי באותה שעה לא מיקרי הו זמן שכיבה ומפרש רבינו שמה שאמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו לא קאי אלא אדרשב״י כפירש״י ולא אאידך בברייתא דרשב״י דקאי נתי קודם שיעלה עמוד השחר שאכתוב לקמן והיא שנו ה אלל זו ומה שלא אתר שלא יאמר תעריב ערבים משום ד[...]ם מדת לילה ביום [...] שיכול לומר הברכה רק שיחסר הפתיחה שלא יתחיל השכיבנו כן כתב הרא״ג. ואני אומר שיאמר השכיבנו במקום [...]נו ותיהו מלשון הגמרא משמע שלא יאמר הברכה כלל עכ״ל וכן כתב הרא״ש ·

יא ואי זה הוא זמנה ביום וכו' (שם ט' ·) אמר אביי לקריאת שמע כותיקים דא״ר יוחנן ותיקים היו גומרין עם הנץ החמה הניא נמי הכי ותיקים היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום ודעת רבינו שתפלה מנותה מיד אחר הנץ וכדאמר התם רבי זירא מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה שנאמר ייראוך עם שמש. וזהו שכתב רבינו כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה כלומר כדי שתיכף שהנץ החמה יתפלל ומה שאמרו ותיקים היו גומרין אותה היינו שגומרים אותה ובברכותיה ומ״ש רבינו ושיעור זה כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש יש לתמוה היאך כתב רבינו שזמן זה הוא שיעור שעה אחת שנראה שהוא זמן מועט משיעור שעה ורבינו מהר״י אבוהב ז״ל כתב דלא קשיא שהנה עליית השמש דהרמב״ם ר״ל לאחר שיעלה גוף השמש כולו והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש לעלות עכ״ל וכנוסחא

לחם משנה

ט איזהו זמן קריאת שמע וכו'. ריש פ״ק דברכות א״כ למה אמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה:

י הקורא קריאת שמע של ערבית פ״ק (דף ח ·) ר' שמעון בן יוחאי אומר וכו' פעמים שאדם קורא וכו'. ואמרו שם ההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא וכו' אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק:

ואנוס שקרא בעת הזה וכו'. שם (דף ט') אמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו ומפרש רבינו דקאי אמאי דקאמר רבי שמעון קודם הנץ החמה וכן פירשו התוס' ורש״י ז״ל פירש בענין אחר:

יא ואיזה הוא זמנה וכו'. שם (דף ט' ע״ב) אמר אביי לתפלה כחהרים לק״ש כותיקין דא״ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה ופי' רבינו לשון גמר שגומרין

מגדל עוז

איזהו זמן כו' עד סוף הפרק הכל פרק קמא דברכות (דף ב')

הגהות מיימוניות

[ד] כסתם מתניתין דריש מכילתין דאתי כחכמים דברייתא דאמרי סימן לשקיעת החמה צאת הכוכבים וכן פירש ר״ח בשם הגאונים וכן ר״י אלפס ורש״י וריב״א ובעל הרוקח וראב״ם. אמנם רבינו תם פסק דמפלג המנחה וזמנה כרבי יהודה דפרק תפלת השחר וכתנאי דפליגי אחכמים בריש מכילתין בגמרא וכן ראבי״ה עיין לקמן בפ' ג' מהלכות תפלה ע״כ: [ה] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר״ג ע״כ · [ו] ההוא זוגא מרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דר' יהושע בן לוי ולא קרו ק״ש כו' עד כדאי הוא רבי שמעון בן יוחי לסמוך עליו בשעת הדחק וגם מכאן הביא ראיה דאין הלכה כותיקין שהרי חשוב לילה לכל הפרות לאנוס ושכור עד הנץ החמה וכן פסק ר״י אלפס ע״כ: [ז] וכן פי' רבינו שמשון מקוצי דהא דאמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו קאי אקודם הנץ החמה דסליק מיניה אבל קודם עמוד השחר יכול לקרותו וכן ראבי״ה ודלא כרש״י שפי' דקאי אמילתא דרשב״י אקודם עמוד השחר ומשום דאין עתה תחלת זמן שכיבה אלא סוף זמן שכיבה עוד כתב ראבי״ה דדוקא השכיבנו לא יאמר אחר שעלה עמוד השחר אבל מעריב ערבים יאמר עם כל הברכות שהרי מזכירים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כבראיתא לקמן ע״כ: [ח] אמר אביי לק״ש כותיקין וכן פסק ר״י והיא דיומא דתנן אף היא עשתה נברשת של זהב כו' דמשמע זמן קריאת לאחר הנץ החמה דיינו לצבור שאין כל אדם יודע לכוין לגומרה עם הנץ החמה ע״כ ודלא כרבינו תם שפסק שזמן קריאתה דוקא לאחר הנץ החמה כמתניתין דיומא וותיקין אומר שעשו שלא בהלכה וגם אביי עצמו אינו סובר לנמרי כמותן ולא הזכיר זמן זה אלא לאפוקי מראשונים דמקדמי טפי וכן רבינו שמחה ודלא כפירוש ר״ח שפירש גומרים קורין שאפי' ותיקין לא היו קורין עד אחר הנץ החמה וכן כתב מורי רבינו בפרק אסר להם הממונה בשם הר״ר פורת כפר״י וראבי״ה פירש כפי' רבינו תם ע״כ:

כסף משנה

ובנוסחא אחרת מצאתי במקום שיעור שעה אחת עישור שעה אחת והיא נוסחא אמיתית: ואם איחר וקרא. כלומר אפילו במזיד דהא זמן קימה הוא עד סוף ג' שעות וכרבי יהושע דאמר במתניתין (שם ס': י'.) דזמנה עד ג' שעות ואפסיקא בגמרא הלכתא כוותיה ומוכח בירושלמי דהיינו עד סוף ג' שעות ואף על גב דבריש פרק קמא דברכות (דף ג':) אמרינן רבי נתן ס״ל כרבי יהושע וכו' שית דליליא ותרתי דיממא הרי משמרות הוין הכי קאמר תרתי שלמות שדרך כל מלכים ליעור דהיינו בשעה שלישית קאתם קמים אחר חצים וקאתם סמוך לשעה וקאתם בשעה ממש:

יב מי שהקדים וקרא וכו'. (שם ח':) תניא רשב״י אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, וכתב הרי״ף דהיינו דוקא בדיעבד ח״ג בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לדרך כלומר ואם יהיה בדרך בשעת קריאת שמע ידוע שלא יוכל לכוין לבו או לא ידעו להמתין לו לעמוד בפסוק ראשון ולכן רוצה לקרות עתה אבל אם אינה שעת הדחק לא יקרא לכתחלה וכן הם דברי רבינו:

וכתב ה״ר מנוח הא דאמרינן פ' מ״ל המתנה [ל״ו:] הקורא עם אנשי משמר לא יצא י״מ פי' דה״ק לא יצא י״מ ק״ש בעונתה אבל אינו צריך לחזור ולקרות א״נ התם במי שרגיל לקרות עמהם שלא במקום אונס וקנסוהו שלא יצא כדי שלא יהא רגיל בכך ולאנשי משמר שאני שהיו טרודים בקרבנות והוי כשעת הדחק וכתב דכגון שהיה הולך לדרך ברשות חשיב שעת הדחק ועדיף לקרות כן משעלה עמוד השחר בכוונה מלקרות אחר כך בלא כוונה ואם יש בעיר קבורת מת או מילה וכן יום ערבה דמשום נרתמי יכולים לקרות תיכף משעלה עמוד השחר עכ״ל:

יג הקורא אחר שלש שעות וכו'. משנה (שם ס':) הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ובגמרא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות וכיון שלא חילקו בין אנוס למזיד משמע דדוקא גבי לילה דשכיח שינה הוא דגזרו, גם רבינו לא רצה לחלק ביניהם וזהו שכתב לענין שאחר שלש שעות לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתה אפילו היה אנוס ולענין שמברך לפניה ולאחריה אחר ג' שעות כתב אפילו איחר כלומר אפילו איחר במזיד וכתב הרמ״ה ז״ל בשם רבינו האי גאון ז״ל דדוקא עד סוף שעה רביעית הוא דמברך לפניה ולאחריה שהוא זמן תפלה לרבי יהודה אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות ואם בירך עובר על לא תשא. וה״ר מנוח כתב הקורא אחר שלש שעות וכו' פי' כל שאר היום עד הערב ודעת ר״ה דדוקא עד שעה רביעית אבל מרביעית ואילך הפסיד ואין כן דעת כל המפרשים וליסוא דמאי' הכי מוכחא הקורא מכאן ואילך ולא יהיב שיעורא משמע דכולי יומא קאמר עכ״ל. יש שואלים מ״מ בשכבך דרשינן כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם וכדאמרינן בהא דרשב״י פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא י״ח אחת של יום ואחת של לילה ומפסיק התם דקרי ליה לילה משום דאיכא אינשי דגני דגנא בכסיא שעתא וא״כ אין פי' שבאותה שעה עולים על מטתם לשכב ואין דרך בני אדם לשכב באותה שעה אלא פי' שעדיין שוכבים על מטתם ואם כן בשכבך פי' בעודם שוכבים והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר ולמה לא דרשו כן ובקומך כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום. וי״ל דלא״ל דהכי דרשינן ליה ומ״ה אמרי' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות ואילו לא היה זמן קריאת שמע כלל היו ברכותיו לבטלה אלא משום דקי״ל דצריך לסמוך גאולה לתפלה ותפלת השחר כנגד תמידין תקנום והתמיד היה קרב עד ד' שעות ואם כן קודם צריך לקרות קריאת שמע ולכך הקדימו זמנה עד סוף שלש שעות ואסמכוה אקרא ובקומך בשעה שדרך בני אדם קמים ותדע דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא דתלי שעמא עד סוף ג' שעות דהך דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואטו בני מלכים מי הוו רובא דעלמא אלא ודאי כדאמרן כנ״ל:

ואם איחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו שעונתה עד סוף [ט] שלש שעות ביום למי שעבר ואיחר: **יב** מי שהקדים וקרא קריאת שמע של שחרית אחר שיעלה עמוד השחר אע״פ שהשלים קודם שתנץ החמה יצא ידי חובתו [י]. ובשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרך קורא לכתחלה משעלה עמוד השחר: **יג** הקורא אחר שלש שעות ביום אפילו היה אנוס לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתו. אלא הרי הוא כקורא בתורה. ומברך לפניה ולאחריה כל היום אפילו איחר וקרא אחר שלש שעות:

פרק שני

א הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו [א] והשאר אם לא כיון לבו יצא. אפי' היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה [ב] יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון: **ב** כל אדם קורין כדרכן בין [ג] עומדין בין מהלכין בין שוכבין בין רוכבין על גבי בהמה. *ואסור לקרות קריאת שמע והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך על [ד] גבו ופניו למעלה. אבל קורא הוא

השגת הראב״ד

*) ואסור לקרות קריאת שמע עד וקורא. כתב הראב״ד ז״ל יותר טוב אם ישכב ויצדד לצדדין כן אם יוכל עכ״ל:

א טור סי' ס״ג ברכות דף י' : ב טוש״ע סי' ס״ג סמ״ג עשין י״ח : ג ע' בטוש״ע סי' ס״ג :

פרק ב א הקורא את שמע וכו'. פ״ב דברכות (דף י״ג:) מ״ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריך כוונת הלב דר״מ אמר רבא הלכה כר״מ ואף ע״ג דאיכא כמה אמוראי אחריני דפסקי כמאי אחריני רבא הוי בתרא מכלהו והלכתא כוותיה וכן פסק הרי״ף ז״ל. ושם (דף י״ג.) ברא״ש בפרק היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ובגמ' ש״מ מצות צריכות כוונה מאי אם כיון לבו לקרות לקרות והא קא קרי בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה לא מכוין. ונראה דרבינו דהאי אוקימתא היא לאוקי מאי דמתמה ש״מ מצות צריכות כוונה וקאמר דא״נ כוונה ומאי אם כיון לבו אם כיון לקרות אבל לדידן דקי״ל שצריך לכוין בפסוק ראשון פירושא דמתני' הכי היה קורא בתורה אפילו להגיה אם כיון לבו בפסוק ראשון יצא ואם לא כיון לבו בפסוק ראשון אפילו היה קורא שלא להגיה לא יצא ואין להקשות הא אפילו למאי דהוה ס״ד למ״ד א״נ כוונה כלל קורא להגיה לא יצא וכל שכן לדידן דמצריכין כוונה דהיא הנותנת דלמאי דהוה ס״ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן שיהא כוונה לקרות אבל לדידן דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפילו קריאה להגיה לית לן בה:

ב כל אדם קורא כדרכו וכו'. משנה פ״ק דברכות (דף י'.) ב״ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב״ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בני אדם עומדין וידוע דהלכה כב״ה. ובברייתא (שם י״א.) ב״ה אומרים עומדים וקורין יושבין וקורין ומטין וקוראין הולכין בדרך וקורין. ומ״ש בין רוכבין על גבי בהמה וכו'. [שם בקידושין (ל״ג:) רכוב כמהלך דמי]: ואסור לקרות קריאת שמע וכו'. ר״פ היה קורא

לחם משנה

שגומרין הברכות עם הנץ החמה ואתי לפון גמר כשפעיה אבל ר״ח פירש שגומרין קורין ער״ל שקורין אותה מהנץ החמה עד שלש שעות כמו שהוזכר בפסקי הרא״ש ז״ל:

יג הקורא אחר שלש שעות וכו'. משנה שם פ״ק רבי יהושע אומר עד שלש שעות וכו' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' ואמרו בגמרא (דף י':) מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות:

פ״ב א הקורא את שמע. משנה פרק היה קורא (דף י״ג) היה קורא וכו' אם כיון לבו יצא. ובגמרא (שם ע״ב) תנו רבנן שמע ישראל עד כאן צריכה כוונת הלב [דברי ר' מאיר] אמר רבא הלכה כרבי מאיר ע״כ ופסק [רבינו] כן דרבא הוא בתרא:

ב כל אדם קורין כדרכן וכו'. כבית הלל דקאמרי הכי (דף י':) ודלא כב״ש דאמרי בערב יטה ויקרא וכו': ואסור לקרות ק״ש והוא מוטל וכו'. שם (דף י״ג ע״ב) אמר רב

מגדל עוז

פרק ב הקורא את שמע ולא כיון פ' עד בפסוק ראשון. פרק היה קורא (דף יג): כל אדם קורין פ' עד על גבי בהמה. פרק קמא דברכות (דף יא): ואסור לקרות ק״ש עד וקורא. כתב הראב״ד ז״ל ויותר טוב אם ישכב ויצדד לצדדין כן אם יוכל עכ״ל.

הגהות מיימוניות

[ט] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהושע וכתב ראבי״ה ורבינו שמחה דהא דאמר רבי יהושע עד ג' שעות פירוש עד תחלת שעה ג' מדאמר בריש פירקא רבי נתן סבר לה כרבי יהושע וכו' עד שית דליליא ותרתי דיממא תרתי משמרות הויין והנה לא הזכירו מוה רבותינו בעלי התוס' ולא ת״נ ולא מורי רבינו בתוס' יומא אלא כולם כתבו עד ג' שעות בסתם ויכולני לומר כי תניא דרבי נתן לאו ראיה היא והא דאמר רבי יהושע עד ג' שעות פי' עד סוף ג' שעות שכן דרך מלכים וכו' ומה שלא הזכיר הספר אלא ב' דיממא לא קשה כלום דלא חשש תלמודא אלא לשיטר שקודם דוד לשאר מלכים ב' משמרות לקיים קרא דקדמו עיני אשמורות ושעה שלישית מה לו להזכיר כיון שמצא ב' משמרות וכן דוד לא הזכיר בפסוק אלא משמרות שלימות וכן מצינו בכמה מקומות שדרך מלכים ליישן עד ג' שעות ואם היה הפי' עד תחלת ג' שעות ... עד סוף שעה ב' לא לישתמיט תלמודא בחד דוכתא לומר עד שתי שעות שכן היה הלשון יותר נראה ולכל הפחות היה לו לומר עד שעה שלישית שהיה משמע עד תחלת שעה ג' אבל השתא משמע ג' שעות ממש וכן משמע בירושלמי שזמן ק״ש עד סוף ג' שעות דגרס רבי זעירא בשם רבי אסי בשם ... דר' יוחנן הוינן נפקין לתעניתא וקרינן שמע בתר ג' שעין ולא הוי ממחי בידן ר' יוסי ור' ... אתא נפקין לתעניתא אתא ציבורא ומקרו שמע בתר תלת שעין בעי ר' אתא מתרי בידן א״ל ר' יוסי והלא כבר קרו אותה בעונתה כלום קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה אמר ליה מפני התריעות וכו' הרי משמע שלא עבר זמן ק״ש עד בתר ג' שעין ודוראי ליכא לפרושי בכל אלו בתר תחלת שעה ג' וכתב ז״ל שוב מצאתי שפסק בעל ס״ה ג״כ שעד סוף ג' שעות זמן ק״ש מדגרסינן בירושלמי רבי יוסי ורבי חייא בר רבי אבא מצלי לתלת שעין ומקשה והתניא הקורא מכאן ואילך כו' ע״ש ומלכים עומדין ממטתם בב' שעות וקורין בשעה ג' ע״כ בס״ה. וכן כתבו התוספות ... דלקמן ... רתת בתלת שעין קמייתא כו' שהרי המלכים עומדים בשעה ג' כדאמרינן לעיל וכו' ע״כ כתב בשם ח״ר שמשון וכן הסכים מורי לכל דברים אלה במגדל ... : [י] וכן פסק ר״י אלפס וכן רבינו חננאל מהא דגרסינן בפרק תפלת השחר אבות דשמואל ולוי כי הוו נפקי באורחא הוו מקדמי ומצלו וכו' מטא זמן ק״ש קרו וכן פסק בס״ה ודלא כה״ג שפסק כרשב״א ע״ש. (והתוס' גם כן פסקו כרשב״א בברכות דף ל' ברבור מסמך גאולה וכו') : * [כתב ... אם נאנס ולא קרא עד ג' יכול לקרותו עד ד' בברכותיה ואין לו שכר כקורא בזמנה ואחר ד' לא יברך דהוי ברכה לבטלה]: [א] תנו רבנן עד כאן צריכין כוונת הלב דברי ר״מ אמר רבא הלכה כר״מ ע״כ: [ב] מכאן פסק רבי' חננאל שברכות אינם מעכבות וכן איתא בירושלמי ... אומרת ברכות אינם מעכבות ע״כ: [ג] פ״ק כבית הלל ע״ש בברייתא כתב רש״י כי יתבי הכי נמי דמצי למיקרי ק״ש כי יתבי דהני ... דמקבלין מלכות שמים בעמידה ... ואין לך בטלות גדולה מזו ... קורין כדרכן וכו' וכן ראבי״ה כתב ... רב יהודה עד על לבבך בעמידה וכ״ש ויושב שעיר ... : [ד] בפרק ב' פירקין לא יקרא כו' והנה פסק בכל הפי' להחמיר ע״ש בתוספות ובערוך ע״כ:

הוא והוא שוכב על צדו. ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא: **ג** אמי שהיה מהלך על רגליו עומד בפסוק ראשון (ה) והשאר קורא והוא מהלך היה ישן מצערין אותו ומעירין אותו עד שיקרא פסוק ראשון ומכאן ואילך אם אנסתו שינה אין מצערין אותו: **ד** מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה [ו] ראשונה כולה*. וכן האומנין בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה כדי שלא תהא קריאתן עראי והשאר קורא הוא כדרכו ועוסק במלאכתו. אפילו היה עומד בראש האילן או בראש הכותל קורא במקומו ומברך לפניה ולאחריה: **ה** היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן קריאת שמע

א ע״ש בטור וכסמ״ג שם ·

כסף משנה

קורא (שם י״ג:) אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא קריאת שמע ופירש בגמרא דהיינו אף ע״ג דמצלי כלומר אף ע״פ שהוא מוטה על צדו מעט אבל מוטה לגמרי על צדו מותר ופריך והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני ר״י דבעל בשר היה וכיון דבעל בשר היה כי מצלי שרי מפני שאינו מתאפשר לשכב על צדו ממילא משמע דה״ה לחולה. ופירש רבינו פרקדן בין שהוא מוטל ופניו טוחות בקרקע בין שהוא מוטל על גבו ופניו למעלה. וכתב ה״ר מנוח דמי שאינו בעל בשר או חולה אסור לקרות אלא מיושב כאדם העומד באימה וביראה:

כתב הראב״ד ויותר טוב הוא אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל עכ״ל. זאת הנוסחא שכתובה בספרי הדפוס טעות סופר היא וא״א ליישבה וצריך להגיה ישב במקום ישכב וכן מצאתי בספר כתיבת יד ואין בזה השגה לרבינו דאיהו ז״ל לא מיירי ביכול לישב:

ג מי שהיה מהלך וכו'. פ' היה קורא (שם י״ג:) אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה וכתב הרי״ף ז״ל ומפורש בירושלמי רב הונא ורב אידי בר יוסף בשם שמואל אמרו צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד לא שאם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד וליתא הלכתא לא כרב נתן ולא כר״י דקי״ל כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כר״מ דלא צריך כוונה אלא לפסוק ראשון בלבד הילכך אין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד עכ״ל הרי״ף וכן כתב הרא״ש ז״ל: היה ישן וכו'. (שם י״ג) אמר רב אילא בריה דרב [יצחק בר] שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמ״י ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא א״ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן טפי לא תצערן א״ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא אבוך היכי הוה עביד א״ל בפסוקא קמא הוה מצער נפשיה מכאן ואילך לא מצער נפשיה וכתב הרא״ש ז״ל הא דקאמר נאנס בשינה יצא ר״ל שהוא מדותדס ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך מיהו היה קורא את כולה וכן הא דא״ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן כלומר הקיצני משנתי עד שאוכל לכוין טפי לא תצערן אבל אם אקרא בלא כוונה לא תצערן להקיצני דתחלה דפסיקא היא שצריך לקרות את כולה וכן כתב ה״ר יונה וכתב שגם רבינו האי כתב כן וכן כתב ה״ר מנוח וגם לפ״י לזה נתכוון שכתב בפסוק קמא צערן אם ראיתני מתנמנם צערני עד שאתעורר יפה בפסוק ראשון עד כאן לשונו ומשמע שאין חילוק בין פסוק ראשון לשאר אלא שבפסוק ראשון היה קורא בניעור יפה והשאר היה קורא מתנמנם. ורבינו כתב לשון הגמרא כמנהגו אבל עכ״פ הפי' הוא כמו שכתבתי ולקמן בבבא דהיה מתנמנם גילה דעתו שכתב ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון משמע שכשכתב כאן שאם היה ישן מעירין אותו ומצערין אותו עד שיקרא פסוק ראשון עניינו עד שיקרא פסוק ראשון בכוונה והשאר קורא והוא מתנמנם. וכתב ה״ר מנוח ואיכא דאמרי דלאו דוקא אם נאנס אונס שינה דה״ה לאונס אחר:

ד מי שהיה עוסק במלאכה וכו'. משנה (שם ט״ז) האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ובגמ' אמר רב ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין והתניא ב״ה אומרים עוסקין במלאכתם וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני וכתבו הרי״ף והרא״ש ז״ל דלא משום דבעינן כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמרינן דבטלי ממלאכה דהא קי״ל כרבא דאמר הלכה כר״מ דבפסוק ראשון בעי כוונה אלא היינו טעמא משום דלא ליהוי ליה עראי כי הא דגרסינן בפרק קמא דיומא (דף י״ט:) אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע לא יקרוץ בשפתיו ולא ירמוז בעיניו ולא יראה באצבעותיו והתוספה כן אמרינן התם דעליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ואוקימנא בפרק ראשון ומפרשי לה רבנן משום דקא משוי לה עראי ה״נ אי לא בטיל ליה ממלאכה משוי לה עראי ולזה נתכוון רבינו ז״ל. ומה שכתב וכן האומנין בטלין וכו' כלומר אפילו האומנים שהקלו בהם בענין תפלה כמבואר בפ״ה מהלכות תפלה אפילו הכי בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה. ומ״ש והשאר קורא כדרכו וכו' קאי למי שהיה עוסק במלאכה וכו' וכ״ש לאומנין והיינו דקתני והשאר קורא כדרכו ועוסק במלאכתו ולא קתני קוראין: וכתב ה״ר מנוח וכן האומנים אע״פ שעוסקים במלאכת אחרים צריכין להפסיק בפרשה ראשונה ואע״פ שבראש האילן והכותל אדם מתפחד בעודו עליהם אפילו הכי קורא בתקונו ואין מטריחין אותו לירד למטה אבל בע״ה שאינו עוסק במלאכה אלא עומד על פועליו לזרזם יורד למטה וקורא·

ה היה עוסק בתלמוד תורה וכו'. משנה פרק קמא דשבת (דף ט') מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה בגמרא כדתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקים לק״ש ואין מפסיקים לתפלה וסובר רבינו דהיינו לומר שאם הגיע זמן ק״ש מפסיקים לק״ש ואין מפסיקים לתפלה ות״ש ומברך לפניה ולאחריה משום הוא שכיון שקורא ק״ש שצריך לברך לפניה ולאחריה: וכתב ה״ר מנוח דאע״ג דרבי יהודה הנשיא לא היה

לחם משנה

רב [יוסף] פרקדן לא יקרא ק״ש והקשו מקרא הוא דלא קרי הא מיגנא שפיר דמי והא ר' יהושע בן לוי לייט אמאן דגני אפרקיד אחרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא אע״ג דמצלי נמי אסור והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה ע״כ ובפרק מי שמתו (דף כ״ד.) גבי הא דתניא ב' שהיו ישנים בטלית אחד זה מחזיר פניו לכאן וקורא וזה מחזיר וכו' הקשה ה״ר יונה בפירוש ההלכות דהיאך יכול לקרות קריאת שמע והוא שוכב מוטה על צדו דהא אמרינן מקרא אע״ג דמצלי אסור ומאי דאמר מסין וקורין זהו במיושב אבל בהסיה בשכיבה לא אמרו והכי אמרינן הכא דשרי ואיכא דאמרי דאי אמרינן מקרא אע״ג דמצלי אסור זהו בהסיה כמו פרקדן בשוכב על קדקדו ומוטה מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר והנכון יותר לתרץ דכיון דחזינן דאיכא טירחא שרי כדאמרינן דרבי יוחנן מצלי וקרי משום דהוה בעל בשר והוה ליה טירחא הכי נמי התירו לו בהסיה משום דהוה ליה טירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור (ללבשן) ע״כ ומבוארים דברי רבינו ז״ל כפירוש הראשון של רבינו יונה וקושיא זו הכריחו לרבינו לחלק בין נוטה מעט לצדו לנוטה על צדו לגמרי. ובהשגות א״א ויותר טוב הוא אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל ע״כ. לכאורה נראה דכוונתו להשיג על רבינו במה שפירש דפרקדן פירוש האחד מוטל ופניו טוחות בקרקע הב' מוטל על גבו ופניו למעלה והשיג עליו דכיון טוחות בקרקע הוא יותר טוב מעל צדו בשלמא מוטל על גבו ופניו למעלה אסור משום דדרך גאוה אבל בפניו טוחות אדרבה נראה דרך הכנעה וזהו שאמר ויותר טוב ר״ל שכיבה ופניו למטה אבל אין זה מספיק לפי ההשגה שלא היה לו לומר יותר טוב הוא אם ישכב דלשון שכיבה מיקרי נמי כשפניו למעלה והכי הו״ל לאומר ויותר טוב שיהיו פניו למטה ולמה הזכיר לשון שכיבה דאין מורה כוונתו כלל והיותר נכון בעיני שיש ט״ס בהשגה וצ״ל ויותר טוב הוא אם ישב וסובר הראב״ד ז״ל כתירוץ אחרון שתירץ רבינו יונה ז״ל דעיקר הקריאה הוא בישיבה אבל בשעת הדחק יהיה מוטה על צדו כמו התם שהוא ערום וכן רבי יוחנן דהוה בעל בשר ולזה השיג על רבינו דאיך כתב אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו שזהו בשעת הדחק אבל הנכון יותר והיותר טוב שישב וכתירוץ אחרון דרבינו יונה ז״ל וזה מורה כוונתו ז״ל מפני שתפס במה שאמר רבינו אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו וכפי מה שהובאה בספרים. וכפי פי' הראשון היה לו לתפוס על רבינו במה שאמר ופניו טוחות בקרקע וכו':

ג מי שהיה מהלך על רגליו וכו' שם (דף י״ג ע״ב) ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דאמר רבה בר בר חנה א״ר רבי יוחנן הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה כלומר דאמר כיון שכוון בפרק ראשון שוב אינו צריך וכלל דלדידן דאית לן כרבא בכוונה בפסוק ראשון גם בעמידה די בפסוק ראשון דטעם העמידה משום כוונה. היה ישן מצערין וכו'. שם (דף י״ג ע״ב) אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן. וכבר פירש הרב״י דצריך ודאי שיקרא אלא מאי דקאמר דיצא ר״ל שאע״פ שקרא מכאן ואילך מתנמנם יצא:

ד מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה כולה וכו'. וכן האומנין בטלין ממלאכתן וכו' פרק היה קורא (דף ט״ז.) וקשה דכאן אמרו הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין וכו' ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה וכו' בד״א כשעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן וכו' או שהיה וכו' מברכין כתיקונה. ורבינו ודאי נראה מדלא חילק כאן בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן כמו שחילק בהלכות תפלה משמע דשאם אומנין עושין בשכרן מיירי וא״כ אמאי מברכין ברכות קריאת שמע שהם מדרבנן היה ראוי שלא יברכו כיון שאין מברכין ברכה המוציא מפני שהיא מדרבנן וי״ל דשאני הכא דעיקר ק״ש היא מדאורייתא שאע״פ שהברכות מדרבנן ראוי לעשות המצוה שהיא מדאורייתא כתיקונה ולקרות ברכת שמע עם ברכותיה אבל ברכת המוציא אינה באה על מצוה מן התורה שאין האכילה מן התורה דאין המצוה אלא מי שיאכל שיברך באחרונה אבל אין האכילה מצוה ולהכי אינו מברך בתחלה ובהכי מתיישב שפיר מ״ש רבינו ז״ל ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה ואמאי מברך כיון שיש לו ספק בברכות שהם מדרבנן לא היה לו לברך אלא יש לתרץ בכה״ג דיש לו ספק בקריאת שמע שהיא מן התורה אם כן ראוי לו לברך ברכות ולקרות קריאת שמע שהיא מן התורה כתיקונה:

ה היה עוסק בתלמוד תורה וכו'. משנה בפרק קמא דשבת (דף ט'.) מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ואוקמוה בגמרא (דף י״א.) בדברי תורה כלומר מי שקורא בתורה פוסק לק״ש ואינו פוסק לתפלה וכל זה במי שתורתו אומנותו אבל מי

מגדל עוז

ואני אומר אני מבין לשונו שכתב ר״מ ז״ל זה לשונו נבריא אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו ולא כתב מטה מעט על צדו אלא בחולה שאינו יכול לשכב או בבעל בשר וכדאסיקנא בגמרא שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה וכן כתבתי בירושלמי וכו': מי שהיה וכו' עד מהלך. כן פי' בירושלמי בשמועה ראשונה דפ״ב דברכות והגדת אלה הדברים פרשה ואתחנן אמר רב יהודה אמר רב לגדולה וכן הסכימו רבותינו בעלי השמועה: היה ישן מצערין אותו כו' עד ומברך לפניה ולאחריה פ״ב דברכות (דף יד)· היה עוסק בתלמוד תורה כו' עד ולאחריה. פ״ק דשבת (דף ט)·

הגהות מיימוניות

[ה] וכן כתבו בתוספות דמהלך אינו יכול לכוין וכן משמע בירושלמי ודוקא בפסוק ראשון דקיימא לן כרבי מאיר ודלא כה״ג ורשב״א שכתבו שצריך לעמוד עד על לבבך וכן כתב בס״ה מהא דגרים אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן כו' וכן רבא בפסוק ראשון הוה קא מצער נפשיה כו' וברכות לא אמר לפי שאין מעכבין ידקדק בירושלמי מהא דהיו קורין בתורה וכו' וכן בשאלתות פרשת ואתחנן פסק כרבא וכן רבי' חננאל ור״י אלפס וראבי״ה ויש שפסקו כר' יוחנן דאמר בירושלמי כל הפרק בעמידה ע״כ: [ו] כתב ר״י דלאו דוקא נקט פרשה ראשונה אלא פסוק ראשון כמבואר לעיל. אמנם בס״ה כתב לשון רבינו המחבר וראבי״ה כתב ג״כ כר״י דלדידן רק בפסוק ראשון דקיימא לן כר' יהודה הנשיא ע״כ: * [וכתב הטור סי' ס״ג וכן הא דאמרינן האומנין עוסקין במלאכתן וקורין דוקא פסוק ראשון ואילך אבל בפרק א' צריכין ליבטל ממלאכתן ולקרות מהאי טעמא שנראה כקורא עראי ע״כ:]

שמע פוסק וקורא ומברך לפניה ולאחריה. היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות :

ז *היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות או שהיו עוסקין בדין גומר ואחר כך קורא קריאת שמע. ואם היה מתיירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק

א טור סי׳ ס״ט וע״ש :

השגת הראב״ד

*) היה עוסק באכילה. כתב הראב״ד ז״ל לא כי אלא מפסיק וקורא ואע״פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ורמיזא להא מילתא במסכת סוכה פרק לולב הגזול ורמיזא נמי במסכת ברכות :

כסף משנה

היה מפסיק כדאמרינן שמע ישראל זהו ק״ש של רבי יהודה הנשיא שאני רבי יהודה הנשיא שתורתו אומנותו אי נמי רבי יהודה הנשיא שהיה מלמד תורה לרבים אינו פוסק : היה עוסק בצרכי רבים. נ״ל שלמד כן מדמקשינן בגמרא אהא דתנן (שם) מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק״ש ומשני כי תניא ההיא בעיבור השנה וסובר רבינו דטעמא הוי לפי שהם עוסקים בצרכי רבים ובירושלמי פרק אין עומדין א״ר ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה וכתבו רבינו בפרק ו׳ מהלכות תפלה. ומאחר שפסק רבינו בסמוך שמפסיקים מת״ת לקריאת שמע הנ״ל דמפסיקים מצרכי רבים לק״ש אם היה סובר דירושלמי מיירי לענין להפסיק לק״ש אלא ע״כ צריך לומר שסובר רבינו דירושלמי לא מיירי אלא לענין תפלה בלבד והיינו דמייתי לה בפרק אין עומדים דמיירי בדיני תפלה. ומ״ש רבינו דהיה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק משמע מדקדוק לשונו דאפילו אם יעבור זמן ק״ש בעודו עוסק בצרכי רבים לא יפסיק:

וכתב ה״ר מנוח ודוקא בדורות הראשונים שהיו עוסקים עם הציבור לש״ש מיהו ליכא ספיקא דהשתא נמי אם עוסקים עם הציבור אפילו להציל ממונם ואין מי שישתדל בדבריהם אלא הוא שאינו פוסק שהעוסק במצוה פטור מן המצוה עכ״ל. ומ״ש ודוקא בדורות הראשונים אין לו טעם :

ז היה עוסק באכילה וכו׳ : כתב הראב״ד היה עוסק באכילה וכו׳. א״א לא כי אלא מפסיק וקורא וכו׳ ורמיזא נמי במסכת ברכות עכ״ל. זו משנה פ״ק דשבת (דף י׳:) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובפרק לולב הגזול (דף ל״ח.) תנן מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטלנו על שלחנו כלומר אם שכח ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק בסעודה וליטול לולב ובגמרא אמרי׳ נוטלו על שלחנו למימרא דמפסיק ורמינהי אם התחילו אין מפסיקין א״ר ספרא לא קשיא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו אלמא דמפסיק והדר תני לא נטל בשחרית יטול בין הערבים אלמא לא מפסיק א״ר ספרא לא קשיא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום א״ר זירא מאי קושיא דילמא מצוה לאפסוקי ואי לא מפסיק יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב אלא א״ר זירא לעולם כדקאמרת מעיקרא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הכא ביום טוב שני דרבנן עסקינן ודיקא נמי דקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב ואי ס״ד ביום טוב ראשון מי שרי ופירש״י אלא אי קשיא דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה היא גופא קשיא אלא אמר רבי זירא לעולם כי איצטריך רב ספרא לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך : והראב״ד ז״ל סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי״ל דהא אסיק רבי זירא דהכא ביו״ט שני דרבנן ומשום הכי אוקמה רב ספרא בדליכא שהות ביום אבל אי איכא שהות אינו מפסיק הא בדאורייתא אע״ג דאיכא שהות מפסיק ולפיכך כתב לא כי אלא מפסיק וקורא וכו׳ ודעת רבינו דכיון דלמסקנא בדרבנן שאני לן בין יש שהות לאין שהות הוא הדין בדאורייתא ומאי דאוקמה ר׳ זירא ביו״ט שני לאו משום דס״ל הכי אלא ה״ק ואי הוה קשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הוה מצית לתרוצי דהכא ביו״ט שני ומ״ש דיקא נמי אינו כמסקנא אלא רבי זירא הוא דקאמר לרבא הוה לך למידק דמתני׳ ביום טוב שני מדקתני מי שבא בדרך אבל רבי זירא ס״ל דאפילו בדאורייתא אי איכא שהות אין מפסיקין ומגיהין בין ביו״ט שני בין ביום טוב ראשון ומאי דקתני מי שבא בדרך הייתו על ידי עירוב או על ידי גרגנין או שלא היה בביתו של רבינו דיקא נמי. אי נמי שרבינו סובר כדברי הר״ן שהמלה דכל שהתחיל קודם זמן חיובו אפילו בדאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות. ובודאי שלשון רבינו כך מוכיח דבהתחיל קודם זמן חובה עסקינן שכתב היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן ק״ש וכו׳ היה עוסק באכילה וכן מאי דאמר רבי זירא מצוה לאפסוקי אע״ג דבלשון דילמא אמריה הלכתא היא דמכח אותה קושיא הדר ביה מדרבא ואמר לעולם כדקאמרת מעיקרא ולכך פסק גבי קריאת שמע דכיון שיש שהות גומר ואחר כך קורא וכן מצוה לאפסוקי כדי שלא ישכח ויעבור זמן הקריאה וזהו שכתב ואם היה מתיירא וכו׳ ופסק הרי זה משובח. ומה שהכריחו לרבינו לפרש כן משום דקשיא ליה דאם איתא שסובר הגמרא כן קשיא היא גופא כדמקשינן לעיל דממאי דאמרינן נוטלו על שלחנו משמע דמפסיק וממאי דאמרינן בסיפא שכל היום כשר ללולב משמע שאינו מפסיק כדאקשינן לעיל ואין שייך דרישא למצוה וסיפא כולה אי לא בעי למעבד מצוה ואי מגיהין בדליכא שהות היכי אמרינן דלמצוה בלחוד הוא דמפסיק והלא חובה הוא שיפסיק כדי שלא יבטל המצוה כיון דליכא שהות אלא ודאי מגיהין בדאיכא שהות היא ולהכי ליכא בהפסקה אלא מצוה לבד וזהו שאמר רבינו שאם רצה להפסיק הרי זה משובח ועל כן השמיט הרי״ף סוגיא זו כי סובר

לחם משנה

מי שאין תורתו אומנותו אפילו לתפלה פוסק ולהכי סתם רבינו כאן בק״ש ולא חילק בין תורתו אומנותו לאין תורתו אומנותו ולא חילק כמו שחילק בתפלה משום דכאן בכל גווני פוסק : היה עוסק בצרכי רבים וכו׳. כתב הרב״י בסי׳ ע׳ דזה יצא לו לרבינו ממאי דאמרינן בירושלמי דפרק אין עומדין העוסק בצרכי רבים כאילו עוסק בדברי תורה כלומר שרבינו מפרש כמו שכתב הטור בסימן צ״ג שיש מפרש הירושלמי לענין שא״צ לפסוק כדי להתפלל כמו שא״צ לפסוק מתלמוד תורה להתפלל מי שתורתו אומנותו ע״כ. ולא הבינותי דברי הרב״י דודאי נודה לו שמה שכתב רבינו ז״ל בפרק שני מהלכות תפלה אבל העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה כלומר כעוסק בדברי תורה שתורתו אומנותו שכתב קודם שאינו מפסיק יצא לו זה מהירושלמי הנזכר אבל מ״ש כאן בהלכות ק״ש א״א שיצא לו משם דכאן צרכי רבים עדיף מדברי תורה בתורתו אומנותו שהרי כאן בק״ש אפילו מי שתורתו אומנותו פוסק וצרכי רבים אינו פוסק ומהירושלמי ההוא לא למדנו אלא שזה כזה אבל כאן שאין ת״ת מועיל לגביה מאין למד רבינו דצרכי רבים עדיף מיניה. על כן היה נ״ל לומר שלמד כן רבינו ז״ל ממה שאמרו פ״א דשבת [שם] שבעיבור השנה לא היו מפסיקין לתפלה ולא לק״ש סובר רבינו ז״ל דהטעם מפני שהוא צרכי רבים אבל אין זה מספיק כלל דדילמא שאני התם דהוא צורך רבים שלא יתקלקלו המועדות וכמו שכתבו התוס׳ אבל שאר צרכי רבים מנין. ונראה דודאי למד כן מפני שראינו שכל עוסק במצוה פטור מק״ש כדאמרו בגמרא בפ״ק דברכות (דף י״א) ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמיחייבת אבל דמצוה פטירת ולכן קוברים את המת פטורים מק״ש וא״כ ס״ל לרבינו ז״ל דלא גריעי צרכי רבים מקבר מת ולכך כתב דאין מפסיקין לק״ש ואפילו בדליכא שהות וזהו שכתב ויקרא אם נשאר עת כלומר דאם לא נשאר עת לא איכפת לן ולא מידי :

ז היה עוסק באכילה וכו׳. פרק קמא דשבת (דף ט׳ ע״ב) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו׳ ואם התחילו אין מפסיקין. וסובר רבינו ז״ל שהוא אפילו לקריאת שמע ומה שכתוב אחר כך ומפסיקין לק״ש וכו׳ מילתא באנפי נפשה היא דאיירי בדברי תורה וכמו שביארתי אבל כל הני דלעיל אפילו לק״ש אין מפסיקין וכל זה איירי בדאיכא שהות שאוקמוה בסוכה פרק לולב הגזול (דף ל״ח) וסיפא דקאמר ומפסיקין לק״ש דאיירי בדברי תורה דמפסיקין כתב הרי״א ז״ל דאיירי בדליכא שהות דאי איכא שהות וכי גרע תלמוד תורה מכל הני שהזכיר קודם דאין מפסיקין ואין נראה כן דעת רבינו ז״ל אלא דסיפא דמפסיקין לתלמוד תורה דומיא דרישא איירי בדאיכא שהות וכי תימא וכי גרע מכל הני מרחץ ותספורת וכו׳ יש לומר דפוסק דת״ת לא מיקרי פוסק מענינו דק״ש נמי קריאת התורה היא ומאי שנא הני קריאה מהאי קריאה אבל הכא פוסק מענינו לגמרי ולכן אין מפסיקין כיון שהתחיל. ובעל קרית ספר כתב דשאני תלמוד תורה דיכול לחזור אח״כ ללימודו מיד אחר שקרא אבל הכא בסעודתו שהתחיל או מלאכתו צריך שיגמרנה ואולי לא ימצא לגומרה ולכך אמרו שגומרה תחלה. ואין זה תירוץ שגם בסעודתו ומלאכתו אמאי לא מפסקין דיכול לגומרה אח״כ אלא ודאי העיקר כדפרישית. א״נ י״ל דהקריאה בתורה מתוך ספר ואפשר שישכח ולא יקרא מה שא״כ במלאכתו וסעודתו וכל הני דמתניתין . ובהשגות כתב א״א לא כי אלא מפסיק וקורא ואע״פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ורמיזא להא מילתא וכו׳. והרב בית יוסף בסי׳ ע׳ פירש טעמו של הראב״ד ז״ל ומשום הוא דהוא סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי״ל דהא גם רבי זירא מוקי מתניתין ביו״ט שני דרבנן. וא״ש דדוקא ביו״ט שני דרבנן קאמר מתניתין בדליכא שהות מפסיק הא בדאורייתא אע״ג דאיכא שהות מפסיק. ונראה לתרץ דעתו של רבינו ז״ל דלפי המסקנא דאוקמה ביום טוב שני דרבנן הוא הדין בדאורייתא ומאי דנקט מתניתין דרבנן להודיענו דאפילו בדרבנן היכא דליכא שהות מפסיקין וכל שכן בדאורייתא אבל בדאיכא שהות בין בדאורייתא בין מדרבנן לא מפסיקין ומשום הכי נקט מתניתין יו״ט דרבנן. והרב״י דחק עצמו לתרץ לדעת רבינו ז״ל דמתני׳ בכל גווני איירי ודחק במה שאמרו בגמרא דיקא נמי דקתני וכו׳. ועוד תירץ תירוץ אחר דרבינו סובר כדברי הר״ן והוא מחלק בין מטא זמן חובה ללא מטא זמן חובה דהיכא דהתחיל קודם דמטא זמן חובה אפילו בדאורייתא לא מפסיק אבל היכא שהתחיל אחר דמטא זמן חובה בדאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא מפסיקין ורבינו איירי קודם דמטא זמן חובה ולהכי כתב דאפילו בדאורייתא לא מפסיקין. ומ״ש ואם הפסיק הרי זה משובח יצא לו ממה שאמר ר׳ זירא מצוה לאפסוקי. וקשה לי עליו חדא דאם דעתו של רבינו כך למה לא ביאר דהיכא שהתחיל בתר דמטא זמן חובה דבדאורייתא

מגדל עוז

היה עוסק בצרכי רבים כו׳ עד לקרות. פרק קמא דשבת (דף י) : היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ כו׳ עד ואם היה מתירא שמא יעבור זמן הקריאה ופסק וקרא הרי זה משובח. פ״ק דשבת שם ופ׳ לולב הגזול (דף לח) : כתב הראב״ד ז״ל לא כי אלא מפסיק וקורא וכו׳ ורמיזא נמי במסכת ברכות עכ״ל : ואני אומר יודע אני שהראב״ד ז״ל נקי נהרי תורה וממולא בירא [illegible] והנה [illegible] ולא יודע מה כן וכלא כלום אלו פ״ק דשבת גמרא ומתניתין דלא ישב אדם לפני הספר ושם שנינו ואם התחילו אין מפסיקין ומייתינן לה פרק לולב הגזול גבי הא ומתניתין דתני שבא בדרך ואין בידו לולב וכו׳ לאקשויי על מאי דקתני מגיהין נוטלו על שלחנו דמשמע דאפי׳ סתמא מפסיקין ובהכי דפרק קמא דשבת קתני אם התחילו אין מפסיקין ומוקמינן לה דליכא שהות ביום והקל ומני עד דאפסיק דילמא מצוה לאפסוקי ואי לא פסיק כו׳ עד דמסיק אלא א״ר זירא לעולם כדאמרינן מעיקרא והא דאורייתא והא דרבנן והכי סלקא שמעתא ודחיק לה ביום טוב שני מדרבנן והכין [illegible] בהלכו כך לענין ק״ש דהוי דומיא דלולב דאורייתא שמפסיקין [illegible] [illegible] ולשון [illegible] ז״ל הרי זה משובח ואע״ג דהדר פסיק אלא דמשמע שפסק כל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אלא . לא כדברי רמ״ל ז״ל :

ופסק וקרא הרי זה משובח: **ז** מי שירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות קודם שתנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואם היה מתיירא שמא תנץ החמה קודם שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהן ויקרא. [א]ולא יתכסה לא במים הרעים שריחן רע ולא במי המשרה ולא במים צלולין מפני שערותו [ז] נראית בהן. אבל מתכסה הוא במים עכורין שאין ריחן רע וקורא במקומו: **ח** *הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו כדי שלא תהיה קריאתו עראי. ואם עשה כן אע״פ שיצא ידי חובתו הרי זה מגונה. [ב]וצריך להשמיע לאזנו כשהוא קורא ואם לא השמיע [ח] לאזנו יצא. וצריך לדקדק באותיותיו ואם לא [ט] דקדק יצא: **ט** *כיצד ידקדק ישמור שלא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה ולא יניח הנד ולא

א טור ס׳ ס״ה סמ״ג עשין שם: ב טור ס׳ ס״ב סמ״ג עשין שם:

השגת הראב״ד

*) כיצד ידקדק יזהר ס׳ עד ולא יניד הנח ולא יניח הנד. נפיק צריך ליתן ריוח כו׳ עד הכנף פתיל: כתב הראב״ד ז״ל לא ידעתי נוד הנח מה הפסד יש בו אם יאמר לבבך בנוד הבי״ת השניה כדי להטעימה שלא תראה וא״ו וכן אם יטעים יו״ד של ישראל שלא תראה אל״ף וכן כל כיוצא בהלה יניד הנחים ותבא עליו ברכה. וכן נשבע צריך להפרידה כדי שלא תבלע הא׳ בע׳:

כסף משנה

סובר שהחילוק בין משנה זו להא דשבת הוא החילוק שיש במשנה גופה דהיינו לתלמוד ואי קשיא דהא״ם דשבת דאין מפסיקין לתפלה בדאיכא שהות קתני בהדה דמפסיקין לק״ש אף ע״ג דאיכא שהות סובר רבינו כי היא דוקא לד״ת כמו שהעמיד שם הגמרא אבל לד״ת וסובר רבינו דתחילת אכילה מד״ת דבד״ת עוסק ובאכילה ובאינך אינו פוסק וכ״כ שם בפירוש המשנה וכן מורה סדר לשונו כאן כי לעיל כתב שאם היה עוסק בדברי תורה פוסק לק״ש וכאן כתב שאם היה עוסק באכילה אינו פוסק. וטעמו משום דכשעוסק בדברי תורה כשפוסק מהם לק״ש אין זה הפסק שגם ק״ש ד״ת הם משא״כ להפסיק מאכילה לקריאת שמע:

ז מי שירד לטבול וכו׳. משנה סוף מי שמתו (דף כ״ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה ובגמרא (שם כ״ה ב׳) יתכסה במים ויקרא והרי לבו רואה את הערוה אמר ר׳ אלעזר ואי תימא ר׳ אחא בר אבא משום רבינו במים עכורים שנו. ומי משרה פירש רש״י ששורין שם הפשתן והקנבוס והם מסריחין. וכתב בא״ח בשם הרשב״א מסתברא דחוזר ואומר ברכות בפני עצמן ואף על פי שאינו קורא קריאת שמע שהברכות לא נתקנו על קריאת שמע שהרי אין אומרים אשר קדשנו במצותיו וצונו על קריאת שמע:

ח הקורא ק״ש וכו׳. מימרא דרב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב ובריימא דר׳ אלעזר (בן) הסמא פ״ק דיומא (דף יט:) כתבתיה לעיל ופשיטא דלא אתר אלא לכתחלה אבל י״ח מיהא יצא. וכתב ה״ר מנוח בפ״ק דיומא מפלגי בין פרק ראשון לפרק שני משמע דבפרק שני מותר לרמוז ואפשר שלא רצה הרב לגלות כדי שלא יזלזלו בקריאתה א״נ בפרק שני מגונה הוא דלא הוי אבל איסורא ליכא:

וצריך להשמיע לאזנו וכו׳. משנה פ׳ שני דברכות (דף טו.) הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה ר׳ יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא ובגמרא [שם:] א״ר טבי א״ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל כלומר שאם לא השמיע לאזנו יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא וכתב הרי״ף ז״ל ודוקא דיעבד אבל לכתחלה לא והם הם דברי רבינו. וכתב ה״ר מנוח להשמיע לאזנו שיחתוך קריאתו בשפתיו לא שיקרא בלבו עכ״ל:

ט ביצד ידקדק וכו׳. שם תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים ענה רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ:

וכתב הראב״ד ז״ל לא ידעתי וכו׳ עד כדי שלא תבלע הא׳ בעי״ן עכ״ל. ואני אומר שלא נתכוון רבינו לכך אלא למ״ד בכל נחה ואם יסמוך למ״ד בכל לבבך כמנת אומר בכ לבבך והרי הוא מניע למ״ד בכל שמששה להיות נחה ואם יסמוך בענין שירצה כאומר בכל בבך הרי הוא מניח למ״ד לבבך שמששה להיות נעה. וז״ש רבינו לפיכך כלומר כיון שאמר שלא יניח הנד ולא יניד הנח צריך ליתן ריוח בין הדבקים: וכתב ה״ר מנוח לא ירפה החזק אות שהיא דגושה לא יקראנה ברפה ושהיא רפויה לא יקראנה בדגש ולא יניד הנח שיש אותיות נקראות בהבלעה כבי״ת דואהבת ובי״ת שניה דלבבך לא יניעם ולא יניח הנד כגון וי״ו דמצוך לא יבלענה:

וצריך

לחם משנה

דבדאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא ולמה סתם דבריו. ועוד איך כתב דיצא לו מדברי ר׳ זירא הא ר׳ זירא מאי דקאמר מצוה להפסוקי הוא על מתני׳ דלולב ותתני׳ דלולב אחר דמטא זמן חיובא איירי כדכתב הר״ן ז״ל דמלפרא מטא זמן חיובא וא״כ מאין לו לרבינו דאיכא דהתחיל קודם דמטא זמן חיובא דמצוה להפסוקי. לכן נראה ודאי דרבינו אינו מחלק בכך ודעתו דלמסקנא לא שני לן בין דאורייתא לדרבנן כדפרישית ומ״מ קשה מאין לו מ״ש ואם היה מסירא וכו׳ הרי זה משובח לכך נראה לתרץ הכל ולומר דרבינו ודאי דס״ל כהראב״ד ז״ל דלמסקנא קי״ל כתירוצא דרבא דהא דאורייתא הא דרבנן ובדאורייתא אפילו בדאיכא שהות מפסיקין ומ״מ הוקשה לו על תירוץ רבא הקושיא שהקשו התוספות ז״ל שהרי קידוש היום דהוי דאורייתא ואיפסיקא הלכתא כרבי יוסי דאין מפסיקין לכך מתרץ הוא ז״ל דמאי דקאמר רבא הא מדאורייתא ר״ל מתניתין דקאמר טפל וכו׳ הוי בלולב דהוי דאורייתא ואיירי למצוה כלומר מצוה לטפלו על שלחנו אע״ג דמן הדין אין מפסיקין כר׳ יוסי מ״מ מצוה להפסיק אפילו בדאיכא שהות ותתני׳ דלפי האמת אוקמה ר׳ זירא בדרבנן ה״ק דוקא בדבר דרבנן בדליכא שהות מפסיקין הא בדאיכא שהות אין מפסיקין כלומר אפילו מצוה להפסיק לא הוי הא בדאורייתא אפילו דאיכא שהות מצוה להפסיק אבל מן הדין ודאי דאין מפסיקין מדרבי יוסי ותכאן יצא לו לרבינו מה שכתב הרי זה משובח וזה נראה לי נכון וברור בדעתו של רבינו ז״ל.

ז מי שירד לטבול וכו׳. במשנה פרק מי שמתו (דף כ״ב ע״ב) אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה ואוקמוה בגמרא (דף כ״ה ע״ב) כותיקין שגומרין אותה עם הנץ החמה ולפיכך רבינו ז״ל שפירש גומרין גמר ממש נ״ל דמאי דקאמר כאן ולקרות רוצה לומר ולגמור אותה בברכותיה אבל לפי׳ של רבינו תגאל ז״ל שפי׳ שגומרין אותה ר״ל אומר אותה עם הנץ החמה קשה האי מתני׳ דלמה צריך לקרות קודם שתנץ החמה די שיקרא אותה עם הנץ החמה דהא כותיקין אוקמה בגמרא ופירוש גומרין דותיקין ר״ל אומרים: ולא יתכסה לא במים וכו׳. שם במשנה: אבל מתכסה הוא וכו׳. שם אמרינן בגמרא שלא יהא לבו רואה את ערותו:

ח הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו וכו׳. בפ״ק דיומא (דף י״ט ע״ב) הקשו לרב דהוה מחוי בק״ש דהיכי עביד הכי והאמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו׳ ותירצו לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני ע״כ. וקשה על רבינו למה לא חלק כאן דדוקא בפרק ראשון לא יקרוץ אבל בפרק שני לית לן בה כמ״ש בגמרא. ונראה דלא הוצרך להזכירו מפני שרבינו מפרש ההיא דאומנין דלעיל דאוקמוה בגמרא (ברכות ט״ז.) בפרק היה קורא בפרק ראשון דוקא דבפלין מתלאכתן דלא הוי טעמא משום דבעינן כוונה בפרק ראשון כמ״ש התוספות דלפי זה לדידן דקי״ל דפסוק ראשון דוקא בעי כוונה לא בעי ביטול מלאכה אלא בפסוק ראשון אלא טעמא משום דלא תהא קריאתו עראי וכדכתב הרי״ף ז״ל ולהכי בפרק ראשון אע״ג דהפסוק ראשון לבדו הוא מן התורה מ״מ בעינן כל הפרק הראשון משום דלא תהא קריאתו עראי אבל בשאר הפרקים אפילו בקריאת עראי שפי וכן כהך דלא יקרוץ בשפתיו דאוקמוה בגמרא בפרק ראשון סובר רבינו דמהך טעמא הוא ודלא כפירוש התוספות דהך נתי משום כוונה הוא ולדידן דקי״ל בעי כוונה בפסוק ראשון לחוד לא יקרוץ ולא ירמוז תהאי טעמא משום דלא תהא קריאתו עראי וכמ״ש להכי לא הוצרך כאן לפרש דאיירי בפרק ראשון דכיון דכבר ביאר לנו למעלה דלא קפדינן אקריאת עראי אלא בפרק ראשון לבד ממילא משתמע דהכא דטעמא הוי משום קריאת עראי לא הוי אלא בפרק ראשון דוקא דבשאר הפרקים לא קפדינן בהכי כמו שכתב גבי אומנין:

וצריך להשמיע לאזניו וכו׳. שם בפרק היה קורא (דף ט״ו.) וכן מה שאמר צריך לדקדק באותיותיה ותרווייהו מחלוקת ר׳ יוסי ורבי יהודה במשנה והלכה כתרווייהו להקל:

ט ביצד ידקדק וכו׳. כבר ביאר מוהרי״ק ז״ל טעמו של רבינו ז״ל ונסתלק השגתו של הראב״ד ז״ל ועוד הוסיף הראב״ד ז״ל שצריך להפרידה בין השבע ה׳ מפני שלא תבלע הא״ל״ף בעי״ן כלומר כשיאמר העי״ן יבלע בתוכה הא״ל״ף של תחילת השם שקורא אותו בלשון אדנות ויש אל״ף בתחילת קריאתו והיא נבלעת עם העי״ן. וכל מ״ש רבינו ז״ל הוא בפרק היה קורא (ט״ו.):

מגדל עוז

מי שירד לטבול וס׳ עד וקורא במקומו. פ׳ מי שמתו (דף כב)׳ הקורא ק״ש לא ירמוז בעיניו ס׳ עד הרי זה מגונה. פרק קמא דיומא (דף יט) ובהלכות ר״י אלפס ז״ל הביאו פ׳ היה קורא׳ וצריך להשמיע לאזניו כו׳ עד ואם לא דקדק יצא פרק היה קורא (דף יו): ביצד ידקדק יזהר ס׳ עד ולא יניח הנד לפיכך צריך ליתן ריוח כו׳ עד הכנף פתיל. פרק היה קורא (שם). כתב הראב״ד ז״ל ולא ידעתי ס׳ כדי שלא תבלע הא״ל״ף בעי״ן עכ״ל׳ ואני אומר אין זו תוסר ידיעה חלילה וכי מי שגלוה עליות וגלות תחתיות מגולות לו יאמר לא ידעתי דיקוק הקדמים והחכם הר״ר דוד קמחי ז״ל חיבר כמה שער אחד קרא שמו שער השב״א בתחלת עם סופר וכן קבלנו דרס שכל שב״א בתחלת מקראת נחה וכן כל אות נתוספת בין בסוף תיבה בין באמצע תיבה ובסביא שבתנועה כגון הבאה בראש תיבה או הבאה באמצע תיבה אחר תנועה גדולה נקראת נדה ופקת עינין והוא כגון הגמרא כמו שפירשו רמז״ל יפה שכתב לפיכך צריך ליתן ריוח בין כל שתי אותיות הדומות שאחת מהן סוף התיבה והאחרת תחלת תיבה הסמוכה כגון על לבבך עכ״ל. וכן בס׳ היה קורא נפי׳ במשנה דקרא ולא דקדק ס׳ ושם כתב שא״א להתברר בכתב אלא ילך אצל החכם ויברר לו ואני מבאר כפי כחי ויבן כי. למ״ד בכל מה ולמ״ד לבבך נעה ונדה ואם יניע ויניד למ״ד בכל יתחטה התם לשונו ויתלסנה מן מלת בכל ויתגנה כמלת לבבך ויראה כמו שקורא ככה לבבך וכן אם יניח למ״ד לבבך בעודה כסו יבלענה עם למ״ד בכל בהיא נחה וא״א להוציא שתי נחים כאחד ונראה כמו שקורא בכל בבך וכן כשלא זוהר תבין לנשבע ה׳ ולכל שיוצאים ממוצא אחת עם כל הנוספים בירושלמי על הבבלי אלא הראב״ד ז״ל לא רצה להעמיק בוסת רמז״ל ותעד עליו משכל ראשון ואלי כבר כתבתי כמה פעמים שרמז״ל לא חיבר אלא מה שנתפרסם ואוי לי לדבר עליו ולתבר רק שאני אומר כד״ן:

הגהות מיימוניות

[ז] וכן פסק ר״י מי שלבו רואה את הערוה אסור לקרות ואם ישב במים צלולין צריך שיתכסה כנגד לבו וכן היה נוהג רבינו תם ולא כמהר״ר שמעיה שפירש שמצא בתשובת הגאונים הבבליים דלבו רואה את הערוה מותר מדסבר ת״ק די״א הכי רהוי כרבים לגבי יחיד וכו׳ ע״ש בתוס׳ אמנם רא״ם ג״כ כתב ולבו רואה את הערוה לקרות ק״ש מותר: * [טור סימן ס״ג עיין בטור סימן ס״א דנטיית הראש לד׳ רוחות טוב היא שהוא לצורך כונה]: [ח] אמר רב חסדא אמר רב שילא הלכה כר׳ יהודה דאמר לא יצא ורבנן לגבי ר׳ בפרק הקורא את המגילה עומד [ט] כר׳ יוסי ודלא כר׳ יחודה דאמר רב טובי אמר רב אשי הלכה כדברי שניהם להקל:

וצריך לבאר זיי"ן של תזכרו. ירושלמי שם. והטעם לומר שלא יהא נראה כאומר למען תשכרו והוי כעובדים את ה' על מנה לקבל פרס. וכתב ה"ר מנוח או שלא יהא נראה מלשון סכירה כמו ויסכרו מעינות תהום רבה. וה"ה לזיי"ן של וזכרתם:
וצריך להאריך בדל"ת וכו'. פ"ב דברכות (דף י"ג:) תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדל"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חייא בר אבא חזייה דהוה מאריך טובא א"ל כיון דאמלכתיה למעלה ולמטה ובארבע רוחות העולם תו לא צריכת ופירש"י שלא יחטוף בחי"ת בשביל אריכות הדל"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום עכ"ל. ואחרים מפרשים כשיחטוף בחי"ת ומאריך באל"ף כמנהג יראה כאילו אומר אי חד כלומר אין חד ויצא הפך המכוון: וכתב ה"ר מנוח ואמרינן בירושלמי והוא שלא יאריך באל"ף שלא יהא נראה כאומר אי חד והוא שכתב הרב שלא יחטוף בחי"ת שכשחוטף החי"ת מאריך האל"ף אל"כ הלא שיחטוף האל"ף והחי"ת לא יהא נראה כאומר שום תיבה ומלה בעולם עכ"ל: וכתב הראב"ד ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד עכ"ל. ואני אומר שזה בכלל מה שאמרו שלא יחטוף בחי"ת לפירוש אחרים מפרשים וכתבו תלמידי ה"ר יונה ז"ל בשם רבני צרפת שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ ולהאריך בדל"ת כשיעור שימליכהו בד' רוחות העולם וכתבו עוד שיש אומרים שבשעה שמאריך ימליך אותו במחשבה ודיו. וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם ולזה נוטה דעת הרב רבינו יונה ז"ל:
י קורא אדם את שמע וכו'. ברייתא שם [י"ג.] פלוגתא דרבי ורבנן ופסקו כרבנן הדא משום דאין הלכה כרבי מחבירו ועוד דסתם לן הנא דמתני' כוותייהו בסוטה (דף ל"ב:) פ' ואלו נאמרין דתני ק"ש בהדי האמרים בכל לשון: ומ"ש שצריך ליזהר מדברי שבוש שבאותו הלשון. פשוט הוא דכיון דאמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע והדר קאמר ולמדתם שתהא קריאתה תמה דבכל לשון שיקראנה בעין קריאה תהיה:
וכתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו עכ"ל. וי"ל שכוונת רבינו שכשאומר ביאור המלה יאמר הביאור היותר אמיתי ומסכים לאותה מלה בלשון ההוא ולא יאמר ביאור משובש שדרך קצת בעלי אותו הלשון לאומרו כיון שאין הבקיאין אומרים אותו לפי שאינו מכוון המלה או לפי שיש ביאור יפה ממנו וזה נ"ל דבר פשוט:
יא הקורא למפרע כו'. משנה פ"ב דברכות (דף ט"ו.) ומפרש רבינו דהיינו בסדר הפסוקים אבל בסדר הפרשיות יצא בדיעבד דלכתחלה צריך להקדים שמע לוהיה אם שמוע והיה אם שמוע לויאמר כמו שנתבאר בתחלת הלכות אלו ואף ע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר:
קרא פסוק וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ג:) תנן האומר מודים מודים משתקים אותו ובגמ' א"ל זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא שמע וכופלה ה"ז מגונה מגונה הוא דהאי שתוקי לא משתקינן ליה ל"ק הא דאמר מילתא מילתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה. ופירש"י דכי אמר מילתא ותני לה לא משתקינן ליה דאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ. אמר פסוק ותני ליה משתקינן ליה דמיחזי כשתי רשויות:
והרי"ף ז"ל כתב דהא דמשתקין אותו היינו כדקאמר מילתא ותני לה אבל הקורא פסוק מק"ש וכופלו ה"ז מגונה אבל שתוקי לא משתקינן ליה וכ"כ ה"ג ור"ח. וכתבו התוספות דאותם האומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביוה"כ לרש"י משתקים אותן ולפי' ר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש אלא כשקורא ק"ש במגונה ומקבל עליו עול מלכות שמים. ומ"מ טוב שלא לומר אלא מה שאומרים יי' הוא האלהי"ם ז' פעמים ביוה"כ משבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' רקיעים ומנהג כשר הוא וגם מצינו נקרא שני פעמים ה' הוא האלהי"ם גבי אליהו:
וה"ר יונה ז"ל כתב שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם לומר פסוק שמע ישראל בסליחות ולכופלו ואומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאין עושין לכוונה שתי רשויות ולא חיישינן להכי: וכתב ה"ר מנוח וה"ה שאם כפל כל הפרשה שמשתקין אותו. וכתב הר"ם דאע"ג דמגונה ספי עדיף לכוונה ליה ולקיים מצות ק"ש כתקנה ויכפול אותה ולא איכפת לן אי הוי מגונה ואמרינן בירושלמי הדא דתימא בציבור כלומר דהוי מגונה אבל ביחיד התגונים הם לו עכ"ל: וכתב מרן ההגהות שאם קרא כל הפרשה וחזר וקראה מזה לא דבר כלום ובירוש' יש ר' זירא קרא וחזר וקרא ושמא דוקא על מפחו שרי:

ולא יניד הנח. לפיכך צריך ליתן ריוח בין הדבקים בין כל שתי אותיות הדומות שאחת מהן סוף תיבה והאחרת תחלת תיבה הסמוכה לה. כגון [ו] בכל לבבך קורא בכל ושוהה וחוזר וקורא לבבך. וכן ואבדתם מהרה. הכנף [ז] פתיל. וצריך לבאר זיי"ן של תזכרו. *וצריך להאריך בדל"ת של אחד כדי שימליכהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות. וצריך שלא יחטוף בחי"ת כדי שלא יהא כאומר אי חד: י *קורא אדם את שמע *בכל לשון שיהיה מבינה. והקורא בכל לשון צריך להזהר מדברי שבוש שבאותו הלשון ומדקדק באותו הלשון כמו שמדקדק בלשון הקדש:

יא [א]הקורא למפרע לא יצא. במה דברים אמורים בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לפרשה אף ע"פ שאינו רשאי אני אומר *שיצא לפי שאינה [ב]סמוכה לה בתורה. קרא פסוק וחזר וקראו פעם שנייה הרי זה מגונה. קרא מלה אחת וכפלה כגון שקרא שמע שמע משתקין אותו: יב קראה [ח] סירוגין *יצא. אפילו שהה בין סירוג לסירוג כדי לגמור את

א טור סי' סב : ב שם ס"ד סמ"ג עשין שם : ג טור סי' ס"ד וע"ש :

השגת הראב"ד

*) וצריך להאריך בדל"ת כו' עד וצריך שלא יחטוף בחי"ת כו': כתב הראב"ד ז"ל ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד:

השגת הראב"ד

*) קורא אדם את שמע בכל לשון כו' עד ומדקדק באותו הלשון כמו שהוא מדקדק את קריאה בלשון הקדש: כתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו:

יב קראה סירוגין. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ב:) ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתים על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק (שם כ"ג.) אמר רב אשי דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובדלא שהה קא מיפלגי: וכתב הרי"ף בשם רבינו האי דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובתר הכי אהא דתניא לא יהלך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק: כתב הרי"ף וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק ואף ע"פ ששהה כדי לגמור את כולה והכין מסקנא בסוף ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה אבל בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש עכ"ל:

ומ"ש

לחם משנה

פ"ב וצריך להאריך וכו'. בריש פרק היה קורא (דף י"ג ע"ב): וצריך שלא יחטוף וכו'. שם אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף החי"ת ופירש"י ז"ל בשביל אריכות הדל"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פת"ח ואין זה כלום ע"כ. ורבינו נראה שמפרש כן אם זה חטף החי"ת עם הדל"ת כיון שזה שהה בקריאת האל"ף יוסר מהחי"ת נראה שהם ב' דברים נפרדים שאם האל"ף והחי"ת תיבה אחת למה לא קרא האל"ף במהירות כמו שקרא החי"ת אלא נראה ת"ו שהאל"ף היא תיבה אחרת ולכך קוראה בהמתנה והוי כאומר אי חד. זה נראה פי' דבריו: י קורא אדם שמע וכו'. שם בפ' היה קורא. שמע בכל לשון שאתה שומע:
יא אבל אם הקדים פרשה וכו'. עיין בפירוש רבינו [יונה] ז"ל בהלכות שיטב מה שקשה לכאורה על רבינו ז"ל: קרא פסוק וכו'. בפרק אין עומדין (דף ל"ג ע"ב) במשנה אמרו כל האומר מודים מודים משתקין אותו וכו' (עיין בכ"מ) והני לה ופירש"י ז"ל מילתא וכו' כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה ע"כ. ורבינו ז"ל פי' בהיפך ולפירוש רש"י ז"ל אתי שפיר לשון הגמרא במאי דקאמר ל"ק וכו' דהכלשון הוא בברייתא שהקשה מגונה והכ' הוא במימרא דרב יהודה וכן דרך הגמרא שבתחילה מיישב הברייתא שהקשה ולפירוש רבינו ז"ל ח"ש ספי לשון שמע שמע דמשמע תיבה אחת:

קראה

משנה למלך

פ"ב יב קראה סירוגין יצא כו'. בפרק מי שמתו [כ"ג.] אמרינן דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ובירושלמי פרק היה קורא נסתפקו בהא דאמרינן דאם שהה והפסיק בה כדי לגמור את כולה דלא יצא אם הוא ק"ש ונרמתיה או כרמתיה ולא היא או היא ולא גרמתיה. עוד נסתפקו אם הפסיק שלא חזר והפסיק עליה אם מצטרפין ההפסקות והני בעיות אתו לא נפשטו שם. עוד נסתפקו אם בקריאה מצטרפין או בכל אדם ובשעה דבקורא מצטרפין וצ"ע:

פ"ג

הגהות מיימוניות

[ו] ירושלמי מוסיף שם כגון ותרה אף ח"א בא' מתחלפות ור"י אלפס מוסיף וראיתם אותו חכרתם תזכרו ועשיתם: [ז] וגם יש לתת ריוח בין היום ובין על לבבך כראיתא במקום שנהגו. [והטור הוסיף אתכם היום לאהבה]: * ואע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים עכ"ל הטור סימן ס"ד: * [רש"י כתב איפכא בגרון זה וכתב הטור שיש לחוש לדברי שניהם]: [ח] ראבי"ה כתב דאין לחלק בין הפסק שתיקה להפסק דיבור:

מגדל עוז

וצריך להיות זיי"ן של תזכרו כלומר שלא תראה סמ"ך. בירושלמי: וצריך להאריך בדל"ת כו' עד וצריך שלא יחטוף בחי"ת כו'. פ' היה קורא (דף יג): כתב הראב"ד ז"ל ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד עכ"ל. ואני קבלתי מרבותי שקבלו איש מפי איש מפי הגאונים ז"ל בברכות פ' היה קורא כי האל"ף כמעט חוטפים אותה למיעוט כהתוכנות בה ומאריכים בחי"ת שלה ובדל"ת שני שלישים והנסתר בו סוד מופלא הגרתיו כלתר שם סוד שלי נס"ד עכ"ל הרמב"ן ז"ל: קורא אדם את שמע בכל לשון כו' עד ומדקדק באותו הלשון כמו שהוא מדקדק אם יקרא בלשון הקודש. פ' היה קורא דף י"ג וס' אלו נאמרים (דף לג). כתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו עכ"ל. ואני אומר כך קבלנו זה ס' היה קורא וס' אלו נאמרין כי כיון דגלי גם אחב או שאר ספרות שהכתיר בכל לשון חוץ מלשון הקדש שצריך לדקדק באותו הלשון שלא יהא משמעות הדבר מענין לענין וכן כתב הר"ם ז"ל כל דבר והדבר כמקומו. ושאמר הראב"ד ז"ל מי ידקדק אחר פירושו יודע הוא כי הסכי ידקדק אלא שאולי נכתב אבל על פה יכולתי לגיירו. ונמצא זה שענין תמיד בכל הלשונות שבמטנו בלשונות ואינם נריכה לפניו ובכך נמצא דברי רמ"ל נכון וקיים כד"ן. וכן הסכימו רבותינו בעלי התוס' וכן סתם הכר"ל מקלי בתבור המצות: הקורא למפרע כו' עד בתורה. פ' היה קורא דף ט"ו: קרא פסוק וחזר וקראו כו' עד משתקין אותו. פ' אין עומדין (דף לג): קראה סירוגין יצא כו' עד בפסוק ראשון. פרק הקורא את המגלה למפרע דף י"ז:

את כולה יצא. והוא שיקרא על הסדר. [מ] קראה מתנמנם והוא מי שאינו ער ולא נרדם בשינה יצא. ובלבד שיהיה ער בפסוק ראשון: **יג** אספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא [נ] ומברך לפניה ולאחריה. אבל אם ידע שקרא ונסתפק לו אם בירך לפניה ולאחריה או לא בירך אינו חוזר ומברך. [ס] קרא וטעה יחזור למקום שטעה. בנעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע אי זו פרשה השלים ואי זו צריך להו נחיל חוזר לפרשה ראשונה שהוא *ואהבת את יי אלהיך וגו׳: **יד** גטעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק. היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם של שמע או בוכתבתם שבוהיה אם שמוע חוזר לוכתבתם של שמע. ואם נסתפק לו אחר שקרא למען ירבו ימיכם אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך: **טו** היה קורא ופגע באחרים או פגעו בו אחרים. אם היה בין פרק לפרק פוסק דומתחיל ושואל שלום מי שהוא חייב בכבודו כגון שפגע באביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה. ומשיב שלום לכל אדם שנתן לו [ע] שלום: **טז** ההיה קורא באמצע הפרשה אינו פוסק ומתחיל לשאול אלא בשלום

א טור ס׳ ס״ז סמ״ג עשין שם ב טור סי׳ ס ד ג טור א״ח סי׳ ס״ד סמ״ג עשין שם. ד טור א״ח ס׳ ס״ז סמ״ג עשין שם ה פ״ק היה קורא (דף י״ג).

כסף משנה

ומ״ש קראה מתנמנם וכו׳. והוא שיהיה ער בפסוק ראשון. נתבאר למעלה גבי דהיה ישן מעירין אותו וכו׳:

יג ספק קרא ק״ש וכו׳. בפרק מי שמתו (דף כ״א) אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק״ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא מ״ט ק״ש דרבנן ורבי אלעזר אמר ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא. וכתבו הרי״ף והרא״ש דלית הלכתא כשמואל דאמר ק״ש דרבנן דקי״ל ק״ש דאורייתא: וי״ל דנפקא ליה מדאצטרכן כמה ברייתות דדייני דיני ק״ש מקראי ומשמע דראיות גמורות נינהו ולשמואל נצטרך לומר דאסמכתות הם. וכתב הרא״ש ז״ל דמדאמר שמואל אינו חוזר וקורא מ״ט ק״ש דרבנן פסק בשאלתא דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן א״צ לחזור וז״ש רבינו שאם נסתפק לו אם בירך אינו חוזר ומברך. ומ״ש חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה כ״כ ה״ר יונה שם שכל ספק שהוא של תורה מברכין עליו והביא ראיה לדבר: ובתשובת הרשב״א סימן ש״כ כתב שעדיין קשה על דברי רבינו שהוא ז״ל כתב מפורש שכל הברכות דרבנן וכל שנסתפק אם עשה המצוה אע״פ שעיקר עשיית המצוה דאורייתא או שהוא מסופק אם הוא חייב בה כמילת תינוק שנולד מהול או בשמיני דסוכה שהוא ספק שביעי לא מברכינן כלל וכן השיב לחכמי לוניל. ואני אומר אולי לדעת הרב שהוא סובר דמעיקרא כך היתה תקנה דכל שהוא חייב לקרות קורא לכתחלה עם ברכותיה אלא אם יגרום לו סבה כענין קריאת מקדש שאינו מברך אלא ברכה אחת א״נ משום עסק תורה כדרבי שהיה מעביר ידיו על עיניו ומקבל מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון הא בתקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בברכותיה וכמו שאמרו בתאחר לקרות לאחר ומנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ופירשו מאי לא הפסיד הברכות. ואולי לאדה עוד הרב ממה שאמר ר׳ אלעזר ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשיותיה הוא קורא אע״פ שאין דאורייתא אלא פסוק ראשון ולא אמרו שיחזור ויקרא פסוק ראשון והשאר דהוי דרבנן לא וטעמא דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא כעיקר תקנתו, וכמדומה אני שטעם זה שמעתי מפי מורי הרב החסיד ז״ל בחוזר וקורא כל פרשיותיה ולא סגי לן בחוזר וקורא פסוק ראשון ואולי מהסכמה זו כתב הרב כן אפילו בברכות עכ״ל **קרא וטעה וכו׳.** משנה פ״ב דברכות דף ט״ו. וכתב ה״ר מנוח כלומר אם טעה בתיבות או באותיות שדילג אחת או שתים ואין צריך לומר אם טעה בדילוג פסוקים שחוזר למקום שטעה וקורא על הסדר שאל״כ הו״ל קורא למפרע: **נעלם ממנו וכו׳.** שם י״ג תני תנא קמיה דר״י טעה בין פרק לפרק יחזור לפ״א באמצע הפרק חוזר לתחלת הפרק בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה א״ל ר״י ל״ש אלא שלא אמר למען ירבו ימיכם אבל אמר למען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואזיל. ופירש רבינו בין פרק לפרק היינו שיודע שהתחיל לקרות שמע ומוצא עצמו במקום הפסק א׳ ואינו יודע מה השלים ומה צריך להתחיל חוזר למקום הפסק ראשון וכיון שמפסיקים בין שמע לואהבת חוזר לואהבת. ודייק רבינו לכתוב פרשה לרמוז על פי׳ פרק שענייננו הפסק. וכתבו המפרשים ז״ל דהא דאמרינן טעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק היינו דוקא שאינו יודע באיזה מקום טעה וגם אינו יודע אם קרא כלום מהפרק אבל אם ברי לו שקרא פסוק ראשון או שנים ואח״כ דילג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא במקום שטעה או שדילג בלבד. וכתב הרא״ש ז״ל דהכי תניא בתוספתא.

טו היה קורא ופגע באחרים וכו׳. משנה שם (יג) בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב באמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר״מ. ר״י אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וידוע דהלכה כר׳ יהודה לגבי דר״מ ופירש״י מפני היראה אדם שירא מפניו שלא יהרגנו. וכתב הרא״ש ז״ל דפשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ואמר מורא רבך כמורא שמים עכ״ל ולפי דעתו מפני הכבוד היינו מפני אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. אבל דעת רבינו דמפני הכבוד היינו דוקא מי שהוא חייב בכבודו אבל איש נכבד שראוי להקדים לו שלום לא ומפני היראה היינו אנס ולא בתיירא שיהרגנו דאי הכי פשיטא אלא בתיירא שיצערנו. וכתב הרא״ש ז״ל דאמרינן בירושלמי שאין חילוק בין באמצע הפסוק לבין פסוק לפסוק: וכתב ה״ר מנוח והאי אמצע הפרק דאמרינן דפוסק מפרש בירושלמי אפי׳ באמצע פסוק. וא״ד דכי פוסק באמצע פסוק היינו היכא דסליק ענייגא אבל באמצע ענין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק. וכתב הרמ״ך אבל באמצע פסוק ראשון לא יפסיק כמו בתפלה וכן מפורש בירושלמי עכ״ל: ולענין להפסיק לקדיש לקדושה ולברכו
כתבו

לחם משנה

יב קראה ומתנמנם וכו׳. כבר נתבאר למעלה:

יג ספק קרא וכו׳ שם (דף כ״א) בפ׳ מי שמתו כרבי אלעזר דק״ש דאורייתא וא״ת התינח פסוק ראשון שהוא דאורייתא חוזר וקורא אבל השאר מדרבנן למה יחזור ויקרא דהא ודאי כיון דלא בעינן כוונה מדרבנן הוי וכמ״ש הרב״י בסימן ס״ג ואפי׳ ה״ר יונה לא קאמר אלא דפסוק א׳ הוי מדאורייתא וי״ל כיון דחוזר וקורא יקרא אותה כולה דיגמור אותה כתקנה. ובעל קרית ספר תירץ דבקריאת ג׳ פרשיות קיים מצוה דאורייתא ואע״ג דבפסוק ראשון נפטר מ״מ מידי דהוה אקריאת התורה דנפטר בקביעת איזו שעה ביום ובלילה שנאמר והגית בו וגו׳ ור״י אמר אפילו לא קרא אלא ק״ש וכו׳ ות״מ אם לומד כל היום וכל הלילה מקיים מצות ת״ת מדאורייתא:

אבל אם יודע שקרא ונסתפק וכו׳. כן מוכח שם:

קרא וטעה וכו׳. בפרק היה קורא (דף ט״ז) *(קרא וטעה באמצע הפרק יחזור לתחילת הפרק) בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה א״ל רבי יוחנן לא שנו וכו׳. ופירש״י ז״ל יחזור לפרק א׳ להפסק ראשון והיה אם שמוע עד כאן. וכודאי שהדעת מוכחת כן דכיון שידע שהשלים פרשה אחת עכ״פ כבר קרא פרשה ראשונה וא״כ ודאי שאין לחזור אלא לוהיה אם שמוע אבל הלשון קשה טובא על רש״י ז״ל דפרק ראשון לא מיקרי אלא פרשת שמע דהא בלותה סוגיא גבי אותיות שתירצו כאן בפרק א׳ כאן בפרק ב׳ פירש״י ז״ל עצמו דפ״א היינו שמע וכן בריש פרק היה קורא שאמרו דכיון שכיון לבו בפרק א׳ יצא פירש״י ז״ל דהוי פ׳ שמע וככ״מ שהוזכר פרק א׳ פי׳ כן וכאן שמנה הפי׳ לדעת רש״י ז״ל מכל המקומות וכבר הרגיש רש״י ז״ל זה שכתב להפסק ראשון כלומר אין לשון פרק האמור כאן ככל המקומות שפירש הפרשה הראשונה אלא כאן ר״ל פרק הפסק וזה דוחק גדול בלשון. ורבינו ז״ל רצה לתמר מקושיא זו וכתב יחזור לפרשה ראשונה שהיא ואהבת וכו׳. ומה מאד יש לתמוה על דבריו חדא דכיון דהוא יודע דהשלים פרשה ראשונה מה לו לחזור לשמע לא היה לו לחזור אלא לוהיה אם שמוע כדפירש״י ועוד קשה אפילו נודה דיחזור לפרשה ראשונה למה לו לחזור לואהבת היה לו לחזור לתחילת הפרשה. והרב״י ז״ל תירץ לשון זה ועיין עליו. ואנלי נ״ל לומר דכוונת רבינו ז״ל דכיון דפרשה א׳ בעינן דלא תהא קריאתו עראי אע״פ דלא בעינן כוונה מ״מ קצת כוונה בעינן שלא תהא התלוה קלה בעיניו וכמ״ש הרשב״א ז״ל והובא בבית יוסף וא״כ כיון שזה האיש השלים הפרשה ולא ידע מה זאת הפרשה שהשלים ודאי שקריאתו בלא כוונה כלל היה וא״כ כיון דקרא פרשה א׳ בלא כוונה כלל יחזור ויקרא אותה וכ״ת כשהגיע ליכתבתם למה אמרינן דיחזור לוכתבתם קמא נימא דיחזור לתחלת הפרשת כיון דקראה בלא כוונה י״ל דהתם ודאי בכוונה קראה ומה שהטעה אותו מפני שיש מקום לטעות שהכתובים דומים וכיון דיש מקום לטעות ודאי דלא אמרינן דלא היה לו כוונה כלל אבל הכא דאין מקום לטעות דסיום פרשת שמע לא הוי כסיום פרשת והיה אם שמוע ומ״מ אינו יודע הפרשה שהשלים ודאי דלא היה לו כוונה כלל ולכך יחזור. ומה שאינו חוזר לשמע הוא מפני שסובר רבינו ז״ל דמה שאמרו האומר שמע שמע ה״ז מגונה לא נאמר אלא לפסוק ראשון כמ״ש הכלבו וכמ״ש סמ״ק הביאו ב״י ז״ל. ואע״פ שכתב הטור שהכופל כל הפרשה אין בזה חשש כבר כתב הרב הגדול ר״י אבוהב ז״ל שיש לחוש מפני שאפשר לו שמ״ש בירושלמי ר׳ פ׳ קרי ותני קרי ר״ל הפרשה זולת הפסוק הראשון אבל הפסוק הראשון אין לכופלו. ולהכי כתב רבינו ז״ל דתחר לואהבת זה נראה לי ברור בדעת רמז״ל:

יד היה קורא וכתבתם. שם (דף ט״ז) בין כתיבה לכתיבה וכו׳:

ואם נסתפק וכו׳. שם לא שנו אלא שלא פתח בלמען וכו׳.

טו היה קורא ופגע וכו׳. מבואר במשנה בריש פרק היה קורא (דף י״ג) ופסק כר״י לגבי דר״מ:

*[גירסתנו כזה קרא וטעה ואינו יודע להיכן פסק יחזור לראש]

הקורא

מגדל עוז

ספק קרא ק״ש וכו׳ עד למקום שטעה פ׳ מי שמתו. נעלם ממנו עד סוף הפ׳. בכל פרק היה קורא (דף טז)

הגהות מיימוניות

[מ] כר׳ יוחנן ודלא כרבי אבהו בשילהי ר״ה ע״ש: [נ] כר׳ אלעזר דפ׳ מי שמתו ודלא כרב יהודה אמר שמואל דאמר אין חוזר וקורא דק״ש דרבנן וכן פסקו כל רבותינו וכתב ר״י דאפי׳ למ״ד ק״ש דרבנן היינו היכא שהזכיר יציאת מצרים אבל לא הזכיר יציאת מצרים קריאת שמע דאורייתא ואמת ויציב דרבנן וכן פרש״י אהא דתנן בעל קרי מהרהר בלבו ואין מברך אפילו בהרהור לא יברך וטעמא דק״ש דאורייתא וברכות דרבנן: [ס] אבל אם יודע שקרא כטוב אלא שדלג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך וכן תניא בתוס׳ הקורא ק״ש והפסיק בין פסוק אחד לא יתחיל אלא מאותו פסוק ואילך וגומר עד סוף וכן בהלל וכן במגילה וכן בתפלה ע״כ תוס׳: * [נראה מלשון הרב שיתחיל מפסוק ואהבת ולשון הגמרא טעה בין פרק לפרק חוזר לפרק ראשון ורש״י ז״ל פי׳ שם לפרק ראשון להפסק ראשון והיה אם שמוע וכן כתב הטור סי׳ ס״ד אבל הסמ״ג כתב טעה בין פרשה לפרשה חוזר לפרשה ראשונה ע״כ: [ע] אמר רבי אבהו אמר ר׳ יוחנן הלכה כר׳ יהודה ודלא כר״מ דאמר בין הפרקים שואל ומשיב מפני הכבוד באמצע שואל ומשיב מפני היראה ואין חלוק בין באמצע הפסוק לבין פסוק לפסוק כן איתא בירושלמי רק באמצע הפרשה ע״כ:

כתבו ה״ר יונה והרא״ש ז״ל שי״א שאינו מפסיק ורוב הפוסקים הסכימו שמפסיק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ורבינו יונה כתב דלמודים נמי מפסיק ומיהו ודאי כשישחה לבד די שאם יאמר יוצעו יותר בראשית ה״ל הפסקה גדולה עכ״ל. ומספקא לי אם כוונתו שישחה ולא יאמר דבר וקרי הפסקה לשחייה או אם יאמר מודים ולא עוד ולזה דעתי נוטה יותר. ולענין להניח ציצית ותפילין אם הביאום לו באותה שעה ולברך עליהם כתבו התוס׳ וההגהות מחלוקת בדבר והיותר נ״ל הוא שיניחם בלא ברכה ואחר שיסיים תפלתו ממשמש בהם ומברך עליהו:

יז ואלו הן בין הפרקים וכו׳. משנה שם אבא דקתני בין ויאמר לאמת ויציב שהוא כבין הפרקים ור׳ יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ובגמ׳ (שם יד) א״ר אבהו א״ר יוחנן הלכה כר׳ יהודה דכתיב וה׳ אלהי״ם אמת כלומר דבעי למסמך ה׳ אלהיכם לאמת. ונחלקו המפרשים רבינו יונה כתב בשם רבני צרפת שאינו מפסיק כלל אלא תיכף לה׳ אלהיכם יאמר אמת ואח״כ אם יצטרך לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר הפרקים ולזה נוטה דעת הרא״ש ז״ל. אבל דעת רבינו שאין לחלק בין ת״ק ור״י כולי האי דלת״ק פוסק כמו בין פרק לפרק ולר״י אפי׳ באמצע הפרק לא יפסיק אלא היינו פלוגתייהו דלת״ק חשיב כמו בין פרק לפרק ולר״י חשיב כאמצע הפרק. וכתב ה״ר יונה ואע״ג דאין מפסיקים בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו הכא כיון דלא מברכין לקריאת שמע לא קפדינן כולי האי. וכתב עוד דבין אמת ויציב לתפלה מסתברא דכאמצע הפרק הוא. וכתב עוד ודבר פשוט הוא דשאלת שלום והשבתו דאמרינן הכא מותר אפי׳ בלעז וכ״כ רש״י ז״ל עכ״ל:

מפני הכבוד דק״ש זמנה קבוע ואולי יעבור אבל תפלה זמנה ארוך יותר ולא חיישינן כולי האי שמא תעבור בבקשו מים. וכתב דלגס״י לק״ש ותפלה דעת הר״ם והראב״ד לברך ענט״י ורבינו יעקב כתב דלא מברך אלא בעידן מיכלא ובגמרא דלא מצי עביד נטילה בלא מים אבל בק״ש ותפלה דמצי עביד נטילה בכל מידי דמנקי אינו מברך ואם הוא בספינה מקנח ידיו בכותלי הספינה או בבגדים קשים וכן אמר דין בשגם שאינו רשאי בטלטול צרור או עפר עכ״ל:

בשלום מי שהוא מתיירא [ט] ממנו כגון *מלך או אנס וכיוצא בהן. אבל מי שהוא חייב בכבודו כגון אביו או רבו אם נתן לו שלום תחלה פוסק ומשיב לו שלום: יז ואלו הן בין הפרקים. בין ברכה ראשונה לשנייה. בין שנייה לשמע. בין שמע לוהיה אם שמוע. בין והיה אם שמוע לויאמר. בין הפרקים האלו שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אבל בין ויאמר* לאמת ויציב הרי זה באמצע הפרק ולא יפסיק אלא לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד*:

פרק שלישי

א הקורא ׳את שמע רוחץ ידיו במים קודם שיקרא. הגיע זמן קריאתה ולא מצא מים קודם שיקרא לא יאחר קריאתה וילך לבקש מים אלא [א] מקנח ידיו בעפר או בצרור או בקורה וכיוצא בהן [ב] וקורא: ב ׳אין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא אע״פ שאין בו צואה ולא בבית הקברות ולא בצד המת עצמו ואם הרחיק ארבע אמות מן הקבר או מן המת מותר לקרות. *וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא: ג ׳בית *הכסא החדש שהוכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות קריאת שמע לנגדו אבל לא בתוכו. מרחץ

השגת הראב״ד

*) וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא: כתב הראב״ד ז״ל א״א אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ״ל:

השגת הראב״ד

*) בית הכסא חדש שהוכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות ק״ש כנגדו אבל לא בתוכו: כתב הראב״ד ז״ל א״א הרב כתב והזמנה בבית הכסא לגלויי בגויה בעיא ולא איפשיטא ולא כתב לחומרא כדכתב לענין צואה דסוקה במגדלו ואיכא למימר ספקא דלקולא דהא קיימ״ל דהזמנה לאו מילתא היא ומשום גזירה או משום בזיון הוא דאיכא לן היכך כפיקא לקולא עכ״ל:

א טור א״ח סי׳ ד׳ סמ״ג עשין י״ח: ב טור א״ח סי׳ פ״ג ס״ד: ג עיין בטור שם:

ב אין קורין לא בבית המרחץ וכו׳. פ״ק דשבת (דף י) וסוף פרק מי שמתו (ברכות דף כו) א״ר יוסי בר חנינא מרחץ שאמרו כלומר שאין קורין בו ק״ש ואין מתפללין בו אע״פ שאין בו אדם בית הכסא שאמרו אע״פ שאין בו צואה: ולא בבית הקברות ולא בצד המת כו׳. סוטה פרק משוח מלחמה (דף מ״ג) כי אתא רב דימי א״ר יוחנן מה שיעור ד׳ אמות לק״ש וברייתא מי שמתו (יח) משוה בית הקברות למת עצמו. וסובר רבינו שכל מי שקורא במקום שאין קורין בו לא עלתה לו קריאתו:

כתב הראב״ד א״א אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ״ל. וטעמו משום דכיון דלא הוי אלא משום לועג לרש אינו בדין שיחזור ויקרא וכ״כ הרמ״ך. ואפשר לומר שאף רבינו לא אמרה אלא אצואה ולא אמת. א״נ דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי׳ אם היה שוגג כדי שיזהר פעם אחרת:

ג בית הכסא החדש וכו׳. בסוף מי שמתו (דף כ״ו) תנן כמה ירחיק מן הצואה ארבע אמות ובגמרא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה איני והא אמר רפרם אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הב״ע בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר ר׳ יוסי בה״כ שאמרו אע״פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע״פ שאין בו אדם אלא הב״ע בחדתי והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא: וכתב הראב״ד הרב כתב וכו׳ היכך ספיקא לקולא עכ״ל. ורבינו פוסק בהאי בעיא לחומרא מדקאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מתפלל אדם כנגד בית הכסא דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור וכן כתב הרא״ש ז״ל. ועוד דיש הפרש בדיני הזמנות בית הכסא שכתב רבינו בסמוך ואם איתא דנקטינן בהאי בעיא לקולא וכדברי הראב״ד ז״ל א״כ בטלו להו דיני הזמנות הללו:

מרחץ

הסכימו עם הרמב״ם ואחריו הרא״ש ז״ל:

פרק ג א הקורא את שמע וכו׳. פרק היה קורא (ברכות טו) א״ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה נוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל א״ל ההוא מרבנן לרבא חזי מר הוא צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים ליטול יקנח ידיו בצרור או בעפר ובקסמית א״ל שפיר קאמר מי כתיב במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי ליים רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה״מ לענין קריאת שמע אבל לתפלה בעי לאהדורי ויהבאר ס״ד מה׳ תפלה בס״ד. וטעמא דמילתא משום דכיון דק״ש דאורייתא החמירו בה שמא יעבור הזמן: וכתב הר״ר מנוח דטעמא

לחם משנה

פ״ג א הקורא את שמע וכו׳. פרק היה קורא (דף ט״ו) כל הגפנה ונוטל ידו וכו׳ אלא מקנח ידיו וכו׳. שם ההוא צורבא מדרבנן דאתא וכו׳:

ב אין קורין לא בבית המרחץ וכו׳. סוף פרק מי שמתו (דף כ״ו) מימרא דרב יוסף בר חנינא בית הכסא שאמרו וכו׳: וכל מי שקרא וכו׳. נראה מדברי רבינו מדפסס ואמר כל מי שקרא במקום שאין קורין וכו׳ דאפילו קרא בצד המת חוזר וקורא. והראב״ד ז״ל בהשגות אינו סובר כן וטעמא מפני שאמר בברייתא ריש פרק מי שמתו (דף י״ח) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו ואם עושה כן עובר משום לועג לרש וכו׳ וא״כ כיון דאין בה האיסור מחמת המקום שהמקום ראוי הוא לקרות בו אלא מפני שלועג מן המת א״כ משום הכי לא מיחייב לאהדר. אבל רבינו סובר דאפילו הכי כיון דאין קורין באותו מקום לא יצא באותה קריאה:

בית הכסא החדש וכו׳. סוף פרק מי שמתו (דף כ״ו.) אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל וכו׳ איני והאמר רב יוסף וכו׳ אלא הכא במ״ע בחדתי והא איבעיא ליה לרבינא הזמינו וכו׳ כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עילויה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא ע״כ:

מרחן

הגהות מיימוניות

[ט] כתב ד״מ בתשובה דכ״ש לענות יהא שמיה רבא וקדיש וברכו דאין לך יראה גדולה מזו להמליך יוצרנו ולפארו וכן מצאתי בתשובת גאונים אחרים ג״כ ע״כ: *[כן פירש״י ז״ל מפני היראה ול״נ להרא״ש ז״ל דמילתא דפשיטא היא שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ופי׳ מפני היראה יראת אביו או רבו דתנן ומורא רבך כמורא שמים וכן פי׳ הגאונים והסמ״ג כתב כר״מ ז״ל]: *[טור שם ז״ל ור״י פי׳ לא יפסיק כלל אפילו כמו באמצע הפרק אלא יאמר אני ה׳ אלהיכם אמת ואז יפסיק כמו באמצע הפרק ע״כ]: *[כתב המנהיג הקורא שמע וקראו החזן לקרוא בתורה שמפסיק שק״ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם ע״כ: [א] אמר ליה רבא לרב נחמן חזי מר האי צורבא מרבנן דאתי ממערבא ואמר כו׳ אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כו׳ ע״כ: [ב] רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן ק״ש: כתוב במחזורים שר״י בר׳ יהודה שלח אחר טליתו ושהה השליח עד שכבר קרא ק״ש עם ברכותיה ונתעטף בטליתו והתפלל והביא ראיה מהא דרב משא ידיה וקורא ק״ש ומנח תפילין ומצלי ואין נראה דשאני תפילין דאמר הקורא ק״ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו וה״ה בתפלה שגם היא צריכה תפילין כדאמרינן ישול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק״ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה ולהכי לא חשיב הפסק בין גאולה לתפלה אבל ברכת ציצית לא שייכא כלל לק״ש והוי הפסק ואפילו יהא מותר בשאלת שלום אין לו להפסיק בברכת ציצית כי כמו כן יכול ללובשו אחר תפלתו ע״כ בתוס׳. שוב מצאתי הגה״ת אדרבא גבי ציצית יש לומר דהוי תפלה נמי עיקר מצוה משום עטוף מטעם הכון וה״ר משה מקוצי היה אומר דאפילו מכאן אינה ראיה דמצי למימר דמנח תפילין בלא ברכה ולאחר שהתפלל בהן ממשמש בהן ומברך עליהן ובהכי סגי שגם מותר להתעטף בטלית בעת שידיו מטונפות ואחר כן ימשמש בטליתו ויברך ע״כ:

מגדל עוז

פרק ג הקורא את שמע כו׳ עד קודם שיקרא. פרק מי שמתו (דף כ״ב): הגיע זמן קריאתה כו׳ עד וקורא. פ׳ היה קורא (דף טו): אין קורין לא בבית המרחץ כו׳ עד צואה. פרק קמא דשבת (דף י): ולא בבית הקברות כו׳ עד לקרות. פרק מי שמתו (דף כו) ופרק משוח מלחמה (דף מג): וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא: כתב הראב״ד ז״ל א״א אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ״ל: ואני אומר מאמר שאין אחד מהם מגיד דעתו ורא׳יתו כמה שהביא אבל אני רואה מימרא דרב דימי אמר רבי יוחנן כמה רבי יהושע ב״ל מה שיעור ד׳ אמות פרק משוח מלחמה ותלוי לה גבי הלכתא פסיקתא וכמו שקאמר שיעור דהויא דבית הכסא ולשון שיעור לגמרי משמע דאם קרא חוזר וקורא ולאו משום דמשמע ריש פרק מי שמתו (דף כ) דטעמא משום לועג לרש כה גמרא ואדרבה הוי מכל מקום צריך לגבר מי שראה לבסוף כדין: בית הכסא חדש שהוכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות ק״ש כנגדו אבל לא בתוכו. פרק מי שמתו וס״ח דשבת (דף י): כתב הראב״ד ז״ל הרב כתב וכו׳ היכך ספיקא לקולא עכ״ל. ואני אומר דהאי בעיא דרבינא היא בסוף פרק מי שמתו ויש שגורס רב ספא לרבינא ואקשינן מינה למרתק ופרקינן כתם לבהפלל בו כהא כנגדו ועייתינן לה מני פרק קמא דשבת במשנתא דהרמן לאקשויי מינה לרב אדא בר אהבה דהוי גמרינן הדם ולאומרין אשי לאו ה״כ למרתן וקיימא ליה ופסקן שלמי בית הכסא דנפיש וזכמיה ומעשה בגם ענין אם כתב ז״ל כיון לבקל בכאי תיקו דרבינא א״כ שאמרא אומר ק״ו בדברים אם לבהפלל בתוכו מותר מגנח לכ״ש ואם כן מאי כוה זכמים ממרתן דקא מגני פ״ק דשבת ומה איכא לפלוגי בינייהו בבימיה דפרק מי שמתו אלא ודאי לחומרא להם לבשם ר״י אלפס ז״ל כאמר תיקו דאיסורא לחומרא ולא סולק לגרם דאמו כי הכלא ניסמא ולזיל ותי לבל מכביל מה מסקנא גמלה דסוקה ובטימתו כלך חלמידו ר״ח ז״ל וכו׳ן. וכבר מצאתי גר״ם ז״ל ולר׳ יונה ז״ל בספקא כן סוף פרק מי שמתו ושם הכולא גם כן כתב ז״ל:

מרחץ החדש מותר לקרות בתוכו. היו שני בתים זימן אחד מהם לבית הכסא ואמר על השני וזה. הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לא. לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא יצא. אמר גם זה הרי שניהם מזומנין ואין קוראין בהן. חצר המרחץ והוא המקום שבני אדם עומדין בו לבושין מותר לקרות בו קריאת שמע: ד ולא קריאת שמע בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקדש אסור לאומרו בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו אמרו בלשון חול. ולא לאמרו בלבד אלא אפילו [א]להרהר בלבו בדברי תורה [ג] בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום [ב]המטונפת והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים אסור: ה *דברים של חול [ג]מותר לאמרן בלשון קדש בבית הכסא. וכן הכנויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרן בבית הכסא. אבל השמות המיוחדים והן השמות שאינן נמחקין אסור

השגת הראב"ד

*) דברים של חול וכו' עד וכן הכנויין כגון רחום חנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרן בבית הכסא. כתב הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבית הכסא עכ"ל :

א טור א"ח סי' פ"ה ב ר"ה דף ל"ד : ג שבת דף מ' ·

כסף משנה

מרחץ החדש וכו'. פ"ק דשבת (דף י) א"ר אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקמה דוקא בחדתי שלא רחץ בו אדם מעולם ותפלה וק"ש ברוב דינים אלו שוין הם : היו שני בתים וכו' עד ואין קורין בהם. פ"ק דנדרים (דף ז) : חצר המרחץ וכו'. פ"ק דשבת (שם) תניא הנכנס לבית המרחץ מקום שבנ"א עומדים לבושים יש שם קריאת שמע ותפלה מקום שבנ"א עומדים ערומים ולבושים יש שם שאלת שלום ואין שם ק"ש ותפלה ·

וכתב ה"ר מנוח ונ"ל דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה"ה להני מקומות שטובלות בהם הנשים אסור לברך או לקרות בתוכו ולא מסתבר דעיקר איסור המרחץ אינו אלא משום איסור זוהמא והבלא דאית ביה על ידי שמשמשו בחמין אבל הני מקומות שמימיהם שלהן צוננין ליכא זוהמא ומותר ול"ע דהא לענין טומאה בית הטבילה כבית המרחץ עכ"ל :

ד ולא ק"ש בלבד וכו'. כלומר הא דאין קורין לא בבית המרחץ ובית הכסא לא ק"ש בלבד וכו' דאמרינן סוף מי שמתו (דף כד) ובפרק כירה (דף מ) ובפרק כל הצלמים (דף מד) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר בד"ת חוץ מבית הכסא ובית המרחץ ומדנקט סתם בית המרחץ ובית הכסא משמע שאפי' שאין בבית הכסא צואה ולא במרחץ אדם ואפי' הכי אסור להרהר בו דומיא דק"ש ותפלה ובירושלמי ואסור דאמר לך אסור וכו' ושם אמרו דה"ה למבואות המטונפות ופשוט הוא. ומ"ש ואפי' אמרו בלשון חול וכן מ"ש דברים של חול וכו' ואם נזדמן לו להפריש מן האיסור וכו' בפרק כירה (שבת דף מ.) : וכתב ה"ר מנוח דאמרינן בירושלמי דמותר להרהר בד"ת בבית הכסא וכתב הראב"ד ז"ל דלא פליג אגמרא דילן דכי אמרינן אסור להרהר בד"ת ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשוב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל. ומבואר הוא בגמרא דידן דגרסינן פרק טבול יום זבחים (ק"ב ב') אמר רבא האי דינא מר' אלעזר בר"ש גמירנא דאמר בבה"כ כו' והיכי עביד הכי והא א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובה"כ לאונסו שאני ופירש"י לאונסו שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו :

ה אבל השמות המיוחדים וכו'. תמיהא לי מילתא דרבינו טובא שלא הזכיר שאסור לומר שלום בבית המרחץ ובהדיא אמרינן בפ"ק דשבת (דף י ע"ב) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעתה הימנותא נמי אסור דכתיב האל הנאמן והא אמר רב אחא בר גוריא אמר רב שרי למימר הימנותא בבית הכסא התם שם גופיה לא איקרי הכי דמתרגמינן אלהא מהימנא הכא שם גופיה איקרי שלום ולמה כתב רבינו שמות המיוחדים וזו לא ולא אשכחן התם מאן דפליג עליה אדרבא ברייתא מסייעא ליה : כתב הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאומרו בבה"כ עכ"ל :

וה"ר יונה ז"ל כתב דאשכחן רחום וצדיק דכתיב [תהלים קיב] זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק דלעיל מהאי קרא מיירי בצדיק והצלחתו ואחר [שם] הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד כי כשהצדיק יש לו הצלחה מעושר וכבוד ועושה צדק יזרח במעלתו והצלחתו והצדקות שעושה אור לישרים שמתפארים בהצלחתו מפני שהוא חנון ורחום וצדיק. ומ"ש רבינו ישן לא קאי אלא אבית המרחץ אבל בית הכסא אפי' הרהור נמי וכדלעיל

לחם משנה

ג מרחץ החדש וכו'. בפ"ק דשבת (דף י'.) אמרו א"ר אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקמה בחדתי והקשו והא מיבעיא בעי וכו' ותירצו שאני בית הכסא דמאיס. היו שני בתים וכו'. בפ"ק דנדרים (דף ז') בעי רבינא יש יד לבה"כ או לאו ופירשו שם כגון דאמר והדין ולא אמר נמי הדין ויהדין נמי לבה"כ או דילמא מאי והדין לתשמישא בעלמא קאמר והקשו מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לבה"כ והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו וכו' ותירצו הדא רבי ידה יקח ויבעיא ליה זימון מועיל או אין זימון מועיל ואם ת"ל יש זימון יש יד או אין יד וכו' ונתבארו דברי רבינו ז"ל. ויש להקשות דלמה בבעיא דיש זימון דהיינו להתפלל בתוכו פסק בודאי לחומרא ובבעיא דהדין פסק דהוא בכך ולכך אין קוראין וכו' ואם קרא יצא תירצו לזה י"ל דהאי בעיא דזימון דבנדרים אמרו את"ל יש זימון וכבר ידוע שבתי של רבינו ז"ל דכל את"ל פשיטות הוא והיא שיטת הגאונים. אבל מ"מ קשה דמ"ש הכא גבי והדין פסק דהוא ספק וגבי צואה דבוקה בסנדלו דהיא בעיא בפרק מי שמתו (דף כ"ה ע"ב) ולא איפשיטא ופסק לחומרא בודאי כמ"ש שם והוא שלא יהיה סנדלו נוגע בו דמשמע דאם סנדלו נוגע דלא יצא היה לו לומר דאם סנדלו נוגע הרי זה ספק ואין קוראין אבל אם קרא יצא כדאמר הכא. וי"ל דשם פסק לחומרא כדין כל תיקו דאיסורא אבל הכא דהך בעיא דהדין אתי מכלל בעיא דהרא א"כ הרי דבר זה דומה קצת לספק ספיקא אע"ג דבעיא דזימון כבר אפסיק בהם את"ל [illegible] מ"מ י"ל דאי האת"ל הוה א"ל הבעיין שהוא רבינא הוה א"ש דהוי כפשיטותא אבל כיון דרבינא בעי תרי הבעיות סתם אע"פ שהגמרא קאמר דבאת"ל קמיבעיא ליה כיון דהוא עצמו לא אמרו די שנפסוק בעיא דזימון כפשיטות אבל לא הוי פשיטות גמורה כל כך כדי שנפסוק דבעיא דהדין הבאה מכללה לחומרא אלא דיינין בעיא דזימון פסק קצת כדי לפסוק הבעיא דהדין ספק כיון שבאת מכללה דהדבר דומה לספק ספיקא ומיהו לא פסק לקולא בעיא דהדין משום דלא הוי ספק ספיקא גמורה אלא פסק דהוי ספק, והוא כעין פשרה זה נ"ל לתת טעם לדברי רבינו ז"ל. ועי"ל לדעת רבינו ז"ל דבשאלת גבי צואה דבוקה הוי ספק בידי דאורייתא דמקום הטנופת הוא מן התורה אסור אבל בית הכסא ספק הוי מדרבנן כדכתב ה"ר יונה ז"ל, ולכך דוקא גבי זימון דאיפשיטא בא"ת"ל כתב רבינו לחומרא אבל גבי והדין דלא איפשיטא והוא מידי דרבנן לקולא ומ"מ אע"ג דהוי מידי דרבנן לכתחילה חיישינן ולא כתב רבינו ספק. וזה עיקר. ובהשגות כתוב על דין בית הכסא שכתב מותר לקרות וכו' אבל לא בתוכו. אמר אברהם והזמנה לבית הכסא כו' ספיקא לקולא ע"כ וכודאי דיש כאן חסרון לשון ונ"ל הרב ז"ל כתב והזמנה וכוונתו על הרי"ף ז"ל שכתב גבי הך בעיא דהזמנה והזמנה לבית הכסא לגלויי בגויה בעיא ולא איפשיטא וגבי בעיא דדבוקה בסנדלו כתב תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא ומדלא כתב גבי בעיא דהזמנה לחומרא כמו שכתב גבי צואה דבוקה בסנדלו י"ל שכוונתו דהכא פסקינן לקולא מכך משמע שכתב הראב"ד ז"ל וא"כ דעתו להשיג על רבינו ז"ל דאיהו פסק בפתיחין לחומרא שלא כדעת הרי"ף ז"ל זה נראה ודאי כוונתו. ורבינו יונה בפי' הלכות כתב ג"כ דמדלא כתב הרי"ף בהזמנה דהוי לחומרא דדעתו לפסוק לקולא וכדכי' הראב"ד ז"ל אבל רבינו נראה דדעתו לפסוק בהו לחומרא והדבר יותר נראה לפסוק בהויה דהזמנה לחומרא מפני דסלקא באת"ל כדכתיבנא. ועם זה יש תירוץ על הראב"ד ז"ל ורבינו יונה ז"ל איך פי' בהרי"ף כך כיון דסלקא הך באת"ל בנדרים א"כ ודאי דיש לפסוק בה לחומרא שהרי דרכו של הרי"ף ז"ל ג"כ הוא דכל את"ל פשיטותא היא ואולי י"ל לדעתו ז"ל דשאני הך את"ל דלא אמרו הבעיין עצמו וכדכתיבנא לעיל לתת טעם לרבינו ז"ל ומ"מ דעת רבינו ז"ל נראה עיקר :

חצר המרחץ וכו'. בפ"ק דשבת איתא בברייתא (דף י') הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים לבושין יש שם מקרא ק"ש ותפלה ואצ"ל שאלת שלום ומניח תפילין ואצ"ל שאינו חולץ מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים יש שם שאלת שלום ואין שם מקרא ק"ש ותפלה ואינו חולץ תפילין ואינו מניח לכתחילה מקום שבני אדם עומדים ערומים אין שם שאלת שלום ואצ"ל מקרא ק"ש ותפלה וחולץ תפילין ואצ"ל שאינו מניחן. ויש נוסחאות בדברי רבינו ז"ל שלא הוזכר בדבריו אלא החלוקה הראשונה הוא חצר המרחץ והוא המקום שעומדים בני אדם לבושים מותר לקרות ק"ש ולא הוצרך להזכיר הב' חלוקות משום דהבתים אחרים דאסור לקרות ק"ש ולקרות בתורה דמאחר שהוא אמר שבבית החיצון מותר אתה למד שבשנים האחרים אסור ובשנים האחרים אין הפרש בין אחד לאחר אלא לענין תפילין בלבד וכבר כתבו רבינו ז"ל בפ"ה מהל' תפילין אבל יש נוסחא אחרת בדברי רבינו ז"ל שהזכיר השתי חלוקות והאמצעית לא הזכיר והכי איתא חצר המרחץ וכו' אבל מקום שבני אדם עומדים ערומים אסור לקרות קריאת שמע ולא ק"ש בלבד וכו' וכפי נוסחא זאת אתי שפיר טפי מה שאמר אח"כ ולא ק"ש בלבד וכו' שיש לו קשר עם מה שאמר אבל מקום וכו' דלפי הנוסחא דידן לא קאי למאי דסליק מיניה. אבל קשה אמאי לא הזכיר החלוקה האמצעית שהוא מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים שאסור לקרות ק"ש ואולי י"ל דנלמד זה מן החלוקה הראשונה שכיון שלא הותר אלא המקום שעומדים לבושים אתה למד שבשני הבתים האחרים אסור ומה שהוצרך להזכיר דין הבית השלישי מפני שהוא סובר דהרהור מותר בבית החיצון כדכתב הר"ן בפרק כל הצלמים והוא רצה לומר אחר כך דין ההרהור שאסור וזה אינו אלא בבית הג' לכך הזכיר בית השלישי אבל מ"מ הנוסחא הא' עיקר ובכל מקום יש לתמוה על רבינו ז"ל למה לא הזכיר דין שאלת שלום דאמרו שם בברייתא דאסור בבית השלישי אבל בראשון ושני מותר ופירשו בגמרא [שם :] הטעם משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. וקשה עוד מזה שכתב למטה אבל השמות המיוחדים והן השמות שאינן נמחקים וכו' משמע דשלום דלא הוי משמות שאינם נמחקים דמותר לאומרו בבית המרחץ וצ"ע :

ה דברים של חול וכו'. פרק כירה (דף מ' ע"ב) אמר רב יצחק בר אבדימי פעם א' נכנסתי

מגדל עוז

מרחץ חדש מותר לקרות בתוכו. סוף פ' מי שמתו ופ"ק דשבת. היו שני בתים כו' עד ואין קורין בהן. פ"ק דנדרים (דף ז). חצר המרחץ כו' עד ומי רגלים אסור. פ"ק דשבת (דף י) : דברים של חול כו' עד וכן הכנויין כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרן בבית הכסא. פ"ק דשבת (דף י) · כתב הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבית הכסא עכ"ל

ואני אומר נראה מתוך לשונו שהוא עושה רחום כמו שלום ואם כן מאי קאמר דיקא מתנינן פ"ק דשבת בשמעתין דמרחץ כי אקשיה לרב המנונא מהאל הנאמן התם שם גופיה לא איקרי נאמן האל הנאמן כתיב ומתרגמינן אלהא מהימנא דמשמע להדיא דבעינן דליקרי השם בהוא ליטא והכא נמי נימא אל רחום כתיב ומתרגמינן אלהא רחמנא וכן פר"ת ז"ל מותר לומר נאמן לפי שאינו שם עכ"ל אלמא בעינן שם. ומאי דשרי רב חמא לומר הימנותא לאו דוקא אלא ה"ה לכל הכנויין וחד מינייהו נקט וכן דעת רבותינו בעלי התוס' ז"ל כד"ן · אבל השמות המיוחדין אמר עד ובבית המרחץ ישן פרק קמא דשבת ·

הגהות מיימוניות

[ג] ואין חילוק בדבר זה בין בתי כסאות שלהן שהיו מגולין לבתי כסאות שלנו המכוסין דהא גדולה מזו אמרו בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה כדלעיל בעמוד עוד דאריכו התוספות קצת בסנהדרין פרק כ"ג ·

אסור להזכירן בבית הכסא ובבית המרחץ ישן. ואם נזדמן לו להפריש מן דבר האסור בבית המרחץ או בבית הכסא מפריש ואפילו בלשון קודש ובעניני קודש: ו *צואת האדם וצואת (ד) כלבים וחזירין בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות קריאת שמע בנגדן. וכן כנגד מי רגלים של אדם. אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן.

ג קטן שאינו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיאכל הגדול כשלשה ביצי דגן אין מרחיקין לא מצואתו ולא ממי רגליו: ז ד היתה צואה יבשה כחרש אסור לקרות כנגדה. ואם היתה יבשה יותר מחרש עד שאם זרקה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה. מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר: ח כמה ירחיק אדם מצואה וממי רגלים ואחר כך יקרא ארבע אמות. במה דברים אמורים בזמן

השגת הראב"ד

*) צואת האדם וצואת כלבים כו' עד קורין כנגדן: כתב הראב"ד ז"ל זה הרב דרכו לעזוב סומך על הירושלמי וכאן לא סמך כי שם אמר מי רגלים של חמור הבא מן הדרך אסור לקרות כנגדן וכן צואת התרנגולים האדומה עכ"ל:

א טוש"ע י"ד סי' ע"ט: ב סמ"ג עשין י"ח טוש"ע סי' פ"ה: ג טוש"ע א"ח סי' פ"ב ד טוש"ע סי' ע"ט:

כסף משנה

וכדלקמן בסמוך: ואם נזדמן לו וכו'. פרק כירה שנה (דף מ:) אמר ר"י בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ וא"ל סול בכלי שני ותן ס"מ חלא וכו' והיכי עביד הכי והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא וכ"ת בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרם בלה"ק דברים של קודש אסור לאומרם בלשון חול אפרושי מאיסורא שאני תדע דא"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של ר' מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ ובקש להדיח לו קרקע א"ל אין מדיחין לסוך אין סכין אלמא אפרושי מאיסורא שאני. ופרש"י והיכי עביד הכי להורות הוראה שהיא דבר תורה בבית המרחץ. דברים של קדש ד"ת עכ"ל. הרי מעשה דר"מ עדיף מדרבי דרבי אמר ליטול בכלי שני ולא אמר ליה שאסור לעשות באופן אחר ור"מ א"ל בפי' אין סכין ובכבר היה אפשר שיאמר לו אל תסוך או איני רוצה שתסוך אלא משמע דשרי בכל ענין. ומ"ש רבינו ואפי' בלשון קודש ובעניני הקדש כלומר שיאמר הדין כמו שעשה ר"מ:

ו צואת האדם וכו'. ברייתא פרק מי שמתו ברכות (כ"ה.) ודע שמה שכתב שבזמן שיש בהן עורות לא קאי אלא אצואת כלבים וחזירים שדרך לעבד עורות בצואתם אבל צואת האדם בכל ענין יש לה ריח רע. וכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו. ממה שאמרו בירושלמי שמרחיקים מצואה אדומה של תרנגולין ומגללי חמור הבא מן הדרך. ומ"ש וכן כנגד מי רגלי אדם. פשוט הוא שם בגמרא. וכתב אבל מי רגלי בהמה קורין כנגדן פשוט לפי שלא מצינו שאסרו בשום מקום. ואף על פי שכתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן צואת התרנגולין האדומה עכ"ל. מ"מ שכתוב בירושלמי שצריך להרחיק ממי רגלי חמור הבא מן הדרך נראה שלא היה כן בנוסחת רבינו אלא מגללי חמור וכן מצאתי שכתבו המפרשים וא"כ שום איסור מי רגלים של בהמה לא הוזכר ואיסור גללי החמור נכלל במה שכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו. ולא הבנתי דעת ה"ר יונה והרא"ש ז"ל בדברי רבינו שכתבו שאינו מתיר אלא כנגד מי רגלי בהמה כלומר ואוסר בצואתם ועל כן תמהו עליו. ואני בעניי נראה לי דלא אסר רבינו צואת כל הבהמות אלא דוקא אותן שריחן רע כגון אלו והניח הדבר לשומר הדעה אם דרך ב"א להצטער בריחם הרע או לא וזה לפי שהוא סובר שמה שאמרו בירושלמי צואה אדומה של התרנגולים וצואת חמור הבא מן הדרך לאו דוקא הני אלא ה"ה כל צואה שריחה רע וגם ה"ר יונה ז"ל אוסר בצואת חתולים משום דריחם רע אפי' לפ"מ שלא הוזכרה בשום מקום: קטן שאינו יכול וכו'. ברייתא ס"פ לולב הגזול (סוכה מ"ב) ונתבאר שם שגדול אע"פ שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס שלא ביצים מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ורבינו לא כתב אלא קטן וממילא משמע:

ז היתה צואה יבשה וכו'. סוף פרק מי שמתו (ברכות כה) אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין ולעיל מהא אמרינן ה"ד צואה כחרס א"ר בר בר חנה כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואמרי לה כ"ז שגוללה ואינה נפרכת. ופרש"י דלישנא בתרא הוי חומרא אבל ה"ר יונה ז"ל כתב דלישנא בתרא הוא קולא ורבינו פסק כלישנא קמא לחומרא משום דהוי איסורא דאורייתא כלומר מוהיה מחניך קדוש והכי דייק לשון רבינו שכתב עד שאם זרקה וכו' כלומר אע"פ שנפרכת בגלילה לא יצאה מתורת חרס עד שאם זרקה מתפרך: וכתב ה"ר מנוח פי' אם זרקה מתפרך דוקא פירוכין אבל אם לא נעשה פירוכין אלא שנשבר לחתיכות אסור לקרות כנגדה ועוד כתב דהא דשרי במתפרך דוקא כשאין לה ריח רע שאם לא כן אע"ג דעפרא בעלמא הוא ריח רע שיש לו עיקר הוא: מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר. כבר כתבתי בסמוך דפסיק רבא הלכתא (שם) מי רגלים כל זמן שמטפיחין וכתב הרא"ש בשם גאון כל זמן שמטפיחין היינו טופח על מנת להטפיח כת"ק דר"י עכ"ל: ביאור הדברים דבגמרא אמרינן לימא כתנאי נבלעו מותרים לא נבלעו אסורים ר' יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו אילימא נבלעו דאין מטפיחין וכו' ר' יוסי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואתא ר' יוסי למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והגא כטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ופירש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ורבי יוסי מחמיר ומשמע ליה לגמרא דאית לן לאוקומי מסקנא דרבא כת"ק וטעמא משום דאי תימא דאתי כר' יוסי אמאי דחי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור וכו' הא כי הוה מוקמינן נבלעו דאין רישומן ניכר וכו' הוה אתי כר' יוסי אלא ודאי היינו טעמא דדחי כי היכי דליתי כת"ק אבל מדברי רבינו משמע דכל שטופחין אע"פ שאין בהם כדי להטפיח אסור וכדמשמע פשטא דלישנא דרבא והא דאמרינן בטופח ע"מ להטפיח א"נ ה"פ דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח וה"ק נבלעו דאין מטפיחין מותר ר' יוסי אומר כ"ז שמטפיחין מותר עד שיהא בהם ע"מ להטפיח והשתא א"ש רבא כת"ק דר"י ואע"ג דלישנא דרבא כלישנא דר"י כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי דע"מ להטפיח קאמר. ועי"ל דהא דקאמר לימא כתנאי לא ארבא קאי אלא אמתנאי דאפליגו לעיל דמר אמר כ"ז שמטפיחין ומר אמר כ"ז שרישומן ניכר ודחי לא דכולי עלמא רישומן ניכר שרי ומטפיחין אסור וטופח ע"מ להטפיח הוא דפליגי דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח ור' יוסי בעי ומ"ד כ"ז שמטפיחין כת"ק ואע"ג דהשתא נמי לא אתי ככ"ע דהאי דקאמר דרישומן ניכר שרי מיהא אתי ככ"ע ומ"ד רישומן ניכר אסור על כרחיה מוקי לה כתנאי ואתי כת"ק. ומ"מ לרבא ליכא לאקשויי לימא כתנאי דפירו מסקנא דהלכתא קאמר דהויא כל זמן שמטפיחין ובין נימא דאתי כר' יוסי בין נימא דאתי כת"ק לא קשיא דאתא לאשמועינן דהלכה כההוא תנא הילכך אין לנו לפרש מטפיחין דאמר רבא אלא כפשוטו דהיינו שמרטיבין היד ואפי' אין בו ע"מ להטפיח ואי אתי כר' יוסי כפירושא דרש"י וא"נ לאתי דבעי הגמרא דאתא ר"י למימר שכ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי אשמועינן דהלכתא כוותיה אע"ג דיחידאה הוא ואי אתי כת"ק וכפי' הפירש אשמועינן דאע"ג דר' יוסי נמוקו עמו לית הלכתא כוותיה בהא: ודע שבקצת ספרי רבינו כתוב במקום כ"ז שמטפיחים כ"ז שרישומן ניכר וט"ס הוא שהוא היפך מסקנא דרבא וכ"כ ה"ר מנוח:

ח כמה ירחיק אדם וכו' משנה שם [כב:] וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות פי' מהן ממי רגלים ובגמרא [כו.] אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו

אבל

לחם משנה

נכנסתי אחר רבי וכו' ואמר לי רבי סול בכלי שני וכו' והקשו היכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה בכ"מ מותר להרהר וכו' וכי תימא בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של קדש וכו' ותירצו אפרושי מאיסורא שאני ע"כ. ונתבארו דברי רבינו ז"ל והוא כפור דכשתירצו בגמרא אפרושי מאיסורא שאני לא מפיק מימרא דר' יוחנן מפשטה דבלשון הקדש קאמר ליה דהכי נראה פשט המימרא ולכך כתב מפריש ואפי' בלשון הקדש:

ו צואת האדם וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"ה.) אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא בכל הני שמעתתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד וכו'. והראב"ד ז"ל כתב בהשגות דלכו להיות סומך וכו' וכן צואת התרנגולים האדומה ע"כ. וא"ת למה לא השיגו הראב"ד ז"ל דהו"ל למיתני צואת תרנגולים דאיתיה בגמרא דידן בברייתא דלעיל מניא כוותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם וכו' ולא כנגד צואת תרנגולים וכי תימא הא אדחיא לה מההיא דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא הא ליתא שהרי הראב"ד ז"ל כתב בהשגה יאמרם לקמן בפרק זה דלא אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא אלא אצואת כלבים וחזירים דבעינן נתינת עורות אבל בכל השאר קיימא מתניתא קמייתא. וי"ל דמ"מ אין זו השגה כל כך דיכול להיות דרבינו הבין דכשאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא כוליה דחי לגמרי ברייתא קמייתא ולכך הבינו מירושלמי שהוא פשוט ואין להכחישו אבל לקמן שהשיגו גבי מקום שפסק הריח אין כונתו שם להקשות לו אלא לגלות דעתו שאין האמת כדברי רבינו ז"ל אבל כאן רצה להקשות לו ולא הוי קושיא אלא מירושלמי כדפרישית. ונראה דרבינו בכלל כל צואה שריחה רע כייל נמי דתרנגולין האדומה וכן מי רגלים של חמור לא הוצרך להזכיר דכיון דיש ריח רע פשיטא דלא יקרא כנגדן: קטן שאינו יכול וכו'. סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב.):

ז היתה צואה יבשה וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"ה.) צואה כחרס אסורה ופירשו (שם) והיכי דמי צואה כחרס וכו' כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואיכא דאמרי כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. ודעת רבינו לפרש כפירוש ה"ר יונה ז"ל שאע"פ שאם גוללה נפרכת אפשר שזרקה ואינה נפרכת ולישנא בתרא לקולא ולכך פסק לחומרא באיסורא דאורייתא: מי רגלים וכו'. הגירסא הנכונה בדברי רבינו ז"ל היא אם היו מרטיבים היד ופסק רבינו כרבא דאמר הכין בפרק מי שמתו (שם) וכפי הפירוש שפירש מהרי"ק ז"ל בתורת חיים סימן ס"ב וכבר ביאר שם כל הצורך:

ח כמה ירחיק וכו'. משנה בסוף פ' מי שמתו (דף כ"ב:) במה דברים אמורים וכו'. בגמ' שם (דף כ"ו.) אמר רבא וכו' לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו:

בד"א

הגהות מיימוניות

[ד] אמר רבא לית הלכתא כהא מתני' דאסור כנגד צואת כלבים וחזירים אעפ"י שאין בהן עורות [ו]אין אסור צואת תרנגולים אלא כי הא דתניא כו' כבעמוד. וכתבו התוספות אפילו אם נפרש שיש לאסור צואת תרנגולין דוקא בלול שלהן שיש שם סרחון אבל כשגדילין בבתי' ואין שם כי אם מעט אין לאסור כי אין שם סרחון. ובירושלמי אמר מרחיקין מצואת חזירים ומצואת תרנגולים ד' אמות ומצואת בהמה רבי יוסי בר בון אומר ובלבד באורוסין רבי יוסי בן זעירא אומר נבלה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ד' אמות וכו':

מגדל עוז

ואם נזדמן להפריש מן דבר האסור כו' עד ובעניני קדש. שבת (דף מ): צואת אדם וצואת כלבים כו' עד קורין כנגדן. פרק מי שמתו (דף כה): כתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן צואת התרנגולין האדומה עכ"ל. ואני אומר כי ענין הצואה האדומה של תרנגולין כבר כללו בלשון שכתב וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור כו' ולשון הירושלמי נוה אינו אלא כמפרש הבבלי ובפלא הוא מורה שאסור וכן דעת מקצת רבותינו בעלי התוספות שאסור כמי רגלים של חמור הבא מן הדרך ישה שבה שלא סמך על הירושלמי כי הבבלי לא חלק במי רגלים בין בהמה בין חמור לבאר בבהמות בין בא מן הדרך ליושב בבית ונמצא הירושלמי חולק על הבבלי וסמך על הבבלי שהוא אחרון ועוד דכל הבהמות בכלל כו"ן: קטן שאינו יכול לאכול כזית כו' עד ממי רגליו. סוף פרק לולב הגזול (דף מב): והיתה צואה יבשה כו' עד כמון ארבע אמות. הכל פרק מי שמתו (דף כב):

בזמן שהם מלאחוריו או מצדיו אבל אם היו כנגד פניו מרחיק מהן עד שלא יראה אותן ואחר כך יקרא:

ט במה דברים אמורים כשהיה עמהן [ה] בבית במקום שוה אבל אם היה שם מקום גבוה מהן עשרה טפחים או נמוך מהם עשרה טפחים יושב בצד המקום וקורא שהרי נפסק ביניהם. והוא שלא יגיע לו ריח רע. וכן אם כפה כלי על הצואה או על מימי רגלים אף על פי שהן עמו בבית הרי אלו כקבורין ומותר לקרות כנגדן:

י *היה בינו ובין הצואה מחיצה [ו] של זכוכית אף על פי שהוא רואה אותה מאחרי הזכוכית מותר לקרות בצדה. נתן רביעית מים לתוך מי רגלים של פעם [ז] אחת מותר לקרות עמהן בתוך ד' אמות:

יא *היתה צואה בגומא עומד בסנדלו על הגומא וקורא. והוא שלא יהיה [ח] סנדלו נוגע בה: *היתה כנגדו צואה מעוטה ביותר כמו טיפה רוקק עליה רוק עבה עד שתתכסה וקורא. היתה נטישת צואה על בשרו או * ידיו מטונפות מבית הכסא ולא היה להן ריח רע כלל מפני קוטנן או יבשותן [ט] מותר לקרות לפי שאין להן ריח רע. אבל אם היתה במקומה אף ע"פ שאינה נראית כשהוא עומד הואיל ונראית כשהוא יושב אסור לקרות עד שיקנח יפה יפה מפני

א טור א"ח סי' ע"ו ע"ו וע"ש ·

השגת הראב"ד

*) היתה צואה בגומא כו' עד נוגע בה: כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא מפרש דוקא כשסנדלו בגומא נוגעת ואינו מתוור כי יש הפרש בין דבוקה לנוגעת ומשמע שבגומא אפילו נוגעת מותר אבל אם דרס על גוף הצואה ועלתה בסנדלו הויה רבעיה ועלתה בתיקו ולחומרא עכ"ל ·

השגת הראב"ד

*) היתה כנגדו כו' עד רוק עבה עד שתתכסה וקורא כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי דוקא לאחר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלית עכ"ל ·

כסף משנה

אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וסובר רבינו דלדדין הרי הן כלאחריו. וה"ר מנוח כתב דלכאורה משמע דכלפניו דמי כדאמריק גבי לולב פסוק. ואפשר לומר דמ"ש הרב מיירי באינו יכול לסלקה לאחריו דאמר בגמ' [כב:] דהיכא דלא אפשר יסלקנה (לאחריו) [לצדדין] ארבע אמות א"כ היכא דאפשר כלפניו דמי והיכא דלא אפשר כלאחריו דמי עכ"ל:

ט במה דברים אמורים כשהיה עמהן וכו'. ברייתא שם אם היה שם מקום שגבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא. וסובר רבינו דהני מילי כשאין מגיע לו ריח רע. וכתב הרא"ש דאפי' רואה אותה מותר והרשב"א אוסר ברואה אותה. ומ"ש רבינו והוא שלא יגיע לו ריח רע ה"ר יונה והרא"ש כתבו שי"א דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה ה"נ מועלת לריח והסור פתם דבריו כדעת רבינו ולפ"ז צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומגיע ריח רע ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח: וכן אם כפה וכו'. [פשוט מהא דברכות כ"ה. צואה בכיסוי סליא מילתא]:

י היתה בינו ובין הצואה וכו'. פרק מי שמתו (שם כה:) אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מכסיא כלומר שהרי מחיצה קיים ביה ערוה לא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קא מתחזיא: נתן רביעית וכו'. שם ת"ר כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא רבי זכאי אומר רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעית דמיא כרבי זכאי וכן הלכה. ופסקו הרי"ף והרא"ש והרשב"א שאפילו קדמו מים למי רגלים לא מהריק קמא קמא בטיל ובפחות מרביעית סגי אלא לעולם בעיק רביעית וכרב יוסף דאמר הכי בגמרא וכן דעת רבינו שכתב ולא חילק. וכתב הרא"ש ז"ל רבינו משה כתב רביעית למי רגלים של פעם אחת ואם יותר צריך להוסיף לפי השיעור עכ"ל. והכי דייק לשון רבינו וטעמא דמסתבר הוא דאפו מי ניתא דלמי רגלים דפשר פעמים ליסגי ברביעית אלא למי רגלים של פעם אחת אמרו ואע"פ שיש מקום לבעל דין לחלוק דהא לא"ק סגי בכל שהוא אלמא שכיון שנתערב בהם מים בטל מהם תורת מי רגלים ונהי דלרבי זכאי בעי רביעית היינו משום דבנגיר מהכי לא השיב שיעור וכן כתב הרשב"א בפירוש דברי רבי זכאי מכל מקום כיון שהרא"ש פירש דברי רבינו ולא נחלק עליו משמע דהכי סבירא ליה · וכתב ה"ר מנוח נ"ע מ"ש הרב של פעם אחת שהרי אין כל הפעמים שוים עכ"ל. ולי נראה דחכמים שיערו דברביעית סגי אפילו לגדולה ופחות מרביעית אפילו לקטנה לא סגי:

יא היתה צואה בגומא וכו'. שם אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעי מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו וכתב הרי"ף והרא"ש ז"ל ולחומרא. ומפרש רבינו דמאי דקאמר רבא קא מהדר מניח סנדלו על הגומא והיתה צואה נוגעת בסנדלו מהו וכן פירש הרא"ש ז"ל: וה"ר מנוח כתב דדייק מדנקט רבא צואה בגומא אלמא דדוקא באין סנדלו מגע בה הוא דשרי שאם לא כן גומא דנקט למה לי: וכתב הראב"ד היתה צואה בגומא וכו' דומה שהוא מפרש וכו' ועלתה בתיקו ולחומרא עכ"ל. ואין דבריו מוכרחים ודברי רבינו נכונים: היתה כנגדו וכו'. שם אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה: כתב הראב"ד בירושלמי דוקא לאחר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלית עכ"ל. ואני אומר שדבר פשוט הוא שאם נימוק הרוק שאינו רוק עבה דאסור ולכן לא הוצרך לכתוב מה שאמר בירושלמי דדוקא לאחר שהרוק עומד בעביו: היתה טיסת צואה וכו'. נ"א נטישת צואה וזו עיקר והדין שם איתמר צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא כך היא גירסת הרי"ף ז"ל רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש ואפי' שהיה יבשה שאין ריח רע יוצא ממנה ולכן כתב רבינו נטישת צואה כלומר שאין בה מחשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו כדון אורג כאילו אין שם צואה כלל. ופסק הרי"ף כרב הונא דהוה רביה דרב חסדא ועוד מדמקשינן מיניה בפ' אמר להם הממונה [דף ל'.] אלמא הלכתא היא והרא"ש וה"ר יונה ז"ל גורסים גירסא אחרת דאילו בכה"ג לכ"ע אינו קורא: וה"ר מנוח כתב שהם מוגהות במקום טינוף דאילו היו ידיו מטונפות נטילה בעי אי נתי ידיו מטונפות מבית הכסא שהכניסם שם וקבלו לכלוך תזוהמתו והבלו של בית הכסא ואין להם ריח רע שאילו היה להם ריח רע יש לו עיקר הוא. וכתב עוד נטישת הוא לשון לכלוך ומשום · אבל אם היתה במקומה וכו'. יומא

לחם משנה

ט בר"א כשהיה עמהן בבית וכו' מ"ש דכשהם בבית בהרחקת ארבע אמות סגי שפסק כרבנן באינם מחלקים בין לפני המטה בין לאחר המטה בד' אמות סגי:

אבל אם היה שם מקום גבוה מהן וכו' או נמוך וכו'. שם ברייתא דתניא כוותיה דרב חסדא דאם היה מקום גבוה עשרה וכו'. וכן אם כפה כלי וכו'. זה הוציא רבינו ממה שאמרו שם (דף כ"ה.) או יניחם תחת המטה וליכא מאן דפליג דבהא סגי ומה שלא הביא הבעיא דארבעה חמבה טפה וכו' כבר ביאר הרב בית יוסף סי"ז הטעם הנכון:

י היה בינו ובין הצואה. שם (דף כ"ה) צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה: נתן רביעית וכו'. שם ופסק כרב יוסף דאמר דאפילו לכתחלה קאמר רבי זכאי רביעית אבל לבסוף כולי עלמא מודו ולזה לא חילק רבינו ז"ל בין תחלה לבסוף דפסק כדאמר רב יוסף לשמעיה. ומ"ש רבינו ז"ל של פעם אחת כתב כן מפני שסובר שטעם ר' זכאי הוא מפני הביטול ולכך ברביעית יש לבטל למי רגלים של פעם אחת:

יא היתה צואה בגומא כו'. שם צואה בגומא מניח סנדלו וכו': והוא שלא יהיה וכו'. שם צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו ע"כ. והראב"ד ז"ל בהשגות מפרש שדבוקה ר"ל שדרס על גוף הצואה ועלתה בסנדלו אבל היתה בגומא אפילו נוגעת על סנדלו מותר ודייק לשון דבוקה והעיקר להחמיר כדעת רבינו ז"ל · היתה כנגדו צואה מעוטה וכו'. שם צואה כל שהוא מבטל ברוק אמר רבא וברוק עבה עד כאן. וכתב בהשגות דוקא [בפסקתא] לאחר שהרוק עומד בעוביו אבל לאחר שעה הרוק נימוק והצואה נגלית. ורבינו ודאי יודה לזה שכן כתב בלשונו עד שתתכסה: היתה נטישת צואה וכו'. בפרק מי שמתו שם איתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא וכו' רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש ורב חסדא אמר אסור ורבינו ז"ל גורס במקום או ידו מונחת וכו' או ידיו מטונפות בבית הכסא ופסק כרב הונא דהוא רבו של רב חסדא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. אבל אם היתה במקומה וכו'. בפרק אמר להם הממונה (יומא דף ל) צואה במקומה אסור לקרות ק"ש היכי דמי אי דנראית בשיפא אי דלא נראית לא נתנה התורה למלאכי השרת לא צריכה [אלא] דיושב ונראית עומד ואינה נראית ומאי שנא מצואה על בשרו דאיתמר וכו' במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא עד כאן. ולכאורה קשה על רבינו ז"ל דהוא אמר דצואה על בשרו מותרת מפני שאין לה ריח רע והכא יש לה ריח רע ובגמרא נראה דלא חילקו כן אלא אמרו מפני שהיא במקומה. ונראה דרבינו מפרש הכי מאחר דזו הצואה היא במקוריה יש לה באותו מקום לחות קצת ויש לה ריח רע מה שאין כן בצואה על בשרו וזהו שאמר שהצואה לחה היא כלומר באותו מקום היא לחה ויש לה ריח רע. ויש להקשות דהמקשה שהקשה נראית בשיפא פליג דידיה אדידיה דמעיקרא פריך בשיפא דיותר אלמא דפשיטא ליה בין הך להיא דצואה על בשרו דאל"כ איך קאמר בשיפא הא בצואה על בשרו אמרינן דמותר וא"כ היכי פריך בתר הכי מאי שנא מצואה על בשרו. והרב רבינו יונה תירץ דמעיקרא ודאי דהוה שאני ליה בין הך להיא דצואה מפני דהתם מיירי שהיא בין אצילי ידיו והיא נכסית מאליה בלא מלבושים ולכך שרי אבל השתא דקאמר דהך דהכא נראית כשהוא יושב

מגדל עוז

היתה צואה בגומא כו' עד נוגע בה. כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא מפרש וכו' ועלתה בתיקו ולחומרא ע"כ. ואני אומר אם כן לשון הבעיא דבוקה בסנדלו מהו היה לו לומר ישלה נדבק בסנדלו מהו או דבקה לא עולה אלא דבוקה משמע שנוגעת בסנדלו הדבוקה כי בשעת קריאה מפני שכוח על הגומא כמו ורוח דבקה בה לא ידבק בידך ולדבקה בו וכו תדבקון וכה מודקין עם מעיהם והכוונה כיוצא בזה שאין כמשמעות לידבק ממש שבעלות זה יעלה זה עמו לכן מצאנו פירש רבינו ז"ל נכון ודלים ודבן: היתה כנגדו עד רוק עבה עד שתתכסה וקורא. פרק מי שמתו (דף כ"ה). כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי דוקא לאחר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלה עכ"ל. ואני אומר גם זה הירושלמי פירש הוא אלי ועליו סמך ר"מ ז"ל שדקדק בלשונו עד שתתכסה דאלמא בכסויה תליא מילתא: היתה טיסת צואה על בשרו כו' עד ריח רע. פרק מי שמתו ופרק אמר להם הממונה (דף ל') גמרא מתניתין דזב בכלל: אבל אם היתה במקומה עד מטונפות. פ' אמר להם הממונה (דף ל') גמרא מתניתין דזב בכלל:

הגהות מיימוניות

[ה] קיימא לן כרבא דאמר אין הלכה כרשב"א דאמר בוליה בית כד' אמות דמי ולא כרב דאמר הלכתא כרשב"א ע"כ [ו] אמר רבא ערוה בעששית אסור כו' צואה בעששית מותר ע"כ · [ז] והכי קיימא לן בין בקרקע בין בכלי ע"כ: [ח] ירושלמי ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן * [לשון הגמרא (יומא דף ל') או שהיו ידיו בבית הכסא ורש"י ז"ל פירש ידיו בבה"כ מוחצה שפספתן וזה חכגים ידו דרך חור וכן פי' הטור סי' ע"ו ·] [ט] כרב הונא ודלא כרב חסדא דאמר אסור כן פסק ר"י אלפס חדא דהוה רביה דרב חסדא ועוד דקא מקשינן מיניה בפרק אמר ל"ם הסמונה אהא דאמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות קריאת שמע ומרקשינן מיניה ש"מ דהלכה הכי ור"ח פסק כרב חסדא ·

ועוד (דף ל'.) פ' אמר לבם המשונה מימרא דרב ספא. ואמרו שם ומ"ש מצואה על בשרו דאמר רב הונא מותר לקרות ק"ש במקומה כשיש זוהמא שלא במקומה לא כשיש צואה . ומפרש רבינו דטעמא דנקיים צואה במקומה מפני שהיא לחה ועכ"פ יש לה ריח רע : ובמה גאונים הורו וכו'. כתב ה"ר יונה ז"ל שהם רבינו האיי ומפרשים אחרים ז"ל. וכתב רבינו שאע"פ שכפי הדין אינו עולה שכולם הגאונים ז"ל מ"מ כך ראוי לעשות לדבר מגונה הוא לקרות ק"ש וידיו מטונפות : יב ריח רע שיש לו עיקר וכו'. [ברכות כ"ה.] פלוגתא דרב הונא ורב חסדא ופסק כרב הונא דרביה הוא. והראב"ד כתב עד מקום שפסק הריח וקורא. א"א אינו כן וכו' והכי כתב רב האי גאון בעיקר עכ"ל. ורבינו סובר דאע"ג דתניא כוותיה דרב חסדא הא אמר רבא לית הלכתא ככל הני שמעתתא ודחי קלא ממאי דאיתני בההיא בריית' וכיון דמשבשתא היא במקצת לא מהני סיועה דידיה לרב חסדא למדחי כללא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכן כתב ה"ר מנוח והרב כמל מ"ע ז"ל כתב דרבינו פוסק כבריית' אלא שגורס בדרב חסדא עד מקום שיכלה הריח ופי' הריח רע שיש לו עיקר היינו שהצואה מונחת שם ומסרחת וסובר רבינו דדוקא כשיש לו עיקר הוא שאמר מרחיק ארבע אמות אבל כשאין לו עיקר מרחיק עד מקום שיכלה הריח. וכתב ה"ר מנוח מיירי במכוסה שהיא לאחריו או לצדדין אבל אם היא לפניו לא סגי בהרחקת ד' אמות עד שירחיק כמלא עיניו : גרף של רעי וכו'. בברייתא שם וכתב הרא"ש ז"ל דמסתברא דבכל זכוכית מותר : יג צואה עוברת וכו'. שם פלוגתא דאביי ורבא ופסק כרבא וגילה מהקדוק דברי רבינו שאע"פ שהן עוברין לפניו כיון שהרחיקו ממנו ארבע אמות שרי ולא דמו לצואה העומדת במקום אחד שצריך להרחיק ממנה מלפניו כמלא עיניו דהכי כיון שעוברין והולכין להם בהרחקת ארבע אמות סגי וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב בביאורו לטור א"ח. אבל קשה לי שלא מצאתי גלוי לזה בגמרא לכך נ"ל דבלאחריו מיירי ומ"ש כי שיעברו ממנו ארבע אמות אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו ולא חש רבינו לפרש דבלאחריו מיירי שסמך על מה שכתב בדיני שיעור ההרחקה : ופי חזיר וכו'. שם מימרא דרב פפא ואמרו שם דלוף על גב דסליק מנהרא כצואה עוברת דמי. ורבינו כתב מסתם פי חזיר בלא שום חילוק ומשמע דמשום דחיישי לן לבלועי : יד היה קורא וכו'. שם [כ"ד:] פלוגתא דרב הונא משמיה דר"י אמר מניח ידו על פיו וקורא ק"ש רב חסדא אמר פוסק ותניא כוותיה דרב הונא וכוותיה דרב חסדא ופסק רבינו כרב חסדא משום דאמוראי קמאי קיימי כוותיה : וכן הקורא וכו' עד אינו פוסק לד"ת. שם [כ"ה.] בעו מיניה מרב ששת ופשיט כמ"ש רבינו . וכתב ה"ר מנוח דאיכא דגרסי עד שיכלה הרוח כלומר עד שיפסוק קול הפיחות . אבל גירסת ספרנו עיקר שהיא שתכלה בלשון כלומר כלומר שיתם הרע :

טו היה קורא. כלומר היה רוצה לקרות והדין מימרא דרב יהודה שם והגמ' פליגא אהני לישני בדרב יהודה ופסק רבינו כלישנא בתרא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל . וכתב ה"ר מנוח והדוקא באשפה שאין ריחה רע דאי לא הוה מיפוק ליה משום אשפה . ואמרינן בגמרא [שם] דסיינו טעמא דספק מי רגלים אפי' באשפה שמרים כדרב המנונא דאמר רב המנונא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד כלומר כנגד הקלוח וכדר' יוחנן דר' יוחנן רמי כתיב ויד תהיה לך וגו' כלומר ולא הצריך כסוי וכתיב ויתד תהיה לך וגו' והכיר הא כיצד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד הא נפל לארעא שרי ורבנן גזרו בהו וכי גזרו רבנן בודאן בספיקן לא גזרו :

טז כשם שאסור לקרות וכו'. שם אמר רב יהודה כותי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי כותי איצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ"ל דאיקרו נמי ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו. ולמד מכאן רבינו לקטן דערוה היא דלא גרע מכותי וכיון שאין הטעם אלא מפני ראייה בהחזרת פניו בעלמא סגי ליה. ומ"ש אפי' מחיצה של זכוכית וכו' כבר נתבאר בפרק זה. ומ"ש רבינו עד שיחזיר פניו נלמה בהדיא דהמחזיר פניו סגי אע"פ שהיא מכוסה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראייה : וכל גוף האשה וכו'. שם א"ר יצחק טפח באשה ערוה ואוקמוה באשתו

מפני שהצואה לחה היא ויש לה ריח רע. וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות: יב [א]ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות וקורא [ו] אם פסק הריח ואם לא פסק הריח מרחיק עד מקום שפסק הריח. [ב]ושאין לו עיקר כגון מי שיצא ממנו רוח מלמטה מרחיק עד מקום שתכלה הריח וקורא. [ג]גרף של רעי ועביט של מימי רגלים אסור לקרות קריאת שמע כנגדן ואע"פ שאין בהן כלום ואין להם ריח רע מפני שהם כבית הכסא: יג [ד]צואה עוברת כגון שהיתה שטה על [ז] פני המים אסור לקרות כנגדה. ופי [ח] חזיר כצואה עוברת דמי ואסור לקרות כנגדו עד שיעברו ממנו ארבע אמות: יד יהיה קורא והגיע למקום הטנופת לא יניח ידו על פיו [ט] ויקרא אלא יפסיק עד שיעבור מאותו מקום. [ה]וכן הקורא שיצתה ממנו רוח מלמטה יפסיק עד שתכלה באשה וחוזר לקריאתו. וכן בדברי תורה. יצתה רוח מחבירו אע"פ שמפסיק לקריאת שמע אינו פוסק לדברי תורה: טו יהיה קורא קריאת שמע בבית ונסתפק לו אם יש [י] שם צואה או מימי רגלים או אין שם הרי זה מותר לקרות. היה קורא באשפה ונסתפק לו אם יש שם צואה או אין שם לא יקרא עד שיבדוק שחזקת האשפה שהיא מקום הטנופת. אבל [ו]ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר לקרות: טז [ז]כשם שאסור לקרות כנגד צואה ומי רגלים עד שירחיק כך אסור לקרות כנגד הערוה עד שיחזיר פניו אפילו כותי או קטן לא יקרא כנגד ערותן אפילו מחיצה של זכוכית מפסקת הואיל והוא רואה אותה אסור לקרות עד שיחזיר פניו. וכל גוף האשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא ואפילו אשתו ואם היה מגולה [כ] טפח מגופה לא יקרא כנגדה

השגת הראב"ד

*) ריח רע שיש לו עיקר וכו'. עד מרחיק עד מקום שפסק הריח וקורא: כתב הראב"ד ז"ל אינו כן אלא מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח וקורא וכך ענין סוגיא דרב חסדא דס"ל הכי והא דאמר תנא נות מלמטה כי הא מסייעא ליה אלא אמרה אלא לגופיה כלבים וחזירים דסתמא נהיגות עורות והכי כתב רב האי גאון ז"ל בעיקר עכ"ל:

א טור סי' ע"ט : ב טור סי' פ"ז סמ"ג שם ושו"ע שם ועיין בטור שם : ג טור סי' פ"ז סמ"ג שם : ד טור סי' פ"ט : ה טור סי' פ"ט : ו טור סי' ע"ט : ז טור סי' ע"ה סמ"ג שם : ח ע"פ בטור

לחם משנה

יותר אבל אינה נקיים כשהוא עומד א"כ מאי שנא מגולה. אבל רבינו ז"ל דלא חילק בין שהסיה כלומה בין שלא ידיו או במקום אחר דכלל נוטי מותר קשה. ונראה לומר דהלוי שאני ליה בין כך דהכא לצואה על בשרו אלא משום דלאסיק אדעתיה דלואה במקומה נכים זוהמא ולכך אסורה אבל הגהות דקאמר דכך דהכא נכים כשיותב ולא כשעומד קשה ליה דלא שני כך טעמא דלואה במקומה לומר דאע"פ שיסמה מכוסים אסורה ולא מגיע כך טעמא אלא לומר דנגלים אסורה שאע"פ דלואה על בשרו ושאני הכא שיסה במקומה אבל דאפילו דיותא מתכסיות אסורה אין סברא לאסור משום משמא. ומיהו במסקנא דכך טעמא להכי לו להכי דאע"פ שיסה מכוסים אסורים :

יב ריח רע שיש לו עיקר וכו'. פסק כרב הונא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב ואע"ג דתניא כוותיה דרב חסדא [ברכות כ"ה.] אמר רבינו ז"ל דיון דאמר רבא לית הלכתא ככל הני שמעתתא ואמרו לו בההיא בריית' ולא מהני ליה כלל. אבל בבריית' דאם היה מקום נגוה וכו' פסק כבריית' ברייתא משום דלא מצינו חולק עליה בזה והראב"ד ז"ל בהשגות חולק על רבינו :

יג צואה עוברת. פסק כרבה לגבי אביי דאמורא : ופי חזיר כלואה עוברת דמי. שם וקשה פשיטא לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא. ורבינו לא הוצרך לפרש דפשיטא

יד היה קורא והגיע וכו'. שם (דף כ"ד ע"ב) מחלוקת רב הונא ורב חסדא ופסק כרב חסדא אע"ג דאין הלכה כתלמיד במקום הרב שאני הכא דאמוראי קמאי קיימי כרב חסדא דאמרו שם לא פסק אלא אמר רב הילמא וכו' ורב אבא אלא דוקא אמר ר' וכו' והיינו כרב חסדא : וכן הקורא וכו'. שם בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו אמר להו אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו ודהני גרסי והני גרסי וכו' דברי תורה אבל ק"ש לא ודברי תורה נמי לא אמרן אלא דחבריה אבל דידיה לא :

טו היה קורא וכו'. שם איכא דאמרי א"ר יהודה ספק צואה כו' ומשמע דלא משמע סוטה כמי לגבים אלא כנגד עמוד בלבד כו' ואמר נפיל לארעא שרי ורבנן הוא דגזור בהו ולא גזרו רבנן אלא בודאן :

טז כך אסור לקרות כנגד הערוה וכו'. שם ערום במים אסור וכו'. ועוד שם כותי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי [ישראל] פשיטא ליה דאסור] כותי איצטריכא ליה : וכל גוף האשה ערוה וכו'. שם (דף כ"ד.) טפח באשה ערוה וכו' לא אמרו אלא באשתו ולק"ש. וכן הוא שאמר רב ששת וכו' ולומר לך שכל המסתכל

הגהות מיימוניות

[ו] קיימא לן כרב הונא דאמר מרחיקין ד' אמות ממקום שפסק הריח והתניא כוותיה והלא כרב חסדא דאמר מרחיקין ד' אמות ולא יותר והכן כן פסק הגאונים ולישנא דשמואל ע"ש : [ז] כרבא לגבי אביי : [ח] לא צריכא דסליק ואתי מנהרא : [ט] כרב חסדא דקיימא בבת אחדא בנוסחה ודלא כרב הונא ואמר ע"ש : [י] לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד וגו' עד וכו' גזור רבנן בודאן בספקן לא גזור וכן פר"י ע"ב : [כ] ופי' בה"ג הני מילי אשתו אבל באשה אחרת אפילו דבר קטן משמע וכן שוק באשה ושער וקול באשה כל הני אסור לקרות ק"ש כנגדן וכו' פי' רבינו הננאל וקול אע"ג דאין נראה לעינים הרהור מיהו איכא וכל אלה דוקא הואיל הגלות לגלות אבל בתולות הרגילות בגלוי שער לא חיישינן דליכא הרהור וכן בקול הרגיל בו :

מגדל עוז

ריח רע שיש לו עיקר וכו' עד מרחיק עד מקום שפסק הריח וקורא. פרק מי שמתו (דף כ"ה) : כתב הראב"ד ז"ל לא כן וכו' והכי כתב רב האי גאון ז"ל בעיקר עכ"ל. תמה אני על גם פה"מ ז"ל כך שלא נתן הנקמות והלא כתוב מפורש בגמ' ז"ל הגה ר"ב אומרים לא שנו אלא שאין ריחו רע אבל אם ריחו רע מרחיק ארבע אמות והוא עיקרו. אבל ר"ל רב חסדא כתב שאם פוסק מוקם שיכלה הריח ברבא דרב חסדא דהוציו מוקם תנא ה"מ אלא מרחיק גרסה קבריים מלכו מנא דלמסתפק לית בדרב חסדא לגו לשני שמעת שבטלו ודו"ק ז"ל יתן שמען סיסד ומטפסק על כשמן : השערה לו שיש לו עיקר עד מקום לקרות. פרק מי שמתו : בשם שאסור וכו' עד אסור סוף וכו'. א"ס בכאן ומ"ש תצואה (דף קי) : וחשר' אמתו וכו' עד עוף המסק. פ' מי שמתו (דף כ"ה) :

באשתו ולק״ש. ומ״ש ואם היה מגולה טפח מגופה היינו דוקא ממקום מכוסה שבה וליכא דתגלה דייק הכי. ואמרו שם בסמוך קול באשה ערוה ושער באשה ערוה וסובר רבינו שלא לענין ק״ש נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא הזכירם פה:

יז וכשם שהוא אסור וכו'. זה פשוט ומתבאר מהמשנה (שם כ״ב:) שכתבתי בפ״ג יתכסה במים עכורים ויקרא ומה״ש בסמוך:

היתה חגורה וכו'. שם (כ״ד:) מימרא דרב הונא ותניא כוותיה. ופי' על מתניו ממתניו ולמטה אע״פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק״ש וכן פירש״י ומוכרח הוא. ומ״ש ובלבד שלא יהא עקבו וכו' שם (כ״ה.) מסקנא בגמרא והלכתא עקבו רואה את הערוה שרי נוגע אסור. וכתבו ה״ר יונה והרא״ש ז״ל דה״ה לכל איברים נוגעים בערוה שאסורים ולא נקט עקבו אלא משום דקאמר רואה את הערוה אע״פ שהוא כנגדו ורואה מותר:

היה ישן וכו'. ברייתא שם (כ״ד:) היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק״ש וי״א על לבו ות״ק הרי לבו רואה את הערוה וקסבר לבו רואה את הערוה מותר. ופסקו רבינו ור״ח והרי״ף והרא״ש ור״ת ז״ל כי״א מדסתים סתמא דתלמודא והרי לבו רואה את הערוה ועוד דמשמע התם בגמ' (כ״ה) דאביי ורבא דבתראי אינון סבירא להו הכי:

יח שנים שהיו ישנים וכו' עד וחוצץ מתחת לבו וקורא. שם (כ״ד.) בעא רב יוסף בריה דרב נחמיה מרב יהודה שנים שהיו ישנים בטלית אחת מהו שיחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק״ש ויחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק״ש א״ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף ולא מיבעיא אחר אדרבא אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי שנים שהיו ישנים בטלית אחת זה מחזיר פניו וקורא ק״ש וזה מחזיר פניו וקורא ק״ש ותניא אידך היה ישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק״ש אא״כ היתה טלית מפסקת ביניהם ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף ל״ק הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ואשתו היתה ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא לדידי נמי אחר תנאי היא ופסק הרי״ף כרב יוסף דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור וכן פסק רבינו וכתב רבינו שאין צריך הפסק טלית אלא ממתניו ולמטה וכן בדין דממתניו ולמעלה אע״פ שנוגע בשר זה בבשר זה לא אתי לידי הרהור: וכתב ה״ר מנוח מ״ש אשתו כגופו כלומר דכיון דגם בה לא מהרהר ומ״מ מחזיר פניו דאילו פנים בפנים או פנים באחור א״א דליכא הרהור. ורבני צרפת והרא״ש חולקים ופוסקים דלא כרב יוסף אלא כברייתא דסברה אפילו באשתו בעינן טלית מפסקת:

יט עד אימתי הם קטנים וכו'. שם אמרי דתניא אם היו בניו ובני ביתו הקטנים אין צריך הפסקת טלית ועד כמה אמר רב חסדא תינוקת בת ג' שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת י״א ויום אחד ותינוק בן י״ב ויום אחד אידי ואידי עד שיהיו שדים נכונו ושערך צמח. ופסקו רבינו והרי״ף והרא״ש ז״ל כלישנא בתרא ומפרש רבינו דהא דבעינן שדים נכונו ושערך צמח היינו לתינוקת שהיא מי״ב ותינוק פחות מי״ג אבל כיון דהגיעו לשנים הללו גדולים הוו ובניו הקטנים תניא והני גדולים נינהו וכן הסכימו ה״ר יונה והרא״ש ואם הביאו סימנים אלו קודם י״א לתינוקת וי״ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר:

פ״ד א נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ'.). ומ״ש ומלמדים את הקטנים הוא מדין תינוק שחייב אביו לחנכו במצות כדאיתא סוף פרק לולב הגזול (דף מ״ב.). ומ״ש מברכין וכו' בפ״ח אלו דברים (ברכות נ״ג:) אמרינן דעונין אמן אחר תינוקות בעידן מפטרייהו: מי שהיה לבו וכו'. משנה פרק היה קורא (דף ט״ז.) חתן פטור מק״ש לילה הראשון ועד מו״ש אם לא עשה מעשה ובגמרא תניא הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב משום דלא טריד ושבעה ספינתו חייב אף ע״ג דטריד משום דבעינן טירדא דמצוה וליכא. וסובר רבינו דה״ה שפטור מכל המצות דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכתב ה״ר מנוח בשם הראב״ד דוקא בלילות שמתייחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב. וכתב עוד דמדברי רבינו משמע שפטור בין מק״ש דלילות בין מק״ש דיום והא דתנן פטור לילה הראשון היינו לאפוקי יום ראשון דחייב דקודם שיקדש יתפלל ואפשר דדוקא בלילות פטור אבל בימים חייב דישראל קדושים הם ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא והכי מסתבר עכ״ל:

ג מי שמת לו מת וכו'. משנה ריש פ״ג דברכות (שם י״ז) מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע והקשו בגמרא מוטל אין שאינו מוטל לא והתניא שאע״פ שאינו מוטל לפניו

בנגדה: **יז** [י]כשם שהוא אסור כנגד ערות אחרים כך הוא אסור לקרות כנגד ערותו ולא יקרא כשהוא ערום עד שיכסה [ס] ערותו. היתה חגורה של בגד או עור או שק על מתניו אע״פ ששאר גופו ערום מותר לו לקרות קריאת שמע והוא שלא יהיה עקבו נוגע בערותו. היה ישן בטליתו והיה ערום חוצץ בטליתו מתחת לבו וקורא. [י]אבל לא יחוץ צוארו ויקרא מפני שלבו רואה את הערוה ונמצא כמי שקורא בלא חגורה: **יח** [ג]שנים שהיו ישנים בטלית אחת כל אחד מהן אסור לקרות אף על פי שיכסה מתחת לבו עד שתהא טלית מפסקת ביניהן עד שלא יגע בשר זה בבשר זה ממתניו ולמטה. ואם היה ישן עם אשתו או בניו ובני ביתו הקטנים הרי גופן כגופו ואינו מרגיש מהן. לפיכך אע״פ שבשרו נוגע בהם מחזיר פניו וחוצץ מתחת לבו וקורא: **יט** עד אימתי הם קטנים לענין זה עד שיהא הזכר בן שתים עשרה שנה ויום אחד והנקבה בת אחת עשרה שנה ויום אחד והוא שיהא תבניתם כתבנית גדולים שדים נכונו ושערך צמח ואחר כך לא יקרא עד שתפסיק טלית ביניהן. אבל אם עדיין לא היו שדים נכונו ושערך צמח קורא עמהן בקירוב בשר ואינו צריך הפסק עד שיהיה הזכר בן י״ג שנה והנקבה בת שתים עשרה שנה ויום אחד:

פרק רביעי

א נשים [א]ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע. ומלמדין את הקטנים לקרותה בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי [א] לחנכן במצות. מי שהיה לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומקריאת שמע. לפיכך [ב]חתן שנשא בתולה פטור מקריאת [ג] שמע עד שיבא עליה. לפי שאין דעתו פנויה שמא לא ימצא לה בתולים. ואם שהה עד מוצאי שבת ולא בעל חייב לקרות ממוצאי שבת ואילך שהרי נתקררה דעתו ולבו גס בה אע״פ שלא בעל: **ב** אבל הנושא את הבעולה אע״פ שעוסק במצוה חייב לקרות הואיל ואין לו דבר שמבלבל דעתו וכן כל ביוצא בזה: **ג** מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מקריאת שמע עד שיקברנו

א טור סי' ע״ד: ב עיין בסוכה דף י': ג טור סי' ע״ג: ד סמ״ג עשין י״ח טור א״ח סי' ע' וע״ש: ה סוכה דף כ״ה סמ״ג עשין י״ט טור א״ח סי' מ״ג:

לחם משנה

המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף והירצו אלא באשתו ולק״ש ע״כ. מדהוצרכו בגמרא לאוקמי בהכי באשתו משמע דוקא באשתו בעינן טפח לקריאת שמע אבל באחרת אפילו באצבע קטנה אסור אע״פ שהוא דבר מועט אסור לקרות ק״ש כנגדה דאין סברא לומר הוא הדין באחרת אע״ג דלהסתכל באצבע קטנה אסור מ״מ לפיסול ק״ש בעינן טפח דא״כ לוקמה אפילו באחרת ולמה אמרו באשתו. ודוחק לומר דאשתו רבותא לומר אפילו באשתו בטפח סגי אלא ודאי כדאמרינן ולפי זה מ״ש רבינו טפח הוא דוקא באשתו וכ״כ בה״ג ז״ל.

יז היתה חגורה וכו' שם אמר ר״ה היתה טליתו חגורה וכו': והוא שלא יהיה עקבו נוגע בערותו וכו' מחלוקת אביי ורבא ואיפסיקא שם (דף כ״ה) הלכתא נגע אסור רואה מותר: היה ישן בטליתו וכו'. שם (דף כ״ד ע״ב) ת״ר היה ישן בטליתו וכו' חוצץ בטליתו עד צוארו וכו'. ויש אומרים על לבו דקסבר לבו רואה את הערוה אסור וכן פסק רבינו וכן פסק ר״י. והטעם כדפירש ר״י שם בתוספות:

יח שנים שהיו ישנים וכו'. שם (דף כ״ד.) ופסק כרב יוסף דאמר דוקא אשתו אבל אחר צריך הפסקה טלית ואחרים פסקו כשמואל ומבואר שם בבית יוסף ז״ל: עד אימתי הם קטנים וכו'. שם מבואר עד סוף הפרק:

פ״ד א נשים ועבדים. ריש פרק מי שמתו (דף י״ז ע״ב) אמרו נשים ועבדים וקטנים פטורים מק״ש. וסובר רבינו ז״ל דאע״פ שהם פטורים מן הדין בין מדאורייתא בין מדרבנן מ״מ מחנכין את הקטנים. מי שהיה לבו וכו'. בפרקא קמא דברכות (דף י״א) אמרו ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב. ואם שהה עד מוצאי שבת וכו'. בפ״ב דברכות במשנה (דף ט״ז): ג מי שמת לו מת. משנה ריש פרק מי שמתו (דף י״ז):

אין

מגדל עוז

פרק ד נשים ועבדים וקטנים וכו' עד כדי לחנכן במצות. מתניתין ריש פרק מי שמתו (דף כ״א) וכנה הוא מסכה בקטן שהגיע לחינוך כפירש״י ז״ל · ואומר אני דפטורים מן התורה קאמר אבל מחנכין מדרבנן מיהא דאמרינן במסכת סוכה פ״ב לולב הגזול (דף מ״ב) לגבי קטן היודע לנענע דמחנכין מדרבנן ואין צריך להוק כפי' ר״ח ז״ל כד״ן · מי שהיה לבו טרוד וכו' עד וכן כל כיוצא בזה. פרק היה קורא (דף ט״ז) מי שמת לו וכו' עד ושמע וכתובת [?] כאחר. פרק מי שמתו (דף י״ז):

הגהות מיימוניות

[ס] וכן פירש״י דלבו רואה את הערוה לק״ש מותר וכן ראב״ם ע״כ · [א] כן פי' ר״י אלפס ות״ג · [ג] ואפילו מק״ש של יום וכ״כ התוס' וכן משמע בפרק הישן דפטור חתן מן התפילין והיינו ביום ע״ש. עוד כתבו התוס' אנו שבשום פעם אין אנו מכוונים חישב גם דחתן יש לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוון בכל שעה וכן ר״י אלפס פסק דהלכה כת״ק דאמר אם רוצה לקרות קורא ודלא כרשב״ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול:

לפניו פטור ותירץ רב אשי כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי ולכך כתב רבינו מי שמת לו מת וכו' וכתב רבינו הטעם מפני שאין דעתו פנויה לומר שאין הטעם כדי שיהיה פנוי להתעסק בצורכי המת שאפילו יש לו מי שיתעסק פטור כדמשמע בגמרא וגם בירושלמי אמרו כן בפירוש וכן כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל :

שיקברנו מפני שאין דעתו פנויה לקרות. ואם היה משמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מקריאת שמע. ואם היו השומרים שנים האחד משמר והשני נשמט למקום אחר וקורא וחוזר ומשמר ונשמט האחר וקורא. וכן החופר קבר למת פטור מקריאת שמע: ד *אין מוציאין את המת לקוברו סמוך לזמן קריאת שמע אלא אם כן היה אדם גדול. ואם התחילו והוציאו והגיע זמן הקריאה והן מלוין את המת. כל שיש למטה צורך בהן כגון נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן בין שהיו לפני המטה בין שהיו לאחר המטה פטורין. ושאר המלוין שאין למטה צורך בהן חייבין: ה היו עסוקים בהספד והגיע זמן קריאת שמע בזמן שהמת מונח לפניהן נשמטים אחד אחד וקוראין וחוזרין להספד. אין המת מוטל לפניהם כל העם קורין קריאת שמע והאבל יושב ודומם לפי שאינו חייב לקרות עד שיקבור את מתו: ו *קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין וכל העם ההולכים אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים בו האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין אם יכולין העם להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהן יתחילו לקרות. בני אדם העומדין בשורה הפנימים שהן רואין פני האבלים פטורין מקריאת שמע והחיצונים הואיל ואינן רואין את האבלים חייבין בקריאת שמע במקומן: ז כל מי שהוא פטור מלקרות קריאת שמע אם רצה להחמיר על עצמו לקרות

השגת הראב"ד

*) קברו את המת וחזרו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכים לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל:

א טור סי' ע"ג ע"א : ב ברכות דף י"ז :

כסף משנה

ואם היה משמר וכו' עד ונשמט האחר וקורא. ברייתא שם : וכן החופר קבר וכו'. ברייתא פרק היה קורא (שם י"ד:) ושם נתבאר שאם היו שנים אחד חופר ואחד קורא כמו במשמר את המת ולא הוצרך רבינו להזכירו מפני שכיון לומר וכן, משמע שדינו שוה למשמר :

ד אין מוציאין וכו'. פרק מי שמתו (שם י"ט.) ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש אדם חשוב שאני : ואם התחילו והוציאו וכו'. משנה [שם י"ז:] נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורים ואת שאין המטה צריכה להם חייבים. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דה"ק נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהן לאחריה שלאחר שלמטה צורך בהם פטורים ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהם חייבים ה"ק תאמר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים :

ה היו עסוקין בהספד וכו' עד יושב ודומם. ברייתא [שם י"ח.] כלשון רבינו : ומ"ש לפי שאינו חייב לקרות וכו'. זה כפי מה שנתבאר שטעם הפטור אינו לפי שצריך להתעסק בצרכי המת אלא מפני שאין דעתו פנויה שהרי כאן יושב ודומם ואפ"ה אינו חייב לקרות :

ו קברו את המת וכו'. משנה [שם י"ז:] קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. וידוע שאינם פטורים אלא בעודם מנחמים אבל אח"כ קורין את שמע והיינו בפנימיים אבל החיצונים קורין במקומם כמו שביאר רבינו בבבא הסמוכה לזו. וכתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכין לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל. וכתב בעל מ"ע ואני אומר תמה אני אם יצא דבר זה מפה קדוש הראב"ד וכי נשמטה ממנו סיפא דמתניתין וכו'. ולי נראה שכוונת הראב"ד ז"ל היתה לרמוז למה שכתבתי שמ"ש רבינו ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות אינו אלא בפנימיים לבד, או שחוזר למ"ש ואם לאו לא יתחילו דוקא באותן הצריכין וכו' אבל החיצונים יתחילו והוא דעת ה"ר יונה ז"ל משום דס"ל דכי היכי דמפלגי בעומדים בשורה בין פנימיים לחיצונים ה"ה נמי בהולכים מן הקבר דמ"ש. ודעת הראב"ד נראה שהוא דרבי יהודה לפרושי אתא האי רואים פני האבל דקאמר ת"ק לאו דוקא רואים אלא ה"פ הצריכים להיות רואים דהיינו קרוביו ובני משפחתו ואין כן דעת רבינו כמו שיתבאר בסמוך. ומ"ש רבינו ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו משמע דכיון שהוא ביום לקרות אחר שינחמו האבלים עסקינן הא לאו הכי בכל גווני יתחילו : בני אדם העומדים בשורה וכו'. גם. זה משנה שם העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים ובגמרא [י"ט.] ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים מחמת עצמם חייבים ופסק כת"ק שמפרש פנימיים דמתני' רואין פני האבל וחיצונים שאין רואים :

ז כל מי שהוא פטור וכו'. משנה סוף פרק היה קורא (דף י"ו:) חתן אם רצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ופסק כת"ק וכ"פ הרי"ף והרא"ש פסק כרשב"ג. ומ"ש שהוא דעתו פנויה וכו'. הוא דבר פשוט בעצמו ועוד בגמרא כמו דרשב"ג אדרשב"ג דהכא אמר דחיישינן ליוהרא ובדוכתא אחריתא אמר דלא חיישינן ותירצו הכא בכוונה תליא מילתא ואנן סהדי דלא מצי לכווני וא"כ כשחלק ת"ק עליו הוא לומר לאו אנן סהדי דלא מצי לכווני שכבר אפשר שיכוין אבל אם היינו יודעים ודאי דלא מצי לכווני הוא מודה : וכתב הראב"ד ומה בכך וכו' ואידך אמר דתפיב מאן ממשי אמה לגבי מלכה עכ"ל. וכתב בעל מ"ע ואני וכו' ומה שהקשה על הראב"ד והלא הוא עצמו וכו' אין כאן קושיא דהראב"ד ה"ק אפילו כפי הדין שאמרו לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול להתפלל בכוונה יתפלל ואם לאו אל יתפלל ה"מ בתפלה שאם אין לו כוונה הוא כמזכיר ש"ש לבטלה אבל בק"ש יהא כקורא בתורה וא"ת היינו טעמא דק"ש משום יוהרא הלא עתה בזמנים הללו לא חיישינן ליוהרא שאפילו בתפלה אין לו כוונה ולא בזמן הזה בלבד אלא אפילו בימי חכמי הגמרא א"כ השתא ליכא למיחש ליוהרא וא"כ כולם קורין. ומ"מ יש ליישב דעת רבינו שכבר נודע מנהגו שהוא כותב הדין היוצא מן הגמרא וכבר כתבתי דלפום דינא דגמ' אינו רשאי לקרות עד שמתיישב דעתו וא"ת יקרא ולא יהא כפורק ע"פ מעליו

לחם משנה

ד אין מוציאין וכו' שם (דף י"ט). ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע [ואם התחילו אין מפסיקין] איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש . ותירצו אדם חשוב שאני ע"כ · כל שיש למטה וכו'. ריש פרק מי שמתו (דף י"ז ע"ב) נושאי המטה וחילופיהן וכו' ויש במשנה פירושים שונים ופי' רבינו מבואר ונתבאר הכל בבית יוסף ז"ל :

ה היו עסוקים. שם (דף י"ט) ברייתא העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל וכו' :

ו קברו את המת וכו'. שם במשנה (דף י"ז) : בני אדם העומדין בשורה הפנימיים וכו'. שם במשנה העומדים בשורה הפנימיים פטורים החיצונים חייבים ומפרש רבינו פנימיים שהם רואים פני האבלים. והראב"ד ז"ל מפרש פנימיים הם הקרובים ונקראים פנימיים מפני שכיון שהם קרובים לאבל ראויים להיות בשורה פנימית. אבל הרחוקים לאבל אע"פ שהם בשורה הפנימית חיצונים מקרו וכן הקרובים אעפ"י שהם בשורה החיצונה פנימיים מקרו כך דעתו ז"ל בהשגות ואין כן דעת רבינו ז"ל :

ז כל מי שהוא פטור וכו'. שם (דף י"ו ע"ב) מחלוקתם במשנה. ורשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול והקשו בם (דף י"ז ע"ב) למימרא דרשב"ג חייש ליוהרא והכא לא חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן להו דתנן [פסחים נ"ה:] מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלין רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דרשב"ג אדרשב"ג [שם נ"ה.] א"ר יוחנן מוחלפת השיטה כלומר דרשב"ג סובר דאם רוצה לקרות קורא ויש שם תירוץ אחר שאמר לעולם לא תחליף וכיון שפסק כתירוצא קמא משום דהוי כר' יוחנן ולהכי רשב"ג סובר דאם רוצה לקרות קורא . וכבר קי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה . וא"ת בהלכות תשעה באב אמאי לא פסק כרשב"ג דאמר לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם דהא פסק כאן דלא אמרינן מיחזי כיוהרא ולמה פסק שם דחיישינן ליוהרא דמדלא כתב שם בפ"ה מהל' תעניות אלא ובכל מקום ת"ח בטלים ולא הזכיר שם לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח כסברת רשב"ג משמע דלא סבירא ליה כרשב"ג . ועוד קשה דבדין הוא דנפסוק כרשב"ג דהלכה כוותיה בכל מקום ששנה במשנתנו כדפרישית . וי"ל דהתם נ"כ פוסק כרשב"ג ומה שלא הזכיר כל אדם יעשה עצמו ת"ח לפי שסמך על מה

הגהות מיימוניות

ס[טור סימן ע"ב וכתב שם דהרא"ש לא חילק בין אדם חשוב לאחר ועיין ע"ש :]

מגדל עוז

וכן החופר וכו' עד פטור מק"ש. פרק היה קורא (דף י"ד): אין מוציאין את המת וכו' עד שיקבור מתו . פרק מי שמתו (דף י"ט) : קברו את המת וחזרו וכו' עד אלא ינחמו האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות. פרק מי שמתו (דף י"ז) . כתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכים לראות פני האבל שהם קרואים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל. ואני אומר תמה אני אם יצא דבר זה מפי הקדוש הראב"ד ז"ל וכי תם ונעלם ממנו סיפא דמתניתין פרק מי שמתו (דף כ') דתניא בה ר' יהודה בברייתא שהיא המפרשת דעת רבינו שכתב ז"ל כי רישא דקתני קברו את המת וכו' איירי בכל העם ובהנהו לאו פטורים לגמרי נינהו וסיפא דקתני העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים פליג עלה ר' יהודה בברייתא בגמרא ואמר הבאים מחמת האבל פטורין מחמת עצמן חייבין והיינו פטורים לגמרי ופסק כת"ק דברייתא דסתם מתניתין כוותיה אבל ברישא דמתניתין לא חילקו בין פנימיים לחיצונים כלום ור"מ ז"ל כתבה בבא בפני עצמה סמוכה לזו וכד"ן : בני אדם העומדים בשורה וכו' עד במקומן. פרק מי שמתו (דף י"ז:) כל מי שהוא פטור מלקרות וכו' עד שתתיישב דעתו עליו . סוף פרק היה קורא שם דף י"ו וכו' אין עומדין . כתב הראב"ד ז"ל ומה בכך וכו' ואידך אמר דתפיב מאן ממשי אמה לגבי מלכה עכ"ל. ואני אומר דברי רבינו הראב"ד ז"ל גם בזה תימה בעיני והלא הוא עצמו אמר תפלה ואין זה דומה לתפלה וא"כ מכאן ראיה מן התפלה ועוד דהא סוף פרק הקורא את המגלה עומד יושב והפסק אין עומדים גמרא מתניתין דהאומר מודים מודים משתקים אותו אמר ר' זירא כאומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי ומשתקין אותו ומקלינן ומחינן עד דהו"ל רב פפא נגבי ודילמא איכון שמא דלא כיון דעתיה מעיקרא והדר ליה ומי תגרותא כלפי שמיא מי איכא אי לא כיון דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה אלמא כיון דעת מיושבת לקרא ק"ש כשהם כמה שיודע חזקה שכיון יפה ר"מ ז"ל בדין התלמוד. ומה שכתב הראב"ד ז"ל מן הזמן הזה שאין מכוונין לגבי חתן נגד הוא שכספיהו כן רבותינו בעלי התוס' אבל לא במקר המקורות ואית לן טעמא רבה דהא מצן דהדיר עילהא דמלוב אבל בשאר דברים אוכפי ליה לפסוקי מחדיה ומכמי התלמוד שכבר הראב"ד ז"ל מתשבב סופה כלא לבם נאמר שהכתובו לבטלה ועוד נאמר נהיה מתנה בטוקם דאין עומדין ובנותא בם ואני זה להשיב על ר"מ ז"ל ור"מ ז"ל לא אמר אלא לקרות בברכות ודרך חונה אבל לא רבה לקרות כלא ברכות וכמו שקורא בתורה כדברי הראב"ד ז"ל שו אמרו ור"מ ז"ל שלא חילק בין זה הזמן לזמן הראשונים ככר הודעתי דעתו כמה פעמים כי הוא לא בא אלא לחבר דברי התלמוד כהגרה ולבאר מכולל ולכך קרא משנה תורה ואינו דוחה דבריו הרבן :

לקרות [ג] קורא. והוא שתהא דעתו פנויה עליו. אבל אם היה זה הפטור מלקרות מבוהל אינו רשאי לקרות *עד שתתיישב דעתו עליו: ח אכל הטמאין חייבין בקריאת שמע ומברכין לפניה ולאחריה והן בטומאתן. אף על פי שאפשר להן לעלות מטומאתן בו ביום כגון הנוגעין בשרץ או בנדה וזבה ומשכבה וכיוצא בהן. ועזרא ובית דינו תקנו שלא יקרא בדברי תורה בעל קרי לבדו והוציאוהו מכלל שאר הטמאין עד שיטבול. ולא פשטה תקנה זו בכל ישראל ולא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה לפיכך בטלה. וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קריאת שמע והן בעלי [ד] קריין לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא עומדין בטהרתן לעולם שנאמר הלא כה דברי כאש נאם יי' מה אש אינה מקבלת טומאה אף דברי תורה אינם מקבלין טומאה:

א טור סי' פ"ח.

סליק הלכות קריאת שמע

השגת הראב"ד

*) עד שתתיישב דעתו עליו: כתב הראב"ד ז"ל. ומה בכך יקרא ויצא כקורא בתורה ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו ואין זה דומה לתפלה ואין חוששין עתה ליוהרא שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה גם בחכמי הגמרא היו אומרין כן מתחזיקנא טיבותא לרישאי כי מטינא למודים כרע מנפשיה ואידך אמר דהוה מני דיומסין כגו גלותא ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אסא לגי מלכא עכ"ל:

כסף משנה

מעליו הא אמריק התם בגמרא בהדיא דחיישיק ליוהרא ובעלי התוס' הם שחדשו שבזמן הזה אדרבא אם לא יקרא איכא למיחש ליוהרא כלומר בכל פעם אני מכוין ואין חילוק אצלם בין חתן לאינך דפטירי. אם שלא כדברי בעל מ"ע שכתב לגבי חתן בלבד הוא וכו' שהרי התם כתבו אבל אנו שאין אנו מכוונים וכו' דמ"ש חתן מסאר הפטורים שהרי אין לך פטור אלא מאן דאית ליה טירדא מצוה ומה שחזק הראב"ד ז"ל השגתו בשחכמי הגמרא היו אומרים מחזיקנא טיבותא וכו' י"ל דהתם ראיה דכיון דחזינן דאינהו לא הוו מכווני כמוטו ואפ"ה אמרו דחתן פטור משום דחיישי' ליוהרא א"כ ליכא לאיפלוגי בין דורות שלנו לדורות שלהם דלעולם פטור משום דחיישיק ליוהרא. ומ"ש בעל מ"ע שרבינו לא אמר אלא לקרות בברכות וכו' אני אומר דכיון דטעמא הוא משום יוהרא לא שנא לקורא' בברכותיה לא שנא שלא בברכות אינו רשאי. וגם הראב"ד ז"ל כשאמר ומה בכך יקרא ויצא כקורא בתורה כוונתו יקרא בברכות ולא הפסיד הברכות כעין אותה ששנינו הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ואוקימנא דמאי לא הפסיד לא הפסיד שכר ברכות:

ח כל הטמאים וכו'. בסוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ו.) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע וכו' וכתב הרי"ף מהא מתני' שמעינן דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפלה ובפרק מי שמתו [דף כ"ב] תניא ר"י בן בתירא אומר אין ד"ת מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש מה אש אינו מקבל טומאה אף ד"ת אינן מקבלין טומאה וא"ת א"כ לא יהא צריך להרחיק ממקום הטנופת וי"ל דלא דמי דהתם הדבר המאוס אנו רואים אותו בעין או אנו מרגישים ריחו ונראה כאילו מבזה ד"ת האומר אותם שם אבל טומאת הטמאים אינו דבר מורגש אלא דבר שכליי ולכך אין ד"ת מקבלין טומאה. ועוד י"ל דכיון דאשכחן דכתיב הלא כה דברי כאש אנו אומרים שאין ד"ת מקבלין טומאה וכן לא היה צריך להרחיק מתקום הטנופת אלא דהא כתיב גבי מקום הטנופת והיה מחניך קדוש: ועזרא ובית דינו וכו'. פרק מרובה (ב"ק פ"ב) עשר תקנות תיקן עזרא ואחת מהן תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה.

ולא פשטה תקנה זו וכו'. בפרק מי שמתו (דף כ"ב.) כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא כר"י בן בתירא ואמרינן התם נמי נהוג עלמא כר"י בן בתירא דאמר אין דברי תורה מקבלין טומאה ולפי שקשה והיאך היו יכולים לבטל תקנת עזרא שהרי לא קם אחריו בית דין כמוהו בחכמה ובמנין ר"ל שהוא ז"ל מפרש שמה שאמרו בטלוה אינו שב"ד עמדו ובטלוה שא"כ ה"ל לפרש מי הוא המבטל ועוד דהיכי אמרינן נהוג עלמא כר"י בן בתירא לימא ב"ד עמדו ובטלוה ועוד דאשכחן אמוראי בתראי שהיו טובלים לקריין וקא מפלגי בתלה אי צריך טבילה או לא ואם איתא דב"ד עמדו ובטלוה למה להו האי טבילה הא בטלוה לתקנת עזרא ואין עיקר לטבילה זו אלא בטלוה פירוש לא כפו את העם ללכת בה ונתבטלה מעצמה וז"ש רבינו ולא פשטה תקנה זו וכו' ולא היה כח וכו' כלומר לא פשטה תקנה זו בכל ישראל והטעם היה מפני שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה ולפיכך בטלה מעצמה שאם הטעם שלא פשטה לא היה מטעם שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה נהי דב"ד אחר אע"פ שאינו גדול כראשון יכול לבטלה ביטול מיהא בעיא אלא ודאי לפי שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה לא כפו את העם לטבול וטבלה מאליה וזהו שדייק רבינו שכתב ולפיכך בטלה דמשמע מעצמה ולא כתב ולפיכך בטלוה דלישתמע אחרים בטלוה וכיון שלא היה שם ב"ד שביטלוה היו נוהגים חכמי הגמרא לטבול משום תקנת עזרא שלא בטלוה שום ב"ד שאע"פ שלא היו רשאין לכוף את העם לטבול הא כיון שהיה בהם כח היו רוצים לטבול כיון ששום ב"ד לא בטלו התקנה והא דשאני לן בין כשהטעם שלא פשטה התקנה הוא מפני שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה או שהוא מפני טעם אחר כתב רבינו בפ"ב מהל' ממרים וז"ל הרי שגזרו ב"ד גזירה ודימו וכו' עד בחכמה ובמנין: וכבר נהגו וכו'. כתבתיו בסמוך דנהוג עלמא בטבילה כרבי יהודה בן בתירא וכיון דתקנת עזרא היתה שיטבול בין לק"ש ותפלה בין לד"ת וכמו שאמרו תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה כשאמרו שבטלה או שנהגו כרבי יהודה בן בתירא לית לן לאפלוגי בין דברי תורה לקריאת שמע ותפלה ובכולהו אינו צריך לטבול:

לחם משנה

מה שאמר וכל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה בה סימן ברכה דמשמעות בג"ת קאמר אפילו במקום שנהגו לעשות הרי מוכח מהתם דראוי לכל אדם [שלא] לעשות מלאכה ביום ההוא:

וכתב רבינו ז"ל והוא שתהא דעתו פנויה וכו' מבוהל אינו רשאי וכו'. והראב"ד ז"ל חולק על זה בהשגות ואמר מה בכך כלומר אע"פ שלא תהיה דעתו פנויה יקרא ויהיה כקורא בתורה ואין זה דומה לתפלה דבתפלה ודאי דבעינן כוונה אבל כאן לא. ואפילו נאמר שיהיה דומה לתפלה אין הפסד אע"פ שיקרא בלא כוונה דמאי חיישת ליוהרא אין זה דומה ליוהרא שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה כלומר שאין אומרים אותה המכוונים בלבד אלא בין בכוונה בין שלא בכוונה אומרים. והרי חכמי הגמרא ג"כ היו אומרים אותה בלא כוונת תפלה שהיתה דעתם בעיונם וא"כ אין כאן יוהרא. זו היא כוונתו בדברי ההשגות:

ח כל הטמאים וכו'. שם בפרק מי שמתו אמרו דעזרא ובית דינו תיקן טבילה לבעלי קריין ובטלוה לטבילותא (שם דף כ"ב.). והרב ב"י ביאר הענין באריכה בא"ח סימן פ"ח ע"ש:

מגדל עוז

כל הטמאים ס' עד לעמוד בה ולפיכך בטלה פרק מי שמתו (דף כ"ב). וכבר נהגו ס' עד סוף הפרק. פרק ראשית הגז (דף קל"ז):

הגהות מיימוניות

[ג] כדעבד ר"ג בחתונתו: [ד] נהגו עלמא כג' סבי כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה כו' ע"ש:

סליק הלכות קריאת שמע

הלכות תפלה

וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה

אחת לעבוד את ה' בכל יום בתפלה. שנייה לברך כהנים את ישראל בכל יום. וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו.

אהבה. הלכות תפלה פרק ראשון

א מצות ^א^עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את יי אלהיכם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה: **ב** ולפיכך ^ב^נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו: **ג** אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה. וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכלתו. יש מתפלל פעם אחת ביום. ויש מתפללין פעמים הרבה. והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד ממשה רבינו ועד עזרא: **ד** ^ג^כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית וגו' ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול

א סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' פ"ט: ב טור א"ח סי' ק"ו: ג סמ"ג עשין י"ט:

כסף משנה

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם וכו'. כלומר ודע מ"ל דהאי ועבדתם היינו תפלה מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם אלמא שהם עבודה בלב היא דהיינו תפלה: **וכתב** הרב בסה"מ אמר לו המצוה הה' שצונו לעבדו וכו'. ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה וא"ת למה לא כתב רבינו פה שנצטוינו מצוה זו מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם שמשם בו גווי התפלה וי"ל משום דלעבדו לאו מצוה היא אלא סיפור דברים אם שמוע תשמעו לאהבה את ה' ולעבדו ונפקי מפר אורככם וא"ת דאתיא מצוה זו מדכתיב אותו תעבוד שהרי מנה במצות עשית ובו תדבק וי"ל דא"נ אלא דחדא מינייהו נקט וכמ"ש ז"ל בסה"מ וכבר נכפל זה הצווי פעמים א"נ דאיכא קראי דולעבדו ודאותו תעבוד אתו לאזהורי בין לתפלה בין לתלמוד וכמבואר בספרי וכמשנתו של רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי והאי קרא דועבדתם לא מצינו שדרשוהו לתלמוד ולא לשום דבר אחר הוה לן לאוקמי שהיא מצוה מיוחדת לתפלה. ומ"ש אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה הכי אמרינן בריש תענית (דף ב' ע"א): **ודע** שהרמב"ן ז"ל השיג על רבינו במ"ש שהתפלה היא מצוה מן התורה שכבר ביארו חכמים בגמרא תפלה מדרבנן כמו שאמרו בפ"ג דברכות (דף כ"א ע"א) לענין בעל קרי שקורא ק"ש ומברך על המזון ואינו מתפלל והטעם משום ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן ובגמרא סוכה [ל"ח.] אמרו גבי תפלה דתנן ואם התחילו אין מפסיקין והקשו מלולב דתנן נוטלו על שלחנו אלמא מפסיק והשיבו בדרך תימה מאי קושיא הא דאורייתא הא מדרבנן וכבר ראינו לו ז"ל שכתב שחייב אדם מן התורה וכך כתב בזה המאמר במצוה עשירית שזמני התפלה אינם מן התורה אבל חובת התפלה עצמה היא מן התורה. וגם זה אינו נכון בעיני שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקרי ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק אם התפלל לפי דבריו של הרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בהלכה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן ואם אינה מצוה בכל יום מתי חייב התורה בזאת המוטלת עלינו מן התורה שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה ומה שדרשו בספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא. ודעת רבינו שמצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו צריכה שתהיה בכל יום שאם אינה בכל יום אולי נבא לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו וזה ממה שלא יסבלהו הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות מן התורה אלא בפעם אחת ביום סגי: ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטבע התפלה הזאת והוא מלשון ושננתם אלא כל זה טופס שיזדמן לאדם לו. ומעתה מה שאמרו בבעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה שלש פעמים ביום אבל אומר הוא לעצמו תפלה קצרה פעם אחת ביום. א"נ יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות דף פ"ט.) ומ"ש בסוכה דלתפלה דרבנן מפסיקין היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא או שאחר לו שהות להתפלל אחר כך או יאמר תפלה קצרה ביותר שהוא חייב מן התורה. ומ"ש ועוד שמי שנאנס וכו' אפשר לומר דלא אמרו ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל היינו דוקא כשלא נסתפק לו בכל תפלות היום ההוא אבל אם נסתפק לו כן חוזר ומתפלל ואפילו אם נאמר דבנסתפק בכל תפלות היום נמי פטור י"ל דמתפלל תפלה קצרה וכן רב יהודה לא הוה מצלי תפלה גמורה ג"פ ביום אבל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה ע"פ הדרך שכתבתי ולא הוצרכו להזכיר תפלה קצרה זו בגמרא לפום הדבר פשוט שלא תיעקר מצוה דאורייתא אמקומה. כנ"ל ליישב דעת רבינו: **ואין מנין התפלות וכו'**. בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפלה ומפרש רבינו כשם שנתנה תורה ע' קבע לתפלות היום אלמא שאין מנין התפלות מן התורה ולא משנה התפלה וכו' וי"ג ולא מטבע התפלה וכו' והכל אחד דמשנה הוא מלשון ושננתם או כמו שכתב ה"ר מנוח שהוא מלשון משנה תורה שתרגומו פתשגן אורייתא: **ואין לתפלה זמן קבוע וכו'**. כלומר אין לתפלה זמן קבוע לומר ביום זה נצטוינו להתפלל וביום זה לא נצטוינו וכן אין לה שעה קבועה ביום לומר בשעה פלונית נצטוינו להתפלל ואם עברה שעה זו עבר זמן התפלה אלא כל השעות כשרות לתפלה וגם זה בכלל מה ששנו בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפלה: **ב ולפיכך נשים ועבדים וכו'**. משנה פרק מי שמתו (דף כ':) נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה: **אלא חיוב מצוה זו כך וכו'**. כלומר כיון שאין מטבע תפלה זו מן התורה א"כ מה נתחייבנו להתפלל או עד כמה ניזלי וליזיל לכך אמר שיהא אדם מתחנן ומתפלל וכו'. ולמד רבינו כן מדאמרינן בפרק אין עומדין (דף ל"ב.) דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ ישאל צרכיו שכן מצינו במשה וכו' דכתיב ה' אלהים אתה החלות וכתיב בתריה אעברה נא ואראה וכיון דממרע"ה למדנו כן אלמא מדאורייתא הכי הוא הרי ישוב למ"ש שאין מטבע תפלה זו מן התורה, וכנגד מ"ש שאין מנין התפלות מן התורה אמר יש מתפלל וכו': **ג והכל יהיו מתפללים נכח המקדש וכו'**. נ"ל שלמד כן מדאמרינן במשנתו של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו כלומר להתפלל נכחו וכ"כ רבינו בסה"מ אמר לו וגו"מ כמ"ש בכל מקום שיהיה אפשר לפרש בו שני פירושים או שחוזר למתפללים בין שיהיו בארץ בין שיהיו בחוצה לארץ יתפללו נכח המקדש או שחוזר למקדש בכל מקום שיהא המקדש בין כשיהיה במדבר בין כשיהיה בגלגל או בשילה ובנוב ובגבעון בין כשנבנה בית עולמים לעולם

לחם משנה

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר וכו'. י"ל למה לא התחיל בהל' ק"ש מ"ע לקרות ק"ש כמו שהתחיל כאן בהלכות תפלה וי"ל כדאיתא בספר חרדים דמצות יחוד חייב אדם לייחד בכל רגע ולכך לא תפשה לאותו ממ"ע שבתורה לבד. ועוד קשה דמנין לו מכאן דהאי בכל יום. ובעל קרית ספר כתב להכי משום דכתיב ועבדתם את ה' ואין עבודה אלא תפלה ובמשנה דקרא אומר וברך את לחמך ואת מימיך ולחם ומים צריך בכל יום אם כן התפלה נ"כ היא בכל יום למה שאדם שואל צריך בה: **ב ולפיכך** נשים ועבדים וכו'. משנה ריש פרק מי שמתו (דף כ':): שיהא אדם וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ב) דרש ר' שמלאי לעולם יסדר וכו'. מנא לן ממשה: ואח"כ מתן שבח. [יש לשאול] מנין לו לרבינו זה מן התורה. ובעל קרית ספר כתב לא אתברר לי היכא וגם בעיני יפלא:

וכן

מגדל עוז

פ"א מצות עשה להתפלל בכל יום כו' עד מן התורה. בספרי מקרא דכתיב ועבדתם את ה' אלהיכם ולעבדו זו תפלה ועוד כתיב ואותו תעבוד ועוד כתיב ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ובמשנתו של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אמרו מנין לעיקר תפלה בכל המצות מכאן את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו כלומר לנכח שם להתפלל בו. וכן פי' ר"מ ז"ל בסה"מ שחבר בלשון ערב. [illegible] תפלה [illegible] ולשון התוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים זמן לתפלה ופי' ר"מ ז"ל בסה"מ שחבר בלשון ערב כלומר [illegible] התפלה אינן מן התורה אלא חובת התפלה עצמה היא מן התורה כמו שאמרנו [illegible] התפלות כנגד תמידין תקנום [illegible] ולפיכך נשים ועבדים כו' עד שלא הזמן גרמא. פרק היה קורא ופרק מי שמתו (דף כ"ו): אלא חיוב מצוה זו וכו' עד כפי כחו [illegible]. פרק אין עומדין (דף ל"ב):

לשאול חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות. וכיון *שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על [א] הסדר. שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה. ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן. כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי הלשון הצחה. ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסודרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג: **ה** וכן תקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות. שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן [ב] מוסף. ותפלה שהיא כנגד תמיד של בקר היא הנקראת תפלת השחר. ותפלה שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה ותפלה שכנגד המוספין היא נקראת תפלת המוספין: **ו** וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה שנאמר היא העולה וגו' כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי. ואין תפלת ערבית [ג] חובה כתפלת שחרית ומנחה. ואף ע"פ כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת [ד] חובה: **ז** וכן תקנו תפלה אחר תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה ביום התענית בלבד כדי להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית וזו היא התפלה הנקראת תפלת נעילה כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה: **ח** נמצאו התפלות בכל יום שלש. ערבית ושחרית ומנחה. ובשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ארבע. שלש של כל יום ותפלת המוספין וביום. הכיפורים חמש. ארבע אלו ותפלת נעילה: **ט** *תפלות אלו אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן. אם רצה אדם להתפלל כל היום כולו הרשות בידו. וכל אותן התפלות שיוסיף כמו מקריב נדבות לפיכך צריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכות. ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם אין [ה] מוסיפין בהן ולא פוחתין מהן ואין משנין בהן דבר: **י** *אין הציבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה. ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף. ויש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת

א טור א"ח סי' קי"א.

כסף משנה

לעולם מתפלל נכח המקדש אשר עומדים בו להשי"ת בכל מקום שיהיה המקדש יהא נכחו מתפללים:

ד וכיון שראה עזרא ובית דינו וכו'. בפ"ב דמגילה (דף י"ז ע"ב) תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר. ובפרק אין עומדין (ברכות דף ל"ג.) אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות תפלות וקדושות והבדלות:

ה וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'. פרק תפלת השחר (שם כ"ו ע"ב) תפלות כנגד מי תקנום ר"י בר חנינא אמר כנגד אבות תקנום ריב"ל אמר כנגד תמידין תקנום ופריך סותיה דר"י ב"ח ותניא כוותיה דריב"ל וכתב רבינו סברת ריב"ל משום דכי אמרינן דפריך סותיה אמרינן נימא תיהוי תיובתיה דר"י ב"ח ואע"ג דשני מ"מ משמע דאתיא האי ברייתא כר"י ב"ל ספי מתאי דאתיא אידך ברייתא דמסייע לר"י ב"ח כריב"ח. ותניא בברייתא דמסייע לריב"ל ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו מוספין כל היום שהרי קרבן מוסף קרב כל היום ר' יהודה אומר עד ז' שעות שהרי קרבן מוסף קרב עד שבע שעות ויתא מפרשו בפרק ג':

ו כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים וכו': ואין תפלת ערבית חובה וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז ע"ב) איפליגו תנאי ואמוראי אי תפלת ערבית רשות הוי חובה וכתב הרי"ף חדיי ימר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא לן הלכה כרבא וה"מ היכא דלא גלי כלל אבל היכא דגלי תפלת ערבית כבר שויא עליה חובה ולאו ספי הדר לרישיה וכתב עוד והאידנא נהגו עלמא לשויה כחובה.

ז וכן תקנו תפלה אחר תפלת המנחה וכו'. בפרק בתרא דתעניות (דף כ"ו) אמרינן ובתעניות ובמעמדות ויה"כ איכא תפלת נעילה. ובירושלמי פרק בתרא דתעניות ופרק תפלת השחר מאי נעילה רב אמר נעילת שערי שמים ושמואל אמר נעילת שערי היכל כך היא נירסת הר"ן ואמרינן התם בירושלמי דרב היה מתחיל להתפלל בעוד השמש ברא"ש האילנות דהיינו זמן נעילת שערי היכל ואמר רב מתנא ע"י דרב מאריך בצלותיה שני היה מגיע לנעילת שערי שמים. ומפרש רבינו נעילת שערי שמים סמוך לשקיעת החמה כלומר תיכף שיסיים תשקע החמה ונעילת שערי היכל היינו לומר שאחר שיסיים הוא יום עדיין ופסק כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל ועוד אמרינן בפרק בתרא דתעניות בתפילת נעילה יהלו לה סמוך לשקיעת החמה:

ט תפלות אלו וכו' לפיכך צריך שיחדש. בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"א.) אמר רבי יוחן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו. כתב הראב"ד אע"פ שלא יחדש עכ"ל. וה"ר יונה והרא"ש ז"ל כתבו בשם רבינו האי דהיינו דוקא על ידי חידוש וכדברי רבינו ובביאור אורח חיים סימן ק"ז כתבתי שזהו גם כן דעת הרי"ף אף ע"פ שה"ר יונה חלוק בזה: ושלש ראשונות וכו'. בפרק אין עומדין שם (דף ל"ג.) ויתבאר בפ"ב:

י אין הצבור מתפלל וכו' עד לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף. כן כתב הרי"ף פרק מי שמתו. כתב הראב"ד מצינו קרבן נדבה בציבור וכו' והדומה להן עכ"ל. וכתב ה"ר מנוח ואע"ג דתניא בספרי תקריבו מלמד שהצבור מביאין עולת נדבה סברמה אמותר לכתחלה אבל לכתחלה אין מביאין שקלים שתהא כוונתם לעולת נדבה. וכתב עוד ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים שאם נסתפק אם התפלל מוסף אינו חוזר ומתפלל ואפילו בנדבה:

ביתי

השגת הראב"ד

*) תפלות אלו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא יחדש עד כאן לשונו:

*) אין הצבור מתפללין. וכתב הראב"ד ז"ל מצינו קרבן נדבה בצבור והיא עולה הבאה מן המותר שהיא קיץ למזבח אלא שלא היתה מצויה ומה שאמרו שלא יתפלל יחיד תפלת המוספים נדבה וכן מה שאמר הגאון שאסור להתפלל נדבה בשבתות ויו"ט לפי שאין מקריבין בהן נדבות אלא חובת היום בלבד אני דעת אחרת יש עמי בכל אלה דרבי יוחנן לא אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלא אי"ת שהיא תפלת רחמים ובקשה ושוהה ביניהן כדי שתתחולל דעתו עליו ויתכוין דעתו לבקש רחמים אבל תפלת שבת ויו"ט שאינו אלא הודאה לא אמר ר' יוחנן ואם יודה ויחזור ויודה ברכה לבטלה היא וכן ברכות יוצר וברכות דערבית וברכת המזון וברכת הפירות והדומה להן עכ"ל:

לחם משנה

ה וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'. פרק תפלת השחר (דף כ"ו ע"ב) איתמר רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום והניא כוותיה דר' יוסי בר חנינא ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי והם ישבו בגמ' הברייתא דמסייעא לרבי יהושע בן לוי אליבא דר' יוסי בר חנינא אבל הברייתא דמסייעא לרבי יוסי בר חנינא לא יישבו אליבא דריב"ל ואם כן נראה ודאי דיש לפסוק כרבי יוסי בר חנינא ואעפ"י שכתב רבינו כנגד תמידין תקנום לא הוי דלא כר' יוסי בר חנינא דהכבר פירשו בגמרא לדעתו דרבי יוסי בר חנינא דאסמכינהו רבנן אקרבנות ואם כן אפי' דנאמר דאבות תקנום מכל מקום שפיר קאמר רבינו דכנגד תמידין תקנום:

ו וכן התקינו. שם בברייתא ומפני מה אמרו תפלת ערבית אין לה קבע דהרי איברים ופדרים שנתעכלו מבערב קרבין והולכין כל הלילה: ואין תפלה ערבית חובה. שם בפרק תפלה השחר (דף כ"ז ע"ב) אמרו על מתני' דאין לה קבע וכו' דהוי כמ"ד רשות ופליגי רב ושמואל דרב סבר כמאן דאמר רשות והלכתא כרב באיסורי:

ט תפלות אלו וכו'. ענין זה בפ' מי שמתו (דף כ"א) והרב ב"י ז"ל ביאר כל הסברות בפירושו בסי' ק"ז בטור א"ח וגם נתבאר דעת רבינו ז"ל.

ביתי

מגדל עוז

וכיון שראה כו'. פרק אין עומדין (ל"ג) ופ"ב דמגילה (דף י"ז). וכן תקנו כו' עד כנגד שני תמידין. פרק תפלת השחר (דף כ"ו) וכל יום שיש בו כו' עד תפלת המוספין פרק תפלת השחר (דף ל"ח). וכן התקינו עד כתפלת חובה. פ"ק דשבת (דף ט') ופרק תפלת השחר כ"ט וכן תקנו תפלה כו' עד לשקיעת החמה. בירושלמי דפרק תפלת השחר (דף ז') ורמוזה בפ' בשלשה פרקים ופרק בתרא דיומא (דף פ"ח). נמצאו כו' עד ומנחה. פרק אין עומדין (דף כ"ו): ובשבתות ובמועדים כו' עד נעילה פרק תפלת השחר. תפלות אלו כו' עד דבר. פרק מי שמתו שם. כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא יחדש עכ"ל ואני אומר כי כל דבר למד ממקומו מה שכתב עד הרשות בידו פרק אין עומדין (דף ל"א). וכל אותן התפלות כו' עד ולא חובה פרק מי שמתו בבבלי ומפורש בירושלמי במעשה. ושלש ראשונות כו' עד דבר פרק אין עומדין (דף ל"ג). אין הצבור מתפללין כו' עד סוף הפרק. הסכמת הגאונים היא ממה שפסקו פרק אין עומדין כי התפלות כנגד תמידין תקנום. וכתב הראב"ד ז"ל מצינו קרבן נדבה בצבור וכו' וברכת הפירות והדומה להן עכ"ל. ואני אומר מאחר באין בזה תפיסה על ר"מ ז"ל כי דינ"ת וסברות המפרשים ז"ל הם אין לי להשיב עליהם ואמינא בגיניה כרי נהרא. הרב וסייעתו ה'...

הגהות מיימוניות

[א] פרק ב' דמגילה תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר ע"כ: [ב] ואפילו יחיד צריך להתפלל תפלת מוסף דלית הילכתא כר' יהודה שאמר משום רבי אליעזר בן עזריה אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר אלא כרבנן דאמרי ושלא בחבר עיר וכן פסקו התוספות בשם רבינו חננאל: [ג] כרבא דאמר הלכתא כמאן דאמר רשות ודלא כאביי וכן פירש רבינו חננאל עיין בהגה"ה הסמוך [ד] וכן כתבו בה"ג אמנם ר"י פסק דבאונס קטן יכול לבטלה או משום מצוה העוברת או שרא המיניה דאמרינן ס קמא דשבת דלא מטרחינן ליה וכן בירושלמי עלה על מטתו אמרי דבי ר' ינאי אין מטריחין אותו שירד עיין שם בתוס' וכתב בר"ג דבר שהוא רשות ה"מ כשאינו רוצה להתפלל כלל אבל אם מתפלל אותה קבלת עליו ודינה כתפלת חובה שאם טעה ויחזור חוץ מר"ח כדליקם בפרק י' וכן ספר המצות משמו: [ה] עיין לקמן בהגה"ה פרק ד' בהלכה ג'.

תפלת נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובת היום בלבד:

פרק שני

א בימי ר״ג רבו האפיקורוסין בישראל והיו מצירים לישראל ומסיתין אותן לשוב ׳יאחרי השם. וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם לאבד האפיקורוסין וקבע אותה בתפלה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל. נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות: **ב** ׳בכל תפלה שבכל יום מתפלל אדם תשע עשרה ברכות אלו על הסדר. במה דברים אמורים כשמצא דעתו מכוונת ולשונו תמהר לקרות ׳אבל אם היה טרוד ודחוק או שקצרה לשונו מהתפלל יתפלל שלש ראשונות וברכה אחת מעין כל האמצעיות ושלש אחרונות ויצא ידי חובתו: **ג** וזהי הברכה שתקנו מעין כל האמצעיות. [ס] הביננו יי אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו ליראתך לסלוח היה לנו להיות גאולים רחקנו ממכאוב ודשננו בנאות ארצך ונפוצים מארבע תקבץ והתועים בדעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה הוא עונה בכל עת פודה ומציל מכל צוקה ברוך אתה יי שומע תפלה: **ד** במה דברים אמורים בימות החמה. אבל בימות הגשמים אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים. וכן במוצאי שבתות וימים טובים אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת: **ה** ובשבתות ובימים טובים מתפלל שבע ברכות בכל תפלה ותפלה מארבע תפלות של אותו היום. שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אמצעית מעין אותו היום, בשבתות חותמין בברכה אמצעית מקדש השבת. וברגלים חותם בה מקדש ישראל והזמנים. ואם היה שבת ויום טוב חותמים בה מקדש השבת וישראל והזמנים. בראש השנה חותמין בה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ואם היה שבת חותם בה מלך על כל הארץ מקדש ׳השבת וישראל ויום הזכרון: **ו** במה דברים אמורים בתפלת ערבית ושחרית ומנחה. אבל תפלת המוספין ׳של ראש השנה מתפלל תשע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות של כל יום ושלש אמצעיות. ראשונה מן האמצעיות ענינה מלכיות. שנייה זכרונות. שלישית שופרות. וחותם בכל אחת מהן מענייגה: **ז** ׳ביום הכפורים מתפלל בכל תפלה מחמש תפלות שבע ברכות. שלש ראשונות ושלש אחרונות ואמצעיות מעין היום. וחותם בכל אחת מהן מלך על כל הארץ

א טור א״ח סי׳ ק״ב: ב טור סי׳ ק״י סמ״ג עשין י״ט: ג פ״ק דר״ה: ד טור סי׳ תקצ״א וע״ש ה טור א״ח סי׳ תרכ״א:

כסף משנה

פ״ב א בימי ר״ג רבו האפיקורוסין וכו׳. ברייתא פרק תפלת השחר (ברכות דף כ״ח ע״ב) אמר ר״ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת האפיקורוסים עמד שמואל הקטן ותקנה ואין ספק שמה שהוצרך ר״ג לתקנה היה לפי שבימיו רבו האפיקורוסין: וכתב ה״ר מנוח וה״ה ע״כ דמפני האפיקורסים תקנו היא נמי כדי להבדיל לאפיקורסים אלא הכי תקנוה ויש לומר דאגב אורחיה אשמועינן דמומר שהמיר אפיקורוס הוא כדאיתא בהוריות [דף י״א.] אי נמי כדי שימנעו העם לשמוע אחריהם להמיר ולצאת מכלל הדת תקנו להודיע שאין למומרים תקוה עכ״ל: **במה** דברים אמורים כשמצא דעתו וכו׳. משנה [ברכות כ״ח:] ר״ג אומר בכל יום יתפלל אדם י״ח ר׳ יהושע אומר מעין י״ח ר״ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י״ח ואם לאו מעין י״ח. ובגמרא [שם כ״ט:] מאי מעין י״ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה כלומר אומר מעין כל ברכה בקוצר ושמואל אמר הביננו ה׳ אלהינו לדעת דרכיך וכו׳ ומשמע דהלכה כשמואל דבכל דוכתא מדכרין הביננו וידוע דהלכה כר״ע מחבירו וכיון דרבן גמליאל ור״י פליגי בסברא אחת הו״ל הלכה כר״ע. ופירש״י הביננו כנגד אתה חונן ומול לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם. בנאות ארצך לשון נוה כמו בנאות דשא והוא כנגד ברכת השנים. והתועים בדעתך השוגגים על דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט. ל״א והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבה ללמד לפשוט כדברך וכן עיקר ל״ל וכן בה״ג פ״ל לשון רש״י. וה״ר יונה ז״ל כתב התועים הם ישראל המפיחים דברים בזה הגלות הארוך שאומרים הקב״ה אותם יבוא לכן שפטם בדעתך כלומר בידיעתך שאתה הגמלה והאמונה כמו וידע אלהים וכן מבר בברכת השיבה שופטינו שיסיר ממנו יגון ואנחה שיש לנו בגלות וימלוך עלינו לבדו ברחמים בצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו טועים עתה מהם. וכתב ה״ר מנוח ומ״ג דלייט אביי אמאן דמצלי הביננו במנחה מאי מתא כעין מתא דמסתמא אינו טרוד כ״כ אבל אם היה טרוד מותר וכן הסכים גאון וכן כתבו הרי״ף והרא״ש וה״ר יונה. וכתב עוד ה״ר מנוח לסלוח היה לנו פי׳ תהיה נמלא לסלוח לנו וזהו נהיה גאולים:

ד במה דברים אמורים בימות החמה וכו׳. שם מימרא דרב ביבי בר אביי [אידי בר אבין] וכתב ה״ר מנוח דבגמרא פריך בין אימות הגשמים בין אמו״ש וי״ט ונכלליה מכלל ומשני דילמא אתי לאיטרודי משמע שאם תובעה דלא אתי לאיטרודי רשאי כדאמרינן גבי השואות כהים עכ״ל. ובקשתי לו חבר ולא מצאתי:

וכן במוצאי שבתות. שם מימרא דרב נחמן אמר שמואל:

ה ובשבתות ובימים טובים וכו׳. פרק שני דיום טוב [ביצה] (דף י״ז.) תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת בש״א מתפלל שמונה של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה ובה״א מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים א״ל אטו שבת ישראל מקדשי ליה שבת מיקדשא וקיימא אלא אימא מקדש השבת וישראל והזמנים אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא ופירש״י אטו שבת ישראל מקדשי ליה שהקדמת קדושת ישראל לשל שבת בשלמא זמנים צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקורא׳ מועדים בבית דין אלא שבת מיקדשא וקיימא מששת ימי בראשית ואינה תלויה בקביעות בית דין עכ״ל. ומכיון דאסכמן דלב״ה דקיימא לן כוותייהו אפילו ביום טוב שחל להיות בשבת אינו מתפלל אלא שבע כל שכן בשבת דלאו יום טוב דאפי׳ ב״ש מודו דאינו מתפלל אלא שבע שלא אמרו ביום טוב שחל להיות בשבת מתפלל ח׳ אלא להזכיר שבת ויום טוב:

בראש השנה חותמין בה מלך וכו׳:

ו אבל תפלת המוספין של ראש השנה. בפרק בתרא דראש השנה (דף ל״ב) ושם שכתב וחותם בכל אחת מהן מעניינה:

ז ביה״כ מתפלל בכל תפלה וכו׳. בברייתא פרקא קמא דיומא (דף ח׳:) ושם שכתב וחותם בכל אחת מהן וכו׳:

אם

לחם משנה

פ״ב א בימי ר״ג וכו׳. פרק תפלת השחר (דף כ״ח ע״ב) אמרו עמד שמואל הקטן ותקנה בפני רבן גמליאל ולכך אמר רבינו הוא ובית דינו:

ב במה דברים אמורים. שם במשנה ר׳ גמליאל אומר כל יום ויום מתפלל אדם י״ח ר׳ יהושע אומר מעין י״ח ר׳ עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י״ח ואם לאו מעין י״ח ופסק כר׳ עקיבא דהלכתא כוותיה מחבירו:

ג וזהו הברכה וכו׳. מבוארת שם:

ד במה דברים אמורים בימות החמה וכו׳. שם (דף כ״ט) מימרא דרב ביבי בר אביי ומתקיף עליה מר זוטרא ונכלליה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי לאיטרודי ע״כ. וכתב הרב״י בסי׳ ק״י בטור א״ח וז״ל ונראה לי דהא דחיישינן דיטעה יותר בתפלת הביננו מבתפלת י״ח הוא מפני שאדם עשוי לטעות ביותר בדברים קצרים שבקל אדם יכול לדלג תיבה או שלש תיבות עד כאן. ונראה שהוצרך לומר כן למאי שכתב הטור ח״ל בסי׳ קי״ו שבין בימות החמה בין בימות הגשמים אומרים ברך עלינו אלא שבימות הגשמים אומרים ותן טל ומטר לברכה ולכך הוצרך לתרץ תירוץ זה. וקשה לי על תירוצו דאם כן כשתירצו בגמרא על קושיא אחריתא דמר זוטרא דאיתא התם ונכלליה מכלל ודשננו וכו׳ ואמרו אתי לאיטרודי הקשו שם אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי וכו׳ ומאי הקשו הא יש לחלק בין ברכה דהביננו לברכה דאתה חונן שהיא ברכה די״ח כמו שחלק הוא ז״ל ולמה הוצרכו בגמרא לתרץ ולחלק בין תחלה לאמצע לאמצע יותר טוב היה לו לחלק זה החילוק אף על גב דשני בתחלה לאמצע כיון שהברכה היא קצרה. לכך נראה לי לתרץ למנהג הספרדים דמכל מקום תחלה לאמצע מיקרי כיון שהוא קרוב הרבה לתחלת הברכה אבל ודשננו בנאות ארצך הוא רחוק יותר מתחלת הברכה:

וכן במוצאי שבתות וכו׳. שם מימרא דרב נחמן ואף ע״ג דהקשה עליה מר זוטרא ואסיקנא בקשיא עם כל זה לא אסיקנא בתיובתא וכן פסקו הפוסקים:

ח ובשבתות ובימים טובים וכו׳. ואם היו שבת ויו״ט וכו׳. פרק יום טוב שחל (ביצה דף י״ז) מבואר שם דחותם מקדש השבת וישראל והזמנים:

בכל

הגהות מיימוניות

[ס] פרי׳ דקיימא לן כאביי דלייט אמאן דמצלי הביננו הילא כאמוראין חרבת התלקין נ״ש. אמנם בספר המצות כתב כרבינו המחבר וכתב ואע״ג דלייט אביי אמאן דמצלי הביננו היינו למי שמרגיל עצמו לעשות כן תמיד בלא שום אונס עכ״ל:

מגדל עוז

פ״ב בימי ר״ג רבו המינים עד מעניינה. פ׳ תפלת השחר (דף כ״ח) ופ׳ שני דביצה: ביום הכפורים עד יום הכפורים. פרק יום הכפורים (דף פ״ז) ומייתי לה בנדה פ״ק (דף ח׳) סוף גמרא מפרישין דאמר רבי אליעזר ארבע נשים דיין שעתן:

הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים. ואם חל להיות בשבת [ג] חותם בכל תפלה מהן מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים: **ח** במה דברים אמורים ביום צום של כל שנה ושנה אבל ביום צום של שנת היובל מתפלל [ג] תפלת המוספים תשע ברכות כמו שהתפלל במוסף ראש השנה והם אותן הברכות עצמן לא פחות ולא יותר ואין מתפללין אותן אלא בזמן שהיובל נוהג: **ט** אבכל תפלה מהתפלות פותח קודם לברכה ראשונה [ד] יי׳ שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. וכשהוא חותם בסוף התפלה אומר יהיו לרצון אמרי פי וגו׳ ואח״כ צועד לאחוריו: **י** בבראשי חדשים [ה] ובחולו של מועד מתפלל ערבית שחרית ומנחה תשע עשרה ברכות כשאר הימים ואומר בעבודה אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא. במוסף בחולו של מועד מתפלל תפלת המוסף כמו שמתפלל ביום טוב. ובראשי חדשים מתפלל שבע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית מעין קרבן ראש חדש וחותם בה מקדש ישראל וראשי חדשים: **יא** גשבת שחלה בחולו של מועד וכן ראש חדש שחל להיות בשבת מתפלל ערבית ושחרית ומנחה שבע ברכות כשאר השבתות ואומר יעלה ויבא בעבודה. במוסף מתחיל בברכה אמצעית בענין שבת ומשלים בענין שבת ואומר קדושת היום באמצע ברכה וחותם בה בראשי חדשים מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ובחולו של מועד חותם בה כמו שהוא חותם ביום טוב שחל להיות בשבת: **יב** דיום טוב שחל להיות באחד בשבת מתפלל בברכה רביעית בלילה ותודיענו משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חוקי רצונך ותתן לנו יי׳ אלהינו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הקדשת (*והבדלת והקדשת את עמך ישראל בקדושתך) ותתן לנו יי׳ אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וכו׳. ובמוצאי שבת ובמוצאי יום טוב של כל השנה מבדיל באתה חונן אף על פי שהוא מבדיל על הכוס: **יג** הבחנוכה ובפורים מוסיפין [ו] בהודאה על הניסים. שבת שחלה להיות בחנוכה מזכיר על הניסים במוסף כמו שמזכיר [ז] בשאר תפלות: **יד** ובימי התענית אפילו יחיד שהתענה מוסיף בשומע תפלה עננו וכו׳. ושליח ציבור אומרה ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא וחותם בה העונה בעת צרה *(ומושיע). ונמצא מתפלל עשרים ברכות. זבתשעה באב מוסיפין בבונה ירושלים רחם יי׳ אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל העיר האבילה כו׳: **טו** חכל ימות הגשמים אומר בברכה שניה מוריד הגשם [ח] ובימות החמה מוריד הטל. מאימתי אומר מוריד הגשם מתפלת המוספין

*בנ״א אינו — *בנ״א אינו

א טור סי׳ קי״א סמ״ג שם. ב טור א״ח סי׳ תכ״ה וסי׳ ח׳. ג טור א״ח סי׳ תכ״ב: ד טור א״ח סי׳ תנ״א. ה טור א״ח סי׳ תרפ״ב. ו טור א״ח סי׳ תקס״ה ס״ו. ז טור א״ח סי׳ תקנ״ז ח סמ״ג עשין י״ט טא״ח סי׳ קי״ד: ו

כסף משנה

ואם חל להיות בשבת וכו׳. לאחד כן מדין י״ט שחל להיות בשבת שכתבתי בסמוך:

ח בר״א ביום צום של כל השנה וכו׳. כתב ה״ר מנוח כדאמרינן (ר״ה כ״ו.) שוה היובל לר״ה לתקיעה ולברכות:

ט בכל תפלה וכו׳. מימרא דר״י פ״ק דברכות (דף ד׳.):

י בראשי חדשים וכו׳. ברייתא פרק במה מדליקין שבת (דף כ״ד) ר״ח וחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל י״ח ואומר מעין המאורע בעבודה ופירש״י מעין המאורע היינו יעלה ויבא:

במוסף בחולו של מועד וכו׳. עד מקדש ישראל וראשי חדשים למדה מהדין שאכתוב בסמוך:

יא שבת שחלה להיות בחולו של מועד וכו׳ ברייתא בפרק בני דביצה (דף י״ז.) ובפרק בכל מערבין עירובין (דף מ׳) שבת שחלה להיות בר״ח או בחולו של מועד במוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. ואע״פ שבברייתא זו אמרו שמסיים בשל שבת כלומר חותם בשל שבת לחוד כתב הר״ן דלית הילכתא כהאי תנא בהא מדאסכתן בפ׳ בלבה שאכלו ברכות (מ״ט) אמר רבי אין חותמים בשתים אותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל ור״ח ומשמע דר״ח ותש״מ בחתימת המוספין שוים הם לחתימת המוסף דיום טוב דאסיקנא כרבי דאמר מקדש השבת וישראל והזמנים ה״נ חותם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים ומינה דכתש״מ חותם נמי כמו בי״ט שחל להיות בשבת דהא ר״ח וחולו של מועד שוים הם לכל ענינים ואם כן היה מפרש רבינו לא הו״ל לכתוב ומשלים בשל שבת ולפיכך נראה שרבינו היה מפרש ומסיים בשל שבת לא לענין חתימה קאמר אלא שאומר איזה ענין של שבת כמו ישמחו במלכותך וכו׳ וכדותה והאי ברייתא לא דברה בענין החתימה אלא מדאותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים אלמא הכי בעי מחתם וה״ה לתש״מ כמ״ש:

יב וי״ט שחל להיות באחד בשבת וכו׳. בפ׳ אין עומדין ברכות (דף ל״ג ב׳) אמרו כמה סברות היכן יזכירו הבדלה בי״ט שחל להיות אחר השבת ובסוף אמר ר׳ יוסף לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל דתקינו לן מרגניתא בבבל ותודיענו משפטי צדקך כו׳ וכתבו הרי״ף והרא״ש ז״ל דהכי קי״ל. ובמ״ש ובמוצאי י״ט וכו׳. שם (ל״ג.) איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפלה ואסיקנא דצריך להבדיל בתפלה:

יג בחנוכה ובפורים. [בפרק במה מדליקין כ״ד.]: **שבת שחלה להיות בחנוכה וכו׳.** פרק במה מדליקין שבת (דף כ״ד.) איפליגו אמוראי דרב הונא ורב יהודה אמרי אינו מזכיר כיון דחנוכה לית בה מוסף ורב נחמן ורבי יוחנן אמרי מזכיר ואסיקנא התם דהלכתא כוותייהו דיום הוא שנתחייב בד׳ תפלות:

יד בימי התענית וכו׳. פ״ק דתענית (דף י״ג) אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית והיכן אומרה בין גואל לרופא מתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה ואסיקנא והלכתא בשומע תפלה. ותריה שאמר וכי יחיד קובע ברכה לעצמו משמע דש״צ קובע ברכה לעצמו ואומרה בין גואל לרופא ובפרק במה מדליקין (שבת כ״ד.) תניא דבימי התענית אומר מעין המאורע בשומע תפלה ופירש״י מעין המאורע היינו עננו. ומ״ש וחותם בה העונה בעת צרה. **בתשעה באב וכו׳.** בסוף תענית כתב הרי״ף ירושלמי רבי אחא אומר יחיד בט״ב צריך להזכיר מעין המאורע ומאי ניהו נחם ה׳ אלהינו עלינו וכו׳ והיכן אומרה א״ר ירמיה כל דבר שבא להבא אומרה בעבודה וכל שהוא לשעבר אומרה בהודאה כדתנן [ברכות נ״ד] נותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבא ונהוג עלמא לאומרה בבונה ירושלים וסמכי [אהא] דאמר ר׳ יהודה בריה דשמואל בר שילת משמיה דרב אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר ע״כ:

טו כל ימות הגשמים משנה פרק אין עומדין (שם ל״ג.) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים דהיינו ברכת אתה גבור ופ״ק דתענית

לחם משנה

ט בכל תפלה מהתפלות וכו׳. פרק קמא דברכות (דף ד׳). [כר׳ יוחנן] דאמר אפילו תימא בכולהו וכיון דתקנו רבנן כתפלה אריכתא דמיא:

יא שבת שחל וכו׳. ברייתא פרק י״ט שחל (ביצה דף י״ז):

יב וי״ט שחל וכו׳. פרק אין עומדין (דף ל״ג) אנא לא הא ידענא ולא הא ידענא אלא מדרב ושמואל ידענא:

טו מאימתי אומר מוריד הגשם וכו׳. פ״ק דתענית [דף ב׳.] אמרו במשנה ר׳ יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון [של חג, האחרון] מזכיר הראשון אינו מזכיר וכו׳. ואמרו שם (דף ד׳ ע״ב) גמרא הלכה כרבי יהודה והקשו שם והא אמר רבי

מגדל עוז

בר״א ביום צום של כל השנה כו׳ עד אלא בזמן שהיובל נוהג עד בכל תפלה מן התפלות עד ואחר כך צועד לאחריו. פ״ק דברכות (דף י״ג) וביומא פרק הוציאו לו **בראשי חדשים** כו׳ עד יעלה ויבא כו׳. במה מדליקין (דף כד׳) במוסף בחולו של מועד כו׳ וראשי חדשי׳. פ ב דביצ׳ (דף י״ז) **שבת שחלה** וכו׳ עד בראשי חדשים. פ׳ בכל מערבין (דף מ) ופ״ב דביצה (דף י״ז) שם: **ובחולו של מועד** כו׳ עד שבת. פרק ב׳ דביצה ופ״ב דתוספתא דברכות. **וי״ט שחל להיות באחד בשבת** כו׳ עד מועדים לשמחה כו׳ פרק אין עומדין (דף לג): **ובמוצאי שבת** כו׳ עד באתה חונן. פ״ק דנדה (דף ח׳) סוף גמ׳ מתניתין דרבי אליעזר אומר ד׳ כוסים דיין שעתן: **אע״פ שהוא מבדיל** כו׳ עד על הכוס. פרק אין עומדין (דף ל״ג) **שבת שחלה** כו׳ עד ועל העיר כו׳. פרק ב״מ (דף כ״ד)· **כל ימות הגשמים** כו׳ עד מוריד הטל פרק אין עומדין (דף ל״ג): **מאימתי אומר** כו׳ עד מוריד הטל. פרק קמא דתענית (דף ב׳)

הגהות מיימוניות

[ב] ואף בנעילה דיום הוא שנתחייב בארבע תפלות כדאיתא פרק במה מדליקין ע״כ: [ג] פרק ראוהו בית דין שוה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות ע״כ [ד] ואין בו משום הפסק בין גאולה לתפלה כדאיתא התם דכיון דתקינו רבנן בגאולה אריכתא דמיא אבל בני אדם הרגילים לומר שומע תפלה וגו׳ יש בו הפסק בין גאולה לתפלה לפיכך אין לאומרו לא בתפלת ערבית ולא בתפלת שחרית שיש בהן גאולה [ה] כל זאת ההלכה איתא בתוספתא דברכות ועליה אנו סומכין להתפלל רק ד׳ ובמוסף ר״ח וחול המועד ולא כר׳ חיים כהן שטפי׳ שיש להתפלל כל י״ח ברכות ומעין המאורע בין ברכה לברכה במקום שירצה וציין בתוס׳ פרק מי שמתו ובאבי״ה סימן ד׳: [ו] אומר על הניסים בערבית פורים אע״פ שלא קראו את המגלה ולא כאשר פסק בסדר רב עמרם שאין לאומרו עד לאחר קריאת מגילה ועיין בהלכות פורים. [ז] במה מדליקין הלכה כריב״ל דאמר כו׳ עד יום הוא שנתחייב בארבע תפלות [ח] אמר ר׳ אסי אמר ר׳ יוחנן, הלכה כר׳ יהודה פ״ק דתענית וקודם שיתחילו הקהל להתפלל מוסף בלחש יעביר התוך בקול רם משיב הרוח כעין שמזכיר החזן יעלה ויבא בר״ה קודם תפלת הקהל וכן משמע בירושלמי דאמר קמו לצלויי במוסף אומר משיב הרוח ואין היחיד רשאי לומר משיב הרוח עד שש״צ יאמר משיב הרוח מורי ורבינו. וכן כתב ראבי״ה בשם רבינו חננאל ובירושלמי גרסינן קמו לצלויי כמאן דארכר ש״ץ דמי:

[ט] המוספין של יו״ט האחרון של חג עד תפלת שחרית של יום טוב הראשון של פסח. ומתפלת המוספין של יום טוב הראשון של פסח אומר מוריד הטל: **טז** ^משבעת ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת שנים כל זמן שמזכיר הגשם. במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכות לאלו והדומין להן שואלין את הגשמים ביום [י] ששים אחר תקופת תשרי: **יז** מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן ^בשומע תפלה. ומקומות שהן עושין יום טוב שני ימים אומר מוריד הגשם בתפלת מוסף של יום ראשון של שמיני עצרת ומתפלל והולך כל ימות הגשמים: **יח** ^כל השנה כולה חותם בברכה שלישית האל הקדוש ובברכת עשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט ובעשרת הימים שמראש השנה עד מוצאי יום הכפורים חותם בשלישית המלך הקדוש ובעשתי עשרה המלך המשפט: **יט** ^יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה ראשונה [כ] זכרנו לחיים כו׳ ובשנייה מי כמוך אב הרחמים וכו׳ ובהודאה זכור רחמיך וכו׳ ומוסיפין בברכה אחרונה בספר חיים וכו׳. וכן יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה שלישית ובכן תן פחדך ובכן כו׳ אבל בראש

א טור סי׳ קי״ז סמ״ג שם: ב טור סי׳ קי״ד: ג טור א״ח סי׳ תכ״ב:

כסף משנה

דתענית (דף ב׳.) תנן ר׳ יהודה אומר העובר לפני התיבה ביו״ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר ביו״ט הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר ואיפסקא הלכתא בגמרא [שם ג׳.] כוותיה. וכתב הרי״ף פי׳ האחרון המתפלל תפלת מוסף הוא מזכיר גבורות גשמים ובשחרית אינו מזכיר וביו״ט הראשון של פסח בשחרית מזכיר גבורות גשמים ובמוסף אינו מזכיר. ירושלמי א״ר ר׳ יהודה כדי שיצאו כל המועדות בטל מפני שהטל סימן יפה לעולם:

וכתב הר״ן שאמרו עוד בירושלמי שכיון שמפני שיצאו כל המועדות בטל הפסיקו ההלכה ביו״ט הראשון של פסח אף על פי שהוא זמן גשמים עדיין אם כן יחזיר מבערב ומפני ליום כל עמא תמן כלומר ומאחר שזה מזכיר על זה מזכיר גשם לפי שיש שאינו בקי בשעת ההזכרה עד שישמע מפי ש״צ וכשמעו עוד ויזכיר בשחרית ומפני יחזיר סבור שהזכירו מבערב ולפיכך לאחרת יזכיר מבערב ונמצאו האחרים מזכירים גשם והוא על ומשנה מטבע שטבעו חכמים בתפלה לכך:

טז משבעה ימים במרחשון כו׳. משנה פרק אין עומדין ברכות (כ״ג.) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים ובפרק קמא דתענית (דף י׳.) תנן בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים רשב״ג אומר בשבעה בו ובגמרא א״ר אלעזר הלכה כרשב״ג חניא חנניה אומר בגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה ואיבעיא לן אי יום ס׳ כלאחר ס׳ או כלפני ס׳ ואסיקנא דיום ס׳ כלאחר ס׳ וז״ש רבינו שואלין את הגשמים ביום ס׳ אחר תקופת תשרי ומ״ש רבינו בגולה היינו שנער וסוריא ומקומות הסמוכים לאלו:

יז מקומות שהם צריכים וכו׳. פרק קמא דתענית (דף י״ד ב׳) שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנו דצריכין למיטרא בתקופת תמוז כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כצבור דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה: וכתב הר״ן אע״ג דאמרינן בס״ק דע״ז (דף ח׳.) שאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני מטר שהוא מזיק לכל העולם בתקופת תמוז כדכתיב הלא קציר חטים היום וכו׳ וכן כתב ה״ר מנוח בשם בעל ההשלמה: וכתב רבינו נסירות המשנה שכל הזמנים שאמרו לגשמים אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שסביבה כלומר ארץ ישראל אבל בשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכין לגשמים באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא שבעה במרחשון ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון ימות החמה ואינם טובים להם הגשמים אבל הם מאבדים וממיתים והיאך ישאלו אנשי הארץ במרחשון הגשמים הלא זה שקר גמור וכל זה סברא נכונה ונראית לעין שכל: וכתב הרא״ש בתשובותיו כלל ד׳ שאלה עשירים דלשון דיהבא משמע שפירוש המשנה סותר מ״ש בחיבורו כי בפירוש המשנה כתב ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשם באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא ז׳ במרחשון אלמא שואלים בברכת השנים ובחיבורו כתב שאיי הים שואלים הגשמים בשומע תפלה. והמדקדק בדבריו ימצאם מכוונים כי בפירוש המשנה כתב ארצות לפי שיש חילוק בין ארץ ישראל לבבל לענין שאלה והוכרח מזה נלמוד שאין נקראים רבים אלא ארץ ואותם הם שאומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים אבל בחיבורו כתב מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה כגון איי הים ואינם נקראים ארץ בפני עצמם הולך כיחידים דמו ובשומע תפלה עכ״ל:

ואני בעניי לא נראה לי פירוש חילוק זה שביאר רבינו דאיי הים למה לא יקראו ארץ אבל כוונת רבינו בפירוש המשנה שהזמנים שנשנו במשנה לשאלת גשמים אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה אבל שאר ארצות שאינם צריכים גשמים אז אלא בזמנים אחרים אין שואלים את הגשמים אז אלא בזמן הצריך להם ויעשו אותו הזמן כאילו הוא ז׳ במרחשון בארץ ישראל לענין ששואלים גשם בזמן שצריך להם לא בזמן שאינו צריך להם אדרבא הם ממיתים ומאבדים ומיהו לא נחית שם כדי לפרש באיזו מקום מהתפלה ישאלו ופה במחבר ביאר שבשומע תפלה ישאלו וההיא דאתי ניטוה. ומה שכתב רבינו כגון איי הים הרחוקים לא בא לומר שאינם נקראים ארץ אלא לפי שהוא דבר קשה לומר שיש מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה לזה אמר שזה ימצא באיי הים הרחוקים. וא״ל שיכני ממה שאמרו ובגולה עד ס׳ בתקופה והם שואלים בברכת השנים דשאני התם שהוא זמן שאלת גשמים גם בא״י:

ומקומות שהם עושים י״ט שני ימים וכו׳. שם (תענית דף ד׳:) אמרי דתנן ר׳ יהודה אומר האחרון מזכיר אמריק בגמרא ואנן דלית לן תרי יומי היכי עבדינן אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר ומתחיל במוספין. כלומר פוסק במנחה דספקא שביעי הוא ופוסק מני בערבית ושחרית של ט׳ ספק ח׳ כדינו אם הוא שמיני ואסיקנא והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. ויש לדקדק למה אמר רבינו מלומר זה עד כאן דלעיל כשכתב שמשמיני אומר מוריד הגשם וכו׳ מיד הו״ל לסמוך דין זה ולמה הפסיק ביניהם בדיני שאלה בברכת השנים. ויש לומר שרצה לסיים תחלה כל דיני הגשמים הנוהגים לארץ ישראל בין בהזכרה בין בשאלה ואח״כ פירש דין שאר מקומות וניאר תחלה דינם לענין שאלה דסליק מיניה וחזר והשלים דינם לענין הזכרה:

יח כל השנה כולה וכו׳. סוף פ״ק דברכות (דף י״ב ב׳) מימרא דרבה בר חנינא סבא משמיה דרב: וכתב ה״ר מנוח דמלך אוהב צדקה ומשפט משמע שימשהו גדולתו בצדק ובמשפט אבל המלך המשפט ר״ל שהוא ישפוט שופט העולם אי נמי משמע שהוא עצמו המשפט כמו שאנו אומרים הוא יודע הוא החכמה שאין לומר עליו שהכמה חכם ונמצא שגדלה שהוא קונה החכמה והבינה מאתו. ודע שבמקצת ספרי רבינו כתוב ובברכת י״ב והוא ט״ס וצריך לתקנם ובברכת י״א:

יט יש מקומות שנהגו וכו׳. כתב הר״ן בריש פרק בתרא דר״ה בשם ר״י בן גיאת ז״ל דאע״ג דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו בג׳ ראשונות ולא בג׳ אחרונות נהגו לומר כן לפי שצרכי רבים הם. וכתב עוד שהרמב״ן ז״ל מצא סמך לדבר במסכת סופרים שכתוב בה בלשון הזה וכמה שהתימהון על ר״ת וגם י״ח מפני מפאר היפים כך ספלתם מטוה וא״ל זכרנו בג׳ ראשונות ובג׳ אחרונות אלא

לחם משנה

כי אלעזר הלכה כר״ג ומבואר שם בגמרא דדינו של ר״ג בשבעה במרחשון ליתיה אלא בזמן בית המקדש קיים דאיכא עולי רגלים אבל בזמן הזה שאין בה״מ קיים שואלין בי״ט האחרון וכן משמע שם דאפילו בח״ל דאיכא פירי דדברא שואלין בשבעה במרחשון ורבינו לא פסק כלל מזה. וכבר תמה הר״ן ז״ל עליו בריש מסכת תענית. ונראה לי לתרץ דכיון דמי שאמר שם (דף ו׳.) ובגולה עד ששים בתקופה חולק על כל מה שתירצו בריש פירקין דהיכי קאמר דבגולה עד ששים הא לעיל אמרו אע״ג דאיכא פירי וכו׳ קיימו אלא בז׳ במרחשון ולא נראה לרבינו לחלק ולומר דהא דבגולה איירי בבבל שהוא מקום מצולה דכתב הר״ן ז״ל ולכך קאמר עד ס׳ דמדקאמר בגולה משמע דבכל ח״ל איירי דהכל קרי ליה גולה וכיון דפסקו שם דהלכתא כר׳ חנינא אמרים אית כל מאי דאמרי׳ לעיל ולית לפי אלא כ׳ זמנים לאחר ששים יום בגולה וז׳ במרחשון בארץ ישראל. ומ״ש שפסקי׳ הלכתא כר׳ יהודה יום טוב האחרון וכו׳ דיש חילוק בין שאלה להזכרה כדאמרינן התם. זה נראה לי ליישב דברי רבינו ז״ל:

טז שואלים את הגשמים ביום ששים וכו׳. כתב רבינו ביום ששים משום דאסיקו שם בגמרא תענית (דף י׳.) דיום ששים כלאחר ששים דמיא:

יח כל השנה כולה וכו׳. סוף פ״ק דברכות (דף י״ב ע״ב). ומ״ש בברכת ששים עשרה היא טעות וצריך לומר בברכת אחת עשרה וכבר כתב כן הרי״ב״ס ז״ל בשמו הכ״מ. וכתב

מגדל עוז

משבעת ימים כו׳ עד מגשם. פרק אין עומדין (דף ל״א): בר״ש גלוי כו׳ עד כל ימות הגשמים. פ״ק דתענית (דף ב׳) כל השנה כולה עד סוף הפרק. סוף פ״ק דברכות (דף י״ב):

הגהות מיימוניות

[ט] דלא כסדר רב עמרם שכתב דש״ץ מזכיר במוסף והעם מתחילין להזכיר בתפלת מנחה דדייק לישנא דמתניתין העובר לפני התיבה ול״נ לר׳ ואומר דרישא מוכיח מאימתי מזכירין וכו׳ וכן עמא דבר כבעמור וראבי״ה ויתר הגאונים: [י] חנניה אומר בגולה עד ס׳ בתקופה אמר שמואל הלכה כחנניה אמר רב פפא הילכך יום ס׳ כלאחר ס׳ ויום ס׳ עצמו שואלין וקיימא לן יום תקופה מתחיל במנצא כשעברו ג״ת ימים הוין מיום התקופה או שואלין בתפלת ערבית שהוא תחלת יום נ״ט שהוא יום ס׳ לתקופה כשתמנה גם יום התקופה שהוא מתחיל כדפי׳. ובירושלמי אתא דבים ס׳ שואלין משת לעת וחנר נוהגין כתלמוד דידן שלא הוכיר מות כלום אלא כדפרישית: * [לשון הטור אבל אנו אין אנו צריכין לשער כו׳ ואח״כ כתב א״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובת שאלה שיכולין לשאול אח״כ בברכת השנים לפי הצורך לחם ע״כ]: [כ] בה״ג כתב רשב״א איסורא מדרבנן שנוהגים כן מדאמר לא ישאל צרכיו בג׳ ראשונות ובפרק י״ח דמסכת סופרים תנוא אין מזכירין זכרנו בג׳ ראשונות ואחרונות אלא בבי ימים של ר״ה ויום הכפורים ואף אלו בקושי התירו ע״כ ואין לנו אלא מנהג ובחנות וקדושתו ל״ת שמנם אם פעה רשכח ולא אמר זכרנו או מי כמוך או וכתוב לחיים או בספר חיים נראות מכאן דאין מחזירין אותו וכן כתב ר״ת דאין מחזירין באותן דברים שלא פסק הספר בחיוש וכן מצאתי בתוס׳ הר״ר יהודה דשל אלו אין מחזירין דאין שייך כאן משנו ממטבע חכמים וכן משמע בה״ג כדלקמן בפ״ו בהג״ה. אבל בתוס׳ אחרות מצאתי דמחזירין עליהם דהוי משנה ממטבע הברכות וכן כתב בה״ג ש״ש היה נוהג להחזיר עליהן והיינו הוא מוהו דמסכת סופרים והנה דעת מורי רבינו שלא להחזיר עליהן וכן פי׳ ראבי״ה וכן אומר לי הר״ר חיים ששמע ממנו של הר״ר אליעזר ז״ל בישיבתו שאמר ראוי ג״ל להחזיר עליהן:

אלא בשני י"ט של ר"ה וי"ה ואף אלו בקושי התירו :

פ"ג א תפלת השחר מצותה שיתחיל וכו'. פ"ק דברכות (דף ט' ב') אמר אביי לק"ש כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תנן התם ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום אמר רבי זירא מאי קרא ייראוך עם שמש ופירש"י מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה וכן דעת ה"ר יונה והרי"ף והרא"ש ז"ל : **וזמנה עד סוף** שעה רביעית וכו'. ריש פ"ד דברכות (דף כ"ו) תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות ואסיקנא התם (שם כ"ז) הלכה כרבי יהודה וכתב רבינו שהוא שלישית היום לרמוז אל מ"ש בפירוש המשנה פ"ק דברכות אל מה ששנינו גבי ק"ש גומרה עד ג' שעות דע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומ"ש עד ג' שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום בין שיהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה. ונ"ל הטעם דכיון דקי"ל טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים ויוצא י"ח שחרית כ"ש עד חצות דהכתי לא מטא זמן תפלת מנחה אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחילה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת שחרית. ומ"מ יש מדקדק שהו"ל להרי"ף ורבינו לכתוב עד חצות ואני טעה יותר דהא אכתי לא מטא זמן תפלת מנחה ונ"ל דהא"כ אלא דלא דק בין חצות לחצי שעה יותר וכיון דאפכתו רבנן דאמרי עד חצות אסמכוה אמילתייהו ואמרו עד חצות אבל ה"ה עד שיגיע זמן המנחה כנ"ל אלא שמדברי הרשב"א נראה דעד חצות דוקא אמרו וכמ"ש בס' ב"י לא"ח סימן פ"ט :

ב כבר אמרנו וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר (דף כ"ו ע"ב) איזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה, ומפרש רבינו דהיינו טעמא כדתנן פ"ה דפסחים תמיד נשחט בח' ומחצה וקרב בט' ומחצה בערב פסח נשחט בז' ומחצה וקרב בח' ומחצה חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה והפסח אחריו :

וזמן

בראש השנה וביום הכפורים מנהג פשוט הוא להוסיף בשלישית ובכן תן פחדך וכו' :

פרק שלישי

א תפלת [א]השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה [6] עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום. ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה. אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה. שכשם שתפלה מצוה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים : **ב** [ב]כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי

א סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' פ"ט ב טור א"ח סי' רל"ג :

לחם משנה

וכתב שאי אפשר לטעות בכל ספרי רבינו ז"ל שבכמה מקומות כתב כן אלא שהיא כשגגה היוצאה מלפני השליט .

פרק ג א תפלת השחר מצותה כו' בריש פרק תפלת השחר (דף כ"ו.) משנה תפלה השחר עד חצות ר"י אומר עד ד' שעות ואיפסיק הלכתא בגמרא [כ"ז] כר' יהודה ותקן בבחירתא כותיה והקשו בגמרא על ריתניתא ולמיגהי מצותה עם הנץ החמה וכו' ותירצו כי תניא ההיא לותיקין וכו' והקשו עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרבי ירמיה וכו' טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרים שתים שחרית מתפלל מנחה שתים ותירצו כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבו ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה ע"כ. למדנו מזאת הסוגיא דלר' יהודה מד' שעות ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה דמד' שעות ואילך לר' יהודה כמחצות ואילך לת"ק וא"כ יש תימה על רבינו ז"ל שכתב שעד חצות לבד שכר תפלה יהבו ליה וכבר תמה עליו הרב"י והעלה בתירוץ האחרון אשר סמך עליו דנפקא ליה לרבינו ז"ל הא מטום דלא ניפוש במחלוקת ר' יהודה ורבנן כל כך דלרבי יהודה עד חצות אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה ולרבנן שכר תפלה בזמנה יהבו ליה לכך אמר רבינו ז"ל דשכר תפלה מיהא יהבו ליה עד חצות . אבל מדין טעה ולא התפלל וכו' אין ללמוד כלל דהתם אע"ג דשכר תפלה יהבו ליה התם שאני דטעות תפלה הוא . וקשה לי עליו דכיון דטעמא דרבנן דקאמרי עד ו' שעות לא נפקא להו אלא מפני שהתמיד של שחר קרב עד ו' שעות א"כ אנן דקיימא לן דהתמיד של שחר אינו קרב אלא עד ד' שעות תניין לו להת זמן עד חצות לרבי יהודה כלל עוד קשה בין למה שמפרש הוא ז"ל וכן הרשב"א ז"ל דשאני טעה תפלה אבל שלא בטעות תפלה אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה וכשתירצו בגמרא מכאן ואילך שכר תפלה וכו' ר"ל בטעות תפלה א"כ למה תירצו מכאן ואילך שכר תפלה וכו' ליפני גמרא דמאי דקאמר עד חצות מהגי הוא לומר דעד חצות יוכל להתפלל כל זמן שירצה אבל מחצות ואילך אי זמן תפלה כגון משש שעות ולמעלה מתפלל אבל אי לאו זמן תפלה כגון אותה חצי שעה שלאחר חצות אינו מתפלל. מיהו לזה יש לומר דאי הוה הכי לא אהני מיעוטא דמתניתין דעד חצות אלא לחצי שעה לבד וזה דוחק לכך מטני דעד חצות דמתניתין מיעוט גמור דדוקא עד חצות אין אבל מחצות ואילך לא :

ב כבר אמרנו שתפלת המנחה וכו' ברייתא פרק תפלת השחר (שם ע"ב) מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ע"כ עוד אמרו (דף כ"ז.) א"ר חסדא ניחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום שמע מינה הלכה כר' יהודה אדרבא מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא שמע מינה דלאו הלכה כרבי יהודה השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר מאן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ע"כ וכתב ה"ר יונה בפ' ההלכות דמאן דנהוג כרבי יהודה צריך לנהוג כותיה לגמרי בין למנחה בין לערבית כלומר בחנחה עד פלג המנחה דוקא ולא יותר וערבית מכאן ואילך ומאן דנהוג כרבנן צריך לנהוג לגמרי כרבנן דמנחה עד הלילה וערבית אחר צאת הכוכבים ולא קודם אבל אין לנהוג כקולי דמר וכקולי דמר כלומר ערבית כרבי יהודה ומנחה כרבנן . ומדברי רבינו לא נראה כן אלא שיכול לנהוג כר"י ורבנן וכקולתו של זה וכקולתו של זה שכן כתב וזמן מנחה קטנה וכו' ויש לו להתפלל וכו' נראה דפירוש דבריו הוא דמאי דקרא לזה זמן מנחה קטנה עד אותו העת הוא כדי שיוכל לומר ערבית משם ואילך כר' יהודה אבל לענין המנחה עצמה יכול להתפלל אותה עד שקיעת החמה דהיינו כרבנן דאמרי עד הערב והוא ז"ל מפרש דעד הערב ר"ל עד שקיעת החמה וכמו שפירש בפירוש המשנה א"כ לפי זה נקטינן כקולי דתרווייהו ואע"פ דלא עבדינן בשאר מילי הכי למנקט קולי דתרווייהו שאני הכא דתפלת ערבית רשות ואין לדקדק בזמנה כמו שכתב הוא ז"ל למטה זה נראה לי מלשונו דאם היה מפרש כפירוש רבינו יונה ז"ל לא היה לו לסתום דבריו ולומר ויש לו להתפלל וכו' אלא היה לו לומר אם רצה לנהוג כך וכו' אבל אחר שסתם הדין משמע כפי' כדכתיבנא. וא"ת והא בתמיד של בין הערבים סתם דבריו בפ"ב מהלכות תמידין ומוספין כרבנן דאמרי דקרב עד הערב שכתב שם תמיד של בין הערבים שוחטין אותו וכו' והוא משש שעות וכו' עד סוף היום וזהו כרבנן דאמרי עד הערב וא"כ למה כתב כאן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והתם לא כתב הכי היה לו לכתוב גם כן שם דעבד כרבי יהודה עבד ודעבד כרבנן עבד כיון דתספקא לן הלכתא כמאן הוי כרבנן או כר' יהודה. וי"ל דכיון דאית ליה דנקטינן כקולי דתרווייהו כדכתיבנא להכי כתב שם עד סוף היום דבשלמא אם היה מפרש כפירוש רבינו יונה ז"ל דאם נהג כזה במנחה אינו יכול לנהוג אחר כך כזה בערבית מפני שהיו סותרים בזה מנהגם במנחה הוה ניחא קשיא אבל כיון דמפרש הוא דבכל אופן שיעשה יכול לעשות לכך נתן לו הבחירה ואמר לו עד סוף היום. אי נמי אפילו נאמר דמפרש כפירוש רבינו יונה ומאי דכתב ויש לו להתפלל וכו' ר"ל שאם רוצה לנהוג כרבנן יכול לנהוג ובלבד שינהוג כמותו לגמרי מ"מ לא קשיא אמאי לא הזכיר דברי ר' יהודה בהלכות תמידין ומוספין לומר אם ירצה לנהוג כרבי יהודה ינהוג ואם ירצה לנהוג כרבנן ינהוג משום דרבי יהודה לא פליג ארבנן אמאי דקאמרי דהתמיד קרב והולך עד סוף היום ומאי דקאמר רבי יהודה הוא משום דלא חייש לזמן הקרבה וכיון דזמן הקרבה שהיו מקריבים כל היום לא היה אלא עד פלג המנחה אע"פ שמן הדין יכול להקריב עד הערב מ"מ לא חיישינן להכי אלא לזמן הקרבה לבד הוא דחיישינן . וכי תימא ההקרבה לא היתה אלא בט' שעות ומחצה דהכי תנן (פסחים דף נ"ח.) תמיד נשחט בשמונה (שעות) ומחצה וקרב בט' שעות ומחצה וי"ל דמ"מ הקטורת שהיו מקטירין אחר התמיד היה שעה ורביע לעיסוקו שנמצא שהיה כלה בי"א שעות חסר רביע ותפלת המנחה כנגד הקטורת תקנוה וכמו שאמר הכתוב תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ולכך הוי זמנה עד פלג המנחה ודברי אלה מבוארים בדברי התוספות ז"ל שכתבו עד פלג המנחה מנ"ל הא בשלמא עד ט' שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנ"ל וי"ל דרבי יהודה ס"ל דתפלת המנחה כנגד קטורת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ע"כ. ואיכא למידק דלא מקמו ולא מידי דהא רבי יהודה טעמא יהיב דאמר שתמיד קרב והולך עד פלג המנחה וא"כ משום הך טעמא אית ליה דזמן המנחה הוי עד אותה שעה וכי היכי דניחא להו לרבנן דיהבו טעמייהו שקרב והולך עד הערב הכי נמי ניחא לרבי יהודה דיהיב טעמא משום דקרב והולך עד פלג המנחה ועוד מאי האי דתירצו תכון תפלתי וגו'. ונראה דפירוש דבריהם כך דהוקשה להם דבשלמא לרבנן טעמייהו מפורש משום דאינהו דרשו בפרק תמיד נשחט בין הערבים מכי ינטו צללי ערב מתחיל זמן ההקרבה והיא נמשכת עד הלילה וכדין היה להקדים המצוה ולשחוט תיכף אחר שש שעות ומחצה אלא שעתא משום קרבנות היחידים אבל ודאי מן הדין משמע תקרא דשיעורו עד סוף היום דהא לא קאמר קרא אלא זמן ההקרבה מתחלת מכי ינטו צללי ערב וכיון דלא נתן שיעור עד היכן היא ממילא משמע דהוי עד הלילה ולהכי קאמרי רבנן עד הלילה משום דמן הדין תמיד קרב עד הלילה ואע"ג דלא היו נוהגים להקריב אלא בט' שעות ומחצה מ"מ כיון דמן הדין אית ליה זמן עד הלילה בתר דינא אזלינן אבל לרבי יהודה קשה לבתר מאן אזיל אי אזיל בתר דינא הא דינא הוי עד הלילה דהא קרא לא אמר אלא תחילת ההקרבה הוי מכי ינטו צללי ערב אבל סוף ההקרבה לא קאמר משמע דהוי כל היום ומנא ליה לרבי יהודה דהוי דינו עד פלג המנחה ולא יותר ואי אזיל רבי יהודה בתר זמן ההקרבה א"כ לא היה קרב אלא בט' שעות ומחצה ולא היה לו לומר דהוי זמנה אלא

מגדל עוז

פ"ג תפלת השחר מ' עד שעה רביעית. הכל פרק תפלת השחר (דף כ"ז) :

הגהות מיימוניות

[6] אמר רב כהנא הלכה כר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה ועד בכלל קאמר כדמוכח :

כסף משנה

ד וזמן מנחה קטנה וכו'. משנה פרק תפלת השחר (דף כ"ו.) תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה ואיבעי לן בגמרא (דף כ"ז.) אי הלכה כרבי יהודה בתפלת המנחה כי הוכי דהלכתא כוותיה בתפלת השחר ואסיקנא דמאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד ח"ם רבינו עד שישאר מן היום שעה ורביע דהיינו עד הערב כת"ק. ויש לדקדק בלשון רבינו שהו"ל לכתוב וזמן המנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שתשקע החמה אבל נראה שכיון למה שכתב הרא"ש בשם הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כר"י דאם איתא לדרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא לדרבנן ליתא לדר' יהודה וכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דלא איפשר לו לעשות שתים כרבנן ושתים כר"י וגם ה"ר יונה ז"ל כתב כן. ונראה לי שהוא מוכרח בלשון שאמרו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואין ספק שפירושו שהוא שיהיו לעשות כמר עבד והתוספת שיהיו לעשות כמר עבד ולכן כתב רבינו זמנה עד שישאר מן היום שעה ורביע ומשם ואילך הוא זמן תפלת הערב היינו כרבי יהודה: ויש לו וכו'. כלומר גם אם ירצה לעשות שיהיה ת"ק יתפלל אותה עד שתשקע החמה:

ה תפלת המוספין וכו'. משנה (שם כ"ו) ושל מוספין כל היום ר"י אומר עד ז' שעות ובגמרא ושל מוספין כל היום אל"י ונקרא פושע והא דתנן בפ"ב דמגילה (דף כ' ע"ב) כל היום כשר למוספין היינו לומר שיצא אבל מ"מ נקרא פושע. כתב הרמ"ך לא ידעתי למה הוא פושע ומנהגנו להתפלל כ"ה אחר ז' עכ"ל. ויש לתמוה עליו שאומר שדברי רבינו הם דברי הגמרא למה תמה עליו ואומר שלא היה כן בנוסחת הרמ"ך בגמרא:

ו תפלת הערב וכו'. משנה (שם דף כ"ז) תפלת הערב אין לה קבע ובגמרא מאי אין לה קבע אי לימא דאי בעי מצלי כולה לילה ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות. ופי' ה"ר יונה דס"ק אם איתא דאין בו משמעות אחר אלא משנה כל הלילה ליתני תפלת הערב כל הלילה ומדלא תני הכי שמעינן דאיכא נמי משמעות אחר דהיינו לאשמועינן שהיא רשות וא"כ אין לה קבע ר"ל ב' דברים שהיא רשות ושזמנה כל הלילה: ותפלת נעילה וכו'. נתבאר מעם רבינו בפ"א:

ז המתפלל תפלה קודם זמנה. זה פשוט אך מ"מ ואם התפלל תפלת שחרית וכו' נלמד ממאי דאמר בסוף תפלת השחר דף

ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה. אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא. ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה והו היא הנקראת מנחה גדולה: [ג] ינהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה והאחת רשות. והורו מקצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה. וכן הדין נותן מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום. ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל קטנה אלא רשות: **ד** הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה, וזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שישאר מן היום [ב] שעה ורביע, ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע [ג] החמה: **ה** יתפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר עד שבע שעות ביום, והמתפלל אותה אחר שבע שעות אף ע"פ [ז] שפשע יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום:

ו תפלת הערב אף ע"פ שאינה חובה המתפלל אותה זמנה מתחילת הלילה עד שיעלה עמוד השחר. ותפלת נעילה זמנה כדי שישלים אותה [ט] סמוך לשקיעת החמה: **ז** המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה

א עיין בטור א"ח סי' רל"ד: ב טור א"ח סי' רל"ה סמ"ג שם:

לחם משנה

אלא עד ט' שעות ומחצה כלומר משש שעות ומחצה דהיינו מנחה גדולה עד ט' שעות ומחצה דהיינו מנחה קטנה וזהו שאמר בשלמא עד ט' שעות וכו' היינו אי מיית כרבי יהודה לזמן הקרבה בשלמא עד ט' שעות ומחצה ניחא אבל הא עד פלג המנחה מנא ליה דלא הוי לא דינא ולא זמן הקרבה כדפרי' ופירש דודאי בתר זמן הקרבה אזלינן חזמן הקרבה היה כלה בפלג המנחה משום דבקטורת ס"ל לרבי יהודה דהיה עיסוקו שעה אחת ומחצה ולכך קאמר דתחילת זמן מנחה קטנה מתחילת זמן הקרבת הקטורת דהיינו מט' שעות ומחצה עד סופו דהיינו פלג המנחה. וא"ת דבירושלמי פרק תפלת השחר אמרינן תמן תנינן תמיד נשחט בשמונה שעות ומחצה וקרב בט' שעות ומחצה ערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת רבי ירמיה בעי אם עביד מנחה שתי שעות ומחצה והכא עביד מנחה שלש שעות ומחצה פי' אי אזלינן בתר הקרבה של כל יום בט' שעות ומחצה לא נשאר משם עד הלילה אלא שתי שעות ומחצה ואי אזלינן בתר הקרבה דפסחים דקרב בשמונה שעות ומחצה נשאר משם עד הלילה שלש שעות ומחצה וא"כ הוי מנחה שלש שעות ומחצה ומבעיא ליה לר' ירמיה בתר מי אזלינן ומתרץ שם אמר רבי יוסי לא הוקבה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת שנאמר תכון תפלתי קטורת לפניך וכו' לא שעה אחת לעיסוקו ואם עביד מנחה שתי שעות ומחצה כלומר אסי' אזלינן בתר התמיד של ערבי פסחים לא הוי מנחה אלא בט' שעות ומחצה משום דאזלינן בתר הקרבה של קטורת שהיה צריך שעה אחת לעשות הקטורת והוי המנחה בט' שעות ומחצה נמצא דבשאר הימים אזלינן בתר הקרבת התמיד עצמו ובערבי פסחים אזלינן בתר הקרבת הקטרת כדי להשוות ערבי פסחים עם שאר הימים דהמנחה יש לה קצת דמיון עם הקרבת הקטורת וקצת עם התמיד ופעמים אזלינן בתר התמיד ופעמים אזלינן בתר הקרבת הקטורת א"כ משמע מהכא דהקטורת לא היה צריך אלא שעה אחת לעיסוקו. וי"ל דמ"מ ס"ל לר' יהודה דצריך רביע יותר לעיסוקו שעה אחת ורביע ולכך קאמר עד פלג המנחה אבל לעולם דמדינא הוי עד סוף היום. ולפי זה מה שאמר רבי יהודה בברייתא שהרי תמיד קרב והולך עד פלג המנחה רצה לומר הקרבת הקטורת ואל תתמה איך קראו תמיד דכיון דהוי אחר קריבת כבש התמיד של בין הערבים נקרא תמיד וכן משמע מלשון רבינו ז"ל שרצוי לקרותו תמיד שכתב בפ"ד מהלכות תמידין ומוספין תמיד של בין הערבים אין מפיסים לו פייס אחר וכו' תנן מן הקטורת שהם מפיסים וכו' משמע דהקטורת היה נכנס בכלל התמיד מדקאמר חזן וכו' זה נ"ל פשוט לדעת רבינו ז"ל והתוס' ז"ל שהם מסכימים לדעת אחת דלפי זה אפשר פסק שם רבינו דקרב עד סוף היום דר' יהודה מודה בהא דמדינא הוי הכי כדפירשתי: ולפי שבערב פסח שחל להיות בערב שבת וכו'. וא"ת אמאי בשאר כל הימים אזלינן בתר הקרבה שקרב בתשע שעות ומחצה ולהכי מתחלת משם מנחה קטנה ובערב פסח אזלינן בתר השחיטה דשחט משש שעות ומחצה ומשום הכי אמרינן דמשם מתחלת זמן מנחה גדולה והוי לן למיזל בתר הקרבה דקרב בז' שעות ומחצה כי היכי דאזלינן בתר מנחה קטנה או גבי מנחה קטנה הוי לן למיזל בתר השחיטה דנשחט בח' ומחצה כמו גבי גדולה. וי"ל דהיינו טעמא דאזלינן בתר השחיטה דבערבי פסחים משום דאי אפשר להיות השחיטה קודם דתמיד אינו נשחט אלא משש שעות ומחצה ולמעלה אבל גבי מנחה קטנה היכי אזלינן בתר שחיטה דנשחט בח' שעות ומחצה הא השחיטה יכול להיות קודם וא"כ לאוי למיזל מסי בתר הקרבה דהוי גמר המעשה:

ה תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר עד שבע שעות ביום וכו'. משנה שם (דף כ"ז) ופסק כחכמים דזמנה כל היום ובגמ' (דף כ"ח) אמרי' דנקרא פושע:

ז המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וכו'. ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק וכו'. שם (דף ל'). אתיא דשמואל ולאו כי הוו בעו למיפק באורחא

הגהות מיימוניות

[ב] שהוא עשירית היום כרבי יהודה דאמר עד פלג המנחה ע"כ: [ג] כרבנן דאמרי עד הערב ומסקינן בגמרא השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. כתב רבינו חננאל ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב וכר' יוסי דאמר בירושלמי לא תוקשה תפלת מנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת שנאמר תכון תפלתי קטורת לפניך ותו דאמר רבי הושעיא תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ואוקמה אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה שנאמר ייראוך עם שמש ואע"ג דלייטי עלה במערבא היינו מאן דמאחר מפי אבל קודם ביאת שמש כמעט שפיר דמי. ירושלמי ר' יוסי הוי מצלי עם דמדומי חמה שנאי על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא לעת מצוא של יום ואע"ג דשנות תפלת מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הערב מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמעלה עדיף ובלבד שלא ידחות השעה עכ"ל. ע' בהגהה לפניך שבהלכה: [ד] אמר רבי יוחנן ונקרא פושע ע"ש: [ה] וכן כתב מורי רבינו הנהיג והורה הלכה למעשה שאין להתפלל תפלת נעילה אלא ביום וכן כתב ר"י בשם ר"י ודלא כרב דאמר בשילהי יומא תפלת נעילה פוטרת של ערבית אלא כברייתא דפליג עליה ר' חנינא דתניא אור של יום הכפורים כו' דבין לת"ק דההיא ברייתא בין לר' חנינא בן גמליאל שאמר משום אבותיו לא סבירא להו דרב והא בהא תליא וכך כתב רי"ף אלפס. ועוד הביא מורי ראיה מירושלמי דתפלת השחר ור"ש בתרא דתענית דר' יוחנן פליג על רב ואמר אין תפלת נעילה אלא ביום ורב ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן. ועוד מוכח התם דאפילו רב מודה דיש להתפלל אותה ביום דגרסינן אימתי היא נעילה רבנן דקיסרין אמרין איתפלגון רב ור' יוחנן רב אמר בנעילת שערי שמים פי' בלילה ור' יוחנן אמר בנעילת שערי היכל שהוא ביום לאחר הקטרת קטרת והדלקת נרות. אמר ר' יוסי ענתותי מתניתין מסייעא ליה לר' יוחנן בשלשה פרקים הכהנים נושאים כפיהם ארבעה פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה בנעילת שערים בתעניות ובמעמדות ויום הכפורים אית לך למימר נעילת שערי שמים פי' בתמית והא איתקש נשיאת כפים לשירות דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום. אחוה דאיסיה דרב אויא צייץ הוה נולחיה דרב ביומא צומא רבא פירוש היה שומר פליתו אמר ליה כד תיתחי שימשא בריש דיקלי הב לי גלתי דנצלי נעילת שערים פירוש משום הכון ופריך מוליף שיטתיה דרב חמן הוא אומר בנעילת שערי שמים פירש בלילה וכאן אמר בנעילת שערי היכל פירש שרצה להתפלל מבעוד יום אמר רב מתנא על ידי דהוה רב מאריך בצלותיה סבן הוה מגיע בנעילת שערי שמים פירוש סוף תפלתו נמשכת עד הלילה אלמא דר' יוחנן פליג עליה הלכתא כוותיה לגבי רב ועוד דשיטתיה ליה סייעתא ממתניתין דתלי פרקים ופשטא דמתניתין משמע מבעוד יום גדול ראתקש לשירות היינו שיר של הקרבן כדמוכח לה בפרק ב' דערכין וההיא הות מבעוד יום גדול שאין אומרים שירה אחר תמיד של בין הערבים אע"ג דאכתי יום גדול הוא דאיכא בתרייה קטורת ונרות ולאפוקי מרב דאמר צריך שתהא התפלה ונשיאות כפים שלה נמשכין עד הלילה ואפי' לרב נמי צריך להתפלל אותה ביום ועוד כבר מוכח דאין נשיאות כפים בלילה וכן מצאתי כתוב בש"ר שב"ם דאין נשיאות כפים בלילה וכן מצאתי שכתב ר"י בפרק בתרא דתענית מדוקשא דלשרתו ולברך בשמו וכו' עד הילכך אין להתפלל נעילה ולא לעלות לדוכן אלא ביום מהני טעמי דפרישית ולי עד ונראה דודאי לא הנהיגו אבותינו כך אלא מחמת שהחזנים מושכים עד הלילה סבורים שכוון עושין ע"כ ליקטתי מדברי מורי רבינו שכתב בשילהי יומא בתוס' ושם האריך הרבה. עי"ש. ול"נ דאין לדקדק דאית ליה לרב דתפלת נעילה בלילה מדאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית

מגדל עוז

ויש לו להתפלל מ' עד כל היום. פרק תפלת השחר (כם דף כ') ופרק הקורא את המגלה למפרע: תפלת הערב כו' עד עמוד השחר. פרק תפלת השחר (שם): תפלת נעילה כו' עד החמה. בירושלמי דפרק תפלת השחר (דף כ"ז): המתפלל תפלה כו' עד יצא. פרק תפלת השחר (דף ל'):

אותה בזמנה. [א]ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה [ו] עמוד השחר יצא: *ויש [ב]לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת [ז] בערב שבת קודם שתשקע החמה. וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה. ובלבד שיקרא ק"ש [ח] בזמנה אחר צאת הכוכבים: **ח** [ג]כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו משלם. [ט] בשוגג או שהיה אנוס או טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה. ומקדים תפלה שבזמנה ואחריה מתפלל את התשלומין: **ט** כיצד טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתים. ראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית. [י] טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה החמה יתפלל ערבית שתים. ראשונה ערבית ושנייה תשלומי מנחה. טעה ולא התפלל ערבית עד שעלה עמוד השחר מתפלל שחרית שתים, ראשונה שחרית והשניה תשלומי

(דף ל׳) אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו תקדמי לאיזל לאורחא הוו מקדמי ומצלי. ופירש רבינו מקדימים לעיקר יציאתה שהוא עם הנץ החמה והיו הם מקדימים מעלות השחר וכ"כ התוספות בשם ר"ח:

ויש לו להתפלל תפלת ערבית וכו׳. כלומר כבר אפשר לו לעשות כן והיינו אם לא יתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה וכמו שכתבתי לעיל בפרק זה, ולאו דוקא של שבת בערב שבת או של מוצאי שבת בשבת דה"ה בכל יום אלא שרבינו העתיק לשון הגמרא דגרסינן בתפלת השחר (דף כ"ז ע"ב) אמר ר"ח בר אבין רב צלי של שבת בע"ש ורבי יאשיה צלי של מ"ש בשבת:

ובתב ה"ר מנוח ודוקא מפני הדחק או צורך שעה והיינו שסיים הרב להיות דלעיל דמיירי בשעת הדחק עכ"ל. וסובר רבינו שהטעם שאף ע"פ שהוא יום יתפלל תפלת ערבית לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה. ומ"ש הראב"ד ז"ל אין ראוי לעשות כך אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה עכ"ל. אין כאן השגה שרבינו בהאי סילקא לא נחית אלא לפרושי באיזה זמן מתפלל אדם תפלת הערב ויוצא בה ולא נחית לפרושי דיני סמיכת גאולה לתפלה:

ח כל מי שעבר עליו וכו׳. ברייתא בפרק תפלת השחר (דף כ"ו) מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל תפלת ערבית או תפלת שחרית וסובר רבינו דהיינו דוקא כשביטל במזיד:

ט כיצד טעה ולא התפלל שחרית וכו׳ שם מימרא דר׳ יצחק אמר רבי יוחנן. ומ"ש ועבר חצי היום לאו דוקא דה"ק ועבר חצי היום וחצי שעה יותר דכבר הגיע זמן המנחה דאילו בחצי היום כיון דעדיין לא הגיע זמן המנחה היכי קאמר כראשונה תפלת המנחה אלא ודאי כדאמרן:

טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה וכו׳. שם בעיא דאיפשטא:

טעה ולא התפלל ערבית וכו׳. שם מימרא דר׳ יצחק א"ר יוחנן:

טעה

השגת הראב"ד

* ויש לו להתפלל וכו׳. כתב הראב"ד ז"ל אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה:

א טור סי׳ ס"ט סמ"ג שם · ב סמ"ג עשין כ"ס טור א"ח סי׳ רל"ג: ג טור א"ח סי׳ ק"ח סמ"ג עשין י"ח:

משנה למלך

ט כיצד טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתים ראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית. ברייתא בפרק תפלת השחר (דף כ"ג) מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית ומוקי לה ר׳ יוחנן כשביטל במזיד. ונראה דדוקא קאמר רבינו דכיון דעבר חצי היום אין לו תשלומים אלא עם תפלת המנחה וכן שכתב הראב"ד דדוקא עם התפלה האחרת הואיל ובעת תפלה היא וזה פשוט ודוק (א"ה ראיתי לאחרן הכ"י ס"ס נ"ח שכתב וז"ל כתב כלבו טעה בק"ש של שחרית י"א שאין לו תשלומין בערבית ולא של ערבית בשחרית וכו׳ חיים כתב דק"ש שוה לענין תפלה ע"כ. ותמיה לי שהרי לימוד ערוך הוא בידינו מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק"ש כדבר האמור:

לחם משנה

בהורייתא הוו מקדמי ומצלי וסובר רבינו דהיינו אחר שעלה עמוד השחר ודלא כרש"י ז"ל והיינו בשעת הדחק ויש לו להתפלל וכו׳ שם (דף כז) רב צלי של שבת בערב שבת: וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות וכו׳. (שם) ומה שהוצרך רבינו ז"ל לתת טעם לפי שתפלת ערבית רשות אע"ג דבגמרא [שם כ"ז.] לא משמע דהוי טעמא אלא משום דקיימא לן כר׳ יהודה דעד פלג המנחה הוי זמן תפלת המנחה ומשם ואילך הוי זמן תפלת ערבית שכן אמרו שם אמר רב חסדא ניחזי אנן וכו׳ שמע מינה הלכה כרבי יהודה וכו׳ מ"מ הוקשה לו לרבינו ז"ל דאע"ג דקי"ל כר׳ יהודה דאמר דזמן תפלת המנחה אינו עד פלג המנחה מ"מ היה להם לקבוע זמן בערבית מעת צאת הכוכבים כמו שאמרו בתפלת שחרית לכך אמר הטעם מפני שתפלת ערבית רשות. וא"ת הא שמואל אית ליה שם דתפלת ערבית חובה דכן אמרו שם אלא מאי אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות האמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית ר"ג אומר חובה ואפ"ה ס"ל דמותר להתפלל של מוצאי שבת בשבת שכן אמרו שם מ"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת. וי"ל דרבינו גריס לגירסת הרי"ף ז"ל דגרים אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות ואינו מחלוקת רב ושמואל כגירסת התוס׳ אלא מחלוקת אביי ורבא ופסק כרבא ומה שהביאו שם למימרא דרב יהודה אמר שמואל הוא שהזכיר מחלוקת ר"ג ור׳ יהושע. וא"ה אי טעמא הוי משום דתפלת ערבית רשות איך אמרו שם אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו תלו עד אורתא ש"מ אין הלכה כר׳ יהודה ותנא ליה דילמא אע"ג דס"ל כר׳ יהודה מ"מ לא הוו תלו עד אורתא משום דס"ל דתפלת ערבית חובה ועוד קשה כשאמר שם רב איקלע לבי גניבא וצלי וכו׳ ש"מ תלת וכו׳ לימא ש"מ ארבע והוא תפלת ערבית רשות דהא טעמא דצלי דשבת בע"ש נמי משום הכי. וי"ל דרבינו לא צריך להאי דתפלת ערבית רשות לומר דאמאי צלי של שבת בע"ש דהא ודאי היא מצוה משום קבלת שבת ואפי׳ דס"ל דתפלת ערבית חובה שכיר תלי ליה אי אית ליה כר׳ יהודה אלא מה שהוצרך לטעם זה הוא למ"ד דמצלי של מוצאי שבת בשבת דזה ודאי נראה כעושה מקודש חול ולא הוה לן למעבד הכי לכך אמר לפי שתפלת ערבית רשות וכו׳:

ח כל מי שעבר עליו וכו׳. ר"פ פרק תפלת השחר (דף כ"ו) ברייתא מעוות לא יוכל לתקון ואוקמה כשביטל במזיד: **ט** טעה ולא התפלל וכו׳. גם זה שם:

טעה

מגדל עוז

ויש לו להתפלל כו׳ עד אין מדקדקין בזמנה. פרק תפלת השחר (שם) וכתב הראב"ד ז"ל אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה. ואני אומר כי ביאור טוב הוא וכלול בלשון ר"ם ז"ל שכתב ויש לו כלומר יש לו מתוך הדיחק ולשון הגמרא דרב צלי כו׳ הכי נמי משמע וכבר כתבנו כמה פעמים כי ר"מ ז"ל משנה תורה חבר בקיצור ולא בא לפרש ולחדד ולחדש רק מקצר ועולה לשון דומה ללשון ובלבד שיקרא כו׳ עד תשלומי ערבית. פרק תפלת השחר (דף כ"ז):

הגהות מיימוניות

ערבית שהרי גם תפלת ערבית סבירא ליה שזמנה ביום מפלג המנחה ואילך כדאיתא בפרק תפלת השחר דרב צלי של שבת בערב שבת ומדקדק מינה דס"ל כר׳ יהודה דאמר מפלג דמנחה חשיב לילה לענין תפלה. ע"ש. ולכל היותר נוכל לדקדק לרב מהכא דזמן תפלת נעילה מפלג המנחה ואילך והיינו כדאיתא בירושלמי שתמשך עד שקיעת החמה כדפי׳ ודלא כמקצת גדולי אשכנז שכתבו שאין תפלת נעילה אלא בלילה מהא דרב והנה גם רבותינו הפייטנים שיסדו הקרובץ דעתם כן עשו בקריבץ של נעילה טרם יבא שמש היום יפנה השמש יבא ויפנה כי פנה היום ולא כי עבר ובהגה רבות והאומר כן בלילה בשכבר עבר היום לא חש לקימתיה ומיחזי כי חוכא ואטלולא לומר דברים שאינם כן לפני השכינה וכן מצאתי שוב בס"ע של רבינו שמחה ככל דברי מורי ורבינו וז"ל שמעינן מהתם דזמן נעילת שערי היכל סמי חזינא שמשא בריש דיקלי וקיימא לן רב ור׳ יוחנן הלכה כר יוחנן ועוד דמתניתין מסייעא ליה ולא ידעינן אמאי סמכינן דמצלינן נעילה בלילה וכהנים נושאים כפיהם עכ"ל · [ו] אבוה דשמואל ולוי כי הוי נפקי באורחא הוו מקדמי ומצלי וכי מטא זמן, ק"ש קרו וכן פר"ח ובה"ג פסק כרשב"י דאמר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל· [ז] רב צלי של שבת בע"ש וכן רבי יאשיה וכן ר׳ ישמעאל בר יוסי ור׳ אלעזר בר׳ יוסי ע"ש ובתוס׳ ר"י שלא היו עושים בחנם אלא כשהיה להן טירדא של מצוה לעת ערב או היו מקדימין להתפלל מבעוד יום ואם כן אינו כל כך ראיה לדברי רבינו תם ע"ש בתוס׳ [ח] וכן פר"י אלפס וכן כתב ר"ח בשם רבותינו דגאונים וכן משמע מתוך דברי רש"י בריש מכילתא שאין אדם יוצא ידי ק"ש של ערבית אלא אחר יציאת הכוכבים וכן משמע מתניתין דפ"ק דאתיא כחכמים דברייתא וכן תניא בירושלמי להדיא דקורא קודם יציאת הכוכבים לא יצא ידי חובתו וכן כתב הרב רבי אלעזר ב"ר יב"ק ששמע על ריב"א שהיה קורא ק"ש עם הצבור כשמתפללין ביום ומתפלל עמהן תפלת ערבית לפי שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור וביציאת הכוכבים היה חוזר וקורא ק"ש בברכותיה על מטתו אבל ה"ר אלעזר גופיה כתב וז"ל אבל עיקר המצוה להתפלל ק"ש עם ברכותיה ולסמוך גאולה לתפלה לאחר יציאת הכוכבים עכ"ל. אמנם כתב ר"ת שמפלג המנחה ואילך חשיב לילה בין לתפלה בין לקריאת שמע דקיימא לן כר׳ יהודה דאמר פרק תפלת השחר (דף כ"ז) דמפלג המנחה חשיב לילה כדאמרינן בגמרא דרב וכמה תנאים ואמוראים דצלו של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס ומבדיל בשבת כדאיתא התם ה"ה לק"ש שהרי קיימא לן כרבי יוחנן דאמר ק"ש ואחר כך תפלה ותניא כוותיה ודלא כריב"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ומתניתין דריש מכילתין איתא כרבי אליעזר אי נמי כמאן דאמר עני וכהן חד שיעורא ולית הלכתא הכי ולא בירושלמי שהבאתי לעיל אלא כרבי יהודה הכא דקאי רבי מאיר דפרק קמא כייתיה דיהיב שיעורא משעת טבילת הכהנים ורבי יהודה לא פליג עליה אלא משום דבין השמשות דידיה ג׳ חלקי מיל וכו׳ ע"ש. וכן כתבו התוס׳ וראבי"ה ורבינו שמחה אמנם בהא כל אפי׳ שוין שהקורא ק"ש או מתפלל ערבית קודם פלג המנחה כשעוד היום גדול שיש יותר עד הלילה משעה ורביע שלא יצא ידי חובתו לא בק"ש ולא בתפלה והרוצה לעשות כדברי ר"ת צריך שיתפלל מנחה קודם פלג המנחה וערבית וק"ש יכול להתפלל ולקרות מיד אחר פלג המנחה וכן כתב ראבי"ה שצריך לדקדק בכל יכולתו והרוצה לעשות כדברי הגאונים יכול להתפלל מנחה עד הערב דהיינו שקיעת החמה שהוא יציאת הכוכבים אבל קריאת שמע וערבית לא יתפלל ויקרא עד אחר יציאת הכוכבים אבל להתפלל שתיהן מנחה וערבית בין פלג דמנחה ליציאת הכוכבים לא יתכן כלל דהוה ליה שתי חומרי דסתרי אהדדי שהרי לענין מנחת עושהו יום כדברי הגאונים דפסקי כרבנן דפרק תפלת השחר ולענין ערבית לילה כר"ת דפסק כרבי יהודה ואע"פ שכתבו התוספות דשמא בתפלה הקילו והעושה כרבינו תם לא יצא ידי חובת ק"ש לדברי הגאונים אבל העושה כדבריהם גם לר"ת יצא ידי חובתו שגם הוא מודה מאן דעבד כרבנן עבד כדאיתא התם ומ"מ מנהגנו כר"ת ושעמו. וכתב ראבי"ה אדרבה המחמיר על עצמו לעשות כדברי הגאונים מיחזי כיוהרא כיון שאין מנהגנו כן אם לא שהוא פרוש ומדקדק גם בשאר מצות אז יכול לעשות עכ"ל ע"כ [ט] מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק"ש וכו׳ (ברכות כ"ו) עיין שם ע"כ: [י] אבל מוסף לא הזכיר וכן כתבו התוספות דאם שכח ולא התפלל מוסף אינו חוזר ומתפלל כיון שעבר זמן המוסף דתפלת מוסף לא שייכה כלל אלא בזמנה עיין שם בריש תפלת השחר ע"כ:

כסף משנה

י טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו׳ : וכתב הראב״ד ראיתי בדעתו וכו׳ הואיל ושעת תפלה היא עכ״ל. וה״ר יונה ז״ל כתב שדעת חכמי פרובינצא כדעת רבינו והוא נכון בעיניו. וכתב עוד ה״ר יונה שמ״מ כדברי הראב״ד ז״ל שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לכולם יש תשלומין ואין דעתו ז״ל נוחה בזה אלא הנכון כדברי רבינו. מיהו אם ירצה להתפלל אותם בתורת נדבה ושיחדש בהם דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן :

יא היו לפניו שתי תפלות כו׳. ברייתא פרק תפלת השחר (דף כ״ז.) פלוגתא דת״ק ורבי יהודה ופסק רבי יוחנן כת״ק, והכריח ה״ר יונה דמנחה הנזכרת כאן היינו מנחה גדולה וכבר הוקשה לפוסקים ז״ל מה שהיו נוהגים ביה״כ שאחר שהגיע זמן המנחה היו מתפללים מוסף קודם. וכתבו ה״ר יונה והרא״ש ז״ל דהא דהיו לפניו שתי תפלות היינו דוקא שרוצה להתפלל מיד שתיהן כגון שרוצה ליכנס לסעודה גדולה וא״א לו ליכנס עד שיתפלל הילכך תפלת המנחה שהיא תדירה וגם עיקר זמנה אז קודמת אבל אם אינו צריך עתה להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוספים. ומ״ש רבינו ויש מי שמורה וכו׳ הוא להגלל מקושיא זו של יה״כ דכיון דבצבור הוא אין עושין כן כדי שלא יטעו ויבא איזה יחיד מהם ביום אחר קודם שהגיע זמן המנחה להתפלל תפלת המנחה ואח״כ תפלת המוספין. והנכון לקצר בפיוטים בתפלת השחר ולכוין להתחיל להתפלל תפלת המוספין קודם שיגיע זמן תפלת מנחה גדולה וכן אנו נוהגים :

פ״ד ב טהרת הידים כיצד וכו׳. פרק היה קורא (ברכות דף ט״ו.) א״ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ מקנח ידיו בעפר או בצרור ובקסמים א״ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים. בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא ליים רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה״מ לק״ש אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה וה״מ לקמיה אבל לאחוריו אפילו מיל אינו חוזר מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר כך היא גירסת רבינו וה״פ אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל כלומר עד ולא עד בכלל. אבל אם עבר מן המים יותר. כלומר יותר מפחות ממיל אינו חייב לחזור : ומה שכתב שרוחץ עד הפרק. [עי׳ במשנה פ״ב דידים]. וכתב רבינו פ״ו מהלכות ברכות שמברך ענט״י וכתב ה״ר מנוח וכן לק״ש ונראה מדברי רבינו שבכל התפלות צריך ליטול ידיו אעפ״י שאינו יודע להם שום לכלוך כמו שהוא צריך ליטול ידיו לאכול פת ודלא כהר״ן ס׳ ע״פ :

ג במה דברים אמורים שאינו מטהר וכו׳. אבל שחרית וכו׳ : כתב הראב״ד לא ידעתי רגליו למה עכ״ל. ונראה מדברי מ״ע דלפשטיה למרן הראב״ד הא דתניא בפרק במה עומנין במס׳ שבת (דף נ:) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום שנאמר כל פעל ה׳ למענהו דהיינו לתפלת שחרית. ולי נראה דלא מיפשטפשיה האי ברייתא להראב״ד ז״ל אלא שהוא ז״ל מפרש דלא לענין תפלה איתמר האי ברייתא אלא לענין אם מותר לרחוץ פניו ורגליו כדי ליפות את עצמו וכדפירש״י :

ד כל הטמאין וכו׳. כבר נתבאר זה בסוף הלכות ק״ש :

וכ״ד

השגת הראב״ד

*) טעה ולא התפלל לא תפלה זו כו׳ : כתב הראב״ד ראיתי בדעתו שאינו משלם טעות אלא בסמוך לו ולפיכך אמר שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה ודעת יחידים היא זו שאני פרשה שענין בסמוכין משחרית למנחה וממנחה לערבית ומערבית לשחרית ואני אין לי להורות בה לא איסור ולא היתר ואם רצה להשלים ישלים. אבל אני אומר אם עבר בסמוכה לה ולא השלים טעותו ורוצה להשלים במופלגות אינו משלים מפני שהוא ביטול במזיד. עוד נראה לי שכל אלו התשלומים שאמרו אינם אלא עם התפלה האחרת שבאה בזמנה הואיל ושעת תפלה היא :

תשלומי ערבית : י *טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא אחרונה בלבד. כיצד טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתים ראשונה ערבית והאחרונה תשלומי מנחה. אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה [ז] וכן בשאר תפלות : יא היו לפניו שתי תפלות של מנחה ושל מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין. [ז] ויש מי שמורה שאין עושין בציבור כן [ח] כדי שלא יטעו :

פרק רביעי

א חמשה דברים מעכבין את התפלה אע״פ שהגיע זמנה. טהרת ידים. וכיסוי הערוה. וטהרת מקום תפלה. ודברים החופזים אותו. וכוונת הלב : ב *טהרת ידים כיצד רוחץ ידיו במים עד הפרק ואחר כך יתפלל. היה מהלך בדרך והגיע זמן תפלה ולא היה לו מים אם היה בינו ובין המים ארבעה מילין שהם שמונת אלפים אמה הולך עד מקום המים [א] ורוחץ ואחר כך יתפלל. היה בינו ובין המים יותר על כן מקנח ידיו בצרור [ב] או בעפר או בקורה ומתפלל : ג במה דברים אמורים לפניו אבל אם היה מקום המים לאחוריו אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל ג. אבל אם עבר מן המים יותר אינו חייב לחזור אלא מקנח ידיו ומתפלל. במה דברים אמורים שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית *אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך יתפלל. ואם היה רחוק מן המים מקנח ידיו בלבד ואחר כך יתפלל : ד יכל הטמאין [ג] רוחצין ידיהן בלבד כטהורין ומתפללים אע״פ שאפשר להם לטבול ולעלות מטומאתן אין הטבילה מעכבת. וכבר בארנו שעזרא תיקן שלא יקרא בעל קרי [ד] בלבד בדברי תורה

השגת הראב״ד

*) אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו כו׳ : כתב הראב״ד ז״ל לא ידעתי רגליו למה עכ״ל :

א טור א״ח סי׳ רל״ג וב״י כמ״ג עשין יט : ב עיין בטור סי׳ רל״ג וב״י סמ״ג עשין י״ח : ג טור א״ח סי׳ כ״ח :

לחם משנה

טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו׳. כן דעת רבינו ז״ל וכן דעת התוספות ז״ל דאין תשלומין אלא בתפלה הסמוכה לה. והא דכתב רבינו ז״ל טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה ולא נקט טעה ולא התפלל תפלה זו והתפלל הסמוכה לה ובטליפית נזכר י״ל דנקט הכי לאשמועינן רבותא דאע״ג דטעה בשתיהן וא״כ לא הוה לן למידייניה כטעה אלא כמזיד ולא יתפלל אפילו סמוכה לה קמ״ל דסמוכה לה מיהא ישלם :

יא היו לפניו שתי תפלות וכו׳. שם (דף כז) : ויש מי שמורה שאין עושין וכו׳. הטעם דיאמרו דכיון דזמן מוסף עד שבע שעות ועדיין לא עבר הזמן אמאי אנו מתפללים מנחה קודם אלא ודאי שיש להתפלל מנחה קודם מוסף וא״כ יטעו באלו הימים להתפלל מנחה קודם מוסף אפילו קודם שש שעות ומחצה :

פ״ד א חמשה דברים מעכבין את התפלה אף על פי שהגיע זמנה כו׳. פרק היה קורא (דף ט״ו.) והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה והני מילי לקמיה אבל לאחריו אפילו מיל וכו׳ ונראה מיל חוזר יותר ממיל אינו חוזר :

ד כל הטמאים וכו׳. מבואר בסוגיא פרק מי שמתו (דף כ״ב:) והסבאתו הדברים יפה בב״י בטור א״ח :

וכן

הגהות מימוניות

[ז] וכן פסקו התוספות בשם רשב״ם וכן ס״ה ומשום רבינו שמחה כתב שאם טעה ולא התפלל אחת מן התפלות ונזכר אפילו אחר עשרה ימים מסהבר עמשלינה דכיון שאין בו בשום עבר יומו בת לי למחר ומה לי לאחר עשרה ימים ע״כ : [ז] כרבנן לגבי רבי יהודה והכי פסק רבי יוחנן התם עיין שם וכן מוכח בירושלמי דאפילו אם יש שהות ביום כדי להתפלל שתיהם ע״כ : [ח] וכן מצאתי בשם הר״י אמנם מורי רבינו נוהר ומזהיר שלא להאריך בתפלת יוצר ביוה״כ עד שעת המנחה ונשאתי ונתתי לפניו כאשר מצאתי בשם ר״י ולא הורה לי שוב מצאתי בתשובת טובים מן הראשונים כדברי מורי רבינו ע״כ : [א] בפרק אלו עוברין ובהעור והרוטב וכן פירש בערוך הא דאמר לתפלה ארבעה מילין כבעמוד א ל רש״י פירש ארבעה מילין צריך לילך כדי שיתפלל בבית הכנסת וכן נראה לר״י כפירש״י ולא כפירוש הערוך שפירש משום נטילה ראי בעידן צלותא האמר פ״ב דברכות ליים אביי אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ואי שלא בזמן תפלה מאי איריא ארבעה מילין אפי׳ טובא נמי. ויש ספרים שכתב ההיא דלתפלה ארבעה מילין נמי בפרק ב׳ דברכות ונראה לרבינו ששיבוש הוא ואין יכול להיות כי אם באלו עוברין ובהעור והרוטב וכן משמע בערוך וכן בפירש״י דברכות : [ב] ולראבי״ה נראה דקינוח צרור היינו בשלא הסיח דעתו אך נתלכלכו ידיו בטיט והני מילי בק״ש אבל בתפלה בעי לאהדורי ואין דעת התוספות כן כדפי׳ ע״כ : [ג] והנשים נהגו סילסול בעצמן ופרישות בעת נדתן שאין נכנסות לבית הכנסת ואף כשמתפללות אין עומדות בפני חברותיהן וכן ראיתי בדברי הגאונים בענין לשון ברייתא ואינה בתוספתא שלנו וכשר המנהג כדאמר אבל קרי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה מאריכין ימיו ושנותיו וכבנה גלבד אשאר עכ״ל ראבי״ה : [ד] וכן כתב רב האי גאון כיון דבגמרא ליכא הא מילתא נקוט מנהג כל ישראל שכל בעלי קריין אע״פ שאין להם מים אין מתפללין עד שירחצו. ופירש רבינו הננאל נמי נשים נדות זבות ויולדות מברכות ומתפללות וכדרבינא דאמר נדה קוצה לה חלה וכן להוציא אחרים ידי חובתן מברכין אבל להתפלל כולי עלמא נ.ה.ו להחמיר בהשעה קבין ליתן עליהם וכדתנן היה עומד בתפלה וכו׳ ואפילו ר״י בן בתירא לא אמר שמטמא אלא לדברי תורה אבל להתפלל לא ובדברי תורה קיימא לן תאידנא כר׳ יהודה בן בתירא ואני כל מה שנראה לי כתבתי והמחמיר יאריך ימים ושנים .עכ״ל ראבי״ה ורב אלפס כתב גם הוא דברי רב האי ז״ל אבל טבילה כתב שאין צריכין ובהא דתנן בפרק מי שמתו זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה וכו׳ הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה שכבת זרע אין צריכין טבילה לדברי הכל ע״כ :

מגדל עוז

טעה ולא התפלל לא תפלה וכו׳ : כתב הראב״ד ראיתי בדעתו וכו׳. הואיל ושעת תפלה היא עכ״ל : ואני אומר טעה ולא התפלל וכו׳ עד וכן אלו תפלות הסכמת גדולים ודבריו נכוחים מדאסיקנא עבר זמנו בטל קרבנו ועוד דקיימא לן תפלות כנגד תמידים תקנום וכן פסק רשב״ם וגם ה״ר וכו״ן : היו לפניו שתי תפלות כו׳ עד סוף הפרק. פרק כל המדיר (דף נ״א) :

פ״ד חמשה דברים כו׳ עד הפרק ואח״כ יתפלל. פרק היה קורא (דף ט״ו) : היה מהלך בדרך והגיע כו׳ עד או בקורה ומתפלל. פרק אלו עוברין (דף מ״ו) ופרק העור והרוטב (דף קכ״ב) סוף גמרא מכניסין דהלכו שמורחיכן כמבען אמרה ר׳ אבהו בשם ר״ל ושרטה ר׳ יוסי בר חנינא : בד״א לפניו כו׳ עד חוץ מתפלת שחרית. פרק היה קורא (דף ט״ו) : אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו כו׳ עד ומתפלל. פרק במה מדליקין : כתב הראב״ד ז״ל לא ידעתי רגליו למה עכ״ל : ואני תלמידו מצאתי לוחו שגור בברייתא בתוספתא בהרייתא דפרק במה מדליקין דאסיקנא סבירי לה ס׳ הא דתניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונהו משום שנאמר כל פעל ה׳ למענהו עד כאן וקי״ל הכי וכו״ן : כל הטמאים רוחצין כו׳ עד ואם אינו יכול יפסיק. פ׳ מי שמתו (דף כ״ג) :

תורה עד שיטבול. ובית דין שעמדו אחר כן התקינו אף לתפלה שלא יתפלל בעל קרי בלבד עד שיטבול. ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהן כתרנגולים. ומפני זה תקנו טבילה לבעל קרי לבדו והוציאוהו מכלל הטמאין:

ה לפיכך היו אומרין בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע ומשמשת שראתה דם נדה צריכין טבילה לקריאת שמע וכן לתפלה מפני הקרי אף על פי שהם טמאין. וכן הדין נותן שאין טבילה זו מפני טהרה אלא מפני הגזירה שלא יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד. [ה] וכבר בטלה גם תקנה זו של תפלה לפי שלא פשטה בכל ישראל ולא היה כח בציבור לעמוד בה:

ו מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת אלהיך ישראל. במה דברים אמורים בבריא או בחולה שבעל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג. וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע אין בהן מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין:

ז [א]כיסוי הערוה כיצד אף על פי שכסה ערותו כדרך שמכסין לקריאת שמע לא יתפלל עד שיכסה את לבו. ואם לא כסה לבו או שנאנס ואין לו במה יכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא. ולכתחלה לא יעשה:

ח [ב]טהרת מקום התפלה כיצד לא יתפלל במקום המטנפת ולא במרחץ ולא בבית הכסא ולא באשפה ולא במקום שאינו בחזקת טהרה עד שיבדקנו. כללו של דבר כל מקום שאין קורין בו קריאת שמע אין מתפללין בו. וכשם שמרחיקין מצואה וממי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לקריאת שמע כך מרחיקין לתפלה:

ט [ג]המתפלל ומצא צואה במקומו הואיל וחטא מפני שלא בדק עד שלא התפלל חוזר ומתפלל [ו] במקום טהור. היה עומד בתפלה ומצא צואה כנגדו אם יכול להלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו ארבע אמות יהלך ואם לאו יסלקנה לצדדין. ואם אינו יכול יפסיק. [ד]גדולי החכמים לא היו מתפללים בבית שיש בו שכר [ז] ולא בבית שיש בו מוריים בעת עפושו מפני שריחו רע אף על פי שהמקום טהור:

י [ה]דברים החופזים אותו כיצד אם היה צריך לנקביו לא יתפלל. וכל הצריך לנקביו והתפלל תפלתו [ח] תועבה וחוזר ומתפלל אחר שיעשה צרכיו. ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה תפלתו תפלה. ואף על פי כן לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה ויבדוק

א טור סי' צ"א סמ"ג עשין י"ח ב טור סי' צ' סמ"ג שם ג סמ"ג עשין י"ט טור שם. ד טור סי' צ"ח סמ"ג שם: ה טור סי' צ"ב סמ"ג שם:

כסף משנה

ובית דין שעמדו אח"כ וכו'. תמיה לי מילתא כיון דעזרא גזר לד"ת אף תפלה בכלל ומה צורך לב"ד שאחריו לגזור לתפלה ועוד היכא איתא גזירה זו דב"ד שאחריהם. ואפשר דה"ק בית דין שאחריהם בטלו תקנת עזרא לד"ת והעמידוה לתפלה בלבד וכן כתב הרי"ף בסברא אחת בפרק מי שמתו. אבל אין לשון רבינו נוטה לזה שכתב וב"ד שעמדו אח"כ התקינו אף לתפלה. ואפשר דעזרא לא גזר אלא לד"ת אבל לא לתפלה משום דרחמי היא ואולי לא ימצא מים ונמצא נמנע מלהתפלל. אלא שאיני יודע היכן מצינו גזירה זו דבית דין שאחריהם:

ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהן כתרנגולים וכו' לפיכך היו אומרים בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי וכו'. משנה בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו.):

ה וכבר בטלה גם תקנה זו וכו'. שם (דף כ"ב) כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא ועל זה מה שכתבתי בסוף הלכות ק"ש:

ו מנהג פשוט הוא בד"א בבריא או בחולה שבעל וכו'. מה שחילק בין בריא לחולה נראה שסמכו בזה על מאי דאסיקנא בפרק מי שמתו (כ"ב ע"ב) אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו ט' קבין אבל חולה לאונסו פטור מכלום. ופירש"י דמרגיל היינו שממשיך הקרי עליו כלומר שמשמש מטתו ע"כ. וכיון דקי"ל בטלוה לטבילותא וס"ל לבני שנער וספרד דלא בטלוה אלא לד"ת, אבל לתפלה נהי דבטלוה לטבילה רחיצה בט' קבין מיהא בעי כמ"ש הרי"ף בפרק מי שמתו בשם רבינו האי אם כן בריא בין מרגיל בין שאינו מרגיל וחולה המרגיל צריכין רחיצה בט' קבין אחר התקנה כטבילה קודם התקנה וחולה לאונסו פטור מכלום שבזמן התקנה נמי היה פטור: וכן זב שראה קרי וכו'. וכ"כ רבינו בפירוש המשנה שלא נהגו לסמוך עליו:

ז ביסוי הערוה וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (דף כ"ד. כ"ה:) היתה טלית של בגד ושל עור ושל שק חגורה לו על מתניו קורא ק"ש ולתפלה עד שיכסה את לבו וסובר רבינו דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד יצא:

ח טהרת מקום התפלה כיצד לא יתפלל וכו'. כבר נתבאר בהלכות ק"ש איסור ק"ש בכל המקומות הללו וה"ה לתפלה:

ט המתפלל ומצא צואה וכו'. מימרא דרבא פרק מי שמתו (דף כ"ב:) וכתבו התוס' בשם ר"י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולחלות שיש שם צואה וכן כתב ה"ר יונה והרא"ש ז"ל:

היה עומד בתפלה ומצא וכו'. ברייתא שם היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ארבע אמות והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. ופירש ה"ר יונה הא דאפשר פי' אם מתפלל כנגד המזרח וראה צואה כנגדו ויכול ללכת כנגד המזרח מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו אבל אם א"א לו ללכת כנגד המזרח כגון שמתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או שמא יראה צואה אחרת וכנגד המערב אינו רוצה להחזיר פניו ילך כנגד הצדדין עד שיתרחק ממנה ד' אמות. ופירש"י והתניא לצדדין אין צריך להלך עד שתהא לאחוריו. דאפשר לילך לפניו ילך לפניו עד שתהא לאחוריו לא אפשר כגון שיש נהר לפניו מסלק לצדדין:

גדולי החכמים וכו'. עירובין פרק הדר (דף ס"ה.) שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא ר"פ לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא:

י דברים החופזים אותו וכו'. פרק מי שמתו ברכות [כ"ג.] ת"ר היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואי תימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות עצמו אבל אם יכול לשהות עצמו תפלתו תפלה זו היא גירסת רבינו ודלא כהרי"ף דגריס תוסר ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה ומדתניא בסיפא תפלתו תפלה לומר שלא י"א ממילא דכי תני תפלתו תועבה היינו שצריך לחזור ולהתפלל: ואף על פי כן לכתחלה לא יתפלל וכו' שם תניא אידך הנצרך לנקביו אל יתפלל משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים:

וכתב ה"ל מנוח ביאו הוא רוק עב שאין יכול לצאת אלא ע"י כח. ניעו הוא רוק המוכן לצאת שכבר נע ממקומו. וכן כתבו התוספות בריש ב"ק (דף ג'.) ד"ה ביאו וניעו:

מי

לחם משנה

ה וכן זב שראה קרי וכו'. משמשת וראתה דם לא הזכיר כאן רבינו ז"ל וקרא קשה דהוה ליה לאשמועינן טפי במשמשת וראתה דם דמעיקרא בת טבילה היא כדאמרו בגמרא וכל שכן בשאר ואי אית ביה מנהג היה לו להזכירה למעלה בד"א בבריא או משמשת וראתה דם נדה. וי"ל דכיון דהם שוים לרבנן זב שראה דם ונדה שפלטה וכו' נקט תרתי מינייהו וה"ה לאחריתי דאין בה מנהג: וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע אין בהן מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין וכו' נראה דהאי דקאמר אין בהם מנהג וכו' ר"ל שלא נהגו בכך אבל ודאי אי נהגו לא הוי מנהג בטל יהא מן הדין לרבנן דקי"ל כוותייהו מעיקרא הוה צריך וכיון דלאחמור אחר התקנה לא הוי מנהג בטל:

ו אבל בחולה שראה קרי וכו'. שנראה דאפי' נהגו לרחוץ הוי מנהג בטל ורישני כך כתב רבינו ז"ל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג וכו' שהיה די לומר אבל חולה שראה קרי לאונסו אין בזה מנהג כמ"ש גבי זב ונדה וכו' אין בזה מנהג אלא קאמר פטור מן הרחיצה להודיע לנו שכיון שהוא פטור מן הדין אפי' קודם התקנה אין בזה מנהג ואע"פ שנהגו הוא מנהג בטל:

ז כיסוי הערוה כיצד וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"ד: כ"ה) איתא היתה טלית של בגד של עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות קריאת שמע אבל לתפלה עד שיכסה את לבו וכו' ומשמע ליה לרבינו דה"ק אבל לתפלה אינו מותר לכתחלה כמו בק"ש עד שיכסה את לבו אבל בדיעבד יצא דלא מחמרינן כולי האי בתפלה:

ח טהרת מקום התפלה וכו'. הוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו פרק מי שמתו (דף כ"ו) על ענין הרחקה מן הצואה א"ר הונא לא שנו וכו' שם וכן לתפלה:

ט המתפלל ומצא צואה וכו'. שם פרק מי שמתו (דף כ"ב:) היה מתפלל ומצא צואה במקומו וכו' אמר רבא וכו' ואמרו שם אלא אמר רבא הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה. וכתבו התוס' (שם ד"ה והא) פר"י ודוקא במקום שהי' יכול להסתפק ולחלות שיש שם צואה ע"כ וכן דעת רבינו ז"ל שכתב הואיל וחטא מפני שלא בדק וכו': גדולי החכמים וכו'. פרק הדר (עירובין דף סה):

י דברים החופזים אותו וכו'. בס' מי שמתו (דף כ"ג) ברייתא הנצרך לנקביו אל יתפלל

מגדל עוז

גדולי החכמים כו' עד טהור. פרק הדר בעירובין (דף ס"ה): **דברים החופזים אותו** כו' עד חוזר לראש. הכל פרק מי שמתו (דף כ"ג):

הגהות מיימוניות

[ה] בטלוה לטבילותא וכן כתב ר"י אלפס בשם איכא מ"ד ואיכא מ"ד ה"מ לדברי תורה אבל לתפלה צריך טבילה עד כאן: [ו] כרבא דפסק כן ודלא כרב דאמר תפלתו תפלה וטעמא משום זבח רשעים תועבה ופר"י דהיינו דוקא במקום שהיה לו להעלות על דעתו שיש שם צואה אבל במקום שלא היה לו להעלות על דעתו ולהסתפק בכך לא מתקרי זבח רשעים ותפלתו תפלה ואין צריך לחזור. [ז] שמואל לא הוי מצלי בביתא דאית בה שיכרא רב פפא לא הוה מצלי בביתא דאית בה הרסנא: [ח] כתב רבינו שמחה דה"ה שאסור להוציא אפילו שאר דברי תורה מפיו כל זמן שגופו משוקץ מחמת שיהוי נקביו ע"כ:

ויבדוק נקביו ויסיר כיחו וניעו וכל הדבר המורדו ואחר כך יתפלל: יא מי שגיהק ופיהק [ס] ונתעטש בתפלתו אם לרצונו הרי זה מגונה. ואם בדק גופו קודם שיתפלל ובא לאונסו אין בכך כלום. נזדמן לו רוק בתפלתו מבליעו בטליתו או בבגדו. ואם היה מצטער בכך זורקו בידו לאחוריו כדי שלא יצטער בתפלה ונמצא טרוד. יצא ממנו רוח מלמטה כשהוא עומד בתפלה שלא לדעתו שוהה עד שתכלה הרוח וחוזר לתפלתו: יב בקש להוציא רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו מהלך לאחריו ארבע אמות וממתין עד שתכלה הרוח. ואומר רבון כל העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו חרפה וכלמה בחיינו תולעה ורמה במיתתנו וחוזר למקומו ומתפלל: יג יהיה עומד בתפלה ונטפו מי רגליו על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר למקום שפסק. [י] ואם שהה כדי לגמור את התפלה חוזר לראש: יד וכן המשתין מים שוהה כדי הילוך ד' אמות ואחר כך יתפלל. ומשהתפלל שוהה אחר תפלתו כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך משתין כדי שיפסוק דברי התפלה מפיו: טו כוונת הלב כיצד כל תפלה שאינה בכוונה [כ] אינה תפלה. ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה. מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו. לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מיצר אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו. אמרו חכמים ישהה שלשה ימים עד שינוח ותתקרר דעתו ואח"כ יתפלל: טז כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר

א סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' צ"ב צ"ז : ב טור סי' ק"ג סמ"ג עשין י"ט : ג טור סי' ע"ח סמ"ג שם : ד טור סי' צ"א סמ"ג שם : ה טור סי' צ"ח סמ"ג שם :

כסף משנה

יא מי שגיהק ופיהק וכו'. פרק מי שמתו (כ"ד.) א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק ונתעטש מיתיבי המגהק ומפהק בתפלתו הרי זה מגונה ל"ק כאן לאונסו כאן לרצונו: וכתב ה"ר מנוח גיהק גו הקים כלומר שהקים ופשט גופו למעלה פיהק פה הקים שפותח פיו הרבה. ופרש"י פי' פיהוק הוא הרוח היוצא דרך הפה בקול כמנהג החוללים: נזדמן לו רוק וכו'. שם ע"ב אמר רב יהודה היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואמרינן בתר הכי דרבינא נזדמן לו רוק ושדייה לאחוריה משום דאנינא דעתיה: וכתב ה"ר מנוח דרבינו מפרש שדייה זריקה ביד כמו שדייה ת' פרשי אבל לא בפיו משום קלות ראש. ומשמע בירושלמי דדוקא מחמת האונס הוא דמותר ומשמע בירושלמי אם טיילו בו אסור טירוף דמטייל מדעתו שלא באונס: יצא ממנו רוח וכו' עד ורמה במיתתנו. ברייתא שם וטעם רבינו דמשמע חוזר לתקומו הראשון ולא ישאר במקומו האחרון והפסק שזאת היתה כוונת בה"ג שכתב חוזר לתפלתו ומתפלל:

יג היה עומד בתפלה וכו' עד שיכלו המים. ברייתא (שם כ"ב ב') ופליגו התם אמוראי להיכן חוזר וכתב הרי"ף ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש:

יד וכן המשתין וכו'. תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק במגילה פרק בני העיר (כ"ז ב'). ומ"ש רבינו כדי שיפסוק דברי התפלה מפיו הוא פירוש מה שאמרו שם כל ד' אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה:

טו כוונת הלב כיצד וכו'. ואם התפלל כו'. ס"פ תפלת השחר (דף ל':) א"ל יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי כלומר ולמה לי שתי תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ולאפוקי ממ"ד התם אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר א"ל ר' ירמיה לרבי זירא ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה ומדאמר ליה הכי למד רבינו שאם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה וכ"כ הרא"ש ז"ל:

לפיכך הבא מן הדרך וכו'. עירובין פ' הדר (דף ס"ה.) א"ר אלעזר הבא בדרך אל יתפלל ג' ימים ומפרש רבינו דהיינו בא מן הדרך ואפשר שכך היתה גירסתו בגמרא וגם בדבריו ז"ל נכלל שהבא בדרך לא יתפלל מדנקט או מיצר וס"ל דטעמא מפני שהוא עיף או מיצר אבל אם דעתו מכוונת יתפלל ולמדו כן מדאמרינן התם אבוה דשמואל כי אתי באורחא לא מצלי תלתא יומי ואם איתא דכל אדם אסורים מאי רבותא דאבוה דשמואל אלא ודאי דאבוה דשמואל היה מזיק לו הדרך ולהכי לא מצלי עד תלתא יומי אבל אם לא היה מצטער היה צריך להתפלל מיד: מצא דעתו וכו'. פרק הדר (שם) אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל:

טז לפיכך צריך לישב מעט וכו'. כלומר אע"ג דא"א לשהות שעה אחת כחסידים הראשונים מ"מ צריך לישב מעט: ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים וכו'. משנה פרק תפלת השחר (כ"ח:) רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ובגמרא (דף כ"ט ב') מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. ורבינו כתב דתרוייהו בעי שתהיה בנחת ובתחנונים ושלא תראה עליו כמשאוי דע"כ לא פליגי ר' אושעיא ורבנן אלא בפירוש

לחם משנה

יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ואמרו שם לא שנו אלא כשאין יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו תפלה, ומשמע ליה לרבינו ז"ל מדקאמר תפלתו תפלה משמע לכתחלה אין מתפלל.

יא מי שגיהק ופיהק ונתעטש בתפלתו אם לרצונו הרי זה מגונה וכו'. הא' עיטוש שכתב רבינו ז"ל נראה שהוא עיטוש מלמעלה דלהאי קרי עיטוש מדכתב בתר הכי יצא ממנו רוח מלמטה משמע דלא קרי עיטוש מלמטה ונראה ודאי דלא גרים רבינו בגמרא בפרק מי שמתו (דף כד) מגהק ומפהק לא קשיא כאן לאונסו וכו' מתעטש ומתעטש נמי לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה כגירסת רש"י ז"ל שכתב ה"ג אלא עיטוש אעיטוש וכו' משום דמשמע ליה דעיטוש לעולם לא הוי אלא לאונסו אבל גירסת רבינו ז"ל היא בשלמא מגהק ומפהק ומתעטש לא קשיא כאן לאונסו כאן לרצונו אלא רק ארק קשיא ולפי זה אידי ואידי בעיטוש מלמעלה ולהכי חולק בעיטוש בין לאונסו בין לרצונו דאם היה גורס כגי' רש"י ז"ל אין חילוק במתעטש בין אונסו לרצונו וכו' וכי תימא כל עיטוש הוי לאונסו מ"מ קרי לרצונו כיון שלא בדק עצמו קודם ולזה כתב רבינו ז"ל ואם בדק גופו קודם שיתפלל וכו' אבל רש"י ז"ל לא קרי לרצונו מפני שלא בדק ולאונסו מפני הבדיקה דמשמע ליה דבגיהוק ופיהוק ועיטוש לא שייך בדיקה קודם אלא קרי לרצונו מפני שיוכל באותה העת לסובלו ושלא לעשותו ולאונסו שאינו יכול לסובלו. ולכל הפירושים קשה מאי דאמרו בגמ' אלא רק ארק קשיא דלפירוש רש"י ז"ל גם ברק איכא לחלק בין לרצונו ולאונסו שכשיוכל לסבול הרקיקה מקרי לרצונו ואם אינו יכול לסבול מקרי לאונסו כמו שכתב הטור ז"ל בא"ח בסי' צ"ז ואסור לו לרוק אם אפשר ואם אי אפשר לו שלא לרוק וכו' משמע דיש לחלק ברקיקה בין אפשר דהיינו לרצונו ללא אפשר דהיינו לאונסו וגם לפי' רבינו ז"ל קשה דגם ברקיקה יש לחלק בין לאונסו ולרצונו שהיה לו לבדוק עצמו קודם ולהסיר כל דבר המורדו שהוא הרקיקה בפיו והיה לו לרוק. מיהו לפי' רבינו י"ל דברקיקה אינו מועיל בדיקה ודאי דאפילו אם יסיר קודם תפלה מיד הוא בא לו רקיקה אחרת אע"פ שמ"מ יש לחלק לענין הרוק שהיתה בפיו קודם שהתחיל להתפלל דאז נקרא לרצונו מאחר שלא הסירו ולענין הרוק שבא לו אח"כ נקרא לאונסו מ"מ כיון דאינו מועיל בדיקה לענין הרוק הבא כמו בגיהוק ופיהוק ועיטוש להכי לא שני ליה הגמ' כדשני ליה התם אבל לפי' רש"י ז"ל למ"ש הטור קשה וצ"ע. וענין ממשמש בבגדו שהזכירו שם לא הזכיר רבינו ולא ידעתיו: יצא ממנו רוח. שם ר' אבא משתמיט מיניה דרב יהודה וכו' אמר איזיל ואשמע אשכחיה לתנא וכו' היכא דאמרי היה עומד וכו':

יג היה עומד בתפלה וכו'. בברייתא שם (דף כ"ב ב') והטעם שפסק כאן בתפלה שהה כדי לגמור את כולה חוזר ובק"ש פסק אינו חוזר הלך אחר שיטת רבו הרי"ף ז"ל ועיין בב"י סי' ס"ה:

יד וכן המשתין וכו'. במגילה פ' בני העיר (דף כו:):

טו כוונת הלב כיצד. בס"פ תפלת השחר (דף ל':) משמע הכי דאמר שם ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה ולבסוף כוין דעתיה כלומר ומש"ה חזר והתפלל. וענין הכוונה משמע בסוף פ' אין עומדין (דף ל"ד:) דלעיכובא לא בעי שכן אמרו שם ואם יכול לכוין וכו' יכוין באחת מהם ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו ז"ל:

מצא דעתו וכו' לפיכך הבא מן הדרך וכו'. כל זה נתבאר בעירובין פרק הדר (דף ס"ה:)

טז לפיכך צריך לישב מעט וכו'. שם בפ' תפלת השחר משנה (דף כ"ח:) ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים כו' ופירשו בגמ' (דף כ"ט:) מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר אושעיא כל שדומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים ופסק רבינו ז"ל כתרווייהו וזהו שאומר ואח"כ יתפלל בנחת ובתחנונים דהיינו כרבנן ולא יעשה תפלתו כמשאוי דהיינו כר' אושעיא. ועוד אמרו שם רבה ורב יוסף

הגהות מימוניות

[ס] אמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק והתעטש בתפלתו ורק וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף. פרש"י להעביר כינה שעוקצתו ולא נתעטף תרי מילי נינהו ורבינו חננאל פירש דחדא מילתא היא שתיקן בגדו שלא יפול מעל ראשו אבל אם היה נופל מעל ראשו לא היה מתעטף שהיה חושבו הפסק ע"כ: [י] רב חסדא ורב המנונא חד אומר חוזר לראש וחד אומר למקום שפסק דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכן פר"ת. ויתר רבותינו דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכשחוזר להתפלל צריך להרחיק מן המי רגלים ארבע אמות ואותן המים וניצוצות שעל ברכיו ורגליו שא"א לקנחם צריך לכסות בבגדים אשר לא נחזו המים עליהם כדמשמע בפרק אמר להם הממונה ובתוספתא ע"כ: [כ] כתבו התוס' דבכל הני שמעתתא אין אנו נזהרין בזמן הזה דבלא"ה אין אנו מכוונים כל כך בתפלה מיהו השכור שתפלתו תועבה צריך ליזהר כדלקמן בעמוד ע"כ:

מגדל עוז

וכן המשתין מים וכו' עד מפיו. פרק בני העיר (דף כ"ז): כוונת הלב כיצד וכו' עד בכוונה. פרק אין עומדים (דף ל"א): מצא דעתו משובשת עד ואח"כ יתפלל. פרק תפלת השחר ובעירובין פרק הדר (דף ס"ה): כיצד היא הכוונה וכו' עד ובתחנונים. פרק אין עומדין (דף ל"א): ולא יעשה וכו' עד והולך לו. פרק תפלת השחר: לפיכך צריך לישב כו' עד מתפלתו. פרק אין עומדין (דף ל"ב):

בפירוש עושה תפלתו קבע דא"ה אבל כולהו מודו דלכתחלה תרווייהו בעינן:
חסידים הראשונים וכו'. ברייתא פרק אין עומדין (דף ל"ב):
יז שכור אל יתפלל וכו'. פרק הדר מימרא דרבה בר הונא (עירובין ס"ד.)
איזהו שכור וכו'. מימרא [שם ס"ד.] ומ"ש דברביעית מיקרי שתוי הכי משמע התם [ע"ב] בההוא פירקא:
יח וכן אין עומדין וכו' עד הלכות פסוקות. ברייתות ריש פרק אין עומדין (דף ל"א.):
יט תפלות הפרקים וכו'. בסוף ר"ה (דף ל"ה.) א"ר אלעזר לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל ומפרש התם הגמרא דהיינו דוקא תפלה שהיא משלשים יום לשלשים יום וסובר רבינו דהיינו ביום שלשים ליום שהתפלל בו:
כתב הטור אחר שהביא דברי רבינו וא"א ז"ל כתב של פרקים הוא משלשים יום ואילך ולפי זה ר"ה אין צריך. ולי נראה שמ"ש שהרא"ש חולק עם רבינו אינו מוכרח דהא איכא לפרושי דמשלשים יום ואילך דקאמר היינו כשחוזר להתפלל ביום תשלום שלשים וזהו מל"ת לר"ח:
וכתב ה"ר מנוח ודוקא כשקורא ע"פ אבל בשכתובה לפניו לא וצ"ע עכ"ל ונראה דאפילו בשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות:
היה מהלך במקום סכנה וכו'. פרק תפלת השחר (כ"ט ב'). ת"ר המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואפליגו התם תנאי אי זו היא תפלה קצרה ואמר רב הונא הלכה כאחרים שאומרים שהיא צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה כלומר ואינם יודעים לפרש צורכיהם. והטוב בעיניך עשה פי' ה"ר מנוח לא תתן לנו הטוב בעינינו שאולי לא יהיה תכליתו טוב אלא הטוב בעיניך שהוא הטוב הגמור:
ומתפלל אותה בדרך וכו'. שם (דף ל"ה) מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי לצלויי אלא קמייתא ואלא בתרייתא וכי מטי לביתיה לא בעי למיהדר לצלויי. תפלה קצרה לא בעי לצלויי לא אלא קמייתא ולא אלא בתרייתא וכי מטי לביתיה בעי למיהדר לצלויי. והלכתא הביננו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך. וכתב רבינו ואם יכול לעמוד עומד מדאמרינן התם רב חסדא ורב ששת הוו אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי וקם נמי רב ששת ואמר מהיות טוב אל תקרא רע והאי צלותא תפלה קצרה היא דאילו הביננו לאו מהיות טוב נפקא דמדינא צריך לעמוד:
פ"ה ב היה יושב בספינה וכו' (ע' בלחם משנה):
חולה מתפלל וכו'. כתב ה"ר מנוח והוא שיכול לכוין שאם לא כן טוב שלא יתפלל וכ"כ הריא"ג. והוסיף עוד דזקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל ושמעתי מרבותינו שאם יכול לעמוד במקום הכריעות שיהיה כורע מעומד יעמוד עכ"ל:
היה רוכב על הבהמה וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר [שם ל"ח] פלוגתא דרבי ות"ק ואמר רבה בב"ח ואי תימא ריב"ל הלכה כרבי דאמר בין יש לו מי שיאחז חמורו בין אין לו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו:
היה

ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה: **יז** ^א^שכור אל יתפלל מפני שאין לו כוונה ואם התפלל תפלתו תועבה לפיכך חוזר ומתפלל כשיתרוקן * משכרותו. שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה. אי זה שכור זה שאינו יכול לדבר לפני המלך. שתוי יכול לדבר בפני המלך ואינו משתבש. אף על פי כן הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו: **יח** ^ב^וכן אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה ולא מתוך כעס אלא מתוך דברי תורה. ולא מתוך דין והלכה אף על פי שהם דברי תורה כדי שלא יהא לבו טרוד בהלכה. אלא מתוך דברי תורה שאין בה עיון כגון הלכות פסוקות: **יט** ^ג^תפלות הפרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש ותפלת מועדות צריך להסדיר תפלתו ואחר כך עומד ומתפלל כדי שלא יכשל בה. היה מהלך במקום סכנה כגון מקום גדודי חיות ולסטים והגיע זמן תפלה מתפלל ברכה אחת. וזו היא. צרכי עמך [ז] ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה יי' שומע תפלה. ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד וכשהוא מגיע לישוב ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנתה תשעה עשר ברכות:

פרק חמישי

א **שמונה** דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן. ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין. ואלו הן. עמידה. ונוכח המקדש. ותקון הגוף. ותקון המלבושים. ותקון המקום. והשוית הקול. והכריעה. והשתחויה: **ב** ^א^עמידה כיצד אין מתפלל אלא מעומד. [ח] היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד. ואם לאו ישב במקומו ויתפלל. חולה מתפלל אפילו שוכב על צדו והוא שיכול לכוין [ט] את דעתו. וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה. היה רוכב על הבהמה אף על פי שיש לו מי שיאחז [י] בהמתו לא ירד אלא ישב במקומו ויתפלל כדי שתהא דעתו מיושבת עליו

א כמ"ג לאוין י"ט טור א"ח סי' נ"ט: ב טור סי' צ"ג סמ"ג שם. ג סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' ק"י. ד טור סי' צ"ד סמ"ג שם

לחם משנה

יוסף דאמרי תרווייהו כל שאינו יכול לחדש וכו' ולא פסק רבינו הכי משום דאמרו שם א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דילמא מטרידנא.
חסידים הראשונים וכו' ריש פ' אין עומדין (דף ל"ב:) ולדידן צריך לשהות מעט כמ"ש רבינו ז"ל דכיון שהם היו שוהים שעה אחת די לנו שנלמוד מהם לזמן מועט.
יז שכור אל יתפלל וכו'. זה מבואר בעירובין פרק הדר (דף ס"ד). ומ"ש אע"פ כן הואיל ושתה רביעית יין וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל שתה רביעית יין אל יורה והזכירה בתוספתא גירסא אחרת שהיא אל יתפלל ונראה שזו גירסתו של רבינו ז"ל:
יח וכן אין עומדין וכו'. משנה ריש פרק אין שומדין ושם ברייתא (דף ל"א) אין עומדין לא מתוך דין ולא מתוך הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה:
יט תפלות הפרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש וכו' מ"ש רבינו שצריך להסדיר תפלתו יצא לו ממ"ש בראש השנה בסוף מכילתין (דף ל"ה.) שאני רב יהודה כיון דמצלתין יומין לתלתין יומין מגלי כפרקים דמי. ועיין בב"י סא"ח סימן ק"י:
היה מהלך במקום סכנה וכו'. בפ' תפלת השחר (דף כ"ט) תנו רבנן המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה וכו': **ומתפלל** אותה וכו'. שם (דף ל') מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה:
פ"ה א שמנה דברים וכו' ואם היה רחוק וכו'. לכאורה משמע דכל הני דלמעלה הוו לעיכובא והשתא בא למנות שמנה דהוו לכתחלה וקשה דהרי גיהוק ופיהוק ועיטוש שהזכיר למעלה לא הוו לעיכובא אלא הרי זה מגונה קאמר וא"כ לא היה לו למנותם למעלה אלא בכלל שמנה אלו. וי"ל דגיהוק ופיהוק משום בדיקת הגוף הוא ובדיקת הגוף עיקרו לעיכובא וכגון אם היה צריך לנקביו דתפלתו תועבה לכך מנה גיהוק ופיהוק גבי הני דשאר בדיקת הגוף אף על גב דאינו לעיכובא:
ב היה יושב בספינה וכו' מסוגיא דפ' תפלת השחר (דף ל':) דהשכים לישב בקרון ובספינה דאמר שם מר סבר תפלה מעומד עדיף משמע כדברי רבינו ז"ל דאין צריך לישב. היה רוכב על החמור וכו'. במשנה שם (דף כ"ח.) היה רוכב ע"ג בהמה ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים ע"כ. ושם בברייתא (דף ל'.) תנו רבנן היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה וכו' רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל עד כאן:
היה

מגדל עוז

שתוי אל יתפלל וכו' עד יינו מעליו. פרק הדר (דף ס"ד) וכן אין עומדין וכו' עד כגון הלכות פסוקות. אין עומדין שם (דף ל"ה). תפלות הפרקים וכו' עד כדי שלא יכשל בה. סוף ר"ה. היה מהלך עד סוף הפרק. פרק תפלת השחר (דף כ"ט).
פ"ה שמנה דברים עד והשתחויה. כל אחד נפרש לפנינו וכם נדבר בהו בעזרת האל עמידה כיצד וכו' עד שיאכל וישתה. פ' ואלו נאמרין (דף ל"ח) ובירושלמי דברכות. היה רוכב על וכו' עד כנגד השכינה ויתפלל. פרק תפלת השחר (דף כ"ח):

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור צריך להתפלל אפילו אם עבר זמן התפלה דחשיב כשוגג א"ח סימן נ"ט].
[ז] אמר רב הונא הלכה כאחרים ודלא כדר' אליעזר ודלא כר' יוסי דאסרי בע"א ע"ש ע"כ:
[ח] הנה ר' יהודה פסק בתוספות דקיי"ל כרב ששת דאמר ומתפלל תפלת הדרך אפילו מהלך דאיהו לא עבד כרב חסדא אלא בלאו הכי היה לו לעמוד להמתין כדאמר לשמעיה מהיות טוב אל תקרי רע וה"ר יוסף פסק כרב חסדא וכן בה"ג וז"ל כד נפיק וסגי עד פרסא ליצלי כרקא מיקם ואומר י"ר בו' וכן פסק בס"ה וכן ראיתי מורי רבינו עושה ע"כ. [ט] רש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חולי אלא ק"ש בלבד קרא ע"כ. [י] תפלת השחר אמר רב ואיתימא ריב"ל הלכה כרבי ודלא כתנא קמא דברייתא דאמר יש לו אחז חמורו ירד וכן פסקו התוספות ודלא כפירוש ה"ר יוסף שפירש דרבי איירי בבקעת סכנת ונראה לרבי אבי"ה דלא שנא ביחיד ולא שנא בעשרה ע"כ.

עליו: **ג** ״נכח המקדש כיצד היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל. היה עומד בארץ מכוין את פניו כנגד ירושלים. היה עומד בירושלים מכוין פניו כנגד המקדש. היה עומד במקדש מכוין פניו כנגד בית קדש הקדשים. סומא ומי שלא יכול לכוין את הרוחות* והמהלך בספינה יכוין את לבו כנגד השכינה ויתפלל: **ד** ״תקון הגוף כיצד כשהוא עומד בתפלה צריך לכוין את רגליו זו [ד] בצד זו ונותן עיניו למטה כאילו הוא מביט [ה] לארץ. ויהיה לבו פנוי למעלה כאילו הוא עומד בשמים ומניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה [ו] ביראה ופחד ולא יניח ידיו [ז] על חלציו: **ה** ״תקון המלבושים כיצד מתקן מלבושיו [ח] תחלה ומציין עצמו ומהדר שנאמר השתחוו לי״י בהדרת קדש. ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא [ט] בבתי הרגלים. ובכל מקום ״לא יאחוז תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל מפני שלבו טרוד בהן. ולא יאחוז כלים ומעות בידו. אבל מתפלל הוא ולולב בידו בימות החג מפני שהוא מצות היום. ״היה משוי על ראשו והגיע זמן תפלה אם היה פחות מארבעה קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל בו. היה ארבעה קבין מניחו על גבי קרקע ואחר כך יתפלל. דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופים: **ו** ״תקון המקום כיצד יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל

א טור שם סמ״ג שם: ב טור סי׳ צ״ה סמ״ג שם: ג טור סי׳ צ״א כמ״ג עשין י״ט: ד טור סי׳ צ״ז סמ״ג שם: ה טור סי׳ צ״ז סמ״ג שם: ו טור סי׳ צ׳ סמ״ג שם:

כסף משנה

ג היה עומד בח״ל וכו׳ עד ויתפלל. ברייתא שם אלא שבנוסחאות שלנו כתוב היה עומד בח״ל יכוין לבו כנגד ארץ ישראל ומפרש רבינו דיכוין לבו היינו פניו דאי לא היינו דין הסומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות. ובפסקי הרא״ש ז״ל אין כתוב לבו אלא יכוין כנגד א״י וזהו הגירסא הנכונה:

ודע שה״ר יונה ז״ל מפרש דכי תני יכוין כנגד א״י לא כנגד א״י בלבד אלא כנגד א״י וירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים וכשהוא בירושלים א״צ לכוין כנגד ירושלים שהרי עומד בתוכה אלא כנגד בהמ״ק וכנגד בית קדשי הקדשים:

ד תיקון הגוף כיצד וכו׳ צריך לכוין את רגליו וכו׳. פ״ק דברכות (דף י׳:) א״ל יוסי בר חנינא משום ראב״י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ופירש״י ורגליהם רגל ישרה נראין כרגל אחת וכיון שהאדם עומד לפני קונו צריך שיכוין רגליו ויסמכם כמנין שידמו אחת כמו מלאכי השרת:

ונותן עיניו למטה וכו׳. ביבמות פרק מצות חליצה (דף ק״ה ב׳) א״ר ישמעאל ברבי יוסי משום אביו המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה:

ומניח ידיו כפותין וכו׳. ס״פ דשבת (דף י׳) רבא פשי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה אמר רב אשי חזינא לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה וכי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסי ומתעטף אמר הכון לקראת אלהיך ישראל. ופכר ידיה היינו שחובק ידיו ומסתמא היא הימנית על השמאלית ולא היה מחלק רב כהנא בין צערא לשלמא אלא ללבישה ומכסי אבל לעולם פכר ידיה. ומ״ש ולא יניח ידיו על מתניו כך היא גירסת הרי״ף ופי׳ הערוך שנסתרו אזו:

ה תקון המלבושים. נלמד ממאי דהוה עביד רב כהנא כמו שכתבתי בסמוך. אמרינן נמי התם רבה בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי כלומר היה נותן אנפלאות השוקים ברגליו אמר הכון לקראת אלהיך ישראל ומדרמי פוזמקי אלמא שאין להתפלל ברגלים מגולות. וכתב רבינו אם אין דרך אנשי המקום וכו׳ כלומר לאפוקי כל בני הערב שעומדים לפני הגדולים ברגלים מגולות שאותם יכולים להתפלל בין ברגלים מגולות בין במכוסות וה״ה למקומות שרוב העולם מכסים רגליהם ואין מקפידים כשעומדין לפני הגדולים אם עומדין ברגלים מגולות או מכוסות דלענין תפלה נמי אין קפידא. ולשון רבינו מוכיח שאין קפידא לתפלה אלא במקום שמקפידים שלא לעמוד לפני גדולים ברגלים מגולות וכתבו בהגהות דאמר גן בחגיגה (דף י״ג:) לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמי מאריה: ומ״ש ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה:

ובכל מקום לא יאחוז וכו׳. פרק מי שמתו ברכות (דף כ״ג ב׳) ת״ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וס״ת בזרועו ויתפלל אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ובסוף לולב הגזול (סוכה מ״א:) א״ל מר בר אמימר לרב אשי אבא מצלי ולולב בידו ומותביה מהא דתניא לא יאחוז אדם תפילין וכו׳ ושני התם לאו מצוה הוא וטריד הכא מצוה הוא ולא טריד כלומר אינו עושה מצוה בתפיסתם בידו ולא טריד וזהו דעת רש״י ז״ל ונראה שהוא ג״כ דעת הר״ן ז״ל דדוקא בהני אסרינן משום דטריד שמא יפול הסכין ויזיק ושמא תפול הקערה ותשבר או יפסדו האוכלין שבתוכה והככר שמא יפול ויטנף והמעות שמא יתפזרו אבל דברים שאין בהם הפסד מותר לתופסן בידו ולולב׳ נמי אי לאו חביבותא דמצוה איכא למימר דטריד דילמא יפול ויפסל: וכתב ה״ר יונה ז״ל די״מ דשום דבר אין לו לתפוס בידו והני דנקט לאו דוקא אלא לאורחא דמילתא בעלמא נקטינהו:

היה משוי על ראשו וכו׳. ברייתא במציעא פרק המקבל (דף ק״ה.) בלשון הזה:

דרך כל החכמים וכו׳. הכי משמע פ״ק דשבת (דף י׳):

ו יעמוד במקום נמוך. פ״ק דברכות (דף י׳ ע״ב) א״ר יוסי בר חנינא משום ראב״י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שנאמר ממעמקים קראתיך ה׳: ויחזיר פניו לכותל. דאמרינן בפ״ק דברכות (שם) מנין שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר:

וצריך

לחם משנה

ג היה עומד וכו׳ שם בברייתא ועוד שם בברייתא היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד הפרוכת ולא הוזכר זה בדברי רבינו ז״ל ולא ידעתי למה ואולי לא היה בגירסתו ז״ל בגמ׳: סומא ומי שאינו יכול וכו׳. שם בברייתא:

והמהלך בספינה. במשנה שהזכרתי (כ״ח.). ואע״פ שבמשנה אמרו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים כתב רבינו כנגד השכינה משום דהוא ז״ל מפרש בפירוש המשנה שמה שאמר כנגד בית קדשי הקדשים רוצה לומר שיהיה לו כוונה בתפלתו ויראה לו כאילו עומד לפני בית קדש הקדשים. ואם כן היינו מה שאמר יכוין את לבו כנגד השכינה:

ד תקון הגוף וכו׳ צריך לכוין רגליו זו בצד זו. בפרקא קמא דברכות (דף י׳):

ה תקון המלבושים וכו׳. בפרק יציאות השבת (דף י׳) אמרו רבא שדי גלימיה ופכר ידיה אמר כעבדא קמי מריה אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי וכו׳ כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי ע״כ. ולכך פסק רבינו ז״ל בדאיכא שלמא דיתקן מלבושיו. וגם פסק שחובק את ידיו משום דמה שאמר כי איכא שלמא לביש וכו׳ ר״ל וגם פכר ידיה כלומר שחובק את ידיו. ואף על פי שבגמ׳ לא הזכירו גבי שלמא סובר רבינו דודאי האי הכי משום סורא שמיא: ומציין עצמו ומהדר משום שנאמר השתחוו לה׳ בהדרת קדש וכו׳. אע״ג דבפ״ק דשבת (דף י׳:) לא הביאו אלא קרא דהכון לקראת אלהיך ישראל רבינו הביא פסוק דהשתחוו לי״י בהדרת קדש משום דבברכות ר״פ אין עומדין (דף ל׳ ע״ב) אמרו על מתני׳ מנא האי מילי וא״ר יהושע בן לוי מהכא השתחוו לי״י בהדרת קדש אל תקרי הדרת אלא חרדת וכו׳ והקשו ממאי דילמא לעולם הדר ממש כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא אמר רב נחמן וכו׳ ומשום דאמרינן הכי בגמרא הביא רבינו ז״ל דרבה זו שהיא *פשוטה בפסוק:

ובכל מקום לא יאחוז תפלין בידו וס״ת בזרועו וכו׳. בפרק מי שמתו (דף כ״ג ע״ב) אמרו ת״ר לא יאחוז אדם תפלין בידו וס״ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם מים ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ע״כ. ופירש״י ז״ל הרי אלו כיוצא בהן לענין תפלה שדואג עליהם שלא תפול הסכין ותזיקנו והקערה תפסק והמעות יאבדו והככר תטנף ע״כ. ובפרק לולב הגזול (דף מ״א ע״ב) הקשו על רב אשי שהיה מתפלל בלולב מהאי ברייתא מהא דאמר שמואל ותירצו התם לאו מצוה ניהו וטריד והיא מצוה היא ולא טריד עד כאן. ומשמע מדברי רש״י ז״ל דדוקא נקט סכין וכו׳ משום דבהני ד׳ איכא טירדא כדכתב הוא ז״ל אבל שאר הכלים לא ומה שהקשו בגמרא על ההיא דלולב הוא משום דבלולב נמי איכא טירדא שמא יפול מידו ויפסל מצותו. ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב סתם ולא יאחוז כלים וכו׳ משמע דבכל מין כלים איירי ולדבריו קשה למה נקט שמואל הני ד׳ לימא כל הכלים סתם ואולי דדעת רבינו דבכל כלים שהם עליהם שלא ישברו הן דומיא דמעות טירדא שמא יאבדו ולכך כתב כלים ומעות כלומר כלים דומיא דמעות ומ״מ היה לו לבאר: היה משוי על ראשו וכו׳. במציעא פ׳ המקבל (דף ק״ה ע״ב) אמרי דבי רבי ינאי לתפלה ולתפילין ד׳ קבין וכו׳:

ו תקון המקום כיצד וכו׳. פ״ק דברכות (דף י׳ ע״ב) אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך וכו׳. תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא על גבי כסא וכו׳

* אין התירוץ הזה מספיק לפסוק דהשתא נאמר בלשון דחייה וקרא דהכון נלשו פשוטו ולא היה דוחה הפשיטות מקרא בדחייה. ונראה לי בזה שלא דקרא דהשתא משמע הדור בדוקא וקרא דהכון אך משום ענוה וקו פירש״י שדי גלימיה וכו׳ שלא יראה כמשוב:

הגהות מיימוניות

* [כתב הטור אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הלוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרוד לבו ולא יוכל לכוין ויש מחמירין לעמוד באבות ע״כ]: [ד] פרק אין דורשין שנא׳ ורגליהם רגל ישרה ע״כ: [ה] בפרק מצות חליצה נותן עיניו למטה ולבו למעלה ע״כ: [ו] פ״ק דשבת רבה שדי גליסיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מריה: [ז] ולא יהא נשען ונסמך לשום דבר כי מסתרגם כדמפרש לקמן פ״ב ע״כ: [ח] ואפילו אם היה לבוש מכנסים דהשתא אין לבו רואה את הערוה מ״מ אסור ויתגור חגור משום הכון הר״פ ע״כ: [ט] וכן אסור לילך לבית הכנסת בלא מנעלים דאמרינן בחגיגה לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמי רביה ע״כ:

מגדל עוז

תקון הגוף כיצד וכו׳ עד חלציו. פ״ק דברכות (דף י׳): תקון המלבושים כיצד עד יעמוד. פ״ק דשבת: ובכל מקום וכו׳ עד כלים ומעות בידו. פרק מי שמתו: אבל מתפלל וכו׳ עד מצות היום. סוף פרק לולב הגזול (דף מ״א): היה משוי וכו׳ עד קרקע ומתפלל. במציעא פרק המקבל (דף ק״ה): דרך כל החכמים וכו׳ עד עטופים. פרק קמא דשבת (דף י׳): תקון המקום כיצד וכו׳ עד לבית הכנסת. פ״ק דברכות (דף י׳):

לכותל. וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן שנאמר וכוין פתיחן ליה בעיליתיה וגו'. [י] וקובע מקום לתפלתו תמיד. ואין מתפלל בחורבה ולא [כ] אחורי בית הכנסת אלא אם כן החזיר פניו לבית הכנסת. ואסור לישב בצד ‎א‎העומד בתפלה [ל] או לעבור לפניו עד שירחיק ממנו ארבע אמות:

ז לא * ‎ב‎יעמוד במקום גבוה שלשה טפחים או יותר ויתפלל. ולא על גבי מטה ולא על גבי ספסל ולא על גבי כסא. [מ] היה בנין גבוה אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות שהוא שיעור הבית הרי הוא כעליה ומותר להתפלל בו. וכן אם היה מוקף מחיצות מכל רוחותיו אע"פ שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות מותר להתפלל בו מפני שאין גבהו ניכר שהרי חלק רשות לעצמו:

ח ‎ג‎האומנין שהיו עושין מלאכה בראש האילן או בראש הנדבך או בראש הכותל והגיע זמן תפלה יורדין למטה ומתפללין וחוזרין למלאכתן. ואם היו בראש הזית או בראש התאנה מתפללין במקומן מפני שטרחן מרובה. ומה הן מתפללין אם היו עושין בסעודתן בלבד מתפללין שלש תפלות של תשעה עשר ברכות. היו עושין בשכרן מתפללין הביננו ובין כך ובין כך אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהן:

ט ‎ד‎השווית הקול כיצד לא יגביה קולו בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו [נ] בלחש. ולא ישמיע קולו אלא אם כן היה חולה או שאינו יכול לכוין את לבו עד שישמיע קולו הרי זה מותר

השגת הראב"ד

*) לא יעמוד במקום גבוה כו' עד שהרי חלק רשות לעצמו: כתב הראב"ד ז"ל. א"א וכללו של דבר זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל:

א טור סי' ק"כ וע"ש: ב טור א"ח סי' נ"א סמ"ג שם: ג טור א"ח סי' נ'. ד טור סי' ק"א סמ"ג עשין י"ט:

כסף משנה

וצריך לפתוח חלונות וכו'. מימרא דר' חייא בר אבא פרק אין עומדין (דף ל"א): וכתב ה"ר מנוח בגמרא לא אשכחן אלא בבית שיש בו חלונות אבל כיון דמייתי ליה מכוין פתיחן ליה משמע שצריך להיות כנגד ירושלים: וכתב רבינו בתשובת שבתי כנסיות ומקומות המיוחדים לתפלת הצבור אין להצריך בהם חלונות ומ"מ אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות שהוא ביחיד המתפלל בביתו כמו שהיה עושה דניאל:

וקובע מקום לתפלתו תמיד. פ"ק דברכות (דף ו' ב') א"ר חלבו אמר רב הונא הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו: וכתב הרא"ש ז"ל דלא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בבה"כ אחת אבל אם מתפלל באחד משני מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פ' תפלת השחר צריך לייחד לו מקום בבה"כ וכ"כ הגהות. וה"ר יונה ז"ל כתב דלא איתמר הכי במקומות בה"כ דכיון דכולה מקום תפלה אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו אלא ר"ל שקובע מקום לתפלתו בביתו שלפעמים אינו יכול ללכת לבה"כ ומתפלל בביתו מייחד מקום לכך וכתב דהכי משמע בירושלמי:

ואין מתפלל בחורבה. נראה דהיינו מדאמרינן בריש ברכות (דף ג'.) דא"ל אליהו לר"י שנכנס לחורבה להתפלל היה לך להתפלל בדרך ואמרינן ת"ר אין נכנסין לחורבה ואע"ג דמשמע התם דאין נכנסין לחורבה אפילו שלא בשעת תפלה מ"מ כיון דלגבי תפלה אמרה אליהו כתבה רבינו לענין תפלה:

ולא אחורי בית הכנסת וכו'. שם (ו' ע"ב) אמר רב הונא כל המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבה"כ אבל מהדר אפי' לבה"כ לית לן בה ופירש"י כל פתחי בה"כ היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגלה מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בה"כ ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר כפי שהצבור מתפללין לפניו, כלומר ואחורי בית הכנסת קורא הצד שאין שם פתחים והתוס' פירשו בהיפך שאחורי ב"ה היינו הצד שהפתחים פתוחים בו וה"ר יונה כתב ליישב מה שקשה לכל אחד מהפירושים:

ואסור לישב וכו'. בפרק אין עומדין (דף ל"א ב') אמר ריב"ל אסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. וכתב ה"ר יונה בשם הגאונים דה"מ כשאינו קורא ק"ש או פסוקים אחרים אבל אם קורא שום דבר אין צריך כלום וכ"כ הגהות: או לעבור וכו'. בפרק תפלת השחר (דף כ"ז.) אריב"ל אסור לעבור כנגד המתפללים. וכתב ה"ר יונה ודוקא כנגד פניהם אבל בצדם לא חיישינן להעברה בעלמא והוא דעת רבינו. ואמרינן תו התם אני והא ר' אמי ורבי אסי חלוף ומפני חוץ לד' אמות הוא דחלפי:

ז לא יעמוד במקום גבוה וכו'. ברייתא פ"ק דברכות (דף י' ב') המתפלל לא יעמוד ע"ג כסא או על גבי ספסל ולא ע"ג מקום גבוה שאין גבהות לפני המקום. ומ"ש דהיינו בגבוה שלשה טפחים הטעם משום דכל פחות משלשה כארעא סמיכתא היא. ומ"ש היה בנין גבוה וכן אם היה מוקף מחיצות וכו' מילתא דסברא היא. והראב"ד כתב א"א וכללו של זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל עכ"ל. נראה מדבריו שגם הוא ז"ל סובר שאין זה בכלל מקום גבוה וא"כ אפילו יכול לירד אינו צריך לירד:

ח האומנין שהיו עושים מלאכה וכו'. פרק היה קורא (בברכות ט"ז.) ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין. וכתב הרי"ף ז"ל ירושלמי למה לי בראש הזית ובראש התאנה רבי אבא ורבי סימון תרויהון אמרין מפני שטרחתן מרובה. ופירש ה"ר יונה ז"ל שענפיהם מרובין יותר משאר אילנות ויש טורח בעלייתן וירידתן יותר משאר אילנות ויתבטלו ממלאכת בעה"ב: ומה הן מתפללין וכו'. שם ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין י"ח אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים כפיהם והתניא מעין י"ח ל"ק כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן:

ט השווית הקול כיצד וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"א.) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. ובפרק ואלו נאמרין סוטה (ל"ב ב') מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה כלומר שמתודים בתפלתן על עבירות שבידם. ובסוף מי שמתו ברכות (כ"ד.) תניא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין לבו בלחש אבל אם אינו יכול לכוין לבו בלחש מותר וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא. והיינו שאמר אא"כ היה חולה וכו':

כריעה

לחם משנה

וכו'. ועוד אמרו שם (דף ה' ע"ב) א"ר יהושע בן לוי תנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו וכו'. וכתבו התוספות אבל מלתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק עד כאן. ולא נתבאר דין זה בדברי רבינו ז"ל ואולי רמז לזה כאומרו יחזיר פניו לכותל כלומר שלא יהא דבר חוצץ בינו לכותל: וצריך לפתוח חלונות וכו'. ר"פ אין עומדין (דף ל"א): אמרו לעול' אל יתפלל אדם אלא בבית שיש לו חלונות וכו': ואין מתפלל בחורבה. ריש פ"ק (דף ג':) אמרו כן ופסק נראה מן הברייתא דאפילו כניסה בחורבה אסור מפני שלשה דברים וא"כ קשה בדברי רבינו ז"ל למה כתב תפלה דמשמע תפלה דוקא ונראה לומר דלרבותא נקטיה דאע"פ שהוא בדרך וירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים כההיא עובדא דר' יוסי והוי אמינא דיכנס בחורבה קמ"ל דלא יכנס: ואסור לישב וכו'. בפ' אין עומדין (דף ל"א ע"ב) אמר ריב"ל ... האשה הנלכת עמכה בזה מכאן שאסור לישב בד' אמות של תפלה וכתב רבינו ז"ל דסוה בין מלפניו בין *לאחוריו בין מן הצדדים וכן כתבו התוספות:

ז לא יעמוד במקום גבוה וכו'. כבר נתבאר:

ח האומנין וכו'. מבואר בברייתא בברכות פ' היה קורא (דף ט"ז):

ט השווית הקול וכו'. בפרק אין עומדין (דף ל"א) אמרו וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו וכו': אלא א"כ היה חולה וכו'. בפ' מי שמתו (ד' כ"ד ע"ב) המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו וכו':

*) נראה שהיה גירסתו בגד שעומד בתפלה או לאחוריו וכו'. ואין כן גירסתנו:

כריעה

מגדל עוז

ואסור לישב כו' עד ד"א. פרק אין עומדין (דף ל"א) ופרק תפלת השחר (דף כ"ז): לא יעמוד במקום גבוה כו' עד שהרי חלק רשות לעצמו. פ"ק דברכות (דף י') כתב הראב"ד ז"ל וכלל זה אם יכול לירד למטה וכו' ויתפלל: ואני אומר דברי ר"מ ז"ל מפורשים פ"ק דברכות ואסי' כרוכב פסקנו כר' תם נהגו בכל הקהלות להתפלל ע"ג בימה ובמגדל וכן הורה ר"מ ז"ל מקולי בס"ה ומה שכתב הראב"ד ז"ל כה אני יודע מאין לו ומה מקום יש לו כי בודאי יכול הוא לירד מגם אם אינו חולה וגם ר"מ ז"ל נשען מותר כתב בשלן אבל אם רצה לירד לא אסרו אדם ולחייבו לא מצינו בתלמוד ובמפרשים ז"ל הצריכו לכך הא ממנו והאומנין שבראש הנדבך או בראש האילן כנגד הגרים לירד פרק היה קורא (דף ט"ז) והאילן דוקא שאין טרחו מרובה ועל כן אין תפיסה על רמ"ל ואם ר"ל למה לא פירש כבר כתבתי כמה פעמים כי מנהג תורה חבר נקברה ולא בא לבאר מלאכה כ"ן: האומנין קורין כו' עד כפיהם. פרק היה קורא (דף ט"ז): השווית הקול כו' עד בלחש. פרק אין עומדין (דף ל"א): ולא ישמיע כו' עד מן כריעה. פ' מי שמתו (דף כ"ד):

הגהות מיימוניות

[י] פ"ק אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום להתפלל כו' עד ואברהם מנלן דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואפילו באותו בית הכנסת לא ישנה מקום תפלתו פעם בזוית זו ופעם בזוית זו תוספות ע"כ: [כ] א"ר חלבו אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע וכר פירש"י שכל פתחי בתי כנסיות שלהן היו במזרח כדתנן בתוספתא דמגילה ואחוריו למערב והמתפלל אחורי בהכ"נ זהו שהופך אחוריו לכותל מערבי ששם הצבור מתפללין ופניו למערב כמו הצבור ור"י פירש שהוא במזרח בית הכנסת שהוא אחורי העם ועתה אם הופך עצמו שלא כנגד בית הכנסת עומד כדו בר כיון שאין מתפלל לרוח שהציבור מתפללין שם ולפירוש רש"י הא דאמר דכי מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה אע"פ שאין הופך פניו לרוח שהצבור הופכים שם כיון שהוא והם הופכים פניהם כלפי הארון ולפירוש ר"י אפי' יהפוך אחוריו לבית הכנסת אם עומד בבה"כ כדי שיתפלל לרוח שהצבור מתפללים שם לית לן בה עיין בתוס' פרק עושין פסין הג"ה ובשם רב האי מצאתי דדוקא כשעומד פניו מכוונות כנגד בית הכנסת וכנגד ארץ ישראל יתפלל ושפיר דמי. עוד מצאתי אחורי חוץ משמע אפי' לצדדין וכן נראה כמו אחורי הגדר דסוף מכילתא וכן אחר כתלנו ע"כ: [ל] כתב רבינו שמחה שמצא בשם רב האי גאון וכן נמצא בתשובות הגאונים בשם רב נטרונאי גאון ה"מ כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה או שאר דברי שיר ושבח מותר ואין צריך להרחיק כלום וכן פסקו רבותינו: [מ] פ"ק אבא בנימין אומר כנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הכותל שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ופירשו התוס' דסילתא קביעתא כגון ארון ותיבה לא הוי הפסק ע"כ: [נ] וכן עיקר הדלא כיש אומרים שיש בהן אפילו לכתחלה אין לו להשמיע תפלתו לאזניו ובירושלמי גרסינן בהדיא תניא המתפלל ולא השמיע לאזניו יצא לא נצרכה לרבי יוסי כו'. עיין שם בתוספות ע"כ.

כסף משנה

י בריעה כיצד וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף. ומ"ש וכשגומר כורע וכו' נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק הוציאו לו יומא (נ"ג:) אמר ר' חייא בריה דרב הונא חזינא לאביי ורבא דפסעי ג' פסיעות בכריעה אחת משמע שצריך לכרוע בסוף התפלה: ומ"ש ונותן שלום וכו'. ג"ז שם ומשום שכינה אמרו שנותן שלום לימין ואחר כך לשמאל ועוד יתבאר זה בסמוך: וכשהוא כורע וכו'. מימרא דרבה בר חננא משמיה דרב (דרבא) פס"ק דברכות (דף י"ב.) ופירש"י כשהוא כורע באבות ובהודאה: בד"א בהדיוט וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ד.) א"ר שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו כשאמר בברייתא שכתבתי בסמוך. כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. א"ר יצחק בר נחמני לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כ"ג תחלת כל ברכה וברכה והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ופסק רבינו כר"י בר נחמני משום דאמר לדידי מיפרשא לי אלמא דק ספי במלתיה. ונראה שהיה גירסת רבינו בכ"ג תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. או בתחלת כל ברכה וברכה דאמר ר"י בר נחמני אסוף כל ברכה וברכה דקאמר ר"ש בן פזי סמיך דלאוסופי עליה אתא ובעינן דליכרע בתחלת כל ברכה וברכה ובסוף כל ברכה וברכה:

יא ולמה נותן שלום וכו'. פרק הוציאו לו (יומא נ"ג:) רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לשמאל דידך קא אמינא דהוי ימינו של הקב"ה:

יב כל הכריעות האלו וכו'. בפרק תפלת השחר ברכות (כ"ח ב') א"ר תנחום אמר ריב"ל המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ר' חנינא אומר כיון שנענע ברֹאשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה:

יג השתחויה כיצד וכו': כריעה האמורה בכל מקום וכו' עד על פניו ארצה. בריתא פרק אין עומדין (דף ל"ד ב'):

יד ואסור לעשות השתחויה וכו'. כבר ביארתיו בפרק ששי מהלכות עבודת כוכבים: ואין אדם חשוב וכו'. מימרא דר' אלעזר פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ב:) וסוף פ"ק דתענית (דף י"ד):

כתב הראב"ד א"א בירושלמי ובלבד יחיד על הצבור ולית דגרסי ובלבד יחיד בצבור עכ"ל. והטעם דכשמרבה תחנה על הצבור בצבור ואין נענה הויא ליה כיהושע. ומכיון שכתב רבינו אא"כ נענה כיהושע ממילא משמע דהיינו על הצבור ובציבור. ומ"ש אבל מטה פניו וכו' סוף מדאמרינן התם (מגילה כב) א"ר חייא בר' דר"ה חזינא לאביי ורבא דכי נפלי אאנפייהו מצלי אצלויי כלומר מטין על צדיהן שלא יראו כנופלים פ"א לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכן פירש"י וכן נראה מדברי הרי"ף. ואע"פ שבהל' עבודת כוכבים פ"ו כתבתי דרבינו מפרש דהא דאביי ורבא מצלי אצלויי היה כדי שלא ישתחוו על הרצפה י"ל שהוא ז"ל סובר דכיון דמייתי בגמרא להא דאביי ורבא מצלי אצלויי בתר הא דאמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ובתר הא דתניא השתחויה זו פישוט ידים ורגלים אית לן למימר דאתרוויהו קאי וה"ק אביי ורבא כי הוו מצלי על הצבור ובצבור לא היו נופלים על פניהם לפי שאנשים חשובים היו וכדר' אלעזר אלא הוו מצלי אצלויי וכי הוה רצפה קמייתא אע"פ שלא היו מתפללין על הצבור נמי הוו מצלי אצלויי כי היכי דלא ישתחוו על הרצפה א"נ אף ע"ג דהא דאביי ורבא אתו אצלויי כדי שלא ישתחוו על הרצפה היו עושין כן מכל מקום משמע דכל כה"ג לא הוי בכלל מה

אהבה. הלכות תפלה פ"ה

מותר. ובלבד שלא ידא בציבור כדי שלא תטרף דעתן מקולו: י ^(א)^ בריעה כיצד המתפלל כורע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה. בברכה ראשונה בתחלה ובסוף. ובהודיה בתחלה ובסוף. ^(ב)^ וכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו. וכשהוא כורע נותן שלום משמאל [ס] עצמו ואחר כך מימין עצמו ואח"כ מגביה ראשו מן הכריעה. וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם. במה דברים אמורים בהדיוט [ע] אבל כהן גדול כורע בתחילת כל ברכה ובסוף כל ברכה. והמלך כיון ששחה בראשונה אינו מגביה ראשו עד שגומר כל תפלתו: יא ולמה נותן שלום לשמאלו תחלה מפני ששמאלו הוא ימין שכנגד פניו כלומר כשהוא עומד לפני המלך נותן שלום לימין המלך ואחר כך לשמאל המלך וקבעו שיפטר מן התפלה כמו שנפטרין מלפני המלך: יב ^(ג)^ כל הכריעות האלו צריך שיכרע בהן עד שיתפקקו כל חליות [פ] שבשדרה ויעשה עצמו כקשת. ואם שחה מעט וציער עצמו [צ] ונראה ככורע בכל כחו אינו חושש: יג ^(ד)^ השתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה. כריעה האמורה בכל מקום על ברכים. קידה על אפים. השתחויה זה פישוט ידים ורגלים עד שנמצא מוטל על פניו ארצה: יד ^(ה)^ כשהוא עושה נפילת פנים אחר תפלה יש מי שהוא עושה קידה ויש מי שהוא עושה השתחויה ואסור לעשות השתחויה על האבנים אלא במקדש כמו שבארנו בהל' עבודת כוכבים *ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא א"כ הוא יודע [ק] בעצמו שהוא צדיק כיהושע אבל מטה פניו [ר] מעט ואינו כובש אותן בקרקע. ומותר לאדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר: טו מנהג פשוט בכל ישראל שאין נפילת אפים בשבתות ובמועדים ולא בראש השנה ולא [ש] בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים ולא במנחה של ערבי שבתות וימים טובים ולא בערבית שבכל יום. ויש יחידים שנופלים על פניהם בערבית. וביוה"כ

א טור סי' קי"ג סמ"ג עשין י"ג: ב טור סי' קכ"ג: ג טור סי' קל"א: ד טור סי' קי"ב: ה טור שם:

השגת הראב"ד

* ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן יודע בעצמו שהוא צדיק כיהושע: א"א בירושלמי ובלבד יחיד על הצבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בצבור עכ"ל:

לחם משנה

י בריעה כיצד וכו'. שם פ' אין עומדין (דף ל"ד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף וכו' אמר רבי יצחק בר נחמני לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כהן גדול תחלת כל ברכה וברכה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ואם כן קשה על רבינו ז"ל איך כתב דכהן גדול תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה הא לא קאמרי בגמרא אלא תחלת כל ברכה וברכה. ואולי שהוא מפרש דמאי דקאמר תחלת כל ברכה וברכה מוסיף על הראשון דאמר שכהן גדול כורע בסוף כל ברכה ובא זה להוסיף אף תחלת כל ברכה דאין סברא לאפושי במחלוקת כולי האי ולומר דהאי קאמר סוף ולא תחלה והאי תחלה ולא סוף:

יא ולמה נותן שלום וכו'. יומא פ' הוציאו לו (דף נ"ג ע"ב):

יג השתחויה כיצד וכו'. מגילה פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ב ע"ב) נתבאר:

יד אבל מטה פניו וכו'. שם דאביי ורבא מצלי אצלויי ושם בהלכות עבודת כוכבים ביארתי פירוש רבינו הא וכוונת רבינו ז"ל: ומותר לאדם להתפלל וכו'. הוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו שם בגמרא דרצפה הוה קמיה דרב והקשו שם וליזיל לגבי

הגהות מיימוניות

[ס] וברגל שמאל יפסיע תחילה לאחוריו דאמרינן במדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד וכו' עד רגל שמאל קודם לשלש פסיעות אחר התפלה: [ע] פרי"ו הא דאמרינן באין עומדין אם בא לשחות בסוף כל ברכה מלמדים אותו שלא לשחות היינו דוקא בסוף הברכה אבל באמצע הברכה מותר לשחות כדמשמע מרבי עקיבא שעשה כריעות והשתחואות הרבה כדאיתא התם לכך נהגו העם בר"ה ויום הכפורים כשאומרים זכרנו ובכן תן פחדך ששוחין וכשמגיעים לסוף הברכה זוקפים ע"כ. וכן באבי"ה כתב אך ביומי דרחמי נהגו דרוב התפלה בכפיפה כגון תעניות וימים הנוראים עכ"ל: [פ] רב ששת כי כרע כרע כחיזרא פירש בערוך בשם רב האי גאון זצ"ל חיזורא הוא אחד ממיני קוצים שמצוי בבבל וקורין אותו איחור וכריעה זו לא שיכרע באמצע מתניו וראשו זקוף ועומד בברייתו אפילו בשחותו מחציו אלא צריך שיכוף ראשו כדי שיהא כאגמון ראשו כפוף ואשר אמר עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה גם על העיקר הזה הוא שיכוף ויהיה צוארו פעוקם שיתפקקו החליות ע"כ: [צ] הכי תניא אמר כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך ואמר רבא (הונא) והוא דמצער נפשיה ומיתחזי כמאן דכרע פרי"י כגון זקן או חולה ע"כ: [ק] בירושלמי פ"ה דתענית מסיים בה ובלבד יחיד על הציבור פירש רבינו יואל הלוי כגון שאין הקהל נופלים בתחנונים אלא הוא ונראה לבנו ראבי"ה על עדת ציבור דומיא דעי ע"כ: [ר] חזינן להו לאביי ורבא דמצלי אצלויי וכן פרי"י אסנם רב האי פירש דמצלי אצלויי שלא יהא נראה כמשתחוה למה שלפניו ע"ש בתוספות ולעיל פ"ד מהלכות ע"ג ע"כ: [ש] וכן מנהגנו במנחה של ערבית חנוכה ופורים וערבית ר"ח ובשחרית של ערב יו"ט ויום הכפורים וכן באסרו חג שחרית ומנחה וכן ימים שבין יום הכפורים לחג לפי שאז נשלמה מלאכת בנין בית שני וכן בי"ד וט"ו שבאדר ראשון בשנת העיבור וכן משמע קצת בפרק קמא דמגילה וכן מראש חדש ניסן עד הפסח לפי שאז הקריבו הנשיאים חנוכת המזבח תשעה י"ם כל אחד ביום הקריבו כדאיתא בפרק בתרא דמסכת סופרים ויש מקומות שנהגו שלא לומר תחינה גם לאחר הפסח עד שיעבור כל חדש ניסן וכן איתא התם במסכת סופרים אמנם במגילת תענית לא משמע אלא עד סוף מועדא וע"ש ובבנחות פרק רבי ישמעאל וכן נהגו שלא לומר תח נה בשלשה ימים שלפני שבועות וכן הגהות רבי יהודה הלוי על שם היו נבונים לשלש ימים וכן נמצא בתשובת רבינו שמחה שברוקה אכן יש מקומות שנהגו שלא לומר תחינה מראש חדש סיון עד העצרת. וכן מנהג בכל מלכותנו שאין נפילת אפים בתפלת יום שבוים תפילה וכן ביום הנישואין במקום שהחתן מתפלל שם. וכל תפלת מנחה שאין בה נפילת אפים בנגדו בשבת אין אומרים צדקתך אם אירע ביום התחוה:

מגדל עוז

וכשהוא כורע וכו' עד בשם. פ"ק דברכות (דף י"ב): במה דברים אמורים בהדיוט כו' עד תפלתו. פרק אין עומדין (דף ל"ד): ולמה נותן שלום כו' עד מן המלך. פרק הוציאו לו (דף נ"ג): כל הכריעות האלו כו' עד כמכוונים שירצה. סוף פרק תפלת השחר (דף כ"ח): כריעה כו' עד ארצה. פרק אין עומדין (דף ל"ד) ופרק הקורא את המגלה עומד ויושב (דף כ"ב): כשהוא עושה נפילת אפים כו' עד בהלכות ע"ז. פרק הקורא (שם): ואין אדם חשוב רשאי כו' עד כיהושע. פרק אין עומדין (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי ובלבד יחיד על הצבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בצבור עכ"ל: ואני אומר אמת הוא כי זה הירושלמי אמור בכרוסם פרק אין עומדין (דף ל"ד) אבל רמ"ו ז"ל סמך על לשון הבבלי האמור בשם רבי אלעזר ואין עמו פי לשון הירושלמי כלל כי מעשה יהושע כלימוד ואל כלימוד סיס וכבר כתבתי זה כי הוא מחבר לשון הגמרא בקצרה כדרך: אבל מטה הוא פניו מעט עד סוף הפרק. פרק אין עומדין (שם):

וביוה"כ [ח] בלבד נופלים על פניהם בכל תפלה ותפלה מפני שהוא יום תחנה ובקשה ותענית :

פרק ששי

א אסור [א] לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין אלא אם כן היה נושא משאוי. או שהיה לבית הכנסת שני פתחים בשני רוחות שהרואה אומר שמא ילך ויכנס מפתח האחר. וכן אם היה בעיר שני בתי כנסיות יאמר הרואה שמא ילך לבית הכנסת הרגיל בו. ואם יש לו תפילין בראשו מותר לו לעבור ואע"פ שאין שם אחד מכל אלו שהתפילין מוכיחין עליו שהוא רודף אחר מצות. ואינו ממבטלי תפלה: **ב** המתפלל עם הציבור לא יאריך את תפלתו יותר מדאי אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו. ואם בא לומר אחר תפלתו אפילו [ט] כסדר וידוי יום הכפורים אומר. וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה מוסיף: **ג** [ב] כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים כפי צחות לשונו. היה צריך לפרנסה מוסיף תחנה ובקשה בברכת השנים. ועל דרך זה בכל אחת מהן. ואם רצה לשאול כל צרכיו [ב] בשומע תפלה שואל. אבל לא ישאול לא בשלש ראשונות [ג] ולא בשלש אחרונות: **ד** [ג] אסור לו לאדם שיטעום [ד] כלום או שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל תפלת שחרית. וכן לא ישכים לפתח חבירו לשאול בשלומו קודם שיתפלל תפלת [ה] שחרית. ולא יצא בדרך קודם שיתפלל. אבל טועם ועושה מלאכה קודם שיתפלל מוסף וקודם מנחה. אבל אינו סועד [ו] סמוך למנחה :

כיון

א טור א"ח סי' צ"ו ב טור א"ח סי' קי"ט סמ"ג עשין י"ט · ג טור א"ח סי' פ"ט סמ"ג עשין שם :

כסף משנה

מה שאמרו אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו :

פ"ו א אסור לו לאדם וכו'. פ"ק דברכות (דף ח' ב') אריב"ל אסור לו לאדם שיעבור אחורי בה"כ בשעה שהצבור מתפללים אמר אביי לא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא אבל איכא פיתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה. זו היא גירסת הרי"ף ז"ל והיא גירסת רבינו :

ב המתפלל עם הצבור וכו'. למד כן מדתניא פרק אין עומדין (דף ל"א.) כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור מקצר ועולה מפני טורח צבור. ומ"ש ואם בא לומר אחר תפלתו וכו' מפורש שם בברייתא אחר תפלתו אפילו כסדר וידוי של יוה"כ אומר איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יוה"כ אומר וכן הריב"ל בפ"ק דע"ז (דף ח')

וכן אם רצה להוסיף וכו'. פ"ק דע"ז (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל שואל אדם צרכיו בש"ת אמר רב חייא בר אבי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים. ומ"ש אבל לא ישאול וכו' מימרא דרב יהודה בפרק אין עומדין (ברכות ל"ד) ·

ד ואסור לו לאדם שיטעום כלום וכו'. פ"ק דברכות (דף י') א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם א"ר יצחק אמר ר' יוחנן משום ראב"י כל האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תיקרי גויך אלא גאיך אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה זה ונתגאה קיבל עליו עול מלכות שמים. וכתב הרא"ש בשם אבי העזרי דמים לית בהו גאוה ויוהר לשתותן בבקר קודם תפלה : **או שיעשה** מלאכה. בפרק היה קורא (דף י"ד.) אסור לעשות חפציו קודם שיתפלל גם זה שם (דף ה' ב') תניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על שני דברים על תפלתי שתהא סמוכה למטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. ומפרש רבינו על תפלתי שתהא סמוכה לקומי ממטתי כלומר שלא אעסוק מלאכה בינתים ודלא כרש"י דאפילו לקרות לא היה רוצה אחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל : **וכן לא ישכים** וכו'. פרק היה קורא (דף י"ד.) אמר רב הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו כלומר הא דאסר רב במשכים לפתחו דוקא :

ולא יצא לדרך וכו'. שם מימרא דרב אידי בר אבין : וכתב ה"ר מנוח ומ"ה הרוצה לצאת לדרך בשחרית טוב להתפלל בביתו ואע"פ שעדיין לא הגיע זמן תפלה כדי שיתפלל בכוונה ובעמידה משיתפלל בדרך במרוצה והוא שעלה עמוד השחר ולאו דוקא שחרית אלא אפילו אי זו תפלה שתהיה כיון שהגיע זמנה אין לו לצאת עד שיתפלל אותה עכ"ל : **אבל טועם** וכו'. בפרק תפלת השחר (דף כ"ח ע"ב) אסיקנא דלית הלכתא כרב הונא דאמר אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספים ולא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה. ונראה שדעת רבינו דדווקא טעימה הוא דשרינן אבל סעודה אפילו של עראי אסורה כמו שכתב בסמוך. וי"ל דאכילת פירות כבילה הוי טעימה אבל יותר מכביצה או כזית מפת אכילת עראי מיקרי ואסור ·

ה אבל אינו סועד וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט' ב') לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובגמרא איכא תרי לישני בפירושא דמתניתין ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שפוסק כלישנא בתרא דהאי לא ישב אפילו להסתפר בתספורת דידן ולא תימא דוקא בתספורת בן אלעשה שהיה מספר כתספורת של כ"ג שהיא קשה וכדאמרינן התם בלישנא קמא. ואמאי לא ישב להסתפר תספורת דידן גזירה שמא ישבר הזוג של מספרים ויהא צריך לחזר אחר זוג אחר. ולא למרחץ אפילו להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא שמא יתעלף. ולא לבורסקי לעיוני בעלמא לכתחלה אמאי לא דילמא חזי פסידא ומטריד פירש"י שמא יראה שנתקלקלו העורות ויצטער ויהא טרוד בלבו ולא יתפלל. ומדברי רבינו נראה שהטעם שמא יראה שנתקלקלו העורות ויתעסק בתיקונם. ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא אתי לאמשוכי. ולא לדין בגמר דין לכתחלה אמאי לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא ואסיקנא התם בגמרא דהאי

לחם משנה

לגבי צבורא וכו' וליפול על אפיו משמע דיכול אדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר שהרי התפלל רב במקום שבה הרצפה והיה יכול ללכת במקום אחר וליפול על פניו :

פ"ו א אסור לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין וכו'. פרק הרואה (דף ס"א) אמרו אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלא דרי מידי וכו' ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא וכו' ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו'. ונראה דבגירסת רבינו ז"ל לא היה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו' ולכך לא הזכירו ובפ"ק דברכות (דף ח' ע"ב) הביאו זה ואמרו לא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט וכו' ורבינו ז"ל לא היה לו בגרסתו גם כן לא רהיט וכו' ולכך לא הזכירו :

ב המתפלל עם הצבור לא יאריך בתפלתו וכו'. פ' אין עומדין (דף ל"א) כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל וכו' : **ואם בא לומר אחר** וכו'. שם איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי אמר רב אף על פי שאמרו וכו' יכול לומר וכו' :

וכן אם רצה להוסיף וכו'. פרקא קמא דע"ז (דף ח') :

ד אסור לו לאדם שיטעום כלום או שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל וכו'. כל זה מבואר בפ"ק דברכות (דף י' ע"ב) : **אבל אינו סועד סמוך** למנחה וכו'. בפ"ק דשבת (דף ט' ע"ב) על מתני' דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' ואוקמוה בגמרא סמוך למנחה גדולה ופסק רבינו כרב אחא בר יעקב ואע"ג דהך סוגיא אותמרא אליבא דריב"ל ולית הלכתא כותיה במ"ש כיון שהגיע זמן וכו' כבר כתבו התוספות כיון דמסיק שם גמרא הכי משמע דהכך דאם התחיל וכו' קיימא לן כותיה ודוקא בהא דאמר אסור לטעום לא קי"ל כותיה וא"כ ודאי דסמוך למנחה קטנה אפילו אם התחילו מפסיקין וכן דעתו של רבינו ז"ל אע"פ שלא נתבאר יפה בדבריו :

מי

מגדל עוז

פ"ו אסור לו לאדם לעבור כו' עד ממבטלי תפלה. פ' הרואה (דף ס"א) : **המתפלל** עם הצבור כו' עד אומר פרק אין עומדין (דף ל"ד). וכן אם רצה להוסיף כו' עד שואל. פ"ק דע"ז (דף ח') **אבל לא ישאול** כו' עד אחרונות. פרק היה קורא ופ"ק דע"ז שם (דף י') : **אסור לו** לאדם שיטעום כלום כו' עד שחרית. פ"ק דברכות (דף י') וכן לא ישכים כו' עד מנחה. פ' היה קורא (דף י"ד) : **אבל אינו סועד** כו' עד גדולה. פרק קמא דשבת (דף ט':) .

הגהות מיימוניות

[ח] סנהג אבותינו ומנהגנו אין נפילת אפים ביום כיפור כלל ע"כ : [ט] אין עומדין תנא אמר רבי יהודה כן היה מנהגו של ר' עקיבא ע"כ : [ב] בפ"ק דע"ז אמר רבי יהושע בן לוי אע"פ שאמר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה כו' ע"כ : [ג] פירוש רבינו תם ור"ג ורבינו חננאל ורב האי דוקא צרכי יחיד אבל צרכי רבים שואלים כגון שבח וכבוד היום שרבים צריכין שכן מצינו בהודאה ועבודה ושים שלום ויעלה ויבא שכולם צרכי רבים הם ועוד דמשמע בפרק קמא דע"ז דלא קאי אלא אצרכי יחיד כגון אם היה לו חולה בתוך ביתו ומטעם זה אנו אומרים קרובץ בג' ראשונות וכן הסכימו רב יוסף טוב עלם ורבינו אליהו הזקן ועלתה בידם דמותר ומצוה מן המובחר וכן הקליר יסד קרובץ והוא היה מקרית ספר ובימיו היו מקדשין על פי הראייה והיה תנא ואולי היה ר' אלעזר ב"ש כדמשמע בפסיקתא ואפילו אם אינו ראב"ש תנא היה כדפרישית ועליו יש לסמוך כפי רבינו, תם וכן דעת רבינו תם וכן דעת רבינו המחבר וכל רבותינו שהנהיגנו והתירו לומר זכרנו ומי כמוך ודלא כה"ג שכתב אהא דלא ישאל אדם צרכיו בשלש ראשונות בכאן איתא סרבנן דנהיגנו דלא למימר זכרנו בריש שתא וכו' עיין לעיל בסוף פרק ב' וכו' אמנם על הקרובץ שבג' הראשונות כתב רבינו חננאל דלאו שפיר עביד ועוד הביא רבינו שמחה ראיה מרא דפרק כתרא דר"ת סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עמהם וכתב אבל לא ידענו מה שאנו מפסיקים בין גבורות לקדושת השם על מה אנו סומכים ואותם האוסרים לומר זכרנו סבירא להו דצרכי יחיד הוא ע"כ . [ו] פ"ק נראה לי דוקא מידי דמשכר שמדריש סואתי השלכת אחרי גוך כו' ובמים לא שייך גיאות וכן משמע פרק הדר אבי"ה . [ה] ר"י פירש דשרי ללמוד קודם תפלת השחר דאמרינן פרק קמא רב הוה סקרים וקא כשי ידיה ובריך ומתני פירקין וקרי קריאת שמע ודלא כרש"י שפירש כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ולעסוק בתורות כשנסמכתי ממטתי וכו' ודעת רבינו המחבר גם כן כר"י דשרי כדלקמן פרק שביעי ע"כ · [ו] לית הלכתא לא כרב הונא ולא כריב"ל ע"כ :

ה יכיון שהגיע זמן מנחה גדולה לא יכנס למרחץ אפילו להזיע עד שיתפלל שמא יתעלף ויבטל מן התפלה . ולא [ז] לאכול אפילו אכילת עראי שמא ימשך באכילה . ולא לדון אפילו בגמר דין שמא יסתר הדין וימשך ויבטל מן התפלה . וכן לא ישב לפני הספר לספור אפילו תספורת הדיוט עד שיתפלל שמא ישבר הזוג . ולא ליכנס לבורסקי סמוך למנחה עד שיתפלל שמא יראה הפסד במלאכתו ויתעסק בה ויתעכב מן התפלה . ואם התחיל באחת מאלו לא יפסיק [ח] אלא גומר ואח"כ מתפלל תפלת מנחה : **ו** מאימתי התחלת תספורת משיניח מעפורת של ספרין על ברכיו . ומאימתי התחלת מרחץ משיפשוט הבגד הסמוך לבשרו . ומאימתי התחלת הבורסקי משיקשור בגד בין כתפיו כמו שהאומנין עושין . ומאימתי התחלת אכילה. לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ולבני בבל משיתיר חגורו . ומאימתי התחלת הדין משיתעטפו הדיינים וישבו . ואם היו יושבין משיתחילו בעלי דינין לטעון : **ז** יאע"פ שתפלת ערבית רשות לא יבא אדם [ט] ממלאכתו ויאמר אוכל מעט ואישן קמעא ואחר כך אתפלל שמא תאנוס אותו שינה ונמצא ישן כל הלילה אלא מתפלל ערבית ואח"כ אוכל ושותה או ישן . ומותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו : **ח** ימי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן התפלה פוסק ומתפלל . ואם היתה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל והיה עוסק בתורה בשעת תפלתו אינו פוסק שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה. יוכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה : **ט** יאין המתפלל מפסיק תפלתו אלא מפני סכנת נפשות בלבד . ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו . אבל פוסק הוא למלך עובד כוכבים שמא יהרגנו . היה עומד בתפלה וראה מלך עובדי כוכבים או אנס בא כנגדו יקצר ואם אינו יכול יפסיק. וכן אם ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו אם הגיעו אליו והיה דרכן באותן המקומות שהן ממיתין פוסק [י] ובורח . ואם לא היה דרכן להמית אינו פוסק : **י** ינשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה . וכל איש שפטור מקריאת שמע פטור מן התפלה. וכל המלוין את המת אף על פי שאין למטה צורך בהן פטורין מן התפלה:

פרק שביעי

א כשתקנו חכמים דברי תפלות אלו תקנו ברכות אחרות לברך אותן בכל יום אלו הן כשיכנס אדם למטתו לישן בלילה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על עיני והמשקיע

א טור סי' רל"ב סמ"ג עשין שם : ב טור א"ח סי' רל"ה : ג טור סי' ק"ו ועיין סי' פ"ט : ד עיין בטור סי' כ"ז : ה טור סי' ק"ד סמ"ג עשין י"ט : ו טור סי' ק"ו סמ"ג שם : ז טור א"ח סי' רל"ט סמ"ג עשין כ"ז :

כסף משנה

דלאו סמוך למנחה היינו סמוך למנחה גדולה : ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב כיון שהגיע זמן מנחה גדולה דמשמע שאינו אסור עד שיגיע זמן המנחה וקודם לכן בסמוך כתב אינו סועד סמוך למנחה . וי"ל דלסמוך למנחה קרי כיון שהגיע זמן המנחה : ואם התחיל וכו' . היינו דוקא כשיש שהות ביום אבל אם אין שהות ביום יפסיק ולשון רבינו דייק הכי שכתב ואחר כך מתפלל תפלת המנחה משמע דוקא כשאח"כ יתפלל דהיינו בדאיכא שהות אבל אי ליכא שהות יפסיק וכן נתבאר בפרק לולב הגזול דתפילה במלוה דרבנן אי ליכא שהות ביום מפסיק וכמו שכתבתי בפ"ג מה' ק"ש :

ו מאימתי התחלת תספורת וכו' . עד משיתיר חגורו. לשון הגמרא שם כלשון הזה. ופירוש מעפורת סודר : ומאימתי התחלת הדין וכו' . ג"ז שם פליגי מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין ול"פ הא דמעסקי ואתו בדינא והא דלא עסיקי ואתו בדינא :

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו' . ברייתא בריש ברכות (דף ד'.) :

ומותר להסתפר וכו' . מילתא דסברא היא והכי משמע מדלא נקט במתניתין לא ישב לפני הספר אלא בסמוך למנחה :

ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו' . משנה פ"ק דשבת (דף ט':) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק בתורה (שם י"א.) אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא ההיא בעיבור השנה. וסבר רבינו דטעם עיבור השנה הוא לפי שהוא צרכי רבים. ומה שכתב רבינו וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בתורה פירושו הכי זה כמו שתורתו אומנתו ועוסק בתורה שהרי כתב בפ"ב מהלכות ק"ש היה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עת לקרות וק"ש חמירא מתפלה לענין הפסקה וכיון דלענין ק"ש אינו מפסיק כ"ש שאינו מפסיק לתפלה.

וכבר כתבתי שם שהוא ירושלמי נר"פ אין עומדין : אין המתפלל וכו' . משנה פרק אין עומדין ברכות (דף כ"ט:) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא שם (ל"ב ב') אמר רב יוסף ל"ש אלא מלכי ישראל אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתיבי ראה אנס בא כנגדו ראה קרון בא כנגדו לא יפסיק אלא מקצר ועולה ל"ק הא דאפשר לקצר הא דלא אפשר כלומר שאם רואה שיכול למהר ולסיים תפלתו קודם שיגיעו אליו יקצר דהיינו שיאמר פתיחת הברכות וחתימתן ואם לאו פוסק : וכתבו ההגהות שאם פסק אינו צריך לחזור לראש אלא חוזר לתחלת הברכה שפסק בה ואם היה בג' ראשונות חוזר לראש בג' אחרונות חוזר לעבודה. וכתב ה"ר יונה שאם יכול להתרחק לצד ויתגלגל בזה מלדבר יעשה כן : וכן אם ראה נחשים וכו' . משנה שם (כ"ט:) אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ובגמרא (דף ל"ג.) אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק . ירושלמי מ"ש דמהייא בתר דמחייא ולכך חילק רבינו בין מקומות שדרכן להמית למקומות שאין דרכן להמית . ומ"ש אם הגיעו אליו דלא חיישא כיון שרואה אותם אפילו מרחוק פוסק לכך כתב שאינו פוסק אא"כ הגיעו אליו כלומר קרוב לו :

י נשים ועבדים וכו' . משנה פרק מי שמתו (דף כ'.) : וכל איש שפטור וכו' . רוב הפטורים מק"ש נאמר בהם שפטורים גם מן התפלה ואף כאותן שלא נתפרש פטורים מק"ו דק"ש דאורייתא פטורים תפלה דרבנן לא כ"ש :

וכל המלוים את המת וכו' . משנה ר"פ מי שמתו (י"ז ב') הגן נושאי המטה וחילופיהן וכו' ואלו ואלו פטורים מן התפלה ופירש רבינו שם ואם לא יהיה מן המוזרים לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא לוות בלבד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדות הלב עכ"ל :

פ"ז א כשיכנס אדם למטתו וכו' . פרק הרואה ברכות (דף ס':) הנכנס ליישן על מטתו אומר שמע ישראל עד והיה

לחם משנה

ח מי שהיה עוסק וכו' . פ"ק דשבת (דף י"א) מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ופירשו בגמרא כגון ר' שמעון בן יוחאי וחביריו : וכל העוסק וכו' . כבר נתבאר למעלה בהלכות ק"ש פ"ב :

ט היה עומד בתפלה וכו' . משנה ריש פרק אין עומדין (דף כ"ט ע"ב) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא שם (ל"ב:) אמר רב יוסף לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי עכו"ם פוסק וכו' : וכן אם ראה וכו' . שם במשנה אפילו נחש כרוך על עקבו ובגמרא *) ראה אותם מרמיזין ובאים כנגדו פוסק. ורבינו כתב והי' דרכן באותן המקומות ומשום הוא :

נשים ועבדים וכו' . ריש פרק מי שמתו (דף י"ז:) :

פ"ז א כשתקנו וכו' . בפרק הרואה (דף ס':) אמרו הנכנס ליישן על מטתו אומר מממע

*) לא יש בנוסחתנו ראה אותם כו' ובאים כנגדו פוסק אבל הוא בירושלמי וכן הביאו שם התוספות בד"ה אבל עקרב :

הגהות מיימוניות

[ז] פרק קמא דשבת כרב אחא בר יעקב ודלא כלישנא קמא עיין שם וכן פסק רבינו משולם וכן ר"י אלפס אבל ר"ת פסק כלישנא קמא דלא אסר אלא משהגיע מנחה קטנה או אסור אפילו סעודה קטנה אבל משעת מנחה גדולה אין איסור אלא סעודה גדולה כגון בחברותא בסעודת נישואין וברית מילה וכו וצא בהם וכן איתא בתשובת הגאונים אבל סעודת קטנה מותר אפילו להתחיל עד שעת מנחה קטנה וגם בתפלת השחר פסק דלית הלכתא כריב"ל כו' כדלעיל בסמוך עיין בספר התרומה וכן כתב בעל הספר המצות ורבינו שמחה ורבינו אבי"ה אפנם מורי ורבינו נהג בעצמו כרבינו המחבר ורבינו משולם ולעולם אינו מתחיל לאכול בשבת ויום משעבר חצי היום אם אינו מתפלל מנחה קודם כאשר כתבתי לקמן בסוף הלכות שבת ע"כ : [ח] ואע"פ שתתחיל באיסור ואליבא שספר התרומה פסק כלישנא קמא דפי' מנחה קטנה כדלעיל סורה הוא שאם הגיע זמן מנחה קטנה יש להפסיק אם התחיל אחרי כן אבל אם התחיל קודם לכן אין צריך להפסיק כל זמן שיש שהות ביום לתתפלל מנחה ע"כ : [ט] וכן כתבו התוספות כשהגיע זמן ק"ש דלילה שאין לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ע"כ : [י] בירושלמי פסק שאם היה מרתיע נחש ובא כנגדו פוסק לפי שהוא בא בכעס ומתכוין להזיקו ואם פסק לא מצינו שיצטרך לחזור לראש אבל לתחילת ברכת חוזר ואם היה עוסק בג' ראשונות חוזר לראש ובשלשה אחרונות חוזר לעבודה וכו' כדלקמן תוספות ע"כ :

מגדל עוז

לא יכנס למרחץ כו' עד כעוסק בדברי תורה . פ"ק דשבת (דף ט') ובירושלמי דברכות (דף ו') גרסינן אמר רבי ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה והכימן בו כלל : אין המתפלל מפסיק כו' עד יפסיק . פרק אין עומדין (דף ל"ב) : וכן אם ראה נחשים כו' עד אינו פוסק . פרק אין עומדין (שם) ובירושלמי : נשים ועבדים וקטנים כו' עד סוף הפרק . פרק מי שמתו (דף כ"ה) ופרק היה קורא (דף י"ז):

פ"ז כשתקנו חכמים כו' עד נטולם סלו . פרק ט' דברכות (דף ס') :

יכיב אם שמוע ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני וכו'. ופירש"י והא תפתי שליחה שלא יהא פיסול ורבע בזרעי. ומ"ש ואפילו אשתו ישנה עמו נתבאר בסוף פרק ג' מהלכות ק"ש. והגירסא הנכונה בדברי רבינו כמוך לואפילו אשתו ישנה עמו ואם אנסתו שינה קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים. ובמקצת ספרים יש תוספת דברים וטעות סופרים הם. ומ"ש פסוקי דרחמים הוא מדאמרינן בפ"ק (דף ד': ה'.) אמר רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אינו צריך אביי אמר אף ת"ח בעי למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וכו'. וגרסינן בפ"ב דשבועות (דף ט"ו:) דריב"ל מסדר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי וה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וגמי:

ג בשעה שייקץ בסוף שנתו. כלומר דאע"ג דאמרינן בגמרא (ברכות דף ס') כי מתער לימא אלהי נשמה וכו' אין הכוונה כל זמן שייקץ באי זו שעה שתהיה אלא דוקא בסוף שנתו. ומ"ש רבינו מכאן עד המכין מצעדי גבר כך הם מסודרות בפרק הרואה (שם) בלשון הזה:

וכתב ה"ר יונה ז"ל שנראה מלשון רבינו שמברך אותם על מטתו כסדר שהם כתובים בגמרא וזה תימה שמאחר שאין ידיו נקיות היאך יברך ותה שסידרו אותם בגמרא כך מפני שהם היו קדושים ורוחצים ידיהם באופן שהיו יכולים לומר הברכות בנקיות אבל אנו שאין אנו יכולים ליזהר ולשבת בנקיון כ"כ אין נכון לאומרם עד לאחר נטילה. והא דאמרינן כל הברכות מברך אותם עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהם וצונו צריך לברך תחלה להקב"ה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכות של הודאה ושל שבח כגון אלו יכול לברך אח"כ. ובברכת אשר יצר כתבו בהגהות שיש אומרים שכשנכנס להטיל מים אין מברך אשר יצר כיון שא"צ ליטול אח"כ שמשפשף אך ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אף לקטנים וכן נהגו.

ו ומברך אדם בכל יום וכו'. כתב הרי"ף ז"ל בסוף ברכות גרסינן בפרק התכלת (מנחות דף מ"ג ב') תניא חייב אדם לברך בכל יום ג' ברכות שלא עשני גוי ובור ואשה. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא בריך שלא עשני בור א"ל כולי האי אלא היכי איבריך שלא עשני עבד היינו אשה היינו עבד עבד זיל ספי:

ז וכל ברכה מהם שלא נתחייב בה וכו'. התוס' [בברכות דף ס'.] ד"ה כי שמע כתבו דאפילו לא שמע קול תרנגולא מברך הנותן לשכוי דאין ברכה זו אלא על הבחנת האור שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה אבל בשאר ברכות אינו מברך אלא א"כ נהנה כגון אם שכב על מטתו לא יברך מלביש ערומים וכן כל כיוצא בזה וכ"כ הרא"ש דכל ברכות שהם להנאתו כגון מלביש ערומים עוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששכב על מטתו בלתי ערום אינו מברך אותם. והגהות כתבו בשם התוס' שאם הוא במדבר שאין שם תרנגול לא לו ולא לאחרים או אם הוא חרש לא יברך הנותן לשכוי

והמשקיע שינת תרדמה והמאיר לאישון בת עין. יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מיצר רע ומפגע רע ואל יבהלוני חלומות רעים ולא הרהורים רעים ותהא מטתי שלימה לפניך ותעמידני ממנה לחיים ולשלום והאירה עיני פן אישן המות ברוך אתה יי' המאיר לעולם כולו בכבודו: **ב** [א]וקורא פרשה [א] ראשונה מקריאת שמע [ב] וישן ואפילו אשתו ישנה עמו (קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואחר כך יישן) ואם אנסתו [ג] שינה קורא אפילו פסוק ראשון או פסוקי רחמים [ד] ואחר כך יישן: **ג** [ב]בשעה שייקץ בסוף שנתו מברך והוא על מטתו כך. אלהי נשמה שנתת בי טהורה אתה בראתה ואתה יצרתה ואתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד ליטלה ממני ואתה עתיד להחזירה בי לעתיד לבא כל זמן שהנשמה תלויה בקרבי מודה אני לפניך יי' אלהי רבון כל המעשים ברוך אתה יי' המחזיר נשמות לפגרים מתים: **ד** כששומע קול התרנגולים מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. כשלובש בגדיו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם מלביש ערומים. כשמניח סדינו על ראשו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה. כשמעביר ידיו על עיניו מברך פוקח עורים. כשישב על מטתו מברך מתיר אסורים. כשמוריד רגליו מן המטה ומניחם על גבי קרקע מברך רוקע הארץ על המים. כשעומד מברך זוקף כפופים. כשנוטל ידיו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. כשרוחץ פניו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שתרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ועון ותשלט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר רע ותחזקני במצותיך ותן חלקי בתורתך ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה יי' גומל חסדים טובים: **ה** [ג]וכל זמן שיכנס לבית הכסא. אומר קודם שיכנס התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון עזרוני עזרוני שמרוני שמרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם. ואחר שיצא מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם [ד]אשר [ה] יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יסתם אחד מהם או [ה]אם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת ברוך אתה יי' רופא כל בשר ומפליא לעשות: **ו** כשחוגר חגורו מברך אוזר ישראל בגבורה. כשלובש נעליו מברך שעשית לי כל צרכי. כשמהלך לצאת לדרך מברך המכין מצעדי גבר. ומברך אדם בכל יום ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא עשני [ו] עבד: **ז** [ו]שמנה עשר ברכות אלו אין להם סדר אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו. כיצד הרי שחגר חגורו והוא על מטתו מברך אוזר ישראל בגבורה. [ז] שמע קול התרנגול מברך הנותן לשכוי בינה. וכל ברכה מהן שלא

א טור שם כמ"ג עשין י"ח ב טור א"ח סי' מ"ו סמ"ג עשין כ"ז ג טור א"ח סי' ג' כמ"ג עשין שם ד טור א"ח סי' ו': ה נדה דף ל' ו טא"ח סי' מ"ו וע"ש

לחם משנה

משמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך המפיל וכו'.

ב וקורא פרשה ראשונה מק"ש וישן ואפילו אשתו עמו ואם אנסתו שינה קורא פסוק ראשון או אפילו פסוקי רחמים ואחר כך ישן כך היא הגרסא הנכונה בספרי רבינו ז"ל. ויצא לו מ"ש שקורא פסוקי רחמים מת"ש בפ"ב דשבועות (דף ט"ו) ריב"ל אמר להו להני קראי וגני וסובר רבינו ז"ל שרצה לומר שבלא היה יכול לומר קריאת שמע שאנסתו שינה היה אומר להני קראי:

ג בשעה שיקץ וכו'. כל אלו הברכות האמורות בספר רבינו ז"ל הן מבוארות בפרק הרואה (דף ס'.) ולא חש רבינו ז"ל להביאם על הסדר האמור בגמרא מפני שהוא סובר שכל ברכה צריך לאומרה בשעה שעושה אותה וכמו שכתב לקמן מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו. ומי שנוהג לאומרם בבית הכנסת צריך לאומרם על הסדר האמור בגמרא

ו ומברך אדם בכל יום וכו'. מנחות פ' התכלת (דף מ"ג.) תניא היה ר' מאיר אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום ואלו הן שלא עשאני גוי שלא עשאני אשה שלא עשאני בור ואסיקו התם אלא מאי מברך שלא עשאני עבד היינו אשה [היינו עבד] ותירצו זיל עפי ופירש"י (שם מ"ד.) זיל מזולזל העבד יותר מן האשה. ל"א זיל עפי כלומר הוסיף וברך כדי להשלים ע"כ. ורבינו כתב הסדר בראשונה שלא עשאני גוי ואחר כך אשה ואח"כ כך עבד והרי משמע בגמרא שבמקום שלא עשאני בור אמר שלא עשאני עבד ושלא עשאני בור הוי בברייתא אחר אשה. אבל ראיתי בב"י שכתב שבתחלה מברך עבד ואחר כך אשה מפני שהעבד מזולזל יותר כדאמרו בגמרא וא"כ מתחילין מן היותר שהוא קודם ותחלה קאמר עכו"ם שהוא פחות מכולם ואח"כ עבד שהוא מזולזל כפי ואח"כ אשה וכן בדין שמתחלה יברך שלא עשאני עכו"ם ואח"כ יברך עבד שאכילו עבד שהוא סוב תמנו לא עשאו. ורבינו ז"ל נראה שלא הקפיד בזה ואולי שהוא מפרש כפירוש אחר

מגדל עוז

וקורא פרשה ראשונה ס' עד כל צרכי. הכל פרק הרואה (דף ס')

הגהות מיימוניות

[א] בלא ברכה וכן פסקו התוספות בשם רבינו תם דאין עיקר מצות ק"ש אלא מפני המזיקין כדאיתא בגמרא ואם ת"ח הוא אין צריך ודלא כפירוש רש"י שפירש דזה עיקר ק"ש עיין בתוספות בשיטה קמייתא בברכות ועיין למעלה בהגדה בפ"ג ע"כ. [ב] בפ"ק אמר ריב"ל אע"פ שקרא ק"ש בבית הכנסת פירוש אפי' בעונתה מצוה לקרותה על מטתו וכו' ע"ש ע"כ [ג] ירושלמי ר' זעירא היה קורא את שמע וחוזר וקורא כמה פעמים עד שהיה משתקע בשינה וכאן משמע שק"ש יהיה אחרון לקריאה סמוך לשינה כך הוכיח רבינו נסים גאון ע"כ [ד] פרק ג דשבועות דריב"ל היה אומר שיר של פגעים ומזמור מה רבו צרי ואקופסק כי חליתני ואח"כ היה ישן ע"כ ודלא כמאן דסבך דהוי ברכה סמוכה לאשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך וכן הסכים הטור ארח סימן ו' מדקאמר בפרק הרואה כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה וכי משי ידיה לימא ענט"י [ה] אבל אם נכנס רק להשתין מים יש מרבותינו שלא היו מברכים אפילו אשר יצר כיון שא"צ ליטול אא"כ שגשף כדיקכן בפרק י' מהלכות ברכות אמנם ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אף אחר קטנים וכן כתב מורי רבינו בתשובה ע"כ [ו] מדברי הטור ארח סימן ו' נראה דאפילו להטיל מים מברך אשר יצר וג"ש אבל שלא עשני בור לא דזכיר וכן פסק ר"ש בשם רב נטרונאי גאון שאין לומר ודלא כדגרס בספרים בפרק התכלת ר"י אומר ג' ברכות חייב אדם לברך בכל יום שלא עשני גוי שלא עשני אשה ושלא עשני בור ע"כ [ז] אמנם התוספות כתבו אהא דשמע קול תרנגול ואפילו כי לא שמע נמי מברך שא, הברכה אלא על הנאת האורה שתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה ולא אמר כי שמע אלא לאפוקי במדבר דליכא תרנגול לא לאחרים ולא לו א"נ לאפוקי חרש וכן סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו ולשון [illegible] להדיא כרבינו המחבר ע"כ:

שלא נתחייב בה אינו מברך אותה : **ח** כיצד לן בכסותו אינו מברך כשעומד מלביש ערומים. הלך יחף אינו מברך. שעשית לי כל צרכי. [א]ביום הכפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה [ח] אינו מברך נטילת ידים ולא המעביר חבלי שינה. אם לא נכנס לבית הכסא אינו מברך אשר יצר את האדם. וכן שאר ברכות אלו : **ט** נהגו העם ברוב ערינו לברך ברכות אלו זו אחר זו בבית הכנסת בין נתחייבו בהן בין לא נתחייבו בהן וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה : **י** [ב]המשכים [ס] לקרוא בתורה קודם שיקרא קריאת שמע בין קרא בתורה [י] שבכתב בין קרא בתורה שבעל פה נוטל ידיו תחלה ומברך שלש ברכות ואח״כ קורא [כ] ואלו הן אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה. [ל] והערב נא יי׳ אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך כל בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה יי׳ המלמד תורה לעמו ישראל. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי׳ [מ] נותן התורה : **יא** בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא מעט מדברי תורה. ונהגו העם לקרוא ברכת כהנים. [ג]ויש מקומות שקורין צו את בני ישראל ויש מקומות שקורין שתיהן וקורין פרקים או הלכות מן המשנה ומן הברייתות : **יב** [ד]ושבחו חכמים למי שקורא [נ] זמירות מספר תהלים בכל יום ויום מתהלה לדוד עד סוף [ס] הספר. וכבר נהגו לקרות פסוקים לפניהם ולאחריהם ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם [ע] והוא ישתבח. ואחר כך מברך על קריאת שמע וקורא קריאת שמע : **יג** יש מקומות שנהגו בהן לקרות בכל יום אחר שמברכין ישתבח שירת הים ואחר כך מברכין על שמע. ויש מקומות שקורין שירת האזינו. ויש יחידים שקורין שתי השירות הכל

א עיין בטא״ח סי׳ מר״ג : ב סמ״ג עשין י״ט טא״ח סי׳ מ״ז : ג טא״ח סי׳ מ״ז : ד טא״ח סי׳ מ״ו וג״א :

כסף משנה

לשכרי ואם הוא סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו :

ח ביה״כ ובתשעה באב שאין כו׳ : כתב הראב״ד ומי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות או מפני השינה ואם יש כלים מטונפים מקנח בהם פניו ועיניו ואם יש לטלוף בעיניו רוחצם כדרכו במים ומברך כדרכו כשאר הימים עכ״ל. ואני אומר רואה אני שאין הראב״ד משיג בזה כמנהגו אלא כמסתפק לפי שאין דבריו מוכרחים במה שכתב מי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות שכבר כתב הרא״ש דנטילת ידים יטול לברך. ומ״מ או מפני השינה אין לו טעם דשינתא פירש״י שהוא רוח רעה השורה על כפות שנלקח בידים שלא נטל שחרית ואם לא יגע בפה אינו צריך ליטול. והמה ר״ל על רוח רעה השורה על הידים שמתמהה הוא סכנה ליגע בפה ובחוטם ובעינים. ומ״ש ואם יש לו כלים מטונפים מקנח בהם ידיו ורגליו ועיניו איני יודע מאי נפקא ליה מהא וכי על כלים מטונפים יברך הא ודאי אינו מברך על כך. ומכאן קשה גם למה שכתב ומי הוא · שלא ירחץ וכו׳ שאם מפני הנקיות ימצא כלים מטונפים ויקנח בהם ידיו ורגליו ולא יברך לרחוץ. גם מ״ש ואם יש לו לטלוף בעיניו אבל למי שאין לו לטלוף בעיניו מאי איכא למימר. ולכן נראה שלא בא הראב״ד להשיג על רבינו אלא על מה שכתב ביה״כ ובתשעה באב שאין שם רחיצה והא יש בהם רחיצה אם מפני הנקיות או מפני השינה או בכלים מטונפים או אם יש לטלוף בעיניו · וטעם רבינו לומר שאין בהם לרוב בני אדם רחיצה שתהא טעונה ברכה :

והר״ן כתב בפרק בתרא דיומא שאין נראה לו דברי רבינו אלא בין בתשעה באב בין ביה״כ נוטל כדרכו ידיו דכל רחיצה דמצוה מוכרח ונטילת ידים דתפלה מצוה היא וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים כ״ש להקביל פני שכינה ומה שהוא עושין מטפחת נגובה לא לנקות הידים אלא להעבירה על פניו ולהצטנן בה ולהעביר מעיניו לטלוף וחבלי שינה. ורבינו סובר דאינו רוחץ וכמבואר בדבריו פ״ג דהלכות שביתת עשור והיא דהולך להקביל פני רבו לא מכרעת דשאני התם דמ״מ להקביל פניו אם לא יעבור במים כיון שהוא מעבר הנהר אבל הכא אפשר להקביל פני שכינה בשיקנח ידיו בכל מידי דמנקי :

ט נהגו העם וכו׳ אין ראוי לעשות כן וכו׳. כלומר שתי טעיות טועין אחד שמברכין אותם אחר זמן שייכתם ועוד שמברכין אותם בין נתחייבו בין לא נתחייבו ואין ראוי לעשות כן לברך אותם אחר זמן שייכתן וכן אין לברך ברכה אא״כ נתחייב בה :

י המשכים לקרות בתורה וכו׳. בפ״ק דברכות (דף י״א ב׳) איבעיא להו אמוראי אם צריך ברכה למשנה ולגמרא ולמדרש וכתב הרי״ף בשם רבינו האי דהלכתא כרב דאמר אפילו למדרש נמי צריך לברך : ומברך ג׳ ברכות ואלו הן וכו׳. שם נחלקו מה מברך ומסקנא אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו והם שלש ברכות אלו שכתב רבינו. ומ״ש ואח״כ קורא מעט מד״ת הוא כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו :

יב ושבחו חכמים וכו׳. שבת פרק כל כתבי (דף קי״ח ב׳) א״ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ופריש בגמרא דהיינו פסוקי דזמרה ומפרש רבינו דהיינו מתהלה לדוד עד סוף הספר : ותקנו ברכה וכו׳. כתב הרי״ף ז״ל פרק אין עומדין ותקנו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר

לחם משנה

אחר של רש״י ז״ל ואם כן כיון דעבד ואמר שוים נקט אשר · תהלה כמו שאמרי בברייתא :

י המשכים לקרא בתורה וכו׳. והערב נא ה׳ אלהינו וכו׳. אשר בחר בנו מכל העמים וכו׳. רבינו אומר והערב *) בלא *)(מסס בגמ׳ אבל בכ״מ מסס עם וי״ו ואולי תקנו בלשון משום שאותו בהגהות כתבו בשם התוספות שיש לקרות והערב בוי״ו והכל נכנה אחת סת:) וי״ו והם שלש ברכות ודלא כר״ת שכתב שהכל ברכה אחת וגרסי׳ והערב בוי״ו והם ב׳ ברכות. ורבינו לא היה גורס בגמרא ומסיים וכו׳ אלא גורס הכי ול״י אמר הכי וגירסת ההלכות הוא מסיים משמע דהכל ברכה אחת : חייב

הגהות מיימוניות

[ס] תהוא פליגא על כל רבותינו כמבואר במקומו בהלכות י״כ ע״ש ע״כ : [ס] אבל אם קרא ק״ש כבר נפטר באהבה רבה כדאיתא התם וכן פסקו התוספות ואפילו שהות הרבה בין ק״ש לתורה ועסק בעסקים אחרים ביניהם ולא קי״ל כירושלמי דאמר והוא ששנה על אתר (פירוש לאלתר) א״נ אפילו לדברי הירושלמי לא קאמר הירושלמי אלא לנפטר באהבה רבה אבל לדידן שאנו מברכים הני ברכות נ״כ מודה דלא בעינן ששנה על אתר וכן כתב רבינו שמחה. ועוד כתב ששינה ומרחץ וכה״ג מפסיקין וצריך לברך אחר כל אחת כיון ג׳ ברכות הללו לפי שאין היסח הדעת. השינה שא״א ללמוד כשהוא ישן ומרחץ ובית הכסא שאסורין אפילו בהרהור ד״ת. אמנם מורי רבינו כתב בתשובה שאינו רגיל לברך אלא פעם ראשונה כשהוא לומד או כשהוא קורא בבה״כ ואינו חוזר ומברך באותו יום אלא לאחר הפסק של שינת קבע מפני שאינו מסיח דעתו מללמוד אפילו בהפסק אכילה ובית הכסא ע״כ ובה״ב ומרחץ דין אחד להן ע״כ : [י] כר״י הלא כר״ח דאמר לתלמוד א״צ לברך ודלא כר׳ אלעזר דאמר למשנה א״צ לברך וכן אמורדש כתב באבי״ת דמברך : [כ] וכתב ר״י בתשובה לה״ר אשר מלוניל שמצא בפסקי ה״ר שמעון תלמידו של רש״י שרש״י כשהיה משכים לקרות בתורה היה מברך וכשהיה בא לבית הכנסת ואומר ברכות חוזר ומברך ומדמהו לקוראין בתורה שמברכים אע״פ שבירכו כבר ול״נ לר״י דלא דמי להא דהתם ברכות נתקנו לכך לקרוא בתורה ואפילו אם בירך מיד לעסוק בתורה ולא הפסיק כלום כמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים להפטרה וקי״ל ע״כ : [ל] התוספות כתבו שיש לקרות והערב בוי״ו דהכל ברכה אחת היא : [מ] אבל רש״י פירש שם שחותם המלמד תורה לעמו ישראל אבל החותם בא״י למרני תיקין טעות הוא בידו שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד ע״כ : [נ] פרק כל כתבי א״ר יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני והא אמר מר כו׳ עד כי קאמינא בפסוקי דזמרה וכתב בערוך בערך תפלה דהכי אמר רב משה גאון מאן דשאל לבי כנישתא ואשכח דגמרו ציבורא פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם ומהלל בתשבחות ואומר תהלה לדוד וכו׳ ומדלג ואומר הללויה הללו אל בקדשו כו׳ וחותם בישתבח ומסדר ומתפלל עם הצבור אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא דקודם נתקנו ע״כ. ובתשובה מצאתי שרש״י היה אומר כל פסוקי דזמרה עד הלל לה׳ וכו׳ עד והוא רחום הסמוך לו ואז מדלג והוא רחום זה עד והוא רחום דתהלה לפי שאינה אלא ליקוטי פסוקים מה שבינתים תיבות מתהלה ואילך עד סוף דהיינו גמירת הלל דקאמר תלמודא כבעמוד וכן פי׳ ראבי״ה בשם רבותינו דהיינו אמירת הל״ל כבעמוד עכ״ל. (ועיין בטור א״ח סי׳ נ״ב) : [ס] וכן כתב ר״י אלפס דהיינו פסוקי דזמרה דקאמרי׳ ע״כ : [ע] וברוך שאמר וישתבח הוי כמו ברכה הסמוכה לחבירתה ובדברי גאון כתוב אסור לאישתעויי בין ברוך שאמר עד שחותם בישתבח מספר אבי״ה וגרסי׳ בירושלמי הכספר בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ולכך נהגו לומר ישתבח מעומד כמו יוצר שהרי אסור להפסיק וכן רש״י אסר להפסיק וכן באלפס כתב הלכתא דלא מיבעיא ליה לאשתעויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד מסיים ליה י״ח ע״כ :

מגדל עוז

ביום הכפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה כו׳ עד נתחייב בה. פרק הרואה (דף ס׳) : כתב הראב״ד ז״ל ומי הוא שלא ירחץ ידיו וכו׳ (עי׳ בכ״מ) ומברך כדרכו כשאר ימים עכ״ל : ואומר אני זו מחלוקת ישנה היא פרק הרואה נגרסות אם כדברי רמז״ל או כמו שנהגו רוב המקומות שכתב שהוא מנהג בטעות והרבה גאונים וחכמי רבותינו בעלי התוס׳ ז״ל שבחו המנהג שנהגו ומהם ז״ל הודו לרמז״ל בתשעה באב ויום הכפורים שאין שם רחיצה כלל מדאמרינן פרק בתרא דיומא שאסור לאדם שיושיט אצבעו קטנה במים וכן הספרים מורים ה״ר פרץ הכהן ז״ל וגור בנטילת ידים שמא יגע בפניו והעמידו הכל דאמרינן התם ובמסכת סופרים שהיה מנהגו של ר׳ יהודה ב״ר אלעאי במסה שרויה במים לנקיות ולסכר ואף לדברינו שנהגו בנטילת ידים בשחר ובשעת יציאה מבית הכסא והסכמנו עם האומר שזה דומה לדאמרינן סוף יומא היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ובסיפא דרבי יהודה ב״ר אלעאי מוקמינן לה לנקר כנגד מ״מ אוסרין אנו ברחיצת הפנים אם יש שם לטלוף ואמי׳ לנלוך די במסה שרויה וקרוב אני לומר כי משום סיכה אין תופסין ביום הכפורים כיון שאין בו שמן והוא כטל גם כל סיבתו בפלים ומה שאמר לרחוץ אמה ידה אחת במים ליתן פת לתינוק משום כת מלך היא ולמי שהוא אוכל שכל שיוכל נכנס בו יצר הרע מבטן אמו מדכתיב לפתח חטאת רובץ ולא נכנס בו יצר הטוב עד שיתחייב במצות כדאיתא פרק חלק אבל לא למי שבא לכלל מצות ולא למי שמתענה ויש לי סוד בדבר והוא רמוז לעולם ומבורר ודברי ר״מ ז״ל נסברים בזה ויש לו רבים גדולים ונעלי מעשים כד״ן : המשכים לקרות כו׳ עד סוף המנהג. פ״ק דברכות (דף י״א י״ב) :

שאמר ויצהבת הילכך מיבעי לי לאינש דלא לאשתעוי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים י"ח עכ"ל :

יד חייב אדם לברך וכו' כתב הרי"ף בסוף ברכות גרסינן בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג ב'.) תניא היה ר"מ אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום א"ר חייא בר אויא בשבתות וי"ט דלא נפישי ברכות ממלו להו באספרמקי ומגדי פירות במיני בשמים ומגדים. ובירושלמי סוף ברכות תני בשם ר"מ אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא שמע ומברך לפניה ולאחריה אוכל פתו ומברך לפניה ולאחריה ומתפלל ג"פ י"ח וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהם :

יז ומדלג קדושה מן הברכה הראשונה. כתב מורינו ה"ר יצחק אבוהב ז"ל שבנו של רבינו העיד על אביו ז"ל שכתב בכתב ידו בתשובה שהיחיד יכול לאומרה אלמא הדר ביה ממ"ש כאן וכ"כ בא"ח וכ"כ רבינו ירוחם וכ"כ הרשב"א בתשובה שרבינו חזר בו וכתב שיחיד יכול לאומרה :

וכתבו הפוסקים ז"ל דאף ע"ג דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה היינו דוקא כגון קדושה שבתפלה שאנו אומרים נקדישך כמו המלאכים אבל בקדושת יוצר אין אנו מקדישין אלא אנו מספרים איך מקדישין המלאכים :

יח ובתפלת הערב וכו' וסומך גאולה לתפלה. בריש ברכות (דף ד':) אמרו דברייתא אחת מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית כלומר אפילו בתפלת ערבית נמי בעי לסמוך גאולה לתפלה ואהדרינן התם הא בעי למימר השכיבנו ומשני כיון דתקינו לומר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא :

פ"ח א תפלת הצבור נשמעת וכו'. פ"ק דברכות (דף ז': ח'.) אמרינן שרב נחמן לא היה יכול לבא לבית הכנסת להתפלל וא"ל ר' יצחק דלימא לשליח צבור בעידנא דמצלי צבור ליתו ולודעיה לחר א"ל מאי כולי האי א"ל דאר"י משום רשב"י מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים ואמוראי טובא סוברים כן ומייתו לה מקראי אחריני. ותניא [שם ח'.] ר' נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס. ומכאן למדנו שאפילו שאין האדם הולך לבית הכנסת יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל וזהו שאמר רבינו ולא יתפלל יחיד וכו'*. ומה שכתב לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור בפרק תפלת השחר (דף ל'.) לעולם לשתף אינש נפשיה בהדי ציבורא ואף ע"ג דהתם לענין שיאמר תפלה הדרך בלשון רבים איתמר הא נמי איכא למשמע מינה :

ולעולם

*[נראה ספק היה לו למהר"ק נוסחא אחרת ברבינו מאשר הוא בספרינו] ·

הכל לפי המנהג : **יד** ׳חייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה ומה הן מאה ברכות אלו כ"ג ברכות שמנינו בפרק זה. ושבע ברכות של קריאת שמע של שחרית וערבית לפניה ולאחריה. וכשמתעטף בציצית מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. וכשלובש תפילין מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. ושלש תפלות שבכל תפלה מהן שמנה עשרה ברכות הרי שמונים ושש ברכות. וכשהוא אוכל שתי סעודות של יום והלילה מברך ארבע עשרה ברכות. שבע בכל סעודה. אחת כשיטול ידיו תחלה. ועל המזון אחת בתחלה ושלש בסוף ועל היין לפניו ולאחריו הרי שבע ברכות הרי מאה ברכות בין הכל: **טו** בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורסין בתפלה והוסיפו הטוב והמטיב בברכת המזון נמצאו חמש ברכות יתירות. בשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות. וכן אם לא נתחייב בשאר הימים בכל הברכות האלו כגון שלא ישן כל הלילה ולא התיר חגורו ולא נכנס לבית הכסא וכיוצא באלו צריך להשלים [ס] מאה ברכות מן הפירות: **טז** כיצד אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום: **יז** סדר תפלות כך הוא. בשחר משכים אדם ומברך ברכות אלו. וקורא הזמירות ומברך לפניהם ולאחריהם. וקורא אחר כך שמע ומברך לפניה ולאחריה ׳ומדלג קדושה [ע] מן הברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומר קדושה. וכשהוא חותם גאל ישראל מיד יעמוד כדי שיסמוך גאולה לתפלה ומתפלל מעומד כמו שאמרנו. וכשישלים ישב ויפול על פניו ומתחנן ומגביה ראשו ומתחנן מעט והוא יושב בדברי תחנונים. ואחר כך יקרא תהלה [ק] לדוד (*מיושב) ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו: **יח** ובתפלת המנחה מתחיל לקרוא תהלה לדוד מיושב ואחר כך עומד ומתפלל תפלת המנחה וכשמשלים נופל על פניו ומתחנן ומגביה ראשו ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו. ובתפלת הערב קורא ק"ש ומברך לפניה ולאחריה וסומך גאולה [ר] לתפלה ומתפלל מעומד וכשישלים ישב מעט ויפטר. והמתחנן אחר תפלת ערבית הרי זה משובח. ואע"פ שמברך השכיבנו אחר גאל ישראל אינה הפסק בין גאולה לתפלה והרי שתיהן [ש] כברכה אחת ארוכה:

פרק שמיני

א תפלת ׳הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים. לפיכך צריך

א טור א"ח סי' מ"ז סמ"ג עשין כ"ז י"ט · ב עיין בטור א"ח סי' נ"ט : ג טור א"ח סי' נ' סמ"ג עשין י"ט : *ס"א אינו

לחם משנה

יד חייב אדם לברך מאה ברכות וכו'. בפ' התכלת (מנחות דף מ"ג ע"א) תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך וכו' :

טו בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורסין בתפלה והוסיפו הטוב והמטיב בברכת המזון וכו'. ומה שלא כתב רבינו ז"ל גם ברכות שהרי יש ברכת יראו עינינו הטעם הוא שאין הכל אומרים אותה אלא היקלה העם וכמו שכתב הוא בסדר התפלה. **צריך** להשלים מאה ברכות מן הפירות וכו' (שם) בשבתא וביומא טבא טרח ותמלי להו באספרמקי ומגדי. ומ"ש רבינו כיצד אוכל מעט ירק מברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה וכו' קשה קצת דמשמע דה"ק, שיאכל תחלה מעט מן הפרי ויברך ברכה אחרונה ואח"כ מאותו הפרי עצמו יאכל מעט וזה נראה דאסור משום דאסור לגרום בברכות, אלא נראה דרבינו ודאי לא קאמר אלא שאם אכל ירק ולא היה בדעתו לאכול יותר בעת ההיא כשיעבור אותו העת צריך שיחזור ויאכל מאותו פרי כדי להשלים והשתא לא הוי גורם בברכות שכשאכל בתחלה ובירך לבסוף לא היה בדעתו לאכול יותר ·

יח ובתפלת הערב וכו'. פסק כרבי יוחנן דאמר בברכות (דף ד' ע"ב) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית ע"כ. וא"כ מה שהשיגו למעלה הראב"ד ז"ל בפ"ג גבי ת"ש ויש לו לאדם להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת וכו' שאין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה מפני שצריך סמיכות גאולה לתפלה. אי אפשר להרץ כמו שתירצתי למעלה דרבינו סובר דלא בעינן סמיכות גאולה לתפלה בערבית דהא בהדיא קאמר לה הכא אלא ר"ל שמתפלל ערבית וק"ש עם ברכותיה קודם שתשקע החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ואח"כ יקרא ק"ש בלא ברכות אחר צאת הכוכבים דברכות אינם מעכבות וכי היכא אי קורא ברכות של ק"ש ביום שעדיין לא הוי זמן ק"ש אם כן הוו הני ברכות לבטלה. וי"ל דאין אנו מברכים על ק"ש ואם כן הברכות הוו מילתא באנפי נפשייהו וכדכתב הרשב"א ז"ל והובא בב"י בדיני תפלת ערבית. ואם כן ודאי שיכול לקרות ק"ש עם ברכותיה מבעוד יום :

פ"ח א תפלת הצבור נשמעת תמיד וכו'. בפ"ק דברכות (דף ח') תניא שאין הקב"ה מואס

מגדל עוז

חייב אדם לברך מאה ברכות כו' עד למעשיו הכל במסכת מנחות פרק התכלת (דף מ"ג). **ובתפלת** המנחה מתחיל כו' עד סוף הפרק. פ"ק דברכות (דף ד)

פ"ח תפלת הציבור כו' עד תפלת הציבור פ"ק דברכות (דף ו').

הגהות מיימוניות

[ס] רב חייא בריה דרב אויא ממלי להו באספרמקי ומגדי פי' בשמים ופירות. וכתב רא"ם הברכות שמברכין הקוראין בתורה כל אחד ב' ברכות והן של משלימין עולים לחשבון לשומעיהם לפיכך נכון לקוראים בתורה לומר הברכות בקול רם וגם בלאו האי טעמא ראוי הוא כדי שיענו העם אחריהם דלמה הוא אומר ברכו את ה' המבורך כשאומר בלחש וק"ל. ועוד דאסור לעונה דהיינו החזן להגביה קולו יותר מן המברך [ע] אבל בשם רש"י מצאתי שיחיד אומרה שאינו אלא כסודר יכן, כתב ראבי"ה דתניא במסכת סופרים קדושה ביוצר אור ושבסדר קדושה אפילו יחיד אומר מפני שהוא כסודר וכן הורה מורי רש"י, ויש שאין רוצין לומר ולא לדלגה ואומרים עונים ואומרים ביראה קדוש וברוך לאל ברוך וכו' פ"ק דברכות תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה וכו' עד ולא עוד אלא בזמן שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונים יהא שמיה רבא מברך לעלם הקב"ה מנענע ראשו כו' יש שקורין ברייתא זו כשאין מתפללין בעשרה בשביל שיש בה אמן יהא שמיה רבא ומתניתין דג' שאכלו ש"ש בה ברכו. וברייתא דריש פרק גיד הנשה חביבין ישראל וכו' שיש בה קדושה, אי נמי קורין בשנת מות המלך עוזיהו. ומיהו במסכת סופרים תניא קדושה שביוצר אור ושבסדר קדושה אפילו יחיד אומרה כדפירשית לעיל אבל נעריצך ונקדישך אין אומרים בפחות מעשרה אב"ת : [ק] פ"ק אמר רבי אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלשה פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא : [ר] א"ר יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית ע"כ : [ש] וכן כתבו התוספות גם על י"ח פסוקים ויראו עינינו דכיון דתקנו חכמים י"ח פסוקים כנגד י"ח ברכות ותקנו יראו עינינו מפני הסכנה שימתינו זה את זה בבית הכנסת ולא ישאר אדם יחידי שם הוה ליה כגאולה אריכתא כדאמרינן ביי' שפתי תפתח כדפירשתי לעיל פ"ב ע"כ .

צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור. ולא יתפלל [א] ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור. ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת. וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הציבור נקרא שכן רע: **ב** [א]ומצוה לרוץ [ב] לבית הכנסת שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את יי׳. וכשיצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אלא ילך מעט מעט. וכשיכנס בבית הכנסת יכנס שיעור שני פתחים [ג] ואחר כך יתפלל לקיים מה שנאמר לשמור מזוזות פתחי: **ג** [ב]בית המדרש גדול מבית הכנסת. וחכמים גדולים אף על פי שהיו להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין שם [ד] בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הציבור: **ד** וכיצד היא תפלת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים. [ג]ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים [ה] ובני חורין. ושליח ציבור אחד מהם. ואפילו היו מקצתן שכבר התפללו ויצאו ידי חובתן משלימין להם לעשרה והוא שיהיו רוב [ו] העשרה שלא התפללו. וכן אין אומרים קדושה ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה ולא מפטירין בנביאים אלא בעשרה: **ה** *[ד]וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעים ועונין אחריו אמן אלא בעשרה. וזה הוא הנקרא פורס [ז] על שמע. ואין

השגת הראב״ד

*) וכן לא יהיה אחד מברך כו׳ עד סוף. כתב הראב״ד ז״ל אינו אומר אלא יוצר בשביל קדושה שבה והוא פורס כמו בפרוס הפסח מאי פרוס פלגא פלגא דהלכות הפסח וכן פורס על שמע והיא אחת מהפתים שלפניה עכ״ל:

א טור א״ח סי׳ צ״א כמ״ג עשין י״ט: ב סמ״ג עשין י״ט טור א״ח סי׳ נ׳ וצ״ח: ג טור א״ח סי׳ נ״ה: ד טור א״ח סי׳ ס״ט:

כסף משנה

ולעולם ישכים אדם וכו׳. בריש ברכות (דף ו׳.) אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה״כ כלומר שאפילו כשאין הצבור מתפללין יתפלל בבית הכנסת לפי שהוא מיוחד לתפלת צבור. וכתב רבינו אין תפלתו נשמעת בכל עת כלומר שכבר אפשר שתשמע תפלתו חוץ לבה״כ אבל בכל עת אינה נשמעת אלא בבה״כ: וכל מי שיש לו בה״כ וכו׳. שם (דף ח׳) מימרא דר״ל:

ב ומצוה לרוץ לבה״כ וכו׳. שם (דף ו׳ ב׳) א״ר חלבו א״ר הונא היוצא מבה״כ אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי ולא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה׳: וכשיכנס בבה״כ וכו׳. שם (דף ח׳) מימרא דרב חסדא ופירש״י שיעור של שני פתחים רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בה״כ ויהא מזומן סמוך לפתח לצאת: וכתב ה״ר יונה ז״ל דאם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שהדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות. וי״מ שישהה שיעור שני פתחים:

ג בית המדרש גדול וכו׳. מפורש שם ואמרינן נמי התם רבי אמי ורבי אסי אע״ג דהוו להו י״ג בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דגרסי. ורבני גרסת מפרשים דטפי עדיף להתפלל בבית המדרש ביחיד מבבה״כ בעשרה וכתב הרמ״ך שכ״כ רבינו וכתב שנראים דבריו מההיא דפרק תפלת השחר [דף ל:] דמייתי ההיא דר׳ אמי ורבי אסי לסיוע שתפלת המוספין ישנה בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר ואין כן דעת רבינו. וא״ת א״כ מאי רבותא דבה״כ כתב ה״ר יונה ז״ל דהיינו רבותא דאע״ג דבבה״כ איכא אינשי טובא וברוב עם הדרת מלך מ״מ עדיף טפי להתפלל בבית המדרש בעשרה. ולי נראה דהיינו רבותא דכי היכי דבה״כ קודם להתפלל בו בעשרה לשאר מקומות בית המדרש נמי קודם להתפלל בו בעשרה לבה״כ: וכתב ה״ר יונה ז״ל דאפילו לדעת רבינו דבעי עשרה בבית המדרש ה״מ למי שדרכו ללכת מביתו ללמוד במקום אחר שכיון שדרכו להתבטל מלמודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בעשרה אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת לבה״כ אם לא ימצא עשרה לפי שמתבטל מלימודו בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל יחידי משיתבטל כלל. אבל הרא״ש כתב טוב להתפלל עם הציבור כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כ״כ אומנותנו וההרבה שעות ביום אנו מתבטלים ונבטל תורתנו בשעת תפלה ונפלים אומה בשעות אחרות ונגא י״ח בתורה ובתפלה וגם אם אין ת״ח מתפלל עם הציבור ילמדו אחרים ק״ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בתי כנסיות נעלות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל לימודו עכ״ל:

ד וכיצד היא תפלת הציבור. זה פירוש אין עוברין לפני התיבה בפחות מעשרה דתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כ״ג:). ומ״ש שצריך שיהיו גדולים משום דסובר רבינו דלא איפסקא הלכתא כרב נחמן דאמר קטן היודע למי מברכים מזמנין עליו דדוקא בברכת זימון הוא ודלא כאומרים שמשלימים עשרה עם קטן אחד. ומ״ש ובני חורין מדאמרינן בפרק השולח [ל״ח:] גבי ר״א (שר״ג) נכנס לבה״כ ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלים לעשרה. ומ״ש ואפילו ש״צ אחד מהם: ואפילו היו מקצתם וכו׳. הר״ן ז״ל כתב בפרק הקורא את המגילה עומד דגרס גן במסכת סופרים וא״א קדיש וברכו בפחות מעשרה רבותינו שבמערב אומרים אותו בשבעה ונותנין טעם לדבריהם בפרוש פרשות בישראל בהתגדל עם ברכו ס׳ כמנין המיבות וי״א בששה שברכו ששי הוא ע״כ. ומפרש רבינו בדברי מגא בתרא דהני ששה ושבעה היינו שלא שמעו קדיש וברכו ולת״ק בעינן כולהו עשרה שלא שמעו דאילו בשעה בין כולם יחלוק עם משנתנו ופסק רבינו כי״א משום דבכל דוכתא אשכחן דהוגו ככולו: וכן אין אומרים קדושה וכו׳. [מגילה כ״ג]:

ה וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע וכו׳. [מגילה שם]: כתב הראב״ד אינו אומר אלא יוצר וכו׳ והיא אחת מהפתים שלפניה עכ״ל. נראה שהראב״ד היה מפרש דברי רבינו שעל שתי ברכות של קריאת שמע קאמר והוא ז״ל מפרש שעל ברכת יוצר לבדה אמרו פורס על שמע. ואני אומר שגם רבינו כך מפרש ודיקא נמי שכתב ברכת שמע לשון יחיד. ודין זה משנה פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ״ג ב׳) אין פורסין על שמע ואין

לחם משנה

שאין תפלתו נשמעת וכו׳. שם (דף ו׳.) אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה. וסובר רבינו שאע״פ שמתפלל ביחיד צריך שיכנס בבית הכנסת. והוסיף רבינו בכל עת משום דאין סברא שאם האדם מתפלל בביתו בכונה שלא תהיה נשמעת תפלתו לכך אמר בכל עת כלומר אע״פ שתהיה נשמעת בעת רצון כלומר בשעה שהצבור מתפללין מכל מקום כשיתפלל ביחיד בלא צבור לא ישמע תפלתו אלא כשיהיה בבית הכנסת: וכל מי שיש לו בית הכנסת וכו׳. שם (דף ח׳) אמר ר״ל לקים כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע:

ב ומצוה לרוץ לבהכ״נ וכו׳. שם (דף ו׳ ע״ב) אמר רבי חלבו א״ר הונא היוצא מבהכ״נ אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה׳:

ג בית המדרש גדול וכו׳. שם (דף ח׳.) רבי אמי ורבי אסי אע״פ דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא [הוו] מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי ע״כ. ומפרש רבינו ז״ל שהיה תפלתם בצבור. ויש מפרשים שפירשו דאפילו ביחיד נמי הוו מצלו:

ד וכיצד היא תפלת הצבור וכו׳. פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ״ג ע״ב) משנה אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו׳: בפחות מעשרה וכו׳ ואפי׳ היו מקצתן שכבר התפללו וכו׳. במס׳ סופרים רבותינו שבמערב אמרו בשבעה ונותנין טעם וכו׳ וי״א אפי׳ בששה ופסק רבינו כי״א: ולא קורין בתורה וכו׳. פרק הקורא את המגילה עומד שם:

ה וכן לא יהא אחד מברך וכו׳. משנה שם אין פורסין על שמע וכו׳ ומפרש רבינו ז״ל דפורסין לשון פריסה והגעה ור״ל הברכות שהן מסדרין לפני ק״ש וקאמר שלא יהא

הגהות מיימוניות

[א] ר״י נשאל על אחד שהדיר את חבירו שליכנס לביתו על דעת רבים ובית הכנסת בביתו אם יכול להתיר את נדרו לילך לבית הכנסת להתפלל אעפ״י שאין מנין בעיר אפילו עם המודר והשיב נ״ל כי דבר מצוה הוא ולא מיבעיא היכא דאיתא מנין לפרקים אלא אפילו לא היה מנין לפרקים מצוה הוא שישתתפו לתפלה ובית אלהים יהלכו ברגש כיון שכבר קבעו שם מקום לתפילתן ומתוך כך קובעים עצמן יותר לתפלה ומכוונים את לבן לאביהן שבשמים וקובעין יותר מקום לתפלתן מתוך שמתפללים במקום המיוחד להם להתפלל ויכול להתיר את נדרו כדי לילך לבית הכנסת להתפלל עם חבירו ותפלתו של אדם נשמעת בבית הכנסת יצחק ב״ר שמואל ולה״ה ע״כ: [ב] בפרק שלשה שאכלו אמר ריב״ל לעולם יקדים אדם לב״ה כדי שימנה עם י׳ ראשונים כו׳ עד שאפילו ק׳ באים אחריו נוטל שכר כולם. [ג] כתבו התוספות דוקא שלא ימהר להתפלל כשנכנס מיד אבל אם ישב סמוך לפתח שפיר דמי וי״מ שיעורא ב׳ פתחים ממש וכ״נ דעת רבינו השחר וכן ראבי״ה וכתב דהי״ם בבתי כנסיות שלהן שהיו בשדה ופתחיהם מסובים לדריכת הרבים ולא איכפת לבוין אבל בתי כנסיות שלנו אין לחוש שהרי יש בנין אחר לפניהם ע״כ: [ד] ר׳ אמי ורבי אסי אע״ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דגרסי ע״כ: [ה] יש טועים שכיש מהן ט׳ גדולים לוקחין קטן וה׳ חומשי תורה בידו ומתפללין עמו במקום גדול וסומכין אהא דאמר בפרק ר׳ אליעזר קטן וספר תורה מצטרפין וכן בירושלמי תני קטן וספר תורה עושה סניפין ופשטה הוא כירום דההוא דירושלמי מסיק התם אמר רבי יודן ביני סתניתין קטן לספר תורה פרוש לעלות למנין ז׳ הקוראין בתורה והוא דפרק רבי אליעזר לא נאמר אלא לענין עיבור השנה אבל לא לענין תפלה וברכת המזון כדלקמן בהי׳ ברכות ע״כ: [ו] וכן אמר רבי יהודה בשם ר״ת שאין מתפלל תפלה אחרת אלא א״כ יש י׳ שלא התפללו וכן יש במסכת סופרים ואסמכתא לדבריהם שיש ששה תיבות במקרא בפרוע פרעות בישראל תר לבד השם שאינו מן המנין ואומר רבי טוביה שרבים נוהגים להתפלל בשביל יחיד וראית מאבל החתן וכן במחזור ויטרי ובשאלות דרב אחאי ע״כ מדברי הר״ם בס״ה הקצר ע״כ: [ז] הוא יברך את תובת מתרגמינן יפרוס על גבהא מיסוד ר׳ יהודה בן ברזלי ע״כ:

מגדל עוז

וכיצד היא תפלת הצ׳ עד אלא בעשרה. פרק הקורא את המגלה עומד ויושב: וכן לא יהא אחד מברך ברכת כו׳ עד וזה הנקרא פורס על שמע. פלוגתא מי שמתו (דף כ״א) ופרק הקורא את המגלה עומד ויושב (דף כ״ג): כתב הראב״ד ז״ל אינו אומר אלא יוצר אור וכו׳ והיא אחת מהפתים שלפניה עכ״ל: ואני אומר אין כאן השיגה לפי לשון הרמ״ל שכתב כאן ברכת שמע לשון יחיד דהיינו לגמרי היינו ברכה ראשונה דק״ש ולא כתב ברכות לשון רבים שיובן על שתיהן ותפ״י וכוונתינו בעלי שיטתנו ז״ל פירשו כך לשון פרוסה אבל האמת ויציב כי דעת רמו״ל על שתיהן. וביאר דעתו בפירוש המשנה בפרק עומד ויושב דמגלה ואמר שהוא לשון פריסה מפה הנופל על שתי הברכות שלפני ק״ש וגדולים עמדו בשיטתו ומצאו כמו לפירושו מהתוס׳ יונתן בן עוזיאל כי הוא יברך את הזבח ומתרגמינן הוא יפרוס על נכסתא למדנו שהוא לשון ברכה ועוד אמרו דהי ס״ד דליתא אלא ברכה ראשונה מאי כבוד יאה ליה למפטיר לברוכי עד דנעי תלמודא למימר פרק עומד ויושב דאיהו קא פריס על שמע וגם לי נראה מן הירושלמי דפרק עומד ויושב כן שהוא מצריך שנה שלא שמעו ושלא קראו כדי לגרום ופחות מכאן אין פורסין והא ודאי לאתן שנה בכל הברכות מיירים והאחרים שכבר יצאו שם משומעים אמן וכן מצאתי בגימוקי ה״ר יונה הקדוש מגוליטולא ז״ל שכתב כל זמן שאין אדם יכול לברך אינו יכול לענות אמן והע״פ שכתבו כרש״י ז״ל על פי רבותיו ואפילו נאמר שלא יהא פורסין מ״מ דברי רמו״ל נכונים כם ודי״ן:

ואין אומרים קדיש אלא בעשרה. ואין הכהנים נושאים ידיהם אלא בעשרה והכהנים מן המנין. שכל עשרה מישראל הם הנקראים עדה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו' והיו עשרה שהרי יצאו יהושע וכלב: ו וכל דבר קדושה לא יהא אלא בתוך העדה מישראל שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. וכל אלו הדברים אם התחילו בהם בעשרה והלכו מקצתם אע"פ שאין רשאין [ח] יגמרו השאר: ז וצריך להיות כולם במקום אחד ושליח ציבור [ט] עמהם במקום אחד. חצר קטנה שנפרצה במלואה לחצר גדולה והיו תשעה בגדולה ויחיד בקטנה מצטרפין. תשעה בקטנה ויחיד בגדולה אין מצטרפין. ציבור בגדולה *ושליח ציבור בקטנה יוצאין ידי חובתן. ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן שהרי הוא מופלג מהם ואינו עמהם במקום אחד מפני שיש בגדולה פסין מכאן ומכאן הרי היא כמו מופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה: ח וכן אם היתה צואה בגדולה אסור להתפלל ולקרות ק"ש בקטנה. היתה צואה בקטנה מותר להתפלל ולקרות ק"ש בגדולה אם לא היה שם ריח רע מפני שהיא מופלגת ממנה: ט שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן. כיצד בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין

ג טור א"ח סי' נ"ה ד טור שם סמ"ג עשין י"ח · א טור א"ח סי' קכ"ד סמ"ג עשין י"ט :

כסף משנה

ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה ופירש"י אין פורסין על שמע כגון שהיו כאן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר ולפי זה לשון פורסין הוא מלשון התחלה או מלשון הלעה והטעם דאין פורסין על שמע בפחות מעשרה משום דבר שבקדושה שבהם. ולפי מ"ש בפרק זה שאחר בו רבינו מת"ש דקדושה דיוצר בפי עשרה נאמר שדעת רבינו לפרש שאין הטעם מפני הקדושה אלא מפני שהם צריכין לומר קדיש וברכו וכיון שהשליח ציבור אומר ברכו על כל פנים צריך לברך שום ברכה שאם לא כן היו נראין כטופרים ה"ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכות של ק"ש. אי נמי שהטעם מפני שאותם שלא שמעו ברכות ק"ש ואין יודעים לאומרם כדי שיספרו בעניית אמן היו תוחרין אותם אח"כ ולפיכך אמרו שצריך עשרה שאין עניית אמן מועיל לכ זור לשומעים אלא כשאומרים הברכה בעשרה ופורסין רוצה לומר מברכין מלשון כי הוא יברך הזבח ת"י אחרי הוא יפרוס על נכסתא ופירוש זה כתבו ה"ר יונה ז"ל בשם רבינו מאיר ז"ל. אבל קשה לן על פירוש זה מאי טעמא כי ליכא עשרה לא אמרינן סופר מברך וטור יוצא כי היכי דאמרינן בברכת המזון וצריך לומר דשאני ברכת הגהנין. ומ"ש והכהנים מן המנין דהא אמרינן דעיר שכולה כהנים פורסים כפיהם ומברכין לאחיהם שבשדות אלמא הם לבדם תנין כ"ש שהם מן המנין. ומ"ש שכל עשרה מישראל הם נקראים עדה עד בתוך בני ישראל אמרו בגמרא (ברכות דף כ"א ב') אהא מנא' מה"ת א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני רבי חייא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה ואתיא עדה עדה כתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה. ובפ"ק דסנהדרין (דף ב'.) תנן דעדה היינו עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב: וכתב הר"ן ז"ל דהאי טעמא סגי לאין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה משום קדושה דאית בהו ואין נושאין כפיהן מדכתיב כה תברכו את בני ישראל ובני ישראל עשרה משמע מונקדשתי בתוך בני ישראל ותיהו הני מילי כולהו אסמכתא ניהו דסדר תפלה דרבנן ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בצבור וכתב רבינו ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה דאילו בלא ברכה פשיטא דמותר לקרות ואין מפטירין בנביא נמי היינו בברכה:

ו וכל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שמע וכו' בפחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם תקנתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וז"ש רבינו אע"פ שאינן רשאין ומספקא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מברכין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם תשום דכולהו כחד גברא דמו אבל לדידן דכל אחד מברך תחלה וסוף נימא דדוקא אותו הקורא כיון שבירך תחלה יעלים לקרות ויברך בסוף ולא יעלה עוד אחר לקרות או נימא כל שלא פגו כל העולים לא נגמרה המצוה וכיון שהתחיל אחד לעלות ויברך אע"פ שלא נשארו עשרה צריכין כולם לעלות ולזה כאחרון דעתי נוטה:

ז חצר קטנה שנפרצה וכו'. כל דינין אלו עד מותר לקרות ק"ש בגדולה מימרא דרבא ורבי זירא ורבה בר חנין בעירובין (דף צ"ג:) פרק כל גגות וטעמן של דברים דשליח ציבור או יחיד בתר ציבור גרירי וכיון שהם בקטנה והקטנה נמשכת אחר הגדולה הרי אלו מצטרפין אבל כשליח ציבור או היחיד בגדולה אין לומר דלצבור דיתבי בקטנה ליגריר בתרייהו דרובא בתר חד לא משכו:

וכתבו התוספות דה"ה לה' בגדולה וה' בקטנה דאין מצטרפין אלא דאידי דנקט רישא ט' בגדולה נקט נמי סיפא ט' בקטנה מ"מ למדנו דלא אמרינן דקטנה מיגררא בתר גדולה אלא כשהרוב בגדולה הא לאו הכי לא וטעמא לפי שהקטנה לגבי דידה הרי נפרצה במילואה לגדולה והיא והגדולה חשובות כבית אחד ולגבי הגדולה לא נפרצה במילואה לפי שיש בגדולה פסים מכאן ומכאן כלומר שמה שהגדולה עודפת על הקטנה מצד זה ומצד זה קרוי פסים ולכן הרי היא כמופלגת מן הקטנה וכי איכא רוב בגדולה מהני לשנאמר כיון דקטנה נפרצה במילואה לגדולה הרי שתיהן כבית אחד. ולענין צואה כיון שהקטנה נפרצה במילואה ולגבי דידה הרי היא והגדולה כבית אחד אם צואה בגדולה אנו רואים אותה כאילו היא בקטנה וכיון דבגדולה איכא פסים ולגבי דידה לא חשיבא נפרצה במילואה אם צואה בקטנה לא חשבינן לה כאילו היא בגדולה. ומכל מקום יש לדקדק אם צואה בקטנה היאך מותר לקרות קריאת שמע בגדולה דע"כ כשאינה מכוסה עסקינן וכשהוא לפניו או כשאינו מרוחק ממנה ארבע אמות אם הוא לאחריו דאם לא כן מאי איריא שהוא בגדולה וצואה בקטנה תיפוק ליה דאפילו צואה עמו בבית ואם כן בשלמא כשהיא לאחריו בתוך ארבע אמותיו ניחא אלא כשהיא לפניו היכי שרי ולא מפליג הגמרא בין אם היא לפניו או לאחריו ומכאן משמע כדברי הרא"ש ז"ל שכתב בפרק מי שמתו דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה אפילו בתוך ארבע אמות אם אין הריח מגיע אליו דרשות אחרת היא והו"ל כצואה בעששית דשרי. ומ"ש אם לא היה שם ריח רע אזדא לטעמיה שכתב פ"ג מהלכות ק"ש:

ט שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח. משנה בסוף ר"ה (דף לד. לה:) כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח ואיתא בגמרא אמר להם רבן גמליאל לחכמים לדבריכם למה שליח ציבור יורד א"ל כדי להוציא את שאינו בקי ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהוא שומע ועונה אמן אחר כל ברכה א"ר יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ר"ה ויוה"כ מ"ט משום דאוושי בהו ברכות ופירש רש"י שהרי הן תשע ברכות ארוכות ומפעות ואין הכל בקיאין בהם עכ"ל. ולא משכחת תשע ברכות ביה"כ אלא ביוה"כ של יובל: ודע דאסיקנא בגמרא דלא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי במלאכה. וכתב הרי"ף ועם שבשדות דאניסי ולא מני למיתי לבי כנישתא בר"ה השנה ויום הכפורים

לחם משנה

יהא א' מברך והשאר עונין אמן בפחות מעשרה אף על פי שבשאר ברכות אין הדין כן כבר נתן הר"ן ז"ל טעם לדבר והראב"ד בהשגות ז"ל מפרש מלשון פרוסה כלומר הברכה אחת מברכות ק"ש מפני שיש בה קדושת האופנים וכו' אבל שאר הברכות ודאי שיכול לברך אחד והשאר יענו אמן והוא פירוש רש"י ז"ל · ואין אומרין קדיש וכו'. שם אמרו כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה ואין הכהנים וכו' שם במשנה:

ו וכל דבר שבקדושה וכו'. שם אתיא תוך תוך וכו' (עיין בכ"מ) · וכל אלו הדברים וכו' ירושלמי דמגילה פרק עומד ויושב·

ז חצר קטנה וכו'. כל זה נתבאר בעירובין פרק כל הגגות (דף נ"ג):

ט שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן וכו' סוף ראש השנה (דף ל"ד ע"ב) מחלוקת ר"ג ורבנן דר"ג סבר כשם שמוציא את הבקי כך מוציא את שאינו בקי ורבנן סברי דאינו מוציא אלא את שאינו בקי ואיפסקא שם בגמרא הלכתא כרבן גמליאל בראש השנה וביום הכפורים משום דאוושי ברכות וכרבנן בשאר ימות השנה. עוד אמרו שם (דף ל"ה.) אמר רב אחא בר עוירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה ר"ג אפי' עם שבשדות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא והקשו אדרבא הני אניסי והני לא אניסי ותירצו אלא כי אתא רבין אמר לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות מאי טעמא משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא. משמע מדברי התוספות (שם ל"ד:) דלפירוש רש"י פוטר עם שבשדות אעפ"י שאינם בבית הכנסת אבל בעיר אי איתנהו בבית הכנסת פוטרן אע"פי שהם בקיאין ואם לאו אינו פוטרן והם מפרשים דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי ואינם יכולים להסדיר תפלתם אבל בעיר אפי' שהם בבה"כ לא פוטרן ר"ג מפני שהם יכולים להסדיר תפלתם והשתא אי רבינו מפרש כפירוש התוספות קשה דאיך כתב סתם דפוטר שליח צבור בראש השנה ויום הכפורים הא לא פטר אלא עם שבשדות דוקא אבל עם שבעיר לא. ואי מפרש כפירוש רש"י ז"ל קשה גם כן היה לו לפרש דעם שבשדות

מגדל עוז

ואין אומרים קדיש אלא בעשרה וכו' עד והכהנים הם מן המנין וכו' עד בתוך בני ישראל פרק מי שמתו (דף כ"א) ופרק עומד ויושב (דף כ"ג). ובפרק אלו נאמרין (דף לא) במסכת סוטה נמי משמע לי כן דהא כי כולהו כהנים נמי אסקינן בירושלמי דברכות שפורסים כפיהם ולמי מברכין לאחיהם שבשדות אלמא הם לבדם מנין כל שכן שהם מן המנין כד"ן וכל אלו הדברים וכו' עד במקום אחד. בירושלמי דמגילה פרק עומד ויושב חצר קטנה שנפרצה וכו' עד מופלגת ממנה. פרק כל גגות (דף נ"ג) שליח ציבור וכו' עד הרשות ביחו סוף ר"ה (דף ל"ד ל"ה)·

הגהות מיימוניות

[ח] בירושלמי מסיק עלה ועל כולם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וכו'. פסק רבינו נסים נכתב בתקנת הכתובות על ספר נזיקין ע"כ: [ט] כתב מורי רבינו בתשובות דאפילו אם התחיל אחד מן העשרה להתפלל כבר ביחיד ואין יכול לענות עמהן ואין כאן ט שיכולין לענות כיון שהוא בב"ה עמהן מן האגף ולפנים מצטרף עמהם ונקדשתי בתוך בני ישראל קרינן בית דאבל בי עשרה שכינתא שריא ולא גרע מקטן המוטל בעריסה דמצטרף לריב"ל ואפילו כאן דפליג עליה היינו משום דלא ידע למי מברכין ולאו בר מצוה הוא כדלקמן בריג"ה שבפ"ה מהלכות ברכות אמנם טוב והגון להמתין לו עד שיגמור תפלתו כדי שיזכה גם הוא ויענה עמהן ואפילו יש שם עשרה בלא הוא טוב להמתינו אם יש שם שהות ביום להתפלל ע"כ: * [כתב הטור שם רעידים תוך הפתח מן המשקוף ולפנים כלפנים ממנו ולחוץ כלחוץ ואם היו מקצתם בפנים ומקצתם בחוץ וש"ץ תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא מצרפן:]

הכשורים שליח ליבור נמי מוליאן ידי חובתן אבל דעיר אין שליח ליבור מוליאן ידי חובתן עד דאתו לבי כנישתא ושמעי משליח ליבור מתחלה ועד סוף. ויש לתמוה על רבינו למה השמיט חילוק זה. ונראה לי שרבינו מפרש דהא דאמרינן דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות לאו אתפלות דכל השנה ויום הכפורים איתמר אלא אתפלות שאר השנה הוא דאיתמר דיקא נמי דקתני דאניסי במלאכה ומאחר דבתפלות שאר השנה לא קיימא לן כוותיה אלא כחכמים דלא מפלגי בין עם שבשדות לעם שבעיר כדין עשה שלא חילק בכך :

יא אין ממנין ש"צ אלא גדול שבציבור. [עיין בלחם משנה] :

ומשתדלין להיות ש"צ וכו'. הכי איתא בפ"ב דתענית (דף ט"ז.) לגבי תענית ציבור ולמד מהם רבינו לכל יום :

וכל מי שלא נתמלא זקנו וכו'. הכי איתא בספ"ק דחולין (דף כ"ד:) נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח ציבור לירד לפני התיבה :

וכתב הר"ן ז"ל דדוקא שליח ציבור קבוע הוא דבעינן נתמלא זקנו אבל דרך עראי כשאין שם אלא הוא כל שהוא גדול יורד כדתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כ"ד.) וכן השיב רב נטרונאי ז"ל וכ"כ הרא"ש. ומדברי רבינו נראה שמיישב ההיא דמגילה לפרוס על שמע דקטן דוקא לא יפרוס וכיון שבא לכלל גדול פורס ומיהו אינו נעשה שליח ציבור לירד לפני התיבה עד שיתמלא זקנו. ויותר נראה לומר דבכלל פורס על שמע הוי נמי עובר לפני התיבה אבל לא יהיה שליח ציבור קבוע עד שיתמלא זקנו וכדברי המפרשים ז"ל :

אבל פורס הוא על שמע וכו'. משנה בפרק הקורא את המגילה עומד [שם כ"ד:] קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה. ופשיטא שכל שלא הביא שתי שערות אחר שלש עשרה עדיין קטן הוא. וכתב רבינו פורס על שמע וה"ה דעובר לפני התיבה :

יב וכן העלג וכו'. ברייתא פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד ב'.) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן מפני שקורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן ולמד מכאן רבינו שה"ה לכל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתיקונן :

והרב ממנה וכו'. כן כתב בתשובות חיים נשם רב שרירא וטעמו שאע"פ שכתב למעלה שאין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו ובמעשיו מ"מ הרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור אע"פ שאין בו כל המעלות האמורים :

הסומא פורס על שמע וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד.) פוחח פורס על שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה סומא פורס את שמע ומתרגם. ופירש הרי"ף דפוחח היינו כתפיו מגולות. ומ"ש אע"פ שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח ציבור להתפלל עד שיהיה עטוף. בפרק י"ג ממסכת סופרים :

פ"ט א סדר תפלת הציבור כך הוא וכו'. עד שמברך גאל ישראל אמן כך כתוב בקצת ספרים וט"ס הוא ועיין מה שכתבתי בפ"א מהלכות ברכות :

במתפללין. במה דברים אמורים כשאינו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו : **י** במה דברים אמורים בשאר ימות השנה חוץ מראש השנה ויוה"כ של ישנת היובל. אבל בשני ימים אלו שליח ציבור מוציא את היודע כשם שמוציא מי שאינו יודע מפני שהם ברכות [י] ארוכות ואין רוב היודעים אותן יכולין לכוון דעתן כשליח ציבור. לפיכך אם רצה היודע לסמוך בשני ימים אלו על תפלת ש"ץ להוציאו ידי חובתו הרשות בידו: **יא** אין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו [כ] ובמעשיו. ואם היה זקן הרי זה משובח ביותר. ומשתדלין להיות שליח ציבור אדם שקולו ערב ורגיל לקרות. ומי שלא נתמלא זקנו אע"פ שהוא חכם גדול לא יהא ש"ץ מפני כבוד ציבור. אבל פורס הוא על שמע משיביא שתי שערות אחר שלש עשרה שנים: **יב** וכן העלג כגון מי שקורא לאל"ף עי"ן או לעי"ן אל"ף וכל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתיקונן אין ממנין אותו שליח ציבור. והרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור. הסומא [ל] פורס [מ] על שמע ונעשה שליח ציבור. * אבל מי שכתפיו [נ] מגולות אע"פ שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח ציבור לתפלה עד שיהיה עטוף :

פרק תשיעי

א **סדר** תפלות הציבור כך הוא. בשחר כל העם יושבים [ס] ושליח ציבור יורד לפני התיבה ועומד באמצע העם ומתחיל ואומר קדיש וכל העם עונים אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחן. ועונין אמן בסוף קדיש. ואחר כך אומר ברכו את יי' המבורך והם עונים ברוך יי' המבורך לעולם ועד. ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והם עונים [ע] אמן אחר כל ברכה וברכה. והיודע לברך ולקרות עמו קורא עד שמברך גאל ישראל: **ב** והכל עומדין מיד ומתפללים בלחש. ומי שאינו יודע להתפלל עומד ושותק עד שיתפלל שליח ציבור בלחש עם שאר העם. וכל מי שיגמור תפלתו

א טור סי' סקנ"א סמ"ג עשין כ"ב : ב טוש"ע סי' נ"ג : ג טור שם : ד טוש"ע סי' נ"ג סעי' כ"ג וכן ולכגד שלא יקרא ספורם : ה טור או"ח נ"ג. כ"ד כ"ס סמ"ג עשין י"ט :

לחם משנה

שבשדות הם פטורים אפילו שאינם בבית הכנסת ואיך לא הזכיר כלל מזה, וצ"ע :

יא אין ממנין שליח צבור וכו'. במשנה פרק עומד ויושב (דף כ"ד.) ואם היה קטן אביו או רבו עוברין וכו' קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע והקשו התוס' על מה שאמרו קטן אינו עובר לפני התיבה מאי איריא קטן אפי' גדול נמי אינו עובר אלא אם כן נתמלא זקנו כדאמרינן בספ"ק דחולין [דף כ"ב:] ותירצו דהתם מיירי להיות שליח צבור קבוע אבל באקראי בעלמא יכול להיות משיביא ב' שערות. ונראה שהיא דעתו של רבינו ז"ל שכתב אין ממנין וכו' ואם היה זקן וכו' ומי שלא נתמלא וכו' כלומר להיות שליח צבור קבוע אבל דרך עראי יכול להיות ואפילו דמי משהביא שתי שערות דהכי משמע דדוקא קטן שלא הביא אבל קטן שהביא עובר לפני התיבה. ואם תאמר מאי האי שכתב רבינו אבל פורס הוא על שמע וכו' דמאי קאמר פורס הא אפי' יורד לפני התיבה נמי יכול בדרך אקראי. וי"ל דאין הכי נמי ומאי דקאמר אבל פורס וכו' אפילו בדרך קבע קאמר דלא בעינן נתמלא זקנו להיות שליח צבור קבוע אלא להיות יורד לפני התיבה אבל להיות פורס על שמע ודאי דמשהביא שתי שערות יכול לפרוס אפילו בדרך קבע דדיוקא דמתניתין דקאמר קטן אינו פורס הכי משמע הא גדול פורס משהביא שתי שערות :

יב וכן העלג וכו'. שם אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה : והרב ממנה אחד מתלמידיו כו'. כן יש לדקדק מן המשנה (מגילה כ"ד:) שאמרה היה קטן אביו או רבו פורסין על ידו משמע הא אם היה גדול הוא עובר לפני התיבה אף על פי שרבו ואביו עוברין לפניו : הסומא וכו'. שם במשנה : אבל מי שכתפיו מגולות אע"פי שהוא פורס על שמע וכו'. זהו פירוש לפוחח :

פ"ט א סדר תפלת הצבור וכו'. ועונין אמן בסוף קדיש. לקמן כתב רבינו ז"ל בסדר הקדיש דעונים בקדיש ה' פעמים אמן א' ביתברך וא' בבריך הוא וכו' ואם כן קשה למה כתב כאן ועונים בסוף הקדיש ולא הזכיר שאר העניות. והטור ז"ל כתב ח"ל כתוב בסידור רב עמרם ז"ל ואומר יתברך אמן ישתבח ויתפאר וכו' ולא נהגו כן עתה לומר אמן אחר יתברך ולא אחר שמיה דקודשא ב"ה ואם מסכים עם מ"ש כאן רבינו ז"ל וכל העם עונים אמן בסוף הקדיש ולא הזכיר עניית אחר ישתבח ואחר קודשא ב"ה אלא מ"ש בסדר התפלות הוא הפך מזה ואולי סמך כאן על מ"ש שם ולכך לא ביאר כל כך, וצ"ע : (עד שמברך גאל ישראל אמן וכו'. הרב כ"י כתב

מגדל עוז

אין ממנין שליח ציבור וכו' עד שלש עשרה שנה. פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ד) ופרקא קמא דחולין (דף כ"ד) : וכן העלג כגון מי שקורא וכו' עד סוף הפרק. פרק עומד ויושב :

פ"ט **סדר** תפלות הציבור עד במקום שעומד בו נתפלל. מקובץ ממקומות בתלמוד שכל דבר וזכר מפורש לפניו וגם מסדור רב עמרם ותשובות הגאונים ז"ל :

הגהות מיימוניות

[י] וכן פירש רש"י הא דאמר תלמודא דאושי בברכות אבל התוספות פירשו מתוך שאין רגילות משמיעין קולם ואין אומרים אותם בלחש ומטעה אחד את חבירו והיינו מלשון האי ריאה דאושא דפרק אלו טרפות אושי עליה כולי עלמא דפרק נערה בכתובות וכן פרק שלשה שאכלו ובהאוכר את הפועלים אושא בינן קני וכפרש"י וכרבינו המחבר אשכחן רכוותא בריש מסכת נדרים אלא משום דאושי מפרש ההוא דפתח ברישא ובערוך פי' כפירוש התוספות לשון הברת קול ובפרק מי שהוציאוהו משמע נמי כפרש"י דקאמר התם אושי דיורין וכו' בגמרא דהיו שנים מקצת אמותיו ע"כ : [כ] יש מי שמנעו גר מלהיות שליח צבור מרהטן במסכת בכורים הגר מביא ואינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו וכו' וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בב"ה אומר אלהי אבותיכם ורבינו יואל הלוי התיר דגרסינן בירושלמי בסוף גמרא דהא מתניתין תניא ר' יהודה אומר גר עצמו מביא וקורא מה טעם כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים ריב"ל אומר הלכה כר' יהודה אתא עובדא קמיה רבי אבהו והורה כר' יהודה הואיל והאמוראים פוסקים כר' יהודה ולא כמתניתין מעשה רב וכן נראה לר"י כהתיא דירושלמי ורבינו תם אומר דמשבשתא היא דהיכי מצי קרי גר פרשת בכורים דהיינו ארמי אובד אבי וירד מצרימה וגו' דהיינו יעקב ומכח הויא משנה דמסכת בכורים לאו הות מגית רבינו תם לברך ברכת זימון לגר שאין יכול לומר שהנחלת לאבותינו ארץ טובה ורחבה ועיין בתוספות פרק המוכר את הספינה בגמרא הקונה שני אילנות בתוך שדה של חבירו ע"כ : [ל] כרבנן לגבי רבי יהודה דאמר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע ומכאן רצה לדקדק ריב"ק לברכת בורא מאורי האש ול"נ לרבינו אבי"ה עיין בפרק ט' מהלכות שבת : [מ] לברך ברכת יוצר אור כן פרש"י : *) [מגילה דף כ"ד] תנן פוחח פורס על שמע אבל אינו עובר וכו' ורש"י פירש ערום ויחף מתרגמינן ערטילאי ופוחח והתוספות כתבו כדברי רבינו : [נ] פסח וכן פירש בערוך ע"כ : [ס] אין עומדין ת"ר העובר לפני התיבה צריך לסרב עד פעם ראשונה מסרב שנייה מהבהב שלישית פושט רגליו ויורד ת"ר ג' מיעוטן יפה והגבן קשה שאור ומלח וסרבנות ע"כ : [ע] וכן כתב בערוך אמן ורי"ף פירש בפרק החליל בשם רב כהן צדק גאון שחייב צבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואחר כך עונה אמן לאחר שתכלה ברכה מפי המברך ע"כ :

תפלתו ״עם הציבור יפסיע שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד במקום ·שהגיע אליו בעת שיפסיע: ג ואחר שיפסיע שליח ציבור שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל. והכל עומדים ושומעים ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה. בין אלו שלא יצאו ידי חובתן * בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן: ד ואומר קדושה בברכה שלישית. וכיון שהגיע שליח ציבור לקדושה יש רשות לכל אחד ואחד לחזור במקום שעמד בו בתפלה. ״וכשיגיע שליח ציבור למודים וכורע כל העם שוחין [ג] מעט ולא ישחו יותר מדאי. ואומרים מודים אנחנו לך יי׳ אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעבדך באמת ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך. * וכל האומר מודים מודים משתקין אותו: ה ״ואחר שישלים כל התפלה ישב ויפול על פניו ויטה מעט הוא וכל הציבור ויתחנן והוא נופל. וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב. ואחר כך יעמוד שליח ציבור לבדו ואומר קדיש פעם שנייה והם עונים כדרך שעונין בתחלה. ואומר והוא רחום וכו׳ תהלה וכו׳. הוא עומד והם יושבים והם קוראים עמו. ואחר כך אומר ובא לציון גואל וכו׳ ואני זאת וכו׳ ואתה קדוש וקרא זה אל זה ואמר קדוש ונומר הקדושה והם עונין קדוש קדוש שלש פעמים ״וחוזר וקורא הקדושה תרגום ואומר ותשאני רוח וכו׳ וקורא אותו תרגום ואומר יי׳ ימלוך לעולם ועד וקוראהו תרגום כדי להבין העם: ו ואלו הפסוקים שלפני הקדושה ושל אחריה עם תרגומן הם הנקראין סדר קדושה. ואחר כך מתחנן בדברי תחנונים ובפסוקי רחמים ואומר קדיש וכל העם עונין כדרכן ונפטרין: ז מי שאמר בתחנונים מי שריחם על קן ציפור שלא ליקח האם על הבנים או שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ירחם עלינו וכיוצא בענין זה משתקין אותו. מפני שמצות אלו גזרת הכתוב הן ואינן רחמים. שאילו היו מפני רחמים לא היה מתיר לנו שחיטה כל עיקר. ״וכן לא ירבה בכנוים של שם ויאמר האל הגדול הגבור והנורא והחזק והאמיץ והעיזוז. שאין כח באדם להגיע בסוף שבחיו. אלא אומר מה שאמר משה רבינו עליו השלום: ח ״במנחה אומר שליח ציבור אשרי יושבי ביתך וכו׳ תהלה לדוד וכו׳ קורא הוא והעם מיושב ועומד שליח ציבור ואומר קדיש והם עומדים אחריו ועונין כדרכן ומתפללין כולם בלחש. ואחר כך חוזר שליח ציבור ומתפלל בקול רם כדרך שעשה בשחרית עד שישלים כל התפלה. ונופלים על פניהם ומתחנן ומגביה ראשו הוא והם. ומתחנן מעט מיושב כדרך שעשה בשחרית ועומד ואומר קדיש וכל העם עונין כדרכן ונפטרין למעשיהם: ט בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר ״והוא רחום כו׳ ברכו את יי׳ המבורך וכו׳ והם עונין ברוך יי׳ המבורך לעולם ועד. ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדיש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש. וכשמשלימין אומר קדיש והם נפטרין. ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו:

בלילי

א סמ״ג ... א״ח סי׳ קכ״ג: ב טור א״ח סי׳ קכ״ז סמ״ג עשין י״ט: ג טור א״ח סי׳ קכ״ז: ד טור סי׳ קל״א ועיין ... ה טור סי׳ קל״ב וע״ש אם יחיד יכול לאומרם: ח טור א״ח סי׳ קי״ג וע״ש: ו טור א״ח סי׳ רל״ד: ז טור א״ח סי׳ רל״ז וע״ש פעם וכול רחום:

כסף משנה

ב ויעמוד במקום שהגיע אליו וכו׳. יומא פ׳ הוציאו לו (דף נ״ג ב׳) אמר רבי אלכסנדרי אריב״ל המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום ויש נוסחאות שכתוב בהם אמר ליה רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעי ליה לריקם. והרי״ף ז״ל כתב בסוף פרק אין עומדין ומהמיה דרב מרדכי איתמר כיון שפסע שלש פסיעות התם איבעי ליה למיקם:

ג ואחר שיפסיע שליח ציבור וכו׳ נראה מלשונו שבמקום שכלו השלש פסיעות שם עומד ויתחיל ולא נהגו כן:

ד וכיון שהגיע שליח ציבור לקדושה וכו׳ סוף פרק אין עומדין כתב הרי״ף דמיבעי ליה למיקם התם עד דפתח שליח ציבור וכד פתח שליח ציבור הדר לדוכתיה ואיכא מ״ד עד דמטי שליח ציבור לקדושה וזה דעת רבינו והענין הוא שעד אותה שעה אין לו לחזור למקום שהתפלל לפי שהרי נפסר ואם חוזר מיד נראה כאילו לא נפסר וכשמגיע שליח ציבור לקדושה רשאי חוזר רשאי עומד במקומו: בל העם שוחין ירושלמי כתבו הרי״ף ריש פרק אין עומדין הכל שוחין עם שליח ציבור בהודאה: ולא ישחו יותר מדאי. כתב הטור על דברי רבינו ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אשליח ציבור דלא שייך העברה אלא בשליח ציבור עכ״ל. ואין משם ראיה לבטל דברי רבינו דאיכא למימר דבין ציבור בין שליח ציבור קאמר דלא לשחו וליטנא דנקט לא ישחו לשון רבים הכי משמע ומעשה שאירע בשליח ציבור והעבירו ר״י אבל אה״נ שאם היה רואה אחד מהציבור שהיה שוחה יותר מדאי שהיה גוער בו ורבינו נמי כשכתב ולא ישחו יותר מדאי בין לשליח ציבור בין לשאר הציבור קאמר. ולא כתב רבינו שאם היה שליח ציבור מעבירין אותו משום דאיתא התם על הא דהעבירו ר״י אמר רבי חייא בר אבא לא הוה מעביר אלא גער ולא הוצרך רבינו לכתוב שגוערין ט דמתילא משמע. וטעמא דלא ישחו יותר מדאי נראה שהוא מפני שכבר התפללו ואינם שוחין אלא כדי שלא יראו ככופרים ולזה די שישחו ראשם מעט ומי ששוחה יותר מדאי מיחזי כיוהרא: ואומרים מודים אנחנו לך וכו׳. נוסח זה בגמרא דסוטה פרק אלו נאמרים (דף מ׳:) ופירושו מודים אנחנו לך על שהחייתנו וכו׳. ומודים אנו לך על שאנו מודים לך כלומר על שזכיתנו להודות לך: וכל האומר מודים מודים וכו׳. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל״ג ב׳) ופרק הקורא את המגילה עומד [מגילה כ״ה] וטעמא דמילתא משום דמיחזי כשתי רשויות:

ז מי שאמר בתחנונים וכו׳. משנה פרק הקורא עומד [כ״ה.] ופרק אין עומדין [ל״ג:] האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך משתקין אותו ובגמרא (ברכות ל״ג:) בשם רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות ההוא דנחית קמיה דרבה אמר אתה חסת על קן צפור רחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי מרבנן לרצויי למאריה אמר ליה אביי והא משתקין אותו תנן ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי: וכן לא ירבה בכנויים וכו׳. ג״ז שם ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ אמר ליה סיימתינהו [לכולהו] שבחי דמרך השתא הני תלתא אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו אנן לא אמרינן להו ואת אמרת כולי האי. והני תלתא היינו הגדול הגבור והנורא. והו שאמר רבינו אלא אומר מה שאמר משה רבינו ע״ה:

בלילי

לחם משנה

ד ואומרים מודים וכו׳. בפרק אלו נאמרין (סוטה דף מ) בזמן ששליח צבור אומר מודים מה הם אומרים אמר רב מודים וכו׳: ז מי שאמר בתחנונים וכו׳. בפ׳ הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ״ה.) ובפ׳ אין עומדין (דף ל״ג:) האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו׳ (עיין בכסף משנה) וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב״ה רחמים ואינן אלא גזירות. ופסק רבינו כותיה דמסתבר טעמיה: וכן לא ירבה וכו׳. שם ההוא דנחית קמיה דר׳ חנינא: ולמס

כתב דהך אמן הוא טעות ע״ש במקומו):

מגדל עוז

וכשיגיע שליח ציבור למודים וכו׳ עד שאנו מודים לך פרק ואלו נאמרין (דף מ׳). וכל האומר מודים מודים משתקין אותו. פרק עומד ויושב (דף כ״ה) ופרק אין עומדין (דף ל״ג): ואחר שישלים כל התפלה וכו׳ עד וכיוצא בענין זה משתקין אותו. הכל פרק עומד ויושב ובתשובות הגאונים ז״ל: מפני שמצות אלו וכו׳ עד להגיע ידי תנאו. פרק אין עומדין (דף ל״ג) ופרק הקורא את המגילה למפרע ופרק הקורא עומד ויושב (דף כ״ה) ומקצתו מסדור רב עמרם ותשובות הגאונים ז״ל:

הגהות מיימוניות

*) [כתב שם בשם רב שרירא ורב האי שצריך לכוין לכל מה שאומר ש״ץ מראש עד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיקין ולא משיחין ופוסעין ג׳ פסיעות לאחוריהם: [ג] דגרסינן בירושלמי הכל שוחין עם ש״ץ בהודאה רבי זירא אמר ובלבד במודים ומעשה באדם אחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן ר׳ חייא בר אבא אמר לא אעבר אלא גער ע״כ: [ז״ל הטור סי׳ קכ״ז כתב הרמב״ם ולא ישחו יותר מדאי ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באדם אחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אש״צ ולא שייך העברה אלא בש״ץ] *) [כתב הטור בירושלמי חותם בא״י אל ההודאות וכן היה נוהג א״א ז״ל]: *) [כתב הטור שם ונוהגין עתה לומר יענך ה׳ שיש בו מענין הישועה]:

י בלילי שבתות [ד] חוזר ש"ץ אחר שמתפלל בלחש עם הציבור ומתפלל בקול רם. אבל אינו מתפלל שבע אלא ברכה אחת מעין שבע. וכן הוא אומר ברוך אתה יי' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה ברחמיו שמים וארץ. מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל הקדוש שאין כמוהו המניח לעמו בשבת קדשו כי בם רצה להניח להם לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות אל ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך השביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכר למעשה בראשית. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וכו' ברוך אתה יי' מקדש השבת. ואומר קדיש ונפטרין כל העם: **יא** ולמה תקנו חכמים זה מפני שרוב העם באין להתפלל ערבית בלילי שבתות ויהיה שם מי שנתאחר לבא ולא השלים תפלתו וישאר לבדו [ה] בבה"כ ויבא לידי סכנה. לפיכך חוזר שליח ציבור ומתפלל כדי שיתעכבו כל העם עד שישלים המתאחר *ויצא עמהם: **יב** לפיכך יום טוב שחל להיות בשבת [ו] או יוה"כ או ראש חדש אין שליח ציבור היורד ערבית לפני התיבה מזכיר ענין היום בברכה זו אבל חותם בה מקדש השבת בלבד לפי שלא נתחייב היום בברכה זו: **יג** בשבתות וימים טובים כשגומר שליח ציבור תפלת שחרית בקול רם אומר קדיש ואח"כ תהלה לדוד וכו' ואומר קדיש. ומתפללין מוסף בלחש ואח"כ מתפלל מוסף בקול רם כדרך שעשה בשחרית. ואומר קדיש אחר תפלת מוסף והעם נפטרין. ואין אומרין קדושה ותחנונים אחר תפלת שחרית כשאר הימים אלא אומר אותה קודם תפלת המנחה. כיצד קורא תהלה לדוד ואומר סדר היום ודברי תחנונים ואומר קדיש ומתפללין מנחה וחוזר ומשמיע תפלת מנחה בקול רם ואומר קדיש: **יד** בראשי חדשים ובחולו של מועד אומר סדר קדושה קודם תפלת מוסף. במוצאי שבת אומר סדר היום גם אחר תפלת הערב ואומרים קדיש ואח"כ מבדיל:

פרק עשירי

א מי שהתפלל ולא כיון את לבו יחזור ויתפלל בכוונה. [ח] ואם כיון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך. מי שטעה באחת משלש ברכות הראשונות חוזר לראש. ואם טעה באחת משלש ברכות אחרונות יחזור לעבודה. ואם טעה באחת מן האמצעיות [ט] חוזר לתחלת ברכה שטעה בה ומשלים תפלתו על הסדר. וכן ש"צ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם על דרך זו הוא חוזר

א טור א"ח סי' רכ"ח סמ"ג עשין י"ט : ב טור א"ח סי' רס"ח : ג טור א"ח סי' רפ"ו : ד טור א"ח סי' ת"כ וסכ"ג : ה טור סי' ק"א סמ"ג עשין י"ט : ו טור סי' קט סמ"ג שם :

כסף משנה

י בלילי שבתות וכו' עד לפי שלא נתחייב היום בתפלה זו. פרק במה מדליקין (שבת כ"ד ב') אמרינן דהלכה כריב"ל דאמר יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת בשבת קיים הלכתא אהלכתא דהא קיימא לן כרבא דאמר יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב שאלמלא שבת אין שליח ציבור יורד ביום טוב הכי השתא התם בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקון משום סכנה אבל הכא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות. ופירש"י משום סכנת מזיקים שלא היו בתי כנסיות שלהם בישוב וכל שאר לילי החול היו עוסקין במלאכתן ובגמר מלאכתו מתפלל ערבית בביתו ולא היו באים בבה"כ אבל לילי שבת באים בבית הכנסת ותנו שם שאין ממהרין לבא ונוהים לאחר תפלה לכך הצריכו תפלת הצבור:

פ"י א מי שהתפלל ולא כיון את לבו וכו'. כבר כתבתי בפ"ד דילפינן הכי מדאמרינן בס"פ תפלת השחר (ברכות ל' ב') דרבי ינאי צלי והדר צלי ואמרו דילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה: ומ"ש ואם כיון את לבו בברכה ראשונה וכו'. ברייתא ס"פ אין עומדין (דף ל"ד ב') המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת אמר רב ספרא באבות: מי שטעה וכו'. שם (דף ל"ד.) אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר. הרי שאיכא פודים דג' ראשונות כיון דענין אחד הם שהוא מסדר שבחו של מקום קודם תפלה כברכה אחת הן וכן ג' אחרונות הם ענין אחד שהם כמי שמקבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו כברכה אחת הן ופסקו כל הפוסקים הלכה כרב אסי דשמא דמתני' מסייעא ליה דתנן מהיכן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ונפירוש אין להם סדר י"מ דהיינו שאם שכח ברכה אחת או טעה בה ונזכר אחר שעבר מקומה אומרה במקום שנזכרה ודיו. ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שכתב דאין להם סדר היינו דלא דמו לג' ראשונות וג' אחרונות שאם טעה באחת מן האמצעיות אינו חוזר לאתה חונן אלא לברכה שטעה בה וגומר משם והלך וכן דעת הרא"ש ז"ל. וכתב עוד הרא"ש שאם שכח ש"ץ עננו בין גואל לרופא שב אינו אומרה שאם היה אומרה היה צריך לומר אח"כ כל הברכות כסדר והויא ברכה לבטלה:

וכן שליח ציבור שטעה וכו'. ברכות (כ"ט:) תניא טעה ולא הזכיר ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שיש תפלת המוספים לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו ופירש בה"ג וכן הרי"ף ז"ל דהיינו בש"צ ומשום טירחא דציבורא אבל יחיד הדר, משמע דדוקא בהא הוא דאין מחזירין אותו הא אם טעה בכל שאר מקומות מחזירין אותו כיחיד ועוד יתבאר דין זה בפ"ה בע"ה:

אבל

לחם משנה

יא ולמה תקנו וכו'. בפרק במה מדליקין (דף כ"ד:) אמרו דטעמא משום סכנת מזיקין *ופירש רבינו ז"ל מפני שרוב העם הם באים להתפלל ערבית וכו' ומשמע דמפני ליושבים בעיר קאמר. אבל ראיתי למפרשים אחרים שפירשו דטעמא משום עם שבשדות שהם מאחרים לבא בבית הכנסת בלילי שבתות. ולדידהו נראה לכאורה דבשבת אחר יום טוב אין אומרים אותה דליכא עם שבשדות אלא שהריב"ש כתב בתשובה שאף לפי דבריהם אומר אותה:

(*) בגמרא שלנו לא נמצא אלא משום סכנה ורש"י הוא דפירש סכנת מזיקין אלא הגהו' דקן היה גרסתו:

יב לפיכך יום טוב וכו' לפי שלא נתחייב היום. ואע"ג דהלכה כרבי יהושע בן לוי דאמר [שם] יום הוא שנתחייב בד' תפלות ומזכירין חנוכה במוספין ול"ח בנביא מכל מקום שאני הכא דבדין הוא דבשבת נמי לא צריך אלא דרבנן הוא דתקון כדאיתא בגמרא [שם]. ואם תאמר איך כתב רבינו לפי שלא נתחייב וכו' הא לא הוי טעמא אלא משום דבדין הוא דשבת נמי לא צריך. וי"ל דהא והא איתא דאם היה מתחייב היום בתפלה זו אע"פ דהוי משום סכנה היו מזכירין ואם היה מן הדין שהיו אומרים זאת הברכה ולא משום סכנה אפילו שלא נתחייב היום בה היו מזכירין אותה אלא שרבינו ז"ל קיצר ולא כתב אלא הצד האחד:

פ"י א ואם כיון את לבו בברכה ראשונה. פרק אין עומדין (דף ל"ב:) המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת ופירשו [בגמרא] אבות:

ואם טעה באחת וכו'. שם [ברכות] (דף ל"ד.) אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר ע"כ. ופירשו האמצעיות אין להם סדר שיהא מוכרח במקום שלנו

מגדל עוז

בלילי שבתות חוזר שליח ציבור וכו' עד בתפלה זו. פרק במה מדליקין (דף כ"ד) ומקצתו מתשובות הגאונים ומחזור רב עמרם גאון ז"ל: בשבתות וימים טובים כו'. עד סוף הפרק מתשובות הגאונים ומסדר רב עמרם גאון ז"ל:

פ"י מי שהתפלל וכו' עד על הסדר. פרק אין עומדין להתפלל (דף ל"ד): וכן שליח ציבור וכו' עד שיחזור שם. פרק תפלת השחר (דף כ"ט):

הגהות מיימוניות

[ד] בפרק כל כתבי גרסינן אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי אפילו יחיד המתפלל בע"ש צ"ל ויכולו אמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכו' אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו שני מלאכים המלוים לו לאדם מניחים ידיהם על ראשו ואומרים וסר עונך וחטאתך תכופר. במדרש שוחר טוב ג' פעמים חייב אדם לומר ויכולו אחד בתפלה ואחד לאחר התפלה ואחד על הכוס כנגד ג' אשר שבפרשת ויכולו ורבותינו הגאונים כתבו מה שהקהל אומרים אותו יחד אחר התפלה היינו גזירה משום יו"ט שחל להיות בשבת שאומרים אותה בתרתנו בתפלה ואין אומרים ויכולו ע"כ: [ה] לפיכך יחיד אין אומר ברכה אחת מעין שבע שאם היה לו לומר א"כ לא הועילו חכמים בתקנתם כלום וכן מצאתי שוב בספר המצות שכתב ר' יהודה בשם ר"י שיחיד האומרה עושה ברכה לבטלה וכ"כ ראבי"ה וכן שמעתיה בשם הר' יצחק הלבן ולא כאשר מצאתי כתוב בשם רבינו הגואל שצ"ל ע"כ: * [כתב הסמ"ג ז"ל כתוב בסדר רב עמרם תני אמר רב משה גאון יחיד ששונה בד"ש ולא אמר אתה קדשת כיון ששמע מש"צ ברכה מעין שבע יצא והרב נטרונאי גאון אמר אפילו לא התפלל כלל עכ"ל והמור השיג עליהם א"ח סימן רס"ח: [ו] הלכה כרבא עיין שם ע"כ: [א] רב ספרא משום ר' אמי באבות דלא כרב חסדא דאמר בהודאות ע"כ: * [כתב המור נראות אפי' כיון בכולן ולא כיון באבות צריך לחזור ולהתפלל]: [ב] כרב אסי דאמר אמצעיות אין להן סדר ודלא כרב הונא דאמר חוזר לאתה חונן וכן פרי' הרא ורקשי רב ששת בשיטתיה דרב אסי ועוד דפרכינן ממתניתין לרב הונא ורחוק לשנויי אליביה ועוד דרב הונא תלמיד לגבי רב אסי ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכן פר' ר"ח וכן רש"י וה"ג הר"י אלפס אעפ"כ רש"י כתב שאם דלג ברכה חוזר לה נזכר ואומר אותה שלא במקומה והוא ואין לתן סדר ולכ לר"י דאמרינן בפרק תפלת השחר ששמעון הפקולי הסדיר יח' ברכות על הסדר לפני ר"ג ביבנה ועוד דתנן הקורא את המגלה למפרע לא יצא והגן וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה ע"כ כתב ר"י בשם רשב"ם כרבינו המחבר ועוד הביא ראיה מתוס' דמסכילתין ע"ש בתוספות וכן פר"י אלפס ע"כ:

חוזר: **ב** *אבל אם טעה ש"ץ [ג] כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל פעם שנייה מפני טורח ציבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם. והוא שלא טעה בשלש ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר: **ג** שליח ציבור ישטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה שעה יעמוד אחר תחתיו. ואם טעה בברכת האפיקורסין אין ממתינין לו אלא מיד יעמוד אחר תחתיו שמא אפיקורסות נזרקה בו. והוא שלא התחיל בה אבל אם התחיל בה ממתינין לו שעה. ולא יהא השני סרבן באותה שעה: **ד** ומהיכן הוא מתחיל מתחילת ברכה שטעה בה ראשון. אם טעה באחת מן האמצעיות. אבל אם טעה באחת מן השלש ראשונות מתחיל השני מן הראש. ואם טעה באחת מן האחרונות יתחיל השני מן העבודה: **ה** האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועים *אף בלבנים לא יעבור באותה תפלה. אמר איני עובר מפני שיש ברגלי סנדל אף יחף לא יעבור: **ו** ימי שנסתפק לו אם התפלל אם לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אלא אם כן מתפלל תפלה זו על דעת שהיא

ו שם ושם : ז שם : א טור א"ח סי' ק"ז סמ"ג שם :

השגת הראב"ד

*) אף בלבנים לא יעבור: א"א אנו אומרים מפני חשש מינות ולא באותה תפלה ולא בתפלה אחרת:

כסף משנה

ב אבל אם טעה ש"צ כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל וכו' והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כך היא נוסחת ספרים דידן. והטור גורס כדברי רבינו אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שיתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד. וכך נוסחת כתיבה יד של ספרי רבינו ואין באותה נוסחא חילוק בין ג' ראשונות לשאר ברכות:

ג שליח ציבור שטעה וכו'. תנאי שם (דף ל"ד.) העובר לפני התיבה וטעה יעמוד אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ובפרק תפלת השחר (דף כ"ח: כ"ט.) דשמואל הקטן שכח ברכת האפיקורסים והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו ופריך אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת האפיקורסים מעלין אותו שמא אפיקורוס הוא כלומר והיה רוצה לקלל את עצמו שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דא"ר יהודה אמר רב ואי תימא ריב"ל לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה וכיון דאסיקנא דמשום דאתחיל בה הניחוהו להשקיף בה שתים ושלש שעות הוא הדין נמי לטעה בשאר ברכות אף ע"ג דלא התחיל דהא בשאר ברכות ל"ש לן בין התחיל ללא התחיל והוכר רבינו דשתים ושלש שעות לאו דוקא דבשעה אחת סגי ומתניתין דיעמוד אחר תחתיו היינו אחר שהשקיף ולא ידע מהיכן יתחיל ודרב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות אין מעלין אותו כלומר עד שישקיף שעה אבל אם השקיף ולא נזכר פשיטא שיעלוהו כדתנן יעמוד אחר תחתיו. ומ"ש אבל אם טעה בא' מג' ראשונות וכו'. כבר כתבתי זה בסמוך:

ה האומר איני יורד לפני התיבה וכו'. משנה פרק הקורא עומד (מגילה כ"ד ב') האומר איני עובר לפני התיבה בצבועים אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמרא הייטינן שמא אפיקורסות נזרקה בו ופירש"י האפיקורסים עובדי כוכבים ומזלות מקפידין בכך. וסובר רבינו לא יעבור היינו באותה תפלה דוקא. וכתב הריב"ש בתשובה סימן רכ"ד הענין הוא כי היה דרך האפיקורסים בימים ההם להקפיד שלא יתפלל בבגדים צבועים אלא בלבנים וכן שלא לנעול סנדל בשעת התפלה ולכן חוששין לזה המקפיד באחד מאלה שמא הוא מהם ולזה אף אנו לא נניחהו לעבור לפני התיבה כמה שהוא רוצה או אפשר שאף אם לא היה דרך האפיקורסין להקפיד מ"מ כיון שזה מקפיד במה שאין ישראל מקפידין חוששין שמא איזה רוח אפיקורסות נזרקה בו ובעבורו תקפיד במה שאינו ראוי להקפיד. ומ"מ אחרי שאין זה אלא חששא בעלמא דעת הרב ז"ל דאין חוששין לו לעולם ודי לו לחוש לו לשעתו אבל לא שנחזיקהו באפיקורוס לעולם ובתפלה אחרת שלא ראינוהו שהקפיד עכ"ל. והראב"ד כתב א"א אנו אומרים מפני חשש אפיקורסות ולא באותה תפלה ולא בתפלה אחרת עכ"ל. ואין דבריו מוכרחין:

ו מי שנסתפק לו וכו'. פ' מי שמתו (ברכות כ"א.) א"ר אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ור' יוחן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכתב הרי"ף דהלכה כר"י ודוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור והיינו דאמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק דר"י ושמואל לא פליגי דלא אמר שמואל אלא בגלי אדעתא דחובה שאם בא לגומרה נהלא כמו שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום לא תוסיף ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה: ומ"ש רבינו ואם היתה תפלת ערבית וכו'. כתב הראב"ד אין כאן נחת רוח עכ"ל נראה שטעמו שאף על פי שתפלת ערבית היתה רשות עכשיו כבר קבעוה חובה כדאמרינן בפ"ק. ואין זה דבר מוכרח ויש מקום לדברי רבינו מאחר שמתחלתה היתה רשות:

מי

לחם משנה

שדלג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר וכן הוא דעת רבינו ז"ל ופסק כרב אסי:

ב והוא שלא טעה בשלש ראשונות וכו'. איני יודע מאין לו זה דאם כוונתו לחלק בין ראשונות לשאר התפלה גם באחרונות היה לו לחלק ולומר דבג' ראשונות ואחרונות אם טעה חוזר ואם נסמך לומר תפיס דבראשונות איכא ברכת אבות לא היה לו לומר בשלש ראשונות אלא בברכה ראשונה לבד שהיא יותר מעולה שהרי הצריכו בה כוונה.

ג שליח צבור שטעה ונבהל וכו'. בפ' תפלת השחר (דף כח) תנו רבנן שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות וכו' עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה האחרת שכחה והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו והקשו בגמרא אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות אין מעלין אותו בברכת המינין מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא ותירצו במסקנא שאני שמואל הקטן שהתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא וכו'. וקשה על דברי רבינו ז"ל מנין לחד דבשאר הברכות כשזה שהה שעה יעמוד אחר תחתיו ובברכת המינין מיד וכשהתחיל ממתינין לו שעה אחת הא איתא בגמרא דבברכת המינין שהתחיל בה המתינו לו ג' שעות וכדאמרו שם השקיף בה שלש שעות ואפי' בשאר ברכות דילמא דממתינין לו שלש שעות כמו שהמתינו לשמואל בברכת המינין דכל כך הוי שאר ברכות כשלא התחיל כמו ברכת המינין כשהתחיל בה. וי"ל דמשמע ליה לרבינו דלעולם אין המתנה אלא שעה אחת משום שאמרו במתני' בפ' אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מדקאמר באותה שעה משמע דשיעורו אינו אלא שעה והא דהמתינו לשמואל ג' שעות משום דהוא תקן הברכה וראוי לחלוק לו כבוד זה להמתין לו כל כך:

ד ומהיכן הוא מתחיל וכו'. שם במשנה פרק אין עומדין (דף ל"ד:)

ה האומר איני יורד וכו'. פ' הקורא עומד (דף כ"ד.) משנה האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמ' מאי טעמא חיישינן שמא מינות נזרקה בו ע"כ ופירש"י ז"ל עובדי כוכבים מקפידין בכך. ודעת רבינו באינו יורד דוקא באותה תפלה אבל בשאר תפלות עובר והטעם כת"ם הריב"ש ז"ל בסי' רכ"ד דמאחר דאין זה אלא חששא בעלמא די לנו לחוש לו לשעתו באותה תפלה דוקא והוי כמקדש רשע ע"מ שהוא צדיק דמקודשת שמא נתהרהר

ו מי שנסתפק לו אם התפלל וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"א.) ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה. עוד שם התפלל ונכנס בבית הכנסת ומצא צבור מתפללים אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמועינן קמייתא [ה"א] הני מילי יחיד ויחיד או צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמועינן הכא [ה"א הני מילי] משום דלא אתחיל אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא. ורבו בזה הפירושים כמ"ש בב"י טור א"ח סימן ק"ז. ודעת ההלכות כתב רבינו יונה ז"ל שהם מפרשים דהא דנקט שמואל צבור היינו דוקא צבור משום שהוא בצבור צריך חידוש לפי שהוא מתפלל עמהם ונראה שהוא חובה לכך צריך הידוש אבל יחיד אין צריך חידוש ולפי זה ודאי לא פליג ר' יוחנן ושמואל כלל דמאי דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל הוא ביחיד ולכך א"צ חידוש ומאי דקאמר שמואל פוסק באמצע ברכה היינו משום דיתפלל אדעתא דחובה ומאי דאמר דצריך חידוש היינו בצבור דוקא כך נראים הדברים לכאורה וא"כ אני תמיה על רבינו יונה ז"ל שכתב שם והרי"ף ז"ל ס"ל נמי שנחלקו ר' יוחנן ושמואל ומפרש מילתיה דר' יוחנן בלי חידוש דאיך כתב שנחלקו הא לפי פירושו שכתב למטה דהרי"ף סובר דהאי דנקט צבור האי דוקא צבור לא פליגי כלל כדפרישית וצ"ע. והרב"י ז"ל הקשה בסי' ק"ז על פירוש רבינו יונה ז"ל בדברי הרי"ף ז"ל ופי' הוא דבליו באופן שהם מסכימים לדעת רבינו ז"ל דמאי דקאמר הלואי שיתפלל וכו' איירי בחידוש אבל בלא חידוש בין יחיד בין צבור לא יתפלל ומאי דנקט שמואל צבור לרבותא דאפי' יחיד לגבי צבור לא אמרינן כמאן דלא צלי דמי. והשתא דברי רבינו ז"ל והרי"ף ז"ל הם מוסכמים וכן הסכים לענין הדין עמהם ר"י דמימרא דרב יהודה הוא משום שהתחיל אדעתא דחובה ואפי' בחידוש לא מהני כיון שהתחיל אדעתא דחובה אבל כשהתחיל אדעתא דנדבה בחידוש סגי כמימרא דרב יהודה דמצא צבור וכו' אלא שר"י הוסיף דספק התפלל ספק לא התפלל אפילו בלא חידוש סגי וזה לא הוזכר בדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל ורבינו האי ז"ל נמי לפי זה מפרש ממש כדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל והוא גם כן לא הזכיר בדבריו דין זה דספק התפלל ספק לא התפלל דסגי בלא חידוש דמאי דכתב רבינו יונה ז"ל ודוקא כשיודע וכו' לא כתב שרבינו האי מפרש כן אלא סברא דרבו שכן כתב אומר מורי הרב וכו' וכן הרא"ש ז"ל שכתב דין זה שדוקא כשיודע ודאי שהתפלל אבל ספק לא בעי חידוש מסברא דנפשיה קאמר ליה אבל בדברי רבינו האי לא הוזכר כלל ולכך כתב הטור ז"ל שדברי ר"י ורבינו האי הם שני פירושים מפני שהם חולקים בענין ספק התפלל וכו' ולכך כתב ג"כ ולרבינו האי ז"ל אין להתפלל נדבה בלא חידוש כלומר דלדבריו בשום אופן אין להתפלל נדבה בלא חידוש מה שאין כן לשאר הדעות דאפילו לדעת ר"י יכול להתפלל בלא חידוש בספק התפלל. ומ"ש הטור ז"ל וכ"כ הרב רבינו יונה ז"ל שאין לו להתפלל אלא ע"י חידוש או בספק אם התפלל וכו' כלומר שהוא מסכים עם פי' רבינו האי ז"ל במה שרבינו יונה מפרש כן הא דרבי יוחנן בחידוש ודלא כהרי"ף ז"ל אבל במ"ש או בספק התפלל או לא בהא לא הסכים עמו רבינו האי דהוא לא הזכיר כלל בדבריו ספק התפלל ועם זה נתבאר דברי הטור ז"ל. נמצא לפי העולה מדברי כולם מר"י ורבינו האי והרי"ף ז"ל לפי מה שפירש הרב"י ז"ל דבריו דג'

מגדל עוז

שליח ציבור וכו' עד תחתיו. פרק אין עומדין (דף ל"ד): ואם טעה בברכת המינין וכו' עד באותה שעה. פרק תפלת השחר (דף כ"ט) · ומהיכן הוא מתחיל וכו' עד מן העבודה. פרק אין עומדין (דף ל"ד): האומר איני יורד וכו' עד תפלת נדבה יתפלל. פרק הקורא עומד ויושב (דף כ"ד)

הגהות מיימוניות

[ג] אמנם בירושלמי משמע דשליח צבור שטעה אין מחזירין אותו מפני טורח ציבור דגרסינן פרק אין עומדין דרבי אחא ורבי יהודה בן פזי הוו יתבין בחדא כנישתא עבר חד קומא תיבתא ושגר חדא ברכת אתו ושאלו לרבי סימון בשם ריב"ל ש"צ ששגר שתים ושלש ברכות אין מחזירין אותו וכו' ובספר המצות כתב כבעמוד כדלקמן בהלכה י"ב ע"כ:

שהיא נדבה. [ד] שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל. *מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה. ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה: ז מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא. ואם נזכר והוא בתוך התפלה גומר ברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל של שבת. במה דברים אמורים בערבית או בשחרית או במנחה. אבל במוסף פוסק אפילו באמצע הברכה. וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהוא מוסף חוזר ומתפלל מוסף. אחד שבת ואחד יום טוב ואחד ראש חדש: ח מי שטעה בימות הגשמים ולא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל חוזר לראש [ה] ואם הזכיר הטל [ו] אינו חוזר. ואם טעה בימות החמה ואמר מוריד הגשם חוזר לראש. ואם לא הזכיר טל אין מחזירין אותו שאין הטל נעצר [ז] ואין צריך בקשה: ט מי ששכח שאלה בברכת השנים אם נזכר קודם

השגת הראב״ד

*) מי שהיה עומד בתפלה וכו׳: כתב הראב״ד ז״ל אין כאן נחת רוח עכ״ל:

א טור א״ח סי׳ רמ״ב סמ״ג עשין י״ט:

כסף משנה

ז מי שטעה והתפלל של חול וכו׳. פרק מי שמתו [שם] אמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה איבעיא לן הני בני רב דטעו ומהחלו בתפלת חול בשבת מהו שיגמרו א״ל גומר כל אותה ברכה ומפרש התם טעמא דבדין הוא דבעי לצלויי י״ח ומשום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן וסובר רבינו דכיון דבמוסף לא היה בדין לצלויי י״ח דהא בר״ח ושלו של מועד לא מצלינן י״ח פוסק ואפילו באמצע ברכה: ודע שבנוסחאות שלנו כתוב מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וי״א שאי אפשר לגרוס כן שאם כן למה כתב רבינו וכן אם השלים תפלה של חול ע״ד שהוא מוסף וכו׳ דמשמע דפשיטא היא דהא אפילו בערבית שחרית ומנחה חוזר אלא הגירסא הנכונה היא כמו שנמצא בקצת נוסחאות מי שטעה והתפלל של חול בשבת יצא וטעמא מדאמריק בדין הוא דבעי לצלויי י״ח אלא משום כבוד שבת לא אטרחוהו היכא דעבר וצלי יצא. ושיבוש הוא בידם דהא אמרינן (שבת דף כ״ד.) ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר״ח וחה״מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל י״ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ומי גרע שבת מר״ח וחה״מ אלא ודאי לא יצא אא״כ הזכיר של שבת. ומ״ש וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהוא מוסף וכו׳ משום י״ט ור״ח קתני לה דאפילו בי״ט ור״ח אם לא הזכירה במוסף חוזר. ומיהו אפשר לקיים גירסת יצא אם הזכיר של שבת וכדאמרינן [בשמע״י] שלא אמר תפלה הסדורה לשבת יצא:

ח מי שטעה בימות הגשמים וכו׳. ירושלמי כתבו הרי״ף ז״ל פ״ק דתענית [ג׳:] רבי בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין. בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, והטעם אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין ההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר. ואבטל והזכיר של גשם אמריק התם דהיינו טעמא דמחזירין אותו משום דמצלי ומקל כלומר מקלל שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם וכתב הר״ן ז״ל שקרוב הדבר שבימות החמה כל שהזכיר גשם אף על פי שהזכיר ג״כ טל מחזירין אותו. ובגמרא דידן (שם דף ג׳.) תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ״ט א״ר חנינא לפי שאין נעצרים וכתב רש״י והא דאומר בתפלה משיב הרוח לאו משום חיוב אלא חק גשם הוא מזכיר דטל ורוחות מועילות לארץ עכ״ל. וא״ת כיון דטל לא מיעצר מ״ט בימות הגשמים כשהזכיר טל ולא מטר אין מחזירין אותו הו״ל כאילו לא הזכיר לא גשם ולא טל ויחזור. וי״ל דכיון דבימות הגשמים צריכה הארץ למים וזה הזכיר טל הרי הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא שמשפיע מים לארץ ואף על פי שאותם מים אינם נעצרים מכל מקום גבורה היא אבל כשלא הזכיר לא טל ולא מטר מאחר שהעולם צריך למים וזה שלא הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא כלל מהדרינן ליה. ואפשר לומר עוד דאמריק בגמרא דטל דברכה נעצר ואם כן כי מדכר טל בימות הגשמים כיון דבכלל טל הוי טל של ברכה אמרינן דהרי הוא כאילו הזכיר גשם אבל כשלא הזכיר טל בימות החמה כיון דרוב טל אינו אותו של ברכה ואותו הרוב אינו נעצר לא מהדרינן ליה: מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו׳. (ברכות כ״ט.) א״ר תנחום א״ר אסי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מיתיבי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאידכר

לחם משנה

ד׳ דינים בדבר. הא׳ תפלת נדבה וכהא ודאי בין יחיד בין צבור בחידוש יכול להתפלל. הב׳ כשהתחיל להתפלל אדעתא דחובה דבהא אפי׳ בחידוש לא מהני משום דהתחיל אדעתא דחובה ור״י ז״ל הוסיף דין שלישי שבספק התפלל אפילו בלא חידוש מהני. ואם תאמר לדברי כולם כיון דהא דשמואל דפוסק באמצע הברכה הוא אפילו שיחדש בה דבר משום שהתחיל אדעתא דחובה למה הוצרכו בגמרא לתת צריכותא בין הני תרי מימרי דשמואל הא תרי דיני הוו, האחד בשהתחיל להתפלל אדעתא דחובה אפילו בחידוש לא מהני וזהו פירוש המימרא הא׳. והב׳ דבחידוש סגי בתפלת נדבה וא״כ למה לי צריכותא וי״ל דהוצרך לתת הצריכותא משום דהוה ליה לשמואל למימר הניהו תרי מימרי ביחיד ולאשמועינן בחדא מימרא דכשהתחיל אדעתא דחובה לא מהני בחידוש ובמימרא שנית דבחידוש סגי כשהתחיל אדעתא דנדבה אבל אמאי נקט חד ביחיד וחד ביחיד לגבי צבור לכך הוצרך בגמרא לומר דס״ד דיחיד לגבי צבור כמאן דלא דמי ולא תיבעי הידוש ולהכי נקט יהיד לגבי צבור. ומ״מ קשה מאי דאמר ואי אשמועינן הא משום דלא התחיל אבל התם שהתחיל דלמה ליה למימר הא לימא אבל התם סגי בחידוש קמ״ל דאפילו בהידוש לא מהני. עוד כתב שם רבינו יונה ז״ל דהא דאינו חוזר ומתפלל בספק התפלל וכו׳ אינו רוצה לומר שאסור לחזור ולהתפלל דמה טעם יש שאם ירצה אדם להתפלל דרך רשות שלא יתפלל אלא רוצה לומר אינו חובה עליו לחזור ולהתפלל דיקא נמי מדא״ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וגודאי דברי ר׳ יוחנן לא נאמרו לחובה שלא אמר שיתפלל אדם כל היום כולו ולחובה אלא לרשות ומדחזינן דרבי יוחנן מיירי ברשות שמעינן דר׳ אלעזר נמי ברשות מיירי ע״כ. ויש לדקדק דאדרבא לכאורה נראה בהיפך דמאי דקאמר אינו חוזר ר״ל שאסור לחזור ולהתפלל מדקאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו דמשמע דהיינו רשות ואי ר׳ אלעזר דאמר אינו חוזר רוצה לומר רשות א״כ מאי בינייהו א״כ ממקום שבא להוכיח יש להוכיח היפך אלא שי״ל דאיכא בינייהו דלר׳ אלעזר לא חייבוהו חכמים להתפלל כלל אלא ברשותא הוא אבל לרבי יוחנן חייבוהו שיתפלל דרך נדבה אם כבר התפלל והכי קאמר הלואי שיתפלל וכו׳ וא״כ כיון שיכול להתפלל דרך רשות לכך אמרו לו חכמים שיחזור ויתפלל ויהיה דרך נדבה וא״כ רבי אלעזר נמי מאי דקאמר אינו חוזר רוצה לומר לא הצריכו לו חכמים לחזור ולהתפלל דרך נדבה אלא הרשות בידו כן נראה לפרש דברי רבינו יונה: ז מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וכו׳. פרק מי שמתו (שם) הקשו על הא דר׳ יהודה שאמר פוסק באמצע ברכה אינו והאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה בעו מיניה הני בני רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן גומרין כל אותה ברכה. ופירשו התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה. ומכאן למד רבינו ז״ל דבמוסף דליכא האי טעמא דודאי חובה לומר מוסף ודאי שפוסק באמצע הברכה וכבר חלקו על רבינו ז״ל בטור א״ח במקומו סימן ק״ז:

ח מי שטעה בימות הגשמים וכו׳. בפ״ק דתענית (ד׳ ג׳) אמר ר׳ חנינא הילכך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אמר מוריד הגשם מחזירין אותו בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. ובירושלמי כתבו התוספות שאמרו שם שאם הזכיר בימות הגשמים טל במקום גשם אין מחזירין אותו. ונתבארו דברי רבינו ז״ל. ויש לדקדק למה לא הזכיר שמשיב הרוח צריך לאומרו לכתחילה והם לא אמרו אין מחזירין אותו דהכי משמע בגמרא דקאמר לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו משמע דלכתחלה צריך לאומרו וי״ל דכיון שהזכיר משיב הרוח בסדר התפלות אין צורך לומר כאן דצריך לאומרו לכתחלה וגם דאם לא אמר אין מחזירין אותו דמילתא הוא דאין מחזירין דחזרה ודאי היה לו לבאר. ומה שהזכיר שאם לא אמר מוריד הטל שאין מחזירין מפני שלעיל כתב שאם לא הזכיר לא טל ולא גשם מחזירין אותו לכך הזכיר כאן דכשלא הזכיר טל בימות החמה דאין מחזירין אותו:

ט מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו׳ טעה ולא הזכיר וכו׳. כל זה בפרק תפלת השחר (ד׳ כ״ט:) דאיכא דאמרי דהכי בעינן לא עקר ורגיל אבל אם אינו רגיל

הגהות מיימוניות

[ד] פ״ג כר׳ יוחנן דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ודלא כר׳ אלעזר דאמר אינו חוזר ומתפלל וכן פסקו השאלתות ובהלכות גדולות כתבו ספק התפלל ספק לא התפלל חוזר ומתפלל וכן פסקי התוספות וספר המצות כרבי יוחנן ודלא כרבינו חננאל שפסק כרבי אלעזר. וס״ם פר״ח דיחיד יכול להתפלל תפלת נדבה מקודם תפלה המנחה דלא אמר ר׳ אלעזר שלא לחזור ולהתפלל אלא בצבור שלא יעבור משום בל תוסיף שהרי תפלות כנגד תמידין תקנום אבל יחיד אין שייך לומר בו כן שהרי יכול להקריב נדבות ואין מקריבין תמידין נדבות. ואומר ר״י דלא אמר ר׳ יוחנן אלא בספק התפלל ודלא כשאלתות שכתב דאפילו לכתחילה אמר ר׳ יוחנן כדמשמע פרק מקום שנהגו דאמרינן תשעה באב אינו כתענית ציבור לענין תפלת נעילה והאמר ר׳ יוחנן ולואי וכו׳ התם חובה הכא רשות והויא ראיה לדברי רבינו המחבר שלא אמר ר׳ יוחנן אלא להתפלל תפילת רשות ונדבה כבעמוד וכן פסק ר״י אלפס ככל אשר בעמוד ע״כ: [ה] גרסינן בירושלמי דפ״ק דתענית התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם ר׳ יוחנן אמר כל שלשים יום בחזקת שלא למוד לאומרו ומכאן ואילך לא הזכיר וצריך לחזור וכתב רבינו יהודא דה״ה לכל שאר דברים שצריך לחזור בעבורם וספק בידו אם הזכיר אם לא צריך לחזור כיון שהוא בחזקת שלא למוד. והורה מורי רבינו שהרוצה להיות מיד בחזקת למוד שלא יצטרך לחזור ולהתפלל על הספק יאמר כל ברכת אתה גבור עד מכלכל חיים כל כך פעמים כאשר יאמרוה כל שלשים יום וכן ברכת השנים ומיד הוקבע למוד כק״ז כדאמרינן בב״ק ובחזקת הבתים גבי שור המועד ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ״ש והיה בנדון זה ע״כ: * [ועיין בטור סימן קי״ד דהדר פרק פליג עליה והרא״ש ס״ל כוותיה]: [ו] ואין להזכיר בשומע תפלה וכן פסקו השאלתות וכן ר״י אלפס, וגרסינן בפרק שני טעה ולא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה ודלא כירושלמי דמשמע דגם גבורות גשמים [מזכיר] בשומע תפלה אם טעה וראבי״ה פסק שאם נזכר עד שלא התחיל אתה קדוש אין צריך כלל לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא התימה ישוב יאמר אתה קדוש וכן בשאלה וביעלה ויבא כדאמרינן פרק ג׳ שאכגו גבי טעה ולא הזכיר של ראש חדש וסליק לא ידענא אי חתים וכו׳ וכיון דספיקא לא התפינן מספיקא עד כאן: [ז] פרק קמא דתענית בטל וברוחות לא חייבו חכמים וכו׳ עד כאן:

מגדל עוז

מי שהיה עומד בתפלה וכו׳ עד שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה. פרק מי שמתו (דף כ״א): כתב הראב״ד ז״ל אין כאן נחת רוח עכ״ל: ואני אומר נחת רוח גדול יש בטעם זה לפי דעת ר״י אלפס ז״ל והמפרשים שכתבו בהלכות ושיטתו שפסקו כר׳ יוחנן ולא כשמואל פרק מי שמתו גמרא ומתניתין דבעל קרי מהרהר בלבו. ואע״פ שתמהו בעלי התוספות ז״ל אוקמוה לתרווייהו ופירשו מאי דאמר ר׳ יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו בספק התפלל ודאמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה בודאי התפלל מ״מ לשיטת ר״מ ז״ל שהם מעמידין מימרא דר׳ יוחנן דוקא בתפלת נדבה יפה פירש ר״מ ז״ל ובנחת רוח כי תפלת ערבית רשות הוא ואפילו כמחילת תפלתו אדעתא דרשות נחית וכי נמי מסיים אדעתא דרשות ספיר דמי אבל בשאר תפלות מקמא חובה ומקמא רשות לא הוי ולא אשכחן דהמשיך בקרבנות וכן פסק ה״ר יונה ז״ל מטוליטולא וכד״ן: מי שטעה והתפלל של חול כו׳ עד ואחד ר״ח. פרק מי שמתו (דף כ״א) והולך לפי שיטתו בהלכות ר״י אלפס ז״ל כמו שכתבתי: מי שטעה בימות הגשמים וכו׳ עד ומתפלל שנים. פ״ק דתענית (דף ג׳). ופרק תפלת השחר (דף כ״ט):

קודם שומע תפלה שואל את הגשמים בשומע תפלה. ואם אחר [ח] שבירך שומע תפלה חוזר לברכת השנים. [ט] ואם לא נזכר עד שהשלים כל תפלתו חוזר לראש ומתפלל שנייה: **י** טעה ולא הזכיר יעלה ויבא אם נזכר קודם שישלים תפלתו חוזר לעבודה ומזכיר. ואם נזכר אחר שהשלים תפלתו חוזר לראש. [י] ואם היה רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קודם שיעקור [כ] רגליו חוזר לעבודה: **יא** במה דברים אמורים בחולו של מועד או בשחרית ובמנחה של ראשי חדשים. אבל ערבית של ראש חדש אם לא הזכיר אינו חוזר: **יב** כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל ש"צ [ל] חוזר ומתפלל אם טעה כמותו בעת שמתפלל בקול רם. חוץ משחרית של ראש חדש שאם שכח ש"צ ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים [מ] תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח ציבור. שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חדש: **יג** *עשרה הימים שמראש השנה עד יום הכפורים טעה וחתם בהם בברכה שלישית האל הקדוש [נ] חוזר לראש. טעה וחתם בעשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט חוזר לתחלת הברכה וחותם בה המלך המשפט ומתפלל והולך על הסדר. ואם לא נזכר אלא עד שהשלים כל תפלתו חוזר לראש. אחד יחיד ואחד שליח ציבור: **יד** טעה ולא הזכיר הבדלה

א טא"ח סי' קי"ז סמ"ג עשין י"ט · ב טור סי' קי"ד תכ"ב סמ"ג עשין י"ט · ג שם · ד טור א"ח סי' תכ"ב סמ"ג עשין י"ט · ה טור סי' קי"ח וע"ש תקפ"ב סמ"ג עשין י"ט · ו טור סי' רנ"ד סמ"ג עשין שם :

השגת הראב"ד

*) עשרה ימים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל יש מי שאומר שאינו חוזר לראש ומ"ש בגמרא לא יצא לומר שלא יצא ידי חובת ברכה כתקנה ומצאנו בענין ק"ש שאמרו הקורא עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין והדבר ידוע שהיו קורין אחר עמוד השחר ובשעת הדחק אדם יוצא בה ומאי לא יצא דקאמרינן אלא שלא יצא כתקנה וגם זה כמו זה עכ"ל.

כסף משנה

דאידכר מקמי שומע תפלה הא דאידכר בתר שומע תפלה. וכתב הרי"ף ז"ל פ"ק דתענית דכי אידכר בתר שומע תפלה חוזר לראש כלומר לברכת השנים וכן כתבו בה"ג והראב"ד ז"ל וזה דעת רבינו ולזה הסכים הרא"ש ז"ל אבל רבינו האי גאון כתב דחוזר לשומע תפלה והכי אמריק בירושלמי. ודעת רבינו דירושלמי פליג אגמרא דידן דאמרינן בפרק אין עומדין (דף ל"ג.) שאם טעה ולא הבדיל בתפלה מבדיל על הכוס ואם טעה על הכוס חוזר ומתפלל ולא שני כשיזכיר ויבדיל על הכוס ה"נ כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה יש לו לחזור לראש. ומ"ש לא נזכר עד שהשלים וכו'. פשוט הוא מדאמרינן אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה משמע דאי לא הוה אפשר לאומרה בשומע תפלה הוה צריך לחזור אפילו אם סיים תפלתו: כתב הרמ"ך חוזר ומתפלל שנית דוקא ביחיד אבל בציבור אינו חוזר שהרי שומעה משליח ציבור וכן נראה מהלכה דקאמר אידי ואידי ביחיד ולא מוקי ליה בשום פנים בציבור וכן פירשו רבותא עכ"ל. ואין להתמה על רבינו שלא כתבו שאין דרכו לכתוב אלא דרכי הגמרא :

י טעה ולא הזכיר יעלה ויבא כו'. שם (דף כ"ט ב') א"ר תנחום א"ר אסי אמר ריב"ל טעה ולא הזכיר ר"ח בעבודה ונזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרת אם סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרינן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא בשאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה א"ד א"ר נחמן בר יצחק הא דאמרי' אם לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש ופירש"י תחנונים כגון אלהי נצור לשוני מרע. אבל אינו רגיל הויא סיום תפלתו כעקירה אפילו לא עקר. ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא דהרהי בעינן לא עקר רגליו וגם רגיל לומר תחנונים הא לאו הכי חוזר וזה דעת רבינו :

יא במה דברים אמורים בחולו של מועד וכו'. בפ' תפלת השחר (דף ל':) אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה. ומפרש שם בגמרא דל"ש לן בין חדש מלא לחסר דלעולם אין מחזירין בערבית :

יב כל מקום שהיחיד חוזר וכו'. (שם) הגיה טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו כלומר בש"צ משום טירחא דציבורא אבל יחיד חוזר. גירסא זו היא של הרי"ף ושל הרא"ש והיא גירסת רבינו ודלא כגירסת גמרות שבידינו שהיא מוספת ומפרש רבינו דהיינו דוקא היכא דהשלים תפלתו וצריך לחזור לראש דאיכא טירחא דציבורא אבל כשנזכר קודם שהשלים תפלתו דאינו צריך לחזור אלא לעבודה ליכא טורח ציבור בחזרה כולי האי: וכתב הרא"ש ז"ל דדוקא בשחרית ומוסף שרגילין להתפלל כאחד הוא דסמכינן אתפלה לתפלה אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה ומדאשכחן שייחדו תפלת ר"ח שחרית שאינו חוזר ש"צ משמע דבשאר תפלות דינו כמו היחיד:

יג עשרה ימים וכו'. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב ב') אמר רבי חנינא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת ימים שבין ר"ה ויה"כ שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ור' אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא מאי הוי עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ורבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה. ופירש רש"י ז"ל המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית כמו ארון הברית. וכתב הרי"ף ומדאסיקנא הכי ש"מ ליתא לדר' אלעזר דאמר יצא אלא לא יצא וכיון שלא יצא צריך לחזור וכ"כ הרא"ש ז"ל : כתב הראב"ד יש מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו' וגם זה כמו זה עכ"ל. ואני אומר שאין לנו לדחוק להוציא לשון לא יצא מפשוטו ולחלוק על הרי"ף ורבינו והרא"ש :

יד טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו וא"צ לחזור. כך היא הנוסחא האמיתית וכן מצאתי בספר מדוייק. וספרים שבידינו כתוב בהם יש מי שמורה שאם נזכר קודם שומע תפלה מבדיל בשומע תפלה ואם נזכר אחר שומע תפלה משלים תפלתו וא"צ לחזור וכך היה גורם הסור בדברי רבינו. ופ"ם הוא דהכי איתא (ברכות דף כ"ט:) א"ר תנחום א"ר אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים כו' והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס וכן הגיא כמי ההם וכתב בה"ג ז"ל וכיון שהדבר תלוי בכוס הוכא

לחם משנה

רגיל אע"פ שלא עקר חוזר לראש. וק"ק דלמה לא כתב דין זה גבי שאלת הגשמים דאם לא עקר ורגיל דאינו חוזר לראש וי"ל דהוא הדין הוא דכיון שאמרו גבי ר"ח ודאי דה"ה גבי שאלת הגשמים והכי דייק לישניה שכתב גבי שאלת הגשמים שהשלים כל תפלתו ואמר כל כלומר דאם רגיל לומר התחנונים והשלים אפילו התחנונים אבל אם לא השלים התחנונים אינו חוזר לראש :

יא אבל ערבית של ר"ח אם לא הזכיר אינו חוזר. (שם דף ל'.) טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש [בלילה] אלא ביום אמר (רב) אמימר מסתברא מילתיה דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא ע"כ. וכתבו התוספות שיש מפרשים דוקא בלילה הראשונה כלומר שמ"ש בגמרא לא שנא מלא ור"ח שני ימים או חסר ור"ח יום אחד היינו בלילה הראשונה לבד שבלילה הראשונה של ר"ח אפי' כשראש חדש יום אחד אין מחזירין אותו אבל בלילה שנייה כשר"ח שני ימים כבר החדש מקודש ומחזירין אותו. וזו היא הסברא שהביא הב"י ז"ל במקומו ותמה עליו שהוא היפך מפשט דברי הגמרא ואפשר דפשט הגמרא מיושב כדפירשנו :

יב כל מקום וכו'. חוץ משחרית של ראש חדש. (שם) טעה ולא הזכיר בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין ע"כ זו היא גירסת רבינו ז"ל. ובגירסת הגמרא כתוב ג"כ בערבית אין מחזירין במוספין אין מחזירין אותו וכו' ורבינו אינו גורס אלא כמ"ש :

יג עשרה ימים וכו'. ספ"ק דברכות (דף י"ב) כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש וכו'. חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ור"א אומר אפילו אמר האל הקדוש יצא ודקדק רבינו ז"ל דלרב לא יצא אפי' בדיעבד. אבל הראב"ד ז"ל בהשגות סובר דאפילו לרב יצא בדיעבד ומ"ש ר"א יצא י"ח ברכה כתקנה מכלל דלרב לא יצא ידי חובת ברכה כתקנה :

יד טעה ולא הזכיר וכו'. בפ' תפלת השחר (דף כ"ט) בברייתא הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס. ומשמע לי שמי שהורה דיכול לאומרה בשומע תפלה [מפרש] דמה שכתב בברייתא מפני שיכול לאומרה על הכוס ולא קאמר

מגדל עוז

טעה ולא הזכיר יעלה ויבא עד ר"ח. פרק ג"מ (דף כ"ד) ופרק תפלת השחר (דף כ"ט). עשרה ימים וכו' עד ואחד ציבור. פ"ק קמא דברכות (בסוף דף י"ב). כתב הראב"ד ז"ל יש מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו' וגם זה כמו זה עכ"ל ואני אומר אין כאן חשיבה כי הוא הלך בשיטת רבותיו ז"ל וכ"כ ר"י ז"ל בהלכות גדולות ס"פ דברכות וכן הסכים ר"י הזקן בעל התוס' ז"ל ותלמידי צרפת אחריו עד הר"ם ז"ל מקוצי בס"ה והפריזו על מדותן להחמיר אפילו בזכרנו ומי כמוך במקומות שנהגו לאומרן בעשרת ימי תשובה דה"ל כמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות שלא יצא וגם צריך לחזור על פי הירושלמי דפ"ק דתרומות ואף ע"פ שהיה בזמ"ס חולק כמו שכתב הראב"ד ז"ל לא תשו הם לדבריו. ומה שכתב הראב"ד ז"ל ראיה מלשון אנשי משמר יש לי לומר שאיו דומה דהתם ליכא מאן דפליג לומר יצא דנימא מאן דאמר לא יצא כלל ולגמרי קאמר אבל הכא איכא ר' אלעזר דאמר דאי עבד יצא ואי ס"ד דרב לא יצא כתקנה קאמר אבל דאי עבד יצא היינו רב היינו ר' אלעזר ומאי בינייהו וכיון דפסיק הלמודא דלא כוותיה דר' אלעזר אלמא מחזירין כדברי ר"י אלפס ז"ל וכל הפוסקים בפסקו כד"ן : טעה ולא הזכיר הבדלה כו' עד לחזור. פרק תפלת השחר (דף כ"ט) ·

הגהות מיימוניות

[ח] אלא אידי ואידי ביחיד וכו' וכתבו התוספות אבל בציבור אפילו אידכר בתר שומע תפלה אינו חוזר דהדר שומע לה משליח ציבור · [ט] אבל הר"ר יוסף פסק בשם רבינו חננאל שחוזר לשומע תפלה וכן בירושלמי ור"י נסתפק אם תלמוד שלנו חולק עליו ע"כ : [י] פסקו בה"ג ובשאלתות דכל היכא דטעה ולא הזכיר דבר שחייב לחזור כדי להזכיר יכוין דעתו לתפלתו של שליח צבור מתחלה ועד סוף ויוצא בו ידי חובתו ואע"פ שבקי הוא כדאמר רשב"ג בשילהי ר"ה כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי ע"ש בתוספות עד כאן : [כ] כלשון אחרון איכא דאמרי אמר רב נחמן בר רב יצחק ע"ש : [ל] וכן כתב בס"ה ולשונו כדברי הירושלמי דלעיל כהלכה ב עד כאן : [מ] וכן מצאתי בתשובת רש"י דהא דאמר תלמודא אין מחזירין אותו היינו דוקא כשסיים תפלתו כי ההוא דקאי עלה ר חייא צלי והדר צלי אבל אי ליכא טירחא דצבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעבודה ע"כ : [נ] כרב דסוף פ"ק ודלא כר' אלעזר דאמר יצא וכן פסק ר"י אלפס וכן עיקר ע"ש בתוספות וכן פסק בספר המצות ולשון העטור וכן פסק מורי רבינו ודלא כרבינו אבי"ה שכתב דנ"ל דאין חוזר ולא פליגי רב ור' אלעזר אלא לכתחלה וכו' ואין צריך להאריך בדבריו וגם לא כיש מי שכתבו דלא פליגי רב ור' אלעזר אלא בהמלך המשפט אבל בהמלך הקדוש אין מחזירין. וזכרנו אם אני מחזירין אם לאו תמצא לעיל בסוף פרק ב' :

הבדלה [ס] בחונן הדעת משלים תפלתו ואינו צריך לחזור. וכן מי שלא הזכיר על הנסים [ע] בחנוכה ובפורים [א]ועננו בתפלת תענית אינו חוזר ומתפלל. אחד יחיד ואחד שליח ציבור. ואם נזכר קודם שיעקור את רגליו אומר [פ] עננו כי אתה שומע תפלה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה יהיו לרצון אמרי פי וגו': **טו** [ב]שכח ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתים של שבת. וכן ביום טוב. שכח ולא התפלל מנחה [צ] בשבת או ביום טוב מתפלל במוצאיהן ערבית שתים של חול. [ג]מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשנייה. ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל באחת מהן יצא. אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשנייה חוזר ומתפלל תפלה שלישית מפני שהראשונה לא עלתה לו מפני שהקדימה לתפלת ערבית. וכל המתפלל שתי תפלות אפילו שחרית ומוסף לא יתפלל זו אחר זו אלא ישהה בין תפלה לתפלה כדי שתתחונן [ק] דעתו עליו: **טז** [ד]אסור לו למתפלל בציבור שיקדים תפלתו *לתפלת הציבור. הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור לקדושה [ר] יתפלל. ואם לאו ימתין עד שיתחיל שליח ציבור להתפלל בקול רם ויתפלל עמו בלחש מלה במלה עד שיגיע שליח [ש] ציבור לקדושה ועונה קדושה עם הציבור ומתפלל שאר תפלה לעצמו. ואם התחיל להתפלל קודם שליח ציבור והגיע שליח ציבור לקדושה לא יפסיק [ת] ולא יענה קדושה עמהן. וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבא מברך והוא באמצע התפלה ואין צריך לומר בשאר הברכות:

כל

א טור סי' קי"ט תקס"ה סמ"ג עשין שם : ב טור סי' ק"ח סמ"ג עשין שם : ג טור סי' רצ"ד סמ"ג עשין שם : ד טור סי' ג' וק"ט ע"ש סמ"ג שם :

כסף משנה

הילכך דאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה היה אומר אף אם לא היה לו כוס מזומן בלילה אם יודע שימצא כוס למחר אין צריך לחזור ולהתפלל : וכן מי שלא הזכיר על הנסים וכו'. (שבת כ"ד.) תני רב אושעיא ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות אומר מעין המאורע בש"ת ואם לא אמר אין מחזירין אותו. וכתב הרי"ף מהא שמעינן דמי שטעה ולא אמר עננו בתפלה תענית שאין מחזירין אותו ותו שמעינן דמי שטעה ולא הזכיר על הנסים בתפלה בחנוכה ופורים שאין מחזירין אותו שאין מחזירין אלא לימים שיש בהם קרבן מוסף. ותניא בתוספתא בהדיא כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות וחנוכה ופורים ערבית שחרית ומנחה מתפלל ואומר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ומדברי רבינו שכתב אינו חוזר ומתפלל משמע דדוקא בשנזכר אחר סיום תפלתו הוא דאינו חוזר להתפלל אבל אם נזכר קודם שסיים תפלתו חוזר להודאה ברכה שהיה לו להזכיר בה כדעת ר"ת ושלא כדברי ה"ר יונה והרא"ש שכתבו בפרק תפלת השחר דכיון שסיים אותה ברכה אף ע"פ שלא התחיל ברכה שלאחריה אינו חוזר ואם חוזר הויא ברכה לבטלה : ומ"ש ואם נזכר קודם שיעקור את רגליו וכו'. כ"כ הרי"ף בפ"ק דתענית :

טו שכח ולא התפלל מנחה וכו' עד ואינו מבדיל בשנייה. ברייתא (ברכות כ"ו) כלשון רבינו. ומ"ש ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל באחת מהן יצא. הוא לשון הרי"ף שם. ומ"ש אבל אם לא הבדיל וכו'. הוא סיום הברייתא הנזכרת :

וכל המתפלל כו'. שם (דף ל'.) כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו. ופירש"י שתתחונן שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה. שתתחולל לשון חולי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי. ולפי שהיה עסוק רבינו בדין טעה ולא התפלל. הוה ס"ד דהא דבעי שהייה דוקא לטעה ולא התפלל אבל לתפלת שחרית ותפלת המוספין לא ליבעי שהייה דתרווייהו כחדא תפלה דמו לכך כתב אפילו שחרית ומוסף :

טז אסור לו למתפלל וכו'. שם (דף כ"ח ב') א"ר יוחנן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הציבור א"ר אבא בציבור שנו :

הנכנס לבית הכנסת וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"א ב') אמר רב הונא הנכנס לבה"כ ומצא צבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתפלל ואם לאו לא יתפלל וריב"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל במאי קא מיפלגי רב הונא סבר יחיד אומר קדושה כלומר ולפיכך אינו חושש אם יגיע ש"צ לקדושה בעודו מתפלל וריב"ל סבר אין יחיד אומר קדושה וכן אמר רב אדא בר אהבה ודכ"ע מיהא מיפסק לא פסיק איבעיא להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך. כי אתא רב דימי ורב יהודה ור' שמעון תלמידי רבי יוחנן אמרו לכל אין מפסיקין חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך ולית הלכתא כוותיה ע"כ בגמרא. ואין ספק דהלכה כריב"ל דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה וכמ"ש בפ"ח. ונחלקו הפוסקים אם היה עומד בתפלה ושמע קדיש או קדושה אם שותק ויכוין לבו די"א דהוי כמיעבד ולא הוי הפסק וי"א דכיון דשומע כעונה הוי הפסק וכתב ה"ר יונה שאין לו כח להכריע ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים. והתוספות כתבו דנהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג עכ"ל : ומ"ש ואם לאו ימתין וכו'. כ"כ שם הרי"ף בשם רבינו האי גאון ז"ל :

וכתב ה"ר יונה ז"ל ומני קדושתא בהדי צבורא לא מימא דוקא לענות מותר אלא כל המיתות של קדושה יאמר עם החזן היינו נקדישך וכ"כ התוס' וכשיגיע ש"צ לקדושה יאמר עמו נקדש וכל הקדושה מפלם יכול לענות עם הציבור דאין זה קרוי יחיד : ובתוב במרדכי ופסק ר"י ולא יתחיל להתפלל אלא א"כ שיודע שיכול לגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדיש דלא גרע מקדושה דלקדושה נמי לא מפסיק ולקדיש איכא מ"ד דמפסיק. ומ"ש רבינו וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבא וכו'. כבר נתבאר, אך מ"ש ואין צ"ל בשאר ברכות הכוונה בו אל"ל כשלש ראשונות ושלש אחרונות דלא יפסיק דכברכה אחת הוי. ועוד יש לפרש דכיון דבאמצע תפלה אפילו בין ברכה לברכה באמצעיות לא יפסיק כ"ש דלא יפסיק באמצע שום ברכה מבשאר ברכות מברכת הנהנין או ברכת המצות :

וכסן

לחם משנה

קאמר שיכול לאומרה בשומע תפלה היינו טעמא לומר דאפילו שלא אמרו בשומע תפלה אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס :

ואם נזכר קודם שעקר רגליו וכו' אומר עננו וכו'. פי' בלא חתימה כמו שכתבו ההגהות דאם היה אומרו בחתימה היה לו לאומרה כסדר ש"צ קודם רפאנו ויחיד קודם רצה :

טו שכח ולא התפלל מנחה וכו'. בפ' תפלת השחר (דף כ"ו:) א"ר טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל שבת שתים וכו' ודמינהו טעה ולא הזכיר גבורות כו' הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ואף על גב דאסקינא בקשיא פסק רבינו ז"ל כן מפני דלא אסיקנא בתיובתא וכן פסקו הפוסקים ז"ל :

וכל המתפלל שתי תפלות אפי' שחרית ומוסף. (שם דף ל':) כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן וכו' וחד אמר כדי שתתחולל וכו' וכתב רבינו ז"ל אפילו שחרית ומוסף כלומר לא מיבעיא כשטעה ולא התפלל שחרית וצריך לומר מנחה שתים דצריך לשהות בין זו לזו אלא אפילו שחרית ומוסף דהוה אמינא כיון דכולה ענין תפלה דשחרית היא לא בעינן שהייה קמ"ל דצריך שהייה כדי שתתחולל דעתו עליו וכו' :

טז הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור וכו'. פ' מי שמתו (דף כ"א:) ומ"ל דריב"ל דאמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שיגיע וכו' פליג אדרב הונא דלא קפיד שישלים קודם שיגיע שליח צבור למודים ולכך לא הזכיר דין שצריך להשלים קודם הגעת שליח צבור למודים :

ואין צריך לומר בשאר הברכות וכו'. כלומר שלא יפסיק לעניית אמן לשאר ברכה מן הברכות :

כל

הגהות מיימוניות

[ס] וכן כתב ר"י אלפס דתניא טעה ולא הזכיר כו' עד הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס : [ע] וכן פסק ר"י אלפס ואמר ר"י דבכל אלו כיון שסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה של אחריו כן אינו חוזר ואם היה חוזר היתה ברכה לבטלה, ורבינו אלחנן רוצה לומר דלאותה ברכה מיהא חוזר ור"י דחה ראייתו מיהו אמר ר"י שראה ר"ת שחוזר אחר מודים בדבר שאם לא אמרו אין מחזירין אותו ובסמ"ת כתב כלשון העמוד ורבינו אחא פסק כרבינו אלחנן ע"כ : [פ] וכן פסקו כל רבותינו שאם היה חוזר הויא ברכה לבטלה הואיל ואין להן סדר כדלעיל. ושי"צ שדלג ולא אמר עננו אומר במקום שנזכר כפרש"י כדלעיל ואני ראיתי מורי רבינו שהורה וצוה לש"צ שדלג עננו לאומרו בשומע תפלה ולחתום ברוך אתה ה' העונה בעת צרה ושומע תפלה וה"ר פרץ מצרפת אומר ששמע מרבינו יחיאל שיכול לחתום בברכה כיון שנסתייעו כבר סדר הברכות אבל ר"י אלפס כתב כבעטור וכן בספר המצות ע"כ : * [וכן הטור או"ח סימן תקס"ה] : [צ] אמר ר"י שאם שכח ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה לא יתפלל במוצאי ראש חדש שתים כיון שלא ירית תפלת ראש חודש ולא דמי להא דטעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול וק"ל. ות"ח אם התפלל במנחה י"ח של חול ולא הזכיר של שבת שאינו חוזר ומתפלל למוצאי שבת כיון שהתפלל י"ח של חול ע"כ : [ק] בירושלמי מפרש כדי הלוך ד' אמות ע"כ : * [ענין ב' שנכנסו להתפלל וקדם א' מהם והתפלל ויצא ברכות דף ז' סמ"ג עשין י"ט טוה. א"ח סימן פ' ו] [ר] כריב"ל ודלא כרב הונא דאמר למודים ע"כ : [ש] וכן כתב רבי יואל בשם רב האי גאון ע"כ : [ת] כי אתא רב דימי אמר וכולהו תלמידי דר' יוחנן לכל אין מפסיקין חוץ מיהא שמיה הגדול וכו' ועד לית הלכתא כוותיה ואפילו לשתוק לא יעשה וכן פסק רבינו תם ור"י ודלא כה"ג ור"ת והראבי"ה ורש"י שכתבו דיש לשתוק ולשמוע ולכון דמאחר דקיימא לן דשומע כעונה אי שתיק חשיב הפסק. ולאחר שסיים עושה שלום נראה לראבי"ה כי יכול לענות עיין בתוספתא פרק לולב הגזול :

מגדל עוז

וכן מי שלא הזכיר כו' עד אמרי פי. פרק במה מדליקין (דף כ"ד) : שכח ולא התפלל וכו' עד לתפלת הציבור. פרק תפלת השחר (דף כ"ו כ"ז) : הנכנס לבית הכנסת כו' עד סוף הפרק. פ' מי שמתו (דף כ"א כ"ב) :

פרק אחד עשר

א כל [א]מקום שיש בו עשרה [א] מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בה"כ. וכופין בני העיר [ב] זה את זה לבנות להם בה"כ ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים:
ב [ב]כשבונין בית הכנסת אין בונין אותה אלא [ג] בגבהה של עיר שנאמר בראש הומיות תקרא. ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר שנאמר ולרומם את בית אלהינו. [ג]ואין פותחין פתחי הכנסת אלא [ד] במזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה. ובונין בו היכל שמניחין בו ספר תורה, ובונין היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר. כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו לתפלה:
ג [ד]ומעמידין בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה או מי אשר אומר לעם דברי כבושין כדי שישמעו כולם. וכשמעמידין התיבה שיש בה ספר תורה מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם:
ד כיצד העם יושבין בבתי כנסיות. הזקנים יושבין ופניהן כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל. וכל העם יושבין שורה לפני שורה ופני השורה לאחורי השורה שלפניה עד שיהיו פני כל העם כלפי הקודש וכלפי הזקנים וכלפי התיבה. ובעת ששליח ציבור עומד לתפלה עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני הקדש כשאר העם:
ה [ה]בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד ומכבדים אותן ומרביצין אותן. ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות ולהציע בקרקען מחצלאות כדי לישב עליהם. ובערי אדום יושבין בה על הכסאות:
ו [ו]בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה

א טור סי' ק"נ סמ"ג עשין כס · ב טור וסמ"ג שם · ג שם · ד טור וסמ"ג שם ה טור סי' קנ"א סמ"ג עשין שם : ו טור וסמ"ג שם :

כסף משנה

פרק יא א וכופין בני העיר וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פ"ק דבתרא:
ב כשבונין בית הכנסת וכו' [תוספתא מגילה פ"ג] · ומגביהין בית הכנסת וכו'. פ"ק דשבת (דף י"א) מימרא דרבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב · **ואין פותחין פתחי הכנסת וכו'.** תוספתא כתבה הרי"ף פרק הקורא עומד: **ובונין בו היכל וכו'.** בתוספתא דמגילה פרק ג':
ג ומעמידין בימה וכו' וכשמעמידין התיבה וכו' עד וכלפי התיבה. תוספתא כתבה הרי"ף פרק הקורא עומד כיצד זקנים יושבים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש וכשמניחין התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש ודברי רבינו בזה הזה צריכין יישוב שהוא מזכיר כאן שני מיני תיבות האחת קראה בימה והיא שעולה עליה הקורא או הדורש, ועוד תיבה שנית שיש בה ס"ת ומשמע מלשונו שכולן מעמידין באמצע הבית ויש לחקור היאך מעמידין זו כנגד זו או באי זה אופן. ועוד שהתיבה השניה שיש בה ס"ת אם כוונתו לומר שהוא הארון שבו הספרים לעולם א"א שהוא כתב בסמוך שההיכל הם וההיכל בנוי בכותל הבית כמבואר בלשונו והתיבה השניה הזאת כתב שמעמידין אותה באמצע הבית. ואם הכונה בתיבה השניה התיבה שמעמידין עליה הס"ת בשעת קריאת התורה הרי בבימה היו קורין בתורה כמו שכתב כדי שיעלה עליה הקורא בתורה וקשה שתנהג כל ישראל להיות פני הקורא בתורה כלפי הקדש והרי תוספתא זו נוחה ותולקת עליה דליהוו אחוריהם אל הקודש ופניהם אל העם והר"ן ז"ל היה גורס וכשמעמידין התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש והזקנים דמדכר לעיל קאי וה"ק כשמוליאין את התיבה ומניחין אותה ברחוב פניהם של זקנים שהיו יושבים שם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש ואין כן גירסת רבינו ולא פירושו כמבואר בדבריו. ולכך נ"ל שתיבה הוא בימה עץ קטנה שעליה מעמידין הס"ת בעת קריאת התורה וקאמר שמניחין אותה באמצע הבימה ודייק נמי דגבי בימה כתב רבינו ומעמידין בימה באמצע הבית וגבי תיבה כתב מעמידין אותה באמצע כלומר באמצע הבימה ופני התיבה לא לגבי הקורא קאמר אלא פני התיבה קרוי הצד שבו קורין בתורה שהכתב מיושר ואחורי התיבה קורא הצד שכנגדו שהכתב מהופך והשתא הוי מנהג כל ישראל בקריאת התורה על הדין ועל האמת פניה של תיבה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש ואל תשיבני מהבימות שבונים בימים הללו בקצת מקומות בסוף בה"כ ולא באמצע וכן התיבות שעליהם מניחים התורה שהם בסוף הבימות לא באמצע כי העמדה באמצע אינו מהחיוב אך הכל לפי המקום והזמן שבאותם הזמנים שהיו בתי כנסיות גדולים עד מאד היו צריכים להעמיד הבימה באמצע כדי להשמיע לכל העם אבל בזמנים הללו שבעונותינו בתי כנסיות שלנו הם קטנים וכל העם שומעין יותר טוב הוא להיות לצד אחד מלהיות באמצע ואף ע"פ שעכשיו אין מעמידין הס"ת באמצע הבימה אפשר שנהגו כן לכבוד הזקנים וכבר כתבתי שלא הקפידה הברייתא על כך אלא הכל כפי המקומות, אך כשהתיבה אחוריה כלפי הקודש ופניה כלפי העם הביא הפסוק לראיה ויקהל העדה אל פתח אהל מועד כלומר ומשם היה משה מדבר עמהם ומסתכל כנגדם ונמצא פניו כלפי העם ואחוריו כלפי הקודש אלמא צריך לחלוק כבוד לעם וכבוד העם הוא שיהא פני התיבה כלפי העם כנ"ל. ומ"ש עד שיהיו פני כל העם וכו' למדה ממה שאמרו בתוספתא שכתבתי שהזקנים פניהם כלפי העם וא"כ אין ראוי שיהיו אחורי העם לזקנים כיון שהזקנים הופכים פניהם לעם מפני כבודם:
ה בתי כנסיות וכו' ומכבדין אותם ומרבצין אותן. ברייתא פרק בני העיר (מגילה כ"ח):
ו בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו' עד מפני הגשמים. ברייתא שם כלשון הזה. ואין נאותין פירש"י אין מתקשטין בתוכו ואין מטיילין שאם היה לאדם קוצר רוח לא ילך לבית הכנסת להרחיב לבו ולטייל שאין נכנסין שם אלא

לחם משנה

פי"א א כל מקום שיש עשרה וכו'. תוספתא כתובה בהלכות פרקא קמא דבבא בתרא:
ב כשבונין וכו'. בתוספתא דמגילה פרק ג': ומגביהין אותה. בפ"ק דשבת (דף י"א): **ואין פותחין וכו'.** תוספתא הובאה בהלכות פ"ק דמגילה ואמרו שם שכן מצינו בהיכל שפתחו למזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה: ומעמידין בימה וכו'. עיין בב"י ז"ל בא"ח סי' ק"נ והרלב"ח מ"ש כאן הרי"ף ן' חביב: בתי כנסיות וכו'. פרק בני העיר (דף כ"ח.) וחכמים

מגדל עוז

פי"א כל מקום שיש בו עשרה כו' עד ויקרא בית הכנסת. לשון זה הקדמה היא שסידר להגיד עליו הדברים הבאים וכופין בני העיר זה את זה כו' עד נביאים וכתובים. בתוספתא והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות בב"ק דבבא בתרא **כשבונין** בית הכנסת כו' עד בית אלהינו. פרק יציאות השבת (דף י"א) ובתוספתא דמגילה (פ"ג) **ואין פותחים פתחי** כו' עד קדמה בתוספתא והביאה ר"י אלפס ז"ל פרק עומד ויושב. ובונין בו היכל כו' עד בתפלה. בתוספתא דמגלה פרק ג' **ומעמידין** בימה ט' עד כשאר העם. פרק סדר תעניות (דף ט"ז) ובתוספתא פרק עומד ויושב **בתי כנסיות** כו' עד ומרבצין אותן. פרק בני העיר (דף כ"ח) · ונהגו כל ישראל כו' עד על הכסאות. כתב כן לפי שמנהג ישראל תורה היא בתי כנסיות כו' עד אחרי יושבי ביתך. הכל פרק בני העיר (דף כ"ח):

הגהות מיימוניות

[א] בתוספתא דבבא בתרא ומכאן פסק מורי רבינו ת"ה עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהן רוצה לצאת משם בימים הנוראים שכופין אותו לישאר או לחשכיר אחר במקומו דכיון דהמנהג בכל תפוצות הגולה שאפילו מי שאין להם מנין שלם שוכרים אחד או שנים או יוצאים למקום אחר שיש שם מנין הוי דומיא דבית הכנסת וספר תורה ושאר דברים שכופין בני העיר זה את זה כבעכיר ודמיא ממש להא דתניא התם מי שהיה בלן לרבים או ספר לרבים ונתחום לרבים ואין שם אחר אלא הוא והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לביתו יכולין לעכב על ידו עד שיעמיד אחר תחתיו אבל אם יש שם אחר בלא הוא אין יכולים לכופו שישאר או שישכור אחר במקומו ולא חיישינן לשמא יצטרך אחד לנקביו או יארע לו אונס אחר ויצטרכו להמתין עד שיעבור אונסו דאם כן אין לדבר סוף כדאמרינן בפ"ק דיומא ואין ללמוד מהא דאמרינן בפ"ק דסוטה ובעשרה יוחסין גבי יחוד הדרך דבעינן ג' שמא יצטרך אחד לנקביו דבעריות דוקא החמירו דהא בתוספתא גבי בלן וספר לא מחייבין לישאר או להעמיד אחר תחתיו אלא כשאין שם אחר אלא הוא אבל יש שם אחר לא דלא חיישינן להא ועיד דאפילו אם נצרך אחד מהן לנקביו ואינו יכול להעמיד עצמו רשאי לצאת ואין ש"צ צריך לשתוק עד שיחזור כדלעיל בהלכה ו' שבפרק ח' ואם ילך עוד אחד מן הקהל אלו ב' היוצאים ישכירו אחר במקום, בשותפות ושניהם יתנו בשוה אפילו אחד עני ואחד עשיר העשיר לא ירבת והדל לא ימעיט כיון דכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר ושכר החזן על היוצאים כמו על הנשארים לכאי דפרישית ע"כ: ועוד כתב בתשובה ההיא שכל מה שמוציאין להשכיר חזן או אנשים למלאות מנין נוכין לפי שבח ממון שהרי על עסקי ממון הוא כדי שלא יצטרכו לצאת מבתיהם ולהניחם ריקם ולהגית ממונם ותבואותיהם. שוב כתב בתשובת אחת דנובין אף לפי שבח נפשות וגם לפי שבח הממון חצי השכירות ע"כ: [ב] על אשר שאלת אם יש קטטה בין הקהל ואינם יכולים להשוות דעתם לברור ראשים בהסכמת כולם זה אומר בכה וזה אומר בכה ומחמת חלוק לבם בטל התמיד ומדת הדין לוקה ואין אמת ושלום בעיר ולא בכל המלכות הנגררים אחריהם איך יעשו בעיני שיש להושיב כל בעלי בתים שנותנים מסים ויקבלו עליהם ברכה שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים ולתקנת העיר וילכו אחר הרוב הן לברור ראשים הן להעמיד חזנים הן לתקן כיס של צדקה הן למנות גבאים הן לבנות הן לסתור בבית הכנסת להוסיף ולגרוע ולקנות בית תתנים לבנות בית האופים ולבנות ולסתור בו ולקנות בו סוף דבר כל דבר צורך הקהל יעשה על פיהם בכל אשר יאמרו ואם ימאנו המיעוט ויעמדו מנגד לשמור לעשות בכל הכתוב יש כח ביד הרוב או ביד שימנו הרוב עליהם לראשים להכריחם ולכופם בין בדיני ישראל בין בדיני האומות עד שיאמרו רוצים אנחנו ואם יצטרכו להוציא ממון על ככה, הם המיעוט יתנו חלקם באותו ממון והמסרב מלומר דעתו על פי הברכה כפלה דעתו וילכו אחר רוב מקבלי הברכה. סוף דבר כופין בני העיר זה את זה לכל צרכי העיר שהם צריכים הרבה כי ההיא דתניא בתוספתא דבבא בתרא כופין בני העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להן ספר תורה נביאים וכתובים וכופין בני מבוי זה את זה לעשות להם לחי וקורה למבוי וכו' אף על פי שאין זה צורך גדול כל כך אפילו הכי כופין כ"ש שאר ענינים הצריכים להן יותר והיה זה שלום העני מאיר ב"ר ברוך זכרונו לה"ה ע"כ: [ג] פרק קמא דשבת אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת סופה חריבה ופירש רבינו תם דוקא בעין נגותידן שהיו שוין ומשתמשין בהן ויש בזיון שמשתמשין למעלה מבית הכנסת אבל גגותינו שאין עשויין להשתמש בהן דומין לקשקושי ואברורי שמתיר הספר. ואעפ"כ היה מעשה בפירו"ש באחד מקרוביו שהגביה ביתו וצוה להגביה גם בית הכנסת ועשו בנין אחד כצד אחד לבד בקרן אחד גבוה ולא חש להחסיר עליו יותר וכן הורה מורה רבינו בנורנב"ערג: [ד] בתוספות דברכות כתב ה"ר משה מפרדם בהר"ר מאיר דהטעם כדי שיהיו משתחוים מן הפתח נגד הארון שה"ה במערב וכן הדין לסתפללין למזרח לעשות הפתח במערב וכן צפון ודרום ע"ב וכענין זה פירש"י בפ"ק דברכות אהא דאמר רבי חלבו המתפלל אחורי ב"ה עיין למעלה בפ"ה בהלכה ו':

ושיחה בטלה, ואין [ו] אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. וחכמים ותלמידיהם מותרין לאכול [ו] ולשתות בהן מדוחק: ז ואין מחשבין בהן חשבונות אלא אם כן היו חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים וכיוצא בהן. ואין מספידין בהן אלא הספד של רבים כגון שיהיה שם הספד גדולי חכמי אותה העיר שכל העם מתקבצין ובאין בגללן: ח [א]היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחין לא יעשנו קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה ויצא בפתח שכנגדו לקרב הדרך. שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה: ט מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חבירו יכנס ויקרא מעט או יאמר שמועה ואח"כ יקרא חבירו כדי שלא יכנס בשביל חפציו בלבד. ואם אינו יודע יאמר לתינוק מן התינוקות קרא לי הפסוק שאתה קורא בו. או ישהה מעט בבית הכנסת ואח"כ יצא. שהישיבה שם מעסקי המצות היא שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו': י מי שנכנס להתפלל או לקרות *מותר לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך. [ב]ומותר לאדם ליכנס לבית הכנסת במקלו במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו. ואם היה צריך לרוק ירוק [ג]בבית הכנסת: יא בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו בקדושתן הן עומדות שנאמר והשימותי את מקדשיכם אף על פי שהן שוממין בקדושתן הן עומדין. וכשם שנוהגין בהן כבוד ביישובן כך נוהגין בהן בחורבנם חוץ מכיבוד וריבוץ שאין מכבדין אותן ואין מרביצין אותן. עלו בהן עשבים תולשין אותם ומניחין אותן במקומן כדי שיראו אותן העם ותעור רוחם ויבנום: יב [ג]אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו או במקום אחר. אבל בונין אחר ואח"כ סותרין זה. שמא יארע להם אונס ולא יבנו. אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואחר כך סותר הישן: יג במה דברים אמורים שלא חרבו יסודותיו או שלא נטו כתליו ליפול. אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו ליפול סותרין אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה שמא תדחק השעה

א כבל שם : ב כתב שם הטור ונלמד שישפשפו רגליו : ג טור סי' קנ"ב :

כסף משנה

אלא או להתפלל או לקרות בתורה : וחכמים ותלמידיהם וכו'. שם אמאי דתני ואין נאותין בהן אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרים דאמר ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן כלומר בית המדרש הוו קורלאין בי רבנן וכיון דנבית המדרש שרי כל שכן בבית הכנסת. ובתר הכי אמרינן דרבינא ורב אדא בר מתנא הוו קיימי ושיילי שאלתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילו לבי כנישתא אמרי האי דעיילין לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעי צילותא ופירש"י לאו משום מיטרא שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו עוסקים בשמעתא שצריכה דעת צלולה ומיושבת לא היינו נכנסין והרי רבא הוא דקאמר חכמים ותלמידיהם מותרין והיכי קאמר הכא דאי לאו משום דשמעתא בעיא צלותא לא הוו עיילי אלא ודאי כי קאמר דמותרים היינו בשעת הדחק ואז מותרים אפילו לאכול ולשתות בהם אבל שלא בשעת הדחק אפילו חכמים ותלמידיהם אסורים וכעובדא דזילחא דמיטרא דאי לאו שמעתא לא הוו עיילי שלא היה שם דוחק שילכו עד ביתם בגשמים שדרכה בני אדם הולכים בשוק בעת הגשמים אבל אם היה מקום דחוק לתלמידים ואין להם מקום לאכול ולשתות ולישן מותר, כן נראה לי :

ז ואין מחשבין בהם חשבונות וכו'. שם אמר רב אסי בתי כנסיות של בבל על תנאי עשויים כלומר על מנת שישתמשו בהם ואף ע"פ כן אין נוהגים בהם קלות ראש ומאי ניהו חשבונות, ומפרש רבינו דהיינו דוקא חשבון של רשות ודבר פשוט הוא : ואין מספידין בהם וכו'. ברייתא שם :

ח היה לבית הכנסת או לבית המדרש וכו'. משנה שם (דף כ"ח.) ואין עושין אותו קפנדריא ובגמרא מאי קפנדריא כשמה כמאן דאמר אדמקיפנא אדרי איעול בהא. ופירש"י בשוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. ואמרינן תו התם (דף כ"ט.) אמר ר' אבהו אם היה שביל מעיקרו מותר אמר רנב"י הנכנס לבית הכנסת שלא על מנת לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא ולא ידעתי למה השמיט רבינו כל זה דהא התם ליכא מאן דפליג עלייהו. ואפשר שאף על פי שמותר אין ראוי לעשות כן מדאמר רבי אלעזר בן שמוע מגילה (דף כ"ז:) מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ומשמע דהיינו בהכי גווני דשרי דאי לאו הכי מאי רבותיה וכ"כ בפסקי התוספות, ואף ע"פ כן כתב רבינו דין מי שנכנס להתפלל וכו' משום דהתם מייתינן לה בגמרא מקרא דהכי הוו עבדי בבית המקדש דכתיב ובבא העם וכו' וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף דגרים מותר לעשותו קפנדריא ולא גרסינן מגוה :

י מי שנכנס להתפלל וכו'. שם (דף כ"ט.) מימרא דרבי חלבו אמר רב הונא, וצ"ע למה איחר רבינו דין זה ולא כתבו אצל היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחים וכו' : ומותר לאדם ליכנס וכו'. (ברכות ס"ג.) אמר רבה בה"כ כביתו מה ביתו קפנדריא קפדי אינשי מנעל ורקיקה לא קפדי אינשי אף בה"כ קפנדריא אסור מנעל ורקיקה שרי. ורקיקה חמורה מכל הני שכתב רבינו דהא תנן לא יכנס אדם להר הבית במקלו ולא במנעלו ולא באפונדתו ולא באבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו וכיון דרקיקה שרי בבה"כ כ"ש כל הני : כתב ה"ר מנוח הסיא דירושלמי דאסור לרוק בבה"כ לא פליג אגמרא דידן דהתם בשעת תפלה דוקא :

יא בתי כנסיות וכו'. לשון המשנה בפרק בני העיר (מגילה כ"ח): ומ"ש חוץ מכיבוד וריבוץ ברייתא שם ומכבדין אותן ומרביצין אותן אמר רבי יהודה אימתי בישובן אבל בחורבנן מניחים אותם ועולים בהם עשבים מפני עגמת נפש : עלו בהם עשבים וכו'. משנה שם עלו בהם עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש ובגמרא (דף כ"ט) והתניא אינו תולש ומאכיל אבל תולש ומניח כי תנן מתניתין נמי תולש ומאכיל תנן ומפרש רבינו מפני עגמת נפש כדי שיהיה להם עגמת נפש ותעור רוחם ויבנום :

יב אין סותרים בה"כ וכו'. שם (דף כ"ו) אמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי ואיתא נמי בריש בתרא (דף ג'.) ואמרינן עלה התם אמר רבי משום פשיעותא כלומר דילמא מתרמי אונס ופשעו ולא בנו אחריתי איכא דאמרי משום צלויי כלומר שאין להם בית להתפלל בו כל זמן הבנין מאי בינייהו איכא בינייהו דאיכא בי כנישתא אחריתי. ופוסק רבינו דטעמא משום פשיעותא וכן כתב הרי"ף ז"ל וטעמם ז"ל מדאמרינן התם בסמוך א"ל רבינא לרב אשי גבי זוזי ומחתי מאי א"ל דילמא מתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו ואפילו קטויים הלבנים איכא למיחש דילמא מתרמי להו פדיון שבויים וזבני יהבי להו והאי בעיא בטעמא דפשיעותא שייכא, וכן במגילה (דף כ"ו) גרסינן רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא הוה ההיא בי כנישתא עתיקא הוה בעי למיסתרה ולאיתויי לבני וכשורי מינה ועיולי להתם יתיב וקא מיבעיא ליה הא דאמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי התם משום פשיעותא הכא מאי אתא לקמיה דרב פפא ואסר ליה לקמיה דרב הונא ואסר ליה והא ודאי מוכח דהו"ל בי כנישתא אחריתי לצלויי דאי לאו הכי ליתיה לא"ד משום צלויי ואיהו לא הוה מיבעיא ליה אלא משום פשיעותא ואפילו הכי אסרו ליה אלמא ס"ל דטעמא הוי משום פשיעותא. והא דאמרינן בריש בתרא (דף ג') מרימר ומר זוטרא סתרי ובנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא איכא ס"ל כמאן דאמר משום צלויי ולא קיי"ל כוותייהו כיון דכל הני רבנן בתראי סברי דטעמא משום פשיעותא. ואמרינן בריש בתרא אמימרא דרב חסדא ולא אמרן אלא דלא חזא ביה תיוהא כלומר שנוטה לנפול אבל חזא ביה תיוהא סתר ובני כי הא דרב אשי חזא ביה תיוהא בבי כנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייליה לפורייה התם ולא אפקה עד דתקין ליה ספכי כלומר שהכנים שם מטתו כדי שלא יתעצל בבניינו שהחמה והגשמים מצערים אותו ולא הוציאה משם עד שהשלים כל בניינו אפילו תיקון המרזבים, והו שכתב ומתחילין לבנות מהרה ביום ובלילה. ומה שכתב אפילו כותל אחד

לחם משנה

ו וחכמים ותלמידיהם וכו'. עיין בב"י בסי' קנ"ג בא"ח : היה לבית הכנסת וכו'. משנה פרק בני העיר (דף כח) :

מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חבירו יכנס ויקרא מעט וכו'. בפ' בני העיר (דף כ"ח:) אמרו אי אצטריך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא מאי ומבני אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא וכו'. וסובר רבינו ז"ל שבתחילה יקרא הפסוק או השמועה ואח"כ יקרא חבירו, והטעם שאם יקרא חבירו קודם ואח"כ יקרא הפסוק נראה דעיקר הכניסה היה לקרות חבירו והקריאה של פסוק היה טפל לכך כתב דקריאת הפסוק קודם וטעם נכון הוא :

יא בתי כנסיות וכו'. וכשם שנוהגים בהם כבוד וכו'. שם פ' בני העיר (דף כ"ח) מבואר כל זה בברייתא דתנו רבנן אין נוהגים וכו' :

יב אין סותרין וכו'. בפ' בני העיר (דף כ"ו) ובריש פ' השותפין (דף ג':) : מותר

הגהות מיימוניות

[ה] בירושלמי דמגלה ובירושלמי דפסחים גרסינן בתי כנסיות צריכין בדיקת מפני שאוכלין בהם בעבוראות פירוש כשנקבצו שם לעבר שנים כתב ריצב"א דלצורך בית הכנסת מותר לישן מכ"ש ומכאן התירו לישן בב"ה בליל יום הכפורים כדי לשמור ועוד ראיה מהא דרב אשי פרק קמא דבבא בתרא . עיין ברנה"ת שלפניך ובהלכות יום הכפורים ע"כ : [ו] רבינא ורב אדא הוו קא שיילי שמעתא מרבא אתא זילחא דמיטרא ועיילו לבי כנישתא כר לאו משום מיטרא כר מכאן כתבו התוספות דלענין זה לא אמר דבתי כנסיות של בבל על תנאי הן עשויין אלא כי אם לענין שאם חרבו עושין בהם כל מה שירצו חוץ מקלות ראש ודלא כפירוש הקונטרס שפירש דעל תנאי הן עשויין ומותר לאכול ולישן בהן וליכנס בהם בחמה מפני החמה כר והא דפרק קמא דבבא בתרא דרב אשי שאל לפורייה לבי כנישתא דמתא מחסיא לאו לבית הכנסת ממש אלא סמוך לבית הכנסת מקום שהאורחים רגילים לישן כראשתא בערבי פסחים. ולריצב"א נראה דלצורך בית הכנסת שרי לישן ואפילו בבה"כ ממש שהרי אפילו לצורך מצוה אחרת שרי כדאמרינן בירושלמי דמגילה הפסחים הלא היא כתובה סמוך בעמוד ע"כ : * [המחבר כתב שם מצוה לפי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר וע"ש בהגה"ה] :

מגדל עוז

מי שנכנס לקרות כו' עד בבית הכנסת. פרק הרואה (דף ס"ג) : בתי כנסיות כו' עד סותר את הישן. פרק בני העיר (דף כ"ח) : במה דברים אמורים כשלא חרבו כו' עד ויפול

השעה וישאר חרב: **יד** [א]מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש. אבל [ז] בית המדרש אסור לעשותו בית הכנסת שקדושת בית המדרש יתירה על קדושת בית הכנסת ומעלין בקדש ולא מורידין. וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת יש להן ליקח בדמיו תיבה. מכרו תיבה יש להן ליקח בדמיה מטפחות או תיק לספר תורה. מכרו מטפחות או תיק לוקחים בדמיו חומשים. מכרו חומשין לוקחין בדמיו ספר תורה, אבל אם מכרו ספר תורה אין לוקחין בדמיו אלא ספר תורה אחר שאין שם קדושה למעלה מקדושת ספר תורה. וכן במותריה: **טו** [ב]וכן אם גבו העם מעות לבנות בית המדרש או לבית הכנסת או לקנות תיבה או מטפחות ותיק או ספר תורה ורצו לשנות כל מה שגבו. אין משנין אותן אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה ממנה. אבל אם עשו מה שגבו לעשות והותירו משנין המותר לכל מה שירצו. וכל כלי בית הכנסת כבית הכנסת. פרוכת שעל הארון שמניחים בו הספרים כמטפחות הספרים. ואם התנו עליהם הרי הן כפי התנאי: **טז** במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת בבית הכנסת של כפרים שלא עשו אותו אלא על דעת בני הכפר לבדם שיהיה להם להתפלל בו שאם רצו כולם למוכרו מותרין. אבל בית הכנסת של כרכין הואיל ועל דעת כל אנשי העולם נעשה שיבוא ויתפלל בו כל הבא אל המדינה נעשה של כל ישראל ואין מוכרין אותו* לעולם: **יז** [ג]בני הכפר שרצו למכור בית הכנסת שלהן או לבנות בדמיו בית הכנסת אחר או לקנות בדמיו תיבה או ספר תורה צריכין להתנות על הלוקח שלא לעשות אותו לא מרחץ ולא בורסקי. והוא המקום שמעבדין בו את העורות. ולא בית הטבילה ולא בית המים. ואם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר בשעת מכירה שיהא הלוקח מותר לעשות בו כל אלו מותר: **יח** וכן אם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר [ד]על מותר הדמים שיהיו חולין הרי הן חולין. וכשלוקחין הדמים ובונין מהן בית הכנסת אחר או שיקנו מהם תיבה או מטפחות ותיק או חומשין

א טור סי׳ קנ״ג ב שם : ג טור שם · ד עיין בטור שם סי׳ קנ״ג בדין זה :

כסף משנה

אחד ממנו בונה החדש וכו׳ :

יד מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש וכו׳. מגילה (כ״ו כ״ז) תיובתא דרב פפא מתמיה דרבא : וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת וכו׳. שם (ר״פ דף כ״ה כ״ו) בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת בה״כ לוקחים תיבה תיבה לוקחים מטפחות מטפחות לוקחים ספרים ספרים לוקחים תורה אבל אם מכרו ספר תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחות מטפחות לא יקחו תיבה תיבה לא יקחו בית הכנסת בית הכנסת לא יקחו את הרחוב וכן במותריהן; ובגמרא אמרו דהא דתנן דרחובה של עיר יש בה קדושה מפני שמתפללין על הנפתים נשיאים התיבה לרחובה של עיר להתפלל יהידאה היא אבל הכמים אומרים כיון דעראי הוא אין בה קדושה וכמבואר בסוף פרק זה וסובר דרישא דמתניתין דוקא דכל מידי דאפשר לעלוייה מעלינן ואין לוקחין בדמיו דבר השוה לו אבל אם עברו ומכרו תורה כיון דא״א לעלוייה יקחו בדמיו ספר תורה אחר אבל לא יורידוהו לקנות בו ספרים ואיידי דנקט אם מכרו תורה לא יקחו ספרים נגרוע נקט הכי בכולהו ואין הכי נמי דבשוין נמי אסור וכדמשמע רישא דמתניתין ·

טו וכן אם גבו העם מעות. גם זה שם (כ״ז.) אפיסקא דוכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר . ופירש״י אבל גבו מעות מן הציבור לצורך ספר תורה וקנאוהו ונותר בידם מן הדמים מותר להורידן שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה תמורה : כתב הרמ״ך תימה אמאי אין משנין הדמים הא הוו כשווי לאריג דליכא למאן דאסר ואפילו בלבנים אמרינן בתחילת הפרק דלית בהו שום קדושה כל שכן שגבו מעות והיא דגבו והותירו יש לנו לפרש בע״א או שנאמר דלאו הילכתא היא וצ״ע עכ״ל : וכל כלי בה״כ וכו׳. בירושלמי דמגילה אמרינן הבימה שעומד עליה האוחז ספר תורה והלוחין שכותבים עליהם להתלמד אין בהם משום קדושת ארון אבל יש להם קדושת בית הכנסת . ובירושלמי כתבו הר״ן פרק בני העיר כל כלי בה״כ כבה״כ · פרוכת שעל הארון וכו׳. פרק בני העיר (דף כ״ו ב׳) אמר רבא מריש הוה אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דהזינא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עלויה אי נמי פרסי ליה אסיברא אמינא תשמיש קדושה הוא. ופירש הר״ן ז״ל דהיינו יריעה שפורסין על התיבה דאמרינן בסוטה (דף ל״ט) אסור להפשיט התיבה בציבור וגרסינן בירושלמי כליא דעל ארונא כארונא עכ״ל ורבינו אפשר שהוא מפרש כן וקורא ארון לתיבה שמניחין עליה ס״ת בשעת קריאה וטעה רבא שהיה סובר שהוא תשמיש שהיו מניחין על הפרוכת הזאת מטפחת הספר תורה ועל המטפחת מניחין הספר תורה ובתר הכי חזא שהרבה פעמים מניחין ספר תורה על הפרוכת הזה בלא פריסת מטפחת. אי נמי שרבינו מפרש דהיינו פרוכת שלפני ההיכל וקורא להיכל ארון שבו מניחין הספרים כלומר בתוכו והוה סבר רבא שההיכל תשמיש הספר תורה והפרוכת תשמיש ההיכל וכיון דחזא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עליה כלומר הרבה פעמים בקביעות אחר תשמיש תשמש

הוא : ואם התנו וכו׳. ירושלמי כתבו הר״ן פרק בני העיר רבי ירמיה אזל לגולנא חמתון יהבין תקושא גו ארונא אתא שאיל לר״מ אמר ליה אני אומר לכך התנו עליו מתחלה : **טז** במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת. (מגילה כ״ו.) אמתניתין דבני העיר שמכרו בה״כ אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בה״כ של כפרים אבל של כרכים כיון דמעלמא אתו לה לא מצו מזבני ליה דהו״ל דרבים כלומר אין בני העיר לבדם בעלים אלא כל ישראל בעלים שלו ואין רשות לבני העיר למכור שלא מדעת בעלים. ודעת רבינו כדעת הרא״ש ז״ל שאפילו בידוע שבני הכרך בנו אותו ולא סייע להם אדם מחוץ לעיר בהוצאת בניינו אפילו הכי כיון דמעלמא אתו לה בני העיר הקדישוהו לדעת כל העולם, ואף ע״פ שהתוספות והר״ן הזכירו ג״כ פירוש אחר פירוש זה נראה לרבינו עיקר :

יז בני הכפר וכו׳. משנה שם (דף כ״ז:) ופסק כחכמים. ובית המים היינו בית הכביסה, וטעמא דבכל הני איכא זלזול לבית הכנסת : ואם התנו שבעה טובי העיר וכו׳. שם (דף כ״ז) אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי ש״ד, כך היא גירסת רבינו ולפי גירסא זו טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולין לתת רשות ללוקח להשתמש בבית הכנסת בדברים שלא היה רשאי לעשות מן הסתם ומתילא דה״ה שיכולים להתנות לעשות מרחץ ובורסקי וטבילה ובית המים : וכתב הראב״ד אין זה מחוור שיוכלו להתנות על ד׳ דברים אלו ואם אמרו שיכולים להתנות עליה לזורעה והוא תל חרב לא אמרי להלל הבית שהיה לתפלה להיות בורסקי וכיוצא בו עכ״ל. נראה שהוא ז״ל אינו גורס ולמשטח ביה פירי אלא ולמשתי ביה שיכרא ש״ד ומפרש ז״ל דהיינו לשתות בדמיו שיכרא ש״ד אבל לענין להשתמש בבית לא איירי הכא כלל. ומ״ש והוא היה תל וכו׳ הוא לפי שסבור שרבינו לא למד דין זה אלא מדאמרינן התם [כ״ו.] רבינא הוה ליה ההוא תלא דבי כנישתא בארעיה אתא לקמיה דרב אשי א״ל זבנה משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר וזבנה וזרעה ולכך כתב דשאני התם שהיה תל חרב אבל לא אמרו לחלל הבית וכו׳. וכבר כתבתי גירסת רבינו והיאך למד משם דין זה ועוד אוכיח ואכריע דעתו בסמוך. ודע שמ״ש רבינו לעיל ואם התנו עליהם הרי הן כפי התנאי אינו דומה לתנאי הנזכר כאן שהתנאי ההוא אינו להוציאו לחולין אלא להשתמש בו תשמיש גרוע מתשמיש המיוחד לו וכמבואר בירושלמי שכתבתי שם :

יח וכן אם התנו שבעה טובי העיר וכו׳. שם (דף כ״ז.) אהא דתנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר וכו׳ לא יקחו בדמיו בה״כ וכו׳ וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתיביה במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפי׳ לדכסוכיא מותר פירוש דכסוסיא פרשא דמתא ה״ד אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו ואותירו וה״ק בד״א שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר

במעמד

לחם משנה

יד מותר לעשות כו׳. בס׳ בני העיר (דף כ״ז) · [וכן בני העיר וכו׳. משנה ריש פ׳ בני העיר (דף כ״ו)] : וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת וכו׳. הקשה הרב מוהרי״ק ז״ל בסימן קנ״ג דבפרק ח׳ מהלכות מתנות עניים כתב רבינו ז״ל אנשי העיר שגבו מעות לבנין בית הכנסת לא ימכרום לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים דהא משמע כאן דמוכרין בית הכנסת לקנות תיבה. ונראה לי לתרץ דהתם איירי כשאין להם ב״ה אחר או ודאי אין מוכרים אלא לפדיון שבויים אבל הכא איירי כשיש להם בית הכנסת אחר : יש להם ליקח בדמיהן דהא כורסיא אמרו שם כיון דחזינא דמותבי עלויה ספר תורה הוי תשמיש והכא דפרוכת נמי אמרו שם דהוא תשמיש כיון דחזו דעייפי ומנחי עליה ספר תורה ואם כן למה כתב רבינו ז״ל שהוא כמטפחות הספרים דמשמע דמוכרין תיבה ליקח מטפחות והא שוין הם כדמשמע בגמרא אלא יש לפרש דכורסיא היינו כסא שמניחים בו הס״ת ולאו היינו תיבה דתיבה קילא מיניה ואותו הכסא כיון שמניחין בו הס״ת הוי כפרוכת לפני הארון וכן פירש בטור׳ דעה הלכות ספר תורה על מה שאמר רבינו ז״ל לקמן :

טו פרוכת שעל הארון וכו׳. בס׳ בני העיר (דף כ״ו) אמרו אמר רבא מריש הוי אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ספרא וכו׳ ונראה שרבינו מפרש כפירוש התוספות ז״ל שפורסים אותה סביב הארון וצ״ל דכורסיא לאו היינו תיבה שאמרו פרק בני העיר [כ״ה.] וכן מה שהזכיר רבינו ז״ל (היום ה׳ לאדר שנת השל״ה הגיע לידי פירוש הרב הגדול מוהרי״ק ז״ל על רבינו ז״ל וראיתי שיש בו הרבה דברים אשר עיינתי והקשיתי בהלכות שכתבתי עד עתה ומכאן והלאה לא אכתוב אלא הדבר המחודש אשר לי) :

אחר

מגדל עוז

פרק. פרק קמא דבבא בתרא (דף ג׳) : מותר לעשות בית הכנסת כו׳ עד סוף הפרק . פרק בני העיר :

הגהות מיימוניות

[ז] אמר רבא בר אחא בריה דרבא כוותיה דרב פפא מסתברא דאריב״ל ודלא כרב פפא בריה דרבינא דמתני איפכא עיין שם ע״כ : * [כתב הטור בית שבנה סתם ואח״כ הוקדש לבה״כ דינו כבה״כ ומיהו אינו קדוש אלא עד שישתמשו בו אפילו בנאוהו תחלה לשם בה״כ ע״כ] :

חומשין או ספר תורה השאר יהא חולין כמו שהתנו ויעשו בהן מה שירצו: **יט** וכן אם קבלו עליהן כל אנשי העיר או רובם אדם אחד. כל מה שעשה עשוי והוא מוכר ונותן לבדו כפי מה שיראה ויתנה כפי מה שיראה: **כ** כשם שמותר להם למכור בית הכנסת כך נותנין אותו במתנה. שאילו לא היה להם לציבור הנייה במתנה זו לא נתנוהו. אבל לא משכירין אותו ולא ממשכנין אותו. וכן כשסותרין בתי כנסיות לבנותן מותרין למכור ולהחליף ולתת במתנה הלבנים והעצים והעפר שלהן. אבל להלוותן אסור שאין הקדושה עולה מהן אלא בדמים או בהנייה שהיא כדמים: **כא** רחובה של עיר אע"פ שהעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות מפני שהקיבוץ רב ואין בתי כנסיות מכילין אותן אין בו קדושה מפני שהוא עראי ולא נקבע לתפלה. וכן בתים וחצרות שהעם מתקבצין בהם לתפלה אין בהם קדושה מפני שלא קבעו אותם לתפלה בלבד אלא עראי מתפללים בהן כאדם שמתפלל בתוך ביתו:

פרק שנים עשר

א **משה** רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה. ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות. וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים: **ב** ואלו הן הימים שקורין בהם בתורה בציבור. בשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ובתעניות ובחנוכה ובפורים ובשני וחמישי שבכל שבוע ושבוע. ואין מפטירין בנביאים אלא בשבתות וימים טובים ותשעה באב בלבד: **ג** אין קורין בתורה בציבור בפחות מעשרה אנשים גדולים בני חורין. ואין קורין פחות * מעשרה פסוקים. וידבר עולה מן המנין. ולא יהיו הקורין פחות משלשה אנשים. ואין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים. ולא יקרא הקורא פחות משלשה פסוקים: **ד** שלשה שקראו עשרה פסוקים שנים קוראין שלשה שלשה ואחד ארבעה. ובין שהיה הקורא ארבעה ראשון או אחרון או אמצעי הרי זה משובח: **ה** כל אחד ואחד מן הקורין פותח [א] ספר תורה ומביט למקום שהוא קורא בו. ואח"כ אומר ברכו [ב] את יי' המבורך [ג] וכל העם עונין ברוך יי' המבורך לעולם ועד. וחוזר ומברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי' נותן התורה. וכל העם עונין אמן. ואחר כך קורא עד שישלים לקרות וגולל הספר ומברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו ברוך אתה יי' נותן התורה: **ו** אין הקורא בתורה רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הציבור

כסף משנה

במעמד אנשי העיר אפילו לדכסוסיא מותר. וכתב רבינו וכן כלומר לא תימא תנאי מהני לחלל הבית לפי שחל קדושת הבית על הדמים אבל הדמים לא יצאו לחולין אפילו פרוטה מכח דעל כל פרוטה ופרוטה חלה קדושת בית הכנסת קמ"ל דהוא הדין אם התנו על מותר הדמים וכו' ומשמע דדוקא למותר מהני תנאי אבל לכל הדמים לא דאם כן על מה נתחללה קדושת הבית. ורש"י והרא"ש חולקים וסוברים דלכל הדמים נמי מהני תנאי וכן דעת התוספות. ומכאן הכרע למ"ש רבינו לעיל בסמוך שהרי רבא הוא האומר אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שכרא ש"ד ואם כדברי הרא"ש דהיינו להוציא דמים לחולין היכי הדר קאמר דלמכרו והותירו מהני תנאי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר דמשמע דוקא למותר הוא דמהני אבל לא לכל הדמים. ועוד מה שכתב דכי אמר רבא ההיא דלמשתי ביה שיכרא ש"ד ליכא מאן דפליג עליה וכי קאמר דמהני תנאי למותריהן אותביה אביי. ועוד שלדברי הרא"ש אין ענין להביא דרבינא הו"ל הלא דבי כנישתא בההוא מימרא דרבא אבל לדברי רבינו שייכין אהדדי:

יט וכן אם קבלו עליהם וכו'. שם (דף כ"ז.) גבי הא דמפלגינן בין בה"כ של כרכים לשל כפרים אמר רב אשי והאי בה"כ דמתא מחסיא אף ע"ג דמעלמא קאתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזבינא לזבונה כלומר אף ע"פ שכל ישראל בעלי הבה"כ הזה כיון שהבונים אותו כשהקדישוהו לכל העולם אדעתא דידי הקדישוהו גם ההוא דאתו מעלמא אדעתא דידי אתו. ונראה מדברי רבינו שמפרש מזבינא לזבונה אפילו בלא הסכמת בני העיר אבל הר"ן פירש דמזבינא לזבונה בהדי ציבורא קאמר ולאפוקי מדפרשינן דציבורא לא מצו מזבני לה: ויש לדקדק בלשון רבינו שהיה לו לכתוב דין זה לעיל גבי בה"כ של כרכים וממה שכתבו כאן נראה דבבית הכנסת של כפרים איירי. וכתב כן מדאמרינן בירושלמי שלשה מבה"כ כבה"כ במה אנן קיימין אי בשקבלו אפילו אחד. וההיא דאמר רב אשי לא חש רבינו לכותבה מפני שהוא נלמד מדין זה:

כ כשם שמותר וכו'. שם (דף כ"ו:) פלוגתא דרב אחא ורבינא והא קי"ל דהלכתא כמאן דמיקל וכן פסק הרי"ף ז"ל: אבל לא משכירין אותו וכו' עד או בהנייה שהיא כדמים. הכל מימרא דרבא שם. רחובה של עיר וכו'. כבר נתבאר בפרק זה:

פי"ב א משה רבינו ע"ה תקן להם לישראל וכו'. בב"ק פ' מרובה (דף פ"ב) עשרה תקנות שתיקן עזרא שקורין בשבת וקורין בשני ובחמישי ופריך בגמרא שקורין* (במנחה בשבת) עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים אין מים אלא תורה כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין ג' וד' וקורין בה' ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ישהו ג' ימים בלא תורה ומשני מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי א"נ תלתא גברי תלתא פסוקי אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקים וכלפי מה שאמרו עמדו נביאים שביניהם ותקנו כתב רבינו מרע"ה שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוא ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו וא"כ אליו ראוי ליחס הענין. ועוד דגרסינן בירושלמי וכתב הרי"ף פרק הקורא עומד ויושב משה תיקן לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובי"ט ובראשי חדשים ובחה"מ. ומה שכתוב בקצת ספרי רבינו בשחרית אשבת נמי קאי כלומר בשבת בשחרית דוקא תיקן משה אבל לא במנחה דתקנת עזרא היא. ומה שכתב רבינו דקריאת שבת במנחה היא משום יושבי קרנות כך אמרו שם בגמרא ופרש"י יושבי קרנות יושבי חנויות כל ימות החול עוסקים בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תקין בגינייהו קריאה יתירה:

ב ואלו הן הימים וכו'. (מגילה ל' ל"א.) שם מה קורא בכל יום מאלו:

ואין מפטירין בנביאים וכו'. מפורש במשנה שם (דף כ"א.) דאין מפטירין אלא בשבת וי"ט ויום הכפורים ולא חשש רבינו לכתוב יום הכפורים דבכלל יום טוב הוא. ומה שכתב שמפטירין בתשעה באב. מפורש (שם ל"א:) בט"ב מפטירין אסוף אסיפם:

ג אין קורין בתורה וכו'. משנה שם (כ"ג:) אין פורסין על שמע ואין קורין בתורה בפחות מעשרה. ומ"ש גדולים ובני חורין כבר נתבאר בפרק ח' דלכל דבר שבקדושה אין בכלל העשרה עבדים וקטנים והוא הדין לקריאת התורה כיון שצריך עשרה כמו דבר שבקדושה:

ואין קורין פחות וכו'. שם (כ"א:) תני רב שימי. ומ"ש ולא יהיו הקורין וכו'. שם במשנה ובפ' מרובה ב"ק (דף פ"ב) דבשני ובחמישי ובשבת במנחה אין קורין פחות מג' אנשים ובשאר הימים שקורין בהם בתורה קורין יותר משלשה כמו שיתבאר:

ואין מתחילין וכו'. ואין משיירין וכו'. (מגילה דף כ"ב.) מימרא דר' תנחום אריב"ל:

ולא יקרא הקורא וכו'. משנה שם (כ"ג: כ"ד.) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים:

ד שלשה שקראו וכו' עד הרי זה משובח. מימרא דרבא (שם כ"א:) והטעם לומר דלכ"א מהקורין שקרא ארבעה איכא למימר דשפיר עבד:

ה כל אחד ואחד מן הקורין וכו'. שם (ד' ל"ב.) ת"ר פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא דברי ר"מ רבי יהודה אומר פותח ורואה ומברך וקורא. פי' שפותח ורואה אותו פסוק שיש לו להתחיל ולקרות וגולל פי' ומברך ברכת התורה לפני קריאתה וחוזר ופותח וקורא דר"מ. ואמרינן בגמרא דטעמא דר"מ כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה ואיפסיקא בגמרא הלכה כר' יהודה ואף על פי כן כתב רבינו שבסוף גולל ואחר כך מברך משום דס"ל ז"ל דע"כ לא פליג רבי יהודה אלא בתחלה דצריך לטרחא לגלול והדר לפתוח ולקרות אבל בסוף דאין שם טורח יותר גולל ואחר כך מברך דמהיות טוב אל תקרי רע כל"ל. אחר כך מצאתי שבמסכת סופרים פי"ג כתוב כדברי רבינו והוא מהטעם שכתבתי:

ו אין הקורא בתורה וכו'. מימרא דרב חסדא בסוטה פרק אלו נאמרים (דף ל"ט:)

קרא

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' קל"ד: ג טור סי' קל"ד סמ"ג עשין שם: ד טור סי' קל"ז קמ"ג סמ"ג עשין י"ט: ה טור קל"ט קל"ט סמ"ג עשין שם: ו טור סי' קל"ט: ז טור א"ח סי' קל"ט:

* נ"ל בשני ובחמישי.

הגהות מיימוניות

* [לשון סמ"ג לבד בפורים שקורין פ' מן ויבא עמלק עד סוף סדרו כדאיתא בירושלמי שניא היא שהוא סדרו של יום]: [א] כר' יהודה בפרק בני העיר ודלא כר"מ דאמר פותח ורואה גולל ומברך כו' וכן פסק ר' זירא אמר רב מתנא אמר שמואל הלכה פותח כו' עכ"ל: [ב] כר' ישמעאל ודלא כר' עקיבא דלא אומר המבורך עיין בפרק ג' שאכלו ע"כ: [ג] ורשאי לומר ברכו את השם ושאר ברכות אלו בקול רם שישמעו העם ויענו אחריו כאשר בארתי לעיל בפ"ז בתנ"ה שבהלכה פ"ז ל"ש: [ג'] כתב שם המור הר"ר יהודה אלברצלוני כתב בשם רבינו סעדיה גאון ואל"פ ששומר המבורך הואיל מוציא עצמו מן הכלל צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך וכו' ל"ש]:

מגדל עוז

פי"ב משה רבינו וכו' עד בכל שבוע ושבוע. בבלי בבבא קמא פרק מרובה (דף פ"ב) ופ"י דמסכת סופרים ובירושלמי נמי איתא ובכולם ר"י אלפס ז"ל בהלכות מגלה בפ' עומד ויושב: ומבין סימנים. פ"י דמסכת סופרים: ואין מפטירין וכו' עד הרי זה משובח. פרק עומד ויושב (דף כא): כל אחד ואחד וכו' עד לעולם ועד. פרק בני העיר (דף ל"ב) ופרק כיצד מברכין (דף כ"ט): וחוזר ומברך וכו' עד אמן מפני הצבור. פרק עומד ויושב (דף כ"ג): ואין הקורא וכו' עד מפי הציבור. פרק אלו נאמרים (דף ל"ט):

הציבור. [א]קרא וטעה אפילו בדקדוק [ד] אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק. ולא יקראו שנים בתורה אלא האחד לבדו. [ב]קרא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף: **ז** [ג]אין הקורא רשאי לקרות עד שיאמר לו גדול שבציבור לקרות. ואפילו חזן הכנסת או ראש הכנסת אינו קורא מעצמו עד שיאמרו לו הציבור או גדול שבהם לקרות. וצריך אחד לעמוד עמו בשעת קריאה כדרך חזן העומד עם [ה] הקוראין: **ח** [ד]הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור שבפרשת אמור אל הכהנים. והוא שלא יקרא על פה שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת. ולא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים התורגמן תרגום הפסוק: **ט** [ה]כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור [ו] לספר אפילו בדבר הלכה אלא הכל שומעין ושותקין ומשימין לבם למה שהוא קורא שנאמר ואזני כל העם אל ספר התורה. ואסור לצאת מן הכנסת בשעה שהקורא קורא. ומותר לצאת בין איש לאיש. ומי שהוא עוסק בתורה תמיד ותורתו אומנותו מותר לו לעסוק [ז] בתלמוד תורה בשעה שהקורא קורא בתורה: **י** [ו]מימות עזרא נהגו שיהא שם תורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים. והקורא קורא פסוק אחד בלבד ושותק עד שיתרגם אותו [ח] התורגמן וחוזר וקורא פסוק שני. ואין הקורא רשאי לקרות למתורגמן יותר מפסוק אחד: **יא** [ז]אין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם. והמתרגם לא יגביה קולו יותר מן הקורא. ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא. ואין הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי התורגמן. ואין התורגמן נשען [ט] לא לעמוד ולא לקורה אלא עומד באימה וביראה. ולא יתרגם מתוך הכתב אלא על פה. ואין הקורא רשאי לסייע

א טור סי' קמ"ג וע"ש · ב טור סי' קל"ט · ג טור סי' ק"מ · ד טור סי' קמ"ד סמ"ג עשין שם · ה טור סי' קמ"ו סמ"ג עשין כ"ה · ו טור א"ח סי' קמ"ה · ז טור שם:

כסף משנה

קרא וטעה בדקדוק וכו'. כתבו הגהות בשם הרמ"ך דילפינן הכי מדאמרינן בירושלמי מנין לתרגום דכתיב ויקרא בספר בתורת האלהים וגו' מפורש זה תרגום וא"ר יונה אף על גב דאמר אין התרגום מעכב טעה מחזירין אותו וכל שכן לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא עכ"ל ול"נ ראיה מדאמרינן בירושלמי דמגילה אין מדקדקין בטעותיה כגון בין יהודים ליהודיים משמע דבספר תורה מדקדקין: וה"ר מנוח כתב מדאמר פרק חלק (סנהדרין דף צ"ט) כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק אחד הרי זה בכלל כי דבר ה' בזה דכיון שבדקדוק אחד יש לו שרש גדול צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה עכ"ל. ובירושלמי פרק הקורא עומד טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפילו טעה בין אם לואם **ולא יקראו שנים בתורה וכו'.** משנה ריש פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (מגילה דף כ"א.) קראה אחד קראוה שנים יצאו ובגמרא תנא משא"כ בתורה כלומר שאין קורין שנים. וכתבו הרא"ש והר"ן ואף על גב דהאידנא קרו תרי דלעולם קרי ש"ץ בהדי הוא דקרי איכא למימר דתקון הכי שלא לבייש את מי שאינו בקי בדקדוק הקריאה. ובס' הזוהר כתוב דאסיר למקרי בר נש חד בלחודוי ולכן נראה שהעולה לא יקרא עם הש"ץ אלא בנחת שלא ישמיע לאזניו:

קרא ונשתתק וכו'. ירושלמי פ' אין עומדין כתבו הרי"ף פרק בני העיר היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון וא"ת ממקום שפסק הראשון הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם ואחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם וכתיב תורת ה' תמימה שתהא כולה תמימה ונראה לרבינו זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יברך לפניו שא"ת יתחיל ממקום שפסק ולא יברך לפניו א"כ נראה שקריאתו של ראשון לעצמה וקריאה זו לעצמה ונמצא שהראשונים נתברכו וכו' ואפילו אם נאמר שיתחיל זה האחרון ממקום שפסק הראשון ויברך לפניו ולאחריו מכל מקום הרי הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם אבל השתא שזה מתחיל ממקום שהתחיל הראשון הרי אנו מצרפים קריאתם כאלו היא אחת וברכתו של ראשון תחלה לכל הפסוקים וכן ברכת האחרון שמברך בסוף תחלה לכולם כנ"ל לדעת רבינו:

ז אין הקורא רשאי וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פרק עומד ויושב ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזה לו. ומפרש רבינו דה"ק אפילו אלו לא יקראו עד שיאמרו להם שיקראו שלא יראו כנוטלים חלק לעצמם בשביל גדולתם דשאר בני אדם אין קורין עד שיקראו אותם ואלו קורין בלי שיאמרו להם קראו: וצריך אחד לעמוד עמו וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד רבי שמואל בר יצחק עאל לבי כנישתא חזא חזנא קאים ומתרגם ולא קאי בר נש תחותוהי א"ל כשם שנתנה תורה ע"י סרסור כדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' וגו':

ח הקורא יש לו לדלג וכו'. (מגילה כ"ד.) תנן מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן כלומר שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא בכדי שיוכל לגלול הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן המקרא שדילג זה משום שאין כבוד ציבור לעמוד בשתיקה ורמינהו קורא אחרי מות ואך בעשור והא קא מדלג אמר אביי לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים כלומר כששתי הפרשיות מענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור דתרווייהו מיירי בענין יום הכפורים מדלגין בכדי שלא יפסוק התורגמן ומתניתין דקתני אין מדלגין בתורה דמשמע כלל לא ידלג בתורה אפילו בכדי שלא יפסוק התורגמן מיירי שמדלג מענין לענין כגון מפרשת נגעים לפ' זבים: ומ"ש והוא שלא יקרא על פה. בגיטין פרק הניזקין (דף ס') אמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ואי קשיא לך הא דתנן ביומא (דף ס"ט) פרק בא לו כ"ג לקרות ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. כבר אמרו שם בגמרא דה"ט כלא קריאה על פה דלגוללו א"א מפני כבוד ציבור ולקרות באחר א"א משום פגמו של ראשון דכי קרי חד בתרי ספרי איכא פגמו של ראשון:

ט כיון שהתחיל הקורא וכו'. בסוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט) אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר עמדו לא ענו עוד. רבי זירא אמר רב חסדא מהכא ואזני כל העם אל ספר התורה. וכתב רבינו קרא דרבי זירא דאידך קרא לא מוכח טובי האי דאיכא לפרושי כשפתחוהו להראותו לציבור עמדו על רגליהם. ואסור לצאת מבית הכנסת וכו'. פרק קמא דברכות (דף ח') אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא: ומותר לצאת בין איש לאיש. שם ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא. כתב ה"ר יונה ז"ל דלספר אפילו בין גברא לגברא ואף על פי שסוגרין הספר בינתים אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר. מי שהוא עוסק בתורה וכו'. שם רב ששת מהדר אפיה וגריס וכתב הרי"ף ז"ל ואמור רבנן דוקא רב ששת שתורתו אומנתו. ונראה לי דהאי תורתו אומנתו לא בעי למימר כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא לא אשכחן דליהוי רב ששת תורתו אומנתו טפי משאר אמוראי ולולהו אמוראי לא היתה תורתם אומנתם כרבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא בפרק קמא דשבת (דף י"א) א"ר יוחנן ל"ש דאין מפסיקין מתלמוד תורה לתפלה אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתם אומנותם אבל כגון אנו מפסיקין:

י מימות עזרא נהגו וכו'. בפרק קמא דמגילה (דף ג') ובירושלמי מנין לתרגום שנאמר ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום והאי קרא בעזרא איתיה: ואין הקורא רשאי וכו'. משנה (שם כ"ג ב') לא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד:

יא אין הקורא רשאי להגביה וכו'. (ברכות מ"ה) א"ר שמעון בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקולו של משה ומהתם ליכא ראיה אלא שהקורא לא יגביה קולו יותר מן המתרגם אלא דמשמע ליה לגמרא דקורא ומתרגם שוים הם וכי היכי דאשכחן דקורא לא יגביה קולו מן המתרגם ה"ה נמי דמתרגם לא יגביה קולו מן הקורא: ואין המתרגם רשאי וכו' עד מפי התורגמן. מימרא דרב חסדא בסוטה פרק ואלו נאמרים: ואין התורגמן נשען וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן פרק עומד ויושב. וכתבו ההגהות בשם הרמ"ך דכ"ש שהקורא אסור ליסמך בשעת קריאת התורה: ולא יתרגם מתוך הכתב וכו'. גם זה ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד. ואין הקורא רשאי לסייע וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף שם אמר עולא מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע לתורגמן כדי שלא יאמרו תרגום

מגדל עוז

קרא וטעה כו' עד בדקדוק. בירושלמי דברכות וכן משמע פ"ו דמסכת סופרים, ותמיה אני איך לא הביאו בהלכות: **ולא יקראו שנים בתורה כו' עד לבדו.** פרק עומד ויושב (דף כ"א): **קרא ונשתתק כו' עד ומברך בסוף.** ירושלמי פ' אין עומדין: **אין הקורא כו' עד לקרות.** פרק הנזקין (דף ס'): **ואפילו חזן הכנסת כו' עד הקוראין.** בירושלמי והביאה ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ' עומד ויושב: **הקורא יש לו לדלג כו' עד תרגום הפסוק.** פרק עומד ויושב (דף כ"ד): **כיון שהתחיל כו' עד אל ספר התורה.** פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט) **ואסור לצאת מן הכ"נ כו' עד ענין הדברים.** פ"ק דברכות (דף ח'): **והקורא קורא כו' עד מפסוק אחד.** בפרק עומד ויושב (דף כ"ג): **אין הקורא רשאי כו' עד מן הקורא.** פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה): **ואין המתרגם רשאי עד מפי התורגמן.** פרק שלשה שאכלו: **ואין המתרגם נשען כו' עד בתורה.** בירושלמי.

הגהות מיימוניות

[ד] כן שמעתי מפי מורי רבינו שאמר בישיבה ומשמו אמנם שום ראיה לא אמר לנו ונוכל לומר ראייתו מדגרס בירושלמי מנין לתרגום ר' זעירא בשם ר' חננאל ויקראו בספר בתורת האלהים וגו' ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הטעמים ויבינו אלו המסורות וכו'. וקא בעי והתרגום מעכב וכו' עד אמר ר' יונה אע"ג דתימא אין התרגום מעכב טעה מחזירים אותו ע"כ. וה"ה וכ"ש לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא ומורי רבינו הסכים על ידי לראיה: [ה] בירושלמי כשם שניתנה ע"י סרסור דכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם כך אנו חייבים לנהוג בה ע"ש: [ו] כתבו התוס' דלשון הספר דאמר אסור לספר משמע דהיינו בקול רם אבל בלחש שרי מדרב ששת וכו' ולא נראה מדברי הגאונים דפירשו בהגהה דבסמוך ע"כ: [ז] כרב ששת דמהדר אפיה וגריס וכו' פ"ק דברכות וכתב רבינו אלפס דאפילו הכי אם אין שם עשרה המבינים לקריאת התורה חוץ ממנו אסור. עוד כתב רבינו חננאל ורבינו אלפס דקיימא לן כרבה דפרק אלו נאמרים לפי שאין לנו מי שתורתו אומנותו כרב ששת. ובאור זרוע כתב שמותר לאדם לקרות הפרשה בשעת קריאת שליח ציבור את ספר תורה הואיל ובאותו ענין קא עסיק וכן ר"י בה"ר משה ע"כ אכנם אני ראיתי את מורי רבינו שלעולם כשחוזר את הפרשה בעת ההיא שתק בזמן ששליח ציבור קורא ואזניו אל ספר התורה עד בין גברא לגברא וכן מצאתי שכתבו תלמידיו מפיו שאסור לחזור את הפרשה או ללמוד שום דבר בשעה שקוראים הפרשה דאין לנו מי שתורתו אומנותו כרב ששת: [ח] בירושלמי ויליף לה מויקראו בס"ת אלהים מפורש וגרסינן במסכת סופרים פרק י"ח ומן הדין לתרגם לעם ולנשים ולתינוקות כל סדר וסדר ובנביא של שבת לאחר קריאת התורה והוא שאמרו בשבת מקדימים לבא כדי לקרות ק"ש כותיקין ומאחרים לצאת כדי שישמעו פירושו של סדר אבל ביום טוב מאחרין לבא שהם צריכין לתקן מאכלו של יום טוב וממהרין לצאת שאין מן הדין לפרש להם דאמרינן רב לא אוקי אמורא עליה מיומא טבא לחבריה ע"כ. [ט] בירושלמי דפרק הקורא את המגילה עומד ר' שמואל בר רב יצחק עאל לבי כנישתא חמא דבר נש קאים ומתרגם סמיך לעמודא א"ל אסור לך כשם שניתנה תורה באימה כך צריך לנהוג בה אימה וכ"ש הקורא עצמו ועיין בתוס' פ"ב דזבחים:

סרגום כתוב בתורה: והקטן מתרגם וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף שם ופי' הר"ן ז"ל דהאי אינו כבוד אצבור קאי שאינו כבוד להם שהקטן יקרא והגדול יתרגם ושפת הלשון לא משמע הכי אלא אגדול קאי שאינו כבוד לו לתרגם על ידי קטן: ולא יהיו המתרגמין וכו'. כים פרק עומד ויושב (מגילה כ"א ב') ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין:

יב ולא כל המקראות וכו'. משנה שם (כ"ה) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה תמר נקרא ומתרגם מעשה העגל הראשון נקרא ומתרגם האחרון נקרא ולא מתרגם ברכת כהנים ומעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין ופירש"י מעשה דוד ואמנון נקראין בהפטרה עכ"ל. ונראה שלא היה להם באותו זמן הפטרות קבועות כמו היום אלא כל אחד היה מפטיר ענין שנראה לו שהוא מעייתם לפרשה וגם בזמננו זה יש חילוק מנהגים בהפטרות. ובגמרא מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לכבול והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכן ישראל וא"ל למתורגמן הפסק אל תתרגם אלא אחרון ושבחוהו חכמים. ופירש"י אל תתרגם אלא אחרון ויהיו בני יעקב שנים עשר והפסוק הזה נפסק בהפסק פרשה לכך קורהו אחרון כאילו הוא פסוק לעצמו. ועוד בגמרא מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם איזהו עגל השני מן ויאמר משה עד וירא משה, ובהרי"ף והרא"ש כתוב ועוד פסוק אחד ויגוף ה' את העם. וי"ל שהיא תוספת הרי"ף שפירש דטעמא דלא מתרגם משום כבודו של אהרן וא"כ בפסוק ויגוף שכתוב על העגל אשר עשה אהרן ה"ה דלא מתרגם והגמרא לא חשש אלא לכתוב הפרשה וה"ה בהאי קרא כיון דטעמא משום כבודו של אהרן. ותנ' בגמרא ברכת כהנים נקרא ולא מתרגם משום יהא ופירש"י שלא יאמרו שהקדוש ברוך הוא נשא פנים. מעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין והא אמרת מעש' אמנון ותמר נקרא ומתרגם לא קשיא הא דכתיב אמנון בן דוד הא דכתיב אמנון סתמא כך היא גירסת רבינו. ומ"מ ק"ל דמעשה דוד ואמנון דתנן במתניתין משמע דמעשה דוד היינו מעשה בת שבע ואיך לא הזכירו רבינו. ואפשר שהוא מפרש מעשה דוד ואמנון מעשה אמנון שנזכר בו דוד נקרא ולא מתרגם אבל מעשה דוד בבת שבע לא חכר כאן:

יג המפטיר בנביא וכו'. שם (דף כ"ג.) אמר עולא מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה מפני כבוד התורה: ומה שאמר חוזר וקורא וכו'. כתב הטור נוהגים בשבת וביום טוב וביום הכפורים שיכולים להוסיף שבשבת השמיני מפטיר וביום טוב השני וביום הכפורים השניים ואפי' שפיר בין למאן דאמר עולה ובין למאן דאמר אינו עולה שאם עולה והוסיפו עליהם אין להוש שהרי יכולים להוסיף ואם אינו עולה הרי כבר קרא ז' לפניו: ולא יפטיר בנביא וכו'. סוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט ב') אמר רבי תנחום א"ריב"ל המפטיר אינו מפטיר עד שיגלל ספר תורה. וכתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד: ולא יפחות וכו'. ברייתא (מגילה כ"ג.): ומ"ש ואם הפסיק הענין וכו'. שם מתקיף לה רבא והא פלותיכם שמו דלא הויין עשרים וחד שאני התם דסליק ענייני והיכא דלא סליק עניינא לא והא אמר שמואל בר אבא זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן וכי הוה קרי עשרה פסוקים אמר לן איפסקו מקום שיש תורגמן שאני. ופי' הר"ן ז"ל משום דבהדי תורגמן הוו עשרים ופסוק אחרון שחוזר וכופל עשרים כרי לית: ובנביא אחד קורא וכו'. שם (כ"א ב') ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין ובלבד שלא יהו שנים קוראין ושנים מתרגמין ומכאן שצריך למחות באנשים המסייעין המפטיר אלא כולם צריך שישמעו מה שהמפטיר קורא: ומדלג מענין לענין. משנה (שם כ"ד.) מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן. ופירש"י שלא יפסוק התורגמן שלא ידלג ממקום שקרא קורא אלא כדי שיוכל לגלגל את הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן תרגום המקרא שדילג זה משום שאין כבוד לציבור לעמוד בשתיקה. ובגמרא תניא אין מדלגין מנביא לנביא ובנביאים של שנים עשר מדלג ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. ומיתא להאי ברייתא נמי ביומא פרק בא לו דף ס"ט וכתבו שם התוס' אין לפרש מסוף שנים עשר לתחלתו דאם כן אפילו מתחלתו לסופו נמי לא דהיינו בכדי שיפסוק התורגמן אלא מסוף הספר נגד תחלתו כלל לא. והמדקדק בלשון רש"י ימצא שכיון לזה. וי"ל דהיינו דוקא בנביא של י"ב לנביא של י"ב אבל בנביא עצמו אפילו מסוף הנביא לתחלתו נמי דלא גרע משאר נביאים. על מה שכתב רבינו וכל המדלג לא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים המתרגם תרגומו. כתב הראב"ד א"א אין זה מלשון הגמרא שלזה הענין צריך היה לומר עד כמה הוא מדלג עד כדי שיפסוק התורגמן והמשנה אמרה עד שלא יפסוק התורגמן עד כאן לשונו. ולרבינו י"ל דדא ודא אחת היא שהכוונה לומר שלא ישהה בדילוג עד אחר שהפסיק התורגמן:

יד הקורא בנביא וכו'. משנה שם מגילה (כ"ג: כ"ד.) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא שלשה אם היו שלשתן ג' פרשיות קורא אחד אחד ובגמרא אם היו שלשתן שלש פרשיות כגון כי כה אמר ה' חנם נמכרתם. כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה. ועתה מה לי פה. וכתב הר"ן ז"ל דלאו דוקא ג' פרשיות דהוא הדין לשלשה ענינים חלוקים:

טו המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת. במס' סופרים ובפסחים (ק"ד ב') גבי כל הברכות פותח בהם בברוך כתבו גם התוספות דלפני ההפטרה ברכה אחת. וק"ל על מנהגנו שאנו מברכים שתים וכן כתבם רבינו ז"ל בנוסח התפלות ואם אמרנו שמסיק כחדא חשיבי צריך טעם למה משנית ברכה א מכל ברכות שבעולם ואפילו אם נאמר שהם שתי ברכות מ"מ אין בשניה מלכות וא"ת מפני שהיא סמוכה לחבירתה א"כ לא הוה ליה לפתוח בברוך. וי"ל דכולה חדא ברכה היא שבתחלה מברך אשר בחר בנביאים טובים כלומר לאסוקי נביאי השקר ומשום דאיכא מילי סובא בנביאים טובים דהוו סיפור דברים ומיחזי דלית בהו קדושה משום הכי קאמר ורצה בדבריהם הנאמרים באמת כלומר כל דבריהם מרצון ודעת גבוה נכתבו והם דברי אמת לא כספר דברי הימים של מלכים שיש בהם שינויים הרבה. ואח"כ בא לחלוק כבוד לתורה ולמשה רבן של נביאים והזכירות השמר בתורה ובמשה עבדו, ולפי שלא יחלה שמזכירין חותם אחר הנביאים פתחו בה בברוך לא לומר שהיא ברכה בפני עצמה שא"כ היו חותמין בה בברוך ולא פותחים כיון שהיא סמוכה לחבירתה ומפני שהזכיר התורה ומשה חזר להזכיר נביאי האמת והצדק להזכיר מלמעלה למטה. א"נ דבריתא ספת בשבח דברי הנביאים בחלק הספורי מהם לומר שאפילו באותו חלק יש לנו לשבח לאמר בחר בהם ושבחו להזכיר החלק הנבואיי הקדים התורה ומשה שמשם נובע החלק הזה ודקדק לומר בחלק הזה נביאי האמת והצדק האמת לאפוקי נביאי השקר והצדק לומר שדברי הנבואה שמתנבאים הם דברים מתוקים ומוקקים שבטעמים. א"נ לנביאים שהם בעלי צדק ואינם מתנבאים בנבואתם לעות אדם בריבו והוא דוגמת מאי דפתח בנביאים טובים ומכל מקום אינה אלא ברכה אחת כדפירש"י. ולפגין החלק הספורי נקט אשר בחר לשון עבר אבל בתורה וחלק הנבואיי נקט הבוחר לשון הוה כאילו בכל יום ויום הוא בוחר בהם ונותן לישראל וכמו שאחז"ל על פסוק אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים: שניה חותם בה בונה ירושלים וכו'. כתב הראב"ד אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל. במסכת סופרים כתוב כדברי הראב"ד וכן אנו נוהגים: וכן אם חל ר"ח וכו'. בפ' במה מדליקין שבת (דף כ"ד:) אמר רב גידל אמר רב ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא אינו צריך להזכיר:

לסייע לתורגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה. והקטן מתרגם על ידי גדול ואין כבוד לגדול שיתרגם על ידי קטן. ולא יהיו המתרגמין שנים כאחד אלא אחד קורא ואחד מתרגם: **יב** ולא כל המקראות מתרגמינן בצבור. מעשה ראובן וברכת כהנים ומעשה העגל מן ויאמר משה אל אהרן עד וירא משה את העם וגו' ועוד פסוק אחד ויגף ה' את העם כולם נקראין ולא מתרגמין. ובמעשה אמנון במקום שנאמר אמנון בן דוד נקרא ולא מתרגם: **יג** המפטיר בנביא צריך לקרות בתורה תחלה אפילו שלשה פסוקים. חוזר וקורא מה שקרא לפניו. ולא יפטיר בנביא עד שיגלול ספר תורה. ולא יפחות מעשרים ואחד פסוקים. ואם שלם הענין בפחות מאלו אינו צריך להוסיף. ואם קרא [ו] עשרה פסוקים ותרגמן המתרגם דיו ואפילו לא שלם הענין. ובנביא אחד קורא ואפילו שנים מתרגמין. ומדלג מענין לענין אחר. ואינו מדלג מנביא לנביא אלא בנביאים של שנים עשר בלבד. ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. וכל המדלג לא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים המתרגם תרגומו: **יד** הקורא בנביא יש לו לקרות לתורגמן שלשה פסוקים והמתרגם מתרגם שלשתן זה אחר זה. ואם היו שלשה הפסוקים שלש פרשיות לא יקרא לתורגמן אלא אחד אחד בלבד:

טו * המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים וכו'. ומברך לאחריו ארבע ברכות. ברכה ראשונה חותם בה האל הנאמן בכל דבריו. שנייה חותם בה בונה ירושלים. שלישית חותם בה מגן דוד. רביעית חותם בה ענין קדושת היום כמו שחותם בתפלה. [ז] וכן אם חל ראש חדש להיות בשבת המפטיר בנביא מזכיר ראש חדש בברכה

השגת הראב"ד

*) המפטיר בנביא כו' עד שנייה חותם בונה ירושלים כו' עד בתפלה: כתב הראב"ד ז"ל אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל:

א טור סי' קמ"ז: ב טור סי' רפ"ה סמ"ג עשין י"ט: א טור א"ח סי' קפ"ד סמ"ג עשין י"ט:

לחם משנה

פי"ב יב ועוד פסוק אחד. כבר כתב בזה מוהרי"ק ז"ל:

הגהות מיימוניות

[ו] וחלא בירושלמי דאמר כשיש תורגמן מני בכ', אמנם רבינו שמואל כתב מתורא דירושלמי עשרה דנקט תבא לאו דוקא אלא אפילו ג' בבירושלמי: [ז] וכן בה"ג במגלות כדפרישית בהלכות ית"כ ע"כ:

מגדל עוז

והקטן כו' עד הקטן. תוספתא והביאה רבי אלפס ז"ל בהלכות פרק עומד ויושב: ולא יהיו המתרגמין כו' עד מתרגם. פרק עומד ויושב (דף כ"ד): ולא כל המקראות מתרגמים כו' עד שהוא מקרא לפניו. פרק עומד ויושב: ולא יפטיר בנביא עד שיגלול ספר תורה. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ד): ולא יפחתו מעשרים ואחד פסוקים וכו' עד שנים מתרגמים. פרק עומד ויושב (דף כ"ה): ומדלג מענין לענין כו' עד תרגומו. פרק ואלו נאמרים (דף מ"א): הקורא בנביא כו' עד אחד. פרק עומד ויושב: המפטיר בנביא כו' עד שניה חותם בה בונה ירושלים כו' עד בתפלה. פרק י"ג דמסכת סופרים. כתב הראב"ד ז"ל אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל. ואני אומר שאלו ההוספות נמצאות פרק י"ג דמסכת סופרים וגורס משמח ציון בבניה לשמחה מוב ש בנוסחאות מתוקנות לכן אין כאן מחלוקת והמנהג ומציעין בסקומות על מנהגן כ"ן: וכן אם חל כו' עד בברכה. פרק כ"ט (דף כ"ד):

[ל] בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה: **טז** אכמה הן הקוראין. בשבת בשחרית [מ] קוראין שבעה. וביוה"כ ששה. ובימים טובים חמשה. אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם. בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה. בשבת וביום הכפורים במנחה ובשני ובחמישי של כל השנה ובחנוכה ובפורים בשחרית ובימי התענית בשחרית ובמנחה קורין שלשה אין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין [נ] עליהן: **יז** [ס] אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור. [ע] קטן היודע לקרות ויודע למי מברכין עולה ממנין הקוראים. וכן מפטיר [פ] עולה מהמנין שהרי הוא קורא בתורה. ואם הפסיק שליח ציבור [צ] בקדיש בין משלים ובין המפטיר אינו עולה מן המנין. * ציבור שלא היה בהם יודע לקרות באלא אחד עולה וקורא ויורד וחוזר וקורא שנייה ושלישית עד שיגמור מנין הקוראים של אותו היום: **יח** בכל קריאה וקריאה מאלו כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל. ומנהג פשוט הוא היום שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל. וכל מי שהוא [ק] גדול מחברו בחכמה קודם לקרות. והאחרון שגולל ספר תורה נוטל שכר כנגד הכל. לפיכך עולה ומשלים אפילו גדול שבציבור: **יט** גאין שם כהן עולה ישראל. ולא יעלה אחריו [ר] לוי כלל. אין שם לוי כהן שקרא ראשון חוזר וקורא הוא עצמו פעם שנייה במקום לוי. דאבל לא יקרא אחריו כהן אחר שמא יאמרו הראשון פסול ולפיכך עולה כהן אחר. וכן לא יקרא לוי [ש] אחר לוי שמא יאמרו אחד משניהם פסול: **כ** כיצד סדר הקריאה בתורה. אחר התפלה

א טור סי' רמ"ב. ב טור א"ח סי' ק"מ סמ"ג עשין י"ט ג טור סי' קל"ח סמ"ג עשין י"ט ד עיין בטור שם:

כסף משנה

להזכיר של ר"ח שאלמלא שבת אין נביא בר"ח ואסיקנא דלית הלכתא ככל הנך שמעתתא לאתויי התם מדאריב"ל יה"כ שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בחמש תפלות, כלומר וסובר רבינו דהא דרב גידל בכלל דכי היכי דאמרינן יום הוא שנתחייב בחמש תפלות הכא נמי יום הוא שנתחייב בהפטרה וכן דעת רש"י והרי"ף. וכתבו הר"ן והרא"ש ז"ל שנהגו שלא להזכיר של ר"ח בהפטרה וכ"כ הר"ן בשם ה"ר יונה דאפילו לדעת רש"י והרי"ף אינו חותם בר"ח חדש כלל אלא אומר מעין המאורע וחותם בשל שבת דלא יפה כח ר"ח בהפטרה דליתא אלא בשביל שבת יותר משלש תפלות הקבועות בר"ח חדש וכך הם דברי רבינו שכתב תזכיר ר"ח חדש בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה דמשמע דוקא הזכרה כמו בתפלה דהיינו הזכרה בלא חתימה:

טז כמה הם הקוראין וכו'. משנה (מגילה דף כ"א) ביום טוב ה' ביום הכפורים ו' בשבת ז' אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהן. וכתב הר"ן ז"ל שיש מפרשים דהאי דאין פוחתין קאי אכולהו אבל מוסיפין עליהן לא קאי אלא אשבת בלחוד אבל לא אאחרא שלא להשוותן לשבת. אבל מדברי רש"י נראה דאכולהו הנך יומי קאי דכיון שאסורים במלאכה מוסיפין עליהן וליכא למיחש משום ביטול מלאכה. וזה דעת רבינו דאפכינהו וכתב שבת והדר כל הני ואכולהו כתב דמוסיפין עליהן: בראשי חדשים ובחולו של מועד וכו' גם זה משנה שם בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. ודאי דלא עדיף מנחת יום הכפורים ממנחת שבת. ותנן תו התם בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא זה הכלל כל שיש בו מוסף והוא אינו י"ט קורין ארבעה וממילא נפקא כל הני ימים שאין בהם מוסף שאין קורין אלא שלשה. ומה שכתב שקורין בתעניות בשחרית ובמנחה. בפרק קמא דתענית (דף י"ב ב') משמע דלא קרינן אלא במנחה וצ"ע:

יז אשה לא תקרא וכו' (מגילה כ"ג) תנו רבנן הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור. וכתב רבינו שקטן צריך שידע לקרות דאם לא כן אין קורין אותו לקרות בתורה ובדברי הרה"ב ז"ל וכתב גם כן שצריך שידע למי מברכין וכתבו ההגהות דהכי איתא בירושלמי וכן המפטיר עולה וכו'. שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הרי"ף והר"ן כמאן דאמר עולה. ומ"ש ואם הפסיק וכו'. תשובת רב נטרונאי כתבה הרי"ף ז"ל שם ציבור שלא היה בהם וכו' תוספתא כתבה הרי"ף שם בני בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב אפילו שבע פעמים וכתב הר"ן ז"ל פי' שאין שם יודע לקרות אלא הוא ומיהו יש שם עשרה דאי לא אין קורין בתורה פחות מעשרה והא דקאמר בכל זימנא ויושב היינו לדידהו שלא היו מברכין בתורה אלא ראשון לפניה ואחרון לאחריה הילכך אם לא היה חוזר ויושב במקומו בכל פעם לא יהא ניכר שיהא אלא כקורא אחד הכל כתר דתקון שיהא כל אחד מברך לפניה ולאחריה א"צ לישב דהא איכא היכרא. וקשיא לי דכיון שרבינו לא הזכיר המנהג הראשון למה לו לכתוב דין זה לכך אני אומר שאפילו לאחר התקנה סובר רבינו שצריך לישב ולעמוד כדי לעשות היכרא כאלו הם ז' עולים שכך דרכם לקום ממקומם לעלות:

יח בכל קריאה וכו'. משנה בגיטין פרק הניזקין (דף נ"ט.): וכל מי שהוא גדול. שם (דף ס'.) שיילוה לר"י נפחא אחר כהן ולוי מי קורא א"ל ת"ח הממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ת"ח הראויים למנותם פרנסים על הציבור ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ראשי עם וכל אדם: והאחרון שגולל ספר תורה וכו'. מימרא דריב"ל סוף פרק בני העיר מגילה (דף ל"ב.): ומה שכתב לפיכך עולה ומשלים וכו'. כלומר אע"ג דסברא שקודם זו אמר שגדול בחכמה קודם, להיות משלים עולה אפילו גדול שבציבור:

יט אין שם כהן וכו'. בפרק הניזקין גיטין (נ"ט) אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה החבילה. ותפרש רבינו כפי' הראשון של רש"י דהיינו נפסק הקשר ואיבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו שנפרדת ואינו קורא כלל. אין שם לוי וכו' עד אחד משניהם פסול. שם אמר אביי נקטינן אם אין שם לוי כהן קורא ופירש"י במקום לוי איני והאמר ר' יוחנן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם כלומר דלא ידעי איזהו פגמא בהי מינייהו ואמרי ראשון אינו לוי לפיכך חזר וקרא אי נמי שני אינו לוי אלא ישראל ומשני כי קאמרינן באותו כהן כלומר אותו כהן עצמו יחזור ויקרא במקום לוי והדר שקיל וטרי תלמודא מה שכתב לוי אחר לוי דאיכא פגם שניהם דאמרי חד מינייהו לאו לוי הוא כהן אחר כהן נמי אמרי חד מינייהו לאו כהן הוא כגון דמוחזק לן באבוה דהאי שני דכהן הוא כלומר וליכא למימר לוי הוא הילכך לראשון הוא דאיכא פגמא ופרכינן דטותא גבי לוי דמוחזק לן באבוה דהאי שני דלוי הוא ומאי פגמא איכא אלא ע"כ היינו פגמא דאמרינן אבוה ממזרה או נתינה נסיב ופסליה לזרעיה מקדושת לויה ובמקום ישראל קרא הכא נמי כהן בני אתי למימר גרושה או חלוצה נסיב ואחליה לזרעיה ומשני הואיל ובלוי קרא ליכא פגמא דאי סלקא דעתך חלל הוא סוף סוף לוי מי קא הוי שיקרא במקום לוי הלכך ע"כ כיון דאבוה כהן אין זה חלל ואין כאן פגם אלא לראשון. ואמרינן נמי התם דהך משנה ליתא אלא משום נכנסין ויוצאים שאין רואים אם ישלימו למנין הקוראין וכן אין רואים אם קרא זה במקום שקרא זה:

כ כיצד סדר הקריאה וכו' אין קורין בחומשין וכו'. פרק הניזקין גיטין (דף ס'.) רבה ורב

מגדל עוז

כמה הן הקוראין ס' עד מפני כבוד הצבור פרק עומד ויושב (דף כ"ג) קטן היודע כו' עד ממנין הקוראים פרק עומד ויושב. וכן המפטיר עולה כו' עד אינו עולה פרק עומד ויושב ושם הביא ר"י אלפס ז"ל תשובת רב נטרונאי גאון ז"ל משמא דרבנן סבוראי והסכימו כולן כדברי ר"מ ז"ל צבור שלא היה בהם יודע כו' עד של אותו היום. בתוספתא והביאו ר"י בהלכות פרק עומד ויושב: בכל קריאה כו' עד מישראל. פרק הניזקין (דף ס') וכל מי שהוא גדול כו' עד משניהם פסול. פרק הניזקין (דף ס') ופרק עומד ויושב (דף כ"ג): כיצד סדר הקריאה כו' עד נפטרין מקומו במס' סופרים ומקומו בסדר רב עמרם ותשובות ומקומו מנהג ומנהג ישראל תורה הוא·

הגהות מיימוניות

[ל] בפרק ב"מ גרסינן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כריב"ל כו' עד יום הוא שנתחייב בה' תפלות ובכלל הני שמעתא הא דרב גידל אמר רב דאמר ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא בשבת אין מזכיר של ר"ח שאלמלא שבת אין נביא בר"ח וכן פירש רבינו חננאל ור"י אלפס וכן פירש"י אבל התוספות פסקו בשם ר"ת דלא קאי אדרב גידל דהא תלמודא גופיה מתרץ לה דלא דמי לתפלה ואדרבא כרב גידל קי"ל וכן עמא דבר וכן ספר התרומה · [מ] במס' סופרים בפי"א יש שאם טעה חזן וסבור שקרא ז' ולא קרא אלא ו' חוזר וקורא ז' ושטיני מפטיר ואם קרא ודלג על פסוק אחד ולא קראו אם היה במנחה בשבת או בשני ובחמישי וקרא עשרת פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא אפילו אחר שהפטיר בנביא והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא שאין מעמידין תפלת מוספין פעם שנייה ע"כ. ובסוף מסכת סופרים אפילו דילג פסוק אחד ולא קראו והחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר ופוסק ומברך וקורא הוא ושנים אחרים ע"כ * [וכתב הר"ם ז"ל שאם סיים הש"ץ הפרשה עם הששי ואמר קדיש שאין צריך לקרות עוד אחד אלא קורא עם המפטיר מה שקרא עם הששי ויאמר קדיש והרא"ש אומר שא"צ קדיש] : [נ] ריב"א התיר להוסיף על שלשה כשיש חתונה ביום ה' אם צריכים לכך כגון שיש ג' חתנים ב' ישראל ואחר כהן דהא חומה הוי כמו מועד כדטוכח פ"ק דכתובות ע"כ [ס] אין לקרות [עבדים] כנענים בתורה אם לא לשביעי כדאמרינן לשביעי הכל משלימין וכו' ואם אמו מישראל מותר דאמרינן כותי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר מורי רבינו עד כאן : [ע] בירושלמי דג' שאכלו תניא קטן ופ"ת עושין אותן סניפין כו' עד א"ר יודן כיני מתניתא קטן לספר תורה פירוש לעלות למנין דקורין בשבת אימתי עושין אותו סניפין רבי אבינא אמר איתפלגון ר"ה ורב יהודה תרוייהו בשם שמואל חד אמר כדי שיהא יודע טיב ברכה והרנא אמר שיהא יודע לפי מברכין וכן פסק בס"ה וכתב לשון רבינו המחבר וכ"כ מורי רבינו בשם רבינו שמחה דלאו דוקא למנין ד' דה"ה לג' בפ"ע : [פ] רב ייסר ורב הונא ב"ר אבא חד אמר עולה כו' וכן פסק ר"ת ויותר הגאונים סדאמרינן בפרק בני העיר ר"ח אדר שחל להיות בואתה תצוה קרי שיתא מואתה תצוה עד ועשית וחד חוזר וקורא כו' והיינו מפטיר וכן אנו עושים במנחה של תענית ציבור ובשחרית תשעה באב שהשלישי מפטיר ומה שבשבת ויה"כ ויו"ט קורא ז' וה' לבד מן המפטיר אין בכך כלום שהרי מוסיפין עליהן ודלא כרבינו חננאל שכתב הדעת נוטה שאינו עולה, וראיה מירושלמי דגרסינן רבי חלבו ורבי מתנא שמואל בר שילת בשם רב ז' חוץ מן המפטיר וכן בה"ג ובסדר רב עמרם כרבינו חננאל ע"כ : [צ] וכן נמצא לרב נטרונאי דאמר משמא דרבנן סבוראי דהיכא דקרו שיתא ואפסיקו בקדיש וחד איפטר דאינו עולה למנין ז' אבל היכא דלא אפסיקו בקדיש סקמי המפטרה עולה למנין ז' וטעמא דמסתבר הוא ע"כ פס"ע * [לשון הטור שם כתב א"א דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון שהיה אחד מברך לפניה והאחרון לאחריה לכך צריך לישב בכל פעם להכיר שהם ז' אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ופעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקרא במקום לוי א"צ לישב] : [ק] דגרסינן בפרק הניזקין שלחו ליה בני גלילא לר' חלבו אחריהן מי קורין לא הוה בידיה אתא ושייל לר' יצחק נפחא א"ל אחריהן קורין תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור ואחריהן ת"ח הראויים למנותם פרנסים על הציבור ואחריהן בני ת"ח שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור ואחריהן ראשי כנסיות וכל אדם [illegible] בחזקת שהוא גדול . [ר] וכ"פ רב עמרם ור"ת וה"ר יעקב ברבי יקר ורבי ברכי יהודה ורבינו שמחה ודלא כר' יצחק הלוי שפירש שיכול הישראל לקרוא לפני לוי וכן היה נראה לרש"י כרבו הלוי דאפילו אם בה"כ כולו מלוים לא יקרא בתורה וכן הורה הגאון ר' שמואל ב"ר דוד הלוי . והנה מורי רבינו כתב בתשובה כרבינו המחבר ושמעו וכתב דאם אין ישראל שם טובא שיקראו קטנים ישראלים או נשים ואל יקרא לוי [illegible] אשה לא תקרא מפני כבוד ציבור [illegible] ע"כ. אמנם בעל פה אמר לי שאם רצה לקרות הלוי במקום כהן ולומר אין כאן כהן עומד פלוני הלוי במקום כהן הרשות בידו [ש] ואם קורא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון אלא אחר יעמוד מעצמו . רבינו ע"כ :

התפלה. כל יום שיש בו תפלת מוסף אחר שיגמור שליח צבור תפלת שחרית אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקורא לאחד אחד מן הציבור ועולין וקורין בתורה. וכשגומרין מחזיר ספר תורה למקומה ואומר קדיש ומתפללין תפלת מוסף. וימים שיש בהן מפטיר ומוסף נהגו לומר קדיש קודם שיעלה המפטיר. ויש מקומות שנהגו לומר קדיש אחר המפטיר: **כא** ובמנחה של שבת ושל יום הכפורים [ס] אחר שיגמור שליח ציבור תהלה לדוד וסדר היום אומר קדיש ומוציא ספר תורה ועולין וקורין בו ומחזירו ואומר קדיש ומתפללין מנחה. וכן בתענית קוראין במנחה ואחר כך אומר קדיש ומתפללין תפלת מנחה. אבל ביום טוב לא נהגו לקרות במנחה: **כב** ויום שאין בו מוסף כשגומר תפלת שחרית אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקוראין בו ומחזירו ואומר קדיש ואחר כך אומר תהלה לדוד וסדר היום כדרך שאומרים בכל יום ואומר קדיש וכל העם נפטרין: **כג** * אין קוראין בחומשין [ע] בבתי כנסיות משום כבוד ציבור. ואין גוללין ספר תורה בציבור מפני טורח הציבור שלא יטריח עליהם להיותן עומדין עד שיגלול ספר תורה. לפיכך אם יצטרכו לקרות שני ענינים מוציאין שני ספרי תורה, ולא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי תורות שמא יאמרו ספר ראשון פגום היה ולפיכך קורא בשני: **כד** יכל הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים. וצריך להעמידו על התפר כדי שלא יקרע. ימקום שמוציאין ספר תורה אחר שקוראין בו ומוליכין אותו לבית אחר להצניעו אין הצבור רשאין לצאת עד שיצא ספר תורה וילוו [פ] אותו והם אחריו עד המקום שמצניעין אותו בו:

פרק שלשה עשר

א המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת. מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר בראשית. בשניה אלה תולדות. בשלישית ויאמר יי' אל אברם. וקוראין והולכין על הסדר הזה עד שגומרין את התורה בחג הסוכות. ויש מי שמשלים את התורה בשלש שנים ואינו מנהג פשוט: **ב** עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין קללות שבספר יויקרא קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. והמנהג [ק] הפשוט שיהו קוראין במדבר סיני קודם עצרת. ואתחנן אחר תשעה באב. אתם נצבים קודם ראש השנה. צו את אהרן קודם הפסח בשנה פשוטה. לפיכך יש שבתות שקורין שחרית שני סדרין כגון אשה כי תזריע וזאת תהיה תורת המצורע. אם בחקתי עם בהר סיני וכיוצא בהן כדי שישלימו בשנה ויקראו אותן הסדרים בעונתן: **ג** ימקום שמפסיקין בשבת בשחרית שם קוראין במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה. כיצד שבת ראשונה קורין בשחרית בסדר בראשית במנחה קורין אלה תולדות נח עשרה פסוקים או יותר. וכן בשני ובחמישי

א טור סי' קמ"ו סמ"ג עשין י"ט: ב טור סי' קמ"ח: ג טש"ע סי' תכ"ח סמ"ג עשין י"ט: ד טש"ע סי' ת"צ סמ"ג שם:

כסף משנה

ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין בבית הכנסת מפני כבוד הציבור. וכתב הר"ן ז"ל שכותבין להם חמשה חומשין כל אחד לעצמו וכל ספריהם היו כמגילה כספר תורה שלנו ודוקא מפני כבוד הציבור הא מדינא קורין בהם ואע"ג דאמרינן התם ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו הא פריקו לה התם בגמרא דלא דמי דהתם מיחסר במילתיה. ומיהו בחומשין שלנו מדינא אין קוראין בהם שהרי אינן עשויין כתיקון חכמים שאינן גגללים ולא נתפרין בגידין:

כג ואין גוללין ספר תורה בצבור וכו'. ביומא פרק בא לו (דף ע'.) מימרא דרב ששת: לפיכך אם יצטרכו וכו'. שם אמר רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרי תורות וקוראין באחד בענינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה: ולא יקרא איש אחד בשתי תורות וכו'. גם זה שם אהא דתנן דכהן גדול קורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ מקשה בגמרא ניתי ספר תורה אחרינא ונקרי אמר רב הונא בר יהודה משום פגמו של ראשון ומי חיישינן לפגמא והאמר רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מביאין ג' תורות וקורין באחד בענינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה הלתא גברא בתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא. ויש מדקדקין מלשון רבינו שכתב לא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי תורות דשני ענינים מותר לקרות איש אחד בב' תורות ומשום הוא בידם שאם כדבריהם ה"ל לשנויי שאני התם דתלתא עניני נינהו ומדלא שני הכי אלא שני חד גברא איכא פגמא משמע בהדיא דחד גברא בתרי ספרי אף על גב דהוו תרי עניני דומיא דההיא דר"ח טבת איכא פגמא, ומה שכתב רבינו ענין אחד היינו משום דבשני ענינים אין קורין בתורה בספר אחד וכמו שכתב בתחלת הפרק הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והתם קאמר דאפילו בענין אחד דבספר אחד שרי לקרות חד גברא בתרי ספרי לא יקרא משום פגמו של ראשון:

כד הגולל ס"ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף ל"ב) מימרא דר' שפטיה א"ר יוחנן. ופירש"י הגולל ס"ת מעגן לענין וכוא יחיד וס"ת מונח לו בין ברכיו גולל מבחוץ העמוד שאצל מוסו לו גוללו ויגול אצל חוץ לצד פניו שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד כתון יפשפש החיצון ויפול לארץ וכשהוא מהדקו כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתיבה בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקים:

והתוספות כתבו בשם ר"ת דקאי אקפל דמספחות דכשקופל המטפחת סביב הס"ת יהא הקפל מבפנים כלפי הכתב שאם ישו מאחוריו כשיפתח הס"ת יהיה צריך להפכו על הכתב להסיר הקפל ואין זה דרך כבוד. והר"ן כתב גוללו מבחוץ למי שאוחז הוא קאמר שתהא הכתיבה כלפי בגולל ולא כלפי מי שאוחז ספר תורה וכשהוא מהדקו שמי שאוחז ספר תורה מהדק אותו אחר שיגלול כדי שיעמוד הכרך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראוי שתעמוד כלפי אותו שעוסק בספר ס.ת מפני כבוד התורה. ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהיה ספר תורה נתון בתיק ומ"ה קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוא מהדקו כלומר שמהדק הכרך אחר שנגלל נותן הספר בתיק ואחר כך מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו: וצריך להעמידו על התפר וכו'. גם זה מימרא דרבי שפטיה אמר רבי יוחנן ופירש"י מפני שמהדק יפה כשהתפירה בין שני העמודים. והרי"ף כתב דטעמא שאם יקרע יקרע על התפר: מקום שמוליכין ספר תורה וכו'. בסוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט ב') מימרא דר' תנחום א"ריב"ל:

פי"ג א ענין ההפטרות כתב רבינו בסוף ספר זה אצל נוסח התפלות והברכות:

ב עזרא תיקן להם לישראל וכו' עד קודם ר"ה. ברייתא פרק בני העיר (מגילה דף ל"א ב'): ויש מי שמשלים התורה וכו'. בפרק בני העיר [כ"ט:] אמרינן דבני מערבא מסקי לאורייתא בתלת שנין:

ג מקום שמפסיקין וכו'. גם זה שם (דף ל"א:) בברייתא פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה ופסק כרבי יהודה:

ובגמרא

לחם משנה

כב ולא יקרא איש אחד. כבר כתב מוהרי"ק ז"ל בענין אחד, ר"ל דאפילו ענין אחד שבספר אחד קורא ומותר לדלג אבל בב' ספרים לא:

כד אחר שקוראין בו ומוליכין וכו'. קשה דבפ' ואלו נאמרין סוטה (דף ל"ט ע"ב) אמרו שם א"ר תנחום אריב"ל אין הציבור רשאין לצאת עד שיגלל ס"ת ויניח במקומו ושמואל אמר עד שיצא ול"פ הא דאיכא פתחא אחרינא הא דליכא פתחא אחרינא אמר רבא בר אהינא אסברה לי אחרי ה' אלהיכם תלכו וכו' וכיון דלא פליגי היה לו לרבינו לפרש דאיכא פתחא אחרינא אע"ג דלא יצא הס"ת כיון שיכול לצאת בפתח האחר, וע"ק שכתב וילוו אותו והם אחריו מאין לנו

הגהות מימוניות

[ס] ומנהג אנו נוהגים ביוה"כ שלא לומר סדר הקדושה עד אחר תפלת המנחה כדי להפסיק בינה ובין תפלת נעילה. עיין בהלכות יום הכפורים: [ע] וכן פסק רבינו תם וכל הגאונים ורבא כגאוני נרבונא שכתבו בתשובה דבזמן הזה קוראים בהם משום דבלאו הכי ספרי תורה שלנו אין עשויין כהלכותיהן ואין זה: * [טור סימן קמ"ג קמ"ד ופירש שם ז"ל פירוש אם כתוב חומש לבדו אפילו בגלילה כס"ת אין קורין בו עד שיהו כל ה' חומשין ביחד וכן פירש"י בגמרא הניזקין (דף ס')]: [פ] וכן נוהגין שהגולל הולך אחר הס"ת ועומד לפני הארון עד שתחזור ס"ת למקומה ע"כ: [ק] בסדר רב עמרם כתב סימן פקיד ופס"ח מנ"ה וצנ"ד צר"ם וצל"י קרם ותקע"ו הא לך פירושו פקיד תרגומו של צו ואחר כך פסח מנ"ה מנין שבמדבר סיני ואחר כך עצרת צרם תענית ט' באב ואחר כך צלי שהוא ואתחנן קרם שהוא נצבים ואחר כך תקע"ו בראש השנה. ופירש רב נסים גאון המנהג מה שמחלקין וילך מאתם נצבים כשיש ב' שבתות בין ראש השנה לסוכות לבד מ"ש אף ע"פ שהוא פרשה קטנה ומחברין מפוח

מגדל עוז

אין קורין בחומשין כו' עד כבוד הציבור. פרק הניזקין (דף ס'): ואין גוללין כו' עד בצבור. ביומא פרק בא לו (דף ע') והכיא ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק עומד ויושב: כל הגולל כו' עד שלא יקרע. פרק בני העיר (דף ל"ב): מקום שמוליכין כו' עד סוף הפרק. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ד) והביאה ר"י אלפס ז"ל פרק עומד ויושב:

פי"ג המנהג הפשוט כו' עד קוראין כל השנה. פרק בני העיר ובמסכת סופרים:

ובחמישי. וכן לשבת הבאה בשחרית מתחילין מאלה תולדות נח וקורא עד סוף הסדר. ועל דרך זו קורין כל השנה. ומפטירין בכל שבת ושבת בנביא מעין שקרא בתורה: **ד** איובראשי חדשים. הראשון קורא שלשה פסוקים מפרשת צו. והשני חוזר וקורא פסוק ג' שקרא הראשון ושני פסוקים שאחריו כדי שישייר בפרשה שלשה פסוקים. והשלישי קורא שלשה פסוקים ששייר השני עם וביום השבת. והרביעי קורא ובראשי חדשיכם. באם חל ראש חדש להיות בשבת מוציאין שני ספרים בשחרית. באחד קורין בו סדר אותה שבת ובשני קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם. והמפטיר קורא ענין ראש חדש. ומפטירין והיה מדי חדש בחדשו. וראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין [י] חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי. ור"ח שחל להיות באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניו ויאמר לו יהונתן מחר חדש: **ה** גכל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב. אבל פרשת האזינו קורא הראשון עד זכור ימות עולם. והשני מתחיל מזכור ימות עולם עד ירכיבהו. והשלישי מירכיבהו עד וירא יי' וינאץ. והרביעי מן וירא יי' וינאץ עד [ג] לו חכמו. והחמישי מן לו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי. והששי מכי אשא אל שמים ידי עד סוף השירה. ולמה פוסקין כה בענינות אלו מפני שהן תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה: **ו** * דשמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותם בבית הכנסת בפחות מעשרה. אע"פ שהכל תורה [ד] היא ומשה מפי הגבורה אמרם הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד לקרות אותן: **ז** הקללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהן אלא אחד קורא אותן מתחיל בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק של אחריהם. וקללות שבמשנה תורה אם רצה לפסוק בהן פוסק וכבר נהגו העם שלא לפסוק בהן

השגת הראב"ד

*) שמונה פסוקים שבסוף התורה כו' עד מותר ליחיד לקרותן כתב הראב"ד ז"ל לא שמענו דבר זה מעולם ומה שאמרו יחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק כהן והכי איתא בירושלמי במגלה. ובמקומות הללו נהגו שהעולים לקרות בתורה הוא לבדו קורא ואין החזן קורא עמו, ומה שכתב הוא ענין זרות הוא מאד והצבור היכן הלכו עכ"ל.

א טוש"ע א"ח סי' תכ"ג סמ"ג שם: ב טוש"ע א"ח סי' תכ"ה סמ"ג עשין י"ט: ג טור א"ח סי' תכ"ח. ד טור א"ח שם והלכה כשיטת הראב"ד ע"ש ה טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

ד ובראשי חדשים הראשון הוא קורא וכו'. בפרק הקורא עומד (דף כ"א כ"ב) בעי לו את בני ישראל דהוית שמונה פסוקים היכי עביד ליקרו תלתא תלתא כסו להו תרי ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליקרי ארבעה ארבעה וביום השבת דהוי תרי ובראשי חדשיכם חמשה היכי עביד ליקרו תרי מהא וחד מהא אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים ליקרו תרי מהא ותלתא מהך אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקין ופסקינן רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי שלח ליה דולג ואמצעי דולג. וכתב הרי"ף פירוש דולג חוזר השני וקורא פסוק השלישי שקרא הראשון ומוסיף שני אחרים נמצא שקרא שלשה ונשארו שלשה קורא אותן השלישי והקשה הרמב"ן ז"ל דבסוף סוף איכא למיחש לנכנסין שהרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי של פרשה יאמר הראשון לא קרא אלא שני פסוקים ואי לא חיישינן לנכנסין בדלא אפשר למה דולג יקראו השנים בפרשת צו והג' יקרא וביום השבת ופסוק אחד מובראשי חדשיכם דמאי איכא דאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים והא ההיא אינה אלא משום הנכנסין והא אמרת דהיכא דלא אפשר לא חיישינן לנכנסין ותירץ הרשב"א ז"ל דכשאמצעי דולג ליכא למיחש אלא לחד נכנסין דהיינו אותם שנכנסו בתחילת קריאת השני ואילו היו קורין בלא דילוג איכא למיחש לתרי גווני נכנסין חד לנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות ובראשי חדשיכם שהוא סבור שמשם התחיל לקרות ואיכא למיחש נמי לנכנסין בתחלת קריאת הד' דכי חזו ליה מתחיל בפסוק שני סברי דקמא לא קרא אלא פסוק אחד הילכך דולג עדיף. והר"ן האריך ביישוב קושיא זו ואין כאן מקום להאריך: ואם חל ר"ח להיות בשבת וכו'. מגילה (כ"ט ב') אמר ר' יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות אחד קורין בו ענינו של יום ואחד בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה. ממילא משמע דכי הוה ר"ח דעלמא שחל להיות בשבת מוציאין שני ס"ת אחד קורין בו ענינו של יום ואחד של ר"ח ומ"ש ומפטירין והיה מדי חדש בחדשו עד מחר חדש כך אמרו שם ל"א: ומ"ש רבינו ובשני קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם ומפטיר קורא ענין ר"ח נראה שסובר רבינו שבספר ראשון קורין ששה ובשני קורא המשלים והמפטיר וקשה על זה ממ"ש רבינו לקמן בפרק זה ועל דרך זו בכל יום ויום מימים טובים וכן ביה"כ ובשביעי ימי הפסח מוציאין ב' ספרים בשחרית הראשון קורין בו אלו העניינות שאמרנו והשני קורא בו קרבן אותו היום האמור בחומש הפקודים והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא שנראה שאין קורא בשני כי אם המפטיר בלבד. וי"ל שלא בא רבינו שם אלא לומר שהקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא ולא הקורא בספר ראשון אבל אם קורא המשלים בשני זה לא ביאר שם וכאן למדנו שאם רצו לקרות בספר שני קורא מהעולים הרשות בידם. ומכל מקום קשה שכתב כאן שהמשלים הוא זולת המפטיר אלמא אין המפטיר עולה מן המנין ובפרק שקודם זה כתב שעולה מן המנין וצריך לומר דהכא מיירי בשהפסיק בקדיש בין המשלים והמפטיר:

ה אבל פרשת האזינו וכו'. פרקא בתרא דר"ה השנה (דף ל"א) וכתבו הרי"ף פרק הקורא עומד. ומ"ש ולמה פוסקים הוא לשון רבינו ונכון הוא.

ו שמונה פסוקים וכו' (מנחות דף ל'.) אמר רבי יהושע בר אבא א"ר גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת. ופירש"י אדם אחד קוראם ואין מפסיק ביניהם כדי לעמוד אחר ולקרות. ורבינו מפרש דהיינו אפילו אין שם עשרה קורא אותם כדין קורא בצבור בברכה תחלה וסוף: וכתב הראב"ד לא שמענו דבר זה מעולם וכו' והצבור היכן הלכו עכ"ל. מ"ש לא שמענו וכו' אינו קושיא. ומ"ש ובמקומות הללו נהגו וכו' כלומר שבקריאת התורה נהגו שהחזן קורא ולא העולה ובשמנה פסוקים הללו נהגו שהעולה קורא לבדו. ונראה שטעמו מפני שהם מפרשים דהיינו דאמר רב גידל יחיד קורא אותם בבית הכנסת כלומר לבדו וגם זה הפירוש יתכן. ומ"ש שהוא ענין זרות י"ל דמשכחת לה שהיו עשרה בבית הכנסת ויצא אחד מהם או שלא היו בבית הכנסת אלא ט':

ז קללות שבתורת כהנים וכו'. משנה מגילה (דף ל"א) אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן בגמרא תנא כשהוא מתחיל מתחיל מפסוק שלפניהם וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק מאי טעמא הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן וכתב ה"ר מנוח לאו דוקא פסוק אחד לפניהם דהא אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. וכתב עוד דבירושלמי סוף פרק בני העיר גרסינן כמנהגנו לקרות הקללות בנמנום אנ"ש של משנה תורה אין צריך לנתנם מפסיקין

לחם משנה

לו זה דלא אמרו בגמרא אלא עד שילא לבד, ונראה דהוקשה לרבינו ז"ל דלדברי בר אהינא משמע דצריך ללוותו אף שני שימתין עד שילא לבד הא מ"מ צריך ללוותו עכ"פ לכך פירש דבר אהינא פליג אהגהו דלעיל דהוא סבר דצריך ללוותו וא"כ עכ"פ צריך להמתין ללוותו ולא פלגי לן בין איכא פתחא אחרינא בין דליכא דבתר לויה תלוי הדבר. והשתא פסק רבינו ז"ל כרבא דאמר משום בר אהינא דהוא בתראה:

אין

מגדל עוז

ומפטירים בכל שבת כו' עד ובראשי חדשיכם פרק עומד ויושב. ואם חל ר"ח כו' עד בתשובה פרקבני העיר (דף ל"א). שמונה פסוקים שבסוף התורה כו' עד מותר ליחיד לקרותן. פרק הקומץ רבה (דף ל'). כתב הראב"ד ז"ל לא שמענו דבר זה מעולם וכו' והציבור היכן הלכו עכ"ל. ואני אומר אם הוא לא שמע רבותינו בעלי התוס' פירשו כן פרק הקומץ רבה על מימרא דר' יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב שאמרה שם ור"י אלפס ז"ל הביאה פרק עומד ויושב. ומה שהראב"ד ז"ל כתב על פי ירושלמי רש"י ז"ל פירשו בלשון שני, ומה שנהגו באותן המקומות לשון ראשון של פירש"י ז"ל הוא ומלשון ר"י אלפס ז"ל שהוסיף בלשונו בציבור כך נראה דעתו לפרש ולא נראה בעיני רבותינו בעלי התוספות ז"ל ומפתח אין זר אתנו בית. ומה שתמה הראב"ד ז"ל הציבור היכן הלכו למה לא תמה כן על הירושלמי שהביא ר"י אלפס ז"ל פרק עומד ויושב דגרסינן אין פורסים על שמע פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם מקצתן גומרין אין קורין בתורה פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן גומרין אין קורין בנביא פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן גומרים ועל כולם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ע"כ. ועל זה היה לו לתמוה יותר שהתחילו לקרות בעשרה והלכו הציבור היכן הלכו. ואם בזה הירושלמי אין תימה דאיפשר באלם לצרכן המותר להן כי הצבור קטן של עשרה היו או יותר מעט ויצאו כין גברא לגברא כדר' אבהו וכן משמע לשון התחילו בעשרה דבצבור קטן עסקינן כ"ש בדברי ר"מ ז"ל אין לתמוה דיש לומר כי בציבור דעשרה עסקינן ודינא דר' יהושע בר אבא ושמעתין אתא לאשמועינן והדיקעמו כד"ן קללות שבת"כ עד קורים כענין תוכחה הכל פרק בני העיר (דף ל"א)

הגהות מיימוניות

מסות ומספי ש"ן גדולות יותר הינו משום דבעינן שתכלה שנה וקללותיה שיש קללות באתם נצבים ואין אנו ריצים שיכנסו תיכרות שנה שנברה בשנה הבאה ואין נראה לר"י דהא בפרק המוכר את הספינה משמע דלא קרי קללות אלא דאם בחוקותי וזו דוהית כי הבא דקאמר משה בידכם בשמינת וקללם בכ"ב סוהיה אם לא תשמעו עד ואין קונה משמע דמשם ואילך לא חשיבי קללות אלא נראה לר"י דלהכי אנו קוראין לעולם אתם נצבים קודם ראש השנה כדי להפסיק בפרשה בין קללות שנה שעברה דוהיה כי תבא לשנה הבאה לכך נמי לעולם אנו קוראים במדבר לפני עצרת כדי להפסיק בה בין קללות דאם בחוקותי לעצרת שהיא ראש השנה לפירות האילן שנידונין על הפירות והכי איתא בפרק בני העיר דקורין קללות שבתורת כהנים לפני עצרת ע"כ. [כ] וכן איתא פרק בני העיר וכן צוה רבינו אפרים וכן דבי יצחק ב"ר יהודה יצא מבית הכנסת בכעס שלא שמעו לו לעשות כן בגרמיזא וכתב רבינו שמחה אבל מה נעשה הסגן עוקר את הדלכה ומפטיר דשית כסדרן וכן כתב בספר המצות שראש חדש אב שחל להיות בשבת שנהגו להפטיר שמעו דבר ה' אבנם אנו נוהגים להפטיר השמים כסאי ע"כ. [ג] פרק הקורא את המגילה עומד וכן פירש ר"י אלפס רא דאיתא פרק בתרא דר"ה הזיז לך אבל אין מנהגנו כבעמוד ואלפס אלא כפירש"י שפי האזינו זכור ירכיבהו וירא לולי כי ידין וכן כתב בספרי ודלא כמסכת סופרים שכתב וישמן ודלא כר"ת והערוך שכתבו וירא לו כי ידין ע"כ. [ד] פרק קמא דבבא בתרא והקומץ רבה ברבי שמעון ע"ש ודלא כר' יהודה ורבי נחמיה דאמרו יהושע כתבן עד כאו:

בהן אלא אחד קורא אותן : **ח** מפסיקין למועדות וליום הכפורים וקוראין בענין המועד לא בסדר שבת . ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו. ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד . [א]ומה הן קורין. בפסח בפרשת מועדות שבתורת כהנים . וכבר נהגו העם לקרות ביום ראשון [ה] משכו וקחו לכם ומפטירין בפסח גלגל. וביום טוב שני שור או כשב ומפטירין בפסח יאשיהו . בשלישי קדש לי כל בכור . ברביעי אם כסף תלוה . בחמישי פסל לך . בששי ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו . ביום טוב אחרון ויהי בשלח עד סוף השירה עד כי אני ה' רופאך ומפטירין וידבר דוד . ובשמיני [ו] כל הבכור ומפטירין עוד היום :

ט [ב]בעצרת קורין בשבעה שבועות . ומנהג פשוט שקורים ביום טוב הראשון בחדש השלישי ומפטירין במרכבה . ובשני קורין בפרשת מועדות כל הבכור ומפטירין בחבקוק : **י** [ג]בראש השנה קורין בחדש השביעי באחד לחדש. ומנהג פשוט שקורין ביום ראשון וה' פקד את שרה ומפטירין ויהי איש אחד מן הרמתים. ובשני קורין והאלהים נסה את אברהם ומפטירין הבן יקיר לי אפרים : **יא** [ד]ביום הכפורים בשחרית קורין אחרי מות ומפטירין כה אמר רם ונשא. במנחה קורין בעריות שבאחרי מות כדי שיזכור ויכלם כל מי שנכשל באחת מהן ויחזור בתשובה, והשלישי קורא בתורה ומפטיר ביונה : **יב** בסוכות בשני [ה]ימים טובים הראשונים קורין בפרשת המועדות שהיא שור או כשב או עז וגו' ומפטירין ביום ראשון הנה יום בא לה'. וביום שני ויקהלו אל המלך שלמה. וביום טוב אחרון קורין [ז] כל הבכור ומפטירין ויהי ככלות שלמה. ולמחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה. ויש מי שמפטירין ויהי [ח] אחרי מות משה. ובשאר ימות החג קורין בקרבנות החג : **יג** [ו]כיצד בכל יום ויום מחולו של מועד קורא שתי פרשיות. ביום השלישי שהוא חולו של מועד קורא הכהן וביום השני . ולוי קורא וביום השלישי . וישראל קורא ביום השלישי . והרביעי [ט] חוזר וקורא ביום השני וביום השלישי. וכן ביום הרביעי שהוא שני של חולו של מועד קורין וביום השלישי וביום הרביעי. ועל דרך זו בכל יום [י] ויום : **יד** בכל יום ויום מימים טובים וכן ביום הכפורים ובשבעת ימי הפסח מוציאין שני ספרים בשחרית. הראשון קורא בו אלו הענינות שאמרנו. והשני קורא בו קרבן.[כ] אותו היום האמור בחומש הפקודים בתורה. והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא : **טו** ובכל יום שמוציאין שני ספרים או שלשה אם הוציאו זה אחר זה כשמחזיר את הראשון אומר קדיש ומוציא השני. וכשמחזיר את האחרון אומר קדיש . וכבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר שקורא המשלים לעולם ואח"כ מפטירין בנביא : **טז** [ז]שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קורין באותה שבת ראה אתה אומר אלי ומפטירין בפסח *העצמות היבשות . ואם חלה בתוך החג ביום בא גוג : **יז** [ח]בחנוכה ביום ראשון קורין מברכת כהנים עד סוף קרבן המקריב ביום [ל] הראשון . וביום שני קורין קרבן נשיא שהקריב בשני . וכן עד יום השמיני . [מ] ביום שמיני קורין עד סוף הקרבנות עד סוף [נ] הסדר

וכפטירין

א טור א"ח סי' ת"כ תפ"ח כמ"ג שם : ב טור סי' תכ"ד כמ"ג שם : ג טור סי' תר"א תרפ"ד כמ"ג שם : ד טור סי' הרכ"א תכל"ב סמ"ג שם : ה טור סי' תכל"ט סמ"ג שם : ו טור א"ח סי' תרס"ג כמ"ג עשין י"ט : ז טור א"ח סי' ת"ג כמ"ג עשין כב : ח טור סי' תרפ"ד סמ"ג שם :

כסף משנה

ח מפסיקין למועדות וכו'. משנה שם (דף ל"ט.) לכל מפסיקין לראש חדש לחנוכה ולפורים ולתעניות וליוה"כ : ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראים בכל מועד ענינו. ג"ז שם (ל' ל"ח.) דתנן מה קורא בכל מועד והדר קאמר שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו והא ודאי אסמכתא היא דקריאת התורה גופה תקנתא היא כמו שנתבאר בפ' י"ב. ומ"ש ושואלין ודורשין וכו' ברייתא פרק קמא דמגילה [דף ד'] : בפסח קורין וכו'. משנה פרק בני העיר [דף ל':] בפסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ופרש"י דהיינו שור או כשב. ובגמרא [לא.] ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות ומפטירין בפסח גלגל. והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא בפסח גלגל ולמחר בפסח יאשיהו. יום טוב האחרון של פסח קורין ויהי בשלח ומפטירין וידבר דוד ולמחר כל הבכור ומפטירין עוד היום. אמר אביי והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא :

ט בעצרת שבעה שבועות וכו'. בגמרא ברייתא (שם ל"א.) בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק אחרים אומרים בחדש השלישי ומפטירין במרכבה והאידנא דאיכא תרי יומי עבדינן כתרווייהו ואיפכא כלומר דביומא קמא בחדש השלישי ומפטירין במרכבה ולמחר שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק :

י בר"ה קורין וכו'. גם זה שם ברייתא השנה בחדש השביעי ומפטירין הבן יקיר לי אחרים אומרים וה' פקד את שרה ומפטירין בחנה והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא כר"א ולמחר והאלהים נסה ומפטירין הבן יקיר לי :

יא ביום הכפורים בשחרית וכו' עד ומפטיר ביונה. שם בלשון ברייתא :

יב בסוכות בשני ימים טובים וכו'. ג"ז שם יום טוב הראשון של חג קורין בפ' מועדות שבת"כ ומפטירין הנה יום בא לה' והאידנא דאיכא תרי יומי למחר מיקרא הכי קרינא אפטורי מאי מפטירין ויקהלו אל המלך שלמה. ויום טוב האחרון קורין כל הבכור ומפטירין ויהי ככלות שלמה למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה [ויש אומרים ויהי אחרי מות משה]. וכתב הרא"ש ז"ל והכי איתא בירושלמי והכי נהגינן עכ"ל : ובשאר ימות החג וכו'. בפרק בתרא דסוכה (דף נ"ה) אתקין אמימר בנהרדעא מדלגי דלגי ופי' רבינו בזה כתבו הרי"ף בשם גאון פרק בני העיר. ויש בקצת נוסחאות רבינו פירש והנוסחא הנכונה כך שיא קורא הכהן ביום השני ולוי קורא וביום השלישי וישראל קורא וביום השלישי והרביעי חוזר וקורא ביום השני וביום השלישי. וכתב הר"ן ומיהו בי"ט אע"ג דספק ראשון ספק שני הוא כיון שעושין אותו י"ט לא מזלזלין ביה לספוקי ומשום הכי לא קרינן אלא קרבן יום ראשון בלבד דהיינו [ובחמשה עשר יום] :

יד וכן ביוה"כ וכו'. לפי שלמעלה לא הזכיר שיקראו בקרבנות ביוה"כ ובימי הפסח אמר דלאו דוקא בחול המועד דפסח הוא דקרינן בקרבן היום אלא ה"ה לשאר ימים טובים ונקט יוה"כ ופסח לדוגמא בעלמא. ושבעת ימי הפסח היינו בא"י אבל בח"ל שמונה הם :

ומ"ש שמוציאין שני ספרים. כבר כתבתי דנפקא ליה מדא"ר יצחק נפחא (מגילה דף כ"ט:) ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרי תורות אחד קורין בו ענינו של יום ואחד קורין בו של ר"ח ואחד של חנוכה אלמא בכל יום שיש בו קרבן קורין בקרבן היום מוסף על סדר היום. אבל מ"ש והקורא ענין הקרבן הוא המפטיר בנביא הוא לפי שמינו של יום קודם כדמשמע במימרא דר"י נפחא והא ודאי המפטיר קורא בספר אחרון דאין לומר שיחזרו לגבוה ספר ראשון לקרות בו המפטיר. ובמרדכי כתב דאמרי' בירושלמי ומפטיר קורא במוספין :

טו ובכל יום שמוציאין וכו'. כוונת רבינו נראה שאם הוציאם בבת אחת כמנהגנו היום אין צריך קדיש אלא אחר אחרון ואם הוציאם זה אחר זה צריך לומר קדיש אחר הראשון ואחר האחרון אבל לא אחר האמצעי. אבל כבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר המשלים לעולם ואח"כ עולה המפטיר בנביא וקורא בתורה אפילו ביום שאין מוציאין אלא ספר אחד וכ"ש ביום שמוציאין שני ספרי תורות ושלמו לקרות בספר ראשון ואין המפטיר עתיד לקרות בו שאומר קדיש כפי המנהג אפי' הוציא השני ספרי תורות בבת אחת וזהו פירוש דברי רבינו. ואנו נוהגים ביום שמוציאין שלשה ספרי תורות שאין אומרים קדיש עד אחר בספר השני וכן אחר ספר השלישי וכמו שכתב ה"ר דוד אבודרהם :

טז שבת שחל להיות בחה"מ וכו' עד ביום בא גוג. מימרא דרב הונא אמר רב בפרק בני העיר (דף ל"א.) :

יז בחנוכה ביום ראשון וכו'. משנה שם (דף ל'.) בחנוכה בנשיאים ומפרש רבינו סדר קריאתם מה קורין בכל יום ופשוט הוא :

ומפטירין

הגהות מיימוניות

[ה] משך תורא וזה הסדר אינו משתנה לעולם אלא כשחל להיות פסח ביום ה' אז קורין פסל לך ביום ראשון של חול המועד שהוא שבת ויום אב"ג קורין קדש בכספא במדברא עד כאן : [ו] ואם חל להיות בשבת מתחילין עשר תעשר כדי להפסיק לשבעה הקורין וכן בשני של עצרת ובשמיני חג עצרת עד כאן : [ז] וכן עמא דבר להתחיל כל הבכור אלא אם כן אירע בשבת שאז מתחילין בעשר תעשר ודלא כאשר כתב בתשובה מ"ר שאפילו כשאירע בחול מתחיל בעשר תעשר כדי להשמיע לעם נתינת מעשרות ותילוק מתנות לפי ששעת הבציר והאסיף הוא וכן משמע בסיפרי דקאמר קורא מצות חוקים ובכור וכן נוהגין בצרפת ובכל ארץ כנען וכתב מורי רבינו זצ"ל שאין יודע על מה אנו סומכין עד כאן : [ח] מה שמפטירין בשמחת תורה ויהי אחרי ובמגילה אמר דמפטירין ויהי ככלות משום דגאונים תקנו כן שהוא מגן הפרשה שקראו וימת משה ורשאים הגאונים לשנות כדאשכחן גבי תשעה באב דאמר והאידנא נהוג דמפטירין באסוף אסיפם וקוראין כי תוליד אף על גב דכולהו תנאי אמרי בענין אחר . מורי : [ט] כפני שהוא בתוספת ובא לכבוד היום קורא עיקר הפרשה שהוא ספיקי היום . פירוש רבינו שלמה עד כאן : [י] וכן פירשי בפרק החליל שכך היה מנהג כל רבותינו וכן עמא דבר אב' התוספות פסקו לשם כי כל הארבעה אין קורין כי אם בספיקי היום כיצד יום א' של חול המועד קורא כהן וביום השני ולוי ביום השלישי ישראל ביום השני ישראל אחרון ביום השלישי וכן כל החג קורין בי ישראל מה שקראו כהן ולוי וזהו לא יצטרכו לשנות כשביעי אך קורין ביום הששי וביום השביעי כסדר שאר הימים ע"כ וכן נוהגין במגנצ"א . לפי מנהגנו קורין ביום החמישי, הששי השביעי ישראל אחרון קורא ששי שביעי : [כ] כתבו התוספות שדבר זה לא מצינו לא במשנה ולא בברייתא ולא במסורא וכו' עד אלא כך קבלה בידינו ובסדר רב עמרם ישנו וצריך עיון אם הוא במסכת סופרים וקצת יש לו סמך כדאמרינן לקמן כבר תקנתי להם סדר הקרבנות שכל זמן שקוראים בהם מעלה אני וכו' : * [כתב הטור בשם רב האי ששמע מפי חכמים כי תחיית המתים עתיד להיות בניסן ונצחון גוג ומגוג בתשרי ולכך מפטירין כן] : [ל] כהן עד הקרבן ולוי וישראל הקרבן ושאר כל הימים כהן ולוי בקרבן היום וישראל בקרבן של יום מחר וכן בשמיני כהן ולוי בקרבן היום וישראל עד סוף עד כאן : [מ] לית רחש להא דאמרי' במסכת סופרים פ"כ שבשבת קורין ויהי ביום כלות משה עד כן עשה את המנורה וכן ביום השמיני : [נ] וכן נהג רב עמרם וכו כנהגנו ודלא כיש מי שכתבו כדאיתא במסכת סופרים פ"כ

ומפטירין בשבת של חנוכה בנרות [ס] זכריה. ואם היו שתי שבתות בחנוכה מפטירין בשבת ראשונה בנרות זכריה. ובשנייה בנרות שלמה. והקורא בענין חנוכה הוא שמפטיר בנביא. בפורים קורין בשחרית ויבא עמלק: **יח** [א]בתשעה באב קורין בשחרית כי תוליד בנים ומפטירין אסף אסיפם נאם יי'. ובמנחה קורין ויחל משה כשאר ימי התעניות. ובשאר התעניות שאנו מתענין על מה שאירע לאבותינו קורין בשחרית ומנחה. הראשון קורא [ע] ויחל משה ארבע פסוקים. וקורא השני והשלישי מפסל לך עד אשר אני עושה עמך. ובתעניות שגוזרין אותן הצבור מפני הצרות כגון בצורת ודבר וכיוצא בהן קורין ברכות וקללות כדי שישובו העם ויכנע לבבם כשישמעו אותם: **יט** [ב]נהגו העם להיות מפטירין קודם תשעה באב בשלש שבתות בדברי תוכחות. שבת ראשונה מפטירין [פ] בדברי ירמיהו. שנייה חזון ישעיהו. שלישית איכה היתה לזונה. וכן שבת שאחר תשעה באב מפטירין נחמו נחמו עמי. ומנהג פשוט בעירנו להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה. ושבת שבין ראש השנה ויום הכפורים מפטירין שובה ישראל: **כ** [ג]ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים ומפטירין ביהוידע הכהן. וכן אם חל ראש חדש אדר להיות בתוך השבת ואפילו בערב שבת מקדימין וקורין בשבת שלפניו בפרשת שקלים. בשנייה קורין זכור ומפטירין פקדתי את אשר עשה עמלק. אי זו היא שבת שנייה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפי' בערב שבת. בשלישית קורין פרה אדומה ומפטירין וזרקתי עליכם. ואי זו היא שבת שלישית הסמוכה לרביעית. ברביעית קורין החדש הזה ומפטירין בראשון באחד לחדש. ואי זו היא רביעית כל שחל ראש חדש ניסן להיות בתוכה ואפילו בערב שבת: **כא** נמצאת אומר שפעמים תהיה הפסקה בין שבת ראשונה ושנייה או בין שנייה ושלישית. ופעמים יהיו שתי הפסקות [צ] בין ראשונה לשנייה ובין שנייה ושלישית. אבל בין שלישית לרביעית אין מפסיקין: **כב** כל פרשה מארבע פרשיות האלו אחד קורא אותה בספר שני אחר שקורין סדר אותה שבת בספר שהוציאו ראשון. חל ראש חדש אדר להיות בשבת והיה סדר אותה שבת בואתה תצוה [ק] קורין ששה מואתה תצוה עד ועשית כיור נחשת והשביעי חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיור. ואם היה סדר אותה שבת כי תשא עצמו קורין ששה מכי תשא עד ויקהל והשביעי חוזר וקורא בספר שני מכי תשא עד ועשית כיור נחשת: **כג** [ד]ראש חדש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים. הראשון קורא בו סדר היום. והשני קורא בו ענין ראש חדש. והשלישי קורין בו כי תשא. וכן ראש חדש ניסן שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים. קורין סדר היום בראשון. וענין ראש חדש בשני. והחדש הזה בשלישי: **כד** ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים. הראשון קורא בו סדר היום. והשני קורא בו ענין ראש חדש. והשלישי קורא בו ענין חנוכה. חל להיות באמצע [ר] השבת שלשה קורין בענין ראש חדש והרביעי קורא בענין חנוכה: **כה** [ה]אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת [ש] שנים מקרא ואחד תרגום. ופסוק שאין בו תרגום קוראהו שלש פעמים עד שישלים פרשיותיו עם הצבור: בשחרית

א טור סי' תקנ"ט סמ"ג שם. ב טור סי' תכ"ח סמ"ג עשין שם: ג שכל טור שם סי' תרפ"ה סמ"ג שם. ד טור וסמ"ג שם: ה טור סי' רפ"ה סמ"ג שם ·

כסף משנה

ומפטירין בשבת כו' עד שלמה כלשון הברייתא והגמרא שם (דף ל"א): והקורא בענין חנוכה וכו' תדאמרינן התם [כ'.] בתימרא דר"י נכתא שכתבתי בפרק זה דבספר אהרן קורין של חנוכה ומשמע לרבינו שהקורא אהרן בספר הוא מפטיר וכמו שכתבתי לעיל בסמוך: בפורים ויבא עמלק. משנה שם (דף ל'):

יח בתשעה באב קורין כו'. (שם ל"א·) אמר אביי האידנא נהוג עלמא למיקרי כי תוליד בנים ומפטירין אסף אסיפם. ומ"ש ובמנחה קורין וכו' בשאר ימי התעניות וכו' קורא ויחל משה. במ"ס פע"ו:

ובתעניות שגוזרין וכו'. משנה פרק בני העיר (דף ל' ל"א) בתעניות ברכות וקללות:

יט נהגו העם וכו' כתוב במרדכי פרק בני העיר שנהגו ע"פ פסיקתא להפטורי תלתא דפורענותא ושבע דנחמתא ותרתי דתיובתא וכם נו"ע אר"ק שד"ש ע"כ והיינו כשיש שתי שבתות בין ר"ה (*לי"ה) [לסוכות] אבל ברוב השנים שאין שם אלא שבת אחת יפטיר שובה. ורבינו סתם דבריו ע"פ רוב השנים שאין שם אלא שבת אחת:

כ ראש חדש אדר וכו'. משנה פרק בני העיר (שם דף כ"ט.) ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת האחרת כלומר מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שקודם ר"ח ומפסיקין מלקרות פרשה נוספת בשבת שאחר זו בשנייה זכור בשלישית פרה אדומה ברביעית החדש הזה לכם. וכתב הר"ן דהאי בשניה זכור קאי בין אחל ראש חדש אדר להיות בשבת ובין אחל להיות בתוך השבת, ומיהו האי כנוניה והאי כנוניה דכשחל להיות בשבת האי שניה היינו שניה ממש ואי חל להיות בתוך השבת האי שניה שניה להפסקה שהשבת הבאה אחר הפסקה קורין בה זכור. ובגמרא (דף ל'.) איתמר ר"ח אדר שחל להיות ערב שבת רב אמר מקדימין וקורין בשבת שעברה ושמואל אמר מאחרין וכתב הרי"ף וקיימא לן כרב. תנו רבנן ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע ואי זו היא שבת ראשונה כל שחל ר"ח אדר להיות בתוכה ואפילו בערב שבת. בשניה זכור ומפטירין פקדתי ואי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפילו בע"ש. בשלישית פרה אדומה ומפטיר וזרקתי ואי זו היא שבת שלישית כל הסמוכה לפורים מאחריה. וכתב הרי"ף מסכתא לה כשחל ר"ח ניסן להיות באמצע השבת. אבל אם חל ר"ח ניסן להיות בשבת היא שלישית הסמוכה לר"ח ניסן ולכך סתם רבינו וכתב ואי זו היא שבת שלישית כל שסמוכה לרביעית. ומסיים בברייתא ברביעית החדש הזה וכו' וכמ"ש רבינו ·

כא אבל בין שלישית וכו'. ירושלמי מימרא דרבי לוי כתבו הרי"ף פ' בני העיר:

כב כל פרשה וכו'. בפרק בני העיר (דף כ"ט.) וסוף משנה שכתבתי בסמוך תנן בחמישית חוזרין לכסדרן ובגמרא (שם ל':) לסדר מאי רבי אמי אמר לסדר פרשיות כלומר שבאותן ארבע שבתות אין קורין בסדר היום כלל ובחמישית חוזרין לקרות סדר היום ורבי ירמיה אמר לסדר הפטרות כלומר דבאותן ארבע שבתות גופייהו קרי סדר היום אלא שקורין ארבע פרשיות אלו עמהם אבל הפטרות ודאי מענין אותן פרשיות כן ולא מענין סדר היום ובחמישית חוזרין להפטיר מענין היום וכתב הרי"ף וקיימא לן כר' ירמיה: חל ר"ח אדר וכו' עד חוזר וקורא בספר שני וכו' עד ועשית כיור נחשת. הכל מימרא דאביי שם (דף ל'.) ובבבא ראשונה אע"ג דאיכא מאן דפליג עליה כתב הרי"ף דקיימא לן כאביי ובבבא שניה אגיא טותיה בגמרא וטעם דינין אלו שכדי שידעו שמלות היום בפרשת שקלים כופלין אותה. וכתב הר"ן ז"ל ולדידן השתא לא מתרמי בואתה תצוה ולא בכי תשא אבל לדידהו הוה מתרמי:

כג ר"ח אדר שחל וכו' עד והרביעי קורא בענין חנוכה. הכל מימרות דר"י נפחא פרק בני העיר (דף כ"ט:). אך מ"ש וכן ר"ח ניסן נלמד ממאי דאמר ר' יצחק נפחא בראש חדש טבת שחל להיות בשבת.

כה אף ע"פ שאדם שומע וכו'. פ"ק דברכות (דף ח'.) אמר רב הונא בריה דרב יהודה אמר רבי אמי אמר רבי מנחם לעולם ישלים אדם פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון. ומפרש רבינו דהכי קאמר אפילו עטרות ודיבון שאין בו תרגום קורא שלש פעמים וכן פירש"י. ואמרינן בגמרא שלא יקדים ושלא יאחר ולכן כתב רבינו בכל שבוע ושבוע. ותלשון רבינו נראה דכל השבוע מיקרי עם הציבור אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא אלא מרביעי ואילך. וכתב הרא"ש במדרש יש שלוה רבי לבניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו את כל הפרשה ומיהו אם לא השלים קודם ישלים לאחר אכילה ות"ש רבינו עד שישלים פרשיותיו וכו'. אראש דבריו קאי וה"ק באופן שנמלא

מגדל עוז

אע"פ שאדם שומע כו' עד סוף הפרק. פ"ק דברכות (דף ח') ובירושלמי:

הגהות מיימוניות

פ"ב עד כן עשה את המנורה ע"כ: [ס] ודלא כמסכת סופרים דאית בה דמפטירין ותשלם כל המלאכה: [פ] כתב מורי רבינו זצ"ל שאינו יודע על מה אנו סומכין שאין נוהגין כדברי התלמוד לקרות בברכות וקללות אבל דעת רבינו מסתבר דההיא לא איירי אלא בתעניות שגוזרים הצבור כבעמוד עד כאן: [ס] אבל אנו נוהגים להפטיר דברי שמעו חזון סימן דש"ת וכן איתא בפסיקתא עד כאן. [צ] סימן הפסקות וס"ו ב"ו ד"ד וב"ו כשאירע ראש חדש אדר ביום ו' אז יש שתי הפסקות אחת ב' בחדש ואחת י"ז בחדש ע"כ: [ק] כאן שנה רבינו דבר שאין צריך לנו חזוק בעינול דרב נחשון ותשכח שלעולם לא אירע לנו כך ע"כ· [ר] כרבי יצחק נפחא ודלא כר אברים דמן חיפה וכן פוסק הספר ע"ש: [ש] פ"ק דברכות וכן פרי"י שכל השבוע הוי עם הצבור וזמן השלמה מכיון שהתחילו לקרות הפרשה בשבת מנחה ולא דמי לתא דאמר בעלמא סד' ואילך קמי שבתא כר וק"ל. ולפיכך כתב הריא"ז שמלמדי תינוקות וכיוצא בהן אין צריכין לחזור ולקרות בשבת שהרי השליכו בשעה הראויה לדשלכה, וזמן השלמה קודם אי"לה כדאיתא במדרש שזה אחד משלשה דברים שצוה רבי את בניו להשלים קודם אכילה אבל בדיעבד אם לא השלים קודם אכילה בשבת יכול להשלים עד ד' בשבת. כן מצאתי בשם מורי רבינו זצ"ל. וכתב בעל ס"ה שדן לפני רבותיו שהפירוש מצוה יותר מן התרגום והודו לו ור"ם ה"ה ללעז ולא נראה לר"י וכן אסר רב עמרם שהשיב רב נטרונאי גאון דוקא תרגום זכה שניתן בסיני כדמשמע פ"ק דמגילה ופרק אין בין המודר וכתב רבינו שמחה אע"פ שעיקר מצות כל פרשה בכל שבת עם הציבור אם לא עשה כן ישלים כולם בשמיני עצרת שבי נוטרים הציבור ובלבד שלא יאחר ולא יקדים מן הציבור יום א' וראייתו מרב ביבי

פרק ארבעה עשר

א בשחרית [א]במוסף ובנעילה הכהנים נושאים את כפיהם. אבל [א] במנחה אין נשיאת כפים. מפני שבמנחה כבר סעדו כל העם ושמא שתו הכהנים יין ושכור אסור בנשיאת כפים. ואפילו ביום תענית אין נושאין כפיהן במנחה גזרה מנחת תענית מפני מנחת כל יום: **ב** במה דברים אמורים בתעניות שמתפללין בו מנחה ונעילה כגון [ב] צום כפור ותענית צבור. אבל תענית שאין בו נעילה כגון תשעה באב ושבעה עשר בתמוז. הואיל ותפלת מנחה שלהם סמוך לשקיעת החמה הרי נראית כנעילה ואינה מתחלפת במנחה של כל יום. ולפיכך יש בה נשיאת כפים. וכהן שעבר ועלה לדוכן במנחה של יום הכפורים הואיל והדבר ידוע שאין שם שכרות הרי זה נושא כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד שלא יאמרו פסול היה לפיכך הורידוהו: **ג** כיצד [ב]יהיא נשיאת כפים בגבולין בעת שיגיע שליח צבור לעבודה כשיאמר רצה כל הכהנים העומדים בבית הכנסת נעקרין ממקומן והולכין ועולין לדוכן ועומדים שם פניהם להיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופות לתוך כפיהם עד שישלים שליח ציבור ההודאה * ומחזירין פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהן ומגביהין [ג] ידיהם כנגד כתפיהם ומתחילין יברכך. ושליח ציבור מקרא אותם מלה מלה והם עונין שנאמר אמור להם עד שיאמר. כשמשלימין פסוק ראשון כל העם עונין אמן. וחוזר שליח ציבור ומקרא אותן פסוק שני מלה מלה והם עונים עד שמשלימין פסוק שני וכל העם עונין אמן. וכן בפסוק שלישי: **ד** כשישלימו הכהנים ג' פסוקים מתחיל ש"צ ברכה אחרונה של תפלה שהיא שים שלום והכהנים מחזירין פניהם כלפי הקדש וקופצין אצבעותיהן ועומדין שם בדוכן עד שיגמור הברכה וחוזרין למקומן: **ה** אין המקרא רשאי (*להקרות לכהנים) עד שיכלה אמן מפי הציבור. ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי המקרא. ואין הציבור עונין אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים. ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור. ואין שליח ציבור רשאי לענות אמן אחר הכהנים כשאר העם שמא תטרף דעתו ולא ידע איזו ברכה מקרא אותן. אם פסוק שני או פסוק שלישי: **ו** אין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הציבור עד שיתחיל שליח ציבור שים שלום. ואין הכהנים רשאין ליעקר ממקומן עד שיגמור שליח ציבור שים שלום. ואין רשאין לכוף קשרי אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם מן הציבור. ומתקנות *[עזרא] שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהן אלא עומדין [ד] יחפין: **ז** כשיהיו הכהנים מברכין את העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתן אלא יהיו

*פ"א לקרות בתנים

א טור א"ח סי' קכ"ח סמ"ג עשין כ': ב טור סי' קכ"ח סמ"ג עשין כ':

*[נ"א ריב"ז]

כסף משנה

שאמלא מצלים פרשיותיו עם הציבור:

פי"ד א בשחרית וכו' עד ולפי כך יש בה נשיאת כפים. פרק בתרא דתענית (דף כ"ו:) אפלינו תנאי באיזו תפלות שיש בהם נשיאת כפים ואמר רב נחמן הלכה כרבי יוסי דאמר שחרית מוסף ונעילה יש בהם נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים ומפרש טעמא דלא פרסי כהני ידייהו כל יומא במנחה משום שכרות וגזרינן תעניות אטו שאר ימים אבל נעילה דליתא בכל יומא לא גזרו בה רבנן. ואמרינן הו התם והאידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה קא פרסי כתפלת נעילה דמיא:

וכהן שעבר ועלה לדוכן וכו':

ג כשיאמר רצה וכו'. סוטה (דף ל"ח:) אמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה והא רבי אמי ור' אסי סלקי מיעקר הוו עקרי כרעייהו מימסא לא מטו להתם. ופירש"י מיעקר הוי עקרי רגלייהו ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמר ברכת העבודה. ומ"ש פניהם להיכל וכו' וכן מ"ש אצבעותיהם כפופות. ומחזירין פניהם וכו'. ברייתא שם (דף ל"ח.) שצריכין לברך פנים כנגד פנים:

ומגביהין ידיהם וכו'. משנה שם:

ומתחילין יברכך. לא ידעתי מנ"ל לרבינו שהם מתחילין יברכך. ואפשר שלמד כן ממה שאמרו [שם ל"ט.] אין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור וכמו שאבאר בסמוך:

ה אין המקרא רשאי להקרות לכהנים וכו'. כפי גירסא זו שלפני האי אין המקרא רשאי להקרות היינו ברכה פסוק שני או שלישי וא"כ לפרש אין המקרא רשאי להקרות יברכך עד שיכלה אמן מפי הציבור שעונין אמן אחר הברכה שמברכין הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' שהרי לדעת רבינו אינו מקרא אלא כהנים אומרים אותו מעצמם ואם כן אין דברים אלו על הסדר דהא אין המקרא רשאי וכו' היינו ברכה פסוק שני או שלישי, ומ"ש אח"כ ואין הכהנים רשאים וכו' היינו ברכה פסוק ראשון שהם מתחילין יברכך דאילו בשאר פסוקים שבברכת כהנים לא שייך למימר הכי שהרי אינם קורין עד שש"צ מקרא אותם. ולכך יותר ישר בעיני לגרוס אין המקרא רשאי לקרות כהנים וכן היא הגירסא בפרק ואלו נאמרים (דף ל"ט:) אמר רבי זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים וכו' עד ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור. וביאור ענין זה לדעת רב יונתן הקורא כלומר ש"צ שקורא כהנים כדי שיחזירו פניהם לברך אינו רשאי לקרותם כהנים עד שיכלה אמן של ברכת הודאה מפי הציבור ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכת אקב"ו של אהרן וכו' עד שיכלה דבור כהנים מפי המקרא ואין הציבור עונין אמן אחר ברכת אקב"ו של אהרן וכו' עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת דהיינו יברכך עד שיכלה מפי הציבור אמן אחר אקב"ו של אהרן וכו': **ואין ש"ץ וכו'**. משנה בברכות (דף ל"ד.) וכתב רבינו דלא ידע אי זו ברכה מקרא אותם אם פסוק שני או שלישי כלומר דבפסוק ראשון ליכא לספוקי שהרי אינו מקרא יברכך אלא הכהנים אומרים אותו מעצמם. ויש לספק אם לפירוש זה רשאי לענות אמן אחר אקב"ו של אהרן או נימא דלא פלוג רבנן:

ו אין הכהנים רשאים כו' עד שיגמור ש"צ שים שלום. מימרא דרבי זירא אמר רב חסדא בפרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ט:):

ואינן רשאים לכוף וכו'. שם מימרא דרב חסדא:

ומתקנות עזרא שלא יעלו הכהנים וכו'. ברייתא (שם דף מ'.) ופרק בתרא דר"ה (דף ל"א:). ומ"מ פ"ה יש כדברי רבינו דהא אמרינן בגבי דוכתי דתקנת ריב"ז היא וגם במרובה (ב"ק דף פ"ב.) בעשר תקנות שהתקין עזרא ליתא להא אלא כך צריך לגרוס ומתקנת רבי יוחנן בן זכאי שלא יעלו הכהנים וכו':

ז כשהיו הכהנים מברכים את העם וכו'. בס"ב דחגיגה (דף ט"ז) דרש רבי יהודה בר נחמני המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים כשהיו עומדין על דוכן ומברכין את ישראל בשם המפורש עיניו כהות וכתבו התוספות דאפילו בגבולין מיתסר משום היסח הדעת והכי איתא בירושלמי בס"ג דמגילה אמר רבי יוסי כדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם אמר רבי חגי כלום אמרו אלא משום היסח הדעת אגא מסתכל ולא מסתכא דעתאי עכ"ל. וכיון דמשום היסח הדעת הוא א"כ גם הכהנים המברכים צריך שלא יסיחו דעתם וכל שכן הוא:

סיס

לחם משנה

פי"ד אין המקרא רשאי להקרות לכהנים וכו' עיין בתשובות מהר"ל אליס מזרחי ז"ל סימן כ':

אין

הגהות מיימוניות

פי"ד ... אביי דסבר לאשלומינהו לכולהו פרשתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורי אלא שמיחה בו ... בר רב פפא כדי שלא יבטל מסעודת ערב יום הכפורים כדאיתא התם ור"ת שנודס ... פרשיות דכלה פירוש ד' פרשיות של אלול שלא היה לו פנאי להשלימם מפני טרדת ... פי דרשה בהלכות מועד אין נ"ל לרבינו שמחה אמנם בתוספות דברכות מצאתי שפי' זה ... יותר וכן בערוך פירש כן בערך כל ונראה שהעושים כדברי רבינו שמחה שצריכין לחזור שנים ... ואחד תרגום. כתב ר"ג שמצא בספרו של ראב"ן לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור ... דביחיד הדר בכרך שאין לו י' לקרות בתורה איירי דצריך לכוין השנה שהציבור קורין ... ויקרא גם הוא ביחיד ב' מקרא כנגד ב' שקורים בב"ה ואחד תרגום כנגד המתרגם ואם ... שפירשו רבותינו דבקריאת הפרשה בבקר איירי כאשר אנו רגילים לימא לעולם יקרא פרשה עם הציבור למה לי. ועוד שנים מקרא ואחד תרגום למה הלא ישמע בבית הכנסת ויצא ידי ... ואעפ"כ מנהגנו מנהג נמור ויפה דדילמא לא יכוין דעתו בבית הכנסת לכל הפרשה ויצא בקריאתו שקרא כבר ע"כ. ותימה מהא דאיתא במדרש ג' דברים צוה רבי את בניו וכו' ... רבי בכל ענין צוה ולא על דעת רק כשהיו ביחיד בלא י' ועוד מהא דרב ביבי בר אביי דסבר לאשלומינהו לכולהו במעלי יומי דכפורי וסתמא בציבור הוה וכ"ש לפר"ת שפירש ... פרשה דכלה פי' ד' פרשיות של אלול כפני טרדת הדרשה וא"כ היו שם רבים ואפילו הכי לא נפטר מלהשלים פרשיות ע"כ: [א] פרק בתרא דתענית הלכה כר' יוסי והלא כר"מ דאמר ... במנחה יש נ"כ והלא כרבי יהודה דאמר גם נעילה אין בו נ"כ ע"ש: [ב] לשון ספר המצות ועוד נכתב בשרש וכן ראיתי בשאלתות דר"א דהאידנא דנהוגי ברחמי ביום הכפורים ... מנחה ועד נעילה כתפלת נעילה דמיא ולא מיחלפא בשאר מנחות ופרסי ידייהו עכ"ל אמנם לא נהגו ע"כ: * [האידנא שש"צ צריך לומר אלהינו גם כשהכהנים נושאים כפיהם נכון ... לומר. טור סימן קכ"ח]: [ג] ויש להגביה ידו הימנית קצת למעלה מן השמאלית כדכתיב וישא אהרן את ידיו ידו כתיב וכן ויהי ידו אמונה וכן ראוי גם על פי הקבלה: * [כתב הטור ... המדרש מציץ מן החרכים שכינה למעלה מראשיהן ומציץ מבין חרכי אצבעותיהן ומכוונין לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות אויר א' ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל לקיים מציץ מן החרכים]: [ד] בפרק בתרא דר"ה אמרינן שהוא מתקנות ריב"ז ופרק אלו נאמרים מפרש טעמא משום כבוד ציבור ורב אשי מפרש טעמא שמא תפסק לו רצועה בסנדלו ואזיל למקטרי ויאמרו בן גרושה או בן חלוצה הוא וכתב ראבי"ה דלרב אשי שרי בבתי שוקים:

מגדל עוז

פי"ד בשחרית במוסף כו' עד יש בה נשיאת כפים. פרק בתרא דתעניות (תענית דף כ"ו): וכהן שעבר ועלה לדוכן כו' עד ולפיכך הורידוהו. כלל היא נשיאת כפים כו' עד ברכה אחרת עד שישלים שלית ציבור הודייה. פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח): ואין מחזירין פניהם עד שיכלה אמן מפי הציבור. בתוספתא דפרק עומד ויתפלל: ואין ש"ץ רשאי לענות כו' עד שני או שלישי. פרק אין עומדין (דף ל"ד): אין הכהנים רשאין להחזיר כו' עד מן הציבור. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט): ומתקנות עזרא [ריב"ז] כו' עד כמי שעומד בתפלה. פרק י"ט של ר"ה ופ' ואלו נאמרים (דף ל"ח):

כסף משנה

ח היה הכהן וכו'. עד ואומר להם כהנים. מימרא דאביי פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח):

ט ומגביהין ידיהם למעלה וכו' עד מן הציץ. משנה שם: **ואין העם עונין וכו'** משנה (שם ל ז) במדינה אומר אותם שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת ומפרש בגמרא (דף מ' ב') דהיינו לפי שאין עונין אמן במקדש ואין צריך לאו שום הפסק ובפרק סדר תעניות כיצד (תענית ט"ז ב') תניא אין עונין אמן במקדש ואלא מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם:

י ואומר את השם ככתבו וכו'. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ז ל"ח) במקדש אומר השם ככתבו ובמדינה בכנויו **ומשמת** שמעון הצדיק וכו': **ולא היו חכמים** וכו'. ברייתא פרק בתרא דקידושין (דף ע"א):

יא אין ברכת כהנים וכו' עד כמו שאמרנו. משנה וברייתות פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח) דיליף כל הני דרשות מכה תברכו בג"ש דקראי אחריני:

יב אין הכהנים רשאים וכו' עד לא תוסיפו על הדבר. ברייתא בר"ה פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח): **בשעה שכל כהן עולה וכו'**. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ט) א"ר אלעזר בן שמוע מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה מאי מברך א"ר זירא אמר רב חסדא אק"ב של אהרן וכו' כי עקר כרעיה מאי אמר ר' ירמיה וכו' וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו וכו':

יג כשמחזירין הכהנים וכו'. נלמד ממה שיבא בסמוך: **וכן כל פינות** וכו'. הכי אמרינן בס"ב דסוטה (דף ט"ו:) ופרק קמא דיומא וזבחים (דף ס"ב):

יד במקדש מברכין ברכת כהנים וכו'. במסכת תמיד פרק ז' תנן שאחר הקרבת תמיד של שחר היו עומדין על מעלות האולם ומברכין ברכת כהנים ולא נזכר שם שהיו מברכין אלא פעם זו: **בכל מקום משתדלין** וכו'. ירושלמי פרק אין עומדין כתבוהו התוס' פרק א"נ (סוטה דף ל"ה.) אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל והיינו להשתדל אחריו אבל לא לעיכובא דהא תנן (ברכות ל"ד) ואם אין שם כהן אלא החזן לא ישא כפיו אלמא יכול להיות החזן כהן:

הלכות נשיאת כפים פרק י"ד

יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד בתפלה. ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי [ה] שלא יסיחו דעתם. אלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה ומכוונים פניהם כנגד פני הכהנים ואינם מביטים בפניהם: **ח** אם היה הכהן המברך אחד מתחיל לברך מעצמו. ושליח ציבור מקרא אותו * מלה מלה כמו שאמרנו. היו [ו] שנים או יותר אינן מתחילין לברך עד שיקרא להם שליח ציבור ואומר להם [ז] כהנים והם עונין ואומרים יברכך. והוא מקרא אותן מלה מלה על הסדר שאמרנו: **ט** כיצד ברכת כהנים במקדש. הכהנים עולין לדוכן אחר שישלימו הכהנים עבודת תמיד של שחר. ומגביהין ידיהם למעלה על גבי ראשיהן ואצבעותיהן פשוטות. חוץ מכהן גדול שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ. ואחד מקרא אותן מלה מלה כדרך שעושין בגבולין עד שישלימו שלשה הפסוקים. ואין העם עונין אחר כל פסוק אלא עושין אותה במקדש ברכה אחת. וכשישלימו כל העם עונים ברוך יי' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם: **י** ואומר את השם ככתבו והוא השם הנהגה מיו"ד ה"א וא"ו ה"א. וזה הוא השם המפורש האמור בכל מקום. ובמדינה אומרים אותו בכינויו והוא באל"ף דל"ת. שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד. ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפילו במקדש כדי שלא ילמוד אותו אדם שאינו חשוב ושאינו הגון. ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהם ובניהם ההגונים אלא פעם אחת לשבע שנים. כל זה גדולה לשמו הנכבד והנורא: **יא** אין ברכת כהנים נאמרת בכל מקום אלא בלשון הקדש שנאמר כה תברכו את בני ישראל. כך למדו מפי השמועה ממשה רבינו ע"ה כה תברכו בעמידה. כה תברכו בנשיאת כפים. כה תברכו בלשון הקדש. כה תברכו פנים כנגד פנים. כה תברכו בקול רם. כה תברכו בשם המפורש. והוא שיהיה במקדש כמו שאמרנו: **יב** [א] אין הכהנים רשאין בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת הפסוקים כגון יי' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וכיוצא בה לא בקול רם ולא בלחש שנאמר לא תוסיפו על הדבר. בשעה שכל כהן עולה לדוכן כשהוא [ח] עוקר רגליו לעלות אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתהיה ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ואל יהי בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. וקודם שיחזיר פניו לברך את העם מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. ואחר כך מחזיר פניו לציבור ומתחיל לברכם. וכשמחזיר פניו מן הציבור אחר שמשלים [ט] אומר רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל: **יג** [ב] כשמחזירין הכהנים את פניהם לציבור לברכם וכשמחזירין פניהם מן הציבור אחר שמברכין לא יחזירו אלא על דרך ימין בכל מקום. וכן כל פינות שיהיה אדם פונה לא יהיו אלא על דרך ימין: **יד** במקדש מברכין ברכת כהנים פעם אחת ביום אחר תמיד של שחר. באין ועומדין על מעלות האולם ומברכין כדרך שאמרנו. אבל במדינה מברכין אותה אחר כל תפלה חוץ ממנחה כמו שאמרנו. בכל מקום משתדלין שיהיה המקרא אותן ישראל

א יומא דף ל"ט ב טור א"ח סי' קכ"ט סמ"ג עשין כ' ג שם:

משנה למלך

פי"ד ט כיצד ברכת כהנים במקדש וכו' פלוגתא דר' יהודה ורבנן במתניתין פרק ואלו נאמרים (דף ל"ח) ופסק כחכמים ודע דרש"י ז"ל בפרשת שמיני כתב וישא אהרן את ידיו ויברכם ברכת כהנים יברכך יאר ישא. והרמב"ן פירש שהברכה הזאת אינה ברכת כהנים רק היא כברכת שלמה שנאמר בו ויפרוש כפיו השמים ושם נאמר ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל והקשה עליו הרא"ם מדאמרינן בפרק ואלו נאמרים אמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה לעבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה, וכפ"ב דמגילה (י"ח.) אמרו מה ראו לומר ברכת כהנים לאחר הודאה שנאמר וישא אהרן את ידיו ויברכם אלמא ברכה זו ברכת כהנים היא דאי כלקא דעתך ברכה אחרת היא היכי ילפי מינה לברכת כהנים ע"כ ויש לדקדק דאמאי לא הקשה ממתניתין (סוטה ל"ח) דתנן רבי יהודה אומר אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם אלמא ברכה זו ברכת כהנים היא דאי סלקא דעתך ברכה אחרת היא היכי יליף מינה לברכת כהנים וי"ל דממתניתין ליכא תברא להרמב"ן משום דטעמא דרבי יהודה קאמר דקאמר דכהן גדול אינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ היינו משום דרשם כתוב על הציץ ואינו דרך כבוד להגביה ידיו למעלה מן השם ועל זה בא רבי יהודה לומר דאין זה הקפדה שהרי מצינו שאהרן הגביה ידיו למעלה מן הציץ ואף דהתם לא היה ברכת כהנים הרי למדנו שאין הקפדה בנשיאת כפיו למעלה מן השם ומשום הכי לא קשיא ליה מתניתין אך תמהני על הרא"ם איך לא הביא נמי דאיתא התם כה תברכו בנשיאות כפים אתה אומר בנשיאות כפים או אינו אלא שלא בנשיאות כפים נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאות כפים אף כאן בנשיאות כפים קשיא ליה לר' יונתן אי מה להלן כהן גדול ור"ח ועבודה צבור אף כאן כהן

לחם משנה

יא אין ברכת כהנים נאמרת וכו' כך למדו מפי השמועה וכו'. אע"ג דברייתא מפיק לכל הני דרשות מקראי אחריני אסמכינהו רבי' ז"ל אקרא דכה תברכו משום דכל הני הוו ציווי לכהנים איך יעשו בענין הברכה ודייקי שפיר מקרא דכה תברכו אבל ודאי שהם מקראי אחריני נפקי ולהכי כתב רבינו ז"ל מפי השמועה וכו'.

מגדל עוז

ואין אדם רשאי להסתכל עד ואין מביטים בפניהם. פרק אין דורשין (דף ט"ז) **אם היה הכהן** המברך כו' עד אלא במקדש בלבד. פרק ואלו נאמרים (שם) **ומשמת** שמעון הצדיק כו' עד שאינו הגון. סוף סוטה (דף מ"ט) **ולא היו חכמים** כו' עד הנכבד והנורא פרק י' יוחסין (דף ע"א) **אין ברכת כהנים** כו' עד כמו שאמרנו פרק ואלו נאמרים (דף ל"ח) **אין הכהנים** רשאין כו' עד ולא תוסיפו פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח)· **בשעה** שהכהן עולה וכו' עד בכל מקום. פרק ואלו נאמרים **וכן כל פינות** כו' עד ימין פרק' היה מביא במסכת סוטה ובזבחים פרק איזהו מקומן (דף ס') **במקדש** מברכין ברכת כהנים כו' עד כמו שאמרנו במסכת תמיד פרק אמר להם הממונה (דף ל"ב) ופרק החליל ובתענית פרק בשלשה פרקים (דף ל') **ובכל** מקום משתדלין כו' עד סוף הפרק. בסוטה פרק ואלו נאמרים ופרק מי שמתו (דף כ ו)

הגהות מיימוניות

[ה] ולא יאמר הפסוקים המפורשים באלו נאמרים דאר"ח ב"א האומרן בגבולין אינו אלא טועה, והנה מורי רבינו הגיל לומר בשנה שאומרין ויעשב"ך ויחנך וש"יש רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך כדאיתא פרק הרואה נ"כ * [לשון הסמ"ג ונ"ל כי כן הדין א"צ להקרות ליחיד שהרי כה שש"ץ מקרא מאמר להם נפקא לן ועמא דבר להקרות אף ליחיד] [ו] אמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים [ז] ר"ת היה קורא תגר על המנהג הזה שש"ץ קורא כהנים וכתב א אישר חילי אבטליניה ובעמא דנ"ל הפסקה בתפלה וש"ץ אסור להפסיק בתפלתו אם לא מפני סכנת נפשות והא דאמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים פי' חזן הכנסת שהוא שמש ואינו ש"ץ ותדע שמתחלה אומר עד שיכלה הדבור מן הקורא ולבסוף אומר עד שיתחיל ש"ץ בש"ש הרי דקורא וש"צ ... וכן משמע בסוף פ"ק דמגילה דחזן הוא שמש העוסק בצרכי בה"כ ורואה היכן קוראין, אמנם בערוך פי' חזן ש"ץ וכתב מורי רבינו כדי שלא לשנות המנהג שיש לש"צ לומר בלחש אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו עד שמגיע לכהנים ואומר בקול רם כהנים ומסיים עם קדושך כאשר בלחש ושוב מקרא אותם בקול רם יברכך וכן הוא רגיל לעשות ותימה הוא שהרי הוא בעצמו כתב שלא נתקן לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' אלא בשעה שהיו ראויים לנשיאת כפים ואין שם נ"כ כדליקטן בסמ"ג בהלכה י במגדל אינגשהיים והודר מורי רבינו לדברי ואמר לי שחזר בו מן המנהג הזה וכן כתב הר"פ שכתב רבינו טעם שאין לאומרו אבל ר"י כתב בתוספות בברכות דעכשיו שהחזן רגיל לאומרו תמיד בשחרית ומוסף הילכך נכון לאומרו גם כשהכהנים עולים וצ"ע בתוספות ברכות יסובה ע"כ דר"פ [ח] וכן פירש בה"ג כי עקר כרעיה לבית וכן רש"י וכ"ה וכן מורי רבינו. [ט] כתב רש"י דמאריכים בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור וכן נוהגין וכשאין יכול להאריך בה עד סוף מוסיף אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו ועל כל עמך ברכה וחיים ושלום וכבוד לנשמור עם החזן:

פט"ו א הלשון כיצד וכו'. (מגילה דף כ"ד ב') אמר רב חיסדא ובישני כלומר אנשי חיפה ובית שאן שקורין לעיינ"ן אלפי"ן ולאלפי"ן עייני"ן לא ישא את כפיו. וסובר רבינו שה"ה לכבדי פה וכבדי לשון וקורין לשבולת סבולת : ב המומין כיצד וכו'. משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו ובגמרא תנא מומין שאמרנו בפניו ידיו ורגליו אריב"ל ידיו בהקניות לא ישא את כפיו תנא ידיו בהקניות לא ישא את כפיו עקומות עקושות לא ישא את כפיו. ופירש"י בהקניות ליגטי"ש בלעז. עקומות כפופות. עקושות לצדדין. ומסתפקא לי מילתא בזמן הזה שנוהגים לכסות פניהם וידיהם בטלית בעת נשיאת כפים כיון דליכא למיחש להעם המסתכלים בו אם נאמר דמומין שבפניו וידיו לא מעכבי או נימא דלא פלוג רבנן בין מגולים למכוסים דבכל גווני מעכבי : מי שהיה רירו וכו'. שם אמר רב הונא זבלגן לא ישא את כפיו ומפרש רבינו דהיינו רירו יורד על זקנו : וכן הסומא וכו'. מימרא דרבי יוחנן וברייתא שם : ואם היה דש בעירו וכו'. ברייתות שם : וכן מי שהיו וכו'. משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו רבי יהודה אומר אף מי שהיו ידיו צבועות איסטים ופואה לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו. ובגמרא תנא אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר ומשמע דת"ק לא פליג אר' יהודה אלא דת"ק אמר מומין ור"י אמר ידיו צבועות ועוד דבגמרא אמרו על סברתו הנא אם רוב אנשי העיר וכו' אלמא כוותיה קיימא לן : ג כהן שהרג את הנפש וכו'. פרק אין עומדין (ברכות ל"ב) : וכהן שעבד עכו"ם וכו'. בסוף מנחות (דף ק"ט) תנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש ואין צריך לומר דבר אחר שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים. ופירש רש"י ואין צריך לומר דבר אחר אם שמשו לעכו"ם לא ישמשו עוד בירושלים. וכתבו התוספות שבספר הזהיר הביא ראיה מכאן שכהן שהמיר לא ישא את כפיו וזהו דעת רבינו וכיון שכן אפילו שב בתשובה לא מהני דקרא דאך לא יעלו כהני הבמות וגו' כששבו בתשובה נמי מיירי וכן מתני' דכהנים ששמשו בבית חוניו אפילו שבו בתשובה משמע. ויש חולקים ואומרים שאם שב בתשובה נושא את כפיו. ומ"ש בין באונס צ"ע מנ"ל כיון דכהני הבמות והכהנים ששמשו בבית חוניו לא משמע שהיו אנוסים. ומ"ש וכן כהן שהמיר לעכו"ם כלומר ולא עבדה דאי עבדה מאי איריא המיר אפילו לא המיר נמי ולישניה דייק הכי

[ו] ישראל שנאמר אמור להם מכלל שאין המקרא מהם :

פרק חמשה עשר

א ששה [א] דברים מונעין נשיאת כפים. הלשון. והמומין. והעבירה. והשנים. והיין. וטומאת הידים. הלשון כיצד העלגים שאין מוציאין את האותיות כתיקונן כגון שקורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן או לשבולת סבולת וכיוצא בהן אין נושאים את כפיהן. וכך כבדי פה וכבדי לשון שאין דבריהם נכרים לכל אין נושאין את כפיהן : **ב** המומין כיצד כהן שיש מומין [ב] בפניו או בידיו או ברגליו כגון שהיו אצבעותיו עקומות או עקושות או שהיו ידיו בוהקניות לא ישא את כפיו לפי שהעם מסתכלין בו. מי שהיה רירו יורד על זקנו בשעה שהוא מדבר וכן הסומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים בזה הסומא באחת מעיניו או בזה שרירו זב מותר לפי שאין מסתכלין בו. וכן מי שהיו ידיו צבועות אסטים ופואה לא ישא את כפיו. ואם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר לפי שאין מסתכלין בו : **ג** העבירה כיצד כהן שהרג [א] את הנפש אע"פ שעשה תשובה לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו וכתיב ובפרשכם כפיכם וגו'. וכהן שעבד כוכבים בין באונס בין בשגגה אף על פי שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעולם שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות וגו'. וברכה בעבודה היא שנאמר [ב] לשרתו ולברך בשמו. וכן כהן שהמיר לעכו"ם [ג] אע"פ שחזר בו אינו נושא את כפיו לעולם. ושאר העבירות

א טור א"ח סי' קכ"ח סמ"ג עשין כ' : ב ע"ש בטור שם :

לחם משנה

פט"ו ב מי שהיה רירו יורד על זקנו בשעה שהוא מדבר וכו' ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים וכו'. מדכתב רבינו ז"ל בזה הסומא באחת מעיניו או בזה שרירו זב משמע דלא מהני הך דדש בעירו אלא בהני אבל לא באצבעותיו עקומות ועקושות וכו' וטעמו שלא הוזכר בגמרא אלא גבי הך דסומא מאחת מעיניו ומי שהיה רירו זב וטעמא משום דהך דידיו בהקניות הוי שינוי ספי ואע"ג דדש בעירו מסתכלין בו: ג כהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשגגה וכו'. בסוף מנחות (דף ק"ט) אמרו שגג בזריקה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ורב ששת אמר אין קרבנו ריח ניחוח. עוד שם הזיד בשחיטה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ורב ששת אמר אין קרבנו ריח ניחוח. עוד שם בההשתחוה לעכו"ם ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח וכו' רב ששת וכו' הודה לעכו"ם ר"נ אמר וכו' רב ששת אמר וכו' ונריכא דאי אשמועינן הך קמייתא וכו' ומשמע מדברי רבינו ז"ל דסתם כהן שעבד עכו"ם אפי' בשגגה משמע דבעבודה והשתחוה הוי אפי' שגג בהן ועל דא קאמר רב ששת אין קרבנו ריח ניחוח ולהכי כתב דכשעבד עכו"ם בשוגג דלא ישא את כפיו וכן כתב בפירוש בהלכות ביאת מקדש ס"ם. ותימה כיון דבשחיטה דוקא הזיד ולא שגג ובכל השאר הוי אפילו שוגג א"כ למה ליה בגמרא למעבד צריכותא ולומר ואי אשמועינן שחיטה משום דעבד עבידה אחת אבל השתחוה וכו' לימא דשחיטה דוקא הזיד אבל בהשתחויה אשמועינן רב ששת דאפי' בשוגג אין קרבנו ריח ניחוח. ועוד דכיון דבגמרא הוה משמע לן דהוה אסרינן ספי בשחיטה מבהשתחואה א"כ היכי קאמר הרב דלפי האמת השתחואה חמירא משחיטה משמייה דלימא דלפי האמת הם שוין ולא נאמר סברות הסוכות. וע"ק כיון דבשחיטה בשוגג לא נאסר למה פסק רבינו ז"ל כאן שעבד עכו"ם דמשמע אפי' בשחיטה דהא שחיטה אחת מהעבודות היא והיה לו לפרש דבשחיטה בשוגג לא נאסר. מיהו לזה י"ל דכיון דכתב רבינו ז"ל דאיתקש ברכה לעבודה סמך על מ"ש שם בהלכות עבודה מיהא לקושיא קמאי צ"ע. ואם אפי' לפירוש רש"י ז"ל למה הוצרכו בגמרא לעשות צריכותא בזריקה והשתחויה הא איצריכו למפלג בהשתחוה לאשמועינן ר"נ דאפילו הזיד אינו אוסר דלא שמעינן מקמייתא דקמייתא לא קאמר אלא בשוגג בזריקה אבל הזיד אסור. וי"ל דאין ה"נ דהוה מצי לשנויי הכי אלא דבעי לאשכח צריכותא אליבא דרב ששת אבל מה שהקשיתי לדעת רבינו ז"ל צ"ע דאליבא דרב ששת נ"כ הוי צריכותא : וכן כהן שהמיל וכו' משמע אע"פ שלא עבד דהיינו כהודה לעבודת כוכבים דאסור כדכתיבנא :

משנה למלך

כהן גדול ור"ח ועבודת צבור ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר כוה וגוי כל הימים מה כהן בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים ואיתקש ברכה לשירות ע"כ. והנה משמעות דברייתא דקתני נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן כו' משמע דסבירא ליה דקרא דוישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם לאו בברכת כהנים מיירי אלא דעביד נ"מ כה תברכו מויברכם וכי היכי דברכה דהתם היתה בנשיאות כפים הכי נמי ברכה דהכא בנשיאות כפים דומיא דמאי דתניא לעיל כה תברכו בלשון הקדש אתה אומר בלשון הקדש או אינו אלא בכל לשון נאמר כאן כו' דאי לא תימא הכי לא הול"ל נאמר כאן אלא הול"ל תלמוד לומר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. וכן כתב רש"י נבדיה דמכח ג"ש הוא דיליף נשיאות כפים. ותני נתן נמי הכי סבירא ליה דקרא דוישא אהרן לאו בברכת כהנים מיירי אלא משום דסברא ליה ג"ש מייתי לה מהיקשא דהוא וגניו כל הימים דכי היכי דהוא היתה ברכתו בנשיאות כפים הכי נמי ברכת בניו דהיינו ברכת כהנים תהיה בנשיאות כפים. ואם כן מאי דקאמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה לעבודה שוב אינו עולה אפשר דסבירא ליה כת"ק דברייתא דיליף נשיאות כפים מג"ש ואיבו נמי יליף מג"ש וו דכי היכי דויברכם היתה בעמידה כ"נ כה תברכו בעמוד או כר' נתן דיליף מהיקשא. וכן נמי הא דס"ב דמגילה (י"ח.) דמה ראו לומר ברכת כהנים לאחר הודאה הוי נמי מכח ג"ש או היקשא אלא שקראו כמוכן. ומיהו לרש"י דס"ל דקרא דויברכם בברכת כהנים קא מיירי אפשר לאהרן ולומר דלעולם דת"ק דברייתא ס"ל דקרא דויברכם בנשיאות כפים מיירי ומאי דאצטריך לג"ש הוא משום קושיית דמה לאהרן כהן גדול ור"ח ועבודת צבור ומש"ה מייתי לה מג"ש משום דכ"ל דג"ש א מופנה היא ואין משיבין עליה. ור' יונתן ס"ל דאינה מופנה ומשום הכי הקשה דמה לאהרן שכן כהן גדול ור"ח. א"נ אפשר לומר דלעולם אי לאו ג"ש ה"א דקרא דויברכם לאו בברכת כהנים מיירי אלא ברכה דעלמא כעין ברכת שלמה אבל עכשיו דאית לן ג"ש כי היכי דילפינן מינה נשיאות כפים ה"נ ילפינן דקרא דויברכם בברכת כהנים מיירי. ור' יונתן נמי אפשר דמודה דמג"ב א ילפינן דקרא דויברכם בברכת כהנים מיירי אלא דסבירא ליה דלא ילפינן מינה נשיאות כפים משום דאיכא למיפרך מה לאהרן שכן כהן גדול כו'. ואף דנימא דלא סבירא ליה לרבי יונתן ג"ש א מ"מ מהיקשא דקא יליף איכא נשיאות כפים איכא למימר נמי דקרא דויברכם בברכת כהנים מיירי דמה בניו ברכת כהנים אף הוא ברכת כהנים דאין היקש למחצה. ומכל מקום כל זה הוא לאהרן מעד רש"י אבל לדעת הרמב"ן אתו דברי הברייתא כפשטן דסבירא ליה דקרא דויברכם לאו בברכת כהנים מיירי :

המים

הגהות מיימוניות

[א] בירושלמי דאין עומדים והניזקין אמר רב חסדא וצריך שיהא החזן ישראל וכן מורי רבינו תורה כשהחזן כהן שיעמוד אחר אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותן והחזן שותק ועומד עד התחלת שים שלום וכן נוהג בעצמו להקרות כשהחזן כהן : [א] בפרק אין עומדין אמר רבי יוחנן כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו וכתב ראבי"ה דהיינו במפורסם להרוג ומפורסם שעומד לכך וכן כתב רבינו שמחה דלא איירי אלא בעומד בסרדו וראייתו מדגרסינן בירושלמי דהניזקין שמא תאמר איש פלוני כהן מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני וכו' וכל דבריהם השיב לי מורי רבינו כששאלתיו אבל בעל ס"ת כתב כרבינו המחבר. וכהן שמל את התינוק ומת כצאתי כתוב בתשובת רבינו שמשון דנושא את כפיו דאפילו אם תמצי לומר דההוא דאין עומדין בשוגג שאני הבא דמכוין לשם מצות ועוד מי יימר דכלו לו חדשיו ועוד שמא הרוח בלבלתו אחר תפילה עכ"ל : [ב] בספר המצות כתב דאין זה ראיה דלא הוקשו כי אם לעמידה אמנם מורי רבינו כתב בשם רבינו יהודה שאין נ"כ בלילה מהאי היקשא כדלעיל בהג"ה שבפרק ג' בהלכה ד : [ג] אבל רבינו גרשום כתב בתשו ה יימור שעשה תשובה נושא כפיו וכן נראה לבעל ספר המצות וכן מצאתי תשובת רבינו שמשון שהשיב דלא מיבעיא לרב נחמן דאמר בפרק בתרא דמנחות הזיד בשחיטה והשתחוה לעבודת כ"ב ושב קרבנו לריח ניחוח אלא אפילו למאן דאמר אין קרבנו לריח ניחוח הי"מ קרבן דבמקדש אבל נ"כ דבגבולין לא כדכתיב אך לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים עכ"ל. וכן פסק רבינו שמחה וכן אמר לי רבינו בשם רש"י אמנם ראבי"ה כתב בשם תשובת הגאונים כרבינו המחבר מהא דתנן בסוף מסכת מנחות הכהנים ששמשו בבית חוניו וכו'. וכן כתב בשאלתות פרשת קרח כהן שהמיר לעכו"ם לא ישא כפיו ודלא גרע מהורג נפש אמנם רבינו שמחה כתב דהיינו בשלא עשה תשובה עד כאן לשונו :

מגדל עוז

פט"ו ששה דברים מונעים נשיאת כפים כו' עד שאין מסתכלין בו. פרק עומד ויושב (דף כ"ד) : העבירה כיצד כהן שהרג וכו' עד ובפרשכם כפיכם. פרק אין עומדין (דף ל"ב) : וכהן שעבד עבודה כוכבים כו' עד ושאר העבירות אין מונעים. סוף מסכת מנחות (דף ק"ט) מבואר : ענין העבודה והיקש הברכה. במסכת סוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ח) : ובכהן שהמיר ועשה תשובה חלק רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל בתשובה ואמר דע"כ לא נחלקו סוף מנחות אלא בעבודה ובמקדש אבל בחוץ ועשה תשובה לא נחלקו ולכך היה מכפיר בו :

העבירות אין מונעין: **ד** השנים כיצד כהן נער לא ישא את כפיו עד [ד] שיתמלא זקנו. [א]והיין כיצד מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו לפי שהוקשה ברכה לעבודה. שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. ואם שתה יותר מרביעית אף על פי שהיה מזוג אף על פי ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו. וכמה היא רביעית אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע בגודל. וזה האצבע שמושחין בו בכל התורה כולה הוא הגודל והוא הנקרא בהן יד: **ה** [ב]טומאת הידים כיצד. כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו אלא נוטל את ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את יי'. והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו: **ו** כהן שלא היה לו דבר מכל אלו הדברים המונעין נשיאת כפים אף ע"פ שאינו חכם ואינו מדקדק [ה] במצות או שהיו הבריות מרננים אחריו או שלא היה משאו ומתנו בצדק הרי זה נושא את כפיו [ג]ואין מונעין אותו. לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות: **ז** ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה. שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקדוש ברוך הוא שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. הכהנים עושים מצותן שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו: **ח** עם שהם אחורי הכהנים אינם בכלל הברכה. והעומדים מצדיהן הרי הם בכלל הברכה. ואם היתה מחיצה בין הכהנים ובין המתברכים אפילו היא חומה של ברזל הואיל ופניהם מול פני הכהנים

כסף משנה

הכי דנהי עבד עט"ס שהיה מעשה כתב אע"פ שעשה תשובה וגבי המרה כתב אף ע"פ שחזר בו, ומ"מ צ"ע מנ"ל:

ד כהן נער וכו'. סוף פרק קמא דחולין (דף כ"ד ב') תנו רבנן נתמלא זקנו ראוי לישא את כפיו. וכתבו התוספות דאע"ג דאמרינן בפרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) דקטן היודע לפרוס כפיו מחלקין לו תרומה בבית הגרנות התם היינו שהוא פורס עם הגדולים כדי לגמם הקול אבל בפני עצמו כל שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו: **והיין כיצד.** ריש פרק בתרא דתענית (דף כ"ו ב') אמרינן דלכולי עלמא שיכור אסור בנשיאת כפים. ומ"ש דברביעית לחוד אסור לישא את כפיו. כבר ביאר שהטעם משום דאיתקש ברכה לעבודה דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה עבודה ברביעית אף נשיאות כפים ברביעית. ומ"ש שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. הוא מדאסיקנא בפ"ג דכריתו' (דף (ס"ה)[י"ג]) דהלכה כרבי אליעזר דאמר אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור אם נכנס למקדש וכיון דביאת מקדש פטור בנשיאת כפים מותר דהא דאיתקש ברכה לעבודה אסמכתא בעלמא היא ודיינו שנאסור לישא את כפיו היכא שאם נכנס למקדש חייב. ומ"ש ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואע"פ ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו. הוא ידאסיקנא התם דהא דאם נתן לתוכו מים כל שהוא פטור דוקא ברביעית אבל אם שתה יותר מרביעית אעפ"י שנתן לתוכו מים חייב ותשמע לרבינו דה"ה למאי דאמרינן אם הפסיק בו דוקא ברביעית אבל ביותר מרביעית חייב: **וכמה היא רביעית וכו'.** בפרק ע"פ (פסחים ק"ט):

ה **טומאת הידים** כיצד כהן שלא נטל ידיו וכו'. מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ט) ופירש"י שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן כלומר ואע"פ שנטל שחרית וכן הסכימו התוספות. ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב טומאת הידים ואי כשנטל ידיו שחרית עסיק טהרת הידים מיבעי ליה שהרי אינם טמאות אלא שצריך להוסיף טהרה על טהרתן ועוד דאם איתא הו"ל לכתוב אעפ"י שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם שום טומאה לא ישא עד שיטול כמו שכתב בפ"ו מהלכות ברכות גבי נטילת ידים לתפלה וכ"כ בא"ח וז"ל כתב ה"ר אברהם בן הרמב"ם הלכה למעשה לפני אבא מארי ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נט"י לק"ש ולתפלה עכ"ל: **והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו.** פשוט בטעמו:

ו כהן שלא היה לו וכו'. דאמרינן בירושלמי דהניזקין שמא תאמר איש פלוני כהן מגלה עריות ושופך דמים הוא ת"ל ואני אברכם ומפרש רבינו דהיינו שאינו מדקדק במצות או שהעם מרננים אחריו אבל לא נודע דאילו הרג בודאי הא אמר ר' יוחנן כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו:

ח עם שהם אחורי הכהנים. פרק אלו נאמרים (סוטה ל"ח) תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה. והעומדים מצדיהן וכו'. שם (ל"ח ל"ט) איבעיא להו לצדדים מאי ת"ש להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה כלומר דכוונה בעינן, לפניו והזה על הצדדים שבפניו הזאתו כשרה כלומר לצדדים שיש ממנו ולהלן ולא לצדדים שיש ממנו ולאחור וה"נ שלאחר הכהנים אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחריו דמי כלומר העם שאחורי הכהנים ואין מכוונין כנגד אחוריהם אלא אחוכין לצדדים אינן בכלל ברכה. ורבינו סתם ולא חילק משום דמשמע ליה דכל כה"ג פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים ניהו ולא איצטריך למעטינהו: **ואם היתה מחיצה וכו'.** מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (שם ל"ח). ומ"ש הואיל ופניהם מול פני הכהנים לא למעט עם שכנגד לצדדים שלפניהם דהנהו כלפניהם דמו אלא לומר דלא חימא הואיל ותחילה אינה מפסקת עם שאחורי כהנים שאין ביניהם מחיצה הא"ל למיהוי בכלל ברכה לכך כתב ופניהם מול פני הכהנים:

נשיאת

א טור וכמ"ג שם ב טור וכמ"ג שם : ג הכל שם :

לחם משנה

ד השנים כיצד כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו. נראה דהוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו בפרקא קמא דחולין (דף כ"ד ע"ב) נתמלא זקנו וכו' ראוי לישא את כפיו ובסו' הקשו מההיא דקטן היודע לישא את כפיו ותירצו דיש חילוק בין כשהוא עם גדולים להיכא שהוא לבדו דכשהוא לבדו צריך מילוי זקן ובדברי רבינו ז"ל לא הוזכר חילוק זה. ונראה דרבינו לא מתרץ הכי אלא שלעולם צריך מילוי זקן ומ"ש קטן היודע לישא את כפיו ר"ל שכיון שהגיע לכלל דעת שיודע לעשות כך חולקין לו תרומה אבל לא דישא את כפיו קודם מילוי זקן, וא"ת מ"מ תיקשי ממתניתין דפרק הקורא עומד ויושב דאמר שם דקטן אינו נושא את כפיו דמשמע דאם הביא ב' שערות נושא דהכי קא דייק רבינו ז"ל גבי פריסת קריאת שמע בפ' שמיני אבל פורס הוא על שמע משיביא ב' שערות ונראה ודאי דדייק ליה מהא מתני', וי"ל דגבי פריסת קריאת שמע דלא אשכח רבינו ז"ל גילוי במקום אחר בהיפך דייק הכי אבל גבי נשיאות כפים דאשכחה במקום אחר דבעינן נתמלא זקנו כדאמר ס"ק דחולין לא דייקינן הכי ומאי דנקט קטן משום אהריכא נקטיה אבל גבי נשיאת כפים אפי' גדול אינו נושא את כפיו כל זמן שלא נתמלא הזקן. והשתא יש לומר דגבי שליח צבור אפילו שלא יהיה בדרך קבע בעינן מילוי זקן ולא כמו שחילקו התוספות דכיון דאשכחן גבי שליח צבור דצריך מילוי זקן לא דייקינן ממתני' להכי ומה שכתב משהביא שתי שערות הוא לענין פריסה קריאת שמע לבדה: והיין כיצד מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו וכו'. בפ"ג דכריתות (דף (ס"ה)[י"ג]) תנו רבנן יין ושכר אל תשת יכול אפילו כל שהוא אפילו מגתו ת"ל ושכר הין אסור אלא כדי לשכר וכמה כדי לשכר כדי רביעית יין בן מ' יום א"כ מה ת"ל יין לומר לך מה יין מוזהרין עליו כל שהוא ומוזהרין עליו מגתו ר' יהודה אומר יין אין לי אלא יין שאר משכרין מנין תלמוד לומר ושכר א"כ מה ת"ל יין על היין במיתה ועל שאר משקין באזהרה ר' אליעזר אומר יין אל תשת ושכר [אל תשת] אל תשתהו (אלא) כדרך שכרותו הא אם הפסיק או נתן לתוכו מים כל שהוא פטור וכו' ע"כ ואמרו שם דהלכה כרבי אליעזר ולכך פסק רבינו הכי כאן גבי נשיאת כפים דאיתקש ברכה לעבודה. עוד שם כמאן אזלא הא דתניא אכל דבילה קעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש ושימש לוקה כמאן כרבי יהודה. ומכאן תימה על דברי רבינו ז"ל דהוא פסק כאן כרבי אליעזר ובפ' א' מהלכות ביאת מקדש פסק כרבי יהודה דאמר ואם נכנס ועבד והוא שיכור משאר משקין המשכרין אפילו מן החלב או מן הדבילה הרי זה לוקה ועבודתו כשרה והיינו כר' יהודה דהכי אוקמה בגמרא כדכתיבנא. ועוד קשה דשם פסק כרבי אליעזר עצמו שכתב או שתה רביעית והפסיק בה או מזגה במים או שתה יין מגיתו תוך מ' יום וכו' וע"ק דפסק גם כן כרבנן דאמר יין בן מ' יום. ונראה לפרש דהוא סבר דרבי אליעזר מוסיף אכל הני דלעיל וטעמא דבגמרא אמרו ורבי אליעזר סבר כל מידי דמשכר וא"כ רבי אליעזר מוסיף אתנא קמא ורבי יהודה ומה שאמרו בגמרא כמאן כר' יהודה לאו למימרא דלא אתיא כרבי אליעזר אלא כלומר דלא כרבנן ומה שהזכיר ר' יהודה הוא משום דר' יהודה אמר בפירוש זאת הסברא והוא הדין דרבי אליעזר מודה בה כדכתיבנא: שהוקשה ברכה לעבודה. ואם תאמר הא בפ' בשלשה פרקים (דף כ"ו.) לא אמרו אלא למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר לומר לך מה נזיר וכו' ונראה דמסמיכות הפרשיות מסקי לה, וי"ל דסובר רבינו ז"ל כדמשני שם דבגמרא אמר קרא לשרתו ולברך בשמו כולה דרשה מסקינן מיניה וסמיכות הפרשה לא אתי אלא לבעל מום כדאמר שם וא"ת כיון דמקשינן לנזיר לענין דבעל מום משום דהוי לקולא כדאמרו שם דכיון דהוי דבר דרבנן מקשינן לקולא א"כ כהן מומר נמי אקיש לנזיר לקולא ואמאי אקיש לעבודה אדרבה אית לך לאקושי לנזיר ולומר מה נזיר אפילו שהמיר וחזר אף כהן נמי. וי"ל דסברא הוי לאקושי ליה למשרת להא מילתא משום דלא גרע מכהן שהרג את הנפש שאמרו שלא ישא את כפיו אעפ"י שעשה תשובה כדנסקיה מקרא דופרשכם כפיכם וא"כ נראה דה"נ דלא גרע הא:

מגדל עוז

השנים כיצד עד זקנו. פ"ק דחולין (דף כ"ד) ופרק עומד ויושב · והיין כיצד כו' עד שהוקשה ברכה לעבודה. פרק בשלשה פרקים והגיה פרק אלו נאמרים. **שתה רביעית** כו' ערכהן יד. פרק בשלשה פרקים. **ושיעור** אצבעים על אצבעים נפסחים פ' בתרא (דף ק"ט) **טומאת ידים** כיצד כו' עד וגרס את כ'. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט) ובהלכות ר"י אלפסי פרק עומד ויושב. והחלל אינו נושא כו' עד בכיהונו. פרק עשרה יוחסין (דף ס"ט) ובכמה מקומות בתלמוד ופרק בתרא דכתובות. כהן שלא היה בו כו' עד בכלל הברכה. פרק ואלו נאמרים.

הגהות מיימוניות

[ד] היינו דווקא ביחיד אבל עם אחרים יכול לישא כפיו משהוא בן י"ג שנים ויום אחד כדמשמע בפ"ב דמגילה ובפרק לולב הגזול. ספר המצות. [ה] וכן כהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפללין נושא את כפיו ואין התפלה מעכבת וכן כתב בערוך בשם הגאון וכן ראבי"ה:

כסף משנה

ט נשיאת כפים בעשרה. משנה פרק הקורא עומד (מגילה כ״ג:) אין נושאין כפיהם בפחות מעשרה: ומ״ש וכהנים מן המנין: בה״כ שכולה כהנים וכו׳. פרק אלו נאמרים (סוטה ל״ח:) אמר רב אידי אמר רבי שמלאי בה״כ שכולה כהנים כולן עולים לדוכן למי מברכין אמר רבי זירא לאחיהם שבשדות והאי רב שימי בה״כ שכולה כהנים מקצתן עולין לדוכן ומקצתן עונין אמן ל״ק הא דאשתיור בי עשרה הא דלא אשתיור בי עשרה. ופירש״י אשתיור בי עשרה מקצתן עולין לדוכן ועשרה האחרים עונין אמן לא אשתיור בי עשרה לא חשיב ברכה לחודייהו והילכך כולם עולים ומברכין לאחיהם שבשדות. ולפיכך נ״ל שמ״ש רבינו ואם נשארו שם עשרה כהנים וכו׳ דה״ה אם יש שם יותר מעשרה כהנים עשרה מהם אינן עולין לדוכן והשאר עולין ואלו העשרה עונין אחריהם אמן ואף ע״ג דברכת כהנים בעשרה וכהנים מן המנין שאני התם דישראל הן העונים אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביני ם ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לענות אמן אא״כ העונים הם עשרה. ומה שכתב רבינו וכתב שבצפון ושבדרום ומי עונה אחריהם הנשים והטף. ירושלמי פ׳ אין עומדין:

י צבור שלא היה בהם כהן וכו׳ עד רשאי. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל״ד): ואם אין להם כהן וכו׳ עד שים שלום: ומ״ש ואין העם עונין אמן כלומר אחר כל פסוק ופסוק שאין עונין אמן אלא כשהכהנים מברכים כנ״ל וכן כתב בכלבו, וי״מ דה״ק ואין עונין אמן אחר ושמו את שמי ולא נהירא:

יא כהן שנשא כפיו וכו׳. כך פשוט בר״ה פרק ראוהו ב״ד (דף כ״ח):

כהן שלא עקר רגליו וכו׳. פרק אלו נאמרים מימרא דריב״ל (סוטה ל״ח:): אבל אם עקר רגליו וכו׳. שם תני רבי אושעיא:

יב כל כהן שאינו עולה לדוכן וכו׳. שם אריב״ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלש עשה וכתב רבינו דלאו דוקא עובר אלא הרי זה כעובר משום דליכא לגמרי אלא כה תברכו: כל כהן שאינו מברך וכו׳ וכל כהן המתברך וכו׳. שם מימרא דריב״ל:

סליק הלכות תפלה

הכהנים הרי הם בכלל הברכה: ט נשיאת כפים בעשרה וכהנים מן המנין. א בית הכנסת שכולן כהנים כולם נושאים את כפיהם. ולמי הם מברכים לאחיהם שבצפון ולאחיהם שבדרום. ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף. ואם נשארו שם עשרה כהנים יותר על אלו שעלו לדוכן העשרה עונין אמן והשאר מברכין: י ציבור שלא היה בהן כהן אלא שליח ציבור לבדו לא ישא את כפיו. ואם היתה הבטחתו שהוא נושא את כפיו והוזר לתפלתו [ו] רשאי. ואם אין להם כהן כלל כשיגיע שליח ציבור לשים שלום אומר אלהינו [ז] ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור יברכך יי׳ וישמרך יאר יי׳ פניו אליך ויחנך ישא יי׳ פניו אליך וישם לך שלום ושמו [ח] את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ואין העם עונין אמן ומתחיל ואומר שים שלום: יא כהן שנשא את כפיו בבית הכנסת והלך לבית הכנסת אחר ומצא ציבור שמתפללין ולא הגיעו לברכת כהנים נושא ידיו להן ומברכן. ואפילו כמה פעמים ביום. כהן שלא עקר רגליו ממקומו לעלות לדוכן בשעה שאמר שליח ציבור רצה שוב אינו עולה באותה תפלה. אבל אם עקר רגליו לעלות אע״פ שלא הגיע לדוכן אלא אחר עבודה הרי זה עולה ומברך: יב כל כהן שאינו עולה לדוכן [ט] אע״פ שבטל מצות עשה אחת הרי זה כעובר על שלש עשה שנאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם ושמו את שמי, וכל כהן שאינו מברך אינו מתברך וכל כהן המברך מתברך שנא׳ ואברכה מברכיך:

א גיטין דף מ״ז:

סליקו הלכות תפלה בסיעתא דשמיא

הגהות מיימוניות

[ו] כדי שלא תתבטל נשיאת כפים אבל יש שם כהן אחר שישא את כפיו לא ישא ש״צ את כפיו ואפילו אם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו וכן כתב מורי רבינו, ויש ליזהר שלא יאמר לו אדם עלה וגם את הנותן מים לכהנים יזהירו שלא יאמר לו טול ידך לעלות. ושליח ציבור העולה צריך לעקור רגליו פורתא בעבודה כדלקמן בהלכה י״א. וכתב מורי רבינו שצריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפלה עם ש״צ ולא שח בשעה שהיה ש״צ מתפלל: [ז] אבל אין שייך כלל לי״ח ברכות שתקנו ק״כ זקנים וכן כתב בסדר רב עמרם תחלת כל י״ח ברכות וסופם וכתב מודים עד הטוב שמך ולך נאה להודות שים שלום עד המברך את עמו ישראל בשלום וכן כתב מורי וכן משמע להדיא בריש פרק ב׳ דמגילה דקאמר מה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים משמע שהברכה מתחיל בשים שלום דאי לאו הכי למה שואל על אריכות דברים ואמצעית ברכה או יותר משאר ברכות ועיין שם ולקמן בנוסח י״ח ברכות: [ח] וכן כתב בעל הרוקח שי״ל פסוק וזה כלומר עשה עמנו כמו שהבטחתנו באותן ברכות וכן מורי רבינו רגיל ודלא כרש״י שכתב שאין לאומרו ע״כ: [ט] אמנם אם לא אמר לו אדם עלה אינו עובר בעשה כדאמרינן בירושלמי ר׳ שמשון בן פזי כד הוה חייש הוה קאי אחורי עמודי ר׳ אלעזר נפיק לברא פורש כדי שלא יאמרו להם לעלות אבל אם עלה פעם אחת ביום טוב אינו עובר בעשה אפילו אם אמרו לו עלה כדמשמע בפרק ראוהו בית דין דקאמר הכי אי בעי מברך אי בעי לא מברך פירוש אחר שעלה כבר פעם אחת עיין שם בתוספות:

מגדל עוז

נשיאת כפים בעשרה כו׳ עד והשאר מברכין. פרק ואלו נאמרים ובמסכת סופרים: צבור שלא היה שם כהן וכו׳ עד רשאי. פרק אין עומדין: ואם אין להם כהן כו׳ עד שים שלום וכו׳. במסכת סופרים: כהן שנשא כפיו כו׳ עד ואברכם. פרק ראוהו בית דין (דף כ״ח): כהן שלא עקר כו׳ עד סוף הפרק. פרק ואלו נאמרים (דף ל״ח):

הלכות תפילין

ומזוזה וספר תורה

יש בכללן חמש מצות עשה וזהו פרטן.

א) להיות תפילין על הראש: ב) לקשרם על היד: ג) לקבוע מזוזה בפתחי השערים: ד) לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו: ה) לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה:

וביאור כל מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

כסף משנה

פ״א א ארבע פרשיות אלו וכו׳. במכילתא ובהקומץ רבה (מנחות דף ל״ד ב׳). ומ״ש והיה כי יביאך שבספר ואלה שמות איצטריך למכתב הכי משום דאיכא והיה כי יביאך במשנה תורה פרשה ולמתמן: ואפילו קוצו של אות אחת וכו׳. במנחות פרק הקומץ בהלא (דף כ״ח) תנן שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ד׳ פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ובגמרא (דף ל״ד) מעכבות זו את זו פשיטא אמר רב יהודה לא נצרכה אלא לקוצו של יו״ד: וכתב הרא״ש ז״ל בהלכות ס״ת קוצו של יו״ד פירש״י זהו רגל ימין כפוף למטה וק״ל דפשיטא דמעכבא דזהו עיקר גוף האות ופירש ר״ת שהוא לגד שמאל שכפוף למטה כדאמרינן התם (דף כ״ט) מפני מה ראשה של יו״ד כפוף למטה דלגד ימין קרוי רגלו ואמריכן נמי בפסיקתא דיו״ד יש לו נקודה אחת למטה ונקודה אחת למעלה וגם אמרו שם מפני מה יו״ד כפוף ולפי זה יש ליו״ד סג למעלה וגם כפוף למטה, ולשבר דקוצו של יו״ד סיינו סג למעלה ויו״ד כפוף סיינו רגל ימיני: וכן

א ארבע אפרשיות אלו. שהן קדש לי. והיה כי יביאך יי׳ שבספר ואלה שמות. ושמע. והיה אם שמוע. הן שנכתבות בפני עצמן ומחפין אותן בעור ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד. ואפילו קוצו של אות אחת מארבע פרשיות אלו מעכב את

א טור א״ח סי׳ ל״ב סמ״ג עשין כ״ב:

מגדל עוז

פ״א ארבע פרשיות אלו כו׳ עד נכתבות שלמות. פרק הקומץ רבה (דף ל״ד) ובמסכת סופרים:

את כולן מן התורה עד שיהיו נכתבות שלימות כתיקונן: ב וכן שתי פרשיות שבמזוזה שהן שמע והיה אם שמוע אפי' אות אחת משתי הפרשיות אם חסר קוצו מעכב מן התורה עד שיהיו שתיהן נכתבות שלימות. וכן ספר תורה שחיסר אפילו אות אחת פסול: ג עשרה דברים יש בתפילין כולן הלכה למשה מסיני וכולן מעכבין. לפיכך אם שינה באחת מהן הרי התפילין פסולות. שנים הן בכתיבתן ושמנה בחפויין וקשירת רצועותיהן. ואלו הן השנים שבכתיבתן. שכותבין אותן [א] בדיו ושיהיו נכתבין על הקלף: ד כיצד מעשה הדיו. [ב] מקבצין העשן של שמנים או של זפת ושל שעוה וכיוצא בהן וגובלין אותן בשרף האילן ובמעט דבש ולותתין אותו הרבה ודכין אותו עד שיעשה רקיקין ומיבשין אותו ומצניעין אותו. ובשעת כתיבה שורהו במי עפצים וכיוצא בו וכותב בו. שאם תמחקנו יהיה נמחק. וזהו [ג] הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות. ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשרים: ה אם כן מה מיעטה ההלכה שנאמר למשה מסיני שיהיו כתובים בדיו. למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק וכיוצא בהן. שאם כתב בספרים או בתפילין או במזוזות אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב הרי אלו פסולין: ו שלש עורות הן גויל וקלף ודוכסוסטוס. כיצד לוקחין עור בהמה או חיה ומעבירין השער ממנו תחלה. ואחר כך מולחין אותו במלח. ואח״כ מעבדין אותו בקמח. ואחר כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצין את העור ומחזקין אותו. וזה הוא הנקרא גויל: ז ואם לקחו העור אחר שהעבירו שערו וחילקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנין עושין עד שיהיו שני עורות. אחד דק הוא שמול השיער ואחד עבה והוא שממול הבשר ועבדו אותו במלח ואח״כ בקמח ואחר כך בעפצא וכיוצא בו. זה החלק שממול השיער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס: ח הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין ספר תורה על הגויל וכותבין במקום השיער. ושיהיו כותבין התפילין על הקלף וכותבין במקום הבשר. ושיהיו כותבין המזוזה על דוכסוסטוס וכותבין במקום השיער. וכל הכותב על הקלף במקום שיער או שכתב בגויל ובדוכסוסטוס במקום בשר פסול: ט אף על פי שכך היא הלכה למשה מסיני אם כתב ספר תורה על הקלף כשר. ולא

כסף משנה

ב **וכן ס״ת שחיסר אפילו אות אחת וכו'.** דעת רבינו דכיון דבתפילין ומזוזה אות אחת מעכב וכמו שיתבאר בסמוך ה״ה לס״ת דהא תנן בפ״ק דמגילה (דף ח' ב') אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבים אלא אשורית ועוד דאמרינן בהקומץ רבה (מנחות כ״ט ב') ס״ת שיש שלש טעיות בכל דף יתקן ד' יגנז ומדקאמר יתקן אלמא דקודם שתיקן אפילו בטעות אחד תיפסל כתפילין ומזוזות. והר״ן דחה ראיות אלו בפרק בני דמגילה ומ״מ זה דעת רבינו כמבואר בדבריו פ' י' אה' אלו עוד ראיה לדברי רבינו מדאמרינן פ״ק דב״ב אפשר ס״ת חסר אות אחת וכתיב לקוח את ספר תורה הזה אלמא דכי חסר אות אחת אינו נקרא ספר התורה ועוד דאמרינן דאפילו אות אחת אסור לכתוב שלא מן הכתב כלומר שמא יחסר אות או ייתר אות אלמא אפילו חסרון אות אחת פוסל. והא דגרסינן בהניזקין (גיטין דף ס') אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן ס״ת שחסר יריעה אחת אין קורין בו דמשמע הא חסר פסוק אחד קורין בו י״ל דל״ק דאפשר לומר דר' יונתן בא ללמדנו שאין דין ס״ת כדין המגילה שאם הטיל בה הסופר אפילו כמה יריעות וקראן הקורא ע״פ יצא אבל בס״ת אפילו חסר יריעה אין קורין בו ומדאנמרן דחסרון פוסל בס״ת לענין קריאתו לא שנא לן בין חסרון מועט למרובה ומילא דאפילו חסר אות פסול כנ״ל לדעת רבינו:

ג **עשרה דברים וכו'** מתבארים והולכים בסמוך. שכותבין אותן בדיו וכו'. ברייתא בשבת פרק הבונה (דף ק״ג) כתב שלא בדיו יגנזו. ומ״ש שהוא הל״מ. ירושלמי פ״ק דמגילה כתבו הרי״ף סוף הלכות ס״ת:

ד **ומיבשין אותו וכו'** הכי משמע בפ״ב דנדה (דף כ') דדיו שלהם יבש היה מדאמרינן התם רבי אתי שלי קורטא דדיותא ובדיק בה ופירש רש״י ז״ל חתיכת דיו יבש ובודק בו מראית דם שחור: וזהו הדיו שתלוה וכו'. ואם כתב שלשתן וכו'. כ״כ הרא״ש דאע״ג דבפרק שני דגיטין (דף י״ט) משמע דמי עפצא לאו היינו דיו כשמערבין בו קומוס שקורין גומ״א בלעז נקרא דיו:

ה **אם כן מה מיעטה ההלכה וכו'** עד פסולים. קשה דתניא בהבונה (שבת ק״ג) כתב האזכרות בזהב יגנזו משמע דוקא אזכרות אבל כתב אותיות אחרות בזהב כשר. וי״ל דה״ה לאותיות אחרות שכתבן בזהב פסול שהרי לא כתבן בדיו ואזכרות דנקט משום דסד״א שרוב מעלתן ראויות ליכתב בזהב קמ״ל והכי מפורש מדתניא במסכת סופרים פ״ק אין כותבין בזהב:

ו **שלש עורות הן וכו'.** יש גירסאות מחולפות בלשון רבינו יש גורסין זה החלק שממול השיער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס ופירוש זה כתב בעל הערוך בשם רבינו האי ז״ל ויש גורסין בלשון רבינו בהפך זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס וזה שממול הבשר נקרא קלף. וכתב הר״ן ז״ל בשבת פרק המוציא שזה דעת רבינו והוא גם כן דעת הרמב״ן ז״ל וזו היא נוסחת רבינו מאין ספק כמבואר בתשובתו להכמי לוניל שאכתוב בס״ג בע״ה וכך היא גירסת ה״ר מנוח, ואפשר שאח״כ חזר בו וכתב כמו שכתוב בספרים שלנו שהוא כדעת רוב הפוסקים. ודע שדעת רבינו דאע״ג דמשמע בגמרא דכל דלא עפיץ עור מיקרי ולא גויל ולא קלף ואינו כשר לספר תורה ולא לתפילין ומזוזות לאו דוקא עפיץ דעיבוד סיד שלנו לעיבוד עפצים וכמ״ש התוס' בשם ר״ת וז״ש ואח״כ בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצים את העור ומחזקים אותו:

ח **הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין וכו'.** ברייתא בשבת פרק המוציא יין (דף ע״ט ב') ובפרק הקומץ (מנחות ל״ב) הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שיער ועוד התם תנא דבי מנשה כתבה על הנייר ועל המטליות פסולה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס״ת ועוד תניא שינה בזה ובזה פסולה ופירשו בגמרא לחדא אוקימתא שינה בזה ובזה היינו שכתב על הקלף במקום שיער או על הדוכסוסטוס במקום בשר. והרא״ש בהלכות ס״ת פסקה להאי דתנא דבי מנשה. וכתב הר״ן ז״ל בפרק המוציא יין דמצוה מן המובחר ספר תורה בגויל מדאמרינן בגיטין (דף נ״ד:) גוילים שבו לא עבדתים לשמן והיינו כמי דאמרינן בפ״ק דב״ב (דף י״ד:) גבי ס״ת שעשה משה דאקשינן בתרי סוסכי היכי יתיב משום דמשמע לן דשל גויל היה דאי של קלף מאי קשיא ליה הרי יכול לגרכן ולהעמידן על גלדן אלא ודאי מצוה מן המובחר בגויל וכן כתב ר״ח. ומ״מ בדיעבד כשר אף על הקלף ועל הדוכסוסטוס אלא שהרמב״ם כתב דעל הדוכסוסטוס פסול ולא נהירא עכ״ל. ומ״ש דגויל במקום שיער דוקא. ס״ק דמ״ס וירושלמי פ״ק דמגילה צריך לכתוב על הגויל במקום שיער ואם שינה פסול:

ט **אף ע״פ שכך הוא הלכה למ״מ וכו'.** בפ״ק דב״ב (דף י״ד) שאלו את רבי ס״ת בכמה אחר בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע ומדלא מדכר דוכסוסטוס אלמא דוכסוסטוס כלל לא ואע״ג דבפרק המוציא (שבת ע״ט) הנא דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל דוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס״ת רבי לא ס״ל הכי וכוותיה קיימא לן דהוא עדיף מתנא דבי מנשה ועוד דבירושלמי פ״ק דמגילה וכמ״ס פ״ק קתני גבי ספר תורה

א טור שם סמ״ג עשין כ״ח · ב טור י״ד סי' רע״א סמ״ג עשין שם · ג טור י״ב סי' רע״א א״ח סי' ל״ב סמ״ג עשין כ״ג כ״ה:

מגדל עוז

וכן ספר תורה שחיסר אות אחת פסול רוב רבותינו בעלי התוספות ז״ל הסכימו כן סוף פרק הקומץ רבה מדאמרינן התם ובפרק קמא דבבא בתרא אפשר ספר תורה חסר אות אחת וכתיב לקוח את ספר התורה הזה אלמא דכי חסר אות אחת אינו נקרא ספר תורה והסכימו שלא נברך עליו וכן נהגנו בכל ספרד וקטלוניא שאם נמצא בו טעות אפילו בסוף הפרשה מחזירין אותו ומביאים אחר במקומו וקוראין וגם מברכין כבתחלה וכן הסכים הר״ם הלוי מטוליטולא וכל חכמי ספרד ז״ל וגם הראב״ד ז״ל והרמב״ן ז״ל ומורי הרשב״א ז״ל וכד״ן **עשרה דברים וכו'** עד הקלף פרק הקומץ רבה וכל אחד יתבאר דינו לפנינו. **כיצד** מעשה הדיו כו' עד שיעשה רקיקין. קבלה היתה בידו. **ומיבשין** אותו כו' עד נמחק. פרק שני דנדה (דף כ') שלי קורטא דדיותא וזו היא הדיו כו' עד כשרים כו'. פרק הקומץ רבה (דף ל״ד) ופרק הבונה דמסכת שבת (דף ק״ג) **אם כן מה מיעטה** כו' עד כיוצא בהן. פרק ראשון ופרק שני דגיטין (דף י״ט) ופרק הבונה שם ופרק הקומץ רבה שם **שאם כתב** בספרים כו' עד פסולין. פרק קמא דמסכת סופרים **שלש** עורות כו' עד ודוכסוסטוס פרק המוציא (דף ע״ט): **כיצד לוקחין** כו' עד נקרא קלף כתשובת רבינו האי גאון ז״ל **הלכה** למשה מסיני כו' עד במקום הבשר פרק המוציא (דף ע״ט) ובפרק הקומץ רבה (דף ל״ב) ובירושלמי פ״ק דמגילה. **ושיהיו** כותבין המזוזה כו' עד אלא למזוזה. פרק הקומץ רבה שם.

הגהות מיימוניות

[א] בפרק הבונה נכתב שלא בדיו יגנז ומוקי לה בהקומץ רבה בספר תורה ובפ' קמא דמגילה תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות כו' ע״כ · [ב] בפרק קמא דעירובין מסקינן תניא ר' יהודה אומר משום רבי מאיר לכל מטילים קנקנתום חוץ מפרשת סוטה שבמקדש ואומר רבינו תם דאפילו למאן דאסר ליתן קנקנתום לתוך הדיו אידרמונ״ט מותר דקנקנתום אין זה אירדמונ״ט אלא ודרי״אול ואידרמונ״ט נקרא שיחור וכן איתא בפרק שני דגיטין דב' סיגין הן דתנן כתבו בקנקנתום כו' ובגמרא מוסיף שיחור עד כאן: [ג] מי עפצים לא מיקרי דיו ואין כותבין בו דתנן בפרק כל הגט בכל כותבין בדיו ומוסיף רבי חייא כתבו במי עפצין כשר אלמא מי עפצין לאו היינו דיו ועוד דסוף פרק כל היד אמר רבי אמי שלי קורטא דדיותא וזה אין שייך אלא בדיו יבש וקשה כשלנו אבל דיו של עפצים לעולם הוא לח והא דאמרינן בבמה מדליקין כל השרפים יפים לדיו היינו לחלוחית כמו ירק מר יש לו שרף בפרק כל שעה וכן שירפת מצוי בפרק כל היד ור שייך בדיו שלנו ששורין קליפת עץ בושם או של עץ אחר בסים ע״י האש ומבשלין אותו עד שהמים קולטין לחלוחית העצים ואחר כך נקרשים המים ומתייבשים ונעשים דיו ולא כאותם המפרשי׳ שרף זרי גומא דא״כ היה לו לומר קומוס דתנן בכל כותבין בקומוס ובקנקנתום ע״כ מספר התרומה וכ׳ נתב בספר המצות אמנם התוספות כתבו בפרק במה מדליקין דלסברת ר״ת אפילו דיו צרפתי אינו דיו אף על פי שהוא יבש שהרי אין מטילין בו שמן אלא מעשנים אותו בשמן אם כן א״ זה דיו שהיה בימי חכמים אבל העיקר נראה שבכל ענין שיעשה אדם דיו ובלבד שיהא מתקיים וניכר על הקלף דיו הוא וכותבין בו ספרים תפילין ומזוזות עד כאן לשון התוספות. והנה מצאתי כתוב לרבינו שמחה דדיו עפצים נמי איקרי דיו ועוד כתב וז״ל ואני סבור כל צבע שחור המתקיים על הקלף נקרא דיו כי לא מצינו הלכה למשה מסיני שלא יהא כשר אלא דיו קרוש ודיו עפצים דאמרינן בירושלמי דפרק שני דגיטי׳ רבי בי מדינתא עירומין סגין כר עד שפיך עליהם דיו שאין בו עפץ ש״מ דיש דיו נמי בלא עפצים עד כאן

שהולך כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ומדלא מדכר דוכסוסטוס אלמא כרבי ס"ל: וכן אם כתב את המזוזה על הקלף וכו'. ברייתא פרק המוציא יין כתב מזוזה על הקלף פסולה אמר רשב"א רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת ופסק רבינו כדברי ר"מ דקיימא לן וכן פסקו הפוסקים וטעמא משום דעבד כה עובדא ועוד דהא רשב"א קאי כוותיה ועוד דבגמרא מייתינן לה למיפרך לסתם תלמודא דאמרה דמזוזה נכתבת על הקלף אלמא הכי הלכתא ועוד דרב נמי אמר כוותיה וליכא מאן דפליג עליה. וקשה דאם כן כי תניא לס"ת מזוזה על הדוכסוסטוס ליתני על הדוכסוסטוס ועל הקלף אלא ודאי משמע דלמצוה דוכסוסטוס בעינן וכן כתב הרי"ף בהלכות מזוזה. וכתב הר"ן בפרק המוציא יין אע"ג דליתנא דהיה כותבה לכתחלה משמע דה"ק היה כותבה על הקלף כשלא היה מזדמן לו דוכסוסטוס א"נ שבמקום שצריך שימור כגון שעומדת במקום התורפה וכו' היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל. ומ"ש רבינו או על הגויל וכו' דכיון דהא דאמרינן מזוזה על דוכסוסטוס היינו למצוה אם איתא דעל הגויל פסולה ליתני מזוזה על הדוכסוסטוס ועל הקלף למעוטי גויל דפסי עדיף לאשמועינן פסולא מלאשמועינן מצוה א"ו על הגויל כשר ולא נאמר דוכסוסטוס אלא למצוה כנ"ל. והר"ן כתב בפרק המוציא כמיש אחרת:

י אין כותבין ספרים וכו' עד שלהן. ברייתא בשבת פרק שמונה שרצים (דף ק"ח): ומ"ש שכותבין ע"ג עור של עוף טהור מימרא דר"ה שם, וכל הני אע"ג דגבי תפילין מיתנו אלא מינייהו נקט וה"ה לאידך דהא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' וקיים לן לקוטי האי כללא כל היכא דלא אשכחן שחילקו חז"ל ביניהם שבאותו דבר שחילקו חלק ביניהם לא בדבר אחר: ואין כותבין ע"ג עור הדג וכו'. (שם) בעא מר בריה דרבינא מר"נ בר"י מהו לכתוב תפילין ע"ג עור של דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר אי פסיק זוהמא מיניה אי לא פסקא:

יא גויל של ספר תורה כו'. בגיטין פרק הניזקין (דף נ"ד ב') אמרינן דההוא דאמר ספר תורה שכתבתי גוילין שבו לא עבדתים לשמן נאמן ואמרינן התם דמפסלי בהכי: ומ"ש כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הכותי פסול. הוא מדאמרינן בס"ב דגיטין (דף כ"ג) דכותי אדעתא דנפשיה קא עביד: ומזוזה אינה צריכה וכו'. כבר נשאל רבינו על זה מחכמי לוניל והשיב וז"ל ילמדנו רבינו מפני מה עור של מזוזה אינו צריך עיבוד לשמה אע"פ שבס"ת ותפילין צריך עיבוד לשמן ותפילין אם לא נעבד לשמן ואי משום דקרי ליה למזוזה קדושה קלה הא נ"כ קורא לתפילין קדושה קלה: תשובה לא מפני זה אלא מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה והיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר. ומ"ה מ"ש ס"ת ותפילין צריכין עיבוד לשמן לפי שעצמו של ס"ת ועצמן של תפילין הם המצוה לפיכך הוצרכו נעשות להם חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמן לפי שהוא בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני שהבית חייב ואם אין בית אין מזוזה אבל ס"ת ותפילין חובת הגוף החדירה עכ"ל. ומ"ש מפני שלא נשמע וכו' על מ"ש בסוף ועצמה של מזוזה אינה המצוה הוא סומך דאי"ט מפני שלא נשמע לחוד לא מכרע מידי דהא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו', וגם הטענה שטען שעצמה של מזוזה אינה המצוה היא תמוה בעיני דמנין לנו לומר כן כל זמן שלא מצינו בדברי רז"ל חילוק ביניהם:

יב הלכה למ"מ שאין כותבין וכו'. ירושלמי ס"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת הלכה למ"מ שיהו כותבין בשרטוט בדיו מסורגל פירוש משורטט. ואסיקנא בס"ב דמגילה והלכתא מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט, וכיון דסתמא אמרינן בירושלמי כותבין מסורגל אכולהו הוה לן למימר דקאי אלא דמיעטו בגמרא דידן תפילין בהדיא אבל ס"ת דלא אימעוט בעי שרטוט ופירש רבינו למה אין התפילין צריכין שרטוט לפי שהם מחופין אבל המזוזה אינה מחופה כל כך שבנקל יכול להסירה ממקומה. והר"ן כתב בס"ב דמגילה דטעמא משום דמזוזה נבדקת אחת בשבוע וכו':

ומותר לכתוב תפילין ומזוזות וכו'. ברייתא פ"ב דמגילה: אבל ס"ת. שם מימרא דרבה בר בר חנה א"ר יוחנן והטעם שמא יטעה בחסרות ויתרות: וכתב ה"ר מנוח ודוקא לכתחלה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב לא פסל. ונ"ע אם אותם פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב כיון דגריסן עכ"ל:

יג ספר תורה תפילין ומזוזות וכו'. בגיטין פ' השולח (דף מ"ה) אר"נ נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורוס ישרף כתבו כותי יגנז ואמרינן בתר הכי ס"ת שכתבו כותי תני חדא ישרף ותני חדא יגנז ותניא אידך קורין בו ואוקימנא להא דתני יגנז כי הא תנא דתנא רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת שכתבו אפיקורוס ומוסר ביד אנס כותי

ולא נאמר גויל אלא [ד] למעט ^א^דוכסוסטוס שאם כתב עליו הספר פסול. וכן אם כתב את המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו על דוכסוסטוס אלא למצוה: י ^ב^אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות על גבי עור בהמה [ה] טמאה ועוף וחיה הטמאים. אבל כותבין על גבי עור בהמה וחיה ועוף טהורים ואפילו נבלות וטריפות שלהן. ואין כותבין על גבי עור הדג הטהור מפני הזוהמא שאין הזוהמא פוסקת בעיבודה:

יא ^ג^גויל של ספר תורה וקלף של תפילין או של ספר תורה צריך לעבד אותן* לשמן ואם עבדן שלא לשמן [ו] פסולין. לפיכך אם עבדן הכותי פסולין אף על פי שאמרנו לו לכותי לעבד עור זה לשם הספר או לשם התפילין פסולין. שהכותי על דעת עצמו הוא עושה לא על דעת השוכר אותו. לפיכך כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הכותי פסול. ומזוזה [ז] אינה צריכה העבדה לשמה:

יב הלכה למשה מסיני שאין כותבין ספר תורה ולא מזוזה אלא [ח] בשרטוט. אבל* תפילין אינן צריכין [ט] שרטוט לפי שהן מחופין. ומותר לכתוב תפילין ומזוזה שלא מן הכתב שהכל גורסין פרשיות אלו. אבל ספר תורה אסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב:

יג ^ד^ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורוס

א עיין בטור י"ד כו' רע"א ובסמ"ג עשין כ"ח : ב טור שם סמ"ג עשין שם : ג שם ושם :
ד טור א"ח סי' ל"ט י"ד סי' רפ"א :

הגהות מיימוניות

[ד] חתיא פליגא על כל רבותינו שפסקו ס"ת שכתב על הדוכסוסטוס כשר ולא נאמר גויל קלף אלא למצוה וכן איתא בפרק המוציא כדבריהם דגרסינן תני רבי מנשה כתבה על הנייר ועל חמטלית פסולה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה כתבה מאי כו' עד כי תניא ההיא בס"ת אומר רבינו תם דשלנו יש לו דין קלף ויש לו לכתוב עליו לצד הבשר שהרי גוררין ומתקנין אותו לצד הבשר ונשארת קליפה לצד השיער ואם תמצי לומר יש לו דין דוכסוסטוס מפני שגוררין ומתקנין אותו לצד השיער ונשאר קליפה לצד הבשר אם כן איך כתבינן תפילין על קלף שלנו הלא אין דינן אלא על הקלף ואם שינה פסול. וכתב רבינו שמחה דיש רוצים להכשיר קלפים שלנו לכתוב עליהם מאי זה צד שהוא חפץ משתי הצדדין כיון שנתקן כרבינו תם ויש אוסרים שיש לו דין דוכסוסטוס לכתוב עליו במקום שיער דלא גרע מגויל וכו' עד פוק חזי מאי עמא דבר ונשיליה לספרא עכ"ל : [ה] בפרק ח' שרצים ויליף לה מלמען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך : * [לשון השר ה"ר ברוך נסתפק אם צריך שיוציא בשפתיו שמעבדו לשמה או סגי במחשבה שמחשב כך בלבו וכתב א"א ז"ל טוב שיוציא בשפתיו] : [ו] וכן פירש רבינו חננאל דאיתא בפרק הניזקין ההוא דאמר ספר תורה שכתבתי גוילין שלו לא עבדתים לשמן ופסלית רבי אבהו וגם רבא דאמר בפרק נגמר הדין הזמנה לאו מילתא היא קסבר כרבן שמעון בן גמליאל פירוש הזמנה שעושין אחרי כן בתיקון הקלף והעור ולחותכי לאו מילתא היא כיון שהעיבוד לא הוה לשמן דלא כרש"י דלא בעי עיבוד לשמן וכן פירש רש"י בפרק התכלת אתא לספרים ומזוזות אין צריכין בדיקה ונקחין מכל אדם פירוש מפני שאין צריכין עיבוד לשמן אבל תפילין פירוש שצריכין עיבוד לשמן לפיכך אין נקחין אלא מן המומחה כדאיתא התם דמוקי לדבא כתנא קמא דאמר עיבוד אינו כלום ולאביי כרבן שמעון בן גמליאל. ואם כותי מעבדו וישראל עומד על גביו ומסייעו ואמר לשם קדושה מסייע יש בו ממש דכותי אדעתא דישראל עביד וכענין זה התירו הגאונים ואע"ג דגבי כתיבה נמי אמרינן כותי אדעתא דנפשיה קא עביד כשישראל נתנו תחלה בעיבוד לשם קדושה מניחה לכותי להוציא ולתקנה ואינו צריך עוד לעמוד על גביו ולסייעו וכששמנן בנקביו במרצע בעין אותיות אע"פ שהרבה נקל לכותי לזייף כי יכול לתת נקובים על שאינם נקובים וינקב במרצע דרך נקבים שעשה הישראל אף על פי כן אין חוששין לזיוף כי ירא הכותי פן יבין הישראל בסביבות עין שיש לו בסימניו או מפני שאלו הנקבים נעשו מחדש יותר משלו כן השיב ר"י . [ז] הא לך לשון ספר התרומה אשר כתב על זה ושמעתי משם הרב רבי משה מיימון דמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה ולא איתמר אלא בגבי ספר תורה ותפילין ואומר הטעם דמזוזה אינה לחובת גופו כי אם לשומרו מן המזיקין ואין לסמוך על דבר זה בלא ראיה שהרי המזוזות חמורה להצריך שרטוט מה שאין כן בתפילין ולא עלה טעם זה על לבו של ר' משה כאשר תמצא לקמן בפרק ה' בהלכה ד' איך כותב על אותם שמחשבין שמזוזות היא לצורך שמירה והנאת העולם הזה שהם בכלל מי שאין לו חלק לעולם הבא. ובספר המצות כתב שנראה לו ראייתו מהא דפ"ק דמגילה דאמרינן מגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה פירוש מזוזה שיש בה אמיתות מלכות שמים ומדאמר ר' יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים יצא משמע דאין צריכה עיבוד לשמה וה"ה למזוזה שהוקשה לה ע"כ. והא ליתא דאדרבא רבינו משה מפרש אמתה של תורה פירוש ס"ת כבסמוך בהגה"ה שבהלכה י"ב ורא"ם כתב דמזוזות צריכות עיבוד לשמה דכי היכי דילפינן כתיבה כתיבה מס"ת לפוסלה בעיבוד כאגרת ה"נ גמרינן לפוסלה בעיבוד שאין לשמה וכשהרציתי הדברים לפני מורי רבינו ל"נ לו דברי רא"ם דאם כן גם גט ליבעי עיבוד לשמה ונראה לו ראיית רבינו המחבר מדגרסינן פרק הקומץ רבה אמזוזה יכול יכתבנה על האבנים וכו' הרי שאין צריכין עיבוד לשמה. והנה אמר לי שגם דעת רש"י כן שפירש פרק המוצא תפילין אהא דתניא ספרים ומזוזות נקחין שלא מן המומחה וכן בפרק התכלת והתוספות חולקים וע"ש : [ח] דגרסינן בשילהי פ"ק דמגילה דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה פירוש כתורה עצמה כאשר תמצא בהלכות מגילה וכן פירש"י. אבל ר"ת פירש דאמתה של תורה היינו מזוזה וכן פירש בערוך בערך אמת דאשכחן שצריכה שרטוט בפרק הקומץ ובפ"ב דמגילה אבל ס"ת לא אשכחן להדיא שצריכה שרטוט והאי דקרי למזוזה אמתה של תורה משום דיש בה פרשה ראשונה עיקר אמיתת מלכות שמים. אמנם ר"י פירש כרבינו המחבר ורש"י והביא ראיה מירושלמי דמגילה דגרסינן נאמר כאן דברי שלום ואמת ונאמר לחלן אמת קנה ואל תמכור מה לחלן צריכה שרטוט אף מגילה כן מה לחלן צריכה נתינה כר וזה הפסוק אמת קנה לכ"ע על ס"ת נאמר בפ"ק דברכות אמת זו תורה דכתיב אמת קנה ואל תמכור וכן פסק רבינו שמחה דאמתה של תורה היינו ס"ת וכן ראב"ם וכן ר"י אלפס : * [כתב המור ואין צריך לשרטט בכל שיטה ושיטה משמע דשיטה אחת צריך לשרטט והסמ"ג כתב צריך לשרטט התפילין ד' שרטוטים סביב הגליון ואתי כר"ת כבהג"ה לעניך] : [ט] בפ"ב דמגילה והלכתא מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט אדי ואידי נכתבות שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסן. גם שם אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב ופסקו רבותי דאפילו אם אחד קורא לו לא יכתוב אות אחת בס"ת עד שיקרא בעצמו דאמר בפ"ק דב"ב הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב. והא דתפילין אין צריכין שרטוט היינו דוקא בין שיטה לשיטה אבל למעלה צריך שרטוט כדלקמן בפ"ז. וכתב ר"ת דשמא צריכה מד' רוחות מטעמא דלקמן ע"ש ואם אין יכול לכוין לכתוב בשוה עד שישרטט מותר לשרטט ואין נקרא הדיוט בכך. ואומר ר"י הא דאיתא במסכת סופרים מרגלית בקנים לאו למעוטי סכין אלא למעוטי עופרת ואשר מיני צבע :

מגדל עוז

אין כותבין ספרים כו' עד הטמאים. פרק במה מדליקין (דף כ"ח) ופ"ק דמסכת סופרים (דף ק"ח) : אבל כותבין כו' עד בעיבוד. פרק שמונה שרצים : גויל של ספר תורה עד צריכה עיבוד לשמה. פרק הניזקין (דף נ"ד) ובפרק נגמר הדין (דף מ"ח) : ובכבר שאלו חכמי לוניל להר"ם ז"ל ילמדנו רבינו מפני מה עור של מזוזה וכו' (עיין בגוף התשובה ובכ"מ) אבל ספר תורה ותפילין חובת הגוף החדירה עכ"ל : ואנו לומר כי הבורא יודע בעיקר הדין נכונה אבל בטעם אינו כ"ל ויש לו בו דברים בגו : הלכה למשה מסיני כו' עד מחופין. פרק הקומץ רבה ופרק הקורא למפרע במסכת מגילה (דף י"ח) וירושלמי : מותר לכתוב תפילין כו' עד שלא מן הכתב. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג) ופרק הקורא למפרע (דף י"ח) :

כסף משנה

כותי ועבד אשה וקטן וישראל מומר פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכיון דר״נ סבר כתבו כותי יגנז כהאי ברייתא קי״ל, ואע״ג דתני אפיקורוס בהדייהו וכתבו אפיקורוס אר״נ ישרף איכא למימר דאע״ג דלא קי״ל כברייתא באפיקורוס כאידך קי״ל כוותה, א״נ דברייתא נמי סברה דכתבו אפיקורוס ישרף אלא משום דנאיך לא מצו למנקט ישרף לא נקט נמי באפיקורוס. ופירש״י אפיקורוס אדוק בעבודת כוכבים כגון כהניהם ישרף דודאי לשם עכו״ם כתבו כו׳ עבד ואשה אינן בקשירה דמ״ע שהזמן גרמא היא כותים גירי אריות הם כלומר ולא ברצון נעשו מומר ומוסר ביד אנס הרי פרקו מעליהם עול עכ״ל. ונראה דישראל מומר היינו מומר לכל התורה דאילו מומר לדבר אחד מדאורייתא מוסר ביד אנס אפילו מומר לעבירה שאינה חמורה כ״כ פסול א״ו כדאמרן: נמצאו ביד אפיקורוס. (שם) מימרא דר״נ: נמצאו ביד כותי וכו׳. (שם דף מ״ה) במשנה אין לוקחים ספרים תפלין ומזוזות מן הכותים יותר על דמיהם מפני תיקון העולם כלומר שלא להרגילן לגונבם ולגוזלן למכור ביוקר. ובגמרא א״ל רב בודיא לרב אשי יתר על דמיהן הוא דאין לוקחים הא בכדי דמיהם לוקחים ש״מ ס״ת שנמצא ביד כותי קורין בו דילמא לגנוז כלומר הא דדייקינן מתני׳ הא בכדי דמיהם לוקחים לגנוז קאמר ואין מניחין אותו בידו שמא כשר הוא וגונזין אותו מספיקא. ובתר הכי אמרינן נמצא ביד כותי אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו ופסק רבינו דקורין בו כלישנא בתרא ועוד דפשטא דדיוקא דמתניתין הכי שכחא דלקרות בו שרין אותו ואע״ג דדחי רב אשי אדיתוייה לא סמכינן אלא כשרים הם: יד ס״ת תפילין ומזוזות וכו׳ עד הרי אלו פסולין. כבר נתבאר למעלה:

טו הכותב ס״ת וכו׳. בהניזקין (גיטין נ״ד ב׳) אמרינן דההוא דאמר ס״ת שכתבתי אזכרות שבו לא כתבתים לשמן ופסל רבי אמי הס״ת ומוכח התם דאפילו באזכרה אחת שכתבה שלא לשמה מיפסל: לפיכך הכותב וכו׳. במ״ס וירושלמי פרק אין עומדין, וטעם תיבת לפיכך כיון שאם כתב אזכרה אחת שלא לשמה נפסלו אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו כדי שלא יסיח דעתו מהכוונה ויפסל ס״ת. וכתב רבינו אפילו מלך ישראל לומר שאם הוא מלך עכו״ם ישיבנו כדי שלא יהרגנו. ומ״ש הכותב את השם וכו׳ עד מאות שלפניו. בתוספתא ובמ״ס וכתבו הרי״ף בהלכות ס״ת והטעם שצריך להתחיל מאות שלפניו היינו משום שמא יהא רוב דיו על הקולמוס ויפול כשיכתוב השם ויצטרך למוחקו או שמא נדבק שער בראש הקולמוס ויפסיד הכתב:

טז שכח לכתוב השם וכו׳. בהקומץ (מנחות ל׳) פלוגתא דתנאי וקאמר ר״ש שזורי כל השם תולין מקצתו אין תולין אמר רבין בר חיננא אמר עולא א״ר חנינא הלכה כר״ש שזורי ומילא משמע דדוקא בשם הוא דאין תולין הא בשאר תיבות תולין: בד״א בס״ת אבל בתפילין וכו׳. בירושלמי פ״ק דמגילה והטעם משום דהוי שלא כסדרן. ואמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו ואין מחלק בין פרשיות בין תיבות לאותיות: מותר לכתוב וכו׳. בפרק הקומץ הטועה בשם גורר את מה שכתב ותולה מה שגרר וכותב השם על מקום הגרר דברי ר׳ יהודה כלומר אם לא כתב שם בן ד׳ שהיה לו לכתוב גורר בתער שיהיה יפה מקום הגרר אבל לא ימחקנו בעוד שהכתב לח שלא יהיה נאה ר׳ יצחק אומר אף מוחק וכותב רבה בר בר חנה א״ר יצחק בר שמואל בר מרתא הלכה מוחק וכותב וכיון דאסיקנא דמותר לכתוב השם על המחק מכ״ש שכותבין אותו על הגרר ואפילו בתפילין ומזוזות ובלבד שיהיו כתובים כסדרן:

יז כותבי ספרים וכו׳ עד בגד. ברייתא פרק בתרא דעירובין (דף צ״ח) ופ׳ הקומץ רבה בלשון הזה, ופי׳ הענין שהוא רוצה להגן שלא יפול אבק על האותיות ואמרו שלא יהפוך היריעה על פניה שנמצא הכתב תחתון לפי שהוא מנהג בזיון אלא פורש עליה בגד ואז לא יפול אבק על האותיות, וכתב רבינו תיקון אחר שיכפלנה:

יח ספר תורה תפילין ומזוזה וכו׳ עד אין שכר לו כלל. בגיטין פרק הניזקין (דף נ״ד:) ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי א״ל

הלכות תפילין

אפיקורוס ישרפו. כתבן כותי או ישראל מומר או מוסר ביד אנס או עבד או אשה או קטן הרי אלו פסולין ויגנזו שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב. נמצאו ביד אפיקורוס ואינו יודע מי כתבן יגנזו. נמצאו ביד כותי כשרים. ואין לוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הכותים [י] ביותר על דמיהם שלא להרגיל אותן לגונבן ולגוזלן: יד [א]ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן על גבי עור בהמה חיה ועוף הטמאין או על גבי עורות [כ] שאינם מעובדין או שכתב ספר תורה ותפילין על עור שלא עבדן לשמן הרי אלו פסולין: טו הכותב ספר תורה או תפילין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה [ל] מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין. לפיכך הכותב את השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. היה כותב שנים או שלשה שמות הרי זה מפסיק ביניהם ומשיב: טז הטובל את הקולמוס לכתוב את השם לא יתחיל מאות השם אבל מתחיל הוא מאות שלפניו. [ב]שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השטות. אבל [מ] מקצת השם בשטה ומקצתו תלוי פסול. ובשאר התיבות אם שכח כותב מקצת התיבה בשטה ומקצתה למעלה. במה דברים אמורים בספר תורה אבל במזוזה ותפילין [נ] אין תולין בהן אפילו אות אחת. אלא אם שכח אפילו אות אחת גונז מה שכתב וכותב אחרת. [ג]ומותר לכתוב את השם על מקום [ס] הגרד ועל מקום המחק בכולן: יז [ד]כותבי ספרים תפילין ומזוזות אסור להם להפך היריעה על פניה אלא פורש עליה בגד או כופלה: יח [ה]ספר תורה תפילין ומזוזה שאמר הסופר אחר שיצאו מתחת ידו לא כתבתי האזכרות שבהן לשמן אינו נאמן לפסלן אבל נאמן הוא להפסיד כל שכרו. ולמה אינו נאמן לפסלן שמא לא נתכוון אלא להפסיד על

א טור א״ח סי׳ ל״ב י״ד סי׳ רע״א סמ״ג עשין כ״ב כ״ח: ב טור י״ד סי׳ רע״א סמ״ג עשין כ״ח. ג שם ושם: ד טור י״ד סי׳ רע״ז סמ״ג עשין כ״ח: ה טור י״ד סי׳ רפ״א סמ״ג עשין שם:

משנה למלך

פ״א יג כתבן כותי או ישראל מומר או מוסר או עבד אשה או קטן הרי אלו פסולין כתב מרן הב״י י״ד סימן רפ״א וז״ל כתב המרדכי בסוף הלכות קטנות תניא במ״ס כו׳ ותו פסל נמי ס״ת שכתבו גר כו׳ דגר דקתני במ״ס היינו גר תושב שאוכל נבלות ותמהני דאי בגר תושב ת״ל מהסיא דפרק השולח שהביא מרן בסמוך דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה ומה״ט פסלינן אשה לס״ת ופשיטא דלא עדיף גר תושב מאשה ועבד וצ״ע:

טז שכח לכתוב את השם תולה אותו בין השיטות כו׳. ז״ל מרן הב״י סימן רפ״ז צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף יע״ש. ויש להסתפק במה שנפש השם מאחריו דקי״ל לענין איסור מחיקה דאסור למחוק אם גם לדין זה הוי דינא הכי שצריך שלא יצא שום אות חוץ לדף והרב ב״ש כתב בתשובה בפשיטות בלתי שום ראיה דאין לחלק בין מחיקה לדין זה ועיין מ״ב סי׳ ז׳ ודוק. (א״ה חפשתי בתשובת הרב ב״ש ולא מצאתי ובתשובת בג״ח סי׳ ק״ג ראיתי שמחלק בין מחיקה לתלייה יע״ש):

הגהות מיימוניות

[י] פרק השולח בסוף שמעתין תני רבנן מעלין בדמיהם עד כדי טרפעיק מאי טרפעיק אמר רב ששת איסתירא פירש רש״י סלע מדינה שמינית בסלע צורי כלומר דבר מועט יכולין להוסיף יותר מכדי דמיהן דלא סוכח מילתא. [כ] דגרסינן פ״ב דמגילה כתבה על הדיפתרא פסולה דיפתרא מפרש בפרק המוציא ובגיטין דקסיח ומליח ולא עפיץ וטעמא דפסלינן למגילה משום דאיקרא ספר והאי טעמא נמי פסול פרשת סוטה שכתבה על הדיפתרא פרק היה מביא וכל שכן ספר תורה שנקרא בכמה מקומות ספר. ופר״ח בשם הגאון דבעינן לספר תורה קלפים עבודים מעופצים, אמנם רבינו תם פסק דתקון קלפים שלנו ששורין העורות בסיד ומים טוב הוא כעיבוד עפצים שלהן שהרי גם בימי התנאים מצינו שהיו כותבין ספר תורה על הקלפים שאינם מעופצים רק ע״י עיבוד אחר טוב דאמרינן בהקומץ רבה קרע הבא בשתים יתפור בשלש לא יתפור וכו׳ עד הא דעפיצן הא דלא עפיצן ספר התרומה. ורבינו המחבר פירשו בע״א כדלקמן בספ״ח: [ל] וצריך שיאמר בפירוש בהתחלתו לכתוב לשם תורת ישראל והאזכרות לשם קדושה דשמא לא סגי במחשבה ספר התרומה ע״כ (וסה״מ עשין כ״ב) [מ] כתב רבינו שמחה הכותב יהודה ולא נתן בו ד׳ יהלנו למעלה היה לו לכתוב את השם וכתב יהודה עושה מד׳ ה׳ ומוחק ה׳ אחרון: [נ] בירושלמי דמגילה מפרש טעמא משום דלא הוי כסדרן דאמרינן במכילתין כתבן שלא כסדרן יגנזו ואין מחלק בין בפרשיות בין בתיבות בין באותיות. [ס] תניא הטועה בשם גורר מה שכתב ותולה את שגרר וכותב שם על הגרר דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר אף תולין את השם רבי יצחק אומר אף מוחק וכותב פירוש לא מיבעיא לגרוד כשיתייבש ולכתוב השם על מקום הגרר כרבי יהודה דשרי אלא אף מוחק בעודו לח וכותב השם על מקומו אבל לרבי יהודה אסור לכותבו על מקום המחק אלא דוקא על מקום הגרר שהוא נאה יותר וכבוד השם וכן כתב ר׳ שמחה דמסתבר כפסק דרב חננאל אמר רב הלכה תולין את השם כרבי יוסי דניפסקו עמו ור׳ שמעון שזורי קאי כוותיה בכל השם רבי שמעון שזורי אומר כל השם כולו תולין ומקצתו אין תולין ורשב״א אומר משום ר׳ מאיר אין כותבין את השם לא על הגרד ולא על המחק ואין תולין אותו אלא מסלק כל היריעה וגונזה איתמר רב חננאל אמר רב תולין את השם רבה בר בר חנה אמר רב יצחק אמר שמואל הלכה מוחק וכותב עולא אמר ר׳ חנינא הלכה כר׳ שמעון שזורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר׳ שמעון שזורי הלכה כמותו, והנה רבינו תם פסק כר׳ שמעון שזורי כדפסק עולא אמר רבי חנינא ואף על גב דהא דפסק כמותו כל מקום ששנה לא קאי כדמשמע בשילהי בהמה המקשה דאין הלכה כמותו אלא במסוכן ובתרומות מעשר של דמאי בהא הלכה כן כדפסק גם רב חננאל אמר רב ודוקא תולין אבל אין כותבין השם לא על הגרד ולא על המחק ומשמע דלא גרסינן בדברי רבי יוסי אף וא״כ אין לכתוב את השם לא על הגרד ולא על המחק אבל תולין אותו ול״נ לר״י דא״כ קשה דרב אדרב דגרסינן בירושלמי פ״ק דמגילה ר׳ זירא בשם רבי חננאל בשם רב הלכה מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול ורבי זעירא בשם רבי חננאל בשם רב כגון אני ה׳ אלהיכם מותר ומבעיא ליה מפני שהם ג׳ תיבות או מפני שיש בהן חול ונפקא מינה כאל אלהים ה׳ וכו׳ הרי מתיר למחוק ואוסר לתלות אא״כ יש ג׳ תיבות על כן נראה לר״י דההיא דירושלמי מצות מן המובחר והיא דהקומץ בדיעבד וא״כ גרסינן בדברי ר׳ יוסי אף הילכך אם טעה ודלג את השם מצות מן המובחר לגרוד החול ולכתוב את השם על מקום הגרד ותולה את החול שגרד אבל לא יתלה את השם לכתחלה אא״כ יש שלש תיבות ולכל הפחות אחת מהן חול אבל בדיעבד שפיר דמי אפילו אם תלה את השם לבדו ע״כ מספר התרומה וכן פסק בספר המצות. ודעת רבינו המחבר נראה כר״ת בהא דפסק כר״ש שזורי ומצוה מן המובחר לתלות אבל בגורד ולמחוק פליגי והרא״ם פסק כר׳ יהודה ושאין לתלותו. עוד פסק בספר התרומה דכל הדינים האלו בין בתורה בין בנביאים בין בכתובים דהא אל אלהים ה׳ דמספקא ליה בירושלמי אם מותר לתלותו הוא ביהושע ובתהלים: [והרא״ש ז״ל כתב כדברי רבינו ע״ש בטור סימן רע״ג]:

מגדל עוז

ספר תורה כו׳ עד הרי אלו פסולין כו׳. פרק השולח (דף מ״ה) ופרק התכלת (דף מ״ב): הכותב ספר תורה כו׳ עד מאות שלפניו. פרק שני דגיטין (דף כ׳) ופרק הניזקין (דף נ״ד) ופרק שלישי דמסכת סופרים: שכח לכתוב את השם כו׳ עד במחק בכולן. פרק הקומץ רבה (דף ל׳) ועירובין פרק בתרא (דף צ״ח): ספר תורה תפילין עד אין לו שכר. בגיטין. פרק הניזקין (דף נ״ד):

על הלוקח או על זה ששכרו ודומה שאינו מפסיד באמירה זו אלא שכר האזכרות. לפיכך אם אמר ספר תורה זה או תפילין אלו עורות שלהן אינם מעובדות לשמן מתוך שנאמן להפסיד שכרו נאמן לפסלן. שהרי הכל יודעים שאם אין העורות מעובדים לשמן אין שכר לו כלל: יט אין כותבין תפילין ומזוזה אלא בכתב אשורית. והתירו בספרים לכתוב אף ביוני בלבד. וכבר נשקע יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום [ע] שלשתן אלא אשורית. וצריך להזהר [א]בכתיבתן כדי שלא תדבק אות באות שכל אות שאין העור מקיף לה מארבע רוחותיה [פ] פסול. וכל אות שאין התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסול. לפיכך צריך להזהר [צ] בצורת האותיות שלא תדמה [ב]יהיו"ד לוא"ו

כסף משנה

א"ל ס"ת בכתנהי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתים לשמן אמר ליה ספר תורה ביד מי אמר ליה ביד לוקח אמר ליה נאמן אתה לאפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה אמר ליה רבי ירמיה נהי דאפסיד שכר אזכרות שכר דס"ת כוליה מי הפסיד אמר ליה אין שכל ספר תורה שאין אזכרות שבו כתובות לשמן אינו שוה כלום. ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גוילין שבו לא עיבדתים לשמן. א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ספר תורה ומאי שנא מדרבי אמי התם איכא למימר ספי בדרבי ירמיה הכא כיון דמפסיד כולה אגריה ואתא ואמר אימור קושטא קאמר. ופרש"י התם איכא למימר דמשקל ונתכוון להקניט ובכוון שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל הכא גבי קלפים דידע הוא שיפסיד כל שכרו ואתי ואמר אימור קושטא קאמר:

יט אין כותבין תפילין וכו'. משנה סוף פ"ק דמגילה (דף ח':) אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית רשב"ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. ובגמרא (דף ט':) א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג. ומ"ש רבינו וכבר נשתקע יונית וכו' כלומר אותו לשון יוני שהיו מדברים בו בימי חכמי משנה כבר נשתקע וכו': שכל אות שאין העור וכו'. בפרק הקומץ (מנחות כ"ט) א"ר יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מקיפה מד' רוחותיה פסולה. ושינה רבינו לשון גויל לעור כדי שיכלול דין זה גם לתפילין ומזוזה: וכל אות שאין התינוק וכו'. בהקומץ רבה שם (כ"ט ב') רמי בר דיקולי דהוא חמוה דרמי בר תמרי איפסיק ליה כרעא דוי"ו דויהרג אתא לקמיה דר' זירא א"ל זיל אייתי ינוקא לא חכים ולא טיפש אי קרי ליה ויהרג כשר ואי לאו פסול: ומ"ש לפיכך צריך ליזהר וכו'. נלמד מעובדא זו ועוד דבשבת (דף ק"ג ב') פרק הבונה נמי תנא שלא יעשה יודי"ן ווי"ן ווי"ן יודי"ן ביתי"ן כפי"ן כפי"ן ביתי"ן

א טור א"ח סי' רע"ו סמ"ג עשין כ"ה : ב טור א"ח סי' ל"ו סמ"ג עשין כ"ב :

הגהות מיימוניות

[ע] כרשב"ג ודלא כת"ק דשרי בכל לשון. ומכאן אסר רבינו יואל הלוי להעתיק לגר ספר חומש מספר של כותים ובשביל שהגר לא ידע לשון הקדש אלא לשון כימרים רצה להעתיק להיות לו לפירוש ועוד ראיה מפרק כל כתבי איתמר היה כתיב תרגום ובכל לשון רב הונא אמר אין מצילין רב חסדא אמר מצילין וכו' עד מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג ובידו ספר איוב תרגום וכו' עד וצוה עליו וגנזוהו אלמא שאר לשונות אפילו כתובים מכתבי הקודש אסור לקרות ומה שאנו קוראים בתרגום חומש ובנביאים שאני תרגום שאמרו יונתן ואונקלוס כדאיתא במגילה ודוקא כשהם כתובים כתב אשורית או יונית ורש"י כתב בריש כל כתבי אם אמרו יונתן ואונקלוס לא כתבו ועוד נראה לרבינו יואל ראיה מדאמר פ"ב דסנהדרין והניח להדיוטות כתב עברי ולשון ארמי והיא תרגום ואנן כמו הדיוטות. והא דאמרינן פ"ק דגיטין כותבין עליו אגו אפילו בשבת פירוש בכתב עמים דאיני אלא משום שבות ד.ג.י על שלהם אבל על שלנו : [פ] אמנם אם נדבקו יחד מותר לתקן ולא הוי חק תוכות : [צ] וצריך לדקדק בעשיית גוף האותיות. א באלפא ביתא דרבי עקיבא מפני מה יו"ד של אלף זקוף למעלה מצדו מפני שמעיד בו וצופה להקב"ה שהוא אמת משמע שעשוי קצת כמין יו"ד וגם צריך שלא יהא נמשך ושפל למטה אלא זקוף כלפי מ.לה. וכתב ראב"ם שצריכה להיות פנים עקומה לצד ימין מדתניא בפרק הבונה שלא יעשה אלפי"ן עייני"ן פירוש שלא יעשה ממש עקומה לצד ימין כעין לצד שמאל מכלל שדומה קצת עוקם לצד אל"ף ימין לעומק עי"ן לצד שמאל ע"כ הרי צורתה יהיה כזה (א)* : ב אומר בירושלמי דחגיגה ובבראשית רבה למה מתחלת התורה בבי"ת מה בי"ת יש לה ב' עוקצין אחת למעלה ואחת מאחוריו אומר לבי"ת מי בראך ומראה להם בעוקצו של מעלה וזה שלמעלה בראני ומה שמו ומראה להם בעוקצו של אחריו והוא אומר ה' שמו. פירוש לפי שהבי"ת סמוכה בסדר לאל"ף והוא אחד לפיכך צריכה שיהא לה תג קטן למעלה בצד שמאל וכן תהיה צורתה (ב) : ג אמרינן בפרק הבונה שלא יעשה גימלין צדי"ן פירוש לפי שיש שני רגלים לגימ"ל למטה ואם היתה הפוכה דומה לצדי' פשוטה לכך קאמר שלא יעשנה שתהא צדי' אם תיתה הפוכה כגון לעשות ראש עליון דק והתחתון עב דאז נראה צד"י אם היתה הפוכה. אי נמי דאמרינן שרגל שמאל של ג' ימשך ביותר ולא למושכו למטה עד שיהו ב' ראשיה שוין לכפה כב' ראשי צדי' למ.לה וכן תהיה צורתה (ג) : ד אמרינן בפרק הבונה פשטה כרעיה דדל"ת לגבי גימ"ל משמע שצריך כזה (ד) : ה אמרינן בהקומץ רבה מאי טעמא אית ליה תגא לה"א פירש ר"ת דמיירי בעוקץ שמאחוריה שלא תהא עגולה מאחוריה דומיא דתגא דדל"ת דסוטה ועירובין פרק קמא. אמנם מדקאמר התם אם חזיר בו אני קושר לו כתר כמותי נראה כפירש"י שפירש שיש לה תג שלמעלה בצד שמאל דהיינו לצד פתח התשובה כדאיתא בהבונה וכן משמע בירושלמי דפרק ב' דחגיגה דאמר ה"א יש לה נקודה למעלה וכן מדאמרינן גבי ק"ף כדלקמן וצריך שלא יגע רגל שמאל של ה' לגגה כדאמרינן בהבונה מאי טעמא תלי כרעיה דה"א וכן פרק בתרא דגיטין צריך למכתב למהך דלא לישתמע הוכא נמצא צורתה כזה (ה) : ח בפרק הקומץ רבה חזינן להו לספרי דוקני דחטרי ליה לגגית דחי"ת כלומר חי ברומו של עולם ופירש רש"י מקל מתרגמינן חוטרא פירוש שעושין לו מקל למעלה לצד שמאל ורבינו תם פירש דחטריה לשון חטרת גמל שיש גובה לח' באמצע מדאמרינן לגגה דח ולא קאמר תגיה דח' דדבר שהוא למעלה בסוף האות נקרא תגא ומה שלמעלה באמצע האות נקרא גגה כדאמרינן בפרק הבונה כגון שנטלו לגגת דח' ועשאה שני זיינין והרי הוין צריכא זיין אלמא במחיקת אמצעית תחת נעשית שני ויינין ותגין שלהן וגבי ד' קאמר נטלה לתגת דד' ושוייה לר' דהיינו חודה שלאחריה וכן בסוטה ובעירובין פרק קמא וכן גורס ר"ת ברבונת גבי ח' לגגו וגבי ד' לתגו וגבי ה' לתגו. ובאלפא ביתא דרבי עקיבא נמי אמר מ"ט ח' אינו קשור כתר מפני שבעלי חטא יש להן גנאי ובשת ואם הוא בסוף האות אם כן יש לה כתר. ויש שעושים שניהם להוציא מן הספק והא דקאמר ח' אינו קשור כתר היינו שאין מתחייב לעשות אי נמי כיון שנראה בתחלת רגל שמאלי כמו שרגילים סופרים לעשות אין נראה כתר ולצד ימין קאמר בפני מה אין ח' קשור כתר כי שם אין רגילות לסופרים לעשות וגם משם יש לדקדק שאין לה עוקץ לצד ימין. ובערוך משמע כפירוש רבינו תם שכתב וזקפין טעם לגגו של חי"ת במקל שמראה אותו חוטר שח' הוא ברומו של עולם עכ"ל. ודגה רבינו תם בעצמו במגילה אשר כתב קיים גם דברי רש"י כדלעיל : ט אמרינן פרק הבונה שלא יעשה טיתי"ן פיפי"ן מכאן אומר רבינו תם שצריך לכפול טעם ראש ימין לתוך חללה כמין פ"א קצת. ולכך קאמר שלא יכפול כל כך עד שתהא נראה כמו פ' כזה* : ובפרק הבונה אמר נתכוון לכתוב אות אחת ועלה בידו שתים פירש רבינו חננאל נתכוון לכתוב ט' ולא הדביק ירכו החיצון שמאלי וכתב נ"ז שהם שתים. ובאלפא ביתא דר' עקיבא מפני מה ט' שם ן ידו וזקוף ראשו וקושר כתר שכל הנותן פרוטה לעני יתן בסתר משמע דטמין ידו היינו תכפל של תוך חללו וצורתו כזה (ט) : י אמרינן בפרק הקומץ מאי טעמא ראשו של י' כפוף מעט ותנן נמי אפילו כתב אחד מעכב פשיטא לא נצרכה לכדרב יהודה אמר רב דאמר קוצו של יו"ד מעכב פירש"י דזהו רגל ימין שכפוף למטה וקשה דפשיטא שזהו גוף האות ועוד דראשו כפוף משמע לצד שבאל שזה של צד ימין נקרא רגל לפיכך פירש רבינו תם שראש שמאל של יו"ד כפוף מעט. וכן משמע בפסיקתא דאמר מפני מה יו"ד נקודה אחת למטה רמז לרשעים שיורדים לגיהנם ונקודה אחת למעלה רמז שעתידין לעלות ויו"ד כפוף רמז לבאי עולם שיהיו כפופים וכו' אלמא דיש לה תג למטה לצד שמאל וכן למעלה ויכול להיות שקוצו של יו"ד דפרק הקומץ היינו אותו שלמעלה ויו"ד כפוף היינו רגל ימנית דאילו של שמאל קרי ליה נקודה לעשות וצורתו כזה (י) : כ כפופה צריך שתהא עגולה למעלה שלא תדמה לבי"ת וכ"ף פשוטה צריך שתהא עגולה למעלה ככ"ף כפופה. וכתב ראב"ם שכל הכפופים בכפולות צריכות להיות עגולות למטה שאם תפשטה תהיה פשוטה כלומר משטר שנכפפה וארכה כשיעור כפילות של כ"ף כפופה שאין חילוק בין וו לוו אלא שוו כפולה וזו פשוטה וצורתו כזה (ך) : ם סתומה צריכה להיות סתומה מכל צדדין מדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וגם צריך להיות למעלה עגולה מאחריה כמו מ"ם פתוחה שאין בין זו לזו אלא שזו פתוחה וזו סתומה וצורתה כזה (ם)* ן פשוטה תהיה ארוכה כשיעור כפיפת הכפופה כדלעיל בכ"ף : ס צריכה שתהיה סתומה מכל צד כדלעי' במ"ם וצריך להיות עגולה מכל צד שלא תדמה למ"ם סתומה וצורתה כזה (ס) : ף צריכה להיות עגולה כמו שרגילין לעשות הפ"א וארוכה כנגד הכפיפת כדלעיל. וגם צד"י הפשוטה תהיה ארוכה כנגד כפיפת הכפופה : ק אמרינן בפרק דבונה מאי טעמא מהדר תגיה דק' לגבי רי"ש משמע שצריכה תג למעלה כנגד הרי' דאי על פיתחא קאי שהוא הפוך כנגד הרי' א"כ הוה ליה למימר מאי טעמא מהדר אפיה דק"ף לגבי רי"ש כדאמרי' גבי גימ"ל לדל"ת ועוד תג משמע מקל זקוף למעלה ועוד מדקאמר אני קושר לו כתר כמותי משמע זיין וקוף ואינו מיירי בעיקר האות ואמרינן בפרק הקומץ מאי טעמא תלי כרעיה דק"ף פירוש שאין רגל הארוך שלה נוגע לה למעלה וצורתה כזה (ק) וכן קיבל הר"ח שת"ו יש להיות דבוקה רגל לגגה שלא הוכירו חכמים להיות תלוי אלא ה' וק'. הנה מורי רבינו פסל לי תפילין שהיו של אבא מורי ז"ל רק בשביל שלא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן ומקצת יודי"ן שבשיני"ן ומקצת רגלי התוי"ן נוגעין לגוף האות ובשאר כל הדברים היו נאים ומתוקנים ביותר כתיבת ותיקון הה"ר יוסף נקדון ז"ל וכתב לי דלא גרע מקוצו של יו"ד דאמרינן בפרק הקומץ דמעכב ובעינן כתיבה תמה שלימה ויא פסוקה ושבורה כדאמרינן וכתבתם כתיבה תמה. ותדע שעל מקצתם שאינם חמות ואינם מחוברות תמהו חכמים והוצרכו לדורשם וליתן טעם לדבר כדלעיל. ושוב אמר שיכולים לתקן רק כשנעשו תחילה שתינוק דלא חכים ולא טיפש מכירם או יכולין לתקן שאר תיקוניהם כיוצא באלו ואפילו אחרי שנכתבו כל הפרשיות ולא מפסלי ולא מיקרי שלא כסדרן. לשון התרומה כתב בשמושא רבא ורב אלפס הביאו אמר רבא כל אלפא ביתא תנין אתה מוצא בתפילין אלו הן ח"ץ וס"י ש"י למ"עת זהו פרשת קדש בפ"ר הר"ם א"ך דק"ת כ"ה זהו פרשת והיה כי יביאך שעטנ"ז ג"ץ דשמע והיה אם שמוע וזהו פירושו ח"ץ של חמץ ח' ד' תגין ץ' ה' תגין, וס"י דהיגוסי ג' ג' תגי ש' דאשר ה' תגי י' דלי ג תגי למ"ע דלמען ד' תגי ת' דתורת נ' תג ב' דיביאך ג' ג' תגי פ"ר דפטר ג' ג' תגי הר"ם דהזכ.ים ג' ג' תגי א"ך דישאלך ד' ד' תגי ד' דידך ה' ה תגי ק' דהקשת ח' דלשלחנו כ"ה דידכה ג' ג' תגי ש"ע דשמע מ"ם לטוטפת ג' דנפשך ד' דמזוזת ג' דנגך ץ' דהארץ ג' ג' תגי. אמר רבא כל תפילין דלא בדיקי בהני אתוותא פסילי עכ"ל מיהו בתלמוד שלנו לא מצינו כל זה וכו' עד והני זיונין המפורשים היינו תגין גדולים אבל תגין קטנים כל מקום שאלו אותיות שעטנ"ז ג"ץ צריכות זיונים קטנים כדאיתא פרק הקומץ עכ"ל ספר התרומה. אמנם בספר המצות לא הזכיר מכל זה כלום אך כתב כרבינו המחבר ולשונו ומשמו וראב"ם כתב בע"א ענין התגין ואין לי להאריך עיין בספרו סימן שצ"ד. פרק הקומץ גרסינן אמר רבא שעטנ"ז ג"ץ כל אחת מאלה ד' אותיות צריכה ג ג' זיונים פירוש בראש שמאלי וכן צריך לעשות בכל ספר תורה באלו האותיות. והגהת רבינו גרשום וייט בספר קרשים שכתב וכן רש"י בפירושו בכתב ידו כאדם שאוחז זיין וטניפו לימין ולשמאל ולפניו. ויש שאין עושין רק תג אחת גדול באמצע ומימין ומשמאל יש תגים קטנים מן האות עצמו. והא דאמר בשמושא רבא שעטנ"ז ג"ץ דשמע והיה אם שמוע בתפילין צריכים ג' ג' זיונין כדלעיל התם מיירי בתגים גדולים שהם כעין מקלות וגם מיירי בכל ג' ראשי השי"ן וכן בבי' ראשי עמ"צ ע"כ ספר התרומה. וכתב רבינו תם בספר הישר שעטנ"ז ג"ץ כמו שפירש רבינו זקינו ואם לא זיין פסול ולא גרע מקוצו של יו"ד מצאתי בס"ע. אמנם רבינו המחבר לא הזכיר מזה כלום ומתוך דבריו משמע שדעתו כדעת ראב"ם אשר כתב ח"ל אמר רבא וכו' עד פירוש זיונין שלא יעשה ראשו עגול אלא משוך שיהא לכל ראש האות שלשה פינים וראיתי בבני אדם שעושים תגין שלמעלה כזה *וטעות הוא בידם שלא בא רבא אלא ללמדנו גוף האותיות היאך נמסרו למשה מסיני עכ"ל. ושוב ראיתי כי רבינו המחבר רוצה לומר דלא אבר רבא אלא אמזוזה דאמתניתין דשתי פרשיות שבמזוזה קאי ושם פירש שצריך זיונים כאשר זיינם רבינו גרשום ורש"י כאשר תמצא לקמן בפרק ה' ע"ש : מנין שיטין של ראש ע"פ הקבלה ד' שיטין בכל פרשה ובשל יד ז' בכל פרשה. ואלו הן ראשי שיטין של יד. פרשה ראשונה וידבר א'. את יום ב', יוצאים ג', לתת ד'. תג ה'. ההוא ו'. הודת ז': פרשה שנייה. והיה א'. רחם ב', בשה ג', לאמר ד', כי הקשה ה'. בהמה ו', לאות ז': פרשה שלישית. שמע א'. את ב', והד ג', לבבך ד'. ובלכתך ה'. ידך ו'. ומזוזת ז': פרשה רביעית. והיה א'. ובכל נפשכם ב'. ואכלת ג', ה' ד', אשר ה', בין ו'. ביתך ז' : ואלו הן ראשי שיטים של ראש ד' בכל פרשה. פרשה ראשונה. וידבר א', מזה ב', הזאת ג', זה ד' : פרשה שניית. והיה א', ובכל פטר ב'. ה' ממצרים ג'. כל פטר ד' : פרשה שלישית. שמע א', נפשך ב', לבניך ג'. על ד' : פרשה רביעית. והיה א', עשב ב'. לא תתן ג', את בניכם ד'. כל זה כתוב בספר התרומה ספי הקבלה אע"פ שאם שינה אין בזה עיכובא מדאמרינן פרק הקומץ מי שיש לו ב' תפילין של ראש ואין לו תפילין של יד גוטל עור אחד וטולה על אחד מהן ומניחן לשם תפילין של יד משמע שאין בינייהם חילוק ע"כ : וראב"ם כתב שקבל שבשל ראש פרשה ראשונה יש בה ד' שורות ואלו הן ראשיה וידבר א'. אל העם ב', היום ג', נשבע ד', וביום ה', והגדת ו', למען ז' : פרשה שנייה יש בה ה' שורות ואלו הן. והיה א', לת' ב', יד ג', בן ד', ממצרים ה' : פרשה שלישית ה' והצי : ואלו הן. והיה א'. ואספת ב'. והורה

מגדל עוז

אין כותבין תפילין כו' עד ונשתבש ואבד. פ"ק דמגילה: לפיכך אין כותבין כו' עד כל הקורא כשר. פרק הקומץ רבה (דף כ"ט) ובשבת פרק הבונה (דף ק"ג) :

*) אין כאן דעות לאחרות כולם שאין הרב ז"ל, והספר יכין מעלתו ונקבלה שקבל מרבו הספר. המגיה

כפי״ן ביתי״ן: עור שהיה נקוב וכו׳. בשבת פ׳ שמונה שרלים (דף קח) אמרי במערבלא כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב וממילא שאם אינה עוברת נקב הוי ואסור לכתוב על גבי הנקב: לפיכך מותר לכתוב וכו׳. שם מימרא דרב הונא: ניקב העור וכו׳. בפרק הקומץ (מנחות כט) אמר אשיאן בר נדבך משמיה דרב ניקב תוך הה״א כשר ירכו פסול ופירשו לה התם דניקב ירכו ושייר בו מלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול. ומה שכתב והוא שלא תדמה לאות אחרת נלמד מעובדא דרמי בר תמרי שכתבתי בסמוך:

פ״ב א ביצד כותבין וכו׳ עד על קלף אחד ברייתות בפרק הקומץ (מנחות ל״ד ב׳) ובמכילתא וכתבם הרי״ף בהלכות תפילין. ומה שכתב וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו. כן כתבו הרא״ש והמרדכי וספר התרומה. וכתבו דטעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרי׳ בהקומץ שם (ל״ג ב׳) כורכה מאחד כלפי שמע:

ב וצריך ליזהר בפרשיות. כן כתב המרדכי והגהות מיימוניות וכ״כ הרא״ש ז״ל בסדר תיקון תפילין:

ג וצריך ליזהר במלא וחסר וכו׳. עד אין לו תקנה. במכילתא סוף פרשת בא אל פרעה: ח וצריך ליזהר בתגין וכו׳.

י הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה וכו׳. פרק בתרא דעירובין (דף צ״ז) אמר רב חסדא אמר רב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק שתים של יד ואחד של ראש או ב׳ של ראש ואחד של יד ואמרו שם בגמרא דחזקה דמאחד גברא זבין ובעינן דיתמהי בשל יד ובשל ראש ומסיקנא התם דהל״מ בכריכות אבל בבתים בודק אפילו ארבע וחמש נמי. ופירש״י בבתים דרך הלוקח ליקח בבת מאיש אחד ובבת מאיש אחר ולפיכך אף על פי שבדק בבת אחד צריך לבדוק גם שאר בבתים. ויטוב דברי רבינו כך הם הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבדקן והא כיצד אם לקח ממנו מאה קציצות כלומר והם בכרך אחד או בבבת אחד בודק מהם ג׳ וכו׳ ואם לקח בבתים בבתים כלומר שהם כרוכין אגודות אגודות צריך לבדוק בכל בבת שתים של ראש ואחד של יד או שתים של יד ואחד של ראש:

יא הכותב תפילין וכו׳ עד סוף הפרק. בירושלמי פרק בתרא דעירובין:

[ה] לוא״ו ולא וא״ו ליו״ד ולא כ״ף לבי״ת ולא בי״ת לכ״ף ולא דל״ת לרי״ש ולא רי״ש לדל״ת וכן כל כיוצא בזה עד שירוץ כל הקורא בהן: כ ״עור שהיה נקוב לא יכתוב על גבי הנקב. וכל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב ומותר לכתוב עליו. לפיכך מותר לכתוב על גבי עור העוף שנתעבד. ניקב העור אחר שנכתב אם ניקב בתוך [ו] האות כגון תוך ה״א או תוך מ״ם וכן בשאר אותיות כשר. ניקב בירך של אות עד שנפסקה. אם נשתייר ממנה מלא אות קטנה כשר והוא שלא תדמה לאות אחרת. ואם לא נשתייר ממנה מלא אות קטנה פסולה:

פרק שני

א כיצד ״כותבין את התפילין של ראש. [א] כותבין ארבע פרשיות על ארבע קלפין וגוללין כל אחד ואחד לבדו ומניחין אותן בארבע בתים שהן מחוברין בעור [ב] אחד. ושל יד כותבין אותן הארבע פרשיות בארבע דפין על קלף אחד וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו ומניחו בבית אחד: **ב** וצריך להזהר בפרשיות שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה פסלן. ושלשת הפרשיות הראשונות כולן פתוחות ופרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע סתומה: **ג** וצריך להזהר במלא וחסר עד שיהיו ארבעתן כתובות כמו שהן כתובות בספר תורה הבדוק. שאם כתב החסר מלא פסול עד שימחק היתר. ואם כתב המלא חסר פסול ואין לו תקנה. ואלו הן החסרות והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו: **ד** ״פרשה ראשונה קדש לי כל בכור מלא. זכור מלא. בחזק חסר. [הוציא מלא. יצאים חסר וא״ו.] יביאך מלא, והאמרי חסר, והיבוסי מלא לאבתיך חסר וא״ו. העבדה חסר. מצת חסר. השביעי מלא. מצות מלא. שאר חסר. גבלך חסר. בעבור מלא. לאות מלא. ולזכרון מלא. עיניך מלא. תורת מלא. הוצאך חסר יו״ד. החקה חסר. למועדה מלא: **ה** פרשה שנייה והיה כי יבאך חסר יו״ד. ולאבתיך חסר וא״ו. חמר חסר. בכור מלא. בחזק חסר. הוציאנו מלא. ויהרג חסר. בכור מלא. מבכר חסר. ועד בכור מלא. זבח חסר וא״ו. וכל בכור מלא. לאות מלא. ידכה כתוב בה״א. ולטוטפת חסר וא״ו תנינא. עיניך מלא. בחזק חסר. הוציאנו מלא: **ו** פרשה שלישית. שמע עי״ן של שמע גדולה. דל״ת של אחד גדולה. מאדך חסר. לבניך מלא. בביתך בלא יו״ד שנייה. ובקומך מלא. לאות מלא. ידך חסר. לטטפת חסר שני ואוי״ן. עיניך מלא. מזוזת חסר וא״ו ראשונה. ביתך בלא יו״ד שנייה. ובשעריך מלא: **ז** פרשה רביעית והיה אם שמע חסר. מצותי בוא״ו אחת. יורה מלא. ומלקוש מלא. ותירשך חסר וא״ו. והשתחויתם מלא. יבולה מלא. הטבה חסר. נתן חסר. אתם חסר. לאות מלא. לטוטפת חסר וא״ו שנייה. עיניכם מלא. אתם חסר. בביתך בלא יו״ד שנייה. ובקומך מלא. מזוזות מלא. ביתך בלא יו״ד שנייה. ובשעריך מלא. לאבתיכם חסר וא״ו: **ח** וצריך להזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין זקופות שיש להן תג כמו שהן כתובין בספר תורה. ואלו הן [ג] האותיות המתויגות שבארבע פרשיות אלו: **ט** פרשה ראשונה יש בה אות אחת בלבד והיא מ״ם סתומה של מימים עליה שלש זייני״ן. פרשה שנייה יש לה חמש אותיות וכל אחת מהן ה״א ועל כל ה״א מחמשתן ארבע זייני״ן. והן ה״א של ונתנה. וה״א ראשונה וה״א אחרונה של הקשה. וה״א של ויהרג. וה״א של ידכה. פרשה שלישית יש בה חמש אותיות ואלו הן קו״ף של ובקומך יש עליה שלש זייני״ן. וקו״ף של וקשרתם יש עליה שלש זייני״ן. וטי״ת טי״ת פ״א של לטטפת על כל אות משלשתן ארבע זייני״ן. פרשה רביעית יש בה חמש אותיות. פ״א של ואספת יש עליה שלש זייני״ן. ותי״ו של ואספת יש עליה זיי״ן אחת. וטי״ת טי״ת פ״א של לטוטפת על כל אחת משלשתן ארבע זייני״ן. כל האותיות המתויגות שש עשרה. ואם לא עשה התגין או הוסיף וגרע בהן לא פסל: **י** ״הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך [ד] לבדקן. לקח ממנו מאה קציצות בודק מהן שלש קציצות. או שתים של ראש ואחת של יד או שתים של יד ואחת של ראש. אם מצאם כשרים הוחזק זה האיש והרי כולן כשרים ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחם צבתים צבתים כולן צריכות בדיקה שחזקת הצבתים מאנשים הרבה לקוחים: **יא** הכותב תפילין בכתב ידו או שלקחן מן המומחה או משאר אדם ובדקן והחזירן לעורן

ב טור א״ח סי׳ ל״ב י״ד סי׳ רע״ה סמ״ג עשין כ״ח. ג טור א״ח סי׳ ל״ב סימן ״ג עשין כ״ב: א טור שם סי׳ ל״ו סמ״ג שם: ב טור שם סי׳ ל״ט סמ״ג עשין שם:

מגדל עוז

עור שהיה נקוב כו׳ עד שנתעבד. פרק שמונה שרצים (דף ק״ח) ובמסכת סופרים. ניקב העור כו׳ עד סוף הפרק. פרק הקומץ רבה (דף כט) **פ״ב** כיצד כותבין תפילין כו׳ עד והיה אם שמוע סתומה. פרק הקומץ רבה (דף ל״ד). וצריך להזהר במלא וחסר כו׳ עד אין לו תקנה. במסכת סופרים ואלו הן החסרות וכו׳ עד לאבתיכם חסר וא״ו. מן הספר המוגה שסמך עליו וצריך להזהר כו׳ עד וגרע בהם לא פסל. בשימושא רבה. הלוקח תפילין כו׳ עד לבודקן. פרק בתרא דעירובין (דף צ״ז): הכותב תפילין עד סוף הפרק. ירושלמי עירובין שם:

הגהות מיימוניות

והרת ג׳, את ד׳, בביתך ה׳, לאבותינו ו׳.: פרשה רביעית ג׳ וחצי שמע א׳, והיה ב׳, בביתך ג׳ וכתבתם ד׳. ובתפילין של יד כתב שיש להיות ו׳ שורות וכו׳ ע״ש. ובספר המצות לא הזכיר סבל זה כלום ונהגו דסופרים כדברי ספר התרומה: [ק] גם אין תקנה לתקנת אחר שכתב לפניה דאחרי שאין שמה עתה עליה אם יתקנו אחרי כן והו עיקר כתיבת והוי שלא כסדרן וכן אם נפלה טיפת דיו באות אחת ונתקלקלה עד שאין שמה עליה אין תיקון מועיל לה אחרי כן וכן מ׳ פתוחה שנגע העוקץ שמאלי עד שהיא סתומה לא יתקן אחרי כן דכל זה וכיוצא בו חשוב תיקון והוי שלא כסדרן ע״כ: [ל] בפרק הקומץ מוכח דאפילו אם הנקב ממלא כל החלל אבל בירושלמי דמגילה מצריך גויל מבפנים סביב האות: [ס] וצריך לכתוב בימינו ספר תורה תפילין ומזוזה כדאמר סוף הקומץ מה קשירה בימין אף כתיבה בימין ואפילו אם בדיעבד כתב בשמאל פסולה דאין דרך כתיבה בשמאל כדאיתא פרק הבונה. ושולט בשתי ידיו יכתוב בימין ואיטר כותב בשמאל שהיא ימינו שלו. ס׳ תרומה: [וכן בטור סימן ל״ב:] [כ] ואם כתבן בד׳ עורות יצא כדמוכח התם דאמרינן היו לו שני תפילין של ראש וכו׳ עד שולה עליהם עור אחד ומניח לשם תפילין של יד. ס׳ התרומה ע״כ׳ [נ] ובכל דבריו אלה שבעמוד זה כתב בס״ה ולשונו ודלא כספר התרומה אשר כתב משימושא רבה ומאלפס בכת״ג ודלא כאשר מצא בקבלת הרי״ח שכתב וז״ל כתרי אותיות תפילין ונתנ״ה לך אשר יהיו לך הו״כרים ויהי״ הק״שת פרעה ויה״רג וה״ית לאות על יד״כה וה״יו לטו״טפת שבשמע ואס״ת לט״טפת שבוהיה אם שמע על תאר״ץ ובקומך שבשמע ונתתי מטר ארצכם אלה התגין הלכה למשה מסיני ע״כ מס״ע: [ד] ולכתחלה אינן נקחין אלא מן המומחה כדאיתא פרק התכלת וטעמא דגזירה פן יהיה עליו לטורח לסתור התפירה ולבורכן ולחזור ולתופרן ושמא יניחם בלא בדיקה ע״כ

לעורן לעולם אינו צריך לבדקם פעם אחרת ואפי' לאחר כמה שנים. כל זמן שחיפויין שלם הרי הן בחזקתן. ואין חוששין להן שמא נמחקה אות מתוכן או שניקבת. הלל הזקן היה אומר אלו משל אבי אימא:

פרק שלישי

א שמונה *הלכות יש במעשה התפילין כולן הלכה למשה מסיני ולפיכך כולן מעכבות ואם שינה באחת מהן פסל. ואלו הם. שיהיו מרובעות. וכן תפירתן ברבוע. ואלכסונן ברבוע עד שיהיה להן ארבע זויות שוות. ושיהיה בעור של ראש צורת שי"ן מימין ומשמאל. ושיכרוך הפרשיות במטלית. ושיכרוך אותן בשיער מעל המטלית. ואחר כך מכניסן בבתיהן. ושיהיו תופרין אותן בגידין. ושעושין להן מעבורת מעור החפוי שתכנס בה הרצועה עד שתהא עוברת והולכת בתוך תובר שלה. ושיהיו הרצועות שחורות. ושיהיה הקשר שלהן קשר ידוע בצורת דלת: **ב** כיצד עושים תפילין של ראש לוקחין עץ מרובע ארכו ברחבו וכגבהו. ואם היה גבהו יותר על רחבו או פחות ממנו אין בכך כלום. ואין מקפידין אלא על ארכו שיהא כרחבו. ותופרין בו שלשה חריצין כדי שיעשה לו ארבע ראשים כגון זה*. ולוקחין עור ומרטיבין אותו במים ומשימין בו את העץ ומכניסין את העור בין כל חריץ וחריץ ומכמשים אותו והוא רטוב מכאן ומכאן עד שעושין בו דמות שי"ן שיש לה שלשה ראשין מימין [א] המניח תפילין ודמות שי"ן שיש לה ארבעה ראשים משמאל המניח: **ג** ומניחין את העור על העץ עד שייבש. ואחר כך חולץ העור מעל גבי האימום של עץ ונמצא העור שיש בו ארבעה בתים פנויין. ומכניסין פרשה בכל בית ובית. ומחזירין מקצת העור מלמטה ותופרין אותו מארבע פנותיו. ומניחין מן העור שלמטה מקום שתכנס בו הרצועה כמו [ב] תובר והוא הנקרא מעבורת: **ד** וכיצד עושין תפילין של יד לוקחין עץ מרובע ארכו כרחבו ויהיה גבהו כאצבע או יתר על זה מעט או פחות מעט ומחפין אותו בעור רטוב ומניחין את העור על האימום עד שייבש וחולץ את העור ומניח את ארבע הפרשיות במקום העץ ומחזיר מקצת העור מלמטה ותופרו מארבע פנותיו. ומניחין מן העור תובר מקום הרצועות: **ה** *כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכנים פרשה אחרונה שהיא והיה אם [ג] שמע בבית ראשון שהוא על ימין המניח. ושמע סמוכה לה. והיה כי יבאך בבית שלישי סמוכה לשמע. וקדש לי בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפילין כדי שיהא הקורא שלפניו כנגד פני המניח קורא על הסדר הזה

זהו הוא הרושם של תפילין

א טור סי' ל"ב סמ"ג עשין כ"ב: ב טוא"ח סי' ל"ד סמ"ג עשין כ"ב:

כסף משנה

פ"ג א שיהיו מרובעות וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ה) ובפרק הקורא עומד (מגילה כ"ד ב') תנא תפילין מרובעות הלמ"מ אמר רב פפא בתפרן ובאלכסונן פירוש שלא יפסידו בתפירתם את ריבועם במשיכת חוט התפירה ובאלכסונן נמי שיהא ריבוען מכוון אורכן כרוחבן כדי שיהא להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא: ושיהיה בעור של ראש וכו'. פרק במה מדליקין (שבת כ"ח ב') אמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ופירש רבינו דהיינו שי"ן מימין ושי"ן משמאל ובשימושא רבה כתב דשי"ן דימינא תלת רישי ודשמאלא ארבעה רישי ואי ספיך לית לן בה: ושיכרוך הפרשיות במטלית. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות תפילין הלכה למשה מסיני שפולין במטלית ופירש רבינו דהיינו שיכרוך הפרשיות במטלית: ושיכרוך אותה בשיער. שם בירושלמי ובבבלי פ' שמונה שרצים (שבת דף ק"ח) הל"מ שתפילין נכרכות בשיער ונתפרות בגידין: ושעושין להם מעבורת וכו'. בהקומץ רבה (מנחות ל"ה) אמר אביי האי מעברתא דתפילין הל"מ וכתב הערוך פירוש מעברתא דתפילין הוא תיתורא וכן גורסים רבותינו מעברתא ונקראים תיתורא ובתפילין הוא מקום שמכניסין בו הרצועה ונקרא מעברתא דתפילי עד כאן לשונו. וכתב הרא"ש ז"ל ולא בעי למימר דתרוייהו חדא מילתא היא דהא בגמרא חשיבי כל' כלומר דגרסינן הכי אמר רב חננאל אמר רב האי תיתורא דתפילי הל"מ אמר אביי האי מעברתא דתפילי ופי' של תפילין הל"מ אלא משום דמחברי אהדדי חשיב להו כחדא ודעת רבינו דתרוייהו חדא כפשט לשון בעל הערוך ואף ע"ג דכבר א"ר חננאל דהל"מ הוא איידי דבעי אביי למימר דשי"ן של תפילין הל"מ אמר נמי דהאי מעברתא הל"מ נקט כי היכי דתיסוק מעברתא הל"מ כדא"ר חננאל א"ר ה"נ שי"ן הל"מ היא ואיצטריך למימר הכי דלא תימא רב חננאל ואביי פליגי דלרב חננאל שמיע ליה תיתורא דוקא הל"מ ולא שי"ן ואביי שמיע ליה דשי"ן דוקא הלכה למ"מ ולא תיתורא לכך סדר אביי ואדכר מעברתא למימר דלא פליג אדרב חננאל. ומלשון רבינו נראה שהבתים והתיתורא של עור אחד הם וכ"כ הרא"ש ז"ל דמשמע כן מפירש"י והעולם לא נהגו כן לפי שעור הבתים דק ועור התיתורא צריך שיהיה עב וחזק מפני שהרצועה שם תמיד ולכן כופלים עור לפנים ועושין נקב מרובע בכפל העליון ומכניסין בו הבתים והכפל התחתון מכסה פי הבתים ומלאת מעברתא מהעור העב החזק: ושיהיו הרצועות שחורות. בפרק הקומץ (שם) אמר רב יצחק רצועות שחורות הל"מ ואמר בגמרא דהיינו מבחוץ אבל מבפנים מאי זה גוון שירצה ובלבד שלא יהיו אדומות: ושיהיה הקשר וכו'. (שם) אמר רב יהודה בר רב שמואל משמיה דרב קשר של תפילין הל"מ. ופירש רבינו דהיינו שיעשה קשר כעין דל"ת:

ב כיצד עושין וכו' עד מקום הרצועות. פשוט הוא וקצתו בשימושא רבה ופירוש מלת תובר כתב בעל הערוך שתוברות הם גולאות כגון בית כניסת המיין שעושים למכנסיים:

ה כיצד סדור הפרשיות וכו'. פרק הקומץ רבה (מנחות ל"ד ב') ת"ר כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי ל"ק כאן לימין הקורא וכאן לימין המניח ע"כ בהרי"ף בהלכות תפילין. ונירסת רבינו והקורא קורא כסדרן וכתב הרא"ש ז"ל שכך גירסת ר"ח ומפרש רבינו והקורא קורא כסדרן כלומר כסדר שכתובין בתורה מוקדם מוקדם מאוחר מאוחר הלכך הא דקתני קדש והיה כי יביאך [מימין] שמע והיה אם שמוע [משמאל היינו ימין ושמאל הקורא] וכן דעת רש"י ז"ל. וכתב הרא"ש ז"ל דהכי משמע במכילתא בפ' והיה כי יביאך דתני בד' מקומות הזכיר הכתוב פרשת תפילין קדש והיה כי יביאך שמע והיה שמוע מכאן אמרו מנוח תפילין ד' פרשיות והדר תני כותבן כסדרן ואם כתבן שלא כסדרן יגנזו ומשמע כסדר שהגאון גריסא אך ר"ח ור"ח ורבינו האי ורב שרירא ז"ל חולקים על רבינו ומפרשים הסוגיא בענין אחר: וכתב הראב"ד על דברי רבינו א"א רבינו האי אינו אומר כן וכו'. ולפיכך חשש הגאון דרך ספיקות הגמ' ושם הראיות באמצע עכ"ל: וכבר השיב רבינו על זה לחכמי לוניל וזה לשון השאלה:

יורנו

השגת הראב"ד

*) כיצד סדור הפרשיות כו' עד אם החליף סדור זה פסולות: כתב הראב"ד ז"ל רבינו האי ז"ל אינו אומר כן אלא הויות באמצע קדש מימין המניח והיה כי יבאך סמוך לה שמע משמאלו והיה אם שמוע סמוך לה באמצע והוא נראה לקורא שהשמות הקורא קורא כסדרן על שמע והיה אם שמוע נאמר שהוא כסדר הקורא בתורה מימין לשמאל והמחבר הזה גם הגירסא בגמרא מימין הקורא והגירסא שבכילא ושם שמה לאחר לימין המניח והוא תימה שבגמרא מיותר סדר המניח שעומד סמוך וסמוך סדר הקורא שאין לנו צורך בקריאתו ועוד כי שמע והיה אם שמוע לפי הפוסקים הן הרוחות כולן מתחיל ולא מן האמצע ולדברי זה המחבר לעולם שמע מן האמצע ולפיכך חשש הגאון ז"ל דרך ספיקות בגמרא ושם הראיות באמצע עכ"ל:

הגהות מיימוניות

[א] בשימושא רבה וכן פסק בספר התרומות דימינא ושמאלא פירוש ימין המניח ושמאל המניח ועיין שם: [ועיין בטור סימן ל"ב]: [ב] וכן פירש רש"י אמנם נהגו ליקח עור אחד ועושין בו כמין ארוכה ומכניס שם הבתים וראש השני כופל לעשות תיתורא ומעברתא. ויש מפרשים מעברתא קרוי עור שנותנים על בית של זרוע סביב וזה לצד זה אמנם ערוך פירש מעברתא כבעמוד ל"ב: [ג] וכן פירש"י וכן איתא בשימושא רבה וכן במכילתא פרשת בא וכן פסק רבינו שמחה והוא הסדר שכתובה בתורה כנגד הקורא שפניו כנגד המניח והיה כי יביאך שמע ישראל והיה אם שמוע אבל רב שרירא ורב האי בנו ור"י אלפס ורבינו תם והרא"ש פירשו שמניחין כסדר הזה קדש והיה כי והיה אם שמוע שמע והויות סמוכות. עוד סימן אחר שיהא שבראשי פרשיות סמוכות לשי"ן שבעורות שי"ן דשמע ושי"ן דקדש מכאן מ"מ אפילו לדבריהם צריך לכותבן כסדר שכתובין בתורה ובתפילין של יד שכותב בקלף אחת מניח עמוד ג' חלק לכתוב בו והיה אם שמוע אחר שיכתוב שמע בעמוד ד'. ויש כי של אלו פסולות לדברי אלו ושל אלו פסולות לדברי אלו החרד וירא משום ברכה לבטלה יהיה לו ב' זוגות אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו ויניח שניהן בברכה אחת והא אמרינן בפרק התכלת תפילין מקום יש בראש להניח ב' תפילין וכן ביד ואם אין יודע לכוין המקום יניח כדברי האחד ויברך ויסלקם לאחר ויניח השניה על סמך ברכה ראשונה

ואפילו

מגדל עוז

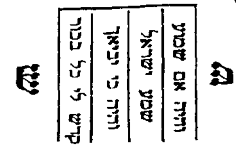
פ"ג שמונה הלכות כו' עד פסול. פרק במה מדליקין (דף כ"ח): ואלו הן שיהיו מרובעות כו' עד ומשמאל. פרק הקומץ רבה (דף ל"ה) ופרק הקורא עומד (דף כ"ד) ופרק במה מדליקין (שם דף כ"ח): ושיכרוך הפרשיות כו' עד ארבעה ראשים כגון זה. פרק הקומץ רבה שם ופרק במה מדליקין ובשימושא רבה שם: ולוקחין עור ומרטיבין כו' עד תובר מקום הרצועות. פרק הקומץ רבה (דף ל"ה) ובשימושא רבה: כיצד סדור הפרשיות כו' עד אם החליף סדור זה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל רבינו האי גאון ז"ל אינו אומר כן וכו' ולפיכך חשש הגאון ז"ל דרך ספיקות בגמרא ושם הראיות באמצע עכ"ל: ואני אומר כבר נתחבר בזה הוא מפרש כאשר קבל מרבותיו ר"י בן גיאת ור"י אלבם ורבינו יוסף הלוי בן מיגאש והר"י והעומדים בשיטתו ז"ל כך קבלו ופירשו פרק הקומץ רבה. ואם אמת כי רבינו האי ז"ל ורבים עמדו בשיטת רבינו האי גאון ז"ל וגם במחלוקת עד שהשליכו רבותינו בעלי התוס' ז"ל לנחת ידי שניהם כי מקום יש בראש להניח שני תפילין וכן בזרוע עד שקבלנו ביחוד שמן השמים הורונו והורו כהלכתא נתקיימה בלא חולקים וספרים אחרים שלא ניתנו לגלות כתבו ובנוסחא כבר שלחו הקדמונים במגלה כגבר יהודאי כבבלה ע"פ תפילין גנוזין תחת מלאכותיו ובדקום ומצאום כסדרן כמו שכתב רמב"ן וכן נהגו כולם המגלגלות. ומה שכתב הראב"ד ז"ל כי

בבית

הזה כגון זה *. ואם החליף סדור זה פסולות: ו תפלה של יד כותבם בארבעה דפין בעור אחד ארוך כספר תורה על סדורן בתורה כגון זה. ** אם כתבן על ארבע עורו' והכניסן בבית אחד יצא ואינו צריך לדבקם: ז [א]כשהוא גולל הפרשיות בין של ראש בין של יד גולל אותן מסופן לתחלתן עד שתמצא [ז] כשתפתח הפרשה תקרא כל פרשה ופרשה מתחלתה עד סופה: ח וכשמכניסין את הפרשיות בבתים שלהם * כורכין אותן במטלית ועל המטלית שיער ואחר כך מכניסין אותן בבתיהן. ושיער זה צריך להיות שיער בהמה או של חיה טהורה ואפילו מנבילות וטריפות שלהן. וכבר נהגו כל העם לבורכן בשיער זנב העגלים: ט כשתופרין את התפילין אין תופרין אלא בגידין של בהמה או של חיה טהורה ואפילו מנבילות וטריפות שלהן. לוקחין הגידין שיש בעקב הבהמה או החיה, טהורים והם לבנים. ואם הם קשים מרככין אותן באבנים וכיוצא בהן עד שיעשו כפשתן וטווין אותן ושוזרין אותן ובהן תופרין התפילין ויריעות ספר תורה: י כשתופרין התפילין תופרין אותן ברבוע. והלכה רווחת שיהיו בכל צד שלש תפירות עד שיהיו הכל שתים עשרה [ס] תפירות בין של יד בין של ראש. ואם עשה התפירות עשר או [ו] ארבע עשרה עושה. וכל התפירות יהיה החוט שלהן סובב משתי רוחות: יא וצריך שיגיע החריץ של תפילין של ראש עד מקום [ז] התפר. ואם היה החריץ ניכר כדי שיהיו ארבעה ראשין נראין לכל ואע"פ שאין החריץ מגיע למקום התפר כשרות. ואם אין חריץ ניכר פסולות. וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ על גבי העור חוט או משיחה

א טור שם סי' ל"ב סמ"ג עשין שם :

(*

(**

והיה אם שמע	שמע ישראל	והיה כי יבאך	קדש לי כל בכור

מקום הרצועות

כסף משנה

יורנו רבינו מה שכתב בס"ג כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע בבית ראשון שהוא על ימין המניח וכו' ונחנו תלמידיך קבלנו מרבותינו שקבלו מהגאונים ורבינו האי בראשם דבעיק הויות באמצע וכן פירשו בסנהדרין הא דאמר רב יהודה אמר רב כל בית המינון שאינו רואה את האויר פסול כגון קדש ושמע. וגם כן קבלנו מהם כי הקלף נקרא אותו צד שהשיער דבוק בו בעודו חי ודוכסוסטוס אותו צד שהיה דבוק בבשר וכמדומה לנו שנמצא בספרו הפך זה על כן משכנו ידינו מהם עד שיגיע דברך יורנו כדת מה לעשות:

תשובה זה שעלה בדעתכם בסדור הפרשיות וקלף שהוא החלק שהשיער דבוק בו כך היה דעתי מקודם ככם ותפילין שהיו לי במערב כך היו וכך כתב אותו שכתב חיבור בתפילין שמו רבי משה בר מיימון מקורטובא ואותו חיבור הוא שהטעני והטעה כל אנשי מערב מלפני וגם ה"ר יצחק זכרונו לברכה כותיה ס"ל בתשובה וגם חכם אחד יש שמו רבי יעקב קלעי ככה עשה והרבה גאונים חלקו על דבר זה וכל אנשי מזרח וכל אנשי ארץ הצבי הקדמונים חולקים על דבר זה ואמרו כי החכמים הנאמנים שהתו התפילין של רבינו האי והיא כתובה על הסדר שכתבתי בחבורי ורבי משה דרעי כשבא מן המערב לארץ ישראל היתה תפלה שלו כמו אנשי מקומכם וכשהראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראיות שלהם השליך תפליו ועשה על הסדר. והראיה ברורה בדבר זה מה שאמרו בהקומץ רבה והקורא קורא כסדרן כלומר כדי שיהא הקורא קורא קריאת הפרשיו' כסדר התור' ונוסח זה לא היה בספרים שלנו אבל הנה מצאתי הנוסחאות הישנות וכך היה כתוב בהם בכלן ומעשה רב שבני ארץ ישראל כולם זהירים במצוה זו וכסדר התורה כתבו איש מפי איש ולדברי הכל תפלה של יד סדר פרשיותיה על סדר התורה ודין הוא שתהא כתיבת שתיהן שוה שהרי לדברי רבי יוסי שולה עור על של ראש ומניחה על ידו ש"מ סדר אחד לשתיהן. וכן לענין קלף ודוכסוסטוס טעות גדולה כל האומר כמו שעלה על דעתכם שהדבר ידוע שאנו מצריכין להיות הכתיבה תמה נאה ביותר ובפירוש אמרו חכמים שהכותב על דוכסוסטוס יכתוב במקום שיער והכתיבה שעל הקלף תהיה במקום בשר ואם תאמרו כמו שאמרו מקצת הגאונים שהקלף הוא אותו חלק העבה מן העור שעל הבשר שקורין אותו הערביים ר"ק ועושים אותו בסיד ולו שני פנים האחד חלק ביותר שהוא הנאה לכתוב עליו והאחד שבו אדמומית מעופש ואינו חלק והכתיבה בו אינו נאה אלא מפוזרת ומדובללת והוא מקום השיער והדוכסוסטוס הוא החלק הדק מן העור שקורין אותו בלשון ערבי קשר ויש לו שני פנים האחד נאה לכתיבה והוא מקום השיער והפנים האחרים דבוקים בחלק העבה אינם ראויים לכתיבה כלל אלא הדיו נבלע בהם וכל האותיות יהיו מטושטשות, נמצא לדבריכם ולדברי אותם שאמרו ככה תהיה הכתיבה בקלף ובדוכסוסטוס במקום גרועות ופחיתות שאין הכתיבה מעולה בהם. והראיה השנית שהכרעתי בה דברי האומר כדברי שכתבתי בחבורי זו היא כי הדבר ידוע שספר תורה מקודש יותר מן התפילין והתפילין מקודשים יותר מן המזוזה וכן היא הה"מ שיהא עור כל אחד מהם חזק ובריא כדי לעמוד ולהתקיים כפי קדושתו ס"ת הוא על גלם ותפילין על הקלף שהוא חצי העור שעבה ומזוזה על הדוכסוסטוס על החצי האחר הדק נמצא כל אחד מהם לפי מעלתו בקדושה מעלת עורו הקיימת וכתיבת כל אחד במקום הנאה לכתיבה כדי שתהיה כתיבתן תמה עכ"ל. ומ"ש בתשובתו וכן כתב אותו שכתב חבור בתפילין שמו רמב"ם מקורטבא הוא חכם אחד בן עירו של רבינו ושמו כשמו וחיבר חבור בתפילין לבד שאילו רבינו לא בתפילין לבד חיבר או טעות הוא שנפל בתשובה זו מ"מ אנו למדים ממנה הצריך לנו לענין שיטת רבינו וכבר פשט המנהג בכל המקום אשר שמענו שמעם כדברי רבינו ורש"י ז"ל בסדר הפרשיות: ואם החליף וכו'. בהקומץ מימרא דרב הנהגל אמר רב (ד' ל"ד ב:)

ו תפלה של יד וכו'. שם ת"ר כיצד כותבין תפלה של יד כותבה על עור אחד ומניחה בבית אחד בעור ואם כתבן על ד' עורות והניחן בבית אחד יצא וצריך לדבק דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אינו צריך ומסיקנא התם דהדר ביה ר"י:

ז כשהוא גולל הפרשיות וכו'. כבר נתבאר:

ח וכשמכניסין את הפרשיות וכו'. כבר נתבאר בראש הפרק. ומ"ש רבינו כורכין אותן במטלית ועל המטלית שיער כתב סמ"ג דבר זה להיפך בירושלמי דמגילה הל"מ שיהו כותבין בעורות וכורכין בשיער וטולין במטלית וכן הוא בשימושא רבה. ויש לומר לדעת רבינו דכיון דמוטב לכרוך השיער על המטלית מלכרוך השיער על הפרשה ואח"כ לטלות במטלית דאז לא יהיה המטלית מיושב כמו שהוא כשכורך השיער שעל למטלית יש לנו לומר דירושלמי ושימושא רבה לא אתו למימר אלא שצריך שיהיה שם כריכת שיער וטליית מטלית אבל לא לענין שיהיה קפידא על הסדר וכ"כ סמ"ק וא"ת והגהות מיימון דאין קפידא על הסדר: ומ"ש ושיער זה צריך להיות וכו'. ברייתא ס"פ שרצים (שבת ק"ח): וכבר נהגו וכו' בשל עגל. כתוב בשימושא רבה כדי שיזכור עון העגל ולא יחטא. ומ"ש בשיער זנב לפי שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שעל גופו:

ט כשתופרים את התפילין וכו' עד שלהם. ברייתא פרק שמנה שרצים:

י כשתופרים התפילין וכו'. כבר נתבאר בראש הפרק. ומ"ש והלכה רווחת וכו' עד או י"ד עושה. בשימושא רבה:

וכל התפירות וכו'. כ"כ הרא"ש ונראה שטעמם מפני שהם מפרשים כן מ"ש בשימושא רבה על מספר התפירות בר מדעייל ונפיק:

יא וצריך שיגיע החריץ וכו' ואם אין חריץ ניכר פסולות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל"ד ב') וכתבה הרי"ף בהלכות תפילין ושון שטמן מפיחה ותוס בין כל אחד ואחד ואם אין חריצן ניכר פסולות: ומ"ש שצריך שיגיע החריץ עד מקום התפר. (שם דף ל"ה) אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי אמר כיון דמינכר תו לא צריך. ופרש"י וצריך שיגיע

מגדל עוז

כמנית עיקר מן הראש י"ל אדרבה קריאה עיקר כי המנית מראה לו האות שבו והוא קורא ומתיירא דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואמר ר' אליעזר הגדול אלו תפילין שבראש אבל הקריאה אינה מילתא. ומה שאמר עוד כי מן הראש הוא ראוי להתחיל ולא מן השמאל י"ל אדרבה השמאל עיקר וראיה על הנגלה והנסתר מציון מכלל יופי אלהים הופיע ואז"ל שממנו נשתכלל העולם והוא אמצעות העולם. ואם משני גוף האדם הלא גומר הלא נחלקו ביומא גבי מפקחין עליו את הגל וכן בסוטה פרק עגלה ערופה אם באפיו נשמת חיים שהוא הראש או בטבורו שהוא אמצעיתו. ואי משום קריאת הפרשיות והלא תורה מפורשת ניכתב ואני תמיה על מעלת רבינו ז"ל שהיה מקובל בנבחרות אדם מפי אדם איך לא להכריע בסברא דברים שהם כבשונו של עולם וזכיותי מהסך להאריך בזה מצאתי להחכמי לוני"ל ז"ל ששאלו זה מרמ"ה ז"ל והשיב להם בחייו והעתקתי לשונו. שאלה יורנו רבינו מה שכתב בס"ג וכו' (עיין בכ"מ לשון השאלה והתשובה) כדי שתהיה כתיבה תמה עכ"ל השאלה והתשובה: ואתה ראה גם ראה וכבן תורף הדברים כפרשן והענינים כפשוטן ותעמוד על עמקן וסדרן והיודע סוד אמרם שהקב"ה מניח תפילין ישכיל שיש לנו כדיעות שרש וענף ואלו ואלו דברי אלהים חיים כם לגואלים וישכיל דברי על דרך האמת כמשל הגמל וכבר העיר עלינו רוח ממרום ומלאנו מדרש נסתר הפלגה ומלערכו לצות מה שמורתנו ותפסנו והתקנו כנסדרן וכן נהגו רבותינו האחרונים כ"ע אלמולי חכמה הרשב"א והריב"ע מפי כתב החסיד ר"י בן הראב"ד ז"ל ועל פי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל והר"ן: תפלה של יד כותבין וכו' עד יותר על השיעורים שלא כמותם. ככל פרק הקומץ רבה (דף ל"ה) ובשימושא רבה:

הגהות מיימוניות

יאפילו אם הפסיק בברכת ראשונה של יד לשל שנייה כגאונים שפסקו כן לקטן בפרק ד' אע"פ כן טוב יותר לעשות כן מלהיות לגמרי בלא תפילין. והא לך לשון הספר אשר נחלקו בו הגאונים האלה. גרסי' פרק הקומץ רבה כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי לא קשיא כאן מימין הקורא כאן מימין המניח ומדקדק רבינו תם דבריו מדלא קאמר והיה אם שמוע שמע משמאל אלא שמע משמאל והיה אם שמוע משמאל ש"מ דשמע לצד חיצון וקדש לצד חיצון השני. וכתב בספר המצות וז"ל ומ"מ נהגו בארץ אדום ובארץ ישמעאל כרבינו משה וכרש"י וגם שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאד כסידור רש"י עכ"ל: [ו] תבי איתא בירושלמי דפרק קמא דמגילה וכן כתב בספר המצות: * [בטור שם לדעת הרא"ש אם לא כרכן בקלף או מטלית לא נפסלו ועי"ש :] : [ס] בשימושא רבה כנגד י"ב שבטים : [ו] כשתסיר שבט מלכות וכהונה שהם יהודה ולוי יהיו י' וכשתוסיף מנשה ואפרים יהיו י"ד : [ז] וכן פירש"י הא דאמר פרק הקומץ צריך שיגיע חריץ למקום התפר דקאי על חריצי הבתים. וכן משמע בברייתא גבי בתים דתניא אם אין חריצן ניכר פסולות וכן פירש בערוך. ורבותינו פירשו פירוש אחר דקאי על קמטי השרינן מבחוץ עי' בסה"ת וס"ע :

משיחה להבדיל בין בית לבית. ומנהג פשוט להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ וחריץ משלשתן: **יב** וכיצד עושין הרצועות לוקחין רצועה של עור רחבה כאורך השעורה ואם היתה רחבה מזו השיעור כשרה. (ס) ואורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש ויקשר ממנה הקשר ותמתח שתי הרצועות מכאן ומכאן עד שיגיעו לטבור או למעלה ממנו מעט. ואורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות ויקשור. ואם היו הרצועות ארוכות יתר על שיעורים האלו כשרות: **יג** ומכנים רצועה של ראש בתובר שלה. ומקיף במדת ראשו וקושר קשר מרובע כמין דלת. וקשר זה צריך כל תלמיד חכם ללמדו ואי אפשר להודיע צורתו בכתב אלא בראיית העין. וכן בשל יד קושר קשר כמין (ע) יו״ד. ותהיה הרצועה של יד עולה ויורדת בתוך הקשר כדי שירחיב ויקצר בעת שירצה לקשור על ידו: **יד** הרצועות של תפילין בין של ראש בין של יד פניהם החיצונים שחורים וזו הלכה למשה מסיני. אבל אחורי הרצועות הואיל ומבפנים הן אם היו ירוקות או לבנות כשרות. אדומות לא יעשה שמא תתהפך הרצועה וגנאי הוא לו. ולא יהיה אחורי הרצועה לעולם אלא כעין הקציצה אם ירוקה ירוקין ואם לבנה לבנים. ונוי [י] הוא לתפילין שיהיו כולן שחורות הקציצה והרצועה כולה: **טו** העור שמחפין בו התפילין ושעושין ממנו הרצועות הוא עור של בהמה או חיה או עוף הטהורים ואפילו נבלות וטרפות שלהן. ואם עשה מעור טמאים או שחפה תפילין בזהב פסולות. ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה. אבל בעור (כ) שמחפין בו אינו צריך עיבוד כלל אפי׳ עשהו מצה כשר. ומקומות הרבה נהגו לעשות אותן בעור מצה: **טז** אין עושין התפילין אלא (ל) ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השי״ן שעושין בעור כמו שאמרנו. לפיכך אם חיפן הכותי או תפרן פסולות והוא הדין לכל הפסול לכתבן שלא יעשה אותן: **יז** תפלה של ראש אין עושין אותה של יד ושל יד עושין אותה של ראש לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. וכן רצועה של תפלה של ראש אין עושין אותה לתפלה של יד. במה דברים אמורים כשלבשן. אבל תפילין של ראש שלא לבשן אדם מעולם אם רצה להחזירן ליד מותר. וכיצד עושין טולה עליה עור עד שתעשה אחת וקושרה על ידו: **יח** תפילין שנפסקו התפירות שלהן אם היו שתי התפירות זו בצד זו או שנפסקו שלש תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולות. במה דברים אמורים בישנות אבל בחדשות כל זמן שפני טבלן קיימות

א טור שם סי׳ ל״ג סמ״ג עשין שם: ב טור א״ח סי׳ ל״ג סמ״ג עשין כ״ב: ג טור שם סי׳ ל״ג סמ״ג עשין שם: ד טור סי׳ ל״ג סמ״ג עשין שם: ה טור סי׳ ל״ג סמ״ג עשין שם: ו שם סי׳ ל״ג ושין שם סמ״ג עשין שם:

כסף משנה

שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום השער למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא. והרא״ש כתב שי״א שחריץ של שי״ן דהיינו חודה של שי״ן למטה יגיע עד איתוי השער וכפי׳ זה נראה, והנהו כתבי הפירושים להגיע חריץ השי״ן ומרין הבדלת הבתים עד התפירה לתופרא כתבי ודלא כרב דימי עכ״ל: ומ״ש רבינו שאם לא היה החריץ מגיע למקום השער כשר והוא שיהיה ניכר החריץ. טעמו מדתני׳ בהקומץ (דף ל״ד) ואם אין חריצן ניכר פסולות משמע דכל שהוא ניכר כשר בכל גווני ואם כן כי אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר למצוה אמר כן ולא לעכב ואע״פ שהמרדכי נסתפק בזה רבינו פשיטא ליה:

יב רחבה כאורך השעורה. כ״כ הרי״ף ז״ל: ואורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש וכו׳. בסוף פרק הקומץ (דף ל״ה ב׳) וכמה שיעורייהו אמר ר״ל עד אצבע צרידא רב כהנא מחוי כשוף רב אשי מחוי משום רבה קטיל להו ושפים עדי לאו רב אחא בר יעקב קטר ליה ומתלית ליה. ונראה שרבינו מפרש אצבע צרידא אצבע אמצעי ורצועה של יד מיירי וקטר ליה ומתלית ליה היינו קשר באמצע צרידא ומתלית היינו קושר סביב אצבעו ג״פ ורבה קטיל להו ושפים עדי להו קאי ארצועה של ראש וקאמר להו היינו שהיה מקיף הראש וקושר הקשר ואלו הרצועות שפים עדי כלומר היה שופתן ומוליכן עד שיהיו תלויות לפניו. ומ״ש רבינו עד שיגיעו עד הטבור נראה שכך היתה קבלה בידו. והטור כתב שיגיעו של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה וי״א של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור:

יג וקשר זה צריך כל תלמיד חכם וכו׳. פ״ק דחולין (דף ט׳) מימרא:

יד הרצועות של תפילין וכו׳. בפרק הקומץ (מנחות דף ל״ה) אמר רבי יצחק רצועות שחורות הל״מ ואוקימנא לה מבחוץ אבל מבפנים מאיזה צבע שירצה חוץ מאדום משום גנאי ודבר אחר מאי גנאי ודבר אחר מבפנים איכא זמנין דמתהפכא. והא דאמרי׳ משום גנאי יש מפרשים שמא יאמרו שמיסה עצמו לשאת חן בעיני האומות ודבר אחר כהני עכו״ם שעושין סימנין מבגד אדום. ורש״י ז״ל פירש גנאי שמא יאמרו מדם חטטיו נצבעו ודבר אחר שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם. ורבינו כתב טעם דגנאי לבד ולא חשש לכתוב עוד או שמא לא היה בגירסתו. ומ״ש ולא יהיה אחורי הרצועה וכו׳:

טו העור שמחפין בו וכו׳. פרק נגמר הדין (סנהדרין מ״ח ב׳) ת״ר ליפן זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואף על פי שלא עבדן לשמה רשב״ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדנו לשמה ופסק כת״ק. ומ״ש עור מצה. פי׳ דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ: ומ״ש ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה:

טז אין עושין התפילין אלא ישראל וכו׳:

יז תפלה של ראש וכו׳. בפרק הקומץ (מנחות ל״ד ב׳) א״ר יוסי מודה לי רבי יהודה שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתים של ראש מטלה עור על אחד מהם כלומר דכשמטלה עור אחד עליה נראה כבית אחת. והא אמר ר׳ חנינא משום ר׳ יוחנן תפלה של ראש אין עושין אותה של יד ושל יד עושין אותה של ראש לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה לא קשיא הא בעתיקתא הא בחדתא בחדתא כלומר שלא הניחן אדם לעולם ונ״ל דשל יד שעושה של ראש כשעושה לה ארבעה בתים והבתים כל פרשה בבית אחד דאי לאו הכי פסולה דהא אם אין חריץ ניכר פסולה. ומ״ש וכן רצועה של תפלה של ראש וכו׳. נלמד מסוגיין כדכתב בסמוך:

יח תפילין שנפסקו וכו׳. שם (דף ל״ה) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימות כשרות ורב חסדא אמר נפסקו שתים כשרות שלש פסולות אמר רבא הא דאמר תרי שתים כשרות לא אמרן אלא זו שלא כנגד זו אבל זו כנגד זו פסולה ואי כנגד זו נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה. א״ל אביי לרב יוסף ה״ד עתיקתא וה״ד חדתא א״ל כל היכא דכי נקיט בגלדא והדר קאים חדתא ואידך עתיקתא. ופירש רבינו כגון הוא וי״מ כגון אמר וז״ל הר״י ז״ל בביאור א״מ יש מפרשים הא מימרא דרב הונא שכל זמן שטבלן קיימת פי׳ שהתפירה שהיא קיימת בשלימות כולן כשרות ורב חסדא אמר אפילו נפסקו שתי תפירות עדיין כשרות שאין פסולה אלא בנפסקת ג׳ תפירות אמר רבא הא דאמר רב חסדא דבנפסקת שתי תפירות לא פסולה היינו דוקא כשנפסקו זו שלא כנגד זו שכל תפירה מ״ד תפירות יש לה פנים ואחור שאם נפסקה התפירה שמצד פנים אשר התפירה שכנגדה מאחור קיימת וכן אם נפסקה מצד אחור אותה שכנגדה מצד פנים קיימת אבל אם נפסקה מפנים ומאחור שנמצאו שתים זו כנגד זו שנפסקות פסולה ולא אמרן בנפסקו שתים זו כנגד זו שפסולה אלא בחדשה שע״י שהם חדשות ועדיין לא נתיישב העור התפילין על התמונה אלא על ידי חוזק התפירה שלמעלה ולמטה הילך כשנפסקו שתי התפירות זו כנגד זו אחד מלמעלה ואחד מלמטה שלא תשאר לתפירה כמה שתתיישב פסולה ודוקא כשהיא חדשה אבל כשהיא ישנה ומתיישבת במקומה אחר חסירת התפירות כשרה אפי׳ נפסקו שתי תפירות זו כנגד זו וזהו סימן לחדשות כל היכא דתלי בגלדא הדרא כל זמן שאוחזין בעור התיתורא ותלי הגלדא עולה מאחוזתו ונבדל מדביקתו התפילין וכשמניחין וכשמוליכו חוזר ומתיישב במקומו נקראים חדשים ופסולות אבל אם אוחז עור התיתורא ומגביה ואינו בא אחריו אלא עומד במקומו ואין נבדל התפילין מכשמתיישבין בתורות אפילו נפסקו שתים זו כנגד זו שכגון זה נקראים עתיקתא. עוד יש סימן אחר כל היכא דתלי במיתונא היינו כשמושך ברצועה התלויה בה ואוחז עור התיתורא אגתרה כלומר שנבדל עור התפילין מהתפילין ע״י משיכתו נקראים חדשה ופסולות א

הגהות מיימוניות

[ס] וכתב ר״י אלפס דשיעור עד פגודא דשמאלא עד חדיא וכורות עד אצבע צרדא וכלבד שיהו משולשות פירוש בג׳ כריכות כבעמוד. תרומות וסמ״ג. וכתב רא״ש ופירוש שניהם ב׳ טפחים חוץ לקשר שאחורי ראשו חוץ לקשר שבידו עכ״ל: [ס] וכן פרש״י הלא כ״מ שהרצועה שבורת מעט כמין יו״ד ובפרק ב״מ משמע בפירוש שאין שם תורה ברצועה ע״ש ע״כ: [י] אבל בספר התרומות כתוב דשמא גם עור בתים צריך להיות שחור וכן ספר המצות ע״כ: [כ] אבל בספר התרומה פסק דגם עור הבתים צריך עיבוד לשמן מדתניא ציפן זהב פסולות ובעור הבתים כתוב שין תורי נקף הקדושה ומותר לעשות עור הבתים מקלף מסובר לשמן ומ״מ שרוא דק מיקרי שפיר עור דלא גרע משוף מעור והחשב עור וכותבים עליו תפילין ושוד דתניא יכתבם על ד׳ עורות ואם כתבן על עור אחד יצא אלמא דקלף איקרי עור. ומ״מ דלענין התנאות שבת חלוקים עור וקלף בשיעוריהן אין קפידא בכך ויש אומרים שטוב והגון לעשות מקלף שליל מפני שלא נעבדה בו (עבירה) תשמיש תם טוב ונוח לעשות בו קמט הבתים והשי״ן עד כאן. וכן ספר המצות: [ל] וכל השחרות הרצועות יש להתעסק אם יכול כותי להשחיר כמו שאר תיקון חשוד או שמא כיון דהלכה למשה מסיני הוא שיהיו שחורות צריך השחרה לשמה ואסור בכותי מידי דהוה אמגילה ותכלת לציצית דבעינן לשמה כדאמר בפרק התכלת והמשחיר תבא עליו ברכה. ספר התרומה:

מגדל עוז

ומכניס רצועה של ראש כו׳ עד סוף הל״מ. פרק כ״מ (דף כ״ח): וקשר זה צריך כו׳ עד לקשור של יד. פרק הקומץ רבה (דף ל״ה) ופ״ק דחולין (דף ט׳): הרצועות של תפילין כו׳ עד מסיני. פרק כ״מ (דף כ״ח) ופרק שמונה (דף ע״ח) ופרק הקומץ רבה (דף ל״ה): אבל אחורי כו׳ עד והרצועה כולה. פרק הקומץ רבה (שם): העור שמחפין כו׳ עד פסולות. בהרשעה רבה ופרק המקבל (דף נ״ב): ועור הרצועה כו׳ עד שלא יעשה אותן. פרק עומד ויהב (דף כ״ד): תפלה של ראש כו׳ עד לקדושה קלה. פרק הקומץ רבה (דף ל״ד): וכן רצועה של תפילין של ראש אין עושין אותה לתפלה של יד. פרק הקומץ רבה (שם) דקי״ל וכן מלתא: בר״ש כשלבשן כו׳ עד ימנע מלוי. פרק הקומץ רבה (דף ל״ד) שם:

זו כנגד זו ואם אין נפסק התיתורא העליון מן התחתון ע״י תפירה כזו אלא עומד ומתיישב במקומו ואינו סוק נקראים ישנות. זהו פי׳ סוגיא זו על דעת הרמב״ם ז״ל אמנם רש״י והרא״ש מפרשים בעור חפוי הבתים עכ״ל. ודבריו מיוסדים על גי׳ רש״י ז״ל שהיא וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתא אבל בעתיקתא לית לן בה אבל גירסת הרי״ף היא כמ״ש לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה וכיה גירסת רבינו:

דרך הצדוקים. ובגמרא לימא מתניתא דלא כר״מ דתנו רבנן תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב פפא דעבידא כי אמגוזא. ואמתניתין פירש״י סכנה שלא תכנס בראשו. נתנה על מצחו של ראש ושל יד על פס ידו הרי זה דרך הצדוקים שמניחין מדרש חכמים והולכים אחר המשמע. ורבינו לא חשש לכתוב סכנה כיון דלענין דינא לא נפקא לן מידי דמאחר דאין מצוה כלל כי לא הוי בה סכנה לא ליעביד הכי:

קיימות כשרות. ואלו הן החדשות כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נכרת הרי אלו חדשות. ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנות: **יט** [א]רצועה שנפסקה [ס] אין קושרין אותה ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגונזה ועושין אחרת. ושיורי הרצועה פסולין עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יתר עליו. [ב]ולעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה בעת שקושר אותן על ידו ועל ראשו:

פרק רביעי

א היכן [א]מניחין תפילין של ראש מניחין אותן על הקדקד שהוא סוף השיער שכנגד הפנים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו. וצריך לכוין אותם באמצע כדי שיהיו בין העינים. ויהיה הקשר בגובה העורף [ע] שהוא סוף הגולגולת: **ב** ושל יד קושר אותה על שמאלו * על הקיבורת והוא הבשר התופח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע שנמצא כשהוא מדבק מרפקו לצלעיו תהיה תפלה כנגד לבו ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך: **ג** המניח תפלה של יד על פס ידו או של ראש על מצחו הרי זה דרך צדוקים. העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל. איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאל שלו. * ואם היה שולט בשתי ידיו מניח אותה בשמאלו שהוא שמאל כל אדם. ומקום קשירת התפילין ומקום הנחתן מפי השמועה למדום: **ד** תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצות זו לעצמה וזו [ג]לעצמה. וכיצד מברכין על של ראש מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין. ועל של יד מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין: **ה** במה דברים אמורים כשהניח אחת מהן אבל [ד]אם הניח שתיהן * מברך ברכה [פ] אחת והיא להניח תפילין. וקושר של יד ואחר כך מניח של ראש. וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד: **ו** מי שבירך להניח תפילין וקשר תפילין של יד אסור לו לספר ואפילו להשיב שלום לרבו עד שיניח של ראש. ואם שח הרי זו עבירה וצריך לברך [צ] ברכה שנייה על מצות תפילין ואחר

יט רצועה שנפסקה וכו׳. שם (ל״ה.) אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף איפסיקא ליה רצועה דתפילין אמר ליה מהו למקטריה אמר ליה וקשרתם שתהא קשירה תמה אמר ליה רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפריה ועיולי תפירה לגו אמר ליה זיל חזי מאי עמא דבר. ופירש״י דפשט ליה לאיסורא וכן דעת רבינו. וכתב הרא״ש ז״ל ומיירי ברצועה המקפת את הראש ואת הזרוע דהתם בעינן קשירה תמה:

ושיורי הרצועה וכו׳. (ג״ז שם) א״ר פפא גרדומי רצועה כשרים ולא היא כלומר ואינן כשרים עד דליהוי בהו שיעורא: **ולעולם יזהר** וכו׳. שם אמר רב נחמן בר יצחק ונוייהן לבר ומוכח התם דקאי ארצועות שכן הלכות פלך אחד ורצועות שחורות והוא נוייהן:

פ״ד א היכן מניחין תפילין וכו׳. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל״ז) בין עיניך זה קדקד היכא אמרי דבי רבי ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס. פי׳ מכה: ומ״ש וצריך לכוין וכו׳ ויהי׳ הקשר בגובה העורף וכו׳. שם (דף ל״ה) א״ר יעקב אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ועוד שם צריך שיהא הקשר כלפי פנים ופי׳ רש״י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר. כלפי פנים מאל עורף ולא בצדי הראש, ומזה נלמוד שצריך לכוין אותה באמצע דכיון שהקשר הוא מאל עורף ממילא הקציצה היא בין העינים ובלאו הכי צריך לעשות כן כדי לקיים קרא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך: ומ״ש ושל יד קושר אותה על שמאלו. שם (דף ל״ו ל״ז) ידך זו שמאל ומייתי לה מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ור׳ נתן יליף לה מקרא אחרינא: ומ״ש על הקיבורת. ג״ז שם (דף ל״ז) על ידך זו קיבורת וכתבו התוספות והרא״ש קיבורת לשון קיבוץ בשר כמו קיבורא דאהיני. וכתבו הטו׳ והרא״ש ז״ל דהיינו גובה הבשר שבזרוע שהוא בין הכתף והקובד״ו וכן דעת רבינו וכן הסכימו כל הפוסקים וכן המנהג פשוט: **ג המניח** תפלה של יד וכו׳. משנה פרק הקורא את המגילה עומד (דף כ״ד:) העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זה

איטר מניח וכו׳. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל״ז) תנו רבנן איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאל כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו:

ד תפלה של ראש וכו׳. משנה פרק התכלת (מנחות ל״ח) ובגמרא (מ״ד) אמר רב חסדא לא שנו אלא שיש לו אבל אם אין לו מעכבת אמרו ליה אמרת אמר להו לא אלא מאן דליח ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא ליעביד. ודבר פשוט הוא דנקטינן הכי דבין יש לו בין אין לו אינה מעכבת ואע״פ שבספרים המשנה לרבינו כתוב דלאין לו מעכבת טעות סופר הוא ובנוסחא המוגהת ליתא: **וכיצד מברכין** וכו׳. בס״פ הקומץ (שם ל״ו) אמר רבה בר חייא בר רב הונא אמר רב חסדא שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך שח אין לא שח לא והא א״ר חייא מפמיה דרבי יוחנן על תפלה של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרווייהו לא שח מברך אחת שח מברך שתים ופירש״י לא שח מברך אחת על של יד שח מברך אחת על של יד וחוזר ומברך על של ראש על מצות והרי בירך שתים וכן דעת הרי״ף וזה דעת רבינו. ויש חולקים ומפרשים לא שח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין שח מברך שתים על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח ונהגו כדברי רבינו:

ה וקושר של יד וכו׳. שם תנא כשמניח מניח של יד ואח״כ מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח״כ של יד בשלמא בהנחה של יד קודם דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות בין עיניך אלא בחליצה מנ״ל אמר רבה בר המנונא אסברא לי והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים:

ו מי שבירך להניח וכו׳ בסוטה פרק משוח מלחמה (דף מ״ד:) שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ואף על גב דפליגי עליה היינו לענין החזרה אבל כ״ע מודה דעבירה היא בידו. וכתב הרא״ש דמפסיק לענות קדיש וקדושה. ומ״ש רבינו צריך לברך וכו׳. כבר נתבאר בסמוך:

תפילין

א טור שם סי׳ ל״ג סמ״ג עשין שם · ב טור שם סי׳ כ״ז · ג טור שם סמ״ג עשין שם: ד טור סי׳ כ״ו סמ״ג עשין כ״כ: ה טור סי׳ כ״ח כ״ו:

משנה למלך

פ״ד ה אבל אם הניח שתיהן מברך ברכה אחת והיא להניח תפילין. ז״ל הרא״ש בתשובה כלל ג׳ סי׳ ג׳ בתפילין אם די בברכה אחת או צריך שתי ברכות בהא איכא פלוגתא דירושלמי מימות הגאונים ואני מברך שני ברכות כו׳. וזה סותר למה שכתב בסי׳ ג׳ כי ברכת תפילין של יד שייכא גם על תפילין של ראש וכאן הצריך שני ברכות וצ״ע:

מגדל עוז

ולעולם יזהר כו׳. עד סוף הפרק. פרק נגמר דעירובין (דף ל״ז) ·

פ״ד היכן מניחין כו׳ עד תופס בו. פרק הקומץ רבה (דף ל״ז): וצריך לכוין כו׳ עד סוף הגלגולת. פרק במה מדליקין: ושל יד כו׳ עד על לבבך. פרק הקומץ רבה שם ובערכין (דף י״ט) פרק האומר משקלי עלי: המניח תפילין של יד כו׳ עד דרך צדוקים. פרק עומד ויושב (דף כ״ד). העושה תפלתו עגולה כאגוז סכנה ואין בה מצוה כלל. פרק עומד ויושב ופרק הקומץ רבה (דף ל״ב) איטר מניח כו׳ עד למדום. פרק הקומץ רבה (דף ל״ח.) · תפלה של ראש כו׳ עד וזו לעצמה. פרק התכלת ובמכילתא: וכיצד מברכין עד לבנית. פרק הקומץ רבה (דף ל״ו) ופרק התכלת (דף מ״ג): בר״א כשהניח כו׳ עד מניח של ראש. פרק הקומץ רבה שם:

הגהות מיימוניות

[ס] וכן פירש״י בפרק הקומץ בהא דאביי יתיב קמיה דרב יוסף איפסיק ליה רצועה א״ל מהו למקטרי א״ל וקשרתם קשירה תמה א״ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למיתפרה ועיילא לתפירה לגו א״ל פוק חזי מה עמא דבר פירש״י להחמיר כרבינו המחבר וכן פסק בספר התרומה דאין להקל בלא ראיה ודלא כר״ת דפירש להקל וכן בשימושא רבה כתב תיכא דפסיק רצועה לא שרי לכרוכי עד דמיחלף או לחיישיה או לקטריה או להדקה שנאמר וקשרתם קשירה תמה ע״כ וההיא דגרסינן בירושלמי פ״ק דמגילה הלכה י״א ר׳ זעירא איפסיק ליה נירא דרצועתא שאל לרב הונא ולרב קטינא ושרון ליה איפסיק זמן תגיינות ושרון ליה דלא מן אולפן פירוש שלא מן הדין אלמא דשרי לתופרם כתב בסה״ת רשמא גרס נירא דתפילין ומיירי בתפירת מרובעת שלמטה בתיתורא ע״כ. אמנם בס״ח כתב שקבלת בידו שברצועה שנתפרת בגידין וכן מוכח לשון רצועה ופסק כר״ת דשרי וכן כתב רא״ם וז״ל פוק חזי מה עמא דבר פי׳ היתר נהגו בו. פירוש תפירת לגו לתוך המעברתא שאינה נראה ע״כ: [ע] כדי שיהו ישראל למעלה ע״כ: * [ולשון הטור לא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו כך משמע פ״ב דזבחים (דף י״ט)]: [לשון הטור סי׳ כ״ז דוקא כשעושה כל מלאכתו בשמאלו אבל אם הוא כותב בימינו אע״ג ששאר מלאכתו בשמאל דינו כשאר כל אדם] * [וכתב מברך על של יד כשהיא לבדה א׳ ועל של ראש כשהיא לבדה ב׳ עכ״ל וכ״כ הסמ״ג שם] · [פ] וכן פירש ר״י אלפס וכן פרש״י דאמרינן בפרק הקומץ רבה לא שח מברך אחת שח מברך שתים פי׳ דקאי אשל יד ושל ראש כבעמוד וכן נראה לרבינו שמחה וכן פירש בערוך בערך שח וכן איתא בירושלמי כדבריהם אבל ר״ת פי׳ וכן ה״ג וכן רב עמרם דהקומץ רבה קאי רק אתפילין של ראש וה״ק לא שח מברך אחת על של ראש דהיינו על מצות תפילין אבל להניח אין צריך דדי לו בחת שבירך על של יד כיון שלא שח ולא הפסיק ביניהם אבל שח מברך ב׳ על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח דלא מני ליה בבת שאסרה על של יד כיון ששח ביניהם וכן איתא בילמדנו בפירוש וכן פסק ר״י בברכות פרק הרואה וכן פי׳ ראב״ם וכן סה״ת והמצות וכן כתב מורי רבינו בתשובה מדקאמר סתמא דתלמודא על של ראש על מצות תפילין משמע דאיירי סתמא בלא עבירה כדלא שח. [צ] בפרק לולב וערבה אמר מר ומריא תוונא ליה לרב פפא דכל אימת דמנח תפילין מברך ובסה״ת והמצות משמע דפסק כרבנן דבי רב אשי דכל אימת דמשמשי מברכי כדאיתא התם.*[וכ״כ הטור אפילו נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם צריך לברך]:

ואחר כך מניח של ראש: **ז** תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן ואפילו חולץ ולובש כמה פעמים ביום. וכל המצות כולן מברך עליהם קודם לעשייתן. לפיכך צריך לברך על התפלה [ז] של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם [ס] קשירתן. שקשירתן זו היא עשייתן:

ח כשחולץ אדם תפיליו להצניען בכלי לא יניח של [ו] יד מלמטה ושל ראש מלמעלה מפני שבשעה שהוא רוצה ללובשן יפגע בשל ראש תחלה ונמצא שמניחה ומוציא של יד לפי שאין לובשין של ראש קודם של יד. ואסור לאדם להניח מצוה ולעבור ממנה למצוה אחרת אלא מצוה שתבוא לידו של אדם בתחלה בה הוא מתעסק. לפיכך צריך להניח של יד למעלה כדי שיפגע בה תחלה וילבש על הסדר:

ט כלי שהכינו להניח בו תפילין והניחם בו נתקדש ואסור להשתמש בו בדברי חול. הכינו ולא הניח בו או שהניח בו עראי ולא הכינו לא נתקדש והרי הוא חול כמו שהיה. ואסור לתלות את התפילין בין ברצועה בין בתפלה עצמה אבל תולה הוא את [ז] הכיס שהתפילין מונחין בו:

י זמן הנחת התפילין ביום ולא [ח] בלילה שנאמר מימים ימימה. חוקה זו היא מצות תפילין. וכן שבתות [ט] וימים טובים אינן זמן תפילין שנאמר והיה לאות ושבתות וימים טובים הן עצמן [י] אות. ומאימתי זמן הנחתן משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירהו עד שתשקע החמה:

יא מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר. ואין מורין דבר זה לרבים אלא מלמדין את הכל שלא יניחו תפילין עליהן בלילה אלא יחלצו אותן משתשקע החמה. וכל המניח תפילין לכתחלה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החקה הזאת וגו' מימים ימימה:

היה

א טור א"ח סי' כ"ה סמ"ג עשין כב ועיין שם: ב טור שם סי' מ"ג סמ"ג שם: ג טור שם סי' מ': ד טור שם סי' ל' סמ"ג שם: ה טור סי' ל':

הגהות מיימוניות

מגדל עוז

יב אהיה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו החמה וקדש היום מניח ידו עליהן עד שהוא מגיע לביתו וחולץ. היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו וחולץ. ואם יש בית סמוך לחומה שמשתמרין בו מניחן שם. ואם לא חלץ תפיליו משקיעה החמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר: יג בכל הפטור מקריאת שמע פטור מתפילין. קטן גשיודע לשמור תפיליו אביו לוקח לו תפילין כדי לחנכו במצות. חולי מעים וכל מי שלא יכול לשמור את נקביו אלא בצער פטור מן התפילין. וכל הטמאים כולן חייבין בתפילין כטהורים. מצטער ומי שאין דעתו מיושבת ונכונה עליו פטור מן התפילין שהמניח תפילין אסור לו להסיח דעתו מהן. כהנים בשעת העבודה והלוים בשעה שאומרים השיר על הדוכן וישראל בשעה שעומדים במקדש פטורין מן התפלה ומן התפילין: יד דחייב אדם למשמש בתפיליו כל זמן שהם עליו שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד. שקדושתן גדולה מקדושת הציץ שהציץ אין בו אלא שם אחד ואלו יש בהם אחד ועשרים שם של יו"ד ה"א בשל ראש וכמותן בשל יד: טו תפילין צריכין הגוף נקי שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם עליו. לפיכך אסור לישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אלא אם הניח עליהן סודר ולא היתה עמו אשה ישן בהם שינת עראי. וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו

א טור סי' ל"א ב טור שם סי' ל"ז ל"ח ג טור שם סי' ל"ה סמ"ג עשין שם. ד טור סי' ל"ז מ"ד סמ"ג עשין שם

כסף משנה

דלאו לאו ר' יוחנן אמר עובר בלאו האמר דעשה נמי לאו הוא ופסק כר' יוחנן:

יב היה בא בדרך וכו'. ספ"ק דיו"ט (דף ס"ו) אמר אביי תפילין הואיל ואתו לידן ניחא בהו מילתא היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו החמה מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו. ופירש"י היה בא בדרך בע"ש מניח ידו עליהם שלא יראום דחכמים התירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש דהויא העברה כלאחר יד משום בזיון. ובית המדרש בשדה היה ואינו משתמר. וכפי גירסת ספרים שלנו בדברי רבינו שהיה ושקעה עליו חמה וקדש היום אם כן הוא מפרש כדברי רש"י. וא"ת אמאי שני אביי בלישניה ונקט גבי בא בדרך ושקעה וגבי יושב בבה"מ וקדש היום ורהיטי כתוב בשם הרמב"ן בספר המלחמות דאורחא דמילתא נקט שהבא בדרך מסתכל בשקיעה והיושב בבית המדרש לשקיעה ולקידוש היום. אבל ק"ל על דברי רבינו שאם כן ה"ל לסמוך דינין אלו למה שאמר וכן שבתות וימ"ט אינן זמן תפילין. ואם הגירסא בדברי רבינו ושקעה עליו חמה לבד בלא וקדש היום וכן היא בהל"ר סמג אפשר לומר דבבא קמא מיירי בחול ולפי שכתב דלילה לאו זמן תפילין הוא להניחן בשב ואל תעשה אלא שיחלצו אותם סמך ענין לו היה בא בדרך ושקעה שיכול להניחן עליו בלי שיחלצם ולא הצריכוהו לסלקן ולאוחזן בידו דאפשר שמפני הדרך אינו מזדמן לו לחלצן או מפני טרדתו יפלו ממנו וכיון שכתב היה בא בדרך ושקעה עליו חמה סמך לו היה יושב בבית המדרש וקדש עליו היום ומ"ש ואם יש בית סמוך לחומה וכו'. מפורש שם בברייתא ואם לא חלץ תפילין וכו'. שם (מנחות ל"ו.) א"ר אלעזר אם לשומרן מותר. ומשמע לרבינו דלא שרי כדי לשומרן אלא שלא לחלצם אבל להניחם לכתחלה לא וכדמשמע מעובדא דרב אסי. ויש לתמוה על רבינו שכתב לעיל בסמוך מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר היאך כתב כאן ואם לא חלץ תפיליו משקעה עליו מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר דמשמע דאי איכא לשמרן אפילו שלא לשמרן נמי. ואפשר דמשום דלעיל כתב דהא דשרי שלא לשמרן הוי הלכה ואין מורים כן כתב כאן דהיינו דוקא כשאינו מתכוין לשמרן אבל אם היה הוא מתכוין לשמרן מותר ומורים כן, וזהו שכתב גבי לשמרן מותר סתם ולא כתב שאין מורים כן וכן משמע סוגיא דעובדא דרב אסי דאמר ליה רבינא לשמרן בעי מר וא"ל אין:

יג כל הפטור וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות י"ז.) נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין. ושנינו עוד שם מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפילין ותניא נמי התם (שם י"ח) המשמר את המת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין. ואחר כך כתב רבינו בפרק ד' מהלכות קריאת שמע שהוא פטור מכל המצות: קטן שיודע לשמור תפיליו וכו'. ברייתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב) חולי מעים וכו'. פרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר רב יהודה חולי מעים פטורים מן התפילין ומשם למד רבינו למי שאינו יכול לשמור נקביו אלא בצער. וכל הטמאים וכו' בפ' ב' דסוכה (דף כ"ה) מתהינן לימא קסבר ר' יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין ואוקי אביי משום הכי הא דר' יוסי בגוונא אחרינא הרי בהדיא דטמאים חייבים בתפילין. מצטער ומי שאין דעתו מיושבת וכו': כתב ה"ר מנוח אע"ג דבפאר רצות אמרינן מצטער איבעי ליה ליתובי דעתיה הכא שאני משום היסח הדעת וכתב עוד מדאמרי' במדרש שהיה חושש בראשו לא היה מניח תפילין של ראש משתע דמצטער פטור מהתפילין עכ"ל. ואע"פ שיש להשיב על ראיה זו דקאמר התם שהצער היה בא לו מצד הנחת התפילין אילו היה מניחן מ"מ קלא סייך הוא. כהנים בשעת העבודה וכו' פרק שני דזבחים (דף י"ט) ופירש"י דטעמא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה:

יד חייב אדם למשמש וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ו:) אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין כתוב בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות לא כ"ש:

טו תפילין צריכין גוף נקי. פ' במה טומנין (שבת מ"ט) א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ"ש אביי אמר שלא יפיח בהם רבא אמר שלא יישן בהם כלומר דלאביי אע"פ שאין זהיר בשינה מניחן כיון דזהיר שלא יפיח דשינה גופה אינה אלא גזירה שמא יפיח. ויש לתמוה על רבינו למה כתב טעם אביי דהא קי"ל כרבא לגבי אביי ואפשר שטעמו משום דהניא דישן בהם כדבסמוך, ועוד משום דבפרק ר"א דמילה (שם ק"ל) גרסינן א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ"ש שלא יפיח בהן רבא אמר שלא יישן בהן. וכיון דסתם תלמודא נקט דשלא יפיח בהם הכי קי"ל ולא הוזכר לגמרא בהדי יע"ל קנ"ס משום דלא אפסיקא הלכתא בהדיא כאביי. ועוד דכיון דתניא כוותיה לא הוה דומיא דהכא:

לפיכך אסור לישן בהם וכו'. בפ"ב דסוכה (דף מ"ב) תניא אין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה מ"ט אמר רב אשי גזירה שמא ירדם אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אלא אמר רבה בב"ח א"ל יוחנן במניח ראשו בין ברכיו עסקינן רבא אמר אין קבע לשינה ופירש"י ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים שאינו אלא מתנמנם מעט ודיו בכך הילכך א היא שינתו וגבי תפילין דטעמא משום שלא יפיח בהם ולא משום איסור שינה בהאי שרמא לא אתי לידי הפחה. ובתר הכי אמרינן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי ל"ק הא דנקט להו בידיה הא דמנחי ברישיה הא דפרים סודרא עלייהו ומפרש רבינו כי מנחי ברישיה לא קבע ולא עראי משום דחיישינן דילמא לא מדכר דתפילין עליה ואתי להפיח כי פרים סודרא עלייהו ודאי מדכר דתפילין עליה ולא אתי להפיח כי נקיט להו בידיה אפילו קבע נמי שרי כיון שאינם בראשו אפילו יפיח לית לן בה ולמאי יפלו מידו לא חיישינן שהרי כרוכין הם בידו ולא דמי להא דתניא לא יאחוז אדם תפילין בידו ויתפלל ולא יישן בהם שינת קבע ולא שינת עראי דההיא אחיזה בעלמא בלא כריכה. ובהגהות מיימוניות כתוב בשם הרמ"ך שלדעת רבינו הא דמ"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי צריך לדחוק ולפרש דלא יישן לא קאי אלא יאחוז דרישא אלא מילתא באפי נפשה היא ואין צורך לידחק בכך אלא ההיא ברייתא כשאינם כרוכים בידו היא אבל אם כרוכין בידו שרי וכדפרישית. והראב"ד השיג אינו כן אלא כל זמן שהם בידו לא יישן בהם כלל שמא יפלו מידו והכי איתא בגמרא בפירוש עכ"ל. ואני אומר דלפתח יפלו ליכא למיחש דמ"ה דייק רבינו שכתב היו תפיליו כרוכים בידו לומר דדוקא בכרוכין בידו הוא דשרי משום דליכא למיחש שמא יפלו כיון שהם כרוכין אבל אם לא הוו כרוכים אלא שהיה תופס אותם בידו בלא כריכה דאיכא למיחש שמא יפלו מידו פשיטא דאסור. ומ"ש הראב"ד והכי איתא בגמרא בפירוש כבר ישבתי הגמרא לדעת רבינו ומ"ש רבינו ולא היתה עמו אשה. הוא מדתני' כתם הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח בלילה חולץ ואינו מניח דברי ר' נתן ור' יוסי אומר הילדים לעולם חולצים ואין מניחין מפני שרגילין בטומאה ואוקמה אביי בילדים ונשותיהן עמהן שמא יבאו לידי הרגל עבירה כלומר שמא יבאו לשמש. ופסק רבינו כרבי יוסי דכוותיה עמו ולכן לא חילק בדין השינה בין יום ללילה. וס"ל לרבינו דילדים לאו דוקא דכל היכא דאשתו עמו אסור אלא דאורחא דמילתא נקט דסתם בחורים נשותיהם עמהם ודע דגבי האך הלא מתנייתא שכתבתי אמרינן וכמה עראי תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה אמה ותניא כוותיה ואפ"ה לא הזכירו רבינו דס"ל ז"ל דלא פליג אר' יוחנן אלא ה"ק עד כמה שיעור אדם ישן במניח ראשו בין ברכיו עד מאה אמה שכך שיערו חכמים שמניח ראשו בין ברכיו אינו יכול לישן יותר דמיד הוא ניעור ורבא נמי דאמר אין קבע לשינה לא לאפלוגי אדר' יוחנן אתי אלא לפרושי טעמא דאין ישנין חוץ לסוכה אפילו שינת עראי וכדפרישית אבל אה"נ דמודה לר"י דבתפילין צריך להניח ראשו בין ברכיו ואפילו אי ניחא דרמי בר יחזקאל פליג אדרבי יוחנן מ"מ כיון דמשמע דרבא ס"ל כרבי יוחנן הוו להו תרי לגבי חד ועוד דר' יוחנן ורמי בר יחזקאל כר"י נקטינן דלא עדיף רמי מרב ושמואל דבעלמא הלכתא כר"י לגבייהו, ועוד דרבא

משנה למלך

טו תפילין צריכין גוף נקי כו'. ז"ל מרן הכ"י ס"ס מ"ד. כתב הטיטור הא דאמרינן שלא יפיח בהם דוקא כשהם בראשו אבל כשהם בנרתיקן לא קאמר וכשם הוא ע"כ. ועיין במ"ש רש"י רפ"ו דיומא (דף ס"ט.) עלה דההיא דאמרינן ת"מ תפילין מן הגד שפיר דמי. ועיין במ"ש במפרש בפ"ק דתמיד וז"ק: נמנה

מגדל עוז

היה בא בדרך כו' עד לשמרן מותר. פרק קמא דביצה (דף ס"ו) ופרק הקומץ רבה (דף ל"ו). כל הפטור מק"ש פטור מן התפילין. פרק מי שמתו (דף י"ח) ופרק קמא דקידושין. קטן היודע כו' עד במצות. ר"פ קמא דערכין (דף ב') וסוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב) חולי מעיין כו' עד פטורין מן התפילין. כל הבשר (דף ק"י) ופ"ב דזבחים (דף י"ט): חייב אדם למשמש כו' עד בשל יד. פרק הקומץ רבה (דף ל"ו) תפילין צריכין גוף נקי כו' עד שהן עליו. פרק במה טומנין (דף מ"ט) ופרק רבי אליעזר דמילה (דף ק"ל) לפיכך אסור לישן כו' עד שינת עראי. פרק מי שמתו (דף כ"ד): כיצד הוא עושה כו' עד ויישן בסוכה פרק הישן (דף כ"ה):

ברכיו והוא יושב וישן: **טז** [ה]היו [כ] תפיליו כרוכין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע. ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי. אבל אם [ב]נכנס לסעודת קבע חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטול ידיו ואחר כך יניחם ויברך על מזונו והוא לבוש בהן: **יז** היה לבוש תפילין והוצרך לבית [ל] הכסא לא יניח התפילין בחורין הסמוכין לרשות הרבים ויכנס שמא יטלום עוברי דרכים. [ג]כיצד יעשה אפילו הוצרך להשתין מים חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות וגוללן [מ] בבגדו [נ] כמין ספר תורה ואוחזן בימינו כנגד לבו. ויזהר כדי שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח. ונכנס ועושה צרכיו וכשיצא מרחיק ארבע אמות מבית הכסא ולובשן:

יח * במה דברים אמורים [ד]בבית הכסא הקבוע שאין ניצוצות ניתזות עליו. אבל בית הכסא עראי לא יכנס בהן כשהם גלולים אלא חולץ אותן ונותנן לחבירו לשמרן. ואין מי רגלים כלין אפילו בבית הכסא קבוע אלא כישיבה. [ה]ואם היה עפר תחוח אפי' בעמידה. היה במקום קשה יעמוד במקום מדרון כדי שלא ינתזו ניצוצות עליו: **יט** [ו]היה לבוש בתפילין והוצרך לבית הכסא לעת ערב ולא נשאר מן היום כדי ללבשן אחר שיצא לא יכנס בהם גלולים בבגדו ואפילו [ס] להשתין מים בבית הכסא קבוע. אלא כיצד יעשה חולצן ומניחן בכליין אם היה בו טפח או בכלי שאינו כליין אע"פ

השגת הראב"ד

*) במה דברים אמורים בבה"כ הקבוע כו': כתב הראב"ד ז"ל נראה בגמרא דבית הכסא עראי משתין בהן ותפילין בראשו אבל לא יכנס בידו משום קיומא בגילולה והכי כתב רב אחא ז"ל עכ"ל:

כסף משנה

דינא בתרא הוא והא אוקמה דכר' יוחנן ס"ל והגהות מיימוניות כתבו שינת עראי בפרק הישן פירוש כמה שינת עראי כדי שיהלך אדם מאה אמה , ואין לומר כן לדעת רבינו דא"כ לא הוה שתיק מיניה אלא כמו שכתבתי עיקר :

טז ואינו אוכל בהם וכו'. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ג) א"ר יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ונכנס ופליגא דרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא מניחן על שולחנו וכן הדור לו ועד אימת א"ר נחמן בר יצחק עד שעת ברכה ופסק רבינו כר' חייא בר אבא :

יז היה לבוש תפילין וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (דף כ"ג) ודע דגרסינן בגמרא הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב ששת לא שנו אלא בה"כ קבוע אבל ב"ה עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא מניחן מרחיק ד' אמות מפני שעשאו בה"כ קבוע והשמיטה רבינו וגם הרי"ף והרא"ש השמיטוה וצריך טעם למה · וכיצד יעשה וכו'. שם א"ר מיישא בר בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח : ומ"ש כשיצא וכו'. מפורש בברייתא שם ובדברי האמוראים :

יח במה דברים אמורים בבה"כ וכו'. ברייתא (שם כ"נ:) דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן כלומר דברים שהתרתי לך בבה"כ קבוע אסרתי לך בבית הכסא עראי ואסיקנא דה"ק בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסור . ופירש רש"י דכיון דאיכא ניצוצות וצריך לכסתן בידו שלא יעלה ככרות ספכה א"א לאחוז תפילין בידו : כתב הראב"ד נראה בגמרא כו' והכי כתב רב אחא עכ"ל. כלומר ולאפוקי מרבינו דלא מפליג בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בזה ובין בזה אסור דמיבעיא להו מהו שיכנס אדם לבה"כ קבוע להשתין מים וכמו שאכתוב בסמוך משמע אבל בבה"כ עראי פשיטא דשרי . ועוד דבגמרא יהבי טעמא בה"כ קבוע דליכא ניצוצות שרי משמע דלא אסרינן בעראי אלא כשהם בידו אבל כשהם בראשו שרי אפילו בעראי דאע"ג דאית ביה ניצוצות ומשמשם בידו לא איכפת לן דלא חיישינן שמא יגע בהם ורבינו סתם בהכי שלא חלקו בגמרא בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בה"כ קבוע בין בה"כ עראי אסור. ותו דאיתא התם בגמרא (שם עמוד א') איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבה"כ קבוע להשתין מים רבינא שרי רב אדא בר מתנא אסר אתו שיילוה לרבא אסר דחיישינן שמא יפיח בהם ואע"ג דבעיא לא הוה אלא בבה"כ קבוע איכא למימר דלדיסגא בתרא דיהיב טעמא לאיסור משום שמא יפיח בהם אפילו בבית הכסא עראי איכא למיחש להכי : ואין מי רגלים כלים וכו'. פרק כיצד מברכין (שם דף מ') אמר רבה בר שמואל משום ר' חייא אין מי רגלים כלים אלא בישיבה אמר רב כהנא ובעפר תיחוח אפילו בעמידה ואי ליכא עפר תיחוח יעמוד במקום גבוה וישתין למקום מדרון : היה לבוש בתפילין כו' פרק מי שמתו א"ר יעקב בר אחא א"ר זירא לא שנו כלומר דאוחזן בידו ונכנס אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להם כיס טפח ומניחן אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן ביום גוללן כמין ס"ת ומניחן בידו כנגד לבו ובלילה עושה להם כיס טפח ומניחן אמר אביי לא שנו אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל הניחן בכלי שאינו כליין אפילו טפות מטפח : ומ"ש ואפילו להשתין מים בבה"כ קבוע. כלומר דאע"ג דשרינן ליכנס לבה"כ קבוע להשתין כשהן בידו דוקא כשיש

הגהות מיימוניות

[כ] בפרק הישן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין שינת עראי בין שינת קבע ותניא אידך לא שינת קבע ולא שינת עראי לא קשיא הא דנקיט להו בידיה הא דמנחינהו ארישיה הא דפריס סודרא עלייהו ופירש רבינו המחבר הוכא דנקיט להו בידיה מותר לישן אפילו קבע. אבל רש"י פירש להפך וזה לשונו דנקיט להו בידיה לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו דמנחי ברישיה עראי מותר קבע אסור שמא יפיח דפריס סודרא עלייהו הניחם אצל מראשותיו בין קבע בין עראי דלא ניתנה תורה למלאכי השרת עד כאן לשונו. אכן ברייתא דפרק לולב נראה כרש"י דתניא לא יאחוז תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם מים ולא יישן בהם שינת עראי ולא שינת קבע ופירש"י כדאוקימנא בפרק הישן הא דנקיט להו בידיה לא קבע ולא עראי ולפירוש רבינו המחבר יש לפרש בדוחק הא דקתני ולא יישן בהם מילתא באפי נפשה היא ולא קאי אלא יאחוז אלא כשהוא לבוש בהן ולהכי קתני בהן דאי ארישא דלא יאחוז לא היה לו לומר בהן אלא ולא ישן לא שינת עראי כו' כמו גבי השתנה דלא קתני בהן אלא ולא ישתין מידי קשה מס"ת דלא מצינו לפרש בה אלא אלא יאחוז ודוחק לומר דקאי אתפילין לחודייהו ולא אספר תורה וקצת קשה לדבריו שהרי אם מונחים אצל מראשותיו על זה אין שייך לומר ישן אדם בתפילין. ודברי ספר המצות לא הבנתי שכתב דפריס סודרא עלייהו כרבינו המחבר ודנקיט להו בידיה כרש"י וא"כ היאך יעמיד הא דשרי בין קבע בין עראי דא"א כלל לאוקמה דמנחיה ארישיה דאפילו מכוסים בסודר לא התיר אלא שינת עראי כרבינו המחבר , והנה מצאתי שכתב רבינו שמחה כרש"י והקשה לדבריו כאשר כתבתי ע"כ : [ל] כתב בשאלתות דר"א ואם נצרך לבית הכסא ותפילין עמו לא יתנם לאדם לתופסם לו דאמר רבה בר בר חנה כי הות אזלינן בתריה דר' יוחנן כי הוה אזיל לבית הכסא והוה נקיט ספרא ואגדתא יהיב לן ותפילין לא יהיב לן ע"כ : [מ] אמר רב מיאשא בר בריה דריב"ל הלכה גוללן פי' בבגד : [נ] אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא וכו' ומכאן כשבע קצת שהן בידו בלא בגד , ספר המצות : [ס] חיישינן שמא יפנה בהן וכתב רבינו יהודה מקום שאינו קבוע לפנות שם מותר להשתין בהם מים כשהם מונחין בראשו שאין לגזור שם שמא יפנה בהן וכן נראה דעת רבינו המחבר אבל כשאוחזן בידו חיישינן שמא ישפשף בהם ניצוצות אם יפלו מים על רגליו או יגע באמה ועלה תנן לא ישתין בהם בבית הכסא עראי ע"כ :

מגדל עוז

היו תפיליו כרוכין בידו מותר לישן בהן אפילו שינת קבע. פרק מי שמתו (דף כ"ד) : כתב הראב"ד ז"ל אינו כן וכו' (עיין בכ"מ) והכי איתא בגמרא בפירוש (עכ"ל) : ואני אומר שזה הלשון לא מצאתי בגמרות שלנו אלא כ"ג לא בפרק הישן גמרא מתני' דאוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה וישנין ופרכינן עד דאמרינן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך לא שינת קבע ולא שינת עראי ותניא אידך בין קבע בין עראי ופרקינן לא קשיא הא דנקיט להו בידיה הא דמנחינהו להו ארישיה הא דפריך סודרא עלייהו וכמה שינת עראי תני רמי בר יחזקאל כדי שילך מאה אמה ותניא כוותיה. ונראה כי רש"י ז"ל פירש כן כפירוש הראב"ד אבל בגמרא לא נמצא לא ורי"ף אלפס ז"ל השמיט כל זאת הסוגיא מכאן ומהלכות תפילין ואיני יודע למה. [illegible]

[illegible]

הכלי בידו ונכנס. פרק מי שמתו :

אף על פי שאין בו טפח ואוחז הכלי בידו ונכנס. וכן אם הוצרך בלילה מניחן בכלי ואוחז הכלי בידו ונכנס:

כ [א]שכח ונכנס לבית הכסא והוא לבוש תפילין מניח ידו עליהן עד שיגמור עמוד ראשון ויוצא וחולץ. אחר כך נכנס ועושה צרכיו. שאם יפסיק בעמוד ראשון בין בגדולים בין בקטנים יבוא לידי חלאים שיש בהן סכנה גדולה: **כא** [ב]שכח ושמש מטתו בתפילין הרי זה לא יאחז לא ברצועה ולא בקציצה עד שיטול ידיו ויטלם מפני שהידים עסקניות: **כב** [ג]הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין מותר להניח תפילין. ומקום שבני אדם עומדין שם מקצתן ערומים ומקצתן לבושין אינו חולץ תפיליו ואינו מניח שם תפילין לכתחלה. ומקום שבני אדם עומדים ערומים חולץ תפיליו ואין צריך לומר שאינו מניח: **כג** [ד]לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו. ואפילו בתוך ארבע אמות של מת או בתוך ארבע אמות של קבר צריך לחלוץ תפיליו עד שירחיק ארבע אמות. ולא ילבש אדם תפילין עד שיכסה ערותו וילבש בגדיו. * הנושא [ה]משאוי על ראשו חולץ תפיליו של ראש עד שיסיר המשאוי מעליו ואפילו מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין. אבל צונף הוא מצנפתו על תפיליו: **כד** [ו]בית שיש בו תפילין או [ע] ספר תורה אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או יניחם בכלי ויניח הכלי בכלי אחר שאינו כליין. אבל אם היה הכלי השני מזומן להם אפי' עשרה כלים ככלי אחד הן חשובין. ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר להניחן תחת מראשותיו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו כדי לשמרן ואפי' אשתו עמו במטה: **כה** [ז]קדושת תפילין קדושתן גדולה היא שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו [פ] כל היום שמצותן כך היא. אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או

א טור סי' מ"ג סמ"ג עשין כ"ב · ב טור סי' מ' סמ"ג עשין שם · ג טור סי' מ"ס סמ"ג שם · ד שם · ה טור סי' מ"ה סמ"ג שם · ו טור סי' מ' סמ"ג שם · ז טור סימן ל"ז ·

כסף משנה

כיון שהוא ביום. ועל מ"ש רבינו אם הולרך בלילה. כתב הראב"ד לא ידעתי למה בלילה ואולי לשמירת עלמו כדא"ר יוחנן (שם כ"ג) ביום שראוי ללובשן הואיל ושרו רבנן ליגסרן ויחי ראשי אין זה נכון שר' יוחנן ביום אמר שראוי ללובשן אבל בלילה יכניס אותם לשמירה כבת רב חסדא דמנחא ידה אריפתא דרבא כי היכי דלא בעית עכ"ל. ביאור דבריו שהוא תמה למה בלילה יכניסם עמו לבה"כ כיון שאינו עתיד להניחם כשיצא מבה"כ שאם תאמר לשמירת עלמו כההיא דרבי יוחנן לא דמי דהתם שאני שראוי ללובשן וצריך שיהיו מזומנים לו מיד כשיצא ואגב זה ליגסרוהו אבל בלילה שאינו ראוי ללובשן נראה שאינו מכניסן אלא לשמרו בלבד ואין זה נכון שישמש שהתפילין כמו שהיה משתמש רבא מבת רב חסדא בלי שום תכלית אחר. וא"ת למה משיג על רבינו הא רבינו לא מפי עלמו אמרה דגמרא ערוכה היא כמו שכתבתי בסמוך. וי"ל משום דאיכא לפרושי דלא לענין נכנס לבה"כ איתמרא אלא לענין אחר וכדפירש רש"י בלילה כשהוא חולגן בביתו ע"מ להלניען עד הבקר עושה להם כיס ספח דחללו ספח דחשיב הכלי אבל להפסיק בינם לקרקע עכ"ל. ורבינו שפירשה לענין נכנס לבה"כ קשיא עליה. וי"ל דרבינו משמע ליה לפרשה לענין נכנס לבה"כ דומיא דרישא דקאמר ביום גוללן כמין ס"ת דההיא לכ"ע לענין נכנס לבה"כ. ולא משום שמירה כדקא ס"ד דהראב"ד אלא כגון שאין לו מקום להצניען שם כגון שהוא בדרך ואפילו את"ל שנכנס עמהם לשמירת עלמו שמאחר שכשהם בתוכו כלי מותר ליכנס בהם לבה"כ אף ע"פ שאין זמן הנחת תפילין בלילה כי מתכוין שישמרוהו מאי הוי:

כ שכח ונכנס לבה"כ וכו'. שם (ברכות דף כ"ה) מימרא דרב הונא:

כא שכח ושמש מטתו וכו'. ברייתא פרק הישן (סוכה דף כ"ו) כלשון רבינו. וכתב רש"י ז"ל שהידים עסקניות ושמא נגעו במקום המטונף:

כב הנכנס לבית המרחץ וכו'. ברייתא קרובה ללשון רבינו פ"ק דשבת (דף י'). וענין המקומות הללו שמרחצאות שלהם היו ג' חדרים פנימי להזיע ולהתחמם אמצעי שיוצא לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו ויוצא לחיצון וגומר לבישתו וזה שם מניעת המרחץ:

כג ולא יהלך אדם וכו'. ברייתא ריש פ' מי שמתו (ברכות י"ח) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו ואמרינן התם דתוך ד' אמות אסור חוץ לד' אמות שרי. ולא ילבש אדם תפילין עד שיכסה וכו'. הנושא משאוי וכו'. מליעא פרק היהכל (דף ק"ה:) תניא הנושא משאוי על ראשו ותפילין בראשו אם תפיליו רוצצות אסור ואם לאו מותר באי זה משאוי אמרו במשאוי של ד' קבין ובתר הכי תניא משום ר' שילא אמרו אפילו מטפחת שלהם כלומר אפילו מטפחת שמניחין בה תפילין שהיא קלה אסור להניח על הראש שיש בה תפילין וכמה אמר אביי רבעא דרבעא דפומבדיתא ופסק רבינו כר' שילא דמפרש אביי למילתיה. וסובר רבינו דהא דאסור אפילו מטפחת היינו מידי דהוי דרך משאוי ואינו דרך מלבוש אבל דבר שדרכו ללבוש בראשו כל היום כגון מלנפת וכובע וכיוצא בו מותר. והא דאמרינן בירושלמי דרבי יוחנן לא הוה מניח תפילין אלא מטפחא לפטחא והוה הדיק ליפיה מטפחא עד עגרתא בוגו לומר שאע"פ שהיה מכסה ראשו על התפילין עכ"ז היה מזיק לו הקור לפי שגובה התפילין מפסיק בין הכובע והראש והרוח נכנס בינתים ומזיק לו:

כד בית שיש בו תפילין וכו'. ברייתא ס"פ מי שמתו (ברכות כ"ה) בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמו. ופרש"י אפילו עשרה מאני וכולן כליין כחד דמו: ואם הניחן כלי בתוך כלי וכו'. שם (דף כ"ג) בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו א"ל הכי אמר שמואל מותר ואפילו אשתו עמו ואותביה התם לשמואל ואסיקנא בתיובתא ובתר הכי אמר רבא אע"ג דאיתותב שמואל הלכה כוותיה מ"ט כל לנטוריהו ספי עדיף והיכא מנח להו א"ר ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ואמרינן נמי התם אמר רב המנונא בריה דרב יוסף זימנא חדא הוי קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה כלומר שטבלה אשתו דה"ל ליל תשמיש ולאגמורן הלכה למעשה הוא דבעי. וסובר רבינו דהא דשרינן באשתו עמו דוקא כשהניחן כלי בתוך כלי ודבר פשוט הוא דאשו הנחה בין כר לכסת גימא דעדיף מהנחת כלי בתוך כלי. וכתב ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו כלי בתוך כלי ואפילו אין אשתו עמו ושלא כנגד ראשו אם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי ואם אין אשתו עמו אפילו בכלי אחד סגי. אבל הרמב"ם לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו ובכל ענין אמר שצריך כלי בתוך כלי להותרא עכ"ל ול"נ דאפשר דמשום דבאשתו עמו עסיק רבינו משום הכי נקט אם הניחן כלי בתוך כלי אבל אה"נ דלרבינו נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי. וכתב ה"ר יונה דכלי בתוך כלי היינו כלי אחד והכר כלי שני. ומדברי רבינו נראה שהכר אינו חשוב כלי שהרי כתב ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר להניחם תחת מראשותיו בין כר לכסת הרי שהצריך כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת: **כה** קדושת תפילין וכו': **אמרו עליו** על רב וכו'. [מגילה כ"ח. איתא ר' זירא].

אמרו

משנה למלך

כד בית שיש בו תפילין או ס"ת אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או יניחם בכלי ויניח הכלי בכלי אחר שאינו כליין. ברייתא סוף פרק מי שמתו ועל מ"ש רבינו ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר להניחן תחת מראשותיו כתב ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו כלי בתוך כלי ואפילו אין אשתו עמו כו' אבל הרמב"ם לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו כו'. ומרן ז"ל כתב דאפשר דמשום דבאשתו עמו עסיק רבינו ז"ל משום הכי נקט אם הניחן כלי בתוך כלי אבל אה"נ דלרבינו ז"ל נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי ולשון רבינו אינו סובל פירוש זה שהרי סיים וכתב ואפילו אשתו עמו מכלל דעד השתא קאי אפילו אין אשתו עמו ועכ"ז שצריך כלי בתוך כלי וזה מורה כפי' ה"ר יונה ודוק:

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי למה בלילה וכו' (עיין בכ"מ) עד כי היכי דלא בעית עכ"ל:

ואני אומר דברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך הוא דגרסינן א"ר רב יעקב בר אחא אמר רבי זירא ביום גוללן כמין ספר תורה ואוחזן בימינו כנגד לבו בלילה עושה לו כיס טפח ומניחן דהא לילה לאו זמן תפילין הוא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אין שהות ביום כדי ללובשן עושה לו כיס טפח ומניחן זה הסריז על מידותיו ופירש דאפילו ביום כלומר שהוא יום בשעה תליה הואיל ואין שהות ביום אחר שילא כדי ללובשן עושה להן כיס טפח להצניען עד מחרתו כמנהג העולם וכדר' יוחנן דהוה נקיט כיסתא בידיה ולא בעי לאסתוחי לרבה בר בר חנה בשמירתן עד שילא וכדגרסים ר"י אלפס ז"ל. ומעתה אין צריך לדחוק מדברי הראב"ד ז"ל [illegible]

(דף כ"ה). שכח ושמש וכו' [illegible] פרק הישן (דף כ"ו). הנכנס למרחץ כו' [illegible]. לא יהלך אדם כו' עד בגדיו. ריש פרק מי שמתו (דף י"ח). הנושא משאוי כו' עד מעליו. במליעא פרק המקבל (דף ק"ה) [illegible]. בית שיש בו תפילין כו' עד במטה. פרק מי שמתו (דף כ"ה). קדושת תפילין כו' עד כך היא. [illegible]. אמרו עליו כו' עד ציצית. מגילה פרק בני העיר (דף כ"ח):

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור הנושא משוי של ד' קבין בראשו אם נדחקות מפני המשוי אסור ואם לאו מותר]: [ע] אבל בספר התרומה והמצות כתב כריב"ל דבספר תורה לא סגי בכלי בתוך כלי אלא במחיצה עשרה ע"כ: [פ] היה קורא אמר עולא ועיין שם בעיטור בשם רב עמרם וששאלתם ממנהג דרבנן כך ראינו גאונים ואבות בית דין ואלופים הראשונים וכל חכמי הישיבה וכך מנהג שאין חולצים עד כיסוי השמשים על הארץ של ערבית ע"כ:

או בלא תפילין: **כו** אע"פ שמצותן ללבשן כל היום בשעת תפלה יותר מן הכל. אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. וכל שאינו * מניח תפילין עובר בשמונה עשה שהרי בארבע פרשיות צוה על תפילין של ראש ועל תפילין של יד. וכל הרגיל בתפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו:

פרק חמישי

א כיצד [א]כותבין את המזוזה. כותבין שתי פרשיות שמע והיה אם שמוע על דף אחד בּיריעה אחת ועושה לה ריוח מלמטה וריוח מלמעלה כמו [א] חצי צפורן. ואם * כתבה בשנים או בשלשה דפין כשירה. ובלבד שלא יעשנה * כזנב או כמו עגול או כקובה ואם עשה כאחת מאלה פסולה. כתבה שלא על הסדר כגון שהקדים פרשה לפרשה פסולה. כתבה בשני עורות אע"פ שתפרן פסולה. [ב]ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה. ולא מן הגליונים של ספר תורה אין כותבין עליו מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה: **ב** [ג]ומצוה לעשות ריוח שבין פרשת שמע לוהיה אם שמוע פרשה סתומה ואם עשה אותה פתוחה כשירה. לפי שאינה סמוכה לה מן התורה. וצריך להזהר בתגין שבה. ואלו הן [ב] התגין שעושין במזוזה: **ג** פרשה ראשונה יש בה שבע אותיות על כל אות מהן שלשה זייני"ן. ואלו הן. שי"ן עיי"ן של שמע ונו"ן דנפשך ותרי זייני"ן של מזוזות ותרי טיתי"ן של טטפת. ופרשה שנייה יש בה שש אותיות על כל אות מהן שלשה זייני"ן. ואלו הן גימ"ל של דגנך ותרי זייני"ן של מזוזות ותרי טיתי"ן של טוטפת וצדי"ק של הארץ. ואם לא עשה תגין או שהוסיף בהן או גרע מהן לא פסל. ואם כתבה שלא בשירטוט או שלא דקדק במלא וחסר או שהוסיף מבפנים אפילו אות אחת הרי זו פסולה: **ד** [ד]מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה [ג] לפרשה שדי ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא. שאלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקב"ה ואהבתו ועבודתו כאילו הוא [ד] קמיע של הנאת עצמן כמו שעלה על לבם הסכל שזהו דבר המהנה בהבלי העולם: **ה** [ה] ומצוה לכתוב על הארץ בש'טה אחרונה בין בראש בין (*באמצע) השיטה. [ה]ונהגו כל הסופרים לכתוב אותה בשתים ועשרים שיטות ועל הארץ בראש שיטה אחרונה. ואלו הן האותיות שבראש כל שיטה ושיטה על הסדר, שמע, ה', הדברים, לבניך, ובשכבך, בין, והיה, מצות, בכל, יורה, עשב, פן, והשתחויתם, השמים, ואבדתם, ושמתם, אתם, אתם, בדרך, ובשעריך, אשר, על הארץ: **ו** כשכופלין אותה גוללין אותה מסוף השיטה לתחלתה עד שתמצא כשיפתח

א טור י"ד סימן רפ"ח סמ"ג עשין כ"ג: ב טור י"ד סימן כ"ג: ג טור סימן רפ"ח סמ"ג שם: ד טור שם: ה טור י"ד סי' רפ"ח סמ"ג עשין כ"ג:

כסף משנה

אמרו חכמים כל הקורא ק"ש וכו'. מימרא דעולא בפ"ב דברכות (דף י"ד:): וכל שאינו מניח וכו' עד סוף הפרק. בפרק התכלת (דף מד) ופירש"י בשמונה עשה ארבע פרשיות יש בהם ובכל חדא קיימי תרי עשה וקשרתם לאות והיו לטוטפות: ה' עליהם. אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו:

פ"ה א ביצד כותבין וכו'. ריש הקומץ (מנחות כ"ח) הגן שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו, ופירש"י שתי פרשיות היינו שמע והיה אם שמוע: ועושה לה ריוח וכו'. שם (ל"א ל"ב) ר"מ היה עושה לה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה וכמה הוא ריוח אמר רב מנשיא בר יעקב ואמרי לה אמר שמואל בר יעקב כמלא אטבא דספרי כלומר עץ סדוק שיש לסופרים הנותן בפי הקונדריסין שלא יכפלו בעודו כותב. וכתב הרא"ש שפירשו הגאונים דהיינו כחצי צפורן: ואם כתבה בשנים וכו'. שם (ל"א:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מזוזה שעשאה שתים ושלש ואהא כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה וכזנב. ומפרש דה"ק בין כשעשה שתים ושלש דפין כשרה כאילו לא עשאה אלא דף אחת, ובלבד שלא יעשנה כקובה שיכתוב בשיטה ראשונה והיה ובשניה הדברים האלה ובשלישית אשר אנכי מצוך שהרי היא רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כקובה. וכן לא יעשנה כזנב שיכתוב בשיטה עליונה שלש או ארבע תיבות ובשניה שתים ובשלישית אחת שהרי היא מקצרת ויורדת כזנב. ומ"ש או כעיגול נראה שכך היה גורס רבינו: כתבה שלא על הסדר וכו'. משום דאמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו וככר נתבאר בפ"א דאפילו אות אחת שכתב שלא כסדר פסולה: כתבה בשני עורות וכו'. בהקומץ שם (דף ל"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה בשני דפין פסולה ומפרש רבינו דהיינו בשני עורות ואפילו תפרן דאילו בעור אחד הא אמר רבי יוחנן כשרה וכמו שנתבאר בסמוך. ודע דגרסינן שם בפרק הנזכר אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה מיתיבי כתבה על שני דפין והניחה בשני סיפין פסולה הא בסף אחד כשרה רתויה לשני דפין קאמר. ופירש"י רתויה לשני דפין שהניח גויל חלק בין דף לדף ורתויה להלך מליה כאן ומליה כאן. והתוספות פירשו דרתויה לשני סיפין היינו שכתבה בשני עורות וכן דעת רבינו: ספר תורה שבלה וכו'. ברייתא פרק הקומץ (שם ל"ב): ומ"ש ולא מן הגליונים וכו': ב ומצוה לעשות וכו'. בהקומץ שם (ל"ב) א"ר חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע ועובה פרשיותיה סתומות ואותבינן עליה מדאמר רשב"א ר"מ היה עושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו מה טעם אמר לי שאין סמוכה לה מן התורה ואמר רב נחמן בר יצחק מצוה למעבדינהו סתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ומאי פתוחות דקאמר רשב"א אפילו סתומות: וצריך להזהר בתגין וכו'. שם (כ"ט:) אמר רבה שבע אותיות צריכים ג' ג' זיינין ואלו הן שעטנ"ז ג"ץ. וסובר רבינו דלאו לעיכובא איתמר: **ג** ואם כתבה שלא בשירטוט. שם (ל"ב:) והלכתא מזוזה צריכה שירטוט: ומ"ש או שלא דקדק במלא וחסר. שם אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה אגרת פסולה, ופירש"י שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא: אך מה שאמר או שהוסיף מבפנים: **ד** מנהג פשוט שכותבין על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי כו'. ובספר הזוכר פרשת ואתחנן שצריך לכתוב שדי מבחוץ כנגד תיבת והיה שבפנים: ועל מה שאמר רבינו אבל אלו שכותבים מבפנים שמות המלאכים וכו'. כתב הרמ"ך דבמסכת ע"ז משמע מהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומאי כי הקדוש ברוך הוא עושה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ. ויש לדחות דאונקלוס הוא דאמר להו לאתשוביהו לישראל עכ"ל. ואין זו סענה דהא בפרק הקומץ (דף ל"ג:) גבי מזוזה צריך להניחה בטפח הסמוך לר"ה אמר רב הונא מ"ט כי היכי דתשמריה לכך נ"ל דאין הכי נמי שהמזוזה שומרת הבית כשהיא כתובה כתקנה לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור הבית אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקדוש ברוך הוא וממילא נמצא שנשמור הבית: ומצוה לכתוב על הארץ וכו'. בפרק הקומץ (דף ל"א ב') אמר רב חסדא ועל הארץ בשיטה אחרונה א"ד בסוף שיטה וא"ד בתחלת שיטה. ומה שכתוב בספרי רבינו בין באמצע שיטה נראה שהוא ט"ס וצ"ל בין בסוף שיטה ואפשר שהיה רבינו גורס בגמרא באמצע שיטה במקום בסוף שיטה: וכתב הרי"ף ז"ל והכי עבדו להו ספריא תקנתא ברישי שיטי כי היכי דתיתאי על הארץ ברישׁ שיטה אחרונה ומאי נינהו שמע וכו' עד אשר על הארץ: כשכופלים אותה וכו'. שם אמר רבי חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן וכן איתא בר"ה דף י"ז]: [א] היינו שיעור כמלא אטבא דספרי דאמר ר"ם היה מניח למעלה ולמטה כמלא אטבא דספרי פירוש סדרי דהדי. ובספר התרומה כתב שאין צריך להניח בתחלתה כדי לגול היקף מדנהגו שיהא שדי נראה מבחוץ ושדי כתוב כנגד ריוח שבין פרשה לפרשה ואם היה גליון בתחלתה כדי לגול היקף היה שדי מכוסה ע"כ. אמנם אם נעשה נקב בגליון אשר הניח כדי לגול היקף כנגד שדי או יהא ניכר ונראה בטוב וספר המצות כתב שמא צריך כדי לגול היקף סדכרכינן לה מאחד כלפי שמע עכ"ל: [וכתב הטור ובתחלתה כדי לגול אותה אחר שתכרוך ובסופה אין צריך להניח כלל]: * [שם בטור והיש"י פסל אפי' אם כתבה בעור א' בב' דפין הל"נ ומ"מ טוב לכותבה בדף א']: * פי' כזנב רחב למעלה וצר למטה כזה ▽ כקובה פי' כאהל צר למעלה ורחב למטה כזה △ כעגול ברור הוא]: [ב] אמר רבא שעטנ"ז ג"ץ הני ז' אותיות צריכות ג' ג' זיונין עיין למעלה בהג"ה גדולה בפרק שני המתחלת באלפא ביתא ע"כ: [ג] וכן כותבין כנגד ה' אלהינו ה' אחד שם המתחלף כוזו במוכס"ז כוזו ונהגו להפך האותיות לחיפך מכתיבת המזוזה כדי שיגיע כל אות כנגד אות שהוא מתחלף בו ע"כ: [ד] וכן כתב בספר המצות משמו וכן הגיד לי הר"ר משה בן הר"ר יהושע שמודינו הר"ר אביגדור כהן זצ"ל הנהיג בכל ארץ אושטרייך שלא לכתוב במזוזה לא החותם ולא מלאך רק שתי הפרשיות כאשר הם כתובות לא להוסיף אפילו אות אחת הלא כראם אשר כתב צורת המזוזה והחותמות ושמות מלאכים אמנם כתב שאין בהן לא עיכוב ולא מצוה אך תוספת שמירה וכן בסמ"ג של רבינו שמחה כתב ג' פסוקים תחת המזוזה וה' ישמרך וגו': [ה] כתבו התוספות מדקאמר תלמודא פרשיות סתומות בלשון רבים מכאן שגם אחרונה טוב לעשות פתוחה ולכתוב על הארץ בסוף שיטה אחרונה וכן כתב הר"ד משה מקוצי שהוא נוהג כן אמנם נהגו לכתבו בתחלת השיטה תירוצת הספר לא מוכח כלום שהתא אתומה דגרסינן אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה ואיכא דאמרי בתחלת שיטה:

מגדל עוז

אע"פ שמצותן כו' עד מקרא שנאמר. פרק היה קורא (דף י"ז): וכל שאינו כו' עד עליהם יחיו. פרק התכלת (דף מ"ד):
כיצד כותבין את המזוזה כו' עד הרי זו פסולה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ב): מנהג פשוט כו' עד בהבלי העולם. בתשובת הגאונים: ומצוה לכתוב כו' עד בתחלת השיטה. פרק הקומץ רבה (דף ל"א): ונהגו כל הסופרים כו' עד על הארץ. סדור סופרים סומכין: כשכופלים אותה כו' עד ומניחין גם המזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג):

כשיפתח הקורא לקרות יקרא מראש השיטה לסופה. ואחר שגוללה מניחה *בשפופרת של קנה או של עץ או של כל דבר ומחבר אותה אל מזוזת הפתח במסמר או חופר במזוזת הפתח ומכניס בה המזוזה: **ז** וקודם שיקבענה במזוזת הפתח מברך תחלה. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה. ואינו מברך *בשעת כתיבתה שקביעתה זו היא המצוה: **ח** תלאה במקל פסולה שאין זו קבועה. הניחה אחרי הדלת לא עשה כלום. חפר במזוזת הפתח והכניס המזוזה כמו נגר והיא [ו] כבריח הקרשים בטבעות פסולה. העמיק לה טפח פסולה. חתך קנה והכניס בו מזוזה ואחר כך חיבר הקנה אל קנים אחרים והעמיד מן הכל מזוזת הפתח פסולה מפני שקדמה קביעת המזוזה לעשיית מזוזת הפתח: **ט** *מזוזת היחיד נבדקת פעמים בשבוע. ומזוזת רבים פעמים ביובל. שמא נקרעה ממנה אות אחת או נמחקה מפני שהיא קבועה בכתלים מרקבת: **י** הכל חייבין במזוזה אפילו נשים ועבדים. ומחנכים את הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם. *השוכר בית בחוצה לארץ והדר בפונדק בארץ ישראל פטור מן המזוזה ל׳ יום. אבל השוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה מיד:

יא *המשכיר בית לחבירו על השוכר להביא מזוזה ולקבוע אותה אפילו היה נותן שכר על קביעתה. מפני שהמזוזה חובת הדר היא ואינה חובת הבית. וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא. ואם היה הבית [ז] של כותי הרי זה נוטלה כשיצא:

כסף משנה: שמע: ואחר שגוללה מניחה בשפופרת וכו׳:

ז ומברך תחלה וכו׳. כן כתב הרי״ף ז״ל. ומ״ש ואינו מברך בשעת כתיבתה וכו׳ דאמרינן בפרק התכלת (שם מ״ב) כל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה אינו מברך אלא בשעת גמר מצוה:

ח תלאה במקל וכו׳. בהקומץ (שם ל״ב) מימרא דרב יהודה אמר שמואל וברייתא: הניחה אחורי הדלת וכו׳. ברייתא שם: חפר במזוזת הפתח וכו׳. גם זה שם (ל״ג) אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה כמין נגר פסולה איני והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר מזוזתא דבי רבי כמין נגר עשויה לא קשיא הא דעבידא כסיכתא והא דעבידא כאיסתירא. ומפרש רבינו כרש״י דעבידא כסיכתא פסולה דהיינו כיתד שקובעין בכותל: העמיק לה וכו׳. גם זה שם (ל״ג) דרש רב יוסף בר אבא משמיה דרבא העמיק לה טפח פסולה כלומר והו״ל תעשה ולא מן העשוי: חתך קנה וכו׳. גם זה שם ברייתא ומימרא דרב אחא בריה דרבא כלומר משום דהוה ליה תעשה ולא מן העשוי:

ט מזוזת היחיד וכו׳. ברייתא פ״ק דיומא (דף י״א). ושבוע פירש הרמב״ם ז״ל כשמיטה. ופירש״י פעמים ביובל כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטריח יבא כל אחד לומר יעשו חבירי.

י הכל חייבים וכו׳. משנה פרק מי שמתו (ברכות כ׳:) נשים ועבדים וקטנים פטורין מק״ש ומן התפלין וחייבים בתפלה ובמזוזה כלומר מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות כדתנן פ״ק דקידושין ומ״ש בקטנים שהגיעו לחינוך עסקינן דהא קתני וחייבין במזוזה וחיובא לאו לקטנים רמי אלא על מי שמוטל עליו לחנכם ח״ש ומחנכין את הקטנים: השוכר בית בח״ל וכו׳ עד מיד. ברייתא בפרק התכלת (מנחות מ״ד):

יא המשכיר בית לחבירו וכו׳ עד סוף הפרק. ברייתא במציעא פרק השואל (דף ק״ב.): ומ״ש ולקבוע אותה וכו׳. (שם ק״א:) בעא מיניה מרב ששת מקום מזוזה על מי כלומר חפירת מקום המזוזה על מי על השוכר או על המשכיר ופשט דעל השוכר:

פ״ו א עשרה תנאים וכו׳. מתבארים והולכים.

ב בית שאין בו ארבע אמות וכו׳. ברייתא בריש סוכה (דף ח׳) ומפרש רבינו דהיינו שאין בו כדי לרבע ארבע על ארבע אבל אם יש בו כדי לרבע חייב. והרא״ש חולק על זה וכתב בהלכות מזוזה דד׳ על ד׳ אמות מרובעות בעינן דבציר מהכי לא חזי לדירה:

ג אכסדרה והוא המקום וכו׳. בפרק הקומץ (מנחות ל״ג) אמר רבה בר רב שילא אמר רב חסדא אכסדרה פטורה מן המזוזה ואף ע״פ שיש לה פצימין מ״ט לחזוקי תקרה עבידי כלומר ואפילו יש לה דלתות וכל שאר התנאים: וכן התקרה וכו׳. נראה שטעמו מדאמרינן בהקומץ אמר אביי חזינא להו לאיסקופאתא דבי מר דאית להו פצימין ולית להו מזוזה קסבר חיזוק לתקרה הוא דעבידי. ומפרש רבינו דאסקופתא היינו תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן:

בית

פרק ששי

א עשרה *תנאין יש בבית ואחר כך יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה. ואם חסר תנאי אחד מהן יפטור מן המזוזה ואלו הן. שיהיה בו ארבע אמות על ארבע אמות או יתר. ושתהיינה לו שתי מזוזות. ויהיה לו משקוף. ותהיה לו תקרה. ויהיו לו דלתות. ויהיה השער גבוה עשרה טפחים או יותר. ויהיה הבית חול. ויהיה עשוי לדירת אדם. ועשוי לדירת כבוד. ועשוי לדירת קבע: **ב** בית שאין לו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה.* ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשוה אע״פ שהוא עגול או בעל חמש זויות ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו הואיל ויש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות חייב במזוזה: **ג** *אכסדרה והוא המקום שיש לו שלשה כתלים ותקרה אף על פי שיש לה שני פצימין ברוח רביעית פטורה מן המזוזה. מפני שהפצימין להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מזוזות נעשו. וכן התקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים

השגת הראב״ד

*) עשרה תנאים כו׳ עד ויהיו לו דלתות. כתב הראב״ד ז״ל שיהיו לו דלתות לא נאמר אלא משום היכר ציר וכשער שבין שני בתים שיש לנכנסים יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה לשער האמצעי אלא בהיכר ציר שבו ולפיכך אמר לו קבע דשי ברישא עכ״ל:

א טור י״ד סי׳ רפ״ט סמ״ג עשין שם: ב עיין בתוס׳ פרק התכלת (דף מ״ג). ג טור סי׳ רנ״ח סמ״ג שם. ד טור סי׳ רפ״ה סמ״ג עשין שם: ה טור שם סי׳ רנ״א: ו טור סי׳ רפ״ח סמ״ג שם: ז הרא״ש ז״ל פסק כהראב״ד ז״ל ע״ש בטור: ח טור י״ד סי׳ רפ״ה סמ״ג עשין כ״ג.

מגדל עוז

וקודם שיקבענה כו׳ עד זו היא המצוה. בהלכות ר״י אלפס ז״ל: תלאה במקל כו׳ עד מזוזת הפתח פרק הקומץ רבה (דף ל״ג): מזוזת היחיד כו׳ עד מרקבת. פרקא קמא דיומא (דף י״א)· הכל חייבין במזוזה כו׳ עד לבתיהם. פרק מי שמתו (דף י״ז) ופרק קמא דקידושין (דף ל״ג): השוכר בית בחוצה לארץ כו׳ עד מיד. פ״ק דעבודה זרה (דף כ״א) ובמנחות פרק התכלת (דף מ״ד)· המשכיר בית לחבירו כו׳ עד סוף הפרק. פרק קמא דע״ז (דף כ״א) ופרק השואל דמציעא (דף ק״ב)· עשרה תנאים כו׳ עד ויהיו לו דלתות. פרק הקומץ רבה (דף ל״ג)· כתב הראב״ד ז״ל שיהיו לו דלתות לא נאמר וכו׳ קבע דשי ברישא עכ״ל. וא״ת היא מהשאלו״ת ששאלתו לפנ״יו חכ״מי לונ״ל: ואני אומר היכר ציר בפני עצמו וקביעת דלתות בפני עצמן והכי מוכחת סוגיין דפרק הקומץ רבה דגרסינן ואמר רב יהודה במזוזה הלך אחר היכר ציר מאי היכר ציר אמר רב יהודה אמר שמואל אסקופתא היכי דמי כגון פיתחא דבין תרי בתים כי נגרי לגו נפי ע״כ בהיכר ציר. ובתר הכי גרסינן ריש גלותא בנה ביתא אמר ליה לרב נחמן קבע לי מזוזתא אמר ליה תלי דשי ברישא עד כאן בדלתות. ואי סלקא דעתך דהאי עובדא דרב נחמן משום היכר ציר אמר ליה לריש גלותא אמאי אמר ליה תלי דשי ברישא הוה ליה למימר עביד ציר ברישא אלא שמע מינה דציר מיעבד הוה עביד אלא דשי הוא דהוכי לא תליא והיינו דהוצרך לאשמועינן דדלתות מעכבות ועוד כי אמר ריש גלותא בנה ביתא דמשמע שגמרה כבר כיון שהולך למזוזה אמאי לא קאמר פתח פיתחא בין כי נגרי לגו נפי אי בנה ביתא והוה בה פתחא בין כי נגרי לגו נפי הוה אלא שמע מינה דלא משום ציר דבין נגרי לגוי הוה אלא דלתות דבנין הבית הם גורמין ומעכבין. ומטעם זה הצריך ר״ם ז״ל דלתות עם הקבלה שהיתה בידו והדין עמו ועוד דהא בעינן והכנסתם על מזוזות ביתך ובשעריך אלמא מזוזה ושער תחלה ואחר כך וכתבתם כד״ן ורש״י ז״ל פירש טעם אחר דילפינן מלוליה דבעינן תעשה ולא מן העשוי ואי הוה קבע מזוזה והדר קבע דשי הוה ליה מן העשוי ולי מעיינים בה שפיר היינו טעמא דידיה גופיה אלא דלא דחייה לה מן כלל ודברי רש״י ז״ל קבלה ואולי גם על זה סמך ר״מ ז״ל ואחרי שכתבתי זה באה לידי תשובת עצמו שהשיב בחייו לחכמי לוניל ז״ל על לשון ההשגה הזאת בעצמה ושמחתי כאשר הוא לגבי עם לגבו והעתקתי תשובתו בלשונו למען ירוץ הקורא בו וז״ל תשובה מה שאמרתם משום ציר וכו׳ (עיין בכ״מ לשון התשובה) לא מזוזה דעלמא עד כאן לשון תשובתו אות באות תיבה בתיבה ואתה המעיין תתבונן בדברים לעמן ותראה איך יצאו הדברים מפי אומרן ואיך הולכו כהלכתן· ויהיה גובה השער עשר טפחים או יתר כו׳ עד ועשוי לדירת קבע. פרק קמא דיומא (דף י׳ י״א): בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה. פרק קמא דסוכה (דף ח׳) ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות כו׳ עד חייב במזוזה: אכסדרה והוא המקום כו׳ עד את המזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל״ג):

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פירש״י הא דאמר רב עשאה כמין נגר פסולה ואדרבא יש לקובעה מעומד וכן נראה לראב״ם וכן פסק רבינו שמחת שאז יראת שמע שלה את הפתח כדאיתא התם ודלא כפירוש רבינו תם שפי׳ כמין נגר מעומד ושיש לקובעה מושכב וכן כתב בספר המצות שנהגו כפירוש רש״י וכן פי׳ בערוך נגר שמשימים אחורי הדלת ברוחב וכו׳ וכתב ר״ם נגר שמשימים אחורי הדלת באיסקופה תימה לי דבפרק השואל גבי הא דתנא המשכיר בית לחבירו משכיר חייב בדלת ובמנעול ובנגר פירש״י נגר היינו שתוחבין בחור שבאיסקופה והיינו דלא כפירושו דהכא: [ז] אבל תני בתים ששוכרים ישראל מכותי פסק ר״י דפטורין ממזוזה דכתיב ביתך ולא בית אחרים כדאמרינן גבי טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מציצית דכתיב כסותך ולא כסות אחרים ואף לאחר שלשים יום אינו חייב אלא מדרבנן שלא יאמרו שלו הוא אבל בית כותי לא אתי למיטעי דקלא אית ליה והא דאמרינן מזוזה חובת הדר היא היינו לפטור ישראל כשכותי שוכרו ממנו אבל לחייב ישראל כשדר בבית כותי לא אך קשה אמאי לא דרשינן ביתך ולא בית אחרים ויפטר כששוכר ישראל מישראל כמו דדרשינן כסותך ולא כסות אחרים ואם תתרץ דחשבינן ליה ביתו דשכירות קניא כמו כן שאלה קניא ע״כ מצאתי. ודעת רבינו המחבר דחייב אפילו בבית כותי כל זמן שהוא בתוכה כדסוכה לשון העמוד: [ח] בקומץ רבה פתחי שימאי פטורין מן המזוזה מאי פתחי שימאי פליגי בה רב רחומי ורבה חד אמר דלית ליה מזוזה וחד אמר דלית להו שקפי וכתב ראב״ם דלחומרא עבדינן ואיזה מהם שיהיה חייב במזוזה. אבל בספר המצות כתב כרבינו המחבר: * [כתב הטור בענין זה כתב הרמב״ם יש בו לרבע ד׳ על ד׳ וכו׳ וא״א ז״ל כתב שאינו חייב אלא א״כ הוא מרובע ד׳ על ד׳:

עמודים מכאן ומכאן אע״פ שהיא כתבנית בית פטורה לפי שאין לה מזוזות. שאלו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין: ד [א]בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף. אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים או יתר חייב במזוזה. ואם אין בהן עשרה טפחים פטורין מפני שאין לו [ג]·משקוף: ה [ב]בית שאין לו תקרה פטור מן המזוזה. היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה יראה לי שאם היה הקירוי כנגד הפתח שהוא חייב במזוזה ומעמידין הדלתות ואחר כך קובעין את המזוזה: ו הר הבית הלשכות [ג]והעזרות ובתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהן בית דירה פטורין לפי שהן קדש. בית הכנסת של כפרים שהאורחין דרין בו חייב במזוזה. וכן בית הכנסת של כרכין אם היה בו בית דירה חייב. כל השערים שהיו במקדש לא היה להם מזוזות חוץ משער נקנור ושלפנים ממנו. ושל לשכת פרהדרין מפני שהלשכה הזאת היתה בית דירה לכהן גדול בשבעת ימי ההפרשה: ז בית התבן בית הבקר בית העצים בית אוצרות פטורין מן המזוזה שנאמר ביתך ביתך המיוחד לך פרט לאלו וכיוצא בהן. לפיכך רפת הבקר שהנשים יושבות בה [ד]ומתקשטות בה חייבות במזוזה שהרי יש בה יחוד לדירת אדם. בית שער אכסדרה ומרפסת והגינה והדיר פטורין מן המזוזה * מפני שאינם עשויין לדירה. אם היו בתים החייבין במזוזה פתוחין למקומות אלו חייבין במזוזה: ח לפיכך אחד שערי חצרות ואחד שערי מבואות ואחד שערי מדינות ועיירות הכל חייבים במזוזה שהרי הבתים החייבין במזוזה פתוחין להוכן. אפילו עשרה בתים זה פתוח לזה וזה פתוח לזה הואיל והפנימי חייב במזוזה כולן

א טור שם סי' רפ״ו : ב טור שם רפ״ט : ג שם : ד פיין נמור שם :

השגת הראב״ד

*) מפני שאינן עשויין לדירה: כתב הראב״ד ז״ל תמיה אני על שער הגינה שפטור שאם יש בו בית דירה הוא חייב ואם אין שם בית דירה הוא פטור מה צורך לומר והלא אף בית שאינו מקורה אמר שהוא פטור. ואולי אע״פ שיש בו שומרה לגנה אמר שהיא פטורה לפי שאינה קבועה כדי שיתחייב לא בית שער שלה ולא שער הגינה עכ״ל:

הגהות מיימוניות

מגדל עוז

שערי מדינות יש מדינה מוקפת הרים ויערים בכמה פרסאות ואין יוצאין מתנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר עכ"ל. ופירש כן משום דמדינה היינו הפרכיא כדמשמע בסוף כתובות: ומ"ש אפילו עשרה בתים זה פתוח לזה וכו'. נלמד ממה שנתבאר בסמוך ובפרק הקומץ (מנחות ל"ג ב') אמר רבה כי ארזיקי חייב במזוזה תלי כי ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים הפתוחים לבית שער ופירש"י בית שער הפתוח לחצר וכו' בעי שתי מזוזות אחד בפתח שמבית שער לבתים ואחד בפתח שמן החצר לבית שער: ומפני זה אמרו וכו'. בהקומץ (שם) ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית כלומר לחדר ר' יוסי אומר נידון כקיטונית וחכ"א נידון כבית שער רב ושמואל דאמרי תרווייהו מגינה לבית כ"ע לא פליגי דחייב מ"ט ביאה דבית היא כי פליגי מבית לגינה מ"ס קיטונית עיקר ומר סבר גינה עיקר רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו מבית לגינה כ"ע לא פליגי דפטור מ"ט פתחא דגינה הוא כי פליגי מגינה לבית מר סבר ביאה דבית הוא ומר סבר כיון דלדעתא דגינה עבידא אביי ורבא עבדי כרבה ורב יוסף ורב אשי עביד כרב ושמואל לחומרא והלכתא כרב ושמואל לחומרא ופירש"י נידון כקיטונית וצריך מזוזה. נידון כבית שער באויר ואין צריך מזוזה. מגינה לבית באותו פתח שבין הגינה לבית שער לכ"ע חייב דביאה בית שער הוי אותו שער שבו נכנסין מן הקיטונית שהבאים מהגינה דרך בית שער נכנסין בו לקיטונית כ"ע לא פליגי דחייב. כי פליגי מבית לגינה פתח היוצא שיוצא מבית לגינה שהיוצאין מן הבית דרך בית שער נכנסין בו לגינה. מר סבר עיקר בית שער לשם כניסת קיטונית נעשה והוי כשאר בית שער דפלוגתא שחייבין כל פתחיו במזוזה. ומר סבר עיקר בית שער לגינה נעשה לצאת מקיטונית לגינה הילכך נידון כאויר ולא כבית שער. מר סבר הכתה לשם קיטונית עבידא וחייב במזוזה ומר סבר לשם גינה עבידא ופטור. ל"א ועיקר תגינה לבית אם כשהוא פותח פתח מגינה לבית דהיכר ציר הוי בבית דכ"ע לא פליגי דחייב קיטונית עיקר וחייב ואע"ג דציר סובב בגינה דכי אמרינן הלך אחר היכר הציר ה"מ בפתח דבין תרי בתי דתרווייהו עיקר וכו' ה"ל כרבי יוסי ואליבא דשמואל עכ"ל:

ט בית הכסא וכו' ברייתא ב"ק דיומא (דף י"א) ומייתי בה התם אף על פי שהנשים מתקשטות בהם כגורים משום דנפיש זוהמייהו ולכן כתב רבינו ולא חילק ונתן טעם לפי שעיקרו אינו עשוי לדירה כבית והיינו דנפיש זוהמיה. **סוכת** חג בחג. ברייתא שם (דף י') כלונתא דר' יהודה ורבנן ופסק כרבנן וחכרים בגמרא דבשאר כל ימות השנה כ"ע לא פליגי דפטורה כי פליגי בשבעת ימי החג ופלוגתא דרבנן משום דסוכה דירת עראי בעינן ולא מיחייב במזוזה כלומר דדומיא דבית בעינן וסוכה בשבעת ימים שהוא דירה יושב בה הוא דירת עראי. אף תוה שבחג ובית שבספינה. **שתי סוכות** וכו' ב"ק דסוכה (דף ח' ב') א"ר לוי שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה וחייבת במזוזה החיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה ואמאי ליהוי הילוגה כבית שער דפנימית ותתחייב במזוזה משום דלא קביעא ופירש"י לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער. וזה דעת הראב"ד שכתב א"א אף הפנימית אין לה קבע כלומר ומלשון רבינו נראה דמשום דלא קבועה לא קאי אלא אחיצונה ור"ג עליו דהא החיצונה היה ראוי לחייבה אלא שלא מפני כלא משום דלא קביעא גם הפנימית לא קביעא והכי אבל כשאנו אומרים שהיה ראוי לחייבה משום בית שער דפנימית אלא לפי שפתחיהן אינן קבועות לא שייך האי קושיא דנהי דמיעוט קביעותן מהני דלא ליהוי לה בית שער מ"מ לא מהני לפטור הפנימית שהוא דר בה בקביעות. ומעם רבינו דכיון דאמרו בגמרא משום דלא קבועה משמע ליה דלא קאי אלא אחיצונה וה"ק פנימית כיון דנעשית לשם דירת קבע חייבת אבל חיצונה שלא נעשית לשם דירת קבע אין לחייבה אפילו מטעם בית שער דהו"ל כסוכה שהיא בית שער לבית דלא מיחייבא כנ"ל:

י בית שיש לו פתחים הרבה וכו'. מימרא דרב פפא בפרק הקומץ (מנחות ל"ד) **פתח קטן** וכו' שם איתיה לגל דפתוח מן הבית לעלייה אמר רב הונא אם יש לו פתח אחד חייב במזוזה אחת אם יש לו שני פתחים חייב בשתי מזוזות. וביאור זה שדרך העולם כשעושין ארובה באמצע עלייה עולין לה מן הבית במעלות ועושין פתח אחד למטה כדי שלא ירדו מן העלייה לבית כי אם ברשות ועושין בעלייה ארבע מחיצות ועושים בו פתח כדי שלא יעלו מהבית לעלייה אלא ברשות ופעמים שאין עושין אלא אחד ואלו נועלין מכאן ואלו נועלין מכאן: חדר שבבית וכו'. כבר כתב דין זה לעיל. וא"י למה נשנה כאן:

יא פתח שבין בית המדרש וכו'. בפרק הקומץ (ל"ג) ההוא פתחא דנפיק ביה רבי לבי מדרשא לא הוה עביד ביה מזוזתא והא הואי פתחא דהוה עייל ביה רב הונא לבי מדרשא ועביד ליה מזוזה התם רגיל הוה דאמר רב יהודה אמר רב במזוזה הלך אחר הרגיל כלומר להתחייב במזוזה בפתח שבין ביתו לבית המדרש הלך אחר הרגיל שאם הוא רגיל לצאת ולבא תמיד דרך אותו פתח חייב במזוזה ואם אינו רגיל לצאת ולבא בקביעות א"א פעם בשקרה פטור, כנ"ל לדעת רבינו. ובנ"י פירוש דפתחא דרבי לא היה עשוי אלא לו לבדו והיינו שאינו רגיל ופתחא דרב הונא היה עשוי לכל הנכנסין לבה"כ או רובם והיינו רגיל וכן פירש"י ז"ל ולישנא משמע טפי כמו שפירשנו לדעת רבינו: **פתח** שבין שני בתים וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל הלך אחר היכר ציר ה"ד היכר ציר כגון פתחא דבין תרי בתי בין גברי לנשי כלומר שחילק ביתו חציו לצורך האנשים הבאים אל הבית וחציו לצורך אשתו לצניעות ויש פתח ביניהם וכל פתח פתוח לרשות הרבים ובעינן מזוזה דרך ימין לביאה והכא לא ידעינן הי חשוב דרך ביאה אי מהאי ניסא אי מהאי ניסא וקאמר דהלך אחר היכר ציר כלומר אחר חור שהדלת סובב בו אותו צד שהחור בו חשוב בית והדרך ימין שנכנסין בו נותנין מזוזה: **יב והיכן** קובעין וכו'. (שם ל"ב ב') אמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחה בתוך חלל הפתח פירוש ולא מבחוץ: ומ"ש בטפח הסמוך לחוץ. ג"ז שם (ל"ג ב') אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מ"ט רבנן אמרי כי היכי דתפגע ביה מצוה תחלה ורב הונא מסורא אמר כי היכי דנטריה פירוש שאם יש בחלל הפתח שלשה או ארבעה טפחים קודם שיגיע לדלת מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה כי היכי דניפגע במצוה קודם שיכנס רגלו לחלל הפתח. כי היכי דנטריה שישמור הבית מן המזיקין ונ"ה כל מאי דיכלינן להוציא המזוזה לר"ה עדיף: בתחלת שליש העליון וכו'. (שם ל"ג) א"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון. ומ"ש ובלבד שלא ירחיקנה מן המשקוף טפח. טעמו מדאמרינן על הא דר' זירא אמר שמואל ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה. מיתיבי מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה בשלמא רב הונא הוא דאמר כרבי יהודה אלא שמואל דאמר כמאן לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי לעולם כרבי יוסי ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה. ומשמע לרבינו דלא פליגי רבי יוסי ורבי יהודה אלא בלמטה משליש העליון אבל לתעלה ד"ה צריך להרחיקה מן הקורה טפח והכי משמע מדאמר רבי יוסי מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה וכי היכי דקשירה דהוי בגובה הזרוע אינו בסוף גובהו אלא מרוחק תסוף גבהו קצת ה"נ כתיבה דילפינן מינה דהויא בגובה אינה בסוף הגובה אלא מרוחקת מתנו תעט דהיינו טפח כנ"ל לדעת רבינו והרא"ש חולק ואומר שיכול להיות בגובהו של פתח עד המשקוף. כתב הראב"ד הגע עצמך שהוא שער גבוה תניחה כנגד כתפיו ודיו עכ"ל. וזה שכתב הראב"ד הוא ירושלמי בסוף מגילה. ורבינו סובר דמכיון שלא הוזכר כן בגמרא דידן משמע דלא ס"ל הכי: וצריך לקובעה תימין וכו'. מימרא דרבא פ"ק דיומא (דף י"א ב'): ובית של שותפין וכו'. ברייתא (שם י"א) וק"ל למה איחר רבינו דין זה עד כאן דלעיל הו"ל לכותבו. ונ"ל דמשום דבגמרא בהדי הדדי איתמר דאמאי דתניא בית הכסא ובית כשותפין חייב פרכינן פשיטא מהו דתימא ביתה ביתך ולא ביתה ביתכם קמ"ל ואלא ביתך למה לי כדרבא דאמר רבא

כולן חייבין. ומפני זה אמרו שער הפתוח מן הגינה לחצר חייב במזוזה: **ט** בית הכסא ובית המרחץ ובית הטבילה ובית הבורסקי וכיוצא בהם פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת כבוד. סוכת [ג] חג בחג ובית שבספינה פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת קבע. * שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו החיצונה פטורה מן המזוזה לפי שאינה קבועה. החנויות שבשוקים פטורין מפני שאינן קבועים לדירה: י בית שיש לו פתחים הרבה אע"פ שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחת מהן חייב לעשות מזוזה בכל פתח [ד] ופתח. [א]פתח קטן שבין בית לעליה חייב במזוזה. חדר שבבית אפילו חדר בחדר חייב לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי ועל שער החדר החיצון ועל שער הבית שכולן עשויין לדירה וקבועין: **יא** פתח שבין בית המדרש או בין בית הכנסת וביתו אם רגיל לצאת ולבא באותו הפתח חייב במזוזה. פתח שבין שני בתים הולכין אחר הציר של דלת מקום שהציר נראה עמו שם קובעים את המזוזה: **יב** * והיכן קובעים את המזוזה בתוך חלל של פתח בטפח הסמוך לחוץ בתחלת שליש העליון של גובה השער. ואם קבעה למעלה מזה כשרה. והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח וצריך לקובעה על * ימין הנכנס לבית ואם קבעה משמאל פסולה. ובית של שותפין חייב במזוזה

א הכל נטור פס׳

השגת הראב"ד

*) שתי סוכות של יוצרים כו' עד לפי שאין לה קבע. כתב הראב"ד ז"ל אף הפנימית אין לה קבע.

מגדל עוז

שתי סוכות של יוצרים כו' עד לפי שאין לה קבע. פ"ק דסוכה (דף ח') כתב הראב"ד ז"ל אף הפנימית אין לה קבע עכ"ל: ואני אומר זה שכתב ר"מ ז"ל תלמוד ערוך פ"ק דסוכה ותנו רבנן **לפרש** כי הפנימית עיקר קבע דירת היוצר שם לאכול ולשתות ולישן שם אבל החיצונה אינה אלא למכור כחנויות שבשוקים בכמון בפסורות, ולא מפני שהיא סוכה אמר הראב"ד ז"ל תמה אני והלא כ"ש **סוכת סוכה** כתחלו אי סוכה דירת עראי בעינן או קבע דאלמא יש ק"ע לסוכה ומיניה קא אמרינן **כד"ן**: החנויות שבשוקים כו' עד לדירה בית שיש לו פתחים כו' עד חייב במזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד) והיכן קובעים את המזוזה כו' עד חייב במזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד)
כתב הראב"ד ז"ל הגע עצמך שהיה שער גבוה מאה אמה כו' עד כנגד כתפיו ודיו עכ"ל. ואני אומר כי ר"מ ז"ל לא פסק כן לפי שבבבלי לא הולק וגם ר"י אלפס ז"ל לא הביאו בהלכותיו מוכח שאין הלכה כמותו דהא בבבלי כתמא קתני ובריש עירובין נמי כי מיירי בגובה הפתחים לא ריחוק וכו'

הגהות מיימוניות

[ג] כחכמים ודלא כר' יהודה דמחייב בסוכת החג בחג פ"ק דיומא וע"ש [ד] הקומץ רבה אמר רב פפא האי אינדרונא דאית ליה ד' פתחי, חייב בד' מזוזות אע"פ שרגיל בחד מפי. * [טור שם סימן רפ"ט וכתב סב שלישים ולמעלה הכל הוא כקומה עד המשקוף וכן כתב הרא"ש ע"ש] * [כתב רבינו שמחה פצים שבאמצע הפתח וב' דלתות שוקפין עליו אחד מימין ואחד משמאל ופותח אחד מהם בכל פעם לכנוס ולצאת ולפעמים כששים להכניס שם רבילות גדולות מסירק העץ ופותח ב' הדלתות יתן המזוזה באות, פצים דרך ימין לאותו הרגיל להיות פתוח אע"ג דכשמשפרק ומחזיר מתקן עם המזוזה ולא הוי תעשה ולא מן העשוי כמו חתך והניח ולבסוף העמ"ד שהרי מתחלת קביעות הפצים היה קבוע ועומד דרך קביעותו וכן סוכה ה מרא דאסר בהתחלת גבי פלית שנקרע הכנף כו הגיגית חוץ לג' הפירות וכו' ובסיס ושיין שלא יביא אשה על אמה מסקום אחר תכל"ת ותולה בה איפא כל היכא דמתחילה בכשרות שב אינו נקרא תעשה וכי מן העשוי. ה"ג]

במזוזה: יג חייב [ס] אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד. וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותיו בהבלי הזמן. וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך יי' סביב ליראיו ויחלצם. בריך רחמנא דסייען:

פרק שביעי

א מצות [א]עשה * על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ואע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו. ואם כתבו בידו הרי הוא כאילו קבלה מהר סיני. ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו. וכל [א] המגיה ספר תורה ואפילו אות אחת הרי הוא כאילו כתבו כולו: **ב** [ב]והמלך מצוה עליו לכתוב ספר תורה אחד לעצמו לשם המלך יתר על ספר שיהיה לו כשהוא הדיוט שנאמר והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו וגו'. ומגיהין אותו מספר העזרה ע"פ בית דין הגדול. זה שהיה לו כשהוא הדיוט מניחו בבית גנזיו. וזה שכתב או שנכתב לו אחר שמלך יהיה עמו תמיד. ואם יצא למלחמה ספר תורה עמו. נכנס והוא עמו. יושב בדין והוא עמו. מיסב והוא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו: **ג** לא היה לו ספר תורה קודם שימלוך צריך לכתוב לו אחר שמלך שני ספרי תורה. אחד מניחו בבית גנזיו. והשני יהיה עמו תמיד לא יסור מעמו אלא בלילה בלבד וכשיכנס לבית המרחץ או לבית הכסא או לישן על ממתו: **ד** [ד]ספר תורה שכתבו בלא שרטוט או שכתבו מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול אלא או כולו על הגויל או כולו על הקלף. וכיצד כותבין ספר תורה. כותב כתיבה מתוקנת נאה ביותר. יניח בין כל תיבה ותיבה כמלא אות קטנה ובין אות לאות כמלוא חוט השערה ובין כל שיטה ושיטה כמלוא שיטה. ואורך כל שיטה ושיטה שלשים אותיות כדי לכתוב למשפחותיכם למשפחותיכם [ב] תלתא זימני. וזה הוא רוחב כל דף ודף. ולא תהא שיטה קצרה מזה כדי שלא יהא הדף כאיגרת. ולא אורכה יותר על זה כדי שלא יהו עיניו משוטטות בכתב: **ה** לא ימעט הכתב מפני הריוח שבין פרשה לפרשה. נזדמנה לו תיבה בת חמש אותיות לא יכתוב שתים בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא כותב שלש בתוך הדף ושתים [ג] חוץ לדף. לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב שלש אותיות מניח המקום פנוי ומתחיל מתחילת השיטה: **ו** נזדמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יזורקנה בין הדפין אלא יחזיר לתחלת [ד] השיטה. נזדמנה לו בתוך השיטה תיבה בת עשר אותיות או פחות או יתר ולא נשאר מן השיטה כדי לכתוב את כולה בתוך הדף * אם יכול לכתוב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף כותב ואם לאו מניח המקום פנוי ומתחיל מתחלת [ה] השיטה: **ז** ומניח בין כל חומש וחומש ארבע שיטין פנויות בלא כתיבה לא פחות ולא יתר. ויתחיל החומש מתחלת שיטה חמישית. וכשיגמור את התורה צריך שיגמור באמצע שיטה שבסוף הדף. ואם נשאר מן הדף שיטין הרבה מקצר ועולה ומתחיל מתחלת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה. יומתכוין עד שיהיה לעיני כל ישראל באמצע שיטה שבסוף הדף: **ח** ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותיות הנקודות ואותיות המשונות כגון הפאי"ן הלפופות והאותיות העקומות כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש. ויזהר בתגין ובמניינן יש אות שיש עליה תג אחד ויש אות שיש עליה שבעה. וכל התגין כצורת זייני"ן הן דקין כחוט השערה

א טור י"ד סי' ע"ר סמ"ג עשין כ"ד : ב סמ"ג עשין כ"ט : ג טור י"ד סי' רע"א סמ"ג עשין כ"ה : ד טור י"ד סי' רע"ב סמ"ג עשין שם : ה טור סי' רע"ג : ו טור שם סי' רע"ג :

כסף משנה

רבא דרך ביאתך וכי עקר אינש כרעיה דימינא עקר ברישא. והשמיט רבינו כאן דין בית האשה לפי שסמך על מ"ש בספ"ו דנשים חייבות במזוזה: אמרו חכמים וכו'. [מנחות מ"ג.]:

פ"ז א מצות עשה על כל איש וכו'. פ"ב דסנהדרין (דף כ"א ב') אמר רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת לאדם מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה: ואם כתבו בידו וכו' עד כולו. מימרא דריב"ל בפרק הקומץ (מנחות דף ל') וכתבה הרי"ף בהלכות ס"ת:

ב והמלך מצוה עליו וכו'. פ"ב דסנהדרין (דף כ"א ב') משנה וכותב ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והיא עמו יושב בדין והיא עמו מיסב והיא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ובגמרא תנא וכתב לו את משנה התורה כותב לשמו שתי תורות כלומר אחת מדין הדיוט ואחת מדין מלך. אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו אינו נכנס בה לבית המרחץ ולא לבית הכסא. ומשמע בגמרא שאפי' הניחו לו אבותיו או היו לו מאה ספרים בעת שישב על כסא המלכות מצוה לכתוב ס"ת יותר לשמו וכן נראה מלשון רבינו כאן ובפ"ג מהלכות מלכים. ומ"מ צ"ע למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרועו כדאיתא בברייתא שכתבתי. גם מה שכתב ומגיהין אותו מספר העזרה צריך עיון מנא ליה:

ד ספר תורה שכתבו וכו'. בפ"ק דמגילה (דף י"ז:) אמר רבי יוסי מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה. ופירש"י כס"ת עצמו, וכן בירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף בסוף הלכות ספר תורה הל"מ שיהו כותבין בדיו מסורגל כלומר משורטט וכן במדרש:

ומ"ש או שכתבו וכו'. בירושלמי פרק קמא דמגילה לא יהא כותב חציו על קלף וחציו על עור: וכיצד כותבין ס"ת וכו'. בפר"ב דמילה (שבת דף קל"ג) התנאה לפניו במצות ס"ת נאה בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן: יניח בין כל תיבה ותיבה וכו'. עד יחזור לתחלת השיטה. בברייתא בהקומץ (מנחות דף ל'.): ומ"ש לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב ג' אותיות וכו' עד מתחלת שיטה. הוא סברא: ומ"ש לא ימעט מכתב מפני הריוח שבין פרשה לפרשה. פירוש שאם נזדמנה לו שיטה אחת שיש לו לסיים בה פרשה ולהתחיל בה פרשה אחרת ויש ריוח מעט בינתיים אם לא יכתוב כתיבה דקה אפ"ה לא יעשה כן אלא יגרז עצמו שלא יצטרך לבא לידי כך: ומ"ש נזדמנה לו תיבה אחת בת שתי אותיות וכו'. כלומר אף ע"פ שרשאי לכתוב ב' אותיות חוץ לדף מתיבה בת ה' אותיות אבל תיבה שלימה אינו רשאי:

ו נזדמנה לו בתוך השיטה וכו'. זה כתב רבינו מסברא. והטור כתב שהרא"ש ז"ל חולק ואומר דדוקא בבת ה' אותיות שרי בשרובה בתוך הדף כיון שאין חוץ לדף אלא שתי אותיות אבל בת ז' או בת ט' אף על גב דרוב בתוך הדף כגון ד' תו' וה' חוץ' אין לכתוב ג' או ד' חוץ לדף:

ז ומניח בין כל חומש וכו'. ברייתא בפ"ק דבתרא: וכשיגמור את התורה וכו'. הרי"ף בפרק הקומץ הכותב ס"ת לא יגמור באמצע הדף אלא מקצר ועולה עד סוף הדף איני והא ר"י אמר רב אחא אמר רב גידל אמר רב לעיני כל ישראל באמצע שיטה איתמר. ומסיקנא והלכתא באמצע שיטה דוקא: ויזהר באותיות הגדולות וכו': אבל

הגהות מיימוניות

[ס] יש אומרים כי יש בירושלמי עיר שיש בה חזירים פטורים מן המזוזה והריב"א כי ישתקע הדבר ולא יאמר כי בדק בכולו ולא מצאו ואפילו אם ישנו בשום מדרש היינו דוקא בפתח הבית אבל בחדרים תלויות חייבין ואפילו בפתח הבית במקום שתחלת שליש עליון השערים למעלה מעשרה יכול לחנות. אמנם היה נהג לכסות כולה בפתח וכתב ה"ר משה מקוצי שגם בחדרים במקום שהתינוקות מצויין הוא מכסה הנקב במעט שעוה ע"כ: [כתב הרא"ש דהאידנא מ"ע לכתוב חומשין משנה וגמרא עם פירושיהן להגות בהן הוא ובניו וגם שלא למוכרם אפילו יש לו הרבה אם לא ללמוד תורה ולישא אשה ע"כ]: [א] פי' ר"י שמירי באדם הלוקח ס"ת מוטעה שנתה היה כאילו בידי חוטר: [ב] פי' רבינו חננאל בשם הגאון דהיינו שיעור טפח ומשם ר"ת דוקא מכתיבה דקה בעינן ג' למשפחותיכם אבל מכתיבה גסה הכל לפי הגוי שהרי ג' למשפחותיכם מכתיבה גסה היה יותר מטפח. ודעת רבינו נראה שר"ל לעולם בג' למשפחותיכם משוחה כתיבה: [ג] אבל בשם ר"ת שאין לכתוב אפילו אות אחת ממנו חוץ לשיטה וכן לא יכתוב השם בסוף הדף שלא יהא כתוב אחרי כן עד כאן: [ד] (ע"כ בספר) בפרק הקומץ והפסק זה דיוקא מהא דלעיל גרסינן לו תיבה בת ה' אותיות כו': * [כתב הרא"ש דוקא בבת ה' אותיות שרי בשרובה בתוך הדף אבל בת ד' או ג' ושלא רובה בתוך הדף כגון ד' כו' וה' כו' אין לכתוב לכתחילה ולא כתרומבש דמתיר ע"כ. ועיין בטור י"ד סי' רע"ג:] [ה] אבל למשוך האותיות ולעשותן גדולות עד סוף השיטה אסור שאין לשנות אות אחת מתבניתה ולא לגדלה ולא להקטינה אלא המקובלים לפי המסורות להיות גדולות או קטנות:

מגדל עוז

חייב אדם להזהר כו' עד בדרכי מישרים. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג): אמרו חכמים הראשונים כו' עד סוף הפרק. פרק התכלת (דף מ"ג) ופרק כ"ש (דף ל"ב): מצות עשה כו' עד לכתוב משלו. פרק כהן גדול (דף כ"א): ואם כתבו בידו כו' עד כתבו כולו. פרק הקומץ רבה. (דף ל'): והמלך. מצוה כו' עד על ממתו. פרק כהן גדול (דף כ"א): ספר תורה שכתבו עד הגויל. בירושלמי פרק קמא דמגילה (דף פ"ז): וכיצד כותבין כו' עד שבסוף הדף. פרק הקומץ רבה (דף ל') ופ"ב דמס' סופרים ופרק ר' אליעזר דמילה: ויזהר באותיות גדולות כו' עד השער. כבר כתבנו:

השערה: **ט** [א]כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן [ו] המובחר. ואם שינה בתיקון זה או שלא * דקדק בתגין וכתב כל האותיות כתיקונן או שקרב את השיטין או הרחיקן או [ז] האריכן או קצרן הואיל ולא הדביקן אות באות ולא חיסר ולא הותיר ולא הפסיד צורת אות אחת ולא שינה בפתוחות וסתומות הרי זה ספר כשר: **י** [ב]ויש דברים אחרים שלא נאמרו בגמרא ונהגו בהם הסופרים וקבלה הוא בידם איש מפי איש. והן שיהיו מנין השיטין שבכל דף ודף לא פחות * משמנה [ח] וארבעים ולא יתר על ששים. ושיהיה הריוח שבין פרשה לפרשה כמו תשע אותיות אשר אשר אשר. ושיהיה בראש השיטין למעלה משירת הים [ט] הבאים. ביבשה. השם. מת. במצרים. חמש שיטין. ולמטה מן השירה חמש שיטין תחלת כל שיטה מהן כך. ותקח. אחריה. סוס. ויצאו. ויבאו. ויהיה בראשי השיטין למעלה משירת האזינו. ואעידה. אחרי. הדרך. באחרית. להכעיסו. קהל. שש שיטין. ולמטה ממנה חמש שיטין ויבא. לדבר. אשר. הזאת. אשר: **יא** וכל הדברים האלו למצוה מן המובחר ואם שינה לא פסל. [ג]אבל אם כתב המלא חסר או החסר מלא. או שכתב מלה שהיא קרי וכתב כקריאתה כגון שכתב ישכבנה במקום ישגלנה ובטחורים במקום ובעפולים וכיוצא בהן. או שכתב פרשה פתוחה סתומה או סתומה פתוחה. או שכתב השירה כשאר הכתב. או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה פסול ואין בו קדושת ספר תורה כלל אלא כחומש מן החומשין שמלמדין בה התינוקות: **יב** [ד]ספר תורה שאינו [י] מוגה אסור לשהותו יותר על שלשים יום אלא יתקן או יגנז. ספר תורה שיש בו שלש טעיות בכל דף ודף יתקן ואם היו ארבע יגנז. ואם היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ארבע טעיות בכל דף ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ארבע טעיות הרי זה יתקן: **יג** במה דברים אמורים שכתב המלא חסר שנמצא תולה האותיות ששכח ביני השיטות. אבל אם כתב החסר מלא אפילו יש בכל דף ודף כמה טעיות הרי זה מתקן מפני שהוא גורד ואינו תולה: **יד** [ה]מותר לכתוב התורה כל חומש וחומש בפני עצמו ואין בהן קדושת ספר תורה. אבל לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות. ואין כותבין * מגילה לתינוק להתלמד בה. ואם דעתו להשלים עליה חומש מותר. כתב מגילה שלש שלש תיבות בשיטה אחת מותר: **טו** מותר לדבק [כ] תורה נביאים וכתובים בכרך אחד. ומניח בכל חומש וחומש [ל] ארבע שיטין. ובין כל נביא

יא אבל אם כתב המלא חסר וכו' פסול. אלא או חסר יתבאר בסמוך ומ"ש או שכתב מלה שהיא קרי וכו' פשוט הוא: **או שכתב פרשה פתוחה וכו'.** ברייתא פרק הבונה (שבת דף ק"ג:) פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה הרי אלו יגנזו:

יב ספר תורה שאינו מוגה כו'. מימרא דר' אמי פ"ב דכתובות (י"ט) **ספר תורה שיש בו ג' טעיות וכו'.** בהקומץ (מנחות דף כ"ט:) תניא ס"ת שיש בו ג' טעיות בכל דף ודף יתקן ד' יגנז ואם יש בו דף שלימה מללא על כל הספר אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב והוא דכתוב רוב הספר שפיר א"ל אביי לרב יוסף אי אית בההוא דף ג' טעיות מהו א"ל הואיל ואתייהיב לאתקוני מתקינן וה"מ בחסרות אבל ביתרות לית לן בה. והסליא רבינו לעשות כמ"ש ואם היה רוב הספר מוגה וכו' ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ד' טעיות כלומר ואף על פי שיש בו ג' טעיות יתקן מאחר שאין בו ד' טעיות וכדפשיט רב יוסף לאביי. ויש מקשין במאי עסקינן אם רוב הספר כתוב שפיר הדף שלימה למה אם בלא אותו דף יש רוב דכתוב שפיר מה צורך לדף ואם אין רוב בלא הדף הרי הוא בכלל מה שאמר והוא דכתוב רוב הספר שפיר. וי"ל דה"ק דהכי תנאי בעינן חד דרוב הספר כלומר רוב אותיות הספר כתוב שפיר ומשום דבכך אפשר שרוב אותיות הספר כתיבי שפיר ולא יחסר שום דף שלא יהיו בה ד' טעיות או יותר לזה התנה תנאי שני שנשאר דף אחד בלא ד' טעיות וטעמא דמילתא דכיון דאית ביה דף אחד שאין בו טעיות הרעכבות מלתקן והכי' היו כן בכל דף ודף וגם רובא דספר כתוב שפיר נראה שיש כשרות לספר זה אף בערך הדפין שהרי יש בו דף אחד שאילו היה כן בכל דפי הספר היה אפשר להקנס אבל כי ליה ליה אפילו דף אחד בלא ד' טעיות אע"פ שרוב האותיות כתובות שפיר נראה שאין בו שום כשרות וכ"ש כשרוב אותיות הספר כתובות בטעיות דרובו ככולו ואע"פ שיש בו דף אחד בלא ארבע טעיות אינה מללת.

יד מותר לכתוב התורה וכו'. בהניזקין (גיטין דף ס') רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור. ופירש"י יש שכותבין להם חמשה חומשים כל חומש שלם לעצמו ואם איתא דאסור לכתבו הל"ל דאסור לכותבו וכ"ש דאין קורין בו. ועוד דגרסינן התם בסמוך רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו האי ספר אפטרתא אסור למיקרי בשבתא מ"ט לא ניתן ליכתב כלומר שאין כותבין אלא ספר שלם לעצמו ואם איתא דחומשים אסור לכתוב הכי הל"ל אין קורין בחומשין מ"ט לא ניתן ליכתב ועוד דאדבעו אמוראי ואפלינו כמי תנאי אי כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ליבעו וליפלגו באין כותבין חומשין אלא ודאי דמותר: ומ"ש שאין בו קדושת ס"ת. הוא מדאמרינן דאין קורין בו בציבור: **אבל לא** יכתוב מגילה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה ופירש"י מגילה פרשה לבדה של תורה או שתים א"ל אין כותבין ואסיקנא דפלוגתא דתנאי היא דתניא אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה אם דעתו להשלים עליה מותר. ר' יהודה אומר בבראשית עד דור המבול בת"כ עד ויהי ביום השמיני כלומר שהוא גמר טוי הקרבנות וכיון דרבה כת"ק ס"ל הכי נקטינן. ועוד דבספ"ג דיומא (דף ל"ז) אהא דתנן היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה פריך ש"מ כותבין מגילה לתינוק ושני ריש לקיש דאין כותבין והיא בסירוגין כתבו לה. ומ"ש הרי"ף ז"ל כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה וכן הלכה ע"כ היינו בשדעתו להשלים עליה דוקא וה"ק כבר אפשר לכתוב מגילה לתינוק והיינו בשדעתו להשלים עליה. **כתב מגילה וכו'.** שם ובסוף פ"ג דיומא הא דתנן דהילני המלכה עשתה טבלא של זהב שפ' סוטה כתובה עליה אוקימנא לה בסירוגין דהיינו שכותב שלש תיבות ומדלג וכותב שיטה השנייה שלש תיבות וכ"כ בהדיא בתשובת רבינו שכתב רבינו ירוחם בנתיב שני:

טו מותר לדבק וכו'. פ"ק דבתרא (דף י"ג י"ד) ת"ר מדביק אדם תורה נביאים וכתובים דר"מ ר' יהודה אומר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן כתובים בפני עצמן וחכ"א כל אחד ואחד בפני עצמו כלומר כל ספר של נביאים צריך להיות כרך לעצמו ולא קי"ל כחכמים מדאמרינן התם מעשה בביתוס בן זונין שהיו לו ח' נביאים מדובקים כאחד ע"פ ראב"ע

א טור וסמ"ג שם · ב טור שם סימן רע"ס : ג טור סי' רע"ה וסמ"ג שם · ד טור שם סי' רע"ט ה טור שם סי' רפ"ב סמ"ג עשין שם :

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פסקו כל רבותינו עד כאן: * [כתב הטור דבשעטנ"ז ג"ץ אם לא עשה הזיונין הוא פסול כיון דאמר רבא ז' אותיות צריכין ג' וטעכבין וע"ש יו"ד סי' רע"ד] [ז] מה שנהגו סופרים בורים לרתחיל כל עמוד בוי"ו וקורין לו ווי העמודים נראה שאיסור גמור יש בדבר שהרי עושים דעמודים יש מהן רחב ויש מהן קצר ופעמים יש אותיות גדולות אשר לא כדת שמסדרה בספר העתקת הכתיק, לכך עמודים רחבים ביש מקומות וכותבין עליו רחב וביש מקומות קצרים וכותב עליו קצר ופעמים אותיות משונות וארוכות הרבה כדי שיגיע וי"ו לראש כל עמוד אשר סדרו לו ובפרק הקומץ רבה גרסי' להדיא לא ימעט הכתב מפני הד' ית וכו' כדליג'ל בהלכה ה. והנה כתבתי דברי אלה למורי רבינו והסכים על ידי וז"ל אשר הם בני ושאלת על ספר תורה בווי העמודים ולא נכון בעיני כמו שכתבת ואינם לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים אך סופר ארד היה ר' ליאינשין ספילה ז"ן שהראה אומנתו ואילו היה לי לכתוב ספר תורה ד' יתי נ"ר שלא היה שום עמוד מתחיל בוי"ו דוק כואעידה בם עכ"ל. * [ה"ר ירידה ברצלוני כתב ס"ב וסי' ה' ב"ס סיני בקדש] [ח] אבן במסכת סופרים יש מ"ח שיטין כנגד המסעות שנאמר ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם או ס' כנגד רבבות ישראל שנאמר כתב לך את הדברים האלה או ע"ב כנגד הזקנים שנאמר אספה לי שבעים איש עד והמה בכתובים או צ"ח כנגד קללות שבמשנה תורה שנאמר אם לא תשמעו לעשות וגו' עד דכתובים בספר הזה ע"כ [ט] וכל זה מצאתי בספרים דטובים מישור אשר יצא להם שם בגלותם שכותביהם קצרו והאריכו ורחקו עצמם לעשות ראשי עמודים אלו וראשי שיטות אלו ככתיב בעמוד. אמנם מה שנהגו הסופרים להוסיף על אלו ולעשות בי"ה שמו בראש הדפין וחן ב' דבראשית י' יודוך אחיך ה' הבאים כבעמוד ש' שבר לך ויש עושים ש' שופטים ושוטרים ס' מה טובו אוהליך ר' דואעירה כבעמוד וחתרתי וחפשתי אחר הדבר בספרי הגאונים ובקשתיו ולא מצאתיו בדברי הגאון ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה א"א לעשות כן וכל ס"ת העשוי כן פסול שהרי פרשה דיהודה אתה יודוך פתוחה וא"כ א"א לר' ות יודוך דבראש הדף אלא א"כ שלא היה כתוב בשיטה תחתונה אלא ב' תיבות שהם יהודה אתה שהם ח' אותיות ולא יתכן לעשות כן וכן ש' דשופטים א"א לעשות בראש שיטה שהרי פרשת פתוחה היא ע"כ. [י] כתב ראבי"ה דאף בנביאים וכתובים מיירי והזהיר אף בתלמוד תבא עליו ברכה * [דלא כהרי"ף שהתיר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה וכתב הטור בשם הרא"ש ואפשר שהרי"ף ראה להקל משום דלא אפשר לכל עני לכתוב תורה שלימה לבנו ע"ש סי' רפ"ב.] [כ] כר"מ לגבי ר' יהודה דאמר תורה בפני עצמה כן פי' ריצב"א דהא רבי קאי כוותיה דר"מ ונראה דלדידן אפילו לר' יהודה שרי כיון דלא היו בגליון ולא דמי כולי האי הדא מילתא תוספות. [ל] גרסינן התם בברייתא ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה ופירשו התוספות ואין צריך להניח אותן שיטין ומה הוא אר"י דבין חומש לחומש של תורה צריך להניח אפילו למעלה מידי דהוה אפרשה פתוחה שאם סיים למטה צריך להניח למעלה שיטה אחת אבל ריב"א אמר דאין צריך לכך דהאי ומסיים למטה וכו' אנביאים דווקא קאי אבל בין חומש לחומש א"א לעשות כן ואם לו יניח ד' שיטין כדאמר בירושלמי פ"ק דמגילה וצריך שיהא גומר באמצע ומתחיל באמצע. ותו ובנביאים גומר בסופו ומתחיל בראשו ונראה הטעם שאין לו לסיים בסוף הדף אפילו הניח ד' שיטין שלא יבא לחתוך וכן הלכה ומה שפירש נמי ובנביאים מסיים למטה ואין צריך להניח ד' שיטין אין נראה דלכאורה בתנחה דשיטין מיירי וכל עיקר חידושו אינו אלא שמותר לסיים למטה דאין לאסור מטעם חתיכה שהרי מותר לחתוך. ריצב"א ע"כ.

מגדל עוז

וכל הדברים ס' עד התינוקות. פ"ט דמס' סופרים: **ספר** תורה וכו' עד או יגנז פ"ב דכתובות (דף י"ט) ספר תורה שיש בו ס' עד ואינו תולה. פרק הקומץ רבה (דף כ"ט). **מותר** לכתוב וס' עד בשיטה אחת מותר. פרק הניזקין (דף ס') מותר לדבק מ' עד ודברי הימים פ"ק דבבא בתרא (דף י"ג י"ד).

נביא ונביא [ו]שלש שיטין. ובין כל נביא ונביא משנים עשר שלש שיטין שאם בא לחתוך חותך. וסידורן של נביאים כך הוא. [ט]יהושע. שופטים. שמואל. מלכים. ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר. וסדר הכתובים. רות. ותהלים. ואיוב. ומשלי. וקהלת. ושיר השירים. וקינות. ודניאל. ומגילה. ודברי הימים: **טז** [י]כל כתבי הקדש אין כותבין אותן אלא בשירטוט אפילו כתבן על הנייר ומותר לכתוב שלש תיבות בלא [ט] שירטוט. * יותר על זה [י] אסור. כרך זה שיש בו תורה נביאים וכתובים אין קדושתו כקדושת ספר תורה אלא כחומש מן החומשים. דין היתר כדין החסר:

פרק שמיני

א פרשה פתוחה יש לה שתי צורות. אם גמר באמצע השיטה מניח שאר השיטה פנוי [א] ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחלת השיטה השנייה. במה דברים אמורים שנשאר מן השיטה ריוח בשעור תשע אותיות. אבל אם לא נשאר אלא מעט או אם נגמר בסוף השיטה מניח שיטה שנייה בלא כתב * ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת שיטה השלישית: **ב** פרשה סתומה יש לה שלש צורות. אם נגמר באמצע השיטה מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השיטה תיבה אחת מתחלת הפרשה שהיא סתומה עד שימצא הריוח באמצע. ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה אחת יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שיטה שנייה ויתחיל לכתוב הפרשה הסתומה מאמצע שיטה שנייה. ואם נמר בסוף השיטה מניח מתחלת שיטה שנייה כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב הסתומה מאמצע השיטה. נמצאת אומר שפרשה פתוחה תחלתה בתחלת השיטה לעולם ופרשה סתומה תחלתה מאמצע השיטה לעולם: **ג** ספר שאינו מוגה במלא וחסר אפשר לתקנו ולהניחו כמו שבארנו. אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח במקום הפרשה או ששינה צורת השירות הרי זה פסול ואין לו תקנה* אלא לסלק את כל הדף שטעה בו: **ד** ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו. וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם. ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עלידם כל הספרים ולהגיה מהם. וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו:

יהי

א טור י"ד סי' ר"פ סמ"ג עשין כ"ט : ב טור שם סי' רס"ב : ג טור סי' רע"ג סמ"ג שם :

כסף משנה

לאב"ע ומעשה רב ועוד דרבי פליג עלייהו כמו שאכתוב בסמוך. ועוד דסתם ברייתא דלקמן שאכתוב בסמוך דלא כחכמים ופסק כר"מ משום דרבי קאי כוותיה דאמר מעשה והביאו לפניו תנ"ך מדובקים כאחד והכשרנום ומעשה רב. ועוד דקניא סתמא כתם הרוצה לדבק תנ"ך כאחד מדבק. ומ"ש ומניח וכו' ברייתא שם בין חומש לחומש של תורה ד' שיטין וכן בין כל נביא ונביא ובנביא של י"ב ג' שיטין כך היא גירסת ספרינו אבל גירסת רבינו ובין כל נביא ונביא ג' שיטין וכן בנביא של י"ב וכך היא גירסת הטור. ומ"ש שאם בא לחתוך חותך הוא שם בסוף ברייתא זו ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה שאם בא לחתוך חותך:

וסידורן של נביאים וכו'. עד ודברי הימים ברייתא שם בגמרא שאף על פי שהושע קדים לכל נביאים אחרונים לא רצו חכמים לכותבו במקומו משום דאיידי דזוטר מירכס וכיון שכתובא בהדי נביאים דתני זכריה ומלאכי דהוו סוף נביאים חשיב ליה בהדייהו וכן ישעיה אע"פ שקדם ליחזקאל כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא:

טז כל כתבי הקדש וכו'. נלמד ממ"ש בסמוך ומותר לכתוב וכו'. ואיתא בפ"ק דגיטין (דף ו' ב') א"ר יצחק שתים כותבין בלא שירטוט שלש אין כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין ופסק רבינו כדתנא במתניתא ובתוספות כתבו שבה"ג פוסק כרב יצחק ואף על גב דפליג אמתני' דיודע היה דאינה עיקר. ודע שרבינו כתב בפ"ד מהלכות יבום שאסור לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט ואולי זה מהגהת רבינו יהוסף מבני בניו של רבינו והגיה כמו שכתב רבינו בהלכות תפלין נקטינן דדוכתא עדיפא. וכתבו התוספות בשם הירושלמי דאפילו אגרת שלום אסור לכתוב בה פסוק בלא שירטוט ושהם אגרת שלום בנייר הם כתובים וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב אפילו כתבן על הנייר. וא"ת היכי אמרינן בתפלין לא בעו שירטוט וכמ"ש רבינו פ"א מהלכות אלו והא ממעט דאסור לכתוב ד' תיבות בלא שירטוט צריך לשרטט וי"ל דהתם ה"ק דממעט קדושת תפלין אינו צריך לשרטט ואינו רוצה שלא לכתוב יותר מג' תיבות בכל שיטה רשאי הוא משא"כ בס"ת אבל אה"נ שאם כותב יותר מג' תיבות בשיטה אחת צריך לשרטט דלא גרע מאגרת שלום דבעי לשרטט כדמשמע בירושלמי. ור"ם סירך בפ"א. וכתב הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל דהכי אמרינן דצריך שירטוט היינו בכתיבה אשורית אבל שאר כתיבות אין צריכות שירטוט ועל זה סמכו שלא לשרטט באגרות:

כרך זה שיש בו תורה וכו':

פ"ח א פרשה פתוחה וכו' עד פרשה סתומה תחלתה מאמצע שיטה לעולם. בביאורי לטור יורה דעה כתבתי באורך מהיכן הוציא רבינו דברים אלו הרוצה לעמוד עליו יעיין שם:

ג ספר שאינו מוגה וכו' אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה וכו'. פרק הבונה ברייתא (ק"ג ב') פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכתב השירה כיוצא בה הרי אלו יגנזו ומשמע דלאו אפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה קאי וכן מפורש במסכת סופרים ומדקתני יגנז משמע דלית ליה תקנתא א"נ משום דתיקונם רחוק כי היה צריך למחוק הרבה לפניו ולאחריו ושמא יזדמן לו שם וגם היה צריך למעט הכתב בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה מ"מ קאמר דאין לו תקנה וכן כתב הרשב"א בתשובה ליתן טעם לדברי רבינו וכתב שהראב"ד הקשה על דברי רבינו ותמה עליו למה לא יתקן דמש"ג דקתני יגנז אין הכוונה שאין לו תקנה אלא יגנז עד שיתקן. וכתב הריב"ש להעמיד דברי רבינו לפי שנראים נכונים בסוגיית הגמרא וכתב דלדף לדעת רבינו אם עבר ותיקנו שהוא כשר:

ספר

הגהות מיימוניות

[ט] לשון רבינו שמחה ומה שנהגו היתר לכתוב כתבי הדיוטות בלא שרטוט משום דכתיבה דקה שאנו כותבים שטרי הדיוטות אינו חשוב כתב דאפילו אם תאות חסר וין לא חשיב כתב לענין חיוב שבת האסור כל שכן הכא דקא פריך פרק הבונה לא קשיא הא דקבעי זווני הא דלא קבעי זווני וכדאמר נמי בחבוטץ רבה ואפילו כתב אחד מעכב פשיטא אמר רב יהודה אמר רב לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד הא נמי פשיטא אלמא דמילתא דפשיטא דאפילו קוצו של יו"ד מעכב דלא חשיב כתיבה אבל כתב גמור אסור לכתוב יותר מג' תיבות בלא שרטוט עכ"ל. וכן כתב רבינו ברוך וכתב שקיבל מרבו הכהן דדוקא כשמביא פסוק לראיה כי התם בגיטין אבל אדם הכותב לחבירו לשון וכתב פסוק בלשונו אין צריך לשרטט כלל וכן מצאתי בתוס' גיטין. אמנם בירושלמי פרק בני העיר גרס רבי מנא שלח לרבי ראשיתך מצער מאד ישגא אחריתך עכ"ל: * [כתב הרא"ש ז"ל הילכך אני אומר הא דאמרינן אין כותבין בלא שרטוט דוקא בשיטה עליונה אבל מכאן ואילך השיטה עליונה היא כמו שרטוט. לשון חבור כתב הרמב"ן דוקא כתיבה אשורית בעי שרטוט אבל כתיבה שכותבין בה כתבים ופירושים לא וא"א כתב לא ראיתי לרבותי נוהגין כן:] [י] פ"ק דגיטין במתני' תניא שלש כותבין ארבע אין כותבין וכן פירשי' בפרק מצות חליצה דקיימא לן הכי אבל בה"ג פסק כרבי יצחק דאמר התם שתים כותבין שלש אין כותבין וכן פסק התרומות והמצות וכן משמע בסוף מצות חליצה דאמר אביי האי מאן דכתב גט חליצה לכתוב וכו' עד ואקריעהו לדידיה עד לקחתה ולא כתב לא תבנתי לקחתה משום דאסור לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט כדמוכח בתר הכי דאמר מר וטרא שרטט וכתב כולא פרשתא ורבינו שמחה כתב כרבינו המחבר וכתב עוד דכתיבה דקה שלנו דהיינו משי"ט אין חוששין בו כיון שאינו כתיבה גמורה, ולשנו ראה כתג"ה התחתית למעלה, שוב ראיתי כי ס"ס יש כאן בעמוד שהרי רבינו המחבר פסק נ"כ כרבי יצחק בסוף פ"ד מהל' יבום וחליצה: [א] וכ"כ ר"ת שנמצא בסדור קדמוני בפתוחה כבעמוד אבל בסתומה אינו מצריך חלק באמצע כי אם לכתוב שם בן שתי אותיות ואם נגמר בסוף השיטה לא פירש ובספרי סופרים שנינו איזו היא פרשה פתוחה כל שתניח בראש השיטה שלש אותיות סתומה כל שתניח באמצע השיטה שלש אותיות נגמר כל הפרשה בסוף הדף ישייר שיטה אחת מלמטה ואם שייר מלמטה כדי לכתוב שם בן שלש אותיות מתחיל למעלה וכתב ר"ת פי' הברייתא עיקר במה שהיא חולקת ופרשה פתוחה תחילתה דוקא בראש השיטה ואם שייר כשיעור ט' אותיות בסוף שיטה ובתחילת שיטה יצא ידי שניהם. וסדורה מצא ר"ת בסדור קדמוני שכל שכתוב השיטה עד חצית או שלישיתה ומניח שאר השיטה פנוי ומתחיל לכתוב שיטה שתחתיה כנגד הנחה של זאת זו היא סדורה עיין בספ"ת והתרוכה. (עיין בתשובת הרא"ש ז"ל בפתוחה וסתומה שיש חילוק רב) * [סוד שם סימן רע"ה ז"ל וכתב וא"א בתשובה הדור שפסל לו תיקן כיון שמוטל תיקן בשאר הפרות יתרות כ"ש בתיקון הפרשיות ולא שאני יודע איך יתקן את הפתוחות והסתומות כי היה צריך למחוק הרבה וכו' ע"ש]:

מגדל עוז

כל כתבי כו' עד הנייר וכו' ומותר לכתוב בלא וכו' עד סוף הפרק. פ"ק דגיטין (דף ו'):

פ"ח פרשה פתוחה כו' עד לעולם. סוף מס' סופרים: ספר שאינו מוגה ואחר כו' עד שטעה בו. פ"ק דמס' סופרים: ולפי שראיתי כו' עד ככל אלו [illegible]. [illegible] ספר משה בן אשר [illegible]:

ספר בראשית

יהי רקיע. יקוו המים. יהי מאורות. ישרצו המים. תוצא הארץ. ויכלו. אלה תולדות השמים. כולן פתוחות. והן שבע פרשיות. אל האשה אמר. ולאדם אמר. שתיהן סתומות. ויאמר יי' אלהים פתוחה. והאדם ידע. זה ספר. ויחי שת. ויחי אנוש. ויחי קינן. ויחי מהללאל. ויחי ירד. ויחי חנוך. ויחי מתושלח. ויחי למך. ויחי נח. אחת עשרה פרשיות אלו כולן סתומות. וירא יי'. אלה תולדת נח. שתיהן פתוחות. ויאמר אלהים לנח. וידבר אלהים אל נח. ויאמר אלהים אל נח שלשתן סתומות. ויהיו בני נח. ואלה תולדת בני נח. שתיהן פתוחות. וכנען ילד. ולשם ילד. שתיהן סתומות. ויהי כל הארץ שפה אחת. אלה תולדת שם. שתיהן פתוחות. וארפכשד חי. ושלח חי. ויחי עבר. ויחי פלג. ויחי רעו. ויחי שרוג. ויחי נחור. ויחי תרח כולן סתומות השמונה פרשיות. ויאמר יי' אל אברם. ויהי רעב. ויהי בימי אמרפל. שלשתן פתוחות. אחר הדברים. ושרי אשת אברם. ויהי אברם. ויאמר אלהים [ג] אל אברהם ארבעתן סתומות. וירא אליו פתוחה. ויסע משם. ויי' פקד את שרה. שתיהן סתומות. ויהי בעת ההוא. ויהי אחר. ויהי אחרי הדברים. ויהיו חיי שרה ארבעתן פתוחות. ואברהם זקן סתומה. ויסף אברהם. ואלה תלדת ישמעאל. ואלה תולדת יצחק. ויהי רעב. ארבעתן פתוחות. ויהי עשו. ויהי כי זקן יצחק. [ג] ויצא יעקב. שלשתן סתומות. וישלח יעקב פתוחה. ויבא יעקב. ותצא דינה. שתיהן סתומות. ויאמר אלהים. וירא אלהים. ויהיו בני יעקב. ואלה תלדות [ד] עשו. ארבעתן פתוחות. אלה בני שעיר סתומה. ואלה המלכים. וישב יעקב. ויהי בעת. שלשתן פתוחות. ויוסף הורד מצריםה סתומה. ויהי [ה] אחר הדברים. ויהי מקץ. שתיהן פתוחות. ויגש אליו. ואלה שמות. ואת יהודה. שלשתן סתומות. ויהי אחרי הדברים. ויקרא יעקב. שמעון ולוי. יהודה. זבולן. יששכר. כולן פתוחות. והן שש. דן. גד. מאשר. נפתלי. בן פרת יוסף. חמשתן סתומות. בנימין פתוחה. מנין הפתוחות שלש וארבעים. והסתומות שמונה וארבעים הכל תשעים ואחת:

ספר ואלה שמות

ויקם מלך חדש. וילך איש. ויהי בימים הרבים שלשתן פתוחות. ומשה היה רעה סתומה. וילך משה. ויאמר יי' אל אהרן שתיהן פתוחות. וידבר אלהים אל משה סתומה. וידבר יי' אל משה. וידבר יי' אל משה ואל אהרן שתיהן פתוחות. אלה ראשי בית אבתם. וידבר יי' אל משה שתיהן סתומות. ויאמר יי' אל משה ראה נתתיך. ויאמר יי' אל משה ואל אהרן שתיהן פתוחות. ויאמר יי' אל משה כבד לב פרעה. ויאמר יי' אל משה אמר אל אהרן. שתיהן סתומות. ויאמר יי' אל משה בא פתוחה. (ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך). ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך. ויאמר יי' אל משה השכם בבקר (*שלשתן) סתומות. ויאמר יי' אל משה בא אל פרעה. ויאמר יי' אל משה ואל אהרן שתיהן פתוחות. ויאמר יי' אל משה השכם סתומה. ויאמר יי' אל משה. ויאמר יי' אל משה בא אל פרעה שתיהן פתוחות. ויאמר יי' אל משה נטה ידך סתומה. ויאמר יי' אל משה של ויהי חשך. ויאמר של עוד נגע אחד. שתיהן פתוחות. ויאמר משה. ויאמר יי' אל משה. ויאמר יי' אל משה ואל אהרן. שלשתן סתומות. ויקרא משה פתוחה. ויהי בחצי הלילה סתומה. ויסעו בני ישראל. ויאמר יי' אל משה ואהרן. שתיהן פתוחות. ויהי בעצם סתומה. וידבר יי' כו' קדש לי. והיה כי יבאך שתיהן פתוחות. ויהי בשלח סתומה. וידבר יי' וכו' וישבו ויחנו. ויאמר יי' אל משה מה תצעק. ויאמר יי' נטה את ידך. אז ישיר משה. ותקח מרים. חמשתן פתוחות. ויסע משה. ויבאו אילמה. ויאמר יי' אל משה הנני ממטיר שלשתן סתומות. וידבר יי' אל משה פתוחה. ויאמר יי' אל משה סתומה. ויסעו כל עדת. ויבא עמלק. ויאמר יי' אל משה כתב. וישמע יתרו. בחדש השלישי. חמשתן פתוחות. וידבר אלהים את כל הדברים. אנכי. לא תשא. שלשתן סתומות. זכור פתוחה. כבד. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה. לא תחמד. [לא תחמד]. כולן סתומות והן (*שש). וכל העם פתוחה. ויאמר יי' אל משה סתומה. ואלה המשפטים פתוחה. וכי ימכר. מכה איש. וכי יזד. ומכה אביו. וגנב איש ומכרו. ומקלל אביו. וכי יריבן אנשים. וכי יכה איש. וכי ינצו אנשים. וכי יכה איש כולן סתומות והן עשר. וכי יגח שור פתוחה. וכי יפתח. וכי יגף. כי יגנב איש. כי יבער איש. כי תצא אש. כי יתן. כי יתן איש. כולם סתומות. והן שבע. וכי ישאל פתוחה. וכי יפתה. מכשפה. זבח לאלהים. שלשתן סתומות. אם כסף פתוחה. אלהים לא תקלל. לא תשא. כי תפגע. כי תראה. לא תטה. חמשתן סתומות. הנה אנכי פתוחה. לא תהיה משכלה סתומה. ואל משה אמר פתוחה. ויאמר יי' סתומה. וידבר יי' פתוחה. ועשו ארון סתומה. ועשית שלחן. ועשית מנרת. שתיהן פתוחות. ואת המשכן סתומה. ועשית את הקרשים פתוחה. ועשית פרכת. ועשית את המזבח. ועשית את חצר המשכן. ואתה תצוה. ואתה הקרב. חמשתן סתומות. ועשו את האפד פתוחה. ועשית משבצת. ועשית חשן. ועשית את מעיל. ועשית ציץ. וזה הדבר. וזה אשר תעשה. כולן סתומות והן שש. ועשית מזבח. וידבר דכי תשא. וידבר דועשית כיור. וידבר דבשמים ארבעתן פתוחות. ויאמר דקח לך סמים. וידבר דראה קראתי. שתיהן סתומות. ויאמר יי' פתוחה. ויתן אל משה סתומה. וידבר דלך רד. ויפן וירד שתיהן פתוחות. וידבר דלך עלה מזה סתומה. ויאמר משה. ויאמר יי' אל משה. ויאמר יי' אל משה פסל. ויאמר יי' אל משה כתב. ארבעתן

* ס"א שתיהן אסן : * נ"ל שבע :

כסף משנה

ד ספר בראשית יהי רקיע יקוו המים וכו' כולן פתוחות. מדשתק רבינו מלהזכיר פרשיות שבראשי חמשה ספרים שבתורה משמע שאותן הפרשיות אין נכללין לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהן תחלת ספר, וכן נמצא בספר קרית ספר להר"ר מנחם לבית מאיר: כתוב בספרי רבינו אחר הדברים. ושרי אשת אברם. ויהי אברם. ויאמר אלהים אל אברהם ארבעתן סתומות וכתב על זה בהגהות מיימוניות ויאמר אלהים אל אברהם שנים יש. ובדקתי בספרי אספמיא המדוייקים ומצאתי פרשה זו כויאמר אלהים אל אברהם אבל שרה אשתך שהוא השני עכ"ל. ודברי ההגהות הנזכר הם טעות דוק ותשכח כי השני אין כתוב אל אברהם גם אינו פרשה כלל:

כתוב עוד בספרי רבינו ויאמר אלהים וירא אלהים ויהיו בני יעקב ואלה תולדות עשו ארבעתן סתומות. וכתבו ההגהות מיימוניות על זה גם זה בדקתי בספר אספמיא אי זה ואלה תולדות עשו הוא ומצאתי שהוא הראשון ואלה תולדות עשו הוא אדום עכ"ל. ופשוט הוא כי ואלה תולדות עשו השני אינו פרשה כלל:

כתוב בספרי רבינו בספר ואלה שמות ויאמר ה' אמר אל אהרן נטה את ידך. ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נטה את מטך. ויאמר ה' אל משה השכם בבקר שלשתן סתומות. ומצאתי בספר מוגה שהעבירו הקולמוס על ויאמר ה' אל משה נטה את ידך ובמקום שלשתן סתומות כתב שתיהן סתומות. ונ"ל שהגה"ה מוטעת היא ונוסחת ספרינו

הגהות מיימוניות

[ג] שנים יש טעין ובדקתי בספרי אספמי"א המעולים המדוייקים שבמלכות אשר קבעתי לעשות אחריהם העתק מדויק בחסרות ויתרות לספר תורה ומצאתי פרשה בויאמר א'להים אל אברהם שרה אשתך שהוא השני. (א"ה הג"ה נתכוונו שלא נטעה על ויאמר וכו' דהאתה את בריתי תשמור הקודם בפרשה היא סתומה וע"כ כתבו דשניית היא סתומה והיינו ויאמר דשרי אשתך לא תקרא שמה שרי ובכ"מ העתיק אבל שרה וע"כ כתב שט"ס הוא ולפנינו ליתא תיבת אבל ולק"ם): [ג] כמה סכתבים בקצת נקטי שתי פרשיות בצורת דלית פיסקא ברישיהו ויצא ויחי לא כיוונו כי בתחלת ויצא יש פרשה כאשר כתב בעמוד וכן איתא בבראשית רבה בויחי יעקב מפני מה פרשה זו סתומה מכל פרשיות שבתורה מפני שנסתמו עיניהם מכנגד שיעבוד הגלות וכו' והרבה פעמים דורש על זה וכן איתא במדרש תנחומא וכן כתב רש"י ואילו בויצא לא הזכירו מזה כלום וכן בדקתי בספרי אספמיא אשר יצא להם שם במעלותם ומצאתי גם כן שיש להיות פרשה בכאן ואין לספק בהם: [ד] בדקתי בספרים האספמיים אי זה מן השנים ואלה תולדות עשו היא ומצאתי שהוא הראשון ואלה תולדות עשו הוא אדום: [ה] זאת כמצאתי ויהי אחר הדברים האלה הבאו:

ארבעתן פתוחות. ויקהל משה סתומה. ויאמר משה אל בני ישראל שתיהן פתוחות. ויעשו כל חכם לב סתומה. ויעש יריעת פתוחה. ויעש את הקרשים סתומה. ויעש בצלאל. ויעש את השלחן. ויעש את המנרה. ויעש את מזבח הקטרת ארבעתן פתוחות. ויעש את מזבח העלה. ויעש את הכיור. ויעש את החצר. אלה פקודי. כל הזהב. חמשתן סתומות. ויעש את האפד פתוחה. ויעשו את אבני סתומה. ויעש את החשן. ויעש את מעיל שתיהן פתוחות. ויעשו את הכתנת שש. ויעשו את ציץ. ותכל שלשתן סתומות. ויביאו את המשכן. וידבר דביום החדש. שתיהן פתוחות. ויהי בחדש הראשון. ויקח. ויתן את השלחן. וישם את המנרה. וישם את מזבח. וישם את מסך. וישם את הכיר ויקם את החצר. כולן סתומות והן שמנה. ויכס הענן פתוחה. מנין הפתוחות תשע וששים. ומנין הסתומות חמש ותשעים. הכל מאה וששים וארבע פרשיות:

ספר ויקרא

ואם מן הצאן סתומה. ואם מן העוף פתוחה. ונפש כי תקריב. וכי תקרב. ואם מנחה על המחבת. ואם מנחת מרחשת. ואם תקריב. חמשתן סתומות. ואם זבח. ואם מן הצאן. ואם עז. וידבר. ואם כל עדת. אשר נשיא. ואם נפש. ואם כבש. ונפש כי תחטא. כולן פתוחות והן תשע. ואם לא תשיג. וידבר יי׳ שתיהן סתומות. ואם נפש. וידבר דנפש. וידבר כו׳ שלשתן פתוחות. וזאת תורת סתומה. וידבר דזה קרבן. וידבר [ו] דדבר אל אהרן. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח. וידבר דדבר אל בני ישראל המקריב. וידבר דקח את אהרן כולן פתוחות והן שש. ויהי ביום השמיני סתומה. וידבר יי׳ אל אהרן. וידבר משה. וידבר יי׳ אל משה. שלשתן פתוחות. וזה לכם. וכי ימות שתיהן סתומות. וידבר דאשה כי תזריע. וידבר דאדם כי יהיה. נגע צרעת. ובשר ארבעתן פתוחות. או בשר סתומה. ואיש או אשה פתוחה. ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם. ואיש כי ימרט ראשו. והבגד שלשתן סתומות. וידבר [ז] דזאת תהיה פתוחה. ואם דל סתומה. וידבר דכי תבאו. וידבר דדברו אל בני ישראל שתיהן פתוחות. ואיש כי תצא סתומה. ואשה כי תהיה פתוחה. ואשה כי יזוב סתומה. וידבר דאחרי מות. וידבר דדבר אל אהרן. וידבר דדבר אל בני ישראל שלשתן פתוחות. איש איש. ערות אביך. ערות אשת אביך. ערות אחותך. ערות בת בנך. ערות בת אשת. ערות אחות אביך. ערות אחות אמך. ערות אחי אביך. ערות כלתך. ערות אשת אחיך. ערות אשה ובתה. כולן סתומות והן שתים עשרה. וידבר דדבר אל כל עדת. וכי תבאו אל. שתיהן פתוחות. וכי יגור סתומה. וידבר דאשר יתן מזרעו. ויאמר ה׳ אל משה אמר אל הכהנים שתיהן פתוחות. והכהן הגדול. וידבר דדבר אל אהרן. שתיהן סתומות. וידבר דוינזרו. וידבר דדבר אל אהרן ואל בניו שתיהן פתוחות. וידבר דשור או כשב או עז סתומה. וידבר דדבר אל בני ישראל. אלה מועדי ה׳. וידבר דכי תבאו אל הארץ. שלשתן פתוחות. וספרתם לכם סתומה. וידבר דבחדש השביעי פתוחה. וידבר דאך בעשור* סתומה. וידבר דבחמשה עשר יום. וידבר דצו את בני ישראל. ולקחת סלת. שלשתן פתוחות. ויצא בן אשה סתומה. וידבר דהוצא את המקלל. וידבר דבהר סיני שתיהן פתוחות. וספרת לך. כי ימוך אחיך. ואיש כי ימכר. וכי ימוך אחיך. [ח] וכי ימוך. וכי תשיג יד. כולן סתומות. והם שש. אם בחקתי. ואם לא תשמעו לי שתיהן פתוחות. ואם בזאת סתומה. וידבר דאיש כי יפלא פתוחה. ואם בהמה סתומה. מנין הפתוחות שתים וחמשים. והסתומות שש וארבעים. הכל תשעים ושמנה:

ספר במדבר סיני

בני ראובן סתומה. לבני שמעון: לבני גד. לבני יהודה. לבני יששכר. לבני זבולן. לבני יוסף. לבני מנשה. לבני בנימן. לבני דן. לבני אשר. בני נפתלי. אלה הפקדים. וידבר דאך את מטה לוי. וידבר דאיש על דגלו. כולן פתוחות והן ארבע עשרה. דגל מחנה ראובן. ונסע אהל. דגל מחנה אפרים. דגל מחנה דן. ארבעתן סתומות. אלה פקודי. ואלה תולדת. וידבר דהקרב. וידבר דואני. וידבר דפקד. חמשתן פתוחות. ולקחת. ויאמר דפקד. שתיהן סתומות. וידבר דקח. וידבר דנשא. וידבר דאל תכריתו. וידבר דנשא. ארבעתן פתוחות. בני מררי. ופקודי בני גרשון. שתיהן סתומות. וידבר דצו. וידבר דאיש או אשה כי יעשו. וידבר דאיש כי תשטה. וידבר דאיש או אשה כי יפלא. וידבר דדבר אל אהרן. חמשתן פתוחות. יברכך. יאר. ישא. ושמו. ויהי ביום כלות משה. ויהי המקריב. כולן סתומות. והן שש. ביום השני. ביום השלישי. ביום הרביעי. ביום החמישי. ביום הששי. ביום השביעי. ביום השמיני. ביום התשיעי. ביום העשירי. ביום עשתי עשר יום. ביום שנים עשר יום. זאת חנכת. וידבר דבהעלתך. וידבר דקח את הלוים. כולן פתוחות. והן ארבע עשרה. וידבר דזאת אשר ללוים סתומה. וידבר דויעשו. וידבר דכי יהיה טמא. שתיהן פתוחות. וביום הקים סתומה. וידבר דעשה לך. ויהי בשנה השנית. שתיהן פתוחות. ויאמר משה לחבב. ויהי בנסע. שתיהן סתומות. ויהי העם כמתאננים. ויאמר דאספה לי. ויאמר דהיד יי׳ תקצר. ותדבר מרים. ארבעתם פתוחות. ויאמר יי׳ פתאם. סתומה. ויאמר דואביה. וידבר דשלח לך. ויאמר דעד אנה ינאצני. וידבר דעד מתי. וידבר דכי תבאו. וידבר דבבאכם פתוחות. והן שש. וכי תשגו. ואם נפש אחת. שתיהן סתומות. ויהיו בני ישראל במדבר פתוחה. ויאמר דמות יומת סתומה. ויאמר דועשו להם. ויקח קרח. שתיהן פתוחות. וידבר דהבדלו. וידבר דהעלו. וידבר דאמר אל אלעזר. שלשתן סתומות. וילנו פתוחה. וידבר דהרמו סתומה. וידבר דוקח מאתם. ויאמר דהשב. ויאמרו בני ישראל. שלשתן פתוחות. ויאמר יי׳ אל אהרן סתומה. וידבר יי׳ אל אהרן פתוחה. ולבני לוי סתומה. וידבר דואל הלוים. וידבר דזאת חקת. ויבאו בני ישראל. וידבר דקח את המטה. ארבעתן פתוחות. ויאמר דיען לא האמנתם. וישלח משה. שתיהן סתומות. ויסעו מקדש פתוחה. וישמע הכנעני

* עי׳ הגס״ס בסוף סכנן

כסף משנה

ספרים נכונים דוק והגהה כי כן מצאתי בדפוס [illegible]״ל״: בספר ויקרא. כתוב בספרי רבינו וידבר דזה קרבן. וידבר דדבר אל אהרן. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח (וידבר דדבר אל בני ישראל) וידבר אל בני ישראל המקריב. וידבר דקח אלה אהרן כולן פתוחות והן שבע. והתמיהים הוא וידבר דכל חלב והן מאלה בקלת. ספרי רבינו בפירוש וכן נמצא בכתובות מיימוניות וספרד הוא כי וידבר דכל חלב אינו פרשה. לכך צריך להעביר הקולמוס על וידבר דדבר אל בני ישראל. וכן להעביר הקולמוס על

הגהות מיימוניות

[ו] ב׳ יש כאן ובדקתי ודרשתי בכל הספרים המובחרים אשר מצאתי ומצאתי שהיום פתוחות ומכוונות שמונה ספר יש כאן ואולם שהחשבון מכוון מכל צד שמצא גם הוא נכתב לפי המסורת וכן מצאתי שגם בתיקון ספר תורה אשר עשה הה״ר יוסף נקדן הטיפוחה הוחזקו מן המיימוני על דבר כל חלב פי׳ דבר המקריב פי׳ ובפסום החשבון סוף החומש מוסיף פ׳ אחת. ואמנם גם פ׳ אחת חוסף ולא דקדקתי אחריה ע״כ: [ז]. (פ״א ואיש איש במקום זאת. ובספרי יש שתוק ע״כ): [ח] פ״א כתב בכלל אלו השש וכי תמכרו ממכר ה״ל כנגדה וכי ימוך ובכל הספרים. במצאתי שיניהם רשומה הוא פ׳ אשר חוסף הנקנן בכלל הפתוחות כדלעיל ע״כ:

הכנעני סתומה. ויסעו מהר ההר פתוחה. אז ישיר סתומה. וישלח ישראל פתוחה. וירא בלק סתומה. וישב ישראל. וידבר דפינחס. וידבר דצרור. ויאמר יי'. ארבעתן פתוחות. בני שמעון. בני גד. בני יהודה. בני יששכר. בני זבולן. בני יוסף. אלה בני אפרים. בני בנימן. אלה בני דן. בני אשר. בני נפתלי. כולן סתומות. והן אחת עשרה. וידבר יי' פתוחה. ואלה פקודי הלוי. ותקרבנה. שתיהן סתומות. ויאמר דכן בנות צלפחד. ויאמר דעלה. שתיהן פתוחות. וידבר משה סתומה. וידבר דצו. וביום השבת. ובראשי חדשיכם. שלשתן פתוחות. ובחדש הראשון. וביום הבכורים. שתיהן סתומות. ובחדש השביעי פתוחה. ובעשור. ובחמשה עשר. וביום השני. וביום השלישי. וביום הרביעי. וביום החמישי. וביום הששי. וביום השביעי. ביום השמיני. כולן סתומות והן תשע. וידבר משה. וידבר יי'. שתיהן פתוחות. ויצאו משה ואלעזר. ויאמר אלעזר. ויאמר דשא. שלשתן סתומות. ומקנה רב פתוחה. ויאמרו אם מצאנו. ויגשו אליו. שתיהן סתומות. ויאמר אליהם משה. אלה מסעי. שתיהן פתוחות. וישמע הכנעני. וידבר דבערבת. שתיהן סתומות. וידבר דצו את בני ישראל. וידבר דאלה שמות האנשים. וידבר דבערבת מואב. וידבר דדבר אל בני ישראל. ויקרבו ראשי. חמשתן פתוחות. מנין הפתוחות שתים ותשעים. והסתומות ששים ושש. הכל מאה וחמשים ושמונה:

ספר אלה הדברים

ויאמר יי' אלי. ונפן ונעבר. וידבר יי'. ויאמר יי' אלי ראה. ואתחנן. חמשתן סתומות. ועתה ישראל. כי תוליד בנים. אז יבדיל. ויקרא משה. ארבעתן פתוחות. אנכי. לא תשא. שמור. כבד. לא תרצח. ולא תנאף. ולא תגנב. ולא תענה. ולא תחמד. ולא תתאוה. את הדברים. כולן סתומות והן אחת עשרה. שמע ישראל פתוחה. והיה כי יביאך. לא תנסו. כי ישאלך בנך. כי יביאך. ארבעתן סתומות. והיה עקב פתוחה. כי תאמר סתומה. כל המצוה. והיה אם שכח תשכח. שמע ישראל. בעת ההוא. ועתה ישראל. חמשתן פתוחות. כי הארץ. והיה אם שמע. כי אם שמר תשמרון. ראה אנכי. והיה כי יביאך. כי ירחיב. כי יכרית. כולן סתומות והן שבע. כי יקום פתוחה. כי יסיתך. כי תשמע. בנים אתם. לא תאכל. את זה תאכלו. כל צפור טהרה. כולן סתומות. והן שש. עשר תעשר פתוחה. מקצה שלש שנים. מקץ שבע שנים. כי יהיה בך אביון. כי ימכר לך. ארבעתן סתומות. כל הבכור. שמור את חדש. שתיהן פתוחות. שבעה שבעת סתומה. חג הסכת פתוחה. שפטים ושטרים. לא תטע לך. לא תזבח. כי ימצא בקרבך. ארבעתן סתומות. כי יפלא פתוחה. כי תבא. לא יהיה לכהנים. וזה יהיה. וכי יבא הלוי. כי אתה בא. כי יכרית. כולם סתומות. והן שש. וכי יהיה איש פתוחה. לא תסיג. לא יקום עד. כי תצא למלחמה. כי תקרב אל עיר. כי תצור אל עיר. חמשתן סתומות. כי ימצא חלל פתוחה. כי תצא למלחמה. כי תהיין לאיש. כי יהיה לאיש. וכי יהיה באיש. לא תראה את שור. לא תראה את חמור. לא יהיה כלי גבר. כולן סתומות. והן שבע. כי יקרא פתוחה. כי תבנה. לא תחרש. גדלים. כי יקח איש אשה. ואם אמת היה. כי ימצא איש. כי יהיה נערה בתולה. ואם בשדה ימצא. כי ימצא. לא יקח איש. לא יבא פצוע. לא יבא ממזר. לא יבא עמוני. לא תתעב אדמי. כי תצא מחנה. לא תסגיר. לא תהיה קדשה. לא תשיך. כי תדר נדר. כי תבא בכרם. כי תבא בקמת. כי יקח איש אשה. כי יקח איש אשה חדשה. כי ימצא. השמר בנגע הצרעת. כי תשה ברעך. לא תעשק שכיר עני. לא יומתו אבות. לא תטה. כי תקצר. כי תחבט. כי יהיה ריב. כי ישבו אחים. כי ינצו אנשים. לא יהיה לך בכיסך כולן סתומות. והן חמש ושלשים. זכור את אשר עשה. והיה כי תבוא. שתיהן פתוחות. כי תכלה לעשר. היום הזה שתיהן סתומות. ויצו משה וזקני ישראל פתוחה. וידבר משה. ויצו משה את העם. ארור האיש. ארור מקלה. ארור מסיג. ארור משגה. ארור מטה. ארור שכב עם כל בהמה. ארור שכב עם אחתו. ארור שכב עם חתנתו. ארור מכה. ארור לקח שחד. ארור אשר לא יקים. כולן סתומות. והן שלש עשרה. והיה אם שמוע. והיה אם לא תשמע שתיהן פתוחות. אלה דברי הברית סתומה. ויקרא משה. אתם נצבים. שתיהן פתוחות. והיה כי יבאו. כי המצוה. ראה נתתי שלשתן סתומות. וילך משה פתוחה. ויקרא משה סתומה. ויאמר יי אל משה הן. האזינו השמים. ויבא משה. וידבר יי' אל משה בעצם. וזאת הברכה. חמשתן פתוחות. וזאת ליהודה סתומה. וללוי פתוחה. לבנימן. וליוסף. ולזבולן. ולגד. ולדן. ולאשר. ויעל משה. כולן סתומות והן שבע. מנין הפתוחות של ספר זה שלשים וארבע. והסתומות מאה ועשרים וארבע. הכל מאה וחמשים ושמונה. מנין הפתוחות של כל התורה מאתים ותשעים. ומנין הסתומות שלש מאות ושבעים ותשע. הכל שש מאות וששים ותשע: צורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה. ונמצא כל שיטה חלוקה לשתים. וכותבין אותה בשבעים שיטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה ושיטה. האזינו. יערף. כשעירם. כי. הצור. אל. שחת. [ס] הליי'. הלוא. זכר. שאל. בהנחל. יצב. כי. ימצאהו. יסבבנהו. כנשר. יפרש. יי'. ירכבהו. וינקהו. חמאת. בני. ודם. שמנת. וינבל. בתועבת. אלהים. לא. ותשכח. מכעס. אראה. בנים. כעסוני. בגוי. ותיקד. ותלהט. חצי. וקטב. עם. ומחדרים. יונק. אשביתה. פן. ולא. ואין. יבינו. ושנים. ויי'. ואיבינו. ומשרמת. אשכלת. וראש. חתום. לעת. וחש. ועל. ואפס. צור. ישתו. יהי. ואין. מחצתי. כי. אם. אשיב. אשכיר. מדם. הרנינו. ונקם. כל אלו התיבות שבראש. ואלו הן התיבות שבראש כל חצי שיטה אחרונה שהן באמצע הדף. ותשמע. תזל. וכרביבים. הבו. כי. צדיק. דור. עם. הוא. בינו. זקניך. בהפרידו. למספר. יעקב. ובתהו. יצרנהו. על. ישאהו. ואין. ויאכל. ושמן. עם. עם. וישמן. ויטש. יקנאהו. יזבחו

כסף משנה

על והן שבע ולכתוב במקומו והן שש. וכן מצאתי בספר רבינו מוגה: **בפרשת** והיה כי תבא כתוב בספרי רבינו ויצו משה וזקני ישראל פתוחה וידבר משה שאחריו מוגה אותה בסתומות ובספר מוגה מצאתי שהיא פתוחה. ארור שוכב עם אשת אביו כתוב בספרי רבינו שהיא פרשה סתומה ובדפוס פורטוגאל אין שם פרשה כלל וא"כ צריך להעביר עליה הקולמוס ובמקום מה שכתוב כי הן י"ד צריך לכתוב והן י"ג וכן מצאתי בספר רבינו מוגה: **צורת** שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה. כתב הרי"ס בתשובה נראה שגם על שיעור הריוח אמר כן אלא שבשירת הים בשיטה שיש בה שני אוירים מניח שיעור הריוח בין שניהם וכ"כ ז"ל בשירת הים. ושאר השיטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחד ואחת מניחין הריוח בשני מקומות ומדקאמר מניחין הריוח משמע שיש שיעור לו אלא שבאותה שיטה חולק אותו לשני אוירים. וכתב אם ריוח השיר כשיעור פרשה לאה אמרו שאם כתבה כשירה פסולה איפוק לי משום שעשה פרשה במקום שאין בו פרשה דודאי נראה שפוסל דלא גרע מסתימה שעשאה סתומה או פתוחה שעשאה סתומה. הא לא קשיא דה"א דלא ע"ג דנאויר אחד כשיעור פרשה פוגל בצורת השירה עדיף טפי דאין זה פרשה אלא כסדר השירה נכתב ומשום הכי איצטריך למימר דעשאה כשירה פסולה עכ"ל. ומ"ש וכותבין אותה בע"ן שיטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה

מגדל עוז

צורת שירת האזינו עד וכו'. פרק שנים עשר דמסכת סופרים:

הגהות מיימוניות

[ס] בירושלמי דפ"ק דמגילה רב אושעיא בריה דרב חננאל אמר צריך לכתוב ה' לספת מארכובותיו של למ"ד הליי' תגמלו, עכ"ל. ובמסכת סופרים פרק ח' תניא ה' דהליי' צריך

יבחו. חדשים. צור. וירא. ויאמר. כי. הם. ואני. כי. ותאכל. אספה. מזי. ושן. מחוץ. גם. אמרתי. לולי. פן. כי. לו. איכה. אם. כי. כי. ענבמו. חמת. הלא. לי. כי. כי. כי. ואמר. אשר. יקומו. ראו. אני. ואין. ואמרתי. ותאחז. ולמשנאי. וחרבי. מראש. כי. וכפר: שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות, שיטה ראשונה כדרכה ושאר השיטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחד ואחת מניחין הריוח בשני מקומות יאמצעה עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח:

וזו היא צורתה *)

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי׳ ויאמרו
לאמר   אשירה ליי׳ כי גאה גאה   סוס
ורכבו רמה בים   עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה   זה אלי ואנוהו   אלהי
אבי וארממנהו   יי׳ איש מלחמה יי׳
שמו   מרכבת פרעה וחילו ירה בים   ומבחר
שלשיו טבעו בים סוף   תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו
אבן   ימינך יי׳ נאדרי בכח   ימינך
יי׳ תרעץ אויב   וברוב גאונך תהרס
קמיך   תשלח חרנך יאכלמו כקש   וברוח
אפיך נערמו מים   נצבו כמו נד
נזלים   קפאו תהמת בלב ים   אמר
אויב ארדף אשיג   אחלק שלל תמלאמו
נפשי   אריק חרבי תורישמו ידי   נשפת
ברוחך כסמו ים   צללו כעופרת במים
אדירים   מי כמכה באלים יי׳   מי
כמכה נאדר בקדש   נורא תהלת עשה
פלא   נטית ימינך תבלעמו ארץ   נחית
בחסדך עם זו גאלת   נהלת בעזך אל נוה
קדשך   שמעו עמים ירגזון   חיל
אחז ישבי פלשת   אז נבהלו אלופי
אדום   אילי מואב יאחזמו רעד   נמגו
כל ישבי כנען   תפל עליהם אימתה
ופחד   בגדל זרועך ידמו כאבן   עד
יעבר עמך יי׳   עד יעבר עם זו
קנית   תבאמו ותטעמו בהר נחלתך   מכון
לשבתך פעלת יי׳   מקדש אדני כוננו
ידיך   יי׳ ימלך לעלם ועד   כי
בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים   וישב יי׳ עלהם את מי
הים   ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך   הים

כל התורה כולה בין בשירות בין בשאר הכתב יתכוין שתהיה אות סמוכה לחברתה ביותר ולא תדבק בה ולא תתרחק ממנה כדי שלא תתראה התיבה כשתי תיבות אלא יהיה בין אות לאות כחוט השערה. ואם הרחיק אות מאות כדי שתתראה התיבה כשתי תיבות לתינוק שאינו רגיל הרי זה פסול עד שיתקן:

פרק תשיעי

א אין יעושין ספר תורה לא ארכו יותר על היקפו ולא * היקפו יתר על ארכו. וכמה הוא אורכו בגויל ששה טפחים שהם ארבע ועשרים אצבעות ברוחב הגודל של יד. ובקלף או פחות או יותר והוא שיהא ארכו כהיקפו. וכן אם עשה בגויל פחות משׂשה טפחים ומיעט את הכתב או יתר על ששה והרחיב בכתב עד שיהיה ארכו כהיקפו הרי זה כמצוה: **ב** ישיעור הגליון מלמטה ארבע אצבעות ולמעלה שלש אצבעות ובין דף לדף שתי אצבעות לפיכך צריך שיניח בתחלת כל יריעה ובסופה רוחב אצבע אחת וכדי תפירה. שנמצא כשיתפור היריעה יהיה בין כל דף ודף בכל הספר כולו שתי אצבעות ויניח מן העור בתחלת הספר ובסופו כדי לגלול על העמוד. וכל השיעורין האלו למצוה ואם חסר או הותיר לא פסל: **ג** כיצד יתכוין אדם עד שיעשה הספר שיהיה ארכו כהיקפו. מתחיל ומדבע העורות בשוה ועושה רוחב כל עור מהן ששה טפחים קצב אחד לכל אחד. ואחר כך גולל העורות בשוה ועושה מהן כרך אחד מהודק יפה יפה ומוסיף בעורות ומהדק עד שיעשה היקף הכרך ששה טפחים שהוא רוחב העור ומודד בחוט של שני שיקיפו על הכרך: **ד** ואחר כך יעשה קנה שוה יהיה ארכה ארבעים או חמשים אצבעות ויחלק אצבע מהן בקנה לשנים ולשלשה ולארבעה חלקים כדי שידע בו שיעור חצי אצבע ורביע אצבע וכיוצא בזה החלק. וימדוד כל עור בקנה זו עד שידע כמה אצבעות יש בכל עור עד שידע כמה אצבעות באורך כל הכרך: **ה** ואחר כך לוקח עורות אחרות שנים או שלשה לבדוק בהן שיעור הכתב וכותב בהן דף אחד. ודבר ידוע שאורך הדף שבע עשרה אצבעות. לפי שהוא מניח גליון למעלה שלש ולמטה ארבע אבל רוחב הדף הוא לפי הכתב אם דקה אם עבה. וכן מנין השיטות שבדף יבאו לפי הכתב לפי שבין שיטה ושיטה כמלא שיטה: **ו** ואחר שכתב הדף שבודק בו לפי מה שירצה ימוד רוחב הדף באצבעות הקנה ויוסיף על רוחב הדף שתי אצבעות שבין דף ודף ויחשוב כמה דפין יבאו בכרך שנלל מאותו הכתב שבדק בו וידע חשבון הדפין ויראה כמת נכתב בדף זה שבדק בו מן התורה כלה ומשער לפי הספר שהוא

א טור י״ד סי׳ רע״ב סמ״ג עשין כס : ב טור שם סי׳ רע״ג :

כסף משנה

שיטה ושיטה שלאחר יפרוף וכו׳ בגה״ם ס״ל :
שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות. (ס״ם ס׳ ר״ג) ויש מחלוק ברואי שיוין שכתב שם למה שכתב רבינו :*
כל התורה וכו׳ ולא תדבק בה. בהקומץ (מנחות כ״ט ול״ד) אמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין הגויל מקיף לה מארבע רוחותיה פסולה ואמ״ג דלענין תפילין ומזוזה איתמר כ״ם לס״ת שהוא המור מהם וכבר כתבתי שבפ״ג נתפשטה בזה. ומ״ש ולא תתרחק עד בין אות לאות כמלא חוט השערה נתבאר בפ״ו : ומ״ש ואם הרחיק וכו׳. גלמד מדאמרינן בהקומץ שם (כ״ט ב׳) גבי ומ״ו דויכרנא איתא תינוק דלא חכים ולא טיפש :
פ״ט **א** אין עושין ס״ת וכו׳. פ״ק דב״ב (דף י״ד) ת״ר אין עושין ס״ת לא ארכו יתר על היקפו ולא היקפו יתר על ארכו שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה א״ל בגויל כששה בקלף איני יודע. ופירש״י לא ארכו יתר על היקפו צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים ולכשיגמור יהא חוט המקיף את עביו כמדת ארכו וכן הן דברי רבינו : ומ״ש וכן אם עשה בגויל וכו׳ טעמו משום דמשמע ליה ז״ל דהכי בכתב ניתני שיעור לספר והכל לפי עובי הכתב ודקותו : שיעור הגליון וכו׳ עד שתי אצבעות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות דף ל׳) ויניח מן העור וכו׳. ברייתא (בפ״ק דב״ב דף י״ד) תחלת הספר וסופו כדי לגול ואוקמה רב אשי דסיפא כדי לגול עמוד וכס״ם מספיק : ומ״ש וכל השיעורין האלו למצוה גלמד מדאמרינן בגמרא שם דרב הונא כתב שבעים ספרי תורה ולא אתרמי ליה אלא חד דארכו כהיקפו. ואין נר לומר דכלהו הוו פסולים. ועוד מדקתני אין

מגדל עוז

שירת הים ס׳ עד סוף סי״ה. פרק שמוני המסכת סופרים : כל התורה כ׳ עד סוף הפרק אתא בקומץ רבה (דף כ״ט) :
אין עושין ס״ת כ׳ עד כמצוה. פרק קמא דב״ב (דף י״ד) : שיעור הגליון עד שתי אצבעות. פרק הקומץ רבה : ויניח מן הסוף כ׳ עד לא פסל. פרק קמא דב״ב (שם) : כיצד יתכוין אדם כ׳ עד יעשה כתבתן. כל זו ניסה מצאתי שלמדו את מקצת מתוך מגלה המסכת סופרים :

הגהות מיימוניות

להיות פשוט מבל ה׳ שהוא תיבה נכבה : *[לשון השר וכתב גרא ז״ל והמנהג שמשים לה בסופת החו בגלל זה חוט אין שיעור לשבי המנהג אם כן בקל יכול לכוין שיהא בהיקפו ו׳ כי יעשה שבי העמוד כמי הצורך] :

*) ז״ל הרב ר׳ מנוח ד׳ לומתו בספרו אחד תורה. אל תמיה לגך לורה שבספרי הרמב״ם מכתמים כי הבוכנה היו וחלוה כתורה עשב הרמב״ם ז״ל כנגוד לך המנשים כתלה טלון, עכ״ל. ולגלגו כדיום זה הכוונו כפי מכלוי פ״ם לכם כאר עליה וכל המקומות הטרים, המגיהים.

אין עושים ס"ת ארכו יותר על היקפו כו' ולא קתני ואם עשה פסול וכיון שכן הוא הדין לכל אלו השיעורין דלא הוי אלא למצוה :

יב אין עושין בירעה וכו' עד עושין אותו דף אחד לבדו. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל'). ומ"ש תופרים אותה עם שאר היריעות. כך כתב הרי"ף בהלכות ספר תורה ופשוט הוא :

יג וכשתופרים היריעות וכו'. בפ"ב דמכות ס"ת שתפרו בפשתן ר' יהודה ור"ש חד אמר כשר וחד אמר פסול ואמרינן טעמא דמאן דאמר פסול דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף ס"ת כן. ובהדיא אמרו בפ"ב דמגילה (דף יט) דהלכה כמאן דפסל דגרסינן התם א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגלה שתפרה בפשתן פסולה וסובר רבינו דכיון דס"ת איתקש לתפילין לענין לתופרה בגידין ה"ה דבעי גידי בהמה טהורה כתפילין. ובהדיא תניא ברפ"ק מסכת סופרים אין כותבין ספרים לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא תופרן בגידן :

יד כשתופרים כל היריעות וכו'. בפ"ב דמגלה (שם ע"ב) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שיור התפר הלכה למשה מסיני ומתחו לה אמוהא לא אמרו אלא כדי שלא יקרע : ועושה לו שני עמודים וכו'. ברייתא פ"ק דב"ב (דף י"ד) ועושה לו עמוד אילך ואילך : ומ"ש ותופר העור וכו' :

טו ספר תורה שנקרעה וכו'. בהקומץ (מנחות ל"ח ב') אמר רב זעירי אמר רב חננאל קרע הבא בתוך שלש לא יתפור ה"מ בעתיקתא אבל בחדתתא יתפור ולא חדתתא חדתתא ממש אלא הא דעפיצא הא דלא עפיצא וה"מ בגידין בעי רב יהודה בר אדא בין דף לדף בין תיבה לתיבה מאי תיקו. ומפרש רבינו הא דעפיצא הא דלא עפיצא כשעדיין עפוצו ניכר הא שהוא ישן עד שאין עפוצו ניכר והכריחו לפרש כן כדי לקיים מ"ש בתחלה הא בעתיקתא הא בחדתתא ומדבעי רב יהודה בין דף לדף ובין תיבה לתיבה מהו משמע דרב חננאל בקרע העובר בין האותיות מיירי ואפ"ה בתוך שתים או בתוך שלש אי עפיצן מהניא להו תפירה. ומפרש רבינו בעיא דרב יהודה קרע העובר בין האותיות הא אמרת דיתפור כלומר ולא יקרא בו עד שיתפור אם לא היה עובר אלא בין דף לדף או בין תיבה לתיבה יכול לקרות בו בלא תפירה או לא ואסיקנא בתיקו ולחומרא. וז"ש רבינו וכן כלומר אפילו בין דף לדף ובין תיבה לתיבה יתפור כלומר צריך תפירה. ועי"ל שהיה מפרש בעיא זו כפשטא דמיבעיא ליה אי מהני ביה תפירה או לא ופסק לקולא משום דמידי דרבנן הוא. ומ"ש ובכל הקרעים יזהר וכו'. מילתא דפשיטא היא. כתב הריב"ש בתשובה דלפום דלישנא דגמרא הוה אפשר לפרושי דבחדתתא לית לן בה כלל ואפילו ביותר משלש יתפור אין סברא לומר כן אלא כמו שיש חילוק בעתיקתא בין שנים לשלשה כך יש חילוק בין שלשה לארבעה בחדתתא וכן נראה מלשון הרמב"ם שכתב אפילו קרע הבא בתוך ג' ומינה הא ביותר מג' לא. וכן נראה מלשון רש"י ז"ל שפירש במאי דבעי בגמרא בין דף לדף והטעם מפני שהתפירה גדולה אין זה הדר ונתנו חכמים שיעור לחדש שניכר עפוצו ג' שיטין ולישן ב' שיטין לפי שהקריעה בישן מגונה יותר שנראה שהוא מחמת ריקבון עכ"ל :

נמצאת

שהוא כותב ממנו ומחשב אם עלתה לו כל התורה לפי מנין הדפין מזה הכתב שכותב בו בכרך מוטב. ואם הוציא החשבון שהדפין יותר מן התורה ירחיב בכתב עד שיתמעט מנין הדפין ויבדוק בדף אחר. ואם הוציא החשבון שהתורה יתר מן הדפין ימעט הכתב עד שירבה במנין הדפין ויבדוק בדף אחר דף עד שיבא החשבון אחד. מאחר שידע רוחב הדף ושיעור הכתב מתחיל באותו הכרך: **ז** ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשירטוט כפי רוחב הדף שבדק בו ועלה בחשבון. וכשישאר בעור שלש אצבעות או ארבע יותר על הדף האחרונה שביריעה יניח ממנו רוחב אצבע וכדי תפירה ויקוץ השאר ואל יחוש שבאחרונה יתוסף עורות אחרות על הכרך שנלל כנגד כל התוספות שקוצץ מכל עור ועור ואינו צריך לחשב דבר זה שהכתב מושכו לפי מנין הדפין: **ח** וכן הרוצה לעשות רוחב הספר יותר משש או פחות משש על הדרך הזה הוא מחשב ויצא ארכו כהיקפו בלא פחות ולא יותר והוא שלא יטעה בחשבון: **ט** רוחב הגודל האמור בכל השיעורין האלו ובשאר שיעורי תורה כולה הוא אצבע הבינוני. וכבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק והן כאורך שתי שעורות בריות. וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבע אצבעות מזו. וכל אמה ששה טפחים: **י** ספר תורה שכתבתי אני רוחב כל דף ודף מדפיו ארבע אצבעות. ושירת הים ושירת [א] האזינו רוחב כל דף משתיהן שש אצבעות. ומנין השיטין שבכל דף ודף אחת וחמשים. ומנין הדפין של כל הספר מאתים ושש ועשרים דף. ואורך כל הספר אלף ושלש מאות וששים ושש אצבעות [ב] בקירוב: **יא** אלו [ג] השש אצבעות היתרות בחשבון לגליון שבתחלת הספר וסופו. והעורות שכתבנו בהם עורות אילים. ובזמן שתרצה לכתוב על פי המדות [ד] האלו או קרוב להם מעט הן חסר דף אחד או שנים או שלשה או יתר דף או שנים או שלש לא תינע ולא תהא צריך לחשבון אלא מיד יבא לך ארכו כהיקפו: **יב** [א]אין עושין ביריעה פחות משלשה דפין ולא יתר על שמנה דפין. נזדמנה לו יריעה בת תשעה דפין חולק אותה ארבעה לכאן וחמשה לכאן. במה דברים אמורים בתחלת הספר או באמצע אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחד בדף אחד עושים אותו דף לבדו ותופרין אותו עם שאר היריעות: **יג** [ה] וכשתופרין [ב]היריעות אין תופרין אותן אלא בגידים של בהמה או חיה טהורה ואפילו מנבילות וטריפות שלהם כדרך שתופרין את התפילין. ודבר זה הלכה למשה מסיני. לפיכך אם תפרן שלא בגידין או בגידי בהמה טמאה פסול עד שיתירה ויחזור ויתפור כהלכה: **יד** כשתופרין כל היריעות אין תופרין כל היריעה כולה מתחלתה ועד סופה אלא מניח מעט מלמעלה ומעט מלמטה בלא [ו] תפירה כדי שלא תקרע היריעה באמצעה כשיגלול אותה. ועושה לו שני עמודים של עץ אחד בתחלתו ואחד בסופו. [ז] ותופר העור ששייר בתחלתו ובסוף על העמודים בגידים כדי שיהא נגלל עליהם. וירחיק בין העמודים והכתב שבדף: **טו** [ג]ספר תורה שנקרעה בו יריעה בתוך שתי שיטות יתפור * בתוך שלש לא יתפור. במה דברים אמורים בישן שאין עפצו ניכר אבל אם ניכר הגויל שהוא עפוץ תופר ואפילו קרע הבא בתוך שלש. וכן בין כל דף ודף ובין תיבה לתיבה יתפור. וכל [ח] הקרעים אין תופרין אותן אלא בגידין שתופרין בהן היריעות זו לזו. ובכל הקרעים יזהר שלא תחסר אות אחת או תשתנה צורתה:

נמצאת

א טור י"ד סי' רע"ב סמ"ג עשין שם · ב טור סי' רע"ח סמ"ג שם : ג טור סי' ר"פ סמ"ג עשין שם :

מגדל עוז

רוחב הגודל כו' עד טפחים. בשימושא רבה ובהלכות : ס"ת שכתבתי אני וכו' עד יבא לך ארכו כהיקפו. זה מעשה ידיו ויועיל להדריך כל החלה לכתוב בעורות אילים וכיוצא בהן הדרך שעשה הוא ז"ל :
ואני אומר כי הס"ת שכתבתי אני רוחב הדפים ברובו מלא כל דף כמלא ארבע אצבעות של היד מחוברות זו עם זו מדודות בקשר כאמצעי שהן פחות מעט מארבע בגודל ומנין השיטין שבכל דף ודף מ"ח ושיעור הגליון של מעלה ושל בין הדפין כמלא אגודל ואמה כמתוכין זה לזה והגליון של מטה אגודל ואמה וקמילה שמונה א לא והעורות גדיי עזים טובים דקים עבודים בעבודת הגוילים כהלכה ואורך של גויל ר"ל גובה הס"ת י"ז אצבעות בגודל וסימנך טוב בגימטריא שם טוב וזה יועיל למי שירצה לכתוב כתיבה דקה ועורות דקים לארכו כהיקפו יפה בתכלית היופי : אין עושים ביריעה כו' עד שאר היריעות. פרק הקומץ רבה (דף ל') · וכשתופרין היריעות כו' עד ויתפור כהלכה. בירושלמי דפרק קמא דמגילה (דף ע"ה, כשתופרין כל היריעות ס' עד כשיגלל פרק הקורא למפרע (דף י"ט) · ועושה לו שני עמודים כו' עד והכתב שבדף. פ"ק דבבא בתרא (דף י"ד) ספר תורה שנקרעה ס' עד סוף הפרק פרק הקומץ רבה (דף ל"ח) : בגיטין בסוף פרק הניזקין כתוב דאין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור וכתב רבינו משולם דהיכא דאין להם ס"ת מותר לקרות בחומש וליכא למיחש לכבוד ציבור אחרי שאין להם ס"ת אך ר"ת אומר דאסור ומה שאומר בגמרא משום כבוד ציבור דמשמע דאיכא למיחש לכבוד ציבור הא לאו הכי מותר זהו דוקא בחומשים שלהם שהיו עשוים עם גלילה ועם גליון רק שהיו כל חומש לעצמו והשתא"י כתם אבל חומשים שלנו אסור לקרות בהם מכמה טעמים שאין בהם גליון ועוד דבעינן שני עמודין לכאן ולכאן וגם אין תפורים בגידים וגם שהקלף שלנו אינו מעובד לשם כ"ה ואפילו היה מדוקדק בשיטות ובאותיות וכל שכן שאינו מדוקדק .

הגהות מיימוניות

[א] נ"ב קא חזינא הכא שהרי כתבנו לעיל שירת האזינו כותבים ע' שיטות לבד מו' שיטות שלפניה וה' שיטות שלאחריה כדלעיל וא"כ היתה סמוכה קרוב לשני עמודים והיה צריך להרחיב שני עמודין בשבילם ולא נותר בחשבון כדי לגול העמוד כי אם ארבע אצבעות ואולי השש טעות סופר היא ודוק ותשכח . [ב] לבד מן התפירה אשר לא דזכיר לא ידעתי למה כי צריך היה לידע · [ג] לא מצאתי יתירים בחשבון אלא ארבע כבהג"ה דלעיל ע"כ · [ד] הנה אני עשיתי בספר תורה שכתבתי בכל המדות הא"ה ולא איתרמי לי וראיתי כי של גויל היה שהוא עב אבל בקלף שלנו א"א לכוין אם לא על פי המדות והחשבונות דלעיל ועדיין אולי : [ה] פ"ק דמס' סופרים תני אין דובקין בדבק ולא כותבים ע"ג מטלית ולא תופרין במקום הכתב אמר ר"ש בשום ר' מאיר דובקין בדבק וכותבין על גבי המטלית אבל אין תופרין במקום הכתב מבפנים אלא מבחוץ . [ו] בפ"ב דמג' לה שיורי התפירה הלכה למשה מסיני : [ז] בספר פסקים על ר"ת היה כתוב והתפירה תהיה מבחוץ ולא מבפנים וכן פסק בספר התרומה בין בתפירת היריעות זו לזו בין בתפירת הקרעים ואע"ג דלשון הברייתא במסכת סופרי משמע דלא קאי אלא אתפירת הקרעים ולא אתפירת היריעות דגרסינן אין תופרין במקום הכתב מבפנים אלא מבחוץ ולא קאמר מצד הכתב ע"ש ובספר המצות :

* [לשון הטור שאל א"א ז"ל להר"ם אי שרי לתלות עליו מטלית בחוץ ולדבקו בדבק ודעת א"א ז"ל היה נוטה להתיר והר"ם מרוטנבורק אסר ואם נקרע בין שיטה לשיטה או בין דף לדף שלא כנגד הכתב עד שאילו נקרע כנגד הכתב היה נכנס תוך ג' שיטין מיבעיא אם יכול לתפרו אם לאו ולא איפשיטא וכתב הרמב"ם שיתפור ונראה כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא עד כאן סי' רף] : [ח] במסכת סופרים פ"ג ספר תורה שנקרע טולה עליו מטלית מבחוץ :

פ״י א נמצאת למד שעשרים דברים הם שבכל אחד מהם פוסל ספר תורה וכו'. נתבארו בפרקים הקודמים וכו': ומ״ש ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש וכו' ואין קורין בו ברבים. נשאלה תשובה לרבינו שכתב בה שמברכין על ספר תורה פסול ושכך נהגו בפני גאוני עולם. והראב״ד תמה על דבריו בתשובה וכתב שנ״ל שבילדותו כתב כן וחזר בו בזקנותו וכתב בחיבורו שפסול. ולפי זה יקשה מ״ש שכן נהגו לפני גאוני עולם דאם כן מאי איכא להנך גאונים שוטים. ואפשר לומר דהתם בדלא אפשר להו ומ״ש כאן שאין קורין בו בצבור הוא כדאפשר להו ומאחר שכן היכא שנמצא פסול בספר תורה מוציאין ספר תורה אחר ומתחילין ממקום שנמצא הפסול ומשלימין ז' על אותם שקראו בפסולה דכיון שאנו בדיעבד הוה ליה כמו לא אפשר להו והכי משמע שהרי מן הדין קורין לכתחלה בחומשין אם לא היה משום כבוד הצבור ואף על גב דהאי חסר במילתיה בדיעבד מיהא יצא. ולישנא דרבינו הכי דייק שלא כתב ואם קראו בו בצבור לא יצאו ידי חובת קריאה אלא אין קורין בו ברבים דמשמע לכתחלה הוא דאין קורין בו אבל בדיעבד עלתה להם קריאה. ואם נמצא הפסול באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה כי ברכה שבירך לפניה בספר תורה הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד וכן הנהיג מורי הרב הגדול מהר״ר יעקב בירב זלה״ה וכן אנו נוהגים אחריו:

ב ספר תורה כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכו'. פשוט הוא וכפ״ד דמכות א״ר יוסי כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכו': אסור לאדם למכור ס״ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף כ״ז) א״ר לא ימכור אדם ספר תורה אף ע״פ שאינו צריך לו כלומר שיש לו אחר. יתר על כן אמר רשב״ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם: ומ״ש ואפילו ישן וכו'. שם בעיא דלא איפשיטא ומשום חומר קדושת ס״ת ספקה לחומרא:

וכתב ה״ר מנוח דטעמא משום פשיטותא שילך אם היה החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו מחוסר אלא נתינת דמים מוכרים עכ״ל: ומ״ש לעולם אין מוכרים ספר תורה וכו'. שם אמר ר' יוחנן משום ר' מאיר אין מוכרים ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה ומפרש רבינו דהיינו באין לו דבר אחר למכור:

ובתבו הגהות שהרמ״ך תמה על רבינו שכתב אסור למכור ספר תורה אפילו אין לו מה שיאכל שהרי בירושלמי סוף בכורים גרסינן שאלו את רשב״ג מהו שימכור ספר תורה וכו' עד רבי פנחס ור' יוחנן בשם רשב״ג אמרי מוכר אדם ספר תורה לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו. וכן נראה דגם גמרא דידן שרי דאמרינן פרק בני העיר אמר רשב״ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם משמע דומיא דבתו דליכא איסורא עכ״ל. ואני אומר שאין אלו ראיות דירושלמי הכי איתא ר' ינאי בשם ר' חייא בר ווא שאלו את רשב״ג מהו שימכור אדם ספר תורה לישא אשה אמר לון אין ללמוד תורה א״ל אין מפני חייו ולא אגיבון. רבי יונה בשם רבי חייא בר ווא שאלו את רבן שמעון בן גמליאל מהו שימכור אדם ס״ת לישא אשה אמר לון אין ללמוד תורה אמר לון אין מפני חייו לא שאלו ולא אגיבון על דעתיה דרבי יוסי אין שאלון ליה ולמה לא אגיבון כי אתא ר' מנים ר' פנחס ר' יוחנן בשם רבי שמעון בן גמליאל מוכר הוא אדם ליטא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו ע״כ. והשתא כיון דלרבי ינאי שאלון מפני חייו ולא אגיבון כלומר לא השיבם משמע דסבירא ליה שאסור למכור מפני חייו ולר' יונה דלא שאלון משמע דס״ל דלא עדיף להו כדי חייו כמו לישא אשה ולת״ת ואפשר דמשום דפשיטא להו לאיסורא במפני חייו לא שאלון ואף על גב דרבי יוחנן אמר כל שכן מפני חייו הוה פלוגתא דאמוראי ומשום חומר קדושת ס״ת נקטה לחומרא. ומ״ש מדקתני ספר תורה דומיא דבתו דליכא איסורא איכא למידק מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא. ומכל מקום יש לתמוה היאך אפשר שלא התירו למכור ספר תורה מפני חייו והלא פיקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה יש לומר דאה״נ שאם יהיה פיקוח נפש ממש כגון שאחזו בולמוס שאפשר דמותר למכור ספר תורה כדי להחיותו והכא במאי עסקינן כשמזונותיו מצומצמים ביותר אבל לא הגיעו לגדר שיהיה בו פיקוח נפש:

ג ספר תורה שבלה או שנפסל טומנין וכו'. פרק בני העיר מגילה (דף כ״ו) מימרא דרבא ורב אחא בר יעקב: מטפחות ספרים שבלו עושין וכו'. גם זה שם מימרא דמר זוטרא משמיה דרב ששת:

ד תיק שהוכן וכו'. ברייתא שם תשמישי קדושה נגנזין ומני נהדייהו תיק ספר תורה. וגרסינן בגמ' הכי אמר רבא מריש הוה אמינא כורסיא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דמותבן ספרא עליה אמינא תשמיש קדושה הוא. ומפרש רבינו דתשמיש היינו שהספר בתוך התיק והתיק על הכורסיא כיון דחזא שפעמים הרבה מוציאין הספר תורה מהתיק ומותבי ליה אכורסיא אמר ודאי תשמיש קדושה הוא וכן אמר רבא דסבירא תשמישי קדושה נינהו. וכתב בתיק ובכסא שהוכן לספר תורה והונח בו או עליו משום דאי הוכן ולא הונח או הונח ולא הוכן אינו קדוש וכמ״ש בפ״ד מהלכות אלו. ומ״ש וכן המטפחות כלומר דהיינו פריסא שכתבתי בסמוך:

אבל

פרק עשירי

א נמצאת למד שעשרים דברים הן שבכל אחד מהן פוסל ספר תורה. ואם נעשה בו אחד מהן הרי הוא כחומש מן החומשין שמלמדין בהן התינוקות ואין בו קדושת ספר תורה ואין קורין בו ברבים, ואלו הן:

(א) אם נכתב על עור בהמה טמאה.
(ב) שנכתב על עור בהמה טהורה שאינו מעובד.
(ג) שהיה מעובד * שלא לשם ספר תורה.
(ד) שנכתב שלא במקום כתיבה על הגויל במקום בשר ועל הקלף במקום שיער.
(ה) שנכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף.
(ו) שנכתב [א] על דוכסוסטוס.
(ז) שנכתב בלא שירטוט.
(ח) שנכתב בלא שחור העומד.
(ט) שנכתב בשאר לשונות.
(י) שכתבו אפיקורוס או כיוצא בו משאר פסולין.
(יא) שכתב האזכרות בלא כוונה.
(יב) שחסר אפילו אות אחת.
(יג) שהוסיף אפילו אות אחת.
(יד) שנגעה אות באות.
(טו) שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת. בין בעיקר הכתיבה בין בנקב בין בקרע בין בטשטוש.
(טז) שהרחיק או [ב] שהקריב בין אות לאות עד שתראה התיבה כשתי תיבות או שתי תיבות כתיבה אחת.
(יז) ששינה צורת הפרשיות.
(יח) ששינה צורת השירות.
(יט) שכתב בשאר הכתב בשירה.
(כ) שתפר היריעות בלא גידי טהורה. ושאר הדברים למצוה לא לעכב:

ב ב׳ס״ת כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכבוד גדול. ואסור לאדם למכור ספר תורה אפילו אין [ג] לו מה יאכל. ואפילו היו לו ספרים רבים. ואפילו יש ליקח בו חדש. ג׳לעולם אין מוכרין ספר תורה אלא לשני [ד] דברים. שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו. והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור: **ג** ג׳ספר תורה שבלה או שנפסל נותנין אותו בכלי חרש וקוברין אותו אצל תלמידי חכמים וזו היא גניזתו. מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן: **ד** ד׳תיק שהוכן לספר תורה והונח בו וכן המטפחות והארון והמגדל שמניחין בו ספר תורה אף על פי שהספר בתוך התיק וכן הכסא שהוכן להניח עליו ספר תורה והונח עליו ספר תורה הכל תשמישי קדושה הן ואסור

א טור י״ד סי׳ רע״ד סמ״ג עשין שם: ב טור סי׳ ע״ר סמ״ג עשין כ״ה: ג טור סי׳ רפ״ג: ד שם:

משנה למלך

פ״י ב ואסור לאדם למכור ס״ת וכו׳. בפרק בני העיר אמר רשב״ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה וכתב מרן הב״י יו״ד סימן ע״ר ומשמע דכיון דאינו רואה סימן ברכה אסור למוכרו. והא דכתב מרן בא״ח סי׳ קנ״ג דהא דקאמר אינו רואה סימן ברכה משמע דליכא איסורא (א״ה עיין פר״ח א״ח סי׳ קנ״ג בדיני מנהגי איסור ס״ת) שאני הכא דכיון דמגוקת בכיסר לא כתב אלא כדי שיכנס מאלו במצות א״כ כיון דקאמר דאינו רואה סימן ברכה פשיטא דאסור. ואם היה טעות בס״ת כתב מור״ם סימן רפ״ב ס״ת דמוכר למוכרו והוא מדברי הריב״ש שהביא מרן בא״ח סימן קנ״ג. אך אני מסתפק לדעת הרא״ש דאפילו חומשים אסור למכור כמ״ש בטיו״ד סי׳ ע״ר וכי גרע ספר תורה שיש בו טעיות מחומשים ועיין בהר״ר א״ח כלל ב׳ סי׳ ל״א: ואם

הגהות מיימוניות

* [עיין בטור י״ד סימן רע״א בתחילת לשון תשובה לגאון וכו׳ עד עת לעשות לה׳]: [א] ההיא פלוגתא כדאיתא לעיל פ״א: [ב] בפ״ב דמסכת סופרים עירב האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו. ובפ״ג ספר שפסקו או שנקרעו ראשי פסוקים לא יקרא בו גלעו או שעירב בו את תאות לא יקרא בו: [ג] לא ידעתי מניין לו וזה דבירושלמי דסוף מסכת בכורים ר׳ יונה בשם ר׳ חייא בר ווא שאלון את רשב״ג מהו שימכור אדם ספר תורה וכו׳ עד ר׳ פנחס ורבי יוחנן בשם רשב״ג מוכר אדם ספר תורה לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו וכן נראה דתלמודא דידן נמי שרי אם אין לו מה יאכל דגרס התם פ׳ בני העיר תנו רבנן לא ימכור אדם ספר תורה אע״ג שאין צריך לו יתר על כן אמר רשב״ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס״ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם משמע דומיא דבתו דליכא איסורא באין לו כה יאכל אבל יש לו מה יאכל איסורא נמי איכא: [ד] כתבו בתוס׳ והא דלא קתני נמי פדיון שבוים שהיא מצוה רבה כדאמר פ״ק דב״ב משום דמילתא דפשיטא היא ולא אצטריך למיתנא:

מגדל עוז

נמצאת אתה למד כ׳ עד ולא לעכב. כל דבר ודבר מפורש בלי ספק וזה כלל למען ירוץ הקורא בו ולכך סגלתי: ספר תורה נוהגין כו׳ עד כשיבלו נגנזין. פרק בני העיר (דף כ״ו) ומשמעות מקום בדברים פרק מי שמתו (דף י״ט) ופרק נגמר הדין (דף מ״ה):

ואסור לזרקן אלא כשיבלו או כשישברו נגנזין. * אבל הבימות שעומד עליהן שליח ציבור ואוחז הספר. והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן קדושה. וכן * רמוני כסף וזהב וכיוצא בהן שעושין לספר תורה לנוי תשמישי קדושה הן ואסור להוציאן לחול אלא אם כן מכר אותן לקנות בדמיהן ספר תורה או חומש:

ה יומותר להניח ספר תורה על גבי ספר תורה ואין צריך לומר על גבי חומשים. ומניחין החומשין על גבי נביאים וכתובים. אבל אין מניחין נביאים וכתובים על גבי חומשים ולא חומשים על גבי ספר תורה. וכל כתבי הקדש אפילו הלכות ואגדות אסור לזרקן. הקמיעין שיש בהם ענינים של כתבי הקודש אין נכנסין בהן לבית הכסא אלא אם כן היו מחופות עור:

ו לא יאחז אדם ספר תורה בזרועו ויכנס בו לבית המרחץ או לבית הכסא א לבית הקברות אף על פי שהוא כרוך במטפחות ונתון בתוך התיק שלו. ולא יקרא בו עד שירחיק ארבע אמות מן המת (או מבית המרחץ) או מבית הכסא. *ולא יאחז את ספר תורה כשהוא ערום. [ה] ואסור לישב על מטה שספר תורה [ו] עליה:

ז בבית שיש בו ספר תורה אסור לשמש מטתו בו עד שיוציאנו או עד שיניחנו [ז] בכלי ויתן הכלי בכלי אחר שאינו מזומן לו. אבל אם היה מזומן לו אפילו עשרה כלים זה בתוך זה ככלי אחד הם. או עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים אם לא היה לו בית אחר. אבל אם יש לו בית אחר אסור לשמש עד שיוציאנו:

ח כל הטמאין ואפילו נדות ואפילו כותי מותר לאחוז ספר תורה ולקרות בו. שאין דברי תורה מקבלין טומאה. והוא שלא יהיו ידיו מטונפות או מלוכלכות בטיט אלא ירחצו ידיהם ואח"כ יגעו בו:

ט כל הרואה ספר תורה כשהוא מהלך חייב לעמוד מפניו. ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם ואח"כ יהיו מותרין לישב:

י מצוה לייחד לספר תורה מקום ולכבדו ולהדרו יותר מדאי [ח]. דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר. לא ירוק אדם כנגד ספר תורה ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשוט רגליו כנגדו ולא יניחנו על ראשו כמשאוי ולא יחזיר אחוריו לספר תורה אלא אם כן היה גבוה ממנו עשרה

א שם: ב שם · ג שם

השגת הראב"ד

אבל *הבימות שעומד עליהם שליח צבור ואוחז הספר והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן משום קדושה: כתב הראב"ד ז"ל אין דעתי נוחה מזה הפירוש. ובמעתי הלוחות שהמפטיר והמתרגם עומדין עליהם בשעת שימוש ומה שאמרו שאין בהם קדושה כלומר שאין בהם קדושת תשמיש ספר תורה אבל יש להן קדושת בית הכנסת והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

השגת הראב"ד

*) ולא יאחוז כו' עד עליה. כתב הראב"ד ז"ל ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

כסף משנה

אבל הבימות וכו'. שם (דף ל"ב) בסוף הפ' אמר רבי זירא אמר רבי מתנא אמר שמואל ... ובתב הראב"ד אין דעתי נוחה מזה וכו'. ... שאמר בירושלמי שאין בהם משום קדושת ספר ... מכאן השגה על רבינו שהוא ז"ל העתיק ...

הנכונה · ולא יאחוז ס"ת וכו'. פ"ס בני העיר ... כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום בלא ... פרק ואלו מגלחין (מ"ק דף כ"ה) ובפרק הקומץ ... חזיתיה לרב הונא דבעא למיתב אפורייה והוה מנח ס"ת ...

מגדל עוז

הגהות מיימוניות

עשרה טפחים: יא היה מהלך ממקום למקום וספר תורה עמו לא יניח ספר תורה בתוך [ט] השק ויניחנו על גבי החמור וירכב עליו. ואם היה מתפחד מן הגנבים מותר. ואם אין שם פחד מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על הבהמה והולך. כל מי שיושב לפני ספר תורה ישב בכובד ראש באימה [י] ופחד. שהוא העד הנאמן לכל באי עולם שנאמר והיה שם בך לעד. ויכבדהו כפי כחו. אמרו חכמים הראשונים כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות:

כסף משנה

יא היה מהלך ממקום למקום וכו' עד והולך. ר"פ מי שמתו (ברכות די"ח): כל מי שיושב וכו'. אמרו חכמים הראשונים כל המכבד וכו'. במסכת אבות:

הגהות מיימוניות

[ט] מי שמתו וכתבו התוס' אבל אם מפשילו לאחוריו על החמור שפיר דמי וכן בספר התרומות ואפילו אם נמשך לאסור בס"ת בנביאים וכתובים שפיר דמי מדנקט ס"ת. וכו' ע"ש ע"כ: [י] תניא במסכת סופרים ולא יתן אדם ספר תורה על גבי ארכובותיו ושני אציליו עליה והתוספות הביאו סוף פרק המפלת:

מגדל עוז

היה מהלך ממקום וכו' עד רוכב על הבהמה והולך. פרק מי שמתו (דף י"ח): כל מי שיושב לפני ס"ת וכו' עד כפי כחו. פרק הקומץ רבה (דף ל"ב) וס"ג דמסכת סופרים: אמרו חכמים הראשונים וכו' עד מכובד על הבריות. משנה סוף פרק ד' אבות:

נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי שמיא:

הלכות ציצית

מצות עשה אחת. והיא לעשות [א] ציצית על כנפי הכסות. וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א ענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית מפני שהוא דומה לציצית של ראש. שנאמר ויקחני בציצית ראשי. וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצובעו. ואין לחוטי הענף מנין מן התורה: ב ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת. ואין למנין הכריכות שכורך חוט זה שיעור מן התורה: ג נמצאו במצוה זו שני צווים. שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה. ושיכרוך על הענף חוט תכלת שנאמר ועשו להם ציצית ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת: ד והתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת. כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו. וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר: ה אע"פ שאין אחד מהן מעכב את חבירו אינן שתי מצות אלא מצות עשה אחת. אמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת. וארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת. והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת או שניהם כאחד הרי קיים מצות עשה אחת: ו כיצד [ב] עושין את הציצית. מתחיל מזוית של טלית שהיא סוף הארוג ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל ומכנים שם [ג] ארבעה חוטין וכופלן באמצע. נמצאו שמונה חוטים משולשין [ד] תלויין מן הקרן. ואורך החוטים השמונה אין פחות מארבע אצבעות. ואם היו יותר על כן אפילו אמה או שתים כשרין. וכל האצבעות בגודל. ויהיה

א טור א"ח סי' י"א סמ"ג עשין כ"ו: ב טור שם סי' י"ב סמ"ג עשין שם: ג טור סי' י"ג סמ"ג שם: ד טור סי' י"א סמ"ג שם:

כסף משנה

פ"א א ענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) ת"ר אין ציצית אלא ענף וכן הוא אומר ויקחני בציצית ראשי: ואין לחוטי הענף מנין מן התורה. אף על פי שכתב אחר כך כיצד עושין את הציצית וכו' ומכניס שם ד' חוטין וכופלן באמצע הרי שיש להם שיעור, י"ל דהכי פירושו בתורה לא נתפרש מנין חוטי הענף אבל מדברי סופרים יש להם מנין ד' חוטין וכופלן באמצע כדאמרינן בפרק התכלת רב אחא בר יעקב רמי ד' ועייף לגו ור' ירמיה דהוה רמי תמניא פליג אדרב אחא והכל שמנין החוטין מד"ס מ' שהם י"ו וכשמוסיף על המנין שקבעו חכמים סבר בבל תוסיף למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והיינו דאמרינן בפרק הנחנקין (סנהדרין פ"ח) והא היכא ציצית דעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע וקי"ל כרב אחא בר יעקב דרב ספרא אסיק התם (מנחות מ"ח) הלכתא ארבעה. ומ"מ יש לתמוה דאמרינן בפרק קמא דיבמות (דף ה' ב') גדילים למה לי ש"מ לאפנויי ומקשה האי למישרא הוא דאתא גדיל שנים גדילים ארבעה והכי אמרינן בפרק התכלת (מנחות ל"ט) משמע דמן התורה יש מנין לחוטי הענף וצ"ע:

ב ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וחוט זה הוא הנקרא תכלת. בפ' התכלת אמרינן תכלת דומה לרקיע: ואין למנין הכריכות שכורך חוט זה שיעור מן התורה:

ד והתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת. משנה פרק התכלת (שם דף ל"ח) ובגמרא התינח לבן דאינו מעכב את התכלת תכלת דאינו מעכב את הלבן מאי היא ופסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן ואי איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים. ומשמע לי שרבינו אינו מפרש כפירוש רש"י אלא הכי מפרש לה התינח לבן דאינו מעכב את התכלת שהם שתי חוטים. לבן אע"פ שלא כרך עליהם תכלת יצא אלא תכלת דאינו מעכב את הלבן מאי היא דמשמע שהם לא הטיל אלא חוט תכלת בלבד יצא ואי אפשר לומר כן דהא קרא כתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת משמע דאין מקום להטיל תכלת אלא א"כ יהיה ציצית דהיינו לבן ופסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דכיון דמעיקרא היו לבן ותכלת כי איגרדום כיון שמעיקרי כשרות אתא כשירה, ובסוף פרק זה יתבאר עוד:

ה אף ע"פ שאין האחד מעכב את חבירו אינם שתי מצות אלא מ"ע אחת:

וארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת. משנה סוף פרק הקומץ (מנחות כ"ח): והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת וכו':

ו כיצד עושין את הציצית מתחיל מזוית של טלית שהוא סוף הארוג ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל ומכניס שם ד' חוטין וכופלן באמצע נמצאו ח' חוטין משולשין תלויין מן הקרן ואורך החוטין הח' אין פחות מארבע אצבעות ואם היו יותר על כן אפי' אמה או שתים כשרים. בפרק התכלת (שם מ"א) אמר רב פפא הלכתא ארבע בתוך ג' משולשת ופירש"י ד' חוטין שתן בתוך הטלית וכופלו לשמנה משולשת תלויה הענף מן הגדיל ארבע אצבעות ארבע חוטין שתן בתוך ג' אצבעות שלא ירחיק מן השפה יותר משלש אצבעות. ואמרינן תו בגמרא למימרא דלית להו שיעורא ורמינהו ציצית אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה. ופירש"י אין לה שיעור למעלה כמה דבעי ניהוי ארוך. ואמרינן תו בגמרא דף מ"ב א"ר יעקב א"ר יוחנן וצריך שירחיק כמלא קשר גודל. ופירש"י צריך שיכניסהו מן השפה מלא קשר גודל שיעור הגישור עד פרק ראשון: ומ"ש מתחיל מזוית של טלית שהוא סוף הארוג. כלומר שצריך להטיל הציצית סמוך לצד שהוא כנף הבגד: ומ"ש וכל האצבעות בגודל. כ"כ עוד רבינו בפ"ט מהלכות תפילין

הגהות מיימוניות

[א] עיקר הלכות ציצית חובן פרק התכלת עד כאן: [ב] כתב ראב"ם וצריך לתת הציצית באורך הטלית ולא ברחבו דבעינן שתהא נוטפת על הכנף פי' תלוי על הקרן ואי הוי ברחבו לא הוי נוטף שהרי כלפי הרקיע הוא תלוי וכן הנהיג מורי רבינו שי' לדקדק בטליתות שיהו הציצית נוטפות על הכנפות בשעה שאדם מתעטף בו יש כנף שהוא תולה בו באורך הטלית ויש בו ברחבו הכל לפי שמתעטפים בו והנה שב חזר בו ואומר דהכל נקרא נוטף על הכנף ולא איכפת א"א שלא יהא קשר הציצית באלכסון על קרן הזוית. והרי פי' שתהא נוטפת תולה ומכסה על הקרן כלומר שנגבית למעלה מן השפה כדי שתהא תולה ותנעת התלוית בקרן: [ג] כב"ש כדפסק התם ולא כב"ה דאמר ג': [ד] כדאמר התם משולשת ד' אבל רש"י פי' דקאי אפתיל ענף שיהא ד' מן הגדיל והלך. והתוס' פי' דקאי אגדיל וכן משמע בסיפרי דפירשו לא אקרא הגדילים תעשה לך ולא בפרשת הציצית וזה הורה למה שנהגו לעשות אורך כל הציצית י"ב אצבעות שליש גדיל שהוא ד' אצבעות ושני שלישי ענף כדאיתא התם ע"כ:

מגדל עוז

פ"א ענף שעושים וכו' עד ראשי. פרק התכלת (דף מ"ב): ואין לחוטי וכו' עד מן התורה. פרק קמא דיבמות (דף ד') ופרק התכלת (דף מ"א מ"ב): ולוקחין. ממני לשון וכו' עד [illegible]. פרק התכלת (דף ל"ח) וספרי כדמפרשינן בכאן: אמרו חכמים הראשונים וכו' עד קשר גודל. הכל בפרק התכלת (דף מ"ב) ולשון סיפרי [illegible] וסיום לגבי ציצית מצוה אחת היא ולא שתי מצות: ומכניס שם וכו' עד תלוין מן הקרן. בפרק התכלת (דף ל"ח) וספרי [illegible]: ואורך החוטין וכו' עד כשרים. פרק התכלת: וכל האצבעות בגודל. [illegible] פרק קמא:

* ויהיה אחד משמנה [א]החוטים חוט תכלת והשבעה לבנים:

ז * [ב]ולוקח חוט אחד מן הלבן וכורך בו כריכה אחת על שאר החוטין בצד הבגד ומניחו. ולוקח חוט התכלת וכורך בו שתי כריכות בצד כריכה של לבן וקושר. ואלו השלש כריכות הם הנקראין חוליא. ומרחיק מעט ועושה חוליא שניה בחוט של תכלת לבדו. ומרחיק מעט ועושה חוליא שלישית וכן עד חוליא אחרונה שהוא כורך בה שתי כריכות של תכלת. וכריכה אחרונה של לבן. מפני שהתחיל בלבן מסיים בו שמעלין בקודש ולא מורידין. ולמה יתחיל בלבן כדי שיהא סמוך לכנף מינו. ועל דרך זה הוא עושה בארבע הכנפות:

ח כמה חוליות הוא עושה בכל כנף. לא פחות [ס] משבע ולא יותר משלש [ו] עשרה. וזו היא מצוה מן המובחר. ואם לא כרך עליה אלא חוליא אחת כשרה. ואם כרך התכלת על רוב הציצית כשרה. ונוי התכלת שיהיו כל החוליות בשליש החוטין המשולשלין ושני שלישיהן ענף. וצריך לפרדו עד שיהיה כציצית שיער הראש:

ט העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד משמנה החוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שליש ומניח שני שלישיתן ענף. וכריכה זו אם רצה לכרוך אותה חוליות חוליות כעין שכורך בתכלת הרשות בידו וזה הוא מנהגנו. ואם רצה לכרוך [ז] בלא מנין חוליות עושה. כללו של דבר יתכוין להיות הכרוך שליש והענף שני שלישים. ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן. ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשרה:

י * אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשות [ח] שזורין עושה אפילו

א טור וסמ״ג שם: ב טור א״ח סי׳ י״א סמ״ג עשין כ״ו:

השגת הראב״ד

*) ויהיה אחד משמונה החוטין חוט תכלת והשבעה לבנים. כתב הראב״ד ז״ל טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבנים עכ״ל:

*) ולוקח חוט אחד מן הלבן וכו׳ עד בארבע הכנפות. כתב הראב״ד ז״ל זה הסדר אין לו שרש ולא ענף ולמה יותר בתכלת מבלבן שהוא מין כנף וממנו מתחיל ובו מסיים ובכריכותיו הוא ממעט אין זה כי אם שגיון גדול. והגאון רב נטרונאי ז״ל סידר אותו יפה סידור נאה מאד על דרך שאמרה ההלכה. וכמה שיעור חוליא כדי שיכרוך וישנה וישלש אתכלת קאי. ותנא דתנא הפוחת לא יפחות משבעה על הכריכות קאי שהן שלש מן התכלת וארבע מן הלבן מפני שמתחיל בלבן ומסיים בלבן. קושר תחלה סמוך לכנף קשר אחד בחוט לבן ובחוט של תכלת והוא שנקרא קשר העליון ואחר כך כורך שני חוטין אחד של לבן ואחד של תכלת עד שש כריכות והשביעית לבן לבדו הרי שבע שאמרנו וכן חוליא אחת ואלו הכריכות כולן על שמנה החוטין המשולשלים והמשולשלים בכנף והמנין זה עושה ה׳ קשרים ובין כל קשר וקשר חוליא של שבע כריכות כאשר אמרנו. ונהגו לעשות חוליא אחת בשני קשרים סמוך לכנף ושתי חוליות בסוף הגדיל עם שלשה קשרים ובאמצע כורך בלא דקדוק בין מנוס בין מספר בתכלת ולבן עכ״ל:

השגת הראב״ד

*) אחד חוטי לבן וכו׳ עד אלא חוט אחד כו׳: כתב הראב״ד ז״ל זה טעות אלא צריך להיות שזורין דיליף בספרי תכלת תכלת ממשכן מה להלן שזורין אף כאן שזורין. ובעירובין נמי אמרינן המוצא תכלת בשוק לנשות פסולה וחוטין כשרה ואוקימנא בשזורין ומוססקן כעין שצריך לציצית:

כסף משנה

פסוק ובפי״ז מהלכות שבת וכתב המרדכי בשם רבנו לשער במקום רוחב הגודל:

ומ״ש ויהיה אחד משמנה החוטין חוט תכלת והז׳ לבנים. כתב הראב״ד ז״ל א״א טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבנים עכ״ל. וכדבריו כתבו התוספות וטעמו של רבינו מדכתיב פתיל תכלת פתיל חד משמע וכ״כ בתשובה לחכמי לוניל והכי משמע בספרי.

ז ומ״ש ולוקח חוט אחד מן הלבן וכורך בו כריכה אחת וכו׳. בפרק התכלת (דף ל״ט) אמר רב תכלת שכרך רובה כשרה ואפילו לא כרך אלא חוליא אחת כשרה ונוי תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף וכמה שיעור חוליא כדי שיכרוך וישנה וישלש תנא הפוחת לא יפחות משבע והמוסיף לא יוסיף על י״ג הפוחת מתחיל בלבן הכנף מין כנף והמוסיף מסיים בלבן מעלין בקודש ולא מורידין. ופירש״י תכלת זהו שם כל הציצית. שכרך רובה שעשה שני שליש גדיל ושליש ענף כשרה. ונוי תכלת עיקר מצות ציצית שליש גדיל ושני שלישי ענף כשהוא מתחיל לכרוך מתחיל בלבן שמניח שני חוטין ארוכים לעשות מהם גדיל ומתחיל לכרוך בלבן ובאמצע כורך של תכלת וחוזר ומסיים בלבן. מין כנף שהלבן הוא ולאו כך שהיל תכלת וכיון דאקדמיה קרא למין כנף ש״מ הטוב הוא לשיכך הי מסיים בתכלת הוה ליה מוריד שהן ציצית מעלתה עכ״ל: והראב״ד כתב על דברי רבינו אמר אברהם זה הסדר וכו׳ בתכלת ולבן עכ״ל.

וחכמי לוניל שאלו מרבינו שאלה זו והשיב להם יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן ויש לו להכנים כל חוט וחוט בפני עצמו וכופלו ומחברו עד שיהיה ז׳ חוטין לבן ואחד תכלת שנאמר פתיל תכלת פתיל אחד ולא שנים ולפי שהמצוה של תכלת שיהיה הפתיל שלו תכלת לא נעשה מהלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף ושאר החוליא עם החוליות שלו בתכלת חוץ מכריכה אחרונה שהיא בלבן שהתחיל והתחיל בו וכ״כ הגאון ר׳ שמעון בן חפני בספר שחיבר בציצית בלשון ערבי עכ״ל: ומ״ש וצריך לפרדו עד שיהיה כציצית שיער הראש. בפ׳ התכלת (מנחות מ״ב) אמר אביי וצריך לפרודא כצוציתא דארמאי:

ט העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד מח׳ חוטין וכו׳ ואם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה. הטעם משום דמשמע ליה דלא הקפידו בכך למטה מן המובחר אלא בתכלת אבל כי ליכא אלא לבן לא: ומ״ש ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן. משום דמשמע ליה דדבר זה לא אמרו אלא בתכלת ודייק לישנא דקתני (שם ל״ט) ונוי תכלת שליש גדיל וב׳ שלישי ענף דמשמע דבזמן דאיכא תכלת דוקא הוא במדקדק בכך. ומי שמדקדק בכך סובר דתכלת דנקט לאו דוקא אלא עיקר מצוה נקט והוא הדין לדליכא תכלת דלבן במקום תכלת קאי: ומ״ש ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשרה. היינו לומר דלענין זה לא שאני לן בין תכלת ללבן דאפילו בתכלת אם כרך על רוב הציצית כשרה כמו שכתב לעיל ואפילו בלבן צריך שיכרוך חוליא אחת לפחות דמשמע דגדיל וענף בעינן למצותה ואם כרכה כולה עד שלא נשאר בה ענף וכן אם הניחה כולה ענף ולא כרך בה אפילו חוליא אחת פסולה דגדיל וענף בעינן דאם לא כן מאי איריא כרך רובה אפילו כרך כולה נמי וכן מאי איריא אם לא כרך בה אלא חוליא אחת אפילו לא כרך שום חוליא נמי אלא ודאי כדאמרן. ובפרק התכלת (שם ל״ט ב׳) אפליגו אמוראי במילתא דרבה בר בר חנה סבר כתיב גדיל וכתיב פתיל או גדיל או פתיל ורב סבר לעולם פתיל בעינן והוא גדילים למניינא אתא גדיל ב׳ גדילים ד׳ עשה גדיל ופותלהו מתוכו:

וכתב בנמוקי יוסף בשם רש״י ופותלהו מתוכו כלומר שיהא הענף אחר הגדיל ולא שיעשה הגדיל בסוף התוכף. והתוספות כתבו דבספרי דריש ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולם גדילים ת״ל ציצית הא כיצד כדי שתהא גדיל מן הענף וציצים מן הגדיל והא ברייתא קשיא לרבה בר בר חנה וכ״כ המרדכי בשם רש״י נבי כיון דאיפתרא ליה עילאי איפתרא ליה כוליה דכדברי רב עיקר. ועל מה דאמרינן ורב לעולם פתיל בעינן כתב ר״י דה״פ לעולם פתיל נמי בעינן והפלה דבעינן פתיל וגדיל וכחד לא מתכשר והכי עבדינן השתא והכי תני בספרי פ׳ שלח לך ע״כ: וכתב בנמוקי יוסף הא דאמר דאפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה דשינו דוקא כשעשה קשר אחר החוליא כדינו דחוליא בלא קשר אינו מתקיים ואין כאן גדיל עד כאן לשונו:

י אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשות שזורים עושה: כתב הראב״ד א״א זה טעות וכו׳ כעין שצריך לציצית עכ״ל. וחכמי לוניל הקשו לרבינו מההיא דספרי והשיב להם זה שלמד שזורין ממשכן ר״ש היא דסתם ספרי ר״ש ולפי שלא מצאתי שום אדם שיאמר דבר זה לא כתבתי כמותו שאם כן יהיו שזורין ששה כמשכן כן נ״ל ואין לי סמך אחר בדבר זה עכ״ל. וק״ל על דבריו הרי ההיא דפירקא בתרא דעירובין (דף צ״ו) דלא מצית למימר בה שהיא דתויב משום דר״ש היא כדאמרת בההיא דספרי דהא רב יהודה שהוא אמורא קאמר לה ואפילו את״ל דאליבא דר״ש קאמר ורבנן פליגי עליה מכל מקום כיון דר״י קאמר לה סתם משמע דהכי ס״ל וה״ל לתפסק כוותיה כיון דלא חזינן שום אמורא דפליג עליה. וי״ל שרבינו מפרש דהא דאוקימנא בשזורין לאו למימרא דמ״א לציצית בלא שזורין אלא הכי קאמר כיון דלאריגה אין דרך לעשותן שזורין כלל הכי ודאי לאו לאריגה ניהו אלא לציצית שלפעמים עושין אותן שזורין. ומכל מקום יש לתמוה על רבינו דכיון דלא אשכחן מאן דפליג על ההיא דספרי למה דחאה מהלכה מפני שהוקשה לו אם כן יהיו שזורין ששה כמשכן שהרי גם לפי דבריו ז״ל שסובר שאין אלא דברי רבי שמעון יקשה כן וצריך ליישב דמשום דר״ש מסיק לאוקמינהו אפנים ואם כן כי מוקמינן לה ככ״ע נמי ניישב כך: ועוד ק״ל על דבריו מי הגיד לו ז״ל דההיא ברייתא דספרי דילפא שזורין ממשכן. ונראה שמפני סרחה תולעות הללו בדבריו כתב ואין לי סמך אחר בדבר זה. ובעל מגדל עוז כתב שרבינו סובר דההיא דספרי לא לעכב נאמרה נראה שמפרש שמ״ש רבינו בתשובה זו שלמד שזורין ממשכן רבי שמעון היא היינו לומר שאפילו היא לעכב לא לחכמים גמרא נגוס דוכתא למימר הכי ואין זה במשמעות דברי רבינו

מגדל עוז

ויהיה אחד משמנה החוטין חוט תכלת והשבעה לבנים. פרק התכלת. כתב הראב״ד ז״ל טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבנים עכ״ל. ואני אומר כי הכותב לא טעה והדרגה נודע כשמרים כי הוא שנים אמרים ולאהגו לא ידעו לסוף דעתו וקבלנו וכבר אמרו מזה הלשון קדמונים ורבותינו חכמי לוניל ז״ל ושאלו אליו והשיב להם תשובה נכונה שאני מעתיקה בסמוך אות באות בע״ה: ולוקח חוט אחד מן הלבן וכו׳ עד בארבע כנפות. כתב הראב״ד ז״ל זה הסדר וכו׳ בתכלת ולבן עכ״ל: ואני אומר מה שזכרתי בסמוך כי כבר הוקשה כל זה על רבותינו חכמי לוניל ז״ל ושאלו ממנו עם קושיא אחרת שלפניה בסמוך והשיב להם כהוגן והעתקתי אותה למען ירוץ קורא בו. שאלה יורנו מורנו ורבינו למה בתכלת יותר מבלבן שהוא מין כנף וממנו מתחיל ובו מסיים ובכריכותיו אין ידעם. אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשות שזורים עושה והלא ממשכן יליף תכלת תכלת בספרי מה להלן שזורין אף כאן שזורין: תשובה יש לטוות חוט אחד וכו׳ (עיין בכ״מ לעיל התשובה). [illegible]

הגהות מיימוניות

[ס] כנגד ז׳ רקיעים: [ו] כנגד ז׳ רקיעים וששה אוירים ע״כ: [ז] וכן פרש״י שאנו שאין לנו תכלת אין צריך לעשות חוליא אלא כורך וחוזר וכורך עד שיהא בין קשרים וכריכות ד׳ גודל וכן נוהגים כל רבותינו והטעם מפני שהחוליות הם כנגד הרקיעים והאוירים שביניהם והיינו דוקא כשיש תכלת הדומה לרקיע ולבן ביניהם כנגד האוירים ע״כ: [ח] בספרי תניא פתיל תכלת טוי ושזור כעין פתילה שזורה אין לי אלא תכלת לבן מנין אמרת תורה תן תכלת תן לבן מה תכלת טוי ושזור אף לבן כן ע״כ:

אפי' היה החוט כפול משמנה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט אחד: **יא** חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכין טויה לשם ציצית. ואין עושין אותן לא מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצין ביניהם. ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה. ולא משיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד. אלא מן הגזה של צמר או מן הפשתן. ואין עושין אותן מצמר הגזול ולא משל עיר הנדחת ולא משל קדשים ואם עשה פסול. *המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית. אבל המשתחוה לפשתן הנטוע הרי זה כשר שהרי נשתנה: **יב** ציצית שעשה [ס] אותו כותי. פסול שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית. אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה. וציצית שנעשה מן העשוי מקודם פסול: **יג** כיצד הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד אפילו יש באותה הכנף אמה על אמה פסול שנאמר ועשו להם ציצית לא מן העשוי שהרי זה דומה למי שנעשית מאליה. [ו] ומותר להתיר ציצית מבגד זה ולתלותם בבגד אחר בין לבן בין תכלת: **יד** תלה החוטין בין שתי כנפים מזו לזו וקשר כנף זו כהלכתה וכנף זו כהלכתה ואח"כ חתכן באמצע ונפרדו זה מזה פסול. [ז] שהרי בעת שקשרן היו פסולין לפי ששתי הכנפים מעורות זו בזו בחוטין שביניהן ובשעה שפסקן נעשו שתי ציציות נמצא עושה מן העשוי: **טו** * הטיל ציצית על הציצית * אם נתכוון לבטל את הראשונות מתיר הראשונה או חותכה וכשרה. ואם

א טור סמ"ג שם : ב טור סי' י"ד סמ"ג שם : ג טור סי' ט"ו סמ"ג עשין י"ט: ד טוש"ע סי' י"ד סמ"ג עשין כ"ו:

השגת הראב"ד

*) הטיל ציצית כו' עד פסולה כיסה. כתב הראב"ד ז"ל עיינתי בדבריו ולא מצאתי בגמרא כן שהרי אמרו הטיל למוקלת כשירה. ופירש רבא כעטם בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי טלק אלא חתך את הראשונות והניח השניה מעשה קרינן ביה ורב פפא שהקשה עליו ממאי דהאי גברא לאוסופי אתי דילמא לבטולי אתי ובל תוסיף ליכא מעשה איכא לאו למימרא דאי לאוסופי אתי הוי מיפסלו תרתי מינייהו אלא למיפסל גברא מבל תוסיף היכא דאתא לבטולי קמייתא והטיל למוקלת כשירה סתמא הוא דאיתמר. והא דמסיק בסנהדרין בענין זקן ממרא דהא איכא ארבעה חוטין ואיימי הוא תמימי לי קשר העליון דאורייתא גרוע ועומד הוא אלמא משום תוספת מיפסלה מצוה התם משום הגיגה דדיינו כחוט טיהר שחוצץ בין החוטין העיקרים והקשר שהרי למאן דאמר קשר העליון לאו דאורייתא אמריך האי לאודויי קאי והאי לאוסופי וליכא גרוע והא נמי אם היה שם קשירה כתקנה והטיל בה אחרים וקשרה כמו כן האי לאודויי קיימי והאי לאודויי קיימי וכשרה בין שנתכוון להוסיף בין שנתכוון לבטל וכן עיקר דהאי לאודויי קיימי והאי לאודויי ס' עכ"ל:

כסף משנה

רבינו דאם כן למה הוצרך לומר רבי שמעון היא כיון דסבירא ליה דלא לעכב נאמרה אפילו אי איתא ככ"ע ליתא שהכי כתב רבינו אם רצה לעשותן שזורין עושה דהייט לומר שאינו מעכב הילכך ליתא לכה דמ"ש. ומנהג כל ישראל לעשותן שזורין: וכתב הר"ן בסס"ק דיו"ט שאם נספקו מחזירתן לית לן בה דה"ל כגרדומי ציצית דכשרים ומיהו משמע דבעינן שישתייר בשזור כדי עניבה כדאמרינן בפרק התכלת (מנחות ל"ט) גבי גרדומין. ובנמוקי יוסף כתוב שנראין דברי ר"ת שכל ששזורין בתחלה יפה אף על פי שנתפרדה שזירתן ומעט י"ן דה"ל כגרדומי ציצית וכשרים וכן פסק בעל הלכות עכ"ל. וכן כתב הטור ולא הצריך שישתייר בשזור כדי עניבה כמו שהצריך הר"ן. ואפשר שגם הם לא הכשירו אלא ע"י שזור ולא הוצרכו לפרש דמכין שכתבו דה"ל כגרדומי ממילא משמע: ומ"ש רבינו אפילו היה החוט כפול משמנה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט אחד:

יא חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכין טויה לשם ציצית. בפרק התכלת (שם מ"ב ב') ובריש סוכה (דף י"א) אמר רב יהודה אמר רב עשאה מן הקוצים ומן הנימין ומן הגרדין פסולה מן הסיסין כשרה כי אמריתה קמיה דשמואל אמר מן הסיסין פסולה בעינן טויה לשמה. ופירש"י ז"ל סקפיות כדוריות של חוט ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל הלכה כשמואל וכתב המרדכי שצריך להוציא בפיו בתחלת הטויה שהוא עושה כן לשם ציצית או יאמר לאשה טוי לי לציציות ואם לא צריך. וכתוב בנמוקי יוסף כותי וכותית לאו בני לשמה נינהו חוטו דעם רבינו במיעוט לשמה אע"פ שהרא"ש חולק: ומ"ש רבינו ואין עושין אותן לא מן הצמר הנאחז בקוצים וכו'. נראה שזה פי' מה שכתבתי בסמוך עשאה מן הקוצים פסולה. ומה שאמר ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה. הוא פי' מה שכתבתי בסמוך מן הנימין פסולה. ומה שאמר ולא משיורי שתי וכו'. הוא פי' מה שכתבתי בסמוך מן הגרדין. ונראה דטעמא דכל הני משום בזוי מצוה: ואין עושין אותה מצמר הגזול. בפ"ק דסוכה (דף ט') ממעט גזול מדכתיב ועשו להם משלהם וכתב נמוקי יוסף דלא מיפסיל אלא בגזל חוטין ממש אבל אם גזל צמר ועשאם חוטין כשרה דקנייה ביאוש ושינוי השם אבל לכתחלה אסור משום בוצע גזל בעולה. ורבינו שכתב מצמר הגזול פסול צ"ל דמיירי קודם יאוש א"נ אפילו אחר יאוש לא קני משום דהוי שינוי החוזר לברייתו: ומ"ש רבינו ולא משל עיר הנדחת. טעמא לאו משום דאיסור הנאה הוא דהא מצות לאו ליהנות ניתנו אלא טעמא משום דכיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה וציצית יש לו שיעור למטה: ומ"מ ולא משל קדשים:

המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית. בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מ"ו) בעיא דלא איפשיטא ולחומרא. ומ"ש אבל המשתחוה לפשתן הנטוע ה"ז כשר שהרי נשתנה. נלמד ממה שאמרו בפרק הזוכר שם (מ"ו ב') המשתחוה לקמה קמחה מהו למנחות:

יב ציצית שעשה אותו כותי פסול וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) אמר רב יהודה אמר רב מנין לציצית בכותים שהיא פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית בני ישראל ולא כותים. ומה שכתב אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה. לא בטויית החוטין קאמר דהא בעינן טויה לשמה כדכתבתי אלא בנתינת החוטין בכנף ועשיית הקשרים והחוליות דוקא קאמר שאם עשה ישראל שלא בכוונה כשר מדלא מצריכין לשמה אלא בטוייה ועוד דאמר בפרק התכלת אמר רב יהודה אמר רב ציצית שעשאה כותי פסולה ואם איתא מאי איריא כותי אפילו עשאה ישראל שלא לשמה נמי אלא ודאי לא משמע אלא כותי אבל עשאה ישראל שלא בכוונה כשר:

וציצית שנעשה מן העשוי מקודם פסול כיצד הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד וכו'. בגמרא שם (דף מ"א) טלית שנקרעה חוץ לשלש וכו' והוין שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ובה תכלת ותולה בה. ופירש"י ממקום אחר טלית אחרת ויש בה תכלת ותולה בה משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה. ורבינו מפרש שהטעם מפני שדומה למי שנעשים מאליה:

יג ומ"ש ומותר להתיר ציצית מבגד זה ולתלותם בבגד אחר וכו'. בפרק התכלת (שם) ובפרק במה מדליקין (שבת כ"ב) רב אמר אין מתירין מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מהלת דעביד כשמואל וחד מינייהו הא דמתירין מבגד לבגד:

יד תלה החוטין בין שתי הכנפים מזו לזו וכו'. בפ"ק דסוכה (דף י"א) אמרי' דרב מכשר בתלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהם ושמואל ולוי פוסלים ואקשינן עליה דרב מדתניא תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן פסולה ושלים בקשיא: ויש לדקדק בדברי רבינו דמשמע לכאורה שהוא מפרש דדוקא בתלה החוטין בין שתי כנפים הוא דפסלינן בתלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן אבל בחוטין שלוק שוויין אלא בכנף אחת אף ע"פ שכרך וקשר ואחר כך פסק ראשי החוטין כשרה דאם לא כן לשמועינן דאפילו בתלאן בכנף אחת פסולה. אבל קשה דכיון דטעמא משום תעשה ולא מן העשוי בתלאן בכנף אחת נמי יש לפסול לכן נראה לי דגם בתלאן בכנף אחת פסל ומ"מ תלה חוטין בין שתי כנפים כתפס מפני שהוא ז"ל מפרש מה שאמרו בגמרא תלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהן בתלה החוט בין שתי כנפים ואפילו הכי מכשיר רב משום דקסבר פסיקתן זו היא עשייתן והא מני שמואל הטיל לשתי הקרנות בבת אחת וכו'. ורבינו דרכו לכתוב הדין כמו שהוא שנוי בגמרא ולכך כתב דין תלה החוטין בין שתי כנפים כמו שהוא שנוי בגמרא לפי פירושו ומיהו נשמע להיכא דלא תלה אלא בכנף אחת כיון דהוי מן העשוי:

טו הטיל ציצית על הציצית אם נתכוון לבטל את הראשונות וכו'. בפרק התכלת מנחות (דף מ') אמר רבא הטיל לבעלת שלש והשלימה לד' פסולה משום תעשה ולא מן העשוי פריך ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי והא אמר רבי זירא הטיל למוקלת כשרה אמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין דילמא לבטולי קא מכוין ובל תוסיף ליכא מעשה איכא. ופירש"י הטיל למוקלת שהיה לה ארבע ציציות והטיל לה ד' אחרות כשרה בבני בתראי ואע"ג דהדר פסקינהו לקמאי והא הכא דהלא נצרך עבדינהו בטעם עשייה ומכשרא בהו. אמר רבא לעולם שלא נצרך מן העשוי קרינן ביה והכא נהכי מכשרא בבתראי דקאי בבל תוסיף כי עבדינהו ולא הוי מעשה דכיון דעובר על דברי תורה לא מיקרי מעשה הילכך כי פסיק לקמאי הוא הויא עשייתן דבתראי אבל שלא נצרך בבעלת שלש שאינו עובר עליהם הוי מעשה לאקרויי ציצית העשויים כפסול ואיכא בגמרא תעשה ולא מן העשוי: וכתב הראב"ד על דברי רבינו א"א עיינתי בדבריו וכו' דהאי לאודויי קיימא והאי לאודויי וכו' עכ"ל. ורבינו נראה שהוא מפרש דהא דאמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי היינו לומר דהבלת ציציות בתראי כיון דקאי עלייהו בבל תוסיף שפיר חשיב מעשה ולא קרינן ביה מן העשוי ולא דמי להטיל לבעלת ג' דחשיב מן העשוי משום דלא עבר בה משום בל תוסיף וליכא

הגהות מיימוניות

[ס] מכאן פסק ר"י ורבינו יהודה שנשים יכולות לעשות ציצית מדאינו ממעט אלא עכו"ם וכן הורה רבינו יהודה לאשתו לעשות ציצית אבל בשם מורי שי' מצאתי דאין להם לעשות ציצית משום דכתיב בני ישראל ועשו אבל שאר תיקוני תפלין וטויית החוטים יכולות לעשות. בתוס' גיטין מצאתי וכן כתב רבינו תם בכל מצוה שאין אשה חייבת כגון לולב וציצית אינה יכולה לאגד הלולב ולתקן הציצית וראיה מהא דפרק השולח כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה. וכן היה מעשה בפוריי"ש באשה שהיתה רגילה לתקן ציציות להגדילם בטליתות ופסלם רבינו תם מההיא דפרק השולח כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה. והא דפ"ב עד כמה רשלוחי אין מעמידין מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו לא היתה קושרת אלא מסייע לו לקשור א"נ לא נאסר באשה אלא תקון הדבר כגון כתיבה ותיקון הציצית ואגידת הלולב אבל קשירה לאו תיקון המצוה ומציא למיעבד ע"כ בתוס' גיטין ונראה דהוא הדין טויית חוטי הציצית. מורי רבינו זצ"ל. וכן נראה ראיה מקרפליתא ורכיבתו דרי הגינא בן חושא דפרק הסוגיא: [ו] בפרק במה מדליקין ובפרק כירה אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מתוי תלת דעביד כשמואל מתירין מבגד לבגד וכו': [ז] בפ"ק דסוכה בשמואל ולוי ודלו כרב שאמרו הדברים בקשיא ... אבל אם תלאן ופסק ואח"כ קשר כשר ... : * [לשון אחר הוי לה ד' ציציות בד' כנפות ועשה לה עוד אחרות והתיר הראשונות כשרה ... והרמב"ם כתב הטיל ציצית וכו' אם נתכוון להוסיף ...]

מגדל עוז

חוטי הציצית כו' עד או מן הפשתן. פרק התכלת (דף מ"ב) ובסוכה פ"ק (דף י"א): ואין עושין מצמר הגזול כו' עד פסול סוכה (פ"ק דף ט): המשתחוה לבהמה כו' עד נשתנה. פרק כל הצלמים (דף מ"ו): ציצית שעשה כותי כו' עד כשרה. פרק התכלת (דף מ"ב): וציצית הנעשית מן העשוי מקודם פסול. פ"ק דסוכה (דף י"א): כיצד הביא כנף כו' עד מאליה. פרק התכלת (דף מ"א): ומותר להתיר כו' עד תכלת. פרק במה מדליקין (דף כ"ב) ופרק התכלת: תלה החוטין כו' עד העשוי. פרק קמא דסוכה (דף י"א): הטיל ציצית כו' עד פסולה כיסה. פרק התכלת (דף מ"א): כתב הראב"ד ז"ל עיינתי בדבריו ולא מצאתי בגמרא וכו' דהאי לאודויי קיימא והאי לאודויי ס' עכ"ל: ואני אומר שמה הוא כדבריו אשר דהוא נאוקימתא דרב פפא הוא קשיין לתוספין וכן פירש"י ז"ל והוא מתשמעות פרק התכלת

ואם נתכוון להוסיף אף על פי שחתך אחת משתיהן הרי זו פסולה. שהרי כשהוסיף פסל את הכל וכשהתיר או חתך התוספת נמצא השאר נעשה מן העשוי שעשייתו הראשונה פסולה היתה: **טז** וכן המטיל לבעלת שלש ואח״כ השלימה לארבע והטיל לרביעית כולה פסולה שנאמר תעשה ולא מן העשוי: **יז** אין [נ] כופלין את הטלית לשנים ומטילין ציצית על ד׳ כנפיה כשהיא * כפולה אלא אם כן תפרה כולה ואפילו מרוח אחת: **יח** נפסק [ס] הכנף שיש בה ציצית חוץ לשלש אצבעות תופרה במקומה. בתוך שלש לא יתפור. נתמעטה זוית של בגד שבין חוטי הציצית ובין סוף הארוג אפילו לא נשאר מן הארוג אלא כל שהוא א כשר. וכן אם נתמעטו [ע] חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם

אלא

א טור ס׳ י״א :

כסף משנה

וליטנא בתמיה הוא השתא בכל תוסיף עבר בהטלת ציצית בתראי והיכי אפשר לומר דלא האי מעשה ורב פפא פליג עליה ואמר ממאי דהא דמכשריק בהטיל למופלת במתכוין לאוסופי היא דילמא איפכא הוא דכי מכוין לאוסופי הוא כיון דעבר בבל תוסיף ליכא מעשה בכשרות ושתי הציצית פסולים ואין להם תקנה משום דכיון דנפסלו הראשונים כשהטיל השניים וכשחתך השניים הו״ל קמאי מן העשוי בפיסול וכל שכן אם חתך הראשונים שפסולים השניים שהרי תחלת עשייתן היתה בפיסול וכי מכשריק בהטיל למופלת כשנתכוין לבטל הראשונות דוקא הוא דמכשריק דכיון דלא נתכוון להוסיף מעשה איכא כלומר מעשה העשוי בכשרות איכא בהטלת ציציות בתראי שמאחר שנתכוון לבטל הראשונות הוי מעשה השני כיון שיש בטלית א ארבע כנפות הילכך לא דמי לבעלת שלש. ולפי זה רב פפא גם כן בא לחלק בין הטיל לבעלת שלש להטיל למופלת ונקטינן כוותיה :

יז אין כופלין את הטלית לשנים וכו׳. שם (דף מ״א) ת״ר טלית כפולה חייבת בציצית ור״ש פוטר ושוין שאם כפלה והפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקט בסיכי. ופירש״י טלית כפולה שהיתה ארוכה כשנים וכפלה. ור״ש פוטר שאם הפשט נמצאת ציציות באמצעיתה. שאם תפרה חייבת שלא תפשט. דנקט בסיכי תפירה רחבה בשפ״ר בלעז. ורבינו פוסק כר״ש וטעמו מדאיתא בגמרא רבה בר הונא איקלע לבי רבא בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עלויה כפילא איפשיטא ואתא תוסי וקם ליה להדי רישיה א״ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא אתא שדייה איכסי גלימא אחריתא אמר ליה מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית היא זיל רמי לה. ופירש״י אפשיט הטלית היו הציציות באמצעיתה שהיתה רחבה כפלים בקומתו והיתה כפולה והכפל מוטל על ראשו ושני הראשים של טלית לתתה מאחוריו ושני ציציות היו בקרנות האחד ושנים בשני ראשי הכפל מקום שארכו כלה וכשהפשט היה טולו תבוי בה ונמצאו שתי ציציות של כפל באמצע הטלית כנגד ראשו של רבא לאו היינו כנף דהא באמצעיתה עומדים עכ״ל. ומשמע לרבינו דכי א״ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא היינו לומר דאפילו קודם שהפשט נמי כיון שעשויה להפשט לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא דאם לא כן הו״ל לא תפשוט אותה אלא התעטף בה כשהיא כפולה. והא דלא אמר ליה מעיקרא כי חזייה דמיכסי טלית כפולה לאו היינו כנף דכתיב באורייתא משני שרצה להמתין עד שיפשיטנה וירצה דקאי כנף להדי רישיה וכן משמע מדסיים בגמרא בהאי עובדא איכסי גלימא אחריתא ואם איתא אמאי איצטריך לאכסויי גלימא אחריתא הו״ל לבטול את א ולאכסויי בה וגם רבה בר רב הונא אמאי א״ל זיל רמי לה לא הו״ל אלא כפלה הילכך משמע ודאי דס״ל דהלכה כר״ש. ואפשר שגם דעת הרי״ף והרא״ש כן וסמכו על מה שכתבו דרבה בר רב הונא ורבא בר רב נחמן דמשמע מיניה דהלכה כר״ש. ומ״ש רבינו דבתפרה מרוח אחת סגי להטיל ציצית על כנפיה כמו שהיא כפולה. נראה שלמד כן מדפרכינן אמאי דהגיא ושוים שאם כפלה ותפרה שחייבת פשיטא ושני לא צריכא דנקטה בסיכי וסובר רבינו דנקטה בסיכי היינו שתפרה מרוח אחת. א״כ כיון דטעמא דאין מטילין בה ציציות כשהיא כפולה הוא משום דמפשיט וקאי תוספא להדי רישיה כל שתפרה מרוח אחת דליכא למיחש להכי שפיר דמי להטיל בה כשהיא כפולה וממילא דה״ה לנקטה בסיכי דהיינו תפירה רחבה כדפירש״י דתפרה סתם קאמר ואפילו תפירה רחבה במשמע. והא דפסר ר״ש היינו מלהטיל בכנפים הכפולים אבל בארבע כנפיה הפשוטים צריך להטיל דהתו משום דככלה איספרא לה והכי דייק ליטנא דרבינו שכתב אין כופלים את הטלית לשנים ומטילין ציצית על ארבע כנפיה כשהיא כפולה משמע דוקא על ארבע כנפיה כשהיא כפולה אין מטילין אבל על ארבע כנפיה הפשוטין מטילין :

יח נפסק הכנף וכו׳. בפרק התכלת (שם) אמר רב יהודה טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך שלש לא יתפור. ופירש״י חוץ לשלש למעלה משלש אצבעות משפת הכנף יתפור ולא חיישינן דילמא פיש מידי מתוס התפירה וניהגו ויוסיף עליו שבעה הוטין לשם ציצית ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי דהא חוץ לשלש לא חזי לתלות ציצית בתוך שלש דראוי להניח שם ציציה לא יתפור דחיישינן להכי כדפרישנא. וכתב הרא״ש ולפי זה ירצה דטלית של נמר שנקרעה תוך שלש מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטי צמר אלא בחוטי קנבוס ואינם ראויים לציצית. ור״ע פירש חוץ לשלש יתפור כיון דאית ביה שלש על שלש אית ביה תורת בגד תוך שלש לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואע״ג דתפריה כמאן דפסיק דמי ולא רמינן ביה ציצית ואי עביד ביה ציצית לא פסל לטלית עכ״ל ומשמע דלר״ע כל שנקרע תוך שלש דמיפסיל אפילו חסרו ל״מ דאין להכשיר ציצית שהיה תלוי בו באותה שעה דהא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול אלא אפילו הטיל ציצית אחר שתפרו פסול מפני שתחיכה ש כיון שנפסקה אע״פ שתפרה תו לא חשיבא מבגד זה וכן כתב הרא״ש ז״ל ורבינו ירוחם. אבל הת״ה נמוקי יוסף בשם ר״ע משמע דלא נפסל אלא ציצית שהיו בו בעת שתפרו מפני שבעת שנקרע תוך שלש בטלו הציצית מיד שלא נשתייר בו שיעור כנף וכשחזר ותפרו הו״ל תעשה ולא מן העשוי אבל ציצית שהטיל בו אחר שתפרו כשר ולזה נוטים דברי רבינו שכתב נפסק הכנף שיש בה ציצית משמע דדוקא לפסול ציצית שיש בו בשעת קריעה קאמר : **נתמעטה זוית של בגד וכו׳** שם (דף מ״ב) רב ספא ורבינא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב ספא לגלימיה דרבינא דספר ובצר ממלא קשר גודל אמר ליה לא סבר לה מר להא דרבי יעקב דאמר צריך שירחיק כמלא קשר גודל אמר ליה בשעת עשייה איתמר : **וכן אם נתמעטו חוטי הציצית וכו׳.** בראש פרק התכלת (דף ל״ח) תנן התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת ובגמרא לימא מתניתין דלא כרבי דתניא ורמינהו אותו מלמד שמעכבים זה את זה דברי רבי וחכמים אומרים אין מעכבים ואסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן או איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים וכמה שיעור גרדומים כדי לענבם. ובתר הכי (דף ל״ט) אמר רבה בר רב אדא אם נפסק החוט מעיקרו פסולה. והנה רבינו כתב בתחלת פרק זה התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר תכלת לבדו כשר : ויש לתמוה עליו ממ״ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן משמע שאם נפסקו כל חוטי הלבן לגמרי ולא נשתייר מהם כלום מאחר שנשאר התכלת כשר וא״כ היאך כתב כאן שאם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה ועוד דמשמע דפסק כרבי דאליבא אמרינן דאי איגרדם לבן וקאי תכלת כשר ומשמע דרבנן לא סברי הכי ואמאי פסק כרבי ולא כחכמים ועוד דבגמרא אמרינן דר״י בן נורי פליג עליה ורביה הוא וקיימא לן כהלכה כרבי מחבירו ולא מרבו ועוד דכיון דפסק כרבי דאיגרדם לבן וקאי תכלת כשר הוא ליה למיפסק נמי דתכלת ולבן מעכבין זה את זה כדסבר רבי ועוד אמאי נקט דתכלת אינו מעכב את הלבן שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו והלבן אינו מעכב את התכלת נקט נפסק הלבן ונתמעט. ועוד יש לדקדק דמלשון רבינו משמע דמכשר איגרדם טליה לבן אפילו לא נשתייר ממנו כלום והיאך אפשר לומר כן כיון דבגמרא לא הכשירו אלא בנשתייר כדי עניבה : ויש לומר שרבינו פסק כרבנן וכפשטא דמתני׳ דקתני התכלת אינו מעכב את הלבן וכו׳ ר״ל שאין לו אלא מין אחד עושה אותו וכתב שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו וממילא משמע דלבן אינו מעכב את התכלת וכ״ש הוא שהרי עיקר המצוה בתכלת וכאיגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן פסק דכשר משום דסבירא ליה דאע״ג דלאוקומי מתני׳ אליבא דרבי איתמר לכולי עלמא דינא הכי הוי ובאוקימתא דמסקי׳ הוא דמשוינן פלוגתא בינייהו דלרבנן אתיא מתני׳ כפשטה שאם אין לו לבן עושה תכלת ואם אין לו תכלת עושה לבן אבל לרבי דלא מצי לפרושי הכי משום דסבירא ליה שמעכבין זה את זה צריך לפרש דמתני׳ באיגרדם תכלת וכו׳ מיירי. ולענין שיעור הגרדומים משמע שסובר רבינו דאפילו לא נשאר אלא מין אחד והמין השני נפסק כולו לגמרי כשר דליטנא דגמרא דקאמר איגרדם לבן וקאי תכלת משמע ליה דאיגרדם לבן לגמרי ולא נשתייר ממנו כלום והא דבעינן שיעור גרדומין לאו אבני רבי חייא קאי אלא היכא דאיגרדום כולהו ציציות בין דתכלת בין דלבן דאז הוא דבעינן שישתייר כדי עניבה אבל היכא דלא איגרדם אלא מין אחד אפילו לא נשתייר ממנו כלום כשר. נמצא לפי זה דהיכא שנפסקו חוטין של מין אחד לגמרי כיון שנשאר המין השני שלהן כשר והיינו הכיא דבני רבי חייא וזהו מ״ש רבינו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר ורבותא אשמועינן שאע״פ שאינו אלא חוט אחד כשר וכל שכן שאם נפסק התכלת ונשתייר

משנה למלך

טו ואם נתכוין להוסיף אע״פ שחתך אחת מהן ה״ז פסולה. (א״ה עיין מה שכתב בהלכות ממרים) :

מגדל עוז

במגלה וגם רבותינו בעלי התוספות ז״ל האריכו בפירושה וכן הסכימו הכן. וגם בסנהדרין פרק הנחנקין גבי זקן ממרא כל סוגיין ככי אזלא כהדיא דכל המוסיף גורע ואע״פ שיש מסכימים עם הראב״ד ז״ל שאין המצוה גופה נפסלת בעבור תוך המוסיף יש להם פנים אחרים וטענות כתובות תקועות אצלינו בתוספות אבל לא מטעמו ואף אלו טועים כם אבל רובם הסכימו כר״מ ז״ל כשיטתא דתלמודא דכל המוסיף גורע ומיפכלא ודכולי עלמא כפי כוונה לבוסף וכדאיתא בעירובין פרק בתרא. ור״י השיב בתשובה דעת אחרת בחילוק שאם נעשית המצוה כהלכתה ואח״כ הוסיף עליה בכוונה המוסיף עובר אבל המצוה לא מיפסלא אבל אם לכתחלה כיון ועשאה בתוספת איהו מיעבר עבר ומצוה גופה מיפסלא ויש לו על מה שיסמוך כמו שכתוב פרק הנחנקין בשיטת התוספות. ובכל מקום ומקום שמזכיר ר״מ ז״ל כל מצוה ומצוה שאם הוסיף בה פסלה כשכתבתי עמו חוץ מתוכפה כהדם שלא ירדנו לבוף דעתו הגאונו ורבותינו ועוסם אבל אח״כ נתחדשה לי כנראה שאיפשר שהוא מפרש כטעם נהדם שהוא מכוין לגאונו ואיבור תוסיף ליכא אלא אם כיון לבוסיף כדאמר בתלמודא בכל הני הוכתי לידיה ור״מ ז״ל כיארו פרק תשיעי דממרים וגם כי מקודם שאלתי את פי מורי הרשב״א ז״ל על זה ואמר לי שאל גם הוא לרבו המובהק כ״ר יונה הקדוש ז״ל ואמר לו שכבר שאלו ולא ידע טעמו רק זה דכל גאונו כשר ולא נתיישב דעתו ודעתי ט. עתה ראותי שהוא עיקר הדבר ודעתם בו אמת ויציב ומי שירצה לעמוד על עיקר הדברים יעיין בהלכות בהלכות ובעומק יבין הדין : וכן המטיל לבעלת ט׳ עד סוף הפרק. פרק התכלת (דף מא) :

הגהות מיימוניות

[נ] תניא טלית כפולה חייבת בציצית ורבי שמעון פוטר וכן ק״ל דאסרינן והתם רבה בר הונא איקלע לבי רבא בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי בטלית כפולה א״ל לאו היינו כנף דכתיב באורייתא שדייא סיניה ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת עד כאן : * [שם בסור על זה ופלגתן א״א ז״ל נראה שחייבת אע״פ שלא תפרה] : [ס] אמר רחבה אמר רב יהודה טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך שלש לא יתפור שמא ינית חוט מן התפירה לשם ויצרף אותו עם שאר חוטין לעשות ציצית ופסול הוא משום תעשה ולא מן העשוי תנ א נמי הכי וכר מרבי מאיר סייתי ראיה ואע״ג דרבנן פליגי עליה משום דהלכה כרבי מאיר בגזרותיו, ויש ליזהר אותן שתופרין פסקי מעיל בכנפות הטלית שלא תהא שום תפירה שתופרין ומחברין איתה בה לטלית לממה מג ולמעלה ממלא קשר גודל א״א התפירה התחתונה ושבצדדין תהיה בסוף הטלית פחות כמלא קשר גודל והפירה העליונה ושבצדה השנית יהיו מרוחקים מסוף הטלית יותר מג׳ וכן דנתי לפני מורי קרובי ה״ר יהודה זצ״ל והגאתו עכ״ל מורי רבינו כאיר בחידושיו : [ע] וככל דבריו אלה פי׳ ריצב״א כריש נמרא דפרק התכלת הא דאמר גרדומי תכלת כשרים ולא בעינן שיהא בפתיל כדי לענבן דמאחר שנשאר בגדיל כדי לענבן כשר ע״כ. עוד כתב בס״ת ששמע בשם רבינו תם דעכשיו אם נפסקו ג׳ חוטין מציצית שלנו אפילו נשאר כדי לענבן פסול דלא כשרינן גרדומי אלא כשנשאר אחד מן המינין שלם שהוא דבר חשוב כדאמרינן התם איגרדם תכלת וקאי לבן אבל עכשיו שאין לנו תכלת אין נשאר דבר חשוב אלא אם כן נשארו חצי החוטין שלימין וכן דעת ס״י :

אלא * כדי עניבה כשר. ואם ינפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה:

פרק שני

א תכלת יהאמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כפתוך שבכחול. וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין השמש בטהרו של רקיע. והתכלת האמורה בציצית צריך שתהיה צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביופיה ולא תשתנה וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אע״פ שהוא כעין הרקיע. כגון שצבעו באסטים או בשחור או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית. רחל בת עז צמרה פסול לציצית: **ב** כיצד צובעין תכלת של ציצית. לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחים אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבעין עושין כדי שיקלוט את העין. ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי. ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהן כדרך שהצבעין עושין ומרתיחין אותו ונותנין בו הצמר עד שיעשה כעין רקיע וזו היא התכלת של ציצית: **ג** התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה ואם צבעה שלא לשמה פסולה. והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה היורה כולה. אלא כיצד יעשה לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן ומניח בו צמר שבודק בו ושורף את שבדק שהרי נצבע לבדיקה. ושופך הצבע שבכלי שבדק בו שהרי טעמו ופסלו. וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם: **ד** התכלת אינה נלקחת אלא מן המומחה חוששין שמא נצבעה שלא לשמה. אע״פ שנלקחה מן המומחה אם נבדקה ונודעה שנצבעה באחד משאר צבעונין המשחירים שאינן עומדין פסולה: **ה** כיצד [א] בודקין אותה עד שידוע אם נצבעה כהלכתה אם לאו. לוקחין תבן וריר של שבלול ומי רגלים שנתחמצו

א טור סי׳ י״ג: ב סמ״ג עשין כו:

כסף משנה

ונשתייר הלבן לכשר. והיכא שנפסקו כל החוטין אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר וסיים דאמרינן וכמה שיעור גרדומין כדי לענבן והוא מ״ש רבינו וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר. והיכא שנפסקו חוטין של מין אחד ומהמין האחר נפסק חוט אחד מעיקרו פסול דעד כאן לא מכשרינן בנפסק מין אחד אלא כשהמין השני נשאר שלם אבל כשנפסק מהמין השני חוט אחד מעיקרו פסול וכן אם עשאן שלם ממין אחד אם נפסק חוט אחד מעיקרו, והוא מה שאמר רבינו ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה: ואפשר לומר על פי שיטה זו דבני רבי חייא כי אמרי גרדומי תכלת כשרים בשנשתייר בהם כדי עניבה דוקא מכשרי דכי בעינן וכמה שיעור גרדומין ומהדרינן כדי לענבן אהני רבי חייא קאי כדמשמע מפשטא דשמעתא ובנפסקו כל החוטין איירי דלא בעינן כדי עניבה דלכל החוטין קורין תכלת וכמו שכתב הרא״ש והכא דאמר לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן או איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר׳ חייא גרדומי תכלת כשרים ה״ק אי איגרדם תכלת לגמרי וקאי לבן או איגרדם לבן לגמרי וקאי תכלת לית לן בה ומייתי ראיה מבני רבי חייא דאמרי גרדומי תכלת כשרים ואע״ג דאינהו בעו שישתייר בהם כדי עניבה שאני התם שנפסקו כל החוטין אבל הכא שמין אחד לא נפסק ממנו כלל אע״פ שהמין השני נפסק לגמרי כשר דלא מייתי ראיה רבא מבני ר׳ חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו ולפי זה מ״ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר היינו מאי דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן כשר. ומ״ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר הוא מאי דאמרי בני ר׳ חייא גרדומי תכלת כשרים: ויש לפרש בע״א שרבינו מפרש דהא דקאמר רבא אי איגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן כשר היינו בשנשאר מהם כדי עניבה דוקא וכבני ר׳ חייא דאילו איגרדם לגמרי פסול הוא וכדאמר רבה בר רב אדא אם נפסק החוט מעיקרו פסול. ולפי זה אין בדברי רבינו אלא שני דינין האחד היכא דאיגרדם אחד מהמינים ונשאר ממנו כדי עניבה והוא מ״ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף אלא שבראש הפרק כתב הדין דרך כלל ובסוף הפרק פירשו דהיינו דוקא בנשתייר כדי עניבה והוא מ״ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר בהם כדי עניבה כשר והיינו בשלא נפסק אלא המין האחד והמין השני קיים וסמך על מה שבתחלת הפרק לא הזכיר אלא בנפסק מין אחד ומין שני נשאר שלם. הדין השני הוא מ״ש ואם נפסק החוט מעיקרו פסולה והיינו דרבה בר רב אדא. ולפי דרך זה דעת רבינו כדעת רבינו תם:

ויש לפרש בע״א דשלשה דינין הם, האחד כשנפסק מין אחד לבד אפילו נשתייר פחות מכדי עניבה כשר שמאחר שהמין השני קיים כולו בכל שהוא שנשתייר ממין זה סגי והוא שכתב וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר ודייק לכתוב ונפסק הלבן ונתמעט ולא כתב ונפסק מעיקרו וה״ק נפסק הלבן ונתמעט משיעור כדי עניבה ומכל מקום קצת נשתייר. ומ״ש עד הכנף היינו עד ולא עד בכלל כלומר שבמקום שתלוי בכנף נשאר כל שהוא והיינו דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן כשר וגרדומין היינו שנשתייר קצת דאי לא נשתייר כלום נפסק מעיקרו מיקרי ואם נשתייר כדי עניבה מאי איריא קאי לבן או קאי תכלת אפילו איגרדום תרווייהו נמי כשר וכדאמרי בני ר׳ חייא גרדומי תכלת כשרים כשנשתייר בהם כדי עניבה כדאמרינן בגמרא ותכלת דאמרי בני ר׳ חייא היינו כל החוטין דלכולהו קרי תכלת ולא מייתי רבא ראיה מדבני ר׳ חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו וכיון דבנפסקו כל החוטין מכשרי בנשתייר בהם כדי עניבה בנפסק מין אחד לבד יש להכשיר בנשתייר פחות מכדי עניבה. הדין השני אם נפסקו כל החוטין והוא שכתב וכן אם נתמעטו חוטי הציציות אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר והיינו דבני ר׳ חייא וכמו שכתבתי בסמוך. הדין השלישי מ״ש ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה: ודע דגרסינן בגמרא אבא דאמריך וכמה שיעור גרדומין כדי לענבן איבעיא להו כדי לענבן כולהו בהדדי או דילמא כל חד וחד לחודיה תיקו והרי״ף ורבינו השמיטו דין זה משמע דסברי דאזלינן בה לקולא וטעמא משום דס״ל דשיעור זה אינו אלא מדרבנן דאילו מדאורייתא בכל דהו סגי. וגרסינן תו בגמרא בעי רב אשי אלימי ולא מיענבי ואי הוו קטיני מיענבי מאי ת״ל רב אחא כ״ש דמינכר תלותייהו. ופירש״י אלימי עבים. דאי הוו קטיני דקים. הוו מענבי שארוכין הם כל כך אבל מפני עביים הוו קצרי לענוב. כ״ש דכשרים דהואיל ואילו הוו דקים כ״כ כשרים דהא ארוכין הן כדי עניבה כ״ש כשהם עבים דמינכרא תלותן טפי עכ״ל. והרי״ף והרמב״ם השמיטוהו וטעמא משום דכיון דאפשר במכ״ש מילתא דפשיטא היא ואע״ג דמעיקרא הוה מיבעיא ליה לרב אשי כיון דאמר דאתיא במכ״ש קלה וכיון דלפשטה קושטא לכולי עלמא אתיא במכ״ש לא חשו לכתבו:

פ״ב א תכלת האמורה בתורה וכו׳ וזו היא דמות הרקיע וכו׳. כתב כן משום דתניא בפרק התכלת (מנחות מ״ג) מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא: והתכלת האמורה בציצית צריך שתהא צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביופיה ולא תשתנה וכו׳. מתבאר בפרק התכלת (שם מ״ב:): רחל בת עז וכו׳. בפ״ב דבכורות (דף י״ז) אמרינן שהכל מודים שצמרה פסול לתכלת ואמרינן נמי שהכל מודים שאין לוקין על צמרה משום כלאים וא״כ לא חשיב צמר כלל ואינו פוטר בציצית אלא במינו דוקא:

ב כיצד צובעין תכלת של ציצית לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואח״כ מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחין אותו באהלא וכיוצא בו וכו׳. נראה שזה כתב רבינו מדעתו שזה דרך הצבעין: ומ״ש ואח״כ מביאין דם חלזון והוא דג שדומה לעין התכלת. בפרק התכלת (מנחות דף מ״ד.) ת״ר חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לע׳ שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים. ופירש״י גופו מראה גופו: ומ״ש ודמו שחור כדיו. ומ״ש ובים המלח הוא מצוי: ומ״ש ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהם כדרך שהצבעין עושים. שם (דף מ״ב:) א״ל אביי לרב שמואל בר יהודה האי תכלתא היכי צבעיתו לה א״ל מייתינן דם חלזון וסממנים ורמינן להו ביורה:

ג התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה ואם צבעה שלא לשמה פסולה והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה היורה אלא כיצד יעשה לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן וכו׳ עד שהרי טעמו ופסלו. שם:

ד התכלת אינה נלקחת אלא מן המומחה וכו׳. ברייתא שם: אף ע״פ שנלקחה מן המומחה וכו׳. נראה שלמד כן מדאמרינן שם בגמרא (דף מ״ג) מר ממשכי איתי תכלתא ובדקוה בדרב יצחק בר יהודה ואפריד חזותה בדרב אדא ואתני למעליותא סבור למפסלה אמר להו רב אחאי שמעתא אהדדי איתמר היכא דבדקנא בדרב יצחק בר יהודה אי איפרד חזותה פסולה לא איפרד בדקינן לה בדרב אדא אתני למעליותא כשרה לגריעותא פסולה. ופירש״י מר שם חכם. ממשכי שם מקום. הרי בהדיא שאע״פ שהיה חכם אע״פ כן כשבדקוה אי לאו דא״ל רב אחאי שמעתא אהדדי איתמר הוו פסלי לה. וא״ת ולמה בדקוה והא תניא דאינה נקחת אלא מן המומחה משמע דמן המומחה נקחת ואינה צריכה בדיקה. וי״ל דהתם ה״ק שאינה צריכה בדיקה אלא שכך אירע מעשה שבדקוה וכך הם דברי רבינו שכתב אם נבדקה:

ה כיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה כהלכתה אם לאו לוקחין תבן וריר של שבלול וכו׳. (שם מ״ב מ״ג) רב יצחק בר יהודה בדיק ליה מייתי מגביא גילא ומיא דשבלילתא ומי רגלים בן מ׳ יום ותרי לה בגוייהו מאורתא עד לצפרא אי איפריד חזותה פסולה

משנה למלך

פ״ב א תכלת האמורה בתורה כו׳. (א״ה עיין מה שכתב רבנו ז״ל בפרק ח׳ מהלכות כלי המקדש דין י״ג):

הגהות מיימוניות

* [רש״י פי׳ גרדומין כדי עניבה מהענף ור״י פי׳ אפילו נחתך כל הענף ונשתייר מן הגדיל כדי עניבה כשר ובנפסקו כל החוטים כתב הטור דבעינן כדי עניבת כולם יחד דהיינו יותר מכדי עניבת כל אחד בלבד ע״כ]: [א] מייתי סגביא גילי ומיא דשבלוליתא אבל רש״י פי׳ סגביא גילי בלשון צרפ״ת אלום, מים דשבלוליתא מים היוצאים מן התילתן שקורין פנגר״ע ע״כ:

מגדל עוז

פ״ב תכלת האמורה בתורה כו׳ כו׳. פ״ק דיבמות (דף ד׳): כפתוך שבכחול כו׳ עד פסול לציצית. פרק התכלת (דף מ״ג): ורחל בת עז צמרה פסול לציצית. פרק קמא דבכורות (דף י״ז): כיצד צובעין תכלת כו׳ עד קודם לאפייה בפרס. כל פרק התכלת (דף מ״ב):

פסולה לא איפריך חוטה כשרה רב אדא מייתי חמירא אלכסא דטעפרי ואסי לה בגויה אי איפתי למטליותא כשרה לגריעותא פסולה ואסיקנא דשמועתא אהדדי איתמר כמו שכתבתי בסמוך. ורבינו כתב בלק במקום חמירא אפשר שכך היתה נוסחתו:

ו חצר שמוכרין בה תכלת וכו׳. בפ״ב דע״ז (דל״ט):
המפקיד תכלת אצל הכותי וכו׳. (שם) אמר רב דהכלת אסור בחותם אחד:

ז המוצא תכלת בשוק אפילו מנא חוטין פסוקין ושזורין פסולין. בפ׳ בתרא דעירובין (דף צ״ו) א״ר אלעזר המוצא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין כשרים מ״ט לשונות דאמרי אדעתא דגלימא צבעינהו חוטין נמי אדעתא דגלימא שרינהו פירש שוחם בשזורין שזורין נמי נימא אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו במופסקין דסלי האי ודאי לא טרחי אינשי אמר רבא וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפלין דתנן כד״א בישנות אבל בחדשות פטור אלא אמר רבא טרח ולא טרח תנאי היא דתניא המוצא תפלין מכניסן זוג זוג אחד הדשות ואחד ישנות דברי רבי מאיר ר׳ יהודה אוסר בחדשות ומתיר בישנות אלמא מר סבר טרח איניש ומר סבר לא טרח איניש והשתא דסני אבוה דשמואל בר רב יצחק אלו הן ישנות כל שיש בהם רצועות ומקושרות חדשות שיש בהם רצועות ולא מקושרו׳ דכ״ע לא טרח איניש ופירש״י בשזורים שאין דרך לארגם דשיפתא דגלימא שכן דרך להסך שארין בשפה צקיצין אורי״ל. במופסקין דכולי האי לא טרח לתאר ולקטון ולהסך אותן. וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפלין ואפילו הכי איפסיק לה במתניתין דקתני חדשות פטור דילמא קמיע נינהו ולא מהלכין שבת עלווייהו. אחד הדשות שאין אדם טורח. והשתא דתני אבוה דשמואל דהאי חדשות כשיש בהם רצועות ואינן מקושרות כעין קשר של תפילין אלמא טעמא משום קשר דקשירה סב מלאכה. דכולי עלמא לא טרח דטעמא דחדשות לאו משום ספק קמיע הוא עכ״ל. נמצא לפי זה דקם ליה הלכתא כר׳ אלעזר דמכשיר בחוטין שזורין ומופסקין. ויש לתמוה על רבינו שכתב אפילו מנא חוטין פסוקין ושזורין פסולה וכבר השיגו הראב״ד. וחכמי לוני״ל שאלו שאלה זו מרבינו ז״ל והשיב להם ודאי אמת כדבריכם ובעיקר העתקתי לנוסחא שלי טעיתי וכך הם הדברים וכזה תקנו הנוסחא אפילו מנא חוטין פסוקין פסולה ואם שזורין כשרה עכ״ל: הלוקח טלית מצויצת מן השוק וכו׳. ברייתא פ׳ התכלת (מנחות מ״ג) ופרש״י מן הכותי אם תגר הוא כשרה דלא מרע נפשיה וחזקה מישראל וכשרה:

ח טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה וכו׳. שם (מ״א:) א״ר טלית שכולה תכלת כל מיני צבעונין פוטרין בה חוץ מקלא אילן מיתיבי טלית אין פוטר בה אלא מינה טלית שכולה תכלת מביא תכלת ודבר אחר ותולה בה וקלא אילן לא יביא ואם הביא כשר ל״ק כאן בטלית בת ד׳ חוטין כאן בטלית בת ח׳ חוטין. ופירש״י כל מיני צבעים פוטרים בה לשם לבן דכיון דמין כנף ליכא לקיומיה ביה אין לך למור אחר לבן אלא שיהיו בה שני מינין חוץ מקלא אילן דדמי לתכלת וחמרין דמזכין לה לשים אחרינא וסבר דכל חוטיה תכלת וכי מצריך לטלית אחריתא שקיל חדי חוטי מהכא ומתנגם עם הלבן ותחת אלו יתן לבן ונמצאת אחת מהן נספרה בקלא אילן לשום תכלת ושדי קלא אילן עם לבן בציצית ונמצאת כלאים בלא מצוה. טלית אין פוטר בה לשם לבן אלא מינה אם אדומה היא יפול בה שני חוטין אדומים ושני חוטין תכלת וכן שאר גוונים. מביא תכלת שני חוטין לשם תכלת ודבר אחר לשם לבן ואע״ג דהאי תכלת הוי מין כנף ואפ״ה שני מינין בעינן דאזליק בתר רוב טליתות. ואם הביא כשר אלמא קלא אילן נמי שפסל בה. בטלית בת ד׳ חוטין ב׳ תכלת ושנים קלא אילן כשר. בטלית בת ח׳ חוטין ד׳ תכלת והטיל בה ד׳ קלא אילן לקיים מצות ב׳ מינים פסולין הואיל ולבר קלא אילן איכא חוטין כל צרכה דהיינו דילמא מצריך לטלית אחריתא ושקיל הנך תכלת מהכא ותלי לה התם וליכא הכא אלא קלא אילן א״נ שקיל הנך דקלא אילן ותלי בה. ל״א ועיקר חוץ מקלא אילן דהא לאשי מראות שבה קפדיק ואלו מראיהן שוין. מיתיבי וכו׳ אם הביא כשר. טלית בת ח׳ חוטין ד׳ של תכלת ומין אחר וביקש להטיל בה עוד ד׳ אתרים לא יטילו קלא אילן שמא יחכרנו לאיש אחר ויהא סבור שהם תכלת ויתירם מכאן ויתן בטלית אחר במקום תכלת עם לבן ואם הביא כשר דהא נספר בד׳ חוטין של תכלת ודבר אחר עד כאן לשונו: ויש לתמוה על רבינו שכתב היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור ובגמ׳ לא אמרו אלא חוץ מקלא אילן והוא צבע תכלת משאר צבעים שלא בדם חלזון. ועוד יש לתמוה למה לא חילק בין טלית בת ד׳ חוטין לבת ח׳ חוטין כמו שחילקו בגמרא. ויש לומר לראשונה היה אפשר לומר שרבינו מפרש דקלא אילן שם כולל בין לצבע תכלת שלא בדם חלזון בין לשחור ונקט רבינו לאסור שחור וכ״ש צבע תכלת שלא בדם חלזון ומפרש דטעמא דלא יטיל בה קלא אילן במקום לבן משום דבעינן שני מינין והכא מיחזי כאילו אין שם אלא מין אחד והשתא אע״פ שנאמר שרבינו מפרש ג״כ כדעת שאר המפרשים דקלא אילן אינו נכלל שחור י״ל דמשמע ליה מסברא דכיון דטעמא דלא יטיל בה קלא אילן ללבן הוא משום דמיחזי כאילו אין שם אלא מין אחד ההוא טעמא שייך בשחור וממילא משמע ורבינו נקט שחור וכ״ש לקלא אילן. ולשנית י״ל דכיון דלכתחלה בכל גווני לא יטיל לא חש רבינו לפרושי דין ענבר והטיל לבת ח׳ פסולה משום דלא שכיח:

כתב הראב״ד ראיתי מי שהקשה עליו וכו׳ כדי שיהא בו ממין הכנף עכ״ל. והתוספות הקשו קושיא זו שכתב הראב״ד ותירצו דשמא משום זה אלי ואנוהו: כתב הטור וז״ל כתב הרמב״ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית אם הוא אדום יעשה הציצית אדום ואם הוא ירוק יעשה הציצית ירוק וכן פירש״י ור״י פירש שאין צריך עכ״ל. וכתב מהר״י ן׳ חביב ז״ל על דבריו וז״ל כשנדקדק בלשון הרמב״ם לא נמצא מ״ש הרב בשמו כי כשנעריך סוף המאמר אל תחלתו יראה לי שעיקר כוונת הרמב״ם להזהיר בטלית שכולה תכלת שלא יהיו כולם מצבע תכלת או מצבע שחור הדומה לתכלת רק שיהא הלבן שלה לבן כמות שהוא או צבוע ירוק או אדום, אמנם בטלית אדומה או ירוקה עושה לבן שבה אם ירצה מאותו צבע עצמו ואם לא צבעו כלל אלא שהניחו לבן כמות שהיה הלא טוב כי לא כיון הרמב״ם באומרו עושה לבן שבה כעין צבעה אלא לומר שרשאי לעשותה כעין צבעה מה שאין ירשאי לעשות כן בטלית שכולה תכלת אלא מן ההכרח צריך שיהיו בציצית ב׳ גוונין האחד פתיל תכלת והשני חוט לבן כמות שהן או צבועים ירוקים או אדומים והרי הרמב״ם כתב בתחלת פרק ראשון לשון זה ענף שעושין על הכנף ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו׳ וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצובעו ואם כוונת הרמב״ם כמו שהבין ממנו בעל הספר שצריך מן ההכרח לצבוע הציציות מצבע הטלית איך הניח הרמב״ם יסוד שאין אנו מצווין לצובעו. ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן זה ועם כל זה כוונתי לומר שאין אנו מוכרחים להבין בדברי הרמב״ם דין זה שיהיה מוכרח לעשות הציציות מצבע הטלית ועכ״פ לא דקדק הרב בעל הספר בהעתקת כוונת הרמב״ם באומרו בשמו שהם שצריך לעשות הצי׳ מצבע הטלית שה״ל לפרש זולת כשיהיה צבע הטלית תכלת כי גודאי יש מקום לטעות בזה למי שלא יעיין דין זה בספר הרמב״ם. ועתה שאין לנו תכלת העושה טלית תכלת יעשה כל הציציות לבן ולמה לא יעשה כן כשיהיה הטלית ירוק או אדום שיהו כל הציצית לבן ובזה נסכים עם סברת רבים מהפוסקים שאמרו שאין לחוש שיהו הציצית מצבע הטלית עכ״ל. ולא ידעתי מי דחקו לפרש כן בדברי רבינו בהיות דבריו מבוארים שכיון למ״ש הטור בשמו שאילו היתה כוונתו כמו שפי׳ בו הרב הנז׳ ה״ל להקדים היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונים למ״ש טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה וכו׳ עושין חוטי לבן שלה כעין צבעה. ומ״ש ברלש הפרק שזה נקרא הענף לבן מפני שאין אנו מצווים לצובעו הדבר ברור שאין אנו מצווים לצובעו תכלת קאמר וכל שאר צבעים מקרו בשם לבן וככר הרגיש הרב עצמו בזה ומפני כך כתב ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן וכיון שכן יש לתמוה למה נפשו נסבו לחלוק על פירוש הטור בדברי רבינו:

ט קשה עונש מי שאינו מניח לבן וכו׳. בפרק התכלת (דף מ״ג):

שנתחמצו ארבעים יום ושורין התכלת בכולן מעת לעת אם עמדה בעינה ולא כהתה כשרה. ואם כהתה לוקחין בצק של שעורין שמעפשין אותו למוריים ונותנין את זו התכלת שנשתנית בתוכו ואופה הבצק בתנור ומוציאים התכלת מן הפת ורואין אותה אם כהתה ממה שהיתה פסולה. ואם הוסיף עינה והושחרה יותר ממה שהיתה קודם האפייה כשרה: ו חצר שמוכרין בה תכלת והיו מוחזקין בכשרות לוקחין ממנה סתם ואין צריך בדיקה והרי היא בחזקתה עד שתחשד. המפקיד תכלת אצל הכותי הרי זה פסולה שמא החליפה. ואם היתה בכלי והיה חתום בשני חותמות חותם בתוך חותם כשרה. בחותם אחד פסולה: ז * המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין פסולה. שזורין כשרה. * אהלוקח טלית מצוייצת מן השוק מישראל הרי היא בחזקתה מן הכותי התגר כשרה מן ההדיוט פסולה: ח ** טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה או משאר צבעונין עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה אם ירוקה ירוקין אם אדומה באדומין. היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור מפני שהוא נראה כתכלת. וכורך על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושין בשאר ציציות שאינן צבועין: ט קשה עונש מי שאינו מניח לבן יותר מעונש שלא הניה תכלת לפי

א סמ״ג עשין כ״ו טור א״ח סי׳ כ׳ · ב טור סי׳ ט׳ וע״ש:

השגת הראב״ד

*) המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין משוזרין פסולה. כתב הראב״ד ז״ל אם חדקדק יפה בגירסא של עירובין תמצא באמת דהכי מסקנא דשזורין ומופסקין כשרה דכולי האי לא טרחי. והא דתנן במוצא תפילין ישנות מכניסן זוג זוג אבל לא חדשות כרבי יהודה לאו משום דחיישינן שמא קמיעים הם דכולי האי לא טרחי לעשות קמיע כעין תפילין אלא מאי כן חדשות שאין מקושרות ומשום דלא אפשר למקטרינהו בשבתא ואפי׳ בעניבה דר׳ יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה היא עכ״ל:

**) טלית שהיא כולה אדומה ט׳ עד שאינן צבועין: כתב הראב״ד ז״ל ראיתי מי שהקשה עליו ועל זאת הברייתא שהקפידה על הצבע שיהא הציצית מצבע הטלית כדי שיהא ממין הכנף והוקשה עליו מה שאמר רבא גרים התכלת מידי ציבעא גרים להיותו מין כנף. ולאו קושיא היא דהתם לענין אקדומי תכלת ללבן קא פריך דאין ראוי שיקדים תכלת ללבן בשביל הצבע אע״פ שהטלית כולה תכלת אלא ודאי מצוה להקדים לבן לתכלת אע״פ שהיא מינה והתורה אמרה על ציצית הכנף פתיל תכלת לעולם התכלת יהא על ציצית הכנף כלומר שיהא התכלת אחרון מ ומ״מ צריך שיהא בו ממין צבע הטלית כדי שיהיה בו ממין הכנף עכ״ל:

* שזורין כשרה כן הוגה עפ״י תשובתו עיין כ״מ:

כסף

מגדל עוז

חצר שמוכרין בה תכלת כו׳ עד בחותם אחד פסולה. פרק אין מעמידין (דף ל״ט): המוצא תכלת בשוק אפי׳ מנא חוטין פסוקין משוזרין פסולה. פרק המוצא תפילין: כתב הראב״ד ז״ל אם מדקדק יפה וכו׳ דר׳ יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה היא עכ״ל: ואני אומר כא ולאם כמה מעלה רמז״ל גדולה ומנותו ודקתו שברי שאלו ממנו על זה רבותינו חכמי לוני״ל ז״ל וכתבו לו לפי שניות דעתם אין לנטות ימין ושמאל דהכי הוא מסקנא דשמעתא דשזורין ומופסקין כשרה דכולי האי לא טרחי והא דתנן במוצא תפילין ישנות מכניסן זוג זוג אבל לא חדשות כרבי יהודה לאו משום דחיישינן שמא קמיעות הן דכולי האי לא טרח לעשות קמיע כעין תפילין אלא מה הן חדשות שאין מקושרות ומשום דלא אפשר למקטרינהו בשבתא ואפילו בעניבה דרבי יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה היא ואל לנו עיינה: תשובה ודאי אמת כדבריכם ובעיקר שהעתקתי לנוסחא שלי טעיתי וכן הם הדברים וכזה תקנו הנוסחא אפילו מנא חוטין פסוקים פסולין שזורין כשירה עכ״ל בתשובותיו אם נאות הינה בעיניה. ורלאה דרכיו וחכם שלא נתחכם לומר ק״ס הוא אלא אמר בפירוש טעיתי כי כוא אומר הדבר בפירוש ברור הוא אתו ואשרי יולדתו ואינו שוגג ולא שוגג ומשגה. גם נראה לי שחכמי לוני״ל העתיקו שהם לשון ההשגות לדעת מה ישיב והשיב לא נמצא הראב״ד ז״ל או נגר נעתק הספר במקומות שלא הגיעה התשובה: הלוקח טלית מצויצת ס׳ עד פסולה. פרק התכלת (דף מ״ג): טלית שהיא כולה אדומה כו׳ עד שאינן צבועין. פרק התכלת (דף מ״א): כתב הראב״ד ז״ל ראיתי מי שהקשה על זאת הברייתא וכו׳ כדי שיהיה בו ממין הכנף עכ״ל: ואני אומר שאני לא קבלתי להשיב בזה התנור על מי שהקשה על הגמרא כי בזה יש לנו שיטות רבות מרבותינו בעלי תוספות ומסברותיהם לפרק הכל וכ״ש זה שהראב״ד מתרץ זה רק קבלתי לתמה ולחזר על זמת הרמז״ל בכל המקשה עליו וזכור מה שהקדמתי והכנתי כמה פעמים כי לכך קרא שמו מגאה תורה שקיבל מארון ולא שמיתה דבר רק מה שפרשם כד״ן: קשה עונש כו׳ עד סוף הפרק. פרק התכלת (דף מ״ג):

לפי שהלבן מצוי לכל והתכלת אינו מצויה בכל מקום ולא בכל זמן מפני הצבע שאמרנו:

פרק שלישי

א * **כסות** אשחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ארבע כנפים או יותר על ארבע. ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו ולילך עמו. ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד: **ב** * אבל [א] טלית של שאר מינין כגון בגדי משי ובגדי צמר גפן ובגדי צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים וכיוצא בהן אין חייבין במצות ציצית אלא מדברי חכמים כדי להזהר במצות ציצית. והוא שתהיה מרובעת או יותר על ארבע ויהיה שיעורה כשיעור שאמרנו. שכל הבגדים האמורים בתורה סתם אינם אלא צמר ופשתים בלבד: **ג** געל ארבע כנפות כסותך בעלת ארבע ולא [ב] בעלת שלש. אם כן בעלת ארבע ולא בעלת חמש. תלמוד לומר אשר תכסה בה אפילו בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחייב בעלת חמש ופוטר בעלת שלש ושתיהן אינן בעלי ארבע כנפות מפני שיש בכלל החמש ארבע. לפיכך כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או שש אינו עושה אלא לארבע כנפים המרוחקות זו מזו מאותן החמש או השש בלבד. שנאמר על ארבע כנפות כסותך: **ד** דכסות של בגד [ג] וכנפיה של עור חייבת. היא של עור וכנפיה של בגד פטורה שאין הולכין אלא אחר עיקר הכסות. כסות של שני שותפין חייבת שנאמר על כנפי בגדיהם לא נאמר כסותך האלא למעט שאולה שהטלית [ד] השאולה פטורה מן הציצית שלשים יום מכאן ואילך חייבת: **ה** כסות של צמר העושין לבן שלה חוטי צמר. וכסות

א סמ"ג שם טור א"ח סי' ט"ז: ב טור א"ח סי' י"ד סמ"ג עשין כ"ו: ג שם: ד טור סי' י"ד סמ"ג עשין כ"ו: ה עיין בטור סי' ט':

השגת הראב"ד

*) כסות שחייב אדם כו' עד ולילך עמו: כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר אלא בכל קטן שמעדין אלא כיון שיכול לילך לבדו בשוק שכבר אמרו והגדול יוצא בו עראי אלמא דלא בכל קטן שמעדין עכ"ל:

*) אבל טלית של שאר מינים כו' עד במצות ציצית: כתב הראב"ד ז"ל כמדומה לי שזה הוא כך ולא מחוור עכ"ל:

כסף משנה

פ"ג א כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ד' כנפים או יותר על ד'. ישנהלו לקטן: ומ"ש ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק וכו'. בברייתא בפרק התכלת (מנחות מ' מ"א) טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו והגדול יוצא בו דרך עראי חייב בציצית אין הקטן מתכסה בו ראשו ורובו אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטור: וכתב הראב"ד על דברי רבינו יפה אמר וכו' אלמא דלא בכל קטן אמרו עכ"ל: והטור כתב כל שקטן בן ט' שנים יכול לכסות בו ראשו ורובו. ונראה שאינו כדעת רבינו דהא פשוט שבן ט' נמי מהלך לבדו בשוק. ואפשר שהטור מפרש דה"ק רבינו קטן המהלך בשוק עם אליתו ואינו צריך אחר לשומרו שלא יאבד הטלית ובדמשמע מדברי סמ"ג ושבר הטור שכל שהוא פתוח מבן ט' צריך לשומרו שלא יאבד הטלית. ומתוך דברי רבינו שהשמיט גדול יוצא בו דרך עראי נלמוד שמה שאמרו בברייתא והגדול יוצא בה אינו תנאי נפרד להתחייב בציצית כי הכל תלוי באם קטן מתכסה בו ראשו ורובו דאז מיקרי כסות ואם לאו לא מיקרי כסות ומשום דקטן לאו בר הובנה יש אלו הדבר בגדול ואמרו שהטעם שיתחייב כגדול בכסות כזה מפני שדרך הגדול לצאת בטלית כזה עראי והדר קתני סיפא שאם אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שלפעמים על צד הדחק גדול יוצא בה עראי לא מיקרי כסות ופטור: ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד אבל טלית של שאר מינין וכו'. פלוגתא דאמוראי בפ' התכלת (שם ל"ט:) ופסק רבינו כרב נחמן דאמר הכי וכ"פ הרי"ף ואסיקנא בירושלמי שאין קרוי צמר סתם אלא של אילים ורחלים בלבד. ומ"ש שכל הבגדים האמורים בתורה סתם וכו'. שם ורב נחמן כדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים: כתב הראב"ד אבל טלית של שאר מינין כגון בגדי משי וכו' א"א כמדומה לי שזהו כלך ולא מחוור עכ"ל. נ"ל דהכי קאמר חדא דמשמיע דמפי שכתב רבינו שינו כלך השנוי במשנה ועוד שרבינו כתב שאלו המינים אינם חייבים אלא מד"ס והראב"ד סובר כדברי התוספות והרא"ש שסוברים דהלכה כרבא דדמי כתיב הכנף מין כנף וכתיב צמר ופשתים הא כיצד צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן שאר מינין במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים דמשמע להו דס"ל לרבא דשאר מינין מיחייבי מדאורייתא אלא שאין פוטרין אלא במינן:

ג על ארבע כנפות כסותך בעלת ד' וכו'. ברייתא בפרק התכלת (שם מ"ג:) וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וסמ"ג והא דתניא בספרי על כנפי בגדיהם אף בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח' כבר כתב הרא"ש דהכי פי' אי לא כתיב אלא על כנפי בגדיהם ה"א דכל כנפים שיש לבגד אמרה תורה לעשות ציצית כן משמע מן הברייתא פ"ל על ארבע כנפות ובתמצא שמה והבריתה בעלת ג' פסול אף אם הטיל בעלת ד' בטיק ולבנה, ובתמצאה נס ה' ויותר שאין להטיל בכל הכנפים אלא בד' משם עכ"ל. וכן משמע בסוף פ' הקומץ (שם ל"ז:) דהיינו מטיל אלא בד'. ומ"ש רבינו המרוחקות זו מזו. נראה דמסברא אמר כן:

ד כסות של בגד וכנפיה של עור וכו'. מימרא דרבא פרק התכלת (שם מ' ב') ואע"ג דרב אחאי פליג עליה פסקו הפוסקים כרבא. ופירש"י כנפיה של עור שנחתכו קרניה ותלה בהם עור. וכתב מהרי"ק בשם ה"ר פנחס דטעמא משום דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד וה"ה אזליק בתריה בין לפטור בין לחיוב. ובכסות של עור כתב מהרי"ק דפשיטא דלא מיקרי הכי אא"כ רובו של עור: כסות של שני שותפין חייבת וכו'. בר"פ ראשית הגז (חולין קל"ו) אמריק ציצית אע"ג דכתב רחמנא כסותך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא על כנפי בגדיהם ואלא כסותך למה לי לכדרב יהודה דאמר טלית שאולה פטורה מן הציצית כל שלשים יום:

ה כסות של צמר עושין לבן שלה חוטי צמר וכו' מפני שהצמר והפשתן פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר מינים במינן פוטרין וכו'. בפרק התכלת (מנחות ל"ט:) אמר במילי ממתיה דלוי חוטי צמר פוטרין בשל פשתן. ופירש"י אותן שני חוטין של לבן אם של צמר הם פוטרין בגדין של פשתן עם התכלת ואע"ג דליכא השתא מין כנף דהוי של צמר. ובתר הכי איבעיא להו של פשתן מהו שיפטרו בשל צמר צמר בשל פשתים הוא דפטר דכיון דתכלת פטר לבן נמי פטר אבל פשתים בצמר לא או דילמא כיון דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך ל"ש צמר בפשתים ל"ש פשתים בצמר ת"ש דאמר רחבה אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ושל פשתן פוטרים בשל צמר חוטי צמר ופשתים פוטרים בכ"מ תנן מן השיראין ופליגא דרב נחמן דאמר השיראין פטורים מן הציצית איתיביה רבה לר"נ השיראין והכלך והסירקון כולם חייבין בציצית ומשני מדרבנן ה"נ מסתברא דקתני סיפא כן במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים אי אמרת בשלמא מדרבנן היינו דמשכחו במינן אלא א"א דאורייתא צמר ופשתים הוא דכתב אי משום הא ל"ק כדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכתיב צמר ופשתים הא כיצד צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן שאר מינין במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים. ומפני שרבינו פסק בתחלת פרק זה כר"נ דאינן חייבין בציצית מן התורה אלא טלית של צמר או של פשתים אבל טלית של שאר מינין אינה חייבת בציצית אלא מדרבנן הכנה לכתוב כאן דצמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן ושאר מינין פוטרים במינן ושלא במינן אין פוטרים לא הביא דרשא דרבא דכיון דס"ל דטלית דשאר

הגהות מיימוניות

[א] כרב נחמן דאמר השיראים פטורים מן הציצית ומפרש להא דתניא השיראים הכלך והסירקון חייבין בציצית היינו דוקא מדרבנן אבל מורי רבינו שמחה אמר לי דלא קי"ל הכי אלא כרב יהודה ורבא דמחייבים אלו המינין מן התורה וכן ספר התרומה וכן ס"ת וכן ספר יראים וז"ל כתב רבינו שמחה וז"ל צא ולמד מאיזה מין יעשה טלית שתחייב בציצית ק"ל כרב נחמן בר וסבירא לן כתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל הואיל ונאמר בתורה בגדים סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים ומפק בידי אם הלכה כרב נחמן התם בפ' התכלת דתנא רב יהודה ורבא פליגי עליה התם ומחייבי שאר מינין מן התורה וירא שמים יצא ידי כולם ויעשה טלית מצמר או מפשתים עכ"ל רא"ם. עוד כתב כסוף המצוה תולדות דמצות ציצית שירים כלך וסירקון אליבא דרב נחמן דבעי בגד של צמר ופשתים דתניא השיראים הכלך והסירקון חייבים בציצית ושקי לה ר"נ בפרק התכלת מדרבנן: [ב] כברייתא דהתכלת ובפ"ב דזבחים דממעט בעלת ג' ומרבת בעלת ה' ודלא כההיא דזבחים דממעט בעלת ה' ובעלת ג' ואשר תכסה בה מיבעי ליה פרט לכסות סומא וכן פסקו התוספות וכן ס"ת וכן יסד הבבלי באלה המתחיל שש מאות נקראו לא מינם אלא בעלת ג'. וכן משמע בשילהי הקומץ דאמר רב ששת בריה דרב אידי האי סאן דבגריה לגלימיה פירוש חתך אחד מכנפותיו לפוטרו מציצית לא עבד ולא כלום מ"ט שהייה בעלת ה' פירוש לא עבד ולא כלום לא פטר אותה בזה מן הציצית. אבל רא"ם פסק כתניא דפטר גם בעלת ה' והוא דרב ששת מפרש להפך האי סאן דבגריה לגלימיה פירוש שעשה טליתו כך כדי להטיל בה ציצית לא עבד ולא כלום ופטורה היא מ"ט שהייה בעלת ה'. וכתב ויש פירושים אחרים אך זה עיקר ורבינו שמחה פסק וכתב בעלת ג' ד"ה פטורה בעלת ה' בפ"ב דזבחים מייתי תרתי ברייתא דפליגי חדא פוטר וחדא מחייב ואמר רב אדא בר אהבה טלית בעלת ה' א"כ פירוש דלרבנן פטורה ולר' ישמעאל חייב ופסק לה הילכתא כר"י ע"כ. אבל רש"י פירש התם דלרבנן כי רבייה רחמנא לבעלת ה' להטיל לד' כנפותיה רבייה ולא להטיל לכנף החמישית דמצות ציצית לארבע כנפות ור' ישמעאל דאמר ארבעתן ד' מצות כי רבייה רחמנא בעלת ה' נמי להטיל לכולהו רבייה דהוא כל אחת מצוה באפי נפשה היא ע"כ: [ג] נשאל לרבינו שמחה על קושא בת ארבע כנפים אמאי אינו מתחייב בציצית ומורי אמר משום דקתני פרק התכלת היא של עור וכנפיה של בגד פטורה היא של בגד וכנפיה של עור חייבת בציצית אלמא דלא אזלינן אלא בתר תנוף ה"נ קושא שלנו כיון דגופה סתום אזלינן בתר תנוף לפטור והא מדתני בספרי אשר תכסה בה פרט לחלוק ופרש"י שעשוי לו כמין חלוק שהוא סתום מצואריו: [ד] כתב ר"י שמן התורה פטורה לשלם כדאמרינן בראשית הגז מכסות ואלא שחכמים חייבוה לאחר שלשים יום שנראית כאילו היא שלו ולענין ברכה תוך שלשים אומר רבי דטוב שלא לברך והמברך לא הפסיד ע"כ התוספות וכ"כ בס"ת שר"י נסתפק אם יש לברך ע"כ:

מגדל עוז

פ"ג כסות שחייב אדם כו' עד ולילך עמו. פרק התכלת (דף מ"א) ופרק הקומץ רבה (דף ל"ז): כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר וכו' אלמא לא בכל קטן משערין עכ"ל: ואני אומר כי פה פירש: ותהיה הכסות של צמר או של פשתים לבד. פרק התכלת (דף ל"ט): אבל טלית של שאר מינים כו' עד במצות ציצית. פרק התכלת (שם): כתב הראב"ד ז"ל כמדומה לי שזה כוה לך ולא מחוור עכ"ל: ואני אומר יפה כתב ואמת אמר שאלו המינין וכיוצא בהן כן מאמרין פרק התכלת והלך כבר פירשו ב"מ ז"ל בפירוש המשניות אמר לו מלשון כתרת פ"ג דתכסה שהוא שבוה כמשי כרין: אלא מדברי סופרים כו' עד אחר עיקר הכסות. פרק התכלת (דף מ'): כסות של שותפין כו' עד ואילך חייבת. במסכת חולין בפרק ראשית הגז (דף קל"ו): כסות של צמר כו' עד שלא במינן אין פוטרין. פרק כסוי הדם (דף כ"ז) ופרק התכלת (דף ל"ט) ופ"ק דיבמות (דף ד'):

דשאר מינין לא מיחייבי אלא מדרבנן לא אתי מקרא אלא תקנת חכמים כך היא וכדאמרינן אא״ב מדרבנן היינו דמיפסרו במינן:

ו ומ״ש ומהו לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן וכו׳ וכ״מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שתיהם מוטב וכו׳ גם זה שם אהא דאמרינן דסדין בציצית ספור ויהביק טעמא גזירה משום קלא אילן. ופירש״י צבע שדומה לתכלת ואי שריא תכלת בסדין אתו למירמי צמר צבוע בקלא אילן והוי כלאים שלא במקום מצוה ופריך בגמ׳ ולא יהא אלא לבן. ופי׳ רש״י וקא פריך מאי איכפת לן אי רמי קלא אילן לא יהא האי קלא אילן אלא לבן בעלמא כלומר צמר לבן הא אמרן לעיל אין לו תכלת מטיל לבן ומשני כיון דאפשר במינו לא כדר״ל דאמר כ״מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לא יבא עשה וידחה את לא תעשה. ולכאורה נראה מדברי רבינו שסובר שאע״פ שמטיל תכלת אינו מטיל לבן של צמר לפשתים ולא של פשתים לצמר כיון דאפשר במינו וא״כ לא קי״ל כשמואל דאמר חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ולא כפשיטותא דבעיא דפשטינן לה מדאמר רבה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ושל פשתן פוטרין בשל צמר אלא כדר״ל דאמר כ״מ שאתה מוצא עשה ול״ת וכו׳ וסובר דבזמן דאיכא תכלת נמי מיירי ר״ל מדאורייתא קאמר שאע״פ שהתירה כלאים בציצית לא התירה אלא היכא דא״א בענין אחר דהיינו תכלת בפשתים דא״א לקיים בו מצות תכלת אלא ע״י שידחה לאו דכלאים אבל לבן שבו כיון דאפשר להטיל בו ממינו לא דחי ל״ת דכלאים ואע״פ שכבר יש כלאים בטלית זו שהרי הטיל בה תכלת אין אומרים כבר נדחה כלאים בטלית זו ויהיה מותר להטיל גם הלבן מכלאים דכל מאי שאפשר למעטי באיסורא ממעטינן אבל קשה דא״כ היאך כתב ואם רצה לעשות לבן של שאר מינין מצמר או פשתים עושה דכיון דבזמן דאיכא תכלת מיירי אם עשה לבן של שאר מינין מפשתים כשמטיל בו תכלת נמצא שהוא כלאים במקום שהיה אפשר לקיים שניהם שהרי היה אפשר לו לעשות חוטי לבן של צמר או ממינו דהשתא כשיטיל בו חוטי תכלת לית ביה איסור כלאים ועוד שמאחר שהוא סובר שטלית של שאר מינין פטורה מציצית מן התורה היאך מתיר לעשות לבן שלהם של פשתן שהרי כשיטיל בהם תכלת נמצא שהוא כלאים שלא במקום מצוה. לכך נ״ל דכמטיל לבן לבדו מיירי ובהכי הוא דקאמר דכסות של צמר עושה לבן שלה של פשתן ושל שאר מינין עושה ממינו או מפשתן וא״כ כתב דלהטיל חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות של צמר במקום דליכא תכלת אסור דהוי כלאים שלא במקום מצוה כיון שיכול לקיים שניהם כשיטיל בו ממינו אבל טלית של פשתן שהטיל בה תכלת מותר לעשות לבן שלה של צמר כיון דבלאו חוטי לבן נמי אין אנו מקיימים שניהם שהרי יש בה תכלת שהיא צמר ואין להקשות שלא יטיל בה תכלת כיון שאפשר לקיים בה מצות ציצית בלבן של פשתן שמאחר שהתורה אמרה להטיל תכלת בציצית ולא מיקיים מצות תכלת בטלית זו אלא ע״י כלאים הוי כא״א לקיים את שתיהן דאתי עשה ודחי את ל״ת. וא״ת אמאי שרינן תכלת בטלית של פשתן שהרי אפשר לקיים שתיהם כשלא ילבש אלא טלית של צמר כבר תירצו התוס׳ בפרק א״נ (כתובות מ׳) שאין זה השוב אפשר. ול״נ דקושיא מעיקרא ליתא דכיון דדרשי׳ סמוכין למישרי כלאים בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן א״כ כלאים דשרא רחמנא היכי משכחת לה. ומיהו חוטי לבן של פשתן בשל צמר אע״פ שמטיל בו תכלת נראה דכיון דלא הוצרך לדחות לאו דכלאים מפני התכלת גם מפני הלבן לא ידחה שהרי אפשר לקיים שניהם ואלא כדעת ר״ת דאי הוי ס״ל לרבינו הכי לא הוה שתיק מיניה:

ז כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת וכו׳. שם מנחות (דף מ׳) א״ר סדין בציצית ב״ש פוטרים וב״ה מחייבין והלכה כב״ה א״כ למה אסרוה אמר רבא שמא יקרע סדינו בתוך שלשה ויתפרנו ורחמנא אמר העשה ולא מן העשוי ר״ז אמר גזירה משום כסות לילה. וכתבו התוספות משום כסות לילה פירש ר״ת דכן עיקר כדאיתא בפרק ב״מ (שבת כ״ה:) ואיכהו סבור משום כסות לילה. ובפרק ב״מ כתבו התוספות שרש״י כתב בתשובה שלא גזרו אלא על התכלת אבל במינו חייב וכן דעת רבינו והרי״ף ז״ל: ומ״ש שמצות הציצית ביום ולא בלילה וכו׳ וסומא חייב בציצית וכו׳. גם זה בפרק התכלת (מנחות מ״ג) ת״ר הכל חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים גרים נשים ועבדים ר״ש פוטר בנשים מפני שמ״ע שהז״ג הוא וכל מ״ע שהז״ג נשים פטורות מ״ט דר״ש דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ומה ראית לרבות כסות סומא ולהוציא כסות לילה מרבה אני כסות סומא שישנה בראייה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראייה. וכתב הרי״ף דהלכה כר״ש וכ״כ הרא״ש בשם ר״ת והביא ראיה מכמה דוכתי ואע״ג דאשר תכסה בה איצטריך לחייב טלית בעלת חמש כנפים הא אמרינן בגמרא דלר״ש מאשר נפקא ופירש״י אשר רבויא הוא ואייתר תכסה בה לרבות כסות סומא: ונראה מדברי רבינו שאפילו בכסות המיוחד ליום יש בו משום כלאים אם לובשו בלילה שהרי כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה משמע דאכסות יום קאי שאם לא כן הל״ל גזירה משום כסות לילה כלישנא דגמרא. ועוד שכתב אח״כ מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע״פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך ומאימתי יברך על הציצית בשחר וכו׳ הרי ששם וכתב שאינו מברך על הציצית בלילה ומברך עליו בשחר ולא חילק בין כסות המיוחד ליום לכסות המיוחד ללילה:

ח ונראה לי שמ״ש רבינו מותר ללבוש ציצית בלילה. כשאין בו כלאים הוא דאצטריך לאשמעינן

וכסות של פשתן עושין לבן שלה [ה] חוטי פשתן ממינה. ושאר בגדים עושין לבן של כל מין ומין ממינו כגון חוטי משי לכסות משי וחוטי נוצה לכסות נוצה. ואם רצה לעשות לבן לכל שאר מינים מצמר או מפשתים עושה. מפני שהצמר והפשתן פוטרין בין [ו] במינן בין שלא במינן ושאר מינין במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין: ו ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות של צמר. אע״פ שהוא לבן לבדו בלא תכלת. בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז מותר לענין ציצית. שהרי התכלת צמר הוא ומטילין אותה לפשתן. ומפני מה אין עושין כן. מפני שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה. וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם יכול אתה לקיים את שתיהן הרי מוטב. ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה. וכאן אפשר לקיים את שתיהן: ז כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת אלא עושין הלבן בלבד של חוטי פשתן. לא מפני שהציצית נדחית מפני השעטנז אלא גזירה מדבריהם שמא יתכסה בה בלילה שאינה זמן חיוב ציצית ונמצא עובר על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה. שחובת הציצית [ז] ביום ולא בלילה שנאמר [א]וראיתם אותו בשעת ראייה. וסומא חייב בציצית אע״פ שאינו רואה אחרים רואין אותו: ח מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע״פ שאינו זמנה [ח] ובלבד שלא יברך

א טוש״ע סי׳ י״ז י״ח סמ״ג עשין שם:

משנה למלך

ו שהשעטנז מותר לענין ציצית שהרי התכלת צמר הוא ומטילין אותה לפשתן. בס״ק דיבמות (דף ד׳:) תנא דבי רבי ישמעאל כל בגדים צמר ופשתים הם ואמר רחמנא עביד להו תכלת ותכלת עמרא הוא וממאי דתכלת עמרא מדשש כיתנא תכל׳ עמרא הוא. וכתבו התוס׳ בד״ה ואמר רחמנא וז״ל אבל קשה דאכתי נימא דאמר רחמנא נעביד להו תכלת בלא קשירה דלא הוי כלאים דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור. ובמנחות דקדק דקשר העליון דאורייתא מדשרי רחמנא כלאים בציצית ושמעתי בשם ר״י קלגון דע״כ אמר רחמנא ליעבד להו תכלת בענין דליהוי כלאים דאי דוקא בלא כלאים א״כ ליבחוק קרא מיחדיו ומדאמר רחמנא עביד להו תכלת ידעינן דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור אלא ודאי בענין דהוי כלאים אמר רחמנא לעביד תכלת ולא שמעינן להו מהכא מידי אי תוכף תכיפה אחד הוי חיבור או לא להכי איצטריך יחדיו ע״כ והרואה יראה דהירוץ זה צריך ביאור דכיון דעיקר קבייתם לא הוי אלא משום דכתב רחמנא יחדיו דמשמע דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור ועל כן הקשו דאי לאו דכתב רחמנא צמר ופשתים הו״א דכלאים בציצית אסר רחמנא והא דקאמר רחמנא עביד להו תכלת היינו בלא קשירה דלא הוי כלאים אבל אי לא כתב רחמנא יחדיו פשיטא דהו״א דתוכף תכיפה אחת הוי חיבור ומדקאמר רחמנא עביד להו תכלת משמע דכלאים בציצית שרי רחמנא א״כ אין תירץ ר״י קלגון דאם דוקא בלא כלאים ליפתוק קרא מיחדיו ומדאמר רחמנא עביד להו תכלת ידעינן דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור. והלא אי לא כתב רחמנא יחדיו הו״א דתוכף תכיפה אחת הוי חיבור ומדכתב רחמנא עביד להו תכלת משמע דכלאים בציצית שרי רחמנא. ונ״ל דכוונת התוס׳ היא לומר דע״כ הא דאמר רחמנא עביד להו תכלת הוי בענין דהוי כלאים דאם [לא] כן ליפתוק קרא מיחדיו ולכתוב צמר ופשתים ובגדיהם ולא תמינא אי אמרת בעלמא דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור משום הכי איצטריך קרא למימר צמר ופשתים למישרי כלאים בציצית דאי לא כתב רחמנא צמר ופשתים הו״א דכלאים בציצית אסור והא דקאמר רחמנא עביד להו תכלת הוי בלא קשירה דלא הוי כלאים. אלא אי אמרת דתוכף תכיפה אחת הוי חיבור למה ליה למימר צמר ופשתים למישרי כלאים בציצית הא מדקאמר רחמנא עביד להו תכלת ש״מ דכלאים הותר לגבי ציצית. ומעתה קושיית הגמרא היא בזה האופן שהמקשה זה רצה דאית כאן תלת קראי צמר ופשתים ויחדיו ובגדיהם והאי קרא דבגדיהם סובל שני פירושים דאפשר דהא דקאמר רחמנא עביד להו תכלת הוי בענין דהוי כלאים ואפשר שיהיה בענין דלא הוי כלאים. והמקשה הקשה לו דע״כ סבירא לך דהאי דקאמר רחמנא עביד להו תכלת אי אפשר לפרשו אלא בענין דהוי כלאים ומש״ה איצטריך קרא למימר יחדיו לאשמועינן דלא הוי כלאים אלא בקשירה. דאי סבירא לך דהאי דקאמר רחמנא עביד להו תכלת אפשר לפרשו בענין דלא הוי כלאים א״כ ליבחוק קרא מיחדיו וכיוצא צמר ופשתים ובגדיהם ומינה שמעינן דתוכף תכיפה אחת לא הוי חיבור כמ״ש למעלה. וכיון דסבירא לך דהאי דקאמר רחמנא עביד להו תכלת אי אפשר לפרשו אלא בענין דהוי כלאים א״כ למאי איצטריך קרא למימר צמר ופשתים למישרי כלאים בציצית הא מדכתב רחמנא בגדיהם וקאמר עביד להו תכלת שמעינן מינה דכלאים הותר לגבי ציצית דהא אי אפשר לפרשו בענין אחר:

מגדל עוז

ומהו לעשות ס׳ עד בלא תכלת פרק התכלת · בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז כו׳ עד את שתיהן. ריש יבמות (דף ד׳) ופרק התכלת (דף ל״ט): כסות של פשתן כו׳ עד בשעת ראייה. פרק במה מדליקין (דף כ״ז) ופ״ד דמסכת עדיות ופרק התכלת · וסומא חייב עד רואין אותו. פרק במה מדליקין ופרק התכלת שם: מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע״פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך. פרק במה מדליקין (דף כ״ה).

הגהות מיימוניות

[ה] אבל ר״ת אוסר סדין בציצית אע״פ שהוא מיוחד לכסות יום גזירה שמא יקרע ויתפרנו ורחמנא אמר תעשה ולא מן העשוי. ועיין בתוספות לשון הערוך בערך סדין בתשובת הגאונים ושפירשהם סדינו דעבדי תקנתא לאחותי חוטי דכיתנא במעילא דכיתנא ת״ו מעולם לא התירו כך ולא תעשו כן והא דרבא דאמר צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן ליתא מן קושיא דסלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא ואי ס״ד איפשר למירמי חוטי דכיתנא סלאכא אמאי לא א״ל רמי הילכך לא אפשר. אבל בשם רש״י מצאתי דכסדינין של פשתן עושין ציציות של פשתן ויש חולקים בדבר ואין ממש בדבר שאף בתשובת הגאון מצאתי כן ע״כ: [ו] הנה מורי רבינו שיחיה אמר לי הא דאמרינן צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן חיינו דוקא יחדיו ולפיכך נהגו לעשות לטליתות של משי ציצית של משי אבל על הצביעה אין להקפיד אפילו אם אין דומה לכנף כדאיתא בס״פ התכלת מידי ציבעא גרים ורש״י שפירש אין פוטרים במין הצבע לא דק עיין בס״ה: [ז] וכשיטה זו פר״י ודלא כרש״י שפירש כסות לילה שמיוחד ללילה שהוא פטור אף ביום אבל כסות יום חייב אף בלילה וכן ר״ת וכן פירש ריצב״א וכתב וה״ל ואחר שפירשנו כסות לילה כסות יום בלילה אבל כסות לילה ביום חייב יש לחוש לסדינים שיש להן ד׳ כנפות ומתכסין בהן בבקר לבן חייבין בציצית ושמעתי שרבינו אליהו ספרי״ש היה עושה להן ציצית ע״כ ועיין בטור סימן י״ח דעת הרא״ש: [ח] בס״ה כתב ששמע שהורה ריצב״א כרש״י והביא ראיה מירושלמי דקידושין ולפיכך הורה לברך על הציצית בליל יוה״כ שהרי מיוחד ליום ולילה ע״כ. וכתב עוד דאדם המשכים קודם היום ונתעטף בציצית אין צריך להסיר טליתו כשיאור היום כדי לברך כשיתעטף שנית אלא ממשמש בציצית ומברך כדתניא היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שבא יאבדו תפיליו מניחם וכשיגיע זמנו ממשמש בהן ומברך, ורבינו שמחה פירש נ״כ כרש״י:

יברך. ומאימתי יברך על הציצית בשחר. משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה. וכיצד מברך עליה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. * וכל זמן שמתעטף בה ביום מברך עליה קודם שיתעטף. ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה מפני שסוף המצוה הוא שיתעטף בה:

ט ומותר להכנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ. נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקו באשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה. ואסור למכור טלית מצויצת לכותי עד שיתיר ציציותיה, לא מפני שיש בגופה קדושה אלא שמא יתעטף בה ויתלוה עמו ישראל וידמה שהוא ישראל ויהרגנו.

* [ס] נשים ועבדים וקטנים [ע] פטורין מן הציצית מן התורה. ומדברי סופרים שכל קטן שיודע [פ] להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות. ונשים ועבדי' שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה. [צ] וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן בלא [ק] ברכה אין ממחין בידן. טומטום ואנדרוגינוס חייבין בכולן מספק לפיכך אין מברכין אלא עושין בלא ברכה:

י יהיאך חיוב מצות הציצית. כל אדם שחייב לעשות מצוה זו אם יתכסה בכסות הראוי לציצית יטיל לה ציצית ואח"כ יתכסה בה. ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי ביטל מצות עשה. אבל בגדים הראויים לציצית כל זמן שלא יתכסה בהן אדם אלא מקופלים ומונחים פטורין מן הציצית שאינה [ר] חובת הטלית אלא חובת האיש שיש לו טלית: יא אע"פ שאין אדם מחוייב לקנות

א טור ס' י"ח סמ"ג עשין כ"ו: ב טור ס' כ"ד סמ"ג עשין כ"ו:

השגת הראב"ד

*) נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה: כתב הראב"ד ז"ל דוקא בציצית שאין בה כלאים ויש מחלק ואומר אף בברכה ואומר שגם בברכה רשות והביא סעד לדבריו מפ"ק דקידושין מדרב יוסף דאמר מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא ואם איתא דמאן דלא מיחייב לא מצי לברוכי א"כ איסורא קא עביד והיינו בברכה קא עביד נמי דהוי בלא ברכה מאי יומא טבא איכא עכ"ל:

כסף משנה

לאשמועינן דאע"ג דלילה לאו זמן ציצית מותר ללבוש בו ציצית ולא עבר משום בל תוסיף והו לאשמועינן דבשבת מותר לצאת בטלית מצויצת אפילו בלילה דלאו זמן ציצית הוא משום דציציות אינה משאוי אלא מנויי הבגד ותכשיטיו וכמ"ש בפי"ט מהלכות שבת. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב בביאורו לא"ח וז"ל כתב הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה פירוש אפילו שיהיה בו כלאים בזמן שהיה תכלת דכיון דהותר בזה הטלית כלאים שהיא מיוחדת ללבישה כל זמן שהוא רוצה ללובשה הותר עכ"ל. ותמהני עליו שהרי כתב רבינו כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה וכו' ואפילו בכסות המיוחדת ליום איירי כמו שכתוב בסמוך וא"כ הרי בהדיא דטלית שיש בה כלאים אסור להתכסות בה בלילה בין אם היא כסות המיוחדת ליום בין אם היא כסות המיוחדת ללילה ועוד שהרי כתב דכסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה ומשמע דמהאי טעמא גופיה אין עושין לטלית של צמר חוטי לבן של פשתן וכ"ש הוא דהא אפשר לקיים בו מצות תכלת בלא כלאים וכיון דביום אסרו כלאים בציצית משום גזירה שמא יתכסה בה בלילה היאך אפשר לומר שמתיר ללבוש בלילה טלית שיש כלאים בציציותיה אלא ודאי כדפרישית עיקר: ומאימתי מברך על הציצית בשחר וכו'. נראה שלמד כן ממה שנתנו שיעור זה להתחלת זמן ק"ש שחרית בפ"ק דברכות (דף ט'): ומברך להתעטף בציצית. בתוספתא דברכות פרק בתרא: וכל זמן שמתעטף בה ביום מברך עליה. הכי אמרינן בפרק התכלת (מנחות דף מ"ג) כרבי דאמר תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן. ומ"ש קודם שיתעטף. הוא שנתבאר בסוף הלכות ברכות כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. ומ"ש ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה מפני שסוף המצוה הוא שיתעטף בה. בפרק התכלת (שם מ"ב:) אמרינן דלמ"ד חובת גברא הוא אינו מברך עליה בשעת עשייתה משום דאין עשייתה גמר מצותה:

ט ומותר להכנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ. כ"כ נימוקי יוסף בשם גאון והביא הוא ז"ל ראיה לדבר מדאמר בפרק התכלת (שם מ"ג) דר"י הוה מברך כל צפרא להתעטף בציצית משום דקסבר כל זמן שמניחה מברך עליה והא דלא הוה מברך אלא בצפרא משום דלא הוה שרי לגלימיה מיניה כוליה יומא מ"מ שמותר לעשות צרכיו בטלית מצויצת דאל"כ היה צריך לפושטה כשהיה עושה צרכיו ונמצא שהיה מברך עליו כמה פעמים ביום:

נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקו לאשפה וכו'. בפרק בני העיר (מגילה כ"ו:) ת"ר תשמישי מצוה נזרקים אלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית. ופירש הר"ן דדוקא כשנעבר מצותן וכ"כ בעיטור וכן הם דברי רבינו דלא שרי לזרקן לאשפה אלא דוקא בנפסקו ואפילו להשתמש בהם אסור בשאלתות שכתב אסור לבני ישראל למעבד צורכייהו במידי דעביד למיסק ביה ידי חובת מצוה כגון חוטין הקבועין בטלית למיסר בהו מדעם א"נ הושענא לאורוחי ביה ואתרוג דמצוה למיכליה דילפינן מדם דאמר קרא במה שספך יכסה שלא יהיו מצות בזויות עליו דדוקא תשמישי מצוה כגון דאתעבדו בהו מצוה נזרקים ע"כ. והיינו דאמר בפרק במה מדליקין (שבת כ"ב) דטעמא דאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו כמו גבי דם ואיבעיא לנו מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה ואמר רב יוסף אסותן דכולהו דם: ואסור למכור טלית מצוייצת לעכו"ם וכו'. בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג): נשים ועבדים וקטנים פטורים וכו'. כבר נתבאר בפרק זה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים ועבדים פטורים. ומ"ש שכל קטן שיודע להתעטף וכו'. ברייתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב): ומ"ש ונשים ועבדים שרצו להתעטף מתעטפים בלא ברכה וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן וכו'. כתב הגהות ארש"י היה אוסר להם לברך וכדעת רבינו ודלא כר"ת שכתב שיכולים לברך: כתב הראב"ד ונשים ועבדים וכו' א"א דוקא שאין בה כלאים וכו' מאי יומא טבא איכא עכ"ל. ויש לדחות סעד זה דאי הלכה כר' יהודה לא יעביד להו בברכה והוה ס"ד דספי עדיף מי שאינו מצווה ועושה בלא ברכה ממי שמצווה ועושה בברכה. ומ"ש בהשגה דדוקא בציצית שאין בה כלאים. פשוט הוא ולא הוצרך רבינו לכותבו:

טומטום ואנדרוגינוס חייבין בכולן מספק וכו'. פשוט הוא:

י היאך חיוב מצות ציצית וכו' אבל בגדים הראוים לציצית כל זמן שלא יתכסה בהם אדם וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אהבה דרמי חוטי וקא מברך לעשות ציצית אמר ליה מאי ציצי שמעתא הכי אמר רב ציצית אין צריך ברכה. ופירש"י ציצי לגלג דאין צריך ברכה בשעת עשייה, ואמרינן בתר הכי דרב חסדא רמי דרב אדרב ומי אמר רב ציצית אין צריך ברכה והא אמר רב וכו' ומסיקנא דהכא קמיפלגי רב נחמן ורב חסדא אליבא דרב דרב חסדא סבר ציצית חובת טלית הוא הילכך עשייתה הוא גמר מצותה ורב נחמן סבר חובת גברא היא ועשייתה לא זהו מצותה וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כרב נחמן דאמר חובת גברא הוא דהא אנן לא מברכין לעשות ציצית הילכך הא דאמר שמואל כלי קופסא חייבים בציצית ליתא. והכי כתב בעל הלכות ואיכא מ"ד הלכה כשמואל דאמר חובת טלית הוא ואנן כתבינן מאי דסבירא לן ע"כ: גרסינן בגמרא (שם דף מ"א) מודה שמואל בזקן שעשאה לתכריכין שפטורה מ"ט אמר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא: וכתוב בנימוקי יוסף ומ"מ שלובשים אותם לפעמים בחייו כיון שאין עיקר עשייתן לאיכסויי מחיים הוה ליה ככסות לילה שפטורה אפילו ביום עכ"ל ואפילו לרבינו שמחייב ציצית לכל כסות שלובש ביום ואע"פ שהוא מיוחד ללילה שאני הכא דכתיב כסותך משמע דוקא כסות המיוחדת לאדם חי יצא זו שאינה מיוחדת לכסות אדם חי דהוה ליה כאילו אינה כסות כלל ופטור:

יא אף ע"פ שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית ולהתעטף וכו'. בפרק התכלת מלאכא אשכחיה לרב קטינא אמר ליה סדינא בקייטא סרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עליה אמר ליה ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן:

לשלום

מגדל עוז

ומאימתי יברך על הציצית כו' עד שיתעטף בה. פרק התכלת (דף מג): ומותר להכנס כו' עד שאין בגופה קדושה. פרק בני העיר (כ"ו): ואסור למכור כו' עד ויהרגנו. פרק התכלת (דף מ"ג): נשים ועבדים כו' עד לחנכו במצות. ר"פ מסכת ערכין (דף ג) ופרק התכלת (דף מג) ופרק במה מדליקין וסוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב): ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה. פרק במה מדליקין ופרק המוצא תפילין: כתב הראב"ד ז"ל דוקא בציצית שאין בה כלאים וכו' ואיסורא בברכה קא עביד להו כו' עכ"ל: ואני אומר החולק הוא מודע בשערים רבינו הם ז"ל וסיעתו עמו אמנם רש"י ז"ל ותלמידיו כשיטת ר"ת ז"ל. ומה שאמר הראב"ד ז"ל טעם לדברי ר"ת ז"ל דאם כן איסורא קא עביד דאיסו בברכה עביד להו עכ"ל. אנו לא קבלנו זה הטעם מרבותינו ... [illegible] ... ודבר ברור הוא זה כו' עד בידם. פרק התכלת (דף מ"ג) ופרק כיצד העירונין (דף צ"ו): טומטום ואנדרוגינוס כו' עד בלא ברכה. בפרק במה מדליקין (דף כ"ז) סוכה כו' וכמו שכתוב בפרק שלישי מהלכות מילה כשיטתה דסוגיא: היאך חיוב מצות ציצית כו' עד שיש לו טלית. פרק התכלת (דף מ"ג): ואע"פ שאין אדם כו' עד כיוצא. פרק במה מדליקין (דף מ'):

הגהות מיימוניות

* [עיין בספר סימן ח' בענין אם פשט טליתו ליכנס לבה"כ ודעתו ללובשו מיד אם מברך ב' פעמים או לאו: [ס] כר"ש דפטר בנשים וכן פסקו התוספות מדדייק ר"י פ"ב דזבחים דאוקמי תנאי כוותיה כר"ש דממעט כסות לילה ומרבה כסות סומא ועוד ראיה מפרק במה מדליקין ומפ"ק דקידושין ומפ"ב דברכות וע"ש בתוספות ותוס' סוכה פ"ק ע"כ: [ע] בפ"ק דקידושין כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ועבד ילפינן לה לה מאשה: [פ] ירושלמי לא סוף דבר להתעטף אלא יודע להשליך שני כנפות לאחוריו ושנים לפניו כשירה בשעת ק"ש ע"כ: [צ] דאמרינן בפרק המוצא תפילין אשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בה חכמים מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים ודלא כדאמרינן בירושלמי דברכות בשם אבהו אשתו של יונה הושבה ומיכל מיחו בה חכמים. ושוב מצאתי בשם גדול דכל היכא דאיכא למיחש לחולין בעזרה ובהנחת תפילין משום דבעי גוף נקי ... תקיעת שופר בר"ה דאיכא שבות לס"ד בכל כה"ג מחינא בה אבל היכא דליכא נדנוד עבירה כגון סוכה ולולב וכיוצא בו אע"ג דפטור מן התורה מדרבנן לא מחינן בה כלל עכ"ל: [ק] וכן רש"י היה אוסר להן לברך. אבל רבינו תם פסק שנשים יכולות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא ומביא ראיה מפרק קמא דקידושין אמר רב יוסף מאן דאמר לי דסומא פטור מן המצות עבידנא להו יומא טבא לרבנן ומשמע אם לא היה לו לברך על (המצוות ועל) המצות לא היה עושה י"ט והיכא גדול הוא דהיאך תאמר אקב"ו בדבר שאין חיובו מדאורייתא ולא מדרבנן ע"כ מיהו יש בתוס' בפרק בתרא דר"ה דאין ראיה מסומא שחייב לכל המצות מדרבנן כדאמרינן בע"פ סומא פטור מלומר הגדה ופריך והא רב ששת ורב יוסף דהוו אמרי כל חד בביתיה ומשני קסברי מצה בזמן הזה מדרבנן פירוש ולפיכך ר"ה יכולים להוציא אחרים ידי חובת שגם הם חייבין במצה מדרבנן ואתי דרבנן ואפיק דרבנן הילכך סומא יכול לברך מידי דהוה אנר חנוכה ושאר מצות שמדרבנן שאנו מברכין עליהם אבל נשים שאין חייבות במ"ע שהז"ג לא מדאורייתא ולא מדרבנן כדמשמע פרק מי שמתו דקאמר נשים חייבות בקידוש היום דבלים מדרבנן ופריך עלה וה"נ כל מ"ע שהז"ג ליחייבו נשים מדרבנן וכן פ"ק דסוכה גבי הלני המלכה ותרץ התם גבי כלתו של שמאי היאך יכולות לומר וצונו עוד תארים הרבה ע"ש. וחשר מקוני כתב נ"ב כדברי ר"ת שנשים יכולות לברך אלולב ואתפילין וכיוצא בהן וה"כ רבינו שמחה גבי תקיעה שעבר ... התוקעת לעצמה יש לה לברך ואין מוחין בידן ע"כ: [ר] וכ"כ רש"י בתשובה וכן פסק ר"ת וכן נראה לרבינו והלא כראבי"ן דכתב חובת טלית הוא:

ומ"ש ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר גנאי גדול הוא לת"ח שיתפללו והם אינן עטופים: יב לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. [בפרק התכלת דף מ"ג] :

לקנות לו [ס] טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו. אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחוייבת [ע] בציצית כדי שיקיים מצוה זו. ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר [פ]. גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים: יב לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יי':

מגדל עוז

ובשעת התפלה. ר"פ אין עומדין בעובדי דחסידי ומבוס הכסן ופ"ק דשבת (דף י') · גנאי הוא לתלמיד חכם שיתפלל והוא אינו עטוף. פרק התכלת · לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית כו' עד וראיתם אותו עד סוף הפרק. נדרים פרק ד' (דף כ"ה).

הגהות מיימוניות

[ס] והיא עובדא דמלאכא אשכחיה לרב קטינא כו' משמע שבית דין של מעלה מענישים כדאיל בעידן ריתחא ענשינא, פרי' דהיינו דוקא ביומיהם שהיו רגילים במלבושים ארבע כנפות אף בלא מצוה ולפיכך היו ראויין ליענש אבל אין אנו רגילין בכך אא"כ ילבש אדם למצוה: [ע] הדין ציצית לתכריכין של מתים תמצא שם בתוספות ובפרק מי שמתו ופ' המוכר את הספינה ובפרק כל שעה: [פ] במדרש שוחר טוב כל עצמותי תאמרנה אמר דוד לפני הקב"ה אני אשבחך בכל איברי ומקיים בהם מצוה עד בחזה אני משים הציצית כנגד הלב כל זמן שאני קורא ק"ש שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. על יד שמאלית בה אני קושר תפילין של יד ובה אני אוחז ציצית בזמן ק"ש הרי שהמצות לאחוז הציצית ביד השמאלית כנגד לבו בזמן ק"ש ע"כ:

סליק הלכות ציצית

הלכות ברכות

מצות עשה אחת. והיא לברך את השם הגדול והקדוש אחר אכילה. וביאור מצוה זו בפרקים אלו

פרק ראשון

א מצות ^א^עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך. ואינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. ומדברי סופרים אכל אפילו כזית מברך אחריו: ב ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו. ואפילו נתכוין לאכול או לשתות ^ב^כל שהוא מברך ואח"כ יהנה. וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו. וכל הנהנה בלא ברכה מעל. וכן מדברי סופרים לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה. והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית. * ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית: ג וכשם שמברכין על ההנייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה. וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה: ד נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים. ברכות הנייה. וברכות מצות. וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו: ה ונוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום. ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה. וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה

א טור א"ח סי' קפ"ד סמ"ג עשין כ"ז : ב טור סי' ר"י סמ"ג עשין כ"ז : ג טור סי' ק"ג :

כסף משנה

פ"א א מצות עשה מן התורה וכו'. כתב רבינו בסה"מ לשון התוספתא ברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת : ואינו חייב מן התורה וכו'. פרק מי שמתו (ברכות דף כ':) דרש רב עוירא אמר הקב"ה וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. ופסק רבינו כסתם מתני' ולכתוב עוד בזה בסמוך :

ב ומדברי סופרים לברך על כל מאכל וכו'. ר"פ כיצד מברכין (שם דף ל"ה) אמרו דילפינן לה מק"ו ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, וכתבו התוספות דלאו ק"ו הוא אלא ברכה דלפניו הויא דרבנן ואסמכוה אקרא. ומ"ש ואפילו נתכוין לאכול או לשתות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה. כן כתב רש"י והתוס' בפרק הישן והרשב"א והרא"ש בפרק כיצד מברכין משום דאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה : ומ"ש וכן אם הריח וכו'. בפרק כיצד מברכין (ברכות מ"ג) . ומ"ש וכל הנהנה וכו'. ברייתא ר"פ כיצד מברכין (שם ל"ה) :

וכן מד"ס לברך אחר כל מה שיאכל וכו'. ברא"ש פרק כיצד מברכין אמרינן דילפינן ברכה לאחריו בכל הדברים משבעת המינין. ופירש"י דכתיב ארץ חטה ושעורה וכו' וכתיב בתריה ואכלת ושבעת וברכת ודחי התם בגמרא דאיה זו ואסיקנא אלא סברא הוא אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. ואיכא למידק שרבינו כתב מ"ע מן התורה לברך אחר אכילת מזון וכל הדברים בכלל מזון חוץ מן המים ומן המלח כדתנן בר"פ בכל מערבין וא"כ היכי קאמר בתר הכי דמד"ס לברך אחר כל מה שיאכל. וי"ל דכיון דקרא דואכלת ושבעת וברכת כתיב בתר קרא דארץ חטה ושעורה וכו' אית לן למימר דלא חייבה תורה לברך אלא על שבעת המינין הכתובים באותו פסוק וכמ"ש סמ"ג בשם בה"ג, ולפי זה מ"ש רבינו דמן התורה לברך אחר אכילת מזון אחר שבעת מינים קאמר וצ"ל דזייני ספי מדברים אחרים . ומיהו קשה דא"כ הו"ל לרבינו לומר שנאמר ארץ חטה ושעורה וכו' ואכלת ושבעת וברכת. ולכן נ"ל דרבינו דייק לישנא דתוספתא (ברכות מ"ה:) דקתני ברכת מזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת ומשמע ליה דלתחמשת מיני דגן דוקא קאמר מדנקט ושבעת ואין לך דבר שמשביע אלא ה' מיני דגן: ומ"ש והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית. בפרק כיצד מברכין (שם ל"ח ל"ט) א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף א"ל ר' ירמיה לר' זירא ר"י היכי בריך על זית מליח כיון דשקליה לגרעינותא בצר ליה שיעורא א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכא. ופירש"י בצר ליה שיעורא וגבי ברכה שירות הארץ אכילה כתיבא ואכילה בכזית. וכתב הרי"ף ש"מ דכל היכא דאיכא כזית בעי ברכה תחלה וסוף אבל היכא דליכא כזית תחילה בעי ברכה שאסור ליהנות מן העולם הזה כלום בלא ברכה ולבסוף לא בעי ברכה עכ"ל. וכ"כ התוס' והרא"ש. ובפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) תנן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. ובגמרא (שם מ"ט:) למימרא דר"מ חשיב ליה כזית ור"י כביצה והא איפכא שמעינן להו א"ר יוחנן מוחלפת השיטה אביי אמר לעולם לא תיפוך הכא בקראי פליגי וכו' התם בסברא פליגי. וכתבו התוספות וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר' יהודה בכזית ור"מ ור"י הלכה כרבי יהודה וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה בכזית נראה דהלכה הכא כר"מ ובכזית דהא קם ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל (דף מ"ח) דאינו מוציא את הרבים עד שיאכל כזית וכן לעיל גבי אכל זית מליח וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות עכ"ל. וכן כתבו עוד בפ' הישן ובירושלמי אמרו שאם הוא בריה כגון פרידה של ענב או שלרמון אע"פ שאין בו כזית מברך עליו תחלה וסוף ומאחר שלא הזכירוהו הרי"ף ורבינו משמע דס"ל דפליג אגמרא דידן אעפ"י שהתוספות וה"ר יונה מיישבים בענין דלא פליג : ומטעמת א"צ ברכה וכו'. ברייתא פרק היה קורא (ברכות דף י"ד) מטעמת אינה טעונה ברכה והמתענה טועם ואין בכך כלום ר' אמי ור' אסי טעמו עד שיעור רביעתא וכיון דתענית וברכה שוין מתילא דרביעית בעי ברכה וכן כי אמרו דלא בעי ברכה ל"ש לפניו בלאחריו. וכתב ר"ת דהיינו כגון שחוזר ופולטו וכן כתב הרי"ף בס"א דתעניות . וכתב הרא"ש שם דמפי מרביעית אע"פ שפולטו תשובה הגאה לענין תענית אבל לא לענין ברכה דהא בעינן שיהנה בתוך מעיו וכן נראה שהוא דעת רבינו דגבי תענית כתב בפרק ראשון מהלכות תענית והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ולגבי ברכה כאן סתם דבריו נראה שאפילו בולע נמי אינה צריכה ברכה ואפשר לתת סמך לדבר דטעמא משום דכתיב ואכלת וברכת שיהא לו כוונת אכילה משמע ורביעית אע"פ שהיא מטעמת כוונת אכילה יש לה וכן פירש ה"ר מנוח. ואף ע"ג דהאי קרא לענין ברכה אחרונה איירי מ"מ יש לסמוך למקרא זה ברכה ראשונה :

ג וכשם שמברכין וכו'. עוד יתבארו מיני ברכות אלו בפרקים הבאים בס"ד : ה ונוסח כל הברכות וכו'. נתבאר בהלכות קריאת שמע פ"א : וכל המשנה וכו'. פרק כיצד מברכין (שם מ':) ראה פת נאה ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה ראה תאנה נאה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא י"ח. וק"ל למה שינה רבינו הלשון וכתב אינו אלא טועה וכן יש לדקדק למה כתב ואין ראוי לשנותם וכו' וצ"ל דתרי גווני שינוי הן כאחד

מגדל עוז

פ"א מצות עשה מן התורה ס' עד מברך אחריו. פרק מי שמתו (דף כ"א) ולשון התוספתא ברכת המזון מן התורה עד שנאמר ואכלת ושבעת וברכת ע"כ · ומדברי סופרים לברך עד שיאכל כזית. פרק כיצד מברכין (דף ל"ח) : ומטעמת ס' עד רביעית. פרק היה קורא (דף י"ד) . וכשם שמברכים ס' עד יעשה אותה. פרק קמא דפסחים (דף ז') : וברכות רבות מ' עד ליראה ממנו. פרק כרואה (דף נ"ז) : ונוסח כל הברכות ס' עד נלשון הא' יצא. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב מ"ג) :

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור וסיתו ממעמת א"צ לברך עד רביעית לכאורה משמע אפילו טועם ובולע וכן כתב הרמב"ם דל מטעמת אינה צריכה ברכה אבל ר"ת פירש דוקא בטועם ופולט אבל אם הוא בולע אפי' בכל שהוא צריך לברך ע"כ. וכן כתב הסמ"ג :

טועה. וכל ברכה שאין בה הזכרת השם [א] ומלכות א אינה ברכה אלא אם כן היתה סמוכה לחבירתה:

ו וכל ב הברכות כולן נאמרין בכל לשון והוא שיאמר כעין שתקנו חכמים. ואם שינה את המטבע [ב] הואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין הברכה אפילו בלשון חול יצא:

ז כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר ואם לא השמיע לאזנו [ג] יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו:

ח כל הברכות כולן לא יפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו בדברים אחרים ואם הפסיק צריך לחזור ולברך שנייה. ואם הפסיק בדברים שהן מענין דברים שמברכין עליו ג אינו צריך לברך שנייה. כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר הביאו מלח הביאו תבשיל תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו אינו צריך לברך שנית. וכן כל כיוצא בזה:

ט כל הברכות כולם מותר לטמא לברך אותן. בין שהיה טמא טומאה שהוא יכול לעלות ממנה בו ביום. בין טומאה שאינו יכול לעלות ממנה בו ביום. ואסור למברך לברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו. במה דברים אמורים ד באיש אבל באשה יושבת ופניה טוחות בקרקע ומברכת:

י ה כל הברכות כולן אף ע"פ שבירך ויצא ידי חובתו מותר לו לברך לאחרים שלא יצאו ידי חובתן כדי להוציאן. חוץ מברכת ההנייה שאין בה מצוה שאינו מברך לאחרים אלא אם כן נהנה עמהן. אבל ברכת ההנייה שיש בה מצוה כגון אכילת מצה בלילי הפסחים וקידוש היום הרי זה מברך לאחרים ואוכלין ושותים אף על פי שאינו אוכל עמהן:

יא כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן. וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה. היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא ידי חובתו עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו

א טור סי' רי"ד סמ"ג עשין כ"ז: ב טור סי' קפ"ה סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' קס"ז סמ"ג עשין שם: ד טור סי' ר"ו סמ"ג עשין שם: ה טור סי' קפ"ז סמ"ג עשין כ"ז: ו טור סי' קצ"ח:

כסף משנה

האחד שהוא אומר נוסח הברכה שתקנו חכמים אלא שהוא מוסיף בה או גורע ממנה או שהוא אומר כעין נוסח שתקנו חכמים אבל הוא אומר אותה במלות אחרות ומ"מ הם רומזות לנוסח שתקנו חז"ל וכיון שכוונת דבריו עולה למה שתקנו חז"ל אין כאן טעות אבל אין ראוי לעשות כן. השינוי השני הוא שמשנה כוונת הברכה כגון ברוך המקום שברא זה שהיא ברכה כוללת וחז"ל תיקנו לברך על כל דבר בפרטות כמוציא לחם מן הארץ בפה"ע וכיוצא ועל זה כתב שאינו אלא טועה כלומר וכיון דטועה הוא לא יצא ידי חובתו וכדברי יוסי. ונ"ל דפלוגתא דר"מ ור' יהודה לאו משום שברכה היא אלא מפני שלא הזכיר שם ומלכות שאילו היה מזכיר שם ומלכות ואומר בא"י אמ"ה שברא זה לכ"ע יצא י"ח ומ"מ אע"פ שמזכיר שם ומלכות והאומר ענין הברכות בשינוי טועה הוא דמה בלא לשנות ועכ"ז יוצא י"ח. ולפי זה מ"ש וכל המשנה וכו' אינו אלא טועה אדלעיל קאי שכתב ואין ראוי לשנותה וזה עיקר דאילו לפירושא קמא איקשי מי גרע מבריך רחמנא מאריה דהאי פיתא: וכל ברכה שאין בה וכו'. שם אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות כלומר עם הזכרת השם אינה ברכה ואע"ג דאמר התם אביי דמסתברא כוותיה דרב פסק רבינו כר"י כדקי"ל בכל דוכתי וכן פסק הרי"ף, והרא"ש כתב שר"י היה מסופק הלכה כדברי מי ואמר שאם דילג מלכות שמים למי שפוסק כר"י צריך לחזור ולברך, וכתבו התוספות שלדעת ז' אפילו דילג תיבת העולם צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינה מלכות ולמאן דמספקא ליה דילמא הוי ברכה לבטלה. וא"ת ברכה אחת מעין ז' אין בה מלכות וי"ל דהאל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות וי"מ דאלהי אברהם הוי כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא הוא והודיע מלכותו בעולם ע"כ בתוספות ובהכי ניחא לי ברכת אלהי נשמה שאין בה מלכות וגם אינה סמוכה לאשר יצר דהא מעיקרא לבדה תקינוה כדאיתא פרק הרואה [ס':] כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה וכו' אלא ודאי כיון דקאמר אלהי חשיב כמו מלכות. ומה שכתב רבינו אלא אם כן היתה סמוכה לחבירתה הוא ממה שיתבאר פרק י"א שברכה סמוכה לחבירתה אינה פותחת בברוך וממילא אין בה מלכות דמלכות סמוך להזכרה ראשונה איתקן וכיון שברכה זו סמוכה לחבירתה בהזכרה ראשונה הי' במלכות ובהדיא אמרינן בפרק שלשה שאכלו ברכת הארץ מ"ט לית בה מלכות משום דסמוכה לחבירתה אלמא דסמוכה לחבירתה מהני אפילו למלכות:

ו וכל הברכות כולן וכו'. גם זה שם (מ':) בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא אמר רבא יצא ידי ברכה ראשונה מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול תנינא ואלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה וברכת המזון איצטריך סד"א ה"מ היכא דאמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון הקדש אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון הקדש כלומר אלא בנוסח אחר כי הא דבנימין אימא לא יצא קמ"ל, והא שאמר רבינו והכל אפילו בלשון חול יצא לומר דאע"ג דאיכא תרתי שאין הברכה כתקנת חכמים והיא בלשון חול אפילו הכי יצא: על מ"ש רבינו ואם שינה את המטבע יצא וכו' כתב הרמ"ך תימה דבהלכות ק"ש כתב לא יצא וכו' וצ"ע עכ"ל. ויש לתמוה על תמיהתו דבריש הלכות ק"ש מיירי שינה שחתם בברוך או פתח במקום שהתקינו שלא לחתום או שלא לפתוח או שינה ולא חתם או לא פתח בברוך במקום שהתקינו לחתום או לפתוח והכא מיירי שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש אלא שאמר ענין הברכה בנוסח אחר ולא שינה לא בפתיחה ולא בחתימה וזה מבואר בדברי רבינו:

ז כל הברכות וכו'. פרק היה קורא (דף ט"ו) תנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא ובגמרא אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצות ד"ה יצא ופירש"י בכל המצות בכל הברכות ותניא נמי התם לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא. ופירש"י בלבו שלא השמיע לאזניו ומלשון רבינו שכתב בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלב משמע דאע"פ שלא הוציא בשפתיו יצא:

ח כל הברכות כולן לא יפסיק וכו'. פרק כיצד מברכין אמר רב טול ברוך אינו צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפילו הבא מלח הבא לפתן א"צ לברך גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי א"צ לברך דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו. ופסק רבינו בהבא מלח כר"י דהלכה כוותיה לגבי רב ועוד דרב ששת קאי כוותיה ובגביל לתורי פסק כרב ששת דסברא הוא וכן פסק הרי"ף והרא"ש ז"ל:

ט כל הברכות וכו' מותר לטמא וכו'. בסוף פרק מי שמתו (שם כ"ו) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה ור"י פוטר. כתב ה"ר יונה דמהניחין מקמי דנפלוה לטבילותא אבל השתא דבטלה לר"י אינם צריכין טבילה כלל וכ"כ רבינו בפירוש המשנה: ואסור למברך וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (שם כ"ד) האשה יושבת וקוצה לה חלה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש ותרגמה רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע כלומר פניה של מטה. ופירש"י טוחות דבוקות ומכוסות בקרקע ומותרת לפי שכשפניה של מטה טוחות גם מהעגבות אינו נראה דבר אבל לא האיש מפני שהביצים והגיד בולטים ונראים:

י כל הברכות וכו' עד אע"פ שאינו אוכל ושותה עמהם. סוף פרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כ"ט) תני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא בעי רחבה ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו ופשיט דכיון דאכילת מצה וקידוש ח"ח בלא הגדה והגדה ח"ח בלא ברכה נמצאת המצוה תלויה בברכת הגדה ומפיק כלומר ואפילו אינו אוכל ושותה עמהם דאילו אוכל ושותה פשיטא דמפיק ומאי קא מיבעיא לנו:

יא כל השומע ברכה וכו'. סוף פרק אלו דברים (ברכות נ"א:) תנן עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה ובגמרא (דף נ"ג:) למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב בשלא אכל עמהם ובפרק לולב הגזול (סוכה ל"ח) אסיקנא דשומע כעונה א"כ כיון ששמע הברכה מתחלה ועד סוף יוצא י"ח ובראש פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה:) אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שנים שאכלו כאחד אחד יוצא בברכת חבירו מאי קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא. ואע"פ שדברי רבינו שמצריך שישמע כל הברכה מתחלה ועד סופה אמורים אבל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית אמן ה"ה דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא: וכל העונה אמן וכו'. בס"פ אלו דברים (שם נ"ג:) ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך ואיכא תנא דפליג עליה התם דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן ופירש"י שממהרים לברך ליתן שכר. ופסק רבינו דלא כרבי יוסי מדאמרינן התם דא"ל רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך כלומר לפי שיותר טוב המברך מעונה אמן ולא אשכחן אמוראי דס"ל כר"י אלמא לית הלכתא כוותיה. וא"ת ע"כ בנתכוון לצאת עסקינן וא"כ מאי קמ"ל בעונה אמן הא אפילו לא ענה אמן אשמועינן רבינו דיצא. וי"ל דכשנתכוון ולא ענה אמן יצא ולא כמברך אבל כי ענה אמן יצא כמברך, א"נ דהא אשמועינן דאע"ג דענה אמן צריך שיהא המברך חייב באותה ברכה: והוא שיהיה המברך וכו'. משנה בסוף פרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כ"ט) כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח: היה המברך חייב וכו'. למד כן מדבעיא לן פרק מי שמתו (ברכות דף כ') נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מינה לאפוקי אחרים י"ח אי אמרת דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא ואי אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח הא בהדיא שהמחוייב מד"ס אינו מוציא את המחוייב מן התורה. ומ"ש לא יצא י"ח עד שיענה קשה דהא בעונה עסקינן וכדפתח היה המברך וכו' והעונה חייב מן התורה. וי"ל דעד הסיפא גריר דקאמר עד שישמע מפי מי שהוא חייב בו מן התורה כמוהו והכי קאמר בין שרוצה לצאת על ידי עניית אמן בין שרוצה לצאת ע"י שמיעה בלבד צריך שיהיה המברך חייב בה מן התורה כמוהו:

הגהות מיימוניות

[א] כרבי יוחנן וכן פסקו התוספות ומורי בשם רב האי ואם דילג מלכות יחזור ויברך ודלא כאביי דאמר כוותיה דרב מסתברא: [ב] כתב מורי נ"ע דקיימא לן כרבי מאיר דאם אמר על הפת ברוך שבראה יצא וכן פוסק בירושלמי וצ"ע אם פוסק כרבי מאיר אפילו לא הזכיר פת ואם אמר כן בתחלה יצא ידי ברכת המוציא ואם אמר כן אחר אכילה יצא ידי חובת ברכת הזן: [ג] פ"ב מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא:

מגדל עוז

כל הברכות כולן צריך שישמיע כו' עד בלבו. פרק היה קורא (דף ט"ו ט"ז): כל הברכות כולן לא יפסיק כו' עד כל כיוצא בזה. פרק כיצד מברכין (דף מ"א): כל הברכות כולן מותר לטמא כו' עד בו ביום. פרק מי שמתו (דף כ"ב) ופרק כיצד מברכין: ואסור למברך כו' עד בקרקע ומברכת. פרק רביעי דמסכת חלה ופרק מי שמתו: כל הברכות כולן אע"פ כו' ע' ושותה עמהן. פרק ערבי פסחים (דף ק"ו) וסוף פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט): כל השומע ברכה כו' עד מן התורה כמוהו. פרק אלו דברים הנכנסים (דף נ"א) ופרק לולב הגזול (דף ל"ח):

כמוהו: **יב** * רבים [א]שנתועדו לאכול פת או לשתות יין ובירך אחד מהן וענו כולם אמן הרי אלו מותרין לאכול ולשתות. אבל אם לא נתכוונו לאכול כאחד אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו אע"פ שהן אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך [ב]לעצמו. במה דברים אמורים בפת ויין בלבד אבל שאר אוכלים ומשקין אינן צריכין הסיבה אלא אם בירך אחד מהן וענו כולן אמן הרי אלו אוכלים ושותין. ואף ע"פ שלא נתכוונו להסב כאחד: **יג** [ג]כל השומע אחד מישראל מברך ברכה מכל הברכות כולן אע"פ שלא שמע הברכה כולה מתחלתה ועד * סופה ואע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן. ואם היה המברך (* עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד

א טור סי' קע"ד סמ"ג עשין כ"ז ב טור סי' רי"ג וסי' ר"ט ג טור סי' רט"ו סמ"ג עשין כ"ז

השגת הראב"ד

*) רבים שנתועדו כו' עד להסב כאחד. כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני לאה הניח איכא דאמרי דמשמע לר' יוחנן פת ויין מהניא להו הסיבה אבל שאר מילי לא מהניא להו הסיבה וכל חד מברך לנפשיה וזאת הומרא עכ"ל:

כסף משנה

יב רבים שנתועדו וכו'. משנה פרק כיצד מברכין (שם דף מ"ב) היו יושבים לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן, ופירש"י היו יושבים בלא הסיבת מסיבות שמנהגם היה לאכול ולשתות בהסיבה כל א' מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסיבה ואמריק בגמרא דכי אמרו ניזיל וניכול נהמא בדוך כלן הרי הוא כאילו הסבו ואחד מברך לכולן וז"ש רבינו רבים שנתועדו וגרסינן תו בגמרא (דף מ"ג) אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי בעי הסיבה א"ד אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסיבה אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ור"י אמר אפילו יין נמי מהני ביה הסיבה, ופסק הרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא קמא דר"י וכתב הרא"ש ז"ל דהיינו טעמא דכיון דברכות דרבנן הלך אחר המיקל ולישנא קמא מיקל הוא דבשאר דברים בלא הסיבה נמי אחד מברך לכולן ובזה מתיישבים דברי רבינו ונסתלקה מעליו השגת הראב"ד שכתב תמיה אני למה הניח איכא דאמרי וכו' וזאת חומרא עכ"ל ורא"יתי תשובה אחת שהשיב רבינו על זה לחכמי לוניל וז"ל השאלה יורנו מורנו ורבינו למה הניח איכא דאמרי דמשמע לר' יוחנן פת ויין הוא דמהניא להו הסיבה אבל שאר דברים לא מהניא וכל חד וחד מברך לנפשיה ולא הוי חומרא: תשובה הדבר ידוע כי הפת הטוב מן הכל וכן היין הטוב מכל המשקין ומכל הפירות ולפי חשיבות הדבר שמברכין עליו הנו מברכין לכל אחד ואחד בפני עצמו ולפי זה הפירוש בטלה על דעתכם בהגהו תרי לישני נראהו שאר הפירות והמשקין חשובים מהפת והיין שהרי הפת והיין אחד מברך לכולן אם נתייעדו או הסבו ובשאר הפירות אפילו שנתועדו או הסבו לא יברך אחד לכולן אלא כל אחד יברך לעצמו הספק גדול יליבא בהלכה וגיירא בפתי שתיא ולאו הכין הוא כירוש הני תרי לישני אלא התרי לישני הד טעמא אית להו ואין לנו חילוק בענין אלא בשינוי המימרא בלבד יש מקומות בגמרא כזה שמקפיד על נוסח המימרא הא אך היתה אע"כ שאין ביניהם הפרש בענין וזהו הפירוש א"ר לא שנו אלא פת דבעיא הסיבה פירוש והא"כ יברך אחד יכולן אבל לא הסבו לא יבל שאר דברים לא בעו הסיבה אלא אחד מברך לכולן אע"כ שלא הסבו ור' יוחנן א"ר אפילו יין נמי בעי הסיבה איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה שיהא אחד מברך לכולן הא לא הסבו כל אחד מברך לעצמו ודין זה בפת בלבד אבל שאר דברים אין בהם דין זה כדי שנאמר מהניא להו הסיבה אלא בלא הסיבה נמי כן הוא ור"י אמר אפילו יין נמי כל אחד מברך לעצמו ואם הסבו אחד מברך דמהניא ביה הסיבה עכ"ל. ואיני יודע ליישב הסוגיא כפי פירוש רבינו בהני תרי לישני דאיתא בהך הכי מתיבי בא להם יין כל אחד מברך לעצמו עלו והסבו בא להם יין אע"פ שכל אחד בירך לעצמו אחד מברך לכולן לוייחב דאין ברכה רחבוה כוטרתו כיון שאינו בעיקר סעודה להיכך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעיא הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה קשיא רישא שאני אורחים דדעתייהו לאיעקר ולהך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסיבה קשיא סיפא שאני התם דתנו דקא מהניא הסיב' לפת מהניא ליין עכ"ל הגמרא והשתא בשלמא אם פירוש דברי רב בלישנא בתרא לא שנו אלא פת דמהנית לה הסיבה אבל יין וכל שאר הדברים לא מהניא להו הסיבה דאע"פ שהסבו כל אחד ואחד מברך לעצמו היינו דפריך ליה מסיפא דברייתא דקתני בא להם יין אחד מברך לכולן אבל אם פירוש דברי רב בלישנא בתרא כמ"ש רבינו בתשובה דה"פ לא שנו אלא פת דמהני ליה הסיבה שיהא אחד מברך לכולן הא לא הסבו כל אחד מברך לעצמו ודין זה בפת בלבד אבל שאר הדברים אין בהם דין זה כדי שנאמר מהניא להו הסיבה אלא בלא הסיבה נמי כן הוא ואי פריך לרב מסיפא אדרבא סיפא אתיא לר"ה שפיר דקתני אחד מברך לכולן ורישא הוא דקשיא ליה דקתני כל אחד מברך לעצמו כלומר אבל אחד לכולן לא ועוד דלפי דברי רבינו בתשובה שאין חילוק בין שתי הלשונות לענין הדין לא שייך למימר להיאך לישנא קשיא רישא ולהאיך לישנא קשיא סיפא כיון דתרוייהו חד דינא קאמרי אי קשיא רישא לתרוייהו קשיא ואי קשיא סיפא לתרוייהו קשיא. וי"ל שהיתה לרבינו גירסא אחרת בגמ' אח"כ מצאתי כתוב שהרשב"א השיג עליו השגה זו והשיג עליו עוד על מ"ש דלפי חשיבות הדבר שמתברכים אנו מריכים ברכה לכל אחד ואחד בפני עצמו הדרכה לפי חשיבות הדבר שמתברכין עליו ברכתו יריכה להוציא בה את הרבים ע"ח. ואלולי תשובה זו דברי רבינו לא מיושבים כמ"ש לעיל שפסק כלישנא קמא לקולא כתידי דרבנן וכיוצא בזה מצאתי להרא"ך שכתב וז"ל אע"פ שפסק כלישנא קמא נראים דבריו מההיא דלרגעו (ברכות נ"ח) שנתן לו קברא רשות לאחד מהן לברך ויהביה דעתיה (שם נ"ז) שנתן ר"ג רשות לו לברך ומההיא דתניא אחד מברך לכולן משום ברוב עם הדרת מלך נראה דלכל דבר שיש בו רוב עם שבי עדיף כשיברך אחד בעבור כולם וכן דעת רב אלפס והיה דרך כל דבר דבריך כל חד לנפשיה מברכינן ליה דוקא בבנים עכ"ל:

יג כל השומע אחד מישראל וכו'. תנא סוף פרק אלו דברים (שם נ"ה) עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה משמע דבישראל אע"פ

לחם משנה

פ"א יב רבים שנתועדו לאכול וכו'. על התשובה של הרמב"ם ז"ל כבר ידוע הספק בספק ב"י ז"ל ועוד יש לי להקשות דלמה ליה לרבנו לדחוק נסביה בהאי לימא דודאי כל שאר הדברים הם כמותן מיין ומפת ולכולהו לישני לא בעי הסיבה אלא בלא הסיבה נמי אחד מברך לכולן דלישנא קמא קאמר אבל יין לא בעי הסיבה דר"ל וכ"ש שאר הדברים ואפילו רבי יוחנן לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה ולישנא בתרא נמי לא קאמר דצריך הסיבה אלא בפת ולהכי לא מוקי מתניתין אלא בפת כדקאמר לא שנו אלא בפת דמהניא הסיבה ולא מוקי מתני' בשאר הדברים משום דבשאר דברים אין צריך הסיבה כלל ואתא ר' יוחנן ופליג ביין ולאו דמועיל בו הסיבה ובשאר הדברים לא פליג אלא דאינו צריך. ולפי זה אתי רבינו ז"ל ככולהו לישני ודברי הגמרא מתניא הסיבה ולא מהניא הוו, זה נראה לע"ד בההיא בקלא ומריה כבשטן ועוד קשה להכמי לוני"ל דהקשו על רבינו ז"ל דפסק כלישנא קמא משמע דס"ל כדכתב הרא"ש ז"ל דלעולם שאר הדברים הם פחותים מן הפת אבל בהא פליגי תרי לישני דלישנא קמא סבר דחשיב בעי הסיבה מידי דלא חשוב לא בעי הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא יברך כל אחד ואחד לעצמו וכסברת רבינו ז"ל ולהכי שאר הדברים לא בעי הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן ורבי יוחנן נמי לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה ולישנא בתרא הוי איפכא דמידי דחשוב מהניא הסיבה אבל מידי דלא חשוב לא מהניא ביה הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא לברך אחד לכולן דברוב עם הדרת מלך וכסברת הרמ"ה ז"ל שהזכיר הב"י ולהכי שאר הדברים שהם פחותים כל אחד יברך לעצמו כך נראה מחכמי לוני"ל בדברי הגמרא וכן פירש הרא"ש ז"ל ולהכי הקשו על רבינו ז"ל דלמה הניח לישנא בתרא ופסק כלישנא קמא והא איכא לאתויי רגא להו הא בדברי הגמרא כדי להקשות על דברי רבינו ז"ל לימא דכולהו ליסבי סברי דהחשיבות הוא כל אחד מברך לעצמו וכדברי רבינו ז"ל ויכורשו הלשונות כדכתיבנא שפיר ולכולהו שאר דברים לא צריכים הסיבה ולא יהיה כאן השגה על רבינו ז"ל דלכאורה נראה הפירוש שכתבתי הוא מרווח יותר מהפירוש שהם פירשו בגמרא. ונראה לתרץ דרבינו סבר דכי היכי דהפת והיין הם הטובים מכל שאר הדברים כך הפת ג"כ חשוב מן היין וכדדייק לישנא שהתחיל בתשובה, הדבר ידוע כי הפת חשובה מהכל וכן היין חשוב מכל שאר המשקים ומכל הפירות דבפת קאמר מן הכל כלומר בין באוכלין בין במשקים וביין הזכיר שהוא חשוב מן המשקים והפירות לבד וא"כ כי היכי דלא אמרי' בשאר דברים הטובים מן הפת והיין משום דליכא בהרגש וגזירה בפרי פריא מהך טעמא גופיה לא נימא דהיין הטוב מהפת וא"כ הם יכורשו הלשונות כמו שפירשתי ע"כ ללישנא בתרא יהיה היין הטוב ויש לו לברך כל אחד לעצמו והפת דחשוב לא מהניא ליה הסיבה לכן פירש רבינו ז"ל את ספ"ק דלפי פירושו צ"ל נ"כ שלריכין לברכם מיד שפירשו מתוך טעמא כדי שלא נאמר דהיין חשוב מהפת ולכך פירשו דתלוי לישני בהכי וי"ד דלא חשוב בעי הסיבה מידי דחשוב לא בעי הסיבה והיא בידות היה לברך כל אחד לעצמו או אחד יברך לכולן כדכתיבנא והשתא אתי שפיר דגלויי לישני בתר דבר ס פחותים מן הפת והיין פחות מהפת. ורבינו ז"ל לא נראה לו לפרש כן משום דס"ל דהיין להעלות על הדעת ללישנא בתרא דהתם בית הוא לברך אחד לכולן אלא לעולם לכולהו לישני דהחשיבות לברך כל אחד לעצמו ולפיכך פירש זה שפירש. אך ליישב פירושו כפי הא דהוה הכי בגירסא לא ידעתי ליישב הסוגיא אם לא שנאמר שגירסא אחרת היתה לו כמ"ש: **יג** כל השומע אחד מישראל וכו'. לכאורה משמע דהכי קאמר לא מיבעיא אם חייב וצריך לצאת דיענה אמן אלא דאפילו שאינו חייב יענה וקשה דבחייב וצריך לצאת אינו יוצא בעניית אמן אם לא שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה אפילו שיענה אמן כדמשמע בגמרא וכדכתב רבינו לעיל ורבינו קאי היכא דלא שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה בכן כתב אע"ג שלא שמע וכו' ואע"פ שאינו חייב וכו'. וי"ל דהך אע"פ הוי כמו אע"ג שאין לו לא מיבעיא וה"ק אע"ג שאינו חייב ואין צריך לצאת ואם כן לא היה לו לענות אפילו הכי יענה. **ואעפ"י שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן** רבינו סובר כר"ש במתניתין בפרק אלו דברים (דף נ"ה) ועונים אמן אחר ישראל המברך דהוי חובה לענות אמן אבל הטור בשם רש"י כתב דלא הוי חובה אלא רשות אם רצה לענות עונה ויש שאין כן בעכו"ם המברך שאינו רשאי לענות ואת"ל לדברי רבינו ז"ל מה הקשו בגמרא (דף נ"ג) למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כל הברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק ואין כאן קושיא דמתניתין קאמרה דיוצא דלא קאמרה אלא דחייב לענות אעפ"י שאינו יוצא בעלמא. לדברי הטור ז"ל יש לומר דהתקשה היה סבור דעונים דמתניתין חובה הוא ולכך קאמר דודאי ליכא חובה בעניית אמן כשאינו רוצה לצאת וכסברת הטור ז"ל ולכך על כרחין תשמע ליה מתניתין ברוצה לצאת ולכך קאמר עונים דאי חובה לצאת תירץ לו בתירוץ דמתניתין לאו חובה הוא אלא רשות ואיירי בשלא אכל עמהן והוא הדין כשאכל עמהן ואינו רוצה לצאת דהיינו הך אבל לרבינו ז"ל מהיכא תיסק אדעתי' דמקשה דמתניתין קאייר דנפיק וי"ל דגם לדעת רבינו ז"ל י"ל דהוא סבור בהמקשה כסברת הטור ז"ל דודאי בשאינו רוצה לצאת ליכא חיובא ולכך ודאי דמיירי ברוצה לצאת והיינו לו התרצן דאפילו בשאינו רוצה לצאת איכא חיובא וזהו שאמר בשלא אכל עמהן והוא הדין כשאכל ואינו רוצה לצאת והוא נכון לדעת רבינו ז"ל. ואם היה המברך (עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד

מגדל עוז

רבים שנתועדו כו' עד להסב כאחד. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני למה הניח איכא דאמרי וכו' וזאת חומרא עכ"ל ואני אומר כבר שאלו חכמי לוניל ז"ל זאת השאלה אות באות והשיב להם תשובה הדבר ידוע כי הפת חשובה מן הכל וכו' (עיין בכ"מ לשון התשובה) ולא הסבו אחד מברך לכולן דמהניא ביה הסיבה ע"כ לשון התשובה אות באות הנכים נכונים הם ואין מקום לספקן עליהן, ותמיה אני איך לא נמחקה קושיא זו מן ההשגות אחר כי אותו בעל אותו כתובי לשיטתו בהקדמת... אבל לא ראו תשובה זאת ... ואף מקדם ... והשגות ... מתוך מה שאמרו רבותינו בעלי התוספות ז"ל דבכ"מ שאנו מוצאים שתי לשונות בתלמוד הראשון עיקר ... ויתבאר כפל לו כדברי רבינו ה נהל ז"ל שדבריו דברי קבלה וכן הכנים ר"ת ז"ל אבל כזה נתיישב לבי יותר לפי שכל שיטת מוסכמת כם עם רבותינו ורבותי חכמי הזמן נ"ע כל השומע עד אמן פרק אלו דברים (דף נ"ה):

הגהות מיימוניות

*) סוף סימן רפ"ו קאמר שאם אכל ונתחייב בברכה צריך לשמוע כל הברכה ואם שמע כל הברכה ספי כותי הרי זה עונה ועכו"ם עונין אחריו אפילו לא שמע כל הברכה וע"ש טעמא ע"כ:

אע"פ שלא שמע כל הברכה עונה אחריו אמן והיינו באותו חייב גם דאלו חייב בה צריך שישמע כל הברכה כמו שנתבאר כאן ונגמרא וכתבתיו בפרק זה. וכתב הרא"ש ז"ל שאמרו בירושלמי עכו"ם שבירך עונין אחריו אמן לפי שאין דרך עכו"ם לכוין לעבודתו כשמזכיר את השם כלום אלא לבורא עולם הוא מכוין. וגם רבינו יונה ז"ל כתב דאיתא בירושלמי א"ר ברכיה אני עונה אמן אחר כל המברכין משום ברוך תהיה מכל העמים. ובפרק אלו דברים בעי שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן פי' אחר הכל עונין אמן חוץ מהתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד הם עשוין. ויש לתמוה על רבינו שכתב דאין עונין אמן אחר עכו"ם ואפשר לדחוק ולומר דלגרסינן קתני אם היה עכו"ם או אפיקורוס או כותי לא יענה אם לא שמע כל הברכה אבל כששמע כל הברכה עונה אמן והתינוק המתלמד אע"פ ששמע כל הברכה לא יענה. ויותר נראה לומר דס"ל לרבינו [illegible]

המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן: **יד** יכל העונה אמן לא יענה לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן קצרה ולא ארוכה אלא אמן בינונית. ולא יגביה קולו יותר מן המברך. וכל [ז] מי שלא שמע את הברכה שהוא חייב בה לא יענה [ח] אמן בכלל העונים: **טו** יכל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. יהתינוקות מלמדין אותן הברכות כתיקונן ואף על פי שהן מברכין לבטלה בשעת לימוד הרי זה מותר ואין עונין אחריהן אמן. והעונה אחריהן אמן לא יצא ידי חובתו: **טז** יכל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה. והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות הרי זה [ז] משובח. כגון אחר בונה [ו] ירושלים בברכת המזון ואחר ברכה אחרונה של קריאת שמע [ח] של ערבית. וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עצמו: **יז** יולמה יענה אמן אחר בונה ירושלים והרי אחריה ברכת הטוב והמטיב. מפני שברכה זו בימי חכמי משנה תקנוה וכאלו היא תוספת. אבל סוף עיקר הברכות

יכולים לענות אמן אע"פ שלא שמעו הברכה וכן דעת ה"ר יונה ז"ל ורש"י מרן הב"י: **טו** כל המברך וכו'. בפרק אין עומדין (ברכות ל"ג): התינוקות מלמדים אותם וכו'. פ"ק אלו דברים (שם נ"ג) בעא מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר התינוקות של בית רבן אמר ליה אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד הם עשוין. משמע שמלמדין אותן הברכות כתיקונן והם מסופק [illegible] אפילו אחר גדול נמי אין עונין. ומ"ש והעונה אמן וכו' היינו שאינו אלא בשעת לימודם אלא שמברכין [illegible] העונה אחריהם אמן לא יצא י"ח לפי שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח כדתנן בסוף ראוהו ב"ד (ר"ה כט): **טז** כל העונה אמן וכו'. ר"פ שלשה שאכלו (ברכות מ"ה:) תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח [illegible]

[illegible]

לחם משנה

[illegible]

משנה למלך

פ"א **יג** כל המברך ברכה שאינה צריכה וכו'. [illegible]

[illegible]

הגהות מיימוניות

[illegible]

מגדל עוז

[illegible]

הברכות של ברכת המזון היא בונה [ס] ירושלים. ולמה לא יענה אמן אחר אהבת עולם מפני שהיא סוף ברכות ראשונות של קריאת שמע וכן כל כיוצא בה מברכות שמברכין אותן תחלה לדבר כגון ברכות שמברכין לפני קריאת מגילה והדלקת נר חנוכה, למען לא יפסיק באמן בין ברכה ובין הדבר שבירך עליו: **יח** * ולמה [א] לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכיוצא בה. מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר * ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כגון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן: **יט** * כל [ב] האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואין צריך לומר אם אכל

א טור סי' רט"ו כמ"ג עשין שם : ב טור סי' קצ"ו סמ"ג עשין כ"ז. והרא"ש כתב כהראב"ד :

השגת הראב"ד

* ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וסבר אמרו בטעם לברכת המצות ומה בין ברכת הפירות לברכת המצות ואם אמר על ברכה אחרונה של שבעת המינים גם זה הבל כי בהדיא על אותה ברכה עונין אמן אחריה ואין חוששין לדבריו עכ"ל:

* כל האוכל דבר האסור כו' עד לא בתחלה ולא בסוף עד סוף הפרק· כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה טעות גדולה שלא אמרו שאין מברכין אלא שאין מזמנין עליהם לומר שאין להם חשיבות קביעות האוכל ואוכלין דבר האסור והוא כמין אכילת פירות שאין להם קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו האוכל והגנו עכ"ל:

כסף משנה

יח ומ"ש ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכו'. בא ליתן טעם לחלוקי הבי פעמים שאין עונין אמן אחר ברכה אחת אף ע"פ שהיא אחרונה וברכות המלך וברכות כ"ג מפורשות במשנה פרק ואלו נאמרים (סוטה דף מ' מ"א) וברכות כ"ג שנויות עוד ביומא פרק בא לו (דף ס"ח) שאחר קריאת התורה היה מברך שמונה ברכות ובסופן עונה אמן :

וכתב הראב"ד לא ידעתי מהו זה וכו' ואין חוששים לדבריו עכ"ל. ביאור דבריו כי הוא ז"ל נסתפק במ"ש רבינו ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות אם אמר כן על ברכה ראשונה או על ברכה אחרונה ולכך אמר אם אמר על ברכה ראשונה טעמא בכלל ברכת המצות דהיינו כדי שלא יפסיק באמן בין הברכה ובין הדבר שבירך עליו ומה צריך לטעם אחר ואם בא ליתן טעם למה לא יענה אמן אחר ברכה אחרונה של שבעת המינין כלומר דאינו בשאר המינין ברכה אחרונה היא בורא נפשות רבות ולפום גמרא דידן אינה תוספת נברוך ס"ל להראב"ד דאינו עונה אמן אחריה ולכך אמר שאם כוונת רבינו ליתן טעם למה לא יענה אמן אחר ברכה אחרונה של ברכת הפירות של שבעת המינים גם זה הבל כו' ואין חוששין לדבריו כלומר שלא ברכה אחרונה מופרשת מראשונה והו"ל שתים ועונה אמן אחריהם כדעת הגאונים ז"ל. ואין זו השגה לרבינו שהרי הוא מפרש פי' יפה בתוספתא כמו שכתבתי ונתן טעם לשבח לדבריו כמבואר בלשונו :

יט כל האוכל דבר האסור וכו' : כתב הראב"ד טעה בזה טעות גדולה וכו' למה לא יברכו האוכל והגו עכ"ל. טעמו מדתנן (ברכות מ"ה) שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אין מזמנים עליהם ומשמע ליה ז"ל דלא אמרו אלא שאין מזמנין עליהם אבל ברוכי מברכי. וכתב הרא"ש שראיה לו כדברי הראב"ד ז"ל מדתניא בפ"ק דסנהדרין (דף ו':) ובפרק הגוזל (ב"ק צ"ד) ראב"י אומר הרי שגזל סאה חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' אלמא שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוץ עכ"ל. ולא ידע למה דחה דברי רבינו בכך דהא תניא בפרק כל שעה ובפ"ק דחלה ירושלמי תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושעיא ע"ש ובוצע ברך נאץ ה' הדא דאמרה בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אומר אין עבירה מצוה א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הם מצות ואם לאו אינן מצות, ואין לדחות ולומר דאדרבה משם ראיה דטעמא דמצה מצוה היא הא לאו הכי שפיר מברך עליה, דהא איכא למימר' דברכת המזון נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט מצה להודיעך כחו דר' הושעיא דאע"ג דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף והא דנקט סאה חטים נמי כדברי רבינו דייקא לפום נוסחא דידן שכתוב בה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא מנאץ הילכך לא יברך וגם לפי נוסחת הרא"ש י"ל דה"ק אם בא לברך אין זה מברך אלא מנאץ הילכך לא יברך ועוד דבהדיא תניא בתוספתא דמסכת דמאי פ"ב לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין לאדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמן וגם מדברי רש"י בפי' משנה קמייתא דפ' שלש' שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור וכן נראה שהוא דעת ה"ר יונה וגם הרשב"א סובר כן והביא ראיה מדתניא בפרק במה מדליקין (שבת כ"ג) הדמאי מברכין עליו ומזמנין עליו הלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נסבא ואגב גררא דמזמנין ע"כ. וסובר רבינו שמה שאמרו אסור לברך עליה לאו דוקא אלא לומר שאינו צריך לברך עליה וכתב רבינו דאינו מברך לא בתחלה ולא בסוף משום דהשתא טעמא דאבל בסוף דמים הוא חייב לו לא שייך אלא בגזל ולא בשאר איסורין ומעתה מתניתין דהגן פ' שלשה שאכלו אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אין מזמנין עליהן

לחם משנה

יט כל האוכל דבר איסור וכו'. רבינו סובר מה שאמרו במתניתין בר"פ שלשה שאכלו (דף מ"ה) דאין מזמנין ר"ל דאין מברכים עליהם. ונראה דהכריחו לזה הקושיא שהקשו התוספות התם מההיא דערכין דאע"ג דכהן אכיל תרומה וישראל חולין מצטרפין דאע"ג דאין הישראל יכול לאכול תרומה מדכהן יכול לאכול כישראל חולין א"כ ה"ה נמי באוכל טבל אע"ג דאין אחרים יכולים לאכול ממנו הוא אוכל משלהם ולפי דעת רבינו ז"ל דסובר דבטבל אין מברכין מתורץ הקושיא דשאני הכא בטבל דאין ראוי לברכה וא"כ איך יצטרף בזימון שאומרים נברך שאכלנו וכו' הא הוא אין ראוי לברכה ולהכי סובר רבינו ז"ל דבכל דבר של איסור אין מברכין ומהך טעמא כתב לקמן בפרק חמישי דנשים של ערוה אין מברכין עליהם דאזיל לטעמיה וא"ת לדעתו הו"ל למתניתין לאשמעינן דאין מברכין וכל שכן דאין מזמנין תירץ הרב"י ז"ל דאיידי דנקט רישא מזמנין להודיענו דאפילו זימון ולא ברכה נקט סיפא אין מזמנין. אבל קשה לי על זה דא"כ אמאי לא הודיענו רבינו ז"ל לקמן בפ"ה גבי דין סימון הנהו דמזמנין עליהן כיון דהוי חידוש טפי גבי זימון ולמה לא כתבם אלא לענין ברכה דאיכא לאטעויי ולומר דבזימון אין מזמנין. והראב"ד ז"ל בהשגות סובר דדוקא נקט מתניתין זימון דאין מזמנין אבל ברכה מברכין וטעמא דאין מזמנין משום דהוי כאכילת פירות והרא"ש ז"ל הסכים לסברתו ואף על פי שהוא סבר דאפילו באכילת פירות מזמנין כשהשנים אכלו דגן והאחד פירות כדכתב הטור ז"ל בסימן קצ"ז מכל מקום גרוע הוא אכילת איסור מאכילת פירות לדעתו והחזק סברת הראב"ד ז"ל מההוא דאמר בפרק הגוזל (ב"ק דף צ"ד) הרי שגזל חיטים טחנה ואפאה והפריש ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ משמע דמברך אלא דברכתו הוי ניאוץ. ול"נ לתרץ לדעת רבינו ז"ל דשאני התם דקנאה בשינוי דטחנה ואפאה ולכך מברך אלא שאמר נקרא ניאוץ אבל בשאין שם שינוי אסור לברך. וראיה לזה ממ"ש הרב המגיד בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה דאיכא דגזל חיטים או קמח ועשאו מצה דיוצא ידי חובתו בפסח שקנאו בשינוי ואי אמרת דלענין ברכה אפילו שקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל דאסור א"כ היכי קאמר דלענין מצה יוצא הא שם השוה רבינו ז"ל הברכה והמצה שכן כתב שם זה הכלל כל שמברכין עליו וכו' משמע דברכה ומצה שוים אלא ודאי דהיכא דקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל שחייב לברך וא"כ אתי שפיר ההיא דגזל דאיירי בשינוי. וא"ת ההיא סברת ר' אליעזר היא דסבר דשינוי אינו קונה כדאמרו שם י"ל דהא דחי רבא לאביי התם דאמר דילמא דסבר שינוי קונה ושאני התם משום דהוי מצוה הבאה בעבירה וכוותיה קיימא לן. אבל מכל מקום קשה בעיני דרבא אמרו שם בדרך דילמא וליכא למפסק כוותיה וראיה לדבר דבשאר דילמא דקאמר שם רבא לא פסק כן רבינו ז"ל בהלכות גזילה כמבואר שם לכך נראה ודאי דרבי אליעזר סבר דשינוי אינו קונה וא"כ הדרא קושיא לדוכתא לדעת רבינו דהא קאמר התם דמברך אלא דהוא ניאוץ והוא בכר דבשינוי אינו קונה ומניה משמע לדידן דקי"ל דשינוי קונה היכא דליכא שינוי לא. ע"כ צריך לתרץ כתירוץ הרב כ"י בא"ח סימן קצ"ו ע"ש : לא בתחלה ולא בסוף וכו'. וא"ת למה כתב רבינו ז"ל בהלכות חמץ פרק ששי זה הכלל כל שמברכים עליו ברכת המזון הא"ל כל שמברכין עליו סתם דהא איהו סבר כאן דאינו מברך כלל. י"ל דנקט ברכת המזון דהוי מדאורייתא לדמותו למצה דהוא חייב מן התורה :

הפועלים

מגדל עוז

ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ה) : כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכו' ואין חוששין לדבריו עכ"ל : ואני אומר בא וראה והכר מה שהקדמתי לך בחבור זה בהתחלה סלוח והבחן כמה מועלת לבטל דבריו כמאזני צדק ולאבני צדק ואיפת צדק והין צדק והמבין כי מה שכתב ר"מ ז"ל לא מדעתו כתבו אלא תלמוד ערוך הוא בתוספתא דמגלה דאין עונין אמן אחר ברכה עצמו בברכת פירות ובברכת מצות מפני שני דברים. אחד דאין עונין אמן אלא אחר ברכה התוכה שקדמו לה ברכות אחרות להודיע שסיים כל ברכותיו. ועוד אפילו קדמה לה שבת ברכה אחרונה שלפני קריאת מגילה ונר חנוכה לא יענה אמן מפני שזה היה תמוה הפסק בין הברכה ובין דבר שמברכין עליו ולא דמי לבונה ירושלים שכבר סיים כל אכילתו ואין כאן עוד הפסק. וכתב הר"א מקוצי ז"ל ופירוש ר"מ ז"ל מפורש ביותר ממנה ואין צריך לדחוק דברים בשבעת המינין ועל כן נשמע ממנו שאמר כהלכה ועל כל פרי שהעולם עומד מעוזו עד טיום הוב כד"ן · כל האוכל דבר האסור וכו' עד לא בתחלה ולא בסוף עד סוף הפרק. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ה) : כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה טעות גדולה וכו' למה לא יברכו האוכל והגו עכ"ל : ואני אומר כי רש"י ז"ל פירש כן בפירוש המשנה דר"פ שלשה שאכלו כדברי ר"מ ז"ל וכתב הטעם משום דהויא ברכה הבאה בעבירה וגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל הסכימו כן משום דלא חשיבא אכילה ויש לי ראיה גמורה מלשונם, ולשון התוספות מדתנן פרק שבועות שתים שבועה שלא אוכל ואכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה פטור שבועה שלא אוכל ואכל נבילות טריפות שקצים ורמשים חייב ור"ש פוטר וקי"ל כר' שמעון אלמא לא שמה אכילה ומכאן נמי דלקמן לא חיקשי לן דהא בגמרא דשמעתין מקשה מינייהו ומתרץ לה, ולשון רש"י ז"ל יש לי ראיה מדתנן פ"ק דסנהדרין ר"א בן יעקב אומר הרי שגזל סאה חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' ומייתי לה בגמרא ריש פרק הגוזל קמא ואכיתא טעמא לענין ברכה משום דהויא לה ברכה הבאה בעבירה ולפ"ג דאמר לה בגמרא בלשון דילמא דוקא הוא כדאשכחן קושיא בתלמודא וכ"כ רבותינו בעלי התוספות ז"ל בפ"ק דסנהדרין וג"כ מגלות במכבים בירושלמי שמוסיף והפריש ממנה חלה והאכיל את בניו אלמא לענין ברכת האכילה נאמרה וכזה עמדו דברי ר"מ ז"ל על עמדם. ומסברא נמי יש לי לנהוג על הבהמה הראב"ד ז"ל שמחלק בין זימון לברכה אי אכילה הויא לברך עליה בתחלה ובסוף אמאי לא הויא אכילה לזימון ואי לזימון לא הויא לענין ברכה נמי לא הויא וכיון דהכם לן מתניתין לענין זימון בירוק מינה לענין שאר ברכות כדעת ר"מ ז"ל והר"ן:

הגהות מיימוניות

[ס] אביי עני לה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ויעמדו למלאכת רב אשי עני ליה בלחישה כי היכי דלא ליזלזלו בהו בהטוב והמטיב וכן נוהג מורי שיהיה כרב אשי, וכן ראוי לנו לעשות דטעמא דאביי אין שייך לדידן דאדעתא דהכי שוכר חשוכר פועלים שמתפללים ומברכים וקודין כשאר כל אדם ועוד דרב אשי הוא בתראה וכן פסק בה"ג ע"כ : * [ראה מה שכתב הטור סימן רט"ו כתב רב יהודאי ורב האי שאחר ברכת אכילת פירות וכיוצא בהן דבר שצריך לברך אחר אכילתו צריך (לברך) [לענות] אמן אחר ברכתו האחרונה כיון שהוא סוף הענין צריך לענות כמו אחר בונה ירושלים. והרס"ה כתב שאין לענות אמן אלא כשאומר ב' ברכות או יותר זו אחר זו אבל ברכה אחת אין לענות אמן אחריה אפילו בסוף וא"א הרא"ש ז"ל היה נוהג כהרמב"ם ז"ל] :

כסף משנה

[illegible]

אכל נבלות וטרפות או שתה יין נסך וכיוצא בו: **כ** אבל אם אכל דמאי אע״פ שאינו ראוי אלא לעניים או מעשר ראשון שנטלה תרומתו אע״פ שלא ניטל ממנו חשבון תרומה גדולה והוא שהקדימו בשבלין או מעשר שני והקדש שנפדו אע״פ שלא נתן את החומש. הרי זה מברך תחלה וסוף וכן כל כיוצא בהן:

פרק שני

א סדר [a]ברכת המזון כך היא. ראשונה ברכת הזן. שנייה ברכת הארץ. שלישית בונה ירושלים. רביעית הטוב והמטיב. ברכה ראשונה משה רבינו תקנה. שנייה תיקן יהושע. שלישית תיקן דוד ושלמה בנו. רביעית חכמי משנה תקנוה: **ב** הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פתן אין מברכין לפניה. ומברכין לאחר סעודתן * שתי ברכות בלבד כדי שלא יבטלו מלאכת בעל הבית. ברכה ראשונה כתיקנה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם היו עושין בסעודתן בלבד או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין ד׳ ברכות כתיקנן כשאר כל אדם: **ג** ברכת הארץ צריך לומר הודייה בתחלתה ובסופה וחותם בה על הארץ ועל המזון. וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. וצריך להזכיר בה ברית ותורה ולהקדים ברית לתורה. שהברית הזאת שאומרים בברכת הארץ היא ברית מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר אלה דברי הברית וגו׳ מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב אתם נצבים וגו׳ לעברך בברית וגו׳: **ד** [b]ברכה שלישית פותח בה רחם יי׳ אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך. או נחמנו יי׳ אלהינו

א טור א״ח סי׳ קפ״ז סמ״ג עשין יט: ב טור סי׳ קפ״ט סמ״ג עשין יט:

[illegible]

לחם משנה

[illegible]

הגהות מיימוניות

[illegible]

מגדל עוז

[illegible]

ומוחס מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. ולמ"נ דלמריך בגמרא שאין חותמין מושיע ישראל ובונה ירושלים לפי שאין חותמין בשתים ל"ק שאילו היה אומר מנחם עמו ישראל ובונה ירושלים ה"ל חותם בשתים אבל כיון שאומר מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים דבר אחד הוא שיתנחמו על ידי הבנין: וכתב הרא"ש יש מפרשים כן והה"ר יונה היה אומר שגם זה הטוב לבחים כמו שאנו בהבינו ושמחנו לדיקים בבנין עירך שהוא מעין שתי ברכות על הלדיקים ולירושלים אבל החותם מנחם ליון בבנין ירושלים לא הוי כחותם בשתים דירושלים וליון חדא הוא. ולי נראה דלא קשיא מההיא דהבינו לומר דחשיבא כשתים שהת"ם שאמר שירמוז לשתי ברכות מ"מ שבחא דמילתא לא הויא אלא כעין ברכה אחת. ומ"ש וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד וכו'. ג"ז שם בברייתא כתנאיה בסמוך ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו:

לבעל הגמרא מאחר שפירש התנא כגון מעמדות ותעניות מכלל דחנוכה ופורים אף ע"פ שאין בהם קרבן מוסף צריך להזכיר משום פרסומי ניסא: וכהבו התוספות דעל הנסים מזכיר בהודאה משום דעל הנסים הודאה היא ולא תפלה ויעלה ויבא בבונה ירושלים משום דיעלה ויבא תפלה היא תיקונה בבונה ירושלים שהיא תפלה ובי"ת תקנוה בעבודה שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלים:

אלהינו בירושלים עירך וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה. וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו לא יצא ידי חובתו מפני שהיא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד*: **ה** בשבתות ובימים טובים מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע. כיצד מתחיל נחמנו יי' אלהינו בציון עירך או [א] רחם יי' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים או בונה ירושלים. ואומר באמצע בשבת אלהינו ואלהי אבותינו רצה והחליצנו יי' אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא מלפניך נשבות בו וננוח בו באהבה כמצות רצונך ברצונך הנח לנו יי' אלהינו ואל תהא עלינו צרה ורעה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו. [ב] ובימים טובים אומר יעלה ויבא. וכן בראשי חדשים ובחולו של מועד מוסיף באמצע ברכה שלישית יעלה ויבא: **ו** בחנוכה ובפורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הנסים כדרך שמוסיף בתפלה. ויום טוב או ראש חדש שחל להיות בשבת מזכיר רצה והחליצנו תחילה ואח"כ יעלה ויבא. וכן ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מזכיר על הנסים בברכת הארץ ורצה והחליצנו ויעלה ויבא בנחמה: **ז** ברכה רביעית צריך להזכיר בה * שלש מלכיות. וכשמברך האורח אצל בעל הבית [א]מוסיף בה ברכה לבעל הבית. כיצד אומר יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא וכו'. ויש לו רשות להוסיף בברכת בעל הבית ולהאריך בה: **ח** [ב]וכשמברכין בבית האבל אומר בברכה רביעית [ג] המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין

א טור ס' ר"א: ב טור ס' קפ"ט סמ"ג שם:

ה בשבתות וי"ט וכו'. ברייתא שם וכשבת מתחיל בנחמה ואומר קדושת היום באמצע ופירש הרי"ף ז"ל כמ"ש בסמוך. ומ"ש שאומר רצה והחליצנו וכו' וכן מ"ש שבי"ט אומר יעלה ויבא. וכן בר"ח ובחה"מ וכו'. פרק במה מדליקין (שבת כ"ד) איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים א"ל כתפלה מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה איבעיא להו מהו להזכיר של ר"ח בבהמ"ז א"ל חנוכה דרבנן לא צריך ר"ח דאורייתא צריך או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה לא מדכרינן רב אמר מזכיר ור' חנינא אמר אינו מזכיר אמר רבי זירא נקוט דרב בידך דתני ר' אושעיא ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחוה"מ יש בהם הזכרה בברכת המזון וימים שאין בהם קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ושל מעמדות אין בהם הזכרה בברכת המזון כלומר בערבית של ליל כניסת התעניות וכ"ש בליל יציאתו שכבר עבר היום. ואף ע"ג דאמרינן דחנוכה אינו מזכיר ועוד דאמר א"ל חנוכה דרבנן אינו מזכיר כתב רבינו שמזכיר מדהבכהן סך אמוראי שהיו מזכירין ולא היו חולקים אלא באי זה מקום יזכיר וחנוכה ופורים דינן שוה. ועדיף נמי פורים שהוא מכתבי הקדש. והרא"ש ז"ל כתב וחימא הוא שלא הביא הגמרא ברייתא דתני ר' אושעיא לפשוט דאין מזכיר חנוכה בבהמ"ז כמו בתעניות כיון שאין בהם קרבן מוסף הילכך נ"ל דס"ל

ר"מ או ר"ח וכו' וכן ר"ח טבת וכו'. [פשוט הוא והא דמזכיר רצה תחלה משום דתדיר קודם].

ז ברכה רביעית וכו'. בפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ט) אמר רבה בר בר חנה הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא דהיינו לומר שצריכה ג' מלכיות חדא שפותח בא"י אמ"ה ועוד תרתי אבינו מלכנו וכו' המלך הטוב והמטיב כלומר שמן הדין היה שלא להזכיר בה מלכות כלל כיון דסמוכה לברכה ראשונה כדאמרינן בכל ברכה הסמוכה לחבירתה אלא שלפי שהזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד צריך גם כן להזכיר מלכות שמים ולא תקנוה בברכה עצמה שלא להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דרקיעא אלא תקנוה בהטוב והמטיב וכיון שתקנו בה מלכות דבונה ירושלים תקנו גם כן מלכות כנגד ברכת הארץ: וכתב ה"ר יונה ז"ל שהטעם שאף על פי שהוא מטבע ארוך אין חותמין בה בברוך לפי שכל השמות האלו שמות התואר הם שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אבל הבורא משמות התואר ענין אחד הוא ואף על פי שאומר הוא יגמלנו הוא ענין אחד שגם זה תואר הוא שאנו אומרים שהוא גומל עלינו בכל יום. עוד נוכל לתרץ שמתחלה כשתקנו הטוב והמטיב לא תקנו בה כל זה הנוסח אלא הטוב והמטיב בלבד ואח"כ הוסיפו בה כל אלו הדברים. ומפני שבשעת התקנה לא היה מטבע ארוך לפיכך לא תקנו בה חתימה ומ"ש ג' גאולות אחר שתוספת היה עכ"ל. ותירוץ זה כתבו התוספות והרא"ש אבל הרשב"א נתן טעם אחר שלא רצו לחתום בה ולעשותה מאזר ברכות של תורה שלמעלה ממנה: וכשמברך האורח וכו'. שם (ברכות מ"ו) מימרא דר' יוחנן משום רשב"י ואמרינן בגמרא ור"י מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וכו' וזהו שכתב רבינו ויש לו רשות להוסיף וכו' כלומר שהכל לפי מה שירצו להוסיף ולהאריך ופשוט הוא:

ח וכשמברכין בבית האבל וכו'. שם רב זוטרא איקלע בי רב אשי איתרע ביה מילתא פתח ובריך הטוב והמטיב אל אמת וכו' ומסיים בה בגמרא גודר פרלות בישראל הוא יגדור הפרלה הזאת בישראל. וטובר רבינו

לחם משנה

כסברת הרי"ף ז"ל שהביא הטור בסימן קפ"ח אלא פירוש שלישי אני רואה בדבריו. דרש"י ז"ל מפרש דמאי דקאמר דיהחיל בנחמה ומסיים בנחמה אין הענין שמזכיר לשון נחמה אלא כוונת הברייתא לומר דאין צריך להזכיר בתחלה וסוף של שבת אלא באמצע אבל מתחיל בענין נחמה שהוא ענין הברכה רחם ה' וכו' ומסיים בענין נחמה שהוא בונה ירושלים, ואין נראה כן דעת רבינו ז"ל שהוא מפרש דנחמה דקאמר רוצה לומר לשון נחמה משמע דמתחיל נחם ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. והרי"ף ז"ל מפרש דדוקא בשבת מזכיר לשון נחמה בתחלה וסוף ואין כן דעת רבינו ז"ל שהוא אינו מצריך לשנות משבת לחול אלא שהוא מפרש כפירש"י ז"ל והוא רצה לדייק לשון נחמה וקאמר דכוונת הברייתא לומר שאין צריך להזכיר של שבת בתחלה וסוף כדפרש"י ומ"ש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה להודיענו דאם רצה לומר נחם בתחלה ומנחם עמו בין בתחלה בין לבסוף הרשות בידו אבל אין סברא לחלק בכך בין חול לשבת. וכי תימא אמאי לא מפרש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה דוקא ולא בענין אחר י"ל דמשום דבברייתא אחרת אמר מהו חותם בבנין ירושלים משמע דבונה ירושלים לחוד שני ואין הסברא לומר דהברייתות פליגי אלא בכל נד שירצה יעשה ובברייתא אחת נקט לשון נחמה והאחרת לשון בונה ירושלים והא והא איתא:

ה מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. הקשה רבינו אפרים ז"ל דהוה ליה חתימה בשתים ואין חותמין בשתים. ותירץ הרא"ש בפסקיו דאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלים הוי חותם בשתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו על ידי בנין ירושלים. ואם תאמר במגילה דחותם האל הנפרע להם מכל צריהם האל המושיע הא הוי חתימה בשתים. ותירץ מהרי"ק ז"ל בא"ח סימן תרנ"ב בשם אורחות חיים דהני שתים שייכי אהדדי ואין תשועה שלמה אלא בשתיהן אחת שנפרע לנו מחויבינו והאחרת גדולה מזו שהושיענו מידם ולא נפקד ממנו איש ע"כ. והא תאמר אם כן למה ליה לומר כאן מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים אפילו שיאמר מנחם עמו ובונה ירושלים [לא] הוי חתימה בשתים דאין הישועה אלא בשתיהן כי היכי דאמרינן התם. ויש לומר דשאני התם דשניהם בענין ישועת ישראל אלא שהם שני דברים אחת שנפרע מצריהם ואחת שלא נפקד מהם איש אבל הכא חד בישועת ישראל וחד בבנין ירושלים והוו תרי מילי אי לאו דקאמר בבנין ירושלים דהוי חדא מילתא כדקאמר הרא"ש ז"ל:

ו בחנוכה ופורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הנסים. ואם תאמר הא בפרק במה מדליקין (דף כ"ד) לא אמרו אלא אם בא להזכיר מזכיר משמע דהרשות בידו ואיך כתב רבינו חיובא. י"ל דבירושלמי אמרו דכשלא הזכיר על הנסים דטובא חוזר וכמו שכתב ההגהות [מיימוני לקמן]. ורבינו לענין חוזר לא רצה לפסוק כירושלמי כיון דלגמ' דידן הוי רשות ההזכרה אם כן החזרה הוי ברכה לבטלה ולא שבקינן גמרא דידן ועבדינן כירושלמי אבל לענין חיוב ההזכרה פסק כירושלמי משום דאפילו לגמרא דידן אין כאן איסור דהכי קאמר דהוי רשות ואם כן ראוי להחמיר כירושלמי והוא טעם נכון:

ח בבית האבל אומר בברכה רביעית וכו'. בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ו.) אמר רב נחמן בר יצחק הדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין אותה בבית האבל כדתניא

מגדל עוז

בחנוכה ופורים ס' עד ויעלה ויבא בנחמה. בפרק במה מדליקין (דף כ"ד) ובירושלמי פרק תפלת השחר וכן מבואר שכחים פרק כל התדיר ובמגילה פרק בני העיר: ברכה רביעית ס' עד בההמן כו'. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ט):

הגהות מיימוניות

*) [לשון הטור ואין להזכיר בה שם מלכות אחרת לכן אין לומר אבינו מלכנו רוענו וכן בשבת אין לומר מלכותך אלא מלכות בית דוד עבדך. [ס] וכן כתב בתשובת ר"י ברבי יהודה וכן פירש רש"י ב' לשונות וכן פרי"י וכן פ' ראביה וס"ח שאין נחמת גדולה מזו וכות שאומר בספר מתחיל בנחמת ומסיים בנחמה לאשמעינן שחותם בשבת כבחול בנחמת ירושלים ולא מקדש השבת עד כאן: [תיין בטור א"ח סימן קפ"ח בדין זה ובטור סימן קפ"ז] [כ] ותולה שיש בו סכנה שאוכל ביום הכפורים אומר מעין המאורע בברכת המזון ודבר פשוט הוא דהחזרה קביל וארבא סכנה קעביד דהוי לדידיה יום הכיפורים כשאר יום טוב ושלום מאיר ברבי ברוך ז"ל עד כאן: * [טור סימן קפ"ס ז"ל לכך צריך להזכיר בה ג' מלכיות וג' גאולות וג' תשבות עיין שם:] [ג] ואין מברכין ברכת אבלים אלא בעשרה פ"ק דכתובות ועיין בהלכות שמחות ע"כ: [סדברי הכס"ג נראה דאין צריך עשרה וכן בטור סימן קפ"ט:]

דיין אמת * שופט בצדק שליט בעולמו לעשות בו כרצונו שאנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו. ומבקש רחמים על האבל לנחמו כפי מה שירצה ונומר הרחמן כו׳: **ט** בבית חתנים מברכין ברכת [א]חתנים אחר ארבע ברכות אלו בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם. ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים. עד כמה מברכין ברכה זו אם היה אלמן שנשא אלמנה מברכין אותה ביום ראשון בלבד. ואם בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה מברכין אותה [ו] כל שבעת ימי המשתה: [י] ברכה זו שמוסיפין בבית חתנים היא ברכה אחרונה משבע ברכות של נישואין. במה דברים אמורים כשהיו האוכלין הם שעמדו בברכת נישואין ושמעו הברכות אבל אם היו האוכלין אחרים שלא [ז] שמעו * ברכת נישואין בשעת נישואין מברכין בשבילם אחר ברכת מזון שבע ברכות כדרך שמברכין בשעת נישואין. והוא שיהיו עשרה וחתנים מן המנין: **יא** [ב]ואלו הן שבע ברכות. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם יוצר האדם. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד ברוך אתה יי׳ יוצר האדם. שוש תשיש ותגל עקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה ברוך יי׳ משמח ציון בבניה. שמח תשמח רעים ואהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם ברוך אתה יי׳ משמח חתן וכלה. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה ורנה דיצה וחדוה אהבה אחוה שלום וריעות מהרה יי׳ אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים [מחופתם] ונערים מנגינתם ברוך אתה יי׳ משמח חתן עם הכלה: **יב** * שכח ולא [ג]הזכיר בשבת או ביום טוב קדושת היום, אם נזכר קודם שיתחיל בברכה רביעית בשבת אומר ברוך יי׳ אשר נתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית קדש ברוך

כסף משנה

רבינו דהא ליתנא אינו מענין הברכה אלא בקשת רחמים על האבל והכל לפי מה שירצה לבקש רחמים עליו הכל כפי נחות לבונו. ודע דבגמרא גרסינן שופט בצדק לוקח נפשות במשפט ורבינו לא כתב לוקח נפשות במשפט לפי שהרי״ף לא כתבו והה״ג כתב דלא אמריק ליה משום דכיון דאמריק בפרק במה בהמה (שבת נ״ה ב׳) יש מיתה בלא חטא סילך נאמר לוקח נפשות בצדק. וה״ר יונה והרא״ש ז״ל כתבו שאין למוחקו דאע״ג דיש מיתה בלא חטא כל דרכיו משפט:

ט בבית חתנים וכו׳. פ״ק דכתובות (דף ז׳ ח׳) ת״ר מברכין ברכת חתנים בבית חתנים בעשרה כל ז׳ אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו כלומר כל ז׳ ברכות מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא אסופי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא: ומ״ש עד כמה מברכין ברכה זו וכו׳. מימרות דרב הונא שם (דף ז׳) ותניא נמי מברכין לבתולה שבעה ולאלמנה יום אחד ואוקמוה בגמרא דהכי קאמר ליכא בתולה דבצרה מז׳ וליכא אלמנה דבצרה מיום א׳ כלומר דאלמנה שנשאת לבחור ואלמן שנשא בתולה מברכין ז׳. ומפרש רבינו דכל הך מברכין היינו בשעת סעודה. ופנים חדשות היינו בני אדם שלא עמדו שם בברכת הנישואין ולא שמעו הברכות ולפיכך מברכין בשבילם בסעודה לאסוקה ז׳ ברכות אבל אם עמדו שם בשעת נישואין ושמעו ז׳ ברכות אין מברכין ז׳ ברכות ואסי׳ בסעודה ראשונה. והרמ״ך כתב לפי סוגיית ההלכה ברכות חתנים בסעודה נתקנו וכיון שכן אין נכון שיסמוך ברכות נשואין בברכות סעודה, ומנהגנו לברך ברכת חתנים בתוך הסעודה אע״פ שהיה כל הקהל בשעת נישואין ושמעו ברכת חתנים עכ״ל. וכ״כ הרא״ש אהא דאמרינן רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו י״מ סעוד׳ קמייתא ומיהו אם לא אכל עד הלילה מברכין דלא גרע מפנים חדשות כיון דהכי לא אכלו בני החופה עכ״ל וכ״כ הטור וכן פשט המנהג: ומ״ש וחתנים מן המנין. שם (דף ח׳) מימרא דר׳ יצחק אמר ר׳ יוחנן אך מ״מ ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים [נראה משום דהא אפילו גרושי לא מצרפינן עבד וקטן בדבר הצריך עשרה כדאיתא בברכות (מ״ז). כ״ש שהם לא יברכו]:

יא ואלו הם ז׳ ברכות כו׳. כך הם סדורות בגמרא שם (ז׳ ח׳) ורש״י והר״ן ז״ל האריכו בפירושן ולא ראיתי להסבן אלא להאריך:

יב שכח ולא הזכיר וכו׳. פרק שלשה שאכלו (ברכות מ״ט) יתיב רבי זירא אמורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות וכו׳ טעה ולא הזכיר של י״ט אומר ברוך שנתן י״ט וכו׳ טעה ולא הזכיר של ר״ח אומר ברוך שנתן ר״ח לעמו ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה חתימה אי לא אמר בה חתימה אי חתים בה אי לא חתים בה וסובר רבינו דכיון דמספקא ליה לא מדכריך בה חתימה ולא חתים בה. וזה דעת הרי״ף. ונראה מדברי רבינו דבאוקי חותם בכבוד בשם ומלכות וכן דעת רוב המפרשים. וכן משמע מדמספקא ליה בר״ח אלמא דבאוקי פשיטא ליה דחתים. ובתר הכי אמר רב מנשיא בר תחליפא לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר״ח בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו ומפרש רבינו חוזר לראש למחלת ברכת המזון:

וכתב הראב״ד טעה בזה וכו׳ וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ״ל. ורש״י כתב כרבינו דחוזר לתחלת ברכת המזון כדאמרינן עקר רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום ברכה הוא עקירת הרגלים עכ״ל, ומ״מ אבל הכא סיום ברכה וכו׳ כלומר דהתחלת הטוב והמטיב היינו גמר ברכת המזון כמו שעקירת רגלים הוא גמר תפלה והטעם דברכת הטוב והמטיב אינה עיקר ברכת המזון דהא ביבנה תקנוה. וכתב הרא״ש ז״ל

ששון ושמחה חתן וכלה גילה ורנה

השגת הראב״ד

[י] שכח ולא הזכיר בשבת או בי״ט כו׳ עד אינו חוזר: כתב הראב״ד ז״ל טעה בזה דלא גריעא ברכה רביעית ממי שהגיע לומר התחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר של ר״ח בתפלתו אע״פ שסיים אם עדיין הוא בעמידה ואינו חוזר לראש אלא כאן נמי פוסק וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ״ל:

א טור אה״ע סי׳ ס״ב סמ״ג עשין שם: ב טור אה״ע סי׳ ס״ב סמ״ג עשין כ״ז: ג טור א״ח סי׳ קפ״ח סמ״ג עשין שם:

לחם משנה

כדאיתא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר׳ עקיבא אומר דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב כך היא גירסת ספרינו ולפי זה פסק רבינו ז״ל כתנא קמא ונירסת הטור כפי הנראה מסי׳ קפ״ט הוא בהיפך וה״ג דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אימא אף דיין האמת. ואם תאמר לפי גירסא זו ממאן מייתי ראיה רב נחמן אי מרבנן הא אמר הטוב והמטיב דוקא ואין כאן עקירה ואי מרבי עקיבא הא איהו אמר תרוייהו הטוב והמטיב, ודיין האמת ולא עיקרי עקירה אלא כשאומרים דיין האמת לבד ואין אומר הטוב והמטיב. וי״ל דמכל מקום מיקרי עקירה כיון שאין אומרים הטוב והמטיב לבדו והתוספת מיקרי עקירה. אי נמי יש לפרש דרב נחמן דמייתי ראיה מכל כרבי עקיבא דיין האמת דוקא קאמר והוי עקירה, ובגמרא דחי וקאמר דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אף דיין האמת ולא הוי עקירה וליתא לראיה דרב נחמן:

יא משמח עמו ישראל ובונה ירושלים. כך כתוב בספרי הדפוס והוא קשה דהא אין חותמין בשתים דהכי הרא״ש ז״ל כתב דהא היה אומר מנחם עמו ישראל ובונה ירושלים דהוה משמע דחתימה בשתים, וכבר עלה בדעתי לקיים זה ולומר דרבינו ז״ל גרים כגירסת בה״ג דדחאה רש״י ז״ל בפרק שלשה שאכלו כשהקשו השם ממקדש ישראל והזמנים. ותירצו תנן [מאי] דבה״ג גרים שם ומאי שנא הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמינן בהו כלומר דמודה רבי דחותמין בשתים היכא דהוו תרי עניני ולכך הכא דהוו תרי עניני חד שמחת חתן וכלה דאיירי בה ענין הברכה דקאמר שמח תשמח וכו׳ ועלה קאמר משמח עמו ישראל והב׳ ענין בנין ירושלים דעלה קאמר ובונה ירושלים הוו תרי עניני וחותמין בכן אבל אין דעתי נוחה בזה. ועל כל פנים נראה לי שטעות נפל בספרים וצריך לומר משמח חתן וכלה וכך היא כתובה בגמרא וכן הביאה רבינו בהלכות אישות במקומו:

יב שכח ולא הזכיר וכו׳. מדברי רבינו ז״ל נראה דצריך בהך ברכה שם ומלכות אע״פ שהוא לא הזכיר בה אלא שם ודאי דמשמעה מלכות נמי בעי דהשם בלא מלכות לא

הגהות מיימוניות

* [בה״ג והרי״ף כתבו שאין לומר ולוקח נפשות במשפט משום דאיתא בפ״ב דשבת יש מיתה בלא חטא והרא״ש כתב שאין למוחקו וכן עמא דבר:] [ו] תם מברך שהשמחה במעונו כדאיתא התם אבל אחר ז׳ ימי המשתה לא נהגו כלל לברך בזמן הזה שערבת כל שמחה וכן כתב בס״ה ועיין לקמן בפ״ה: [ז] אומר ר״י דשבת חשיב פנים חדשות דאמר במדרש מזמור שיר ליום השבת אמר הקב״ה פנים חדשות באו לכאן אמרו שירה ועוד אומר ר״י דדוקא פנים חדשות אורחים שהחתן מתכבד בהן אבל שאר בני אדם לא. ומפרש ר״ת שמברכין יום ולילה בשביל פנים חדשות אע״פ שלא באו אחרים רק אותם שבאו מאתמול מברכין היום ולילו עמו מברכין בשביל פנים חדשות ורבני נרבונא פירשו אי איכא פנים חדשות כלומר אם תאגים חדשות שבאו לחופה שדים שם שלא הלך מתן מברך כולהו ואפילו כל ז׳ ימים ובלבד שלא הלך אדם מאותן שבאו לכבוד החופה אבל הלכו לא עכ״ל התוס׳. והגה רבינו משלם לא היה מצריך ב׳ כוסות לברכת המזון וז׳ הברכות ולא דמי להא דאמרינן בפרק ל״פ קדוש וברכה. המזון תרי מילי נינהו דהתם זה קודם סעודה וזה לאחר הסעודה. אבל ר״ת מצריך ב׳ כוסות דמברכין בהמ״ז בכוס אחד וכשמגיע לברכה בפה״ג יניח כוס זה ונוטל כוס אחר ואומר על זה ז׳ ברכות ואח״כ חוזר ונוטל כוס ראשון שאומר עליו ברכת המזון ומברך עליו בפה״ג ועיין בהלכות אישות פט״ג. ודוקא בבית חתנים מברכין ברכת חתנים והשמחה במעונו דהיינו עיקר מקום ישיבת החתן וכלה אבל אם הלכו לבית אחר אפילו חתן וכלתו עמו אין אומרים שם דאמרינן בפרק השן אין שמחה אלא בחופה דהיינו עיקר מקום ישיבתו ולא מקום הכשר לאקרוי בעלמא וגם במקום שברכו ברכת נשואין אינו תלוי דלפעמים עושין את ברחוב העיר לפי רוב העם בשם הצבור, הריצב״א הורה לברך ברכת נשואין בבתים המרווחים לבית שבילת החנים שם ע״י צירוף שכשו אע״פ שאין ב׳ החבורות יכולות לשמוע את המברך פ״ח ע״כ: * [לשון הטור א״ח סי׳ ס״ב ומברכין אותה כל ז׳ אחר אכילה והוא שיהא שם פנים חדשות שלא אכלו בחופה אפילו הוו בשעת ברכה ואינו נקרא פנים חדשות אא״כ מרבים בשבילם ע״כ:]

מגדל עוז

ברכת חתנים כו׳ עד וחתנים מן המנין כו׳. פרק קמא דכתובות (דף ז׳ ח׳): שכח ולא הזכיר בשבת ויום טוב כו׳ עד אינו חוזר. פרק שלשה שאכלו (דף מ״ט) ופרק עומד ויוצא (דף כ״ג) ופרק במה מדליקין (דף כ״ד): כתב הראב״ד ז״ל טעה בזה וכו׳ וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ״ל: ואני אומר המורה אני על זה קודם. הדבר בלשון הזה מגד גדול ורב ורב שגגה ושגגה מכל החכמים ולו כמה מעלות לא יכפתו ולא יחוכה במחוה מוחות והוא סלוד פיוט נגלה פרושים

ז״ל דלא תסתבר ליה דעת הראב״ד דסהני התם דשלש ברכות הראשונות והטובות כברכה אחת וכל שלא סיים תהגונים חוזר לראש וכן ברכת הזימון השיביה כולן כברכה אחת וצריך לחזור לראש ומדכתב רבינו חוזר לראש שהוא ברכת הזן ולא כתב חוזר לראש ברכת הזימון יש לדקדק שאינם צריכין לחזור ולזמן וכמו שכתב הטור. ומ״ש וכן בחה״מ כלומר בדין הא״מ שוה לדין ר״ח דשניהם ימים שיש בהם קרבן מוסף ואין י״ט. ומ״ש ובחנוכה ובפורים שכח ולא הזכיר הענין בברכת המזון אינו חוזר כלומר אפילו נזכר קודם שיתחיל ברכה שלישית אינו אומר שום דבר. והטעם שהרי אמרו בגמרא שבת (כ״ד) גבי חנוכה אינו מזכיר בברכת המזון ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה ואע״פ שאנו מזכירין הכא דלא נוסיף עלה:

יד מי שאכל ושכח וכו׳. משנה בברכות פ״ב אלו דברים עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל מזון שבמעיו (שם נ״ג:) וכמה שיעור עיכול א״ר יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכתב ה״ר יונה ז״ל שמשעה שמתחיל להיות רעב אע״פ שלא גמר להתעכל כמו שנתעכל לגמרי דיינינן ליה. וכתב הרא״ש וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך עכ״ל והויה לי מילתא אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אע״פ שאינו מתאוה לאותן פירות ליה לא יברך ובן אם נעלם ממנו וכו׳ חוזר ומברך. משום דברכת המזון דאורייתא ואתא לאורויי שאף על פי כן אם נתעכל כל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך.

ברוך אתה יי׳ מקדש השבת. [ו] ביום טוב אומר ברוך אשר נתן * ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל והזמנים. ומתחיל בברכה רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית פוסק וחוזר לראש שהוא ברכת הזן: **יג** בראשי הדשים שכח ולא אמר יעלה ויבא אם נזכר קודם שיתחיל ברכה רביעית אומר ברוך אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו [ז] חותם בה ומתחיל בברכה רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית גומר אותה ואינו חוזר. וכן בחולו של מועד [ח] ובחנוכה ובפורים שכח ולא הזכיר הענין בברכת המזון אינו חוזר: **יד** מי שאכל ושכח ולא בירך אם נזכר קודם שיתעכל המאכל שבמעיו חוזר ומברך [ט] נתעכל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך. וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו:

פ״ג א חמשה מינין הן וכו׳. משנה פרק כל שעה (פסחים ל״ה) אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח בחטים ובשעורין ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון ובגמרא הנא כוסמין מין חטין שבולת שועל ושיפון מין שעורים. ומ״ש וחמשה מינין האלו וכו׳. הוא מדתנן (נדרים נ״ה) פרק הנודר מן הירק הנודר מן התבואה אסור בפול המצרי יבש דברי ר״מ וחכמים אומרים אינו אסור אלא בה׳ מינין בלבד [מצאתי לא כך היא שנויה וצ״ע]. ומ״ש ואחר שדשין וכו׳. בפרק כל שעה (פסחים ל״ה) ובפ׳ שלשה שאכלו (ברכות מ״ז) תרוייהו מ״ש כשהקדימו בשבלים לכשהקדימו בכרי והתרו הא׳ אידגן והאי לא אידגן כלומר דכי הקדימו בכרי אידגן. ובסוף מסכת דנדרים שכתבתי בסמוך (דף נ״ה) תנן ר״מ אומר הנודר מן הדגן אינו אסור אלא בה׳ מינין אבל הנודר מן התבואה אסור בכל ומותר בפירות האילן ובירק

פרק שלישי

א חמשה מינין הן החיטין והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון. הכוסמין ממין החיטין ושבולת שועל ושיפון ממין השעורים. וחמשה מינין האלו כשהן שבלים נקראים תבואה בכל מקום. ואחר שדשין וזורין אותן נקראין דגן. וכשטוחנין אותן

א טור שם סי׳ קפ״ד כמ״ג עשין ס ו׳

משנה למלך

פ״ב יד מי שאכל ושכח ולא בירך וכו׳. מבואר פ״ב אלו דברים וברב״ע הלא ש וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך. ומ״ש עליה מרן וז״ל והויה לי מילתא אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אע״פ שאינו מתאוה לאותם פירות ליה לא יברך ע״כ. דברים אלו אינם מובנים ודברי הרא״ש נמוקם עמם דמשום שהיה לאכילה וזה אסבר ליישב דברי מרן כי אם בט״ס ודו״ק. (*א״ה וא״ל למה יברך וכוונת מרן דהבין בדברי הרא״ש דאו או קתני דאם אינו תאב אע״ג דרעב וכן אם רעב אע״ג דתאב יברך והא המיהא ניה דהיכא דרעב מאי איכפת לן אם אינו תאב הכא הא כא נפירושי דה ק אב א.ו רעב וגם אינו תאב יברך לאפוקי תאב אע״ג דאינו רעב או איפכא דלא יברך וק ל וזה דמוכח, הבית ראיה הכ״ב ב סימן ס״ב דיש לברך ברכת אירוסין אחר הקידושין אם לא בירך קודם כיון דבס ארוכה עליה ועיין מ״ש הרב הייתבר סוף פ״ג מהלכות אישות)

לחם משנה

לא יתהני מידי. והטור כתב בשם הראב״ד ז״ל דאין לומר בהם שם ומלכות לפי שאינה ברכה קבועה ודומה לברכת המזון שאע״פ שהיא מן התורה אין בה לא שם ולא מלכות. ויש להקן לדעת רבינו ז״ל דשאני הכא דהך הזכרה היא באה תמורה להזכרה שאנו מזכירין בתוך הברכה. וכבר כתב הרפב״א הביאו שם הב״י דאע״פ שלא היה בהזכרה שם דהיינו יעזים דלא בהיא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה והתירתה וכיון שכן הרי הוא כאילו היה באותה הזכרה שם ומלכות כיון שהיא בתוך ברכה שיש בה שם ומלכות וכיון דהזכרה זו באה תמורתה צריך שגם בזו יזכיר שם ומלכות:

יג אם נזכר קודם שיתחיל ברכה רביעית בשבת וכו׳ קשה דבגמרא השוו תפלה לאכילה בשבתות וימים טובים וא״כ ליה בתפלה כששכח ולא הזכיר קודם שעקר רגליו חוזר לראש וכהן אם לא התחיל בברכת הטוב והמטיב אין צריך לחזור אלא יזכירנו בברכה בפני עצמה גם בתפלה היה להם לעשות כן וי״ל דשאני התם כיון דכבר סיימו כל הברכות צריך לחזור אבל הכא שעדיין יש לו ברכת הטוב והמטיב שצריך לאומרה לא מיקרי סיים כל כך כמו התם וכי תימא היכי עדיפה ברכת הטוב והמטיב דרגיל לומר ההגונים אחר תכלתו שצריך לחזור לראש הא הראב״ד ז״ל לא כתב בהשגות אלא דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל אבל במאי עדיפא לא. וי״ל דודאי עדיפא והא הראב״ד ז״ל כתב כן [הוה] חכני שכבר התחיל הברכה אבל קודם התחלה עדיפא הי נמי אמר כן לכל הפחות כלומר אפילו שהחלוק עלי דלה הביאה להיות לא גריעא וכן בחולו של מועד וכו׳ היכא שטעה ולא הזכיר בברכה בחול המועד לא רחותי בגמרא וביירושלמי שיזכירו בברכה בפני עצמה קודם הטוב והמטיב כמו ביום טוב ושבת ור״ח הודם ולא ידעתי מאי שנא חול המועד מראש חודש ואולי דהוא הדין לחול המועד דהדין כן וצריך עיון:

ובחנוכה ובורים שכח ולא הזכיר בברכת המזון אינו חוזר ואם תאמר הא תינח ברכת המזון דלאו חיובא היא משום דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל כדאמרו בגמרא אבל בתפלה דהוי חיובא למה כתב רבינו לחעלה בהלכות תפלה פרק י״ד דאין מחזירין אותו הא משמע בגמרא דהיכא דהוי חיובא מחזירין אותו. וי״ל דהיינו בר״ח חדש ושבת דהוי דאורייתא אז מחזירין אותו בתפלה דהוי חיובא אבל בחנוכה דהוי דרבנן לא:

יד נתעכל המזון וכו׳. בגמרא (דף נ״ג) פליגי כרה שיעור עיכול יהרב רבי יורנן כל זמן שאינו רעב וכיתיה קי״ל ולא הוצרך רבינו ז״ל לבארו דממילא משתמע. וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך וכו׳ בסימן קפ״ד ובסימן ר״ט כתב מוהרר״ק ז״ל דרבינו כתב דין זה כאן בברכת המזון משום דהוי מן התורה דוקא אבל כל שאר הברכות שנסתפקו אם בירך או לא אינו חוזר ומברך. וצ״ע ליישב הסוגיא דריש כילד מברכין (דף ל״ה) דמשמע התם דז׳ המינים רוי דאורייתא שכן אמר שם אלא דיליף מז׳ המינים מה לז׳ המינים וכו׳ ואע״ג דאמר שם בתסקנא אלא סברא הוא וכו׳ דמשמע דמהא לא הדר ביה דודאי שבעת המינים הוי מדאורייתא דליכא שום טעמא למיהדר תהא. ואכבר דליכא טעמא כדכתב הרב״י בסימן ר״ט דודאי אם הוא מן התורה הוה לן לתימר דבעינן ג׳ ברכות ממש ולא ברכה ויעין שלם ולכך סבור ודאי דכשאמר בגמרא אלא תשבעת המינים רוצה לומר אפילו דהאמר דשבעת המינים הוי מדאורייתא אבל לפי האמת אינו כן מכל מקום קשה לי דלמאן דהאמר נפש רבעי משמע התם בגמרא דלאיתר חד הלול לכל דבר נטיעה דטעון ברכה והע״ג דבגמרא איירו אלא סברא הוא מביע דמהא לא הדר ואם כן קשה על רבינו ז״ל שפסק בהלכות מעשר שני ונטע רבעי כמ״ד נטע רבעי איך כתב דכל הברכות הוו מדרבנן הא בכל ברכה דנטיעה משמע דהוי מן התורה וצ״ע:

פ״ג א חמשה מינין הם וכו׳. בפסחים פרק כל שעה (דף ל״ה) לרדו כוסמין מין חטים שבולת שועל ושיפון מין שעורין. ורקשו בתוספות מההיא שאמר במסכת חלה דהשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין א״כ כיון דמצטרפין עם הכוסמין משמע דכוסמין מין שעורים הם והילנו דת״ש בגמרא מין חיטים ר״ל אף מין חיטים וכ״ש מין

מגדל עוז

גדולים כקטנים לחמו נתן מימיו נאמנים ומפיו אנו חיים והנה דבריו הח״ים פרק שלשה שאכלו בשמעתין דטעה ולא הזכיר של שבת וטרי עד דמסיק מעשה דגידל בר מניומי הוה יתיב קמיה דרב נחמן טעה רב נחמן הדר לרישא אמר ליה מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה דהכי אמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש ואוקימנא בשפתח בהטוב והמטיב והשתא הא חזי דלבון רב נחמן אמר ליה תלמודא הדר לרישא והשוה אותו לחוזר לראש שאמר רבי שילא ולשון זה לא מ אנוהו בכל התלמוד על ראש הברכה שטעה בה אלא ודאי הדר לרישא דברכת הזן כדברי ר״מ ז״ל וכן פירש״י ז״ל כי ההלכה ברכת הטוב כעקירת רגלים דתפלה דמיא שחוזר לראש התפלה וכן מתי חוזר לראש כל הברכה שהיא ברכת הזן והדין עמו שסבר אמרו הטוב והמטיב ביבנה תקנוה ולכן עונה אמן אחר בונה ירושלים להודיע כי שם סוף ה׳ את הברכה ודמדמי לה לרגיל לומר ההגונים תימה הוא ב ה לא בייעו בברכת המזון ואף בתפלה שתי לבונות הן ומה ראה על ככה ואם כן דבריו דברי ברית הם ולכן כי כוח כדי בכל ענייניו לא גנית דברי קבלה ותלמוד ערוך ופירוש מוסכם מימי רבותינו ורבינו יצחק בן גיאת ורבינו יצחק אלפס תלמידו ורבינו יוסף הלוי מיגאש תלמידו וה׳ מ הלוי דו ומוסכם לנו עם פירוש רבינו ורבותינו בעלי התוס׳ ובעל הלכות גדולות והר מ מקוצי ז״ל ורבותינו ז״ל כעבור סערת הדשה ועל כן נראה דברי ר״מ ז״ל וכד״ן. מי שאכל ושכח כו׳ עד סוף הפרק. פרק אלו דברים

פ״ג חמשה מינין הן כו׳ עד נלא לווי. בפסחים פרק כל שעה (דף ל״ה)

הגהות מיימוניות

[ו] יאם שבת וי״ט כולל שניהם ואומר בא״י אמ״ה אשר נתן שבתות לעמו ישראל לאות ולברית וי״ט לששון ולשמחה בא״י מקדש השבת וישראל והזמנים ס״ה וראבי״ה. וכן שבת ור״ח אך שאין חותם בשר ר״ח כדלקמן בסמוך * [כתב הטור בשם הראב״ד ז״ל לששון ולשמחה את יום חג פ׳ וני וכתב עוד בשכו שאין לומר ברך שם ומלכות לפי שאינה ברכה קבועה וה״ר ישעיה ודר״י כתבו שצריכה שם ומלכות וכן דסכים הטור ועיין בספר המצות. ובענין אם התחיל בברכה ד׳ הסכים הרא״ש ז״ל כדרמב״ם שחוזר לראש ברכת המזון ע״כ:] [ז] וכן פירש ראבי״ה כיון דמספקא לן בגמרא דידן ודלא כה״ג שפסקו לחתום בא״י מקדש ישראל ור״ח כתיבוד ירושלמי [ח] בפרק במה בדליקין איבעיא להו מהו לדזכיר של חנוכה בברכת המזון ופשיט דאין צריך ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה וכן פסק בס״ה כדתניא בתוספ׳ אבל ראבי״ה פסק כיון דנהוג לידכר וגם בירך על דעת להזכיר שויה עליה כחובה וכיוצא בזה פסקו בה״ג גבי תפלת ערבית אע״פ שהיא רשות כיון שהתחיל לדתפלל שויה עליה כחובה ואם טעה ולא הזכיר של ר״ח חוזר וכו׳ ועוד ראיה מדגרסינן בירושלמי פ׳ שלשה שאכלו טעה ולא הזכיר של ר״ח בברכת המזון אין מחזירין אותו בר״א בר״ח אבל בשבתות וי״ט בחנוכה ופורים שאי אפשר לו בלא אכילה חוזר ומזכיר כו׳ ע״כ ראבי״ה ולא קי״ל כה״ג בהא דטעה ולא הזכיר של ר״ח ערבית כדמפרש בהלכות תפלה עד כאן [ט] וכמה שיעור עיכול רבי יוחנן אמר כ״ז שאינו רעב וכוותיה קי״ל לגבי ריש לקיש ואומר ר״י דה״ה לענין שתיית יין ואכילת פירות שנוהג דין זה:

כסף משנה

זניזק ומשמע דרבנן מודו ליה בנודל מן הדגן ולא פליגי עליה אלא בנודל מן המתובלס והבדיל תנן בפ״ק דחלה וחכמים אומרים הנודל מן הדגן שיט אסור אלא במחמשת המינים והפת הנעשה מהם וכו׳:

ב האוכל פת וכו׳. כך שנוי פרק כיצד מברכין (ברכות ל״ה ל״ח) שעל הפת הוא אומר המוציא ובגמרא איפלגו אי אומר מוציא או המוציא ואסיקנא והלכתא המוציא: אבל דגן שלוק. ברייתא שם (דף ל״ז) הכוסס את החטה מברך עליה בפה״א ומפרש רבינו דהיינו אפי׳ בשלם כיון שהם שלימים שלא הוסרה קליפתן ולא חלקן אותו ח״ם אכל דגן שלוק כלומר דלא מיקרי מבושל כיון שלא הוסרה קליפתו ולא חולק ואמר כמו שהוא כלומר כמו שמביאין אותו מהטוחן וכ״כ ה״ר יונה. וכיון שמברכין בפה״א מברכין לאחריו בנ״ל. ואע״ג דקתני הכוסס את האורז מברך בפה״א ומשמע דהיינו דוקא אכלו חי שאני התם שהדרו לבשלו שלם ומ״מ צריך עיון למה לא כתב רבינו דין כוסס את האורז: אבל קמח וכו׳. (שם ל״ו) קימחא דחיטי רב יהודה אמר בפה״א ורב נחמן אמר שהכל נ״ב. וכתב הרי״ף דפסקו רבוותא כר״נ דלא רגילי אינשי לספויי קימחא. וגרסינן שם בגמרא א״ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל אקרא חיא וקימחא דשערי מברך שהכל ולכן סתם רבינו וכתב אכל קמח דמשמע קמח מאיזה קמח מה׳ מינין מברך לפניו שהכל נ״ב וכו׳:

ג קמח של אחד מחמשת המינין וכו׳. ג״ז שם (דף ל״ח) שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר במ״מ אמר רב חסדא ולא פליגי הא בעבה הא ברכה:

ד קמח של אחד מחמשת המינין שבישלו וכו׳. ג״ז שם (ל״ז) חבין קדירה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל רב כהנא אמר במ״מ בדייסא גרידא כ״ע לא פליגי דבמ״מ כי פליגי בדייסא כעין חבין קדרה רב יהודה אמר שהכל דובשא עיקר רב כהנא אמר במ״מ סמידא עיקר אמר רב יוסף כוותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליהן במ״מ. וכתב הרי״ף וכן הלכתא. ומ״ש וכן הדגן וכו׳. ברייתא (שם דף ל״ז) אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגיס סלת זריז וערסן ופירש״י בפ״ק מפרש להו חילקי חיטי דמתברי בלסיתא חד לתרי טרגיס חד לתלת זריז חד לארבע ערסן חד לחמש:

וכן כל תבשיל וכו׳ אם עירב בו קמח. מתבאר מתוך מימרא דרב כהנא שכתבתי בסמוך ומשמע שהוא הדין לעירב בו את הפת:

ה וזה כלל בברכות וכו׳. משנה שם (דף מ״ד): ומ״ש כיצד היא הטפלה המעורבת עם העיקר וכו׳. שם (דף ל״ט) אמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשו קימחא בפה״א דליפתא דמפשו קימחא טפי במ״מ והדר אמר אידי ואידי בפה״א ומאי דשדו ביה קימחא לדבוקי בעלמא עבדי: ומ״ש אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר. הוא מדאמריק בפ׳ מפלין (לח:) מידי דעביד לטעמא לא בטיל: ומ״ש לפיכך מיני דבש וכו׳. נראה מדברי רבינו שאם לא היו נותנין החלב חיטה כדי לדבק אלא כדי לאכול החלב חיטה בדבש היה מברך במ״מ ולפי זה ה״ה בכל הדברים המרוקחים בדבש שמרקחים אותם כדי לאכלם בדבש שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפלה וכדברי החולקים על המור בסימן ר״ד. ואיכא למידק מאי שנא דכתב שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם בתערובות הוא עיקר ועליו יש לברך. ואפשר שכיון שהדברים המתרקחים הם נכרים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי דידיה כל שלא בא לדבק לבד וכיוצא בזה דמ״ד דבש אמיה לגבר המרוקח דמי לפירות שלקות בגוים שהם נכרים לאכילה על ידי המים ומברכין עליהם ברכתן הראויה להם ולא ברכת המים כ״ל דכוותה:

ז כיצד היא הטפלה שאינה מעורבת וכו׳. משנה (שם דף מ״ד) הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפלה לו:

ח הפת שפתתה אותה וכו׳. לשון זה הוקשה לרוב חכמי זמננו דמשמע דקשיא רבינו דידיה אדידיה שבתחלה כתב דבחד לפירותא דליכא בהו דהיינו יש בהם כזית אע״פ שבשעה שערסה אין לא כמתום טרסה אע״פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר קתני דבחדא לפירותא דליכא בהו דהיינו אין בהם כזית אע״פ שלא נשאר טרסה או שנשאנה טרסה אע״פ שיש בהם כזית מברך במ״מ. והרב מהרד״י ן׳ שושן כתב ח״ל נראה שכיון אין לנו במרק אם יש בהם כזית אפילו נשאנה טורם פנים הפולים, אם יש פתות מכזים וטרם פנם בהם גם בזה יברך המוציא, אם אין בהם כזית ונשאנה טורת הפת יברך במ״מ, אם אין בהם כזית אבל טברה טורם הפת שזהו אחד יותר מנשאנה הזהר מברך במ״מ. ואמר רבינו בחלוקה הרביעית בבישול לפי שלישה במרק ישנה ולא יעביר ולכן שינה דרכו שאמר מתלה בישול ולישה במרק ע״כ הריב״ש וגם כי הוא מיישב קצת בלשון רבינו לא

אותן ולשין את קמחן ואופין אותן נקראין פת. והפת הנעשה מאחד מהן היא הנקראת פת בכל מקום בלא לווי: **ב** [א]האוכל פת חייב לברך לפניה ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ. ולאחריה ארבע ברכות. אבל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בורא פרי האדמה. ולאחריו בורא נפשות רבות [א]. אבל קמח מברך [ב] לפניו שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות: **ג** קמח של אחד מחמשת המינין שקלקו וערבו במים או בשאר משקים אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו מברך עליו בתחלה בורא [ג] מיני מזונות ולבסוף על המחיה ועל הכלכלה. ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתייה מברך עליו בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות: **ד** קמח של אחד מחמשת המינין שבשלו בקדרה בין לבדו בין שעירבו עם דברים אחרים כגון לביבות וכיוצא בהן. וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדרה כגון הריפות וגרש הכרמל וכיוצא בהן וכל זה הוא הנקרא מעשה קדרה. וכן כל תבשיל שערב בו מחמשת המינין בין קמח בין פת. בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות: **ה** במה דברים אמורים כשהיה המין הזה חשוב אצלו ולא היה טפלת. אבל אם היה אחד מחמשת המינין שעירב טפלה אינו מברך אלא על העיקר ופוטר את הטפלה. וזה כלל בברכות כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה בין שהיתה הטפלה מעורבת עם העיקר בין שלא היתה מעורבת: **ו** כיצד היא הטפלה המעורבת כגון לפת או כרוב שבשלו ועירב בו קמח של אחד מחמשת המינין כדי לדבקו אינו מברך עליו בורא מיני מזונות שהלפת הוא העיקר וקמחו טפלה [ד]. שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפלה. אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר. [ב]לפיכך [ה] מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן חלב חטה כדי לדבק ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו בורא מיני מזונות מפני שהדבש הוא העיקר: **ז** כיצד היא הטפלה שאינה מעורבת. הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו כדי שלא יזיק המלח גרונו ולשונו הרי זה מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפלה לו וכן כל כיוצא בזה: **ח** [ג]הפת שפתתה אותה פתים ובשלה בקדרה

א טור סי׳ ר״ח סמ״ג עשין שם: ב טור סי׳ רי״ב סמ״ג עשין שם: ג טור סי׳ קס״ח וס״ס כמ״ג עשין שם:

לחם משנה

מין שעורים. אבל רבינו ז״ל אי אפשר שהוא מפרש כן שאם כן היה לו לפרש ונראה שמפרש שסטיפא כך דכוסמין הם קלא מין שעורים ולכך מצטרפין עם השעורין אבל הם יותר מין חיטים ולכך קאמר כוסמין מין חיטים:

ב אבל דגן שלוק כמו שהוא וכו׳. נראה מדברי רבינו ז״ל דאע״ג דבגמרא (ברכות ל״ז) אמרו הכוסס את החטה סבר הוא ז״ל דהוא הדין לשלוק דמברך בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו ז״ל שכתב בשם רבינו שכתב הר״י ז״ל סי׳ ר״ח דמברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאוכלו ודלא כה״ר דוד אבודרהם ז״ל שכתב שאינו מברך כל עיקר לפי שהוא מאכל בהמה. ומ״ה כפסקו בגמרא בכיצד מברכין (דף ל״ז) לא״ד קמחא דחיטי מברך שהכל מהיאך דאמר קמחא דשערי מברך שהכל משמע הא דחיטי מברך בורא פרי האדמה דאל״כ לאשמעינן אפילו דחיטי ומאי קושיא לדעת רבינו ז״ל אמאי דאיצטריך לאשמעינן דדוקא קמחא דשערי שהכל הא שערי ממש בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו, בשלמא לכלבו לאו שפיר דכיון דאפילו שערי שהכל למה נקט קמחא אלא לאשמועי קמחא דחיטי אבל לפירוש רבינו ז״ל קשה וכן נה״ל דהר אבודרהם שאמר דנקט קמחא לומר הא שערי אינו מברך כל עיקר וי״ל דעדיף מינה משום דלאשמעינן חידושא בקמחא דשערי ממש ולא דאתא לדיוקא:

ג ואם היה רך וכו׳. בגמרא (דף ל״ח) אמרו שאע״פ שהוא מכוין לרפואה ורבינו לא הזכירו מפני שסמך על הפשט:

ז הרי שצריך לאכול. כלומר שאכל פירות מתוקים שהם פירות גינוסר כדאמר בגמרא (דף מ״ד) וצריך עמהם לאכול מליח להסיר המתיקות:

ח הפת שפתתה אותה פתין וכו׳. כבר נודע הקושיא אשר בלשון זה אל הרב מהרלב״ח ז״ל

הגהות מיימוניות

[א] כרב נחמן וכן פסקו ה״ג ור״ח וראבי״ה ועיין בהג״ה: [ב] לשון מורי רבינו שמחת קימחא דחיטי פי׳ תקנה רב יהודה אמר רב בפה״א ולאחר כך פסק ר״י בנ״ר וכן הכוסס את החטה מברך לאחריו בנ״ר שלא מצינו בשום מקום שתקנו בברכת מעין שלש אלא על העץ ועל פרי העץ ועל המחיה ועל הכלכלה אבל על האדמה, ועל פרי האדמה לא קאמר כך כתב בה״ג אבל ר״י נסתפק מרקא כיון כל שהוא מין דגן ולא עשוי פת וכו׳ [illegible]

[illegible]

[ה] ואנשים שמתנים בדבש כתב במחזור ויטרי ב״ש העץ הראשוני לעלויא ודלא כדברי האומר שהכל משום דדובשא עיקר ואלו אדרבה אמה עיקר ע״כ מורי רבינו ג״ע:

מגדל עוז

האוכל פת חייב כו׳ עד ולבסוף נ״ר. הכל פרק כיצד מברכין (דף ל״ז):

[ו] בקדירה או לשה במרק. אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהן פת ולא נשתנה צורתה מברך עליה בתחלה המוציא. ואם אין בהן כזית או * שעברה צורת הפת בבישול מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות: (ט) עיסה שנאפת בקרקע כמו שהערביים שוכני המדברות אופים הואיל ואין עליה צורת פת מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות. * ואם קבע מזונו עליה מברך המוציא. וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכסנין [ו] אע"פ שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות. ואם

כסף משנה

לא מצאתי לו בגמרא על מה יסמוך. וה"ר יהושע מבני בניו של רבינו כתב אומרו בסוף או שעברה צורת הפת פירושו אם עברה צורת הפת ועם זה יסכים למה שאמר בתחלה וה"ק אם אין בפרורין כזית אם עברה צורת הפת מברך במ"מ, ומלינו בכתוב או במקום אם או נודע כי שור נגח הוא או נודע אליו חטאתו והם מסכים להלכה דגרסינן (שם ל"ז ב') אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה כזית מברך המוציא ואי לא במ"מ רב ששת אמר אפילו פרוסות שאין בהם כזית אמר רבא והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא עכ"ל: ומצאתי שכתב הרב המובהק מהר"י פאסי ז"ל שגדולי ספרד היו אומרים שטעות הוא שנפל בספרים בגוף לשונו והכי קל"ל ואם אין בהם כזית ועברה צורת הפת בבישול, ומ"מ הגרסא ע"ז ליישב הלשון שלא שיש לחלק בין שינוי להעברה ששינוי הוא שינוי מה אבל העברה העברת כל הצורה מכל וכל הוא, וחוו נראה שדקדק בלשונו ברישא כתב אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה שר"ל שאם יש בפתיתין כזית אע"פ שיש שינוי מה או שאין בהם כזית אלא שאין בהם שינוי כלל וניכר שהם פת ולזה כפל לשונו שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה ר"ל שניכר היטב ולא נשתנה כלל מברך המוציא אבל אם אין בהם כזית אע"פ שלא עברה מכל וכל אלא שנשתנה או אע"פ שיש בהם כזית אם עברה מכל וכל בבישול ר"ל שבחלוקת הבישול שייך העברה שבלישה במרק לא שייך כי אם שינוי אמנם בבישול שייך שינוי לגבי כשבישול אלא אמנם כשהוא חזק שייך העברת הצורה מכל וכל ואז אפילו שיהיה בפתיתין כזית מברך במ"מ ולא המוציא ונמצא לפי דרך זה שעשה הרמב"ם בישול למרק בלבד וחילק ביניהם מצד השוה בשינוי המשותף ביניהם וחלקם בהעברה המצאת בבישול ולא בלישה במרק ובזה המילוע יש מקום להרמב"ם להמלט מכל מה שהקשו עליו התוספות ושאר המפרשים ז"ל ממה שהקשו על רש"י ז"ל שגיהם רש"י והרמב"ם דבר אחד להם והסילוק הזה אפשר שגם רש"י יפרש אותו עכ"ל. והעיד ז"ל שלשון זה נשאל בעומני רבתי של חכמים ושל סופרים ובכללם הגאון הגדול מהר"י אברבנאל ז"ל בהיותו עומד בישיבת הרב הגדול מהר"י אטיב ז"ל והרב מהר"י פאסי ז"ל הגיד לפניהם ישוב זה ויכשר בעיניהם מכל אשר הגיד שם והוא הוא דרך מהר"ר יהודה ן' שושן ז"ל וגם זה דעת מורי הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל שכתב וז"ל בתוספות הקשו דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הם בכזית וכו' והרבה ליישב אלו הסוגיות שבגמרא דידן והירושלמי ועשה ג' חלוקות האחד אם יש בפתיתין כזית אע"פ שיהיה בו אי זה שינוי מברך המוציא ואם ניכר שהוא פת ואין בו שינוי כלל אע"פ שיהיה פחות מכזית המוציא אבל אם יש בו אי זה שינוי ואין בהם כזית או אפילו יהיה בהם כזית אם עברה מהם צורת הפת לגמרי מברך במ"מ דדוקא בשיש בו קצת שינוי אם יש בפתיתין כזית מברך המוציא אבל אם עברה צורתם לגמרי אפילו יהיה בו כזית מברך במ"מ עכ"ל: ולי נראה לומר דהכי פירושו הפת שפתת אותה פיתין ובשלה או לשה והתחיל לפרש למאי דסליק מיניה דהיינו אם לשה וכתב שבמדא למיעוטא דליכא ביה דהיינו שיהא בפתיתין כזית אע"פ שנשתנה צורת הפת או שניכר שהם פת אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר מפרש מאי דפתח ביה דהיינו אם בשלה וכתב דבהדא לריעותא דליכא בה דהיינו אין בו כזית אע"פ שניכר שהוא פת

או שעברה צורת הפת בבישול אע"פ שיש בו כזית מברך במ"מ. ולמד רבינו בבא דלשה במרק ממ"ש בסמוך (ברכות ל"ז) אמר רב יוסף האי חביצא וכו' וכרב האי ורב נתן בעל הערוך שפירשו דחביצא היינו שלש הפירורין במרק בלי בישול ואמר רב ששת אפי' פירורין שאין בהם כזית מברך המוציא ופירש רבא דבריו דהיינו בדאיכא עליה תוריתא דנהמא ופסק הרי"ף והלכתא כרב ששת ורבא הא שאע"פ שאין בהם כזית כיון דאיכא עליה תוריתא דנהמא מברך המוציא ובאית בהו כזית לא פליג רב ששת ארב יוסף דמברך עליהם המוציא אע"ג דלית עלייהו תוריתא דנהמא דהא לאוסופי אדרב יוסף אתא ולא לגרועי ותוריתא דנהמא דקאמר רבא לא קאי אלא אאין בפירורין כזית. ובבא שנייה למדה רבינו מדתניא התם (שם ל"ז) הכוסס את החטה מברך עלי' בפה"א טחנה אפאה ובישלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך המוציא ושלש ברכות ואם אין הפרוסות קיימות מברך במ"מ וברכה אחת מעין שלש. וכתב רבינו יונה דמפרש בירושלמי דפרוסות קיימות היינו שיש בהם כזית ואין פרוסות קיימות היינו אין בהם כזית וסובר רבינו דאף ע"ג דיש בהם כזית בעינן נמי דליהוי בהו תוריתא דנהמא לברך עליהם המוציא דלא עדיפי משאן מבושלות אע"ג דלית בהו כזית מכסהם עשויות הבין ואינם מבושלות אע"ג דלית בהו כזית וכיון דהתם בעינן תוריתא דנהמא ה"נ בעינן תוריתא דנהמא בהדי כזית עכ"ל: עיסה שנאפת וכו'. שם (דף ל"ח) א"ל אביי לרב יוסף האי טובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עליה בורא מ"מ מר זוטרא קבע סעודתיה עליה ובריך עליה המוציא וג' ברכות ומפרש רבינו דטובא דארעא היינו עיסה שנאפת בקרקע: וכן עיסה שלשה וכו'. שם (דף מ"ב) רב יהודה הוה עסיק לבריה בי רב יהודה בר חביבא אייתי לקמייהו פת הבאה בכסנין כי אתא שמעינהו דקא מברכי המוציא א"ל מאי ציצי דקא שמענא דילמא המוציא קא מברכיתו א"ל אין דתניא ר' מונא אומר משום ר' יהודה פת הבאה בכסנין מברך עליה המוציא ואמר שמואל הלכה כר' מונא א"ל אין הלכה איתמר ואסיקנא דאי קבע סעודתיה עלויה מברך המוציא ומפרש שם בגמרא שאע"פ שזה לא קבע סעודתיה עליו כיון שאכל שיעור שאחרים קובעים אכילתן בכך טעון ברכת המזון. ומפרש רבינו דפת הבאה בכסנין היינו עיסה שלשה בדבש וכו' או שעירב מיני תבלין וכו'. והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט אבל אם נתן מים הרבה אע"פ שנתן ג"כ שאר משקין כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי מים ויש לאותה עיסה דין פת גמור לכל דבר והכי דייק לשניה שכתב שלשה בדבש דאם לא כן הל"ל עיסה שנתן לתוכה דבש וכו' אלא דמדכתב או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא ואפ"ה מוציאו מתורת לחם לענין המוציא והדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן דחייבת בחלה ואפ"ה אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה הילכך ע"כ דלאו במידי דמיקרי לחם תלית מילתא אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפי' בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות אא"כ אכל שיעור·

לחם משנה

ז"ל בפ"ח סי' קכ"ח והתירוץ שתירץ עליו מוהר"י פאסי ז"ל והוא הקשה עליו דאין לדברים האלו שרש בגמרא ונראה דשרשו הוא שהוקשה לרבינו ז"ל ההיא ברייתא (דף ל"ז) דכוסס את החטה כו' טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא וכו' אם אין הפרוסות קיימות וכו' דהיכי סתם דכשאין הפרוסות קיימות כלומר שאין בו כזית מברך בורא מיני מזונות היה לו לבעל הברייתא לחלק ולומר דהיכא דאיכא תוריתא דנהמא מברך המוציא אע"ג דליכא כזית וכמו שהוקשה להר"ר יונה ז"ל קושיא זו ורבינו תירץ כפי דרך מוהר"י פאסי ז"ל דההיא דברייתא אליבא דרב ששת פירושה הכי בזמן שהפרוסות קיימות כלומר דלא עברה צורת הפת לגמרי אז מברך המוציא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אבל בזמן שאין הפרוסות קיימות כלומר דעברה צורת הפת לגמרי בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אין מברכין משום דעברה צורתו והכי לא חלק בעל הברייתא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית ומכאן יצא לו לרבינו ז"ל דהיכא דעברה צורתו לגמרי מברך בורא מיני מזונות אפילו דאיכא כזית כדי ליישב הברייתא דאי הוה כפי מאי דמשמע מפשט הגמרא דהיכא דאיכא כזית אפילו דנשתנה מברך המוציא א"א ליישב הברייתא לומר דבזמן שהפרוסות קיימות ר"ל דלא נשתנו דא"כ תיקשי היכא דאין הפרוסות קיימות שנשתנו אמאי אמר דבך סתם דאינו מברך המוציא היה לו לומר דהיכא דאיכא כזית מברך. ולפ"ז מה שאמר בירושלמי בזמן שהפרוסות קיימות שר"ל דאיכא כזית היינו אליבא דרב יוסף ולא אליבא דרב ששת. ודרך זה של הרב מוהר"י פאסי ז"ל מתאוור דלדעת מוהרי"ק ז"ל קשה חדא היכי פתח בבישול ולישה ואינו מפרש אלא לישה לחודא דא"כ לא הוה ליה למפתח אלא בלישה לחודא. ועוד מנין לו לרבינו ז"ל דבזמן שהפרוסות קיימות ברייתא איירי דאיכא תוריתא דנהמא אדרבא מדברייתא לא חלקה משמע דבכל ענין מברך המוציא. ואפי' בעיי נ"ל לומר דרך אחר ולחלק בין היכא דהשינוי מחמת בישול להיכא דהשינוי הוא מחמת עצמו כלומר שהפת מפני יושנו נשתנה מצורתו לא שהגיע למדרגת פת אפשה דודאי אז אין מברכין עליו אלא שהכל כמבואר לקמן בפ"ח אלא נשתנה צורתו מחמת יושנו דאז ודאי מברכים עליו המוציא היכא דאיכא ביה כזית דכיון דהוא פת מפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת וכמו שכתב רבינו יונה ז"ל גבי פת שאינו מהודר אבל כשנשתנה מחמת בישול כיון שהבישול היה כ"כ שהגיע לשנות צורת הפת הוה ליה כמו

תבשיל ומברך עליו בורא מיני מזונות. ומפני כן כתב רבינו ז"ל למעלה או שניכר צורת הפת ולא נשתנה צורתו ולא כתב לא נשתנה מחמת בישול אלא לא נשתנה לבד לומר דדוקא משום דלא נשתנה כלל אם נשתנה אי איכא כזית דוקא מברכים משום דלא בא השינוי מחמת הבישול ולמטה כתב ואם אין בהם כזית כלומר ונשתנה מחמת עצמו או שעברה צורת הפת בבישול אפילו דאיכא כזית אין מברכים המוציא משום דעברה צורתו בבישול ודייק רבינו שכתב למטה בבישול וכל לשונו הוא מדוקדק אלא דהוי דוחק לומר דהיכי איסק אדעתין דמשום יושנו דלא נברך עליו ועדיין עומד בטעמו שלא נתעפש. ואפשר דילא לו לרבינו ז"ל חילוקו זה לתרץ הברייתא שהבאתי מן הפרוסות קיימות וכו' וכמו שהקשיתי והכי הא אתי שפיר דהתם ברייתא איירי בבישול ולכך קאמר בזמן שהפרוסות קיימות שלא נשתנו צורתם מחמת הבישול בין דאיכא כזית בין דליכא כזית מברך המוציא בזמן שהפרוסות קיימות כלומר שנשתנו מחמת הבישול אז אפילו דאיכא כזית מברכים עליה במ"מ ומאי דאמר והוא דאיכא תוריתא דנהמא דמשמע דהיכא דליכא תוריתא דנהמא דאיכא כזית מברכין איירי בנשתנה הפת מחמת עצמו כנלע"ד:

(ט) עיסה שנאפת בקרקע וכו'. בפרק כיצד מברכין (דף ל"ח) אמרו מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך המוציא [וג' ברכות] אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח והב"י סי' קס"ח אומר אליבא דבעל הטורים ז"ל דרב אשי פליג אדלעיל וסבר דכיון דהוי לחם לענין פסח הוא הדין לענין המוציא ובכל גווני מברכין עליו אע"ג דלא קבע סעודה עליה אבל רבינו ז"ל אין דעתו כן דהא פסק שם דיוצא ידי חובתו בפסח והכא פסק דוקא היכא דקבע אבל היכא דלא קבע לא. וא"ת א"כ דאין ללמוד דין המוציא מדין פסח מה הקשה שם (דף ל"ז:) אביי לרב יוסף גבי חביצא אלא מעתה לחמא דבי ר' ישמעאל וכו' וכ"ת ה"נ והתניא לקט מכולן כזית וכו' ואם מצה היא אדם יוצא ידי חובתו בפסח מ"מ דמקשי ליה דאדאי לחם לענין פסח מברכין המוציא ומאי קושיא כיון דאע"ג דלענין פסח הוי לחם לענין המוציא בתר קביעותא אזלינן דומיא דפרוקנין ולא תיקשי לרב יוסף מידי דקאמר דאין מברכין בכזית דהיינו היכא דלא קבע סעודתיה עלוייהו. וי"ל דבשלמא בפרוקנין אע"ג דהוי לחם לענין מצה מ"מ כיון דאין דרך בני אדם לאוכלו כך בעו קביעותא לענין המוציא אבל הכא דודאי דרך בני אדם לאכול כך שיהיו מפוררין

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פסקו התוספות הלא כה"ג שפסקו דפת שבישלה בכלי ראשון לא מברך ע"ה המוציא ע"כ (ועיין שם צריך לאכול שיעור שאחרים רגילין לקבוע עליו ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו אע"פ שהוא קובע עליו אינו מברך המוציא וכו' ברכות ע"ב) · [ז] בערוך פי' בשם רב האי גאון שהוא פת שעושין אותה כעבין יבשים בין מחובלת בין אינה מחובלת

שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו והוא שיהיה טעם התפרוטות ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני מבלין שטעמם ניכר בעיסה חס נראה עיקר :

י אורז שבישלו וכו'. ג״ז שם (דף ל״ז) פתגו לאורז אמא וביטלו אע״פ שהפרוסות קיימות מברך בתחלה במ״מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והאגיה לבסוף ולא כלום ופסקנא מני בסדי קמייתא ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום וכתב הרי״ף וקי״ל דכל ולבסוף ולא כלום מברך בנ״ר עכ״ל : וכתב עוד הרי״ף וה״מ בדאיתיה לאורז בעיניה אבל ע״י תערובות לא דקי״ל בהא כרב ושמואל (שם ל״ז) דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו במ״מ דליכא מאן דפליג עלייהו וכתב עליו הרא״ש ז״ל דהיינו כשהרוב מין אחר דכלה״ג בחמשת המינין אפילו רובו ממין אחר מברך עליו במ״מ : ומ״ש רבינו אבל פת דוחן וכו'. כ״כ הרי״ף ז״ל וטעמו לפי שדרך הגמרא להזכיר אורז ודוחן בהדי הדדי וכהאי ברייתא לא הזכיר דוחן אלמא דדוקא לאורז מברך במ״מ אבל לא לדוחן ואע״ג דאגיא התם (שם דף ל״ז) הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה דמשמע דפת אורז שוה לפת דוחן י״ל דברייתא לאו לענין נוסח ברכות איתניא אלא לענין שצריך לברך תחלה וסוף כמו שמעשה קדרה צריך לברך תחלה וסוף ומיהו הא כדאיתא והא כדאיתא דאורז בתחלה במ״מ כמפורש באידך ברייתא ודוחן שהנ״ב. וה״ר יונה כתב דהיינו טעמא משום דא״ר יוחנן בן נורי אורז מין דגן הוא ואע״ג דלא קי״ל כוותיה מ״מ כיון דאשכחן דאיכא מאן דס״ל דאורז מין דגן הוא ולא ס״ל הכי בדוחן אלמא דאין דינם שוה ודוקא באורז מברך במ״מ אבל לא בדוחן עכ״ל. ומ״מ למדנו מדאותבה בגמרא לרב ושמואל דאמרי כל שהוא מחמשת המינין מברך במ״מ דמשמע הא אורז אין מברך עליו במ״מ מהך ברייתא דהביאו לפניו פת אורז ופת דוחן למדנו שדין פת אורז ודין האורז המבושל שוה ומינה דפת קטנית וקמנים מבושלים דינם שוה וכמ״ש רבינו. ודע שדעת ה״ר יונה והרא״ש ז״ל לומר דאורז ודוחן דינם שוה ומברך על שניהם במ״מ ובנ״ר. והוסיף עוד רבינו יונה ז״ל שה״ה לשאר הדברים שאנו רואים דמזון זין כגון פניז״ו בלעז שמברך עליהם במ״מ ובורא נפשות :

יא כל שמברכין וכו' עד חוץ מן האורז. מתבאר בפרק כיצד מברכין ממשמעות הסוגיות. והרא״ש ז״ל כתב פרק הנזכר ירושלמי כל שאומר. אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא כל שאין אומרים אחריו שלש ברכות א״ם לפניו המוציא. ולרבינו שכתב חוץ מן האורז י״ל דסבר דאלו אגמרא דידן ונתן טעם לדבריו דאין למדין מן הכללות :

יב במה ד״א כשאכל מכזית ולמעלה וכו'. נתבאר ברפ״ב הלכות אלו. והא דאמרינן פחות מכשיעור מברך לפניו ולא לאחריו אע״ג דברים כיצד מברכין (שם דף ל״ה) ילפינן ברכה לפניו מק״ו מברכה דאחריו וא״כ כיון שאינו מברך לבסוף לא הו״ל לברך בתחלה כבר כתבתי ברפ״ב הלכות אלו דלאו ק״ו גמור הוא אלא מדרבנן הוא שצריך לברך לפניו כדי שלא יהנה מן העולם הזה בלא ברכה כ״כ התוספות והרא״ש ז״ל. ואכתי קשיא לי מה ראו חכמים להחמיר בברכה שלפניו שהיא מדרבנן יותר מברכה אחרונה שהיא מדאורייתא. וי״ל שלכך אמרו דבתחלה יברך אפילו על כל שהוא שמא ימלך ויאכל כשיעור ונמצא שהיה צריך ברכה לפניו ואין בידו לתקן אבל לאחריו אוקמוה אדינא שאם אכל כשיעור יברך ואם לאו לא יברך. ומ״ש רבינו דשיעור דמשקין ברביעית טעמו מדאשכחן בעלמא לענין אכילת איסורין דחייב באכלם כזית משקין אסורין ברביעית דומיא דאוכלין בכזית :

יג וזו היא ברכה אחת מעין שלש וכו'. מימרא דרב דימי בסוף פרק כיצד מברכין (שם דף מ״ד): ומ״ש ובשבתות וכו'. כתב רבינו יונה בפרק הנזכר דהכי איתא בירושלמי וכ״כ ה״ר מנוח וכתב שרבינו מעולם לא היה מזכיר וכתב ה״ר מנוח דאפשר דדוקא בימי רבותינו שהיו קובעין על היין אבל אנו שאין אנו קובעין לא מדכרינן ואין זה כדאי לבטל דברי הירושלמי :

פ״ד א כל המברך וכו'. מתבאר מתוך מה שאכתוב בסמוך. ודעת רבינו כדעת רשב״ם בפרק ערבי פסחים (פסחים ק״א:) דברכה מעין ג' טעונה ברכה במקומו והביאו שם בתוספות ראיות לדבריו אבל הרי״ף כתב דדוקא מיני דגן טעונין ברכה במקומם וכן דעת הרא״ש ז״ל : אבל כשהוא מהלך וכו'. ברכות (דף כ״ח:) ס״ס שלשה שאכלו א״ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב והוא אוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך : שכח לברך וכו'. משנה סוף פרק אלו דברים מי שאכל ושכח ולא בירך ב״ש אומר יחזור למקומו ויברך וב״ה אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו וכבר כתבתי סוף פ״ב כמה שיעור עיכול ובגמרא (שם נ״ג:) אמר רב זביד מחלוקת בשכח אבל במזיד

ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא : י [א] אורז [ח] שבישלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות ובלבד שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו. אבל פת דוחן או פת של שאר מיני קטנית בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות : יא כל שמברכין עליו בתחלה המוציא מברכין לאחריו בסוף ברכת המזון כסדרה ארבע ברכות. וכל שמברכין עליו בתחלה בורא מיני מזונות מברכין בסוף לאחריו ברכה אחת מעין שלש חוץ מן האורז : יב [ט] במה דברים [ב] אמורים שאכל מכזית ולמעלה אבל אכל [י] פחות מכזית בין מן הפת בין משאר אוכלין. והשותה פחות מרביעית בין מן [כ] היין בין משאר משקין. מברך בתחלה ברכה הראויה לאותו המין ולבסוף אינו מברך כלל : יג וזו היא ברכה אחת מעין שלש. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית ושהנחלת את אבותינו רחם יי׳ אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך והעלנו לתוכה ושמחנו בבניינה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה ברוך אתה יי׳ על הארץ ועל המחיה. ובשבתות וימים טובים אומר בברכה זו בכללה מעין קדושת [ל] היום כדרך שמזכיר בברכת המזון :

פרק רביעי

א כל [ג] המברך ברכת המזון או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך אותה [מ] במקום שאכל. אבל כשהוא מהלך יושב במקום * שפסק ויברך. אבל כשהוא עומד [נ] יושב במקומו ויברך. שכח לברך ברכת המזון.

א טור ס' ר״ח סמ״ג עשין שם : ב טור ס' ר״י סמ״ג עשין שם : ג טור ס' קפ״ד סמ״ג עשין כם :

לחם משנה

מסודרין אע״ג דלים בהו כזית ואף אם הוא לחם לענין המוציא הכא לא בעי קביעותא :

י פת דוחן וכו'. ואע״ג דבגמרא (דף ל״ז) אמרו דמברך כמעשה קדרה פירשו כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה ממש דלא איתותב שמואל אלא גבי אורז בלבד כדכתבו התוספות :

יא חוץ מן האורז. אבל פת הבאה בכסנין מברך לבסוף ברכת המזון ומ״ש בפרק כיצד מברכין (דף מ״א:) שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון לאחריו אלא פת הבאה בכסנין איירי כשהביאו בתוך הסעודה כדכתבו התוספות :

יג על הארץ ועל המחיה. וא״ם אמאי לא אמר על המחיה ועל הארץ כדפתח מחיה תחלה. וי״ל דה״ק על הארץ דמפקא מחיה כדאמרו בגמרא כי היכי דלא ליהוי חותם בשתים ולכך הזכיר ארץ תחלה : והמשנה

משנה למלך

פ״ג יב והשותה פחות מרביעית וכו'. שמעתי כאומרים לו שגל שחייה סקאה״י מגרסן לאחריו ואע״פ שיש מתחלת השתיה עד סוף השתיה יותר מכדי שתיית רביעית אין יותר מכדי אכילת פרס לגבי כדאיס ליה ולגבי כדאיס ליה שאני הכא משום דדרך שתייתו בכך ומצטרף אף שיש יותר מכשיעור מתחלת שתיה עד סוף השתיה. ולי נראה דמילוק זה ליתיה ודאיה ממ״ש רבינו ז״ל בפ״ח מהלכות שאר אבות הטומאה וז״ל אשה שהיה ראשון לטומאה ומניקה את בנה הרי הבן טהור ולא גזרו עליו טומאה שאפילו תאמר שינק רביעית אפשר שיש מתחלה ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס שהרי אינו יונק בבת אחת והרי גבי יניקה שדרך שתייתו בכך ואפ״ה אמרו שאם יש מתחלה ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף וזה פשוט. (א״ה עיין בספר ביורי כנה״ג ובני חייא סי' ר״ד וכתמ״ו מהר״ם ן' חביב בתשובותיו לפרק יום הכפורים (דף י״ב:) האריך בזה והסכים כדברי הרב המחבר שלא לברך יע״ש) :

פ״ז

מגדל עוז

כל שמברכים עליו כו' עד אינו מברך כלל. פרק שלשה שאכלו : וזו היא ברכה אחת כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין (דף מ״ד) :

פ״ד כל המברך וכו' עד שמבטן ויברך. פרק אלו דברים (דף נ״ג) : אבל כשהוא עומד יושב במקומו ויברך. סוף פ' שלשה שאכלו (דף מ״ט) : שכח לברך ברכת המזון וכו' עד יצא ידי חובתו. פ' אלו דברים :

הגהות מיימוניות

מתובלת וטומנין אותה בבית המשתה ושלא בבית המשתה. ובשם ר״ח פירש שהוא כמו כיסן סלאן צוקר ואגוזין ושקדין כמין כעבין ולועסין אותו בבתי משתאות וראיה לדברי הגאון יבש היה נקודים מתרגמינן יבש הוה כיסנין : [ס] אורז ודוחן בתחלת מברך עליה ב״מ תאודסה והיכא דבשלו מברך במ״מ ולבסוף קאמר תלמודא לא כלום פירש״י ולא כלום שאינו צריך לברך עליה מעין שלש אלא בנ״ר לאפוקי מה״ג שכתב שאורז ודוחן מברך עליהן בתחלה שהכל עכ״ל מורי ורבינו שיחיה מן התוספות וכן ס״ה יכן פסקו בה״ג וכן ר״י אלפס ורבינו שכ״ם דרב ושמואל דאמרו אין מברכין עליהן במ״מ איתותבו וראבי״ה כתב דלא איתותבו ולי״נ תרי זימני תיובתא דשבוש הוה כשהודקדק בכל המסכתא תמצא שכל המזון לפניו במ״מ טעון לאחריו ברכה אחת מעין שלש וכל שמברך לפניו שהכל נ״ב מברך לבסוף בו״נ ואורז מברכין לפניו שהכל נ״ב ולאחריו ב״נ וכו' ע״כ: [ס] פ' שלשה שאכלו כר״מ ודלא כר' יהודה דאמר כביצה וכן פר״י מהא דכיצד מברכין א״ר חייא בר אבא אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל כזית מליח ובירך עליו תחלה וסוף וכן בפירקין לשלם אין מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן עיין בתוספות פרק הישן וכן פר״ת ותה״נ ושאלתות בפרשת והיה עקב : [י] אבל אכל בריה שלימה פירש בירושלמי אפילו אכל פרידה של ענב ושל רמון כיון שהוא בריה שלימה אע״פ שהוא פחות מכזית מברך לאחריו ברכה מעין שלש והתוספות נסתפקו אם תלמוד שלנו חולק על הירושלמי מהתוא דכיצד מברכין אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח כו' או שמא לא פליג והרוצה להוציא עצמו מידי ספיקא לא יאכל כי אם כזית אפילו בדבר שהוא בריה שלימה וע״ש בתוספות בפרק שלשה שאכלו וכ״כ רבינו יהודה וכן מורי רבינו שי' ח״ל ועל היין ושאר משקין מסופקים התוס' אם מברכין לאחריו אפילו בכזית א״נ דוקא בכביצה דדילמא מודה ר״מ לרבי יהודה בשתייה מדרריש לה מושבעת או שתייה ושביעה היינו בכביצה כדדריש רבי יהודה אכילה שיש בה שביעה או שמא יש חילוק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתייה וטוב ליזהר לשתות או שיעור זוטא או שיעור רבה כדי לצאת ידי ספיקות האלו ע״כ : [ל] וכן פסק מורי מטעם וכן משמע בירושלמי ובתשובת כתב מורי וז״ל דבחנוכה ופורים לא צריך וקי״ל ע״כ : [מ] וכן פירש רשב״ם וכן פסק רבינו שמחה דכל שהוא מז' המינין טעון ברכה במקומו וכן פירש״י אמנם ר״י פירש דאין טעון ברכה אלא פת שצריך לברך אחריו ברכת המזון וכן פר״י אלפס וכן מצאתי בשם רב עמרם גאון עד כאן : * [עיין סימן קפ״ג בשם הרא״ש ז״ל הא דאמרינן אבל כשהוא מהלך צריך לישב ולברך כשהוא הולך בביתו אבל בדרך אין צריך לישב לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו עד כאן] : [נ] בפרק שלשה שאכלו אמר רב אשי הלכתא בכולהו יושב ומברך עד כאן

המזון ונזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו מברך במקום שנזכר. ואם היה מזיד חוזר למקומו ומברך. ואם בירך במקום שנזכר יצא ידי חובתו. וכן אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא ידי חובתו. [ג] ולכתחלה לא יברך ברכת המזון ולא ברכה שמעין שלש אלא כשהוא יושב ובמקום שאכל: **ב** מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך המוציא אינו חוזר ומברך מפני שאינו מן התורה. שכח לברך המוציא אם נזכר עד שלא גמר סעודתו חוזר ומברך ואם נזכר לאחר [ד] שגמר אינו חוזר ומברך:

ג * היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר. או שהיה אוכל וקראהו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה [ה] מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואחר כך יגמור סעודתו: **ד** חברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה אם הניחו שם זקן או חולה חוזרין למקומן וגומרין סעודתן ואינן צריכין לברך שנייה ואם לא הניחו שם אדם כשהן יוצאין צריכין ברכה למפרע וכשהן חוזרין צריכין ברכה לכתחלה: **ה** וכן אם היו מסובין בשתיה או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שנייה לכתחלה על מה שהוא צריך לאכול. והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד אינו צריך לחזור

א טור סי' קס"ז: ב טור א"ח סי' קע"ח כמ"ג עשין כ"ז · ג עיין בטור סי' קע"ח קע"ט:

השגת הראב"ד

* היה אוכל בבית זה כו' עד יגמור סעודתו כתב הראב"ד ז"ל הפליג בזה דכל לפתח ביתו לאו עקירה היא וכל שכן אם רואה מקומו שאינה עקירה כלל עכ"ל:

כסף משנה

במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך: ומ"ש ואם בירך וכו'. פשוט הוא דקושיא הוא דקושיה במזיד לחזור למקומו שאכל אבל בדיעבד יצא: ומ"ש וכן אם בירך כשהוא עומד וכו':

ב מי שנסתפק לו אם בירך וכו' אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה. כך הוא הגירסא הנכונה לאפוקי מהטור שכתב בסימן קס"ז בשם רבינו שחוזר ומברך ונחלק עליו. ולענין ברכת המזון הוא שכתב רבינו בסוף פ"ב שחוזר ומברך לפי שהיא מן התורה: שכח לברך המוציא וכו'. בפ"ג שאכלו (שם דף נ"א) בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך א"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיצא ריחו נודף אמר רבינא הילכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך ודחי ליה דכיון דאידחי אידחי והאי בעיא ע"כ בברכת המוציא היא דאלו בברכת המזון משנה שלימה היא בפרק אלו דברים:

ג היה אוכל בבית זה וכו'. ברייתא ריש ערבי פסחים (פסחים ק"א:) שינוי מקום צריך לברך וטעם רבינו דמיתניא בין בדברים הטעונים ברכה במקומם בין בדברים שאין טעונין ברכה במקומם וכמו שאבאר בסמוך: ומ"ש או שהיה אוכל וכו'. תוספתא דברכות כתובה בתוספות בפרק הנזכר ב"ה שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחילה. וצ"ל שרבינו מפרש דהא דתניא שאם הפליג צריך לברך למפרע היינו לומר שאם פירש והרחיק ממקום סעודתו צריך לברך למפרע אבל אם לא הפליג כלומר שלא הרחיק הרבה ממקום סעודתו אלא מפינה לפינה אינו צריך לברך וזהו שכתב או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' כלומ' דמאחר שיצא מפתח ביתו ה"ל כהפליג דהיינו שינה מקומו וצריך לברך אבל אם דבר עמו בתוך הבית אע"פ ששינה מקומו מפינה לפינה אינו צריך לברך וכדקתני רישא דברייתא קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע:

וכתב הראב"ד הפליג בזה וכו' שאינה עקירה כלל עכ"ל. ואין כאן מקום לתמוה דכיון שיצא מביתו הוי שינוי מקום וצריך לברך:

ויש לדקדק למה כתב רבינו היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' הרי בכלל בבא דחברים שהיו יושבים [הוא. וי"ל דמבבא דחברים שהיו יושבין] לא שמעינן אלא כשהם יוצאין טעונים ברכה למפרע וכו' אבל היכא דיצאו בלא ברכה והא"כ הזכו לא משתמע מינה אם צריכין לברך למפרע כשיחזרו למקומם אם לאו ולכן כתב שאם היה אוכל בבית זה והלך לבית אחר ופסק סעודתו או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע, ואעפ"י שכתב בבא זו הוצרך לכתוב בבא דחברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן וכו' להשמיענו שאם הניחו שם זקן או חולה א"צ לברך לא כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים. ואין לדקדק אמאי נקט רבינו ברישא לישנא דהיה אוכל בבית זה דמשמע דמיירי בבעל הבית ובבא דסיפא נקט לישנא דחברים שהיו יושבים לאכול דהיינו דחברים שהיו יושבים לאכול הכי הוי לישנא דברייתא בפרק ע"פ והויא דהיה אוכל בבית זה וכו' הוי לישנא דברייתא דיומא דמיתניא בלשון יחיד דיבר עם חבירו והפליג וכן לישנא דתוספתא דברכות נמי הוי בלשון יחיד ורבינו כתב בלשון השנוי בברייתות או קרוב לו ולענין דינא לא שאני לן בין יחיד לרבים דבין יחיד בין רבים אם רוצה לשנות מקומו מברך כשהוא יוצא למפרע וכשהוא חוזר מברך לכתחילה ואם לא בירך כשיצא צריך לברך כשיחזור ואם הניחו שם זקן או חולה בין שהיו יוצאים רבים בין שהוא יחיד א"צ לחזור ולברך. ואפשר עוד דברישא נקט לשון יחיד כי היכי דלא ניטעה לפלוגי בין הניח שם מקצת חברים ללא הניח. וגם נראה דאין לדקדק בזקן או חולה דנקט דלישנא דברייתא נקט ולפי האמת בהניחו שם מקצת החברים סגי אפילו אינן לא זקן ולא חולה והיינו דבברייתא שאכתוב בסמוך מפליג ר' יהודה בין הניחו שם מקצת חברים ללא הניחו ולא אדכר זקן או חולה הילכך ע"כ לומר דברייתא דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט אם כולם בחורים ובריאים אין דרך ליעקר כולם לקראת חתן וכלה ולישאר קצתם אבל אין ה"נ שאע"פ שכולם בחורים ובריאים אם נעקרו קצתם ונשארו קצתם אינם טעונים ברכה לא כשהם יוצאין ולא כשהן חוזרין דכיון דנשארו קצתם שם לא נעקר קביעותם:

ד חברים שהיו יושבים וכו'. שם (פסחים ק"א:) יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומן אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אין צריך לברך מאי טעמא לקביעא קמא הדר ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך. מיתיבי חברים שהיו מסובים ועקרו רגליהם לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהם יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחילה בד"א בזמן שהניחו שם זקן או חולה אבל אם לא הניחו שם זקן או חולה כשהם יוצאים טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרים טעונין ברכה לכתחילה קשיא לרב חסדא אמר רב נחמן בר יצחק מאן תנא עקירות רבי יהודה דתניא חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרים אין טעונין ברכה לכתחילה אמר ר' יהודה בד"א בזמן שהניחו שם מקצת חברים אבל אם לא הניחו שם מקצת חברים כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחילה. וכתב הרי"ף וקאמרי רבוותא הלכתא כרב ששת דת"כ ואע"ג דשני רב נחמן לא סמכינן אשינויא. וכתב עליו הרא"ש ז"ל ולא ידענא למה כתב הרי"ף לא סמכינן אשינויא דרב נחמן אין שינויא בגמרא מבורר יותר מזה דכיון דמצא ברייתא דעקירות רבי יהודה ופליג את"ק וא"כ ברייתא קמייתא דפריך מינה לרב חסדא יחידאה היא ואמאי פסיק כיחידאה עכ"ל. ואני אומר דכיון דאשכחן בפרק זה בורר (סנהדרין כ"ד כ"ה) דאיפלגו ריב"ל ור' יוחנן דלריב"ל כל מקום שאמר ר' יהודה בד"א אינו אלא לפרש דברי חכמים ור' יוחנן קאמר שהוא לחלוק וכתבו התוספות והר"ן פרק בני העיר דריב"ל ור"י הלכה כריב"ל וכיון שכן לעולם קושיא ליכא פלוגתא בין ר' יהודה ות"ק וקשיא לרב חסדא אלא דשני רב נחמן דאפשר לרב חסדא למימר דס"ל דבמה ד"א לחלוק והוא דאמר כת"ק והויא ברייתא כרבי יהודה ומכיון דקי"ל דבמה ד"א לפרש ממילא קם לה הלכה כרב ששת ושינויא דרב נחמן לא סמכינן עלה. ודע שבגמרות שלנו גרסינן תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהם וחזרו אין צריכים לברך וכתב הרא"ש ועוד דת"כ דרב חסדא, וי"ס שכתוב בהם ת"כ דרבי יוחנן וכן כתוב במגילת סתרים דרבינו נסים גאון ולא נהירא לי גירסא זו עכ"ל הרא"ש. ונ"ל דאפילו אי גרסינן ת"כ דרב חסדא ל"ק להרי"ף דאיכא למימר מדלא אותבוה מינה לרב ששת אלמא דלא קשיא ליה מההיא ברייתא דיחידאה היא ורב ששת כת"ק א"כ דהוה קים ליה לגמרא דלא מיתניא בי רבי חייא ורבי אושעיא ולפיכך לא טרחה כדאי לאותובי מינה. כך נ"ל לדעת הרי"ף ורבינו ז"ל כהרי"ף ס"ל, ומ"ש וכן אם היו מסובין לשתייה או לאכול פירות כלומר דאין חילוק בין מידי דסעודה ליין ופירות בכולהו שינוי מקום צריך לברך. אבל נשאר לדקדק בלשון רבינו דוכן משמע דלאשמועינן חידושא אתא ואיפכא הוא דהא בפירות אפילו רב חסדא מודה דצריך לחזור ולברך ובמידי דסעודה

לחם משנה

פרק ד ה והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד בפרק ערבי פסחים (דף ק"א) אמרו לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ופירש רבינו ז"ל ממקום למקום בבית אחד והולך לפרש כן משום דקשה לו כדהקשה הר"ן ז"ל מ"ש דגבי קידוש אמר דמפינה לפינה הוא מקדש כדאמר להו רב ענן וכו' והכא מפינה לפינה לא. והר"ן ז"ל חילק בין קידוש לברכה ורבינו ז"ל משוה אותם ופירש הכא ממקום למקום בבית אחד והתם מחדר לחדר בדירה אחת וכדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת אבל

מגדל עוז

וכן אם בירך וכו' עד שאכל. פרק ערבי פסחים (דף ק"א): מי שנסתפק לו וכו' עד אינו חוזר ומברך. פרק שלשה שאכלו: היה אוכל בבית זה וכו' עד יגמור סעודתו. פרק הוציאו ופרק ערבי פסחים: כתב הראב"ד ז"ל הפליג בזה וכו' שאינו עקירה כלל עכ"ל: ואני אומר מה הפלגה יש כ"כ והא במתניתין קמייתא דפרק שלשה שאכלו דגרסינן א"ר זימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנים עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני ופירש"י ז"ל בסוף רוח אצלם ועונה ברוך הוא עכ"ל. אלמא אם אינו סמוך אצלם ועונה הפלגה היא שהרי אין מזמנין עליו ואם רצה הראב"ד ז"ל לפרש כי בשוק חזקת הפלגה [illegible] אלא והאי ר"ל כדברי רמו"ל ורש"י ז"ל. [illegible] בירושלמי [illegible] ברייתא היא בפרק הוציאו ופרק ערבי פסחים ומה שהזכיר הראב"ד ז"ל מהרואה את מקומו לא שמענוהו אלא [illegible] ולא ידענו מאין לו כ"ז: חברים שהיו מסובין וכו' עד לחזור ולברך. פרק ערבי פסחים (דף ק"א) ופרק הוציאו (דף נ"ג):

הגהות מיימוניות

[ג] כב"ה ודלא כב"ש דאמרי אפילו בשבת יחזור למקומו אמנם ר"י פירש דקי"ל בהא כב"ש וכן רב עמרם עד כאן. [ד] בפרק שלשה שאכלו אם לאחר שנגמר אינו חוזר ומברך וכן פר"י דלא קי"ל כרבינא דאמר אפילו גמר יברך עד כאן: [ה] כרב ששת דאמר בפרק ע"פ אחד זה ואחד זה צריך לברך ודלא כרב חסדא דאמר דוקא דברים שאינם טעונים ברכה במקומם אבל דברים הטעונים אין צריך לברך דלקביעותא קמא קא הדר וכן שנינו בתוספתא דיבר עם חבירו והפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר מברך בתחילה ע"כ, ובאכילת פת מיירי. אמנם רשב"ם וכל רבותינו מצרפת פסקו כרב חסדא כ"ש בתוספות פרק כיסוי הדם ובס"ה ור"ח פסק גם הוא כרב ששת כיון דסלקא לדרב חסדא בקשיא אע"ג דשנוי לה כרבי יהודה אלא שינויא דחיקא הוא ולא סמכינן עליה להקל אלא עבדינן כרב ששת לחומרא וכן רבי יוחנן איתותב והדר ביה וקי"ל כל שינוי מקום צריך לברך וכן הלכתא ועוד גרס תניא חברים וכו' ולא מדכר לא רב חסדא ולא רבי יוחנן והכי נמי סבירא לרבינו יואל וכן פר"י בספרי בשם רבותיו:

לחזור ולברך. אבל * במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך: ו ׳בירך על הפת פטר את הפרפרת שאוכלין בהן הפת ממיני התבשיל ופירות וכיוצא בהן אבל אם בירך על הפרפרת לא פטר את הפת. בירך על מעשה קדירה פטר את התבשיל בירך על התבשיל לא פטר את מעשה קדירה: ז * ׳נגמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח״כ נמלך לאכול או לשתות אף ע״פ שלא שינה מקומו חוזר ומברך. ואם לא גמר בלבו אלא דעתו לחזור לאכול ולשתות אפילו פסק כל היום כולו אינו

השגת הראב״ד

* במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך: כתב הראב״ד ז״ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ״ל:

השגת הראב״ד

* גמר בלבו מלאכול או מלשתות כו׳ עד לברך שנים: כתב הראב״ד ז״ל לא אמרו לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד. אבל לענין אכילה לא היה הפסקה אלא מים אחרונים או בהיסח הדעת בגמגום עכ״ל:

א טור סי׳ קע״ח וש״ע סע״ג עיין שם: ב טור סי׳ קע״ט וש״ע בהלב״ד:

כסף משנה

דסעודה דהיינו דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם הוא דפליג. ויש לומר דאכילה דלעיל היינו מפרש מידי דאין טעון ברכה לאחריהם במקומם ואתא לאשמועינן דס״ה לשתיית יין ואכילת פירות שבעת המינין שהם טעונין ברכה לאחריהם במקומן כמ״ש בראש פרק זה דצריך לחזור ולברך ולא אמרינן לקבעיה קמא הדר: ומ״ש והמשנה מקומו וכו׳. שם (פסחים ק״א:) יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ופריך מינה טובא:

ה אבל במזרחה וכו׳. ירושלמי סוף פרק כיצד מברכין: וכתב הראב״ד והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ״ל. כוונת הראב״ד ז״ל לפרש הירושלמי דהיינו כשנטע שבירך בתחלה היה דעתו לגמור סעודתו במזרחה של תאנה ואח״כ נמלך לגמור סעודתו במערבה ולא שנמלך לאכול יותר ממה שהיה בדעתו לאכול כדברי ה״ר בעל מ״ע ז״ל אבל אם כשבירך בתחלה היה בדעתו לגמור סעודתו במערבה ליה לן לאתשובי לגמרי כשינוי לבית וא״צ לחזור ולברך ורבינו השמיט לשון הירושלמי כמנהגו ואע״ג דמזוית לזוית לא הוי שינוי מקום שאני התם שכותלי הבתים מקיפים לשתי הזויות הילכך חשיב כמקום אחד משא״כ באוכל במזרחה של תאנה ובא למערבה שהתאנה כמקום שאין בה מחיצות הוא ולפי זה במקום שאין בו מחיצות אפילו שינוי מקום כל דהו הוי שינוי דתאנה דנקט אורחא דמילתא נקט ולאו דוקא נקט. ומיהו אפשר דבמקום שאין בו מחיצות כל שרואה מקומו הראשון לא הוי שינוי מקום ומזרח תאנה ומערבה שאני דכיון דתאנה מפסקת ה״ל שני מקומות וזה נראה יותר:

ו בירך על הפת וכו׳. משנה פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ״ב) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב״ש אומרים אף לא מעשה קדרה ובגמרא איבעיא להו ב״ש ארישא פליגי דקאמר ת״ק בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ״ש מעשה קדרה כלומר דהיינו לאכול למזון ממש ואתו ב״ש למימר ל״ש פרפרת דלא פטר להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטר או דילמא אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר אבל מ״ק פטרה ואתו ב״ש למימר אפילו מ״ק נמי לא פטר תיקו. ולפי זה נראה לפסוק דבירך על הפת פטר את הפרפרת וכ״ש מעשה קדרה בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדרה פטר. ורבינו שפסק בירך על התבשיל לא פטר מ״ק טעמו דכיון דאסיקנא בתיקו הא איפשר דב״ש ארישא הוא דפליגי וכלישנא קמא וסיפא דנקט פת לאו דוקא דהוא הדין דלא פטר מ״ק אלא איידי דתנא רישא פת תנא סיפא נמי פת אבל בירך על מ״ק פטר את הפרפרת דהא משמע דמ״ק עדיף מפרפרת. ויש לתמוה דכיון דספק ברכות להקל ה״ל למתפס מתניתין כפשטא דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר הא מ״ק פטר. וי״ל דכיון דבגמרא בעי אליבא דב״ש היינו כדי לאשמע מינה פירושא דת״ק וב״ש ארישא קאי וא״כ אמריך דפת דנקט בסיפא לאו דוקא דהוא הדין למ״ק אלא איידי דרישא נקט פת או אסיפא קאי ופת דנקט בסיפא דוקא הוא. אלא דאכתי קשה דהוה ליה למפסק להקל וזה נראה שהוא דרך הרשב״א ז״ל שכתב דהא״ל ספק בברכות דרבנן ולהקל. לכן נראה לי דכיון דבעי גמרא אליבא דב״ש משמע דס״ל לגמרא דהלכה כב״ש וכי אמרינן דקאי ב״ש אסיפא סברי דפרפרת לא פטר אפילו מ״ק פסק רבינו כן. ומיהו אכתי קשיא דא״כ למה פסק בירך על הפת פטר את הפרפרת הא אי קיימי ב״ש ארישא פת לא פטר אפילו מ״ק. וי״ל דהכא לא ה״מ למפסק הכי משום דקי״ל כר׳ חייא דאמר בפרק כיצד מברכין (שם מ״א:) פת פוטרת כל מיני מאכל.

ואח״כ מצאתי בתשובה לרבינו יהושע מבני בניו של הרמב״ם ז״ל שכתב שמצא שהיה חילוף בנוסחאות בדבר והשיג דאכון בירך על התבשיל פטר מ״ק ולכן תגיהו הנוסחאות כך עכ״ל: ויש לדקדק מה ענין דינין אלו כאן גבי שינוי מקום צריך לברך, לעיל בפרק ג׳ הוא מקומם גבי מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. וי״ל דהכא שאני שאינו חפץ באכילת פת כלל מחמת עצמו אלא להעביר היזק הדג מלים אבל הכא חפץ הוא באכילת כל אחד מהם מחמת עצמו הילכך אינו ענין לשם. ומה שכתבו כאן גבי שינוי מקום צריך לברך לומר לך לפעמים אפילו בלא שינוי מקום צריך לברך שאם בירך על הפרפרת צריך לברך על הפת ואם בירך על התבשיל צריך לברך על מעשה קדירה: וא״ת במאי עסקינן אי בשברכותיהם שוות אמאי אין פוטרים זה את זה ואי בשאין ברכותיהן שוות היכי אפשר לומר במקצתם דפוטרים זה את זה ועוד שכתב ז״ל כאן דפרפרת היינו תבשיל ופירות וכיון דאין ברכתן וברכת הפת שוה שפיר דאין פוטרות את הפת דהילך הוא אפשר לומר דברכת בפה״א או בפה״ע יפטור ברכת הפת וכן הילך אפשר דברכת מ״ק שהיא במ״מ יפטור ברכת תבשיל ופירות או שהכל. וי״ל דכיון דסמך על הכל אם אמר שהכל ל״ב יצא ה״נ אפשר לומר שאם בירך על הפת בורא פרי האדמה יצא דהא פרי האדמה הוא ואפשר דאפילו בירך בורא פרי העץ יצא וכמ״ד עץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה. וכן י״ל דברכת במ״מ פוטר ברכת תבשיל ופירות מיהו ה״מ כשבירך על הדבר עצמו ברכה שאינה מיוחדת לו כגון שבירך על הפת עצמו שהכל ל״ב יצא אבל אם בירך על הפרפרת שהג״ב לא פטר את הפת וע״ש זה פקים במאר ברכות על הדרך שכתבתי. ועי״ל שאע״ג שאין ברכותיהן שוות אפשר שיפטרו זה את זה כמו שמצינו בפת שהוא פוטר כל מיני מאכל אע״פ שאילו היה מברך על האחר מיני מאכל ברכת הפת לא היו נפטרים בכך הכי אמרינן בברכת מעשה קדירה לגבי פרפרת או פרפרת לגבי מ״ק: כתב הרמ״ך בירך על מ״ק פטר את התבשיל וכו׳. לא הבנתי למה פסק בספק שהוא שמסורה בהלכה כי לדעת ת״ק פרפרת דהיינו התבשיל כמו שפירש הוא פטר מ״ק אבל מ״ק לא חזין שיפטור פרפרת ואם פסק כב״ש אין מעשה קדירה פוטר פרפרת ולא פרפרת מעשה קדירה. ועוד תימה שהוא פירש פרפרת תבשיל ופירות ואם כדבריו כן הוא הם אין ברכותיהן שוות עם מ״ק ופרפרת שהוא פת הבאה בכסנין עכ״ל. וכבר יישבתי דעת רבינו:

ז נגמר בלבו וכו׳. וזו נמלך שאמרו שקובע ברכה לעצמו כלומר לפניו הוא והכי דייק לשון רבינו שכתב חוזר ומברך ולא כתב מברך לאחריו, ובפרק ע״פ (פסחים ק״ב:) אמרינן דאמימר בריך אכל כסא וכסא משום דאמר נמלך אנא, ובפרק כל הבשר (חולין ק״ז:) א״ר זירא א״ר ששת מברך על כל כוס וכוס לפי שבכל כוס הוא נמלך ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ור׳ יוחנן אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה ואמר רב פפא דלא פליגי הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ופירש״י אי איכא אדם חשוב שבשעת קמשם שישנו לו לחם כל הגורך למדנו מכאן שאין חילוק בין אכילה לשתיה כל שהוא נמלך בעי ברכה לפניו: וכתב הראב״ד ז״ל לא אמרו לענין אכילה וכו׳ בגמגום עכ״ל. דעתו ז״ל דלא אמרינן טעמא דנמלך אלא בשתיה אבל לא באכילה ויש ראיה לדבריו מדאמרינן בפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ב:) דאמר ליה רב הונא בר נתן לרב ששת לא ס״ל מר גמר אסור מלאכול א״ל סילק איתמר כלומר מותר לאכול עד שיסלקו האוכל מעל השלחן ואמרינן נמי בגמרא דרבי זירא ורבה איקלעו לבי ר״ג לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסנא מבי ר״ג רבה אכל רבי זירא לא אכל א״ל רבי זירא לרבה לא ס״ל מר סילק אסור לאכול

לחם משנה

אבל משנה לשנה כבית אחת קידוש וברכה שוים:

ו בירך על הפת פטר את הפרפרת וכו׳. משנה בפרק כיצד מברכין (דף מ״ב) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה ובגמרא איבעיא להו בית שמאי ארישא פליגי או אסיפא פליגי ואסיקנא בתיקו. ולכאורה נראה דרבינו פסק כבית שמאי דאמר דפרפרת לא פטר את הפת ולא מעשה קדרה ועל זה קשה חדא דלא הוה ליה למפסק כבית שמאי אלא כסתם מתניתין ותו דבפירוש המשנה כתב בהדיא רבינו ז״ל דאין הלכה כבית שמאי, ונראה דפסק כתנא קמא [דלא] סבירא ליה דבית שמאי ארישא פליגי אבל בסיפא לא פליגי כלל דכולי עלמא לא פטר פרפרת מעשה קדרה ומה שהזכיר את הפת הוא הדין נמי מעשה קדרה אלא נקטיה אגב רישא וא״כ אליבא דכ״ע לא פטר פרפרת מעשה קדירה. ואם תאמר כיון דאסיק בתיקו ספק ברכות להקל ודילמא בית שמאי פליגי אסיפא ורבנן סברי דפרפרת פטר מעשה קדרה והלכה כוותייהו ואין לברך על מעשה קדרה אחר שבירך על הפרפרת. וי״ל דהוי כעין ספק ספקא דספק אי ארישא פליג וכ״ע מודו דלא פטר פרפרת מעשה קדירה או אסיפא. ואם תמצא לומר אסיפא הא איכא ב״ש דסבירא להו דלא פטר ודילמא הלכה כוותייהו אע״ג דעל הכתוב ליה לן למפסק כוותייהו מאי לן הא לחלק בין ספק ברכות להקל דאמרי׳ בעלמא לכך דהכא ומשיק דהכא דמי לספק ספקא: שאוכלים בהן הפת. לאו דוקא צריך שיאכל פת עמהם דאפילו לא אכל פת עמהם כיון שהם דברים הבאים בתוך הסעודה פטורים מברכה כדכתב לקמן אלא מה שכתב שאוכלין בהם פת כלומר שרגילים לאכול פת עמהם וכתב זה להודיענו ענין פרפרת מהו: ז גמר בלבו מלאכול או מלשתות וכו׳. לכאורה נראה דקשה על רבינו ז״ל מאי דאמרינן בפרק כיצד (דף מ״ב) וליח הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רבא דמשמע

מגדל עוז

במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך. בירושלמי: כתב הראב״ד ז״ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ״ל: ואני אומר בירושלמי דבפרק שלשה כתבו מימנית ולא חילק בין החלוק ואם קבלה נקבל ואם לדין וסברא יש לו תשובה שאם לא היה דעתו מתחלה לכך אם כן נמלך הוא ואם כן למה לי ממזרחה למערבה אפילו ממזרח למזרח ומ: פרב למפרע נמי כל נמלך צריך לחזור ולברך כדנפיק למימר קמן כד״ן: בירך על הפת כו׳ עד מעשה קידרה. פרק כיצד מברכין (דף מ״א מ״ב): גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח״כ נמלך לאכול או לשתות אע״פ שלא שינה מקומו חוזר ומברך כו׳ עד לברך שנים. פרק כיצד מברכין שם: כתב הראב״ד ז״ל לא אמרו וכו׳ או בגמגום עכ״ל: ואני אומר כי הראב״ד ז״ל כמו שאכתוב הר״ם עצמו פסחים גבי עוקרא דרב ברונא דאסיקנא כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי בלא ברכה וכתב רבינו ז״ל דוקא בתיה ולא אכילה ואנחנו לא כן קבלנו מפי רבותינו בעלי התוספות ז״ל אלא אכילה ושתיה אחת היא לגבי היסח הדעת וכן כתב הרב רבי אליעזר ממיץ ז״ל בספרו ותמהני גבו כבודי מבטאין

דפרק שלשה שאכלו במעשה דשמעון בן שטח עם ינאי המלך ויש לי ראיה מפרק כיצד מברכין דגרסינן רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא בתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסנא מבי ריש גלותא רבה אכל רבי זירא לא אכל אמר ליה לא סבר ליה מר סילק אסור מלאכול אמר ליה אנן אתכא דריש גלותא סמכינן אלמא אכילה נמי בגמר דעתה תליא וכן כתבים ר״י הזקן בעל התוספות ז״ל ואמר כי כמו כוס בעל הבית הוא החשוב אלינו כמו ריש גלותא אצלם ועלינו אנו סומכין וכיון שאמר בעל הבית הב ונבריך אסור לאכול בלא ברכה וכל רבותינו בעלי התוספות ז״ל הבאים אחריו כן כתבו וגם רבינו הגדול והרב דרכו מצא מקומי ז״ל. אחנם ר״י אלגם ז״ל הכביס כדברי הראב״ד ז״ל מדאסיקנא סוף שמעתין וליה הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אבי אמר רב כל הנוטל בן תיכף לסעודה שחיטה תיכף לנטילה ברכה תיכף לנטילה ידים ברכה ואמרו לא אפילו אסילק ולגמר דלא הוי היסח עד דהוכא נטילת מים אחרונים. ורבינו יונה ז״ל עמד בשיטת רבותינו בעלי התוס׳ ז״ל וקבל בירושלמי דקא מסיק לה לאשמועינן דאין היסח שמן תמנכ בידים ועל זה נאמרה בירלה דבר

אינו צריך לברך שנית: ח * היו [א]שותין ואמרו בואו ונברך ברכת המזון או בואו ונקדש קידוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או יקדשו. ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אף ע"פ שאינם רשאים צריכים לחזור ולברך תחלה בורא פרי הגפן ואח"כ ישתו. אבל אם אמרו בואו ונבדיל אין צריכין לחזור ולברך: ט [ו] היו מסובין לשתות יין ובא להן מין יין אחר כגון שהיו שותין אדום והביאו שחור או ישן והביאו חדש אינן צריכין לברך ברכת היין פעם שנייה אבל מברכין [ב]ברוך אתה יי' אלהינו

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' קע"ה סמ"ג עשין כ"ז:

השגת הראב"ד

* היו שותין וכו' עד אבל אם אמרו בואו ונבדיל אינן צריכין לחזור ולברך. כתב הראב"ד ז"ל עירבובי דברים יש כאן שהפסקת הקידוש אף ע"פ שלא אמרו בואו ונקדש כיון שקדש היום חייב להפסיק מה שאין כן בהבדלה שאע"פ שחשיכה אינו מפסיק מ"מ אם אמר בואו ונבדיל הא סליק נפשיה משתיה ואסור למישתי בלא ברכה:

כסף משנה

לאכול א"ל אמן אתכא דר"ג סמכינן כלומר ואין סילוקנו סילוק דאדעתא דידיה סמכינן אמר רב הרגיל בשמן שמן מעכבו. ואסיקנא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב תיכף לנט"י ברכה ופירש"י אין קיום הסעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק אלא במים אחרונים שכל זמן שלא נטל מים אחרונים מותר לאכול ומשנטל אסור וכ"כ הרי"ף וא"כ הא בהדיא דלהפסק אכילה בעינן מים אחרונים והא דאמר רבי יוחנן דמברך על כל פרוסה ופרוסה י"ל שאני שאין לו קביעות אבל מי שיושב לאכול אע"פ שגמר בלבו מלאכול אינו צריך לחזור ולברך. ומ"ש או בשינה וכו'. נראה שלמד כן ממתני' דסוף פסחים (דף ק"כ) ישנו מקצתם יאכלו כולם לא יאכלו רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. וליישב זה י"ל דרבינו לא גריס ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא ה"ג ולית הלכתא אלא כי הא דאמר רב חייא וכו' וקאי אמאי דאמר רב אשי הרגיל בשמן שמן מעכבו כלומר מלומר ברכה ואסיקנא דאין שמן מעכבו אלא נט"י היא שמעכבת כדאמר רב חייא תיכף לנטילת ידים ברכה וכיון דהא דאמרינן סילק איתמר אמרינן אמן אתכא דר"ג סמכינן שמעינן שאין הדבר תלוי בגמר סעודתו או אפילו בסילק השלחן מלפניו אלא הכל תלוי בגמר הדעת שאם גמר בלבו שלא לאכול אסור כלומר עד שיברך לפניו וכל שלא גמר בדעתו שלא לאכול אוכל והולך כנ"ל. ויש הכרח לגירסא זו דאילו לרש"י והרי"ף היכי אסיקנא עד שיטול ידיו אוכל והולך הא אפילו לא נטל ידיו כיון שאמרו הב לן ונבריך איתסר להו למשתי כדאמרינן בפרק ע"פ ולא אשכחן דרש"י והרי"ף ליפלגו בין אכילה לשתייה:

ח היו שותים וכו'. בפרק ע"פ (דף ק"ג) רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונבריך לסוף אמרו ליה הב לן ונשתי אמרו ליה הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכו למישתי מ"ט דאסחיתו לדעתייכו. וגרסינן תו התם (שם דף ק"ד) רב הונא בר שלמיה ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלוייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי קדיש יומא אמר להו לא צריכיתו שבתא קבעה נפשה דאמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש כך קובעת להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת ולא להבדלה עכ"ל הגמרא: וכתב הראב"ד ז"ל ערבובי דברים יש כאן וכו' ואסור לתיבעי בלא ברכה עכ"ל. דעתו ז"ל דכי אמרינן שבת קובעת לקידוש היינו בלא שיאמרו בואו ונקדש וממילא דכי אמרינן אינה קובעת להבדלה היינו בשלא אמרו בואו ונבדיל אבל אם אמרו בואו ונבדיל ס"ל להראב"ד דהוי היסח הדעת משתייה כמו הב לן ונבריך. ודעת רבינו דכי אמרי' שבת קובעת לקידוש היינו כשאמרו בואו ונקדש וממילא דכי אמרינן אינה קובעת להבדלה היינו אפילו אמרו בואו ונבדיל. וא"ת והיאך אפשר לפרש כן והא אסיקנא בריש ע"פ שורס מפה ומקדש וכתבו רבינו פכ"ט מהלכות שבת וא"כ אפילו לא אמר בואו ונקדש נאסר לשתות י"ל דהתם כשהמשיך כבר והכא אכתי לא המשיך ואמר להו דשבת קובעת עצמה לקידוש דמכיון שאמרו הב ונקדש איתסר להו למישתי אע"ג דאכתי לא קדש היום כשם שקובעת עצמה למעשר מספק חשכה וכן מבואר בדברי הרי"ף והר"ן ז"ל דהא דאמרינן כשם ששבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש בספק חשיכה היא והא דסבור דלהבדלה קובעת היינו למימרא שאסור לשתות עוד כיון שאחרו הב לן ונבדיל אבל לא לענין שיבדיל מבע"י דומיא דקידוש. והא דנאסר להם לשתות פירש"י בפרק כיסוי הדם דהיינו עד שיברכו וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל אבל דעת רבינו שאסור להם לשתות אפילו בברכה ואם רוצים לשתות אע"פ שאינן רשאים צריכין ברכה. ונ"ל דרבינו שכתב נאסר לשתות לאו דוקא אלא לשון הגמרא הוא שהעתיק וה"ה דאסור לאכול ולרבותא נקט לשתות דלא מיבעיא לאכול שהוא קבע דאסור אלא אפילו לשתות שאינו כ"כ קבע וניחא דמצטרף לסעודה דתחילתא דערלי לא אסח דעתיה קמ"ל, ואע"פ שלעיל בסמוך גבי גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך כתב חוזר ומברך דמשמע שרשאי הוא לאכול או לשתות ובלבד שיברך כי אמרו הב לן ונבריך חמיר טפי דהוי כאילו כבר התחילו לברך: ודע שבפרק ע"פ (שם ק"ג.) אמרינן דרב אשי אמר דלית הלכתא כתלמידי דרב דאמר כיון דאמריתו הב לן ונבריך וכו' ואע"ג דרב אשי בתרא הוא פסקו הרי"ף והפוסקים כתלמידי דרב משום דרבים פליגי עליה ומר זוטרא דבתרא הוא ס"ל נמי התם כתלמידי דרב הילכך הכי נקטינן וכן דעת רבינו.

ט היו מסובין וכו'. ברייתא ריש ע"פ (שם דף ק"א) ופרק הרואה (ברכות נ"ט) שינוי יין אין צריך לברך ואמר רב יוסף בר אבא אמר רב אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל מברך הטוב והמטיב ואוקימנא לה בפרק הרואה בדאיכא בני חבורה דשתו בהדיה ומשום הכי מברך הטוב והמטיב שאילו היה לבדו לא היה מברך הטוב והמטיב משום דהטוב והמטיב היינו הטוב לי והמטיב לאחריני ולכן כתב רבינו דין זה גבי היו מסובין שהוא לשון רבים כלומר דאילו יחיד אינו מברך הטוב והמטיב. ורבינו מפרש דשינוי יין היינו

לחם משנה

דמשמע דאפילו גמר לאכול אינו חוזר ומברך אלא אם כן נטל ידיו דוקא והא לאו קושיא היא כלל דרבינו ז"ל מפרש דמאי דאמר גמר לאכול אסור לאכול רוצה לומר דהוי כמו הב לן ונבריך דאמרינן אסור לשתות אפילו שיברך ברכה לפניו אלא אם כן בירך ברכת המזון תחילה הכי נמי גמר אעפ"י שיברך ברכה לפניו אסור לאכול אלא אם כן בירך ברכת המזון תחילה וכמו שכתב רבינו ז"ל גבי הב לן ונבריך שאסור לאכול עד שיברך בה"מ ואתי ליה שפיר לרבינו ז"ל דרבי זירא לא אכל ואמאי לא אכל בבריך ברכה לפניו כדהקשו התוספות ז"ל אלא ודאי דאפילו בברכה שלפניו אסור עד שיברך ברכת המזון תחילה ודייק לפי זה לישנא דאסור לאכול דלשון אסור משמע אפילו שיברך לפניו כמו שאמר גבי הב לן ונבריך אסור למשתי דרוצה לומר אפילו שיברך לפניו ויש הכרח לפירוש רבינו ז"ל מההיא דהשמש מברך על כל פרוסה ופרוסה (חולין דף ק"ז) דדמי להך דהכא וכמו שדמו אותם התוספות ז"ל בפרק כיסוי הדם (דף כ"ז בד"ה משתא) ומשמע דבגמר מותר לאכול בברכה שלפניו לפי המסקנא דאמרי ולית הלכתא דאם לא כן השתא אתאי מותר לאכול כל פרוסה כיון דהוי נמלך מבלי ברכה לפניו אלא ודאי דאפילו לפי המסקנא מותר לאכול אפילו שגמר בברכה שלפניו. ומ"ש ולית הלכתא רוצה לומר דמאי דאסרו אסור להכול כלומר דצריך לברך ברכת המזון תחלה כמו הב לן ונבריך ועל דא קאמר דלית הלכתא דלא הוי דין זה היכא דנטל ידיו דוקא או היכא דאמר הב לן ונבריך, זה נראה לי פשוט ונכון לדעת רבינו ז"ל. והראב"ד ז"ל מפרש כפירוש רש"י ז"ל ולכך הוצרך לחלק בין שתיה לאכילה. והרב הגדול מוהררי"ק ז"ל תירץ לדעת רבינו ז"ל בטור א"ח סימן קע"ט עד שהוצרך לשנות הגירסא ולהפוך פירוש הסוגיא:

ח היו שותין ואמרו כו'. אע"ג דאפילו אם אמר הקידוש אין לברך בורא פרי הגפן כדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת בשם הירושלמי מפני שפטר אותו היין שבתוך הסעודה גם אם שתה קודם הקידוש צריך לברך בורא פרי הגפן דבשלמא כשקדש פטר נפשיה בברכה שברך על היין קודם אבל הכא לא פטר שהרי הסיח דעתו מלשתות קודם הקידוש אלא שעדיין קשה לי למה פטר היין שבתוך הסעודה לקידוש הא יין שבתוך הסעודה האי לשתות והקידוש [לא] הוי לשתות וכי היכי דיין שבתוך המזון לא פטר של אחר המזון מהך טעמא כדכתב רבינו ז"ל לקמן הכי נמי לא היה לו לפטור היין שבתוך הסעודה לקידוש דבודאי הקידוש לא הוי לשתות. וי"ל כיון דבא בתוך הסעודה מיקרי לשתות ועיין בב"י סימן רע"א: בואו ונבדיל. עיין בב"י סימן רצ"ט:

ט או ישן והביאו חדש. דין זה ירושלמי. ומ"ש שם אח"כ רבי היה מברך על כל חבית וחבית שהיה פותח נראה שיבאר רבינו ממינים שונים:

דברים

מגדל עוז

גבי מים אחרונים אמנם תרדמה ונמנום לא ראינו ולא שמענו להם בענין אכילה אלא לענין מצה בלבד. ואין בין לפירוש רש"י ובעלי שיטה זו איתסר לכו למשתי בלא ברכה כלומר בלא ברכת המזון ולפירוש רשב"ם ורבותינו בעלי התוספות ור"ת ז"ל נסרש כאן בלא ברכה כלומר ברכה ראשונה שהיא ברכת הנהנין ונכונה דפסחים ברכת המזון ובסמוך נבידנה לו בס"ד. ולדעתי לשון ר"מ ז"ל נח וכולל הרבה בקצרה שכתב גמר בלבו וגמר בלב הוא היכה סדעת אמיתי יותר מגמר שר"ל גמר סעודתו ויותר מסילוק שרוצה לומר סילק השולחן שלפניו ויותר ממשיחה בשמן לידים אפילו למי שרגיל בו והוא כמו נטילה אחרונה שרוצים בה שהוא סוף לברכה וכמו הב ונבריך דנטל ידים וריש גלותא וכן לשון דחוזר ומברך שכתב כאן משמע ברכה ראשונה של הנהנין שהיא שיטתן של רבותינו ז"ל וכד"ן: היו שותין וכו' אינם צריכין לחזור ולברך. פרק ערבי פסחים (דף ק"ו) כתב הראב"ד ז"ל עירבובי דברים יש כאן וכו' ואסור למיבתי בלא ברכה ואני אומר הלכות קבועות ופסוקות אלו ומונה כאן והנני מבאר אותן אחת לאחת בס"ד: מה שאמר תחלה אם היו כו' עד יקדשו זהו כמעשה דרב ברונא פ"ק כיסוי הדם וריש ערבי פסחים ומשום היסח הדעת כמו שכתבתי בסמוך וכדמסיק לה התם במכילתין ומה שאמר ואם רצו לחזור ולשתות כו' עד ואחר כך ישתו זהו כדאמרינן בהכוא עובדא הדר אמרו ליה הב לן ונישתי אמר להו רב ייבא סבא כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי ופירשו לה רבוותא קמאי ז"ל משום דהוית הפסקה ודאסיקנא פרק כיסוי הדם משום דמפתיא וברוכי כבדדי לא איפשר ומיהו אי בעי למישתי כתר דבריך ברכת המזון או מקמי דבריך אע"ג דלאו בפיר עביד צריך לברך עליה בתחלה ברכת הנהנין וכן בגיא דבריהם ר"י אלפס ז"ל פרק ערבי פסחים גמרא מתאיתין דלא יפתחו לו מתרבע כוסות של יין ומה שאמר שאם אמרו בואו ונבדיל אינן צריכין לחזור ולברך זהו מעובדא דלקמן כוף הוית שמעתא דגרסינן רב הונא בר שלמיה ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא והוה קאי עלוייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי קדיש יומא נפסוק וניקבעיה לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבתא היא דקבעה אנפשה הכי אמר רב כשם ששבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש סבור מינה כשם שקובעת לקידוש כך קובעת להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב להבדלה אינה קובעת והני מילי דקבעי וקאכלי ואתו מעיקרא אבל אתחולי לא מתחלינן ע"כ. למדנו דהיכא דקבעו מעיקרא כגון הנו שאמרנו כי השבת קובעת בגיבורה מפני שהשבת תשוב ואם קבע נמעשר מתוך חשיבותו ונתרין מינה דכי אמור נקדשי קידוש שבת כמו נבחר הוא והבינה הפסקה והיסח הדעת ואסור למישתי אבל בילואה שבת דהיינו הבדלה לא חשיב למיהוי היסח הדעת והפסקה דליתסר למישתי דהא דבר של חול הוא ומילתא דחול לא חשיבא ולא מידי ואע"ג דפירושא דהדא סוגיא שגירים אחרים פירשו למדנו ממנה זה בלא ספק וגם אחר הראה בעיניך אם תדקדק בפירושיה וסוגיותיה. ומה שכתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא אמרו כו' כבר כתבו ר"מ ז"ל פרק כ"ט מהלכות שבת. ומה שחלק עליו בהבדלה יש לו פנים נכלבה אמנם דברי ר"מ ז"ל אין בהם עירעור אלא כל טוב כמו שכתבתי שם נראים בס"ד וכד"ן ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים הם: היו מסובין כו' עד לברך ולברך. פרק הרואה (דף נ"ט) וריש ערבי פסחים (דף ק"א):

הגהות מיימוניות

[ו] משמע אפילו היין השני גרוע מן הראשון מברך הטוב והמטיב וכן פר"ת שהוא דירושלמי דפרק כיצד מברכין על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך שעל רבוי יינות הוא מברך וכן ס"ה ודלא כה"ג ורשב"ם שפירשו שאין מברך אלא כשהיין השני משובח מן הראשון ע"ש בתוספות פרק הרואה וגרסינן בירושלמי בסוף כיצד מברכין רבי אבא בר רב הונא אמר יין ישן ויין חדש צריך לברך ב"פ הגפן שינוי יין ואין צריך לברך בפ"ה אלא הטוב והמטיב מכאן כתב ראבי"ה נ"ל היכא דאיכא יין חדש ויין ישן איבעיא ליה למיהדר ולברך בפ"ה ולא הטוב והמטיב שמה שאמרו חכמים שינוי יין אין צריך לברך כגון ששניהם חדשים או שניהם ישנים ע"כ:

כסף משנה

היינו שינוי מין אבל כשניהם ממין אחד אינו מברך הטוב והמטיב. ומאריך בירושלמי סוף פרק כיצד מברכין יין חדש וישן צריך לברך. ומשמע לרבינו דלאו דוקא חדש מתלה ואח"כ ישן שאין הדבר תלוי אלא כשיהיו שני מינים. וכתבו הגהות אבל מדברי רש"י משמע דוקא כשהשני משובח מהראשון וכן פירש רשב"ם. וכתבו התוספות שכן כתב בעל ה"ג וכן משמע בירושלמי דלפי שהישן טוב מן החדש צריך לברך מיהו עובדא דבתר הכי פליג דקאמר על כל חבית וחבית מברך הטוב והמטיב משמע בכל ענין אפילו משנה לגישא, ומיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהשני גרוע לא. ונראה דאפילו השני גרוע מברך דעל רבוי יינות מברך ובלבד שלא יהא האחרון גרוע יותר מדאי שאין יכולים לשתותו אלא מדוחק וכן דעת ר"ת:

י אין מברכין וכו'. נראה דהיינו מדאמרינן בירושלמי פרק כיצד מברכין אהן דנסיב טעונא ואינו לא אתיא בידיה צריך לברוכי עליה זמן סייעות כלומר והוא מי שתופס טעונא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך הוא עכשיו לחזור ולברך: נטל אוכל וכו' עד מפני שלכך נתכוין מתחלה. ירושלמי פרק כיצד מברכין וכתבוהו ה"ר יונה והרא"ש והטור וכתבו דהא דקאמר שצריך לומר בשכמל"ו י"א לאחר שאמר אלהינו מלך העולם אבל אם לא אמר אלא בא"י בלבד יסיים ויאמר למדני חוקיך כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהא מזכיר ש"ש לבטלה:

יא דברים הבאים וכו' עד טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"א:) אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. ופירש"י דברים הבאים מחמת הסעודה ללפת בהם את הפת בין מזון בין פירות כיון שבשבילה ללפתן אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שלא הביאו אותם מתחלה ללפת בהן את הפת ואוכל אותם בפני עצמן מברך לפניהם שאין מלפתין עם הפת ואינו מברך לאחריהם שמלפתין עם מה שאכל וברכת המזון פוטרת את הכל. דברים הרגילים לבא לאחר הסעודה כגון פירות אפילו הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת ליפתן טעונין ברכה בין לפניהם דלאו טפלה נינהו ובין לאחריהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזוני נינהו. והתוספות פירשו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר דברים הרגילים לאוכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והביאן בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם אפילו אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הן באין הפת פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהם דכיון דלאו משום ליפתן אתו אין הפת פוטרתן, לאחר סעודה גרסינן ותו לא ול"ג דברים הבאים בסיפא וה"פ אם הביאו דברים שהזכרנו אחר הסעודה פירות לאחר שמשכו ידיהם מן הפת שוב אין הפת פוטרתן והוי כמו שאכלן בלא שום סעודה ובין דברים הרגילים לבא מחמת הסעודה ובין דברים שאין רגילים לבא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם דהכל דברים דלעיל קאי ועכשיו אין לנו דין זה דאין אנו מושכין ידינו מן הפת עד לאחר ברכת המזון עכ"ל. ורבינו נראה לכאורה דכרש"י סבירא ליה שכתב בסיפא דברים הבאים. ויש לדחות שכבר אפשר דכתוספות ס"ל ודברים הבאים דקתני היינו כל דברים הבאים ולכן אני אומר שאין כדברי רבינו הכרע:

יב בשבתות ובימים טובים וכו'. מימרא שם (ברכות מ"ב) בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ובגמרא אמר רבה בר מרי אריב"ל לא שנו אלא בשבתות ובימים טובים ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזה הדם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה בירך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחר המזון כך היא גירסת הרי"ף והיא גירסת רבינו יונה והרא"ש לא היה כתוב בספרו אלא ל"ש אלא בשבתות וי"ט אבל בשאר ימות השנה וכו' וכתבו שמ"מ הגאונים הונה במקצת ספרים שעת הקזה ושעה שיוצא מבית המרחץ משום דבנדרים משמע שאז גם כן היו קובעים סעודתן על היין: בא להם יין וכו'. משנה שם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו ובגמרא (שם מ"ג) יהבינן טעמא לפי שאין בית הבליעה פנוי פירוש אין לב המסובין פנוי אלא לבלוע. ובירושלמי מאריך דטעמא שמא יקדים קנה לושט ויסתכן: ומ"ש

אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב: י אין מברכין על אוכל מן כל האופלין ולא על משקה מן כל המשקין עד [א]שיבא לפניו ואם בירך ואח"כ הביאו לפניו צריך לחזור ולברך. נטל אוכל ובירך עליו [ז] ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר נוטל אחר וחוזר ומברך עליו אף על פי שהוא * מאותו המין וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד [ח] על ברכה ראשונה כדי שלא להוציא * שם שמים לבטלה. עומד אדם על אמת המים ומברך ושותה אע"פ שהמים שהיו לפניו בשעת הברכה אינם המים ששתה מפני שלכך נתכוון תחלה:

יא [ט] דברים הבאים בתוך [ב]הסעודה והן מחמת הסעודה אינן צריכין ברכה לפניהם ולא לאחריהם אלא ברכת המוציא שבתחלה וברכת המזון שבסוף פוטרת הכל שהכל טפלה לסעודה. ודברים [י] שאינן מחמת הסעודה שבאו בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם. ודברים הבאים לאחר הסעודה בין מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה טעונין [כ] ברכה לפניהן ולאחריהם: יב [ג]בשבתות ובימים טובים ובסעודת הקזת הדם ובשעה שיצא מן המרחץ וכיוצא בהן שאדם קובע סעודתו על [ל] היין. אם בירך על היין שלפני המזון פטר את היין ששתה לאחר המזון קודם שיברך ברכת המזון. אבל בשאר הימים צריך לחזור ולברך בתחלה על היין של אחר המזון. בא להן יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו * שאין בית הבליעה פנוי שיענו

א טור סי' קע"ו סמ"ג עשין שם: ב טור סי' קע"ד סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' ר"ו סמ"ג עשין שם:

לחם משנה

יא דברים הבאים וכו'. דברי רבינו ז"ל נראין כפירוש התוספות ז"ל (דף מ"א: ד"ה הלכתא):

יב שאדם קובע סעודתו על היין. בפרק כיצד מברכין (דף מ"ב:) ומשמע מסתם דלאו מייב לקבוע הסעודה על היין אלא רגילות קאמר שהיו רגילין בכך דהא אביי אמר שם דבו"ם היה מברך על כל כוס וכוס משום דלא היה רגיל לקבוע סעודתו על היין ועל זה קשה לי על מ"ש ה"ה על מ"ש רבינו ז"ל בפרק כלאים מהלכות שבת שצריך לקבוע סעודה על היין בשבתות וימים טובים שנלמד מהכא דהא הכא לא אמרו אלא רגילות לקבוע: אם בירך על היין שלפני המזון פטר וכו'. עוד אמרו במנהג בירך על הפרפרת שלפני

הגהות מיימוניות

[ז] ירושלמי אהן דנס"ב תורמוסא ומברך עליה והוא דנפיל מיניה מברך לפנית זמן תניינות בר ובשם רבינו תם מצאתי שאם בירך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר דדי לו בברכה ראשונה כדאשכחן ברב אשי דאגיד בקידושא רבת תנחן תהוא סבא ושתי מה לי הוא מה לי אחר אבל לכתחלה הוא עדיף: * [חסור הוסיף שם ביאור ואמר ואפ"ה שהיה מאותו המין לפניו יותר כשבירך על הראשון]: [ח] וכן איתא בירושלמי על כל המברך ברכה לבטלה: * [כתוב שם אם אמר בא"י לבד ולא אמר אלהינו כשנפל מידו יסיים למדני חוקיך שנראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא ש"ש לבטלה ע"כ]: [ט] פירש"י דברים שמלפתים בהן את הפת ולא נהירא לר"י חדא דמתני' היא כל שהוא עיקר ועמו טפילה כו' ועוד מדפריך עלה יין נמי ניפטרית פת אלמא בלא טפילה איירי דאי איין ששרה בו פתו פריך ניפטריה פת מאי קשיא לית היכא אמרינן דלא פטריה פת כה"ג. ונראה לר"י דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה כגון בשר ודגים וירק וכל דבר טליה שרגילים לאכול עם הפת בתוך הסעודה אע"פ שאכלו בלא פת וכן פירש בערוך ערך דבר ודלא כרש"י שפירש שטעונין ברכה לפניהם וכן דייסא ותרמוזיל"ש כיון שבעיקר סעודה רגילין להיות וכן כל המשקין שבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה חשיבי ואין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם חוץ מן היין הואיל וגורם ברכה לעצמו טעון ברכה לפניו כדתנן במתני' אבל לא לאחריו כדמוכח בע"פ כשמבדא דתלמידי דרב דמר בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא אלמא לא בריך בתרי כסי שבתוך הסעודה על הגפן ועל פרי הגפן דאי בריך א"כ הוי הפסק בלא ברכת המזון. ועל המים שבתוך הסעודה כתב במחזורים שיש לברך. והטעם פירש ריב"ן דדוקא פת פוטרת כל מיני דזייני חוץ מן היין אבל מים ולא זייני לא כדתנן הנודר מן המזון מותר במים ומלח לאכי לא פטר. והר"ר יוסף פירש דשאר משקין לא חשיבי באין מחמת הסעודה חוץ מן היין דגריר ומתאוות אדם לאכול על ידו ולהכי פריך יין נמי ניפטרית פת ופירש דעל כל משקה יש לברך באמצע הסעודה. אבל רבינו תם ור"י לא היו נוהגין לברך על שום משקה חוץ מן היין וכן נוהגין בצרפת ומי שמברך על המים יש לו לברך על כל פעם ופעם דחשיב נמלך ע"כ וכן כתב בסדר רב עמרם שצריך לברך על כל פעם ופעם וכתב מראטר למשתי היכא דתנקתיה אומצא תא לאו הכי מברך ונת"נ כתב דלא צריך לברך אלא תרא זימנא קמייתא וכתב רבינו שמחה וכן עמא דבר כה"ג. הנה מורי רבינו שהיה רגיל כשאין לו יין כדי לברך עליו ולפטור שאר משקין או הוא מברך על המים קודם ברכת המוציא ונטילת ידים על דעת לשתות עד אחר המזון, ולהמביות שרן דקות שקורין ניל"ש בלעז זראות דלא פטרה להו פת מברכת שלפניה דלא חשיבי מחמת הסעודה מפני מעת תבואה בבטנין בתוך הסעודה ששטונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם. ויש להסתפק אם אדם אוכל בתחלת הסעודה פת ופירות והן עיקר סעודתו אם יברך עליהם אם לאו כי סברא הוא שלא יברך עליהם כדאמרי' בירושלמי רב הונא אכל תמרים עם פתא אמר ליה חייא בר אשי פליג את על רבך שבקן לבתר מזונך ואת מברך תחלה וסוף אמר ליה אינון עיקר מניפתי פי' עיקר אכילתי והיינו דבאמצע סעודה אוכל פירות עם הפת איכא למיתלי כיון דאין דרך ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהם והוא דאמר ליה שבקן לבתר מזונתא ולא לאמצע מזונות משום דלבסוף קאמר ליה הנ"ל. וירא שמים האוכל פירות בסעודה יאכל מתן קצת בלא פת תחלה ומברך עליהן והדר יאכלם בין בפת בין בלא פת ע"כ: [י] פירש ר"י כגון פירות שאין רגילין ללפת בהן הפת והן באין להשביע אלא לעכל המאכל ע"כ: [כ] פירוש לאחר שמשכו ידיהם מן הפת קודם ברכת המזון הדין זה אינו נוהג בזמן הזה כי אין אנו מושכין ידינו מן הפת עד ברכת המזון והוי הכל תוך הסעודה עד שיברכו ברכת המזון ע"כ: [ל] לשון מורי שי' אבל בזמן הזה אין רגילין לקבוע עצמן לשתות בקבע אחר אכילה קודם ברכת המזון ואחר שמשכו ידיהם מן האכילה צריכין לחזור ולברך כמו בשאר ימות השנה לדידהו. ואותן בני אדם שמבדילים על השלחן פסק רבינו יוסף ז"ל שאין צריכין לחזור ולברך בורא פרי הגפן בתוך הסעודה אע"ג דהבדלה יכולה להיות שלא במקום סעודה כיון דהשתא היא במקום סעודה הבדיל אין צריך לחזור ולברך דהא תנן בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון היכא דדעתו לשתות והה"נ הכא כיון דדעתו לשתות תוך הסעודה. ועוד דנ"ל לא קא מיבעיא פרק כיצד מברכין אלא שבירך על היין שבתוך המזון אם פוטר שלאחר המזון דוה לשתות דלא אתי לשתות הספק דלשתות אבל איפכא פשיטא דפטר דלשתות דעדיף פטר דלשתות ועוד דבפרק ע"פ משמע דהכי יוחנן [סבר] יש קידוש שלא במקום סעודה ואפ"ה אית ליה אף ידי יין יצאו שיצא בין קידוש ידי ברכת בורא פרי הגפן ואע"ג דר' יוחנן איתותב ה"מ בשינוי מקום אבל באותו מקום עצמו פשיטא ריבנו וה"ה להבדלה כרפרישית וכ"ש דבין קידוש ריבנו לדידן דקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה ע"כ. [כתב הטור בשם הראב"ד דבמקומות שהיין מצוי אין חילוק בין שבת וי"ט לחול שלעולם דעתו גם על שלאחר המזון ע"כ וע"ש]: * [וכן הסכים הטור דלא כרש"י ופירש טעמו משום שאין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע ובעינן דעת שומע ומשמיע והוא אע"ג שאוכלין יכולין לשמוע ויוצאין בשמיעה אלא טעמו דירושלמי שאין יכולין לענות אמן ואפילו אם שומע בשעה חיישינן שמא יענה אמן ואיכא סכנה ע"כ]:

מגדל עוז

נטל אוכל ובירך כו' עד נתכוון מתחלה. בירושלמי פרק כיצד מברכין: דברים הבאים בתוך הסעודה כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין (דף מ"א):

ומ"ש ואינו פוטר וכו'. שם (מ"ב:) בעיא ואפלינו אמוראי בפשיטותא ופסק הרי"ף כמ"ד דאינו פוטר והרא"ש כתב רב אמר פוטר רב כהנא אמר אינו פוטר רב נחמן אמר פוטר רב ששת אמר אינו פוטר רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי אינו פוטר וכן הלכה אע"ג דקי"ל הלכה כרב באיסורי מסתברא כיון שכל תלמידיו נחלקו עליו שמעו מרב שחזר בו וקי"ל רב נחמן ורב ששת הלכה כרב ששת באיסורי עכ"ל. והטעם שאינו פוטר משום דיין שבתוך המזון הוא לשרות המאכל ושלאחר המזון הוא לשתות ולשתות עדיף ואין יין דלשרות פוטרו, וכל לאחר הסעודה או לאחר גמר הסעודה או לאחר המזון המוזכר בפרק זה ענינו אחר שגמרו סעודתן ועדיין לא ברכו ברכת המזון דאילו אחר ברכת המזון אין לך דבר שאינו צריך ברכה לפניו ולאחריו שהרי אינו מצטרף עם המזון שלפניו וכן כתב הרי"ף ופשוט הוא :

פ"ה א נשים ועבדים וקטנים וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות כ':):

ומ"ש וספק יש וכו'. גם זה שם בעיא ולא אפשיטא. ומ"ש אבל הקטנים וכו'. הוא מדין חינוך המוזכר בסוף לולב הגזול וכוונת לשון רבינו כך היא נשים מספקא לן אם היא מדאורייתא או דרבנן אבל הקטנים ודאי היא דרבנן וסה"י דאורייתא דכתיב ואכלת ושבעת וה"ל מ"ע שלא הזמן גרמא או דרבנן דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והיא לא נתנה לנקבות להתחלק ואי משום בנות צלפחד חלק אביהם הוא דנטלו שהיה מיוצאי מצרים :

ב שלשה שאכלו וכו'. משנה ר"פ שלשה שאכלו (שם דף מ"ה): ואיזו היא ברכת הזימון וכו'. ג"ז משנה שם (מ"ט.) כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו ובגמרא אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל והא דתנן בשלשה והוא אומר ברכו ה"ק אף ברכו ומ"מ נברך עדיף: ומ"ש והוא חוזר ומברך. שם (מ"ו.) להיכן הוא חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק ופירשו התוספות דקאי אהא דאמריך המברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו להיכן הוא חוזר המברך לאחר שעונו המסובין חוזר לראש שהמברך חוזר ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו וכן הלכתא וזה דעת רבינו. ומה שכתב והן עונין אמן. לאו למימרא שאם שמעו כל הברכות מתחלה ועד סוף ולא ענו אמן שלא יצאו אלא לומר שמצוה עליהם לענות אמן כדי

שיעלו שכר כמברך וכמ"ש בפ"א מהלכות אלו :

ד היו האוכלין וכו'. ג"ז משנה שם (מ"ט:) בעשרה אומר נברך לאלהינו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא בק' הוא אומר נברך לה' אלהינו באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים, ובגמרא הא גופא קשיא אמרת אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אלמא כי הדדי נינהו והדר קתני במאה אומר באלף אומר ברבוא אומר אמר רב יוסף לא קשיא הא רבי יוסי הגלילי הא ר"ע אמר רבא הלכה כר' עקיבא דאמר אחד עשרה ואחד עשרה רבוא :

ה הסועד בבית חתנים וכו'. פ"ק דכתובות (דף ח') רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא אפושי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא מז' ועד תלתין בין אמר להו כלומר לקרואים מחמת הלולא קראתי אתכם בין לא אמר להו מחמת הלולא מברך שהשמחה במעונו מכאן ואילך א"ל מחמת הלולא מברך שהשמחה וכו' ואי לא לא וכי אמר להו מחמת הלולא עד אימת אמר רב פפי משמיה דרבא עד י"ב ירחי שתא ומעיקרא מאימת כלומר מעיקרא מאימת התחלת שמחת החופה מכי רמו שערי באסינתא כלומר משהתחילו לשרות שעורים בעריבת מים להטיל שכר לצורכי חופה, ורמו שערי באסינתא לאו דוקא דה"ה ענין אחר מצרכי סעודת החופה וז"ש רבינו משיתחילו להתעסק בצרכי סעודת נישואין :

ו הכל חייבין בברכת הזימון וכו'. בריש ערכין (דף ג'.) תניא הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים ופריך פשיטא לא צריכא דאכלי קדשים סד"א ואכלו אותם אשר כופר בהם אמר רחמנא והא כפרה הוא קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא והא איתנהו הכל מצטרפין לזימון כהנים לוים וישראלים פשיטא לא צריכא דאכלי כהנים תרומה או קדשים וזר אכיל חולין סד"א הואיל ואי בעי זר למיכל בהדי כהן לא מצי אכיל לא ליצטרף קמ"ל דכיון דכהן מצי אכיל בהדי זר מצטרף :

ז נשים ועבדים וכו'. משנה (ברכות דף מ"ה) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליה'. ומ"ש אבל מזמנין לעצמן וכו'. ברייתא שם בההיא פרק נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנים לעצמן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין ומפרש בגמרא טעמא משום פריצותא דעבדים בנשים או בקטנים והטעם שלא הזכיר הברייתא וקטנים מזמנין

שיענו אמן ואינו פוטר את היין שלאחר המזון :

פרק חמישי

א נשים [א]ועבדים חייבין בברכת המזון. וספק יש בדבר אם הן חייבין מן התורה לפי שאין קבוע לה זמן או אינם חייבין מן התורה. לפיכך אין מוציאין את הגדולים ידי חובתן. אבל הקטנים חייבין בברכת המזון מדברי סופרים כדי לחנכן במצות: **ב** [ב]שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון. ואי זו היא ברכת הזימון אם היו האוכלים משלשה עד עשרה מברך אחד מהם ואומר נברך שאכלנו משלו והכל עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. והוא חוזר ומברך [א] ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו: **ג** ואחר כך אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו עד שגומר ארבע ברכות והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה: **ד** היו האוכלין מעשרה ולמעלה מזמנין בשם. כיצד המברך אומר נברך לאלהינו שאכלנו משלו. והן עונין ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו. והוא חוזר ואומר ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ומתחיל ברכת המזון: **ה** [ג]הסועד [ב] בבית חתנים משיתחילו להתעסק בצרכי סעודת נישואין ולהכינה עד שלשים יום אחר הנישואין מברך נברך שהשמחה [ג] במעונו שאכלנו משלו. והם עונים ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו וכו'. ואם היו עשרה מברך נברך לאלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו. והם עונין ברוך אלהינו שהשמחה וכו'. וכן סעודה שעושין אותה אחר הנישואין מחמת הנישואין עד שנים עשר חדש מברך שהשמחה במעונו: **ו** הכל [ד]חייבין בברכת הזימון כדרך שחייבין בברכת המזון. אפילו כהנים שאכלו קדשי הקדשים בעזרה. וכן כהנים וישראלים שאכלו כאחד ואכלו [ד] הכהנים תרומה וישראל חולין חייבין בזימון כחיובן בברכת המזון: **ז** נשים [ה]ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן אבל מזמנין לעצמן. ולא תהא חבורה של נשים ועבדים

א טור סימן קצ"ו סמ"ג עשין כ"ז : ב טור סי' קצ"ב סמ"ג עשין שם : ג טור א"ח סי' ס"ב סמ"ג עשין שם : ד טור א"ח סי' קצ"ט סמ"ג עשין כ"ז : ה טור א"ח סי' קצ"ט סמ"ג עשין כ"ז :

לחם משנה

שלפני המזון ספר את הספרפת שלאחר המזון ולא הזכירו רבינו ז"ל דספק במ"ש בדין היין :

פ"ה ד נברך לאלהינו. מ"ש כאן רבינו ז"ל לאלהינו בלמ"ד משום דהיכא דמזכיר שם לא איכפת לן שיאמר למ"ד דמוכחא מילתא דעל קודשא בריך הוא קאמר ולא מצינו למימר דאמר לבעל הבית דכן אמר בגמרא גבי למי שעשה ניסים וכו' וכן גבי בעשרה דמוכחא מילתא. משמע דהיכא דמוכחא מילתא לא איכפת לן לומר למ"ד ואדרבא טפי עדיפא לדמויי לברכה דלמי שעשה ניסים. אמנם פליג על מה שכתב הרב בית יוסף בסימן קצ"ב על מה שכתב הטור ז"ל דאין לומר נברך לאלהינו דהוא משום שאין לומר למי שאכלנו. ולעניות דעתי נראה כדכתיבנא דשאני היכא דמזכיר שם דיכול לומר למ"ד וכן הוא בעצמו כתב למטה. ונראה לי דמהאי טעמא מני למימר למי שאכלנו כשהם עשרה :

מגדל עוז

פ"ה נשים ועבדים כו'. עד לחנכן במצות. פרק מי שמתו (דף כ"א): שלשה שאכלו פת כו' עד אחר כל ברכה וברכה. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ב): היו האוכלין מעשרה ולמעלה כו' עד בברכת המזון. פרק שלשה שאכלו ופרק עומד ויושב (דף כ"ג): הסועד בבית חתנים כו' עד שהשמחה במעונו. פרק קמא דכתובות (דף ח'): הכל חייבין בברכת הזימון כו' עד בברכת המזון. ריש פסקא פרקין: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם כו' עד יש להם לחלק. בכל פ' שלשה שאכלו (דף מ"ה):

הגהות מיימוניות

[א] וכן ר"י אלפס וה"ג ות"ר יוסף ועיין לקמן פ' ו' בהלכה ד בהגה"ה : [ב] פרק קמא דכתובות ובפרק הישן אין שמחה אלא בחופה מכאן משמע שאם יצא חתן מחופתו אע"פ שלא עמו והולכין לאכול בבית אחר אין מברכין שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים. אבל אין ראיה מההיא דפ"ק דכתובות דאמרינן מברכין ברכת חתנים בבית חתנים דרילמא אמר הכי לאפוקי מס"ד אף בבית אירוסין מברכין אותה. וצריך לדקדק מאי חופה ואין לפרש דהיינו מקום שברכו תחלה ברכת נשואין דלפעמים מברכין אפילו ברחוב העיר כשיש רוב עם מליכנם לבית אלא מקום עיקר ישיבת חתן קרוי חופה ולא מקום הנשוי לאקראי בעלמא ושם מברכין ברכת חתנים כל ז' ע"כ תוספות. והנה מורי רבינו זצ"ל היה מנהג לברך שהשמחה במעונו וברכת חתנים דהיינו אשר ברא בליל מוצאי שבת יום א' של אחר הנישואין כשעושין משתה אצל החתן והכלה אע"פ שאין אוכלין במקום שאכלו בסעודת הנישואין אלא בבית החתן והכלה וכן עשה מעשה בעצמו וכן הורה לי תות לעשות כשסעדתי אצלו בסעודת הלילה ע"כ. [ג] ובזמן הזה ערבת כל שמחה ואין מברכין אחר ימי המשתה כלל ש"ה. ובסעודת אירוסין פסק רבינו שמואל בר חפני שאפילו אם ברכו ברכת אירוסין אין מברכין שהשמחה במעונו וכן דעתו של רבינו שב"ם ושאני רב פפא דהוי מייחא לית מפרש רש"י כבר הכין לנישואין והך דרבינא נמי הכל היה מוכן לנישואין והלכך לא מברכינן עלה ותו דאי פשיטא לן לברך משום אירוסין לא היה שואל התלמוד מעיקרא מאיכה וכן רבינו שמריה ורבינו אפרים בר יצחק וכן נראה לראבי"ה ודלא כריב"ם משמיה דאמר דלא גרע משבוע הבן והוו מברכין אי לאו משום צערא דינוקא ועובדא דר"פ ורבינא בשעת שידוכין היה ולא אירוסין ממש ופי' דלא הדרי בהו כאירוסין ותו מדאסרינן בפ' אלו עוברין הרי שהיה הולך למול את הבן ולאכול סעודת אירוסין אלמא דמקשי להו. ויש לדחות דשבוע הבן כתיב ביה שש אנכי על אמרתך הילכך אי לאו משום צערא דינוקא מברכין והך נמי דמקיש להו לענין מצוה מקיש להו ע"כ מאביאסף וכן דעת רבינו המחבר כדבריהם. [ד] כיון דכהן מצי אכיל בהדי זר שפיר דמי ומכאן כתב מורי רבינו שמחה בשם רבינו שמואל אם ב' בני אדם בחבורת זימון אחד נוזר מפת של עכו"ם ואחד אינו נוזר ואוכל פת עכו"ם כיון שאותו שאין נוזר יכול לאכול עם הנוזר מצטרף לזימון ע"כ עוד כתב דמשמע דאם ג' בני אדם מודרים הנאה זה מזה לא מצטרפין לזימון וכן ברע וזר שאוכלים כאחד כהן אוכל חלה וזר אוכל פת של עכו"ם והכהן נזהר מפת של עכו"ם לא מצטרפין ע"כ :

כסף משנה

מזמנין לעצמן לפי שהקטנים אינן חייבים במצוה אלא על אביהן מוטל לחנכן וכיון שהיא חברת קטנים אינם מצווים בזימון. ומ"ש ובלבד שלא יזמנו בשם מדאמרינן כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה גדולים ובני חורין כמו שנתבאר בפ"ח מהלכות תפלה: אנדרוגינוס מזמן למינו וכו'. כר' יוסי דאמר בס"פ הערל (יבמות דף פ') בריה בפני עצמו הוא וכיון שכן אינו מצטרף לא עם אנשים ולא עם נשים כיון שהוא גרוע מהם: והטומטום אינו מזמן כלל. כלומר דטומטום לפעמים הוא נקרע ונמצא זכר ולפעמים נקרע ונמצא נקבה ואם המברכים אנשים אינו מצטרף עמהם שמא הוא אשה ואם הם נשים גם כן לא יצטרף עמהם דשמא ימצא זכר ואם הם טומטומים לא יצטרף עמהם דשמא יקרעו הם וימצאו זכרים והוא ימצא נקבה או איפכא: קטן היודע למי מברכין וכו'. פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ז מ"ח) פלוגתא וטריא טובא בדין צירוף דקטן ואסיקנא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. וכתב הרי"ף דכיון דקרי ליה קטן אפילו בן שבע ובן שמנה כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו וזה דעת רבינו ומדאמר סתם מזמנין עליו משמע דבכל ענין מצטרף בין לשלשה בין לעשרה: והעכו"ם אין מזמנין עליו. משנה שם (דף מ"ה): ח אין מזמנין אלא על מי שאכל וכו'. משנה שם דמי שאכל פחות מכזית אין מזמנין עליו. ומ"ש שבעה שאכלו פת וכו'. שם (דף מ"ח) אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב ט' שאכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין אמר רבי זירא בעאי מיניה מרב יהודה ח' מהו ז' מהו אמר לי ל"ש שנה ודאי לא איבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא איבעי לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא ה"נ איכא רובא ואיהו סבר בעינן רובא דמינכר ופירש"י ר' זירא שהיה קובל ומתרעם על שלא שאל על השבעה סבר דילמא רובא דמינכר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעאי תיובה שבעה לא היה מסיר וכיון דלרבי זירא מספקא ליה הכי נקטינן וכן פסק הרי"ף. וכתב עוד הרי"ף וקאמרי רבנן דוקא לאצטרופי לגבי עשרה אבל לגבי שלשה אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן. וגרסי' תו בגמרא אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף ולהוציא את הרבים י"ח אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן. ויש לדקדק בלשון רבינו למה כתב בתחלה אין מזמנין אלא על מי שיאכל כזית פת ולמעלה מאחר שכתב בסוף אבל בג' צריך שיאכלו וכו', וי"ל דה"פ בתחלה כתב דאין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ואח"כ בא לומר דלזמן בעשרה אסור לזמן אפילו על שלשה שלא אכלו פת ולא תאמר דאין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת אלא בזימון של שלשה:

ט שנים שאכלו וכו'. שם (דף מ"ז) רב ושמואל הוו יתבי בסעודה אתא רב שימי בר חייא הוה מסרהב ואכיל כלומר ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון ויזמנו עליו א"ל רב מאי דעתיך לאצטרופי בהדן אנן אכלינן לן א"ל שמואל אילו מייתי לי ארדילא וגוזלא לאכלה מי לא אכלינן. ופרש"י שמואל חביבין עליו ארדילא בקינוח סעודה והם כמהין ופטריות ולרב היו חביבין גוזלות ושמואל היה קורא לרב אבא כדי לכבדו. ומשמע דקי הלכה דהא רב נמי לא פליג וא"כ כל היכא דאי מייתו לפו מידי מצו למיכל מיניה מצטרף בהדייהו. ומ"ש כתבו התוספות שלא אמר הב לן ונבריך שהסיחו דעתם מלאכול אין השלישי מצטרף עמהם: וחכם גדול וכו'. גם זה שם והלכתא גדול מברך ואף על גב דאתא לבסוף. וכתבו התוספות שהגדול יכול ליתן רשות לקטן כדא"ל רבי לרב משי ידך:

י שלשה שאכלו וכו'. משנה שם (דף נ') שלשה שאכלו כאחד אין רשאים ליחלק וכן ארבעה וכן חמשה ששה נחלקים עד עשרה ועשרה אין נחלקין עד שיהיו עשרים: יא שלשה בני אדם וכו'. שם אמר רב הונא ג' בני אדם שבאו מג' חבורות אין רשאין ליחלק אמר רב חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם אמר רבא ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פקע זימון מינייהו: וכתב הראב"ד ז"ל לא זימן ממש וכו' לא נועדו יחד מתחלה עכ"ל. כלומר שמלשון רבינו שכתב וזימן משמע שמפרש לא אמרן שאינן רשאין ליחלק אלא כשלא זימנו עם בני חבורתם דלא פקע זימון מינייהו אבל אם כבר זימנו בחבורתם פקע זימון מינייהו ואינן מזמנין ומקשה הראב"ד דהא ודאי פשיטא ולמה לרבא לאשמועינן אלא הכי פירושו כשקרא כל אחד מאלו לבא וזימנו עליו ע"כ שהוא לא היה

ועבדים וקטנים מפני הפריצות. אבל נשים מזמנות [ה] לעצמן או עבדים לעצמן ובלבד שלא יזמנו בשם. אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק. והטומטום אינו מזמן כלל. [ו] קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואע"פ שהוא כבן שבע או כבן שמונה. ומצטרף בין למנין שלשה בין למנין עשרה לזמן עליו. והעכו"ם אין מזמנין עליו: **ח** אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ולמעלה. שבעה שאכלו פת ושלשה אכלו עמהן ירק או ציר וכיוצא בהן מצטרפין לזמן בשם. והוא שיהיה המברך מאוכלי הפת. אבל ששה שאכלו פת וארבעה ירק אין מצטרפין עד שיהיו אוכלי הפת רוב הניכר. במה דברים אמורים בעשרה, [ז] אבל בשלשה צריך שיאכלו כל אחד ואחד מהן כזית פת ואח"כ מזמנין: **ט** שנים שאכלו וגמרו מלאכול ובא שלישי ואכל. אם יכולין לאכול עמו כל שהוא ואפילו [ח] משאר אוכלין מצטרף עמהן. [ט] וחכם גדול שבמסובין הוא שמברך לכולן אע"פ שלא בא אלא באחרונה: **י** שלשה שאכלו כאחד אינן רשאין ליחלק. וכן ארבעה וכן חמשה. וששה יש להם ליחלק עד עשרה. מעשרה ולמעלה אינם רשאים ליחלק עד עשרים. שכל זמן שיחלקו ותהיה ברכת הזימון לכל חלק וחלק בזימון הכל יש להם ליחלק: **יא** * שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה אינן רשאין ליחלק. ואם כבר זימן כל אחד ואחד מהן בחבורה שלו רשאין ליחלק. ואינן חייבין בזימון שכבר

א טור סי' קצ"ז: ב טור א"ח סי' ר"א סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' קצ"ג:

השגת הראב"ד

*) שלשה בני אדם כו' עד שכבר זימנו עליהם: כתב הראב"ד ז"ל לא זימון ממש אלא אפילו זימנו עליו בני חבורה של ברכה פקע זימון מינייהו ואפילו אכלו שלשתן אחר מכאן לפי שאלו השלשה לא נועדו יחד מתחלה עכ"ל:

לחם משנה

ז והעכו"ם. אמרו בגמרא (דף מ"ז:) שאפילו מל ולא טבל ולא הוצרך רבינו להזכירו שהרי כתב שם בדין הגרים דהוי כעכו"ם כל היכא דלא טבל: כזית פת. בגמרא (דף מ"ח) אמרו כזית דגן וסובר רבינו ז"ל דדוקא פת דאיכא ביה ברכה דאורייתא אבל במעשה קדרה דליכא אלא ברכה מעין שלש דהוי מדרבנן לא מצטרף והרא"ש מצטרף דס"ל דהוי דאורייתא:

יא שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות וכו' רשאין לחלק וכו'. קשה דהיה לו לומר דמצוה לחלק ולא מצו למעבד זימון ומדקאמר רשאי ואין חייבין משמע דהרשות בידם ואולי סובר רבינו ז"ל דלא אמרו (דף נ':) פקע זימון מינייהו אלא לומר דאין חייבים אבל מכל מקום אם ירצו לזמן יכולים לזמן. ודעת הראב"ד ז"ל בהשגות נראה לי שהוא כפירוש רבינו יהודה שאומר שאפילו שלא זימן הוא אלא האחרים זימנו ולא

הגהות מיימוניות

[ס] אמנם יוצאות בברכת המזון שלנו אע"פ שאין מבינות מידי דהוה אמר דיוצא בברכתו של סופר וכן חלוצו ששמע אשורית במגילה אמנם וראיות איכא למדחי עיין בהלכות ברכות של מורי רבינו שי' ע"כ: [ו] בפ' שלשה שאכלו לית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דא"ר נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו וכן פר"י אלפס בשם הגאון דהוא רב האי ובעל הערוך בערך פרח אבל ה"ג ור"ח פסקו כי הא דאמר רבי יוחנן קטן פורח מזמנים עליו פירוש כשהתחיל להביא ב' שערות וצמחו לו אבל לא כדי לכוף ראשן לעיקרן כגון בשנת י"ג וכן פסק רבינו שמחה וכן בשאלתות דרב נטרונאי גאון ורב שלום ורבינו שב"ם ורבינו תם כתב דאפילו קטן המוטל בעריסה מצטרף לי' כרבי יהושע בן לוי והא דאמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אריב"ל דאפסקיה למילתיה בכולי אחריתי וכתב הא דר"ח פליג אדרב האי דאמר קטן עולה למנין י' לא מבח הלכה אלא שכל דבריו תופס לתורה שלא להוציא שם שמים לבטלה ודוקא בזימון פליגי אבל בסניף לא פליג אריב"ל דקי"ל כוותיה וליכא מאן דפליג. ומה שכתב בה"ג דקטן פורח ויודע למי מברכין מצטרף לי' נראה בעיני דאו או קאמר או פורח או יודע ואני מוסיף על דבריהם אפילו קטן המוטל בעריסה ואכל בי עשרה שכינתא שריא דכי גמירי קדושה מנקדשתם לא שנא גדולים ולא שנא קטנים ובלבד שיהיו ט' גדולים דבפחות מהך לא כדאמרינן גבי עבד וכו' ע"כ דברי רבינו תם. ולזימון של שלשה כתב רבינו תם שמנהג העולם כי הא דירושלמי דאמר רבי יוסי כמה זימני אכלי גם חלפתא אבא ועם רבי אבינא בר קיסי חביבי ולא זימנו עלי עד שהבאתי ב' שערות אמנם הלכה למעשה פר"י דלא ככל אלו הגאונים וצ"ל אלא שאין קטן מצטרף אפילו לזימון לג' וכ"ש לי' דחמיר ליה י' טפי כדלקמן בהלכה י"ב עד שיביא ב' שערות וכן פסק רבינו יהודה וס"ת וכן נהג מורי שי' כדפירשי' לעיל בעובדא דירושלמי ולא כעובדא דאביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה כי דהתם לאו לזמני עלייהו אלא להודיע בינתם היתירה ועיין בפרק ח' מהלכות תפלה. וכן ראבי"ה כתב דהואיל ונחלקו בו גאוני עולם ראוי ונכון להחמיר אך בשעת הדחק נעשה כהוא דתניא אין מדקדקין בקטן ואע"פ שאין בקיאין חוה פתרון עכ"ל: [ז] אבל התוספות פסקו ה"ת ב' שאכלו דגן ואחד ירק דמזמנין דאמרינן בירושלמי תני שנים פת ואחד ירק מזמנין לרשב"ג וכן כתב רבינו יהודה וכן ראבי"ה אמנם ר"י אלפס פסק כרבינו המחבר וכן רא"ש וכן בעל ס"ה ז"ל. ואני אומר כי הירושלמי מסייע לאלפסי וכן תני כרשב"ג דמזמנין מכלל שרבנן חלוקין עליו עכ"ל וכן נהג מורי רבינו שי' שאין מזמנין אלא מי שאכל פת כזית אמנם בהלכות ברכות שלו משמע דאית ליה אפילו בשתייה מצטרף כדברי התוס' ולשונו גמרא לקמן מכאן נראה דסבירא ליה כדברי התוס' דאמר שנים אכלו דגן ואחד ירק מזמנין כדלעיל וס"מ נכל לומר דסבירא ליה בכוס שתיה נוהג כאלפסי והמחבר ומה שהזכיר אכילה ושתייה ר"ל לכך כדאית ליה ולמר כדאית ליה יען כי לא רצה לפסוק כחד מינייהו וז"ל מורי שנים שאכלו מצוה הוא שיחזור אחר זימון ואי אתא עלייהו גברא מצוה שיתנו לו לשתות או לאכול כדי שיצטרפו לזימון וכן משמע בריש פרק כל הבשר וכן לענין י' מצוה לחזור אחריהם כדאמרינן פ' שלשה שאכלו רבינא ורב חמא בר בוזי איקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל רבינא לא צריכת האמר רבה הלכתא כרבי עקיבא דאמר אין חילוק בין ק' לי' וס"ם שמצינן מהתם דמצוה לחזור אחר י' עכ"ל מורי שי'. שוב מצאתי כתוב משמו שהיה נזהר כשהיה אוכל הוא ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן או שהיה מוצא אחר שהיה אוכל עמהם כזית דגן לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן וגם לא מצא אחר או היה סומך על דברי התוס' והיה מזמן על השותה: [ח] כדאמר ליה שמואל לרב א"ל מייתי לי ארדילא או גוזליא לאכלה מי לא אכיל וכו' ודוקא דלא אמר הב לן ונבריך וגם לא נטלו מים אחרונים: [ט] מיהו אי בעי יהיב גדול רשות לאחרים כדאשכחן שרבי ורבי חייא ורב הוו יתבי בסעודתא עד א"ל רבי חייא לרב בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך:

מגדל עוז

שלשה בני אדם כו' עד שכבר זימנו עליהם. פרק שלשה שאכלו (דף נ'): כתב הראב"ד ז"ל לא זימן כו' לא נועדו יחד מתחלה עכ"ל: ואני אומר דברים נכונים מסכימים בם ולא אתי' מבין לבם מה לא נודע כי זה מלמד ערוך הוא פרק שלשה שאכלו. דבר ודבר בפני עצמו. ור"מ ז"ל מכר בלשונו. כאן. ושלא בחילוקים. שבג' שפיתו דבר דבור על אופניו ולא רצה לומר כי ר"מ ז"ל כיון בו שדים כן כבר כתבתי לך פעמים הרבה כי ר"מ ז"ל מחבר בחבורו סבור וקצר מלשון התלמוד ולכן קראו משנה תורה שלא רצה לשנות כמו שכתבו:

כסף משנה

היה רוצה להפסיק שהיה רוצה לאכול עוד ונפרשו שלשה אלו יחד סד״א אף על פי שזימנו עליהם בני השורתם כיון שחזרו לאכול יחד צריכין לחזור ולזמן קמ״ל דכיון דאכילה זו היא גמר סעודה ראשונה ואלו הג׳ לא סעדו יחד מתחלה אינם צריכין להזור ולזמן ודעת רבינו נראה שהוא כפירוש הראב״ד ומ״ש וזימן עניינו שנצטרף עמהם לזימון שרצו לפסוק אבל הוא לא היה דעתו לפסוק וע״כ אית לן לפרש דג׳ אלו גמרו סעודתן יחד וכדברי הראב״ד ז״ל שאם לא כן היאך שייך למימר בהו אינן רשאים ליחלק הא ודאי אין זימון אלא במקום ברכה וכיון שכ״א צריך לחזור למקום שאכל ולברך היכי שייך למימר בהו איך רשאין ליחלק ואין לומר דהכא במאי עסקינן כשהחבורות רואות זו את זו ואם כן ה״ל כולהו כחבורה אחת ופשיטא דאי לא אזמון עלייהו שאין רשאים ליחלק כל״ל: שלשה שישבו וכו׳. שם מימרא דר׳ אבא אמר שמואל:

יב שתי חבורות שהיו אוכלין וכו׳. משנה שם. ומ״ש ואם יש שמש וכו׳ שם שנא אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן. וכתב רבינו והוא שישמעו וכו׳ וכן כתבו התו׳ ונ״ל שלמדו כן מדאמרי׳ בההיא פירקא (דף נ׳) אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ריש גלותא מברכין תלת תלת וליברכו עשרה עשרה שמע ר״ג ואיקפד וניפקו בברכתא דר״ג איידי דאושי כ״ע לא שמעי כלומר שהיו שם מסובין רבים ולא היה קול מברך נשמע בביאור. וכתב רבינו דין זה בשהם שתי חבורות דאז הוא אורחא דמילתא שאין קול המברך נשמע אבל ה״ה לחבורה אחת כל היכא שאין קול המברך נשמע אין מצטרפין ונ״ל שאם קול מברך נשמע בברכת זימון אף כי לא נשמע בברכת המזון מצטרפין. ומ״ש רבינו והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך נ״ל דאברכת זימון קאי דברי המברך דאלו ברכת המזון אם רצה כל א׳ לברך לעצמו פ״ד:

יג שלשה שאכלו ויצא אחד מהן וכו׳. שם (מ״ה:) אמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו כאחד ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרי ליה ועני אמר מר זוטרא ולא אמרן אלא בג׳ אבל בעשרה עד דניתי ומסיק בגמרא דכיון דבעי לאדכורי ש״ש בציר מעשרה לאו אורח ארעא. וא״ם לדעת רבינו דגבי אוכל ירק אם מצטרף מחמרינן ספי בג׳ מבעשרה אתאי הכא מחמרינן בעשרה ספי מבשלשה י״ל הכא שאני דכיון דבעי לאדכורי ש״ש צריך שישב עמהם דליהוו בעשרה אבל לענין הצטרפות בג׳ שהם מועטים בעינן דכולם יאכלו דגן אבל בעשרה כיון דרובא דמינכר אכלו דגן הוה ליה כאילו כולם אכלו:

יד שלשה שאכלו כאחד וקדם אחד מהם וכו׳. גם זה שם (דף נ׳) מימרא דרבה תוספתא:

טו שנים שאכלו כאחד וכו׳. ברייתא שם (מ״ה) שנים שאכלו כאחד מצוה ליחלק בד״א כשהיו שניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא. וכתב רבינו והשני עונה אמן משום דכשעונה אמן חשוב כמברך עצמו ושומע ואינו עונה לא חשוב כמברך עצמו כמ״ש בפ״א מה׳ אלו: ובן מברך לאביו וכו׳ עד מברכין לו. ברייתא פרק לולב הגזול (סוכה דף ל״ח) וטעמא דאמרו תבא לו מארה משום דכיון דאשתו ובניו מברכין לו מפני שלא למד הוא. ובפ׳ מי שמתו (ברכות כ׳) אוקימנא לה כגון שלא אכל אביו אלא שיעורא דרבנן הילכך אתי דרבנן ומפיק [דרבנן]:

וכתב הראב״ד אין הדברים כתקנן וכו׳ ואיתא בירושלמי עכ״ל. טעמו שהוא ז״ל סובר דלא קיימא לן כההיא אוקימתא דמי שמתו משום דההיא אוקימתא הוא לרב עוירא אבל לדידן דקיימא לן דכזית וכביצה דאורייתא כי תניא בן מברך לאביו ל״ש לן בין אכל כזית לאכל כדי שבעו והביא ראיה דקיימא לן כזית וכביצה דאורייתא שהרי מוציאין את הרבים י״ח כלומר מדאמרי׳ בפ׳ שלשה שאכלו (ברכות מ״ה) ולהוציא את הרבים י״ח עד שיאכל כזית דגן ומשמע ליה שאם אכל כזית דגן מוציא את הרבים אפילו שבעו דהא סתמא קתני להוציא את הרבים וא״כ מאי שכתב רבינו דבעינן שלא יאכל ספי מכזית ליתא ומשום דקשיא ליה א״כ ברייתא דקתני בן מברך לאביו היכי מיתוקמא הא אפי׳ לא אכל אלא כזית מיחייב מדאורייתא והיכי אתי בן דמיחייב מדרבנן ומפיק אב דמיחייב מדאורייתא לכך כתב וברייתא דקתני וכו׳ כלומר לא מיתוקמא כשהוא יוצא בברכתם אלא הן מקרין אותו והוא עונה אחריהם ויוצא בברכת עצמו דומיא דמתני׳ דהתם לגבי הלל דאשה עבד וקטן מקרין אותו והוא עונה אחריהם מה שהם אומרים ואיתניא עלה הך ברייתא:

ודעת רבינו דקי״ל כאוקימתא דפרק מי שמתו וכרב עוירא דהא לא אשכחן מאן דפליג עליה וכ״כ ברא״ש הלכות אלו דמן התורה אינו חייב לברך אלא א״כ אכל כדי שבעו והיא דאמרי בפ׳ שלשה שאכלו ולהוציא את הרבים ידי חובתם עד שיאכל כזית דגן ה״פ להוציא את הרבים אינו מוציא בשאר אוכלים אפילו מי שאכל שיעורא דרבנן אא״כ אכל כזית דגן דלאו מלי לאפוקי למי שאכל שיעורא דרבנן והוא דבן מברך וכו׳ לאו כגוונא דמתניתין מיתנייא אלא כשהן מברכין והוא עונה אחריהם אמן וכן דעת רש״י והתוספות והר״ן ז״ל ומתוך דברי כתשובה השוב׳ רבינו לחכמי לוניל שאלוהו יורנו מורנו והלא הלכה רווחת היא שלהוציא את הרבים י״ח אין מוציא עד שיאכל כזית דגן ואיהו דאורייתא מוציא ינאי וחבריו שאכלו כדי שבען ולגרמיה הוא דעבד שמעון בן שטח שהוציא כאחד מן הז׳ [תיגים] עכ״ל׳ תשובה תימה גדול יש בדבריכם והלא דבר זה בפירוש הוא בפ׳ מי שמתו א״ל רבינא לרבא נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן וכו׳ וזה אין בו ספק והך דאמר עד שיאכל כזית לאפוקי מי שאכל שאר אוכלין וזה ענין אחר הוא אם זה שאכל כזית דגן מוציא מי שאכל כל שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שנתחייב מדרבנן כמו שנתבאר בפרק מי שמתו אותן הדברים ברורים וברורים ובנויים על עקרי הברכות עכ״ל: ביאור דבריו תימה גדול יש בדבריכם כלומר איך אתם מכחישין דברי דבן ואשה ועבד לא מפקי אלא למי שאכל שיעורא דרבנן והלא דבר זה בפירוש הוא בפרק מי שמתו וכו׳ כלומר ואין לדחות דבר מפורש בלא מחלוקת מפני דבר אחר שיכול להתפרש בלא מחלוקת כי זה שאמר להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן שהבאתם ראיה

הלכות ברכות פרק ה

שכבר זימנו עליהן. שלשה שישבו לאכול פת אע״פ שכל אחד ואחד אוכל משלו אינן [י] רשאין ליחלק:

יב [א] שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד. בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין לזימון אחד. ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. ואם יש שמש אחד ביניהם שהוא הולך ומשמש מחבורה זו לחבורה זו מצטרפין לזימון אחד. * אע״פ שאין מקצת אלו רואין את אלו. והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך בביאור:

יג שלשה [ב] שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קוראין לו כדי שיכוין לשמוע מה שהן אומרים ומזמנין עליו והוא בשוק ויוצא ידי חובתו. ולכשיחזור לביתו יחזור ויברך ברכת המזון לעצמו [כ] אבל עשרה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק אין מזמנין עליו עד שיחזור למקומו וישב עמהן:

יד שלשה שאכלו כאחד וקדם אחד מהן ובירך לעצמו [ל] מזמנין עליו ויצאו השנים ידי חובת זימון והוא לא יצא בזימון זה שאין זימון למפרע:

טו [ג] שנים שאכלו כאחד כל אחד ואחד מברך לעצמו. ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע זה שיודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחר כל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו. * ובן מברך לאביו. ועבד מברך לרבו. ואשה מברכת לבעלה. ויוצאין ידי חובתן. אבל אמרו חכמים תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו:

טז [ד] במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן בזמן שאכלו ולא שבעו שהן חייבים לברך מדברי סופרים ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן. אבל אם אכל ושבע שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, בין אשה בין קטן או עבד אין מוציאין אותן שכל החייב

השגת הראב״ד

*) ובן מברך לאביו כו׳ עד אלא החייב כאותו דבר מן התורה כמותו. כתב הראב״ד ז״ל אין הדברים כתקנן ואין מסכימין להלכה דקי״ל אכילה כזית וכביצה דאורייתא היא שהרי מוציאין אחרים שאכלו כדי שבען ולא נאמרו דברים הללו אלא לרב עוירא דאמר כזית דגן מדקדק מדקדקי ישראל על עצמן עד כזית וכביצה הוא וברייתא דקתני בן מברך לאביו וכן אשה ועבד כמקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרים ואיתא בירושלמי עכ״ל.

א טור א״ח סי׳ קצ״ד סמ״ג עשין כ״ז · ב טור סי׳ קצ״ד סמ״ג עשין כ״ז · ג טור סי׳ קצ״ג: ד טור סי׳ קפ״ו סמ״ג עשין כ״ז:

לחם משנה

ולא היה שם, ובהכי מתורץ הקושיא דפסיקא שהקשה רבינו יהודה בדברי הרמב״ם ז״ל כמו שהוזכר. ומה שאמר הראב״ד ז״ל ואפילו אכלו שלשתן וכו׳ מסברא אמר ליה ולא מכח הקושיא דפסיקא דאמר הרמב״ם ז״ל דלדידיה מיסתלקא הך קושיא בלאו הכי כיון דהוא מפרש כפירוש רבינו יהודה:

יג קוראין לו כדי שיכוין. מה שאמרו בגמרא (דף מ״ה) קוראין לו מפרש רבינו ז״ל קוראין לו ואומרים לו כדי שיכוין לבו לשמוע דצריך כוונת שמיעה שיהא סמוך כדי שיענה ברוך שאכלנו וכו׳:

טז במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן וכו׳. דעת רבינו ז״ל כמו שהשיב לחכמי לוניל שאף על פי שאמרו בגמרא (דף מ״ח) עד שיאכל כזית דגן דמשמע הוא אם אכל כזית דגן מוציא והיה מוציא רבי שמעון בן שטח לינאי אע״פ שינאי אכל כל שבעו דהא בגמרא לא אמרו לגרמיה הוא דעבד אלא משום שלא אכל כזית מ״מ סובר הוא ז״ל דמ״ש בגמרא כזית דגן לאו בדוקא נקט כזית דהטונה למעט שאר אוכלין והכי קאמר דגן ולא שאר אוכלין ומשום הכי קאמר לגרמיה הוא דעבד שלא אכל דגן וספר להם נפחית יין מפני שהוא מן השבעה מינין אבל הדברים האמורים בפרק מי שמתו לא איירו בהני כללי וכמו שכתב באותו תשובה והם דברים ברורים. וחכמי לוניל סבירא להו דההיא דפרק מי שמתו הוי אליבא דרב עוירא כדכתב הראב״ד ז״ל דלית הלכתא כוותיה אבל לדידן

מגדל עוז

שלשה שישבו כו׳ עד שאין זימון למפרע. הכל פרק שלשה שאכלו: שנים שאכלו כו׳ עד יצא ידי חובתו. פרק שלשה שאכלו (דף מ״ה): ובן מברך לאביו כו׳ עד כד״א שיצאו ידי חובתן כו׳ עד אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו. פרק מי שמתו (דף כ׳) ופרק לולב הגזול (דף ל״ח): כתב הראב״ד ז״ל אין הדברים כתקנן וכו׳ ואיתא בירושלמי עכ״ל׳ ואני אומר מה מקום לתפיסה זאת והלא הכל תלמוד ערוך הוא פיסקא דאבוה דפרק שלשה שאכלו ופרק כל הבשר ופיסקא שביה דבן מברך לאביו פרק מי שמתו וגם בפרק לולב הגזול דגרסינן בה באמת אמרו וכל באמת הלכה היא והירושלמי כפירוש הגאונים ז״ל אנו מפרשים אותו וחלוק דבריו שהקשה עליו מדמוציאין ונסמך מדרב עוירא קבלה היא בידינו והלכה רווחת היא בתלמודנו פרק מי שמתו ודברי הכל הוא שהם החמירו על עצמם עד כזית ועד כביצה בתשובה דר״מ ורבי יהודה וכל מודים בדרב עוירא שאין השיעורים כלנו אלא מדברי סופרים כד״ן: וחכמי לוניל הרב ר׳ יונתן הכהן הגדול ותלמידיו ז״ל שאלו דבר זה מרמז״ל כנגון יפה והשיב להם על נכון כמדיו ח״ל השאלה יורנו רבינו והלא הלכה וכו׳ (עיין לשון השאלה והתשובה בכ״מ) אלותן הדברים ברורים ובנויים על עיקרי הברכות עכ״ל. ועל זה אני קורא שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

הגהות מיימוניות

[י] ואע״פ שלא ישבו כאחת כן משמע בירושלמי: * כתב הרא״ש בני חחופה שלא היו מספיקין לאכול בבית אחד עם החתן ואכלו בב׳ בתים אפילו אינן פתוחין למקום שהחתן אוכל ואפילו אין שמש מצרפן כיון שהתחילו כל בני החופה יחד כולן חשובין כאחד לברך ב״ה ע״כ]: [כ] דהא פסק תלמודא הילכתא כמר זוטרא דאמר הכי וכ״נ למורי רבינו ודלא כתוס׳ שכתבו דה״ה לי׳ שיצא אחד מהן לשוק שקורין לו ומזמנים עליו. [ל] וכן פרי אבל אם ב׳ ברכו לעצמן בטלו הזימון מתאי טעמא:

החייב בדבר מן התורה אין מוציאין אותן מידי חובתן אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו: יז יהנכנס אצל אחרים ומצאן מברכין בברכת הזימון. אם מצא המברך אומר נברך הוא עונה ברוך הוא [ט] ומבורך. ואם מצא האוכלים עונין ברוך שאכלנו משלו הוא עונה אחריהן אמן:

פרק ששי

א כל יהאוכל הפת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת [א] ידים תחלה וסוף. ואע"פ שהיא פת חולין ואע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להן טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו. וכן כל דבר שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים תחילה: ב כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין [ב] לתפלה מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. שזו מצות חכמים שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך. * ומים יאחרונים אין [ג] מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה. ולפיכך חייב אדם להזהר בהן ביותר: ג ינטילת ידים בין תבשיל

השגת הראב"ד

*) ומים אחרונים אין מברכין עליהן כו' עד ביותר: כתב הראב"ד ז"ל אני שמעתי בשימושי הגאונים הקדמונים שכתבו על המים האחרונים ברכה על נטילת ידים וחיי ראשי דברים נסמים הם שהרי המנים דרשו את שהיכן ממסוק אחד והתקדשתם והייתם קדושים וכן אמרו ידים שהן מזוהמות פסולות לברכה ובאמת ונבחר אם אכל דבר שיש בו זוהמא צריך לברך על רחוצתן ואם אכל דברים יבשים אין טעון ברכה שאינן אלא משום רשות וכן הנהגתי בחיבורי ועיקר עכ"ל:

א טור סי' קנ"ח: ב טור א"ח סי' קנ"ח סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' קפ"א סמ"ג עשין כ"ז: ד טור א"ח סי' קנ"ח:

רליה ממש לאו למימרא דבזית דגן מגי מפיק למי שאכל כל שובעו אלא לאפוקי שאר אוכלין איתמר דהכי איתא בפרק שלשה שאכלו ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא אתא שמעון בן שטח יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו שתייה להאי כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך אמר ר' יוחנן שמעון בן שטח לגרמיה הוא דעבד דלעולם אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן ופירש"י לגרמיה הוא דעבד אין אדם מודה לו עכ"ל. והדבר ברור דהתם מפני שלא אכל דגן ובא להוציא אחרים בשתיית כוס יין הוא שאמרו לגרמיה הוא דעבד ולא בא הגמרא ללמדנו כמה שיעור הדבר שצריך שיאכל כדי להוציא את הרבים י"ח. ומה שהזכירו כזית היינו לומר שמי שאכל כזית דגן אפשר שיוציא אחרים י"ח אם לא אכלו כדי שבען אבל מי שלא אכל דגן אע"פ שאכל שאר אוכלין א"א להוציא אחרים אע"פ שהם לא אכלו כדי שבעם וז"ש וזה ענין אחר הוא כלומר ואינו מענין ההוא דפרק מי שמתו דאילו לענין השיעור שצריך שיאכל כדי שיוכל להוציא אחרים י"ח אם באכילתו כזית מוציא מי שאכל כדי שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שלא נתחייב אלא מדרבנן זה לא נתבאר אלא בפרק מי שמתו שאמרו שאינו חייב בכזית אלא מדרבנן. ומה שאמר אותם הדברים ברורים ובנויים על עקרי הברכות' כלומר אם תקשה לדברי למה הזכירו כזית ה"ל לסתום ולומר להוציא את הרבים י"ח עד שיאכל דגן לפיכך שאותם דברים ברורים שהם בנויים על עיקרי הברכות שנתבארו בפרק מי שמתו ולפיכך לא חשש ליזהר שלהזכיר כזית: ודע שכתבו רש"י והתוספות בפרק שלשה שאכלו שדעת בה"ג כדעת רבינו ודחו דבריו משום דהא ינאי וחבריו אכלו כדי שבען ואסקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית הא אכל כזית ה"נ עכ"ל. ונראה שכתב רבינו בתשובה א נתיישבה דחייה זו: ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב בתחלה שנים שאכלו כל אחד וכו' ואם היה אחד מהם יודע וכו' ויוצא י"ח משמע דבכל גוונא יוצא י"ח דאפילו מי שלא אכל כדי שובעו כוציא את מי שאכל כדי שובעו מדכתים לה בתואמי ואח"כ כתב בד"א שיצאו י"ח וכו' ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או אשה י"ח אכל אם אכל ושבע שהוא חייב בברכת המזון מן התורה בין אשה בין קטן אין מוציאין אותם דמשמע שלא כתב חילוק בין אכל כדי שובעו ללא אכל כדי שובעו אלא בעבד אשה וקטן אבל בישראל גדול אפילו לא אכל כדי שובעו מוציא אחרים י"ח שאכלו כדי שבען דאל"כ למה לו להזכיר עבד אשה וקטן בחילוק בין אכלו כדי שבען ללא אכלו כדי שבען אלא כזית ויש לתמוה דמ"ש הא מהא. ואין לומר דזה שאמר תחלה בתם יוצא י"ח הוא משום דענה אמן אחר כל ברכה וה"ל כמברך עצמו והלכך אפילו אכל כדי שובעו יוצא בברכתו של זה שלא אכל כדי שבעו מאחר שענה אמן אבל הכא דבן מברך לאביו וכו' בשלא ענה אמן דא"כ לפלוג וליתני בדידה וע"ק דלערבינהו וליתנינהו, והיה אפשר לומר שדעתו כדעת רש"י והתוספות והרא"ש שאפילו לא אכל כדי שבעו מוציא מי שאכל כדי שבעו משום דמן הדין היה שאפילו לא אכל כלל יפטור אחרים שאכלו דכל ישראל ערבים זה לזה אלא שחכמים הצריכוהו שלא יברך ברכת הנהנין אלא א"כ נהנה אבל קטן ועבד ואשה אינם בכלל ערבות ולפיכך אין מוציאין אלא למי שחיובו דרבנן. ומ"ש אין מוציאין אותו מי"ח אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו איש גדול אע"פ שלא אכל חייב בדבר כמותו מיקרי מטעמא דהאמרן אלא במדבריו בתשובה שכתבתי בסמוך לא משמע הכי אלא דאפילו איש גדול אינו מוציא אחרים שאכלו כדי שבען אלא א"כ אכל גם הוא כדי שבעו שילך עכ"ל דלא שאני ליה בין עבד קטן ואשה לאיש גדול ונקטה בהאי וה"ה לגדול וסמך אכלל דקי"ל כל שחייב בדבר מן התורה אין מוציא אותו מי"ח אלא החייב בדבר כמותו ונקט הכי דמשום דהלכתא פסיקתא היא דלעולם אין מוציאין אלא למי שלא אכל כדי שבעו אפילו אכלו הם כדי שבען:

יז הנכנס אצל אחרים וכו'. כלשון פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) בא ומצאן כשהם מברכין מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקאמרי נברך אומר ברוך ומבורך. הא דאשכחינהו דקאמרו ברוך עונה אמן:

פ"ו א כל האוכל וכו'. משנה פ' אין דורשין (חגיגה י"ח) נוטלין ידים לחולין ולמעשר. ובגמרא חולין ומעשר מי בעו ל"י ורמינהו התרומה והבכורים שעונין נטילת ידים משא"כ במעשר וכ"ש בחולין ואסיקנא לא קשיא כאן באכילה דנהמא כאן באכילה דפירי. וסובר רבינו דכיון דהזכירו נהמא דוקא לפת שמברכין עליו המוציא הוא דבעיק נטילת ידים אבל כל מיני דגן שמברכין עליהם במ"מ אין צריך נטילת ידים אם אין טיבולן במשקה. ומה שכתב שצריך נטילת ידים גם כן בסוף. שנוי בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ה): אף על פי שאין ידיו וכו'. פ"ק דשבת (דף י"ג ב') מיתי מתניתין דתנן בסוף זבים אלו פוסלין את התרומה האוכל אוכל ראשון וכו' והידים ופירש"י והידים סתמן קודם נטילתן וכן מבואר במסכת פ"ז דעכרות: וכן כל דבר שטיבולו במשקה וכו'. פרק ע"פ (פסחים קט"ו) מימרא דרבי אלעזר אמר ר' אושעיא וכו' שטיבלו במשקה צריך שהוא בגול בא' מז' משקין שהם המים והיין והחלב ושמן דם ודבש דבורים ושל ודם ופירש"י אע"ג דקי"ל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח כיון דאיכא משקין וקי"ל כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה ה"ל הכך משקין כמו נהמא וצריך ליטול כמו בנהמא. והתוספות כתבו דהך נטילה לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא משקין להיות תחלה ויהא אסור לאוכלן ולפסול גופו כדמשמע בפ"ב דחולין:

ב כל הנוטל ידיו וכו'. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) אמר רב אידי בר אבין אמר ר' יצחק נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה ועוד משום מצוה מאי מצוה אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים רבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים אמר ר' אלעזר בן ערך מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים מן התורה אמר ליה רבא לרב נחמן מאי משמע דכתיב וידיו לא שטף הא טבילה בעי ס"ק ואמר שלא שטף ממש. ופירש"י מפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיו הורגה בחולין. מצוה לשמוע דברי חכמים שתקנוה רבא אמר דאורייתא היא מצוה כר' אלעזר בן ערך עכ"ל. ואע"ג דכל היכא דפליגי אביי ורבא נקטינן כרבא מ"מ כתב רבינו שזו מצות חכמים וכו' משום דס"ל ז"ל כמו שכתבו התוספות מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך פי' דאסמיך ליה קרא דלאו דרשה גמורה היא וגם רש"י כתב דאסמכתא בעלמא היא וא"כ בין לאביי בין לרבא טעמא משום דמצוה לשמוע דברי חכמים: ומה שאמר בין לק"ש בין לתפלה: ומים אחרונים אין מברכין עליהם. כך כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים בשם רבני צרפת ורב עמרם גאון: כתב הראב"ד ז"ל אני שמעתי וכו' וכן הנהגתי בחבורי ועיקר עכ"ל: והנה התוספות בפרק כל הבשר כתבו שבה"ג סובר שאין טעונין ברכה דברי ה"ג הם ודברי קבלה ורב עמרם כתב שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה ונתן סימן לדבר בגמרא כו"ם. ומה שכתב שאינן אלא מפני הסכנה היינו שמא יטמא עיניו כמ"ש בסמוך. ומה שכתב ולפיכך צריך להזהר כדאמרינן ממילא סכנתא מאיסורא: ג נטילת ידים וכו'. ברייתא פרק כל הבשר שם

לחם משנה

לדידן קי"ל כזית או כביצה הוי דאורייתא דבריתא דפרק שלשה שאכלו (דף מ"ט:) דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה לא הוי אסמכתא כדכתבו התוספות ובהכי מיתרצא ההיא דשמעון בן שטח:

פ"ו ב ומים אחרונים אין מברכין עליהן. הראב"ד ז"ל בהשגות עשה שגיה ואמר כשאכל תבשיל ודבר שהוא מזהם את הידים יברך מפני שהידים מזוהמות פסולות לברכה וכדנסקא לן מקרא דוהייתם קדושים אבל כשאכל דבר יבש כגון פת שלא אין

הגהות מיימוניות

[ט] שמו תמיד לעולם ועד ואי הוו בי עשרה ואשכחיה דקאמר נברך אלהינו שאכלנו משלו אומר ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו וכו' וכן כתב מורי רבינו וצ"ל בשם ה"ג: [א] עיקר נטילת ידים בש"ח פרק כל הבשר: [ב] וכן פסק בס"ה כלשון התלמוד וכן פסק מורי רבינו שיחיה בתשובה וכתב דוקא לתפלה אבל לדברי תורה סגי באשר יצר: [ג] וכן פירש ראבי"ה והלא כרי בן מלכי צדק וכן פסקו התוספות אע"ג דילפינן להו בסוף אלו דברים מקרא והייתם קדושים אינו אלא אסמכתא בעלמא דומיא דשמן דילפינן נמי מהתם ואע"ה הרגיל בשמן דוקא שמן מעכב כדאיתא פרק כיצד מברכין ואומר ר"י הא דאמרינן הכא ידים מוזהמות פסולות לברכה היינו דוקא בימיהם שהיו רגילים במלח סדומית שמסמא את העינים כדאיתא בסוף פרק קמא דעירובין ופרק כל הצלמים אבל אנו אין אנו צריכין מים אחרונים כי שאין ידינו מוזהמות שהוא צריך ליטול קודם ברכת המזון. מיהו הרם אומנים והגיל ליטול אותו סעודתו צריך ליטול קודם ברכת המזון כדאמרינן פרק כיצד מברכין אנן דרגילינן במשחא משחא מעכב לן אבל בלאו הכי אין צריך ליטול אע"ג דילפינן מקרא דומיא דשמן כדפירשי' ע"כ:

מגדל עוז

הנכנס אצל אחרים כו' עד סוף הפרק. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ט):

פ"ו כל האוכל הפת כו' עד תחלה וסוף. כתגיגה פרק אין דורשין (דף י"ח): ואע"פ שהיא פת חולין כו' עד שיטול שתי ידיו. בחולין פרק כל הבשר (דף ק"ו). וס"ק דשבת (דף י"ד): וכן כל דבר שטיבולו כו' עד יורוך. פרק ערבי פסחים (דף קט"ו) בגמרא ספקא דהני מבשילין ואולי וסיה מנוס נאסמכתא והתקדשתם סוף אלו דברים דמסכת ברכות (דף נ"ג) צריך לברך ואל זה פסק ר"ת ז"ל כגס ססק וכ"כ מורי הרב ז"ל וכתב הגאון ז"ל נביה סקוסים במורה הכיה: מים אחרונים אין מברכין עליהן כו' עד ביותר. פרק כל הבשר (דף ק"ה): כתב הראב"ד ז"ל אני שמעתי וכו' וכן הנהגתי בחיבורי ועיקר עכ"ל: ואני אומר כי רבותינו בעלי התוספות ז"ל והרא"ש מקצת הכתבים שלא לברך כלום ור"ת ז"ל והרב רבי יוסף ז"ל כן הכתבים וספרו על נהגו ויש לומר נשיאותו כשהוא ור"ת מאמר על מי שצריך עליהם נטילה או רחיצה או שטיפה ואין מצאתי סובר כן ספקא וכתב שלא ידיהם קדם ומשה את ה' כלומר כשהוא ידיהם קודם בזו שלא רחיצה כלומר עשה מברכים ובתורה נטילה ראשונה והאחרונה פיסקא קמא דסוטה שנוטלין אבל כאחרונה משטין כדתניא לגמור קטן כרין: נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל כו' עד בין בסוף. פרק כל הבשר (דף ק"ה):

תבשיל לתבשיל רשות רצה נוטל רצה אינו נוטל. ופירות של חולין אינן צריכין נטילת ידים בין בתחלה בין בסוף. וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. * כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה שמא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו כמלח סדומית ויעביר ידיו על עיניו ויסמא. מפני זה חייבין ליטול ידים בסוף כל סעודה מפני המלח. ובמחנה פטורים מנטילת ידים בתחלה מפני שהן טרודים במלחמה. וחייבין באחרונה מפני הסכנה:

ד עד היכן היא נטילת ידים עד [ז] הפרק. וכמה שיעור המים רביעית לכל שתי [ח] ידים. וכל שחוצצים בטבילה חוצץ בנטילת ידים. וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית:

ה * כל אהצריך נטילת ידים והטביל ידיו במי מקוה אינו צריך דבר אחר. ואם הטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה או במים שאובין שבקרקע

א טור א״ח סי׳ קס״ט סמ״ג עשין כ״ז:

השגת הראב״ד

*) כל פת עד מפני הסכנה: כתב הראב״ד ז״ל עשה זה כנגד מה שאמר בגמרא כייל מיכל מאי ואמר ליה לא כ״ש וחיי ראשי קלקל עלינו את הלשון עכ״ל:

השגת הראב״ד

*) כל הצריך נטילת ידים כו׳: כתב הראב״ד ז״ל זה אינו מחוור שהרי בעלי קריין טובלין כאן אע״פ שכן שאובין אם יש כאן ארבעים סאה בקרקע עכ״ל:

כסף משנה

(שם ק״ה ע״א וע״ב) ואמריק הסם בגמרא דה״מ בין תבשיל של בשר לתבשיל של בשר או בין תבשיל של גבינה לתבשיל של גבינה אבל בין תבשיל של בשר לשל גבינה חובה ניהו. וכתב סמ״ג ובנטילה שעושין בין גבינה לבשר אין שעונין ברכה שאין זה אכילה אלא כעין ניקור חלב ומליחת בשר: וכל הנוטל ידיו וכו׳. (שם ק״ו) אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא לא אמרו מי לפירות אלא משום נקיות סבור מינה חובה הוא דליכא הא מצוה איכא אמר ליה רבא לא חובה ולא מצוה אלא רשות ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ופסק רבינו כרב נחמן דהלכתא הוא ואע״ג דרבא אמר רשות לאו אליבא דנפשיה אמרה אלא לפרושי מילתיה דרבי אלעזר ולענין דינא אפסר דכרב נחמן ס״ל. ועוד דאוקמינן בפרק אין דורשין (חגיגה י״ח כ׳) כא דתנן התרומה והבכורים שעונין נטילת ידים מה שאין כן במעשר וכ״ש בחולין באכילה דפירות דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח אלמא דכוותיה קי״ל:

כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה: כתב הראב״ד עשה זה וכו׳ קלקל עלינו את הלשון עכ״ל. ואני אומר שאם נוסח׳ ספרנו אמיתי׳ קשה מנ״ל לרבינו דפת שהמלח בו טעון מים אחרונים ועוד קשה למה לא הזכיר דין כל מלחא כמוזכר בפרק כל הבשר (חולין ק״ה) ובסוף פ״ק דעירובין (דף י״ז) א״ל רב לאחא בריה דרבא לרב אשי כל מלחא מאי א״ל לא מיבעיא וסיפרא״י כל מלחא מדד מלח כמו ויודו בעומר וכלו בעומדא מאי צריך ליטול אחריו או לא ועוד מה היתה השגת הראב״ד שכתב עשה זה כנגד כו׳ כייל מיכל והשיג עליו קלקל עלינו את הלשון שאין דין שכתב רבינו דומה לכייל מיכל כלל אלא אם נאמר שעלה על דעתו של הראב״ד שרבינו היה מפרש כייל מיכל מלשון אכילה כלומר אכל כל פת שהמלח בו וזה דוחק חד ואם כאנו לבכם הספרים ולגרוס כל את המלח צריך נטילת ידים באחרונה וכמו שמזכר בפרק כל הבשר ובסוף פ״ק דעירובין וכן מצאתי בספר מוגה שכתוב בו כל את המלח קשה א״כ מה היתה כוונת הראב״ד בהשגתו. ואפשר לומר שמצינו שה״ל לכתוב מדד את המלח ולא כל את התלח שהוא לשון בלתי מובן לכל חו היתה השגה לכשנות דגמרא נקט וגם ליפגלא דקרא הוא וכל בעלים: ומ״ש או מלח שטבעו וכו׳. משום דליכא למימר כאי הוא דמשתכחא מלח סדומית שסדום קרובה להם אבל בשאר ארצות לא חיישינן ובעלי הגמרא שהיו בבבל משמע דהוו חיישי להכי לכך כתב או מלח שטבעו כמלח סדומית: ובמחנה פטורים וכו׳. משנה ספ״ק דעירובין ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עצים מכל מקום ופטורין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב ובגמרא אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל אחרונים חובה:

ד עד היכן היא נטילת ידים וכו׳. בריית׳ פרק כל הבשר (חולין ק״ו) א״ר נטילת ידים לחולין עד הפרק לקידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר ע״כ בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב ששת אמר ע״כ בין לחולין בין לתרומה לקולא ואמר רבי מיישה בר בריה דריב״ל ס״ל ופירש״י לחולין עד הפרק השני שבאצבעות לתרומה עד הפרק השלישי שהוא בגב היד לקידוש ידים ורגלים מן הכיור עד הפרק העליון שהוא חבור היד והזרוע ע״כ לחולין מרלה היא בידו כמו שפי׳. ולפי זה עד סוף האצבעות סגי לחולין לדעת שמואל שמחמיר יותר מכולם. אבל הרי״ף גורם בברייתא לחולין עד לפרק וכתב ואסיקנא עד לכרך בין לחולין בין לתרומה ופי׳ רבינו יונה דהכי פליגי אמוראי שרב גורס עד לפרק ומ״ה קאמר דלחולין עד הקשרים שבסוף האצבעות שבולטים כשאדם כופף באצבעותיו ולתרומה ולקידוש ידים עד הפרק דהיינו סוף היד ורב ששת מיקל יותר דלתרומה נמי סגי עד הקשרים שבסוף האצבעות כמו לחולין ושמואל גרים בכולהו לפרק ומ״ה קאמר דל״ש בין לחולין בין לתרומה בכולהו עד סוף היד והא דלא ערבינהו בברייתא משום דהדא חדא שמעינהו וגרסינהו, ורבינו כתב סתם עד הפרק ואין בדבריו הכרע אלא שיש לנו לומר דמסתמא כשיטת הרי״ף רביה אמרה דסבר עד הפרק היינו סוף היד מקום חיבורה עם הזרוע: וכמה שיעור המים וכו׳. הכי משמע בריש מסכת ידים ובפרק כל הבשר (שם דף ק״ז) א״ל ר״ש לאמימר קפדיתו אשיעור׳ כלומר שיהא במים רביעית א״ל אין: וכל שחוצץ בטבילה וכו׳. בברייתא פרק כל הבשר (שם ק״ו) וכבר ביאר רבינו דברים החוצצים בטבילה פ״ב הלכות מקואות עיין עליו: וכל העולה למדת מקוה וכו׳. בפי״א מהלכות מקואות כתב שדברים העולים למדת מקוה הם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק וכתב עוד שם שאפילו הביא שלג בתחלה והניחו בשוקת וריסקו שם הרי זה מקוה שלם וכשר וכל זה שנוי בפ״ז דמקואות. וכתב רבינו עוד שם שכלי שהיה בו רביעית מים כשרים לנטילת ידים ונתן לתוכו מעט מים פסולים לנטילת ידים הרי אלו כשרים נטל מן הכלי כשיעור שנתן ונשארה רביעית בלבד כשהיתה הרי זו פסולה מפני שהמים הפסולים השלימו שיעור הרביעית וטעמו מדגרסי׳ בפ״ב דזבחים (דף כ״ב) אמר ר״ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור למי רביעית אינו משלים למעוטי מאי אמר רב פפא למעוטי נתן סאה ונטל סאה:

ה כל הצריך נטילת ידים וכו׳. ומדאמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק״ו) במחי טבילה במקומם כ״ע לא פליגי וכמ״ש בסמוך אלמא טבילה מהניא בהו וכן בפ״ק דידים תנן דמים שנפסלו משתיית הכלב בקרקעות כשרים והיינו ודאי מדין טבילה ובפרק אין דורשין (חגיגה י״ח) תנן נוטלין לידים לחולין לתרומה ולקדש מטבילין וכיון דמדין טבילה אתי עלה פשיטא דבעינן דליהוי בהו שיעור מקוה וזהו שאמר רבינו ואם הטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה ובפ״ק דמקואות הביא רבינו תוספתא דתני כל רקום שאדם טובל ידים וכלים טובלין אין אדם טובל אין ידים וכלים טובלין: כתב סמ״ג המטביל ידיו אין צריך שפיפה שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה ידיו כדמוכח בפרק שני דידים וכתב מהרי״ו חביב ז״ל שלזה נתכוון רבינו במ״ש כל הצריך נטילת ידים והטבילן אינו צריך דבר אחר וזע דהא דהצריך רבינו שיעור טיט במים שאינם נובעים שאינן מטהרים אלא בחשבורין ולכך לא הזכיר כאן אלא מקוה אבל מי מעין אפילו כל שהוא מטבילין בהם גוף שכולו עולה בהם לדעת רבינו בפרק ט׳ מהלכות מקואות וכ״ש שמטבילין בהם את הידים כל שיש במים כדי לכסותם. ומ״ש רבינו שאין המים שאובין וכו׳: כתב הראב״ד ז״ל זה אינו מחוור וכו׳ אם יש בהם ארבעים סאה בקרקע עכ״ל. דין זה שכתב הראב״ד בבעלי קריין הוא במשנה רפ״ג דמקואות ומכל מקום אין משם הכרח לומר דה״ה לנטילת ידים כיון דבשאר שמאין אין טובלין בהם. והא דפסל רבינו מים שאובין שבקרקע להטביל בהם

לחם משנה

אין איסור מחמת הזיהום כלל אלא הכא נקיות משום מלח סדומית והוו שאמר כלומר משום רשותה דמלח סדומית שהיא סכנה:

ג כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה. זו היא הגירסא במקצת ספרי רבינו ז״ל ובקצת ספרים אחרים שכתוב בהן כל המלח צריך נטילת ידים וכו׳ וכך היה גורס בדבריו בעל מגדל עוז ובספר אחר ישן נמצא גירסא אחרת אבל המלח צריך נטילת ידים ינראה שכך היה גורס בדבריו הראב״ד ז״ל ומפני כך כתב בהשגות ואמר עשה זה כנגד מה שאמרו בגמרא כייל מיכל מאי וחיי ראשי קלקל עלינו את הלשון כלומר שפירש לשון כייל מיכל לשון אכילה ואין פירושו כך אלא לשון מדידה. ובודאי שאין לגירסא זו בדברי רבינו ז״ל עיקר ועיקר הגירסא כל המלח צריך וכו׳ או מלח שטבעו וכו׳ כלומר אע״פ שבזמן הזה אין לנו לחוש למלח סדומית מכל מקום נחוש למלח שטבעו כסדומית:

ד וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית וכו׳. פרק שני דזבחים (דף כ״ב) א״ר״ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור [למי] רביעית אינו משלים ואמרו בגמרא למעוטי נתן סאה ונטל סאה. וכתב רבינו ז״ל דין נטל סאה בפרק י״א מהלכות מקואות וכאן כתב סתם כל המשלים למי מקוה משלים למי רביעית מפני שלא מיעטו בגמרא אלא היכי דנתן סאה ונטל סאה וכבר כתבה בפרק ששה עשר מהלכות מקואות ובכל השאר שוין ולזה סתם כאן משום שסמך על מה שכתב שם בפרק י״א מהלכות מקוואות גבי נתן סאה ונטל סאה. או אפשר כל הדברים שוים לענין נט״י לחולין והוא דנתן סאה וכו׳ לענין תרומה איתמר דאינו משלים נתן סאה ונטל סאה אבל לענין חולין משלים ומפני כן כתב רבינו ז״ל בפרק י״א הלכות מקוואות דאיירי לענין תרומה:

ה כל הצריך נטילת ידים וכו׳. כתב הראב״ד ז״ל בהשגות זה אינו מחוור שהרי בעלי קריין טובלין בהם אע״פ שהם שאובים וכו׳ ביאור דבריו דכיון דהך טבילת ידים הוי מדרבנן לא עדיף מטבילה שתיקנו לבעל קרי לדברי תורה שהיא מדרבנן ולא בעינן מ׳ סאה כדאמרו בגמרא פרק מי שמתו (דף כ״ב) דפליגי שם בברייתא רבי יהודה ורבנן רבי יהודה אומר מ׳ סאה מכל מקום ופליגי שם בגמרא חד אמר דלא אמר רבי יהודה

מגדל עוז

וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. פרק כל הבשר ופרק אין דורשין (דף י״ח) וכמה מקומות במלמוד כיון שלנם רוחם: כל את המלח כו׳ עד או מלח שטבעו כטבע מלח סדומית כו׳ עד מפני הסכנה. פרק כל הבשר שם וסוף עירוב (דף י״ז) וריש ידים: ה״ה כתב הראב״ד ז״ל עשה זה וכו׳ קלקל עלינו את הלשון עכ״ל: ואני אומר הרבה מתוקן הוא והוספה מסברא שלנו מפרק כל הבשר וה״ג לא מפני מלח סדומית יש שמצאת את העינים ואני מפני מלח רע וקשה כטבעה כל כך עד שנקראת סדומית יש במקומות שמצאת את העינים ואינם סדומים ממש אלא שנקראת כך כמותה על שם מקום וקרוב טבעם ולקה זה בלשון לשני ענינים כאחד בלשון עפר הארץ והכאי לרמוז מקום מולדו בהלכה פרק כל הבשר וענין המחנה סוף פירקא קמא דעירובין כמבואר מקומה ואם משנה התחתון כמו שהקדמתי מ״ן: עד היכן נטילת ידים עד הפרק. פרק כל הבשר וריש ידים ובעירובין פרק המוצא תפלין עליו: וכמה שיעור המים כו׳ עד בנטילת ידים. פרק כל הבשר (דף ק״ז): וכל העולה למדה מקוה עולה לשיעור רביעית. פרק שני דזבחים כשמעתין דמי כיור כל הצריך נטילת ידים כו׳ עד שאין המים השאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה. כתב הראב״ד ז״ל אינו מחוור וכו׳ בכן ארבעים סאה בקרקע עכ״ל: ואני אומר לא ידעתי מאין לו זה החילוק כבעלי קריין יותר משאר הטמאים כי השכבים ולא דיינו שוה לכל הרוב כמו ר״מ ז״ל ריש הלכות מקוואות והראב״ד ז״ל לא כשיטה זה כלום גם הוא כלל רואה שם ושנה עליהם ר״מ מסכת כלים שיש אומה אבות הטמאות שהם הסמאות המכון והסכנה הורם ומכנה ר״מ ז״ל ריש פרק חמישי מהלכות שאר אבות הטומאות והא רוצה לומר משום דיוקא

הגהות מיימוניות

[ז] פרק שלישי היינו פרקי האצבעות כשמואל דפסיק רבי אמי ורבי מיישא בריה דריב״ל כוותיה ודלא כרב ששת דתני לקולא ע״ש בתוספות ובספר התרומות ובס״ת: [ח] התיא פליג דקי״ל כרדתנן מי רביעית לאחד ואף לשנים הואיל ואתו משיירי טהרה אמנם אם נטל ידיו רק בשטיפה אחת צריך רביעית לכל שתי ידים כדלקמן בהלכה י״ג:

בהם את הידים ה"מ כשלא המטיכוס אבל אם המטיכוס ע"ד דהא אפילו לטבול בהם כל הגוף יש מחכמי המערב מורים להכשיר וכמ"ש רבינו בהלכות מקואות פ"ד ואף על פי שכתב שלא ראה מי שעשה מעשה בזה היינו להטביל בהם טבילת כל הגוף אבל להטביל ידים בהם לכולי עלמא כשר:

דפירושא קמא עיקר אבל מדברי רבינו נראה שסובר דפירוש בתרא עיקר: חמי טבריא במקומן וכו'. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלים מהם לידים ור"י אומר כל גופו טובל בהם ידיו לא כל שכן אמר רב פפא במקומן כ"ע לא פליגי דשרי למיטבל מינייהו במנא כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי דפסקינהו בנהרא

שבקרקע לא עשה כלום שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא (ו) בנטילה: ו כל הנוטל ידיו צריך להזהר בארבעה דברים. במים עצמן שלא יהיו פסולין לנטילת ידים. ובשיעור שיהיה בהן רביעית לכל שתי ידים. ובכלי שיהיו המים שנוטלין בהן בכלי. ובנוטל שיהיו המים באין מכח נותן: ז ארבעה דברים פוסלין את המים. שינוי מראה. וגלוי. ועשיית מלאכה בהן. והפסד שמונע את הבהמה מלשתות מהן. כיצד מים שנשתנו מראיתן בין בכלים בין בקרקעות בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן הרי אלו פסולין. וכן אם נתגלו גלוי האוסר אותן משתייה נפסלו לנטילת ידים: ח כל מים שנעשה בהן מלאכה נעשו שופכין ופסולין לנטילת ידים. כיצד מים שאובין שהדיח בהן כלים או ששרה בהם פתו וכיוצא בזה בין בכלים בין בקרקעות פסולין לנטילת ידים. הדיח בהן כלים מודחין או חדשים לא פסלן. מים שהנחתום מטבל בהן את הבעכים פסולין. ושהוא חופן מהן בשעת לישה כשרים. שהמים שבחפניו הן שנעשו בהן מלאכה. אבל המים שחפן מהם הרי הן בכשרותן: ט וכל מים שנפסלו משתיית כלב. כגון שהיו מרים או מלוחים או עכורין או ריח רע עד שלא ישתה מהן הכלב. בכלים פסולין לנטילת ידים (ז) ובקרקעות כשרים להטביל. חמי טבריא במקומן מטבילין בהם את הידים אבל אם נטל מהן בכלי או שהפליג מהן אמה למקום אחר אין נוטלין מהן לא ראשונים ולא אחרונים מפני שאינן ראויין לשתיית בהמה

א טור וסמ"ג שם: ב טור א"ח סי' ק"ס .. ג"ויין טור סי' ק"ס:

ו כל הנוטל וכו'. כל זה יתבאר בסמוך: וכתב רבינו יונה בפרק אלו דברים שאף על פי שהוא מטביל ידיו יברך על נטילת ידים כיון שמצוה זו מכח חיוב נטילה נעשה הוחה אבל להטביל לא יברך שאין טבילה בכלל נטילה ועל הטבילה לא נצטווה מעיקר חיובו. וכתב הרשב"א שכן עיקר והכי מוכח בתשובת הגאונים: ז מים שנשתנו וכו'. פ"ק דמסכת ידים נפל לתוך ידיו קומוס וקנקנתוס ושחור מראיהן פסולין וסובר רבינו דהוא הדין אם שחור מחמת מקומן דמאי שנא: וכן אם נתגלו וכו'. פרק שני דע"ז (דף ל"ה) תנו רבנן מים שנתגלו לא ישפכם לר"ה וכו' ולא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו אחרים אומרים מקום שיש סירכא אסור מקום שאין סירכא מותר. ופסק רבינו כת"ק וס"ל ז"ל דכיון דלא ירחץ בהם ממילא פסולין לנטילת ידים ואפילו אם רחץ לא עלתה לו נטילה. ומיהו גלוי האוסר אותן נתבאר בדברי רבינו בהלכות רוצח ושמירת נפש וכתב הטור על דברי רבינו ואיפשר דהאידנא שאין חוששין לגלוי כשרים אף לנטילה ודברים נכונים הם:

ח כל מים שנעשה בהם מלאכה נעשו שופכין וכו'. פ"ק דידים עשה בהם מלאכה או שרה בהם פתו פסולים. ומפרש רבינו דל"ש בכלים ול"ש בקרקעות נפסלו לפי שהם מכלל השופכים מדלא מפליג בין כלים לקרקעות כדמפליג בנפסלו משתיית הכלב וכמ"ש בסמוך והיינו במים שאין נובעים אבל במים נובעים או במי מקוה נראה מדברי רבינו דלא נפסלו בכך מדכתב מים שאובין שהדיח בהם כלים וכו' משמע דדוקא בשאובים הוא דפסל: הדיח בהם וכו'. משנה שם פ"ק דידים כלשון רבינו: מים שהנחתום וכו'. ג"ז שם פ"ק דידים מים שהנחתום מטביל בהם את הגלוסקים פסול שהוא מדיח ידיו בהם כשרים ומפרש רבינו שהוא מדיח ידיו שהוא הוסן מהם. ומשמע מדברי רבינו בפירוש המשנה דהיינו כשלא נשתנו המים אבל אם נשתנו פסולים כמו שקדם ופשוט הוא:

ט וכל מים שנפסלו וכו'. ג"ז שם המים שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולים ובקרקעות כשרים וכתב הרי"ף פרק אלו דברים י"א מים מלוחים שאין כלב יכול ללוק מהם ויש אומרים מים עכורים שקרובים לטיט כמים הגרוק וכתב הרא"ש בפרק כל הבשר

בירתא כלומר חריץ קטן והמים עוברים שם ואין שם שיעור מקוה אבל מחוברים למקוה חזקיה סבר גזריך בת בירתא אטו מנא ור"י סבר לא גזרינן וכתב הרי"ף פרק אלו דברים והלכתא כחזקיה דרביה דר"י הוא. ודע דבגמרא אמרינן כתנאי מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולים בקרקעות כשרים רשב"א אומר אף בקרקע טובל בהם כל גופו אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל בהם ידיו ורגליו לא כל שכן אלא לאו דפסקינהו בבת בירתא דמר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומ"ס לא גזרינן ומדאתר דקיימא לן כחזקיה דגזרינן בבת בירתא כרשב"א נמי קיימא לן דפסקינהו בבת בירתא פסולים לנטילת ידים ואם כן קשה למה לא כתב רבינו כן בפירוש גבי מים שנפסלו משתיית הכלב. ואפשר לומר דכיון דסתם לן תנא דידים כת"ק שוב ליכא סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא והכא מסתימין קיימא לן. ואם יאמר אם כן נימא דהלכתא כר"י דקאי כת"ק דסתם לן תנא כוותיה וי"ל אף על גב דבגמרא אמרינן כתנאי לאו למימרא דלגמרי הוי כתנאי דהא אפשר לדחות ולומר דחזקיה דאמר אפילו כת"ק דע"כ לא גזר חזקיה אלא בחמי טבריא שאין פיסולן ניכר שהרי זכים הם ואין טעמם רע ופיסולם הוי מפני שמחלת ברייתן לא הוו ראויים לשתיה מחמת חומם ואף על פי שנכבו ונקררו עודם עומדים בפסולם ולכך אתי למימר דל"ש בת בירתא מכלי אבל בשאר מימות שנפסלו משתיית הכלב שפיסולם ניכר אם בטעמם אם במראיהם לא גזרינן והא דלא קאמר הגמרא הכי משום דלא מסכת משנה לנ"י דליסי כרשב"א שתק ומוקי לה כתנאי אבל לענין פסק הלכה כיון דאפשר לאוקמא לחזקיה כו"ע כוותיה נקטינן: ומה שכתב רבינו דפסולים למים, אחרונים מפני שאינן ראויים לשתיה לכאורה היה נראה שאין הכוונה המים שמטיל

אחר אפילה דמהי היתי אלא הכוונה מים שניים הבאים לטהר את המים הראשונים וה"ה לכל מים הפסולים שפסולים בין בראשונים בין בשניים וכן כתב רבינו בפ"ה מהלכות מקואות אבל קשה למה לא כתב כן בתחילת הזכירו פסול המים ועוד דבהדיא כתב בהקדמת מסכת ידים במשנה דלחולין אינו צריך מים שניים ולא כתב בהלכות אלו אלא דיני אוכל את חולין ובהלכות מקואות כתב דיני אוכל טומאה וכן נראה מדבריו שם ואם

לחם משנה

יהודה כן אלא בקרקע אבל לא בכלים ומכל מקום אתי לגבויי מים שאובים וחד אמר דהאי דקאמר רבי יהודה האי אפילו בכלים ונראה שהראב"ד פסק כמ"ד דמכל מקום אתי לגבויי מים שאובים ומפני כך כתב אם יש בהם מים ארבעים סאה בקרקע כלומר ולא בכלים זאת נראה כוונתו ז"ל. ומכל מקום קשה מה מהשיג על רבינו ז"ל כיון דרבנן פליגי על זה דר"י סתם ומשמע דסברי דלא סגי במים שאובים ומאי עדיף לפסוק כרבנן. ואולי רצה לפסוק כוותיה מדאמורא פי' בגמרא דברי רבי יהודה ושקלו וטרו אליביה ומ"מ אין צ השגה על דברי רבינו ז"ל:

ט וכל מים וכו' או עכורים. נראה שמפרש כפירוש בתרא דהרי"ף ז"ל דהיינו טיט הגירוק וא"ת אמאי בקרקעות כשרים הא אמרו בפרק שני דזבחים דאי אין פרה שותה ושותה מכן אפילו במקוה פסולים. וי"ל דהיינו דוקא למקוה לטבילת טומאה אבל לענין טבילת ידים הקלו כמו שכתב רש"י ז"ל חולין (דף ק"ז) גבי אי בזיע דוולא בכונס משקה דלפע"ג דלענין היכור מקואות בעינן כשטופחת הנוד הכא הקלו:

חמי טבריא במקומן וכו'. הוא לענין הראשונים בלבד כדי לחלק מחמי טבריא לחמי כאור דלפע"ג דחמי האור כשרים לראשונים חמי טבריא פסולים מפני שהם מרים

ואין ראויים לשתיה אבל אין לפוסלם לחמי טבריא לאחרונים בשביל כך אלא טעם האחרונים הוא משום שהם חמין והחמין שהיד סולדת בהן הם פסולים לאחרונים כמו שנאמר בפרק כל הבשר (דף ק"ז ק"ז) וכתבו רבינו ז"ל לקמן בפרק זה וחמי טבריא ודאי שהיד סולדת בהן שהרי המבשל בהם בשבת הוא חייב מכת מרדות שעובר על איסור דרבנן כמו שנאמר בהלכות שבת זה נראה לי ברור בדברי רבינו ז"ל, ועם זה נסתלקה הקושיא והתימה שתמה הרב הגדול מהררי"ק ז"ל בא"ח בסימן קפ"א דמאין לו לרבינו ז"ל לפסול מים אחרונים מפני שאין ראויים לשתיית בהמה דודאי אין דעתו של רבינו ז"ל לפוסלם בשביל כך דא"כ לא היה כותב פיסול זה גבי חמי טבריא בדוקא היה לו לכתוב כן גבי וכל מים שנפסלו משתיית הכלב וכו' אלא ודאי טעמו כמו שכתבתי. ופירוש דבריו כך חמי טבריא כשהן במקומן אז מטבילין בהן לשם ראשונים אע"פ שאלמים אחרונים לא מהני כלל אבל אם נטל וכו' אז לא ראשונים ולא אחרונים אין נוטלין וטעם הראשונים מפני שאין ראויים לשתיית בהמה וכו'. ומה מאד תמהתי על מה שתירץ הוא ז"ל דלמים שניים קרי אחרונים דבחולין אין צריך שניים כלל לדעת רבינו ואם כוונתו לומר כשבא לחלק הרביעית לשנים וליתן מעט מעט שאותם המים שנוטל בפעם שניה אין נוטלין אכתי קשה למה כתב רבינו ז"ל דין זה גבי

הגהות מיימוניות

[ו] דלא כה"ג שכתבו שמותר להטביל ידיו בתוך הכלי ע"כ: [ז] וכן פרש"י וכן תנן במסכת ידים והוא דמשמע פרק כל הזבחים שקיבל דפסול כשוגן תפרה שותת ושותת מהן והיינו כשהן עבין מחמת טיט וע"ש בספר התרומה:

מגדל עוז

דיוסף בן חוני פירקא קמא במשנה בהלכות שהמטיכוס. כבר השמטי מה שנלוך בגלוים גרונות כשנם שאין המים שאובין מטהרין וכן כתב מורי הרשב"א ז"ל בשער השלישי דבית הקודש ואפילו נעשו אם כן מה לו כשלי קריין מה לו שלר הטמאים ומה שכתב הר"מ ז"ל בהשקאה א נגוד ונמשך שלא פרק כל הבשר [illegible]

[illegible]

בהמה: י יש לנוטל ליתן על ידיו מעט [ח] מעט עד שיתן כשיעור. ואם נתן הרביעית כולה בשטיפה אחת כשר. נוטלין ארבעה או חמשה זה בצד זה או יד זה על גבי זה בשטיפה אחת. ובלבד שירפו ידיהן כדי שיבא ביניהן המים. ויהיה באותה השטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד: יא אין נוטלין מים לידים לא בדפנות [ט] הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסים ולא במגופת החבית. ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלין ממנה לידים. וכן החמת שתיקנה נוטלין ממנה לידים. אבל שק וקופה שנתקנו אין נוטלין מהן לידים. ולא יתן לחבירו בחפניו שאין חפניו כלי. וכלים שנשברו שבירה המטהרת אותן מידי טומאה אין נותנין בהם לידים מפני שהן [י] שברי כלים

א טור א"ח סי' קס"ם סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

ואם כן צריך לומר דמים אחרונים שכתב כאן היינו מים שאחר הסעודה. אבל קשה היאך אמכתן פסול במים שאחר הסעודה ואפשר דלעולם אמים שניים דראשונים קרי אחרונים דאף על גב דלחולין אינו צריך מים שניים מכל מקום צריך להטיל רביעית מים על ידיו ואם הטיל חצי רביעית ממים כשרים לא יטיל חצי רביעית אחרון ממים פסולים ומלתו בלשון המשנה דקרי לשניים אחרון דתנן בפרק שני דמסכת ידים שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שעל גב היד:

י יש לנוטל וכו'. משנה פרק שני דידים נטל ידו אחת משטיפה אחת טהורה לשתי ידיו משטיפה אחת רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית כלומר שאינן טהורות אבל צריך עוד שיטול מים שניים לטהר את אלו ושיהיה במים השניים האם רביעית סובר רבינו דהיינו לרבי מאיר אבל רבנן פליגי עליה וסברי דנטל לשתי ידיו משטיפה אחת טהור והלכה כוותייהו וכן כתב בפירוש המשנה ועוד דהא מתניתין לתרומה מיתניא דאילו לחולין א"צ מים שניים לדעת רבינו כמו שאבאר בסמוך:

נוטלין ארבעה וכו'. משנה שם (פ"ב דידים) נוטלים ארבעה וחמשה זה בצד זה או זה על גב זה ובלבד שירפו שיבאו בהם המים. ומה שכתב ויהיה באותה השטיפה וכו' מדאמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר ליה רב ששת לאמימר קפדיתו אמנא אחוותא ואשיעורא אמר ליה אמנא ואחוותא קפדינן אשיעורא לא קפדינן דהניא מרביעית נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים ולא היא שאני התם דאתו משיירי טהרה. וכתב רבינו בפירוש המשנה בריש מסכת ידים דה"ס דהיינו דוקא במים שניים אבל במים ראשונים לא יהיו פחות מרביעית לכל אחד ושבת מה שהקלנו במים שניים והיותם רחוים בפחות מרביעית לפי שהרי כבר נטהרו במים ראשונים והוא אומרם בשבת זה שאני התם דאתו משיירי טהרה ואין אנו צריכין אלא מה שימשח כל היד בלבד הרי בהדיא שצריך רביעית לכל אחד ואחד. ומדברי רבינו שלא הזכיר בהלכות אלו מים שניים נראה שסובר דלפת חולין אין צריך מים שניים שכיון שנטל ידיו מרביעית אפילו בשטיפה אחת טהורות וכן נראה עוד מדבריו בפרק י"א מהלכות מקואות ומהקדמת פירושו למסכת ידים:

יא אין נוטלין מים וכו'. משנה פרק קמא דידים אין נותנין מים לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית ומשנה זו שנויה גם כן בפרק תשיעי דפרה וכתב שם רבינו וכבר ביארנו בפרק שני מכלים שמחץ ר"ל הכלי התוקע שאליו בתוכו קעורים והוא אשר נקרא שולי המחץ. ובפרק שני דכלים שנינו חבית דשונה בשולי המחץ וכתב רבינו מחץ הוא כלי גדול מחרס ולו קנה דומה לו כדמיון בית יד והוא שולי מחץ ושוליים הם הקנוות וזאת החבית היא קטנה חקוקה בקנה האחד של מחץ להכנים היד בו בעת הגבהת המחץ ולזה לא תשמש לפי שלא נעשה לקבלה עכ"ל. וכפי זה נראה שאפילו מקבל רביעית אין נוטלין בו לידים לפי שלא נעשה לקבלה וסמ"ג כתב דטעמייהו לפי שאין מחזיקין רביעית אלא אם כן סומכים אותם בגוש דבר שאין יושבין אלא מסומכין וכן כתבו הגהות בשם הרמ"ך ובסמוך אכתוב שזה מחלוקת רש"י והתוספות: ומה שכתב רבינו ולא בחרסים: ואם תיקן המגופה וכו'. פרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר רבא מגופת חבית שתיקנה נוטלים ממנה לידים חמת וכפישה שתיקנן נוטלים מהם לידים שק וקופה אע"פ שמקבלים אין נוטלים מהם לידים ופירש"י מגופת חבית שתיקנה חקקה לקבל רביעית אף על גב דמעיקרא לאו לאשתמושי בגווה עבידא ואין חללה עשוי לתוכו. והתוספות כתבו נראה דבלא חקיקה היא רביעית אלא שמשופעת ואינה יושבת אלא מסומכת ואין בית קיבול שלה חשוב כיון שאם באת להושיבה בלא סמיכה הרי המים נשפכים ולא היה נשאר בה רביעית ותיקנה היינו שמרחיבה מלמטה עד שיושבת שלא מסומכת. ובשק וקופה פירש"י אין מלאכתן למים דרובן אין מקבלין מים עכ"ל. וחמת וכפישה הם מיני נודות של עור ותיקון דידהו אפשר דהיינו שיתפור אותן בענין שלא יהיו נקובין כלל. ומספר מנות גדול משמע שעשה להם בית מושב:

ולא יתן לחבירו וכו'. משנה פרק קמא דידים ולא יתן לחבירו בחפניו מפני שאין נותנין לידים אלא בכלים וכתב שם רבינו לא יתן לחבירו בחפניו שלא ימלא ידיו וישפוך על ידי חבירו אשר רוצה לטהר ידיו: וכלים שנשברו וכו'. פרק כל הבשר אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים ואם כן כי תנן ולא בדפנות הכלים היינו אע"פ שעדיין מקבל טומאה ואפילו הכי אין נוטלין בהם דאי לאו הכי רבא מתניתין אתא לאשמועינן. ויש לדקדק על דברי רבינו אמאי לא נקט כלישנא דרבא דאמר כלי שניקב בכונס משקה. ונראה לי שהטעם מפני ששיעור זה הוא לכלי המיוחד למשקין אבל אם הוא מיוחד לאוכלים אינו עולה מטומאתו עד שניקב במוציא זית ואם הוא גיסטרא שהוא כלי העשוי לקבל המשקין הדולפים אע"פ שלא ניקב אלא במוציא משקה טהור כדאיתא בסוף פרק המצניע (שבת צ"ה ב') וכמו שכתב רבינו (בפרק י"ט מהלכות כלים) ורבא אורחא דמילתא נקט דבכלי המיוחד למשקין רגילים ליטול לידים ורבינו רצה לכלול דין כל הכלים בדבור אחד ולכן כתב סתם שאם נשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאתם כל אחד כפי דינו אין נותנים בהם לידים וסמך על מה שכתב בהלכות כלים דין כל כלי וכלי באיזה נקב עולה מטומאתו כנ"ל: ואפשר עוד שדעתו לומר דכונס משקה דנקט רבא אורחא דמילתא נקט שדרך ליטול לידים בכלי חרס ומינה נילף שאם בא ליטול בכלי שטף נקוב שיעור הנקב כשיעור ליטהר מידי טומאה ומפני כך סתם וכתב דנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה תליא מילתא כל כלי וכלי כדינו. וכתב סמ"ג שאם ניקב נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ובאים המים דרך הנקב על ידיו טהורות. אם הנוטל מן המים העוברים חוץ לנקב ונוטלים דרך שפת הכלי פסולות כיון שבאו על הנקב דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו כיון שלא ניקב בכונס משקה עד כאן לשונו ומשמע מדבריו שאם ניקב בכונס משקה אפילו שנוטל דרך הנקב לא נטהרו ידיו דאין תורת כלי עליו כלל אפילו מן הנקב ולמטה. אבל הרא"ש כתב בפרק כל הבשר וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב מותר ליטול דרך הנקב אבל לא דרך פיו דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלל וכן כתב בספר התרומה ומשמע דבכל נקב אמרו אפילו הוא יותר מכונס משקה. ובתרומת הדשן נסתפק בדברי רבינו אם הם דוקא בניקב בכונס משקה בשוליו שאינו מחזיק רביעית למטה מן הנקב אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר או אי אפילו בכה"ג נמי פסול. ונראה דמאי דמספקא לתרומת הדשן פשיטא ליה לטור דלדעת רבינו אינו נפסל בניקב בכונס משקה אלא אם כן אינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר ולישנא דרבינו הכי דייק שכתב כלי שנשבר ולא כתב כלי שניקב דכיון דאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה הרי הוא כאילו נשבר דמטעם זה הוא עולה מטומאתו בכך. וכן מצאתי להרשב"א שכתב בתורת הבית וזה לשונו כלי שניקב נקב גדול עד שהוא מכניס משקים כשאדם מושיבו על המים הרי זה פסול במה דברים אמורים בזמן שניקב בשולי הכלי עד שאינו מקבל רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מקבל רביעית מן הנקב ולמטה כשר במה דברים אמורים בכלי שאין שבירה זו מעלה אותו מטומאתו אבל כלי שניקב או נשבר שבר המעלה אותו מטומאתו פסול לפי שאין זה כלי אלא שבר כלי עכ"ל. נראה דמשכחת לה כלי העולה מטומאתו בניקב פחות מכונס משקה כגון שהוא גיסטרא וכדאמרינן בסוף פרק המצניע שהוא עולה מטומאתו בניקב במוציא משקה וכתבו רבינו בפרק י"ט מהלכות כלים ומדברי רבינו גם נראה שהוא סובר כדברי הרשב"א דבסתם כלים דניקבו בכונס משקה

לחם משנה

גבי חמי טבריא בדוקא. בכל הדינים שייכים במים הראשונים הל"ל דאותם שייכי במים שניים כשנותן שתי פעמים על ידיו מרביעית אחת גבי חולין והיה לו לכתוב כמו שכתב גבי תרומה בפרק י"א מהלכות מקואות שכל הדינים הנוהגים במים הראשונים הם במים שניים ונתן כלל לכל הדינים אלא ודאי עיקרן של דברים כמו שכתבתי:

י נוטלין ארבעה או חמשה וכו' ממה שכתב רבינו בפירוש המשנה בריש מסכת ידים נראה שהוא סובר דמה שאמרו במשנה נוטלין לאחד אף לשנים וכו' היינו במים שניים דוקא מפני שכבר נטהרו הידים מחמת הראשונים. ונראה מדבריו שם שהוא מפרש מה שאמרו בגמרא בפרק כל הבשר (דף ק"ז) שאני התם דקא אתו משיירי טהרה שאין פירושו כפירוש רש"י ז"ל אלא הפירוש כפי דעתו הוא דאתו משאריה מים אחרים שנטהרו הידים בהם כלומר שכבר נטהרו הידים במים הראשונים. כך נראה מדבריו שם וכאן אזיל לטעמיה שכתב שיהיה באותה שטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד וקשה לפירושו חדא דהם במשנה כדפליג בסיפא בין ראשונים לשניים שאמרו שם מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים אמאי לא מפליג ברישא דהיינו דוקא בשניים אבל לא בראשונים ומדפליג בסיפא ולא ברישא משמע דרישא בכל גוונא הוי בין לראשונים בין לשניים. ועוד קשה דבפרק שני דגיטין (דף ט"ו:) איבעיא לן ידים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ואמרו שם אילימא דקא משי כי תרי מרביעית והתנן מרביעית נוטלין לידים לאחד אפילו לשנים וכו' והשתא לדעת רבינו ז"ל מאי מקשה דלימא מתניתין במים שניים דוקא כמו שאנו אומרים לפי האמת והיינו דאיבעיא ליה לאקשה אי מתניתין בשניים דוקא אבל בראשונים לא או דילמא אפילו לראשונים דמתניתין סתמא מיתניא וכדסבירא לי' מ"ד אשיעורא לא קפדינן בפרק כל הבשר. ונראה לתרץ לזה לדעת רבינו ז"ל דודאי הך סוגיא דגיטין משמע ליה דמתניתין סתמא מיתניא ולכך פריך מההיא מתניתין אבל כיון דבפרק כל הבשר אמרו דדוקא במים שניים דוקא פסקינן כסוגיא דפרק כל הבשר דהוי מקום סוגיא במקומה ועוד דהוי מסקנא דגמרא דקאמר התם ולא היא שאני התם וכו':

יא וכלים שנשברו וכו'. מה שלא הזכיר רבינו ז"ל כונס משקה כתב הרב מוהרי"ק ז"ל בסי' קנ"ט מפני שסובר דרבא אורחא דמילתא נקט וכו' והוא הדין לשאר הכלים כל אחד ואחד לפי שיעורו. וקשה דדין זה נ"כ הוזכר בסוף פרק המצניע (דף צ"ה) גבי קידוש מי חטאת וכתבו רבינו בפרק ו' מהלכות פרה אדומה ושם כתב כלי חרס שניקב בכונס משקה אין ממלאים וכו' ולמה לא פי' שם כל כלי וכלי כפי שיעור טהרתו כמו שפירש כאן

מגדל עוז

יש לנוטל ליתן ס' עד לכל אחד ואחד. פרק שני דמסכת ידים: אין נותנים לידים ס' עד מתנים בה לידים. פירקא קמא דמסכת ידים ופרק כל הבשר (דף ק"ז): אבל שק וקופה כו' עד שאין חפניו כלי. פירקא קמא דתוספתא דמסכת ידים ופרק כל הבשר: כלים שנשברו ס' עד שברי כלים. פרק כל הבשר:

הגהות מיימוניות

[ח] וצריך להדיחן תחילה שלא יהא עליהן ליכלוך ודבר חוצץ ועדיין ישפוך עליהן פעמיים ראשונה לטהרם שנייה לטהרת המים שנטמאו וצריך שאם נטל אחת ראשונה לחבירתה שלא תגענה זו לזו עד שיטהר שתיהן שהרי הטמאה מטמאת לחבירתה מחמת משקין שעליה וכן אם נגע לו אחר שלא נטל ידיו בידיו בעודם מוכשרות במים צריך לחזור וליטול שהרי מטמאם לו על ידי המים שעליהם: [ט] מכאן פסקו שצריך שיטול הכלי לעמוד שלא מסומך אבל אם מחזיק רביעית אע"פ שלא מסומך יכול להיות שכשר לנטילה מן המים שיכול ליכנס בתוך כשיושבין בלא סמיכה ע"כ: [י] אבל אם ניקב נקב קטן עד שיצאו המים דרך הנקב אז מותר ליטול דרך הנקב אבל המים העוברים את הנקב ויוצאים דרך שפת הכלי פסולות שמן הנקב ומעלה אין תורת כלי עליו ע"כ:

כלים: **יב** בכל הכלים נוטלים לידים ואפילו כלי גללים וכלי אדמה והוא שיהיו שלמים. כלי שאינו מחזיק רביעית או אין בו רביעית אין נותנין ממנה לידים: **יג** * הכל כשרין ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן. אם אין שם אחר מניח הכלי בין ברכיו וצק על ידיו. או יטה החבית על ידיו ויטול או נוטל ידו אחת וצק בזו על זו וחוזר וצק בראשונה על השנייה. והקוף נוטל לידים: **יד** השוקת שדולה אדם בידו או בגלגל ונותן לתוכה והמים נמשכין ממנה באמה והולכין ומשקין הירקות או הבהמה והניח ידיו בשוקת ועברו המים ושטפו על ידיו לא עלתה [ג] לו נטילה. שהרי אין כאן נותן על ידיו. ואם היו ידיו קרובות לשפיכת הדלי עד שנמצאו המים ששטפו על ידיו מכח נתינת האדם עלתה לו נטילה: **טו** * מים *שנסתפק לו אם נעשה מהן מלאכה או לא נעשה. אם יש בהן כשיעור או שאין בהן. אם הן טהורין או טמאין ספק נטל ידיו ספק לא

א טור א"ח סי' ק"ס סמ"ג עשין כ"ז:

השגת הראב"ד

*) הכל כשרים ליתן לידים כו' עד והקוף נוטל לידים: כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרינן בגמרא דחולין דבעינן דניתו מכח גברא והוא עצמו כתב כן למטה אע"פ שהוא שנוי כן במסכת ידים לא קאי קמא בגמרא לא הסכימו כן ואולי ידעו כי הא קמא דר' יוסי דפליג עליה יחידאה הוא ולא הלכתא היא ומכ"מ תימה שהקוף יהיה עליו תורת אדם ותרש ושוטה וקטן יש להם מעשה אבל הקוף ולא כלום עכ"ל:

השגת הראב"ד

*) מים שנסתפק לו כו' עד אבל ספק שבטהרת ידים טהור: כתב הראב"ד ז"ל ואם כל זה אם יש לו מים ליתן אמרינן לו קום רחוץ והוא עמד מן הספק עכ"ל:

כסף משנה

משקה מעלה אותן מטומאתם דוקא כשאין מחזיקין רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם הם מחזיקין רביעית עדיין הם כלי שלימין שאפילו שבר כלי אם הוא מחזיק רביעית כתב שהוא טמא בפרק שני ובפרק שלישי דמסכת כלים ואע"פ שכתב בפרק זה אין נוטלין לידים בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסים ולא במגופת החבית לאו משום שבר כלי פסל להו אלא מפני שאינן מקבלין אלא מסומכין דומיא דמגופת חבית דנקט בהדייהו. ואע"פ שכתב ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלים ממנה לידים הוא הדין דמהני תיקון לאידך אלא ליתנא דרבנא נקט דאמגופה אמרה בפרק כל הבשר דאם תיקנה נוטלין ממנה לידים ורבנא חדא מנייהו נקט והוא הדין לאינך או נמי לרבותא נקט מגופה אע"פ שאין חללה עשוי לקבלה מהניא בה תיקון וכל שכן לדפנות כלים ודומיהם:

יב בכל הכלים נוטלים לידים ואפילו בכלי גללים וכלי אדמה וכו'. משנה פרק קמא דמסכת ידים בכל הכלים נוטלין לידים אפילו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה כלומר אע"פ שכלי גללים אינן מקבלין טומאה וכן כלי אדמה והם כלי חרס שלא הוסקו בכבשן וגם הם אין מקבלין טומאה נוטלין מהן לידים: ומה שכתב והוא שיהיו שלמים כבר נתבאר והוצרך לכתוב כאן רבינו זה משום דלא תימא כי איתקש לטבילה דכלי היינו בכלים המקבלים טומאה דכיון דמעיקרא מקבלי והשתא לא מקבלי בטלו מתורת כלי אבל כלי גללים וכלי אדמה כיון דמעיקרא נמי לא מקבלי טומאה השתא נמי כי ניקבו לא בטל מהם תורת כלי קמ"ל דלא מפלגינן כיון דגמרא לא מפליג בינייהו: כלי שאינו מחזיק רביעית או אין בו רביעית וכו'. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים איני והא אמר רבא כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים הא מחזיק אע"ג דלית ביה לא קשיא הא לחד הא לתרי דפירוש מי רביעית נוטלין לידים לאחד ואף לשנים שמעינן מהא דלחד סגי בעינן שיחזיק רביעית ושיהיה בו רביעית:

יג הכל כשרים וכו'. סוף פרק קמא דמסכת ידים הכל כשרים ליתן לידים אפילו חש"ו מניח חבית בין ברכיו ונוטל ומטה החבית על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים ר' יוסי פוסל בשנים אלו. ופירש רבינו הקוף בלשון ערב קר"ד אמר ר' יוסי שהוא פסול כששפך המים על היד וכן אינו ראוי אלא שיטה הכלי וישפכו המים ממנו על הידים ויהיה האדם עצמו אחר הטה אותם עד שישפכו המים על ידו ואין הלכה כר' יוסי: וכתב הראב"ד והלא אמרו בגמרא דחולין וכו' אבל הקוף ולא כלום עכ"ל: וי"ל שדעת רבינו גומר דהא ודאי כת"ק קי"ל ומ"ש בגמרא דבעינן דליתו מכח גברא לאו למעוטי כי אתו מכח קוף אלא למעוטי כי אתו מנפשייהו בלא כח שום בעלי חיים ואפשר דקוף לאו דוקא אלא ה"ה לכל ב"ח אלא דאורחא דמילתא נקט ואפילו תימא קוף דוקא לא אתא למעוטי אלא כי אתו מנפשייהו בלא כח אדם ובלא כח הקוף. וטעמא דר"י דפסל במטה חבית על צדה משום דבעינן כח אדם וליכא שהרי כשהוא מטה את החבית ומניחה כך מטה על צדה המים יוצאים מאליהם ות"ק מכשיר משום דכיון שהאדם הטה את החבית אפילו הלך ויצא לו אח"כ והחבית שופכת מים כל היום כולו מחמת הטייתו כח גברא הוא ולא דמו לשוקת דהתם כיון שנשפך הדלי בשוקת כבר פסק כח אדם וכך הם דברי רבינו שמתן בפרק קמא ועוד דכיון דאיכא כח כלי לא דמי לדין השוקת שכתב רבינו בסמוך דהתם ליכא כלי כמ"ש. ויש הוכחה למה שכתבתי דכח אדם לאו דוקא שכתב רבינו לעיל בפרק זה כל הנוטל ידיו צריך ליזהר בד' דברים וכו' שיהיו המים באים מכח נותן וכן לקמן בסמוך בדין השוקת כתב שהרי אין כאן נותן על ידיו הרי שלא הקפיד על כח אדם אלא על כח נותן יהיה אדם או זולתו ואע"פ שבסוף דבריו בדין השוקת כתב עד שנמצאו המים ששטפו על ידיו מכח נתינת אדם נמשך אחר לשון הגמרא וכבר גילה דעתו דכח אדם לאו דוקא. ועוד דכשהזכיר כח אדם היינו כשהיו ידיו קרובות לשפיכת הדלי דהתם קושטא דמילתא היא שבא עליו מכח אדם אבל בריתא דלא עלתה לו נטילה מהר אלכתוב שהרי אין כאן כח אדם דהוה משמע דכח אדם דוקא בעינן וכתב שהרי אין כאן נותן על ידיו והא דנקט השוקת שדולה אדם דנקטא קאמר אפילו שאדם הוא הדולה לא עלתה לו נטילה וכבר ביאר הטעם מפני שאין כאן נותן על ידיו הא אילו הוה נותן אע"פ שאינו אדם עלתה לו נטילה ובסוף הלכות מקואות כתב גם כן שאין נוטלים לידים אלא מכח נותן וכן בפסקים והלא באותו פרק הזכיר כח נותן ולא הזכיר כח אדם. וכתב הר"ר יונה בפרק אלו דברים שכן דעת רב יהודאי גאון דהלכה כת"ק וכן פסק הרשב"א בפרק כל הבשר וכמ"ש:

יד השוקת שדולה וכו'. בפרק כל הבשר (חולין ק"ז) אמר רב פפא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא ואי מקרב לגבי דולא דקא אתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים ואי בזיע דולא בכונס משקה מילף לייפי ומטביל בה את הידים. ופירש"י האי אריתא ניגור שמוסכין לו מים מן היאור בדלי והוא מוליך מים לשדות אין נוטלין ממנו לידים נתם ידיו לתוכו ויקלחו המים לתוכן דלא מכח גברא אתו שכבר עבר כח השופך ואין כאן לא נטילה ולא טבילה טבילה דלאו מכח גברא קא אתו טבילה נמי בניגור ליכא שאין כאן שיעור מקוה ואי מקרב לגבי דולא כשהדולא שופך זה סתן ידיו סמוך למקום שפיכה והמים מקלחים מכח השפיכה לתוך ידיו ע"ד ואי בזיע דולא בכונס משקה והשופך שופך דרך פיו לניגור והנקב מקלח מאחוריו ליאור מילף לייף הניגור עם היאור ע"י כלי ומטבילין בניגור את הידים דלאו טבילה מעורה היא ודיה בחיבור זה. והרי"ף כתב מימרא זו פרק אלו דברים והוא גורס ואי בזיע דולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא וכתב עליו הרא"ש ולפי זה נ"כ אין מטבילין בו דלא חשיב חיבור בהכי כי היכי דלא חשיב חיבור לענין טבילת כל הגוף ונראה שכך היתה גירסת רבינו ולא הוצרך לכתוב שאם ניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים לפי שסמך על מ"ש בכלים שנשברו שבירה המטהרת אותם וכו':

טו מים שנסתפק לו וכו'. משנה פרק שני דמסכת ידים ספק עשה בהן מלאכה ספק לא עשה בהן מלאכה ספק יש בהן כשיעור ספק אין בהן כשיעור ספק טמאים ספק טהורים ספיקן טהור מפני שאמרו ספק הידים ליטמא ולטמא ולטהר טהור: ומ"ש רבינו ספק נטל ידיו וכו'. כן פי' הוא ז"ל על משנה י"א דפ"ד דמסכת טהרות. ופשוט שהוכר שזהו מ"ש בפרק במה אשה (שבת ס"ב:) אבל מהא ולא מהא ליה לן בה

לחם משנה

כאן אלא שהזכיר כונס משקה בדוקא דמשמע דשיעור אחד לכל הכלים:

יב כלי שאינו מחזיק רביעית. מימרא דרבא בפרק כל הבשר (דף ק"ז) ומשמע דהא מחזיק רביעית [אע"ג דאין בו] נוטלין לידים. ובגמרא הקשו מכך מימרא דרבא למימרא אחרת דקאמר כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים. ותירצו הא הא לאחד הא לשנים. ונראה דהיינו דוקא לשנים לדעת רבינו ז"ל דלא נוטלין לידים לשניים מרביעית אחת אבל בראשונים אין נוטלין אלא ברביעית שלם כמ"ש. או אפשר דמימרא דרבא אפילו בראשונים ובדאסיקו בגמרא ולא היא וכו' דמו הא ולא הוי כך דינא אלא דוקא בשניים:

משנה למלך

טו ספק נטל ידיו ספק לא נטל ידיו טהור כו'. (א"ה עיין מ"ש בית המנחג ז"ל ריש פ"ד מהלכות נגעים ופ"ד מהלכות שאר אבות הטומאות ע"ש):

טו ספק נטל ידיו וכו'. כתב מהרלב"ח ז"ל בסימן ק"ס דיצא לו לרבינו כן מהא דאמרו

מגדל עוז

בכל הכלים כו' עד שלמים. פירקא קמא דמסכת ידים: כלי שאינו מחזיק כו' עד לידים. פרק כל הבשר: הכל כשרים ליתן לידים כו' עד והקוף נוטל לידים. פירקא קמא דידים ובתוספתא: כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרינן בגמרא דחולין וכו' אבל הקוף ולא כלום עכ"ל: ואני אומר אמת הוא. כי דין הקוף שני סוף פרק קמא דמסכת ידים וכן שנינו מטה חבית על צדה ונוטל והקוף נותן לידים ר' יוסי פוסל בשנים אלו ופסק ר"מ ז"ל כתנא קמא דר' יוסי וכתב הר"מ ז"ל [illegible]

כיון מנטל ומקפיד וכו' [illegible]

כתב הראב"ד ז"ל ואם כל זה אם יש לו מים לרחוץ אמרינן לו קום רחוץ והוא עמד מן הספק עכ"ל:

הגהות מיימוניות

[ג] אמר רבא האי אריתא דדלאי אין מטבילין בה את הידים:

כסף משנה

בה אע"פ שרש"י מפרש שם בענין אחר ואע"ג דאסיקנא התם דלאו מילתא היא לאו משום דדינא הכי אלא כדי שלא יבא לידי עניות וכדמשמע מדמוכח לה מדאמר רב ספא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' וה"ה לשאר ספקות דסק דסאל דכי היכי דלא ליתי לידי עניות מיהא צריך לחזור וליטול: כתב הראב"ד אם יש לו מים וכו' והוא עלמך מן הספק עכ"ל. וי"ל שאם היה כן לא הוו שתקי רבנן מלהזכיר כן ואע"ג דאמריק בפרק לענין ספק טומאה דאמריק ליה הרי מקוה לפניך קום טבול שאני ידים שאין להם עיקר בדאורייתא:

טז מים הראשונים צריך שיגביה ידיו וכו'. פרק קמא דסוטה (דף ד') אמר רב מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תנא הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים ודברי רבינו הללו מפורשים במה ששנינו ריש פ' מסכת ידים וכתבו פרק י"א מהלכות מקואות הידים מתטמאות ומטהרות עד הפרק כיצד נטל את הראשונים עד הפרק ונטל המים השניים חוץ לפרק וחזרו מחוץ הפרק לידיו ידיו טהורות שהמים השניים טהורים נטל את הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו לידו נטמאת ידו שהמים הראשונים שחוץ לפרק שמאין מטמאת ידיו ואין המים השניים מטהרין מים שחוץ לפרק ולפי שחזרו המים שחוץ לפרק לידיו טמאות עכ"ל. ונראה מכאן שאם נטל ידיו בשטיפה אחת אינו צריך להגביה ידיו שהרי אין שם מים טמאים שיחזרו ויטמאו את הידים וגם חוץ ליד לא נטמאו דהא טומאתן אינה אלא עד הפרק כ"ל ומצאתי סעד לזה שכתב סמ"ג ורמיתי בתוספתא שהמטביל ידיו אין צריך להגביה ידיו ולא לנגב ידיו עכ"ל. ונראי טעמם לפי שאין שם מים טמאים וכמו שכתבתי: ועל מ"ש רבינו ומים אחרונים צריך שישפיל ידיו: כתב הראב"ד והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל. כלומר עוד טעם אחר יש שראוי להשפיל ידיו שאם יגביהם אולי תעבור הזוהמא בכל היד במקום שהיה נקי שהוא לא אכל אלא ברא"שי אצבעותיו זה נראה לי ברור בכוונתו ובעל מ"ע הפליג דעתו לדעת אחרת ואין דעתי נוחה בכך: מים ראשונים וכו'. ברייתא פרק כל הבשר (חולין דף ק"ה) ראשונים נוטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע אחרונים אין נוטלין אלא על גבי כלי ואמרי לה אין נוטלין על גבי קרקע איכא בינייהו קינסא. ופירש"י קינסא קסמי עץ וקסמים למ"ד כלי הכא לאו כלי הוא למ"ד אין נוטלין על גבי קרקע ש"ד. ונראה שרבינו פוסק לחומרא ולא ידעתי למה כיון דמידי דרבנן הוא ואפשר דטעמא משום דלישנא קמא לישנא דגמרא ואידך בלשון אמרי לה. א"נ י"ל דמשום דמילתא דסכנתא היא נקט לחומרא דמפרש התם דטעמא דאין נוטלין על גבי קרקע הוי משום רוח רעה: מים ראשונים נוטלין וכו'. ג"ז ברייתא שם מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן אחרונים אין ניטלין אלא בצונן מפני שהחמין מפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי ל"ש אלא שאין היד סולדת בהם אבל היד סולדת בהם אין נוטלין בהם ואיכא דמתני לה אטיפא אחרונים אין ניטלין אלא בצונן אבל בחמין לא אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי ל"ש אלא שהיד סולדת בהם אבל אין היד סולדת בהן ניטלין מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהם מותר ופסק רבינו כלישנא בתרא. וכתב רבינו בחמי האור לאפוקי חמי טבריא כמ"ש בסמוך וצריך דקדוק בלשון רבינו למה כתב אבל אם היו פושרין וכו' שממה שכתב והוא שיהיו חמין וכו' שמעינן לה ואפשר דלהתיר ליטול בהם לכתחלה איצטריכא ליה דלא תיסק אדעתין דלכתחלה לא יטול בפושרים כדי שלא יבא ליטול בחמין:

יז נוטל אדם ידיו וכו'. ג"ז שם (ק"ז ק"ז) אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו א"ל רבינא לבני ספתא דערבות כגון אתון דלא נפישי לכו מיא משו ידייכו נפרא ואתנו עלוייהו לכולי יומא איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ופליגא דרב ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק נמי והיינו דרב. ופסק רבינו כלישנא דקאמר דאפילו שלא בשעת הדחק שהרי סתם דבריו ולא חילק בין שעת הדחק לשלא בשעת הדחק וכ"פ ה"ר יונה וכתב לא מפני שהוא לשון אחרון שאינו נקרא לשון אחרון אלא כשהלשון הראשון מביא הגמרא בסתם והלשון אחרון בלשון איכא דאמרי אבל היכא ששניהם מביא אותם בלשון איכא דאמרי לא נקרא לשון אחרון אלא הטעם הוא מפני שהנטילה מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. ול"נ עוד טעם אחר שכל מה שאנו יכולים למעט במחלוקת יש לנו למעט ולהכי נקטינן כלישנא דקאמר אפילו שלא בשעת הדחק והיינו דרב ולא תיקשי להאי לישנא ממאי דאמר רבינא לבני ספתא דערבות אתון דלא נפישי לכו מיא וכו' דמשמע טעמא דלא נפישי להו מיא אבל שלא בשעת הדחק לא דאיכא למימר דה"ק אתון דלא נפישי לכו מיא אתם צריכין להתנות דאילו הוה שכיח לכו מיא לא הייתם צריכין ליכנס בטורח זה. ומ"ש רבינו והוא שלא יסיח וכו' פשוט הוא ממתניתין דפרק שני דמסכת טהרות וכ"כ רש"י ומתנה עליהם לאכילה ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם:

יח לט אדם וכו'. ג"ז (שם ק"ז) איבעיא להו מהו לאכול במפה מי חיישינן דילמא נגע או לא ת"ש דשמואל אשכחיה לרב דקא אכיל במפה א"ל עבדין כדין א"ל דעתי קרה עלי כלומר אסטניס אני בהע"פ שנטלתי ידי אי אפשי לאכול בידי ואמריק בתר הכי אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות. ופי' רש"י התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזים הם ולא נגעי ולא

לא נטל ידיו ספיקו טהור שכל ספק שבטהרת ידים טהור: **טז** * מים [א] הראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו. [ב] מים ראשונים ניטלים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע. ואחרונים אינן ניטלין אלא על גבי כלי. [ג] מים ראשונים ניטלין בין בחמי [נ] האור בין בצונן. ואחרונים אינן ניטלין בחמין. והוא שיהיו חמים שהיד סולדת בהן מפני שאין מעבירין את הזוהמא שאינו יכול לשפשף בהן. אבל היו פושרין נוטלין מהן באחרונה: **יז** נוטל [ד] אדם [מ] ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום ואינו צריך ליטול את ידיו לכל אכילה ואכילה [ז] והוא שלא יסיח דעתו מהן. אבל אם הסיח דעתו מהן צריך ליטול ידיו בכל עת שצריך נטילה: **יח** * לט אדם את ידיו [ס] במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה

אע"פ

השגת הראב"ד

*) מים הראשונים צריך שיגביה ידיו וכו'. עד כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו: כתב הראב"ד ז"ל והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל:

*) לט אדם את ידיו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרו לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל:

א טור א"ח סי' קס"ב: ב שם א"ח סי' קס"א סמ"ג עשין כ"ז. ג טור א"ח סי' קס"ד סמ"ג עשין כ"ז: ד טור סי' קס"ג ופסק לחומרא ע"ש:

לחם משנה

דאמרו בפרק כמה אשה (דף ס"ב:) לא אמרן אלא דלא משא ידיה כלל אבל משא ולא משא לית לן בה ולאו מילתא היא דאמר רבא וכו' וקשה דאם הוא מפרש משא ולא משא ברונה לומר שאינו יודע אם נטל או לא נטל איך דוחה אותו בגמרא מהא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חופנאי מיא וכו' בשלמא לפירש"י ז"ל דפירש דלא נטל מים כל הצורך אתי שפיר דדחי ליה מדרב חסדא אבל לפי' זה דהוא ספק נטל או לא נטל רב חסדא לא אמר הסך זה אלא כשהוא נוטל צריך שיטול בשפע אבל כשנסתפק לו אם נטל אין בכך כלום. ואולי דעתו לומר דדחי ליה מדרב חסדא דכי היכי דרב חסדא היה נוטל יותר מן הדין שהוא רביעית והיו נותנין לו טובה הרבה כן כל אדם אף ע"פ שמן הדין אין לו ליטול ראוי לו ליטול כדי שיתנו לו טובה הרבה דכל מאן דעביד לפנים משורת הדין בנפ"י משלמים לו ואין זה תמסיק. אלא נראה דנסקא ליה לרבינו הא ממאי דהזכירו במסכת ידים כמה ספקות בידים לטהר וסובר רבינו ז"ל דה"ה בהך ספיקא: ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח וכו'. הראב"ד ז"ל בהשגות נתן טעם אחר ואמר שאם יגביה ידיו יפלו המים של הזוהמא היכא שלא הגיע תחלה והוא טעם נכון:

יח לט אדם ידיו (ר"ל כורך את ידיו) במפה וכו'. בסימן קס"ג ביאר הרב ב"י טעמו וטעם ההשגות. וא"ת מאי שנא הכא דלא חיים לשמא יגע גבי חולין וגבי אוכל במגריפה צריך שיטול הא התם אינו נוגע וי"ל דמ"מ קרוב ליגע יותר וכן באוכל מחמת מאכיל

מגדל עוז

ואני אומר איגה זאת השגה שהרי לא נשנה במקומה פ"ב דידים ולא בתוספתא ור"מ ז"ל לא בא פתח אלא לחבר משנה שרה מן התלמוד הערוך ולקצר הארוך כמו שהתנצלי הרבה פעמים והרוצה להחמיר יחמיר עליו ברכה כד"ן: מים ראשונים צריך שיגביה ידיו וכו' עד כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו. פירקא קמא דסוטה (דף ד'): כתב הראב"ד ז"ל והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל: ואני אומר פירקא קמא דסוטה פירש"י ז"ל מים אחרונים שלאחר הסעודה שחייבו חכמים מפני המלח סדומית יש שמסמא את העינים וצריך להשפיל ידיו למטה כדי שתרד הזוהמא של המאכל שבידיו שהרי לטהר הזוהמא הם עכ"ל, ולמדו מהם שאין זוהמת המלח עוברת אלא כשמשפילין דאילו מגביהן אנו רואין כעין שהזוהמא מתעכבת בין פילולי האצבעות לעיקרן משא"כ כשמשפילין שנעשים מרוחן מחמת שיפוען וכלין לעבור וזולגין וכח המלח היא הזוהמא. וככך נמנו דברי ר"מ ז"ל כי לדברי הראב"ד ז"ל קשיא לי מי איכא מאן דחיים לסעבירת הזוהמא שבשעת רחיצה כגלה לסעבירה ולנקותה כד"ן: מים הראשונים ניטלים וכו' עד בכל עת שצריך נטילה. פרק כל הבשר: לט אדם עד אע"פ שלא נטל ידיו: כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרו לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל: ואני אומר דהכיא אתיא לאפוקי אוכלי טהרות בלבד דגרס לה בהדיא פרק כל הבשר ואישתמיטתיה הא דאמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות ורב אמי ורב אסי כהני אוכלי תרומה הוו וכן פירש רש"י ז"ל שאוכלים חוליהן בטהרה אינן נזהרין לטהר כבהנים שהם זריזין. וכבן כי מה שכתב ר"מ ז"ל אינו אלא לחולין גרידי ודין אוכלי טהרות תנהו במקומו כי קשיא אליו לבך פ"ח דהלכות שאר אבות הטומאות [illegible] ... שם הראב"ד ז"ל. ואם רצה אדם לומר דחולין גרידי התירו מתרומה אני אומר לו [illegible] ... [illegible]

הגהות מיימוניות

[ג] כר' יוחנן דהא מייתי עובדא כוותיה ולא כחזקיה דאמר אין נוטלין מהן וכן פסק ראבי"ה וכן ס"ה כיון דכל בני גליל עושין כן כדאיתא התם: [מ] ל"א יש שם דדוקא בשעת הדחק ואפילו לחאי לישנא הולכי דרכים כשעת הדחק הוא ואם אחר שהתנה נזדמנו לו מים לא יברך ס"ה: [והרא"ש מתיר אפילו שלא ע"י הדחק]: [נ] תשובת מורי רבינו ושאלת הגפנת ורוצה לסעוד כיצד מברך אם צריך לחזור וליטול ידיו שנית או אם נטילה אחת עולה לכאן ולכאן שמעתי שבות נחלקו הגאונים אמנם נ"ל דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן אם טובטח לו שנטל נטילה הגונה לסעודה דאע"ג דאמרינן תיכף לנטילה ברכת המוציא אשר יצר לא הוי הפסק כיון דלטהרת ידים כמו כן בא דלא נרע מגביל לתורא דלא הוי הפסק וכן מצאתי שנראה לרש"י ודלא כרבינו יעקב בר יקר שאמר לו צריך לחזור וליטול: [ס] וכן כתב בערוך בערך גבל אכן בס"ה כתב דאסור שמא יגע וכן פסק ראבי"ה דאמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה פירוש לכהנים שזריזים הם ולא אתו ליגע ולא התירו מפה לאוכלי טהרות. ובספר טהרה בפרק ח' מהלכות שאר טומאות כתב רבינו המחבר וז"ל לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נטילת ידים ואין חוששין שמא יגע אבל לא יעשה כן לחולין שנעשו על טהרת הקדש או טהרת תרומה גזירה שמא יגע לפי שאין מקפיד עליהן עכ"ל הרי שלא התירו מפה לאוכלי חולין שנעשו על טהרת הקדש או טהרת תרומה אבל בחולין גרידי שרי וכן פירש"י ז"ל התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזים הם ולא נגעי ולא התירום לאוכלי חולין בטהרה לפי שאינן למודים לשמרם בטהרת כבהנים:

זלא החירו לאוכלי חולין בטהרה לפי שאין למודין לגאמר כמו כהנים : וכתב ה"ר יונה ונראה דכ"ש לשאר בני אדם שאין אוכלים חוליהם בטהרה ואין מכרים כל כך שאין להם לאכול פת וכל דבר שטיבולו במשקה ע"י מפה דגזרינן דילמא נגעי וזהו שיטה דעת הראב"ד שכתב והלא לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה גלגד עכ"ל . אבל דעת רבינו דתרומה וחולין שטמאו בטהרה דינם שוה בגוב הדברים ומן הדין היה לגזור בשניהם דילמא נגעי אלא משום דכהנים זריזים הם לא גזרו בתרומה ומ"מ שאר חולין שאין נאכלים בטהרה לא חמירי טפי הלכי למגזר בהו ותדע דהל"כ הל"ל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי חולין ומדנקט טהרות משמע דלאוכלי טהרות דוקא הוא דלא התירו והא דשמואל אשכחיה לרב וכו' וא"ל עבדין כדין חולין בטהרה הוא דהוה אכיל ומשום הכי א"ל עבדין כדין שרב אוכל חולין בטהרה וכדאיתא בירושלמי פרק קמא דשבת ר' חייא שפקיד לרב אי את יכיל למיכל טולי שתא בטהרה אכול ומשום דחולין בטהרה הוה אכיל א"ל שמואל עבדין כדין ואסדר איהו דעתי קגרה עלי אבל אם לא היה אוכל חולין בטהרה לא הוה אמר ליה שמואל עבדין כדין ולא הוה צריך איהו לאהדורי דעתי קגרה עלי :

המאכיל לאחרים אינו צריך נטילת ידים וכו'. (שם ק"ו ב') מסקנא דגמרא והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים מאכיל עצמו אינו צריך נטילת ידים : ומ"ש וה"ה לאוכל במגריפה וכו'. שם הוא וכ"כ ה"ר יונה ז"ל בפרק אלו דברים :

יט אסור להאכיל מי שלא נטל ידיו ואע"פ שהוא נותן לתוך פיו וכו'. ברייתא שם והטעם שלא נטל ידיו אסור ליתן פרוסה לתוך פיו ומוכר רבינו דלרבותא נקט לתוך פיו אע"ג שאינו נוגע וכ"ש שאסור ליתן בידו :

ואסור לזלזל וכו'. בפ"ה דעדיות את מי נידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים : **אפילו** אין לו מים וכו'. למד כן ממעשה דר"ע בבית האסורים בפרק עושין פסין (עירובין כ"א). ומכאן אני אומר שמ"ש רבינו בסמוך לא אדם את ידיו וכו' היינו מי שא"א לו למצוא יותר אבל כל שאפשר לו למצוא מים ואפילו אין לו אלא כדי שתייה לא יאכל בלא נטילה: **וכל האוכל** וכו'. פרק קמא דסוטה (דף ד') מימרא : **ותכף** לנטילת ידים וכו'. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"ב) מימרא דר' חייא בר אשי אמר רב תיכף לנטילת ידים ברכה ופירש"י לנטילת ידים דמים אחרונים ברכת המזון ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו עכ"ל. ומשמע מדברי רבינו ורש"י דלהפסיק בדבור בין מים אחרונים לברכה מותר והטעם שלא פי' תכף לנטילת ידים ברכה שלא יפסיק ביניהם אפילו בדבור משום דלקמן אמרינן אין משיחין על כוס של ברכה כלומר משמזגו את הכוס אסור לדבר ואם איתא אף קודם שמזג את הכוס אסור דתכף לנטילת ידים ברכה אלא ודאי לא איתמר תכף לנטילת ידים ברכה אלא לענין שלא יאכל וישתה עד שיברך . ונראה שלא אמרו כנו ויטול ידינו מותר לאכול ולשתות ובתנאי שיחזור ויברך כתחלה דלא גרע מגמר בלבו מלאכול שצריך לחזור ולברך כמבואר בדברי רבינו ס"ד מהלכות אלו :

פ"ז א מנהגות רבות וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ו) אמר ליה ריש גלותא לרב ששת אע"ג דרבנן קשישי אתון פרסאי בצורכי סעודה בקיאי מינייכו בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה הימנו ובזמן שהם שלש גדול מיסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו . אמר ליה וכי בעי לאשתעויי מתריץ מרזלי ויתיב ומשתעי בהדיה אמר ליה שאני פרסאי דמחוי להו במחוג . ופירש"י ז"ל בזמן שהם שתי מטות רגילים היו לאכול בהסיבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת בזמן שהם שתים גדול מיסב בראש כלומר מיסב תחלה על מטתו ושני לו למעלה סימנו מטת השני נגד מראשותיו של גדול ובזמן שהם שלשה גדול מיסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה ממנו נגד מרגלותיו א"ל רב ששת נרים גלותא וכי בעי לאשתעויי מתריץ מרזלי ויתיב ואם רוצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו מהסיבתו לישב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא ושני הגדול מסובין נגד אחר ומוב לו שיסב שני לו למטה ממנו וישמע דבריו כשהוא מוטה. במחוג מראים בידיהם ובאצבעותיהם ברמיזה . מים ראשונים מהיכן מתחילין א"ל מן הגדול כלומר רב ששת א"ל לר"ג מהיכן מתחילין סדרים מים ראשונים אמר ליה מן הגדול. ישב הגדול וישמור ידיו עד שמטלים כולם אמר ליה לאלתר מייתו הכא קמיה . ופירש רש"י לאלתר מייתו הכא קמיה שלחן שלו מביאים מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן. אמר רב ששת אגב מהיכאא ידענא דאיכא כיצד סדר הסיבה בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש שני לו למטה ממנו בזמן שהם שלש מטות גדול מיסב בראש שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו מים ראשונים מתחילין מן הגדול ופירש"י מתחילים מן הגדול ולאלתר מייתי הכא קמיה עכ"ל . ויש לתמוה על רבינו שכתב שהגדול נוטל ידיו תחלה ולא חילק בין היכא דמייתו הכא קמיה לאלתר להיכא דלא מייתו הכא קמיה לאלתר. ואפשר לומר שסובר רבינו דמאחר דהדר רב ששת למפריכין מים ראשונים מתחילים מן הגדול היינו לומר דלעולם מתחילים מן הגדול ואפילו לא מייתו הכא לאלתר קמיה. ואע"ג דאיהו אקשי לר"ג ישב גדול וישמור עד שנוטלים כולם מבדק הוא בדיק לר"ג אבל לעולם קושיא כי ישמור ידיו עד שנוטלים כולם לית לן בה והיינו דמשנינן קתני סתם מתחילין מן הגדול ולא מפלגא. ומאי דקאמר שני לו למטה סימנו פירש"י שאם הוצרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף ובזמן שהן שלשה שני לו למעלה ואם בא לספר מספר עם השלישי ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה ממנו . ופסק רבינו כרב ששת :

ב בעל הבית וכו'. ג"ז שם (דף מ"ו) רבי זירא חלש וכי אתפח עבד ר' אבא סעודתא לכולהו רבנן כי מטא לבציעה א"ל נר' זירא לשרי לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר בעה"ב בוצע ארח לבו כי מטא לברוכי א"ל נבריך לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך. והיא כמאן ס"ל כי הא דא"ר יוחנן משום רשב"י בעל הבית בוצע ואורח מברך בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבעה"ב. ומ"ש רבינו ואם היו כולם בעה"ב וכו' ר"ל שכתב כן לישב הני תרי ליתני דאר"י משום רשב"י בעה"ב אורח ואידך ליתא דבוצע מברך כשכולן בעלי בית ומסתמא גדול שבהם הוא שבוצע ושמעתות גם כן כתבו ליישבם . ומ"ש ומשלים הברכה היינו מדאסיקנא בפרק כיצד מברכין (שם ל"ט:) והלכתא ברכה דאמר מברך ואח"כ בוצע ופירש"י גומר כל הברכה ואח"כ מפרים הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם :

ג אין הבוצע וכו'. פרק כיצד מברכין (שם מ') אמר רבא בר שמואל א"ר חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד רבה בר שמואל

אע"פ שלא נטל ידיו. המאכיל לאחרים אינו צריך נטילת ידים. והאוכל צריך נטילת ידים אע"פ שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל. והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים: **יט** אסור להאכיל מי שלא נטל ידיו ואף על פי שהוא נותן לתוך פיו. יאסור לזלזל בנטילת ידים. רצווים הרבה צוו חכמים והזהירו על הדבר. אפילו אין לו מים אלא כדי שתייה נוטל ידיו במקצתן ואחר כך אוכל ושותה מקצתן: **כ** צריך אדם לנגב את ידיו ואחר כך יאכל וכל האוכל בלא ניגוב ידים כאוכל לחם טמא. וכל הנוטל ידיו באחרונה מנגב ואח"כ מברך ותכף לנטילת ידים ברכת המזון לא יפסיק ביניהם [ט] בדבר אחר אפילו לשתות מים אחר שנוטל ידיו באחרונה אסור עד שיברך ברכת המזון :

פרק שביעי

א מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה וכולן דרך ארץ. ואלו הן כשנכנסין לסעודה הגדול שבכולן נוטל את ידיו תחלה. ואח"כ נכנסין ויושבין מסובין. וגדול מיסב בראש ושני לו למטה הימנו. היו שלשה מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה הימנו ושלישי לו למטה הימנו: **ב** בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה ואח"כ בוצע. והאורח מברך ברכת המזון כדי שיברך לבעל הבית. ואם היו כולן בעלי הבית הגדול שבהן בוצע והוא מברך ברכת המזון: **ג** אין הבוצע רשאי לבצוע [י] עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד אלא אם כן נתכוונו לאכול פת הרבה. ואינו בוצע לא פרוסה קטנה מפני שהוא נראה כצר עין ולא פרוסה גדולה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן. [כ] ובשבת יש לו לבצוע פרוסה גדולה. ואינו

א טור א"ח סי' קס"ז : ב טור א"ח סי' קס"ז סמ"ג עשין כ"ז : ג טור א"ח סי' קס"ז סמ"ג עשין כ"ז :

לחם משנה

מאכיל קרוב ליגע יותר אבל כיון שידיו מטושטשות במפה הוא דבר קשה שיסיר המפה מידיו ויגע :

יט אפילו אין לו מים אלא כדי שתיה וכו'. יצא לו לרבינו ז"ל זה מההיא מעשה דר"ע (עירובין דף כ"א:) ששפך לו השומר מקצתן של המים ולא רצה לאכול עד שהביאו לו מים ליטול ידיו. וא"ת מ"מ איך נלמוד שהכוונה במקום אחד ואין לו מים אלא כדי שתיה שיטול מקצת וישתה מקצת דילמא שאני התם שהיה יכול להביא לו מים. וי"ל דמ"מ היה סכנת דרכו דאם היה שונא בו השומר היה אומר לו לאחור בים כאסורין הוא צריך כיון שהוא אוסר להביא לו מים יוסר אחר שמסכן ומ"מ אפילו שהיה סכנה לא חשש ר"ע ג"כ נפשי נלמוד שמי שאין לו אלא כדי שתייה יטול מעט וישתה מעט :

פ"ז א וגדול מיסב בראש וכו'. וא"ת למה לא ישב גדול בראש ואחריו השני ואחריו השלישי ואם יצטרך לדבר עם השני אל יגביה ראשו. וי"ל דהכבוד לו לגדול לעמוד באמצע :

בפה

מגדל עוז

המאכיל לאחרים כו' עד שהוא נותן לתוך פיו. פרק כל הבשר (דף ק"ז) : ואסור לזלזל בנט"י כו'. פרק הנרכות ופ"ק דסוטה (דף ד') : רצווים הרבה צוו וכו' עד ואחר כך שותה מקצתן . פרק עושין פסים (דף כ"א) במעשה דר"ע בבית האסורים : צריך אדם לנגב כו' עד לחם טמא . פ"ק דסוטה (דף ד') : והנוטל ידיו באחרונה מנגב ואח"כ מברך . כן משמע פרק אלו דברים דברכות (דף נ"ג ב') וכמה מקומות : ותכף לנט"י כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב) ובירושלמי :

פרק ז מנהגות רבות כו' עד למטה ממנו. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ו) : בעל הבית מברך המוציא כו' עד פרוסה גדולה. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב) :

הגהות מיימוניות

[ט] וכן פירשו בתוספות וכ"כ רבינו שמחה שקרי אמים אחרונים וברכת המזון אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא דקאמר כל מי שתוכף ברכה לנטילת ידים אין השטן מקטרג באותה סעודה ואי קאי אנטילה אחרונה וברכת המזון דבבר עברה הסעודה מאי דהוה הוה ע"כ : [י] כתב מורי רבינו שי' ואם פת נקייה לא צריך ואם הפת מתובל או מלוח כעין לחם שלנו לא צריך כדאמר רבא ליה דין צריך בשש וכפריה שכיל וכן מצאתי בערוך ע"כ : [כ] בפרק כיצד מברכין ובפרק כל כתבי ר' זירא בצע אכולה שירותא אמר ליה רבינא לרב אשי והא מיחזי כרעבתנותא אמר ליה כיון דכל יומא לא עביד והאידנא קעביד לא מיחזי כרעבתנותא :

ואינו בוצע אלא ממקום [ג] שנתבשל יפה: ד מצוה אמן המובחר לבצוע בכר שלימה. [ד] אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח שלימה בתוך פרוסה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה. בשבתות ובימים טובים חייב לבצוע על שתי ככרות נוטל שתיהן בידו [ה] ובוצע אחת מהן: ה הבוצע נותן [ו] פרוסה לפני כל אחד ואחד. והאחר נוטל בידו. ואין הבוצע נותן ביד האוכל אלא אם כן היה אבל. והבוצע הוא פושט ידיו תחלה ואוכל. יואין [ז] המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך. ואין הבוצע רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי רוב המסובין. ואם רצה הבוצע לחלוק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו בחכמה ויניחנו לפשוט ידו קודם לו הרשות בידו: ו שנים גממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין. גמרו מהן שנים השלישי מפסיק עמהן. דגמר אחד מהן השנים [ח] אין מפסיקין לו אלא אוכלין והולכין עד שגומרין. האין משיחין בסעודה כדי שלא יבא לידי סכנה. ומפני זה אם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד [ט] מברך לעצמו. שאם בירך אחד ועונה העונה אמן בשעת הבליעה יבא לידי סכנה. ואין מסתכלין בפני האוכל ולא למנתו שלא לביישו: ז השמש שעומד לפני המסובין אינו אוכל עמהן. ודרך רחמנות הוא ליתן לתוך פיו

א טור ס׳ קס״ח סמ״ג עשין כ״ז: ב טור ס׳ קס״ו סמ״ג עשין כ״ז: ג טור ס׳ ק״ע: ד טור א״ח ס׳ ר׳ וע״ש · ח טור ס׳ ק״ע וקע״ד: ו טור ס׳ קס״ט:

שמואל איקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובלע להדיא אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה אמר ליה דין צריך בשם. ונראה שמפרש רבינו כמו שפירש הערוך שבשם שם הליפתן כי היאכל תפל מבלי מלח תרגומו כמא דלא מתאכיל בשם מדלית מלחא ואמר אין פת זה צריך ליפתן וכיון דלאו דעתי לאטל עמו ליפתן איני צריך להמתין עד שיביאו ליפתן: ואינו בוצע וכו׳. נראה דהיינו מדאמרינן בפ״ג שאכלו (שם דף מ״ו) בע״ה בוצע כדי שיבצע בעין יפה. ומ״ש ולא פרוסה גדולה הוא מדאמרינן פרק כיצד מברכין (שם ל״ט:) ובפרק כל כתבי (שבת קי״ז) ר׳ זירא הוה בצע אכולה שירותא כלומר בשבת היה בוצע פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה א״ל רבינא לרב אשי והא מתחזי כרעבתנותא א״ל כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא קא עביד לא מתחזי כרעבתנותא. ושנינו במסכת דרך ארץ זוטא פ״ד לא יאחוז פרוסה כבילה בידו כפעם אחת והעושה כן ה״ז רעבתן: ואינו בוצע אלא ממקום שנתבשל יפה וכו׳. פרק חלק (סנהדרין ק״ב):

ד מצוה מן המובחר וכו׳. פרק כיצד מברכין (ברכות ל״ט) איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמים אמר רב הונא מברך על הפתיתים ופוטר את השלמים ור׳ יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חיטין ושלימה מן השעורים ד״ה מברך על הפרוסה של חיטין ופוטר את השלימה של שעורים ואסיקנא דירא שמים יצא ידי שניהם מניח שלימה בתוך הפרוסה ובוצע ופסק רבינו כר׳ יוחנן לגבי רב הונא דהא הלכה כר״י לגבי רב וכ״ש לגבי רב הונא תלמידו וכן פסקו התוספות. ומפרש רבינו ובוצע משתיהן ומדכתב מצוה מן המובחר לבצוע בכר שלימה משמע דבאיכא פתיתין איירי ומדלא חילק בין פתיתין גדולים לקטנים משמע בהדיא דאפילו בפתיתין גדולים ושלמים קטנים מצוה מן המובחר בשלמים וכדברי המפרשים שכתבו דרב הונא ור״י בפתיתין גדולים ושלמים קטנים פליגי והלכה כר״י: בשבתות וי״ט וכו׳. שם ובפרק כל כתבי (שבת קי״ז) אמר רבי אבא ובשבת חייב לבצוע על שתי ככרות מ״ט לחם משנה כתיב אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב כלומר דמשמע אחיזה אבל בציעה לא כתיב משנה וכיון דטעמא משום לקטו לחם משנה תלוי דה״ה לימים טובים דהא מן לא היה יורד בימים טובים כן כתב הרי״ף בפרק ע״פ:

ה הבוצע נותן פרוסה וכו׳ אלא א״כ היה אבל. באיכה רבתי: וכתב ה״ר מנוח בשם הגאונים דבשבת פורס כדרכו שאין אבילות בשבת: והבוצע הוא פושט ידיו וכו׳. ברייתא פ׳ שלשה שאכלו (ברכות מ״ז) הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו: ואין המסובין רשאים לטעום וכו׳. שם מימרא דרב יהודה בריה דרב שילא משמיה דרב: ואין הבוצע וכו׳. שם מימרא דרבה בר בר חנה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין רב חסדא אמר מפי רוב העונין כך הגירסא בספרים אך הרי״ף ז״ל גורס אין הבוצע רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי רוב המסובין וכו׳ והיא גירסת רבינו ודא ודא אחת היא: ואם רצה הבוצע וכו׳. שם בברייתא כתנאיה בסמוך ואם תאמר כיון דקתני רבינו שאין המסובין רשאים לטעום וכו׳ מה צורך לכתוב שהבוצע פושט ידו תחילה שכיון שאין יכולין לטעום עד שיטעום הוא פשיטא שהוא פושט ידו תחלה לאכל בליפתן. וי״ל דה״ק שאחר שטעמו כל המסובין ברכה המוציא אחר כך כשיתחילו לאכול הבוצע פושט ידו ומכנים ידו בקערה תחילה וכן כתבו בתוס׳ ופירשו עוד דה״ק אין המסובין רשאים לטעום היינו להקדים ולבצוע מן הפת שבצע המברך אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא ועדיין צ״ע למה איחר רבינו דין זה דאם רצה הבוצע ולא סמכו להבוצע פושט ידו תחילה. לכך נ״ל שמה שאמרו בברייתא הבוצע פושט ידו תחלה הוא מ״ש רב יהודה משמיה דרב אין המסובין רשאים לטעום ופירוש דברי רבינו הבוצע הוא פושט ידו קודם המסובין ואין המסובין רשאים לטעום קודם לו וחדא קתני וכיון שהזכיר שהמסובין תלויים בבוצע כתב ג״כ שהבוצע תלוי במסובין שיכלה אמן מפיהם ואח״כ חזר והשלים דין הראשון שהבוצע פושט ידיו וכתב ואם רצה הבוצע וכו׳:

ו שנים ממתינים זה לזה וכו׳. ברייתא שם ופירש רבינו יהונתן ז״ל שנים ממתינין זה לזה כשעותה האחד אבל אם הם שלשה אין ממתינין לו דתרי עדיפי: גמרו מהם וכו׳. שם (מ״ה ב׳) בדלא הסרק מימרא דרבא ור׳ זירא שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד ואמרינן התם דרב פפא דפסק לאבא מארי בריה לפנים משורת הדין הוא דעבד ופירש רש״י אחד מפסיק לשנים אם גמרו השנים סעודתן ורוצים השנים לזמן דרך ארץ הוא שהיחיד יהא מפסיק סעודתו עד שיזמנו עליו וימתין עד ברכת הזן ותוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו ואפשר שזה דעת רבינו. ואפשר שרבינו ז״ל מפרש לענין אם היו שלשה אוכלים בקערה אחת ופסק אחד מהם מלאכול אין השנים מפסיקין אלא אוכלים והולכים אבל אם פסקו השנים מלאכול אינו דרך ארץ שיהא האחד אוכל והולך אלא יפסיק והא דרב פפא פסק לאבא מרי בריה היינו שהיו שלשה אוכלים וכיון שפסק אבא מרי מלאכול מסך רב פפא את ידו אע״פ שלא היה חייב עשה כן לפנים משורת הדין כדי להתמינו: אין משיחין בסעודה וכו׳. משנה פרק כיצד מברכין (שם מ״ב) בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך ובגמרא (דף מ״ג) שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי ומפרש רב״ו דכיון דאין בית הבליעה פנוי אם יענה אמן אולי יקדים קנה לושט ויתנק: ואין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו וכו׳:

ז והשמש שעומד לפני המסובים וכו׳. בפרק אע״פ (כתובות דף ס״א) אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא מר מסתפי אליהו בהדיה ומר לא מסתפי אליהו בהדיה. ופירש״י חד ספי מאכיל את השמש מכל מין ומין וחד ספי ליה ממין אחד בתחלת הסעודה לשובע ומשאר המינין מטעו עד שיגמור סעודתו עכ״ל. וממילא משמע שאין השמש אוכל עם המסובים:

ואם

הגהות מיימוניות

[ג] בס״ה כתב שיש לבצוע מצד התחתון של פת ששם נתבשל תחלה בהדבקו בתנור חם וכן נהגין בצרפת אבל באשכנ״ו נוהגין לבצוע מצד העליון ששם מתבשל תחלה והגה מורי רבינו שהיה חותך חתך אחד מב׳ הצדדין ובוצע לצאת ידי כולם. [ד] ואפילו אם השלימה קטנה והפתיתים גדולים כר״י ודוקא ששניהם של מין אחד ואפילו אם השלימה הדראה והפתיתים פת נקייה כיון שהוא מין אחד אבל אם ב׳ מינין הן כגון חטין ושעורין אפילו פרוסה של חטים קודמת לשלימה של שעורים אבל מצוה מן המובחר כבעכור ואם שניהם שלימות וממין אחד מצוה מן הגדולה. ירושלמי פת טמאה ופת טהורה מברך על הטהורה פת נקיית טמאה ופת קיבר טהורה מברך על איזה שירצה מהן והשר מקוצי צוה להסיר פת לבן של עכו״ם מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא ובירך על טהורה של קיבר: [ה] אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דנקיט תרתי וביצע חדא: [ו] כתב מורי רבינו שיחיה מן התוס׳ דיש להתוך מלחם מעט ולתנית מחובר בלחם עד שיבצע ולא כאותן שחותכין אחר הברכה דהוי הפסק טובא בין ברכה לבציעה ועוד אמר מורי שי׳ דאין לחתוך הככר אלא שאם היה אוחז בקטן היה גדול עולה עמו אבל אם חתך כ״כ עד כדי שאם היה אוחז בקטן אין הגדול עולה עמו או הוי כפרוסה כדמשמע בפרק העור, והרוטב דתנן האבר והבשר המדולדלין בבהמה כר עד נשחטו הוכשרו ברמיה ומוקי אביי בגמרא פלוגתייהו באוחז בקטן ואין גדול עולה עמו דר״ש אומר אין כמוהו ולפיכך לא הוכשרו וכו׳ וכן ר׳ יוחנן מוקי פלוגתייהו באוחז בקטן ואין גדול עולה עמו ור״מ ור׳ שמעון הלכה כר״ש אכנם רבינו ברוך כתב דאין לחוש לכך כיון דסוף סוף יש לחתוך ולבצוע לית לן בה וקרינן בית ככר שלם: [ז] בירושלמי משמע הא דאמר אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך דוקא כגון שהיו כולם זקוקים לככר אחד אבל אם היה כל אחד ככרו בידו אוכלין אע״פ שלא אכל המברך ואם כל אחד כוסו בידו שותין אע״פ שלא שתה המברך וכן משמע בע״פ ותחוא סבא דנהוג ושתי קודם רב אשי שבירך ומשמע נמי מהתם שאין צריך לשפוך מכוס של ברכה לכוס של כל אחד וסיתו היכא שהכוסות כולן פגומין אז טוב לשפוך מכוס של ברכת לכוס של כל אחד כדי שישתו גם הם מכוס שאינו פגום אע״פ שאין שתייתן מעכב ביון ששתת המברך ע״כ · [ח] פירוש אין חייבין להפסיק וכשהאחד מפסיק באכילה עד היכן ברכת הזימון דיש לו להפסיק רב נחמן אמר עד נברך פירוש עד ועד בכלל כלומר עד שיגמרו נברך ורב ששת אמר עד הזן פירוש עד שיגמרו ברכת הזן ואז היחיד אוכל לפניו והם גומרים ברכת המזון ובמסקנא מיבעיא לן להיכן חוזר פירוש היחיד לאחר שגמר סעודתו ופסק הילכתא למקום שפסק וקיימא לן כרב ששת דמפסיק עד סוף ברכת הזן ולאחר שגמר סעודתו יתחיל בברכת הארץ דהיינו במקום שפסק ואין צריך לזמן שכבר יצא ידי זימון תחילה, עכתם וכן פר״י ופירושו טוב וישר מאד. אבל רש״י פירש עד היכן ברכת הזימון שצריכים להיות שלש ושתים לא יאמרות א״כ משמע מתוך פירושו שיחיד אין לו לומר ברכת הזן ופירושו דחוק והכי כתוב בתוספות והאלפסי פירש עד היכן ברכת הזימון כענין פר״י אך שינה קצת מפי השמועה ובגירסא אבל להיכן הוא חוזר פירש בענין אחר אותו שמברך נברך שאכלנו והן משיבים ברוך הוא שאכלנו משלו להיכן הוא חוזר רב זביד משמית דאביי אומר חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכן פסקו בה״ג ורי׳ אלפס ורבינו המחבר כדלעיל בפ״ה בהלכה ב׳. [ט] כתוב במחזורים שאם אמר סברי מורי והם מניחים לאכול ושומעים למברך כולן יוצאים בברכת המברך ואין נראת למורי רבינו ה״ל כיון דתקנו חכמים דכל אחד מברך לעצמו אין לשנות ואעפ״כ נהגו כמו שכתבו במחזורים עכ״ל מורי רבינו שי׳. וברכת הטוב והמטיב ים דלדברי הכל אחד מברך לכולן לפי שמשמעותו הטוב לעצמו והמטיב לאחריני שהן שותין ממנו ורבינו יחיאל היה אומר דלא שייך לומר בו אין בית הבליעה פנוי דהטוב והמטיב שייך אפילו שלא בפני המסובים לו כדאמרינן אמרו לו אשתך ילדה זכר אומר בא״י אמ״ה הטוב והמטיב:

מגדל עוז

ואינו בוצע אלא ממקום שנתבשל יפה. פרק חלק (דף ק״ב) וירושלמי דברכות: מצוה מן המובחר וכו׳ עד שנוטל שתיהן בידו. פרק כיצד מברכין (דף ל״ט): ואינו נותן ביד האוכל אלא א״כ היה אבל. מאבל רבתי ושמיך ליה מדכתיב פרשה ציון בידיה: הבוצע הוא פושט ידיו תחלה ואוכל. פרק סדר (דף מ״ז): ואין המסובין רשאין לטעום עד הרשות בידו. פרק שלשה שאכלו (דף מ״ז) וירושלמי: שנים ממתינין ס׳ עד סכנה. פרק שלשה שאכלו שם: ואפילו זה ס׳ עד סכנה. פרק כיצד מברכין (דף מ״ג): ואין מסתכלים בפני האוכל וכו׳ עד אכילה. מס׳ דרך ארץ ופרק ערבי פסחים (דף ק״ז) וביומא פרק אמר להם הממונה (דף ל׳):

כסף משנה

ואם נתנו לו יין וכו'. פרק כל הבשר (חולין ק"ז ב') אמר ר' זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא א"כ יודע בו שנטל ידיו והשמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ורבי יוחנן אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה אמר רב פפא בשלמא דרב ור' יוחנן לא קשיא הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב כלומר דאי איכא אדם חשוב בסעודה בטוח השמש שיתנו לו מכל תבשיל ותבשיל עם פת לאכול אבל יין אולי לא יתנו לו וכל פעם שנותנין לו הוה לי' נמלך. ונראה שרבינו לא חילק בין איכא אדם חשוב לליכא אדם חשוב ואפילו טעמא דהא דקאמר דלא פליגי רב ור' יוחנן לא קאמר ליה אלא בדרך בשלמא אבל לפי האמת מפלג פליגי מכל מקום כיון דקיימא לן דהלכה כר' יוחנן לגבי רב הי"ל לפסוק דמברך על כל פרוסה. ואפשר לפי שסבר כתב נאמון שדרך רחמנות הוא ליתן לתוך פיו מכל תבשיל ותבשיל א"כ מסתמא בטוח השמש שיתנו לו מכל תבשיל ותבשיל ולכך אינו צריך לברך דלאו נמלך הוא ודוחק. ואפשר שמכיון שכתב דמברך על כל כוס וכוס מסתמא משמע דהוא הדין מכל שכן דמברך על כל פרוסה ופרוסה מאחר דלא סיים בה דאינו מברך על כל פרוסה ופרוסה:

ח יצא אחד מן המסובין וכו'. פרק אמר להם הממונה (יומא דף ל') ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ ונכנס מפני חשד אלא נכנס ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו ומחזיר המפה על האורחים אמר רב חסדא לא אמרן אלא לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס דמידע ידעי דאנינא דעתיה. פירש"י נוטל ידו אחת אותה שמשפשף בה ניצוצות. נוטל שתי ידיו דכיון שהפליג שעה אחת או שתים הסיח דעתו מסעודתו ולא נזהר לשמור ידיו והן עסקניות. ומחזיר המפה על האורחים פן שיזלקים ממנו מים על הידים מחזירו על האורחים המסובים והשמש מחזיר עליהם ואומר יש בכאן הצריך ליטול ואין זאת אלא להודיע שנטל זה שנכנס את ידיו. לא אמרן אלא לשתות פירש"י וצריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו. מידע ידעי דאנינא דעתיה ולא חשדי ליה. ורבינו נראה שהיה גורס ומחזיר פניו לאורחים וה"פ נכנס ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו וכשהוא נוטל מחזיר אחוריו לאורחים כדי ליטול שאין דרך ארץ לרחוץ על השלחן ואחר כך מחזיר פניו לאורחים והלך ארץ זה שלא ירחוץ על השלחן השמיענו במה ששנה ומחזיר פניו לאורחים. ורבינו יהונתן כתב בסוף פרק אלו דברים וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ שמא יחשדו אותו שלא נטל ידיו אלא נוטל ידיו לפניהם ואין די לו בזה שמא אחד מן החבורה עסק באכילה ולא ראה חברו ורואה יחשדנו וכשיבין אל לבו יחשדנו ולכיך צריך כשירחוץ שיחזיר פניו לאורחים:

ט אין מניחין בשר חי וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות נ' ב') ת"ר ארבעה דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת. כלומר אין מניחין בשר חי על הפת משום דממאיס ואין מעבירין כוס מלא על הפת שמא ישפך מהיין על הפת וימאס ואין סומכין את הקערה בפת שמא ישפך המרק על הפת וימאס ואותביה התם ברייתות אהדדי דבחדא תניא כשם שאין זורקים את הפת כך אין זורקים את האוכלים ובאידך תניא אע"פ שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלים ותירצו לא קשיא הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס. ופירש"י מידי דממאיס שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שבישלו כל צרכם ותותים:

פיו מכל תבשיל ותבשיל כדי ליישב דעתו. ואם נתנו לו יין מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו. מפני שאין שתייתו תלויה ברצונו אלא ברצונם: **ח** ״יצא אחד מן המסובין להשתין מים נוטל (ז) ידו אחת ונכנס. דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס. אם היו מסובין * לשתייה נכנס ויושב במקומו ונוטל ידיו ואח"כ מחזיר פניו לאורחין. ולמה נוטל במקומו שמא יאמרו לא נטל ידיו מפני שאין שם אכילה: **ט** ״אין מניחין בשר חי על הפת. ואין מעבירין כוס מלא על הפת. ואין (ח) סומכין את הקערה בפת. ואין זורקין את הפת. ולא את החתיכות ולא את האוכלין שאין להן קליפין. כגון תותים וענבים ותאנים מפני שהן נמאסין. ומותר למשוך את היין בצינורות בבתי חתנים וזורקין לפניהם (ט) קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסין. ואין נוטלין ידיהן ביין בין חי בין מזוג. וכן אין מפסידין שאר אוכלין ומשקין דרך בזוי ובעיטה: **י** ״אסור לאורחים ליטול כלום ממה שלפניהם וליתן ביד בנו או בתו של בעל הבית שמא יתבייש בעל הסעודה שהרי אין לו אלא מה שהביא לפניהם ונמצאו הקטנים נוטלים אותם והולכים. לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן צף על פיה שמא ישלח לו אדם חבית שכולה יין וידמה שהוא שמן ושמן הוא שעל פניה בלבד ויזמן אורחים ויתבייש. וכן כל כיוצא בדברים אלו המביאים לידי בושה לבעל הסעודה אסורין: **יא** ״גמרו [י] מלאכול מסלקין את השולחן ומכבדין את המקום שאכלו בו ואח"כ נוטלין את ידיהם. שמא ישיירו שם פירורין שיש בהן כזית שאסור להלך בהן ולרחוץ עליהן. אבל פירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד: **יב** * ״הביאו להם מים לנטילה כל שמברך ברכת המזון

השגת הראב"ד

*) הביאו להם מים לנטילה וכו' עד בסוף זה אחר זה:

א טור סי' קס"ט : ב טור סי' קס"ח ופסק כשמואל : ג טור סי' קס"ט : ד טור סי' קס"ט : ה טור א"ח סי' קפ"א סמ"ג עשין כ"ז :

כסף משנה

ומותר למשוך את היין וכו'. גם זה שם ת"ר ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים. ופירש"י ממשיכין יין משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלין אותו בכלים בפי הצינור. בימות החמה שאין טיט בדרכים. ודע דמסיים בברייתא אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כלומר שאף בימות החמה הם נמאסין בזריקתן והשמיטה רבינו משום דמילתא דפשיטא היא: ואין נוטלין ידיהם וכו'. שם בסוף פרק שלשה שאכלו. ומה שכתב וכן אין מפסידין וכו':

י אסור לאורחים וכו'. ברייתא פרק גיד הנשה (חולין דף צ"ד) אין האורחים רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעל הבית אלא אם נטלו רשות מבעל הבית ומעשה באחד שזימן שלשה אורחים בשני בצורת ולא היה לו להניח לפניהם אלא כשלש ביצים בא בנו של בעל הבית נטל אחד מהן חלקו ונתנו לו וכן שני וכן שלישי בא אביו של תינוק מצאו שעוקץ אחד בפיו ושנים בידו חבטו בקרקע ומת כיון שראתה אמו עלתה לגג ונפלה ומתה אף הוא עלה לגג ונפל ומת. וביאור דברי רבינו שאולי אין לו אלא מה שהביא לפניהם ונתבטש שיש לו להביא עוד יתנו מה שלפניהם לבנו של בעל הבית ונמצא בעל הבית מתבייש: לא ישלח אדם לחבירו וכו'. גם זה ברייתא שם לא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנסו ומצאה שהיא של יין וחנק את עצמו. ופירש"י ושמן צף על פיה כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובטוח שיש לו בזה הרבה לצורכן וחנק את עצמו שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם:

יא גמרו מלאכול וכו'. משנה בברכות (דף נ"א) פרק אלו דברים ב"ש אומרים מכבדים את הבית ואחר כך נוטלין לידים וב"ה אומרים נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית ובגמרא (דף נ"ב) מאי טעמא משום פירורין וב"ה אומרים אם שמש ת"ח הוא נוטל פירורין שיש בהם כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד אמר רבי יוסי בר חנינא אמר רב הונא בכולי פירקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש ורבי אושעיא מתני איפכא ובהא נמי הלכה כב"ה ופירש"י מתני איפכא מפיך בהאי סיפא דב"ש לב"ה וב"ה לב"ש וקבע בהא נמי הלכה כב"ה: וכתב ה"ר מנוח בדוכתא אחרינא אמרינן נשורי בביתא עניותא בביתא. ופירוש נשורי פירורין שאין בהם כזית:

יב הביאו לפניהם מים וכו'. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"ב) תנן ואיזה כלומר שמברך ברכת המזון מברך על המוגמר ובגמרא (דף מ"ג) מכלל דאיכא עדיף מיניה ומאי הוא נטל ידיו תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה וכבר קדם לרבינו ברמא הפרק שאם כולם בעלי בית גדול שבהם מברך וסובר רבינו שמה שאמרו שהנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה היינו מטעם שגדול מברך ואין ראוי לגדול שישב וידיו מזוהמות עד שיטלו וכדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (שם מ"ו ב') אמר רב ששת לריש גלותא יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן בתמיהא וכיון דמדינא גדול מברך אפילו כשנתן רשות לקטן ממנו לברך המברך נוטל ידיו תחלה דבמקום גדול קאי וכדאיתא פרק שלשה שאכלו רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דר' אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מרתת אמר ליה [ר"ח] בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך ומשמע דרב משא

משנה למלך

יא גמרו מלאכול מסלקין את השלחן וכו'. כתב מהרי"ו ז"ל בתשובותיו שיש להסיר פת שלם מן השלחן כשמברכין ברהמ"ז והרב גאון אחד בתשובותיו נפק מלק דחס הכרים אלו דליכא קפידא אלא להביא פת שלם אבל להניח לא והדרבא כולא להניח פת שלם וכ"כ בספר שאגר פרשת תרומה יע"ש:

יב הביאו להם מים לנטילה וכו'. בר"פ שלשה שאכלו אמרינן מים אחרונים בזמן שהן ה' מתחילין מן הגדול. וכתב מרן בב"י סימן קפ"א בשם הרשב"א דבשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה וה"ט דהא דאמרינן תכף לנטילה ברכה לאו דוקא תכף ממש אלא בכדי שיעור זה. ועיין בכ"מ מרן סי' קפ"א בשם התוס' בשיעור תכיפה חזק:

הגהות מיימוניות

[ז] פירוש אותה שמשפשף בה כדאמר בפ"ג דיומא דמצוה לשפשף וכו' אבל אם לא שפשף פר"ת דאין צריך ליטול כלל הילכך אפילו אם שפשף וצריך ליטול לא יברך מידי דהוה אידיו מלוכלכות בטיט וצואה שאין צריך לברך כשנוטל וכן מורי רבינו לא היה מברך אפילו אשר יצר אמנם ר"י היה רגיל לברך אשר יצר ע"כ: * [וכן בגמרא אמר רב נחמן לא שנו אלא לשתות אבל לאכול נוטל אפילו בחוץ מידע ידעי דאנינא דעתיה ולא אכיל בלא נטילה ע"כ]: [ח] הלא כשמואל דאמר עושה אדם כל צרכיו בפת וכן פר"ח. אמנם התוספות פסקו כשמואל ומ"מ בכל אלה שמואל מודה חוץ מסמיכת קערה ואי מימאיס בהכי אפילו שמואל מודה דאכתי ויש שנוהגים לאכול דייסא או חביצא שהוא מאכל עב בפת כיון שאוכלין הפת אחר כך אבל במסכת סופרים אוסר דתניא אין נוהגין בזיון באוכלין כו' עד רשב"ג אומר כו' אין אוכלין באוכלין אלא א"כ אוכלן בבת אחת ושמא ההיא דלא כשמואל: [ט] תוס' וכשזורקין חטין בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקם אלא במקום נקי והגה מורי רבינו שי' היה מצוה לכבדם משם שלא ידרסו עליהם: [י] כתב מורי רבינו שיחיה דהדינו דוקא בימיהם שהיה לכל אחד שלחן לפניו ומסירין מלפני הכל ולא מפני המברך אבל עתה שכולן סמוכים לשלחן אחד אין נראה לסלק המפה והלחם עד אחר ברכת המזון:

מגדל עוז

אין מניחין בשר חי כו' עד אסורין. פרק שלשה שאכלו (דף נ'): גמרו מלאכול וכו' עד לאבדן ביד. ברכות פרק אלו דברים (דף נ"ב): הביאו להם מים לנטילה וכו' עד בסוף זה אחר זה. פרק כיצד מברכין (דף מג) ופרק שלשה שאכלו (דף מו):

המזון הוא נוטל ידיו תחלה. כדי שלא ישב הגדול וידיו מזוהמות עד שיטול אחר. ושאר הסועדין נוטלין ידן בסוף זה אחר זה. ואין מכבדין בדבר זה שאין מכבדין בידים מזוהמות ולא בנשרים ולא בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה ובשעת כניסה: **יג** * אנמרו ליטול ידיהן ונגבו ידיהן וברכו ברכת המזון והביאו את המוגמר. מי שבירך ברכת המזון הוא מברך על המוגמר וכולן עונין אמן: **יד** * אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק רביעית או יתר על רביעית. ומביאין בשמים בואוחז את היין בימינו ואת הבשמים בשמאלו ומברך ברכת המזון. ואחר כך מברך על היין. ואח"כ מברך על הבשמים. [נ] אם היו הבשמים שמן ערב וכיוצא בו טחו בראש השמש. ואם היה השמש תלמיד חכם טחו בכותל כדי שלא יצא מבושם לשוק: **טו** גאף ע"פ שאין ברכת המזון צריכה [ס] יין. אם בירך על היין כמנהג שאמרנו צריך שידיח כוס של ברכה מבפנים [ע] ולשטוף [צ] אותו מבחוץ. וימלאנו יין חי. וכיון שהגיע לברכת הארץ [ק] נותן לתוכו מעט [ר] מים כדי שיהא ערב לשתיה. ואין משיחין על כוס

א טור סי' קע"ד סמ"ג סמ"ג עשין שם · ב טור סי' רי"ב : ג טור סי' קפ"ג סמ"ג עשין כ"ז :

כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה שהרי הגדול נותן רשות לקטן ממנו לברך והטעם כדי שיעיין בברכת המזון בעוד שהאחרים נוטלין ידיהם וכשהם מאה די לו כחמשה לעיין ולא יותר כדי שיהא סמוך לנטילת ידים ברכה ונטילת ידים שבינתים אינה הפסק כין תנין עכ"ל :

השגת הראב"ד

*) גמרו ליטול ידיהן כו' עד וכולן עונין אמן : כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא בירך ברכת המזון אם לאחר סעודה בא הגדול מברך ואע"פ שנתן הגדול רשות לאחר לברך ברכת המזון כבר עברה רשותו וחזרה הברכה לגדול שלא אמרו דהוא אומר על המוגמר אע"ג דאיכא דעדיף מיניה אלא על המוגמר הבא בתוך הסעודה כדאיתא בירושלמי עכ"ל :

*) אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק רביעית וכו' · כתב הראב"ד ז"ל אני תמיה אם על כוס של ברכה הוא אומר בגמרא למה יאחוז הבושם בשמאלו ומה צורך שיהיה טרוד לשמור בידו הבושם עד שיגמור הברכה. ואנו אין מפרשים אלא על היין של רשות כמו שהבושם של רשות מ"מ מקדים את החביב לו או את החשוב לו ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל ·

כסף משנה

טפא ידיה קודם רבי תפני שהיה המברך : וכתב הראב"ד איני יודע מהו זה וכו' בין תנין עכ"ל . כלומר דבפרק שלשה שאכלו אמר רב ששת הנא מתניתא ידענא כיצד סדר הסיבה וכו' מים אחרונים בזמן שהם חמשה מתחילין מן הגדול ובזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל חמשה וחוזרין ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרים לשם ברכה חוזרת . ופירש"י בזמן שהם מאה לאו דוקא דהוא הדין עשרה ולכל יותר מחמשה שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם לפיכך כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין השלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו וחוזרים ומתחילין מן הגדול ונוטלין שולחן מלפניו . למקום שמים אחרונים חוזרים כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם נוח ליטול קודם לו הוא מברך הנוטל ידיו באחרונה תחלה אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים קורא תחלה באחרונה וזה דעת הראב"ד וסובר לפסוק כהא מתניתא והוא משיג על רבינו למה לא כתב הא דמתחילין מן הקטן עד שהוא מגיע אצל חמשה וכו'. וי"ל לדעת רבינו דההיא מתניתא איתאית בימיהם כיון שנטל זה ידיו מיד מסלקין השולחן מלפניו כדפירש"י אבל השתא שאין מסלקין השולחן מלפני אותו שנטל ידיו אפילו הם מאה גדול נוטל ידיו תחלה כדי שלא ישב וידיו מזוהמות :

ואין מכבדין בדבר זה וכו'. (שם דף מ"ז) תנו רבנן אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזוהמות . ומ"ש אלא בפתח הראוי למזוזה . (שם מ"ז) מימרא דרבי יוחנן : ומ"ש ובשעת כניסה . [בדא"ז] אין מכבדין ביציאה :

יג מי שבירך ברכת המזון וכו'. משנה פרק כיצד מברכין (דף מ"ד) היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו היסבו אחד מברך לכולם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולן והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה כלומר לאחר ברכת המזון שאינו מצורכי סעודה אפילו הכי כיון שמברך ברכת המזון מברך גם את זו :

וכתב הראב"ד אע"פ שלא בירך וכו' כדאיתא בירושלמי עכ"ל. כלומר דס"ל ז"ל דמיירי שהביאוהו באמצע הסעודה וכבר נתן הגדול רשות לברך והוא מברך על המוגמר יאע"פ שאין מביאין אותו כלומר שאין דרך להביאו אלא לאחר הסעודה ואז היה אחד מברך וכבר עברה מעלתו של זה עכשיו שהביאוהו בתוך הסעודה אותו שנתנו לו רשות לברך ועדיין לא עברה מעלתו מברך על המוגמר. ופשט הירושלמי מסייע להראב"ד דמשמע דמיירי שבא בתוך הסעודה וכמו שפירש ה"ר יונה ז"ל אך רבינו אינו פוסק כירושלמי משום דפשטא דמתניתין ודגמרא דידן משמע דבבא לאחר הסעודה עסקינן ועוד שאין דרך לתת רשות לברך קודם גמר סעודה ולכך לא קי"ל כירושלמי ועוד שהירושלמי יש לפרשו דלא קאי אמתני' דמתני' פשיטא דבמוגמר דאחר הסעודה מיירי אלא לפי שהזכירו במשנה מוגמר שאחד מברך לכולן ולא חילק בין בא בתוך הסעודה לבא אחר הסעודה דהכי ה"ל למיתני הביאו להם מוגמר בתוך הסעודה כל אחד וא' מברך לעצמו לאחר הסעודה אחד מברך לכלן ומדלא תני הכי אלמא דאפילו בא בתוך הסעודה אחד מברך לכולן ומשני מוגמר כולן מריחין וכיון שכולם נהנין ביחד אחד מברך ופוטר את האחרים בשמיעתן בלא עניית אמן אבל ביין כיון שאין כולם נהנין כל אחד ואחד מברך לעצמו ולכן סובר רבינו דמתניתין כפשטא בלאחר הסעודה :

יד אם היה שם יין וכו'. (שם, דף מ"ג:) ת"ר הביאו לפניהם שמן ויין בית שמאי אומרים אוחז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן וחוזר ומברך על היין ובית הלל אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין ואח"כ מברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש תלמיד חכם הוא טחו בכותל מפני שגנאי הוא לת"ח לצאת לשוק כשהוא מבושם ורבינו מפרש שזהו כוס של ברכה הוא והראב"ד מפרש כרש"י שכתב שזהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה ולכך כתב אני תמיה וכו' ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל. ואע"פ שרש"י פירש כדברי הראב"ד אין דבריהם מוכרחים . ומ"ש ומה צורך שיהיה טרוד וכו' אינו טענה דאין טירדא לאחוז דבר של ריח טוב המשמח את הלב. וכתב רבינו אם היה שם יין משום דסבירא ליה דברכת המזון אינה טעונה כוס כמו שיתבאר בסמוך . ופירש"י שמן בימינו לפי שעליו מברך תחלה מברך על השמן בורא שמן ערב. וטחו בראש השמש כדי שלא יצא בידיו מבושמות לשוק שגנאי הוא לת"ח :

טו אף על פי שאין ברכת המזון טעונה כוס וכו'. בסוף פרק שלשה שאכלו (שם דף נ"א) תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה אמר רבי יוחנן ואנו אין לנו אלא ארבעה בלבד הדחה שטיפה חי ומלא וכתב הרי"ף חי עד ברכת הארץ ובברכת הארץ נותן לתוכו מים ומ"ש רבינו שאין בהמ"ז טעונה כוס בפרק ע"פ (פסחים ק"ה:) תנן מזגו לו כוס שלישי אומר עליו ברכת המזון ובגמ' ש"מ בהמ"ז טעונה כוס אמר ליה רב אסי ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות הואיל ואיכא כל חד וחד נעביד ביה מצוה וכתבו הרי"ף וכתב עליו הר"ן וכיון שהביא זה הרי"ף בהלכותיו נראה שהוא פוסק דבהמ"ז אינה טעונה כוס : אין משיחין וכו'. סוף פרק שלשה שאכלו (ברכות דף נ"א.) אמר רב חסדא אין משיחין על כוס של ברכה. ומפרש רבינו שלא ידברו בעוד שמברך המברך ברכת המזון

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה וכו' בין תנין עכ"ל : ואני אומר מלינה סוכה ותלם תבונה יש למשכיל כי שתי הבנות יש באלו הדיעות והתלמוד סובל את שתיהן ואלו ואלו דברי אלהים חיים כי ר"מ ז"ל סמך על שתי הסוגיות השנויות להדיא פרק כיצד מברכין ופ' שלשה שאכלו דבפרק כיצד מברכין גמרא מתניתין דהוא אומר על המוגמר שייל תלמודא מכלל דאיכא דעדיף מיניה ומהדר ליה מסייע לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה ומייתי עלה עובדא רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מירתת אמר ליה ר' חייא בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך למדנו כי המברך נקרא גדול כגון רב הואיל ונבחר לברכה ואע"ג דאיכא דעדיף מיניה כגון רבי ולפיכך מן הראוי שיעמוד זה הגדול המברך בידים מזוהמות עד שירחצו שאר בני הסעודה והוא עצמו מברך על המוגמר כפשט מתני' וכמו שכתב ר"מ ז"ל כאן ובסמוך ובפ' שלשה שאכלו נמי גרסינן מים אחרונים מהיכן מתחילים אמר ליה מן הקטן ומחמה וגדול יושב וישמור ידיו עד שנוטלין כולן ומהדרינן ליה שאני פרסאי דלא מסלקי תכא מקמיה עד דמטו מיא לגביה אמר ליה רב ששת אנא מתניתא ידענא דתניא כיצד סדר הסיבה וכו' עד מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו וכו' עד רב ורבי חייא כו' עד עיין בברכת מזונא קאמר לך ע"כ ומדקא מתמה תלמודא וכי גדול יושב כו' מכלל דפשיטא ליה לתלמודא דגדול נוטל תחלה ומברך ולישנא גופיה דאמר מתחילין מן הקטן הוה קשיא ליה טפי ומ"ה קא מתמה עליה טפי ואיהו נמי הכי קא מודה דאמר ליה שאני פרסאי מכלל דכ"ע כסתמא דתלמודא ורב ששת נמתני' מותיב דרב שייכא ליה כסתמא דפרק כיצד מברכין והתם לא נחית לחנייתא בין מאה לעשרה לחמשה ולכך לא סמך עליה ר"מ ז"ל אלא שנסתייע בה ממקום אחר כדפיר' וגם ר"י אלפס ז"ל כשמיטה לגמרי אלא שכתב כקצרה שהגדול מברך. והראב"ד ז"ל סמך על זאת הברייתא דרב ששת כולה ומפרש אותה אלא מתניתא ידענא דמסייע לך ויש לנו על מה שיסמוך להשמאל ולהימין כין תנין אך דמוי כדעת ר"מ ז"ל נוטה : גמרו ליטול ידיהן כו' עד וכולן עונין אמן. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ו) · ואין מכבדין בדבר זה כו' עד ובשעת כניסה. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ו) · גמרו ליטול ידיהן כו' עד וכולן עונין אמן. פרק כיצד מברכין (דף מ"ד מ"ה) : כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא בירך ברכת המזון כו' כדאיתא בירושלמי עכ"ל · ואני אומר זה הסברה אין אני רואה אותו והדרכה הכיא דפרק כיצד מברכין שלפי הראב"ד ז"ל לפרשה בתוך הסעודה רואה אני שהוא מביא עליה מעשה דרב ורבי חייא דאמר ליה רבי לרב קום משי ידך כמו שהעתקתי בסמוך לאחר סעודה היה והירושלמי אינו מוכרח פירושו לכך דגרסינן בהאי פיסקא דהוא אומר על המוגמר מה בין מוגמר מה בין יין מוגמר כולן מריחין יין אחד שהוא טועם על כרחין דהכי מפריקנא לה מאי שנא מוגמר שבינינו שהגדול מברך ומ"ש יין שבינינו לאחר המזון אחד מברך לכולן דמשמע אי זה מהם שירצה לפתוח או בהקדים שר המשקים להשקותו ומשדר מוגמר כולן מריחין ומן הדין היה להם לברך כל אחד ואחד אלא ניתן רשות לגדול להוציאן בברכתו כמו שניתן לו רשות לברך על המזון להוציא את כולן אבל יין אין יכול לברך אלא השותים. ואמנם אם יש לו לירושלמי פי' אחר איני יודע מכולן אני רואה מפורש כמשנה אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה ע"כ העמדתי דברי ר"מ ז"ל וכד"ן : אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק רביעית כו' עד ואחר כך מברך על הבושם. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) כתב הראב"ד ז"ל אני תמיה כו' ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל : ואני אומר כי זו מחלוקת ישנה היא ומפירש"י ז"ל משמע דהיא בכוס של ברכה ובשמים עמו וסיפא ביין של אחר המזון והשמן עמו ויש מפרשים אותה בכוס של הבדלה והכל הקזק בגמוקו כרסת פרק כיצד מברכין · אם היו הבשמים כו' עד מבושם לשוק. פרק כיצד מברכין: אע"פ שאין ברכת המזון [צריכה] יין כו' עד ערב לשתיה. פרק אלו דברים: ואין משיחין כו' עד סוף הפרק. סוף פרק שלשה שאכלו:

הגהות מיימוניות

[נ] כב"ח וכן פסק ר"י אלפס ודלא כב"ש דאמרי מברך על השמן תחילה וע"ש בתוספות : [ס] אמנם פרק אלו דברים בברכות ובפרק ע"פ משמע דברכת המזון טעונה כוס וכן היה נוהג רבינו מאיר אבל ר"י כתב דכולהו איכא לדחויי דבזימון מיירי וכן פירש ה"ר אלחנן אבל בזימון סבירא להו דטעונה כוס ע"ש בתוס' אמנם בס"ת כתב כרבינו המחבר. ואין מברכין ברכת המזון אשיכרא בפרק ע"פ אין אומר הבא כוס של ברכת לברך עליו אלא על היין פירש ברכת המזון וברוב הספרים גרס ולא אמרן אלא דלא קבע סעודתיה אשיכרא אבל קבע סעודתיה עילויה לית לן בה וכן בה"ג ור"ח אבל רשב"ם כתב דלא גרסינן ליה וכתב בעל ס"ה ולא נודע למה מחקו וכן כתבו התוס' דמברכין עליו ברכת המזון מכל שכן מהבדלה דלכ"ע טעון כוס ואפ"ה מבדילין בשכר כשהוא חמר מדינה כדאמר מר ברכת המזון דלא פשיטא כ"כ דטעון כוס לב"ש ואין למוחקו כי אין ראיה בשום מקום לפסול שכר מכוס של ברכת המזון עכ"ל. וכן כתב ראבי"ה וז"ל רוב רבוותא גורסים אותו וכן נ"ל שהקביעות מחשבו לברך עליו ואין נקרא קביעות אלא שרגילין תמיד בכך כגון מקומות שאין מצוי יין וכה"ג גרסינן בפרק כיצד מברכין אמר ליה אביי לרב יוסף האי טובא היכי מברכי, עליה עד קבע סעודתיה עלוהי מברך המוציא ושלש ברכות ובריש פירקין גרס אין אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב וכו' ומדקאמר רב נחמן כל שאחרים קובעים ש"מ דלא תלו בו הקביעות אלא ברגילות בני אדם אדרים וכן לגבי שכר לברך ברכת המזון עכ"ל · [ע] אומר ר"י דדוקא כגון שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה שפיר דמי בלאו הכי דלא בעינן אלא שיהא כוס של ברכה יפה וכן כתב בס"ה ע"כ : [פ] בפרק שלשה שאכלו עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו' אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה : [צ] בירושלמי אמר ר' יוסי בר חנינא טורים חכמים לר' אליעזר דכוס של ברכה אין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים . [ק] וכן פרש"י ליתנו בכוס של ברכה חי חוץ כבוד הברכה אי נמי מנציאו אדם מן החבית לשם הברכה. ור"ת פירש חי מזיג ולא מזיג כדאמרינן בפ' בן

המזון ורש"י כתב אין משיחין משאחז עד שיברך:

פ"ח א כל פירות האילן וכו'. ר"פ כיצד מברכין על הפירות (ברכות דף ל"ה) על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בפה"ג ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ. ורבינו לא כתב חוץ מן הפת לפי שכבר נתבארו דיני הפת בפ"ג ופ"ד מהלכות אלו ומשיים בתוספת משנה ועל הירקות אומר בפה"א רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים על דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שהכל ובסוף ההיא פירקא (שם דף מ"ד) אמר רבה בר מרי אמר ריב"ל כל שהוא משבעת המינים בתחלה מברך עליו ב"פ העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והך מו הפת השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו רבי טרפון אומר בנ"ר ואסיקנא דלית הלכתא כרבי טרפון אמר ר' יצחק בר אבדימי משום רבי על הביצה ועל מיני קיפה כלומר מיני בשר מברך שהכל ולבסוף בנ"ר אבל ירקא לא ורבי יצחק אמר אפילו ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר אפילו מיא אמר רב אשי אנא זימנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו. ופסק רבינו כרב פפא ורב אשי דבתראי נינהו וכן כתבו התוס' ז"ל וכך אנו נוהגים כרב אשי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא בנ"ר. ומאי דתנן השותה מים לצמאו אמרי' בגמרא (שם דף מה) לאפוקי מאי אמר רב אידי בר אבין לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא וז"ש רבי' והשותה מים שלא לרוות צמאו אינו טעון ברכה:

ב השוחט פירות וכו'. דין יין מפורש במשנה שכתבתי בסמוך. ודין השמן שם (דף ל"ה:) אמר רב יהודה אמר שמואל שמן זית מברכין עליו בפה"ע היכי דמי אילימא דקא שתי ליה משתה אזוקי מזיק ליה אלא דקא שתי על ידי אניגרון כלומר מי שלקות והב"ע בחושש בגרונו כלומר שצריך לתת לתוך האניגרון שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל. ודין החושט אחר פירות אפילו הם מאחד משבעת המינין שאינו מברך עליהם אלא שהכל מפורש באותו פרק (שם דף ל"ח) דדובשא דתמרי מברך עליו שהכל מאי טעמא זיעה בעלמא הוא כמאן כי האי תנא דתנן דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר כלומר והלכה כרבי יהושע לגבי רבי אליעזר והיינו טעמא דפטר משום דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו: ומ"ש שאם שתה השמן לבדו שמברך שהכל. תימה דכיון דאזוקי מזיק אין לברך עליו וכן פירש"י וכן כתב הרי"ף ז"ל ואי שתי ליה משתה אזוקי מזיק ליה ולא מברך עליה וכבר תמה עליו הטור בסימן ר"ב. ורבינו מפרש שלא אמרו אי דשתי ליה אזוקי מזיק אלא לאפוקי מה שאמרו שיברך עליו בורא פרי העץ אבל כיון דלא"צ דאזוקי מזיק נהנה הוא מברך [שהכל]:

ג פירות או ירקות וכו'. גם זה שם (דף ל"ח) ועל שלקות אומר בפה"א קשיא ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה על ידי האור אף ירקות שנשתנו על ידי האור. אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכין עליהם בפה"א דרב חסדא משום רב שלקות מברך עליהם בפה"א ושלא משמיה דרבי יוחנן אמר שהכל נהיה בדברו. ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שה"נ וכל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א. ופירש"י ואני אומר ליישב דבריהם שאין חולקין כל ירק הנאכל חי שתחלתו בפה"א שלקו שהכל ממילתיה לגריעותא ומברך שהכל ולקמן שקיל לה בתומי וכרתי. ופסקו התוספות והרא"ש ז"ל כרב חסדא וכן דעת רבינו ודלא כהרי"ף שפסק דאפילו תומי וכרתי שלקן מברך עליהם בפה"א:

ד ירקות שדרכן להשלק וכו'. גם זה שם (דף ל"ט) אמר רב פפא פשיטא לי מיא דסילקא כסילקא ומיא דלפתא כלפתא ומיא דכולהו שלקי כשלקי בעי רב פפא מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבידא או דילמא לעבורי זוהמא עבדי לה ופשיטנא דלמתוקי טעמא עביד ומברכין עליה בורא פה"א. וכתב הרא"ש ז"ל ולא דמי נמי פירות דאינו מברך אלא שהכל לפי שמשקה אין בו טעם הפרי ואפשר שאם ניטל הפרי ונכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי הגפן. ואפשר שמ"ש רבינו ואם שלקן וכו' הוא למעט כששולקין אותו ירק לעבורי זוהמא:

ה דבש תמרים וכו'. גם זה שם (ברכות דף ל"ח) מימרא דמר בר רב אשי. ומ"ש אבל תמרים וכו' גם זה שם והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברך עלייהו בורא פרי העץ מאי טעמא במילתייהו קיימי כדמעיקרא. וטרימא פירש רבינו דהיינו שמיעכן ביד וכו' והוא שנקרא בלשון ערב עגוי"ה:

ח הקנים המתוקים וכו'. נראה לי שרבינו חולק על הגאונים בתרתי וה"ק ואני אומר שאין זה פרי וכיון שכן המוצץ קנים האלו אינו מברך אלא שהכל ואפילו אם היינו מודים שהוא פרי והמוצץ אותם הקנים מברך בורא פרי העץ לפתוח בסוקאר סוגא מכן לא יברך אלא שהכל לפי שלא יהיה דבש אלו הקנים וכו' והטור כתב בסימן ר"ב ואפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הם פרי ועומד לכך ולא דעתא לאוכלם הילכך כשמחנו במים ברכתן מידי דהוה אכל הפירות שמברכין על משקין שלהם שהכל חוץ מיין והשמן אבל אלו הקנים

כוס של ברכת המזון אלא הכל שותקים עד שתכלה [ו] ברכת המזון וברכת היין וישתו :

פרק שמיני

א כל [א] פירות האילן מברכין עליהן בתחלה בורא פרי העץ ולבסוף בורא [ה] נפשות רבות חוץ מחמשת המינין הכתובין בתורה. והם ענבים ורמונים ותאנים זיתים ותמרים שהוא מברך עליהן בסוף ברכה אחת מעין שלש. ועל פירות הארץ והירקות מברכין עליהן בתחלה בורא [ב] פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות. [ב] דברים שאין גידולן מן הארץ כגון בשר ובשר ובבינה ודגים וביצים ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות. והשותה [ג] מים שלא לרוות צמאו אינו טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו: **ב** הסוחט פירות והוציא מהן משקין מברך עליהן בתחלה שהכל ולבסוף בורא [ג] נפשות. חוץ מן הענבים והזיתים שעל היין הוא מברך בורא [ד] פרי הגפן ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ועל השמן בתחלה הוא מברך בורא פרי העץ. במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו ושתה מן השמן עם מי השלקות וכיוצא בהן שהרי נהנה בשתייתו. אבל אם שתה [ה] השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל. שהרי לא נהנה בטעם השמן: **ג** [ד] פירות או ירקות שדרכן להאכל חיים אם בשלן או שלקן מברך עליהן בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות. [ו] וירקות שדרכן להאכל שלוקין כגון כרוב ולפת אם אכלן חיין מברך עליהן בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות. ואם בשלן או שלקן מברך עליהן בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות. [ז] דברים שדרכן להאכל חיין ומבושלין אכלן בין חיין בין מבושלין מברך עליהן בתחלה ברכה הראויה להן. אם היו פירות עץ מברך בורא פרי העץ ואם היו פירות האדמה או ירקות מברך בורא פרי האדמה: **ד** [ה] ירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלקן שלהן בורא פרי האדמה. [ו] והוא ששלקן לשתות מימיהן שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן. דבש תמרים [ו] מברכין עליו תחלה [ח] שהכל. אבל תמרים שמעכן ביד והוציא גרעינין שלהן ועשאן כמו עיסה מברך עליהן תחלה בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש: **ה** הקנים [ח] המתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד שיקפא וידמה למלח. כל הגאונים אומרים שמברכין עליו בורא פרי האדמה. ומקצתם אמרו [ט] בורא פרי העץ. וכן אמרו שהמוצץ אותם קנים מברך בורא פרי האדמה. ואני אומר שאין זה פרי ואין מברכין עליו אלא שהכל. שלא יהיה דבש אלו

א טור א"ח סי' ר"ב סמ"ג עשין כ"ז: ב טור סי' ר"ד סמ"ג שם: ג טור סי' ר"ב סמ"ג שם: ד טור סי' ר"ג: ה טור א"ח סי' ר"ח סמ"ג עשין כ"ז: ו טור סי' ר"ה סמ"ג עשין כ"ז: ז סמ"ג שם: ח סמ"ג עשין כ"ז:

לחם משנה

פ"ח ב במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו וכו'. והוכרח רבינו ז"ל דמה שאמרו בגמרא (ברכות דף ל"ו) הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו קאי על מירוגא דלעיל וקאמר דקא שתי ליה על ידי אניגרון ולכך הכריח בחושש בגרונו ומשו"ה ע"י אניגרון והכריחו לומר כן מדלא קאמרו בגמרא אלא בחושש בגרונו משמע דלא סגי מפוניה:

הגהות מיימוניות

בן סורר ומורה והתניא רחמנא, י"ל כשמתחיל לברך אין מחנו לגמרי ולאחר הברכה מונו לגמרי וי"מ דכל תני עשרה דברים איירי בכוס עצמו וזה פירוש שלא יהא כוס שבור וכן נראה להר אלחנן ובערוך בערך עשר כתב ככל דברי רבינו המחבר וכן ר"י אלפס והאב"ד ודלא כאשר כתב ר"ת שצריך להיות חי בברכת הארץ וכשהוא בא לברך בורא פרי הגפן נותן לתוכו מים עכ"ל ועיין בתוס' פ' המוטר פירות ובפ' שלשה שאכלו ובפרק ל"ם ע"כ: [ד] פירש שלא יסיח המברך משנתן לו לברך וכן פירש בערוך וה"ה שהמסובין אין להן להסיח אלא צריכין לשתוק ולשמוע ולכוין עד שתכלה הברכה. ושמא אם סחו אפילו בדיעבד לא יצאו וצריכין לחזור ולברך ע"כ: [א] וכן על גרעינין מרחיבי בערלה ע"ש בתוס' ע"כ: [ב] כת"ק ודלא כרבי יהודה דאמר בורא מיני דשאים ע"כ: [ג] פירוש כגון לרפואות וכן כתב רבינו יהודה בשם מהר"ש וכן כתב בס"ה"ת ודלא כאשר כתב בסדר רב עמרם בשם רב פלטוי גאון שברכה ראשונה דוקא אין צריך אבל ברכה אחרונה מברך ומורי כתב ורפוא בדיה ע"כ: [ד] ואין חילוק בין חי למבושל שורי המבושל משתנה לעילויא וכן פר"י וכן שמע מר"ת וראית ממסכת תרומות פ"ב דתנן אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעטו ור' יהודה מתיר מפני שמשביחו וכן פסק ראבי"ה ודלא כשערי רבינו שמחה שכתב לברך עליו שהכל נהיה ובירושלמי איתא כדבריו ועיין בתוס' פרק המוטר פירות ובריש בכל מערבין משמע נמי דאישתני לעילויא ע"ש בהא דאמרינן התם בגמרא דמבשלא פי' שהוא חשוב לפיכך שיעורו קטן רק כדי לאכול בו ולא ביין חי ששיעורו בשלש רביעיות ע"כ: [ה] אבל מורי כתב שאין מברך עליו דאוקי מוקי ליה לשון פרי. וכן כל דבר דאית ליה הנאות מנית ואע"ג שלרפואה קעביד ליה בעי ברוכי ע"כ: [ו] וכן שומן וכן כבשין שלקן בלא בשר ובכל הדברים האלו אפילו אם זה הוא שינה מדרך שאר בני אדם באלה רעתו אצל כל אדם ואין מברך אלא כפי דרכו של זה כדמפרש בעמוד: [ז] אבל מורי רבינו וצ"ל כתב דקמניות ולפתות בכלל דברים שדרכן לאכול חיין ומבושלין: * [כתב הרא"ש דוקא שבשלם בלא בשר אבל בשלם עם הבשר שעם הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך עליו שהכל ע"כ]: [ח] וכן פסק ר"י אלפס ודלא כה"ג שפירש בפ"ב הנך: [ט] וכן פסק מורי רבינו שיחי' בשם ה"ג והשמסתהר לפניו דברי רבינו המחבר אמר דלא דמי דהתם אישתני לעילויא אמנם בעל ס"ה רואה דברי רבינו המחבר ע"כ:

מגדל עוז

פ"ח כל פירות האילן כו' עד אחת מעין שלש. פרק כיצד מברכין (דף ל"ה): וירקות שדרכן להאכל כו' עד ברכה שלאחריה לכן כו' עד בורא פרי האדמה. פרק כיצד מברכין (דף ל"ח) ונגדס פרק בא סימן: ירקות שדרכן להשלק כו' עד מברך עליהם שהכל שהוא. כל פרק כיצד מברכין (דף ל"ט):

אלו הקנים שנשתנה על ידי אור *גדול מרבש תמרים שלא נשתנה על ידי האור ומברכין עליו שהכל: **ו** [י] הקור והוא ראש הדקל שהוא כמו עץ לבן מברך עליו בתחלה שהכל. קפרס של צלף מברך עליו בורא פרי האדמה מפני [כ] שאינו פרי. והאביונות של צלף הן הפרי שהן כצורות תמרים דקים קטנים מברך עליהן בורא פרי העץ: **ז** אהפלפלין [ל] והזנגביל בזמן שהן רטובין מברך עליהן בורא פרי האדמה. אבל יבשין [מ] אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם מפני שהן תבלין ואינו אוכל. וכן אוכלין שאין ראויין לאכילה ומשקין שאינן ראויין לשתייה אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן: **ח** בהפת שעיפשה והיין שהקרים ותבשיל שעברה צורתו והנובלות שהן פגין והשכר והחומץ והגובאי והמלח והכמהין והפטריות על כולן מברך תחלה שהכל. וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך [נ] בורא נפשות. וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו: **ט** שמרים שנתן עליהם שלשה והוציא מהן ארבעה מברך עליהן בורא פרי הגפן שזה יין מזוג הוא. הוציא פחות מארבעה אע״פ שיש בהם טעם יין מברך עליהן שהכל תחלה: **י** בירך געל פירות [ס] האילן בורא פרי האדמה יצא. ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא. ועל כולם אם בירך [ע] שהכל יצא. ואפי׳ על הפת ועל היין: **יא** דלקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו. וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא פרי העץ אין מחזירין אותו. וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן

א טור סי׳ ר״ג: ב טור סי׳ ר״ד סמ״ג עשין כ״ז: ג טור סי׳ ר״ו סמ״ג שם: ד טור סי׳ ר״ט וע״ש סמ״ג עשין כ״ז:

כסף משנה

הקנים שאין ראויים לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין עליו ב״פ העץ עד כאן לשונו. ואני אומר שאילו היו קנים הללו נמצאים בארצות של הטור לא היה משיג כן שבמקום שנמצאים מוכרים מהם לאלפים ולרבבות למצוץ אותם והרי המים היוצאים מהם כשאר מי פירות

ו הקור והוא ראש הדקל וכו׳. פרק כיצד מברכין (שם דף ל״ז) קורא רב יהודה אומר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל ואסיקנא דהלכתא כשמואל ומפרש התם טעמיה משום דלא נטעי איניש דיקלא אדעתא דקורא: **קפרס של צלף וכו׳.** הוא אילן הנקרא בערבי אלקבר ואביונות הוא הפרי ואסיקנא והלכתא כבר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פרי הוא לגבי ברכות נמי לאו פרי הוא ולא מברכין עלויה ב״פ העץ אלא בורא פרי האדמה וכן פסקו הרי״ף והרשב״א:

ז הפלפלין והזנגביל וכו׳. גם זה שם בגמרא רב ששת אמר שהכל ורבא אמר ולא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומא דכפוריא פטור כס זנגבילא ביומא דכפוריא פטור והא אמר רבא האי הימלתא דאתא מבי הנדואה שריא ומברכין עליה בפה״א לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא ופסק רבינו כרבא דבתרא הוא: וכתב הרמ״ך תימה כיון דפלפלין מיקרי עץ והייב בערלה למה אין מברכין ברטובין ב״פ העץ עכ״ל וי״ל שאע״פ שהוא עץ מאחר דלא נטעי ליה איניש לאכלן כמות שהן ראוי לשנות ברכתו קצת ואח״כ מצאתי להרשב״א שכ״כ בתשובה

ח הפת שעיפשה וכו׳ עד על כולן מברך תחלה שהכל. הכל שנוי בפרק כיצד מברכין (שם דף מ׳) במשנה ובברייתא: **וכל המברכין לפניו שהכל וכו׳.** כבר כתבתי בראש פרק זה מהיכא נפקא. ומ״ש וכל הטעון ברכה וכו׳ משנה בנדה פרק בא (סי׳ נ״א):

ט שמרים שנתן עליהם מים וכו׳. ברייתא ומימרא דרבה פרק המוכר פירות (בתרא דף צ״ו).

י בירך על פירות האילן וכו׳. משנה פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ׳) בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא ובגמרא מאן תנא דעיקר אילנא ארעא היא אמר רב נחמן בר יצחק רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא וכתבו התוספות והרא״ש דהלכה כרבי יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל רבינו סובר דלא אמרו בגמרא דרבי יהודה היא אלא ללמדנו דמתניתין יחידאה היא ולא קיימא לן כוותיה. זה כתבתי לפי נוסחאנו בדברי רבינו אבל מצאתי נוסחא שכתוב בה בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא והיא נכונה דאתיא כסתם מתניתין. ואין לדחות גירסא זו ממה שמצינו לרבינו בפרק ד׳ מהלכות בכורים שפסק יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא והיינו דלא כרבי יהודה דאיכא למימר דאע״ג דאמרינן דמתניתין רבי יהודה היא אינו מוכרח דהא בירושלמי איכא מאן דאמר הכי ואיכא מאן דאמר דמתניתין דברי הכל היא ומאחר דאיכא מאן דאמר הכי נקטינן כסתם מתניתין דהכא וכסתם קמא דבכורים: ומה שאמר ועל כולן אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. משנה שם ובגמרא (שם.) ועל כולן אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין ופסק רבינו כרבי יוחנן משום דהלכה כוותיה לגבי רב וכל שכן לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב:

יא לקח כוס של שכר בידו והזכיר הברכה על מנת וכו׳. כבר נתבאר בארוכה פרק א׳ מהלכות קריאת שמע:

כל

לחם משנה

שמעתיה קמא ועוד דקאמר בגמרא קמ״ל כיון דאית ליה הנאה מיניה כלומר לבד הרפואה ואי קא שתי לבדו אין לו הנאה אלא רפואה לבדה אלא אדרבא אזוקי מזיק ליה אלא ודאי דקא שתי על ידי אניגרון:

יא לקח כוס של שכר בידו. דברי רבינו ז״ל נראין לכאורה תמוהים דבסוף פרק קמא דברכות (דף י״ב) אמר פשיטא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקא סבר דשכרא הוא וכו׳ אלא היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה וקא סבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא וכו׳ מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן והך בעיא לא איפשיטא בגמרא. ונראה ודאי דדעת רבינו לפרש כפירוש רש״י ז״ל שר״ל התחיל הברכה אדעתא על מנת לומר בורא פרי הגפן וכיון שהגיע למלך העולם אמר שהכל וא״כ למה פסק רבינו ז״ל דבתר עיקר ברכה אזלינן כיון דבעיין לא איפשיטא ואם דעתו לפסוק לקולא כדעת האלפסי ז״ל היה לו לומר דבתר החתימה נמי אזלינן לקולא כשפתח אדעתא דחמרא וסיים בשכרא דיצא ולמה פסק לקולא בלבד זה יותר מזה. ועוד קשה דאיך פסק דבתר עיקר אזלינן הא אמרו שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא ואמאי לא יצא כיון דעיקר הברכה נתכוון לברכה הראויה וכי תימא לדידך נמי תיקשי איך שאלו בגמרא אי בתר עיקר אזלינן או לא הא בברייתא אמרו בשחרית פתח וכו׳ לא יצא, זה אינו כלום דמה שאלו בגמרא אינו אלא דבתר עיקר אזלינן כלומר שצריך שהחתימה והעיקר תהיה לשם ברכה הראויה וי״ל בתר עיקר ברכה נמי אזלינן אבל אינו רוצה לומר עיקר לחוד ועוד שזה הוא קצת דוחק דמ״ש אחר כך או בתר חתימה אינו ר״ל כן אלא פירושו בתר חתימה אזלינן לחודא ולא בתר עיקר ברכה ולא ראי זה כראי זה ר״מ פירוש זה נראה מוכרח אבל לדברי רבינו ז״ל שאינו מפרש כן קשה. ועוד יש להקשות דאיך כתב כאן רבינו ז״ל דאזלינן בתר עיקר הברכה הא בהלכות קריאת שמע פרק ראשון כתב רבינו ז״ל שכל הברכות הולכות אחר החיתום. ועוד קשה לחכמי לוניל שכתבו לרבינו ז״ל שאל דרך זה הולך הרי״ף ז״ל דאינו כן אלא הרי״ף ז״ל הולך לקולא כדכתיבנא. ונראה לומר דרבינו ז״ל מפרש בגמרא בתר עיקר אזלינן לחודא כלומר דאם העיקר הוא טוב יצא ואם לאו לא יצא והוכרח לפרש כן דומיא דבתר חתימה דבתר הכי כדכתיבנא ומפני שהוקשה לו דהיכי אזלינן בתר עיקר הא אמרו בברייתא שחרית פתח ביוצר וכו׳ לא יצא הוצרך לחלק דשאני התם דהסיום הוא שקר שהרי הוא ביום ואומר מעריב ערבים אבל הכא בשכר אע״פ שאין זו היא הברכה הראויה לו שהרי הברכה הראויה לו היא שהכל והוא אומר בורא פרי הגפן מ״מ אין זה שקר שהשכר זה יוצא מן הגפן הוא דבהך איירי כדכתב רבינו ז״ל בתשובה דאין סברא שיטעה האדם בשכר שעורים וכן בפירות האדמה שאמר בורא פרי העץ אע״פ שאין זו הברכה הראויה לו אין זו שקר שהרי פירות האדמה פרי עץ מיקרו דהא אמרינן בפרק כיצד מברכין (דף מ׳) דלרבי יהודה חטה מין אילן הוא ואיצטריך מתניתין לומר דבירך על פרי הארץ בורא פרי העץ לא יצא משום דס״ד אמינא כיון דמין אילן הוא לבריך עליה בורא פרי העץ קמ״ל וכו׳ היכא דשקלא ליה לפרי איתא לגוואה [והדר תפיק מברכינן בורא פרי העץ] אבל היכא דאי שקלא ליה לפרי וכו׳ ואם כן הרי ודאי יש מקום לומר דפרי העץ מיקרי אע״ג דמן הדין לא יצא וכן בחלוקה האחרת בתבשיל של דגן שאמר המוציא לחם מן הארץ אין זה שקר שהרי דגן לחם מיקרי וא״כ כל הני אף ע״פ שמן הדין כך לא הוי שקר אבל מעריב ערבים דהוי שקר דהוא ביום ואומר שהוא חשך או איפכא לא יצא. ומה שהוצרך רבינו ז״ל לומר אלו השלש חלוקות הוא משום דהוי זו אף זו דבפרי הגפן גבי שכר ודאי דאינו מוציא שקר אבל בפירות האדמה כשאומר בורא פרי העץ אימא דהוי שקר ולא יצא קמ״ל ומ״מ בפרי האדמה ואמר בורא פרי הגפן לא הוי כל כך שקר אבל על דגן שאמר המוציא לחם והוא תבשיל הוא אמינא דהוי שקר ולא יצא קמ״ל דאינו שקר ולכך יצא בכל הני מה שאין כן במעריב ערבים ונאמר דרבינו פסק בהך בעיא לקולא כדברי הרי״ף ז״ל ובודאי דאזלינן כאן לקולא בתר חתימה או בתר עיקר ורבינו

מגדל עוז

בירך על פירות כו׳ עד על היין. פרק כיצד מברכין (דף מ׳) ופ״ק דברכות: לקח כוס של שכר בידו כו׳ עד אע״פ שטעה בטעה נפטה יצא ואין מחזירין אותו. סוף פרק קמא דברכות (דף י״ב)

הגהות מיימוניות

* [כתב הטור על לשון זה ואפשר להשיג על דבריו שאינו דומה לדבש התמרים שהם פרי ונפשי להו אדעתא לאוכלם הילכך כשנשתנו נשתנית ברכתו מידי דהוה אבל הפירות שמברכין על משקן היוצאים מהן שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים שאינם ראוין לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין בורא פרי העץ עכ״ל: [י] אע״ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הילכתא כוותיה כשמואל וכתבו התוספות מסקנא דמילתא כל מידי דלא נטעי אינשי אדעתא למיכל כשהן דקין כגון קורא דדיקלא ולולבי גפנים ושקדים הרכים שאוכלים קליפתן החיצונים ונאכלין גם הגרעינין עמהם מברכין עליהן שהכל אבל צנון וכעוצא בו דנטעי אינשי אדעתא למיכל כשהוא רך אע״פ שסופו להקשות מברך ב״פ האדמה ואותם שקדים הרים כשהן קטנים מברך בורא פרי העץ גדולים ולא כלום: [כ] כתבו התוספות ומורי שי׳ וכן על הבוסר שיצא פחות מפול הלבן שגם הוא אינו עיקר פרי כדאמר הוא בוסר היא גירוע הוא פול הלבן ע״כ: [ל] פי׳ אינגב״ר היינו הומלתא לפירוש הערוך. [מ] כרבא ודלא כרב אשי דאמר מברכין עליהן שהכל וכן פסקו התוספות ומורי שיחיה וה״ה לג׳לנק וג׳דופלא וכרכום וכל מיני בשמים יבשים שאין דרכן לאוכלן בלא תערובות אבל על אגוז מושק״ם מברכין עליו ב״פ העץ ועל קנה שקורין קנ״לה בורא פרי האדמה בשמים שחוקים גם כן ב״פ האדמה ועל לפוורי״א דהיינו הומלתא לפר״ש ב״פ האדמה ע״כ· [נ] בא״י אמ״ה בנ״ר וחסרונן על כל מה שב״א בר ברוך אתה יי׳ חי העולמים כן איתא בירושלמי שחותם בה בברוך: [ס] כסתם מתניתין ואע״ג דשמואל מוקי לה כרבי יהודה וכן כתבו התוספות בשם ה״ר יוסף: [ע] כפי זה יברך בכל דבר שהוא מסופק עליו וכן כתבו התוספות ומורי בשם ר״ת וה״ר יוסף ואפילו לכתחלה ואע״ג דתנן דוקא דיעבד הא נמי כיון דמספק ביה כדיעבד דמי:

יב כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא וכו'. כבר כתב רבינו פ"ד שברכה שאינה מן התורה אינו חוזר ומברך מספק ודייק רבינו לכתוב כל ברכות האלו דמשמע דוקא אלו האמורים בפרק זה שהן מדרבנן אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף אבל ברכה שלאחר המזון שהיא מדאורייתא חוזר ומברך וכמו שכתב בסוף פרק ב'. ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין ג' אינה מן התורה ואפילו על המחיה ולפיכך כתב בסוף פ"ב דין נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון חוזר ומברך קודם שכתב ברכה חמשת מיני דגן שבפ"ג: שכח והכנים אוכלין לתוך פיו בלא ברכה וכו'. (שם) אמר רב יהודה שכח והכנים אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד אחד ומברך תני חדא בולען ותני חדא פולטן ותני חדא מסלקן לא קשיא הא דתניא בולען במשקין והא דתניא פולטן במידי דלא ממאיס והא דתניא מסלקן במידי דממאיס במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד ולבריך תירגמא רב יצחק משמיה דרבי יוחנן משום שנאמר ימלא פי תהלתך. ופירש"י בולען בלא ברכה. פולטן ומברך וחוזר ואוכלן. משקין בולען שאי אפשר לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטן שמפסידן. והרא"ש כתב פירש ר"ח במשקין בולען ואינו מברך עליהן משום דאידחו להו מתורת משקין דאינם ראויים לשתות הילכך אין להקפיד אפילו יכול לברך ע"י הדחק ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד שיברך עליהם ובמידי דלא ממאיס הצריכו רבנן לפלוט ולברך ובמידי דממאיס התירו לו לסלקו לצד אחד ולברך ובמשקין שאי אפשר בסילוק לצד אחד התירו לו לבלוע ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך שאני הכא שנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת שבר לעשייתו מה שנזכר קודם לבליעה אלא שלא היה יכול לברך עכ"ל. ורבינו שכתב משקין בולען ומברך עליהם בסוף אפשר לפרש דבריו שסובר שאינו מברך ברכה ראשונה וכדברי רבינו חננאל ולפיכך כתב שמברך עליהם בסוף שמברך עליהם ברכה אחרונה בלבד. ויותר נראה לומר דמברך ברכה ראשונה בסוף קאמר דאם לא כן הכי הוי ליה למימר ואינו מברך אלא ברכה אחרונה בלבד ועוד דאי ברכה אחרונה קאמר מאי קמשמע לן פשיטא. וכן נראה מדברי הראב"ד שכתב עליו ומברך עליהם בסוף והוא שנדעתו לאכול יותר דאם לא כן הו"ל גמר עכ"ל. ומשמע שהוא מפרש שרבינו סובר שמברך ברכה ראשונה בסוף כדברי הרא"ש והוא סובר שאם אין דעתו לכתות יותר הוה ליה גמר והא קי"ל דכל שגמר אינו חוזר ומברך למפרע. ונראה שמאחר שאפשר לפרש דברי רבינו שהם כדברי רבינו חננאל ספי עדיף לפרשם כן וכ"כ ה"ר מנוח שהוא דעת רבינו:

דנן [ס] ופתח על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המוציא יצא. מפני שבשעה שהזכיר את השם והמלכות שהן עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין. והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות *אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו: **יב** כל אהברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף. מפני שהן [ז] מדברי סופרים. *[ק] שכח בוהכנים אוכלין לתוך פיו בלא ברכה. אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף. ואם היו פירות שאם זרקן ימאסו כגון תותים וענבים מסלקן לצד אחד ומברך ואחר כך בולען. ואם אינן נמאסין כגון פולים ואפונים פולטן מפיו עד שיברך ופיו פנוי ואחר כך אוכל: **יג** היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחת מהם ופוטר את השאר. ואם אין ברכותיהם גשוות מברך על כל אחת מהן ברכה הראויה לו. ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים. ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם [ר] אחד משבעת המינים עליו הוא מברך תחלה. וכל הקודם בפסוק קודם בברכה. והשבעה הן האמורים בפסוק זה ארץ חטה ושעורה [ש] וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ודבש זה הוא דבש תמרים. והתמרים קודמין

א סמ"ג שם : ב טור סי' קנ"ב סמ"ג שם : ג טור סי' רי"א סמ"ג שם :

השגת הראב"ד

*) אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו: כתב הראב"ד כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכין אלא אחר הפירות שהוציא בפיו עכ"ל:

*) שכח והכנים אוכלין כו' עד ומברך עליהן. כתב הראב"ד ז"ל והוא שנדעתו לאכול יותר דאם לא כן הוה ליה גמר עוד נראה לי שאם יש לפניו משקין יותר שאינו בולע מה שבפיו אלא פולט ומה שהרוק יש במלא פיו משקין אם יאבדו ולא יהנה מהם בלא ברכה אבל כשאין לו יותר והוא דחוק לאותם שבפיו בתיתי נבלען ולא יאבדו ותאבד גם כן הברכה שהרי גמר שאם יפלוט אותם ג"כ תאבד שאין לו יותר עכ"ל:

יג היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות וכו'. בפרק כיצד מברכין (שם דף מ' :) תנן היו לפניו מינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהן ממין שבעה מברך עליו וחכמים אומרים מברך על אי זה מהם שירצה ובגמרא (דף מ"א) אמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות שירות כגון אתרוג וזית דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל כשאין ברכותיהן שוות שירות כגון צנון וזית דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. ונראה ברבינו מפרש דלא פליגו רבי יהודה וחכמים אלא כשאחד מהמינין חביב לו יותר מחבירו דרבנן סברי חביב עדיף ורבי יהודה סבר מין שבעה עדיף אבל אם אין אחד מהמינין חביב לו יותר מחבירו לדברי הכל מקדים מין שבעה והוא סובר דהא דאמר עולא אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו וכמו שפירש הרא"ש לדעת בה"ג ופסק רבינו הלכה כחכמים, והשתא מה שכתב היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחד מהן ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחד מהן ברכה הראויה לו לא לענין הקדמה קאמר אלא לומר דכברכותיהן שוות יברך על אחד ויפטור את חבירו ולא יברכה ברכות שלא לצורך וכשאין ברכותיהן שוות אין אחד פוטר את חבירו יכדעולא. ומה שכתב ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים היינו לומר שאם היה מין אחד חביב לו מחבירו בין שברכותיהן שוות בין שאינן שוות בין שיש ביניהן ממין ז' בין שאין ביניהן מקדים החביב כרבנן דאמרי חביב עדיף. ומה שכתב ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש ביניהן ממין שבעת המינין עליו הוא מברך תחלה אתי כד"ע דבין ברכותיהן שוות בין שאינן שוות כיון שאין מין אחד מהן חביב יותר מחבירו אם יש ביניהם ממין שבעה מודו רבנן שהוא קודם. וממה שכתב אי זה שירצה

דף

לחם משנה

ורבינו מאחר שכתב גבי קריאת שמע שכל הברכות הולכות אחר החיתום כמך כאן דודאי גם כאן הולך אחר החתימה ויצא שהרי כתב שם כל הברכות וכו' אבל בא לחדש לנו כאן חידוש אחר דהכא אזלינן נמי בתר עיקר הברכה לקולא משום דאינו מוליא שקר מפיו מה שאין כן במעריב ערבים וכיוצא בו דהתם לא אזלינן בתר העיקר לקולא כדכתיבנא. וכן הוא דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב דאזלינן לקולא ומשני כן התם וכתב דבעינן לקולא ואף ע"פ שאינו מבואר כל כך כדבריו דאפשר שרוצה לומר דאזלינן בתר החתימה לקולא מ"מ סתם דבריו משמע או בתר פתיחה או בתר חתימה לקולא. וכל מה שכתבתי הבינו חכמי לוניל בדברי רבינו ז"ל אבל הוקשה בעיניהם שכתב רבינו שכר שהם דמשמע דאי שכל של שעורים וזה ודאי מוליא שקר מפיו ודמי למעריב ערבים ולכך תפסו עליו והוא השיב להם כדכתיבנא וכתבו דעל זה הדרך הולך הרב אלפסי ז"ל כלומר דפוטם לקולא כדכתיבנא ומפני שלא כתבו בפירוש אמרו ועל זה הדרך והבינו בפירוש דברי הרב אלפסי שאמר פתח בדשכרא וכו' כפירוש רבינו ז"ל ורש"י ז"ל שר"ל אדעתא דשכרא זה נראה לי ישוב נכון לדברי רבינו ז"ל וחכמי לוניל ז"ל:

יג היו לפניו מינין הרבה וכו'. אע"פ שנאמר שרבינו ז"ל מפרש כפירש"י ז"ל שאמר שבל כשאין ברכותיהן שוות וכו' מברך על זה וכו' כלומר שמברך על החביב אמי שסיד דמה שאמר כאן רבינו ז"ל היו לפניו מינין הרבה וכו' אין זה פירוש דברי מי שאמר בגמרא

הגהות מיימוניות

[ס] וכן פסק ר"י אלפס תשתא דלא אפשר בענין אחר אזלינן לקולא אמנם התוספות פסקו דצריך לחזור ולברך פעם אחרת וצריך עיון שם וכן ר"ח כתב כסתברא דלא יצא: [ז] וכן נראה לבעל ס"ה ולא כדמשמע מתוך הי"ג שברכה אחת מעין שלש מן התורה דקאי וברכת אף על תאנים ורמונים הנכתבים במקרא דאם כן יברכו עליהם שלשה ברכות ממש אלא ודאי לא קאי אלא על הלחם ע"כ; [והשור הסכים כה"ג:] [ק] כתבו התוספות דכל מקום שיש לפטור עצמו בברכה אחת דאין לברך כדי שיהא זקוק לברכה אחרת כדמוכח בפרק בא לו ופרק אלו נאמרין דתנן ונוטל ספר תורה וקורא באחרי מות וכו' ופריך בגמרא וניתני ס"ת ינקרי ביה ומשני ר"ל משום ברכה שאינה צריכה ע"ש ע"כ: [ר] וכן פירש"י וכן הר"ר שמשון בשם רב האי גאון וכן ראבי"ה כרבנן לגבי ר' יהודה דאמר מיני ז' עדיף ואפילו אם האחד חביב אבל התוספות ומורי שי' פסקו דקימא לן כרבי יהודה דכל אמוראי דלקמן סבירא להו כותיה וכן פסקו בה"ג וס"ה משמם וכן רבינו שמחה וכתב בה"ג כל מקום שיביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה פרי העץ קודם שהכל ופרי האדמה פרי האדמה קודם ע"כ: [ש] היה לפניו תבשיל שיש בה קמח כוסמין או שיפון ושבולת שועל ונגן או תאנה ורמון נ"ל כיון דמברך על התבשיל במ"מ דברכתו קודמת ואע"ג דתני ממין ז' וכוסמין ושבולת שועל לאו ממין ז' כיון דחשיבי דעבדי מנייהו פת ומברך עליהם המוציא וברכת המזון דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת עכ"ל מורי רבינו שחי':

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכין אלא אחר הפירות שהוציא בפיו עד כאן לשונו: ואני אומר אדרבה רוח אחרים עמו וימלא אחרי כאלהים ודקדק יפה לפסוק שהולכין אחר עיקר הברכה שהיא הזכרת השם ומלכות מדמקשה תלמודא נהדין שמעתא סוף פרק קמא דברכות הגיתא למ"ד דכל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא למ"ד כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר כלומר שאין בה מלכות גם כן דבעינן תרוי אלמא מדמקשי תלמודא הכי בפשיטותא מכלל דקיימא לן דעיקר הברכה במלכות והאזכרה וזה דעת נכון ומיושב מאד: והתמיה אני על הראב"ד ז"ל שהוא פוסק ללכת אחר הפירות שהוציא בפיו דאם כן היינו מיתום ברכה וכא קמן דתלמודא לא פשיט ליה וזה ז"ל מגליה דמיפשטא. איכרא נמה דפשיטא ליה לתלמודא ליה דינא וליה דינא אלא בפשוט הגירסא ובמאי דבעי תלמודא היכא דנקיט כסא דשכרא וקסבר דחמרא בגא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי כתב רב אלפס ז"ל כיון דלא איפשיטא לקולא עבדינן ולאין מחזירין אותו ורבותינו בעלי התוספות ז"ל פסקו לחומרא ומחזירין אותו אע"ג מ"מ היינו מכפיקה אבל לפסוק אחר חיתום לעולם אין לו ראיה בפשיטו ולר"ם ז"ל יש לו ראיה לכן כעמדתי דבריו וכד"ן: עוד ראיתי חכמי לוניל ז"ל שהסכימו כדבריו אלא שבאו נשאל ממנו מלך אמר כשבון זה: שאלה יורנו רבינו ואם שכר של שעורים הוא היאך יצא והרב אלפס ז"ל הולך על זה הדרך ותקרנו לנולית שיבשא ולא ישלם שהרי פירות השכר אין יוצאין מן הגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור דלא יצא הרשע אתה רבינו את האור כי טוב:

תשובה יראה לי שאין הדברים אמורים אלא כשכר היוצא מן הגפן כגון כסיר מיין ושכר יזיר והאומן שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין וכשיכולת אדם לטעות ויפתח על מנת שהוא שכר וסיים בסכ"ג אבל בשכר של שעורים וכיוצא בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח תמרה ובירך על דעת לברך ב"פ הגפן וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אמו בשופטי עסקינן מה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן כן הדברים אמורים עכ"ל. ומה כלאמת מורה דרכו ודרכו ופריו מתוק לחכי: כל הברכות האלו כו' עד שכן מדברי סופרים. פרק שלשה שאכלו: שכח והכנים אוכלין כו' עד מברך עליהן. בס"פ שלשה שאכלו: כתב הראב"ד ז"ל והוא שנדעתו לאכול יותר דאם לא כן הוה ליה גמר עכ"ל: ואני אומר אם קבלה נקבל ואם לסברא יש להשיב שהרי זה חוזה למגילה במשקין בחרייתא דפרק שלשה שאכלו דקי"ל מברך לאחר עבילה ואע"ג דגמר דהלכתי גברא לא חזי וגם כן הסכימו רבותינו בעלי התוספות ענ"י עד שיטול ויגגב מפני שאין ידיו נקיות וה"נ בפינן ימלא פי תהלתך וליכא ולא דמי נמי שגמר שכתב הראב"ד ז"ל דהתם היינו שסכח ולא בירך כמוליא ולא נזכר עד שגמר אבל הכא מכר עד שלא בלע טולכך לא_שנא גמר ול"ש לא גמר וכן מוכחא סוגיין כולה ופירוקי דהלכתא מתאייתא דבעינן. ולאבוקינהו בענין אחד כין דבעי למיכל טפי וכין דלא בעי נמי אכל ולאפלוגי בינייהו שמאי דלא מפליג תלמודא לא חזי לן כד"ן: אם היו פירות וכו' עד והאח"כ אכל. פרק שלשה שאכלו: היו לפניו מינים הרבה כו' עד והענבים אליסי לאכן. פרק כיצד מברכין (דף מ"א):

קודמין לענבים. שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ: **יד** ברכה א אחת שהיא מעין שלש של חמשת המינין של פירות ושל יין היא של מיני הדגן. אלא שעל הפירות הוא אומר על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה וכו'. ועל היין הוא אומר על הגפן ועל פרי הגפן. וחותם [ח] בשתיהן על הארץ ועל הפירות. ואם היה בארץ ישראל חותם על הארץ ועל [ט] פירותיה. ויש מי * שמוסיף בברכה שמעין שלש קודם חתימה כי אל טוב ומטיב אתה שהוא מעין ברכה רביעית. ויש מי שאמר שלא תיקנו ברכה רביעית אלא בברכת המזון בלבד: **טו** שתה יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של חמשת מיני דגן מברך באחרונה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה וכו' וחותם ברוך אתה יי' על הארץ ועל [י] המחיה ועל הפירות: **טז** אבל אם אכל בשר ושתה יין מברך בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. אבל תאנים או ענבים ותפוחים ואגסים וכיוצא בהן מברך בסוף ברכה אחת מעין שלש והיא כוללת הכל מפני שכולן פירות העץ וכן כל כיוצא בזה:

פרק תשיעי

א כשם א שאסור לאדם ליהנות במאכל או במשקה קודם ברכה. כך אסור לו ליהנות בריח טוב קודם ברכה. וכיצד מברך על ריח טוב. אם היה זה שיש להריח עץ או מין [כ] עץ מברך בורא עצי בשמים. ואם היה עשב או מין עשב מברך בורא עשבי בשמים. ואם לא היה מן העץ ולא מן האדמה כגון המור שהוא מן החיה מברך בורא מיני בשמים. ואם היה פרי הראוי לאכילה כגון אתרוג או תפוח מברך שנתן ריח טוב בפירות. ועל הכל אם אמר בורא מיני בשמים יצא: **ב** אין מברכין על המוגמר עד שתעלה תמרתו. וכיצד מברכין עליו. אם היה זה הנשרף שנתן ריח * מעץ מברכין בורא עצי בשמים. ואם היה עשב עשבי בשמים. ואם היה ממין חיה וכיוצא בה מברך עליו בורא מיני בשמים: **ג** שמן של אפרסמון וכיוצא בו מברך עליו בורא שמן ערב. אבל שמן זית שכבשו או שטחנו עד שחזר ריחו נודף מברך עליו בורא עצי בשמים. שמן שבשמו בעין שמן המשחה מברך עליו

א טור א"ח סי' ר"ח סמ"ג עשין כ"ז : ב טור א"ח סי' רט"ז סמ"ג עשין כ"ז :

כסף משנה

שירצה להקדים מקדים במקום מקדים את החביב תחלה נראה שאינו מפרש כפירוש ה"ר יונה והרא"ש דחביב היינו אותו שחביב עליו ברוב הפעמים אלא סובר דחביב היינו אותו שהוא חפץ בו עתה יותר וזהו שכתב אי זה שירצה להקדים כלומר אותו המין שהוא רוצה בו עכשיו יותר מחבירו ולכן הוא רוצה להקדימו דסתמא דמילתא מינא דחביב עליה דאיניש מקדים ליה הילכך כיון שהוא חביב עכשיו עליו יותר מקדים אותו. כתב הרמ"ך וכל הקודם בפסוק קודם לברכה תימה למה פסק כרבי יהודה דיחיד הוא והיא דכל המוקדם בפסוק קודם לברכה בשניהם חביבים מפרשים לה רבותי עכ"ל, ובמה שכתבתי נסתלקה תמיהתו:

יד ברכה אחת שהיא מעין שלש וכו'. בסוף פ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד) א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש א"ל אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ וכו' דה' המינין על המחיה וכו' וחותם על הארץ ועל המחיה אפירי במאי חתים רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ורבי יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה ולא פליגי הא לן הא להו כלומר רב חסדא שהיה מבבל אמר על הפירות ורבי יוחנן שהיה מא"י אמר על פירותיה: **וכתב** רבינו יונה שאין לומר על תנובת השדה אלא בה' מינין בלבד דבהו שייך לשון שבחה שנאמר ויאכל תנובות שדי אבל בנוסחת הרי"ף ורבינו איתיה, ורחיית ה"ר יונה אינה מכרעת דאיכא למימר דפרי ויין תנובות שדי נמי נינהו. וכתב עוד ה"ר יונה ואע"פ שיש בה מעין ברכה רביעית לא אמרו מעין ד' לפי שלא הזכירו אלא ג' של תורה: ועל מ"ש רבינו שעל היין הוא חותם על הארץ ועל הפירות. כתב הראב"ד אנו חותמים על הארץ ועל פרי הגפן עכ"ל וה"ר יונה והרא"ש כתבו כהראב"ד וסמ"ג בשם ר"י כתב כדברי רבינו. **וטעם** מחלוקת זה משום דבגמרא אמרינן דחתים אפירי על הארץ ועל הפירות וברכת היין לא נזכרה שם, רבינו סבר דבכלל ברכת הפירות היא ומשום כך לא הזכירוה ואע"פ שבפתיחת ברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן מכל מקום בחתימת הברכה משמע ליה דכמו חתימת ברכת הפירות היא, והראב"ד סבר דלא הוצרכו להזכירה משום דמברכה ראשונה שמעינן שלעולם על היין אינו מזכיר בשם כולל אלא בשם פרטי הילכך ממילא משמע שבברכה אחרונה גם בחתימתה מזכיר שם פרטי:

פ"ט א כשם שאסור ליהנות וכו'. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה אי זהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח: וכיצד מברך וכו'. כך מתבאר מתוך מה שחילקו שם בגמרא באם הוא מין עץ או מין עשב: ומ"ש ואם לא היה מן העץ וכו'. ג"ז מימרא דרב חסדא שעל המוס"ק מברכין עליו בורא מיני בשמים: ואם היה פרי וכו'. ג"ז שם מימרא דמר זוטרא: ומ"ש ועל הכל וכו'. זה פשוט שבורא מיני בשמים היא ברכה כוללת בבשמים כמו שהכל בכל מיני מזון:

ב אין מברכין על המוגמר וכו'. (שם) א"ר זירא אמר רבה בר ירמיה מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו. כלומר ואע"פ שעדיין לא הריח: וכיצד מברכין עליו פרק כיצד מברכין (שם) א"ר חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב כל המוגמרות מברכים עליהם בורא עצי בשמים חוץ ממוסק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ושל בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא. ופירש"י מברכין עליהם בורא עצי בשמים ואף ע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה. מיתיבי אין מברכין עצי בשמים אלא על אפרסמון שהעץ עצמו בא לפניו. של בית רבי ושל קיסר נקט משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה. ועל ההדס שבכל מקום והוא הדין לכל הדומים להם שהעץ עצמו מריח בלא שריפה אלא דהדס שכיח ודברו חכמים בהוה בכ"מ. והרי"ף והרא"ש כתבו להאי מימרא דרב חסדא וכ"ל שלא היו גורסין תיובתא אלא תנא הדס וכל דדמי ליה וכן היה גורס רבינו וכמו שכתבו התוספות שגורס בה"ג כלומר כל דדמי שעיקרו להריח לאפוקי תפוחים ואתרוגים שאין עיקרם להריח אלא לאכול. והא פשיטא שמה שאמרו שעל כל המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים אינו אלא כשהוא מין עץ וממילא נשמע שאם הוא מין עשב מברך בורא עשבי בשמים:

ג שמן של אפרסמון וכו'. (שם) מימרא דרבי יוחנן: אבל שמן זית וכו'. (שם) אמר רב אדא בר אהבה האי כשרתא מברכין עילויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי אפילו משחא טחינא ופסק הרי"ף כנהרדעי וכתבו התוספות בשם ר"ח דמשחא כבישא היינו שכובשין שומשמין וולד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמין הריח של בשמים וסוחטין וטוחנין אותו ויש בו ריח בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח. וכשרתא כתב בעל הערוך עיקרו שמן ומערבין בו כמה מיני תעלי בשמים שמברכין אותו מעשה רוקח מפוטם ורבינו שכתב שמן שבשמו וכו' דהיינו כשרתא נראה שהיה גורס בגמרא האי כשרתא מברך עליה בע"ב וגם ה"ר מנוח כתב שאפשר שגירסת רבינו היתה כן והכי מסתבר לפי שיש בו ריח מהרבה מיני בשמים. ומה שפירש ר"ח במשחא כבישא נראה שלדעת רבינו אין מברכין עליו שהרי כתב בסוף הפרק שהמריח בבגדים מוגמרים אינו מברך

לחם משנה

(דף מ"א) מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' דפירות אותן הדברים הם כפירוש רש"י ז"ל ורבינו פסק כחכמים ולכך כתב דלעולם מברך על החביב אבל זה הדין דהאחד סופר טעמא דנפשיה הוא:

טז אבל אם אכל בשר ושתה יין וכו'. כתב הרב בית יוסף בסימן ר"ח דיש לדקדק דרבינו סובר כהרא"ש ז"ל דהיכא דאכל תפוחים ושתה יין אע"פ שכולם פרי העץ הם מכ"מ מברך על כל אחד בפני עצמו וטעמו משום דרבינו כתב כאן בסוף דבריו מפני שכולן פירות העץ כלומר וכי קאמר על העץ ועל פרי העץ שפיר קאמר אבל אם קאמר על הגפן ועל פרי הגפן והוא אכל תפוחים לאו שפיר קאמר דאין זה פרי הגפן. ומ"מ מרישא דלישניה דרבינו ז"ל איכא למידק איפכא דמדכתב אבל אם אכל בשר ושתה יין משמע בתפוח דנפטר בברכת היין כדכתבו ההגהות דאי לא לאשמועינן רבותא דאכל תפוחים ושתה יין דהוי רבותא טפי כדכתב הרא"ש ז"ל:

הביאו

מגדל עוז

ברכה אחת שהיא מעין שלש כו' עד חותם בשתיהן על הארץ ועל הפירות. פ' כיצד מברכין (דף מ"ד) כתב הראב"ד ז"ל אנו חותמין על היין על הארץ ועל פרי הגפן עכ"ל. ואני אומר זאת החתימה לא ראינו בגירסת ספרדי וצרפת ולא שמענוה מרבותינו נ"ע ועיקרה פרק כיצד מברכין: ואם היה בארץ ישראל כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין:

פ"ט כשם שאסור לאדם כו' עד קודם ברכה. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) ובירושלמי ובמסכת נדה פרק בא סימן: וכיצד מברכין על ריח טוב כו' עד וכיוצא בה בורא עצי בשמים. פרק כיצד מברכין (דף מ"ד):

הגהות מיימוניות

[ח] וכן כתב ר"י שלא לחלק וכן ר"ח ודלא כמחזורין שכתוב בהן דחותמין אחר היין על הגפן ועל פרי הגפן ע"כ: [ט] בפרק כיצד מברכין אמר רב עמרם ולא פליגי הא לן והא להו: *[כתב הטור ומיהו ישנו בכל הנוסחאות וקורין אותה מעין שלש אע"פ שנתקנה מעין ארבע שאין קורין אותה אלא ע"ש השלש שהם דאורייתא יע"ש.] [י] וכן, פר"ח ואין כאן חתימה בשתים לפי שהארץ מוציאה המחיה והפירות: פ"ט [כ] כתב מורי רבינו א.ז סושק"ם כיון דפרי העץ הוא מברכין על ריחו כעל של אתרוג וחבושין: *[כתב הר"ם דעל ריח קנה וקנמון וכיוצא בהם מברך בורא עצי בשמים והרא"ש כתב ברוך שנתן ריח טוב בפירות כיון שעיקרו לאכילה הוי כאתרוג:]

אהבה. הלכות ברכות פ"ט

עליו בורא מיני בשמים. הביאו לפניו שמן והדס מברך על ההדס ופוטר את השמן מפני שברכה אחת לשתיהן והוא עצי בשמים: **ד** היו לפניו בושם שהוא עץ ובושם שהוא עשב אין ברכה אחת מהן פוטרת את חבירו. אלא מברך על זה לעצמו ועל זה לעצמו. [ה]הביאו לפניו יין ושמן אוחז יין בימינו ושמן בשמאלו ומברך על היין ושותהו וחוזר ומברך על השמן ומריח בו וטחו בראש השמש. ואם היה השמש תלמיד חכם טחו בכותל: **ה** דבר שהוא ספק אם מן העץ אם מן האדמה מברך עליו [ג]בורא מיני בשמים. בושם שעירבו הרוכל ממינין הרבה מברך עליו בורא מיני בשמים. נכנס לחנותו של בושם שיש בה מינין הרבה מברך עליו בורא מיני בשמים. [ו]אם ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא אחת. נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל [ג] פעם ופעם: **ו** [ג] השושנה וחלפי המים מברכין עליהן בורא עצי בשמים. נרגים של גינה בורא עצי [ה]בשמים ושל שדה בורא עשבי בשמים. הורד ומי הורד והלבונה והמסטכי וכיוצא בהן בורא עצי בשמים: **ז** [ז]שלשה מיני ריח טוב אין מברכין עליהן ואלו הן. ריח טוב שאסור להריח בו. וריח טוב שעשוי להעביר ריח רע. וריח טוב שלא נעשה [ד] להריח בעצמו של ריח זה: **ח** כיצד בשמים של עכו"ם ובשמים של ערוה מן העריות אין מברכין עליהן לפי שאסור להריח בהן. בשמים של מתים ובשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליהן לפי שנעשו להעביר ריח רע. מוגמר שמגמרין בו את הכלים ואת הבגדים אין מברכין עליהן לפי שלא נעשה להריח [ה] בעצמו של מוגמר. וכן המריח בבגדים שהן מוגמרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר: **ט** בשמים של מסיבה של עכו"ם אין מברכין עליהם שסתם מסיבת עכו"ם לעכו"ם. היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח טוב. אם רוב העיר עכו"ם אינו מברך. ואם רוב ישראל מברך. נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו הולכין אחרי הרוב:

פרק עשירי

א ברכות אחרות ודברים אחרים הרבה שאין בהן פתיחה ולא חתימה תיקנו חכמים דרך שבח והודיה להקב"ה. כמו ברכות התפלה שכבר כתבנום

א טור א"ח סי' רי"ב: ב טור סי' רי"ז: ג טור סי' רע"ז: ד טור סי' רי"ז: ה טור שם:

כסף משנה

מברך לפי שאין שם עיקר הבושם אלא ריח בלא עיקר ולכן נראה שרבינו מפרש דמשחא כבישא ומשחא טחינא היינו שהשמן זית לבדו בלא שום בושם כובשין או טוחנין אותו עד שריחו נודף: הביאו לפניו שמן וכו'. שם (מ"ג:) ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ופוטר את ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ופוטר את השמן כך היא גירסת הרי"ף אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו אמר רבי יוחן הלכה כדברי המכריע רב ספא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס שקל רב ספא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא ס"ל מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא הלכה כב"ה ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד כך כתוב בנוסחאות. ופסק הרי"ף כב"ה. וכתבו התוספות דמשמע שלא היה בספרו ולא היא ול"ל שאע"פ שישנו בספרו לא רצה לפסוק כר"ג משום דלא מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי ב"ש ומ"מ ולא היא לא נסבונו לומר שאין הלכה כב"ה אלא שרבא לא אמר כן. ומה שכתב רבינו מפני שברכה אחת לשתיהן אינו טעם למה מברך על ההדס אבל הוא טעם למה פוטר את השמן:

ד היו לפניו בושם שהוא עץ וכו'. זה פשוט: וכתב הטור וז"ל ירלה שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים וברך מיני בשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים אבל כשעצי בשמים ועשבי בשמים לפניו אז צריך לברך על כל אחד וכן ירלה דעת הרמב"ם שכתב היו לפניו בושם שהוא עץ ובושם שהוא עשב מברך על כל אחד ואחד לבד ולא הזכיר מיני בשמים עמהם אבל ר"ע כתב היו לפניו שלשה מינים עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד בפני עצמו עכ"ל. ואני אומר שדברי ר"ע אינן אלא לכתחלה דאילו בדיעבד על כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא. והשתא י"ל שרבינו ור"ע לא פליגי דלא נקט רבינו בדוקא עץ ועשב דה"ה אם היה עמהם דבר שאינו לא עץ ולא עשב דלכתחלה מברך על כל אחד ואחד ברכה הראויה לו וכדברי ר"ע: הביאו לפניו יין ושמן וכו'. כבר נתבאר זה סוף פ"ז מהלכות אלו ושנאו רבינו כאן לפי שהוא עסוק בדיני הריח:

ה דבר שהוא ספק וכו'. כן כתבו התוספות בפרק כיצד מברכין (ברכות מ"ג) בשם הר"מ מקוצי: בושם שעירבו הרוכל וכו'. פשוט הוא: נכנס לחנותו של בושם. ברייתא בברכות פרק אלו דברים (דף נ"ג) ואיתא נמי בירושלמי פרק הרואה היה יושב בחנותו של בושם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם:

ו השושנה וחלפי המים מברכים וכו'. שושנה אינו ורד שהרי כתב בסמוך הורד וא"כ צ"ע מהו שושנה, ובפרק כיצד מברכין (שם מ"ג:) א"ר חננאל אמר רב הני חלפי דימא מברכין עליה בע"ב ופירש"י שהוא מגולם נרד וקורין לו אישפי"ג. ורבינו יונה כתב שהוא רוזמרי"ן: נרגים של גנה וכו' שם מימרא דרב משרשיא ופירש"י דהיינו חבצלת השרון. ורבינו יונה כתב פי' שהוא לירי"או בלעז ויש בכל אחד ואחד עלים לבנים: הורד ומי הורד והלבונה וכו'. כתב רבינו יונה שאע"פ שאין מי הורד באים מעץ הורד אלא מאפרי הגנה נסוכו מברכין עליו בע"ב כיון שנגדל מדבר הגנה בתוכו וכן כתב הרא"ש ז"ל כונו לברכה: וכתב ה"ר יונה שהראב"ד חלוק בדבר דס"ל דעל מי הורד והלבונה והמסטכי אינו מברך אלא במ"ב:

ז שלשה מיני ריח טוב וכו'. בברכות ס"פ אלו דברים (דף נ"א:) תנן אין מברכים לא על הנר ולא על הבשמים של כותים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ועל הבשמים של עכו"ם ובגמרא (דף נ"ג) מ"ט בשמים לעטורי ריחא עבידי כלומר להעביר סרחון המת הם עשוין ולא להריח. אמר רב הונא בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו ואמרינן התם דמוגמר לאו לריח עבידא כלומ' אין עושין המוגמר להריח בו ואינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים. ואמרינן תו התם אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המהלך בע"ש במבריה ובמו"ש בצפורי והריח ריח אינו מברך מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים ומכ"ש שאין מברכין על ריח הבגדים עצמן:

ח כתב הטור על מ"ש רבינו שהמריח בכלים מוגמרים אינו מברך לא הבנתי דבריו כיון שהוא חושב אותו עשוי להריח שכן משמע דבריו שהרי לא ספר מלברך עליו אלא מפני שאין בו עיקר וכן הוא אמת שמעשה להריח כדי שיתבשמו הכלים וא"כ למה אין מברכין עליו, ואפשר שרוצה לדמותה לריח רע דלא חשבינן ליה ריח לענין הרחקת תפלה כשאין לו עיקר ואינו דומה דבהנאה תליא מילתא והאי נהנה ורלוי לברך עליו וגם בתפלה צריך להרחיק עד מקום שכלה הריח עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הרמ"ך על דברי רבינו. ויש לתמוה על הטור שכתב גבי כשרתא ומשחא כבישא שאם סיננו השמן ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין עליו כלל שאין עריבות זו ממנו אלא שקולט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו כיון שאינו מגופו של שמן וזו היא סברת רבינו ממש ולא כתב שם שאינו מבין דבריו וטעם סברא זו נראה משום דכיון דריח אינו צורך הגוף כ"כ כיון שאין לו עיקר אע"פ שנהנה אינו מברך עליו:

ומ"ש או של ערוה מן העריות. כתב הרשב"א בתשובה שלא ידע לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשוין להעביר את הזוהמא א"נ שהם עשויים לעבירה להסית אדם יצה"ר עכ"ל. וה"ר דוד אבודרהם כתב בשמים של ערוה היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותם הבשמים שמא יבאו לידי הרגל עבירה או קירוב בשר עכ"ל:

ט בשמים של מסיבת עכו"ם וכו'. נלמד ממה שבא בסמוך: היה מהלך חוץ לכרך וכו'. ברייתא בברכות פרק אלו דברים (דף נ"ג): נתערב ריח שמברכין עליו וכו':

פ"י א ברכות אחרות וכו'. ביאור לשון רבינו כך הוא ברכות אחרות מלבד ברכות ההנאה שכתבנו תיקנו חכמים וכן תיקנו דברים אחרים שאין בהם לא פתיחה ולא חתימה כמו שתיקנו בכתבתו לעיל או למרחן או להקין דם וכיוצאתו מהם דברים שאין בהם לא פתיחה ולא חתימה והברכות האלו והדברים

לחם משנה

פ"ט ד הביאו לפניו שמן ויין וכו'. ברייתא היא בפרק כיצד מברכין (דף מ"ג:) הביאו לפניהם שמן ויין וכו'. וקשה דמכאן נראה דמפרש רבינו שלא בזמן הסעודה וכדפירש הראב"ד ז"ל בהשגות לעיל סוף פ"ז ושם נראה שרבינו מפרשה על היין של ברכה וא"כ קשה מנין לו מה שכתב שם כיון שהוא מפרש כאן על יין של רשות ומאין למד שמביאין זה בתוך הסעודה וכו'. ואולי דהוא מפרש לענין של ברכה כדכתב לעיל ומ"מ כתבה כאן דלמד לענין יין של רשות דה"א כיון דהוי יין של רשות יברך על השמן תחלה קמ"ל:

במשני' לא היתה שכרעה לפי שלא בא כי אם לתת טעם לדברי ב"ש. (א"ה עיין מ"ש שם בתחבר בס"ח מהלכות בית הבחירה דין ח' באורך):

משנה למלך

פ"ט ג הביאו לפניו שמן והדס מברך על ההדס וכו'. פלוגתא דב"ש וב"ה בפרק כיצד מברכין ופסק כב"ה וכן פסק הרי"ף. ובגמרא אמרינן אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו וכו' א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע. וכתב מרן שלא רצה לפסוק כר"ג משום דלאו מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי ב"ש. ואני תמיה דלא היה צריך לטעם זה דאפילו תימא דר"ג הוי מכריע גמור מ"מ לא היה הלכה כמותו משום דכלל זה לא נאמר כי אם במשנה ולא בברייתא. כן אמת שקושיא זו היא על הרא"ש ג"כ דבפרק כיצד מברכין כתב כדברי מרן דהכרעת ר"ג לאו הכרעה היא אלא שנותן טעם לדברי ב"ש והרא"ש עצמו בפ"ק דקידושין עלה דמן ואין כתב בפירוש דכלל זה דהלכה כדברי המכריע לא נאמר בברייתא. ואולי דקושטא דמילתא נקטו דהא אם תימא הכרעה זו דר"ג

הגהות מיימוניות

[ב] כתב מורי רבינו שמחה נ"ל דמיירי שאין דעתו לחזור מיד אבל דעתו לחזור מיד לא אפסח דעתיה: [ג] אבל מורי שמחה כתב דעל שושנים מברך עשבי בשמים: [ד] וכן בתוספות פרק אלו דברים: [ה] והיה אתרוג וכיוצא בו שאוכלו והעלה ריח שאין מברכין על הריח כיון שלא לקחו להריח תוספות. וכן אתרוג של מצוה כתב רבינו שמחה דלאו לריח עבידא ואין מברכין עליו אבל ראבי"ה כתב שמברכין עליו הטוב בו וכ"כ מורי הרף מצרפת ע"כ:

מגדל עוז

שלשה מיני ריח טוב כו' עד סוף הפרק. פרק אלו דברים (דף נ"א נ"ג):

פ"י ברכות אחרות כו' עד למה שאירע עמה. פרק הרואה:

כתבנום. ואלו הן ‏[א]ההבונה * בית חדש והקונה כלים חדשים בין יש לו כיוצא בהן בין אין לו [א] מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה: **ב** וכן [ב]הרואה את חבירו לאחר שלשים יום מברך [ג] שהחיינו. ואם ראהו לאחר שנים עשר חדש מברך ברוך אתה יי' מחיה המתים. הרואה פרי המתחדש משנה לשנה בתחלת ראייתו.[ג] מברך שהחיינו: **ג** שמע [ג]שמועה טובה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב. שמע שמועה רעה מברך ברוך דיין האמת. וחייב אדם לברך על הרעה בטוב נפש כדרך שמברך על הטובה בשמחה שנאמר ואהבת את יי' אלהיך וגו' ובכל מאדך. ובכלל אהבה היתירה שנצטוינו בה שאפילו בעת שייצר לו יודה וישבח בשמחה: **ד** הגיעה אליו טובה או ששמע שמועה טובה אע"פ שהדברים מראין שטובה זו תגרום לו רעה מברך הטוב והמטיב. וכן אם נגעה אליו רעה או שמע שמועה רעה אע"פ שהדברים מראים שרעה זו גורמת לו טובה מברך דיין האמת. שאין מברכין על העתיד להיות אלא על מה שאירע עתה: **ה** ירדו [ד]גשמים רבים. אם יש לו * שדה מברך שהחיינו. ואם היתה שלו ושל אחרים מברך הטוב והמטיב. ואם אין לו שדה מברך מודים אנחנו לך יי' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא כו' עד הן הם יודו וישבחו ויברכו את שמך מלכנו ברוך אתה יי' אל רוב ההודאות והתשבחות: **ו** מאימתי מברכין על הגשמים משירבה המים על הארץ ויעלו אבעבועות מן המטר על פני המים וילכו האבעבועות [ד] זה לקראת זה: **ז** אמרו לו מת אביו וירשהו. אם יש עמו אחין מברך [ה]בתחלה דיין האמת ואחר כך הטוב והמטיב. ואם אין עמו אחים מברך שהחיינו. קצרו של דבר כל דבר טובה שהיא לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב. וטובה שהיא לו לבדו מברך שהחיינו: **ח** ארבעה * יצריכין להודות. [ה] חולה שנתרפא. וחבוש שיצא מבית האסורים. ויורדי הים כשעלו. והולכי דרכים כשיגיעו לישוב. וצריכין להודות בפני עשרה ושנים מהם חכמים שנאמר וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו. וכיצד מודה וכיצד מברך. עומד ביניהן ומברך

א טור א"ח סי' רכ"ג סמ"ג עשין כ"ז : ב טור סי' רכ"ה : ג טור סי' רכ"ב סמ"ג עשין כ"ז :
ד טור סי' רכ"א סמ"ג שם : ה טור סי' רכ"ג : ו טור סי' רי"ט סמ"ג עשין כ"ז :

כסף משנה

והדברים האלו אע"פ שאינו נהנה בשעה שהוא מברך כדי שיזכור לברך תיקנו אותם חכמים דרך שבח והודאה להקב"ה כמו ברכות התפלה שאע"פ שאינו נהנה באותה שעה צריך להתפלל וזה כאילו אמר שהברכות והדברים האלו הן נכנסות תחת סוג התפלה לא תחת סוג ברכות ההנאה: **ואלו הן הבונה בית חדש וכו'.** משנה פרק הרואה (ברכות נ"ד) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו ואפליגו בה אמוראי בגמרא (דף ל"ט ס') וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וקי"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא דאמר בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהם בין שיש לו כיוצא בהם בין שאין לו כיוצא בהן צריך לברך. ומדברי רבינו שכתב בין שיש לו כיוצא בהן בין אין לו כיוצא בהם ולא כתב בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהם נראה שהוא פוסק כלישנא קמא דר' יוחנן וכבר תמה עליו הרמ"ך. וטעמא דמילתא נ"ל לדעת רבינו שהוא משום דבגמרא אותביה לר' יוחנן ללישנא בתרא ואע"ג דשני שינויא דחיקא הוא דקא משני כהא דהיתרא עדיף ליה כלומר שאין צריך לברך ליפנא דהיתרא לא שייך שפיר באין צריך לברך ולישנא קמא דלא איתותב עדיף טפי כנ"ל:

ב וכן הרואה את חבירו וכו' עד מחיה המתים. שם (נ"ח:) מימרא דריב"ל. וכתבו התוספות אומר שהחיינו אור"י דוקא חבירו החביב עליו אבל בענין אחר לא:

הרואה פרי וכו'. בסוף פרק בכל מערבין (עירובין מ':) אמר רב יהודה הנא אקרא חדתא אמינא זמן. ופירש"י כשאני רואה דלעת חדש משנה לשנה אמינא זמן ואמרינן התם בגמרא דהאי זמן רשות הוא ולא חובה:

ג שמע שמועה טובה וכו' עד דיין האמת. משנה פרק הרואה (ברכות נ"ד):

חייב אדם לברך וכו'. ג"ז משנה שם:

ד הגיעה אליו טובה וכו'. ג"ז משנה שם מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה ובגמרא (דף ס') על הרעה מעין הטובה ה"ד כגון דשקל נדקא בהרעיה אע"ג דטבא הוא לדידיה דמשקא הרעא ברכון השתא מיהא רעה היא ועל הטובה מעין הרעה ה"ד כגון דאשכח מציאה אע"ג דרעה היא לדידיה דאי שמע בי מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא. ופרש"י דמשקא הרעא שרטון מחמת המים וה"ל לזבל השתא מיהא רעה היא שמחבלת תבואה ומברך דיין האמת:

ה ירדו גשמים רבים וכו'. גם זה שם (נ"ד) משנה על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ובגמרא (דף נ"ט:) ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך והאמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא מאימתי מברכין על הגשמים משיצא החתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה מודים אנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי ואילו פינו מלא שירה כים וכו' עד השבחות בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות והאל ההודאות ואלא קשיא ל"ק הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואי בעית אימא הא והא דאתא טובא ולא קשיא הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא כלומר דכי לית ליה ארעא מברך מודים אנו לך וכו' ופסק רבינו כתירוצא בתרא ואקשינן אית ליה הטוב והמטיב מברך והתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב ל"ק הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות והתניא קצרו של דבר על שלו אומר ברוך שהחיינו על שלו ושל חבירו מברך הטוב והמטיב: ובתב הרי"ף כלומר הא דתנן על הגשמים מברך שהחיינו בדלית ליה שותף בארעיה אבל אי אית ליה שותף בארעיה מברך הטוב והמטיב כי הא דתניא שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב והיינו בדאית ליה ארעא אבל אי לית ליה ארעא אינו מברך לא הטוב והמטיב ולא שהחיינו אלא כדאמר ר' אבהו מודים אנו לך וכו' וזה דעת רבינו. אבל הרא"ש כתב ולא נהירא מה שכתב שצריך שיהא לו עמו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכניו משותפין עמו הילכך נראה כגירסת הספרי' אידי ואידי דאית ליה לדידיה ול"ק הא דאית להו לאחריני בהדי' הא דלית להו לאחריני בהדיה פירוש בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחריני בהדיה שותפות מברך שהחיינו אבל גשמים דאית אחריני בהדיה שטובת גשמים היא לכל בעלי שדות מברך הטוב והמטיב והיכא דלית ליה ארעא מברך מודים וכו' עכ"ל:

ו פי' משיצא חתן לקראת כלה הוא מ"ש משירבו המים על הארץ ויעלו אבעבועות וכו'. וכתב הר"ן ס"ק דתעניות בשם הרמב"ן דרבי יוחנן הוה מסיים רוב ההודאות ומשמע ליה לשון רבוי כדכתיב ברוב עם הדרת מלך וברוב נאוך ואקשינן דהא משמע נמי רוב ההודאות ולא כולם כדכתיב ורצוי לרוב אחיו ולפום הכי תירץ רבא אימא אל ההודאות ואתא רב פפא ואמר אל ההודאות ורוב ההודאות דכיון דאמר אל ההודאות הכי פירש שאין רוב זה אלא לשון סגיאות ורבוי ומפני שכל טפה וטפה צריכה שבח והודאה צריך בחתימה לשון רבוי מעין פתיחה. ובמקצת הנוסחאות כתב ברוך רוב ההודאות והוא לשון הספרים כולם שאמרו ברוך רוב ההודאות ולדברי הכל צריך תיקון לומר כן ברוך אל רוב ההודאות או מלך רוב ההודאות ואל ההודאות ושמא עשו רוב זה תואר כמו רב וכן מרוב אונים ואמיץ כח הוא תואר על משקל ועוז פניו ישונא מעוז לחוס דרך ה' וכן רבים עד כאן לשונו:

ז אמרו לו מת אביו וכו'. ברייתא שם (ברכות נ"ס) מת אביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר הטוב והמטיב ואוקימנא בגמרא בדאיכא אחי דקא ירתי בהדיה אבל הי ליכא אחי בהדיה מברך שהחיינו: ומ"ש קצרו של דבר וכו' כבר כתבתיו בסמוך:

ח ארבעה צריכין להודות וכו'. שם בריש פירקא (נ"ד) אמר רב יהודה ארבעה צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא מאי מברך אמר רב יהודה ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב אביי אמר וצריך לאודויי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם מר זוטרא אמר ותרין מינייהו רבנן שנאמר ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף ליה רב אשי ואימר כולהו רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב ואימר בי עשרה שאר עמא ותרי רבנן קשיא. ואע"ג דאסיקנא בקשיא פסקו הפוסקים כמר זוטרא דמילתא דרבנן היא ולקולא. וכתב רבינו וכיצד מודה וכיצד מברך ונראה שהוא לשון מיותר וי"ל שכיצד מודה עניינו בפני כמה אנשים מודה ואם יהיה עומד או יושב וכיצד מברך עניינו מה יהיה נוסח הברכה: ומ"ש עומד ביניהם. צ"ע מנא ליה ומה שכתב היא גירסת רבינו והרי"ף והרא"ש ודלא ככתוב בגמרות שלנו מאי מברך הגומל חסדים טובות:

הרואה

הגהות מיימוניות

* [כתב הרא"ש שבשעת קנין יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בשעת קנייתן עכ"ל. ובסמ"ק אם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב ע"כ] : [א] וכן פרי ואפילו קנה וחזר וקנה כר"י לגבי רב הונא ור"ש. ואומר ר"י דדוקא בגדים וכלים חשובים דומיא דבית חדש אבל בדבר קטן שאין חשוב כ"כ כגון מנעלים ואנפליאות והלוק של פשתן וכיוצא בהן לא היה נראה לברך שהחיינו. ירושלמי א"ר חייא לא סוף דברים חדשים אלא אפילו שחקים כאילו הם חדשים וכתב רבינו יהודה דדוקא שחקים שהן חשובים קצת כעין חדשים : [וכתב הרא"ש בענין זה יראה לי שהכל לפי מה שהוא אדם יש עני ששמח בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים עכ"ל] : [ב] אומר ר"י דדוקא חבירו החביב ושמח בראותו ע"כ : [ג] וכן פירש"י בסוף בכל מערבין גבי הא דאמר אנא אקרא חדתא קאמינא כ"כ ב"ה. אמנם התוספות כתבו שמברך כשאוכלו ובמנהגות כתב רבינו שמשון בשם רב שרירא גאון שאין מברכין שהחיינו אלא בדבר הבא מזמן לזמן וכ"כ בס"ת ולשונו אמנם בתוספות ברכות מצאתי דאפילו שתחיתו אין מברכין כה"ג אלא אקרא חדתי וכן על כל פרי חדש כשאוכלו כדאיתא פרק בכל מערבין ע"כ : * [לשון הטור אם אין לו שותף ביורדו מברך שהחיינו כך כתב הרי"ף והרמב"ם ז"ל וא"א ז"ל לא כתב כן אלא אם יש לו שדה אפילו אין בו שותף מברך הטוב והמטיב אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ע"כ]. [ד] משיצא חתן לקראת כלה וכן פירש בערוך וכן ס"ה אבל רש"י פירש כשתפול הטפה יהיו גשמים קופצים ובולטים למעלה עוד פירש בערוך פ"א שהשוקים נמלאו מים ושופכין משוק זה לשוק זה ופוגעין זה לזה : * [וסי' וכל החיים יודוך סלה חולה יסורין ים מדבר]. [ה] פירש רבינו יוסף דדוקא חולה שנפל למשכב אבל חש בראשו או במעיו ולא נפל למשכב אין צריך לברך אמנם בערוך בערך ארבעה פירוש בשם רב האי גאון שאפילו חושש בראשו או בגרונו נהגו לברך אחר שקראו בתורה ע"כ :

מגדל עוז

ירדו גשמים כו' עד זה לקראת זה. פ' הרואה (דף נ"ט) ופ"ק דתענית (דף ו') : אמרו לו מת אביו כו' עד נכתב בעצמו לא סבריות. פרק הרואה (דף נ"ט) :

ומברך. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. וכל השומעין אומרים שגמלך טוב הוא יגמלך סלה: ט הרואה מקום שנעשו נסים לישראל כגון ים סוף ומעברות הירדן אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. וכן כל מקום שנעשו בו נסים לרבים. אבל מקום שנעשה בו נס ליחיד אותו היחיד ובנו ובן* בנו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה או שעשה נס לאבותי במקום הזה. הרואה גוב אריות וכבשן האש שהושלך בו חנניה מישאל ועזריה. מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שעשה נס לצדיקים במקום הזה. אהרואה מקום שעובדין בו עכו"ם מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אם בארץ ישראל הוא [ו] מברך שעקר עכו"ם מארצנו. ואם [ו] בחוץ לארץ הוא מברך שעקר עכו"ם ממקום הזה. ואומר בשתיהן כשם שעקרת ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ותשיב לב עובדיהם לעבדך: י הרואה בתי ישראל ביישובן מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם מציב גבול [ח] אלמנה. בחרבנן אומר ברוך דיין האמת. הרואה קברי ישראל מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין ודן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והמית אתכם בדין והוא עתיד להקים אתכם בדין לחיי העולם הבא ברוך אתה יי' מחיה המתים: יא הרואה ת"ר אלף אדם כאחד. אם עכו"ם הם אומר בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה. ואם ישראל הם ובארץ ישראל אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם חכם הרזים. הרואה מחכמי אומות העולם אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם. חכמי ישראל מברך שנתן מחכמתו ליראיו. מלכי ישראל אומר שנתן מכבודו ומגבורתו ליראיו. מלכי אומות העולם מברך שנתן מכבודו לבשר ודם: יב הרואה באת הכושי ואת המשונין בצורת פניהן או באיבריהם מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם משנה את הבריות. הרואה סומא או קיטע וסוכה שחין ובוהקנין וכיוצא בהן מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם * דיין האמת. ואם נולדו כן ממעי אמן מברך משנה את הבריות. הרואה את הפיל ואת הקוף ואת הקיפוף אומר ברוך משנה את הבריות: יג הרואה בריות נאות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות מברך שככה לו בעולמו. גהיוצא לשדות [ט] או לגנות ביומי ניסן וראה אילנות פורחות וניצנים עולים מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ונאות כדי ליהנות בהן בני אדם: יד * על דהרוחות שנשבו בזעף [י] ועל הברקים ועל הרעמים ועל קול ההברה שתשמע בארץ כמו ריחיים גדולים ועל האור שבאויר שיראו כאלו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום

א טור סי' רכ"ד סמ"ג עשין כז: ב טור סי' רכ"ה: ג טור סי' רכ"ו: ד טור סי' רכ"ז:

כסף משנה

ט הרואה מקום שנעשו בו נסים וכו'. ברכות בריש פרק הרואה (דף נ"ד) מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה והסיקנא בגמרא דאניסא דרבים כ"ע צריכי לברוכי אניסא דיחיד הוא וברביה ובר בריה צריכי לברוכי וכ"ע לא צריכי לברוכי כך גרים הרי"ף ושא גירסת רבינו: וכתב רבינו יונה הוא מברך שעשה לי נס ובריה ובר בריה מברכין שעשה נס לאבותי. וכתב עוד שכל נס שאינו לכל ישראל או לרובן נקרא של יחיד ואין מברך עליו אלא הוא ובניו ובני בניהם לבד. ודע דאיתא בגמרא דמר בריה דרבינא אתרחיש ליה ניסא בפקתא דערבות ומר אתרחיש ליה ניסא דאשתזיב בריסקתא דמחוזא מגמלא פריצא כי מטא לערבות אמר ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לריסקתא דמחוזא אמר ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות. ולמד מכאן הרא"ש שיחיד שנעשו לו נסים בהגיעו אל אחד מהמקומות שנעשה לו נס יכלול כל שאר הנסים עם זה ורבינו לא כתב כן משום דמשמע ליה שאינו מן החיוב אלא להזכיר נס הנעשה לו במקום ההוא לבד ומר בריה דרבינא לפנים משורת הדין הוא דעבד וגם הרי"ף ז"ל לא כתב ההוא עובדא דמר בריה דרבינא: ומה שכתב רבינו כגון ים סוף ומעברות הירדן. שם בברייתא הרואה מעברות הים מקום שעברו ישראל ים סוף ומעברות הירדן בימי יהושע ומני טובא התם בברייתא ורבינו נקט הני תרי לדוגמא: הרואה גוב האריות. שם (נ"ז ב') דרשא דרב המנונא: הרואה מקום שעובדים וכו'. שם בדרשא דרב המנונא רואה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו וסובר רבינו דה"ה לכל עכו"ם ובירושלמי נעקרה ממקום אחד ונקבעה במקום אחר מקום שניתנה בו אומר ברוך שנתן ארך אפים ובכל עכו"ם מיירי: מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים ומזלות וכו'. שם ת"ר הרואה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים ומזלות מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה וכו' ובחוצה לארץ א"צ לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובם גוים. רשב"א אומר אף בחוצה לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וכו': כתב הטור אורח חיים וז"ל כתב הרמב"ם ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כך תעקור אותה מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד דרשב"א הוא דאמר הכי אבל לת"ק אין צריך לומר כן אלא בארץ ישראל אבל לא בח"ל עד כאן לשונו. ואין דבריו מכוונים דהא לדברי הכל צריך לומר כשם שעקרת וכו' ולא הוי דברי יחיד אלא מה שאומר בשתיהן והשב לב עובדיהם לעבדך. ולענין מה שתמה למה פסק כיחיד יש לומר דמשום דמסתבר טעמיה. ועוד דת"ק לא קאמר אלא שאינו צריך לומר כן אבל אם לומר אומר ואין בכך כלום והרשב"א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב"א הלכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא. ועוד דמשמע בירושלמי דר' יוחנן סבר כרשב"א דדרש כל זמן שאדם חי יש לו תקוה:

י הרואה בתי ישראל וכו' עד דיין האמת. ברייתא שם (נ"ח ב') ומשמע דברייתא משמע דבבתי גדולי ועשירי ישראל קאמר מדאייתינן בגמרא בסמוך עובדא דעולא ורב חסדא דמטו לפיתחא דבי רב חנא בר חנילאי דהוה חריב. אבל מצאתי בהרי"ף הרואה בתי כנסיות ישראל וכתב ה"ר מנוח דוקא בא"י: הרואה קברי ישראל וכו'. שם ברייתא ותוספת דמר בריה דרבינא בגמרא דאמר דנ"ל ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם. וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל ורבינו נראה שגירסא אחרת היתה לו:

יא הרואה ת"ר אלף וכו'. שם (נ"ח) אמר רב המנונא הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עכו"ם אומר בוש' אמכם וכו' תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא: ומה שכתב רבינו ובארץ ישראל כתב ה"ר מנוח שלמד כן מדאיתא הגמרא בן זומא ראה אוכלוסא בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים משמע דוקא בא"י עד כאן ולא מסירא דאם כן נימא דוקא בהר הבית אלא ודאי אין משם ראיה כלל דמשום שהיה כך שם והוא הדין בח"ל. ואפשר שטעם רבינו מדאמר עולא אין אוכלוסא בבבל כלומר שאע"פ שיהיה ששים רבוא אין להם דין אוכלוסא לברך עליהם. וקשה מדאיתא בגמרא בפרק הכ' דרב חיננא בריה דרב איקא בריך אדרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוך חכם הרזים משום דסוו מסיני עליה כמאים רבוא אע"ג דבבבל הוו, ואפשר דסבר רבינו דהיא פליגא אדעולא ופסק כעולא דמיקל בברכות הוא: הרואה מחכמי וכו' עד מכבודו לב"ו. ברייתא שם [אלא שבגמרא שלפנינו איתא הגירסא אבל חכמי ישראל ברוך שנתן מחכמתו ליראיו ועל מלכי ישראל ברוך שחלק מכבודו ליראיו]:

יב הרואה את הכושי וכו' עד דיין האמת. ברייתא שם ואוקמינן מינה לריב"ל דאמר הרואה את הבוהקנין אומר משנה הבריות ופרקינן ל"ק הא ממעי אמו הא בתר דאפליד ובוהקנין עייננו לנמיליהו כעדשים: הרואה את הפיל וכו' עד בעולמו. ברייתא שם וקפוף פירש"י עוף שקורין וולפו"ר ויש לו לסתות ולחיים כאדם:

יג היוצא בשדות וכו'. פרק כיצד מברכין ברכות (מ"ג ב'):

יד על הרוחות וכו'. משנה שם (ברכות נ"ד) על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך

השגת הראב"ד

*) על הרוחות שנשבו עד ואם רצה מברך עושה בראשית: כתב הראב"ד ז"ל בגמרא יש מברך פרשו עכ"ל:

מגדל עוז

הרואה בריות טובות וכו' עד שככה לו בעולמו. פרק הרואה ופרק לפני אידיהן (דף כ'): היוצא לשדות וכו' עד ליהנות בהן אדם. פ' הרואה: על הרוחות שנשבו וכו' עד אם רצה מברך עושה בראשית פ'. הרואה: כתב הראב"ד ז"ל בגמרא יש מברך פרשו עכ"ל: ואני אומר בדקתי בכל הנוסחאות של ספרד וגרסה וה"ג אי בעי מברך עושה בראשית וכן כתב ר"י אלפס ז"ל וגירסת הראב"ד אינה מצוינו ולא ראינו ולא שמענו:

הגהות מיימוניות

* [כן גרס הרי"ף אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה וכן גרס רב האי ור"ת לפי גרסתן דלאו דוקא בן בנו אלא ה"ה כל יוצאי ירכו מברכין שעשה נס לאבותינו וכו']: [ו] פרי' מה שאין אנו רגילין לברך ברכה זו לפי שאנו שרויין בינותם ורואין בכל יום עכו"ם שנעקרו ואין כאן משלשים לשלשים כאשר פירש לקמן בהלכה פרק ע"כ: [ז] כרשב"א דאמר אף בח"ל צ"ל כך ולא כת"ק וכן פסק ולשונו ע"כ: [ס] כל אלו הברכות אין צריך לברך אלא משלשים לשלשים יום כמפורש לקמן בהלכה ט"ו ע"כ: * [כתב הטור בשם ראב"ד דוקא על מי שמצטער עליו דומיא דבריות נאות שיש הנאה לרואה אבל על שכר עכו"ם אינו מברך וכו' ל"ש]: [ט] פרק כיצד מברכין וכתב מורי רבינו שיהיה דוקא פעם ראשונה כשרואה וכתב רבינו יוסף שאם לא יראה עד כי כבר גדלו פירות האילנות נראה שצריך לברך וכו' ע"כ: [י] בירושלמי כשמרודין פעם אחת כל היום במופסקין מברך על כל פעם ופעם. פר"י הרעדים קרי שלא נתעורו העבים בינתים מופסקים שנתעורו. ועוד מסיק ותם חית ישב בבית הכסא אם יכול לצאת ולברך

למקום או כמו כוכבים שיש להם [כ] זנב על כל אחד מאלו מברך ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. ואם רצה מברך עושה בראשית: **טו** על [א]ההרים ועל הגבעות על הימים ועל הנהרות ועל המדברות אם ראה אחת מהן [ל] משלשים יום לשלשים יום מברך עושה בראשית. הרואה את הים הגדול משלשים יום לשלשים יום או יותר מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שעשה את הים הגדול: **טז** הרואה [ב]קשת בענן מברך [מ] ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם זוכר הברית ונאמן [נ] בבריתו וקיים במאמרו. [ס] הרואה לבנה בחדושה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת ופעולתם צדק וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו ועל כל מה שברא ברוך אתה יי' מחדש החדשים: **יז** וצריך לברך ברכה זו מעומד. שכל המברך על החדש בזמנו כאילו הקביל פני השכינה. אם לא בירך עליה בליל הראשון מברך עליה עד ששה עשר יום בחדש עד שתמלא פגימתה: **יח** הרואה את [ע] החמה ביום תקופת ניסן של תחלת המחזור של שמונה ועשרים שנה שהתקופה בתחלת ליל רביעי כשרואה אותה ביום רביעי בבקר מברך ברוך עושה בראשית. וכן כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום. וכן כשיחזור כל כוכב וכוכב מחמשת הכוכבים הנשארים לתחלת מזל טלה ולא יהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום. וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצה המזרח על כל אחד מאלו מברך עושה בראשית: **יט** הרואה [ג]בתי עכו"ם בישובן אומר בית גאים יסח יי'. בחורבנן אומר אל נקמות יי' אל נקמות הופיע. **ראה** קברי עכו"ם אומר בושה אמכם מאד וגו': **כ** הנכנס [ד]למרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבא. וכשיצא מן המרחץ אומר מודה אני לפניך יי' אלהי שהצלתני מן האור וכו': **כא** הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה. וכשיצא אומר ברוך אתה יי' רופא חולים: **כב** ההולך למוד גורנו אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתשלח ברכה במעשה ידי. התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי זה. מדד ואחר כך ביקש רחמים הרי זו תפלת שוא. וכל הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא: **כג** הנכנס [ו]לבית המדרש אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שלא אכשל בדבר הלכה שלא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי ואל יכשלו חבירי ואשמח בהם: **כד** וביציאתו מבית המדרש אומר מודה אני לפניך יי' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלין אני עמל לדברי תורה ומקבל שכר והם עמלין ואין מקבלין שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת: **כה** הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום. ואם נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך יי' אלהי שהכנסתני לשלום. [ז]וכשיבקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום. ואם יצא בשלום אומר מודה אני לפניך יי' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף אויב

א טור סי' רכ"ח : ב טור סי' רכ"ט סמ"ג עשין כ"ז · ג טור סי' תכ"י · ד טור סי' רכ"ז סמ"ג עשין כ"ז : ה טור סי' ר"ל : ו טור סי' ק"י סמ"ג עשין כ"ז . ז סמ"ג עשין כ"ז :

כסף משנה

ברוך שעשה את הים הגדול אימתי בזמן שרואה אותו לפרקים וזיקים מפרש רבינו אור שבאויר כאילו הם שכבים וכו' ורעמים היינו קול הגברה וכו' ובגמרא על ההרים וכו' אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו והא כתיב ברקים למטר עשה אמר אביי כרוך והני כלומר לכולהו בחד בגא ועל כולם שתי ברכות הללו רבא אמר התם מברך תרתי שכחו מלא עולם ומעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא. ופירש"י על ההרים לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו : וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל מברך תרתי כלומר הי מינייהו דבעי מצי אמר וכך הם דברי רבינו ולאפוקי מהראב"ד שכתב בגמרא יש מברך תרתי פי' שהוא סובר דתרתי צריך לברך. ופסק רבינו כר' יהודה ותמה עליו. הרמ"ך וי"ל שטעם רבינו מדאמרינן בגמרא לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא אמר ר' יצחק עד ל' יום וכיון שאלו והשיבו אליביה אלמא הלכתא כוותיה. ועוד י"ל שלא לחלוק בא אלא לפרש כאילו אמר אימתי הוא אומר על הימים מעשה בראשית כשאינו ים הגדול אבל על הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול וכן כתב הרא"ש בתשובה וכתב דים הגדול הוא ים אוקינוס והוא הים שעוברים לארץ ישראל ולמצרים. וכתב רבינו גם בהרים וכו' דדוקא משלשים לשלשים יום בעי ברוכי דומיא דים הגדול והכי משמע בירושלמי אבל בזיקין וזועות וכו' אמרי' התם מאחר שהם מופסקים מברך על כל פעם ופעם :

טז הרואה את הקשת וכו'. שם (דף נ"ט) מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא נאמן בבריתו וקיים במאמרו אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו :

הרואה לבנה בחדושה וכו'. נוסח הברכה בסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ"ב) מימרא דרב יהודה :

יז ומ"ש וצריך לברך ברכה זו מעומד. שם מימרא דאביי. ומ"ש שכל המברך על החדש בזמנו וכו'. שם מימרא דרב אחא בר חנינא : אם לא בירך עליה וכו'. שם (מ"א) אמר ר' יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה וכמה א"ל יעקב בר אידי א"ל יהודה עד ז' נהרדעי אמרי עד י"ו ופסק רבינו כנהרדעי דרבים נינהו וכן פסק הרא"ש כלומר דבתר הכי לא שייך לומר מחדש החדשים שהרי כבר נשנית היא : וכתב ה"ר מנוח עד ט"ז ולא ט"ז בכלל שהרי אחר שעברו ט"ז יום נתמלא פגימתה והולכת הלוך וחסור דהא קי"ל אין חדשה של לבנה פחות מכ"ט יום ותצי ותשצ"ג חלקים :

יח הרואה את החמה וכו'. פרק הרואה (ברכות נ"ט ב') ת"ר הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה מעשה בראשית ואימתי הוי אמר אביי כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלתא נגהי ארבעה ע"כ בגמרא ושאר הברייתא פירשה רבינו ע"ד זו דלבנה בגבורתה היינו כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה וכו' וכוכבים במסילותם היינו וכן כשיחזרו כל כוכב וכו' ומזלות כסדרן היינו וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה וכו' :

יט הרואה בתי עכו"ם וכו'. ברייתא שם (נ"ח ב') ומשמע לי מדברי רבינו שהוא מפרש בתי עכו"ם בתי גדולי עכו"ם ועשיריהם דאי בתי עבודת כוכבים קאמר ברכה היא דבעי ברוכי כמ"ש רבינו לעיל הרואה מקום שעובדים בו עכו"ם וכו' ואפשר לפרש ולומר לדעת רבינו שהוא מפרש בתי תפלת העכו"ם בלא עכו"ם :

ראה קברי עכו"ם וכו'. ברייתא שם :

כא הנכנס וכו' עד רופא חולים. ברייתות ומימרי דאמוראי שם (דף ס') :

כב ההולך למוד גורנו וכו'. פרק קמא דתענית ופרק המפקיד (מציעא מ"ב). וכתב הריטב"א סי' ברכה שלימה בשם ומלכות ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות שהבטיח הקדוש ברוך הוא בברכתו עליהם שנאמר והביאו את המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די ועל כן תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת ואין זו ברכה לבטלה עכ"ל : וכל הצועק לשעבר וכו'. משנה סוף פרק הרואה (ברכות נ"ד) :

כג כד הנכנס לבית המדרש וכו' עד לבאר שחת. משנה וברייתא פרק תפלת השחר (שם כ"ח ב') :

כה הנכנס לכרך וכו' עד סוף הפרק. משנה וברייתא פרק הרואה (שם נ"ד) :

כל

מגדל עוז

על הסהרים כו' עד וקיים במאמרו. פ' הרואה (דף נ"ט) : הרואה לבנה בחידושה כו' עד שתתמלא פגימתה. פרק הרואה ובסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ"ב) : הרואה את החמה כו' עד הרי זו תפלת שוא. פרק הרואה : הנכנס לבית המדרש כו' עד סוף הפרק. פרק תפלת השחר (דף כ"ח) :

הגהות מיימוניות

ולברך בתוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא בעי רבי ירמיה היה יושב במגדול ערום מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך ואומר ר"י דמספקא ליה אם לבו רואה את הערוה מותר או אסור ע"כ : [כ] כן פירש רב האי גאון דשבים מלשון שבט כדכתיב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל וכן בערוך משמו בערך כוכב : [ל] וכן פרי' שאין צריך לברך על כל אלה אלא אם כן ראה אותם אחר שלשים יום וראיה מהרואה את חבירו וכו' וכן הרואה את הים הגדול דאמרינן בזמן שהוא רואה אותו לפרקים ומפרש בגמרא דהיינו אחת לשלשים יום וכן בירושלמי שמעון קמטריא שאל לרבי חייא בר אבא כגון אנא שאני חמר ואנא סליק לירושלים בכל שלשים יום מהו אקרע אל תוך שלשים יום אי אתה קורע : [מ] וכן פותח בכולן בברוך בשם ומלכות כאשר כתב רבינו המחבר ע"כ : [נ] ר"י פירש שצ"ל נאמן בבריתו וקיים במאמרו זוכר הברית ובערוך כתב בא"י אמ"ה זוכר הברית. נאמן בבריתו וקיים בשבועתו ור"י אלפס כתב במאמרו ע"כ : [ס] סנהדרין פרק היו בודקין ואומר במסכת סופרים שמצוה לברך על הירח במוצאי שבת שהוא מבושם ובכלים נאים וכן נהג מורי רבינו שיחיה כשהוא מקדים לברך בחול כדי שלא יעבור זמן הברכה שהוא י"ד בחדש או לבש סרבל מכובד אשר לו עוד שם במסכת סופרים ומרקד שלשה רקידות ואומר תוא סימן טוב וכו' עד ונותן שלום לחבירו שלש פעמים ע"כ : [ע] פרק הרואה ת"ר הרואה חמה בתקופתה ולבנה בגבורתה וכוכבים ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה כו' וכן פי' בערוך וכתב עוד פ"א חמה בתקופתה כוכבים ומזלות כסדרן בימות הגשמים שהיו שלשה ימים בעננים ולא נראה חמה וכוכבים באותו העת שיתראו צריך לברך תולתי א העת לא ע"כ :

איב * ואורב בדרך: כן כללו של דבר לעולם יצעק אדם על העתיד לבא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר ויודה וישבח כפי כחו. וכל המרבה להודות את יי' ולשבחו תמיד הרי זה משובח:

פרק אחד עשר

א כל * הברכות כולן פותח בהם בברוך וחותם בהם בברוך חוץ מברכה אחרונה של קריאת שמע וברכה הסמוכה לחבירתה וברכת הפירות והדומה לה וברכת עשיית המצות. [א]ומאלו הברכות שאמרנו שהן דרך שבח והודיה יש מהן פותח בברוך ואינו חותם בברוך. ויש מהן שהוא חותם בברוך ואינו פותח בברוך. אלא מעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה ורואה קברי ישראל מאלו שהן דרך שבח והודייה. אבל שאר ברכות המצות כולן פותח בהן בברוך ואינו חותם: ב יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה. לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. [ב]ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב. וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה. וכל מצות עשה שבין אדם למקום בין מצוה שהיא חובה בין מצוה שאינה חובה מברך עליה קודם לעשייתה: ג וכן [ג]כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה. בין מצות שאינן חובה כגון עירוב ונטילת ידים מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות. והיכן צונו בתורה. שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה. נמצא ענין הדברים והצען כך הוא אשר קדשנו במצותיו שציוה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגילה וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים: ד ולמה [ד]אין מברכין על נטילת ידים באחרונה. מפני שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם. הא למה זה דומה למי שסינן את המים ואחר כך שתה בלילה מפני סכנת עלוקה שאינו מברך וצונו לסנן את המים וכן כל כיוצא בזה: ה העושה מצוה ולא בירך. אם מצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר עשייה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך. כיצד הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחלה חוזר ומברך אחר שנתעטף אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. וכן מברך אחר שלבש להניח תפילין. ואחר שישב לישב בסוכה וכן כל כיוצא באלו: ו אבל אם שחט בלא ברכה אינו חוזר אחר שחיטה ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה. וכן אם כסה הדם בלא ברכה או הפריש תרומות ומעשרות או שטבל ולא בירך אינו חוזר ומברך אחר עשייה וכן כל כיוצא בזה: ז [ה]אין לך מצוה שמברכין אחר עשייתה אלא (א) טבילת הגר בלבד שאינו יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו שעדיין לא נתקדש ולא נצטוה עד שיטבול. לפיכך אחר שיטבול מברך על הטבילה מפני שהיה דחוי מעיקרו ולא היה ראוי. לברך: ח כל מצוה שעשייתה היא גמר חיובה מברך בשעת עשייה. וכל מצוה שיש אחר עשייתה צווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הצווי האחרון. כיצד העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה [ו]אינו מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה או לולב או לכתוב תפילין מפני שיש אחר עשייתו צווי אחר. [ז]ואימתי מברך בשעה שישב בסוכה או כשינענע הלולב או כששמע קול השופר או כשיתעטף בציצית ובשעת לבישת תפילין ובשעת קביעת מזוזה. אבל אם

עשה

השגת הראב"ד

*) כל הברכות כו' עד כגון ברכת ס"ת: כתב הראב"ד ז"ל ומה חסרה לו זו המדה ולא אלא ממנה אלא מעט והנה קידוש והבדלה שהן שבח והודאה ופותח וחותם בברוך אלא שאין הדבר תלוי אלא במטבע ארוך לפי מה שיש בה להאריך באריכות והתמיה עכ"ל:

כסף משנה

פי"א א כל הברכות כולן וכו'. מצאתי נוסחא ישנה שכתוב בה אלא מעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה ורואה קברי ישראל מאלו שהם דרך שבח והודאה עד כאן וכן כתוב בדפוס ויניציאה. וביאור הלשון כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בברוך חוץ מברכה אחרונה של ק"ש וברכה הסמוכה לחבירתה ואע"פ שאמרי מינן אלו ענין אחד להם מנאם כשתים משום דברכה הסמוכה לחבירתה היינו סמוכה לה ממש וה"ה לברכה אחרונה של הלל אלא שרבינו חדא מינייהו נקט וברכת הפירות והדומה לה וברכת עשיית המצות ואלו שאמרנו שאין פותחות וחותמות יש מהם פותח ואינו חותם וכו' והכלל הזה צודק בכל אלו הברכות אלא במעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה שפותח וחותם ומהברכות שהם דרך שבח והודאה רואה קברי ישראל, וה"ה לקידוש והבדלה אלא חדא מינייהו נקט אבל בשאר המצות כולן חוץ מברכת ספר תורה הכלל הזה צודק בהם שפותח ואינו חותם:

כתב הראב"ד ומה חסרה לו המדה וכו' האריכות והתמיה עכ"ל. ומה שהוקשה לו והיה קידוש והבדלה כבר ישבתי דחדא מינייהו נקט. ומה שכתב אלא שאין הדבר תלוי אלא במטבע ארוך אינה טענה על רבינו שלא בא רבינו ליתן טעם לדבר אלא להודיענו כללי הדברים:

ב וכל מצות עשה שבין אדם למקום וכו'. פ"ק דפסחים (דף ז' ע"ב וכ') אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן כלומר קודם עשייתן ודקדק רבינו לכתוב שבין אדם למקום לומר דבמצות שבין אדם לחבירו כגון עשיית צדקה וכדומה אין מברכין עליהן:

ג והיכן צונו בתורה וכו'. בפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג) מאי מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. וכתב רבינו טעמו של רב אויא שהוא נראה יותר ועוד דאמרינן בברכות פרק מי שמתו (דף י"ט:) כל מילתא דרבנן אסמכוה אלאו דלא תסור אלמא כרב אויא קיימא לן. וכתב רבינו אשר יאמרו לך תעשה שהוא בלשון פסוק וכתוב בפסוק עצמו:

ד ולמה אין מברכין וכו'. כן כתב רבינו יונה בסוף פרק אלו דברים בשם ר"מ שאין מברכין עליהם כלל:

ז אין לך מצוה שמברכין אחר עשייה אלא טבילת הגר בלבד וכו'. פ"ק דפסחים (דף ז':) גבי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן כו' עד חוץ מן הטבילה מאי טעמא דלכתי גברא לא חזי. וכתב הרי"ף ומפרשי לה רבנן דבטבילת גר בלבד שמריק אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואחר כך טובלין:

ומה שכתב מפני שהיה דחוי מעיקרו. כלומר דאילו הוה רחוי מעיקרו והדר נדחה אינו חוזר ונראה דהכי אמרינן בסוף פרק שלשה שאכלו (ברכות דף נ"א) בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך א"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיצא ריחו נודף אמר רבינא הילכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה בעלייתו הוא אומר אקב"ו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי ואיחזי ואידחי אידחי:

ח כל מצוה שעשייתה וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב):

כל

א טור א"ח סי' ק"י : ב סמ"ג עשין כ"ז : ג טור סי' קס"א סמ"ג שם : ד טור י"ד סי' רס"ח סמ"ג שם : ח טור סי' תרמ"א סמ"ג עשין כ"ז :

הגהות מיימוניות

*) [הטור הביאה בסימן ק"י והתם בה בא"י שומע תפלה וכתב צריך לאומרה בלשון רבים ומעומד ואין לאומרה אלא אם כן יש לו להלך פרסה ואם שכח לאומרה אומר אותה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר והסמ"ג הביאה בעשין סימן י"ט כן ובעשין פ"ז כתב כלשון המחבר ממש] : [א] וכן פר"ח בשם הגאון וכן ר"י אלפס וכן הרוקח וכן מצאתי בשם ר"ת שאסר בשם רב האי גאון והנה ר"ת להודיע לנשים לפרסם הדבר שיברכו על הטבילה קודם הטבילה אבל בה"ג כתב כל חייבי טבילות ברישא טובלין והדר מברכין וכן פירש"י דמשום הכי טבילת תיקנו בכל הטבילות ברכה לבסוף וכן נראה לר"י ואין נוהגין בנשים המברכות לאחר טבילה וכן כתב בעל ס"ה ע"כ :

מגדל עוז

פרק יא כל הברכות כו' עד כגון ברכת ס"ת. פרק שלשה שאכלו ופרק ערבי פסחים (דף ק"ד ק"ט) : כתב הראב"ד ז"ל ומה חסרה לו זו המדה וכו' האריכות והתמיה עכ"ל : ואני אומר לא הבנתי דבריו והלא קידוש ויום מן התורה והבדלה על הכוס מדברי סופרים כדאיתא פרק ערבי פסחים וכו' ... נמי כתב וכתבו ר"מ ז"ל פרק עברים ... לברכת מצוה קידוש והבדלה ... רואה קברי ישראל כו' עד לעשות מעקה. דברי ר"מ ז"ל שהגרס ... וכל מצוה עשה שבין אדם למקום כו'. עד וצונו לעשות. פ"ק דפסחים (דף ז') : והיכן צונו בתורה כו' עד שמדברי סופרים. פרק במה מדליקין : ולמה אין מברכין על נטילה באחרונה כו'. עד וכן כל כיוצא בזה. פרק כל הבשר (דף ק"ה) : העושה מצוה עד כיוצא באלו. בהלכות הראשונים וכה"ג מצא כן : אבל אם שחט בלא ברכה כו' עד וכן כל כיוצא בזה. גם זה פרק כיסוי הדם : אין לך מצוה כו' עד ראוי לברכה. פרק קמא דפסחים (דף ז') : כל מצוה שעשייתה גמר כו'. עד מברך לשמוע קול שופר. כל זה מוסכם ומסורה והוא בסוגיא פרק במה מדליקין וכל דבר ודבר במקומו לפי הכלל הזה אבל יש כללים אחרים לפרש"י ז"ל כל אחד ואחד לפי קבלתו והסכמתו מפורשים בפוסקים :

עשה מעקה מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה. וכן כל כיוצא בזה: **ט** כל *מצוה [ב] שהיא מזמן לזמן כגון שופר וסוכה ולולב ומקרא מגילה ונר חנוכה. וכן כל מצוה ומצוה שהיא קניין לו כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה. וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצוייה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן. כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת [ג] עשייתה שהחיינו. ואם לא בירך על סוכה ולולב וכיוצא בהם שהחיינו בשעת עשייה מברך עליהן שהחיינו בשעה שיצא ידי חובתו בהן וכן כל כיוצא בהן: **י** אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מברך קודם עשייתה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות. אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו. היו לפניו מצות הרבה אינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המצות אלא מברך על כל [ד] אחת ואחת בפני עצמה: **יא** בכל העושה מצוה בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו אם עשה [ה] אותה לעצמו מברך לעשות. עשה אותה לאחרים מברך על [ו] העשייה: **יב** כיצד לבש תפילין מברך להניח תפילין. נתעטף בציצית מברך להתעטף. ישב בסוכה מברך לישב בסוכה. וכן הוא מברך להדליק נר של שבת ולגמור את הלל. וכן אם קבע מזוזה לביתו מברך לקבוע מזוזה. עשה מעקה לגגו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה. הפריש תרומה לעצמו מברך להפריש. מל את בנו מברך למול את הבן. שחט פסחו וחגיגתו מברך לשחוט: **יג** אבל אם קבע מזוזה לאחרים מברך על קביעת מזוזה. עשה להם מעקה מברך על עשיית מעקה. הפריש להם תרומה מברך על הפרשת תרומה. מל את בן חבירו מברך על המילה וכן כל כיוצא באלו: **יד** עשה המצוה לו ולאחרים כאחד אם היתה מצוה שאינה חובה מברך על העשייה. לפיכך הוא מברך על מצות עירוב. היתה חובה ונתכוון להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות. לפיכך הוא מברך לשמוע קול שופר: **טו** * נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא ידי

א טור ס' תל"ב סמ"ג עשין כ"ז. ב סמ"ג עשין כ"ז. ג טור א"ח ס' של"ב סמ"ג עשין כ"ז:

השגת הראב"ד

נטל את הלולב כו' עד מברך על העשייה. כתב הראב"ד ז"ל הגה לדבריו אם שכח בעטיפת ציצית או בהנחת תפילין ולא בירך תחלה כשיחזור ויברך מברך על עטיפת ציצית ועל הנחת תפילין ואינו כן שהרי מצותו כל היום לפניו אבל נטילת לולב כיון שהגביהו נסתר ממנו כל היום וכן הוא מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים שמשגמר בלבו נעשית מצות ביעור עכ"ל.

כסף משנה

ט כל מצוה שהיא מזמן וכו'. לפי שהלה רבינו קצת מצות שמברכין עליהן שהחיינו וקצתן שאין מברכין בא ליתן טעם בדבר דכל מידי דמזמן לזמן קא אתי או שאינו מצוי בכל פעם דדמי למצוה הבאה מזמן לזמן וכן כל מצוה שהיא קנין לו בכל אלו מברך שהחיינו וסוכה ולולב מפורשים בברייתא בפרק לולב וערבה (סוכה מ"ו) שמברכין עליהם שהחיינו וציצית ותפילין בתוספתא דברכות פרק אחרון ומקרא מגילה מפורש ברים הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"א) ונר חנוכה מפורש פרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג) ומילה יתבאר פרק ג' מהלכות מילה אך שופר ומזוזה ומעקה יליף להו מהני:

י אחד העושה מצוה לעצמו וכו' אקב"ו לעשות. כלומר אינו מבחין פתה בין אם מברך בלמ"ד או בעל אלא כוונת רבינו שמברך על העשייה אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצות שעושה אותה לעצמו ולמד כן מדתניא בסוף פרק לולב וערבה (סוכה מ"ו) העושה לולב או סוכה לעצמו מברך שהחיינו משמע דדוקא בעושה לעצמו הוא דמברך שהחיינו אבל לא העושה אותה לאחרים: כתב הרמ"ך אבל אינו מברך שהחיינו אלא על המצוה שעושה נראה מדבריו שהמקדש בבית אחד להוציא הנשים אינו מברך שהחיינו. ותמהנו לברך וכן ראוי לעשות דכיון דחובה היא לאשה לברך אותה ברכה מברך אות' בעטורה וחשבינן נמי שמברכת היא דשומע כעונה עכ"ל. ומ"ש וכן ראוי לעשות וכו' דבר פשוט הוא וגם רבינו יסבור כן:

היו לפניו מצות הרבה וכו'. פרק לולב וערבה ת"ר היו לפניו מצות הרבה אומר אקב"ו על המצות ר' יהודה אומר מברך על כל אחת בפני עצמה אמר ר' זירא הלכה כר' יהודה ומפרש התם טעמא משום דכתיב ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו:

יא כל העושה מצוה וכו'. רבינו בא לתת טעם למה קצת מצות אנו מברכין עליהן בעל וקצתן אנו מברכין עליהן בלמ"ד וכלל דבריו דלברך בלמ"ד בעינן שיעשה אותה לעצמו ושתהיה הברכה קודם עשיית המצוה אבל אם מברך אחר עשייתה כביעור החמץ שאחר שגמר בלבו לבטל נעשית המצוה וכן לולב מדאגבהיה נפק ביה כמוזכר פרק קמא דפסחים (דף ז') וכן אם סח בין תפילין של יד לשל ראש מברך על מצות תפילין מפני שכבר נעשית מצות תפילין של יד וכן על ספירת העומר מפני שכבר קרב העומר ואנו מונים ממנו ולא מונין לו תקנוה בעל וכן ברכת על דברי תורה לפי שבכל יום ובכל שעה אנו מצווים ללמוד וא"כ קודם שעה זו נצטוו ללמוד תקנוה בעל. וזה הכלל הוא בברכת מצות שהם חובה אבל בברכת של מצות שאינן חובה כנט"י ושחיטה דלא ליכול ולא יטול ידיו או לא ישחוט אינו מברך בלמ"ד להורות שאינה חובה והאי טעמא שני נמי לעירוב דמצוה שאינה חובה דלא יערב ולא יוציא מביתו מהוצה אלא לפי שיתא בו טעם אחר כתבו שעירוב לא שייך ביה מצוה לעצמו לבדו אלא לו ולאחרים וכן אינה חובה. ואפשר שכתב אותו טעם בעירוב לומר דמשום דכשעושה דברי הרשות לו ולאחרים אינו מברך אלא בעל לא רצו חכמים לשנות הברכה אפילו שכשעושה אותה לעצמו כיון שאינן מצות של חובה ואפילו שנטילה עושה אותה לעצמו לא רצו חכמים לחלק במצות שאינן חובה בין קצתם לקצתם. אך קשה שכתב בתחלת דבריו בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות לכך י"ל דתלתא גווני נינהו חובה ואינה חובה ודבר הרשות ונט"י ושחיטה הם דברי הרשות שהרי אפשר לו שלא לאכול בשר ולא דבר שיצטרך נטילת ידים אלא פירות או ירקות אבל עירוב אע"פ שאינו חובה מצוה עליו לעשות עירוב שמא ישכח ויוציא ולא סיקשי לרבינו מעל הטבילה דמילתא דרשות היא לא ליטבל ולא ליסור ואע"ג דחייב אדם לטהר עצמו ברגל לאו חיוב גמור הוא א"נ דלא רצו חכמים לשנות הברכה שלש פעמים בשנה מבכל השנה, וטבילת גר דמצוה היא כבר נתבאר טעמא משום דמברך אותה אחר עשייתה. אך קשה ממקרא מגילה ואכילת מצה ומרור ובשר הפסח שהוא מברך עליהם בעל. ועל מה שכתב רבינו מל את בן חבירו מברך על המילה הקשה הר"ן דאליבא דמאן דאמר לבער איתמר הכי אבל למאן דאמר על ביעור אבי הבן נמי מברך על המילה וכתב הר"ן כן לפי שהוא ז"ל מפרש דכל הני מיתיבי שאכתוב בסמוך הם למ"ד לבער וסייעתא למאן דאמר על ביעור ולשון הגמרא (פסחים דף ז' ע"א וב') אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך מאי מברך רב פפי אמר לבער חמץ ורב פפא אמר על ביעור בלבער כ"ע לא פליגי דודאי להבא משמע כי פליגי בעל ביעור מר סבר מעיקרא משמע ומר סבר להבא משמע מיתיבי אקב"ו על המילה היכי נימא למול לא סגיא דלאו איהו מהיל אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי. מיתיבי אקב"ו על השחיטה התם נמי היכי נימא לשחוט לא סגיא דלאו איהו שחיט פסח וקדשים מאי איכא למימר אין ה"נ מיתיבי נטל לולב לצאת אומר על נטילת לולב שאני התם דמעידנא דאגבהיה נפיק ביה והלכתא על ביעור חמץ. ורבינו אסבר שמפרש דמאן דאמר לבער פירושו אף לבער דעל נמי להבא משמע ואין לשון בברכה שיורה על העבר ומאן דאמר על ביעור פירושו דוקא על ביעור דלשון על משמע שכבר נעשה המצוה והכא נמי משעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק ואותביה למאן דאמר על ביעור מעל המילה דבשלמא למאן דאמר לבער כך לי לברך בלמ"ד כמו לברך בעל דעל נמי להבא משמע אלא למאן דאמר דעל מורה על העבר בשחיטה ומילה ולולב מאי עבד איכא דליברוך עלייהו בעל ומשני דבשחיטה ומילה האי טעמא משום דלא סגיא דלאו איהו מהיל ושחיט בתמיה כלומר מילה אחר הוא המצווה בה דהיינו האב והשוחט אינו מצווה עליה וכיון שזה אינו מצווה עליהן אלא שמוציא אחרים ידי חובתן תיקנו בעל לעשות היכרא בין כשמוציא עצמו לכשמוציא אחרים וכדין ממל את בנו ושוחט פסחו דהוה משמע ליה דמברכי נמי בעל ומשני דאה"נ דבלמ"ד מברכי ובלולב תירץ דהכא במאי עסקינן כשנטלו כבר דהוי עבר. ואסיקנא והלכתא על ביעור כלומר דשאני לן בין לבער לעל ביעור דלבער הוי להבא ועל ביעור לשעבר וכיון שכן למדנו דכל היכא דהוי לשעבר א"נ שעושה אותה לאחרים אע"פ שהיא להבא מברך עליה בעל וכשעושה אותה לעצמו והיא להבא מברך בלמ"ד ולכן המל את בנו מברך למול את הבן וכמו שכתב רבינו א"נ דרבינו מפרש דמעיקרא הוה ס"ל לגמרא כרב פפא ולהכי אקשי לרב פפי מתילה שחיטה ולולב והוה בדעתיה נמי לאקשויי ליה מברכות סוכה מצה מרור תורה ספירת העומר וזולתן אבל מכיון דתרין גמרא דבלולב מברכי בעל אף לרב פפי מטעמא דכיון דאגבהיה וכו' הא ודאי דמהך תירוצא שמעינן דבכולהו מילי דדמו ללולב דכיון דחשב או הגביה נעשית המצוה שפיר מברכים בעל אף לרב פפי ולהכי לא הדר אקשיה משום ברכה אחרת דכי פסק והלכתא על ביעור לא כרב פפא הוא אלא ככ"ע ומיהו עיקר חדוש לרב כפי הוא מטעם דכיון דאגבהיה דלרב פפא [היכא] דלא הוי טעמא נמי ס"ל בעל. ויש ללמוד דס"ל כשיטה זו מדכתב בסוף פרק זה וכך הוא מברך על ביעור חמץ וכו' עד כמו שיתבאר במקומו:

טו כתב הראב"ד הגה לדבריו וכו' נסתר ממנו כל היום עכ"ל. דעת הראב"ד ז"ל

מגדל עוז

נטל את הלולב ס' עד מברך על העשייה. פרק ערבי פסחים (דף ק"ה) ופרק לולב הגזול (דף ל"ט): כתב הראב"ד ז"ל הגה לדבריו וכו' נעשית מצות ביעור עכ"ל: ואני אומר ולמה

הגהות מיימוניות

[ב] וכן בבדיקת חמץ נמצא בשערי רב שמואל בן חפני הכהן שיש לברך שהחיינו ואין אנו נוהגין כך ע"כ: [ג] לפיכך לא נהגו לברך על הלולב שהחיינו אלא ביו"ט ראשון בלבד ומה שמברכין על הסוכה שהחיינו גם בליל שני היינו בשביל יו"ט מידי דהוה אשאר ימים טובים של גליות. אבל במגנצא ובצרפת נהגין לברך זמן אלולב גם ביו"ט שני דכל הברכות הנוהגות בראשון נוהגות בשני כי היכי דלא לזלזלו ביה כדאיתא פרק במה מדליקין וכ"כ ה"ר פרץ ב"ד אליהו שראה אומר הרב ר' שמואל מארברא בשם רי דשמא הראשון חול ונמצא הנטילה שנטל בו אינה לא שעת נטילת מצות ולא בשעת עשייה והרי נטילה ביום שני תחילת המצוה וכן עיקר עכ"ל. [ד] בפרק לולב וערבה ת"ר כו' רבי יהודה אומר מברך אחת בפני עצמו אמר רבי זירא אמר רבי חנינא בר פפא הלכה כרבי יהודה. בתוספתא דפרק הרואה י' שהיו עושין מצות כל אחד ואחד מברך לעצמו היו כולן עושין מצוה אחת אחד מברך לכולן יחיד שעושה עשר מצות מברך על כל אחת ואחת היה עושה מצוה אחת כל היום אינו מברך אלא אחת היה מפסיק ועושה מברך על כל אחת ואחת ע"כ: [ה] מה שאין אנו מברכין על קידושי אשה אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש אשה אע"ג דמברכין אפילו אדרבנן משום דאין עשייתו גמר מצות כדאיתא בפרק התכלת: [ו] ר"ת והריב"א חולקי חילוקים אחרים וכללות אחרות וק"ק על כל כללותיהם כדמפורש בתוספות פסחים פ"ק. אמנם בעל ס"ה תפש לו שיטת רבינו הסתבר והנה גם להני כללי לא הבינותי מ"ש על מקרא מגילה ועל אכילת מרור דלא מברכים לקרות ולאכול כמו לקרות ההלל ולהדליק נר של חנוכה ושל שבת ע"כ:

ידי חובתו. אבל אם בירך קודם שיטול ימברך ליטול לולב כמו לישב בסוכה. מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה מברך על העשייה. אבל נטילת ידים ושחיטת הואיל ובדברי הרשות הן אפילו שחט לעצמו מברך על השחיטה ועל כסוי הדם ועל נטילת ידים. * וכך הוא מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים שמשעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק כמו שיתבאר במקומו:

טז * כל דבר שהוא מנהג אף על פי שמנהג נביאים הוא כגון ינטילת ערבה בשביעי של חג ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת הלל בראשי חדשים ובחולו של מועד של פסח אין מברכין עליו. וכן כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו עושין אותו בלא ברכה. ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות הצריכות. וכן דוד אמר בכל יום אברכך:

השגת הראב"ד

*) וכך הוא מברך על ביעור חמץ כו': כתב הראב"ד ז"ל קשה לו על מקרא מגילה אם יאמר כל מלה שהיא מדבריהם אומר על שהיא מעין רשות קשיא לי נר חנוכה ואולי מפני שאין לה קצבה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין יותר. א"נ משני שזו בברכה הוקבעה על הבתים שבמקדש שכן אל מורה לפיך שבאותו כל מורה. וכן כך וגין כך קשיא לי על אכילת מצה ועל אכילת מרור. ועוד שיש חומה אלך לא הקשה אותם בגמרא לגמ"ד לבער ומסתברא דלאכול אמרינן בגני ותניין הכי בגמרא דלאמר מברך ב"ה כלאחמס ולאכול מרור עכ"ל:

א) כל דבר שהוא מ"ס: כתב הראב"ד ז"ל כ"ל שלא אמרו אלא על חולו של פסח בלבד אבל על של ר"ח בברכה סקנוה כדי לפרסמו שהוא ר"ח. ואנו מנהגנו לברך בשלן ואין לנו ללמוד מערבה לפי שאין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה ומה צורך בברכה אבל קריאת ההלל בימים המקודשים וקרבן מוסף בהם אם תקנו בהן הלל משום היכר לקדושתן יפה עשו וצריך ברכה עכ"ל:

ג טור סי' תרנ"א כמ"ג שם: ב טור א"ח סי' תכפ"ד סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

ז"ל דכשאמרו בגמרא דלולב משום דכיון דאגביה נפק ביה מברך על נטילת לולב דוקא בלולב אמרו שכיון שהגביהו נפטר ממנו כל היום ומשום הכי מברך עליו בעל אבל ציצית ותפילין שמעומן להניחן עליו כל היום אפילו אחר שלבשם ונתעטף מברך בלמ"ד ודעת רבינו דלא שנא ואין בזה הכרע. ובמ"ע השליג דעת הראב"ד לדברים אחרים: כתב הראב"ד וכך הוא מברך וכו'. א"א קשיא לי וכו' ולאכול מרור עכ"ל: וכתב בעל מ"ע ואני אומר האני משיב על ראשון וכו' ואיני מבין דבריו שרבינו בתשובתו לחכמי לוניל לא הזכיר במקרא מגילה ונר חנוכה אלא שהם דרבנן. וזה דבר פשוט ומה צורך להביא ראיה מתשובתו ועוד שאפילו שהם מדרבנן חובה נינהו לקרות מגילה ולהדליק נר של חנוכה וכבר כתב רבינו שדבר בהוא חובה אפילו נתכוון להוציא גם לאחרים מברך בלמ"ד ועירוב שכתב רבינו שאינו חובה היינו משום שאינו היה ידוע לנו שלא היה שוכח והיה מוציא מביתו דבר לא היינו מצריכין אותו עירוב והיאך כלה בעל מ"ע להשוות מגילה ונר חנוכה לעירוב. וע"ק על בעל מ"ע שכתב שמלה ומרור מטמון בחבורה ולפיכך מברך בעל וקשה דהא ודאי חובה נינהו וכתב רבינו היתה חובה ונסתכן להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות: ויש שואלים היאך כתב רבינו בפ"ז מהלכות לולב מברך תחלה על נטילת לולב והרי כתב כאן שאם בירך קודם שיטול מברך ליטול לולב והשם כשלא נטלו עדיין עסקינן שכך כתב וכשהוא נוטל לנאת בהם מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן וכו' ואח"כ נוטל האגודה הזאת וכו'. וי"ל שהם אינו מקפיד על נוסח הברכה אלא כוונתו לומר שמברך על הלולב ואינו מברך על שאר המינין ולשונו מוכיח כך שכך כתב וכשהוא נוטלן לנאת בהן מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולם סמוכים לו:

טז כל דבר שהוא מנהג אף ע"פ שמנהג וכו'. בפרק לולב וערבה (סוכה מ"ד) גרסינן אמר אינו הוה קאימנא קמיה דר' אליעזר ב"ר לדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה שקיל חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים ואמהבגא לא מברכינן ושכר רבינו דכל שכן לשאר מנהגים שאין מנהג נביאים שאין מברכין עליהן ומשום הכי בר"ח אין מברכין על ההלל דהא מנהג הוא כדאמרינן בפרק במאה דתענית (דף כ"ח:) דרב איקלע לבבל בר"ח חזנהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזנהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם. ודעת רבינו להשוות חולו של מועד של פסח לראש חדש והרמב"ן חילק ביניהם ואמר דבחולו של פסח כיון דאיקרו מועד מחייבין למיקרי הלל בדילוג ולברך וגם הראב"ד מחלק ביניהם אבל ר"ת כתב דבר"ח נמי מברכין דאם איתא דלא מברכין מאי קאמר כיון דשמעינהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם וכי לא היה לו להכיר אי משום מנהג קרו ליה לא הוו מברכי ואין לומר דלא בא בתחלת קריאת ההלל דאי הכי הוה למימר רב איקלע לבי כנישתא. והא דאמרינן בסוכה דאמהבג לא מברכין היינו דוקא במנהג דערבה דלא הוי אלא מנהג בעלמא. וי"ל לדעת רבינו שלא בא בתחלת קריאת ההלל והא דלא אמר איקלע לבי כנישתא משום דהוה משמע שכבר היה זמן שהיה בבבל ולא נכנס לבית הכנסת ואין הדבר כן לכך אמר איקלע לבבל ונכנס לבית הכנסת מיד ומצאן קורין את ההלל ולא ידע אי ברכו עליו אי לאו ואפילו נאמר שהיה שם מתחלה ולא ברכו עליו מ"מ סבר לאפסוקינהו מפני שחשש שאם יקראוהו שלם יבאו לברך עליו לאחריו כיון שאין היכר בין הלל דר"ח ליום שגומרים בו את ההלל וכיון דחזנהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם כלומר הרי הם יודעים דמשום מנהג הוא דקרו והרי הם עושים לו היכר ולא אתו למיעבד לברוכי עליה. ועוד הביא ר"ת ראיה לדבריו וכתבה רבינו נסים בפרק לולב וערבה ודחאה ודברי מגיד משנה בזה בפ"ג מהלכות מגילה: וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמר אלא על חולו של פסח בלבד וכו' וצריך ברכה עכ"ל. דעתו ז"ל בראש חדש כר"ת ולכך מברכין עליו לפרסם שהוא ר"ח אבל בחולו של פסח דלא שייך האי טעמא אין מברכין עליו כיון שאינו מועד גמור: וכן כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו וכו'. כ"כ הרא"ש בפרק מי שמתו בשם השאלתות וטעמא דמסתבר הוא דהוי ספק שובר על לא תשא. ועל מה שכתב רבינו כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו עושים אותו בלא ברכה קשה שהרי כתב רבינו פרק ב' מהלכות ק"ש ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה והרי מספק הוא חוזר וקורא ולמה הוא חוז' ומברך. ויש לומר שכשהדבר עשייתו מחייבת אע"פ שהוא ספק כגון ספק קרא ק"ש כיון דקיימא לן ספיקא דאורייתא לחומרא ומחוייב הוא לקרות הולך מברך לפניה ולאחריה כאילו ודאי לא קרא אבל כשמן הדין לא היה חייב לחזור ולעשות המצוה ההיא אלא שתקנת חכמים היא כגון דמאי שמן הדין אינו חייב לעשר משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם אלא שחכמים החמירו לחייבו לעשר וכן י"ט שני לדידן דבקיאינן בקביעא דירחא אלא דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם כדאיתא בפרק קמא דיום טוב (דף ד:) וכיון דמדינא אין בהם איסור א"כ הם ספק דרבנן ולא בעי ברוכי, וכן על יום טוב שני לא הוה בעי לברוכי אם לא מפני שלא יזלזלו בו כדאיתא בפרק ב"מ (שבת כ"ג). ומה שיש לדקדק עוד בזה כתבתי בפ"ב מהלכות ק"ש בשם הרשב"א ז"ל:

מגדל עוז

דקדק דבריו להקשות עליו ולהשיגו והגית הדברים המפורשים לו בזה הפרק עצמו והגני מעתיקו לפניך וז"ל. כשעושה מצוה ולא בירך בעדיין עשייתה קיימת מברך אחר העשייה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך כיצד מי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחלה חוזר ומברך אחר שנתעטף אקב"ו להתעטף בציצית וכן מברך אחר שלבש להניח תפילין ואחר שישב לישב בסוכה וכן כל כיוצא בהלו עכ"ל. הנך רואה כמעיין שהוא ז"ל נשמר מעל ומעל דמעל ופסק כמו שערין בהקומן רבה במנחות ובכמה מקומות אי איכא שבוס ביום מברך ואם לא אינו מברך וכמו שכתב הראב"ד ז"ל דאשתמיטתיה דא או נאולי הבמיטו הסופר מספרו וכולנו נקיים בס"ד כד"ן: אבל על נט"י ובחיטה כו' עד וכך הוא מברך על ביעור חמץ כו' עד כמו שיתבאר במקומו. פרק ערבי פסחים ופרק לולב הגזול: כתב הראב"ד ז"ל קשה לי וכו' ולאכול מרור עכ"ל ואני אומר האני משיב על ראשון ראשון ואחת לגאולה חשבון. מה שהקשה תחלה ממקרא מגילה ממנה פירש משם והשלוך הגה לנר חנוכה והעריך לברך פירושים מן המבדרים או מן הסיקונין אין לו צורך כאלו כדחוקים. כי ר"מ ז"ל כתב פ"ג דהלכות מגילה וחנוכה שהדלקת נר חנוכה ומקרא מגילה שחייבין מצות מדברי סופרים ועוד הוסיף לכתוב כן בתשובתו לחכמי לוניל ז"ל והלל עמהם מצות עירוב שהיא מצוה שאינה חובה כמו שאני עתיד להעתיק לשון תשובתו פ"ג דהלכות מגילה בס"ס. והטעם מה שכתב כאן לפי כללו המקובל לו ז"ל שכל המצוה לו ולאחרים כאחד אם היא מצוה שאינה חובה מברך על העשייה עכ"ל. וידוע שמקרא מגילה עיקר תקנתה נעשית בין במנה בין שלא במנה משום פרסומי ניסא ואפילו לדברי ר"מ ז"ל שפוסק פרק ראשון דס' מגילה וחנוכה במנה ביחיד מ"מ הוא כתב שם כי שלא בזמנה כגון בני הכפרים שמקדימים לי' ואפילו בזמנה לכתחלה מצוה מן המובחר כאשר נתקנה דהיינו בי' וגם ידוע שאחד קורא להוציא עצמו ולאחרים ועל סדר זה היתה התקנה על מקרא מגילה ולא לקרות אבל נר חנוכה אינו וכיוצא בזו שאמרו פרק ב"מ לבדיא בגריעה מצוה אפילו בני ביתו מלה כגון כולים אחד לעיקר התקנה ומעשה שמברך לכולן כמברך לעצמו. ור"מ ז"ל כתב כאן כללו כל השושה מצוה בין שהיא חובה עליו חובה אם עשאה לעצמו מברך לעשות עכ"ל. וכבר הוכחתי שבר מטסה מצוה ומצוה אוסה לעצמו כעיקר התקנה אע"ג וכיון ולכך תקנו ברכתו לבדלוק נר מסכס ולא תקנו על והרי ביא ונגבהגב נר שבת. ומזה יתבאר מצה והדור שעיקר מצוה מן המובחר לגמול הפסח על מצות ומרורים כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ואכל על השובע ובחבורה כדכתיב איש לפי אכלו תכוסו על השה וכ"כ ר"מ ז"ל פ"ח דה' קרבן פסח. וכבר כתבתי מלשונו שלהוציא אחרים מברך בעל ואע"פ שגם הוא מוציא עצמו לכך כם התקינו כן לגלויי טעמא וברכותיו מילתא שמלותה ברבים עד שתהיה כברכה במברך עיקרה להוציא אחרים. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל למה לא הקשה מהם בגמרא למ"ד לבער בפחא ניחא שלא נחלקו על דרך אשר הברכות של עצמו ועוד דלבער לא קיי לן וא"כ אמאי שקיל וטרי סולי סלי על דעתיה והוא לא חייש לה סולי כלי. ומה שאמר שגרמו בגמרא היה באכילת מרור להודיע שהיא מצוה ואינה הוכה ולהוציא עצמו דמיבעי ליה לברוכי הכי והוא מיתבר הכל אבל לצאת מעל לגמ"ד לדעת ר"מ ז"ל א"ת שכבר ביארתי סוף הלכות חמץ ומצה וזה פשוט ומבואר אלא שצריך המעיין להתיישב בו כד"ן: כל דבר שהוא מנהג כו' עד סוף הפרק. פרק לולב וערבה: כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שלא אמרו וכו' וצריך ברכה עכ"ל: ואני אומר שמחתי על לשון זה ואיני מבין אותו דהא במסכת תענית פרק בתרא סוף גמרא פסקא דמתניתין ובאחד בטבת לא היה בו מעמד גרסינן לגדיא אמר רבא ואם אומרים הלל דהלם חודש לאו דאורייתא ושקיל וטרי עד דמסיק רב איקלע לבבל חזנהו דהוו קרו הלל בראש חודש סבר לאפסוקינהו חזנהו דהוו קא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם ומסיימים בה שאם יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ומאח"כ בי"ח ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל לכתחלה אלמא הלל דר"ח מנהג הוא ודעת ר"מ ז"ל שלכתחלה אין מברכין עליו כמו שכתב כאן ומזר וגילהו יותר פ"ג דהלכות מגילה וחנוכה ומצאת רבותינו בעלי התוספות הסכימו עמו מן הדין מעמא ומסכיא דפרק לולב וערבה דאסיקנא ערבה מנהג נביאים הוא ומש"ה חביט חביט ולא בריך כדמפרש טעמא בגמרא ואע"פ שאנחנו נוהגים בספרד ובצרפת ואשכנז נוהגין לברך לקרות ועל הלל גמור לגמור משום היכרא כדעת ר"מ ז"ל ויש לו טעמים אחרים נכבדים מפורסים בספרנו פרק לולב וערבה מ"מ יש מנהג והלכה ומכרא לדעת ר"מ ז"ל וגם הכמות גדולים ואחר שהיא מחלוקת ישבה מקומה אבל במעלי סמוס' אין לי להאריך בזה כמו כי אני לא באתי בו אלא לטעון מטעמי הר"מ ז"ל ולברכות מקום נכתבה לכמפיק מאין מוצאו ואין מוצאו כד"ן:

סליק הלכות ברכות

הלכות מילה

מצות עשה אחת. והיא למול הזכרים ביום שמיני. וביאור מצוה זו בפרקים אלו :

פרק ראשון

א מילה, [א]מצות [א] עשה שחייבין עליה כרת שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה. ומצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את עבדיו יליד בית ומקנת כסף. עבר האב או האדון ולא מל אותן ביטל מצות עשה ואינו חייב כרת שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו. ובית דין מצווים למול אותו הבן או העבד בזמנו ולא יניחו ערל בישראל ולא בעבדיהן : **ב** אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שבית דין מלין אותו בעל כרחו. נתעלם מבית דין ולא מלו אותו. כשיגדל הוא חייב למול את עצמו. וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה. * אבל [ב]אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד : **ג** * אחד עבד שנולד ברשות ישראל ואחד עבד הנלקח מן הכותים חייב הרב למול אותן. אלא שיליד בית נימול לשמנה. ומקנת כסף [ג]נימול ביום שנלקח אפילו לקחו ביום שנולד נימול ביומו : **ד** יש מקנת כסף שנימול לשמנה ויש יליד בית שנימול ביום שנולד. [ג]כיצד לקח שפחה ולקח עוברה עמה וילדה הרי זה נימול לשמנה, ואף על פי שלקח העובר בפני עצמו והרי העובר עצמו מקנת כסף הואיל וקנה אמו קודם שנולד נימול

א טור י"ד סי' ר"ס רס"א כמ"ג עשין כ"ח · ב טור י"ד סי' רס"א והסכים כהראב"ד ע"ש :
ג דיני עבד טור יו"ד סי' רס"ז כמ"ג עשין כ"ח

השגת הראב"ד

*) אבל אינו חייב כרת עד שימות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין בזה הבלין וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים וכל יום עומד באיסור כרת עכ"ל :

*אחד עבד שנולד ברשות ישראל כו'. עד הרי זה נימול לשמונה : כתב הראב"ד ז"ל לדעת רבי חמא מחלקים בין ילדה ואח"כ הטבילה להטבילה ואח"כ ילדה עכ"ל :

כסף משנה

פ"א א מצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את עבדיו וכו'. במנין המצות כתב רבינו פ' כס"ז למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו וצריך טעם למה לא מנה מצות הרב למול את עבדו :

ובית דין מצווין וכו'. פ"ק דקידושין (דף כ"ט) האב חייב בבנו למולו מנ"ל דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו והיכא דלא מהליה אבוה מיחייבי ב"ד למימהליה שנאמר המול לכם כל זכר והיכא דלא מהלוהו ב"ד מיחייב איהו למימהל נפשיה דכתיב וערל זכר אשר לא ימול וכו' ונכרתה :

ב ועל מ"ש רבינו ואינו חייב כרת עד שימות וכו'. כתב הראב"ד אין בזה הבלין וכו' באיסור כרת עכ"ל. ואני אומר שחיוב הכרת הזה הנזכר בדברי רבינו ובדברי הראב"ד הוא שימות בקיצור שנים שמוזכר במ"ק ודעת רבינו שאינו מתחייב כרת למות בקיצור שנים לפי שלא עבר עדיין על המצוה שהרי בידו למול עצמו עד שימות והוא ערל במזיד ואז יתחייב כרת לנפש כמבואר פ"ח מהלכות תשובה. א"נ דה"ק רבינו שאינו מת בקיצור שנים אך כשיגיע עתו למות ימות בקיצור ימים בעון הזה כמבואר במ"ק דאיכא כרת דיומי. ודעת הראב"ד שמיום שגדל ולא מל הוא חייב למות בקיצור שנים אלא שאם מל נפטר מהחיוב ההוא וזהו שכתב ובכל יום עומד באיסור כרת כלומר ראוי הוא בכל יום ליכרת ולמות בקיצור שנים כלומר דאף ע"ג דדמי לעושה דבר שאפשר שיבא לידי חיוב ועדיין לא בא לידי חיוב שאני זה שבכל יום הוא עובר בודאי על מצותו של מקום ואע"פ שאינו מתחייב כרת לגמרי מ"מ באיסור כרת הוא עומד בכל יום וראוי ליכרת. ומה שהזכיר התראת ספק לדוגמא בעלמא נקטה דהא התראה אין לה ענין אלא בדיני אדם ולא בדיני שמים והיינו לומר דאפילו למ"ד התראת ספק לא שמה התראה לא אמר כן אלא לפטרו מדיני אדם אבל מ"מ חיוב שמים יש עליו מפני שעשה מעשה שיוכל להמשך ממנו חיוב מיתה וזה שמביא עצמו למקום שאפשר לו להתחייב כרת ועוד שהוא עובר בכל יום על מצות הבורא דין הוא שיתחייב בכל יום למות בקיצור שנים. ודעת רבינו דלא דמי דכי אמרינן דאיכא מאן דאמר דהתראת ספק שמה התראה היינו כשהוא עובר בקום עשה אבל כשהוא עובר שב ואל תעשה כמו מילה לא שייך גביה למימר התראת ספק שמה התראה אלא כל שבידו לתקן עדיין לא עבר. ומה שכתב אין מלין בנו של אדם וכו'. פשטא דסוגיין הכי משמע דקאמר היכא דלא מהליה אבוה מיחייבי ב"ד למימהליה וסברא נמי הוא דמצוה המוטלת על איש אחד אין לאחר לעשותה שלא מדעתו. ומ"ש שב"ד מצווין למול העבדים הוא נלמד מדין הבן דלא מהליה אבוה ודקדק רבינו לכתוב גבי אב עבר וגבי ב"ד נתעלם משום דליכא למימר בב"ד עברו והם עיני העדה והיאך יעברו ולכך שינה וכתב גבי ב"ד נתעלם : כתב הרמ"ך אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד נ"ע לאחר שימות מאי כרת שייך ביה והלא כרת הוא בחצי ימיו ובחייו נפרעים ממנו ואח"כ כתב במותו יהיה נדון אם לא יתודה ויקבל עליו שאם יפרשה ימול עצמו עכ"ל :

ג אחד עבד הנולד ברשות ישראל וכו'. פרק ר"א דמילה (שבת קל"ה) אמר רב אסי כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לשמונה איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא ורב חייא בר רב חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין עליו את השבת ע"כ לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לשמיני ודאי מהלינן ליה הא בהא תליא כלומר כל שנימול לשמונה דוחה שבת ומי שאינו נימול לשמונה אינו דוחה כדתנן יש יליד בית שנימול לאחד ויש מקנת כסף שנימול לאחד ויש מקנת כסף שנימול לשמונה כיצד לקח שפחה ועוברה עמה זהו מקנת כסף שנימול לשמונה לקח שפחה וולדה עמה זהו מקנת כסף שנימול לאחד לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה זהו יליד בית הנימול לשמונה ר' חמא אמר ילדה ואחר כך הטבילה זהו יליד בית הנימול לאחד הטבילה ואחר כך ילדה זהו יליד בית שנימול לשמונה ות"ק לא שני ליה בין הטבילה ואחר כך ילדה בין ילדה ואחר כך הטבילה ואף על גב דאין אמו טמאה לידה נימול לשמונה אמר רבא בשלמא לר' חמא משכחת לה יליד בית נימול לאחד יליד בית נימול לשמונה כגון שילדה ואחר כך הטבילה ואחר כך ילדה מקנת כסף שנימול לשמונה כגון שלקח שפחה וילדה מקנת כסף שנימול לאחד כגון שלקח זה שפחה וזה עובר אלא לת"ק בשלמא כולהו משכחת לה אלא יליד בית שנימול לאחד היכי משכחת לה אמר ר' ירמיה בלוקח שפחה לעוברה ואיתא למאן דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי אלא למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי מאי איכא למימר אמר רב משרשיא בלוקח שפחה על מנת שלא להטבילה. ולענין הלכה איכא מ"ד דלא קי"ל כרב אסי דכיון דאוקימנא כתנאי לא שבקינן ת"ק למיעבד כר' חמא דיחידאה הוא ועוד דרבא ורב משרשיא ור' ירמיה שקלו וטרו אליבא דת"ק. אבל רבינו יונה פסק כרב אסי והרי"ף ז"ל לא הכריע בהלכות כדברי מי משמע דמספקא ליה מילתא הילכך מטילין אותו לחומרא דנימול לשמונה ואין מחללין עליו את השבת וכן דעת בעל הלכות ז"ל והרז"ה ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות מילה ע"כ לשון הר"ן ז"ל. והראב"ד ז"ל כתב כן לדעת ר' חמא וכו' ואחר כך ילדה עכ"ל. ועל מה שכתב רבינו להלן כשם שמילת הבנים דוחה את השבת וכו' חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו וכו' כתב א"א לא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כר' חמא דמפליג בטבילה ולענין מדחי שבת אזלינן לחומרא ולא דחי וא"כ במקנת כסף שנימול לשמונה נמי איכא לספוקי עד כאן לשונו. דעתו ז"ל לומר דלר' חמא מקנת כסף דנימול לשמונה היינו שטבלה ואחר כך ילדה אבל ילדה ואחר כך טבלה נימול לאחד ואע"ג דלענין מילה בשמונה לא חילק רבינו בין טבלה ואח"כ ילדה לילדה ואח"כ טבלה אלא בכל גווני לקח שפחה ועוברה עמה וילדה הרי זה נימול לשמונה לענין חילול שבת ה"ל להלך דילדה ואח"כ טבלה אינו דוחה שבת כמ"ש ביליד בית שטבלה אמו אחר שילדה. ובאמת שאם שיטת רבינו היתה כמו שסבר בו הר"ן ז"ל שספק זה טעם מאד אבל לדעתי רבינו פוסק כת"ק מהטעמים הנזכרים בדברי הר"ן. ועוד כתב הרא"ש ז"ל דמדפסקי לה כתנאי משמע דאין הלכה כרב אסי דהנך אמוראי לא שמיע להו הך ברייתא דאי הוה שמיע להו לא הוו אמרו מימרא מפי עצמן אלא מר הוה אמר הלכה כהך תנא ומר הוה אמר הלכה כאידך תנא וכיון דלא שמיע להו לא הוו פליגי אלא הוו אמרי כיון דפליגי רבנן עליה דר' חמא הלכה כרבים. ונ"ל דהשתא עדיף למימר דהני אמוראי ברייתא שמיע להו ופסקו כת"ק. ועתה נישב דברי רבינו על דברי הגמרא. ואומר ראשונה כי להיות שיש יליד בית הנימול לאחד לפי שנראה כאילו הוא מקנת כסף לא קראו רבינו בשם יליד בית כאילו אין שם יליד בית אחר הראוי ליקרא יליד בית אלא לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה ולא חשש רבינו לכתוב דין זה רק הספיק לו כאומרו אלא שיליד בית נימול לשמונה לפי ששם יליד בית מורה על לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה :

ד ואח"כ כתב יש מקנת כסף וכו'. ומקנת כסף הנימול לאותו יום כבר נזכר במ"ש ומקנת כסף נימול ביום שנלקח דהיינו לקח שפחה וולדה עמה כמוזכר בגמ'

מגדל עז

פ"א מצות עשה כו' עד למול את בנו. פרק קמא דקידושין (דף כ"ט) ועל הרב למול כו' עד ולא מל אותן ביטל מצות עשה כו' עד שימות והוא ערל במזיד. פרק קמא דקידושין ופרק הערל (דף ע"א) : כתב הראב"ד ז"ל אין בזה הבלין וכו' באיסור כרת עכ"ל : ואני אומר אני מוצא שבלין שכולם רואים והתלמידים אני מחזיק שדקדק מפ"ק דקידושין ופרק הערל החיוב למעשה מצותיו שלמד וסברא מפורש לו במקרא והיא שני כי רב הוא והחיוב בלומה יש בו כרת וגם ר"מ ז"ל כתב כן בלשונו שלא זה אם מקרא אלא בא להשמיענו שלא קבע לו זמן לכרת עד שימות ואם קודם לכן מל נפטר מידי כריתות ויצא ידי חובתו וסרי זה דומה ללא שעבר שום קום עשה ולא נתעלם מרתו ואולי ביום שמשערים ונוטה מלהכות בשבט במזיד ויצא כמו וכ"כ הר"ם מקצת ז"ל מוסכם מדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל ומ"ש ר"מ ז"ל שאין מלין בנו של אדם שלא מדעתו כו' דקדק יפה מדקתני בקידושין בפ"ק עבר כתב ולא מל ב"ד מצווין למולו משמע דוקא כשעבר אבל קודם לא. ועוד מדלשכתן בפ"ק דר"ם אלמריך קרא למיכתב ועשים אוסרם לב"ד שישגון מכלל דהיכא דלא איכתיב אין עושים וכן כשלמד אינו מתורת כמו מסרבים או מסמאין או קוברין אותו בעל כרחו כד"ן : אחד עבד שנולד ברשות ישראל ס' עד הרי זה נימול לשמונה. פרק ר"א דמילה כתב הראב"ד ז"ל לדעת ר' חמא וכו' ואח"כ ילדה עכ"ל · ואני אומר אמת הוא אבל ע"מ יפה הסכים ר"מ ז"ל לפסוק כת"ק דברייתא מכמה טעמי. חדא דיקא כרבה אמר רב אסי וסתם מלמודא דפסיק הא נכא שליא כי אוקמה כתנאי בפרק ר"א דמילה וי"ג ר' אלאי ועוד דסוגיין סלה סתיה שקלא וטריא ועוד דר' ירמיה ורב משרשיא פטרי אליבא דידיה כד"ן :

הגהות מיימוניות

[א] עיקר הלכות מילה בשבת פרק רבי אליעזר אם לא הביא ע"כ ·

נימול לשמנה: ה לקח שפחה לעובריה . או שלקח שפחה על מנת שלא להטבילה לשם עבדות . אף על פי שנולד ברשותו נימול ביום שנולד . שהרי הנולד הזה כאילו הוא מקנת כסף לבדו וכאילו היום קנהו . שאין אמו בכלל שפחות ישראל כדי שיהיה הבן יליד בית . ואם טבלה אמו אחר שילדה הרי זה נימול לשמנה: ו * לקח עבד אגדול מן העכו״ם ולא רצה העבד למול מגלגלין עמו כל שנים עשר חדש . יתר על כן אסור לקיימו כשהוא ערל . אלא חוזר ומוכרו לעכו״ם . ואם התנה עליו מתחלה והוא אצל רבו העכו״ם שלא ימול אותו מותר לקיימו והוא ערל . ובלבד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח ויהיה כגר תושב . אבל אם לא קיבל עליו שבע מצות יהרג מיד . ואין מקבלים גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג: ז בגר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחלה . ואם מל כשהיה עכו״ם [ג] צריך להטיף ממנו דם ברית [ג] ביום שנתגייר . וכן קטן שנולד כשהוא מהול צריך להטיף

השגת הראב״ד

*לקח עבד גדול מן העכו״ם וכו׳ עד יהרג מיד : כתב הראב״ד ז״ל יעכב מיד אין לנו עתה להרוג איש עכ״ל :

א עיין נמור שם : ב טור י״ד סי׳ וס״ם מ״ג עשין כ״ח :

בגמרא . ואח״כ בא לבאר מקנת כסף שימול לשמונה וכתב כיצד לקח שפחה ולקח עוברה עמה ואע״פ שלקח העובר בפני עצמו כלומר דלא תימא היינו כשקנה שפחה משעברה שהם אבל כשקנה עובר תחלה בכך דינרים ואחר כך קנה האם בכך דינרים סד״א דהוה ליה כאילו קנאו אחר שנולד שנימול ליום אחד קמשמע לן רבינו שכיון שהוא במעי אמו דאינו נידון כמקנת כסף אלא נימול לשמונה . ולמד כן רבינו ממה שלא חילקו בברייתא אלא אמרו לקח שפחה משעברה וילדה זהו מקנת כסף הנימול לשמונה לקח שפחה וולדה עמה וכו׳ ואם איתא לפלוג וליתני בדידה בד״א כשלא לקח העובר בפני עצמו אבל אם לקח העובר בפני עצמו נימול ליום אחד וכל שכן היכא דלקח שפחה וולדה עמה ומדלא תני הכי אלמא דכל שלא ילדה עדיין אפילו לקח העובר בפני עצמו נימול לשמונה :

ה ואח״כ כתב לקח שפחה לעובריה . והיינו אוקימתא דרבי ירמיה ביליד בית שנימול ליום אחד ופסק כמותו משום דאתי כמאן דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ופלוגתא דר״י ור״ל היא בית מוחלין (ב״ב קל״ו) ואמר רבא בפרק החולץ (יבמות ל״ו) דר״י ור״ל הלכה כר״י בר מתלת שמעתתא דהלכה כר״ל ואחד מינייהו הא שמעתא דלר״ל קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ול״ש לן בין טבלה ללא טבלה ומכאן אתה למד דכ״ש לקח זו שפחה חוץ שעברה דאינו נימול אלא ליום אחד . אחר כך כתב או שלקח שפחה ע״מ שלא להטבילה וכו׳ והיא אוקימתא דרב משרשיא ביליד בית שנימול ליום אחד : ומ״ש ואם טבלה אמו אחר שילדה וכו׳ . לא קאי ארישא דלקח שפחה לעובריה דל״ש ילדה ואחר כך הטבילה או הטבילה ואח״כ ולדה נימול ליום אחד דהא לא הוי טעמא אלא משום דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי אלא למאי דסליק מיניה דהיינו לקח שפחה ע״מ שלא להטבילה קאי ולמד כן רבינו מדלא מפליג וס״ק לא שני ליה בין הטבילה ואח״כ ילדה בין ילדה ואח״כ הטבילה נימול לח׳ כיון שהיה יליד בית ולאוקימתא דרב משרשיא היינו טעמא דנימול ליום אחד לפי שלקחה על מנת שלא להטבילה כלומר ולא טבלה אבל אם טבלה כיון דיליד בית הוא נימול לח׳ : ומ״ש רבינו להגן חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה שאע״פ שנימול לח׳ אינו דוחה את השבת הוא משום דמאי דאמרינן לס״ק דל״ש ליה בין ילדה ואח״כ הטבילה להטבילה ואח״כ ילדה הא ודאי פשיטא דקאי למקנת כסף הנימול לשמונה כיון שהוא מוזכר בברייתא וכיון שהוא מילה בזמנה דוחה את השבת אבל מספקא ליה אי קאי נמי ליליד בית הנימול לאחד וכמו שפירש או דילמא לא קאי כיון שאין מוזכר בברייתא ולפיכך פסק לחומרא א״נ שרבינו מפרש דאוקימתא דרב משרשיא דכיון שלקחה על מנת שלא להטבילה אע״פ שטבלה אחר שילדה כיון שלא טבלה קודם לידה מהני תנאיה דלקחה על מנת שלא להטבילה לפלג שיהא נימול לח׳ ורבי ירמיה דלא אוקמה הכי ס״ל דאפילו הכי מהני טבילה דאחר לידה ונימול לח׳ ומשום דמספקא ליה אי קי״ל כר״י או כרב משרשיא פסק לחומרא בענין שבת ולענין מילה נימול לח׳ שהוא הזמן הקבוע לכל הנימולים כן נראה לי בדעת רבינו :

ו לקח עבד גדול מן העכו״ם וכו׳ . יבמות פרק החולץ (דף מ״ח :) אריב״ל הלוקח עבד מן העכו״ם ולא רצה למול מגלגל עמו עד י״ב חדש לא מל חוזר ומוכרו לעכו״ם אמרוה רבנן קמיה דרב פפא כמאן דלא כרבי עקיבא דאי כרבי עקיבא הא אמר אין מקיימין עבדים שאין מלין א״ל רב פפא אפילו תימא ר״ע ה״מ היכא דלא פסקא למילתיה אבל היכא דפסקא למילתיה פסקא . ויש חילוק בין פירוש רש״י לפירוש התוספות בזה ואין בדברי רבינו הכרע : ואם התנה עליו וכו׳ . ג״ז שם שלח רבין משמיה דרבי אלעאי וכל רבותי אמרו לי משמו אי זהו עבד ערל שמותר לקיימו זה שלקחו רבו ע״מ שלא למולו אמרוה רבנן קמיה דרב פפא כמאן דלא כרבי עקיבא דאי רבי עקיבא הא אמר אין מקיימין א״ל רב פפא אפילו תימא ר״ע ה״מ היכא דלא אתני בהדיה אבל היכא דאתני אתני .

ומ״ש רבינו ובלבד שיקבל עליו שבע מצות היה נראה דקאי בין להמגלגל עמו י״ב חדש ותוך ומוכרו לעכו״ם בין להתנה עמו שלא ימול שכיון שזה נכנס ישראל שהרי עבד הוא חייב לכופו לקבל שבע מצות או יהרג כמ״ש רבינו פ״ז מהלכות מלכים ומלחמותיהם וכן צוה משה מפי הגבורה לכוף כל באי עולם לקבל מצות שנצטוו בני נח וכל מי שלא קיבל יהרג ולמד כן רבינו ממ״ש בפרק ד׳ מיתות רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי על שבע מצות בן נח נהרג אלא שמדבריו בפ״ד מהלכות איסורי ביאה נראה דלא קאי להיכא דהתנה עליו שלא ימול . ומ״ש הראב״ד יעכב מיד אין לנו עתה להרוג איש. יש לתמוה דאין כאן השגה על דברי רבינו שהוא ז״ל כתב דברי הגמרא ואם אין ידינו תקיפה כעונותינו לא מפני זה ה״ל להניח מלכתוב הדין, ואפשר שדעתו לומר דלא נימא דאפילו בזמן הזה שאין אנו יכולים להרגו מגלגל עמו י״ב חדש או אם התנה עליו מתחלה וכו׳ מותר לקיימו אפילו שלא יקבל עליו שבע מצות קמ״ל הראב״ד דכיון דאין אנו יכולים להורגו אם לא ירצה לקבל שבע מצות אסור לקיימו אפילו שעה אחת אלא ימכר מיד : ומ״ש ואין מקבלין גר תושב וכו׳ . סוף פרק המקדיש שדהו (ערכין כ״ט :) :

ז גר שנכנס וכו׳ . בפרק החולץ (יבמות מ״ז :) אמר רבי יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול . ומ״ש ואם מל כשהיה עכו״ם וכו׳ . גרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל״ה) ערלתו ודאי דוחה שבת ולא נולד כשהוא מהול שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית ובית הלל אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית אמר רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי וב״ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו על גר שנתגייר כשהוא מהול שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב״ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית איתמר רב אמר הלכה כתנא קמא ושמואל אמר הלכה כרבי שמעון בן אלעזר וכתב הרי״ף דאף ע״ג דפליגי רב ושמואל בהא מילתא קיימא לן כבתראי דאינון רבה ורב יוסף דאיתמר רבה אמר חיישינן שמא ערלה כבושה היא כלומר ואין מחללין ואמר רבה מנא אמינא לה דתניא רבי אלעזר הקפר אומר לא נחלקו ב״ש וב״ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו לחלל עליו את השבת שב״ש אומרים מחללין וב״ה אומרים אין מחללין מכלל דת״ק סבר דברי הכל אין מחללין עליו את השבת ומדנסבר רבה דהוא בתרא מהא מתניתא שמע מינה דהלכה היא ואע״ג דרב יוסף פליג הא קי״ל דהלכה כרבה לגבי רב יוסף שהלכך כרבה ס״ל דאמר חיישינן שמא ערלה כבושה וצריך להטיף ממנו דם ברית בחול אבל לא בשבת דמספקא לא מחללינן וכן הלכה : ובתב הר״ן ז״ל ואמר רבה מנא אמינא לה דלרשב״א ספק ערלה כבושה היא ואין מחללין פירוש דקים ליה לרבה דת״ק דרבי אלעזר הקפר היינו רשב״א והכי איתא בתוספתא ומ״ה דייק רבה אם איתא דלרשב״א צריך להטיף ממנו דם ברית ואפילו בשבת דודאי ערלה כבושה היא היכי א״ל רבי אלעזר הקפר לא נחלקו בחול שצריך להטיף אי אמר ת״ק ואפילו בשבת ואמר ליה איהו בחול אלא ודאי ת״ק דהיינו רשב״א בחול אמר ולא בשבת ומ״ה א״ל רבי אלעזר הקפר אין ודאי מודינא לך דנולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם בחול אבל במאי דאמרת דבגר שנתגייר כשהוא מהול פליג פליגנא עלך דבגר שנתגייר כשהוא מהול נד״ה צריך להטיף ממנו דם ברית ולא נחלקו אלא לחלל את השבת בנולד כשהוא מהול. כך נראה שפירשו הגאונים הילכך נקטינן בנולד כשהוא מהול שאע״פ שצריך להטיף ממנו דם ברית בחול אין מחללין עליו את השבת דספק ערלה כבושה היא ולענין גר שנתגייר כשהוא מהול כתב הרי״ף בסמוך שצריך להטיף ממנו דם ברית וכן כתב הרב בה״ג ז״ל והרמב״ם פ״א מהלכות מילה ולפי הפירושים שכתבתי הם סומכים על רבי אלעזר הקפר דאע״ג דשמואל אמר הלכה כרבי שמעון בן אלעזר איכא למימר דלאו לאפוקי מדרבי אלעזר הקפר בגר שנתגייר כשהוא מהול קאמר אלא ממאי

הגהות מיימוניות

[ג] וכן השיב בתשובותיו רב האי וכן פר״י ורי״ח ור״י אלפס וכן רבינו שמחה וכו׳ והיינו כשמואל דאמר הלכה כרשב״א דאמר לא נחלקו ב״ש וב״ה שצריך להטיף ממנו דם ברית ודלא כרב דאמר הלכה כת״ק דאמר ב״ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית ואע״ג דקי״ל הלכתא כרב באיסורי ה״מ כי פליגי אליבא דנפשייהו אבל הכא פליגי אליבא דתנאי וכן דקדק ר״י אלפס מדנמר רבה מתניא ברייתא ש״מ דסבירא ליה כן וכן הלכה והלכה כרבה לגבי רב יוסף וע״ש בגמרא וכן פסק בסה״ג שאין לזוז מדבריהם ודלא כה״ג שכתבו דגר שנתגייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית כרבי יוסי דפרק החולץ וכן ברש״י השר פליגי אי נימול דוקא ביום או אפילו בלילה משמע שכ״ע מודו שצריך להטיף ממנו דם ברית ובקטן שנולד כשהוא מהול כתב שאין צריך להטיף ממנו דם ברית והא״ם כתב דבין קטן הנולד כשהוא מהול ובין גר שנתגייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית דקיימא לן כרב דאמר הלכה כת״ק דאמר כו׳ עיין שם בספרו ובב״ד איתא להדיא כדברי רבינו המחבר וטעמו דבין קטן שנולד כשהוא מהול ובין גר שנתגייר כשהוא מהול דצריך להטיף ממנו דם ברית דגרסינן התם בפרשת ויהי אברם תני רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו ב״ש וב״ה על זה שנולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שהיא ערלה כבושה על מה נחלקו על מי שנתגייר כשהוא מהול שב״ש אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב״ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית רבי אליעזר בנו של ר׳ אלעזר הקפר אומר לא נחלקו ב״ש וב״ה לא על זה ולא על זה שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו על מי שנולד מהול שחל ח׳ שלו להיות בשבת שב״ש אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב״ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית רבי יצחק בר נחמני בשם רבי אומר הלכה כדברי התלמיד ע״כ ע״ש בתוספות פרק החולץ . הא לך תשובת רב האי גאון ור״י אלפס כתב בספרו בפרק רבי אליעזר וכן רבינו שמחה בספר עיטור ששאלת על שנולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית ומברכין עליו או לא כללו של דבר רבנן קמאי במתיבתא הסכימו צריך להטיף ממנו דם ברית בנחת תריכא מילתא למיבדק בידים ובגראות חפין ולא בברזלא דלא למיתוק ליה ואין מברכין על המילה אלא א״כ נראית לו ערלה כבושה והואין תנהרין האיך מלין אותו אם נראית לו ערלה ומפתינן לו הרבה ואין חוששין לשמיני שלא יבואו לידי סכנה כתב רבינו שמחה ראשון מברכין על המילה אלא להטיף ממנו דם ברית עד כאן : [ג] וכן כתב בהג״ה הסמוכה לעיל וכן ר״י אלפס ז״ל ואע״ג דמהול בארמיותיה צריך להטיף ממנו דם ברית דהא ערלתו כתיב אבל בעכו״ם דלא גלי לא גלי וצ״ע ורבינו שמחה כתב דקי״ל דא״צ להטיף ממנו דם ברית וכן פר״ח ועיין בתוספות פרק החולץ ע״כ :

מגדל עוז

לקח עבד גדול מן העכו״ם ולא רצה למול כו׳ עד אבל אם לא קיבל עליו שבע מצות יהרג מיד . סוף פרק החולץ (דף מ״ח) : כתב הראב״ד ז״ל יעכב מיד ואין לנו עתה להרוג איש עכ״ל : ואני אומר כי ר״מ ז״ל סידר כסדר התלמוד ערוך וקיצר הלכותיו ולכן קראהו משנה תורה כמו שכתבתי כמה פעמים וזה מסודר פרק ד׳ מיתות בהלכות בן נח ומצותיו וגזירותיו וגם סדרן ר״מ ז״ל פ״ח מהלכות מלכים ומלחמותיהם ומצות עשה נכתבים אעפ״י שאינן נוהגין וגם לא השיגו הראב״ד ז״ל ואם מפני שאין ידינו תקיפה וגם שהרבה מיתות בטלו בעונותינו ואפילו מישראל מ״מ דין ארבע מיתות לא בטלו ואם מפני שאינו נוהג כבר כתבו ר״מ ז״ל בסמוך לוה כדף מיד ולא סגל סקלטום בתמוה וקצת מגנין כמעשי ותדע בהגלותו ולכן אני מוצא מקום לתמוה זאת ותמה כיון נבהל ולא נבהיג כן דעתי מאד : ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג . בערכין פרק המקדיש (דף כ״ט) : גר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחלה . פרק רבי אליעזר דמילה שם : ואם מל כשהיה עכו״ם צריך להטיף ממנו דם ברית ביום שנתגייר . זו מפורש בהלכות ר״י אלפס ובהלכות גדולות : וכן קטן שנולד כשהוא מהול כו׳ עד בשמיני . שמעון ביבמות פרק הערל (דף ע״ח) :

להטיף ממנו דם [ז] ברית ביום השמיני. אאנדרוגינוס והוא הילוד שיש לו זכרות כזכר ונקבות כנקבה צריך למול אותו בשמיני. וכן יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות מלין את שתיהן בשמיני: **ח** אין מלין לעולם אלא ביום אחר עלות השמש. בין ביום השמיני שהוא זמנה בין שלא [ס] בזמנה שהוא מתשיעי והלאה שנאמר ביום השמיני ביום ולא בלילה. מל משעלה עמוד השחר כשר. וכל היום כשר למילה. ואעפ"כ מצוה להקדים בתחלת היום שזריזין מקדימין למצות: **ט** מילה בבזמנה דוחה את השבת. ושלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. ובין בזמנה ובין שלא בזמנה דוחה את הצרעת. כיצד שאם היתה בהרת בעור הערלה חותכה עם הערלה. אע"פ שקציצת נגע הצרעת בלא תעשה יבא עשה וידחה את לא תעשה: **י** * כשם שמילת הבנים דוחה את השבת כך מילת העבדים שהן נימולים לשמנה דוחה את השבת אם חל שמיני שלהן בשבת. חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה גשאע"פ שנימול לשמנה אינו דוחה את השבת: **יא** קטן [ו] שנולד כשהוא מהול. ומי שנולד בחדש השמיני לעבורו קודם שתגמר ברייתו שהוא כנפל מפני שאינו יחי. ויוצא דופן [ז] ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות אין דוחין את השבת אלא נימולין באחד

השגת הראב"ד

*כשם שמילת הבנים כו' עד אינו דוחה את שבת. כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כרבי חמא דמפליג בטבילה ולענין מידחי שבת לחומרא ולא דחי וא"כ במקנת כסף שנמול לשמונה נמי איכא לספוקי כי הא עכ"ל.

א טור י"ד סי' רס"ב סמ"ג עשין כ"ז. ב טור י"ד סי' רס"ו סמ"ג עשין כ"ח: ג טור י"ד סי' רס"ו סמ"ג עשין כ"ה ד טור י"ד סי' רס"ו.

כסף משנה

ממאי דקאמר ס"ק אליבא דב"ה דנולד כשהוא מהול אינו צריך להטיף ממנו דם ברית ואע"ג דרשב"א תרתי קאמר ואיהו פסק כשמא השכין דכוותה דלא נקטינן אלא בחדא וכ"ת אמאי דחקינן נפשין בהכי ולא אמרינן דפשוטא אכולה מילתא דרשב"א קאי ואמאי סמכינן טפי אדר"א הקפר מדרשב"א איכא לאומר דסוגיין בעלמא כר"א הקפר שייכא דתניא בפרק הערל (יבמות ע"ב:) אין לי נימול ביום אלא שנימול בזמנו לט' לי' לי"א וגר שנתגייר כשהוא מהול מנין אלמא צריך להטיף ממנו דם ברית ועוד דקי"ל בפרק החולץ (שם מ"ו.) כרבי יוסי דאמר לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וזה הכלל משמע בין לערל בין לנולד כשהוא מהול בין לערבי מהול בין לגבעוני מהול ועוד דתניא התם הרי שבא ואמר מלתי ולא טבלתי מטבילין אותו ומה בכך דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אין מטבילין אותו משום דחיישי' דילמא ערבי מהול הוא וצריך להטיף ממנו דם ברית וכן פירש"י ואיפסקא הלכתא כר' יוסי וליכא למימר דרבי יוסי לנולד כשהוא מהול הוא דחיים דנולד כשהוא מהול מיעוטא הוא ורבי יוסי לא חייש למיעוטא ואף ע"פ שיש לדחות ראיות הללו קבלת הגאונים תכריע עכ"ל הר"ן ז"ל. והרא"ש כתב תמהני על הרי"ף שכתב דהלכה כרבה שהוא בתרא ובתר דוכתי כתב דמאביי ואילך קי"ל כבתראי אבל קודם לכן קיימא לן כרב לגבי תלמיד ואילו נחלקו רבה ורב יוסף על רב יהודה היה הלכה כרב יהודה שהיה רבו של רבה ורב יוסף כל שכן שהלכה כרב רבו של רב יהודה כנגד רבה ורב יוסף עכ"ל. ואני אומר שחילוק אחר ראיתי בדבר דכשהתלמיד נחלק בחיי רבו אין הלכה כתלמיד במקום הרב משום דבכך ראה רבו דבריו ודחאם אבל כשנחלק התלמיד אחר מיתת רבו הלכה כבתראי וכיוצא בזה כתב מגיד משנה בפרק ב' מהלכות שבת ואם כן הכא נמי דאפליגו רבה ורב יוסף על רב אחרי מותו הלכה כוותייהו דבתראי נינהו ואע"ג דבכך נחלק שמואל עם רב והרי ראה רב דברי רבה ור"י ודחאם יש לומר דאע"ג דשמואל כרבה ורב יוסף סבירא ליה מכל מקום אינו אומר הדין מטעמם דשמואל פסק כרבי שמעון בן אלעזר ורב כתנא קמא והדין עמו לפסוק כרבים אבל רבה ורב יוסף מייתו מתניתא דרבי אלעזר הקפר דמשמע מינה דבין לתנא קמא בין לרבי אלעזר הקפר צריך להטיף ודילמא אי הוה שמיע ליה לרב האי מתניתא כוותיה הוה נקיט כוותה ועוד דאפשר דכי אמרינן אין הלכה כתלמיד במקום הרב היינו כשלא נחלק אחר עמו אבל הכא דשמואל פליג עליה הוה ליה רב לגבי שמואל ורבה ורב יוסף יחיד לגבי רבים. ודע שמה שכתב הרי"ף והע"ג דפליג עליה רב יוסף לא כתב כן לענין נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית דבהא ליכא פלוגתא בין רבה ורב יוסף דלסברייהו צריך להטיף אלא לענין חילול שבת קאמר דלרבה אין מחללין ולרב יוסף מחללין וקיימא לן כרבה דאין מחללין. אנדרוגינוס והוא הילוד וכו'. ברייתא שם (שבת קל"ה) ערלתו ודאי דוחה שבת ואין אנדרוגינוס דוחה שבת ואין מילה בח' תלויה בחילול שבת כמו שאוכיח בסמוך וכיון דלא הזכירו בברייתא חילוק בין אנדרוגינוס לשאר הנימולין אלא חילול שבת אלמא דלשאר דינין שוים הם וה"ה נימול לשמנה: וכן יוצא דופן וכו'. שם אמר רב אסי כל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לח' איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא ורב חייא בר רב חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין ע"כ לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לח' ודאי מהלינן ליה הא בהא תליא כתנאי יש יליד בית שנימול לח' וכו' כמ"ש לעיל בסמוך וכבר כתבתי דרבינו סובר דלא קיימא לן כרב אסי דאמר כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' וממילא לא קיימא לן כוותיה במאי דאמר הא בהא תליא אלא דעד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לשמונה מהלינן ליה וכתנא קמא דרבי חמא אבל לענין לחלל עליו את השבת כיון דאפליגו בה רב הונא ורב חייא בר רב ולא ידעינן הי מינייהו אסר והי מינייהו שרי נקטינן לחומרא ואין מחללין עליו את השבת ולכן כתב רבינו בפרק זה דיוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות אין מחללין עליו את השבת ופירוש יוצא דופן שאמו קשתה בלדתה וקרעו הדופן שלה והוציאוהו דרך שם ואין אמו טמאה לידה ומי שיש לו שתי ערלות פירש רש"י שיש לו שתי ערלות זה על זה ואמרי לה שני גידים ורבינו שכתב מלין את שתיהן בשמונה נוטה קצת לפירוש השני שהם שני גידים דאם לא כן הוה ליה למימר פורעין את שתיהן כו':

ח אין מלין לעולם וכו'. משנה פרק שני דמגילה (דף כ"ב). ומ"ש דבין בזמנה בין שלא בזמנה אינה אלא ביום ברייתא בתורת כהנים ואיתא בפרק הערל (יבמות ע"ב:) ומשמע התם דרבי יוחנן ורבי אלעזר סברי כוותה ואע"ג דאיתא התם ברייתא אחריתא דת"ק ורבי אלעזר פליגי במילתא הא תנא קמא סבר כאידך ברייתא והלכתא כוותיה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בפרק רבי אליעזר דמילה: ומ"ש ואעפ"כ מצוה להקדים וכו'. בריש פסחים (דף ד') אמרינן וביום השמיני ימול בשר ערלתו מלמד שכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות:

ט מילה בזמנה וכו'. פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ב) אפליגו רבי אליעזר ורבי עקיבא במכשירי מילה אי דחו שבת אי לאו ואמרינן בגמרא (דף קל"ב) ע"כ לא פליגי אלא במכשירין אבל מילה גופה ד"ה דוחה שבת מנ"ל אמר עולא הלכה ורבי יוחנן אמר אמר קרא ביום ביום אפילו בשבת. ומ"ש ושלא בזמנה אינה דוחה וכו' עד וידחה ל"ת. ברייתא שם מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה יו"ט אינה דוחה אלא בזמנה בלבד ולחד רבינו מכ"ש שאינה דוחה את השבת שלא בזמנה:

י כשם שמילת הבנים וכו'. נראה שלמד כן מדאמרינן דמילה בזמנה דוחה שבת וכל נימול לשמנה מילה בזמנה היא ודוחה את השבת אלא היכא דאיתמר בהדיא דאין מחללין או היכא דנחלקו ולא ידעינן הלכה כדברי מי: ומ"ש חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו וכו'. כבר נתבאר בראש הפרק:

יא קטן שנולד כשהוא מהול וכו'. כבר כתבתי בפרק זה שדעת רבינו לפסוק כרבי אלעזר הקפר דאמר לא נחלקו בית שמאי וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו לחלל עליו את השבת שבית שמאי אומרים מחללין ובית הלל אומרים אין מחללין וידוע דהלכה כב"ה: ומ"ש ומי שנולד בחדש השמיני וכו'. יתבאר בסמוך בס"ד: ויוצא דופן ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות. כבר נתבאר בפרק זה איש איש במקומו ופרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ד קל"ה) פליגי רבנן ורבי יהודה באנדרוגינוס ופסק רבינו כתנא קמא:

מי

משנה למלך

פ"א ט כיצד שאם היתה בהרת בראש הערלה כו'. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר רפ"י מהלכות טומאת צרעת):

י כשם שמילת הבנים דוחה את השבת וכו'. וכתב הטי"ד סימן רס"ו דישראל שהמיר ונשא ישראלית מלין בנו בשבת. וז"ל מרן בכ"מ ול"נ דאפילו נשוי מומרת נמי מלין בשבת בן הנולד משם שהרי הם חייבים בכל המצות וישראלית דנקט הטור אפשר דלאו לאפוקי מומרת אלא לאפוקי כותית ע"כ ופשט דברי הטור אינן מורין כן שהרי סיים דבריו וכתב ואין אנו מחזיקין אותו שיצא לתרבות רעה כיון שאמו ישראלית משמע דבנשוי שבת מומרת אין מלין את בניהם משום דאנו מחזיקין אותו שיצא לתרבות רעה וכ"כ הר"ב ס"ו והש"ך וכ"כ הטור א"ח כלל כ' סימן ל"א. ועיין עוד שם שכתב דמומר שנשא מומרת אין מלין בנו אפילו בחול ואין דבריו נראין בעיני:

מגדל עוז

אין מלין לעולם אלא ביום כו' עד מקדימין למצות. במגילה פרק הקורא למפרע (דף כ"ב) ובמסכת שבת פרק רבי אליעזר דמילה וביבמות פרק הערל: מילה בזמנה דוחה שבת וכו' עד את הצרעת. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ג): כיצד שאם היתה וכו' עד את לא תעשה. פרק רבי אליעזר דמילה ובתורת כהנים: כשם שמילת הבנים וכו' עד אינו דוחה את השבת. פרק רבי אליעזר דמילה: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי וכו' עד איכא לספוקי כי הא עכ"ל: ואני אומר כבר כתבתי שאינו מסופק כזה והדרכה פוסק להדיא כת"ק אחנס ת"ק לא פירש דבריו כרבי חמא ומיהו כי דייקת שפיר בנימול לשמונה פרק רבי אליעזר דמילה כוותיה סבירא ליה כמשמעות התלמודא דגרסינן בתוספתא אלא לת"ק בעלמא שלא משכחת לה אלא יליד בית נימול לאחד טפי משכחת לה אלמא כי היכי דמשכחת לה נימול לשמונה לרבי חמא הכי נמי משכחת לה לת"ק ויש לפרש כפרש בתלמוד בין ילדה ואח"כ הטבילה לטבילה ואחר כך ילדה לכולי עלמא ועוד דבברייתא דתוספתא כהאי גרס לה הכי להדיא אליבא דר"מ וגירסת ספרדים ובנוסחאות דר' אחאי משכחת וכן מנאחיו ריש פ"ב דמסכת נדרים שמיה סתם בלא פלוגתא כלל ומבואר הדרינן לבלא דינן מילה בזמנה דוחה את השבת ושלא בזמנה אינה דוחה את השבת ולא משום חומרא לחוד אלא משום דינא וכן כתב ר"י אלפס ז"ל וכן הסכים הר"ם מקוצי ז"ל ומסכמת רבותינו בעלי התוספות ז"ל והר"ן: קטן שנולד כשהוא מהול כו' עד שאין דוחין את השבת מספק. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ה):

הגהות מיימוניות

[ד] התוספות כתבו דמשמע לן הילכתא כרב דפסק כת"ק דאמר קטן אין צריך להטיף ממנו דם ברית מדאמר רב אדא תיתי לי דעברי אדרב ודוקא קטן דגלי קרא אבל גר דלא גלי צריך להטיף ממנו דם ברית מסברא כן תירצו דברי ה"ג וע"ש ע"כ: [ס] בספרי אין לי אלא הנימול לח' שהוא נימול ביום מניין לט' לי' לי"א וכו' ת"ל וביום וכת"ק דברייתא דפרק הערל ודלא כרבי אלעזר ברבי שמעון דפליג עליה וכן השיב מורי רבינו שי' ואם מל בלילה בין קטן בין גר צריך להטיף ממנו דם ברית ביום כדאשכחן דבר שמצותו בלילה אם עשאו ביום אינו כשר כגון קצירת העומר הה"ח דבר דמצותו ביום אם עשה בלילה דאין כשר וכן מוכח לשון העמוד: [ו] וכן פירש ר"ת שעל קטן שנולד מהול אין מחללין את השבת להטיף ממנו דם ברית וכן ר"י אלפס וכן רבינו שמחה ורוקח וכן הארכתי לעיל מבראשית רבה ע"כ: [ז] כת"ק ודלא כר"י דמתיר באנדרוגינוס אבל ר"ח כתב יש מי שאומר דאין הלכה כרבי יהודה איא כרבנן ומדחוינן רב חסדא דדייק טעמא דר"י ש"מ דהילכתא כוותיה אמנם ר"י אלפס פסק נ"כ כת"ק בשם גאון והכי מסתברא ליה דיחיד ורבים הלכה כרבים וכו' וכן בס"ת כתב כרבינו המחבר ע"כ:

באחד בשבת שהוא יום תשיעי שלהן: **יב** מי שנולד בין השמשות [ח] ספק ביום ספק בלילה מונין מן הלילה ונימול לתשיעי שהוא ספק שמיני. ואם נולד ערב שבת בין השמשות אינו דוחה את השבת אלא נימול באחד בשבת. שאין דוחין את השבת מספק: **יג** ה מי שנולד בחדש השמיני. אם היה שלם בשערו ובצפרניו הרי זה ולד שלם ובן שבעה הוא אלא [ט] שנשתהה ומותר לטלטלו בשבת ואינו כאבן ומלין אותו בשבת. אבל אם נולד ושערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן הרי זה בן שמנה ודאי שלא היה ראוי להולד אלא בתשעה ויצא קודם שיגמר. ולפיכך הוא חשוב כאבן ואסור לטלטלו בשבת. ואעפ"כ אם שהה שלשים יום הרי הוא ולד של קיימא. והרי הוא כשאר הנולדין לכל דבר. שכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל: **יד** מי שנולד בחדש השביעי לעבורו אם נולד שלם הרי זה ולד של קיימא ומלין אותו בשבת. ספק בן שבעה ספק בן שמנה מלין אותו בשבת על כל פנים. * אם בן שבעה הוא ושלם הוא בדין הוא שידחה שבת. ואם בן שמנה הוא הרי זה שמל כמחתך בשר הוא לפי שזה נפל אם הוא בן שמנה: **טו** הוציא העובר ראשו חוץ למעי אמו בין השמשות אע"פ שלא יצא כולו אלא בלילי שבת אין מלין אותו בשבת. וכל מי שאינו דוחה את השבת [י] אינו דוחה את יום טוב ראשון ודוחה את יום טוב שני. ובשני ימים טובים של ראש השנה אינו דוחה לא את הראשון ולא את השני. וכן מילה שלא בזמנה אינה דוחה את שני ימים

ה טור שם:

כסף משנה

יב מי שנולד בין השמשות וכו. משנה פרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ז):

יג מי שנולד בחדש השמיני וכו'. ביבמות (דף פ') פרק הערל ובן שמונה מי קא חיי והתניא בן שמונה הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו כלומר ואם היה יכול להיות בן קיימא לא היה אסור לטלטלו הכא במאי עסקינן כשנגמרו סימניו דתניא איזהו בן שמונה כל שלא כלו לו חדשיו רבי אומר סימנין מוכיחין עליו שערו וצפרניו שלא גמרו טעמא דלא גמרו הא גמרו אמרינן בר שבעה הוא ואשתהויי הוא דאשתהי ופוסק רבינו כרבי אי משום דאמרינן בגמרא דרשב"ג דאמר בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ה:) כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל כרבי ס"ל דהיינו טעמיה דרבן שמעון בן גמליאל דאף ע"ג שלא כלו לו חדשיו כיון ששהה שלשים יום אנו אומרים לשבעה נגמרה צורתו ואשתהי עד שמיני ומשמע ספק הלכה כרבן שמעון בן גמליאל בפרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ו) וכיון דרבי ורשב"ג סברי דאפשר לבן שבעה לשהות עד חדש השמיני הכי קי"ל ולא כת"ק דרבי דאמר כל שלא כלו לו חדשיו כלומר דכיון שלא כלו לו חדשיו ודאי לאו בר קיימא הוא דאינו עשוי לשהות וכיון דלא קי"ל כת"ק דרבי ממילא נקטינן כרבי בנגמרו סימנין וכרשב"ג בשהיי' שלשים יום דרשב"ג לא שני ליה בין גמרו ללא גמרו דבכל גווני איירי דבין גמרו בין לא גמרו אי שהה שלשים יום אינו נפל וכי איפסקא הלכה כרשב"ג היינו לענין שאם שהה שלשים יום אינו נפל אבל לענין גמר סימנין נקטינן כרבי. ועוד יש לומר שסובר רבינו דרבן שמעון בן גמליאל בשהייה להודא בלא גמר סימנין מכשיר ויודה נמי לרבי בגמר סימנין דעדיפי משהייה להודא וכיון דקיימא לן כרשב"ג קיימא לן כרבי וא"כ כי גמרו סימנין אינו כאבן ומותר לטלטלו ולמולו וכי לא גמרו הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו וכיון דכנפל גמור חשבינן ליה וליכא נד מצוה כלל לא צריכין טלטול כדי למולו ואע"פ שכתב רבינו אבל אם נולד ושערו לקוי וכו' ולא הזכיר שאין מלין אותו סמך על מה שאמר למעלה ומי שנולד בחדש השמיני קודם שנגמר ברייתו שהוא כנפל מפני שאינו חי אין דוחין את השבת ואם כן מה שאמר אין דוחין שבת לנדדין קאי' דטעמא דנולד בחדש השמיני היינו משום איסור טלטול דמשום חבורה ליכא דמחתך בשר בעלמא וכל אינך דמייתי התם טעמא דידהו משום המילה הוא שעושה חבורה בשבת: ומה שאמר ואעפ"כ אם שהה וכו'. היינו מימרא דרבן שמעון בן גמליאל שכתבתי:

יד מי שנולד בחדש השביעי וכו'. למד רבינו כן מדתניא (יבמות פ':) אי זהו בן שמנה כל שלא כלו לו חדשיו רבי אומר סימנין מוכיחין עליו שערו וצפרניו שלא גמרו וסובר רבינו דבדברי רבי איכא קולא וחומרא קולא שאע"פ שנולד בחדש השמיני כיון שגמרו סימנין הרי הוא בן קיימא דבן שבעה הוא אלא דאשתהי. חומרא שאם נולד בשביעי ולא גמרו סימניו הרי הוא כנפל דבן שמנה הוא אלא שקדם להולד. ולא כתב רבינו ואם לא נולד שלם אינו ולד של קיימא ואין מלין אותו משום דמכלל הן אתה שומע לאו ובנולד בשמיני כתב אבל אם נולד ושערו לקוי וכו' לאשמועינן דאף על פי כן אם שהה שלשים יום הרי הוא ולד של קיימא: ספק בן שבעה ספק בן שמונה. בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ה קל"ו) תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי מימהל היכי מהלינן ליה אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממה נפשך אי חי שפיר קא מהיל ואי לאו מחתך בשר בעלמא הוא והלא הא דתניא ספק בן שבעה ספק בן שמיני אין מחללין עליו את השבת אמאי נמהליה ממה נפשך אמר מר בריה דרבינא מימהל הכי נמי מהלינן ליה לא נצרכה אלא לאכשירי מילה ואליבא דרבי אליעזר דאמר מכשירי מילה דוחין את השבת. ורבינו סובר דרבן שמעון בן גמליאל כללא כייל בין לנולדים לשמונה ודאי בין לנולדים לספק בן שבעה ספק בן שמונה או ספק בן תשעה ספק בן שמונה דבין לא גמרו סימניהם כיון ששהה שלשים יום אינו נפל ופריך הא לא שהה ספיקא הוי האידנא דנקטינן למימהל הספיקות היכי מהלינן אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממה נפשך וכיון דקיימא לן כרבי כמו שהוכחתי בסמוך אית לן למיחש הא דרב אדא דוקא בנגמרו וז"ש רבינו אם בן שבעה הוא ושלם הוא וכו'. ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב ספק בן שבעה ספק בן שמונה מלין אותו בשבת עכ"פ אם בן שבעה הוא ושלם הוא בדין הוא שידחה שבת דמשמע דמיירי כשנגמרו שערו וצפרניו וכן הבין הטור דברי רבינו וקשה דאם כן היאך כתב ואם בן שמונה הוא הרי זה שמל כמחתך בשר הוא לפי שזה נפל והרי כתב לעיל שמי שנולד בחדש השמיני אם היה שלם בשערו ובצפרניו הרי זה ולד שלם וכו' ומי נגע ספק בן שבעה ספק בן שמונה ממי שנולד בחדש השמיני. ויש לומר שפירוש דבריו כך הם אם בן שבעה הוא כלומר שנולד בחדש השביעי או אפילו שנולד בחדש השמיני היה בן שבעה אלא שנשתהה עד שמיני הואיל ושלם הוא בשערו ובצפרניו בדין הוא שידחה שבת כמו שקדם בדין נולד בשמיני או נולד בשביעי ואם בן שמונה הוא כלומר שנולד בשמיני וגם לא היה ראוי להולד אלא בתשעה ויצא קודם שיגמר דאע"ג דאמרינן דבן שמונה שנגמרו שערו וצפרניו מלין אותו בשבת לאו משום דברי לן דבן קיימא הוא אלא לפי שבן שבעה עשוי הוא לשהות ורוב הנולדים הם בני קיימא אמרינן דבן קיימא הוא שלכן דקדק רבינו בלשונו ובנולד בשמיני כתב הרי זה ולד שלם ובנולד בשביעי כתב הרי זה ולד של קיימא וא"כ אם זה בן שמונה הראוי להולד בתשעה הוא והרי הוא כאבן הרי זה שמל כמחתך בשר הוא כלומר וליכא איסורא דאורייתא ואע"ג דאיכא איסור טלטול בכה"ג דקרוב הדבר שעושה מלוה לא גזור רבנן ואע"פ שמענה זו של מה נפשך אם בן שבעה הוא וכו' שייכא בנולד בשמיני או בשביעי לא כתבה רבינו שם וכתבה כאן לפי שבגמרא לא הוזכר מ"כ זה אלא בענין הספיקות וככר נודע דרך רבינו להעתיק ענייני הגמרא כאשר הם במקומם ואף ע"ג דתנן בפרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ד:) ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליהן את השבת אתיא כרבי אליעזר למכשירי מילה דאמר דאין מחללין כדאוקימנא ברייתא (שם קל"ו) אי נמי הכי ספק עניינו נולד בין השמשות ואע"ג דתני ליה בהדיא לקמן איכא למימר דתני והדר מפרש. ומדברי ת"מ בפ"א מהלכות יבום נראה שהוא מפרש דברי רבינו דהא דספק בן שבעה ספק בן שמונה בשלא גמרו שערו וצפרניו וקשה לי עליו דכיון דבין בנולד בשביעי בין בנולד בשמיני אם לא גמרו סימניו אין מלין אותו בשבת כשהוא ספק בן שבעה ספק בן שמונה ולא גמרו סימניו למה ימולו אותו מי עדיף ספק בן שבעה ספק בן שמונה מודאי בן שבעה. וי"ל לדעתו שהוא מפרש דברי רבינו דבנולד בחודש השביעי אפילו לא גמרו שערו וצפרניו אם אבריו שלמים הוי ולד קיימא ומ"ה שינה לשונו בנולד בשביעי וכתב אם נולד שלם ולא כתב אם גמרו שערו וצפרניו כמו שאמר בנולד בשמיני ובהכי אתי שפיר מ"ש ספק בן שבעה ושלם הוא כלומר שהוא שלם באבריו בדין הוא שידחה שבת ואם בן שמונה הוא כלומר וכיון שלא גמרו שערו וצפרניו הוי נפל וה"ז כמחתך בשר. והספר שלמד כן מדתניא בפרק רבי אליעזר בן שבעה מחללין עליו את השבת ובן שמנה אין מחללין והיינו ודאי בשלא גמרו שערו וצפרניו היא דאי גמרו ודאי מחללין אפילו בן שמנה הילכך ע"כ שלא גמרו שערו וצפרניו היא ואפילו הכי קתני בבן שבעה מחללין אלא שקשה לי מהיכן הוציא מה שכתב אם נולד שלם כלומר באבריו וכמו שפירשתי:

טו הוציא העובר ראשו וכו'. בנדה פרק יוצא דופן (דף מ"ב:) ההוא גברא דאתי לקמיה דרבא ואמר ליה מהו למימהל בשבת ואמר ליה איתא לי איזי נוסא דעובדא היכי הוה אמר ליה שמעית ולד דעין כלומר שצעק אסניא דמעלי שבתא כלומר בין השמשות ולא אתיליד עד שבתא אמר ליה הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא כלומר שאילולא כן לא היה צועק דכל זמן שהוא במעי אמו פיו סתום הוי מילה שלא בזמנה וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת: וכל מי שאינו דוחה את השבת. משנה פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ז) נולד בין השמשות של ע"ש נימול לעשרה יו"ט אחר השבת נימול לי"א שני י"ט של ר"ה נימול לי"ב ומדקתני שני י"ט של ר"ה וכו' משמע דרישא אפילו היכא דעבדי י"ט שני של גליות נימול לי"א ומשמע לרבינו דהוא הדין לכל מי שאינו דוחה את השבת שהוא דוחה את י"ט שני של גליות. ומ"מ יש לדקדק בלשון רבינו שכתב וכן מילה שלא בזמנה וכו' ומדרבא ממנו אנו למדים לכל הנך ולמה כתבם בלשון וכן. ודע שהרא"ש בתשובה חלק על רבינו וכתב דמילה שלא בזמנה אינה דוחה

הגהות מיימוניות

[ח] ורי תשיב בתשובה אם כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראה ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא לאחר שבת אבל אם שתו הכוכבים אחרי כן אם לפי השהייה נראה לתן שהוא יום בהוצאת הראש אין להן אלא מה שעיניהם רואות ויהיה נימול לח' ואפילו בשבת ע"כ בס"ה וכ"כ מורי רבינו שמחה בתשובה ואינו תלוי כלל בתפלה אם קבלו שבת מבעוד יום לא להקל ולא להחמיר אלא מן יציאת הכוכבים: [ט] וכן פר"י ר"ם הערל דאמר תאי בר ז הוא וכו': * [כתב הטור יו"ד סימן רסו וז"ל לשון הרמב"ם מלין אותו בשבת עכ"פ אם בן ז' הוא ושלם בדין הוא שידחה ואם בן ח' הוא כמחתך בשר בעלמא וראה מדבריו שר"ל כשגמרו שעריו וצפרניו ונראה דאפילו לא גמרו שעריו וצפרניו שרי במה נפשך אבל בן ח' שלא גמרו וכו' ע"ש:] [י] אבל יו"ט שני של גליות דוחה וכו, פסק בס"ה כרטוכה פרק רבי אליעזר אבל נפלים שנהגו להסיר ערלתן אפילו ביו"ם שני של גליות אינו דוחה דהא דאמרינן יו"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן היינו רוקא מת שהית בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש בשהייתו בזיון אבל נפלים דאין מצוה לקוברן כדמשמע בכמה מקומות בתלמוד שמטילין אותן לבור אין ירט נדחה על עסקי קבורתו ועוד דמה שנהגו להסיר ערלתו אין מנהג של תורה ואפילו אם תאמר דאינו אלא כמחתך בשר בעלמא מ"מ אסור לטלטלו כאבן ומה שנהגו להסיר בחול משום תקנת הפרשים דאמרינן בב"ר שתקב"ה מעביר את הערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנן על פושעי ישראל וכו' וה"ע:

מגדל עוז

מי שנולד בחדש השמיני וכו' עד קודם שיגמר. פרק הערל (דף פ'): ולפיכך הוא חשוב כאבן עד לטלטלו. פרק הערל ופרק רבי אליעזר דמילה: ואעפ"כ אם שהה שלשים יום וכו' עד אם הוא בן שמונה. פרק רבי אליעזר דמילה: הוציא העובר ראשו וכו' עד אין מלין אותו בשבת. במסכת נדה פרק יוצא דופן (דף מ"ב): וכל מי שאינו דוחה את השבת וכו' עד של ראש השנה. פרק רבי אליעזר דמילה:

ימים טובים של ראש השנה * : **טז** ׳חולה אין מלין אותו עד שיבריא. ומונין לו מעת שיבריא מחוליו שבעה ימים מעת לעת ואח"כ מלין אותו. במה דברים אמורים בשחלצתו חמה וכיוצא בחולי זה אבל אם כאבו [ב] לו עיניו בעת שיפתחו עיניו וירפאו מלין אותו מיד וכן כל כיוצא בזה: **יז** ׳קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר אין מלין אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאים. וכן אם היה אדום ביותר כמי שצבעו אותו אין מלין אותו עד שיבלע בו דמו ויחזרו מראיו כשאר הקטנים מפני שזה חולי הוא. וצריך להזהר בדברים אלו הרבה: **יח** אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה שהכשילה את כחו. וכן מלה את השני [ג] ומת מחמת מילה בין מבעלה הראשון בין מבעלה השני הרי זה לא ימול את השלישי בזמנו. אלא ממתינין לו עד שיגדיל ויתחזק כחו. אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי. שסכנת נפשות דוחה את הכל. ואפשר למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם:

פרק שני

א הכל ׳כשרין למול ואפילו ערל ועבד [א] ואשה וקטן מלין במקום שאין שם איש. אבל עכו"ם לא ימול כלל ואם מל אינו צריך לחזור ולמול [ב] שנייה. ׳ובכל מלין ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר שכורת. ולא ימול בקרומית של קנה מפני הסכנה. ומצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספרים. ונהגו כל ישראל בסכין: **ב** כיצד מוהלין חותכין את כל העור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה. ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה. ואח"כ מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה. וכל מי שאינו מוצץ מעבירין אותו. ואחר שמוצץ נותן עליה אספלנית או רטייה וכיוצא בהן: **ג** יש ׳ציצין מעכבין את המילה ויש ציצין שאין מעכבין את המילה. כיצד אם נשאר מעור הערלה עור החופה רוב גבהה של עטרה הרי זה ערל כמות שהיה. וזה העור הוא ציץ המעכב. ואם לא נשאר ממנו אלא מעט שאינו חופה רוב גבהה של עטרה זהו ציץ שאינו מעכב: **ד** המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על הציצין שמעכבין

א טור י"ד סי' רס"ב סמ"ג עשין כ"ח : ב טור י"ד סי' רס"ד : ג טור י"ד סימן רס"ד סמ"ג עשין כ"ח : א טור וסמ"ג שם :

כסף משנה

דוחה אפילו יו"ט שני של גליות ומתניתין דלא אפשר נימא לי"ב אלא בשני י"ט של ר"ה אין ראיה דמתניתין השנית בא"י עכ"ל:

טז חולה אין מלין אותו וכו'. משנה שם קטן החולה אין מלין אותו עד שיבריא ובגמרא אמר שמואל חלצתו חמה כלומר שחלף ממנו החולי ולא מגופו נותנין לו כל שבעה להברותו איבעיא להו מי בעינן מעת לעת וכתב הרי"ף ואיפשטא דבעינן מעת לעת וכתב הר"ן ז"ל ונאו דאפשיטא הכא אלא בריש הערל (יבמות ע"א) הוא שאמרו כן ועל זה תמה הרב ז"ל והרא"ש כתב וכיון דספק נפשות הוא יהבינן ליה מעת לעת: ומ"ש רבינו אבל אם כאבו לו עיניו וכו'. הוא מדאמרינן בהערל מילת זכריו דאיתנהו בשעת אכילת פסח וליתנהו בשעת עשייה היכי משכחת לה ואוקימנא כגון שחלצתו חמה ונתרפא זה שבעה ימים ושלם מעת לעת בשעת אכילה ורב פפא אוקמא כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח ביני וביני כלומר בין עשייה לאכילה ואי הוה בעינן שבעה מעת לעת כדכייבי ליה עיניה מאי קאמר כגון דכאיב וכו' אכתי לא מטא זמן חיוביה אלא ודאי אין צריך להמתין אלא מלין אותו מיד. וכתב הר"ן דה"ה בכל חולי שאינו תולי כל הגוף אלא חולי של אבר אחד שכיון שנתרפא אותו אבר מלין אותו מיד וכן כתב הטור:

יז קטן שנמצא בשמיני שלו וכו'. מימרא דאביי פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ד):

יח אשה שמלה בנה ראשון ומת. בסוף הבא על יבמתו (יבמות ס"ד) מלה ראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול דברי רבי רשב"ג אומר שלישי תמול רביעי לא תמול ונחלקו ג"כ בשאר דברים אי בתרי זימני הויא חזקה או בתלתא ואסיקנא בנשואין ומלקות כרבי וסתות ושור המועד כרבן שמעון בן גמליאל וכתב הרי"ף ומסתברא דמילה כנשואין דבתרי זימני הויא חזקה דספק נפשות היא וספק נפשות להקל והיינו ודאי אפילו אין בו שום חולי משום דאיכא משפחה דרפי דמה דאי אית ביה שום חולי מאי איריא שלישי אפילו הוא ראשון נמי אלא ודאי כדאמרן. וממה שאמרו מלה ראשון ולא אמרו מל ראשון וכו' בלשון זכר למד רבינו דבין שהשלישי מבעלה ראשון אבי האחים בין מבעלה שני לא תמול: אין מלין אלא ולד וכו'. עד סוף הפרק הם דברי רבינו לתת טעם לדינים האמורים:

פ"ב א הכל כשרים למול וכו' פרק התכלת (מנחות מ"ב) ופ"ב דע"ז (דף כ"ז) איתמר מנין למילה בעכו"ם שהיא פסולה דארו בר פפא אמר משמיה דרב ואתה את בריתי תשמור רבי יוחנן אמר המול ימול המל ימול מאי בינייהו איכא בינייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול איכא דאיתתא כמאן דמהילא דמיא: וכתב הרי"ף בסוף פרק רבי אליעזר דמילה הילכך היכא דליכא גברא יהודאה דידע למימהל ואיכא איתתא יהודיתא דידעא למימהל ומהלא שפיר דמי דהלכה כרבי יוחנן דקי"ל רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ואסיקנא בפ"ב דע"ז דלכ"ע ערבי מהול פסול למול וישראל ערל כשר למול. וז"ש רבינו הכל כשרים למול ואפילו ערל כלומר ישראל ערל ועבד דמצות שהעבד חייב בהם אשה חייבת בהם וכיון דאשה כשרה ה"ה לעבד וקטן עדיף מעבד ואשה שהרי עתיד לבא לכלל מצוה. ומ"ש במקום שאין שם איש הוא ממ"ש הרי"ף הילכך היכא דליכא גברא וכו' אלמא שצריך לחזור אחר איש: ומ"ש ואם מל אינו צריך לחזור ולמול שנייה. למד כן מדאמרינן בהתכלת (מנחות מ"ב) אמר רב ציצית אין צריך ברכה בשעת עשייה ורמי רב חסדא עליה מאידך דאמר רב דציצית בעכו"ם פסולה והאי מאי רומיא קסבר רב חסדא כל מצוה שכשירה בעכו"ם אין ישראל צריך לברך וכל מצוה שפסולה בעכו"ם בישראל צריך לברך וכללא הוא והרי מילה דכשרה בעכו"ם דתניא עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה כותי וארמאי ימול ארמאי ואל ימול כותי דברי ר"מ רבי יהודה אומר כותי ולא ארמאי ובישראל צריך לברך מידי הוא טעמא אלא לרב רב מיפסיל פסיל דאיתמר מנין למילה בעכו"ם שפסולה דאמרו בר פפא משמיה דרב אמר וכו' ומדקאמר דגמרא פריך ממילה בעכו"ם דכשרה ומהדר מידי הוא טעמא אלא לרב משמע דכל הנך רבנן פליגי עליה וסברי כרבי יהודה וחכמים ורבי יוסי דסברי בפרק ג' דע"ז (דף כ"ו וכ"ז) דמילה בעכו"ם כשרה אי לאו משום שמא יעשנו כרות שפכה ורב ס"ל כרבי יהודה הנשיא דאמר התם דפסולה ואפשר דרבי יוחנן נמי ס"ל דמילה בעכו"ם כשרה וכי אמר המול ימול המל ימול לאו אמנין למילה בעכו"ם דפסולה קאי אלא ה"ק לרבי יוחנן פסולא ליכא אבל אסמכתא בעלמא איכא למימר דלכתחילה לא מדכתיב המול ימול דלרבי יוחנן לא מיפסיל מדאורייתא דאמרינן התם כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן אם היה רופא מומחה מותר וליכא למימר דהכי אמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן דאם כן הו"ל לאסוקי הכי ואפשר דאפילו רב נמי סבר דכשרה ככולהו הנך תנאי אלא בטעמא דרבי יהודה הנשיא איפליגו רב ורבי יוחנן דהד מסיק לה מהאי קרא דלרב כי תניא בברייתא מנין למילה בעכו"ם שפסולה שנאמר ואתה את בריתי תשמור מאלו התיבות עצמן מסיק לה ולר"י הו"ל כאומר וכו' ומסיק לה מהמול ימול דכתיב בפרשה וכי אמרינן בהתכלת מידי הוא טעמא אלא לרב דחייה בעלמא היא נוטר דכי אמר רב מנין למילה בעכו"ם שפסולה אליבא דנפשיה קאמר ומיהא קושיא דמילתא לאו הכי הוא דאל"ם הכי לימא רב הלכה כרבי יהודה הנשיא אלא ודאי כדאמרן. ולפי זה קשה למה לא כתב רבינו שאם היה רופא מומחה מותר ואפשר דרבינו מספקא ליה אי רב ורבי יוחנן סבירא להו דמילה בעכו"ם פסולה וכיון דאינהו ס"ל הכי קיימא לן או אי סבירא להו דכשרה אלא בטעמא דרבי יהודה הנשיא פליגי וכדפרישית ולפיכך פסק דלכתחילה לא ימול ואם מל אינו צריך לחזור ולמול שנייה וזה נראה לי עיקר:

ובכל מלין וכו'. ולא ימול בקרומית וכו'. פרק קמא דחולין (דף י"ז:) אמר רב חסדא חמשה דברים נאמרו בקרומית של קנה אין שוחטין בה ואין מלין בה וכו' ופירש"י משום דמשום דסדוקין אותה קסמים ניתזים ממנה ואיכא סכנה במילה שלא תנקוב הגיד ומשוי ליה כרות שפכה. ומה שאמר ומצוה מן המובחר וכו':

ב כיצד מוהלין וכו'. [מבואר במשנה פרק ר"א דמילה (קל"ז:) מל ולא פרע כאילו לא מל]. וכל מי שאינו מוצץ וכו'. מימרא דרב פפא פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ג):

ג יש ציצין מעכבין וכו'. משנה (שם קל"ז) אלו הן ציצין המעכבין בשר החופה רוב העטרה אינו אוכל בתרומה ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין ובגמרא אמר רבי אבינא אמר רבי ירמיה בר אבא בשר החופה את רוב גובהה של עטרה ופירש"י לא תימא רוב העטרה דקתני מקיפתן רוב היקפה אלא אפילו רוב גובהה במקום אחד:

ד המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין וכו'. ברייתא (שם קל"ג:) כלשון רבינו ופירש"י המל בשבת כל זמן שהוא עוסק בה שלא סילק ידיו אם ראה שנשתיירו בה ציצין בין מעכבין בין שאינן מעכבין חוזר ומתקן דכולה חדא מילתא היא והרי ניתנה

מגדל עוז

חולה אין מלין אותו וכו' עד וכן כל כיוצא בזה. ביבמות פרק הערל (דף ע"א) ובשבת פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ז) : קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק וכו' עד שיגדיל ויתחזק כחו. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ד) ופרק אלו טריפות (דף מ"ז) ופרק הבא על יבמתו (דף ס"ד) : אין מלין ולד שיש בו חולי וכו' עד סוף הפרק. פרק רבי אליעזר דמילה.

פ"ב הכל כשרין למול וכו' עד שנייה. במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ז) ומגיה אותה ר"י אלפס ז"ל פרק רבי אליעזר דמילה : ובכל מלין כו' עד ובכל דבר שכורת ולא ימול בקרומית של קנה מפני הסכנה. פרק קמא דמסכת חולין (דף י"ז) : ומצוה מן המובחר למול בברזל וכו' עד שיראה בשר העטרה : ואחר כך מוצץ את המילה וכו' עד וכיוצא בהן. פרק ר' אליעזר דמילה (דף קל"ג קל"ז) : יש ציצין מעכבין וכו' עד למול פעם שנייה. פרק רבי אליעזר דמילה שם ופ' הערל (דף ע"ח).

הגהות מיימוניות

*) [כתב הטור על לשון זה ז"ל וא"א ז"ל כתב בתשובה דמילה שלא בזמנה אינה דוחה אפילו יו"ט שני של גליות ע"כ : [ב] ורבינו שמחה כתב וז"ל ולא איתבריר לן אי דוקא נקט דכאיב ליה עיניה לא מהלינן ליה דשורייקי דעינא בליבא תלוי אבל כאב דשאר איברים מהלינן ליה או דילמא לא שנא ובס"ה כתב כרבינו המחבר אבל אם כאבו לו עיניו כו' וכיוצא בזה וכו' ע"כ : [ג] מעובדא דרבי נתן הבבלי אבל אם נראה בו חולי או שלא נפל בו דמו אפי' הראשון לא תמול עד שיבריא כמבוא לעיל וכן הורה מורי רבינו שיחיה בילד שלא נפל בו דמו ודחה שלמולו ימים רבים עד שנפל בו דמו ואע"פ שלא מת לה בן לאשה הזאת מעולם ע"כ : [א] כרבי יוחנן ודלא כרב דאסר כדאיתא פ"ק דע"ז וכן ראב"ם וכן רבי שמחה וכן ס"ת ויש ס"ה כתוב בו שבוש דרבי יוחנן פוסל וליתא כדאיתא התם ע"כ : [ב] ע"ש פ"ב דע"ז ובס"ה כתב שיש להטיף ממנו דם ברית ע"כ ·

שמעכבין בין על ציצין שאין מעכבין. פירש על * ציצין המעכבין חוזר. על ציצין שאינן מעכבין אינו חוזר. מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל: **ה** קטן שבשרו רך ומדולדל ביותר או שהיה בעל בשר עד שיראה כאילו אינו מהול רואין אותו בעת שיתקשה אם נראה שהוא מהול אינו צריך כלום. וצריך לתקן את הבשר מכאן ומכאן מפני מראית העין. ואם בעת שיתקשה לא נראה מהול חוזרין וקוצצין את הבשר המדולדל מכאן ומכאן עד שתראה העטרה גלויה בעת קישוי. ודבר זה מדברי סופרים אבל מן התורה אע"פ שהוא נראה כערל הואיל ומל אינו צריך למול פעם שנייה: **ו** [א]עושין כל צרכי מילה בשבת. מלין ופורעין ומוצצין וחוזר על ציצין המעכבין אע"פ שפירש. ועל ציצין שאין מעכבין כל זמן שלא פירש. ונותן עליה אספלנית. אבל מכשירי מילה אינן דוחין את השבת. כיצד הרי שלא מצאו סכין אין עושין סכין בשבת ולא מביאין [ג] אותו ממקום למקום. ואפילו מבוי שאינו מעורב אין מביאין אותו מחצר לחצר. ואין עירוב מדבריהם נדחה מפני הבאת הסכין הואיל ואפשר להביאו מערב שבת: **ז** וכן אין שוחקין לה סממנין ואין מחמין לה חמין. ואין עושין לה אספלנית. ואין טורפין יין ושמן. ואם לא שחק כמון מערב שבת לועס בשניו ונותן. ואם לא טרף יין ושמן נותן זה לעצמו וזה לעצמו. זה [ד] הכלל כל שאפשר לעשותו מערב שבת אינו דוחה את השבת אבל אם שכח ולא הכינו המכשירין תדחה המילה לתשיעי: **ח** [ב]מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו [ה] החמין או נתפזרו הסממנין עושין לו הכל בשבת מפני שסכנה היא לו. * מקום שדרכן להרחיץ את הקטן מרחיצין אותו בשבת ביום המילה בין לפני המילה בין לאחר המילה או [ו] בשלישי של מילה שחל להיות בשבת. בין רחיצת כל גופו. בין רחיצת מילה. בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת מפני שסכנה היא לו: שכחו

השגת הראב"ד

*מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו' עד מפני שסכנה היא לו: כתב הראב"ד ז"ל שחממו עכו"ם דבשלמא אחר המילה סכנה היא לו ואפילו ישראל נמי מחמם ליה אבל לפני המילה לא מסתברא לה אלא שחממם עכו"ם ואין אומר לו שחממם מעצמו עכ"ל:

א טור י"ד סי' רס"ו סמ"ג עשין שם: ב טור י"ד שם:

כסף משנה

שמנה שנה לידתו אגלה. פירוש שסילק ידיו על המעכבין חוזר שהרי היא כמילה עצמה ועל שאין מעכבין אינו חוזר דהוי כהתחלה בפני עצמה ועל אלו לא ימין נחלל את השבת וכן משמע בגמרא דבשבת מיירי ועוד אכתוב בסמוך בס"ד: מל ולא פרע וכו'. משנה (שם קל"ז:):

ה קטן שבשרו רך וכו'. משנה (שם) אלו הן הציצין המעכבין בשר החופה את רוב העטרה אינו אוכל בתרומה ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין ובגמרא אמר שמואל קטן המסורבל בבשר רואין אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול אינו צריך למול ואם לאו צריך למול תניא רשב"ג אומר רואין אותו כל זמן שמתקשה ואינו נראה מהול צריך למול ואם לאו אינו צריך למול מאי בינייהו איכא בינייהו נראה ואינו נראה דלשמואל צריך ולרבן שמעון בן גמליאל לא צריך והרי"ף והרא"ש לא הביאו בדבר זה כלום אבל מדברי רבינו נראה שפסק כדברי שמואל: ומ"ש ודבר זה מד"ס הוא. מדתנן (שם פ"א) מתקנו מפני מראית העין ובאינו נראה מהול בעת שמתקשה עסקינן וקאמר דמפני מראית העין דוקא הוא דמתקני אבל לא מדין תורה והא דאינו מעכב מן התורה היינו בבעל בשר אבל כשאינו בעל בשר בהדיא קתני אינו אוכל בתרומה דמשמע מדאורייתא:

ו עושין כל צרכי מילה וכו'. משנה (שם קל"ג): וחוזר על ציצין וכו'. ברייתא כתבתיה בסמוך ואם רבינו היה מפרש בשבת דוקא לא היה לו לכותבה לעיל ולשנותה כאן אבל משמע שהוא מפרשה בין בחול בין בשבת ולעיל קתני לה לענין חול ואינו חוזר פירוש אינו חייב לחזור והכא מפרש לה לענין שבת ואינו חוזר פירוש אינו רשאי לחזור. ואפשר דלענין שבת דוקא הוא מפרשה כפרש"י ולעיל דהוה עסיק בדין ציצין קתני לה והכא דקא עסיק בדיני שבת קתני לה והראשון נראה עיקר: אבל מכשירי מילה וכו'. שם ריש הפרק (דף ק"ל) רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת ועוד אמר רבי אליעזר כורתין עצים לעשות פחמין לעשות כלי ברזל כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת מילה שאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת וקיימא לן כרבי עקיבא. וגרסינן בגמרא אמר רבי אבא בר אדא פעם אחת שכחו ולא הביאו אזמל מערב שבת והביאוהו בשבת שלא כרצון רבי אליעזר ומחלקותו אלא כרצון רבי שמעון דתנן רבי שמעון אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות [רשות אחד הן] לכלים ששבתו בתוכן אבל לא לכלים ששבתו בתוך הבית ואע"ג דאיכא רבוותא דאי סברי דלית הלכתא כרבי שמעון דסרי כגל סתר הרי"ף דבריהם והעלה דהלכה כרבי שמעון וכתב והא דאמר רבא (פסחים נ"ב) ערלה הואה ואזמל העמידו דבריהם במקום כרת ואמרינן אזמל מאי היא דתניא כשם שאין מביאין אותו דרך רשות הרבים כך אין מביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפיפות אתי שפיר כרבי שמעון שהאזמל היה בבית ורבינו סמך על מה שפסק כרבי שמעון בפרק שלישי מהלכות עירובין ולכן לא חש להאריך כאן: **ז** וכן אין שוחקין לה סממנין ואין מחמין וכו'. כל זה פשוט דהא כל הני היה אפשר לעשות מבעוד יום. ומה שאמר אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן אם לא טרף יין ושמן מערב שבת נותן זה לעצמו וזה לעצמו. משנה שם (שבת קל"ג): ומה שאמר זה הכלל וכו' כבר נתבאר בסמוך:

ח מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו החמין וכו'. כן כתב הרי"ף ס"פ רבי אליעזר דמילה: מקום שדרכן להרחיץ את הקטן מרחיצין וכו'. משנה (שם קל"ד:) מרחיצין את הקטן בין לפני המילה ובין לאחר המילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום שלישי למילה שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ובגמרא והא אמרת רישא מרחיצין כלומר דמשמע כדרכו והדר תני דאסיר לזלף עליו בכלי אמר רב יהודה והכי קאמר הכי קאמר מרחיצין כיצד קתני מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה כיצד מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי אמר רבא והא מרחיצין קתני אלא אמר רבא הכי קתני מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ביום הראשון כדרכו וביום השלישי שחל להיות בשבת מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי וכו' ותניא כוותיה דרבא ובתר הכי אמריך דרבא גופא הא לאוקימתא קמא ובתר הכי אמרינן כי אתא רבין אמר רבי אבהו הלכה כרבי אלעזר בן עזריה בין בחמין שהוחמו בערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת בין הרחצת כל גופו בין הרחצת מילה מפני שסכנה היא לו ואי הוה קיימא לן כאוקימתא קמא לא הוה שרי לפני המילה אלא זילוף אבל לא לרחוץ דהא רבי אלעזר בן עזריה דקיימא לן כוותיה לא פליג את"ק אלא בלאחר המילה אבל לפני המילה כת"ק סבירא ליה דמזלפין ולא מרחיצין אבל הרי"ף ורבינו כתבו דלפני המילה מרחיצין נמי וכתב הר"ן ז"ל שאפשר שהטעם הוא דאע"ג דרבא הוא לאוקימתא קמא כיון דתניא כוותיה הכי נקטינן. ונ"ל לדעתו ז"ל נמי דאע"ג דרבא הוא לאוקימתא קמא משום דמתניתין קתני רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין ולא קתני אף מרחיצין הא מימרא דת"ק דקתני מרחיצין כרבא דייק ואם כן מתניתין ליכא למשמע מינה והברייתא מגלה לנו כוונת המשנה וכיון דתניא כרבא הכי קי"ל. ולי נראה דלאוקימתא קמא נמי רבי אלעזר בן עזריה אומר אבל מאי דקאמר ת"ק פליג דבכולהו מרחיצין נמי וכך מצאתי שפירש רבינו בפירוש המשנה ונקט ביום השלישי לרבותא דאפילו ביום השלישי מרחיצין וכל שכן ביום המילה לפניה ולאחריה וכן משמע נ"ל מדברי הרי"ף שאכתוב בסמוך וכיון דקי"ל כרבי אלעזר בן עזריה שפיר פסקינן דבכולהו מרחיצין. וא"ת אם כן לענין דינא ליכא פלוגתא בין אוקימתא קמא ובין אוקימתא דרבא ואם כן מאי האי דאמרינן בגמרא ההיא דתניא לקמיה דרבא אוקי ליה כמתניתין וי"ל דאפשר דהא דרבין לא הוה שמיע להו והוו סברי דהלכה כת"ק כמו בשאר דוכתי ולהכי הוי הוה פלוגתא לענין דינא בין אוקימתא קמא ובין אוקימתא דרבא. והא דכי אתא רבין כתב הרי"ף ואמרי רבוותא שהלכה כרבי אלעזר בן עזריה ביום השלישי וכ"ש ביום ראשון שמרחיצין אותו כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מערב שבת: וכתב הר"ן ז"ל דהכי קאמר בחמין שהוחמו בשבת לא קאי אלא לאחר המילה אבל לפני המילה ודאי לא. והרא"ש ז"ל כתב אע"פ שהרי"ף כוללן יחד אין דינם שוה דלאחר המילה מחממין ע"י ישראל והוריז הרי זה מבוכה משום דסכנה היא לו ולפני המילה אין מחממין אפילו ע"י עכו"ם אלא ה"ק אם התם אומן עכו"ם לצורך עצמו או אם עבר ישראל והתם אומם מרחיצין את הקטן בהם וז"ש הראב"ד שחממן עכו"ם כלומר דלפני המילה לא שרי אלא כשחממן עכו"ם לצורך

הגהות מיימוניות

*) [והו במל בשבת שבזמן שמתעסק במילת חוזר על כולם אבל אם פירש ממנה אינו חוזר אלא על המעכבין אבל בחול חוזר על כולם אפילו פירש ולשון הברייתא מפורש בסמ"ג וכן בטור ובעל העיטור הוסיף דאפילו בשבת חוזר כשפירש אפילו על ציצין שאין מעכבין ולא הסכימו עמו ע"ש בטור סימן רס"ו ע"כ]: [ג] הכל זה כתב בס"ה בלשונו ועוד כתב גירסא שם אמר רבי יצחק פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת והביאו בשבת כרבי שמעון דשרי דרך חצירות וקרפיפות לכלים ששבתו בתוכה ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ומעשה רב ואמר בפרק כל גגות הלכה כרבי שמעון עכ"ל. וכן פי' אלפס ולא כר"ח שפסק כרבנן דפליגי עליה דרבי שמעון ולא שנא להו בין דרך ר"ה בין דרך חצירות וקרפיפות הכל אסור וכן מעשה דירושלמי דגרסינן רב שמואל בר אבודימי הוה ליה עובדא למגזר רב שישא בריה אנשון מייתי איזמל למול שאל לרב הונא אמר להון ידחה עד למחר שאל לרבי יצחק בן אלשור אמר למישתי קונדיטון לא אנשיתון לאתויי איזמל אנשיתון ידחה למחר. ורבינו שמחה כתב דרשא רשות היחיד היה מפסיק וכעובדא דתלמודא דידן נראה ותו חזינן שברא דרבי עבד כרבי שמעון אמר דבי בשותינו לומדים תורה אצל רבי שמשון והיינו מעלין שמן ואלונטית וכו' בפרק כל גגות ובפרק חבית ובמנחות פרק רבי ישמעאל: [ד] כלל אמר רבי עקיבא כו' ובגמרא אמר רב יהודה הלכה כרבי עקיבא: [ה] ההוא דפרק תרוד גבי ההוא ינוקא דאישתפך המימה דשקיל ושרי והא לא שרינן והא לא שתפינן עד דמסיק גימא לעכרם דמייתי ליה ההוא איירי שנשפכו קודם המילה דאין כאן סכנה אלא מצוה וכן משמי דמדמינן ליה להוצאת שהיא מצוה לעשות פסח ע"כ: [ו] אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אלעזר בן עזריה וכו':

מגדל עוז

עושין כל צרכי מילה וכו' עד זה לעצמו. פרק ר' אליעזר דמילה (דף ק"ל): זה הכלל וכו' עד תדחה המילה לתשיעי. פרק אלו דברים וירושלמי והביא ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק רבי אליעזר דמילה: מלו את הקטן בשבת וכו' עד שסכנה היא לו. בעירובין פרק הדר (דף ס"ח) וכן כתב בהלכות גדולות ור"י אלפס ז"ל פרק רבי אליעזר דמילה: מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו' עד מפני שסכנה היא לו. פרק רבי אליעזר דמילה: כתב הראב"ד ז"ל שחממן עכו"ם עכ"ל: ואני אומר שכבר שאלו חכמי לוניל ז"ל שאלה זו בחייו והשיב להם: שאלה מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו' עד בין בחמין שהוחמו מע"ש וכו' (עיין בכ"מ לשון הרא"ש) ולא יראה לי פסק הכלל כלל עכ"ל. ורואה אני דברי פי' מכאן וכן פסק ר"ח ז"ל ומה שהוכיח הם ע"י עכו"ם מטעם סכנה דפרק הדר הרי הוא ז"ל פירשו בסמוך בלשון כללו של דבר והדין:

ט שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת אומר לעכו״ם להביא סכין בשבת. [ו] ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים. כללו של דבר כל דבר שעשייתו בשבת אסורה עלינו משום שבות מותר לנו לומר לעכו״ם לעשות אותן כדי לעשות מצות בזמנה. ודבר שעשייתו אסורה עלינו משום מלאכה אסור לנו לומר לעכו״ם לעשותו בשבת:

י [א]מכשירי מילה אפילו בזמנה אינן דוחין את יום טוב הואיל ואפשר לעשותן מערב יום טוב. וקל וחומר הדברים אם לא דחו מכשירי מילה שבות שהוא מדבריהם היאך ידחו לא תעשה שבתורה. אבל שוחקין לה סמנין ביום טוב הואיל וראוי לקדרה, וטורפין לה יין ושמן:

פרק שלישי

א **המל** [ב]מברך [א] קודם שימול אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה. אם מל בן חבירו. ואם מל את בנו מברך וצונו [ב] למול את הבן. * ואבי [ג] הבן [ג]מברך * ברכה אחרת. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. מצוה על האב למול את בנו יתר על מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהן. לפיכך אם אין שם אביו אין מברכין אחריה ברכה זו. ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם. ואין ראוי לעשות כן: **ב** ואם היו שם עומדין אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים: **ג** ואחר כך מברך אבי הבן או המל או אחד מן העומדין שם. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו. ברוך אתה יי׳ כורת הברית. ואבי הבן [ז] מברך שהחיינו:

השגת הראב״ד

*ואבי הבן מברך ברכה אחרת וכו׳ ואין ראוי לעשות כן: כתב הראב״ד ז״ל מסתברא כמ״ד כ״ד לא מיוחד שבעם מברך. ונהגו אנחנו שהסנדקוס מברך:

א טור י״ד סי׳ רס״ו: ב טור י״ד סי׳ רס״ה כמ״ג עשין כ״ו · ג טור י״ד שם סמ״ג שם:

כסף משנה

לצורך עצמו. והכמי לוני״ל שאלו לרבינו על זה וז״ל מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו׳ עד בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת מפני שסכנה היא לו חששא שאפילו ע״י ישראל אדרבא לא ימול ולא יסתכן כיון דמכשירי מילה אין דוחין את השבת. וכבר חכמו הרבנים המשיגים את הרי״ף שכתב בהלכות מרחיצין את הקטן כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת וכו׳ וכידועה לנו כך ה״ל לכתוב מרחיצין את הקטן כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו מערב שבת ולאחר המילה אם נשפכו חמין שלו מחמין לו אפילו בשבת מפני שסכנה היא לו והוא שנשפכו לאחר המילה אבל קודם המילה נדחה המילה ואין השבת נדחית שאין מכשירי מילה דוחין את השבת עכ״ל. תשובה תמהני לשאלה זו שהדברים בחיבורי מפורשים הרבה ולא יראה לי מקום לספק זו שתחלת אותה הלכה כך היא מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו החמין או נשפזו הסמנין עושין לו בשבת מפני שסכנה היא לו מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו׳ עד שלישי למילה שחל להיות בשבת וכו׳ עד מפני שסכנה היא לו. הרי הדברים ברורים שעל שלישי של מילה אמרנו שמרחיצין אותו בין בחמין שהוחמו מע״ש בין בחמין שמחממין לו בשבת מפני שסכנה היא לו ולא יראה לי בכאן ספק כלל עד כאן לשונו. ומתוך לשון השאלה גם מתוך תשובתו דאוקי הא דחמין שהוחמו בשבת בשלישי למילה דוקא ולא אמר דקאי נמי אלאחר המילה משמע דס״ל כדעת הרז״ה והרשב״א ז״ל שכתבו דכל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה נדחה מילה ואם תאמר סוף סוף הרי אפשר לו לומר דקאי נמי אלאחר המילה וכגון דאשתפוך חמימי בתר מילה יש לומר דכיון דלא אפשר ליה למימר דקאי לאחר המילה לגמרי בין דאשתפוך קמי מילה בין דאשתפוך בתר מילה לא קאמר ועוד דאשתפוך בתר מילה כבר כתבו בסמוך מלו את הקטן בשבת ואח״כ נשפכו החמין וכו׳. ועדיין צריך מקום עיון כיון שהחכמים העמידו דבריהם במקום כרת שאסרו להביא איזמל דרך גגות שהוא מערב אע״ג דאיסורא דרבנן הוא והיכי שרו לפני המילה רחיצת כל הגוף בחמין סירך הר״ן דכיון דרחיצה בחמין שהוחמו מע״ש לא אסרוה אלא מפני הבלנין שהיו מחממין בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו במקום מילה שתידו דלא שייכא ביה הך גזירה כולי האי. ולי נראה דכיון דבמקום שדרכן לרחוץ כל הגוף לפני המילה הוא ואם לא ירחצו מסוכנים הם אם ימולו בכה״ג לא העמידו דבריהם משום דכל מילה הבאה בשבת היתה נדחית ולא היה מתקיים כלל דין הכתוב וביום השמיני ימול ואפילו בשבת. ואל תשיבני משופר ולולב דמילה שאני דאית בה כרת ולפיכך לא העמידו דבריהם כל כך. ועוד שהיא מצויה תמיד מה שאין כן בשופר ולולב ופסח שאינן אלא פעם אחת בכל שנה. על מה שאחר רבינו או בשלישי כתב הרמ״ך אמאי אמר בשלישי ובגמרא משמע שלישי וכל שכן לראשון ושני עד כאן לשונו. וכבר כתב בזה מגיד משנה פ״ב מהלכות שבת:

ט שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת וכו׳. עירובין פרק הדר (דף ס״ז ס״ה) ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה אמר ליה רבא נייתי חמימי מגו ביתאי על ידי עכו״ם ואותיב אביי הזאה שבות ואמירה לעכו״ם שבות מה הזאה אינה דוחה שבת אף אמירה לעכו״ם שבות אינה דוחה את השבת ואמר ליה ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דהא מר לא אמר זיל אחים לי אלא זיל אייתי לי וכתב הרי״ף בפ״ס רבי אליעזר דמילה דה״פ הא דאמרת אמירה לעכו״ם שבות וקא מדמית לה לשבות דהזאה דאסירא לא שני לך בשבות דאמירה בין שבות דאית ביה מלאכה לשבות דלית ביה מלאכה דהא מר לא אמר ליה זיל אחים לי דאית ביה מלאכה אלא אייתי לי מגו ביתאי קאמר ליה דטלטול בעלמא הוא דלית ביה מלאכה שמע מינה דכי אמרינן אמירה לעכו״ם שבות בדבר שהוא מלאכה אבל בדבר שאינו מלאכה כגון האי לא אמרינן ביה אמירה לעכו״ם שבות. והאי דאמרי שבות דלית ביה מעשה ולא אמרי שבות דלית ביה מלאכה מעשה ומלאכה בהאי ענינא חדא מילתא היא דקארו אינשי למלאכה מעשה כדאמרינן ובין יום השביעי לששת ימי המעשה דהיינו מלאכה עד כאן לשונות הרי״ף והרא״ש והוא דעת רבינו:

י מכשירי מילה אפילו בזמנה וכו׳. פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל״ג) רבא אמר קרא הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשירין לבדו ולא מילה שלא בזמנה דאתיא מק״ו. ופירש״י מק״ו דלרעת כדאיתא לעיל בגמרא. ומכשירי מילה שהזכיר כאן רבינו הוא עשיית מכשירין על ידי מלאכה גמורה וז״ש וק״ו הדברים וכו׳. וכיון דעל ידי מלאכה אסור לעשות מכשירין הוא הדין באיסור שבות דלא פלוג רבנן וקל וחומר זה הוא מסברת רבינו ואפשר שהוא מפרש דמאי דאמרינן דאתיא מק״ו קאי למכשירין הנזכר למעלה והקל וחומר הוא זה שכתב רבינו. ומ״ש אבל שוחקין לה סמנין וכו׳. בברייתא שם קל״ד:

פ״ג **א** המל מברך קודם שימול וכו׳. ס״פ ר׳ אליעזר דמילה (שם קל״ז) ת״ר המל אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה אבי הבן אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו העומדים אומרים כשם שנכנס לברית וכו׳ והמברך אומר אשר קידש ידיד מבטן וכו׳ והחילוק שכתב רבינו בין מל את בנו למל את בן חבירו כבר ביארתיו בסוף הלכות ברכות. וממה שכתב רבינו המל מברך קודם שימול ולא כתב ואבי הבן מברך קודם שימול משמע דס״ל כר״ת דלאחר המילה הוא מברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואף ע״ג דכל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן שאני ברכה זו דאינה אלא שבח והודאה בעלמא. וממה שלא אמר המל מברך אשר קידש ידיד וכו׳ אלא המברך אומר דקדק רבינו דמאן דהוא יכול לברך. ופירוש ברכה א ע״פ נוסח זה שכתב רבינו פירשה בתשובה וכתבה הר״כ אבודרה״ם: ואבי הבן מברך שהחיינו:

המל

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פר״י אלפס וכן פר״ת ודלא כה״ג שכתבו היכא דסייתי איזמל בשבלי שבתא ונאבד או איפגם שרי למימר לעכו״ם לתקנו או להביא איזמל אחר מההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה עכ״ל וכתב רב אלפס דאדרבא מהאי עובדא ילפת איסורא דאסור למימר לעכו״ם לאתויי דרך ר״ה מדקאמר מי אמר ליה זיל אחים ליה מכלל דאסור למימר לעכו״ם כו׳ ע״ש בספרו ע״כ: [א] כסדר הזה שנויות הברכות בברייתא וכן פסק ר״ת וכן עמא דבר ודלא כרש״י שכתב שיש לברך להכניסו קודם כהגה״ה דלקמן. ורא״ם כתב שנראה לו דברי רש״י ורבינו שמחה כתב כרבינו המחבר ור״ת כתב המנהגים וכתב שיש לברכו בעודו שעסוק במילה והשיב שפיר עיבר לעשייתו כדפירש׳ בהלכות לולב פרק ד. וראבי״ה כתב שיש מרבותינו חולקים ואומרים שלהכניסו לשעבר משמע ויש לאומרו לאחר פריעה אבל ראם כתב דמסירתו לבעל הברית הוי הכנסתו ורבינו שמחה מביא ראיה לדברי ר״ת דאמר התם העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית כו׳ ולא קאמר שתכניסהו לברית ע״כ. [ב] וכן איתא להדיא בפ״ק דפסחים דגרסינן ת״ג נימא למול לא סגיא דלאו איתו מהיל ופריך אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי אמנם רש״י פירש בסוף המסקנא דלא חלקו בברכות ואפילו אבי הבן מברך על המילה כיון דעל נמי להבא משמע וכן כתב רבינו שמחה וכן עמא דבר וכן רא״ם וכתב אפילו אבי הבן שמל אמר למול יצא דבעל כ״ע לא פליגי דלהבא משמע: [ג] וז״ל רא״ם אשר כתב בספר יריאים תניא אבי הבן אומר בא״י אמ״ה אקב״ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואע״ג דמתניתין אחר ברכת מילה פירש״י שיאמר קודם המילה וכל הברכות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן והא דלא קדים תנא למיתני קודם המילה משום דלא פסיקא ליה שפעמים שאין אבי הבן לשם וברכה דפסיקא ליה קדים ור״ת פירש וכו׳ בה״ג דלעיל הרי למדנו שגם רש״י סובר שאין שם ברכה זו כשאין שם אבי הבן וכן רא״ם וכן דעת רבינו שמחה שכתב בספרו וז״ל אבל לא ידענו מה טיבה של ברכת זו להכניסו וכו׳ וכי לא סגי ליה במאי ששלוחו המוהל מברך על המילה וכן מי ששחטו לו פסח צריך לברך אקב״ו לשחוט את הפסח ושמא כיון דמוהל בלא אבי הבן, שייך במצות הולד כדאמר בפ״ק דקידושין וכו׳ עד הלכך תקנו לו ברכה אחרת לעצמו וכו׳ עד אם מלו אבי הבן ובירך להכניסו סגי ליה בהכי כיון דתקינו למוהל לברך על המילה לא ישנה מן המטבע ומברך שתים וכו׳ עכ״ל הרי שגם הוא סובר שלא נתקנה ברכה זו א״א לאבי הבן מפני תוספת מצות הטוטלת עליו יותר מעל שאר ישראל כאשר כתב רבינו המחבר ודבר זה דוסת לכל מצות הטוטלות על הצבור ושלוחם עושה בשבילם שדי בברכת השליח כמו על מקרא מגילה ולשמוע קול שופר וכיוצא בהן כאשר הביא רבינו שמחה מפסחים: * [כתב הרא״ש טוב לברך מיד אחר ברכת המילה קודם שיעשה פריעה והשיב שפיר עובר לעשייתו ולהבא דמל ולא פרע כאילו לא מל ע״כ: [ד] אנו אין מנהגנו בכך וי״מ הטעם משום דאית ליה צערא לינוקא כדמשמע פ״ק דכתובות ול״נ לרבינו שמחה דאין שייך לומר טעם זה אלא בהשמחה בסעונו כדאיתא התם אבל שהחיינו אפילו מצטער מברך כדאשכחן פרק הרואה גבי מת אביך וירשתו. ופירש רבינו שמחה

מגדל עוז

שכחו ולא הביאו סכין כו׳ עד דרך רשות הרבים. בה״ג והביאו ר״י אלפס בשמעתין דפרק רבי אליעזר דמילה: כללו של דבר כו׳ עד אסור לומר לנכרי לעשותו בשבת פרק הדר (דף ס״ז): מכשירי מילה כו׳ עד סוף הפרק. פרק רבי אליעזר דמילה (דף ק״ל)·

פ״ג **המל** מברך וכו׳ עד חבירו. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל״ז) וכן משמע פ״ק דפסחים (דף ז׳): אבל אם מל את בנו מברך למול את הבן. פרק קמא דפסחים: ואבי הבן מברך ברכה וכו׳ עד ואין ראוי לעשות כן. פרק ר״א דמילה: כתב הראב״ד ז״ל מסתברא כמ״ד בית דין או מיוחד שבעם מברך ונהגו אנלנו שהסנדק מברך: ואני אומר הסברא והמנהג אינה השגה אבל מחלוקת ישנה היא וטוב לנהוג כל מקום ומקום על מנהגו כדאמרינן בעלמא וסברא נסרא ושקיה כד״ן: ואם היו שם עומדין כו׳ עד לא שמתי. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל״ז):

ד ^א^ המל את הגרים מברך. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את הגרים ולהטיף ממנו דם ברית שאלמלא דם הברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: ה ^ב^ המל את עבדו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ. ואם מל עבד של אחרים מברך על מילת העבדים. והמל אדם גדול צריך לכסות ערותו עד שיברך ואח"כ מגלהו ומל אותו: ו גר שמל קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אינן צריכין ברכה. *וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שהוא אינו זכר ודאי: ז עכו"ם שצריך לחתוך ערלתו מפני מכה או מפני שחין שנולד בו היה אסור לישראל לחתוך לו אותה שהעכו"ם אין מעלים אותם מידי מיתה ולא מורידין אותן אליה. אע"פ שנעשית מצוה ברפואה זו שהרי לא נתכוון למצוה. לפיכך אם נתכוון העכו"ם למילה מותר לישראל למול אותו: ח מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגוים שנאמר כי כל הגוים ערלים. וגדולה היא המילה שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל שנאמר התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני וביניך וגו'. וכל המפר בריתו של אברהם אבינו והניח ערלתו או משכה אע"פ שיש בו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא: ט בא וראה [ט] כמה חמורה מילה שלא נתלה

השגת הראב"ד

*וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו זכר ודאי: כתב הראב"ד ז"ל אם אנדרוגינוס ספק מברך עליו מפני שהוא ספק דאורייתא ועל ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן עכ"ל:

א טור וסמ"ג שם: ב טור י"ד סי' רס"ו.

כסף משנה

ד המל את הגרים מברך וכו'. סוף פרק ר"א דמילה. ונוסחת רבינו כנוסחת הרי"ף ז"ל והטעם שכללו הכל בברכה אחת וגם שתקנו הברכה בלמ"ד למול לפי שאינו גר עד שימול ויטבול ולכן תקנוה בלמ"ד דלהבא משמע וגם כן אינו כעושה מצוה לאחרים שברכת השנה היא על בריתן של ישראל ולפיכך לא תקנו ברכה למילה להודות אלא כללו הכל בברכה אחת לפי שדם המילה בריתן של ישראל ועל דם הגרים אנו מברכין. ומה שתקנו בה להטיף מהם דם ברית לפי שיש כמה גרים שמתגיירים כשהם נמולים ועיקר מילתן הטפת דם ברית הוא לפיכך תקנו לכולם כן:

ה המל את עבדו וכו'. גם זה שם ומה שחילק בין עבדו לעבד אחרים אזדא לטעמיה שמחלק בין מל את בנו או את בן אחרים וכמו שנתבאר בסמוך. ואם תאמר כשם שמל את הגרים מברך בלמ"ד גם מל עבד אחרים לברך בלמ"ד וי"ל לומר דלא דמו דמילת גר המצוה מוטלת על כל איש מישראל וכולם שוים בדבר אלא שכל הקודם בו זכה ולכך מברך בלמ"ד אבל עבד האדון קודם למולו לכל אדם אלא שאם לא מלו האדון והוא רוצה למול את עצמו חייבין ישראל למולו דומיא דבן דאביו חייב למולו אלא שאם לא מלו חייבין בית דין למולו ולכן המל הרי הוא עושה מצוה המוטלת על אחרים ולפיכך מברך בעל: ומ"ש והמל אדם גדול וכו'. לשון הרי"ף שם אלא שמסיים ובתר דמהיל לבריך למול וכו' וצריך עיון בדבריו דמשמע דשתי ברכות מברך ובנוסחתו ליכא אלא ברכה אחת וכ"כ הר"ן והרי"ף אין בנוסחתו אלא ברכה אחת:

ו גר שמל וכו'. טעם קטן שנולד כשהוא מהול דכיון דספקא דצריך להטיף ממנו דם ברית משום דחיישינן שמא ערלה כבושה היא כמ"ש בפ"א מהלכות אלו אין מברכין על הספק וסובר רבינו דגר שנתגייר כשהוא מהול לא עדיף מקטן שנולד כשהוא מהול וכשם שאין מברכין על קטן שנולד מהול כך אין מברכין על גר שנתגייר כשהוא מהול. ועל מ"ש רבינו כאן שאין מברכין על הספק:

כתב הראב"ד א"א אם אנדרוגינוס ספק כו' מפני שרוב עמי הארץ מעשרים הם עכ"ל. וחכמי לוני"ל הוקשה להם כן על דברי רבינו ושאלו ממנו ז"ל והשיב להם וז"ל וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו ודאי זכר מורנו והלא ספק תורה הוא ועל ספק דרבנן הוא דלא מברכינן אבל על ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הם כדאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג):

תשובה הדברים ידועים שכל ברכה שעל מצוה דרבנן היא בין שהיה המצוה מדבריהם בין שהיה מן התורה וחכמים הם שתיקנו את הברכה והם שאמרו שכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא ולפיכך כל דבר שנסתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוינו או לא נצטוינו בין שהיה הצווי על אותה עשייה מדבריהם בין שהיה מן התורה עושין אותה בלא ברכה ומפני זה נפסקה הלכה בסוכה פרק לולב וערבה דשמיני ספק שביעי הכין והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן ומינה אתה למד לכל המצות שיסתפק לך אם אתה מצווה או אין אתה מצווה עושין אותה בלא ברכה כמו שביארנו בסוף הלכות ברכות וזהו העיקר שאנו סומכין עליו ואותם הדברים שאמורים בפרק במה מדליקין (שבת כ"ג) בענין אחר הם אמורים וזהו פירושו שאילין בגמרא על ברכת נר חנוכה היכן צונו והשיב רב אויא מלא תסור ורב נחמן משאל אביך ויגדך וכו' שמפיק מדברי שניהם שכל מצוה שהיא מדבריהם מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו. והשיב רב עמרם על שניהם ממעשר דמאי שהוא מדבריהם ומפני זה מפרישין אותו בלא ברכה וסליק אביי ואמר דבר שעיקר תקנתו מדבריהם ולא תקנתו מפני הספק תקנו עליו ברכה כגון נר חנוכה ומקרא מגילה ועירוב וגם"י אבל דבר שעיקר תקנתו מן הספק כגון מעשר דמאי לא תקנו עליו ברכה. והקשו על אביי לסוף הדין שידוקא והרי יו"ט שני שעיקר תקנתו מפני הספק ותקנו עליו כל הברכות התלויות בו כמו יו"ט ראשון ופריק אביי ואמר הכי השתא התם כי היכי דלא לזלזלו ביה ולהכי תקינו לו ברכה אבל שאר הדברים שעיקר תקנתם מפני הספק לא תקנו לו ברכה ולפיכך לא תקנו ברכה על מעשר של דמאי ובא רבא ופירק לו פירוק אחר ואמר אל תאמר שכל דבר שעיקר תקנתו מפני הספק לא תקנו לו חכמים ברכה שהרי י"ט מפני הספק תקנו לו ברכה ותדע למה לא תקנו ברכה על מעשר דמאי מפני שרוב ע"ה מעשרים הם נמצאו דברי כולם רב עמרם ואביי ורבא אינן אלא נותן טעם שמפני כך תקנו חכמים ברכה לכך ולכך ולא תקנו ברכה לכך ולכך הילכך כל דבר שמצאו בפירוש לחכמים שמברכין עליו בין שהיה ודאי דבריהם כגון נר חנוכה ומקרא מגילה בין שהיה ספק מדבריהם כגון יו"ט שני מברכין עליו ודבר שלא תקנו לו חכמים ברכה בפירוש אין מברכין עליו וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חייבין בה לא תקנו לה חכמים ברכה אע"פ שנראית מן התורה כמו שנתבאר מדבריהם בסוכה בשמיני וה"ה בכוי לענין כיסוי הדם וה"ה לכל ספק מצוה עכ"ל. והרמ"ה השיג על תשובה זו על מ"ש שיו"ט אע"פ שספק דבריהם הוא מברך עליו וגבי סוכה קאמר שהוא ספק דאורייתא מפני שעיקר המצוה מן התורה והלא קדושת יום טוב גם היא ודאית מן התורה אלא שנסתפק לנו אם יום זה הוא יום טוב אם לאו כשם שנסתפק לנו בסוכה שהרי מצות סוכה מן התורה אלא שנסתפק לנו אם יום זה הוא שביעי וחייב בסוכה ומכאן דאמר רבא גבי מעשר דמאי רוב ע"ה מעשרין הם הא לאו הכי הוו מברכים שהרי המעשר עיקר מצותו מן התורה אלא שנסתפק לנו אם פירות הללו חייבים במעשר כשם שנסתפק לנו בסוכה וביו"ט ואפ"ה טעמא דרוב ע"ה מעשרין הם הא לאו הכי מברכין ולמסמך מאי חזית דיליף מסוכה ליליף מי"ט דהא תרווייהו חד טעמא הוא וכתב לדידן נמי מ"ש סוכה בשמיני דלא תקינו לה רבנן ברכה משום דכי מתקנו רבנן ברכה אספק דאורייתא היכא דלא מבטלי ודאי דאורייתא אבל סוכה בשמיני כיון דשמיני הוי יו"ט אחרון ודאי דאורייתא היכי ליתקון ליה ברכה אסוכה לשווי שביעי שהוא חול ולבטל קדושת יו"ט אחרון שהיא ודאי מדאורייתא ועוד דכיון דמברכין בקידוש היום ובתפלה ובברכת המזון את יום השמיני חג עצרת היכי מצינן למתקני ברכה אסוכה לשוייה שביעי כלום אפשר לברך שתי ברכות שסותרות זו את זו:

ז עכו"ם שצריך לחתוך וכו'. פרק שני דע"ז (דף כ"ו:) ס"ד ישראל מל את העכו"ם לשום גר לאפוקי משום מורנא דלא. ופירש"י לשום מורנא שולטת שיש לו בערלתו דלא דאסור לרפאותו בחנם דהא אמרן לא מעלין ולא מורידין. וכתבו שמפרש רבינו ישראל מל את העכו"ם לשום גר אע"פ שיש לו מורנא. ח"מ ולפיכך אם מכוון העכו"ם למילה מותר וכו' כלומר אע"ג דאית ליה מורנא:

ח מאוסה היא הערלה וכו'. משנה ספ"ג דנדרים (דף ל"א:): וכל המפר בריתו וכו'. אבות פ"ג:

ט בא וראה וכו' עד סוף הפרק. ספ"ג דנדרים שם:

הגהות מיימוניות

שמחה הטעם משום דאיכא שותפין בהריה האם שגם היא שמחה כדאיתא התם איכא איתתו בהריה דניחא לה בדבר ותניא קצרו של דבר על שלו מברך שהחיינו ועל של חבירו מברך הטוב והמטיב ולא דמי לפדיון הבן שמברך שהחיינו דהתם ליכא שמחה אלא שמחת קיום המצוה ואיהו לא ספקרא לפרותו אבל הכא אע"פ דאיהו לא ספקרא למולו מ"מ שמחה היא בקיום הברית והראבי"ה כתב שהמל את בנו בעצמו מברך שהחיינו וכן עשה מעשה בעצמו וכן דן לפני אביו רבינו יואל הלוי וכל הישיבה הודו לו ופעמו דהשתא עושה המצוה המוטלת עליו העיקר וראויתיו הנה מבוארות בספרו בסימן רפ"ט וברוקח פירש הטעם שאין מברך שהחיינו לפי שעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל כל זמן שלא שהה שלשים יום ע"כ: [ס] זה שהומרין ומתאוין לאותו התינוק בשעת שנימול על חברים ולהיות בעל ברית יש לזה סמך לדבר במדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד לפני הקב"ה אני משבחך בכל איברי ומקיים בהם מצות וכו' עד ברכי אני נעשה בהן סנדיקוס לילדים בשעת מילה. ומה שנתנו להשים העור והדם בחול איתא במדרש מי מנה עפר יעקב וכו' בפרקי ר"א ובס"י דנתנו ליקח חול משום שיש מחלוקת דבני א"י מוהלין במים משום דכתיב וארחצך במים ובני בבל מוהלין בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ועתה לוקחין חול לקיים דברי שניהם שהחול נקרא עפר ומים כדאיתא בחולין פ"ב [חולין כ"ז:] טופת מן הרקק נברא פירוש עפר ומים. ומה שהורגלו להדליק נר בבה"כ ביום המילה משום דאמרינן בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב:) אור הנר בברור חיל משתה שם והא דנהוג לפרוס מפה על הפתח משום דאמרינן בפרק המוכר פירות [צ"ג:] מנהג גדול היה בירושלים מפה פרוסה על הפתח כל זמן שהמפה פרוסה אורחים נכנסין:

מגדל עוז

ואם מל עבד של אחרים מברך על מילת העבדים. כך משמע פ"ק דפסחים (דף ז') כשמעתין דעל ביעור: והמל אדם גדול עד ומל אותו. כך נראה כשמעתא בתרייתא דפרק שני שמנו (דף כ"ט) גבי ערום כמשמעות: גר שמל קודם שנתגייר כו' עד וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו זכר ודאי. פרק במה מדליקין (דף כ"ג): כתב הראב"ד ז"ל אם אנדרוגינוס ספק וכו' מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן: ואני אומר כבר שאלוהו חכמי לוניל ז"ל בחייו והשיב להם והנני מעתיק לשון יפה בהלכות ברכות:

שאלה יורינו רבינו והלא ספק תורה הוא וכו' (עיין בכ"מ לשון התשו') והוא הדין בכל ספק מצוה עכ"ל. וכן השיב רבינו הגאון ז"ל וכתבו הר"י אלפס בהלכה פרק רבי אליעזר דמילה והדברים עתיקים והולם מים מגורות שמוקים ולהנם צריכים מוקים. כן דעתי נוטה: עכו"ם שצריך לחתוך ערלתו וכו' עד מותר לישראל למול אותו. פרק אין מעמידין (דף כ"ו): מאוסה היא ערלה וכו'. בא וראה כמה היא חמורה מילה כו' עד סוף הפרק והם דברי תקים אם יאמן. סוף פרק ארבעה נדרים (דף ל"ב) כשמעתין דכמה חביבה מילה לפני הקב"ה שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל שנאמר התהלך לפני והיה תמים:

נתלה למשה רבינו עליה אפילו שעה אחת אף ע״פ שהיה בדרך. וכל מצות התורה נכרתו עליהן שלש בריתות. שנאמר אלה דברי הברית אשר צוה יי׳. מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב. ושם הוא אומר אתם נצבים היום כולכם לעברך בברית יי׳ אלהיך הרי שלש בריתות. ועל המילה נכרתו שלש עשרה בריתות עם אברהם אבינו. ואתנה בריתי ביני וביניך. אני הנה בריתי אתך. והקימותי את בריתי ביני וביניך. לברית עולם. ואתה את בריתי תשמור. זאת בריתי אשר תשמרו. והיה לאות ברית. והיתה בריתי בבשרכם. לברית עולם. את בריתי הפר. והקימותי את בריתי אתו. לברית עולם. ואת בריתי אקים את יצחק:

בריך רחמנא דסייען

סדר תפלות כל השנה

נהגו *העם לקרות בכל יום [א] בשחר אחר שקורין פרשת צו וברכת כהנים קורין משנה זו. אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. * אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. כיבוד אב ואם וגמילות חסדים ועיון תפלה וביקור חולים והשכמת בית המדרש והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם. * אמר רבי זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים. *תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות. *אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי׳ וכו׳. מזמור לדוד יי׳ מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק. לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר. רבון העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקתנו מה כחנו ומה גבורתנו מה נאמר לפניך יי׳ אלהינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תהו ובהו וימי חיינו הבל לפניך כמו שכתוב בדברי קדשך ומותר האדם וגו׳. אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך שנשבעת לו בהר המוריה זרע יצחק יחידך שנעקד על גבי מזבחך עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת אותו ישראל וישורון. לפיכך אנו חייבין להודות לך ולשבחך ולפארך וליתן שבח והודאה לשמך וחייבין אנו לומר לפניך בכל יום ערב ובוקר שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד. אשרנו מה טוב חלקנו מה נעים גורלנו מה יפה ירושתנו. אשרנו שאנו משכימין ומעריבין בכל יום תמיד ערב ובוקר ואומרים שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד. אתה הוא קודם שנברא העולם אתה הוא אחר שנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון קדש שמך הגדול והקדוש בעולמך ובישועתך תרום ותגביה קרננו ברוך המקדש שמו ברבים. אתה הוא יי׳ אלהינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ובשמי השמים העליונים. אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים קבץ קויך מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים מי שיאמר לך מה תעשה. אבינו שבשמים עשה עמנו כמו שהבטחתנו על ידי חוזך בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר יי׳. ונאמר אתה הוא יי׳ לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וצבא השמים לך משתחוים. אתה הוא יי׳ האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם. אתה הוא ושנותיך לא יתמו. יי׳ מלך יי׳ מלך יי׳ ימלוך לעולם ועד. יי׳ מלך כו׳ עד ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן: ברכה ראשונה שמברכין לפני פסוקי הזמירות זהו נוסחה. ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים ברוך מרחם על הארץ ברוך מרחם על הבריות ברוך מעביר אפלה ומביא אורה ברוך משלם שכר טוב ליראיו ברוך שאין לפניך לא עולה לא שכחה ולא כזב ולא מרמה לא משוא פנים ולא מקח שחד ברוך אל חי לעד וקיים לנצח. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם האל המהולל בפי עמו משובח ומפואר בלשון כל חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך משיחך נהללך יי׳ אלהינו בשבחות ובזמירות נודך ונשבחך ונפארך ונזכיר שמך מלכנו אלהינו יחיד חי העולמים משובח ומפואר עדי עד שמו ברוך אתה יי׳ מלך מהולל [ב] בתושבחות. וקורין פסוקין אלו יהי כבוד יי׳ לעולם ישמח יי׳ במעשיו כו׳ אשרי כו׳ עד סוף תילים. ואחר כך קורא פסוקים אלו ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן. ימלוך יי׳ לעולם אמן ואמן. ויברך דויד את יי׳ לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יי׳ אלהי ישראל וכו׳: ברכה אחרונה של אחר פסוקי הזמירות זהו נוסחה. ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי לך נאה יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו וכו׳. וקורא השירה עד סופה כמנהג המקום. בשבת נהגו כל העם להוסיף לפני ברכה זו נוסח זה. נשמת כל חי תברך את שמך יי׳ אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד לדור ודור ומעולם ועד עולם אתה אל ומבלעדך אין אלהים ואין לנו מלך גואל ומושיע פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה אלא אתה מפרנס ומרחם אלוה כל בריות אדון התולדות המהולל בתושבחות המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים רבים. אלהים אמת לא ינום ולא יישן המעורר ישנים והמקיץ נרדמים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ולך אנחנו מודים. ואילו פינו מלא שירה כים ולשונינו רנה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע ועינינו מאירות כשמש וכירח וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאילות אין אנו מספיקין להודות לך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלפי אלפים ורוב

א סדר תפלות כמו לה״ח מס׳ ה״ט ולהלן :

* [קדושין ל׳. עיין שבת קכ״ז.] * [ברכות ל״א מגילה כ״ב: נדה ס״ו.] * [מגילה כ״ח: נדה ע״ג.] * [ברכות ס״ד.]

הגהות מיימוניות

[א] בסדר רב עמרם סודר ברכת התורה וקורא פרשת התמיד ושונה משנת איזהו מקומן ודורש ר״י מדות דרבי ישמעאל כך מצוי בתשובה ומנהג כל ישראל שבאספמיא וראיה דאמר רב ספרא כשום רבי יהושע בן חנינא לעולם ישלש אדם שנותיו וכו׳ ותקינו מדרש חלופי תלמוד ע״כ: [ב] וס״ד מהולל ברוב התושבחות משתקנן ליה פרק קמא דתענית :

ורוב רובי רבבות פעמים הטובות נסים וגבורות שעשית עמנו ועם אבותינו. מלפנים ממצרים גאלתנו יי' אלהינו מבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו ובשובע כלכלתנו. מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלאים רעים רבים דליתנו. ועד הנה עזרונו רחמיך יי' אלהינו ולא עזבונו חסדיך על כן איברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו הן הם יודו ויברכו את שמך יי' אלהינו וכו' ישתבח וכו'. וכן נהגו לקרות כל מזמור שיר ליום השבת קודם שיתחילו פסוקי הזמירות ביום השבת וביום הכפורים. ויש מקומות שנהגו לקרות הלל הגדול בשבתות קודם פסוקי הזמירות. ויש מקומות שנהגו לקרות שיר המעלות הכל כמנהגם: ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע זו היא נוסחה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך כו' [ג] עד יוצר [ד] המאורות. ברכה שנייה אהבת עולם אהבתנו יי' אלהינו חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו אבינו מלכנו כו' עד בעמו ישראל באהבה: ברכה אחרונה שלאחר קריאת שמע זו היא נוסחה. [ה] אמת ויציב וכו' עד ברוך אתה יי' גאל ישראל. ובערבית ברכה ראשונה ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים עד ברוך אתה יי' המעריב ערבים. ברכה שנייה אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת וכו' עד ברוך אתה יי' אוהב עמו ישראל. ברכה ראשונה שלאחר קריאת שמע של ערבית זו היא נוסחה. אמת ואמונה כל זאת קיים עלינו כו' עד ברוך אתה יי' גאל ישראל. ברכה אחרונה זו היא נוסחה השכיבנו יי' אלהינו לשלום וכו' עד ברוך שומר עמו ישראל לעד. ברוך יי' לעולם אמן ואמן כו' עד פדיתה אותי יי' אל אמת. יראו עינינו וישמח לבנו כו' עד יי' מלך יי' מלך יי' ימלך לעולם ועד. ונהגו מקצת העם לברך פסוקים באמצע ברכה וקוראין בנוסח זה וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי' הוא האלהים יי' הוא האלהים. הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך. כי לא יטוש יי' את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יי' לעשות אתכם לו לעם ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליי' המלוכה והיה יי' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד. אלהינו שבשמים יחד שמך הקרוי עלינו קיים את שמך ומלכותך עלינו תמיד. בידך נפשות החיים והמתים אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי' אל אמת. ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך. יי' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה. ישראל נושע ביי' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד יהי יי' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו לשמור מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו. כל הנשמה תהלל יה הללויה. ברוך יי' ביום ברוך יי' בלילה ברוך יי' בשכבנו ברוך יי' בקומנו תמיד נהלך סלה ונשית בחוקיך ובאמונתך ברוך אתה יי' המולך בכבודו [ו] חי וקיים תמיד ימלוך עלינו וכו':

נוסח ברכות התפלה וסדורן

(א) ברוך אתה יי' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא וכו': (ב) אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע (מוריד הטל) (משיב הרוח ומוריד הגשם) מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים וכו': (ג) אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה ברוך אתה יי' האל הקדוש: (ד) אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה וחננו מאתך דעה חכמה ובינה והשכל ברוך אתה יי' חונן הדעת: (ה) השיבנו אבינו לתורתך ודבקנו במצותיך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך ברוך אתה יי' הרוצה בתשובה: (ו) סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פשענו לך כי אל טוב וסלח אתה ברוך אתה יי' חנון המרבה לסלוח: (ז) ראה נא בענינו וריבה ריבנו ודון דיננו ומהר לגאלנו כי אל מלך גואל חזק אתה ברוך אתה יי' גואל ישראל: (ח) רפאנו יי' אלהינו ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה והעלה רפואה שלימה לכל תחלואינו כי אל רופא ורחמן אתה ברוך אתה יי' רופא חולי עמו ישראל: (ט) ברכנו יי' אלהינו בכל מעשה ידינו וברך את שנותינו ותן (טל ומטר ל) ברכה על כל פני האדמה ושבע את העולם מברכותיך ורוה פני תבל ברוך אתה יי' מברך השנים: (י) תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ את כל גליותינו מארבע כנפות כל הארץ לארצנו ברוך אתה יי' מקבץ נדחי עמו ישראל: (יא) השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו אתה לבדך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט ברוך אתה יי' מלך אוהב צדקה ומשפט: (יב) למלשינים אל תהי תקוה וכל האפיקורוסין כולם כרגע יאבדו ומלכות זדון תעקר ותשבר במהרה בימינו ברוך אתה יי' שובר רשעים ומכניע זדים: (יג) על החסידים ועל הצדיקים ועל גרי הצדק ועל שארית עמך בית ישראל יהמו רחמיך יי' אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת וכו': (יד) תשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דִברת ובנה אותה בנין עולם במהרה בימינו ברוך אתה יי' בונה ירושלים: (טו) את צמח דוד במהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך ברוך אתה יי' מצמיח קרן ישועה: (טז) שמע קולנו יי' אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתינו מלכנו ריקם אל תשיבנו כי אתה שומע וכו': (יז) רצה יי' אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם וכו' ברוך אתה יי' המחזיר שכינתו לציון: (יח) מודים אנחנו לך שאתה הוא יי' אלהינו ואלהי אבותינו צור חיינו ומגן ישענו אתה לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו וכו': (יט) [ז] שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל ישראל עמך וברכנו כולנו ממאור פניך נתת לנו יי' אלהינו תורה וחיים אהבה וכו'. בימות החמה אומר בברכה שניה רב להושיע מוריד הטל מכלכל חיים בחסד וכו'. ומברך ברכת תשיעית בנוסח זה ברכנו יי' אלהינו בכל מעשה ידינו וברך את שנתנו בטללי רצון ברכה ונדבה כשנים הטובות ברוך אתה יי' מברך השנים. בליל מוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי ימים טובים מברך ברכה רביעית בנוסח זה. אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה אתה הבדלת בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה כשם שהבדלת בין קדש לחול כן פדנו והצילנו מכל מיני משחית ומכל מיני פורעניות המתרגשות לבא בעולם ושמרנו

הגהות מיימוניות

[ג] בירושלמי תניא עונין עם המברך רבי יהודה אומר אומר ש"ץ קק"ק ונ"ל דהיינו מלשון ותען להם מרים ועני הלוים ואמרו רחיינו קול רם ומכאן נהגו לומר קדוש זה בקול רם אב"ה ע"כ: [ד] אור חדש על ציון תכין כתב רש"י שאין לאומרו כן נמצא בתשובת הגאונים שהרי אין אנו מברכין על אור העתיד להיות אלא על אותו שאנו נהנים בו. ותה אמנם ראב"ן כתב דמנהג אבותינו תורה היא שיש לאומרו שהרי כבר נברא האור ונגנז עכ"ל: [ה] גרסינן בירושלמי צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב רבי אומר צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורות ריב"ל אומר צריך להזכיר את כולן עכ"ל: [ו] וכן נוהג מורי רבינו שהיה שא"א ימלוך אלא כבנוסח האומר שאין לומר ימלוך שכבר תתחיל לחתום ברוך אתה ואין תפילה בחתימה ברכה וכן מצאתי שכתב רש"י בספר הפרדס ע"כ: [ז] אבל אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה אין שייך כלל לי"ח ברכות וכ"כ בסדר רב עמרם ז"ל מורי רבינו שהיה וכן משמע בפ"ב דמגילה מה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה כו' עד ומה ראו לומר שים שלום אחר הודאה ראו לא תימא הכי מאי בעי מה ראו לומר שים שלום כו' וכי אין לסיים הברכה אשר התחיל אלא ע"כ ה"פ ומה ראו לעשות נשיאת כפים אחר הודאה מה ראו לומר נשיאת כפים אבל אלהינו ואלהי אבותינו נתקן בדורות אחרונים ולא נדע למאי תקנוהו לאומרו בנשיאת כפים לפיכך ביוצר ובמוסף שהוא ראוי לנשיאת כפים אומרים אותו אבל במנחה דליכא נשיאת כפים א"א אלא שלום רב וכן בערבית ובשבת במנחה אומר שים שלום שיש בו כי במאור פניך נתת לנו תורת חיים שכבר

ושטרנו מן הכל וחננו מאתך וכו׳. בראשי חדשים ובחולו של מועד מוסיף בברכת י"ז בערבית ושחרית ומנחה ומברך אותה בנוסח זה רצה יי׳ אלהינו וכו׳ עד עבודת ישראל עמך אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו׳ ותחזינה עינינו וכו׳. ובחולו של מועד אומר ביום מקרא קדש הזה ביום מועד חג המצות הזה או ביום מועד חג השבועות הזה או ביום מועד חג הסוכות הזה. ביום תענית מברך היחיד ברכת י"ו בנוסח זה שמע קולנו יי׳ אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו עננו אבינו עננו ביום צום תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו אל תסתר פניך ממנו ואל תעלם אזנך משמוע בקשתנו והיה קרוב לשוענו טרם נקרא ואתה תענה נדבר ואתה תשמע כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה שומע תפלת כל פה ברוך אתה יי׳ שומע תפלה. ושליח צבור אומר נוסח זה ברכה בפני עצמה אחר ברכה שביעית אומר עננו וכו׳ עד כי אל עונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה ברוך אתה יי׳ העונה בעת צרה. בתשעה באב מברך ברכת ארבע עשרה בנוסח זה רחם יי׳ עלינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך העיר האבלה החרבה השוממה הנתונה ביד זרים היושבת וראש לה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה ויבלעוה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים ויתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ על כן ציון במרר תבכה וירושלים תתן קולה לבי לבי על חלליהם מעי מעי על הרוגיהם ראה יי׳ והביטה וראה שוממותיה ונחמנה כי באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה ככתוב ואני אהיה לה נאם יי׳ חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה ברוך אתה יי׳ בונה ירושלים. בפורים מברך ברכת שמנה עשרה בנוסח זה מודים אנחנו לך שאתה הוא יי׳ אלהינו על חיינו המסורים בידך על נשמותינו הפקודות לך על נסיך שבכל יום ויום ועל נפלאותיך שבכל עת כו׳ על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות וכו׳. ועל כולם יי׳ אלהינו אנו מודים לך הטוב כי לא כלו וכו׳. בחנוכה מברך ברכה זו בנוסח זה מודים אנחנו לך כו׳ עד ועל נפלאותיך שבכל עת ערב ובוקר וצהרים על הנסים כו׳ עד ואחר כן באו [ג] בניך וכו׳. שליח צבור מברך לעולם ברכה שלישית בנוסח זה נקדישך ונמליכך ונשלש לך קדושה משולשת כדבר האמור על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו. כבודו וגדלו מלא עולם ומשרתיו שואלים איה מקום כבודו להעריצו לעומתם משבחים ואומרים ברוך כבוד יי׳ ממקומו. ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בחיינו ובימינו תשכון תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור לנצח נצחים ועינינו תראינה במלכות עוזך כדבר האמור בדברי קדשך על ידי דוד משיח צדקך ימלוך יי׳ לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש כי אל מלך גדול וקדוש אתה ברוך אתה יי׳ האל הקדוש. בעת ששליח ציבור אומר בברכה זו וקרא זה אל זה כל העם עונין קדוש קדוש וכו׳. וכשהוא אומר איה מקום כבודו כל העם עונין משבחים ואומרים ברוך כו׳. וכשהוא אומר בחיינו ובימינו כל העם עונין אמן. וכשהוא אומר על ידי דוד משיח צדקך כל העם אומרים ימלוך יי׳ לעולם. וכל אלו הדברים שעונין הצבור הוא קורא עמהן. ולא יגביה קולו בעת שהן עונין עמו. ואחד היחיד ואחד הש"ץ בעשרה ימים שמראש השנה עד יום הכפורים אומר בסוף ברכה זו כאמור ויגבה יי׳ צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה ברוך אתה יי׳ המלך הקדוש. שליח ציבור אומר קדיש לעולם קודם כל תפלה ואחר כל תפלה ואחר שאומר סדר היום בכל עת שיאמר סדר היום יתחנן מעט ויאמר קדיש. וכשישלים לקרות בתורה ובכל עת שיתחנן בדברי תחנונים כשיגמור תחנוניו יאמר קדיש:

נוסח הקדיש

יתגדל ויתקדש [א] שמיה רבא בעלמא דברא כרעותיה וימליך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה בחייכון וביומיכון ובחייהון דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך וכו׳. בעת שיאמר שליח ציבור יתגדל ויתקדש שמיה רבא כל העם עונין אמן. ובעת שהוא אומר תחלה ואמרו אמן כל העם עונין אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. ומצות חכמים הראשונים לענות אמן יהא שמיה רבא מברך בכל *כחו של אדם. וכשהוא אומר יתברך כל העם עונין אמן. וכשהוא אומר בריך הוא כל העם עונין אמן. וכשהוא אומר בסוף ואמרו אמן כל העם עונין אמן. וכסדר הזה עונין בכל קדיש וקדיש. קדיש בתרא כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפלה שאינו אומר אחריו כלום אלא כל העם שומעין אותו ונפטרין נהגו העם להוסיף בסופו נוסחא זו תתקבל צלותהון ותתעבד בעותהון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון דבשמיא יהא שלמא רבא וסייעתא ופורקנא משמיא עליכון ועלנא ועל קהלהון דישראל ואמרו אמן. עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן. קדיש דרבנן כל עשרה מישראל או יתר שעוסקין בתלמוד תורה שעל פה ואפילו במדרשות או בהגדות כשהן מסיימין אומר אחד מהן קדיש בנוסח זה. יתגדל ויתקדש שמיה רבא דעתיד לחדתא עלמא ולאחייא מתייא ולמיפרק חייא ולמיבני קרתא דירושלם ולשכללא היכלא קדישא ולמיעקר פולחנא נוכראה מן ארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה בזיויה ויחודיה וימליך מלכותיה וכו׳ עד ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן. על רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון דעסקין באורייתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר יהא להון ולכון חינא וחסדא ורחמי וסייעתא ורווחא מקדם אבוהון דבשמיא ואמרו אמן יהא שלמא וכו׳. וזהו הנקרא קדיש דרבנן. מנהגנו להתחנן בנפילת פנים בדברים ופסוקים אלו פעמים בכולן ופעמים במקצתן. לפיכך אני כורע ומשתחוה ומתחנן לפניך אדון העולם אלהי האלהים ואדוני האדונים כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים יי׳ שמעה יי׳ סלחה יי׳ הקשיבה ועשה אל תאחר מה נאמר לפניך השם מה נדבר ומה נצטדק חטאנו עוינו והרשענו ומרדנו וסרנו ממצותיך וממשפטיך לך יי׳ הצדקה ולנו בשת הפנים הושחרו פנינו מפני חטאתינו ונכפפה קומתנו מפני אשמותינו אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש אלהי בושתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי עוונותינו רבו עד למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה למען שמך והושיענו כמו שהבטחתנו על ידי נביאך למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך לא למענכם אני עושה בית ישראל

תגהות מיימוניות

קראו בתורה וכ"כ ראבי"ה שיש לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה במנחת יום הכפורים הואיל ודהאי לית בה נשיאות כפים כדאמר פרק בתרא דתענית ושמא טעמא כיון דאם עבר ועלה אין מורידים אותו. אכן הר"ף מצרפת כתב נ"כ שאין לאומרו במנחה ובמנחת יום הכפורים ותענית ציבור אומר ברכנו בברכה לפי שהיו ראויים לכהנים לנשיאות כפים כדמשמע פ"ב דתענית ע"כ דברי מורי רבינו שיחיה. אמנם בסדר רב עמרם לא חלק באותה ברכה כלל אלא כתב שכל שעה מתחיל בשים שלום כרבינו המחבר וכ"כ מורי רבינו שיחיה משמו עיין לעיל בהלכות נשיאות כפים ע"כ: [ג] וכן רבותינו מצרפת אומרים שאין לומר כשם שעשית להם נסים וגבורות וכו׳ לפי שאין תפלה בהודאה וכן נהג מורי רבינו זצ"ל ודלא כסנהג הגורס כך ע"כ: [א] הכי אמר רב נחשון גאון כריעות שכורעים בקדיש כיון שאמר יתגדל ויתקדש כורע בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל כורע ויהא שמיה רבא מברך כורע יתברך כורע ויתהדר ויתעלה כורע עושה שלום במרומיו כורע כריעה של רשות היא והללו ארבע כריעות כנגד ארבע (כריעות) [שמות] שבפסוק זה כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וגו׳ ויהא שמיה רבא מברך כנגד גדלו לה׳ אתי ונרוממה שמו יחדיו:

ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם
לא לנו יי׳ לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך למה
יאמרו הגוים איה נא אלהיהם אנא יי׳ אל תפן אל קשי העם הזה
ואל רשעו ואל חטאתו סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך
וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה וסלחת לעוננו כי
רב הוא. יי׳ שמעה יי׳ סלחה יי׳ הקשיבה ועשה ואל תאחר
למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: נהגו העם
להתחנן אחר נפילת פנים כשמגביה פניו מן הקרקע בפסוקים
אלו. ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו זכר רחמיך יי׳
וחסדיך כי מעולם המה אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר
יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד: קומה עזרתה לנו ופדנו למען
חסדך יהי חסדך יי׳ עלינו כאשר יחלנו לך אם עונות תשמר יה
יי׳ מי יעמוד כי עמך הסליחה למען תורא יי׳ הושיעה המלך
יעננו ביום קראנו כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו עזרנו
אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו
למען שמך. וכן נהגו העם להתחנן אחר סדר היום בתחנונים
אלו. יי׳ אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם
ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך והוא רחום יכפר
עון וגו׳ כי אתה יי׳ טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך צדקתך
צדק לעולם ותורתך אמת מי אל כמוך נושא עון ועובר על
פשע ישוב ירחמנו יכבוש עוונותינו וגו׳ ברוך יי׳ יום יום יעמס
לנו האל ישועתנו סלה יי׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב
סלה יי׳ צבאות אשרי אדם בוטח בך. ברוך אדוננו ברוך
בוראנו ברוך שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו
תורת אמת על ידי משה רבינו וחיי עולם נטע בתוכנו הרחמן
יפתח לבנו לתלמוד תורתו ויתן בלבנו אהבתו ויראתו ותורתו
לעשות רצונו ולעובדו בלבב שלם ובנפש חפצה למען לא ניגע
לריק ולא נלד לבהלה כן יהי רצון ורחמים מלפניך יי׳ אלהינו
שנחיה לשמור חקיך בעולם הזה ולימות המשיח כדי שנזכה
ונירש טוב לחיי העולם הבא למען יזמרך כבוד ולא ידום יי׳
אלהי לעולם אודך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳
צורי וגואלי: נהגו מקצת העם לקרוא בכל יום אחר תחנונים
אלו שיר מזמור שהיו הלוים אומרים בבית המקדש באותו היום
וקורין לדוד אליך יי׳ נפשי אשא כל המזמור. וקורין אמר רבי
אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום וכו׳. אין
כאלהינו אין כאדוננו אין כמלכנו אין כמושיענו מי כאלהינו מי
כאדוננו מי כמלכנו מי כמושיענו נודה לאלהינו נודה לאדוננו
נודה למלכנו נודה למושיענו אתה הוא אלהינו אתה הוא
אדוננו אתה הוא מלכנו אתה הוא מושיענו אתה תקום תרחם
ציון כי עת לחננה כי בא מועד אך צדיקים יודו לשמך ישבו
ישרים את פניך ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך
יי׳ כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי
אלהינו לעולם ועד. כבר אמרנו בספר הזה שבימי השבתות
וימים טובים מתפלל אדם בכל תפלה שבע ברכות שלש
ראשונות ושלש אחרונות וברכה אחת אמצעית מעין היום.
ובראש השנה וביום הכפורים של יובל מתפלל באמצע שלש
ברכות ובתפלת מוסף בלבד. ונמצא מתפלל במוסף בשני ימים
אלו תשע ברכות. ובמוסף ראש חדש ובמוסף חולו של מועד
מתפלל שבע שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אחת
באמצע:

וזהו נוסח כל הברכות האמצעיות

ברכה אמצעית של לילי שבת אתה קדשת את יום השביעי
לשמך תכלית מעשה שמים וארץ וברכתו מכל הימים
וקדשתו מכל הזמנים כאמור ויברך אלהים את יום השביעי
ויקדש אותו וגו׳. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו
וכו׳. ברכה אמצעית של יוצר ישמח משה במתנת חלקו כי עבד
נאמן קראת לו כליל תפארת בראשו נתת בעמדו לפניך על
הר סיני הוריד בידו שני לוחות אבנים וכתוב בהן שמירת
שבת וכן כתוב בתורתך ושמרו בני ישראל כו׳. ישמחו
במלכותך שומרי שבת קוראי עונג עם מקדשי שביעי. אלהינו
ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו כו׳ עד ברוך אתה יי׳
מקדש השבת. ברכה אמצעית של מוסף שבת. למשה צוית
על הר סיני מצות שבת שמור וזכור ובו צויתנו יי׳ אלהינו
להקריב לך קרבן מוסף כראוי יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו
שתעלנו לארצנו וכו׳ ואת מוסף יום המנוח הזה נעשה ונקריב
כו׳ עד על ידי משה עבדך ולא נתתו מלכנו לגויי הארצות
ולא הנחלתו מלכנו לעובדי אלילים גם במנוחתו לא ישכנו
ערלים לבית ישראל נתתו זרע ישורון אשר בם בחרת חמדת
ימים אותו קראת אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו
כו׳ עד ברוך אתה יי׳ מקדש השבת. ברכה אמצעית של מנחת
שבת אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ
עטרת תהלה ועטרת ישועה לעמך נתת אברהם יגל יצחק ירנן
יעקב ובניו ינוחו בו מנוחה שלימה שאתה רוצה בה יכירו
בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם תנחילנו אבינו ואל תהי
צרה ויגון ביום מנוחתנו אלהינו ואלהי אבותינו וכו׳. ברכת
אמצעית של מוסף ר"ח. ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה
לכל תולדותם להיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי
חטאת לכפר בעדם זכרון לכולם יהיו תשועת נפשם מיד שונא
מזבח חדש בציון תכין ועולת ראש חדש נעלה עליו שירי דוד
נשמע בעירך האמורים לפני מזבחך אהבת עולם תביא להם
וברית אבות לבנים תזכור אלהינו ואלהי אבותינו מפני חטאינו
גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו יהי רצון מלפניך יי׳
אלהינו שתעלנו לארצנו ואת מוסף יום ראש החדש הזה כו׳
עד על ידי משה עבדך יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי
אבותינו שתחדש עלינו את ראש החדש הזה לטובה ולברכה
לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ויהי ראש החדש הזה קץ
וסוף לכל חטאתינו וצרותינו תחלה וראש לפדות נפשנו כי
בעמך ישראל מכל האומות בחרת וראשי חדשים להם נתת
ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל וראשי חדשים. ברכה אמצעית
ממוסף ראש חדש שחל להיות בשבת. אתה יצרת עולמך
מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי בחרת בנו מכל העמים
ורצית בנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו
לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת ותתן לנו יי׳ אלהינו
שבתות למנוחה ויום ראש חדש הזה לכפר בעדנו שחטאנו
לפניך ומפני חטאינו וכו׳ עד ומוספים כהלכתן ואת מוספי יום
המנוח הזה ויום ראש החדש הזה נעשה ונקריב את קרבנות
חובותינו תמידין כסדרן כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו
בתורתך על ידי משה עבדך יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו
ואלהי אבותינו שתחדש וכו׳ עד לפדות נפשנו רצה נא
במנוחתנו וקדשנו במצותיך כו׳ עד וינוחו בם כל ישראל
אוהבי שמך ברוך אתה יי׳ מקדש השבת וישראל וראשי
חדשים. ברכה אמצעית של יום טוב של פסח ערבית שחרית
ומנחה. אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו
מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך
ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת ותתן לנו יי׳ אלהינו מועדים
לשמחה חגים וזמנים לששון את יום טוב מקרא קדש הזה
את יום חג המצות הזה זמן חירותנו באהבה זכר ליציאת
מצרים אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא כו׳ והשיאנו יי׳
אלהינו את ברכת מועדיך לחיים ולשלום כאשר אמרת ורצית
לברכנו כן תברכנו סלה ותן חלקנו בתורתך ושמח נפשנו
בישועתך וכו׳ ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל והזמנים. ברכת
אמצעית

אמצעית ממוסף הפסח. אתה בחרתנו מכל העמים כו' עד זכר ליציאת מצרים ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנו יכולין לעלות להראות ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך בנוה הדרך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתשוב ותרחם עליו ועלינו ברחמיך הרבים ותקבץ פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן ואת מוסף יום טוב מקרא קדש הזה יום חג המצות הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מלך רחמן רחם עלינו וכו' והשיאנו וכו' ברוך אתה יי' מקדש ישראל והזמנים. ובנוסח הזה הוא מתפלל בחג שבועות ובחג הסוכות בלא חסרון ובלא יתר. אלא שבחג השבועות הוא אומר את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו באהבה זכר ליציאת מצרים. ובמוסף הוא אומר ואת מוסף יום טוב מקרא קדש הזה יום חג השבועות הזה. וכן בסוכות הוא אומר את יום טוב מקרא קדש הזה יום חג הסוכות הזה זמן שמחתנו באהבה וכו'. ובשמיני עצרת אומר את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג שמיני עצרת הזה זמן שמחתנו כו'. וכן במוסף אומר ואת מוסף יום טוב מקרא קדש הזה יום חג שמיני כו'. ואם חל יום טוב להיות בשבת אומר אתה בחרתנו כו' עד ותתן לנו יי' אלהינו שבתות למנוחה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום המנוח הזה ואת יום טוב מקרא קדש הזה את יום פלוני כו'. וכן במוסף אומר ואת מוספי יום המנוח הזה כו'. ועל דרך זו הוא מזכיר השבת בראש השנה וביום הכפורים אם חלו להיות בשבת בין בשאר תפלות בין במוסף וחותם בכל התפלות של שלש רגלים מקדש השבת וישראל והזמנים. ובראש [א] השנה חותם מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. וביום הכפורים מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים. ראש השנה. נהגו רוב העם מראש השנה ועד יום הכפורים להוסיף בכל תפלה בעשרת הימים בברכה ראשונה מוסיפים זכרנו לחיים כו' ברוך אתה יי' מגן אברהם. ומוסיפין בברכה שנייה מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו ברחמים ברוך אתה יי' מחיה המתים. ומוסיפין בברכת י"ח זכור רחמיך וכו'. ובברכה אחרונה מוסיפין ובספר חיים וכו'. ובתפלת נעילה של יום הצום אומר בברכה זכרנו לחיים חתמנו וכל אלו התוספות מנהג מקומות. ויש מקומות שנהגו שלא יוסיפו דבר. מנהג פשוט שמברכין ברכה שלישית בנוסח זה בשני ימים של ראש השנה בכל תפלה ותפלה מארבע התפלות וכן נהגו מקצת לברך אותה באותו הנוסח בכל תפלה ותפלה מחמש תפלות של יום הכפורים וזהו נוסחה. אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה. ובכן תן פחדך יי' אלהינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת וייראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם כו'. ובכן תן כבוד לעמך תהלה ליראיך ותקוה טובה לדורשיך ופתחון פה למיחלים לך שמחה לארצך ששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו. ואז צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים כו' ככתוב בדברי קדשך ימלוך יי' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה וכתוב ויגבה יי' וגו' ברוך אתה יי' המלך הקדוש. ברכה אמצעית של ראש השנה ערבית שחרית ומנחה. אתה בחרתנו מכל העמים כו'. ותתן לנו יי' אלהינו את יום טוב מקרא קדש הזה זכרון תרועה באהבה זכר ליציאת מצרים. אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא כו'. [ב] אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר רוח ונשמה באפו יי' וכו' קדשנו כו'. ברוך אתה יי' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ברכה ראשונה משלש ברכות אמצעיות של מוסף ראש השנה. אתה בחרתנו ומפני חטאינו כו' ואת מוספי כו' כמו שכתוב. עלינו [ג] לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות וכו'. אוחילה לאל אחלה פניו אשאלה ממנו מענה לשון אשר בקהל עם אשירה עוזו אביעה רננות בעד מפעליו כו'. ברוך אתה יי' למדני חוקיך. על כן נקוה לך יי' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך וכו'. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך כו' ברוך אתה יי' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים אם כעבדים עינינו לך תלויות וכו'. ברכה שנייה אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם כו' כי זוכר הנשכחות אתה הוא מעולם ואין שכחה לפני כסא כבודך ועקדת יצחק לזרעו תזכור וכו'. היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים כו'. ברכה שלישית אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם מן השמים השמעתם קולך כו' כי אתה שומע כו' ברוך אתה יי' שומע תרועה. היום

הרת

הגהות

[א] כשחל ר"ה ביום שני או ביום שלישי מקדימין שבוע אחד להשכים. פתיחת יום ראשון ה' אלהי הצבאות. אנשי אמנה ואין אומרים פתיחה יותר אך בין כסה לעשור אומרים פתיחה בכל יום. ורגילין בכל יום ראשון לומר במוצאי יום מנוחה ה' סליחות בכל יום לכל הפתות. בערב ר"ה משכימין הרבה לומר י"צ סליחות לכל הפתות עם הפוסן ה' אלהי הצבאות. אדון כתקף אומץ יוסיף. אדון בפקדך אך בפתח דין אנוש רימה אשפוך שיחי. אדון דין אם ידוקדק אך בך איה כל נפלאותיך שומעתי כרוב יגוני אלהים אין בלתך. אילי הסתעה. אורך ואמתך אלהים אל דמי את הקול עזרה אמונים. שופט כל הארץ. חטאנו. אלה אזכרה. זכור ברית. ווידוי דרב סעדיה גאון ובכן. ואין אומרים תחנה ולמנצח. וביום ר"ה אומרים והחיות ישוררו ואבינו מלכנו בשני הימים כשחלים בחול. בצום גדליה פתיחה ה' אלהי הצבאות. את ה' ברמצאו. ושאר המתוקן לעשרת ימי תשובה ובכל יום פתיחה ותורת ותחנון יום שלפני ערב יוה"כ ה' שמרי לתחנון. ועיוה"כ אומר סדר ערב ר"ה בלא אשפוך שיחי. ותורת אהבת עוז פוסן ירצה צום עמך וזכור ברית. ווידוי מתחילין אנא הבט ומתודין פעם אחת ואומרים משיח צדקך. אל רחום שמך עד סוף וקדיש ואין אומרים לא תחנון ולא תחנה לא בסליחות ולא בתפלה ולא למנצח אבל אבינו מלכנו אומרים במנחה. עיוה"כ באים לבה"כ ומתפללים מנחה ומתוודים עד אלהי עד שלא נוצרתי והחזן אינו אומר וידוי ולא תחנה ולא אבינו מלכנו ואומר קדיש ולוקין ואוכלים סעודה מפסקת בליל יום כפור קודם שיעמוד החזן מתירים חרם לעבריינים להתפלל עמהם ומתעטף החזן ואומר כל נדרי שלש פעמים והקהל בלחש עמו וכשמסיים פעם ג' אומר ונסלח לכל עדת בני ישראל ואין אומר ככתוב בתורתך ואחר כך אומר שהחיינו ואומר ברכו ואחר תפלת ערבית אם הוא שבת אומר ויכולו ומסיים מגן אבות בדברו מקדש השבת ואינו מזכיר יום הכפורים ואח"כ אומר יעלה תחנוננו שועתנו רינינו קולנו צעקתנו פדיוננו עתירתנו סליחתנו נאקתנו כי אליך ואז יתחיל פסוקי דרחמי כסדר הכתוב לפניו פתיחה ה' אלהי הצבאות שבע פעמים י"ג מדות ומתחיל סלח נא אשמות. תומת צורים, דרכך אלהינו הרי ד' ובאותך אדרוש יפסיק שלש פעמים הרי שבעה פעמים י"ג מדות ומתחיל והוד עבדך וידוי על חטא אבינו מלכנו אם היה בחול קדיש ויוצא מבה"כ. שחרית מתחיל ביוצר תפלות לנו ואומר והחיות הקרוב"ץ כסדר והרהיטים וכשמגיע באל מלך תנק

מיימוניות

ורחום אתה אומר סלח לנו אבינו אם ירצה אומר כי על רחמיך הרבים ואומר סליחות י"ג פעמים י"ג מדות ומתחיל אפס סוית. אנא השם. אנא הוא. אמנם אלהי עולם. אדון בפקדך. אך במתח דין אנוש רימה. אשפוך שיחי. אדון דין אם ידוקדק. אל באפך. אורך ואמתך. אלהים אין בלתך. אורח צדקה. עזרת אמונים מזמן שופט כל הארץ. אם אשמינו. וידוי על חטא. א"מ קדיש וקורין ששה באחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה' את משה ולספטיר ובעשור לחדש ומפטיר ואמר כולו. למוסף אומר שושן עמק וכל הסדר ומפני חטאינו ועלינו לשבח. אוחילה אמיץ כח סליחות איך אשא ראש אבל אנחנו. אמנם אנחנו. אני הוא השואל. אכפרה פני מלך רב. אדון דין אם ידוקדק. עקידה. אמונת אומן. או אהבת עוז. פוסן ה' שמעה. חטאנו. גדול עוני. ואין אומרים אבינו מלכנו וקורין כמעשה ארץ מצרים עד סוף סדרה ומפטיר ביונה ואומר על התורה כמו ביוצר ומתפלל תפלת המנחה כמו ליוצר וכל הסדר עד אל מלך תנן ורחום אתה ומתחיל כי על רחמיך הרבים סליחות אדון כתקת מועד. אל יסעם. אלהים אל דמי. ושאר סליחות מסמכא רבינו מאיר. עקידה. אמונת אומן מן רועה ישראל. חטאנו. אלה אזכרה. ורבינו מאיר הנהיג שלא לומר א"מ עד נעילה כדי שלא לאחר המנחה להתפלל נעילה ביום שהכהנים עולים לדוכן ביום ואחר כך א"מ ומשמו עד הלילה וכן אנו נוהגין במנחה. ולאחר סיום תפלת המנחה אומר קדיש ופותח באשרי ואומר ובא לציון ואומר קדיש ומתפלל תפלת נעילה ובמקום כתבנו אומר חתמנו אבל במקום זוכר לא יאמר חותם רק במקום כתיבה ויאמר אתה נותן יד לפושעים ובמקום סליחות יאמר פזמונים ואומר שמע ישראל והכהנים עולים לדוכן ומסיים תפלתו ותוקע תקיעה אחת ואומר והוא רחום ותפלת ערבית כמו שאומר בחול ואם מוצאי שבת הוא אומר ויתן לך ומבדיל על הכוס ומברך על האור ששבת בנר דולקת וכן נהגו בנורנבערג ובמנחה אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה אע"פ שאין בו דוכן ע"כ: [ב] ואין אומרים והשיאנו וכ"כ רבי אלעזר הלוי ראב"ן וכן עמא דבר ודלא כרב עמרם גאון ורב יצחק ב"ר יהודה ורבי אלעזר הגדול ורבי משה ב"ר משולם שהיו רגילין לומר והשיאנו בר"ה וביוה"כ וכן איתא בתשובת רבינו שר שלום גאון דמנהג בשתי ישיבות לומר מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון בין בתפלה בין בקידוש היום: [ג] קבלה בשם הר"א מוורמיש"א כשיאמר הקהל הוא אלהינו יאמר החזן אלו הפסוקים אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו וידעת היום והשבות

אל

הרת עולם כו׳ ככתוב למעלה. ברכה אמצעית של צום יום הכפורים בערבית ושחרית ומנחה ונעילה אתה בחרתנו כו׳. ותתן לנו יי׳ אלהינו את יום הכפורים הזה ואת יום מקרא קדש הזה למחילה וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא יגיע יראה וירצה ישמע ויפקד ויזכר לפניך זכרונגו זכרון אבותינו זכרון ירושלים עירך וזכרון משיח בן דוד וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך כו׳. קדשנו כו׳. ודברך אמת וקיים כו׳ ברוך אתה יי׳ מלך על כל הארץ מלך מוחל וסולח וכו׳. ברכה אמצעית של מוסף אתה בחרתנו ומפני חטאינו ואת מוספי יום מקרא קדש הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו ביום צום הכפורים הזה מחה והעבר פשעינו כו׳ עד ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך וכו׳. עד ומלכותו בכל משלה קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת ודברך כו׳. עד ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל ויום הכפורים. נהגו העם בכל תפלות המוספין כשהוא אומר כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מזכיר קרבנות אותו היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים [ז] ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך [ח] שוב אינו צריך:

נוסח הוידוי

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחנתנו שאין אנו עזי פנים וקשי עורף שנאמר לפניך צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו ואבותינו אשמנו בגדנו גזלנו דברנו דופי העוינו והרשענו זדנו חמסנו כו׳. עד כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. מה נאמר לפניך יי׳ אלהינו יושב מרום ומה נספר לפניך שוכן שחקים הלא הנסתרות והנגלות אתה יודע. אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב אין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך. ובכן יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו. על חטא שחטאנו לפניך באונס וע״ח ש״ל בבלי דעת. ע״ח ש״ל בגלוי וע״ח ש״ל בדעת ובמרמה. ע״ח ש״ל בהרהור הלב וע״ח ש״ל בוידוי פה. ע״ח ש״ל בזדון וע״ח ש״ל בחוזק יד. ע״ח ש״ל בטומאת שפתים וע״ח ש״ל ביצר הרע. ע״ח ש״ל ביודעים וע״ח ש״ל בלא יודעים. ע״ח ש״ל בכחש ובכזב וע״ח ש״ל בלשון הרע. ע״ח ש״ל במראית העין וע״ח ש״ל בנשך ובמרבית. ע״ח ש״ל בשיח שפתותינו וע״ח ש״ל בעינים רמות. ע״ח ש״ל בפתחון פה וע״ח ש״ל בצעדי רגלים. ע״ח ש״ל בקפיצת יד וע״ח שח״ל ברצון ובדעת. ע״ח שח״ל בשגגה וע״ח שח״ל בתמהון לבב. על חטאים שאנו חייבין עליהם חטאת. ע״ח שח״ע עולה. (ע״ח שח״ע קרבן). ע״ח שח״ע אשם ודאי. ע״ח שח״ע אשם תלוי. ע״ח שח״ע קרבן עולה ויורד. ע״ח שח״ע עשה. ע״ח שח״ע לא תעשה* שנתקו לעשה. ע״ח שח״ע מיתה בידי שמים. ע״ח שח״ע כרת. ע״ח שח״ע מלקות. ע״ח שח״ע ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק. על הגלוים לנו ועל שאינן גלוים לנו הגלוים לנו כבר אמרנום לפניך יי׳ אלהינו ושאינם גלוים לנו כל חטאינו אתה יודע כל הנסתרות ככתוב הנסתרות ליי׳ אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וכו׳. כי אתה סולחן לישראל מן העולם ומוחלן לשבטי ישורון ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח. [ט] אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי הרי אני לפניך יי׳ אלהי ככלי מלא בושה וכלימה יהי רצון מלפניך שלא אחטא עוד ומה שחטאתי מחה ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ צורי וגואלי. כסדר הזה מתודה בערבית שחרית ומוסף ומנחה בין יחיד בין שליח ציבור. אלא שהיחיד אומר וידוי זה אחר תפלתו אחר שגומר שים שלום קודם שיפסיע שלש פסיעות ושליח ציבור אומרו בתוך ברכה אמצעית קודם שיאמר אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו מתודה וידוי כסדר הזה ואחר כך אומר מחול לעונותינו ביום צום הכפורים: בנעילה מתודה כסדר הזה. מה נאמר לפניך יושב מרום כו׳ כי עונותינו רבו מלמנות כו׳ מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקנו מה מעשינו מה נאמר לפניך יי׳ אלהינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך ככתוב ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. אבל אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך ותתן לנו יי׳ אלהינו את יום הכפורים הזה קץ מחילה לכל חטאתינו למען נחדל מעושק ידינו ונשוב לעשות חוקי רצונך בלב שלם כדבר שנאמר דרשו יי׳ בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל יי׳ וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ואתה אלוה סליחות טוב ומטיב חנון ורחום ארך אפים ורב חסד מרבה להטיב רוצה בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתן ככתוב חי אני נאם יי׳ אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל. השיבנו וקבלנו ומחול לנו וסלח כגודל חסדך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ כו׳. עושה שלום וכו׳:

נוסח ברכת המזון

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו בחן ובחסד וברחמים ומפרנס לכל כאמור פותח

*[נ״י ע״ח שח״ע לא תעשה]

הגהות מיימוניות

אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד. הן לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. כי ה׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד. כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו. יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם ע״כ: [ז] וכן הגיה ר״ת במחזור שלו אבל להזכיר במוסף של ר״ח ובראשי חדשיכם אין צריך וכו׳ כתב בערוך בערך חדש איזהו חג שהחדש מתכסה בו שאין אומרים ובראשי חדשיכם לא בתפלת ולא בזולתה מורי פירש כגון בברכות וקרבנות שאומר שחרית ציין בתוספתא בשילהי מכילתין בפרק בכל מערבין וכן הורו כל גאוני לותי״ר וכן ר״י אלפס וכן רב עמרם גאון ורב האי. ור״ח כתב בספר חפץ שאין להזכיר של ר״ח וכן איתא בירושלמי בריש שבועות חד בר נש עבר קומי תיבותא בריש שתא לא אדכר דריש ירחא וקלסוניה וסיים בספר חפץ כל הסדור מן הדבר ועשתו נקרא הריוט. ואיתא נמי בירושלמי כיון שאמר בסוף בשופרות וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם כמו (שעושים בשבת ור״ח) [שהזכיר בה ר״ח] ח״ל רשב״ם אשר כתב על לשון האלפס אני שמואל מוסיף כי רבו מחלוקות על זאת באשכנז ורבינו שלמה זקני וקצת מרבותיו אומרים ה״מ כשאומר מוספי יום הזכרון הזה ולא הזכיר פסוקי המוספין בדקיל דמשאמר ככתוב בתורתך שוב אינו צריך אבל אם בא להזכיר המקראות צריך להזכיר גם פסוקי של ר״ח וכ״נ ע״כ: [ח] בירושלמי שלח להו רב יסא אלין שסלחתו לכם סדר המועדות פירוש בתפלות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש ע״כ: [ט] הר״י לא חתם בא״י האל הסולחן וכן מצאתי בפסקי הגאונים וראית הא דאמרינן בג״מא ביום הכפורים מתפלל שבע ומתודה ואם איתא הויין ח׳ ועוד הרי ש״צ אינו אומר והיאך אומר יחיד הא אין יחיד קובע ברכה לעצמו וכ״ש שאפילו האומר ביום הכפורים במנחה של ערב יום הכפורים כשמתודה אינו אומר. דעדיין אינו יום סליחה וכן הנהיג מורי רבינו זצ״ל ודלא ככתוב בתוספות ריב״א שפסק שצריך לחתום מדאמר פרק בתרא דיומא אם בא לחתום חותם. מנהג קדמונים בכל אשר כתב רבינו המחבר רק הלשון הוא משונה קצת הגה ותנה. ואתה נותן לא הזכיר וגם כתב בה״ג דלא נמיר אתה יודע אתה נותן אומר בצלותיה אתה מבין. כתב רב עמרם והנהיג בשתי ישיבות לאומרו ערבית ושחרית ומנחה וכן נוהגין בקלוניא אבל במגנצ״א אין אומרים אותו אלא בערבית וסדר עבודת היום אין נוהגין לומר אלא במוסף וכן כתב בה״ג בשם רב עמרם וראבי״ה הרב אטרינ״ק וכל קדמונינו: ויענב כתוב בתשובת הגאונים מנהג של ישיבה בשחרית אומר שבעה ויעבר. ובמוסף ובמנחה ר. בנעילה שלשה. מיהו אנן לא נהגינן הכי וקבלתי אני שבתפלת יחיד יש לומר שלשה עשרה ויעבור כנגד י״ג מדות אבי״ח. כתב רב עמרם שאחר תפלת מוסף פותח באשרי כדי להפסיק בין תפלת מוסף לתפלת המנחה ואין אנו נוהגין כן אלא בין תפלת מנחה לתפלת נעילה אני אומר אותו כרלקמן במקומו בהלכות יום הכפורים ע״כ:

מגדל עוז

כיון שאמר ומאחן עד שמו צריך. סוף מסכת ר״ה:

פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא ברוך אתה יי' הזן את הכל. נודה לך יי' אלהינו ונברכך מלכנו כי הנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה על שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים על תורתך שלמדתנו על חוקי רצונך שהודעתנו על כולם יי' אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך כאמור ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך אתה יי' על הארץ ועל המזון. רחם יי' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ומלכות דוד משיחך תחזיר למקומה בימינו ובנה ירושלים בקרוב כאשר דברת ברוך אתה יי' בונה ברחמיו את ירושלים. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך הטוב והמטיב שבכל יום ויום גומלנו חן וחסד ורחמים וכל טוב. הרחמן ישתבח לדור דורים. הרחמן יתפאר לנצח נצחים. הרחמן יזכנו לימות המשיח ולבנין בית המקדש ולחיי העולם הבא. מגדול ישועות מלכו וגו' כפירים רשו ורעבו וגו' הודו ליי' כי טוב כי לעולם חסדו:

המפטיר בנביא מברך לפניה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת. ברוך אתה יי' הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק. ומברך לאחריה ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה מדבר ומקיים אשר כל דבריו אמת וצדק נאמן אתה הוא יי' אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל נאמן אתה ברוך אתה יי' האל הנאמן בכל דבריו. רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעגומת נפש *(תושיע) מהרה בימינו והבנה מהרה ברוך אתה יי' בונה ירושלים. את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך ברוך אתה יי' מגן דוד. על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום המנוח הזה שנתת לנו יי' אלהינו לקדושה לכבוד ולתפארת על הכל אנו מברכין שמך ברוך אתה יי' מקדש השבת. וביום טוב הוא אומר ועל יום טוב מקרא קדש הזה שנתת לנו לששון ולשמחה ברוך אתה יי' מקדש ישראל והזמנים. ואם היה שבת ויום טוב כולל שניהם וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים. כנוסח שהוא חותם בתפלה בברכה אמצעית באותו היום כך הוא חותם בברכה אחרונה זו. (העניינות שנהגו רוב העם לקרות מן הנביאים בכל שבת ושבת ומפטירין בהן ואלו הן.) בראשית. הן עבדי אתמך בו עד אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים בישעיה. תולדות נח. רני עקרה לא ילדה עד הטו אזנכם ולכו אלי בישעיה. לך לך. ואל מי תדמיוני ואשוה עד כי אני יי' אענם אלהי ישראל בישעיה. וירא אליו. ואשה אחת מנשי בני הנביאים עד ותשא את בנה ותצא במלכים. ויהיו חיי שרה. תחלת הספר עד יחי אדוני המלך לעולם במלכים. תולדות יצחק. משא דבר יי' אל ישראל ביד מלאכי עד וערבה ליי' מנחת וגו' בתרי עשר. ויצא יעקב. ועמי תלואים למשובתי עד ובנביא העלה בתרי עשר. וישלח יעקב חזון עובדיה עד סוף ספרו בתרי עשר. וישב יעקב. על שלשה פשעי ישראל עד אריה שאג מי לא יירא בתרי עשר. ויהי מקץ ויקץ שלמה והנה חלום עד ויהי המלך שלמה מלך במלכים. ויגש אליו. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד עד וידעו הגוים כי אני יי' ביחזקאל. ויחי יעקב. ויקרבו ימי דוד למות עד ושלמה ישב על כסא דוד אביו במלכים. ואלה שמות. בן אדם הודע את ירושלים עד ויצא לך שם ביחזקאל. וארא. *(ולא יהיה עוד לבית) ישראל עד ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ביחזקאל. בא אל פרעה. משא מצרים עד אשר ברכו ה' צבאות בישעיה. ויהי בשלח. שירת דבורה מן ויכנע אלהים עד ותשקוט הארץ ארבעים שנה בשופטים. וישמע יתרו בשנת מות המלך עוזיהו עד למרבה המשרה בישעיה. ואלה המשפטים. הדבר אשר היה אל ירמיהו עד לא יכרת איש ליונדב בן רכב בירמיה: ויקחו לי. ויי' נתן חכמה לשלמה עד ושכנתי בתוך בני ישראל במלכים. ואתה תצוה. הגד את בני ישראל את הבית עד ורציתי אתכם ביחזקאל. כי תשא. ודבר יי' היתה אל אליהו עד וירכב אחאב וילך במלכים. ויקהל. וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר עד ותתם מלאכת במלכים. ואלה פקודי. ויעש חירם עד והפתות לדלתות הבית. ויקרא. עם זו יצרתי לי עד כה אמר יי' מלך ישראל בישעיה. צו את אהרן. עולותיכם ספו על זבחיכם עד באלה חפצתי נאם יי' בירמיהו. ויהי ביום השמיני. ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל עד כל אשר בלבבך במלכים. אשה כי תזריע ואיש בא מבעל שלישה עד וילך אתו כברת ארץ במלכים. זאת תהיה. וארבעה אנשים * (ומדלג) עד ולא השליכם מעל פניו במלכים. אחרי מות. התשפוט התשפוט *עד ונחלת בך לעיני הגוים ביחזקאל. קדושים תהיו. באו אנשים מזקני ישראל עד צבי היא לכל הארצות ביחזקאל. אמר אל הכהנים. והכהנים הלוים בני צדוק עד כל נבלה וטרפה ביחזקאל. בהר סיני. יי' עזי ומעזי עד רפאני יי' וארפא בירמיה. אם בחקותי. הנבא על רועי ישראל עד והצלתים מיד העובדים בהם ביחזקאל. במדבר סיני. והיה מספר בני ישראל עד וארשתיך לי באמונה בתרי עשר. נשא. ויהי איש אחד מצרעה עד ויגדל הנער ויברכהו יי' בשופטים. בהעלותך. רני ושמחי בת ציון עד ידי זרובבל יסדו הבית בתרי עשר. שלח לך. וישלח יהושע בן נון עד וגם נמוגו כל יושבי וגו' ביהושע. ויקח קרח. ויאמר שמואל אל העם עד כי לא יטוש יי' את עמו בשמואל. זאת חקת התורה. ויפתח הגלעדי עד מימים ימימה בשופטים. וירא בלק. והיה שארית יעקב עד והצנע לכת עם אלהיך בתרי עשר. פנחס. ויד יי היתה אל אליהו עד ויקם וילך אחרי אליהו במלכים. ראשי המטות. ויתן משה למטה בני ראובן עד כחלק את הארץ ביהושע. אלה מסעי. אלו הנהלות עד ויתנו בני ישראל ללוים ביהושע. אלה הדברים. אשר דבר יי' אל ישראל עד והייתם לי לעם בירמיה. ואתחנן. ואתפלל אל יי' אחרי תת את ספר המקנה עד שדות בכסף יקנו בירמיה. והיה עקב. הלוך וקראת באזני ירושלים עד והתברכו בו כל גוים ובו יתהללו בירמיה. ראה אנכי. הנה ימים באים נאם יי' והקימותי עד אם יסתר איש במסתרים בירמיה. שופטים. ויהי כאשר זקן שמואל עד ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו בשמואל. כי תצא. ויאספו פלשתים את מחניהם עד ויי' יהיה עמך בשמואל. והיה כי תבא. אז יבנה יהושע מזבח עד ולא היה כיום ההוא ביהושע. אתם נצבים. ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל עד כרמים וזיתים אשר לא נטעתם ביהושע. האזינו. ולקחתי אני מצמרת הארז עד והשיבו וחיו ביחזקאל. וזאת הברכה. ויהי אחרי מות משה עבד יי' ומדלג עד ויהי יי' את יהושע ביהושע. כל שבת שקורין בה שתי פרשיות מפטירין בה מענין פרשה אחרונה וזו המנהג ברוב המקומות. וכן נהגו רוב העם להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה. בשבת שאחר תשעה באב נחמו נחמו עמי. בשניה ותאמר ציון. בשלישית עניה סערה. ברביעית אנכי אנכי הוא מנחמכם. בחמישית קומי אורי. בששית רני עקרה. בשביעית שוש אשיש ביי'.

*[ס"א תנקום נקם] *[ס"א איטו] *[כ"א ומדלג.] *[נס"א בקבצי את בית]

נגמר ספר שני ומנין פרקיו ששה וארבעים

הלכות ק"ש. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה.

מפתח לספר הרמב"ם ולפרקיו

ספר ראשון והוא ספר המדע

הלכות יסודי התורה

פ"א יבאר שיש שם מצוי ראשון. ושהוא אדון כל הארץ. ושאין שם אלא הוא. ושאינו גוף ולא כח בגוף. וטעם מה שכתוב בתורה בהקב"ה יד עין ואזן. וטעם מה שבקש משה הראני נא את כבודך:

פ"ב יבאר שהאל הנכבד והנורא מצוה לאהבו. וחלק כל הנבראים לשלשה חלקים. ושצוו חכמים שלא לדרוש באלו הדברים:

פ"ג יבאר שמות הגלגלים ומניינם וסדורם. ושהם בעלי נפש וידיעה. ומספר ארבעה יסודות וסדורם:

פ"ד יבאר שכל הנבראים למטה מהרקיע מורכבים מארבעה יסודות. ועל אי זו צורה נאמר נעשה אדם בצלמנו. וכמה שמות נקראו לאותה צורה. ומה בין מעשה בראשית למעשה מרכבה:

פ"ה יבאר שכל בית ישראל מצווים על קדושת השם. מתי יהרג ואל יעבור או איפכא. אם מתרפאים בעבודת כוכבים גילוי עריות ושפיכות דמים. ומהו חלול ה'. הנהגת הרב עם תלמידיו וכל אדם:

פ"ו יבאר המאבד שם משמות הקדושים. שמות הנמחקים ומי ומי הם. הסותר או השורף מעצי הקדש. ושמות הקדושים שכתבם עכו"ם:

פ"ז יבאר על מי הנבואה שורה. וכמה מעלות הוא. ואם נאמין לנביא שעושה אות ומופת:

פ"ח יבאר שהאותות שעשה משה לפי הצורך עשאם לא שיאמינו בהם:

פ"ט יבאר שאין נביא רשאי לחדש מצוה ולא לגרוע. וכמה נקיים פסוק נביא אקים להם מקרב אחיהם:

פ"י יבאר אי זה אות יעשה הנביא לשיאמינוהו. וכמה פעמים בודקים אותו ובאי זה דבר. ומי שהוא בחזקת נביא אם צריך להרהר אחריו:

הלכות דעות

פ"א יבאר כי דעות הרבה יש לכל בני אדם. והאמצעית היא הטובה ומה יעשה להשיגה:

פ"ב יבאר כי לפעמים הקצה הוא טוב ויתן טעם:

פ"ג יבאר אם יהיה האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו תורה:

פ"ד יבאר באי זה דרך ישכון אור הבריאות. כמה דברים צריך שיהיה בעיר שידור בה תלמיד חכם:

פ"ה יבאר שהאדם צריך שיהיה ניכר במעשיו ובמשאו ובמתנו:

פ"ו יבאר שצריך האדם להתחבר לצדיקים. ודין אהבת אדם לחבירו וכן לגר. השונא או המכעיס את חבירו. ומצוה למחול לחבירו וכן להוכיחו. ושלא להלבין פנים. אזהרה ביתומים והיאך יתנהגו עמהם. ועד מתי נקראים יתומים:

פ"ז יבאר אי זהו רכיל ואי זה הוא לשון הרע. או אבק לשון הרע. והנוקם והנוטר לחבירו:

הלכות תלמוד תורה

פ"א יבאר מי הוא החייב ללמוד וללמד. ומאימתי חייב האב ללמד לבנו תורה. ואם מותר ללמד בשכר. חייב אדם לשלש את זמן למודו. האשה שלמדה אם יש לה שכר:

פ"ב יבאר דין הושבת מלמדי תינוקות. מתי יבטלו מלימוד. וסדר למודו אותם. שלא ילמד התינוקות אם אין לו אשה. וכמה תינוקות ילמדו אצל מלמד אחד. ובני המבוי שרוצה להיות מלמד:

פ"ג יבאר שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצות. ובאי זה דרך יתנהג מי שרוצה ללמוד. אסור ליהנות בד"ת. והעוסק בתורה מה שכרו. ומי שאינו עוסק בה בלילה:

פ"ד יבאר המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון. סדר למוד הרב לתלמידים וסדר ישיבתם. התורגמן איך יעמוד ואם רשאי לשנות. אם שואלים לרב סמוך לכניסתו לבית המדרש. שני התלמידים ששואלים למי עונים תחלה. המתעטש בבית המדרש אם אומרים לו רפואה:

פ"ה יבאר שחייב אדם בכבוד רבו יותר מכבוד אביו. אם בניהם שנויים אי זה מהם קודם תחלה. אם היה אביו ת"ח אם יקדים לרב. החולק על רבו והמהרהר אחריו. באי זה דבר אסור להורות בפני רבו. ומי הוא הראוי להוראה. אסור לקרות לרבו בשמו וכיצד יתנהג עמו. האומר דבר שלא שמע מרבו. כשימות רבו כמה קורע. ואם מותר אם אינו רבו מובהק ואם רצה רבו מובהק למחול על כבודו. אם חייב הרב לכבד התלמידים:

פ"ו יבאר שמצוה להדר פני תלמיד חכם. ומאימתי ועד מתי חייבין לעמוד מפניו ובאי זה מקום. ההפרש שיש בין תלמיד חכם לאב בית דין ונשיא לענין קימה והדור. תלמיד השומד תמיד לפני רבו היאך יעמוד מפניו. אם חייבין לקום מפני זקן מופלג בשנים. שלא יגבו מהחכמים אפילו מס המלך. אם היה לו סחורה למכור שקודם לכל אדם. המבזה את החכמים בחייו או לאחר מיתה. אם מנדה החכם בעצמו לכבודו ואם צריך עדים. וכל דיני נידוי ועל כמה דברים מנדין את האדם:

פ"ז יבאר חכם זקן או אב בית דין או נשיא אם מנדין אותם. ומה הוא נדוי ומהו חרם וכיצד מתירין אותם. וכל דיני מנודה ומוחרם בחלום ובהקין בפניו. או שלא בפניו. אם חכם מפר לעצמו ואם צריך זמן בין הפרה לנידוי. ומנהג חסידים הראשונים שלא לנדות שום אדם:

הלכות עבודת כוכבים ומזלות

פ"א יבאר איך נשתלשל ענין עבודת כוכבים עד שבא אברהם אבינו ע"ה. ובן מ' שנה הכיר אברהם את בוראו. ואיך ייחד ופרסם והודיע יחודו יתב' בעולם:

פ"ב יבאר שעיקר עבודת כוכבים ומזלות הוא לעבוד אחד מכל הברואים למעלה. ואם אסור לקרות בספרי עבודת כוכבים ומזלות או להסתכל בה. המודה או המומר לעבודת כוכבים והאפיקורסים מישראל. המגדף ולמה כללו בהלכות עבודת כוכבים:

פ"ג יבאר העובד עכו"ם במזיד או בשוגג. והעובדה שלא כדרך עבודתה. העושה אחד מארבעה עבודות שלא כדרכן. המקבל לגבוה או עץ לאלוה והזר בו תוך כדי דבור. וכל דיני עבודת כוכבים בעבודה ובעשיה לעצמו או לאחר:

פ"ד יבאר דין עיר הנדחת ומה עונשה. אם הדיחה יחיד או נשים ואם היו מדיחיה מתוכה. עיר מקלט וירושלים אם נעשית עיר הנדחת. אם מותר לבנותה ואם מותר לעשותה גנות ופרדסים. נכסי מדינה אחרת או של הקדש וכל דיניה:

פ"ה יבאר כל דיני המסית ומתי נקרא מסית. נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים אם שואלין ממנו מופת. נביא שקר ומהו נביא שקר וכל דיניו. הנשבע בשם עבודת כוכבים והמשביע עכו"ם באלהיו. אם מותר להזכיר שמות עבודת כוכבים כמו שכתובים בתורה:

פ"ו יבאר דין העובד אוב וידעוני ומה הם. המעביר בנו למולך ומה הוא מולך. אם מסר ולא העביר או איפכא. ואם מסר מקצת זרעו. אם היה זרעו פסול או כשר והיה ישן או סומא. מצבה ואבן משכית מה הם. אבנים המשוכלות במקדש. והנוטע אילן אצל המזבח:

פ"ז יבאר דין עבודת כוכבים ומזלות ומשמשיה ואיסור הנאתן. ומה בין עבודת כוכבים של עכו"ם לעבודת כוכבים של ישראל. שכר עשיית עכו"ם. והלוקח גרוטאות מן העכו"ם. גר ועכו"ם שירשו את אביהם. וצורות הנעשות לנוי או לעכו"ם, ומה בין עבודת כוכבים של מדינה לעבודת כוכבים של כפר. צלמים המוטלים בשווקים או עכו"ם שנתערבה. עכו"ם או אשרה שנשברה וחלק עבודת כוכבים או ספק ספקה. וכל דיני איסורי הנאה של אשרה או של עבודת כוכבים.

פ"ח יבאר דין עכו"ם העובדים את ההרים. בהמה שהוקצה לעכו"ם ולא עשה בה מעשה. אם אדם אוסר דבר שאינו שלו. מים שבקרן הגל. אבני הר שנדלדלו והמשתחוה להם. המשתחוה לאילן או שהיו פירותיו מותרים לעבודת כוכבים. המשתחוה לבית בנוי או הבונים עכו"ם לתוכה. עבודת כוכבים של עכו"ם יש לה בטול. עבודת כוכבים של ישראל אם יש לה בטול. ואם היא של עכו"ם וישראל. וכיצד הוא הביטול וכל דיניו. מזבח עכו"ם שנפגם או בימוס ומה הם. כיצד מבטלין את האשרה ואם שפלה לצרכה:

פ"ט יבאר שלשה ימים לפני חגיהם אסור לישא וליתן עמהם. אם מותר לשלח לו דורון ביום חגו. עכו"ם ששלח דורון לישראל. ואסור לשאת וליתן עם עכו"ם ביום אידם. יום שמעמידים עכו"ם מלך אם הוא כאחד חגיהם. אם אסור למכור דבר מיוחד ומין ממיני עכו"ם שבאותו מקום. אם אסור למכור לעכו"ם דבר שיש בו נזק לרבים. אסור ליכנס בעיר שיש בה עבודת כוכבים ובנות כיפה להעמידה. אסור לשכור חנויות עכו"ם. והשוכר ביתו לעכו"ם. הליצן של עכו"ם וההולך ליריד העכו"ם. והלוקח מן התגר מה יעשה. אם אסור ליהנות מתכשיטי במיתת עכו"ם. אם יולד את העכו"ם או היניק את בנה או איפכא. ההולכין לתרבות:

פ"י יבאר דין עובד כוכבים או אפיקורוס. אם מורידין להם בחיים בארץ ישראל. אם מוכרין להם פירות במחובר לקרקע. אם אסור לספר בשבחן ולתת להם מתנת חנם. מפרנסין עניי עבודת כוכבים עם עניי ישראל. אם מניחין עבודת כוכבים בארץ ישראל אפילו לפי שעה:

פי"א יבאר על מה נאמר ובחקותיהם לא תלכו. אם אסור לנחש ומהו נחוש ומהו קוסם. ואי זהו מעונן ואי זהו חובר ודורש אל המתים. הלוחש על המכה אי זה פסוק. שואל אוב וידעוני ומכשף ועונש המאמינים בהם:

פי"ב יבאר דין הקפת הראש. המגלח בני צדעיו כאחת. המגלחת והאשה שגלחה את הקטן. וכמה מלקות עבר חייבת. שיעור הגלוח וכמה פאות הם. העברת שער מכל הגוף. לא תעדה אשה עדי האיש. המלקט שערות לבנות והצובע זקנו. כתובת קעקע ומהו השורט המת שריטות ואם צריך התראה. המתגודד או הקורע קריעה על המת. הקורח בראש חבירו. וכמה שיעור הקרחה:

הלכות תשובה

פ"א יבאר מעלת התשובה. וידוי דברים ומהו. המביא קרבן והתודה שבצע. שעיר המשתלח על מה מכפר. העבירות שמתכפרין בשעתן:

פ"ב יבאר אם צריך לפרסם עבירות שבין אדם למקום. ובאי זה זמן התשובה יותר מקובלת. שצריך להתודות ביוה"כ קודם שיאכל. דברים שבין אדם למקום אם יוה"כ מכפר. וסדר בקשת מחילה מחבירו:

פ"ג מי שחטא לחבירו ומת חבירו. מי נקרא צדיק או בינוני או רשע. מי שעונותיו על המצות והוא על הזכיות. וטעם תקיעת שופר בר"ה. ועל מה נאמר מעביר ראשון ראשון. חסידי אומות העולם יש להם חלק לעוה"ב. ומי ומי הם אותם שאין להם חלק לעוה"ב. וכמה מיני אפיקורסים או מורדים או מוסרים. ומהו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה:

פ"ד יבאר כ"ד דברים המעכבין את התשובה:

פ"ה יבאר שהבחירה היא ביד האדם ויתן מופתים וראיות. ותשובת השאלה שאם הקב"ה יודע [illegible]:

פ"ו יבאר הפסוקים שנראה מהם היות האדם מוכרח. ובין החטא שנפרע בעוה"ז והחטא שנפרע בעוה"ז ובעוה"ב:

פ"ז יבאר איך יתנהג הבעל תשובה. ואם צריך תשובה לעבירות שאין בהם מעשה וכמה מעולה מעלת בעלי התשובה:

פ"ח יבאר אי זהו שכר הצדיקים ופרעון הרשעים. ואם יש גוף בעוה"ב או אכילה ושתיה. ומהו הנאת זיו השכינה. ומהו נפש ובמה ומה היא הנקמה האמורה בתורה:

פ"ט יבאר הפסוקים שנראה שקורא לרעות העוה"ז קללות:

פ"י כוונת העובד להש"י או העוסק בחכמתו. והמלמד לקטנים או לעם הארץ אם ילמדם לעבוד מיראה:

מפתח להרמב"ם ופרטי דיניו

ספר שני והוא ספר אהבה

הלכות קריאת שמע

פ"א יבאר שפעמים בכל יום קורא ק"ש ומצוה לקרות רות. וטעם למה קורא פרשה זו. ודין קריאתה ואם מברך ומצוה מברך ונוסח הברכות ומי תיקן אותם ואם רשאי להוסיף או לגרוע. מי שלא אמר אמת ויציב שחרית. הקדים ברכה האחרונה לשניה או כתה בזה ומ"ש בזה זמן קריאתה בבקר ובערב

פ"ב יבאר דין כונת ק"ש עד היכן. הקורא ורות מדלג או כיון שירות בקריאת העוסק במלאכה או האומנין אם יתבטלו. העוסק בתורה וצרכי צבור אם פוסק. מי צריך לעמוד אם יקרא במקומו. בית יקרא ק"ש ערום. צריך להשמיע לאזנו ואם קורא אותה בכל לשון. צריך לדקדק באותיותיה וכיצד ידקדק. הקורא למפרע או המקדים פרשה לפרשה. קראה סירוגין או מתנמנם ובפרק קרא או לא קרא. קרא וכו' אם יחזור. למי מותר לשאול בין הפרקים ומה הן בין הפרקים

פ"ג יבאר אם הגיע זמן ק"ש ולא מצא מים. המקומות שאין קורין בהם. ואם היה מרחץ ובית הכסא וכו'. דברים של קדש אם מותר לאמרם בלשון חול או איפכא. אם מזמן לו להכנס מדבר האסור בבית הכסא. כיצד צואה של מי אסור לקרות קריאת שמע. כמה יהיה רחוק או יחזיר ממנה ויהיה מיתר. אם היה דבר מכסה או כפה עליה כלי. כמה מים צריך למי רגלים של כמה היא. טיפה צואה על בשרו או במקומה או היו ידיו מטונפות. צואה עוברת וכו' קורא והקורא ברגע למקום המטונפת. הקורא בבית או בשכונה ונסתפק אם יש שם צואה. כנגד מי זו ערוה אסור לקרות. היה ישן בטליתו ערום או שנים ישנים בטלית אחת. הישן עם אשתו ובניו קטנים ועד אימתי הם קטנים

פ"ד שנשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומי שלבו טרוד. הנושא בתולה עד אימת פטור וכן הנושא בעולה. מי שמת לו מת וכל העוסקים בו אם הם פטורים. כל הטמאין אם חייבין לקרות ק"ש וברכותיה והקנה עזרא ובית דינו לבעל קרי בית עזרה :

הלכות תפלה וברכת כהנים

פ"א יבאר שאין מנין דתפלות וזמנן מן התורה. ושהנשים חייבות בהם וכמה תפלות הם וכנגד מה תקנום. ואם כיהתים מהם ואם בא להוסיף מה יהדם הצבור אם יתפללו תפלת נדבה או היחיד שתי תוספין

פ"ב יבאר מי תיקן ברכת האפיקורסים ולמה התקנוה. וביאור תפלה הביננו ומי יאמר אותה ומתי היא נאמרת. וסדר תפלה בבתות וימים טובים ור"ח ויום הכפורים וי"ח של שנת היובל ור"ה והת"ת וי"ט שחל להיות בשבת ובת"ב וחנוכה ופורים הם מזכירין על הנסים בחנוכה בשבת ויחיד שהתענה שמזכיר ענינו בשומע תפלה וש' בין גואל לרופא. וסדר ט באב ומתיחתי שואלין רת הגשמים. וסדר תפלה עשרת ימי תשובה

פ"ג כאימתי זמן תפלה ומנחה גדולה וקטנה ועד אימת זמן תפלת המוספין ותפלת ערבית ואם היא חובה. המתפלל קודם זמן התפלה או של שבת בערב שבת מי שהיו לפניו שתי תפלות מנחה ומוסף אי זו קודמת. מי שעבר זמן התפלה ולא התפלל.

פ"ד חמשה דברים המעכבין את התפלה אע"פ שהגיע זמנה. ומהם שטוע בכל המקומות שאין בעל קרי מתפלל עד שירחץ. התפלות הפרקים שצריך להזכירם קודם שיתפלל. המהלך במקום סכנה מה יתפלל

פ"ה יבאר ששמונה דברים צריך המתפלל ליזהר בהם. וטעם לאמר ייי, שפתי. לצד שמאל תחלה. באי זה מקום ישחה השתחויה וכיצד היא השתחויה או כריעה. נפילת אפים ומי עושה אותה ובאיזה זמן :

פ"ו העובר אחורי בית הכנסת והמתפלל עם הצבור אם יאריך. הרוצה להוסיף אחר תפלתו ואנה שואל צרכיו. אם אסור לטעום ולעשות שום דבר קודם תפלת השחר או של מוסף. משהגיע מנחה גדולה אסור ליכנס למרחץ או לאכול. אם התחילו אין מפסיקין. מאימתי היא התחלתן. אסור לטעום כלום קודם תפלת ערבית. העוסק בצרכי רבים והעוסק בתלמוד תורה אם פוסק להתפלל. והמתפלל אי זה פוסק. נשים ועבדים והמלוין את המת אם פטורין.

פ"ז יבאר הברכות שחייב אדם לברך בכל יום. שביה"כ ובט"ב אינו מברך על נטילת ידים. המשכים לקרות אם חייב לברך. בשבת שצריך להשלים מאה ברכות וסדר היום :

פ"ח יבאר שצריך אדם לשתף עצמו עם הצבור. מי שיש לו בה"כ בעירו ואם מצוה לרוץ לבה"כ. ודין היוצא וכמה שיעור יכנס. ובית המדרש גדול מבית הכנסת. וכיצד היא תפלת הצבור. ואם אומר דבר שבקדושה בפחות מעשרה. אם צריך שיהיו כולם במקום אחד. ולמי מוציא ש"צ ידי חובתו. בר"ה וביה"כ אם מוציא גם מי שאינו יודע. אם מי ממנין שליח צבור והסומא אם פורס על שמע.

פ"ט יבאר סדר תפלת הצבור בין בחול בין בשבת. האומר על קן צפור יגיעו רחמיך. למה תיקנו חזרת תפלה מעין שבע בשבת. י"ט או ר"ח שחל להיות בשבת במה חותם.

פ"י יבאר מי שהתפלל ולא כיון אם יחזור להתפלל. יחיד שטעה בג' ראשונות או אחרונות או שליח ציבור בקול רם. ש"צ שטעה ואינו יודע היכן הוא טעה בברכת האפיקורסים. האומר איני יורד לפני התיבה או נסתפק אם התפלל. המתפלל ונזכר שכבר התפלל או התפלל של חול בשבת. מי שהשלים תפלת חול על דעת שהוא מוסף. מי שלא הזכיר גשם ועל כימות הגשמים ושאלה בברכת השנים. מי שלא הזכיר ר"ח או חותם האל הקדוש בעשרת ימי תשובה. מי שלא הזכיר הבדלה בחונן הדעת או ששכח על הנסים ועננו. מי שלא התפלל מנחה בע"ש או בשבת. המתפלל שתי תפלות זו אחר זו

פי"א יבאר המקדים תפלתו לצבור והנכנס ומצא הצבור שמתפללין ודין שכל מקום שיש עשרה צריך שיכינו בה"כ ובאי זה מקום מעמידין בנין אותו. וסדור בנינו. ובתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגים בהם כבוד. התלמידים אם יתפללו בהם ואם מספידים בהם. שלא יעשנו קפנדריא ואם יכנס במקלו ובמנעלו ודין בה"כ הרב ואם סותרין אחד לבנות אחר או לעשותו בית המדרש. דמי בה"כ מה יקנו בהם ומה בין בה"כ של כרכים לשל כפרים. אם נותנין אותו במתנה. ורחובה של עיר אם יש בה קדושה.

פי"ב יבאר שמשה רבינו ע"ה תקן שיקראו בתורה ברבים ב' וה'. ועזרא הוסיף במנחה בשבת. ושיקראו שלשה בני אדם. אין קורין בתורה בפחות מעשרה ולא פחות מעשרה פסוקים. הברכות שיאמר הקורא ומתי רשאי לקרות ואם קרא וטעה. אם יש לקורא לדלג ממקום למקום בענין. אם יקרא ע"פ. אם אסור לספר ולצאת מבה"כ כשהקורא קורא. שמימות עזרא נהגו שיהיה שם תורגמן וכל דיניו. המפטיר בנביא אם עולה למנין שבעה. ומה יברך. ואשה שלא תקרא בצבור. שכהן קורא ראשון ואם הודם לו ה. ואם אין שם כהן. אם קוראין בחומשין בבה"כ ואם גולל ס"ת בצבור. ודין הולכת ספר תורה לבית אחר אחר שקוראים בו :

פי"ג יבאר שמנהג פשוט להשלים התורה בשנה אחת. וסדר הקריאה בר"ח ואם חל בשבת ומה מפטירין בר"ח אב שחל להיות בשבת. העולה לקרות פותח בדבר טוב והפסקות פרשת האזינו. ושמונה פסוקים שבסוף התורה. וקללות שבת"כ וקללות שבמשנה תורה. תפסיקין למועדות וליה"כ ובאי זה ענין יקראו וכמה. לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור. הפסקות זמ"ן ב"ו ד"ד ובי"ו :

פי"ד יבאר בכמה תפלות יש נשיאת כפים. וכיצד היא ובאי זה מקום מהתפלה. וסדר עלייתם לדוכן וברכתם וכל ענייהם. וכל פינות שיהיה אדם פונה יהיו לימין. והכהן שבין מקדש למדינה בנשיאת כפים :

פט"ו יבאר הדברים שמונעין נשיאת כפים. מי שאין לו אחד מכל הדברים המעכבים ואינו מדקדק בקריאות. נשיאות כפים אם צריך עשרה. ובה"כ שכולם כהנים או אין להם כהן כלל. ודין כהן שנשא את ידיו פעם אחת אם יחזור וישא. כהן שלא עקר רגליו לעלות כשהגיע ש"צ לרצה או מי שלא עלה כלל :

הלכות תפילין ומזוזה

פ"א יבאר בתפילין ומזוזה וס"ת אם קוצו של יו"ד מעכב. עשרה דברים יש בתפילין הלכה למשה מסיני שמעכבין. וההפרש שבין תפילין ומזוזה וס"ת בעור. אין כותבין אלא על עור טהור ולא על עור דג. מי הוא הראוי לכותבם ואם יכתבם שלא מן הכתב. וכל דיני כתיבתם ושרטוטם ועבודם ודבוקם. ואזכרותיהם וכל מלאכתם :

פ"ב יבאר דפרש כתיבת פרשיות של ראש לשל יד. ודין סתומות ופתוחות ותלא והסר והתגין וכמה אותיות תהגינות יש. והלוקח תפילין ממי שאינו מומחה. הכותב תפילין לעצמו או שלקחן מן המומחה :

פ"ג יבאר שמונה דברים הלכה למשה מסיני במעשה תפילין שמעכבין. ציור הכליה של ראש. וסדור הפרשיות אי זו לימין ואי זו לשמאל. כתיבת תפילין של יד בעור אחד ואם כתבה בד' עורות. כיצד גוללין הפרשיות. ואם צריך עור כיסוי התפילה עיבוד לשמו. וכיצד תופרין אותם. וכיצד עושים הרצועות ורצועה שנפסקה :

פ"ד יבאר מקום הנחת תפילין ואם מעכבין זה את זה. וכיצד מברכין עליהם. והמספר בין תפילה לתפילה כל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן והחולץ תפילין להניחן בכלי שהכינו לתפילין וזמן הנחת תפילין. אם לילה זמן תפילין היא. ואם היה יושב בבה"כ וקדש עליו היום ותפילין בראשו. מי הוא החייב בתפילין ואם חייב למשמש ואם צריך גוף נקי ואם ישן בהם היה לבוש תפילין והוצרך לבהכ"ס כיצד יעשה הנכנס לבהכ"ס יהיה לבוש תפילין או המשמש מטתו בתפיליו ודין בית המרחץ והולך בבית הקברות ותפילין בראשו. בית שיש בו ס"ת או תפילין אם אסור לשמש בו את המטה. וגדולת קדושת תפילין והקורא ק"ש בלא תפילין :

הלכות מזוזה

פ"ה יבאר ביצד כותבין את המזוזה. ואם כתבה שלא כסדר. ודין תפילין וס"ת שבלו אם עושין מהם מזוזה. ריוח שבין הפרשיות והתגים וכל דיני כתיבתה וגלילתה וקביעתה. הכל חייבין בה ומזוזת יחיד או רבים מתי נבדקת. השוכר בית בחוצה לארץ ואם היא חובת הדר או חובת בעה"ב :

פ"ו יבאר עשרה תנאים שיש בבית לשיתחייב במזוזה. בית שיש לו פתחים הרבה. וכתת שבין בה"כ ובי"ז. פתח שבין שני בתים היכן קובעין המזוזה. בית של שותפין. וכמה גדול מצות מזוזה :

הלכות ס"ת

פ"ז יבאר שמצוה על כל איש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו ושהמלך חייב בשנים. וספר תורה שכתבו בלי שרטוט. וכל דיני כתיבת ספר תורה וכל הדברים הפוסלין בו. ספר תורה שאינו מוגה או שיש בו שלש טעיות בכל דף. הכותב כל התורה חומש חומש בפני עצמו. אם כותבין מגילה לתינוקות להתלמד בה. ואם מותר לדבק תנ"ך בכרך אחד. כתבי הקדש אם כותבין אותם בלי שרטוט. וסדר הנביאים איך היא :

פ"ח יבאר דיני סתומות ופתוחות וכמה הם בכל התורה. וצורת השירות

פ"ט יבאר מדת ספר התורה. ושיעור הגליון וכמה דפין עושה יריעה. וספר תורה שנקרע וכל דיניו :

פ"י יבאר כ"ד דברים שספר תורה פסול בכל אחד מהם. קדושת ספר תורה פסול ובאי זה דבר מותר למוכרו. תיק שהוכן לספר תורה או מטפחות או רימונים המעשויים לנוי ספר תורה. אם מניחין ספר תורה על אחר והקרעין אם נכנסין בהם לבהכ"ס. תיק ש בו ס"ת אם יכנס בו למרחץ או לבית הקברות. בית שיש בו ספר תורה אסור לשמש ו ואם עשה מחיצה עשרה. כל הטמאין מותרין לאחוז ס"ת. והרואה ס"ת כשהוא מהלך. ומצוה לייחד מקום לס"ת, והתוליכו ממקום למקום. והיושב לפניו :

הלכות ציצית

פ"א יבאר מהו ציצית ואם יש לחוטין מנין מן התורה. התכלת אם מעכב את הלבן או איפכא ואם הם מנוי אחת וכיצד עושים את הציצית ואם עשאו בלא תכלת תמה עושין אותם ואם צריך עיבוד לשמה ושזורים. ציצית שעשאו עכו"ם או הנעשה מן העשוי. או הטיל ריעשין בין שתי כנפים ודין רמשתחוה לבהמה. הטיל ציצית על ציצית או היתה בה שלש והשלימה לארבע. אם כופלין הטלית לשנים ואם נפסק הכנף שיש בה ציצית

מפתח להרמב"ם ופרטי דיניו

ציצית אם נתמעטו חוטי הציצית או נתמעטה אמה של בגד :

פ"ב יבאר מהו צבע תכלת וכיצד צובעין אותו. ואם צריך צביעה לשמה. נצבעה באחד מאלו הצבעונין המשחירין. וכיצד בודקין אותה. תגר המוחזק בכשרות. והמפקיד תכלת אצל עכו"ם. המוצא תכלת בשוק והלוקח טלית מצוייצת מן העכו"ם. טלית שהיא כולה אדומה או היתה כולה תכלת :

פ"ג יבאר הכסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה. וכמה כנפות יהיו לה ותהיה חייבת בציצית. כסות של בגד וכנפיה של עור או איפכא. כסות של שני שותפין. ואם עושה ציצית שלא ממין הטלית. כסות של פשתן אם מטילין בה תכלת וסומא אם חייב בציצית. אם מותר ללבוש ציצית בלילה בלא ברכה. ואם מברך עליה בשעת עטיפה. אם מותר ליכנס בציצית לבהכ"ס. ואסור למכור טלית מצוייצת לעכו"ם. מי הוא החייב במצות ציצית ואם היא חובת גברא :

הלכות ברכות

פ"א יבאר שמצות עשה לברך אחר אכילת מזון. ומדברי סופרים חייב לברך על כל דבר שיהנה ממנו תחלה וסוף. ודין על כל מצוה עובר לעשייתה. וברכות רשות תקנו דרך שבח והודאה ומי תקנם. השגגה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. וברכה שאין בה שם ומלכות. כל הברכות נאמרין בכל לשון. ואם צריך להשמיע לאזניו. אם יפסיק בין הברכה לדבר שמברך עליו. ואם מותר לטמא לברכם. אם יברך ערום ואם יצא ידי חובתו אם יוציא אחרים. השומע הברכה אע"פ שלא ענה אמן והעונה אמן אחר המברך. שנים שנתוועדו לאכול ולשתות ובירך אחד מהם. והשומע מקצת הברכה. היאך יענה אמן ומהי והמברך ברכה שאינה צריכה. העונה אמן אחר ברכותיו ולמה יענה אמן בבונה ירושלים. האוכל דבר האסור אם מברך עליו :

פ"ב יבאר סדר ברכת המזון ומי תקנה. פועלים שהיו עושין אצל בעה"ב. ומה שמוסיפין בשבתות וי"ט ובבית האבל. ונוסח ברכת חתנים ומי מברכה ועד אימת. מי ששכח ולא הזכיר מעין היום בכל אלו הימים. מי שאכל ושכח ולא בירך בה"מ :

פ"ג יבאר כמה מיני דגן יש. והאוכל פת או דגן שלוק מה יברך לפניו ולאחריו. קמח של אחד מחמשת המינים שלוק או מבושל. כל שהוא עיקר ועמו טפלה מעורבת וכיצד היא מעורבת. פת שטחה אותה פירות ועיסה שאפאה בקרקע. פת הבאה בכסנין. ודין אורז שבשלו או עשה ממנו פת. אם אכל פחות מכזית או שתה פחות מרביעית אם יברך לאחריו. ונוסח מעין שלש :

פ"ד יבאר שצריך לברך ברכת המזון במקום שאכל. ואם מברך כשהוא מהלך. מי שנסתפק אם שכח לברך על המזון וכן המוציא. מי שהיה אוכל בבית זה והלך לבית אחר וגמר סעודתו. חברים שהיו אוכלים ויצאו לקראת חתן וכלה. בירך על הפת אם פטר את הפרפרת. ומי שגמר בלבו לאכול ונמלך. ודין שנים שאמרו הב לן ונבריך. ועל אי זה יין מברכין הטוב והמטיב. המברך על דבר מן הדברים ואינו לפניו או שנפל מידו לים. העומד על אמת המים שמברך. ודברים הבאים בתוך הסעודה. מי שבירך על היין שלפני המזון אם פוטר היין שלאחריו :

פ"ה יבאר החייב בבה"מ מדאורייתא ומדרבנן. שלשה שאכלו כאחד שמברכין ברכת הזימון ומה היא. הסועד בבית חתנים וסעודה שעושין אחר הנישואין בתוך י"ב חדש. הכל חייבין בזימון ועל מי מזמנין. שבעה שאכלו פת ושלשה ירק אם מצטרפין. שנים שגמרו מלאכול ובא שלישי אם מצטרף עמהם. עד כמה רשאים ליחלק. ושתי חבורות שאוכלין בבית אחד. שלשה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק או שקדם אחד מהם ובירך. שנים שאכלו אם מוציא האחד את חבירו וכן לאביו ואשה לבעלה. הנכנס אצל אחרים ומצאן מברכים :

פ"ו יבאר שכל האוכל פת או דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה. למה תקנו מים אחרונים. ובמה הם פטורים ממים ראשונים. עד היכן היא נטילת ידים. וכמה מים צריך ואם יש דבר חוצץ. דברים שצריך הנוטל ליזהר בהם. ומה בין מים ראשונים לאחרונים. אם נטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן לכל היום. לט אדם את ידיו במפה ואוכל. ודין האוכל מחמת מאכיל. אם צריך לנגב ידיו קודם שיאכל בראשונה ובאחרונה. תיכף לנטילת ידים בה"מ :

פ"ז יבאר דרך ארץ שנהגו חכמי ישראל בסעודה. אם הבוצע יתן פרוסה ביד האוכל. ואם הוא אבל. אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או תבשיל. בשבת וי"ט בוצע על שתי ככרות. ואם רשאים לטעום עד שיטעום הוא. אין משיחין בסעודה והשמש אם אוכל בפניהם. וכל דיני הסעודה מדינא דגמרא ומדרך ארץ. פירורין שאין בהם כזית :

פ"ח יבאר על פירות האילן מה יברך תחלה וסוף. ועל פירות הארץ ודברים שאין גידולן מן הארץ. והסוחט פירות. פירות או ירקות שדרכן לאוכלן חיין או איפכא. דבש תמרים או התמרים עצמם וקנים המתוקים. וכל ברכות הנהנין :

פ"ט יבאר שאסור ליהנות מריח טוב בלא ברכה. ומה יברך וכל ברכות הריח. ומתי יברך עליהם. ועל כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא :

פ"י יבאר הברכות שתקנו חכמים בפתיחה בלא חתימה ושלא בפתיחה וחתימה. וכל הברכות התלויות בראייה ומה יברך על כל אחת :

פי"א יבאר שיש קצת ברכות גמורות שיש להם פתיחה ולא חתימה. ועל כל המצות מברך עובר לעשייתן. וטעם שמברכין וצונו על מצות סופרים. וטעם למה אין מברכין במים אחרונים. והעושה מצוה ולא בירך. ברכת טבילת הגר שהיא אחר עשייה. מצות שאין עשייתן גמר חיובן. ומצות שמברך בשעת עשייתם. היו לפניו מצות הרבה אם מברך ברכה אחת לכולן. ודברים שמברכין עליהם בלמ"ד או בעל. וכל דבר שהוא מנהג אם מברכין עליו :

הלכות מילה

פ"א יבאר שחובה על האב למול את בנו והרב את עבדו. אם מלין בנו של אדם שלא מדעתו. ואם הוא חייב למול את עצמו. יליד בית ומקנת כסף או לקח עבד גדול ולא רצה לימול. אם מקבלין גר תושב שלא בזמן היובל. וגר שנכנס לקבל עדת ישראל. עובד כו"ם שמל בגיותו. וקטן שנולד כשהוא מהול. אנדרוגינוס ויוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות אם דוחין שבת. אם מלין בלילה ומילה דוחה שבת וצרעת. עבדים ומי שנולד מהול והנולד בחדש שמיני אם דוחים שבת. מי שנולד בין השמשות. וכל מי שדוחה שבת ומי אינו דוחה. ודין חולה ומי שמתו אחיו מחמת מילה :

פ"ב יבאר מי הם הכשרין למול ובאיזו דבר מלין. וכיצד מוהלין. ציצין המעכבין את המילה. אם מל ולא פרע. מי שאינו נראה מהול. ומכשירי מילה אם דוחים שבת וי"ט :

פ"ג יבאר הברכה שיאמר המוהל ומה יאמר אביו אח"כ. מצוה על האב למול את בנו. ונוסח הברכה שיאמר אחר כך המוהל. המל את הגר או את העבד והמל אדם גדול. עכו"ם שמל עד שלא נתגייר ועכו"ם שצריך לחתוך מילתו מחמת מכה. וכמה גדול מצות מילה ועונש המבטלה. אח"כ יבאר סדר תפלות כל השנה ונוסח ברכות התפלה. ונוסח הקדיש. ונוסח ברכות אמצעיות. ונוסח הוידוי. ונוסח ברכת כהנים והפטרות שמפטירין כל השנה :

מפתח המפרשים

* קרית ספר הברו ההכם השלם מוריט ורבינו משה מטראני ז"ל הוא ספר רב התועלת מקור כל דין ודין ....

* חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים. 24

* חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל מחנה אפרים. ....

* חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג ר' ישעיה פיק זצ"ל... ....

* ביאורים על הלכות בית הבחירה מהרה"ג ר' יעקב עמדין זצ"ל. . ...

* השמטות מתוספות הגהמיי"י, מדפוס וויניציאה, שנת ש"י, שי"א. 23

* חדושים מהרה"ג מהר"ם פאדווה זצ"ל. 24

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם זצ"ל אבד"ק פ"פ דמיין. ....

* חדושים ומקורים מהרה"ג מו"ר זלמן זצ"ל מווילנא אחי הגה"ג מוהר"ח זצ"ל מוולאזין........68

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' צבי הירש חיות זצ"ל...............................69

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' יוסף זצ"ל בעל ספר מנחת חנוך. 69

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם משכיל לאיתן זצ"ל... 70

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' שמואל שטראשון זצ"ל...........................73

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא. 73

* חדושים ומקורים מאת הרב הגאון ר"ש ארינשטיין זצ"ל אבד"ק אזירקאוו.............76

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' משה נחום זצ"ל אבד"ק קאמינקא. 75

* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא....................49

* באור בפרק י"ז, מקדוש החודש מהרה"ג התוכן ר' רפאל מק"ק הנובר זצ"ל. ....

* ע"ד כתיבת שירת הים ושירת האזינו, מס' שתי ידות להה"ג ר"מ די לונזאנו זצ"ל.......67

* חידושי רבינו הגאון ר' אליהו זצ"ל מווילנא (הגר"א). 23

* עוזו חיל מקורים והערות של הרב הגאון המקובל [illegible] לשם ולתפארת ר' חיים יהודה ליב [illegible] 30

* טורי אבן, חדושים וביאורים מאת הרה"ג החסיד ר' אלעזר רוקח זצ"ל. (ובתוכם

הגהות וציונים ומ"מ מנכדו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל דומ"ץ בק"ק ווילנא)..................31

* כתר תורה חידושים והגהות מאת הרה"ג ר' לוי הקדוש זצ"ל אבד"ק קאדני. ונוספו עליהם ציונים ומ"מ מנינו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל. 23

* בנין שלמה, באורים וחידושים מהרה"ג ר' שלמה קלוגר זצ"ל מבראד. 40

* יד דוד, הערות וציונים מהרה"ג ר' דוד לוריא זצ"ל. 47-75

* נמוקי הגריי"ב, מהרב ר' יהודה בכרך זצ"ל אבד"ק סיניי. 47

* בן אריה, חידושים, הערות וציונים, ומ"מ, מהרה"ג ר' זאב בן אריה זצ"ל אבד"ק טעלז, בעהמ"ח הגהות בן אריה על כל הש"ס (ובתוכם הערות וציונים מאת נכדו הרה"ג ר' אריה ליב זצ"ל). 48

* באר אברהם, הערות וציונים מהרה"ג ר' אברהם שמעון טרויב זצ"ל אבד"ק קיידאן.......56

* מעשה ר"ב, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. גם הוספות ע"י אחיו. הרה"ג ר' שלמה הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. ובתוכם גם הערות ממוהר"ש הנ"ל. ....

* נמוקי מהרא"י, מהרה"ג ר' יונה יעוונין זצ"ל מהורדנא. ....

* חשק שלמה, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. ....

* בני בנימין, הערות וציונים מהרה"ג ר' אלי' דוד ראבינאָוויץ זצ"ל. אבד"ק מירא. (ובסוף ימיו נמנה לרב ראשי בירושלם ת"ו) ובתוכם הערות וחידושי מר אביו הרה"ג ר' בנימין זצ"ל אבד"ק ווילקאמיר. וגם מאחיו הגאון ר' יהודה צבי זצ"ל אבד"ק ליגום. 57

* הערות וביאורים מהרה"ג ר' דובער קאראסיק זצ"ל אב"ד דק"ק קראלעוויץ..............57

* בנין יהושע, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' יהושע לאנג זצ"ל. 64

* הגהות עמק המלך מהגאון החסיד המקובל הרב אברהם אבוש [illegible] האבד"ק פפ"ם. 68

....,

ספר קובץ

תוספת חידושים וביאורים על ספר היד החזקה. חידושי הלכות ופסקים מזוקקים. הנוזלים מבאר מים חיים, כמה וכמה שו"ת ראשונים ואחרונים. והמה לא באו עוד בכתובים בפירושי הגאונים הקדמונים. מאת הרב הגאון הגדול המפורסם, פאר הדור, כמו"ה נחום טריביטש זלה"ה, אב"ד דק"ק נ"ש ונשיא מדינת מעהרין יע"א. בעל המחבר ספר שלום ירושלים:

הלכות יסודי התורה

פרק א הלכה א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם כו'. עיין כ"מ ועיין מה שכתוב בזה בס"ד פרק ה' מהל' תענית הל' ו':

הלכה ו וידיעת דבר זה מ"ע וכו'. הבה"ג לא מנה זה בכללי דרמ"ח מ"ע והרמב"ן הסכים לדעת רבינו גם בסמ"ג וסמ"ק מנאו אותו יען כי זה עיקר ושורש אמונה שהוא אדון כל ממציא כל הנמצאים ואשר הראנו אותות ומופתים בזרוע נטויה והוציאנו ממצרים להיות לו לעם סגולה ליראה את ה' אלהינו ולשמור את מצותיו וחקותיו כל הימים, ומסיים הסמ"ק מאמר שהוא דיבור ה"ק כשם שאני רוצה שתאמינו כי אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים כן תאמינו כי אני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם:

שם וכל המעלה וכו'. וכ"כ הסמ"ג שלא להעלות במחשבתו ח"ו שיש אלוה זולתו יתברך שנאמר לא יהיה לך וכו', ואע"ג דהניא במכילתא לפי שנאמר לא תעשה לך פסל הכשוי כבר מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך אתא קרא שלא יקיים בביתו מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ועיקר קרא שלא להעלותו במחשבתו דזה הוא עיקר דיבורו של השי"ת. כ"כ מהרש"ל בהגהותיו לסמ"ג. ול"נ דנסקא לרבינו וסמ"ג דרשא זו ממלת על פני כי השי"ת מלא כל העולם ואין דבר סתור ונעלם ממנו ויודע מחשבות בני אדם בטרם יעלו על לב וא"כ אם ה"ו חושב מחשבה רעה השי"ת רואה מה שנסתר לבנו. והזהיר על זה שלא להעלות בתחבלתו שמן דבר רע כי מחשבת ב"א גלוים לפני השי"ת. וח"ש דע כי מחשבות לבך הם נגד פני: ועיין בר"א מזרחי שכתב דדבר זה במחלוקת שנויה במכילתא, ובס' גור אריה חולק עליו ע"ש. וראיתי בספר משנת חכמים שכתב דהוכרח הרמב"ם לפרש דלא כמכילתא מתלמודא דידן דהא אמרינן סנהדרין (דף נ"ס) ת"ר כי דבר ה' בזה ר"י אומר זה העובד כוכבים מאי משמע דתני דבי ר"י כו' אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. וא"כ אי כימא דקרא דלא יהיה לך קאי על קיום א"כ עבר וקיים הוי בכלל כריתות. ועיין ריש כריתות דילפינן כרת בעובדים מדכתיב כי דבר ה' ביזה. ובאמת מבואר להמעיין שם דקיום לא הוי בכרת וע"ש שסיים ואף דאין להדש דבר ולומר דאי'השבה גרידא מבלי מעשה חייב כרת מ"מ הדברים ברורים דלא יהיה לך קאי על המחשבה. ואני אומר דדבר זה ברור דהזהיר על המחשבה כמ"ש דכ"ע הכי ס"ל וכרת דעובדים מ"ש דילפינן כרת בריש כריתות לא נראה לענ"ד כן דעיקר כרת מהך ילפותא נפקא דהא בסנהדרין שם אסמוך הרבה דרשות על קרא זה ור"י דדרש על עובדים מקשה התלמודא שם מאי משמע ירא"ה דלאו דרשא פשוטה היא. ועיקר חיובא דכרת נראה מדברי הרמב"ם (פרק ב') מה' עכו"ם דנפק מקרא דוהנפש אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף ונכרתה וכ"כ רבינו בפירוש המשניות פ' נגמר הדין גבי הא דתנן כל הנסקלין נתלין וח"ל מגדף בלבד ועובד נקרא ג"כ מגדף הוא מה שנאמר והנפש אשר תעשה וכו' את ה' הוא מגדף ופירשו בספרי כי אותו פסוק בעובד מדבר ע"כ א"כ הרי דכרת ילפינן מהתם וא"כ אף דבכלל קרא ולא יהיה לך נכלל מחשבה ומקיים אבל כרת לא ילפינן כ"א מהנפש אשר תעשה ביד רמה דמיירי בעובד ממש וע"כ מוכח כן דאל"כ למה לא תני במתני' מקיימו ע"י מעשה:

פרק ה הלכה א כל בית ישראל וכו'. לאשמעי' ב"נ דאינם מצווים על קד"ה אע"ג דהוא בעיא דלא אפשיטא בש"ס סנהדרין (דף ע"ד ע"ב) לפי הגירסא שלפנינו אפשר דרבינו ס"ל כגירסת התוס' שם (דף ע"ה ע"א) דלפי האמת אין ב"נ מוזהרים על קידוש השם. וגם הי הגירסא שלפנינו עיקר מ"מ בירושלמי פ"ד דשביעית הלכה ב' מסיק דאין מצווים ודרך הרמב"ם לפסוק כפשטות הירושלמי וכמ"ש בכלל דבני מערבא וכ"פ רבינו בפי' מהלכות מלכים

הלכה ג וכל הדברים אלו שלא בשעת הגזירה. כתב הר"ן בחידושיו לסנהדרין ד"ה אבל בשעת הגזירה מאי דמשמע מדברי רבינו פה דאהר שהתיר הגאת עלמן כתב וכל הדברים וכו' משמע בשעת הגזירה אפילו להנאת עצמן חייב למסור וכתב שם בשם הר' דוד שכתב בלי שום חולק דאם להנאת עצמן גוזרין גזירה בין בצנעה בין בפרהסיא יעבור ואל יהרג והביא שם ראיה מהירושלמי, ולפי מ"ש הכ"מ א"כ שפיר כתב הרמב"ם אפילו להנאת עצמן אסור ואין סתירה מן הירושלמי דשם מיירי להנאת עצמן שהיה גזירה על הכל ואין כאן מחלוקת ודוק היטב בר"ן שם:

הלכה ד כל מי שנאמר בו וכו' הרי זה מתחייב. אע"ג דכתב רבינו דין זה בהלכה א' אפשר משום דסד"א דוקא בת"ע אז אם לא עבר מתחייב וכמ"ש בכ"מ בשם הר"ן דאינו מחוייב למסור כיון שבידם לבטלו ממנו וגם הוא בשב ואל תעשה אבל בגמות ל"ה ה"א דרשאי להחמיר לזה כתב רבינו כל מי שנאמר בו יעבור אפילו בל"ת יעבור וכתב בכ"מ רבים וכן שלמים חולקים בזה והוא שיטת התוס' בפ' אין מעמידין (דף כ"ז) ד"ה יכול וכן בהרא"ש שם ומה שהביאו ראיה מדברי הירושלמי שביעית פ"ד הל' ב' ובסנהדרין פ' י"ב הלכה ה' יע"ש כבר המה עליהם בשני משה דנעלם מהם סוף הירושלמי שם. אינו שמע ר' אבה בר זמינא מיליהון דרבנן ומי בהם הוה אכל. וקשה דלמה שמע אלא החמיר על עצמו אלא ע"כ כשיטת רבינו. ובאמת נ"ל דהך סיומא דירושלמי לא היה כתוב בגירסתם. א"נ היה כתוב בגירסתם והיו מפרשים מלת שמע הוא כמו וישמע יעקב. ודחק להו לפרש כך דאילו הפירוש כפשוטו דלא ידע קשה הא דרשא פשוטה היא והי כהם ואין בזה מחלוקת ועוד מאי בעי בירושלמי בהאי סיומא אע"כ דקמ"ל דלא שמע והחמיר ע"ע ומותר בכה"ג דהאי חזין מכח שהחמיר על עצמו זכה לחיים ונתקדש ש"ש על ידו ועיין פסחים פ' מקום שנהגו בהא דהמרו מה ראו חנניה מישאל ועזריה כו' נאהו ק"ו מצפרדעים. ולכאורה משמע כדברי התוס' דרשאי להחמיר וע"ש בה"א ובהרי"ף וע"ע בתוס' סנהדרין (דף ע"ד ע"ב) ד"ה בן נח וכו' וקושייתם אינה אלא לפי שיטתם דס"ל דרשאי להחמיר ובכ"נ מבואר אם מחוייב כלל או לא. עכ"פ יצא לנו מזה דפליגי בזה תוס' והרי"ף ורבינו:

והנה הב"ח יו"ד סי' קנ"ז כתב דגם לשיטת התוס' דרשאי להחמיר היינו דוקא היכא דלא מכוין להנאתו אבל אם עשה להנאתו אסור לו להחמיר והביא ראיה לזה מדברי התוס' סנהדרין (דף ע"ד ע"ב) ד"ה קטן וכו' במ"ש על הך מעשה דמס' יבמות (דף קכ"א) דאמר ליה כותי לישראל קטול אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלוני בר ישראל דאמרי ליה בשיל לי קדירה בשבתא ולא בשיל לי וקטלתיה שמא לא היה בקי בהלכה ע"כ. ולמאי לא מתרלים דמהמיר ע"ע היה אלא ודאי דבהנאתו אינו רשאי להחמיר ע"ע אלא דהב"ח סבר אפילו בפרהסיא אינו רשאי להחמיר ע"ע והבין בהגהת מ"ל דגם זה מוכח מדברי התוס' מדלא כתבו דבפרהסיא היה המעשה וזה ליתא דמסתמא מעשה זה בצנעה היה וכמ"ב התוס' בס' א"מ במעשה דחיים ועוד דאילו היה בפרהסיא בפני ישראל היו מודיעים להאמה. אולם גם הגהת הב"ח אפשר לדחות ועיין בח"ה ובבס"ז ואין להאריך:

הלכה ה ואם אמרו תנו לנו אחת מכם וכו'. הוא משני' פ"ח דתרומות תנו לנו אחת מכם וכו' יטמאו את כולן, ויש להקשות לשיטת רבינו דפסק כר"ל דוקא אם יחדוהו להם וגם חייב כשבע בן בכרי א"כ גבי נשים לא מהני יחדו דא"ש בעולם שתהיה היא מחוייבת לטמאותה ולא קתני רבותא יותר תנו לנו פלונית ג"כ אל יטמאו. וראיתי בס' פרי אדמה (דף ד' ע"ג) שהאריך מאוד בקושיא זו ועיין בס' בית הילל יו"ד סי' קנ"ז. ואם רשאים למסור המחוללת כבר דעת הרשב"א דאל ימסרו, והיינו דע"כ היה בגירסתו בירושלמי לא מסתברא אם היתה כבר טמאה, אמנם הגירסא שלפנינו בירושלמי לא מסתברא אם היתה כבר טמאה משמע אם היא מחוללת רשאי למוסרה וכ"פ הר"פ. והיה נראה לענ"ד דגם לשיטת הרשב"א היינו דוקא בלא יחדוה אבל אם יחדוה והיא מחוללת כבר דאז לר"י אפילו בהריגה מוסרים ק"ו בטומאה ובאם היא כבר מחוללת דליכא הרתי גם ר"ל מודה וא"כ אתיא מתני' שפיר דלא קתני פלונית משום דמתניתין שהמא קתני אל ימסרו נפש אחת מישראל אפילו היא מחוללת כבר וזה הדין לא שייך ביחדוה לפלונית. שוב ראיתי שגם הרב פרי אדמה שם האריך בסברא זו וכתב דגם הרשב"א היה לו גירסא בירושלמי כגירסתנו אלא דהוא מיירי בלא יחדוה ובירושלמי קאמר ביחדוה. ודבריו צ"ע דהרי נראה דגירסת הרשב"א לא היתה כגירסתנו דהרי כתב דלא דמי לשבע, כבר מאן דבר שמיה:

ועיין ברמב"ם הל' חובל פ"ח אם נשא ונתן ביד, ובהשגות הראב"ד שם אין הגאון מודה בזה דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, ובספר כסות תמרים ביומא (דף פ"ז ע"ב) ועיין כתובות (דף י"ס) בהא דאמר ר"ח קסבר ר"מ עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו שקר וכו'. וכתב הרא"ה שמצא במדרש ובמכילתין על שלש עבירות יהרג ואל יעבור ר"מ אומר אף על הגזל וא"כ ר"מ לטעמיה אזל ע"ש. וא"כ יש מקום לומר אע"ג דתנן לא קי"ל כר"מ בהא היינו דאינו מחוייב ליהרג אבל בנשא ונתן ביד כדי לנצל י"ש חייב. ועיין בחידושי מהר"ם נרבוני ח"ם בסוף ספרו בשם חתנו:

הלכה ז והריגת נפש מישראל וכו'. דבר שהדעת נוטה לו הוא. בהג"מ כתב היינו דוקא להרוג בידים וכו' והוא מהדברי תוס' סנהדרין ואע"ג דלא העתיקו רבינו מ"מ כיון שכתב דבר שהדעת נוטה לו כמ"ש התוס' ופשוט הוא ודלא כמ"ש בתוס' יוה"כ (דף פ"ז ע"ב) מדלא הביא רבינו חילוקים אלו ש"מ בשלש עבירות החמורים אפילו בלא מעשה יהרג ואל יעבור ותמה שם על מהר"ס בהגהה סי' קנ"ז דע"כ הרמב"ם והטור חולקים על התוס' ולענ"ד כמ"ש:

הלכה ח כל"א וכו' כגון שאומין לו רפיה וכו'. עיין מ"ש הכ"מ בשם הס"ה. והפר"ח בא"ח סי' תס"ו כתב דבר זה נראה קצת זר ולא מלאני לבי להורות דהא ניכר מתוך מעשיו של הישראל דחסן במלוגמא וחייב לנערו אס"מ דתני זית לא מיחייב לנערו אלא מדרבנן ע"ש שהאריך ומסיק להחמיר. הנה יהכן דבריו אי אמרינן כמו שהבין המפ"ל בשיטת רבינו בהא דאמרינן אין לוקין עליהן שלא כדרך הנאתן אבל איסור תורה יש וכ"מ נ"כ קצת בחידושי הר"ן חולין במ"ש להקשות לשיטת הסוברים דדם שמלהו אין עובר עליו דא"כ למה לא תני במתני' חומר בחלב מבדם שחלב חייב בין הי ובין מבושל משא"כ בדם. ונ"ע דנקט בלשונו חלב הי וכבר תמה בזה בספר מחנה ראובן. ואי ס"ל דיש איסור תורה א"ש. א"כ אז יש סברא להחמיר כיון דעכ"פ יש כאן איסור תורה. אבל לפי הגהת ה"ה בדברי רבינו דכן הוא העיקר כמ"ש התוספות בנזיר ע"ז (דף י"ב ע"ב) ובמס' שבועות (דף כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי ודף כ"ב ע"ב ד"ה אהיתרא). וכ"כ הר"ן בעצמו מפורש בפ"ב דקידושין במהני' דהמקדש בערלה ע"כ מסיכא היתי להחמיר כיון דמדרבנן הוא. וביותר לפ"מ דמשמע בדברי התוס' בקדושין שם דשלא כה"נ אין בו איסור אפילו מדרבנן. והמש"ל כתב דדברי התוס' ספרא מינהו וגם הקשה אי מדרבנן הוא הא קי"ל באיסור הנאה דרבנן שיש להם עיקר מה"ת סינה מקודשת אליבא דכ"ע והב"ש סי' כ"ח אות נ"ד כתב לשיטת התוס' דאף דהיא בריאה מ"מ יכולה למסור לחולה שאין בו סכנה. ובאמת דבריו תמוהים דהרי עכ"פ היא נהנית במסירה וקא מתהניא מאיסורי הנאה וכ"כ הריטב"א שם בקידושין ע"ש. וע"כ נ"ל דס"ל להב"ש דהתוס' סוברים דלא גזרו כלל על שלכדה"נ במקום חולי דאל"כ שלא התירו גם למסור אותו לפעמים לא ימצא מי שיתן לו בחנם. וכיון שלא גזרו בענין זה שפיר כתב התוס' דהוי כמו חולין שנ"ב למ"ד דרבנן דמקודשת משום דלא תקנו איסורא בשלכה"נ כמ"ש הריטב"א שם. א"כ ה"נ גבי המן כיון שהתירו בכה"נ להולה בכ"ע התירו אף אם צריך לקנות ממנו ויהיה באחריותו של ישראל הע"כ לא חששו שיעבור עליו באיסור דבל יראה. ולא עוד אלא שגם לדעת הר"ן דליה ליה סברת הב"ש. דמ"ש הב"ש שם דהר"ן מיירי כשהיא אינה יודעת אינו ברור למעיין שם בר"ן ובתוס'. אלא דנלע"ד דגם הר"ן מודה לגבי המן דהתירו בכ"ע גבי חולה שא"ב סכנה רשיה של המן ולא חשיד לעבור על ב"י דהר"ן גופיה כתב ר"פ קמא דפסחים דבל איסור דבל

דבל יראה שאסרה תורה הוא משום שלא יביא לאכלה וסובר דכירוש הקרא לא יראה לך וכו' כי כל אוכל חמץ וכו' הוא נ"ם לב"י כמ"ש בס"ד ברפ"א דחמץ ומלה שכן הוא גם כן דעת רבינו. ואם כן כיון דהתירו האכילה לחולה שאין בו סכנה שלכה"ג שוב אין מקום וסברא כלל לאסור אותו להשהותו שיעבור עליו על ב"י לכי סברת הר"ן ועפ"ז ע"פ דברי הכ"מ נכונים ומיושב היטב סתירת התוספות שהקשה המש"ל.

ויש עוד מקום לייסב סתירת התוס' ולחלק דאף דקי"ל ח"ש אסור מה"ת. בשלכה"ג שאין אסור אלא מדרבנן ל"ג רבנן כ"א בשיעור וח"ש שלא כדרך הנאתן אפילו איסורא מדרבנן ליכא וקושית התוס' בקידושין הא פרי ליהנות בשלכה"ג כוונת קושייתם דמסקנה לה כפיס בו פ"ם אפילו פחות מכזית ובפירות מכזית פרי ליהנות. ובזה י"ל ע"פ המש"ל בשם התוס' דגם גבי מעילה כיון דילכינן הטא הטא מתרומה שלכה"ג מותר וסרה מאוד לייסב דברי רבינו פ"ה הלכה ה' מהל' מעילה דנראה מדבריו היפך. ובאמת גם התוס' בסנהדרין דף כ' כד"ה בשור וכו' כגון חלב תוקדשין ע"ג מכתו דפרי בשור הנסקל משא"כ בתוקדשין. ע"ש במהרש"א דשלכה"ג בקדשים אסור ובשאר איסורין מותר ועי"כ נ"ל דס"ל להתוס' שם דהא דאמרינן בגמרא שאני היכל דלאוכו עשוי אין פירושו כמ"ש רש"י דהוי שלכה"ג אלא פירושו דההנה מההיא דלא יאסור הנאה תהיכל כ"א בפנים ולא בחוץ כדי שלא יכשלו בו כ"א כענין שאמר גגין ועליות לא נתקדשו. ומלאתי שכבר הרגיש בזה בשעה"מ וא"כ גם רבינו מלי סובר כן. ועיין בשעה"מ שהאריך לייסב סתירת התוס' ועיין גם בס' סהרת הקודש ר"פ התערובות שגם הוא טרח לייסב סתירת התוספות: ועפמ"ש דיש סברא לומר דלא אסרו בח"ש כיון שאין בו לאו א"כ לפי שיטת רבינו דסובר דשה"ג הם כמו ח"ש ואין בו לאו כ"א איסורא בעלמא א"כ י"ל נמי הא דאסרו בשלכה"ג מדרבנן היינו דוקא באכילה ויש ל"ח ולוקין עליה או גזרו גם שלכה"ג אטו כדרך האתן. אבל לענין איסור הנאה ליהנות שלכה"ג י"ל דמותר דלא גזרו כלל כיון דאף אם יבוא ליהנות כדה"ג אין בו איסור לאו וכהאי חילוקא תנינו במש"ל פ"ם מהל' יו"ט הלכה י"ז דאפילו באיסורי לאוין שאין בהן מלקות לא עבדו הרחקה. והנה רבינו כתב בפרק א' מהל' מעילה דלוקין על הנאתן ע"ם בה"ה, א"כ לפ"ז במעילה שפיר אמרינן דגזרו בשלכה"ג גם לענין הנאה תמנו תשא"כ בשאר איסורים דאין לוקין על הנאתן ומיושב דברי רבינו בהלכות מעילה וגם התוספות שם בסנהדרין לכך הירוצא דמחלקין בין מעילה לשאר איסור לענין לאסור בהנאה שלכה"ג סוברים כשיטת רבינו דאין מלקות על הנאה כ"א במעילה ודלא כמשמע מדבריהם בכבתים וגם התוס' בקידושין דכתבו דפרי ליהנות בשלכה"ג גם שם כשיטתם בסנהדרין. ויקשין שפיר אמאי א"ם הא פרי ליהנות שלכה"ג דעל הנאה לא גזרו משא"כ באכילה דודאי גזרו בשלכה"ג דלמא אתי למיכל בכדה"ג ועובר על לאו שיש בו מלקות ודוק היטב:

עוד יש מקום וסברא לחלק מפני מה התירו במעילה בשלכה"ג משא"כ בשאר איסורים עפמ"ש המהרש"ל והריטב"א בתוס' שבועות (דף כ"ג ד"ה דמוקי) בתירוץ הב' דמאי נאוקמי שלכה"ג ור"ש דפליג משום דסבר כ"ש לחצוה גם שלכה"ג אסור לדידיה וכן לר"ע דאמר אדם אוסר עצמו בכ"ש וג"מ לדידן במסרם ועפמ"יירו משום כיון דלר"ש לא בעינן אכילה בכזית ולא תלי התורה חיוב בשיעורין דלא בעינן אכילה חתם גם שלכה"ג אסרה התורה א"כ במעילה דנ"כ לא תלי התורה בשיעור אכילה אין לחלק בין דרך הנאתן לשלכה"ג כיון דעכ"פ נהנה בפרוטה. ומהרש"א השיג עליהם דהא גם לר"י ח"ש אסור מה"ת אעפ"כ ס"ל דשלכה"ג מותר והשעה"מ תמה עליו דתאי ענין זה לזה דגבי ח"ש שייך סברת תזיא לאצטרופי משא"כ בשלכה"ג ע"ש. ונ"ל דיפה פקפק המהרש"א על כברתם דהנה בסברתו של ר"ש דס"ל כ"ש למכות כתב הריטב"א בחכבה מכות (דף פ"ז) משום דאדם האוכל כ"ש אחשביה ומש"ה גבי קרבן בשוגג מודה ר"ש דלא שייך אחשביה ועוד יש טעם דאכילה דכתיב בקרא משמע ליה בכ"ש ע"ש והתוס' כתבו בכמה דוכתא בשם ה"ר יקר דר"ש מודה בכ"ש בתערובות דאינו לוקה והיינו דס"ל כסברת הריטב"א דבתערובות ל"ש אחשביה. ובשבועות (דף כ"א ע"ב) דתבעיא להו אי טעמא דר"ע דאתר גבי שבועה שאוכל ואכל כ"ש חייב אי ס"ל כר"ש ושם איירי לענין קרבן ע"ש ברש"י ותוס'. ומוכח דהגמ' הוה ס"ל דאין הטעם משום דאחשביה וליהא לסברת ה"ר יקר לפי הסוגיא שם. ובזה מיושבים כל הקושיות שמקשין על ה"ר יקר ודוק. והנה התוס' שם בשבועות בתירוץ הא' דשבועה חל על ח"ש אע"ג דעל איסור עשה לא חל ח"ש קיל מעשה. והרשב"א חולק עם התוספות והביא ראיה מסוגיא דיומא. ונ"ל להסביר פלוגתתן. דסברת התוס' ח"ש קיל מעשה היינו טעמא תפני שאינו מפורש בתורה ולא אתיא אלא מדרשא דכל משא"כ בעשה תפורשת בתורה ועיין בר"ן בשבועות. וזה ניחא אי אמרינן הא דקי"ל ח"ש אסור מה"ת הוא מדרשא דכל ועיקר אכילה דכתיב בקרא מפורש בכזית ה"כ שפיר כתבו התוספות דקיל ח"ש מעשה מפורשת והרשב"א י"ל דסובר כמ"ש הרא"ת הביאו התל"מ פ"א ד"ז מהלכות הו"מ דס"ל דאכילה דכתיב בקרא כ"ש משמע והל"ת גרעו דאינו חייב מלקות אלא בכזית וסד"א דמיעטה התורה גם שלא יהיה בו איסור כלל לזה איצטריך קרא דכל שיהא בו איסור תורה עכ"פ ולפי פי' הרא"ם א"כ נהפוך הוא דבקרא מפורש יותר לאיסורא דבכ"ש ועכ"פ לא גרע מעשה וא"כ מסתבר יותר דלא חל איסורא על ח"ש ק"ו מדלא חל איסורא על עשה ועפ"ז התוס' בהיכן הב' משמע דרולים לייסב הק"ו גם אי אמרינן דאין איסור חל על ח"ם כשיטת רשב"א וא"כ הא דר"י אסר ח"ם מה"ת היינו תשום דקרא דכתיב לא יאכל משמע בכ"ש והיינו משום דאחשביה כמו לר"ש דס"ל סברא זו לענין חיוב מלקות כן ס"ל לענין איסורא. ולא סמך על סברת אצטרופי ליהוד כ"א על פשטא דקרא כמ"ש הרא"ם. ומעתה אי אמרינן כסברת מהריב"ל ומהרש"ל דגם שלכה"ג מקרי אחשביה וחייב לר"ש א"כ גם לר"י יהא עכ"פ איסור תורה דהא כהוהא סברא דס"ל לר"ש מלקות ס"ל לר"י לענין איסור תורה ודברי המהרש"א נכונים. ועיין היטב במל"מ הנ"ל כי יש להאריך בדברים האלה ואין עת האסף פה.

ודע דל"מ במחלוקת א בשבועה במסרס בח"ש גם לדידן כמ"ש מהרש"ל ואף כי בזה יש לדון ולומר דאדם האוסר דבר על עצמו אין כוונתו ודעתו כ"א על דרך הנאתו מ"מ יש נ"מ לפי מה שפסק רבינו בפ"ם הל' י' מהל' מלכים שלא ניתנו שיעורין לב"נ אלא לישראל בלבד א"כ לב"נ שיעור איסורם בכ"ש אפילו לדידן כמו לר"ש בכל איסורין לישראל וכמו שאליבא דר"ש גם שלא כה"ג אסור ה"ה לב"נ באיסורין דידהו ואסור לנו להושיט לב"נ איסור בעין אפילו הוא שלכה"ג. וכאמת יש לדון בדין זה נוכא שכתב רבינו שם יתכן ע"פ סברת רא"ם שהבאתי דשיעור אכילה בתורה בכ"מ בכ"ש והל"ת מגרע כמ"ש והלכתא ליפרא' נאמר ויש לתמוה דבר זה בפלוגתא דר"י ור"ל עיין היטב

בתש"ל פ"א דהו"מ. ולפ"ז יש מקום לייסב מ"ש התוס' חולין (דף ל"ג) דלר"ש לית ליה האי כללא דמסקנה לה דישראל אינו אסור אלא בכזית ולב"נ במשהו וכו' ולפת"ש לר"ש כ"ל שוין בשיעורין לדידן כיון דסתם אכילה בכזית והבן זה. ודע דבכלל שלכה"ג איכא נמי דבר שנשתנה כגון פרה שפטמה בחמץ בפסח לשתות החלב ממנה דהוי שלא כה"ג כי אין זה דרה"ג שיתהלך האיסור לספע מזון הבהמה ובאכילת החלב נהנה מהאיסור וכ"כ בפליתי כי' ס' ואע"פ שבס' פ"מ א"ח כי' תמ"ח כתב לשתות החלב תוך ריעל"ם לאכילת החמן ישראל נהנה מאיסורי הנאה ואין לשתותו ע"ש והיינו משום דאפ"ג דהוא שלכה"ג מ"מ לא פלגינן מאיסורא דרבנן וביותר לפמ"ש דגם התוס' בקידושין דכתב דפרי משמע אפילו מדרבנן היינו דוקא לענין הנאה אבל לענין אכילה מודים התוס' ובהל' מ"מ אי"ה אבאר יותר. ומה שעמד המל"מ בחקירה אם נאמר ג"כ כמ"ע דרחמנא אמר האכל כגון מלה וק"ם אם אכלן שלכה"ג יצא י"ח ונראה דל"ם וכו' אלא שלא ראיתי דין זה כעת בפירוש, ע"כ. ועיין בספר הנכבד הורס גבר שהשיג עליו וז"ל ואנכי מלאתי כמעט מפורש דהתוס' מס' נזיר (דף כ"ג ד"ה פסח) וקשה וכו' ע"ש, והשתא אי ס"ד דסברת התוס' דסף דאין לוקין במאכלי איסורים שלכה"ג אפ"ה יוצא ידי קיום מ"ע באכלו שלכה"ג א"כ לא הקשו תוספות מידי דלענין איסור דאסור לאכול ביוה"כ ל"מ אכילה ולענין מ"ע דפסח מקרי אכילה א"ו דאין לחלק ע"כ ת"ד. ולפי הבנת הרב הנ"ל יותר הוה ליה לפשוט ספק הרב מהא דמקשי תלמודא (יבמות דף מ' ע"א) וכ"ת רבה לתיאבון אוכלה רבה אכילה גסה אוכלה. אכילה גסה מי שמה אכילה האמר ר"ל האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור מלא חשובה וכו' יע"ש. א"כ מאי מקשה הגמ' דלמא לעולם דאוכלה אכילה גסה ואין ראיה מיוה"כ דהוי איסורא משא"כ מצות תאכל דהוא מ"ע דמקיים אף שלכה"ג. אשר ע"כ נלע"ד דאין מפס ראיה דכוונת התוספות בק"ו דאכילה גסה ל"ש אכילה כלל ומותר אפילו בחיסורין שחייב עליהם אפילו שלכה"ג דאכילה גסה גרע משלכה"ג, וכ"מ מת"ש הפ"י דלחזקיה דנ"ל איסור הנאה מלא יאכל כל איסורין שבתורה אסורין שלכה"ג ודין זה דאוכל אכילה גסה מוכרח אליבא דכ"ע. גם כשו"ת שאגת אריה הל' יוה"כ רצה לאסור ביוה"כ שלכה"ג משום דלא כתיב ביה אכילה ואעפ"כ פשיטא ליה דבאכילה גסה פטור. ואף שדברי השאגת אריה לא נתחוורו אצלי כת"ש בשלום ירושלים ר"פ יוה"כ והבאתי ראיה מדברי רבינו פה מ"מ זו ברירא ליה א"כ שפיר תקשה הגמרא והיוסבוה ספיר. והספק של המש"ל בשלכה"ג עדיין לא נתלא מבורם. ור"ש בס' מתנה לוי לפשוט ספק זה מהא דאמרינן נזיר (דף ד') דתקשי הלמודא קדושא והבדלה תושבע ויעוחד הוא דלתא שותה הכום שלכה"ג וכו' ע"ש ג"כ אינה ראיה דקידוש על היין לשיטת הסוברים דקידוש על היין דאורייתא הטעם הוא משום עונג שבת וקראת לשבת עונג ואין זה עונג שבת לשתות שלכה"ג

ומה דפשיטא ליה להמש"ל דלא יצא י"ח בת"ע אם אכלו שלכה"ג נראה כהיכוך כפשטות דבריו של הת"ה בתס' חולין (דף ק"כ ע"א) כתב וז"ל להם עוני איר ריתנא נראה דלא מצי לתימר נמי אכילה כתיב ביה דהא דקאמר גבי חלב המן ונבילה והא אכילה כתיב בהו לאו משום דשתייה מלתא אחריתא היא דהא שתייה בכלל אכילה כת"ש התוס' אלא משום דבשתיתה את החלב גרועי גרעיה ואינו דה"ג דדרך הנאתו הוא לאכלו כחיית שהוא בעין וקיי"ל בכל האיסורין דאין חייבין עליהן עד שיאכל אותן כדה"ג כדאיתא בפ' כ"ש ולכך קאמר בשלתא הקפא את הדם הבבה אלא המחה את החלב כיון דגרועי גרעיה אתאי חייב והא אכילה כתיב ביה ונימא דלא מיחייב רחמנא אלא כשאכלו דהוי דרך הנאתן אבל גבי מלה דלאו בהנאה תליא מילתא דיילוח לאו ליהנות ניתנו הילכך אי לאו דלהם עוני אמר רחמנא אם המיתה ובמעו יצא בו י"ח אע"ג דאכילה כתיב ביה והיינו דבעי בסתוך גבי כלאים ונ"ל אע"ג דלא כתיב ביה אכילה משום דלא אסרה התורה אלא דה"ג עכ"ל והנה מרהיטא של דבריו נראה דבמ"ע קיים אפילו שלכה"ג ולא כדברי המש"ל וכן הרב הגאון נב"י מהדק"ת סי' נ"ה הבין כן. ועוד למדנו מדברי הת"ח מרא"ה שהביא תהא דקי"ל בלע מלה יצא דס"ל להת"ה דבלוע מיקרי שלכה"ג וג"מ לכל איסורי תורה היכא דבלען ליכא איסור תורה דחה זה דבר חדש הוא. ובנב"י שם הקשה עליו מהא דמסיק הלמודא (חולין דף ק"ג) דלא מסכח לרשב"ל דלקי משום את"ה רק בגרומהא זעירתא שבלעה כולה ואם יאתר הת"ח כיון שהוא קטן דרך לבלעה אף במלה קטנה דרך הוא לבלוע והלך שם עליו דבליעה מקרי כדה"ג. והנה השגה זו י"ל דכ"ז נר"ל דס"ל הנאת מעיו והת"ח כ"כ לדידן דקי"ל כר"י דהנאת גרונו בעינן ובבליעה י"ל דלא מיקרי הנאת גרון. ועוד יש לומר דאין ללמוד מאת"ה לשאר איסורין כיון בהידוש הוא והנה אם נחשוב דברי הת"ח כפשטן ושלא לחלק בין דבר קטן לגדול יש לתמוה פתיון פה שלא ליכשל בעונש המילבי"ן כ"א נימוחו בפה בתעם הם בטילים ואם אינם נימוחים ובולע אותם שלימים אינו נהנה מהם הגרון כלל והוי שלא כה"ג. וכשאני לעצמי נראה מביאור דברי הת"ח דגם הוא ס"ל לדינא כהמש"ל וגם ס"ל דבליעה לא תיחשב לפי האמת לשלכה"ג ותוכן כוונתו לייסב קושית התוס' שם לת"ל קרא הא שתייה בכלל אכילה ולא ניחא ליה בתירוץ התוס' שם וגם קושית התוס' למה לא אמר בתלה ג"כ אכילה לזה כתב דגבי איסורין לא חייב הכתוב אם אכלו בעירוב דבר מר וכדומה פ"מ דבעי דוקא שיהיה נהנה מהאיסור דאל"כ לא מקרי אכילת איסור א"כ סד"א כיון שהקפידה התורה בהא הקפידה נמי בהא שיהיה אוכל כדרך בני אדם אוכלין דהיינו כשהוא בעין לזה אצטריך נפש לרבות המחה דגם זה מיקרי אכילת איסור כיון שאוכל אותו הדבר בעצמו. ובזה מיושב ג"כ דגבי מלה אע"ג דכתיב ביה אכילה מ"מ אין סברא לותר דגם במלה לא מקרי אכילה אלא אם אכלו כדרך אכילה דז"א דהא מלות לאו ליהנות נהנו ורהיה דבלע מלה יצא אע"ג דבבליעה לא נהנה כ"כ אפ"ה מקיים המלוה ולא מצי להקשות אכילה כתיב ביה ומש"ה מקשה הלמודא נמי גבי כלאים אע"ג דלא כתיב ביה אכילה כיון דסד"א דגם זה מקרי אכילה שלא כה"ג. וכל זה לסד"א לזה אצטריך נפש וכל הדרשות דגם המתהה חייב והיינו דבא להורות לנו דגם זה מקרי דרך אכילה כיון דעכ"פ אוכל האיסור גופא בלי העירובות והא דבטרה התורה שלכה"ג היינו דוקא בעירוב דבר מר. והשתא לפי האמת גם אם בלעו ולא לעסו ג"כ חייב כיון דעכ"פ אוכל האיסור בעין וה"כ לדינא גם הת"ח מודה דלא מקרי שלכה"ג וגם מודה הוא לדין המש"ל דאם אכל מלה שלכה"ג כגון שעירב דבר מר וכדומה דאינו יוצא ולא כתב אלא דבלע מלה יצא דבכה"ג גם לפי האמת גם באיסורין חייב וכמ"ע לא הוי מקום לטעות כלל דלא יצא כיון דמלות לאו ליהנות ניתנו. והוא פשוט בדברי ת"ח למדקדק בדבריו:

פרק

פרק ו הלכה א כל המאבד וכו' לא תעשון כן לה' אלהיכם. ובכלל דלא תעשון אזהרה למוחק את השם ושלא לנתץ אבן מהעזרה ושלא לשרוף עצי הקדש והשוכר על אחד מהם לוקה, ובספרי מניין לנותץ אבן וכו' ר"י אומר מניין למוחק את השם שעובר בל"ת שנאמר לא תעשון כן לה' וכו' ר"ע אומר וכי תעלה ע"ד שישראל נותצין מזבחותיהן וכו'. וכתב הרמב"ן דאין מחלוקת ביניהם ולכ"ע גם נותץ מזבחות עובר בל"ת וכתב מהר"י אבוהב אע"ג דהוי לאו שבכללות מ"מ במס' מכות בסוגיא דיש הורס קאמר דלוקין, והר"מ ז"ל כתב דר"י בא לחלוק עם הת"ק שאמר שהיא אזהרה למוחק ולנותץ ואמר הוא שא"א שיהיה אזהרה לנותץ דבשלמא למוחק מצינו למימר שלא כיון לרחוק דרך השחתה אלא מפני שנכתב שלא במקומו או שלא בכוונה וכו' אלא הנותץ אבן מן המזבח או מן ההיכל שאינו מוזכר בו אלא כשנותן דרך השחתה בעלמא כמ"ש הרא"ם והסמ"ג איך אפשר שיעלה על הדעת שישראל נותצין וכו' אלא סובר ר"י שאינו אזהרה אלא על המוחק לא על הנותץ והולך על הת"ק שאמר אזהרה על הנותץ ועל המוחק והלכה כת"ק מהאי דשלהי מכות, עכ"ל. וגע"ג על התו"ס דהא עכ"פ צריכין אזהרה למלקות ואין לומר דילפינן מק"ו דהא אין מזהירין מה"ד ואף אם נאמר כסברת הר"מ בפ"ב מהל' מ"א היכא דאיכא עשה מפורש מזהירין מה"ד וכאן הוי עשה דשם תעלה עולותיך ולא מחוץ. זה אינו דאין במשמעות זה לאו הבא מכלל עשה, ועוד אם נאמר כן א"כ מאי קאמר דהלכה כת"ק מהך דמכות הא גם לר"י לקי עליה ועיקר אזהרתיה מק"ו דהאי קרא דלא תעשון. וצ"ע כעת:

ובהלכה ו' כתב רבינו וכ"כ בפ"ח מהל' בהב"ח דאין איסור בנתיצה כ"א דרך השחתה וכן מוכח מדברי הרב הנ"ל והביא הרב א"ר בא"ח סי' קנ"ב מזה לסתור דברי המג"א שם מ"ש דוקא צריך למלאות מקום הנתיצה אבל בלא"ה אסור דאין סברא וטעם להתמיר בזה דודאי אם מניחו ריקם אז השחתה מקרי אבל אם עושה לצורך כמו שרוצה לעשות חלון להאיר או באופן אחר מותר וכ"כ בשו"ת השב"ן ס"ב אלא שכתב שם דגם מחיקת השם אינו אסור לרוהקו כ"א במתכוין למוחקו ולאבדו אבל אם כוונתו לתקן בזה ברי דהא מחד קרא נפקי ודינם שוה ע"ש שהאריך בזה, ועיין שם בש"ג מסכת שבת כ"פ הבונה שגם דעתו נוטה להתיר מחיקת השם ע"מ לתקן והאריך בראיות ע"ש. ומדברי ספרי הנ"ל מוכח להדיא דגם על מנת לתקן אסור בשם דהא קאמר דלא קאמר על נתיצת מזבחות דיתאי ס"ד אלא על מחיקת השם קאי דהוי להקן ואפ"ה אזהר רחמנא ובזה לא פליג הת"ק. ואפשר לדחות ולומר דגבי שם סד"א אם כתב שרי למוחקו קמ"ל דשמא לשמו קאי ועיין בתוס' גיטין דף כ' ע"א. וכ"נ מדברי הרמב"ם מדקדוק לשונו גבי מחיקת השם כתב המאבד את השם כ"ז לוקה ובנתיצת מזבחות כתב דוקא דרך השחתה ועיין שו"ה עה"ג סי' נ"ה ובס' משנת חכמים שהאריכו בזה ואין מקומו פה להאריך:

הלכה ח שכתב ס"ת וכו' ומעה לשורפו וכו'. בפ"ס גיטין דף מ"ה אמר ר"נ נקטינן ס"ת שכתבו מין וכו' ישרף עיין רש"י, ורבינו כתב אפיקורוס ועיין בזה בס' בני חיים חלק יו"ד דף כ"ג ע"ב שתמה על רבינו דדבריו מ"ש פה סותרין למ"ש בהלכות ס"ת פ"י נתנאת אומר כתב דברים שכל אחד מהם פוסל ס"ת וכו' ומלמדין בו התינוקות. ומה שכתב בסי' יו"ד אין קורין בו הא כאן כתב דישרוף לאבד מזכרון ואין לך זכרון גדול מזה אם ילמדו בו התינוקות, והמעיין בהל' תשובה פ"ג הל' ח' והל' י"ד דיש שמקבלין אותן בתשובה א"כ בהל' ס"ת מיירי בהך שמקבלין אותן ואין קורין בהן בציבור אבל עכ"פ מותרין התינוקות ללמוד בהן דבהך לא קפדינן לאבד זכרם, קצרתי ודוק:

הלכה ט כל שלמה האמור בשה"ש קודש וכו' וה"ה לשאר הכינויים. פי' דמותר למוחקן ולא הוי קודש אלא לענין שבועה שהמשביע את חבירו בשלמה האמור בשה"ש הוי כמשביע במי שהוא רחום והלא עליו השבועה כ"כ בשו"ת השב"ן ח"ל קע"ז ועי"ש שם כמה דברים בשמות הקודש דברים מחודשים. ועיין כ"מ מ"ש בשם תשובת הרא"ם:

פרק ז הלכה א מגור במהותו. עיין בזה בפ"ז משמונה פרקים לרבינו שכתב שם והוא אמרם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר והכם הוא כולל כל המעלות השכליות בלי ספק ועשיר הוא מעלות ומדות ר"ל ההסתפקות כמאמרם איזהו גבור הכובש את יצרו ועיין בכ"מ ולע"ק ועי' בל"מ:

הלכה ד פלוני מהגדל, פי' אע"ג דלא שייך זה הלשון עד שיהיה גדול שהוא נעזר מגדולה מ"מ נקרא ע"ש מעשיו לסופו, כ"כ בפירוש הרמב"ם להרב דוד ערמאה:

פרק ח הלכה ב בתחלת נבואתו, עיין בו"ח מהרל"ן ן' חביב דף ע"ה ע"ג:

פרק ט הלכה ב א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים וכו' להזהיר העם שלא יעברו עליו. וכ"כ בס' גור אריה שזה הוא פירוש נביא מקרב אחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון, אם הוא כמוני שיהא אוחז על התורה והמצוה אליו תשמעון כדאמרינן במגילה מ"ח נביאים נתנבאו לישראל וכולם לא הוסיפו ולא פחתו על תורת משה ע"ה שמי שלא יהיה כמשה אל תאבה ולא תשמע לו ועיין פ"י הל' ג':

פרק י הלכה ה שנאמר לא תנסו וכו'. ובכלל אזהרה זו שלא יאמר אדם אעשה מצוה זאת ואראה אם אתברך רק במצות מעשר כתוב ובחנוני נא בזאת כ"ה בסמ"ג. ועיין בס' משנת חכמים הל' יסוה"ת שהאריך בביאור הגמ' תענית ס' ע"א. וטעם הדבר דשרי לנסות במצות מעשר כתב העש"ן והדרישה בשם מהרש"ל משום דבשאר נסיונות אפשר שיכשה ולא יכוא ויבוא לידי הרהור מחשבה רעה ה"ו אבל בנסיון זה והאי יביא ויתעשר דכתיב עשר בשביל שתתעשר וצ"ע. ועיין בס' כמיבות חכמים בהקדמה הרבה טעמים ולא מצאתי דבר דרשאי לנסות במצות מעשר בדברי רבינו לא בהל' מעשר ולא בהל' מ"ע פ"ז ופ"ז. ונראה דדעתו משום דיש בכלל קרא דעשר העשר דרשות אחרות והא דכתיב ובחנוני נא בזאת היינו בכלל ישראל אם ישראל מומרים ועשיה כדהכן אבות ס"ה גמרו פלא לעשר רעב של מהומה בא מקלתן אינם מעשרין רעב של בצורת בא מקצתן רעבין אבל כשרוצן מעשרין ע"ז נאמר ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח וכו'. והסור בסי' רמ"ז הביא דין זה דשרי לנסות ואין מקומו כאן להאריך:

הלכות דעות

פרק א הלכה ו עיין במורה נבוכים פ"נ ופי"ז:

פרק ב הלכה ג ודרך הצדיקים וכו' עלובים ואינם עולבים וכו'. בברייתא שבת פרק ר"ע (דף פ"ח ע"ב):

הלכה ו אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת כותי וכו'. דגניבת דעת הוא איסור תורה דנפקא ליה מדכתיב לא תגנבו כן הוא שיטת הריטב"א במסכת חולין בשם התוס' וכתבו דאפילו בלאו רעהו וכי כתיב בשיטה דקרא איש בעמיתו קאי על ולא תכחשו ולא תשקרו. והיינו נמי דכתיב ההנחתא בלא תגנבו. ואע"ג דלא אשכחן גניבה כתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב כאן כתיב לא תגנבו סתם כלל הכל. ובהוספתא דב"ק איתא ז' גנבים הם גדול שבכולם הם גונב דעת הבריות ע"ש שזה דעת רבינו אבל יש חולקים דאינו כ"א איסורא דרבנן, ונראה דאפילו לפי הסוברים דמה"ת היינו דוקא במכירה כגון שמוכר לו נבילה במר דשחוטה דכיון דיהיב ממון ומטעא שפיר מקרי גניבה ויש לכוללו תחת סוג גניבת ממון אבל גבי מתנה דג"כ אסרינן ג"ד ודאי דאינו אלא מדרבנן ומה"ס נראה שיטת הסוברים דלא אסרינן גנ"ד כ"א במכירה אבל לא במתנה וכ"כ הרשב"א וכ"נ משיטת רבינו דהרי גבי מכירה שינה הלשון ואח"כ בסיק כתב ולא יסרב בחבירו משמע דהך דוקא בחבירו אסור. ותמהני עמ"ש ביש"ש פג"ה הל' י"ם ח"ל ולא חיישינן לגניבת דעת גבי כותי כ"א במכר אבל לא במתנה. ולא נראה שהרי הרי"ף וסמ"ג כתבו סתמא דאסור לגנוב דעת אף כמו בישראל וכ"כ רבינו להדיא שכל גנ"ד המוזכר בהלכה אסור אפילו לכותי ע"כ, ולא ידעתי מנ"ל דרבינו סבר הכי הרי מדיוק לשונו משמע להיפך אלא באמת לדינא נכון הדבר שכל גניבת דעת אסור אפילו בכותי, וגם רבינו דעתו כן ולא העתיק אלא לשון התלמוד דתניא חבירו דעיקר תקנתא דעבדי רבנן אבל לדינא אסור לגנוב דעת הבריות דכ"ע:

פרק ג הלכה א כך אמרו הכמים לא דייך מ"ש התורה וכו'. כתב במ"ע ירושלמי פ"ט דנדרים וכ"ס הוא ונ"ל פ"ס הל' א':

פרק ד הלכה א ואל ישהה נקביו אפילו רגע אחד. הוא מדרך בריאת הגוף אבל איסור נמי איכא כמ"ש רבינו פי"ז מהל' מ"א הל' ל"א דשהה משום בל תשקצו והוא מימרא מפורש במס' מכות דף ט"ז ע"ב וכ"ה בא"ח סימן ג' ועיין יו"ד סי' קט"ז בב"י מסופק בהא דאמרינן משום בל תשקצו אי איסורא בעלמא היא או איסור דאורייתא ואעפ"כ אין לוקין כ"א מכות מרדות כמו ח"ש ועיין ריטב"א מכות שם ועיין בקרית ספר פ"ג מהל' שחיטה ועיין י"ד סי' י"ג בהגהות פור שהאריך בזה הכלל:

הלכה ג וכל המטייל אחר אכילתו וכו'. כתב הרב ד"ע אבל טילוך לאט לאט הוא טוב מאוד שהנהגת הבריאות, ועיין שבת דף מ"א ע"א אכל ולא הלך ארבע אמות אכילתו מרקבת, ועיין ב"מ דף קי"ג ע"ב מאן דאכל ולא מסגי ארבעי גרמידי לית ליה אסותא. ועיין בס' לשון הכמים מה שהעתיק בפרק זה מס' אוצר החיים להרופא הגדול פירש דברי רבינו דברים יקרים והמגא נהה כדאמרינן שבת דף ס"ב כ"ם ז"ל לגביה דהוא עסיק בחיים דברייתא וכו':

הלכה ח תלחים. כתב הרב ד"ע מין זרע אדם. ובס' לשון חכמים כתב הוא מ"ש קאו"י והוא מין ארס הירחם הגוף שאוכלין אותו בערי ישמעאלים. ועיין פ"ג דעוקצין מ"ה ובנדה כ"א והרע"ב פי' שם אע"פ שריחן רע מ"מ מערבין אותו עם מאכל ועיין בתוי"ט פ"א דפטול יום שהביא בשם רש"י בשבת דלפעמים אוכלין אותו במדינות הקרים, ורבינו לא הביא בפרקים אלו רפואות האמורות בש"ס וכבר כתב הרב ד"ע שכתב הר"ם שאין לנהוג בהן כדי שלא יהרהר אחר הז"ל:

פרק ה הלכה ד ולא בסוף הלילה כשהוא רעב אלא באמצע הלילה. טעם רבינו פה הוא מדרך רפואה וטעם התוס' משום הרהור אשה אחרת כמ"ש בהג"מ, כ' היש"ש ב"ק פ"ז סי' מ"ג הביאו המ"א כי' ר"מ אות כ' שאין זה אלא לפרושים או למי שלבו טקוף שיהרהר באחרת ע"ש במג"א לדינא:

הלכה ו ואם נפגה אחורי הגדר. בכ"מ האריך כאן לפרש שיטת רבינו והחולקים וכ"ה בב"י א"ח סי' ג' ולעתיק לך פה מ"ש בהידושי למס' כרתות דף כ"ב ע"א רש"י ד"ה ר"א לא גרסינן הכא, השונה בזה אי גרסינן הכא ר"א בפ"ע אמרו ר"א זאת א"כ חולק עם עולא והלכתא כר"א ואי לא גרסינן הכא אלא בשינויא דאיסי א"כ הלכתא כעולא ובהך מילתא דפסקו כר"א כתב הב"ח דאיה מעובדא דרבא דסבר ליה כוותיה, וג"כ דהא אמרינן רבא בימנא הרחיק פ"מ דהאי עובדא בלילה הוי והא דנקטו מלהא דר"א לאגפין מדהזין דר"א מוגיא לבגא דעליה מפשטן ולא רצה לשנויי בטהרות הקיטו דהא מוכרחין ברישא דמתניתן והאי סברא ע"מ דר"א גופא סובר בהא כעולא וא"ע כלל נומר דבטהרות הקיטו. ועיין שם במתני' ברע"ב שכתב דמיירי בקטנים וכו' וא"מ שמא יגעו בסומאה ע"ש. וקשה טובא לפי זה דא"כ אמאי צריך לשנויי בטהרות הקיטו דהא מרישא לא קשה כלל הא בקטנים לא איכפת באדם רואה. ונראה דקשה ליה להרע"ב לר"א דלא ניחא ליה בשינויא דטהרות הקיטו וא"כ מה יענה לרישא דמתניתין, א"ו דר"א פי' מתני' בגדולים ההולכים עם הקטנים אבל בסיפא ודאי קשה והוכרח ר"א לפרושי וצ"ע:

הלכה יא דרך בעלי דעה וכו'. עיין דרשות מהרל"ח ס' שופטים:

הלכה יב ואסור לו לאדם להפקיר כל נכסיו. ועיין בכ"מ שכתב מהך דערכין ואם החרים אינם מוחרמים וכו' אבל לא קי"ל בזה כר"א כמ"ש רבינו ס"ו מהל' ערכין הל' ב' דבדיעבד מוחרמים ומ"מ שפיר למד רבינו כאן דלכתחילה ודאי איסורא איכא ואם עושה כן בשביל בניו אינם הולכים בדרך ישרה למען שלא יזכה בנכסיו ש"ד וכן משמע בעובדא דשבת קכ"ז ע"ב:

הלכה יג מו"מ של ת"ח באמת ואמונה וכו'. ובכלל אדם הדין נאמר שלא יהא אדם אחד בפה ואחד בלב כמ"ש רבינו בפ"ב וע"ש בכס"מ שכתב דילא זה מהא דר"נ ס' תפלת השחר דהבריז כל ת"ח שאין תוכו כברו וכו' ובס' ברכי יוסף א"ח סי' קנ"ו המה עליו ע"ש. ועיין ב"מ דף מ"ט ריב"י אומר מה ת"ל הן צדק שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק ואוקמא אביי שלא יהיה אחד בפה ואחד בלב וכהב שם בס' ברכי יוסף דמשמע מדברי רש"י ס' הכותב דדרשא גמורה היא ומדאורייתא:

פרק ו הלכה ה כל השונא אחד מישראל וכו'. כתב בהג"מ אבל אדם רשע מותר לשנאותו שאינו מקבל הוכחה שנאמר יראת ה' שנאת רע ואומר הלא משנאיך ה' אשנא ע"כ. שכן מדרך האוהב הגמור העובד ה' ושיטא דקרא ובהקוממיך אתקוטט הוא כי' ההנהגות דמהלה צריך להתווכח עמהם ולהוכיחם על פניהם ולדבר על לבם דברי כבושים עד שישר דמפרש רבינו פה ואמר תכלית שנאה שנאתים אם כבר עשיתי את שלי ולאויבים היו לי שהרפוהו וגדפוהו ולא אבו שמוע ובדרכיו לא אבו. ומ"ש רבינו

רביע ויאמר אני שומע כתב בהגהות מהרי"ש דיותר נכון הגירסא שיש בדפוסים אחרים אני שומע והוא"ו דויאמר הוא במקום או וה"פ עד וכו' או יאמר לו אני שומע :

הלכה ז שנאמר הוכח תוכיח וכו'. הכ"מ האריך כאן בבקיאות במצות כפולות אם תלוי בפלוגתא דדברה תורה כלשון בנ"א. ועיין ברא"ש פ' בא בקרא דבשל מבושל דדרשו לרבות שאר משקין דאל"כ הרתי לת"ל. וכה"ג דרשינן העניק ואין לומר ד"ת כלשון בנ"א אלא היכא דתוכחא קרא אבל היכא דלא מוכחי קרא לא וכ"ש הכא שאחד שם והאחד כלל ואינו דומה להעניק תעניק ששניהם כעלים ונופל בו דברה תורה כלשון בנ"א אבל הכא ליתא אלא לדרשא והיא כסברת התוס' שהביא המש"ל. ולע"ג דברי הרא"ש דבירושלמי בפ"ב דפסחים אמרינן על דרשא דבשל תבושל כר"י פי' דדרש כעולים אבל לר"ע דסבר ד"ת כלשון בנ"א מנ"ל כ"ל מדרשא אחריתא הרי להדיא דגם דרשא דבשל מבושל תליא בפלוגתא דד"ת כלשון בנ"א, ואין לומר דמוכח מתלמודא דידן דלא כירושלמי דהרי תקשה הגמ' פסחים דף מ"א ע"ב ורבנן האי בשל מבושל מאי עבדי ליה ומאי קושיא דלמא סברי כמ"ד ד"ת כלב"א, זה אינו דהא י"ל דלא רצה הגמרא לשווי דרבנן ס"ל דלא כהלכתא דאנן קיימא לן דדרשינן לשון כפול. וא"ל דיש לפרש דברי הירושלמי הכי עד כדון כר"ע, פי' זו הוא לשיטת ר"ע דדריש הכא כר"י כו' פירוש אבל לר"י פתענא דדריש מדרשא אחרה מק"ו ואין זה דוחק דהכי אשכחן לשון הירושלמי בפ"ק דיבמות הל' א' עד כדון כר"ע כו' כר"י הניחא ר"י מה אחות אשה וכו' וע"ש בפי' פני משה :

ועיין מס' ערכין דף ג' ע"א מת"ל איש איש דברה תורה כלשון בנ"א, וכתב בס' הק כתן שם וצ"ע דהא לא אמרינן ד"ת כלשון בנ"א כ"א בלשון כפול אבל הכא גם איש קמא מיותר, וכתב דגם בזה מצינו ד"ה כלשון בנ"א ברס' זבחים דף כ"ח ע"ש ועיין ברס' נדה דף ל"ד ונע"ק. כאה זה הדם הוא :

שם עד שיכהו התוכח עיין בנתרא וברכי יוסף א"ת סי' תר"ת הביא להקת תכרשים התישבים דברי רבינו שפסק כרב משום דיש לתלות פלוגתא זו אי דרשינן טעמא דקרא דאי דרשינן טעמא דקרא א"כ בנזיפה ודאי דסוב לא ישתע ות"ד עד הכאה סבר דלא דרשינן טעמא דקרא ואנן קיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, וע"ש שקיהה ונם אנכי בדרוש ביה"כ פנהס הארכתי ע"פ דברי רבינו שהביא הטור יו"ד סי' ר"מ דהיה אביו רשע מתוייב לכבדו והטור הולק עמו. וכד הויגא סליא אמרתי טעם הרמב"ם משום דלמא הדהר בתשובה כדאמרינן בקידושין ע"ת באני נדיק אפילו היה רשע ה"ז מקודשת דלמא הרהר בתשובה וכ"ה באה"ע סי' כ"ח וכ'יגי אהרונים אי גם בדבר שבממון אמרינן הכי ובזה פליגי הטור ורבינו ול"ק על רבינו קושית הטור שם שוב מצאתי בס' באר יעקב שכ"כ בשם בעל או"ת והנאי אף שכתב שם לסתור דבריו בקל יש ליישב להתעיין. ובב"י שם כתב דוקא ברביה אמרינן דאינו מתוייב לכבדו אבל בשאר דברים מתוייב לכבדו וקלא תבתע כדברי ב"י מדקדוק לשון הגת' שם והגה בסוגית הגירית דערכין דמקשה למ"ד מיפה הא כתיב הכהה וכתב התוס' שם דגם הקור סובב לת"ד קללה ומשני אגב חביבותיה יקירא מסר נפשיה כפי וי"ל היאך רבאי כיון שכבר נפטר ידי מצות הוכחה הא מתוייב בכבוד אב ועיין בהג"מ ודוק. ודוחק לפרש דתסר נכשיה לא פירש שהוכיחו דלא כיון להוכית כלל ולשיטת הטור ניחא דבדבר זה אינו מחוייב לכבדו כמ"ש יונתן לאביו מה עשה לך למה יומת אבל לשיטת רבינו קשה וע"כ צ"ל דבאמת בזה פליגי דשואל ור"י סברי דאינו מתוייב לכבדו ורב סבר דמחוייב לכבדו וע"כ צ"ל דמלד הדין מצות תוכחה עד הכאה וכיון דתשמע מסוגית התלמוד דוקא ברביה א"כ שפיר פסק רבינו כרב ·

הלכה י ולאו זה אע"פ שאין לוקין עליו הרי עונשו מרובה, כ"ל פירוש דבריו כוא עונשו מרובה ויזה הטעם אין ב"ד שלתטה עושין משום דעונשו מרובה, ועיין בספר הנדפס מהדש לאחד מהכמי שאלוניקי פני מבין על מס' סנהדרין (דף ל"ב ע"ד) שתמה על זה למה לא ילקה ועיין בהל' עכו"ס פ"ב

פרק ז הלכה ג אמרו חכמים שלש עבירות וכו' ואין לו חלק לעוה"ב וכו'. הכ"מ הראה מקום בפ' יש בערכין דף ט"ו וצ"ע דשם לא אמינו דאין להם חלק לעוה"ב והלא מבואר דלכל ישראל יש חלק לעוה"ב ואין לך דבר שאינו חוזר בתשובה וכמ"ש רבינו פ"ג מהל' תשובה הל' ה' ו', והיגם דברי רבינו מבוארים ע"פ מה דגרסינן בירושלמי מס' פאה פ"א ד' דברים שהן נפרעים ממנו בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן עבודת כוכבים ג"ע וש"ד עבודת כוכבים מנין כתיב הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה מה ת"ל עונה בה מלמד שהנפש נכרתת ועונה בה, וכתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו וכו', ג"ע מנין ואיך אעשה הרעה הגדולה, ש"ד מנין ויאמר קין גדול עוני מנשוא, ולה"ר גדול מכולן לא אמר גדול ולא גדולה ולא גדולות אלא גדולות כדכתיב לשון מדברת גדולות וסבר רבינו דודאי יש להן חלק לעוה"ב אבל לא יזכו לזה בשובלן יסורין בעוה"ז ולא יוה"כ מכפר עד שסובלין עונשין גם בעוה"ב ואח"כ זוכין וכ"מ דאמר גדול תקן לה"ר פי' שסובל יותר עונש אבל ודאי תשובה מהני וכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב:

הלכה ד ויש דברים אבק לה"ר. אמרינן במס' ב"ב דאין אדם ניצל וכו'. וכתב רש"א שם א"כ למה יענש כיון שטבע האדם כן וכתב דלא לחנם אחרו מלת אדם דיש לאדם להתבונן בשכלו ולהלך בדרכי ה' תמיד ולטוין מעשיו לעלות במדרגה נדילה כמ"ש רבינו בהל' יסוה"ת שיש לאדם כח לעלות במדרגה גדולה וזה נראה בפירוש הקרא יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך פי' אם תרצה להיות במדרגה יותר מאדם פרטי ע"י מה תוכל לעשות ע"י שתמיד הוצק חן בשפתותיך דהיינו תורה דדיה ברוך בכל עת כמ"ש רבינו סוף הל' איסורי ביאה שעי"ז ניצל מלה"ר וזוכה למדרגה גדולה ·

הלכה ה המספר לה"ר בפני חבירו וכו' כתב הכ"מ בגמ' דערכין דף ט"ו אמר רבא כל מלתא דמתאמרא באפי מריה לית ביה משום לישנא בישא אמר אביי כ"ש חוצפא ולישנא בישא. ויש לתמוה על רבינו למה פסק דלא כרבא ע"כ וע"ש בעין יעקב דגרסינן ר"פ במקום אביי, וגם בלח"ה י"ל דהא התוס' כתב שם ד"ה כל מלתא וכו' דבר שהוא לקנטר האי לה"ר והיינו דברי קנטוריא ובזה אפילו רבא מודה והא דלא ביאר רבינו דבטרא בי סלגיא דכפניו מוהר י"ל דס"ל לרבינו דזה פשוט מסברא דבפניו גראה בכוונתו דלא מכוין ללה"ר כלל ואף אביי לא קאמר כ"ש אלא משום דהיה סברא דרבא בכל לה"ר מיירי דאל"כ מאי קמ"ל פשיטא וע"ז שפיר אקשי, ונע"ק על הכ"מ שלא ירד לזה, ובפירוש כל מילתא דמתאמרא בהכי הלתא לא פירש רבינו כפירוש התוס' ע"ש ודו"ק :

הלכות תלמוד תורה

פרק א הלכה ב אם בנו וכו'. כתב הכ"מ גם לבן בנו חייב להשכיר מלמד וכו' ולא ה"מ למיכתב והודעתם לזרעך דה"א בנות בכלל. אפשר דכוונתו דה"א בנות בכלל היינו בן הבא מן הבנות הרי הוא בכלל כמו בן בנו דחייב לשכור לו מלמד קמ"ל דוקא בן הבא מבנך, וע"ז מסופק שוב אי בן בנו יש לו קדימה, ועיין בספר בני חייא בלשונות הרמב"ם מה שפלפל עם הגאון מהרח"א ודוק. ועיין ש"ך יו"ד סי' רמ"ה בשם הכ"מ דאף בן בן בנו חייב לשכור לו מלמד, ותמה עליו בס' הפלאה קידושין. ואפשר לומר דמוכרח כן מדברי הכ"מ דאל"כ קשה איך מני למכתב זרעך א"כ ה"א דגם בן בן בנו חייב לשכור לו מלמד אלא ודאי דהאמת כן הוא ולא דוקא נכקט בן בנו ונ"ע :

הלכה ו עד שיהיה בן ו' וכו'. הכל לפי כוחו. פי' אפילו פחות מבן ו'. עיין בהג"מ פ"ב אות ב' דהא דתנן כתבות בן ה' לתקרא היינו בבריא גמור :

הלכה ז עד שיקרא תורה שבכתב כולה. במלת כולה משמע דבא לאפוקי משיטת הר"ן שכתב בפ"ק דקידושין דאינו מחוייב כ"א ללמדו תורה ולא נביאים וכתובים קמ"ל דגם נביאים וכתובים חייב ללמדו ואע"ג דאמר רבא בקידושין דף ל' מקרא זו תורה ופי' רש"י ולא נביאים וכתובים הרמב"ם סובר דרבא בא לומר דמקרא ג"כ תורה היא משום דלא תיתי לתטעי דמקרא אינו מלמדו דכבר הזהירנו מנעו בניכם מן ההגיון ופי' רש"י ברכות דף כ"ה ע"ב לאחד פירוש לא תרגילום במקרא יותר מדאי קמ"ל דעכ"פ מחוייב ללמדו מקרא ג"כ כדי שידע ענין האמונות והנסים והשועות שראוים להאמין כמ"ש הריא"ז בפ"ק דע"ז בהגהות אלפסי דף של"ה שמה שאמרו הז"ל שלא למסור ד"ת כ"א לישראל נראה שהנביאים וכתובים מותר ללמדם ועיין בס' בני חייא שם :

הלכה ח ביום ובלילה. והא דר"י בפ' שתי הלחם דאמר אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית מוקי לה רבינו בשעת הדחק כמ"ש בהג"מ עיין בל"מ ודבריו נ"ע ואפשר דכיון לדברי הגה"מ ודוק.

הלכה יא והעניינים הנקראים פרדס בכלל גמרא הן, ויש גורסין בכלל התלמוד והיא היא וכתב דרישה סי' רמ"ו אות ע' ודבריו תרוהים כי לענ"ד פרדס הנזכר ר"ל חכמות הטבעיות ואיך כללו בכלל גמרא ותלמוד. וי"ל שפרדס ר"ל ע"ד אמרם ד' נכנסו לפרדס וכא להשיג מה למעלה והיא חקירה עיונית אלהיית ואפילו ע"ז כתב הרמב"ם שאע"פ שבכלל הגמרא הוא מ"מ לא ילמדנו כ"א אחר שמלא כרסו מתקרא משנה ותלמוד, ע"כ.

הלכה יג אמרו חכמים כל המלמד את בנו תורה כאילו למדה הפלות במד"א בתורה שבע"פ אבל תורה שבכתב כו' אינו כמלמדה הפלות, והטור כתב איפכא בשם רבינו בד"ת בתורה שבכתב וכו' אבל תורה שבע"פ אינו כמלמדה הכלות, וכתב בדרישה אע"ג שכולם כתבו שהעיקר כמ"ש הגירסא לפנינו ברמב"ם מ"מ יש ליתן קצת טעם לגירסת ספרי הטור מפני שיש הפסד יותר כשמוציא תורה שבכתב לדברי הבאי מאשר יש בתורה שבע"פ: וראיתי בספר פרי החדשה בפרקין בזה שנשאל אם מותר ללמוד תורה עם בני הקראים והביא הא דאמרינן בסנהדרין (דף נ"ט) העוסק בתורה וכו'. ומ"ש בתס' חגיגה בהא דאמר שם אין מוסרין דברי תורה כו' שנאמר מגיד דבריו ליעקב וכו' והביא שם דברי הרב באר שבע סימן י"ד (דף נ"ד) נדהים להקיר ללמד תורה שלנו ולא חרדו אין מוסרין ד"ת אלא טעמים וניחוקים. ועיין בס' ידי אליהו סי' מ"ת :

ומה שהשמיטו רבינו והטור דין זה דאין מוסרין וכו', י"ל דהנה התוס' כתב שם בתס' חגיגה דבלא"ה יש לאסור משום לפני עור לא התן מכשול דהא אמרינן העוסק בתורה חייב וכתב שם דמיירי בתקום שיכול ללמוד מאחרים דליכא לנ"ע. וכתב בס' בני חייא בהלק י"ד סימן ס"ב בהא דכתב בס' אמונת שמואל סי' י"ד ליישב הקושיא שהקשו אהרונים שם הא גם בטמאים אסור להושיע אתה"ח נב"נ משום לפני עור וכו' ותירץ דלהושיט לב"נ בטמאים שרי כיון דלדידיה שרי וכתב שם שהקשה לו אחד מחכמי א"י א"כ מאי תקשי התוס' הנ"ל הרי ישראל מותר ללמוד ומ"כ ליכא משום לפני עור, וע"ש מ"ש להלק העניים דיש שני תיני לפני עור וכבר הבאתי דבריו בחריכות בחיבורי שלום ירושלים ברים מס' שבת ע"ש, ואפשר דרבינו היה סבור בתחה כסברת הת"ש וא"כ לית כאן משום לנ"ע ובפירוש דאין מוסרין היה סבר רבינו כמ"ש הבאר שבע דזה הוא ודאי בכלל אין מוסרין לתלמיד שאינו הגון ובלא"ה כתב בס' ידי אליה שם דרבינו והטור כללינהו בהך דתלמיד שאינו הגון אלא דלכתי קשיא דהו"ל להביא דכאן איכא איסורא דלפני עור ולסת"ש אהי שפיר ודוק ועיין מ"ש בהל' ז' ואין להאריך

פרק ב הלכה ב ומכה אותן התלמיד להטיל אימה וכו'. ואמרינן בכתובות (דף נ') באושא התקינו שיהיה אדם מתגלגל עם בנו עד י"ב שנה מכאן ואילך יורד עמו לחייו ובספר בני חייא הביא בשם מהרח"א שתמה למה השמיטו רבינו ע"ש מ"ש ודבריו נע"ג :

הלכה ה כ"ה תינוקות וכו' היו יתר על ארבעים וכו'. אפילו אחד וכ"ה בתשובת חסב"ן ח"ב ס"ד, ואפשר דמודה רבינו דאם הרב מרוצה ללמוד בלי סיוע עד מ' ואחר כך עם סיוע שפ"ד, ורבינו דיבר ברוצת המלמד שהסכימו בכהם ע"ש בשו"ת הנ"ל. ועיין בשו"ת רשב"ש סימן תי"ב דלכ"ע כת"ח שרכים צריכים לו סמוך אפילו מכסף נלגלה

פרק ג הלכה ג' וד' שהתלמוד מביא לידי מעשה וכו' ואם לאו יעשה המצוה ויחזיר לתלמודו. וראיתי לרב ברכי יוסף א"ח סימן ל"ט אות ז' שכתב להקהות על דברי רבינו דהרי טבעים מסוגיא דגמרא מ"ק דרמי קראי אהדדי דכל הכליך וכו' ומשני כאן במצוה שאפשר ליעשות ע"י אחרים וכו' ותשמע דעוסק כבר במצוה אפילו בת"ח יפסיק לדבר שא"א ליעשות ע"י אחרים ואתאי הרי קיי"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא פליג בין אפשר ללא אפשר ליעשות ע"י אחרים ותשמע כיון דכבר עוסק בה פטור מאחרת והביא הלכתא אהלכתא ותירץ שם לחלק בין שאר מצות לת"ת כיון דעיקר התורה ללמדנו מעשה המצות ולא המדרש עיקר אלא המעשה. וקשה נ"ע דתשמע דס"ל לפשוט דעוסק במצוה פטור מן מצוה אחרת אפילו שא"א ליעשות ע"י אחרים מנ"ל ואת דאפשר לומר דלא אמרו העוסק במצוה פטור מהמצוה כ"א במצוה שאפשר ליעשות ע"י אחרים וכדמשמע מדברי הרא"ש שהביא שהקשה מאי היריא תורה אפילו מצוה נמי בכה"ג אל יפסוק אלא יעשה המצוה שא"א ליעשות ע"י אחרים ותירץ דסד"א דת"ת גרע משאר מצות דתלמוד מביא לידי מעשה אבל משמע דלפי

דלפי האמת שאני מלות וה"ת שקולים בזה שמבטלים בשביל מלוה שא"א לעשות ע"י אחרים אפילו אם כבר התחיל. עיין בעמ"ז י"ד סימן ר"מ ומה שהאריך עוד שם בדברי כמ"ש כבר כתבתי בספרי שלום ירושלים במסכת שבת פ"א הל' ב' ע"ש:

הלכה י כל המשים על לבו. כבר האריך הרב כ"מ להלין בעד הרבנים וע"ע בשו"ת תשב"ץ ח"א מסי' קמ"ב עד סימן קח"ח כל הענינים השייכים לזה וכתב שם וכן חייבין הליבור לייחד מיבה להלמידים העוסקים בתורה בתלמוד כדי להרבות ישיבה ע"ש, ונסרם בדורותינו מתייבים בכל עיר ליחד קופה לת"ת להגדיל התורה ולהאדירה:

הלכה יא מעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו. עיין בכג"מ ס"ג מהל' יסה ח"ת עם ד"א ומ"ש ר"ת דד"א עיקר. ועיין בתוס' ישנים סוף יומא והרב הגאון מ"ו מהר"י נ"ב ז"ל כתב דגם כשהוא עוסק בד"א יהיה מחשבתו בשביל עסק התורה וינהג ע"פ דבריהם שלא יעשה בערמה ובתהבולות וא"כ בעת ד"א מקרי ח"ת ספל לד"א אבל לעולם תורה היא העקרית וד"א טפל:

פרק ד

הלכה א אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון. עיין מ"ש בזה פ"א הל' י"א. שם אם הרב דומה למלאך וכו'. ובחגיגה (דף ט"ו) מקשה תלמודא ור"מ היכא למד תורה מאחר ומשני ר"מ קרא אשכח ודריש וכו' א"כ קשו קראי אהדדי הא בגדול והא בקטן. ורבינו לא הביא הך חילוקא. כתב בל"מ וכ"כ הש"ך יו"ד בשם אביו מדאמר ר"מ קרא אשכח ודריש משמע דרבנן פליגי. ועיין בעין יעקב כתב בשם החידושים דכסוגיא דמ"ק משמע דאין לחלק בין גדול לקטן וא"כ הסוגיות חלוקות. והר"מ סמך על הא דר"מ בחיבורו מורה נבוכים. ורלויה לדבר בריש ספר המורה כתב הנו אוך ולכך חשיו לדעתי דיוא קרא דסמיך עליו ר"מ הרי דס"ל דהלכה כר"מ. ולענ"ד אין מזה הסיסה דהכי בלמה מלינו כמה פעמים בגמ' דכדאי הוא דעת יחיד לסמוך עליו בשעת הדחק וא"כ הרי בדורו של רבינו היה מוכרח לחבר ספרו כמ"ש יכין ובועז סי' קל"ה דרבינו היה מוכרח כדי להשיב לאפיקורסים ואין לך שעת הדחק גדול מזה וסמך על דעת ר"מ בשעת הדחק ודברי הל"מ קיימים וע"ע בשו"ת כל"ל והמלא נפלאות מענין הלימוד התמיתי:

הלכה ג אא"כ היה המתורגמן מתרגם אביו של חכם כל"ל. כ"כ הכ"מ ויפה כיון ומקוצר היטב דברי רבינו ועיין במ"ע:

הלכה ו ויש לרב להטעות את התלמידים כדי לחדדן, כדמלינו בגמ' הרבה פעמים ורבה לחדודי לאביי הוא דאמר (ברכות ל"ג. מגילה כ"ט. נדה ד'). ועיין מ"ע בחיבורי שלום ירושלים במסכת מגילה. ומלינו עוד יש לרב לשבח דברי תלמיד בפני התלמידים ולומר שנראין דבריו או הלכה כוותיה ועי"ז יתחדדו וישימו לבם לתורה ויאמרו שלפול מלבם, כדאמרינן במס' עירובין (דף י"ג ע"א) דאמר ר"ע הלכה כמוהו תלמיד אע"פ שאין הלכה כמוהו אלא לחדד התלמידים כמ"ש רש"י והתוס'. ורבינו לא העתיקו נראה משום דכוכב דרנב"י דאמר שם נראין איחמר הולק בזה עם ריא"ע ולא ניחא ליה לומר דאמר הלכהא לחדד התלמידים אלא דה"ק לא אמר ר"ע דבר זה להלכה אלא אותו תלמיד אמר ונראין דבריו אבל לא להלכה יעו"ש בתוס' ודוק:

הלכה ח אגדה וק"ו נוקקין לק"ו. כ"ה הגי' הנכונה כמ"ש בכג"מ דודאי ק"ו הוא שבח גדול להתלמידים כדאמרינן עירובין (דף י"ג) תלמיד אחד היה לו לר"מ וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר ק"ן טעמים והיינו בק"ו כדאמרינן בסנהדרין (דף י"ז) אין מעמידין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ וכו', והתוספות מקשים מה לנו בהריסות של הבל, ובכל כהבהי בחידושי דהיא הטוחה דמלינו הרבה פעמים דאין עונשין מן הדין לא מיתה ולא מלקות וגם בעונש ממון יש פלוגתא כזה אי עונשין מן הדין כמ"ש התוס' ריש בבא קמא ע"ש על קרא דכי יפתח וכי יכרה וא"כ כשמעמידין סנהדרין מראין להם שאין להם לדון בק"ו דעיי כשר לנו ואולי יש פירכא, ומנסין לאותו אם יודע לטהר את השרץ בק"ו וע"כ דפריכא הוא וא"כ ממילא יודע דאין לסמוך על שכלו להייב ולענוש מדין ק"ו. ועיין מהרש"א סנהדרין (דף פ"ד) ובדרוש הארכתי ואין מקומו פה להאריך:

פרק ה

הלכה א כל המהרהר. דוקא בדיבור ולא במחשבה, עי' ברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ב ובספר מרכבת המשנה. ועי' ב"י ס"ס רמ"ה:

הלכה ב ואסור לאדם להורות וכו'. אין איסור להורות במקום רבו אלא הוראה שיהא לא הוראת איסור. כ"כ בתשובת רלב"ח דף ל"ח ריש ע"ב:

הלכה ה ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו. עי' כ"מ דוקא אם אינו אומר מארי וכן הוא בתורה שאמר יהושע אדוני משה וכו'. ובש"ך יו"ד סימן רמ"ב כתב בשניו אסור גם באומר מארי ורבים הרעישו עליו. ולענ"ד דהדין דין אמת שלא מלינו בשום מקום בבלי וירושלמי שקראו התלמידים לרבם בשמם בכה"ג שאמר מארי ש"מ דנהגו התלמידים שלפול ברבותם בדורות אחרונים שראו שנתמעט ח"ו כבוד הרבנים והבנו הבאת רחוקה דלמא ניין לדיבורו ומשום הגכנסין הפלינו בכבידם לאסור לקרותם בשם אפילו כאומר מארי ואין ראיה מדורו של משה ודומיהם. ועי' פ"א מהל' ק"ש דין ד'. ומ"ש רבינו והוא שיהיה השם פלאי. עי' בדרישה יו"ד סי' רמ"ב:

הלכה ו וכן לא יחלוץ תפילין. רבינו כתב סתם אפילו אם רבו חולץ ג"כ משום דגלוי הוא לגלות ראשו בפני רבו. וכתב הברכי יוסף א"ח סי' ל"ט דזה אפשר שהיה בזמנם דלפי סדר ומנהג נשיאות ראשם היה צריך לגלות ראשו בחליצת תפילין אבל לדידן בנקל יכול לחלוץ בלי שום גילוי ע"כ, וע"ש בב"י טעמים אחרים ודברי המ"א שם נע"ק ול"מ בין הטעמים: ומה שכתב ולא יכנס עם רבו במרחץ. הייני כשאין צריך לו אבל אם צריך לו יכנס והוא משום כך כתב הדרישה יו"ד סימן רמ"א:

הלכה ז וחייב אדם לקבל פני רבו ברגל. ובכל יום מטה אינא כמ"ש המג"א א"ח תקנ"ד אות י"ב והטעם אולי ישמע דבר דאין בית המדרש בלא חידוש אבל בספם ב"א או בשיט גם מלוה ליכא כ"א ברגל חיובא איכא. ח"ם ודייק מדוע את הולכת אליו לא חדש ולא שבת:

פרק ו

הלכה ג אין ראוי לת"ת שיסרים וכו' וחכמים היה מקיפין והולכין וכו'. וגרסינן ירושלמי בכורים פרק ג' הל' א' כמה צריך אדם לעמוד מפני זקן שמעון בר רבא בשם ר"י פעמים ביום ר"א אומר פעם אחת ביום לא כן אמי רשב"א מניין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת וכו' ע"ד דר"י ניחא ע"ד דר"א לא יקום כל עיקר ר"י בר אחא בשם ר"א דלא יהמי כייפתא דסבין ועבר קומיהן בגין דיקומון לון מן קמיה דלא יטריח לסבין, מלשון זה משמע דוקא לסבין שלא יטריח אבל לבחורים ליה לן בה, ורבינו לא הביא הך חילוקא. וראיתי בספר נזור הכסף בליקוטים (דף קנ"ג ע"ב) הביא לירושלמי הזה והקשה מהא דאיתא במדרש פ' בהעלותך על קרא דאספה לי שבעים איש וכו' אמר רב כשהייתי רואה סיעה של ב"א היותי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהם כשאמרתי דברי לגבי ר"מ א"ל צריך אתה לעבור לזוכום ע"כ. וא"כ קשה על רבינו הך חילוקא. אמנם יראה מלשון רבינו כמ"ש עוד שם בס' הנ"ל לחלק דהירושלמי איירי בלא צריך לעבור שם משא"כ במעשה דר"מ כוונתו היה לילך דרך שם וכיון שראה הסיעה עיקם הדרך וע"ז אמר שכה"ג צריך לעבור לזכותם להרגילם ביראת שמים, וכן מדוקדק בלשון רבינו וכ"מ בתלמודא דידן בקדושין (דף ל"ג:) דמקשה תלמודא על הא דאמר אין ה"מ רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית מהא דאמר רשב"א מניין לזקן שלא יטריח ואי אמרת שחרית וערבית בלבד אמאי לא נטרח מיובא הוא ומשני כיוה דאפשר ליה לא נטרח, הרי דתלויא מלתא בדאפשר ליה. והנה לפ"מ דמשני בירושלמי דזקן לא יטריח איירי דלא יחמו סייעתא דסבין ויעבור קומיהן ל"ק כלל קושית הגמרא דהא התוס' כתבו שם ד"ה אין דוקא תלמידים בבית רבם אבל תלמידים אחרים חייבים לעמוד לפניו בכל עת שעובר לפניהם וא"כ קשה דלמא בהאי איירי הך דזקן ויראת. והג"מ דין י"ב הביא דברי תוספות אלו לפסק הלכה. וקשה טובא אמאי לא מוקי לה כדמוקי לה בירושלמי וי"ל דבאמת הו"מ לשניי הכי אלא דבזה ליכא חידוש כיון דע"כ איירי בדאפשר לו שלא לעבור א"כ מסברא ידעינן ומש"ה לא מוקי לה בהכי אלא מוקי לה אף בתלמידים בבית רבן וקמ"ל דאף הוא ירלה שלא להטריחם אע"ג דזה הוא דבר מועט דהא אין צריך לקום כ"א שתי פעמים אעפ"כ ירלה שלא יטריח והירו' דמוקי לה בהכי היינו לר"א דאמר פ"א ביום צריך לדחוקי ולאוקמי לה בכה"ג אע"ג דליכא חידושא כל"ל. שוב מלאתי בספר בני חייא סי' רמ"א ביו"ד שהביא קושיא זו בשם גדול אחד והוא כתב שם דזה אינו אלא מדרבנן דתלמידים שאינם בבית רבן דצריך לקום בכל עת וא"כ לא מצי לאוקמי קרא דזקן ויראת לכה"ג. ולא הועיל כלום דלכתי קשה למה לא משני כדמשני בירושלמי. ע"כ כ"ל כת"ס:

הלכה ט המעיד על ישראל וכו' שלא כדין ישראל וכו'. וכ"כ ביו"ד סי' של"ד ובח"מ סימן כ"ח בהגהגו שיעיד לו במקום שדין וכו' להייב ממון על פי עד אחד וכו' משמתין אותו. וכתב בהגהת רמ"א שם אבל אינו חייב לשלם ויכול לומר אמת העדתי והסמ"ע שם כתב שדברי רמ"א סותרים למ"ש ביו"ד. ובאמת יש לומר דל"ד דהרי מדברי רבינו הכא נראה דמיירי במקום שא"א שיועיל עדות ישראל בדין ישראל כלל שאף אם האמת כדבריו מכל מקום אינו מתחייב בד"י ובדינם מתחייב וא"כ הרי שהפסידו ודאי בעדותו מש"ה צריך לשלם משא"כ בהג"מ שם דמיירי בע"א המעיד שגם בד"י היה אפשר שישלם דהרי מתחייב שבועה בד"י על פי עד אחד ואם לא ירלה לישבע משלם א"כ שפיר כתב רמ"א דיכול לומר אמת העדתי ובודאי לא תגוד אתה אולי לישבע על שקר ומתי אפסדתיך כנלע"ד ברור. ועיין בשבועות (דף ל"ג ע"ב) ודו"ק:

פרק ז

הלכה ב וכילד הוא הנידוי אומר פלוני יהא וכו'. כתב העט"ז בסי' של"ד חרם קשה מנידוי שנידוי פירושו לשון הרחקה וחרם יש קללה ושמתא י"א דהוא אמלעי בין נידוי והרם ואין כן דעת רבינו. ועיין בשו"ם רשב"א סי' תנ"ב:

הלכה יג אבל ת"ח שבזהו וכו'. עיין בל"מ. ויש לדקדק הא משמע בגמרא דטקם ונסר כנחש דוקא דמקם ליה בלביה ועיין בריטב"א שהקשה מהא דאמרינן פ' ב"ה תימי לי וכו' עד דמחילנא לכל דמצער לי. ומהלק בין מילי דשמיא ובין מילי דעלמא. וגם חילוק זה לא מכר בדברי רבינו פה ואפשר דרבינו מפ' כן כמ"ש בחידושי מהרש"א דנקט ליה בלביה לנקום בו אמ"כ במעשה וס"ל כיון דבזהו בפרהסיא וידעו בו רבים כל הביזיונות הם נוגעים במילי דשמיא:

הלכות עבודת כוכבים

פרק א

הלכה ג שנאמר ויקרא שם. וכ"כ הרמב"ם בס' המורה מביאו הרמב"ן על התורה שמלת עולם רומז לקדמות הש"י כי הודיע שהוא קודם לזמן:

פרק ב

הלכה ב ואפילו להסתכל בו'. מדאמרינן בגמרא משום שנאמר אל תפנו עיין ברש"י שם משמע דאינו אלא איסור דרבנן. ובספר הליכות עולם כתב בשם תלמידי הרשב"א היכא דמלינו בגמרא שנאמר היינו דמפשטא דקרא ילפינן וכ"מ דקאמר בגמרא משום שנאמר אינו אלא אסמכתא בעלמא, ועיין בס' משנת חכמים (דף מ"ז):

הלכה ג הרי זה לוקה. כתב מהרש"ל סי' דמשכחת לה מעשה בראייה כגון שהיתה מכוסה וגילה לראותה. והוי יודע דשכח מדברי רבינו כאן אע"ג דלאו זה משכחת בלי מעשה מ"מ כיון דעביד מעשה עכ"פ מיחייב דלא כמו שכתב הרא"ה בספר החינוך בסימן שמ"ה ושמ"ו דכל לאו שאפשר לעבור עליו מבלי מעשה אע"פ שיש בו מעשה אין לוקין. ויש מבוכות רבות בענינים אלה ואין פה מקומו להאריך:

הלכה ה אסור לספר עמהם. עיין סנהדרין (דף ל"ח ע"ב):

הלכה ז אין המגדף חייב ט'. עיין כ"מ ובבר זכינו לחדושי הר"ן שכתב ואין פירש"י מחוור כו' לפיכך פירשו דאע"ג דקרא לא משתעי אלא במגדף מ"מ כיון שסמך הכתוב נקיבת השם אגל מיתה בא ללמד על כל המומתים בענין השם שאין חייבין אלא בנקיבת השם, וזה הוא שיטת רבינו פה:

הלכה ט מן השמות המיוחדים. רבינו דקדק המיוחדים דלא היהי לממעי דגם באותן שמות שמשביעים את העדים כגון אותן המבוארים בפ"ו מה' יסודי התורה ע"ש ע"ש בכ"מ יש מי שאומר דשלמה האמור בשה"ש הוא בכלל שאינם נמחקים, משום זה הוסיף כאן היבות המיוחדים שאינו חייב כ"א בחיבות המיוחדים:

פרק ג

הלכה ג זביחה בכלל עבודה. עיין כ"מ. ול"ח אמאי לא מני נמי מקבל ומולק כו', ל"ל דמולק היינו זבח ומקבל לאו עבודה היא אלא אם זרק ותירוצו ל"ע עיין בל"ח שם. ולי נראה דהנה הא דכתב ברש"י שלפנינו דבעלמא מקבל ומולק לא קשה לן כבר כתב המל"מ דט"ס הוא ברש"י וצ"ל מוליך דודאי מולק חייב והביא שם ראיה בשם התוס' יומא (דף ס"ג) וכן כתב הל"ח שם אבל בחידושי הר"ן היה כתוב לפניו הגירסא שלפנינו ברש"י וסיים שם ואפשר לי לומר דכתב רש"י ז"ל הכי ה"מ מקמי דלית לן הבנין אב מזיבחה אלא דזאי ס"ל למגא משום דאשכחן בקרא הני עבודות בקפיצה הגא א"כ אירקה נמי אשכחן בקרא ומאי זורק היינו מנסך ומליקה וקבלה דלא אשכחן בקרא לא מני הגא, מיהו לבתר דעבדינן בנין אב מזבח

מזיהה לכל עבודת פנים אף מולק ומקבל בכלל דבפנים הוי והייב, הרי תוכן עניס של מי רגלים חייב אפילו אין דרכה בכך כיון דשם נסוך איהיה בפנים הנ"ש שאין מי רגלים לא בפנים ולא בחוץ דרך עבודה א"כ כ"ש חליקה וקבלה וסייש שם כן נראה לי וצ"ע ע"כ. עפ"ז יש לנו לעיר דשיטת רבינו כן הוא ולא חשיב מקבל וזולק משום דמק"ו דפניס של מי רגלים המבואר בהל' ד' ידעינן לה כנ"ל דלא ככ"ת:

הלכה ה חייב ומביא קרבן על שגגתו. עיין כ"ת ובתוספות סנהדרין (ס"ד ע"א) ד"ה אע"ג כהנו דמתני' מיירי לעובדה כביאי קמ"ל דאי לא תנין אלא לבזות פטור. וכתב הרש"א שם דהתוס' לא ניחא להו בפירוש הכ"ת ע"ש וגם' ת"ה תמה קרא על הכ"מ דלא עלתה על דעת הרמב"ם להוקמי מתניתין בשוגג דהא הפוער עצמו לפעור לפרושי מתניתין דלעיל מיניה קאי דקתני א"ה הנסקלין ועוד אי ס"ל להרמב"ם כן הא"ל למכתב הואיל ועבודתו בכך חייב בקרבן וידכתב חייב ומביא קרבן ירלאה דהרי תילי קאתר חייב תיהה כפשוטה ומ"ק על שגגתו והאריך מאוד. ולענ"ד כנים דברי הכ"מ דהדברים מוכיחים דהריב"ם מוקי למתניתין בשוגג וכן מוכרח בדברי רבינו בפירוש המשנה דבשוגג איירי ואין הכוונה בדבריו דבמזיד פטור אלא הוכן הדברים הא דאתרי' בגמרא אע"ג דמכוין לבזויה ירלאה תלב.ת דגמרא דבא לומר דמתניתין אשריועינן הידושא כמתכוין לבאיה ואי סלקא דעתך דבמזיד איירי ובמתכוון לעובדה והתרו בו והזהירו אותו שזה הוא עבודתה ובלא יעבה כן והוא אינו חושש לדבריהם ויקבל עליו התראה א"כ אין לך עובד גדול מזה ומאי יועיל לנו בהוריר דמכוין לבזויה כיון דזה הוא דרך עבודתה וכן הת"ח בעצמו הקשה שם קושיא זו על התוס' בת"ש דמיירי במתכוין לעבודה מת"כ ע"ש. ולזה מוקי לה הרמב"ם דעיקר רבותא דמתניתין קאי על השוגג דמודה הרמב"ם דבמזיד חייב סקילה ואין כאן מחלוקת לדינא בין הרמב"ם והתוספות ודוק היטב:

הלכה ו העובד מאהבה. עיין כ"מ וריב"ש סימן קי"ב. שם שנאמר ולא תעבדם. וכן פירש"י במהניהין אבל בגמרא (דף ס"ג) פירש"י ד"ה אבל כו' עובר בל"ת לא תלכו אחרי א"כ אל תפנו כו' וצ"ע. ואפשר דרש"י בגמרא שם בא לייסב מה ס"ד דל"ק שם דלוקין על כולם אלא ודאי משום שנאמרו אזהרות רבות ומ"ד דכללא דלאו שבכללות לא נאמר בכה"ג. ובזה אפשר לייסב ג"כ מה שהקשה בס' משנת הכתים לפי הכלל שכלל הכ"מ פ"ט מהל' מ"א דאין לוקין על לאו אם אין ענין א"כ קשה איך אמר ר"א על כולן לוקין הגם אי ס"ל לאו שבכללות לוקין עליו הא הוי לאו בהם אינו ענין שפירש"י במתני'. ולפ"ד י"ל דר"א סובר דלא נאמר כלל זה היכא דיש כמה לאוין דהוי כאילו נכתב בפירוש:

הלכה ז ישב לו קוץ. עיין כ"מ דמה שלא כתב רבינו דין דא"כ דמלתא דפשיטא וכתב הכנה"ג ביו"ד סימן ק"נ ואני רואה בדברי הכ"מ שהוזכר זה בדבריו דכתב בכתב אלא ישב ואה"כ יטול כיון למה שאתר ביהרא ואם אינו נראה כו' מותר וה"ד א"כ כגון שישב ואה"כ יטול, וגראין דברי הכנה"ג דהא ע"כ מוכח בגמרא דהא דעביד גריכותא דסיהרא לאו מלתא דפשיטא היא כמ"ש התהרש"א והכר"ס בסוגיא דלפי גירסא דקתני מעין א"כ הקושיא ליתני רק מעין אלא ודאי משום היתרא. ואין לומר דיש לייסב קושית הרש"א ומהר"ס דאי לא הוי תני הני תרתי הוה מוקמינן מעין דוקא היכא דליכא סכנה והשתא דמיותר מוקמינן אפילו היכא דאיכא סכנה מ"מ קשה ליתני קוץ ומעין וכבא דנתפזרו מיותר ואי אתרינן משום היתרא ניחא אבל לפי שיטת הכ"ת הדבר קשה ונראה דהגה אמרינן בגמרא שם מאי א"נ אי נימא דאינו מתחזי כאתר רב כו' אלא ט'. וכתב הסמ"ג מכאן יש ללמוד דהלכה כרב אתנס בירושלמי דלאתים מקשה מכמה תשויות ולא תהרן כלום, ע"כ נראה מדבריו דתסופק בהלכה אתנס התוס' במס' חולין (דף מ"א) ד"ה בשוק כתב דתלמודא דידן ע"כ פליג בזה עם הירושלמי ותחלקים בסברא ע"ש, וא"כ ודאי דקיי"ל כתלמודא דידן ונרכינן שם בירושלמי מתניתא פליגא עליה דרב נתפזרו מעותיו כו' לא יהיה שוח ותלקטן ואם היה מקום נגוש מותר ועוד הביא שם כמה תשויות ומסיק דרב ל"ל קיום וכ"ה בירושלמי עירובין ס"פ כ"מ והירושלמי לטעמיה אזיל אבל לדידן נכי סברת התוספות בחולין גם הברייתא דבק"ש שם אינו ראיה כמ"ש בס"ד בהיבורי שם בס"י, והק"ע הקשה מהך דירושלמי על הרי"ף וכל הפוסקים דלא הביאו הך דירושלמי, אשתיקו מיניה לפי דעתו דברי התוס' בחולין ודברי יסמ"ג בסי' י"ם. והגה הר"ן פי' הא דאמריך בגמרא אי לא שתי מיית לאו דוקא אלא נערא בעלמא ועיין בטור יש שיטת החולקים וע"ש בדרישה שהבין בטור שאפילו בהדרי הדריס ג"כ אסור אפילו היכא דאיכא סכנה ולכאורה קשה מאי מקשה התלמודא פרצופות ל"ל דככר שמעינן איסורא תמעין דליתא הני איסורא דפרצופות יתירא לאשתעיק דאפי' בה"ח אסור ואפשר לייסב דהרש"א הקשה היתרא דמעין ל"ל ודחיק לייסב. ולולא דבריו נראה דהני היתרא דאינו נראה הגס דידעינן מהך תרתי משום דסד"א דהגא בתעין יהיה מותר בה"ח מש"ה תני היתרא דאינו נראה דהך היתרא דמעין יהיה דוגמא דאיך דבאיך ליכא שום סכנה א"כ מסברא חיצונה גם בה"ח אסור ומש"ה תני גם בתעין היכא דאיכא סכנה היתרא דאינו נראה דשוה הוא לאיך ואינו מותר כ"א באינו נראה כמשתחוה. ועפי"ז יש לייסב דברי הטור שכתב מעין וגם פרצופות נ"ע דהא בגמרא אמריך דלא אצטריך ולפמ"ש א"ש ודו"ק:

ועי"פ דבריט י"ל שיטת הכ"מ דהיתרא דאינו נראה מלתא דפשיטא הוא ולייסב קושית מהרש"א י"ל דהכן נריך לאתני איסורא דאל"כ לא הוי ידעינן איסורא דמעין אפי' במקום סכנה וכמ"ש ובנתפזרו תני איסורא יתירא דאסור הוא בה"ח ומיניה ידעינן דגם במעין אסור בה"ח ואינו מותר כ"א בא"נ כמשתחוה ועיין במהרש"א שם הדברים כתומים וכס' ח"י להגאון בעל א"ח דף כ"ג ע"א כתב לפרש דבריו והרואה יראה דגם לדבריו יש חסרון הניכר בדבריו ועי"פ דבריט אלה יש להתעיין מקום לפרש דבריו והארכתי בחידושי ואין מקומו פה להאריך:

פרק ד הלכה א

אלא הדיחו את י"ע. ובגמרא סנהדרין (דף קי"א) ת"ר יצאו הן ולא שלוחן וכתב הפ"ה למה לא כתב הרמב"ם הך דינא המפורש בברייתא בלי חולק, עוד הקשה בהא דקיי"ל אין שליח לדבר עבירה א"כ ל"ל קרא דהן ולא שלוחן הא מלתא דפשיטא הוא דלד"ע ל"ה שלוחו שא"ב וכתב דהברייתא אתיא כשמאי הזקן דס"ל יש שליח לד"ע מש"ה לא הביא הרמב"ם דין זה. וכס' משנת חכמים סחר היכון זה הא עכ"פ צריכין לקרא לפטור המודחין וכתב הוא דהר"מ סמך על עצמו מ"ש בהלכה ה' ויאמרו להן נלך כו' משמע הן בעצמן ולא שלוחן וזה דוחק. ואפשר לומר דהך ברייתא דלמד מן ויגאו הייט משום דס"ל דאזהרה לעדים אממין נסיה מקרא אחרינא אבל לפי מה דדרש בברייתא (דף ס"ג) ד"ה לא ישמע על פיך אזהרה למדיח א"כ מגופיה דקרא משמע על פיך והרמב"ם מביא אזהרה זו וממילא ידעם:

אבל באמת נראה דגרסינן בתוספתא פרק י"ד בזה"ל לעולם מדיח בסקילה וגרסינן בירושלמי פ"י דסנהדרין הלכה ו' שנים שהדיחו שנים אותן שנים שהדיחו שנים תהו ליתן עליהם תורת המדיחים ותורת הנידחין. והפ"מ פירש דספיקא דירושלמי קאי על הך תוספתא אם לעולם דקאמר אפילו הדיחו אלו שנים שנים בלבד וכלומר דגם השאר הודחו מאחרים דאל"כ לא שייך הכא תורת כנדחין כלל או דלמא לעולם דקאמר בין שהודחת רובה בין שהודחת כולה על ידם אבל לאשוקי אם לא הדיחו אלא שנים אין עליהם תורת מדיחים אלא נדחין. והפר"ח כתב דספיקא של הירושלמי לאו לענין מיתה דודאי תורת המדיחין עליהם דחייב שתי מיתות נדון בחמורה אלא לענין ממון קא מבעיא ליה. ולענ"ד נראה בפירוש הירושלמי דהספק הוא אם אותן שנים הדיחו אחרים אם כולם נדונים כיחידים או כמרובים משום די"ל דאותן השנים הם נריכין להיות מדיחין את רוב העיר ואתיא בעיא זו כעין דבעיין בגמרא בבלי הודחו מאליהן מהו פירוש אנשי בליעל הדיחו שנים ושוב הודחו אחרים ע"י אותן שנים וקא מבעיא ליה הא דאתר שם הן ולא שלוחן או הפירוש הוא הן ולא שלוחן פירוש הם בעצמם נריכים להיות מדיחים הכל ולא שאלו שהדיח ידיחו אחרים או דלמא הפי' הן ולא שלוחן שמתחילה צ"ל שידיחו בעצמן שנים ע"י עצמן ולא ע"י שלוחם אבל כיון שהם בעצמם כבר הדיחו שנים שוב לא אכפת אם הם הדיחו אחרים אח"כ עד שהודחו רובם וכ"מ בגמרא דבעי לפשוט שם איבעיא מהא דקתני הדיחוה נשים כו' ולמה לא קא פשיט מהא דקתני הן ולא שלוחן אלא דפירוש הן ולא שלוחן גופיה קמיבעיא ליה וא"כ לפי מה דאסקיק בגמ' הודחו מאליהן לא מהני א"כ זה הוא הפירוש של הן ולא שלוחן פירוש שידיחו כולם ולא שיודחו מאליהם ע"י ששנים אחרים המודחים ידיחו אחרים ובזה אין כאן מחלוקת בין בבלי וירושלמי ורבינו שכתב בהל' ב' או שהודחו מאליהן היינו הך דינא דהן ולא שלוחן ולא קשה כל הקושיא ודו"ק:

הלכה ד ולא ירושלים כו'. עיין פ' ח' ובספר שיח יצחק יומא (ס"ו ע"ג) באריכות:

הלכה ה והם שומעים ועובדים כו'. עיין סנהדרין (ס"א ע"ב) יחיד מימלך רבים לא מיתלכי ה"נ הר"ן בחידושין וגירסת רש"י בהיפך וכתב הר"ן בשם התוס' הא דהקשה שם מהברייתא לא הקשה אלא מההילת הברייתא שאמרו אחד יחיד האיסת ואחד הרבים כו' אבל עיר הנדחת דין אחר הוא ואין להקשות ממנה. ופירוש הדברים דשם ודאי אין המדיחין מחייבין עד שיעבדו הנדחין ובזה כ"ע מודים. ובתוס' יו"ט פ"ז דסנהדרין (מ"ו) תמה על רבינו שכתב שדעתו לחלק בין רבים ליחיד ולפי מ"ש לק"מ ודוק היטב כי קצרתי

הלכה ו אם חזרו ועשו תשובה מוסב. עיין רמב"ד. אפשר דעת רבינו דלזה מהני תשובה וקבלת הדין עליהם שלא יהרגו הטף שלא חטאו משא"כ בלא עשו תשובה ולא קבלו הדין עליהם עד שהוצרכו למלחמה אז ניכר גודל רשעתם ורתויה לחוש לאבד זכרם וזרעם והורגין גם הטף וכה"ג י"ל בהא די"ג במתני' פ"י דסנהדרין אנשי עה"נ אין להם חלק לעוה"ב. ויש חולקין על גירסא זו כמ"ש הר"ן ד"נ דב' הגירסות אמת הן דאם קבלו הדין ועשו תשובה אז יש להם חלק לעוה"ב משא"כ היכא דנדונין ע"י מלחמה אין להם חלק לעוה"כ, ועיין בתגדל עוז פלוגתא דר"א ור"ע. ורבינו למד מסברא לחלק בהכי שלא לעשות פלוגתא רחוקה ועיין ברמב"ן על התורה:

הלכה י אע"פ שקבלו אחריות כו'. עיין בח"ה שהקשה מ"ש מהמן דקיי"ל בקבלת אחריות נעשה שלו ועובר בב"י ע"ש. ונראה דהכא כיון דנגמרו ב"ד דין של עיר הנדחת על מתונם שיאבד אין כאן שוב אחריות על נכסיהם והוי כפקדון בלא אחריות ועל כן אין נשרפין דלא ניחא להו להבעלים באחריותן דכל ממונם באיזה מקום שיהיה אסור ליהנות בשעת גמר דין ועומד לישרף כמה שכתב הכ"מ:

הלכה יא בהמה חליה ה"ז אסורה. מלשון זה לכאורה משמע דאסורה בהנאה אמנם הר"ן בחידושיו כתב דהאי איסורא ליתא אלא איסור אכילה מאחר שכל זים שבה טעון שחיטה א"א להתירה באכילה כו' אבל חלק של עיר אחרת מותר בהנאה ע"ש. וצ"ע לפ"מ דאתרינן בס"פ מפילין (דף ל"ז) שאני בהמה דקא יונקי התומין כו' א"כ ה"נ בבהמה אמאי לא אמרינן דינקי אסורין אהדדי אף דאמרינן התם לאיסור מוקצה חששו כו' י"ל דהתם לגבי איסורא דרבנן לא חששו ליניקה אבל באיסור תורה אפשר לומר דאסור בהנאה ובגוף הדין דעיסה דקיי"ל בדאורייתא אין ברירה וא"כ למה יהיה מותר העיסה. שוב מצאתי שכבר הרגיש בקושיא זו הפר"ח לדידן דקיי"ל אין ברירה אמאי מותר העיסה ואין מקומו פה להאריך:

הלכה יב אבל של פ"נ כו' ואסור. עיין כ"מ וגרסינן בירושלמי ריב"ה בעי שיעור הנדקיות שבתוכה מהו נשמעינה מהדא ר"ש אומר בהמתה ולא בכורות ומעשרות שבתוכה, ופירש הפ"ת דהא דמתמע ר"ש בכורות ומ"ב ע"כ בהומתו דאי תמימים תיפוק ליה דהלל שמים הוא וכיון דאיתיו בכלל שללה הוו מ"מ אימעטו משום דלא דמי לשאר בהמה שלהן וה"ה לשיער לדקיות דלא דמו לשאר נכסים. ולפי פירושו פשיטא ליה להירושה להיתרא ויתוך כך הקשה שם במ"ש על רבינו דדרכו לפסוק כפשוטו דירושלמי ואתאי פסק כאן לאיסורא ע"ש. ואפשר דהרמב"ם מכרע דאדרבא סלמודא דיכו' פשטה לאיסורא וה"ק מדחזינן דאצטריך קרא למעט קדשים שהומתו אע"ג דאיכא שם הקדש עלייהו דאסורין בגיזה ועבודה ש"ת דהסברא חיצונה הוא להחמיר וא"כ גם בשיעור נשים נדקיות של אחרים אזלינן לתומרא:

פרק ה הלכה ב

האומר להבירו. מלשון זה הכריח הכ"מ דהר"מ מס' המסגי' אלך ואעבוד קאי על המסית אבל סוגית הגמרא סנהדרין ס"א מוכח דמפרש המתני' דקאי על המוכה שאמר אלך ואעבוד ומקבל עליו וכן פירש"י שם, ועיין תוס' יו"ט פ"ז דסנהדרין מ"י שכבר העיר בזה:

הלכה ג ואין המסית צריך התראה. עיין תוס' סנהדרין (דף ח' ע"ב) ד"ה בעדה ט'. לת"ש דמסית נמי צריך עדים והתראה אלא הא דאמרו לו האיך נניח הייס התראה, ועיין בס' משנת חכמים (דף ס"ח ע"ג) שהאריך:

הלכה ד' אסור לריוכח לאהוב את המסית שנאמר לא תאבה לו. הוא דגיסת הספרי הובא ברש"י עה"ת ורמב"ן שם כתב דהגמרא חולק בזה סנהדרין (דף ס"א) דדרשינן הא אם אבה ושתע חייב משמע דקאי על התוסת אזהרה, ורבינו סובר דלא פליגי דודאי פשטא דקרא הוא אזהרה אם אבה ומרוצה דחייב כמ"ש רבינו הל' ה' אלא מגיטי לשון דרשינן ג"כ לא יאהב ואינו עוזר לו דהתתיר רחמנא במסית.

הלכה ו נביא. עיין חידושי ר"ן ס"פ הנחנקין מה שתמה על רבינו שכולל נביא עם המסית וחילוק יש ביניהם ולא שוו להדדי אלינא דכ"ע ע"ש:

הלכה יא ואינו לוקה כו'. עיין לחב"ד, ועיין בל"מ פ"ט מהל' סנהדרין שכתב דהכא מיירי בעשה מעשה כגון שנשבע בשמה לאכול ואכל ומ"ש בהא דלא משני הגמרא כן:

פרק ו הלכה ב שנאמר אל תפנו. וכתב הסמ"ג ואי אפשר לומר כן שהרי בתורה יש כרת ותקן השואל באזהרה ע"ש וכ"כ התוספות. ולא מיחא לכו לומר דשאני קרא דגבי כרת דכתיב לזנות אחריהם דמשמע בעושה כמעשיהם דוקא דהא ה"נ כתיב אל תפנו לממשה בהן וגם רש"י חזר בו בגמרא כמ"ש הרע"ב וכ"ה ברש"י בפירוש התורה. ומ"ש הכ"מ דהכי איתא בת"כ כתב המוי"ע דלא נמצא בת"כ כן אמת דת"כ שבידינו הנדפסים עם ק"א והוא אסף וליקט ג"כ כל דברי ת"כ הנמצא מועתק בילקוט ושם מבואר כמ"ש הכ"מ אבל בת"כ הישנים לא נמצא דבר זה ואין תימה בזה וכמו כן מצינו ברש"ס י"ב דנגעים כתב הר"ב שם דרש בשם הת"כ וכתב התוי"ט שם דבת"כ שבידינו לא נמצא אבל יש מהם היה כתוב אגלה ה"כ ויש בו דברים אשר לא נמצאו במקצת דפוסים, ועיין בספר משנה תורה׳

ומ"ש רבינו שם בלוב וידעוני, עיין בכ"מ ה"א כעם לשיטת רבינו, ועיין ברמב"ם פ"א מהל' שגגות ובכ"מ שם ס"ד דלא פסק כר"י אלא דהלוקין בחפלות ג"כ ועיין מה שאכתוב שם בס"ד:

הלכה ג ואבי הבן הוא שמעביר. כתב הכ"מ דלא כפירש"י וכו' ורבינו הוציא דינו מהירושלמי וכ"כ בחידושי הר"ן: **שם** לא שהוא שורפו. עיין בחידושי הר"ן מ"ש בשם הרמב"ן דמשמע מדבריו דבכ"ע חייב בין בשריפה בין שלא בשריפה וכך היה עבודתם דכל שהיה עובר היה שולם בו אם יש בבערם ויש בגבדיהם ויש שהיו מפליגים בהעברה פעמים רבות עד שהיו נשרפים, ואפשר שגם שיטת הרמב"ם כ"ה ואין כאן מחלוקת, ומ"ש לא שהוא שורפו היינו שא"צ שריפה:

הלכה ד ואינו חייב עד שימסור מקצת זרעו. עיין כ"מ ופר"ח הקשה דהוי האי ספק, ועיין בס' משנת חכמים בהג"מ הביא לשון הסמ"ג ויש טעם בזה כו' וזה עשה כ"כ עבירה שאין לו כפרה ובמסכת סנהדרין י"ד ע"ב הביא מהרש"א דברי הסמ"ג וכתב וזה נראה טעם הא דאמרינן אין עונשין מן הדין. ולולא דבריו יש לומר דהטעם כפשוטה אולי יש פרכא נעלמה מאתנו וכמ"ש לפרש הא דאמרינן בגמרא סנהדרין אין מעמידין בסנהדרין כ"א היודע לטהר את השרץ ט' מק"ו ומקשים התוספות מה לנו פלפול של הבל. אמנם ה"ט משום דסנהדרין דנין והורגין א"כ לפעמים יעשו גם מק"ו אם הוא גלוי מילתא אבל אם אין להם קבלה בבירור שק"ו זה הוא גלוי מילתא בעלמא א"א להם לענוש אעפ"י שנראה להם ק"ו ברור ולא ידעו שום פרכא על זה אעפ"כ אסור להם לענוש אולי יש פרכא נעלמת מאתם ובזה מורה להם שיודע לטהר את השרץ מקל והומר וידע בעצמו שיש לדון ק"ו אעפ"כ פליגו אמת ומזה יבין בעצמו שלא לענוש מן הדין:

ונראה דיש נ"מ בין הפעמים דלטעם הרש"א א"כ בממון ודאי עונשין מן הדין דמהיכא תיתי יפסיד חבירו שלא לשלם לו היזקו אם יש סברא שחייב לו יותר, ולטעם השני שפיר י"ל דגם בממון אין עונשין מה"ד דאולי יש פרכא נעלמת והתע"ה:

עוד יש לומר נפקותא אחריתא הא דכתב הכ"מ בפרק ב' מהלכות מ"א היכא דאיכא עשה מפורש שוב מזהירין מן הדין אי אמרינן כטעם הרש"א א"כ ליתא לסברת הכ"מ דאדרבא כיון דכתיב עשה יהירא ודאי דיש לנו לומר דהעונש חמור וליכא למילף מק"ו אבל אי אמרינן אולי יש פרכא ופירוש דקל הוא עוד יש מקום וסברא לומר כיון דכבר מצינו איסור עשה מפורשת שפיר יש לדון ק"ו דעונש חמור הוא. וע"פ זה יש לנו לומר במה שכתב התוס' ריש ב"ק ד"ה ולא זה כו' דפליגי תנאי בזה אי גבי ממון עונשין מה"ד או לא לכאורה קשה בלאוה סברא פליגי ולפמ"ש א"ש דפליגי אם אמרינן כסברת הרש"א עונשין מה"ד ומ"ד אין עונשין ממון מה"ד ס"ל סברא שניה והמע"ה. ולפ"ד שהוכחנו שסברת הכ"מ תליא בפלוגתא דהגאי מיושב קושית מ"ו הגאון מהא דמקשה אלמודא מכות (דף י"ח) וכי מזהירין מה"ד והא שם איכא עשה ומן האמור מיושב: ובדרך פלפול אמרתי ליישב קושיא זו דיש מקום לחלק דע"כ לא כתב הה"מ באיכא עונש מפורש מזהירין מה"ד היינו דוקא היכא דלא מצאנו פרכא כלל דמה"ת לנו לומר שיש פרכא נעלמת מאתנו כיון שגלה"ה מצינו עונש מפורש אבל היכא דאיכא פרכא לפנינו ואנו מסופקים אם הפרכא א מוכח לכחור הק"ו או לא אז ודאי דאין מזהירין מה"ד אף דאיכא עונש מפורש וא"כ הוא מדויק לשון הגמ' שם דשם גרסינן אחר רבא דילדא אמיה כר"ש חלד אע"ג דאית ליה פרכא ורבא האי דלא יחלוק על ר"ש דר"ש לא תמיב ליה פרכא ולמאי הלכתא מייתי הגמרא מילתא דרבא אלא דבא לאורויי לנו דאין כאן כ"ש איסורא בעלמא ומש"ה פריך שם הא אין מזהירין מן הדין ומשני איסורא בעלמא מפני דהפרכא גליה לא שייך סברת הה"מ ודוק:

והנה הריטב"א בחסכת מכות (דף י"ד) ד"ה והלא כתב וז"ל וא"ת אין עונשין מה"ד וי"ל דקרבן עונשין מה"ד א"נ כו' הגה ס"ל בהירון הב' דבר חדש דגבי קרבן עונשין מה"ד. ונראה דסברת הריטב"א לדידן דקיי"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא כמ"ש והאריך הל"מ ס"פ מהלכות י"א הלכה ט"ו א"כ מאי אכפת לן אם מביא קרבן אבל למאן דאי"ל חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא אין מקום לחלק בין קרבן לשאר עונשין. ובזה מיושב קושית הרב הגאון מו"ה דוד דייטש אבד"ק ע"ה זלה"ה מהא דאיתא בתוספתא דשבועות (פרק ג') דריב"ב דרש שם מושבע מפי עצמו מק"ו ואמר ר"א דנמי לפי רבי וכי עונשין מה"ד הרי דגם גבי קרבן אמרינן אין עונשין. ואפשר דר"א דדן הכי היינו משום דס"ל חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא וסברת הריטב"א למ"ד דאית ליה חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא אפשר דאית ליה כל הני תרי טעמי שכתבתי והוק היטב ונקוט כללים אלה בידך:

הלכה ה אחד זרע פסול. ופירש"י כגון ממזר. וצ"ל לדעת הרמב"ם שכתב בס"ג מהל' יבום דחיישינן דלמא נתעברה מאיש אחר א"כ איך משכחת זרע פסול דלמא הולד לאו מיניה הוא ולא שייך כאן רוב בעילות אחר הבעל וצ"ל כמ"ש המרדכי פ"ב דיבמות על הא דתנן מי שיש לו בן מכל מקום אפילו ממזר דמיירי במכוסין בבית האסורים ע"ש. וכתב בספר החינוך סי' ר"ח נוהג דין מולך בין באיש בין באשה ונראה טעמו משום דבחד קרא כתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו כו' מעונן ומכשף משמע דבכולם לא מחלקים בין זכרים לנקבות. ובס' משנת חכמים (דף ע"ה) הקשה עליו דלא ידע מנין לו דאין זה חוק הכהנים באשה. ואני לא ידעתי מנין לו זאת:

הלכה ו מגנה ס'. ואם עבר וקיים אסורה בהנאה אף אם לא עבד. בא"כ פרשה בהר מביאו בס' משנת חכמים:

הלכה ז אבל במקדש מותר. עיין תימן ס' בהר טעם הדבר שהותר במקדש. עיין בא"ח סוף סי' קל"א ובמ"א שם:

הלכה ט מפני שהיה זה דרך כו'. עיין גור אריה על התורה כתב שע"פ שלא להגבר ד"א למזבח ומב"ר מהא דאמרינן כל המעמיד דיין כו' ובמקום ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח ולפי"ז האיסור דוקא בעזרה. ואפשר דגם רבינו מודה לסברתו אלא דגם טעם זה אמת ועיין בכ"מ:

הלכה י אסור. עיין הסגת הראב"ד ועיין ירושלמי מגילה (דף ג' ע"א) אמר ר"מ ע"ש לא תטע לך וע"ש בש"י:

פרק ז הלכה ב והקרובות כו'. מדכייל רבינו תקרובת עם הכך נחזה מילתא מוכח דס"ל דאע"ג דתקרובת הוא מה"ת וגם יי"נ סובר רבינו דהוא מה"ת. ועיין במגן המצות לרבינו ל"ת קנ"ד האריך מאד בראיות והתוס' במס' ב"ק (דף ע"ב) כתבו דיש להסתפק בתקרובת אי אסור בהנאה מה"ת משום דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו משמע אכילה ולא הנאה וטעמם כמ"ש התוספות פסחים (דף כ"א) דכי כל אוכל לא ילפינן מלא תאכלו פי' דלא אמר ר"א כ"מ שנאמר לא יאכל הוי איסור הנאה אלא אם נכתב בלשון לאו דומיא דנבילה. ועיין מ"ש בזה בשלטי ירושלים פ' כ"ש (דף ו' ע"א) שהארכתי בזה להב"ר לשיטת רבינו. ויש עוד ראיה מהא דתנן פ' א"מ (דף כ"ז) אחר לו מפני שמעמידין אותו בקיבת עגלי עכו"ם א"ל א"כ למה לא אסרוה בהנאה. וקשה מאי מקשה דהא לאו ודאי הוא שהעמיד בתקרובת אלא ספק וא"כ בענין הנאה הוי ספק מדרבנן ולהקל א"ו כשיטת רבינו. ולשיטת התוס' י"ל בדוחק ע"ש מ"ש שם דף ל"ד ע"ב ד"ה מפני דר"י לא היה מהגון כ"א לדחותו ע"ש:

שם לוקה שתים. עיין במגילת אסתר שכתב מפני מה לוקה שתים לפי שורש הרמב"ם דאין רבוי לאוין מחייב ב' מלקיות. משום דהכא אין הלאוין מענין אחד דגם בלא הגה משכחת לאו דלא תביא תועבה כדאמרינן בסוף פרק לפני אידיהן אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכניס לתוכה כו' עיין בספר מרגניתא טבא וצ"ע עליו דלא הזכיר על דברי רבינו מה שכתב גם כן שלוקה שתים ולמה הרגיש על הסמ"ג:

הלכה ה אעפ"י שמשיכה. משמע מדברי רבינו דס"ל דמשיכה קונה ולא מעות עיין ב"י יו"ד סימן קל"ב הוכיח דשיטת רבינו דקונה במעות או במשיכה ועיין לח"מ: **שם** וכן נר. עיין קידושין (דף י"ח) מייתי עלה דמשנתנו אבל שתתנו אסור ורבינו השמיט הברייתא. ונראה דסובר רבינו דלא אצטריך הברייתא לאשמועינן דין זה אלא למאן דס"ל יש ברירה אפילו מדאורייתא ואשמעינן דאפ"ה נשתתפו אסור וטעמא דמילתא כמ"ש הריטב"א דאסור מדרבנן משום דרווח בקיומו א"נ כמ"ש הראב"ד בפ"ס מהל' מעשר ומשום הגהה ע"ש מפא"כ למאן דס"ל בדאורייתא א"כ שפיר דנשתתפו אסור ולא הקילו במתני' אלא דאסקרו רבנן הממון שלא יחזור לשורו וכשלא ברשותו לא תיקנו משום דמחזי כו' א"כ כיון דהכ"מ פסק בכ"ד בדאורייתא א"כ לא הוצרך לאשמועינן בנשתתפו אסור. ולפ"ז מיושב הלשון שכתב רבינו וכן, ודוק היטב ועיין בתוספתא קידושין שם קצת נ"ע:

הלכה ו מפני שמוחזקין כו'. להבין דברי רבינו עיין בגמ' רפ"ג אי דנעבדין. ועיין בר"ן שפי' דגזר ר"מ ש"מ כו' וחכמים דפליגי בא"מ מודה רבנן דאסור כו' ע"ש ולפירוש הרמב"ן ג"כ י"ל כן ע"ש ודוק ורבינו פה שכתב דחזקתן משמע בידוע מותר ולכאורה כא עע"פ יהיה אסור מגד גזירה. וצ"ל דרבינו פירש כמ"ש הר"ן דשמואל חולק עם ר"י ולא מצינו כלל גזירה בידוע כו' וצ"ל דהרי אמוראי נינהו אליבא דר"י כמ"ש המל"מ ע"ש ובאמת זה דוחק גדול מצ"ל לרבינו לעשות פלוגתא. ונראה ליישב דע"כ הוכיח פירושו מר"י גופיה דסובר דלאו בגזירה פליגי. ומקודם נבאר שיטת רש"י והתוס' ושיטת הרמב"ן ושיטת הר"ן ליישב כ"ח על מקומו דהנה על פי' רש"י קשה קושית התוס' ואפשר דרש"י סובר כיון דחשיבא אחשבינהו כ"ה מסתמא עובדים ודוק. ורש"י למעמיה ור"ת לטעמיה והא דתנן מצא תבנית יד י"ל דהגה לשיטת הרמב"ן הקשה הר"ן מ"ש הרמב"ן דמסתמא בכ"מ אסרינן לר"מ מגד הדין משום דחיישינן למועטא דהא הוי הכא רובא דאיתא קמן גם ר"מ מודה, ונראה דע"כ לא שייך בסברא לומר דל"ת למעוטי היכא דרובא דא"ק אלא היכא דליכא סברא לצרף למיעוט מש"כ בשיש סברא לא פשיטא דיש לנו לחוש מגד הדין גם ברובא דאי"ק ולפי"ז היה קשה לו להרמב"ן דמעיקרא מירך ר"י שפיר דבגזירה פליגי ומי דמגן להו לשמואל ור"י לומר דוקא באגדרטא ובעומדים כו' אלא דהם כאו ליישב הסירוך הא' דר"מ גזר גם בידוע וקשה אמאי וצ"ל כמ"ש הרמב"ן דגם סתם אסור ולזה בא שמואל ור"י ליישב קושית הר"ן דיש סברא לצרף למעוטי א"כ ודאי דסתמא אסור דמסתמא עובדין שפיר גאריך ידוע שא"נ ג"כ אבל בשאר כגון מצא תבנית יד הגם די"ל דמסתמא אסר ר"מ מגד התמרא אבל לגזור כ"ס בידוע שא"נ היכא דלאו אגדרטא דליכא סברא לא גאריך, ולפי"ז מיושב קושית התוס' ורמב"ן ורש"י בחדא שיטה קיימי דגזר ר"מ בידוע שא"נ ג"כ וממילא לרבנן בים בידו מקל כו'. והגה בת"ח תמה על שיטת ר"ת דרבנן לא הזהירו כ"א אגדרטא וא"כ ליפגא דמהגי' קשה מוכח דהו"ל לומר אלא א"כ יש בידו כו' ועוד מסוגיא דלקמן דמעיקרא סבר לסתום כו' ע"ש. ונראה דר"ת הכי מפרש הסוגיא כא דרבנן אמרו במתני' שיגו אסור אלא כל כו' ה"ס דודאי גם בשאר אסרו רבנן אבל לא כר"מ דגזר גם בידוע שא"נ אמו מיעוט הא לית להו לרבנן דדוקא ר"מ למעמיה דאזיל בכ"מ בתר מיעוט שפיר גזר אבל רבנן בסתמא מודים דאסור דמידי ספיקא לא יצאנו אבל באגדרטא אין כאן ספק דודאי למי עשוי אבל ביש בידו מקל דרובן נעבדין אי מודו רבנן דגאריך אפילו בידוע שא"נ וא"כ רבנן ה"ק אינו אסור כמו שהוא אוסר אפילו בידוע שא"נ אלא א"כ יש בידו מקל או מודים אנחנו לדבריך לאסור אבל בסתמא ודאי אסור בכ"מ וא"ש ליפגא דכל ומיושב קושית הת"ח היטב. וע"ש דבריו מיושב קושית מהרש"א ומהר"ס ג"כ בדברי התוס' ד"ה אמר רבה כו' דמ"ש לפרש לקושיא דרבה א"כ קשה מפני מה לא קתני ותנ"ח אינם נעבדים אלא כל שיש בידם וע"ש. וגם על הירושלמי שמביאו התוס' בסד"ה באגדרטא ג"כ קשה קושיא זו כמ"ש בס' ל"ס ולפ"ז אתי שפיר דדוקא לפי מאי דס"ד דלא ידע כלל דגאריך מקום דידוע שאינם עובדים אזי שפיר איכא למימר דלס"ד דרבנן ס"ל דא"נ הו"ל למימר א"כ כמ"ש התוס' ורש"י לעיל אבל מה דמסקינן דגאריך א"כ גם רבנן גזרו כמ"ש א"כ לא מצי למנקט בדבריהם א"נ אלא כו' דאי הוי נקטו הכי ה"ס א"נ וא"כ אינו אסור אלא במקל דנעבדין וגם בסתמא

בפסחא אבל בידוע שש"נ ה"א דמותר קמ"ל דאינו אסור כמו שאתה אומר דגזרינן אלא במקל כו' דאז מודים רבנן כת"ש וגם הירושלמי ס"ל כן ומיושב שיטת ר"ת. ולבאר פירוש הר"ן דסבר דגזרינן ש"מ אטו אוהו תקוס כו' ותמה עליו בס' ת"ח דא"כ איך יפרש פירוש הגמ' לקמן מ"ש ע"ב דקאמר ה"ה התם אימר לא עבדוה ולפ"ד הר"ן הא במקומו של ר"מ ודאי הוא ובשאר מקומות ודאי דאסרו רבנן. אבל נראה דלכאורה יל"ד בסוגיא דלקמן חדא קושית רש"י ותוס' דליה מקשה מר"מ ולא מקשה מרבנן גופייהו ועוד מאי ס"ד דמקשה וכי לא ידע לחלק בין ספק לודאי ודוחק לומר דספק בשלום אינו ספק הרגיל. ונראה דהנה במקומו של ר"מ ג"כ י"ל דהוא אסור אלא מספק דהא נקיט במתני' ש"א בשנה וכו' וא"כ יש ספק אולי לא הגיע כלל עת העבודה ועיין בר"ן פי' המתני' דדוקא בהגיע לאוהו מעלה כו' ע"ש א"כ ליתא דסובר דאין איסורא אלא עד שיעבדו א"כ יש כאן ספק דאולי לא נעבד עדיין ולמ"ד דאסורין מיד אין כאן ספק. והנה לפי מה שתירץ ר"י לעיל דגזרינן ש"מ אטו מקומו של ר"ת א"כ מוכח דהוה ס"ל דמקומו של ר"ת הוא קרוב לודאי דאם"ד דיש ספק א"כ מה"ת לגזור רובא אטו מיעוטא אבל לשיולא ור"י דמותי לה בהוקיותא אחרינא לפי פירוש הר"ן א"כ בודאי דלר"מ אינו אסור אלא מספק וכת"ש הר"ן. ומעתה י"ל דהתיקשן היה ס"ל כרהב"י אליבא דר"י דשמעא דר"מ הוא מצד גזירה וא"כ שפיר מקשה דלר"י ע"כ במקומו הוא כמו ודאי ואפ"כ בשכרים מתיר ש"מ דר"מ מתיר גם בודאי א"כ ה"ה לרבנן אבל מדרבנן לחודא לא הוו מצי להקשות די"ל הא דאסרו במקל אינו אלא מספק כיון דרובא מעבדים במקל גזרינן גם ספק ולשיטה ר"ת בשאר ודאי דלא אסרו כ"א מספק וא"כ ידע לתירוץ הגמ' אבל תיכה ר"ת שפיר תקשה. ור"י השיב דבאמת גם לר"מ אינו אלא מספק וכמו שפי' הר"ן אליבא דרבה בב"ח אמר ר"י דלאו בגזירה כליני א"כ אין ראיה מר"מ דספק וספק הוא ולק"מ קושית הא"ח דר"י בעלמו השיב זה דפליגי אמוראי דלעיל בהדיה ורבה בב"ח השיב כאן דרבב"ח כיון האמת דאין כאן גזירה ומיושב היטב דברי רבינו פה דלא כתב לגזירה זו כלל ובסק כרבב"ח אליבא דר"י כדמוכח מתשובת ר"י כאן. ודוק היטב בכל הדברים האלה כי קצרתי:

הלכה ט הרי הדמים אסורים בהנאה. רבינו כה לא חילק כלל בין אם מכר בהקפה או לא ועיין בתוס' פ' השוכר דף ס"ב ד"ה יאות מ"ש בשם ר"א ור"י ובטור יו"ד סי' קל"ב וקמ"ד ואפשר דדחיק ליה לרבינו דא"א לומר שברחם דא"כ הא דבעי בגמ' שם דף ס"ג ע"ב שכרו לשבור ביי"נ מהו אם שכרו מותר או אסור ואם"ד כשברחם הא שם כבר נאבד האיסור קודם שייקבל המעות וכן הקשה בס' ל"מ אבל באמת יש לייסב קושיא זו עיקר סברת ר"י הוא משום דבמוכר איה"נ כיון שאין להם דמים ואינם שווים כלום ומעות שנתן לו הלוקח הם גזל בידו או מתנה כדאמרינן בירושלמי גבי מכרן וקידש בדמיהן מקודשת ר"ה בשם ר"ז לפי שאין דמיהן שוין כלום והמוכר אינו יכול לתובעו כיון דלא שוה כלום וא"כ אם מכרו בהקפה אינו חייב לו כלום ואם אעפ"כ משלם לו בתר הכי מתנה הוא דיהיב ליה ומש"ה שרי ויתה"ם לא אמרו שמותר לתובעו דזה ודאי אסור כ"א בעבר וקיבל דמיהם ממנו מותר בדיעבד תשא"כ בשכרו לשבור דאז תה"ת מותר ושפיקא דאלתודא לא הוי כ"א אם מדרבנן אסור עכ"ם ושם הוא יכול לתבוע שכרו כיון שתה"ת מותר וא"כ שפיר קא מבעיא ליה אי מדרבנן אסור בעבר וקיבל כיון שגם אסרו ולא שייך כאן לומר דמעות מתנה כיון דמה"ת יכול לתבוע ודו"ק:

הלכה י אפרה אסור בהנאה. עיין מ"ש בזה בפ"ג מהל' תו"מ שם פירש כוס אחד. עיין מה שאכתוב בס"ד ספ"ז מהל' מאכלות אסורות. ומ"ש הכ"מ דגבי רמוני בדן כו' משום דשיל"מ ורבינו פליג על הרשב"א עיין ש"ך י"ד סי' ק"כ מ"ש על הש"ע דכתב דין הרשב"א בשם יש מי שאומר ולא ראה דברי הכ"מ וכן כתב בס' מחנה ראובן מס' ביצה בשם מרכבת המשנה:

הלכה יז נהגים בהם. עיין בתוס' דף מ"ד ע"ב ד"ה נהנין וצ"ל קושיתם וגם שתירתם רש"י דכאן פי' כר"ת ולקמן פי' בשכר. נראה דרש"י סובר דהפירוש הפשוט בשכר ושלא בשכר והא דלא נקיט להדיא בשכר כו' דהא מסקינן בסוגיא דבשלא בסובת ר"ג כבמובת אחרים דמי הרי דגבי אדם חשוב כר"ג גם בלי שכר אסור משום דזה נופיה טובה הוא שזה החשוב רוחץ בו ואי הוי נקט בשכר ה"א דדוקא בשכר אליהא מילתא והכא נקט במובה אפילו שלא בשכר אם הוא אדם חשוב. וכ"ז לפי המסקנא אבל לפי מה דס"ד דלא הוי נחית לחלק בין אדם חשוב ע"כ היה סובר פי' המתני' כמו שפירש"י הכי דאל"כ מקשה להס"ד קושית התוס' ועיין בל"מ ומל"ת ודו"ק:

הלכה יט סכין כו'. עיין כ"מ ועיין בש"ך יו"ד סימן י' מש"כ ונראה דכל פלפולו כו' תדברים תמוהים מאוד דהא ראיית הרא"ש מהא דמקשה הגמ' דף ח' ותי"ל משום שמשמיה ולפי פי' הש"ך דבעי שכר סכין עדיין קושיא זאת במקו"ם ואין לפרש דכוונת הש"ך במ"ש דהרא"ש מודה ז"א אלא במשכנה וכמ"ש הש"ך בסימן קמ"ב לחלק בשיטת רבינו פה בין מסוכנת לחיתוך בשר וקושית הגמ' קאי על חיתוך בשר וכן מנאתי שהבין הרב פמ"ג כדברי הש"ך אבל המעיין בש"ך בספרו הארוך ביאר ושנה ושילש דהרא"ש מודה דיוליך שכר סכין גם בחיתוך בשר. ואפשר לומר בכוונת הש"ך הנה הגאון כת"ש כתב דשיטת הסוברים דבעינן שיוליך שכר סכין אין לחלק בין אם אין לו אלא סכין זה או יש לו עוד סכין דהיתרא אף שאין לו הנאה מזה מ"מ אסור. והגאון מ"ז חולק עליו דודאי לכתחילה מיהא אסור אבל בדיעבד לשיטת הרשב"א י"ל דמודה דא"צ הלכה כגאת סכין. ומעתה מיושב לשון הגמ' לפ"ד דיקשין האחרונים דאמאי נקט הגמ' אסור לשחוט ליתנא דלכתחילה וי"ל דמיירי היכא דא"ל סכין אחר ומפי"ז שיטת הש"ך מיושב דודאי אי אסרינן כל הבהמה ע"כ צ"ל דלאו לכתחילה לאו דוקא אלא דאסור גם בדיעבד ושפיר הקשה הרא"ש מאי פריך ותיפוק ליה אבל אי לא קאי כ"א על שכר סכין שפיר י"ל דמיירי היכא דא"ל סכין ואין כאן איסורא בדיעבד ול"ק קושית הראב"ד ולפי מאי דמסיק הש"ך בסימן קמ"ב דבחתך בה בשר גם הרמב"ם מודה דלא אסר כולו מיושב קושית הרא"ש לשיטתו דקושית הגמ' קאי על חיתוך בשר דמיירי ביש לו סכין אחר מדנקט לשון לכתחילה ושפיר מקשה תלמודא ותיפוק ליה ודו"ק: והתנוי הרבני המופלג החרון מוה' שמעון קולקע נ"י בחידושיו לייסב קושית הרא"ש לשיטת רבינו לפמ"ש התוס' בחולין דף נ"ו ע"ב ד"ה ואפילו. בכ"מ שאנו אוסרים כדי קליפה אמאי אינו חוזר ואוסר מה שאצלו הו"ם שאין עובר כלל יותר מכדי קליפה ע"ש. ובאמת הסברא נותנת דכ"ש מוליך יותר אלא דזה לא איכפת לן דמשהו זה בטל במיעוטו אמנם בתקרובת שאפילו משהו אסור לשיטת הרמב"ם הל' ס' וא"כ הכל

נאסר ושפיר מקשה הגמרא ות"ל משום שמנונית דאיסורא פי' שמנונית דתקרובת דגם דרש"י פי' נבילה לאו דוקא עיין בספי' ע"כ והאריך בזה:

פרק ח **הלכה א** וכן ת"ח. עיין כ"מ סוגיא בעלמא דאין מלמדין וצ"ע עכ"ל. עיין טב"י מה"ח חיו"ד התובה קכ"ה ולעיקר קושית הכ"מ י"ל דרבינו סובר כת"ש בתוי"ד דקידושין ל"ח ה"ה דהוי מצי לאקשויי דגם למ"ד אין מלמדין הכא לא הוי ב"כ דמצרך צריכי ולא ניחא ליה לרבינו בתירוץ התוס' בקידושין וא"כ גם אי קיימ"ל כמ"ד א"מ אעפ"כ צריך קרא דהוא למעט ערלה וכה"כ ות"ח אסורין:

הלכה ד טפל מה שחידש. עיין בתוס' דף מ"ז ע"ב ד"ה והוא כו' שכתב נ"ד שטפל מה שחידש אלא עקב כל האבן מעל"ע ועיין בשו"ת רמ"א וגם' ל"מ:

הלכה ו שוחק כו'. עיין בהל' חו"מ ס"ג ה"א.

הלכה ט שוחטים כו'. כתב בהגהת אשר"י פ' ר"י סי' ב' משהובכר הלקו מותר בהנאה דהא בשלו אפילו למ"ד אין ברירה הכא יש ברירה דכל איסורו אינו אלא מדרבנן, רשב"ס בשם רש"י, וכוונתו דרבי בילדותו היה סבר דישראל אדעתיה שלת וגם חלק הישראל בטל וכזקנותו דהדר ביה ודאי אינו אלא להחמיר מדרבנן וזה שאמר בדרבנן יש ברירה אבל לפי מאי דקיי"ל בל' ה' אבמו הכל אנה"כ דאין ברירה וכתב רש"י במתני' דף מ"ג אבניה כו' אפילו הלקו של ישראל וכתב בתוי"ט אע"ג דמדרבנן יש ברירה מחמרינן ודברי רש"י סותרים אהדדי. ואפשר לחלק דשם יש עכ"ם אסמכתא בדברי קבלה ומדברי רבינו פה ג"כ משמע דלא כמ"ש בהגהת אשר"י ושתם דבריו: שם שעוזין גניזה. עיין כ"מ וצ"ע דברי הכ"מ הרי כתב התוס' שם ד"ה מה כו' דפירוש גניזה היינו ביעור וע"ש בת"ח:

הלכה יא אם אינו יכול להחזירה. עיין הגהת ראב"ד ועיין ירושלמי פ"ג ה"ב במה אנן קיימין אם בעתיד להחזירן לבלוין ד"ה אסור ואי בשאינו עתיד להחזירן ד"ה מותר כי פליגי בסתם. ועיין. בר"ן שכתב שיטת הרי"ף להלק בהכי ולא שפיר מירושלמי סיעתא לדבריו ובש"ע יו"ד סימן קמ"ש ג"כ משמע כהך חילוקא ובזה ל"ק מה שהשיג בש"ך שם אלא דצ"ע בהא דאקשי ר"י לר"ל משותק וזורה לרוח ליקשי לנפשיה וביותר קשה בהא דהקשה ר"ל לר"י מדתנן יתיז בקנה הא בזה מודה ר"י לשיטת הירושלמי וצ"ע:

פרק ט **הלכה א** שלשה. עיין כ"מ ועיין בתוס' ר"ס מה שהאריכו ורש"י סובר דנפקותא זו לרבותא נקט דגם במידי דתקרובה אי אי"ל בהמה שרי ולאפוקי מס"ד דמקשין דה"ק מלא יושיט כו' וברא"ש הקשה עוד הא מב"ל לגמ' ולא איפשטא ורש"י סובר מדנקט לקמן וצריכא דאי תני ע"ג ה"א משום כו' ולא נקט משום ל"ע משמע דעיקר הטעם משום הרווחה ועיין ברש"י במתני' דעיר שיש בה כו' ד"ה שאין כו' דליכא מזבן לי בהמה כו' משמע דס"ל גם אי טעמא משום ל"ע עיקר גזירה אינה אלא משום להא דבהמה ועפי"ז יש קצת ראיה מסוגיא לשיטת רש"י ולא שיטת רבינו די"ל בגירסא מה עלה על דעת בעל האיבעיא למר דאיסור הוא משום ל"ע אמאי לא ניחא ליה מטעם הרווחה כמו בהיפך אלא משום דמשמע ליה דאיסורא דמתני' בכ"ע איירי ואין סברא לאסור כמ"ש התוס' ומש"ה היה עולה על דעתו דהטעם משום ל"ע דהוי איסור תורה אז שפיר שייך לאסור בכ"ע משום לא פליג, ועיין בר"ן ספ"ק ודו"ק: עוד יש לבה"כ לפי' רש"י ורבינו דהנה בירושלמי גרסינן דר"י ס"ל דט"נ מותר וצ"ל אמוראי נינהו אליבא דר"י. וצ"ל דל"ש דבירושלמי מיירי ר"י במידי דלאו תקרובה ובהאלמודא דידן דאמר ר"י ט"נ אסור היינו מידי דתקרובת דוקא וכ"מ בגמ' דקאמר א"כ דר"ל ואמאי לא סריך מיניה לר"י וכ"ת דיש ברייתא מסייע לר"י ג"כ ז"א הא שני ליה ר"ל שפיר ודוחק לומר דלא מצי להקשות מיניה לר"י משום דא"ל דס"ל לר"י כחד תירוץ בגמ' דט"נ א"ב בין ת"ק להכמים בהרלאי וא"כ י"ל דברייתא אתיא כחכמים בהרלאי עיין בתוס' ד"ה ר"ל בסה"ד והו"ק וע"ש דבריו מיושב היטב דלא מצי למפרק מיניה לר"י די"ל דברייתא מיירי במידי דלאו תקרובת קאמר א"כ דר"ל משום דלא מחלק ומוכח כפירש"י ורבינו גם מסוגיא הזאת. ודברי הל"מ כאן צע"ג:

הלכה טז ב"י כו'. עיין כ"מ וכבר הביא רבינו דין זה בהל' שבת פ"ב. שוב מצאתי שכבר הרגיש בזה בכנה"ג:

פרק י **הלכה ד** להשכיר כו'. עיין כ"מ ואפשר דמש"ה נקיט הר"מ כן לאשמועינן דוקא להשכיר אבל מכירה דכ"ע שרי וכמ"ש בתוס' דף כ"א ד"ה אף במקום בשם הירושלמי וכמ"ש בל"מ שם פי' הירושלמי דסד"א דהחמירו רבנן כמו לס"ד דשכירות קניא כתו מכירה וקאמר דאעפ"כ אסור דוקא להשכיר וגמ' דידן בעי לשנויי גם ליסנא דתקום: שם ולא בתיגה. רבינו פסק כר"י ועיין בטיו"ד סימן קי"ז בהגהת כנה"ג שם שהבין דהטור פסק כר"ת דגם נתינה מותר ומה שהביא שם בשם היש"ש נע"ג ואין מקומו פה להאריך:

פרק יא **הלכה ג** ישראל כו'. עיין כ"מ ועיין ב"ח יו"ד פעם היתר זה משום דעיקר בכוונה תליא מילתא והוי דפא"מ ע"ש:

הלכה ד אין מנחשין. עיין כ"מ ובירושלמי ס' במה אשה הל' ט' הביא בק"ע תוספתא היה מתחיל במלאכה ואמר יבוא פלוני שידיו קלות ויתחיל בה ה"ז משום דרכי אמורי וכ"ה בבבלי סנהדרין ועוד כ"ד שהם משום דרכי אמורי ותימא שאין העולם נזהרין בזה ואפשר כיון שאבד זכר האמוריים לא חשו בכך. ועיין ב"ח שכתב חלילה לעבור ע"ז רק להיות מהתמימי דרך דכתיב תמים תהיה עם ה' אלהיך:

הלכה יב וקורא פסוק. עיין ק"ע שבת דף כ"א ד"ה אין, שכתב דעיקר הגירסא אין קורין על המכה פסוק בשם דוקא ע"ש דף מ"ג ד"ה לוחשין חזר מזה והודה לאסור בכ"ע:

הלכה יז ולשאול כו'. עיין ש"ך יו"ד רס"י קע"ג דעטור תולה שאין בו סכנה מותר לשאול לקוסמים ע"ש. ועיין בס' משנת חכמים סימן מ"ו הרבה פוסקים שחלקו עליו:

פרק יב **הלכה א** אלא א"כ סיים. עיין כ"מ מ"ש ויותר נ"ל כו', דברי הכ"מ מופלאים מאד דהא תני בגמ' אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ופירש"י במכות דכתיב לא תקיפו בלשון רבים, ועוד פי' הראב"ד מביאו הריטב"א שם דטעמא דניקף נפקא לן מדכתיב לא תקיפו דמשמע לא תניחו להקיף וכן לא תשחית נמי תנא להשחית וא"כ פשיטא דאיכא לאו לניקף אלא דאין לוקין משום דהוי לאו שאב"מ כ"א במסייע ומה ענין זה לאין שלד"ע. ודוחק לומר דכוונתו משום דס"ל כמ"ש רש"י דכל

דכל מנין דרשה דלא תקיפו הוא מדכתיב לשון רבים וקאי על הניקף ועל המקיף ולא חייבה תורה לניקף כ"א דומיא דמקיף בעושה מעשה כמותו אבל אם לא עשה מעשה כלל לא מפורש לאו לניקף. אבל לא משמע כן מסוגיא דנזיר דמבואר שם דלא מקשין בכה"ג דהא מחייבינן איש המקיף את הקטן, ועיין בתוס' ריש שבועות. ובלי ספק נראה לי שהדברים האלה אינם דברי הכ"מ. שוב ראיתי שגם בס' משנה תורה האריך לתמוה על דברים האלה ומסיק דליתא לדבריו ע"ש:

הלכה ב העבדים כו'. עיין מל"מ ועיין מ"ש המל"מ בהל' מלכים פ"י הל' ז':

הלכה ו ל"נ אלא השחתה בתער. עיין בתוס' ריש שבועות שהוכיחו דבהקפת ראש בכל דבר אסור אפילו במספרים דהא לא תקיפו כתיב ביה ובכולא סוגיא לא איירי בהא אלא בהשחתת זקן בלחוד. ומ"ש הכ"מ משנה בפ"ב דמכות פלוגתא דר"א ורבנן לענ"ג דפלוגתם בהשחתת הזקן מיירי ע"ש בתוס' שהאריך בזה והב"ר לזה מסוגיא דנזיר דף י"א. אמנם דברי רבינו מפורשים בתוספתא כמ"ש התוס' שם וקושיתם כתב הריטב"א במס' מכות דל"ק לשיטת רבינו דהא דסבר רבינו דהקפה בתער דוקא מהשחתה הוא דיליף ומש"ה אינו לא כתב אלא ראשו ה"א ודאי ס"ד דגלות מורע בכל דבר אבל בתר דכתב רחמנא זקנו ולמדנו ממנו דגלוח מורע בתער דוקא ממילא ידעינן דבעלמא נמי בין הקפה ובין זקן לא נאסרה בעלמא אלא בתער ומ"מ קיים שם האחר שלא להקיף אפילו במספרים כעין תער ה"ז תמוה ע"ש:

הלכה יא כתב ולא רשם פטור. משמע דאיסורא דרבנן גם ברשם ותקן לבד וכ"כ התוס' במס' גיטין דף כ' ע"ב ד"ה בכתובת קעקע כו' ומיהו איסורא דרבנן איכא דאפילו אפר מקלה אסור ליתן על גבי מכתו כו' וכוונת דבריהם אע"ג דקיי"ל כמ"ד דמותר ליתן א"מ היינו משום דמכסי מוכח עליה אבל לא משום דלא הוי כתיבה ומקיקה ס"מ דאיכא איסור דרבנן כתב או חקק לבד מפני מראית עין וגם משנת חכמים סי' ל"ז האריך בזה ודעתו כיון דקיי"ל כר"ה דאפילו איסורא דרבנן ליכא לא ניחא. ומה שהביא ראיה מדברי רבינו בכתב פטור ולא כתב אם עבר לוקה מכות מרדות אין זה ראיה דמלינו הרבה כן בדברי רבינו שסמך על מה שכתב בפי"ח מהל' סנהדרין וגם אין כל איסורין שוין ולוקין עליהם, ע"ש מ"מ פ"א מהל' שבת וספ"ח או"ח רסי' תל"ו באריכות. ומ"ש פוק חזי מאי עמא דבר שלפעמים אדם רושם בבשרו בדיו או בשאר צבעונים ולא שמענו מעולם שאסור מדרבנן אין ראיה דלאו כ"ע דינא גמירי ולא יפה עשים. ולאיתי בפסקי תוס' מס' גיטין שכתב וז"ל ומדרבנן אסור אפילו אפר מקלה על גבי מכתו ודברים אלו צ"ע למה דחו דברי ר"א מהלכה והו דהרי כתבו התוס' במס' מכות דהלכה כר"א ואפשר דס"ל כיון דרב ביבי בר אביי קפיד אפילו אריבדא דטופלא וגם דברי ר' מלכיו משמע דהכי הלכתא וזה הוא שכתב בתוס' מכות וכן הלכה וקשה לאיזה צורך כתב זאת פשיטא דהלכתא כר"א. ודע עוד דשיטת הרי"ף והרא"ש לפסוק כר"ש דאינו חייב עד שיכתוב השם, ועיין בריטב"א שם דלדידיה ליכא איסורא ליתן אפר מקלה כלל. ואפשר דעפ"ז יש לנהוג היתר לסמוך על דברי הרי"ף והרא"ש ולדבריהם אין כאן איסורא דרבנן דרשם לבד וצ"ע:

ודע דעל מ"ש רבינו בהלכה א' ובהלכה ז' כתב הטור יו"ד בסי' קפ"א אין אנו צריכין לבקש טעם למצות ה' כי מצות מלך הוא עלינו. ובד"מ ובב"י כתב ליישב דבריו ע"ש. ועמ"ש רבינו בעצמו בסוף מעילה ודעה בסוף הלכות מעילה ומ"ש כה ויצא הון מגדרו לתת טעם מפני שכתב רבינו בהלכה ט' שצריכין לעשות סייג וגדר ואסרו חז"ל להעביר תער בכל הגוף צריך רבינו להקדים דכל מה שאסרו מפני טעם זה גדרו גדר גדול שלא לנגוע באסם קצהו והחמירה בו התורה לעבור על כל פאה ופאה ובא להזהיר העם שאין לקבל בו כלל ואין לזה שום היתר בשום שהרי נאמר לא תקיפו אחד הספר ואחד המעביר במשמע כמ"ש רבינו. ודברי הכ"מ כבר כתבתי דאין להם הבנה בבטון וכ"כ בכנה"ג ואף אם אינו מסייע שהוא לאו בהב"מ עכ"פ איסור לאו איכא מה"ת ועובר על המסה לאוין ולא ע"ד אלא דלפי מ"ש בס' ההיניך דבלאו דמשכחת בו לפעמים מעשה חייב גם בלא מעשה א"כ חייב מלקות גם בלא מסייע והא דקשה ע"ז היכא דאמרינן במס' מכות שם מאן דאכל חמרי באדרבילא לקי נראה דהיינו מקמי דידע דמשכחת לה בלי מעשה אבל לבתר דמבני דמשכחת לה בלי מעשה גם אם אינו מגלח בעצמו א"כ בכל ענין חייב מלקות. ובאמת מלינו בחינוך דכתב היפך מזה וכבר ישבתי דבריו ואין מקומו פה להאריך ולכ"ע איסור י"מ מה"ת איכא ואפילו אם מגלח ע"י נכרי כמ"ש התוס' בריש מס' שבועות וגם הוכח דאין שום צד היתר שבעולם במגלח בכל זמן אפילו שתי שערות קטנות מאה דעכ"ם השחתה מקרי וכן מוכח לפי מה שאכתוב בס"ד בפ"ח דנזיר דמשמע שם דהי"ג עלת השערות בב"ח אלא אם מגלח מעט מעט רק שיש כאן גלוח כל השערות דיום התגלחת וא"כ אעפ"כ התירה התורה לעשה דידחה ל"ת ואי יש תקנה הא קיי"ל כ"מ שאתה יכול לקיים שניהם א"ד. ועוד ראיה יותר מהא דאמרינן במס' נזיר בהא דאמר ר"ה המקיף את הקטן חייב אמר ליה רב"א לר"ה ודידך מאן מגלח להון ע"ש דף נ"ז ע"ב בתוס' ד"ה ודידך פרחה בנים קטנים מגולחים כו' וקשה אי ס"ד דאפשר בשום היתר בעולם א"כ מאי קפיד דראה אותן מגולחים דלמא עבד בכה"ג א"ו דאין שום היתר כלל בעולם והוכן אנשים עוברים על המסה לאוין מפורשים וע"ש בגמ' דרב"א אמר הונה אקבריתא לבניה דלייט על כן איסור דהשחתה דפאות הראש והזקן דשוין להדדי וכיוצא לשיטת רבינו דשוין גם בתער. ועיין בס' הזכרונות דף ל"ט ע"א מה שכתב בזה כי אותן אנשים החטאים האלה בנפשותם המגלחים זקנם בתער מה יעשו ליום הדין ותהלתם כבדה מאד כי יפקוד ה' על עונם וכל האומר הקב"ה וותרן הוא כו'. ומעתה הנכה הוא על החכם ללמד להבנים ולדבר על לבם שישובו מדרכם הרעה ואיש את רעהו יעזור להדריכו בדרך ישרה בשפה רפה ובלשון רכה בדברים נעימים כאשר ידברו המוכיחים עוד היום בתחנונים ועין טובה לשבור גרם העבירה. וסוף סוף ישראל יש להם בית קיבול להחזיק ברכה ויהיו נכנסים במסורה הברית יקחו מוסר ישימו על לבם רעהם יכילו לאחריתם וישמעו לקול מורים ומורים ותבוא עליהם ברכת טוב:

הלכות תשובה

פרק א הלכה א שנאמר מכל חטאת האדם אבל לא תשגיגה, דמשמע שהוא מכיר שאינה ראויה לעשותה, הוריות פ"ג, ד"ע:

הלכה ב אלא על הקלות, עיין כ"מ שהניח בצ"ע. ואפשר דדעת רבינו משום דהתם בברייתא דמייתי תלמודא פ"ק דשבועות דף י"ג דס"ל דלא כרבי הכי קתני יכול יהיה יוה"כ מכפר על שבין ועל שא"ש ודין הוא הואיל וחטאת ואשם מכפרין ויוה"כ מכפר מה חטאת ואשם אינם מכפרין אלא על השבים כו' משמע דמסברא היינה מכפר יוה"כ בין על שבים בין לשא"ש אלא דמדין חטאת ואשם ילפינן לה ודי נגו לאוקמי הכא מיעוטא דאך לאוקמי דוקא דומיא דחטאות ואשם שבאים על עבירות המודות אבל בקלות מודים רבנן לרבי. ועיין בס' בני חייא בלשונות הרמב"ם (דף י"ד ע"א):

פרק ב הלכה ב ויעיד עליו כו'. עיין כ"מ. ולפ"ד רבינו מובן פירוש המדרש שובה ישראל עד ה' כו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה כו' רבש"ע אם עשינו תשובה מי מעיד בנו אמר הש"י כו' אני עד הוא דכתיב עד כו'. ועיין בס' הפלאה בהקדמה פירוש המדרש. ולפ"ד רבינו י"ל דישראל צריכים להעיד עליהם יודע תעלומות ואמרו כנ"י מי נתן לנו רשות לייחד הש"י לעדות אמר הש"י אני נותן לכם רשות:

הלכה ט או נחלו. הכ"מ כתב משנה בב"ק. והרב הגאון מו"ז מהרי"ו ג"כ כתב דצ"ע דשם לא נאמר כ"א בחובל אבל לא בגוזל הרי בפ"ה מהל' חובל המזיק כתב רבינו אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק ממונו ע"ש. וכתב שכבר הרגיש בזה בסמ"ע סה"ל סי' ס"ז בסתירת דברי רבינו. ועיקר התירוץ המזיק ממון בהשיב הגזילה נתכפר לו אע"פ שלאוי והגון לבקש מחילה אבל אין כפרה מעכב משא"כ בחובל בגופו הכפרה מעכב עד שירצה את חבירו, ומהיכן למד רבינו שיצטרך פיוס לגבי ממון אע"פ שאינו מעכב את הכפרה למד רבינו מהא דאמרינן בב"ק דף ס' גבי עובדא דדוד הגזל ישיב רשע גזלה ישלם אע"פ ששלם רשע הוא והיינו כ"ז שלא פייס את חבירו עכ"ל:

הלכה ה שכל ישראל י"ל חלק לעוה"ב. עיין מ"ש פ"ז מהל' דעות הלכה ג':

שם הלכה יד בכ"מ ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שנו יאמרו שאין לכם חלק לעוה"ב. וכתוב בגליון פירוש מפניים להר"מ גר"ש כל ישראל כו' הגהת מהרי"ו פיק וז"ל פליאה וחדוש שלא ראה דהכי איתא בירושלמי ס' אין דורשין אמר ר"י המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב ועיין מ"א סימן קנ"ו. ורבינו השמיט פה הא דתקן בר"פ הלק אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וכתב בכנה"ג שהוא תמוה דודאי הלכה כאבא שאול כדמשמע בס' לפני אידיכן דף י"ח וע"ש בתוס':

פרק ז הלכה ה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. עיין כ"מ ודבריו נ"ע דמשם לא מוכח כ"א שמקרב את הגאולה אבל לא דאין נגאלין אלא בתשובה וכענין שאמר זכו אחישנה. ונגלה דברי הכ"מ אמרתי דדברי רבינו לקוחים ממה דאמר רב בסנהדרין דף צ"ז כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, כ"כ בהגהות הגאון מהרי"ש ז"ל:

בריך רחמנא דסייען לגמור ספר ראשון והוא ספר המדע:

הלכות קריאת שמע

פרק א הלכה א פעמים בכל כו'. בגמרא דף כ"א פליגי אי ק"ש מן התורה או מדרבנן ובמס' סוטה דף ל"ב ע"ב בתוספות ד"ה ורבי האריכו הלכה כמאן ובש"ע סימן ס"ז הכריע הלכה דק"ש מן התורה שכן הוא מבמעות רבינו פה והרי"ף והרא"ש דהכי משמע רהיטת הסוגיא בהרבה מקומות. ורבינו יונה בסירקין כתב אפילו למ"ד ק"ש דרבנן עכ"פ מחוייב לקרות איזה דבר מן התורה וחייב לקרותה דוקא בזמן שכיבה וקימה ולפ"ז נדחים כל הראיות. ועיין בטו"ח בא"ח סימן א' שכ' דע"כ מוכח דקיי"ל כמ"ד ק"ש מה"ת מהא דתנן פ"ק דשבת מ"ב מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ומוקי לה בגמרא שם דף י"א בחברים העוסקים בתורה וק' מ"ש ק"ש מתפלה והא שם בעוסקים בתורה מיירי ואזדא לה סברת ר"י וא"כ הא ק"ש נ"כ דרבנן כמו תפלה ע"ש שדחק ליישב אע"ג דק"ש דרבנן מ"מ כיון דקבלת מלכות שמים היא מפסיקין ע"ש וכבר כתבתי בחיבורי שלום ירושלי' דנעלם ממנו לפי שעתו סוגיא הירושלמי בשבת דסבר לה למ"ד ק"ש דרבנן בחרין פתרי אמר ר' בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע ועוד ק"ש מגו דאיתן נגהר פירוש דבר מועט הוא מש"ה מפסיקין עיין שם בספ' הנע"ב שם האלכתי. ולענ"ד נראה דמשמע בירושלמי כ"פ דקיי"ל כמ"ד ק"ש מן התורה דגרסינן שם דף א' תני הקורא קודם לכן פי' קודם נ"ה לא יצא ומק' שם וקודם לכן לאו ספק הוא פירוש דהא עכ"פ הוא בה"ש ואמאי לא יצא וקאמר זאת אומרת ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא הרי להדיא דבתא דתלמודא בירושלמי הוכיח מברייתא דספק קרא ק"ש חוזר וקורא והיינו משום דק"ש מה"ת:

ודע אף דסתמא דתלמודא סבר כמ"ד ק"ש מן התורה מ"מ מוכח ליישב למ"ד ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא הך ברייתא והרא"ש כתב שם בתוספותיו דמוקי לה כר"י דאמר בה"ש כהרף עין ולדידיה ודאי דלא יצא דהא קרא ביום. והנה פי' זה נכון למ"ד דבה"ש דר"י הוא כה"ע קודם נ"ה אבל למ"ד בירושלמי שבכל חד מיל ספק הוא אי הפתא הוא בה"ש דר"י או לא א"כ עדיין למ"ד ק"ש דרבנן יצא בקרא קודם לכן וע"כ מ"ד ספק קרא אינו חוזר וקורא לא ס"ל הכי ור"מ דבבלי ג"כ ס"ל כהך מ"ד דהא אמרינן בפ"ק דף ב' ע"ב דר"מ השיב לר"י מי סברת אנא בה"ש דידך קאמינא אנא בה"ש דר"י קאמינא ואי ס"ד דמספקי' בכל שיעורא דר"נ אי הפתא הוא בה"ש דר"י אכתי קשיא והלא כהנים מבע"י הם טובלים:

ובזה אפשר לומר דהא דאקשיה ר"י לר"מ ולא אסיק אדעתא אוקי כר"י ס"ל אלא דהיה סבר דר"י ספוקי מספקא ליה אימתי הוא בה"ש דידי' ולפי מה דמשמע בירושלמי דוקא בה"ש דר"נ מספקא ליה דהוא חד מיל ובזה אפשר ליישב לשון רש"י שם מ"ש בה"ש דר"י חד מיל ועיין שם בהגהות הגאון רש"ז ודו"ק:

ולענ"ד נראה דמ"ד דס"ל ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא ס"ל דאינו קורא בברכות משום דספק דרבנן להקל וא"כ אינו רשאי לברך משום חששא דל"ת את שם כו' מפא"כ הפרשיות ודאי דצריך לקרותן דהוי ספק דרבנן באיקבע איסורא ודמי לספק איסור דרבנן באיקבע איסורא דכתב הש"ך ביו"ד סימן ק"י דאזלינן לחומרא גם מדרבנן ומקורו מדברי התוספות בפס' פסחים דף ט' ע"א לחד אוקמא וע"ש. והך ברייתא דקתני לה הקורא קודם לנ"ה לא יצא מוקי לה דלא יצא וחייב לקרות מיהא הפרשיות של ק"ש אבל בלא ברכות דאין הברכות מעכבות ומ"ד ספק קרא ק"ש חוזר וקורא פירוש אפילו בברכות משום דס"ל ק"ש מה"ת וחייב לברך נ"כ וכמ"ש הרמב"ם בס"ב מה' ק"ש. ואפילו את"ל דמ"ד אינו חוזר וקורא קאי אפילו על הפרשיות י"ל משום דאיכא למימר הגם דחיובא ודאי רמי עליו מ"מ ספק זה דקרא ג"כ מיחשב כודאי דחזקה עשה כרגילתו דרגיל הוא בכל יום לקרות ק"ש שחרית וערבית ודמי קצת למ"ש הט"ז ביו"ד סי' ס"ט באשה ששכחה אם עשתה הדחה ע"ש. וכ"ז שייך בספק אם קרא או לא אמרינן מסתמא עשה כרגילתו אבל בקרא קודם לנ"ה בבה"ש דספיקא דממילא הוא ואיתחזק חיובא אין ספק מוציא מידי ודאי וחייב לקרות מספיקא בלא ברכות דאין מעכבות: שוב ראיתי למוסף דורנו הרב הגאון בספר גלי"ת דקשיא ליה עליה דמ"ד ספק קרא ק"ש

קריאת שמע אינו חוזר וקורא הא אין ספק קריאה מילתא אחרי ודאי חיובו והביא שם לדברי הש"ך בכללי ס"ס כלל כ' והאריך בקושיות והביא ראיה מפלא קושיא זו לחלק בין הדברים באיסורי דרבנן אי יש לו עיקר מן התורה אז ספיקו להורות בחזקת איסור ואי עיקרו דרבנן אז ספיקו להקל גם בחזקת איסור ולענ"ד אין מכאן ראיה כלל וכמ"ש ואין להביא ראיה מהא דמיקרי חליודא ביצה דף ג' ע"ב אלא א"א משום גזירה ספיקא דרבנן הוא ולהקל ומאי קושיא דילמא מיירי הא דספיקא באיתחזק איסורא וביותר לפי שיטת המרדכי דסובר דהא דמחמרינן בספיקא דרבנן בדשיל"ת הוא דוקא באיתחזק איסורא וא"כ ביצה שנולדה מיקרי איתחזק איסורא ע"ם מילתא בשעתא דמוקמינן לאם בחזקת שלא הולידה עדיין והבאתי דבריו בריש ביצה בחיבורי ש"י וא"כ צ"ל לשנויי משום דשיל"מ הא בכה"ג לפי הבנת הש"ך בכל איסורא הגם דבר שאין לו מתירין ג"כ מחמרינן בספיקא היכא דיש לו חזקת איסור א"ו דז"א אלא ביש לו עיקר מה"ת אבל בדבר שאין לו עיקר מן התורה לא מחמרינן גם היכא דהוכח חזקת איסור ובדשיל"ת מחמרינן אפילו היכא דעיקרו דרבנן וא"כ יש ראיה לדברי הש"ך. דז"א די"ל דימשום דנתערבה באלף כולן אסורות מיקריא לה בטעמא דדשיל"מ ובאמת מדברי המרדכי משמע דלא כהש"כ ואין כאן מקומו להאריך בפרט הזה. ועוד נראה להביא ראיה דק"ש מן התורה מהא דאוקי בירושלמי מתניתין דפרק ג' בעל קרי מהרהר בלבו דקאי על הברכות אבל ק"ש עצמה קורא בדיבור משמע דק"ש מן התורה דע"כ לא כתב הרשב"א בחי' להתיר אפילו למ"ד ק"ש ובקיצ קבלת מלכות שמים כ"א להרהר אבל לא בדיבור ממש ועיין מ"ש לקמן בס"ד ת"ו נראה דק"ש מן התורה וכמ"ש הרמב"ם, קצת משמע שם ברמב"ם דכל ג' פרשיות הם מן התורה ובספר"ח ריש הלכות ק"ש האריך בזה וא"כ כיון דק"ש מן התורה תש"ה הביא הטור סימן ס"ה הך ברייתא דירושלמי הקורא ק"ש לא יצא ומ"ש הטור שם בשם רב כלבוי והביא ג"כ בש"ג הקורא ק"ש קודם לכ"ה אם נתכוין לכך לא יצא י"ח ואם לא נתכוין וטעה וכו' נע"ק למה לא פירש בירושלמי גם לשון הברייתא הכי בקורא במתכוין ואף דכתב כן לדידן דקיי"ל דעבד כמר כו' דילמא גם הברייתא הכי ס"ל ועיין בתוס' ר"פ תפלה השחר :

וכיון דקיימ"ל ק"ש מן התורה א"כ בספק אם קרא חוזר וקורא עם ברכותיה כמ"ש הרמב"ם וכתב הספר"ח בהלכות ק"ש דיש לדקדק בזה ממ"ש הרמב"ם בהלכות מילה פ"ג קטן שנולד כשהוא מהול וכן אנדרוגינוס אין מברכין עליהם וכ"כ עוד בפ"ו מהלכות סוכה טומטום ואנדרוגינוס אין מברכין ליסב בסוכה מפני שאין מברכין מספק אלמא אפילו במידי דעיקרו מדאורייתא כיון דברכות דרבנן אינו מברך וא"כ קשה טובא איך כתב כאן בק"ש דחוזר וקורא הברכות ג"כ וכתב החילוק האמתי בזה כמ"ש בכנה"ג שלא כתב הרמב"ם ז"ל גבי סוכה ומילה אלא מפני שנולד הספק בגוף המצוה אי מיחייב או לא כגון כוי וטומטום ואנדרוגינוס שנולד הספק בעיקר החיוב אבל היכא דהיכא חיוב ברור כמו הכא גבי ק"ש וכן בספק נטל לולב וכיוצא דאתיליד ספיקא בתר דהיכא היוצא חייב לברך ברכה הראויה לכל דבר עכת"ד ושיים שם הם אזנך וקבל האמת שהחילוק מוכרח לדעת הרמב"ם ואין לנטות ממנו ימין ושמאל ע"כ : ובזה יש ג"כ מקום לחלק מה שכתב בס' בני חיא כרי"ה שהוא לנו מרגניתא טובא' הרב הלבוש בא"ח סי' סו"ב היכא דיש ספק ספיקא חייב לברך ואין כאן הספה דלא חסא כגון אנדרוגינוס לברך על ציצית דהוה ספק א' אולי הוא זכר וא"ת"ל שהוא נקבה דלמא הלכה כר"ש דנשים ג"כ מברכות על מ"ע וכס' ל"ח הלק עליו כיון דיש כאן ספק ל"ח מה לי חד ספיקא מה לי ספק ספיקא וכתב הוא דמשמע מדברי הת"ה בסיכת הלבוש דהאי כתב מי שמסופק אם ספר לילה אחת או לא רשאי לספור בברכה דיש ספק ספיקא חדא דילמא ספר ועוד אולי הלכה כאותן שיטות דכל לילה מצוה בפ"ע הוא ע"ש וא"כ הרי דגבי ספק ספיקא מברכין ולפי דברי הס"ת אין הנדון דומה דשם גברא בר חיובא הוא וכיון דהיכא ספק ספיקא מברך משא"כ בנדון הלבוש דהספק הוא בעיקר המצוה ובאמת עיקר מחלוקת זה אי בס"ס רשאי לברך אפילו בדבר דרבנן יש לתלות בפלוגתא אי ספק ספיקא מותר מטעם רוב או לא ואין כאן מקומו להאריך ולא באתי אלא לעורר לב המעיין ועיין עוד בס' בני חיית בא"ח סימן ר"ז

הלכה ג שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כו'. כן הוא במתניתין אמר ראב"ע ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות כו' כתב בחי' רשב"א בשם הראב"ד דגם רבנן מודים דצריך לקרות יציאת מצרים בלילה אלא דאין החיוב כ"א מדרבנן וראב"ע סובר דמה"ת מזכירין גם בלילה ולזה אמר עד שדרשה בן זומא מקרא דהוא מן התורה והביא ראיה לדבריו ע"ש. והוא ז"ל תמה עליו דאיך יפרנס לדבריו מה דאמר ראב"ע לא זכיתי שתאמר מאי נ"מ היה לו בזה כיון דעכ"פ הא מזכירין יציאת מצרים בלילה אי הוי מדרבנן או מן התורה. ונראה לענ"ד ע"פי מה דאמרינן בר"פ תפ"ה בפלוגתא דר"י ורבנן תפלת המנחה עד הערב ור"י אומר עד פלג וקיימ"ל דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ופשטא דמילתא משמע דספק הלכה היא ומפי"ז נתקשה הרב בשו"ת שא"כ סימן סו"ב על הרמב"ם שפסק זמן הקרבת תמיד בכל יום וכן בהלכות ק"פ דבדיעבד כשר עד נ"ה אמאי הא ספיקא הוא ובשל תורה להחמיר ע"ש. ובאמת י"ל דלק"מ דהרי כתבו התוספות דף כ"ז ד"ה ת"ש כו' ובהאי דפלג המנחה נמי משום דעבד כמר כו' משמע דגם הנא דמהניתין הכי ס"ל ולכאורה קשה טובא א"כ למה תני רבי לפלוגתא דר"י ורבנן במס' ברכות לענין תפלה ולמה לא הביא פלוגתא זו במס' מגילה פ"ב גבי האי דתנן דבר שמצותו כל היום כו' הו"ל להביא פלוגתא דר"י ורבנן א"ו דקים ליה לתנא דקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים וכרבנן ועד נ"ה יום הוא לכל מילי וכל מצות של תורה שזמנם ביום אם עבר ולא עשה כל היום זמנו עד נ"ה וכן דבר שמצותו בלילה צריך להיות דוקא בלילה ממש ולא הביא רבי מחלוקת זה אלא לענין תפלה דהוא מדרבנן דאף לשיטת הסוברים דתפלה מן התורה הוא בפ"א ביום מיהו שני באיזה זמן שיהיה ובדרבנן קיימ"ל דעבד כמר עבד ודעבד"ע וא"כ שפיר עולה פסקי הרמב"ם :

השלה מזה לענין הלכה בדבר דרבנן יוכל לסמוך על ר"י דאחר פלג המנחה כבר הוא לילה אבל בדבר שהוא מן התורה צ"ל בלילה ממש וכרבנן דעד נ"הכ יום הוי וא"כ בי"מ לרבנן דאיכו מחוייב כ"א מדרבנן אם כן רשאי לקרות לאחר פלג כדרך שמתפללין ערבית אבל כיון דדרש בן זומא דהוי מן התורה אם כן אינו רשאי לקרותו כ"א בלילה ממש והמתפלל ערבית מבע"י צריך לקרות יציאת מצרים בלילה ושפיר אמר ראב"ע ומדייק בלשונו ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות פירוש בלילה ממש אחר נ"ה ושפיר מיושב פירוש הראב"ד ולישנא דמתניתין דייקא כוותיה :

שוב מצאתי ברבינו יונה בר"פ שכתב כדברי לחלק בדבר דאורייתא שצריך להיות אחר נ"ה דוקא ובדבר דרבנן יוכל לסמוך על ר"י לאחר פלג המנחה אלא שכתב שם די"ש מפרשים כיון דלא נפיק אלא מדרשא דכל שפיר רשאי לקרותו אחר פלג ונ"ע עליו דהא מכ"ל ואף אם דעתו כן מ"מ הראב"ד חולק בזה וסובר אע"ג דמדרשא נפקא הוי כשל תורה ממש והדברים ברורים :

הלכה ד הקורא ק"ש כו' אומר בלחש כו'. אע"ג דאמרינן בגמרא פסחים אר"א התקינו שיהו אומרים בקול רם מפני תרעומות המינין מ"מ עכשיו בזמנינו ליכא חששא דמינין כלל. ועיין בטור או"ח סימן א' כמ"ש לומר עשרת הדברות בכל יום ובתשובות טור :

הלכה ז כל המשנה ממטבע כו'• וכן הוא בהלכות ברכות פ"א הלכה ה' ובגמרא ברכות דף מ' ע"ב ת"ר כתנאי ראה פת ואמר כ"כ פת זו ב"ה שבראה יצא ר"י אומר כו' דברי ר"מ ר"י אומר כל המשנה ממטבע שט"ח בברכות לא י"ח א"כ רבינו פסק בר"י ולא כר"מ. ונראה דהא דאמרינן שם בנימין רעיא כריך רפתא ואמר בריך מריה דהאי פתא ואמר רב יצא היינו אליבא דר"מ אבל לר"י לא עדיף בריך מריה דהאי פתא מהא דאמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה דלא יצא אליבא דר' יהודה וכן הא דאמרינן פרק הרואה דף נ"ד ע"ב דא"ל בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא ואמר להו ר"י דספרתון יתי מלאודויי ר"י הוא תלמידיה דרב וכרב ס"ל הלכה כר"מ אבל לדידן דקיי"ל כר' יוסי בחמת לא יצא ידי ברכת גומל באמירת בריך רחמנא כו' וכן לא יצא באם אומר על הפת כמה נאה פת זו וכו' וכן באמת לא העתיק רבינו להלכה הך דאמר כמה נאה פת זו והך דבריך רחמנא דיהבך ניהלן ובטוש"ע או"ח סימן קפ"ז שהעתיקו להך כמה נאה פת זו כו' ובסימן רי"ט דבריך רחמנא דיהבך ניהלן הם לא העתיקו הך דכל התשנה ממטבע שט"ח ובזה סרה קושי' הרמ"ך שהביא הכ"מ מעל רבינו ונ"ע שלא העירו בזה מפרשי הטור והרמב"ם. והא דמקשה בגמרא מאי קמ"ל עיין בס' נל"ח שם :

הלכה ח הקדיש כו'. עיין בכ"מ ועיין בחי' רשב"א במתניתין בשחר מברך שתים לפניה וכו' דסובר דברכת אהבה רבה ואהבת עולם לא מיקרו ברכה הסמוכה והא דקרי לי' ברכה י"ל לפי מ"ש הב"ח בשם מהר"י פאלק דדבר זה שכל ברכה שאין בה שם ותלכות לא נאמרה כ"א בברכת פירות וברכת המצות אבל לא בברכת השבח והודית הדבר דהא בי"ח ברכות לא נזכר מלכות והכ"מ סובר כמ"ש התוספות דף מ' דאלהי אברהם היינו מלכות וכל ברכות שלאחריה מיקרו ברכות סמוכות וא"ל מלכות ודו"ק ועיין בתשובת רשב"א שנשאל ג"כ קושיית הכ"מ :

הלכה ט אי זהו זמן ק"ש כו' עד חצי הלילה כו'. מתני' ריש ברכות וחכמים אומרים עד חצות כו'. עיין רבינו יונה די"מ דרבנן עבדו הרחקה אם לא קרא שוב לא יקרא עוד דיש כח ביד חכמים לעקור מ"ע מן התורה בשב וא"ת וי"ת דלא עבדו רבנן הרחקה כ"א לכתחילה ולפ"ז ר"ג דאמר עד עלות השחר סובר דלא עשו הרחקה כלל אפילו לכתחילה אבל לפי פירוש הא' א"כ י"ל דר"ג לא פליג כ"א משום דשמיע ליה לת"ק דסובר דעשו הרחקה גם בדיעבד והוא חולק בזה וסובר דבדיעבד זוכה עד שיעלה עמוד השחר אבל מודה ר"ג דלכתחילה לא יקרא אחר חצות משום הרחקה ובזה פי' הב"ח הא דאמר בגמרא דף ח' ע"ב אמר ר"י א"ש הלכה כר"ג פי' דהרחקה אינו כ"א לכתחילה וזה הוא שיטת הרמב"ם דפסק ע"ח אע"ג דבגמרא אמר הלכה כר"ג והב"י דחק עצמו לייסב בסימן רל"ה ומביאו בתוי"ט ועיין בגמרא בהא דאמר ור"ג מי קאמר ע"ח לפירוש הב"ח נע"ק •

והנה היה נראה ביסוב דברי הרמב"ם דסובר כפירוש הב' דחכמים ור"ג פליגי אי עבדי הרחקה כלל ולמ"ד ק"ש דרבנן מסתבר טעמיה דר"ג ולמ"ד ק"ש מן התורה שורת הדין נותן לאיעבד הרחקה לד"ת ומסתבר טעמייהו דרבנן וא"כ ר"י א"ש דאמר הלכה כר"ג אזיל לשיטתיה לפי מה דגרס הרי"ף והרא"ש ברכות דף כ"א ע"א אמר ר"י א"ש ספק קרא ק"ש כו' אינו חוזר וקורא משום דס"ל ק"ש מדרבנן משום הכי פסק כר"ג והרמב"ם דס"ל להלכה דק"ש מן התורה כמ"ש לעיל וא"כ תש"ה שבק דברי ר"י א"ש ופסק כחכמים דלא"ד ק"ש מן התורה מסתבר כרבנן. אבל העיקר נראה לי כמ"ש הב"ח והחזיק בשיטת הי"מ דרבנן עבדו חיזוק אפילו בדיעבד דהכי משמע פשטא דברייתא דף ד' הכמים עשו סייג לדבריהם דתלת לדבריהם לא"ד ק"ש מן התורה קשה ולמ"ד י"ח ניחא דעשו סייג להרחקה דידהו אפילו לבטל המצוה •

הלכה יא עד סוף שלש שעות כו'. עיין בש"ג י"א עד ולא עד בכלל ואע"ג דמשמע בירושלמי עד סוף שלש שעות ס"ל להי"א דבדאורייתא אמרינן להותרא כדמשמע בריש' נדה דף נ"ח ע"ב והנן הא קיית"ל כמ"ד ק"ש מן התורה ודעת הרמב"ם וכל הפוסקים דלפי מה שכתב הכ"מ בהלכה י"ג דזמן ק"ש מן התורה זמנה כל היום וזמן דשלש שעות אינו אלא מדרבנן א"כ שפיר י"ל דעד ועד בכלל •

הלכה יג ומברך לפניה ולאחריה כל היום כו' וי"א עד חצות. ומסקנת הש"ע או"ח סימן נ"ח כרבינו האי עד ד' שעות ודעת רבינו שכל היום זמנה חפני שסובר כמו שכתב הכ"מ דק"ש זמנה כל היום מן התורה כמו דדרשינן בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים כן ה"נ דרשינן ובקומך כ"ז שבני אדם עומדים והא דקשה ע"ז מהא דאמר בגמרא דף י"א א"כ ניתא קרא בבוקר ובערב ומאי קושיא הא בוקר ודאי דלא הוי כל היום ע"ש, ולענ"ד דאדרבה משם ראייה לדברי הכ"מ דלכאורה קשה למה לא משני הגמרא הך קושיא על ב"ה אלא נראה דב"ש לטעמייהו דס"ל כר"א עד אשמורה ראשונה דר"א תלמידי דב"ש וכמו שכתבו התוס' בפרק מפילין בשם הירושלמי וא"כ דרשי בשכבך כל זמן שבני אדם הולכים לשכב א"כ גם ובקומך הכי משמע שפיר קאמר ניתא קרא בבקר כו' וב"ה כחכמים ס"ל דדרשי כ"ז שבני אדם שוכבים וא"כ באמת מה"ש לא הוי למכתב בקר כקושיית מ"ח. ועי' בח"ר דלאו דוקא קאמר לכתוב בקר וערב אלא יום ולילה ועי' ר"פ תמיד נשחט :

ודע יודע דענין השעות האלו האריכו האחרונים אי חשבינן להו שעות זמניות ורובם הסכימו כן כמ"ש הרע"ב והרמב"ם בפי' המשנה ריש ברכות דחשבינן לשעות זמניות וכ"ה עיקר לדינא ועיין בספר עטרת ראש הארוך ביאור ונספר להם שמים ראיתי שכתב וז"ל ואספר עד שעה שמכה זוג המקשקש בזמנינו ס' רשאי עדיין לקרות

הברכות

בברכות ולא הספיד הברכות אליב׳א דכ״ע. ונראה לתלות דבר זה במחלוקת הלבוש והמפ״מ שהבאתי דבריהם בהלכה א׳ אי אמרינן במקום ס״ס ספק ברכה להחמיר שיברך ה״נ איכא ספק ספיקא דחשבינן לשעות זמניות או לא ואפילו לא״ל דחשבינן לזמניות דילמא קיימ״ל כשיטת הסוברים עד הנץ לא הספיד הברכות וא״כ לפי מאי דמסיק בספר בני חייא לברך במקום שיש ספק ספיקא א״כ כל אדם רשאי לסמוך על זה שלא להפסיד הברכות :

פרק ב הלכה א הקורא כו׳ בפסוק ראשון כו׳ והשאר כו׳. עיין בכ״מ מה שהקשה על רבינו הא אפילו למאי דהוי ס״ד לת״ד א״צ כוונה קורא להגיה לא יצא וכ״ש לדידן ע״ש מ״ש והיא המוסגם וקצת דוחק. ולי נראה דרבינו הכי מפרש גם להס״ד בשאר אפילו קורא להגיה נ״כ יצא דהגה דעת רבינו בהא דתני בברייתא שמע ישראל וגו׳ צריך כוונה הלב דברי ר״מ הך צריך פירושו דלא יצא אפילו בדיעבד ואין כן דעת הרשב״א בחידושו אלא פירושו דצריך היינו לכתחילה ורבינו דחק ליה לפרש דלא כהרשב״א משום דלשון הברייתא משמע הכי כיון דדריש להו מקראי. והנה הרשב״א הקשה בחידושיו מאי קשיא לתלמודא ש״מ מצות צ״כ דילמא מיירי מתני׳ בפסוק ראשון ולכ״ע צריך כוונה ותי׳ בדוחק ע״ש והר״ס ז״ל היה מפרש דס״ד דתלמודא כיון דלא ידע מהברייתא דר״מ ורבנן הגם דנולד הסברא פסוק ראשון ודאי דצריך כוונת הלב דהיא עיקר קבלת מלכות שמים אבל היה ס״ל דבדיעבד יצא וכמו דס״ל להרשב״א לפי האמת ומעתה שפיר קא קשיא ליה כא במתני׳ קתני אם כיון לבו יצא דמשמע מינה אם לא כיון לבו א״י אפילו בדיעבד ושפיר קאמר ש״מ מצות צ״כ דאל״כ אלא דבשאר מצות א״צ כוונה א״כ די לנו לומר בק״ש דלכתחילה בעי׳ מיהת כוונה אבל לא לעכב בדיעבד והגמרא משני דמש״ה קתני במתניתין לשון יצא דאיירי בקורא להגיה מפא״כ אם קורא בתורה כדרכו באמת יצא בדיעבד וכ״ז בפסוק ראשון ובשאר אפילו להגיה יוצא בדיעבד דמזה לא איירי מתניתין אבל להמסקנא דידעו מברייתא דסובר כר״מ דפשטא דלישנא משמע אפילו בדיעבד כמ״ש וא״כ שפיר פירש רבינו דבפסוק ראשון אפילו בקורא בתורה כדרכו נ״כ לא יצא בדיעבד אבל בשאר אפילו קורא להגיה יצא כמו להס״ד וזה הפירוש נראה לי ברור בס״ד :

הלכה ב בין רוכבין כו׳. הכ״מ לא הראה לנו מקומו ונראה דלמד רבינו מהא דתניא בתוספתא והובא בגמרא ברכות דף ל׳ א״ר היה רוכב על גבי החמור והגיע זמן תפלה כו׳ רבי אומר ב״כ וב״כ יושב במקומו ויתפלל ואם בתפלה מקילין כ״ש בק״ש שם בד״ה ואסור לקרות ק״ש כו׳. סובר רבינו דמלת פרקדן סובל ב׳ פירושים על פניו ועל גבו וכן פירש בחידושי הרשב״א ורש״י שפירש שוכב על גבו ופניו למעלה עיין בסנהדרין דף פ״ה ע״א נהפך על גבו הופכו על מתניו שרש״י שהשוכב על פרקדן מגונה יותר א״כ דברי רש״י סותרין אהדדי ושני משה חילק בין אפרקיד ובין פרקדן ועיין בשו״ת שבות יעקב חלק שני ואפשר דגם רש״י כדעת רבינו ס״ל דמלת פרקדן סובל ב׳ פירושים אלא דסובר רש״י דאיסור קריאת שמע אינו אלא בשוכב על גבו :

הלכה ג והשאר קורא והוא מהלך. לכאורה שפת יתר הוא גם בתוספות דף י״ג ע״ב ד״ה על לבבך וכו׳ סיימו וכשיגיע לואהבת ילך לדרכו. ונראה דקמ״ל דלא הגם דמצד הדין א״צ לעמוד רק בפסוק ראשון מכל מקום לכתחילה הו״א דיעמוד עכ״פ עד על לבבך כמו שכתב הרא״ש משום שלא יהיה נראה כקורא עראי קמ״ל דליתא אלא דרשאי לילך לדרכו ככ״ל דלא כב״ח בא״ח סימן ס״ג שלמד ממה שסיים הרמב״ם והשאר דבא ללמדנו דמכאן ואילך אינו רשאי לעמוד דנראה כעושה כב״ש ולא נהירא :

הלכה ד עיין בתוספות דף ס״ז ע״א ד״ה הא שחולק על הרמב״ם :

הלכה ו בהשגת הראב״ד ורמיזא נמי במס׳ ברכות. היינו הא דתנן במתניתין דף ס״ז האומנין קורין בראש האילן כו׳ ופי׳ כשאר עסוקים במלאכתן והגיע זמן קריאת שמע קורין מיד כמו שפירש״י שמשמע אפילו בית שהוא מפסיקין :

הלכה ח עיין בכ״מ מ״ש בשם הר״ל מגות כו׳ לא שיקרא בלבו. פירוש דאם קרא בלבו לבד ולא הוציא בשפתיו הוי הרהור בעלמא ואנן קיימ״ל בדאורייתא הרהור לאו כד״ד כמו שכתב הרו״ה בסוגיא דהרהור כד״ד לדחות מי שרוצה לדמות פלוגתא דהרהור כד״ד לפלוגתא דר׳ יוסי ור״י אם לא השמיע לאזנו ע״ש, ובזה מתורץ דבירושלמי בפ״ב מקשה על הא דאמרינן הלכה כדברי שניהם להקל אמאי נ״ל הלכה דהא סתם לן תנא להקל מביאו בחידושי רשב״א ונראה דתלמודא דידן לא חש לקושיא זו דס״ד כיון דאנן קיי״ל הרהור לאו כד״ד א״כ אם לא השמיע לאזניו לא יצא קמ״ל כהילוכו של הרו״ה. כתב בכל״הג א״ח סימן ס״ב וז״ל השומע ק״ש ולא קרא יצא י״ח הרא״ש א״ח סימן ע״א ובסימן מ״ב כתב בשם הר״ס אלעקר ז״ל שלא יצא ועיין בהשגת הראב״ד על בעל המאור בס׳ הי׳ קורא הובא בס׳ תמים דעים סימן ר״ס וריא״ז כתב שאפילו הרהר בלבו יצא ע״כ :

הלכה יא הקורא כו׳ בסדר הפסוקים. המעיין ברש״י דף י״ג ע״א ד״ה מדברים כו׳ פירש ולא למפרע כגון ובשעריך ביתך מוזות דהיינו תיבות למפרע אבל פסוקים ליש לן בה. ונראה דע״כ לא כתב רש״י זאת אלא אליבא דרבי דדרש והיו בהווייתן יהיו ולמפרע נפקא ליה מן ה׳ דהדברים ודי לנו לאוקמי קרא על התיבות שיקרא התיבות כסדרן מיהא אבל רבנן דדרשי והיו שלא יקרא למפרע דמשמע והיו הדברים הכתובים בפרשה לקרותן כסדרן מודה רש״י לדינא דגם הפסוקים לא יקרא למפרע כדעת הרמב״ם וע״כ מוכח לומר כן דלמה נסב רש״י לפרש מלת למפרע אליבא דרבי ולא פירש מקודם בהא דאמרו רבנן והיו שלא יקרא למפרע א״ו כמ״ש : שם קרא כו׳ מפתקין אותו. ועיין בכ״מ מ״ש מה שאומרים בסליחות כ״פ שמע ישראל יש ללמדם שלא יאמרו וכן כתב בש״ע סימן ס״ב סעיף י״א וכתב המג״א אות פ׳ והב״ח כתב כיון שכל הקהל אומרים אותו ליכא קפידא ואשתמיטתי׳ גמרא ס״פ דסוכה שהיו אומרים אנו ליה וליה עינינו ופריך בגמרא והאמרינן האומר שמע שמע משתקין אותו והתם כולם היו אומרים אפ״כ כו׳ ע״ש. ולי נראה דיפה כיון הב״ח דכתב זאת לשיטת הרי״ף והרמב״ם דבקריאת הפסוקים לא הוי אלא מגונה ועיקר סברת מגונה היינו שנראה כמתלוצץ ויפה עולה סברת הב״ח דבצבור לא שייך מתלוצץ אבל מודה הב״ח בהומר מלה מלה וכפלה דמשתקין היינו דהוי איסורא א״כ אין לחלק בין ציבור ליחיד והא דמקשה הגמרא מן מלה עולה דמשתקין מקשה שפיר :

פרק ג הלכה ה מה שהקשה בכ״מ אמאי לא הזכיר רבינו שאסור לומר שלום בבית המרחץ עיין בספר לחם יהודה דטעם רבינו דלא קיימ״ל כהך גוני׳ דשבת מדאיתא בסוטה דף י״ד במת שמו של הקב״ה ופריך א״מ לא ימחה אלא מעין שמו משמע דזה אינו בזה כל שהוא שמו לא ימחה וכיון דאשכחן בס״ד דשבועות דלא מני שלום בהני שמות שאינם נמחקים משמע דס״ל דשלום אינו אלא כינוי ולא ס״ל לרבינו מה שכתוב בתוס׳ סוטה דתני ובייל ועיין פר״ח או״ה סימן פ״ה דהר״מ ס״ל דסירות הברייתא שלום היינו דוקא בשם אבל שלום לחודא לית לן בה ועיין בברכי יוסף סימן פ״ד מש״כ בזה ודע״ג :

הלכה ז עד שאם זרקה תפסק. עיין כ״מ וכתב הר״ן בפירא בגיון אלפסי דהסברת היא כרש״י אלא דקשה אמאי פסק הרמב״ם לקולא ע״ש. ואפשר דס״ל דפלוגתא אינו אלא בדרבנן דמדאורייתא כ״ע מודים כיון שקרמו פניה לא אסרה תורה ולאיסור לדבר דלא צריכין דכ׳ אמוראי אליבא דרב דהא דאמר ר״י משמיה דרב צואה כיון שקרמו פניה שריא מדאורייתא והא דאמר רבה בר״ה משמיה דאפילו כחרס אסור היינו מדרבנן ועפי״ז י״ל היטב פלוגתא דר״י ואביי וכיון דמדרבנן שפיר פסק הר״מ להקל :

הלכה ח כמה ירחק כו׳ ד׳ אמות כו׳. ומוכח בירושלמי פ״ד דעירובין הלכה א׳ דאמרינן שם מי שיש לו ד׳ אמות כשהוא נפנה נפנה מן הצד וכשהוא מתפלל מתפלל לוכסון שיהיה רחוק מן הצואה ד׳ אמות שבלוכסון הם ה׳ אמות וג׳ הומשין ולענין שבת נותנים לו ד״א הן ואלכסון ש״מ שא״צ להרחיק ד״א ואלכסון אלא ד״א ואפילו בלוכסון כגי ד׳ אמות ועיין בס בק״ע ד״ה מתפלל :

הלכה י נותן רביעית מים כו׳. עיין בכ״מ ועיין בטו״ח א״ל סימן ק״ב דסובר דאם מי רגלים הוא פחות מרביעית סגי ברוב מים לבטל :

הלכה יב ריח רע כו׳ מרחיק ד״א. בגמרא דף כ״ה ע״א פליגי ר״ה ור״ח ונראה דכ״ע מודים דמן התורה א״צ להרחיק כ״א ד׳ אמות ממקום הצואה דנפקא מקרא מהיה מחניך קדוש כמ״ש בחידושי רשב״א וד״א של אדם מיקרי מחנהו אבל ד״א ממקום שכלה הריח אינו אלא הרחקה מדרבנן. ולפי״ז א״ל דגבי מי רגלים כ״ע מודים דא״צ להרחיק אלא ד״א ממקום מי רגלים גם עם הריח כיון דלא אסרה תורה אלא כנגד העמוד ובזה א״ל דדעת הש״ע כן שכתב בסימן ע״ח דאם נפלו מי רגלים בארץ צריך להרחיק ד׳ אמות ולא הזכיר ממקום שכלה הריח כמו בסימן ע״ט גבי צואה ודוחק לומר דמן הסתם אין במי רגלים סרחון יותר מד״א. ולדברינו יש לומר דגבי מ״ר מודה ר״ה. וכתב הסמ״ג דהלכה כר״ח הואיל ותניא כוותיה והקשה הא״ר בסימן ס״ט אמאי צריך לטעם זה הא בלא״ה הלכה כמחמיר כמו שפסק הוא גופי׳ בדין צואה על בשרו והוא נמי פלוגתא דר״ה ור״ח ולפמ״ש ל״ד דהתם בדאורייתא פליגי אזלינן לחומרא והכא בדרבנן פליגי דמה״ת כ״ע מודים וא״כ ה״ה דאזלינן לקולא וצריכין לטעמא דת״כ וזה הוא טעם רבינו דפסק כר״ה וק״ל :

הלכה יד היה קורא לא יניח ידו ע״פ כו׳. בגמרא איכא תרי לישני ורבינו פסק כל״ב ול״ע אם הולך במבואות ואם לא יקרא ק״ש יעבור הזמן אם מותר לסמוך על האי מ״ד להניח ידו על פיו ויקרא ואע״ג דקיימ״ל מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק״ש מוטב שיעבור זמן ק״ש כמבואר בש״ע סימן פ׳ והוא מתשובת הרא״ש ש״ה דהגוף אינו נקי מפא״כ הכא דהגוף נקי וגם נראה דבהולך לא מקרי ד״א מחנהו דה״ע דמ״ד דמניח ידו על פיו. והיה נראה להו״ל דמותר בכה״ג להניח ידו ע״פ מהא דאמריק בגמרא דף כ״ד ע״ב אמר רבי מיש׳ בר בריה דריב״ל כו׳ וגי׳ הרא״ש ובה״ג משמיה דריב״ל ואם כן קשה הא ריב״ל סותר עצמו והא לעיל מיניה אמר ריב״ל מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע ולפ״ז יש לומר דהא דאמר מנית ידו ע״פ איירי בכה״ג אבל אם עדיין לא עבר זמן קריאת שמע בזה איירי ראיה מקראי דצריך להפסיק ול״ע לדינא :

הלכה יח ואם היה ישן עם אשתו. עיין בכ״מ שהיה לו גי׳ התוספות וגי׳ רש״י מלחה התוספות חדא דאשתו לא מיקרי ב״ב ועוד כו׳. ואפשר להאין בעד רש״י דודאי מש״כ התוספות דלא מצינו אשתו מיקרי ב״ב צ״ע דמוכח במתניתין פ״ב דמעשרות מ״א דאשתו בכלל ב״ב ומצאתי שכבר הרגיש בה הפ״ח בלקוטיו וגם לפי מה דנראה שם מפירוש רש״י ד״ה ואם היה ישן במטה דהוי׳ לפני רש״י הגי׳ בני ביתו ולא גרס בניו וכן העתיק בתוספות שם א״כ יש לומר דרש״י גם כן ס״ל דברייתא אחרת היא וברייתא כתמונה דתני גם כן בניו א״כ שפיר י״ל דב״ב לאו היינו אשתו דאל״כ למה פרט בניו הלא המה ודאי בכללא דב״ב אלא ש״מ דלאגלויי אתי דכ״ב דקתני הכא היינו אחרים אבל בברייתא שניי׳ דלא תני בניו כ״א בני ביתו ודאי גם אשתו בכלל בני ביתו ודו״ק :

פרק ד הלכה א לפיכך תקן כו׳. עיין בר״מ פ״ו מהלכות סוכה הלכה ד׳ ובהמ״מ שם שכתב דיש מ״ם והוא שיהיה בענין שאם ישנו בסוכה יתבטל קצת מאותו מצוה ול״נ כן מדברי הגאונים ולא מדברי רבינו אלא בכל גווני כסירים כל זמן שעוסקים במצוה ודלא כמו שכתב הרמ״א באו״ח סימן ל״ח סעיף ח׳ וע״ש במג״א אות פ׳. ונראה לענ״ד ראיה לדברי הרמב״ם דבגמרא ברכות דף י״א ע״א מקשה הגמרא מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה ומקשים המשפלים א״כ ל״ל קרא דהא מסברא ידעינן דהכי איצטריך קרא לפטורא ש״מ דסברא חיצונה הוא לחיובי ועי׳ בחידושי רשב״א שם. ולפי שיטת הרמב״ם י״ל דודאי הסברא חיצונה דאם אפשר לקיים שניהם דחייב ואם א״א אלא דצריך לפרוח סברא חיצונה דפטור א״כ קאמר שפיר הגמרא בלכתך בדרך ממעט עוסק במצוה גם באפשר לקיים שניהם דא״נ לפרוח דבא״א לקיים שניהם מסברא ידעינן דפטורים לפי״ז מקשה שפיר מנ״ל דאסור להורות נגד הסברא לקולא דילמא אתי להורות נגד הסברא לחומרא דהיינו גם כנצריך לפרוח דמסברא ה״א דפטורים קמ״ל קרא דחייב ומשני לכתוב רחמנא בשבת ובלכת כו׳ אפ״כ דהקרא לפטורא וע״כ גם לאין צריך לפרוח וכדעת הרמב״ם ז״ל :

הלכה ג פסול מקריאת שמע כו׳. הנה לדעת רש״י אך פסול אם רוצה קורא ואין כן דעת התוספות אלא דאינו רשאי להחמיר והרא״ש הקשה על רש״י מהא דאמריק בגמרא הכא חוץ לד׳ אמות אסור. ולאיסי לתוספת הדור בספר ביאור מרדכי שכתב דרש״י מודה בק״ש דמשום כוונה הוא דאסר רשב״ג לחתן להחמיר ע״ע משום דמיחזי כיוהרא גם באונן אסור להחמיר ולפ״ז הא דקאמר חוץ לד׳ אמות אסור קאי על קריאת שמע ואליבא דרשב״ג ע״ש. וי״ל לדבריו דרש״י פסק כרשב״ג דלא כהרי״ף והרמב״ם אלא כדעת הרא״ש. וגם לענ״ד טולא דבריו הקדושים י״ל דגבי אונן מודה רשב״ג דלא חשדינן ליה שהוא עושה לשם יוהרא אלא להגדיק מעשיו :

ולישב

ולייש"ב קושיית הר"ב על רש"י נלאה לי דהנה הא דתנן יוצא החלילין מקשה בירושלמי הא אפילו כיס נמי יהיב לנהוג תפילין הלא כגון דתני דא תני דא כ"ה הגי' לפנינו בירושלמי (ובחידושי רשב"א והרא"ה יוצא גירסא אחרת) וג"ל פירושו דירושלמי לפניהם דה"ל פריך הארג תנן דלאו דאי דדרים מקראי לאינון תזכור את יום וכו' א"כ תב"ה תני תפילין כהדייהו להוריה דכלן הוי דוגמת דתפילין דרך בתפילין אינו דאי להתמיד אף דכלן כן ורא דלא תני בהדיה אינו דאי רבים שיכא דגיברי היינה דלא שייך רק לבין כמיר ולעיכת רש"י ע"כ צ"ל הא כדאיתא והא כדאיתא דתפילין הוא גלויה. א"כ מייבב קושיית הרא"ש הא דקאמר הגמרא חוץ לד' אמות אסור קאי על תפילין וגם בלח"מ נמי גי' דידן נרפינן הון לד' אמות כמור ובלתי ככך כן היה גי' רש"י ומה דדחיק ליה לרש"י לכרם דלה כהירושלמי יש לומר דמשמע ליה לרש"י דגמרא דידן הולך ב"ה מדמקשה שם בגמרא מוטל לפניו אין כו' ורמינהו כו' ולפי מאי דס"ד דמקשה דוקא מוטל לפניו קשה ת"ש מוטל לפניו מהן ת"ל ולפירש"י ניחא דמוטל לפניו א"א להסיר סרדותו משא"כ כשאין מוטל לפניו וע"ש בלח"מ ודו"ק.

הלכה ח לא כשפה תקנה זו בכל ישראל כו' עי' בכ"מ דלא בטלו לתקנה מש"ה הסידים ואנשי מעשה אסר להם כח מהנין שלסול בעלמם וטובלים טבילת קרי ועיין בד"מ סימן פ"ה וכבר הרבו אסרי הזהב בו ודרשי כבוויות רזיו בירקח ירואת ה' טהורה היינו כבהיא בטהרה עומדת לעד וגו' ינתק קבר יראה והגם כאיתי להעתיק כה מה שכלאהו בכ"י רגאון התד מיוחד ירב מו"ה מהר"ם ה"ב שנדרם מהנהגי מעשה הנוהגין בטבילת קרי אם נמצא עליו דברים החוצצים וכן אם צריך לעיין קודם טבילה מדברים החוצצים וכלפל בהכמה והסכימה דעתו הבריה הוחיל ואינו אלא מנהגא א"צ להקפיד ע"ז ואינו חוצץ דמעוט המקפיד אינו הלא מדרבנן ומביא ראיה לאיסור מהא דאמרינן יבמות דף מ"ה ע"ב ההוא דהוו קרו ליה בר ארמאה ויקאמר ריב"ל מי לא טבל לקריו והנה בטבילת גרים אמרינן שם דף מ"ז דחוצץ כל דבר החוצץ בנדה וא"כ מה קאמר מי לא טבל לקריו הא לקרי אינו מבנית בדברים החוצצים ובטבילת גר לא תהני א"ו דגם לטבילת קרי מעכב כל דבר החוצץ בנדה טוב הביא שם מזה שהקשה לו הכם אחד ע"י דאכתי קשה הא ריב"ל גיכא המר בגמרא מאי טיבן של טובלי שחרין דדי בס' קבין א"כ איך אמר שם מי לא טבל לקריו הא לקרי לא צריך טבילה כלל. ולענ"ד דזה טעמא דהר"מ והרי"ף ז"ל דכירשו שם מי לא טבל לקריו כו' היינו כיון דהזינן דמקיימי מלוה א"כ ודאי דטבלו כתכבם לשם גירות עיין ברמב"ם פי"ג מהלכ' א"ב ובטור יו"ד סימן רס"ח וב"י שם ותפחת קושיא זו היתה הוכחה לפירושם. ואפשר דגם דעת התוספות כן דלא הקשו שם רק אנדה דבזה לא מסתבר סברת הרמב"ם:

אכן המעיין בירושלמי פ"ש האותר הביאו בעל מ"ע סי"ג מה' א"ב יראה דכך היה מנהגן לטבול כל גר מקריו הוא' ותזורם היה בזוגות כדגריסינן שם תאיא דריב"ל כבל"ק אין גר עד שיטבול לקריו ת"ח העלה שם להלן כיון דאינו אלא מנהגא א"צ לחוש לדברים החוצצים וצ"ע בהא דאמרינן ר"ה דף י"ז חייב אדם לטהר את עצמו ברגל ופסקו הרמב"ם בסוף הלכות טומאת אוכלין דחיוב גמור הוא אלא שאין לוקה עיין מל"מ הביא שיטת הפוסקים דרי"ת היא הגם דכתב הר"מ הטעם משום דעולין לרגל והלכתא למתיהא עכ"פ אנו עושין זכר וטובלין עצמינו יש לדון דצריך לדקדק מדברים החוצצים הגם דאמרינן בטבילת קרי דא"צ לדקדק ומהא דאמרינן ברכות דף כ"ב ע"ב דר"ה טבל בחצבי יוזיא דכשהא להוליך רבים י"ח ולא טבל נכשיה חטיבה ירגל משמע קצת דאינו אלא מגד תקנתא ולא מדינא א"כ דין אחד להם טבילת קרי וטבילת ערב הרגל דא"צ לדקדק על עניני חציצה לפי הסכמת הגאון הנ"ל וכן הסכים ג"כ הגאון מ"ו להלכה ועיין בירוש' יומא דף ל' ע"ב א"ל אביי לר"י לר"י דהרי סבך טבילה היא א הוצן או אינו רוצה א"ל כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וע"ש בתוספות ד"ה הוצן משמע קצת דגם בטבילת קרי צריך לדקדק מדברים החוצצים וצ"ע:

הלכות תפלה

פרק א הלכה ב ואח"כ נותן שבח והודיה כו' עיין בלח"מ ועיין בכ"מ בתחילת הלכות תפלה הביא בשם ילקוט מלכים א' סימן ה' מבה רבינו בדרשה וזאת הברכה פתח בשבחו של מקום ויהי בישורון מלך כו' ואח"כ ביקש צרכיו של ישראל יחי ראובן כו' וסיים בשבחו של מקום אין כאל ישורון עיין שם וא"ש דברי הרמב"ם:

פרק ב הלכה ד עיין בכ"מ ובקשתי לו הכר ולא מצאתי ע"כ. עיין בחידושי רשב"א בנדה דף ח':

הלכה ז עיין בחיבורי שלום ירושלים ר"ה דף י' ע"א ד"ה ובלבד שגם דעת הרמב"ן כהרמב"ם דדוקא בתפלת מוסף לחרינן ט' ברכות ולא כדעת הרז"ה שדעתו דבכל התפלות דר"ה מתפללין תשע:

הלכה טו שואלין א"הג ביום גשמים אבי העזרי פסק כשם הירושלמי דמעל"ע חיינן להו וכתב הפ"ח בסימן קי"ז אע"פי שלא נהגו, יש מי שלמד מדבריו שאם לא שאל ביום גשמים ואם נהגה תעל"ע אין הגשמים נעלאין בעת שהוא מתפלל אין מחזירין אותו עיין שם

פרק ג הלכה ד ויש לו כו' עד שתשקע החמה. סובר רבינו כשיטת רבי' יונה דהא דתנן עד הערב אינו ר"ל עד נ"ה אלא עד שקיעת החמה משום דהכי אמרינן בזבחים מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה דתנם והילך אינו זמן זריקת דם תמיד ותפלת המנחה הוא כנגד התמיד ועיקר התמיד הוא זריקת דם אבל רש"י פירש עד הערב עד נ"ה ולישנא דמתניתין דייקא כוותי' דרבינו מדלא קתני כל היום עיין בתוספות ד"ה תפלת כו' והגאון מ"ו בס' ז"י הקשה תסוגי' דירושלמי פ"ק דשבת הלכה ב' דרוקי למתניתין שם לחד מילתא דתני בה עד תפילה כרבנן דאמרו תפלת המנחה עד הערב וא"כ מוכח דלא כרבי' יונה והיה נראה דהך סוגי' דירושלמי אתי כמ"ד כנגד אבות תקנום ולא אסמכוה כלל אקרבנות ושפיר קאמר דזמנה עד תפילה ומודה ר"י והוא לא כתב כן כ"א לדידן דקיימ"ל נגד תמידים תקנום ושפיר קאמר ר"י מדלא קתני במתניתין עד תפילה משמע דאין זמנה כ"א עד שקיעה דומיא דדם התמיד ובזה מיושב קושי' הכ"מ על רבינו לעיל בפרק א' הלכה ה' תכני גם כסק הר"מ כריב"ל דהר"מ לטעמיה אזיל דא"ל כשיטת ר"י משום דבמתניתין לא קתני עד שתחשך וע"כ דמשמע סתמא דמתני' סובר כמ"ד נגד תמידים תקנום. ואין להקשות לדעת רבינו הא דאמרינן בדף כ"ז ע"א מדרב צלי של שבת כו' ש"מ כר"י ס"ל וקשה דלמא היה מתפלל אחר השקיעה והוא אחר פלג ולעולם כרבנן ס"ל, ולק"מ חדא דהלשון מבע"י משמע קודם שקיעה ועוד דודאי ר"ח דאסהיד ידע ודקדק באיזה זמן היה וכן משמע מדאמר שם מדר"ה ורבנן לא הוי אלו כו' ועוד לכמ"ש י"ל דהם הוו סוברים כמ"ד נגד אבות ולדידיה מודה רבינו כמ"ש ובפו"ם שאגת אריה סי' י"ז הוכיח מכאן קושי' זו שיטת רש"י ולי נראה כמ"ש:

הלכה ה עי' כ"מ מ"ש בשם הרמ"ך כו' ויש לתמוה כו'. אפשר דרמ"ך היה מפרש והיה לו הגי' במתניתין כמ"ש לפנינו ר"י אומר עד ז"ש ועלה קאמר ר"י נקרא שפע המאחר עד הגעת שעת מנחה כיון שזמן מועט הוא ובקל יכול לעבור הזמן אבל רבנן דס"ל דזמן מוסף כל היום לא מצינו דנקרא פושע המאחר לאחר ז' ורבינו שפוסק כרבנן דכל היום ינא יפה תמה עליו והר"מ הי' ס"ל לדוחק דר"י יפסוק כאן כר' יהודה ולא כת"ק א"כ שלא היה גורס כלל במתניתין דברי ר' יהודה וע"כ רבי יוחנן על רבנן קאי ואעפ"כ נקרא פושע הקורא לאחר ז':

הלכה ז עי' בהשגת הראב"ד והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה כוונתו כמ"ש התוס' רים ברכות ד"ה מאימתי מ"ש וע"ק דא"כ פסקינן כריב"ל וכו' ואנן קיימ"ל כר"י דאמר לקמן הסומך גאולה של ערבית כו' פי' דהיו קוראים ק"ש בבהכ"נ' בלילה וא"כ לא האי סמיכת גאולה לתפלה והר"ת דעתו שיקרא ק"ש בלבד ע"ש ברבינו יונה:

הלכה יא היה לפניו וכו' מתפלל של מנחה כו'. וכן פסק בש"ע או"ח סימן רפ"ו ס"ד וכתב המ"א שם ג' וצ"ל דאם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהם יתפלל תוסף דמנחה יש לו תשלומין בערבית וכן הסכים בא"ר ובמו"ת שא"ר סימן ת"י כתב כן מסברא דנפשיה ובגל"ת כתב על דברי המ"א הגם שדבריו דברי טעם מ"מ נעלם מהנו דברי הירושלמי בפרק ת"ה וז"ל הוון בעי מימר כשאין ביום כדי להתפלל שתיהן אבל יש ביום ל-תפלל שתיהם הכלה המוספין קודמת ר"ז בשם ר"י אפילו יש ביום כדי להתפלל שתיהם תפלת המנחה קודמת והתניא הקדים תפלת המנחה לתפלה המוספין יצא לשעבר הא בתחלה לא פתר לה בשלא הגיע זמן תפלה כהדא דריב"ל מפקיד לתלמידיו הוה יכין תריכסון (פירוש שצריכין לכנוס לסעודה גדולה) ומטא יומא לשית בעין עד דלא תסקון לאריסטון תהוון מצלין מנחה עד דלא תסקון הרי מוכח בדבריו דאפילו כשאין שהות ביום להתפלל שתיהם ג"כ של מנחה קודמת:

ונראה דה"ה שם בהא דתני תתפלל של מנחה פירש"י שלא יקרא פושע גם עליה וצ"ע הא בברייתא שם מפורש הטעם משום תדיר שוב ראיתי בספ' עטרת ראש וכתב דלא היה בגי' רש"י טעם מפורש משום תדיר מש"ה פירש"י טעם דנפשיה הגל סתר לה להאי הי' דהא מוכח במס' זבחים דף נ"א דטעם זה דתדיר הוא עיקר ע"ש שהניח בתימה דברי רש"י. והיותר תמוה דגם המרדכי כתב כדברי רש"י מטעם שלא יקרא פושע גם עליה וכתב שם מיהו אם איחר אחר שש שעות ומהלה בזה אומר ירושלמי דאם יש שהות להתפלל שתיהן תפלת מוספין קודמת ובתלמודא דידן במתניתין לא משמע הכי עכ"ל וצ"ע דהא לפי הטעם דרש"י והמרדכי היינו דוקא שכבר עבר ז' שעות דאז מיקרי פושע אבל קודם שבע שעות לא שייך טעם דרש"י והמרדכי תסיק לכוס נייחא דידן משמע אפילו בכה"ג מתפלל מנחה קודם וקשה אמאי וע"כ משום תדיר דדוחק לומר דס"ל דתיד שהגיע זמן מנחה נקרא פושע דלא מצינו מי שסובר כן ועי' בש"ע סימן רכ"ו דאחר ז' שעות נקרא פושע ולא קודם והנה נראה דזה היה כוונת ר"י במה דאבעיא' הלכה תתפלל אדם של מנחה ואח"כ של תוספין ועיין בפא"ר משום דהגי' הוא בברייתא כמ"ש הרא"ש דלא נזכר טעם דתדיר וה"א דהטעם הוא כמ"ש רש"י וא"כ אחר שש שעות ותחלה סד"א דיוסכין קודמין קמ"ל ר"י דתדהני בברייתא סתמא משמע אפילו אחר ו' שעות תיד כשהגיע זמן מנחה ותדיר קודם וז"ש הלכה בכל ענין מתפלל של מנחה ואח"כ מוסף ובזה שפיר פירש"י דלא לייכב הקושיא על ר"י מאי קמ"ל לזה כתב רש"י פירוש זה היינו משום דעכ"פ יש פיקוס לטעות בפי' זה ולא קשה ג"כ למה לא דחי הגמרא שם בזבחים דליכא למיפשט תדיר ומקודש משום דהטעם הוא כרש"י משום דלקושטא דמלתא לא הוי דלא הגמרא לאוקים הברייתא בטעם זה דסתמא קתני כדא"ל לר"י אלא דברי המרדכי צ"ע.

ועפי"ז היה אפשר לפרש הא דאמרי הכא בשאין שהות ביום כו' אבל יש שהות ה"פ הוון בעי מימר כשאין ביום היינו אחר שבע שעות דאז עיקר זמן מוסף כבר עבר ונקרא פושע אז צריך למקדים למנחה כדי שלא יקרא פושע גם עליה אבל יש ביום עדיין שהות להתפלל שתיהן כדינו היינו אחר ו' שעות ותחלה דאז לא שייך טעם זה יתפלל מוסף קודם שוב אחר ר"ז בשם ר"י גם אם יש שהות רק ברגע כבר זמן מנחה יתפלל מנחה קודם והוא מטעם תדיר ולפי פירוש זה דברי הירושלמי ובבלי עולין בקנה אחד ואין כאן מחלוקת ודברי המ"א קייתים ואין כאן סתירה מסוגיא דהכא ודברי המרדכי שכתב דבבלי וירושלמי חולקים לא הבינותי ועיין ברא"ש וב"י שג"כ מביאים ירושלמי כסוגיין וג"כ משמע דלא רצו לפרש ויפקנה הירושלמי הכי ואפשר משום דדחיק להו לישנא דאם יש ביום תשמע דעל סוף יום קאמר וכן השיב לי הרב הגאון מ"ו זצ"ל ואין מזה הכרח דא"ל על עיקר היובא קאמר וצ"ע לדינא ועיין ברא"ש תוכה דהיה לו גי' אחרת בירושלמי וכתו שהביאו התוספות ישנים ביומא כמו שביאר לנו הרב ס"מ והאמת אתו:

פרק ד הלכה ג אבל שחרית רוחץ כניו ידיו ורגליו. עיין בטו"ח ושב הכהן סי' ה' דטעמו דהרמב"ם משום דנפילת שחרית דומיא דכהן, ולא נהירא דעיקר הטעם כמ"ש ותידושי רשב"א הביאו ב"י בסימן ד' משום דנעשה כבריה חדשה וצריכים אנו להתקדש לעבודתו יתברך ולא בעינן דוקא דומי' דכהן דהא גבי כהן בעינן נ"כ ידו הימנית על רגלו הימנית ומה"ט נראה דאף אם רוחץ קודם אור היום שוב א"צ ליטול ידיו כשיאיר היום כמבואר ברמב"ם פ"ה מה' ביאת מקדש הלכה ס' דכהן שקידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן שהוא קודם אור היום א"צ ליטול אחר שיאור היום ועיין בש"ע אבל משום רוח רעה יש ספק וא"צ לברך.

הלכה יג היה עומד בתפלה. בעל רוגי הלבן שאינו יכול לעכב עצמו ומפספס תמיד יתפלל קריאת שמע והתפלה ובשעת הפסקת מים יכסוק ושוב שיהקן לו כנגד לאיברו מהר"ם לובלין סימן נ"ח תביאו בכנה"ג בה"ה סימן ע"ה בהגהות הטור:

פרק ה הלכה ב כדי שתהא דעתו מיושבת. פירש"י בגמרא שקשה עליו עיכוב הדרך משמע אם בלא"ה צריך להמתין על חביריו צריך לירד וכן כתב נב"י ורבינו יונה פירש שבעליה וירידה מתבלבל מחשבתו משמע דבכל ענין א"צ לירד ואפשר דדא ודא חדא הוא ודו"ק׳

הלכה ג כנגד בית קה"ק. ירושלמי פ׳ תפ"ה לאיזה בית ק"ק ר"ח רבה אמר כנגד ק"ק למעלה ור"ש ב"ח אמר כנגד ק"ק למטה אמר ר"פ ולא פליגי בית ק"ק למטה מכוון כנגד בית ק"ק למעלה ומש"ה תנן במתניתין המתפלל צריך שיכוון את לבו למקום כ"ה הגי׳ ברי"ף ורא"ש והיינו למקום ק"ק שלמעלה :

הלכה ח מפני שהרחן מרובה . וכ"ה בירושלמי כמ"ש הכ"מ ורש"י פירש מתפללין בראש הזיח כו׳ שענפיהן מרובין ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק ואין שם פחד ליפול וצ"ע למה פירש נגד הירושלמי ואפשר דדחיק ליה דלטעם הירושלמי דמשום טורח בלבד שרינן ליה וכי לא מסכינן גם באשר אילנות לפעמים שיש טירחא בעליה וירידה אע"כ דבזית ובתאנה משום דלא ירא ותרתי טעמי בעי וקי"ל :

הלכה י בברכה ראשונה בתחלה ובסוף כו׳ . עיין בתוס׳ ברכות דף י"ב ע"ב ד"ה כרע כו׳ ובר"ה וי"כ כו׳ שאנו שוחין בתפלה כל שעה צריך ליזהר כו׳ דאמרינן לקמן כו׳ עיין במהרש"א פי׳ דבריהם ופירושו דחוק מ"ש בס"ד. ול"נ דפשטן של דברי התוספות הכי משמע גם לפי פירוש מהרש"א שא"צ ליזהר כ"א בברכה התחתונה ובשאר רשאי להתפלל בשחי׳ וכמ"ש הטור א"ח סימן תקפ"ב דדוקא המדקדקים נהגו לעמוד בסוף כל הברכות ולא כל האדם וכתב הסמ"ג משום דאין איסור אלא כמו שאמרו חז"ל בתחלה ובסוף אבל לא כשהוא מתפלל בתחלה עד סוף בכריעה זה הוא שיעור דברי התוספות בתר שכתבו רק שיכרע בברוך ושיגביה מיד משמע דאח"כ רשאי להתפלל כולו בכריעה ולזה כתבו דאמרינן לקמן דאם בא לשחות תחלה וסוף דוקא אסור אבל לא במתפלל כולו בכריעה וא"צ לעמוד ולכרוע מצד הדין רק בהטות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף כנ"ל :

הלכה יב שיתפקקו כל חליות כו׳ . עיין תוספות ב"ק דף ט"ז ע"ב ד"ה והוא דלא כרע במודים :

פרק ו הלכה א שני פסחים. עיין ב"י בא"ח סי׳ תרע"א שכתב דשאני בנ"ח יש חסרון כיס משא"כ בבהכ"נ והמג"א אות י"ב הקשה עליו דאטו בבהכ"נ מי ליח בי׳ חסרון כיס כו׳. ומצאתי בגליון הרב הגאון המפורסם מו"ה ברוך פרענקל זצ"ל כשאסיק הרואה אדעתי׳ שיש לההולך הסרון כיס בלא"ה אין לו מקום השם על האיסור ובמקום פסידא פטור מלילך לבהכ"נ ודפח"ח :

הלכה ד או שיעשה מלאכה כו׳ . הא ת"ש משמע דשרי ולא כרש"י דאפילו לקרות לא היה רוצה ועיין בכ"מ ומה דדחיק ליה להר"מ אף שקושי׳ התוס׳ ד"ה אלא כו׳ יש לדחות כמ"ש המהרש"ל ומהרש"א דהתן ליישב קושי׳ מהרש"ל מ"מ דחק ליה לרבינו קושיית מהרש"א במ"ש אבל קשה לי במה שה"ל מפ"ב דהא תלמודא מס"ל בעובדא דרב אי איירי בהגיע זמן קריאת שמע או לא וכוונת דבריו דמה להו לתוספות לומר כי פשא זמן ק"ש הקושי׳ על רש"י אינו קושי׳ חמורה כ"כ אמאי לא מקשו בפשיטות הא לקמן מבואר אי מיירי גם במטא זמן אעפ"כ למד קודם ק"ש ורש"י סובר דיש חילוק בת"ת דיחיד לת"ת דרבים :

פרק ז הלכה י המשכים כו׳ אשר קדשנו כו׳ אשר בחר בנו כו׳ . כתב הלבוש א"ח סימן מ"ז אשר קדשנו נחשבת לברכה אחרונה של אהבה והב׳ אשר בחר בנו נחשבת לברכה ראשונה מה שילמוד היום. וז"ל האגור גרסינן במס׳ ברכות דף י"א אמר ר"י א"ש השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש חייב לברך משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה לפי דעת ר"ח ואם השכים לשנות קודם שעלה עמוד השחר א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה של אתמול משהרים לשחרית. ויחיד הוא בדבר זה וכל הפוסקים אומרים שיש לברך וכן התוספות בעצמו וכן נהגו לברך כשמשכים אפילו קודם היום והר"ל יצחק א"ז כתב בשם רש"י שאסור ללמוד בעצמו תורה קודם שיתפלל אבל להרהר מותר ור"ח כתב איפכא ע"כ :

הנה מ"ש על ר"ח דיחיד הוא בדבר הזה יש לפסק לשיטת ר"ח אע"פ שא"צ מ"מ יכול לברך אם ירצה לפטור הלימוד לאחר שיעלה עמוד השחר והדבר צריך תלמוד כך כתב הרב בגל"ח. ולי נ"ע דע"כ מוכח לשיטת ר"ח דאם ירצה יכול לברך דאל"כ איך יפרנס לר"ח סוגי׳ דתלמודא דרב משא ידיה ומברך ברכת התורה ומוקי לה בסוגי׳ דף י"ד בדלא מטא זמן ק"ש וא"כ קשה למה בירך הלא כבר יצא בברכה של אתמול ומוכח דיכול לברך גם לשיטת ר"ח ועיין בפר"ח סימן מ"ז אלא דקשה לי דקאמר שם בגמ׳ דאף למשנה צריך לברך למה לא קאמר דקמ"ל דרשאי לברך קודם ע"ה לשיטת ר"ח א"נ דצריך לברך בכל ענין לאפוקי משיטת ר"ח וצע"ג :

ומ"ש אבל לאחרים מותר . כבר כתבתי לעיל פ"ו דבעי ליישב קושי׳ התוספות על רש"י. ומ"ש ר"ח כתב איפכא כוונתו אם לומד עם אחרים ימשך הזמן ע"י פלפול התלמידים משא"כ כשלומד בעצמו ורגיל להתפלל ודאי יעשה כרגילותו ולא ישכח מלהתפלל אבל לפי סברא זו לא ידעתי ליישב קושי׳ התוספות ועיין בטור א"ח סימן פ"ט :

עוד כתב שם האגור בשם רש"י דמברך דוקא לפניה ולא לאחריה פי׳ דל"ת דאם מפסיק מלמודו יברך לאחריו כמו בברכה בקריאת התורה קמ"ל דא"נ דלא נתקנה ברכה לאחריה על לימוד התורה וכמ"ש ב"י סימן מ"ז בשם הרשב"א דלא תקנו ברכה לאחריה על המצות ועיין שם עוד טעם וזה דלא כהלבוש עיין בהגהות לבוש :

פרק ח הלכה ז והלכו מקלתן . כתב הפ"ח בא"ח סימן קמ"ג דמלשון זה משמע דבעינן שיפחיתו רובן וגם לפי מסקנת הכ"מ לא יקראו אלא שבעה גברי עם המפטיר וכן כתב במג"א שם :

פרק ט הלכה ז מי שריחם על ק"ל כו׳ . עיין בתוי"ט שהביא בשם הרמב"ם בס׳ המורה שדחה הך דינא מהלכה לדידן דדרשינן טעמיה דקרא ונחיטורו חזר בו. ונראה לי דע"כ מוכח דלכ"ע איתא הך דינא דאל"כ איך שייך לומר דמשתקין אותו אם יש לנו הנא דסבר כוותיה כדמקשה הגמ׳ חולין דף ס"ו הגם דלאו שפיר עביד דנחים נפשיה לפלוגתא כדאמרינן בברכות דף כ׳ שהיא אוכמא בהדי פלוגתא למה לך מ"מ לא שייך לשתקו א"ו כמ"ש התוי"ט והך דינא אליבא דכ"ע ול"ע על הש"ע שהשמיט דין דמשנתנו וכן בגמ׳ נמי מוכח כן דהך דינא אליבא דכ"ע דהא מקשה אביי לרבה והא משתקין אותו תנן ומאי קושיא דלמא רבה פסיק כמ"ד דדרשינן טעמא

דקרא ואפשר דקושי׳ אביי כאן דתנא דמתניתין ס"ל דמשתקין אותו ועכ"פ אין לשבחו העושה כנגד המתניתין דהא עכ"פ נחית נפשיה לפלוגתא. ובזה אפשר לברר מה דקאמר בגמ׳ ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי ומאי חידוד שייך בזה דידע למתני׳ ולדבריתו א"ש :

ודע דאמרינן בגמ׳ דף ל"ד ע"א האומר יברכוך טובים כו׳ ויש שם הלופי גרסאות ובמס׳ מגילה תנן לה גבי הנך דלעיל ופירש"י שם הטעם דיברכוך טובים משמע ולא רעים ונריכים אנו לצרף רשעים והתוספות פי׳ שם דיברכוך טובים משמע אותם שהשפעת להם טובה ומיחזי ח"ו כב׳ רשויות וכן גרסינן בירושלמי מגילה האומר יברכוך טובים ח"ו שתי רשויות ובק"ע שם תמה על רש"י למה הניח דבר המפורש בירושלמי . ול"נ משום דבירושלמי הגי׳ במתניתין ה"ז דרך מינות ורש"י מכרע לגי׳ גי׳ דידן דגרסי׳ דרכי טעות משמע טעותא ולא מינות מש"ה פירש"י טעם אחר אבל נ"ע דרש"י גופי׳ נקט שם ליפנא דמינות. והנה לא ראיתי לרבינו פה שהביא נהא דהנן האומר יברכוך טובים וצריך טעם למה השמיטו רבינו :

פרק י הלכה א חוזר לתחלת ברכה שטעה בה. רבינו פסק כשיטת התוספות והרי"ף אבל ברז"ה מיישב פירש"י מקושיית הרי"ף מהא דשמעון הפקולי הסדיר תפלת י"ח לפני ר"ג על כסדר ומסיים וכדאי רבינו הא׳ ורש"י לסמוך עליהם והא דקשה קושיית התוס׳ בד"ה אמנעיות כו׳ ותניא וכן בהלל וכן בק"ש כו׳ ראיה זו יש לדחות דהא בק"ש גופא אם הקדים פרשה לפרשה אינו חוזר כמו שפסק הרמב"ם פ"ב מה׳ ק"ש ועיין ברבי׳ יונה ומ"ש שם דמש"ה הביא הרי"ף ראייה מהדא מהא דאמרינן גבי מגילה אם השמיט קורא פסוק אחד צריך לחזור מאותו פסוק ואמרינן התם וכן בהלל וכן בק"ש משמע אפילו בדיעבד וגם ראייה זו יש לדחות דאדרבה מדהזכיר גם ק"ש ובק"ש כ"ע מודים דא"צ לחזור אלא מרים אותה פרשה ושוב א"צ ואינו דומה למגילה דכולה מגיל׳ חדא פרשתא היא וצ"ע אמאי פסק בש"ע סי׳ קכ"ו דלא כדעת רש"י ורבי׳ האי והרז"ה ואמאי לא חשו לספק ברכה :

הלכה ט מי ששכח כו׳ חוזר לבה"ש כו׳ . וכתב הכ"מ דר׳ האי גאון כ׳ דחוזר בש"ת דהכי אמרינן בירושלמי ודעת רבינו דירושלמי פליג אגמרא דידן כו׳ וז"ל הרא"ש פ׳ ת"ה סי׳ י"ד וא"ת הא אמרינן לקמן פ׳ א"ע בעו מיניה ר"ח מר"ש טעה בזו ובזו מהו וא"ל חוזר לראש פי׳ שתקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס כשטעה בתפלה אמורה על הכוס וא"נ להאר להתפלל ואי טעה על הכוס חוזר ומתפלל ה"נ כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה היה לו לחזור לראש לברכת השנים ושמא יש לחלק דש"ה די"ח ברכות כולן כתפלה אחת הן ולא אטרחוהו רבנן לחזור לראש כמו גבי הבדלה שנתקנה על התפלה ועל הכוס הרי ענינו ניכהו עכ"ל ועפי"ז הבין דברי הכ"מ וטעם הרמב"ם וטעם רבינו האי גאון :

הלכה יא אבל ערבית כו׳ אינו חוזר . והא דקתני בברייתא שבת דף כ"ד ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח כו׳ ערבית שהרית ומנחה כו׳ אם לא אמר מחזירין אותו צריך לומר דלא קאי ערבית על ר"ח אלא אחידך ולשיטת הסוברים דוקא בליל ראשון אין מחזירין אבל לא בליל שני כמ"ש התוס׳ בלא"ה א"ש ועיין במרדכי במסכת שבת . ואפשר עוד לומר דלמ"ד תפלת אבות תקנום ויעקב תיקן תפלת ערבית והוכיחו התוספות בברכות דף כ"ו ע"ב ד"ה יעקב שהתפלל ערביה ביום וא"כ אז הוא זמן קידוש החודש וא"כ אין חילוק בין ערבית לשהרית ואנן הא קיימ"ל כנגד איברים ופדרים שקרבים בלילה ולא אין זמן קידוש החדש מש"ה אין מחזירין בערבית וברייתא דשבת אזלי אליבא כברייתא דתפלות אבות תקנום :

הלכה יד טעה כו׳ וא"צ לחזור . בגמרא ברכות דף ל"ג טעה בזו ובזו חוזר ומתפלל ורבינו השמיט דין זה עיין ב"י א"ח סימן רצ"ד שתמה עליו ונרסינן בירושלמי ברכות פ"ה הלכה ב׳ ר"י בשם שמואל אחרה בכוס אומרה בתפלה פי׳ הפ"מ אע"ג דהבדיל בכוס צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה והיינו ע"פ מה דאמרינן טעה בזו ובזו ופירש הרא"ש ור׳ יונה דטעה בזו דלא הבדיל בתפלה וטעה נמי בזו פי׳ שטעם מידי קודם שהבדיל על הכוס והרמב"ם סובר דלדידן דקיי"ל טעם מבדיל ליתא לדין דטעה בזו ובזו ולכך השמיטו ובש"ע דפסק להך דינא דטעה בזו ובזו אע"ג דקיי"ל טעם מבדיל הוא כמו שכתב רבי׳ יונה דעכ"פ קנסינן ליה מפני שאכל קודם הבדלה צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה ובחידושי הרב"א כ׳ גם אם עשה מלאכה קודם שהבדיל בכוס נ"כ טעם מיקרי ולא הזכירוהו הפוסקים משמע דלא ס"ל ובזה יכולים לסמוך על הרמב"ם :

הלכה טו חוזר ומתפלל תפלה שליכית כו׳ . כתב הרא"ש בשם רבינו האי דאע"ג דקאמר בגמרא קביא כיון דלא קאמר תיובתא לא נידחת מהלכה דטעמא דמסתבר הוא דכיון דהבדיל בשניה גלי דעתיה שזו היא לתובת שעתה ולכך ראשונה לא עלתה לו ומטעם שהקדים התשלומין לחובת שעתיה ואי לא אבדיל בשתיהן עלתה לו ע"כ. ונראה דהתלמודא דמק׳ למימרא כמאן דלא גלי כו׳ היינו דאינו קאי על מי שלא התפלל מנחה בשבת אלא הכי קאמר דע"כ מוכח דמהדרינן ליה אם שכח במ"ה להבדיל בתפלה דאל"כ אמאי לא נחשבה לראשונה לשל חול דלא היה ס"ל להמקשה כיון דהבדיל בשניה גלי דעתיה דשל היא לחובת שעתיה אבל כיון דבגמרא אמר קביא ולא תיובתא ס"ל להאלפסי ורבינו כמ"ש הרא"ש ובזה סרה קושיית מהרש"א בתוס׳ ד"ה טעה ע"ש ודו"ק :

פרק יא הלכה א וכופין בני העיר כו׳ . עיין ברמב"ם פ"ו מהלכות שכנים הלכה א׳ :

הלכה י במנעלו כו׳. ועיין שו"ת מהר"ם בן רשב"ץ סי׳ רס"ה שהאריך בזה ועי׳ ברכי יוסף א"ח סי׳ קנ"א אות ה׳ מ"ש בענין רקיקה ומנעלים :

הלכה יב שמא יארע להם אונס . והר"ן בפ"ק דב"ב כתב דגם למ"ד משום פשיעותא דמתרשל לבנותה ובימים שבינתים לא יהיה להם מקום קבוע להתפלל אבל ודאי כל שיש להם בהכ"נ אחר קבוע לכ"ע שרי דהא ליכא משום נעיי ולא משום פשיעותא דאילו לפשיעותא שלא יבנה לעולם ליכא מאן דחייש לזה עכ"ל. ובט"ז א"ח סי׳ קנ"ב רצונו להשוות גם שיטת הרי"ף והרמב"ם וכל הפוסקים לדעת הר"ן וצ"ע דבריו ועיין בשו"ת שמש לדקה סימן א׳ באריכות :

הלכה טו נעשה של כל ישראל כו׳. בבהכ"נ של כרכים יש שלשה טעמים. אחד דמסתמא נתנו אחרים לסיוע לבנינה ולפי"ז אם ידוע לנו שנעשה ממעות בני העיר לבד אין חילוק בין כרכים לכפרים. וטעם השני אף אם ידוע לנו שלא נתנו רק בני העיר הקדישוהו לדעת כל העולם ובתוספות מגילה דף כ"ו ד"ה כיון משמע דה"ט הואיל ורבים מתפללים בה חמירא קדושתה וכן כתב הסמ"ג בט"ז סי׳ קנ"ג אות ו׳ ולהנך שני טעמים אהרונים גם אם ידוע לנו שלא סייעו בבנינה אפ"ה אסור למכור . ונראה דיש נ"מ בין הנך תרי טעמים דלפי אמרינן הטעם הוא דמסתמא הקדשהו לדעת כל העולם הסברא נותנה דמסתמא

דמסתלה כשבנאו הבה"כ הרחיבו מיד מקומה להכיל אנשים הבאים ממקומות אחרים אבל הסיבה והמטפחות והספרים שאין מהצורך להרחיב בשביל האורחים הבאים ולא נעשו כלל בשבילם י"ל דמותר למכור גם בשל כרכים אבל הי אמרינן כדעת התוס' ועיקר הטעם כיון דנעשה לצורך רבים יש בה קדושה חמורה א"כ כל דבר שיש בה על הכל הלא קדושה המורה ובהא דאמר רבא יש' מגילה דף כ"ו אמר רבא ל"ש אלא שלא מכרו שבעה ט"ה במא"ה שיטת הרא"ש והטור דרבא לא קאי הלא בכפר אבל בכרכים לא מהני ז' ט"ה ומדברי רש"י שם שלא כתב כן משמע דס"ל לרש"י דרבא קאי גם על הכרכים וכן התוס' ג"כ מפרשי הכי דרבא קאי גם אכרכים דהכי מוכח מדבריהם בתוספת ב"ב דף כ"ג ע"א בהא דאמר שם בגמרא רבים מאי כתבו התוס' ד"ה אתולי כו' בזט"ה והתם בשל כרכים הוא דלכ"ע יש חלק בדרך אעכ"כ הביאו התוס' ראיה מהך דמגילה ש"מ דמפרשי לדרבא גם אכרכים ועי"ש בהי' ה"א בזה שכתב לגירסת הרי"ף דס"ל דפירוש דרבא לא קאי כ"א אכפרים אבל שיטת התוס' כמור דגם אכרכים קאי רבא ואע"ג דהתוס' כתבו דבכרכים קדושתה חמירא מ"מ ס"ל להתוס' דזט"ה כ"ע לייהו ידו וכל מה שיעשו ט"ה מרוצה הוא לכל העולם. והנה מדעת רבינו פה מבואר שדעתו כשיטת הרא"ש והטור דרבא לא קאי כ"א אכפרים מ"מ נראה לענ"ד מדקדוק לשון רבינו דכהל' ע"ז כתב וכל כלי בה"כ כבה"כ וכאן לא כתב אלא אבל בה"כ של כרכים משמע דס"ל דדוקא בה"כ של כרכים בזה לא יוכלו למכרו אפילו זט"ה במא"ה אבל בכלי בה"כ אין להם דין בה"כ לזה וכמ"ש בטעם השני אתנס הר"ן ר"פ בני העיר אחר שכתב ובל כרכים ה"ע דלא אתו מזבני לה מבני שהן בונין אותה על דעת כה"ע והכי הן כמקדישים אותה לכל סיים שם ותשתברא דה"ה נמי בכל מה שבני ברשותנו כגון תיבה ומטפחות וספרים דכולן גרירי בתר בה"כ וכתו דאיהו אדעתא דכ"ע הנך נמי אדעתא דכ"ע ס"ל להר"ן כשיטת התוס' דקדושתה חמירא מ"מ יש לדון מדברי הר"ן מפני מה דייק בלשונו כל מה שבנה במשנתנו כגון תיבה ותו"ס ולמה לא כתב כמ"ש הר"ן גופא במתני' בם כל כלי בה"כ כבה"כ ולמה פרט הנך דוקא אלא דס"ל להר"ן אף דאמרינן דכל כלי בה"כ דין בה"כ יש להם אינו אלא למכור שלא בט"ה ושלא להורידן מקדושתן אבל בה"כ של כרכים דרבים לא מהני לזט"ה למכור הלכם בזה ס"ל להר"ן דלא קפדי רבים ולא איכפת להו לבאים ממקומות אחרים אלא מה שצריכים תדיר וא"א בלעדן כגון תיבה ותו"ס אבל באידך כלים לא איכפת להו דרשאים זט"ה למוכרם אפילו בשל כרכים וזה הוא דלא כמ"ש המ"א בסי' קנ"ג אות ס"ו שהעתיק דברי הר"ן בשם הירושלמי דאין למוכרם כלל בשל כרכים ולענ"ד נראה כמ"ש. ומה"ע נ"ל דרשות ביד הגבאי בידיעת זט"ה לעשות מהפמוטות גדולות אשר נראה להם שיש קצת סכנה שלא יוזקו בהם ב"א לעשות מהם פמוטות קטנות שלפי שיטת המג"א הנ"ל יש מקום לאסור מצד סתמא דאין רשאי לשנות ובלא"ה נמי פשוט הדבר להתיר מהך דמנורה המבואר ביו"ד סי' רנ"ט דמנורה לא הוי אלא תשמישי מצוה ע"ש בש"ך ובמ"א סי' זה סעיף כ"ז והדבר מפורש במהרי"ק ואתי שפיר מטעם אחר כיון דהמנורות תלוים ביד הגבאי להעמיד נרות ולבכור מי שידליק א"כ הכל תלוי בדעת הגבאי ורשאי לעשות הגבאי בזה מה שירצה ואין חילוק בזה בין כפרים לכרכים וגוף דין זה דקדושת בה"כ אינו אלא מדרבנן כדמוכח מדברי הר"ן בפ' בה"ע ומדרבנן להקל שמעינן ולא להחמיר והיינו טעמא דר"ם בתשובה מבאר בנימין דבה"כ שבזמנינו כולם דין בה"כ דכפרים יש להם ואין לנו דין בה"כ של רבים משום דכל קדושת בה"כ מדרבנן היא וסמכינן בזמנינו דזט"ה יש להם כח למכור אפילו בשל רבים והמ"א דחה דבריו ולענ"ד דבריו כנים וברורים :

פרק יב הלכה ג ולא יקרא הקורא לחות תג"פ ש"ן שקרא לכהן במנחה שבת שלשה פסוקים וללוי שנים ולישראל שלשה והחזירו כ"א למקומה יוציא ס"ת כעס אהרן ויקרא עם הלוי עוד שלשה כסיון ש . . . יקום שמסק כך כתב בס' ברכי יוסף א"ה סי' קל"ז ע"ש

הלכה ח והוא שלא יקרא ע"פ כו'. כתב רבינו דין זה פה בקריאת התורה משמע דדעתו להוציא רבים י"ח א"א לקרות בע"פ ועי' בטור א"ח סי' מ"ט ובב"י שם .

הלכה יא אין הקורא עי' בכ"מ שכתב ותהתוס' ליכא ראיה ולע"ג הלא התוספות שם מתרצי קושיא זו בשם האלפסי שוב מצאתי שהפמ"ג א"ח סימן קמ"ה בת"א אות א' הרגיש בזה ע"ש :

הלכה יז קטן כו' עולה ממנין הקרואים משמע מדברי רבינו אפילו למנין שלשה ובש"ע א"ח סי' רפ"ב ס"ג הכל עולה למנין שבעה כתב המ"א אות ה' אבל לא למנין שלשה ועי' בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' נ"ד דבדיעבד אם קרא הזן לקטן שהיה בן י"א שנה שלישי ולא הרגישו בזה עד שעלה ובירך יש לסמוך על שיטת הר"מ דעולה למנין ג' ג"כ :

הלכה יט אין שם לוי כרן שקרא ראשון חוזר וקורא כו' עי' שו"ת מקור ברוך סי' א' הגם דיודע הכהן מהקהלה שאין לוי בבה"כ וגם לא יבוא לוי לבה"כ בשעת הקריאה אעפ"כ צריך לברך שנית הי משום דהקינו רבנן ברכה לכל אחד לא חלקו אי משום תורת ה' תמימה וכיו"ב מ"מ נ"ל טוב שיאמר הכהן אחר ברכה שנית ברוך שם כבוד מל"ו :

פרק יג הלכה ד וכו"ח הראשון קורא כו' והשני חוזר וקורא פסוק ג' כו' ועיין בכ"מ הלכתא מאי רב אמר דולג כו' אמרינן בגמרא מ"ד דולג מ"ס ל"א פוסק קסבר כל פסוקי דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ועי' בשו"ת יכין ובועז ח"ב להרב מהרשב"ש סי' ב' שכתב בם היכא שיש זקף קטן שהוא מפסקי טעמים הגלמ"מ ויכול להתחיל אחר זה אפילו באמצע הפסוק משמע דס"ל דהא דאמרינן כ"פ דלא פ"מ כו' אין הכוונה על הפסוק כולו אלא היכא דליכא פיסוק טעמים. ויש להביא דמות ראייה לדבריו בהא דאמרינן במס' קידושין דף ל' ע"א כי אתא ר"א ב"א אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' והיכי עבדי הכי ולדב"יו א"ש משום דיש ביה פסקי טעמים והנן לא בקיאינן בזה כי היכי דלא בקיאינן בחסירות ויתירות אלא מדקיי"ל הלא כרב דאמר דולג משום כ"פ דלא פ"מ משמע קצת דלא כדבריו ועיין בס' שה"ג על א"ח סי' כ"א ·

הלכה ו שרוצה כפוקים כו' עי' ראב"ד והמרדכי כי' יחיד קורא אומן היינו גדול הדור ועי' ברכות רמ"א א"ה סי' הרס"ע ובשו"ת הל"ל סי' י"ג הקשה עליו א"כ מה זה דאמר בגמרא לימא כר"י וכי בשביל שיהושע כהנם יהיה השוב ביותר והגאון מ"ו זצ"ל בתב דהיא המוהגת שלא לזלזלו בה כדאמרינן במעשה פרה דכל מעשיה בכלי גללים כו' שלא לזלזלו בה עכ"ל. והסבר נמי לפרש יחיד ק"א פי' אפילו בזמן המשנה שלא היה מברך אלא הראשון והאחרון על הני ה"ס יחיד צריך לברך בפ"ע ולא יכלו הראשונים לצאת בברכה

אחרונה של הני שמונה פסוקים שאשתו ודו"ק :

פרק יד הלכה ג כיצד היא נ"כ כו' כשיאמר רצה, וז"ל הש"ע א"ח סי' קכ"ח ס"ח אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה פי' בכל הברכה כ"ז שלא סיים הש"ץ הטוב שמך כו' יכול לעלות ולאו דוקא בעינן שיעקור רגליו בהתחלת הש"ץ רצה והכי משמע בש"ס ופוסקים וכן מסיק הפר"ח אלא שלא הבין כן מלשון הטור וש"ע וחלק עליהם ומסיק להלכה כ"ז שלא סיים ש"ץ הברכה יכול לעלות ובס' ברכי יוסף תמה על הפר"ח דגם הטור והש"ע כוונתם כן הוא. ומ"ש רצה הכוונה ברכת רצה ואין בזה חולק דאם לא עקרו הכהנים רגליהם עדיין יש להם זמן כל עוד שלא סיים הש"ץ הטוב שמך כו' יכולים לעקור רגליהם ולעלות בלי שום ספקות :

פרק טו הלכה ג וכהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשוגג. הח"ל בסי' י"ג דמתפלא על הכ"מ דאונס בע"ז הוא מק"ו דשוגג דע"ז הוא א' מג"ד דיהרג ואל יעבור ע"ש והכ"מ סובר דכיון דאינו מבטל אלא עשה ונקדשתי ול"ת ולא תחללו א"כ הוי כמו שאר עבירות. ודע דבריגון בעלמא אין לפוסלו וראיה מהא דאמרינן בירושלמי פרק הניזקין הלכה ט' שלא תאמר איש פלוני מג"ע ושופך דמים ומיירי בריגון בעלמא כמו שכתב הפ"מ שם ודלא כמ"ש בק"ע מביאו הפמ"ג א"ח סי' קכ"ח דבשפיכת דמים אם עלה לא ירד אף שהרג במזיד אהך דירושלמי ואין ראיה משם ועי' הלכה ז' :

הלכה י נבור כי' עי' בהגה"מ ובתוי"ט במתני' בס' ליתם שמים כ' לפרש משנתנו בדבר הדם נגד כל הפוסקים דה"פ המתני' אם אין שם כהן אלא הוא א"כ אין קוראין עליו כדקיי"ל לא' אין קוראין ואינו עובר בג' עשה ומש"ה לא יעלה שמא ישרד אבל יש שם כהנים דצריך לקרותם והוא בכללם וכשאינו עולה עובר בג' עשה תו לא פטרינן ליה מצד שמא ישרד . ולפי דברי הגה"ת והמרדכי ס' פ"ג דמגילה משמע דאם לא אמר לכהן בפ"ע עלה או שאמר לו לרחוץ ידיו אכתי אינו עובר וא"כ קשה למה לא תני במתני' רבותא יתירה אפילו בים כהנים אחרים לא יעלה ולא יקרא עליו א"ו דזה פשיטא דאם יש כהנים אחרים אין אומרים לו בפ"ע עלה ושוב אינו עובר ועיקר חידושי כאין שם כהן אלא הוא ומוכח דלא כפירוש הל"ש וכן משמע בירושלמי סוטה שחד מ"ד סובר שם שאפילו לא קורא כהנים וא"כ מוכח דע"י קריאת כהנים אינו עובר על שלשה עשה אם לא יעלה כ"א כאומרו לו בפ"ע עלה או שיתן לו מים ליטול ידיו . ויש לדחות דאפשר דכוונת הירושלמי דגם לאחד קורא כהנים פירוש אם ירצה דלפי פירוש זה מיושב דלא פליגי בבלי וירושלמי דבבלי מיירי דאינו מחוייב לקרות לאחד ומודה אם ירצה רשאי לקרות כהנים גם לא' ועיין ב"ח סימן קכ"ח ובב"י ומ"ש בא"ר שם אות כ"ד בפירוש הגמרא דלא' אין קורא כהן כ"א כהנים ודוחק וס"ס יש בדבריו מ"ש פירש"י דלא נזכר ברש"י שלפנינו הך פירוש :

הלכות תפילין

פרק א הלכה ה או בזהב כו' עי' כ"מ ובב"י סי' ל"ב כתב דמש"ה נקט אזכרות דינגזו מבא"כ בשאר אותיות יש לתקנם ועיין בברכי יוסף יו"ד סי' רע"ו אות י"א שהאריך :

הלכה ט עי' כ"מ מ"ש ליישב דברי רבינו דאין כותבין ס"ת על דוכסוסטוס. ועיין בס' זרע יעקב להגאון מ"ו זלה"ה בשבת דף ע"ט שמיישב דברי רבינו על נכון :

הלכה יא שסכוהי על דעת עצמו הוא עושה כו'. ירלאה מדברי רבינו פה דהך סברא דאדעתיה דנפשיה הוא ודאי ולא ספק ועיין ב"י אה"ע סי' קכ"ג דאם כתב עכו"ם וישראל עע"ג לתאן דל"ק בכתיבה אבני כריתות ופסולו רק משום שלא לשמה הו"ל רק פסיל, ולא בשל לנחרי משום דהא דעכו"ם אדעתיה דנפשיה אינו ודאי אלא ספק ואיכא נמי לספוקי שמא עשהו לשמה והרב הגאון מהר"ס בנעם זלה"ה בביאורו על ס' המרדכי בהל' קטנות דף ב' ע"ב ד"ה והנה תמה על הב"י דדבריו סותרים למה שה"ר דלא בעינן לשמה בעשיית הגוליה מדאיצטריך ב"י ואמאי הא איצטריך ב"י לפסול ודאי ע"ש שהאריך בדברי טעם ואפשר לומר דע"כ לא קאמר הב"י דהוי ספק אלא גבי גט דלא בעינן לשמו ונשמה לאגוה כ"א לשם הבעל ולשם האשה וזה הוא שפיר ספק דלמא כיון לשם שניהם אבל בגויליה ושאר מצות דבעינן לשמן לשם מצוה וזה לא שייך גבי עכו"ם אפילו בישראל סע"ג ודו"ק :

שם ומזוזה א"נ העבדה לשחה עיין כ"מ שלא מצא ראיה לדברי רבינו. ועי' בירושלמי פ ג דיומא הלכה ו' בש"ק ד"ה עור שעיבדה שכתב דראייה הרמב"ם מבוארת בברייתא דירושלמי דפסק כת"ק וע"ש בשלום ירושלים . ועי' עוד בתוספות מס' מנחות דף מ"ב ע"ב ד"ה ואין נקהין שכתבו ראיה לשיטת רבינו :

הלכה יג ס"ת כו' ישרפו כו' עי' מ"ש בזה בפ"ו מה' יסודי התורה הלכה ח' :

הלכה טו היה כותב שנים ג' שמות כו'. ירושלמי פ' א"ע תאי היה כותב שנים או שלשה שמות כגון אל אלהים ה' ה"ז גומר אחד מהם ומשיב שלום ע"כ וכתב בס' ברכי יוסף יו"ד סי' רע"ו ראיתי בס' שערי ישועה שנשאל על סופר שכתב שם אלהים בס"ת ולא אמר קודם שכותב שכתבו לשם קדושת השם אם נפסל הס"ת והשיב הרואה בב"י יראה שאין בזה פסול דכתב בשם הרב מהר"י אסכנדרי מצאתי בשם הירושלמי כו' היה כותב ב' או ג' שמית כו' נראה דלכל השמות שאינם נמחקים צריך כתיבה לשמה כשם הוי"ה ב"ה דא"א א"ל כמו שכתבו קצת סופרים אנה מצינו שלשה שמות הו"י סמוכים ואין משם ראיה כ"כ שהרי אפשר לפרש הירושלמי כמו שפירש הב"י כגון שהגיה בירישה שמות רבים שלא רצה לכותבם ומ"מ נכון הדבר לכתוב כל השמות שאינם נמחקים לשמן עכ"ל. הרי מבואר שדחה ראית מהר"י ולבסוף הסכים שנכון לכותבם ובודאי דאין לפסול ס"ת ע"ז דהוי חומרא דאתי לידי קולא לגנוז כמה אזכרות שכתבו באותו היריעה ומ"ש בש"ע ואם לא עשה כן פסול קאי דוקא על שם הוי"ה ע"כ ולפי הגירסא שלפנינו בירושלמי הרי מפורשים השמות מבואר דאף שאר שמות הקדושים שאינם נמחקים נ"כ בכלל וכתב הב"י שם הא דקאמר בירושלמי כגון אל אלהים ה' אינו מהירושלמי רק הגהות שכתב חכם אחד בגליון והכניסיהו בכנים בגוף הירושלמי והכי מוכח ברי"ף ורא"ש ורמב"ם והטור וב"י . ומדברי רבינו פה שנקט אזכרה מן האזכרות וכל השמות קרויס אזכרה כמו שכתבו גדולי המבארים דמוכח כן בגמרא ברכות וכ"ה הני י"ה כנגד ה"י אזכרות שאמרה חנה בתפלתה וא"כ מבואר מדברי הרמב"ם שאם כתב א' מהשמות שאינם נמחקים שלא לשמן פסולים וצ"ע לדינא :

הלכה טז בד"א בס"ת כו' מפני שבס"ה לא בעינן כסדרן. וכתב בסוף הס' בית יהודה דף ק"י ראיתי דבר מהודש בגינת ורדים לא"ח כלל ב' סי' י"ב וי"ג שהוכיח

דבמזוזה

דנלמוהו הוי"ה נעיק שיהיו כתובים כסדרן ודינם כתפילין ומה שנזכר בפוסקים ז"ל נתיקן ספ"ת שבכם אינו אלא על ה"ח אחרונה אבל ה"ח רחשונה אם נדבקה אין לה תיקון דאם יתקן נמלא השם כתוב שלא כסדרו ואנן בעינן בהווייתו יהיה כו' ע"ש. ולענ"ד ל"ע לדינא דמלשון מס' סופרים פ"ה הל' ד' הכותב את השם וטעה בה אות אחת יתלנה מלמעלה ר"מ שארי אומר שם כולה תולין אות אחת ממנה אין תולין ע"כ. ומלשון זה טעה בה משמע בשיה אות שיהיה וקשה א"כ איך מתיר הס"ק לתלות כא תו הוי נכתב השם שלא כסדרן ואף אם נדחק ולומר דמיירי דוקא בה"א אחרונה עדיין קשה מ"ם דס"ק דמתיר לתלות כא אשאר בקל לגרר אות אחת ולכתוב במקומה ה"א אחרונה ודוחק לומר דמיירי דוקא בכה"ג שכתב עוד שם שאינו נמחק אחריו וגם דוחק לאוקמה דת"ק סבר כרשב"א דאין טוהבין שם על מקום הגרר ועל מקום המחק אפילו אות אחת ממנה אלא ירמה דגם בשם הוי"ה ב"ה לא בעינן כסדרן ומפני שכם' ג"ז אינגו ת"י לעיין ברלויותו קגרתי :

שם בהגהם מל"מ כ' דלא מלא בב"ס. וכבר הרב כנה"ג הביא כן בשם הרב ב"ש נרלה הס' ובדפוס פ"ס הוא בטוסו אחר באר מים חיים בר"י יו"ד סי' רע"ו אות כ"ג :

הלכה יח מתוך שאמן להכסיד שכרו כו'. ולכאורה קשה הא דאמרינן התם בגיפין כה"ג ביוה"כ יוכיח ופירש"י פר ושעיר כו'. הא הפר של כה"ג משלו הוא וא"כ אם אמר שהוא פיגול מחוייב להביא פר אחר ושעיר נאמן על שלו כדאמרינן גבי ס"ת שלא עיבד לשמן ומהר"מ ברבי כהב מפאת קושיא זו דלא גרס"י דרפיה קאי אשעיר ולא אפר ובאמת יש ליישב הקושיא דשעיר כתב רש"י פר ושעיר דהא תוכיחו התוס' במס' מגילה דף פ' ע"ב ד"ה אין בין כהן המשמש כו' אם ביום שאירע בו פסול לכהן המשמש ושימש זה פאחיו שהסר בא מן המשמש אפ"ה שאינו משמש ושונהם מכהן הקבוע אפ"ה שאינו משמש היום וא"כ הוא שפיר י"ל דגם רש"י הכי ס"ל ומקשה הגמרא שפיר כה"ג ביוה"כ יוכיח דפיגול מלינו בתורה סתם ובכל גווני איירי כמ"ש התוס' שם סד"ה דכי וא"כ הא משכחת לה בכה"ג ואז אין שפר שלו ואעפ"כ האמינתו תורה ושפיר כתב רש"י ודו"ק :

הלכה יט שכל אות שאין העור מקיף כו'. כתב בכנה"ג בשם הרד"ך ביה אחד חדר כ"ב דוקא כשאין שם אלא גורת אות בלבד ובהתחסר ממנה כ"ש נפסלה לורתה דאין שם אות כלל מיירי אבל אם יש בה יותר מגורת אות עד שאם תגרור חלק מה ממנה ישאר האות בלורתה אם נדבקה כרלשה וכן בגלגעה פסולה אבל אם נדבקה בסופה כשירה ע"כ. ויובן דבריו ע"פ מ"ש הרשב"א מביאו ב"י בא"ח סי' ל"ב דלמעלה ומן הגד מה"ם יש לפוסלו לפי שעד שלא נעשה אות נפסלה לורתה אבל כשנדבקה אלמפס שכבר נגמר אות קודם הדיבוק כשר ועי' בהלכה כ' נקב בירך של אות ובב"י סי' ל"ב ובפ"ז שם ולפ"ד כרד"ך י"ל קושיית הב"י ודו"ק :

פרק ב

הלכה א מחוברין בעור אחד. הוא לשון הברייתא מנחות דף ל"ד ע"ב ה"כ כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור א' ופירש"י בד' בתים בעור א' שמפשיטין עגל קטן ולוקחין חתיכת עור ומניחין אותו בדפוס לייבש וטופלין את הדפוס ונעשה בתים מאליהן ולא נתבאר בברייתא זו דאם לקח שני עורות ויאבין ועשה מהם ד' בתים אם יש לפוסלם בדיעבד ובשו"ת הרמ"ע סי' ל"ח דף כ"ג ע"א וז"ל עוד שמעתי שיש כאן מתחכמים לעשות הבתים של ראש בד' עורות ולאשר שילא להם זה ממה שאינו במסכת כלים ס' ח"י מפלה ד' כלים כו' ואין זה דקדוק נכון שהרי מפורש בברייתא מניחן בד' בתים בעור אחד ואין ספק שכך היא מלותה ואין זה לעכב אלא אפילו על ד' עורות כשירים ובלבד שיהיו מסורים ואם לא תפרן עד שישוט כעור אחד פסולים כי אין ללמוד יותר מזה מלותו משנה. והנה לפי מה שכתב הפ"ת א"ח סי' קכ"ה תוספתא נקרע כשר נתקרע פסול רשב"א אומר מדבק את הקרעים ופלונתאם נבי גם וקיי"ל כת"ק דדיבוק אינו מועיל והתוס' במס' סוטה מדמה תפירה לדיבוק וא"כ לת"ק דלא מכשר בדיבוק גם תפירה לא מהני. ומעתה י"ל דלדידן דקיי"ל כת"ק דדיבוק לא מהני א"כ ה"ה תפירה לא מהני א"כ י"ל שפיר הא דבעינן כאן עור א' עור שלם ממש בעינן מתחלתו ולא מהני תפירה וממאי' שם אינו ראיה די"ל דאחית כרשב"א ושפיר יש מקום לדברי הב"ח ולפסול התפילין שלא נעשה כד' בתים של ראש מעור אחד ויש עוד להאריך בזה :

הלכה ג עד שנותק היתר כו'. אפילו באמלע תיבה איירי ולא קשה דאם יניח חלק תרלה תיבה אחת כשתי תיבות שהרי במלאות וחסרות איירי ובמלאת וחסרות הם וא"ז יו"ד והם קטנות ודקות ואינם תופסים אלא מקום מועט ובכל שבוא שיעבר האות מלפניה או מלאחריה לא יראו כב' תיבות ואין בזה שינוי אות ולא שלא על הסדר הרדב"ז בתשו' ח"א סי' ס"ב כנה"ג סי' ל"ב :

פרק ג

הלכה ה כילד סדור הפרשיות כו'. ועיין כ"מ שהביא סדר ר"ת דשם ההויות באמלע וכולל רב האי עם שיטת ר"ת ולפי המבואר בראב"ד הלך ר"ת עם רב האי בחדא ובהדא סבר טותיה דהיינו דבעינן הויות בהדדי אבל במה שאמר ר"ת במע בימין המניח קדש בשמאל המניח רב האי ס"ל בהיפך ועיין שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ז מ"ש שם עוד בסדר התפילין של שימושא רבה :

הלכה ט אלא בגידין של בהמה או של חיה כו'. כתב ב"י סי' ל"ב מקום הדחק שאין גידים מלויים יש לסמוך על בה"ע לתופרן בפלידרו"ש שעושין מן הקלף עד שידמנו להם גידין ובנב"י מה"ת א"ח סי' ב' מספק ע"ז ע"ש :

פרק ד

הלכה א מניחין אותו כו' שהוא סוף השער כו'. עי' בפ"ז סי' כ"ז אות י' דכל התפילין נ"ל מונחים במקום שיש קרחה דהיינו שיהיה קלה המתחתון בעיקרי השער והבן הביא יעקב בסי' קל"ח דמדברי הפ"ז משמע דסגי אם יהיה מקום הבתים בעיקרי השער וחלק עליו דלא סגי בזה אלא נריך שיהיה התחלת התיתורא במקום עיקרי השער ואשר גם הפ"ז כיון לזה ועי' בא"ר :

הלכה י מטילאה את חבירו כו'. עי' לקמן הלכות ליצית פ"ג הלכה ח' מ"ש בס"ד :

הלכה יא עובר בלאו כו'. עי' כ"מ דהר"ת פסק כר"י כו' וכהג המבי"ט בקריה ספר דהוי אסמכתא ועיין בתשובת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ה ועיין בברכי יוסף א"ח סימן ל' מה שהאריך בכלל הזה על מ"ש הרמב"ם פ"ח מהל' בית הבחירה דשמירת המקדש אם בטלוהו עובר בל"ת ע"ש :

הלכה טו שלא סלא ממנו רוח כו' לפיכך כו' שינת עראי. עי' כ"מ מה שפי' לשיטת הר"מ סוגיית הגמרא בסוכה דלא כפירוש רש"י שם דפירש דמנחי ברישיה עראי מותר קבע אסור שמא יפיח משמע דבשינת קבע לא חיישינן להפחה ובמסכת ברכות דף כ"ג ע"ב פירש"י ד"ה לא יישן בהם שמא יפיח וסתר פירושו בסוכה וכס' לשם זכה כתב לולא דמסתפינא נראה להגיה כרש"י במקום להפיח יפלו ואשר דרש"י לא בא אלא ליישב אריכות לשון הברייתא דקתני לא שינת קבע ולא שינת עראי דהו"ל לומר בקצרה לא יישן בהם לזה פירש"י לא זו אף זו קתני ל"מ שינת קבע דבלאו ה"ט נ"כ אסור שמא יפיח וק"ל :

הלכה יז ונועלן כנגדו כו'. עי' כ"מ וע"ש ברש"י ד"ה כלכה שלא כנגדו ומוכח מדבריו דלית הלכתא כר"ע דאמר אוחזן בנגדו ודלא כמ"ש רבינו פה ונראה דרש"י הוכיח מדאמר בגמרא שם דברייתא מני ב"ש היא ולא אוקמי לה כר"ע משמע דל"ה כוותיה :

הלכה יט אע"פ שאין בו ספח כו'. ובגמרא מייתי ראיה מפכין קטנים כו' ופירשו התוס' שם ד"ה שהרי דמטעם איר הוא ובה"ר כתב דרש"י כתב משום הפסק קרקע והביא נקו' לגיסת התוס' מהא דאמרינן במס' שבת דף ס"ב והרי תפילין דמחופה עור ותגיא הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד"א ומאי התם משום ש"ן משמע הא בלא"ה אינו חולץ הגם דאינו ספח והוא כליין ואפשר להלק דשם העור מחובר בתפירה והוי סמונים אבל בכים לא שייך סמונים דהא מלי נקיט להו מחוטו בלי שום מעשה וא"כ ע"כ מטעם אויר אתינן עלים ומש"ה נריך אויר ספח כנ"ל :

שם וכן אם הולך בלילה כו' ונכנס. עי' בכ"מ מ"ש בשם הרא"ב"ד וגם רש"י פי' בגמרא דף כ"ג ע"א ד"ה ובלילה כשהוא חולץ בביתו ומשם הרמב"ם כמ"ש בשם ר' שמחה דמשמע בגמרא גבי רב דתלי תפיליו דדוקא במלייה נריך כיס אבל לא בלילה בביתו. אמנם בירושלמי פ"ב דברכות דף י' משמע דבלילה כיון דאינו זמן תפילין הוי כספרי דאגדתא משמע כפירש"י וקושיית ר"ש מיישב רש"י במתק לשונו במ"ש להפסיק בינו לקרקע נראה מדבריו אם יכול להניחן על שום דבר דלא הוי דרך בזיון מודה רש"י דא"נ כיס רק אם אין לו מקום וצריך להניחן ע"ג קרקע סובר רש"י דאין רשאי להניחן בלא כיס :

הלכות מזוזה

פרק ה

הלכה א כתב בב' עורות אע"פ שתפרן פסול. ועי' מגילה דף ח' ע"ב ד"ה לתופרן בגידים כתב רש"י הלל"מ תפילין ומזוזות לתפרן בגידין ירלאה מדברי רש"י אם תפר ב' עורות כשר. ועיין מ"ש בס"ד בשלום ירושלים פ"ק דמגילה דף ה' ע"א באריכות :

הלכה ג או שהוסיף מבפנים כו' ס"ת פסולה. עיין לעיל פ"ב הל' ג' שאם כתב בתפר מלא פסול עד שימחוק היתר וא"כ ל"ע על רבינו פה מ"ש מזוזה מתפילין ולפי מ"ש לעיל יש מקום ליישב ודו"ק :

הלכה ח העמיק לה ספח פסולה. עי' כ"מ שכתב כלומר והר"ל חטטר ולא מן העשוי ואין זה נכון אלא הטעם כמ"ש הלבוש יו"ד סי' רפ"ט ס"ד שאין זה על המזוזה אלא תוך המזוזה :

פרק ו

הלכה ד מפני שאין לו משקוף. עי' כ"מ והרואה בסוגיא דעירובין ירלאה דמבך דכיפה פשיטא דאין נה"פ נריכה לינע והיינו דהכא המשקוף הוא למעלה מכיפה דהיינו אותו הבנין העומד משום על פני כולה ולהכי כשיש ברגליה י' הו"ל ככיפה כמי שאינו והנס דהשתא אין רגליה נוגעות במשקוף להא לא חיישינן דהא א"צ לינע משא"כ באינה גבוה י' וכ"ז מבואר בדברי הריטב"א שם וז"ל הרי"ף פ"ק דעירובין אלמא אע"פ שאין הקירוי שבשתי הכיפה מגיע לרגלים חייב במזוזה ועי' ברמב"ם פס"ז מהלכות שבת שיח יצחק פ"ק דיומא דף י"ד ע"ב. ועי' עוד שם מה שהאריך :

הלכה ו מפני כו' בז' ימי הפרשה. עי' כ"מ ול"ע על הר"מ דלא ביאר את זאת דדוקא בז' ימים חייב וכס' שיח יצחק כתב ושמא י"ל דס"ל דהא דאמר רבא בגמרא בשאר ימות השנה כ"ע ל"ס לגרוסי פלוגתא דמתני' דסוכת חג בחג דההם ע"כ בשאר ימים ל"פ דהא ע"כ לא מחייב ר"י אלא בחג כדקתני אבל לעולם דבמה דפליגי ת"ק ור"י גבי לשכה אינו למימר דלרבנן כיון דדירת קבע הוא שאר ימים נמי מחייבים אפו ז' דהא מיהלכי בבית גמור ולר"י אף בז' לא מחייב משום דהוי דירת בע"כ עכ"ד. וקלת דוחק דאל"ל להרמב"ם לחדש נזירה זאת מדעתו. ולענ"ד נראה דהר"מ היה מפרש הכי כמ"ש הרב היינו משום דמשמע בירושלמי פ"ק דיומא הלכה ב' בהא דאמר שם ריב"ב בשם ריב"ל בכל יום כ"ג מהלבש בכליו ובא ומקריב תמיד של שחר כו' ובא ולן בלשכת פרהדרין ופי' הדבר דכיון דהיתה דירתו קבוע בלשכת פרהדרין בז' ימי הפרשה בכל עת שהיה לן שם ביום שעבד עבודה בא ולן במושו לשכה המיוחדת לו דהיינו לשכת פרהדרין ועי' שם בס"ק ד"ה בא ולן דקשיא ליה דלפי בכולי שתא מאי בעי בלשכת פרהדרין . ואין זה קושיא דמסתמא היו שם כלים קבועים כדי לורכו והמקום נוח לו ללון שם בכל עת שירלה וכיון שכן הוא ודאי דמסברא יש לחייב הלכה הזאת בכל ימות השנה כיון שבז' ימי הפרישה דירתו קבוע וגם לפעמים בשאר ימות השנה ע"כ נ"ל דרבא לא קאי כ"א על ברייתא דסוכת החג כנ"ל נכון :

הלכה ט ובית שבספינה. עי' בכ"מ שלא כתב מקור דין זה ובב"ח יו"ד סי' רפ"ו כתב שהוא הוספתא ועי' שיח יצחק פ"ק דיומא דף י"ד ע"ד. ד"ה דתניא :

הלכה יב בית של שותפין חייב במזוזה. עי' כ"מ ומ"ש דחוק ולענ"ד נראה ע"פ מה דאמרי' בגמרא חולין דף קל"ה ע"ב אמ"ג דכתיב ביתך דידך אין שותפות לא כ"ר למי"י ואלא ביתך למ"ח לכדרבה כתבו התוס' שם ד"ה ביתך הימא אמאי לא אמר שותפות דעכו"ם ואפשר דסובר רבינו ליישב קושיית התוס' כיון דכתיב למי"י מרבינן גם לשותפות עכו"ם כיון דעכ"פ ישראל דר בבית וסברא זו נזכר בס' ברכי יוסף יו"ד סי' רפ"ו ע"ש באריכות וכיון שכן כ"ז אם יש לנו דרשה דרבה ביתך דרך ביאתך שפיר מחייבינן שותפות עכו"ם מכ"ש אילו לא היה דרשא דרך ביאתך והוי ע"כ ביתך למעט שותפות עכו"ם מיהת וא"כ סידור דברי רבינו פה על נכון דמדכתב ונריך לקובעה על ימין היינו מדרשא דרבה ואין לנו מיעוט על שותפות עכו"ם שוב כתב רבינו סתם בית של שותפין חייב במזוזה אפילו בשותפות עכו"ם דלא כדעת המרדכי שהביא הרמ"א בסימן רפ"ו ודו"ק :

הלכות ספר תורה

פרק ז

הלכה א מ"ע על כל איש ואיש מישראל כו'. משמע דנשים פטורות ממלוה זו וכן כתב בספר ברכי יוסף יו"ד סימן ר"ע שכ"כ הרמב"ם בספר המלות ושכח נ"כ מדברי הסמ"ג עשין כ"ד ועיין בתשובת מהרשב"ם עי' שכ"ד ועיין בשו"ת שא"ר סי' שמסתפק בזה משום דהוי מ"ע שלא הז"נ. וכתב בספר ת"ח ונראה דיחיד הכותב ס"ת לעלמו ונתנו לבה"כ לקרות בו בלבור ומקדישו לאו שפיר עביד דכיון

שמקדישה הרי היא של הקדש ולאו שלו היא ותוב א"י בה י"ה דלכם כתיב שלכם בעי' ול"ל דכתיבה לחוד תלי' מילתא דכיון דכתב לעצמו ס"ת יצא י"ה אע"ג דמקדישה בתר הכי ז"א דיחיד שכתב ס"ת וא"כ לאבדה פשיטא שצריך לכתוב לו ס"ת אחרת כדמשמע מדברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות מלכים ולכך נראה דאין להקדיש ס"ת אלא א"כ כותב לעצמו אחרת ע"כ. ונראה דעכשיו שנוהגין כן היינו משום דלב ב"ד מתנה דאע"ג דאקדשינהו יקראו על שמם ומצוה שלהם היא ולא תסרוס לגבור אלא לקרות בהם ושלא לחכרם כלל אבל לעולם שם בעלים עליהם :

הלכה ב ותניהין אותו מספר העזרה. עי' כ"מ פ"ג מהלכות מלכים ה"א ועיין שם בל"ת ועיין עוד בחידושי הר"ן מסכת סנהדרין ועי' מהרש"ל

הלכה יד אין כותבין מגילה לתינוק. עיין כ"מ במ"ש הרי"ף כי' היינו כבדעתו להפלים ועיין ב"י יו"ד סימן רפ"ג והר"ן בהי' גיטין כתב הא דאסיקנא דאין כותבין כ"כ הריב"ש וא"ח נראה היכא דאיכא דיוקא פרי כדאסיקנא בסברא דאפשרתא ונראה שזה היה דעת הרי"ף עכ"ל ועיין ברכי יוסף שם.

הלכה טז מותר לכתוב שלש תיבות בלא שרטוט עי' כ"ת בפתיחת פסקי הרמב"ם ולענ"ד דאין כאן סתירה דדהיק לרבינו לומר דר"י פליג על הברייתא ולומר דמשבשתא היא הכי בגמרא לא הזכיר שום דבר מזה ועוד קשיא ליה לרבינו לפי שיטת התוספות דר"י פליג על הברייתא איך יפלגו במצויים אי יכול לכתוב שלש בלי שרטוט מיוסר רו לא והיה נראה לרבינו דהכא הענין כי מה שהתירו לכתוב ג"ת בלי שרטוט הוא מפני שכל ג"ת אינם נכרים אם הם דברי קדושה או דברי חול ולא מצינו פסוק בה ב"ת משא"כ ג"ת מצינו פסוקים וקפדינן לכותבן ביושר מש"ה ס"ל לרבינו דכ"ע ס"ל דגם ג"ת יכול הוא לכתוב ביושר בלי שרטוט משא"כ ד"ת א"א לכתוב ביושר בלי שרטוט וה כ כוח אם מתחיל לכתוב ג"ת ש ד אליבא דכ"ע דיוכל לכותבן ביושר משא"כ אם כבר כתב שום דבר מקודם כגון שכתב מקמי הכי איזה תיבות של חול ושוב כתב ג"ת מן הפסוקים א"כ תיד לא יוכל לכתוב ביושר בלי שרטוט אלא אם כתב שתי תיבות לא תיכפת לן כת"ש אבל ג"ת אסור לכתוב ולכו"ע ר"י איירי אם כבר כתב מקמי הכי שום דבר של חול מש"ה לא מתיר לכתוב ג"ת ב"ת והברייתא איירי במתחיל לכתוב ולא כתב מקודם שום דבר אז גם ג"ת מותר לכתוב וא"כ עולה פסקי הרמב"ם כהוגן דהכא איירי בכותב בתחילה כמו שדרך הסופרים ושכיר מתיר אבילו ג"ת משא"כ היכא כשוהב גם יבחין או כהוגות יבחין דצריך לכתוב מקמי הכי יגרבה תיבות שוב אסור לכתוב הנך ג"ת בלי שרטוט וזה ברור ועיין בשו"ת הרשב"ם סימן תכ"ב גם הוא כתב לחלק בע"א

ודע מדברי רבינו מוכח דלא ס"ל כשיטת הרא"ש שהביא הטור יו"ד סימן רפ"ד לכי כי' הע"ז דהם כתב כבר שורה ראשונה בלי שרטוט שוב אין איסור בדבר לכתוב שלא בשרטוט דעיקר האיסור אינה אלא בשיטה ראשונה ונראה ברור לדעת הרא"ש לענ"ד דוקא כשאירע הדבר שכתב שיטה ראשונה ביושר אז שוב מותר לכתוב שלא בשרטוט אבל תסתמא חיישינן דילמא לא מתרמי שכתב ביושר ודו"ק ועיין בה"ת סימן ל"ב.

פ"ח הלכה ג במקום שאין בו כרפה כו'. ועי' ב"ה שדייק מדברי הטור סי' רע"ה שחולק בזה על הרמב"ם שלא כשל אלא בסתומות בעשאם פתוחות או להיפך אבל לא בהכשיק במקום שאין בו פרשה ועיין בכנה"ג שם ואף שהאחרונים הלקו עליו מ"מ כ"ע מודים דיכול לתקן אם אפשר :

פ"י הלכה א דין י' שכתב כו'. עיין מ"ם בהלכות יסודי התורה פ"ו הלכה ה'. שם דין כ' עוד יש דבר אחד שכתב רבינו בפ"ח הלכה ס"ז הם כתב מקנה הבם בשיטה ומקלתו תלויה פסול ועי' תשב"ן ח"ג רע"ד שכתב בלי ספק שטעה הרמב"ם לכתבו פה ועיין ב"ח יו"ד סימן רע"ו ובש"ך שם חות ז'

הלכה ב ואסור לאדם למכור ס"ת. רבינו פה לא מחלק בין ס"ה של יחיד לס"ת של רבים ובכ"ע אסור למוכרו ואין כן דעת הרא"ש כמבואר בא"ע א"ח סימן קנ"ג ועיין במסכת ב"ב דף קנ"א ע"א בהא דבעי שם בגמרא ס"ת אי הוי בכלל נכסי וגי' שלפנינו כיון דלא מזדבנא כו' מוכח כדברי רבינו פה ולפי שיטת הרא"ש נ"ל דלא רוי כתוב בגירסתו הכי אלא ה"ג ס"ת מהו אי הוי בכלל נכסי או לא ואע"ג דיכול למוכרו כיון דאינו מלבוש תב"ל אי הוי בכלל נכסי וכ"כ מדברי הרשב"ם שם שהיה גורס כן ע"ש. ועיין בסוף ה"מ ססי' רמ"ח וז"ל ואם אמר נכסי לפלוני קנה כל התפלפלין כו' אבל ס"ת מיבעיא ול"א לפיכך אם תפס אמ"מ והרמ"ה חילק בין ס"ת לשאר ספרים ובש"פ כתב שהן בכלל ע"כ וכתב הדרישה שם דמה שכתב רבינו והרמ"ה חילק בלשון פלוגתא אע"ג דגם לדעת ראשונה כתב דנותן לו תפילין וה"ה לשאר"פ י"ל איככא תדנקט תכילין שהם לו כתו מלבוש מ"ם ולא שאר ספרים כו' יראה מדברי הדרישה דגם לשיטת הרא"ש דיוקא ס"ת הוא בכלל האבעיא אפי' לפי גירסת הרא"ש וכפי' הרשב"ם דתטעם מלבוש אתיא עליה י"ל דוקא בס"ת קא מיבעיא ליה משום דאינו אלא למצוה ולא מיחשב בכלל נכסי כיון דאינו מלבוש אבל שאר"פ אע"ג דגם הם אינם מלבוש מ"מ דהו שפיר לנכסים ויכול לעשות בהם מה שירצה להשאיל ולמשכן משא"כ בס"ת אע"ג דמותר למוכרו מ"מ מקפידים ע"ז כדאמרינן בירושלמי ספ"ג דבכורים כל המקיים ס"ת בתוך ביתו עליו הכ' אומר הון ועושר בביתו וכו' וכן דרכן של ב"א למכור הכל מלבד הס"ת ומלבוש לא הוי ומש"ה מדוקדק לשון הגמרא במאי דקבעי ליה בס"ת דוקא ולא נקט שאר"ס דדוחק לומר משום רבותא דלהיתרא נקט להו א"ו דגם לשיטת הרא"ש חילוק ספוש יש בין ס"ת לשאר"כ אלא מפני שלא כתוב מפורש כן ברא"ש הך חילוקא והרמ"ה כתב כן בפי' מש"ה כתב הטור בשם הרמ"ה וכן משמע מדבריו מדלא כתב וא"א לא חילק ומלאחי ראיה ברורה לזה דזה לשון הרי"ף איבעיא להו ס"ת מהו תיקו ופירש הנמוקי שם כת"ש הרשב"ם וסיים כתב המחבר תיקו ודוקא בס"ת אבל בשארי כתבי קודש ה"ה בכלל נכסי ריטב"א. הרי דגם לפי גירס' רשב"ם והרא"ש והרי"ף מחלקים בין ס"ת לשס"פ והדברים מוכרחים ועפ"ז מיושב קושי' המ"א סי' קנ"ב אות כ"ב דעיקר קושייתו שם אינו בדרך ממ"נ מדכתב בש"ע בשס"פ דהוו בכלל נכסי ועיין במחנה הקל והיינו משום דהיה סבור דבשס"פ לאו כ"ע מודים לזה ולפמ"ש מיושב קושי' המ"א דבזה כולי עלמא מודו דשס"פ היו בכלל נכסי כמו שכתבתי ודו"ק :

הלכה ד וכן רמוני כסף עיין בכ"מ מ"ש על דברי הטור. ועיין בזה בארוך בשו"ת שמש צדקה סימן א' :

הלכות ציצית

פרק א הלכה א ואין לחוטי כענף מנין מה"ת. עיין כ"מ מה שהגיה בל"מ ועי' בכ"מ ריש הלכות איסור ולדבריו שם י"ל דגם דעת הר"מ שכוא מה"ם אלא שאינו מפורש בתורה אלא מדרשא דגדילים שקבלנו מד"ס ועיין בספר ברכי יוסף א"ח סי' י"ג מה שהאריך בזה :

הלכה ד והתכלת כו'. לשון רבינו תמוה מאוד כאשר האריך בזה הכ"מ בס"ם ויותר מתחבר כפי פי' שכתב כאן דסובר רבינו דע"כ לא נחלקו חכמים על רבי אלא במה דס"ל לרבי דאם אין לו תכלת לא יעשה לבן כלל בזה פליגי משום דעיקר מצוה בלבן אבל במה דס"ל לרבי באם אין לו לבן לא יעשה ציצית כולם של תכלת בזה לא פליגי עליה ולא מכשרו אלא באיגרדום כמו דרבי מכשר באיגרדום ובזה ארווח לנו כי' הסוגיא דלכאורה קשה מאי זה דמקשה התלמודא לימא מתני' דלא כרבי מאי איכפת לנו בזה ודוחק לותר משום דרבי סתמה למתני' מה"ע נ"ל מה דדחיק ליה להרז"ה במס' שבת פרק ב"ת תביאו הסמ"ג בפתיחה להלכות ציצית שכתב והוי יודע שדעתנו אינה נוטה שהתכלת אינן מעכבות את הלבן כו' ואע"ג דהגיא והכ"ת א"מ הא פריטנא בגמרא דיחידאה היא הלכך הדרי' לכללא דנקטינן הלכה כרבי כו' מדקא מהדרי' לפרושי למתניתין לאוקי מתני' מפשטה ולאוקמה אליבא דרבי כו' וכ"כ מדברי הר"ם קירא"ה בה"ג שלא כתב משנה זו התכלת א"מ את הלבן בהלכות ציצית שלו. ע"ש והיינו משום דקשיא ליה כמ"ש אע"כ דסתמא דתלמודא היה סבר דהלכתא כרבי ומש"ה בעי הגמרא לידע אם יש פירוש אחר בימתני' לאוקמה כהלכתא ולפי כי' הרמב"ם פה סרה קושייתו די"ל דודאי לא היה ס"ל להיחודא דהלכתא כרבי בכל ענין אלא כמ"ש במה דמסתבר טעמא דרבי באם אין לו לבן הוא מסתבר דמעכב ואם ניקמי המתני' כפשטה מוכח פירוש המתני' דרבנן פליגי בכל ענין ולא מסתבר טעמייהו בזה תש"ה קא מהדר לפרושי למתני' בע"א באיגרדום וא"כ הלכתא במה דמסתבר טעמיה בהם אין לו לבן ול"ם רבנן עליה כלל בזה אבל במה דס"ל באם אין לו תכלת אינו מעכב מה"ת בלבן כלל בזה ודאי לית הלכתא כוותיה אלא כרבנן דאינו מעכב ודעת הרז"ה יחידאה היא ולית דחש לה ועיין שם ברמב"ן במלחמות ובזה סרה כל תלונות הרז"ה וזה ברור ודו"ק היטב :

הלכה ח אע"פ כו'. הכ"ת לא הראה מקורו ועיין בשו"ת הריב"ם סי' קל"ז וז"ל אעפ"י שמצות התכלת ולבן בתלוה אחת אעפ"י שאין מעכבין זא"ז זה הוא מפני שאין כן בתכילאה מבואר בתכלת ולבן שהם מצוה אחת והטעם מפני שהם מעשה אחד לבישה דתכלת והלבן יחד ורהויה הוא שימנה אחת אעפ"י שאין מעכבין זא"ז אבל תפילין של יד וש"ר הם שני מעשים וראוים שיהיו שתי מצות כיון שאין מעכבין זא"ז ע"כ :

הלכה י אם רצה כו'. עיין הראב"ד ובכ"מ תמה מת"נ גם לר"ם קשה שיהיה נריך שפה כמשכן כו' ונראה ליישב קושיית הכ"מ דבאמת היה קשה ליה לרבינו אם טעמא דר"ם משום דיליף תכלת ממשכן ודאי דקשיא סוגיא דליבעי חוטן כפול ו' ולא האי שפיק בסברי לגלות לנו היכן מנא ברמיזה דלא בעינן בציצית כפול ו' וכה"ג אשכחן במס' שבת דף כ"ה ע"א בהא דאמרינן הא דתנן כל היוצא מן העץ אינו מיטמא טומאת אהלים אלא פשתן תנ"ל אתר ר"א גמר אהל אהל ממשכן כו' ומקשה הגמרא אי מה להלן שזורין והיכן כ"ם אף כאן שזורין וחוטן כ"ם ת"ל א"א ריבה כו'. ובאמת ז"ל הספרי ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת טווי ושזור אין לי אלא תכלת טווי ושזור לבן מניין הרי אתה דן הואיל ואחרה התורה תן תכלת ותן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור ע"כ א"כ הרי לא נזכר שם טעם דילפינן תכלת ממשכן אלא נראה דה"ם דספרי דנבי תכלת פשיטא ליה דבעינן שזור משום דסובר הספרי דעיקר כלאים אינו אלא בשזור וא"כ אי ס"ד דלא בעינן בתכלת שזור א"כ לא הוי כלאים תכלת עם הבגד ולמאי הלכתא כ"ר להתיר כלאים בציצית וכמ"ש התוס' במסכת יבמות דף ל"ע ע"א סד"ה קס"ע והנה דבר זה אי בעינן שזור כ"א לבדו עיין בגמרא מסכת נדה דף ס"א ומשמע בדעת הרמב"ם כפי גירס' שלפנינו בטור יו"ד סי' ש"א דבכ"ע הוי כלאים דאורייתא ודלא כמו שהבין הכ"מ שם ודבר זה תלוי בימחלוקת האחרונים שם ולפי"ז אין ראיה דבעינן שזור לשיטת הרמב"ם ובזה י"ל דעל הספרי ל"ק משום דהספרי מלי סובר דכלאים לא הוי כ"א בשזור כל א' לבדו מש"ה מוכח דבעינן שזורין ולא ילפינן ממשכן כלל אבל לדידן דקיימ"ל בכ"ע הוי כלאים אם אתרינן דבעינן שזורין א"כ ממשכן ילפינן ע"כ ליבעי חוטן כפול ששה ועיין מה שאכתוב בס"ד בהלכות כלאים ודו"ק :

וז"ל הטור א"ח סימן י"א וצריך שיהיו שזורין וכתב הב"ת דבטוויה שלא לשמה כתב דפסולין ובשזורין לא כתב דפסולין אלא דצריך שיהיו שזורין נראה לפרש למתן דמצריך טווין ושזורין לשתן הוא מדסמיך קרא גדילים תעשה לך לקרא דלא תלבש שעטנז ופירושו שוע טווי ונוז ואתר גדילים תעשה לך מהם דהיינו שיעשה הציצית טווי ונוז שפירושו שזור ע"כ. ול"ע דבריו דמנ"ל דרשא זו והוא נגד הספרי הנ"ל ועיין בתה"ד סימן מ"ד כתב וז"ל הרוצה לעשות ציצית של משי יזהר שלא יקח ההוטין כמו שהן טווין ושזורין מן החנות של עכו"ם דבעינן טווי ושזור ע"י ישראל לשמן אלא יקח לשון של משי מן החנות וע"י ישראל יטווה וישזור אבל בספר ברכי יוסף א"ח סימן ע' אות ב' כתב בציצית של משי נריך זריקתן לשמן ע"ש :

הלכה יא ולא משל עה"נ. עיין כ"מ דכתב דטעמא לאו משום איה"נ אלא משום דכתותי מ"ם דמצות לאו ליהנות ניתנו. ולכאורה קשה דהא משמע היכא דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו כמ"ש הר"ן במסכת נדרים דף ט"ו ד"ה והא כו' ועי' בס' שעה"מ בפ"ח מהלכות לולב במ"ש בשם הרב המאירי שאעפ"י שבשעת קיום המצוה איכא הנאה לגוף אין בכך כלום ובלבד שלא יהנה אחר עשיית המצוה כגון מודר הנאה מתעטף וה"נ אין לו הנאה אלא בשעת המצוה דכ"ז שהוא לבוש בטלית מקיים המצוה ולפיכ' הכלבו שהביא הב"י א"ח סי' תקפ"ו דמשמע דלא מחלק בהכי כתב בשעה"מ שם דיש לחלק בע"א דוקא היכא דנהנה גופו מהדבר עצמו שאסור בהנאה כגון המודר הנאה משופר וכה"ג כו' דכה"ג ל"ה מצות ליהנות ניתנו היכא דאיכא הנאת הגוף משא"כ היכא דאין הנאה באה מגוף הדבר שאסור ע"ש וה"נ אין הנאה מהציצית כ"א בהותר ע"י הבגד ללבוש ובכה"ג שפיר אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו ועיין בתוס' פסחים דף כ"ג ע"א ד"ה מערבין משמע נ"כ כסברא זו ודו"ק :

שם ולא משל קדשים. הכ"מ לא גילה לנו טעם רבינו ונראה משום דכי היכי דסליק

גאל

גזול דבעינן משלהם לך הקדש אינו נקרא שלהם וכדאמרינן בעלמא דהקדש אינו שלו אבל גבי עיר הנדחת ע"כ צריך לטעמא דמכתת שיעוריה דאי משום איסור הנאה לבד עכ"פ שלהם מיקרי ועיין במסכת סוכה בסוגיא דאתרוג של ערלה :

הלכה יד תלה המוטין בין שתי כנפים כו'. עיין כ"מ שדחק מאוד ליישב דברי רבינו. ולענ"ד דמש"ה נקט רבינו בין שתי כנפים להורות לנו עוד דין אחר דאם פסקן מתחילה ואח"כ קשרן אעפ"י שבשעת תלייתן בבגד לא היו בכנף אחד וכדאמרינן בגמרא מ"ד בעינן כנף בשעת עשיה ופירש"י כנף אחד ולא שנים קמ"ל דאין בזה שום פסול דדוקא אם קשרן מתחילה ואח"כ פסקן פסול ונקט רבינו דין אחד לאשמעינן שני דינים משא"כ אי הוי נקט בכנף אחד היה צריך להאריך להשמיענו הך דינא כנ"ל נכון :

פרק ב הלכה א כחול בת עז נמרה פסול לציצית. עיין כ"מ ועיין בס"י מהלכות כלאים ובסמ"ג בתחלת אברהם סימן ט' אות א' :

הלכה ב דם חלזון והוא דג כו' וביה"מ כו'. בק"ע שבת כ"ס ע"ב ד"ה מה נביעה כתב דבמדבר לא היה להם חלזון שהוא נמצא בא"י בגבול זבולון ודם מה אינו טוב לצבע ולהביא מא"י חלזון אי א"א דא"י לחוות כ"כ חוץ למים והיה להם תכלה ממצרים הגה ירא מדבריו ומדברי רבינו פה שחלזון הוא גדל במים אך אם הוא דג טהור או טמא לא נתפרש ועיין בערוך הנדפס מחדש מש"כ שם הגאון מהרש"ל :

הלכה ח היתה כולה תכלת כו'. עיין כ"מ מה שתמה למה לא חילק רבינו בין טלית בת ד' חוטין לבין ח"ח ומ"ש ביישוב קושיא זו נע"ק. ולי נראה דהנה פליגי בזה פוסקים. שיטת רשב"א דאם הוסיף על מנין החוטין בכל כנף יותר מד' כפולים פסול וכן פסק בש"ע סימן י"א סעיף י"ב ובתוספות ר"פ התכלת כתב דלא שייך בל תוסיף רק אם הוסיף על ד' ציצית אבל לא במנין החוטין וכמו בעירבי נחל דרשאי להוסיף ואין בזה משום בל תוסיף וכ"ה דעת בעל העיטור עיין בעט"ז סימן כ' דפלוגתתם תלויה בפירוש הגמרא סנהדרין דף פ"ט. ובכ"מ פ"א הלכה א' מביא פלוגתא דאמוראי כאביי רמי ד' ועייף להו וכ"י דהוי רמי תמניא פליג על כ"ח וכשמוסיף על המנין שובר בב"ת למר כדאי"ל ולמר כדאי"ל וקיימ"ל הלכתא ארבעה דהא ר"פ אסיק התם הלכתא ארבעה א"כ סובר דעובר על בל תוסיף לכ"ע בהוסיף על מנין החוטין ולשיטת העיטור צ"ל דפליגי אמוראי בזה ואנן קיי"ל כמ"ד ד' וא"כ סוגיית הגמרא דמחלק בין ארבע לשמנה צ"ל דסבר דאין כאן ב"ת דאנן קיי"ל כמ"ד כד' וגם במנין החוטין שייך ב"ת ומש"ה לא מחלק רבינו בין ארבע לשמנה ודוק קצרתי :

פרק ג הלכה א ומהיה הכסות של נמר כו'. עיין כ"מ. ירושלמי פ"ב דכלאים מה נמר שאין לו שם לווי אף כל שאין לו שם לווי מניין שאין לו שם לווי אמר ריב"ל כדכתיב ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף נמר אילים אין לך קרוי נמר אלא אילים בלבד ורחלים דהיינו זכרים ונקבות עיין סמ"ג סימן ט' אות א' :

הלכה ג לסיכך כו' אינו עושה כו'. מלשון זה משמע דאין עיכוב בדבר ובספר אליהו זוטא כתב בשם הל"מ וז"ל למדים זה מקרא גופיה דכתיב על ארבע כנפות והמרובעים זו מזו נופל עליהם שם כנפות ע"כ. משמע קצת דס"ל דיש עיכוב בדבר :

הלכה ד השאולה פטורה מן הציצית כו' מכאן ו' חייבת. בתוס' חולין דף ק"ו כתבו בשם י"מ דלאהר שלבש יום כלאים אסור כיון דאינו מחוייב אלא מדרבנן מפני שנראית כשלו ור"ת מתיר אפילו בכלאים וכ"כ התוס' במנחות דף מ' ע"ב תוס' ד"ה תכלת ורבינו פה אע"ג דסתם דבריו מ"מ מבואר דלא ס"ל כר"ה דלקמן בהלכה ז' כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה ולשיטת ר"ת ע"כ צ"ל דהגזירה היא שמא יתכסה בכסות המיוחד ללילה עיין כ"מ. ועוד מפורש יותר בפ"י מה' כלאים הלכה ל"ב שסובר דגבי כהנים לא אסרו כלאים כ"א בעידן עבודה וכתב שם כציצית, הרי מפורש ומבואר דגבי ציצית לא שרינן כלאים אלא בשעה שמקיים העשה ומה דדחיק ליה להר"מ היינו משום דהיה מפרש כפשטא נהי דאיסתרי בעידן עבודה שלא בש"ע מ"מ ודלא כפירוש ר"ה דקאי על בגדים המיוחדים לעבודה אף שהתוס' והרא"ש בה"ק כתבו גם להאי פירוש יש לחלק וז"ל הרא"ש דהכא גדילים תעשה לך על לא תלבש שעטנז קאי וקאמר רחמנא דבכה"ג תלבש ומשמע דג"כ לבישה המותרה התורה בין ביום ובין בלילה כמו אם לא היה כלאים אבל היתר לבישה בלא עבודה לא הותרה מעולם. מ"מ לא נראה לרבינו לחלק בהכי דלפי"ז קשה מאי מקשה הגמרא במסכת יבמות דף ד' ע"ב ולתנא דבי ר"י טעמא דכ"ר נ"פ הא לא"ה כלאים בציצית ה"א דאס"ר והכתיב ועשו כו' ותכלת עמרא הוא ומאי מקשה דילמא אי לא הוי כתיב בסמיכות ה"א דהוי דומיא לבג"כ דאינו מותר אלא בשעת חיובו וקושיא זו מצאתי אחר זמן רב בספר מהר"ם גרבי ומפאת קושיא זו הוכיח הרמב"ם דאין כאן מקום לחלק בין ציצית לבג"כ :

ואין להקשות דגם לדברי רבינו קשה קושיא הנ"ל דע"כ לא ס"ל לרבינו דלא כר"ת אלא כ"א לפי המסקנא דאין לנו כ"א הסמיכות להתיר כלאים בציצית אי מסברא לומר סברת רבינו דלא משתרי כ"א בעידן דמקיימי מצוה משא"כ להס"ד דבשעת מצוה כבר ידעינן לתנא דבי ר"י מן ועשו והסמיכות מיותר אכתי קשה מאי מקשה התלמודא דילמא אתי הסמיכות לאורויי דבכל ענין אשתרי דאל"כ הסמיכות מיותר. אבל זה לק"מ לשיטת רבינו דלא ניחא ליה לתלמודא לעשות מחלוקת לענין היתרא דכלאים בציצית דלתנא דבי ר"י יהיה מותר בכל ענין ולרבנן אינו מותר כ"א בעידן המצוה אבל לשיטת התוספות והרא"ש דהם למדו בסמיכות מן אף לפי המסקנא דלא מיותר קושיא הנ"ל במק"ע : ולהעיר אחז התלמידים אמרתי לפרש דל"ק גם לשיטת ר"ת וסייעתו ובמה דפליג הר"מ ז"ל דלא ניחא ליה ליישב הקושיא בדרך זה. דלכאורה קשה סוגיא לשיטת ר"ת וסייעתו מנ"ל לפרש הסמיכות להתיר בכ"ע אפילו שלא בשעת עשיית המצוה דדי לנו לאוקים הסמיכות להתיר בשעת מצוה וכמו בכל דוכתין דעשה דוחה ל"ת. ונראה דהתוספות כתבו ביבמות דף ה' ע"ב ד"ה כולה וא"ת ולמה לן קרא למילף מכלאים בציצית נילף מבריטת קדשים מדאיצטריך התם קרא דל"ד משום דיכול להמתין מכלל דבעלמא דחי ואומר ר"י דהתם א"ק של"ת דדחי משום דאפילו א"נ שרי ולמ"ד נ"נ א"ק דיו"ט ל"א הכא קרא ע"כ. ולכאורה קשה א"כ לדידן דקיימ"ל כמ"ד נו"נ א"ק א"כ תיקשי לדידן קושיית התוס' שם דף ו' ע"א וז"ל וא"ת אי בעלמא דחי א"כ קרא דכב"ג ל"ל והירצו שם ב' תירוצים. א' דאיצטריך לכדרבא ולתנא דבי ר"י נמי איצטריך דלא נדרוש הכנף מין כנף. ועוד ס"ד דלא לדמי עשה דציצית לגו דכלאים שא"ש בנשים למ"ד נשים פטורות מציצית ע"כ. והנה ב' תירוצים הראשונים כבר סתר מהר"ם גרבי כתי' והאמת אתו דבעלמא הש"ס דקאמר ס"ד הכנף כו' היינו דקאי שם דאתכי לא דעינן דעשה דוחה ל"ת ודאי הוי דרשינן כדרבא אבל השתא דידעינן כבר דעשה דוחה ל"ת בעלמא מהכ"ת לנו לדרוש הכנף מ"כ ע"פ ולא נבאר לנו אלא תירוץ הב' אבל למ"ד נו"נ א"ק ביו"ט ילפינן מדאיצטריך קרא גבי ש"ק ועשה דש"ק נ"כ אינו ש"כ שאינו נוהג בנשים דהוי מ"ע שהז"ג דציצית נוהג אפילו שלא בזמנו אינו אלא ביום כדאמרינן במסכת יבמות דף ע"ב וא"כ קשה דגם תירוץ זה ליתא וא"כ צ"ל קרא להתיר כלב"נ. ונראה דזה הוא דדחיק ליה להר"מ וסייעתו דהוה קשה להו קושייתנו צ"ל קרא להתיר כלב"נ הלא להורות בא דבכ"ע מותר דהותר כלאים לגבי ציצית וכ"ז לפי המסקנא אבל לס"ד דגמרא שם ביבמות מנ"ל דעשה דוחה ל"ת ע"כ צ"ל דסוגית הגמרא היה סובר שם כמ"ד נו"נ קרבן ביו"ט ולדידיה מודה ר"ה דאף אם גילה לנו התורה להתיר מוקמינן לה דוקא בשעת מצוה ושפיר מקשה התלמודא כמ"ש לדעת רבינו : אמנם באמת קושיית התוס' שם תמוה דמאי קושיא הא איצטריך כלב"נ לאכמ"י דקפר עליון דאורייתא דאינו יוצא י"ח מצות ציצית כ"ח היכא דהוי כלאים דהיינו בב' תפירות וכמ"ש המהרש"א שם בשם בעל ס"י. ונראה דהתוספות שם סוברים דהא דק"ע מה"ת לא ילפינן מדאיצטריך להתיר כלב"נ אלא דילפינן מגדיל דלשון גדיל משמע מחובר בטוב וכמ"ש התוס' במסכת מנחות (דף ל"ט) ד"ה קבר א"נ כמ"ש רש"י שם דק"ע הל"מ וא"כ הוא שפיר מקשו התוס'. ומעתה י"ל דגם דעת ר"ת וסייעתו כן הוא דק"ע נפיק מהנך דרשות שכתבנו וא"כ שפיר קשיא ליה ל"ל קרא להתיר כלב"נ אע"כ דבא להתיר בכ"ע ורבינו סובר כפשטא דק"ע לא ידעינן כ"א מדאיצטריך קרא להתיר כלאים בציצית ואין לנו יתור כלל ומסתברא דלא מוקמינן להתיר בכ"ע כ"א בעת מצוה כנ"ל :

ודע דלפ"ד א"כ לר"ת דאי"ל במסכת ב"ב (דף כ"ד) יו"ט עשה ול"ת הוא ג"כ מודה ר"ת וסייעתו וכבר הארכתי בזה בשלום ירושלים מסכת מגילה ואין עת האסף פה :

אבל אחר העיון י"ל קושיית מהרמ"ג בדרך נכון מאוד. דהנה הרשב"א ותוס' כתבו בהא דדרשינן סמיכות להתיר כלאים ע"כ להתיר בא דאי למיסר גדילים בשעטנז לשתוק קרא מיניה ומעתה לתנא דבי ר"י דגם בלא סמיכות יש משמעות שהתיר א"כ שוב לא יכולים לומר דסמיכות אתי להתיר בכ"ע דיקשה לתנא דבי ר"י דילמא אתי קרא לאסור ושלא לעשות כלל מכלאים כ"א צמר לצמר ופשתן לפשתן וא"ש קושיית הגמרא ותירץ הגמרא ודו"ק. ולפי"ז מיושב מה דדחיק ליה לרש"י ותוס' במנחות דלא ס"ל כתירוץ הר"י קלנך ביבמות דהנה תירוץ התוס' תמוה וצ"ב כמו שהאריך המל"מ ותוכן טוגתו דיש לנו ב' קראי ויחדיו מיותרים ע"ש. ולפ"ד עדיין הקושיא במק"ע דע"כ איצטריך יחדיו דאי לא הוי כתיב יחדיו וסברא חיצונה דלא בעי חיבור פ"מ ה"כ ה"א דאתי קרא דנ"פ לאסור כלב"נ ולא שייך לומר לשתוק קרא מיניה ז"א דהא ס"ד למנא דבי ר"י למדרש להיתרא מדרשא דבגדיהם ולזה איצטריך קרא דיחדיו ומש"ה מתרצים רש"י ותוס' הקושיא זו בע"א. ובזה י"ל פירש"י במנחות (דף מ') ובפנת הא דת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרין ופירש"י דל"ד סמיכות למישרי כלב"נ והתוס' מקשו דהא במ"ת דרשי' לכ"ע סמוכין ומהר"ם לובלין במסכת שבת הקשה עוד מנ"ל לב"ש הא דקיימ"ל עשה דוחה ל"ת דהא ל"ד סמוכין ולא יכולין למילף מכלב"נ. אמנם לפי מ"ש ל"ק קושיית מהר"ם משום דב"ש לטעמייהו דסברי נו"נ א"ק ביו"ט וא"ל מש"ק כמ"ש התוס' ביבמות ומעתה סובר ב"ש דע"כ במ"ת ודאי דרשינן סמוכין אבל סמיכות דכלב"נ מנ"ל דאתי לאורויי להקל דידחה דלמא להיפך למילף מינה לאיסור וכ"ת לאיסורא ל"ל קרא ז"א דה"א הא דילפינן מש"ק וס"ל לב"ש לפי האמת דסמיכות אתי לאסור ולא למישרי כלל כלב"נ וזהו שכתב רש"י ב"ש ל"ד סמוכין למשרי כלב"נ כ"א להסור ודו"ק היטב והבן כי זה ברור ונכון :

הלכה ז גזירה שמא יתכסה בה. עיין מ"מ בהלכה ד' ועיין בכ"מ שמביא סי' מהר"י אבוהב ובספר לב אריה במסכת חולין כתב דהרמב"ם ס"ל דבאמת כיון דאשתרי כלאים בכ"ע אשתרי רק דוקא אם הוא דרך לבישה כמו בג"כ ורש"י ג"כ סובר דלגמרי אשתרי בין ביום ובין בלילה רק דזה דוקא דרך לבישה אבל לא להציע תחתיו וכמ"ש המהר"ם א"כ שפיר כתב רבי' שמא יתכסה בה בלילה שאינו דרך לבישה וא"ש דברי מהרי"א : אמנם לפ"מ שבארתי לעיל שמפורש בדברי רבינו בהלכות כלאים פ"י אפי' בלבישה אינו מותר כ"א בעידן עבודה וכתב כמו בציצית מוכח להדיא שלא כדברי מהרי"א. וגם סברא זו נוטה לחלק בין הצעה ללבישה לא ברירא כולי האי דכל הגאון התירה התורה ועיין שם בתוס' ודו"ק :

הלכה ח משיכיר בין תכלת שבה. עי' כ"מ וב"י בטור א"ח סימן ח"י כתב לא מצאתי כן בהדיא אלא שאפשר שלמד כן ממה שנתנו שיעור זה לזמן ק"ש וה"ר יונה שם גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים כתב וז"ל וציצית שמצותו ביום אפשר שזמן התחלתו הוא ג"כ משיכירה את חבירו ויכירנו או אפשר בזמנה משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה ובא"ח סי' נ"ח כתב הטור מאימתי זמן ק"ש של שחרית משיכירה חבירו רגיל עמו קצת מרחוק ד"א ויכירנו וכתב הב"י שם כמ"ש הרא"ש והרשב"א דתחילת זמן קריאה הוא משיכיר בין תכלת ללבן נראה דל"ש על מה שפסק הר"י כאחרים דאמרו משיכירה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו שניהם שיעור אחד הוא כדאמרינן בירושלמי אלא שמדברי הרשב"א גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים נראה דלאו שיעור חד נינהו ע"כ גם הרמב"ן הביא דברי הירושלמי מפורש בהדיא מ"ד כדי שיהיה רחוק מחבירו ד"א כמ"ד בין תכלת ללבן והרשב"א פחולק על הירושלמי טעמו דהוכיח דע"כ פליג הבבלי על הירושלמי דהקשה שם בח"ר בהא דאמר אביי לתפילין כאחרים למה שבק ציצית ונקט תפילין וכתב לתרץ דאפשר זמן ציצית אינו משירכה את חבירו אלא משיכיר. ומפאת קושיא זו סובר דבבלי לא ס"ל כירושלמי והרמב"ן לא חש לקושיית הרשב"א די"ל דמש"ה נקט אביי תפילין דחובת גברא הוא לקנות תפילין וציצית לא הוי מ"ג דחייב לקנות מצד הדין אלא אם יש לו בגד של ארבע כנפות אסור ללובשו בלי ציצית. ועפ"י דברינו י"ל שיטת רש"י דפי' בהא דאמר בין תכלת שבה ללבן שבה שלא שלה שם הנגע והתוס' כתבו פי' דהא בלילה נמי מדעי ידיעי וגם הוא נ"ד סוגיא דמנחות והרשב"א הוסיף להקשות דמפורש בירושלמי כפירוש התוס' ועיין בתוספות מנחות די"ל דרש"י לא ניחא ליה בתירוץ הקושיא כמ"ש א"ו כמ"ש הרשב"א דסובר תלמודא דבבלי דשיעורים חלוקים הם דהוה קשה ליה לרש"י לומר דיפלגו בבלי עם הירושלמי אם שיעורא חדא היא אם לא דהא יכולים לעמוד על הדבר ונראה ליה לרש"י דפליגי בפי' המשני' דהירושלמי לטעמיה דפירש משיכיר כפירוש התוספות א"כ שפיר קאמר דא ודא חדא שיעורא הוא ותלמודא דבבלי סובר כפי' המשנה כפי' רש"י וסובר רש"י אף דבלילה לא יוכל להכיר אבל עכ"פ יכולים להכיר קודם הזמן משירכה א"ת א"כ שפיר הוכרח רש"י לפרש במשנה פי' לפי

שיטה

פיסת אביי והתלמודא דידהו סובר פי' המתני' כפירוש הירושלמי ומיושבים בזה כל הקושיות ודו"ק :

שם וקטן מברך להתעטף. רבינו פה לא חילק בין טלית קטן לטלית גדול ואנן נהגינן עפ"י הגהת רמ"א סימן ח' לברך על ט"ק על מצות ציצית ומ"מ כתב המג"א ס"ו אפילו אם לובש בבית ט"ק וצריך עליו ושוב כשמניח טלית גדול יכול לברך להתעטף כיון שנוסחת הברכות חלוקות ונכון הוא :

הלכה ט וכן שאר מ"ע כו'. עיין בהגה"מ מ"ש בשם גדול ור"ת נראה דהא דאיתא בירושלמי בסוכה ר"ש היכן דפני עבדו של ר"ג היה מניח תפילין ולא מירו בידו היינו משום דלגבי עבד לא שייך השם הגדול משום שיער באשה ערוה ואכשר משום דאתי לאחלופי באשה ג"כ מיהן בידי ועיין בק"ע שם ד"ה דתני בת"ש בשם הר"ן ומ"ש בחבורי ש"י :

הלכות ברכות

פרק א הלכה א אא"כ שבע. עיין לקמן כ"ה הלכה ס"ו בהשגת הראב"ד שם וכמה שאכתוב שם בס"ד ·

הלכה ט וסניה טוחות בקרקע דברי רבינו נ"ע דהא ר"ה בברכות דף כ"ד אמר עגבות אין בהן משום ערוה ומייתי תלמודא סייעתא מהא דתנן האשה יושבת וקוצה חלתה ודחה רנב"י דאין משם ראיה כגון שהיה פניה כו' ואין סייעתא לר"ה אבל דינא דר"ה דין אמת ואין חולק בזה ולאה פסק רבינו פה דלא כר"ה וכן תמיה המ"ח בסי' ר"ו אות ה' ומסיק דהלכה כר"ה וה"ס בהשמיטו הרי"ף והרא"ש הך דפ"ע ע"ש, ולענ"ד לייסב דעת רבינו הנה הרע"ב בפי' המתניתין אשה יושבת כירה עגבות אין בה משום ערוה וכתב עוד וכגיה טוחות בקרקע הדבר התוה וכבר הקשה ע"ז בספר א"ר א"ח סי' ע"ד ונראה דהיה קשה לו להרע"ב הא דאמר רנב"י תרגמה בפ"ע, ליבא דתרגמה קשה דהכי הו"ל לומר הכא במ"ע וגם הא"ר הרגיש בזה ורצה לדייק מלישנא דתרגמה דמסיק להלכה דעגבות יש בהן משום ערוה וזה קצת דוחק דהא ר"ה אמר בפשיטות עגבות אין בה משום ערוה וכ"ה בירושלמי פ"ב דחלה הדא אמרה עגבות אין בהן משום ערוה אלא היה נראה לו משום דכשוגיא דירושלמי אמר כמתניתא מן הדא האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה והדא אשה להו בתוך הבית היא יושבת (פירוש לאה לא תלבוש בגדיה) ותימר אין מפריחין פי' דמשני דלא רצו להטריחה ללבוש הבגדים והיה סובר רנב"י דודאי בזה אין מטריחין אותה ללבוש הבגדים אבל לעשות בענין זה שכסיר טוחות דזה לאו טרחא היא למה לא תעשה כן הגם דעגבות אין בהן משום ערוה מ"מ כל מה דאפשר לה לעשות בזהירות יתירא עדיף טפי וזה באמר רנב"י תרגמה בפ"ע כו' הגם לדידך דסברת דעגבות אין בהן משום ערוה אעכ"כ צריכים ע"כ לאוקומי מתניתין בפ"ע וא"כ אין ראיה משם אבל הדין דין אמת דעגבות א"צ משום ערוה ואעפ"כ אין אנו מתירין לה לברך כ"א בפ"ע דבקל יכולה לעשות זהירות יתירא להזכיר את השם ודברי הרע"ב כנים וברורים וגם דברי רבינו פ"ס ודו"ק .

הלכה י חוץ מברכת הנייה שאין בה מצוה. פי' שאין שם ברכה למצוה אלא ברכת הנייה ובא לאפוקי גם ברכת אכילת פת בשבת וכדפסיק בש"ע א"ח סימן קפ"ז ס"כ וכמ"ש במ"א שם דהב"י הביא ראיה מדנקט ברכת הנאה של מילה ועי' בס' יום תרועה שהקשה על הב"י דמ"ש מקידוש היום ובאמת לפי מה דהשברתי שם הת"א והפ"ז אזדא קושיתו וא"כ יש לפרש דברי רבינו פה כמ"ש שאין בה מצוה הכונה בזה שאין בה מצות חובה על האדם כי אם מצוה שבא להנאתו משא"כ בקידוש היום שמצוה בתה חובה וע"כ יכול להוציא אחרים אע"פ שאין כאן כ"א ברכה אחת ·

הלכה יא עד שיענה או עד שישמע כו'. גרסי' בירושלמי בפ"ג דברכות תני אבל אמרו אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו לא כן אמר ר"א בשם ר"י ביר נהוראי כל שאמרו בקטן כדי להנכו פי' א"כ הוי אינו מחוייב בדבר פסתר בעונה אחריהם אמן כהא דתנינן תמן מי שהיה עבד אשה או קטן כו' א"כ משמע מהך דירושלמי דבעונה אמן יוצא אפילו שמע ברכה ממי שאינו מחויב בדבר ובאמת ז"א אלא דה"ס הירושלמי בעונה שעונה אחריהם מלה במלה וכהא דתנן מי שהיה עבד אשה או קטן וכ"כ הפ"א בריש מסכת מגילה דבעונה אחריו מלה במלה ודאי דיוצא ולא העתיק רבינו להך דינא משום דמלתא דפשיטא הוא וכ"מ בגמרא דף כ' בברכות דבכא דייק מהך ברייתא דבן מברך לאביו כו' והאמאי לא מוקי לה כענין שאמרו בירושלמי אלא משום דמלתא דפשיטא היא. ואפשר דמ"ש רבינו עד שיענה הלשון קצת דחוק כמ"ש הכ"מ ולפי דברי הא"ל י"ל דה"ס עד שיענה מלה במלה והוא דין הירושלמי והלשון מדוקדק:

הלכה יב א"נ הסבה. עיין כ"מ מה שהקשה על פי' רבינו ממה שהשיב לחכמי לוני"ל היאך מובנת הסוגיא לענ"ד נראה לא די דאין קושיא מהסוגיא אלא דיש ראיה לפירוש של רבינו דלפירוש רבינו שאין חולק כלל בלשונות עכ"פ צריכים להבין מה מוסיף הלשון בשנותו את לשונו א"ו להורות בא ולה"ר דלא בעי הסיבה דאי בעי הסיבה לא הוה מפכחת שיברך אחד לכולן דהסיבה לא מהני בהו לא מעלה ולא תוריד ולל"ק לא נכר סברא זו דלא מהני אלא דלא בעינן ולפי"ז ה"ס תלמודא דלפירוש רבינו ודאי סא דמקשה לל"ק ג"כ קשה לל"ב קשיא רישא ונ"ל שאני אורחים דדעתייהו למיעקר ובעו הסיבה והשתא מקשה תלמודא לל"ב מסיפיה דע"כ הסיבה מהני בהו גם באורחים דדעתייהו למיעקר א"כ חזינן דהסיבה יש לה מעלה ואמאי אמר דלא מהני הסיבה ולא מלי כלל בהסיבה ומשני דודאי ביין לחודא לא מהני הסיבה ומש"ה ע"כ דלאו בעי הסיבה אלא דפ"ה מינו דמהניא לפת וסובר רבינו דגם ל"ק הכי ס"ל דבאורחים אם לא הסיבו כ"א ביין לא מהני וחייב לברך כ"א ואחד ומאי דפייר ל"ק פי' בל"ב אלא דלא יכול להקשות אל"ק בזה משום דלא מפורש הכי בדבריו אבל לשום קושיא דמילתא לא פליגי והשתא לפירוש רבינו מיושב קושיית התוספות במסכת חולין דף ק"ו ד"ה וש"מ דמאי מקשה תלמודא לל"ב מהברייתא למה לא הקשה ממתניתין ע"ש שתירצו קצת דחוק ולפי פי' רבינו ניחא דמשם לא יכול להקשות דהא ספיר אחד מברך לכולן ולא הקשה מהברייתא אלא על דבר שאידם דהסיבה לא מעלה ולא מורדת. כנ"ל ברור ואמת :

הלכה יג ואם היה המברך כו'. עיין סיו"ם פ"א דברכות ועין בשלום ירושלים סוכה דף ה' ע"א מ"ש בשם ספר לחם שמים :

הלכה יט כל האוכל דבר האסור כו'. עיין בכ"מ מה שהביא בשם הרשב"א ראיה לפירוש הר"מ ולפי פי' הרא"ש שם אין זו ראיה דקאי על ברכת המוציא להוציא אחרים ובהסיבה ומשום קביעותא וגבי איסור לא שייך קביעות כמ"ש הראב"ד ולא זו אף זו קתני ל"מ דמברכין בדמאי ברכת המוציא להוציא רבים דמותר בדמאי אלא אפי' לזמן דכולל עצמו עמהם אפ"ה מותר בדמאי. ולכאורה קשה לדעת רבינו כיון שאכל ושבע ומחוייב מה"ת לברך למה הפקיעו רבנן מתנו הברכה כיון שהוא נהנה ועיין בלח"ז ב"ק דף נ"ד מ"ש בשם רב המהירי מבייא דלכ"ע מחוייב לברך ברכת המזון. ואפשר דלא מיירי רבינו פה באכל ושבע כ"א באוכל כזית דאינו מחוייב אלא מדרבנן והם אמרו וה"ה והראב"ד לטעמיה אזיל שכתב לקמן בכ"ה דכזית מה"ת חייב לברך בה"מ ואין לנו לפוטרו מחיוב תורה מברכה שלאחריה וא"כ גם ברכה שלפניה לא הפקיעו ממנו מק"ו כהוא שבע מברך כו' ורבינו הא פסק דבעינן כדי שביעה מה"ת אבל מדסתם הרמב"ם משמע דס"ל אפילו חייב מה"ת הפקיעו רבנן הברכה ממנו וגדולה מזו מצינו בתוס' ברכות דף מ"ז ע"א ד"ה והותם ע"ש ואין להאריך בזה כי כבר האריכו האחרונים בזה דאין לברך אפילו בכתב ייגם ואין עונים אחריהם אמן, והתוספתא שהביא הכ"מ שם לא נזכר כ"א איסורא דאורייתא אבל איסורא דרבנן אין ראיה משם :

פרק ב הלכה ג וצריך להזכיר בו"ח כו' ובגמרא גרסינן כל ש"א אמר בו"ת לא יצא י"ח ורבינו לא כתב כ"א צריך נראה משום דהטור בסימן קפ"ז כתב שאחיו ר' יחיאל היה מסופק אי לעכובא קאמר או לא לכך כתב רבינו דדעתו בדיעבד א"צ לחזור ולברך הלא דתמיה לי טובא דגרסינן בירושלמי פ"א דברכות הלכה ז' ריב"ל אמר לא הזכיר ברית בארץ מחזירין אותו כו' בשם רב אם לא מזכיר ברית בארץ מחזירין אותו הרי להדיא מפורש דמחזירין אותו ומה הוא ספיקותו של ר"י וביותר קשה על רבינו ע"ש בב"י ונראה לייסב דהכי גרסינן בגמרא משום דאמר ר"ה אמר רב לא אמר כו' יצא כ"ה הגירסא שלפנינו וקשה טובא דא"כ הוא דרב לא אמר כ"מ דיצא בדיעבד אם לא אמר אבל לכתחילה מודה דצריך להזכיר וא"כ אכתי קשה אמאי לא אמר דהא גם רב ס"ל הכי אבל העיקר כגירס' הרשב"א רב לא הוי אמר כו' וא"ש דסבר היה כרב ומ"ש דרב כתב הרשב"א שלא יתקנו בני מעבעות ומעתה י"ל אף דלא קיימ"ל כרב מ"מ מדדייק בברייתא לא יצא י"ח ולא אמר מחזירין אותו י"ל דבזה ודאי דמסתבר דא"צ לחזור כיון דרב לא אמר אותו לכתחילה ובודאי דאית ליה תנאי דסברי כוותיה ושפיר מסופק כר"י אי קיי"ל כוותיה דרב בדיעבד מיהא ורבינו לא היה מסופק כלל בזה דודאי לענין דיעבד סמכינן על רב ולא קיי"ל כהירושלמי דבלא"ה נ"ל לכל הגירסאות דאמוראי נינהו אליבא דרב .

הלכה יב שבת ולא הזכיר כו'. עיין כ"מ מ"ש וסובר רבינו כו'. עיין בזה בא"ר סימן קפ"ח בתמה על דברי הכ"מ ובספר ברכי יוסף שם כתב ישוב לדברי הכ"מ ואתיא כן להלכה יע"ש. שם חוזר לראש. בכל הני דמזכירין מעין המאורע אם אזלינן בתר התחלת הסעודה או בתר סופה כגון אם התחיל ביום ר"ח ונמשך סעודתו עד הלילה או בחנוכה ביום ח' ונמשך סעודתו עד הלילה ודוחיהם עיין מ"א א"ח סימן רע"א דהוי ספיקא דדינא וגם הב"ח הוסיף לקושיות דבסימן תרצ"ה כתב הב"י דהדבר במחלוקת וכבר האריך בזה בספר ברכי יוסף שם והכריע הש"ע י"ל משום כבוד שבת יש לו להזכיר שבת ודו"ק ולענין דינא אם באמצע סעודתו התפלל ערבית אזי לא יזכיר ודלא כדעת מ"א סימן תרצ"ה ובשבע ברכות דחתן שנמשכה סעודת ז' עד ליל ח' ודאי דאין לברך שבע ברכות. כן העלה הרב גינת ורדים כלל א' סוף סימן כ"ח יע"ש.

הלכה יד נתעכל המזון וכתבו האחרונים שהוא שיעור ו' שעות והכל לפי ענין אכילה ועיין בברכי יוסף א"ח סימן ו' בברכת אשר יצר למי ששכח לאומרו אם יכול לברך עוד בשעה שנזכר אפילו לאחר ו' שעות והסיק שם דספק ברכות להקל ע"ש :

פרק ג הלכה ב אכל דגן שלוק. בכ"מ הבין בדברי רבינו שכל הה' מינים אפי' בשעורים מברך בפה"א אפילו נאי ועיין בד"מ סימן ר"ח ובש"ע שם העתיק המחבר דברי הריב"ש וכתב הרמ"א שם כל חמשה מינים והרב שכתב בהגהות רמ"א שם והא דמברך לפניו הו"ל לכתוב וי"א אלא כיון דהוא סובר ג"כ הכי בדעת רבינו דמודה בשעורים מש"ה לא כתב וי"א :

הלכה ח הפת שפתת. עיין כ"מ מ"ש בהבנת דברי רבינו פה ועיין בב"י סימן קס"ח דאם עברה צורתו לגמרי ע"י בישול אפילו בים כזית לא מברכים המוציא וזה הנראה ג"כ בדעת בה"ג וז"ל פת לנומה בקערה דוקא דאדי רותחין עלה הו"ל כלי שני אבל ריתי פת בכ"ר כיון דמבשל אע"ג דאי בעיניה נפקא ליה מתורת לחם ומברכים עלה בת"מ דקתני גבי מלה יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח דברי ר"מ ר"י אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל ואעפ"י שלא נמוח והלכה כר"י ע"כ. מוכח מדבריו דס"ל אעפ"י שיש בהם כזית בבישול נפק ליה מתורת פת דהא מדמה לה לפלוגתא דר"מ ור"י והתם בכזית בעיניה מיירי וקשה עליו דהא בגמרא טעמא דר"י משום דבעי טעם מלה ונ"ל דס"ל דלא קאמר התם דבעי טעם מלה אלא שלא לגרע עבור זה ברכת בפה"א אבל עכ"פ משנתבשלה ונפיק עיקר טעם שלו אין לו חשיבות לברך המוציא לדידן דקיימ"ל כר"י אבל קצת דחוק ולפי שיטת רבינו פה ניחא די"ל דבה"ג מוקי לפלוגתא דר"מ ור"י ג"כ בעברה צורתה לגמרי והא דלא פי' הבה"ג פת לנומה בקערה בענין שלא עברה צורתה לגמרי ס"ל לבה"ג כיון שנתבשל בכלי ראשון מסתמא ע"ל לגמרי ודעת הרמב"ם ובה"ג שוים ורצוי לחוש לדבריהם. וראיתי בב"ח סימן קס"ח שמביא בשם המרדכי שהביא לתחילת דברי הבה"ג וכתב הב"ח שם ע"כ מיירי באין בפרוסות כזית ותימא גדולה עליו שהוא לא ראה בבה"ג גופיה שמוכח מסיום דבריו דגם בפרורים שיש בהן כזית מיירי ועוד הארכתי בזה לייסב כמה קושיות :

הלכה י אורז שבשלו כו'. גרסינן בירושלמי הכוסס את האורז מברך בורא מיני זרעונים כו' אפייה ובשליה אומר עליו במ"מ וא"צ לברך אחריו ר' ירמיה אמר בפה"א ר"ה בר וזא שב"ב ר"ש חסידא אמר בורא מיני מעדנים אמר ר"י ב"א ולא פליגי מ"ד במ"מ בההוא דעבד טל (פי' שבולל ומעורב עד שאין ניכר עין הפרי והוי כמו דייסא) מ"ד בפה"א בההיא דבליר (פירוש זך וניכר כל גרעין בפ"ע) מ"ד שב"ב בההוא דשליק (פי' מבושל הרבה ולא ניכר עין הפרי ובלילתו רכה ולא הוי כעין טל שאינו זיין לפיכך אינו מיני מזונות ולא בפה"א אלא שהכל) מ"ד בורא מיני מעדנים בההוא דסריף (פי' שאין בלילתו רכה לגמרי ולא עבה לגמרי אלא כמו דבר הסרוף בקערה). והנה מדברי הירושלמי למדנו הגם דאתותב רב ושמואל ומברכין בורא מיני מזונות אאורז אין הדבר אמור בכהם אלא לפי שבשלו כך ברכתו. ובשום אחד מהפוסקים לא ראיתי שמחלקים בזה ופירוש רבינו פה לא הזכיר מזה כלום ונראה דהלמודא דידן לית ליה להך דירושלמי וכ"מ

דמל"ב

דאל"כ קשה מאי מקשה תלמודא לרב ושמואל דילמא הם לא מיעטו אלא בההוא דשליק דבכה"ג בהמשת מינים מברכין במ"מ ובאורז ודוחן לא אבל בפת מודה ובמ"ק ג"כ אם עשאו כעין בול במ"מ ודוחק לומר מדקאמר רב ושמואל כל שהוא מחמשת מינים משמע שבא למעט לגמרי אורז ודוחן א"ו דמהולק הבבלי בזה עם הירושלמי. ובב"י סי' ר"ח בהא דכתב הטור בשם הרא"ש דעל תבשיל של שאר מיני קטניות מברך שהכ"ב כתב תמהני אמאי לא יברך בפה"א ואפשר דכיון דנתבשלו עד שנתמעכו כיון דאין זה דרך אכילתן אין מברכין עליה בפה"א אלא שהכל ויש ראיה לדבריו מדברי הירושלמי שהבאתי ועיין ברבינו יונה מה שמחלק בין אורז ודוחן דבאורז גם כשהוא שלם מברכין במ"מ נ"ע מהירושלמי הנ"ל וגרסי' עוד שם בירושלמי עד כדון בתחילה בסוף מאי ר"י בשם ר"ש הסידא אחר בלא מיני מעדנים לעדן בהם נפש כל חי בא"י על הארץ ועל מעדניה ר' אבא ב"י בשם ר"י רובא רבי כשהוא אוכל בשר או ביצה היה אומר אחר ברא נפשות רבות להחיות בהם נפש כל חי בא"י חי העולמים כלפי בשר וביצה דנפשות כן דריבילה נתהוה אפרות משמע דעל שלוק של אורז ושאר מינים מברך אחריו א"ב מיני מעדנים משום דכר"י ס"ל דבעי היכר ברכה לכל מין ומין וכי היכי דס"ל לר"י בברכה שלפניה כן ס"ל בברכה שלאחריה לדידן דלא פסקינן כר"י אין חילוק ולעולם מברכין אחריו בורא נפשות ועיין ברכות דף מ"ט בתוספות ד"ה נתן ב"ק כו' דמ"ש דמיירי בברכה ראשונה כו' ומביאים ראיה מהא דאמרינן אין מזמנים כו' ועיין בתוספות חולין דף ק"ו ויש לדחות ראייתו ורבים מתמיהים על דברי התוס' דמה נריכים להב"ר ממרחק דהיך ס"ד כלל לומר דמיירי בברכה אחרונה דהא בברכה אחרונה על שניהם מברך בורא נפשות ולפ"ד הירושלמי פה עולים דברי התוספות כהוגן די"ל דסבר כר"י ודוק היטב כי קצרתי :

הלכה יא כל שמברכין כו'. עיין כ"מ ודבריו מופלאים דלא נזכר בירושלמי ברכות ברכה אחת מעין שלש גבי אורז ונ"ע :

הלכה יב ולבסוף אינו מברך כלל. עיין בטור או"ח סימן ר"י וב"י שם ועיין בירושלמי מסכת סוכה דף כ' ע"א ומ"ש בהשמטת שלום ירושלים :

פרק ד

הלכה ו ופטר את הפרפרת כו' ופירות. רבינו מפרש כמו שפירש"י ובתוס' שם ד"ה בירך על מ"ק א"כ מאי קמ"ל ולפ"ד הכ"מ מיושב קושית התוס' וסד"א דגם פת יפטור ופ"י הקשה כן על התוס' ולא זכר דברי הכ"מ ועיין בספר זרע יעקב שכתב שקושית התוס' הוא דרך ממ"נ ע"ש. ולי נראה די"ל דמיירי לעולם בנתכוון וכמו דאיירי רישא בכה"ג דבירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאח"ה בנתכוון ומה"ט נראה דהשמיטו רבינו הך רישא ועיין בלל"ח מ"ש ליישב דברי רבינו משום דמילתא דפשיטא היא ולא נקטו המתני' אלא לדיוקא ואעפ"כ לא פטרו את הפת אפילו במתכוון משום חשיבות דפת ואף דקיימ"ל דגם על פת ויין יוצא בברכת שהכל י"ל דיעת רש"י משום חשיבות דפת ויין כ"ע מודים דוקא אם מברך על כח ויין שהכל אבל לא במברך על ד"א גם אם היה מתכוון עליו והא דכתב התוס' שם בשה"ד דהשיב פרפרת מ"ק נראה לענ"ד דהא דבעי שם בגמרא ב"ש אריסא פליגי כו' ובהידושי רשב"א הרגיש מאי נפקא מיניה לדידן ונראה דפירושא דמתני' נ"מ דאי ב"ש אריסא קאי ע"כ נ"ל כפי' התוס' דאל"כ אמאי כ"ש מ"ק דילמא דוקא פרפרת אבל אי ב"ש אסיפא קאי א"כ נוכל לפרש כפירש"י וכ"מ לפרושי מהניתין ויש נפקותא לדינא כמבואר ובזה יש מקום ליישב דלא הביא הרי"ף והרא"ש הך איבעיא ודו"ק :

הלכה יב אם בירך על היין שלפני המזון כו'. גרסינן בירושלמי התם אמרי אפילו בירך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחה"מ והא הגינן בירך כו' פטר את היין ר"ה וריב"ל בהדין דהוי קגדיסין והרנא אמר בהדין דשתא המרא בתר בילגי (פי' בהדין דהוי קגדיסין שבא להשעים המאכל ובתר בילגי הוא עשב מר שאחר יין אחריו אבל יין של שתיה לא פטר הגא דמהניהן) ובבלי הולק ע"ז מדקא מהלקי בין שבתות לחול אמוראי ניהו אליבא דריב"ל ומיושב בזה מה דמקשין התלמידים בהא דאמרינן בגמרא לא סבר לן מר להא דריב"ל אמאי לא אקשי ליה ממתניהין הלא משום דמצי לדחוית כחילוק הירושלמי מש"ה אקשי ליה לא סבר מר להא דריב"ל דיודעים דהכי הלכתא :

פרק ה

הלכה א וספק יש בדבר. בירושלמי פ"ג הלכה ג' ובברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת כו' ירתה דפשיטא ליה להלמודא דירושלמי דנשים חייבות בבה"מ מה"ת. אפשר דה"ש דהג"א פ"ק דמגילה שכתב בפשיטות דנשים בבה"מ דאורייתא משום דפשיטא ליה להירושלמי שבקינן ספיקא דבבלי ועיין מ"ש בכללים שלום ירושלים ס"ס מועד אלא דמ"ש בהג"א שם דאעפ"כ אינם מוציאות את האנשים נע"ג וכבר הרגיש בזה בשו"ת שער אפרים סי' י"א. ואפשר לומר דשיטת הג"א דס"ל דשלש ברכות מה"ת הן ודלא כשיטת הרמב"ן שהביא הכ"מ בפ"ב הלכה ב' וא"כ בברכת הארץ ודאי דמדרבנן בנשים כיון שלא נטלו הלק ולא כתב בהג"א דמחוייבין מה"ת כ"א בב' ברכות ולא הוי ספיקא כ"א בברכת הארץ ומש"ה אינן מוציאות את האנשים אפילו בהנך שתי ברכות משום דילמא אתי להוציאן גם בברכת הארץ. ובזה אפשר לתרץ דלא פליג הבבלי עם הירושלמי ודו"ק. ועיין בשה"ג שכתב דלפי פירש"י הספק ג"כ הוא בכהנים אם הם חייבים מה"ת וכן בלוים דפירש"י א"כ לפי שיטת רש"י לפי הבנת השה"ג כהנים אין מוציאים בבה"מ וזה דבר תימא ועיין בכנה"ג או"ח סי' קפ"ה בהגהות הב"י שכתב בשו"ת הר"ש יונה השיג על שה"ג :

הלכה ו ככהנים תרומה. עיין כ"מ ועיין בתוס' במתניתין ד"ה אבל כו' מ"ש אבל אם שלשתן מודרין הנאה זה מזה כו' וכוונת דבריהם כמ"ש התוס' בכ"ד והר"ן בנדרים דלא מיתשב התרמא ס' דילמא אתי למתשל בנדרו כיון דמתוסר מעשה וזה שכתב דהשתא מיהא לא איתשל כו' וצל"ע על הב"י או"ח סימן קנ"ו שכתב ראיה לדברי התוס' דאל"כ אמאי לא אמר שם במסכת עירובין אע"ג דתרומה אסורה לישראל הא יכול לאיתשולי על נדרו ע"ש, דהא נריך לטעם זה אם התרומה ביד כהן דלא מצי לאיתשולי כדאמרינן בנדרים דף נ"ס. וי"ל דהב"י לטעמיה אזיל שכתב בכ"מ בפ"ו מהלכות תרומות לחד אירוצא בשיטת רבינו דסובר כסברת הרא"ש בנדרים דהבעלים שואלין לעולם אפילו אם כבר בא ליד כהן אלא דעדין נ"ע דלא דמי לתרומה דשאני נדרים דמצוה לאיתשולי עליה כדאמרינן התם ומ"ש התוספות במסכת ערכין דשאני תרומה שאין לה היתר לזר אפילו בשאלה כוונת דבריהם דלשם תרומה אין לה היתר כיון דאתשיל עליה לא מיקרי עלה שם תרומה ולזה סיימו שם בברכות האריכתי דלית להו סברא זו לפי האמת ודלא כהבנת הפ"ד סי' קנ"ז בדברי התוספות כנ"ל ע"ש ועיין במ"א סימן קנ"ד אי ברכות מעכבות זו"ז :

הלכה ז אנדרוגינוס. עיין כ"מ ודבריו נ"ע ועיין בפ"ב מהלכות שער והשגת הראב"ד שם ומה שהכתוב שם בס"ד :

הלכה יב בנית אחד. עיין בתוספות שם ד"ה והשתא שכתב עפ"ד הירושלמי דל"ד בית א' ולא נקט ב"א אלא לרבותא דאין מצטרפין. ולא משמע כן מדברי רבינו דהיה לו לבאר כיון דמפורש בירושלמי וכ"מ קצת בדברי רש"י שכתב כגון ריפתה פרוסה ביניהם. ויש לחלקים בין ב"א לב' בתים דבב"א גם אם לא נכנסו מתחילה להצטרף יחד אעפ"כ התם מצרפן אבל בב' בתים בעינן שיכנסו מתחילה אדעתא דהכי עיין ב"י סימן קצ"ה ובמ"א שם אינם ידברי התוספות לא משמע להלק בהכי דאל"כ אמאי לא כתב הא דנקט התחיבהן ב"א מילתא דפסיקא נקים ורש"י ניחלק בהכי :

הלכה טו עיין הראב"ד וכ"מ מה שהשיב רבינו להכתי לגי"ל ורבינו פה הופס שיטת הבה"ג ועיין בפירש"י והוספות שם מה שהקשה מיהך דינאי והבירו דאכלו ושבעו ואף דלגרמיה הוא דעבד היינו משום דלא אכל כזית. וכאמת י"ל מ"ש דשמעון ב"ש דהיה ס"ל דבכוס יין יוכל לזמן אלא משום דדרים לקרא ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה וקאמר רחמנא דבכ"ע אם אכל או שתה חייב לברך ומש"ה כיון דשתה הכוס היה ס"ל דיכול להוציא וכיון שכן היא פי' הקרא א"כ כתם אכילה בכזית ובודאי דגם שיטת הסוברים דבעינן כדי שביעה מה"ת כל טעמייהו אינו אלא משום דדרשינן ואכלת ושבעת פי' אכילה שיש בה שביעה וא"כ שפיר קאמר הלמודא דשמעון ב"ש לגרמי' הוא דעבד דהוא דריש קרא בע"א משא"כ לדידן דקיימ"ל דבעינן כזית דגן ודאי דאינו חייב מה"ת כ"א באכל כדי שביעה וכ"ה דעת הבה"ג. ובזה נל"ע על רש"י בברכות כ"מ דף מ"ב ע"א ד"ה עדי כפנא כו' שפירוש שם מכח שלנו וכתב הבה"ג ולא בירך דבעי למשבע וברוכי כדאורייתא ואכלת ושבעת משום דכזית וכבילה אסמכתא דרבנן עכ"ל. ופירוש דבריו דרלה להייב עצמו בחיוב תורה ורש"י ז"ל סתר דברי הבה"ג דא"כ הוי דלא כר"מ ודלא כר"י וז"א כדמפורש בדבריו ולע"ג ועי' עוד בתוס' פסחים דף ק"ג ע"ב ד"ה כיון דקביל לאו כיון דיהבי ליה כסא לברוכי א"כ אסרו עלמן שוב מלאכול ואינו מצטרף עמהן ועיין ב"ה או"ח סימן קפ"ו ובביורי כנה"ג סימן ל"ז בהגהת בית יוסף ועיין עוד בפרק שלשה שאכלו דף מ"ם ע"ב בתוספות ד"ה ר"מ דמזכיר ג"כ כשיטת רבינו פה. ועיין בכ"מ פ"א דמסיק דאינו חייב מה"ת לברך בום ברכה כ"א באוכל פת כדי שביעה אפי' על שבע המינים ג"כ אינו חייב לברך כ"א מדרבנן וכ"מ מדברי מהרי"ק שהביא הל"מ פ"ב דין י"ד. ומה שהקשה שם דלמ"ד נבע רבעי משמע התם בגמרא דאיירי מד הלל דפטן ברכה ורבינו ז"ל פוסק בהלכות מ"ש כמ"ד נ"ר והא בכל ברכה דנטיעה משמע דהוי מה"ת והניח בקושיא ע"ש ועיין ברא"ש ר"פ כיצד מברכין ובר"ף שם ויש ליישב קושייתו ודו"ק :

פרק ו

הלכה ג הג"י לפירות ה"ז מגבי הרוח. וכתב הלבוש א"ח סימן קנ"ח דה"ט משום דתרומת פירות אינו כ"א מדרבנן ואף בזתים וענבים עיקר פיוגס מה"ת אינו אלא ביין ושמן היוצאין מהם. ה"ז דבר הדש ועיין מ"ש בשלום ירושלים פ"ב דחגיגה דף ז' :

הלכה ה כל כו'. עיין השגת הראב"ד ועיין מ"ש לעיל בפ"ד הלכה ח' מהלכות ק"ש :

הלכה ז מים שנשתנו מראיהן. כתב הב"י בסי' ק"ס בשם הרא"ה דטעמא דומיא דקידוש ידים ורגלים מן הכיור והתם מסתברא משום דכתיב מים יתירא ומהכא דייקין דמים בהוייתן בעינן שלא נשתנו ועיין ברכי יוסף שהקשה ע"ז מהא דאמריק בזבחים כ"ב אמר ר"י אמר ר"ל מי מקוה כשירין למי כיור וכ"פ רבינו בפ"ה מביאת מקדש כל המימות כשירים לקידוש ובלבד שלא ישתנו מראיהן אלא יהיו כמים הכשירים לטבילה אלמא מי כיור ומי מקוה כהדדי נינהו ותנן פ"ז דמקואות הדיח בו סלי זתים וענבים ושינו מראיו כשר ותו תנן התם דאין מי צבע פוסלין את המקוה ושינוי מראה דפסל במקוה היינו אם נפל בו יין וכיוצא דנשתנו מחמת משקה אחר שנפל לתוכו כמ"ש רבינו פס"ז דמקואות וכיון דמי כיור כמי מקוה הרי משכחת במי כיור שינוי מראה ולא פסיל כגפלו בו מי צבע וכיוצא דוגמתו דכשר בטבילה ואיך פסק הרא"ה והני במי כיור דכתיב מים יתירא דבעיא מים כהוייתן שלא ישתנו מראיהן דהרי זמנין דמשכחת במי כיור דנשתנו מראיהן ולא הוייתן וע"ש שכתב דהרא"ה הולק בזה עם הרמב"ם ושובר דמי כיור חמורים ממקוה ובכל שינוי מפסלי וחיליה דידיה מהא דאמרינן בסוטה דף ט"ז אמר רבא כלי שנתאכמו פניו פסול מה מים שלא נשתנו כו' ע"ש. ולפ"ז יש כאן מחלוקת לשיטת הרא"ה פוסל בנט"י שינוי מראה הכשירה במקוה ולשיטת רבינו אינו פוסל כ"א מה שפוסל במקוה וקשה ע"ז הא רבינו פסק שינוי מחמת מקומן פסול ואמאי הא במקוה לא פסל שינוי מחמת מקומן אלא נ"ל דגם דעת רבינו מסכמת עם דעת הרא"ה והם לא כתב אלא דין דאורייתא ורבנן החמירו במי כיור כמו שכתב התוספות במסכת סוטה שם ובס"ד אכתוב בזה בפ"ה מהלכות ביאת מקדש :

הלכה ח או שנפל בהם פתו. אם ראובן שרה פתו במים של שמעון אסור לשתותה אם אדם אוסר דבר שאינו שלו מפני שהוא ע"י כוונה כ"ל בברכי יוסף בשם מהר"א נתום בתשובה ואפשר דבדבר דרבנן יש לסמוך להקל :

שם הדשים לא פסלן. ואם יש בכלים עפרורית וקסמין אף שהן חדשים פסולין וה"ה אם נדק הכלים במים לראות אם שלמים הם או שצורין פסולים וגם מים שנשמש בכלים הדשים שרוצה להכניס בהם יין או שמן לקיום כדי שישאבו מים שלא לא ישאבו יין ושמן פסולים. ש"ס בית דוד סי' תק"ל הביאו ברכי יוסף שם :

הלכה י כדי רביעית לכ"א ואחד. עיין כ"מ דהא דתנן מי רביעית נותני לידים לאחד אף לשנים מיירי דוקא במים שיים אבל מים ראשונים לכ"ע בעינן רביעית לכ"א ואחד וקשה לפי שיטת רבינו הא דאמרינן במסכת נזיר דף ל"ח והשיכא הא דתנן מי רביעית ותאני בפלוגתא לא קא מיירי ופירש"י שם דהא פליג ר"י בלבד שלא יפחות לאחרון דלשנים בעינן רביעית לכ"א ואחד וכוונתו דאי הוי תני נמי הוי נריך להאריך אם לאחד או לשנים. ולפ"ד רבינו עדיין קשה אמאי לא תני נטילה ראשונה לכ"ע בעינן רביעית לכ"א ואחד ויש ליישב דרבינו מפרש הא דאמרינן שם בפלוגתא לא קמיירי קאי אפלוגתא דר"ת ור"י אם ידים מטורות לתאן וכדאמרינן במסכת נימין אלא דקמשי פלגא פלגא דידיה והוי נריך להאריך דלא בעי רביעית בטעם אחת ומש"ה לא תני לה ודו"ק היטב :

הלכה יג והקוף נוטל לידים. עיין השגת הראב"ד וכ"מ. ונראה דמודה רבינו גבי שוטה דפסול מחמת קוף כמ"ש הרא"ש בפ"ב דחולין אבל נפלה סכין מידו בלא כוונה הוי כאילו מונחת על הקורה ולא קרינן ביה וזבחת כו' ובלא כוונת שום דבר א"ש מדכתיב וזבחת דהוי כמו ועשית ונריך לכוון לשום דבר מעשה ובמ"א לא מקרי כח גברא עכ"ל. וכ"מ בלשון רבינו פ"ב מהלכות שחיטה הלכה י"ב שכתב הנחתם עד שיהיה זכרו אדם עכ"ל

אע"ג דאין מתכוין לשתיה ובל"מ נתקשה בדבריו שם. ולפ"ד כוונתו עד שיהיה זוכה אדם דהיינו שיהיה כוונה אדם בדבר הגורם זכייה מיהא וכמ"ש הרא"ש ובא לתעם שתיסה קוף ובת"א סימן קנ"ט כתב לחלק בין דאורייתא לדרבנן ליישב דברי הרא"ש ביו"ד סימן ב' וא"צ לזה וק"ל :

הלכה טו מים כו'. עיין כ"מ שכתב ואע"ג דאמרינן בפרק אין מעמידין דף ל"ז ע"ב כי אתא לקמיה דרבי ינאי אמר להו הא מיא בשיקעתא דבגיהדא אילו שבולו כנ"ל

הלכה טז בין בחמי האור. עיין כ"מ שכתב דהר"ת פסק כל"ב ונראה דלטעמיה אזיל כמ"ש בהלכה ז' דס"ל דמי כיור דומין למי מקוה מה"ת ואח"כ לשיטת הרא"ה דמי כיור בעינן מים שלא נשאו כלל ובהוייתן יהיו מדכתיב מים יהיה ובמ"י דמי לאו כיור וא"כ מי כיור ודאי דפסולין אם הם חמי האור דנשתנו מהוייתן וא"כ גם לנט"י פסולים ול"ק ול"ב מחולקים בזה :

פרק ז הלכה ב ואם היו כולן בעה"ב. עיין כ"מ שכתב דרבינו בא ליישב הני תרי לישנא דאר"י כו' עיין מהרש"א שם בתוספות ד"ה לא כו' והבין כוונת הכ"מ דלפנינו לא נזכר תרי לישני דר"י והתוס' שכתבו ליישב בעה"א הני ב' לישני נ"ל דדחק להו ליישב קושיית הרשב"א דאי ר"א כר"י ס"ל א"כ איך קאמר מעיקרא לשדי לן מר הא איהו נ"כ ס"ל דבעה"ב בוצע והיכן דר"א היה מתכיב לר"ז בעה"ב כיון שהסעודה נעשה בשבילו והתוס' לא ניחא להו בזה דהא עיקר הטעם כדי שיבצע בעין יפה וזה לא שייך בר"ז אף שהיה סעודה בשבילו תב"ה כתב דר"א תרוב שאחהו רצה לשרש אותן ולא לאכול עמהם כלל וא"כ הגדול בוצע ור"ז היה מסרב לזה אלא שגם הוא יאכל עמהם ויהיה הוא מיסב עמהם ובעה"ב בוצע כנ"ל. ולפי שיטת רבינו נ"ל דס"ל כסברת הרשב"א הנ"ל דמי שהסעודה נעשה בשבילו הוא הנקרא בעה"ב

הלכה ד שלימה כו'. עיין בכ"מ ועיין בתוס' ד"ה כל היכא כו' דלאה יברך בגדול הואיל ואינו נקי וכתב הא"ר בסי' קס"ה דבאריה משרע בפסקי תוס' דהם הוא נקי צריך לנאת ידי שניהם כגון בברוכה של היטין ובליריה שעורין וכ"כ לדינא אלא בשיים דדברי התוס' צ"ע דהתוס' סתרי אה"ז דלעיל בד"ה אבל כו' כתב להדיא דר"י דהכיב שלמים גם נגד גדול ונקי והניח בצ"ע. ולי נראה דדברי התוס' כנים וברורים דהא לכמ"ש התוס' לקמן ד"ה מניח דשניהם קאי אל יש ע"כ נ"ל מה דאמר יוצא ידי שניהם וגם הא דקאמר שמתי שלום בין התלמידים היינו פלוגתא דר"י ורבנן גבי תורתין בגל קבן כו' וא"כ ע"כ לפ"מ דקאמר רנב"י לא ס"ל כתירוץ הגמרא דהכא היכא דאיכא כהן כ"ע לא"פ אלא דפליגי גם באיכא כהן ר"י סבר דהאי בגל עדיף הואיל והשוב ורבנן סברי שלם עדיף וא"כ כיון דר"י ס"ל כרבנן דשלם עדיף ואם נבי כהן דכתיב בהרייכם אה הלבו כמ"ש התוספות אעפ"כ סברי רבנן החיבות דשלם עדיף ודאי גבי ננכה נ"כ הדין כן דשלם עדיף גם אם הפתיתין הם נקיים ובכיר כתב התוס' לעיל לדינא והתוס' הכא נ"כ בפיר כתבו לפי מה דדחי הגמרא דכ"ע סוברים חשיב עדיף בדאיכא כהן רשים דהכיב עדיף דכתיב בהרימכם וגם גבי ברכה ילפינן מיניה במאי דהוי החיבות אי"ה דגדול ליכא החיבות גבי ברכה כמ"ש התוס' אבל נקי הוי החיבות וא"כ כיון דלבי האיית מסקי' דירא שמים יוצא ידי שניהם תתילא גם כאן צריך להניח ב' הלחמים כנ"ה נקי ושלם כמ"ש בפסקי התוס' וכל דברי התוס' בקנה אחד עולה בלי שום סתירה וע"פ דברינו י"ל דברי רבינו בפ"ח מהלכות הרוחות במ"ש חוררין בגל קטן שלם ולא מחלק בין איכא כהן או ליכא משום דסובר דרנב"י סבר דפליגי ר"י ורבנן בכל גוונא כריו שכתב הרא"ש שמתי שלום בין התלמידים ופסק כרבנן דהלכה כרבים ודוקא גבי ברכה אמרינן יוצא ידי שניהם ודו"ק היטב .

פרק ח הלכה א ולא לאחריו. עיין בתוס' ד"ה דהנקתיס שרסכיינו לשיטת רבינו ודלא כר"ע שפי' דוקא לפניו לא בעי ברוכי אבל לאחריו חייב והרא"ש הוכיח דעת רבינו דאב כדברי ר"ע מאי הוצרך לאשמועי' לאתויי לתעוטי הנקתיה שביכא אנוס הוא אלא דעל ברכה אחרונה קאי עיין שם. ור"ע סבר דא"ל דס"ד דעכ"פ יברך טרא מיני רפואות כדאמרינן בירושלמי ע"ש קמ"ל דלא וכסברת התוס' דוקא היכא דאי"ל הנאה גוף בהדי רפואה הא לא"ה לא בעי ברוכי יאין לה"ר ריחא דחנן כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו הא איכא הנקתו אומלא וי"ל דריין קתני כדמשני התם בנדה פרק בא סימן

הלכה ב אבל אם שתה שמן לבדו כו' מברך. עיין כ"מ ועיין כ"י דהרוחות הלכה ז' ומה שאכתוב שם בס"ד .

הלכה ג פירות כו'. עיין כ"מ ודלא כהרי"ף שפי' דאפי' תומי וכרתי כו' והיליה דהרי"ף מהירושלמי דמשמע שם דאם נאכל כמות שהוא חי ומברכין עליו בפה"א לא נשתנה ברכתו ע"י הבישול ואם בחי אינו נאכל אז הבישול מגדל הפרי וכניס הדסות בא לכאן

הלכה ה ואני אומר כו'. עיין כ"מ שאילו היה הקנים נמלאים באר־לות הטור כו', ובב"י סימן ר"ב קילס דברי הטור ודבריו נראין כסותרין עיין טו"ז שם ס"ק י"ג ונראה במוצץ הקנים שיברך בזה דברי הרחב"ס נכונים שיברך שהכל כיון שמוצצין אותם אבל על הסוק"ר שדעת רבינו שמברכין שהכל יפה השיג רטור דודאי נטעי אינשי נ"כ אדעתא דהכי לעשות מהם סוק"ר ויש מהם נוטעים לאכול וגם לעשות מהם סוק"ר ובזה קילס הב"י דברי הטור ואעפ"כ בש"ע פסק כשניהם לברך שהכל דעל כולם אם אחר שהכל יצא .

הלכה ו קפרס של נלף. עיין כ"מ דגרסינן בגמרא מדנבי ערלה לאו כרי ניכהו כו' עיין בתוספות מסכת ברכות ל"ו ע"ב ד"ה קליפי אכאן שיש לברך על הגרעינין בפה"ע והרשב"א הילק ע"ז דהא דהייב בערלה הוא מרבוי דאת כריו ובדברי רבינו לא נתבאר דין זה ובש"ע סי' ר"ב פסק כשיטת התוס' ובספר אבן העוזר תמתיה תאוד על התוס' המפסכים אחריהם דמבואר בשיטא הך מהגיתין כ"ק דערלה דהגרעינין מותרין ברבעי ואי כדבריהם דהוי גרעין פרי אמאי מותרין הרי מבואר דלאו כרי רוא וסיים וכ"כ רמ"ז וש"ך ביו"ד סי' רנ"ד ההילוק שבין ערלה לרבעי דבערלה כתיב את ובחרח היא פליאה נשגבה וראיתי שגם בגל"ת הרגיש ועיין שם תירוצו. ולענ"ד נראה לקיים שיטת התוספות וראיה לדבריהם מהך מתניתין נגד סברת הרשב"א דגרסי' בירושלמי ספ"ק דערלה הורה ר"ז באלין פני המרא שיקברו (ופירש התכרס שם הפנין היינו כירות שלא נתבשלו עדיין כ"ל והן כרי כדתנן במתניתין בערף הפנין אסור מפני שהוא כרי ואין לרס כדייה דברבעי כתיב קודש ונמרי' קודש קודש ממעשר מ"ה כרי אתה פודה ואין אתה פודה את הפני והחילוק ביניהם הוא דברבעי כתיב כל כריו כו' משמע הפי' פגין ולענין פדייה גמרי' לה ממעשר שני והתם לא כתיב כל ואינו נפדין רק פרי גמור ולא בוסר וכנין ולכיכך

הורה ר"ז שאין להם תקנה) ר"י בעי עכר ופדיו שמא אין פדוי ויאמר טעון קבורה , פי' המפלא ובעי ר"י והלא אם עכר ופדאה שמא אינו פדוי דהפגין אף שאינו פרי גמור מ"מ דומה לפרי גמור דאל"כ לא מרבינן להו מכל פריו וכיון שכן הא ברייתא ע"כ לכתחלה אמרה שאינו נפדיון אבל בדיעבד נפדין הם כו' עיין שם . הנה חזינן דגבי רבעי כתיב כל פריו ומרבינן מיניה הכל וקודש מתעשר תגרע ליה דאסור לכתחילה ואין להם תקנה אפילו בפדיון א"כ קשה על תשנתנו דתנן ויותרין ברבעי אמאי מותרין וכ"ת דלא תקרי פרי הא כתיב כל פריו ותרבינן מיניה דבר הדומה לפרי ודוחק לחלק דמאת מרבינן אבל מכל לא מרבינן דמ"ש זה מזה , ומזה נראה דהתוספות פירשו המתניתין הא דתנן ומיהרין ברבעי היינו ע"י פדיון וקת"ל המתניתין דגרעיני פרי גמור הוא וכיון דפרי גמור הוא יש לו תקנה ע"י פדיון גם אם גמרינן קודש מתעשר והיינו משום דמקרי פירי בכ"מ גם לענין מעשר וא"כ אדרבה שפיר כתבו התוספות מכאן דגרעינין פירי הן והיינו מדקתני היינו בערלה כ"ה גירס' התוספות ומוכח דפרי הוא דאי מריבוי דאת לא הוי אמר היינו אלא אסורים ומכיפא דמתניתין דמיתרין ברבעי ראיה לדבריהם. ולפ"ד משמע בתוספות דגרעינין לאו דוקא אלא גם בקליפיהן הדין כן וכמ"ש המג"א שם דעל קליפת תרנג"ן מברך בפה"ע דלא כטו"ז דדייק מדנקטו התוס' בדבריהם גרעינין ושבק הקליפין ש"מ בקליפין מברך בפה"א וליתא כמ"ש אלא נקטו גרעינין לרבותא וה"ה לקליפין . ומ"ש באבן העוזר עוד שם ראיה מהא דתנן פ"ב דעוקלין כל הגרעינין אין מצטרפין לפ"א אין ראיה דודאי יש הרבה גרעינין שאינן ראויה לאכילה כלל ומ"ש ראיה מהא דתנן פ"ב דתרומות גרעיני תרומה מותרין לזרים ואוקמה ר"י בירושלמי בגרעינין הראוים לאכילה י"ל לענין תרומה דרבנן הקילו ועוד י"ל דהתורם אין דעתו על הגרעינין ועיין במתניתין עוקלין פ"ג מ"ז דאין לדמות ס"א לכ"מ ובעירובין דף כ"ח ע"ב ע"ש ומ"ש שם ראיה מדברי רבינו בפי' המשני' דעוקלין משמע קצת דרבינו אזיל בשיטת הרשב"א . ובש"ע יו"ד סימן רנ"ד שכתב הש"ע ופטורין ברבעי ותלשון זה משמע דהיה מפרש הירושלמי דלא כמ"ש ואעפ"כ פסק בש"ע כשיטת התוספות לע"ג ויש מקום ליישב ואין להאריך פה :

הלכה ח והגובלות שהן פנין בספר ש"ל כתב דרבינו פי' כמ"ש הערוך בערך כמר וזהו פי' ב"כ דש"ס ועיין בט"ז סימן ר"ד מה שתמה על הב"י שלא העיר פה על רבינו מה שהעיר על הטור ועיין הלכות מעשר פי"ג הלכה א' :

הלכה י בפה"א יצא עיין כ"מ מ"ש ביטוב דברי רבינו ועיין מ"ש בס"ד לסקפק על תירוצו בפ"ד מהלכות בכורים ולענ"ד ליישב דעת רבינו די"ל דמודים רבנן דבדיעבד משום חששא דלא תבא את כב ה' כו' לפ"ד רבינו בפ"א הלכה ט"ו הוא איסור תורה גם רבנן מודים דיוצא והא דמוקי לה תלמודא כר"י י"ל דהיה סובר כמ"ד בברכות כ' דף ו נמוך גבי שבעת המינין דמה"ת חייב לברך לפניה כמו הפת ושעורה ושכיר מוקי לה דוקא כר"י ואנן יסקינן לעיל בתיובתא דברכה לפניה אינו אלא מדרבנן ושפיר פסק רבינו כר"י ולענין ברכה אבער גם רבנן תודים ואם אלקינן לה בזה כדאי ר"י לסמוך עליו שלא לברך שוב שנית :

הלכה יא ליקח כום של שכר . יש בזה הרבה שיטות בפוסקים ראשונים ואחרונים וכבר נתבאר באריכה בספר עטרת ראש בקונטרס מיוחד מן דף כ"ו עד דף מ"ד ע"ש והרוה לתחונך עם כל זה לא מלאתי בדבריו שהעתיק לשון הבה"ג וז"ל אהר דתבילה הך ברייתא שהרית פתח כו' סיים ש"מ הכל הולך אחר החיתום ש"מ מוכח מדבריו או שהיה כתוב בגירסתו כן והא בעיא נפשט או דס"ל אע"ג דדחי לה הגמרא מ"מ פשטא דליטנא משמע הכי ועיין מ"ש בספר ביאור מרדכי ולאכשר שזה דעת הרמ"א גבי ס"ע א"ח סי' חפ"ע ויותשב מה שהקשה הפר"ח שם דהא רמ"א פסק ס"ע מה"ח היה לו לפסוק להוירא ולכמ"ש הנה נכון דפסק כשיטת הבה"ג דכל דבריו דברי קבלה :

הלכה יב כל הברכות האלו כו'. דייק רבינו כל ברכות אלו אבל ברכה שלאחר המזון היא מה"ת כו'. עיין ב"י סי' קס"ז גבי ברכת המוליא ועיין עוד בספר ברכי יוסף מה שתמה על גירס' הטור רמב"ם דגבי ברכת המוליא הוזר ומברך מספק ואמאי הא יסיק הגמרא בפ"ק בתיובתא מתתני' דב"ק מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ע"ש שהאריך. ובאמת יש מקום לומר דאם דעתו לאכול כדי שביעה אז יש מקום לומר דהוי מה"ת משום ק"ו אבל אם רולה לאכול כזית הוא מדרבנן וב"ק אינו מברך לפניו ויאכל פחות מכדי שובעו אבל ברכה שלאחריו מצוית לה באכל כבר כדי שובעו ובחידושי האלכתי :

הלכה יג ואיזה מהם שירלה כו'. בשו"ת הלקט ח"ב תמיך הא דהכיב קודם · היינו היכא דאין קפידא לאכול זה קודם זה הכל אם הוא דרך אכילה ע"פ הרפואה או מתגבג להקדים זה לזה תקדים אכילו אינו חביב ועי' בספר ב"ל ועיין בתוס' ד"ה מהיכי כו' במ"ש לכן נריך לרנהיג כו' ודברי התוס' התוהים מאוד וגם ע"פ הגהות מהרא"ו עדיין לא יתיישב קושיית המהרש"א במ"ש לפטור את התפוחים :

ולחומר הנושא נלענ"ד לפרש הסוגיא לשיטת התוס' אבל באין ברכותיהן שוות אין קדימה אלא ההביב קודם ואם הביב לו פה"א מברך עליו תחילה ושוב לא יברך בפה"ע דהוי כדיעבד ואם ירצה מברך בפה"ע קודם הגם אם דבר פה"א הוא מין שבע כמ"ש בת"ר וקושיית הגמרא תהא דתנא מברך על הלגון ופוטר משמע תדלא קתני על איזה שירצה דתהוייב לברך על הלגון לפטור הזית כמ"ש בת"ר ומשני דהתם מיירי כשהלגון עיקר כו' ותסורי תהסרא כו' אבל אין הלגון עיקר אין חשיבות גם בהביב ורשאי לברך בפה"ע אע"ג דלריך תו לברך בפה"א אבל בזה מודה דאם כבר בירך בפה"א על הלגון אינו הוזר ומברך בפה"ע דיוצא בדיעבד וא"כ מינה נשמע לדידן דקיימ"ל כר"י גם באין ברכותיהן שוות תין שבע קודם אם יש לפניו קליות ממין שבע ותפוחים נריך לברך תחילה על רקליות לפטור את התפוחים ועיין בה"ר ד"ה מיהיכי כו' וד"ה רי"א כו' וכן משמע דהא לכי דעת ר"י וכ"פ בש"ע סי' ר"ז אם היה דעתו בברכת בפה"א לפטור פרי העץ פוטר אכילו כבני מינים וקשה תאי מקשה תלמודא דלתא מיירי בהיה דעתו על פרי העץ ולריך לומר כדפרישית ועיין כט ז ובחידושי הנכי שם ואין להאריך ודו"ק .

פרק ט הלכה א בריח טוב קודם ברכה משמע מדברי רבינו דלאחר שהריח שוב אינו מברך ודלא כמ"ש בתהר"י סינמא שכתב דגבי ריח רשאי לברך גם מיד אחר שהריח ועיין בא"ר סי' רט"ז שהולק עליו ועיין ב"ח שם ·

הלכה ג תברך על ההדס כו'. דטעמא כיון דשתן זכינו לריחו ולסיכתו וא"כ אם תשתמש בו לסיכה אינו מברך על הריח והוי ברכתו אינו תדירא והדס דלא זכינו לסיכתו וא"כ בכ"ע בריה ריחו לריך לברך וברכת הריח בו נקרא תדיר נגד ברכת השמן ויש"ה לריכין לברך על ההדס תחילה ור"ג מגד טעם זה הכריע כב"ש כיון דב"ש ס"ל

כיון דהכינו גם לסיכתו זה היא תשובה ושפיר קאמר אי אפרים ודו"ק :

הלכה ט ואם רוב ישראל. עיין הב"ח עכ"ם מהלכות שבת הלכה כ"ה ועיין מש"ש בס"ד :

שם הולכין אחר הרוב. ובספר מעשה רוקח כתב הקשה בבה"ח על דברי רבינו הא עכו"ם אין לה ביטול עולמית ועיין בפר"ח סימן רנ"ח ס"ק ו' ובספר שושנים לדוד ס"פ דברכות :

פרק י הלכה א בין יש לו כיוצ"ה. עיין כ"מ דל"ק דלא איתתא עדיף ספי ונראה דרבינו לטעמיה אזיל דסובר בפ"א הלכה ט"ו המברך ברכה שא"צ עובר בל"ת ומשמע מדבריו שם דהוי מה"ת וא"כ שפיר כתב הכ"מ ותירץ הגמרא כהא דהיתרא עדיף הוא דוחק ובסוף הוא דהו"ל לאשמעינן החיוב לברך שהוא חיוב שלא עבר על ל"ת וכמו שהקשה הא"ר א"ח סי' כ"ב והב"ר שם לדברי הב"ח דחיוב לנו דגבי ברכת שהחיינו גם על הסדר מברכין ע"ש והכרא של הב"ח ע"כ ליתא לשיטת רבינו דא"ך ס"ד דבברכת שהחיינו יברך על הספק ועובר על ל"ת מש"כ לשיטת החולקים על רבינו וסוברים דאין כאן חשש איסור תורה אם מברך ברכה שא"צ אז יש מקום לסברת הב"ח דגבי ברכת השמחה התירו חכמים לברך על הספק ולפ"ז שיטת התוס' והרא"ש מסוברים דהלכה כל"ב ס"ל סברת הב"ח וא"כ חידון הגמרא עולה יפה כהא דהיתרא עדיף וכמ"ש הא"ר ודו"ק ועיין עוד בחידושי רשב"א כתב טעם אחר לשיטת רבינו :

ובלשון רבינו פה שכתב הבונה בית חדש משמע קצת דאם נפל או נשרף הבית וחזר ובנה אותו על מכונו אינו מברך אבל מצאתי בכ"י הרב המובהק חסידא ופרישא מוהר"ר ליפמאן וויל ז"ל ששאל לאביו בעל קרבן נתנאל בשנת תק"ד שנשרפה רחוב היהודים בק"ק פראג ונשרף גם ביתו וחזר לבנותו כמקדם אם מחוייב לברך שהחיינו והורה שצריך לברך והביא ראיה מהא דתנן במסכת סוטה מ"ג ר"י אומר בונה בית על מכונו לא היה חוזר והר"מ בפי' המשנה שם פסק כת"ק דחוזר ושהחיינו תלויה בזה מי שחוזר מעורכי המלחמה עיין רשב"א בחידושיו עכ"ל. וא"כ רבינו פה דנקט בית חדש לאו דוקא דגם זה מקרי חדש :

הלכה ט נסים לישראל בא"י כו'. כ"ה דעת התוספות דבעי שם ומלכות כמ"ש בשם הירושלמי דלא כדעת הראב"ד דס"ל דברכות אלו לא בעי שם ומלכות ודמי לברכת זימון דלית בה ש"מ לפי שאינה קבועה והב"ר מהא דר"כ בגמרא דבריך על ר"י ב"ר דיהבך לן ומוכח דהלמודא דידן פליג על הירושלמי ועיין בחידושי רשב"א שמדחה ראיותיו וזה טעם רבינו שפסק לכך דירושלמי. וגרסינן בירושלמי על הנס של שבטים מהו שיברך למ"ד כל שבט ושבט אקרי קהל מברך למ"ד כל השבטים מקרו קהל אינו מברך והמור בסמ"י רי"ח מביאו לבירושלמי הנ"ל וסיים ופלוגתא היא במסכת הוריות. נראה דרצה להורות לנו כיון דפלוגתא היא לענין ברכות אלו דרשות היא ודעת הראב"ד דלא בעי ש"מ כלל ודאי דיש לנו לומר דאין לברך בש"מ על נס של יחיד ועיין במג"א שם וב"ח ולי נראה עיקר כמ"ש :

הלכה יג ביומי ניסן. לאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט. בספר ברכי יוסף כתב דלפי חכמי האמת דוקא הוא .

הלכה טו מל' יום לל' יום. עיין בח"ל סימן רי"ח דמוכח מהירושלמי דלא בעי ל' יום שלמים ביניהם דגרסינן שם א' לל' יום וכתב לייסב שזה קושית המהרש"א על תוספות במתניתין בכ' הרואה דהוכיחו הך דינא מירושלמי דוקא ל' יום היינו לפרקים ואמאי לא מוכח כן מהגמ' א"ו דבעי לאורויי לנו דבעי ל' יום ביניהם ע"ש וכ"נ עוד בירושלמי שם מדגרסינן אם בסוף ל' אי אתה צריך לקרוע משמע נ"כ הכי והנה רבינו בפי' המשנה בהא דתנן רי"א הרואה את הים הגדול כתב ואין הלכה כר"י ובחבורו פה פסק כר"י ובהגהות פ"ם דשם וויען כתב בשם גדול א' דר"י חולק את"ק וס"ל דלפרקים מברך ברכה חדשה אבל עושה מעשה ברחשים מברך בכל עת שרואה ובזה ליש הלכתא כוותי' ולדקו דברי רבינו שלא סתרו אהדדי ונראה ראיה לזה מדלא הזכיר במשנה בזמן שרואהו לפרקים משמע דר"י הוא דקאמר לה הואיל וברכה חשובה היא אינו מברך כ"א לפרקים ובאמת רבנן נ"כ ס"ל וכל הברכות אינו אלא לפרקים וכ"מ מירושלמי שהבאתי לעיל ובזה מיושב קושי' המהרש"א משום דבגמ' יש מקום לטעות דדוקא לר"י קאמר הכי ומהירושלמי מוכח אכולא ברכות דמתניתין קאי ודו"ק היטב ועיין בכנה"ג סימן רכ"ח שהאריך מה הוא ים הגדול :

הלכה טז הרואה לבנה כו'. דעת מהריק"ם דסומא לא יברך אמנם מהרי"ל בתשובה סימן ע"ז מסיק דסומא מברך וכן הסכים פר"ח וכן עיקר :

הלכה יז משומד כו'. עי' א"ח סימן ח' ובס' ברכי יוסף שם :

שם אם לא בירך עליה בלילה א'. שיטת רבינו דגם בלילה א' רשאי לברך עיין פר"ח משום דספקא דברייתא משמע כן ומש"ה לא חש להך דירושלמי ומס' סופרים דקאמר אין מברכין עד שיתכסס. ומ"ש רבינו עד כו' כתב הכ"מ בשם הר"ר מנוח ולא עד בכלל ובשיורי כנה"ג כתב ואני מצאתי בשיטה סנהדרין לא' מהגדולים דאפילו ט"ז בכלל ע"כ. ועיין א"ר ועיין ב"ח ובספרי האלפסי במס' ברכות יש ס"ם כמ"ש עד שבעה עשר וי"ל עד שבעה והוא דעת ר"י בגמ' ועיין ב"ח ובספר באר יעקב :

הלכה יח הרואה את החמה כו'. עיין בליקוטי מהרי"ל שבסוף דרשותיו עשה מעשה בזה מביאו בשיורי כנה"ג סימן רכ"ם הלא שכתב שם שי"ת כמ"ש בהגה"מ בשם הערוך פי' אחר ברואה חמה בתקופתה והוי קגא ס' ברכה. ובא"ר כתב דהך פירושא דהג"מ הוא ירושלמי ואין בדידן דקמ"ל כתלמודא דבבלי וגם הערוך הביא הך ירושלמי ובשנת תקע"ג שהיה אז זמן קידוש חמה היה לי ויכוח בזה עם הרב הגאון מ"ו זלה"ה והשיב שמדברי הירושלמי אין ראיה שהוא חולק עם הבבלי אלא דשם קאי לפרש הא דתניא הרואה רקיע בטהרתה דהיינו אחר שלשה ימים כמו שכתב הערוך אבל ברואה חמה בתקופתה אין כאן מחלוקת. ולדאי שוב בירושלמי נפי' הגאון מוה' אלי' שגם הוא מפרש כן רק דהך דירושלמי בא לפרושי רקיע בטהרתו מאי היא וליש ביה שום ספק ברכה ול"ע על הכה"ג. וה' יזכנו לקדש החמה פעמים רבות :

שם וכן כשתחזור הלבנה כו'. פירוש דברים אלו עיין בספר עטרת שלמה בפרק הרואה גרסינן בפרק הרואה דף נ"ט ע"ב אמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב והשמיטו רבינו פה ובכה"ג א"ח סימן רכ"ג כתב ולא ידעתי למה אולי ס"ל כיון שכתבו שנכנו להקל בברכה זו ע"ש. ועיין עוד בשיורי כנסת הגדולה שם אפשר לומר דדעת רבינו דהברייתא מיירי אם כלו לו חדשיו בודאי ולא הוי ספק נפל כלל אבל בשעת ולדה ובפרט דאין אנו בקיאים ומש"ה לא הוי שמחה בשעת שמועה ואינו מברך שוב גם אח"כ וכמ"ש בהג"ה פ"ג מהלכות מילה כתב הרוקח טעם למנהגנו שאין אנו מברכין שהחיינו בשעת המילה לפי שעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל כל זמן שלא עברו שלשים יום ע"כ ולפ"ז דשיטת רבינו דמברכין שהחיינו בשעת המילה כמבואר בפרק י"א הלכה פ' ובפרק ג' מהלכות מילה היינו משום דסבירא ליה לרבינו דמברך שהחיינו על עשיית המצוה :

פרק יא הלכה ו אבל אם שתה כו'. הט"ז בי"ד סימן י"ט הביא דשיטת הג"מ חולק על רבינו שלא דבכ"מ מברך אחר המצוה מלבד ברכת הנהנין דאסור ליהנות כיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואידחי אידחי עכ"ל. והש"ך מכ"ל לשיטת רבינו מלשון הגמ' שם מברכות ל"א ועין ס"ח דחה ראייתו ובספ' כנסי יונה כתב כוונת הש"ך דלא הו"ל לגמ' לאורוכי לומר כ"ח התם מעיקרא נברא ל"מ ומדסיים בגמ' הואיל ואידחי אידחי משמע דבכל דוכתין אידחי מברכה. ואפשר לדחות ראייה זו דהגה בסברת א"ז הא דמודה בברכת הנהנין לפי מה דמשמע משום לשונו במ"ש והגיע ברכה אחרונה טעמו כיון דעכ"פ יש כאן ברכה למה לו לברך עוד ברכה מה שכבר עבר אבל באמר דברים שאין כאן ברכה אחרונה מסתבר דתיקנו חכמים לברך גם אחר המצוה כדי שלא תהיה מצוה בלא ברכה ול"מ באם אכל פתום מבשיעור וגמר בדעתו שלא לאכול או שאין לו מה לאכול שוב מחוייב לברך ברכה ראשונה. ואפשר לומר נמי בכוונתו דבכ"ע קאמר הא"ז כיון שעבד איסורא שנהנה בלא ברכה שוב א"א לתקוני וזה שדייק תלמודא הואיל ואידחי אידחי דבכ"ע א"י לברך כיון דעבר איסורא ומ"ש הש"ך ראייה מס"ק דפסחים עיין בנקה"כ ובספ' כנ"י שם הב"ל לשיטת רבינו מהא דקיי"ל א"ח סימן רכ"ז בשמע קול רעש סכ"ד ויצא וכ"ה בירושלמי ואם ברכת השנה לאחר כד"ד לא יצא כ"ש בברכת המצות בלשון עובר ועיין ט"ז שם וגם ראיה זו נדחה קצת לה. ולדינא נראה עיקר כדעת הא"ז דאף אם כאמת כדברי הש"ך דמשמע מגמ' כשיטת רבינו מ"מ הא רבינו ס"ל דגם בברכת הנהנין מברך אח"כ. ובחידושי רשב"א שם הביא שיטת הראב"ד דפסק כרבינא מביאו הב"י בא"ח סימן קע"ב ובמג"א סימן קנ"ח ואף דבגמ' מדמי לדרבינא לא שבקי' פשיטותא דרבינא ואף דלא קיימ"ל כשיטת הראב"ד משום דחזי' הגמ' מ"מ בספר מצות לא נדחים דברי רבינו וקיימ"ל כוותי' דרבינא בשאר מצות אליבא דכ"ע ובזה נדחים כל ראייתו דו"ק ומסכת ואף אם יש לחוש לספק ברכה ולהקל כנגד שיטת רבינו עכ"פ תכד"ד כדאי הוא הרב פר"ח לסמוך עליו שהבין שגם רבינו מודה בכה"ג ובגר דלא תקנו חכמים שיברך תכד"ד משום דמסתמא שוהה בטבילה יותר מכ"ד ולא רצו להסרים אותו ועיין בסליתי והנראה לענ"ד כתבתי :

הלכה יב מל כו' מברך למול כו'. עיין כ"מ קושי' הר"ן על רבינו. ולענ"ד דעת רבינו הוא נכון והוא דהכי מסקי' בגמ' בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע והא דאן קיי"ל דלומר על ע"כ צ"ל דהטעם משום דצריך להשמיענו חידוש בברכות כמ"ש הראשונים וכ"ז אי ליכא חידוש בהיפך אבל בברכת המצות שאפשר לעשות ע"י עצמו שמצוה בו יותר מבשלוחו אזי אם מברך בלמ"ד מורה ע"ז שמחוייב לעשות בעצמו וא"כ בכה"ג ודאי דקיימ"ל כמ"ד לבער ושפיר מחויב למול ולהרוג הפסח. ועיין בספר המכריע בסימן ס"א סיים שם אחר שהאריך בכמה חלוקים שכתבו הראשונים דליתא להני כללי ולא דקדקו חכמים בדבר שלפעמים כתבו על המעשה ולפעמים כתבו לעבות והבא לחלק ביניהם אינו יוצא מידי קושיא לעולם והוא נצרך להדחיק לעיולי פילא בקופא דמחטא וסוף דבר אינו מעלה עכ"ל. ועיין בתשו' מהרי"ל סימן י"ח והובא בספר יד דוד :

הלכות מילה

פרק א הלכה א ומצוה על האב למול כו'. כתב בספ' מהפ"ק א"ח סימן ססי"ד אות י"א ח"ל ולכאורה קלה ברומי נהי דגם אם עבר יום ח' החיוב על האב למוהלו מ"מ אין בו חיוב דאורייתא דהא בקדושין כ"ט ילפינן דהאב חייב למול בנו מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו ה' והא אברהם מל יצחק ביום ח' נהי דהבן עובר כל יום כשיגדל מקרא דוכל ערל זכר אבל על האב אינו חיוב מה"ת אבל מלשון הרמב"ם ביו"ד סימן רס"א וכד"מ שם בשם הכלבו משמע דהוי עשה דאורייתא על האב והב"ד וכ"מ מתוספות דקידושין דמה"פ הוי מ"ע שלה"ז דמן יום ח' והילך אין לה זמן קבוע ע"ש. הרי דמסיק בפשיטות דהוי מה"ת מ"ע בכל זמן אפילו לאחר שעבר יום ח' אלא דלא הביא שם ראיה לזה מהתלמודא ומג"ל. אבל באמת מוכח כן בגמ' שבת דף קל"ב ע"ב בהא דאמר שם סיגת גדול קטן ביטוני מגיין כו' ומשני דאתיא מביניייהו וקשה איך ילפינן מביניייהו דמה לקטן בזמנו שהוא מ"ע על האב והב"ד וגדול מ"ע על עצמו משא"כ ביטוני אין כאן מ"ע כלל לעבור בכל יום מי הוא העובר אע"כ דהחיוב על האב בכל עת עד שיגדיל וטעם הדבר כמ"ש רש"י שם דמצוה על האב מדכתיב המול לכם כל זכר. וכן מוכח נמי מהא דקיימ"ל מילת זכריו מעכבו מלאכול הפסח עיין יבמות דף ע"א. מ"מ נראה לענ"ד מ"ש הש"ך בח"מ סימן שפ"ב מה שנעשה שם על האבים המוהלים המכבדים אחרים למול בניהם ולדעתו הם מבטלים מ"ע ע"ש ועיין בת"ש יו"ד סימן כ"ח אות י"ד שחולק עליו. ולענ"ד נראה להכריע דודאי ביום ח' דלמידין מדכתיב וימל כו' כאשר צוה אותו הדין עם הש"ך דהוי כמו מצות כסוי ודרשינן ושפך וכסהו מי ששפך הוא יכסה ומצוה על האב למולו בעצמו משא"כ מיום הח' והלאה אף שמצוה על האב היינו מדכתיב המול לכם כל זכר והרי הוא כשאר מצות דעלמא דיכול לעשות ע"י שליח אלא שמצוה בו יותר מבשלוחו אבל לא לומר שמבטל מצות עשה אם לא עשה בעצמו :

ועפ"י הכרעתנו יש ליישב קושיית הת"ש שם מה שהקשה אם כדברי הש"ך מאי מקשה הגמ' שבת קל"ג אי איכא אחר ליעבד אחר כו' הא מבטל מ"ע דהחיוב דוקא על האב. ולפ"ד י"ל דקושי' הגמ' שם על הא דיליף אביי ביטוני מביניייהו ואמאי צריך ילפותא כלל הא דבר שא"מ הוא דאז אין החיוב על האב למולו בעצמו ויכול למולו ע"י אחר כדפירש"י שם דקו' הוא מקמן ביום ח' אלא דהקו' הוא מביטוני לאביי לשיטתי' ואפשר דדחק ליה לרש"י לפרושי כן דאי ס"ד על ביטוני מאי קשיא לתלמודא דלמא אביי יליף מביניייהו אליבא דר"י :

הלכה ד יש מקום כסף כו'. עיין כ"מ ועיין בס' מרכבת המשנה :

הלכה ט וידמה אם ל"מ. צ"ע דהא בגמ' שבת קל"ב מסיק דנרעת הוא עול"ת ועי"ם בתוספות הא' כו' וגם בהלכות טומאת נרעת פ"י לא הביא רבינו שם שעובר בטמם

בפסח וכן בפי' המתניתין דנגעים פ"ז משנה ה' ואין לומר דס"ל מדאסר ר"א שם כגון מילה בצרעת משמע דס"ל דלא הוי אלא ל"ס עדיין קשה על ר"א דבפר יחידה הוא וצ"ע. ועיין מ"ש בזה במס' עירובין בש"י דף י' ע"ד לייסב שיטת הרמב"ם ושיטת התה"ד דאב רשאי למול בשבת אע"ג דפסיק רישי' דניחא ליה הוא ועיין עוד מ"ש במוהל אחר אי רשאי למול בשבת בש"י ביצה דף כ"ו ד"ה בשאין בדוקין :

הלכה יא ויוצא דופן. רבינו מספקא ליה אי הלכתא כר"א מש"ה פסק דנימול לשמונה ואינו דוחה שבת ועיין בחידושי רשב"ם בסוגי' וראיתי בס' יד דוד שכתב קושי' בשם מהרי"ם אלגאזי דיבמות ע"א דחיק לאשכוחי מילת זכריו דהוי בשעת אכילה ולא בשעת שחייה ופריך בגוונא דדחיקא סוגא ליתא לא מוקי ביוצא דופן שנולד בין שחייה לאכילה דנימול מיד ליכא מ"ד אלא ש"מ דכולהו אמוראי דהתם ס"ל דאינו נימול אלא לח' ואין כאן ספק הלכה ע"ש. וכתב שם לתרץ דאפשר דהך מ"ד דנימול מיד אין כוונה שחייב למולו מיד אלא שיכול למולו מיד אבל חיוב היכא מצינו , נמצא לפי"ז כיון דאין חיוב אפילו לכך מ"ד להכי לא מוקי הגמ' ביבמות ביו"ד כיון דאין חיוב למולו לא מעכב ע"ש שהב"ר לזה לדחות בקל. וגם גוף הדין שכתב דלא מעכב אם אינו חיוב למולו מיד לא מחוור דהרי אנן קיימ"ל אם לא מל אמהותיו לשם עבדות מעכבות מלשחוט הפסח והוא מהתוספ' בדברי רבינו פ"ה מהלכות פסח הל' ה' והרי גם שם ודאי דאינו מחוייב להטבילה מיד אלא הרי הוא כמילה לעבדים וכתיב ומלתה אותו אז יאכל בו וע"כ צ"ל כיון דיכול להטבילה טבילה מעכב א"כ ה"נ כיון דעכ"פ יכול למוהלו מעכב מלאכול הפסח. וקושיא זו י"ל לדעת רבינו וסייעתו די"ל דגם אמוראי דהתם היה מסופקים בהלכה אי צריך להמתין עד יום ח' שלא למולו תוך זמנו ומש"ה לא הוי מצי לאוקמי ביוצא דופן :

הלכה יג אלא שמחה. עי' מ"ש בזה בש"י ר"ה דף ג' ע"א בארוכות :

הלכה טז ודוחה את יו"ט שני. ואנן קיימ"ל כשיטת הרא"ש וסיעתו שאפילו יו"ט שני אינו דוחה ועיין בדג"מ א"ח סימן של"א דגם אם נולד בבה"ש אין למולו ביו"ט שני אף דהוי ס"ס ספק שמא היה לילה והיום חנה היא ואת"ל יום דלמא היום חל הוא אפ"ה משום דהספק השני הוא דשיל"מ אין להקל ע"ש. וגם לפי שיטת רבינו בפ"ו מהלכות יו"ט הי"ד לדידן דבקיאין לא מיחשב לספיקא והוי ודאי דרבנן. ונראה דגם רבינו סה דמתיר ביו"ט שני היינו בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה דהוי ספק וסמך עצמו כאן על מ"ש בהל' יו"ט :

פרק ב

הלכה א אבל אם יש בקיאין עומדין ע"ג מוהל. הרז"ה בפרק ר"מ הובא דבריו בכנה"ג והוא תמוה דהא רב ור"י ילפי מקראי ועיין בכ"מ ומיושב דברי הרז"ה ודו"ק :

הלכה ד מל ולא פרע כו'. כתב מהרי"א ממין הא דאמרינן מל ולא פרע כאילו לא מל ה"מ בקטן אבל בגדול א"צ לפרוע ספקי הא"ס ריקנאטי סימן תקנ"א כנה"ג יו"ד סימן רס"ד ועיין בתוי"ס במתניתין ובקול הרמ"ז ודו"ק ועיין בס' זרע יעקב להגאון מ"ו שבת דף ס' ע"א :

הלכה ח ואח"כ תספגו החמין כו'. ועיין בכ"מ הביא מחלוקת הרז"ה והרמב"ן היכא דאשתפך חמימיה דבתר מילה מקמי מילה אם מדחה מילה דדעת הרז"ה והרשב"א דלא מלין כלל והרמב"ן דעתו להתיר דאין למצוה אלא שעתה ואין לדחות מילה מפני דחיית שבת שיבוא אחר כך ועיין בה"כ שהאריך ומסיק כהרז"ה מהא דאמרינן ב"ה אומרים לא יטמוש אלא א"כ היה לו עפר מוכן ושוין שאם שחט שיחפור בדקר ואמאי אין אנו מתירין משום שמחת י"ט בשעתה דאין כאן דחוי ואח"כ יבוא מ"ע דכיסוי ולפי מ"ש הכ"מ שאני מילה דאית בה כרת א"כ יש לדחות ראיה זו. ונראה דהרמב"ן לא ססיר כ"א בפסח ולדוח אבל בס' בן ז' או בן ח' הגם דאנן קיימ"ל כרשב"א דף קל"ו דמולין אותו במח"נ כמ"ש רבינו פ"ב הלכה י"ד מ"מ אם אשתפך חמימיה דבתר מילה או אין מולין דלא שייך בזה סברת הרמב"ן אין למצוה אלא שעתה אלא דלפ"ז קשה הא דמקשה שם אלא הא דתניא ספק בן שבעה אין מחללין והאי כו' מת"נ ותשני לא נצרכה אלא למכשירי מילה ואמאי לא משני דגם לדידן מיתוקמא שפיר דאין מולין אותו כלל וכגון דאשתפך חמימיה דבתר מילה מקמי מילה ואפשר דאה"נ דהוי מצי לשנויי הכי אלא דלא רצה להאריך. ובאמת נשמע מדר"א לרבנן וכמו דלר"א דמכשירין דוחין וגבי ספק לא ה"נ לדידן פדחי' ספק מילה משום חילול שבת שאח"כ וזה הנראה בשיטת הרי"ף שהביא להא דתניא ספק בן שבעה אין מחללין עליו את השבת דנ"מ באשתפך חמימיה הגם שכתבו דדעת הרי"ף מסכמת עם שיטת הרז"ה מ"מ לענ"ד כמ"ש הגם שלא כתב רבינו סברת רשב"א היינו משום דסברא פשוטה היא ואצטריך להאי טעמא גם לפסח ולדוח כיון דקיימ"ל כרשב"ג אע"ג דבדרבנן בעלמא היא משום מיעוט המצוי ועיין מרח"ש בקונטרס עגונות דף ל"ו ועיין בר"ן שכתב דהרי"ף לא פסק כרשב"א וצ"ע והאלפנ"ד כתבתי :

הלכה ט כללו של דבר. עיין בפרק ו' מהלכות שבת הלכה ס' ומ"ש שם בס"ד ועיין ב"י סי' ש"ז :

פרק ג

הלכה א מצוה על האב כו' לסיכך כו'. נראה מדברי רבינו סה מדקדקי ברכה לאב מהטעם מפני שיש לו מצוה יתירה יתר על מצות שמצוין כל ישראל ולא מחלקין בין אם מל ביום שמיני או אח"כ מוכח כמ"ש בפ"א הלכה א' :

הלכה ב ואם היו שם עומדין. משמע דא"צ עשרה מ"מ היכא דאפשר בעשרה עבדינן לה בעשרה כמבואר בש"ע סי' רס"ה . כתב בשה"ג נוהגין לעמוד מפני הגופא

הטעם לברית מילה מטעם שעוסק במצוה וכמו שאמרו בפ"ג דבכורים כל בעלי אומניות שבירושלים היו עומדים לפניהם, עיין כנה"ג :

הלכה ה והפל אדם גדול. אבל קטן א"צ לכסות ערותו כיון דלאתקוני המילה קאתי לא קרי' ביה לא יראה בך ערות דבר שאין קדושה בקדושת המילה. ויש עוד טעם דערות קטן אינה נקראת ערוה ועיין מ"ש רבינו בפ"ג מה' ק"ש ודו"ק ועיין בכנה"ג יו"ד סימן רס"ה אות כ"א :

הלכה ז וכן אנדרוגינוס א"מ. עי' ב"ח סימן רס"ה שהאריך הרבה ועיין מה שכתבתי בס"ד בפ"ב מהלכות שופר הלכה ב' :

הלכה ט בא וראה כמה חמורה מילה כו'. ואמרינן בגמרא שבת דף ק"ל תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך כו' עדיין עושין אותה בשמחה. והטעם לזה נראה עפ"י מה שיש לדקדק במה שאמר לו הש"י לאברהם אבינו ע"ה ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם ומלת אתה דכתיב שנית הוא שפת יתר ונראה ליישב. ומקודם נבאר מקרא קודם ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות וגו'. ויש להרגיש מה פחד עלה על לבם הלא ראו מעשה ה' וגבורתו והלא כבר שמעו שני דברות ויצאה נשמתן והחזירן הקב"ה ע"י טל כמבואר במס' שבת פרק ר"ע ומה תשובה השיב להם משה על תיראו אם נאמת יראו לנפשם. אבל הכונה נראה עפ"י מ"ש בעל עקרים על קרא ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דשורת הדין נותן שאם ח"ו אדם עובר עבירה שיהיה ענוש עונש נצחי לעזוב המצוה שעבר על צווי של הקב"ה שהוא חי וקיים לנצח אבל הש"י מתנהג עמנו במדת החסד ליתן השכר לפי ערך המצוה באין תכלית שכר הנצחיי והעונש לפי ערך המצוה שהוא בן אדם ובעל תכלית. והנה יש מקום לחלק בסברא עפ"י מ"ש הרי"ט גבי מורד במלכות העונש חמור אם שמע דבריו מפיו ולא אבה לשמוע כמו שאם שמע ע"י שליח ועבר עליהם. וא"כ העולה על הדעת שלכך אין העונש עונש נצחי מפני שאנחנו לא שמענו התורה מפי הקב"ה בעצמו כ"א ע"י שליחו הנאמן משה רבינו ע"ה. וזה עלה על דעתם מה שאמרו דבר אתה עמנו ונשמעה כי אם גם ח"ו יקרה לפעמים שעוברים על התורה יהיה עכ"פ העונש בתכלית ולא יהי' נצחיי ואל ידבר עמנו ה' פן ח"ו אם אנחנו עוברים על דבריו אשר יצא מפיו יהיה עונש נצחי. וז"ש פן נמות פירוש עונש הנצחיי ויפה עלה מורך בלבבם והטיבו אשר דברו אלא דראה משה ע"ה דעתם וירד לעומק כונתם ושני דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך אשר כבר שמעו מפיו לפי דעתם יהיה בזה עונש הנצחיי אם ח"ו יעברו עליהם. ומשה איש האלהים הוא ידע בנפשו חסד הש"י דגם מה שישמעו מפיו אם ח"ו יעברו ג"כ לא יענישם עונש הנצחיי ואין לך דבר שהוא עומד בפני התשובה וזה שהשיב להם משה אל תיראו כי הלא הדברות אשר כבר שמעתם מפי הש"י גם ע"ז לא יענוש אתכם עונש הנצחיי כי לא בעבור זה בא רק לתקוע בלבבכם אהבתו ויראתו כל הימים ולהראות אתכם כי לו הכח והגבורה בכל התוקף אשר הראנו. ועפ"י דברינו יש מקום לפרש מה שאמרו במדרש רבה פרשה ויחל משה שמשה רבינו ע"ה התפלל בעד ישראל על עשיית העגל ואמר לי צוית שאמר לשון יחיד אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך. ובאמת הדבר תמוה מאוד הא גם בני נח נצטוו על שני דברות אלה והוא אחד משבע מצות כמבואר במס' סנהדרין והרב הגאון מ"ו הביא ממדרש זה ראיה לשיטת הסוברים דב"נ אינם מוזהרים על השיתוף וגבי העגל עבדו בשיתוף כמ"ש בגמ' סנהדרין אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר שריד ופליט. ולי נראה דאין כונת משה בזה שהש"י לו לבד צוה את הדברות האלה א"כ מה זה שהש"י צוה להם לפרוש שלשה ימים להיות נכונים ונראה אליהם בקולות וברקים ובערפלי טוהר. אלא דמשה היה ירא שהש"י יענשם על עבדם את העגל עונש הנצחיי מפני שישמעו אותן הדברות מפיו מכבודו ובעצמו וע"ז אמר להם משה רבש"ע הלא דברת אלי בלשון יחיד אף כי גם המה שמעו אבל מפני שדברת בלשון יחיד הראית להם שלא יענשו עונש הנצחיי רק עונש הראוי למי שיעבור על צווי הנאמר להם ע"י שליח. וז"ש דוד המלך ע"ה ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו. פי' ראוים היה להם לעונש עונש הנצחיי לולא משה בחירי עמד לפניו ואמרתי לו אנכי ה' אלהיך שיהיה נחשב לישראל כאילו שמעו מפי משה וזה גרם שלא לענוש עונש הנצחיי ובזה פירוש המדרש עולה כהוגן. ובזה כעס משה רבינו ע"ה על מחלוקת קרח שאמרו כי כל העדה כלם קדושים ומדוע תתנשאו ויפול משה על פניו ופירש"י אם כתו שהיה סרחון רביעי והיינו כי כל העדה כולם קדושים ופירש"י כולם שמעו בהר סיני וא"כ ראוי להם עונש הנצחיי :

ועתה בענין מצות מילה שאמר הש"י בעצמו ובכבודו לאברהם אבינו ע"ה שא"ם לקיים מצוה זו בלתי ספק שהיה זריז מאוד לשמור מצות ה' ולעשות אותו בשמחה ובטוב לבב משא"כ אנחנו אנו לא שמענו כ"א ע"י שליח פן ח"ו נתרשל בדבר המצוה זו שלא לעשותה בשמחה ובהשקת לבב ובנפש חפיצה. וז"ש הש"י לאברהם אבינו ע"ה והבטיחו ואמר ואתה את בריתי תשמור אתה שמשמעת מפי בלתי ספק שתהי' זריז מאוד לעשות בשמחה אבל אני מבטיחך אתה וזרעך גם זרעך יהיו עושין הדבר בשמחה לדורות עולם ולהיות זהירים במצוה כמוך. וה' הטוב יחזק את לבבינו לשמור את כל מצותיו ואת כל חקותיו כל הימים :

ברוך רחמנא דסייען חלק ראשון ויהיה בעזרתי לגמור שאר החיבורים. ואל יצא מפי דבר אמת עד מאוד :

כתר תורה.

חידושים ע"ד הפלפול בעצם כ"ק מהרב הגאון החסיד מוהר"ר לוי „הקדוש" זלה"ה אב"ד דק"ק קאדנ .

הרמב"ם [illegible]

השמטות מתוספות להגהות מיימוניות

שנתוספו בדפוס ויניציאה שנת ש"י, ש"א, (בדפוס ויסשטיין):

פרק ב מהלכות יסודי התורה הלכה ד' הרי זה קידש . וז"ל סמ"ג כשמוסר עצמו לא יהיה כוונו לסמוך על הנס שכל הסומך על הנס אין עושין לו נס . וכן עשו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן למות ואמרו לנבוכדנצר בין יציל בין לא יציל למלך לא איתנא פלחין ע"כ :

פרק ג מהלכות עכו"ם הלכה י"א וכן אסור לנער . הגה"ה , בד"א בעושה אבל במוצא שאינו המוצא כלים מכובדים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח , ע"כ סמ"ג :

פרק ח שם הלכה ה' מי שהיה ביתו . ע"ז דף מ"ז . ולשון המשנה סוגה לתוך שלו אוכבע אמות :

פרק ט שם הלכה א ולהלוותן ליפרע מהן . הגה"ה דוקא בחגם אבל ברבית שרי משום דמלכעור מוטב ע"כ תוס' ע"ז דף ב' :

שם שם הלכה ד עובדי ע"ז . הגה"ה , פירש"י בשם רש"י זקינו דעכשיו אין הגוים שבינינו עובדי כו"ם ולא אלו ומודו , כדאמרינן פ"ק דחולין גוים שבחו"ל לאו עובדי עכו"ם הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם עכ"ל . עיין בתוספתא דף מ' והרא"ש דף פ"א ודף פ"ב :

פרק ג מהלכות תשובה הלכה ה שלא הניח תפילין . הגה"ה , תוס' ר"ה דף י"ז אם עסק בתורה כמניח תפילין דמי דאמר מכילתין כל העוסק בתורה פטור מן התפילין :

פרק א מהלכות קריאת שמע הלכה ט יניאו הכוכבים . הגה"ה , גרסינן בירושלמי תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה קורין אותה בבהכ"נ אמר ר' יוסי כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה . ומכאן פסק רש"י שק"ש שאנו קורין לפני מטתנו היא עיקר . והקשה ר"ת ע"ז כי על מטתנו אין אנו קורין אותה בברכותיה . ועוד דקיי"ל כר' יוחנן דאמר ק"ש ואח"כ תפלה , לכן אין נראה לו פירש"י והביא דירושלמי אומר ר"ח שהיו רגילים לקרות ק"ש במנחה קודם תפלה אחר שאמרו אשרי ונתבטל ע"י גזירה , ע"כ :

פרק ג מהלכות תפלה הלכה יא בהגמ"יי אות ל' בסופו הסר למלאות . וזה לשון הכמ"ק אמנם אין העולם נזהרין בזה דרוב פעמים ביוה"כ מגיע זמן מנחה קודם שמתפללין מוסף וגם שבחוה וימים טובים כמה פעמים מאחרין בבהכ"נ עד אחר שש שעות . וה"ר אליעזר הכהן ייסב מנהג העולם ואמר הא דאמר היו לפניו שתי תפלות כו' היינו דוקא באדם פרוצה ליכנס בסעודה גדולה או צריך להתפלל מיד תפלת המנחה קודם שיכנס בסעודה כדאמרינן פ"ק דשבת וכיון שהתפלל מנחה מוטלת עליו חובה מיד לכך אמרינן שקודמת לתפלת מוסף וכן מוכח ליגנא דקאמר היו לפניו שתי תפלות משמע שבהיותם מוטלות עליו חובה אבל בשבת ויו"ט ויוה"כ דבלא תפלות מוספין אין תפלות המנחה עליו חובה עד מנחה קטנה כיון שאינו רוצה ליכנס בסעודה גדולה אע"ג דבשבת ויו"ט אוכלין שחרית אין זה קרוי כסעודה גדולה כ"א כשאוכלין בהבה בני אדם יחד כסעודת נישואין וברית מילה כדפירש ה"ר ברוך לכך אע"פ שהגיע זמן מנחה גדולה התפלה המוספין קודמת , ועוד דאפילו סעודה קטנה דרשות וכן שאר דברים דרשות מותר לו לעשות קודם שיתפלל מנחה כדפרישית דאין אסור סמוך למנחה גדולה כ"א כסעודה גדולה כל שכן תפלת מוספין דשרי , עכ"ל :

פרק י מהלכות תפלה הלכה ז גומר ברכה . הגה"ה , הרב רבי אשר מלוני"ל אמר דוקא בברכה אחת הוא אבל באמר ברכות פוסק אפילו באמצע , והרא"ש חולק וסובר כרבינו :

שם הלכה ט כל תפלתו . הגה"ה , בירושלמי פ' אין עומדין איתא אם עקר רגליו חוזר לכתחילה ואם לאו חוזר לבורכת תפלה :

פרק יא שם הלכה י מי שנכנס להתפלל כו' מותר לצאת . ואם היה מתפלל התלמוד פרק כרואה דף ס"ב . אבל כל"י אלפסי גורס מהו לצאת וכו' :

פרק יב שם הלכה ו קרא ופתחם . הגה"ה , בירושלמי פ' אין עומדין ר' חייא בשם ר' יוחנן היה קורא בתורה ונפתחם זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון אם אמר את ממקום שפסק , הראשונים מברכין לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים מברכין לאחריהן ולא לפניהן וכמה סורם ה' שמונה סופה שם שהגא כולה תמימה , ע"כ :

פרק יב מהלכות תפילין סוף הלכה יא שמא נפסקה אות מתוכן . הגה"ה , כשלוקחם מצריך להו בדיקה פעמים בשבוע ולא עשו כן . ורב עמרם כתב אפילו לארבע או לחמש שנים אין צריכין בדיקה שהתיר שלש בכן ואין מחשבות אבל אם אין מניחן אלא לפרקים צריכין בדיקה , ע"כ ס"ח :

פרק ג שם הלכה א . הגה"ה , והיכרוך אותם בספר וכו' פי' בספר נכנס מאורים כדאמרינן פ' במה מדליקין בכרכות בספרן . וטוב לכרוך בספר שור כדאיתא במסכת רבה לכפר על מעשה העגל . ואין קפידא על כריכת המשלים אם הסיס קודם כריכת הספר או לאחר כן . ויש מקפידין שאין כורכין אותם אלא בקלף כשר , עכ"ל סמ"ג :

פרק ח מהלכות ברכות הלכה ז מזמנים לעצמן . הגה"ה , אומר ר"י דלעצמן דוקא רשות אבל אם כן אוכלים עם האנשים חייבות ע"כ :

פרק ו מהלכות שבת הלכה טו אבל בהמתו ועבדו . הגה"ה , וישראל שהשכיר לנכרי שוורים לחרוש בהם ומורש בהם בשבת שאלו לר"ת . ויש שהיו מתירין אם הנכרי קבל עליו אחריות מיתה ונגילה וגניבה ויוקרא חולא כי עשה כן עליו כמשי גאון ברזל . ויש שהיו אוסרין . אעפ"כ כיון שאין הנכרי יכול לחזרן אם ירצה והקרא בהמת ישראל בכל מקום שהיא וישראל מצווה על שביתת בהמתו מלמען ינוח עכ"ל סמ"ק :

פרק י שם הלכה ב לאמצע כאחד . הגה"ה , היה לכם שיעור החבלים שוה והיו יודעין שיעורם , תוספות סוף האורג :

פרק טז שם הלכה ז ונרן במעלו . פרק עושין פסין דף כ"ז לשון רש"י ומרים חצר כנגדו לא גרם ליה בכולה הא מפסקא:

חידושים וביאורים מלוקטים על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל.

מאדמו"ר רשכבה"ג הרב הגאון החסיד מוהר"ר אליהו ז"ל מווילנא. (הגר"א).

פרק יא מהל' ביאת הל' ב' · וכל מ"ע שבי"א למקום כו' מנגן כו' ועיין כ"מ לאפוקי שבין אדם לחבירו כגון לדקה · וקשה לכאורה שהרי תרומה וביכורים ותלה ג"כ כא"י לכהן ומברכין ואפשר לחלק מפני שכתוב בהם בתרומה ראשית אשר יתנו לה' כו' וגבי בכורים בכורי כל כו' אשר יביאו לה' · וגבי חלה תרימו תרומה לה' וכהנים משולחן גבוה קא זכו · והראי' שיש בהם קדושה ואסורים לזרים לאפוקי לדקה :

שם הביא הכ"מ גמ' דפסחים מיתבי אקרי"ו על הפתיחים כ"ע סידי היאך נימא לשחוט לא הכי דלאו איהו שחיט פסח וקדשים מה"ל כו' · ולסלורם תמי' וכי פסח וקדשים דוקא אין מוטל לשחוט (ולא דמי למילה דמלוה על האב דוקא כו') · והלא כתיב ושחטו כל קהל ואפשר סגמ' וכי אפשר כולם שוחטין אלא שלוחו של אדם כמותו ואפשר שחטת מטוס כו יותר מבלוחו :

הרמב"ם פרק ז' מהל' עכו"ם הל' י"א אסור ליטע בגל קומתה ומותר ליטע בגל הבריגים · עיין כ"מ שני תמיהות דפירש על גלה דלא כירושלמי ועוד בגמ' בלשו מסיק דאסור על גלם ובסוף כתב בשם הרמ"ך וצ"ע איך לא הוכיר אלא על קומתה · וכ"ל בגל גלה בהורך יותר מהאילן ס"ל בגמ' דילן דאסור ומה שכתב כתם רק על קומתה מפני שאח"כ כתב ומותר ליטע בגל הבריגים וע"כ בגל קומתה (ההיפך מגל בריגיה) כלל כל על במחית קומתה היינו גוף האילן אף המאריך ער"ע יותר רק כח דבתיר בריגה') היינו על גלה של ירושלמי בהתיר וכן פירושו כל בהפול האילן והיא נוגעת בו פי' שנוגעת בקרקע כגוף האילן היינו גלה וכל בתפול ואין נוגעת (בקרקע) כו (בעלם האילן) רק בבריגיה היינו על גלה של ירושלמי ומותר ולא פליג אהלמודא דידן כלל :

פרק ח' הלכה א' · כ"מ ומ"מ קשה וסוגין דשלמא דאין מלמדין וא"כ האיך פסק רבינו כמ"ד לאסורים פי' תו' ע"ז כ"ד ע"ב ד"ה משום דהוי דהכיתו כתימא דאין שניהם שוים וא"כ לא הוי ב' כתובים באמת והגמ"ך כמישוע הוא למעוטי פרלה וכה"כ וכמהו מרבה כל שאתם מהוה וכו' ע"ש :

שם הלכה ב' · ותקרובות עכו"ם אינה כפילה לעולם סניח הרמ"ך כתימא דיש תרלוכות דיש לה ביטול סיכה דלא משתכר כעין פנים כדתנינן טאבי מרקולים שבפלן גוי דהרי עיין בגמ' דף נ ע"א מאן דשרים שבר כי הא דאמר רב גידל כו' ומאן דלא סרים כעין כעין פנים וליכא ופירש"י בפירוש דלאבנים לא הוי תקרובות כלל משום דלא הוי כעין פנים והרמב"ם יפה כתב דמה שנקרא תקרובות אינו בטל:

פרק ט' הלכה ב' · ואם חזר לאיכה נוטלה נפניו ואין נכנה עד שידע שזה הגוי אינו עובד עכו"ם והניח הכ"מ בתימא שלא פירש הרמב"ם שלריך לאבדו בפניו כשטבלא דר"י כשיטת דוקיק נ"ל ולענ"ד יפה כיון הרמב"ם כי שוכלא דר"י כשיטה הוי בבהמות מיטלה דפתם מין והאי שוכד עכו"ם ולריך לאבדו בפניו אבל דברי הרמב"ם בכהם עכו"ם דהוי ספק אולי אינו עובד עכו"ם ול"ל לאבדו תדע דכן כתב עד שיודע לו שזה הגוי אינו עובד ואם יודע לו שעובד אזי יאבדו תיכף וא"ל לאבדו על ספק אם לא כמין וק"ל :

שם הלכה ט"ו · לא תולד טבורית נתגם והבכור מותר והגית הכ"מ בתימא אלא כתב רבינו דבשבת אסור אף בנכרי וכבר כתבו רבינו בשבת פ"ב הל' י"ג בפירוש ע"ש :

*) אולי צ"ל בגל הבריגים

חידושי האשל הגדול הרב הגאון מהר"ם פדוואה זצ"ל

אשר לא באו בדפוס רק בפעם ראשונה בהרמב"ם אשר נדפסו ע"י הגאון ההוא, בווינציאה דפוס בראגדין שנת ש"י, שי"א.

הלכות יסודי התורה

פרק א הלכה א בפירוש והעיקר הד' שהעולם חדש. א"ה הרב המורה ס"פ ח"ב והרלב"ג בספר מלחמות ה' מאמר ה' פ"ו הכריע הבריאה על זה הדרך. הגשם השמימיי הוא מטבע אחד, ולהגע נמצא אותם מתחלפים חילוף רב, עד שימצא סבב אחד מהמה ויטען כוכב אחד מקרר, ונמצא מהכוכבים מאירים מעצמם ומקבלים האור מזולתו וגלגל אחד ממהר התנועה והאחר מאחר התנועה וגלגל אחד ימצא עם כוכבים רבים ונמצא עם כוכב אחד ונמצא בלא כוכב והשתנויות אחרים יארך סיפורם, וכל זה ממה שימנע שיתיחסו אל סבה טבעית להיות חומר כל הגלגלים משותף, ולזה אי אפשר מבלתי שיתם כל זה אל פועל בכוונה ורצון לא על צד החיוב כאשר ירצה בעל דיננו, ואז תפסק השאלה כמו שלא תשאל עד"מ על הצורף למה עשה מהכסף הזה נביע סבעת ונזם. זהו כלל הטענה מדבריהם בפרקים הנזכרים:

הלכה י מהו זה שביקש משה רבינו. א"ה ברור הטעמאות מצאתי כן. אבן בספר ישן מדויק מצאתי והוא שבקש. והיה א"כ בקשת משה רבינו לידע אמתות ועצמות הבורא, וכן כתב רבינו בספר מורה הנבוכים ח"א פרק נ"ד וז"ל. הבקשה האחת היא בקשו ממנו ית' שיודיעהו עצמו ואמתתו ע"כ. ואולם איך בקש משה לידע דבר אשר לא נעלם לאחד מהמתפלספים המנוע, זה ממה שבא ביאורו בספר אור ה' מאמר א' כלל ג' פ"א. והיה נראה לפרש כן אף לפי גרסת מהו זה. אמנם המפרש שם לו דרך אחרת וכמדומה שחלק בין אמתת הדבר לאמתת המצאו ודבריו צריכים ביאור רחב:

פרק ב הלכה יא מעשה מרכבה. א"ה המראה הנראית ליחזקאל במראה הנבואה נקראת מרכבה לפי שנראית לו בדמות מרכבה ארבע חיות וארבע אופנים כו', רד"ק.

פרק ו הלכה ד בסוף ס"ד מעדי. א"ה בסה"מ גרסיק א"ד מאדני אים נמחק, וטיפא דמ"ש פגד"י בי"ת מגכאות וש"ן דל"ת מעדי דנמחקין לפי שאין שם בפני עצמו, ושמא משום דשם המיוחד הוא יש להחמיר בו יותר. תוספות פרק שבועת העדות:

הלכה ט בשאר הכנויים. א"ה ונ"ח למשביע בהם או לתקלל בהם שחייב כדתנן סוף פרק שבועת העדות:

הלכות עכו"ם

פרק ה הלכה יא בתגדל שזו בטעו לא הוזכר רבי יהודה. א"ה דבריו בלהי מובנים כי בהדיא איתא בגמרא פרק ארבע מיתות דף ס"ג שדוקא אליבא דרבי יהודה לוקין על הנודר והשבע בשמו

פרק יא הלכה א לא יבנה מקומות בהשגת הראב"ד ועיין כ"מ ומ"ע. א"ה מצאתי בספר מנין המצות של הרב דז"ל ולשון ספרי ובחקותיהם לא תלכו בנימוסים שלהם ובדברים החקוקים להם כו'. ואלו הם מינים מושבם שהיו מתקבצים בהם לעבודת כוכבים ע"כ. ותמהני איך נעלם הדבר הזה מעיני שני החכמים הללו:

פרק יא הלכה י איזהו חובר. א"ה דע שאחיזת העינים יחלק לשני מינים, והאחד הוא בכלל לא תעוננו והשני הוא בכלל כשוף. הענין הא' הוא מעשה הקלים אשר יעשו לעיני העם באחיזות איזה מרמה ותחבולה וכתב רבינו בספר מנין המצות שלו ז"ל ולשון חכמים מעונן אלו אוחזי עינים והוא מין גדול מן התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד עד שידמה לאנשים שיעשה ענינים אין אמתת בהם, כמו שנראה אותם יעשו תמיד יקחו חבל וישימו אותה בכף בגדיהם ויוציאו נחש וישליך טבעת לאויר ואח"כ יוציאהו מפי אדם אחד מן העומדים לפניו ומה שידמה לזה עכ"ל רבינו שם. וכן הביא הרב רבי שמעון בספר זוהר הרקיע בשם רב האי גאון ז"ל. וענין הזה כיון רבינו כאן, ולזה אמר ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה המכון. והענין הב' הוא שמראה כאילו עשה מעשה ולא עשה כלום, כאילו תאמר עד"מ שכאן לפניו שדה מלאה קשואים ומראה לנו על ידי כשוף כאילו נלקטו ולפי האמת לא זזו ממקומם, ואין לוקין על לאו זה כאשר כתב רבינו בסמוך. ויהיה אם כן פסוק המכר במתניתין ס"פ ד' מיתות פטור אפילו ממלקות לדברי הכל, כי מן המין השני ידבר כמשמע שם במשנה, וכן משמע פרק ארבע מיתות דאתמר שם אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחילה העושה מעשה בסקילה האוחז את העינים פטור אבל אסור וכו' ואם היה האוחז את העינים המכר במתניתין חייב מלקות איך יאמר עליו פטור אבל אסור. ואמנם דברי רבינו בפירוש המשנה צריכים עיון. עיקרי הלכות אלו בפרק אלו הן הלוקין דף כ':

הלכות תפלה

פרק יג הלכה ד ומפסירין והיה מדי חדש. א"ה נראה שסובר רבינו שהמפטיר לא יקרא בתחלה ענין תוכת היום רק המפלים יקראנו תחלה והמפטיר חוזר וקורא, וזה שלא כמנהג שנוהגים ע"פ ר"ח שהמפטיר קורא תוכת היום ולא יטריח המשלים לקרותו תחלה, ודבר תימה הוא בדברי רבינו דהוא עצמו סובר כך בזה הפרק בהלכה י"ד דז"ל והשני קורא בו קרבן אותו היום האמור בתורה והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר ונ"ע:

הלכות ברכות

פרק א הלכה טו ברכה אחרונה של ק"ש. א"ה רבינו נמשך אחר סברתו שאין עונין אמן אחר ברכה אחרונה אלא בשקדמתה לה ברכה אחרת ולכך אין עונין אמן אחר ברכה אחרונה מק"ש של שחרית, ואמנם על דעת רש"י עונים אמן על ברכה אחרונה של ק"ש שחרית וערבית וה"ה בסוף כל ברכה אחרונה אפילו אין שם אלא ברכה אחת, וכדברי רבינו משמע קצת גריס פרק שלשה שאכלו דמקשה התלמוד שם תני ידא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותני חדא הרי זה מגונה, ומשני לא קשיא הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות. ולפי דברי רש"י למה ליה למנקט בונה ירושלים יאמר הא בברכה אחרונה הא בברכה ראשונה. אבן לפי דברי רבינו הוכרח לומר בונה ירושלים כדי להשמיענו שאין עונין אמן אחר ברכה אחרונה אלא אם כן קדמה לה ברכה אחרת דומיא דבונה ירושלים:

פרק ג הלכה ח בפתיתין כזית. א"ה ירא בתחלת הדעת שדברי רבינו סותרי אהדדי. וזה כי בתחלה אמר אם יש בהם כזית או לא נשתנה צורתה, דהיינו כזית אע"פ שנשתנה או לא נשתנה אע"פ שאין בה כזית מברך עליהם המוציא, ואחר כך אמר ואם אין בהם כזית או שעברה צורת הפת בבשול דהיינו אין בהם כזית אע"פ שלא עברה צורתה או עברה צורתה אע"פ שיש בהם כזית מברך במ"מ, והסתירה מבוארת. אמנם כשנדקדק בדברי רבינו ימצאו מכוונים, כי מה שאמר בתחלה כי כל אחד מאלו השנים מחייב המוציא או כזית או לא נשתנה, היינו כזית אע"פ שנשתנה קצת או לא נשתנה כלל אע"פ שאין בו כזית, אבל נשתנה קצת ואין בו כזית או עברה צורת הפת מכל וכל אע"פ שיש בו כזית מברך במ"מ. וזהו שאמר רבינו ואם אין בהן כזית או שעברה צורת הפת, פי' ואם אין בהם כזית אע"פ שלא עברה צורתה מכל וכל אבל נשתנית קצת או עברה צורתה מכל וכל וכו' ולזה אמר או שעברה צורת הפת בבישול כי ע"י מריקה רתוק הוא שתעבור צורת הפת מכל וכל כמו שכתב רבינו יומא פרק כיצד מברכין:

ספר מים חיים

על היד החזקה להרמב"ם, והם חדושים ופירושים מתוקים מדבש ונופת צופים, אשר הוציא מתוך פלפולו וחריפותו, הרב הגאון כמהו"ר חזקיה די סילוה, בעל המחבר פרי חדש זצוק"ל:

הלכות יסודי התורה

פרק ה הלכה א כל בית ישראל וכו'. נ"ב כל בית ישראל לאפוקי בן נח שאינו מצווה על קדוש ה' וכמ"ש בפרק י' מהלכות מלכים:

הלכה ב אבל שלש עבירות וכו'. נ"ב וכן הלכות פרים כדאמרינן בסוף פרק הזהב ובפרק מציאת האשה מה לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. וכבר כתבו התוס' פרק קמא דסוטה דף י' דהא דלא חשיב לה בהנהו שלש עבירות משום שאינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות ע"כ וחז"ק:

הלכה ד משום השמועה למדו וכו'. הכי איתא בר"ס האיש מקדש דף מ"ג ע"ב, ועיין בס' עשרים מהלכות סנהדרין דין כ':

הלכה ה מ"מ מכן הכ"מ ופסק רבינו כר"ל אע"ג וכו'. נ"ב עיין בר"ש דפרק בן סורר ומורה דף ע"ב: דכתב דמכרו לשבע בן נכרי משום דשרד במלכות סה והכי מפורש בתוספתא דתמורה ע"כ, וזה מטעם כדברי הרב ז"ל:

פרק ו הלכה ב ושבעה שמות הם. נ"ב עיין בפ"ב מהלכות שבו"ע דין ז':

פרק ט הלכה א דבר ברור וכו'. שומדת לעולם אין לה לא שינוי. נ"ב עיין פרק ג' מהלכות תשובה דין ח':

הלכה

הלכה ד אבל לפי שעה שומעין לו בכל. נ"ב עיין פ"ב מהלכות ממרים:

פרק י הלכה ג מאשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר. נ"ב ואמרינן בפ"ק דסוטה דף י"ב מ"ד וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים, צופים ואינם יודעים מה צופים מהגין ואינם יודעים מה מהגין ראו שמושיען של ישראל וכו' ע"ש:

הלכה ח שנאמר וידעו כי נביא היה בתוכם. נ"ב ונסיון גדעון לא מקרי נסיון שעשאו לראות אם היה הוא ראוי ליעשות נס על ידו ודו"ק:

הלכות דעות

פרק א הלכה יח ויאכל וישתה ביום השקוה. נ"ב בסוף מסכת איכא עובדי דהוי שתי יין סובא וכ"כ הרב גופיה בסוף פ"ד מהל' ברכות אלא ששם נמשך אחר הב"ש ובכאן אחר הגרוטה:

פרק ז הלכה א אע"פ שאין לוקין על דבר זה. נ"ב לפי שהוא לאו שאין בו מעשה ועוד דהוי לאו שבכללות:

הלכה ב אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע: נ"ב וגם מוציא שם רע בכלל לאו זה דהא אזהרה למוציא שם רע מהכא מקרא דלא תלך רכיל וכמ"ש הרב בריש פרק ג' מהלכות נערה בתולה וע"ש:

הלכה ד וכל המספר בגנות חבירו. כתב הכ"מ דמפרש רבינו דהיינו בפני שונאיו, ולא משמע הכי בפרק גט פשוט דף קס"ד ע"ב ע"ש:

הלכות תלמוד תורה

פרק א הלכה ו מביהמ"ל לדבר מלמדו תורה. עי' בכ"מ מהלכות אישות דף ז':

הלכה ז וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה. ק"ל דהא בפ"ק דקדושין דף ל' אמרינן אמר רבא מקרא זו תורה כלומר ואינו כמקרא דעלמא שר"ל תורה נביאים וכתובים אלא הכא ר"ל תורה לחוד וכן פי' רש"י, וא"כ היאך כתב הרב שחוייב ללמדו תורה שבכתב כולה דהיינו תורה ונביאים וכתובים הפך מימרא דרבא וצ"ע ודו"ק:

פרק ג הלכה ב כתב הרב היה לפניו מצוה וכו' אם אפשר וכו'. והכ"מ כתב דהכי איתא בירושלמי, והכי איתא נמי בפ"ק דמ"ק:

פרק ד הלכה יג ולא יגביה הרב קולו. נ"ב עיין פי"ט מהלכות תפלה דין י"א:

פרק ה הלכה ב אחד הולך וכו'. עיין בס"ה עשין ר"ט:

הלכה ה ואומר לו שלום עליך רבי. נ"ב מצינו בפרק חלק דף צ"ח ע"א דריב"ל אמר ליה למשיח שלום עליך רבי ומורי, ושמא משיח עדיף טפי מרבו:

פרק ו הלכה יד על כ"ד דברים מנדין. נ"ב כתבו התוס' ביבמות בפרק כיצד דף כ"ג ע"ב דאף כשעשה תשובה לא מיפטר מנדוי, ולפי מ"ש הרב בסוף פרק אחרון מהלכות איסורי ביאה דהאי דההגהין מיירי אף בדלא עשה תשובה דין זה אינו מוכרח לדעתו ז"ל ע"ש ודו"ק. ועיין בכ"מ בסוף הלכות סנהדרין. ובכלל הכ"ד דברים כתב הרב המזלזל בדבר א' ור"ל שמזלזל תמיד וכ"כ רש"י בפרק קמא דסוטה דף ד' ע"ב ומרן בכ"מ הביא לשון הר"ן וכתב וז"ל וק"ל דהא נט"י אין עיקרה מן התורה. והנה אפשר שכוון דהאי דקפקק בנט"י שזלזל בשיעור דהיינו שנטל בפחות מרביעית ומ"ה ק"ל אכתי נדוהו כיון דלא עיקרה לכולא מצוה אבל כדברי הר"ן מבואר דהאי דפקפק עקר לכולא מצוה והכי משמע בפירוש התשובות לרבינו בפרק ה' דעדיות מהניחין ו' ע"ש:

פרק ז הלכה א אבל כשהוא שאר המנוח. נ"ב עיין בפ"ז מהלכות סנהדרין ועיין מה שהקשה הל"מ. ומיהו קשה דמסיק התם א"ל דוגמא השקוה וכו' כלומר וכי היא דוגמא השקוה כירבעם בן נבט עשה ואף שלא עשה כירבעם נידוהו:

הלכה ד ואם מת בנידויו ב"ד שולחין וכו'. נ"ב אף שמת בנידויו יכולין להתיר לו הנידוי מיד כי כן עשו גר"ח:

הלכה ז בכמה מתירין וכו'. כתב הכ"מ דסובר רבינו ז"ל דהיכא דליכא יחיד מומחה מתירין ג' הדיוטות אתי כנדר דהא נידוי נדר הוא. וליתא דנידוי לא נדר הוא ובעובדא דר"א נקטי לשון נדר דהוי ליבצא מצליא תשוב כבודו של ר"א. גם מה שהביא מרן השגות הרמ"ך דליתא לא הזכיר דאשכחוהא אינו יכול להתיר וכו' עיין ברא"ש בפרק בתרא דמ"ק שהביא מחלוקת בזה. גם מה שהכריח מרן שאם שיים מתירין לו דהכי משמע בפ"ק דחולין גבי ההוא סבהא. קך עובדא ליתא בפ"ק דחולין אלא בפרק בתרא דמועד קטן ואולי ט"ס הוא ור"ל עובדא דההוא סבהא דלא כר סבינא קמיה דרבא בר חיננא דאיתא בפ"ק דחולין דף י"ח וע"ש:

הלכות עבודת כוכבים

פרק ב הלכה ז אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד. עיין פ"ו מהלכות יסודי תורה דין ב':

הלכה ט מי שגדף קנאים פוגעין וכו'. כתב מרן שאם לא פגעו קנאים אינו נסקל כדאיתא גבי בועל ארמית יע"ש, ופשוט הוא דקנאים לא היו יכולין להרגו אלא בשעת מעשה כמ"ש רבינו בהל' א"ב פי"ב וזה בא לב"ד ודאי דאין יכולין להורגו:

פרק ג הלכה ה השוכב לעכו"ם כדרכו וכו'. עיין פ"ה דין י"ד מהלכות יסודי תורה ומ"ש הכ"מ שם בשם הרמ"ך וע"ש:

הלכה ו המגפף ע"ז וכו'. ושבאו לעבדם חייב. הקשה הל"מ דהא אמרינן בפעור ומרקולים אף על גב דקמכוין לבזותו חייב ואם כן למה לי לעבדם. ולא קשיא מידי דמה שכתב חייב הוא בסקילה ולעיל שכתב דבהוא מכוין לבזותו חייב היינו להביא קרבן על שגגתו וכמו שכתב הכ"מ לעיל וברור:

הלכה ט העושה עכו"ם לעצמו וכו'. הקשה הל"מ היכא דעשאו אחרים לו אמאי לוקה, וי"ל דכיון שאחר עשה מעשה בשליחותו הוי כאילו עשאו הוא וחייב. וליתא דהא אמרינן בפרק בתרא דמכות דף כ' ע"ב דאחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמינא לה במקיף לעצמו או במסייעו ואם איתא לוקמא בשאמר ליה שיקיפנו ונ"ל דמיירי הרב כשסייע לעושה ודו"ק. ועיין בפ"ק דמציעא דף י' ע"ב דאיתא התם דכל היכא דשליח לאו בר חיובא מיחייב שולחו והתם נמי נ"ל דקעביד מעשה א"נ כיון דבכה"ג האי שלוחו הו"ל כאילו הוא גופיה קעביד מעשה והכי מוכח בפרק האיש מקדש דף מ"ג ע"א יע"ש. ועיין בתשובת הר"ש די בוטון דף קכ"ח וקכ"ט מ"ש בלשון זה ע"ש:

מ"ש הכ"מ על השגת הראב"ד מתוספתא דמכות דלאו דשמכא הוא והכי דייקא מתני' דקאמר עובר בל"ת ואם איתא הו"ל דלוקה. אמינא דאי מהא לא איריא דהא התם קתני נמי הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בל"ת ופסק הרב לקמן בפ"ה דאין בהו מלקות:

פרק ד הלכה ו ומכין אף ובנים וכו'. הכ"מ תמה עליו דמנ"ל הא והביא מכתב לעיל לרמ"ה מספרי יע"ש. ועוד דבבריתות פלוגתא דר"ש ור"ע. וליתא בבריתות אלא בתוספתא בפ' בתרא דסנהדרין וט"ס הוא וצ"ל בברייתא שהם התוספתות:

הלכה ז וכל הנהנה ממנו לוקה שנאמר ולא ידבק. זה פשוט דהא בעיר הנדחת כתיב ובס"פ כיסוי הדם גבי ויכסין בעפר עיר הנדחת פריך ואמאי איסור הנאה ניהו ובפ' בתרא דמכות אמרי דהנעי אסרה לוקה מקרא דלא ידבק וברור:

הלכה י גבי מדינה אחרת אע"פ שקבלו עליהן אסריות. עיין ב"י א"ח סימן פ"ח:

פרק י הלכה א ולא יגדל ציצית ראשו. כתב מרן דתני והדר מפרש והוא שם. ויותר נראה שהוא מלשון מגדלא נשיא דהוי לשון קליעה וכפירוש רש"י בפ' הגולה דף מ"ב דכלוריה של כותים דגזוזות מלמטה דהיינו קלועים וערודות מלמעלה ובכה"ג אסור לישראל לקלוע אבל בהנחת גידול שער שפיר דמי וכן נראה מדברי הרב ס"א מהלכות ציצית דין ח' וכן בפ"ק דנדרים דף ט' אמרינן מה ראית לגבחות אם שערך זה נאה וכן בהגדת הנזקן היטק אהד יש בבה"א וקווצותיו סדורות לו תלתלים, ועיין בבה"ג לאוין ל' ע"ש:

הלכה ד אין מנחשין וכו'. עיין בתוספות דמציעא דף כ"ז ע"ב ד"ה כיס ואדנקי, גם מה שכתב הכ"מ שהוא הרגל זו שקרא ערביה וכו' הכ"מ הביא ב' פירושים משם רש"י. ובתוספות דשבת איתא שקרא בערב:

הלכה טו ודברים הללו דברי שקר וכזב. ברפ"ג דהוריות איתא דאיכא נגעי רחמים ונגעי כשפים. עוד כתב הרב ומפני זה אמרה תורה כשהזהירה תמים תהיה עם ה' אלהיך וכ"כ הרב בהקדמת פרקי אבות ריש פ"ח ובפירוש המשנה ס"ד דע"ז ועיין בב"י יו"ד סי' קע"ט:

פרק ב הלכה א כתב הרב אבל איש המגלח אינו לוקה אא"כ סייע וכו'. ואם גלח לעצמו לוקה שתים משום מקיף ומשום ניקף דהכי מוקים לה רבא בש"ב ולע"ג דרב אשי מוקים לה במסייע לא פליג ארבא לענין דינא. ותדע דרב אשי גופיה סבירא ליה בפרק ארבע מיתות דף נ"ה ע"א דהמעבירה בעצמו דחייב אשוכב וחייב אנשכב והכא נמי דשוהיה ומיחייב תרתי:

הלכה יד ובכלל אזהרה זו וכו'. זה שלא כדברי הרמ"ס בפרשת ראה בפסוק לא תתגודדו שכתב דדרשה דלגודות אינו אלא אסמכתא בעלמא יע"ש. ומיהו בספר המצות לאוין מ"ה כתב הרב כדברי הרמ"ס ע"ש וגם דבריו בכאן אפשר להסכימם עם מה שכתב בספר המצות שהרי שם כתב נ"כ כלשון הכתוב בחיבור ואעפ"כ שיים דהוי דרש יע"ש ודו"ק:

הלכות תשובה

פרק א הלכה א כל מצות שבתורה וכו'. איתא במכילתא ומייתי לה הרב בספר המצות עשין ע"ג מדכתיב והתודו הנפש ההיא שאינו מחייב להתודות כשיודע שאין לו חטא אבל השנד עליו שקר וכו'. עוד כתב הרב בעלי אשמות שמביאין על שגגתן או על זדונן וכו' אשם שפחה חרופה ואשם גזילות מביאין אותן אף על הזדונות כמו שכתב הרב בפרק ט' מהלכות שגגות ע"ש:

הלכה ד עבר על מצות ל"ת שאין בה כרת ועשה תשובה תולה. היינו שמתחיל להתכפר וכדכתב לקמן, ומה שפירש הרב בתולין שרוצה לומר שמתכפר מקצת הוציאו מירושלמי בפרק בתרא דיומא דגרסינן התם השוכב על כריתות ומיתות ב"ד במזיד התשובה ויוה"כ מכפרים מחצה והיסורין בשאר ימות השנה מכפרים מחצה עליו הכתוב אומר ופקדתי וכו' והכי איתא נמי בירושלמי דריש פרק חלק יע"ש. ומה שכתב הרב ואינו מתכפר וכו' כלומר אע"פ שעברו הרבה יוה"כ:

פרק ב הלכה ה כתב הרב ועוזב פניו היא לו אם נגס. פי' שלא לצורך אבל לצורך שפיר דמי כדאמרינן בפרק קמא דסוטה דף ז' ע"ב בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תשרף תמר אלא ראובן למה ליה דאודי והאמר רב ששת חציף עלי מאן דמפרש חטאיה ומשני כי היכי דלא נחשדו אחוהי:

הלכה יד כתב הרב הקורא לחבירו בכינוי והמתכבד בקלון חבירו אין להם חלק לעוה"ב, וכתב הכ"מ דלא ידע היכא מקומו. ואיתא בבראשית רבה פרשה א' ובירושלמי פרק אין דורשין. ועיין בפרק ו' מהלכות דעות דין ג':

סליק ספר ראשון והוא ספר המדע:

ראו זה מצאנו באורים וחדושים יקרים מכבוד הרב הגאון הגדול בעל פרי חדש זצ"ל. (נוסף על חדושיו בספר מים חיים הנדפס בהרמב"ם דפוס חזה), ואמרנו להדפיסם גם כן לזכות את הרבים.

הלכות יסודי התורה

פ"ה הלכה א ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. התוס' בפרק אין מעמידין דף כ"ז ע"ב כתבו שאם רצה להחמיר על עצמו רשאי וכ"כ הרא"ש לשם והביאו ראיה מן הירושלמי פרק ד' דשביעית מר' אבא דס"ל אכול נבילה ואי לא קטילנא לך וא"ל אי בעית למקטל קטול, ולאו ראיה דאדם גדול והדור פרוץ שאני וכמ"ש הנ"י, והא דהא מסיים בירושלמי דאי הוה מקיים מילי דרבנן הוה אכיל אלמא דשלא כדין עשה. וי"ל להכריע כדעת הרב ז"ל מדאמרינן בס"פ בן סורר אמר רבי ישמעאל מנין שאם א"ל לאדם עבוד עכ"ם ואל תהרג מנין שיעבור ואל יהרג ת"ל וחי בהם ולא שימות בהם ומדר"י שמע לדידן בשאר עבירות דאמרינן בהו וחי בהם ולא שימות בהם, וגרסינן נמי בפרק ר"י אמר רבא הכל היה בכלל לא תעבדם ונשמרת לך הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם יצא אונס. וכן בדין דכיון דליכא שריותא דיהרג ואל יעבור מינה שמעינן דאהדריה קרא למילתיה קמא ומתחייב בנפשו אם אינו עובר ונהרג, ותדע דהא אמרינן בפ"ב דיומא מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת ומסיק ליה מהך קרא דוחי בהם ולא שימות בהם והתם אמרינן בירושלמי דהשואל הרי זה שופך דמים א"כ שמעינן מינה דקרא דוחי בהם ולא שימות בהם איסורא איכא במילתא ודון מיניה ואוקי באתריה לענין שאר עבירות דלא מני למסר נפשיה למיתה, וזו היא ראיה מכרעת לסמוך עליה. ומיהו גדולי הדור לכ"ע מצו למסר נפשייהו וכדלקמן:

הלכה ג ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם. דקדק הרב בלשונו דדוקא כשהגזרה היא לעבור על דת אבל אם הגזירה שגזרו על ישראל אינה להעביר על דת אלא להנאתם יעברו ואל יהרגו והכי איתא בירושלמי פ"ד דשביעית לענין חרישה בשביעית דכיון שאין כוונתם להעבירם על דת לחרוש בשביעית אלא מפני הקרקע שלא ישאר בור ולענין נביים ארנונא ע"ד לחרוש בשביעית, ובהג"א בפ"ק דכתובות הניח ספק זה בצ"ע ע"ש:

הלכה ד ומ"ש ועליהם נאמר כי עליך הורגנו כל היום הכי איתא בגיטין פרק הניזקין ובפרק חלק דף ק"י ע"ב. ומ"ש ועבר על מצות ל"ת שהוא חילול השם מישראל קאי דבני ישראל דכתיב בקרא אלא חללו דרישא דקרא נמי קאי, וראיה לדבר דלא קעבר אלא חללו אלא דוקא בפרהסיא מהא דאמרינן בפרק ב' דע"ז אמר רבא הכל היה בכלל לא תעבדם ונשמרתם לך הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם יצא אונס והדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי דאפילו באונס הא כיצד הא בצינעא הא בפרהסיא אלמא דקרא דלא תחללו ליתיה אלא בפרהסיא ודלא כהלח"מ שלא דקדק בזה ודו"ק:

הלכה ה וכן אם אמרו להם [illegible] וכו'. נ"ל שפסק הרב כר"ל משום דהוא עובדא דריב"ל הכי מוכח שהרי מסתמא הוא גבר גם דהבעתיה מלכותא כדין הוא ומה גם דחזינא דכיון דערק ללוד אקיף מלכא מדינתא משמע דמורד במלכות הוה א"כ עשה איזה ניספיות וכיוצא דמחוייב מיתה הוה א"כ אם איתא דהלכה כר"י דביחוד לחוד אבל א"כ משום מדת חסידות מסקינן דרגא שלא למוסרו ביחוד לחוד אבל אי מיחייב מיתה נמי משמע ודאי דליכא אפילו מדת חסידות ומאי קאמר ריב"ל ולא משנה עשיתי הו"ל דעבד ספי ממשנה דהא הכא מתחייב מיתה הוה אלא משמע ודאי דהלכה כר"ל וא"כ מדת חסידות אף במתחייב מיתה ומש"ה איקפד אליהו עם ריב"ל, ונכון הוא. ואו דהכי דייק לישנא דברייתא וכמ"ש הכ"מ דלענין יחוד לא הוה צריך למיתני כגון שבע בן בכרי, אבל מ"מ עוד הכ"מ משום דהוי ספק נפשות לאו מילתא היא דהא קי"ל [illegible] דר"י לגבי ר"ל ולא מיקרי ספיקא והעיקר כדכתיבנא:

הלכה ו ואם עבר ונתרפא עונשין אותו וכו'. וק"ל אמאי לא ביאר הרב זה לעיל גבי פי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג דעונשין אותו ב"ד וניחא לי דהתם כיון שהמיתה ודאית אם לא יעבור והצלה ודאית אם יעבור משא"כ הכא שאין מיתה ודאית אם לא יתרפא באותו איסור וכן אין הרפואה ודאית כי התם ומש"ה עונשין אותו ב"ד ודו"ק:

הלכה ח אבל שלא כדרך הנאתן. דע דב' חילוקי דינים יש לדעת הרב ז"ל, הא' דליכא שום מלקות באיסורי הנאה שהרי אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן וכל מידי דחזי לאכילה אין דרך הנאתו אלא באכילה ומש"ה ליכא מלקות באיסורי הנאה וכמ"ש הרב בפט"ח מהלכות מאכלות אסורות. הב' אם אכל איסורי הנאה וכן סוכה וכיוצא בה אסירא דאורייתא דהא הנאה מיהא מקרית. אבל שלא כדרך הנאתן כלל כגון מלוגמא או רטיה מחמץ וכן לסוך בעוהרקי דערלה דהיינו בוסר זיתים ונקך הגפן מדאורייתא שרי ומדרבנן אסיר ומש"ה שרי אפילו שלא במקום סכנה, וזהו החילוק הב'. ודע שמ"ש הכ"מ שפוסק רבינו כב' הלשונות הוא שלא בדקדוק אלא שהרב ז"ל פסק כלישנא בתרא: ומ"ש הכ"מ שהרב לא הזכיר אלא בחמץ דהכרי ליתא דהא בכך סוף הכי איתא ליה בההוא סמך וקם ברשותיה וקעבר אבל יראה ובל ימצא. ול"נ ברור דהרב לא נחית להכא אלא לענין הנאה דאיסור הנאה ומשום הכי קאמר מותר ומה גם דלאו עייך אסיר ליגנה דמותר, ורבותא כתב הרב בהל' גרושין דשרינן הגם לכתחלה על איסורי הנאה אע"פ שהנאה אסור מן התורה אלא ר"ל משום לתא דגרושין אבל מחמת שהוא אסור בהנאה אסור לגרש בו וכ"ל דשוה דמלך איסור הנאה מותר להתרפאות בו אבל איכא איסור בל יראה ובל ימצא. ובספרי פרי חדש א"ח הארכתי בדין זה יע"ש:

הלכה י וכן כל הפורש מעבירה וכו'. מלשה שלמדה הרב מהא דאמרינן בפרק קמא דקדושין (ל"ט) כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ובגמרא משום אין לא עשה לא ורמינהי ישב אדם לא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה ומפני הכיא כשבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה, וסבר הרב ז"ל שהשכר הוא מפני שקידש את השם ופירש מן העבירה:

פ"ו הלכה א כתב הכ"מ שנוסחת וירלילה נכונה, וליכא משום דמלה לו דייקא דשם הוא ואדעתא אחד הוא: עוד כתב ומ"ש עבד דלא מני אל ולא מני אלהי משום דבכלל אלוה ואלהים הוא, ואינו נכון אלא היינו טעמא דמאי דלא מני אלהי משום דהוי סמוך והו"ל ככם דאלהיכם, ודלא כמו שמחק הרב למעלה לחלק בין י' דאלהי וכם דאלהיכם וליתא: ומה שהקשה עוד אמאי אצטריך למנות אלוה הא בכלל אלהים הוא, ל"ק מידי דאיצטריך משום ו' דאלוה ואפשר דהא נמי נלמד מי' דאלהים וא"כ שפיר הקשה דבכלל דאלהים הוא, א"נ נקט אלוה ואלהים משום דהוי לשון יחיד ורבים ודוק:

הלכה ד ואנ"ל יה שהוא עם נשא עלמו ועד מפני וכו'. כצ"ל להגיה וקאי לשיטה דאי לרישא פתח בתרתי וסיים בחדא שהרי אלהים אינו שם המפורש. ודע דבאל מאלהים ויה מהוי"ה אם מחק לוקה כיון שהם שמות בפני עצמן:

הלכה ו אפילו היה השם חקוק. פי' ל"מ בכתוב אלא אפי' בחקוק דלא מיקרי כתיבה כדאיתא בפרק ב' דגיטין לענין מחיקה את השם מיחייב אף בחקיקה דהא הכא גבי מחיקה לא כתיב כתיבה למעוטי חקיקה. דע שקצת חכמים נסתפקו בענין מוחק את השם אי לקי מן התורה דוקא בקידש את השם או דילמא ההיא לס"ת איתמר אבל לענין מחיקה אף שלא נתקדש השם שם מיהא הוי ולקי עליה אם מחקיה. ולדידן הכי מסתברא לן ודאי דלקי מן התורה בכל גוונא דהא מסתמא שם שכתוב בכלים לא נתקדש ואף על פי כן כתב הרב דהמחיק הכלי הרי זה לוקה:

הלכה ט כל מלכיא האמור בדניאל וכו', מה שהקשה הכ"מ דלא ידקדק למר כל על שמים בלבד ליתא דהא גבי כל שמות האחורין בלום ליכא אלא שנים וקאמר כל וכמ"ש היינו גופיה לעיל בשם הריטב"א. אבל מה שהקשה שמלכיא שבאגא מלכא היא קדוש קושיא היא ולכן הנכון להגיה בדברי הרב כל מלכא. ומה שהקשה הכ"מ מאגא נבוכדנצר מסכת למלך שמיא ל"ק דלא קחשיב ליה משום דאיהו מוכח אגופיה דקאמר מלך שמיא וא"א דהוי חול. וזה יותר נכון מפי' הכ"מ ודוק:

פ"ז הלכה ז ולא כל העושה אות ומופת מאמינין אותו שהוא נביא וכו'. תימה דאם מנין לו דכל שעשה אות ומופת משמע ודאי דסמכינן עליו שהוא נביא והוא גזרת הכתוב ולקמן בפרק ו' לא הזכיר הרב תנאי זה, ואף שנאמר שסמך אמ"ש כאן מ"מ ל"ע מנין לו זה, ובהקדמתו לפירוש המשנה כתב שזה יצא לו ממ"ש שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ע"ש ודוק:

פ"ח הלכה ב ידע משה רבינו שהמאמין על פי האותות וכו' עד שהודיעו הקדוש ברוך הוא שאלו האותות. מקשים העולם על הרב שמהפך לנו את הכתובים דמעיקרא כתיב וזה לך האות כי אנכי שלחתיך ובתר הכי כתיב ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי. ונ"ל שהוקשה להרב כפל דברי משה דקאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה', ומשום הכי נראה לו להרב לפרש שמתחילה אמר הקב"ה למשה וזה לך האות כלומר אף על פי שעכשיו לא יאמינו אמונה שלמה כך ויהיו מפוקפקים בשליחותך מ"מ במעמד הר סיני יתאמת להם נבואתך, ומשה לא הבין כוונת הקב"ה ואמר הן לא יאמינו לי כלומר אף על פי שלפי שעה יאמינו מ"מ לסבה יהא לבם עקום אף שתעשה להם אותות במצרים שהם ע"י כישוף ואפשר נ"כ לפי שעה לא ישמעו לקולי בהמרים לא נראה אליך השם. על התרת הספק שלא יאמינו לפי שעה השיב לו הקב"ה שעל פי האותות יאמינו מיד. ועל התרת הספק השני שאפשר שיהיה לבם עקום הודיעו הקב"ה פירוש דבריו שא"ל וזה לך האות שבמעמד הר סיני יתאמת שליחותו, ולא הוצרך הכתוב להזכירו שממילא מובן כוונת הקב"ה וכבר הזכירו מתחילה וא"צ להזכירו עוד. וזה יותר נכון מהדוחקים גדולים שנאמר בלשון הרב ודוק:

פ"ט הלכה ג ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם וכו'. מה שהביא הכ"מ ממ"ש רז"ל אילו אמרה יהושע בן נון משומיה לא צייתנא ליה הוא בלי דקדוק דהכית לאו בדרך נבואה קאמר אלא בדרך סברא: ומה שהוקשה לו עוד להכ"מ מהא דאמרינן פ"ק דיבמות דיצתה בת קול ואמר דהלכה כב"ה וקי"ל כן בכל דוכתא ל"ק מידי דקי"ל כרבי יהושע דאין משגיחים בב"ק ומאי דנפק ב"ק דהלכה כב"ה כדאיתא פ"ק דעירובין ההיא משום כעודן דב"ה לאהפוכינהו ספי והא דקי"ל בכל דוכתא דהלכה כב"ה לאו משום ב"ק דהא לא משגיחין ביה אלא משום דמשמע לן כפשטיה דקרא דאחרי רבים להטות דאזלינן בתר רובא ממש ולא בתר חידוד טפי ומש"ה קי"ל כוותייהו דב"ה דרבים נינהו ודוק: גם מה שהקשה עוד הכ"מ שמדברי הרב בסוף הפרק נראה שאפילו כיון את ההלכה יחנק ובראש הפרק נראה דדוקא כשבא לעקור ה"ז נביא השקר. ונ"ל לתרץ דמ"ש בראש הפרק שה' שלחו לפרש פירוש שלא שמעו ממשה היינו לומר שלא קבלנו פירושו ממשה אבל לא שקבלנו הפך פירושו ממשה ובהכי ניחא דמסכים הרב עם מ"ש סוף הפרק ודוק:

פ"י הלכה ד אבל אם הבטיח על הטובה ואמר וכו' שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו ע"ת אינו חוזר וכו'. (ועיין בדברי הרמב"ן בפרשת בא על פסוק ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים וגו' שהאריך בפרש זה) ברם בברכות איתא דר' יעקב בר אידי רמי כתיב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא כדתניא עד יעבור עמך ה' מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כמו שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא, מכאן מוכח להדיא שאף שיש הבטחה החטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת, והא דאמרינן פ"ק דברכות כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו ע"ת לא חזר בו מנ"ל ממשה רבינו שנאמר הרף ממני ואע"ג דבעא משה רחמי עלה דמילתא ובטלה אפ"ה אוקמה בזרעיה, י"ל דהיינו דוקא בדליכא חטא אבל אי איכא חטא אפ"ה חוזר בו, והיינו דכתיב בירמיה (סי' י"ח) ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה:

והרב ז"ל בהקדמתו לפירוש המשנה כתב וז"ל שהקב"ה כשיבטיח טובה בבשורות טובות ע"י נביא א"א שלא יעשה כדי שיתקיימו נבואתו לבני אדם והוא ע"פ כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על מגלו אינו חוזר בו אבל ענין פחד יעקב אחר שהבטיחו הקב"ה בבשורות טובות זה היה אלא בין הקב"ה לנביא אבל שיאמר הקב"ה לנביא להבטיח בני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלי תנאי ואחר כך לא יתקיים הטוב ההוא זה בטל וא"א להיות ע"כ. הנה לכאורה סותרין דבריו זה

אה

את זה שמתחלה כתב שאם הנביא ניבא טוב על ישראל ע"י נביא אפילו ע"ש אינו חוזר בו ובסוף דבריו כתב שזהו דוקא במאמר שהוא בלי תנאי, ותו קשה דהכיא דאיתי פכל דבור שיצא מפי הקב"ה אפילו על תנאי אינו חוזר בו לא היה אלא בין הקב"ה לנביא, ותו קשה דיאשיה מלך יהודה כשיב ע"י חולדה הנביאה ונאספת אל קברותיך בשלום ובמלחמת פרעה נכה נהרג כדכתיב ויורו המורים למלך יאשיהו ויש מרז"ל אומרים שנענש לפי שאלוי האמור כיאשיה קדם ולא שמע ואף למ"ד שהוא ע"ז נ"ל שהטא חזר כך. ולכ"נ שכונת הרב היא לומר דבשורת הנביא לישראל על פי הקב"ה בלי תנאי ע"כ שמתקיים הטוב ההוא בלי שום ספק דלרון שאינו בין הקב"ה לנביא דאפילו ע"ש אינו חוזר מכלל דלהבטיח בני אדם לסמוך בלי תנאי אינו חוזר והא דאמרי' פ"ה דסכת מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה דכתיב והכיתם מיו וגו' שאני התם שלא הבטיח לצדיקים ע"י נביא ואף לנביא לא נאמר אלא למלאך גבריאל כדאיתא התם וא"כ מן הדין היה יכול לחזור בו הקב"ה ואף על פי כן לא מצינו שחזר בו אלא שפעם אחת אבל בשורת הקב"ה לנבאים בו בני אדם ע"י נביא א"א שיחזור בו בשום פנים אפילו ע"י חטא אא"כ ע"ת נאמרה. ומה שהוקשה לו להרמב"ם בפרשת וישלח מקרא דעד יעבור עם זו קנית דזו ביאה שניה ונגרם החטא ולא נעשה להם נס ל"ק דנבואה זו משה וישראל אמרוה והיא לאחרים אלא בין הקב"ה לנביא ומש"ה גרם החטא שלא נתקיים ההבטחה. ועל פי מה שהקדמתי לך יש לך לבאר ג"כ לשון הרב שכתב כאן שכל דבר טובה שיגזר האל אפילו ע"ת אינו חוזר ולא מצינו שחזר בדבר טובה וכו', שכל זה לא קאי אריסא דנביא שמבטיח ע"ת אלא בנביא מיירי דוקא כשאינו על תנאי ומיירי נמי בין הקב"ה לנביא אפילו ע"ת אינו חוזר ולא מצינו שחזר בו אלא פעם אחת ומינה דבמבטיח לבני אדם ע"י נביא שא"א לחזור בו בשום פנים דמיירי דוקא בלי שום תנאי והוק:

הלכות דעות

מה שיש לדקדק בפרקים הללו עיין בהקדמת הרב ז"ל בפירוש על המשנה לשמנה פרקים ס"ב והמנלא נחת רוח:

פ"א הלכה ו כך למדו פירוש מגוב א וכו'. קרוב לזה דרשו בספ"ק דסוטה אקרא דאחרי ה' אלהיכם תלכו ע"ש:

פ"ב הלכה ג בעלי כעס אין חייהם חיים. הכי איתא בפרק ע"פ דף קי"ג ע"ב:

הלכה ו ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב. בפ' הפלח השחר מניא שהיה מכריז ר"ג כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש, ואף על גב דמסיק התם שכל התלמידים רחוים ליכנס מ"מ נקוט מיהא שראוי לאדם ליחות תוכו כברו וכן אקרא דלא יכלו דברו לשלום אמרו רז"ל במדרש דמשוך גנותן של בכשים אמה יודע שבמן די בליביהון בפומיהו:

הלכה ג והוא שאמר שלמה בכל דרכיך דעהו. הכי איתא בס"פ הרואה איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה בכל דרכיך דעהו ואמר רבא ואפילו לדבר עבירה:

פ"ד הלכה א ואל ישהא נקביו אפי' רגע אחד. בפ' הבא על יבמתו אמר רב אחא בר יעקב שיתין ספי הויין וכולהו היעקור מסלקיה דרב הונא לבד מתנא דקיימי בנשאי ההכמה חהיה עגליה, ובפרק הנודר מן המבושל גרסינן א"ל ההוא מינא לרבי יהודה פניך דומים או כמלוה רבית או כמגדלי חזירים א"ל ביהודאי תרוייהו אסירן אלא כ"ד בה"כ שיש לי מן ביתי עד בית מדרשא וכל שעה ושעה אני נכנס לכל אחד ואחד. ועוד דבפרק במה דמכות גרסינן אמר רב ההוא המשהה את נקביו עובר משום בל תשקצו, ואי בעי לפטות ולא מצי מאי מקשיה כדגרסינן בס"פ המוליא יין סנג רבנן הנכנס לסעודה קבע יהלך י' פעמים של ד' אמות ואמרי לה ד' פעמים של עשר אמות ונסנה ונכנס ויושב במקום:

הלכה ב ולא ירבה לשתות מים. בפ' כ"מ איתא היפכא דהמקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים וכמה אמר רב הסדא קיתון לפת: ראוי לאדם ליזהר לאכול בבוקר אחר הפלה. כדאמרינן בפ' הזוגל ובפ' המקבל השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה, ותו גרסינן התם ס"ג מלאים פלויים במרה כמנין מהנ"ם וכולן פת בהריית במלח וקיתון של מים מבשלתם ופי' רש"י דקיתון של מים היינו למי שאין לו יין, ותו איתא התם י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצינה וכו':

הלכה ג לעולם כשיאכל אדם ישב במקומות. בס"פ מכנין ה' דברים קרובים למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד בתה ועוד ישן ועמד הקיז ועמד שימש מיטתו ועמד, והיינו דוקא לטייל ולינע אחר אכילה אבל עכ"פ צריך לילך ד' אמות אחר אכילה דגרסינן בהמקבל אמר שמואל כל מילי ידעגא הסותייהו לבר מהני תלת מאן דאכיל אכינא מירום אליבא רקיא ומאן דאסר מיגנא דכיתנא רפיגא אסרויס ומאן דאכיל נהמא ולא מסגי ארבעא גרמידי:

הלכה ד ויסו בגוף הגויה. פי' לפי שהגינה בסוף הלילה הוא מועיל לגוף כדאמרינן בסוף פרק הרואה אמר שמואל שינה בעמוד השחר כאספמא לפרזלא יעיאה בעמוד השחר כאספמא לפרזלא:

הלכה ה לא יישן אדם לא על פניו ולא על ערפו. בפ' היה קורא אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש מיקרא הוא דלא ליקרי הא מיגנא ש"ד והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי ש"ד וכו'. ופרקיד מיקרי בין על פניו בין על ערפו ואין לו שיור ליגון אלא על לידו: ומ"ש ולא יישן ביום. הכי איתא בס"פ סיגן שמוב שלא ליגון ביום יותר משינת נפשי וכ"כ בספר שבילי אמונה כי השינה ביום מזקת כי היא סיבה לכוליד חלאים רעים בגוף: ומ"ש בתחלת הלילה על גד שמאל, הטעם כתב בס' שבילי אמונה כדי שיבא הכבד שהוא בלד ימין על האצטומכא ויחמם אותה בהמימותו וימהר עיכול המאכל:

הלכה ו ומיני הקשואים. איתא בפ' קמא דע"ז שאמן מהתך אוכל וחזרת מהפך שאכל קישות מרחיב מעיים וה"מ בקישות זוטרי אבל רברבי קשין לגופו של אדם כחרבות, וכתבו בתוספות דהא דאמרינן בפ' כיצד מברכין נראה לגון נראה סם חיים והא שניא נראה סם המות ל"ק כאן ניכוח החמה כאן ניכוח הגבמים י"ל דמיירי הכא בגנת שהוא סם חיים א"נ דמיירי באמצות שכם לעולם חיים:

הלכה ז לעולם יקדים אדם דבר הקל. הטעם שאם מאכל הקל הכבד מתעכב ויש סכנה להתעכל והקל מתעכל מיד ולפיכך יקדים דבר הקל כדי שילא מיד מבמן תעלין:

הלכה ח ואוכל את הבשר, כמ"ש רז"ל שהשומן יפה לגרב: ומ"ש ואוכל מעט מן הגדיל, גרסינן בפרק ב"מ הבגיל בעדשים אחד לשלשים יום מונע אסכרה מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לריח' פה הבגיל כתרדל אחד לשלשים יום מונע חלאים מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לחולשת דלבא: ומ"ש ומן הכלסים, דוקא מעט לפי שהוא סם בוזער אבל לא יאכל הרבה משום דאמרינן בפ' ב"מ (ג"ס) כחו מאן דאכל סלחא סקלי חלשים אליבא רקיא מפלא מעיה:

הלכה ט כגון דגים גדולים. משמע דדגים קטנים אין מזיקים כלל וכהי איתא בפרק כ"מ הבגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעיים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרים ומרבין ומברין כחו של אדם: גרסינן בסוף פרק קמא דמ"ק דגולא סמוך למסרה"כ מעלי וכן למקחי עליה אחזה דהיינו מיא, וכתבו בתוס' דכזמן הזה עוסקים סכנה למיכל סמוך לסרחון וגם למכחי עליה סגוס ושמא נשתנו כמו כרופאות שבתלמוד שאינם טובות בזמן הזה או שמא כרגום דבבל מעלי לו לפי: תו גרסינן בפרק כ"מ דהכגיל בקנא אינו בא לידי כאב לב וה"מ שעמו אבל ריחו לא אימיה דרבי ירמיה אפיקה ליה ריפתא ומדבקא ליה ומקלפא ליה פי' כדי שלא יכנס בריח: ומ"ש והתמריות, ליתא בתוספתא דברוחות פמריות אסורין משום סכנת נפשות:

הלכה טז וקודם שיישן ואחר שיישן כנ"ל. א"נ וקודם שיישן וכשיעור דהיינו לכשיעור מעכלו:

הלכה יח והאלף מבוב הסממים. אפשר שרלה לרמוז שאף כאחד מאלף שהם בספר חלאים הוא בצירוף הסממים דהא והא גרמא ליה:

פ"ה הלכה יא דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה וכו' נ"ל שסבור הרב דבית וכרם לא דוקא אלא חדא מינייהו סגי, ומ"ש הרב שיקבע לו מלאכה (כמ"ר בסוף פ' קדושים מהמע דדרך לבנות ואחר כך לנשוא וכ"ע מקרא דמייתי התם לא יבנו והדר לא יטעו ע"ש) לאו מכרם פסיק ליה אלא מדאמרינן בפ"ק דקידושין שחייב אדם ללמד את בנו אומנות דכתיב ובחרת בחיים ע אומנות ומש"ה אכביה לסדרא דקרא' גאשמועינן דכרם ללא עדך ועיקר כלימוד מהכתוב לבקדים בית לאשה ולאשוק מהמפסים שמבהלים ליגא אשה ואחר כך בונים בית:

פ"ו הלכה ג והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב. לקמן בפ"ג מהל' תשובה כשבתי איה מקום כבודו של דין זה:

הלכה ז הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה וכו'. בר"ם אין שומדין גרסינן ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין אמר ר"א מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו, וכתבו התוס' פי' אע"ג דליכא איסורא דאורייתא דהא איכא איסורא דאורייתא שיכות בוכח תוכיח כתיב. וגרסינן נמי בספ"ג דערכין מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו שנאמר הוכיח תוכיח, וה"ט הרב או שהלך בדרך לא טובה ודוק:

פ"ז הלכה ה אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו. תמה הכ"מ למה כתב דלא כרבה, ויש ליישב שם מ"ש בתוספות שם דפלוגתא דאביי ורבה היא כגון בכה"ג דערא בי פלניא דאיכא למישמע דלא אמרה משום לישנא בישא אבל אם אמר דבר קיבוץ על חבירו אף אם הומרה בפניו לכ"ע הוא ביה משום לישנא בישא, ולפון הרע שמוכר בדברי הרב הוא דבר קיבוץ ומש"ה פסק דאפילו בפניו הוי קיבוץ. ומיהו קשה למה השמיט פלוגתא דאביי ורבה ודוק. מצאתי בפורת כהנים ומייתי ליה הר"ם פרק י"ב ממס' נגעים מתני' ה' דקאמר ומה מרים שלא דברה בגנותו של משה בפניו של משה כך נענשה עאכ"ו המדבר בגנותו של חבירו בפניו, והך ברייתא מסייע ליה לאביי ומש"ה פסק כוותו:

הלכות תלמוד תורה

פ"א הלכה א להקדים בנו לבן בנו, כתב הכ"מ דבן בנו קודם לכל אדם ולא הוה אלא למיכתב והודעתם לזרעך דהר"א בנות בכלל ע"כ. וקשה דאי הוה כתיב והודעתם לזרעך לא הוה ידעינן להקדים בנו לבן בנו, ותו קשה דלוך הר"א בנות בכלל והא כתיב ולמדתם אותם את בניכם ומתעטין מינים הבנות, וליכא למימר דה"ק דלהקדים בנו לבן בנו הוה מספקא ליה מקרא דולמדתם אותם את בניכם וכיון דלא מייתי לן קרא למעוטי בנות א"כ הו"א דבנות בכלל דהא ודאי ליתא דמקרא דולמדתם אותם את בניכם לא מגיק למילף אלא להקדים בנו לבן בנו אבל בן בנו לבן חבירו זה מגין לנו א"כ אינו אלא מקרא דוהודעתם לבניך ולבני בניך וא"כ לא ה"מ למכתב לזרעך וגם משום דבניכם ולא בנותיכם לאו מיותרא מסקינן לה אלא ממשמעותא דבניכם וא"כ אפי' אי הוה כתיב לזרעך לא פ"מ למימר דבנות בכלל ודוק:

פ"ב הלכה א ואם לא הפיטו מחרימין את העיר וכו'. הרב פסק כלישנא בתרא ומסרש דה"ק ואמרי לה שקודם שהיו מחריבין אותם היו מחרימין אותם דהיינו להסיל מדוי וחרם על אנשי העיר:

הלכה ד ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות. בסוף פ' איסורי ביאה כתב רבינו ז"ל מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות וכו' ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו. ומ"ש הכ"מ שהרב פוסק כר"א משום דבגמרא פקלו ומכו אליביה אלא שיש לחלוק ולומר משום דר"מ לת"ק הוא דאמר לומר שהרב סבור דדווק דת"ק ר"ל שלא תהא מיחוד וכן פי' בפירוש המשנה ולפי זה בעיא דגמ' לא ל"מ מידי לת"ק אלא דוקא לר"א והפשטא ליתא דפסק כר"א משום דשקיל וטרי אליביה דוקא: עוד כתב הכ"מ ואפשר שרבינו סבור דהכי פרושו אלא בבית הספר קאמר וכו'. רבינו נתכוון בכוונת הכ"מ והיא פשוטה אלא שכוונתו היה לומר שפסק כת"ק וכיון דכן ע"כ אף אם יש לו אשה בעיר אסרו ישאל לנשים שלמד דהא בבהי"ב לא מיקרי רווק לכ"ע שהרי נשוי אשה, והכי דייק לשון הרב שכתב ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מכלל שאם יש לו אשה אף בעיר אסרו ילמד תינוקות, והוקשה לו לכ"מ לדעת רבינו זה שא"כ למה כתב ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה

שרויה עמו בבית הספר ואלא אף בעיר א"נ שתהיה עמו. ותירוץ לזה שהרב נתבך אחר אחר הש"ס שסברת ר"א היא זו להיות שרויה עמו בבית הספר ולפיכך כתב שה"נ כך אלא אפילו בעיר אחרת שני וזה ברור ודוק:

פ"ד הלכה א וכן הרב שהוא הולך בדרך טובה וכו'. מקשים על הרב למה לא חילק בין קטן לגדול כדאיתא בפרק אין דורשין. ונ"ל שסבור הרב ז"ל דכי רייתי תלמודא בתר הכי כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא ר"מ אכל תמרא ושדא שיתלא לברא הינו לומר דפליג אמאי דמפלגינן בין קטן לגדול ודוקא ר"מ דרב גובריה הוא דמצי למעבד הכי ולא הכם אחר. ומסייע הדין כירושלמי מההוא עובדא דחייתינן בת"ק (י"ז) דההוא דהוו סני שומעניה דשמתיה רב יהודה אע"ג דהוו נריכי ליה רבנן ושתם רבנן הוו גדולים ודלא כהתוספות דחגיגה. וא"כ שפיר פסק הרב שלא לחלק בין קטן לגדול דאין לנו דכוותיה דר"מ ואיכא מאן דאמר דר"מ לגרמיה הוא דעבד ולית הלכתא כוותיה והיינו דאתרינן ר"מ קרא אשכח ודרש וכן קב"ה קאמר שמעתתא מפומייהו דכלהו רבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר הלכתא לאו שפיר עבד. ולהו מילתא היא דהא איתא התם בש"ס דכי קאמר רבא בר שילא אמאי ר"מ רמון מצא הוכו אכל קליפתו זרק הדר ביה קב"ה ואמר מאיר בני הותר מתמע שהודה קב"ה דשפיר עבד ר"מ והילכך מהוורתא כדשנין והו"ק

הלכה ג אין המתורגמן רשאי לא לפחות וכו' אא"כ היה המתורגמן אביו של רכס או רבו. אע"פ שהר"ן פירש התוספתא בע"א הירושלמי הויא תיובתיה, דגרסינן התם תורגמן שהוא עומד לפני חכם אינו רשאי לא לפחות ולא להוסיף אא"כ היה אביו או רבו. וה"פ המתורגמן אינו רשאי לפחות ולומר בשם הרכם בשרו אלא יאמר כך אמר רבי אא"כ היה המתורגמן אביו של הכם או רבו שאז יוכל לפחות בשרו ולומר כך אמר פלוני והכי מוכח התם בירושלמי מההוא עובדי דמייתי התם דהמתורגמן קרי לחכם בשם רבי, אבל לדעת הר"ן כ"ש שאם החכם אביו של תורגמן שאינו יכול לכנות בשרו וזה ברור:

הלכה ו ויש לרב להכעיס התלמידים. בפ"ק אין עומדין ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי: אם ידע התלמיד ברבו שאינו יודע להשיב לו אל ישאל ימתינו כדי שלא לביישו אלא יקבל עליו שלא להקשות לו או ילך לו אל רב אחר ללמוד ממנו, כדגרסינן בפ"ק דחולין אם יודע תלמיד ברבו שידע להחזיר לו טעם בין ואם לאו הבין את אשר לפניך ושרית סכין בלועך אם בעל נפש אתה פרוש ממנו. וגרסינן נמי בפ"ק דהפסית רב שימי בר אבי הוה שכיח קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא יומא חד חזייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא והו לא אקשי ליה:

הלכה ח הלכה ומדרש מקדים להלכה. פירוש רש"י בפ"ק דברכות דידרש היינו ספרא ספרי ומכילתא: ומ"ש אגדה וק"ו מקדין לק"ו בנוסחת התוספתא שלנו גרסינן מדרש וק"ו מקדין לק"ו והיא גירסא יותר נכונה דאפילו למדרש וכ"ש לאגדה: ומ"ש ק"ו וג"ש מקדין לק"ו. נראה דהיינו טעמא משום דג"ש אין אדם דן מעצמו אא"כ היא מקובלת ואיכא לתיהש לפרוא ישכחנה מה"כ בק"ו שאדם דן ק"ו מעצמו ויהייסיק דלאו מינפי ותש"ה מקדין לק"ו:

פ"ה הלכה א וכן אם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואחר כך משיב אבידת רבו, כן דעת הרע"ב בשלהי כריתות דהאי דקתני התם אם זכה הבן לפני הרב קודם את האב בכל מקום מפני שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו, כתב הר"ב וא"ל קודם את האב בכל מקום כגון להשיב אבידה ולפדות מנית השבי ולהיות ולפרוק עמו ואם אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו אביו קודם לרבו ואפילו רבו-מובהק ע"כ, וכ"כ נ"כ מדברי רבינו בפירוש המשנה שם שכתב כבר נתבאר בספ"ב דמציעא שאם היה אביו ת"ח אביו קודם לרבו ע"כ, והיה על זה הכ"מ שבפרק י"ב מהל' גזילה ואבידה כתב להפך וז"ל פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת ע"כ, והל"מ האריך בזה והקשה עוד מת"ש הרב בס"ח מהל' מ"ע היו לפ.יו עניים הרבה וכו' ואם היה אחד מהם רבו או אביו אע"פ שיש שם מהם גדול בחכמה רבו או אביו שהוא ת"ח קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה ע"כ, ומדכתב או אביו שהוא ת"ח משמע דאם אינו ת"ח אינו קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה והכא משמע דכל שאינו רבו אף שהוא הכם אביו קודם. ועיין מה שנדחק שם ליישב זה. ונ"ל דהכא מיירי כשרבו זה אינו מופלג בחכמה בדורו וכיון שכן כל שאביו ת"ח לא קריק ביה שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו והילכך אף שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואח"כ משיב אבידת רבו ובהל' גזילה מיירי כשרבו מופלג בחכמה שאז אפילו אביו ת"ח הוא ואביו חייבין בכבודו וכת"ש התוספות בר"פ אין עומדין ומש"ה אם אביו אינו שקול כרבו של רבו קודמת והיינו לענין השבת אבידה אבל לפרנס או לפדות נהתיקן דרגא וכל שאביו ת"ח אף שיש ת"ח אחר מופלג בדורו אביו קודם ובכה"ג מיירי ההיא דספ"ח מהל' מ"ע אבל אם אביו אינו ת"ח כיון שיש ת"ח מופלג בדורו הוא קודם אף שאינו רבו, ומ"מ נ"ע מנין לו להרב זה דכיון דמיירי בת"ח מופלג בדורו אף שאביו ת"ח הוא ואביו חייבין בכבודו ובדין הוא להקדים הת"ח ולא אביו וצ"ע ודו"ק: ועל מה שנסתפק הב"י יו"ד סי' רמ"ב דבתרוי אפשר, דאפילו אם אביו שקול כרבו רבו קודם דכיון שאין שם סכנת גוף ולא הפסד ממון סו"ל בכבוד לחוד וחייב בכבוד רבו יותר מכבוד אביו אלא תדחק בסוף כריתות שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו משמע דאם אביו שקול כרבו שאז אין האב חייב בכבוד הרב שאין לו להקדים רבו לאביו ע"כ. כן עיקר דכתשאי ובפדיון כיון שאביו ת"ח אף שאינו שקול כרבו מו לא מחייב האב בכבוד הרב ואביו קודם זולת אם הרב הוי מופלג וגדול הדור מכיון שאביו חייב ג"כ בכבוד רבו רבו קודם וכדכתיבנא נ"ל ודו"ק.

הלכה ב ואסור לאדם להורות לפני רבו וכו'. משמע מדברי הרב ז"ל שסבור כדעת התוספות דבפניו דהיינו תוך ג"פ אפילו בנטילת רשות אסור. ועוד מוכח מדברי הרב מת"ש בסוף הפרק שתלמיד הבר אינו חייב בכל אלה הדברים משמע שתלמיד חבר יכול להורות אפילו בפני רבו וזה שלא כדברי התוספות דעירובין דף ס"ב ע"ב שסבורים שתלמיד חבר אינו יכול להורות אלא דוקא חוץ לג' פרסאות והא דאמרינן התם בפרק הדר דרב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא נ"ל לדעת הרב דרב חסדא תלמיד חבר דרב הונא הוה והכי מוכח בפרק קמא דגיטין דקאמר ליה חסדא שמך וחסדאין מילך והכי מוכח נמי בספ"ב דמציעא דרבו מובהק הוה ומעתה ע"כ הא דאורי בכפרי היינו בנטילת רשות א"נ אורי באקראי בעלמא וחוץ לג' פרסאות הוה:

מה שהביא הכ"מ בשם הרמ"ך אפילו יהיה כדבריו שאסור להורות אפילו נתרחק ממנו ג' פרסאות וכו'. נראה מלשון זה שדעת הרמ"ך שמותר להורות חוץ לג"פ וזהו שאירכו תלמיד אל יורה אא"כ היה רחוק ממנו ג"פ. ויש לתמוה עליו דהא אמרינן בפרק הדר שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה אלמא איסורא איכא. ונ"ל שסבר הרמ"ך דבפניו היינו בעיר ושלא בפניו היינו חוץ לעיר תוך ג"פ, אבל חוץ לג"פ אפילו איסורא ליכא אבל ליכא למימר דבפניו היינו בפניו ממש וכמו שהוכיחו התוספות בפרק הדר בסוף דף ס"ב ע"ש. ועוד נ"ל להוכיח כן מהא דאיתא בריש פרק אין עומדין דקאמר ליה עלי לפתוחל מורה הלכה בפני רבך את אע"פ שההוראה ההורה היתה שלא בפניו ודו"ק: ולייישב מה שהשמיט הרב להורות עד מ' שנה. עיין בברכות ס"פ הרואה ובפרק הדר דף ס"ג ע"א דתלמיד בפני רבו מיקרי נעיר ליתים אלתא שנים לאו דוקא ואינו מפסיק, והירוץ הכ"מ והל"מ אינו כלום ע"ש:

הלכה ט ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבינו כך וכך. זה הוציאו מהא דקתני פ"ב דברכות מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הא' שנשא וכן איך דמייתינן התם קאמר ליה בלשון הזה ומ"ש וכשיזות רבו קורע כל בגדיו עד שהוא מגלה את לבו, יש סמך לסברת הרב מהא דאמרינן בפ' כ"מ דף מ"ג קם רב אדא בר אהבה אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא ופי' רש"י החזיר הקרע לאחוריו ויהא שלאחור לפניו כדי לקרוע קרע אחר ואם איתא דעל רבו לא בעי לקרוע אלא טפח אמאי אהדר קרעיה לאחוריה אלא משמע דבעי לקרוע עד שיגלה את לבו והו לא מצי למעבד קריעה אחריתי בכה"ג אא"כ אהדר קרעיה לאחוריה:

פ"ו הלכה ב אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ וכו', בגמרא מוקמי לה בבתי גואי אבל בבתי בראי עומדין מפניו והרב לא הוצרך לבאר זה לפי שסמך את"ש בפ"ג מהל' ק"ש דאסור המרחץ והוא המקום שבני אדם עומדין בו לבושין מותר לקרות בו ק"ש וכיון שהוא מקום שראוי לקרות בו ק"ש קימה שיש בה הידור קרינן ביה ומהמת פשיטותו לא כתבו הרב ז"ל:

הלכה ה שלשה שהיו מהלכים בדרך וכו'. דברי הכ"מ דחוקים. ונ"ל שהרב לא פסק כרב יהודה משום דסתמא דמתני' וברייתא דלא כוותיה ואמוריי לא סמכינן, ועוד דאמרינן בפ' ע"פ דף ק"א ע"ב אביי הוה שקיל ואזיל רב פפא מימיניה ורב הונא בריה דרב יהושע משמאליה. ואע"פ שהתוס' כתבו דתלמיד אלמודי הוו נראה לו דוחק להרב לומר, ועוד אמרינן נמי בר"ס כיצד מעברין נסתלק אהרן וישב לשמאל משה וכו' אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, ועוד נ"ל שהחרבן לשום שיטתיה דירקפה דהכא דלא כמאי דקאמר רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור לתשעי שלא ילך לימינו של רבו אלא לשמאלו כשאינם אלא שנים הוא ורבו. ובהכי לא נריכינן לאוקמתא דתלמיד אלמודי והכי מוכח בפ' ג"ה דף נ"א גבי ההיא דאיתא התם שהמלאך נדמה לו ליעקב כת"ח ומש"ה כלנו ליתינו דהתמר מי התהלך לימ, רבו הרי זה בור מתמע להדיא כדכתיבנא והו"ק.

הלכה ז בזמן שהרבים נריכים להם יתקפין על ראשי העם. בפלגי מגות אלי"ה מי שנריך לו עם קודש יפסע על ראשי עם קודש מי שאין נריך לו עם קודש אין יפסע על ראשי עם קודש:

הלכה יב אין מתירין אותו עד שירלה. זה העיקר כמ"ש הכ"מ דשירלה גרסינן לשון סיום, והדע דהא לקמן כתב ואין מתירים לו עד שירלה את החכם והתם ע"כ לשון סיום קאמר מדלא קאמר עד שירלה החכם וה"נ דכותה:

הלכה יד המזלזל בדבר א' מדברי סופרים וכו' מה שיש לדקדק בזה כתבתי בפרי תדש בה' י"ט ע"ש ומ"ש התכשיל את העור. כתב הר"א בהשגות כגון המכה את בנו הגדול, פירוש לפי' לחדברי הרב משמע דאיכא דקעבר אלפני עור כגון מושיט כוס יין לנזיר ואת"ה לבני נח דקעבר אלכני עור כדאיתא ס"ק דע"ז דמנדים אותו ועל זה השיג הראב"ד דהא ודאי ליתא דא"כ אכלהו להוין נמי מנדין אלא ודאי דדוקא מכה בנו הגדול ודכותיה כגון דאיכא היתר בדבר דומיא דמכה בנו גדול ואע"פ כן איכא למיחש לתקלה כה"ג דוקא מנדין ויכה השיג ודלא ככ"מ והו"ק

פ"ז הלכה א חכם זקן בתכונה וכו'. מ"ש הכ"מ דפסק כר"ל משום דאיהו מארים דנתרא ספי ירכב הוא ליתא דהא רב הוא לאו מיליה קאמר לה אלא במשא התקינו, ואדרבה יש לתמוה על ר"נ היכי פליג אתקנת הושא ושתא לא שמיע ליה אבל על הרב יש לתמוה איך פסק כר"ל ולא כתקנת הושא, ואולי סמך אירושלמי דקאמר התם נמי במשא שלא לנדות זקן, ואפשר דר"ל פליג ארב הוא וס"ל דלא תקון הכי בתקנה אושא ומש"ה פסק כר"ל.

הלכות קריאת שמע

כל המשנה ממקומו וכו'. עיין בשגת הרמ"ך. ועיין בהלכות גירושין פרק קמא בכ"מ בנבלא המתחלת וכל הגרסות וכו' :

הלכות תפלה

פרק א הלכה ג והכל יהיו מתפללין נוכח המקדש. כתב הכ"מ שלמד כן מדאמרינן במתניתא של ר"א וכו'. ולימא בריש אין עומדין יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה תלמוד לומר לקבל ירושלים :

הלכה ו כענין שנאמר ערב ובוקר וכו'. בריש אין עומדין :

פרק ה הלכה ה תיקון המלבושים וכו'. כתב הרב דנלמד ממאי דהוי עבד רב כהנא וכו'. איתא נמי בריש פרק אין עומדין :

פרק ט הלכה א ועומד באמצע העם וכו'. עיין למטה פרק י"א דין ג' וד' :

פרק יב הלכה יא אין הקורא רשאי להגביה קולו. עיין בפרק ד' מהלכות תלמוד תורה דין ג' :

הלכות תפילין

פרק א הלכה ב וכן ספר תורה שחסר אפילו אות אחת וכו'. עיין מה שהקשה מרן מההיא דהנזקין ומה שכתב לדעת רבינו וכן דעת הרשב"א בחידושיו דגיטין בפרק הנזקין. ושם תירץ הטור דחסר יריעה אחת ע"ש :

הלכה ד וזהו הדיו שמנה וכו'. בפרק במה מדליקין דף כ"ג ע"א :

עוד כתב הרב ואם כתב שלמן במי עפצא וכו'. עיין בפירוש המשנה להרב בפרק ב' דסוטה :

הלכה ה א"כ מה מיעטה וכו'. כתב הכ"מ ואזכרות דנקט משום דסד"א שרשאים לכתוב בזהב קמ"ל. וליתא דנקט אזכרות משום דבהגהו ינאי שבל באלפיום אזכרות יתקן :

פרק ב הלכה ג שאם כתב החסר מלא פסול עד שיתקן היתר. ויצריך האות שלפניה והאות שלאחריה כדי שלא יראו כשתי תיבות ושטיל ואריך :

פרק ד הלכה יא וכל המניח תפילין לכתחילה אחר שתשקע החמה עובר בלאו וכו'. ולפ"ם שמדברי התוס' דעירובין דף צ"ו ע"א ד"ה השמר וכו' מוכח להדיא דלקי על לאו זה מ"מ דעת הרב ז"ל דהשמר, שאה לא מקרי לאו למנין מלקות וכך כתב רש"י בפירושו לתורה בפרשת, אה שכל השמר ל"ת הוא אלא שאין לוקה על השמר של עשה. ומה שכתב הרמ"ס בפרשת כי סגא לדעת רש"י דהשמר דעשה עשה ר"ל שאין לוקין עליו אבל לעולם לא עשה הוא. ליתא דבשום דוכתא לא משמע הכי אלא כלשונא דהוי עשה ממש אלא דלמן לא קי"ל הכי אלא כר' יוחנן דסבירא ליה דהשמר דעשה נמי לאו הוא וזה ברור ודוק. ויש לי תימה על הרב שהשמיט לאו זה ממנין המצות :

פרק ה הלכה א ספר תורה שבלה וכו'. בברייתא בפרק הקומץ ועי' מה שהקשו ע"ז מהירושלמי והרדב"ז תירץ דמשכחת לה כגון שבלה סמוך לפרשת שמע עד שאין רישומן ניכר וכותב שם פרשת והיה :

פרק ז הלכה ט כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר וכו'. לקמן ריש פרק עשירי כתב הרב שאם נראין שתי תיבות כתיבה אחת שהספר תורה פסול ואילו הכא לא משמע הכי שהרי לעיל כתב שיניח בין כל תיבה ותיבה כמלא אות קטנה והייש בכאן דכ"ל משום מצוה מן המובחר. ואמא י"ל שאף שלא הניח בין תיבה ותיבה כמלא אות קטנה אעפ"כ אין נראין שתי תיבות כתיבה אחת. וזהו מה שנראה לי בזה ודוק :

הלכה יד מותר לכתוב התורה כל חומש וכו'. כן מלינו לר' חייא דאמר דהוה כתיב חמשה חומשי תורה להמשה ינוקי כדאיתא בהשוכלים. ויש לדחות דשאני התם דדעתו לגמלים ועוד מרב יהודה שמתיר לכתוב ענין אחד שלם משמע לס"ק בחומש ודו"ק :

ומה שכתב שאין בו קדושת ספר תורה. כתב הכ"מ דהוא מדאמריק דאין קורין בו בציבור. ויש לדחות דהתם מפני כבוד הציבור הוא דאין קורין מכלל שיש בו קדושת ספר תורה. והיינו בר"ש בני העיר מוכח להדיא דחומש קיל מספר תורה אלמא אין בו קדושת ס"ת ולא כהרשב"א בתשובה שכתב שחומש דינו כדין ס"ת לכל דבריו ע"ש. עוד כתב הרב כתב מגילה שלש שלש תיבות בשיטה אחת מותר ומדברי הרב בפירוש המשניות פרק ג' דסוטה משמע דדוקא שתי תיבות שרי. ונראה לי דהכא פסק כמתניתא דשלש תיבות כותבין בלא שירטוט ושם פסק כר' יצחק ודו"ק :

הלכה טו כל כתבי הקודש וכו'. כתב הכ"מ דרבינו פסק כדתניא במתניתא. ונראה לי סמך לדבריו ממה שכתב בדין י"ד ארבע תיבות בכל שיטה לא מקרי מגילה לפי פירושו בסוגיא דגיטין ודיומא. ומיהו משמע דהאי דהתם אליבא נהך דהכא וכמו שכתבתי שם בגליון ע"ש ודו"ק :

פרק ט הלכה ט רוחב אגודל האמור וכו'. עיין סוף פרק י"ז מהלכות שבת :

פרק י הלכה ב ואסור לאדם למכור ספר תורה ולעולם אין מוכרין וכו'. כתב מרן כ"מ דמשמע רבינו דהיינו שאין לו דבר אחר למכור ופירש"י ללמוד תורה להשתכר בו בשלמת תורה. משמע מדבריו כדעת רבינו דאי אינו ללמוד תורה אף להשתכר אסור למכור ספר תורה. ובאמת דהירושלמי הוי מיונתייהו דלא כהכ"מ. עוד כתב הכ"מ דכיון דלר' ינאי שאלון ולא השיבן משמע דסבירא ליה דאסור למכור מפני חיי ולר' יונה דלא שאלון סבירא ליה דלא עדיף כדי חייו כמו לישא אשה וס"ת. ואפשר דמשום דפשיטא להו לאיסורא כמפני חייו לא שאלון ואין זה כלום דכיון דרשב"ג גופיה ס"ל דכ"ש מפני חייו ע"כ מ"ד שלא השיב לתלמידיו הוא לפי שהוא כ"ש וא"צ להשיב וכן מ"ד שלא שאלו הוא משום דיליף לה במכ"ש והכי איתא להדיא בירושלמי ע"ש. אבל לדעת הכ"מ אמאי לא השיבם דאסור וזה ברור ודוק :

הלכה ז בית שיש בו ס"ת אסור לשמש וכו'. כתב מרן הכ"מ דנ"ל דאם אין לו בית אחר אם אפשר לעשות מחיצה עשרה טפחים עדיף מהכנסת כלי. וליתא דכיון שהרב הקדים תיקון כלי בתוך כלי לתיקון מחיצה עשרה מוכח להדיא דתרווייהו שוין ואיזה מהם שירצה יעשה. ולכן נ"ל שסבר הרב דסלינ ריב"ל אברייתא משום דלא שמיע ליה וקי"ל כברייתא ודכוותא לעיל בפרק ז' דין ס"ו דפסק כמתניתא נגד ר' יצחק והילכך אף לכתחילה סגי בכלי בתוך כלי וזה ברור לדעת הרב ודוק :

הלכות ציצית

פרק ב הלכה ח טלית שהיא כולה אדומה וכו' עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה וכו' היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור מפני שהוא נראה כתכלת. ומדלא ביאר הרב ז"ל שאם תלה פסול משמע דדוקא לכתחילה מיתסר אבל לא בדיעבד. ואע"ג דבגמרא מפלגינן בין טלית בת ארבע חוטין לטלית בת שמנה חוטין דבבת שמנה חוטין אפילו בדיעבד מיפסל איכא למימר דהיינו לגמרי ולאוקמי ברייתא דאם הביא כשר אפילו לר' דס"ל דתכלת מעכבת את הלבן אף לדידן דקי"ל כרבנן דתכלת אינו מעכב את הלבן נקטינן האי ברייתא דאם הביא כשר כששפה דבכל גוונא איירי ואידך ברייתא אתיא כרבי. ועוד יש לי דרך אחר וזה עיקר. וכזה נתיישב קושיית מרן ז"ל :

הלכות ברכות

פרק ד הלכה ח הגירים שהיו יושבים לאכול וכו'. כתב מרן נתוך לשון הרא"ש ומכיון דקי"ל במה ד"א לפרש ממילא קם לה הלכה כרב ששת יע"ש. וליתא דבפרק אלו דף מ"ב מבואר דבמה לחלוק דאע"ג דקי"ל דריב"ל ור"י הלכה כריב"ל שאני התם דשמואל קאי בשיטת ר"י וא"כ יחיד ורבים הלכה כרבים וא"כ ל"מ ליתב סברת הרי"ף. ותמא י"ל כיון דבברייתא קתני קמייתא סתמא משמע דהיא אליבא דכ"ע וגילה על זה במה דברים אמורים שמפרש דברי חכמים. ועיין בינן שמועה כלל תל"ח דף קכ"א :

פרק ו הלכה ב ומים אחרונים אין מברכין עליהם. עיין בפרק י"א דין ד' :

פרק ז הלכה ה ואם רצה הבוצע לחלוק וכו'. עיין מה שכתב מרן. ועי' דברי רבינו הבוצע הוא וכו' ועיין בש"ע א"ח סי' קפ"ז סעיף י"ז :

פרק ח הלכה י בירך על פירות האילן בפה"א לא יצא. כך יש גירסא כמ"ש בכ"מ ואינו מחוור וכן יש לדקדק מהמשנה דלמן חיה דהכא דקאמר עולא כשאין ברכותיהן שוין ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה שהביאו עליה מדמיה היה לפניו לנון וזית מברך על הלנון ופוטר את הזית אלמא משמע ליה למקבן בפשיטות שאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא וכן עיקר ודוק :

פרק י הלכה ח ארבעה צריכין להודות וכו'. כתב מרן ואע"ג דאסיקנא בקשיא פסקו הפוסקים כמר זוטרא דמילתא דרבנן היא ולקולא. פי' דאע"ג דהיכא דליכא אלא עשרה הוי חומרא דצריך לברך מ"מ השתא מיהא קולא היא דסגי בעשרה ולא בעי לאפרוחי לנבקו י"ב נ"ל :

הלכות מילה

פרק א הלכה א אין חייב כרת וכו'. הכי איתא בפרק הערל סוף דף ע' והא דמשמע פרק ג' דנדרים דוינבקה המיתו קאי על משה שהוא לגרזי בעלמא והא"כ שאף שלא היה מל את התינוק לא היה נהרג. א"כ שאני משה דרב גוברים והכי משמע מהתרגום אונקלוס שהיה נהרג ויש לדחות דלפורה פעתה ואומרה אמהרת חתנא קטול ולקושטא לא הוי אלא זירוז וכדהגיק מעיקרא :

פרק ב הלכה א במקום שאין שם אחר. כתב מרן הוא ממ"ש הרי"ף שהלכך היכא דליכא גברא אלמא שצריך לחזור אחר איש. הנה מדאקשיק גמ"ש למ"ד אשה לא מדכתיב ומקח צפורה משמע דלמ"ד אשה כשירה למול ניחא אלמא דאין צריך לחזור אחר איש דאל"כ תקשה לתרווייהו. ול"נ דמשום דליכא למדין לפסוק כרב דאין אשה כשירה למול וכמה שכתבו התוספות דף כ"ז משום דברייתא דר"י כבנים קיימא כוותיה מ"ה סברי האי רבוותא דלכתחילה מיהא מיהדר לחזור אחר איש אבל אי ליכא גברא סמכינן אכללא דרב ור"י הלכה כר"י דאשה כשירה למול ודוק :

עוד כתב הרב ואם מל שאינו צריך לחזור וכו'. עיין במרן מ"ש וליכא למימר דהכי אמוראי נינהו ואליבא דר"י דא"כ הו"ל לאסוקי הכי. ולי לא קשיא מידי דר"י לא קאי אמילה אלא גרסאות עצמו מן הכותי דנרושא מומחה שוכר וזה ברור :

סליק ספר שני והוא ספר אהבה

עזוז חיל

סקרים והערות על דברי רבינו הרמב״ם ז״ל.

מאת הרב המאוה״ג סוע״ה מפורסם בדורו לשם ולתפארה מ׳ חיים יהודה ליב אייגעש ז״ל מקאוונא אשר בסוף ימיו קבע ישיבתו בירושלים עיה״ק ת״ו. ונמצא ממנו תשובה בס׳ משיב דבר להרב הגאון הגדול מרן הנצי״ב זצ״ל ר״מ דוואלאזין:

הלכות יסודי התורה

פרק ה׳ ה״א בכ״מ ד״ה ואעפ״כ מכני שעבר ברוכה אין מלקין ואין ממיתין, עד שאין קבוי אלא לדעת כמבואר בדברי רבינו פ״א מהל״ב פכ״ל · עי׳ נבדברי מרן פ׳ ע״ריס מה׳ סנהדרין דין ג׳ · בגם מלק בין לבון חייב מלקות או מיתה כ״ד״) ללבון לו ין או ממיתין וכאן כתב רבינו אין מלקין ואין ממיתין · וגם בה׳ סנהדרין כתב רק חייב מיתה כ״ד · וכדרך הזה יש לתרץ ג״כ דברי רבינו בפ׳ כ״ז מה׳ סנהדרין דין כ׳ וז״ל נמלאת אומר בהמקלל אחד מישראל וכו׳ עד יבן בנשיא שקלל אביו חייב משום ארבעה שמות וכפ׳ חמישי מה׳ ממרים דין ב׳ ולוקה כדרך בלוקה על קללת כל אדם כבר מישראל דהרי אהדדי · ורמדקדק בדבריו יראה בהשכיל רבינו בלשונו בה׳ סנהדרין בס נמלא׳ לומד בהמקלל אחד מישראל בין איש בין אשה לוקה אחת ודייק לוקה שה״ם ובנשיא לוקה שלש ונבי בן נשיא כתב חייב משום ארבעה שמות · דבל לא לוקה והוא משום דגבי אביו לא מלינו לאו מפורש · וכמ״ש רבינו בס בה׳ ממרים דין ד׳ אזהרה של מקלל לאביו וכו׳ עד הרי אביו בכלל ישראל.

ועי״פ אופן זה יש לתרץ גם מ״ש רבינו בס׳ פשירי רה׳ שמיטה ויובל דין ט״ו וז״ל דין סוכל בבניתה כאן ודין השמיטה אחד הוא וכו׳ וכל שלוקין עליו בשביעית לוקין עליו ביובל · ובפ׳ י״ט מה׳ סנהדרין מנה רבינו בשמיטה ארבעה וביובל רק שלשה מלקיות ורשמיט וזמר את האילן והוא משום דבשביעית מלאם בכתוב בדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וגו׳ · וביובל כתיב לא תזרעו וזמירה כאילן בכלל זריעה כמש״כ רבינו בפ״א מה׳ שמיטה דין ג׳ ועיין בכסף משנה ל״ת רכ״א רכ״ד ות״מ לדינא · מי שזורע שדה ויזמור אילן שבגרלה אחת בשביעית ילקה שתים וביובל רק אחת:

שם [ס״ד] · כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג וכו׳ כתב מרן אבל גלוים וכן רבים חלקו עליו עד לדקה התכב ט · וכאמת שהוספות והרא״ש בס׳ אין מעמידין (ע״ז כ״ז ב׳) הביאו כאיה מהא דר׳ אבא בר זמינא בירושלמי פ״ד בביעית דהוי מחייב גבי חד נכרי א״ל אכול נבלה ואי לא קטילנא לך וכו׳ · והבנו המגרבים ומכתמא בלנעה הוי · וכן בש״ע יו״ד סימן קנ״ז א׳ בהמיע דעה רבינו ובגר״א הביא ג״כ דברי הגו׳ והרא״ש · ולדידי קשיא טובא דהא בירושלמי גם מסיק הא שמע ר׳ אבא מלהון דרבנן מיכל הוי [אכיל] · ובאלהי לגדולי דורינו ואמרו כי לא מלאו מענה אח״כ נקרה לידי ספר כר״ה או״ח חלק ב׳ ובשו חדושים על ג׳ וטות הרמב״ם וראיתי שעמד ע״ז · ולמען לא כ דברי גדולי הפוסקים הראשונים נראה לענ״ד דאפשר להרן דברי הראשונים מהא דסידר בירושלמי הא דאיט הוי שמע ר׳ אבא מלהון דרבנן מיכל הוי וכתר דאיתא גם מיקמי הכי · א״ל מהן מודע לך דאילו הוי אכלת הוי קטילנא לך או יהודי יהודא · או ארמאה ואח״כ אמרה אילו הוי ר׳ הבא שמע מלהון דרבנן · והם מכרגים במע לא שנייה אין אבל שייעת רסכמה וכלשון הכתוב והקולו השמשו ·

שם בהשגה למגך דין ח׳ ד״ה וראיתי להר״מ דראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא באכילה כתיקס · כ״ב וכן נראה ממ״ש רבינו בפ׳ ו׳ ע״ז דין ט״ו והגוזל ממנו כל שהוא לוקה · אף שכ׳ שם דין כ׳ לוקה שנים · היינו במידי דראוי לאכילה · כמבואר בדבריו דין ט״ו.

הלכות דעות

פ״ו דין ז׳ ע״ין בכ״מ · והנה בעירובין י״ו ב׳ בפלוגתא דרב ושמואל וכו׳ · נראה דאי דכל אחד מתמיד על חבירו · וכדאמרינן הרם משום חביבותא דרב מסר נפשי׳ עני׳ ואח״כ ג״ע על מ״ש מרן ז״ל מדנקט לת מנח עדיף עד הכאה דהיינו לקללה · אבל האמת הוא · דרבינו כאן ס״ל כהר״ן בס׳ מקום שנהגו דבדבר שעקרו מן התורה והוא מקיל בדבר שהוסיפו חכמים על העיקר הוא עד הכאה · אבל בדבר שעיקרו מד״ס מתמירין עליו עד נויפה וכן דייק לשון רבינו כאן ו״ל והודיעו שהוא חוטא על עלמו במעשיו הרעים וע״כ פסק עד הכאה לקללה אבל דבר שעיקרו מדברי סופרים סתם בה׳ תלמוד תורה פ״ו דין י״ד על כ״ד דברים כימן ה׳ · כמזלזל וכו׳ · והוא עד נויפה וכמ״ש רבינו בה׳ ת״ת ואילו״ל בדברים היינו ג״כ כמזלזל · אבל בעבה מעשה תוקמי׳ אדינא דאם נעדים והתראה חייב מלקות:

פ״ז דין ג׳ · אמרו חכמים וכו׳ · הוא בירושלמי פ״א דפיאה:

הלכות תלמוד תורה

פרק ב׳ הל׳ ד׳ בכ״מ נראה מדברי רבינו שפוסק כר׳ אליעזר עכ״ל ואני בעניי איני רואה כלל כן מדבריו כאן · וכן בגירסת המשנה עוסק ולא כר׳ אליעזר · וכן מבואר בדבריו בפ׳ כ״ב מהל׳ א״נ והמב״ב בכ״מ שם:

פרק ד׳ ה״ג אין המתרגם רשאי לפרוש ולא להוסיף ולא לנטה יותר ס׳ · כמתורגמן וכו׳ לענ״ד יש כאן טעות יתירה בדברי רבינו והוא כמן עמלה המתורגמן · וז״ל כמתורגם שיש תרגם במתורגם מכל אביו או רבו של חכם · או אומר הרב למתורגמן כן אמר לי אבא וכו׳ · והוא דבר אחד · וכוא מברייתא דכן דקדושין ל״א ב׳ וכוה הרה מעליו כל החרדה מהגנר הרהג״ד:

פרק ה׳ הל׳ א׳ וכן יש ס׳ אביו תלמיד חכם אע״פ שאינו בקול בר״גמ״י משנה בגירסת מהא דכתב רבינו בפ״י מה׳ גזילה. ולדעתי אין צריך לבוב רספרים ודברי רבינו הם ממכונהם בגירסת הגרים שלם עיין בתוי״ט · ודברי רבינו בה׳ גזילה דבגיין שקול הוא כשלבתן היינו הרב והאב והכן אין חכמים בקול אבל בשאי תלמודו מהאב ואי תלמודו מרבו או אביו קודם ובדאיתא בירושלמי סוף הוריות וכן רוא בתוספתא ואינו ענין לדין האמור כאן ראוי לדברים מהא דאמרינן גם בירושלמי אבידה רבו שאין תלמודו ממנו ואבידה אמו גרושה מאביו מי קודם וכן אבידת אביו שאין תלמודו ממנו ואבידת אמו גרושה מאביו מי קודם. ואי בעינן אחד מהם חכם · הלא גם האם היינה בכבוד התורה ורבינו בהרמ״ל במוך עדין מנה בם כמצות בטומאות בומ״ב כימן ר״ע והוא לכבד החכמים · ולא הוציא מכללם הנשים

שם ה״ה ולא יחזור שמו בפניו ואפילו לאחרים שהמם כשם רבו כדרך ששם׳ בשם אביו וכה׳ ממרים פ״ו הל׳ [ג׳] כתב יראה לי וכו׳ קורא בהן לאחרים שלא בפניו · והאריכו בזה הכ״מ והלח״מ גם בס״ה יו״ד סי׳ רמ״ב · [ואתורי כי בימי חרפי ראיתי שנתועדו חכמים וגדולי הרבנים בק״ק ווילנא · בימים ס׳ הגאון מ׳ אבלי ז״ל. בס׳ מלנחים אב״ד בק״ק כאלקוויל. ורוסין הגאונים קראוהו בשם הכנוד הרב מפאלקוויל ע׳ ס׳ בייסם רב אחר מאותה העיר. וקרא בנו את תלמידו להרב כאותו השם הזה הכולאי יהי׳ גריעותא לנבוד שאל את הרב מהתלמיד בכבוד אביו את רבו · חזו בכתב רבינו גם שלא היה אסור אבל בשמות שנקראים בהם בגון אברהם יצחק וכו׳ אין אסור אכ״נו בפני שלא את הרב · ובידוע ישנה את שמם · היינו שם של אחרים כפי שכתב הלח״מ בפי׳ הראשון] · ואולא דמכהקיוא אמינא דהינה „שלא״ הוא מיותר ושב אין בום קושיא וכן מורה עבם הלשון וכן שכ״ה מה׳ כלים הל׳ ה׳ בכושי׳ ובשרן נשמא אחד לא נשמא תגידו · תיבת לא׳ טעות הדפוס . ול״ל נשמא הגידיוי כלאיתא בתוספתא דכלים פ״ד׳ וכן כתב המל״מ שם שהוא טעות הדפוס:

שם הל׳ ו׳ · ולא יכריע את דבריו בפניו ולא יסתור את דבריו לדעתי תיבת [בפניו] קאי גם אלא יכתור את דבריו. וראי׳ ממ״ש רבינו בפי״ת מה׳ שחיטה דין יוד והגה מאדי מן האוסרין ואני מן המתירין וראי׳ מגבת ק׳ ע״ב רב הונא ורבה בר רב הונא

פרק ו׳ בכ״מ בדין כ״ד דברים שמנדין עליהם ד״ה כתב הראב״ד מפני שלא מנה רבינו דברים שמנדין עליהם בין איש בין אשה והכך אינן אלא באיש חכם עכ״ל. ול״ש מפי׳ כ״א המקש׳ וכו׳:

הלכות עברים

פרק ב׳ הל׳ ט׳ בכ״מ ד״ה מגדך בכוסו ומ״ש רבינו עד שיברך בשם מן השמות המיוחדין שיני בשמות שאינן נמחקים ומיוחדים דנקט היינו המיוחדין שלא להמחק עכ״ל · בספרים שלנו סתם שגירות בדברי רבינו מן השמות שאינם נמחקים ולא מכר כלל המיוחדין · והולם בהלכות [^] וכן בג״ע דכ״מ מחלקים בין לא תן לו לחייב אחת ליתן ·

קריאת שמע פ״ג דין ה׳ כתב רבינו אבל בשמות המיוחדין וכן בבמות שאינם נמחקים · כמוכח בפ״ו מה׳ יסה״ת דין ב׳:

פרק ד׳ הל׳ י״א · ופיסת שביתה כן מותרת לפי שאסור לחלק ומאריך יש ברירה · גם לתמוה ממ״ש רבינו ספ״ה מה׳ ז״ע דדוקא באיסור תחומין דרבנן אמרינן יש ברירה וכאן הוא איסור תורה׳ וצ״ע:

פרק ז׳ הלכה י״ג בכ״מ משום דלגבי ערלה וכו׳ אתמר עכ״ל׳ ואפשר משום דפ״ז אסרים אסור:

פרק ז׳ הל׳ ג׳ בלח״מ כמו שהיו שנים שקורעים וכו׳ · קשה אמאי לא הזכיר שיש עליו קורע דם · כדאמרו בברייתא ועוד אמאי לא ה כיר דברי רבא שאמר לא שנו אלא וכו׳ ולא ידעתי טעם אמאי לא הזכירו רבינו עכ״ל · ולענ״ד דברי הברייתא ומימרא דרבא הוא כם אליבא דת״ק דלא בעינן שיהיה הקרע מגול · אבל לדידן דפסקינן כרשב״ג דדוקא מגול אסור · אין ל״מ בין יש עליו קורע דם בין אין עליו ק״ד לורת הקרע שהוא מגול כנגד הלב מוכיח עליו · וכן כפירוש המשנה כתב רבינו והלכה כרשב״ג וכן הוא בירושלמי:

פרק ט׳ הל׳ ט״ו בכ״מ תמה למה השמיט רבינו הא דאמרינן יכלו לומר דידן דמינטרי שבתא וכו׳ ומשו״ה לא חיישינן לאיכא · ורבינו כתב זה בפ״ב מה׳ שבת הל׳ י״ב:

פרק י׳ בכ״מ בסוף הפ׳ ורבינו כתבו בפ׳ מה׳ בית הבחירה · שם לא נמצא דבר · אבל כתבו בפ׳ שמיני מה׳ מלכים:

הלכות תשובה

פרק ג׳ הל ד׳ ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה · הוא בירושלמי סוף פיאה מן דיהבא לבון מן ריש שתא עד צומא רבא הוא:

שם בכ״מ הל׳ י״ד אבל קשה למה לא מנה רבינו מגלה פנים בתורה ע״כ · ויש לומר דדין זה כתב רבינו דפורש מדרכי הצבור הוא נקרא מגלה פנים בתורה:

הלכות קריאת שמע

פרק ג׳ הל׳ ו׳ סיהה יבשה יוצא מחרס עד שאם נרכבת סיס כעבר ואוהר. כגמרא ז״ל שרקא · טולה · לענ״ד נסק רבינו לקולא והוא מדאמרינן בירושלמי כעלם אסורה · ובר״ס דם הנדה שלנגה גבי בר המה ר׳ יוחנן יליף מעולם אדם ור״ל מגלל טומאתו · ואמרינן ס״ס אתנא בריים דלובב, ואיסורי ולא רבינו בפ׳ ט״ם הל׳ י׳ כתב בגשבה כקמח · טומא אינה כ״ל עד שגגישה שבשם גיעבה כקמח ע״י צריבה והנה גישר שכנבה כתב רבינו בגבם הראשון מהבריאה מלה יבש בתורה בכ׳ ק״ש · ו שם לבון המקרא יבש כחרס כתי בממעטה אחרים גבי גמ דס״ב מסו״ח וגבי גבנת ארץ ס״ד מאב״ע הל׳ י״ו ס.ג ג״כ כחרס:

הלכות תפלה

פרק ט׳ הלכה י׳ בא״י מקדש כבנה ואומר קדיש ובתמרין ולים מביד בלל קדוש על הכוס ובסוף סעודה ואומרים קדיש ואח״כ מבדיל · ובפ׳ כ״ט מה׳ שבת כתב רבינו ולמה מקדשין בבהכ״נ מפני האורחין · נראה מכאן שאם אין אורחים בבהכ״נ אין מקדשין · וכן המנהג בם בירושלים עיר הקדש · והולם לפי דברי רבינו אומרים כדר קדושה במוצ״ש תיקף אחר ו שלם י״ח ולאן כן מנהגם אלא מפסיקין בקדוש ולא אדע מלאן:

פרק ב׳ הל׳ י״א בכ״מ אלא שאומר אותם ענין בל שנה כמו שיסמוך כמלטרך עכ״ל · נבור שהגאלה בבנוף כסדר כרב רבינו שאחר שאומר בל שנה בל ר״ח אומר רצה במשפחתם ועד ויסמו ישראל אוהבי שמך:

פרק ג׳ הל׳ ב׳ בכ״מ בסוף בבנסם ומחלה · צ״ל בבנסה ומחלה:

פרק ד׳ הל׳ ו׳ בכ״מ בגם רבינו סלי א״כ בריאה · וצ״ל בריא בין:

פרק ה׳ הל׳ ט״ו נפוים ולא בר״ם · הוא מצמרא ל״ם [דף ל״ם] אוסלף בין פלא לחסר:

פרק ז׳ בכ״מ הל׳ ה׳ וכ׳ וגרסינן בפ״ב דבטעות דריצ״ל מסור יוצ״ב בסתר עליון עד כי אתה ה׳ מחסי עכ״ל עיין בפ״ו מה׳ ביהב״ח הל׳ מ״ב גם השמיט רבינו שיר של פגעים וכו׳ רק כתב ואומר ארוממך כי דלתני · וגם בגירסת המשנה כתב ג״כ רק ארוממך ועי׳ פ״ב מה׳ מגילה הל׳ ד׳:

שם בכ״מ הל׳ ו׳ אם כתב על מטתו · חסר תיבת [בלתי]:

פרק ח׳ הל׳ ה׳ בכ״מ ואני אומר בגם רבינו כן מגרס עכ״ל · ואני אומר בש״א שמר בגרים ממגרס מפני הקדושה כפ״ט דין ס׳ גבי תפלת סערב כתב רבינו ג״כ ומתחיל לגרוס על שמע כסדר אין קדושה בברכה האמור בלפני ק״ש · וכן בגירסת המשנה ס״ד דמגילה:

פרק י״ג הל׳ י״ט בר״מב״ם בניס חוץ ימים בם מקום אתי לגמר דברי המרש״א דבבתרא מ׳ ע״ב ד״ה לגל ואתו מפטירין בשמים כבא וכ״ם בבסיקתא עי׳ ביאור הגר״א טי׳ הל״ס ס״ק ו׳ ודחה דברי המרש״א ולענ״ד דדבריו עדקין דהט״ו שם גבי ר״ח אלו בהל בשבת כוב הטעם דמפטירין בב״ב מ‍ום דאיש ביה הבחי׳ היינו נחמה והזכרת ר״ח וכאן גבי ר״ח אב לב״ב רבים שאן דבשני׳ מפטירין חזון ישעי׳ ואית בה הבחי׳ היינו פורעניתא גם חדשיכם ומועדיכם ולכן אינה בחיות עבאי בב״ב אבל לפי הבסיקתא דבכל השנים מבטירין בחזו · וגם אין שום הזכרה מר״ח · ע״כ מפטירין בשמ״ע כמש״כ התוס׳ בשבתים · ודברי ההוס׳ במגילה הוא כבלר כרים הברבים בני׳ איכה בר״ח אבל בשאר ימי החדש · ודברי הגמרא במגילה בר״ח אב חל להיות בבת הוא ע״פ מסגב שבגיאה הרמב״ם ומ.ום דאיה ביה תרתי:

פרק י״ד דין ס׳ בכ״מ ויש לספק וכו׳ · עיין בדברי רבינו ואז״ל בבאר הברכות · ובמש״כ בלח״מ שם:

הלכות תפילין

פ״א דין י״א בכ״מ · כבר שאל עיין עכ״ל · עיין ירושלמי יומא פ״ג הל׳ ד׳:

פ״ד דין ו׳ בכ״מ · וכתב הרא״ש דמפסיק לענות קדיש וקדושה עכ״ל · לפסוק הגירסא בהלכות קטנות אינו מפסיק ועי׳ לעיל בכ״מ בהל׳ ק״ש פ״ב דין ט״ו והר״י והרא״ש בר״ה שאינו מפסיק. ורוב מקילים במפסיק אפילו באמצע · וה״ה דלא גרע ממאי דמפסיק שאני סילאם · וכאן ליכא ספק׳.

הלכות מזוזה

פרק ו׳ דין ג׳ בכ״מ בית שאין בו ד׳ אמות וכו׳ בריכתא גרים בוכה ומפרש רבינו דהיינו שאין בו כדי לרבע ד׳ על ד׳ · והרא״ש חולק ע״ז וכ׳ נם מזוזה דד׳ על ד׳ אמות מרובעות וכו׳ לא חזי לדירה · כ״כ לגירסא׳ בספרים שלנו בגזה · גם רבינו ז״ל עוכק כהלכ״ס · ועי׳ כ״ח מה׳ טומאת צרעת דין ח׳ ועי׳ מ״ש רבינו בגירסת המשנה אהלות פ׳ ג׳ דין ז׳ · וכיים וכבן זס · ובפי״ג מה׳ טבת דין ה׳ וכן הרין וכן מקום אפילו וכו׳:

הלכות ספר תורה

פרק ז׳ דין ב׳ בכ״מ · ומ״מ צ״ע למה לא כתב רבינו והולם אינו כתורתו כמין קמיע · שמה״ל מותר זה מגברייתא:

שם ומניחן אותו מכסד כסגדה · בכ״מ צ״ע עכ״ל · והוא בירושלמי ר׳ כהן גדול:

שלשה

הלכות ציצית

פרק א׳ הל׳ ד׳ בכ״מ · מי תכלת · צריך למחוק בלית מי והכל הוא דבור אחד מלשון רש״י :

שם הל׳ י״א ולא מכל קדשים · בכ״מ לא ציין מאין יצא לרבינו ולהבר משום דגבי חמץ דנפיק לא ידעה לך הכל אשה דוחה כל אחריה ואל גבוה · וגבי ציצית כתיב לכם:

הלכות ברכות

פרק א׳ הלכה ה׳ בכ״מ וגם אינה ממוכה לאמר יצר · גבי מ״ש רבינו פ׳ י׳ מה׳ תפלה דין ג׳ · כיון כמוכה לברכה כתפיל :

שם הל׳ ו׳ אמר רבא ל״ל אמר רב · וכן הוא בגמרא · והוא לטעמי׳ דאמר שא״ל מלכות :

שם הל׳ י״ב בכ״מ · ומהגיה שנתן רבות ר״ג לר״מ לברך עכ״ל · ול״ע דשם הוא ענין ברכה אחרונה · ודברי רבינו הם לענין ברכה ראשונה :

פרק ב׳ הל׳ י״א נפנים · ואלו הן ז׳ ברכות · נכמעט ברכה שניה יוצר האדם :

פרק ג׳ הלכה א׳ בכ״מ כגמשה מהם וכו׳ · ולא ציין מקומו · והוא בירושלמי ריש הלה ספתיקו כל״מ וכר״מ ריש הלה עד כאן גבולתו בל אחם :

שם הל׳ י״ב בכ״מ · ומ״ש רבינו דבשרה דמשקין ברביעית מלאכתן בעלמא לענין איכורין דחייב בתיית משקין ברביעית · דומיא דאוכלין בכזית עכ״ל · ולע״ג פ״י מה׳ תרומות דין כ׳ כתב רבינו וכשם שאכילתה בכזית כך שתייתה בכזית · והוא מתוספתא פ״ו דתרומות וכן גבי דם בפ״ו ממאכלות אסורות דין א׳ בכזית · ופ״ד שם דין פ״ו או בשתה מן כוס מעט מעט · אם שהה כדי שתיית רביעית מצטרפין · אבל שיעורו הוא בכזית וכן בפ״א מה׳ חמץ ומצה כל האוכל כזית חמץ וכו׳ אחד האוכל ואחד השותה · שיעורו בכזית · אבל לדעתי הקלושה · נרבינו דרך אחר בשיעורים אלו הייט דאזיל בתר עיקר האיסור · ורגה ביין שנהגסן לפני פ״א סבק נה׳ פ״ז פ׳ בגיפי דין כ׳ ודין פ״ו שלוקין עליו בכל שהוא ומשום שלא נאמר בו לשון אכילה · אלא משום ולא ידבק בידך מאומה · בחמץ ודם בפ״ד מה׳ מאכלות אסורות כתב בכזית משום דכתיב לא תאכל · ואף דשתי׳ בכלל אכילה · שיעור האיסור כמו באכילה · ולענין שיעור הגלטרבות חלוק בין אכילה בשתי׳ בכדי אכילת פרס · ובשתי׳ בכדי רביעית · וכן גבי תרומה כתיב וזר כי יאכל פסק בפ״י מה׳ תרומות כ״ש שאכילתן בכזית כך שתיתה בכזית · גבי יוהכ״פ בפ״א מה׳ שביתת עשור אין בכתוב לשון אכילה · רק תענו · אשר לא תעונה נתנו חז״ל שיעור לאכילה בככותבת · ובשתי׳ מלא לוגמי׳ · כיתובי דעתא תלו · והצטרפות לאכילה בכא״פ · ובשתי׳ בכדי שהיית רביעית · וכמ״כ בנ״ס שם · בנזיר מלאמו בכתוב שתי הלשונות לא ישתה · וענבים לא יאכל · וע״כ בשיעור נ״כ חלוק לשתי׳ ברביעית · ולאכילה בכזית · וכמ״ש רבינו בה׳ נזירות פ״ה דין ב׳ ואם שרה פתו ביין שיעור האיסור הוא ברביעית כדין היין עצמו · ושיעור ההצטרפות חמור שהוא עד כדי אכפ״ר · כל אלה הם גופי איסור תורה · ולוקין עליהם · אבל דבר שהוא מדבריהם כבתם יינם · פסק בפי״א מה׳ מאכלות אסורות שהוא ברביעית · ונידון דידן לענין ברכה אחרונה · כתיב ואכלת וברכת · ומה״ת אינו חייב רק באכילה · אבל בשתיית העיקר הוא מדבריהם · ואפילו ברכה

פרק ג׳ [left column] תחת מעין ג׳ לדעתו הוא מדרבנן · וכמו שהביא הגר״א מכמו או״ח סי׳ ר״ח ס״ק ט׳ · ועל״כ פסק דשיעור המשקין הוא ברביעית · [ועדיין צריך לעיין במעשר שני חוץ לירושלים שכתב רבינו בפ״ג דין ה׳ שבשיעור שתיית יין הוא ברביעית · ואולי מפני שהיינה טרה על דגן׳ תירוש · ויצהר · על כל אחד ואחד ולא ממנה בזה של הכלל שאמרו בכ״ד בתי׳ בכלל אכילה · חלוקין נ״כ בשיעורין ועוד לא נח לי בזה · ול״ע :

שם במשנה למלך · ובשתיית קלוות עד סוף המאמר · וכתב בלא עיין מ״ש בדברי כל״מ מהלכות תרומות פ״י הל׳ ג׳ בכ״מ וגם נדפס נעשה היכא שט״ס תחת גוהי׳ וכן הטעל בזה כס״מ כה׳ שביתת עישור פ״ב הלכה ד׳ :

פרק ד׳ הל׳ ו׳ בכ״מ. וכן תגיטו הטסחאות כך. עכ״ל · כן פסק רבינו בפי׳ המשנה :

פרק ו׳ הל׳ ד׳ בכ״מ׳ ורבינו כתב כאם עד הגרן ואין כדבריו הכרש שם לגו לגמר דמסהמא כשיטת הרי״ף רבו קאמר׳ מקום חיטור כיד עם הגרום׳ עכ״ל · לא זכיתי להבין · דהא בפ״ח מכ׳ ביאת מקדש הל׳ י״א גבי טומי אדם מי שבתי לאנשותיו קלווות עד הפרק · כלאה בביאור דכתם פרק הוא כאצבעות · ולא כיד עם הגרום :

שם הל׳ י״ב בכ״מ׳ כלי שאינו מחזיק עד סה״ד׳ שמעיק מהא׳ · דלהד תרתי במינן שיחויין וביהי׳ בו רביעית עכ״ל׳ הנה לעיל הל׳ יוד כתב רבינו ויהי׳ באותו הבשיפה רביעית לכל אחד ואחד · אבל נעג״ד רבינו גרסתו בגמרא · הא לא׳ הוא לג׳ · ומפרש לא׳ שינו למים האחרונים ולחולין הא לג׳ היינו מים שניים ולתרומה · עי׳ פ״א מהלכות מקוואות · וכן בפירוש המשנה בבקדמתו למס׳ ידים :

פרק ח׳ הג״ם אות ע׳ · ולפ״ג דתנן דוקא דיעבד · הא נמי כיון דמפסק כדיעבד דמי · וכן כתב הר״ם להלן פ״ט דין כ׳ :

פרק י׳ הל׳ א׳ בכ״מ · לישנא דהתורה אין ציין במ״ש לברך · עי׳ מ״ש רבינו סוף הלכות אלו ולשולם יוצר · ובפי׳ כלם ב׳ כ׳ דיני דחודה :

(השמטה) מהלכות ברכות פ״ט הלכה ט שם גלמד ממה שינא בסמוך. ולענ״ד מכוון רבינו על הך בריתא דברכות (דף ל״ב:) שיה מהלך חוץ נכרך. סכה במסיבה של עכו״ם ע״ש :

הלכות מילה פ״א הלכה ב בהגהות הראב״ד וכל יום עומד באיסור כרת. עיין בתוס׳ במכות (דף י״ג.) סד״ה גלמוקי :

שם בב״מ למיפר הגראה ספק. עיין מכות (דף ס״ז:) ר׳ יוחנן דייק הכי ט׳ אלמא כתראה ספק שמה התראה. ולדברי הכ״מ קשה דהא כתוסיר בספה הוי שוא״ת ונכ״מ ל״ס התראה וצ״ע. אלם מצאתי דאיה לרבים מסת דיבמות (דף כ״:) ממילה שכן נכרתו עליה י״ג בריתות. תספה שכן כרת. ומדלא קאמר במילה שכן כרת שוכח דל״ז שלא מת עדיין אין בו כרת : באו״ד לטעומה שלא מדעתו. עיין גרש״י יבמות (דף ע״ח:) ד״ה מבושין. ומצות מילה מוטלת עליהם ולא על אחרים ע״ש :

טורי אבן.

לקוטים ע״ד הפלפול בדברי רבינו הרמב״ם ז״ל. מאת הרב הגאון החסיד נודע לדורו לאיש מופת מהר״ר אלעזר רוקח ז״ל שהיה אב״ד בק״ק בראד ובק״ק אמשטרדם. ובסוף ימיו נשיא בארץ הקדושה. ומנוחתו כבוד בעיר צפת תוב״ב.

הלכות יסודי התורה

בעזרת השם החונן לאדם דעת אכתוב מה שחננני ה׳ בדברי רבינו הגדול הרמב״ם וכל מפרשי דבריו וה׳ ברחמיו יצילנו משגיאות וזה החלי בהל׳ יסודי התורה:

פרק ה׳ הל׳ א׳ וז״ל · כשיעמוד כותי של אחד מישראל ויאנוס אותו לעבור על אחת מצות האמורות בתורה ויהרגהו יעבור של אותו מצוה ואל יהרג ואם מת ולא עבר ה״ז מתחייב בנפשו בד״א בשאר עבירות חוץ מע״ז וגילוי עריות ושפיכת דמים ה״ז יהרג ואל יעבור עכ״ל וכן הוא הלכה ד׳ כל מי שנאמר בו יעבור ועל יהרג ונהרג ולא עבר ה״ז מתחייב בנפשו וזה תמוה מאוד מנא ליה להרמב״ם דין זה דלמא הפירוש יעבור ואל יהרג בשאר המצות היינו אם ירצה לעבור הרשות בידו לעבור ואל יהרג מש״כ בע״ז וג״ע וש״ד כנ״ל דצריך ליהרג ואל יעבור אבל אין הכי נמי בשאר המצות אם ירצה להחמיר על עצמו ויניח להרג אותו ולא יעבור ה״ז משובח ומגלי׳ דפירוש יעבור ואל יהרג דצריך לעבור׳ ועיין בכ״מ שכתב דרבים חלקו על הרמב״ם בדין זה וכן איתא בתוספות במסכתא ע״ז דף כ״ז ע״ב בהדיא דגם בשאר מצות אם ירצה להחמיר על עצמו רשאי וכן איתא בטור י״ד ביזן קנ״ז בהדיא דלא כהרמב״ם ועיין בב״י וג״ל דהרמב״ם הוציא דין זה מהגמרא דמסכתא כתובות פ׳ שני דף י״ט ע״א דכי מזיר כותב עדים שאמרו להם חיתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו שקר אמר ליה רבא השתא אילו אתו קמן לאמלוכי אמרינן להו זילו חיתמו שקר ואל תהרגו דאין דבר עומד בפני פקוח נפש חוץ מע״ז וג״ע וש״ד השתא דחתמו אמרינן להו אמאי חתימתו והשתא מוכח שפיר מדברי רבא דיעבור ואל יהרג דצריך לעבור דאי כ״ד דרשאי להחמיר על עצמו א״כ קשה על רבא דאמר אילו אתו עדים לישראל אמרינן להו חתמו שקר ואל תהרגו ליפסק להם שבו בטוב בעיניכם אם תרצו חיתמו שקר ואל תהרגו ואם תרצו תמסורו עצמיכם להריגה ואל תחתמו שקר ומדקאמר רבא אמרינן להו חיתמו שקר ואל תהרגו משמע דצריך לומר להם תיחתמו שקר ואל תהרגו דליתא יחמירו העדים על עצמן ולא ירצו לחתום שקר ויהרגו משמע דבשאר מצות דצריך לעבור ולא יהרג דלא״ה הדרא קושיא לדוכתא לימרו להו כתם עבו כטוב בעיניכם וא״ת דלמא ירצו העדים להחמיר על עצמם וימסרו להריגה ולא יחתמו שקר קשה הא שפיר לעביד הכי בשאר המצות ולהחמיר על עצמו אלא ודאי שאינו רשאי להרוג אלא יעבור דוקא לכך צריך לומר להו חתימו שקר דוקא ואין אתם רשאים להחמיר על עצמיכם למסור להריגה ומה שקשה על הרמב״ם מדניאל שמסר עצמו על התפלה שהיא מדרבנן וגם מר׳ חנינא בן תרדיון שמסר עצמו ללמד תורה ברבים כדאיתא במסכת ע״ז וגם מאלישע בעל כנפים שמסר עצמו על מצות תפלין כדאי׳ במס׳ שבת פ׳ במה טומנין הנ״ג דלדברי הרמב״ם בשאר מצות יעבור ואל יהרג ואין רשאי למסור עצמו כנ״ל י״ל דגבי דניאל היו מתכוין שונאים להעביר על דת ורשאי למסור עצמו כדפוסק הרמב״ם עצמו בפ׳ הנ״ל וגם אבל ר״ח ב״ת בשעת הגזירה היתה שגזרו השונאים על ישראל שלא יעסקו בתורה ובשעת הגזירה מותר למסור עצמו אפילו בשאר מצות כדאיתא ברמב״ם פרק הנ״ל הלכה ג׳ וגם אבל אלישע היתה הגזירה שלא יניחו ישראל תפילין ולכך מותר למסור עצמו אבל בלא״ה יעבור דוקא ואל יהרג ואינו רשאי למסור עצמו כדהוכחתי לעיל ודוק ועיין בר״ן בשבת בפרק במה טומנין ותתלא עוד תירוצים אחרים ובנימוקי יוסף בסנהדרין פרק בן סורר ומורה דברי בגמרא דמסכתא כתובות הנ״ל אביא ראיה למה דאיתא בב״י ובש״ע באורח חיים סימן תרנ״ו בסוף הסימן בשם הראב״ד והרשב״א דגבי מצות עשה יעבור ולא יתן ממונו אבל במצות לא תעשה אפילו כל ממונו יתן ולא יעבור עכ״ל ולא הביא שום ראיה וכן פוסק שם בש״ע סימן הנ״ל ולי הקטן נראה להביא ראי׳ דגבי מצות ל״ת מחויב ליתן כל ממונו ולא יעבור על מצות ל״ת דאיתא במסכת כתובות דף הנ״ל דעדים שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות נאמנים דלא מחזי נפשייהו רשעים דמותר להם לחתום שקר ואל יהרגו אבל אם אמרו אנוסים היינו מחמת ממון שרצה בעל השטר ליקח ממון שלנו כדי שנחתום לו שקר אינם נאמנים מטעם דלשוי נפשייהו רשעים שחתמו שקר מחמת אונס ממון ועיין שם בגמרא באריכות כי קצרתי וכן פוסק בטור ובש״ע ח״מ סי׳ מ״ו וא״ת דאין צריך למסור ממונו אלא יעבור על מצות ל״ת ולא ימסור ממונו א״כ קשה מ״ט אינם נאמנים כשאמרו אנוסים היינו מחמת ממון דלא משוי נפשייהו רשעים דמותר להם לחתום שקר מחמת אונס ממון אלא ודאי דגבי ל״ת צריך למסור כל ממונו ולא יעבור ועדים הללו חתמו שקר מחמת אונס ממון ועברו על לא תענה ברעך עד שקר ולכך הם רשעים ואינם נאמנים ודוק היטיב :

לפי דברי הרמב״ם דסבירא ליה דגבי שאר מצות יעבור ואל יהרג דוקא יעבור ואסור לו למסור עצמו להריגה כו׳ לבד משלשה עבירות אלו ע״ז וג״ע וש״ד יהרג ואל יעבור קשה לי דאיתא במסכת יבמות דף קכ״א הכוא נכרי דאמר לישראל קטול אספסתא בשבת ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלוני ישראל דאמרי ליה בשיל לי קדירה בשבת ולא בשיל והרגתיו נמצא חזינן דההוא ישראל מסר נפשי׳ להריגה ולא רצה לעבור על חילול שבת ולפי דברי הרמב״ם בשאר עבירות אסור לו למסור עצמו אלא יעבור דוקא וא״ת דהתם בגמרא לא רצו חכמים להתיר אשתו של אותו ישראל שאמר הגוי שהרגו דודאי הגיד הגוי שמסר עצמו ישראל ולא רצה לחלל שבת הוא שקר שאסור לו למסור עצמו כדברי הרמב״ם זה אינו דעיין בגמרא דמה שלא רצו חכמים להתיר אשתו משום טעם אחר דגוי אמר זה

[left column, continued] לאיים על ישראל זה אבל משום האי טעמא לא׳ ולכאורה נראה לייטב דעת הרמב״ם דסבירא ליה כדעת רש״י במסכת חולין דף ה׳ ע״א דפירש רש״י האי תנא סבירא ליה דחמירה שבת מעבודה זרה דעבודה זרה הוא כופר בהקב״ה והמחלל שבת הוא כופר בהקב״ה וגם כופר במעשה בראשית ע״ש ברש״י גמלא יש לומר כיון בע״ז יהרג ואל יעבור כן הוא גבי שבת אם יאנס גוי אחד לישראל שיחלל שבת ואם לאו יהרגנו יהרג ואל יעבור אבל לשום גבי שאר עבירות יעבור דוקא ואל יהרג ובשבת שאני כנ״ל אך צ״ע לדינא לגבות הילוק לרבינו מה שלא נזכרו בגמ׳ והפוסקים הראשונים והאחרונים דטלם לא הזכירו דיהרג ואל יעבור אלא אלו שלשה ע״ז וג״ע וש״ד אבל שבת אין דבר שמי׳ דלמא גם דגבי שבת יהרג ואל יעבור וצ״ע לדינא אח״ז נדפס ספר מבנה למלך מצאתי שהקשה זה ומפלפל בזה ע״ש והנאי :

אך במסכת סנהדרין דף ע״ד ע״ב איתא בהדיא אמר רבא נכרי שאמר לישראל לקטול אספסתא בשבת ואי לא אהרוג אותך יעבור ואל יהרוג ע״ש נמצא מלינן בהדיא דגבי שבת יעבור ואל יהרג וא״כ הדרא קושיא לדוכתא על הרמב״ם דחזינן דההוא ישראל מסר עצמו למיתה לא רצה לחלל שבת יש לומר כדאיתא בתוספות בסנהדרין דף [ע״ד ע״ב] דההוא ישראל לא היה יודע זה הדין דיעבור ואל יהרג והיה סבור דיהרג ואל יעבור ודו״ק :

שם הלכה ב׳ בד״א בזמן שהעכו״ם מתכוין להנאת עצמו וכו׳ או אם אסר לכופלה׳ וכתב בלח״מ נראה דהיינו פנויה ונכרי הבא על בת ישראל לאו גילוי עריות הוא וכדברי הרמב״ן כדכתב הרב בכ״מ ומשום הכי וכו׳ דאי כן אסר הוי אשת איש הא בכלל עריות הוא ואפילו להנאת עצמו אסור וכן הוא כאמת משמעות דברי מר״ן שהביא דברי הרמב״ן על דברי רבינו׳ ולכאורה אין דבריהם מוכרחים דלמא הרמב״ם סבירא ליה כדברי התוס׳ פרק בן סורר ובכמה דוכתא שהאריכו בזה וס״ל דאפי׳ באשת איש היכא שהנכרי מתכוין להנאת עצמו אינה צריכה למסור עצמה וכמו שהוכיחו בכמה ראיות דלוב מהני כברא דאסתר היא קרקע עולם שאינה צריכה למסור עצמה היכא שמתכוין להנאתו וכן הוא לכאורה דעת הגהות בכאן וכן בהגהות ש״ע בסימן קנ״ז הביא מורי מוהרמ״א דעת התוס׳ לפסק הלכה א״כ דלמא גם דעת הרמב״ם כן היא אבל כד מעיינן בדברי רבינו נראה כדברי מר״ן הכ״מ ולח״מ דמה מוכרחין דסבירא ליה כדברי הרמב״ן דהא לקמן בהלכה ד׳ כתב רבינו והיכא שאמר יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג ה״ז מחלל את השם וכו׳ ואף על פי כן אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו וכו׳ עד ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר ואי סבירא ליה לרבינו שגם בג״ע ממש אינה מחויבת למסור עצמה היכא שלא עשתה מעשה דקרקע עולם היא א״כ מאי ראיה מביא מולנערה לא תעשה דבר שהיה אינה מחויבת למסור עצמה להיכא שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג אלא ודאי מוכח דעת רבינו היכא שהוא ג״ע ממש מחויבת למסור עצמה אף שמתכוין להנאתו וכדברי הרמב״ן והא״ס כתב ולנערה לא תעשה דבר הוכיח רבינו שפיר היכא שדינו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג אין ב״ד ממיתין אותו ודו״ק :

שם הלכה ג׳ אבל בשעת הגזירה והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר ויגזור גזירה על ישראל לבטל דתם וכו׳ וכתב בלח״מ אפשר שכיון רבינו למה שכתב הר״ן פרק במה טומנין דכיון דלא מקבלה הש״ס והא אסתר שעת גזירה הוי משמע דלא מיקרי אלא כשהגזירה על ישראל לבדם אבל אחשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכותו והיינו שכתב רבינו ויגזור גזירה על ישראל וכו׳ הנה מה שכתב כן בשם הר״ן תקפה עליו משנתו דלא נמלא כן בר״ן שם אלא דברי הנמוקי בשם בפרק בן סורר וכן בהגהות ש״ע שם הביא כן בשם הב״י ולענ״ד אין דבריהם מוכרחים דהא הוכחת הב״י מדלא מקשה הש״ס והא אסתר שעת גזירה הוי ויש לדחות קושיא זו דמאי אולמא קושיא דשעת גזירת מלכות מקושיא פרהסיא בשלמא מה שמקשים התוספות וש״פ דהיה לו להקשות והא ג״ע הוי היא קושיא אלימתא דבג״ע כ״ע מודה דיהרג ואל יעבור כמו שכתבו התוס׳ אבל גזירת מלכות ופרהסיא שניהם מימרות דר׳ יוחנן ומאי אולמא זה מזה ועוד יש לייטב דלענין גזירות מלכות ודאי ידע המקשן סברת הנאת עצמן שאני היכא שבמלכות נתכוין להנאתו ודאי אין זה מקרי גזירה והכי דייק ל׳ רבינו ויגזור גזירה על ישראל לבטל דתם דייקא וכן מצאתי בספר״ח בדקדוק לשון רבינו והביא ראיה מירושלמי דשביעית מבא״כ לענין פרהסיא דאיכא משום חילול השם סבור המקשה דלא מהני הנאת עצמן אפכא ידענו שבב״ח בסימן קנ״ז סובר איפכא לענין דינא דבגזירות מלכות לא מהני הנאת עצמן ובפרהסיא מהני אליבא דאמת אמנם לענ״ד הסברא איפכא והט״ז והש״ך דחו שם סברות הב״ח וגם בר מן דין האיך אפשר לומר בסברת רבינו יהיה כסברת הנמוקי דדוקא אם הגזירה היא על ישראל לבדם הא רבינו כתב כנבוכדנצר וגזירתו היתה כוללת על כל אומות ולשונות כמבואר בכתובים דרך כלל דברי הנמוקי בזה אינם מוכרחים כלל ותמהני על רבינו מהורמ״א שהביאו בהגהות בפשיטות ודו״ק · וה׳ ברחמיו יגאל את ישראל ממנו מכל גזירה · מסקנת הש״ך בסימן קנ״ו סוף ספ״ק יו״ד דבשרוה דרבנן לכ״ע יעבור ואל יהרג וכן נראה מסקנת בעל מבנה למלך ובעל המגיה ודלא כהרא״ם בתשובתו דבכן שאנכוהו ליתא חלוקה דמשמע מדבריו שמחויב למסור עצמו מדבריהם דמש״כ בשאר מצות דרבנן אף שהוא בפרהסיא דלא טזחי האי מעשה דרבנן ביה בפרהסיא בישראל אך אם היא גזירת מלכות ח״ו לעבור על אחד מאיסור דרבנן מסתפק אני מאוד אם מחויבים למסור נפשם ול״ע ומדניאל אין ראיה שמסר נפשו על התפלה שהיא דרבנן די״ל לדחות כמו שכתב הלח״מ ודו״ק · שוב בא לידי ספר פרי חדש וכתב בפשיטות לדעת רבינו דגם במצות דרבנן יהרג ואל יעבור :

עוד כתב בעל המגיה בספר משנה למלך כהא כשהגוי מתכוין להנאתו כגון שאומר לו יבשל לו בשבת יעבור ואל יהרג וראיתי בתוספת סוף פרק בן סורר שכתבו והוא עובדא ביהודית בגלילי דאמר גוי לישראל בשבתא קטול אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלוני דלא רצה לבשל לו קדירה בשבת שמא לא היה אותו פלוני בקי בהלכה דמן הדין לא היה לו לאסור עצמו וכתב בעל המגיה דמכאן סייעתא לרבינו ירוחם דאם הגוי מתכוין להנאת עצמו אסור להחמיר על עצמו אפילו להיות מספקים דכל היכא שדינו יעבור ואל יהרג אם רצה להחמיר על עצמו ליהרג ה"ז מבואר דוקא כשהגוי מתכוון להעבירו אבל לא כמתכוין להנאתו וכזה דבריו וכו' יש אבל מה שכתב עוד וכתב הב"ך בשם הר"ן דאפילו בפרהסיא אינו רשאי לאסור עצמו בשתכוין הגוי להנאת עצמו אבל הפריסה סגיא ליה דבפרהסיא רשאי ע"ש וכתב המגיה הא"ל ומדברי התוספות הנזכר יוכח כדברי הב"ח ויבוש הכי הוכרתו לומר דלא היה בקי בהלכה פירש דבריו דלא כדברי הפרישה היה יכולין לתרץ דהאי מעשה היה בפרהסיא והיה מחמיר על עצמו לא דק בזה כלל דא אפשר לומר דאותו מעשה היה בפרהסיא דאיתא התם דחז"ל היו מסתפקין אם המעשה היה אחת דליתא הגוי לא אמר כן אלא למימרי א מה ע"ו ולכך לא רצו להתיר אבתו של אותו פלוני ואם הי' המעשה בפרהסיא ידוע שעביד שיבהלי בודאי היו מפרסמין הדבר מיד אלא ודאי המעשה היה בצינעא ואין כאן ראיה להב"ח ודו"ק

שם הלכה ד' וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג ה"ז חילל השם וכו' וכתב הלח"מ דלאו דלא תחללו הוא אף בלי,פא רק יגות עבה וקדבתי אינו בפחות מעשרה כמבואר הכתיב וכספרי תדם כתב עליו בלא דק דגם הלאו דלא תחללו אינו בפחות מעשרה והכיא ראיה מגמרא דעכו"ם **אמר רבא וכו' יעו"ש וכמחילה מכבוד תורתו שהוא לא דק דהא לית הלכתא מרבא שפסק גם כפ"א בצינעא יעבור ואל יהרג ודו"ק**

שם וז"ל אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה כן הרי זה עוכד ע"ז כמזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה בגיהנם עכ"ל וכן הובא בטור וכש"ע ביורה דעה סימן קנ"ז ע"ש ולי הקטן קשה לי קושיא חמורה ע"ז דאיתא במסכת פסחים פרק ד' דף נ"ג ע"ב מה ראה חנני' מישאל ועזרי' שמסרו ע"ן לכבשן האש ופירשו התוספ' כיון שהיו יכולים לברוח התוס' וז"ל דקשיא מה ראו חנני' מישאל ועזרי' שלא ברחו מתחת יד נבוכדנצר הרשע כיון שבית דניאל דקודם המעשה היו יכולין לברוח כדאיתא בס הדרין פרק חלק ע"ש כתוס' ותירץ הגמרא דלמדו ק"ו מצפרדעים דמה צפרדעים שאינם מצווים על קידוש השם מסרו עצמן או שמצווים על קידוש השם עאכ"ו צריך למסור עצמן על קידוש השם עכ"ל הגמרא

נמצא מזה ראיה ברורה אע"ג דהיו יכולין לברוח כדפירשו התוספות מ"מ מסרו עצמן על קידוש השם ולדברי הרמב"ם קשה על חנני' מישאל ועזרי' האיך מסרו עצמן על קידוש השם כיון שהיו יכולין לברוח וצריך לומר דהרמב"ם יפרש הקושיא מה ראו וכו' דלא כפירוש התוספות אלא כפירוש אחר שפירשו התוספו' ודוק היטיב

שם הלכה ה' נשים שאמרו להם גוים וכו' ואם אמרו להם תנו לנו אחת מכם ונטמא אותה ואם לאו נהרוג את כולכם זה לא נתבאר בדברי רבינו אכן מדברי הטו' כסי' קנ"ז יבואר מדבריו דדוקא כיחדו אחת מהם מותר למסו' אותה אף לכתחלה ואם לא יחדו אותה אסור למסור אחת מהם אף אם יהרגו כלם כם ואם יחדוהו להם וכו' ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל ואין להקשות משמשון בס' שופטים ע"ו פסוק י"א י"ב שנאמר שם דבני יהודה אמרו לשמשון ביד הפלשתים ואף שלא היה חייב מיתה אלא ודאי כיחדוהו יכולים למסור אותו ואף שאינו חייב מיתה כר' יוחנן יש לומר דבני יהודה חשב את שמשון לרודף את כלל ישראל מאחר שישראל היו משועבדים תחת הפלשתים והוא מתגרה בהם וכמבואר שם בכתוב הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים וגו'

שם הלכה ו' כענין שאמרו בעובדין כך אמרו בחלאים וכו' ואם עבר ו תרפא עו בין אותו בי"ד עונש הראוי לו תמיה לי דהא התחיל וכתב כע..ן שאמרו בעובדין כך אמרו בחלאים ולעיל גבי אונסין בהלכה ד' כתב דאם עבר באונס אין עונשין אותו וכיון שהשוה שם א כ למה כתב כאן שאם נתרפא שעונשין אותו הרי ג"כ עבה מתוך האונס האולי חלא ליה לחלק ביניהם ותמהני על כל מפרשי דבריו שלא באו לכם לזה ול"ע רב ומצאתי בפר"ח שהרגיש בזה ותדבריו נראה שמפרש דברי רבינו שעונשין אותו כ"ד עונש הראוי לו היינו לא מיתה ולא מלקות ולכך מקשה למה לא כתב כן רבינו לעיל גבי אונסין ותחלק תסברא בין האי דלעיל וכין האי דהכא ולפי"ד פירוש הראוי לו משמע שיש גזור מה שראוי לו ע"פ הדין וא"כ היה לו להקשות איפכא ושוב כין שיהיה הפירוש כדבריו או כדברי עדיין צ"ע מ..ל לרבינו דבר זה ואם הוא מסבירתו היה לו לכתוב ויסתכרא

שם הל' ח' מאריך מאוד בספר משנה למלך בפלפלא חריפתא ישב אך בדבר אחד תמיהני מאוד שהביא בשם התוס' בכמה מקומות שהיה מסופקין בע"א אם לוקין שלא כדרך הנאתו ועיין בדבריו דף ד' ובד"ה ולפי הנראה כתב מה ראה אלו מדברי התוספת הללו לפי ש"י ההירושלמי לא בע"ז איסור תורה בשלא כדרך הנאה וכו' ואני תמה על רבותיו בעלי התוס' הא גמ' ערוכה היא בפסחים [דף כ"ה] בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה ואוק' מ"מ כדאיתא סכ"ה ואפילו הכי עצי האשירה לא וכו' ובודאי רפואה בעצי אשירה לשבות ממנו רעיה או מלוגמא הוא שלא כדרך הנאתו דהתם עניס להסקה קיימי ומכ"ש לפי מה שכתבו התוספת בד"ה חוץ מעצי האשירה דמיירי שאין יכול להתרפאות ובלא העצים אלא בזה כגון ע"י שנים או בום דבר אחר א"כ בודאי הוא שלא כדרך הנאתו ומדאסרי אפילו במקום סכנה בהע מינה דהוא איסור דאורייתא עכ"פ דבדבר שאין איסורו אלא מד' רבנן לרבנן גם בע"א וג' ע יעבור ואל יהרג כדכתיבנא לעיל כמו וס"ה בחולי שיש בו סכנה יותר להתרפאות אלא בודאי כפ"א וג"ע אף שלא כדרך הנאתן אסור מדאורייתא ולוקין עליו כנלע"ד פשוט

שם הלכה י' וכן כל הפורש מעבירה וכו' מ"ש הפר"ח שלמדה הרב מ... דקידושין וכו' אין דבריו נוחים ופשוט שלמדה הרב מיוסף הצדיק כמו שכתב במציעות יוסף הצדיק ואיתא בסוטה [דף י'] בהדיא יוסף שקידש שם שמים וכו'

פרק ו' הלכה ד' אבל הכותב שי"ן דל"ת וכו' הגה בדברי רבינו אינו מבואר אם כתב א"ד מאדנ"י מה דינו ולפי גירסתינו בגמ' א"ד נמחק היה לו לכתבו ולפי גירסת הר"ח א"ד אינו נמחק שביעא היה לו לכותבו ומוכחין לומר שבגירסתו לא היתה כלל בגמרא ואין מדרכו לכתוב מאליו שיבואר בש"ס ובהגהות ש"ע י"ד סימן רע"ו כתב וכן א"ד מאדנ"י או א"ה מאהי"ה נמחק ויש מתירין ביה וכתב בש הש"ז וסק"ט ויש מתירין בזה פי' גם בא"ד וא"ה והטעם כמבואר בתוס' בשבועות העדות [ד ל"ה] דמתירין בזה יותר משם ש"ד וא"כ ולפי זה שם מיוחד הוא ובלבוש תן טעם לפי שע"פ קבלה א"ה הוי כמו י"ה ולפי דעתי לא קאי היש מתירין אלא על א"ה ולא על א"ד ולא ראה דברי התוס' שזכרנו דמבואר שם דגם בא"ד מתירין עכ"ל הט"ז ותני תמה שלא מצאתי שום דיעה שיתמיר בא"ה ותדרבא בירושלמי ס"ק דמגילה ובמסכת סופרים פ"ד הלכה ב' מבואר בהדיא א"ה נמחק ואין לומר דהירושלמי אזיל לשיטתי שגם א"ד נמחק מפני שאינו שם כש"ס כמו א"ל ויה תשא כל גירסת ר"ח בגמ' שא"ד אינו נמחק כמו שמבואר בדברי התוס' הע"ג שאינו שם כש"ס א"כ יש ללמוד מתוך דה"ה בא"ה זה אינו דהא' שם אדנ"י שהוא שם הקריאה של שם הוי"ה לכך הוי דינו כמו שם הוי"ה וכן הוא כוונת התוס' שם מה שכתבו ובזה תבוא דבשם הוי"ה וכן הוא היינו דבשם המיוחד נקרא בו משא"כ בשם אהי"ה וא"כ א"ה דומה לי"ה ויו"ב אליבא דר"ע וקיי"ל דלא לזה דבמסכת סופרים לא הזכיר כלל א"ד מן אדנ"י וא"ה כתב בפירוש שנמחק כמו י"ה ולכן נ"ל דלפי שיטה לפנ"ד פשוט דיש מתירין שכתב הג"ה לא קאי רק על א"ד ולא על א"ה ודיש מתירין אינו אלא השם הזה כשם ר"ת כגרסם שם הירושלמי מקום והתוס' לא כתבו אלא אליבא דר"ת ודעמיה ולא אתי הך כחשי מנהג והט"ו וידעתי גם ידעתי דהלבון של ר"ת הוא דחוק לפרושי שכתב תחלה וכן א"ד מאדנ"י או א"ה מאהי"ה וסיים ויש מתירין בזה ומדכתב בזה יותר נראה דהא דסיים קאי כדברי הלבוש או לכל הפחות אגב הם כדברי הט"ז מ"מ גודל הדחק הכינוי לזה שלא מצאתי שום דיעה שיתמיר בא"ה ובס כב"ח מתיר גם על כ"ת במתמיר בא"ד שהוא נגד הירושלמי וכודאי צריכין אנו לומר שגירסתו היתה כך בגמ' של א"ה ד אינו נמחק ויש טעם לדבר כמו שכתבו התוס' וצריכין אנו לשתוק אליו שכל דבריו דברי קבלה תשא כבא"ה שלא מצאנו מי שיתמיר והדרבא שבירושלמי ובמסכת סופרים איתא בהדיא שנמחק מה"ל להחמיר לכן נלע"ד בהגהות ש"ע צריך להיות כן וכן א"ה מאהי"ה או א"ד מאדנ"י ויש מתירין בזה היינו בא"ד אבל בא"ה אין שום מתמיר כנלע"ד פשוט אך לא מלאני לבי להקל נגד רבותינו האחרונים בתירוצם א ו שיתין

שם הלכה ו' מדמנה לו טבילה של מלוה וכו' כבר האריך בלח"מ להוכיח כטוב טעם ברבינו סובר עכ"ל בזמנם לאו מלוה.

שם הלכה ט' בדברי מר"ן בכ"מ ולא ילקק לגמר כל על שמים בלבד אין זה קושיא דהא גבי שמות האחורים בלגם ג"כ ליכא אלא שמים ואפ"ה קתני כל כיון שהביא לעיל בשם הריטב"א אבל נלא"ה דבריו נבונים בקאי על ילך כמו שמבואר בפרש"י ומה שמקשה מפסוק למלך שיתא שהוא קודש אינה קושיא דהיכא דמפורש בו למלך שמיא מזה לא איירי וק"ל את כ מלאתי כפר ח כדברי

פרק ז' הלכה א' אין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו עכ"ל והקשה בכ"מ למה לא כתב הרמב"ם שיהא עשיר ועניו כדתניא ר' יוחנן כמס' נדרים [דף ל"ח.] ועי' בכ"מ מה שתירץ והרב בעל לח"מ הוסיף להקשות למה לא חשיב הרמב"ם מה דאיתא בפרק המצניע [דף צ"ב] דאין השכינה שורה אלא על חכם ועשיר ועניו ובעל קומה ועיין בלח"מ מה שתירץ ונ"ל ליישב דהרמב"ם הוכיח מגמרא דמלין דשכינה שורה אפילו על עני גדול וגם מלינו בגמרא דשכינה שורה אפילו כשאינו בעל קומה וא"כ לאדחי מימרא דר' יוחנן כנ"ל מהלכתא דאיתא במסכתא סנהדרין דף י"א ע"א פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו וכו' ונתנה עליהם בת קול משמים ואמר יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים עיניהם בשמואל הקטן שוב פעם היו מסובין בעליות ביבנה*) ונתנה עליהם בת קול מן השמים ואמר יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים עיניהם בהילל הזקן עכ"ל בגמרא הגלה דהשכינה שורה על עני דאיתא במסכת יומא דף ל"ה ע"ב דהילל הזקן היו עני

גדול ביותר והיה חוטב עצים וא"כ האיך יכול להיות דבת קול עליו נתכוין שראוי שתשרה שכינה הא עני גדול היה ואין השכינה שורה אלא על עשיר ותו תוינן דנתנו עיניהם בשמואל הקטן וא"א שאין השכינה שורה אלא על בעל קומה ואם כן האיך יכול להיות שהבת קול נתכוין על שמואל הקטן הא קטן היה ואין השכינה שורה אלא אבעל קומה אלא ודאי מוכח דשכינה שורה אף כשאין לו מעלות אלו ודוק היטיב כן אמת דאיתא בתו"ים בפרק רכיעי מסכת אבות הטעם מפני מה נקרא שמואל הקטן אמש"כ בשבוע שהיה קטן

פרק ט' הלכה א' שהאריך הרב בעל לח"מ להתמיה על דברי רבינו מכל הסוגיא דסנהדרין יעוין בדבריו והנית כאן בתימה ובפרק ה' מהלכות עכו"ם הרבה עוד להקשות ומייש"ב שם יעו"ש. **ומה שנראה לפנ"ד לייש"ב דברי רבינו בקלור דגמרא דסנהדרין** מיירי היכא שדברי הנביא עשו פירות כגון שהודחו אחריו ועבדו ע"ז או עברו על אחת מש"לי מלות ת"ש נבואתו הוא **דפליגי רבנן ור"ש דרבנן סבירי** שהוא בסקילה ור"ש סובר שהוא בחנק ורב חסדא ורב המנונא פליגי אליבייהו וזהו שדייק שם בברייתא .כיא שהודח וכו' ללישנא דבריו עשו רושם שהודחו אחריו הוא דפליגי שם כמבואר בתוס' סוגיא **וכבר** **פסק** רבינו בס' ה' מהלכות עכו"ם כחכמים וכרב חסדא אליבייהו דדוקא בע"ז הוא דהוי בסקילה **וכבר כתב** הל"מ ת בשיר טעם לזה פסק כר"ח ועיין לקמן ריש פרק ה' מהלכות עכו"ם מה שכתבתי שם **אבל בשאר מלות** אף אם דבריו עשו פירות שמעו לו לעבור על אחת מן המלות ע"פ נבואתו או בע"ז ודבריו **לא עשו פירות** בלא שישמעו לו אף על אסר הויד לדבר דבר לעבוד ע"ז מזה איירי בפרק דכאן ומיתתו בחנק על **שכי' מתנבא** ל.קר ודיבר סרה על ה' אשר לא לוה אותו לדבר וזהו שדייק הכתוב אך הנביא **אשר יזיד לדבר בשמי וגו'** משמע בהדיא דעל הדיבור מתחייב וכזה לא פליגי כלל רבנן ור"ש דהוא נביא שקר ומיתתו בחנק **והא דכתב** שם רבינו בראש הפרק המסית אחד מישראל וכו' אפ"ה שלא עבד המסית ולא המוסר וכו' בין שהי' המסית הדיוט ובין נביא מיתתו בסקילה הרי אף שלא עשו דבריו רושם שהרי לא עבד המסית **אפ"ה כתב שהוא** **בסקילה** מסית שאני שהוא מסית לו וכך הוא תוכחתינו וכך יפה לנו לכך הוא בסקיל' אבל כאומר **נבואתו** בכך משמע יש חילוק אם דבריו לא עשו רושם מיתתו בחנק כדין נביא שקר בין בע"ז ובין **בשאר מלות** כדכתב רבינו בפרק זה ובאם שדבריו עשו רושם או מיתתו בסקילה ובזה הוא **דפליגי רבנן ור"ש והלכה** כרבנן כמ"ש שם בפ"ה מהלכות עכו"ם כנלע"ד

וביה שכתב הלח"מ כאן דק"מ קשה דהא בפ"ה דעכו"ם [ה"ז] כתב וכן היכא שקר מיתתו בחנק **אפ"ש** שנתנבא בשם ה' ולא הוסיף ולא גרע משמע התם דאע"ג דלא שינה כלל מיה שכתוב בתורה **חייב** ותהבוגיא שבכלאתי משמע אפילו בביטול מקצת פטור אי רואה שום קושיא דהתם בפרק ס' **לא מיירי כלל** בע יני מצות רק בע..ינים אחרים וכמו שמפורש בגמ' [סנהדרין פ"ט ע"א] כגון צדקיהו בן כנענה **וחנניה** בן עזור [ועדו הנביא שם ע"כ] כן נראה לפנ"ד פשוט

פרק י' הלכה ב' וכודקין אותו פעמים הרבה וכו' **ולכאורה נראה דהיינו שלשה פעמים כמו שדרשו חז"ל** ימים רבים יותר שנים רבים שלשה כן כאן פעמים שנים הרבה שלשה ובתלתא זימני **הוי חזקה לכ"ע** וא"כ הוא מוחזק לנביא ואין רשאי לנסותו כלל וראיה **לדבר ממשה רבינו ז"ל שבתחלת** **שליחותו** למצרים נתן לו הקב"ה ג' אותות שיעשה לפני ישראל.

סליק הלכות יסודי התורה:

הלכות דעות

כבר האריך בלח"מ ליישב לשון רבינו בשני פרקים אלו וכלל הדברים שבכל המדות צריך לילך בדרך **הבינוני** חוץ תב' מדות גאוה וכעס צריך להרחיק עד הקצה האחרון אבל לא ייעש **לקצה האחרון יעו"ש** שהאריך בטוב טעם

שם בפרק ב' הלכה ג' ואמרו חכמי הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת וכו' קשה לי למה **לא כתב רבינו** לפני זה גבי גבוה לב מימרא זו דהכי איתא בפסחים אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר **אם חכם** הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת והביא ראיות מהילל ומדבורה וש' ריש לקיש **אמר כל** הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת א"כ למה הביא מימרא דריש לקיש ולא הביא **מימרא דרב כנאמר** לפני זה ואין לומר דס"ל דר"ש לקיש פליג אדרב מדנקט ריש לקיש אחר זה אינו חדא **דאף אם היה חולק מ"מ** אפסר דהלכה כרב לגבי ר"ש לקיש ועוד אין זה סברא שיחלוק על רב דהא הביא ראיות **מתמנה מאי"ע כך** מהילל ודבורה ותעשה רב

עוד שם ובעלי כעס חייהם אין ח יים היא ברייתא בפסחים דף קי"ג ע"ב

פרק ה' הל' ב' וז"ל כשאוכל אוכל מעט וכו' ולא יתמלא אלא בכיתו **על שולחנו ולא יאכל בחנות** ולא בשוק אלא מפני גורך גדול כדי שלא יתגנה בפני הבריות עכ"ל וקשה לי למה כת' **הרמב"ם** דין זה אל"ל ת"ח דלא יאכל בשוק הא איתא כמס' קידושין ת"ר האוכל בשוק דומה לכלב וי"א **פסול לעדות** וי"א דין זה שייך בכל אדם דבגמרא סתמא איתא האוכל בשוק משמע כל אדם לא יאכל בשוק **אפילו אינו ת"ח** וכן פוסק הרמב"ם פ"א מהלכות עדות דהאוכל בשוק פסול לעדות וכן הוא בטור ובש"ע ח"מ סימן ל"ד **ואי** תבים דאיתא בירושלמי הובא בתוספות דקידושין הג"ל ר"ם כי כבי הוה אכיל בשוקא תניי' ר"מ **אמר גנאי** הוא לת"ח לאכול בשוק וע"ו פסק הרמב"ם דמשמע מן הירושלמי דדוקא ת"ח אסור לאכול בשוק **אבל לאחר** אין קפידא ת"ח קשה הא בגמרא דידן משמע דכל אדם אסור לאכול בשוק ולמה שביק הרמב"ם **בגמרא** דידן ופסק אירושלמי ועוד הרמב"ם גופי' פסיק פ' י"א מהלכות עדות דהאוכל בשוק פסול **לעדות משמע** כל אדם וע ולא ראיתי שום אחד ממפרשי הרמב"ם הכ"מ ולח"מ שבאו לכם לזה אח"כ מ אתי וראיתי **בב"י** בח"מ שפירש כדברי הרמב"ם וז"ל האוכלים האוכלין בשוק בפני כל העם פסולין **לעדות ופירש הב"י דדוקא** שאוכל בפני כל העם בשוק אבל אם אוכל בשוק שאין בו רוב העם אלא מקצת העם **לא נפסל עד כאן לשון** הב"י וא"כ היא מתורץ דגבי שאר כל אדם אינו אסור אלא כשאוכל בשוק בפני כל העם **אבל תלמיד חכם** אסור לאכול בשוק אפילו כשאין בו רק מקצת העם וזהו שכתב הרב כאן ולא יאכל ת"ח בשוק **ולא כתב** בפני כל העם כדכתב בפ' י"א מהלכות עדות כ ל דגבי ת"ח אסור לאכול בשוק אפילו כשאין בו **כל העם** ודו"ק ועיין בפת"ע ובב"ך ס"ק לתמלא עוד יבוא לקושיא הנ"ל ותן לחכם ויחכם עוד.

שם הלכה ד' ובשיתחיל יספר ויתחק מעט עמה וכו' וכתב מר"ן כ"מ וכתב הטור דהא דיספר **דוקא** בענייני תשמיש ולא שהבין דברי רבינו הא דכתב יספר עמה לא קאי **אלמעלה היכא שהיא אינה** רוצה וצריך לפייסה דא כ' אף כ.. מוי דעלאה יותר כדמשמע בם בדברי הטור והש"ע אלא הוא **דין בפני** עצמו דתחלה כתב ולא יאנס יותה והיא אינה רוצה אלא ברצון ... ותמילא משמע דצריך **לפייסה בדברים** אף בתולי אדייתא ולא כב ובשיתחיל יספר ויתחק מעט עמה כלומר שאפילו ת"ח יעשה כן כמו **שאלינו בר"ח** וזה דוקא בע יני תשמיש אבל .. תא פי' כן דברי רבי ואלא דוקא כלריך לרלוי' יספר ויתחק **תשע עמה** אבל כשאין צריך לרלוי' לא כפר ... עייה אפי' כעני תשמיש וכן נראה דברי הגהות כאן

שם הלכה ד' לא ילך ת"ח בקומה זקופה וכתב מר"ן פרק כילד מברכין ולכאורה תמוה למה כתב **רבינו** דין זה גבי ת"ח הא מיירא דר' יהושע בן לוי היא בקידושין אסור לאדם שיהלך ד' **אמות בקומה** זקופה ש"מ דאר.. משמע דאסור לכל אדם ויריכין לומר דלכל אדם אסור ד' אמות דוקא ות"ח **צריך ליזהר** יותר שלא יהלך כלל בקומה זקופה ווה יש לדקדק שם בגמרא דברכות וק"ל וכן הרי"ף **והרא"ש כתבו בברכות** הא מימרא גבי ת"ח שלא ילך בקומה זקופה ובקידושין ג"כ כתבו הא דריב"ל משמע **בהדיא כמו שכתבתי** וא"כ קשה על רבינו למה לא כתב דגם בכל אדם אסור כד' אמות ועל"ת ס' כ' כתב **אסור להלוך בקומה** זקופה ולא הזכיר ד' אמות משמע דבכל אדם אסור גם בפחות מד' אמות וע"ש כדברי **רבותינו האחרונים.**

שם הלכה ח' וז"ל ולא ירוץ ת"ח ברשות הרבים כמנהג משוגעים עכ"ל. ומפרש לח"מ שהוא מגמ' **מסכת** ברכות אמרו אלא ת"ח ויש אף לא יפסע פסיעה גסה והוא עצמו דחה דבריו דבגמ' **אמר הטעם** דפסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאור עיניו והרמב"ם נותן טעם בהיות כת הב משוגעים עוד קשה לי א' מזה **הגמרא** הוליא הרמב"ם דין זה קשה דהא בגמרא משמע אפילו בכיתו לא יפסע פסיעה גסה משום דנוטלת **מאור** ע ס והרמב"ם כתב דוקא ברשות הרבים אסור לרוץ ותסבר שזה נכלל ג"כ בקושית הלח"מ **ולי נראה** דהרמב"ם הוליא דין זה מימרא בגמרא דאמרינן התם אחד כן ברשות הרבים או שיפסע רגליו **ברשות** הרבים וכו' ולא"ז ... ומפרש התם בגמרא אעפ"י שאין מפסיקים דרלו ברשות הרבים מ"מ **פטורין** ...חוכת תפלתם דאסור לרוץ ברשות הרבים ... מתם משמע דכל אדם אסור לרוץ **ברה"ר והרמב"ם** כתב דוקא ת"ח ... הרמב"ם אתי להורות דת"ח ... עליו יותר משאר העם ויזהר בזה אעפ"י **שאר כל אדם** ... זהר מזה הא ת"מ הוא מחויב ליזהר ביותר אבל באותה היכא אפשר לרוץ ברה"ר לכל **אדם** וכ"ז הפרק איירי מזה דת"ח צריך ליזהר ביותר מכאר העם ... ודוק וכן מפרש הלח"מ אבל **אפשי** בא'שתו בל אדם וכו' מפרש בהדיא אעפ"י שרשה די יש בפרק זה נוהג בכל העם מ"מ כתבם הרמב"ם **אלל ת"ח שת"ח** צריך ליזהר בהם ביותר ע"ש כנ"ל

שם הלכה ט' ולא יהא כבריו ירא"ה ותחת ידיו כמו בגדים שתן הקלים ביותר וכתב מר"ן הכ"מ **ספר חוקת** דף ל"ז ודלא כפירוש רבנו ... ולכאורה קשה לי על פירושו ... דהא איתא ביומא דף ל"ה ע"ב **אמרו** עליו על ר"א בן חרסום שעשתה לו אמו כתונת ... יכול ולא הניחוהו אחיו הכהנים ללובשה **מפני** שנראה כערום ומסיק שם בהדיא ... ... דוקא בשעת העבודה לא הניחוהו .. בשו אבל שלא **בשעת** עבודה אין איסור וזה יורה ... לו לת"ח כר"א בן חרסום

שם הלכה י"א וז"ל דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם תחלה ... המפרנסת אותו תחלה **ואח"כ יקנה** לו בית ואח"כ ישא אשה שנאמר מי האיש אשר נטע כרם וכו' ומי האיש אשר בנה בית וכו' **ומי האיש אשר** ארש אשה וכו עכ"ל והקשה ... ונ"ל יש לתמוה על הרמב"ם דקרא איפכא כתיב **מי האיש אשר** בנה בית ומי האיש אשר נטע כרם ומי האיש אשר ארש אשה ועיין בכ"מ מה שתירץ **וגם בלחם משנה** מה שתירץ ... ולע"ד ... ליישב דהרמב"ם הוכיח סימן ד' ... דכרם קודם **לבית דאיתא** במס' סוטה דף מ"ג ע"א כיה אלו שאין ... כרם ... בית ותנכו ... נטע כרם ואיללו הוצאה **את תורסתו** שנאמר

*) לפניו שם "בעליית בית גוריא ביריחו". סמניה

שנאמר נוף יפיה לביתו שבנה אשתו ושמח את אשתו לביתו זה ביתו יפיה זה כרמו ושמח את אשתו זו אשתו הכ"ל נמלא מדכתב בתורה תיבת יפי' קודם לביתו דרשינן יפיה זה כרמו משמע דכרם קודם לבית דא"ת דתחלה יקנה בית ואח"כ כרם א"כ לכתוב נקי לביתו יפיה ונמלא הוא כסדר לביתו זה ביתו יפיה זה כרמו ושמח את אשתו זו אשה אלא ודאי מוכח מדכתב נקי יפיה לביתו משמע דכרם קודם לבית וזה ראיה ברורה ודברי הרמב"ם שלים שהוגן דכרם קודם לבית וא"ת א"כ מפני מה הכריזו במלחמה מי האיש אשר בנה בית קודם מי האיש אשר נטע כרם והא כרם קודם לבית נ"ל דאיתא בתוספתא דחוזרין מערכי מלחמה דהיינו בנה בית ולא חנכו נטע כרם ולא חיללו וכו' מספקין מים ומזון לאחיהם וגם מתקנים הדרכים נמלא י"ל דאי הוה מכריז מי האיש אשר נטע כרם בתחלה קודם מי האיש אשר בנה בית נמלא זה האיש החוזר אחר הכרוז נטע כרם ולא ישמע ההכרזה דמי האיש אשר בנה בית יסבור דדוקא בבנה בית ונמלא בודאי קודם קנית הבית קבע לו מלאכה תחלה כדברי הרמב"ם הנ"ל ולכך מתקן הדרכי' ומספיק מים ומזון דהכר קבע לו מלאכה שמפרנסת בביתו אבל נטע כרם דעדיין לא קבע לו מלאכה בביתו יסבור דאין צריך לתקן הדרכים ולספק מים ומזון לכך הכריז תחלה מי האיש אשר בנה בית ואח"כ נטע כרם נמלא השתא בבנה בית א"כ בודאי כבר קבע לו מלאכה בביתו כי כן הוא הסדר כנ"ל ואפ"ה מתקן הדרכים ומספיק מים ומזון וכו' והתורה דיברה בדרך לא זו דבבנה בית א"כ בודאי קודם הבית קבע לו מלאכה תחלה מתקן הדרכים וכו' אלא אפי' זו דבנטע כרם דעדיין לא קבע לו מלאכה בביתו אעפ"כ מתקן הדרכים ומספיק מים ומזון ודו"ק היטב הפוך בה:

שם הלכה י"ג מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו התור' כדי שיעמוד בדיבורו ולא ישנהו וכתב מר"ן מלאתי כתוב נוסחא אחרת שכתוב בה אינו מחייב עצמו והיא יותר נכונ' ואיני מבין דבריו דנלענ"ד שסתמים יותר נכונה וכוונת רבינו היכא שנשא ונתן בדברים בלבד שמדין התור' אין המקח נקנה בדברים כמו שמבואר בפ"ק מה' מכירה קאמר שאין ת"ח ראוי ומחויב לקיים המקח שלא ישנה דבורו ואם כשארי כל אדם כתב רבינו בפ"ז מהלכות מכירה הנושא ונותן בדברים בלבד הרי זה ראוי לעמוד בדבורו וכו' אך כשארי כל אדם לא כתב בדרך חיוב ולת"ח כתב בדרך חיוב · כן נראה לענ"ד פשוט:

פרק ו' הלכה ו' הרואה חבירו שחטא או שהולך בדרך לא טובה מלוה להחזירו למוטב וכו' ראיתי בספר גינת ורדים בחלק א"ח כלל ג' סימן ע"ו שנשאל בעיר אחת שהיו סוגין היתר להביא מים על בהמות ישראל מבשבת לעיר וחכמים שבהם מיחו בהם ולא רצו לקבל התוכחה אם מחויבים עוד למחות בהם עד הכאה והשיב שם באריכות וקצת שמלות תוכחה אינו ברואה חבירו עובר על מלות עשה רק במל"ת ומדייק כן מלשון רבינו דהכא' ואני בעניותי איני רואה שום חילוק בזה דבין מלות עשה ובין מלות ל"ת איכא מלות הוכח תוכיח ואי איכא למידק מלשון רבינו הכי יש לדייק שכתב כפל לשון שרואה חבירו שחטא או שהולך בדרך לא טובה משמע הכי הרואה חבירו שחטא כמעשה שעבר על מלות לא תעשה או שהולך בדרך לא טובה היינו שאינו מקיים מלות עשה הגם שבספ"ת מפר' הולך בדרך לא טובה בענין אחר אבל גם מפירושו מוכח שגם ברואה חבירו שאינו מקיים מ"ע עכ"פ הוא דבר מגונה וחייב להוכיחו וגם מאיסורו הוא מוכרע דהא לשיטת הרב הנ"ל שכתב שבשביתת בהמה של ישראל אינה רק מלות עשה דלמען ינוח ולא מלות ל"ת דלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך דזה דוקא כשישראל מחמר אחר בהמתו אבל כשישראל אינו מחמר אחריה אינו רק מ"ע דלמען ינוח וכמ"ש לשיטתו' אינו חייב במלות הוכחה כמו שכופל ומשלש שם בדבריו הא משנה ערוכה היא בסוף פרק במה בהמה פרתו של ר"א ב"ע היתה יוצאת ברלועה שבין קרניה שלא ברלון חכמים ואמרינן בגמרא דלא שלו היתה הפרה אלא של שכנתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו ופי' רש"י בגמרא שם מ"ש רבינו כאן כל שאפשר למחות ולא מיחה הוא נתפס בעון זה משמע בהדיא דבשביתת בהמה היה מחויב למחות· הגם שיש לדחות לדברי הרב מה שהי' ר"א ב"ע מחויב לא מכח מלות הוכחה רק מכח ערבות שכל ישראל ערבים זה בזה וכמו שמחלק שם אבל אין דבריו מוכרחים ובודאי גם במ"ע שייך הוכחה ופשוט·

שם הלכה י' ויחוס על ממונם יותר מממון עלמו· ראיתי בספר החנוך פ' משפטים מלוה ס"ב שמאריך בפרש זה יעו"ש. ואני אומר אף שדבריו המה נכונים אליבא דדינא מ"מ דברי רבינו אינם מורים ע"ז אך כוונת רבינו לכה דאיתא בברכות בעובדא דלוטה דשמואל דאמר לו שמואל זוזי דיתמי היכא אמר לו באמתא דרחייא עילאי ותתאי דידן ומלעאי דיתמי וכו' הרי שהי' חס על ממון היתומי' יותר מממון שלו וזה פשוט:

הלכות תלמוד תורה

פרק א' הלכה א' אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם· וכתוב' משמע מדברי רבינו שהוא דאורייתא מדמייתי הפסוק ונראה שדייק מדכתיב לדבר בם משמע מיד שיודע לדבר חייב ללמדו אבל משמעות הגמ' דסוכה מ"ב משמע שהוא רק מטעם חינוך כמו חינוך מלות דתניא שם שאביו חייב לחנכו· אח"כ מלאתי בספרי פ' עקב לדבר בם מכאן אמרו כשהתינוק יודע לדבר אביו מלמדו תורה וכו'· שהוא מדרבנן מטעם חנוך וקרא אסמכתא בעלמא ולכך כתב מכאן אמרו וכו':

שם הלכה ב' · א"כ למה נלטוה על בנו ועל בן בנו וכו'· וכתב הלח"מ זה אינו שנוי בברייתא דספרי ואולי מלאו רבינו במקום אחר· ולענ"ד פשוט שזה הוא דברי רבינו עלמו ואין להקשות על דבריו דילמא אי לא כתב קרא לבניכם ובני בניכם הוי מוקמינן קרא ושננתם לבניך אבנים דוקא ולא אתלמידים והוי ממעטינן אפילו בני בנים והא דכתיב ולמדתם אותם את בניכם הוי מוקמינן למעוטי בנותיכם ולכך כתב קרא אחרינא לבניכם ובני בנים א"כ ע"כ קרא ושננתם לבניך קאי אתלמידים ואין לומר דממשמעות הקרא לבניך הוי ממעטינן בנות דבניך ולא בנותיך וא"כ קרא דולמדתם הוי מוקמינן לתלמידים ולכך מקשה שפיר א"כ קרא והודעתם למה לי אלא להקדים וכו' זה אינו דהא בברייתא איתא ולמדתם את בניכם אין לי אלא בניכם בני בנים מנין תלמוד לומר והודעתם וכו' א"כ למה נאמר בניכם ולא בנותיכם משמע דוקא מיתורא דקרא דרשינן מיעוטא דבנות ולא ממשמעותא א"כ הדר הקושיא על רבינו· ואפשר ליישב דכוונת רבינו כמו שכתב הלח"מ דבפסוק והודעתם לא היה לו לכתוב אלא בני בניך וכ"ש בניו אלא להקדים· ומ"ש עוד הלח"מ בד"ה וחייב לשכור מלמד לבנו וכו' ויש להסתפק אם זה שכתב רבינו וחייב לשכור הוא מדאורייתא או מדרבנן דאם הוא מדאורייתא קשה מאי מוקשה לרבינו א"כ למה נלטוה על בנו ועל בן בנו הא הוצרך להזכיר בנו ובן בנו להודיע שהוא חייב ללמדם בשכר וכו' אין כאן ריח קושיא דזהו באמת כוונת רבינו שמקשה א"כ למה נלטווה וכו' ומתרץ ב' תרולים חדא להקדים וכו' ועוד חייב להשכיר וכו' ובודאי שהוא דאורייתא כדכתב מהר"ם בהג"ה דמאי שנא האי מ"ע מכל מלות שבתורה שצריך לקנותם בדמים יקרים כמו שמלינו בר"ג שקנה אתרוג באלף זוז ועיין בהגהות ש"ע א"ח סי' תרנ"ו ומכ"ש במלות עשה דת"ת ששקול כנגד הכל ואף דבכל מלות עשה בודאי אינו רשאי למכור ס"ת כדי לקנות מלוה אחרת אף במלוה עוברת כגון שופר ולולב אבל ללמוד תורה ולהספקת תלמידים יוכל למכור ס"ת א"כ בודאי חייב מן התורה ללמדם בשכר וזהו כוונת רבינו דלכך נלטוה על בניו ובני בנים להורות דחייב לשכור מלמד לבנו וה"ה לבן בנו וכמו שכתב הכ"מ וכן הסכימו האחרונים בי"ד סימן רמ"ה ומשמעות הש"ך שם דגם לבן בן בנו חייב לשכור מלמד ומאן שלמד כן מדברי מר"ן הכ"מ שכתב והיה לבן בן בנו לענין להקדים ואין דבריו מוכרחים דאדרבא יש לדייק מדברי מר"ן מדהתחיל בתרתי להקדים ולשכור וסיים בחדא וכן בן בנו נראה לי משום דקודם לבן חבירו וכו' משמע דוקא לענין קדימה וגם דברי מר"ן אינם מוכרחים:

ומ"ש עוד מר"ן אבל הא מסתפקא לי אי בן בתו קודם לבן חבירו והב"ח הכריע שם דהוא קודם ולכאורה נראה לי דדוקא לענין קדימה מסופק רבינו אבל לענין חיוב אין זה חיוב ללמוד עם בן בתו ומכ"ש לשכור לו מלמד וראיה דאיתא בסוטה דף מ"ט רב אחא בר יעקב אישפל בר יעקב בר ברתי' ופרש"י גידלו בביתו כי גדל אמר לו אשקיין מיא אמר לו לאו בריך אנא וכו' ופרש"י בר ברתי' אנא ואין עלי לכבדך ככן ואי אמרת שחייב ללמוד עמו אם כן כיון שרב אחא גידלו בביתו בודאי למדו לקיים המלוה כדין וא"כ האיך אמר לו לאו בריך אנא הלא תלמיד מחויב לכבד ולשמש לרבו יותר מן האב אלא ודאי שאינו מחויב ללמוד עמו ולא למד עמו כנלענ"ד:

שם הלכה ד' ואם היה בנו נבון ומשכיל להבין מה שילמוד יותר ממנו בנו קודם· משמע בהדיא אם שניהם שוין הוא קודם וכן מפורש בהדיא בש"ע סימן רמ"ה ס"ב ול"ע דהא בגמרא משמע איפכא דהא מכח מעשה דרב אחא בר יעקב הוא דפסקינן כן· וגם מטעם דמתחלה שדר לבנו לבה"מ והוה בשהר בביתו אח"כ כי אתא חזייה דלא מחדדן שמעתיה אמר ליה אנא עדיפנא מינך תיב אנת בבית ואיזיל אנא משמע בהדיא דדוקא משום דעדיפנא מינך הוא דקאמר ליה תיב אנת ואיזול אנא אבל אם היו שניהם שוין היה מניח את בנו ילך כבראשונה ול"ע *):

שם הלכה ז' וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה כולה· הלה"ה הסכמת האחרונים דכוונת רבינו שגם נביאים וכתובים צריך ללמדו ולכך מדקדק תיבת כולה ולא כפירש רש"י שפירש הכא דקאמר רבא מקרא זו תורה ולא נביאים וכתובים וכתב הב"ח בסימן רמ"ה שכן הוא כוונת הרי"ף והרא"ש והטור שגם נביאים וכתובים צריך ללמדו ודייק מדנקט הברייתא אינו מלמדו משנה משמע דדוקא משנה אינו חייב ללמדו אבל מקרא כולה תנ"ך צריך ללמדו ולפירוש רש"י צריך לומר דהברייתא נקטה לרבותא אינו מלמדו משנה אע"פ שבמשנה הוא פירוש לתורה שבכתב לידע כל דיני המלות על בוריין ולכן כשעוסקין במקרא מדה ואינה מדה ובמשנה מדה כו' כדאיתא בסוף אלו מליאות אפ"ה אינו חייב ללמדו משנה ובגמ"ש נביאים וכתובים שאינו יולא מהם מלות כ"כ וכמו שכתב רש"י במגילה דף י"ח ומכ"ש שאין לריך ללמדו וע"ז סומכין העולם רובי דרובי שאין מניחים את בניהם ללמוד נביאים וכתובים שסומכין על פרש"י ולכך אף שמניחין אותם ללמוד גם משנה וגמ' בשכר מ"מ לפי' רש"י עדיף משנה וגמ' מנביאים וכתובים מטעם דכתיבנא ועיין בברכות פ"ק דף ה' ע"א מבואר בהדיא דמקרא היינו תורה ולא נביאים וכתובים:

שם מקום שנהגו ללמוד תורה שבכתב בשכ' מותר ללמוד בשכר· מסתימות לשון רבינו שלא כתב שכר פיסוק טעמים או שכר שימור משמע בהדיא דס"ל דאף בגדולים שאין שייך בהם שימור וגם אם אינו מלמדו הפיסוק טעמים רק מלמדו כפשוטה במקרא ופירושה יוכל ליטול שכר התורה שבכתב וכמבואר בירושלמי דחוקים ומשפטים אתם מלמדים בחנם ואי אתם מלמדים במקרא ותרגום בחנם ולכך הביא רבינו הפסוק ול"ע למה לא כתב כדמשמע בגמ' דילן דדוקא שכר שימור או פיסוק טעמים יוכל ליקח:

פרק ב' הלכה ד' ומי שאין לו אשה וכו' כתב מר"ן הכ"מ ונראה שרבינו פוסק כר"א וכן נראה עוד מדבריו פרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה וכו' ולענ"ד יותר נראין סוף דברי המגיד שם שגם רבינו פוסק כת"ק היכא שיש לו אשה בעיר אחרת יכול להיות מלמד ובהכי נהוג עלמא:

הלכה ו' מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק וכו' וכתב הלח"מ כד"המלמד התינוקות עוד שם בגמ' תרי מיגרא ולא הזכיר רבינו וכו' עד ויש תימא למה לא הזכירם רבינו ומאריך שם קצת ולענ"ד נראה דתרוייהו כתבן רבינו הכא מדכתב מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא היינו דגרים ספי עם התלמידים ומה שכתב בין בדקדוק היינו שלומד בדיוק עם התלמידים ובתרוייהו פוסק כרב דימי כמו שכתב גם הלח"מ דמוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר מכ"ש דמותבינן לכתחלה כהאי דגרס ספי כנלע"ד וכן יסד מר"ן בש"ע סימן רמ"ה סי"ח וי"ט בשניהם כרב דימי דלא כמה שכתב כאן בכוונת דברי רבינו ולענ"ד גם כוונת רבינו כן כדכתבתי:

פרק ג' הלכה ד' · היה לפניו עשיית מלוה ות"ת אם אפשר למלוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המלוה ויחזור לתלמודו· וכתב מר"ן הכ"מ שהוא מתלמוד ירושל' ולכאורה קשה למה לו להביא מהירושלמי הא גמרא ערוכה היא במועד קטן דף ט' ע"ב דאיתא התם רומיא דקראי כתיב בתורה יקרה היא מפנינים וכל חפליך לא ישוו בה הא חפלי שמים ישוו בה ופרש"י כלומר שאם יש לך לעסוק במלוה תבטל ת"ת ותעסוק במלוה וכתיב קרא אחרינא כל חפלים לא ישוו בה כלומר אפילו מלות אינם שוים לתורה ואין אתה רשאי להפסיק מתורה ולעסוק במלוה ומשנינן כאן במלוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים וכאן במלוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים וכתבו התוס' כאן במלוה שאי אפשר עשיית המלוה עדיף וכו' הרי הדין מפורש לפניך מרומיא דקראי ויש ליישב דאי מתלמודא דידן איכא לפרושי היכא דמלוה אי אפשר לעשותה ע"י אחרים היא שוה לתורה כמשמעות הקרא חפלי שמים ישוו בה הרי דשוים הן וא"כ יהיה הבחירה בידו לעשות מה שירלה או המלוה או ת"ת ולכך הביא מר"ן דברי הירושלמי דמפורש בו היכא שאי אפשר לעשות ע"י אחרים המעשה קודם ואל יקשה לך הא פרש"י לעיל והתוס' כתבו בהדיא במלוה שא"א עשיית המלוה עדיף גם לגמ' דילן זה אינו דכוונת התוס' הביאו ראיה לדבריהם מן הירושלמי כמבואר שם משמע בהדיא דבגמ' דילן לא מוכח זה לכך נתחכם מר"ן והביא מן הירושלמי ועיין בספר יפה מראה פ"ק דפאה בפסקא ותלמוד תורה כנגד כולם מ"ש בזה:

פרק ה' הלכה א' · וכן אם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו וכו' כבר האריכו בזה כל מפרשי דברי רבינו ומתנבאים כולם בסגנון אחד שדבריו סותרים זא"ז שבפרק י"ב מהלכות גזילה כתב דוקא אם אביו שקול כרבו או אביו קודם והגהות כתבו שט"ס יש כאן והעיקר כמו שכתב שם בהלכות גזילה וכן הסכים מר"ן בכ"מ ובבית יוסף סימן רמ"ב וכן נראה לכאורה מלשונו שט"ס יש כאן שהרי כתב קודם לזה ואם היה אביו ת"ח פודה את אביו תחלה א"כ היה לו לרבינו לכתוב בקילור וכן לענין אבידה משיב אבידתו תחלה אלא ודאי שלענין אבדה יש דין אחר וצריך להיות שקול כרבו א"כ מוכח מלשונו שט"ס יש כאן והלח"מ מיישב דברי רבינו בטוב טעם בלא טעות יעו"ש באריכות מתק דבריו וגם בתי"ט והספר"ת כתבו בזה· ואני בלקוטי בתר לקוטי אתוב מביות דעתי כשו"ם כשנדקדק לשון המשנה סוף כריתות דתנן וכן בתלמוד תורה אם זכה הבן לפני הרב קודם את אביו בכל מקום וכו' ולכאורה תמוה למה האריך התנא בלשונו היה לו לשנות בקילור הרב קודם לאב בכל מקום כמו ששנה בבבות שלפני זה וגם בדברי הרע"ב כתב שם ואם אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כרבו אביו קודם לרבו ולכאורה קשה למה לא כתב דבר זה במליאה סוף פ"ב דתנן שם ואם אביו חכם של אביו קודמת היה לו לכתוב אעפ"י שאינו שקול כרבו הגם שיש לדחות זה דכאן לא הוצרך לפרש דלשון המשנה ממילא משמע כן לגירסתו במשנה שאינו גורס שקול כנגד רבו א"כ ממילא משמע אפילו שאינו שקול אבל התם בכריתות דהולרך לבאר הדין אם אביו ת"ח שאינה שנוי' שם במשנה כתב אגב גררא אע"פ שאינו שקול· כך יש לדחוק כדברי הרב· אבל הוא דוחק:

ולכן נלענ"ד שאפשר ליישב לשון המשנה דכריתות בטוב טעם דבאמת מיירי שגם אביו היה לומד עמו רק שלא היה למודו מלוית אבל בנו שלא מן הכל זוכה אדם ללמוד כדאיתא במסכת ולכך מדייק התנא אם זכה הבן לפני הרב· אע"ג דגם אביו היה לומד עמו ומיעוט חכמתו היה מאביו ורוב חכמתו היה מרבו אפ"ה הרב קודם לאב מאחר שרוב חכמתו ממנו והוא רבו מובהק ולכך האריך התנא בלשונו כמהות לאשמעינן רבותא ז. ולזה הכריע הרב שם דאם אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כרבו מ"מ מאחר שלמד עם בנו מיעוט חכמתו האב קודם לרבו אבל במליאה מיירי שלא למד האב עם בנו כלל ולכך הניח הדבר בסתם ולא כתב כלום לפי שראה נוסחת הירושלמי במשנה שקול כנגד רבו ובנוסחתינו איתא סתם משמע אפילו אינו שקול ולכך לא הכריע שם כלום ואפשר ליישב גם דברי רבינו אע"פ שלא הזכיר שום רמז בדבריו לחילוק זה מ"מ מאחר שבסדר התחיל רבינו בהלכות אלו שאב מחויב ללמוד עם בנו ואם הוא ת"ח בודאי שבדין עשה שלמד עמו רק שלא הגלית בלימודו והלך לפני רבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו ולכך כתב רבינו ואם אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כרבו וכו' ואחר דיש לו ב' מעלות שהוא ת"ח וגם למד עם בנו מיעוט חכמתו לכך האב קודם משא"כ בפ' י"ב מהלכות גזילה מיירי סתם שאביו לא למד עמו כלל ולכך בעינן כתם שקול וע"פ דברינו אלה יש ליישב ג"כ מה שהקשה הלח"מ פט"ח מהלכות מתנות עניים ודו"ק ואין להאריך:

שם ה"ג· היה בינו ובין רבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה מותר להשיב· נרא' לענ"ד מדקדוק לשון רבינו שב ושאל לו אדם דבר הל' מות' להשיב ולא כתב ושאל לו אדם דבר מות' להורות כמ"ש לפני זה אסור לאדם להורות וכו' וגם אחר זה כתב הכל להורות וכאן כתב דבר הלכה מות' להשיב משמע בהדיא דלא שנא בין אם בא להורות למעשה או רק להלכה בכל מקום שאסור להורות אפילו אם אינם שואלין רק הלכה כדנגדי מי אסור לו להשיב ולכך מדייק כאן שהוא חוץ לי"ב מיל ושואלין לו דבר הלכה דייקא מותר להשיב דייקא משמע אבל תוך י"ב מיל ומכ"ש בפניו אפילו אם אינם שואלין רק הלכה ולא למעשה אסו' להשיב שלא כדעת ר"י והרא"ש בפרק סדר שכתבו דדוקא להורות למעשה אסו' אבל אם שואלין לו הלכה כדברי פי יוכל לומר דעתו והובא בהגהות כאן וכן בש"ע סימן רמ"ב סעיף ז' פסק כן בסתם· ולענ"ד נראה משום שרבינו חולק ע"ז ובשמת ר"י והרא"ש לא הביא ראיה לדבריהם ואי ילפי מזקן ממרא דאיתא במשנה חוזר לעירו ושונה ומלמד כדרך שלמד פטור· עד שיורה לעשות אי משם אין ראיה דהא איתא שם תלמיד שהורה לעשות פטור· הרי גבי תלמיד אף שמורה לעשות פטור שם וכאן הא חייב כשמורה לעשות אלא ודאי אין ללמוד משם דגזירת הכתוב הוא כן ול"ע:

הלכה ח' · ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו וכו' · כבר כתבו מפרשי דבריו שמר"ן הכ"מ לא דק כאן בדברי רבינו שמה שכתב סיפא ולא יזכור שמו בפניו ואפילו לקרות אחרים וכו' מיירי בשם שאינו פלאי ולכך דוקא בפניו הוא דאסור אבל שלא בפניו שרי אבל בשם פלאי ודאי אסור אפילו שלא בפניו ועיין עוד מ"ש בזה:

פרק ו' הל' ב' אין עומדין בפניו לא בבית המרחץ וכו'· כתב הלח"מ שדין זה אפילו ברבו מובהק ולענ"ד אינו כן דדוקא ברבו שאינו מובהק או באמר חכם או שיבה דנפקא לן מהאי קרא תקום והדרת יש אלו דינים אבל קימה מפני רבו מובהק לא נפקא מהאי קרא אלא שהוא בכלל מורא ודאי צריך לקום מפניו גם בבית המרחץ וכן באביו כן נראה לענ"ד פשוט ומה שכתבו הגהות אמר אביי לא שנו אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק צריך לקום מלא עיניו מלשון זה מדקדק הלח"מ דאין חיוב מן התורה לעמוד אלא א"כ הוא רבו מובהק איני מבין דבריו דודאי הכל הוא מ"ע דאורייתא וכן הוא לשון הטור והש"ע ריש סימן רמ"ד מלות עשה לעמוד מפני כל חכם וכו' וזה פשוט אף בכל חכם ושיבה וה"ה ברבו שאינו מובהק ילפינן מהאי קרא ולכך צריך קימה שיש בה הידור והיינו ד' אמות אבל ברבו מובהק ואביו הקימה מפניו הוא בכלל הכיבוד ומורא לכך צריך לקום מפניהם מלא עיניו וכן הדין שאין בעלי אומנות חייבים או רשאים לעמוד היינו דוקא מפני חכם או רבו שאינו מובהק אבל מפני רבו מובהק בודאי צריכין לעמוד ולכך לא הביא רבינו דינים אלו בפרק דלעיל דמיירי ברבו מובהק וכן בטור וש"ע כתבו דינים אלו בסימן רמ"ד ולא בסי' רמ"ב ודו"ק:

מצאתי רמז נכון בפסוק מפני שיבה תקום והדרת פני זקן סופי תיבות המה בגימ' תהלה לגוי' מפני

*) לא זכיתי להבין דיכול להיות דמתחלה רלה שהבן ילך כדי שיהיה כמוהו לכל הפחות ואזי בעלמו ילך · אם יהיו שניהם שוין ובשבא הבן, ראה דלא מחדדן שמעתי', ובעלמו יהיה טוב יותר · או שלך הוא · או דמתחלה חשב דבנו יהיה יותר טוב ואח"כ לבסוף ראה.

מי

מי שמשיד בתפלה לריך אתה נממוד וכמו כאן פעמים לריך לעמוד רק בתוך ד' אמות ופעמים כמלא עיניו כך הוא לענין תפלה כמבואר בש"ע א"ח סימן ק"ב וגם כ"ת מפני שיבה בגימטריא סבר היינו מפני כ"ת תקום גם והדרת הוא תיבת תורה וד' כנגד ד' אותיות (מכאן עד סוף עיין בלח"מ ופר"ח ושאר אחרונים ותרוה לצמאך) · סליק הלכות תלמוד תורה

הלכות עכו"ם

פרק ב' הל' ד' ישראל שעבד עכו"ם הרי הוא כא"י לכל דבריו וכו' ומומר לעכו"ם הרי הוא מומר לכל התורה ודחק הכ"מ בלשון רבינו שהוא כפל לשון ולענ"ד נראה פשוט דרבינו קיבלה להאריך בלשון הטהור דמתחילת לשון הרי הוא כא"י הוי משמע אפילו לקולא כגון אם קידש אשה לא הוי קידושין כמו א"י לכך הוכרח לכתוב הרי הוא מומר לכל התורה משמע לקולא הוא כא"י רק כמו מומר וקידושיו קידושין ואי הוי כתב לשון הגמרא לחוד מומר לעכו"ם הרי הוא מומר לכל התורה הוי אמינא דוקא כמועד בכך שלשה פעמים מומר הוא לכך כדאיתא בסור ובב"ש סי' ב' אבל אם עבר פעם אחד לא הוי מומר לכל התורה לכך התחיל ישראל שעבד עכו"ם פעם אחד הרי הוא כא"י וכו

שם בהשג"ה אבל אם נשא א"י ואין לו זרע כשר ודאי מותר לאכלו ממונו כידים לו ליטלו ולאכלו כ"ל וכו' כעל מ"ס ותה שהתיר הראב"ד ז"ל מפני שהוא כחייי מידו והא כמה דלא נפיק מיניה זרעא דמעלי אלא שקשה הא דקי"ל גוי יורש את אביו דבר תורה וכן נמי אמר דנפיק מזרעיה ומזרע זרעא דמעלי וכו' תחלת דבריו אינם מובנים לי כלל ות"ש אלא שקשה לי וכו נראה שהבין כוונת הראב"ד כיון שכתב ואין לו זרע כשר היינו מן הא"י כלומר שמחזיק בדת יהודים וע"ז מקשה כ' קושיות חדא דהא ק"ל א"י יורש את אביו ד"ת וא"כ אף אם אין לו זרע כשר ממנו מ"מ יורש את אביו ועוד דלאו נפיק מזרעיה או מזרע זרעא א"כ זרע כשר וא"כ אמאי מותר לאבד ממונו כך נראה כוונת כי"ע ואיני רואה שום קושיא דודאי בא"י שנשא א"י יש לבניו ייחס אחריו דבאמת הולכין אחר הזכר כדאיתא ביבמות וקידושין ולכך בנו יורש אותו דבר תורה מייך שפיר לאמר דלמא נפיק מיניה זרעא מעליא שיתגייר אבל בישראל מומר שנשא גויה ואין לו זרע כשר ביהודית כל מה שנולד מגויה הולך אחריה דלמותרא הוא כישראל כדכתיבנא וישראל הבא על שפחה ונכרית הולד הולך אחריה כן הוא כישראל מומר ואין להורע ייחס אחריו כלל לכך קאמר הראב"ד שפיר אם אין לו זרע כשר ביהודית ועכשיו נשא א"י שכל הזרע שהוליד הכל הולך אחריה ולכך אין לומר דנפיק מיניה זרעא מעליא כולענ"ד פשוט וכן משמע בב"ש ובהג"ה ח"מ סימן רס"ג

שם הל' ז' אין המגדף חייב עד שיפרש את השם המיוחד שהוא אדנ"י וכו' ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם הוי"ה ואני אומר שכל שניכם הוא נסקל כבר השיגו על רבינו בזה גם מר"ן הביא דברי הרמ"ה שכתב דשם אדנ"י אינו אלא כינוי וכו' והשיבו לו דמשמע לרבינו דכי קאמר בגמרא ש"מ שם בן ד' נמי שם הוא בשם אדנות קאמר והפר"ח מקשה דאדרבא מדברי הגמ' משמע כשם בן ד' אותיות דוקא בשם הוי"ה יעו"ש בדבריו ואני מוסיף על דבריו דכי היכי דבלישנא קמא דרחב"י דקאמר אינו חייב א"א ע"ש בן ד' אותיות לאפוקי כ' אותיות דלא מיירי ודאי בשם הוי"ה דהוי אי נא דגם כ' אותיות הוי שם לענין זה ואחר שבשם י"ה הוא משום שאינו נמחקים לכך אצטריך לאשמעינן דלענין ברכת השם דוקא שם בן ד' אותיות ולא כ' אותיות אבל אי מיירי בשם אדנ"י מאי איצטריך לאשמעינן לאפוקי שתי אותיות דלא פשיטא דא"ד תו אדנ"י אינו שם כלל א"כ תוכחת דבלישנא קמא הא דקאמר רב אחא בר יעקב שם בן ד' אותיות היינו שם הוי"ה א"כ ה"ה בלישנא בתרא דקאמר שם בן ד' אותיות היינו שם הוי"ה דוקא וכן פרש"י בהדיא בריש מסכת שבועות דף ל"ו אבל י"ת נלע"ד להביא ראיה לדברי רבינו דגמרא אדנ"י חייב מאחר שהוא שם הקריאה של שם הוי"ה הוי דינו מחש לכל דבר ורא' שלי מהא דאי' בגמ' סנהדרי' כ"ו איתא פרושי שמיה הוא וכו' ואי בעית אימא איר קרא ויקב ויקלל לתיהרת דנוקב קללה הוא ולאיתא עד דעביד תרוויהו לא סלקא דעתך דכתיב הוציא את המקלל וכו' ואי אמרת שאינו חייב אלא בשם הוי"ה א"כ האיך משכחת לה קללה בלא נקיבת שם דהא לריך לפרש השם המתברך כמו שאי' במשנה ד' נ"ה וכן הוא לשון רבינו וא"כ האיך קאמר קרא דמתחייב על קללה בלא נקיבה ומה שפרש"י שם פרושי שמיה הוא כאותיותיו ופירושו לא משמע לרבינו דפריבה מאן דכר אלא ודאי כאותיותיו לחוד וא"כ האיך משכחת ברכת השם בלא פרושי שמיה אלא ודאי מיירי שהיה מפרש שם הקריאה וכירך אותו כנלפ"ד ליישב דברי רבינו

ומ"ש עוד שם ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים הקשו עליו גם בזה כת"ש מר"ן והלח"מ ושאר האחרונים והתי"ע שם במשנה מיישב דברי רבינו וכוונתו מדנקט התנא יוסי שהוא בגימטריא אלקים ולא נקט איזה תיבה ושם אחר של ד' אותיות אלא ודאי להורות דשם המתברך אינו לריך להיות בן ד' אותיות דוקא אלא כאחד מן השמות שאינם נמחקים כמו אלקים והא דנקט גם בשם המתברך תיבת יוסי ולא איזה שם אחר של ד' אותיות דהא שם המתברך ודאי בעינן שם של ד' אותיות היינו משום דנקט שם הראשון יוסי להורות על הגימטריא נקט נמי שם השני יוסי להורות של ד' אותיות

גם מה שהקשה הר"ן בד"ה בכל יום ויום על רבינו למה לא כתב כדברי הירושלמי כבר יישב שם התוי"ע וגם הפר"ח שבגמ' דילן לא משמע הכי כדברי הירושלמי ופוסק כגמ' דילן

פ"ג הל' ג' או שזרק למרקולים חייב וכו' וכתב הלח"מ שם דף ס"א אמרו אם אינו ע"ז לבדרכה וכו' ונדפס בגה במיימונית חדשים ירחה שבא לפרש דלא דוקא שזרק לדרך עבודה אלא אפי' להכעיס כמו שתירלו בגמ' ולא דק כלל מי שכתב הג"ה זו דודאי כוונת הלח"מ היא כפשוטה דרבינו כתב שגלאיר זובח לאלקים יחרם ומזה הפסוק לא ילפינן הלא בזובח ליתוכדים שלא כדרכה אבל בזורק ליתוכזים לא שמענו מזה לכך הביא הלח"מ מה שאמרו שם בדף ס"א וכן כתבו התוס' שם בהדיא בד"ה מייתי א"ל בזורק להכעיס דמשנה הגמ' היינו כאותו הוי אמינא אי הוי אמרינן דכשתחויה על הכלל כולה יצא א"כ מקשה הגמ' שפיר ומוכרח הגמ' לתרץ בזובח להכעיס אבל לפי האמת דזביחה על הכלל כולה יצא ולא משתחויה איצטריך קרא בזובח ליתוכזים שהוא חייב ודוקא במתכוין לעבדה אבל לא בזובח להכעיס וזה ברור ודו"ק שם

שם כדברי מר"ן בכסף אותה הלכה נ"ל דחולק הייו ויכה וכן הסכים עמו הפר"ח ולפענ"ד אפשר לומר מאחר שלא מלינו בשום מקום חליקה אלא ע"א פטור היולק כיון כתקבל ויוליך הפ"ס שבהן עבודות פנים וכמו שפירש"י שם בדף ס' ע"ב כמו שהביא הפר"ח א"כ ה"ה מולק וזה דכ' מר"ן מולק הוא בכלל זוכה שתוספי חוץ וזבית שחייב על השחיטה בחוץ ולא על המליקה וה"ה לענין ע"א כ לע"ד

שם הל' ד' כבר האריכו מר"ן הכ"מ והלח"מ ליישב דברי רבינו והפר"ח כתב עליהן שדבריהם דחוקים מאוד וכתב ליישב דברי רבינו וסיים ובהכי אסתלוקי כולהו קושיי דקיימא ולא לריכין לדחוקי דכתראי וס"י ואני כעניי שואת דמר לא ידענא דהא קושיא דקמאי שהוא נגד הסברא דמי גרעא שחיטה חגב או כתיתה מחוסרת אבר מספיחת לוחה או שבירת מקל א"כ מאי מיישב יכתוב דאתי ר' יוחנן ויחידם הדין דבשוחט בהמה מחוסרת אבר שפטור מכח הכתוב זובח לאלקים יחרם וכו' אמרינן לגזירת הכתוב הוא דזביחה מתם דוקא כעין פנים אבל כמה שהוא כעין זביחה וזריקה מחייב יעו"ש בדבריו ואכ קושיא קמאי וכתראי מנא ליה לרבינו לותר דגזירת הכתוב הוא דוקא בזביחה מתם אבל כעין זביחה וזריקה לא הא דבר זה נגד הסברא לומר דשחיטה מתם יהיה גרע משבירת מקל וספיחת לוחה וא"כ מוטב לומר דהכתוב בא להורות אפי' בזביחה מתם בעינן כעין פנים ותכ"ש בעינן זביחה וזריקה וא"כ יבאר הקושיא על רבינו מי לו דגזירת הכתוב הוא ואי משום דלא קאמרה הגמ' לימא כתנאי על דברי ר' יוחנן זהו עיקר הוכחת הפר"ח וזהו אינו הוכחה דכיון דדברי ר' יוחנן אתיא כחכמים דפטרי אים קושיא אם ר' יהודה לא איר כן דהלכה כחכמים אבל לעיל קאמרה הגמ' לימא כתנאי דדברי רב לא אתיא כחכמים אלא כר' יהודה סוף הדברים שיבוב הפר"ח בדברי רבינו אינו עולה יותר מדברי מר"ן הכ"מ ודו"ק

שם הלכה ה' ומביא קרבן על שגגתו כתב מר"ן אע"פ שהוא דבר פשוט כתב כן וכו' והוא דחוק ופשוט דרבינו הולרך לכתוב כן להורות דוקא לענין קרבן הוא דחייב אבל מיתה אינו חייב דהא מוטעה הוא וכמו שכתב מר"ן כאן ולעיל בפ"ה מהלכות יסודי התורה דין ד' וכן מלאתי בפר"ח והוא נכון גם י"ל דמאחר דגם מכרת מיעטו הכתוב כמו שכ' רבינו לעיל וכל היכא דליכא כחויד כרת אין בשגגתו חטאת לכך הולרך לכתוב כאן דיש חטאת בשגגתו ·

שם הלכה ו' הביא מר"ן השגת הרמ"ך ותשובת הריב"ש שכבר הסכימו האחרונים בפירוש מאהבה ומיראה דלא כפי' רבינו אלא מאהבת אדם ויראת האדם כהראב"ד וכן הוא מתשמעות הגמ' וכן הסכים הפר"ח ומה שכתב הריב"ש עוד אפשר לדחוק לדעת הרמב"ם דיותר יש לפטור כיכר מאהבה ויראה בלא קבלת אלהות משום דדמי לאונס וכו' איני מבין תיבת מיראה אבל מאהבה מאי אונס איכא אי משום דיצר הרע אונסו א"כ גם בפעור ומרקולים היכא דמכוין לבזוי או לתיאבון יצר טוב אונסו שהוא סבר דעביד מ"מ ותירוץ הראשון הוא נכון ומ"ש שם אע"פ אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפי' כלומר והוי לאו שבכללות וה"ה דהוי מצי לאיתר משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליהן הדברים שבכללו כאותו לאו אף שאין בהם מיתת ב"ד אלא שרבינו לשון הגמרא נקט כדרכו וכבר תמהו התוס' שם בזה על הגמרא ועיין לקמן בפ"ה מ"ש בזה

עוד שם ועשהו לפנים חייב מה שהקשה בלח"מ אינו כלום דכאן פי' חייב הוא מיתות ב"ד וכרת · [מצא"כ בלשונם הוא רק לענין קרבן עיין בכ"מ הלכה כ'] וזה פשוט ;

שם הלכה ז' מה שהקשה הכ"מ למה לא כתב רבינו דין מעיין ולכאורה תירוץ הפר"ח הוא ברור וסוגתי לדעתו הרמה אבל כד מעיינת עדיין יבאר הקושי' דהא בגרייתא קשה למה כתב דין זה דמעיין כיון שהוא כש"כ מדין דפרלופות אלא ודאי דאתי לאורויי אע"ג דאיכא סכנה דאי לא אתי מאית כדאיתא שם בגריכותא ודין דפרלופות לא כשמע זה דה"א דוקא היכא דליכא סכנה ופרלופות אילטריך אע"ג דליכא בהשתחויה רק נראה כמנשק דקיל מהשתחויה וא"כ רבינו שלא ביאר כפירוש אע"ג דאיכא סכנה לא יפחה יבאר הקושיא עליו [ול"ל כהכ"מ דלא הוי כוונתתו וכנ"ל גם בגריכותא] :

שם הלכה ט' העושה עכו"ם לעצמו אע"פ שלא עשאה בידו ולא עבדה לוקה כבר תמה על רבינו בלח"ה בס התינוקו פ' יתרו מלוה כ"ע וגם בלח"מ אמאי לוקה הא לאו שאין בו מעשה הוא ומה שתירץ בלח"מ כיון דאחר עשה מעשה בשליחותו הוי כאלו עשאה הוא ותמוה דהא קיי"ל אין שליח לדבר עבירה והמשלח פטור כדיני אדם כדאיתא בקידושין ובמליעא וא"ל דדעת רבינו משום דרחמנא קריה מעשה זה אינו דהא עדים זוממין ג"כ הכתוב קריה מעשה ורפ"ה הוי לאו שאין בו מעשה כיון שאיתא בכמה דוכתי בש"ס ועיין בתוספ' מסכת שבועות דף כ"א בד"ה חוץ מנשבע ומימר ולכאורה רליתי ליישב דעת רבינו דהיכא שאין השליח בר חיובא או המשלח חייב כדאי' במליעא דף י"ב וכאן מיירי מסתמא שבכר עשאה דישראל עובר בלאו דלא יע לאחרים והיכא שהשליח לאו בר חיובא המשלח חייב וזהו תאשר כוונת הלח"מ אכן לפמ"ש התו' בס דהיכא שהשליח אינו בר שליחות כגון חרש שוטה וקטן או המשלח פטור א"כ עכו"ם נמי אינו בר שליחות לישראל הישלח פטור ויבאר הקושיא על רבינו ול"ע וכן מוכח מהתוס' שכתבו בד"ה שאני כ"ג דאחרים עשו לו הקשה הכר"ח דלכאורה יתשמע דר"ג נוה לנכרי לעשות והא אמירה לנכרי שבות וכו' ולא מקשה מטעם שליחות אלא ודאי אין שליחות לנכרי אפי' לתומרא אלא מדרבנן ועיין במליעא בפרק איזהו נשך דף ע"א ע"ב.

שם הל' י' כתב הפר"ח דע שהתוס' פרק ג' דעכו"ם דקדקו מן הסוגיא דפריך והא ר"ג יחיד הוי ולא מבכי דהכיא דר"ג לא היה בולטת ש"מ דבחותה ולבנה לא שייך לאפלוגי בין שוקעין לבולטין וזה סתירה לדעת הראב"ד ולי לא קשה מידי עד וכהכי נדחה ראיות התוס' יעו"ש ולא דק בזה דהא לשיטת הראב"ד בשביעית ישראל מ"ן חילוק בין בולט לשוקע בכל גוונא אסור רק כשאחרים עשו לו או חילוק בין שוקע ובין בולט לענין הגדה וא"כ מקשים התוס' שפיר אלא ודאי מוכחין אגו לומר דעת התוס' כחדא כהראב"ד דבשביה אין חילוק בין בולט לשוקע אלא כשאחרים עשו לו וכהדא ס"ל כהרמב"ם דבחמה ולבנה אין חילוק בין בולט לשוקע רק דהרמב"ם מיירי לענין עשיית ישראל ולשיטתייהו מיירי לענין הנאה ומשום הגדה ודו"ק בזה ומה שהקשה הר"מ ך בסוף הפרק על רבינו שלא כתב הא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי אסור אין זה קושיא דהוא בכלל מ"ש כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום דהא אביי מפרש כך הברייתא ועוד יש לומר דרבינו לא סבירא ליה משום דיש עוד לורות עם לורות אדם יהיה גרוע מלורת אדם לבדו ולכך לא הולרך לכותבו

פרק ד' הל' א' מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין וכו' אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה וכו' וכתב הפר"ח והוא שעבדו עכו"ס כתב הכ"מ דפשיטא דבלאו הכי אינן נהרגים וליתא דהא גבי מסית פסק הכי לקמן פ"ה דין ה' שאף שלא עבד נסקל והכי נמי נימא כן כיון שנתדלו לעבוד אף שלא עבדו נהרגין אלא ודאי מסמע שפסק הרב כרב יוסף דמפליג בין יחיד לרבים והאריך קצת להקשות ולפרק ודבריו דחוקים לכל רואה וגם התוי"ט כתב שם במשנה דרבינו פוסק כרב יוסף והניחו בצ"ע ולענ"ד לא דקו בדברי רבינו שבודאי פוסק כרבינא דהוא בתרא דקאמר לא זו אף זו קתני כלומר דאין חילוק בין יחיד הניסת לרבים הניסתים כולם חייבים כשנתרלו לדברי המסית או המדיח וסבירא ליה לרבינו כיון שהאומר אלך אעבוד או נלך ונעבוד היינו שקבלו כאלוה וכן כתב רש"י ותוספות בהדיא דף ס"א ע"ב רש"י בד"ה כאומר כתב דכיון דאמר אעבוד מסתמא קבלה עליה כאלוה והתוספות בד"ה האומר אעבוד מסיימי אלא היינו טעמא דקבלו עליו כאלוה הרי לך בהדיא כיון שאומר אלך ואעבוד הרי מקבלו כאלוה נמצא דברי רבינו ברורים שפוסק כרבינא בין ביחיד הניסת מפי עלמו ובין ביחיד הניסת מפי אחר ובין ברבים הניסתים מפי אחרים כולם חייבים כשאמרו אלך אעבוד או נלך ונעבוד והיינו מקבלו כאלוה לכן לעיל פ"ג דין ד' ביחיד הניסת מפי עלמו כתב המקבל אותו לאלוה והיינו כאומר אלך אעבוד וכן כאן כתב או שקבלום עליהם כאלוה והיינו כאומרים נלך ונעבוד

ואין להקשות לפרש"י והתוספות דהא אלך ואעבוד היינו מקבלו לאלוה א"כ למה הקשה רבה מתניתין דהכא אמתניתין דלקמן היה לו להקשות מתניתין דהכא מריישא לסיפא תנן הפונד פ"א פונד אין אומר לו וכסיפא קתני המקבלו עליו לאלוה היינו אומר אעבוד יש ליישב דבתוספתא דהכא הייתי יוכל לפרש כפירושא של רש"י המקבלו לאלוה כגון האומר לו אלי אתה ולכך חייב שעובדה מיד כאמירה אבל כאומר אעבוד וכו' באמת והוא תייב רק מכח משנה דלקמן האומר אעבוד אלך אעבוד חייב מפרש רש"י הכא פירוש ב' דהמקבלו לאלוה מיירי שלא כפניו והאומר לו אלי אתה כפניו ועו"ם כפירש"י ולכך מקשה דמהמשנה דלקמן דמפרש בה האומר אעבוד וכו' ע"ס מכיח בהדיא כפרש"י ותו שהאומר אעבוד או אלך אעבוד חייב משום דמקבלו לאלוה נמצא דברי רבינו עולה כהוגן כרבינא דהוא בתרא וזה פשוט לענ"ד והמעיין ימצא ויבתר אמנם לענין המסית ותדיחים הוא דמחלק רבינו בין יחיד לרבים דבמסית את היחיד או יש דיש היסיתי' חייב אף שלא שמעו לו דהתוכח מיתנה אחר לבנים הן עדיו ומביאין אותו לב"ד כדכתב מר"ן ריש פ"ה אבל במדיחי רבים כתב כאן הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה וכן לקמן פ"ה הלכה ב' כתב ביניא בהדיא ולא הודחה אחריו רוב העיר נסקל אלמא במדיחי עיר אינם חייבים עד שישמעו להם ויעבדו ע"א או שקיבלו דבריהם ואתרו נעבוד הרי קבלו עליהם כאלוה וכן לענין הכתיבה מחלק רבינו בפירוש המשנה בין מסית את היחיד דיכתמין להם כמבואר בירובנה ובמדיחי הרבים כתב שאין מכמינין עליהם וכן משמע כאן שלא כתב דין דהכמנה אלא בפ"ה גבי מסית ולא בפ"ד גבי מדיחי עיר וזו ק בזה ובזה מסתפקא לי אם מדיחי עיר לריכין התראה או לאו שלא נתבאר זה בדבריו ועיין עוד לקמן ריש פרק ה'

שם הל' ד' אין את יושבי מקלט נעשית עיר הנדחת שנאמר באחד שעריך הראב"ד תמה עליו וכתב לא ידעתי מנין לו זה ומר"ן מיישב דבריו מבמע לו שמסברא אומר רבינו כן והפר"ח מביא במוכים לדבריו יעו"ש ואני מלאתי בילקוט פ' משפטים שהביא דבר זה בשם ספרי תהיינה לכם שאין נעשין עיר הנדחת נראה דתיבת תהיינה מבמע לספרי שיהא להן הוי וקיום ותשמע דוקא בשש ערי מקלט דקרא מיירי בהו ואם רבינו מכח הביא דספרי כתב כן ותמה על שהביא קרא אחרינא.

(מכאן עד סוף הפרק כבר הארך בפר"ח כטוב טעם ואף הכותב שכמה דברים כוונתי לדעתו ואין מהצורך לכתוב כאן מה שכבר בא בכתובים בספרו אך מה שמוסיף על דבריו בס"ד)

שם הלכה יא כתב הפר"ח ומ"מ מההכרח דאליה של עיר הנדחת לא אסורי אלא בשחיטה אבל בנבלה שריא דבלא שחיטה אסבר למכלגה כמו עיסה ובודאי יש טעות סופר בדבריו וצריך להיות דאלי' שאינו של עיר הנדחת וכו' והמיואי עניו דהשתמיט מינ' גמרא דגלהי מפילין שהביא הוא שם בעלמו דאיתא התם נהמה והגיות אלקינו בתוספות רב אמר בהמה אסורה והגיות מותרת ופסקה רבינו לקמן בהלכות י"ט סוף פרק ה' משום דמחוברות יש בכירה וכו' ואין אתה יכול לומר כן בבהמה שכל היברים יונקים זה מזה בחייה ונמלא כל אבר ואבר מעורב מידע והלך חבירו א"כ גם כאן אי אהלי' שאינה של עיר הנדחת יונקת ייחלק של עיר הנדחה וכן אסורה כה.זה וכן הוא מבמשות דברי רבינו והא דנקט סתם אסורה ולא נקט אסורה בהנאה משום שיאת דעיבה יותרת בהליכה וה פשוט והא דמקשה שם גבי עיסה אמאי הוא מותרה הא בהאורייתא אין בגירה היא קושיא אלימתא .

(כאן נקרע הדף) .

שם הלכה יג ההקדשות שבתוכו קדשי המזבח ימותו ובת רבעים תועבה קדשי בדק הבית יפדו ואחר כך נשרפין הותן וכו' כבר תמהו רבים על רבינו דסתם הסוגיא משמע כהראב"ד דקדשי בדק הבית יפדו והמה משתרין דלא חל עלייהו איסור דבלית ולא של' שמים והפר"ח מאריך קלת והעולה מדבריו דרבינו מפרש הא דבללה ולא בלל שמים דמעטינהו קרא היינו מדין שריפה שאין נשרפין בכלל שלל העיר כמו קדשי שמים רק קדשי בדק הבית אחר הבדיה נשרפין יש"ש בדבריו ולכאורה דבריו המוקים במה שכתב דאי בקדשי מזבח כיון דאיה גבו דרתי דהיים שהם נכסי שמים וגם קדושתם קדושת הגוף דילין נגמרי הא בהדיא איתא קדשי מזבח ימותו והיאך כתב הוא דניטלין גמרי ולריך לומר כיוון דברו אי לא הוי משום זבת רבעים תועבה הוי נטלין ומה שדחק לרבינו לפרש כן הא בשללה ולא שלל שמים דלא מעטינהו קרא אלא מדין שריפה מכלל שלל העיר משום בזיון אבל מאבדין אותו בעין אחר דהיינו קדשי מזבח ימותו וכפירש"י בתכניכן אותו לכיפה ותרומה ירקבו ומעשר שני וכו' יגנזו ולא קרא מפרש כפשוטה דכלל שמים תמעטו דלא חל שלל אסור עליהם וכמשמעות הסוגיא נלע"ד דרבינו אזיל לטעמי' של לעיל שגם הטף והאלמנים של העובדים גם המה ימותו לפי חרב ובודאי שלא כ' זה מסברא דנפשיה אלא כראיה ברורה וא"כ היאך אפשר לומר שהתורה יהא על שלל שמים נביאות והמטלטלים מאחר שכמה שלל שמים ולא החום על נפש אדם הטף והאלמים שלא חטאו הרי אין לך שלל שמים גדולה מזה אלא ודאי מה שמיעטה התורה שלל שמים היינו שלא ישרפו עם בני העיר משום בזיון אבל בעין אחר יאבדו מן העולם וזהו ק"ו בן בנו של ק"ו מטף ונשים כנלע"ד בשום גדעת כ ט שם בסוף הל"ו הלכה כתב הפר"ח ומ"ש וטעמו דלכן של מדינה אחרת סרש"י כלומר שלא הודת עימהן ברוש לפירושו דלאו דיקא דלכן של עיר אחרת א"א אף לכן נר ק שבחוט וטעמא דמלתא וכו' אף אם אחר גמר דין קודם שריפה שלל העיר זוכה בנכסים ואינו בכלל שלל העיר וניטלין ותמיהני דהא לעיל בהלכה י' הכריע בין פרש"י וביאור הרמב"ם בנקבנין לתוכה והכריע שם כפרש"י מכח הא דקתני בבי נדיקים שבתוכה

כתב שלא להשחית הזקן וכו' שס הרא"ש לתקיף ולא לגייק להשחית ולא לנפות כוונתו דמשיג על רבינו שכתב שלא להקיף וכן שלא להשחית דמשמע דוקא לתקיף יש לאו ולא לגייק וכן להשחית ולא בתר ונלאית גם לגייק ולנפות יש לאו ת"ש שאין לוקין אם אינו מסייע מ"מ שוברין בלאו א"כ כך היה לו לכתוב שלא להקיף לאחרים וכן שלא להיות ניקף וכן כנכפת וכו"ק

שם ה"י ש"ב והוא שהתרה בו על כל אחת ואחת נלע"ד פשוט דסבירא ורבינו היכא שעשה ה' פריעות בכת אחת כה' אלבעותיו חייב חמשה אף בהתראה אחת וכיון שכולל רבינו בדיני קרחה ש"כ ע"ו והא דלא כתב כן רבינו כאן היינו משום דבעינן איתא כן גבי קרחה ודרכו של רבינו לכתוב לשון המשנה ויחד דינא הוא לקרחה ובריטה ועיין בתוספות שם כד ה לא ליכלא וכן כתב כהדיא הרע"ב בכ יוב התשובה שם וכן יש לדקדק מלשון המשנה דלשם נקט התנא חמשה פריעות דיוקא ולא נקט ג' או ד' אלא להורות כיוה שלקות ביכול להתחייב בהתראה אחת בכת אחת והיינו חמשה שר עות כה' אלבעותיו זה פשוט

שם הלכה י"ג גדידה ושריטה אחת היא כתב תר"ן אי נמי דלא תתגודדו משמע לרבי ו דלא קאי על מת א"א לאוקימה קאי והיינו לגבו כ ינו וכיון לה מיבעיה תורתו בא דק בזה דלא לא תתגודדו לא קאי על מת א כ יקשה מנא ליה לרבינו כבורע שריטה אחת על ה מתים שחייב חיבה ואי מייתם לא יב על כל יפה וכו' הא א"ו צריך למימר כבורע על מתו ב כל ועל סברתו שטעם בהול השריטה כן ב ימיקשה שם הגודה אלא ודאי דלא תתגודדו קאי על מת ושריטה וגדידה אחת היא וכת ב בתם ליתם כד ובני הגוידה שם וזה כמוש אבל להלכה כך, מה שכתב התוי ע שם כפירוש המשנה כד ה שרט וכ ורבינו מי כב לחי ב על כל נפש ונפש נראה לי שדלא כרב לאת כדכתב גבי קרחה וכתב ל פש וכו ולא דק בזה דמיהודה דלכנס נכקין כן בשריטה וגדידה אחת היא וגבי גדידה כבר כתב נייתא כל שבל'מתי' אתלה עם על כל נפש נפש

שם ה"ו ס' הקורא מלכו או הבורע על כיתו בידו וכו פטור ורוי ו לוקה תלה תית ליבר או הבורע לפכו"ם מיתורה דליבנת היא ואינו לוקה וכו כבר כתב זה הרמב"ם וכ כבעל ית הו לכו ס דלוקה א כ הוא גיה למיכתב כאן בקורא פטור משמע כבר א מכתוביות כת פטור וא ו לוקה מיהו הוא דליכא כאן אבל איסורא א לא וכמשמעות הסוגיות שם ו פב ה ו ה כ להא על ה ת כ לבר כיה שם תוכא היא דליכא כהאיסורא ליכא ולגולבריכה ו' גבי הכותבת כ ת הרלט כתב ומיהו לקט הפילות כשספרים אף על פי בלשון המשנה ליתא וא ו חייב דמשמע הוכא היא ה"ז כת כיסכרי ס תבל א פורת תוכל ורבינו כתב ומיתר ומיהו זה כתב תר"ן הכ"ת גם בפילות היא, שכתב רב נו לם גלה וק ו כיסכריים כפטור היא דק ומותר מיכעי ליה וכן בדין זה כתב כנית יוסף סי' ק פ על לשון הטור שכתב היברע על יש להר פטור דלאו דוקא דאיסור נמי ליכא כולא וכן פוסק כב ע לענין פילות היכן דכיסכרי ס מיתר וכן ידין זה כתב מורי מהר"ם א כתג"ה ועל לגב אחר ברי סוף הדברים בדרכו של רבינו בזה והגאונים ז"ל בכתיה מייני

סליק הלכות עכו"ם:

הלכות תשובה

פרק א' ה"א א' וכן המזיק חבירו וכו' אינו מתכפר עד שיתנה וכו' ביאור חבל רואת הרים ויתב יולץ וכן הגוזל מבנה בככ"ק ג"כ אע"פ בנותן ע אינו ימחל לו עד שיבקש ממנו מר לו וג ירלר יתכוד הודתו דאין עיין זה לזה בזה הדין בצריך לייס הבירו ולבקש ממנו מחילה כתב רבינו לקמן פ"ב הלכה ט' ת יכאן כתב שצריך להודות על העבירה בעבר ו ליך זה מכל תגילת תלמיד ומיאירי ב כבהרי ואל היות בילקוט ב' יכא ותה שהקשה בלח"מ לאה לי קרא יתהודה עליה גבי תגלות ותשמיר היפוך לו מוכבת א יו קנאת שלי דהוי משייא חזקא כשבירוה שבין אדם לחבירו הוא דלריך להתיירית ולהרסמם רבינו כ"דקון, כ"ב וקרא מוין ררי מיל תגלות התורס הייט שחטא לאדם ובכי הרים שם בכסכרי וינעב הגוה יש ימ יוא הסביבה מדבר בגוזל הגר אבל בעבירו' שבין אדם למקום הוי אינו אין צריך להתרות ולמרם תגלי כיון בגלוי ויודע לו המקום ברוך בב אבכ רה ובתי במקשה בוזא בלאיה בכמה הוכחי לכן אצטרך קרא בי רבאות ותבויות יצריך יתהורה והטעם הוא כי ו כייתן ברוך ל"ו כשו

שם הל' ב אבל אם לא עשה תשובה אין, הבעיר מכפר אלא על קלות והקשה תר"ן, על רבינו דהא בי מרת תנמע דלרכן גם על קלות הכי ט עשה אין הבעיר מכפר בלא תשובה דהת נגורה יקשה תי עשה ה"ר תי היא בבה תשובה וכת רבנים תושבה ובין, בלח"מ מר בחירן כוה ולכצייר יאה הרת הבר ב"ב דושל אקות יותר תבעיר בלא תשובה הייו בלא יודע יוקא וקאי תמלי דבאין ויי לבל כריו ע באיה ת ו מכפר בלא תשובה יוכר כבנים תשובה וזה שהבית רבינו בזה לחלוק בלא יודע בין קלות לחמורות דלה רייה יהן קוה ה ואם על החמורות מכפר השעיר על הקלות לכ"ב וחלי לאה ליך לייהי על הקלות וגבא יודע לא אה ולייר י ילגם יכפר לו יודע מכ"ב בלא יודע וכב"א תקנ' הגילה ביותה הנתח על לית תכברי, אבנה נבי תנלא ודי דית א אתי יותודי דיב תולק בלא יודע בין קלות לחמורות בלא עשה תשובה כ"ב עם, יכבכה ה' ישה ויה בלח"מ את דברי רבינו ע"ש

פרק ב' ה"ג וצריך לכבב אה התחלה כתב תר"ן יו' בלאו לדברי רבינו מתלילות יתפ על עבירות שבתורה עליהן יוה"כ בעבר אם יכול להתודות עליהם ביוה"כ אחר וכו' וכן כתב תר"ן ולו אחיו וכו וכתב עליו בלח"מ יש לריפה כליה וימייר בעבירות שבין אדם לחבירו וכו ויא דק זה הלבות דרי בני שא' דברי רבינו ונראלוי ג' כבניאל דביב כסוך ולבה ה וכל אהו מ מייר יעירי בעבירות עב אדם לייקס

שם הה' ה' רוויי בנהגו בו כל ישראל אבל אינו מתחט וכו' וכו' ערוה"ק מוהר שיי ומוהר ות יה י ג' רביע ליה לא כתב שרוהוי צריך לחזות ובעייד כמי בתובה מרת דייד בגולל יקם אחר ה ויים ובלח"מ כתב ראה דייעו דוקא חוטא לכי הלא תכוה ,חוש כבעו ובזו שכתב תב ו לתמלי בר ב כיה ולפע"ד לא דק בזה דכתן מיירי שאינו חוגים כנכבו בוה חטאויון בעשה דחי בודע ב אבל בוה עבירה הת כבר בזק שלריך לכבם תר ,ה אלא מיירי שאינו יודע בנפשו שום חטא ואז"ה לריך לומר אבל חטאנו ותירושה תה הכ ב כשוגג כי אדם אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דייקא לכן לריך לומר חטאנו לכדו כ הוא תבריגות הבירת ההא דתר שהואל שלא היה אומר רק אבל א חנו חטאנו וכן מכ ו בויו של רב הייו ה ות ב ה"כ במסכת ברכות דף י"ז בלא הוכיר אלא חטא בלבד ומיירי בכה"ג שכתבתי שלא היו יורגישין ב שבם בום חטא ועון בנפשו ולעיל כפ"א מיירי ביודע בנפשו בעבר עבירות כודון, יהביגיה וכ ו בפיים בם וכך עביתי ובא לאיהן בם נכון להתודות תחלה על החטא ס ואח כ על העונות ופשעים כמו שהואל בם בזיהרת

פרק ג בענין הדינים שנתקלבו בדברי רבינו בפרק זה הן בדין דע"ה והן בדין השני ב כיה קושית וכבר האריכתי בזה בע"ה בכתה דברים יתודים בדרשים שלי שבין ר"ה ליו"כ ואין כאן מקום להאריך ואל אלקי ה' הוא יודע האמת

שם הל' ז' ות' יש כמה קושיות וכבר האריך בלח"מ ויש עוד קושיא גדולה למה שייה ריינו חסדר הברייתא דתניא המסורות והמומרין התלה ורבינו מפרש תחלה המינין והאפיקורסין ובפרשו כתורה וכו' וגלע"ד דרבינו סידרן על סדר י"ג עיקרים שהמורכתים לוח בהמינים והאפיקורסין וכו' הכופרים בכל העקרים והנני מבאר אחת לאחת ועיין בפירוש המשנה לרבינו בס' חלק פרק חלק שהאריך הביאור ק"ת בי"ג עיקרים אלו ותמצא שכוונתי לאמת בדעתו

והנני מבאר אחת לאחת העיקר הא' במצאות ואין פה אל מציאותו לידע שיש שם אלוה מלוי ראשון כאשר באר רבינו בריש הל' יסודי התור' נגד זה אמר כת ראשון מהמינין האומר שאין שם אלוה וכופרי במציאות אלקות.

ב' אחד אין יחיד כיחודו נגד זה אמר כת בית האומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר:

ג' אין לו דמות הגוף ואינו גוף נגד זה אמר כת ג' האומר וכו' אבל הוא גוף ובעל תמונה:

ד' קדמון לכל דבר אשר נברא וכו' נגד זה אמר כת ד' שאינו לבדו הראשון וצור לכל.

ה' הנו אדון עולם לכל נולר ולו לבדו מחויבים לעבוד נגד זה אמר כת ה' העובד כוכב או מזל מזולתו:

ו' שבא נבואתו נת ה' אל וכו נגד זה אמר כת ו' האומר שאין שם נבואה כלל:

ז' לא קם נביא עוד כמשה וכו' נגד זה אמר כת זיין והמכחיש נבואתו של משה:

ח' תורת אמת נתן לעמו על יד נביאו נאמן ביתו נגד זה אומר כת ח' הכופרים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה

ט' לא יחליף הא-ל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו כנגד זה אמר כת יו"ד האומ' שהבורא החליף מלוה זו ובבר בטלה תורה זו

י' צופה ויודע סתרינו וכו' שהקב"ה יודע מעשה בני האדם כולם ונתן הבחירה לכ"א דמכח זה נמשך העון א):

י"א השכר והעונש נגד זה אמר כת ח' האומר שאין הבורא יודע מעשה בני אדם והא דהפסיק בין הפיקרים היינו משום דכת היות ג"כ אפיקורסין מיקרי לכך כלל כאן בהדי אפיקורסין.

י"ב ישלח לקץ הימין משיחנו נגד זה אמר כת הכופרים בביאת הגואל.

י"ג מתים יחיה אל ברוב חסדו נגד זה אמר כת הכופרים בתחית המתים כנלע"ד פשוט כוונת רבינו בזה וי"ג כתות היינו הן חמשה האפיקורסין הן שלשה והכופרים בתורה הן שלשה והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל הן שיש להורות שהמה כופרים בכל שלשה עשרה עקרים וה' יעקור אותן מן העולם במהרה בימינו אמן ס"ו.

וי"ש עבירות שכן קלות כתב תר"ן תל' קשה לי דלא תנה גם מגלה פנים בתורה כדומה שלא היתה בנוסחתו בהלכה י"א שכתב רבינו וזהו היקרא מגלה פני' בתור' וכו':

פרק ד' ה"ג המקבל שיתוף להטות את הדין אינו יודע עד היכן מגיע הטייה זו וכו' שהדבר ישלו רגלים עיין כב מיגלת"מ מה שפירשו בזה ולפענ"ד נראה דהכי פירושו שאחרים שראו שזה דן את הדין כך היה סבורין באמת שהדין כך וגם היה דנין כך וזה שכתב רבינו אינו יודע עד היכן וכו' שכיה אנשים שלמדו ממנו ועו ג"כ הדין על פיו שהדברים לו רגלים לילך מזה לזה ואחרי דברי הספק מבוארים אשרי מי שנזהר מכל זה:

פ"ה הל' ה' כבר כתיב בתורה ופכדום ועכו אותם הרי גזר על המצרים לעשות רע וכו' כתב הלח"ת זה מתורץ במה שתירץ למעלה שהאל יודע הדברים ואין ידיעתו מכרחת וכו' אלא שרצה לתרץ כאן תירוץ אחר יותר מסם ק וכו' ולא דק בזה דודאי יהה בסות כידיעתו ולא הוציא מפיו כביכול התירוץ דלעיל בפיר שאין יד גתו בידיעתיו ואין הידיעה מכרחת אבל הגזירה שכבר הוציא מפיו בודאי הוא הכרחית כמו שמבואר בפרק דלעיל בהלכה ג' ד' ולזה מדקדק כאן והלא כתיב בתורה שהקב"ה אמר כן לאברהם והרי גזר וכו' לכך צריך כאן תירוץ אחר ועפ"ד זה פירשו המפרשים הא דאיתא בגמרא ואילו לדיק ורשע לא קאמר דייקא

פ"ו ה"ב לעולם יראה אדם את עצמו כאלו הוא נוטה למות ושמא ימות בשעתו ונמצא עומד בחטאו ולפיכך ישוב מחטאיו מיד וכו' תר"ן דהוא מיבת דלאבות שוב יום א' לפני מיתתך וכן הוא בגמ' שבת קנג ישוב היום שמא ימות למחר ולכאורה קשה למה שייה רבינו מלשון המשנה שכתב שמא ימות בשעתו וכו' ועל המשנה גופא קשה למה לא אמר כלשון רבינו בדברי אין אדם בטוח מן המיתה אפילו שעה אחת וכדרושים שלי האריכתי בזה ד וכל, להתוב כך יור ו בשתי עוד קושיא אחת בהקשו כהא דאיתא שהקב"ה מחלק בגותיהן של לדיקים מיום ליום שבו כאדר ג"כ מיבה וכו כאדר מת מבה וכו' והקשו שזה היום שמת בו הוא יותר על השנים שלו דרך חבל נבי מבה שהשנים שלו היו ק ד וזה היום שמת בו כבר שייך לבנת קכ"א ויישבתי בעזה"י, דהלדיקים גמורים כאשת אותו היום שמת כי שייך לעולם הבא ועפ"ד באמר חז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם ולכן מלינו בכמה מקומות שיהיו קודם מיתתן מתן שכרם וביאתם כמיתתן וכזה מיושב בטוב טעם דהתם באבות וכן בגמרא מיירי בלדיקים גמורים אך יש להם איזה חטאים כי אדם אין לדיק בארץ וגו' ולזה אין מועיל התשובה ביום המיתה שאותו יום כבר שייך לעולם הבא והיום לעשותם ולא למחר לכך קאמר התנא ישוב היום שמא ימות למחר והתשובה צריך לעשות יום אחד קודם מותו אבל רבינו דמיירי בכל אדם ברשעים גם בבינונים לאלו גם ביום מיתתם מועיל להם תשובה כמו שכתב למעל' ריש פ"ב ולכך כתב גם כאן ישוב מחטאיו מיד דשמא ימות בשעתו ודו"ק והוא נכון לענ"ד

שם הל' ד' ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה וכתב תר"ן שהוא תנאית דיומא גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה ולית ד דברי רבינו הוא מנת' דהלכ"ז פלוגת' דרב ושמואל ופלוגת דתנאי ר"א ורבי יהושע ועיין שם כשיטת א' כת ת שיטות שבניהם מודין שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה וע"ש ולפענ"ד בודאי כשיטת ואין הגאולה אף אם ה ו לא ישובו דיו לאבל שיעמיד כאלו ועפ"ש כפירוש רש"י אך אין הדבר תלוי אלא בתשובה ואין הגאולה ע"ד שלא ירוו לא וכו' בעתה וכו אחישנה וזהו שמדייק הגמרא ביומא גדולה תשובה שמקרבת דייקא את הגאולה וכא לציון גואל במהרה בימינו אמן

בינוני פרק זה ונפרש בענין הסעודה לעתיד אם היא כפשטה כדברי הראב"ד או היא משל לרוב השגה כדברי רבינו והוא דברים שפתיקן מחלוקת ישנה כיוה תנאי' ואמוראים בענין זה במדרש הנעלם בפ' תולדות ילחק ובריית דוכתי וגם בענין ימות המשיח שיקשים דברי רבינו אהדדי שבפרק זה כתב דברי חכמים שכל הנביאים לא נבאו אלא לימות המשיח דמשמע שכל הטובות והניחיות הכל יהי' לימות המשיח ובפרק שלאחריו גם בהלכות מלכים כתב כשמואל דאמר אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות ובלח"מ יישב ק"ת ולבסוף עדיין הניח בל"ע ולענ"ד היה אפשר לומר דאלו ואלו דא"ח דשמואל לשטתיה דאיהו סבירא ליה דדיו לאבל שיעמיד כאלו כלומר בשיכות זמן הגאולה יגאלו אפי' בלא תשוב' וכשתהיה הגאולה בדרך זה שלא יהי' ישראל זכאין אז אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות אבל כשיהיה הגאול' ע"פ תשובה וזכות אז יהיו כל הטובות והניחיות ועפ"ז יש ליישב כמה מאמרים בענין זה וגם דברי רבינו אבל יותר יראה לומר שרבינו אינו רוצה להכריע בענינים אלו שהרי בפ' י"ב מהלכות מלכים אחר שכתב דברי שמואל ושאר דברים כתב וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו הדברים סתומים הן אצל הנביאים גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו וכו' ולכן כותב כאן כדברי שניה' ואל אלקים ה' הוא יודע האמת וכזה ישלים כס"ד מה שהודפסתי בספר המדע בעזרת החונן לאדם דעת (ומפתח אתחיל בע"ה ספר אהבה וה' ברחמיו ילילני משגיאות ויאיר עינינו בתורתו נפלאות)

א) לפענ"ד מוקשה הוא מה שהביא הרב המסדר פה הי"ג עקרים ראי' מהפסוק על ידיעת מעשי ב"א וכל מחשבותם ביאור, מה שלא עשה כן על אחד מכל העקרים אם רצונו להביא ראי' עליהם, ובאמת הרמב"ם ז"ל בעצמו בפי' המשנה יות בפרק חלק הביא ראיות מהפסוקים על כל אחד מהעקרים ואולי כוונתו הוא שהעיקר זה כיון שהוא היוצר יחד לבם, וכמו שמבארה הגמ' בר"ה ד' י"ח ע"א דהיוצר רואה מה יחד לבם, עיי"ש ב), לכאורה לאו קושיא, דהיום לשון פירושו תעת לעת ג), לפי זה מיושב לא קשה דברי רבינו גם כן דנתי בבחינת גיורי, ויבוב הרב המחבר הוא ג"כ אינו מוכן, וכר לדבר מדברי רז"ל בתוספת ק"ת ע"ב וכי בשביל שאני זכר הפסדתי, הייט, כשהוא לדיק גמור תגרע גרע, ולא יועיל תשובה ב ום מותו יתבים היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, אין קושיא, דעל מה שלא עשה תשובה עד היום, הלא לא עשתה עדנה, ויעשה היום ויקבל בכרה למחר, ולולא דברי תרן הב ית, דברי רבינו לקות ס"מ ה"ת דבי אליהו, כבילך אליהו נוטה פ י"ג ז"ל, אית כך יתאר אדם בעיניו שלאחר שעה מיתה, וכולי האי ואולי הי' לפני רבינו גם ס' מכילתא דרשב"י פ' אמור בסוף מאמר מה חזי ביומא דדינא אתער בעליה כו ז"ל אבל זכה חסידא בכל יומא ויומא מסתכלי בליבייהו באלו יומא דא יסתלק תעלמא ועבדי תיובתא שלימתא קמי מאריכון כו', וכלה הולקיהון בהאי עלמא ובעלמא דאתי ולשון ס' מכילתא דרשב"י הוא ג"כ מורה דגם בלדיק גמור מועיל תשובה גם באותו יום, דהא זכאי ת"ס י"ד א קאמר, ואי יחולק בתירוץ הנ"ל, יותר נכון לכאורה לומר היסכה, דלדיק גמור ודאי שעשה תשובה מאהבה וזדונות נעשו לו כזכיות כידוע ויוהגל לו גם באותו יום אבל לדיק שאינו גמור דעשה רק מיראה ופן תיו השעה לא תספיק לו לעשות תשובה מאהבה הנם דרב חסד מעה כלפי חסד אבל תשובה מאהבה לא עשה, לכך יקדים לעשות תשובה, תלי בשביל שאינו גורם אלוה יוכל לעשות מחר גם תשובה מאהבה, ועפ"ז מורה ג"כ לשון המכילתא, ועבדין תיובתא ש"ל י"מ ת"א כדעבדי חסידי, דודאי עבדי על לד היותר טוב • [מהרב הגאון ר' לוי חיים שליט"א דומ"ץ בג"ל]

טורי אבן

לקוטים ע"ד הפלפול בדברי רבינו הרמב"ם ז"ל. מאת הרב הגאון החסיד נודע לחוזו לאיש מופת מהר"ר אלעזר רוקח ז"ל שהיה אב"ד בק"ק בראד ובק"ק אמשטרדם. ובסוף ימיו נשיא בארץ הקודשה. ומנוחתו כבוד בעיר צ פת תובב"ה.

הלכות ק"ש

פרק א' הלכה א' כתב מר"ן והקדים ק"ש של לילה כלישנא דקרא של לילה בריתא ושמעתי דקרא משום וכו' [illegible]

[illegible]

שם הלכה ב' [illegible]

[illegible]

שם הלכה ג' [illegible]

[illegible]

שם הלכה ח' [illegible]

[illegible]

בסוף [illegible]

[illegible]

שם הלכה י"א קרא פסוק ראשון וחזר וקראו פעם שניה ה"ז מגונה וכו' [illegible] פעם ולא כתב קורא פסוק ראשון וכו' משמע דאי מכפל פסוק [illegible] משמע מלשון הרי"ף גם מלשון הגמרא משמע הכי דקאמר כל דאמר [illegible] פסוקא פסוקא מכלל דככל פסוק ופסוק הדין כוא כן ותמהני מאוד [illegible] אין קפידא אלא בפסוק ראשון ולא דק בדברי הרי"ף והרמב"ם והחי [illegible] לישנא ליחיד דוחק גם בתוספות בשם הירושלמי אך בש"ס לא [illegible] דמתניתן לא קתני בלשון יחיד וגם לישנא דר' זירא האומר שמע שמע [illegible]

[illegible]

שם [illegible]

שם הלכה ד' [illegible]

שם הלכה ה' [illegible]

ויהר [illegible] ... שלפנינו עם פי' רש"י:

נשלם הלכות ק"ש הכוללת לו ראשית תהלות, נתחיל הלכות תפלה:

הלכות תפלה

פרק א' מצוה עשה להתפלל בכל יום [illegible] להתחיל [illegible]

[illegible]

שם הלכה ב' [illegible]

שם הלכה ה' [illegible]

פרק ב' הלכה ד' [illegible]

שם הלכה י' [illegible]

פרק ג' הלכה א' [illegible]

[illegible]

*) אולי משום החסיד של בין השמשות נ"כ ביום.

כסיתן פ"ט יפוין בדבריהם ולענ"ד נראה טעם רבינו כן ע"פ מה שכתבו כטעם שתיקנו חז"ל בתפלת מנחה אליבא דר' יהודה עד פ' שעות ומחלה עד י"א שעות חסר רביעי משום דנתקנה כנגד הקטורת של בין הערביים ואלהו כמך מקרא תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב כמבואר בירושלמי והביאו הגהות שם וגם הלח"מ מאריך בזה וגם התוס' כתבו כן אבל תפלת שחרית נתקנה נגד שחיטת התמיד וזריקתו אבל עכ"פ הקטורת של שחרית שייך עפי לתמיד של שחר יותר מזה שבייך הקטורת של בין הערביים לתמיד של בין הערביים שהרי הקטורת של שחר היתה נעשה בין דם התמיד לאברים ושל בין הערביים היתה נעשה אחר הקטרת האברים כמבואר הכל במסכת יומא ובדברי רבינו בפ' תמידין ובסדר תמיד של שחר היה כך שחיטת התמיד וזריקתו ואח"כ הקטורת ואח"כ הקטרת האברים של תמיד ומנחת התמיד ותביתין ונסכים וכ"ז שייך לתמיד כמבואר בכתוב והרי עשיית הקטורת של בין הערביים הוא שעה ורביע לרבי יהודה אם כן כשאר ב' אחר הקטורת היה הקטרת האברים ומנחת התמיד ותביתין ונסכים עכ"פ היו זמן כל אלו יותר מב' שעות א"כ מבואר בטוב טעם דלר' יהודה הא דקאמ' שהתמיד של שחר הי' קרב עד סוף ד' שעות היינו השחיטה וזריקה היה יכול להיות עד סוף ארבע ולכך סבירא ליה דתפלת השחר הוא עד סוף ד' שעות שניתקנה נגד שחיטת התמיד וזריקתו אבל אם היתה השחיטה וזריקה בסוף ד' א"כ הקטורת שאח"כ והקטרת האברים ומנחת התמיד ותביתין ונסכי התמיד עכ"פ היו נמשך עד חצות ולכך מי שמתפלל אחר ד' עד חצות עכ"פ שכר תפלה אית לי' שהרי כ"ז הזמן שייך לתמיד שחר גם לר' יהודה כנלפ"ד טעם רבינו נכון וברור אבל לאחר חצות בודאי שלא היו רשאין לעשות שום דבר מה ששייך לתמיד של שחר ולכך אסור להתפלל תפלת שחרית אחר חצות אם לא אחר תפלת המנחה כן כתורת תשלומין כהכרעת בית יוסף שם בהגהות רמ"א ולא כס"ז

שם הלכה ד' וזמן מנחה קטנ' מט' שעות ומחצה עד שישאר מן היום שעה ורביע ויש לו להתפלל אותו עד שתשקע החמה' כבר פירש מר"ן דברי רבינו שהוא פוסק דעבד כר' יהודה עבד ודעבד כת"ק עבד וכלח"מ מאריך מאוד בזה ובודאי מ"מ דר' יהודה מודה לענין דיעבד שאם נתאחר התמיד של בין הערבים עד אחר פלג המנח' שיכולין להקריב אותו עד הערב דבריו נכונים אבל כמה שפי' בירושלמי פ' תפלת השחר לא נכיר וכביר ובפירש הכתון הוא כמו שפירש החכם רבי אליהו בפירושו לתלמוד ירושלמי במסכת ברכות ואין כאן מקום להאריך׳

שם הלכה ז' ויש לו להתפלל ת"ע וכו' וכתב הראב"ד אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה וכו' וכתב מר"ן אין זו השגה וכו' ואיני מבין דבריו דהא מ"מ ישאר הקושיא על רבינו דהא עכ"פ כדין הוא צריך לסמוך גאולה לתפלה בת"ע וכמו שפסק בסוף פ"ז וא"כ איך כתב כאן ויש לו להתפלל ת"ע בעוד יום וכלכד שיקרא ק"ש בזמנה א"כ הרי אינו סומך גאולה לתפלה אלא יחוריתא כמו שכתב הר' מנות דרבינו מיירי בשעת הדחק דוקא׳

פרק ד' הלכה ג' אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואח"כ יתפלל וכתב הראב"ד לא ידעתי רגליו למה וכתב מ"מ הביא סנס' דשבת רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונהו וכתב עליו מר"ן שגם הראב"ד ידע הברייתא אלא שהוא מפרש אותה לענין אם יותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו כדי לייפות א"ע וכדפירש"י ולענ"ד דברי מ"מ נכונים שרבינו למד כן מלשון הברייתא דקתני רוחץ אדם וכו' משמע שמצוה הוא לעשות כך בכל יום ואי משום ליפות א"ע ודאי אין זה מצוה והיה לו לתנא למתני יכול אדם לרחוץ וכו' ומה שהקשה הראב"ד רגליו למה נראה ליישב דהברייתא ורבינו מיירי במקום שהולכין יחפים לפני הגדולים וכמו שביאר לקמן פ"ה הלכה ה לכך יש מצוה לרחוץ גם הרגלים אבל במקומות שאינם הולכין יחפים גם רבינו מודה שאין צריך לרחוץ הרגלים׳

שם הלכה ד' וכית דין שעמדו אחר כן התקינו אף לתפלה וכו' ותמה מר"ן פ"ו וכתב דהאמר דהכי קאמר ב"ד שאחריהם בטלה תקנת עזרא לת"ת והעמידוה לתפלה בלבד וכן כתב הרי"ף בהכרעה אחת אבל אין לשון רבינו נוטה לזה וכו' גם הסה"ת בשם ה"ח סימן פ"ח מדתיק בזה ולפענ"ד משום הכי פ"ס כדברי רבינו וצריך להיות אף לתפלה ונתחלף תיבה אף לתיבת אף נמלא שדברי רבינו יהיה ממש כדברי הרי"ף וכו ורא"ה שכתב רבינו אח"כ וככר בטלה גם תקנה זו של תפלה משמע בהדיא שכבר כתב שבטלה איזה תקנה וכרי לא מלינו קודם זה כלום ולפי מה שכתבתי הגירסא הנכונה אף לתפלה פירוש שבטלו הטבילה לת"ת אף לתפל' התקינו אחר כלשון אח"כ שפיר שכתב הכי בטלה גם תקנה זו של תפלה

שם הלכה ו' וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה ש"ז וכו' תדבשתיה כאן ימשמשת שראתה נדה משמע דס"ל דמשמשת צריכה רחילה ופיינו ברית המרגיל ולא כלח"מ

שם הלכה ט"ו בד"ה לפיכך הבא מן הדרך כתב מר"ן וגם בדבריו נכלל שהבא בדרך אל יתפלל וכו' עד אלא אבוה דשמואל היה מזיק לו הדבר וכו' תמיהא מדבריו שאבוה דשמואל לא היה מתפלל בדרך ולבתורה קשה מהא דאיתא בברכות אבוה דשמואל ולוי כי הוי בעו למיזל לאורחא הוי מקדמי ומלו לאחר שיפלה עמוד השחר והאמר שם הגמרא כמאן כי הא תנא וכו' כלומר כת"ק דרשב"א ולא כרשב"א יעו"ש בגמרא וא"כ קשה אמאי קאמר דאבוה דשמואל לא סבירא ליה כרשב"א דילמא ע"כ לא קאמר רשב"א התם אלא מי שיוכל להתפלל בדרך ולכך מסמיך גאולה לתפלה עדיף אבל אבוה דשמואל ידע בנפשו שלא יוכל להתפלל בדרך שמזיק לו הדרך ולא יוכל לכוין והתפלה צריכה כוונה ולכך היה מקדים להתפלל וצריך לומר דעיקר ראיה שם הוא מן לוי

בסוף הפרק כתב מר"ן והאי צלותיה תפלה קצרה היא וכו' ולכאורה תמוהין דבריו דהא תפלה ודאי שבת היו מתפללין תפלת הדרך ולא היו במקום סכנה ויש ליישב דבריו דרבינו לומד דין תפלה קצ' מתפלת הדרך שגם היא תפלה קצרה אבל איתו כן כמשמע דבריו:

פרק ה מבואר בזה סעיף נוס' ובש"ע ובדברי האחרונים וזה שהביא מר"ן בהלכה ו' השומה רבים שבזה"ל ומקשות כמיוחדים לתפלת ליכור אין צריך להיות בם חלונות וכו' אם שלא מקום ליתלק זה וגם אין לו שמש ובית יוסף הביא בשם הטור דבגה"ל צריך להיות י"ב חלונות וכן הוקשה בש"ע סימן צ' ס"ד:

פרק ו הלכה א' או שהיה לנהל ב' שהיא בבני רוחות וכו' לפי' דבגמרא איתא שהם אבל איכא פתחא אחורינא ליה לן בה ומשמע לכאורה אפילו כרוח אחת מ"מ משמע לרבינו דגמרא איירי בב' רוחות דוקא דלי' נרות אחת לא הי בפתחים קבועים ומי ששמור עד פתח זה יכול לראות מי שיכנס בפתח אחרת לכתי אי חבורה וסיפך קאמר בגמרא מילתא פכיקתא אי איכא פתחא אחוריתא וכו' היה לו לאפלוגי בין אם הפתחים קבועים או רחוקים הלא ודאי דהאמר דגמרא מיירי בב' רוחות או עד כבב' פתחים מרות אחת איכא חבורה כבשנב בבי בפתח שני אבל בב' רוחות סהמה דמילהא שנב נרות זה לדרכו ואם שנב לרוח אחרת כלל וק"ל ובזה יתבאר מכאן לגלגות הסכה כבר ייבשו בב"י וכל האחרונים וגם אני כהבתי אירך נכון נס"ד ואין להאריך

שם הלכה ו' ומותר לכסבה ולכנס למרחץ סמוך לשחרית וכו' וכתב מר"ן מילתא דסברה היא והכי משמע מדלא נקט במהגירין אלא בכמוך למנחה ולכאורה אין זו ראיה דבשחרית סבירא דלא ישב משום ק"ש דאורייתא' דמסתמא קרא ק"ש ותפלה אחריה דסומך גאולה לתפלה ומש"ה נקט התנא בכמוך למנחה אבל בלאה איכא למימר גם בשחרית אף אם קרא כבר ק"ש מ"מ אסור לעשות דברים אלו משום תפלה כמו בתפלת מנחה ומתוודאה דרבינו סיוך הסברא ועיין לעיל פ"ב מהלכות ק"ש מה שכתבתי׳

פרק ז הלכה יג יש מקומות שנהגו לקרות אחר שמברכין יהללוך שירת הים וכו' מכאן נראתי ראיה למה שהיתה בספרי מקובלים לומר נעברת ימי תבונה שירת המעלה ממעמקים וכו' אחר יהללוך ובמג"א כ' לין סק"ב הביא נג"ע משום המפסיק בין יהללוך לישתבח וליתא כדמוכח הכא ויותר דברי הפרק מבוארים.

פרק ח הלכה ה' וכן לא יהיה אחד מבך ברכת שמע וכו' וזה הוא הנקרא פורס על שמע פשוט שרבינו מפרש פורס על שמע היינו קודם התפלה מה שבש"ן אומר ק"ש עם ברכותיה וכן סתם בהדיא בפרק שאחר זה הלכה שלא כדברי מר"ן׳

שם הלכה י' אבל בבני יומים אף ב"ן מוליא את היודע וכו' מה שמקשה מר"ן למה השמיט רבינו תלוק בין יוהן שבקיאין ובין בבקיאין נראה לי דאיכא דשבועים בבקיאין והלשונם דלא נקיט בכרכות שלא הנוכה דקא כ"ל ככבר קאמר בנמרא וזה ועת"ס לא קאמר מוצב מתעבר מתריע ומי שיכול לכוון בצמח ולא גם ברכת הגביה זעבדים ובודאי לתן הב"ן בתלמודו רק עיקר ההרוש בגמרא דפריך בבעיר אין הב"ן פוטרו עד דאתי לבי כנשתא ואם כבר כ"כ רבינו בהלכה שלפני זה שב"ן מוליא את הרבים ולכך נשמע במתפלל וכן כומטין ושרין אמן אחר כל ברכה וע"ז נמשך גם הלכה זו וזה פשוט.

שם הלכה יב והרב ממנה אחד מהתלמידיו להתפלל לכנו נגטור וכתב מר"ן כן כתב בארחות חיים בשם רב בדילה וטעמו וכו' ולענ"ד פשוט דראיה מהא דאיתא בגמרא ההוא דנחית קמיה דרבה והגהות דנחית קמיה דרב חנינא והביאו מר"ן בפרק שאח"ז והרי שם גדולים בחכמה ונמצבים יותר מהם כמבואר שם אלא ודאי כרב הטו לרם רשות ודלא כלח"מ שמדחיק מאוד נגו׳

פרק ט הוא מבואר ומ"ש בהלכה י"ב לפי שלא נהגו היום בברכה זו הוא הטעם שאמר בגמ' דברך הוא דרבנות נמי לא צריך וכו' ודלא כלחם משנה במדחיק מאוד נגו:

פרק יוד הלכה ג' וכיה בעשיותיו אחר יהיו וכתב מר"ן וכוונת רבינו ראשים והלב בשוה ולא דוקא דכיעה אחת פני משה כתב הלח"מ דקדוק על רבינו מה' שכתב לחתום בשעה ויחה קשה למה המתוים למוהל קטן בלא שעה ולנ"ד ליישב דשמואל הקטן עם שלא היה מתפלל שהיה מתפלל תפלת השחר מיד אחר נץ החמה ולכם בלא שעה אחר נץ החמה ולכך כון קולגה בשעה אחת כדי שלא יעבור הזמן תפלה כנלע"ד נכון

שם הלכה פו' אם יכול לבתחיל ולגמור עד שלא יגיע בליח לבור לקדושה יתפלל וכתב כלח"מ נראה דס"ל דרי"ל פליג ארב הונא ולא קפיד אמודים ולכן לא הזכיר דין שצריך להגיע קודם שגעת ש"ץ למודים ולכאורה לא משמע הכי בגמ' ודאי אמרינן דגם נהא פליג ריב"ל ארב הונא וס"ל דלא קפדינן במודים א"כ אמאי לא קאמר בגמ' במאי קא מפלגי כלומר כברה פליגי כמו שאמר שם כלומר כברה דפליגי לענין קדושה אלא ודאי דס"ל דבגמ' דריב"ל לא פליג ארב הונא במודים כיון שס"ל דצריך לגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה ממילא יאמר עמהם מודים אבל גם בה לנכ"ל בתפלת מנחה אחר שכבר אמרו הצבור קדושה או בתפלת שחרית אם ענה הקדושה עמהם בברכה של אחר ק"ש גאולה פרק ואח"כ התחיל להתפלל לכאורה שכבר מהוך הגמ' דריב"ל סודה לרב הונא שצריך לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים כדסקנתי:

שם בסוף הפרק כתב רבינו ואין צריך לומר בבאר ברכותי ופירש מר"ן כ' פרקים ומחלוה מכבוה סגול ששירה ה' לא ניחא מלד כלשון דקאמר בבאר הברכות מבמע בהדיא דלא קאי אתפלה ופירוש הכי לא ניחא מלד הדין דהא כתב מר"ן בעלמו ובכגוהו לעיל סוף פ"ב כלכות ק"ש לענין לכפסיק לקדיש ולקדושה ולברכה כהב הרי"ף ורא"ש ז"ל ב"יח בלהו מכסיק והרב הפוסקים סבבים שמפסיק אפילו באמצע הפרק וכו' והרי באמצע הפרק מכלל באמצע הברכה ולא כתב כה ברכות חולק ע"ז וס"ל כבהי"י והרא"ש ז"ל וא"כ כאין כתב כאן פירוש רבינו דבאמצע הוה ברכה לא יפסיק לקדיש ולקדושה ולענ"ד נראה פירוש כלח"מ דברי רבינו כלומר שלא יפסיק באמצע התפלה לענית אמן לבאר ברכה מן הברכות אף כאלבן הוא ג"כ דוחק דא"כ היה לו לכתוב ואין צריך לומר בבאר ברכות קודם תיבה והוא באמצע התפלה גם היה לו לכתוב סתם וה"ל לענית אמן יסוד אמן שיסים כן מברכות התפלה כן מבאר' ברכות סוף דבר בלבון זה של רבינו צ"ע לענ"ד:

פרק יא הלכה ג' ובמעמידין התיבה כ"ם בנה כבר פור' מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניו כלפי העם' מר"ן הכ"מ מפרש התיבה הלא קאי שקורין עליה בתור' ומעמידין אותה באמצע כנימות והאריך בזה וגם בית יוסף בטור א"ח סימן קן מאריך בזה בזם שנכרי' כן הכיב ולא כיום אלא כלפי ללחוק עליהם מ"מ הורה היא וללמוד אני צריך לענ"ד דבריהם דחוקים מאוד בפירוש דברי רבינו גם מה שכתב מר"ן הכ"מ ולא"ש בעכבו אין מעמידין התיבה שקורין עליה בספר תורה באמצע כרימה לאבר שנהגו כן ובפוד הקהלים אינם מבין את דבריו ולענ"ד נראה פשוט דהתיבה קאי על המקום שהש"ץ מתפלל עליו שמעמידין תיבה באמצע כבכ"ג ולא חזקה באמצע כהכ"נ ממש שלא יש' אבל סתיל רק באמצע והדרך במקומות שמעמידין אותה התיבה ולא קורין אותה המקום עמוד כנקמן יתה הש"ץ עד כלותן סקדה ועליו מונח סידור בהעלות שהש"ץ מתפלל ממנו וכמבואר בדברי רבינו בהלכה ד' וכן הוא בכמבה פרק ה' דגרסת ששבו לפני התיבה וכן מבואר בהדיא דהתיבה קאי על המקום שמתפללין לפניו ואחוריה כלפי ההיכל שיש כאורן הקדש ופניו כלפי העם והם בכהג רבים שיש נה כ"ת נראה לענ"ד פשוט שגו"ס יש כאן וטס כשוב שיש נה סידור תפלה ואפשר שהיה כתוב בספר רבינו כתב כ"ת דהיינו תיבות והכין במפסיק בכלים לומר כ"ס וכאשה כוונתו כיוון הסילה והכמה רתצ מלוך הל..ן כדברי רבינו וגם המסכת הוא נכון על הדין ועל כאמת ומקום כאחוז לי בסוגי וכו':

שם הלכה יא כה"ג ובמ"מ שהרבו בקדושתן כן שמדוח וכו' וכן בהלכה יב' אבל סוכן אמרת ואח"כ סופרין וכו' כמה ראיתי מחלוקת בין הגאונים בכמה ב"א כלאחרונ' בבכ"ל שהרבו וגם אותה במקום אחר לא צריך לנהוג כבוד במקום ראשון שהראב ומהדברי רבינו אין סברא דהא דהגב אחר שהרבו בקדושתן כן שמודים היה סכה שעומדים לסיכסת כדמסים רבים כדי שילא אין סבה יתעייל רוחם ודבה וגם בגמר' איכה גם מר דסבב"ג איירי אבל בנידון הגוכר שבבר בם בני ספיר בכ"ל אחרת במקום אחר ואין בדעתם כלל לנכות כמקום הראשון אוכה למייר דחזרה ממוס הקדושה אבל בבפה דגמלה והאריכה מספק ובכמתי את מקדשם קדושתן אף כבן שומדים לא משמע הכי והא דאמר רב אשי בהכ"נ בבבבל על תנאי כן עשויות לכשהם נבן אחר חורבן כמו שגרסו כפוסקים גם אין הפירוש מן הסתם אמרינן ע"ת עשויות דא"כ לא הוי שביק רבים מלכתוב דבר זה אלא ודאי כפירוש כה דרב אשי הוי ידע דבלאכת סותם דבבל על בכ"ל שלהם והתמעיין דמהני תנאי בזה אבל מסתמא לא אמרינן ע"ת עשויות ואסור לנהוג במקום בכ"ל שהתבון תשמיש חול וכן בעזים ואכרים שלא אלא א"כ יעסור אותן וכ"כ ועיין כס"ת חדוד אלא זקני במפורסם מוכ"ד יותב"ע וולכ"ח בספר מי יהושע פ"ח מסם:

שם הלכה יד כתב מר"ן וכל"מ וסבר רבינו דהיכא דמבתיתין חזקה דמעלין בקדש בכל מידי דאמבר למיתר מעלין ואין מורידין בדמיו דבר כבוד לו וכו' והשיג עליו במוס"ט שם במשנה דהא דהבה רבינו מה"ל כמכסם פ"ו בני הכבר בבלו למכור בה"ל אחרת וכו' שרי במחר בבוין ובבר בבית שלו בכבר סודסם מודדם בבם בגאון מוסא"ר מבה בשמה ניקרא קול הרמ"ן וכהב דמסתמא דעתם לעליה דסיים לגבות בה"כ אחר גדול מכרהכן ובכי ששה לכחורה דהרי רבים כהב בני הכבר שלו למכור בכ"ל בלבן וכו' הרי מבואר מלשון שיכולין לעשות כן לכתחלה ולא איירי בבוין שרי לדעבדיה בגמרא אם מותר למכור ס"ת יבן לנקסם כדמוז ורש לכתחלה ולבר לסבום דמהני' דחזי כמהר' איירי כדיעבד אבל לא לכתחלה ולא לאסבסה כבעיה ונקבי בם רסבים לחומרת והבחא מה סי"ת דליה גם לעליה אפ"ה אסור לכתחלה בבוין ומכ"ם שלר קדושה דיסלן לעליה מכ"ם דאסור בבוין כהך כתבי ואת מלאתי ראיה ולא כפר"ן והמחתי מאוד אלא ודאי דרבינו מיירי סיכא דדעתם לעליה בדע לגבות בכ"ל גדולה מרלאטונה ולכך מותר לכתחלה והא דנקט ריסא דמתניתין לבון דיעבד היינו משום סיפא דתנינא אבבר סכרו מ"מ אין מורידין והיה כבוין כמו שמבואר מר"ן אבל סיכא דדעתם לעליה יכולין למכור לכתחלה כן הוא דעת רבינו:

עוד שם כביה מר"ן כתב כהדל"ך מיסא אמאי אין מטבין הרמים כא מר כמוי לארץ וכו' וכתיה גלית סכר יפתה דברי הגאונים הס"ז והמג"א בסימן קנ"א כשוב סמס דבלאמת כמשות אין בו קדושה והא דאסור לבמסה לקדם' קלה היא משום דבגי כעיר סוס עד שיכנס נהם בכ"ל ואסור לבמסה אלא מדעתן ועיין בכמה מפוסה דף כ"ח ע"ע ועיין גם כדבריהם:

שם הלכה טו ואם היה שכבה סוף כעיר וכו' וכתב מר"ן בכ"ם וכתב הראב"ד אין זה מחור שיוכל לכתוב על ד' דברים אלו וכו' כלום שבוא דיל אם נורם ולמבות בית ספר אלא ולמבות בית שיכרא ב"ד ומערב יבייע לעשות כלמיו שיכרא ב"ד אבל לענין להבתהם בהה"כ לא איירי הבי כלל נראה מדברי מר"ן שהבין מדברי הראב"ד שכוונת השגתו על הרמב"ם שמשיח לא יוכל ויקדשהו ע"י ובה"כ רק הדבים פיסוף מדברי הרמב"ם והא דמהני תנאי של ובה"כ היינו כשהוא אל חיוב כמו במעשה דריבת ולזי בעיני לא נראה כן מדברי הראב"ד דודאי גם הראב"ד מודה דלתידי דלא הוי בזיון גדול ודאי מהני תנאי של ובה"כ כמעמד אנשי העיר וא"כ שפיר גריס ולמשמעות כיה פירי דודאי הראב"ד לא פליג אמעשה רב דאיתא בגמרא מעשה דבכ"כ של טרסיים שהיה בירושלים ומכרוהו לר' אליעזר ועשה בה כל צרכיו אלמא דמהני תנאי מכירה גם לבה"כ אלא עיקר כוונת השגתו על הרמב"ם דלד' דברים אלו שהמה בזיון גדול מגא ליה דמהני תנאי דלמשמש ביה פירי או לתשמישי ביה שיכרא לא הוי בזיון כמו הני ד' דברים ולכך מסגי בהו תנאי אבל לאלו ד' דברים מנא ליה דמהני תנאה זהו כוונת השגתו כנלע"ד פשוט

פרק יב הלכה א' הביא מר"ן הגירסא פרק מרובה ופריך בגמרא שקורין במנחה בשבת עזרא תיקן וכא מעיקר' הוה מיתקנא וכו' והוא ס"ס דרישנתה דשבת לא פריך הגמרא מידי דמעיקרא היה התקנה רק בשחרית והוא הוסיף קריאה במנחה משום יושבי קרנות רק מב' וה' פריך בגמרא ועיין בטור ובש"ע סימן קל"ה ובפעמרת זקנים שם שרבה להשיג שם דין חדש דאם לא קראו ביום ב' ע"י אונס יקראו ביום ג' משום התקנה שלא ילכו ג' ימים בלא תורה ויאמר מדבריו דיוכלו לקרות בברכה ודבריו תמוהין לעשות תקנה חדשה מה שלא הוזכר בש"ס אך הא מספקא לי אם לא קראו הסדרה בשבת שחרית מחמת אונס ובזמן המנחה עבר האונס אם יקרא הסדרה של שחרית דילשון הגמרא משמע עמדו נביאים שביניהם ותקנו שיהיו קורין בשבת משמע דכולי יומא ותנה הוא אכן תלשון הזוהר פ' ויקהל דף ר"ו משמע בהדיא דבשבת במנחה אין לקרות כלל בדרך שלימה וזה לשויו כגון כך במנחה די בעשרה פסוקים או יותר אבל לא שלימו דפרשתא דהא שלימו דפרשתא לא הוי אלא בימינא וימינא תליא עד שעות דמנחה וכו' אף שתחלת לשונו דקאמר די וכו' משמע מסוף לשונו דשלימה יש סכנה ואסור הגם שבכל מקום שהזוהר מחולק עם הגמרא הולכין אחר הגמרא מ"מ דבר זה אינו מבואר בגמרא בהדיא לכן מספקא אני בזה:

שם הלכה י"ב ולא כל הקריאות מתרגמין כתב מר"ן ונראה שלא היה להם כאותו זמן המסורות קבועות כמונו היום וכו' נראה פשוט כוונתו דהאיך קאמר רבינו ובמעשה אמנון וכו' נקרא ולא מתרגם והלא בכל המסורת שלנו תכל הבנה לא נמלא כלל ענין אמנון ותמר לכך קאמר שלא היה להם המסורת קבועות כמונו היום אלא כל אחד היה מפסיר ענין שנראה לו וכו' ולזה קאמר מי שירלה לקרות איזה בפסורה במעשה אמנון ותמר יוכל לקרות ולא לתרגם אכן כ"ז לפי הגירסא כנוסחאות מיימוני החדשים אכן בספרי מיימוני הישנים היה כתוב כאן לא נקרא ולא מתרגמין וכן יש בעתיקות נוסחת כתב"ה וכן בגמרא מעשה דוד ואמנון לא נקרא ולא מתרגמין ועיין כתי"ט בס א"כ יש לומר שהיה להם המסורת קבועות כמונו היום:

שם הלכה יט אין שם כהן שלה ישראל ולא יעלה אחריו לוי כלל׳ וכתב מר"ן ומפרש רבינו כפירוש א' של רש"י וכו' והנה אם הלוי יוכל לקרות ראשון יש מחלוקת כמבואר בבית יוסף וד"מ בסימן קל"ה ולכאורה משמע מדברי רבינו מדכתב ולא יעלה אחריו לוי משמע הא ראשון יכול לעלות כן הבין לכאורה הרמ"א מדבריו מדכתב שם בלשון הש"ס סוף סעיף ו' שהוא כלשון רבינו כתב מור"י רמ"א אבל ראשון יוכל לעלות וכן משמע שם במג"א סק"י ולפענ"ד נראה מדלא כתב רבינו אין שם כהן שלה לוי או ישראל ולא יעלה אחריו לוי משמע בהדיא דלוי אינו יכול לעלות גם בראשון ולולי דמיסתפינא מרבוותא הייתי מכריע כדיעה זו שהרי ידוע מספר הזוהר הקדוש ומכל ספרי מקובלים דכהן לוי וישראל המה כנגד ג' מדות חסד גבורה

תפלה ולכך קורין בסדר הזה בכהן קורא ראשון שהוא נגד מדת חסד ואח"כ לוי שהוא נגד מדת גבורה ואח"כ ישראל שהוא נגד מדת תפארת שהוא רחמים וא"כ מדת הגבורה ממותק בין החסד והרחמים ולכך נמי כשישראל קורא ראשון לא יעלה אחריו לוי אלא להפך הגבורות המקודשים ח"ו וא"כ צריך יעלה הלוי ראשון לפתוח במדת הגבורה ואין להאריך יותר בזה · ויתר דברי בפרק מגולחין גם בטור ובב"י יבנה מנהגים ונכרה נכרה ותפסה :

פרק י"ג הלכה ד' כתב מר"ן ותירץ הרשב"א דכשמדלגי' ליכא למיחש אלא לחד נכנסין וכו' והלו היה קורין בלא דילוג איכא למיחש לתרי גוונא נכנסין חד לנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות ובראשי חדשים וכו' ואיני מבין דבריו דהא גם עכשיו איכא למיחש לתרי נכנסין חד לאותן הנכנסין בתחלת קריאת השני ואיכא למיחש נמי לאותן הנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות וביום השבת דיסברו שאשה מתחיל בשלישי ואינו קורא אלא ב' פסוקים והוא ק"ו מדבריו דמה בפרשה ובראשי חדשים שיש בה ט' פסוקים והמה יכלו אלא קרא רק פסוק אחד וסיים שהי' הכינו מעלמן אם ליתא שהתחיל ובראשי חדשים היה לו לפתוח לקרות עוד פסוק ויעלו עד ג' פסוקים לרביעי אלא ודאי יהיו שקרא גם וביום השבת ואפ"ה כתב הרשב"א איכא למיחש מ"מ למנהגינו שיש לחוש באותם הנכנסין בשעה שהוא מתחיל וביום השבת יסברו שכאן הוא מתחיל והא דסיים כאן ב' פסוקים משום דסליק פרשתא שם ול"ע רב :

שם הלכה ח' אבל פרשת באותו מחלקין וסימן הוא"ז בר"ך כדלוהי' אלי כתבתי עוד משם בס"ד לסימן זה:

שם הלכה י' כתב מר"ן ומ"ש דבמקומות שלנו נוהגין וכו' כלו' שבקריאת התורה נהגו שהחזן קורא בלא שעולה ונת' פסוקים אלו נוהגין שהעולה קורא לבדו ולשון לבדו אינו מדוקדק לפירושו ויותר נראה שבשאר קריאת התורה נהגו לקרות שניהם החזן והעולה כמו שכתב מר"ן בפרק דלעיל בשם הרא"ש והר"ן שכן נהגו ולכך קאמר ונת' פסוקים אלו העולה קורא לבדו · ומה שסיים שם או אלא הוי בהרי"ב אלא ס' הוא משום דא"כ האיך קראו כל הסדר ואין לומר דהאמת לא קראו כל הסדר בליבור רק כל יחיד לבדו קרא או שקראו ביחד בלא ברכה והגירא ליה לדעת רבינו את' פסוקים אלו יכולין לקרות בברכה לפניה ולאחריה לאפ"י שאין קורין בתורה פחות מעשרה פסוקים ח' פסוקים אלו שאני כן נראה לתרץ בדבריו ויתר דברי בפרק מגולחין :

פרק י"ד הלכה א' ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי המקרא · ומפרש מר"ן שזה קאי על הברכה אשר קב"ה אהרן שאין מתחילין עד שיכלה הדיבור הכהנים מפי המקרא ולכאורה לא משמע כן מדברי רבינו דהא אח"כ בהלכה ח' כתב ואומר להם הכהנים והם אומרים יברכך משמע שמיד אחר קריאת הכהנים מתחילו יברכך וברכה אקב"ה של אהרן כבר אמרו קודם שהחזירו פניהם כמו שכתב בהלכה י"ב וא"כ פשוט מה שכתב רבינו כאן ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה היינו יברכך וניחא אפי' מ"מ את"כ ברכה אחרת היינו ברכה שני' זה פשוט דעת רבינו אבל המנהג שכתב בדברי מר"ן שגם ברכת אשר קדשנו וכו' אין אומרי' עד שאמרו הכהנים כלפי העם ויתר דברי הפרק מגולחין :

שם בסוף הפרק אלמא יכול להיות החזן כהן כלומר דמשמע ליה דגם ריישא דקתני לא יענה אמן אחר הכהנים משני הטירוף מיירי כשהחזן כהן דומיא דסיפא ומזה הוכחה בלו ודוק :

פרק ט"ו והאו שסבר סט"ס וכו' · כתב מר"ן וכיון שכן אפילו שב בתשובה לא מהני דקרא דהדר לא יעלו כהני הבמות וכו' כששבו בתשובה נמי מיירי וכו' ומה שכתב דאפילו באונס ל"ש מאי לי' וכו' ואני כעניי לא הבין דבריו שהלא מדבריו דרבינו מסברת שלמו שכתב אפ"ה שאם בתשובה והלא דברי רבינו כמה גמרא ערוכה שם לרב ששת דהלכה כמותו באיסורי דקאמר שגג הדריקא אין קדשו ל"ה כיון ולדעת רבינו ברכה כמעודם הרי מבואר דאפילו בשוגג פסול ומה לי שוגג ומה לי אנוס וגם הא דקאמר אפ"ה שאם תשובה הוכח שם בגמ' דשוגג הרי שב מעיקרו הוא ואפ"ה פסול מקרא דמכשול עון הרי דברי רבינו נכוני' והא דלא מחלק כאן בין שחיטה לאריקה כבר תירץ הלח"מ שרבינו סמך עלמו על מה שכתב בה' ביאת מקדש שזה הוא עיקר מקומו אך הקושיא על רבינו שהביא הפסוק ולא יעלו כהני הבמות היה יותר לו להביא הפסוק דיחזקאל המוכח שם בברייתא שמשנו דאייתי רב ששת דאפילו בשוגג מדכתיב למכשול יעו"ש הגמרא ומיהו כ"ז לדעת רבינו אבל שארי פוסקים כתבו כשעשה תשובה ועכ"פ כשעשה בשוגג או אונס והוא שב מעיקרו כבר לנבילות בשיס דעת לאתוקים כהנה לעבודה הוא המסכתא כפלוגתא וכוותייהו פסקינן בש"ע לפסול אל בעלי תשובה ומ"ש סעיף ל"ח ול"ז בהג"ה ומ"ש שם בש"ע סעיף ל"ו יש אומרים שאם עשה תשובה נושא כפיו וקאי גם לסעיף ל"ה דלהלי לא גרס ע"ד מר"ן ומה שסיים שם אם אנוס לד"ה נושא כפיו · לכאורה קשה דהא רבינו כתב בהדיא שאפילו אנוס ועשה תשובה אפ"ה פסול וא"כ מאי קאמר לד"ה ול"ע ויתר דברי בפרק מגולחין · שוב ראיתי בפר"ח בהלכות ביאת מקדש שכתב קלת דברים הנ"ל וקלת דברים כתב שלא כדברי יעו"ש ולפע"ד דברי נכונים :

שלם מה שחידשתי בהלכות תפלה בעזרת שוכן תפלה :

הלכות תפלין

הלכות תפלין ומזוזה וס"ת כבר נתבארו בארוכה בטור ובש"ע ורבותינו האחרונים וגם אני כבר סדרתי חידוש חידושים בש"ס בש"ע הלכות תפלין וכאן אכתוב שנים ושלשה גרגרים בראש אמיר · מה שהתחיל רבינו והקדים תפלין של ראש נגד של יד שלא כסדר הנחתן ושלא כסדר המקרא להורות הדין שבי' בפרק ד' הלכה ד' תפלה של יד אינו מעכב של ראש אפילו אם אין לו של יד דרק של ראש מניח של ראש כדכתב מר"ן ובכ"מ שם ולכך התחיל בשל ראש לומר אם אין לו אלא של ראש מניח אותה לבדה שכל אחת מלוה בפ"ע גם הברכה מתחיל שם בשל ראש ג"כ לטובה זו שאם אין לו אלא של ראש או יברך על של ראש אבל אם יש לו שתיהן מברך ברכה אחת להניח כמו שמבואר שם בהלכה ה' ונשאלתי לדידן שאנחנו מברכין ב' ברכות על של יד להניח ועל של ראש על מלות תפילין בלא שח בנתיים כמבואר בש"ע אם עשה אחד ובירך על של יד על מלות תפילין אם צריך לחזור ולברך להניח או לא וגם אשל ראש איזה ברכה יברך והשבתי לפע"ד שסיפא דשל יד אינו צריך לחזור ולברך להניח לא מיבעיא אם טעה אלא אפילו אם שינה במתכוין אינו צריך לחזור ולברך דהא פסק רבינו בהלכות ברכות פ"א הלכה ה' וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה ולפי שני הפירושים שכ' שם מר"ן בדברי רבינו בנדון כזה שבירך ברכה שתיקנו חכמים במלו' או בשינוי דאינו צריך לחזור ולברך להניח יעו"ש בדבריו ואפ"ה שמבואר בדברי האחרונים דברכת להניח הוא עיקר הברכה להורות דהנחה הוא עיקר המלוה שיהיו מונחים במקומם כנגד הלב והמוח ושלא לסלקם מיד אחר הנחתם רק שיהיו מונחים עליו שב"פ בשעת ק"ש ותפלה מ"מ נראה דודאי לכתחלה תקנו כך אלא רלו לתקן ב' ברכות שוות כמלוה אחת שאפ"ה שהם ב' מלות מ"מ הם כמו מלוה אחת כמו שמבואר בהרא"ש לכך תקנו לכתחלה להניח מטעמים הנ"ל ולבסוף על מלות אבל בדיעבד אם בירך על של יד על מלות הן ע"י טעות והן במתכוין ודאי בברכה על מלות נכלל בו כל פרטי ודקדוקי המלוה והנחתם במקומם הוא בכלל והאיך יחזור ויברך להניח וזה דומה למ"ש הבית יוסף בש"ע בסימן מ"ו בברכת מתיר אסורים וזוקף כפופים וכו' להטור והש"ע והמפרשים אחריו שפסקו שמחויב לברך מתיר אסורים אחר שבירך זוקף כפופים שאני התם שכל אחד נתקן תחלה על ענין בפ"ע כמבואר בגמרא ועיין שם בט"ז משא"כ בנידון דידן כיון שבירך על כלל המלוה של תפילין וממילא נכלל בה כל פרטי המלוה והאיך יברך אח"כ על הפרט להניח ומס"ס נראה לפע"ד שגם אשל ראש לא יברך שום ברכה כיון שכבר בירך על מלות תפילין וכוונתו הי' להניח גם של ראש תיכף אחר של יד אפ"ה שבירך על מלות ע"י טעות בשל יד מ"מ בדיעבד יולא כמאמר שכתבתי א"כ למה יברך ברכה ב' ברכות שוות כנלע"ד פשוט ונכון :

ובענין אם יש לברך על מלות בחולם או בפתח כבר האריך הגאון*) בתשובה הובא בט"ז לברך בחולם דהרי באמת ב' מלות הן וברכת על מלות קאי גם אשל יד ומה שכתב המג"א לברך בפתח והביא ראי' מגמ' דסוכ' אינה ראי' כלל דהמעיין שם דהתם מיירי במלות מיוחדו' כמו שפירש"י שם משא"כ בשתי מלות הלו שהן כמלוה אחת ובשמם אחת ודאי קאי שהברכה אשתיהן ומה שהביא ראיה מפסוק מלות ה' ברה מאירת עינים ג"כ אין ראיה דהפסוק קאמר שכל אחת מהמלות היא ברה מאירת עינים ולכך נקט בפתח לשון יחיד אבל לשון הפסוק הוא לשון יחיד ברה מאירת עינים · משא"כ כאן שמברך על שתי מלות מברך בחולם בלשון רבים וכן נהגתי בעלמי :

*) הוא מוהר"י הלוי אחיו של המחבר ז"ל, שהשתמשות תשובותיו נדפ"ו ס' בית בשנת תנ"ח. המגיה ;

פרק ד' הלכה י' ר"מ פוסק רבינו כר' יוסי הגלילי דפסוק ושמרת את החוקה מיירי בחוקת תפילין וקשה לי דלפי שהפסוק מיירי בחוקת תפילין א"כ תיבת ימימה למה לי דלסתוב רק מימים לחודש לסורות ימים ולא לילות ומי' דמימים לפורות לא שבתות וי"ט אבל תיבת ימימה דמתרגמינן מזמן לזמן אין לו הבנה למ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר דמזמן לזמן משמע משנה לשנה ותפילין הוה חובה בכל יום ויום בשלמא לר' יוסי הגלילי נושא הייתי יכול לתרץ דהכי"א ליה הכתב דמכילתא שתפילין לריכה בדיקה בכל י"ב חודש יליף לה מימים ימימה אבל לרבינו שפסק כאידך תנאי שם שתפילין אשה מותקין בכשרות אין הוים לריכין בדיקה לעולם כמו שפסק לעיל סוף פ"ב א"כ תיבת ימימה דמתרגמינן מזמן לזמן אין לו הבנה ול"ע · ובחדושים שלי האלפסי יותר :

הלכות ציצית

פרק א' הלכה י"א חוטי סלילות לריכין טוי לשם לילית · וכתב מר"ן בפ' התכלת וכו' קמה דשוכה פליגי רב ושמואל שפסק הרי"ף והרא"ש הלכה כשמואל דסבירא ליה אם לא טוון לשמן פסולין וכן הלכה בש"ע סימן י"א ס"א וכ"מ כתב אם טוון עכו"ם וישראל עומד על גביו להרמב"ם פסול ולהרא"ש כשר הרי שסבירא ליה דגם רבינו פוסק כשמואל דאם לא היו טוון לשמן שהם פסולין ובהלכה י"ב כתב רבינו אבל אם עשה אותה ישראל שלא בכוונה כשירה וכתב מר"ן ולא בעשיית החוטין קאמר דהא בפיק אתה לשמן כדבסמוך אלא בנתינת החוטין בכנף ובעשיית הקשרים והתלויות דוקא קאמר שאם עשה ישראל שלא בכוונה כשר וכו' וכן נראה מדברי ההגהות כאן ואם היה שאני יודע ערך עצמי שאיני כדאי להיות אחד מתלמידיהן ומכ"ש לחלוק עליהן מ"מ תורה היא ואני כעניי לא כן דעתי ומוכרח אני להאריך בזה ויש כמה קושיות להגיה חדא דברי רבינו כתב חוטי סלילות לריכין טויה לשם לילית ולמה לא סיים ואם לאו פסול כמו שסיים אח"כ בעשה הלכה ואם עשה פסול ועוד דוחק גדול הוא לפרש מה שכתב רבינו לילית שעשה אותה גוי פסול דמיירי בתליית החוטין בכנף דא"כ היה לו לפרש דהתם עשיה מיירי בעשיית החוטין שלמן כמו שכתב בהלכה י"א ואין שבין אותן זה שפיים דמיירי בעשיית החוטין ואם היה הפירוש של עשיה כאן מבואר מלפניו בודאי היה מפרש דבריו ועוד שזה הדין הוא מימרא דרב מנין לילית בגוי שעשה פסולה כמו שכתב מר"ן ובכל נוסחות הרי"ף איתא הכי מימרא מנין לגוי לילית מן הגוי שעשה פסולה וכו' ואח"כ הביא מימרא אחרת בלוקח טלית מגוילה מישראל הרי הוא בחזקתה מן הגוי תגר בשרם מסדיות פסולה מכלל דהאי מימרא דלעיל לא מיירי בלוקח טלית אלא בלוקח לילית לחוד ולא מיירי רק בכל מעשה חוטין כנגד הלא עשות החוטין ואחר תיקונן לכן נלע"ד דרבינו פוסק בטויית הלילית כרב ולא כשמואל דהלכה כרב באיסורי וסבירא ליה דגם רב מודה דלכתחלה לריכין טויה לשמן אבל בדיעבד אם עשאן מן הסיסים כשרה ולכך כתב תחלה חוטי הלילי' לריכין טויה לשמן וסיינו לכתחלה ואח"כ כתב בהלכה י"ב לילית שעשה אותן גוי פסול וכו' ומיירי ג"כ מעשיית החוטין ואחר תיקונן וכן תלייתן כנגד דלרבינו אין חילוק כלל בין טויית החוטין לתלייתן כנגד כמולה אם עשה גוי אותן פסול ומשים אבל אם עשה ישראל שלא בכוונה מן טויית החוטין וכן תלייתן כנגד כשרה דגם בטויים אם עשאם שלא בכוונה כשרה כרב דאמר אם עשאן מן הסיסין כשרה והאי כלומר לדברי שרבינו פוסק כרב דהא בגמרא דמנחות מוקי פלוגתא דרב ושמואל בתנאי דרב סבירא ליה כתנא קמא דאמר אם עשה עור הבתים דתפילין כשר בכתב אסורה אלא עיבדה לשמה כשרה ושמואל סבירא ליה כרשב"ג דאמר כשר הבתים אלא עיבדה לשמה פסולה יעו"ש בגמרא ורבינו פוסק בפ"ג מהלכות תפילין הלכה ט"ו כת"ק כשר הבתים כמו שכתב מר"ן לעיל הגם שבבית יוסף בסימן ל"ב רוצה לפרש שהרמב"ם ג"כ פוסק כרשב"ג מ"מ בבדק הבית שלו כתב אי נמי שפוסק כתנא קמא וכו' ודאי שזו עיקר וכמו שכתב לעיל בכסף משנה דפוסק כת"ק ולכך פוסק כאן כרב דאתי כת"ק אבל הרי"ף והרא"ש אולי לשיטתייהו שפסקו בשר הבתים כרשב"ג הגם שבדברי הרי"ף אין הכרע אם פוסק כת"ק או כרשב"ג ומ"מ הרא"ש פוסק בהדיא כרשב"ג לכך פסקו הכי כשמואל דאתיא כרשב"ג ובאמת אני תמה על מר"ן הכ"מ שלא שכתב לעיל דרבינו פוסק כתנא קמא האיך כתב כאן שרבינו פוסק כשמואל א"כ יקשה דבריו סותרין אלו לפי סוגית הגמרא אלא מתורלתא כמו שכתבתי שרבינו פוסק כאן כרב ולא כשמואל ואין להקשות לפי מה שפרשתי בדברי הרי"ף שמפרש מימרא דרב מנין ללילית בגוי שעשה דמיירי לענין טויית החוטין ותיקונן כלאחר סוכתני א"כ למה לו להביא כלל הא מימרא דרב דהא פסק אח"כ כשמואל דמן הסיסין פסולה משום דבעינן טויה לשמן א"כ ממילא פסול בגוי דלא עולה לשמן יש לומר דמיירי בישראל עומד על גביו ואמר לומר בפירוש שהוא עושה לשמן אפ"ה לשמואל רב דפסולה בגוי דרחמנא פסלה בפירוש גבי לילית ודלא כש"ע שכתב להרא"ש כשר ובביאורי לש"ע האלכתי יותר בזה ודו"ק היטב · ליו כתבתי לדעת רבינו אבל לדינא אנחנו שהרי"ף והרא"ש וכל ש"ע פסקו כשמואל דאם לא טוו לשמן פסולה הכי קיימא לן כפסק הש"ע והנכרי פסול מן הטויה מן בשלוי תיקונן מן התלוי על הכנף אפילו אם אומר בפירוש שהוא לשמה מאחר דהתורה פסלו בפירוש :

שם ואין שוזרין אותן מלמר הגזולי' · וכתב מר"ן ורבינו שכתוב מלמר הגזולי' פסול נראה דמיירי קודם יאוש וכו' והנה בש"ע סי' י"א סתם כדברי הרמב"ם ומורי מהרש"א בהג"ה כתב דברי הנמוקי יוסף והפר"ח ס"ק ס' מביא דברי הב"י וכן דברי הכ"מ כאן בתימה והגם השיג עליו בתשובות בית יעקב בהקדמת שלו תבו אני כתבתי שם בביאורו על הש"ע בהלכות לילית באורך קלת ואין כאן מקום להאריך והא שם הפר"ח לדעת רבינו דאף לאחר יאוש ושינוי ר"מ פסול משום דהוי מלוה הבאה בעבירה כוס דבריו נכונים ואשר פירשת רבינו כן היא וראיה לדבריו שרבינו לא הביא בהלכות לולב הא דירושלמי שהביאו הפוסקים דאם גזל לולב ונתיאשו כבר דקניה בשינוי מעשה מכלל דסבירא ליה דהוי פסול משום דהוי מלוה הבאה בעבירה אבל מה שמתמיה שם על הגאון שכתב כדעת הב"י נגד דעת הרמב"ם אין כאן תימה כלל מאחר שמר"ן הב"י פסק בש"ע ריש סימן תרמ"ט כדעת אותן הפוסקים שפסקו כירושלמי דאם קנאו בלא יאוש פסול כשר ואם לא הוי מלוה הבאה בעבירה ולכך ישם כתב בהג"ה כדעת הנמוקי והר"ן ולכך פ"ה ולענין ברכה עיין לקמן סימן תרמ"ד כמה בסדיה ערוכים שלו בזה ודו"ק :

עוד שם ולא מעל קדשים ואם עשה פסולי' ומר"ן לא הביא מרבינו מקור מ"ז ואליבא קשה על רבינו דהא בגמרא דר"ה דף כ"ט איתא בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים אם תקע לא יצא ומסיק רבא היינו טעמא דמלות לאו ליהנות נתנו וכן פסק רבינו בהלכות שופר ואם כן מאי פסק כאן דאם עשה הלילית מלמר קדשים פסול תימה הא מלות לאו ליהנות נתנו ויש ליישב דהא רבינו כתב שם בפ"א מהלכות שופר וכן בשופר של עו"ל לא יתקע ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה ואם תאמר הלא נהנה בשמיעת הקול מלות לאו ליהנות ניתנו הרי מבואר מדבריו דאם היה בקול דין מעילה אפ"ה שמלות לאו ליהנות נתנו מ"מ היה אסור ולא יצא א"כ כאן בצמר קדשי' מיירי שיש בה דין מעילה כמבואר בדבריו בהלכות מעילה ולכך אפ"ה שמלות לאו ליהנות נתנו מ"מ פסול מפני דפגם ולא נכנס מעל ומיירי במזיד דאי בשוגג כיון דמעל הרי יצא לחולין ועיין בגמרא ובתוספות שם ובדברי רבינו פ"ה מהלכות מעילה מ"מ קלר כאן במקום שביאו לו להאריך:

עוד שם מהמשתחוה לבהמה נמרה פסול ללילית · ובפשטות מדברי רבינו מבואר כן דבהמה שלו ובין בבהמת חבירו אע"פ שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כמבואר בדברי רבינו פ"ח מהלכות איסורי מזבח למטה נאסר דהא אף בהמה שלו לא נאסרה להדיוט בהשתחויה ואפ"ה נאסרה פסול ללילית א"כ איכא למימר אף בבהמת חבירו הדין כן · אבל כד מעיינת יש לחלק בדבר דבבהמת חבירו כיון דאמרינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף לגבוה לא נאסר ומכ"ש למלוה דאיתא בגמרא פ"ח דף מ"ז ע"א בהשתחוה למעין מהו איבא כבר לנסכים וכו' ופריך והא אמר ר' יוחנן משום רשב"י מים של רבים אינם נאסרים ומשני לא לריכא דקא נגשי מתרעא ולכאורה קשה מאי מקשה הגמ' מר' יוחנן משום רשב"י דלמא רשב"י מיירי דאינם נאסרים להדיוט אבל לגבוה היה אף נאסר לגבוה כמו במחובר דקאמר שם בדף מ"ו אף שמחובר אינו נאסר להדיוט מ"מ לגבוה נאסר וכן בבעלי חיים דקא מקשה שם בהשתחוה לבהמה נמרה מהו לתכלת וכו' ותלמא הכי נמי בלולבים הוא לגבוה אלא ודאי סבירא ליה לסתמא דגמרא דדוקא במחובר וכן בבעלי חיים יש לחלק בין הדיוט לגבוה אבל במעין של רבים דפשיטא הוא דאין אדם אוסר את של חבירו מה לי להדיוט ומה לי לגבוה ג"כ אינו יכול לאסור את של חבירו ולכך אילטריך בגמרא לאוקמי דקא נגשי מתרעא וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהלכות איסורי מזבח א"כ גם כאן מיירי דוקא בבהמה שלו אבל בבהמת חבירו לא פסלה בהשתחויה אף לגבוה ומכ"ש למלוה ועדיין צ"ע :

הגהות וחידושים על היד החזקה להרמב"ם ז"ל חלק ראשון, מאת כבוד אדוננו מורנו ורבינו הרב הגאון אמיתי שר התורה רשכבה"ג מרן שלמה קלוגר זלה"ה אב"ד דק"ק בראד.

הלכות יסודי התורה

פרק ה׳ הלכה ח׳ בד"א שאין מתרפאין בשאר איסורים וכו׳ כתב בס׳ התשלו׳ וזה לשונו יש לחקור בהא דקיי"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן אם נאמר ג"כ כמ"ש דרחמנא אמר תאכל כגון מצה וקרבן פסח אם אכלן שלא כדרך הנאתן אם יצא י"ח ע"כ ע"כ בחידושי שהלכתי בזה הרבה וכעת אבוא בקוצר דיש להביא ראי׳ לספיקו הנ"ל מהירושלמי הביאו התוס׳ קידושין פ"ק כיצד דפריך שם בירושלמי ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח אכיל מעיקרא לא אכיל ות"ש לא אתי עשה ודחי ל"ת ע"ש ומהו פריך הרי קיי"ל דכל היכא דאפשר לקיים שניהן אינו דוחה וא"כ הרי אכילה הוי כדה"נ וא"כ דלמא הכוונה כך דממחרת הפסח אכלו כדה"נ אבל לא אכיל כדה"נ מקודם אבל שלא כדרך אכילתו אכלו כיון דיוצאין בזה ידי מצה וידי חדש לא עברו כיון דהוי שלא כדה"נ וכיון דאפשר לקיים שניהן לכן לא אכלו כדרך אכילתו וא"ל נהי דבעל"א יותר כחדש שלא כדה"נ מ"מ כיון דאכלו לשם מצות מצה ולזה נחשב אכילה וא"כ כיון דהוי אכילה לגבי מצות מצה א"כ הוי נמי אכילה לגבי חדש וגם בזה עבר משום חדש וכמ"ש בחבורי ספה"ת דזה אינו דהא לא שייך זה דהרי בלא זה נמי פריך בירושלמי דלהוי שיהא עשה וידחה ל"ת וא"כ מ"ש דזה ודאי כיון דהוי דרך דחי׳ כל מה דאפשר למהדר מהדרינן וא"כ עדיף טפי לאכול שלא כדה"נ דהוי היתר בעלמא ולא נו אסור רק מכח המצוה בזה מסתבר טפי שידחה העשה לל"ת כיון דל"ת אינו רק מכח העשה וקל לדחותה אבל אם יאכלו כדרך אכילתן א"כ בלא העשה נמי הוי כאן לאו ממש וקשה לדחותה לכן ניחא טפי לעשות דרך היתר כל מה דאפשר וי"ל דלא אכיל וכע"כ דאינו יוצא ידי מצה דרך אכילתו כנ"ל ודו"ק שוב הראני ספה"ת על קידושין הרגיש קצת אך לא ביאר כמ"ש וק"ל:

עוד י"ל לפשוט ספקו של המשל"מ מדברי התוס׳ רפ"ג דסוכה שהקשו למ"ל קרא למעט טבל תיפוק לי׳ דהו"ל מה"ב ומה הקשו ניחא דנ"מ לענין אם אכל שלכדה"נ דמותר מה"ת ולא הוי עבירה ומ"מ צ"ל דאין יוצאין בו ידי מצה כיון דאין בו משום בל תאכל חמץ דבבתר היתאכל אזלינן כמו שהארכתי בתשובה שלי בארוכה וכע"כ דאין יוצאין בשלכדה"נ ומדי דברי אמרתי ליישב קושית התוס׳ הנ"ל אי נימא כמו שרצה בתו"ת שה"ת לומר דאם אין לו כשיעור מצה וכדומה מחויב לאכול פחות מכשיעור כמו דח"ש אסור מה"ת מ"מ כיש לו בפת הכוסר מותר מה"ת כדעת הרמב"ם בהמשל"מ ומלבנ ת בחתן והנה טבל כי׳ ט בפת הכוסר עדם דמדגן ורואה פני הבית א"כ לכ"ע מותר כי׳ ח ב מה"ת אבל מלך דבעינן ביהי בבל תאכל חמץ או ממ"נ אם נלך בתר הפתא דאין ט רק פחות מכשיעור גם לאו דבל תאכל אין ט והסוברים דלא כהרמב"ם רק ח"ש דחמץ לא נלמוד מלא תאכל וכיש לו בפת הכוסר לא נלמוד מחלב ג"כ א"כ ח"ש דחמץ נמי מותר מה"ת ואין בו לאו דבל תאכל וגם אם ח"ש דחמץ אסור מה"ת עכ"פ לאו אין ט ואין בו משום בל תאכל חמץ ואם נלך בתר המין דעכ"פ מין הזה יש ט משום חמץ אם הי׳ בו כשיעור בדר הרי במין הזה הוי טבל וגם איסור טבל הי׳ בו אם הי׳ כשיעור ולא יהי׳ חל בו איסור חמץ וא"כ כיון דאינו משום בל תאכל חמץ אין ט משום אכל מצה לכך אם אין לו רק פחות מכשיעור מצה של טבל אין חיוב לאכלו מכח ממ"נ ולזה אילטריך קרא למעט טבל אבל של היתר מחויב לאכול אף פחות מכשיעור מכח דכתי׳ במין אזלינן דאם הי׳ בו כזית הי׳ עובר משום חמץ לכך הוי כאכול מצה אבל בשל טבל הוי מת"כ אם ילך בתר המין אם הי׳ בו כזית שוב הי׳ בו איסור טבל ולא חמץ ואם בתר הפתא גם חמץ אין בו מה"ת לכך אילטריך קרא ודו"ק ט י"ל דרך פלפול לשטת הסוברים מה"כ פסול מה"ת י"ל דס"ל כנ"ל דבדבר שיש לו שעת הכושר מותר מה"ת ואף בחמץ הוי כן וגם י"ל לפמ"ש התוס׳ בקידושין על קושית הירושלמי ליתא לא אכלו וכו׳ ותירצו דהוי עשה דלפני הדיבור וכו׳ וא"כ י"ל תינח פסח ראשון אבל פסח שני הוי עשה דלאחר הדיבור הוי ראוי לומר שדל"ת א"כ אם אין לו רק מצה של טבל יהי׳ יוצא ט י"ת דלא הוי מה"כ דעדל"ת ואף דכתיב ככל חקת הפסח וכו׳ מ"מ במצות שעל גופו לא הוקש עיין פ"ט דפסחים וכיון דמלי"ע הוי יוצאין בטבל רק דאין עשה שלפני הדיבור דוחה א"כ זה הוי ענין תכחון ולא גרע מתלוי דעל גופו אבל אם מלך עלם במצה אין יוצאין בו הוי מצוה דבגופו לכך קמ"ל דאעפ"כ אסור מכח דאינו בכ"ת חמץ א"כ כיון דפסול מה"ת בראשון אין לחלק בין ראשון לשני דשוב הוי מצוה שבגופו ולא שעל גופו והבן כי קצרתי ודו"ק

עוד הביא שם המשל"מ בביאור הענין הביא שם דברי התוס׳ דס"ל דכל האיסורין שלכדה"נ שרי לגמרי עיי"ש ג"כ עיין בקצה"ח סי׳ קצ"ט מה שתמה שם להיפוך דלא כהתוס׳ והיה נראה לי לתרץ על דבריהם מן הש"ס פ"ב דב"מ דף כ"ד ע"ב דפריך שם כיון דאסורה בהנאה למה נ"מ מותרת משום יאוש ומשני לקנקנו וקשה מ"ש לא משני דנ"מ לענין שלכדה"נ דאם הוי אסור משום גזל הוי אסור אף שלכדה"נ דלענין גזל אין חילוק בין כדה"נ לשלכדה"נ אבל אם מותרת משום יאוש ואינו אסור רק מכח יין נסך מותרת שלא כדה"נ ומזה מוכח דשלא כדה"נ נמי אסור מדרבנן עכ"פ מיהו אכתי לא הוה ליה כזה דאכתי קשה כיון דבגזל אף לרפואה אסור ואסור להציל עצמו בממון חבירו ואם ס"ל עכ"פ מיהו אבל אם מותר משום יאוש רק דאסור בהנאה ממילא מותר לחולה שאין בו סכנה עכ"פ מיהו זה יש לדחות דע"ל דבהי דאסור להציל עצמו בממון של חבירו היינו בשל חבירו מיים אבל באבדה דבלא"ה יותר לפעמים ליהנות ולשום דמיהן וא"כ בזה י"ל דצריך לרפואה יותר לשום דמיהן ולהתרפאות בו והדמים בלא"ה יוצאין אילו לאחד דפה כפי׳ רס"ז וא"כ פריך שפיר דכיון דאסורין בהנאה לענין יוה יוצאין משום יאוש ואם לחולה הרי אף באבדה מותר כס"נ לשום דמיהן ולהשתמש באבדה לרפואתו והמעות בלא"ה יהי׳ מונח אילו ויהי׳ מזה כדעת הסוברים דהיכא דשם דמיהן מניחן אלו ולא בב"ד דאל"כ אכתי ג"ת אם מותר להשתמש בו כך לא צרך להניחו בב"ד מיהו לכל הדעות קשה נימא דנ"מ אם יכול לקדש בהם אשה חולה דאם אסורין משום יאוש אם קידש בהם אשה אינה מקודשת דאין מקדש בדבר שאינו שלו אבל אם יותר מצד יאוש רק דאסור בהנאה אם קידש בהם אשה חולה שמותר לה להנות ממנה מקודשתו לכך נראה לפשוט הספק של המשל"מ בהל׳ קידושין אם קידש באיסור הנאה לאשה חולה אם מקודשת ולפמ"ש מוכח מכאן דאינה מקודשת דלאו שלו הוא כיון שלו אינו ראוי ולכך פריך שפיר ממ"נ דאם האשה חולה אינה מקודשת ג"כ כיון דאסור לו בהנאה ואם הוא חולה אף משום יאוש מותר לו להשתמש בו ולהתרפאות והדמים יהי׳ מונחין אלו ויש הוכחה מזה לדין הנ"ל ומסוגיא זו יש להוכיח מ"ש הב"י בי"ד סי׳ קנ"ה בשטת הרמב"ם דס"ל דאיסור דרבנן מבטלין לכתחלה דמודה למ"ש התוס׳ דכיש לו עיקר מה"ת אין לבטל לכתחלה והא דבלא"ה קשה מסוגיא זו לשטת הרמב"ם דס"ל דאיסור דרבנן מותר לבטל לכתחלה מהו פריך נימא דנ"מ כך דאם הוי אסור משום יאוש הוי אסור לבטלו דממילא לא בטיל כמ"ש בפ"ה דביצה הנ"ל אבל אם יותר משום יאוש רק דאסור בהנאה מותר לבטלו לכתחלה דסתם יינם הוי רק דרבנן ובטל בס׳ א"כ נ"מ דיותר לבטלו ובע"כ מוכח דהרמב"ם מודה כיש לו עיקר מה"ת דאין מבטלין והרי הב"י הביאו שם דסתם יינם נתבע עיקר מה"ת ומודה הרמב"ם דאין מבטלין לכתחלה מיהו מזה אין ראי׳ די"ל כמ"ש בחבורי לאו"ח סי׳ תרע"ז דבאיסורי הנאה ודאי אין מבטלין לכתחלה דעכ"פ הנאה איכא עיי"ש אך בכ"ז לא הוית לי דאכתי קשה נימא דנ"מ לאיין דעבד כתעבד ממילא דאז אם לא הוי מותר משום יאוש לא הוי בטיל דתמונה לא בטיל כמ"ש בפ"ה דביצה הנ"ל אבל אם מותר משום יאוש ואין איסור רק מכח איסור הנאה וכזה בטל בס׳ דאיסורין מבטיל בטיל ומהו פריך וטפי עדיף לתרץ דנ"מ לגוף הדבר ממה דמתרץ כעת לקנקנו ולע"ג בזה ודו"ק

ועיין בחבורי על הרכבת ע"פ משנת תקפ"ב בדרוש חיבור י"ג דף ק"ג ע"ב שם הארכתי ליישב דברי המשל"מ הנ"ל

פרק ו׳ הלכה ו׳ נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי וטובל וכו׳ כ"כ סנה כל המפרשים נבוכים בשיטת הרמב"ם האיך ס"ל דבהלכות שביתת עשור בפ"ג פסקו דכל חייבי טבילות טובלים כדרכם בין בט"ב בין ביוה"כ ומוכח דס"ל טבילה בזמנה מצוה כר׳ יוסי וכאן ס"ל כורך עליו גמי משמע דס"ל כת"ק דטבילה בזמנה לאו מצוה הוא א"כ דבריו סותרין זא"ז ועיין כאן בלחם משנה דמתרץ דכאן ס"ל להרמב"ם דטבילה בזמנה לאו מצוה היא רק שמ"מ מותר לטבול דלא הוי של תענוג כמו שכתב התוס׳ ובספר כפות תמרים בתוס׳ יוה"כ תמה עליו ממה שכתב הרמב"ם דבעל קרי בזמן הזה אסור לטבול ע"ש ונדחק לתרץ בפ"א כיה שהלח"מ כת׳ עליו שהוא דוחק ואני תמה עליו בתרתי חדא דאכתי למ"ל להך דוחק טפי הוי לו לומר דס"ל כתירוץ הגמ׳ בסוגי׳ דיומא דפ"ת די"ל משום כבוד הבא מתיר רבנן וא"כ י"ל דס"ל דטבילה בזמנה מצוה ומ"מ בגמי מחמיר משום כבוד הבא ועוד תימא עליו איך אפשר לומר דאם טבילה בזמנה לאו מצוה אסור לטבול ביוה"כ הרי בברייתא בשניה נקט נמי חייבי טבילות טובלין כדרכן ובסיפא בבעל קרי פליג ר׳ יוסי ואמר רק עד המנחה ומוקי לה בש"ס דס"ל לטבילה בזמנה לאו מצוה וברישא לא פליג א"כ מפורש בזה כדברי התוס׳ ולח"מ דאף אם לאו מצוה מותר לטבול ביוה"כ ומוכח כדברי התוס׳ לכך נראה כוודאי הרמב"ם ס"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה רק דסיגו דוקא אם לא נעשה בפשיעתו רק באונס או אף בפשיעה אם הוי קודם יוה"כ כיון דכהגיע יוה"כ עבר הוא שמא זה לא נחשב פושע וכיון דהשתא אין הטבילה לתענוג מותר לו לטבול אבל בבעל קרי דמיירי שראה קרי ביוה"כ דאם קודם יוה"כ האיך בהמלו תפילות הראשונו׳ וכע"כ דמיירי שראה׳ ביוה"כ וכן הרמב"ם מיירי לסדיא בכך וכיון דבקרי באונס אינו מטמא וכע"כ דבא לו ע"י פשיעתו א"כ הוי כאילו הביא עליו במזיד לידי טבילה ולכך אם טבילה בזמנה לאו מצוה אסור לו לטבול ודו"ק ויהיה כאות לפי דברינו הנ"ל קשה לי על מה דאמרינן בר"ה דכ"ח דהנודר הנאה מן המעיין טובל בו בימות הגשמים אבל לא בימות החמה א"כ מוכח דאף דהוא אינו מכוין לתענוג אם באמת הוי תענוג אסור אף דהוא מכוין לשם מצוה וא"כ ליתא ביוה"כ כבתולה שאינו לתענוג רק למצוה מותר וקשה הרי מ"מ מתענג הוא ודוחק לחלק בין הנאה לתענוג והנה ממעיין לא הוי קשה לדעת הסוברין דהיכא דהוי הנאת הגוף בהדי מצוה נמי לאו להנות נתנו וכתב השעה"מ בהלכות שופר ובהלכות לולב בשם המאירי דל"ד למעיין דאסור לטבול בימות החמה מכח דהוי הנאתו אחר המצוה שנהנה לאחר שגמר עיי"ש א"כ הוי א"ש דתיכר בנודר הנאה דהנאה נאסרה עליו תמיד או בשאר אסורי הנאה אבל ביוה"כ דדוקא לרחוץ ביוה"כ אסור אבל לרחוץ סמוך ליוה"כ אף דהנאה נמשך לו אחר יוה"כ מותר א"כ ה"נ אם רחץ בשעת קיום מצוה הוי כאילו רחץ בזמן היתר ושוב הנאה הנמשך אח"כ אין קפידא (ויפה מזה ראי׳ דלא כדעת הרמב"ן הובא בטו"ז בס׳ תקנ"ד דס"ל בט"ב דאף במקום דיותר באכילה אסור ברחיצה מכח דהוי הנאה לאחר זמן ולדבריו נשאר קושייתינו הנ"ל מיהו אפשר דהרמב"ן לא אמר זה רק בט"ב ולא ביוה"כ ודו"ק) אבל קשה לדעת הכלבו דס"ל היכא דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה הוי להנות נתנו וס"ל דבכל הנאת הוי כן אף דאין הנאה נמשך אח"כ א"כ תמיה טובא מהך ברייתא דלמא חייבי טבילות טובלין כדרכן ור׳ יוסי ב"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה אם מודה בברייתא דחייבי טבילות טובלין וכע"כ הטעם כמ"ש התוס׳ דמה דאינו לתענוג מותר ואמאי הרי סוף סוף נהנה גופו בכך ולכאורה י"ל אפשר לומר דדוקא בנדר הנאה ס"ל להכלבו כן כיון דיותר אסור בנו"כ הנאה אבל בשאר איסור הנאה מודה דמותר והוי א"ש אך לפי הבנת השעה"מ הלכות לולב והמפרש שהביא שם שתולה הך דינא אם יותר לסכך באסורי הנאה נמי כהך דינא של הכל בו ומקושיות השעה"מ שהביא שם מעירובין מוכח דס"ל דבכל אסורי הנאה ס"ל להכל בו כן ולפענ"ד זה אינו דהדבר מוכרח דלא איר כן הכל בו רק בנודר הנאה ולא בשאר אסורי הנאה והוא מוכרח מסוגיא הנ"ל ודו"ק ועפ"י האמור מיושב דברי הלח"מ על נכון מה שתמה עליו בעל כפות תמרים בתוס׳ יוה"כ שם ממה דס"ל להרמב"ם בעל קרי בזמן הזה אסור לטבול ולפי הנ"ל א"ש די"ל דוודאי אף אם הוא אינו מכוין לתענוג מ"מ כיון דבאמת נהנה הוי כפסיק רישי׳ והרי כן ס"ל להכלבו באמת רק דבאמת ס"ל להתוס׳ אף דהוי הנאת הגוף בהדי מצוה מ"מ מותר מכח הנאת הגוף בטל לגבי המצוה ולכך א"ב דהיכא דהוי מצוה וא"כ כיון דמצות לאו להנות נתנו כאן לי׳ הנאת הגוף ובהדי מצוה ולכך כיון דהוא אינו מכוין להתענג מותר אבל בבעל קרי לדידן, דלא הוי מצוה כיון דבלא"ה לאו טמאי מיהם כמ"ש הרמב"ם שם וא"כ כיון, דליכא מצוה אף דאינו מכוין לתענג אסור מכח דהוי פסיק רישי׳ דנהנה כוף נהנה ואי כיון לכלוכו בדין שלא כן ה"נ ואי לדידן סכה דליכא מצוה וא"ש והו"ן סיסב ועיין מ"ש בסוגיא הנ"ל בחיבורי על תורה רייס מגנת הר"א בסימן ס׳ הלכות ק"ש

והנה ליישב דברי הרמב"ם יש הגהות מהרי"ם בספח יוה׳ יוה"כ דהרמב"ם ס"ל טבילה בזמנה מצוה אלא הקשה עליו מ"ש דפסק כאן דכורך עליו גמי היה נראה טמר כן די"ל דוודאי אם טובל במים לא ימלט שלא יהי׳ יתחמם ואי פסיק רישי׳ ולכך כיון דאינו מכוין לכן ראוי להיות אסור מכח פסיק רישי׳ אך הכא הוי ן בשר"א דיילה גט יש׳ אליבו בייקוס בים שם טט ערבת יין ס"ל לאביי עם דלר"ב מותר אפילו בפסיק רישי׳ רק דאח"כ קאמר בם דאביי הדר בי׳ לרבא מיהו י"ל אף דהדר בי׳ היינו רק אליבא דר"ש דלר"ש ס"ל לרבא דמודה בפסיק רישי׳ אבל מ"מ ר׳ יוסי יסבור כר"ב ועדיפא מיני׳ דאפילו בפסיק רישי׳ דבר שא"מ מתכוין מותר וכדס"ל לאביי מתח לה אליבא דר"ב כן ס"ל לר׳ יוסי בלמה ולכן א"כ כיון דרוב ס"ל דבר שאינו מתכוין מותר ואין ט רק איסור דרבנן ומשום כבוד הבא שלא יעמוד בפני הבא ערום בזה ס"ל כיון דטבילה בזמנה מצוה לא גזרו בזה אבל לדידן דקיי"ל דבר אסור מן התורה ב׳ כלל איסור תורה ולא מהני טבילה בזמנה מצוה בזה והביא הרמב"ם מקושית התוס׳ דרבין לרבנן דהתם ס"ל לאו מצוה ולפי הנ"ל א"ש ח"ל דהכ"ס במסכת שבת דקאמר דרבנן ס"ל לאו מצוה חייל בשיטת אביי דס"ל דליכא ג׳ פלוגתות בדבר רק אם דבר שאינו מתכוין, אסור לגמרי אסור, ומאן דמתיר מתיר לגמרי אפילו בפ"ר ולכן מוכרח דס"ל דטבל לה כ ימנה לאו מצוה אבל לדידן, דקיי"ל כרבא וא"כ כיון, דנ׳ מחלוקת בדבר לכך רבנן ס"ל בפ"ר דדבר שאינו מתכוין מותר רק דבפ"ר אסור ולא מהני טבילה בזמנה מצוה ולכך פסק הרמב"ם כן ודו"ק היטב בזה כי זה נכון, לפענ"ד והבן כי קצרתי

הלכות תלמוד תורה

פרק א׳ הלכה ד׳ היה הוא רוצה ללמוד תורה ויש לו בן ללמוד תורה הוא קודם לבנו וכו׳ כ"כ עיין בכ"מ מהיכן הוציא הרמב"ם כן ול"ע דהיכם לא משמע מיני׳ דוקא בנו יותר ממנו שהרי במעשה דרב אחא מוכח שאף שלא היה הבן יותר מיהו הבן קודם שהרי לבסוף תני דלא מתרדין בה. ומי א"ל תוב את ואיא אייזיל דהכא עדיפא משמע דדוקא משום דהוא עדיף וכנו גרוע אבל אם היו שוין בנו קודם ובפרט כיון דבסוף ראה שהבן גרוע איך אפשר שמתחילה היה רואה שהבן יותר עדיף דאיך אבד חכמת תורתו א"ו שלא בדקו תחילה כלל רק סמך על הסתם שספר שיהא נעשה כמותו ולכך הקדימו רק אח"כ שראה דלא מתרדין שמעתי׳ והוא עדיף או הלך הוא אבל כל זמן שלא ראה שבנו גרוע ממנו בנו קודם ובע"כ מה דקאמר שם ר׳ יהודא אם בנו לימודו מתקיים בידו בנו קודם אין הכוונה שמתקיים בידו יותר מאביו רק אם גם יתקיים בידו או בנו קודם גם יוכח מזה דלא בעינן דוקא שידע שבנו מתקיים לימודו בידו רק אף בסתמא כיון שיכול להיות כן בנו קודם וכמו שכתבתי לעיל שבע כ רב אחא שלא את בנו בסתמא תחילה בודאי לא ראה שלימודו מתקיים שהרי אח"כ ראה להיפוך ובע כ שמסתמא ג"כ בנו קודם ומ ש ר"י אם לימודו מתקיים בידו היינו לאפוקי אם רואה בבירור שהוא להיפוך כמעשה דר׳ אחא ולא בסתמא ודברי הרמב"ם דמשמע ממנו להיפוך צריך הנ"ל ל"ע כעת ודו"ק:

פרק ג׳ הלכה ה׳ תחילת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד וכו׳ לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה וכו׳ כ"כ ל"ע מה ענין זה לזה דהטו כשב ל שתחילת דינו של אדם על התורה לכך מחויב לעסוק אף שלא לשמה דלפי הטעם שנתן דמתוך שלא לשמה בא לשמה מה ענין זה לזה ועוד א"כ בשאר מצות שאין האדם נידון בתחילה משמע שלא יעסוק בהם שלא לשמה וכן משמע מלשונו שלא כתב מצות רק תורה ובאמת הוא להיפוך מדכרי חז"ל דהא במס נזיר ובמס׳ סוטה ובמס׳ פסחים איתא שם לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה ויכולל שם דבמצות שייך ג"כ זה ובפרט דזה נלמד מקרבנות שהקריב בלק וגם לא הי׳ תורה רק שאר מצוה וא"כ מוכח שאין זה תלוי בזה ולכך לשון הרמב"ם צ"ע וכדי ליישב דברי הרמב"ם נראה שהרמב"ם ס"ל כמ"ש בחידושי תורה שלי במקום אחר ליישב קושית התוס׳ דכאן אמרינן שיעסוק אדם בתורה שלא לשמה והתם אמרינן דהעוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וכו׳ וכתבנו דהעוסק ע"מ לקבל פרס זה נקרא ג"כ שלא לשמה בזה רשאי לעשות אבל שלא לשמה דאיירו דנוח לו שלא נברא היינו ע"מ להתכבד ולהתעשר וכדומה ושוב מצאתי כעת בתוס׳ דסוטה שפרשו כן ע"ש ולפי"ז נראה דהרמב"ם ס"ל כיון דהש"ס סתם אמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה משמע דכל מה שיש לכללו בכלל שלא לשמה בהכל רשאי לעסוק דאל"כ הוי לי׳ לפלוגי א"ו בכל ענין מותר ללמוד שלא לשמה כדי שיבא לשמה ומתרץ קושית התוס׳ כסתירות דנהי דעבירה הוא לעסוק שלא לשמה ונוח לו שלא נברא מ"מ אם האדם מרגיש בנפשו שאי אפשר לו להתכוון לשמה לא יתבטל משום זה למודו רק אעפ"כ ילמוד דאולי מתוך כך יבא לידי לשמה ולפי"ז א"ש דהרמב"ם ס"ל דבשאר מצות לא שייך בהם שלא לשמה להתעשר וכבוד וכדומה דמזה לא הוי מילתא דשכיחא שימשך מקיום המצוה עשירות או כבוד רק בלימוד התורה שייך זה ולכך נקטו חז"ל בלשונם דוקא אל יאמר אדם אקרא כדי שאקרא רבי וכו׳ דדוקא בלימוד התורה שייך זה אבל במצוה לא שייך שלא לשמה רק ע"מ לקבל פרס ולכך שלא לשמה כזה לא הוי בכלל נוח לו לאדם שלא נברא ואינו בכלל נוטל חייו מן השלם וכזה פשיטא דשרי אף בעסק התורה דבזה יש סברי הך שלא לשמה להתכבד ובזה יש עבירה גדולה ונוח לו שלא נברא ונוטל חייו מן השלם ובאמת חז"ל שאמרו שאמת לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה משמע דבכל שלא לשמה מותר לכל חד כדמשכחת לה ובודאי הטעם נהי דעובר שלא לשמה השייך בעסק התורה גדול מ"מ כיון דכנגדו מצות עסק התורה גדול ובטולו חמור דעיקר תחילת דינו של אדם הוא על זה לכך התירו ללמוד אף שלא לשמה להתכבד ובפרט דס"ל להרמב"ם דאם הכוונה של הש"ס בעסק התורה ג"כ ע"מ לקבל פרס לא הוי למנקט עסק התורה דהרי כש"ב הוא ממצות דקאמר דיעסוק בהם שלא לשמה ואמו מיגרע תורה משאר מצות ולא הוי לי׳ למנקט תורה כלל א"ו דבתורה יש שלא לשמה אחר הגרוע משלא לשמה דמצות דהיינו ע"מ להתכבד וס"ד דזה אסור כיון דהוא עבירה כנ"ל לכך קמ"ל דאף בה"ג מותר וס"ל להרמב"ם דעיקר הטעם כיון דלהיפוך הוי ג"כ עבירה גדולה וכנ"ל ולכך לא נקט הרמב"ם מצות דהא מיירי משלא לשמה להתכבד כמו שמדבר הרבה בפ׳ זה וזה לא שייך במצות רק בתורה לכך וא"ש ודו"ק או י"ל בקיצור דהרמב"ם ס"ל דלא כדעת התוס׳ רק ס"ל כיון דבחד ליכא קתני הכא וגבי נוח לו שלא נברא ס"ל דמיירי מסגיין אחד ומתורץ קושיות התוס׳

התוי' כנ"ל מה דשכיבה סיון ומות לו שלא נברא מ"מ אם אי אפשר לו להיות עוסק כשרין אחר מותר לו לעסוק שלא לשמה ואולי יבא לידי לשמה אך פי' קשה להרמב"ם דברי זה נלמד מקרבנות בלק והכי התם מיירי בשאר מצות וא"כ מנ"ל דגם בעסק התורה אי כן דלמא דוקא במצות כיון דהתם ליכא עבירה כל כך אם עוסק שלא לשמה דכמאמר זה דנוח לו לאדם שלא נברא לא נקט התם רק תורה לכך משמע דבשאר מצות ליכא בהו עבירה כל כך אם עוסק שלא לשמה בהם רק בתורה לכך יש תומר עבירה א"כ י"ל דוקא בשאר מצות יש מעלה בשלא לשמה כיון דליכא כל כך עבירה אבל לא בעסק התורה דיש בזה כל כך עבירה ולכך מתרץ הרמב"ם דבעסק התורה יש כנגדו מעלה דאם אינו עוסק בתורה כלל יש עון גדול מבכל המצות מפני שתחלת דינו של אדם הוא על זה וא"כ יש חיוב יותר להשתדל בכל עוז לבא לידי לשמה וא"כ הדר הוי לי' עסק התורה בקו"ל כשאר מצות דכמו שבשאר מצות התירו לעסוק שלא לשמה אף דאין בו רעותא דנוח לו שלא נברא מ"מ אין בו מעלה כל כך להיות מתאמץ בכל עוז לבא לידי לשמה ואעפ"כ התירו לעסוק בהם שמא יבא לשמה ה"ה נמי בעסק התורה אף שיש עבירה דנוח לו שלא נברא מ"מ יש כנגדו מעלה דמחויב בכל עוז לבא לידי לשמה גם עסק התורה גדול ותשוב כיון שתחלת דינו של אדם הוא על זה לכך הדר הוי לה שקולין וראוי לעסוק שלא לשמה כדי שיבא לידי לשמה כמו בשאר מצות. או אפשר לומר שהרמב"ם בא לתרץ בדבריו קושית התוס' הנ"ל והוא דאיך אמרינן שיעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה כדי שיבא אח"כ לידי לשמה הלא אמרינן אם עוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא ונהי שכתבנו לעיל ליישב זה דאף דהוי עבירה בעוסק שלא לשמה מ"מ אם אין בידו לעסוק לשמה יעסוק שלא לשמה כדי שיבא אח"כ לידי לשמה אך הוא גופא תקשה כיון דשלא לשמה עבירה היא א"כ מה חזית שיעשה עבירה שעם עבירה לעסוק שלא לשמה כדי שיבא אח"כ לידי מצוה לשמה שלא יבא שכרו בהפסדו דנבי שאח"כ יקיים מצוה עכ"פ כעת עושה עבירה ומה חזית לדחות עבירה דשלא לשמה מכח ספק של אח"כ דלשמה ובפרט דזה ודאי וזה ספק אם יבא אח"כ לעסוק לשמה לכן מתרץ הרמב"ם כך דהנה אחז"ל שתחלת דינו של אדם הוא על עסק התורה וס"ל להרמב"ם דהיינו דוקא אם לא למד כלל שהכי זה למדו מקרא דפוטר מים ראשית מדון ומזה משמע שאינו לומד כלל אבל אם לומד רק שלא לשמה אף זה לא הוי תחלת דינו של אדם רק הוא כשאר עבירות של אדם שנענש עליו מיהו אין תחלת דינו של אדם על כך ולכך מזה מוכח שאם לא עסק בתורה כלל שענשו חמור מאם עוסק שלא לשמה דהכי על זה הוי תחלת דינו ולא על שלא לשמה ולכך מכ"ש מותר לעסוק בתורה שלא לשמה דמותר לאחויק עבירה כמשמעו דאם אינו עוסק כלל הוי עון יותר חמור ותחלת דינו של אדם על כך אבל אם עוסק שלא לשמה אז הוי עון קל מאם לא עסק לגמרי ואין תחלת דינו עליו ולכך ידחה זה מפני זה רק שהי' קשה להש"ס והרמב"ם כיון דהעוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא א"כ הוי כלא עסק כלל בתורה ולמה יהי' כאם לא למד כלל שענשו חמור ותחלת דינו על כזה ולא על אם עסק שלא לשמה לכך מתרץ הש"ס והרמב"ם דבשלא לשמה יש מעלה דיוכל לבא לידי לשמה לכך אין ענשו חמור כל כך להיות נדון עליו בתחלה אבל אם לא למד כלל מזה בודאי לא ימשך לו טובה להיות עוסק בתורה לשמה דאם תעזביה יום יומים יעזבך לכך הוי זה עבירה יותר גדולה ותחלת דינו על כך וא"ש ביאור דברי הרמב"ם וי"ל על נכון לפענ"ד ומכל זה מוכח דלא כהלח"מ שהעתיק תירץ התוס' על דברי הרמב"ם ומ"ש הוא נכון וברור בכוונתו ודו"ק:

פרק ה' הל' ט' · כמה רע שיבר על דברי תורה וכו' ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו: ע"כ עיין בכ"מ שכתב ומשמע דשמועה שמע מרבו כאלו לאומרה מהם וכו' והדבר תמוה שהרי הרמב"ם כתב תחלה וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך למדתנו רבינו וכו' א"כ מוכח להדיא לכישון דצריך שיאמר לו כך למדתנו רבינו א"כ מוכח בפירוש דצריך שיאמר בשם רבו וצ"ע:

הלכות עכו"ם

פרק ג' הל' ט' שמשמש ע"ז לעצמו וכו' ע"כ עיין בלח"מ מ"ש שם די"ל כיון דסתר שהשם כשליחתו הוי כאלו עשאו הוא וחייב והוא תמוה מאוד דהרי אין שליח לדבר עבירה בכל התורה ולמה ילקה כאן ולפ"ג בזה *):

פרק ד' הל' ב' אין העיר נעשה עיר הנדחת עד שיהיו מדיחים מתוכה וכו' ועד שיודחו רובה וכו' ע"כ נסתפקתי אם נשים וקטנים מצטרפין לרוב אי לא או נימא דבעינן רוב אנשים דוקא ולא אנשים וקטנים או דלמא גם הם נכנסין למנין והנה יש לפשוט זה ממה דאמרינן במס' סנהדרין דף קי"ב איבעיא להו הודחו מאליהן מהו וכו' ת"ש הדיחוהו נשים וקטנים ואמאי להוי כהודחו מאליהן וקשה מאי פריך דלמא הא קמ"ל דאם הדיחוהו אנשים או אף דליכא רוב רק בצירוף נשים וקטנים נמי נחשב עיר הנדחת משא"כ אם הדיחוהו נשים וקטנים שוב אין נשים וקטנים מצטרפין למנין דכיון דהודחו ע"י נשים וקטנים לא נחשב עיר הנדחת ממילא אף אם הוי כהודחו מאליהן סוף סוף הנשים וקטנים לא הודחו רק ע"י עצמן והוי הנדחת ע"י נשים וקטנים ולא נעשה עיר הנדחת ולכך אם לא הוי אשמעינן דהודחו ע"י נשים וקטנים אינו נעשה עיר הנדחת הוי אמינא דע"י נשים וקטנים נמי נעשה עיר הנדחת ממילא אם הודחו מעצמן אף בצירוף נשים וקטנים נמי נעשה עיר הנדחת לכך קמ"ל דהודחו ע"י נשים וקטנים לא נעשה עיר הנדחת ממילא אם הודחו מעצמן בעינן שיהי' רוב אנשים אבל בצירוף נשים וקטנים לא מהני דהוי כהודחו ע"י נשים אבל הודחו ע"י אנשים יצטרף אף נשים וקטנים ומדלא משני כן מוכח דנשים וקטנים תמיד אין מצטרפין לרוב ורוב אנשים בעינן כן הי' נראה להוכיח מן הש"ס ועדיין צ"ע לדינא והנה נהייתי שם ראיתי דבר תמוה בפרש"י שם בד"ה לאמר נלכה ונעבדה וכו' כמשנה מוכח דמפרש דא"צ עדים והתראה רק להמדיחין בלבד וכן כתב הלח"מ בשמו אמנם אח"כ בד"ה היכא עבדינן מוכח דמפרש להיפוך דכל הנדחין בעינן עדים והתראה לכל אחד ואחד וא"כ סתרי דבריו אהדדי וצ"ע ודוק:

שם או שהודחו מאליהן וכו' ע"כ עיין בלח"מ מה שהקשו כיון דהיא איבעיא דלא איפשטא למה פוסק לחומרא דנסקלין וכו' עיין שם ולפענ"ד א"ש כיון דתנינן שאמרה תורה דביחיד השוכב ע"ז ממונו ליורשיו וברוב עיר השוכדין הוי הם בסייף וממונם אבד והנה זה וודאי דרוב השוכדין ראוי להחמיר דינם מיחיד שעובד א"כ למה הקילה התורה להיות נדונים בסייף ובע"כ שהתורה ירדה לסוף דעתו כיון דאמרו חז"ל המלוה לעשות הטוב בנכסיו יתנו ליורשיו שאין טוב יותר מזה ואמרו עוד שלא תהא שטרי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא ואמרו עוד שכל המעביר נחלה הקב"ה מתמלא עברה וכו' א"כ כיון שטובה גדולה היא והנאה להמת להיות בניו יורשין נכסיו וירדה התורה לסוף דעתו של הנדון דיותר ניחא לי' להיות נסקל ולהיות מוריש בניו לנכסיו משיהי' נדון בסייף ונכסיו יאבדו ולכך כתורתו לא רצה הקב"ה שיהי' הם בסקילה וממונם נשרף להחמיר עליהם כ"כ מיהו כזה נדונין בתמורה שאמה בסייף וממונם אבד זה הוי יותר חומרא מבסקילה וממונם ליורשים וא"כ כאן שלכך נדונין בסייף בקולא מכח החומרא שמחמיר עליהם שיהיו ממונם נשרף א"כ אם הוא בספק אם נתבאין בעיר הנדחת כיון דממונם א"א להאביד מכח דהוי ספק אזלינן לקולא וכיון דסוף סוף ממונם כשאר מה"ת יהי' חוטא נשכר לדונו בסייף דממ"נ אם יחידין הם ראוי להם סקילה ואם דין עיר הנדחת להם מכש"כ ראוי להחמיר בדינם דאתו משום דרובן הם ירויחו אדרבא בשלמא כיון דממונם אבד הוי זה חומרא יותר להם וכאן עכ"פ כיון שאי אפשר להאביד ממונם באמת למה ירויחו ויהי' חוטא נשכר לכך לא שייך בזה לילך לקולא מכח ממ"נ הנ"ל ואין לומר נלך להיפוך לקולא שידונו הם רק בסייף ויהי' ממונם אבד זה אינו כיון דכתבנו דבעיר הנדחת ראוי להחמיר כשנעשה מיחיד השוכב וא"כ אם בעיר הנדחת אמרה התורה שאמה בסייף וממונם אבד מוכח שזה הוי יותר חומרא מדין יחיד שהוא בסקילה וממונו ליורשין וכיון דזה הוי חומרא יותר ממילא בשלמא בספיקא אזלינן לקולא ואמרינן דהם בסקילה וממונם ליורשים דזה תלוי בזה מלומר להיפוך דהוי חומרא כנ"ל וא"ש כלפענ"ד נכון וא"ש ודו"ק:

פרק ו' הלכה ד' · אינו חייב כרת וכו' ואינו חייב עד שימסור מקצת זרעו וכו' ע"כ עיין בכ"מ מ"ש לתרץ קושית התוס' דחיובו תלוי ועומד אם לא העביר יותר חייב ואם העביר יותר פטור וכו' ודבריו תמוהין דא"כ הוי התראת ספק ולא הוי שמה התראה ואיך חייב על העברת מקצת הלא הוי ספק אולי יעביר יותר ואפשר דזה דומה למ"ש התוס' בגיטין בפ' השולח דלא הוי התראת ספק בנדר שמא ישאל או על זנות שמא יתן לה גט ויפסלנו דאוקמינן לי' אחזקתו עיין שם כן ה"נ מסתמא לא חיישינן שמא יעביר יותר ממה שהעביר דאף דחזקה כשנות אתרע מ"מ דרך האב לרחם על בניו ולא חיישינן שיעביר יותר ממה שהעביר לכך לא חיישינן שיעביר יותר לכך הוי התראה וודאי ולכן מסתמא חייב רק אם חזינן שהעביר יותר או פטור למפרע מיהו לשון הכ"מ לא משמע כן גם משמע בש"ס בכמה דוכתא דאין לומר כמה שבשבר נתחייב שיחזיל במעשיו לפטור למפרע ואין עת להאריך בזה ודו"ק:

שם הל' ח' · אחד זרע כשר ואחד זרע פסול וכו' ע"כ קשה לי לכאורה להסוברין דזרע פסול לא נקרא זרע א"כ למה כאן אמרינן דאפילו זרע פסול הוי בכלל נותן מזרעו למולך ועיין בחדושי לפני ר"ס בילדותי שהארכתי בכלל זה אם זרע פסול נקרא זרע לענין אם לומר עקדת יצחק לזרעו של יעקב ברחמים תזכור עיין שם בחדושי בגמ' דר"ה אמרו לפני מלכיות כדי שאזכיר לכם עקדת יצחק בן אברהם וכו' ואפשר דהכא שאני דהוי ריבוי יתירא כמה דכתיב בהתו מזרעו למולך וכמו שאיתא שם בברייתא דסנהדרין דס"ד ע"ב ואפשר דמקרא יתירא דרים ואין לי כעת פנאי לעיין בזה ודו"ק:

פ"ז הל' ב' · עכו"ם ומזלות וכו' אסור בהנאה וכו' וכל הניאם באחד מכל אלו לוקה שתים וכו' ע"כ וקשה לי תמה מאוד דהרי בגמ' במס' ע"ז דף נ"ט ע"ב ילפינן איסור תקרובת ע"ז מקרא דזבחי מתים מה מת אסור בהנאה וכו' עכ"ל וזה לא קשה מידי דודאי מכח הקושיא דזבחי מתים א"א לנקות כיון דאין בו לאו רק עיקר איסורו ילפינן מזה דאסור בהנאה וממילא כיון דאסור בהנאה שוב לוקה מקרא דלא ידבק מאומה אבל אם לא הוי היקשא דזבחי מתים לא הוי לוקה מזה כיון דמותר בהנאה אינו בכלל חרם כלל רק כיון דילפינן איסור הנאה מזבחי מתים שוב הוי בכלל חרם ולוקה משום לאו לא ידבק בידך מאומה מן החרם ודו"ק כן כתבתי להתכם הנ"ל:

פרק ז' הל' [ה'] · מה כיון ע"ז של גוי לע"ז של ישראל וכו' ע"כ הנה בחבורי ספר החיים בהל' ר"ה סי' תקפ"ו תמהתי על הרמב"ם הלא אמרינן במס' ע"ז דף נ"ב ע"א ואידך ההוא מבעיא לי' כדר"ל דאמר ר"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון וכו' הנה מזה משמע דהך דר"ל תליא בהך פלוגתא דלמ"ד ע"ז של ישראל אינו אסורה עד שתעבד ממילא איצטריך קרא דושם בסתר להכא ואיצטריך קרא דלא תטע לך אשרה להצריך גניזה שוב לא ס"ל דר"ל דמוקי היקרא לדיין שאינו הגון ומאן דדריש קרא כר"ל בע"כ ס"ל דע"ז של ישראל אסורה מיד וא"כ קשה על הרמב"ם שפוסק כאן כר"ע דאינו אסורה עד שתעבד ופסק נ"כ כר"ל והיא תמיה גדולה וא"כ נדב ספר סדר למשנה על הרמב"ם וראיתי שגם הוא הקשה כן והניחו בצ"ע בזה ועיין בחבורי ספר החיים הנ"ל שהארכתי ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל וכעת נראה לי ליישב באופן אחר והוא במה דקשה לן למ"ל קרא כלל לע"ז של ישראל שטעון גניזה הרי בתוס' פרשו דטעונה גניזה היינו באיסור בלא הנאה וקשה על זה למה לי קרא כלל לע"ז של ישראל הרי כבר נאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש ומפרש בגמ' דאין הטעם מכח ע"ז דידהו דא"כ בביטול בעלמא סגי להו ובע"כ מכח כיון דפלחו ישראל לעגל גלי דעתייהו דניחא להו ובאלוהותייהו קסגדי וא"ל ע"ז של ישראל א"כ מוכח מזה דע"ז של ישראל בעי שריפה דהיינו גניזה ואין לומר דהוי ס"ד נימי דבעי שריפה ע"מ בבדי דקפריך ליתסרי מני' זה אינו דהרי כתיב לא ידבק מאומה מן החרם א"כ מוכח דאסור להנות ממנו לגמרי וליישב זה נראה דהנה הר"ן הביא דעת הרמב"ן דס"ל דנכרי שעשה מעשה בשל ישראל לע"ז נמי דאסורה ע"י מעשה מ"מ יש לה ביטול כיון דהמעשה פועל דהו"ל כע"ז של נכרי מהני נמי לענין דיש לו ביטול והר"ן חולק עליו וס"ל דאף בכה"ג אין לו ביטול ונראה דמכאן יהי' ראי' להר"ן ולכך א"ש דהך קרא דושם בסתר או לא תטע לך אשרה אתיא לע"ז של ישראל שלא עבד לה הוא רק הנכרי עבד לה ולכך קמ"ל דאף בכה"ג טעון גניזה כיון דגוף ע"ז הוי של ישראל וזה נדחה הוכחות של הרמב"ן שהביא ראי' לדינו דמנ"ל להש"ס דהטעם דפסילי אלהיהם תשרפון באש מכח דגלו דעתייהו בעגל ולכך שאלוהותייהו קסגדי דלמא לכך אסרוהו מכח דהוי ע"י מעשה וכזה אדם אוסר דבא"ש וזהו הוכחת הרמב"ן דיש דמה"ת הוי ראוי שיועיל ביטול עיין שם ולפי מה שכתבתי אין ראי' די"ל דהוכחת הש"ס הוי כך דאם רק מכח מעשה אסורה א"כ למ"ל קרא ושם בסתר או לא תטע לך אשרה לע"ז של ישראל שעשוהו גניזה הרי כבר נלמד מקרא דלא ידבק בידך מאומה מן החרם ואין לומר דאיצטריך לנוכח שהנכרי עבד לה ע"י מעשה דגם זה כמו כן מוכח מהא ולמ"ל קרא ולא תטע לך או ושם בסתר ובע"כ דאיצטריך דמשום ידבק לא הוי ראי' די"ל דהתם לאו מטעם מעשה אסרוהו רק מכח דגלו דעתייהו דניחא להו ובאלוהותייהו קסגדי וא"כ מוכח כן דהיכא דישראל אוקי גבה ולא השתחוה לה ולא אחר והשתחוה לה לא נאסרה והוי איצטריך לא תטע לך או ושם בסתר לע"ז של ישראל שעבדה נכרי ע"י מעשה נמי טעון גניזה ומוכח דלא כהרמב"ן אך הנה בחבורי לא"ח הל' ר"ה סי' תקפ"ו שורש הסמ"ע שם הוכחתי מדברי הש"ס במס' ע"ז דף נ"ג ע"א ממה דמשני ולכך קאמר שלמיה לא במפיק דאפילו יש לנכרי בהשתחואה ובגוי ולא משני דקמ"ל אפי' לא עבדה ישראל רק נכרי נמי אסורה מזה מוכח דס"ל להש"ס כדעת הרמב"ן דבכה"ג באמת יש לה ביטול ולפ"ז י"ל שהרמב"ם ס"ל נמי כדעת הרמב"ן שם והוכחה מכח סוגיא הנ"ל ולפ"ז א"ש דס"ל להרמב"ם דהך סוגיא הכא דמצריך לה קרא לע"ז של ישראל שטעון גניזה ס"ל דלא כהרמב"ן רק כהר"ן דע"י מעשה נמי אין לה ביטול לכך בעי קרא בא"ש ולא נלמוד מלא ידבק בידך מאומה וכו' אבל לדידן דקיי"ל כסוגיא בגמ' לקמן דף נ"ג דס"ל דע"ז של ישראל שעבדה נכרי ע"י מעשה יש לה ביטול לכך בע"ז כך קרא דלא תטע לך אשרה סייע למעמיד דיין שאינו הגון דע"ז של ישראל ממה כבר נשמע מלא ידבק וע"ז של ישראל שעבדה נכרי זה באמת יש לה ביטול ולכך פסק הרמב"ם כתרווייהו ודו"ק או אפשר לומר וליישב דברי הרמב"ם דבאמת י"ל דהרמב"ם ס"ל כדעת הר"ן ולפ"ז א"ש גם עוד תמיה אמאי לא מן דהטעם הס"ל על הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שהשמיטו הך דינא דישראל אוקי גבה ולא השתחוה לה וכו' והבר הנגב בחדושים גנזם ע"ז ליישב זה בכמה חכמה נשמטו ועוד ס"ל דא"נ נמי מאוד דס"ל להרי"ף והרמב"ם והרא"ש דהוי קשה להו קושיית הרמב"ן הנ"ל דהטעם מכח תלוי דשרשייהו דלמא הטעם מכח דהוי ע"י מעשה ומהא להו כמ"ש וא"כ קשה למ"ל קרא ושם בסתר או לא תטע לך אשרה לצריך לע"ז של ישראל גניזה תיפוק לי' מפסילי אלהיהם תשרפון באש ובע"כ דהטעם לא מוכח די"ל דהטעם מכח תלוי דשרשייהו ובאלוהותייהו קסגדי וא"כ היינו הך דר' יהודה באלו יתכשרו כמ"ד דע"ז של ישראל אסורה מיד ואיצטריך קרא ושם בסתר לצריך גניזה או אף אם ס"ל כר"ע דאינה אסורה עד שתעבד מ"מ לא ס"ל כר"ל דדריש לכך קרא ולא תטע למעמיד דיין שאינו הגון רק לצריך גניזה וא"כ קשה לי' אי הטעם דקרא דפסילי אלהיהם תשרפון מכח דהוי ע"י מעשה למ"ל עוד קרא ושם בסתר או לא תטע לך אשירה לצריך גניזה בע"כ דהטעם ליכא ראי' די"ל הטעם משום דבאלוהותייהו קסגדי ולכך מוכיח דיש דישראל אוקי גבה אך אם דקיי"ל דאינה אסורה עד שתעבד א"כ בשוף ושם בסתר לכך וקרא דלא תטע לך ס"ל כר"ל למעמיד דיין שאינו הגון א"כ שוב י"ל דקרא דפסילי אלהיהם הוי מכח דהוי ע"י מעשה ואין ראי' לגלוי דעת דמהכי הוה נמי דאליהו' קסגדי לכך השמיטו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש הך דינא דישראל אוקי גבה וכו' משום דלא קיי"ל כן ומה"ט השמיט הרמב"ם הך למודא דר"ל למעמיד דיין שאינו הגון אף דושם בסתר הוי לענין דאינה אסורה עד שתעבד מ"מ י"ל דלענין לצריך גניזה לא בעינן קרא דהכי נשמע מפסילי אלהיהם תשרפון באש כנ"ל ודו"ק וא"ש בזה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ועיין בחידושי למס' ע"ז דף נ"ב ע"ב מ"ש בזה בדעת הרמב"ן והר"ן הנ"ל:

פרק ז' הל' ה' הלוקח גרוטאות מן העכו"ם וכו' ע"כ לכאורה קשה לי מוכח על דעת הרמב"ם וגם על המחבר בש"ע יו"ד סי' קמ"ו ס"ו שסתמו סתם דהנותן מעות ומשך יוליך הנאה לים"מ הרי בע"ז דף נ"ג פריך הש"ס למ"ד נגורף ישראל ד"ה בטלה ופריך מהלוקח גרוטאות ומשני ש"ס דלדעתא דגרוטאות וכן אלדעתא דע"ז לא זבן ופירש רש"י שם שהנכרי כשלמו לא ידע שיש שם ע"ז עיי"ש ולפ"ז אם ידעינן שהנכרי ידע מקודם שיש שם ע"ז שאמנו ישראלים אחרים מהנכרי קודם שלקח זה שיש שם ע"ז ודאי דמותר שהבטלה למ"ד נגורף ישראל ד"ה מותר והנה הרמב"ם והמחבר הביאו דשה זו כסתם שנגורף ישראל מותר רק שאח"כ כתב בשם י"א שאסור ונודע שבכל מקום שכותב המחבר סברא דאחרונים כסתם דעתו לפסוק כן וא"כ מדוע כתב תחלה אם מנתן מעות ומשך יוליך הנאה לים"מ ולא חילק דהיינו דוקא בשלא ידע הנכרי ולכאורה לפי' אך נראה לפענ"ד לתרץ דהנה קיי"ל בחו"מ סי' קצ"ד בישראל שקנה קרקע מנכרי ונתן מעות ולא לקח שטר או כל שקודם וכה בו כיון דנכרי מסתלק זוזי מסתלק ישראל לא קנה עד שהחזיק עיי"ש ולפ"ז נראה דמטעם נגורף ישראל בטלה היינו דוקא באם הוקנה לישראל תכף במשיכה או הגבהה קודם שלקח הכסף שאז אמרינן שביטלה הנכרי כיון שתכף שיצאה מרשותו נכנסה לרשות ישראל אבל היכא שלקח הנכרי הכסף תחלה כיון דאין הכסף קונה בנכרי א"כ כיון שקיבל הנכרי הכסף נסתלק וישראל לא קנה עד דמשך וא"כ נעשה הע"ז הפקר ובודאי נכרי שהפקיר ע"ז לא בטלה בזה לכ"ע ומה לי שהפקירה משלמו או אם נתן הישראל מעות לנכרי להפקיר ע"ז שלו בזה ודאי לא בטלה הנכרי ס"כ כיון דודאי במכירה בשלמא שיאמר למכור לישראל לא נתבטלה בזה שהרי אפי' כאומר שמבטרם ונפחות חזקה דעת המחבר שלא נתבטלה ואף לר"ה שכתב הרב דאף במכירה נתבטלה היינו באומר לשברם ולעשות מעשה בגופם אבל באומר למכרם ודאי לא נתבטלה שהרי אף נמכרם ממ"ש דעתו שלא נתבטלה וא"כ כיון שבמכירה לא נתבטלה וממה שלקח הכסף ג"כ לא נתבטלה שהרי לא נכנסה ברשות ישראל מדיין ויכול כל אחד מן נכרי או ישראל לזכות בו מן ההפקר וא"כ הוי כמו שנותן לנכרי מעות להפקיר ע"ז שלו שלא נתבטלה כלל ואף אם לא זכה בה אחר ומשך הישראל לא מן הנכרי הוא קונה רק מההפקר וכישראל זוכה במ"ש של הפקר אין לה ביטול עולמית ולדעתי הקושיא כתוס' היא סברא נכונה וברורה ומה שמקשה הגמ' הנ"ל בדף נ"ג אף שבברייתא תנא אם מנתן מעות ומשך הרי שנתינת המעות הוי' קודם היינו לכך מ"ד דס"ל בנכרי כסף קונה ולא משיכה שאי' שם פליגי רב ור"י ולא מפרשא מלתא אי רב הוא דאמר נגורף ישראל ד"ה מותר או לא וא"כ שפיר פריך דאי רב אמר הא לומר דרב סובר כסף קונה בנכרי וכן נמי כתבו התוס' שם פרק ד' דכ"מ משמע דרב סובר כן וא"כ לדידי תקשה שפיר דמ"ש יוליך הנאה לים"מ הרי בטלו ואין לומר דבאמת זה דעת ר"י שנגורף ישראל ד"ה מותר אבל רב הוא דאמר שנגורף ישראל פליגי דא"כ תקשיא דר"י הוא והש"ס רוצה לדחות דלא תקשיא כלל גם י"ל שהמקשן הזה היה סובר שאין חילוק בין ישראל לנכרי ובשניהם קונה בכסף כמו דרב אשי סובר הכי למסקנא כמ"ש התוס' לענין אונאה ובפרט שהתם במסקנת הש"ס הוא רב אשי ולכך כיון שסובר שבכסף קונה בנכרי א"כ שפיר פריך שהרי בטלה במכירה אבל למה דקיי"ל דאין כסף קונה בנכרי רק משיכה א"כ לא קשה מידי דלא נתבטלה כלל בע"ז אם לקח המעות קודם כהנ"ל ולכך נקט המחבר שהפקיר שלא ידע הנכרי מע"ז דאף אם ידע ג"כ אין לו בטול כלל ולכך כתב נתינת המעות קודם שלא יצטרך לחלק בין ידע הנכרי או לא כנלפענ"ד ודו"ק:

ומ"ש עוד הרמב"ם אם נתן מעות ולא משך יוליך ואם משך תחלה שמשיכה קונה בנכרי א"כ יחזיר והקשה הלח"מ כיון דדעת הרמב"ם שבנכרי בין משיכה בין מעות קונה מ"מ לא כתב באפשרי

*) כבר קדמו בזה הגאון מהרי"ט ח"ב סי' דל"ה ועי' ביד המלך שתירץ קושיא זו על נכון:

נרישא לגבי פאות עיי"ש ולפע"ד יש לפרש דעת הרמב"ם באופן שלא יסי' ג"כ סותר דברי הפוסקים שאין מעות קונה בנכרי ואפן ואומר דהנה הרב בחו"מ סי' קצ"ח פסק שאף שלדידן אין כסף קונה מ"מ אם הותנה בהדיא שיקנה בכסף קונה והש"ך הארץ לכשיג דאין תנאי מועיל בדבר שאינו קנין לעבותו קנין ובספר קצוה"ח הקשה דבפרק קמא דבכורות מבעי כגון שקיבל עליו לדון כדינן ישראל הרי שתנאי מהני ואני בחיבורי לחו"מ שם הכרעתי לחלק דבדבר שאינו קנין מן התורה ודאי לא מהני תנאי כהש"ך וכסף שאני כיון דמן התורה קונה רק מדרבנן אינו קונה משום שלא יאמרו נשרפו חיטך בעליה וכיון שלטובת הלוקח נתקן יכול לומר אי אפשי בכלל בתקנת חכמים כיון בכמה דוכתא ודוה שהקשה שם הקצוה"ח כבר ישבתי שם על נכון מיהו עכשיו נראה לי תירוץ אחר על זה דהנה הש"ך בחו"מ סי' ס"ו כתב כדין שטרות והקדישות שאין שייך בהם דין שומרים וכתב שם המחבר שאם קיבלו עליהם להתחייב באחריות חייב והוא שקנו מידו וכתב שם הש"ך לחלק בהא דקיי"ל דיתנה ש"ת להיות כשואל אף בלא קנין דהיינו מטעם דהתם שואל חייב ועי"כ מהני מה שאומר הריני כשואל אבל בהא"ג שאין בהם דין שומרים וא"כ האיך יכול לומר הריני כשואל הרי כשואל גופא פטור ועי"כ בעינן קנין עיי"ש ולפי"ז אף אנן נימא נאמר כהכרעה זו דבשלא"ה התם דבמשיכה ישראל קונה דבמשיכה קונה להך מ"ד ועי"כ אף שבנכרי מדינא אינו קונה מ"מ בשלא"ה יכול להתנות שיקנה במשיכה מפני שאומר הריני כישראל שהרי אף התם בש"ת אין לומר בשלמת נעשה שואל שהרי בשמת אסור להשתמש בתפן ואעפ"כ יהני מה שאומר הריני כשואל כן נמי הכא אף שאינו ישראל יכול לומר הריני כישראל וכישראל משיכה קונה אבל בשאר קניינים שגם בישראל לא מהני פעולה בבישראל לא מהני תנאי לא מהני רק באותן קניינים של ישראל הוי קנין ועי"כ יכול אף נכרי לעבותו קנין אבל אותן שאף ישראל לא הוי קנין פשיטא דלא מהני תנאי לישראל ומכש"כ לנכרי שהרי אינו יכול לומר הריני כישראל דהא בישראל נ"כ לא מהני ולפי"ז א"ש מאוד דקדוק לשונו הזהב של הרמב"ם בהל' זכי' שכתב ישראל ונכרי קונה במשיכה ומקנה במשיכה או בדמים שיש לדקדק דהו"ל לשרשינהו ולומר ונכרי קונה ומקנה במשיכה או בדמים או כמו שתולה בשמיירי מנכרי הלוקח תולה הדבר בנכרי ואחר קונה במשיכה כן הו"ל לומר להיפך וישראל שקונה מיתנו קונה במשיכה או בדמים אלא ודאי מודה הרמב"ם שכתם קנין בנכרי אינו רק במשיכה ולא בדמים ועי"כ לא כתב רק קונה במשיכה ומה שאחר ומקנה במשיכה או בדמים כלומר שלהקנות ללוקח שבנידה ביד הנכרי המוכר שעיקר הקנין תלוי בדעת המוכר באיזה קנין מלוה להלוקח לקנות ואחר כאן שבבידים ביד הנכרי להקנות לישראל במשיכה או בדמים דהיינו שאם רוצה אומר לו קנה במשיכה ואם רוצה אומר לו קנה בדמים שאם אומר בהדיא שיקנה בדמים ודאי קנה כיון שאף בישראל קונה כסף אף לדידן היכא דהותנה בהדיא כדעת הרב אבל ברישא גבי נכרי קונה תלוי הדבר בהלוקח דהיינו אם ישראל המוכר אמר לו שיקנה סתמא ולא פירש במה אינו קונה בנכרי רק במשיכה ולפי"ז הרמב"ם כאן בהל' פאות ותוקותיהם דמיירי בלא התנה הנכרי במה יקנה ועי"כ כתב כנותן מעות בתחלה ובמשיכה קי"ל אך במשיכה הוי קנין המועיל מאוד שאף בתחלה קונה בנכרי אעפ"כ כאן יחזיר ומכש"כ בכסף שיסתחא אינו קונה אף שהתנה שיקנה שלא מהני בזה כנלפענ"ד הקלושה נכון דעת הרמב"ם ולדינא ודו"ק ועיין בחיבורי על יו"ד מה"ק סי' קל"ח סי' ג' שם האריכתי עוד ביישוב דברי הרמב"ם הנ"ל:

שם הלכה י"א האשרה בין שהיתה נעבדת וכו' אסור לישב בצלה. ר"ב עיין בתוס' בע"ז דף מ"ח ע"ב בתוס' ד"ה לא ישב בצלה כתבו ז"ל ולא דמי לגגו של היכל דהתם היכל להוטו עבוי אבל אשרה עבודה נוי עכ"ל והנה לפענ"ד דבריהם המה תמוהין למציין בב"ס ע"ב דפסחים וא"כ קשה להפ"ד שם בחולה להבית רא' דלא אפשר ומכוין שהר מר' יוחנן שהיה יושב ודורש בצלו של היכל ולא ידע מהך מרולה דשאני היכל דלהוטו עבוי הו"ל להקשות א"כ מ"מ כאן לא ישב בצלה ורו"ל להש"ס טפי ולעמיך ולהורות מזה לסיפך דלא אפשר ומכוין אבל ואם ירו אפשר לפרש דכאן מיירי באפשר ומכוין א"כ מה הקשו התוס' כאן ול"ע והנה מה שכתבו כאן ביאורם הבני דהזריזא יעיי"ש שאני בפסחים גם ביארו הדבר יותר דשאני עיו דלא כתיב בי' אכילה עיי"ש והנה עפ"י דבריהם נראה לי ליישב שיטת הרמב"ם כאן שפסק דלגה אסור לו לגה מותר והאמנם כל עליו שהרי בב"ס מסיק והרי לנכח ילך לו לגה אסור עיי"ש ולפי מ"ש התוס' הנ"ל י"ל דהאי לגי אף מפחה שכתבו התוס' דשאני אשרה דהיכל לתוטו עבוי אבל אשרה נעשית לישב בצלה עיי"ש א"כ היכא צלה מותר אבל לא נעשית לשם לו צלה ועיקר עבודתה הוי לתוכה למה שתחתיה אלא ממש אבל לא לגו צלה וא"כ לעניין לו צלה דומה ממש להיכל דלהוטו עבוי ומה דאמר כאן הב"ב לו צלה היינו דכאן איל לגי"ד אפשר ולא מכוין מותר וא"כ לדידי' אינו לגן אראלא דשאני היכל דלהוטו עבוי כי גלא"ה א"ם דפשי לא אפשר ומכוין וממילא אין חילוק בין עבוי לבן אי לא א"כ ממילא בע"ז דאף שלכד"ה אסור כיון דלא כתיב בי' אכילה ממילא אף בגל לגה אסור אבל לדידן שפוסק הרמב"ם כמ"ד דלא אפשר ומכוין, אסור א"כ בע"כ שאני היכל דלהוטו עבוי א"כ חזינן דאף דבלא"ה אסור מ"מ אם לתוטו עבוי מותר א"כ ה"ה בע"ז אף דאסור כי' שלכד"ה מ"מ היכא דלאו עבוי לכך מותר א"כ ה"ה נמי בגל לגה כיון דאינו עבוי לכך מותר ובגלמא לגה גופו דעבוי לכך לכן אסורה אבל לגו לגה אינו עבוי לכך ולא שרי וא"ש שיטת הרמב"ם ודו"ק:

שם ואם אין שם דרך אחרת שעובר תחתיה כהואה כן. ר"ב והמהו עליו דהרי הב"ס מסיק דדוקא נכחו חשוב הוי כן ותיה שנראה לי לומר בזה דלכאורה קשה מה צריך הב"ס אי דליכא דרכא אחריני נמ"ל לאדעוני הרי י"ל דמוכח בכמה דוכתא דחייבינן לחשדא ואיתא בש"ע הל' שבת סי' רמ"ד ובכיה דוכתא דאף היכא דלא שייך חשדא דכי מחא מ"מ חייבינן לחשדא דשברין ושבין ולגורהין הבאים במה א"כ ה"נ כיון דמפורש בב"ס דבליכא דרכא אחריני אסור א"כ אף דליכא דרכא אחריני יסי' אסור מכח דחייבינן לחשדא דאורייתא שלא ידעו לה ויבכרו בה כא דרכא אחריני ויתבדו שעובר תחת האשרה ולכן בע"ק כן עכ"ם דלא יתבבהו ניכרת מתוך מעשיו כמו שאמרינן בש"ע בפרק ב' דעלה גבי סעודה בליס בהי"ס דהיכא דרשים וחד"ל הוי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו עיי"ש א"כ ה"נ ליתא דהיכא דכן הוי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דלא ניחא לי' בהליכה תחת האשרה דאם אי ניחא לי' לא רוי רק ועכ"ל דלא ניחא לי' ושכח ממילא דליכא דרכא אחריני דאם הוי דרכא אחריני הוי הולך בה כיון דלא ניחא לי' בכך ול"ל דס"ל להש"ס דודאי בליכא דרכא אחריני נמי הוי מותר כיון דאינו מכוין לכסה מיהו הוי אפשר ולא מכוין הוי מדינא ומה דבליכא דרכא אחריני אסור היינו רק דבזה חייבינן לחשדא דדלמא יתבדו שהוא יכוין להנאת ממנה והוי אפשר ומכוין דזה ודאי אסור אבל בליכא דרכא אחריני הוי לא אפשר וא"כ אף אם יתבדו שמכוין הוי לא אפשר ומכוין דשרי נמי לחד דעה בפרק ב' דפסחים וכאן סולך הב"ס לדעה זו וכמ"ש לעיל ביישוב שיטת הרמב"ם בזה כן ולתום שיתבדו כהרהי דיאמרו בהוי אפשר ומכוין בזה לא חיישינן שיטעו בתרתי כיון דהוי רוב לדידם להיתרא לא חיישינן למישטא שיתבדו בדרך אסור ועיין בט"ז הל' שבת סי' רמ"ג בתשלה דלא חיישינן למראית עין בכה"ג היכא דהוי רובא להיתרא וכ"ה בזה וא"כ יומ"ל צריך בפר אי דליכא דרכא אחריני לא"י להיש יומ"ל אם יתבדו שרוצה לא אפשר ומכוין הרי זה מותר מדינא ואינו אסור רק משום מראית עין שיתבדו שהוי אפשר וא"כ כא נאמר לא אפשר הוי מראית מכח חשדא וכן לשיטך שיתבדו שהוי דרכא אחריני כיון דאינו יכוין א"כ הוי אפשר ולא מכוין נ"כ הרי מדינא ואינו אסור רק מכח חשדא א"כ שב בנחת דהוי לא אפשר באיזו הוי תרתי מכח חשדא וכו אין לנוש לכך הולך לומר דהדם חשוב בחי וזה כסוגיא דידן אבל לפי הלכה הנה הרמב"ם כתב בפי"ד מהמ"א והלעה בהלא לאדם כע"כ אם נהנין הנו"מ אסור ואם לא נהנין מותר והנה מזה משמע דס"ל דהיכא דהוי לא אפשר ומכוין אסור גם מוכח דהיכא דהוי אפשר ולא מכוין נמי אסור והלכ"ל קשה מה צריך שכתב דאם לא נהנין מותר בהגהה לאדם כע"כ להשמעינן דנוחה ספי' דאפי' באפשר ולא מכוין בע"כ הוי כלאים מכוין בע"כ דבזה כלאמת אסור ו... דהוי בעינן לא אפשר ולא מכוין או מותר ותימה על הכ"מ שם שכתב לתרץ וא"כ כיון דהרמב"ם פוסק דכן אפשר ולא מכוין וכן לא אפשר ומכוין הרויחא אסורי מדינא אף בלא אפשר ולא מכוין רואי לחוש לחשדא דעלמא או דבכי מהר שיאמרו שהוא מכוין לכך בעינן רק שיהי' מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דאינו יכוין ולא אפשר והנה אין להקשות על מ"ש דהיכא דרהיט הוי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו וכתבתי דהסוגיא דידן אזיל כמ"ד אפשר ולא מכוין מותר ואינו אסור כאן רק מכח חשדא א"כ מה צריך הב"ס כי איכא דרכא אחריני כי רהיט מהו כוי הרי שוכח הוי כיון דאינו אסור רק מכח חשדא א"כ כי רהיט הוי מחשבתו ניכר מתוך מעשיו אך א"ש דעד כאן לא מהני רהיט להוה מחשבתו ניכר מתוך מעשיו רק אם ליכא אומדנא דמוכח להיפוך אבל אם יש אומדנא להיפוך הניכר מתוך מעשיו להיפוך א"כ בלך אומדנא כנגד אומדנא ויש לחוש לחשדא ולכך בגלמא כי ליכא דרכא אחריני לפי האמת שביל כיון דרך מוכח דלא ניחא לי' בכך ומוכח דלא אפשר אבל כיון אם איכא דרכא אחריני וכתבו התוס' בם בד"ה אי דמיירי שהי' יכול כהי וכיון דאין לו שום ריוח לזה אינו הולך דרך בם וכסי כאלו ניכר להיפך בהוא מכוין להנאת ממנה ולכך עכ"ם נכי דלפי כאמת אינו מכוין חייבינן לחשדא ואין לומר דהוי מחשבתו ניכר מתוך מעשיו דהרי הרי הוכחה גם להיפוך וצריך בפר כי איכא דרכא אחריני כי רהיט מהו הוי וא"כ והאה ע"פ דברינו א"ש יותר כדברינו דהרמב"ם פסק דאפשר ולא מכוין אסור רק י"ל כדעת הכ"מ דהרמב"ם ס"ל אפשר ולא מכוין שרי מיהו כיון דעכ"ם פסק דלא אפשר ומכוין אסור וא"כ א"כ דהרי הט"ז הל' שבת סי' רמ"ד כתב דהיכא דהצדדים שקולים חיישינן לחשדא אבל היכא דהוי ב' צדדים להיתרא וחד לאיסורא לא חיישינן לחשדא עיי"ש וא"כ ה"נ מה דבליכא דרכא אחריני אסור אף דהוי אפשר ולא מכוין דהרי ג"ל כמ"ש לעיל דהכא חיישינן למראית עין שיאמרו בהוא מכוין וא"כ היכא דאף דאפשר אבל בלא אפשר ולא מכוין לזה ניחוש לחשדא בלאיזה חשדא ניחוש אם יאמרו דאפשר ולא מכוין מה בכך הרי זה נמי אסור רק מכח חשדא וא"כ טוב הוי חשדא מגו חשדא ולא חיישינן ואם יאמרו דהוי לא אפשר ומכוין זה נמי הרי ולאו לחוש רק שיטעו בתרתי לומר דהוי אפשר ומכוין וא"כ הוי רובא להיתרא ואין לחוש לחשדא לכך צריך לומר אדם חשוב שאני אבל לדידן דקיי"ל לא אפשר ומכוין אסור א"כ הרי יש לחוש לחשדא שיאמרו שהוא מכוין והוי הצדדין שקולין לכך חיישינן לחשדא וצריך להיות רק להיות מחשבתו ניכר מתוך מעשיו כנ"ל ואם

באפשר לא מהני רק כיון דהוי סוכה לספק דהרי אפשר מדין אמר לכך חיישינן לחשדא וצריך עפ"ר פי' רהיטא דרכא וכו' כי רהיט מה הוי וא"ש ודו"ק והנה ראיתי בט"ז יו"ד סי' קמ"ג כבר כתב שהגם על הרמב"ם שכתב דין דבר שאדם מכוין שמותר בגם הריא"ז והקשה הב"ח הרי מפורש כן הרמב"ם וכו' עיי"ש ולפמ"ש א"ש ואדרבה בהרמב"ם מוכח דס"ל אפשר ולא מכוין אסור והריא"ז פסק אפשר ולא מכוין מותר לכך כתב הרמב"ם כן בגם הריא"ז ודו"ק:

פרק ח' הלכה א' כל שאין לו הפסקת יד אדם וכו' אעפ"י שנעבד הרי זה מותר בהנאה וכו'. ר"ב והנה הרמב"ם לא כילך דאף בהמה בעלת מום מותרת והדבר תמוה דהרי מליס בב"ס ע"ז דף מ"ו ע"א הגא אחרא בהמה בעלת מום ומכר וכו' ועיין פרש"י שם א"כ הרי חזינן דיש סברה לחלק בין בלימה לבעלת מום א"כ ס"ל להרמב"ם לפרש דאף בהמה בעלת מום מותרת כמו דקמ"ל שם גאבני הר שנדלדלו ולכאורה הי' נראה לי דהרמב"ם היה קשה קושית התוס' למה אמרינן המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה הרי אפי' כמשתחוה לבהמה עצמו נ"כ לא אסרה ולכך ס"ל להרמב"ם דהך מ"ד שם הולך וס"ל דבבעלת מום אסורה לכך מיירי שם מבעל מום ולכך קאמר בפיר דווקא לבהמת חבירו לא אסרה אבל בהמת עצמו הוא אסורה ופסק הרמב"ם כן כהך מ"ד אך זה אי אפשר דהרי מוכח כאן דמ"ד אבני הר שנדלדלו מותרין ס"ל בע"כ דבהמה בעל מום מותרת דבלא"ה ליכא נמה הנ"ל וכיון דהרמב"ם פוסק כמ"ד אבני הר שנדלדלו מותרין בע"כ ס"ל דבהמה בעל מום מותרת א"כ האיך יפסוק הרמב"ם דבבע"מ אסורה כיון דהוא פוסק כמ"ד דאבני הר שנדלדלו מותרין וצ"ע:

ולייישב דברי הרמב"ם נראה לי לומר דהנה מה דפסק הרמב"ם דאבני הר שנדלדלו מותרין המה כרשב"ג והרין כיון דהוי הלכה כבני ר"א נגד ר"י וכיון דלא מסיימא מלתא כל"ל פסק התוס' ולחומרא והנה לכאורה הוי נראה לפרש טעמו כיון דהש"ס מפרש טעמו דמאן דאסר הוא מכח דכתיב שקץ תשקצנו א"כ דהא מריעה להיתרא לא תהיא וכו' והנה לעיל בגמ' ע"ז דמ"ה ע"ב פרש הר"י ותוס' ד"ה בגה ואת"כ ברוך והרהר אי'רי דשנהאס הוי מבים כנה לגב דבוי פ"ד דגו"ה מדלא כתיב בהו ברסה וכו' והנה ודאי י"ש לפרש לגאן והלהם דהשתא להיתר וא"כ לברוך ולכך לא כתיב בהו ברסה כמו דדריכין לגבי כלמה ואעפ"כ הוי מבורכין לי' לקולא דהכא לגב ואמאי הרי לא גרע מהכא זו מדלא כתיב בהו ברסה מק"ו ממה דהוי אחד מי"ג מידות בבהורה ובכל מקום סמכינן עליו ואעפ"כ כאן דכתיב שקץ תשקצנו אסרינן לי' ולא מהני אף ק"ו לקולא א"כ מכ"ש דלאו לדרוש ולהאכם להיתר ואת"ל לברוך ולא למדים לקולא לבאת חזקה וכש"כ כך סוגיא דלעיל לא ס"ל כך סברא דשקץ תשקצנו מרבם לחומרא אף היכא דאיכא סברה להיתרא א"כ מכ"ש באבני הר דליכא ק"ו מעליא דלעסק ספי' לקולא ומכח דלא קי"ל כמאן דאסר כן הוי נראה לכאורה אך ביותר נראה דס"ל להרמב"ם דכל עיקר פלוגת גבי חזקי' ור"י הוי רק גבי יוסי בר"י דס"ל בנטעו ולבסוף עבדו אסור א"כ חזינן דלא גבי בהא תפיסה יד לאימתה וכל דהוי תפיסה יד מהני אף דהוי תפיסה יד גרוע ומכש"כ אם ס"ל כר"י דבנטעו נעקין פליגי א"כ זה ודאי הוי תפיסה יד גרוע דהוי בחטה ואעפ"כ חשוב לי' תפיסה יד ה"ה נמי להיכן באבני הר שנדלדלו נמי חשוב לי' תפיסה יד וכזה פליגי דמ"ד דאבני הר שנדלדלו הוי תפיסה יד לר"י והא ס"ל אף לר"י לא חשוב תפיסה יד אבל לרבנן כ"ע מודים כיון דבזה לא אסרה רק בנטעו לכך הא כולה"ה לא נחשב תפיסה יד דבעי אלמא דבעי תפיסה יד טובה ואלימתא לדידהו פשיטא דלכ"ע לגבי הר שנדלדלו לא נחשב תפיסה יד ולא גרע מנטעו ולבסוף עבדו דלא הוי תפיסה יד וכיון דלרבנן כ"ע מודים דמותרין ואנן קיי"ל כרבנן לכך פסק הרמב"ם בפשיטות במותרין ולפי"ז י"ל דהדרינן לבהרהים דר"ל והדאי כך מ"ד דקאמר לקמן אעפ"י שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרו ס"ל דבהמה בעל אם היה בעלת מום אסורה ולא ס"ל דהרי בזה הלמ"מ ומ"ד אבני הר שנדלדלו מותרות ס"ל דאף בעלת מום מותרת ומה דמפרש הב"ס טעמא דמאן דאסר הוא מכח שקץ ולא מפרש דס"ל דהק"ן לא אף דבע"מ אסורה בייט כיון דפליגי באבני הר ולא פליגי בבעלת מום מוכח דבבעלת מום מודה לי' דמותר לכך הוכרח לפרש מכח שקץ תשקצנו אבל אף מ"ד שם דנזקו בהמה חברו ס"ל דבעלת מום אסורה מ"מ אעפ"כ פסק הרמב"ם בפיר דאבני הר מותרין דהם גריעין מבעלת מום ומה דהולך בב"ס ללמוד מבעלת מום שיש לר' יוסי אבל לרבנן א"ל לק"ו רק בגלא"ה מותרין לכך כאן פסק דמותרין ובבע"מ פסק כהדין מ"ד גם דס"ל דאסורה לכך השמיט דין בעלת מום ודו"ק מיהו אכתי לא הונח לי בזה דא"כ יקלעו גבבורות הפוטות דרך מ"ד דאבני הר שנדלדלו אסרין יסבור דאבני הר כוי ספי תפיסה יד מבעלת מום ומ"ד דבבע"מ אסורה יסבור להיפך מיהו אין זה סברות הפוסקים ממש דהרי משמע בב"ס דגם הוא מודה דאבני הר שנדלדלו גרוע מבעלת מום רק בבע"מ הוי הלמ"מ כך כמ"ש בחידושי אבל באבני הר בלא הוי טוה הלמ"מ אסור דליכא ללמוד מק"ו מכח שקץ תשקצנו ולא"ס ודו"ק ולמה בחדושי למס' ע"ז שם בגמרא דף נ"ד ע"ב שם יישבתי דברי הרמב"ם מה שפסק כמ"ד מותרין בכמה וכמה אופנים אחרים בדרך יותר נכון נעבי"ת עיין שם ודו"ק:

שם הלכה ב' אבני הר שנדלדלו ועבדן במקומם מותרת וכו'. ר"ב והנה בהגה"ה דברי לא נכנייס כאן ס"ל גבי חזקי' וסגיא דאורייתא לחומרא ועיין מ"ש לעיל בזה ובפרט נראה כן דהנה שוד הגיה לי בב"ס נמה דקאמר דלוי נמי ילפינן מהר ואינן יכש ויקשה ג"כ מנ"ל דאינן יכש מותר דילמא בגלמא אינן יכש אסור מן התורה ורבנן דמתירין בנטעו ולבסוף עבדו שהוא באינו יכש הוא ג"כ הגהה לכך עבדה דבל זה סברת הרמב"ם לפרש דמה דפליגי באבני הר שנדלדלו אינו מן התורה דמן התורה ודאי כ"ע מודים דאין זה תפיסה יד ולא פליגי רק מדרבנן דחד ס"ל דגם מדרבנן מותרין דלא הוי תפיסה יד אף מדרבנן וחד ס"ל דמדרבנן לאו עמד דהוי תפיסה יד כיון דהם עלוטין ראוי לגזור בזה אטו שאר דברים המטולטלין גם מדרבנן ראוי להחמיר תפיסה יד ומה דקאמר דיליף נמה מליט כיוס כיון כזה מליט כה"ג דגלה בכלגרלא דמוליכין הלה ומתמה כי"ס דקאמר גם דלעוך נמה מלוס ופרש גם המפרשים הכך ילמוד הוי מדרבנן כן ה"נ הוי הבוה רק מדרבנן ולכך הפיר קאמר דיליף מבעל מום דמותר כיון דלא מליט בשום מיום לחלק בין רם לבעל מום מוכח דאף בעל מום מותר לבדין וכן מדלא מליט בשום מקום לחלק דלרבנן באינן יכש אסור אף בנטעו ולבסוף עבדו מוכח דבעל מום ואינן יכש אף מדרבנן שרי ודליף מזה לאבני הר שנדלדלו דאף מדרבנן שרי ואידך ס"ל כיון דכתיב שקץ תשקצנו יליף מזה דבכל תורה אף דליכא לימוד לקולא דרבינן להוראה א"כ כיון דכל דתקון רבנן כעין של תורה תקון גם מדרבנן לא ילפינן לקולא ולכך אסורה מדרבנן ולפי"ז כיון דעיקר פלוגתתם הוי רק מדרבנן וכיון דלא מכריעתא הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא ולכן פסק הרמב"ם לקולא וא"ש ודו"ק היטב:

שם ולכך ג' ישראל שזרק לגינה וכו'. ר"ב והנה הכ"מ גם על הך דהוקף גינה כתב דהוה בעיה דלא אפשיטא ולחומרא והדבר תמוה לי מאוד דמלשון הרמב"ם משמע בביאה ודאי אסורה הוא מדכתב לכאן וכן אם זקף בינה משמע דדינו ממש כמו אם זקף לגינה עוד יותר דהרי חזינן דהח"ל דקדק לכתוב בדלעת אתן מאי דלעת ולמה כתב לכאן וכן וגם דקדק לכתוב דהו"ז אסור מספק וכתב הכ"מ ג"כ דהיה הבעיה דלא אתפשטא והוי ספקא לחומרא א"כ מדקדק לכתוב כזה יאסור מספק מוכח דרישא אסורה מכח ודאי ובאמת הדבר תמוה כיון דהיה בעיה דלא אפשיטא למה יכתוב ודאי אסורה וצ"ע והנה ליישב דברי הרמב"ם י"ל דהוי קשה לו דמה מבעיא לי' אם בעינן מסברא וקיפתה או לא הרי לקמן דף נ"ג פריך הב"ס ודלמא בעגל הוי ניחא להו במידי אחרינא לא ניחא להו ומשני כיון דאמרו אלה אלהיך ישראל אחליף בהאי לאלהות הרבה וכו' וקשה הרי לאלהות אחרים לא הוי מעשה רק אמירה וא"כ אם באומרים בעלמא יתבב גלוי דעת אף דליכא מעשה מכ"ש דהתם מעשה וקיפה ביחה אף דלא מסבר וקיפתה ומה מבעיא לי' בניטה ולזה ס"ל להרמב"ם כך דהכי חזקי' דמבע"א לרו בניטה גם כ"ל דמ"ש אלה אלהיך היינו שבתהב ב"ס ור"ל והוא כלגתא דהנאי במס' סנהדרין דף ס"ג אחרים והצ"י עיין שם ולכך נמי חזקי' ס"ל כאחרים ולדידי' אי אפשר לומר כתירך הב"ס דהאמרו לאלהות הרבה ובע"כ דלדידי' גלוי דעת שעשו בעגל הוי מועיל לכל בע"ז וכ"ל דאין בבבה לחלק בין ע"ז לע"ז והוי בעגל גלוי דעת לכל ולכך ממילא י"ל דלא נתבב גלוי דעת רק במעשה הניכר אבל בלה דלא חלכר והילכתא י"ל דלא נתבב ג"ד לגל הרמב"ם פוסק כהכמת דגמ' דנ"ע דכ"ל דגלוי דעת דעגל לא הוי גלוי דעת לגלל ע"ז ובע"כ נ"ל כדמבבי גם דלצין אלה אלהיך נתאו לאלהות הרבה וס"ל כהצ"י שם וכן פסק הרמב"ם בפי"א ה"ב הל' בטושת הה"ג בע"כ ס"ל דאמירה נמי הוי ג"ד וא"כ שוב לא גרע וקיפה בלה מדבור בעלמא אב"ס ויתילא שיטת דוקיפה בלה הוי מעשה ולכך פוסק הרמב"ם בפשיטות דאסורה כן נראה לי לומר לפום ריהטא ודו"ק אמנם בחידושי למס' ע"ז חולין בגי דף ל"ב ודף ל"ז כתבתי ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל בדרך שונה בעיקר הנמצא והמה לפנים מתמדים בעוה"י:

שם ישראל שזרק וכו' הרי זה אסורה מספק והנה הבאתי לעיל נמה שיש להתמה כיון דהיה אבעיא דלא אפשיטא ולחומרא כמ"ש הכ"מ ומלשון הרמב"ם משמע בביאה ודאי אסורה הוא מדכתב לכאן וכן ואם זקף בינה משמע דדינו ממש כמו אם זקף לגינה ועוד דהח"ל דקדק לכתוב כדלעת אתן דלעת וכו' ולא כתב לכאן וכן ועל זה כתב הרי זה אסור מספק והוא באמת תמוה כיון דהיה אבעיא דלא איפשטא הוי ודאי אסורה וכבר ישבתי זה לעיל וכתבו לי עוד אופן אחר ליישב דהנה בס' מח"א כל' בלוחן הביה לנחרה דהכי לנכרי יש שליחות מסוגיא דע"ז כאן דקאמר ישראל שזרק לגינה וכו' דליף לה ממ"ש והכריכם הגרכון כלם ועי"כ כיון דסלקו נעגל גלי דעתייהו דניחא להו והכברים בשליחותייהו קעבדי והרי אין שליחות לנכרים ובע"כ דהרי לנכרי יש שליחות עיי"ש ואני תמה על"ס בכברי מבבות הק"צ דתיהי זה ודהי בס סי' ישראל מומרים ומומר הוא כן ברית ואין בל תות לנכרי א"ל וכ"ל במה"א כדעת הסנהדרין דמומר אינו ב"נ אין הכייתי בס דהרי כישראל עוקף לגינה מדין לא בשתהו לו ולא הוי מומר וא"כ קשה הרי אין שליחות לנכרי אין מרהי דהו"מ דהכבה י"ל דוה חמוס למה דאמרינן מגיון בערך עורך דגיסה ואמרה נאמן כאחד והנה הרלוב"ח המה גם על הב"ך והביה מדברי הב"ס פרק קמא דב"מ והמרדכי ואף במגר דמשום שליחות אמרינן עד שאמרינן גיסה ואמרה נאמן כאחד או קנייתו ואמרה נאמן כאחד א"כ לגרש ס"ג אם נתנה הנכרי שליחה א"כ הרי כאלו עבד הישראל ע"ז ונעשה מומר וממילא יש שליחות לנכרי ט ולכך אמרינן דרמומרת שלו ובשליחותו נאמן כאחד וכמו עם דע"י כנס שנעשה אליה ואלא חלות שנם לא הוי מגרש א"כ ס"נ הרי כברהתוהו ט נעשה מומר ונעשה שליח ונאמן כאחד ולפי"ז א"ש דהאי גבי עגל שסם דאף דהר שאבב גלוי דעת

מעשה אף דלא מסכר וקושתם רק עיקר אכעית שלהם הוי דהיינו בניסה והגרה כגלוס כאחד יש שם סלוגתא בהולק ואחד מ"ד ס"ל דלא אמריק ניסה והגרה כגלוס כאחד ולכן גמי ר"ח כ"ע כמ"ד דלא אמריק ניסה והגרה כאחד ולכן מיבעיא להו ספיד דבגלמא בעגל שכבר הוו מומרים לכך סוי עכו"ם לנסכ"ם ועושה שליח אבל כאן איט מומר מכבר ואין כליות (עכו"ם ובעג"ל יהי' כאן הכליות רק מכח עותסה בגווה ולכן תבעיא לי' ספיד ולענין לבתבים כשרוף י"ל ספיד דבעינן מעשה דמוכח אבל בלא מוכח לא הוי מעשה אבל לדין דקיי"ל ניסה והגרה כלים כאחד א"כ לא בעינן שתפוח בגווה רק דין מומר בלו ובלאוהו כלים כאחד ולכן אין לספק דגם וקושת בינה הוי מעשה דלא גרע מג"ד דלמירה בעגל ולכן פסק הרמב"ם בגשיטות דאסורה וזו"ק היטב ובחידושי דמס' ע"ז הארכתי בזה בחירושים הרבה בעזה"י עיי"ש:

שם הלכה ד' אלן שמשמידין ההוי עכו"ם וכו' אסור בהנאה נגלה מהתהוו הרי זה מותר וכו' ל"ג הנה גרסת סר"ן גורס במשנה דהעמיד תאחיה עכו"ם וביטלה והרי"ף והרמב"ם לא יקו ונגלה ומשמע דס"ל דלא בעי ביטול ובגלה דשניהם איהגוה דכלמב"ם האי נמי גרסו במשנה וביטלה דבעי ביטול אך הוי קשה למה באמת בעי ביטול דהוי רק איסור דרבנן ובמ"ל ביטול אך י"ל כמ"ש בחידושי דהוי עכ"פ ספק לנו דלמא נעשה מתחילה לכך והוי ספקא דאורייתא לחומרא אך הכי לאוי לילך בתר חזקת שיגר ויק דקודם שהעמידה ההתוי היה לו חזקת היתר א"כ הלאי לילך ב' ר' חוקה וכו' אך י"ל דהנה דעת רש"י דמחזיקין מאיסור לאיסור ועיין בגרת קמא דמס' חולין דף י"א כמה דקאמר שם במתניתא תנא גבלה ומטורפת במבא וקאמר שם בגמ' דפליגי בדר"ה דקאמר בבהמה בחייה בחזקת איסור שמרה דמ"ס בחזקת איסור אמרינן בחזקה טומאה לא אמרינן ומ"ס בחזקה טומאה נמי אמרינן ובגרסא בחידושים גם דפליגי בה שלוגתא בל רש"י ותוס' אם מחזיקין מאיסור לאיסור ומ"ד דמפשטה ס"ל מדמחזיקין מאיסור לא בעי א"כ מוכח דאף מאיסור לטומאה מחזיקין עיי"ש ולפ"ז ה"נ לגבי' מטומאה לאיסור נמי מחזיקין ולכן א"ש כיון דהמבנה אזיה כריב"ב דס"ע היקובע עכו"ם מסריח ומתילא בעבר עמה והוי בחזקה טומאה וכיון דהוי בחזקת טומאה מחזיקין ממנו נמי לאיסור דלא יעבור לכתחילה מכח איסור ע"ז דדלמא נעשה תחלה לכך ולכן ניקן במשנה דבעי ביטול אבל הרמב"ם דלא העתיקם ואם עבר טמא ומטעם דלא קי"ל כריב"ב וכמ"ש בלח"מ ולכן כיון דליכא חזקת טומאה ממילא אזלינן בתר חזקת היתר ואמרינן דלא נעשה מתחלה לכך וממילא מן התורה הוי מותר אף בלא בטילה רק מדרבנן בעי בטילה אך בלא נטעה יש בזה איסור דרבנן כדתני ההוס' אך שוב לא בעי ביטול והיו בבטילה ולכן השניה ונסלה ומה דהאכור עכ"פ מדרבנן לא נתבע חזקה איסור די"ל ממ"נ מן התורה רק מיתהלה סי' מותרת דהוי חזקת היתר ומדרבנן נמי דהיתרה מ"מ שב כיון דהספק אם לא נעשה מתהלה לכן הוי לי' כספק דרבנן ולהקל אף דאיתחזק איסורא י"ל דהוי לקולא ודו"ק:

פרק ט' הלכה א' שלשה ימים לפני חגם של עכו"ם אסור ליקח מהם וכו' ל"ג יש לדיק למה שינה הרמב"ם מלשון המשנה דבמשנה תנא לפני אידיהן שלשה ימים אסור לשאת וכו' ולמה הנך הרמב"ם הלשון והן אמת בתוס' הרגישו בזה וכתבו שלשמים ניקן זה יותר ולשמיים ניקן להיפך אך אלו דבריהם התחשים סי' כזאת דבדוקא נקט כן כיון דמשמע לקמן במשנה דר"י אומר שלשה ימים לפניהם ושלשה ימים אחריהם אסורין ומשמע דלהת"ק כ"ל דלאחריהן מותרין וכיאמא לא נקט בלשון ת"ק שמותר לאחריהם ובע"כ דמלשון מדייק מדקאמר לפני אידיהן ג' ימים משמע הא לאחריהן ג"י מותרין ולכן נקט בדיוק לשון כזה לפני אידיהן ג"י אסור מוזה משמע לדיוקא הא לאחר אידיהן ג"י מותרין אבל אם הוי נקט להיפך ג"י לפני אידיהן אסור לא הוי משמע לדיוק דלאחריהן ג"י מותרין רק הוי משמע דלנו ג קמ"ל לגיטורא קמא ימים באחריהן לגבי אידיהן לפני אידיהן אסורין והסבר דלאחריהן נמי אסור לכך קמ"ל כלשון לפני אידיהן ג"י אסור משמע לדיוקא הא לאחריהן מותרין ועיין במס' ע"ז ד"ז דאמרינן גם וכי היתא דניקט לפני אידיהן לישטר אחר אידיהן וכו' משמע נמי כן והו"ק גם י"ל וקמ"ל דינא דהגה יש להסתפק אם הני שלשה ימים סולם שוין באיסור זה כזה הוא כל יום הכמון לאיד יותר יש בו איסור יותר וכל יום הקרוב קרוב לאיד יש בו איסור טפי ול"מ נמי באי אסבר לו להכתנו בוא צריך לבאה ולהא עמו בחון ג"י לגבי איד רק דהבגירה בידו לבחור לו איזה יום שירצה מהני ג"י ואינו מוכרח לעשותו ביום הרוח הוקא או נימא דכולם שוין כיון שמוכח לעשות עמו הבגירה בידו לעשותו באיזה יום שירצה אבל אם אמריק כל הסמוך לאיד יותר יש בו יותר איסור א"כ יעשה טפי ביום א' מהני ג"י מביעשה ביום ב' וביום ב' יעשה יותר מביום ג' ולכן הנה לדינא נראה דכל הכמוך לאיד יותר יש בו איסור יותר ורואי להקדים מלאחר אם אי אפשר להכתם ימשו חזו יכו' טוה כחנה אבם ט' אומר שלשה ימים לפני אידיהן היה מבמע שכל שלשתן אסורין בשוה ואם אי אפשר לישמע יוכל לעשות באיזה יום שירצה מהאי ג"י ולכן קמ"ל דלפני אידיהן ג"י והוי כלומר דעיקר כאיסור האי לפני אידיהן ולא מכניה יום אחד לפני אידיהן רק אף גם שלשה ימים לגבי אידיהן אסורין וקמ"ל לא ע אף א וקמ"ל בזה כל דהוי לפני האידיהן יותר יש בו יותר איסור ולכן יעשה טפי ביום הרחוק מיום שלאחריו הקרוב יותר לאיד ולגמ"ש קשה טפי על הרמב"ם והב"ע ספיס הלשון כזה וכעלמא אמרינן שחייב אדם לומר בלשון רבו וצ"ע ודו"ק:

שם הלכה ו' היה משרכין דברים מיוחדין וכו' ל"ג עיין בכ"מ מ"ש בשם הרמ"ך תימה וכו' מה שהקשה לו מתרנגול לבן עד קביא לי' דברי רבינו וכו' אבל לפי האמת ליתא לקושיא כלל דהא ודאי יש חילוק בין שואל תרנגול סתם לשואל דבר המיוחד לעכו"ם דהתם תרנגול איט מיוחד לעכו"ם וזה פשוט ביותר עכ"ל והנה לדעתי לא הועיל בזה כלום דאכתי קשה על המשנה דמ"ה אי מיירי בשואל תרנגול כירם מה אריא שמותר למכור בין התרנגולים אפי' כס"ע מותר ואי מיירי שמפרש כגברי תרנגול לבן בזה ודאי לא מהני אף במשרכין כיון שהוא מפרש רק לבן והוי דומה לגדון המוזכר ברמב"ם הל' א דמיירי כשואל לבנה סתם וא"כ אף שחורה בכלל לבינה ואינו מברר המיוחד לגברי אבל כשמפרש תרנגול לבן א"כ מוכח הגברי רק על הלבן ודאי לא מהני עירוב אך נראה דה"ם ולכן שינה הרמב"ם לשונו וכתב היה משרכין דברים או וחדין ולא כתב כלשון המשנה בתרנגולין הלא דרכו של הרמב"ם למנקט המיד כלשון המשנה אך לפמ"ש א"ש דס"ל להרמב"ם דהמשנה לדוגמא בעלמא נקטה תרנגול לבן בין התרנגולים ובאמת בזה עצמה בלא"ה מותר הגה מ"מ רק לדוגמא בעלמא נקטו ול"מ לענין לבינה דלא כיון דכהם לבינה מכמע מ והד לעכו"ם בזה אף אם אומר לבינה כתם אבור למכור לו א לבד אך ע"י עירוב מותר כיון שלוקח גם שחורה מוכח שבאלתו מתחלה לא כי' על זבה ובכה"ג אמרינן הוכית טפ על הכלאו והוי כאלו פירט בין שחורה בין זכה אבל אם פירש זכה לא מהני עירוב וכה"ג מליט במה דוכתא בהש"ם לדוגמא בעלמא נקט וכן מתרץ הכס"ע בחו"מ סי' א' בכעג ד' א' דברי הרמב"ם ובכ"ע גם גבי כגון מגעוני כפל עיי"ש כן כ"נ י"ל דהמשנה רק לדוגמא נקטה דלפי האמת בתרנגולין אין ל"מ נין עירוב לו לא לכך נקט הרמב"ם דברים אחרים ונהכי א"ש מה בשוכן הרמב"ם כר' יהודה אף במשמע בהולך אח"ק עיי"ב בכ"מ במחלק ח"ע ולפי דברי הכ"ל א"ש דלפי המסקנא דבתרנגול לכן אם אמר סתם תרנגול נמי מותר למכור לו תרנגול לבן בעג"ב אין ר' יהודה חולק את"ק שהרי בע"ל הה"ך דאמר ולא התרנגול לכן מיירי במפרש תרנגול לכן למי דחי כהם מותר למכור לו אף בלי עירוב ובע"ל במפרש ובכה"ג ודאי אף בעירוב אסור ואין כגרא שבכה"ג יהי' ר"י מהיר בעירוב ול"מ בע"ל מיירי כאומר סתם ולדוגמא בעלמא נקטי' ולא"כ בע"ל שהוא ענין כס"ע ולא כחולק על הה"ך במיירי מענין אחר לכן שוסק כר"י בזה וכהי' לד ן זה דאם הגברי מזכיר לך לה אסור למכור לו אף בעירוב כמ"ש כמחבר בסעיף זה אם הגברי מערב וכו' עיי"ש מלים במפרש דבר המיוחד לעכו"ם ודו"ק היטב:

הלכות תשובה

פרק א' הלכה ב' שעיר המשתלח מכפר וכו' בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה בין שהודע לו בין שלא הודע לו וכו' ל"ג הנה הגמ' במס' שבועות אמריק יודע הייט מזיד וכו' עד בין שודע לו ספק בין לא שודע לו ספק ע"כ קשה מדוע העתיק הרמב"ם סתם לשון המשנה בין הודע בין לא הודע ולמה לא ביאר כפירוש הש"ם בין שודע לו הייט כספק וכו' והנה הלח"מ כתב גם דרבינו העתיק לשון המשנה סתם והוא הדין בגלות אם לא הוי מפרש כוונת המשנה בש"ס אך א"ם דדרכו של הרמב"ם לכתוב סתם כלשון המשנה אבל כיון דהש"ם מפרש כוונת המשנה אין דרכו של הרמב"ם להשמיט מה שמבואר בש"ם ולדעתי נראה ליישב דהרמב"ם איט יפרש כוונת הש"ם דצריך שודע הייט מזיד כפרש"י מכח דלאי אסבר לפרש שודע בשודע לו עכשיו דא"כ הוי חייבי חטאות ואשמות דחייבין לבביא אחר יוה"כ דהוי קבה לו נימא דהודע ולא הודע קאי על הקלות דל לא נכם חיוב הנזאת כלל וקמ"ל דבין שודע לו ובין לא שודע לו בהאי יוה"כ מכפר ומהו שרין דאי בע"ל אף לגי מה דמתני הש"כ אותן שעשה בשוגג בין שודע לו ספק נמי לא קאי אהודע ולא שודע על טולן רק על שוגג לבדו וא"כ שפי הוי לי' לגרס דקאי על קלות ולא נצרך לדחוק ולומר בין שודע ספק ולכן תפרש הרמב"ם כך דקושית הש"ם הבאת שלך ליה דכ"ד דצריך אח"כ אי דלא עבד תשובה ומה רבעים הוצבה א"כ כ"ל דהיא מחויין כרבנן דס"ל בעי תשובה ולכך פריך דאי אסבר לגרם הודע ולא הודע דעיתה שודע לו א"כ אין שודע לו וא"כ הוי לא עשה תשובה כיון דלא שודע לו אין עשה תשובה וא"כ בלא הודע לא מהני ובע"כ כאות הודע הייט על איזה החטאה הלא בין ידע ובין לא ידע יסי' אבל עשה ולאי דבעינן יודע לכך פריך הודע הייט מזיד וכו' ומשני כך והוקן במשנה בשוגג בין שודע לו בספק יקאי נמי על בעת תעבה דמזיד הוי דידע בזה ולאי חלב ואכל ושוגג יתכן בו בני גוונין או דלא ידע כלל שים כאן חשש חלב רק סבר שיגר הוא ממש או אסבר דידע דים כאן חתיכה חלב רק דלא ידע או זה ולית אסת ואכל זה איט דקא חזיר ממש דאכי איט בכיחוד דכל חלב אבל וד"ם ולהכן שעשה בשוגג בין שודע לו ספקו מתחלה דידע שים כאן ספק ועשה דהוי שוגג הקרוב למזיד בין לא שודע לו ספקו כלל רק היה סוגה ממש וכבר דהוי שיגר ממש והכל קאי על התחלה אבל הבאת בעינן ידיעה כיון דבעיק תשובה אבל זה הכל להסו"ד אבל למה המוקן למהפיקן כרבי דלא בעינן תשובה שפיר אסבר לגרס דהודע ולא הודע דקן בהודע לו עכשיו בין בלא שודע לו עכשיו ומיירי בלאוין דליכא בהם מצוה ולאבר בזה מכפר בין שודע לו עכשיו או לא כיון דלא בעיק תשובה

ואף דהרמב"ם פסק דהוי חמורות בעינן תשובה מ"מ ל"מ לענין הקלות דלא בעינן תשובה מהני בין הודע בין לא הודע ואסבר עוד דמה שהמחיל הרמב"ם בחמורות דלא מהני יוה"כ בלא תשובה היינו רק אם עשה במזיד בחמורות אבל אם עשה בשוגג לא גרע שוגג בחמורות ממזיד בקלות ולא בע ק תשובה ומה דמחלק הרמב"ם בין קלה לחמורות הייט במזיד באה בעיק בחמורות תשובה וקלות לא בעינן תשובה אבל בשוגג בחמורות הוי כקלות במזיד ולכן ה"ש דהש"ם דפריך הודע הייט מזיד קאי לנכב"ד דהוי ס"ל דאף קלות בעיק תשובה וממילא שוגג בחמורות נמי בעיק תשובה לכן לא אסבר לגרס לא הודע על שוגג דהוי צ"ע תשובה לכך פריך ה"ש דבלא הודע לא כוי תשובה וא"ה מה דהוי שוגג בחמורות ומיירי בשוגג בחמורות דהוי לא עשה תשובה מ"מ מהני יוה"כ לכך כהם הוי מכפר לנכו"ד תשובה לכך כתב הרמב"ם בהלכה הודע ולא הודע וזהו כיון דבמזיד קלות כין לגבי יוה"כ עשה נמי תשובה אלא על עבר בהם במזיד וכיון דלא שב לא בעיא בהו ידיעה כלל ודו"ק:

שם הלכר ב' אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות וכו' ל"ג והקשה הכ"מ דפסק דלא כמאן דלרבנן אף בעבירות קלות בעינן תשובה ולרבי אף בעבירות חמורות מכפר בלא תשובה וכו' ומכ"ל נראה ולפמ"ש נראה ליישב שהרמב"ם בכריתות דף י"ח ע"ב איסור דיוה"כ מכפר על איסורא אבל על ממונא לא מכפר והכס"מ כי מכפר יוה"כ על טלה אישורא ועל גזלה דאישורא לא מכפר וכו' והנה בגמרא קשה לגבין בטעם מה חילוק יש בין איסור לממון או בין טלה איסורא לגזלה (ועיין במ"ל הל' בגדים מ"ש בזה) ונראה הטעם כיון דיוה"כ בלא תשובה אינו מכפר וכעיק התשובה עמה א"כ בממון שבית דהלא"ם דבגלמא בלאיסור הוי מעיקן התשובה לגבי וכיון שעשה תשובה אין עליו לעשות יותר לכך בעדי יוה"כ מועיל התשובה אבל בממון דאין התשובה מועלת רק כשמחזיר הממון דכל עוד שלא החזיר הממון לא הוי תשובה מעליא דהרי יש בידו לתקן האיסור ולא תיקן דבגלמא באיסורא אין בידו לתקן האיסור כלל לכך די בתשובה לבד אבל כל זמן בידו לתקן צריך לתקן לכן בממון צריך לתקן ובלאו הכי לא הוי התשובה מעליא ולא מהני יוה"כ וכיון שצריך לגלם צריך שוב אם מעילות בהדי הגזלן כדין כל השלומי מעילה וכו' מ"מ נראה דחולק הרמב"ם מ"מ חייבי חטאות ואשמות שעבר עליהן יוה"כ צריכין להביא אחר יוה"כ וכאשם תלוי אינו מביא אחר יוה"כ ולכן דלכאורה קשה על הש"ס על עשה תשובה היכי דמי אי דעשה תשובה וכו' ולמה לא פריך על לא סודע דיהא בהקא הוי דברי בלא הודע והוי לא בעיין התשובה בהדי איט יודע בכלל אם חטא ואי"כ לא בעיין כלל התשובה ואין מכפר יוה"כ בלי תשובה וכו' אין הכלמת זו לק"מ דמה דס"ל (ועיין כלח"מ שם מסתפק בן ודאי כמ"ל עצמו מהלך הרמב"ם כין קלה לחמורות ואי חוקה באשר המשתלח כתב כן עיין גם ודו"ק) לרבנן דיוה"כ בלי תשובה לא מהני היינו כלום והיא אתלת ונמד נמרדו אבל אם איט יודע א"כ אמרינן במסתמא אם היה יודע לו היה שבה בתשובה דכל ישראל בחזקה כשרות המה ולכן לענין תשובה ודאי אמריק בתשובה שלא ידע כוי תשובה שאם היה יודע היה שב בתשובה ולכך א"ס בגדיני תשלום ואשמות דכאן איט מועיל התשובה אם איט מביא קרבן וחוב עליו להביא קרבן ואם לאו עבירה הוא בידו א"כ על זה אי אפשר בירו"ל מכפר כיון שבעיק התשובה בתשובה שלא ביהן ויביא קרבן א"כ ח"א למפטר בלי קרבן אבל נחייבי אשם תלוי כיון דבאמת דן האשם תלוי מכפר רק מקופיא בעיין לגבי אבה אבל להגהיקין איט מתכפר אף אם יקריב קרבן א"כ אין ההגוז נתקן בכך לכן שוב הוי כלא הודע עליו בחטאו ויוה"כ מכפר מ"ש דאם לא היה חלב א"ל כפרה ואם היה חלב נודאי אם היה נודע לו הי' חוזר בתשובה מעליא והי' מקריב קרבן רק כבשת אין נודע לו לכך הוי כעשה תשובה מעליא בהדי יוה"כ ומכפר ולפ"ז ממילא ה"ב בהגי שעשר ג"כ באין יוה"כ מכפר שבאה הגרם רביט יונה כמ' דלכן בהמורה יורה נתנם הלוי שיהא שב יותר מחטאתם מהום דאין האדם מתחרט כל כך על ספק עבירה כעל עבירה ודאית. שיה דומה בעיניו שבוא היתר עיי"ש ולפ"ז י"ל דהי"ב בזה בגלמא בהכל כ"ישר או אדם דכתמא מתחרט בו ואם היה יודע לו הוי עושה תשובה מעלית לכך אף בלא נודע לו הוי כעשה תשובה כיון שאם היה יודע לו היה נודע מתגרע לכך אף בלא הודע מכפר אבל בהני עשר דלא משמע לאינשי כל כך איסורא גבהי יכול לבייה שאף אם היה יודע לו לא הוי עושה תשובה מעלית ולא היה מתחרט כל כך לכך לא איט מכפר יוה"כ בלא הודע (ונהדותי לנ"ב בגוגית או כתיבותי משנה הקע"ו כדף ל"א ר"ב על בגלא דבישורה כהרהי דבר זה יותר עיי"ש) ולפ"ז ה"ב והכם גמי מעילה דמיירי בשוגג שפיר מוקי הש"ם דבלא הודע איט מכפר על ה"ב כנ"ל מיהו קשה דהכי כ"ס לגבי קימיק ורבי כ"ל דיוה"כ בלי תשובה מכפרת וא"כ אכתי מה חילוק יש בין ממון וא"כ לאיסורא וכביטול ובע"כ צ"ל שהש"כ התם סובר דאף לרבי חזקה בעבירות קלות יוה"כ מכפר בלי תשובה ולא בחמורות ובזה אך לרבי בעיק תשובה מעליא ורף דהתם קאי למ"ד ספק ידיעה מילתא לחטאת ואין קיי"ל דתוכה מחלקת לחטאת וא"כ בלא"ה נק"מו וא"ב לכן תיובא של הש"כ מ"מ ס"ל להרמב"ם דדין זה כאלו קיים אף לדידן והנכחה בלו היה ממנה דחטא במתניתין חייבי חטאות וכו' שעבר עליהם יוה"כ צריכין להביא אחר יוה"כ וכ"ש הטעם מכום דבעיקן תשובה ולכאורה לרבי דס"ל דיוה"כ תנוכה א"כ אך נחייבין חטאות לו יהא שעבר על מצוה זו ולא רצו להביא חטאת ותפרש בגרלה בהחטאת הוי רק מצות עשה של האדם שמה שחטא בשוגג בכל מה דהוי רק שבשודע לו מחויב מכח מ"ע להביא הט ת א"כ לו יהא שעבר על הצעות עשה מכפר ג"כ יוה"כ ולכאורה נראה לי דלהאיה בן מתניתין כרבנן ולרבי אף חייבי חטאות פטורין ולהת"כ וא"כ קשה בש"ם דילן דפריך היינו הודע היינו מזיד ופרש"י דאין לפרש באח"כ נודע לו דא"כ חייב לבב ר את"כ חטאת כדתנן חייבי חטאות שעבר עליהם יוה"כ וכו' וקשה הרי הך מתניתין אתיא כרבנן ומתניתין דידן אתיא כרבי כדמבני לקיון וא"כ שפיר מצינן לפרש בהודע היינו שנודע לו אח"כ ובע"כ דס"ל להש"ם דאף לרבי חייבי חטאות צריכין להביא אחר יוה"כ וא"כ בע"כ דאף לרבי בעבירות החמורות צריך תשובה ולכן חייבי חטאות צריכין להביא אחר יוה"כ כיון דבאמת מעבירה חמורה מכח חלב ויש בו כרת ובדומה א"כ כיון דבאמת דש"ס ס"ל כן הכי קיי"ל וככברת הש"ם דמס' כריתות הנ"ל ודו"ק ועוד נראה דס"ל להרמב"ם דכיון דבכל קמא דכריתות דף ז' ס"ל נרבא כתחלה דאף במכפט בכפרה חטאת מכפר רק דאת"כ אמר הש"ם דנדר בי' רבא עיי"ש ולפ"נ י"ל דמה דקאמר רבא גם בכריתות ובבשטות דהא והא רבי ומודה רבי בכרת דיומא משמע בכבאר חייבי כריתות ס"ל לרבי דלא בעינן תשובה הייט הכל להס"ד שביה סובר דאף בחטאת אף במכפט בכפרתו מ"מ מכפר ולכן אף ביוה"כ כ"ל כן דהטאת ויוה"כ שוין בזה והדמשמע מכרייתא דאך חלק ג"כ והך כרייתא דתטאת איט מכפר אלא על השבין הוי מפרש רבא כדס"ד שם כש"כ דמיירי כבא דאמר ר' יוחנן אבל חלב והפרים קרבן ואח"כ הזיר וכו' אבל כמבעט הוי ס"ל דמכפר לכן ס"ל דאף ביוה"כ מכפר רק בכרת דיומא בעינן תשובה אבל לפי דמסיק בש"ם דרבא הדר בי' והייט מכח הך קושיא דש"ס בעכ"פ הקרבן כבר ואח"כ בע"כ הך אינן שוין דבכרייתא הייט במכפט ולכך ס"ל דמבעט איט מכפר א"כ ממילא ביוה"כ במבעט איט מכפר אף בכלל עבירות דהרי בכריית' מבוי חטאת ויוה"כ שוין א"כ מוכח דלרבי בהמורות דחייב עליהם בחטאת אף ביוה"כ בעינן תשובה רק בקלות דלא שייך בהם חטאת בזה מכפר יוה"כ אף בלי תשובה אף במבעט וא"ש פסקי הרמב"ם לפענ"ד ודו"ק היטב כוה כי הוא ברור בעזה"י שהרמב"ם סובר כרבי ואתפ"כ מחלק בין קלות להמורות ועיין בלח"מ וכ"מ גם דו"ק ותמצא אמנם עיין בחיבורי על אבע ב"מ מכות חקפ"ד דקי"ב ע"ב גם כתבתי דברי הרמב"ם הנ"ל בדרך יותר נכון דפוסק כרבי ואין סתירה לזה מן הש"ם עיי"ש ותמצא נחת בעזה"י ועפ"י דברינו הנ"ל יהיו מיושב מה דאמרינן במס' כריתות דף י"ח ע"ב דעל סלגא דבישורא אין יוה"כ מכפר והארכתי לעיל בטעמו וכעת אני מוסיף תבלין כדבר שהלי גם פריך הש"ם ודילמא דמתיידע לי'. ומשני הרי לא הודע תנן וכו' הרי שהם"ד דהש"ם הוי באין יוה"כ מכפר רק אם מתיידע לי' ולא בלא הודע ומזה עצמו הוציא הרמב"ם דינו שלכאורה קשה טובא מה הוי בד"א לחלק דבאם נודע יוה"כ מכפר ובלא נודע אין יוה"כ מכפר. ובע"כ הטעם מכום דלאו מתיידע ליה מכתמא מתחרט בה ועושה תשובה לכך מכפר אבל בלא נודע לו שלא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר וקשה הרי לרבי לא בעינן תשובה ובע"כ בבעבירות החמורות נמי לרבי בעינן תשובה ולכן נכי דמשני הש"ם דלא הודע תנן דמכותר דמכפר אף בלא הודע מ"מ היינו דוקא בלא אבל בבישור שלם דלא אם הוי נודע לו בודאי הוי עבה תשובה לכפר אף בלא הודע מכפר אבל בחלב תלי ביטור דיכול להיות שאף אם יתוודע לו לא ישוב בתשובה לכך בלאות יש חילוק בלא הודע ומתחרט ובא בתשובה מכפר אבל בלא הודע איט מכפר וזה גופא כוונת הש"ם במה שמתרץ כי קא מכפר יוה"כ אסלה סיטורא היינו דהא דמכפר אף בלא הודע היינו בכולה ביטורא אבל בפלגא דביטורא איט מכפר בלי הודע ודו"ק כי הוא נכון מאוד:

והגה נראה מה שהרגן הלח"מ דרבנן נמי מודים בעבירות קלות עיי"ש בארוכה והביא המתבן דחז"ל מאי פריך הש"ם טעם בפלא אהם סברא נימא דהכיא אחת כר' יהודה ורבנן דרבי ואך חלק מיירי בעבירות חמורות כגון כריתות ומיתות ב"ד ויוה"כ הוא מ"מ מיירי בעבירות קלות ואין לומר דהרי לא התשובה ותשבה בו מלאכה מיירי בחמורות דהרי על זה חייב כרת דזה לאו דהרי בע"ל לפי מה ומשני רבא מודה רבי בכרת דיומא בע"ל מ"מ יכול לא התשובה בו וכו' הנ"ל יוה"כ הוא מ"מ הייט דמכפר על שאר עבירות כפר"י להדיא בכריתות דיוה"כ הוא מ"מ על שאר עבירות אבל לא על זה גופא א"כ למה לו לגבי' בכרת דיומא להרץ בעבירות קלות דמכפר אעפ"י שלא הבהמם ולהיא בתים כר"י לכך דברי הלח"מ צ"ע ונראה פירוש כמ"ש לעיל ביטוב דבר הרמב"ם והוא המוכן ודו"ק:

פרק ד' הלכה א' ארבע ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו' והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויוה"כ מכפר וכו'. ל"ג וכבר הקשה הלח"מ דדברי הרמב"ם הוא סותר למשנה דבמשנה מקט דוקא גבי ז"מ אחטא ואשוב לחטא ואשוב וכן מצינו גם בש"ס דדוקא גבי דומי נעיק וא"כ למה כתב הרמב"ם רק פ"ח בלומר אחטא ואשוב ולא יותר עיי"ש שתרוצו דחוק ולפענ"ד ליישב כך והנה אם נרכיק בגמ' נמ"ל הרי דומי ומאי קא קמ"ל בהדיה חזיא ר"ה השונה עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר וכו' ונבין מה ענין כך דינא דר"ה דנעשה לו כהיתר כאן אך י"ל דקמ"ל במשנה אם חוזר כ' פעמים ואמר אחטא ואשוב אז אף אמ אחטא פעם ג' ולא

אמר אחטא ואשוב נמי אין מספיקין בידו לעשות תשובה וזה כונת הב"ח ולכן ניחא הא דיומא לאשמעינן דאף אם כנפס ג' פעמים אמר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה ולכן אמר דקמ"ל כדר"ה דהעובר עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר ולכן כיון דאמר הרי זימני אחטא ואשוב וכו' אין מספיקין בידו לעשות תשובה אח"כ בפעם ג' אפילו בלא אמר אחטא ואשוב ולכ"ז הנה ידוע בלשונו דרבי ורשב"ג אם בתרי זימני הוי חזקה או בג' זימני הוי חזקה דרבי ס"ל בתרי זימני הוי חזקה ורשב"ג ס"ל בג' זימני הוי חזקה ולכן י"ל דהא דס"ל נקט ג' דבתרי זימני כשאמר אחטא ואשוב שוב אף בפעם ג' אין מספיקין בידו בע"כ אתיא כרבי דס"ל דבתרי זימני הוי חזקה ולכן כיון דאמר דבתרי זימני הוי חזקה ממילא ה"ה כשאמר אחטא ואשוב תרי זימני הוי חזקה לעולם דבאו כן ולכן בחוש אמר אח"כ אחטא ואשוב אין מספיקין בידו וכו' אך לדידן דקי"ל כרשב"ג דבג' זימני הוי חזקה אך באומר אחטא ואשוב ב' זימני נמי אם אח"כ אינו אומר אחטא ואשוב מספיקין בידו לעשות תשובה ולא מיבעי בכך אלא ולכן לא רצתה הרמב"ם דרך זימני אחטא ואשוב בפעמי' לענין לגבי אבל הגמ' רק בתרי וכו' ולא ר"ה וכו' ועיין אחר אחטא גוסא אף באומר פ"א אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה ולאחר תנאי ולענין ב' פעמים וליכנס בלומר כן ג' זימני רגה לין ודעת של הרמב"ם לכתוב מה שלא מפרש בכ"ס וגם זה תולה דגפיגא היא דבג' זימני ודאי הוי חזקה ודאיסור לא קמ"ל רק אך בתרי זימני הוי חזקה אבל בג' זימני הוי תולה דגם לא ולא"ס ודו"ק ועיין בחיבורי על ארבע ב"ע בנה תקכ"ה בדין ל"ח ע"א מה שכתבתי ליישב דברי הרמב"ם ז"ל בזה הוה אין כאן אחר קלה עוד יש ליישב דברי הרמב"ם דהנה בחיבורי לארבע ב"ע בסי' תקכ"ה בבוגית רב"כ ז' דיומא אמרתי דבר חדש דאם עשה דוחה ל"ת הוא היתר גמור או רק דחוי' הלאו בכלינתא ים עוטלת תורה בלבד לא

דהיה עיי"ש שהארכתי בזה והנה אמרינן בגמ' דיומא אר"י גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה שנאמר כי ישלח איש את אשתו וגו' והקשה הכ"מ דהא ידוע דבכל מקום אמרינן עשה דוחה ל"ת ומתרץ דהוי עשה דפשיטא ולא עשה דפשיטא דוחה ל"ת ודיה כרוז ...לא לדחות רק דגדולה תשובה שאע"פ שהוא עשה דפשיטא מ"מ דוחה ל"ת וכגה אם יוהר לעבור יהיה לא בניתן לעשה ע"מ לקיים העשה אח"כ מוכה בכמה דוכתי דהאוסר לעבור אפילו אם דעתו לקיים אח"כ העשה אבל כרוכ' בם' כל בעה דף כ"ט ע"ב ד"ה כשדין וכו' כתבו מכאן מוכיח ר"י דהתאבלה חמן ע"מ לבערו אינו עובר עליו והביא דס"ל דמותר לעבור על הלאו כדי לקיים העשה אח"כ ועיין בנוסקים ומ"מ אמי כוס בע"י כתדיבי בם וכעה ...הא דדין זה יסי' הלאו נמי בפלוגתא הא"ל דאם שומהא בו רה בנוטר א"כ עשה דוחה ל"ת הר יוא כן ה"נ אם הוי לאו הניתק לעשה כיון דמקיים העשה ומתקן הלאו יותר לכתחלה לעבור הלאו ע"מ לקיים העשה א"ל לא"ד דחויה הוא בנבור א"כ עשה דוחה ל"ת לא היתר הוא רק דחויה וכמש"כ דאין לעבור הלאו לכתחלה ב"י לקיים העשה וכו' א"כ דהשה כדיני אדם לא הוי הלאו ניתק לעשה מכח דהוי עשה דתשובה דבדיני אדם לא מהני תשובה לפטור מעונשו לכן לא הוי ניתן לעשה אבל בדיני שמים הוי כל לאוין לאו הניתק לעשה כיון דיש רק ... בתשובה והרוצה אמרה אם יחטא יעשה תשובה וכיון דבד"ש הוי הכל לאוין הניתקין לעשה א"כ לגו"ד רוצה יותר כשלי לעבור עבירה ע"מ לשוב בתשובה אבל לא"ד דחויה הוא אסור לעבור על לאו ע"מ לקיים העשה ולעשות תשובה ולכן התנית לחיה בי"ד הותרה ולכן בעינן דוקא בשאמר כ"פ אחטא ואשוב ומכח דנעשה לו כהיתר אין מספיקין בידו לעשות תשובה אבל בפ"א מספיקין בידו אבל לדידן דקי"ל דחויה הוא ואסור לעבור הלאו ע"מ לקיים העשה לכן אף בפ"א כאחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה כיון דהלא כדין עשה ול"ש ודו"ק:

הלכות ק"ש

פרק ג' הלכה ב' אין קורין לא בבית המרחץ וכו' ולא בבית הקברות ולא כנגד המת עצמו וכו' ל"נ עיין בהשגת הראב"ד מה שהשיג עליו ולפע"ד מלה דדין זה יהי' תלוי בפלוגתא דאביי ורבא בשיבת התורה כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ומוכח כן בכרותות דכ"ת הא דאמר ר' יוסף ריבא דאמרו רבנן לא ליזבין אי זבן לא כלום הוא מוכח מזה דאף בדרבנן אמרינן אי עביד לא מהני וכתו"ס ובחו"ב א"כ לכי רק כבר"א ה"נ כל באיסור כהנים דהקפי רבנן דילא ודאי יהיה נמי ילא בכל דאמרו רבנן ל"ת אי עביד לא מהני וכיון שאמרו רבנן ילא לקרות כאן רס קרא לא יצא ונוי לשי"ם הכמ"ע והבי"ך בתו"מ סי' ל"ח דהדבר דאמר לעשות כהדיר הוא אם נעשה באיסור לא ...יין זה עיי"ם א"כ ה"נ בקרא בייקום באות כיון דהאסור היה לו בלא יקרא כאן לא שייך לומר אי עביד לא מהני ונע"כ יהי' חוכת דטעמ הרמב"ם הוי מכח ה"ס דאי עביד מהני ...כאלא כל הפטולין דאמרינן כהו לא לא כן בדאורייתא או בדרבנן רייס אלד גוף הדבר בעשה בלא כהוגן אבל הכא בהדך לה כנגד המת אינו אלד גוף הקריאה בגוף הקריאה הוי כהוגן ואין בו איסור אלד הקריאה עצמה רק דהאיסור הוא מחמת דאי יהי' לועג לרש והיסור זה לא דוקא בק"ש הלוי רק אף בד"ת יש איסור זה וא"כ אף אם נימא ביהוד ויקרא לא ... כלל האיסור למבטל וזה יהיה סוף סוף היה לועג לרש אז בבקרא וא"כ במלד גוף מצות ק"ש לא היה בו קפידא אם היה לפני המת או לא והאיסור לא יתקן לחזרא ולזה לא יהי' יוצא רק מכח כיון בקרא בעבירה ולכן הראב"ד כ"ל דכל כה"ג תמרינן כל מילי דאמר רחמנא ל"ת אי עביד מהני כדעת הכמ"ע והב"ך כיון דהיה אסור לעשות כהיהר אבל הרמב"ם יסבור אף כה"ג אמרינן כל מילי דאמר רחמנא ל"ת אי עביד לא מהני ואף בדרבנן ולא כהכמ"ע והב"ך ולו, עיין דיעה בהאי דלכן ס"ל דלא יצא מכח דהוי מצוה הבאה בעבירה וזה אינו דהרי הרמב"ם פוסק כמ"ד דלא חייב למהב"ע ואף גבי עבירה דאורייתא אינו הוגם למהב"ע ועיין בכ"מ בם בכל' לולב בהכהב כן דכ"ל בדאורייתא לא היינ... ואיהב"ע וא"כ ה"נ בע"כ אין הטעם יהכה מהב"ע רק מכח דכל מילי דאמר רחמנא וכו' והיא לשמ"ם התוס' בם בכוכה ... דרבנן לא חייש למהב"ע וכן כתוב הלח"מ בם בדעת הרמב"ם י"ל דהכא בק"ש דהוי דאורייתא בפיר פסול יהיה מהב"ע ... יש לבקיק די"ל לריך דעה כמו דבדרבנן לא מבטיל אף דעבירה דאורייתא בן י"ל נסיבון אם הוי ... דאף יהיה רק בעבירה דרבנן ג"כ לא מבטיל משום מהב"ע ובע"כ לפ"ז יהי' טעם הרמב"ם רק מכח אי עביד לא מהני דזה הוי אף בדרבנן כנ"ל והנה אם נימא דטעמא הוי כאן מכח אי עביד ל"מ יהי' מוכח דלא כמ"ש ...ומהר"ט דטעם דשוחט בבבת בחוטיו כברה ולא אמרינן אי עביד ל"מ מכח דהאיסור נעשה בין כך או כך ולא נתקן הא ... יעשה דהדרי הכא ג"כ לא נתקן האיסור דלועג לרש ולהעס"כ אמרינן אי עביד ל"מ ול"ע בזוכרתי כמש"כ א"ח סי' זה בבטעיר קלח כדרך זה דאי עביד ל"מ אבל לא כיאר כל רעצרך כמו בביאורנו עיי"ש ועיין בחיבורי ספר החיים הל' ק"ש כי' ע"א בעי' ז' מה שכתבתי עוד בזה:

סליק הלכות קריאת שמע

הלכות תפלה

פרק א' הלכה א' מ"ע להתפלל בכל יום וכו' ואין מנין התפלות מן התורה וכו' ל"נ עיין בכ"מ ובמג"א סי' ק"ו בשי' ב' שהביאו דס"ל להרמב"ם דתפלה דאורייתא רק זמן התורה די בפעם אחד ביום והגי' הרמב"ן בלגמרי הוא דרבנן ול"ע טובא דהמעיין במס' תענית דף כ"ח גבי מה הפרש בין זה לזה רלוי ד"ת והלוו מד"ס ועיין בם בכר"ם בתוס' מוכח דאף כל ג' התפלות הוי דאורייתא ואין לומר דהכוונה הרם דבם תפלה דאורייתא דא"כ גם תפלת נעילה הוי כן דאורייתא ומה לי תפלה נעילה ומה לי תפלה המנחה כולן בוין דבם תפלה דאורייתא וקביעת זמנם דרבנן אלא ודאי דמוכח מזה דדאורייתא א"כ מוכח בכל הזמנים הם מן התורה ול"ע על הרמב"ם מכש"כ על הרמב"ן ודו"ק

שם הלכה ה' וכן התקין שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות וכו' ל"נ עיין בכ"מ ולח"מ בנדתקן למה פסק הרמב"ם כריב"ל ולא כרי"ח עיין בם' ולפענ"ד נריך דבר ו מאחר דבפלוגתא ע יהי' תלוי בפלוגתא דערבית רשות או חובה ולמ"ד תפלות כנגד תמידין תקנו א"כ כתמידין הם בתים לכן עיקר התקיה הוי כנגד התפלות שחרית ומנחה וערבית כיון דהוי רק עבד הקטרת אברים והוי הקטרת אברים אינו מעכב יקרבן וראוי בבר אף בלא הקטרו באמורין לכן גם תפלת ערבית אינו חובה רק רשות ואולין מדין בני התפלות הרם כנגד התמידין עצמן וראוי מעכב אבל למ"ד דתפלת ערבית חובה בע"כ ס"ל כמ"ד הכלות כיגד אבות הקטו לכן נלכתן בזה ולמה יגרע תפלת ערבית בהוא כנגד יעקב מכני התפלות ולכן ס"ל התפלת ערבית חובה ולכן א"ש כיון דזה תלוי בזה לכן כיון דרבנן ס"ל תפלה ערבית רשות וקי"ל הכא כמו שפסק הרמב"ם עלמו ממילא הוי תפלת כנגד הקרבנות כריב"ל כיון דרבנן דהוא כהגרא ס"ל כן והלכה כרבנן כנלפענ"ד נכון וברור בדעת הרמב"ם עוד יש ליישב דברי הרמב"ם יא"ל דהנה במס' מדים דל"ה מבעיא גם בכ"ם אם הני כהני שלוחא דרחמנא נינהו או שלוחא דידן נינהו ועקבו כל המפרשים דמה מבעיא לא הרי במסכת קדושין אמרינן דהני כהני שלוחא דרחמנא נינהו ודאי שלוחא דידן מינא מי איכא מידי דאיהו לא מלי עביד וכו' ועיין בחיבורי על נדרים מ"ם בזה בעזה"י ובפת ערבה כן דהנה כן מלתא אם נתכנו ישראל מלי עבדת או לא י"ל דפליגי בזה דאם הוי תפלה במקום קרבנות א"כ הוי מלי עבדי דהרי יכולין להתפלל והרי לא הוי שרותא בנהו בע"ז נלא"ת כגל' תפלה סי' קך הוי סרוב ואבי ישראל והכהנים עומדים על תפלה כמנה ובלא כמנה א"כ מוכח דתפלה נקרא אבי ישראל א"כ הוי מלי עביד אבל אם הוי אבות הקנס י"ל דלא הוי תפלה כקרבנות לכן לא הוי מלי עביד ולכן י"ל ר"ם נמס' קדושין דקאמר הני כהני שלוחא דרחמנא נינהו משום ד"ל דהוא ס"ל כמ"ד תפלות כנגד אבות הקנו ולדידי' לא הוי מלי עביד אבל בנדרים מבעיא למ"ד כנגד קרבנות הקנום ואי מלי עביד ולכן מבעיא לו אם הוי שלוחא דרחמנא או דידן וזוה א"ש ביטת הרמב"ם הנ"ל למה פסק כריב"ח נגד ריב"ל ולפי הנ"ל א"כ כיון דהוזק דהרם בחזרה במדרים כ"ל כן מדמבעיא לי' אם הוי שלוחא דידן בע"כ דס"ל כן בתפלות כנגד קרבנות הקנו לכן פסק גם הרמב"ם כן כדרם התמיד ופסק כסתמא דגמרא' והנה עפ"ז היה אפשר ליישב עוד גם דברי הרמב"ם בהל' עבודת יוה"כ דפסיק המשנה כסתמו דאמורים לו אתה שלוחינו ובלוח בי"ד וסוף תמיד דבס"ק דיומא בריך הכ"ם מזה דדרי הני כהני שלוחא דרחמנא נינהו והירן דבסוטה ע"ד ועי"ד הב"ד ולמה לא תמיק הרמב"ם זה ועיין מ"ב בזה בחיבורי כ"ו בבהמות עיי"ש ול"י י"ל יהי' א"כ דהרמב"ם ס"ל דודאי למ"ד במקום קרבנות הקנום הוי ודאי שלוחי דידן ומה דמבעיא בנדרים היינו רק כיון דאית רק גם הכ"ן הקנוה ד"ל דיולה להבבם כן ממבנה ובריית' לך דבריו רמה דהוזק כיון דרוי מימרא שבשלבם למ"ל למכבם ממבנה ובריית' אך לפי הנ"ל א"כ כיון דזה הוי כלוגתא דאמוראי אם הכלה במקום קרבנות או כנגד אבות הקנום לכן מבעיא לי' הלכתא כמאן ולא למכבם ממבנה ובריית' ורלכתא כמאן ולכן מבעי' לי' אם הלכה כמ"ד כנגד קרבנות הקנום והוי שלוחא דידן או הלכה כמ"ד אבות הקנום ידוי שלוחא דבמיא ולכי כיון דהרמב"ם פסק כמ"ד כנגד קרבנות הקנום מטעם בכתבתי לעיל לכן כ"ל כאן דהוי שלוחא דידן ולכן כ"ל דמה דצריך ביוחא ושניה המשנה הייט דסרין מזה למ"ד אבות הקנום היך יפרש הוא המשנה ולכן מרכן ולדידי' צריך להגיה אבל לדידן דפסק הרמב"ם כמ"ד כנגד קרבנות הקנום א"כ להגיה ומ"כ כמשנתו ואף דפסק הרמב"ם בנדרים דמקריב קרבנותיו וכן פסק דהוא לרכי מבחר ובכל אפי שלוחא דס"ל דשלוחא דבמיא ניהו וכמ"ב נהזה לרמב"ם רו עיין בחיבורי ג"ו כהביאות עיי"ש ת"ח א"כ דים לומר דים לחלק בין קרבן נדור ליחיד דאף דתפלה הוי במקום קרבנות הייט תפלה הקבוע לגבור רדי במקום קרבן לבור אבל אין תפלה יחיד במקום קרבן יחיד ולכן כ"ל להרמב"ם דכל פלגול הכ"ם בנדרים וקדושין אם הני כהני שלוחא דרחמנא או דידן הוי רק בקרבן יחיד אבל בקרבן לבור ודאי הוי שלוחא דידן אף זה למ"ד כנגד קרבנות הקנום ונגל למ"ד כנגד אבות הקנום אף בקרבן לבור הוי שלוחא דבמיא ולכן מפרש דב ומה צריך הכ"כ למ"ד אבות הקנום לכן הוכרח להגיה המשנה אבל לדידן דקי"ל כנגד קרבנות הקנום וכיון דביוה"כ הוי קרבן לבור לכן בפר הוי שלוחא דידן ואזבר דהרמב"ם פסק

רמב"ם כן דלדידי' א"צ להגיה המשנה אבל למ"ד אבות הקנום צריך להגיה המשנה ועכ"ם בעבודת יוה"כ דהוי קרבן לבור יהי' שלוחא דידן בכל בנדרים ואבי מבמר דמיירי בקרבן יחיד בזה הוי שלוחא דבמיא וה"ם ודו"ק.

פרק ו' הלכה ח' מי בהיה עוסק בת"ת והגיע זמן התפלה פוסק וכו' ל"נ רבה הקשה לי חכם אחד דלפי דברי הרמב"ם דת"ת המשנה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה הייט בים ברוח אין יברם הברייתא דאדם בא מן השדה בערב ים רגיל לקרות קורא וכו' דביל לבטת בזה וקורא ק"ש ומתפלל והנה הבאתי לו הלא כבר ראה דברי הטו"ז והמג"א בי' רל"ב וגם הא"י בה"ם בבכר הרגיש בזה ואין זה דבר חדש אך יען כי אין בגמ"ד בלא חידוש אימא נה מלתא ויהא רעוא בתתקבל דלכאורה י"ל דמזה יהי' מוכח דהרמב"ם ס"ל דבסוק ראשון לבד הוי דאורייתא לו עכ"ם ברבה דלבוה והבאר דרבנן ולכן י"ל מה דס"ל להרמב"ם מפסיקין לק"ש הייט רק בפסוק ראשון או לברכה ... דהבריי' מיירי בבריית קורא ק"ש ומתפלל רייט בלר כל הק"ש ומה דמחלק בחשנה בין ק"ש לתפלה ולא קמ"ל בק"ש עליה דלוחר ק"ש אין מפסיקין י"ל דקי"ל כרבה לומך דכתפלה אבל תפלה קרוה נמי אין מפסיקין גם יב' יד יבואה דק"ש עכ"ם קרא קרא אבל תפלה הרי עדיין לא התפלל כלל ועפ"כ אין מפסיקין גם י"ל עפמ"ש ...ידני הובא בתג"א בי' קפ"ד דמבכרא ... לא הוי דרבנן וכתב דבם ... אף ברכה ד' דלא ליהו לגלולי בדרבנן ולפ"ז י"ל הכברא לר"ן כיון דת"ת גדול מהתפלה והרי יש דעות דאף ק"ש כים בבות אין מפסיקין ומה דהרמב"ם לא ס"ל כן הייט רק אם צריך לק"ש לכך כגון בבכר הרפלג וכדומה בזה הבכיל ק"ש לבד פוסק אף בים בבות אבל היכא דצריך גם לתפלה או אם יהי' פוסק לק"ש יצטרך לפסוק גם לתפלה דלא ליהוי זלזולי בדרבנן לכך טוב אם פוסק כלל אך לק"ש כיון דבלאות ים בבות יהי' סוטה יתביה יהרמב"ם לבירוס כן מפסיקין לק"ש היינו אם א"ל להפסיק זו רק לק"ש או מפסיקין ואין מפסיקין לתפלה אם יצטרך הוא לתפלה או אין מפסיקין גם לק"ש וכזה א"ש גם כן בברייתא וצ"ע י"ל דבר בברכה דלא ליהוי זלזולי הוי רק בהד עניין כגון הם בברכת המזון דכולה ברכות מינא בגוס לבי ... הכא יהיו דבר זה בע"כ דאי ירוין לכך אתי לזלזולי אבל בבני עניינים לא שייך לומר אתי לזלזולי דגם כד"ת אין כל האותות בוין ים היתרה ויש קלות ולא שייך אתי לזלזולי ולכך א"ש דאף שמפסיק לק"ש אין מחויב להפסיק לתפלה כיון דים עניינים בונים לא אתי לזלזולי בק"ש נעשה כיון דים דאורייתא ויש דרבנן בזה כיון דהד עניין הוא ודאי י"ל אתי לזלזולי לכך כיון דיפסיק תפסיק לגמרי ולכך א"ש דכך מבנה דמפסיקין לק"ש מיירי דלא קרא עדיין ק"ש כלל וא"כ כיון דעכ"ם מחויב להפסיק בבביל כך דהוי דאורייתא מיירי פוסק בבביל כלו דלא ליהוי זלזולי אך כן בברייתא דאדם בא מן השדה בערב י"ל דמיירי בבכר קרא פרשה ראשונה בדרך או פסוק ראשון ובזה לא אתי לזלזולי בדרבנן די"ל דיתחמיה הדרך לא היה יכול לעמוד ולומר ויקרא רק פ' ראשון וא"כ כיון בבכר קרא יהי' דבר דאורייתא בוב אין לו לבטל בבביל דרבנן לכך אם רגיל לקרות קורא וכו' ודו"ק.

עוד הקשה לי החכם הנ"ל למה השמיט הרמב"ם כאן בפ"ו מהל' תפלה הך דאמר בברייתא אם רגיל לקרות קורא וכו' והבבתי לו דאח"כ ויחיכב כזה נמי הקושיא הראשונה של החכם הנ"ל מן המשנה דמפסיקין לק"ש דיל דהרמב"ם ובבתו אויל דפסק בהל' ת"ת דחיוב לימוד תורה כל והגית יומי בעה אחת ביום ובעה אחת בלילה וכבם ידוע דכל מקום בנאמר בעה אחת הוי ללו דוקא רק אפי' מקלת בעה ג"כ כגי כמו באבילות וכבכהה חכמה בן ס"ל בוהן מעט כיום ווהן מעט בלילה סגי ולכך התם במשנה דמפסיקין לק"ש כיון דכבר למד יסו' מה בייסי' או כיון דכבר קיים והגית בו טוב מחויב להפסיק לק"ש אבל כאן דאדם בא מן השדה בערב ועדיין לא למד כלום א"כ כיון דמחויב לקיים והגית בו יומם ולילה בעה אחת בלילה לכך יקדים זה כיון דים בו בואת לקרות ק"ש ונפרס ר"ל ולמען ק"ש נתפסך ים בתורה כיון דאין ודק ליכן נלחי אכילה תחלה ולאכול קודם תפלה אסור ממילא עי' מה ברגיל לקרות ולבטה אין תפס חאוים בינה אבל להיסוף לם קרא ק"ש והתפלל יהי' מותר לו אח"כ לאכול דעבור בלימוד לא מליק בינגוו בייסי' אסור לאכול ובע"כ דהיה להם טעם דלא נגרו בזה כיון דיכא לאכול ותקבעו בינו מבטל והגית בו יומם ולילה וסי בזה כאן בבות וכיון דלק"ש יב בבות והא"ת אין בבות לכך זה קודם גם י"ל דמיירי בלא למד גם ביום וסרי אמר ר"ם אבן אגידי דיומא מה בלם לין ביום ארעין בלילה הרי ד"ם לזה השלומין בלילה וא"כ ממה תא סהוב בל ת"ת דיום קודם וק"ש דערבית הל א"ח לכן הוי זה קודם לכך אם רגיל לקרות קורא וכו' ולפי א"ם דהגה במס' מנחות מב"ל כ' דעיה דלר' יוסי די בפסוק אחד בחרית ופסוק אחד ערבית קיים בו והגית ולר"י משום רשב"י אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים בו והגית והגה אין ראוי לפסוק כן כר' יוחנן דסוא אמורא ולפי א"ם ודק בריית' אתיא כר' יוסי דבעיק לימוד תורה בפ"ע וק"ש אינו יוצא ידי והגית לכך סי בלילה והגית קודם מטעם רנ"ל ול"ע דומה לדין המשנה דמפסיקין לק"ש דהגם כבר קיים והגית אבל הרמב"ם ס"ל דפסיק כר' יוחנן וא"כ כיון דבק"ש בלאו יקיים והגית שוב ודאי ק"ש קודם תלימוד דהיינו דין המשנה דמפסיקין לק"ש ואין לומר דהגם קיים והגית הרי עתה נמי דבזיתרת ק"ש יקיים והגית לכך השמיט זה ובן אמת דהרמב"ם מבמיט כאן ודו"

הלכות ס"ת

הלכות תפלין

הלכות ציצית

הלכות מזוזה

אין עבירות הלא על עבירת המעשה רק על המחשבה א"כ ממילא אם אינו מכוין להוסיף דלא עבר בבל הוסיף אי מעשה ומ"מ לא עבר אבל הוסיף דלדידי' העיקר בכוונה ראיה אלחא והרי הוא לא כיון להוסיף לכך הל היעשה ומ"מ לא עבר בב"ה כיון שהוא לא כיון לכך אבל לאביי דס"ל אי עבר חרני והיינו מכח כיון דחזינן דלקי מוכח דס"ל דעיקר הלאו אינו תלוי בכוונתו רק בגוף המעשה' אם חל או לא לכך אמרינן להיפך דאם יחול המעשה הרי יעטור אב"מ לכך אם כיון להוסיף או קנסה התורה אינו כיון ברלה בכך ביטול המעשה ויעבור אב"מ אבל אם לא כיון להוסיף או בא יה לאמרה התורה דלא חל המעש' ולא עבר אב"מ ולכך לדידן לא חל המעש' לכך כתב הרמב"ם בתוך הרהבוטת והגה כבירות ותכ"ב אם תהך האחרונות דהראבונים כבירים דבאמת אין יכול לבטל בכוונה הראשונים רק דקמ"ל רטהה לא מיבעיא אם ההך האחרונה דהראבונים כב רים דהרי נעבו בהכבר מעיקרא רק אף גם אם תהך הראבונים דכ"א האחרונים נעבו בכבול מעיקרא קמ"ל דכבירים דזה לא הוי מעשה דהנה אדרבא לאביי ימרינן כל מילי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד נמי טובה לא מהני דאם יועיל ילקה דהוא כ"ל בהר דמעשה אולי' ן א"כ יעבור לכך לא חל המעשה כדי בלא יעבור אמימרא דרחמנא אבל אם כיון לעבור או קנסה התורה ביטול המעשה ויעבור אבל לרבא דס"ל בהר בסוגה אוליק אי להיפך דאם כיון לעבור או לא עבר והמעשה חל ומ"מ ליכא או זה עבירה דלא כיון הוא לעבור ודו"ק:

סליק הלכות ציצית

הלכות ברכות

פרק ד' הלכה ה' וכן אם היו מסובין בשתי' או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו וכו" נ"ב ועיין בכ"מ מה שפירש על לבון וכן דהרי אדרבא בדברים שאין טעונין ברכה במקומו אף ר"מ מודה דלריך לברך ועיין במג"א סי' קע"ח ס"ב בזה ולדעתי לא קשה מידי דלענין שיתחייב לברך אלפניו להכא פשיטא שפי בדברים שאין טעונין ברכה במקומו דחייב לברך לפניו מטעונין ברכה במקומו אבל לענין ברכה למפרע לפי שיטת הרמב"ם דפסק דחייב לברך תחלה וזה הוי רבותא טפי בדברים שאין טעונין ברכה במקומו דבטעונין במקומו י"ל דסבר דלכתחלה חייב לברך קודם שהולך אבס כיון דטעון ברכה במקומו וא"כ כיון דחל עליו חיוב ברכה בוב אף אם עבר והלך ממקומו כבר חל עליו חיוב ברכה וחייב לברך גם לאחריו תחלה אך בדברים שאין טעונין ברכה במקומו א"כ בזה לא חל עליו משולם חיוב ברכה דלאחריו והוי ס"ד דדי אם יברך א"כ לפניו לכך קמ"ל הרמב"ם דאף בדברים שאין טעון ברכה במקומו צריך לברך לאחריו תחלה והוליא הרמב"ם כן מן הש"ס מדפריך מדהגא ועקרו רגליהם מוכח דמיירי בדברים הטעונים ברכה במקומו מדאיצטריך דלולי זה הוי ס"ד דמיירי באין טעונין וכו' ואעפ"כ קאמר דבעי ברכה לאחריו תחלה מזה מוכח דבעינן בכל ענין ברכה אחריו תחלה וכיו"ב כ' הרא"ש הוכחה זו לדעת הסמ"ג וא"ש ודו"ק

פרק ח' הלכה י' בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא וכו' נ"ב והנה דברי הרמב"ם תמוהין כאשר כבר הרגישו בזה הכ"מ והפ"ח דפסק בירך על פירות האילן בורא פה"א יצא ופוסק דיכם המפיין ונקלן האילן מביא ואינו קורא והם דברים הסותרין אהדדי כמבואר בש"ס והפ"ח תירץ בתשובה דעעמא דהרמב"ם מכח מ"ש התוס' שם דהוי כקובל ותמהני שבתשובת"ה נעלם מהיו לבון הרמב"ם במקומו בהל' בכורים שכתב הטעם דלכך אינו קורא בזה כמו שאין לו קרקע בככר אגדה הנה לדעתי נראה ליישב דברי הרמב"ם דהנה המפיין בחולין דף נ"ט פליגי בה רבנן ור"י אם חושבין לורע הא"ב דרבנן ס"ל אין חושבין ור"י ס"ל חושבין ואפסקא הלכתא בכתובות דף קי"א דהל' כר"י בפרדות ולפ"ז הי' נראה דטעם פלוגתתם הוי אם אזלינן בתר מעיקרא או בתר השתא דרבנן ס"ל בתר השתא אזלינן והוי רק זרע האם שהיא עיקרתו והולידתו אבל לזרע האב דמעיקרא אין חושבין ור"י ס"ל דאזלינן נמי בתר מעיקרא דהיינו דמספקא לי' אם אזלינן נמי בתר מעיקרא וחושבין אף לזרע האב ולפ"ז הנה באילן התחלת צמיחת האילן הוא מן הקרקע בין הקרקע הוא גלמת וכל פעם נותן הקרקע בו כח והאילן מגדל הפירות ולולי כח הקרקע אינו יכול לגדל הפירות ולכך יהי' תלוי בפלוגתא זו דלמ"ד אין חושבין לזרע האב דאזלינן בתר השתא ה"נ עיקר הפירי בו האילן הוי ולא נקרא ע"ש קרקע כלל ולכך ראוי שלא יצא בו אבל למ"ד חושבין לזרע האב ה"נ חושבין לכח הקרקע שבו ונקרא פירי האדמה נמי ולכך כיון דהוי נמי פירי האדמה א"כ כמו דמהני ברכת פרי העץ כיון דהוי של העץ ה"נ מהני פרי האדמה כיון דהוי נמי כח האדמה והגי דמספקא לנו אם חושבין לזרע האב פב"ס הוי ספק ברכות להקל לכך יצא בדעבד אך א"כ הי' יכול הש"ס לתרץ דמתניתין ר"י דפרדה הוא דס"ל דמספקא לי' אם חושבין לזרע האב אך הש"ס לא מלי לתרץ רק דאז הוי משמע דלר"י הוי רק ספק אם יקרא נמי פרי האדמה או לא והכי ר"י ס"ל באתא דמביא וקורא ואם הוי מספקא לי' לא הוי קורא מספק בע"כ דס"ל דעיקר אילן ארעא הוא א"כ אין מלי למימר דר"י הוא מכח דספק ברכות להקל דלא לר"י ליכא ספק כלל לכך מוקי לה באמת כר"י דס"ל עיקר האילן ארעא הוא אבל אנן נהי דקיי"ל כרבנן ומביא ואינו קורא מ"מ קיי"ל להדיא בכתובות דף קי"א כר"י דפרדות דחיישינן לזרע אב לכך ה"נ חיישינן נמי לכח הקרקע שבו ונחשב נמי פרי האדמה ולכך נהי דספק הוי מ"מ הוי ספק ברכות להקל ודו"ק וא"ש עוד י"ל ביישוב דברי הרמב"ם הנ"ל בנקדים לפרש פשט לשון הש"ס דקשה למה לא אתיא אף כת"ק הרי הוא מודה בלא יכם המפיין ולא נקלן האילן דמביא וקורא ואיך אומר על האדמה אשר נתת לי הרי לדידי' אין זה מן האדמה רק מן האילן ואעפ"כ אומר ראשית פרי האדמה ומה בין זה לזה ונראה דזה הוי קשה להתוס' מ"ש דנראה כקובל והיינו דהוי קשה להו זה ולכך מס' כך דודאי אף אם אין עיקר האילן ארעא מ"מ חלק יש להאדמה בכך פירי דהרי האדמה מצמיח האילן והאילן הפירי ולכך לענין הוידוי יכול להזכיר האדמה וסב"ס גורם הוי האדמה אבל ברכה בעינן מבוררת יותר על גמר הפירי והברכה צריך רק על גומר הפירי ולכך למ"ד דעיקר הוי הארעא א"כ הוי כאלו הפירי גדל מהאדמה ממש ולכך נהי דלומר את ראשית פרי האדמה מ"מ אינו לריך לכוין בזה על האילן ג"כ וכיון דא"ל לגרף האילן לדבריו נהי דבאתא נקלן האילן אינו נראה כקובל אבל מ"ד עיקר אילן לאו ארעא הוא א"כ מה שאומר ראשית פרי האדמה בע"כ הוי כוונתו דהאדמה גדל האילן והאילן הפירי וא"כ כיון דלריך לכוין בדבריו גם על האילן נראה כקובל וכיון דסב"ס אין שם הפירי על האדמה לבד לכך לענין ברכה בעינן רק על הגמר פירי ובעינן מבורר טפי כן לריך לומר בכוונת הש"ס והנה לכאורה קשה אכתי אמ"ל דאתיא כר"י הרי י"ל אף לת"ק נהי דעיקר אילן לאו ארעא הוא מ"מ למה לא יצא בברכת פה"א הרי י"ל דמחובר לקרקע הוי כקרקע ונקרא אף האילן אדמה אך הרי בזה הוי פלוגתא דתנאי דר"מ ס"ל מחובר לקרקע אינו כקרקע וחכמים ס"ל דהוי כקרקע ועיין בהר"ן ובה"מ הובא בב"ך חו"מ סי' צ"ה דהם מפרשים דדעת הרמב"ם דפליגי בלריכין לקרקע ובאין לריכין לקרקע אף חכמים מודים וא"כ לפ"ז לר"מ אף דהאילן לריך לקרקע אינו כקרקע ולכך א"ש דיה דקאמר בש"ס מאן ה"א בירך על פירות האילן בפה"א יצא ר"י הוא היינו לאפוקי ממה דקיי"ל סתם משנה ר"מ הא לאו קאמר דכאן בע"כ לא אתיא כר"מ דהכי תמיד בר פלוגתא דר"י הוי ר"מ וכיון דהוא ס"ל דיכם המפיין ונקלן האילן דמביא ואינו קורא ולא ס"ל דעיקר אילן ארעא גם ס"ל דמחובר לקרקע אינו כקרקע לכך לדידי' לא בייך בפה"א לפרי העץ וכיון דא"א לאוקמא כר"מ ממילא מוקים טפי כר"י כיון דסיפא בלא"ה לא נלרכה אלא לר"י כדתנאי לקמן על בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ דלא נלרכה אלא לר"י רק דמתחלה הוי ס"ד דליבא אתיא כב"ע אבל מדס"ל דר"מ דעיקר אילן לאו ארעא וגם ס"ל דמחובר לקרקע אינו כקרקע א"כ לד די' ודאי דלא יצא וכיון דבלא"ה לא אתיא רק כתנאי לכך מוקי לה כר"י בבבא סיפא אבל לדידן דקיי"ל דמחובר לקרקע סב"ס בלריך לקרקע הרי הוא כקרקע לכך נהי דעיקר אילן לאו ארעא מ"מ די בברכת פה"א כיון דמחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ויש להסביר יותר די"ל דנהי דמחובר לקרקע הוי כקרקע ונקרא אדמה מ"מ לענין ברכה לריך להיות מבורר טפי ולאו להיות על שם העיקר ולא בשם הטפל אך הנה לקמן בש"ס פריך בירך על פרי האדמה בפה"ע לא יצא פשיטא ומשני לא נלרכה אלא לר"י דאמר חיטה מין אילן הוא וכו' א"כ מבואר דאף דלר"י חיטה נקרא אילן מ"מ לא יצא ובפ"כ מטעם דבעינן ברכה על שם העיקר לא על שם הטפל ולכך א"ש דהש"ס שפיר קאמר דמתניתין ר"י הא היינו דבמשנה מוכח לומר כן כיון דקמ"ל דבירך על פרי האדמה לא יצא וקשה פשיטא ובע"כ דאתיא כר"י דס"ל חיטה מין אילן הוא וא"כ חזינן דלר"י אף דחיטה מין אילן הוא מ"מ לא יצא בברכת בפה"ע ובפ"כ ס"ל בעינן ברכה מבוררת טפי ואזיל לשיטתו דס"ל לפיל דמברך מיני דגאים הרי דס"ל דבעינן ברכה מפורשת ביותר ולכך ה"נ אף דחיטה מין אילן הוא לא מלי לברך בפה"ע ולכך שפיר קאמר הש"ס להך תנא דס"ל בסיפא כר"י דחיטה מין אילן הוא ומ"מ לא מלי לברך עליו בפה"ע ה"ס נמי להיפוך בבירך בפה"א על פה"ע אף דמחובר לקרקע כקרקע מ"מ לא תהני לברך בפה"א כיון דלא מהני בחיטה פה"ע וכיו"כ דאתיא כר"י ולשיטתו דעיקר אילן ארעא הוא אך לדידן הי דקיי"ל דאם בירך על פרי האדמה הפק לא יצא היינו מטעם דקיי"ל חיטה לאו מין אילן הוא הא אם היה מין אילן הי' יוצא דלא בעינן מפורשת כל כך דגם בורא מיני דגאים לא בעינן וא"כ ממילא ה"ה בפרי עץ יוצא בפרי האדמה כיון דמחובר לקרקע כקרקע דמי וא"ש ודו"ק היטב ותדע זה נראה לי יותר יכון נמ"ש תחלה דלר"מ אף בזה מחובר לקרקע אינו כקרקע ותה דגרסינן בפ"ו דשבועות דקאמר שם מכלל דר"מ ס"ל מחובר לקרקע א"כ יפלוגי בסריקות ליזר פליגי בטפוגות אלא האמר ריב"ח בענבים העומדים לבלר וכו' א"כ מוכח דבאילן גופו אף ר"מ מודה במחובר לקרקע הרי הוא כקרקע

לכך העיקר כתירוץ השני שכתבתי ודו"ק ועוד נראה ביישב דברי הרמב"ם דהנה באמת בפיותי גוס ראיתי דת"ב הרמב"ם בפ"ו מתוס' מקוואות בפירוש המשניות במשנה דהאביק שבמרחץ וכו' דמה שנעשה מתחלה לשתם עם הקרקע הרי הוא כקרקע ותמהו עליו ותירץ התוספות חדשים דיש חילוק בין טומאה למקוה אך פב"ס תגיין להרמב"ם זה ועיין מ"ב בתשובה זו להל' מקוואות במה דרכים שישבתי דברי הרמב"ם ובפת נראה דהסוגיא דשבועות הנ"ל מוכיח הרמב"ם דינו כיון דמשמע דאף למ"ד לאו כקרקע מודה דגוף האילן דהוי כקרקע ולמה יודה בזה בע"כ הטעם כיון דהוא טעטו מתחלה לבתב עם הקרקע הוי כקרקע ומזה נראה מ"ש הרמב"ם בסימן ל"ה להסוכרים דבתלוש ובסוף חברו הוי בתלוש לכן השולל בית ובברך פטור וכאשר אין לו דמיון זה לזה דתלוש ובסוף חברו מיירי דלא עשאו מתחלה ע"ד לקבעו בקרקע לכך הוי בתלוש אבל בית דעשאו מתחלה ע"ד לקובעו לקרקע הוי כקרקע והנה בזה י"ל דעת הפוסקים שפסקו כלגור דיש חילוק בין קבעו ובסוף תקנו וכין תקנו ובסוף קבעו והתהו האחרונים דהרי מפורש בש"ס דזה הוי רק בתלוש דרבנן אבל להשוכרים דכולו בתלוש הוי מן התורה לא מהני אף קבעו ובסוף תקנו וכבר ישבנו זה בהוה התשוב' להל' מקוואות ולפמ"ב כאן י"ל ג"כ דוודאי לפי משמעות הש"ס בשבועות הנ"ל דבאילן לכ"ע הוי כקרקע והיינו כיון דנעשו מתחלה ע"ד לבתב עם הקרקע הרי זה נמי כקבעו ובסוף תקנו כיון דתחילת עשיית הכלי הוי בקרקע יש לו נמי דין בקרקע וה"ה נמי אם יעשה מתחלה לבתב עם הקרקע לכולם דין אחד לבס וטעם אחד להם וכש"ס דמשמע דאף קבעו ובסוף תקנו הוי בתלוש היינו דפליג אסוגיא דשבועות הנ"ל וס"ל לר"מ דאמר מחובר לקרקע לאו כקרקע אף אילנות לא הוי כקרקע וטעם פלוגתתן הוא דלכאורה קשה סוגא מה דפריך שם בשבועות א"כ לפלוגי בסריקות ומהו קושיא דלמא פליגי בטעונות להודיעך כחן דרבנן דפטרו אף בענבים משבועה ובקושי' דפריך להיפך להודיעך כחו דר"מ דמחייב אף בסריקות שבועה והיינו ע"ד דאמרינן בעלמא כחו דהתירא עדיף לנו והנה בכמה מקומות פרש"י מוכח דלאיסור כל אדם יכול לאסור מספק אבל להתיר אינו יכול להתיר רק בוודאי וכן פי' הגלא"ח על בילה דף ב' ע"ב ד"ה רש"י אך בבילה [פירש"י] כפ"א להתיר יכול כל אדם לאסור על עלמו והיינו דאם א"א לפרש מכח ספק לחומרא כיון דהוי דרבנן עיי"ש בגלא"ח ת"ב דלמסקנא שם גם שם יש לפרש כן דבספק דאיל"מ כ"א דלכן אסור [ועיין בברכות ד"ס מ"ב שם כתא דהיתרא עדיף לי' ובגלא"ת שם] והנה גם כאן נאמר כן דהנה ידוע דספק ממון או שבועה הוי קולא לנתבע וא"כ אי נימא דמה דאמרינן בעלמא כח דהיתרא עדיף היינו מכח דבספק נמי אסור פריך הש"ס שפיר בשבועות לפליגי בסריקות להודיעך כחא דר"מ דאף בסריקות מחייב בשבועה דהרי מספק אי' לחייב שבועה אבל להיפוך ליכא למימר דנקט טעונות להודיעך כחא דרבנן דפטרי דאין זה רבותא דמספק נמי פטור אבל אי אמרינן כפרש"י בבילה דלהחמיר יכול אדם להחמיר על עלמו או לא פריך מידי כיון דקיי"ל בכ"ד יכול לחייב שבועה במקום שאינו חייב אבל להיפוך לפטור החייב שבועה אין יכולין א"כ י"ל להיפוך דקמ"ל בטעונות להודיעך כחן דרבנן דפטרו אף בזה דזה הוי רבותא שפיר אבל להיפוך בסריקות להודיעך כח דר"מ אין זה רבותא דב"ד יכולין לחייב במקום שאינו חייב וא"כ שוב י"ל דלר"מ אף בסריקות ס"ל לאו כקרקע דהוי בזה א"ש הכל דהך סוגיא דבכ"כ דמשמע לי' דלמ"ד לאו כקרקע אפי' קבעו ובסוף תקנו נמי ס"ל דר"מ אף בסריקות דלאו כקרקע וא"כ מכש"כ בקבעו ובסוף תקנו דלא הוי כקרקע וס"ל דזה דלא פליגי בסריקות להודיעך כחן דרבנן דפטרי ומפרש כח דהיתרא עדיף לי' כסוגיא בילה כפרש"י בה תכה דהחמיר יכול להחמיר ולכך הוי רבותא לרבנן לכך מתרץ שם תכה דשאובין דרבנן אבל אנן קיי"ל כסוגיא דשבועות דס"ל דלא אמרינן כח דהיתרא עדיף רק היכא דמספק יכול לאסור א"כ בשבועה הוי רבותא דר"מ דמחייב עדיף א"כ מוכח דבסריקות מודה ר"מ דהוי כקרקע א"כ ה"ה בעשאו מתחלה כדי לקבעו בקרקע וה"ה קבעו ובסוף תקנו דהוי כקרקע ותד דינא אית להו וא"ש שיטת הפוסקים בהל' מקוואות ובזה מיושב גם דברי הרמב"ם דכאן דסוגיא דברכות אזיל כסוגיא דב"ב דס"ל דאף אילן לא הוי כקרקע למ"ד מחובר לקרקע לאו כקרקע לכך מוכרח לאוקמא כר"י דעיקר אילן ארעא הוא אבל לדידן דקיי"ל כסוגיא דשבועות דלר"מ נמי מודה דהוי כקרקע א"כ אילן גופי' קרקע הוא לכך מברך בפה"א יצא אף למ"ד דלאו עיקר ארעא הוא ודו"ק היטב כי הדברים נכונים במוה"י ועיין מ"ש בענין כחא דהיתרא בחידושי ליו"ד יהודה ד' סי' ק"ס וביו"ד סי' רס"ג להל' עבדים מ"ש בכיאור הסוגיא דשם בעזה"י:

סליק הלכות ברכות.

הלכות מילה

פרק א' הלכה י"ז קטן שנולד בשמיני שלו ירוק וכו' נ"ב הנה הכ"מ סימן רס"ג כתב וז"ל ומשמע מדברי הרמב"ם בפ' א' דאפילו לא נמלא ירוק או אדום אלא ביום השמיני וכו ביום חוז מראה כתראה הקטנים הבריאים ימתין להוהו תפני שזה חולי הוא וכשעבר עליו החולי מלין אותו מיד והנה כשאלתי שדברי הכ"מ מגומגמין גם דברי הרמב"ם לריכין ביאור והנה דברי הכ"מ ודאי מגומגמין טובא שהוא הבין דמ"ש הרמב"ם מפני שהוא חולי הוי הטעם דלכך לא בעינן שבעה מעל"ע ובאמת ז"א דאדרבא בחולי בעינן זיין מעל"ע דנהי דאין כל התלאים שוין עכ"פ מה זה נ"מ מפני שהוא חולי אך דברי הרמב"ם כוונתו דלכך אסור למולו אף טרם שנבלע בו דמו דלכאורה הוי נראה דזה הוי תולדה בטבע ואין כל הטבעיים שוין והוי כאלו למולו מיד לכך כתב הרמב"ם מפני שזה חולי לכך אסור למולו כך עד שיראהו שנבלע בו דמו או שבא בו דמו מיהו לפי האמת דבר ה' אמת כפי הכ"מ למדעת הרמב"ם מוכח כן מטעם אחר דלמה דייק הרמב"ם וכתב אם ראהו בו בשמיני וכו' ומה נ"מ אם הוי בשמיני או ביום אחר והו"ל לכתוב בקילור אם ראהו שהוא אדום ובע"כ דבא לדייק דוקא אם הוי ביום השמיני ריעותא זו או אין מלין אבל אם מקודם שמיני ראהו בו ריעותא זו ובשמיני לא בא ריעותא זו מלין אותו בזמנו בשמיני אף דלא שהא זיין מעל"ע וזה מוכרח מלשון הרמב"ם חוץ היתר מדדייק אם ראהו בשמיני כן משמע הא אם ראהו קודם לשמיני יכי באיזה יום שיהי' ובשמיני לא ראהו ריעותא זו מלין אותו בשמיני ומוכח מזה דבזה לא בעינן זיין מעל"ע ודו"ק:

פרק ב' הלכה א' הכל כשרין למול וכו' אבל עכו"ם לא ימול כלל ואם מל א"צ לחזור ולמול וכו' נ"ב והנה מזה משמע דפוסק דבדעבד כשרה מילה בנכרי ומ"ש הב"י ביו"ד לפרש כוונתו דרק מילה לא בעי שנית אבל הטפת דם ברית לריך כדעת הסמ"ג הוא תמוה לסמג"ד ימ"כ פשיטא מה"ת הוי ס"ד דנבעי יותר הרי לא גרע מילת הנכרי מנולד מהול שלא נמול כלל כידי אדם שא"ל יותר רק הטפת דם ברית ומה"ת הוי ס"ד דנבעי בזה יותר ובכ"מ תירץ דמשמע לי' דר"י לאו אליבי' דנפשי' קאמר דמילה בנכרי פסולה רק לשיטת ר"י הנשיא ולי' לא ס"ל דאי אליבי' דנפשיה קשה דדבריו סתרי אהדדי דהכי תחילה קאמר ר' יוחנן אם הי' מומחה לרבים מותר משמע דס"ל דמילה בנכרי מותר עיי"ש והנה משום כך לא אריא די"ל כמ"ש בחידושי על ע"ז דכ"ז די"ל דדוקא מילה שנתנה לאברהם אסור בנכרי אבל פריעה דלא נתנה לאברהם רק ליהושע מותר בנכרי כן כתבתי בחידושי אמנם באמת י"ל להיפוך דגם בפריעה בייך חשש סכנה כ"י ביפשנה ולכך בדפריך דר"י אדר"מ ולא משני כאן בחיתוך כאן בפריעה משום דגם בפריעה בייך חשש סכנה ולכך משני בהי' מומחה לרבים כזה י"ל שפיר דמיירי בפריעה שמותר בנכרי לחשש סכנה ל"ב וחשש סכנה לא שייך כיון דהוי מומחה לרבים אך במילה עלמה י"ל דפוסל ר' יוחנן ומה דלא משני כן כדפריך דר"י אדר"י דאתר מילה בנכרי פסולה ולא משני כאן במילה כאן בפריעה י"ל דנכי דס"ל לר' יהודה דבעינן מילה לשמה היינו בחיתוך והוא עיקר המילה וההתחלה אבל כיון דנעשה החיתוך לשמו לא בעינן בפריעה לשמו ודומה לגמר שלא רמזה רק שיטה אחת א"ל יותר ולכך מה דפוסל ר' יהודה בכותי היינו רק בחיתוך ולא בפריעה ולכך תיחה דפוסל ר"י בכותי מוכח דבחיתוך מיירי ממילא מה דמכשיר בנכרי הוי נמי בחיתוך ולכך דפריך מר"מ אדר"י ולזה משני הש"ס במומחה והיינו כדאמר ר' יוחנן במומחה לרבים מותר וא"כ תוכח דר"י עליו אינו מחרץ הבריתות אהדדי כן רק ר' יוחנן קאמר לדין בפ"ע דאם הוי מומחה לרבים מותר ולכך מ"ש דר' יוחנן עלמו מיירי בפריעה דבזה כשר בנכרי ואינו פסול רק מכח חבד ב"ד ולכך במומחה לרבים מותר אבל בחיתוך אף במומחה לרבים אסור שהוא פוסל מילה בנכרי רק הש"ס תב"י דר"מ אדר"מ דהוא ס"ל מילה בנכרי כשרה ואינו חושש רק מכח ש"ד או ל"ק דר"מ אדר"מ דמיירי במומחה לרבים וכדקאמר ר' יוחנן לשיטתו בפריעה יהיו לר"מ בדין כן בחיתוך כן י"ל דברי ר' יוחנן ודו"ק ויה בהגה הכ"מ על הרמב"ם לייה לא הופתק בדין דמומחה לרבים מותר נראה נמי דלק"מ דז"ל דס"ל להרמב"ם דכ"ב לא משני הש"ס דמומחה לרבים מותר רק למה דלא ס"ד דלא היפוך בוס הסכנה יותר דבמומחה לרבים מותר והיינו דאף דאינו מומחה למילה כמ"ש התוס' והמהרש"א ז"ל דלא מבכתת לה מומחה למילה מ"מ מהני כיון דהוי מומחה לדבריה אחרים ומה להס"ד דלא תיפוך אבל למס דתסיק הש"ס דלעיל היפוך א"כ שוב אין לורך עוד לומר במומחה לרבים שוב הדרינן לסברא כיון דאינו מומחה למילה לא מהני שומחה לד"א למה דלא איתמתי ולכך השמיטו הרמב"ם ודו"ק עוד נראה לי ליתן טעם לדברי הרמב"ם ז"ל דס"ל דנכרי לא ימול ואם מל א"ל למול עוד פעם שנית ונראה לי ליתן פעם לדבריו עפ"י מה שהקשיתי בחידושי לע"ז בד"ה והכתיב ותכרות לפורה דלמא כנמול תוך ת' או כלילם כשר בדעבד והכ"ם או בנכרי פסול אף בדעבד דמם לי קרא דביום השמיני ומה לי קרא ואתה את בריתי תשמור ול"ש ג"ה יפסול אף בדעבד עיי"ש בחידושי מה שתרלתי ובעת נראה לי כן דהנה הש"ך ביו"ד סי'

[illegible]

יד דוד

[העתק הגהות הגאון רד"ל וצ"ל על הרמב"ם *)]

הערות והגהות על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל ונ"ב מהרב הגאון המפורסם מוהר"ר דוד לוריא זללה"ה מביחאוו (הרד"ל).

הלכות יסודי התורה

פרק ה' הלכה ב' [illegible]

הלכות דעות

פרק ה' הלכה [illegible]

הלכות תלמוד תורה

פרק ב' הלכה [illegible]

פרק ה' הלכה [illegible]

הלכות עכום

פרק ד' [illegible]

שם [illegible]

הלכות ק"ש

פרק ב' הלכה ח' [illegible]

הלכות ברכות

פרק א' הלכה [illegible]

פרק ג' הלכה [illegible]

שם הלכה [illegible]

נמוקי הגרי"ב

חידושים וביאורים על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל מהרב הגאון המפורסם מוהר"ר יהודה בברך זלה"ה אבד"ק סיניי.

הלכות יסודי התורה

פרק ו' [illegible]

הלכות עכום

פרק ט' הלכה [illegible]

פרק יב הלכה א' [illegible]

הלכות תשובה

פרק ג' הלכה [illegible]

שם הלכה ד' [illegible]

פרק ה' הלכה ב' [illegible]

הלכות תפלה

לשון [illegible]

פרק ח' הלכה יב [illegible]

הלכות ברכות

פרק ד' הלכה [illegible]

*) [illegible]

א) [illegible]

בן אריה

חדושים וציונים ומ"מ לדברי הרמב"ם ז"ל מהרב הגאון המפורסם הר"ר זאב בהר"ר אריה ז"ל, אבדק"ק גאלדינגען וטעלז.

בהקדמת הרמב"ם רבים הקדוש וכו' קבל מאביו ומר' אליעזר בן שמוע ע"ב יבמות ס"ד א':

שם ומר' שמעון חבריו ע"ב מנחות ע"ד א' וע' ירושלמי [ס' שמלגע] [ה"ה] ובג' מקום שנהגו [ה"א] ור"ס ערבי פסחים:

שם רב אשי מרבנא ע"ב ע' קידושין ע"ב ע"ב דיום שמת רבא נולד רב אשי [נמתק כאן שורה אחת] וע' מגילה דף ג' ע"ב א"ל רב אשי לרבנא כו' [וע' מה שכתוב בס נבגהות בן ארי'] וע' כור הדורות [ונראה שגירסת הרמב"ם שם יום שמת רב יהודה נולד רבא יום שמת רבה נולד רב אשי]:

בכבמ"ת מבנה בעל ההקדמה ד"ה כתב הרב כי גדול ס' בימי רבי דאמרינן בפ"ק דסנהדרין דהוה בעי ט' ע"ב נ"ל בכ"מ דף ס"ה ע"ב:

בכבמ"ת מבנה בעל מנין המלות ל"ת מ"ע לא למשחה ולא לנסחת וכדעת התוס' בכ"מ דף י' ע"ב ע"ב והדעה התוס' בשבת דף ג' ע"א ד"ה ועל הזקן:

הלכות יסודי התורה

פרק ב' הל' ו' ואלו שיהלך הכמה כנגדו כל"ל [והיינו והירה הוא ע"ס]:

פרק ה' הל' ה' כסף משנה יהרג הוא אינו עיקר הטעם והבלה היתה כידס ט' ע"ב ולענ"ד דס"ס דר"ל דילפינן נערה מאורסה ורודף אלפים רוצח מנערה וכמו בנערה אף דליכא כברא יהרג ואל יעבור רק רוצח אפילו סכא דליכא כברא יהרג ואל יעבור דהא הגוויאו ילפינן מהדדי וכמ"ש רש"י ורמב' בסנהדרין ע"ב ע"א וכדילפינן כיוצא בזה גבי קמה והיחוד (קידושין ל"ג ע"א) וע"ס תוס' פסחים ט' א' ד"ה כדי כו' ותוס' יבמות ס"ז ע"ב סד"ה לא יאכילנה ויסוד דבריהם שם בעי על הא דקידושין הנ"ל

פרק ו' הל' ד' כסף משנה נד"ה והרב ה"ס אלשגך כהב במאומזי ע"ב ס' נ"ז:

הלכות דעות

פרק ב' הלכה ג' כסף משנה ומ"ב ובעלי כעסין חייהם אינם חיים ע"ב (ס' ערבי פסחים ק"ג ע"ב):

שם הל' ד' כסף משנה אינו יודע כעת מקומו ע"ב ע' בספר מקום שאמלל ס"ס ס"ה שבתב שבין לא דחגיגה ה' כ':

פרק ה' הלכה א' ימכר במעשיו ובמאכלו ע"ב עי' מסכת דרך ארץ אות ד' ובבכורי פ' חאת הגרסה סוף פיסקא (בס"ג) שמ"ג

שם הלכה ו' אלא בדברי שלום וכיוצא בהן ע"ב ע' ב"מ כ"ג ע"ב ובתוס' שם סד"ה באושפיזא:

שם הלכה ס' בלהם משנה ולא ידעתי למהי ע"ב ונראה שמפרש הא בגלימא שהוא אחוז וכדאיתא שם בכשיך ואין שהס אחוס דכר ט לכך אמר רבנ והא בלובשא שהוא לבן ודכר ט כתס הדוס לכך אמר רבד אבל לדינא אין ב"מ בין רבגדים [ועל דרך שאמר שם בגת' סוף העיחוד ל"ק הא בגלימא הא בלבושא ע"ס]:

פרק ז' הלכה ב' אבל בעל לשון הרע זה היושב ס'' ע"ב ע' רד"א חלק א' בלשוטה הרמב"ם כימן א':

שם הלכה ד' וכל המספר בטובת חבירו ט' הרי זה אבק לה"ר ע"ב תוספתא ע"ז פ"א:

הלכות תלמוד תורה

פרק ג' הלכה י"ג' אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה וכו' ע"ב מדרש פ' מצורע ס' י"ט ומדרש שיר השירים רבה פסוק ראשו כתם פז ע"ש וע"ע עירובין ס"ה א' ותמיד סוף פ"ד

פרק ה' הלכה ה' שלום עליך רבי ס' ויחזור לו שלום עליך רבי ומורי ע"ב כדאיתא ברכות דף ג' ע"א ונמסכת דרך ארץ פ"ד [וע' בהגהותיו על ב"ק דף ע"ג ע"ב ובחי' רע"א על יו"ד סי' רמ"ב סעיף י"ז]

פרק ז' הלכה ס' וחזר מדבר בדוהו ט' ע"ב ירושלמי פרק אלו מגלחין ה' א' ע"ס

שם הלכה י"ב בכסף משנה ומ"ס שורת אחריהם עד ארבה נ"ע מוכן ט ס'' ע"ב ע' שאלתות דרב אחאי גאון פרשה מקץ סי' כ"ט וכן הוא בבה"ג הלכות נידוי ע"ס:

הלכות עכום

פרק ג' הלכה ו' בכסף משנה שלא הי' נשכחאיה בלהם ע"ב וכן בבה"ג ליתא [וע' טעם מה שבשמס אלה בשלשי גבורים פ"ק דע"ו שם] [מ"ב הכ"מ שלא הי' בנסחה שלהם רוא רוחק ויגמ' שם (י"ב א') מלביך לס ואי קהלי כו' אבל מעיין כו' ודוחק לומר שכל זה לא הי' בגרסהם]:

פרק ד' הלכה ד' שנאמר נאחת שעריך היינו שעריך משוף וכ"ב נ"ל ערוך וכ"ב ע' קרבן עדה על הירושלמי סוטה פרק עגלה ערופה ה"ב דאיתא בספרי ואות א) הובא בילקוט [פ' מכפי] והנוסח שם כאן וכנ"ל שנאמר ההיינה ולא ירושלים ט' ולשבטים שנאמר באחת שעריך

פרק ז' הלכה ג' בלהם משנה קשה אמאי לא הזכיר ט' ע"ב ונראה דאיתא בירושלמי [דע"ז פ"ב ה'] כילד הוא עושה קורעה עד שהיא נחיים ט' כילד הוא יודע ר"ה אמר באפה שקורעה עד שהיא בחיים הוא ונשגל לאחר שחיטה הוא נמאך ע"כ ומזר נראה דהא דינא עליו קורט דם אליבא דרבנן הוא דלית להו הא דרשב"ג דחלק בין עגול למשוך אבל לרשב"ג לא בעינן קורע דם דבהא דהוה עגול ידעינן דמזו ס משוה וע"ע חולין ל"ח א' ותוס' מכל נקרי ושלמא ס' סהם ליכא למימר ט' ע"ס ותשובת הרשב"א חלק א' סי' רס"ח:

פרק ז' הלכה י"ח מבנסה מיימון את ס' ובכנוין דר"א אהא דאסר ע"ב ע"ס פרק כ"ט ובמדרש פרשה פטורה ות' מרדכי ריש פרק כל הצל' [וע' ו"ד סי' קנ"ג ובביאור הגר"א ז"ל בס סק"א ובש"ך סק"א].

הלכות תשובה

פרק א' הלכה א' בכסף משנה כד"ה וכן בחובל ס' ובהדי' אמרו בב"ק פ' החובל ישיב רשע כו' היכת החובל שוחט וכ"ב נ"ל סכינה ובשאילתות פרשה נח סי' ד' איתא אע"ס שדמתו לאלם רשע הוא ויקרי על שמה חובל על מנה לשלם' ובמעשה דדוד בס' ונפ"ח אין מגם רחי' דלאחר המשלם נקרא רשע' וע"ע יומא פ"ז א' ב"ק אם יתאח לא לאיש ואלו אלקים ימחול לו ות' רש"י שם:

שם גדול' ודין הלאו הוא בכספרי פ' נשא ע"ב וחזר מבואר בספרי ואות הובא בילקוט שם סי' תש"א וכן הוא בגמ' שם ס"ה' וע"ע בסד במלית מצוה ע"ג בשם מכילתא:

פרק ג' הלכה י"ד בכסף משנה ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יחשה שאין להם חלם"ב ע"ב כן הוא בברייתא רבה פרשה א' וכירושלמי חגיגה פרק ב' ה"א ע"ס:

פרק ה' הלכה ה' שמא תאמר והלא הקב"ה כו' בתשובת דבר זה ארוכה ס' [ע"ב ע' היינו זוהר חדש דף ס"ס עמוד ב' וע"ע ופ"ד ד"ה אמר ר"ע ואו ורית ס' וד"ה אהבה ס' ע"ס באריכות]:

פרק ח' הלכה ז' בכסף משנה אמרו חכמים ס' ולא [ע' ביאור הגר"א ז"ל על ספרא דצניעותא פ"א דף י"ד ד"ה מלך כשמיו פרי ס' שכתב שם שבריהם יסוד אמת ע"ב ועש"ו יש לתרץ גם דברי הרמב"ם]:

הלכות ק"ש

פרק א' הלכה יא ושיעור זה כמו שיעור שעה קודם שתעלה החמה [ע' בן ארי' על אורח חיים סי' ל"ח מ"ס ספ' דברי הרמב"ם שם ע"ס בירושלמי ברכות פ"א ה"ו שבכן שחמה הוא תשעה שהשמש מכשבת ברותי הסרים שכ"ע וכ"כ רביה יונה בברכות פ"א משנה בריה בזה הלשון והכן החמה הוא מלבון הגה הריזוחים כלומר פי שעה שהחמה מתחלת לזרח ברהשי ההרים שכ"ל והוא מעט זמן קודם שתרהה עליית השמש לאדם השומד על הארץ ונסצר משם השמש כתב שבמקומות הגבוהים בירושלים נראה גם אור השמש קודם שנראה לאדם השומד ע' הארץ כבדי שבעה או שבע משעה מינדין שבכ"ד שהוא שיעור שעה בקירוב והרמב"ם ז"ל הודישנו דין הירושלמי הנ"ל והשיעור אלא לא הומן ולכן כתב ושיעור זה ס' זמן הנן שהוא לשון הגם שיעור כמו שיעור שעה קודם עלות השמש לעיני האדם השומד על הארץ]:

הלכות תפלה

פרק שני הלכה ו' בכסף משנה בראשם השנה הומנין בה מלך ס' ע"ב מס' סופרים פרק י"ט הלכה ס' ע"ס בהגהות הגר"א ז"ל:

שם הלכה ז' בכסף משנה ומ"ש בי"כ ס' והוחם ככל אחת מהם (ולא כתב מקורו) ע"ב מס' סופרים שם הלכה ד':

שם הלכה יד בכ"מ ומה שאמר וכי יחיד כו' מבמא דהא"ן ס' ע"ב ע"ס [דף י"ג ע"ב] דכן איתא לגרסה זה בין יחיד לציבור ס' [ושוק לא נמסקנא בב"ן ע"ס שהציבור מברך השם שברה ע"ס]:

שם בכסף הריטור ומ"ב והיום גם השונה ששת ברס' ולא כתב מקור לזה ע"ב ירושלמי פ"ב (דמשניה) הלכה ב':

שם בד"ה בהשכמה כו' כתב הרי"ף ירושלמי ס' ע"ב שם בתעניות פ"ב ס"ב:

פרק ג' הלכה ד' עד שיאמר מן היום שעה ורביע וזמ"ש לו להתפלל כו' ע"ב ע' פי' המשנה להרמב"ם [רפ"ד] דיתפרס הא דאמרינן דעבד כמר עביד דוקא בדיעבד אבל לכתחילה לא וכן הוא שוטת הרמב"ם כאן במה שכתב וי"ב לו להתפלל תפלה ס' פי' בדיעבד באם לא התפלל קודם פלג המנחה ולזה הוצרך נמי לכתוב לקמן [בהלכה ו'] בתפילה ערבית לפי שתי"ע רשות ס' דאם אסור לכתחילה

פרק ד' הלכה ד' בכסף משנה סד"ה ובית דין כו' היכן מצינו גזרה זו דכ"ד שאחריו' ע"ב ע' ירושלמי פ"ק דשבת ה"ד דקחשיב גזרה די"ה דבר רלשות בעל קרי וע"ב צריכין לפרס דעזרא גזר לדברי תורה והתם אוסר ונאמר אף על התפלה וע' ברכות דף כ"ב ע"ב והתו רבנן ס' [וע' ב"ק דף פ"ב ע"ב]:

שם הלכה ט"ז ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה ע"ב סנהדרין כ"ב א':

שם הלכה י"ח כ"מ ד"ה ויתפלל ט' מדאמרינן התם רב חסדא ור"ס ס' ע"ב ומפרש דקאי על תפלה קצרה ע' ביאור הגאון כ' ק"י סק"ו או שלמד מכס לתפלה קצרה ומשום מחזות טוב ומסרש לה בתפלת הדרך ובכר תמה הב"י [כ' ק"י] על שהשמיט הרמב"ם דין דתפלת הדרך:

פרק ו' הלכה ס' בכ"מ עוקר שסק ירושלמי מ"ט ס' ע"ב ע' קרבן העדה על הרא"ס פרק י"ג דשבת [מד"ס והדין האד ט']:

פרק ח' הלכה י"א בכ"מ הכי תניא בכס"ק נתמלא וקט ס' ע"ב בסוף פ"ק דחולין דף כ"ד ע"ב:

פרק יא הלכה ב' בכ"מ כבתוך בכלל אין מרן אותה אלא בגסה של עיר' ולא כתב מקור לזה ע"ב תוספתא פ"ג דמגילה [הביאה ג"כ הב"י בסי' ק"ן].

שם הלכה פו בכ"מ לא כנתמר דלא כוה' ע"ב נ"ל שנאמר דלא הלכתא הוא.

פרק יב הלכה י"א בכ"מ ואין הקורא רשאי לסייע וכו' ירושלמי כתבו הרי"ף בס' היינו אלו מוקפים ועי"ע גמ' מגילה דף ל"ב ע"א:

שם הלכה י"ב בכ"מ ויגוף ד' את העם וכ"ל בזאת הוספה הרי"ף ס'' ע"ב כן הוא בתוספתא [מגילה פרק שלישי] ות' ירושלמי [הלכה יא] וע' בה"ג בהלכות גרכי ליטור [בגם שם מפרש כן]:

הלכות תפלין

פרק ב' הלכה ב' בכ"מ כגון בין כרסה ע"ב נ"ל בית כניסה:

שם הלכה י"ב בכ"מ רתבה באורך בבעיה כ"כ הרי"ף ז"ל ע"ב וכ"ה בתנחומא סוף פרשה בא ובכסא"ג ה' תפילין

שם כאיתו דיבור' אצבע אמלעי והרצועה של יד מיידי ע"ב וכ"ה בתנחומא שם ובבה"ג שם' וכ"כ תוספתא פ"ק דיומא [וע"ע בתו' מנחות ל"ה ב' ד"ה וכמס]

שם הלכה י"ד בכ"מ ומ"ש ולא יהי' אהורי הרצועה ס' (ולא כתב מקור לזה) ע"ב נמד זה מהא דתני [מנחות שם ל"ה א'] תפלין אין קושרין אותן אלא כמין בין ירוקן ס' ומפרש דהמשיך קאי נמי על הלבע כעין הקליפה ותם שפירש רש"י והרמב"ם לא דתני' (בס מ"ח ב') טליה אין קושר בה אלא מינה דקאי על מין גבע הטליה ומזה נלמד ג"כ דגבע הקליפה כשר בכ"מ

ומ"ש וסי' שא לתפילין שיסי' טלן בתורות ט' נראה שלמד זה מהא דאמרינן וטייהן נגר ומפרש כפרש"י בלשון אחר דקאי על הרצועה על גד הבחור וקרי לה טייהן משום דסי' הוא לתפילין שיסי' טלן בתורות (ואי משום הרצועה עצמן כא לא משום שי בעלמא הוא אלא הלכה למ"מ

פרק ד' כ"מ כ"ז דמפסיק לענות קדיש וקדושה ס'' ע"ב ע' הנחומא ס"ס בא:

שם הלכה ס"ו בכ"מ התפלין צריכין גוף נקי כו' הבברק ר"א דמילה בס ק"ל גרסק את"ד יוחי ס' מ"מ שלא יסיח נגן ס' וכיון דמסקנתא דהלכתא כו' ע"ב לבעי אותא שם מ"מ אמר אביי בלא יסיח ס'.

שם הלכה כ"ג כסף משנה ולא ילכנו אדס תפלין עד שיכסה ס' (ולא כתב מקור לזה) ע"ב ירושלמי פ' ס' קרא ר' יוחנן בקיימת ס' ולא אסור משום עורה ט' ע"ס:

הלכות מזוזה

פרק ה' כ"ס הל' ח' על כאלן בריש שיטה אחרונה ואמי ריכה שמע ס'' ע"ב נ"ל ומאי מיסא ריש שיטה שמע ס' [וכ"ב הרי"ף]:

פרק ו' כ"מ סוף הל' ב' לא חזי לדירה ע"ב ע' פר"ח או"חמי' הרל"ד ס"ק ב'' וע' פירוכין פ"ח ב' [וע' יו"ד סי' רפ"ו ס"ג]

פרק ו' הל' ו' ובתי כנסיו' ובתי מדרשות ס' שאן קדש' ע"ב כ"ה בשאילתות פ' עקב ס' קמ"ה ובבה"ג ה' מזוזה ותסף לה מ"ק ראה דוהשימותי את מקדשיכם וע"ב בשאילתות שם

שם הל' ס' כ"מ סד"ה סוכה אך מ"מ וכיס שבספינה' ע"ב ע' כ"מ [יו"ד] סי' רפ"ו וע' ירושלמי [ס"ד] דמגילה [בסוף המסכת]

בסוף הפרק כ"מ' אמרו חכמים ס' (ולא כתב מקור לזה) ע"ב מנחות מ"ג ב':

הלכות ס"ת

פרק ז' הל' ב' בכ"מ סוף הטור נ"ע מה"ל ע"ב כ"ה בירושלמי [סנהדרין פ"ב ה"ו] וכ"כ הכ"מ בס"ג מס' מלכים וע"ס בלח"מ [וע' תוספתא סנהדרין פ"ד]

שם הל' ו' בכ"מ הרי"ף בס' הקומץ דף למד ע"א תיבת הרי"ף מוקף:

שם הל' י"ד כ"מ אלא ודאי דמוחר ע"ב [ומעשה דר' חייא יובית כהנוחה קי"ג ב' וכ"מ ס"ס כ"]:

פרק ט' ברמב"ם הל' ס' רוחב הגודל כאמור ס' הוא אצבע הבינוני ט' ע"ב נ"ע אצבע שאמר ס' הוא רוחב הגודל הבינוני ס':

שם בכ"מ הל' י"ג באם חסרה בתשוי סבתן פסולה ע"ב וע"ע שם [מגילה] ח' ע"ב סתם משום כמ"ד טסל [ולפי מה שמסרש לה בגמ' שם ע"ס פירש"י]

פרק י' הל' ח' בכ"מ' כתב הר' מטת הגל תפלין ט' ע"ב כ"ם בגמרא שם [שבת דף ס"ב ע"א]:

הלכות ציצית

פרק א' הל' ח' בכ"מ' אלא מטה אחת ע"ב ע' ספר המלות מצוה י"ד ומרמב"ן שם סוף שרש ט':

שם הל' ו' כ"מ ונפסלו לגמונה מגולגלת ס' ע"ב ע' ב"י או"ח סי' י"א שדעת הרמב"ם דלא כרש"י ע"ס:

שם כ"מ סוף ד"ה כתב הראב"ד ט' והכי מסמע בספרי ע"ב ע' תו' ריש פרק התכלת פרי"ס התכלת וע' בית יוסף [בריש סי' י"א]:

שם הל' ז' בכ"מ בנוסו ובלי: עוף כשרס ואח"כ ספאל דיבור נכ"מ ושדי הכלם ס' ע"ב כל זה הוא דיבור א' וכל זה הוא לשון רש"י ז"ל.

שם הל' י"ד בכ"מ וצריך לישב דמשום דה"ם מסיק לאוקמיטה ס'' ע"ב נ"ל דמשום דרבא מסיק לאוקמיטא ס'

שם בד"ה עוד ק"ל ס' ברייתא דספרי דילפא שארין ממסכן ונראה ס' ע"ב נ"ל דילפא שארין ממסכן לא בעינא שארין כמו כתבן עד שתקבה לו שא"ב יהי' שארין שבה כמסכן ונראה ס'' [וכן הוא נבית יוסף סי' י"א בד"ה וצריך עיוני']:

שם הל' י"א בכ"מ דהא פטת לאו ליהסיה נמס ס' ע"ב כאן יב לפסול אף משום דאסור פסולס ומשום דבעינן שלהם ע' סוכה:

ושם בכסף הריטור ומ"ש ולא מבל קדשים (ולא כתב מקורו) ע"ב דמשלהם בעינן ואשי לאו דילי' פ' סוכה ל"ה דאפשו ומ"ב למ"ד ממון גבוה לא שי דידי' וכ"ב קדשים ממש ות' נתו' שם ד"ה לפי דמדיי דלאו לאכילה נס"ע בעינן דין ממון:

שם הל' י"ד כ"מ' מבואר רב משום דקטנה פסיקתן ו יזה עיינתן ע"ב ובי מסמע מדאמרינן עבודה וסבר שמואל

בשלל לא המריק ספיקון ו ביה פכיחן ובו כר ק ז"ל וכן סוה בכ"י בסימן י"ה בד"ס והרמב"ם כתב ס' סלגס':

פרק ב' הל' ה' בכ"מ והרי לא כבויים מהלכות ס' · ל"כ ואולי נידמה הרמב"ם משה לשה:

שם הל' ד' כמשנה הכלת בטוקי · ל"כ פ' ביאור הגר"א ז"ל או"ח ס' ב"ה ס"ק ל"ט [ז"ל ס"ק קי"ד] ולקמן בה' בית פ"ט הלכה כ"ד וכסכ"ת שם:

שם הל' ח' בכ"מ ד"ס כתב בסוד ס' לא כיון הרמב"ם בלשונו שאם לכן בבה כמין נכשה אלא לומר כרי ל"כ ז"ל כמין נכשה לומר שצריך חזקה כמין נכשה אלא לומר כנ"ל [וכן סוה בבית יוסף ס' מ']:

פרק ג' הל' ט' כ"מ ואע"ע להבחנה נכס חסר בשאלותי · ל"כ פ' שלה ס' קנ"ז ע"ש:

שם הל' י"א בכ"מ · והם אינם עמוסים ל"כ סכי מגמע ס"ק דהכה והמ"ם לעיל ס' המלה ס"ס ס"ס ותוב פרישים סוה בגולית בה ר' כגמה [סבה י"ה ע"ח והמוסף ומלי]:

שם הל' י"ב בכ"מ לשלם ס' והכרחם אף מלוה כ' ל"כ בריתא פ' סתבלה מ"ג ב':

הלכות ברכות

פרק א' הל' ס' כ"מ ד"ס ואמר ס' בריתא כפ' מי שמתו ס' · ל"כ מגמם ג' ס"ג וחלם:

פרק א' הל' י"ב כ"מ ד"ס ואיפ יודע ס' ומסכת דמאות · ל"כ פ"נ בתורת מגן [וף לו ע"א ד"ס מגן ובדף ל"ט ע"א ד"ס מגן] שם · ומסכת דמאריך · ל"כ שם דף ל"ג ע"א:

פרק א' הל' י"ג ואם ס' שמגך גו' · ל"כ ע' ביאור הגר"א או"ח ס' רע"ז סק"ט:

שם או ס' גחל וביזה ל"כ דכיון דכל כמבכם ממעט שמכשו חכמים בנכרסת אים אלא מושב ולא יצא ידי חובתו ברכה לבטלה ואסור לעשות אמן אחריו כמ"ם במשנן סלכה ס"ח ומוס כח' לבחוש הכ"מ לעיל סלכה כ' והרמב"ם פסק מ' יוכו ולא יצא ידי כמבכס שמכשו חכמים בנכרסת · וע' ביאור הגר"א ס' רע"ז סק"ה:

פרק ב' הל' ה' בכ"מ ד"ס במוסמת ס' ובסמה מחול [בנחמם ומסיים נמממ] ואומר ס' כנ"ל:

פרק ב' הל' ו' ל"מ אבל כשמה מוכיר ראם סמגלה · ל"כ מגמם התוריד קודם:

פרק ב' הל' ס' בכ"מ סוף סדיסר אך פ"ס ואין מסכך בכה ש לא עבדים ולא קמרסי ל"כ כלומר שאין עבד הקון מכמרסין לעבדים · וכ"כ כ"ם בפרק עבדי מה' אישות ע"ש בסגנ המגיד סלכה ס':

שם הל' י"א ואע"ג קן ו' מכות · ל"כ ע' פ"י מהלכות אישות סלכה ג' ד':

פרק ג' הל' א' בכ"מ סוף סדיסר והכריח ובפ"ק דחולין ס' ובסח ס' · ל"כ מגמג ב' ס"ק דחולה ואמרי חכמים לא פליגי אלא והמ"ב הרמב"ם כשיטתו שם · ובירושלמי שם אין לנו קדוי [עת אלא יתמבת הודיים בלבד]:

פרק ג' הל' ה' בכ"מ ד"ס וכו כגל ס' כוה עיקר מהאמריק ל"ט · ל"כ ס"ק דחולין דף ו' ע"א:

שם הל' ח' ד"ס בכת · והאיי ס' לא שמגרם עכח בכת סיחבו שם פגרה ל"כ נ"ע סיחבו אם עברה:

פרק ד' הל' ו' בכ"מ ד"ס גמר והמ"ם לא כשיטם ס' מלהב שלמה ס' · ל"כ פ' לקמן סוף ס' תמן ומלב [פ"ח ס' י"ד] בכבמת סהלכ"ד וכמ"ש שם ושע"ע וכו"ס ס"ק התענית ס' י"ד:

פרק ז' הל' י"ב כ"מ בסוף הדיסר והמ"ם בבמה כרמסס' · ל"כ פ' פ"ז דמס' דרך ארץ [ושם והאיתא שם לכבוד כבוד קודם ולילה סקטן קודם]:

פרק י"ד הל' ח' בכ"מ ד"ס לרכשה והמ"ם שומר כיסס נ"ע סלע' · ל"כ פ' כ"ת לא"ח ס' ר"ס:

שם הל' י"ח · סמחזור על כיה שכב ס' ל"כ [ע' לקמן ס' קידוש החודש ס' עבודי כ"ז וע' חמש ספר תורה חים ס' ל"ג · וע' כן מרי על אורח חיים ס' תל"ט]:

הלכות מילה

פרק א' הל' ב' אבל ליס מיע כרת עד שיוסם והוא ערל בגמיד · ל"כ וכן מגמע ססמים ס"ע ס"ח ערל בלא מל ססם כרת ס' ומבוס ססח אבל לא מבוס מילה נוסב:

שם משנה למלך הל' ו' ועי"ע שהיק ס' · ל"כ לא דק כראוי דהל"ל שאיק סל"ע בנבת זכר ולא שהיכן בנ"ע וק"ל [מלה סוהג דשבלה בבת נקבה כשם שבלות וכן כ' במשנה סימן גשגגה ואם אם קלו על גבי כמבלות ויתם לבה שהיכן · אבל אם קלו על גבי סלרים כ"ל לומר שהיכן]:

נימוקי מהרא"י

חדושים ומקורים מהגאון ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא. [נעתק ע"י בנו הג"ם מ' נטע יעוונין נ"י מהוראדנא].

הלכות יסודי התורה

פרק ג' הל' י"א · בד"ה וזה שאמר דוד וכו' כללו את ה' מן הארץ · פי' כללוהו בר"ח מגטרותיו והגה בפס"ב קרא המה אמתי לא פי' הרמב"ם ז"ל בהללוהו שמש וירח ע"ש · ודבריו אין להם שחר דהא לא כתיב „מן שמש וירח" · כמו דכתיב „מן הארץ" · ואח"כ א"א לפרש כן · והנראה שכתמיה מריבא דקרא „הללו את ה' מן השמים" · ותנים כאמת תקשה על הרמב"ם ז"ל מקרא דהללוהו שמש וירח (וכחולין דף ו') · אתה הולך לעשות רצון קונך · ומשמע משום דומים יש להם ג"כ דעת · אבן לפימש"כ התוס' שם דשאני של יש להם גם כן · לק"מ) · וכמורה (ח"ב לשני) שכה חיזוק לדבריו מן הנאמר בנ"ר (ריש פ"ב) והארץ כיתה תוהו ובוהו אמרה העליונים והתחתונים נבראו העליונים חיים · והתחתונים מתים · ופי' שם שאין בתחתונים רוח חיים וכינה והשכל · וקצת משמע כן בנ"ר (נשא פי"ב) ע"ש עמודיו עשה כסף · זה הרקיע שהוא מכסיף כל מ"ב · וכן הוא אומר השמים מספרים · ופי' שם במ"כ שהוא מכסיף מ"ב שהינם מספרים כו' ע"ש והבן:

פרק ה' הל' ג' · בד"ה דכל מי שנאמר בו כו' · עיין לח"מ · ועיין תשו' הריב"ש סי' (ד' · י"ח · קפ"א) דמפרש דברי הרמב"ם ז"ל דלא כהלח"מ ע"ש:

הלכות דיעות

פרק א' הל' א' בד"ה דעת הרבה כו' עיין מורה (ח' לשני) בד"ה ולרוב ההרכבה בזה כמין ס' · פי' על רוב ההרכבה מבואר בס' נשמת חיים (מלה ל"ת) ע"ש:

שם נפש רחבה · עיין לקמן (פ"ב הל"ו) כתב רבינו ז"ל ג"כ נפש רחבה · ובהג' להון · ובפירושו לאבות (פ"ה משנה י"ט) פי' נפש רחבה הוא רוב תאוה למשגלי והדבר צריך תלמוד · ואח"ז מצאתי שהגרב מורחי ז"ל בבית ג"כ ד"ו בל"ס · פ"ב במדבר (כ"ד) בד"ה וישא את עיניו · בקש להכניס בהם עין הרע כו' ע"ש:

פרק ב' הל' ג' · ויש דעות שאסור כו' · יש להפליא הלא דבריו אלה סותרים דבריו שבהלכה ב' ודבריו שבפרק א' הל"ד · שמפורש שם שגם בשני הדיעות האלה כעס וגאוה · צריך לילך בדרך הבינוני · אולם הנכון שפימש"כ רבינו ז"ל בפ"ד · מעלות המדות הן תכונות נפשיות וקניינים ממוצעים בין שתי תכונות וכו' · מן התכונות האלה יתחייבו הפעולות כו' · ולפי"ז י"ל שכאן בהלכה ב' מיירי בתכונות שבשתי הדישות האלה · לכן אמר שאסור לנהוג בכן במדה בינונית אלא יתרחק עד קצה האחרון · אבל בפרק א' הל' ד' · וכאן בהלכה ג' מיירי בפעולות · היינו המעשים שבשתי הדישות האלה · אמר שינהיג עצמו בדרך הבינוני · לכעוס על דבר שראוי לכעוס · כדי שלא יעשה פעם אחרת וכדי ליסרם והבן:

פרק ג' הל' א' כמהלך בדרך זו נקראת תוספה · עיין לח"מ מה שהקשה · ועיין כתשו' הרשב"א סי' (תל"ח) ישוב ע"ז · ועיין פר"ח בלשונות הרמב"ם ז"ל ע"ש ·

פרק ו' הל' ג' · שמתכבד בקלון חבירו כו' · המפרשים לא מצאו מקורו . ועיין בשאילתות עם פי' שאילת שלום להגרי"ב ז"ל בהקדמתו שמצא נכה דירושלמי פ' אין דורשין כו' · ובמה"כ כבר קדמו בזה הגר"א בספרו מים חיים · והביא הירושלמי והב"ר ע"ש (ח"ב · ועיין בהעמק שאלה · כמבואר בשאילתות לבגאון נצי"ב ז"ל):

הלכות ת"ת

פרק ג' הל' ח' · בד"ה תחלת דינו של אדם ס' · משמע דס"ל כתי' ססוי של התוס' בסנהדרין דף (ז' ע"א) ד"ה אלא כו' ע"ש:

פרק ו' הל' ו' · עיין שו"ע יו"ד סי' (רמ"ג) ובתוספתא סנהדרין (סוף פ"ו) ע"ש:

הלכות עכו"ם

פרק ב הלכה ח' בד"ה ישראל שעבד ס' ע"ש בכבוד סהלכ"ד ז"ל בד"ה אמס"ל אסור לאכול ממנו ס' הכרח לא כביסתי דמקום עין ממון דזוקא והרי גם גבאי דברים אינם כעובדי כוכבים דהיינו קדושין עיין רמב"ם כל' אישה (פ"ד הל"ו) ולמכן רבית עיין יו"ד (ס"ס קנ"ם) וגם בסי' (ג') ע"ש על לשון הרמב"ם ז"ל שכתב הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו וחז"ק:

פרק ד' הלכה ח' מ"כ ועיר הנדחת שאחזו עדים ס'. לא נ"ל דברים ז"ל דין הגמגב בבהעדים ווממים ונראה סיכה והחתה · סוגה יליה נה נכסי לדיקי' מכרגים הפדים ואין מבלמין ממון דמיכה ותשלומין אין שכשן כלום · אבל אם לא סותמים רק חב ספיר יש בה נכסי לדיקי' שמשום אכד כפרים נהרגים ומשלמים ממון דהוי נסשות וממון [נב ודינות כזה עיין רמב"ם כל' עדות (פ"ס כ"ח) · ואף שלענ"ד מלה כמו שכתבתי · אבל נע"ע מהגי עלה דאחר דבר הזה לא נמצא · ולא בגו סקינסו ובמק"ח כהבתי בזה מקום לומר דלשלם אין העדים וממון משלמין ממון אפילו בגלוית נה נכסי לדיקי' גם כאשר נוף כשכם דבהוממים נמה כוו טובכים אם בסקילה אם בסייף ואכ"מ להאריך:

הלכות תשובה

פ"ג הל' כ' ד"ה וכן אתם שאלה שאלגו הקב"ה ס' עיין סביקתא מרשה י"ג (שובה נכ' כו' סקמה) · נהלגם כמה ע"ש שבמלה את בתשבה ונמלה את הגזירה של אם יהי' כניהו בן יהויקים חותם · והחיב כיום ההוא ס' ע"ש:

פרק ו' הלכה ה' · בד"ה והגרים ומם כו' · עיין תוי"ט אבות (פ"ב מ"ו) ד"ה ישוהו ס' שהאריך בענין זה ובסם סרמב"ן ז"ל ס' לך ע"ש שם בד"ה ובכר האמרם ס' · עיין מרכב"ש ח"ב · הלא כלח"מ שאמר שני תרוצים יש כאן ע"ש:

הלכות יסודי התורה

פרק א הלכה א יסוד היסודות ועמוד החכמות. פי' דרבינו ז"ל בפירושו למשנה פ' חלק כיאר שמה י"ג עקרים וקראם בשם יסודות ע"ש, ולכן קרא כאן לעיקר של מציאות השם יסוד היסודות. וקאמר ועמוד החכמות, דהנה ידוע דברי הראשונים ז"ל דהמצוה היא האמונה במציאות השי"ת וגם לנפש סדרשנו, וזהו שאמר דהמע"ה דע את אלהי אביך (דה"א כ"ח) והיא האמונה מורשה לנו מאבותינו, והאמונה היא ראשית החכמה כי כשמתחזק אמונתו בהשי"ת אז הדעת נתונה להבין בבינה, וזהו הנ"ל לבאר הפסוק והרשמיך לי באמונה ואח"כ וידעת את ה' (הושע ב') שנכלל בזה גם הדרישה, וזהו שכתב רבינו כאן שני הדברים, על האמונה כתב יסוד היסודות כי שם בפרק חלק כתב רבינו כל הי"ג עקרים והם היסודות מכוונים שמה להאמין, ועמוד החכמות קאי על הדרישה, ואח"כ כתב לידע (פי' מצד האמונה והדרישה) שיש שם מצוי ראשון, ולקמן בהלכה ב' כתב ואם יעלה על הדעת כו' הוא מצד הדרישה דהיה מוכחת למציאת השי"ת, והוא הדבר הנאמר בדברי חז"ל שלשה מס' מכות בא עמוס והעמידן על אחת והוא דכתיב ותיו, ואידך אמר ונדיק באמונתו יחיה, פי' שהעמיד התורה על עיקר אחד והוא ידיעת השי"ת באמונה ובדרישה, וכמבואר בלשון המכילתא שהביא הרמב"ן בסה"מ מ"ע ול"ם א' כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזרותי, שאם מלכותי אינם מקבלים גזרתי היאך הם מקבלים, כך אמר הקב"ה לישראל אנכי וגו'. ועי' במא"ה ריש שער היחוד כתב ג"כ דהמצוה היא האמונה, וביאר ג"כ דהלשון שמע ישראל הוא לשון אמונה ע"ש. ומה שכתב רבינו לידע שיש שם כו' עיין כ"מ. ומה שבמא"ה בריש האותיות שם הוי"ה ב"ה, אעתיק שני מאמרים אשר מזה נדעה נרדפה לדעת כוונת רבינו ז"ל וכון מוצאו, פי' בשלה"ק דף ה' וז"ל, עוד נבאר דברי ר"א במה שאמר עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד, ונקדים דברי ספר גנת אגוז בענין שם יהו"ה הוא שם המיוחד, הרומז על ההויה הקדומה בהחלט מחויב המציאות כי השם הזה מאמת על הוית המנהג נמצא, שאחר שיש הויה נמצא הוא במוחלט המהוה כל הויות, כי אם יעלה על הדעת שהוא אינו נמצא אין לכל הנמצאים אפשרות מציאות והויה, כי מאחר שהוא אמתת כל ההויות וכל הנמצאים תלויים בו מפני שהוא יסוד אמתת כל הויות ומציאותם כו', והרי שכן הרי לך הוד שמו המיוחד לו ית' שהוא שם ההויה קודם לכל הנמצאים והמציאות ומכח מציאותו הם נמצאים, ובלתי שם ההויה לא ימצאו כל ההויות וכו', ומביא בשלה"ק וע"ז כתב ר"א הגדול כי היה הוא ושמו בלבד כו' ע"ש. והסה ה' עוד מ"ש רבינו במורה (ס"א לראשון) וז"ל, ובפר"א אמר עד שלא נברא העולם היה הקב"ה ושמו בלבד, הסתכל איך גלה שאלו שמות הנגזרים כולם נתחדשו אחר חדוש העולם, וזה אמת שהם שמות כולם הונחו לפי הפעולות הנמצאות בעולם. אמנם כשתבחין שלמו נקן מיוחד מופשט מכל פועל לא יהיה לו שם נגזר בשום פנים, אבל שם אחד מיוחד להורות על עצמו, ואין לנו שם בלתי נגזר אלא זה והוא הויה ב"ה עכלה"מ שם, ועי' שם במפרש (פי' שם הוי"ה ב"ה). מצוי ראשון, כדברי ר"א הגדול עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד והוא ממציא כל הנמצאים שזהו ג"כ הכוונה הקדושה הנרמז בזה השם שהוא ממציא כל הנמצאים, ונמצאו המה חיים:

הלכה ב שכל הנמצאים צריכים לו כו'. מבואר הדבר מדברי חז"ל ב"ר פ' ס"ח שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו ולכך נקרא הקב"ה מקום, ובשמות רבה סוף פ' מ"ה על פסוק הנה מקום אתי, א"ר יוסי בר' חנינא הנה אנכי במקום אין כתיב כאן, אלא הנה מקום אתי, אתרי טפלה לי ואין אני טפל לאתרי, ובפסיקתא עברתי פ' וזאת הברכה ע"פ מעונה וגו' הקב"ה מעונו של עולם כענין שנאמר מעון אתה היית לנו, אתה הוא מעון העולם שכל העולם מתקיים בך, וכ"ה בבראשית רבה פרשה ס"ח א"ר יצחק מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים וכו' מן מה דכתיב ה' מעון אתה הוי הקב"ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו:

הלכה ד הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת כו' ואין לאחר אמת כאמתו. מבואר בס' העקרים שעל זולתו אין שייך לקרות שם אמת במציאות, מאחר שיש לזה עילה ע"כ לא שייך לקרות שם מצוי אמת רק על השי"ת לבדו. ומ"ש רבינו ז"ל הוא שהנביא אומר, פסוק הוא בירמיה י', נמצא מבואר בכל ההזון הזה בדברי רז"ל בירושלמי פ"ק דברכות וה' אלהים אמת, ובמדר"ר ריש פ' אמור איתא בזה"ל, למה הוא אמת אמר ר' אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם, פי' למה הוא מכונה בלשון אמת להורות על בואו בשם מצוי אמת מה שלא יאמר כזה על זולתו, מפני שהוא אלהים חיים ומלך עולם ומכהו כל הנמצאים והוא עילת כל העילות:

הלכה ו וידיעת דבר זה מ"ע שנאמר אנכי וגו'. עיין בסה"מ לרבינו ז"ל שהרמב"ן הקשה על רבינו שכתב שבפסוק ולא יהיה לך נכלל ד' אזהרות, דא"כ מהו זה שאמרו חז"ל (מכות כ"ג) על שהקבו תור"ה תרי"א היה, ותירצו דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, דא"כ תהיה מפי הגבורה ה', ומפי משה תר"ה. יעוד הקשה הרדב"ז בתשובותיו ה"ב סימן תתי"ז על הא דמבמע מדברי רבי דענין יפי הנביאי

שמענום היינו דישראל שמעו מדבר ה' עם משה, דא"כ הלא מבואר בכתוב דכל עשרת הדברות דבר הקב"ה עם ישראל עם קדושו, וקושיא זו הקשה ג"כ העקרים ב"א לשלישי, ויישב קושיא זו ע"כ דברי רבינו ז"ל במורה ע"ש, והוא כי כתב שם במורה דענין מפי הגבורה שמענום, דפירושו היינו מגבורת המופת ועי' היטב בתשובת מהר"ם אלשקר סי' קי"ז שיתר דברי רבינו באריכות, וזהו כי דיבור אנכי אמר שבא להזהיר על האמנת מציאות השם, ולא יהיה לך על האמנת האחדות, ושני אלו השרשים הם מתבארים במופת שכלי כו', ולזה אע"פ ששמעו מפי הגבורה אינו רצוי שימנו בכלל המצות אבל שאר הדברים הם מהמקובלות או מהמפורסמות, וע"כ היה צריך שישמעו אותם מפי משה, וע"כ לא אמרו בהם ששמעו מפי הגבורה. ובזה סרה ג"כ קושית הרמב"ן ז"ל, דלדעת רבינו ז"ל כל העשרה דברות שמעו מפי הגבורה רק דשתי מצות אלו לא שייך נאמרו למשה כמש"כ שם, וז"ל כי כל מה שיודע במופת משפט הנביא ומי שידעהו בשוה כו'. ועי"ש בעקרים דהקשה עוד על דברי רבינו ז"ל דמדוע לא הקדים לאמת להם נבואתו דברים שאינם במופת, ולמה היה צריך להשמיעם שתי מצות אלה שמתבארים במופת ע"ש. אמנם באמת לק"מ דהעיקר הוא מה שכיון בהאמנת מציאות השם ויחודו כמבואר מלשון רבינו שם במורה וגם בספר המצות שלו, היינו לפי שאין שכלו שלם בחקר להבונה, ולכך הקדים זה להודיע הרבותא דהך שתי מצות אלו שיוכלו להתבאר מתוך החקירה, עכ"ז נפיש לבע לאמונה:

הלכה ז ח ט י עיין באגרת הרמב"ן הנקראת מלחמות ה' הביא דברי הרוקח בענין הלזה ונמשך הדברים עוד אר"ל באלה ובשבועה שאין ליוצר הכל ימ"ש לא דמות ולא צורה כו' ע"ש, ובמדרש שוחר טוב תהלים פ"א חזקיה בר"ח אמר אשריהם צדיקים הנביאים שהן מדמין הצורה ליוצרה כו' אלא אין משמיעים לאוזן אלא מה שהיא יכולה לשמוע ואין מראין לעין אלא מה שהיא יכולה לראות.

הלכה יא לא עורף ולא עיפוי. עיין בתכרס עיפוי מלשון עייפות, וי"א שהוא מלשון הנוטה מדכתיב ועפו בכתף פלשתים (ישעיה י"א) שכירם ינועו ישראל לרוח פלשתים, כי כתף פי' רוח, כמו ולכתף השני עי"ש. ועי' בפי' רבינו ז"ל סוף פ' חלק בעיקר הג' מן הי"ג וז"ל לא עורף ולא עיפוי כלומר לא פירוד והוא עורף ולא חיבור והוא עיפוי מלשון ועפו בכתף פלשתים שרוצה ידחפו אותם בכתף להתחבר בהם ע"ש, ועיין בערוך ערך עף שפירש זה מלשון עייפות.

הלכה יב ואילו היה כעתים כועס כו'. עיין מדרש שוח"ט תהלים פ"ב מלך ב"ו כשהוא בכעס אינו ברצון, אבל הקב"ה אינו כן אלא כשהוא בכעס הוא ברצון, ועי' בפתוה"ק חלק היחוד פ"ג, עי"ש:

פ"ב הלכה א מצוה לאהבה וליראה אותו כו' והיאך הוא הדרך כו'. יש בכאן איזה שאלות. האחת תמיהת הלח"מ על פירש"י ז"ל, שבספרי אמרו דרך לאהבה מתוך לימוד תוה"ק אתה בא למדת האהבה, כמש"כ והיו הדברים האלה וגו' שמתוך כך כו', ובספר סדר משנה הוסיף עוד להפליא דבסה"מ מבואר שיתבונן במעשיו ומאמריו ופעולותיו וכו' עי"ש. עוד תמיה לי דבסה"מ כתב במצות היראה שנירא ביראת עונשו בכל עת ואת היא יראת העונש ובאן ביאר במצות היראה יראת הרוממות. וגם רבינו ז"ל בהל' תשובה פרק י' הלכה א' כתב שיראת העונש היא מדת הנשים והקטנים והיאך חשב רבינו זאת בסה"מ למ"ע. ומה שנ"ל לבאר במצות אהבה ויראה ביאור נכון לדעתי, כי הנה מצות האהבה שהיא מה"ת יש מזה דאורייתא שתי בחינות. האהבה שתגיע מתוך למידת תוה"ק, כמש"כ מה אהבתי תורתך (תהלים קי"ט). ועוד בחינה אחת יותר גבוהה והיא האהבה שתגיע מתוך התבוננות במעשה בראשית ומעשה מרכבה, ושתיהם נזכרו בדברי חז"ל בספרי הנ"ל כיצד תאהב את המקום ת"ל והיו הדברים האלה וגו' שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם כו'. המדרגה השניה היותר נעלית, אתה מחזה בשו"ת פאר הדור לרבינו ז"ל בסי' ל"ג וז"ל, באה שאירו הודע להשוב הו"מ כו' למג"מ דר"ל מי שיש לו יכולת בידו ויודע ההקדמות כו' אתנם מה בצחלתם מה תועלת יש בה ככר אמר ר"מ בבריאת השכל במעשיו שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, עכ"ל. וכן במצות היראה שמה"ת יש בה ב' בחינות, מדה א' יראת העונש, שניה לה ויותר נעלה יראת הרוממות ושניהם מפורשין, הא' מפורש בתורה ובנ"כ שמזהירים אותם באזהרות שונות בגילוי מהשי"ת בכדי שינצלו וישמרו מכל רע, ובירושלמי ברכות פרק הרואה עבוד מיראה שאם באת לבעוט אין ירא בועט. והמדרגה השנית יראת הרוממות מובא כמה פסוקים במפרשים מוכיחים זה באר היטב. וא"כ גדר מצות אלו הוא שנאהב אותו בכל אופן שאפשר לזה, אם שלמידת תוה"ק או מהתבוננות במעשיו וכן ביראה כנ"ל, רק שהבחינה היותר נעלית המה לא לעיכובא כמו שמצינו בכמה מצות שנאמרו בה פרטים ואינם לעיכובא, אחור מעתה מש"כ רבינו בהלכה א', מצוה לאהבה וליראה ממנו אותו, היינו עיקר מ"ע התורה שהוא בכל אופני האפשרים איש איש כפי עבודתו בקודש, רק בהלכה ב' כתב ביאור המדרגות היותר נעלות בזה מחמת שרצה לבאר אח"ז מעשה בראשית ומעשה מרכבה, וע"כ הקדים הרמב"ם ז"ל שם, שלכך כתב ענינים אלו בחיבורו לא ללמד הלכות אלו שהרי אין כאן מקומו, כי כאן לא כתב רק תרי"ג מצות שמה"ת ומצות מד"ס ופירושיהן ע"פ המתבאר בתורה שבע"פ בש"ס בבלי וירושלמי ספרא וספרי ותוספתא ושארי דברי חז"ל, אבל מה שאינו נוגע לדיני המצות לא שייך לבאר כאן בספר הזה, רק שאחרי ששתי מצות הלו מצות אהבה ויראה נמשכין מחמת ידיעת השם בפעולותיו ומעשיו הנוראים והנפלאים ובלתי זה א"א לבוא ליראת הרוממות, ע"כ הוצרך להביא עניני מעשה בראשית ומעשה מרכבה כדי שעי"ז נבוא לאהבה ויראה באמיתיות, כמו שביאר הרמב"ם ז"ל בהלכה זאת וז"ל, ולפי הדברים האלה אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיה פתח למבין לאהוב את השם כמו שאמרו חכמים בענין אהבה (פי' שכללו חז"ל במצות אהבה כמו שמבואר במדרש שהביא רבינו בתשובותיו המובא לעיל, שאמר ר"מ שם הסתכל במעשיו שמתוך כך אתה מכיר כו'). ומעתה נפיש לב ליישב דברי רבינו ז"ל בהלכות תשובה הנ"ל, ונאמר דנשים וקטנים לא שייך בהם בתחילה מצות אהבת השם ב"ה, לא בחינה הא' שהרי אינם בני תורה כ"כ שיגיעו מזה למצות האהבה, ומכ"ש שכל ורוח ובינה אין בקרבם למעלה למשכיל, וא"כ גם אינם יראת הרוממות הנמשכת מנזרי נהלי דבש ואין אהבת השם מהתבוננות במעשיו וברואיו הנפלאים לא שייכי בהו, ומשו"ה כתב שם בל יאמר האדם שיקיים מצות התורה מיראת העונש (פי' ולא יעשה אותה ג"כ מאהבת הש"י, שהעובד עד"ז הוא עובד מיראה), ואין עובדים עד"ז אלא נשים וקטנים שמחנכין אותם לעבוד מיראה, בטרם הגיעם אל מדת האהבה עד שתתרבה דעתם ויעבדו מאהבה:

שם כי אראה שמיך. עיין פסיקתא זוטרתי פרשת ברכה, עה"פ רוכב שמים בעזרך, ממעשיו אנו יכולים לידע עומק שבחו אם המאורות שאין ברקיע השמים אין אתם יכולים להסתכל בהם כש"כ במדת כבודו עי"ש, ועי' ברכות דף י' ע"א נסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר וגו':

הלכה ד ומה זה שהנביאים אומרים כו'. עיין ספר לב שלם שהעיר ע"ז מדברי רבינו במורה (במ"ג לראשון) שכתב שכנף ענינו הסתר והעלם עיי"ש, אבל כמדומני שאילו ראה דברי רבינו ז"ל שם בפרק מ"ט שהא"ז לא הוה ק"ל דשם מכוון כמש"כ רבינו כאן, וכתב שם שיש עוד פירוש לכנפים עיי"ש היטב, ועיין בפי' האברבנאל למורה פ"ט פירש דבפרק מ"ג מבאר במאורי הש"ת ואלו לא שייך בבחינת עפיפה רק בבחינת הסתר והעלם, ובפרק מ"ט מיירי במלאכים וגבי מלאכים הוא בבחינת עפיפה ומהירות ממש עי"ש:

שם וכמו שנאמר עשה מלאכיו רוחות. עיין בריכרס שפירש שאין הפירוש במלאכים כו' עי"ש, אבל דברי רבינו ז"ל מבוארים בב"ר פכ"א, והובא במורה (במ"ט לראשון) וכ"ה בשיטת רבה בכ"ה, שהוא עושה נביונו במלאכיו וכו', ופעמים עושה אותם רוחות שנאמר עשה מלאכיו רוחות, וע"ע היטב במורה (פ"ו לשני) ובאו"ה בשר היחוד פ"ו ובעקרים יעו"ש היטב:

הלכה ה ובמה יכירו הצורות זו מזו והרי אין גופין כו'. עיין בספר נפש החיים שהביא דבר זה מזוה"ק, גם כתב זהו המבואר בדרז"ל הכסא נושא את נושאיו וכה"א ובהנשא החיות וגו' כי רוח החיה באופנים:

הלכה ז ומעלה עשירית כו' שנקראת אישים כו' והא דאשכחן בקרא (ישעיה ו') ויעף אלי אחד מן השרפים ויגע על פי ויאמר וגו' יתיישב ע"פ דברי רש"י ז"ל שכתב שם (והוא מהפסיקתא וכ"ה בתנחומא פ' צו) וז"ל ומה שקראם שרפים שבאו לשורפו והתרגום פי' חד מן קמיא:

שם כל אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים כו'. עיין ברייתא דמס' אצילות אשר בסוף מדרש אגדת בראשית, וז"ל שם עשר כתות מלאכים וכו' מע'ההיכן, יעו"ש שינוי השמות בשמות המלאכים, דלא כמבואר בדברי רבינו ז"ל ואפשר שנוסחא אחרת היה שם לרבינו ז"ל:

הלכה ח אפילו מעלה הראשונה כו' להשיג ולידע כו'. עיין חגיגה דף י"ג ע"ב והכתיב ברוך כבוד ה' ממקומו מכלל דמקומו ליכא מאן דידע ליה. ובפרקי דר"א ספ"ד והחיות עומדות אצל כבודו ואין יודעות מקום כבודו, ובזוה"ק פ' ויקרא אף חיות הקודש האופנים הם הכבוד אינן רואות את הכבוד (פי' להשיג כמו שהוא, כמפורש בדברי רבינו ז"ל בהל' תשובה פ"ח הל"ה) אמר ר"ש אני איני כמשיב על דברי רבי רק כמוסיף ע"ד, כי לא יראני האדם וחי אף מלאכים שחיים חיי עולם אינן רואים את הכבוד שנאמר כי לא יראני האדם וחי, אלו המלאכים שחיים חיי עולם, ופי' דאינו כמשיב לומר דחיות הקודש שמעלתם גדולה רואה, רק כמוסיף דאלו ואלו אינם רואים את הכבוד.

שם וכן כל מעלה ומעלה עד כו' להשיג ולידע כמותה כו' עיין לקמן בדברי רבינו ז"ל בפ"ג הל"ט שכתב שאף דעת הכוכבים והגלגלים יתירה מדעת בני אדם והנה בדעת המלאכים שיתירה מדעת בנ"א מבואר בהו"כ שהבאתי לעיל בסמוך דאף מלאכים שחיים חיי עולם אינן רואים את הכבוד, ובזוהר חדש במדרש הנעלם פ' בראשית על פסוק ויקרא לאור יום וז"ל הבנת המלאכים גדולה וכו', ומכאן תשובה לדברי בעל עבודת הקודש חלק התכלית פ"ג שהשיג על דברי רבינו במה שכתב שדעת בני אדם מעוטה מדעת הכוכבים והגלגלים יעו"ש:

הלכה י בדעה שהיא חוץ ממנו, עיין שו"ת הריב"ש סי' תל"ט בביאור דבר זה.

שם ואין אומר חי ה' אלא חי ה'. עיין תוי"ט סוף מס' תמיד, מה שיישב דברי רבינו ז"ל:

פ"ג הלכה א הגלגלים הם הנקראים כו'. עיין בתפארת שדחק להשוות דעת חז"ל בתנין הרקיעים דחד אמר דשני רקיעים והד אמר שבעה, חגיגה י"ב ע"ב והנה רבינו ז"ל במורה (במ' לשני) כתב ליישב שיה דאמר רב יהודה ב' רקיעים הן, היינו משום דמנה א' הרקיעים שבהם חמה ולבנה ושאר כוכבים לאחד והב' גלגל המקיף את כולם לאחד עיי"ש, ובאמת הוא מוכרח לזה דלא תיקשי עליה דרב יהודה קושית הסו"ת בחגיגה שם מהא דאיתא במנחות פ' התכלת דף ז' דז' קשרים שבציצית כנגד ז' רקיעים הן, ולפי דברי רבינו ז"ל במורה ניחא דהוא נמי לא פליג אמתניתא רק דהוא חשבינהו בשנים, אבל לעולם שבעה הן. (ואפשר דרא דאמרינן התם כנגד ז' רקיעים, ואף דהכא בחגיגה אמרינן דעוד יש רקיע אחד למעלה מראשי החיות לבד הז' וא"כ שמונה הן וכבר הרגיש בזה בסו"ת, ועיין עליו מה שתירץ, ובכרס לדעת רבינו בכאן דאיר דתשעה רקיעים הן, בודאי קשה. וגם ע"ז לא יתכן תירוצא של הסו"ת שם, ונ"ל לעיר דאפשר דמ"ת כמראה התכלת לא הוי, רק הז' רקיעים והב' רקיעים העליונים אפשר דלא דמו למראה התכלת, ולא תקנו לעשות כריכות רק כמנין הרקיעים שמראיהם כעין התכלת, דטעם התכלת גופה שצוהם התורה הוא משום דדומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד כדאיתא התם, ומשו"ה תקנו נמי הכריכות כמנין הרקיעים וא"כ שפיר דלא שייך לעשות רמז לרקיעים רק לרקיעים שהם דומה למראה התכלת שהתכלת דומה להם, אבל הרקיעים שאין דומין לתכלת לא שייך לעשות רמז להם בתכלת, ועיין רש"י במנחות שם). ואפשר דבזה מבורש דברי המד"ר בראשית פס"ד, שמים שמיים שהן ירוקין פעמים שהן אדומין, ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סימן ב', שבא ליישב דעת רבינו כעין מה שכתבתי, דהיה שאמרו חז"ל ז' רקיעים הם היינו חוץ מב' אחרים שיש למעלה מהם, וזהו כי לז' כוכבי לכת ז' רקיעים ורקיע אחר ב' קבועים כל שאר הכוכבים, ורקיע התשיעי הוא מקיף את כולם, וכולם בתוכו כגרגר חרדל והוא המקיף ממזרח למערב ומוליך עמו כל שאר הגלגלים ממזרח למערב, והגלגל העשירי הוא גלגל השכל אשר בו כסא הכבוד, עכ"ל הרדב"ז שם. ולא ידעתי לשון דבריו בענין גלגל העשירי שלא הוזכר בדבר רבינו, גם מה שיגלה שם ליישב דברי רבינו במש"כ ושמונה עשר זה פשוט דא"נ לבאים, ולק"מ בתאי דלא חשיב להו בש"ס, דהא הם אינן רק חלק מן התשעה גלגלים העקרים כמבואר בדברי

רבינו

רבינו שם, ולא שייך כלל לשנות חלק הנחלק מן השורש לעיקר, והש"ס לא חשיב רק בגלגלים העיקרים וזה פשוט. וגם עיקר תירוצו של הרדב"ז אינו רק ליישב דלא הקשו עליו דברי רבינו מהסוגיא דחגיגה שם, אבל עכ"פ עדיין קשה מהסוגיא דמנחות דלא חשיב רק ז' קברים כנגד ז' רקיעים, דע"ז לא יתכן כלל תירוצו, וע"כ נ"ל כמש"כ דהני ב' לא דמו למרשה השכלה. אמנם עדיין דברי רבינו כאן תמוהים, במה שכתב דחמה ולבנה לכל אחד איכא גלגל בפני עצמו, ובש"ס דחגיגה שם משמע דאיכא בגלגל אחד, דאמריך התם שבו חמה ולבנה וכוכבים ומזלות וכו', וכבר העיר בזה המהרש"א ז"ל בח"א שם ונשאר בצ"ע. ובמה שנראה מדברי רבינו כהקדמונים שהכוכבים קבועים בגלגלים, עיין בס' העיון חלק ח' פרק א' שסותר כך דברי רשב"י בירושלמי ר"ה פ"ב דאמר שם הרקיע של מים והכוכבים של אש, ועיי"ש עוד שזהו מה שמסתפק בב"ר פ"ו ארשב"י אין אנו יודעים אם הורהים הכוכבים באויר (כדעת התוכנים) והם שטוחים ברקיע (פי' דקביעי בגלגל וכדעת רבינו ז"ל):

שם גלגל הקרוב משנו הוא גלגל הירח. עיין במסכת שבועות דסברינן דר"א רפ"ו מבואר שעוים הם שני המאורות נגבהם מן הקרקע יעו"ש, והיינו כדסבירא להו לחז"ל דבגלגל אחד קבועים, ואפילו לדעת רבינו יש ליישב זה משום דהשמש גדול מן הירח כמו ק"ע פעמים, והנה ששה מרחבת והולכת עד שמתאוות להירח לראות נגבהם שוה מן הקרקע:

הלכה ב כל גלגל וגלגל כו' כמו גלדי בצלים. עיין בראשית רבה פ"ד, יהי רקיע בתוך המים גלדיה פשה האמצעים ונעשה השמים התחתונים והשמה"ש העליונים, והם ר"י בר סימון אמר יהי רקיע (יעשה) מפלים לרקיע כמה דאת אמר וירקעו את פחי הזהב:

הלכה ג כל הגלגלים אין לא קלים ולא כבדים כו'. עיין בראשית רבה סוף פ"ד שמים שמים מה שמים הללו מהן ירוקין ומהן אדומים וכו' כך שמים פעמים ירוקין ופעמים אדומים יעו"ש:

הלכה ח ויש מהן כוכבים גדולים כו' כוכב גדול מן השמש. עיין מדרש תנחומא בראשית סימן ה' ח"ל שם, ולא תאמר על החמה שהיא עודפת על הישוב, שכוכב אחד יש מזלות שהוא שמן כל הבריות תחתיו, עבר הכוכב בא חבירו ועומד הכל תחתיו יעו"ש:

הלכה ט כל הכוכבים כו'. עיין ריש מס' פסחים, אלא משתה כוכבים המאירים הוא דבעי שבעתי כו', ועיין שו"ת בית אברהם בליקוטיו לפסחים, ועיין ס' הבריח ח"א מאמר שני המאורות:

הלכה י צורה הראשונה הגוף הא' הסמוך לגלגל הירח כו'. במ"ר פ' נשא פי"ד ד"א למה ג' מיני עולה ואחד הכ"את, כנגד ארבעה סעפיים שברא מהן הקב"ה את העולם, ואלו הן הארץ שיא הכבידה בכולן וע"ג זה המים ולמעלה מזה האויר כו' עיי"ש.

פ"ד הלכה א נמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע כו' מחוברים מגולם כו'. עיין ב"ר פי"ב דעת ר"א כל מה שיש בשמים כו' וכל מה שנברא בארץ ברייתא מן הארץ והארץ כולל ארבעה היסודות ע"ש:

הלכה ה ארבעה יסודות הללו משתנים כו'. כשתרצה לעמוד על עיקרן של דברים הללו, עיין בס' אהל יוסף ס' נח:

הלכה ו צורה רפויה לו ע"י מלאך. אפשר שהוא הנאמר בדרז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מלאך מלמעלה שאומר לו גדל:

הלכה ח נפש כל בשר היא צורתו. עיין פסחים דף מ' ע"א א"ר בעל נפש לא יאכלנו ופירש"י ז"ל בעל צורה:

שם ועל צורה זו נאמר בתורה כו'. עיין נפש החיים שער א':

הלכה יג לחם ובשר כו'. עיין עירובין דף כ"א ע"ב, כל הבונה בהם טועם טעם בשר, ועי"ש בחידושי תורת חיים שהביא לזה דברי רבינו כאן, ובהעיין תמה דקאי אדם והיינו הויות דאביי ורבא, ועיין חגיגה דף י"ד ע"א כל משען לחם אלו בעלי תלמוד והה"א לכו לחמו בלחמי כו':

שם בהשפיע הקב"ה ליטוב העולם. עיין סוטה דף כ"ב ע"א וכי מבלי עולם הן והלא מיישבי עולם הן עיי"ש:

פ"ה הלכה א כל בית ישראל כו'. פי' אפילו קטנים כדמשמע במדרש איכה גבי מעשה דחנה ושבעה בניה גבי הקטן שבכולם שמסר את עצמו לקה"ש שהוציאה לו את דדיה והניקתו חלב, ועי' ביו"ד סוף סי' ע"ה, ועי' בהגמ"יי פ"ה מהל' ברכות בשם ר"ת דונקדשתי בתוך ב"י אפילו קטנים במשמע, ועי' בספר לב שלם הלכה ב' בשם רבנו דמספקא ליה אי קטנים מצטרפים לעשרה לנידון זה, ע"ש:

הלכה ב אלא על מצות שבאלו מצות בלבד. וקשה בכאן קושיית הב"י על טור יו"ד סי' קנ"ז בביאת הא דמצוה קלה גבי בפרהסיא דגם בה נאמר בגמרא אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה כו', וה"נ דקשה על רבינו דגבי שעה"ג לקמן בהלכה ג' הוסיף לגמל כו' או מצוה מה"מ דזה הכוונה למש"כ בגמרא מצוה קלה כמש"כ לקמן, שנית קשה על מש"כ הכ"מ בדעת רבינו דמ"ש פ"ק הוא איסור ל"ת אמאי קרי ליה מצוה קלה, ודוחק לומר בזה כי היכי דאשכחן בעלמא גבי ד' חלוקי כפרה בפ"א מהל' תשובה דהקלות המה מ"ע ול"ת שאין בהם כרת. ג' קשה ממה שהביא רבינו ז"ל בהלכה ג' לדוגמא כגון נבוכדנצר וחביריו. והנה ביאור ד"ז נראה דודאי דעת רבינו דבשה"ג אפילו אם העכו"ם מכוין להנאתו דינא הכי כמ"ש הר"ן בחידושיו לסנהדרין דף ע"ד ע"ב, ועל מש"כ רבינו בהלכה ג' הכ"ל לגמל דהם או מצות מה"מ, שזן במלת דהם להנאמר בפ' כתובות דף ע"ב ע"א דת משה ויהודית, ופירש"י דת משה וכו' שנהגו בנות ישראל אע"ג דלא כתיבא ומבואר שם דז"ג במה שנהגו משום צניעותא כעין שפירש"י ז"ל על ברקתא דמסאני כגון עים לד כו' והבנו משום צניעות. ולפי מש"כ לעיל ניחא הא דלא כתב רבינו זאת גבי בפרהסיא דמה בנאמר גבי שעה"ג הוה רבותא יתירה דאפילו במכוין להנאתו מחוייב למסור א"ע אפילו במ"ק, ומכ"ש גבי בפרהסיא דנאמר במתכוין להעבירו, ואפשר לומר עוד בזה יותר לפי מש"כ מהרי"ק שורש ס"ח בדעת רבינו דמלבוש ס' לית ביה איסור ל"ת רק במתכוין כו', וא"כ לא היה יכול רבינו לכתוב זה גבי בפרהסיא, דהתם כיון במתכוין להעבירו ע"ד נאמר ודאי דשייך בזה ל"ת שלא לכשדמות גם במלבוש הנאמר כדברי רבינו פי"א מהל' עכו"ם ולא הוי מ"ק, ובת"ם לעיל מיושב בזה דעת הטור יו"ד דגם הוא סובר דבשעה"ג גם במתכוין להנאתו, כמש"כ הב"ח שם בדעת הטור, וא"כ הוי שעה"ג רבותא יתירה לענין מצוה קלה. והא גבי נבוכדנצר כתבו התוס' בכ"ד דאנדרטי של ע"ז היתה, פי' עשה לכבודו והוה כמו להנאת עצמו גבי מ"ק, ובליקוטי תורה למהר"ם שי"ף כתב נ"ל גבי נ"נ דאנדרטי היתה כמו מ"ק, וע"כ משום דשעה"ג היתה על כל ישראל אע"ג דלהנאת עצמו נתכוין וג"כ מצוה קלה היא עכ"ז מחוייבים היו למסור עצמם על קה"ש, ודוק:

הלכה ד ה"ז מתחייב בנפשו. עיין בדברי התוס' והרא"ש [בע"ז (כ"ז ע"ב) ד"ה יכול] שהקשו על זה מהירושלמי. וכבר הרגו לדעת בספר פר"ח בליקוטים, ובספר משה על הירושלמי סנהדרין פ"ג (נמצאים הפנים שם בהלכה ה'), דמשה מפורש יוצא כדברי רבינו ז"ל והוא פלא. והנה בספר מקור מים חיים העיר על דברי רבינו מהא דעירובין ס"ב גבי רע"ק דאמר מוטב כו' גבי מ"י. והנה לדבריו גם אמימר התולקים בזה על רבינו קשה דהתם להנאתו הוא דקאמר שם שאני לחזור בין האסורים כו'. אבל נק"מ דהך מיתה לאו דוקא כדאשכחן בע"ז דף י"ב ע"א דאי לא שתי מיים והוא לאו דוקא, כמו שמבואר בר"ן שם שפירושו הוא שאפשר לבוא לידי סכנה, וכן מובן דעת רבינו ז"ל בדבר זה שם מדלא הביא זה בהלכותיו. והנה הכ"מ הביא בדעת רבינו בשם הנמו"י דאם הוא אדם גדול ומוחזק בחסידות מותר לו להחמיר, והא דלא כתב רבינו ז"ל בחיבורו משום דהוי דבר הלמד מכלל הנאמר בהל' סנהדרין פרק כ"ד דבזמן פרוץ מותר כו' משום סייג ומגדר מילתא וכלא דברים ק"ו בכאן, ודו"ק:

שם ועליהן נאמר כו'. עיין בספר לב שלם שהעיר מהא דב"ב גבי פפוס ולוליאנוס. ולדעתי לא יתכן לפרש דהאי ועליהן קאי ארע"ק וחביריו דהרי כלל כה גבי חמו"ע דמעלו לחיים רק דקאי אריפא דקאמר ס"ז קודם כהם נרגים קאמר ועליהן, כמבואר בגמרא גבי פפוס ולוליאנוס דהבוס מילתא דקדוש השם נאמר בהו קרא:

הלכה ה אם היה מחוייב כו'. עיין בכ"מ שתמה על רבינו שפסק כר"ל לגבי ר"י, ומה שתירץ הכ"מ דהוה ס"ג ולהקל הוא תמוה דהאיכא הוי ס"ג דהא אם לא ישמור כלום יהרגו, גם מה שכתב הכ"מ דרבינו מפרש דהכא ג"כ דשבעתיה מלבושא הוה מ"מ לא ידענא היכי מפרש כן דהא שבעתיה מלבושא הוא כו' ממעו כמ"ש המפרשים, וגם הגר"א ז"ל ביו"ד סי' קנ"ז סיים על דבריו צ"ע. ויותר מזה קושיית הרמ"ך שהביא הכ"מ, והנ"ל ביאור דברי רבינו ע"פ דגרסינן ב"מ דף ס"ב ע"א אמר ר"א ר"ק יוצאים בדיינין ר"י אומר אפילו ר"ק אינו יוצאם, מ"ט דר"ע אמר קרא וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דניחי, ור"י מאי עביד ליה מיבעי לכדתניא כו' ע"ש כל הברייתא. והנה מובלא דידן דמי ממש לכך ברייתא דשם דמוטב כו' ואל יראה במיתת חבירו. והנה לפ"ז ר"י חזר לשיטתו דמוטב דחייך קודמים, לכך אם יחדוהו להם אף שאינו ח"מ מסגם כן בכמי מותר למסור אותו. אבל אם דפסקינן דר"ק יוצאה בדיינים כמו שפסק רבינו פ"ב מהל' מו"ל, א"כ במיק וחי אחיך עמך נסא דר"א דאהדר ליה כי היכי דניחי ול"ל למעוטי דרבה ב"ש מנא מיפסק סלקמא מילתא כר"ל דסיינו כך וממילא מיושב קושית הרמ"ך דהכא ליכא סברא דמאי חזית הנאמר בסוגיא דיוה"כ גבי שפ"ד רק דהתם גבי מרי דוראי דקאמר ואי לא קטילנא לך דליכא סברא דמוטב שיפתו שיהרגו ואל יראה אחד כו' דאי לא ישמע יקטל הוא ומחוייב הפני בכך דיוה"כ דב"ס, דמוטב שיפתו שניהם ואל יראה אחד כו', וא"כ להכי קאמר בלא דמאי חזית, והנה דמשמע בת"כ פ' בהר דב"ס ורע"ק לא פליגי רק בדרשא דקרא, אבן עי' בחידושי קרבן אהרן שמרגיש בזה שהחו"כ והגמ' פלגו פליגי בזה, ולפי שיטת גמ' דילן א"ש שיטת הרמב"ם. ולפי מש"כ הרא"ש בב"מ שם דלדידה קימ"ל כר"ע ולא כב"פ ליתא להך תירוצא, אבן בקידושין דף כ"א א' תוס' ד"ה כל הקונה הביאו את הירושלמי דפריה שוים ולא דהוא קודם, וא"כ גם הכא לא קי"ל כר"ע, ועיין בחידושי מהר"ם שי"ף שם בב"מ עי"ש, ודו"ק:

שם בבי"מ ולא דמי למה כו' ככר של תרומה כו'. פי' ע"ב מ"מ חו"ד סימן ע"ד, ובדגול מרבבה יו"ד סימן קנ"ז, ע"ש:

שם ופסק רבינו כר"ל. עי' בס' בית יעקב סימן ק"ז, ע"ש:

הלכה ח בב"מ ופוסק רבינו כשתי הלבושים. עיין מגל"מ שהעיר בזה בד"ה ונתוני למך וכו', ולק"מ דכוונתו הוא דאע"ג דפוסק רבינו ז"ל בהלכות שבת פ"ב דלוסתא למידחא כשעת הסכנה דמיא עכ"ז אינו סותר לליפנא בפרט, ודו"ק:

פ"ו הלכה א שהרי הוא אומר כו' לא תמחון כן כו'. עיין סמ"ג או"ח סימן קנ"ד שנסתפק בנותן אבן מכותל בה"כ או בהמ"ד אם עובר ג"כ בלאו דלא תעשון ע"ש. ונראה דלאפשמיטתיה מש"כ רבינו ז"ל במנין המצות ס"ה אסר לאבד בהמ"ק או בתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמר לא תעשון כן מבואר להדיא דל"ת מש"ה הוא, וכן רמזו להא דמילתא בספ"מ נ"ח הג"ל וז"ל הוסיפו מאבד בתי עבודת האל כו' יעו"ש, והא דלא הביא רבינו זה בחיבורו כאן משום דבס' היד אין דרכו לכתוב דבר שאינו מפורש בהדיא כדברי חז"ל אף שיש ללמוד מלוזה לימוד. ובגוף הדין ר"ל להביא ראיה דיש בזה איסור מה"ת ע"פ דברי בעל משכנות יעקב חלק או"ח סי' פ"ד בהגהה שכתב שם לבותים דספלה מה"ת מהא דאמר ר"ס בני העיר אני לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד, ומפרשינן שם דר"ל אף בהכ"נ ובהמ"ד וכיון דקרא מיעט דאיסורו ממזוזה ואין ממחקין בגעים ע"כ דיש לנספלה עיקר מה"ת ולכן שייך בו שם מקודש מה"ת ע"כ תוקף דבריו, וה"נ דכותים יש ללמוד נמי לענין דידן דכיון דמקרי מקום מקודש ודאי דעובר בו איסור נתילה מה"ת כמו במקדש. ואפ"ז יש ליישב קושית התוס' במכות דף כ"ב על הא דמשני כהם דמיירי שבמלו בכלי הקדש ואוהרתיה מלא תעשון וגו'. והקשו התוס' דא"כ לילקי נמי משום הדיד במעילה באזהרה, ועי"ש מה שתירצו. אמנם לפי הנ"ל לק"מ די"ל דהת"ס ר"ל דבמלו בכלי בהכ"נ ובהמ"ד דגם הם עלי הקדש מקרו וגם בהם איכא ל"ת לא תעשון, כמש"כ כדברי הרמב"ם ז"ל לעיל, והנו ליכא משום מעילה כלל ומ"ם, ועי' בשו"ת סאר הדור לרבינו ז"ל מש"כ בזה, ודו"ק:

פ"ז הלכה ו כל הנביאים בחלום או במראה כו'. מכאן תמוהים לי דברי התו"ח מגילה דף ג' ע"א על הא דאמריך שם איהו עדיפי מיניה דאיהו נביא, וכתב שם אלא לא היה נביא כלל ולא נתייחד אליו הדיבור מפי הגבורה לעולם וכל דברי העתידות שמספר דניאל היה ע"י מלאך או חלום ע"כ, ותימה דהרי לדברי רבינו בכאן גם איהו דהוו נביאי נבואתם ג"כ ככל החזיון הזה דבר המסור גמור הנביאים אלא מפרעה, וצ"ע. וכל דברי רבינו בכאן לחלק בין נבואת משה לשאר הנביאים עי' בספרי פ' בהעלותך ובס' חות הבדכה, ועי' רמב"ן עה"ת במדבר ל"ב דהביא ספרי הלו, וכתב שם דיש כענין הזה גם במד"ר פ' במדבר, אמנם אנכי לא מצאתי שם:

הלכות

הלכות דעות

פ"ב הלכה ג שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה. לכאורה היינו הך, עיין שבת דף ק"ד ע"א היינו נדיק כפוף היינו נאמן כפוף הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו כו' מכאן שנהגה התורה במעוט רשם ע"כ עי"ש

שם וילמד עצמו שלא יכעס. עיין תענית דף ד' ע"ב האי צורבא מרבנן דרתח כו'. אמר רבינא אפ"ה מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא שנאמר והסר כעס מלבך. והו שכתב רבינו וילמד עצמו כו':

פ"ד הלכה א לעולם לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב. עיין ברכות דף ס"ב ע"ב עד דכפנה אכול עד דצחים שתי כו':

הלכה ב אלא ישהה כמו רביע משבעתו. עיין פסחים דף קי"ד ע"א פהות מיכלך ומשתך, ועיין בס' חיי היים ע"ז, ועי' גיטין דף ע' ע"א, ועי' תוס' נדה דף י"ז, ובזה יתיישב קושית בעל ארעה ההיים על הרמב"ם מהא דגיטין דכתבו שליש, כי התוס' כתבו שם דבין אכילה עם שתיה יהיה שליש ועי"כ כתב רבינו כמו רביע א"נ הוצרך מילוי הכרס לשתיה

שם ולא ישתה מים בתוך המזון כו'. עיין ברכות דף מ"ב ע"ב חה לשרות פי' רש"י ז"ל ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות

שם וכשיתחיל המזון להתעכל. עיין ברכות דף ס"ב ע"ב, מאיתתי שיעור כיצול ר"ל אמר כ"ז שיצפה מחמת אכילתו, וידוע מאמרם ז"ל ברכות ס"ב אדלתיה שהי.

שם ולא ירבה לשתות מים. עיין מגילה דף י"ב ע"ב כדת של תורה אכילה מרובה משתיה.

הלכה ג כשיאכל אדם ישב במקומו. עיין גיטין דף ע' ע"א, ג' דברים מתישין כחו של אדם האוכל כשהוא עומד, וכמס' ד"א פ"ה מי שהוא ת"ח לא יאכל מעומד:

שם או ישב על שמאל כן היה מנהגם עיין ברכות דף מ"ו ע"ב, ועיין פסחים דף ק"ח ע"ב לענין הסיבת ימין עיי"ש.

שם וכן המטייל אחר אכילתו כו'. עיין תענית דף י"ד ע"ב שלא יאכל הרבה בדרך משום מעיינא, עי' רש"י ותוס' שם:

הלכה ו אבטיחים ומיני קשואים. הרשה רבינו ז"ל לאכול אותם בתחילת מאוט (ואפ"ל דמש"כ רבינו בסוף בבא זו ולא ירבה לאכול מהם קאי הכל הבבא גם אקשואים ואבטיחים), וגבי תאיר ובצלים ושומים כתב רבינו לקמן בהלכה ט' אלו מאכלים רעים הן אין ראוי לאדם לאכול אלא מעט וביה"נ עיי"ש. והנה בספרי פ' בהעלותך על הפסוק זכרנו את הקשואים ואת האבטיחים את החציר והבצלים והשומים, מבואר שם בזה"ל ר"ש אומר משל למלך בו"ד שהיה מפקד לבנו שלא יאכל מאכל רע ולא ישתה משקה רע. וא"כ לכאורה קשה אקשואים ואבטיחים שכתב רבינו שרשאי לאכול מהם בתחילת מאוט, אכן במס' ע"ז דף י"א ע"א אמריק דקישות מרחיבין מעים, פי' שגורמים שלפול ומריקין המעים והוא מכוון כדעת רבינו ז"ל, וא"כ אבטיחים וכן מלפפון כלל רבינו בזה שהוא מין ונפיפה אחת, כמבואר בירושלמי ריש פ"א דכלאים שהקישות ואבטיחים ומלפפונות אינם כלאים זב"ז, ומפרש שמפני שאדם לוקח נטיעה מקישות ונטיעה אבטיחים, וכן במלפפון, ובע"ז שם בגמרא פריך על הא דקישות מרחיבין מעים מהא דקישואין קשין לגוף ומשני דזוטרי מעלי, (ובזה מיושב דלא קשה אספרי דהתם ברברבי) ואפשר שז"ש ומיני הקישואין וכוונתו אזוטרי, ובמדרש רבה קהלת ע"פ קניתי עבדים ושפחות, שלא פסק מש"ש לא ורד ביומות החמה ולא קישואין בימה"ג אלא היו מוטמן כל השנה, מבחייע קצת שמעלי לתחילת האכילה ושלא ירבה לאכול מהם

הלכה ח ואוכל את החומץ. עיין שבת דף קל"ג ע"ב מכאן שהחומץ יפה לשרב:

שם וביה"נ כו' ומן כחלתית. עיין ירושלמי שבת פ' חולין הלכה ג', שמואל אמר חלתית עצמה מאכל בריאים היא רה"א מאן דאכל זוודא מיניה ריהכו ועורו נמלל, ופירושו מרוב התמימות, ר"ה אכל מתקל זוזא מיניה ופרש לנהרא:

הלכה ט יש מאכלות כו' כמהין ופטריות עיין פר"ח בסוף חיבורו על או"ח שכתב שכן מבואר בתוספתא דתרומות פ"ג, פטריות אסורין משום סכנת נפשות וכו' עיי"ש. והנה מפשטיות לשון התוספתא דהני ליה ההם אלא דיני גילוי מבואר דקאי על פטריות מגולין ומאיסור גלוי עסו בזה. וכן פי' שם בעל חגא תוספתא, וכן משמע מהפר"ח עצמו ביו"ד סי' קט"ז שכלל דבר האמור בדיני גילוי ועניני סכנה שאולת גילוי וכתבן כל אחד בס"ע וחשיב שם להך דפטריות האך דברים האסורים משום גילוי, אמנם דעת רבינו שלא הביא התוספתא בהל' רוצח שכתב שם דיני גילוי ורק כתבן כאן, מוכח דלא משום גילוי אוסרן רק משום דקשה לבריאת הגוף.

שם והבצלים. עיין עירובין דף כ"ט ע"ב ת"ר לא יאכל אדם בצל כו' עיי"ש.

שם והגבן כל אלו כו' וביה"נ. עיין עירובין דף נ"ו ע"ב, נראה נגון נראה ס"ת והא הניא נראה לגון כראה כה"מ ל"ק הא בימה"ת והא בימה"ג, ופירש"י בימה"ת יפים שמגגנים את הגוף ובימה"ג קשין. אמנם רבינו מפרש בהיפך, ועיי"ש בתוס' ד"ה כאן ובמס' ע"ז דף י"א ע"א תוס' ד"ה לגון ובהגהותא פרשה יתרו איתא שלא היה חסר משולחנו של שלמה כלום אפילו לגון בתמוז ומלפפון בניסן (לפי גירסת הערוך ערך מלפפון) אבל הגירסא בהגהותא שלנו הות קרא (לא ורד לא מרור) בתמוז מלפפון בניסן ולק"מ לרבינו

הלכה י והתמרים. כבר העיר הפר"ח בליקוטין מדברי רבינו ז"ל כתובות דף י' ע"ב תמרי משחן משבען כו', ואפשר שלכך שבחה התורה את א"י, וכתב דבש שהוא דבש תמרים, משום דתמרי לאו מעליותא היא, והא דכתיב גפן אע"ג דענבים מעלי כמש"כ רבינו בהלכה י"א, משום דגבן מעלי יותר דברים כל אסון אגא אחר, ויקרא אחרינא כתיב ואכלת ענבים כנפשך שבעך (דברים כ"ג). ועיין בהגן עזרא ריש כ' עקב, שכתב שז' מינים הללו הזכירם הכתוב לפי שהן מולידי הדם.

שם והסולת שניפו הוהה כו'. עיין פסחים דף מ"ב כל מידי דתעלי להאי כו', ובמדרש קהלת ע"פ סוק כי ברוב הכמה וגו' ואחד אכל פת נקי כו' דדין אכל מילין קלילין ואיתגדון, משמע שם דפת קיבר מעלי יותר לגוף:

הלכה יג שיהיו מעיו רכויין. עיין ברכות דף ס' ע"ב רופא כל בשר, פירש"י ז"ל שהיציאה רפואת כל הגוף היא:

הלכה טו או מי שמעיו קשין. עיין פסחים דף קי"ח ע"א:

שם והכילה כסם לגוף כו'. עיין גיטין דף ע' ע"א והממלא כריסו מכל דבר אחזתו אחילו עיי"ש בפירש"י ז"ל

הלכה יז כשיאכל כו' ואם ישן מעט קודם אכילה עיין מדרש קהלת עה"פ מתוקה שנת העובד גבי רבי, רק דהתם אינו מפורש דנאמר קודם אכילה:

שם ויכסה ראשו בבית החיצון. עיין מ"ר פ' מצורע פי"ט ע"י שהאדם מתעגל מלבוש ראשו כראוי הרי הוא מעשה דאומפיקוס, ופי' שם במ"כ ע"י שלא שמר ראשו מן הקור, ומשמע קצת שם דאחר רחיצה מיירי מדקאמר אח"ז ובשטיפות ידים ע"י שהאדם הזה אינו מקנח גופו כראוי יעלה גופו חספין עיי"ש.

הלכה יט כח הגוף עי' יבמות מ"ג ע"א וכ"ז שהנאה ביותר שבת קנ"ב ע"א: והאלף. כ"מ נ"ז ע"א (ופי' דשם אמרו גברי דשי קפטהו, ועי"ש בשיטה מקובצת מרוב תשמיש) והוא שבע. כן פי' המפרשים מ"ש שנותן מטתו בין צפון לדרום (והוא כמ' שבילי אמונה) ועיין ביאורי הגר"א ז"ל לאו"ח סימן ר"מ:

הלכה כ שהוריע כו'. פי' שהוא הוראה גמורה, כן מבואר בשו"ת אשר הדור לרבינו ז"ל, ועי' שבת ס"ב ע"א והוא א"ל מילי דעלמא א"ל הוא עסיק בחיי דברייתא כ"ש דיל לגביה:

פ"ה הלכה א כך צריך שיהיה ניכר כו'. עיין מס' ד"א פ"ה בד' דברים ת"ח ניכרין בכיסן בכוסן בכעסן ובמעשיהן וי"א אף בדיבורן. ושם בפ"ו ת"ח צריך שיהיה צנוע באכילה ושתיה בהליכתו במעשהו ובקולו ובמעשיו הטובים:

הלכה ב כגון כו' והוא כו' שנשא בת ע"ה. עיין כ"מ שהקשה דבגמ' משמע דדוקא בת כהן לישראל שיורדין מגדולתן, ומה שתירץ דדברי רבינו הוא מדרכי המוסר קשה לפענ"ד אם אינה עבירה הוה סעודת מצוה, ואדרבה מצוה לאכול על סעודת מצוה, ונ"ל דרבינו מפרש כגון, פירושו אפילו בת כהן לישראל או בת ת"ח לע"ה דאיכא עכ"פ חד לד ת"ח ולא הוה בסעודת ע"ה, ומכ"ש בת ע"ה לע"ה דהוה בכלל המיסב כו', ועיין רש"י סנהדרין דף כ"ד ע"א ד"ה דקבלוהו, דפי' להא דאמריק שם כגון דקבלוהו וכו', דפי' אפילו קבלוהו וכו', ואף דהתוס' שם מהנו בפי' שם, מ"מ הגה בכתובות דף י"ב ע"א מליט לשון כגון מתפרש בכה"ג לא ריבעיה בת כהן לישראל כו' עיי"ש ודו"ק.

הלכה ט ולא ירא בשרו נראה מתחת מדיו. עיין יומא ל"ה ע"ב ולא סיתוהו האחיו הכהנים ללובשה כו' ותהיזה כחתרא במזגא, וכ"ה נ"כ לענין ת"ח, ובמ"ר קהלת ע"פ כי ברוב חכמה ארפב"נ בכלי שפתן הדקין הבלים מבית שאן כו' מה הן ומה דמיין פי' באין נהפכין מפני שאין דמיהם רב לכך גם היזקן אינו נחשב והוא מכוון למש"כ רבינו.

הלכה י ויכבד אשתו יותר מן הראוי לו. עיין כדברי רבינו פט"ו מהל' אי"ש שכתב וקונה להן תכשיטין נאים כפי ממונו, ועיין בפס"ו מהלכות אישות עיי"ש

הלכה יב ולא יחכור אדם שדה כו'. עיין חולין פרק כיסוי הדם דף פ"ד ע"ב ומחיר שדה עתודים לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה, ועיין קידושין דף כ' ע"א ערוכין כ"ט ע"ב דמשמע דבית קודם לשדה מדאחרינן לסוף מוכר את שדהו וכו' לסוף מוכר את ביתו, אמנם לק"מ דודאי שדה קודם לבית מיהו אם יש לו כבר שדה אחת אז בית קודם ליקח מליקח עוד שדות אחרות, וכן תמצא להדיא בתוספתא דערכין פ"ה, ועיין תו"כ פ' קדושים עיי"ש ודו"ק:

פ"ו הלכה ו לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים כדי שילמוד כו'. עיין פרקי דר"א פכ"ה וז"ל וכה"א הולך את חכמים יחכם למה"ד כו' כך כל מי שהולך עם הצדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים עיי"ש.

הלכה ג לאהוב כו' כגופו רמז רבינו ז"ל לדבר האמור בירושלמי נדרים פ"ט הל"ד, היאך עבידא הוה תקטע קופד ומחת סכינא לידא החזור ומחי לידא ואהבת לרעך כמוך, ועיין שם בספי מסה ספי' שאם חתך בשר בסכין והכה בידו שלא יכה בידו השניה את יד שעשה זאת כמ"כ יהוס על חבירו:

שם לפיכך צריך לספר בשבחו עיין בהגמ"יי אות א' הבל אדם רשע כו', ופי' כדברי רבינו ז"ל פי"ג מהל' רוצח וש"נ עיי"ש:

הלכה ד כמו שצוה על אהבת עליו. פי' שלא נטל אבל באהבת איש לרעהו נאמר כמוך, ועיין בחידושי לסה"מ.

הלכה ז וכן היחיד כו'. מפשטיות לשון רבינו מבואר דדעתו כדעת הרא"ש שהובא בהגה"מ דאף אם יודע שלא יקבל חייב להוכיחו, מדהשמיט הא דנפקא הבע"י כשם שמצוה כו', ועיין בשל"ה כרים בספרו שהביא ראיה ברורה לזה מדאמרו עד היכה והכאה, והרי ברור הוא שלא יקבל, ועיי"ש בהגהת השל"ה שם בשם הגימו"י עיי"ש.

הלכה ח בין קטן בין גדול. עיין בסמ"ג שנדחק בזה, והוא גמ' מפורשת פרק החובל דף פ"ו לענין בושת גם לקטן חייב בית בו דעת להכלים והכא ע"כ מיירי ג"כ ביש בו דעת להכלים דאי לאו הכי הרי אינו נכלם

פ"ז הלכה ג אחרו חכמים כו'. ורות בירושלמי פ"א דפאה

הלכה ד המספר בגנות חבירו כו'. וכתב הכ"מ שרבינו מפרש דהא דאמריק אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך שבחו בא לידי גנותו דהיינו דוקא בפני שונאיו אבל בפני אוהביו משמע מדברי רבינו שמותר, וראיתי להפר"ח בס' מים חיים שתמה על זה שלא משמע כן מהסוגיא דב"ב דף קס"ד ע"ב, דמבואר שם להדיא דאפילו שלא בפני שונאו אסור יע"ש, הכן הרואה בפי' רבינו ז"ל למסכת אבות סוף פ"א יראה דלק"מ שכן כתב שם. וכבר שיבח ההכם כתיבת הסופר במעמד גדול ונגה מעשה המשבח כתיבת הסופר הזה, וה"ל כלך מלה"ר, כלומר שאתה משבח גופו בשבחך הוהו בתוך ההמון, שמהם מי שיהבהו ומהם מי שישנאהו וילכך שונאו וכו' עיי"ש, הרי דרבינו בעצמו נשמר מזה, ופי' דהתם כיון שאמר בפני ההמון שאני דשמא יש שם שונאו ג"כ וכן בסמ"ג כתב כדברי רבינו ז"ל, והשיג ע"ז בסדר הדורות אות יו"ד בהשגת הפר"ח, אמנם לק"מ וכמו שכתבתי ודו"ק כי נחמד הדבר:

הלכות

הלכות תלמוד תורה

פ"א הלכה ב להקדיש בנו לב"ב. כתב הלח"מ זה אין שמי בברייתא ואפשר שמצא רבינו דין זה במק"א עכ"ל. ואני מצאתי קצת ראיה בספרי פ' ראה, והעתיקו מוגה הגר"א ז"ל ביו"ד סי' רנ"א סק"ד, אחיך זה אחיך מאביך, מאמך אחיך, זה אחיך מאמך, מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך, וה"ה דכוותיה, ועי' כתובות דף נ' ע"א הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד זה הלומד תורה ומלמדה, הרי דקרי ללימוד לדקה, ועיין מד"ר אסתר פ"ו עושה צדקה בכל עת א"ה סופרים ומשנים מאי בכל עת, ע"ש:

הלכה ג חייב ללמד את עצמו כשיכיר וכן אחה מוצא. עי' בכ"מ שמדחק בדברי רבינו במה שסיים וכן אתה מוצא, דלכאורה אינו שייך כלל למש"כ בתחילה, אכן הנ"ל בזה דדעת רבינו דמה שאמרו אם לא למדו אביו חייב ללמד א"ע היינו אפילו קודם שנעשה גדול, ואף שאינו מחוייב עדיין במצות. דאינו אחר שנעשה גדול שהיפא הלא חלה עליו מצות ת"ת של עצמו אפילו אם למדו אביו מתחילה אלא ע"כ קודם יג"ש, והא שכתב רבינו כשיכיר, ולפי הנחה זו שפיר מסיים רבינו וכן אתה מוצא, דלכאורה קשה הלא אינו בחיוב קום ועשה דלא בא לכלל מצות, וע"כ הוצרך להביא דהתלמוד שאני משום דהתלמוד קודם למעשה ופי' לקודם בזמן, כמ"ש בספרי פרשת עקב שהקא והיה אם שמוע וגו' ושם להלן תלמוד גדול כו' ר"י הגלילי אומר גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה וכו', ע"ש:

הלכה ח וחייב לקבוע לו זמן לת"ת. עי' בלח"מ שתמה דהא במנחות דף צ"ט: משמע דזה דוקא לר"י דס"ל ששהו ש"ו בנגד ששהו ש"ו, אבל אנן קיי"ל כרבנן, וכמ"ש רבינו פ"ה כל' תו"מ, וכ"ל לומר שיצא לו לרבינו זה מהא דמבואר במס' שבת דף קל"ג: דאמרינן שם אלא אמרי נהרדעי רבנן דפליגי אר' יוסי וכו' ע"ש כל סוגיא הגמרא, ומייתי שם הגמ' משנה דמנחות דרבנן ס"ל דאלו מוסכין ואלו מניחין ור"י ס"ל דאלו מסלין ואלו מניחין, וא"כ א"ש דדוקא אליבא דברייתא דמייתי שם במנחות מהא דר"י דאפילו סילק את הישנה שחרית ואת החדשה ערבית ש"מ דמשמע בשחרים ומשמע בערבית נחשב כחדא, וא"כ ה"ה פרק אחד שחרית ופרק אחד בערבית ס"ל לר"י דיצא אבל לרבנן לא יצא, אבל מדחזינן הכא דלא מייתי הא דברייתא שם דשחרית וערבית רק דאלו נוטלין ואלו מניחין, אם כן אין ראיה מהא דר' יוסי משום דלא פליגי רק דאם שבקי והדר אזיל אם היה מילתא אחריתא אי לא, וא"כ ס"ל זה נכולהו שבשעה אחת ביום ובשעה אחת בלילה יצא ידי והגית בו יומם ולילה, ומה שהקשה הלח"מ דלמה לא פסק כר"י שם דאפילו בק"ש שחרית וערבית יוצא ידי ת"ת ועיין בר"ן שם, אמנם נ"ל משום דיצא לו זה מהירושלמי פ"ק דברכות גבי הא דברכת אה"ר שופרם בה"ת והוא שמנה על אחר והקשה הב"י דיס בא"ח סימן נ"ה ס"ל דהא קרי ק"ש, והירץ דבזה אינם יוצאים ד"ת יעו"ש, וא"כ מוכח מהירושלמי לפי תירוץ הב"י דאינם יוצאים ידי ת"ע דת"ת בק"ש ודלא כרבא, ומשום זה י"ל דפסק דלא כרבא, ותירץ השני שתירץ הב"י יש לדחות, דהא הכא שקראו ק"ש איירי כמבואר בהירושלמי (אף שיש לדחות דקאי אעיקר דינא) ועיין בלהבן הטהור בהידושיו לברכות עיי"ש ודו"ק:

פ"ב הלכה א בכל פלך ופלך. עיין בלח"מ שהכריח דרבינו סובר ג"כ כהאי סוגיא דלכל שבט ושבט, וכן מוכח ממש"כ רבינו ז"ל בסה"מ מצוה קע"ו, להיות דן את שבטו כו' עיי"ש, וא"כ מוכרח הוא שיטתא דיליה דקיום הך שבט ופלך, וכ"ל להביא ראיה לזה כי לשון הכתוב ישעיה י"ט סנה שבטיה תרגמו רבני פלכיה, הרי דפלך לשון שבט הוא, ועיין במוסף הערוך ערך פלך יעי"ש. ובזה יש לפרש מה שיש לתמוה לכאורה על דברי רבינו ז"ל במש"כ תקנו חכמים להושיב מלמדי תינוקות בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, דמאי הוצרך לומר בכל פלך ופלך כמו שהעיר הלח"מ, אמנם לפי דברינו ניחא דכאן ר"ל בכל שבט ושבט:

שם ואם לא הושיבו כו' את העיר. עיין בכ"מ ודבריו אינם מאורין, שרבינו ז"ל יכנים א"ע בספר דבר בדברי חכמי התלמוד, והגרסא שהיה לרבינו ז"ל גירסת השאלתות ס' ואתחנן סימן קמ"ב, וז"ל כל עיר שאין בה מלמדי תינוקות סוף מחריבין כו' הוהם, רבינא אמר מחרימין אותה תחמר עיי"ש. ומלת סוף גם מלת אמר הם נוספות שלא הוזכרו בגמרא דילן, וממגלרים כך שרבינו מפרש מהו סוף ומה היה בתחילה, ומפרש דבתחילה היו מחרימין והסוף שהיו מחריבין, ונתבאר דברי רבינו ז"ל כהוגן:

הלכה ב כבן שם. עיין בכ"מ של"ח ממה שמינו בן חמש שנים למקרא, ועיין בש"ע הרב הגאון ז"ל מלאדי הל' ת"ת פ"א בחידושיו יעו"ש:

פ"ג הלכה א בשלשה כתרים כו' הא למדת שכתר תורה כו'. עיין בכ"מ ובלח"מ שהביא דבמס' יומא איתא שלשה זרים הן ובמס' אבות איתא בג' כתרים נכתרו ישראל ודקדק הלח"מ מ"ל דגדול מכהונה ויושב מגדולי נשיאות והלא מלך קודם לכ"ג. וא"נ לכל זה דהלא מבואר בהלכה ב' שממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה, מדכתיב יקרה היא מפנינים, וכ"כ הרמ"א ז"ל בת"ח ביומא שם, ובמדרש שמואל רבתי פ' כ"ג מפורשים כהוגן דברי רבינו ג' כתרים הן וכו' כתר מלכות זכה דוד וכו' והרי כתר תורה מונחת כל מי שיזכה בו מעלין עליו כאלו זכה בכולן, וכל מי שלא זכה בתורה לא זכה באחד מהן עיי"ש, וכ"ל דנפקא להו ביומא שם, מדכתיב בי שרים ישורו ורוזנים יחוקקו, דקאי על כל ההמטות שאינם הלא בתורה וכן דייק לשון רבינו:

הלכה ג אין לך מצוה בכל המצות כו' שהתלמוד כו'. עיין בכ"מ שהביא הך דירושלמי ותמה בהגהות לה"מ ונכספר לב שלם אמאי לא הביא הך דמועש"ק דף ט' עיי"ש, ובאמת לא יכול הכ"מ להביא משם ראיה, דשם מבואר גם לענין מצוה דקרא כתיב שלם וקרא אחרינא כתיב אן השלם, ומשני כאן במצוה באפשר כו' כאן וכו', והנה לפירש"י ז"ל שם דבמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחר יפלם והוא יעשה הגדולה והכירו יעשה הקטנה ובמצוה שא"א וכו' לא יפלם, וכש"ה אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחר יעסוק הוא בת"ת, אמנם מבואר הוא דת"ת גדולה מכל המצות אבל במצות יש כוגים, אכן המהרש"א שם הקשה על פי' זה, ומפרש דבמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחר יוכל לעשות הקטנה כגון פסח ומילה, אבל במצוה שא"א מוכרה הוא לעשות הגדולה וכן בה"ח א"כ ת"ח דמיא כמצוה קטנה לגבי גדולה, וא"כ ניפי רבותא דת"ת, ורבינו נקיט ואזיל רבותא דת"ת לכך הוצרך הכ"מ לכביא מהירושלמי, ועוד דבאמת לא קיי"ל כהך דמועש"ק גבי מצוה קטנה וגדולה כמבואר בטו"ח ח"ן סי' ק"ו בשם הרדב"ז, וביאור

סם דבריו דבמצוה שא"א לעשות ע"י אחר קמיירי, וא"כ הך דמועש"ק שמשמעה דהויה היא דאמריך במדרש משלי נשו מעגלותיה, שא"א לידע איזו מצוה גדולה מחברתה, רק על"ז בת"ת אמריך בירושלמי שבכל להבריא אותה כנגד כל המצות משום דהתלמוד גדול שמביא לידי מעשה, כמבואר בירושלמי שם. ובהגהות רע"א שם במועש"ק ראיתי דתמה על דברי התוס' שכתבו דלרשב"י אין מפסיקין לק"ש ולתפלה מפני שזה שונן ט', וכתב שם וז"ל להדיא איתא במס' שבת דף י"א ע"א, דלק"ש מפסיקין וצ"ע עכ"ל, אכן באמת אין כאן מקום לתמיהא לענ"ד, דמפורש אמרו בירושלמי שבת פ"ב הל"ב דרשב"י לא הפסיק לק"ש ולתפלה מפני שזה שונן כו', והתוס' שם מביאים הירושלמי הנ"ל, וע"כ הך משנה דשבת דלא כרשב"י, והכא במועש"ק כתבו הרי תלמידי גבי רשב"י הוו וא"כ שפיר הערו התוס' מדידיה לדידיה. והנה בשבת שם איתא אר"י ל"ש אלא כגון רשב"י וחביריו דתורתן אומנתן, מכאן ודאי ל"ק כלל דהתם נקיט רשב"י לדוגמא דתורתו אומנתו, רק אי קשיא הא קשיא, דהתוס' שם כתבו לייתב דבר האמור בשבת דף ל"ג לגבי ומכסי ומגלי, דההוא מגלי היינו ק"ש, והתם גבי רשב"י קאי והא לדידיה אין מפסיקין לק"ש, ושפיר העיר הגרע"א ז"ל על הברייתא דחבירים מפסיקין לק"ש על הך תוס' דמועש"ק וכויים שם. וכבר עמד בזה הרשל"ם במשנותיו, וצ"ע. והנ"ל בזה דהך מגלי דהתם תפלה הוי, ואף שמד"ם הוא כמין שהעיר הרמב"ן ז"ל במ"ע ה' דתפלה רק משום שהיה בעת צרה ר"ל ולכך הוצרך לתפלה א' שיוציא אותו ה' למרחב, ובמפרש לירושלמי דברכות שם הובא מהא דלנים ומכסי ומגלי ויתיב שם דרשב"י לא עביד עובדא כוותיה מפני שתולקין עליו חביריו, וכזה נאמר קודם רשב"י עביד עובדא בשמיטתא דלא כדבריו, ומפני שחולקין עליו חביריו, ודו"ק:

פ"ד הלכה ג ולא יגביה המתרגם קולו כו', עי' בכ"מ. וכ"ל להביא ראיה לזה מהא דאיתא בברכות דף מ"ה ע"א דקאי אאיסתן ומעד וקס"ל מתורגמן קאי עלך ומשמיע בקול רם, יעו"ש ברש"י, ומשמע שמשמיע קולו יותר מן הרב:

הלכה ט אפילו מי שנמעמע כו'. עי' לח"מ שהעיר דלכאורה הוא כב"ש, ואולי הביא זאת רבינו משום דרשב"ג קאי כוותיה בתוספתא דשבת פרק א', ע"ש הגירסא לפירוש הגר"א ז"ל, וצ"ע בירושלמי דברכות:

פ"ה הלכה ו ולא ישב לפניו עד כו'. עכ"מ שהגיה מקור לדברי רבינו ממדרש רזים ע"ש, ואינו מכוון כ"כ רק דברי רבינו מבוארים במד"ל פרשת בהעלותך פט"ו, ואיזהו הידור שמרה תורה והדרת פני זקן שלא יעמוד ולא ישב במקומו ע"ש. שוב מצאתי בעז"ה שגם הגר"א ז"ל בביאוריו ליו"ד סימן רמ"ב ס"ק ל"א שהביא מדרש הזה על דברי רבינו והאמתי שכוונתי לדעת רבינו הגדול ז"ל:

פ"ו הלכה ג הקורא לחבירו עבד כו'. עי' בספר לב שלם שפירש בלשון רש"י שם בגמרא, דמ"ש עבד כנעני דוקא בקורא לו כן משורש אבל אם קרא אותו עבד סתמא יכול לומר עבד עברי נתכוונתי ע"ש. ובאמת כן משמע יותר מלשון הר"ן שבריי"ף שם במס' קדושין וז"ל דהאיש הקורא לחבירו עבד כנעני יהא כו'. ורבינו שכתב עבד סתמא י"ל דדעתו כמש"כ המהרש"ל בתשובה סי' ק"א בשם הראשונים ז"ל דבזמננא ע"כ לא מחרליף דבוריו כל היכא דמשמע בלשון בני אדם לבזויי, וה"נ י"ל דבלשון בני אדם עבד סתמא משמע עבד כנעני:

פ"ז הלכה ו ישב ל' יום אחרים ולא גיקא כו'. עי' רמב"ם הל' סנהדרין סוף פרק כ' שכתב דבממונא לאחר ל' יום הרשאים כו' אם לא חבא כו', ועי' כ"מ שם שכתב לייתב שמי הלשונות, ועי' בטו"ח ח"מ סימן ק' שכתב לייתבם באופן אחר:

הלכות עכו"ם

פ"א הלכה ב עד שנולד עמודו של עולם. עיין ר"ה דף י' ע"א אמרינן שם בירח האיתנים ירח שנולדו בו איתני עולם כדכתיב (מיכה ו') והאיתנים מוסדי ארץ:

הלכה ג כיון שנגמל איתן. עיין חגיגה ג': אמריך זה אאע"ה שהיה תחילה לגרים:

שם היאך אפשר כו' ולא יהיה לו מנהיג. עי' מדרש רבה פ' לך לך לפי שהיה א"א אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג הציץ עליו הקב"ה וא"ל אני הוא בעל העולם:

פ"ב הלכה ב שנאמר אל תפנו אל האלילים וגו'. עי' בספר לב שלם שהקשה בשם גאון אחד מכאן על דברי התוס' סוף פ"ק דעירובין דהקשו אמאי לקי על לאו דאל תפנו הא הוי לאו שאין בו מעשה והא מבואר כאן דלוקין משום לאו שיש מעשה, כגון שהיתה מסכה וגילה אותה, ודחה זה בספר הנ"ל דהתם לאו דאל תפנו אל האובות הוא כמבואר בגמרא והתוס' וא"כ שפיר אין בו מעשה, ותמה עליו שלא שם לבו לזה שמבואר בסוף דברי התוס' בפירוש דעקימת שפתיו הוא מעשה, ואי איירי בנידון דידן מאי עקימת שפתיו איכא, עכ"ד. ואני אומר דלדידיה מי ניחא, והא מבואר בהל' ע"ז לקמן פ"א גבי האשאל באוב דאם עשה בו מעשה ע"פ ההלכה חייב מלקות, וא"כ מסכתא לה בים בה מעשה. ומה שהקשה שם שמסוף דברי התוס' מוכרח דבשאל באוב משמעי דאי בנידון דידן מאי עקימת שפתיו איכא. לק"מ דודאי יש עקימת שפתיו בקורא מתוך ספריהם, כמו שמביא רבינו ז"ל בפרקין לאו זה. אכן בגירסא דידן בגמרא ובהג"ל מפורש יוצא מפיהם הקדושים לשון לאו דאל תפנו אל האובות, וא"כ על"ז התוהים דברי הגאון הנ"ל. אכן נ"ל דהנים דבריו וכיון ברוח קדשו לענין נכון, דהנה בחידושי תורת חיים לעירובין ובחידושי מנחת אהרן לסנהדרין דף ס"ב הקשו על שיטת רבינו ז"ל והתוס' שם דאזהרה לנשאל מלא ימצא בך, ולעשה מאל תפנו מקשית הגמ' הכא, דאם נימא דאל תפנו אל האובות אזהרה לעושה, הא הוה לאו שניתן לאזהרת מב"ד, ומה שהירץ במנחת אהרן הנ"ל שם דפסק למ"ד דלוקין הוא דחוק, ע"ש בגמרא. אכן באמת לק"מ דרבינו ז"ל בסה"מ לאוין י' הביא גירסת הגמרא שם בעירובין אלא מעתה אל תפנו אל האלילים ה"נ דלא לקי וא"כ מיתה. שוב מצאתי שבהגהות רע"א ז"ל הביא גירסא זאת רק דעה התוס' מבואר בעירובין כדעת רש"י ז"ל כמו שהוחכר בתורת חיים, ומבואר יותר בהידושי מנחת אהרן שם וא"כ קשה שסותרים דבריהם בסנהדרין, וע"כ מוכרחים אנו לומר דגירסת התוס' כגירסת הרמב"ם. ומה שאינו ברור דבריהם לאו דאל תפנו אל האובות בשעת כוא, וא"כ יפה הקשה הגאון הנ"ל על דברי התוספות דלדבריהם ודאי איירי בלאו דאל תפנו אל האלילים וא"כ הלא אפשר שיש בו מעשה. אכן באמת לק"מ על התוס' בין אם הגירסא כגירסה דידן או כגירסת הרמב"ם, הא דלא מבעי באופן דליה ביה מעשה דס"ל כדעת התינוק מצוה פמ"ד פמ"ה, דכל לאו שאין בו מעשה אף דמשכחת לה אופן דאית בה מעשה על"ז אין לוקין עליה, ע"ש ודו"ק:

פ"ג

פ״ג הלכה ח פרעשות כמקלחות מים כו׳. בגמ׳ מתואר שם דאע״ג דאי לא שתי מאית ורבינו השמיט זה, והטעם דרבינו מפרש כפירוש הר״ן דמאית לאו דוקא רק דיוכל לבוא לידי סכנה, וא״כ אין חסיסה כ״כ למה השמיט רבינו רפואה זאת, דאפשר דמשום דמילתא דפשיטא היא ואין בו רבותא כ״כ ועיין בש״ע יו״ד סי׳ ק״ג סק״ב ברמ״א עיי״ש:

הלכה ט בהשגות הראב״ד ז״ל וקושית הראשונה אפ״ל כו׳. גם קושית השניה אפ״ל דהתוספתא כברא כמ״ד לאו שבכללות לוקין עליו ורבינו דספר ליה מתלקות משום דלאו שבכללות הוא כמ״ש הכ״מ לעיל הלכה ו׳, והנה בלח״מ הקשה היכא דעשאו אחרים לו אמאי לקי והא הוה לאו שאין בו מעשה, ותירץ דכיון שהאחר עשאה ע״פ ציווי הוה כאילו עשאה הוא, וקשה דהא אין שליח לדבר עבירה ולא נחשב כשלוחו, אלא נ״ל הא דלקי לאו משום שהאחר עשאה לו רק כיון שקבלה אצלו ושהה עביתו, כמש״כ רבינו בהל״מ בלאוין ג׳, וא״כ דמי למי שקנה חמץ בפסח דלקי כיון שהביאה לביתו או משעה קנין ואילו דמי הקנין הוא דלקי דזה הוי כיש בו מעשה, וה״נ על שהביאה לביתו הע״א או שאילם לאחרים שעשאו לו, אלא דאכתי קשה דמי שעשאה לעצמו לעבוד, אמאי לקי שתים, ואולי י״ל דבכל חדא מעשה הוא דאיכא ודו״ק:

פ״ד הלכה ה עיר הנדחת שלא נתקיימו בה כו׳. עיין לח״מ שרבינו מפרש כפירש״י ז״ל, והנה רש״י נראה דמפרש בגמרא להדיא דאמריק דאמדיחין קאי הך ילפותא מלאמר דצריכים עדים והתראה, וגם במשנה מפרש כן דמדאה מקשה על האמור במשנה וצריכים עדים והתראה לכל או״א כדיליף בגמרא, וגם התוס׳ מפרשים כן דלא יקשה על מה שכתבו דף מ״א ע״א להוכיח דעה״כ צריך התראה מדיוקא דגמרא שם, והקשה המנחת אהרן הלא גמרא מבורשת בסוף פ׳ חלק עיי״ש, אך באתה לק״מ דהם מפרשים כו׳ כרש״י ז״ל דאמדיחים קאי, ורבינו ז״ל נראה דבגמרא מפרש כרש״י, ובמשנה מפרש דקאי על עיר שלא נתקיימו בה אלו המסיתים שבה דינם כיחידים, ועיין בליקוטי הגר״א ז״ל בס׳ שנות אליהו שפי׳ יפה המשנה לדעת רבינו ז״ל דקהי איהודים דקרא קאי על עיר הנדחה כמש״כ בליקוטי הפר״ח, ומש״כ הפר״ח ע״ז דגם רבינו מפרש דקאי בגמרא על המדיחים ולמה לא כתבו זה בהלכותיו דהמדיחים בעי התראה, לק״מ דידוע דרכו בקודש דכללא הוא דכל חייבי מיתות דוקא בהתראה, אלא מסית שיצא מן הכלל, ומשו״ה לא הוצרך להזכיר כאן ורק היכא דבשגגתו חייב חטאת שם דרכו לבאר דבמזיד והתראה סיכא חיוב, אבל היכא דליכא חטאת בשוגג אין דרכו להזכיר דבמזיד בעי התראה, כן הוא דרכו בקדש דוק ותשכח, ועיין בבה״מ לרבינו ז״ל ל״ח ס״א ובנ״ב עיי״ש.

פ״ה הלכה ד לפי שנאמר עזב תעזב כו׳ ח״ל כו׳. לכאורה צריך להבין למה תלית זה בכלל שנאמר לא תעזב יכול אתה עזב לאו, ועוד למה חידש לן קרא דוקא במצוה עזב תעזב עמו ולא במצות אחרות שנאמרו בין איש לרעהו, ונ״ל לומר עפ״י המבואר ברמב״ם הל׳ רוצח פי״ג הלכה י״ג שמצוה לטעון ולפרוק אף בשונא, ובהלכה י״ד ביאר לנו רבינו השונא שנאמר בתורה כו׳ אלא מישראל, והיאך יהיה ישראל שונא לחבירו והלא הכתוב אומר לא תשנא את אחיך אחז״ל בפסחים קי״ג כגון שרואה בו דבר ערוה ולכך הזהירנו התורה לאפוקי מוסא כזה כגון שהסית אחד לעבוד כו׳ וא״א דהוא נ״כ בכלל כי תראה וגו׳ שמצוה לטעון ולפרוק ולזה אפקיה קרא, וח״ב:

פ״ח הלכה ה אבני הר שמלדלו. עיין בהשגת הראב״ד ז״ל שהקשה דהא״ל למיפסק לתוספתא. ונ״ל דהנה רש״י ז״ל פי׳ ב״מ דף מ״ו ע״א, דמאן דאסר דרים שקן יתירא עיי״ש, ונראה שיצא לו כן, דאס״ד דדרים מתעב תתעבנו המ״ל בגמרא ואידך מאי דרים ביה בהאי קרא. אבל לפי״ז ל״ק משום דנראה דהאי פלוגתא הליא אי אמריק ד״ת כלשון בני אדם, וידוע מש״כ התוס׳ שם דמאן דס״ל ד״ת כלשון בני אדם היינו דוקא היכא שיש סברא להיפך עיי״ש, והנה הכא יש סברא להיפך נ״ד כהוה כמבואר בגמרא, והנה הרמב״ם עוסק דד״ת כה״ג בהל׳ מתנות עניים פ״ז הל״ז עיי״ש, וא״כ ממילא עוסק כאן הילכתא להיתרא וא״ש:

הלכות תשובה

פ״א הלכה א זה וידוי דברים. עיין סמ״ג לאו״ת בפתיחה אות יו״ד שפלפל בהא דמשמע מדברי רבינו דדוקא בפה ולא סגי בהרהור הלב, ועיין בספר כל הקמח אות ו׳ הביא מספרי דצריך להתודות בפיו, ואם אין יכול להתוודות בכיו יתודה בלבו, והביא שם ממדרש תהלים ג״כ יעו״ש:

פ״ב הלכה א איזו היא תשובה גמורה כו׳ ואפשר לעשות כו׳. וכתב ע״ז הלח״מ דבגמרא איתא מי שבא דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה, ורבינו שלא הזכיר זה שלא היה זה בגרסתו, וכן הוא גירסת הרי״ף ז״ל וכן הוא בגירסת הרא״ש ז״ל, וקצת יש לי להביא ראיה לגירסת הרי״ף והרא״ש ורבינו ז״ל מהא דאמריק בקדושין דף ל״ט ע״ב דהא דתניא ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה היינו דוקא כשבא לידו דבר עבירה וניצל הימנה, ומשמע דבפעם אחת נמי סגי וכ״מ עוד בע״ז דף י״ט ע״א, אשרי איש ירא את ה׳ אשרי איש ולא אשרי אשה אר״ע אשרי מי שהוא עושה תשובה כשהוא איש, ופירש״י ז״ל כשהוא בחור בכחו ולא הזכיר בכאן פעמים ושלש והע״פ שלבסוף פירש״י מבואר שם דלאו לענין התובה קאמר, עכ״ז פשיטות דליסנא משמע דעל תשובה דוקא קאמר ומעין האתור כאן ודו״ק:

פ״ג הלכה ו ואלו שאין להם חלק לעוה״ב כו׳. בס׳ לשון הזהב הקשה בכאן על רבינו דאמאי לא חשיב ג״ע וש״ד שמבואר בהל׳ דעות פרק ז׳ הל״ב שאין להם הלק לעוה״ב יעו״ש שהניח הדבר לפלא. ולענ״ד י״ל דש״ד מבואר בדברי רבינו בכאן שכתב ושופכי דמים, וג״ע הוא בכלל מחטיאי הרבים שמבואר להלן בדברי רבינו (ואם הוא עם ארמית, הוא בכלל המושך ערלתו כמו שמבואר בדברי רש״י ז״ל עירובין דף י״ט ע״א) אפילו במ״ע, והרי הבועל אשה בלא קדושין עובר בעשה כמבואר בהל׳ אישות פרק א׳ הל׳ א׳, ועיין בכ״מ בפ״ה מהל׳ יסוה״ת בשם הנימו״י, ויתיישב בזה הא דעדיין לא כונת לנו, בכותי שבא על ישראלית דלאו בכל הני מילי נינהו, אמנם לפי דברי הנימו״י דלאו בכלל ג״ע הוא א״ש.

פ״ה הלכה ב כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו. דבר זה טבע ממה שאחז״ל ברכות ל״ג ע״א אטו יראה מילתא זוטרתי היא אין לגבי משה מילתא

זוטרתי היא, והקשו המפרשים הא לישראל קאמר, ויש מי שתירץ בזה דמשה הוא דקא״ל לישראל אם אתו ושמעתם גם אליכם למילתא זוטרתי יחשב, וכן הן דברי רבינו:

פ״ז הלכה ו והועבה כו׳. עיין שו״ע משלי פ׳ י״א, תועבת ה׳ עקשי לב פר״י זה שמקשה לבו מלעשות תשובה והקב״ה קורא אותו תועבה יעו״ש:

הלכה ז צועק ונענה כו׳. עיין שו״ע משלי ע״פ רחוק כו׳ אלו שאינם עושים תשובה כל עיקר ותפלת לדיקים ישמע בשעה שמתפללים עם הציבור, פי׳ שהחזרים בתשובה. ובמדרש הובא בכד הקמח אות תשובה וז״ל, בזמן שישראל עושים תשובה מצוי להם, ובזמן שאין עושים תשובה מה כתיב בצאנם ובבקרם ילכו ולא ימצאו. פעמים קרוב שנאמר קרוב ה׳ לכל קוראיו פעמים אינו קרוב שנאמר רחוק מרשעים ישועה:

פ״ט הלכה א ויהגה בחכמתה כו׳ כל הטובות. עיין תו״כ ריש פ׳ בחקותי מכורש, תשמרו זה תלמוד ומפורש בגמ׳ כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין:

הלכות קריאת שמע

פ״א הלכה א בבוקר ובערב. עכ״מ טעם קדימת ק״ש של ערב ולא ידעתי אמאי לא הביא שהוא כלשון המשנה ריש ברכות שהקדימה דערבית ברישא, והמי פשטי שתביא הכ״מ מוכח שם בגירסא, ובגוף הדבר אי ק״ש דאורייתא אע״ג דאיכא מ״ד בגמ׳ דק״ש מדרבנן, עיין פמ״ג אריה סי׳ א׳ שהוכיח שמה בסוף דבריו מגמ׳ דסוטה פ״ח ועוד ראיות בסימן ב׳ שם דהילכתא דקריאת פרשת שמע דוקא היא מה״ת, ולענין דעת רבינו מה הוא מה״ת אם פרשה ראשונה לו לא, עיין שאגת אריה שם סימן ב׳, שדעתו דשונה לשון רבינו דרק פרשה ראשונה מה״ת, ומש״כ רבינו לקמן בהלכה ב׳ ותה הוא קורא ג״פ, היינו מדרבנן. וכן מה שסיים היא הנקראת ק״ש ג״כ מדרבנן, והקדים זה לכללא דכל הדינים השייך בהלכות אלו היינו לכל הג״פ, וראיה לזה ממש״כ וקריאת פרשיות אלו על סדר זה וכו׳, דמדאורייתא ודאי אין סדר דהא אם הקדים פרשה להרהרה יצא כמבואר בפרק ב׳. רבל דעת הפר״ח אינו כן באו״ח סימן ס״ז עיי״ש, ועיין בשאגת אריה שהביא עוד ראיה דרק פרשה ראשונה, דאם נימא דגם פרשה שניה בכלל אתה לא שבקינהו לתרי מלות בתנין התנות, מדאין מעכבות זא״ז כן הכריח השאג״א כדעת רבינו וכן הכריח עיקר הדבר בראיות עצומות, אלא בבאתי שכתב שם סתירה לזה מקרא דולמדתם דדרים שיהא למודך תם, והא כתיב בפ״ש, וא״כ משמע דפ״ש היא מה״ת, ולא הבנתי די״ל דקאי אלימוד התורה, וכן משמע הלשון שיהא למודך תם, ובאמת שכן הוא דעת הטוא״ח סימן ס״א ורבינו יונה ז״ל, ועיי״ש בב״י א״ח כי׳ הנ״ל ודו״ק:

הלכה ט איזהו זמן ק״ש בלילה כו׳. עיין שאגת אריה סימן ד׳ בביאור דברי רבינו על נכון:

הלכה יא ואי זה היא אמה כו׳. עיין שו״ע או״ח סימן נ״ח במ״א סק״ב, ובביאורי הגר״א ז״ל ס״ק ח׳, עיי״ש שהניחו בנ״ל שליש שיעור שעה עיי״ש.

הלכה יג ומברך לפניה ולאחריה כהי״י אפילו כו׳. הנה דעת רבינו דכל היום לא הפסיד הברכות, ודעת רב האי גאון ז״ל דדוקא כל שעה רביעית שהוא זמן תפלה לר״י, ולפי מאי דאיתא בתשו׳ הרשב״א והביאו הב״י דהברכות אינן שייכין לק״ש (אליבא דרש״י ז״ל ריש ברכות דאין אנו יוצאין בק״ש דערבין מה שקורין קודם נה״כ כדי לעמוד מתוך ד״ת) א״כ גם הכא מה תלוי זה בק״ש לר״י, ועיי״ש היטב בתשובת הרשב״א ז״ל ודו״ק:

פ״ב הלכה ד אלא אפילו להרהר בלבו כד״ת. עיין צל״ח ברכות דף ק״א ע״א, שהביא ראיה לרבינו ז״ל דהא דס״ל דבה״ק הוא מדרבנן והיינו דאזיל לשיטתא דפוסק כהרהור דמי, א״כ אמאי בע״ק אינו מברך בק״ש לפניה והא דאורייתא הוא, אלא ודאי דבה״ק הוא מדרבנן ונ״ל די״ל דכשם שמקשה שם בגמרא ע״ש דיוצא בשפתיו ומהרך כדאשכחן במיני פי׳ דהתם דיבור הוא אבל להרהר אף דכדיבור דמי מ״מ שרי, וה״נ אף דכדיבור דמי עכ״ז לענין בה״ת ילפינן מהבעירה שאמר משה, והתם דיבור הוה. ואף כי דעת הטור הביאו הב״י סימן מ״ז דמיתלי הא בהא דאי כד״ד או לא, היינו לפי מאי דס״ל שם כאידך מ״ד דהרהור לאו כדיבור דמי, וא״ל לא ס״ל להא דאשכחן בסיני ודו״ק:

הלכה ט וכן אם כסה כו׳. עיין לח״מ ובביאור הגר״א ז״ל סימן ע״ז עיי״ש:

פ״ז הלכה ב וקורא כו׳ ואפילו אשתו עמו כו׳ ואם אנסתו שינה כו׳. הנה מה שכתוב בתוך דברי רבינו, דאשתו עמו קורא פסוק ראשון ככר כתב הכ״מ והלח״מ דמס״ה וצריך לתוחקו, רק אחר תיבת ואפילו אשתו עמו, צריך להתחיל ואם אנסתו שינה וכו׳, ומה שבינתיים מס״ה לגמרי. אך מה שכתב רבינו דאנסו שינה סגי אפילו בפסוק ראשון, לא הביא שם שום מקור לדברי רבינו ז״ל, ונראה שהוציא כן רבינו ז״ל מהא דאמריק בברכות דף י״ג ע״ב אחר שמע ישראל ואנס בשינה יצא, ומפרש רבינו דקאי אק״ש שעל המטה, אע״ג דמאי דאמר ר״נ לדרו עבדיה בפסוקא קמא נטרן ספי לא הוצרך מיירי בק״ש של חיוב, וכמו שמבואר בדברי רבינו ז״ל עצמו בפרק ב׳ מהלכות ק״ש הלכה ג׳ שמפרש כן דמיירי בק״ש של חיוב, מ״מ הך מימרא דאנס בשינה יצא מפרש אק״ש שעה״מ, ויצא לגמרי דא״צ לקרות עוד אפילו כשהוא מתנמנם, ואף דבק״ש של חיוב בודאי דצריך לעורריה כולה כשהוא מתנמנם, ולא אמריק רק דא״צ להקיצו כדי לקרות בכוונה, ויוצא בזה שהוא קורא כשהוא מתנמנם בלא כוונה, וכמ״ש הרא״ש ז״ל שם דע״כ צריך לפרש כן, וכ״כ הכ״מ שם שכן דעת רבינו, מ״מ בק״ש שעל המטה א״צ לקרות עוד כלל, וכשפשא דליטנא ונאנס בשינה יצא, דמשמע דא״צ לקרות עוד כלל ואפילו בלא כוונה אינו מחויב, והרחבתי בפירוש הזה דלא נצרך לדחוק כמו שדחק הרא״ש ז״ל שם בפירושו דהך מימרא, ומשו״ה הביא רבינו דין זה אטס שניה גבי ק״ש שעה״מ, ואע״ג דככר כתב לדין זה גבי ק״ש של חיוב בהלכות ק״ש, והיינו משום דלא דמו אהדדי כלל דהתם מחוייב לקרייה כולה, ואם נרדם בשינה דאינו יכול לקרות כלל בודאי אנו מחוייבין להקיצו כדי לקרות ולגמור כל הפרשה, רק דאם נומר כשהוא מתנמנם יצא, אבל בק״ש שעה״מ אפילו נרדם לגמרי יצא וא״צ להקיצו, אמנם אפשר דאם לא נרדם רק שהוא מתנמנם באופן דיכול לקרות מיהא בלא כוונה מחוייב לקרות אף בק״ש שעל המטה, ורבינו לא מיירי רק בנרדם לגמרי באופן דאינו יכול לקרות כלל יצא והיינו דא״צ להקיצו, דבכה״ג בק״ש של חיוב אנו מחוייבין להקיצו [illegible]

ומכ"ש היה צריך רבינו להביא דין זה פעם שנית גבי ק"ש של המטה משום דחלוקין בדיניהם, כן נ"ל כדעת רבינו ז"ל ודו"ק, והיינו נמי טעמא של הטור והשו"ע דהשמיטו דין זה גבי ק"ש שעה"מ משום דהם סוברים דאין חילוק בזה בין ק"ש שעה"מ ובין ק"ש של חיוב, והפירוש הרא"ש שם דחק ונאמר בביאה ילא מיירי ג"כ שעמדה מתמונה ומיירי נ"כ בק"ש של חיוב, וא"כ אין לנו ראיה מהש"ס דיש חילוק בדין זה בין ק"ש של חיוב לק"ש שע"מ, ומש"ה לא הוצרכו לכתוב זה פעם שנית, דכבר סמכו על מש"כ בהל' ק"ש ולא נריעא ק"ש שע"מ מק"ש של חיוב, אבל דעת רבינו ז"ל אינו כן וכמו שכתבתי בעז"ה. ודו"ק כי נכון הדבר:

הלכה יב וכבר נהגו לקרות פסוקים לפניהם ולאחריהם כו'. פירוש הפסוקים שקודם תהלה לדוד ע"ס כספר ושלאחריהם זהו ממנהגא, אבל הברכה שלפניו ושלאחריו הוא מנהג רק תקנת חז"ל או תקנת אנשי כנה"ג ולא תקנת חכמים שאחר התלמוד, ועיין שו"ת משכנות יעקב חאו"ח סי' ס"ד מזה באורך עיי"ש:

הלכות תפלה

פ"א הלכה א שנאמר ועבדתם. עיין בכ"מ שהביא קושיא על רבינו בשם הרמב"ן. והנה הכ"מ ובמגילת אסתר בספר המצות לרבינו ז"ל פירשו בדרך אחד ונכוונו ליישב כן דדעת רבינו הוא דעיקר מצות תפלה מה"ת, רק שמה"ת סגי בבקשה דבר מה, רק שחז"ל קבעו ג' תפלות קבועות לכל יום, וא"כ בכל הני מקומות דמביא הרמב"ן מיירי כשהתפלל תפלה קצרה ויצא ידי חובתו מה"ת, וכשו"ת שאגת אריה סי' י"ד לא הונח לו ישוב זה, דבכל כי האי דוכתא הול"ל לפרושי, והנ"ל בזה דודאי אם בירך ברכהמ"ז כנוסח שקבעו לנו מרע"ה והאי יצא י"ח תפלה נמי"ת, דהרי שם יש כמה נוסחות של בקשה, וא"כ ניחא הכא דבב"ק הרי מעולה דמברך ברכהמ"ז לאחריו ובמס' סוכה דף ל"ח איתא ונמלו על שולחנו א"כ הרי אוכל ויברך ברכהמ"ז, ור"י דהוה מגלי מל' יום נג' יום נ"כ לי"ק מידי דמסתמא היה אוכל ובירך (ולפי"ז יצא לנו דין חדש דאם מתענה כל היום באופן דאינו מברך ברכהמ"ז כל היום מחוייב להתפלל באותו היום מה"ת, ועיין סוטה דף ל"ב בתוס' ד"ה ק"ש, ודעת רש"י שם דף ל"ג ע"א ד"ה תפלה נראה ג"כ שהוא סובר שהוא מה"ת יעו"ש ובתוספתא שהביא הכ"מ בפ"ק דברכות ה"ח). ובזה יתיישב קושית התוס' בסכת דף י"ב ע"א תוס' ד"ה כגון, שא"ל לדחוק דמגלי היינו ק"ש כמש"כ התוס', אלא די"ל דהתם קאי אעיקר תפלה שהוא מה"ת, ונראה דבהא איפלגו בירושלמי שבת פ"ק הל"ב מפסיקין לק"ש וכו' אמר ר"א ק"ש ד"ת ותפלה אינה ד"ת א"ר בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע, וי"ל לפרש דר"א דלעולם תפלה מה"ת רק דזמנה אינה קבוע דמה"ת יכול להתפלל כל היום, והוא מכוון להאמור בתוספתא והובא שם במ"ע להרמב"ן ז"ל וח"ל כשם שנתנה תורה זמן לק"ש כך נתנו חכמים זמן לתפלה, פי' שזמן התפלה אינה מה"ת, עוד הקשה שם בשו"ת שאגת אריה שם מהא דאיתא במגילה דף כ' כל דבר שזמנו קבוע כשר כל היום כו', ואמאי לא תני נמי כל דבר שמצותו ביום ובלילה כשר כל היום וכל הלילה עיי"ש, וי"ל דל"ק דזה לא איצטריך למיתני מאחר דתני כל דבר שמצותו ביום כשר כה"י וכ"ד שמצותו בלילה כשר כל הלילה, ממילא נשמע דדבר שמצותו ביום ובלילה כשר כל היום וכל הלילה, דבכלל הני תרי מינהו. ובמש"כ המגילת אסתר שם על הרמב"ן שלא השגיח על דברי רבינו כבר השיב ע"ז בשו"ת שאג"א הנ"ל, שלא השגיח הוא בדברי הרמב"ן, ועוד אנכי מוסיף להפליא במה שקילס דברי המג"א בפירושא דתפלה כנגד תמידין תקנו, תמוה דרבינו בעצמו ל"כ בסה"מ מצוה עשירית ובמגילת אסתר בעצמו הביא זה בספרו משם רבינו בסה"מ עיי"ש. והנה נקט רבינו ברים דבריו מקרא דועבדתם שחז"ל דרשו מקרא זה לתפלה בב"ק דף נ"ב ע"ב א ק"ש ותפלה, וכן בכ"מ דף ק"ז ע"ב, ואע"ג שהזכירו התם גבי ק"ש אין בכך כלום כמו הך קרא דמביא הספרי שכלנו בלעבדו גם תלמוד, ואע"ג דמהך קרא דבמשנתנו של ר"א לא הזכיר דרשה אחרה, הך דגמרא חביבא ליה, ובזה מסולקים דברי הכ"מ, גם מיושב השני תמוה, ונראה דלא רצה דקרא דועבדתם נדרש בו ליווי ג"כ, אמנם לפי מה שכתבתי קושיא מעיקרא ליתא ודו"ק:

הלכה ב ואח"כ נותן שבח והודאה וכו'. עיין לח"מ שתמה ע"ז דמנין לו לרבינו שהוא מה"ת, ולכאורה היה אפ"ל דחיובה בכל יום שומא דעניינא הוא דלכך הוא מ"ע שלא הוי"נ משום דעיקר המצוה בכל יום ויום הוא, ומש"כ ומגיד שבחו אמתלתא דעניינא הוא מסדר התפלה, ורק דמדרבנן הוא כמבואר ר"פ אין עומדין דף ל"ב ובפ"ז דף ז'. אבן מצאתי בפתיחת הסמ"ג לתו"ח משכנות זכב [ד"ה מצות עשה אחת וכו' הר"מ ז"ל ומוכר כו'] שנמצא הדבר כתוב בילקוט מלכים א' סימן ח' בשם ספרי וכן שם רבינו סתם במכתו של מקום ויהי בישורון מלך ואח"כ ביקש צרכיו יהי רצון וגו' ואח"כ סיים בשבחו של מקום אין כאל ישורון, וסיים הסמ"ג שם להודיע כחו של הרמב"ם ז"ל שרצה הכל כאמור בספרי ריש ואת הברכה עיי"ש:

הלכה ג והכל יהיו מתפללין נכח המקדש. עיין בלח"מ שתמה על הכ"מ שלא הביא הגמרא דברכות עיי"ש, ולדעתי בודאי שסיוה הלשון שעד הלכה ד' מבואר ברייתא במנחות מה"ת, וא"כ בגמרא דברכות מביא ראיה מקראי דשלמה דדברי קבלה נינהו:

פ"ד הלכה ג אבל בגנ"י שחריה פניו ידיו ורגליו. פי' בהשגות הראב"ד וכ"מ, ול"נ דהר"מ יצא לו זה מהא דאיתא בחולין דף ק"ז ע"א כל נטו סותל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו ופרש"י דפניו ידיו ורגליו לאו דוקא וליפנא הוא דנקיטא. אבל דעת רבינו ז"ל דדוקא הוא ואזיל בשיטת הרא"ה, עיין בשו"ע א"ח בביאורי הגר"א ז"ל סימן ד' דשניא גם"י שחרים לתפלה מלתפלה מנחה וערבים דצריכה כלי וכח גברא וכל שאר דברים הצריכים לנט"י לאכילה ואף בדיעבד מעכב, וא"כ שלגמא ר"י והתוס' בחולין בדף הנזכר בחמי האור נ"מ נמי לענין נט"י שחרים לתפלה, ולכך נקיט כליתיה פניו ידיו ורגליו. ועיין שו"ת ושב הכהן סימן א' מה שהעיר על דברי רבינו הללו, ולפי מש"כ אין צריך למה שהאריך שם עיי"ש ודו"ק:

פ"ה הלכה ב חולה מתפלל אפילו שוכב על צדו. עיין ביאור הגר"א ז"ל לשו"ע א"ח סי' צ"ד ס"ק י"ב אשר העתיק מהספקתא יעו"ש:

הלכה ג כנגד בית קה"ק. עי' לח"מ. והנה הא דאיתא בברכות (דף ל') היה עומד בבית קה"ק יכוין את לבו כנגד הכפורת ליתא גם ברי"ף, רק ואם היה עומד אחורי הכפורת יחזיר פניו כנגד הכפורת, ולפסר דלא היה בגי' רבינו גם זאת ובתוספתא וירושלמי ליתא לא הא ולא הא, רק דבירושלמי פ"ד ה"ה איתא היה עומד בירושלים יכוין כנגד בה"ב היה עומד בהר הבית יכוין כנגד קה"ק. ואפ"ל דרבינו השמיט היה עומד אחורי הכפורת משום דלידחיה לא מהלכתא דמ"כ יפנה עד הרוח שהאיכור מתפללין והכור משום מתפלל אחורי בהכ"נ כמו שהעיר מזה ירושלמי ברכות דף ה' עיי"ש:

שם בספינה כו'. עיין בלח"מ ועיין ירושלמי ברכות פרק ד' הלכה ה' יכוין את לבו כנגד קה"ק של מעלה עיי"ש:

פ"ז הלכה א כשיכנס אדם למטתו כו'. עיין כ"מ או"ח סימן רל"ט שכתב שלדעת רבינו פ"ב מהל' ק"ש גם כששוכב על מטתו רק שהוא מטה על לדו מותר לכתחילה לקרות ק"ש, ע"כ מה שנאמר בגמרא ק"ש על מטתו ע"מ מטה, ויזא כמבואר כאן בלשון רבינו כשיכנס אדם על מטתו ושינה מלשון הגמרא ברכות דף ס' ע"ב הנכנס לישן ע"מ כו', ולפסר שבא רבינו להורות בשינוי לשון זה מלשון הגמרא לרמוז לדברי הפ"מ כי' רל"ט סק"ג בשם הב"י ע"ש. עוד כתב שם הב"י שלדעת הר"מ ז"ל ששוכב דאסור לקרות ק"ש כשהוא שוכב על לדו יתבאר לשון הגמרא על מטתו היינו סמוך למטתו כשהוא רוצה ליכך ליישן ע"ש. ועיין במ"א שם סק"ה שכתב דהא דאמרינן דאסור לקרות ק"ש כשהוא שוכב דוקא אם לא קרא עדיין ק"ש דחובה אבל אם קרא וקורא ע פעם אחרה לשם ק"ש של שמירה מותר לקרותה כשהוא שוכב דהא ר"ז בירושלמי [פ"א ה"ח] קרא וחזר וקרא כו'. ולפי"ז קשה מה זה שדחקו לפרש"י לפרש שם כא דשנים שוכבים במטה זה מחזיר פניו וקורא, דהתם כיון שפשט את בגדיו הוי מילתא לוקמי בק"ש של המטה, והא רליה דשוכבין במטה קאמר. גם הרליה שמביא המג"א מר"ז, עי' שמ"ג שם שדחה דהא ודאי פשט את בגדיו והוה מילתא דשרי, ע"ש ודו"ק:

הלכה ב וקורא פרשה ראשונה כו'. עי' מג"א סי' רל"ט ס"ק ב' שפלפל בזה באורך בכח שכתב רבינו דקורא ק"ש אחר המטיל, ע"ש:

הלכה יז ואח"כ יקרא תהלה לדוד. כאן בתפלת היחיד לא כתב רבינו קדושה ובל"נ ולקמן פ"ט הל' ה' כתב סדר קדושה ובל"נ, מכאן ראיה שדעת רבינו כדעת תר"י. הובא בב"י או"ח סימן נ"ט דאי ס"ל דקדושה שביוצר אין היחיד אומר אותה גם קדושה ובל"נ לא יאמר היחיד, ורבינו ס"ל דקדושה שביוצר אין היחיד א"א ולא כדעת הר"ן הובא בב"י שם דאף אם נימא דקדושה שביוצר אין היחיד א"א אבל קדושה ובל"נ אומרה משום דקראי בעלמא הוא דקמסדר, ודו"ק:

פ"ט הלכה א ועונין אמן בסוף קדיש, עיין לח"מ. ואפ"ל הא דכתב שם בסדר התפלות לעשות עוד אמן בקדיש הוא ממנהגא וכמו שכתב בפתיחת המאמר של סדר התפלות נהגו העם וכו', משום דהרבה דברים נאמרו שם שרק נהגו ולא מדינא, אבל הכא לא מיירי רק מעיקר הדין ולכן לא הזכיר רק פעם אחת אמן שאחר הקדיש שזהו מדינא, כנ"ל:

פי"א הלכה ו בתי כנסיות וכו' מזומק וכו'. עי' מג"א סימן קנ"א ס"ק ב':

הלכה ח ט י פי' בכ"מ דהעיר על מה דהשמיט רבינו דאם היה שביל מעיקרו מותר, וגם מימרא דהנכנס שלא לעשות קפנדריא מותר לעשות קפנדריא, ע"ש. ולענ"ד נראה דס"ל דר' אבהו פליג על ר"נ אמר רבה בר אבוה, דמתיר נכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא, וס"ל דאינו מותר רק בהיה שביל מעיקרו, וכן ר"נ פליג על ר' אבהו וס"ל דאפילו בהיה שביל מעיקרו אסור כיון דנכנס ע"מ לעשותו קפנדריא, ובגירסא פליגי אהדדי דכן משמע ליתנא דגמרא לפי גירסת הש"ס דברכות דף ס"ב דאיתא שם בלשון המימרא ר"א אמר משמע דפליגי, [וגם לפי גירסת הש"ס דמגילה (דף כ"ט) נמי י"ל כן ודו"ק. ואפשר דפ"ס שם וגו"ל ר"נ בר יצחק אמר בלשון פלוגתא, וכמו גירסת הש"ס דברכות דאיתא שם בדברי ר"א בלשון פלוגתא], וכיון דלא מכרעת כמאן הלכה משו"ה השמיט הרמב"ם לגמרי לשני הדינים א"נ דדין הנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא לא הוצרך כלל לכתוב דהא בלא"כ אסור ליכנס לבהכ"נ שלא לדבר מצוה וע"כ מיירי דין זה בנכנס ללמוד או להתפלל, ובהה"נ כתב הרמב"ם בלשון בהלכה י' כאן דאם נכנס להתפלל או לקרות מותר לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך והיינו דין הנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא, וזהו דהוסיף רבינו כאן בהלכה י' וכתב או לקרות דבר שלא מוכר בגמרא להורות לנו דין זה. ועפ"ז יתבאר דברי רבינו ז"ל במה שהפסיק בין הל' ח' להל' י' בדין מי שרוצה ליכנס כו' יקרא משם וכו' לסודות לו דכתו שנכנס להתפלל או לקרות מותר לעשותו קפנדריא ה"ג בנכנס שלא לעשותו קפנדריא דהיינו רק דע"כ איירי בנכנס ללמוד או להתפלל, ודו"ק:

הלכות תפילין

פ"ד הלכה ד תפלה של ראש כו', עי' בכ"מ. ול"נ דלא קושיה דהיאך אפשר לומר שמ"ס הוא שכבר הצריך שם הרבנה בזה, ויותר נכון שנשמע בהפסקה השרבים, ומה שיש בזה מן הסימא דהא מהרי דהאי מימרא חזר בו כדאמרינן במנחות דף מ"ד ע"א לק"מ, דהנה רבינו בשו"ם שאר הדור נתן טעם לענה לאמאי דפסק דלא סח מברך אחת דהא אין מסקינן דשתי מצות הן והשיב שמה להשואל דאעפ"כ חדא עניינא הוא, ע"כ נראה מזה דלאי מימא דצריך לברך שתים עניינים חלוקים הם לגמרי, אבל אי מברך אחת ע"כ נ"ל משום דעניינא חדא הוא. והכא שם במנחות דף ל"ו ע"א אמריך ערב חסדא אמר לא סח מברך אחת והקשו לו ומשמע דהדר מיה, ע"כ נראה דהכא מאי דהאי מימרא בדף מ"ד שם הוא ג"כ רב חסדא שאמר תחילה והוא שמסיקן לפניו אבל אם אין שהיקן לפניו מברכין וא"ו משום דחיישינן שמא ישנע ע"ש. ואמרו לו אמרת ואמר לא אמו מאן דלית ליה שתי מצות חדא נמי לא לעביד כו'. ונראה שמה שאמר תחילה הוא קודם שחזר בו ממימרא הקודם כשסי בדף ל"ו שם דמברך אחת ולכך חדא עניינא הוא ומשיר יש לממשי אבל לבסוף מאחר שחזר בו ומברך שתים אין כאן משנה כלל וא"ש ודו"ק, [ונ"ל וכיון דפסקינן כמו דס"ל לר"ת קודם חזרה דלא סח מברך אחת שמילא צריך לפסוק נמי גם בהאי דר"ח ג"כ כקודם חזרה דאין לו מעכבין, ודו"ק]:

הלכות מזוזה

פ"ה הלכה ד אבל אלו שכותבין מבפנים כו'. עיין בכ"מ שתמה הרמ"ך ומה שיישב הוא, ולא זכיתי להבין דהליכה הקדושים דבוונת רבינו שהאלמים הללו משונים נבואם

להגלה עלמן שזה דבר המהוה בהבלי עולם, עכ"ל. אבל קן אמת ולדק, שטהור הסמול המזויף את האיש הזהיר בה אלהעות ומזכירתו לעשות טוב, כמפורש לקמן בדברי רבינו סוף פרק ו', וקן הן היללחכים המלילים אותו מלרמות, והוא מהירושלמי והתוספתא סוף מס' ברכות עיי"ש:

הלכות ספר תורה

פ"ג הלכה יד מותר לכתוב התורה כו'. עיין בכ"מ. והנה רבינו ז"ל בסה"מ מלוה י"ח כתב גבי ס"ת, ואין מותר לכתוב אותה פרשיות, ועיין בו"ח שמנה אריס סי' ל"ד שתמה דהא מותר לכתוב אותה חומשין, ולא הבנתי קושייתו דדוקא לכתוב כל התורה בחומשין מתולקין הוא דמותר, כמו שמבואר מדברי רש"י ז"ל גיטין דף ס' ומדברי הכ"מ כאן וצ"ע:

הלכות ציצית

פ"א הלכה ה אע"פ שאין אחד מעכב את חבירו כו' אלא מלוה אחת. עיין במפרשי הרמב"ם ז"ל שכתבו שאלה מהמכילתא והספרי, יכול שהם שתי מלות כו', וכבר ידוע בזה קושיית הרמב"ן סוף שורש ט' בסה"מ לרבינו ז"ל, דמ"ש שגא דא מתפילין המנוים לשתים ש"י וש"ר, ולפלא על הרמב"ן מדברי הספרי. אך נאמת לק"מ די"ל דהספרי אתיא כהך סוגיא דריש פ' התכלת דף ל"ח דאמר בתכלת ולבן מעכבים אע"ז אבל אנן לדידן דאין מעכבים צריך למנותן לשתים ודו"ק:

פ"ג הלכה ג על ארבע כנפות כו'. עיין ביאורי הגר"א ז"ל לאו"ח סי' יו"ד ס"ק ב' ג' ועיין בפר"ח שם:

הלכה י היאך חיוב מלות כו' מ"ע שבהן. עיין בס' לב שלם שהקשה דלמה לא קאמר עובר בחמשה עשה, כדאיתא בפרק התכלת דף מ"ד, והרי בס"ד מהל' תפילין הלכה כ"ו כתב רבינו דאם אינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, ולמה לא כתב גם כאן גבי לילית דעובר בה' עשה יעו"ש, ונ"ל דלק"מ דכאן ביאר גדר המ"ע היאך הוא, ואינו מכוין עלמו כאן לבאר בכמה עשין עובר, והא דלא ביאר זה בהל' י"ב דשם הוא מקומו, היינו משום דבכר ביאר שם ששקולה כנגד כל המלות, וזה הוי רבותא יותר ודו"ק:

הלכות ברכות

פ"א הלכה ב ואם שיאכל כזית כו'. עיין בכ"מ ובירושלמי פ"ו דברכות אמרו אפא' הוא בריה כגון פרידה של ענב או רמון אף על פי שאין בו כזית, ומאחר שלא הזכירו הרי"ף ורבינו, משמע דס"ל דפליגי אגמרא דילן ועיין בו"ח מסכסת יעקב דהביא ביוש לדעת הרי"ף ורבינו, משום דאנן פסקינן להילכתא כרבנן דפליגי עליה דר"ש במס' מכות דף י"ג ואמרו דלא חשיבה בריה רק ברייה נשמה כמבואר בטו"ע יו"ד סימן ק' רק הירושלמי נשיפתיה אזיל בנזיר פ"ג מינין, דאכל ענבה ולירושה לעקה פתים משום בריה וה"נ דכוותיה ע"כ. ולא הבנתי דבריו דהא גם בבבלי חולין דף קי"ם ע"א אמכהן לענין טומאת אוכלין דחטה חשובה מפני שהיא כברייתה ונ"כ א"נ שיעור ע"ש. ועיין במג"א סימן ר"ג סק"א רק דבזוהק אפ"ל משום דהא גברכות פרק כ"מ בירושלמי הוא ר' יוחנן דס"ל כן, ושם ירושלמי דנזיר מסתמא נ"כ ר' יוחנן דהוא סידר הירושלמי. אבן נ"ל לומר דהא דסבר ר' יוחנן דברייה פירי חשובה בריה אף דלגבי איסורין לא ס"ל כן, משום שהתוס' בחולין דף ל"ג ע"א וכן הרא"ש שם אסברי לה מ"ש דגיד הנשה ונבילה ושוף כמאן חשיבי בריה ונבילה וחטה לא, ותירצי משום דכל הני דחשיבי בקרא מפרשי בשמן בקרא ועלייהו כתיב לא תאכל, וא"כ כשאוכלן אף שאין בהם כזית עבר אמימרא דרחמנא ולקי משא"כ נבילה ע"ש. וכתבו עוד דאי הוה כתיב חטה בקרא גבי אכל הוה לקי עלה אף דאין בו כזית ע"ש ברא"ש, וא"כ הכא דמפרש בקרא כל שבעת המינין ועלייהו כתיב ואכלת וברכת לדעת התוס' והרא"ש והרשב"א דברכות מעין ג' הוא מן התורה מברך עלייהו כברייתן אף שהם שהותיר משזית דהא מקיים ואכלת. אבל לדעת רבינו בהל' מאכלות אסורות פרק ד' הלכה ג' דגם נבילה חשיבא, וע"כ דלא ס"ל כפירוש הר"ן והרא"ש בענין בריה, רק כשאר פירושים שהובאו שמה דלא שייכי הכא, וא"כ לא חשיב בריה לענין ברכה ולכך השמיט רבינו דין דבריה, וא"ע:

הלכה יט כל האוכל כו' ולא בסוף כו'. עיין בב"י סימן קנ"ז שהאריך להביא ראיה לדברי רבינו מהתוספתא דדמאי, וכן הביא בשם הרשב"א שהביא ראיה ממשנה פ"ד דדמאי דמברכין ומזמנין עליו משמע דוקא דמאי אבל איסורי ודאי לא מברכין ולא מזמנין, ובאמת אני תמיה כי מלא כזה עד שראיתי בתוס' ישנים במסכת שבת דף כ"ג ע"א שכתבו שם בזה"ל מברכין הייט ברכת"ז כו' ומזמנים בעושרה דאינו ברכת המוציא שהיא דמברכין דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה, עכ"ל תוס' ישנים הנ"ל, ולפי דבריהם מההיא דברי הרשב"א ז"ל וגם ראיה הב"י מהתוספתא, ודו"ק:

פ"ב הלכה ט בנים חתנים מברכין. עיין בטו"ח כנסת יחזקאל בהקדמתו שהביא פרבינו שהביא פסוק דברכת החנים בעשרה מקרא דבמקהלות ונתן טעם שלא הביא קרא דבועז שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים והירך דמבועז משמע דהוי י"א והוי החתנים מן המנין, ועיין כתובות דף ז' ע"א, ועיין בהפלאה שם, והנה שברמב"ם שלפנינו לא נמלא כן כמו שהביא בס' הנ"ל. אך בודאי הגירסא היה לו ברמב"ם כן, אך פירוש אינו מובן דהא דלקח עשרה אנשים ולא צירף עלמו למנין משום דבועז היה אבל בעת השיא על אשתו כדאמרינן ב"ב דף נ"ב: ובירושלמי בפירקין, ולכך לא נצטרף מפני אבילותו, וע"ש כתובות דף ח' ריש ע"ב ברש"י שם, ובלא"ה כבר כתב הרמ"א בסנהדרין דף י"ם ע"א גבי מעשה דהשיא דהבאי ליסנא משמע לצירוף עלמו, ע"ש ודו"ק:

פ"ח הלכה ב אבל אם שחה הבמן לבדו שלא היה חושש בגרונו כו'. פירוש אף שאכן שמן הרבה ולא כדעת החולקים דבגמן שמן הרבה אף בלאו חושש, עיין בטור סימן ר"ב. ומה שתמה הכ"מ ע"ש בב"ח מיושב כהוגן:

הלכה יג והתמרים קודמים לענבים. הנה רבינו ז"ל דילג כאן מן הסדר הראוי, ודלוגו עלי אהבה ותוכחת מגולה שדעת רבינו כדעת הרי"ף בטור סימן רי"א שברכת שה"נ קודם אף לזית בוזיל ומפני חשיבותו קבעו לו ברכה לעלמו, וכן ברכת מ"ע קודמת כו' ע"ש ובהגהות מהרל"ח, ולכך לא הסם רבינו שהזית קודם לשעורה, שהזית ראשון לארץ והשעורה שניה, שהרי שעורה במ"ע קודמת לזית אף שהוא ראשון מפני חשיבותו, ולא הסם רבינו שהזית קודמת לענבים מפני שתפשה רבותא יותר דלא מבעיא שהזית קודמת לענבים מפני שהזית ראשון והענבים שלישי אלא אף התמרים שהם שניים קודמים לענבים, ורחיה לדבר שרבינו הסם בלישניה חיבת ענבים ולא כתב גפן כלישנא דקרא כדעת הרי"ף דביין היוצא מן הענבים מוקדם מפני חשיבותו שקבעו לו ברכה פרטית, והא שכתב רבינו תמרים לאשוקי דבש תמרים שמברכים עליו שהכל שהוא מאותר, ומבואר דין זה בטור, ע"ש ודו"ק

פ"ט הלכה ח ובשמים של ערוה כו'. עיין ב"י בסי' רי"ז שכתב דהרשב"א בתשובה כתב שלא ידע לזה מקור, ועיין ביאורי הגר"א ז"ל או"ח סימן הנזכר שהראה מקום לתוספתא. ואפ"ל שהוציא רבינו ז"ל כן מהירושלמי סוף פרק אלו דברים, אין מברכין על בשמים של לילי שבת בסבריא ושל מוצ"ש בציפורי ועל הבשמים של אור ע"ש בציפורי שאינן עשויין אלא לר"א. ומאי היא ליל שבת ומאי היא אור ע"ש ועוד איך נגמרין בשבת, ע"כ נראה דבשמים של ליל שבת הוא שהיו מתכשטין הנשים בבשמים שכן היה דרכם כמו שמלינו במס' יומא דף ל"ח וכשנשאין אשה מחנין עמה וכו' שלא התבשם, וריש פרק מרף בקלפי אמרינן שבירושלים לא היו צריכים הנשים להתבשם, ועי' ברכות פרק כילד מברכין דף מ"ד גבי שלא ילא ת"ח כשהוא מבושם לשוק, ע"ש:

פ"י הלכה א בין יש לו כיולא בהן כו'. עי' בכ"מ קושית הרמ"ך על שפסק כלישנא קמא. ול"נ בתשמשות לשון רבינו שפסק נ"כ כלישנא בתרא כשיטת הרי"ף דלשון יש לו כיולא בהן משמע אף שאותם שיש לו ע"י קניה בכל נוגא מקרי שיש לו כיולא בהן, רק הא דמוכיח מדברי רב הונא פרק הרואה דף ס' ע"א מכלל דבקנה ומאר וקנה ד"ה אין נריך לברך התם לאו אליסנא קדייק רק משום דאשוטי פלוגתא לא מסשיק כמש"כ התוס' נדה דף ת' ע"ב והכ"מ לעיל הלכה ב' דמהיכי תיתי לן למר דפליגי בתרי אנפי אמחר דליסנא משמע כך וכך. ורחיה ברורה היא לדעתי בשיטת הרמב"ם כן דאלת"ה הו"ל למיכתב דאם קנה והזר וקנה א"נ לברך, וכן משמע כן בהגמ"י דפירש כן דברי הרמב"ם דכתב על דברי רבינו וכן פירש ר"י דאפילו קנה ומזר וקנה כר"י לגבי רב הונא עכ"ל. הרי להדיא כמו שכתבתי, ודו"ק כי נכון הוא:

הלכה ט הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כו'. וכתב הכ"מ הא דלא הביא רבינו דיחיד שנעשו לו נסים בהגיעו אל אחת המקומות שנעשה לו נס יכלול כל שאר הנסים, וכמו שתיכח מהך דמר בריה דרבינא (וכמו שכתב הרא"ש ז"ל) משום דמשמע ליה שאינו מן החיוב אלא להזכיר נס הנעשה לו במקום ההוא בלבד ומר בריה דרבינא לפנים משורת הדין הוא דעבד ע"כ. ולענ"ד נראה להוסיף ראיה נכונה לדבריו דלפי דעת הרא"ש ז"ל לכאורה נראה משום דה"ה אניסא דרבים נ"כ נריך לכלול שאר הנסים ואילו בריתניתין ריש פרק הרואה משמע להדיא דאינו כן דהא הגן הרואה מקום שנעשו בו נסים כו' אומר ברוך וכו' שעשה לאבותינו במקום הזה. משמע דא"נ להזכיר רק הנס שנעשה במקום הזה אבל שאר המקומות אינו מתחייב להזכיר, אלא ע"כ שנ"ל דמר בריה דרבינא רשות הוא דעבד ולא מן החיוב ודלא כדברי הרא"ש בזה, ודו"ק:

באר אברהם.

הערות והגהות ותיקון ט"ס בדברי הרמב"ם ז"ל מהרב הגאן המפורסם מוהר"ר אברהם שמעון זללה"ה אבדק"ק קיידאן.

הלכות עכו"ם

פרק ד' הלכה ד. נוסף א'. ע"ל פ"ו ס"ו:

הלכות תשובה

פרק ב הל' ח' הוידוי שנהגו בו כו' אבל אנחנו חטאנו כולנו. נראה שצ"ל כו'. וכיון לנוסח אשמנו דלפתות נ"ל חטאנו פיגו פשענו.

הלכות ברכות

פרק ב' הלכה י"א יולר. שהכל. נפ"י שה' אשם כ' ג' שהג שהכל יולר:

אהבים, שם האהבים:

ובעריס, שם, ההרים מחמסם, ונפרים מומכמב מיישם:

פרק ח הלכה י"ד הטנהי ע"ל סס"ג וע' טור סי' ר"ח מ"ש בשם רי':

הלכות עולם

הערות מהרב הגאון מהר"ר דובער אבד"ק קראלעוויץ שליט"א.

הלכות דעות

פרק ב' הל' ב' שגל ססעם אם חכם הוא כו' · הוא דברי ר"ל בפסחים ס"ו ע"ב · והנה בגמרא שם איתא מקודם אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת כו' · והנה בעין משפט מציין ע"ז מיימוני פ"ב מה' דעות ה"ג והוא טעות רק צריך להיות הציון על ר"ל אמר כל הכועס כו' · אך דעת הרמב"ם שלא פסקינן מאמר רב יהודה אמר רב ע"ז י"ל כי מלשון הגמרא ר"ל אמר ולא קאמר אמר ר"ל כמו שאמר שם לקמן אמר ר' מני בר פטיש כו' משמע שבא לחלוק על רב יהודה אמר רב והיינו משום דהיך יתכן לומר על הלל שבי שסובן כהלכה כשבח לית ע"ה שבי' מקבגרן מחמת יהודה וכן על דבורה לשו שמכרח שבי' מחמת יהודה א"כ אמר שבגין על ססעם ס' דהתם מטלה ריקלף וע"כ הגאים הרמב"ם יח דהרב יהודה אתר רב:

פרק ה' הל' ט' התנה · וכן כעתיקן הרי"ף והרא"ש ולגי כמסלה כחולין ל"ח אסר משום נחיקן אך ר"מ כשולבין עמו הגי והרי"ף:

פרק ו' הל' ט' והמגדל · בברכות דף מ' ע"א איתא שהגיל משום אתה לבעליים יום מתנו אלוים נותן ביום אבל כל יוםא לא ולא הוזכר שם הילוק בין יומות הגשמים: והפרש"י בגמרא שם איתא ע' שהגיל ממנו אתה לבעליים יום מתנו אמכרה מתוך ביתו אבל כל יומא לא:

הלכות תלמוד תורה

פרק ו' הל' ד' מסדס · כל"מ כתב הרמב"ם והמוח י"ל ס' · הוא דברי ספרי פ' אלו מגלחין כ"ז ע"ב ד"ה לא מבואה ס' ועי' שו"ת ת"י סמל"ד:

הלכות ק"ש

פרק ב' דין ב' ונאיו מוחות בקלקתו · וכן הביא בש"ע א"ח סס"ע ס"א · ולכאורה יש לגמגם על הרמב"ם שכתב בסכלה מה' איסורי ביאה דין י"ט והובא בש"ע אה"ע ס"ג דלא אסר ליתן רק בסכנה למעלה הל"כ למה צריך מגמרא דברכות י"ג ע"ב והיה י"ד ע"א קריאת שמע סוף דלא יקרא כה מגוח שמל דמי ואי לענין מגוח כי מגלי שפל דמי לענין ק"ש כי מגלי אסור (ואף דאי כמו ליגוח בק"ש ובגונא כהם אסרקיו מ"מ מחלק כה) וצריך והא ר' יוחנן ס' והולך לרחוקי אלוי ר"י דהכגל כבר סוכ ולגמת הרמב"ם וה"ע ס' ט לגמרי יוסר ולחלק לענין מגוח כסכנו למטה סותר ולענין ק"ש אף כסכנו למטה סותר ולא ס' צריך לרחוקי על ר"י:

הלכות תפלה

פרק א' הל' ה' כתקוס ס' · בברכות כ"ו ע"ב ניסוח יבמי השכוחה וכו' יוסי בר' חנינא ס' ומה צריך מגרייתא דמכייע לר' יוסי בר' חנינא ניסוח תהר כיתכוח וריב"ל דאגבר לסרש בריב"ל מוסף אר' יוסי בר' חנינא ולשלם כ"ל ג"כ דאסוה הקבס רק באמגס הקם כנגד הקרבנות שעל כן נרצן הסלה הבחר עד חצות שהתמיד של בחר עד חצות וכן כו' אבל בדברי ר' יוסי בר' חנינא שבאה אמר קודם ריב"ל מבמע דלא ס"ל כנגד תמידים תקנום ותסר לשלם כו' נמצא שאין כאן מחלוקת ועל כן נראה שהרמב"ם מעתיק כריב"ל שגם ר' יוסי בר' חנינא מודה בזה ועי' כל"מ:

פרק ה' הל' ו' במקום גבוה · בברכות י' ע"ב איתא דאמר ר' יוסי בר' חנינא משמי' דראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך תניא נמי הכי ס' ולא במקום גבוה אלא במקום נמוך שנאמר ממעמקים והתניא הכלה לפני ס' בריי"ף והרא"ש תיבות אלו אלא במקום נמוך ליתא אך מ"מ יש לגרוס שסיר דאיס לרו ג"כ אלה שהביאו הרב"ה ס' רק שבגירסתם איתא תנינא שאין ראוי לנבר שאמר ממעמקים קראתיך כ' וכתיב (וכן הוא בריי"ף אבל גרה"ם הגי' ותמר) תפלה לעני כי יעטוף וכתב יש להקשות ליה הוזרן להביא וכתיב כלא מקרא קמא איתא זכר לנבר שסיר אלא י"ל דמקרא קמא לא שמעת אלא דלא יתפלל במקום גבוה ויעלה אבל דבעינן דוקא במקום נמוך לא שמעת וכמ"ש במעי"ל שממעמקים אמרו כולים שבהגלו על שעמדו על המעלה לבורך ולמנו שזה אינו יולא נבורר אבל קראתיך ממעמקים אינו מוכח שעמק נגד המעלה אלא קרקע שוה וע"ל אמר וכתיב תפלה לעני כי יעטוף דרך עניות וכמו שכבר"י דסיינו במקום נמוך וע"כ כיון שהביאו הרי"ף והרא"ש לב' הפסוקים מוכח כפי דבריי שצריך להתפלל במקום עמוק וע"כ שכר כ"כ הרמב"ם (והממעי"ט איתא שלום כרמב"ם) וכשר ס"ג וע"ל מה שכתב כמעי"ט שם בשם שאגדות והגה בגבלים שאבנו גמקום שסמוך כחון להתפלל כוה מקום עמוק לכאורה מוין נחלק בין כחון לבאר הקהל והרי כאן גרמב"ם איתא כלבון יעמוד:

הלכות דעות (המשך)

שם ויחזור כגין לנהוג · ממשמעות דבריו משמע שאינו מפרש כפי' כתו' בנדרים כ' ע"ב מטום מגלים (ספם דליתא שם ולישימא ריב"ל ס' דבר הגון) אלא משום שלא יתבטל כוונתו ולהכי כתם דבריו וכן משמע מהשגתו שהשגה כבי' בדל"ה ס"ל והוא סה"ג בב"ע שם · ויש להביא קצת ראי' לזה דהא ריב"ל עצמו אמר פכחים פ"ט שאפילו מחלה של ברזל אין מפסיק בין ישראל לאביהם שבשמים וע"כ בסעם מתרם בישל טופס : ואין מקפלל בחורכה · בגמרא דברכות ג' ע"א איתא למדו ממנו שלשה דברים למדני שאין נכנסין לחורבה ולמדני שמתפללין בדרך ולמדני שבמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה · בריי"ף והרא"ש הגי' למדני שמתפללין בדרך ולמדני שמתפלל בדרך ט' ולמדני שאין נכנסין לחורבה ולמי נ' ש מבמע חזקת והתפלל אך נכנסין לחורבה ונראה מדברי הרמב"ם וכן נראה מדברי הטור א"ח כ"ל והא שהביא הרי"ף והרא"ש בברייתא ולהם דמפני ג' דברים אין נכנסין לחורבה מפני החשד ומפני המפולת ומפני מזיקין היינו במקום שצריך אחד מג' דברים הללו אבל במקום דלא שייך ג' דברים הללו כגון בחרתי ובתרי וכשרי (או בתרוקה או יחד לנגאון ר' דוד אופנהיים הובא בספ"י) מותר ליכנס לבם אבל להתפלל שם אכור והטעם אמר לומר כזה ג"כ סטעמים שלא יתפלל בנקוטה יתכ"ע ע"ש בב"ע ואף אם נאמר דלא דמי נהגי י"ל הטעם גירסה אהו חכר אחד מהני מעליותא וכן יצא שכתב הרמב"ם כב' רחוב והמירת נפש סי"ב כ"ס דאסור ליכנס לחורבה כיום ג"כ כבזיילים אף מהג' דברים אבל מדברי הבי' וא"מ ול"מ וה"ע ס"ל לא משמע הכי אלא דלינו אסור להתפלל בחורבה אלא"כ יש גם א' מהג' דברים אך לפ"ז סי' ט להרמב"ם וטור לפרש דחוקא בחורבה כזה אסור להתפלל אך לפי גרסתם ג"כ משמע דבחורבה שלא שייך בם א' מהג' דברים מותר אף להתפלל בם:

הלכות ברכות

פרק ב' הלכה ג' ברית ותורה · בברכות מ"ט ע"א איתא דאמר רב הונא אמר רב לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא ס' · מדברי הרשב"א מיכר כס' ט מני' רב לא סבר אמר לא ברית ולא תורה וגם לא ס' ברכתו הא דמלכות ולכאורה מה טעמא שלא נזכר מלכות בית דוד מפני שאינו בנשים ועבדים וע"כ ניחא דברי הרמב"ם דמיהב בסוכר בהם לא אמר ברית ותורה שינא שסמך כדיעבד על רב ור' זירא דלא סוי אמרי ברית ותורה אבל מלכות בית דוד סוי אמרי וע"כ שסק בב"ד דהם לא אמרו ביחוד וע"כ ר' אליעזר שם בגמרא לא הזכיר רק ארץ חמדה טובה ורחבה ומלכות בית דוד אבל ברית ותורה ס"ל דחז"ל כלל נומר וכן סבר רב ור' זירא ג"כ וכן יש לגרס ר' נחום הזקן ור' יוסי ופלימו שכולם מלבון ר"ה שאמר לא יצא ואמרו כלשון צריך שיאמר אלא בתחלה ומוכח שוה דהם לאמר דלכ"ע אם לא אמר ברית ותורה לא יצא מ"ל ורב בלמה שלא נומר ברית ותורה ולפי פ"ש סבר רב כר' יוסי דימוק עמו:

פרק י' הל' ח' חולה שנתרפא ושכתם ס' יורדי כו' והולכי ס' · בגמרא דברכות נ"ד ב' איתא שחלה יורדי הים ס' וכתבנו כמו' בתהלים חשיב סולכי במדבר ראשון דקרא נקט סדר במסוכנין יותר החולה וגמרא נקט במתחין החולה והרים שבת סתם כתו' כן כבם ר"מ וכיימו שם דכן מפרש רב כהן גבי ד' צריכין להודות ומשמע דגם רב האי סבר כסברת ר"ם דגמרא נקט כמתחין החולה וחרי"י סהנו כבם רב כהן דבגמרא נקט במסוכנין יותר וקרא נקט במתחין יותר ועי' פריסם כולהם פרי"ם וגם נ"ע על הרמב"ם דנקט שלא כסדר כמקרא ולא כסדר כגמרא:

הלכות ציצית

פרק א' הל' יד חולה כסופים · כל"מ וב"י מחק מדברי הרמב"ם אמוי לא הביא רסוחה יותר ולהסיע בכנף אחד ססול ועי' בטעמא שהלה בהלגות ס' שלח סקצ"ח אות י"ג מה שכתב דנסקא לן נמל"ס בכנף אחד ולכאורה אין בזה חילוק דבכנף אחד יש חסם אחד ענף ואין סלו ענף וכן בשתי כנפות אין סלם ענף דהלא"כ מאי מקשה וסבר בשאל ס' בה הכם איפא יותר ענף ואף דרשי' בר"ב מאי לאו ס' כהב חט אחד הוה מ"מ מנלן לפרש כן ולאחרי ועי"ש נסעמק שאלה וע"ב י"ל וכרמב"ם סי' קבה ט דיותר סל"ל תלה ולא ספק ראשי רוטין שלה פסולה וכן תלה ואח"כ ספק ראשי חוטין שלה פסולה למטיין דהסיע בחדא מנהון פסול וכן הרי"ף העתיק הברייתא דתלאן וקצן ואח"כ ספק חוטין שלהם פסולים ולא כתב כן גם בהטיל בשני קרנות ואף דבזה יותר רבותא מ"מ ס"ל לטמסיק סיסולה בשסק ואח"כ קושר לתמסיק דלא בעינן כנף כבמת סהיל וכדאיתא בגמרא וע"כ מסרש הרמב"ם דמוי דקאמר סלגן סיים ססול לגבי קרסות ובמ"ס כל"מ וכי':

הלכות תפלין

פרק ד' הל' סו לאגו בין עיניו · כל"מ הני רמי בר יחזקאל כדי ביצק מלאה אמה וחזיה סוהר · ואח"כ לא כוכית רבינו · בחותי הריטב"א משמע לגמרא שלא ס' ך עברכתו דברי רמי בר יחזקאל:

בני בנימין

הגהות והערות וחידושים ומקורים לדברי הרמב"ם ז"ל, מהרב הגאון וכו' מהר"ר אלי' דוד ראבינאוויץ שליט"א אבד"ק מיר.

הלכות יסודי התורה

פרק ב' הל' ח'. כל צורה וצורה לפי מעלתו ולא לפי גדלו · ע"ל פ"ג ה"ט כתב לפי גדלו ולפי מעלתו ולפ"ז גם כאן צ"ל כן · וכן הוא מוכרח · כ"מ הרה"ג ר' צבי יהודה שי' [ול"ל]:

פרק ה' הל' ד' · ואלו הם הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן · לסמ"כ מקודם ר"ע וחבירו · ה בכאן ק' הגמ' אלו הרוגי מלכות ותו לא כדסריך בפסחים (נ') וצ"ל שמ"כ ועליהם קאי על מש"כ מקודם ה"ז קידש את"ש:

שם ועליהם נאמר כי עליך הורגנו · גיטין (נ"ז:) סנהדרין (קי"א:)

שם ועליהם נאמר אל"ח כו' · סנהדרין שם:

שם מפני כשמועה למדו כהוא ולא חטם · תו"כ פ' קדושים ע"פ זה וכה"ג דרשי בשתוקי חוץ בס' את"מ ובזבחים (ק"ח.)

ומש"כ רבינו ומה אם ע"ז תמורה כו' הוא לפי שיטתו דמולך ע"ז היא ועי' לח"מ ס"י ס"ג מע"ז שנסתפק בזה ומסיק מוכרת כן ולפז"ק צ"ק כנסכמת לפטור אנוס אלא ודאי דלאו אתא קרא שלא יעבוד לאנוס ומה שצריך קרא כב"ח לפטור אנוס ע"פ בתוס' ובתי' הרשב"א קדושין (מ"ג י) ולכאורה י"ל עפ"מ דקי"ל יש שאלה בהקדש וכדילפינן מנדרי בנדרים (ע"ד.) א"כ סד"א דתוכה עליו לשאול ולהפטר מאיסור ב"ח · וא"כ ס"ד דאף שבתחילתו הי' כאונס. אבל מכיון שבידו להפקיע האיסור ה"א דה"ל מזיד כמה שמנית הדבר כשהי' ולא נשאל על הקדישו קמ"ל דמ"מ פטור הוא על אונסו אלא דאכתי תקשה לכ"ם דס"ל דא"ש בהקדש (פ"ב בנדרים). וי"ל לשיטתייהו בא"ח. יעו"ש בקדושין ובח"מ · ובחיבוריט הגיב דוד בקונטרס שריגות נר ס"ר בס"ד לדברי רבינו שהוא לאו ולא בלילם. ובכ"מ לכת בתרובה. ומשכב"מ חוץ ממי שבא על הפרוק. פי' בדבריו פ"כ מסנהדרין ס"ב ובח"מ על אהע"ז בי' כ' סק"ג:

שם ה"ח מש"כ בכ"מ בשם ת' הרשב"א בדגמ"ר יו"ד סי' קנ"ז הקשה ע"ז מדברי הירושלמי במקומו שמסורש לספק. ועמש"כ בחיבורנו מלואת אבן על אהע"ז סי' ד' בס"ד שיש לדון לחלק בין בפתח לנפתח. באם כיתה מיוחדת לעבד היא כלבת איש ואסורה. עי' סנהד' (נ"ח:) ופ"ט ממלכים ה"ח וא"כ תמורה בפתח בזאת מבפתח כפנויה:

ובזה י"ל לשיטת רבינו בפ"ב מאס"ב דאיסור שפ"כ לישראל היא רק מדרבנן ותמהתי עליו שם בספ"י מסוגית דחולין (קי"ד:) ולהאמור א"ש אחו"כ מצאתי בס' סדר משנה כאן שכ"כ לחלק (לפי' רבינו).

שם וכן אם א"ל פסק כרשב"ל עד ר"י ועי' כ"מ. ובנוב"ק בהע"ז סי' נ"ע כ' דאין הכלל שהלכה כב"מ כריו"ח רק כבבלי ולא במלוגתתם בירוש' ועגוב"ת חיו"ד סמ"ד מה שטרח בזה ז"ל לייבב הך סברה:

שם ה"י ואם סבר ונתרפא שנפין אותו · נראה לומר דמדהוזכירה התורה שלא לבתרפאות אפילו במקום סכנה ל"ש לקרותו אנוס כלל עד שנפטרה משום הך דכבית ולא אנוס מאח"כ גדולים להורנו · ועי' מו (כ"ו) נכון דכן דמת ב"ח של ר"ש וכירושלמי שם. ועי' גליון הרש"א ביו"ד סימן קנ"ז מש"כ ע"ד רבינו:

שם ה"י ס"ז מחלל את השם ולפיכך נאמר כבשבועת שקר כו' · עי' רפ"ב משבועות ונע"ק. ודע דמקור דברי רבינו שבכל מלוה שעבר שייך חה"ש הוא מסוטה (ל"ו) וכלבון רבינו יוסף שקידש ש"ש בסתר. ועי' קדושין (מ.) ואבות פ"ב:

שם ה"א או שרנה בחוק עי' כ"מ מסי' דאבות · במיעוט שחוק. ועי' מס' ד"א זוטא פ"ב ובעירובין (ס"ד:) ומש"כ או כאכילה והתיש · עי' כ"מ וסנהדרין (גב.) וע"ל פ"ב ס"ג · ויתר דברי רבינו עי' שבת (ס"ח) סוטה (כ):

פ"ו ה"ח פ"ג ס"י מס"ת הכ' שסותר לדבריו שבכאן ועי' ס"ו יו"ד סרס"א ובהקונך שם ומש"ש ג"א בס"ד.

שם ה"ט מה שבקש' הכ"מ מ"ע ל"ס כשמואל. עי' יבמות (קס:) דסוגיא שם שלא כשמואל עמ"ש:

פ"ז ה"ג והוא סיס משל למלכיותי מדרש רבה פ' ויצא:

פ"ט ה"ג אבל אני אקריב כדבר ה' ירושלמי תענית פ"ב ה"ח. מגילה פ"א סוף ה"ח. ועי' תוס' סנהדרין ויבמות ולח"מ שלא הביאו הירושלמי:

פ"י ה"ג והלא משנגס כו' מחסר ולא כל חסר. דברי המ"ל פ' ויצא פ"ס ע"ש:

שם ה"ד ולא מליט שחור בטובה. מקור ד"ק ממדרש ר' תנחומא פ' ויקח בס' וד' פקד את שרם ועי' גל"ת ברכות (ד.)

שם ה"ה אסור לנסותו. עי' תענית (ט.) וכסדר משנה כאריכות.

הלכות דיעות

פרק א' הל' ו' כך למדו פי' מלוה זו. עי' כ"מ אך לשון רבינו נראה מקורו מסור מספרי פ' עקב בס' ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו:

שם הל' ו' ובילד ירגיל האדם עצמו עי' כדברי רבינו בפירושו לאבות פ"ג על משנת והכל לפי רוב המעשה:

פרק ב' הל' ג' א"ח הראשונים. כל הכועס כאמפ"ז. לי"ל ז' זה בש"מ שדברו חז"ל מענין הכעס · ע' שבת (ק"ה) נדרים (כב.) וכמדומני שנמלא במדרש הנעלם") ואת"י לציין מקומו. אך גם הוא לא היה בימי רבינו כנודע:

שם ח"ר אמרו עליו על רב"י) תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטילה מימיו. ועי' כ"מ ובכו"ת מקום במואל כ' מדרבא דרב בחגיגה (ס':) ובל"ל יותר מיומא (יט:) וסוכה (כח:) שאמר רב דשיחת ח"ח צריכה לימוד ויותר נראה מקורו טהור מחולין (קי"ח:) דמדייק מהא דא' רב יביב טמאת כולי האי לפגין ל"ט כב"ס באסור. ועי' ג"כ שבת (קכ"ד.) דאמר רב חייתי לי' שותא לכהנא למיתב עלה ודייקינן מזה דלצורך מקומו אסור ע"ש בפרש"י. כ"כ ככוד אחי הרה"ג במנות מכ' לבי יהודה התאומים ז"ל:

ויעוין במנחת הפרדס"א להגר"ד לוריא ז"ל מה שהביא מספר נקרות דמשק סגיה מילי דחסידותא שנהג רב. ומשם שלא רבינו דבריו · וגם מש"כ בס"ד מתפילין הכ"ה ונאמת הגדות ברכה הי' לכס לרבותינו הראשונים מה שנתכבדו מתתנו וקק מ"ע לא כ' רבינו שגם רבי"ז ור"א תלמידו לא שחו שיחת חולין מימיהם כדאי' בסוכה (כח') ואולי שלכן דקדק רבינו לכתוב שיחה בטילה ולא כ' שיחת חולין פרש"י ז"ל פי' ש"ת שחוק וקלות ראש ועי' בדברי רבינו בפירושו פ"א דאבות באריכות. א"מ ומילה שאין ראי' כלל מכן דחגיגה שכ' המק"ש. ועי' רפ"ו דאבות וכמס' דא"ז פ"ם וסנהדרין (ל"ג') אחז"ר זכיתי לקנות ס' בערי תשובה מהגאונים הקדמונים [נדפס בליוורנו תרכ"ט עם הגהות אי"י סים להרב חי"מ תזן בהסכמת הגרד"א ז"ל אבד"ק ירושל' תרג"ב] ובכס' קע"ח כ' שם. מערה מילי דחסידותא דהוה נסיג רב ובתרי' לא יכלו כולהו שמעי' [נראה פי' מי שהוא מחמשין לפניו] לאחווקי בכון וכל חד וחד מנכון אחזיק בחדא מינכון ולא נזכר [גם בהכ"ל חיד"א ז"ל בספי' פתח עיניס' לעין יעקב מס' סוכה כ"ה הביא מה שראה בסרד"ס לרפ"י ל"י י' מילי דחסידותא של רבי ולא נזכר דבר זה יעו"ש · המגיה] שם שלא שח שיחה בטילה מימיו · וס' נקרות דמשק לא ראיתיו עדיין: (לא ממיר המגבאר אי"י סים מה שראיתי לסעיר כאן וכמו בכל דברי הס' הנחמד הכות. וחיד"ש לגכבי חכמר בארוכה כמק"ח) : ועיין שבת (קי"ג') שאי' דיבורך של שבת כדש"ח · ועי' בתוס' בשם ר"ת שאין לדבר כ"כ בשבת כמו בחול. וכ"כ רבינו פכ"ד מ"ש שאסור להרבות בשיחה בטילה בשבת וצ"ל דבשבת צריך להחמיר עוד יותר. ועיין כפ"ג מסנהדרין ס"ו שבל כ"ד של ישראל צריכין ליזהר שלא לספר בשיחה בטילה · ושם כ' מתחילה ואסור להקל ראש או לשחוק כו':

*) וסוא בוזסר מגוסי כך כפיר סרב הגאון מהר"א מווין בשו"ת יז אלעזר פי' ל"כ להגרי"ן חיות ע"ב ואחרי מלאתי זה מסורש גם בוואר ברא"שית דף כ"ז: [דפוס וילנא החדשים]. המגיה:

**) הפשין מסכן שס"ת פ' קדושים פסוק כ' יתלם שגורם שם כבי חייא, וסוא פלאי. המגיה:

שם והוא שליוו חכמים ואחריו לעולם יבנה אדם לתלמידיו ד"ק. אינו מוכן קלת דהא לתלמידיו הוא שאחריו כן . ועי' פסחים (ג') ובהגהת מעשה אילפס להגאונים מפסו"י ז"ל שם :

שם ר"ד לפיכך לא ימהר להשיב אבות פ"ה ממדת החכם ואינו נבהל להשיב ויעוי' בהקדמת הת"ס ליו"ד ד"ה בזה :

שם ר"י ולא יהי' א' כפה וא' כלב פסחים (קי"ג) ויעמת שם שאפילו אינו כדבר שבזיון אכור שאילו כזיון אסור יתנום לא תגנוב שהיא גניבת דעת עי' בס' החינוך ועי' בכ"ר בס' ויעב בס' ולא יכלו דברו לשלום

שם ה"י לא יהא אדם בעל בחוק כו ולא אכל שלב ומתאכל . עי' סנהדרין (נט) דא"ל ר"א לר ז יאכוד גלולא ע"ש בפירש"י . והיא היתה אדתו של ר"ז . עי' נדה (כב') ע"כ הביאו ר"י לר"ז לידי גיחוך ועי' ברכות (ל') ובנדרים (כ') יומא דחתיך בי' רבי וכו' '

פ"ג ר"א ואסרו חכמים שיהא אדם תסגף עליו בתענית . עי' תענית (יא) וגם לחכמים אסור אם היא מתענה בלא שום סיבה ע"ש בטוה"ס. וע"ז נוו חכמים ואמרו כ"מ לש"ש אבות פ"א ועי' קדושין (פ"א) שאמר שמואל הכל לש"ש .

שם והוא שבלוה אחד בכל דרכיך דעהו ברכות (סג') דרש כ"ק ס' :

פרק ד' הלכה א' לעולם לא יאכל א"ם אלא כשהוא רעב ברכות (ס"ב) בלא כפרש"י :

שם ואל ישהה נקביו שבת (מג') גיטין (ע) ' תולין (יו"ג) ע"ש בהרי"ף וכפרש"י שם' ולאו דבבה א"ש החוירהו ע"ש .

שם ר"ב ' ולא יאכל עד שיבדוק עצמו ' ברכות (סג) שבת (מא') :

שם לא יאכל עד שילך ' שבת שם

שם הלכה ד' ולא ישן ביום סוכה (כו:) ועי"ל פ"ו ה"ג מס"ג הוו"ק אולם רבינו לא כ"כ מה שהוא ע"ס שהלכה רק מה שהוא ע"ס הרפואה וכבר ידע גם בומינו שהשינה ביום לא טוב לבריאות :

שם הלכה ה' ולחם שעורים ' קדושין (כב') שהוא כתרבות לגוף ועי' פסחים (מב'):והבצלים' ערובין (כט') קדושין (כב) והדלועים ' ע"ז (יא') כתי' והדרים (מ"ס) '

שם ה"ו והתמרים עי' פסחים (ער) וכתובות (י') .

שם ואדם שרוא הגס כו' הרי זה גנור אבות רש"ד :

שם ה"ז יערב המים ביין לו דכש' עי' שבת (קמ) ובתס"ש ברש"ל' שאו כוונת הראב"ד בהגהותיו פ"ז מנדרים ה"י שכ' חדי גכש וחדוש שהכסף משנה לא ירד לזה ' וע' ברכות (מג) ובס"ד מנרכות ' בנעה שיולא מבית המדרש:

שם ה"ם לא יבעל אדם והוא שבע ' ט' ויבדוק נקביו גיטין (ע) ומש"כ ולא ביום ילאהו לדרך ' פ' כאמרו.ים באו"ח ס' ר"מ וכא"ע"ו ס' כ' ומה שהקשו עמ"ש ולא ביום יללאו ממרחץ עמש"ל סוף ה' שבת כס"ד [י' לע להאריך בס' זה אך לאמר הכם אח"כ ס' א"ן חתדה לבגאון רמ"ל מלבים ז"ל וכשעו קונטרס עלים להחפה בבקיאת עלום בביאור דברי רבינו בנ' הזה ' ע"כ מבכהי את ידי מלכתוב עוד בזה] .

פרק ה' ר"א ועליהם משרש בקבלה ' שבת (קנא) '

שם ר"ד ולא יאכל בשוק ירושלמי מעשרות פ"ג ה"ה אמרו שם אין בניו של ת"ח לאוח אוכל בשוק ' והם פ"ג ה"ח ' הו' אדם גדול ואין דרכו לאכול בשוק ס' ' ועי' כד' רבינו פ"ה ממעשר ה"ו ' ותוס' קדושין (מ) ד"ה ויא"ת כיון להירושלמי הזה והאליירים לא זכו לראות יתומו יפ"ש בכם ר"ח דעל סעודת סה לכך יקאמר בבבלי שם שפסול לעדות וכו' וכזה י"ל קושית דו"ג דס"ל בברכות (מד') דעל כל ז' האמרים צריך לברך ג' ברכות א"ל יתחייב בהם בכוכה ועי' טעפ"ת ה' סכה ולהאמור א"ש דבכוכה הי"ס דסמור דתבטו כע"ת בעין הדרך לאכול פירות גם בשוק ע"כ פטור מסוכה ' וכמש"כ במיקומו כס"ד ' בכם כהאמו"ד הגז"ל ' ומל"ם במיוסב היטב ע"ש דברי ר"ה חלי ולא יאכל אלא ע"ה ט' ' עי' סיהדרין (נג) למה ה"ח דומה ט' וע' ס' כ"ה מססהדרין ה"ד ונהת"מ ט' ח'

שם הלכה ד' אם יש בו כח עמש"ל שלהי ה' שבת כס"ד' ולא יאסם אהבה ערובין (ק') דרשו ע"ז ואין ברגל ם הוטא זה הטועה אשו לדמ"ל ועי' פסחים (ת"ס) האותיא בהו לע"ה כאלו טעהנה לפני לרי מה ארי כו' '

שם הלכה ז' אלא כדברי שלום וכיו"ב רמז להו דב"מ (כ"נ) בהלת מלי ע"ד דמשי במלייהו ועי' בפ"ו כ"ם הקס"ס ומיהו בהפלאה כתובות (ע"ח) דחה ראייתו :

שם הל' ה' ולא יהלך עקב בצד גודל. עי' שבת כ"בי ע"ו י"ח. הבי"י ולא יצא בשוח מכואר ע' יומא ל"ה. ב"ב כ"ח

מבית יד שלו עד לאבי אלכעותיו מדר"ם רבתא פ"ס כ"ה שלא נראה לבית שאול סיכת יד סדר מבוא ועי' ירושלמי כנהדרין פ"ב ה"ד ובנמו"ד פ' ד' סגירסא ולא עקב בצד גודל ועי' בבלי ב"ב (נ"ז) (ועי' ברכות ס"ב) :

שם הלכה יד ולא ימכור שדה ויקנה בית הו"כ פ' בהר בפסוק כי ימוך אחיך וע"ל פ"א ובכ"מ שם ויבמות (ס"ג) וקדושין (כ'):

שם הלכה י"ו ושתן ומוחר לאחרים ב"ב (ס"ו) דרשו כן באחז ופ' מגילה (כ"ח) שרנגב"ק א' שהאריך ימים בשביל שהי' ותרן בממונו .

פרק ו' הלכה ג' והמתכבד בקלון חבירו' מש"כ הכ"מ פ"ב דאבות אין זכר לזה שם ואדרבה שבפ"ג מתשובה הו"ד כתב בעלמוי בלי מקורו אמנם הוא בירושלמי פ"ב דחגיגה [ובב"ר פ"א] כמו שהעירו כבר הגאונים ר"י ברלין וכו' ולמן מוילנא ז"ל ' כאאמו"ר ז"ל :

שם הלכה ד' אהבת גר ס' ' התורה אמרה ולהבהם את הגר שה על אהבת הגר כמו שלוה על אהבת עצמו שנאמר את ד"א לא כ"כ נאהבת ישראל בהלכה שלפ"ז אולי ממה שלי"כ כאן ואהבת להגר כמש"כ שם ואהבת לרעך וכבב את רגר מכלל שבסוגה כתב כאן כלשון אהבת יה"ש שכ' ואהבה את ד"א ויעו"ש בפ"י מתשובה כ"ג וכם' חסידים (ט'י"ד) מענין אהבת הש"ת כמו שהי שלונג אבה היא בשמחה בהילתה עבד הפסח אוהבו ביה כן יהי' באהבת הש"ת וכזה אמרתי בס"ד שלכ"כ את ד"א ולכן לא סירב מאוהו את שמעון העמסוני כמו שהקשה בס' המאיר"ל והוא ג"כ באהבת הגר מה"כ כאהבת כל אדם :

ומה שכיים רבנו הקב"ה עלמו אוהב גר עי' ס"ח סקס"ז '

שם הלכה ו' כשיחטא איש לאיש מקור ספר מתנא דבי"א ומובא בילקוט ע"ס זה שמ"ב :

שם הל' י' בלא זה הא"ס שאין לוקין עליו ס' מראה טעמ' דא"ל משום דהמכה אותם נתן לתשלומין והמוציא טוא בדברים וא"כ מעבה ובכלה שמש"ש י"ל דהא"כ בלירא דודאי לא גריעי מכל אדם ול"ם בזה רס"ל לא שבכללות ועי' סמ"ש ובסקנן :

ועי' מכלאו בזה במליקה ס' מספכים ואדר"ן פל"ט ומס' שמחות פ"ט הגה דבנו"ר פ' ל"ז [בנוסו] ובהגה"ה להרמב"ן שער הגמול ובמש"כ מתשובה בס"ד :

פרק ז' הל' א' המרגל בחבירו עבר בל"ת ירושלמי פאה פ"א ועי' תדבא"ר סכ"ט '

שם הל' ג' אמרו חכמים על ל"ע ס' ' תוספתא וירושלמי פ"א דפאה ובמס' ד"א רבתי פ"א אמרין ג"כ דמספרי לה"ר א"ל תלעב"כ :

שם עד כ"א שלגה ' בירושלמי שם השב ארבעה ועי' בס' סדר משנה .

שם הל' ר' המספר בפונה חבירו בפני שונאיו כ"ה מפורש בב"ב (קס"ד) דהמספר טו"ח אוא לבין לה"ר וכ"ה בתוספתא פ"ח דע"ז אולם מש"כ בפני שונאיו סוה תוספת רבינו מדעתו ועי' ס' המצגה פ"ב דאבות וכס' חסידים ס' ס"ד כ' ג"כ סרים ועמג"א ס"ס קנ"ז מש"כ להקנו מאך דב"ב ור"ל על בי' רש"י דדוקא כשמרבה לספר ולא על רבים כמש"כ בסה"מ :

שם הל' ו' כל אלו בעלי לה"ר שאין לחר בכשותיהם אמ מדרשה חו"ל בערכין (ט"ו*) אין אני והוא יכולים לדור כיחד וע"ל פ"ב ה"ז וק"ל :

הלכות תלמוד תורה

פ"א ה"ב אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים את"ס שאינם בניו עי' בלאורי מרן הגר"א ז"ל ביו"ד כמש"כ מקור הדברים :

שם א"כ למה נלמוו על בנו ועל ב"נ והקדים בס לנ"נ וכן גם לנ"ח כה"ג' דרשו רסותים בעי"ז (כ') ועי' כ"מ (ע"א וקי"ח) וברכות (מ"ח) ועי' פ"ח חגיגה (י"ב) יומא (ל"ע) ובמקי"א בארוכו בפרט זה בס"ד :

משנ"ב סכ"מ בסוף דבריו בכן בת עי' כ"ר ס' נ"ד ויומא (ס"ו) יבמות (ס"ג) ובהגהות הגר"א שם :

שם ה"ד ולמש"י שבנו קודם לא יבטל סוא ' לולי מקורו מירושלמי שסה פ"ו ס"ד למד וילמד ולא כחויק ב"ס דבלל אחד ואי"כ קין הדברים להפסק ' ובס' סמ"ש כ' ק"ו ממלך ישראל ובניא דרשת חז"ל בפסוק וקרא בו כל ימי מהספ' ס"ב דסנהדרין וכ"ס בירושלמי שם ובספרי ס' שופטים פ"ם זה :

שם בכ"א בשבעה"ס ' יסבי"ר ממגילה (טו:) ר' יהושע אומר שבית אלים לבדם ואיסו מרא דשמעתא דתלמוד *) והטעם קף ס' ע"א ' שמע"ש :

*אם כתו יורה כאילו מלמדה תפלות אלא כרש"י ז"ל הירן זה וכתב שמעה מיסקוה אומרים כן ועי' ירושלמי חגיגה כ"ח ומובא ברוס' שם (ג') ותב"כ האחרונים ביו"ד סי' רמ"ו :

שם וישב ומלמדן כל היום כולו ומקלת מן הלילה כדי לחנכן ' עי' במ"ר ב"ס תבא ס' מ"ז ' אמר שלכן הקב"ה ביהיה הייבניס [מלמדי תינוקות] קורים יום ולילה מב"ע הרה"ג ר' חיים נאתן כהן ש"י מעיר מולדתי סקאלן ' .

פרק ב' ה"ב הון יע"ש ועיו"ש בסוף הימים ' רבינו סגר"א ז"ל ביו"ד סרמ"ה סקכ"ב כ' שהוא זמן הכשודה ויעוי' בזר אחרי צריך להכין ערבי שבת מבעש"י כדא' בשבת (קי.) לעולם יבכים אדם לרואתה שבה בנא' והביאס את אשר יביאו וא"כ זכר מוקדם בוף היום יהא מותר לבטל [ובודאי ה"ג ביו"ט דהא גם להם תשבת ירחי קרא ילפינן ע"ש] ואולי מה"ט מיגאינו בחמה לבטל מחצות היום ' וא"י גם טעות רבים והגר"א ז"ל כן ' א"ו דלהשיגה לבעודה לבד יוא דמותר לבטל ולא לכל הואלה שבה ' ועי' ב"ק (ל"ב') מפני שבל ברגות בכהבמ"ש ע"ש משמע שקודם לזה אין רשות וב"נ יקלא לדעת רבים דלב"ל היוב הוס' שבת גם מדרבנן עי' פ"ב מסבת ומיהו רבינו משמע הך דיש"ס להוב ואולי מפני הך דב"ק דהוקא בהמ"ע הוא בעת ברנות ולעי"ק.

שם ואין מבטלין התינוקות אפילו לבנין בהמ"ק ' ליין המגדל עוז למגילה (ג) ובע"ם הוא ז"ל ספ"ק ושם שם (עה.) לולס עיקרו הוא בשבת (קיט) כל' רבים :

פרק ג' ר"א אמרו חכמים ממזר ת"ח מש"כ המגדל עוז מע"ז ' אים שם עש"ה ה"ג מש"כ המג"ש מגילה ג"ל ס"ק דמ"ק והוא שם (ט') וכנ"מ הרחוקים לירושלמי שלה ' ועי' קדושין (לג): מש"כ שלריך לנקום למי שהחכמה שלו ' וברכות דף ח' ' ל"ג גם ואים רק כבלוי מה (ע:) .

שם ה"י וסוף אדם זה שהוא מלכטם אה"ג ליון המג"ע לג' בכר"מ ' אים שיך לכאן וז"ל בקדושין (ג):

שם הי"ב ועוד א' אף חכמהי חכמה שלמדתי בלף ' מ"ר קהלת ע"ש זה :

שם הי"ג אין האדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה ' במ"ר ס"ם תבא סמ"ז ובויק"ר פי"ט ובשה"ש ' ועי' ערובין (סה) ולעי"ק '

פרק ד' ה"א אין כבוד אלא תורה ט' רבינו גרס במאמר הזה כגי' בעי"י ע"ש אולם כך דאין כבוד א"ת הוא ג"כ באבות פ"ו '

שם ה"ד ואם כעס ס' ' עי' ברכות (כב') חגיגה (ה) :

שם ר"ה לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קל"ד כו' ולא לאכול ולשתות עמהם ט' ' עמש"ל פ"ב ה"ד מדיעות בכ"ד ' ואולי ילפ' כזה מש"ה בכובה (ה) ה"ה צריך שיהא לו אימית שבשמימיו ומעטרה לי' כי אלא לשבלתא והיא שיחה נסרד מהעם בכו"כ שהבב רבינו למען תהי' אימתו עליהם ויקבלו דבריו וע"ם בפרש"י ובסנהדרין (נב') למה ה"ח דומה בספר ע"ס ט' :

שם ר"ו אין שואלין מעומד ' ועוי' בחי' הרש"א ור"ן רה"ג דמגילה ובסף יו"ד ברמ"ן סקי"ח ובק"ב מגילה שם ' ויהי בהקשה מהא דעמד השואל ושאל שבברכות (כז.) ובבכורות (ל') והרי אז כבר היו לומדים מיושב ות"מ השואל עמד לא על רבינו הלעיתו שהרי דבריו הם מהתוספתא פ"ו דסנהדרין (כמש"כ הכ"מ) ' ולא משמע לומר שהתוספתא מיירי קודם שלמדו מיושב '

אמנם גם ולת זה ה"ב דהשואל בבירטה הי' רשב"י כמ"ש (כח') והוא הי' תלמיד קטן או והתלמידים הקטנים לא היו יושבים בבר"ד גם אחר שבטל כבוד התורה ולמדו מיושב ' כדא' בחולין (קד) כל אותם הימים שהיתה רב לרבי בישיבה היתה אוהו ריו"ח בעמידה וכ"ה ג"כ בירושלמי שבת פ"י ה"ה שמתהי את אבא שעומדות מה שלא שמכת יושבות ' ובהה"ג א' שם רפ"ג דחגיגה [והקו"ע בתוספתו לא העיר לפרש ד' הירושלמי עם כך דחולין שם ע"ש] ואח"כ א"ם הך דברכות הך תכטורות שבי' השואל כ' לדוק מגדולי הדור או שסר הקב"ה ' ולוי"י ה"ח עפ"ד הירושלמי ספ"א דגדרים דהשואל הלכות ואגדות צריך לעמוד ע"ש ורביאוהו תוס' בבכורות שם דהטעם דאין שואלין מעומד הוא רק כשבא לשאול להלכות ולהשיב ע"ד בחודש הוא שאח"כ מעומד שבנקל יבוא לריב ולהנצר ולהתעך א"ס על רעהו אם יעמודו לא כן כשהשואל בישיבה הוא מדבר בקרירות רוח וכאשר נראה בחוש ד"ו מש"כ כששואל הלכה לבד וכ"ש אגדה דאיכ שואל רק כדי לדעת טיב ההלכה ' ואולי צריך לעמוד ומחויק מלוג מה שבבכורות הביאו התוס' ד"ה בירושלמי הזה ולא בברכות דבברכות עיקר הקושיא א"ל מקום משום דרשב"י הי' מקטני התלמידים ובסוף הי' צריך לעמוד מכח"כ בבכורות הוצרכו ליישב כדבכי הירושלמי אחז"ר מלאתי שכותבי בעה"י לדברי הצל"ח בברכות שם ושמחתי מאוד אחז"ר מלאתי לאאמו"ר הגז"ל בחידושיו לשבת (סח) ברש"י ד"ה עלי ור"ת העיר מבס (ל) דהל"ל דמה"ט הוא שסי' צריך לעמוד לפי שהי' שואל ומוכח דלכ"ל לרש"י כהרמ"ה אלא כהם"ך בקי"ה ' והאריך הרבה בהטעות ע"ש בהש"ך שם ובכ"מ ' ולבסוף ליין לכתובות (כה:) קס ט' סוא סבר לגאול בשמעתי' קא נעי ט' ' ובסה"י .

שם ה"ו אין שואלין את הרב אלא בענין שבסם קורין בו'. ג' הוגות הלו הם טוספת רבים ע"ד התוספתא פ"ז מסנהדרין דבם הוי ססם א"ב אוכ"ע ובא לשאול שלא גמרם בענין ' הייט בהלכות החג עי' כ"מ (לז') ובא"ה כהכ"ע לכן אמר דשואלים דהבא הוא להקאות עי' שבת (ג') כמ"ש הכ"מ וע"ל הי"ז :

שם ה"ם אין מגיהין בבהמ"ד ע"ל פי"א מהלכה ה"ו וכ"בקם לה לענין קדושת בהכנ"ס וכאן לענין ביזוי רוכה ' ומה"ע נקט הכא רק בהאוד"ר שבימיהם היו לומדים רק בבהמ"ד ולא בבהכנ"ס .

פרק ה' ה"ב אחהו חולי' עי' כ"מ בשם הרמ"ב ועי' ברכות (כז') .

שם ה"ה מש"כ הכ"מ דוקא בסוקרא ג"כ אלא מאי ע"ש ומקרא מכיישו ט' עי' ש"ן יו"ד בר"מ בשג"ע וכבוד אאמו"ר הגז"ל הביא ראי' שבם כבכיו מוהר כן מהא דברכות (ד) מפיבושת רבי יסה דמו ט' ' וע"ש (נה) שאל בגואל למרע"ה מבה רבינו ועי' בס' ערשה דרכים לבעל המל"מ ובחי' רע"א ליו"ד שם ובדרו"ח לשבה (קטו') הקבה מר יוסי שאמר א א תלוסה ' וע"ב באריסת דברי יד"ג הגאון דבאחיל מי בס' וכ"י שם ובביאורי מרן הגר"א ז"ל ביו"ד שם :

שם ואם נתן לו שלום יחזור לו ש"ע רבי ומורי רבינו הגר"א ז"ל ביו"ד סרמ"ב ס"ק ל"ז כתב ,כמש"כ במלק' וכוונתו לשם (נח) בשוגרה דרי"ל ומשיח אלא של"ע דכם ריב"ל השואל א"ל למשיח בשאלתו רבי ומורי ' וה"ל לליין מברכות (ג) כאליהו ור' יוסי ואולי ט"ס בדברי הגר"א ז"ל ' כאאמו"ר ז"ל [עתה נדפס יו"ד הדפוס בוילנא והגיה המגיה ל"ע בד' הגר"א שם] ועי' תענית (כח.) וי"ל.

שם ה"ו ולא יסב אלא יושב כיושב לפני המלך נראה מקורו מפסחים (קח) תלמיד לפ"ר א"ל הסיבה וכס"ו ממלה ה"ח וכ"ב ביבינת רבות:

שם ולא יצא לפניו עד שיאמר לו שב' ירושלמי פ"ק דכתובות ופ"ק דסוטה (ועי' כ"מ') :

שם ולא יעמוד מלפניו עד שיאמר לו עמוד מס' דא"ר רבה סס"ד ופ"ב ' וכ"מ ל' הגמ' בכ"מ מיפטרו מיני' ' עי' ברכות (ח) יומא (נג) מ"ק (ס') כתובות (קו) :

שם ה"ם א"ל למדהם רבים ' ברכות (ט"ז) (ל"ד) גיטין (יב') ושל"מ :.

משנ"ב הכ"מ כדאי' פ' סיסן ' וזה כר"א וריב"ז ויותר בל"ע מדברי הירושלמי פ"ב דברכות ופ"ב דשקלים' ועי' בבלי יבמות (ט:) ולע"ק .

שם אסיע לא נמד ממנו אלא ד"א ' כ"מ (לג') :

שם ה"א הרב המובהק אולי מכוס כיסא נקט סכי במ"מ חיינין כם לסדרו וגאיש מובהק א"ל סידור ועיין קסיר רבה בקדושין שם ' או דאמי' מובהק כנוהו ממנו :

פרק ו' ה"ב אין ראוי לחכם שיטריח את העם ויתון עלמו לכן ס' ' בכאורה הל"ל אסור כדא' בם אסורה לזקן בלא יטריח שאמר זקן ויראת ואולי שאם כבד לו לבקש י"ל שאים מחויב וכיים רתותיה דרבנן בבקיעי ויעוי' במ"ר ס' בהעלותך ס' אמשה לי אמ"ר אגא הכהן בר"ם בבהייהי רואה סיעה של בנ"א הייתי בוגע בדרך אחרת בלא להטריח עליהם בלא יהיו רואים ועומדים מלפני וכשנאמרו דברים לפני ר' יוסי ע"ו אמר לי צריך אתה לעבור לפניהם כדי שיראו רואים אותך ויעמדו מלפניך והיה מכיאם לידי יר"ש שנא' מפני ש"ת כו' ויראת מאלקיך וכ"ס במדרש ר"ת שם ' ולפ"ז ל"ל הכל לש"ם ' דהא"ע אם מכוון לטוח רבה ומטה קטבד ואולי גם חנכה נוטה את הרב ס אבל לפי שאין מתבונת האדם גלוי לכל א"כ יותר טוב להרחק וע"כ י"ל דבמי שאים מכוון לש"ם רק לכבוד הוא אסורה גדולה ' וגם לא מיירי רבינו ' אך בסתמא דעת רבים שאין בראשיבא לבקריחו מכלאמ"די ועי' ירושלמי פ"ג דבכורים ה"ג עד כמה צריך לעמוד מפני זקן אמשון ב"ב בגם ריו"ח טעמים ביום ר"ת א' פ"ח לא כן חני רשב"א מכין לזקן שלא יטריח ס' ישעי"ה ומ"ס שבם חלוקה בס' שלא יטריח ע"ש ויעו"ש עוד ר' חגיא מחי מאן דלא יקם מקמוי ואמר לי כי נגית מבטלה לדאורייתא וכהנוי במק"א בס"ד שהוא סבן דכתובות (ס"ז) שמכין אותו עד שמ"ג וסכל לש"ס :

שם הל' י"ואין שבת לת"ח לכבם בארגונו' המנה קלת שדין זה לא נמלא בתוספ בריתא והכלו בארות שבית מקור ג' בהלכות הללו כ"ן וכ"ן [ע"ש] ומקורה עטר בברכות (מ"ג') משבה דברים שבם גנאי לת"ח ות"ם עידב רבים סדין הזה נאמנא דגר סהלטות מבך דהוריות וי"ל בחר שרבים גרס מש"ם בברכות (מ"ג) משום דקרי לה קושפ דסית' גידסכו סוסט וסייי שכפ על ראבי עם קדם בבא באורגונו וא"כ טוא ממש מעין אותב סדירם שבשלבה א' והל"ע מלאתי בא"ח סדס"א בבהכ"ח בי"ג סוסט כן ובעלי' מרחים דגרי רבינו כן אף שגיכה ל' טבריאה מכספין ובחב מיקלין ור"ל שגם רבי"י ד"ל שכתב סוסט מהפגל ידע מגי"ו סוסט ולכן לא נבגול פרים וס וגירסה ולכן כי שהפגל ור"ל דשבת גרסין ולא סוסט ומש"ם לא סקדים לפרש לעיל (כ"ח) דסם אריו"ח וקרא טוא' אלא

במבוש כוא ובסימס כל׳ מה״ל כוא כמעגלות · וכמסמים (כ) גורס שמא יסכם · וכן בנ״לא (סה:) · וכ״ה ל׳ רש״י בבג (כא׳) נעשמא דבכר ס ו״ל ס׳ ע״ש :

פרק ו׳ הל׳ ט׳ שגאמר יכה כל שיבה במשמע · קא׳ על הריבה אסיר אינו חכם והו כל שיבה במשמע · אבל מפני זקן פסו״ם אינו חייב רק מדרבנן מן הכבוד ח״כ · והא״ל נר׳ בכ״מ · ומב״ב הכ״מ ולאגאר בל״ת באלא לעמוד אלא ילד חכם · ח״ס לע״ד להיות כיון רבינו לזה כמב״כ ואינו חייב · ולא כ׳ ואין חייבין ככבל הס״:

שם הי״ב ואינו לאבד מיהם · מב״ל במנ״ע ממדרים (ג) לא ידענו מה״ל דבס נאו״מ סיס · כאאמו״ר א״ל:

שם הי״ג מב״כ הכ״מ ד״ה וכן דסכא בהוא סגע אלע בגאמן · אולי י״ל לס״מ דקיי״ל דאס מידה לגי בלוס חייב הוא עליו בנדוי · א״ל מה״ע נאמן · ויש לדחות · בווה אס שמהגדה הכינו אדרבה · וע״ל בסב״ש :

שם הל׳ יד לוה יע׳ · ס״ש לנבלה לו לגסטעה בר׳ הכלי · כ״ל מבוש דכ״ם לנקלה עי׳ תמורה (ג:) :

שם כמב״ל את הטוך · פי׳ הבגה הרלב״ד · וא״ל בבא לגרם דוחוקא בכה״ג · הוא במנדין אותו ולא כגנהן מכשל לעור ממה כסבם הכהנ׳ · דנבלות הוה אסקי׳ לקרא מסבוסו לגמרי · וער׳ יבמות (כד׳) וא״ע · וכמהומי בבס׳ מב״ת מסתפק בזה ואח״י כעת · ונאמה במבב״ל שר כוא מסרב בנגדו לאור מבגב של בורך · ואזור בו ניהוי בבנטעוה (ע׳) · וי״ל:

פרק ז׳ הלכה א׳ ואינו מכה מרדות נאמן · כדמו לנעמי׳ דב״ל ממ״ל הוא עד בה״כ · עי׳ כס״מ מממן · וזה הבינותא דמ״ם אין מבמתין אותו · ע׳ כ״מ : משו״ב הכ״מ נבורד״ס כ׳ הרמ״ך מבוס במחלוקת · עי׳ כה״ג סנהדרין (סז׳) וי״ל יחוד נגד רבים נלאי · וער׳ פר״ח לגגרד״ל ז״ל :

שם הל׳ ד׳ ולא יהבין עמו בד״א · נדרים (ד) וער׳ כ״מ :

שם הלכה ו׳ מב״כ המנ״ע מל״ב (כנ:) תמוה דבס לענין טופר של ר״ם מיירי ומה ענינו לכאן וכ״ע להביא ממ״ק (עד) נאדבע מאה שיבוני ט׳ :

הלכות עכום

פרק א׳ הל׳ ג׳ סי׳ מהלך וקורא ומקבץ העם שיטה (י׳) ויקרא אברהם א״ת ויקרא אלא ויקריא מלמד כו׳ :

שם והבדיל טו ועימוס נראבי עי׳ יומא (כ״ח) מעולם לא מכקה ישיבה מאבותינו במצרים ע״ס אך מ״ברביל [illegible]

[illegible]

הלכות תשובה

פרק א׳ הלכה א׳ כל מ״ע [illegible]

[illegible]

פרק ב׳ [illegible]

[illegible]

פרק ג׳ [illegible]

[illegible]

פרק ד׳ [illegible]

[illegible]

פרק ה׳ [illegible]

[illegible]

ובדיעבד כ"ז אי דאמר תנוי גא לאגן מן סיסרים וע' ברכות ה' א' ב' ובל"ת כה"ג ובירושלמי סוטה כ"א ה"ז דרש ס' אלה לא' למניאת בין עי"ש ובכמ"ר פ"ט וקה"ל ס"ו וע' בעל ברכות ה' ב' בעוגא דר"ה ובפסחים ק"ח א' מ"ד ההו ס' וע' חולין ז' ב' ערכין טו ב' ובל"מ פ"ד מגילה ויקדש ה"ד ומא"ש בכ"ד · ותש"ב רבים הקטנים שבת ל"ג ב' ל"ג א' ב' ק"ה ב' וכ"מ ק"ב א' סוטה י"ג ב' ועב"מ ומת"כ תר"ל אים באחת כו' רוב מדברי הספרי ס' תנא על אותו פסוק · אולם מ"כ דבריו הקטנים הם סקינו לי מקום הדברים וע' ערכין כ"ה א' ופ"ז מערכין הכ"א דל"ת כן ולפי מיעוט זכרוני ל"י יתקיימו כעת ·

שם הלכה ה' ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה עכ"מ · ואיש ענין נכא, והל"ע יסנהדרין צ"ז ב' · וירושלמי ריש תענית ·

פרק ז' הלכה ו' גדולה תשובה שמקרבת האדם לשכינה ס' יומא פ"ו א' גדולה תשובה שמגעת עד כסה"כ

פרק ח' הלכה י' וכמה טוב הוד המלוה לחיי עוה"ב ברכות ד' א' ·

פרק י' הל' ה' אמרו חכמים הראשונים שמא תאמר ס' · נדרים מ"ב א' וספרי פ' ואתחנן

שם הלכה ו' עי' סבנת הראב"ד וע' ירושלמי פ"ה בברכות סוף ה"א דבב"ל אמתני ויתא תנן להיות גכנה לקיים מה שנאמר באהבתה תשגה תמיד.

(מכאמר"ר הגאון זצלל"ה).

פרק א' הלכה א' כתב רבינו ב"ה ת"ה הוכל ה"ט דתוין מין הכית וכו' ע לקיין פ"ב פ"ט וצ"ע גם בכוס ע"ש · כן מפרש הגאון ר"ת ,ע בתולדות אדם ונחה תבמו באורך יגה ע"ש:

שם הלכה ג' אבי' רבע כל יעיו לקין פ"ג ה"ד תוספתא ב"ח דקדושין ·

פרק ב' הל' ד' שגעת מכתת שון סנהדרין ל"ז בכ"מ ה"ז נ"ל ומי ·

שם הל' ח' אבל אותם חטאים ע' לקמן בסדר התפלה כתב אבל אותם ואסורים אבמם וכו' בכ"מ ה' ופסק כרמב"ם וכו' עי' כ"מ סל"ב מה' נה"ד וצ"ע:

שם הל' ט' אין נוטל ע' כפ' חולל ויחיק ס"ה ה"ט נ"ע בתגדל עוו כתב ומעשה בל דיודא כן טבאי כדאריך רב אשלה בר טוביה משמיה דרב נתן ·

שם הל' י' ושת לגלגתי פ"ה דתכות

פרק ג' הל' ב' אדם שטפתיקן וכו' ר"ה ט"ז במל"מ ה"א ההוא דמי בתיט כר"מ וכו' נ"ל ע"פ מה דא' בב"ק ק"ג והמורה ע"ז דכל סכה דאיכא תוצאה בחס ד א' או ר"י ב"ב או ר"י בר אלעאי א"ע תירון וקמא בל תוס' רוא אמטכה דהוא ריב"ג ותיכן כהרא או שמא דהוא ר"י אלעאי ודו"ק

שם הל' ה' כו' כ"י יו"ל הנשה"ב ר"ש חלק'

שם הל' ו' ובעלי לשון הרע ע' ס' ל"ו ממס' ר"ה דמטלה בם דהמספר לשון הרע א"ל תלש"ה

שם והמושך ערלתו פ"ג דחטות וע' כ"מ ה"ד ע' סוף מסכת ד"א בכ"מ ה"א וצריך טעם לזה השמיטם וכו' התוכא ה"א תביב לה רבים לקמן הלכה י"ד כנ' זה ע"ש ובהלכות ה"ת ה"א וע"ש בכ"מ

שם הל' יד המחלל את הקדשים ול"ע שהשמיט רבינו הא דא' בברכות ס"א א' רשעה אחורי בית הכנסת א"ל תלשה"ב וע"ע פתכ"ה וע"ל בה' דשת פ"י ה"ג על הגליון על מה רב"נ שם במקדם מהכבר ע"ש וג"ע סהקדמה ספר שאילת כעס להגאון ר"י פיק שהרהה ג"כ להירו אתי פ' אין דורשין, וע"ע ס"ח מאיסורי ביאה הב"ג שהאמינ ג"כ גם ע"ש בכ"מ ה"ד וע"ל דבנ' חלק אמריקן הייטו לאיכא דמתני לה אסיפא וצ"ע:

פרק ד' הל' ד' בהיא גורמת לגוזן בל עריות ברכות י"ב יומא ע"ד ב':

פרק ו' הל' ב' ריב חטא בנסרעין ע' פ"ח מדעות ה"י:

שם הל' ה' לא נטהר מכיפין אותי בבת ק"ד*):

פרק ז' הל' ב' ולא יאמר כשחוק, אבותי בבת קל"ג בם בכל עת יהי' בגדיך לבנים ע"ז יעי' בכ"מ ס"ה אין יכרתו עגלים אלא בתשובה ע' סנהדרין ל"ז ואין הדבר תלוי אלא בתשובה:

פרק ח' הל ד' וחכמים יצאו לה וכו' שבתים ק"ס כ"ב ע"ש:

שם הל' ו' אלו הפרנסים הטיסבים בקדושין מ"ט ב':

שם הל' ז' וכמה ס' דוד מתאוה וכו' ברכות ד' א':

פרק ט' הל' א' ויסב לך לעולם בכוס טוב וכו' קדושין ל"ט הולין קמ"ב:

שם הל' ב' וכבר א"ח הראשונים וכו' פ"ב ממלכים כ"ג ·

פרק י' הל' ב' אלא מאהבתי סוטה ל"א:

שם הל' ה' לעולם יעסוק אדם בתורה וכו' ברכות י"ז בם וכדי לקבל שכר [מנחות נ"ט ב']:

*) יומא ל"א ע"ז נ"ב מ תוה כ"ע המגיה

הלכות ק"ש

בפתיחה מ"ע לקרות ק"ש (כ"ס כיום) בב"א שלא סרגה מ"ע לפסוק דק"ש דאורייתא ובכוש כב"א מה אמר אגדה בסוטה מ"ב א' אבל לעד"נ יותר דסמך עמ"ש בקדושין ל"ג א' ב' דאין אדם רשאי לעמוד חפני רס אלא שרש לבד שלא יהי' כבודו חיוב מכבוד שמים ע"ש ברש"י ובירושל' פ"ג דבכורים ה"א ומשמע דעיקר קבלת מ"ש נעשה היא דאורייתא ורבינו ז"ל פ' כן להלכה פ"ז מת"ת ה"ז או י"ל בעיקר הדברים בם אלא"מ ומ"ש רבינו ,ב"ס כיום ע' להרמב"ן ז"ל בס' המצות שהולך ע"ז וב"ל דהם ב' מצות נפרדות לקרות ק"ש כיום ובלילה ועמש"ל פ"ד ה"א בכ"ד ונהיטורית הב"ד בתשובה לענין תבלעתן לק"ש הראשי דהוא מדאורית הירושלמי והבבלי אם כל ג"ס בראשה מה"ת · עמש"ל פ"ה מתורה כ"א בכ"ד ·

הלכה א' מב"ע הכ"מ וטעמא דקרא משום דמאהבת ס' · ע' ריש מדעות בתרי לשני דבם הלבר פ' כדי לרדוף את האדם מן ספביעה · כיטה רבינו ז"ל לנאן המשום ,מן העבירה' מה באין דרש בכך נ"ל דדינא קמ"ל דהב"א סקבה היכן הליס כולה דאם לא קרא עד תורה שלא יקרא עוד וגרי עיקר המקבה שלא יעבור מליקרות וא"כ מה הועיל תו"ל בתקנתם דמ"מ כ"ס מבטל מלות ק"ש · ואולם כאמת א"ב כמו שהי' אלגש"ד הגו"ל כחיתות דתלים שונה טב"ע · ע' בילה ס"ו ב" דטעמא דערוני הבבלין לרגא כדי שיתחזר מגה יסה לירע וכב"ה כשלא הבית ע"ת אכור לשתות ולבאל וכן בגילות נתחה"מ אשמו לעת כדי שלא יבנס לגגל כשמא ויסלו · וה"ל כ' בהשגת הרבא"ה · ואם עבר והדליק כט"מ שסטוט לנר במת (אף אם היא הטעם שמא יכסה ויחתו ואלא ע' שבת"מ לרבינו פ"ב דשבת ומתי' בשם ריב"ג כ"א א' והארכתי במקומו בס"ד) אסור לבתחבו לארץ וע"כ דהוא כמכש"ע חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה עלי' אתמו"ר וע"ל ואולם י"ל סוכת רבינו א"כ · לא דהידעכד אין הסייג לעיסוק · ורק שלא יבוא לבטות את ק"ש בהלילתו ובחייתו וא"כ ק"ש מן העבירה דה' בגמ' כבה כוה גבירה ליטלא ולא דוקא שם באשה דבם הרחקה מעבירה גבורה אתרת דלא וגדת בשוכר בקש ועכ' · משא"ב הכא ס"א רק שלא יבא לבטות לעבור על מצוה דק"ש בגב ולא תפשה · ע"כ כ' רבינו ,מן הסייסה' רצ"ל שבת · שבא בכלל פשיעה · ע' ברכות כ"א א' ויקרא טמא · וה"ה בכונה פ"ח כ' פסחים ל"ז ב' ומוכ"מ וע"ל דמלאכן סגמ' מן העבירה דהוא ראוף רשים לביות ס' יולוס ס' ...ת דהלכה לא במיתת קריאת שמע · ונתוסרי כוד יולוס הארכתי בס"ד

פרק ב' הל' ב' כין רוכבין ע"ג בהמה ע' הגהון מד' האוספתא בהלה ריש נחלק דנק"ש לא תקיס דכעסה קלה יכול לסון וע' ברכות ל' א' אבל מקור סכור מאה דרכב כמהלך בקדושין ל"ג ב' ותמ"ב הגר"א וע' גלות סי' פ"ג סק"ב:

הל' ח' ענין שעסק בגרכי רבים · עי' כ"מ וה"ע נוס שבוא תלמוד ערוך בתוספתא פ"א דברכות מ"ע והל"ש שסין עסוקים בגרכי צבור · אך בירושלמי פ"א ה"ט מגילה וכנו עסוקים בספס · וע' באורי הגר"א ו"ל ס' ע' סק"י · (בכ"מ · כי תגיה בכוה נסינור בגבס של"ל):

הל' י ואם ס' מהגילה ס' יתכסה במים ויקרא · מדין זה ראי' לסב"ב אלמ"ד הגו"ל בלא תפילין דאיס אסור רק כבאים ממיה כלל · וע' ברכות (ס"ב) ורי"ס (י"ד) ותוס' סם · אבל בבי שסוד לעונו ס בסם · אין אסור כלל לקרותה כשחוה בעבור זמן ק"ב · ואין כיזו תפילין · ורחום לדבר שיד שלו ריש · ברכות י"ד ב' · אך בס ר"י הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים · ובסוגט דקי"ל מקריב אדם זבחו היום ונסכיו מכאן ועד עשרה ימים · כמ"ש בסנהדרין מ"ד א' ובל"מ · והמ"מ לשבתיש כאן כן · השתי · והוברח שה כן · מכן דסבה · והל"כ אין יאפיר שיקרא ק"ש כשחו במים וכי יעת תפלין בסם ע"ע פ"ד מתפלין הכ"ג · וה"ל דמיירי כבאת וזה"ט דמא וי"ת סוה · אין לדברי אמתו"ר ז"ל · ס"ט אחו כמאיו כלסים וע"ל · בכ"ל לה"ל בחיה מ"ה ס"כ עגמ"ש · והוחם שלא ספק כלותרם :

פרק ג' הל' ב' וכל מי שקרא במקום באין קריס בו תור וקורא · ע' סהרב"ד ובכ"מ · ומן הגר"א ו"ל בביא מברכות כ"ב ב" אע"ס שהתפלל כולו ותמה תפלתו תועבה · ולעב"ד י"ל כמה דעמא רק בתפלה א' ספי דור"ה · ע"ש בתוס' וכסוגין ס"ד א' ד"ה בישר · ומכ"ל גם לק"ש · ואולי ים לחוק מעמא או עבר ל"מ · אלא דיי"ל לשי' הטברכ"ס דאם לא יתקן כלומר לא הפלת ל"ט זה כיון ויל קמו · אך להגרבי לא הגיע דבר גדול בדעת רבים טה והבמ"ל:

פרק ד' הל' א' מי שהי' לפו גדול וכוא לדבר מצוה פטור מכל המצות · ע' כ"מ · ובסוכה כ"ה ב' אם התן פטור מתפלה ותפילין וק"ש · מ' דבשאר מצוה חייב · ועיין תוס' רפ"ג בסב"ב כמי שמתו מוטל לפניו דהוא דומיא דחתן :

שם לפיכך מי שבאה כתולה · נסתפק כלאמו"ר הגו"ל אם באר אדרו עם לקרות אם הוא חייב דהוא באונס כסע חייב לקרות אחר סקבוים · והכא לא שייך פטנתא סרתגרים לענין כבדלה סמגדת בגרה"ס דע"ג אם שייך סבלומין · דהא כשבת הדיוק יכול לקרות ק"ש אף אחר שבת"ס כמש"ל פ"א ס"ב · ובמ"ד אין לס לאסם גדול מזה · וכדיאר הקבה לשי' הראב"ד דבק"ש ביום חייב · עי' כ"מ · וה"כ אין מבכ"ל בברבית לאסור · והאריך בזה · ותו' פ"ח יו"ד ס"ג סקי"ד בכס ש"ת אבן בטוים דכ"ר אין נבטל בזום · אך לא סדע לי ספתו ע"ש ובכ"מ בעמ' יתפמע בלא כדבריו ובמס"ל בתשובה בס"ד · ולעמ"ד לכ"ד לג' רבינו דאף מק"ש ביום סטור · דהל"ב ק' מ"ל הוא דעוסק במצוה סטור ממצוה כמ"ס · בסוכה כ"ה א' · דנלמד מק"ש ובשם ובם מבריך בגמ' סטי הכי קר' י' והל"ל דכק"ש ל"ס רק חלי מצוה דבים הרי באמת חייב לקרותו וכיאור דגם לסי סלואה קבב מ"ל דבמסה תמנה סטור בעבמ"ל ממצוה שלייה · כיון דבק"ש ל"ה רק חלי מצוה · א"ז מוכח דאף מק"ש דיום סטי יבטל תתן · אך י"ל דהרמב"ם ס"ל כשי' הרמב"ן ז"ל בכ' במלה דק"ש בם ב' מלות · והל"כ גם בבישול ק"ש דערבית לגד גמי כ"ב מבטל מ"ע בלימה · ורבים ז"ל לשיטתיה דס"ל דאין מצוה א' · ואולי י"ל דאף נרכים אין רואים · וס"ע כשאת מבטל גם ק"ש דערבית לבד · הרי לא נשאר רק חלי מצוה · וה"כ כוף סוף מתבטל ממצוה שלימה · וים לגרוש מזה ספיקת האחרונים אם שייך חלי שיעור בשמה כיון שליכור · ויש להן כמה מהי סתולה במצוה נק"ש אם כיום או בלילה ובתחומי עתה בזה סמכ"ע בפתיחתו לב' ק"ש · וע' במגילה ג' א' · אמם בסלהם תמיד של כב"ע ס' והרי הן עוסקים בעלותיהן ביום א' ברורות הוב · כמ"ש בפסוק מ"ד א' · אך אם כבר ההיוב לבקרים בסוקר א"ם קמה · ומצות סקרבה שהמודים לרדים הוא ג"כ מ"ע אחת כמו מצות ק"ש · אך יו"א דגם בבורכם כיום מסא"כ ק"ש · י"ל דלילה קדם · עי' כ"מ פ"ח · וסת מגח' ריש ברכות · ועי' תוס' שם מש"ל שמגיד והמגרשם שם וממש"ל בס"ד נאורך בפ"ב ס' ואתחנן :

הלכות תפלה

פרק א' הל' א' מ"ע להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' · עבודה שבלב · ותפלה כ"א א' · ואולי לד' רבים ז"ל מהא דהבבל"ס פטור מנחם לגי שבת קדש · כיומא י"א א' וה"ז ממזוזה כ"ו · ומם קדושת הסת בבהכ"ס מה"ת אם אין בום מצוה לתפלה · א"ז דעיקר תפלה היא מדאורייתא · וה"ל כמו שכ"ס מקום מקדש · אף דמקום התפלה ובכבוד הוא דרבנן וע"ש יו"ב א' · ומש"ל פ"ז מיסוה"ת כ"א בכ"ד · ואולי הכוון דעל"ם מדרבנן הוא קדוש אם דומה לבית דכבוד רבות בעלמא · ודכבד ע' ברכות י"ח א' · כי דרך מה דרך רשות · ומתמטם אף שבמ"ע דרבנן דפטור וכמש"ל במ"א בכ"ד · הה"ע ורבו בירושלמי ע"א א' קלירכם ולא קלר מצוה ומחמטם לבקר מאי סלוכ ובהמ"ד · וסוכה כ"ב:

הל' ח' והכל יכון מתפלל כנגד המקדש · להב סי' שבכ"מ נ"ל שיהיה ע"ש · ומ"ש מבריאתה דר"ה בבריתא · שגט"ס עבדים במקדש · לפ"ד גם כסבורה על עבודת הקרבנות שבמקדש · ועד שה סברי פ' עקב · ע"ש ולעבדו בכל לבבכם פע"ה · אבל דברי רבינו נ"ל מבוארים בתור והתפללו אליך דרך ארצם · מבואר לר' רבינו דהיה כבר דבר זה ביבי משה"ס · ותכא שלמה והמלכים אחריו · וע' ברכות ל' א' · ובירושלמי שם בס"ד:

הל' ד' עי' כ"מ ולח"מ ב' שפסק כריב"ח וע' יהושל' פ"ד דברכות הריב"ל גופים א' תפלות אלכות לגמרי מכגמא מוס דלהורות לא תקנו סלבות רק חוץ יתקנם ולכסכים אקרבנות · ואי"ם ולק הריב"ל אדריב"ל · וע' פ"ס ממלכים כ"א · תספר כד' רבינו דעוסק כריב"ל · ב"ב ני פ"ב סרב סמהכ"ג מפר"ח ל"ז ב' [כוה כמם סגאבר"ק וידין כאותם]:

הל' ו' וכן סתקם שיהא אדם מתפלל ס' · ברכות ל"א א':

פרק ב' הל' יוד וחיים כה סמנה בפח עת · ירושלמי פ"ד דברכות פ"ג · וע"ע דתענית כ"ג:

פרק ג' הל' א' ואם עבר או שעה · במהחמי שבס' יד"ע לבבר"ס כ"ז וע' פ"ד מתענית ד' ב' · ובס' קב"י להגאון מקארלין מ"ש מתיהי כה"ג דמוריג מחלה מבערב · אם מה ככ"ע בשחרית וכרי כ"ל מחלה ונחה דלית תור וכו' אף דאף לאחר ד"ש סי' ראוי · וא"כ לא מתהני כלל · וצריכם אתי כשה:

שם בכסם שתפלה תלוה מן סתורה רק מטה מדבריהם לשתפלל אותה כמתם · ע' בתוספתא ר"פ דברכות א' סם בכסם שקבעה תורה זמן לק"ש · כך קבעו חכמים זמן לתפלה · ואתא עד ד' סכ"ם פ"א מק"ש כל' זמן ק"ש מדרבנן וכבר סעיר המג"ם סם · ולע"מ נ"ל דרבינו ז"ל היה גורס בתוספתא כמש"כ כאן · ואית בלשון כאן וסם טוב ויתוקן יותר · וע' כ"מ פ"א כ"א סבכיא הוכחה:

פרק ד' הל ב' סוכת ידים כילד ט' עד הפרק · הוא כמו עש"י במקדש · שכהנים מקדשים ידיהם כן כמ"ש בחולין ק"ז ב' · ובירושלמי פ"ב דיומא כ"א וכל דין אחד הוא · ע"ע ס"ז מברכות כ"ע · וה"ם דברי ס"ב בפל ס"ה ושב הגבן מ"ם ליטב ד' רבים · מהגהת הרא"ש כ"ג · וקושיים סגוכן ואיס סלם ע"ם · וע' סנ"ה הל"ה ס' ק"מ:

הל' ד' וכבר נהגו בעזרא תיקן · ע' כ"מ ובזוהר תקבה מברכות י"ח ב' · ע' תוס' ב"ק פ"ב ב':

הל' ח' ע"ש כהגמ"י מה"ב דלאבי' בד"ת אסור והשתן בן מ"ח ס"ט ל"ב · וק"ל סוכה מבגם ל"ג א' ומיבמות ס"ד ב' אלא דגם בל"ת קבה אך לא תבעו לסכנה דהתירה מלאכרה וכתולין ט' ב' והרי אין כו דבר בשיוה כסף פ"ג ומוקרא מלא דיבר הכתוב ומי כהם ולא שימות בה ובכבוח היקא ל"ע ב"ם א"ל בססמים ח' ב' וכ"מ · ולדברי הגבמ"י הקבה ניחוא דכיון דאסור ל"ה תו מצוה · ועי' ג"ב בסרום מ"ד ב' וס"ד מדיסום כ"ט וצע"ג · כאמו"ר ז"ל:

הל' ם' ע' ירושלמי פ"ג דשבת כ"ג מש"ם לא אמרו אלא מבני כבי"ם שלא תאמר מפני שרי"ש שבן סרתק ד"ח וכו' · ואולי מ"ם דאי להרחיק ממש כמו ממולייס:

הל' פיו מב"ע הלת"ם שהשמיט רבינו · לא זכר הא דלקמן דברי סכ' לסריה:

הל' י"ם בכ"מ ד"ה כ' דהא איכא לסרוסי כנ"ל:

פרק ה' הל' ה' ולא כתמונתו · אולי נלמד מהאסור לכנס מ מאר הבית וסדוהי הוא קפת · ואם לעמוד כן בתפלה · ולא ברהב מגולה משום הוכרת ססם וע' באורי הגר"א ו"ל סי' ל"ח:

פרק ו' הל' ו' אפ"ס את"ע רשות ע"ש בגת' לחד ליסגא קמ"ל דס"ל כמ"ד תנה ואף די"ל דרדים סוסק בליסנא קמא משום אונס סינה ובמש"כ בעלי הגליוס דסינה דהא' א"ב"ח וא"ב"ח ל"ה סוספא דאמרי · מ"מ מכ"ל לרבינו שא דהסייג הוא גם משום תפ"ע · לפ"מ דקיי"ל דסיה רשות דדלמא סבריינא כמ"ד תנה ולדידן דכשות הסייג הוא משום ק"ש · וכיון דחי, חיוב לסגל"ת בערבית כמו בשחרית · י"ל דמשום תפלת ערבית ל"ג בסייג · ואולי מקרא מדרדב"ג פ"ב סא' גם דעבו חכמים סייג לדבריהם · משמע דלאו משום ק"ש דאורייתא הוא רק משום תפ"ע · וצדיין ל"ע וגם י"ל דהמ"ד חוכם:

הל' ט' וכן אם רואה נחשים ועקרבים בוא דלא כר"ס בגמ' וק"ג פ"ב דשבת שרבינו סמך של סוגיא דשם · ועמ"ם כתי' בס"ד:

פרק ז' הל' י' נשים ועבדים וקטנים חייבין בתפלה · וכל איש שפטור מק"ש פטור מן התפלה · לא נתבאר בדברי רבינו בתיובת דה"ע ותב"ח · ולפי הכלל שתולה תפלה בק"ש · א"כ י"ל דכמו בק"ש ה"נ בתפלה והנה בירושלמי פ"ג ה"ג דברכות א' שם נפ' מק"ש מדכ' ולמדתם את בניכם · בניכם ולא בנותיכם ועבדים פטורים מדכתיב שמע ישראל כ' אלקינו כ' אחד מי שאין לו אלא אדון אחד · יצא

הלכות תפלין ומזוזה וס"ת

[illegible]

הלכות ס"ת

[illegible]

הל' י"א מש"כ הכ"מ פסול מלא או חסר · לא מין לא מקרו · ואף שכתב שהפליא בסמוך ל"ג דבר
אבי הוא חד' במוחל בכ' דאם כתבה תגרת בסלה עי' רוס' ל"ב ב' ד"ה כהנה ומש"כ מקרי
וכהי"ג · ע' הריס ל"ז ב' ·

הל' פ"ז שאם בא לחתוך יחתך · הבאים רבינו מב"ב ושפה עומד ברחבו כדי לגול הקף וכבר תמה הגר"א ז"ל
בחידושיו ליו"ד ולשון רבינו „שאם בא" ג"כ אינו מדוקדק כ"כ · ולהיתר הספאי אפ"ל דקשה טובא לביטה
רבים בספ"ב · דהוא פסול א"כ אין מותר לדכך לכתחילה ולשכט ולהורידו מקדושתו · ולזה כתב שאם בא לחתוך
יחתך כ"ל דמה"ם הוא בשרי · דלפ"ז אינו הורדה מקדושתו כלל כיון דבידו הוא לחתוך בכל עת שירצה א"כ לא
נדחה ממלותו כלל · ומ"מ נעה חיטרס יהב · הוא רק לקדבת יהומבין ג"ע · ש"ס בש"ת ש"מ מסד"ק
ח"א ס"י שהאריך בזה וה"ל שהייתי בר מזלי' בזה :

פרק ח'

הל' ב' שרבה סתומה · ע' מה"פ לירושלמי מגילה פ"א ה"ס

פרק ט'

הל' ס' רוחב יאגע ט"י ע' מ‹נחות מ"א ב' [ולע"מ ה"א במ"ש בכתובות ס' ב' · זה אגע
זה גדל היא · לטונה א לצ' רבינו בכ"מ · ודו"ק]

הל' י"ב אין שכין ירעה פחות מג' דפים ולא יהר על שמונה · בגמ' הגירסא עד שמונה · ולכאורה י"ל
דעד ולא עד בכלל · וע' תוס' ברכות כ"ו ב' · אם גם נדרבנן הוא שנ"ע בכלל וביונין נ"ס
א' נדכריהם

פרק י'

הל' א' נעלאה למד בעברים דברים הם הגוסלים · עי' ספ"ז דכ' עד שם פסול · וא"כ ה"ל כ"א
ולכאורה ה"נ דהוא רק פסול מדרבנן ולא חשב יהא רק פסולי דאורייתא אלא דלד' רבינו בתשובתו
להכמי לוניל פ"א ה"א · דעיקר לשמה אף ג"כ רק מדרבנן · לא א"ב · דהא חשב נמי לנעבד שלא"ש · ולכ"ג מזה
ראיה לדבריו שם · דאים פסול רק כבהם מחוברים · א"כ אינו דומה לשאר הפסולים דחשיב · אך עדיין לא א"ש
דהא חשב שלא פסול דהפירה יריעות שג"כ כ"ל תיקון · ע"ל פ"ט ש"ג · וע' בקובן מה שהעיר בשם השכ"ן
ובטו"ת ס"ת תא"ח כ"ס ח' וכ"א הרב בליט"א העירני · דמ' דעת רבינו דאם נכתבי האזכרות שלא כסדרן דבכלי
ולא כדעת בר"ת ג"ו המובא באחרים · ומדברי רבי"י ב"ב כ"א ב' מכייע דפסול · וא"ש בזה קו' תוס' בם ד"ה
וספר עב"ד ונטן ובת"א הבאתי ראיה בס"ד מיגילה ח' ב' · ואכ"מ ·

שם שב' אפיקורוס או מבאר אבולים · נקט שאר פסולים ג"כ דמשום אפיקורס לגד אף קודש תומבים
אין לו · ע"ל פ"ו · ה"א מיסוכ"ת ע"כ נקט גם מב"פ ואפ"ק הקובן · וע"ל פ"ג תשובה ה"ח וא"ב ג"כ :

הל' ב' וסוה שלא יהא לו ד"א למכור · מספק"ל בלריך למכור ס"ת · ויש לו בת קטנה ס' מינייהו עדיף · דהא
גם יבה קי"ל דאסור למוכרה רק כשר"י מה יאכל · ע"ש פ"ד מעבדים ה"ב · ובמגילה כ"ז א' · אפילו
א"ל מה יאכל ויוכל כ"ה או כיון א"ר ק"ב לשלם · מ' קנה דס"ת יתירה דהא כיון מותר בא"ל מה לאכול · מסא"ב
בס"ה · הך י"ל דבאומה לכה איסורה יודנקט אינו רולה ס"ב · וע' באחרונים בא"ח ס"ב תקפ"ה וביו"ד סי' ר"ס
מש"כ · וע' בכ"מ מש"כ בשם הרמ"ך דודאי דכתי דליכא איסורא · והחוה לי מד בת כ שזכרנו ·

הל' ד' תיק שהוכן לס"ת · ע' א"ם תא"ת סי' ל"ח · מש"כ בכ"מ על הראב"ד דגם בד' רבינו יל"ס כן ·
תיוה אחוד שהרי רבינו כ' להדיא א"ב משום קדושה · ול"ל דהראב"ד הבין שלדעת רבינו אין בו
שום קדושה כלל · ולזה הביא מהירושלמי · אבל באמת לא נחלקו רק בהפירוש של לוחות · אבל בענין
הקדושה גם כוונת רבינו כדברי הירושלמי שא"ב קדושת מ"ת רק קדושת בהכנ"ס

הל' ר' וכל בה"ק אפי' הלכות והגדות אסור לזורקן · אף דמה"ת לא ניתנו לכתוב מ"מ כיון שהותר
משום עת לעשות אסור לבזותם · וע' שבת קט"ו ב' ובירושלמי שם ·

שם הקמיעין · מש"כ הכ"מ בשם הר"מ ע"ש בגמ' שבת שם שהביאה

הל' ו' או לבה"ק · ע' כ"מ וסותר דבריו · בפי"ד מהל' פי"ג וע"ם בלח"מ · ולא יאחוז ס"ת כשהוא ערום
קלת ה"ג דרבינו תפרש כשהאדם ערום · ועי' פ"ו תת"ת ה"ו ולפ"ל פ"ד הכ"ג · ושמעתי שכ"ם גם
הג"ר מנחם אליעזר ז"ל · והרעישו בזה עליו גאוני דורו

הל' ח' כל הטמאים ואפילו נדות · ילה"ר קצת מהא דהכל עולין למנין ז' ואפילו אשה · והרי לריך לאחוז
בעמודים כית"ם ס"ב קל"ט ואולי בזמניהם של"ה מברכים כל הקרואים · י"ל דל"ה לריכים לאחוז
בידם · וע' תוס' ר"ה ל"ג א' · אך א"ר כלל שי"ל דאה"נ רק כשידעו שהן טהורות ושתאות לא כאו כלל

הל' י' מלוה לייחד לס"ת מקום · ע' ברכות כ"ה ב' · מגילה כ"ז ב' · לא ירוק כנגד ס"ת · ק"ו מרכו ע'
ערוכין ל"ת א' · וכמ"ש הכ"ם ה"ע · ועי' תוי"ט יומא סוף דף כ' ט מש"כ דמותר לאחוז ס"ת בעת
שמטיל מים כדאי' בברכות · ול"מ זה ע"ש כ"ג ב' · ולא יגלה ערותו · גליד תוס"פ יתרו · ולא יפשוט
רגליו · ע' כתובות ק"ת ב' · ולא יחזיר אחוריו · יומא נ"ג ב' · וק"ו לס"ת ועי' סוטה ל"ט א'

פרק יא

כל מי שיושב ק"ו מרבו · עי' שבת ל' ב' · ותין מורה רבך כמו"ש ומי נתלה כמי קטן נתלה
כגדול [קלת מזה מבאורי הגר"א ז"ל · וע' במכות כ"ב ב'] :

הלכות ציצית

פרק א'

הלכה א' ואין לחוטי ענף מנין מה"ת · פי' כ"מ ועי' תוס' מנחות ל"ת א' ד"ה התכלת
מש"ם שמא כל שמוסיף כו' לא יפסיל בכך ע"ש ·

הל' ר' אע"פ שאין אחד כו' · לבון הספרי הביאו רבינו בס' המלות סי' ל"ב ובו"מ במג"א הביאו ומקרוב"ץ
אשתמיטתו תרווייהו ע"ש .

הל' י"א ולא משל עה"כ ולא משל קדשים · מש"כ הכ"מ דמ"ם ול"ע לד' אא"ז בלבוש ז"ל סי' י"ב
דיתה"ת א"ל שיעור אפילו למטה בלילית א"כ ל"ם רמ"ש · ואולי מדרבנן הוא דפסול · או דמ"מ
גדיל ופת ל בעי עכ"פ · ורק לפמש"ל ה"ג דאין מנין לחוטין מה"ת אתל"כ · אבל באמת נראה דטעמא
דפסול מש"כ הוא עפ"ד הירושלמי רפ"ג דסוכה ופי"ב דיבמות ה"ב דלולב של עה"כ פסול דאינו שלהם
וא"כ כמו דמתמעט מליתר הגזול משום דאינו שלהם ה"נ בשל עה"כ · והרו"א פלפלו אם אה"נ הוא שלכם
ותלמוד ערוך הוא בירושלמי שו"ם וה"נ פסול משל קדשים ·

הל' י"ב מש"כ הכ"מ ראיה מדממעט עפ"ג מכלל דישראל שלא בכוונה כשר · אינו מוכרח די"ל בעפ"ג
אפילו מכוון פסול וגם י"ל דבישראל גם בהמה כשר · עי' תוס' שם ובפ"ז כ"ו א' · וגם כ"מ
בנהגייר ויודע שעשאה בכוונה ובה"ג כ' בתרפ"א סי' ג'

פרק ב'

הל' ב' מש"כ הראב"ד כמדומ' „אני" שזהו כלך ולא מיתוורי עי' כ"מ ולעד"נ לגגיה כמדומ' „הוא"
ר"ל שרבינו מפרש שהכלך הוא המשי · אבל באמת אינו כן · אבל בעיקר הדין אינו חולק על
רבינו כלל וקלת מ' במ"ש לפ' כן בכוונתו · אף שהפתיק כמדומה אני

הל' ר' כסות של שני שותפין חייבת · לשון שני דנקט אינו מדוייק ופ"ל פ"ו הי"ב תתפילין ומזוזה וקלת
י"ל דבא למעט שיהיו שניהם שוים ולא אם א' מהם אינו חייב במלות לילית · ודוחק :

הל' ו' ומהו ליעבות · הכ"מ הקשה איך מתיר של פשתן כו' · וי"ל עפ"ד האחרונים שכ' ליישב קו' התוס'
על פרש"י דלריך דכלאים שוע טווי ונוז · לל"ק דכלאים מותר בלילית · ותי' דכיון דקשר עליון
דאורייתא מגו דחשיב תבור ללילית חשיב ג"כ לכלאים · ולפ"ז ל"ק קו' הכ"מ דכיון דפטורים מלילית
מדאורייתא מיהלא ל"ם מגו · ול"ם כלאים דאורייתא כהו ובדרבנן דוחה · אך יל"ע דמלכד די"ל דכיון
דמדרבנן ה"ל קשר חשוב גם לענין כלאים מדאורייתא · וי"ל דתפסינן החומרות מב' הלדדים · וכה"ג כ'
רבינו לחתן הוא דשיל"מ משום דמותר לאה"פ מדאו' אף דמ"מ אסור מדרבנן · ודשיל"מ הוא רק חומרא
דרבנן [וכיתב"כ בתשובתי לפרשבורג בארוכות בדוגמאות כאלו בס"ד] גם זולת זה א"א כן לפי' רבינו
דס"ל דא"ל שטו"נ בכלאים מה"ת · עי' פ"ס מ"ה כלאים · ותו דמ"מ מדרבנן ליתסר .

הל' ט' ויתיר ליכנס בלילית לבהכ"ס ולבהמ"ד · נלה"ר מהא דאסור ללאת בתפילין בשבת אף אם בז"ת דלמא
מלריך לאפנוי ואתי לאתוייהו כמ"ש בשבת ב"א א' · ומ"ט ל"א כן בלילית לכ"ם · ותו דלא
אשתמיטתא לומר הנכנס לבהכ"ס פושט לילית כמו בתפילין · ופ' תולין ק"י א' · דא"ל מ"ע לא רמית
חוטי · והרי בבר א"ל דאולי מעיים הוא ושמה"ע פטור מן התפילין א"ו דמותר ליכנס בלילית · אך י"ל
דשאני ס"ל תוכת טלית הוא ועי' מנחות מ"ב א' לדעת ר"י · וכן ילה"ר מגזירת כסות לילה ע"ש ת' א' ·
ול"א בפשיטות שמה אף כיום ילבוש שלא במקום מלוה כהאו"ר הגו"ל · ועל האחרונים י"ל דמ"מ הוא
קיים מלות לילית רק דאינו לפי כבודה · וי"ל ה"נ בתפילין ולע"ק · ומהא דחולין אינו ראיה לפי' רבינו
דהו"מ דפטור מתפילין הוא משום מלטערי עיש"ל פ"ד מתפילין פי"ג בס"ד · ואולם בילדותי הבאתי ראיות
לבות לזה · א) ממנחות מ"ג ב' שדהיעו"ס כשראה עלמו בבהמ"ר ערום אמר אוי לי כו' · והרי תמיד הי'
יבר"ל כן בבהכ"ס · ב) מברכות י"ד ב' · הרולה שיקבל עליו עומ"ש שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין
וה"ל נ"כ וילבש לילית ויל"ת דק"ם מותר בלא לילית · וע"ם בתוס' ובמג"א סי' כ"ה בשם בזוה"ק ·
ג) כב"ק י"ז א' · כ"ב פייל לבהכ"ס ט' ועייל ומניח תפילין · ולא נזכר לילית וים לדחות דס"ל תוכת מנה
ולא לבשם א' · ד) וע' בברכות כ"ג א' · הואיל ושרינהו רבנן ושכן וכה"ג בברכות ס"ב א' · ר"א ור"א הוי
פיילי בי' חד חד ט' · וקדושין ל"ט ב' · ערק טעה כי בכי כו' · א"ל רבנן מאן נטרך · והרי ה"ל לבגלל בוטות

*) הובאה בתוס' קדושין דף ל"ו ע"ב ד"ה כל מלוה כו' עיי"ש. המגיה

מלות לילית · פי' מנחות מ"ג ב' וע' דאסור · ואם"ל דחש"ם שני ספאי קיסר שמרוני על לילים · ועי' נדר
רבינו סס"ו ממזוזה · וע' תענית כ"ג ב' · ואמאי קרי לי תגן הגוהגא שסי' מחביא עלמו בבהכ"ס · ועי'
שבת י' א' · שלא נזכר שם פשיטת בגד הלילית · וגם פ"ט ב' דלפלגא דמיכל ודבהכ"ס · ושד הלא כתי
כחיבורינו אם למסורת זה לי יותר מעשרים שנה תלי"ת ·

שם בהשגת הראב"ד · דווקא בלילית שא"ב כלאים הוא ז"ל ס"ל כשיטת הסוברים דכלאים בלילית לא
הותר רק לאנשים ולא כפי' ר"ת שבתוס' מנחות מ' א' ד"ה תכלת דהותרה לגמרי · ופ' כ"מ שנראה
לו לדבר פשוט במה שנחלקו גדולי עולם · ועי' ס"ק להרא"ש ז"ל ולפמש"ל פ"ו כס"ד · י"ל דלשיטת רש"י
דשטו"נ הוא דווקא בלאים דאורייתא · בפשיטות מותר אף לנשים דממ"נ א"ש · אלא די"ל דבכה"ג נמי
שייך מגו דהוי קשר לאנשים למלותיהם ה"ל נמי קשר לענין כלאים לנשים · ועי' שבת ס"ב א' · ובתרגום
יונתן ס' תלא מבואר דאשה אסורה בלילית ותפילין משום לא יהיה כלי גבר על אשה · ועי'
ערוכין ל"ו א' ואכמ"ל :

הל' י"א גנאי גדול הוא שיתפללו והם אינם עטופים · עי' כ"מ פ"ה מתפלה ה"ה · והוא תלמוד ערוך
בברכות ל' ב' · שבת י' א' · ל"ג ב' · כי מטי עידן ללויי לבים ומכסי [אך ע"ם בתוס' י"א א'
דללויי היינו ק"ש] וע' ב"ק ל"ב ב' · מתעטף וקאי כו' משום כבוד השכינה · וא"כ ה"נ בתפלה ובשבת י' א'
משיתעטפו הדיינים · ובתענית כ' א' נתעטף ועמד בתפלה · וכ"ה בנדרים מ"ע ב' · וכד הוה נפק ר"י
ללויי הוה מתעטף ועי' ר"ה י"ז ב' · מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ל וי"ל · וע' מג"ע ולא הבנתי כוונתו :

הלכות ברכות

פרק א'

הלכה א' מ"ע לברך אחר אכילת מזון · לא כ' אחר אכילת לחם · לפי שיטתו דגם ברכה מעין ג'
הוא דאורייתא · ע"ל ה"ח הי"ב וע' עירובין ל' א' · דכל מילי איקרי מזון · ושכ"מ כ"ג
ד"ה וכן ג"ע ואכמ"ל :

הל' ב' ואסור ליהנות ט' כל הוא מברך · עי' כ"מ ספ"ג · וא"ל לזה שהוא תלמוד ערוך בירושלמי גרסת רפ"
וכסוכה פ"ב ה"ז · דקשה בם הרי פחות מכדית סי' ולדעה הכ"מ שם הוא · רק אם ח"ם אסור [ומזה ראיה
דאף בדרבנן אסור ח"ם כמו באיסור דאורייתא ולא זה כירושלמי ל' בטו"מ כדהו"ל דח"ם אסור בדרבנן כמו
בדאו' · ומכאן קו' הדברים לבאור בעלמותו ואכמ"ל] ·

הלכה י"א סיה המברך חייב מד"ם והעונה חייב מד"ת ל"י יוא עד שיענה · ר"ל שיאמר אחריו מה שהוא אומר ·
וכפ' לשון הגמ' עונה אחריהם מה שהם אומרים בסוכה ל"ח א' · וכ' רבים שזה מתגילם · וע'
בשרים פ"ג מ"ו ובירושלמי שם והג"מ נדחק כתגם בממכ"ת :

הלכה י"ג או שהה גדול ועונה מיטבע הברכה · נראה במקורו מהא דפ"א ר"י · דהמשנה ממטבע שט"א ל"י י"א
וא"כ ה"ל ברכה לבטלה ואין לענה אמן על ברכה לבטלה כמש"ל הטי"ו · והא מהא דאין עונין אחר
תינוקות המהלמדים כמש"ב בגמ' האמונה בכ"ת :

הלכה י"ט עי' השגת הראב"ד · ולענ"ד לדון דל"ב נברך אחר מה לך · מבוהתן לך דכיון שהוא דבר האסור באכילה
הרי לא כהן לו הבי"ת לאוכלו לעבות היפוך רשט י"ת · ואיך יברך ע"ז · וע"ב ל"ה ב' מ"ת כ' · ותו דהאי
כאוכל דבר המזיק דא"ס מברך וכ"ם המזיק לנשמתו ר"ל · ומכאן תשובה לד' המה"מ סי' רל"ד · דבאכל איסור דרבנן
בשוגג א"ל כשרה כלל · והרי שיטה רבינו שאינו מברך ע"ז כלל · ואף אים ריט לא נחלק עליו משום זה · והארכתי
בשו"ת אהלי יוד ח"ב בסי"ד · ע"ד הגה"מ אלו ·

שם ואנ"ל אם אכל ע"ס · ברכוהא דהכי שוכר מקודם · אין נעשו קנה ט כמו ע"ש · עי' בכורות ל"ח א' · וע"ש
בתוס' וא"ב כ"ם דל"ש פ"ז בבא כלל :

פרק ב'

הלכה י"ו אם נעלם ממנו אם בירך ס' · ירושלמי ר"ם ברכה בשם ר' ירמיה בשם ר"ח :

פרק ג'

הל' י"ב מש"כ הכ"מ טעם לדברי רבינו דמברך על כל שהוא שמא ימלך ויאכל כשיעור ונמלא שאין
בידו לתקן ע"ל פ"ח הי"ב ובמג"א סקע"ב · דמברך אח"כ ב' ברכות וא"כ הרי בידו לתקן בכשיעור אלא
דגם בם הוא חשוה ואכמ"ל

הל' י"ג מש"כ הג"מ בשם הר"מ · שם ד' ס"ומ' ורח"ם במקומו מ"ד א' · וע"ש בראשונים :

פרק ד'

הלכה א' וכן אם בירך כשהוא עומד יצא · ילה"ל כד"ם ממש"ל פ"ה ה"ו · והרי כהנים האוכלים מנחות
אוכלים בעמידה דאין ישיבה בעזרה אלא למכ"ד · ואיך יברכו שם · ולילך למק"א הרי אסור · וי"ל
דבכהנים דאזיים רם מהר · ועי' ירושלמי ריש בכורים · ול"א מכ"ד אך עי' תוס' יומא כ"ה א' · שדעתם דמותר
לאכול קדשים בישיבה דהוא צרך עבודה · אך נוהגים פ"ז א' · לב"ל כן וכ"ד רבינו שמב"ב בס"ד פ"י ממעה"ק · ותו
דבהמ"ז והאי דאסור בישיבה · אך באמת אין הדין צריך לראיה כלל · וגם בשבב בשהה עורת ישראל שסיל ועי'
שרואה מקומו הראשון :

הלכה ו' בירך על הפרפרת · עי' גה"ם בירושלמי פ"ו דברכות ה"ב :

פרק ה'

הלכה א' לפי שאין קבע לה זמן לא אין חיובין מה"ת · לא פירש רבינו הגד האי מספקא וע"ש ברש"י
ותוס' · ולע"מ ה"א שהיה תפרש רבינו · די"ל דהוי מ"ע שהז"ג · ובמש"ם בתחילה בד"ה הואיל וב'
לחם · בטוקר כמ"ש שהז"ג דמי קמ"ל · ורבינא דמספק"ל הוא משום סברא זו · ולב"ל כשתמא דגמ' · אלא דד'
הגמ' גופה ל"ב · בם דאדרבה אם מב"כ להם בטוקר הוא שהז"ג ממילא ל"ם נשים וא"כ מוהגות לאכול כל היום ·
וא"כ גם בבהמ"ז ל"ה ז"ג כלל ואכמ"ל :

הלכה ו' הכל חייבין ס' אפילו כהנים שאכלו ק"ק בעזרה · אולי בטעם דס"ד דלא יצרפו לזימון מפום שאין אכילתם
מקרא אכילה דה"ל אכילת מלוה ולאו להנאה · ובקא כ' ואכלתם סיינו רק אכילה רשות · וגב"ב בגמ'
סד"א ואכלו אותם אשר שאר כרם כ' וקמ"ל ואכלת ושבעת · ר"ל דמ"מ הוי אכילה בשבע בה וגם מקיים מלות
התורה · וכיון שהבייית ליוה לאכלו והוי נמי אכילה · ומזה ראי' לבי' רבינו בפ"א דעל אכילה איסור אין מברכין
דלא מיקרי אכילה ול"ס ע"ז בהמ"ז · ובתי' שם כשארכתי בס"ד · וי"ל ג"כ בפשיטות דס"ד דל"ם קביעות דהכי
אוכלים בעמידה דאין ישיבה בעזרה לכהנים · וא"כ ל"ה קביעות לזימון קמ"ל · ועמש"ל פ"ד ה"א בס"ד · ולכאורה
יל"ם דקמ"ל דקאמר שיש משום ושבעת דמ"מ הכי בנעים הם · ויהא ראי' מזה דגם שביעה בלא אכילה חייב
בבהמ"ז וכ"מ טובא מזה :

הלכה ז' ומלטרף בין לענין בלם בין לענין עשרה · כ"ה בירושלמי פ"ז ה"ב ועי' נכ"ל פ' ויחי ויעוי' תוס' מ"א א'
ומש"כ הכ"מ בשם הריט"ף בן ס' ר' דלא כרבינו · ואולי הוא לפי שטה סחוסך · ע' תוס' עירובין ג' ב' :

הלכה ט"ו מש"כ הראב"ד שכ"ה בירושלמי עי' מה"ם פ"ב ה"ב ד"ה ובנהמ"ז :

פרק ו'

הלכה ב' בזו מטה חכמים · עי' מה"ם פ"ב דחגיגה ה"ס · ומש"כ רבינו דאין מברכין על מים אחרונים ·
נלכ"ל לזה מחולין ק"ו א' · דשם של נטמ"י שוה לנטעים ואונים · משום ד' ברכה והכי ה"ל שאר ברכה
אחרה משום מים אחרונים דודאי המברך היה זכה בזה אא"כ ר' כמוס' ורבים דא"מ ע"ז כלל כמאמו"ר הגו"ל בחידושיו:

הלבה י"ח יטול אדם את ידיו באחרונים לא זכרו בסי' קב"ג' ד' הכ"מ בפ"ט דאגו רק כשא"א לו בנוס אסור למטה
מים וע"ם במג"א · ידע במוטו"ע סיה ע"ם וג"ל „יטור „ידיו במקום" · יטול והלשון רבים
מכח דהאי במעתא :

פרק ז'

הל' ב' עי' הקובן · דל"ע לדעת רבים כמ"ם הרהב"א בחידושיו · דר"ח נקרא בעל הסעודה כיון שהסעודה
נעשית בשבילו · ומג"א סק"א סק"ט ס"ק ל"ב שלא זכר דבריו · ובחידושי אמרתי בס"ד · דס"ם דא"ל גרים
לברי לן מר · דמלים דר' אבהו פ"ל בנדרים ל"ו ב' · בהורם משלו על של חבירו סוכ"ג שלו · א"כ ה"נ שה ר"ח
בעל הסעודה · ור"ח לביתי' דאיתו ג"ל בירושלמי בם פ"ז ה"ג · דהוא בל בעל הסירוס · וע"ם בבבלי א"כ גם בכאן
לא ה א' בעל הסעודה · רק בכל זה הביב לו מדעת ר"ח שהוא האומר דעה"נ של בעל הבבריוכב"ח הכא ס"ל דנעכ"ב
דווקא א"כ יבמע בכל ענין ולא כל העניים שוים · ובזה ישבתי דברי הב"י מקן' הרש"א בברכות ס"ב כ' · במש"ס
בעשה יהא חבר שהאכיל להם לכל ישראל מבב · והארכתי בתי' בם בס"ד בד"ג פלי"ת :

הל' ו' ואין מבתלין כפני האוכלי עי' ירושלמי פ"ח דערלה) ה"ב מאן דאכיל דהתנים נסית לאסתכולי ביה ולכן
אסור להביט בו שלא ימנע מלאכול לפני בושה · ואמרתי בזה דרך לצות · מ"ם חז"ל בברכות ו' ב' ·
אשה מכרה באורחים יותר מהאיש · דאחז"ל אשה ברם עי' באורחים (ע' בב"מ פ"ז א') · ע"ב מבטה בבם כדי
בינגעם לאכול ולכן מכרת יותר :

הלכה ט' וכן אין מספידין שאר אוכלים ומשקים · תענית כ' ב' · קבבר אוכלי אדם אין מאכילין לבהמה · וע"ם
בד' [המפרש המיוחס] רש"י ובשבת נ' ב' ברש"י ותוס' ובם קמ"ז ב' · אין עובין אשקוזין מפני
הכבוד אוכלין ועיג"א ר"ס קע"א · וכתי' בהלכתי בס"ד על המוסף הספקים כן ויחפצים :

הל' י"א מש"כ הכ"מ בשם הר"ם · בדוכתא אחריתא · הוא בנסחים ק"ח ב' · וע' חולין ק"ו ב' :

הלכה י"ב ואין מכבדין את כו' ובשעת כריכה · כ' הכ"מ בם' אין מכבדין בילואה · פ"ם הוא וה"ל בנסח' ד"ה אשה
פ"ו לכניסה הגדול קודם · וליליאה הקטן קודם · ושמעתי זה בשם הג"ר שאול קר"ב ז"ל מווילנא'
והוסיף דבזה א"ם מש"כ ביחזקאל (סי' [מ"ו י"]) והנשיא אשר בתוכם בבואם יבא ובלאתם ילאו משום ה"ש
דהנשיא יבא הודם לעם והם ילאו מתחילה · ואאמו"ר הגו"ל וכבר נדפס ד"ו בהגהותיו לברכות מ"ו א'

ישי"ש י ולי"ש כספרי פ' דברים ואתן אותם ראשים עליכם · נכנס ראשון ויוצא אחרון · והוא כדברי כמס'
דא"ו ורבינו ז"ל · ואולם בתוספתא מגילה פ"ג א' שם לענין קימה והידור גבי ת"ח · נוהג בו מורא
ויראה · משא ומתן בכניסה ויציאה · והם קודמים לכ"א שנאמר ואתן אותם ראשים עליכם · א"כ מ' אף
ביציאה הגדול קודם · ויש לדחוק דכוונת התוספתא בכניסה ויציאה · ר"ל כ"א כדאיתיה בכניסה הם
קודמים · וביציאה הפם קודמים שזהו כבוד הרבנים · ובאמת נראה קצת ט"ס בספרי שרש"י גבי' בתורה
בפתיק להיפוך · נכנס אחרון ויוצא ראשון · וע' בכס"מ בשם הרא"ם ז"ל ושם הוסיף מלות מביתו לבהכ"נ
ואולי הוא עפ"ד הש"ר ותנחומא פ' בהעלותך א' שם אהא"כ כשהייתי רואה סיעה של ב"א
הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליכם וכשאמרתי ד"ת לפני ריב"ז א"ל צריך אתה לעבור לפניהם
ויהיו רואים אותך ויעמדו לפניך ואתה מכילם לידי י"ש ע"ש · והוא כמ"ש בירושלמי בכורים רפ"ג · כ'
חנינא מתי לאתן דלא קאים מקמוי · והוא כמו שכופין על כל מ"ע כמ"ש בבבלי כתובות פ"ו א' · ולכן א"ל
דיב"ז שנהפוך הוא דאוי לזכותם כמלוה זו ולפ"ז י"ל כל שזכרנו · דודאי י"ל אף ביציאה הגדול קודם ·
והוא במקום שנוהגים בו קימה והידור · וגי' הש"י נכנס אחרון ויוצא ראשון יותר · לפ"ז הוא רק
ברבנים ולא כשאר ת"ת · וא"ש במה שא' ביבמות ק"ה ב' ובשלהי הוריות · בזמן שהם צריכין לנו מספיקין
על ראשי עם קודש · וע' ס"ו יו"ד סי' רמ"ד סק"ט ולדבריו א"ש · דנ"מ בין שאר זקן לגראה בת"ת
במשנה על הציבור · ולפ"ז שאינו רק משום שיקומו מפניו א"ש דא דכ' כנוהם יצא ובאותם יבא · דהם
ל"ש קימה והידור בבהמ"ק די"ל אף במקום שיש ישיבה כמו בעזרת נשים מ"מ אין עומדים שם · עי'
קדושין ל"ג ב' ובה"ג בר"ה ל"א ב' ועי' ב"ב ק"כ א' ודו"ק · ע"כ ביציאה הם קודמים אלא דבמ"ר שם פי'
דלכל זקן צריך לכבדו ביציאה ע"ש (ול"מ ביושב אלא בפתח שאינו צריך קימה מפניו) ש"מ שם בפי' יד
יוסף שכ' שהוא כדברי הספרי דאף ביציאה הגדול קודם ע"ש · וע"ש בתנחומא הגי' להקדים לו שלום
בכניסה ויציאה · ולא נתבאר ענין השלום ביציאה · ואולי שסמש"ל פ"ה מת"ת ה"ו וי"ג שבוא ע"ם · את"נ
מצאתי נפי' התוספתא פ"ו להגר"א ז"ל הטיר בהשמטותיו מד' רבינו פה ומהספרי דברים [אך מש"ש
מד' הירושלמי בכורים פ"ג לפי כבוד הנכנסין לא ידעתי שינו לנ"ד וגם לא זכר גי' רש"י בספרי שזכרנו
למעלה בנ"ד · ושוב הקשה כשם כבו מחו' הרב"צ מהרי"ל שליט"א אבד"ק יאנווא [ז"ל] מירושלמי פי"ב
דשבת ה"ג דא' שם עיילין קדמאי ונפקין קדמאי · ולו"מ ה"א דד"ו משתנה לפי העת והמקום ולפי מנהג
ד"א שבכל מדינה ומדינה · והרי גם אצלינו מכבדים ביציאה · ובדברי הספרי צ"ל כדור פי' אחר · עמש"ם
בכ"ג כ"ב א' · נקיטי לי' שוקא · וכה"ת אפי' לתקבוצי ע"ש וכפ"ו ה"ט מה' שכנים · ומדוייק מאד לשון
הספרי ד"א נוהג בו מורא ויראה משא ומתן בכניסה ויציאה והיינו לצאת בשחורותיו קודם וכן לנכנס הכל
כבדי שיקדים להרויח לכל אדם · וז"ש ראשים לכל אדם במו"מ ע"ש בספרי ובתוספתא שם · וע' כס"ג
כמ"ר פ' תבא ברוך אתה בבואך ובצאתך בפרקמטיא שלך · וכן יל"פ דברי התנחומא ומ"ר · ומש"ש "שלום"
ע"ם וכמש"ל · אך דברי הירושלמי שם א"א ליישב כן וע"ש ג"כ שלהי הוריות · ולדברי הירושלמי צ"ל מ"ש
בגלותם יצאו · שעמ"ש ביומא נ"ג ב' דהיוצא מבהמ"ק יוצא דרך אחוריו · וכ"כ רבינו פ"ז מבה"ב ה"ד ·
וסה"נ ע"ל פ"ה מת"ת ה"ו וא"כ משכח הגט"ה לצאת באחרונה דא"כ יהיו אחוריהם נגד הגט"ה והוא שלא
לכבודו וכמש"ש כפ"ב מת"ת ע"כ יצאו הם תחילה וכולם דרך אחוריהם וא"ש ואין ראי' כלל מזה · ואתו"ד
שמעתי כן בשם הג"ר אבלי ז"ל מווילנא · וא"כ י"מ ג"כ בבהמ"ד ובבהכנ"ס שג"כ צריך לצאת דרך אחוריו
כמש"כ בש"ע א"כ א"ש ד' בספרי בגירסתינו ואין להאריך יותר בכה · וכמש"ל לענין לקום מת"ת בשורש ·
עי' ת' הרשב"א חלק ה' שנשאל בקימה בבהמ"ד · והביא ראי' משלהי הוריות ואתי' שפת :

פרק ח' הלכה י"ב בהשגת הראב"ד שאם יפליט ג"כ תאכד שא"ל יותר · י"ל פ"ו דמ"מ ירויח שלא יכנס
בלא ברכה ולא יעבור על איסור דרבנן · ואולי ס"ל כהגה"מ סי' רל"ד דאם עבר על א"ל
בשוגג א"ל ברכה כלל ואף לסמש"כ בתשובה בס"ד (ועמש"ל סס"ח בס"ד) שלא כדבריו · י"ל דהכא לא עשה
איסור ממש רק שנהנה בלא ברכה בכה"ג ל"ש זה ודו"ק :

פרק ט' הל' א' כן אסור לו ליהנות מריח טוב קודם ברכה · נראה דזהו רק לכתחילה אבל בדיעבד
ודאי דגם את"כ צל"ע ולבריח שוד · וע"ל פ"ת ה"ב :

הל' ד' אלא מברך פ"ו לשלמו ואיזה שירצה יקדים · ע' מג"א סרט"ו סק"ו :

הל' ח' וכן המריח בבגדים שבת ס"ב ב' · ש"ה דליתיה לממשא כלל · כ"א הרב"צ מ' צבי יהודא תאומים
שליט"א [ז"ל] ומש"כ הכ"מ בשם הרשב"א לתמוה מ"מ לא יברך על בשמים של ערוס · לא הבנתי
דלכתחילה ודאי אף הראב"ד כחולק מ"מ מודה בכה דאסור :

הל' ט' נתמכב ביה כו' · נלמד מדין מקדוש דהולכין אה"ל נאחרי הגר"א ז"ל ריי"ו :

פרק י' הל' ב' וחייב כו' בשמחה שנאמר כו' בגמ' ס"ה ב' · ל"נ אלא ט' :

הל' ח' שמד ומברך · לא נזכר כש"ע דעת רבינו שכשמידם · ועי' ת"ס וא"ח סי' רלא :

הל' י"ח הרואה את החמה · עי' ת"ס שם סי' כ"ו :

הל' כ"א מש"כ הכ"מ בריייתות לא נמצא שם · וצ"ל אהא דהנכנס למרחץ תוספתא ברכות פ"ו · וסי"ל מ"מ
יצא מן המרחץ הוא מימרות אמוראים בגמ' ס' א' ומברך רבינו אחר גי' הרי"ף כאמור"ך בגו"ל :

הל' כ"ה ע' בצל"ח ל"ט ב' מה שלא ביאר רבינו דין תה"ד :

הל' כ"ז עי' בס' דעת קדושים לש"ב הג"ר רפאל כ"ן ז"ל דרוש כ' · ביאור נחמד בדברי רבינו אלו :

פרק י"א הל' ב' וכל מ"ע שבין אדם למקום · כשלל בזה מלות שבין אדם לחבירו · עי' שו"ת הרשב"א
סי' י"ח וכרא"ש ס' אבודרהם ובשו"ת ת"ס חא"ח סי' נ"ד · וכמש"כ רבינו מברך עלי' קודם
לעשייתה כשלנו ג"כ ברכת הודאה · עי' כ"מ פ"ו ה"ג מתפלה :

הל' ג' והיכן ליוע בתורה שכ' כל אשר יאמרו לך תעשה · ע' בגמ' דנחלקו בזה אמוראי אם בלאו או
בעשה ורבינו ז"ל ס"ל ג"כ בלאו כמש"כ בחיבורו בכ"מ אבל לענין ברכה נקט הטעם דאין מברכין
על לאו כמש"כ הראשונים ז"ל :

הל' ד' וכן כל כיו"ב · עי' פ"ג מאישות הכ"ג :

הל' ט' ופדיון הבן · לא ליין הכ"מ לשלהי פסחים :

הל' י' בכ"מ סוד"ס כ' הרמ"ך וגם רבינו יסבור כן · ור"ל כשמולא לאינו כהן · ועי' ת"ס סי' קמ"א :

הל' י"א של דעת רבינו ז"ל דאינו מברך אחר עשייתה · עי' ש"ך יו"ד סי' י"ע ובשו"ת ש"א סכ"ז · ובאו"ז
הגדול שנדפס זה לא כביר מכת"י הקשה משלהי פסחים דשל פסח פוטר של זבח · והרי הפסח
נאכל באחרונה ואיך שייך לפטור כלל · ולפלא גדול שלא הביא דברי רבינו פ"ח ממילה ה"ו וה"ס שלפמש"ב
אין התחלה לקושיתו · וי"ל דאה"נ שמקורו הוא מקו' זו ובחידושי האריכתי הרבה בס"ד :

הל' י"ב עשה מעקה לגגו כו' · בת"ס חא"ח סי' נ"ב פשוט לו שאינו מברך עד מעוט האחרון · וע"ש
בעיתמה דאין מברכין על כתיבת ס"ת :

שם שחט פסחו וחגיגתו מברך לבתוע לפ"מ דקיי"ל דאשפשמ"י ע"ל סי"ד · א"כ א"ש בפסח אבל בחגיגה
בל"ל בשל אם שוחטה בשוהפות ואולי דכשבה כמיעט כ"ל קצת תוב מדרבנן · ע' לח"ם פ"ג מחו"מ
כ"ז שלא זכר דברי רבינו נאלה המפרשים · עי' בגהמ"י אות ו' מה שהעיר לרבים משל אכילת מרור ·
ולכאורה י"ל דרבינו אה"נ דס"ל נברך לאכול מרור · וכמש"כ הרשב"ם בשלהי פסחים לאכול הפסח והזבח ·
ע"ש מהתוספתא וכ"נ במרור דמג"מ · אבל ע' פ"ת מחו"מ ה"ו ו' מבואר שם שמברך על אכילת מצה
ומרור עש"כ נגד התוספתא ונגד הכלל דהכא וגם נגד מש"ש בפי' המשנה נפסחים ג"כ לאכול וצע"ג · מש"ב
בברכת כ"ז מסיקפין שליט"א :

הל' פ"ו בתוה"מ של פסח לא דקדק רבינו להזכיר דגם בו' של פסח הוא כן · מש"כ הכ"מ כיון דקיי"ל
סדל"ת · ע"ל פ"ג ממילה ה"ו מש"כ בשם הרשב"א ודחה תירוצו · וע"ל פ"ע מק"פ ה"ג מש"כ
הכ"מ בשמו · כאמור"ך בגו"ל :

הלכות מילה

בפתיחה מ"ע למול כיום השמיני · נכלל בזה גם מלת העבדים ממה שא"ב "הבן" ועי' ל"מ מה שלא נמנה מ"ע
נפ"ע · ובמנהג"ח כ"ל מסנהדרין ל"ט א' · מה"ט ולא אין לנו אלא ג"ה נלנ"ד :

פרק א' הלכה א' מצוה על האב למול את בנו · יש להתבונן אם נכלל זה גם על הבן הנולד לעבד משפחה
שנשתחרר לו · ובתוספה י"ל דכיון דהדר יחס כדא' ביבמות כ"ג א' · ס"ב א' ל"ק ט"ו א' וככ"מ · ל"ש
נאינו מחוס אב ואינו מקרא אביו כלל · ול"ש עליו מצוה הבן על האב · כמו נכל ישראל · וע"ל שא' רבים דב"ד
מחויבים למול העבדים אם לא מלו הרב שלו · מ' דהא עלמו אינו חייב במצות מילה כלל וע"ל ה"ו דיכול להוסת
שלא נמלו · וא"כ ודאי ל"ש חוב מילה על האב · רק בבימול כגר · י"ל דחייב לימול בני מספחה כמיוחדת לו ·
אף מספחה שאינה מיוחדת לו · ודאי כישראל כל כה"ג שנקוה לבית חייב למולו · וע' יבמות מ"ח ב' ש"מ
כש"ם שבור סגיל נמקורו · ואמנם לא כתנולד שמר דל"ש לקרותו עבד כיון שאין לו יחוס · ו"ל דחה"ט גם
עבד עבדי אינו מחייב למול את בנו שנולדה לו שפחה מרין לו · ואילו היה חייב במילתו וע"ע · וכ' זה יש להתבונן
גר' במקומה דגם ביום חייוס במצוה מילה במחייבים כל ישראל למול · מהל' כמול לנם כל זכר גם ביום חייסת
לא התמנוע רק מחויבת האב לגבי · ע"ש נקדושין ל"ע א' · ובחידושי הא"ל תמהתי יכוחות הכ"מ בזה"ל בס"ד ·
ת"ל יל"ע אם השפחה חייבת במצוה או · דמ"ע שזה המה · וכן אם העבד חייב בזה · וע"ש בבספה"מ מש"כ מבק"
ובס' המקנה שם ואת"י כעת :

הלכה ב' אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו · ר"ל דמקורו מהא דב"ק ל"א כ' · אלא משום לתפחה משום כבוד · ועי'
מדרש ל"ג ב' · אם האב מבטל שב"ח טורי"ג פ"מ · כאמור"ך בגו"ל · ועי' הב"מ סי' ר"ח · מש"כ
עד הבי"ך תו"מ פט"ב · ועי"ש בלא"ח ובמקומו יבואר הכל בע"ה :

שם אבל אם חייב כרת עד שימול · עי' בשגת הראב"ד ובלי"מ דעת השאלת מכות י"ד א' · ד"ה נאמרו ועי' סורי
אבן ר"ח ר"ה ח' · שבי דהאם נמר כדעתו שלא לימול חייב כנר כרת מה · וי"ל דשה גם רבינו מודה · ואל"מ
קי' אאמו"ר בגו"ל בחדושיו מחולין דף כ' · דמרין שם א' מומר לערלות שם מומר לערלות · והרי לרבינו מומר
לערלות קיל מאשר מומר כמו נחלג ותם דכם הוא חייב כנר סרה ולערלות הוא שהם רק בעבה וכק לאחר מיתה
הוא בכרת · ולהאמור י"ל דס"ל לרבינו דלא נקרא מומר רק כשאומר בדעתו שלא למול עוד · ול"נ לד"ר לרבינו
מענות ס' כ' והכרים פ"ו א' ועי' שטה כ"ה א' · מכל אלו המקומות ראיה לגבי רבינו · והאומרים אלוהים
אחד אלו במחלוקת רבי וכאן נקבר אף צריך ועמש"ל סס"א סי"ד :

הל' ג' כילד נקה שפחה ושנחנה · ר"ל דל"ל שפחה משומרת ואח"כ ילדה והו מקנה כסף · וכ"מ לקח
ס"ד · כאמור"ך ז"ל :

הל' פ' הכ"ם נלמד רבינו נמלים · שמוה דלל ל"ם מה שבאת מטעם שרמוס שכה קל"ו א' · בכ"ם של
ע"ם נימול נעברה וע' נדה מ"ב ב' · ולקמן בפ"ו כאמור"ך בגו"ל :

הל' י' כבם במילת הבנים דו"ם רק מילת עבדים · שמנעי הבם כ' מהל אין לנקבות ע"ש ח"ם הרי ישל לנטקתו
והזכו בבבת קל"ח א' כה"ג · דלר"ח אין מכשירי מוהב ולוים ח"ב מכ"ם · וגי' דל"ח הכי רק במכשירי
מצוה ולא במצוה עלמה · ובדבריו כ"ל ל"ס בירושלמי פ' גדם י"ע א' · דגל"ם אין שילוח קטן למול כיו"ם והכי
ר"ח שמואל סיא וכר"ס כ"ל כמ"ש בירושלמי נר"ם · ואין מבכ"ל לומר ביו"ם · כיון דאפילו מכשירו ח"ם כ"ם
ידע · ועי' שו"ת ח"ם חא"ח סי' קמ"ח · ולדבריו כ"ל דנפ"מ נעבד קטן דאו"ם · משום ביטול לנסקרו · אך מ"ד
הח"ם חא"ח סקל"ד ושו"ד סס"ו במרה ליישב קו' כגאון השאג"א מהגר"ד דייטש ז"ל · מ"מ פו"ב ול"ח שיסקר
קרקפתי לגי' התוס' פסחים ג' ב' מ' דלס"ל כבבא ש · וכ"ג דכיון דלר"א מכשירין כמצוה עלמה · מכ"ם נאלק
בה · ול"ע בגוף ה' ולביטוי' ק' שפיר דר"א אוכ"ם בגופה בם · ואולם בחדושי יבנתי בס"ד בשיטות בדברי
בירושלמי ספ"ק דר"ה וספ"ג דמגילה אם מכשירי מצוה שחי"ם דוחין אף בגלילה ע"ם · ואח"כ א"ה · וא"ם גם כך
דעלג בם ע"ם · דלר"א גם מכשירי עולב דו"ם במ"ם בבבת בם · ואמנם קו' כ' ל"א אין לה מקום כלל · דמאי
מהני שיסקירו הרי כל ישראל חייבין למולו וא"כ לא יסמוך ממצות מילה בזה כלל · הם שמא יזכה בו עב"ג
והא אבד ה"ה מפקיש ממצות מילה · וגם יל"ע בזה דהפקר לישראל נבד ולא לנע"ג אינו הפקר · ע' ירושלמי
פ"ו דפאה · ולהוסיף הא דלא · ואולי יסבן קצת לפ"מ דקיי"ל דערלה שלב"ז ל"ם ערלה עי' ס"א מהרגום ב"ח ·
א"כ מסכ"ל שיסקירו קדם יום ח' · דהו ל"ם נקרהו ביטול מצות מילה כיון שלא חל כלל · אך יל"ח מגדון והם
דבם אינו מבטל מצות מילה לגמרי מכ"ש כאן · ויל"ח כה שלי בהל"ם :

הלכה י"ד מי שמלג · עי' ש"ק סס"א דיבמות ד"ה ליתא :

הלכה ט"ו וכן מילה שלא · עי' כתי · ואני דבריו כל ז"ל ,הכל" במקום ,חק" :

הלכה י"ג עד שיגדל בו זם ותשוב מראהו · מסלר דא"ל כמהין ז' ימים אח"כ ולא כפי' יד הקטנה ואין חושבין
כלל לדבריו כזה אף הרב"צ ר' יעקב בן כ' אחי הגר"י ז"ל הגאבד"ק כתאגלי סעיד מהנך ס' רס"ג
שועת סס' יד הקטנה · וראה מזה :

הלכה י"ח שפ"ע דוחה הכל ע' ח"ם תו"ל ברמ"א מב"ל ע"ד רבינו אלו · ובחדושי לפסחים ס"ח ב'
באריכות בה בס"ד :

פרק ב' הא"ד פ' שו"ת ש"א שכאליך מג"ל לרבינו דאפילו כהול אינו תוור · ול"ע מקור נאמן לזה מיבמות
פ"ו כ' דגם במילת גר כדין כן · והרי מילת גר (הוא שלג"ה דא) אינו בשוויה · ואולי י"ל
דטעמא דאסור משום תבל · ואסור בשאינו לתיבוא וכמש"כ במיעוטי ס"ם פ' לך כתורך :

הל' י' וק"ו הדברים אם לא דחו מכשירי מילה שבות שהוא מדבריהם כו' · ר"ל להביא דכן רבה"ד וכמש"כ
פ"ס ובשבת כ"ם לאו דאורייתא ביו"ע ויל"ע על קו' כוה ועירובין פ"ע ב' וסוכה פ"ו ב' · די"ל
שבת חמור איסור שבות דידה מלאו דירו"ם דאורייתא ע"ם · ונראה דשאני לאו דירו"ם דשבת וירו"ם כבדדי
מינהו כדא' בב"מ גזירה ירו"ם אטו שבת · פ"ם שבת כ"ג ב' ביצה י"ח א' ולי"ה גל"ע בכב"ג ע"ש בתוס'
משא"כ סוכה ושבת ורא"ה מיבמות ו' א' · דדתי שם שאני לאוי דשבת דחמיר · והרי אף בלאו דירו"ם כן
כמבואר בשבועות פ"ו ב' · דאין בכין בכמ"ק דוחה גם יו"ט מכך קרא דא"ם תשמרו ע"ש כרש"י · או ביו"ם
כשבת ולפ"ק בזה · ואולם מש"כ הכ"מ על הקו' דרו"ם רבה דא"יס בקו' נלאו ממני דהא רבה קאי אקרא
דלכדו · ואיך שייך לדין ק"ו בזה בדאורייתא ממה שהוא דרבנן · וע' ירדים פ"כ מ"ב · ובדברי הגר"א ז"ל
בם ול"ע לדברי הכ"מ דהכא שהוא שלא כהלכה פש"ה :

פרק ג' הל' א' ואבי הבן מברך להכניסו בבריתו של א"א · מלוה על האב למול את בנו יתר כו' · לפרש"ל
לרבינו דכ"ע דאבי הבן מברך להכניסו וי"ל לפי דבריו דו"ם להכניסו בבריתו של א"א · ולפ"ז י"ל דאם מל בעצמו
דיליף בקדושין כ"ע א' דמצות האב למול את בנו הוא מדכ' וימל אברהם א"יב · ולפ"ז י"ל דאם מל בעצמו
מברך להכניסו קודם ברכת למול [וכן אם אחר מל אותו בשליחות מקודם] (וילי"ם לפ"ז גם כמילת עבדים
כן · ופ"ל ה"ה ויש לחלק) אולם לבירושלמי פ"ק דקדושין ה"ו דיליף דמצות האב למול הי"ב מקרא דביום
השמיני ימול · אי"א לפרש דו"ם להכניסו בבא"א · ועי' בברית מ"ם תורי"ד ברמ"ע מה שהאריך בפי' ברכה
זו · ובמקומו האריכתי בס"ד :

הל' ג' ואבי הבן מברך שהחיינו · משום שאמר כן מפה"ב דמברך שהחיינו כשלהי פסחים · וכ"ם מצות
מילה התשובה והתמורה מאד ושקבלוה בשמחה · וכמ"ש בשבת קל"ל א' ומגילה פ"ו ב' · ולפלא מאד
כעיני שלא זכר רבינו ענין הסעודה למילה הנזכר בגמ' שם ובפר"א המובא בתוס' · וע' בתנחומא פ' תלוס
וע' כתב ל"ח ב' מ' דהוא מדאורייתא · וע' ירושלמי מגילה פ"ק דמגילה פ"ה דמאחרים ע"ש :

הל' ו' התל את הגרים כו' · נראה ודאי דמברך שהחיינו וכן כשעבד הנימול :

הל' ה' והמל אדם גדול · עי' פ"ע מק"ם בפ"ו וא"ל דגדול דהכא ל"ד קאמר .

הל' ו' לפיכך אם הנית ערלתו ומשכין כו' מ' אף אם אינו לשום גירות אינה מלוה ול"י מה"ל בה · ומי
שאני מצות מילה משאר מצות שלא היו מניחין לעשות ע"ג לעשותה כמש"כ פ"י ממלכים ה"י ובאופן
שאינו לו לרפואה י"ל דלאסור משום תוכל דאף ב"נ מוזהר ע"ז · עי' ב"ק ל"ח ב' והמקנה שלהי קדושין :

הל' ח' וכל המפיר בריתו שאינו ויאיח ערלתו או משכה אלחלשה"ב · הכ"מ ליין לאבות ושם לא נזכר רק
באבית דבריו · ואולם כ"ה בירושלמי פ"א דפאה וס' חלק · וע' בבלי (סנהדרין פ"ד א') שבועות
י"ג א' מפיר ברית בבשר ואם עשה תשובה כו' ודרשו חכמים פ"ז הכרת לשב"ע א"ל עשה תשובה ·
וצ"ל דמ"ם בסנהדרין מ"ד א' דעכן י"ל אלשה"ב · והכי א' שם ע"ח דהיה מושך בערלתו דגם פ"ז עשה
תשובה ומ"ל עלמו כרחוי קודם שנסקל · ולפמ"ע דאם בכר נימול כהוגן שוב אף שנמשכה ערלתו נקרא מהול
מה"ת · דהא קיי"ל משוך אסור בתרומה רק מדרבנן כמ"ש ביבמות ע"ב א' · וכפ' רבינו פ"ו מתרומות
ה"י · אבל מ"מ אם המשיך עלמו ה"ה חייב על מעשה רע שעשה וכפר בבריתו של א"א · על זדון לבו
במזיד לעשות כך אבל מ"מ לא נקרא ערל כל שקיים מלות מילה כראוי [וע' כה"ג מנחות נ"ג א' אימא גבהא
בלאו ואפכוי לא מפכל ויל"א בזה] ועי' תוס' יבמות שם ד"ה מדבריהם :

וש"ב הרב כמהר"ג מהר"א נאוינואהן בי' כ' אלי בדבר שהעירו המפרשים מהא דמשך אוכל בתרומה
מה"ת והכי אלחלשה"ב מ' דהוי ערל ג"ל דנ"מ אם משוך פ"י אחרים כהגי שהיו בימי בן טויבא
ביבמות ע"ב א' או שעלמו שאירע לו כן ה"ה כערל · משא"כ אם הוא בעלמו מושך ערלתו וכמ"ש בבבלי"א
הוא אסור מה"ת בתרומה ותוס' היו גורסים בסנהדרין שכן מבוך בערלתו פי' · ע"כ הקנו שפיר ·
משא"כ גירסתנו מושך וכ"ה שם ל"ת י"ב · וכן מש"א במכילתא פ' כא ס ומלתה אותו לנביא זה שנתקיימם
אלו מצות מילה פ א ותור הכבר כו' דאוכל בפסח · שזהו ג"כ אם מעצמו עכת"ד ואמנם פליאה מיני
קמייתא דבכל ענין אינו נקרא ערל ול"ם ולדעת רבינו י"ל דמ"ש בחולין ד' ב' מומר לערלות היינו
כה"ג שמשך ערלתו ובכה"ג נ"ל שמודה להראב"ד ע"ל פ"ח ה"כ ומש"ם בס"ד · והח"ק כאאמו"ר הגו"ל
שהזכרתי שם וי"ל בזה לענין חיוב תשחה דלפ"ם ד"ה במכות י"ג ב' · משום שאו"ת הרי מסכ"ל מצות
מילה לעבור עלי' בקו"ע אך לדבריו דאם מסך ערלתו אינו פסול מה"ת לתרומה וקדשים · רק דמ"מ
הוא חייב כרת על זדון לבבו · א"כ שפיר ה"ל שו"ת מבח"כ אם נתלק כא"ת ק' מסם :

הל' ט' צריך ישוב מדוע לא זכר רבינו מה שאמורה שדומה נגעים אפי' שלב"ז · ודוחה שבת באמורה
ועוד כמוכרים שם במשנה :

בנוסח התפלה כ' רבינו · ובתש"מ לאומר ממועד חמשי"ל "או ביום מועד תג השבועות סוכ' דהב
שלא הוא אוך כשתרבה עשות כפלת כזס כאמור"ך הגו"ל :

שם נוסחים מברך כו' שבכל פת ופת · של הנסים · בתוכה מברך ברכה זו ערב וצו"ל · פה"י · מקם
של"כ בתרגומו יתד שאומר במקום כזה פה"כ · ונראה קצת שבכוונה השמיט רבינו לומר במקומות
שונים תגובה מפורדים · וצריך טעם לזה אם אינו ט"ס :

משי"ב רבינו לענות אמן אחר שמים רבה לא נזכר בש"ם · מש"כ וכן נהגו שם להתחנן אחר סדר
היום · אולי צ"ל גם ולומר סדר קדושה · הידוע שלא נזכר עניינו "אמן" אחר שמים
ירושלים ע"ל פ"א הפ"ו מברכות כאמור"ך בגו"ל :

בנין יהושע

חידושים וביאורים מהרב הגאון מוהר"ר יהושע לאנג אב"ד דק"ק שערשאוו, ושומיאץ שליט"א.

הלכות דעות

פרק ו' הל' ו [illegible]

פרק א' [illegible]

הלכות תפילה

פרק א' [illegible]

הלכות תפלה

פרק ב' [illegible]

פרק ד' [illegible]

פרק ה' [illegible]

הלכות תפלין

פרק א' [illegible]

הלכות עכום

פרק ד' [illegible]

פרק ט' [illegible]

פרק ט' [illegible]

הלכות תשובה

פרק ג' [illegible]

הלכות ק"ש

פרק ב' [illegible]

נשיטתו דר"ל כתי בגלה דכל' כרשב"ג בכ"מ כמ"ש כתוי"ט (פ"ח דעירובין מ"ו וכפ"ד דפסחי' מ"ד) וכ"כ בלח"מ (כפ"ו מה' תוכל ומזיק) וכ"כ כרח"ש (פ"ב דכ"קסי') ופ"ש בש"ק כירושלמי ד"כ שר שפיכנו שכתב ג"כ דמקורו של כרמב"ם הוא מכתם וכמ"ש בכ"מ (פ"ג מה' תפילין כמ"ו) דפסק שם כת"ק דרשב"ג דשר במתפין בו בתפילין מ"ל פיכוד כלל ודו"ק:

הלכות תפילין

פרק ד' …

הלכות ס"ת

פרק ט' …

הלכות ציצית

פרק ב' …

הלכות ברכות

פרק א' …

פרק א' …

פרק ב' …

פרק ה' …

פרק ו' …

פרק ח' …

הלכות מילה

פרק ב' …

הידושים הנמצאים בגליון הרמב"ם של הגאון האמיתי מופת הדור
מו"ה ישעיה ברלין זצ"ל

בהקדמת הרמב"ם ד"ה נמצא מרב אשי עד משה רבינו ע"ה ארבעים דורות וכו'. לכאורה פליאה עצומה דבפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושמונה דורות מן רב אשי עד משה רבינו ע"ה*: בדפוס הזה כבר ניתקן בפנים וסרה הפליאה.

שם ואלו הן רב אשי מרבא לכאורה תמוה מהא דאיתא קדושין ע"ב כשמת רבא נולד רב אשי. ובמעתי שגם הרב החסיד מוה' גרשון ז"ל בעל מירות שחשון עמד על זה. ואולי חרי רב אשי הוו

הכ"מ פ"ו מה' דעות דין ב' מצוה על כל אדם לאהוב כו' והמתכבד בקלון חבירו וכו' בפרק ב' דאבות עכ"ל. הנה בכל מסכת אבות לא נמצא אלא בפ"ג משנה י"א המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב, אבל ענין המתכבד וכו' ליתא שם, וגם הכ"מ בפ"ג מה' תשובה דין י"ד ויש עבירות וכו' כתב בעלתו ויתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין לו חלק לעוה"ב. והידוע גדול על הכ"מ דהכא שהראה מקומו [וע' מ"ש בסמוך על הכ"מ בפ"ג מה' תשובה הנ"ל]:

הרמב"ם פרק ו' מהלכות דעות דין ז' הרואה חבירו וכו' וכן חייב להוכיחו עד שיכהו המוכח ויאמר לו אני שומע דברים הללו שכיים ויאמר לו אני שומע, לכאורה מסולל המוכן. ובדקתי בשאר דפוסין היתה ויאמר לו איני שומע גם זה נעדר קצת מוכן על לב מבין. ויתכן לומר דהוי"ו של ויאמר וגו' היינו וי"ו המחלקת במקום או והכי פירושא הו יאמר לו אני שומע, ובזה יעלה על נכון:

מדברי הכ"מ פ"ו מהלכות תלמוד תורה דין י"ד שכתב בד"ה מי שלא קיבל וכו' וסמך עצמו על מ"ש שם [דהיינו בה' סנהדרין] וכו' נראה לדעתו שהרמב"ם סומך מן המוקדם על מ"ש אח"כ וע' מה שכתבתי במ"ש ה"ה פ"ח מהל' יום טוב דין י"ב:

כתב הכ"מ בפ"ג מהלכות תשובה דין י"ד ויש עבירות וכו' ותה שמנה רבינו וכו' והמתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין לו חלק לעוה"ב וכו' ע"ש. אמר ישעיה בהגאון אחיתי יחיד בדורו מו"ה ליבש ז"ל. כבר כתבתי בגליון התנ"א סימן קנ"ו שכתב נ"כ המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב ולא הורה מקום הולאו. והנכתי מקום בגליון כי דבר זה איתא בירושלמי דחגיגה פרק אין דורשין אתר רבי יוסי המתכבד וכו'

הרמב"ם פ"ז מהל' תשובה דין ד' אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד וכו', וכתב הכ"מ מימרא דר' אבהו וכו' קצת צריך ביאור דהא ר' יוחנן רביה דר' אבהו פליג עליו כדאמר ברכות ל"ד. וסנהדרין צ"ט. וס"ל דמעלת הצדיקים גדולה מבעלי תשובה ויש ליישב עפת"ש תוס' ר"ה ל"ד ד"ה לדידי וכו' דקי"ל כר' יוחנן לגבי רב ושמואל וכו'. ותיהו כיון דר' אבהו פליג היה קצת מראה לפסוק כמותו דהוא בתרהה וכו'. ובתוס' ביצה ס'. ד"ה גלגל וכו' כתבו דהלכה כרבה נגד אבוה דשמואל משום דרבה בתראה. וכ"כ עוד בע"ז ע"ב ד"ה אתר וכו' פסק רש"י כרב הונא מדסבר רב חסדא כוותיה אבל ר"ת פסק אע"ג דר"ח ס"ל דניצוק חיבור מ"מ הא רב ששת דבתראה הוא עבי אמר דניצוק אינו חיבור וכו'. ועיברי תוס' ברכות ל"ס כתבו ד"ה תברך וכו' ע"כ כירש ר"ח וכו' וכן הלכה כר' יוחנן דהא רב ור"י הלכה כר"י ור"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב דדוקא בתוראי בתראי אמריק הלכה כבתראה עכ"ל, וצ"ע. [עוד תיבה לדידך בתוס' דברכות דתנ"ל דרב הונא דהכא היינו תלמידו של רב הלא כתבו תוס' בגיטין י"א וכ"כ בחולין י"ג דהרי רב הונא היו ואחד היה גדול משמואל ע"ש, וח"כ דילתה רב הונא דהכא בברכות היינו ר"ה הגדול. [וקצה זכר לדבר דהקדימו הב"ם לר"ה קודם ר' יוחנן בבונין דהכא אמר ר"ה מברך על הפתיחין וכו' ור' יוחנן אמר על"יה מינה וגו'] וז"ל רב"ח כ"א מה' ברכות דין ח' ד"ה כל הברכות וכו' אתר רב וכו' ור' יוחנן אמר וכו' ורב ששת אמר וכו', ובגבול לאורא פסק הרמב"ם כרב ששת דבתראה היא וכ"ש הרי"ף והרא"ש ז"ל שכתב דדבריו דהלכה כבתראה אפילו נגד רבים שהרי רב ור' יוחנן פליגי וכו' דבגבול לאורא הוי הפסק דלא כרב ששת, ולגירסת הרי"ף דגרים ורב ששת אמר וכו' דהר"י אתר משמואל הבור לאדם שיפעוט וכו' י"ל דרב ששת ור"י אתר שמואל היו נ"כ רבים דהיינו דאזכר לאדם שיפעוט כלום וכו' להכי לא הוי הפסק אבל לפי גרסת הכ"מ ור"ש אתר וכו' דאמר ר"י אמר רב וכ"א לפנינו בגירסא וכן בהרא"ש דאמר ר"ה אמר רב אסור לאדם וכו' וא"כ הזיכן דאע"ג דרב גופיה אמר אסור לאדם וכו' אפ"ה ס"ל לרב דבגבול לאורא הוי הפסק אלמא ע"כ דלשיטת רב אינם תלויים זה בזה וכן תניא לתימר לר' יוחנן וא"כ

השתא הוי רב ששת יחידאי ואפ"ה פסק הרמב"ם כוותיה דר"ש משום דבתראה הוא וזה שפיים הכ"מ וכן פסקו הרי"ף והרא"ש. עיינתי ולא מצאתי שום הכרעה בהם אלא שהעתיקו שלש דעות הללו בשם אומרם. אבל לא כתבו שום רמז דהילכתא כותן] והנה לכת"ם הה"מ בפ"ה מהל' בבא סוף דין ה' דפוסק הרמב"ם כאביי נגד רבה רבו ואפילו נהקן ע"ש, וכשי עיונא במ"ש הה"מ בכי"ה מהל' שבת דין כ"ד דהרמב"ם פוסק כרבה להחזיר אע"ג דאביי וגם רבא חולקים עליו אפ"ה פסק כרבה דהוא רבם של אביי ורבא ודע שהכ"מ כ"ד מהל' תפילין דין פ"ו כתב בתוך האריכות בזה ועוד דרמי בר יחזקאל ור' יוחנן כר' יוחנן נקטינן דלא עדיף רמי מרב ושמואל רבותיו דהילכתא כר' יוחנן לגבייהו ע"כ. הרי דס"ל דבדורות קמאי אין הלכה כתלמיד נגד רבו וגם לא כבתראי נגד רקודמים. הו כתב הכ"מ בכ"ו מהל' בכורים דין ו' הליכיה דהרמב"ם בזה דודאי כר' הייא קי"ל לגבי דר' אבי והא רביה דרבא הוא ואין הלכה כתלמיד נגד הרב. והה"מ פי"ד מהל' בבא דין כ"ב והלכה כאביי נגד ר' יוחנן. עוד שם בהה"מ בפ"ד מהל' יום טוב דין כ"ה כרבא נגד שמואל, עוד שם בפ"ג מהל' מלוה ולוה דין י"ד כאביי לגבי רב. וע' בכ"מ פ"ו מהל' נדרים דין כ"ו ובכ"ה מהל' גזלה דין יו"ד. [שוב מצאתי מקצת דברים הנ"ל בספר יד מלאכי הנדפס מחדש ותהכרו נפלא בבקיאות]

כסף משנה על מ"ש הרמב"ם פ"ז מהל' תשובה דין ה'. ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. כתב הכ"מ בזה"ל בפרק יוה"כ דף פ"ו גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה עכ"ל. לכאורה אין הראיה מבוררת דנהי דהתשובה מקרב את הגאולה מ"מ לא נתברר דאין נגאלין אלא בתשובה. דדילמא תלוי הגאולה לזמן הקצוב וכשעשין תשובה מקדמת הגאולה על דרך זכו אחישנה לא זכו בעתה כדאיתא בסנהדרין צ"ח. ותו שהרי גם בצדקה אתריק הכי בב"ב יו"ד גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. וכבן לולא דבריו של הכ"מ הו"א דדברי הרמב"ם לקוחים ממה דאמר רב בסנהדרין צ"ו להדיא כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. [ודעת הרמב"ם כוותיה דרב נגד שמואל דפליג עליה דרב ואע"ג דמסיק שם בסוגיא דשתק ר' אליעזר ע"ש. מ"מ נטה הרמב"ם כדעת רב דיתחלים הדבר] עוד י"ל ע"פ הנוסחא שראיתי בילקוט (ישעיה נ"ט רמז שנ"ח) אמר רבי יוסי הגלילי גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם וכו' וכ"א בנוסח בעין יעקב א"ר יוסי גדולה תשובה שתביאה הגאולה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב מהי טעמא ובא לציון גואל משום ולשבי פשע ביעקב. מעתה נכון לומר דהרמב"ם היה לפניו בסוגיא דיומא פ"ו כנוסחת הע"י והילקוט. דרך אגב לא אחדול מה דאיתא עוד שם בעין יעקב בזה"ל א"ר יונתן גדולה תשובה שמקרבת גאולה לעולם שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות עכ"ל. ואני בער ולא אדע פירושו. דהיכא מרמז בהך פסוקא מענין התשובה. בשלמא על הצדקה כמו שהעתקתי לעיל סוגיא דב"ב יו"ד אתי שפיר דצדקה כתיבא בהך פסוקא אבל ענין התשובה מאן דכר שמה. שוב יגעתי ומצאתי ברי"ף בע"י על זה. והירוש שכתב דחיקא טובא. דעכ"פ מנ"ל דתשובה מקרבת הגאולה דילמא דוקא עד דאיכא צדקה בהדה. [וכדאיתא על האמת בב"ב הנ"ל]

הרמב"ם פי"ד מה' תפלה דין ט'. כיצד ברכת כהנים וכו' עד שישלימו שלשה הפסוקים וכו' וכשישלימו כל העם עונים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. וכתב הכ"מ ד"ה ואין העם עונין אחר כל פסוק וכו' ומפרש בגמרא דהיינו לכי שאין עונין במקדש וכו' וכש' סדר תעניות כיצד תניא אין עונין אמן במקדש אלא מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם עכ"ל. הנה בתענית ט"ז הכי איתא במקדש מהו אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם וכן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, הרי להדיא דאיתא הזקן המתפלל אומר בסוף כל ברכה ברוך ה' אלהי וכו' והשומעים עונים בשכמל"ו, וכן נהבאר עוד שם כמה פעמים באופן זו דהם עונים בשכמל"ו על מה שהזקן אומר ברוך ה' אלהי ישראל. וע' רש"י שם ד"ה אבל במקדש אומר אותו הזקן וכו' בא"י אלהי ישראל וכו' וכן עונין אחריו בשכמל"ו וכן בכל ברכות שבמקדש עכ"ל. וכן מבואר ברכות ס"ג ובתוספתא ס'. והאר שנתבאר הכי בשלשה מקומות היאך כתב הרמב"ם כל העם עונים ברוך ה' אלהי וכו' והא ליתא אלא כל העם עונים בשכמל"ו ועל הכ"מ יש להפליא ביותר שלא הערה מזה ע"פ הסוגיא שהזכיר:

מספר שתי ידות

ברמב"ם הלכות ס"ת פרק ח' (דף מ"ג ע"ד) ובכסף משנה שם ד"ה כתוב בספרי רבינו וכו' עד בדפוס איטאל"ר:

אמרנו להעתיק בזה מה שכתב הרב הגאון ר' מנחם די לונזאנו בספרו אור תורה. והוא החלק הראשון מספרו שתי ידות. וז"ל בפ' וארא: אמר מנחם בכל הספרים אין פיסקא כלל בין ימלא הצפרדעים לויאמר ה' אל משה, אך המדפיס כתב את פרשה סתומה, וכן הוא בהללי, וכן מצאתי גם בהרמב"ם, והיה קשה עלי שיחלוק הרמב"ם ז"ל על מציאות כל הספרים, וגם ההגהות שדרכן להודיע מציאות ס"ת לא כתבו שם מאומה. והנה נמצא אצלי רמב"ם כתיבת יד קדמון שהיה של הר"ז הלוי ז"ל ומצאתי בו שאינו מונה זו פרשה כלל, מסכים למציאות הספרים, ושמתי כמוצא שלל רב. וזה לשונו, ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך וכו'. ויאמר ה' אל משה השכם. שתיהן סתומות ע"כ. ולזה שומעין שאמר כהלכה. וא"ת והלא א"כ כפי החשבון שבסוף הפרק יחסר סתומה אחת. דע כי עוד טעות שני יש באותו פרק בספרי הדפוס, והוא שגם נמנה מן כבד את אביך עד לא תחמד שש סתומות, ובהרמב"ם כתיבת יד הנזכר מצאתי שהן שבע, כי לא תחמד בית רעך סתומה אחת, לא תחמד אשת סתומה אחרת. וכן מצאתי גם בהרמב"ם שהגיהו במגריס. וכך נמצא בכל הספרים. וברוך ה' אלהים אמת אשר הנחני בדרך אמת. אח"כ מצאתי בכסף משנה שגם מהרי"י קארו ז"ל מצא בספר מוגה שהעבירו הקולמוס על ויאמר ה' אל משה נטה את ידך. ובמקום שלשתן סתומות כתב שתיהן, אך אמר הרב שנראה לו שהגהה מוטעת היא כי בדפוס איטאל"ר מצא שיש בה פיסקא. ואני אומר ומה דפוס איטאל"ר דלא ידענא ליה ומאי חולמיה מדפוס שונצינו"י ושאר דפוסים. ומאי אצטריך מדפוס איטאל"ר ליסייע מדפוס פורטוגאל שהוא היותר מדויק שבכל הדפוסים והנה אין כאן פיסקא. וכבר באו לידי עוד שני ס' רמב"ם אחרים כתיבת יד ובדקתי בם והנה לא מנו זו פרשה כלל, מסכים למה שכתבתי והוא האמת. וכן דעת המאירי ז"ל וכן מצאתי במגרייס, עכ"ל:

וז"ל בפ' יתרו בפסקא לא תחמד אשת. טעו המדפיסים שלא עשו פה פיסקא, כי פרשה סתומה היא גם כן בכל ס"ת וכ"כ המאירי ז"ל. וכן נמצא בספר הרמ"ה ז"ל ובמגרייס וירושלמיים. ואל תטעה במה שלא נזכר זה בהרמב"ם ז"ל, כי טעות הוא שנפל ברמב"ם של דפוס. והנה נמצא אצלי רמב"ם כתיבת יד ישן שהיה של הר"ז הלוי ז"ל ושם מונה מן כבד את אביך עד לא תחמד אשת שבע סתומות, וכן מצאתי גם ברמב"ם של דפוס שהוגה במגריס, ולזה שומעין שאמר כהלכה והסכים למציאות ס"ת. וא"ת והלא א"כ כפי החשבון אשר שם בסוף הפרק יותר סתומה אחת. דע כי עוד טעות אחר יש באותו פרק בספרי הדפוס, והוא שגם מונה ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך סתומה אחת. ובהרמב"ם כתיבת יד הנזכר לא נמנה כלל, גם בכל הספרים אין שם פיסקא וכבר כתבתי זה גם בפרשת וארא, עכ"ל.

וז"ל בשירת הים (והוא ברמב"ם שלפנינו דף מ"ב עמוד א' וב') אמר מנחם בכל ס"ת וערביא וקסטילייא מזהרים הכותבים לכתוב השירה באותה צורה שצריך לכתבה בס"ת. אך מדפיסי ויניציאה ועברים הקטנים עם הגדולים לא דקדקו בכך אבל כתבו השירה בצורה אשר בדו מלבם, וכן לא יעשה. ולכן ראיתי אני לכתוב בספרי זה צורתה האמתית למען ידעו דור אחרון בנים יולדו ולא תשתכח מישראל, ואם יבא אדם להדפיס ארבעה ועשרים יוכל להעתיק מכאן צורת השירה, וכותבי ס"ת יזהרו לכתוב השירה כפי הצורה אשר אכתוב (היא כתובה כיום בכל תיקוני סופרים המדוייקים, ואין מן הצורך להעתיקה). כי צורה זו קבלה היא ביד הסופרים ולא דבר ריק הוא, ולזה נתעורר הרמב"ם ז"ל לכתוב בספרו צורת השירה. ואמנה המעיין בספר אל ישען אל און ואל חמס לבך לצורה שבספרי הרמב"ם ז"ל הנדפסים. כי מוכרחת היא *) ואינה הצורה שכתב הרב ז"ל בספרו אך המדפיסים בדאוה מלבו. והנני מודיעך כי בכל ספרי ספרד אחת היא צורת שירת הים וכל שיטה משלשים שיטותיה יש לה שעור ומדה, ואפילו כל חלק מחלקי השיטה יש לו קצב ומדה, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. וזה הכלל יהיה בידך, כל שטה שחלוקה לשלש, החלק הראשון והשלישי הוא תיבה אחת בלבד, וכמו שמצאתי בכל ס"ת כך מצאתי ברמב"ם כתיבת יד בלי שנוי כלל, אבל המדפיסים לא התבונן בכל זה וחשבו שהרשות בידו להוסיף ולגרוע בשיטות ובחלקיהן ושאין צריך רק להיותה בשלשים שיטות ולהיות שיטה אחת חלוקה לשתים ואחת חלוקה לשלש, ולכן גר עריה כשולה על רוחו. ולא היא, שאילו היה הדבר כן לא היה צריך הרב לכתוב בספרו צורתה כי היה די ואומר במה שכתב שכותבין אותה בשלשים שיטות הראשונה כדרכה והשאר אחת חלוקה לשתים ואחת לשלש. אלא ודאי השיטות וחלקיהן שעור ומדה להן אין לשנותן כלל. ואליך צורת השירה כאמיתה. משעה שהסופר עומד וכותב בפרשת בא אל פרעה או לפתוח פרשת בשלח, למרחוק עיניו יביטו לראות ולכוין שיבא לו בסוף הדף חצי פסוק אשר בפסוק וישובו המים ויכסו את הרכב וגו' כדי שיבא אלה הבאים בראש הדף כהלכה, כי אז היא ה"א של בי"ה שמ"ו, ואלה אז היא ריש שיטה ראשונה מחמש השיטות אשר לפני השירה שסימן ראשיהם, הבאים, ביבשה, י"י, מת, במצרים. ואחריהן שיטה פנויה, ואחריה השירה כפי צורה אשר כתבתי, ואחריה שיטה פנויה, ואחריה חמש שיטות שסימן ראשיהן, ותקח, אחריה, סוס, ויצאו, ויבאו. והחמישית מסיימת במלת קרא בכל ס"ת ובמגרייס וירושלמיים, ודלא כמאירי ז"ל שכתב שמסיימת במלת הים ויש אומרים במלת מרה, ומכאן ואילך אין צורך להזכיר עוד אלא חוזר וכותב כפי מה שיזדמן לו בכל שיטה. נמצא אומר מן אלה הבאים עד מלת קרא מ"ב שיטות, סימן למספרם שם מ"ב, כל שיטה מהם היא במדה במשקל ומשורה, זולת שתים מהן שהן פנויות וריקות לגמרי. אחת לפניה ואחת לאחריה של שירה. והרמב"ם ז"ל לא הוצרך להזכיר אלו השתי שורות הריקות, כי הספיק לו מה שכתב כי אז ישיר גם ותקח מרים הן פרשיות פתוחות, וידוע הוא שכל פרשה פתוחה צריכה לפניה שיטה פנויה מכל וכל כשהפרשה שקודם לה סיימה בסוף שיטה: עוד טעות שני טעו המדפיסים ספר הרמב"ם ז"ל, והוא שלא כתב שיטה ראשונה כדרכה אך חלקה לשתים: ועוד טעות שלישי טעו, והוא שהתחיל אחר השיטות בשיטה חלוקה לשתים. ובכל ס"ת מתחילין אחר השיטות בשיטה חלוקה לשלש, וכן ברמב"ם כתיבת יד, ואותו מדפיס שהטעהו בלשון הרב שכתב ושאר השיטות אחת מניח באמצע ריוח אחד וכו'. ואמר שהקדים הרב בדבריו החלוקה לשתים משמע שבה צריך להתחיל. ואין הדבר כן. והרב לא הקדים בדבריו החלוקה לשתים רק להיות האחד קודם לשנים במספר. וידע המעיין כי מראש השירה עד מהלוים שיטה ל"ח אין שום ספקות, אך במלת האחרון של שיטה ל"ח ובשלשה חלקי שיטה אחרונה יש מחלוקת, והצורה שכתבתי הייא סברת הרמ"ה ז"ל, וכתב הרב המאירי כי כן נראין הדברים. ואמנם שני הרבנים האלו מודים ומעידים כי לדעת הרמב"ם ז"ל חצי שיטה ל"ח האחרון הוא רק וישב ה' עלהם, וגרלם שיטה השלשים את מי הים ובאמצעה ובני ישראל הלכו ביבשה ונשארה בתוך הים, והמאירי ז"ל כתב כי לדעת הרמב"ם ז"ל גם חצי שיטה ל"ח הראשון משונה אצלו רק בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו. ונמצא בסוף אותה שיטה בים וישב ה' עליהם. ומדברי הרמ"ה ז"ל אין נראה כן אלא כמו שכתבתי, וכן הוא בהללי וכן במגרייס וירושלמיים, ובכל אלה ראיתי שיטה אחרונה חלוקה לשתים את מי הים בראשה והשאר בסופה. ובמס' סופרים פ' י"ב אומר ריש שיטת שלשים מי, עכ"ל:

*) אמנם בדפוס שלנו תקנו הצורה כיאות ע"ש: המגיהים

וזה מה שכתב בפ' האזינו.

בענין צורת השירה האזינו כתב הרמב"ם ז"ל שכותבין אותה בששים ושבע שיטות, וזה אמנם כפי מה שמצאתי בשלשה ס' רמב"ם כתיבת יד וכפי מה שכתב רבינו דוד כוכבי ז"ל בספר בית אל בשמו ולזה הסכים המאירי ז"ל. ואולם בספרי רמב"ם הדפוס כתוב שכותבין אותה בשבעים שיטות וכ"מ ברמב"ם אחד כתיבת יד וכ"מ בהללי ובספר כתיבת הסופר שנודע במצרים ה"ר ישראל ז"ל ובספרים ירושלמיים הקדמונים ביותר מן ת"ק שנה וכן כתוב במסכת סופרים פ' י"ב אלא שיש שם טעות סופר ודילג ריש שיטה חמישית שהיא תזל כטל. וס"ת נחלקו בזה, קצתם כסברא ראשונה וקצתם כסברא אחרונה וכן נ"ל עיקר. ולא עוד אלא שנלע"ד שכל ס"ת הכתוב כסברא ראשונה פסול לפי שבאמצע כל שיטה משירה זו צריך ריוח כשיעור פרשה סתומה ואם שנה פסול כמ"ש המאירי ז"ל בהדיא וכן דעת הרמב"ם. ובעלי הסברא הראשונה צריכים בשלשה מקומות שהם השיטה העשירית ושתים עשרה וכ"ח ואולי גם הל"ט להכניס בשיטה אחת מה שהוא ב' שיטות לסברא האחרונה ולכן לא יוכלו להניח באמצע שלשת השיטות הכן ריוח כשיעור כי קצר המצע. וכי תאמר אפשר לתקן זה כי הכותב עיניו בראשו ומתחלה ירחיב עמוד השירה הרבה כדי שיוכל להכניס ב' שיטות בשיטה אחת וגם ישאר ריוח באמצע כשיעור, הא לאו מילתא היא דא"כ יהיה הס"ת פסול ממקום אחר לפי שצריך למעלה משירה זו שש שיטין וכלן שיטות קצרות ואיך יעשה הסופר אם יתחילם בימין העמוד שוה להתחלת שיטות השירה ישאר משמאל העמוד ריוח בסוף כל שיטה. והמסתכל ימצא חמשה שבכל השיטין אלה הראשונה הרי הם כדין פרשה פתוחה שקודם לה ריוח בסוף שיטה והיא מתחלת בריש שיטה ונמצא שעשה חמש פרשיות פתוחות במקום שאין גם אחת. ואם יתחילם באמצע העמוד, בין שיעשה סופן שוה לסופי שיטות השירה ויניח כל הריוח בימין העמוד בין שיניח חצי הריוח מימין וחציו משמאל ועשה השיטות באמצע, סוף סוף כיון שיש בראשן ריוח הרי הם שש פרשיות סתומות וכן לא יעשה. וקושיא זו לא ימלטו ממנה בעלי סברא זו אף אם היה מותר להם שלא להניח ריוח באמצע השיטה העשירית וכי"ו וכל"ח כי אלו יותר ארוכות בלא ריוח מהשאר עם הריוח. הא למדת כי הטוב והישר לעשות שירה זו שבעים שיטות וראשיהם הראשונים והאמצעיים הם כמונים בספרי הרמב"ם הדפוסים. ואולם בשיטה אחת בלבד אני חולק עליו והיא תיבת ואילים כי לדעתו צריך לכתבה בסוף שיטה כ"ב וכן הוא בירושלמיים ואני אומר שיש לכתבה בריש שיטה כ"ג אי בעית אימא דיעה ואי בעית אימא שמועה, אי בעית אימא דיעה ידוע לכל חכם לב כי מלת ואילים מובדלת ממלת כרים ודבוקה אל בני בשן. אי בעית אימא שמועה כי כן מצאתי בהללי וכן הוא במסכת סופרים וכן הוא בארבעה ועשרים הקטן של דפוס אשר אני מניח, ובכלל זה כל"ד הקטן בלא צורת שירה זו במכלים השלמות. אך בשיטות הצריכות למעלה משירה זו ולמטה ממנה בזה לא דקדקו המדפיסים כלל לא בכ"ד הגדול ולא בקטן. ואולם השיטות הצריכות למעלה משירה זו כתב הרמב"ם ז"ל בשמיני מהלכות ס"ת שהם שש. ואלו ראשיהם. ואעידה. אחרי. הדרך. באחרית. להכעיסו. קהל. ואחריהם שיטה פנויה ואחריה השירה ואין בזה מחלוקת כלל. אבל למטה משירה זו כתב הרמב"ם שצריך חמש שיטין ואלו ראשיהן. ויבא. לדבר. אשר. האלה. אשר. ועל זה כתב הרמ"ה ז"ל תמה אני אם אינו טעות סופר ואני בספרי לא כתבתי כן רק כאשר נמצא בכל הספרים שהם המדויקים הנמצאים בגלילות האלה שהם. ויבא. משה. הדברים. לבבכם. אשר. התורה. עכ"ל. וכן המנהג בכל ס"ת וכ"מ גם בירושלמיים שהם שש וכן עיקר, והששית מסיימת במלת חייכם. ומה שתמה הרמ"ה על הרמב"ם הוא לשתי סבות, אחת דלא מסתבר להיות בראש השירה שש שיטין ולאחריה חמש. ב' כי אלו חמשה השיטין שכתב הרמב"ם ארוכות יותר מדאי. ונלע"ד שכתב כן הרמב"ם ז"ל לפי סברתו הנמצאת בספריו כתיבת יד שכתבתי למעלה שכותבים השירה ס"ז שיטות ונמצא בהן ג' שיטות ארוכות מאד ובעבורן צריך להרחיב כל העמוד לכן כתב בסופה שיטות ארוכות אלו. אלא שאם תקן הרב בזה בסוף לא תקן בראשה, ר"ל כי שש השיטין שלמעלה מהשירה קצרות מאד ויקשה מה שהקשיתי, לכן נראה שחזר בו הרב וחזר ואמר שכותבין אותה בע' שיטות וכיוצא שנמצא בספריו הדפוסים אלא שנראה שלא זכר הרב לתקן גם השיטות שלמטה ונשארו כמשו. וכבר כתבתי מהו העיקר בכל ספרי צורת שירה זו. ואף גם זאת ראוי לסופר בשש השיטין שלמעלה מהשירה להרחיב מעט האותיות שיעור בגמי מורגש למען תהיינה שיטות השירה ערוכות כל צרכן וכן מצאתי בירושלמיים כנ"ל:

הגהות עמק המלך

מהגאון החסיד הקדוש מופת הדור רבינו אברהם אבוש זצוק"ל האבד"ק פפד"מ. אשר באו לידינו מנכד המחבר הרה"ג מו"ה יוסף נ"י האבד"ק סעראצק:

בהקדמה בד"ה נמלא מרב אשי וכו' ורבינו הקדוש ור' שמעון אביו. נ"ב ור"ש מרבן גמליאל, ור"ג מרבי שמעון, ורבי שמעון מרבן גמליאל הזקן אביו, כן מוכח מת"ש הרמב"ם לעיל ע"א בסדר הולדותם לבית אבותם וכ"ח גם כאן דאל"כ לא נשלם מנין הארבעים דקחשיב, וכן איתא בס' היוחסין בהדיא ע"ש. [התסר הזה הוא אך בדפוסים האחרונים, אך בדפוס ווינציא ש"י, שי"א, לא נחסר מאומה, וכן בדפוס הזה כבר נתקן כראוי, המו"ל]·

הלכות דעות פ"ב הלכה ג ואמרו שכל הכועס וכו'. נ"ב שם בפסחים אמרו נ"כ דבר זה במדת גסות הרוח ואמרו כל המתיהר וכו' ולא ידעתי מפני מה לא הביא רבינו מימרא ע נ"כ אצל גסות בהלכה זו:

פ"ו הלכה ז בסל"מ וקשה לזה מההיא דאמרינן וכו'. נ"ב עי' תוס' מס' סוטה דף כ"ד ד"ה ור"י שהעירו בכתה ענינים ותמיה שלא הביא המחבר וצ"ע.

הלכות ת"ת פ"ה הלכה ד בלח"מ שנזה"ז ליכא. נ"ב ועיין מס' עירובין דף ס"ב: א"ל ר' יעקב בר אבא להכי כגון מגילת תענית וכו' יעו"ש

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ו בכ"מ ואפשר לותר. נ"ב עי' בפ"ה מה' ממרים בלח"מ שתירץ קושיא זו בטוב טעם ומדויק בלשון רש"י:

שם הלכה י בכ"מ ומ"ש רבינו וכו' נ"ב דבר זה צ"ע דאי כל דברי רבינו דפ"ק כל"ח דקורעין על הכינויין הוא מכח מעשה דירושלמי הא הוי נמי התם כותי שנידף וא"כ הוה ליה לאיפסק בהא נ"כ כר"ה דשומע מפי עכו"ם חייב לקרוע, ולא זכיתי להבין מה הועיל הרב בתירוצו דמת"כ קשה, ועי' בפ"ט מה' אבל כתב הא דעדים אינם חייבים לקרוע

פ"ד הלכה יב שם מאי תיקו נ"ב משמע דלענין איסור הנאה לא קא מיבעיא לן דלא גרע מאשר דברים הנתלאים בעיר דאסורים בהנאה, רק לענין שחיטה לטהרה מידי נבילה קא מיבעיא לן, ומתהני דאתאי לא תהני השחיטה לטהרה מידי נבילה, דהא גבי שור הנסקל נ"כ אפילו אם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור בהנאה, ועיין בב"ק דמ"ה, ומ"מ שמיה שחיטה לטהרה מידי נבילה, ועי' חולין דפ"א ע"ב ומייב משום אותו ואת בנו. ואפילו לר"ש דפוטר משום אותו ואת בנו, מ"מ מטהרה מידי נבילה וכדאיתא בחולין דכ"ה גם לכל אחר ר"ש שחיטה שא"ר נ"ב שחיטה, ואפשר לתרץ דר"ח לא סבירא ליה כר' אבא, ואפילו בשחיטה אינו מטהר, ור"ח מיבעיא ליה אליבא דר"ש. רק מדקאמר בגמרא לא לכל (אמר ר"ש) וכו' כשיטה, משמע דליכא מאן דפליג ביה על ר' אבא, ודברי הכ"מ אינם מובנים אצלי, ואפ"ל דכיון דהתורה ציותה לסינהם לפי חרב, א"כ זה נכלל בגדר הללי חרב שציותה התורה. ול"ד לשור הנסקל שהתורה ציותה לסקלו דוקא, וממילא כיון ששחטו א"כ לא עבד כמימרא דרחמנא ומתינא נטהרה מידי נבילה. רק דלפ"ז לא הול"ל שהם אסורה בהנאה כשור הנסקל דהא נהפוך הוא וגם הול"ל בפרסות יוסר ונע"ג. [עיין בחידושי הגרע"א ז"ל בב"ק דף מ"א שהאריך בזה דפליג בפלוגתא ר"ש ורבק אי אמרינן כל העומד ליסרף כשרוף דמי אף במידי דלא בעי שיפורא א"כ בהמה של עיר הנדחת ל"מ שחיטה כדי לטהרה מידי נבילה וסיים וצ"ע]:

פ"ז הלכה ו בסל"מ (דף ל"ז ע"ב שורה י' מלמטה) מ"מ שאר נלמי [דלאו] אגדרפי ס'. (דף ל"ח ע"ב שורה ס"ז) בעומדין על [ספה מדינה] שנינו כו' כצ"ל:

הלכה י בלח"מ ד"ה שנעה כו' (דף ת' ע"ב שורה ו') שמפרש [שיקריב] שנים כצ"ל.

פ"ט הלכה טו בכ"מ למה לא כתבו רבינו. נ"ב הוא בפ"ב מהל' שכח הי"ב

הלכות ק"ש פ"א הלכה יג בכ"מ היו נרטהיו לנפלה נ"ב ולדעת ר"ח ורבינו הפי שהביא לעיל לא היכן כלום ועי' ברשב"א:

פ"ב הלכה ב בכ"מ וליכתוך כדכך [א"כ ליתה נאמר בשכבך ובקומך] בשעה שדרך כצ"ל

הלכות תפלה פ"ב הלכה ד בלח"מ ומה הקשו הא יש יאמר נ"ב נראה דלהרב"י קושיית הגמרא קאי על מה דמקשה מר זוטרא לעיל מינה ונכלליה מיכלל הבינינו המבדיל כו' וסליק בקושיא דליתני (הוא גופיה) דאתי לפרודי כדמשני הכא ולפ"ז אין מקום לקושייהו:

פ"ד הלכה ו ואין מתפללין בחורבה נ"ב לא ידעתי מפני מה לא ביאר רבינו אם הוא במקום דליכא למיחש לג' דברים שאמרו הז"ל, כגון בחורבה חדתי ובהרי ובסרי ושלא במקום מזיקין מותר ליכנס כדמשמע בגמ' דברכות, וכ"כ כתב רבינו סתם בפ"ב מהל' רוצח הל' ו' ולא חילק כלל וצ"ע לי. בלח"מ דמשמע תפלה דוקא וכו' נ"ב הלשון אינו מדוקדק דשלא בשעת תפלה דאין רשאין ליכנס כתב רבינו בפי"ב מהל' רוצח הלכה ו'

הלכות תפילין רפ"א א' להיות תפילין על הראש. נ"ב פלא אני רואה בדברי רבינו ז"ל אשר כל דבריו בשיקול לא החסיר ולא העדיף אפילו קוצו של יו"ד אם לא טעמו ונמוקו עמו, ובער אני ולא אדע מה טעם יש בו, כי בספר המצות ובפתיחתא מנה מצוה י"ב לקשור תפילין בראש שנאמר והיו לטוטפות בין עיניך ומצוה י"ג לקשור ביד שנאמר וקשרתם לאות על ידך. וגם כאן מנה מצוה א' להיות תפילין על הראש, ומצוה ב' לקשרם על היד, ולהתלמד אני נריך שלא מנה כסדר הכתוב בתורה בכ"ש, וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות וכו'. ורואה אני כי גם בחיבורו נקט כל פעם ראש קודם לשל יד. והנני מונה לך אחת לאחת. בפרק א' הלכה א' מניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד. ובפרק ב' הלכה א' כיצד כותבין תפלין של ראש וכו' ושל יד כותבין וכו' [ובאמת גבי כתיבה יש לכתוב של יד קודם. עיין בש"ע סי' ל"ב ס"א ברמ"א] ובפרק ג' הל' ב' כיצד עושין תפילין של ראש וכו', ובהלכה ד' כיצד עושין של יד וכו', ובהלכה ה' כיצד סידור הפרשיות בתפלה של ראש וכו' ובהלכה ו' תפילין של יד וכו' ובהלכה ז' כשהוא גולל הפרשיות בין של ראש בין של יד וכו' [ובהלכה יו"ד יוצא מהוץ לגדר] ובהלכה י"ב ואורך הרצועה של ראש וכו' ואורך הרצועה של יד וכו' וכמו כן בהלכה י"ג וי"ד ובפרק ד' הלכה א' היכן מניחין תפילין של ראש וכו' והלכה ב' ושל יד וכו', ובהלכה ד' תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש. וכיצד מברכין על של ראש מברך אקב"ו על מצות ועל של יד מברך להניח. [ודבר זה גבי ברכה קתוה ביותר דבאמת לדעת רבינו הדין דאם לא סח מברך רק אחת להניח] ועתה הנך רואה דרבינו נקט בכ"ש ראש קודם לשל יד. ולא זכיתי להבין מה כעס יש בו. ואם אתנס שכל לומר טעם קלוש דראש קדושה יתירה יש בו דמטעם זה אין עושין משל ראש של יד ושל יד עושין של ראש לכך נקט של ראש קודם. מ"מ בס' המצות שמנה המצות ליכא למימר טעם זה וצ"ע.

הלכה ד בכ"מ מראית דם שחור. נ"ב וכ"כ בס' יראים דין פ"ז מגמ' א:

פ"ג הלכה יב בכ"מ שכיב הלכתו ג"פ. נ"ב וכ"כ המרדכי כביאור דברי רבינו:

שם הלכה יז כל פרשה בבית אחד. נ"ב במרדכי ד"ה הנא תפילין הרגים בזה וכהב דקאי רק אפרשיות ולא אבתים

פ"ז הלכה ח בכ"מ ופירש"י גדול כקיסוניה. נ"ב יש חסרון ברש"י, ועיין בלנט ואבן קדשים שכתבו להגיה:

פ"ח בהג"ה נכונה דוק ותשכח. נ"ב אם אמנה במניין הסתומות שכתב רבינו בסוף הפרק והן נ"ה וגם במנין הכולל שמנה רבינו והן בש"ע אחלא שנסחא ספרים אחת. דאל"כ לא הא ולא הא מנין מכוון עיין עליו:

פ"י הלכה ו כפר תורה כשהוא ערום נ"ב האי לשון שכתב רבינו כשהוא ערום, אינו ר"ל כשאוחז ערום דבהאי ודאי לא מיירי ר' פרק וגם לא שייך הגזירה שגזרו בי"ח דבר שהספר יטמא את הידים משום דר"פ רק מוסב על הספר. והוא קצת שלא בדקדוק. ואולי חיבת כשהוא הוא ט"ס ואפשר דקאי על הספר שהוא לשון זכר ופשוט:

הלכות ציצית פ"א הלכה י בכ"מ נההיא דספרי דהא רב יהודה. נ"ב בנוסחת שלפנינו הוא רבי אליעזר וכן הביא בל"מ בעצמו בפ"ב הל' ז'. ורציתי לומר דהיינו טעמיה דרבינו דכיון דתני אהבה ברי' דר"ז ברייתא מפורשת ובה לא נקט כ"א חוטין מופסקין כשרין לפי שאין אדם טורח ולא מצריך נ"כ דצריכין להיות שזורין משמע דאין קפידא בשזירה. והאי דאוקימנא בשזרין ובמופסקין סוא לדעת ר"ס. כך היה דעתי נוטה ללמד זכות על רבינו. אך כשתעיין בפ"ב הל' ז' ובכל"ח המביא תשובת רבינו, משמע דדתו ההיא ברייתא ואיס מכשיר כ"ס שזורין ועיין:

הלכה יח בכ"מ עושה לבן לבדו וממילא משמע. נ"ב לא נריך להאי משתעות דבפירוש איתמר בדברי רבינו בהל' ה' בפרק זה. דכתב והלובש טלית שיש בו לבן או תכלת או שניהם כאחד קיים מ"ע אחת. והגה שפתיו ברור מללו דאו האי או האי כשר כפשטא דמתני' וכחכמים:

פ"ב הלכה א רחל בת עז נמרה פסול. **נ"ב עיין ש"ס** בגליון בס"ב מהל' בטרות דתמיה בעיני מפני מה לא הביא רבינו **מה דמסקינן** בגמרא דבכורות דרחל בת רחל בת עז דפסול לציצית וע"ש:

פ"ג הלכה ו בכ"מ (דף כ' ע"ג שורה מ"ב) של נמר **שפשט** לבן [של נמר ושל שפחן עושין לבן שלה] של ששחן כצ"ל:

הידושים ומקורים

מהגאון המפורסם מוהר"ר זלמן זצ"ל מווילנא, אחיו של הרב הגאון מהור"ר חיים זצ"ל מוואלאזין

הלכות עכו"ם פ"ד הלכה ד אין לוקח מנכרי ויקלט נעשית עיר הנדחת. כתב הרהב"ד לא ידעתי רנין לו זה. אבל הוא בספרי (במדבר נ"ה ד') כתיב ערי מקלט תהיינה, תהיינה להם עליהן תהיינה אן מחונך עליהן תהיינה שלא נעשית עיר הנדחת. ומ"ש כרמב"ם באחד שעריך נ"ל באחת עריך:

הלכות תשובה פ"א הלכה א וכן החובל בחבירו וכו' עד מכל חטאת האדם. והכ"מ כתב מאי דמפיק רבינו מכל חטאת האדם לא ידענא מנא ייתי לה. והוא בספרי (במדבר ה') מכל העטאת האדם זהו שבינו לבין חבירו על הגניבות וגזילות ולה"ר ע"ש. ואולם היא גופא יפלא מדוע המשנה הכסה כשיק אחר והספרי למוד אחר. וביותר נריך לתת לב כי רבינו הוסיף כאן בהל' תשובה פ"ב ה"ט וז"ל אין התשובה ויוה"כ מכפרין הנא על עונות שבין אדם למקום וכו' אבל החובל או מקלל או גוזל חבירו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב ויר"פ שיחזיר לו מיונו שהוא חייב לו נריך לרצהו. וגם ע ז כתב הכ"מ משנה היא בריוכל הש"פ שהוא נותן לו כו' ע"ש ואין דרכו לכתוב דין אחד פעמים. אולם אמתת הענין הוא, כי יש שני סוגי עבירות ה' עונות שבין אדם למקום כתאכלות אסורות ובדומה, שלא יתרום התועלת רק כ"א נפשו לבד בעברו על מצות ה', והב' עונות שבין אדם לחבירו מענגי החיים בגוף או בממון או בכבוד, ובזה שהיה רעות כוח שנה, היים את חבירו ותיאם נכנו בהירותו מצות אלהיו (עי' יונת הלבנים שער התשובה), ויכן הוא צריך שני מיני היקון א' הודי והכרעה לפני ה' ב' לרצות את חבירו ולפלס לו. לכן כל"א שמדבר בי רענין הוידוי לפני ה' העתיק דברי הספרי וכתב שאמר מכל חטאת האדם, המדבר מענין הווידוי שהוא לפני ה' וכתגילר בספרי בהורך ע ש. אבל בפ"ב אינו מזכיר לשון וידוי כ"א לשון מחילה ופיוס לרצות לחבירו וזהו דין הרישנה ונסמך על תקרא הסב את אבת ההיום וק"ל

חידושים ומקורים

זאת הרב הגאון הצדיק כקש"ת מו"ה יוסף באב"ד זללה"ה אבד"ק טארניפאל, בעהמ"ת ס' מנחת חינוך על תרי"ג מצות. נעתקו ע"י נינו ונכדו הרב התריף האברך מו"ה יהושע העשיל באב"ד נ"י, חתן הרב הגאון המפורסם מו"ה פייבל טויבש נ"י אבד"ק יאסי:

הלכות דעות פ"ה הלכה ו יהיה נוח. נ"ב רבינו השמיט דין פסח ומסתפס בגוים ונאמנה. והם בברייתות פ' מ"ש ברכות כ"ב ול"ע:

פ"ו הלכה ה בכ"מ שם פתקאות נתורם כהגים. נ"ב האי גמרא ערוכה במס' ערכין שם בעמיים הנ"ל דף ע"ו ע"ב:

פ"ז הלכה ג אמרו חכמים. נ"ב והוא בתוספתא דפאה פ"א:

הלכה ד בפני שונאיו. נ"ב עיין בב"ב דף קס"ד לא משמע כן. ובגלאס דלאפי' שלא בפני שונאיו אסור לספר ע"ש. שוב ראיתי במגן אברהם באו"ח סי' קנ"ז שהקשה זה, ואח"ז נדפס ס' חסידים עם פי' ברית עולם מהגאון מו"ר חיד"א שהביאם כזה ומביא כל הנ"ל ומביא בשם הר"מ כפ"א מאבות שכתב גבי יהודא חייטא בב"ב שהיו שם שונאים ליהודא חייטא ע"ש בר"מ אבות פ"א מ"ה והרא"ה:

הלכות ת"ת פ"ג הלכה ג בכ"מ שם ירושלמי פ' אלו עוברין. נ"ב עיין במס' מ"ק דף ט' ע"ב רק אם תמיין היסב מסם לא בגירסא הבוכחה ועיין בתוס'. ע"כ מביא הכ"מ הירושלמי ע"ש:

הלכה ד הוו לפניו עשיית מצוה. נ"ב לאו דוקא מצוה שיש בה מעשה אלא אפי' בדיבור כגון ק"ש כש"ס דילן דלא כהירושלמי המובא בתוס' שם, עיין בכ"מ בפ"ב מה' ק"ש:

פ"ז הלכה יד אות ב"ג חכם שמשמועתו רעה. שם בכ"מ בין אות בין אמש. נ"ב לא ידעתי הלא מנה רבינו כאן הקובע חדשים בח"ל וזה אינו רק חכם כי קביעת חדשים צריך ב"ד וגם סכיא חכם שמשמועתו רעה כו' וצ"ע:

הלכות עכו"ם פ"ד הלכה ב אין העיר נעשה עיר הנדחת. נ"ב מבואר בש"ס דוינאו כן ולא פלוגתן והר"מ אינו מביא זה:

הלכה ז מכשי הצדיקים. נ"ב עיין בש"ס דף קי"ג מבואר דמלבושים של הצדיקים אינם נשרפים דלא הוי בכלל שלל. אך על רשעים כיון דנהנים במלבושים נ"ב בכלל שלל ע"ש:

הלכה יב בהמה של עיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה. נ"ב השמיט הר"מ האיבעיא בש"ס אם שחט בהמה של עיר הנדחת אם מיכשרה מידי נבלה והסיקנא בתיקו מ"מ מספקא מספק וצ"ע על השמטת הרמב"ם ז"ל. וגם בהלכות אה"ט לא הביא דין זה. והמפרשים בש"ס הרשים האיבעיא דמבואר כאן. ובאמת כאן מבואר לענין הנאה אבל לא לענין טומאה וצ"ע:

באו"ד הרי הוא מכלל שלל שמור. נ"ב היינו אסיר בצדקיות וע"ש בש"ס דוקא דגלי בסיכתא אבל אם מתוברין בנוסה הו"ל בכלל מלבוש ואיך פוסקין בצדקיות. וקצ"ע על רבינו שלא ביאר זה:

פ"ה הלכה א כמסים. נ"ב עיין חולין דף ד' דאין סתמה אלא במחילה ושפיה וכפת לא ראיתי לרבינו שהביא זה וגם לשאר פוסקים. ולספר דאיתו לעיכובא וצ"ע:

פ"ו הלכה ט בכ"מ שם משום דמשמע קב ונקי. נ"ב עיין פ"ב מס' נזיר הבמודם בכ"מ וכמ"ש אם כלל זה תולה"י קב ונקי, הוא בברייתא ע"ש:

הלכות ק"ש פ"א הלכה ח בכ"מ שם וברכה הסמוכה לתגרכה. נ"ב זו קושיית הר"י בדף ג' ותירצו כן. ועיין בחידושי הרשב"א בברכות בגמגמה אחת ארוכה וכו' וצ"ע על הכ"מ שלא הביא דבריהם:

פ"ג הלכה ח בכ"מ שם וה"ר יונה ז"ל כתב. נ"ב דברי הר"י מוכחים דלהדיא מבואר במס' שבועות דף ל"ה ע"ב כדברי הרמב"ן דלא אסכון רחום וחנון כי אם על הטורח ע"ש. וכבר השה על ר"י בחידושי הריטב"א בשבועות שם ע"ש. אח"כ ראיתי בספר"מ או"ם סי' פ"ס הקשה נ"כ הכי וכבר קדמו הריטב"א בזה:

הלכות תפלה פ"ב הלכה ח. נ"ב עיין בגמ' ר"ה דזה היום תחלת מעשיך בר"ס איתא וביוה"כ ליתא, וע"ש בתוס', והסידור של רבינו אינו מבואר בר"ס אך אומרים זה היום וכו':

פי"ג הלכה יט בכ"מ שם והיינו כשיש שתי שבתות. נ"ב לדידן לא משכחת ב' שבתות בין ר"ה ליוה"כ רק בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה אם היה יוה"כ באחד בשבת והיה ר"ה ביום ע"ש היו ב' שבתות. ואם בזמן הראיה היה מיקלע יוה"כ באחד בשבת עיין בר"מ פ"א מה' קו"ח ה"ו ובלח"מ שם והדברים ארוכים אבל לדידן לא משכחת לה בשום פנים. ועיין בטור או"ח סוף הלכות ר"ה ע"ש:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה טו שאם בא לתקן תוקן. נ"ב כמה אי"י שווה הר"מ כיון שלא הביא סיום הגמרא דב"ב ומתחיל וכו'. אמנ' נשים אפס הוא שאם בא לתקן דצריך ארבעה טיפין אינו מייך כלל לדין עיין ב"ב דף י"ג ובתוס' שם ע"ב וצ"ע:

הלכות ציצית פ"ג הלכה ג בכ"מ שם כבר כתב הרא"ש. נ"ב ס"ל על ארבע כנפות יצאו בעלי שם ובעלי שבע מן המשמע. שם בא"ד אף בטיל בעלת ד'. נ"ב ד' נינים:

חידושים ומקורים

מכבוד הרב הגאון המפורסם מו"ר צבי הירש חיות זצ"ל.

הלכות יסודי התורה פ"ג הלכה א תשעה גלגלים הן. עי' ב"ר וש"ב דחגיגה ז' רקיעים הן ז' כוכבי לכת שנמנו בשבת קנ"ו כמ"ש רבינו. ועי' רש"י בברכות ל"ם ע"ב ד"ה נגהי ובר"ה י"א ע"ב ד"ה ואזדו, ועוד שני גלגלים גלגל שקבועים בו כל הכוכבים, וגלגל האחור ומקיף את הכל:

הלכה ד כל הגלגלים מקיפים וכו'. עי' ירושלמי פ"ג דע"ז על משנה אם יש בידה כדור ע"ש. ועי' הקדמת הרב בעל העקרים שהתמונה השמימים היא עגולות, מסכים עם הירושלמי פ"ג דנדרים אין מרובע משמש ימי ברא"שית:

הלכה י גלגל השיעי הלכן ל"ב מזלות. עי' ברכות ל"ג ע"ב אמר הקב"ה בתי י"ב מזלות בראתי ברקיע, וע"ש דף נ"ח מאכר שם של מלה ועקרב, ועי' פסחים נ"ד ע"א ומדרש אסתר פיסקא בחדש הראשון לענין גורל המן מנויים י"ב מזלות כסדר שמנאם רבינו:

הלכה יא ארבעה גופות האלו אינם בעלי נפש ואינם יודעים ומכירים רק כגופים מתים. בב"ר פ"ב העליונים חיים והתחתונים מתים וכו':

שם הללו את ה' מן הארץ כו'. כן נמצא בילקוט (תהלים י"ס) אמר ר' פנחס הכהן ממה שהשמים הללו מורידין גשמים והארץ מגדלת, הבריות אוכלין ומקלסין להקב"ה לפיכך השמים מספרים כבוד אל:

פ"ה הלכה ד ול"ע וחבריו שאין מעלה על מעלתן. נ"ב (יו"ד ע"ב) כגון ר"ע וחבריו אין שום בריה יכולה לעמוד במהולתן: ומ"ש ועליהן נאמר כי עליך הורגנו. גיטין (נ"ז:) בת' ילדים שהשליכו עצמן לים: ומ"ש וע"ב אספו לי וגו'. סנהדרין (ק"ה):

הלכה י וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה וכו' כמניעת יוסף הצדיק מאשת רבו הרי זה מקדש את השם. לשון הגמרא בסוטה (ס"ו), יוסף שקידש שם שמים בסתר:

הלכות דעות פ"ב הלכה ד אמרו על רב שלא שח שיחה בטלה מימיו. הוא בחגיגה אמר רב אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה, איני והא רב כהנא הוה גני תותי פורייה דרב וכו' ע"ש. ועי' פו"ת מקום שמואל:

פ"ה ה"א ועליהם מפורש בקבלה ורימי פרש וגו'. הוא בשבת (קנ"א:) בלבוש מגוס:

הלכה ד ולא תהיה ישיבה. בגמרא לפנינו (נדרים כ':) לא נמצא כן, אכן בתוספות במס' עה (י"ב) ד"ה בין ישיבות הביאו דביאה אסור לבוא עליה כדאמריק (נדרים כ':) ובאמת לא נמצא כן לפנינו, וכבר נתעורר בזה הרס"ג מהר"י ברלין זצ"ל בגליון התוס' שם. אולם נמצא כן במסכת כלה ועם נמנו בני עשר מדות כמו שהעתיק הגאון מהרי"ב שם:

הלכות ת"ת פ"ג הלכה יב אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן וכו' המרפית ביום צרה וגו'. גמרא ברכות (ס"ג:):

פ"ה הלכה ט ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבינו. הכ"מ כתב דלמד מאביו, אבל א"צ לזה, דכן מבואר במשנה ברכות (דף פ"ז:) שאמר למדתנו רבינו מתן פטור מק"ש. ומ"ש רבינו ראהו עובר על דברי תורה ל"ד דגם עבר על דרבנן הדין כן

הלכות עכו"ם פ"א הלכה א בימי אנוש טעו בני אדם כו' וגם אנוש מן הטועים. כן משמע מגמרא (שבת קי"ז) אפילו עובד עכו"ם כאנוש, משמע שהוא היה הראשון לטעות בזה:

שם אברהם אבינו התחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול והיה מהלך וקורא ומקבץ העם וכו'. (סוטה פ"ז) מלמד שהקריא א"א שמו של הקב"ה בפי כל עובר ושב:

הלכה ג והבדיל לוי וכו' והושיבו בישיבה וכו'. ביומא (כ"ח:) מיושבין של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם וכו':

שם ומעולם לא עבד שבט לוי עכו"ם. בגמרא יומא (ס"ו:), חגיגה (ו':):

הלכות תשובה פ"א הלכה א דעבירות שבין אדם לחברו צריך וידוי דברים שנאמר מכל חטאות האדם. בבהמ"ז מ"ע ע"ג הביא רבינו זאת בשם המכילתא, והיא בילקוט נשא בשם ספרי זוטא.

הלכה ב הקשו הכ"מ והלח"מ על הרמב"ם דס"ל דשעיר המשתלח מכפר על הקלות בלי תשובה והרי זבח רשעים תועבה. ונ"ל דהנה אמריק (זבחים ז':) דעולה דורן הוא דאי ס"ד לכפרה אי עשה תשובה לא זו עד שמוחלין לו ואי לא עשה תשובה זבח רשעים תועבה, והולם הרמב"ם שפסק פ"ד ממעשה קרבנות דעולה מכפר על עשה ול"ת שניתק לעשה ע"כ דס"ל דלא שייך באיסור עשה זבח רשעים תועבה רק במומר לעכו"ם עי' פלו"מ פ"ג משגגות ה"ז באריכות, ומשני זה ניחא שיטת הרמב"ם כאן:

פ"ב הלכה ב חכם גדול וזקן וכו'. חגיגה (ט"ו) מורידין לפני התיבה זקן ורגיל וכו', וכן ראיה מעובדא דר"ע דאיתעביד ליה ניסא שיהא נראה זקן, כנאה לדרשן להיות זקן:

פ"ג הלכה ו הכ"מ כתב נ"ע היכא מייתי לה. ומצאתי במח"כ בירושלמי פ"ק דפאה מגלה פנים בתורה זה שהוגר לא נתנה תורה מה"ס, ולא כבר מימרה כאומר אין תורה מה"ס אמר ר' מנא זה שעבר על ד"ת בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה וחבריו. ועי' בפירוש המשנה להרמב"ם אבות פ"ג משנת המחלל את המועדות, ועגין מגלה פנים יגלה פניו ויעז, וזה לשון כסירה, ומפורש כן בגמרא פאה (היינו ירושלמי פאה) המגלה פנים בתורה העובר על דברי תורה בפרהסיא כיהויקים בן יאשיה, עכ"ל:

פ"ז הלכה ו וכן אמה מוצא ביכניה כו'. בויקרא רבה פ"ו ומדרש חזית פסקא שימני כחותם, וכסיקתא דרבתי פרשה מ"ד גדולה תשובה וכו':

הלכות תפלה פ"א הלכה ה מנין התפלות כמנין הקרבנות כו'. עי' כ"מ דפסק כת"ד תפלות כנגד תמידין תקנום, ואנה בהלכות מלכים פ"ט ה"א כתב אברהם תקן תפלת שחרית וכו' כמ"ד אבות תקנום. וי"ל דבאמת ליכא שום מולק דתפלות אבות תקנום, ובהלכות מלכים מדבר מענין התפשטות מצות ה' עד משה רבינו ע"ה נקט הענין כמו שהיה, אבל כאן לענין חיוב עלינו אין למדים מקודם מתן תורה, ע"כ אמרו נ"כ שכנגד תמידים תקנום ג"כ אנשי כנה"ג והנחתו הייבים להתנהג כן מפני תקנתם, ובמק"א האריכתי בזה:

הלכות תפילין פכ"ד הלכה כה שכל זמן שהתפילין בראשו וכו' הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק וכו'. ברכות (דף ל':) אנא תפלין מנחנא, והכוונה שעולתי הוה כדיתא דעביד בשמחה של מצוה:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה א לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. עיין בשו"ם ס"ת סימן מ"ע דהקשה שהרי הרמב"ם ס"ל דכותבין חומשין ומנ"ל דצריכין לכתוב כל התורה:

הלכה ג ומניחין אותו מספר העזרה. כתב הכ"מ נ"ע מנא ליה. ובפ"ג מהל' מלכים הלכה א' כתב הכ"מ בשמו שהוא מירושלמי, וכן הוא באמת בירושלמי סוף פ"ב דסנהדרין:

יד איתן על יד החזקה

מאת הרב הגאון המפורסם מו"ר אברהם זצוק"ל. בעהמ"ה ספר משכיל לאיתן, באר אברהם וכו' וכו'.

כולל הגדות ומקורים, הערות וחדושים, על הרמב"ם ונושאי כליו, הכתובים על גליונות ספרי הרמב"ם ומיתר כתבי הקדש
אשר בכתב יד קדשו של הגאון המחבר ז"ל.

בהקדמת רבינו וחכמי ההכמים שקבלו מרבא רב אשי וכו'. גרסינן בקידושין (ע"ב ב') יום שמת רבא נולד רב אשי. ורבינו היתה לו גירסא אחרת בגמרא שם יום שמת רב יהודה נולד רבה וביום שמת רבה נולד רב אשי. ויש להב"ר לדברי רבינו מגילה (ג' ע"ב) א"ל רב אשי לרבא והאחר עולא קוצץ פגול וכו', וכ"מ בסוכה (כ"ו א) גבי אין ישנים שינת הרעי הון לסוכה מ"ש א"ר אשי גזירה שמא ירדם א"ל אביי אלא הא דתניא כו' אלמא דרב אשי היה ג"כ בימי אביי שמת קודם רבא ובגליון שם נדחק לפי גירסת הספרים שלנו בקידושין וכתב דהיינו רב אשי הקדמון אבל לפי גירסת רבינו א"ש. ועוד יש להב"ר מזבחים (ק"ו ב') דמשמע דרבינא חבירו של רב אשי היה בימי רבא ע"ש ולפי גירסתנו בקידושין הוא קשה. וכן א"ש לפ"ד רבינו גירסת הספרים שלהי עירובין (ק"ב ב') אמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמיה דרבא והתוס' כתבו שם דלא גרסינן קמיה דרבא אלא קמיה דאבא דביום שמת רבא נולד רב אשי. אך לפי גירסת רבינו א"ש גירסת הספרים קמיה דרבא. וכן א"ש לפ"ד רבינו גירסת הספרים בתמורה (ק"ב) א"ר אשי אתריסנא לפירקא קמיה דרב נחמן. והתוס' כתבו דגרסינן קמיה דרב כהנא ול"ג רב נחמן דרבו של רבא היה ונפטר מקמיה דרבא כדאיתא בת"ק וביום שמת רבא נולד רב אשי, והיינו לפי שיטתם שהיה גירסתם כך בקידושין אך לפי גירסת רבינו שכתבתי אין לדחות גירסת הספרים בתמורה. וגם א"ל למ"ש התוס' ביבמות (כ"א ב') דתרי רב מרי בר ירחק הוו א' ביומי ר"ח וא' ביומי רב אשי כיון דר"ח מת קודם רבא וביום שמת רבא נולד רב אשי, והיינו לפי גירסתם בקידושין אבל לפי גירסת רבינו אצ"ל כן. ועוד יש להב"ר לגירסת רבינו מדאי' בשלהי כתובות (קי"א) א"ל רב אשי לרבא. וכן בסנהדרין (כ"ט) איתא אמר ליה רב אשי וקאי אדרבא התם.

ובגליון הגיה שם וא"ל לדעת רבינו

שם ורבינו הקדוש מר' שמעון אביו ור"ש מרבן גמליאל הזקן אביו. נראה שחסר וכצ"ל ור"ש מרבן גמליאל ור"ג מר"ש ור"ש מר"ג הזקן, (עי' לעיל בפתיחת המלך)

הלכות יסודי התורה פ"ב הלכה ב ותתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול. פי' שנהנה מזה ועיין עוד בסוף ה' תשובה מ"ש בשם ס' המצות:

פ"ה הלכה א כל בית ישראל מצווין על קדוש ה'. כונת רבינו דדוקא ב"י מצווין ולא ב"נ. וכ"כ בה' מלכים ושם יתבאר:

הלכה ח כלאי הכרם ובב"ח אסורין אפילו שלא כדה"נ. משמע דהיסורא הוא דאיכא הא מלקות ליכא, ותמיה המ"ל דע"כ מפרש רבינו הא דאביי בפסחים (כ"ד) הכל מודים בכה"כ שלוקין עליהן שלא כדה"נ היינו באוכל דבגוונא ליכא מלקות, וכיון דמיירי באוכל הכ"ל הכל מודים בבב"ח שלוקין על אכילתן שכדה"נ ונראה דרבינו נשיטתו בפ"ט מה' מ"א שהשמיט הא דהגיה בחולין (ק"ח ב') גבי בישול בב"ה באיזה בישול אסרו בבישול שאהרים אוכלין אותו תחמת בישולו, הלא שהם ולא נתן שיעור לבישול בב"ח ומשמע דמיחייב אף בבישול שאין ראוי לאכילה, והכרו"פ באר טעמו דמפרש דהגא דבריית' דחולין דבעי בישול הראוי לאכילה ס"ל דגם בבב"ח ליכא איסור תורה אף באוכל שכדה"נ אבל למאי דקיי"ל בבב"ח חייבין על אכילתו אפילו שכדה"נ חייבין ג"כ על אכילה ובישול שא"ר לאכילה. ולפ"ז לא הוה מצי אביי למימר הכל מודים בב"ה שלוקין על אכילתן שכדה"נ דהא כאי הגא דחולין לא ס"ל הכי. ולפ"ז א"ש נמי מה שהקשה בב' מח"ר אהא דבעי למילף בפסחים (מ"ד) דטעם כעיקר בכל האיסורין מבב"ח ולא פריך מה לבב"ח שכן לוקין עליהן שכדה"נ דאולא למ"ד דלא ס"ל הכי. ומ"ש עוד בריתנה ראובן דבפסח נמי אינו חייב אלא כדרך אכילה מדכתיב אל תאכלו ממנו נא אין הבנה לדבריו דכיון שהוא נא לאו דרך אכילה הוא ואפ"ה חייביה רחמנא וקרייה אכילה וה"ה לבישול ואיך דכתיבי בההוא קרא מחייב שכד"א ומ"ש ביד המלך כבר הרגיש בזה התניה במ"ל כאן ודהו:

פ"ט הלכה ג' בכ"ם ד"ה ואם כו'. אבל ק"ל דאמרו פ"ק דיבמות כו' ואינו עולה כפי דעת רבינו. עיין בפר"ח:

הלכה ד בכ"ם ד"ה או שאמר כו' הא כשבא לומר הלכה כדברי פלוני כיון שאינו מוסיף ולא גורע ולא חשנה אינו נביא שקר ע"כ, וי"ל דאין זה דיוק הלא כתב רבינו לשניהם וכן בהקדמה לפירוש המשנה כתב לשניהם ע"ש בלח"מ ד"ה ולא מלים, כו' דכל דבר שאמר משה מפי הגבורה אחרו כו', עיין מ"ש הפר"ח

פ"י הלכה ד אבל אם הבטיח על טובה כו'. עיין מ"ש בזה הלח"מ והפר"ח והגלי"ח ושם אחד לא הראה מקורו, ומקורו נובע ממדרש תנחומא פ' וירא:

הלכות דעות פ"ה הלכה יב בכ"ם ד"ה ואסור כו' ומ"ש לא יזכור שדה ויקנה בית כו'. עיין פי"א מה' שמיטה.

הלכה יג ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן. עיין יבמות (דף ק"ט)·

פ"ו הלכה ו או שהלך בדרך לא טובה מצוה להזהירו. ברכות (דף ל"א ע"ב):

בהגמ"יי סי' ה' בסוף הדבור ע"כ במדרש. וכן אי' בזוהר פ' נח (דף ס"ה):

הלכה ח שלא לבייש חבירו ברבים כו' כד"א בדברים שבין אדם לחבירו כו' עיין במהרש"א בערכין שכתב דכ"מ בא"כ:

הלכה י ויחוס על ממונם יותר ממתון עלמו. לא הראו מקורו. והוא בברכות (י"ח כע"ב):

פ"ז הלכה ב אבל האומר שקר נקרא מוציא ש"ר על חבירו. פי' והוא חמור והוא ג"כ בכלל לאו דלא תלך רכיל. וכ"כ רבינו בפירוש בדפ"ג דהל' נערה דאזהרה של מוציא ש"ר הוא מלא תלך רכיל וע"ש בכס"מ. ומ"ש בהגהות בשם סמ"ג אזהרה לתקבל לה"ר מקרא דכתיב לא תשא שמע שוא הוא מפרק ע"פ (קי"ח). ודע דגם רבינו כתבו בה' סנהדרין פכ"א הלכה ז' דבכלל לאו דלא תשא הזהרה למקבל לה"ר ומספר לה"ר ומעיד עדות שקר וכל הני איתא בפ' ע"פ. וצ"ל דסמך כאן על מ"ש שם בענין לאו דלא תשא דעיקרו אזהרה לדיין הוא שלא ישמע דברי אחד מבעלי דין בלא חבירו אלא שנכללין בו ג"כ אזהרה למקבל ומספר לה"ר ומעיד עדות שקר ואע"פ שיש בהן בלאו הכי אזהרות כמ"ש כאן ובהלכות עדות כתב נמי להך להגדיל האיסור. ובאגדה דפ' ע"פ דרשו מזה ג"כ עונש דראוי להשליכו לכלבים דכתיב לכלב תשליכון אותו וכתיב בתריה לא תשא וגו'.

הלכה ג ג' עבירות נפרעין מן האדם בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב ע"ג ג"ע וש"ד ולה"ר כנגד כלם. לקמן בה' תשובה פ"ג דין ו' כתב הכס"מ דצ"ע היכא מייתי לכו, ונעלם ממנו דברי רבינו עצמו שכתב בפי' המשנה פ"א דאבות דאיתא בתוספתא על ג' דברים נפרעים מן האדם בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב וכו' ונראה שנתכוון להתוספתא דפאה. ואע"ג דגירסתנו שם שהקרן קיימת לו לעוה"ב מיהו גירסת רבינו היתה ואין לו חלק לעוה"ב וכן הגירסא בסמ"ג, גם איתא בהדיא במס' דרך ארץ רבה ובאגדת ברא"ביה פ"ג המספר לה"ר אין לו חלק לעוה"ב, ועוד גרסינן בברכות (ס"א) ועירובין (י"ח ב') כל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב והיינו כשבא עי"ז לידי ניאוף כמ"ש התוס' שם, ובפ"ק דברכות (י') דאמר לו נביא לחזקיה שלא יחיה לעוה"ב משום דלא עסק בפ"ו, והיינו ייסוס דאיתא ביבמות (ס"ד) דמי שאינו עוסק בפ"ו כאלו שופך דמים וא"כ אם מי שאינו עוסק בפ"ו אין לו חלק לעוה"ב כ"ש לפ"ד שאין לו חלק לעוה"ב, ואכל זה מוכח כגירסת רבינו והסמ"ג בתוספתא דפאה. וא"ת דבב"מ (נ"ט) איתא דהבא על א"א מיהא בחנק ויש לו חלק לעוה"ב, י"ל דכבר כתב מהרש"א דהתם בשוגג וקבל דינו, וכה"נ כתבו התוס' בסנהדרין (מ"ז) גבי עיר הנדחת דאין להם חלק לעוה"ב אי לא איקטול אבל אם דנו אותם והרגום יש להם חלק. והטעם מבואר מדברי התוס' פ"ק דסוטה (ד' ע"ב) ע"ש דתשובה עם יסורין מכפרין על מיתות ב"ד, ובשנהרג הוי כיסורין וגם כל המומתין מתודין והוי כתשובה, וע"ש דמשמע דבלא תשובה ויסורין הבא על א"א נכרת ואין לו חלק לעוה"ב, ואף הבא באקראי בעלמא. ובירושלמי ריש פ"ב דפאה הביא אגדה על המדבר לה"ר ונעלם ממנו התוס' דסוטה. וכן נעלמו ממנו דברי הסמ"ג ופי' המשנה לרבינו הנ"ל בהגמ"יי סי' ג'. בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי התחלוקת כו' הוא בירושלמי דפאה הובא בסמ"ג. ומה שהשמיטו רבינו נראה דס"ל דלא קיי"ל כן דיש להוכיח מתלמודא דידן דלא ס"ל הכי מהא דאמר רבא במ"ק (ט"ז) מנלן דאי מיפקר בעל דין בשלוחא דבי דינא ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה, ופירש"י ואי לאו דשליח אמר ליה לחשה משה לא הוה ידע והשתא לפ"ד הירושלמי אכתי מנלן דשליח ב"ד בעלמא רשאי לומר לב"ד דילמא גבי משה שאני דהיה רשאי שלוחו לומר מה שחרפו דתן ואבירם לחשה משום דהוו בעלי מחלוקת עם משה, ומדיליף מיניה היתר לשליח ב"ד ע"כ ש"מ דאי לאו שליח ב"ד אסור לומר לה"ר על בעלי התחלוקת·

הלכה ד כל המספר בטובת חבירו בפני שונאיו ה"ז אבק לה"ר. בגמרא איתא סתם, ונראה דטעמו של רבינו שהוסיף בפני שונאיו מאי דליתא בגמ' משום שהיה קשה לו הא אמרי' פ"ב דעירובין דהוררים כל שבחו של אדם שלא בפניו ע"כ כתב דבפני שונאיו דוקא אסור · בכ"מ ד"ה וכל כו'. ומ"ש אהד המספר לה"ר בפני הבית כו' בפ"ג דערכין (ט"ו) אמר רבא כל מילתא דמתאמרא באפי מרא כו' ויש להוה על רבינו לחה כתב דלא כרבא ע"כ. עיין בפר"ה וכס' דברי שמואל שתירצו ע"פ מ"ש תוס' שם ויש להב"ר מהא דמ"ק (י"ד) דיליף דשליח ב"ד אין בו משום לישנא בישא ולא דחי דדילמא הוה מתאמרא באפי מרא אלא ש"מ דבזיון לא מהני זה:

הלכות ת"ת פ"א הלכה ג והייב לשכור מלמד לבנו. מדברי התוס' בנדרים (ל"ה) משמע דאין חיוב על האב לשכור מלמד לבנו, דהא דתנן גבי מודר הנאה מחבירו שלא ילמדנו מקרא אבל מלמד הוא את בניו, כתבו התוס' דמ"וה קעביד ולא הוי אלא גורם הנאה בעלמא ואפילו במקום שנוטלין עליה שכר מ"מ לא היה הנודר נותן שכר מלמד עכ"ד. ומיהו אין דבריהם מוכרחים דלא מבעיא למ"ד התם (ל"ג) דפורע את חובו דמ"ש דברי ללמד את בניו מקרא אע"ג שהיה חייב לשכור להם מלמד לא גרע מפורע את חובו ושוקל את שקלו והכי קיי"ל. וכן פי' רבינו בפי' המשנה שם שאין איסור על המדיר שימנע שלא יגיע היזק למודר ונראה דאף באופן דהייב להם לו שכר בעד המנעת ההיזק דהא יכול לחזול לו חובו כמ"ש המהרומים ביו"ד סי' רכ"א, אלא דאפילו למ"ד התם דאסור לפרוע חובו י"ל דהא דתנן שמלמד הוא לבניו מקרא היינו שמלמדם בתורת מצוה ולא בתורת פרעון חוב דבכה"ג לכ"ע שרי וכדו שפירש הר"ן שם (ל"ה) הא דהכן התם וזן את אשתו עיי"ש. ובתשובת הרשב"א סי' הרמ"ה הוכיח מהמשנה דנדרים הנזכרת שאין האב חייב לשלם להמלמד את בנו שלא מדעתו ולכך מלמד הוא את בנו של מודר מקרא אף במקום שנוטלין עליו שכר, ולפ"ד ג"כ לא קשה ע"ד רבינו. אלא דלפת"ש אין דברי הרשב"א מוכרחים דאפילו סימא דמחוייב לשלם וכדעת המרדכי הובא בה"ת סי' רמ"ה מ"מ רשאי ללמד בחנם כמו שיכול לפרוע לו חובו וכן לחזול לו חובו, ועיין מ"ש הרא"ש בפי' המשנה שם:

הלכה יג כל המלמד את בנו תורה כאילו מלמדה אלפים כד"א בתורה שבע"פ כו'. נראה לי להביא ראיה לחילוק זה דתורה שבכתב שרי ללמד מדתנן בנדרים (ל"ז) גבי מודר הנאה מחבירו מלמד הוא לבניו ולבנותיו מקרא, וש"מ דמקרא רשאי ללמד לבת:

פ"ד הלכה א וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה כו' אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב. בלח"ת ובפר"ח הקשו דלמה לא מחלק רבינו בין קטן לגדול וכתו שמחלקו בפ"ב דחגיגה דגדול שרי. ולי נראה דטעמו של רבינו הוא מכח הא דתענית (דף ז') רבי רמי כתיב יערוף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי הא כיצד אם ת"ח הגון הוא

מאל כמל ואם לאו ערכהו כמסר, ועוד א"ר יוחנן התם אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות ואם לאו אותו תשחית וכרת ולא מפליג התם כלל בין קטן לגדול ש"מ דאם אינו הגון שום אדם א"י ללמוד ממנו ובכל אדם קאמר דערכהו ואותו תשחית וכרת. ואע"פ שהתוס' פי' הברייתא דאותו תשחית וכרת דאיירי שאינו ת"ח מכח הסיפא דחגיגה הוא דחוק דא"כ ה"ל לאוקמי תרוייהו קראי ברב שאינו הגון וממנו תאכל איירי שהלומד הוא ת"ח וכן קרא דהזי בפל ה"ל לאוקמי הכי ומדמוקי להו ברב הגון דוקא ש"מ דבשאינו הגון אפילו ת"ח א"י ללמוד ממנו. וכן יש לדקדק מדאמר בשבת (ע"ה) דהלומד דבר אחד מן המגוש חייב מיתה ומסיק שם דהיינו גדופי פי' מין ולא מחלק בין הלומד קטן או גדול:

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ב

ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור. רבינו מפרש דהא דאמרינן בשבת (קמ"ט) ודיוקני עצמה אף בחול כו' היינו דיוקנאות של ע"א. כ"כ הכס"מ וגם בתוס' פי' כן. ויש לה"ר לזה מהירושלמי דר"פ כל הצלמים ע"ש. וכ"מ מהא דתו' במ"כ אל תפנו אל האלילים לשנדם ר' יהודה אומר אל תפנה לראותן ודי, משמע דאף ר"י דמחמיר אינו אלא בע"א. ואי אמרת דהא דשבת בעי הו"ל ג' מחלוקות בדבר, אך לפי' רבינו אתיא כר"י. ומ"ש הכ"מ דאי דהתם איירי בע"א מאי בעי מאי מכמע הא פשטא דקרא הכי משמע שלא יפנה ויביט אל האלילים, לק"מ לפי הא"כ דת"ק מפרש אל תפנו לעבדן והיינו דפריך מאי משמע דאיירי בהסתכלות לבד דאי משום דא"ע לעבדן א"א ללקות דהיל בהם א"ע לכך נאמר דמשמי' נמי משמע כן וא"כ שפיר לקי עליה:

הלכה ג אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם א זנות. ברכות (דף י"ב):

הלכה ה ישראל שעבד עבודת טכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו. בהשגות א"א אעפ"כ אסור לאבד ממונו בידים מדי דהוה אמסור. וכתב הכס"מ דרבינו לא נזקק לכתוב חילוק זה שאינו כתוב בגמ'. ונראה דמ"מ נלמד הוא מכלל דברי רבינו לקמן בפ"ד שכתב דיחיד העובד כוכבים ממונו ליורשיו, וממילא מישתמע שאסור לאבד ממונו וכמ"ש נבי מסור סוף הל' חובל. ועוד י"ל דסמך רבינו על מ"ש ס"ו מה' נחלות ישראל שהמיר יורש קרוביו הישראלים כשהיה ואם ראו ב"ד לקנסו כו' ואם היה הממון מופקד ביד אחר אם יכול לזכות בהן עיין בח"מ סי' רפ"ג בהג"ה, ומיהו לאבדו נראה וכדמוכח ממ"ש הג"ה בח"מ סי' שפ"ח ע"ש. ועיין מ"ש המ"ל רפ"ה דמלוה. וכל זה דלא כמ"ש בש"ח אמונת שמואל סי' י"ז דמותר לאבד ממונו ביד לכ"ע דלא שייך ביה טעמא יכין רשע וצדיק ילבש. וליתא כמבואר מדברי רבינו והראב"ד. וע"ע בשו"ת מה"ד סי' שמ"ש: וכן האפיקורסים מישראל כו' ואין מקבלין אותם בתשובה לעולם כו'. עיין בכס"מ והפר"ח הניח דברי הכס"מ בצ"ע, אך דברי רבינו יש להם טעם כמ"ש הרדב"ז בתשובה דאע"ג דאין דבר שעומד בפני התשובה מ"מ אין יודעין אנו מחזקתן דאפשר שאין תשובתן שלימה ויחזרו בהם כיון שעוברים בשאט נפש והריש אחרי מחשבות לבם הרע והמצות בזויות בעיניהם. וי"ל בזה הא דאיתא בסוטה אמור הבא אשר יעשה פסל וגו' כארור סני ליה והיינו משום דמשמע דאיירי באפיקורס שמובד ע"א להכעיס דלא מהני תשובה לקבלו ובארור אמרינן בו קללה בו נדוי כו' כמו מעידה משמע שמקבלין אותו לאחר שעבר הזמן. ועיין מ"ש מהרש"א שם שהדבריו א"מ. ויש לה"ר לרבינו מריש חולין דהקשה ההא דאכל יהושפט מסעודת אחאב והקשה בס' חסן ה' דאיתא דאחאב עשה תשובה בסוף ימיו, ולפ"ד רבינו א"ש:

פ"ה הלכה ד ואזהרה להדיוט המסית מניין. כתב הכס"מ דנביא בהדיא כתיב ביה וכתב הפר"ח דכיון למ"ש רבינו בס' המצות דאזהרת נביא השקר הוא מאמרו אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי ותמה דזה לא מקרי אזהרה וכדאמר בתמורה ובפד"מ דאזהרת עשה לא שמה אזהרה ואולי אסיפא דקרא סמך דכתיב אשר לא צויתיו לדבר וסבר דמקרי אזהרה ומסיק דהעיקר כדאיתא בירושלמי פ' הנשרפין דמפיק ליה מדכתיב לא תגנה ברעך עד שקר ע"כ. ויש להמוה עליו דע"כ הביא דירושלמי לא אתיא אליבא דהילכתא דקיי"ל לאו שניתן לאזהרה מיתת ב"ד אין לוקין עליו ואי איתא דלא תענה הוי אזהרה לנביא שקר איך יפקין מיניה אזהרה ומלקות לעדים זוממין כדאיתא בפ"ק דמכות. ועיין תוס' שבת (קנ"ד) וב"ק (ע"ד). ול"נ דכוונת רבינו בסה"מ הוא דאזהרת נביא השקר מאמרו הנביא אשר יזיד לדבר וסמיך ליה בהדיא קרא ואשר ידבר בשם אלהים אחרים דהיינו מתנבא בשם עבודת כוכבים. ואיתקש נביא שקר בשם ה' לנביא בשמה לומר דכשם שלא ענש אלא א"כ הזהיר למתנבא בשמה ה"נ לא ענש אא"כ הזהיר לנביא שקר. וכה"ג מלינו דילפינן ביומא (פ"א) אזהרה לעמוי ביוה"כ ממלאכה בגז"ש מה להלן לא ענש אא"כ הזהיר כו', וכה"ג איתא בזבחים (ק"ו ק"ז) דיליף אזהרה בשחוטי חוץ בגז"ש מהעלאה דלא ענש אא"כ הזהיר אף שחיטה לא ענש כו':

הלכה ז ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם ע"א. עיין בס' המצות:

הלכה י הנודר בשם ע"א והנשבע בה לוקה שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו. ובהשגות כתב הראב"ד זה לא אמר בגמ' אלא אליבא דר' יהודה דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו ולית הילכתא כוותיה. והלח"מ פי"ח מה' סנהדרין כתב דרבינו איירי שעשה מעשה כגון שנשבע שלא יאכל ואכל והוא דחוק. וגם נתקשה בסוגיא דסנהדרין (ס"נ) דקאמר אברייתא דסדר ונשבע בשמה כר' יהודה והא"ל אפילו כרבנן ובשעשה מעשה. אבל נראה עיקר כמ"ש הכס"מ כאן דרבינו מפרש דהנהו לאו סברי רבנן נמי כר"י בעלמא אי משום הומר עכו"ם אי מג"ש ע"ש. ונראה דיש לדקדק כן מלשון הגמ' דלא קאמר הביא ר"י היא דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו ולשון זה הוה משמע ודאי דברייתא אתיא כר"י ומדקאמר הביא כר' יהודה משמע דסברה כאן כר"י בעלמא. וכה"ג דקדק בחידושי ריטב"א בפ"ק דגיטין (ס' ע"ב) גבי הא דקאמר וכדברי ר"מ באלרבעה ע"ש. וכשירות זה פי' ג"כ מהרש"א בפ"ב דקידושין (ל"ד): ויש לי לה"ר לפי' הכס"מ משבועות (כ"א) כי אתא רבין א"ר ירמיה א"ר אבהו א"ר יוחנן אכלתי ולא אכלתי שקר פ' ה"ד איליימא דאמר שבועה שאוכל ולא אכל מי לוקה והאיתמר ר' יוחנן אמר אינו לוקה משום דהוה לאו שאב"מ. וקשה דבסנהדרין (ס"נ) אמר רבין א"ר אלעאי הנודר בשם ע"א והמקיים בשמה לוקה ומוקי לה כר' יהודה דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו וא"כ קשיא דרבין אדרבין דבשבועות התם משמע דרבין נמי כר' יוחנן ס"ל. ולפ"ד הכס"מ דרק בסנהדרין דוקא סובר כר' יהודה אבל לא בעלמא לק"מ:

פ"ז הלכה ב עכו"ם ומשמשיה ותקרובת שלה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתים אחת משום ולא תביא ואחת משום ולא ידבק בידך כו'. הכס"מ הראה מקור לדברי רבינו מסוגיא דמכות (כ"ב) דאם נהנה מאשירה חייב שתים משום ולא ידבק ומלא תביא וה"ה לנהנה מכל מילי דמשמשיה, ובאמת אין מאשירה ראיה לשאר מילי דשאני אשירה דהיא גופה עכו"ם היא, וכמ"ש הרמב"ן בסה"מ והכס"מ לא זכרו. אך יש לה"ר לדעת רבינו מכמה דוכתי דמלינו דדרשינן קרא דלא ידבק בידך מאומה על כל מילי דהכי בפ"ק דע"ז (י"ב ב') מייתי קרא דלא ידבק לענין איסור הנאה תבית דורד וכדם של תקרובת עכו"ם ושם (נ"ד ב') מייתי לה לאסור פרש עגלי ע"א, וכן קרא דלא תביא תועבה איירי נמי בתקרובת דהא סיפא דקרא דכתיב והיית וגו' ודרש ליה בהדיא בתמורה (ל') אתקרובת. והא ודאי דהא דדרשינן ולא הביא לאיסור הנאה אסיפא דכתיב והיית סמיך דאיירי באיסור הנאה דדרשינן מיניה בקידושין (נ"ז) כל שאתה מהוה ממנו הרי הוא כמוהו לאסור חליפין של עכו"ם. ובזה מתורץ קושיית הפר"ח דהנ"ל דלא הביא אשירה איירי בהנאה דאימא כפשטיה שלא יביא לביתו, ולפמ"ש א"ש דאסיפא סמיך דוהיית איירי נמי בהנאה, וכי היכי דמלינו דוהיית איירי נמי בתקרובת ה"נ רישא דולא תביא איירי נ"כ בתקרובת וכמ"ש רבינו. ולפ"ז י"ל מ"ש בשו"ת ע"ב מ"ת הי"ד סי' ע"ח דסוגיא דע"ז (נ"ד) סותר הסוגיא דתמורה (ל') דהתם מייתי לאסור הנאה בפרש של תקרובת מקרא דלא ידבק וא"כ יש בו לאו ואילו בתמורה מייתי מקרא אחרינא דכתיב והיית ובזה ליכא לאו רק איסור עשה. ולפמ"ש אין סתירה כלל דקושטא דגם מוהיית שמעינן לאו דאריסא דקרא דכתיב ביה לא תביא תועבה אל ביתך קאי והיינו לומר דכל מה שאתה מהוה מעכו"ם לא תביא תועבה אל ביתך ליהנות ממנו ובסיפיהם הוא עובר. וסוגיא אחת מלמדת על חברתה. והעד על זה הסוגיא בתמורה דקחשיב לאוין וכמ"ש רבינו:

הלכה י פירש טס אחד מן התערובות ושל לבוסות שנים הרי אלו מותרין. הכס"מ הקשה דבהל' מ"א גבי רמוני בדן של ערלה אוסר רבינו תערובת השני וכאן מתיר, ותירץ דמדינא בב' תערובות שני וברמוני בדן החמיר משום דאפשר שיהיה לכן מתירין אם יתפרדו הרמונים. והקשה הפר"ח דלא איתא דרמוני בדן חמירי מאי מקשה בגמ' בזבחים לשמואל דאסר כ"ס בע"א ולא בשאר איסורין כמאן אי כר' יהודה דאסר גבי רמוני בדן אפילו בשאר איסורין אוסר והשתא ניחא דשמואל אית ליה שפיר כר"י דלא אסר ר"י ס"ס בשאר איסורין אלא ברמוני בדן דוקא משום שיש להם מתירין, וגם הלח"מ תמה כנ"ל דאיך מחמיר רבינו ברמוני בדן יותר מבע"א ובגמ' מוכח דבשאר איסורין קילי עיי"ש ומה שתירץ א"מ, דאימא בדבר שיל"מ שמואל מודה דחמיר ולא נקיט פ"א אלא למעט שאר איסורין שאל"מ. אך באמת בהגס נדחקו בזה דאיפשטתיפשיטא ברייתא ערוכה בגיטין (כ"ד) נפלו ונחפלטו אחד שוגג ואחד מזיד לא יעלו דברי ר' יהודה וא"כ לא הוו כלל רמוני בדן לר' יהודה דבר שיל"מ דהא לא מהני לדידיה מה שיתפלטו ויתפרדו, ולפ"ז אף לפ"ד רבינו והכס"מ דרמוני בדן חמירי א"ש הא דפריך ודייק מר' יהודה דאוסר ברמוני בדן דאוסר נמי בשאר איסורין דע"כ הכי הוא לשיטתו דר' יהודה גופיה דלא הוו רמוני בדן דבר שיל"מ ולא חמירי משאר איסורין כלל. גם א"ש הא דמשני לשמואל תנאי הוא ואיהו סבר כר"י דאוסר ס"ס ברמוני בדן וכ"ש בע"א דהא לדידיה ליכא למימר דמחמיר ברמוני בדן יותר משום שיל"מ. אבל לדידן דמהני פירוד י"ל דחמירי, ומיהו אפשר דפירוד מעילא מהני גם לר"י:

פ"ח הלכה א לפיכך כשעובדים אילנות הנטועים מתחלתן לפירות מותרין. הלח"מ הקשה דבע"ז (מ"ה ב') משמע דלרבנן דס"ל אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר דרשי קרא דואבדתם את שמם לכנות לה שם. וכיון דרבינו פסק כרבנן אמאי לא הזכיר דין דלכנות לה שם. ונראה שנעלם ממנו הסוגיא (מ"ח) דאסיק רב אשי התם דאיפוך רבנן לדר' יוסי בר' יהודה ותרי"י כר"י לדרבנן דלפ"ז אדרבה דרבנן דרשי האי קרא לשרש אחריה ולא לכנות לה שם וא"ש. עוד י"ל דרבינו מפרש דלאו למימרא דצריך לכנות לה שם אלא נומר דמותר דהו"א דשם אלהים אחרים לא תזכירו היינו אפילו בשם גנאי וכ"מ במכילתא. ולפ"ז א"ש דלהתיר להזכיר בשם גנאי יש ללמוד ממ"ש בכס"ה דמשמע מדקדוק דבריו דהתם דבשם ע"א שקורין אותה העכו"ם איירי עיי"ש. ודבר הלמד מענינו דסמך לעיל מיניה שלא ישביע העכו"ם בירלתו דהיינו ודאי בשמם שקורא אותה:

הלכה ב אבני הר שנדלדלו ועבדן במקומן מותרות. עיין בהשגות והכס"מ כתב שהיה לרבינו גירסא אחרת בגמ', ועיין בס' ת"ח ובש"ך ביו"ד ר"ס קמ"ה שכתבו טעם לדעת רבינו ע"פ הירושלמי, ועיין בס' באר יעקב:

פ"י הלכה ו אפילו יושב ישיבת ערא'. עיין בהשגות, והכס"מ כתב דישיבה דכתיבא בהא אפילו כל דהא קאמר. וכה"ג מלינו ישיבה במגילה (דף י"ט): עד שיקבל ז' מצות שנאמר לא ישבו בארצך. קשה דהכא משמע דמוקי קרא דלא ישבו הכי משום קרא דלא תסגיר מוקי בגר תושב שקבל עליו ז' מצות וכת"ק דברייתא בס' השולח. ובהל' עבדים מוקי קרא דלא הסגיר בעבד שברח וכרשב"י התם והיך מוכה שמלא לבי תרי דקרא דלא הסגיר מוקי להבי ולהכי. וי"ל דס"ל לרבינו דלא קשיא ליה לרשב"י אלא משום דת"ק מוקי כולא קרא דל"ת רק בג"ת אבל גם רשב"י מודה דאיירי נמי בג"ת. ויש לה"ר מערכין (כ"ט) וכ"מ בספרי פ' כי תצא:

פי"א הלכה יד בהגמ"יי סי' פ' ודלא כרש"י שפירש מאל הפנו אל האלילים, נ"ל אל האובות:

פי"ב הלכה א אין מגלחין פאתי הראש כו' וחייב על כל פאה ופאה. עיין בס' המצות ל"ת סי' מ"ג: והמגלח את הזקן לוקה. כתב הכס"מ פלוגתא דאמוראי במיר ופסק כר"ה דמחייב. והתוס' בשבועות (דף ג') הביאו ראיה לזה מסוגיא דב"מ (דף י' ע"ב) וכ"כ בחדושי ריטב"א לב"מ, והסר"ה בספרו מים חיים כ"כ מדנפשי':

הלכה ג בלח"ם עוד אמרו שם כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ולה כתבו רבינו כאן ולא ידעתי ליה ואולי באמרו במקום אחר. ביארו רבינו ברים ה' תפלה וברפ"ה מה' ברכות ע"ש:

הלכות תשובה פ"א הלכה א וכן החובל בחבירו כו' אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאת האדם. וכתב הכס"מ דל"ע היכא מייתי לה ע"כ. ותכורש כן בספרי פ' נשא והביאה רבינו עצמו בס' המצות סי' ע"ג וגם בס' החינוך. ודע שא"ח להתודות רק כשיודע בעצמו שחטא אבל כשיודע שאין לו חטא אלא שהועד עליו שקר א"ח להתודות. והכי איתא בירושלמי ומייתי לה רבינו בס' המצות סי' ע"ג מדכתיב והשיבה וגו' ולא תקשי לך מהא דכתב רבינו בה' סנהדרין פ"ג דאף בכה"ג מתודה דרבינו שם מדרבנן קאמר וברייתא קאמר מדאורייתא.

פ"ב הלכה יא ההונא לחבירו כו' ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים כ"ת בספרי פ' נשא.

פ"ג הלכה ו ואלו שאין להם חלק לעוה"ב כו' ובוכי דיוס ובעלי לה"ר כו'. וכתב הכס"מ דל"ע היכא מייתי להו וגם הלח"מ כתב שלא מצאן בגמ'. וכבר הראיס מקורו לעיל ה' דעות פ"ז. והמושך ערלתו דברי רבינו מפורשין בירושלמי פ"א דפאה ור"פ חלק:

פ"ד הלכה א והאומר אחטא ואשוב. י"ל אמאי העתיק רבינו ברייתא דכ"ד דברים דנקטה האומר אחטא ואשוב בעם אחת והא במתניתין דיומא תנן ההוא' החטא ואשוב אחטא ואשוב ב' פעמים ומשיע בגמ' שם דדוקא ב' פעמים. וי"ל דכן שויה ג"כ באבות דר"נ פ"מ ובתנא דבא"א ח"א פ"ו, וכ"ת בחגיגה (ט"ז)

פ"ו הלכה ג ואכבר שיחטא אדם חטא גדול כו' שמונעים ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו עד שימות כו' לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה וכו' וכן הכנענים לפי תועבותיהן מנע מהן התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל שנאמר מאת ה' היתה לחזק לבם. כל דברי רבינו הללו יש להם מקור נובע מתחי דסיהא במ"כ הובא בילקוט פ' אחרי בפסוק כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען וגו' לא תעשו ר"ש אומר מי פעל ועשה קורא הדורות מראש זימן הדור החייב שיבואו ישראל ויכרעו מהן ע"כ ופירושו לפ"ד רבינו שאם לא היו האמוריים והכנענים חייבין כל כך באותו הדור לא היו ישראל יכולין ליפרע מהן משום שלא היה הקב"ה מונע מהן התשובה ולא היה מחזק את לבם לרעה אבל כדי שיכרעו ישראל מהן זימן הקב"ה את הדור החייב באותו הזמן כדי להחזק את לבם:

הלכה ה בהשנות, הבורא אמר ועמו אותם והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם כו'. וכ"מ בחלק ובדרבה מפספים פ' נ"א ונשא כ"י

פ"י הלכה ו ובב"ם שיטתה באהבת ה' כמו ששתה בשיר ע"כ. וכ"מ לשון רבינו בסה"מ מצוה ג' שליונו באהבתו שיהבו ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה וזאת היא האהבה המחוייבת. ובכ"ר מהספרי שמתהבוננות תעלה בידך השגה יתגיע ההנאה ותבוא האהבה.

הלכות תפלה פ"א הלכה א מ"ע להתפלל בכל יום כו'. הקשה הפר"ח מהא דר"ס אין עומדין דאמריך אהא דכתיב בדניאל וזימנין תלתא ביומא הוה מצלי יכול תשבא לגולה הותלה פי' התחיל ולא קודם ואם איתא דתפלה מה ח מהיכא תיתי שמקודם לא היה מתפלל. וי"ל דהא דקאמר יכול משבא לגולה הותלה קאי אהא דכתיב ותלתא זימנין כו' דמיקודם לא היה מתפלל הלאה זימני רק פעם אחת. א"נ דקאי אהא דקבעו ביום דאיתה בתנחומא פ' האא דדניאל קבע כל שלש תפלות ביום

פי"ג הלכה ה כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב. ירושלמי ס"פ בני העיר:

פט"ו הלכה ג וכהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשגגה אינו נושא כפיו לעולם הכס"מ נסתפק תנא ליה דאף באונס, ובת"כ סי' י"ג הכ"ר לזה תע"ז (נ"ב) גבי כלים ששמשו בבית חוניו דכהים התם דאסירי להקריבם בהן לגבוה וכלים ודאי אנוסים הן. אך הקשה מאי חספקא ליה להכס"מ כיון דשוגג אסור כ"ש אונס דכיון שעבר ולא נהרג הרי עבר במזיד. ואני אומר הפלאה זו איני יודע מה היא דהא תבכחת אונס דלא עבד כלום במעשיו גופיה כגון שכפפו קומתו לפני עכו"ם וזה עדיף משוגג דעביד מעשה וכמ"ש תוס' בע"ז (נ"ד). אמנם תהויא דכלים יש ראיה לאסור נמי בכה"ג דאינהו גופייהו לא עבדי מעשה רק אחריני עבדי בהו דומיא דכפפו קומתו

הלכות תפילין ומזוזה פ"א הלכה יא ומזוזה א"נ העבדה לשמה יצא זה לרבינו מדקאיא במנחות (מ"ב) דספרים ומזוזות שקהיב מכל אדם וכירש"י דליכא בהו עיבוד לשמן והיא דספרים מוקי באחר כספרים דס"ה בעי עיבוד לשמה, ועיי"ש בתוס'. ונראה דריכאן יצא ג"כ לרבינו מ"ש בה' מגילה דא"נ עיבוד לשמה דהויא בכלל ספרים.

הלכה יג ס"ת ותו"מ שכתבן כותי או י"ת או מסור כו' פסולין. כתב בכס"ף די"מ כיון לכל התורה דאי לדבר אחד מיפסיל מאי איריא דתני מסור אפילו מומר לעבירה שאינה המורה כל כך פסול. וא"מ די"ל דמש"ה תני מסור משום דלא כתיב באורייתא וכמ"ש הוא עצמו בב"י בא"ת סי' ל"ס ע"ש. ומי"ל דאפילו נימא דמומר לדבר אחד עכ"ס לתכפים מיפסל וכת"ש שם בב"י אפ"ה איצטריך למיתני מסור דהא לא דמי דמומר לד"א לא הוי עד שהוחזק באותה עבירה ורגיל בה כמ"ש רבינו בפ"ג מה' תשובה וכ"מ בפ"ד דשחיטה ופ"ג מה' מעה"ק, ואילו מסור מיפסל בפעם אחד כמ"ש הסמ"ג ביו"ד סי' ב', ואי לא הוה תני מסור בהדיא הו"א דדינו כמומר

פ"ו הלכה ט בית שבספינה פטור מן המזוזה. הכס"מ לא הראה מקורו ונראה שיצא לרבינו מהירושלמי דמגילה הובא ברא"ש ה' תפילין דאיתא התם תפילין קודמין למזוזה שכן נוהגין במפרשי ימים והולכי מדבריות ואי איתא דבית שבספינה חייבת במזוזה הרי מזוזה ג"כ נוהגת במפרשי ימים. ועוד סעד לרבינו מדאיתא באהלות והובא בירושלמי עירובין וסוכה דאינו מביא את הטומאה דלא חשיב אוהל:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה א שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. וקשה הא תומשין כותבין ודילמא הומשין קאמר ותורה טולה מנ"ל. ועוד דלמ"ד בגיטין (ס') דמותר לכתוב את התורה פרשיות מאי איכא למימר. ולכאורה נ"ל דהכיפה דקרא סמיך שנאמר למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל פי' שילמדו כל התורה ואם לא יכתבו כל התורה עמה איך תהיה לעד שעל כל הכתוב בתורה נאמרה וכה"ג אמר בפ"ד דנדרים (ל"ח) גבי האי דאמר ריב"ח לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו ופריך מקרא דועתה כתבו לכם את השירה הזאת ומשני שירה לחודה ופריך מלמען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל דמשמע כל התורה וה"נ אלימא למימר ה"ל סמיך. ומיהו לכמ"ש הרא"ש שם אינה ראיה. וי"ל דקושטא דהגיא בפלוגתא דאיתא בשבת (קל"ח) גבי עתידה תורה שתשתכח מישראל דס"ל דלא קרינן לא תשכח רק אשירה וע"ש במהרש"א. עוד י"ל דס"ל לרבינו דמה"ת ספרים נכתבים בכל לשון וכמ"ש הפ"א לרשב"ג במגילה דקיי"ל כוותיה וס"ל דיוצא לדידיה ב"כ כתיבת ס"ת בזה ודלא כמ"ש הפ"א שם. וכה"נ כתב הפ"א שם למ"ד דכותבין מגילה להתלמד דאינו אלא בלה"ק. והשתא דייק שפיר דכתבו השירה היינו כל התורה דמשמע בכל לשון והומשים אסור כנ"ל:

פ"י הלכה ד והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן קדושה. וצ"ע דא"כ אמאי מטמאין הידים כמ"ש רבינו פ"ע מה' אה"ט:

הלכות ציצית פ"ג הלכה יב לעולם יהיה אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כלן וכו'. במנחות (דף מ"ג) בבועשת (דף כ"ט):

הלכות ברכות פ"א הלכה ב ומד"ס לברך על (נ"ל אחרי) כל מה שיאכל. מה שהקשה הכס"מ דרבינו כתב בסמוך מ"ע מה"ת לברך אחר אכילת מזון וכל הדברים בכלל מזון חוץ מן המים ומן המלח כדתנן בר"פ בכל מערבין (ואזיל לשיטתיה שכתב בפ"ד דין ו') והוא תמוה דהא בגמ' התם ובר"פ כ"מ אמר אהך ריתני' מים ומלח הוא דלא איקרי מזון הא כל מילי איקרי מזון ימאא ההוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי אין מברכין בורא מ"מ אלא אחמשת המינין לבד ומוקי מתני' באומר כל הזן עלי אלמא דבכלל מזון לא הוי אלא ה' מינין וכ"ש בי"ד סי' ר"ז. ולפ"ז שפיר כתב רבינו כאן דלברך על כל מה שיאכל מלבד חמשת המינין הוי מד"ס. ונ"ל דס"ל להכס"מ כאן כמ"ש תוס' דלהמסקנא כל הני איקרי מזון, אבל מ"מ רבינו שכתב מ"ע מה"ת לברך אחר אכילת מזון היינו רק ה' המינין בלבד וכמו שמסיק הכס"מ כאן. וזה דלא כמ"ש הגל"ח דרבינו ס"ל דבלשון תורה הכל בכלל מזון ובלשון בני אדם הלוי בתקוס דא"כ דברי רבינו דכאן דלא כמאן. אלא דס"ל דאין בלשון זה רק ה' מינין, והיינו שלא הביא רבינו דין היוצא מן המזון דשמך א"ע אמ"ש כאן. גם מה שרצה הכס"מ לומר לדעת רבינו דאחר כל ז' המינין הברכה דאורייתא ליתא, דלא משמע הכי לקמן בפ"ה דין י"ב שכתב כל הברכות אם נסתפק לו בהם אם בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף חוץ שהן מד"ס. ואם איתא דברכה אחר ז' המינין דאורייתא ה"ל לחזור ולברך מספק כמ"ש גבי ברכת המזון בספ"ב. ומ"ש הלח"מ שם מהסוגיא דר"פ כ"מ כבר כתבתי בחידושי פס דלק"מ ע"ב דלא קאמר התם בסוגיא אלא דמ"ד כרם רבעי יליף לברכת הנהנין מז' המינין ופירש"י האמורים בארץ חטה ושעורה וגו' ובהרוייתא כתיב ואכלת ושבעת וברכת ור"ל דס"ל כר"ג דס"ל הכי בס"פ כ"מ אבל אנן קיי"ל כרבנן דארץ הפסיק הענין, ועיין בפר"ח סי' ר"ס: ומטעמת א"נ ברכה לפניה ולא לאחריה עד רביעית. עיין בכס"מ ונראה מדבריו שעד רביעית דנקט רבינו היינו ולא עד בכלל דדוקא פחות מרביעית א"נ ברכה אבל רביעית בעי ברכה. וכ"נ מדברי המעדני יו"ט פ"כ דברכות וכ"כ בגל"ח שם וא"מ דע"כ רבינו עד רביעית ורביעית בכלל קאמר מדנקט שא"נ ברכה לאחריה משום מטעמת ואי בפחות מרביעית בלא"ה א"נ ברכה לאחריה כמבואר לעיל בסמוך. וה"ה לפניה בכה"ג נמי א"נ. עוד קשה מהא דגבי תענית כתב רבינו להדיא בפ"א מה' תענית דרביעית שרי למיטעם וא"כ ע"כ ה"ה גבי ברכה דהא שיהם למדו מהא דאמר בפ' היה קורא ר' אמי ור' אסי טעמי עד שיעור רביעתא ומפרש לה רבינו דעד ועד בכלל. אולם הגל"ח לשיטתו לא קשיא שפירש דכדי רביעית דנקט גבי תענית היינו לא רביעית ממש ועד דקאמר הכא לא בכלל.

הלכה יא כל העונה אמן אחר המברך ה"ז כמברך והוא שיהא המברך חייב באותה ברכה. וכתב הכס"מ דלאשמעינן דלע"ג דעונה אמן צריך שיהא המברך חייב באותה ברכה, וכן יש ללמוד גם ממ"ש רבינו לקמן דין ט"ו דהעונה אמן אחר הקטן לא יצא ידי"ח אך מ"ש הכס"מ מקור לזה מדתנן בס"פ ראוהו ב"ד כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח. א"ר כלל למידין זה דעניית אמן דההם גבי תקיעת שופר איירי ואסבר דעניית אמן עדיפא ויוצא בעניית אף אחרי המברך שאינו מחויב בדבר כיון שהיא דעת הרא"ש הובא בטו"ח סי' רי"ט. ולי נראה שיצא לרבינו מהסוגיא דברכות (כ' ב') דפריך אהא דתניא בן מברך לאביו קטן בר חיובא הוא. ולא משני דאיירי שענה אחר אמן ונפרש לדעת רבינו קושיא דמפרש דאיירי בשענה אמן וכמ"ש הכס"מ לקמן בספ"ה. וא"כ לשיטתו נוכיח מוכח מדלא משני הכי ש"מ דכל שאינו מחויב בדבר א"י להוציא המחוייב אע"ס שענה אמן, וכ"ש בתשובה לאם רב הובא בעמ"ז סימן רפ"ו ובדעת רבינו ודלא כהרא"ש.

פ"ב הלכה יד אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך אם לא בירך חוזר ומברך. הכ"מ לא הראה מקור לזה. והנה הדבר מבואר להדיא בירושלמי ריש ברכות ר' זעירא בשם רב ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת:

פ"ה הלכה ז אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק והטומטום אינו מזמן כלל. מדברי הכס"מ משמע דמסברא אמר כן רבינו, ועיין בב"י סי' קצ"ט. והנה בהדיא מיתניא הכי בתוספתא דברכות ח"ל טומטום ואנדרוגינוס חייבין בזימון ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן אנדרוגינוס מוציא את מינו ואין מוציא את שאינו מינו טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו ע"כ:

הלכות מילה פ"א הלכה א בב"ם צריך טעם על שלא מנה רבינו למילת עבדים למצות עשה בפ"ע. ונ"ל דיש להוכיח מהא דיבמות (ת"ו ב') מפלוגתא דר' ישמעאל ור"ע התם דר' ישמעאל ס"ל דמותר לקיים עבדים שאינן נימולין ור"ע אוסר דס"י דאף לר"ע דאוסר ההם אין נחשב למצוה בפ"ע דא"כ תקשי דלר"י יחסר תרי"ג מצות, וכה"ג הקשו התוס' בסוכה (ג') וגדולה מזו כתבו תוס' בשם ריב"ן דגם לר"ע א"ת מה"ת רק מדרבנן: ואם עבד חייב למול את בנו כתב בס' בה"ח דילפיק ליה למספד בגז"ש מנסים משום דגמריק עבד לה לה מאשה כדאיתא בפ"ק דחגיגה, ואפילו נימא דנשים פטירי מגזה"כ ולא משום דהוי מ"ע שהז"ג אפ"ה עבדים פטורים והביא ראיה לזה ממתניתין דפ"א דשקלים ודלא כמ"ש הג"ל פ"י דכ' מלכים ע"ש, וגם דלא כמ"ש תוס' בב"ק (פ"ח) ע"ש. ולדידי א"נ לכל זה דכאן לר"ע אין לחייב עבד במצות הבן שעל האב לעשות לו שהרי קיי"ל דאין יחוס לעבד, ומה"ט אין העבד חייב במצות האב שעל הבן כגון בכבוד אביו אע"ס שהאשה חייבת ספמי שהעבד אין בנעבמצייתם אחריו, וכ"כ בס' החינוך, וא"ב ה"נ אין לחייבו במצות של האב נגן:

חידושים ומקורים

מאת כבוד הרב הגאון מוהר"ר שמואל שטראשון זצוק"ל מווילנא.

בעל המחבר הגהות על כל הש"ס וש"ע או"ח ומדרש רבה

בהקדמה שנים מ' מלות שבכתב. והמצוה מ' פירושה. בבכורים (ה') מנחה מ' מקרא. והמעות מ' מעשה וכו':

שם ונתן ספר לכל שבט ושבט ס'. כ"ה במדרש רבה סוף פרשת וילך:

שם ומכלל החכמים שקיבלו מרבה רב אשי ורבינא. הימא דבקדושין (ע"ב:) איתא כשמת רבא נולד רב אשי, ועי' בסה"ד בסדר תנאים ואמוראים בערך אשי:

בהשגות הראב"ד למטה כ"ז מח"ע. ולמה לא חשב כו'. במה שהשיבים רבינו בשרש הו' לסה"מ יתיישב זה:

הלכות יסודי התורה פ"ב הלכה ח כל צורה וצורה לפי מעלתו לא לפי גודלו. נ"ע דצ"ל ולפי גדלו כלשונו לקמן בפ"ג הלכה ס':

פ"ה הלכה ג בלח"מ למש"כ הר"ן בפ' סומכין דכיון ס'. שם ליתא. אבל כן כתב הרי"ף בפ' בן סורר:

הלכה ד בפנים שנאמר ונקדשתי אני את פני באיש ההוא. צ"ל ושמתי אני את פני, או ונתתי אני ס', ועי' בפ"ב שהרעו כן במי הפסוקים אלו:

הלכות דעות פ"ב הלכה ג אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאלו עובד עכו"ם. בגמרא לא נמצא זה. והראה לי בני הרב מו"ה מתתי' שי' במדרש נעלם בפ' ע"ז שאיתא כן:

פ"ה הלכה יב ולא ימכור שדה ויקנה בית. הכ"מ לא הראה מקורו. ואני מצאתיו בתו"כ פרשה בהר בפסוק כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו. וק"ק מסוגיא דקדושין (כ') וערכין (ל':) לסוף מוכר את שדותיו כו' עד שמוכר את ביתו כו' ע"ש, ועיין בהלכה הקודמת ובכ"מ שם:

פ"ו הלכה ז בלח"ם הקשה דבפ' א"מ אמריק דמוכיח משמע אפילו מוכא ונעלבין מפקיע זה מתוכיח. ולפשטיפטיה דברי הרי"ף שם בא"מ שכתב דמהוכיח ילפיק לעבירות הלוקים ומתוכיח דרפיק אפילו בעבירה אחת. אבל ק"ל מ"ד דהא שם ילפיק מהכתב דאפילו מאה פעמים. ומזה מפקיע דינא דמהגיפין החזרה ונבחה כו'. וזה חומר לעבירה אחת. וכן בתולין (קמ"ח) ילף האי דשלוח ומורה כו' דדמיא גם כן לעבירה אחת מגלה דאפילו מאה פעמים:

הלכות ת"ת פ"א הלכה א בכ"מ וכתיב בדוכתא אחרינא ולמדתם אותם כו', וכ"כ בב"י יו"ד סי' רמ"ה. ותימא דפ"ת בגמ' ובפירש"י דיליף ככל מולמדתם כו' את בניכם דקרי ביה ולמדתם בקל ע"ש:

פ"ה הלכה ה ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי. הלח"מ נדחק למצא ד"ז. והס"ז ביו"ד ס' רמ"ב סק"ה ג"כ מדחק (וע"ש שם וצ"ל כמ"ש סי' קמ"ח ס"ו) והגר"א ז"ל כתב שם כמ"ש בחלק בריב"ל. וכוונתו מבואר לדף נ"ח ע"ש. ותמוה דהא משם יהא מוכח דאף בתחלה צ"ל רבי ומורי דהא ריב"ל שאל למשיח תחלה. ול"ל דמקורו שלא מרים נכרים גבי מעשה דר"י ואליהו אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי: שוב ראיתי דכבר העיר למקור הזה בהגהת הגרע"א בגליון היו"ד שם:

הלכה ט בכ"מ מימרא דר"א בברכות כו', ומ"ם וצ"ל בריתא דר"א. ומ"ם בכ"י בתוספתא בפ' סינן. יחבר שיש לו לבבות פינחוס (ל"ג:) אף ר"א תלמידך יושב ודורש משם ושכל יודעין כי מלך הוא ע"ש.

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ט בכ"מ ול"ע בפ' המפרש כו' מגדף הורא שמע פיסה. ע"ש (פ"ח:) ופירש"י דכהניסה היתה הוראת שעה. אבל הסקילה משמע מפי' דהישה כדין אף דלא אסרו ביה דהא לא הוו ידעי אם חייב מיתה כלל. וא"כ אדרבה מוכח דס"ל כהרמב"ם. ומש"כ מפ"ק דסנה' ואחר כל היכי מיתות כו', הלא ע"כ האי כללא ל"ד דהרי מדים ואמרין א"ע התראה לכ"ע:

שד שם משמע דכל היכא דליכא מגשם לא בעי התראה ק"ל דהא מקלל אביו ואמו נמי חייב כחרם שהביאו רש"י בסנהדרין (ס"ה:) לאין בו מעשה ואפ"ה כתב הרמב"ם בפט"ו מהל' ממרים דצריך עדים והתראה:

פ"ד הלכה ד אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת שנאמר באחת עריך (כנ"ל) בס' נחל איתן סי' כוונתו ע"פ הספרי פ' שופטים וכי יבוא הלוי מאחד שעריך יכול נבן לוי ודאי הכ"מ ס"ל מאחד שעריך שנכללו שעריהם במקום אחד כו' כ"ה גי' הז"ל וע"ש. ותמוה דלפ"ד ערי הכהנים מנ"ל למעוטי דהא מאחד שעריך קאי עליכם. וכמו שפירש הז"ל משום שלא נטלו רק מיהודה ושמעון ובנימין שהיו סמוכין לכדדי. וכוונת רבינו נ"ל משום שלא היו מעלים (הגונחים שבגלו שמה) שכר לגוים כדאיתא ס"ס מ"ב הגוזלין ומעמא דכתיב לכם לכל גרביכם והוא כמו ירושלים למ"ד דלא נתחלקה לשבטים ומיירי בשם השרים לגד לר"י שם דפסקינן כוותיה. אח"ז מצאתי כן בשירי קרבן בפ"ק דסוטה (סוף ה"ב) ועיקר דינו של רבינו הוא בילקוט פ' מסעי בשם ספרי זוטא ושם דריש מקרא דתהיינה שלא תעשות עיר הנדחת:

פ"ח הלכה ב בכ"מ אבל כר שנדלדלו כלומר ולא נעקרו לגמרי כו'. עי' פ"ת יו"ד סי' קמ"ה סק"ב: **שם** ואפשר שרבינו היסה לו גירסא דמסיימי כו'. והש"ך שם הביא כן מהירושלמי להדיא:

פ"ט הלכה טו בכ"מ ותמיהני למה לא כתבו רבינו. לפשטיפטיה דהביאו בפ"ג מהלכות שבת סי' י"ב כי שם ביתו:

פי"ב הלכה י או שתגלח כאשה כאיש. הכ"מ לא הראה מקומו. ועי' מש"כ סוגא לד"ז בסוטה כ"ג ע"ב בס"ד:

הלכות תשובה פ"ג הלכה ו והעושה עבירות כו' בפרהסיא כיהויקים. והמושך ערלתו. עי' כ"מ. אבל שני אלה שמצאם בירושלמי פרק א' דפיאה מ"א בגמרא דוכבאה שלום בין אדם לחבירו:

הלכות ק"ש פ"ב הלכה ד בכ"מ בשם הר"מ אבל בעה"ב ס' יורד לשם וקורא. עמש"כ בהגהותי לגרסות פ"ו:

הלכה ח בכ"מ בשם הר"מ להשמיע לאזניו פיחתך קריאתו בשפתיו כו'. עי' ע"ש תשובה ו' שהשיב עליו בזה:

הלכות תפלה פי"ב הלכה יב ועוד פסוק אחד ויגף ה' וגו'. וכתב הכ"מ ונ"ל שהוא תוספת הרי"ף ס'. והפרי"ע כתב שכ"ה בתוספתא:

פי"ג הלכה ה פותח בדבר טוב כו'. ירושלמי ס' בני העיר הל' ז':

פי"ד הלכה ט וכשיגלימו כל העם עונים ברוך ה' כו'. ועיין הכ"מ לתענית (ט"ז:) ותמוה דהתם קאי על הש"ץ בברכה ע"ש:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה ב ומגיהין אותו מספר העזרה ס'. וכתב הכ"מ נ"ע מנ"ל. ובפ"ג מהלכות מלכים כתב כמצאו שכ"ה בירושלמי, ועי' לח"מ שם:

הלכות ברכות פ"ד הלכה ו כתב הכ"מ דאפשר דהא בירך על הפת בפה"ע יצא. וכמ"ד דעץ שאכל ממנו אדה"ר חטה היה. תמוה דהכי גמרא ערוכה (ברכות מ') על פירות האילן בפה"ע לי"ע פשיטא אדרבה"י לא אלא לר"י דאמר חטה מין אילן הוא כו' קמ"ל כו' ע"ש [והעירני בני הרב כו' מו"ה מתתי' שי' עמ"ש בפ"א לע"א סי' כ"ג]:

מעשה רב

חידושים מקורים ותיקונים מאת הרב הגאון מוהר"ר בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא, ובתוכם איזה הערות מאחיו הרב הגאון מוהר"ר שלמה הכהן שליט"א מו"ץ בווילנא [בחצאי לבנה]:

הלכות יסודי התורה פ"א הלכה ו בדברי האחרים והאר שיתאמת אלקינו וכו'. [נ"ב לפי דבריו ז"ל אנו מיהא במה שהשב רבינו לקרא דאנכי ה' אלהיך בתוך המצות, והרמב"ן ז"ל בסה"מ בשרש א' הביא שבעל הבהלות ז"ל לא חשב לכך קרא במנין, דהאמונה במציאותו יתעלה וכו' הוא השרש והשורש שממנו נולדו המצות לא ימנה בחשבון עיי"ש. אבל לדברי המפרש יש בכך קרא לאוי נ"ל והיינו שנצטוה אותו אלוה עליון, כלומר שנעבוד אותו ולא נעבוד זולתו והוא מכלל במיבת אלהיך, ושפיר יש לחשוב אותו במנין. וכזה נסתלק מה שתמה הרשב"ן ז"ל בספר זכר הרקיע על רבינו מהשנים דהוריות דף ח' ע"ב דאמריק שם אינו היא מצוה שנאמרה בתחלה הוי אומר זה עכו"ם אלמא דאנכי אינו ממנין המצות עיי"ש, אבל לפי דברי המפרש לק"מ דבאמת דקרא דאנכי הוא ג"כ אזהרה על עכו"ם וכמו שכתבתי דהיינו אלהיך מורה שנעבוד אותו ולא נעבוד זולתו, והוא גופו הבא מכלל עשה והמועבד עכו"ם עובר על לאו דלא יהיה לך והעשה דאנכי ה' אלהיך, וא"כ שניהם על אזהרת עכו"ם נאמר, רק דקרא קמא אסי לעשה והשני ללאו. והנראה דלזה כיון ג"כ רש"י ז"ל שם בהוריות שכתב דכתיב בתחלת עשרת הדברים אנכי ולא יהיה לך דהיינו עכו"ם ע"כ, ולכאורה תמוה דלמאי הזכיר לקרא דאנכי הא אזהרת עכו"ם לא הוי"ל רק מקרא דלא יהיה לך, ובספר מגילת אסתר שם דחק הרבה בדברי רש"י ז"ל אלו. אבל לפמש"ד נראה דרש"י ז"ל סובר כדעת המפרש הנ"ל דקרא דאנכי גם נ"כ לאזהרת עשה על עכו"ם דהמועבד עכו"ם עובר בלאו ועשה והשיר הוי עכו"ם מצוה שנאמרה בתחלה ודו"ק]:

פ"ה הלכה ד בד"ה מפי השמועה למדו כו', נ"ב כ"ה בחו"כ פ' קדושים ובילקוט שם רמז תרי"ת ועיין רש"י זבחים קי"ח ותוס' שם ד"ה שוגג :

הלכה ח בטל"ם ד"ה וראיתי להתוס' מההיא דרב גידל דפ"ק דקדושין, נ"ב נ"ל דפסחים דף ז' :

פ"ו הלכה ג מאסר ולא כל אסר כו'. נ"ב כ"ה בב"ר פרשה פ"ה בשם ר' איבו יעו"ש ובילקוט רמז קמ"ד אריב"ל רואה היתה כו' שהיא עתידה כו', ולא היתה יודעת כו' כה"ד מודיעים להדיש מאסר יבואו עליך יהסר ולא כל אסר עכ"ל. [ובתדרש הנ"ל ציין כבר הגאון בעל סדר משנה יעו"ש] :

הלכות דעות פ"ה
הלכה יג בד"ה כללו של דבר יהיה מן הנרדפים כו'. [בכ"מ נרשם ברייתא בפ"ב דיומא ובגיטין דף ל"ז. ונ"ב דברי הכ"מ אלו נרשם על סוף דברי רבינו שכ' מן הנעלבים ואינם עולבים וזהו בספח ברייתא בשני מקומות הנ"ל, ובהגהות שנדפס למטה על הגליון בדפוס ברלין חשב דהכ"מ מציין על הנרדפים ולא מן הרודפים, ולכן כתב על זה לא ידעתי מקומו אבל הדבר ספוס כמש"כ] . [בדפוס הזה נתקן כראוי]

הלכות ת"ת פ"ג
הלכה יב בד"ה וכן אמר שלמה ההרכית ביום כו'. נ"ב גם זה בסוף מס' ברכות דף ס"ג ע"א דריש מהאי קרא הכי ע"ש ·

פ"ו הלכה כד בכ"מ בד"ה כתב הראב"ד ויש אחרים כו' מפני שלא תנה. נ"ב לענ"ד קשה לי טובא דהא חשיב נתי המעבר שנים וקובע חדשים בהו"ל. ועיין בהל' קדה"ח פ"ד ופ"ה וצ"ע :

הלכות עכו"ם פ"ג
הלכה ט העושה עכו"ם אף על פי שלא עשאה בידו וכו'. [נ"ב דברי רבינו הוא תו"כ ערוך בפ' קדושים על פסוק ואלהי מסכה וגו' פיי"ש, דמסיק דשני הלאוין הכל מקרא הנ"ל, ואולי דרבינו היה לו גירסא אחרת בתו"כ וגם לפי רש"י ז"ל בחומש שם נראה ג"כ שהיה לו גירסא אחרת ע"ש, ודברי הראב"ד ז"ל בהשגות דהקשה דהוי לאו שבכללות, תמוה דהא התורה פרשה כל מין ומין בפני עצמו ובכה"ג לא מקרי לאו שבכללות, עיין בכריתות דף ד' וצ"ע, ועיין בלח"מ שהעיר היכא דעשאוהו אחרים אמאי לוקה והא לאו שאין בו מעשה הוא. והנה מה שהירץ דכיון שהאחר עושה בשליחותו הוי כאלו עשאו, תמוה טובא דהא קיי"ל דאין שליח לד"ע. אבל לענ"ד נראה ליישב בהקדם עוד מש"כ העושה לעצמו דיהו לשון העושה דהא מיירי שלא עשאה בידו ולכן נ"ל דכוונת רבינו כיון דהקרא דלא תעשה קאי דאחרים עשאו בשליחותו הרי דקרי' רחמנא מעשה ואף שלא עשה בעצמו ומשו"ה חייב, וכעין זה אמרינן בב"ק דף ד' גבי עדים זוממין דרחמנא קריה תעשה וזהו דכתב רבינו העושה הדו"ק, ואין להקשות ע"ז מהא דאמרו במכות דף כ' דלא תענה הוי לאו שאין בו מעשה ואף דקריינהו רחמנא מעשה, דזה אינו קושיא דלא קריינהו תעשה רק בעדים שמקיימין בהם דין הזמה אבל התם במכות מיירי בעדות ב"נ וב"ח והתם לא מצינו דקריה רחמנא מעשה ודו"ק] :

פ"ד הלכה ד אין אחת מערי מקלס כו', שנאמר בפחת עריך כנ"ל :

פ"ז הלכה ו בטל"ם (דף ל"ז ע"ג שורה י' מלמטה). מ"מ שאר צלמים או אנדרטי. נ"ב נ"ל אפו אנדרטי ·

שם (שורה ד' מלמטה) בעומדין על בכיסן. נ"ב נ"ל על פתח מדינה :

שם (עמוד ד' שורה י"ב מלמעלה) דלשמואל לא גזר ר"מ ולר"י גזר. נ"ב נ"ל דלשמואל גזר ר"מ ולר"י לא גזר כנ"ל :

שם (שורה ל"ב) מדקתני מחייהן כל הצלמים ובעומדין כו'. נ"ל כל הצלמים ומשו"ה אוקמוה למתני' בשעומדין על פתח המדינה :

הלכה י סבעת וכו' ובהשגות הראב"ד ז"ל אחר אברהם לפי הסוגיא וכו'. [נ"ב דע שנחלפו הדבורים כאן בדברי הראב"ד, דהשגה זו שייך אדין השני, בנפלו ארבעים למקום אחר, וכוונתו להשיג דאף בשאר איסורים דתודה שמואל לרב דאמרינן איסורא ברובא ביטלא מ"מ לא יתכן לדברי רבינו שמתיר גם בשני הערובות ובגמרא משמע להדיא דאינו מתיר רק בג' תערובות. ואח"ז שייך לשון הראב"ד מש"כ בסוף השגה השניה והא דאמרינן איסורא ברובא ביטלא נמי ליתא ואף צריך להגיה והא דאמר איסורא ברובא ביטלא גבי עכו"ם נמי ליתא כנ"ל. והיינו דמשיג עליו בשני דברים. חדא דאף בשאר איסורים מ"מ ג' תערובות בעינן. ועוד דמה שפסק רבינו דאף בעכו"ם אמרינן כן זה ודאי ליתא, ומש"כ בהשגה השניה כל זו הכוונה היא כהלכה סובב והולך על ריש דברי רבינו על דין דנפלו שתים לים הגדול, וכל דברי הראב"ד כאן מסורסין, והגהתין למעלה נ"ל למטה ומש"כ לתטה נ"ל למעלה]

פי"ב הלכה יד בלח"ם ברא"ש הדיבור הני מילי כו' בשתי עיירות. נ"ב נ"ל בעיר אחת : שם דרבא לא אמר כו' בשתי עיירות. נ"ב נ"ל בעיר אחת ·

שם דהיינו רב לגבי שמואל. נ"ב ע"ש דר' יוחנן נמי סבירא ליה עשו וצ"ע : **שם** בסוף הדבור דלא כסוגיין נ"ב ועי"ע בשו"ת רדב"ז חלק ראשון סי' י"א בלשונות רבינו

הלכות תשובה פ"א
הלכה ב בכ"ם באמצע הדיבור בד"ה אם לא עשה תשובה כו' ק"ל דהתם מבחע וכו'. נ"ב ועיין בירושלמי דיומא פ"ח ה"ז דמסיק להדיא דעשה אע"פ שלא עשה תשובה וע"כ דהיינו כרבנן ואע"ג דמסיק נמי דלא תעשה ר"ש בשם ר' זירא והוא שעשה תשובה ע"ש. הנה בזה י"ל דתנאי היא כמ"ש הכ"מ לקמן ודרבינו ס"ל דר"ז בירושלמי ס"ל דכל ל"ת היינו המורות, אבל אן קיי"ל דדוקא ל"ת דשבועת שקר להוד הוי תן החמורות וכל ל"ת דמיא לעשה להא דמכפר בלא תשובה וע"ש :

הלכות קריאת שמע פ"א
הלכה ב ומקדימין לקרות פ' שמע מפני כו'. נ"ב דכתיב ביה ושננתם, ומש"כ עוד רבינו ואחריה והיה אם שמוע וכו' שיש בה זכירה על שאר כל המצות, נ"ב ואהבת את ה' ג"כ כדכתיב תשמעו אל מצותי וכו' לאהבה את ה', וחלמודן דכתיב בה ולמדתם אותם וגו' ואח"כ פ' ציצית שגם היא יש בה ציווי על זכירת כל המצות (ואף דכתיב בהריה ועשיהם אותם ועשיתם כל מצותי. והכ"מ כתב דאין בפ' ויאמר ציווי על המעשה ג"כ רק על זכירתן לבד וכו'. נ"ל דע"י הזכירה הבואו לידי עשייה ג"כ אח"כ ואינו לשון ציווי על המעשה, דעשייה בפני עצמה וצ"ע, ועיין בלח"מ ז"ל שלא ראה דברי הכ"מ בזה ולפי מש"כ שנ"ל בדברי רבינו דבפ' והיה אם שמוע יש בה אהבת ה' ג"כ רק דלא הוזכר בה יחוד השם א"ש הכל בפשיטות דמקדימין שמע שיש בה יחוד השם מלבד אהבתו ותלמודו) שהוא העיקר הגדול וכו' וכמש"כ רבינו ז"ל ואח"כ והיה אם שמוע שיש בה אהבת ה' ג"כ עם ציווי על שאר כל המצות, ואח"כ ויאמר שיש בה ג"כ ציווי על זכירת כל המצות (ועשייתם ג"כ) . אבל מ"מ קדים והיה אם שמוע לויאמר מפני שיש בוהיה אם שמוע אהבת ה' ג"כ כמו בשמע, אך גם עיקר חיוב קריאת פ' ויאמר הוא מפני זכירת המצות ועשייתם דכתיב בה ג"כ וכמש"כ והנה בשתי פרשיות הראשונות עיקר חיובם לאומרם ב' פעמים בכל יום כמש"כ רבינו ז"ל בריש הפרק דכתיב בהו בשכבך ובקומך אבל פ' ויאמר לכאורה אין רמז בתורה שצריך לאומרה ג"כ בכל יום פעמים לבד שהחיוב הוא מפני שכתוב בה זכרון יצי"מ נ"כ כמ"ש רבינו ז"ל בהלכה ג', אבל כמה פרשיות שכתוב בהם יצי"מ. ועיין ברכות י"ב פ' ציצית מפני מה קבעוה וכו' ופשוט דהיינו מדרבנן (ועיי"ש בדף י"ג דרבי הוה מהדר אשמעתין דאית בה יצי"מ וכו', אך בספרי פ' ואתחנן בפ' שמע דריש שם ק"ו לעשרת הדברות שאינם בקשירה (שאין צריך לכתוב אותם בפרשיות תפילין ג"כ) מן ויאמר שהוא בשינון (שצריך לקרותו בכל יום עד פרשה שמע והיה אם שמוע) ואפ"ה אינו בקשירה, וכן דריש שם איפכא מק"ו ע"ש, ומשמע שם קצת דגם ויאמר הוא מה"ת, וע"ש בספרי פ' שלח בהגהות הגר"א ז"ל דדריש מן וזכרתם שהזכור את הפרשה בפה, ונ"ל דלכן כתוב ג"כ למען תזכרו דאי מוזכרתם הו"א בלב סגי קמ"ל למען תזכרו דהיינו בפה ג"כ, ועיין במגילה י"ח, ואולי מוראיתם אותו וזכרתם הו"א זכירה דביום בזמן ראיה, ולמען תזכרו נפ"ל לרבות ג"כ בלילה אע"פ שאינו זמן ראיה וזמן ציצית אפ"ה צריך להזכיר ג"כ פרשה זו בפה (ומשום דיציאת מצרים דאית בה הוי סגי לומר כדאמרי במערבא מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' וכדאמרינן בברכות י"ד), ונ"ל דגם"ל הכי בגז"ש זכירה זכירה דכתיב הכא למען תזכרו וכתיב התם למען תזכור יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך והיינו גם לרבות הלילות מכל וכו' וה"נ צריך לזכור כל פרשה זו ביום ובלילה ג"כ (ולא כדאמרי במערבא דאולי איניהו יך גז"ש ומיהורא דלמען תזכרו אתי לזכירה בפה וכמש"כ) ומשום כל החמשה או ששה דברים שיש בה כדאיתא בברכות י"ב. [וג"ל דששה דברים יש ביום וה' בלילה ודו"ק] ועכ"פ נפ"ל מגז"ש לזכירת יצי"מ על ידי פרשה זו דוקא מדכתיב בה למען תזכרו וכמ"ש :

הלכות תפלה פ"ג
הלכה א בלח"מ באמצע הדיבור שכר תפלה יהבו ליה כו'. נ"ל שכר תפלה יהבו ליה כל היום, רק דשכר כו', עוד כתב שם, עד חצות אבל מדין, נ"ל עד חצות והו לא אבל מדין. עוד שם משש שעות ולמעלה, נ"ל משש שעות ומחצה ולמעלה :

פ"ה בהגמ"יי אות ט', באמצע הדיבור לפי שאז נשלמה מלאכת בנין בית שני, נ"ל בית ראשון :

פי"ד הלכה א בכ"מ כיון דסמוך לתפלת נעילה. נ"ב נ"ל כיון דסמוך לשקיעת החמה

פט"ו הלכה ג וכהן שעבד עכו"ם וכו'. נ"ב נ"ל קצת ראיה לדין זה מדברי הירושלמי פ"ד דתענית הל' ה וז"ל, אבל בדורות אחרים שהיו עובדים עכו"ם מהו אומר ובפרשכם כפיכם אעלים עיני וכו' עכ"ל

הלכות תפילין פ"א
הלכה יא ומזוזה אינה צריכה העבדה לשמה נ"ב שאלו על זה מחכמי לוניל וכתבו דנפ"ל לרבינו ז"ל הך דינא מהא דאמרינן במנחות דף מ"ב (ועיין תוס' שם ד"ה תפילין) דיזוזה ניקח מכל אדם ע"ש, אך לפי"ז תיקשה תש"כ רבינו דס"ת צריך עיבוד לשמה דהא קתני נמי התם ספרים ומזוזה ניקחין מכל אדם וע"ש בתוס' שכתב דשמא בשאר ספרים תיירי ולא בס"ת ע"ש :

פ"ג הלכה א ושיהיה הקשר שלהן קשר ידוע כצורת דלי"ת ע"כ. [נ"ב ואילו היו"ד של יד לא הזכיר, ונראה דס"ל לרבינו דדוקא הדלי"ת שברצועה של ראש הוי הלמ"מ אבל ביו"ד לא, ויצא לרבינו ז"ל מדברי הגאון בתשובה רבא דכ' שם וליצר ליה דמות דלי"ת מעייף תרתי ריפי, דרצועה בהדי הדדי וכו' דא"ר יעקב אר"י קשר של תפילין הלמ"מ, ואח"כ כתב דגבי תפילין של יד צריך לתיצר ברצועה דמות יו"ד ולא מסיים דהוא הלמ"מ, ולכאורה הא"ל לתכתב בתחילה ב' הקשרים בין של ראש ובין של יד, ולכתוב ע"ז דהוא הלמ"מ ומדכתב לתימרא דר"י באמצע, מוכח להדיא דס"ל דקשר תפילין של יד אינו הלמ"מ] :

הלכות ס"ת פ"ט
הלכה יד וירחיק בין העמודים כו'. נ"ב נ"ל וירחיק שתי אצבעות בין העמודים כו', ועי' בטור סי' רע"ג :

הלכות ציצית פ"א
הלכה ו בכ"מ הלכתא ארבע בתוך ג' משולשת כו'. נ"ב נ"ל בתוך ג' משולשת ארבע כו':

הלכות ברכות פ"ב
הלכה יא ואלו הן שבע ברכות כו'. נ"ב נחסר כאן ברכה אחת בא"י אמ"ה יוצר האדם, ובספרי הרמב"ם החדשים הוסיפו גם ברכה זו בדברי רבינו כאן, אך הדפיסו ברכה זו קודם ברכת שהכל ברא לכבודו ועפ"ה ונ"ל אחר ברכת שהכל ברא לכבודו, וכמו דאיתא בגמרא ובר"ף ע"ש* :

*)בטעות הזה נשתרבב בכל הדפוסים מדפוס וויניציא שנת ש"י, ובהלכות אישות פ"י הל' ג' מסודר כתיקונו, וגם פה נתקן (על העתיד) כנכון. המו"ל

הלכות מילה פ"ג
הלכה ד בכ"ם ומה שפסק לספק כו'. נ"ב נ"ע דמשמע דנתן טעם זה לכו"ע והלא בסמוך פסק רבינו שאין מברכין כלל על גר שנתגייר כשהוא מהול משום דספיקא הוא, כמ"ש הכ"מ ואין שייך לברך בכל מילת גרים לספיק דם ברית כיון דאפשר בגר שנתגייר כשהוא מהול אין צריך כלל להטפת דם ברית :

בסדר התפלות הלכה יט ובחוה"מ אומר ביום מקרא קודש כו' או ביום מועד חג השבועות הזה. נ"ב פ"ם הוא דאין לומר דקאי על יו"ם חג שבועות כרי ביו"ם אומר ביום טוב מקרא קודש הזה יום חג השבועות הזה ואינו אומר מועד. עי' לקמן בנוסח הברכות האמצעיות :

לקוטים יקרים

מכבוד הרב הגאון מוהר"ר דוד לוריא זצ"ל (הרד"ל), בפירושו היקר לספר פרקי דרבי אליעזר.

הלכות דעות פ"ב הלכה ד אמרו על רב שלא שח שיחה בטלה וכו'. הוא מהאגדה שבתשובות הגאונים שנדפסו נכרות דמשק סי' קע"ח, שהשיב שאני אילי המסיחות דשוה עביד רב והא חדא מיניהו, וממה הוציא היותסין במהם דברים טובים ולא ידע להבאים אחריו מקומו :

הלכות תשובה פ"ג הלכה ו המספר לשון הרע אין לו חלק לעוה"ב. המפרשים לא הראו מקומו, והוא בתרא ס' ל"ג. וכן מצאתי בברייתא ד"א רבה פ' גברא ר"י אומר וכו' והמספר לה"ר אין לו חלק לעוה"ב. ובפ"ו מהלכות דעות הלכה ג' כתב אמרו חכמים על שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעוה"ב ע"ז ג"ע וש"ד ולה"ר כנגד כולם, עכ"ל. והא דנפרעין הוא בתוספתא וירושלמי פ"ג דפאה ודרד"נ פ"מ, ותני נמי נפרעין בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב (והסמ"ג לאוין ו' העתיק בשם התוספתא כלשון הרמב"ן ז"ל ע"ש, וצ"ע), והמודוה שהרמב"ם ביאר לשון זה דאין לו חלק לעוה"ב מדעתו ז"ל ע"ש טיפתו הגראים מפשט דבריו לש"ח מהל' תשובה שכל חייבי כריתות אין להם חלק לעוה"ב, וא"כ ע"ז ג"ע וש"ד שהן חייבי כריתות ומיתות ב"ד (אע"פ שלא נכתב כרת בש"ד מ"מ ודי המעלה על דעתך שהוא קלה מחייבי כריתות) לדעתו אין להם חלק לעוה"ב, וכ"ש לשון הרע שקולה כנגד כולם (כדמייתי לה גם בערכין מתמיה דתנא דבי ר' ישמעאל). וגם דס"ל כמ"ד בערכין בגל"ל שהגר הרשע דוד הרוכ"ק, כמו מגדולה מלשונו בהל' דשם שם, וה"ל כחייבי כריתות. אבל בגמרא מגלה בערכין דפליגי בה, ע"ש :

הלכות ציצית פ"ב הלכה ב כתב רבינו שהחלזון מצוי בים המלח. וכ"כ אחריו הסמ"ג וספר החינוך, ולא ידעתי היכן מצא זה, והרי לגמ' במגילה (דף ו') שהחלזון הוא בנחלת זבולון וכן בספרי פ' ברכה, א"כ ודאי א"א לומר שהוא בים המלח שהוא כלו בחלקו של יהודה ומפסיק בין נחלת יהודה לשל זבולון נחלת כמה שבטים. ואפשר ס"ם הוא ול"ל בים הגדול (וכ"מ שהרב חיד"א ז"ל בנחל קדומים עה"ת (פ' תרומה) הביא כן הגירסא בלשון רבינו). והנה יש לו מקום להכריח דהכי משמע מפ"ם פ"ב דשבת (כ"ו) יוגבים אלו ציידי חלזון מסולמה דצור עד חיפה, וסולמות דצור וחיפה המה בסוף הים הגדול במערב א"י משמע שמשם הוא לדין החלזון, וכן נראה מלשון הכפתור ופרח פ' י"א שמסיים לכך, שכתב ח"ל וגבול זבולון הולך למערב על הים הגדול נוסף עתו כדאמרינן במגילה שהחלזון בחלק זבולון ואמרינן פ"ב דשבת יוגבים אלו עד חיפה עכ"ל, ור"ל כמ"ש מסולמה דצור וחיפה הן חופי הים הגדול, וכיון ששם הוא מלקטים מוכח שבים הגדול הוא נמצא, וכ"מ מלשון בספרי פ' ברכה דדרש בברכת זבולון ושפע ימים יינקו זה ימים על ימה ט' שכל הסיטות שאבדות בים הגדול וכו' מקיאם לימה של יפו וכו' אר"י פ"א הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד וכו' הראתי במה א"ל מחלזון וכו' מקום בים שמשל גבורים וכו' ודמוך במקומו ע"כ. הרי דבר הלמד מענינו שגם החלזון הוא בים הגדול ובסביבות כזיב וצור שהם בחוף ים הגדול במערבי א"י. ולכן קרוב להגיה בדברי הרמב"ם ים הגדול במקום ים המלח. או שהרמב"ם קרא לים הגדול ים המלח, והנראה מלשון סוף פירוש המשניות לטהרות שכתב ואני עולה בספינה בים המלח, שודאי אין כוונתו לים המלח ממש שאין הספינות מהלכת בו, אלא הוא ים הגדול שבו הוא עולה הרמב"ם מספרד למצרים ידוע. וכן ראיתי כתוב שבלשון ערבי קורין ים הגדול וכל הימים הגדולים בשם אל מלח, [וכמובן מי הים המלוחים לאפוקי מי נהר שהם מתוקים, ועד היום נקרא הים השוכן המפריד בין אירופא לאפריקא בשם ים המלח]. ולפי זה שהוא ממי שכתב רבינו הוא לשון הספרי הנ"ל :

חידושים ומקורים

בעזר החונן דעה אעלה על שלחן רבנן פרפראות לחכמה, טעמם כטעם לשד השמן, המה ליקוטי שרשי דיני משנה תורה אשר כתבתי על גליוני הרמב"ם בעת לימודי שיעורין תמידין כהלכתן, והמה נובעים ממעיני החכמה מקובץ ממקום שבעלי תשובה עומדים בדברי רבינו במקומות מפוזרים, המלקט שמו משה נחום, הכותב וחותם פה קאמינקא יום ג' כ"ד ניסן שנת תרמ"א לפ"ק. בן לא"א היקר המופלא ש"ת הגביר ה"ה בנימין ירושלימסקי.

הלכות יסודי התורה פ"ה הלכה ד כל מי שנאמר. נ"ב יעוי' בכ"מ ויעוי' בשו"ת חתם סופר חלק יו"ד סימן קל"ג מה שהאריך בזה :

הלכה ח אבל שלא דרך הנאתן. נ"ב יעוי' במל"מ במה שנסתפק באוכל אכילה גסה, וכתב שחלק בין היכא שהמאכל הגד עליו הוי כדרך הנאתו, ויעוי' בשו"ת מדע ביהודה מהדו"ת יו"ד סימן ל"ה במה שהביא דברי הת"ח (חולין ק"כ ע"א) שרצה לומר דאם בלע דבר מאכל מקרי שלא כדרך הנאתו ולפי דבריו יצא לנו דין חדש שמותר לבלוע כל איסורי תורה לרפואה אפילו לחולה שאב"ס, אבל ז"א לפי דברי המל"מ דשלכדה"נ הוא דוקא שהמאכל מ"מ הוא שלכד"ה ולא כשהמאכל בעצמו הוא טוב, ועוד דהכי באיבורין ודאי אינו לוקה אלא כדרך הנאתן ואפ"ה הבולע דבר איסור לוקה יעוי"ש בטו"ז דריבק דאסור לבלוע מאיסורי תורה לרפואה במקום דליכא סכנה דהא רבינו פ"י מהמ"א הי"א חושב כמה אופנים דמקרי שלכד"ה ולא חישב בולע ודוק :

והנה בספק השני של המל"מ אם יצא במ"ע באכילה שלכד"ה, כד הוינא עליא אמרתי לפשוט ספק זה מדברי הירושלמי מובא בתוס' (שבועות כ"ד ע"א) ד"ה אלא דאמר שבועה שלא אוכל מצה בלילי פסח פטור ואי איתא דיש חילוק בין מ"ע לל"ת הא יכול לקיים המצוה ולאכול מצה שלכד"ה ולא יעבור על השבועה. אחר זמן רב בא לידי ס' מחנה לוי וראיתי שגם הוא הרגיש בזה בשבועות (כ"ג ע"ב) בתוס' ד"ה מיתיבא :

פ"ז הלכה ג אבל מכין אותו. נ"ב יעוי' בט"ז יו"ד סימן רע"ו ס"ק ד' דאיסור מחיקת הטפל אינו אלא מדרבנן וכתב דיכול לתקנו, וכן נראה מבואר מדברי רבינו שלא כתב אלא דמכין אותו מ"מ ואילו בשם עצמו כתב דלוקה וכ"כ בתשובת טו"ב יו"ד סימן ע"ה, והנה בשו"ת חתם סופר חיו"ד סימן רס"ג כתב דנראה לו דהטפל לאו דאורייתא הוא וכתב דהמעיין בלשון רבינו יראה דאין שום חילוק בין השם עצמו להטפל אלא דאינו לוקה על הטפל אלא מ"מ, ובמחכ"ת כי רב הוא סותר דברי עצמו בסי' ר"ם שהסכים דמה שאסרו מחיקת הטפל הוא רק הרחקה דרבנן :

הלכות ת"ת פ"ג הלכה יב אמרו חכמים ברית כרותה. נ"ב יעוי' בכ"מ וצ"ע מדוע השמיט מה שמנה שם בירושלמי פ' ט"ע ה"א גם מה דאמר ר"י ברית כרותה היא הלמד אגדה מתוך הספר והרגיש בזה שם ג"כ במאה"ש ד"ה ברית וכתב ואפשר משום דלא משמע הכי מהש"ס דילן שהרי בכמה מקומות אמרו דלא הותרו לכתוב אלא משום עת לעשות :

פ"ה הלכה ב זה שקובע לו מדרש. נ"ב יעוי' בכ"מ מה שהביא בשם הרמ"ך ויעוי' בב"י יו"ד סימן רמ"ב שכתב ואני מ"כ שהרמ"ך תמה וכו', ואין מקום לתמיהה זו שמבואר בדברי רבינו שהוא סובר שזהו פירוש חולק על רבו עכ"ל. ולכאורה דברי הב"י צ"ע שהרי ממקום שלמד ממחלוקתו של קרח מגלן שקבע מדרש, וכן מצאתי בשו"ת מהר"י באסן ס"ז מ"ד שתמה כן על הב"י וכתב דתמיהת הרמ"ך תמיהא חזקה היא אלא דאפשר לתרץ דרבינו למד זה מהכרח היתור דאם דברים כפשוטן א"כ היינו כל העושה מריבה עם רבו ותרתי ל"ל, לכן פירש רבינו דהוא קובע מדרש שהיא היתה טענתו של קרח שאמר ומדוע תתנשאו כלומר אינם צריכים לכם כי כל אחד יקבע מדרש לעצמו וח"ש במדרש כולם שמעו מפי הגבורה כו' יעוי"ש שמדקדק כן גם מדברי רש"י שכתב חולק על רבו חולק על ישיבתו, דכוונתו ג"כ דח"ל משום עשה מריבה לכי פירש שהוא רוצים לחלוק על ישיבתו ולקבוע מדרש אחר לעצמם :

פ"ו הלכה יד מי שלא קיבל עליו הדין. נ"ב יעוי' בכ"מ ויעוי' בשו"ת מהר"י באסן סימן קי"ד מ"ש בזה :

הלכה יד המנדה מי שאינו חייב. נ"ב יעוי' תוס' קידושין כ"ח ע"א ד"ה הקורא ובחידושי הריטב"א שם שכתב דהא הקורא עבד משום שקראו אחד נעשה לו א"כ מכ"ש בקראו ארור או מותרם א"כ לפי"ז קשיא למה מנה רבינו המנדה מי שאינו חייב הא כבר מנה השלישי הקורא לחבירו עבד והמנדה בכלל. וביותר צ"ע בדברי הראב"ד שכתב השיג על רבינו ובשלישי לא השיג עליו, אמנם י"ל דבמנדה היה אפשר לומר דקיל טפי דהקורא עבד שקראו ארור הוא מגדף אותו שכבר הוא מנודה וארור אבל המנדה אחר איהו ארור והרי אינו ארור [הרב מהר"י באסן בתשובה סימן כ"ב] ובדברי השגות הראב"ד שהשיג הכא יעוי' להרב מהר"ם ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"א ד"ה הדא אמרה שכתב לדעת רבינו י"ל דמדקאמרי ליה שלו נידוי אע"פ שמעצמו נידה אותו וא"ל אדרבא א"כ ממילא שמעינן שאם בא זה לפני הב"ד אין שעדע להם היו צריכין להיות נזקקין לכך וה"ז בכלל הכ"ד דברים עכ"ל :

פ"ז הלכה ו מי שישב בנידוי. נ"ב יעוי' בכ"מ שכ"ה מה"מ הי"ח מה שתמה בזה ומ"ש בזה. אכן נראה עיקר אם אין לו עם חבירו שום סכסוך בגוף התביעה רק חבשו והודה ומבקש זמן לפרעון וב"ד נתנו לו שלשים יום והוא אינו פורע אח"כ אין כאן הסקרותא בפס"ד אלא שאינו רוצה לפרוע ולכן בעינן ס' יום ואח"כ מחרימין משא"כ בהיה להם סכסוך וב"ד חייבוהו ולא פרע הו"ז הרמת ראש נגד הפס"ד וע"כ תיכף בכלות שלשים מחרימין אותו. וזה כונת הש"ס וה"ה לממון פירות דאין כאן החרסה נגד פס"ד אלא שמעכב ממון חבירו ומיושבין דברי רבינו ודוק [הרב או"ח סימן כ' ס"ק ג'] :

הלכה ט וחזר זה מדבר. נ"ב יעוי' בכ"מ שלא הראה מקור מנ"ל לרבינו לחלק בין חזר ללא חזר, ויעוי' בלח"מ מ"ש בזה. אבל מפורש הוא בירושלמי מועד קטן פ"ג הלכה א' ז"ל וקמת מה דאמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' בא בר ממל בשלא חזר בו. ויעוי' להרב פירי קרבן שם ד"ה בשלא שכתב ג"כ דהדבר ברור שיצא לו לרבינו דין מדברי הש"ס אלו :

הלכות עכו"ם פ"ד הלכה ב ועד שידיחו רובה. נ"ב יש להסתפק אם נשים וקטנים מצטרפים לרוב. ויש להעיר בזה לפע"ד מדברי הש"ס (סנהדרין קי"ב ע"א) מ"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי ניהוי כהודחו מאליהן יעו"ש. ואי איתא דנשים וקטנים מצטרפין א"כ אף אי נימא דהודחו מאליהן ג"כ נעשה עיר הנדחת מ"מ הא יש נ"מ בדין הדיחוה נשים או קטנים דאין דין בה דין עה"נ לענין היכא דליכא רוב רק ע"י צירוף נשים וקטנים דאז אף בהודחו מאליהן הוי כהדיחוה נשים וקטנים ויהיה מוכח מזה דנשים או קטנים אינם מצטרפין ודוק ויש לפלפל בזה וא"כמ"ל :

הלכה ו ומכין את כל נפש. נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב מנ"ל שמכין טף ונשים. ויעוי' בתשובת מהר"י באסן סי' ע' בד"ה והרמב"ם מ"ש בזה :

הלכות קריאת שמע פ"א הלכה ג וקריאת ג' היא הנקראת ק"ש. נ"ב הנה הפר"ח או"ח סימן ס"ז דקדק מדברי רבינו שגו דקריאת שנשמן מה"ם. אכן הרב שאגת אריה סימן ב' כתב דליתא דמה דקאמר בתחילת דבריו קורין ק"ש שנאמר קאי רק על פ' שמע לחוד והא דמסיים היא הנקראת ק"ש היינו בלשון חכמים, תדע שהרי כתב על סדר זה א"כ אי אפשר לומר דקאי אכל דבריו שיליף מקרא דהא סדר הפרשיות ודאי אינו אלא מדרבנן דאי היה דאורייתא היה סדרן מעכב כמו שמעכב סדרן בהו"ע ורבינו גופיה פסק פ"ב הי"א דאינו מעכב ועוד דאי ס"ד דאורייתא מה"ם הו"ל למהדר לאתי מ"ע יעוי"ש ויעוי' בגליון מל"מ ה"א :

פ"ב הלכה ז עד שלש זרקה. נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב דרבינו פסק כליתא קמא לתוספתא ומ"ש פירוש רבינו יונה. אכן רש"י פירש דגללה ואינה נפרכת מותרת ויעוי' בהגהות רבינו יונה מהר"ן שאירא שכתב דהעיקר כפירש"י, וכן ראיתי בשיטה מקובצת בגדתם מחדש לברכות שם כתב ז"ל א"ד כ"ח שגללה בנחת ואינה נפרכת אעפ"ג דאם זרקה בנח רימה נפרכת עכ"ל, מבואר ג"כ כפירש"י, לכן אע"ד דגם רבינו

מפרש כפירש"י וכא דפסק כלשון ראשון לקולא יש מקום לומר דדבריו עפ"י הירושלמי (ברכות פ"ב ה"ג) ז"ל אהן גרדא דעל גיף ימא מהו וכו', הורי ר' ירמיה מעביר ליה בסילוים ולא סמכין עליה עכ"ל. וי"ל דמפרש רבינו דה"ק מעביר ליה בכילוים לגלול אותה ע"י מטפחת אם הצרך מותר לקרות ק"ש וע"ז אמריך דלא סמכינן על הוראתו ר"ל דלא צריך שתהיה נסרכת ע"י גלילה דוקא אלא אפילו בזריקה, וכן תמאתי בתוס' פאה"פ שם ד"ה מרתן בתוך דבריו שרצה לפרש כן ודרכו של רבינו לכתוב כפשטות הירושלמי. ועיין בקובץ הלכה ז שכתב דכיון שקראו פניה לא אסרה תורה רק מדרבנן הנא דאסור וע"כ שפיר פסק רבינו לחקל בדרבנן ויש לפלפל בזה והכח"ל ויעוי' בהשגות הראב"ד ה"נ

הלכות תפלה פ"ו הלכה ח וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בד"ת נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב דר"ל דה"ל כתי שתורתו אומנתו ועוסק בתורה ויעוי' בתשובת מהר"י באסן סימן ס"ם מ"ש ותתה בזה וכתב והקרוב אלי דכלל גדול אמרו הירושלמי ורבינו בכל ענין ובכל מקום שהעוסק בצרכי צבור כאלו עוסק בד"ת וממילא הוי ליה ת"ת של רבים דאינו פוסק אפילו לק"ש וכמ"ש הרא"ש ר"פ א"כ יעוי"ש באורך:

פ"ח הלכה ו ואם התחילו. נ"ב יעוי' בכ"מ ויעוי' בשו"ת טדע ביהודה אהע"ז סימן כ"ו מ"ש בזה ולענין ב"ח דבדיעבד עלתה הברכה אף בלי עשרה והעיר ג"כ מדברי התוס' מגילה כ"ג ע"ב ד"ה ואדם ודוק

הלכות נשיאת כפים פי"ד הלכה יא כה תברכו בעמידה כו' והוא שיהיה במקדש. נ"ב יעוי' בתשובת נוב"י תאו"ח סימן ה' במה שהביא דברי הסמ"ג מצוה כ' ודברי התוס' (מנחות ק"ם ע"א) דעמידה מעכב אף דיעבד כעבודה ותמילא הדבר פשוט שגם נ"כ מעכב דיעבד שהרי כהדא כלישנא רבינו, והכליא נ"כ על הכבות יעקב שהיה כבור שהה שסיים רבינו והוא שיהיה במקדש קאי אכולהו מילי שזכר אבל זה פשוט שקאי רק אדסמיך ליה כה תברכו בשם המפורש ע"ז התנה והוא שיהיה במקדש יעו"ש

הלכות תפילין פ"ד הלכה י זמן הנ"ח נ"ב יעוי' בכ"מ ויעוי' בתראה הפנים ירושלמי ברכות פ"ב הלכה ג' ד"ה ברם כת"ד מ"ש בזה באורך, ויעוי' בשו"ת שאגת אריה סימן מ"ג ודוק

הלכות מוזה פ"ו הלכה ב ואם יש בי כדי לרבע נ"ב יעוי' בכ"מ מ"ש בשם הרמ"ש ויעוי' בשו"ת הת"ם חיו"ד סימן ר"פ מובא שם ראיה לדברי רבינו ממשנה ז' פ"ג דאהלות ספח על ספח ברום ספח מרובע וכתב הרע"ב דאי לאו דהוה קתני מרובע הו"א אפילו ארכו ב"ס ורחבו א"ס יעוי"ש הרי מבואר דפתח דע"ד אינו מרובע יעוי"ש מ"ש לדברי הרא"ש וא"ש ג"כ במה שחילק רבינו בין מזוזה לסכה וסוכה עפ"י דברי הכמ"ע סי' תכ"ז סעיף ב' ודוק

הלכות ציצית פ"ב הלכה ב כדרך שרגלבין עובין נ"ב יעוי' בתוס' (מנחות מ"ח ע"ב) ד"ה וסריקים שהיהי היאך מערב שום דבר בהדי תכלת וכתבו דשמא עם הסתחנים נקרא הכלת ורבינו מיבב זאת בלשון הזהב כיון שדרך הצבעין שעושין כן ואין דם החלזון תופס הצבע בגמר כל כך רק ע"י סממנים מסתמא גם התורה אמרה כן וזו היא התכלת של ציצית וכ"כ ג"כ בתשובה נוב"י תאו"ה סימן א':

הלכות ברכות פ"ב הלכה יב והוזר לראש. נ"ב יעוי' בהשגות הר"א. והנה בירושלמי ברכות פ"ז ה"ד ז"ל אשכחינן דרכין אחד ולא כבר ברכנו אחרין ליה מברכין והוזרין ותברכין דאשכחן מדכרא דשכחא עכ"ל. הנה מלשון זה מבואר יותר כדברי רבינו דהוזר לראש ברכת המזון, וכן הרגיש שם בזה הרב מאה"פ ד"ה תני ויש לפקפק קצת

הלכה ב שא תלית חכמים נ"ב יעוי' בכ"מ ונראה דטעם רבינו משום דרצה לכלול ג"כ לת"ש בין לק"ש ובין להכלה ולאסתכלת דר"א בן ערך לא שמעינן אלא לענין דשייך בו נגיעה כמפתשות הכתוב דדרים לאסתכלא ולא שמעינן לק"ש והשנה דסאי נגיעה שייך בהו ולפיכך הביא קרא דעפ"י התורה אשר יורוך דמניה למדנו על כל אשר כתב לעיל [הרב מאה"פ ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ה ד"ה אלא כרבב"א]

פ"י הלכה יז עד ס"ז יום בחודש עד שתתלא פגימתה. נ"ב כפל לשון רבינו מורה בר"ל עד ולא עד בכלל דיתבחא כיון שנכנס יום ס"ז מתחיל יירה הלוך והסור [הרב דבר שמואל סימן רס"ז] אכן הביא שם סיטת סנהדרין בשם הגאונים הרי"ף והרב המאירי דאפילו ס"ז בכלל:

הלכות מילה פ"א הלכה טו וכן מילה שלא בזמנה. נ"ב משמע דוקא ודאי מילה שלא בזמנה אבל ספק אף שלינה דוחה יום ראשון מ"מ דוחה יום שני דהא יש כאן ס"ם דלמא היום זמנו ואת"ל תהר זמנו שמא היום חול דמה דר"ה חמיר משאר יו"כ הוא רק לענין יומא אריכתא אבל עכ"פ יו"ט שני ספק הוא [הרב נוב"י או"ח סי' ל'] והנה מ"ש שם דאף שיל"ת ביטל למולו לאחר יו"ם מ"מ לא מקרי דשיל"ם שהרי חוזר לאיסורו שאם לא ימהלנו בחול ויגיע שבת או יו"ם יחזור לאיסורו, אף דכן היא דעה כמה פוסקים אבל כדברי רבינו לא שכל להעמים סברא זו דהא כתב דגם חמץ מיקרי דשיל"ת אף שחוזר להיסורו בשנה הבאה יעוי' בס"ז מהמ"א סי"ב וכת"ת פ"א מהלכות חמץ ומלה ה"ה ויעוי' בכ"מ מ"ש בשם תשובת הרא"ש דאין ראיה מתה יהין שנשנית בא"י, עוד י"ל דההוא נקיט של ר"ה לרבותא אף שהוא מלאכה דלא שכיח שיהיה אלא מעוכר אפ"ה לא שרינן מילה שלא בזמנה וק"ו בשני י"ם של פסח אתנם רש"י פ"ב דערכין במשנה דאין קטן נימול פחות מח' פירש ג"כ אם חלו שני ימים של ר"ה מבואר דדעת רש"י טעה לדעת רבינו [הרב נוב"י שם]. ויעוי' בתשובת חת"ם חיו"ד סימן ר"נ מה שתרה על הנוב"י וכתב דאדרבא בהשב"ן ח"ג סימן רס"ד הביא מדברי רש"י (פסחים מ"ז ע"א) דמבואר מדבריו שלא כדעה רבינו שכתב בסוף הדבור מד"ה שני ימים יו"ם של ר"ה דוקא דבזמן לתכ"פ לא היה ב' י"ם של גליות עכ"ל:

פ"ב הלכה א ואם מל אין צריך. נ"ב וכ"ם דס"ל לרבינו דכל היכא שנימול שלא כדין ה"ל משום שאינו יכול להקן ע"י הטפה וא"צ להטיף ולפי"ז ה"ה בכל הנימולין שלא כדין כגון בתוך זמנו או נמי בלילה [תשובת שאגת אריה סי' נ"ד] יעויי"ש מה שתמה על הכ"מ. גם י"ל לפי מה שמקפים אהר שמילת עכו"ם כשרה מ"ם מוחר מילה בשבת היכי דאפשר ע"י עכו"ם. אכן י"ל דנהי דהכן הוי מיהא מ"מ מצות עשה שמוטל על האב למול בנו או על הב"ד למול הבנים לא מתקיימה אלא ע"י שלית ישראל שהוא שלוחו כיוהו משא"כ עכו"ם דאין שליחות לעכו"ם וא"כ הא דאמר בש"ם ימול ארמאי ואל ימול כותי ר"ל אם אי אפשר להמחין בשום אופן וע"כ רוצה למולו ביומו כי הילו יהום דכשיזקין האער כאיב ליה ספי א"כ ימול ארמאי ולא כותי אבל טוב תבניהם שלא ימול כלל וימהין, וזה כתב רבינו שלא ימול עכו"ם לכתחילה [הרב יתאם סופר חיו"ד סי' קל"ב]:

ציוני מהר"נ

הציעו לידינו ע"י הרב הגאון מהר"ש ארינשטיין נ"י אבדק"ק אזערקאוו.

לשון רבינו בהקדמתו כ הפורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו ונתן ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון לעד וכו', וכ"כ עוד רבינו בהקדמתו לפיה"מ מסדר זרעים ח"ל, וכשהיה לפני מותו החל לכתוב התורה בספרים וכתב י"ג ס"ם וכו' ונתן ספר לכל שבט ושבט להתנהג בו וללכת בחוקותיו והספר הי"ג נתנו וכו', ועיין שם פ"ק דב"ב דף פ"ו, אבל לא נמצא שם שום רמז מהא דכתב י"ג ס"ת, (ועי' מרדכי ס'.פ"ם). אבל הרא"ש בס' פ"ם ליין מקומו במ"ר פ' וילך, ושם נמצא באמת כן, וכ"ה עוד במדרש שוח"ט מזמור נ' ומש"כ רבינו ועזרא קבל מברוך בן נריה ל"ס במגילה ס"ז ע"ב, גדול ת"ת שכ"ז שברוך קיים לא הניחו עזרא, ועי' רש"י שם, ועי' מדרש שיר השירים ד', עזרא לא עלה מבבל עד קודם לכן מפני שהיה צריך לבנו תלמודו בפני ברוך, ועל מדרש זה כיון רש"י במגילה שם ומש"כ רבינו ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתושב"ע, כ"ל גיטין ס:, ותמורה ס"ו, דהלא אתה כותב ואי אתה כותב הלכות ומש"כ רבינו בכל דור ודור ראש ב"ד או נביא כותב לעצמו זכרון השמועות, ס"ק דשבת דף ו' ע"ב מגילת סתרים אשכחו מלאסים פ' חסר אחת, ועי' רש"י שם, ועי' ב"מ נ"ב ע"א אמר רב מגילת סתרים מלאתי כי הבא בכרם רעך, ועי' יבמות מ"ם ע"ב מגילת יוחסין מצאתי משנה רא"י קב ונקי, ומדברי רבינו משמע דגם קודם רבי היה כל חכם כותב לעצמו ורבי כתב ספר לפני כל העם וכיון למגילת סתרים הללו (הגרנ"ח):

הלכות יסודי התורה פ"ט הלכה א דבר ברור ומפורש בתורה וכו' וכה"א חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וכתב הכ"מ ונאמר לא בשמים היא בב"מ דף נ"ט גבי פלוגתא דר"א ורבנן עמד ר"י על רגליו ואמר לא בשמים היא. והרב בעל לח"מ כתב ע"ז הא למדת שאין נביא כו', ואע"ג דבגמרא מסיק לה מקרא דואלה המצות, אין קפידא בכך, שדרכו להביא פסוק שהוא מבואר יותר ע"כ. ובאמת דברי רבינו ז"ל מבוארים להדיא בגמרא בתמורה דף ט"ז ע"א, דאיתא שם אר"י אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, א"ל ליהושע שאל, א"ל לא בשמים היא, א"ל לשמואל שאל, אמר להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה כו'. ורבינו ז"ל נקט למנקט קרא דלא בשמים היא, כמו שא"ל ליהושע ופנחס שהוא מבואר יותר כמ"ש הלח"מ, ולכן לא נקט הקרא דואלה המצות שמכר ג"כ שם, אבל עכ"פ גם הקרא שנקט רבינו מבואר בתלמוד:

פ"י הלכה ד דברי הפורעניות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות כו'. אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו כו'. בכ"מ לא רשם שום מקור לזה, ובלח"מ ציין לזה מס' שבת דף נ"ה. והנה שם לא מבר רק מש"כ הרמב"ם דמעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מד"ו, אבל שאר דברי רבינו לא נמצאו שם. אולם מקור דברי רבינו הללו הם בירושלמי סנהדרין פי"א ה"ם, דאיתא

שם

שם כה"ד ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה וגו' אמר אלי חנניה בן עזור הנביא וגו' אמר לו ירמיה אתה אומר בעוד שנתים ימים אני משיב, ואני אומר שנבוכדנאצר בא ונוטל את השאר הן סימן לדבריך א"ל אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי שהקב"ה אומר להביא רעה ומתנחם ואתה מתנבא לטובה אתה הוא שאתה צריך ליתן סימן לדבריך (וע"ש בגליון ירושלים):

הלכות דעות פ"ב הלכה ג

אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאילו עובד עכו"ם. בש"ס שבת דף ק"ה חכר כועס והוכר כלי בחמתו. אלא בס' הקנה (ואינו כעת לפני) נמצא כלשון רבינו דאף בכעס שהוא הוי כעובד ע"ז, (וכ"ה באס"ק ס' הנוה):

פ"ה הלכה א כשם שהחכם ניכר כו' ולא יהא רודף למלאות בטנו כו'. בשבת דף קנ"ג ע"ב, וכן הוא אומר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם, אמר ר"ה ואמרי לה א"ח אלו בני אדם שמניחין ד"ת ועושין כל ימיהם כחגים ע"ש:

הלכה ב כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו כו' ולא בשוק. בירושלמי פ' ב' דמעשרות ה"ב, אית תניא תנא שאין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק כו', ועי' בש"ס דילן קידושין דף מ' ע"ב ובתוס' שם ד"ה ויש, וברמב"ם פי"א מהל' עדות הלכה ה', ובכ"מ שם:

הלכה ט מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי וכו' ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי הספנין הקלים ביותר שפושים במגרים כו'. וכתב הכ"מ ומש"כ ולא יהא בשרו נראה מתחת בגדיו וכו' בפרק חזקת הבתים דף נ"ז ודלא כפי' רשב"ם, כוונתו דשם איתא חלוק של ת"ח כיצד כל שאין בשרו נראה מתחתיו, והרשב"ם פירש שם דצריך שיהא ארוך עד שיפה רגלו שלא יראה כשילך יחף, ולפ"ד קאי שם על כמות החלוק דצריך שיהא ארוך אבל לא מיירי שם מאיכות החלוק, ורבינו יפרש הגמ' דקאי על איכות החלוק דצריך שיהא עב וכבד שלא יהא בשרו נראה מתחתיו, זה תורף הכ"מ, אבל דבריו דחוקין, דהרי שם מיד אח"ז איתא טליתו של ת"ח כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח, וזה בודאי קאי על כמות הטלית, וא"כ בחלוק מקודם נמי, דבודאי מיירי בחד גוונא. אולם נראה שרבינו למד זה מהא דאיתא ביומא דף ל"ה ע"ב בר"א בן חרסום שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא ולא הניחוהו אחיו הכהנים ללובשה מפני שנראה כערום כהמראה במגא"ה ע"ש, ולמד רבינו מזה נ"כ לת"ח דאסור לו להתנהג בדרך בזיון וצריך שילבש בגדי כבוד. ועפ"ז מצאתי גם כן מקור למש"כ רבינו עוד ולא יהו בגדיו סחובין וכו' אלא עד עקיבו ובית יד שלו עד ראשי אצבעותיו. והמ"מ הראה מקום לזה בשבת דף קי"ג, ב"ב דף נ"ז, ולא נמצא שם כן. אולם רבינו למד זה נ"כ מבגדי כהונה דכתב בפ"ח מהלכות כלי המקדש הי"ז דאורך הכתונת עד למעלה מן העקב ואורך בית יד שלה עד פס ידו, והנה שם הכ"מ דרבינו כתב זה ע"ש מה שנתבאר שם בפ"ח שבגדי כהונה לא יהיו ארוכים ולא קצרים, והם בכה"ד כתב רבינו דבגדי כהונה מצותן שיהיו נאים ולא ארוכין יתר על מדתו או קצרים ממנה ממדתו כדרך בגדי הגדולים שנאמר לכבוד ולתפארת, וה"ה בת"ח דבעי' שיהיה לו לכבוד ולתפארת, ודמו לבגדי כהונה:

הלכות ת"ת פ"ג הלכה יב

אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן כו'. אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל כו' וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה, ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע כו'. וכתב הכ"מ אדם כי ימות באהל בסוף ברכות ובס' ר"ע. שכל היגע בתורה בב"ה, בירושלמי פ' אין עומדין, ונשאר דברי רבינו לא הביא שום מקור. אולם מש"כ רבינו וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה, הוא בברכות דף ס"ג ע"א, א"ר ספי אר"י כל המרפה עצמו מד"ת אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה, ומש"כ עוד רבינו ועוד אמר אף חכמתי כו', מבואר בילקוט קהלת על פסוק זה אף חכמתי עמדה לי א"ר"א אמר שלמה כל תורה שלמדתי באף נתקיימה בי, וכן הוא במדרש קהלת רבה לפי גירסת המתנות כהונה שם ע"ש:

פ"ה הלכה ה ואם נתן לו רבו שלום יאמר לו שלום עליך רבי ומורי. ברכות דף ג' תניא אר"י וכו', נאמר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ע"ש:

הלכה ט ראה רבו עובר על ד"ת אומר לו לימדתנו רבינו כך וכך. עי' כ"מ, ועי' בלח"מ שמדחקו. ובאמת דברי רבינו הם סוגיה ערוכה בברכות דף כ"ה ע"ב אמרו לו תלמידיו לימדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ וכו': וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך לימדתנו רבינו. מתבאר ממאי דמציין הכ"מ בש"ס שאמרו כן כשהזכירו שמועה לפני רבם, עיין מועד קטן דף ז' ע"ב א"ר חייא דנחי לפני רבי לימדתנו רבינו וכו', ועוד בכ"מ:

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ז

ואלו הן דיני המגדף, אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות כו', ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים. עי' בכ"מ, ועי' גם בלח"מ. אולם נראה דיצא לו לרבינו כן משום דהא דנפיק שיברך שם בשם סוגיא הגמרא שם בסנהדרין מדכתב ונוקב שם ה' וגו' בנקבו שם יומת, ופירש"י דלהכי אהדריה הכא קרא לומר לך עד שיברך שם בשם. ויש להבין דא"כ מדוע שינה הכתוב לשון דנוקב פרשה התורה שם המיוחד ונוקב שם ה' ובהא דאהדריה לא הזכירה התורה שם ה' רק בנקבו שם יומת, ומזה הוציא רבינו דדוקא בשם המתברך בעינן שם המיוחד אבל בשם שמברך בו לא בעי שם המיוחד ובשם שאינו נמחק סגי:

הלכה י כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם אחד אחד על ראש המגדף וכו'. וכתב הכ"מ בספרא פ' אמור וסמכו השומעים את ידיהם אלו העדים, כל השומעים אלו הדיינים, את ידיהם יד כל יחיד ויחיד וכו', ומשמע שכל היחידים המגדפים בשעת סקילה סומכים ידיהם עליו, וצריך טעם למה השמיטו רבינו ע"ש. אולם נפשט איתא בספרא שם וסמכו השומעים אלו העדים, כל השומעים אלו הדיינים, ידיהם יד כל אחד ואחד, וביאור הדברים היינו שיסמוך כ"א בפ"ע כמו שהיה בכל הסמיכות דהשמה שבכולן וגם כ"א סומך ומסתלק, וכמ"ש רבינו בפ"ג מהל' מעה"ק הלכה ט'. ולכ"נ שהיה הגירסא לפני רבינו, ומש"כ סומכים את ידיהם אחד אחד, ר"ל ידי כל אחד ואחד, ול"ק כלל קושית הכ"מ, וע"ש בהגהות:

פ"ד הלכה ד אין אחת מערי המקלט נעשית עיר הנדחת שנאמר באחת שעריך, ולא ירושלים נעשית עיר הנדחת לפי שלא נתחלקה לשבטים. ובהשגות א"א לא ידעתי מאין לו זה ולא נאמר בגמרא אלא על ירושלים אבל כל ערי מקלט השבטים נתנו אותם מחלקיהם. וכתב הכ"מ ודעת רבינו שמאחר שנתנו אותם מחלקיהם ואינם מיוחדים לשבטים לא קרינן בהו שעריך, ע"כ. ועי' גם במ"ע ובלח"מ מש"כ בזה. אכן הגאון מו"ה חיים יונה תאומים העיר עינים בזה, בסוף קונטרס מאה"ר, שדברי רבינו מבוארים בספרי זוטא, והובא בילקוט בפ' מסעי, שכך אמרו שם ערי מקלט אל יעשו נטע ופרדסים וכו', מכאן שלא נעשות עיר הנדחת ע"כ, ע"ש באורך:

פ"ז הלכה ב כיצד מעשה האלה וכו' ואזהרה שלכן מנין שנאמר אל תטע לך אשרה. הכ"מ ציין ע"ז בסו"ל פרשת קדושים, וכתב ע"ז הסוי"פ בסנהדרין פ"ז מ"ז. וחפשתי ולא מצאתי. אולם לפנינו נמצא כן בברייתא אשר הובא בילקוט בשם תו"כ, והביאו הק"א בספרו ספר"ל בקדושים פרק י' ברייתא א', עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אל תפנו אל האובות ואל הידעונים, ע"ש:

פ"ט הלכה ה וכל מיתה ששורפין בה כלים ומקטרים קטורת בידוע שיש בה עכו"ם. וכתב הכ"מ והלח"מ כל מיתה ששורפין בה כלים, במשנה בע"ז דף י', ופסק כחכמים, אך מש"כ רבינו ומקטרים קטורת לזה לא הראו שום מקור. אולם דברי רבינו מבוארים בירושלמי שם בע"ז פ"א סוף הלכה ג' כיני מתניתא כל מיתה שיש בה עישון ושרפה יש בה ע"ז ושאין בה עישון ושרפה אין בה ע"ז, ועישון היינו קטורת, וע"ש במפה"ס:

פי"א הלכה א ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח השער מלאחריו וכו' וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בו לוקה. הכ"מ לא הראה מקור לזה דלוקין ע"ז, ועי' בתוס' ב"ק דף פ"ג ד"ה הסירו משמע דאינה אלא גזרה דרבנן ע"ש. אכן במ"ר דברים פ"ב איתא אלו דברים אסורים מפני דרכי האמורי המספר קומי והעושה בלורית וכו' מהו חייב שופך את הארבעים, ומשמע מלקות דאורייתא כדעת רבינו, וע"ש בחידושי רד"ל:

הלכות תשובה פ"א הלכה א

כל מצות שבתורה וכו' שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו (זה) וידוי דברים. וכתב הכ"מ והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, מצאתי כתוב דאיתא בספרא פ' אחרי מות, ועי' בלח"מ מש"כ בזה. אולם רבינו עצמו הביא מקור הדברים בספר המצות מ"ע ע"ג בשרשו, וז"ל כמו שאמר והתודו את חטאתם, ולשון ספרי והתודו זה וידוי דברים ע"ש: כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי כו' ולעולם איני חוזר לדבר זה וזהו עיקרו של וידוי. בכ"מ הראה מקור לדברי רבינו ביומא דף פ"ו, אך דברי רבינו שכתב שצריך שיאמר ולעולם איני חוזר לד"ז לא נמצא שם כן. ולפע"ד דברי רבינו שנאים מהירושלמי סוף מסכת יומא כיצד הוא מתודה רבי ברכיה בשם רבי בא ב"ב רבוני חטאתי ומרע עשיתי ובדעת רעה הייתי עומד ובדרך המוקה הייתי מהלך וכשם שעשיתי איני עושה יהי רצון וכו': וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן כו'. וכתב הכ"מ וכן בעלי החטאות וכו'. זה פשוט שהרי מביא ראיה מהכתוב, והרדב"ז אמרו בפ"ג דשבועות חטאות ואשם אין מכפרים אלא על השבים. ועמש"כ רבינו וכן המועל וכו' כתב הכ"מ משנה בסוף פרק המועל, ומ"מ מאי דמסיק גם רבינו מכל חטאות האדם נ"ע היכא מייתי לה ע"כ, ונכתב על הגליון שכ"ה בילקוט פ' נשא בשם ספרי זוטא. אמנם גם בכאן הביא רבינו עצמו מקור כל הדברים הללו שם בס' המצות מ"ע ע"ג בשם המכילתא וז"ל שם, ודע שאפילו האשמים שחייבין עליהן אלו המינים מהקרבנות האמורים שאמר שיקריבם ויתכפר לו לא יספיק עם הקרבתם בלתי הוידוי והוא אמרו דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם והתודו את חטאתם אשר עשו, ולשון מכילתא לפי שנאמר והתודו אשר חטא עליה על החטאות וכו' ומנין אף כריתות ומיתות אמר חטאתם לרבות מצות ל"ת יעשו לרבות מ"ע, והם גם נאמר מכל חטאת האדם מצות שבינו לבין חבירו על הגניבות ועל הגזילות ועל לשון הרע וכו' ע"ש:

פ"ג הלכה ב וכן כל העולם שעו אם היו עוונותיהם מרובין מזכיותיהן מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם וכו'. הכ"מ לא הביא שום מקור לזה, אבל רבינו עצמו הביא מקור לדבריו ממקרא מלא, אבל לכאורה דברי רבינו תמוהין שהרי המקרא דכתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם וכו' הם אותם אמירה שהיה עוד קודם המבול אבל לאחר המבול הרי מקרא מפורש כת' גם לא אוסיף עוד לקלל את האדמה וכו' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי וכו', ואיך מביא רבינו ראיה מהמקרא שקודם המבול. והנה בש"ס דסוטה דף י"א ע"א הבה נתחכמה לו א"ר חמא ב"ח בואו ונתחכם למושיען של ישראל במה נדונם נדונם באש כו' אלא בואו ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם שנאמר כי מי נח זאת לי כו', משמע מזה שהשבועה לא היתה אלא על מבול של מים, וא"ש דברי רבינו. ובילקוט שמעוני פ' נח יש פלוגתא דתנאי בזה, וז"ל דרבינו פסק כחד מ"ד, וגם מש"ס דע"ז דף ג' דאלמלא לא קבלו ישראל את התורה היה מחזיר העולם לתהו ובהו מוכח כדעת רבינו:

הלכה ו ואלו הן שאין להן חלק לעוה"ב אלא נכרתים ואובדין ונדונין כו'. עי' בכ"מ ועי' בלח"מ בה"ג שאין נ"כ להברייתא דר"ס, ע"ש. אבל באמת כל דברי רבינו כאלו יש להם מקור בש"ס וירושלמי ותוספתא. והנה מש"כ רבינו ושופכי דמים ובעלי לשון הרע הוא בתוספתא דפאה פ"א והובא בירושלמי שם בהלכה א' באורך, ארבעה דברים נפרעין מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן ע"ז גלוי עריות שפיכת דמים ולשון הרע כנגד כולם ע"ז מנין וכו' ע"ש, (ומכאן הוא נ"כ מקור דברי רבינו לעיל בפ"ז מהלכות דעות ה"ג ע"ש), ועוד מבר ש"ד בתוספתא דסנהדרין פרק י"ג אשר משם מקור הברייתא דר"ה אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד וגו' ד"א אלו זה שפיכות דמים ע"ש, ומש"כ רבינו והעושה עבירות וכו' ביהויקים והמושך ערלתו. נ"כ מתבאר בירושלמי דפאה הלכה א' הוסיפו עליהן הפורק עול והמפר ברית והמגלה פנים בתורה אין להם חלק לעוה"ב וכו', המפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה, המגלה פנים בתורה זה שהוא אומר לא נתנה התורה מן השמים, ולא כבר משנה האומר אין תורה מן השמים, תני ר"ח זה

שבוש

שהוא עובר על ד"ת בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה כו"ש ולא נשאר לנו לברר רק מש"כ רבינו בכופר בביאת הגואל, שלזה לא נראה מקור מפורש, אבל טעם דברי רבינו הוא פשוט שכיון שאינו מאמין בביאת הגואל ה"ה מכחיש פרש אחד מהתורה והוא בכלל הכופר בתורה ח"ו:

פ"ח הלכה ב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו'. עי' בהשגת הראב"ד, והנה שיטת רבינו ז"ל מבוארת להדיא במדרש הנעלם בזוה"ק פ' תולדות בלשונו ממש של רבינו ז"ל

הלכות קריאת שמע פ"ב הלכה ה היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות. עיין בכ"מ ובלח"מ אבל הוא בתוספתא דברכות פ"א והובא גם בירושלמי ה"ב, אר"י פ"א הייתי מהלך אחר ר"ע ואחר ראב"ע הגיע זמן ק"ש כסבורתי אני שנתייאשו מלקרות אלא שעסוקין בצרכי צבור, ועוד שם בתוספתא כ"ב כשהיה ר"ג וב"ד ביבנה והיו עסוקים בצרכי צבור לא היו מפסיקין שלא להטריח ע"ש, שוב מצאתי בביאור הגר"א ז"ל באו"ח סי' ע' סעיף ד' שציין להתוספתא דפ"א

הלכות תפלה פ"א הלכה ג והכל יהיו מתפללין נכח המקדש. עכ"מ ולענ"ד שדברי רבינו בכאן הוא הדין שכתב רבינו לקמן פ"ה ה"ג נכח המקדש כיצד וכו' עד שיתכלל והוא בברייתא מרוכה בברכות דף ל' ע"א עיש"כ הכ"מ שם

פי"א הלכה ג ומעמידין בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה כו'. וכ"כ עוד הרמב"ם בפ"ג מה' חגיגה ה"ד ומביאין בימה גדולה כו' ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים כו' כדי שישמעו קריאתו ע"ש, הכ"מ כאן הראה מקום להתוספתא בפ' הקורא עומד, אבל שם אין רמז דהבימה צריכה להיות באמצע דוקא אבל לפענ"ד דברי רבינו הם בסוכה דף נ"א ע"ב ובימה של עץ באמצעיתה כו', ובירושלמי שם מבואר דלקריאת התורה היתה, וכ"כ שם התוספות דף נ"ב ע"א ד"ה וכיון.

הלכות תפלה פי"ב הלכה יב ועוד פסוק אחר וינוף כו'. עי' בכ"מ והוא מהתוספתא מגילה פ"ג ועוד כתוב אחר וינוף ה' את העם כו' ע"ש:

הלכות תפילין פ"א הלכה יא ועי' בתוספות במנחות דף כ' ע"ב. צ"ל דף מ"ב ע"ב.

פ"ו הלכה ט צ"ל ועי' בהלכות ט"מ פ"ה דס"ל לר"י דבית שבספינה אינו מביא את הטומאה דל"ה אהל קבוע ואנן קי"ל דלא כר"י כמ"ש רבינו בפי"ג מהל' ט"מ ה"ו ומוכרח לכאורה דגם זה תליא בקבוע ועי' גם בתוספתא דשבת פי"א דבתים שבספינה חייבים בעירוב וכ"פ הרמ"א באו"ח סי' שס"ו סעי' ג' והמג"א בסי' ש"ע ס"ק ב' כתב דסוכת החג אינו חייב בעירוב ולמד זה מהא דיומא דף י' דסוכת החג אינו חייב במזוזה וה"ה דאינו חייב בעירוב וא"כ לדעת התוספתא דבית שבספינה חייב בעירוב משמע לכאורה דחייב גם במזוזה, ועי' בכנה"ג באו"ח שם סי' שס"ו סעי' ג' ועי' עירובין דף נ"ה ע"ב אלו שמשתכרין עמה כו' ואלו שאין משתכרין עמה כו' ובבית שבספינה, אולם לפי פירש"י שם וכ"כ המג"א בסי' של"ח סק"י אין מזה ראיה לענין מזוזה ע"ש. ועי' בנגעים רפי"ב דבית שבספינה אינו מיטמא בנגעים אבל בר"מ ובר"ש שם כתב הטעם דכתיב בבית ארץ אחוזתכם דבעינן שיהיה מחובר בארץ ע"ש שכיוונו כן מהתו"כ, ועי' סוכה דף כ"ג בעושה סוכתו בראש הספינה דר"ג פוסל דסוכה דירת קבע בעינן, ור"ע מכשיר דסוכה ל"ב אלא דירת עראי ומשמע דבית שבראש הספינה ל"ה קבוע אולם הא שם מיירי רק דאינו יכול לעמוד ברוח מצויה דים אבל ביכולה לעמוד ברוח מצויה דים לכ"ע הו"ל קבוע ע"ש ברש"י וי"ל בכ"ז וקצרתי:

הלכות תפילין פ"א הלכה יא ומזוזה אינה צריכה העבדה לשמה. כ' הכ"מ כבר נשאל רבינו ע"ז מחכמי לוניל והשיב כו', ועי' בתוס' במנחות דף כ' ע"ב ד"ה תפילין יש להם בדיקה, פירש בקונטרס בחסרות ויתירות ואפ"ה אין נקחין אלא מן המומחה שמא לא עיבדן לשמן אבל ספרים ומזוזות לא בעי עיבוד לשמן. וכן ס' הרמב"ם דמזוזה לא בעי לשמה, ולא פירש מנא ליה, וטרח מהכא ע"ש, ועיין בירושלמי פ"ג דיומא ה"ו עור שעיבדו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מזוזה ורשב"ג אוסר ועי' בכ"מ שם שהעתיק את דברי רבינו בכאן וכ' ולא מצאנו לו ראיה, ולפי הנראה כתוב בתשובתו לחכמי לוניל גם ממנו נשכח טעמו, אבל לפי דברי הירושלמי ראייתו מבוררת דפסק כת"ק דרשב"ג ע"ש

פ"ו הלכה א עשרה תנאין יש בבית ואח"כ יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה וכו' ויהיו לו דלתות ובהשגות כ' הראב"ד ז"ל שיהיו לו דלתות לא נאמר וכו', ועי' בכ"מ שהעתיק מה שהשיב רבינו בעצמו ע"ז, ועיין במ"ר דברים פ"ו מהו כי לוית חן אר"ש ב"ה לכל מקום שתלך המצות מלוות אותך כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך אם עשית לך דלת המצות מלוות אותך שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך וכו', ומשמע כדעת רבינו דאינו חייב עד שיהא בו דלת, וע"ש בחי' רש"ש, ועי' ב"ב דנ"ג ע"ב בבונה פלטרין בנכסי הגר ובא אחר והעמיד להן דלתות קנה מ"ט קמא, ליבני בעלמא הוא דאביק, וכ' התוס' שם דלא הוי דירת קבע כ"ז שאין בה דלתות, ואולי משם לחד רבינו זה.

הלכה ט סוכת חג בחג ובית שבספינה פטורין מן המזוזה כו'. מש"כ ובית שבספינה לא נדע מקורו, עיין טור ביו"ד סי' רפ"ו ובכ"מ שם ובחי' הגר"א ביו"ד שם סעיף י"א סקי"ב. אבל יש להביא מקור נאמן לדברי רבינו מדברי הירושלמי סוף מס' מגילה, תפילין ומזוזה מי קודם שמואל אמר מזוזה קודמת ר"ח אמר תפלין קודמין, מ"ט דשמואל שכן היא נוהגת בימים טובים ובשבתות, מ"ט דר"ח שכן היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדברים ע"כ, ומוכח מכאן דמזוזה אינה נוהגת בהולכי מדברים ומפרשי ימים אף בבית שבספינה, דאי בלא בית בגוף ודאי אינו חייב, וגם דכמו דלשמואל דס"ל דמזוזה קודמת משום שנוהגת בי"ט ובשבתות אבל תפילין לעולם אינו נוהג ביו"ט ושבת, ה"נ לר"ח דתפילין קודמין משום שנוהגין במפרשי ימים אבל מזוזה לעולם אינו נוהגת במפרשי ימים, ומוכח דגם בית שבספינה פטור, ומכאן הוא מקור דברי רבינו.

הלכות ציצית פ"ב הלכה ז המוצא טלית בשוק אפילו מלא חוטין פסוקין פסולה מצוין כשרה. עיין בכ"מ ובמש"כ רבינו בפי"ט מה' שבת הכ"ד ובכ"מ שם, ועי' בביאור הגר"א באו"ח סי' ש"א ס"ק נ"ט שכתב האמת יורה דרכו שדבריו הרמב"ם ברורים וקיימים ולא טעה כלל והשתמיטתיה להרמב"ם בתשובה שיטת הרי"ף בפ"י דעירובין שם וכו' ע"ש, וע"ש בהשגות הרז"ה ומלחמות ה':

הלכות ברכות פ"ב הלכה יד וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך אינו מברך. בירושלמי דברכות פ"ג ה"א ר"ז בשם ר' ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. ועיין בגה"ש שם:

פ"ד הלכה ו בירך על הפת פטר את הפרפרת שאוכלין בכן הפת וכו' לא פטר את מעשה קדירה. עי' בכ"מ ובלח"מ שתמהו בזה, הדבר ברור דיצא לו לרבינו כן מדברי הירושלמי דברכות פ"ו ה"ה דאיתא שם אמר מריטם בי ר"י אכן דאכל גריותי (מין פת הבאה בכיסנין) ופלחי (בולא מבושל דהיא מעשה קדירה) אפ"ג דהוא יברך על גריותא בבוכה לא פטר פילחא, מה כב"ש דב"ש אומרים אף לא מעשה קדירה דתניא אר"י דברי הכל בירך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדירה, כדברי ב"ה, בש"א לא פטר את מעשה קדירה, אבל אם בירך על הפרפרת היה כל ע"א מודי דלא פטר את הפת ולא מעשה קדירה ע"כ, וכיון דבש"ס דילן הוא בעיא דלא איפשטא, סמך רבינו על הירושלמי בזה, כדרכו בהרבה מקומות לפסוק כסוגית הירושלמי במקום דלא נפשטא בש"ס דילן, ועי' בגה"ש שם:

פ"ז הלכה יב אין מכבדין בדבר זה שאין מכבדין וכו' אלא בפתח הראוי למזוזה ובשעת כניסה. בכ"מ ומ"ש בשעת כניסה בס' אין מכבדין ביציאה, ע"כ. והוא פ"ס, ועיין בספר עני לנוה ביו"ד סימן רמ"ב סעיף י"ז. אבל הדין הזה מבואר במס' דרך ארץ זוטא בפ"ו בשעת כניסה הגדול קודם וביציאה הקטן קודם ע"כ (וכן נתקן בדפוס הזה) אבל צל"ע מדברי הת"ר בהעלותך כצ"ו דאיתא שם בכבוד רבו וחייב להקדימו לכל אדם בכניסה וביציאה ולנהוג בו מורא וכו', והוא כדעת הספרי שביציאה ג"כ הגדול קודם, ע"ש בחי' הרד"ל, ועיין בס' מלי לנוה שם שיש לחלק בין פתח בהכ"נ לשאר פתחים ע"ש

הלכות מילה פ"א הלכה יח אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה וכו'. עיין בכ"מ שהראה מקום לזה ביבמות דף ס"ד מלה ראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול. אבל למש"כ רבינו דאם הגדיל והחזק כחו דמחוייב למול, לזה לא הראה הכ"מ שום מקור, ומלשון הגמרא שם שלישי לא תמול משמע דשוב אינו מחוייב למול לעולם, ועיין בשו"ת נוב"י מהד"ת חיו"ד סי' קס"ה שהקשה כן על רבינו והבוס ע ביו"ד סי' רס"ג שכתב כלשון רבינו דמאין להם זה וע"ש. אבל נראה דרבינו הוכיח שפיר דינו מהמשנה דר"פ הערל והוא עפ"י פירש"י שם, ע"מ דאיתא במתני' הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה דהוא ערל שמתו אחיו מחמת מילה, וכתב ע"ז בחי' הרשב"א שם ואי קשיא לך מדאמרי בריש פ' אלמנה לכ"ג כל האוכל מאכיל שאינו אוכל אינו מאכיל ואקבין ולא והא ערל וכל הטמאין שאין אוכלין ומאכילין וכרקין ההם שמייהו הוא דכתיב להו, כלומר עומדין הן לאכול לכשיבריאו, ואי בערל שמתו אחיו מחמת מילה לעולם לאו בר מילה הוא איכא למימר. דאף הוא לכשיתחזק ויבלע בו דמו או שיתהלכו סימניו ימול, כמעשה דר"נ דאמר לה המתיני לו עד שיבלע בו דמו עכ"ל, ולפ"ז דינו של רבינו מוכרח שפיר בגמ' עפ"י פירושו של רש"י ז"ל:

פ"ב הלכה א ומצוה מן המובחר למול בברזל. בביאור הגר"א ביו"ד סי' רס"ד ס"ק י"ז כתב דהוא מת"ש ברפי"ג דשבת ועוד אר"ה כורתין וכו' ע"כ:

השמטות לחלק א' וב'

הלכות דעות פ"ב הלכה ג נפשו צריך להוסיף וכ"ה בזוה"ק בראשית דכ"ז ע"ב בפסוק ויצו ה' אלהים ונפ' חיה דקס"ב ע"א על הפסוק חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו וברעיא מהימנא בזוה"ק פ' קרח דקע"ח ע"א

פ"ה הלכה יא דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה כו' אבל הטפשין מתחילין לישא אשה כו' וכ"ה אומר בקללות אשה תארש בית תבנה כרם תטע כלומר יהיו מעשיך הפוכין כו'. הכ"מ לא הראה מקום לזה אך כן הוא בפסיקתא זוטרתי פ' תבא אשה תארש ובית תבנה כו' לפי שדרך בני אדם לבנות בית ואח"כ ליקח כרם ואח"כ ליקח אשה כמ"ש בפ' שופטים מי האיש אשר בנה בית מי האיש אשר נטע כרם מי האיש אשר אירש אשה ובקללות רמז שהכל יהיה להם בהיפך ע"כ (ועי' מ"ש בפ"ו מהל' תומ"ם הכ"ג), ומה שרבינו הקדים בריש תחלה כרם ואח"כ בית עי' בכ"מ.

הלכות עבו"ם פ"ד הלכה יג פירות המחוברין שבתוכה מותרין שנאמר תקבוץ ושרפת כו'. עי' בכ"מ. דברי רבינו נובעין מהתוספתא דסנהדרין פי"ד במחובר לקרקע בין כך ובין כך מותר שנאמר תקבוץ פרט למחוברין ועי' במרה"פ בירושלמי דסנהדרין פ"י הל"ו:

פ"ז הלכה ב באמצע הדבור פרק י' בברייתא א' איש או אשה כי יהיה בכם אוב או ידעוני עונש שמענו כצ"ל וכן מבואר ג"כ בירושלמי דסנהדרין פ"ז היה הזהרה לבעל אוב מנין אל תפנו אל האובות, מכ"ז מבואר כדעת רבינו דאזהרה דאל תפנו הוא לבעל האוב עצמו וע"ש במרה"פ שגם הוא לא מצא התו"כ שציין הכ"מ:

הלכות תשובה פ"ג הלכה ב צ"ל וגם מסנהדרין דק"ג ובערכין דף י"ז ע"א ביקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתהו ובהו בשביל יהויקים נסתכל בדורו ונתקררה דעתו ביקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתהו ובהו בשביל דורו של צדקיהו נסתכל בצדקיהו ונתקררה דעתו כו', יש ראיה קצת לדעת רבינו. אולם תש"ם דזבחים דף קט"ז ע"א שכשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם כו' נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מבול בא לעולם אמר להם כו' כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם א"ל מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא כו' א"ל כבר נשבע שאינו משחית כל בשר כו' ומבואר דשבועה היתה שלא ישחית העולם כל עיקר. שוב נדפס ש"ס מגלן אחד ופלפל בזה וכתב ח שבועות דזבחים הנ"ל הוא ג"כ במכילתא ר"פ יתרו (וכ"ה בילקוט שם) ושם כתוב בלשון אחר ה"ל שמא מבול של מים הוא מביא מבול של אש מביא א"ל אינו מביא לא מבול של מים ולא מבול של אש אלא תורה נותן הקב"ה לעמו כו' אבל שנשבע הקב"ה שלא יאבד העולם כל עיקר לא כתיב שם ואולי עפ"ז יש להגיה כן גם בזבחים ע"ש:

הלכה ו ועיין ג"כ לברייתא דר"ה ועל הספר שלא נמצא שם בברייתא ממש של רבינו דמהיכא מייתי לה אבל נעלם כנ"ל:

פ"ח הלכה ב לא אכילה ולא שתיה כו' והחכמים קראו לה דרך משל לטובה ש המזומנה לצדיקים סעודה. עי' בהשגת הראב"ד כנ"ל:

יד יעב"ץ

הערות וביאורים על היד החזקה להרמב"ם ז"ל

הלכות יסודי התורה

פרק ראשון הלכה ד':

הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת. הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו, כלומר אין אמת מלבדו כמותו.

המצוי הוא המקור הטוב, שרש השרשים אלהי עולם אדון כל הארץ ברא העולם כולו וכל צבאם בששת ימים אחר האפיסה המוחלטת בלי חומר, כי אם בדיבור ובמאמר למענו ולכבודו ברצונו הפשוט, וחפצו להועיל ולהיטיב לברואיו ולהשפיע זולתו מהודו. ועיין בחרוזים לשרשי האמונה בשיר הסולם שהצבנו נעלות לבית אל, והם כללים קצרים האותים, דברים מועטים מחזיקים הרבה פרטים, המוסף על מציאות האל חפשו החוקרים בדרכים רבים קצתם הלכו בדרכי הפילוסופים וקצתם החזיקו במנהג המדברים וימצאו בספר האמונות והדעות לרב סעדיה גאון ובחובת הלבבות שער היחוד, כדי ללמד דרכי הגילות והוויכוח והקשה לידע מה להשיב לאפיקורס בלי בושה. אכן הרב במורה נבוכים הרבה לחקור בזאת הבקשה, אזן ותקן משלים הרבה, והוא יסוד הספר ההוא. כוונתו היתה לשם שמים, לפי זמנו דיבר שגברה האפיקורסות בעולם באין מכלים דבר, אמנם אינו שוה לכל נפש ולמי שאינו שלם בדעת, ולא נבלעו דברי תורה בדמו מירכי קדם, בטרם יצא מעי אמו ולא הוקדש מרחם למלא כרסו יין התורה, אכול ושבע בשר ולפם הוא מסוכן מאוד פן הוא נבוך בדרכים עד קירים סגורים.

וידיעת דבר זה השכל מחייבו ואין בו ענין למצוה, כי באין אלוה לא מצוייר מצוה, וכן אם ידומה שהם יותר מאחד, מי ישמע לאחד מהם ולא יירא שיתקצף חברו, אבל בהכרח שכבר קיבל השכל דבר זה מבלי מצוה ועל כן ודאי הושוו בו השחור והלבן, ואחר שהשכל גוזר אין צריך למצוה, כי מה תועיל מצוה לידע ולהאמין דבר אם השכל יתנגד וימאן לקבלו (ואם אמנם יש לנו גם מצות אמוניות במקום שאין השכל גוזר סתירה ולא חיוב ואין זה ממינם). ואם התברר והתחייב קיבולו בשכל כבר קדמה הידיעה למצוה. ואין לומר שהמצוה היא לחקור אחר ידיעת דבר זה עד שיתיישב בשכל, כי מנא לן ראיה לדבר זה והכתיב אנכי ה' אלהיך שהביאו בספר המדע להוכיח זה אינו מורה עליה כלל, שהרי תלה ידיעת ה' בהוצאה ממצרים לא בחקירה פילוסופית. ועוד שהכתוב מודיע אלהותו של שם הוי"ה ב"ה וידיעה זו אינה מושגת:

שם, הלכה ז:

ואלו היה היוצר גוף וגוייה היה לו קץ ותכלית שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ וכל שיש לו לגופו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף, ואלהינו ברוך שמו הואיל וכחו אין לו קץ ואינו פוסק, שהרי הגלגל סובב תמיד אין כוחו כוח גוף.

הנדחק כוונתו על פי מה שאמרו רז"ל שהקדוש ברוך הוא היה בונה עולמות ומחריבן וכך יפורש דעתו שאין הפסק לסבוב הגלגל, רוצה לומר השמים המדשים, והראנו דרך ההתגלות בלשונו כי דבר זה ידוע בשכל וכבר האמינו ולא יצוייר באופן אחר כלל, אבל בא להורות שהיסוד הוא השם ברוך הוא. ועם שיש לו שמות וכינויים רבים לא תנועה, כי לא יחייבו ריבוי במהותו חס ושלום, וזהו ענין המצוה באחדות, וכלל הכתוב שתי ידיעות הללו עוד בפסוק וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. הרי ביאר כוונתו להודיע שהאלהים הבורא ויכול הוא ה' ושהוא יחיד בעולמו:

פרק שני, הלכה ו':

זה שאמרנו למטה ממעלתו של חבירו.

לפי דעת הפילוסופים אינה מעלת המקום כמו אדם שיושב למעלה מחבירו, אלא כמו שאומרים בשני חכמים שאחד גדול מחבירו בחכמה שהיא למעלה ממעלתו של זה, וכמו שאומרים בעילה שהיא למעלה מן העלול. וזהי דעת בני אדם מסברת עולמם, אבל בעלי הקבלה האלהית ידעו במסורת אחת שיש עולמות זה למעלה מזה ממש כענין אצילות בריאה יצירה עשיה, בידוע שעשיה למטה במקום מיצירה וכן יצירה מבריאה ובריאה מיצירה בודאי, עם שכולם רוחניים, מכל מקום הם מסוקים בזיכוך ודקות רוחניותם, ובכל עולם מהם יש ארבע בחינות הללו וכן יש עולמות אין מספר ואין חקר, וזה למעלה מזה עד כסא כבוד מרום מראשון, שעליו שוכן רם ונשא על כולן שאין למעלה ממנו והוא על הכל ובכל:

שם, הלכה י:

הקב"ה מכיר אמיתו ויודע אותה כמו שהיא ואינו יודע בדעת שהוא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין שאין אנו ודעתנו אחד, אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחייו אחד.

עיין דרוש מכתב לחזקיהו.

שם, הלכה יא.

דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה וביאור כל הפרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה.

זה לשון רבי עובדיה ברטנורא רמב"ם פירש במעשה בראשית החכמה הטבעית ומעשה מרכבה מציאות האל ותואריו ואין נראה וכו'. אלא מעשה מרכבה הוא שעל ידי הזכרת שמות של קדושה משתמשים בכתר וצופים איך משמרות מלאכים במעמדן והיכל לפנים מהיכל כעין שסוכין ברוח הקודש, פירוש זה לקוח מדברי רב האי גאון.

ואני אומר שדעת שניהם ז"ל שוה ולדבר אחד נתכוונו, שהמכון במעשה מרכבה שהוא לימוד הקבלה הידועה כמו בספר הזוהר והבהיר, ובה נכלל הלימוד המעשי שהוא על ידי הזכרת שמות שהזכיר הרע"ב, וכן ממה שנעשה ממנה ע"י כוונת שמות בפסוקים יחודים כדרך שהיה עושה האר"י ז"ל או העיון בה, והלימוד בלבד בחכמה האמיתית ההוא יקרא מרכבה. ועל כן גם דברי הרמב"ם אמת שהיא ידיעת מציאות האל יתברך ותואריו שהם עיקר החכמה ובה יוודעו באמיתות תארי האל ב"ה.

פרק רביעי, הלכה יג:

ואני (ואני) אומר שאין ראוי לטייל בפרדם אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצוות ועוד שהם הטובה הגדולה. שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר.

ראו (ראו) דברים עתיקים מתוקים יוצאים מפי זקן בתורה. רב מובהק, חכם גדול, אביר הפילוסופים, מופת דורו, נזר החסידים, נוי ישראל בגלות האל והדרו בחיבוריו התלמודיים הן פרש עליו אורו. ואף על פי שאהב חכמות רבות, ארמיות יווניות, עמוניות, מצריות, ישמעאליות, נכריות אשר לקחן לטבחות לרקחות, לא הטו אל לבבו חס ושלום לסור מדרך התורה האלהית ועמד בפרץ בכל צד ופינה, למשה היתה למנה, לדקדק במצוה קלה כבחמורה, ולהגיד לאדם ישרו הכריז בפה מלא לתת דין קדימה כבכירה, בשבטי ישראל הודיע נאמנה, שהיא הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה לישוב עולם הזה ולנחול עולם הבא:

פרק חמישי, הלכה ב:

במה דברים אמורים בשאר מצוות חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים וכו' במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוון להנאת עצמו כגון שאנסו לבנות ביתו בשבת או לבשל תבשילו או אנם אשה.

פנויה או אפילו אימא אשת איש, וסבירא ליה דאינה (בכלל) בכלל גילוי עריות והראיה שאינה נאסרת עליו כמו שכתב בפרק י', ואתיא כדעת רבינו תם ובזה אין צריך לדחוק כלל במעשה אסתר כנמוקי יוסף וכסף משנה, ולא בלשון הרב ודלא כלחם משנה:

פרק ששי, הלכה ט:

כל מלכיא האמור בדניאל חול חוץ מזה אנת מלכא מלך מלכיא והרי הוא כשאר הכנויין.

הכסף משנה פירש שכוונתו לעניין שבועת העדות, אם כן אין מקומו כאן שבאיסור מחיקה איירי, ואין זה מדרכו של הרמב"ם להביא דברים חוץ למקומן לגמרי. ועוד מאי חוץ מזה דקאמר, אטו מאן דמשבע בהאי קרא דווקא משבע, זה אי אפשר להשמע, והלא לפי הבנת הכסף משנה לא בעי לאשמועינן, אלא הם חשובין כינויין להשביע בהם בעל פה. על כן פירושו לא נכנס באזני כלל אע"פ שכתב כך גם בשם הר"ן והריטב"א והרא"ש. אבל לדעתי אין לך בדבריו אלא לפי מקומן דודאי באיסור מחיקה עסקינן הכא. איברא אף על גב דכנויין מותר למחק, מכל מקום חמירי וודאי. כמו שכתב בית הלל יורה דעה סימן רע"ו בשם רס"ג. הכינויין דווקא אם טעה בהם הסופר וכתבן שלא במקומן מותר למחקן. וכתב הראב"ד ואם לא טעה אסור למחקן או אם כתב כל הפסוק אסור למחקו אפילו טעה, והיא עצמה דעת הרמב"ם ז"ל:

ונראה פשוט גם כן בדעת הרמב"ם דשלום וודאי לא גרע משלמה ולא הוצרך להביאו מטעם זה, דסבירא ליה דחדא מילתא וככלל בשלמה. ואע"ג דמשמע דלא סבירא ליה כההיא דאסור ליתן שלום בבית המרחץ, מדהשמיטו בהלכות קריאת שמע, מיהו לדידן דקיימא לן הכי, נראה דשלום אסור במחיקה נמי כיון דמסיק תלמודא דקב"ה גופא איקרי שלום וחמור ודאי מכינויין. וכיון שכן יראה שהוא הדין לשלמה דשיר השירים ודכוותיה אסורין במחיקה לגמרי כשמות הקודש ולא ככינויין לבד, ויבוא זה וילמד על זה, שהרי שלמה מטעם שלום הוא:

הלכות תשובה

פרק חמישי, הלכה ב:

אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחילת בריית להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או סכל או רחמן וכן שאר כל הדעות.

כתב בהגהות מיימוני אימא דבפירוש שמלאך הממונה על ההריון נוטל את הטיפה וכו' עד גבור חלש או טפש או חכם וכו', הרי בפירוש משמע שגם דבר זה בידי שמים, ועיין כסף משנה. ונראה שבנטייה לאחד מהצדדים וודאי יש חילוק בין מזג אדם אחד לזולתו. זה דבר ברור ידוע לחכמי לב שתכונת טבע האדם במדותיו נמשכת אחר מזגו והמזג ירושת האבות. גם עלול מהאקלים ויקרה ג"כ שישתנה טבע מזג הקודם אל טבע אחר, לפי שינוי הנהגה במזונות ובעמל ובהעתקת מקום ועליית וירידת שני החיים, כי בכל אלה יקבל חלוף בטבעו הנוטה למדה בזמן זולת זמן. ולהיות כל הסבות הקרובות והרחוקות מסודרות ממנו יתברך וכפי

המתגברים והמתגאים על האדם, ככה תהיה נטייתו עלומה למדה מן המדות. עיין מה שכתבתי בדרוש מכתב לחזקיה.

ועל פי הדברים האלה יובנו היטב דברי הרמב"ם ז"ל וסרה תמיהת הגהות מיימוני ושאר המפרשים. ואמנם בתחלת העיון יראו דברי הרמב"ם זרים נגד הגמרא והסברא, אבל אם תעיין לשונו בפרק ב' מהלכות דעות ותשיב דבריו זה על זה ותחזיקם זה לעומת זה אזי יתברר לך האמת:

אמנם הרמב"ם ז"ל לא נמלט מתלונת הראב"ד שהתחיל בדבר שלא ידע השלמתו אבל יפה דיבר ז"ל אור הגולה אשרי לו ואשרי חלקו בגן עדן וזיכה את הרבים, בהשיבו בזה תכלית מה שבכח האדם להגיע לאפשרות המכיר את מקומו כדבר תכלית שידעתי שלא ידעתי, ונהג כאן מנהג חכמי קדם, אנשי השם אשר מעולם, שעשו גדר ושמירה בל יוסיף האיש ההמוני להביט בדברים כאלה שהם למעלה מגבול שכל האנושי:

ומה שכתב המדרש שמואל בשם הר"מ אלמושינו, כי לפניו ית' אין קדימה ואיחור שאינו בתוך הזמן, בתחלת כבודו לא הוסיף רק מבוכה כי לקרות העתיד הווה, או עבר הוא מאמר סותר את עצמו ונמנע, כאשר לא ייתכן כלל חילוף העבר בעתיד:

פרק שמיני, הלכה ב:

העולם הבא אין בו גוף וגוויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף.

ובהשגות הראב"ד דבריו קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד וכו', עיין שם.
אמנם מודה הרמב"ם בתחיית הגוף ממש כמו שהניח ז"ל ליסוד ועיקר ושורש משרשי הדת והאמונה, ואמר עוד שמי שכופר בזה אין לו חלק עמנו אולם לא יודה בנצחיות הגוף אחר התחיה, כי הוא ז"ל סובר שלא יצאו באדם כלי אברי החושים ההרגשים לבטלה, ולא הוצרכה תחיית הגופות רק לימות המשיח, שאין בינייהם לעולם הזה אלא שעבוד מלכויות, וישתמשו אז בכל הרגש החושים לצורך קיום הגוף הגשמי שיזכה לעבוד את ה' באותו זמן בשמחה ובטוב לבב מרוב כל', מה שאין כן בעולם הבא אחר שכלו ימות המשיח אין אלא נפשות קיימות בלבד כמו שיראה ממרגלא, וכן מפשט הכתוב, וכמו שהוא מוכרח גם כן מן הסברא ומן השכל כי כל מורכב יתפרד, ואמנם אין תשובה לזה מן האומר שצדיקים עתידין לחיות אינן חוזרין לעפרן, כי הכוונה רק על ימות המשיח בלבד, אע"פ שיש שם מיתה כמו שאמר הכתוב הנער בן מאה שנה ימות, אבל אין הכרח מיתה בצדיקים כל אותו זמן עם שיאריך מאוד לא יזקנו ולא תשלוט בהם חולשה ואפיסת כוחות מרוב ימים, לא יפקדו ולא יעדרו עד שיחדש הקב"ה עולמו ויפשוט כתונת החומר, כי אז אין עוד שם שכר לגוף אלא לנפש ואין צורך בכלים הגשמיים שאין לו עוד הנאה בהם ואין שם אלא הנאה רוחנית נצחית:

הלכות תפילה

פרק שמיני, הלכה ד:

וכיצד תהא תפילת הציבור אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים. והוא שיהיו רוב העשרה שלא התפללו.

פשוט רוצה לומר שלא התפללו בציבור, שלא יצאו ידי חובת קדיש וקדושה ולא איכפת ליה אם התפללו ביחיד, אף שמקצתם כבר התפללו בצבור, אם יש עשרה שלא התפללו עדיין בצבור, אעפ"י שכבר התפללו כולם ביחיד חוזר שליח ציבור ויורד לפני התיבה להוציאם בקדיש וקדושה ומודים:

הלכות נשיאת כפים

פרק חמשה עשר, הלכה ג:

וכהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשגגה אעפ"י שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעולם שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות.

בבית יוסף סימן קכ"ח כתב אבל היכא דאנס אפילו לדעת הרמב"ם נושא את כפיו, לפום ריהטא דבר תימא הוא, שהרי בפירוש כתב בין באונס בין בשגגה, אלא שיש לחלק בין עבד ובין המיר ולא עבד, ר"ל שהבטיח להמיר וקבל עליו לעבדה אבל עדיין לא עבד, אפילו הכי נפסל בקבלה עליו לאלוה. הכי דייק לשניה דהרמב"ם, וכן הבין הרב עצמו בכסף משנה. ובזה יתכן לחלק בין המיר וקבלה עליו ברצון או מאונס דבהכי לא מיפסל:

הלכות ברכות

פרק חמישי, הלכה ז:

קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואעפ"י שהוא בן שבע או כבן שמונה.

מציין לו להרמב"ם ז"ל הא, והלא פסק בהלכות מכירה דעונות הפעוטות מבן שש בן שבע, נמצאו דבריו סותרין דברי עצמו, וכ"ש שסותרין דברי הרי"ף שכתב בן תשע. ונראה שלא בשיטת הרי"ף אמר אלא מילתא מגעותא נקט, מדחזי תרי לישנא בפעוטות. פסק לכולהו, דהיינו לעניין משא ומתן אזיל לקולא ופסק כבן ו' או ז', משום כדי חייו דקטן, והכא לחומרא ניחא ליה למיזל משום דאפליגו בה טובא, ובמסקנא דסוגיא תלמודא כולהו ואלי בדעת הקטן משום הכי פסק כרב כהנא דמחמיר דסבירא ליה כבן ז' כבן ח', הוי בר דעת, אבל לא רצה להחמיר כל כך כרי"ף דפסק כברייתא:

פרק תשיעי הלכה ח':

המריח בבגדים שהן מוגמרין אינו מברך לפי שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר.

למה נקט ריח בלא עיקר, אפילו אעיקר כהאי גוונא לא מברך.
עיין בספרי מור וקציעה שם ביארתי היטב בסייעתא דשמיא שכל ריח טוב אעפ"י שאינו עשוי להריח כלל, אם מריח בו ונתכוון ליהנות הרי זה טעון ברכה בלי ספק. וודאי דעת הרמב"ם ז"ל דסבירא ליה במוגמר דכלים נמי לא פטרינן ליה מברכה, אלא היכא שמריח בו בלי כוונה, דכיון דליכא כוונת מריח ולא מחשבה אחרת אינו חשוב. ואשמעינן עכשיו חדוש דבכלים מוגמרים אפילו שמריח בהם במתכוון מפטר. אעפ"י דבעיקר כהאי גוונא צריך לברך, הכא פטור כיון דריח שאין לו עיקר הוא, ויש בטעם זה טעם כעיקר, והנה הטור טען דהכא בהנאה תליא מילתא והרי נהנה, יש להשיב שאין הנאה זו חשובה כלל, דבלאו הכי הנאת הריח מועטת היא שאין בה ממש, כל שכן כשאין לו עיקר המעמידו והיא סברא ישרה בעצמה אף בלי ראיה שמצינו בכל דהו הפקיעו חז"ל ברכת הריח, והנה כתב הרמב"ם שגם בשמים של ערוה אסור, ועיין בכסף

משנה שהביא דברי הרשב"א בתשובה, שלא ידע מאין לו לרב דין זה. ונראה לי שדברי רמב"ם בזה יש לו טעם כעיקר ויש לו מקום לסמוך עליו. מההיא דגמרא וברגליהן מעכסנה מלמד שהיו מטילות מור ואפרסמון במנעליהן וכשמגיעות אצל בחורי ישראל ומכניסות בהן יצר הרע כארס, שמע מינה שריח הבשמים הבא מהנקיבה מעורר יצר הרע מאוד, הרי שמביא להרגל עבירה והוי ליה מצוה הבאה בעבירה, על אחת כמה וכמה להנאת דבר הרשות׳

הלכות שבת

פרק שמיני, הלכה ב:

המשקה צמחין ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהו וכן השורה חטין ושעורין וכיוצא בהן במים הרי זה תולדת זורע וחייב.

רוצה לומר ששורה אותה במים אחרי זריעתם בקרקע הוא דבר הלמד מעניינו, יגיד עליו רעו ובריש׳ נסיב משקה למחיס שכבר שורש גזעם בארץ דשייך בהם השקאה, והדר תני השורה גרעיני תבואה שנזרעו ועדיין לא השרישן מחמת מניעת המטר ומזלף עליהם מים הרבה כדי שישורו ויתרככו, והיינו לשונו וכן השורה וכו׳ דומיא דלעיל, המשקה הסמוך לו, ודלא כהכסף משנה שמקורו של הרמב"ם בפרק דם חטאת דהתם איפכא שאיירי ששרם בכלי ועיין במו"ק שמ"ה שכתבתי בדברי מהרי"ט שהרבה דברים בזה ללא הועיל׳

פרק עשרים ושלשה, הלכה י"ט:

אסור לקרוא בכתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקני בשבת.

ישמעו פילוסופי זמננו ויקחו מוסר מגדול הפילוסופים וכתרס, טובייני דחכימי דבריו בכאן מרגניתא דלית ליה טימי ודלא כמאן דשרי לעיין בשבת בספרי חכמות חיצוניות:

פרק עשרים וארבעה, הלכה יב:

אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול ומפני מה נגעו באיסור זה אמרו ומה אם הזהירו נביאים וציוו שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול וכו׳ כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו.

לשונו הזהב של הרמב"ם בטעם איסור טלטול מוקצה יש לו עיקר במקרא בספר ירמיה (סי׳ י"ח) ובדברי נחמיה סוף ספר עזרא. עיין באם לבינה. חידוש גדול כמה הפליג בעונש סוחרי נכרים המביאים הסחורות שבת שלא יכשלו ישראל על ידיהם במקח וממכר ביום השבת, אעפ"י שמשא ומתן אינן אלא משום שבות׳

הלכות חמץ ומצה

פרק שלישי, הלכה יא:

ואם שרפו קודם שעה ששית הרי זה מותר ליהנות בפחמין שלו בתוך הפסח אבל אם שרפו משעה ששית ולמעלה הואיל והוא אסור בהנאה לא יסיק בו תנור וכיריים ולא יאפה בו ולא יבשל.

לכאורה קשה מדידיה אדידה, דבאמת פסק שחמץ הוא מהנשרפים ואינו סותר למה שכתב שאפרו אסור, דאיכא למימר כולה כר׳ יהודה סבירא ליה ור"י נמי קסבר חמץ אפרו אסור, ודקאמר בשריפה היינו להחמיר עליו להטעינו שריפה ולאסור אפרו, ואזיל לטעמיה דסבירא ליה אם רצה להחמיר לשרוף הנקברים רשאי ולא חייש שדילמא אתי לקולי באפרן.

והשתא אתי שפיר הא דפסק הרמב"ם באפרו אסור, משום דמיירי שלא בשעת איסורו דהיינו מתחילת שבע ולמעלה כפירוש התוספות אליבא דר"י, דקאמר אימתי הוא בשריפה שלא בשעת ביעורו, שהוא ודאי כדבריהם דהיינו משעת איסורו דבר תורה. וכן סובר הרמב"ם ולא פסק דמפרר וזורה לרוח נמי, אלא בשעה ששית שהיא זמן ביעורו דמודה בה ר"י, ושמעתיה כר"י אזלא בכולא מילתא:

הלכות סוכה

פרק רביעי, הלכה טז:

אבל דופן שלישית לא יעשה אותה בכלים ביו"ט לפי שהוא מכשיר הסוכה ואין עושין אהל עראי ביו"ט.

דעת הרמב"ם מוכרחת בלי דוחק, דעל כל פנים אסירי עלי דפנות משום מוקצה טפי מסכך ד"ה, אמינא אית בהן משום דקסתר אהלא, דהא צריך בנין הראוי לשבעה לכולי עלמא, כל שכן למ"ד דירת קבע בעינן:

הלכות לולב

פרק שמיני, הלכה ה:

היו ענביו מרובות וכו׳ ואין ממעטין אותן ביו"ט לפי שהן כמתקן. עבר וליקטן או שליקטן אחד אחד לאכילה הרי זה כשר.

בכסף משנה כתב ויש לתמוה על רבינו שלא חלק בכך, ואפשר שטעמו משום אף על גב דנראה ונדחה הוא כל שבידו לתקן לאו דיחוי הוא, כדאמר רב אשי בפרק כל הפסולין (זבחים לד, ע"ב) וכדאיתה בגמרא אהא דתנו רבנן אין ממעטין וכו׳ כלומר וכיון שאין צריך לזו אין כאן תיקון כלי, ומאחר דאי משכה אחריתי רשאי ללקטו לאכילה חשוב בידו׳ לתקן לכך אפילו שחור ביו"ט דנראה ונדחה הוא, אם מיעטן כשר, דחזר ונראה, ויש לתמוה על רבינו שכתב עבר ולקטו למה לא כתב שצריך שתהי לו הושענא אחרת.

וכל מה שכתב הכ"מ אינו אלא תימה, שכל זה בדיחוי מעיקרו דהוה אפשר מערב יו"ט, אבל לענין נראה ונדחה מי שמעינן לה ומאן ספין מאן רקיע לסתור מסקנת הגמרא ולהכריע. ונראה לי בס"ד ליישב פסק הרמב"ם אליבא דהלכתא. אלא הא דמסיק תלמודא בנראה ונדחה לא תפשוט קושטא היא ודאי דבעי למיזל לחומרא, וכי הא דסלקא שמעתא דעלתה בותמרה ביום טוב בתיקו, משום דמספקא לן נמי מבדיחוי מעיקרא דילמא לקולא לא אמרינן לאכשורי בעלתה בו ביום טוב, דהרי דבר שאין בידו לתקן, ועל כרחך היינו כי אית ליה הושענא אחרינא, מיהא כי לית אחרינא מספקא אמרינן חזר ונראה לחומרא. שיקיים המצוה בו ולא ישב בטל כמו לענין כסהו הרוח, וזה ברור בס"ד, והוא הפך מדעתו של

ספק מסנה לגמרי איהו סבר הוסענא אחריתא מעליותא הוא ומהני לשריותא ודשה, ולא היא, לא מבעיא דלא אמרינן הכא הואיל, אלא אדרבה כי אית ליה אחריתא ודאי מגרע גרע, דכיון דלא איפשטא מבעי לן למיזל בה לחומרא, והיכי דאפשר ליה באחר הוי ליה קולא, ולקולא לא אמרינן אפילו דיחוי מעיקרא, אבל בנדשה, דלא מיקרי דבר שבידו, מאחר שאי אפשר אלא בעברה אליבא דסנא קמא דכוותה קיימא לן. אלא מיהא בדלית ליה אחר מכשרינן ליה, דהוה ליה מותרת גבי קיום המצוה, וכהלכתא קבעה הרמב"ם לשמעתיה. ודקאמר שלקטו אחר שהלוקט לא היה צריך לנאם בו שכבר יצא או איניש דלאו בני מיזגא נינהו כגון חרש שוטה וקטן או אשה ונכרי, והנוטלו למצוה אין לו הדס אחר כהאי גונא כשר מספק:

הלכות קדוש החודש.

פרק שלישי, הלכה טו:

בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החודש ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החודש בזמנו שהוא ליל שלושים. ואפילו באו בסוף החורש מאיימין עליהם איום גדול וכו' ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חדש זה הואיל ויצא שמו מעובר.

זה יצא להרמב"ם לדעתי מהא דאמר ריב"ל ראש השנה פרק ג' משנה א' מאיימין על העדים על החודש שנראה בזמנו לעברו, שפירושו לדעתו ז"ל שנראה בזמנו ולא באו עדים ביום שלשים מפני ריחוק הדרך. ונתעבר החודש ואח"כ באו עדים מרחוק שראוהו בזמנו להעיד עליו בבית דין ולעשותו חסר, מאיימין עליהם ומסירין שלא לחסרו עוד. וזהו דעתו בפירוש הגמרא, והעיר המפרש בפרק זה במה שכתב הרמב"ם שאם בין מקום העדים לבית דין יותר ממהלך יום אחד לא ילכו, והקשה לו שמקבלין עדותן אפילו לזמן מרובה, ולא קשיא ולא מידי, שהרי ביאר הרמב"ם ואמר שמשתדלין מאוד שלא לקבל עדותן, מאחר שיצא שם החודש מעובר, ולכן מזה הטעם במנמו בתחלה לא ילכו:

הלכות תענית.

פרק ראשון, הלכה א,ד:

מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על בציבור וכו' ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שלא תבוא וכו' וביםי התעניות האלו זועקין בתפילות ומריעין בחצוצרות בלבד בגבולין.

כתב המגן אברהם (סימן תקע"ס) אי תמה למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה, הלא מדאורייתא מצוה תקוע בלא תענית.

נראה לי פשוט שאינו מצוה אלא בארץ ישראל בלבד, ותקרא מלא דיבר הכתוב וכי תבואו מלחמה בארצכם, גם אין המצוה אלא בכהנים ובחצוצרות והאידנא אין לנו כהנים ולא חצוצרות של תורה ושופר, כיון דתקנה דרבנן היא לא תקנוה אלא בתענית ציבור וגם בבבל וגם לא בארץ ישראל האידנא.

הלכות אישות.

פרק ראשון, הלכה ד:

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובועל אותה על אם הדרך והולך וזו היא הנקראת קרשה. משנתנה התורה נאסרה הקדשה. לפיכך כל הבועל, אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה.

בהשגות הראב"ד כתב אין קדשה אלא המופקרת לכל אדם. לפי הנראה אלי אין מחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד בדבר זה, כי גם הרמב"ם סובר כן שאין קדשה אלא מופקרת, ועיין סוף פרק ב' דהלכות נערה בתולה. אבל לפי מה שכתב הרב המגיד בשם ההשגות, יש בהם תוספת דברים שהקשה עליו, אם כדבריו מפותה איך משלם עליה ממון. זו אמנם אינה קושיא לפי מה שכתב דקדשה אינה אלא במזומנת למשכב כל אדם, וכמו שביאר היטב סוף פרק ב' דנערה, שזה שחייבה התורה לאונס ומפתה ממון ולא מלקות כשארע הדבר מקרה שלא מדעת אביה, ולא הכינה עצמה לכך שדבר זה אינו מצוי, אבל אם היא בתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה, גורם שתמלא הארץ זמה. והמכין בתו לכך הרי היא קדשה ולוקין הבועל והנבעלת. הרי שפתיו ברור מללו כדברי הראב"ד. וכבר נשמר הרמב"ם מטענה זו, כי המפותה אינה מזומנת ולא מופקרת, שהרי הולרך לפתותה או לנטותה. אלא שהראב"ד ז"ל לא ירד לסוף דעתו דרמב"ם ואשתמיטיה מה שכתב בהלכות נערה, הילכך הראב"ד בכאן אינו אלא פרושי קמפרש דעת הרמב"ם באמת. ולדינא ליכא בינייהו בענין קדשה.

אבל לענין הפילגש לכאורה טובא איכא בינייהו. דהלא הרמב"ם אסרה לגמרי להדיוט ולהראב"ד ודאי מותרי שריא לכל אדם המיוחדת לאיש אחד, וצריכים אנו ע"כ לומר שיש הפרש ביניהם בביאור שם פילגש. שלדעת הרמב"ם באמת אינה יכולה להיות מיוחדת לאיש הדיוט, אלא כיון שהיא אצלו בלי כתובה וקדושין הרי היא כמופקרת,אע"פי שמייחדה לו, כלא מיוחדת היא חשובה, דכי היכא דאפקרי נפשה לגבי דידה אפקרה נפשה גבי אחריני נמי. גם דרש מקרא שכתוב באמה העבריה לאמה, שהמכוון התכליתי הוא לתשמיש, כמו שפירש רש"י בסוף הענין אשר לא יעדה וגומר. ולכן אינה נמכרת אלא למי שיש לו בה קדושין. ואם לבנו יעדנה מכלל שהוא עיקר המבוקש במכירת הבת והייעוד באופן זהו דווקא הוא שהותר ולא התירה מכירה למשכב דודים אפילו לאיש אחד, כמו שביאר דעתו ז"ל בראש פרק ד' מהלכות מלכים, שעל סמך זה סמך בדין זה שאין שום היתר להדיוט אלא בקדושי יעוד, מאחר שלא גלתה תורה מכירה לתשמיש איש מיוחד.

ודריש נמי הרמב"ם טעמא דקרא דהיינו משום דגורם ומלא הארץ זמה כדגלי דעתיה בפרק ב' דנערה, כמוכר למעלה ומטעמא דפירושי דבהדיוט אין אפוטרופוס לפילגש. ולכן אסורה להדיוט לעולם משום קדשה, אבל למלך מותרת משום שהיא נשמרת אצלו וודאי שאין אחר רשאי לבוא עליה ומתחייב בנפשו (מלבד שהיא שמורה גם ע"י סריסים כנראה מן המקראות) שגם אסורה היא פלגשו של מלך ע"כ אדם לא לבד בחייו ואפילו שלמה לנפשה, אלא אף אחר מותו אין לה היתר, לפי שאין משתמשין בשרביטו ואינה מותרת לאחר מיתה אלא למלך חבירו.

וזהי כוונת הרמב"ם ודעתו הטובה והישרה בענין זה, שלא עמדו בסוד גדולים מקרי לב. תיתי לי דכי שכיבנא נפק

לאפאי דמחריגנה לשמעתיה שפיר. והשתא דאתינן להכי, משופטי ישראל נמי לא תקשי עליה שבמלך הם חשובין. ורבנן נמי מלכי ניהו, וכלי שנשתמש בו קודש אסור להשתמש בו חול וכן מצינו דוגמא במסכת שמחות (פרק ג') בני חכמים כבני מלכים. וזהי דעת הרמב"ם מנטיית שכלו וסברתו, אבל הראב"ד לא כן ידמה אלא כיון שהותרה פילגש סתם לכל אדם הותרה, מאחר שלא מצינו בתורה גלוי לאיסור זה אלא סתמו כפירושו היתר מוחלט לכל, ויפה היא משתמרת גם בהדיוט אם מייחדה לה ביתו, וכענין שפירש הראב"ד בהשגותיו , וטרם נבאר לנו שם פילגש שעומדת לפרקים למשגל ומשמשת גם את הבית.

הלכות נזירות.

פרק שני, הלכה י"ד.

האב שאמר לבנו הקטן הרי אתה נזיר הרי זה נזיר.

והנה בפרק ט' בקרבן יחיד דעת הרמב"ם ז"ל בקטן הבא על שפחה חרופה שאעפ"י שחייב באשם אינו מביאו עד שיגדיל, מזה מתפרש שחובת הבאת קורבנותיו של הבן על האב המדיר הוא ואין שום חובה מהנזירות מוטל כי אם על האב שהדירו, ולכן לשונו שם ואם נטמא מביא קרבן טומאה וכשיגדל מביא קרבן טהרה, שזה הלשון מביא מוסב על האב שאמר למעלה, שמתחייב להשגיח על בנו בדקדוקי נזירות שבגופו ובהבאת קרבנותיו שיביאם הוא עליו. ומוכרחים לפרשו כך. מחמת אותה הלכה שאין הקטן מביא קרבן שנתחייב בשפחה חרופה עד שיגדיל, ועל כן ילמוד סתום מן המפורש, דהרי גם אשם נזיר הוא בא לכפרה ועל הזדון כשגגה, כמו אשם שפחה חרופה, ולמה נחלוק ביניהם לומר שהבן הנזיר יביא קרבנו בעצמו, אלא וודאי על ידי אביו דווקא:

הלכות מתנות עניים.

פרק חמישי הלכה כז:

המפקיר את כרמו והשכים בבוקר וזכה בו לעצמו ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה שהרי שדך וכרמך אני קורא בו מפני שהיה שלו והרי הוא שלו.

התוספות יום טוב פרק ה' משנה ה' מפאה רצה להסב לשונו של הרמב"ם הצח והברור ביותר ולהפכו על פיו, להבין מדבריו באומרו והרי הוא שלו שהוא כלומר שנראה כאילו הוא שלו, וחס ושלום לומר כן על אחד מקטני המחברים כי בלשון אמרת ידבר ובלעגי שפה הפך הכוונה, לא תהא כזאת בישראל, כל שכן שאין לחשוב כזאת על גדול המחברים שדעת שפתיו ברור מללו לשונו עט סופר מהיר, אבל אין ספק בעולם שהרמב"ם ז"ל. כפיו כן לבו, ורצה בו הרי הוא שלו כמשמעו וכפשוטו. ומה שדייק בלשון הרמב"ם מדהוצרך לכתוב שהיה שלו, שמעינן דאילו בעני שזכה לא והיינו טעמא שלא רצה לזכות בגוף הכרם, לא ידענא דיוקא מהיכא. דהיכא לימא מפני שהוא שלו, אם כן כל הזוכה מן ההפקר הרי הוא שלו ופטור, ולא מרבינן ליה אלא משום דמסתבר לחיובא טפי לבעל הבית הזוכה, אחר שכבר היה שלו, אבל מנא ליה דהיינו טעמא שלא רצה לזכות בגוף הכרם. ומה שכתב עוד אי זכה בגוף הכרם לזה פטרו הרמב"ם ממעשרות שהיה נראה לחייבו יותר אלא שלא זכה בגוף הכרם ומשום הכי פטור ממעשרות. תלי תניא בדלא תניא, מה ענין מעשרות אצל קרקע דודאי מעשר לא בעי קרקע והוא מוסכם ולא משום שלא זכה בגוף:

פרק רביעי הלכה יד:

המפקיר את הלקט עם נפילת רובו אינו הפקר מאחר שנשר רובו אין לו בו רשות.

משמע מלשונו הא עם נפילת מיעוטו הוי הפקר ולא זכו בו עניים לאחר נשירה, אבל כבר נעשה לקט והגיע לארץ, דאי זכו בו עניים האיך יכול להפקיר דבר שאינו שלו, ויצא לו זה לרבינו ז"ל מתמורה כה.א, דומיא דיליאת רובו של בכור. ובירושלמי פירשו שנושר זכו בו העניים אע"פ שלא הגיע לארץ, כלומר שהעניים זוכים בשעות הנשירה מיד, ולא ידעתי אם הרב ז"ל יסבור שתלמודנו חולק בזה על הירושלמי:

הלכות ביכורים.

פרק רביעי, הלכה ג:

הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם אב המון גויים נתתיך הרי הוא אב כל העולם כולו.

מקורו בירושלמי. ובתשובות שי למורא הקשה על הרמב"ם שכאן גבי ביכורים פסק שגר מביא וקורא שיכול לומר לאבותינו, ובסוף הלכות מעשר שני פסק כסתם מתניתין שגרים אינם מתוודין, מפני שאין להם חלק בארץ. נמצאו פסקיו סותרין. זה את זה, ועיין בתשובת אדוני אבי זקני ז"ל בשער אפרים סימן י"ד.

ולעניות דעתי נראין הדברים כמו שכתבתי בס"ד שפרק ג' ספאה, דסתם מתניתין דסוף מעשר שני אתיא אליבא דרמב"ם כשפטא שאין לו קרקע. ומה שאין כן בישראל שאף על פי שמכר שדהו יכול להתוודות, כי אחוזת עולם הוא להם שחוזרת אליו ביובל, אבל גרים שלא נטלו חלק בארץ אין יכולים להתוודות, כי איך יאמר אשר נתת לנו אם לא שקנו קרקע, שאז וודאי יכולין להתוודות מאחר שיש להן קרקע, וכאן דמיירי ביש לו קרקע שהרי מביא ממנה, ומתקיים הכתוב אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו, וגם אשר נתת לי, אבל אם אין לו ולא נטלו אבותיו, מה מועיל שיכול לומר לאבותינו מכל מקום אשר נתת לי, וודאי לא יכול לומר, אשר שאין בידו מאומה, ודו"ק.

הלכות בית הבחירה.

פרק רביעי, הלכה א:

אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח.

הקשה התוספות יום טוב על הרמב"ם הלא אמרינן בברייתא דמקום ארון אינו מן המדה, וגם על התוספות בפרק לא יחפור (בבא בתרא כ"ה,א') הארון שהשכינה בו במזרח בקודש הקדשים היה. ונראה לי ליישב דהרמב"ם אליבא דפשטיה דקרא קאמר, כיון שהאריכו הבדים עד הפרוכת צריך לומר שהיו נשמטין לצד מזרח עד שנגעו בפרכת ולא דרך נס, כמו שכתבו תוספות במנחות (צ"ח,ב') ואורך הבדים עשר אמות, א"כ על כרחך כל רחבו של ארון משוך מאמצעו של בית קדש הקדשים כלפי מערב, ומערבו דקאמר הרמב"ם, רצוט לומר מן האמצע לצד מערב היה נתון, שחצי הבית לאותו רוח קרוי מערבו.

אי נמי אפילו אליבא דברייתא דמקום ארון אינו מן המדה נמי אתי שפיר. ואע"ג דלכל ארבע רוחותיו היה לו עשר אמות, מ"מ מסתלה נמנוהו מן האמצע ולהלן אלא מערבו כדי שיהא עומד במערב, וגם לשיגיעו בדיו בפרוכת כשיתמתח משום להלן. ומם דמקום ארון אינו מן המדה עשה את"כ שגם לרוח מערב היה לו עשר אמות כבשאר רוחות, וסמך רמב"ם על מה שאמרו חז"ל שכינה במערב, ויתקיים המקרא של הארכת הבדים גם כן כפשטו. ומה שכתבו התוס' בבא בתרא נראה לענות דעתי פשוט, דמודו בהא דארון באמצע בקודש הקדשים ממש היה עומד, ולא נתכוונו לומר אלא ששכינה היתה במזרח הארון, ששם כפורת וכרובים ובין הבדים שכהן גדול ביום כיפור עומד שם ולא עמד במערבו. מכאן ששכינה במזרחו של ארון. דוק בלשונם ותראה.

הלכות עבודת יום הכיפורים.

פרק שני, הלכה ג:

כל הטבילות האלו והקידושין כולן במקדש שנאמר ורחץ את בשרו במים במקום קדוש חוץ מטבילה הראשונה שהוא רשאי לטבול אותה בחול.

יש לתמוה שהרי מפשטא דמשנה (יומא, ג',ג') נראה שהוא חיוב כיון שאינו יכול ליכנס לעזרה עד שיטבול תחילה. ואולי אין כוונתו ז"ל אלא לומר שאין הכתוב ורחץ בשרו במקום קדוש, דמניה ילפינן שצריך לטבול בקודש מיירי גם בטבילה זו הראשונה במקום קדוש. ועוד נראה לי שאפילו לשכת סנהדרין שנתקדשה קדושת עזרה, יש הפרש בין עזרה עצמה ללשכות שבה שאין ללשכות העזרה מעלה זו של טבילה לטהור הנכנס להם, כי אם לעזרה עצמה מקום הראוי לעבודה דווקא, ולכן מתיישב לשון הרמב"ם שיכול לטבול בחול דלענין זו אינה קדושה בקדושת עזרה, ואע"כ רשאי היה לעשותה בקודש אלא שהכתוב לא איירי, ולכן לא היה טובל אלא בחול:

הלכות קרבן פסח.

פרק עשירי, הלכה יא:

כשאדם אוכל הפסח חותך הבשר ואוכל וחותך העצמות מן הפרק וכו' שאין מנקין אותו כשאר הבשר.

הראב"ד השיג עליו, אבל ממשנה (פסחים ד',י') והגידין ישרפו בששה עשר נלמוד בבירור כהרמב"ם, שאם לא כן מה לנו להשהותן עד ששה עשר ולעשותן נותר, ומדוע לא ישרפון בארבעה עשר, וכן משמע נמי בגמרא. ולטענת הראב"ד כבר השיב הכסף משנה. ואני תמה עוד, אם כדברי הראב"ד ז"ל דסיים לאיסורא דרבנן שיאכלו הפסח עם גיד הנשה, אם כן צריך לחטט אחריו כמו בחולין והיכא עביד הכא בפסח דלית ביה משום שבירת עצם:

הרמב"ם ממשנה חגיגה (פרק א') למדה אבל מפרשיו תמהו עליו מאוד, שהוא שלא כדברי הברייתא שהובאה בגמרא דאיתביה ר"י לר"ל ולא יראו פני ריקם בזבחים ולא בעופות ולא במנחות ולא העלו בידם כי אם שיטי טפסא רלינים מה שלא יסכן. גם בהלכות ק"ה פ"ד כתבן כן, שהגאונים היו צריכין לראייה וכתב שם המפרש משום דאין לו שיעור מן התורה וע"כ הוא אפילו מן העוף. ובתחילה כבודו פירוש של טעות הוא. שאפילו מן התורה שאין לו שיעור אינו מוכרח שיוכל להביא עוף, אמנם נראה לענות דעתי משה אמת ותורתו אמת שאין בה דופי, ובכל מקום שנטה מן הדרך הכבושה לרבים בירר לו דרך ישרה מטעמים ונימוקים עמוקים, והכא היינו טעמא דרבינו משה, דלא חש להך ברייתא דתנא ברא הוא דתני לה, ומאן לימא לן דמתניא בי רב חייא, כיון דרבי לא שנאה רב חייא מנין, דהא מוכן בשלמי שמחה דלא אתיא לן תנא וקפריש יונאין ידי חובתם וכו' לא בעופות ולא במנחות, ומדשתיק ברישא גבי עולות ראייה, דבאות מן החולין, ולא אשמעינן לפרושי הכין, שמע מינה ע"כ דתנא דידן לית ליה הא, אלא ס"ל בכל עופות יוצאין. אלא ע"כ צריכים לומר דהך ברייתא דאין יוצאין אלא בזבחים מני אליבא דבית שמאי. דעדיפא להו אכילת גבוה וס"ל דראייה שתי כסף, משום הכי לא אפשר אליבא דבית הלל אלא בעולת העוף. ואתיא ברייתא אליבא דבית שמאי, ומשו"ה פסק הרמב"ם דלא כוותיה. אלא כפשטא דמתניתין כמו שפירשתי, והרי זה כפתור ופרח כדברי רבינו אור ישראל, ודבריו אמיתיים הם וכתובים בטעמן, נכוחים למבין וישרים.

הלכות רוצח ושמירת נפש.

פרק תשיעי, הלכה ב:

ומורידין אותה אל נחל ששוטף בחוזקה, וזהו איתן האמור בתורה.

עיין בכסף משנה ונראה לרבינו דקשה היינו שהוא שוטף בחוזק כמו שאמרו בגמרא (סוטה מ"ז) מנין לאיתן שהוא קשה. אבל באמת דברי הרמב"ם ז"ל קשים שהרי תלמוד ערוך הוא בנדה (ס',א') בתולת קרקע למאי נפקא מינה לנחל איתן. וכן פירש אונקלוס נחל איתן ארץ בה קרקע בתולה שלא נעבדה. ורואה תשובת אבי מורי הגאון ז"ל סימן ל"ב, שהביא סיוע לדברי הרמב"ם, ותמה אני איך נשמט מזכרונו הענין במסכ"ת הגדולה תלמוד ערוך. ואולי יש זכר לשיטת הרמב"ם, ותמה אני איך נשמט מזכרונו הענין במסכ"ת הגדולה תלמוד ערוך. ואולי יש זכר לשיטת הרמב"ם מענין דקרא מדכתיב ורחצו ידיהם בנחל דמשמע מינה קצת במקום שמים מצוים, ואפשר דהיינו נמי אשר לא יזרע שאינו נזרע מחמת הסמיכות למים לפי כשהמים גדלים באים ושוטפים הזריעה:

הלכות עבדים.

פרק רביעי, הלכה יג:

המקדש את בתו כשהיא קטנה ונתארמלה או נתגרשה אינו יכול למכרה שאין אדם יכול למכור את בתו לשפחות אחר אישות.

הקשה הכסף משנה שמזה שאמרינן בקדושין (י"ח,ב') אפלוגתא דתנא קמא ור' שמעון דתניא. כנגדו בה כיון

הלכות חגיגה.

פרק ראשון, הלכה א:

הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה יום טוב ראשון ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה.

שפירש טליתו עליה שוב אינו רשאי למוכרה דברי רבי עקיבא. ר"א אומר כיון שבגד בה שוב אינו רשאי למוכרה, כלומר ותנא קמא כר"ע ומשמע דזה הפירוש כיון שפירש טליתו עליה האדון לשם ייעוד שוב אין האב רשאי למוכרה, ואם כן אין פסק הרמב"ם דאם ייעד אותה האדון ומת או גירשה וחזרה לרשות האב הרי האב מוכרה פעם שנייה, ונראה לי דהרמב"ם סובר כשיטת התוספות שם ד"ה אמר אביי יש לומר דנכוף בני המשפחה לפדותה בעל כרחו דאב. בדלית ליה להאב. ועל זה מקשה הגמרא אי הכי עבד עברי נמי נכוף בני המשפחה משום פגם משפחה, ומשני הא קתני אין נמכרת ונשנית ומני ר' שמעון הוא, נמצא שממילא לא צריך לאוקים כר"ש אלא משום כפיית בני המשפחה, דלרבנן דנמכרת ונשנית אין כופין בני המשפחה שמא ישוב וימכור אותה ושוב היה פגם משפחה ולמה יאבדו ממונם שלא לצורך, אבל לענין כפיית האב אם היה עשיר אין חולקים, שכאן לא שייך להרשות שמא ימכור ויחזור וימכור אותה, דמה תועלת במכירתו, מאחר דנכוף אותו לפדותה וכקושית התוספות. מעתה שפיר פסק הרמב"ם שכופין את האב לפדותה משום פגם משפחה שזה כולי עלמא מודין, ודו"ק בלשוני שלא כתב פודין כמו בברייתא, שיהיה משמע שכופין גם לבני משפחה. וזה אינו דקיימא לן כרבנן דנמכרת ונשנית, אלא כתב כופין את האב לפדותה וזה אפילו לר' שמעון.

וזה ברור:

הלכות מלכים.

פרק שמיני, הלכה יא:

כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם וכו' והוא שקיבל אותן ויעשה אותן מפני שציוה בהן הקב"ה בתורה, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם.

עיין מה שכתבתי בעיר האלהים. בפירושי למעמדות יום ה',

עושיהם משמע שיתכוונו בעשייתן לה, דהיינו לשמה לקיים גזירת המצווה עליה, ובלא זאת אין נחשבין מעשים טובים כעלם, כענין צדקה וחסד שיעשו פילוסופים שאם ימנעוהו לא יפסדו מטא ואם יפעלו ההפך ויעשו החמס ויבחרו בעוולה לא וקראם עון, ולא ידאגו עונש אלהי אבן מעונש אנוש יברחו, והיא לא יקרא טוב גמור מוחלט, ואעפ"י שכתבתי גם בסוף מעמד ליום ראשון בפירוש פרשת אשם תלוי, שיש לאדם שכר מצוה שלא ידע בה כלל, הני מילי במי שרוצה בכך כשנודע לו טוב הדבר בעיניו והיה ספק שיקיימנה במתכוון, לפי זה כוונה טובה ומחשבה טובה מצטרפת למעשה, מה שאין כן בעושה שלא לשמה רק מהכרע הדעת, וזה ברור בדברי הרמב"ם:

משנה תורה

הוא

היד החזקה

להנשר הגדול רבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם השגות הראב"ד זצ"ל, ופירוש הרב המגיד משנה, הכסף משנה להגאון מרן יוסף קארו זצ"ל מגדל עז, לרבינו שם טוב ב"ר אברהם בן גאון הספרדי, הגהות מיימונית [עם תוספות מדפוס וויניציה ש"י שי"א], [עם הוספות הרב הגאון מהר"ם פאדוו"ה זצ"ל], גם תשובות מיימוניות, ופירושי הרב רבינו עובדיה והרב הגאון מהר"ל בן חביב על הלכות קדוש החודש, עם כל הצורות השייכות להם ולהלכות שבת וסוכה. גם הלחם משנה להגאון ר' אברהם די בוטן זצ"ל, ומשנה למלך להגאון ר' יהודא רוזאניס זצ"ל.

ונלוה לו ספר הקובץ חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' נחום טריביטש זצ"ל.

עם שלשים וארבע הוספות כאשר נדפסו בדפוסי ווארשא־ווילנא

א) פירוש המגיד משנה על הלכות שחיטה. אשר היה טמון בכתב יד ולא נדפס מעולם. נדפס על מקומו בפנים הספר.

ב) פירוש הרדב"ז על ספר קדושה, הפלאה, זרעים, שופטים. ממלא מקום המגיד משנה שלא נמצא על הספרים האלה. נדפס גם כן על מקומו בפנים הספר.

ג) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים.

ד) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל מחנה אפרים.

ה) חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג ר' ישעיה פיק זצ"ל.

ו) ביאורים על הלכות בית הבחירה מהרה"ג ר' יעקב עמדין זצ"ל.

ז) השמטות מתוספות הגהמ"י, מדפוס וויניציאה. שנת ש"י, שי"א.

ח) חדושים מהרה"ג מהר"ם פאדווה זצ"ל.

ט) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם זצ"ל אבד"ק פ"פ דמיין.

י) חדושים ומקורים מהרה"ג מו"ר זלמן זצ"ל מווילנא אחי הגה"ג מוהר"ח זצ"ל מוולאזין.

יא) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' צבי הירש חיות זצ"ל.

יב) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' יוסף זצ"ל בעל ספר מנחת חנוך.

יג) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם משכיל לאיתן זצ"ל.

יד) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' שמואל שטראשון זצ"ל.

טו) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא.

טז) חדושים ומקורים מאת הרב הגאון ר"ש ארינשטיין זצ"ל אבד"ק אוירקאוו.

יז) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' משה נחום זצ"ל אבד"ק קאמינקא.

יח) חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא.

יט) באור בפרק י"ז. מקדוש החודש מהרה"ג התוכן ר' רפאל מק"ק הנובר זצ"ל.

כ) ע"ד כתיבת שירת הים ושירת האזינו. מס' שתי ידות להר"ג ר"מ די לונזאנו זצ"ל.

כא) חידושי רבינו הגאון ר' אליהו זצ"ל מווילנא (הגר"א).

כב) טורי אבן. חדושים וביאורים מאת הרה"ג החסיד ר' אלעזר רוקח זצ"ל. (ובתוכם הגהות וציונים ומ"מ מנכדו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל דומ"ץ בק"ק ווילנא).

כג) כתר תורה חידושים והגהות מאת הרה"ג ר' לוי הקדוש זצ"ל אבד"ק קאדני. ונוספו עליהם ציונים ומ"מ מנינו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל.

כד) בנין שלמה, באורים וחידושים מהרה"ג ר' שלמה קלוגר זצ"ל מבראד.

כה) יד דוד. הערות וציונים מהרה"ג ר' דוד לוריא זצ"ל.

כו) נמוקי הגרי"ב, מהרב ר' יהודה בכרך זצ"ל אבד"ק סיני.

כז) בן אריה, חידושים. הערות וציונים. ומ"מ. מהרה"ג ר' זאב בן אריה זצ"ל אבד"ק טעלז. בעהמ"ח הגהות בן אריה על כל הש"ס (ובתוכם הערות וציונים מאת נכדו הרה"ג ר' אריה ליב זצ"ל).

כח) באר אברהם, הערות וציונים מהרה"ג ר' אברהם שמעון טרויב זצ"ל אבד"ק קיידאן.

כט) מעשה ר"ב, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. גם הוספות ע"י אחיו. הרה"ג ר' שלמה הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. ובתוכם גם הערות ממהרש"ש הנ"ל.

ל) נמוקי מהרא"י, מהרה"ג ר' יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא.

לא) חשק שלמה, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל מ"ץ דווילנא.

לב) בני בנימין, הערות וציונים מהרה"ג ר' אלי' דוד ראבינאוויץ זצ"ל. אבד"ק מירא. (ובסוף ימיו נמנה לרב ראשי בירושלם ת"ו) ובתוכם הערות וחידושי מר אביו הרה"ג ר' בנימין זצ"ל אבד"ק ווילקאמיר. וגם מאחיו הגאון ר' יהודה צבי זצ"ל אבד"ק ליגום.

לג) הערות וביאורים מהרה"ג ר' דובער קאראסיק זצ"ל אב"ד דק"ק קראלעוויץ.

לד) בנין יהושע, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' יהושע לאנג זצ"ל.

ספר שלישי הוא ספר זמנים

הלכות שבת (נוסח קידוש יום-טוב, ראש השנה), עירובין, שביתת עשור, הלכות יום-טוב, חמץ ומצה, נוסח ההגדה, שופר, סוכה, לולב, שקלים, קדוש החדש, תעניות, מגילה וחנוכה)

מפתח המפרשים

* חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים. 407
* חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג בעל מחנה אפרים. 410
* חדושים ומקורי הדינים מהרה"ג ר' ישעיה פיק זצ"ל. . 451
* ביאורים על הלכות בית הבחירה מהרה"ג ר' יעקב עמדין זצ"ל. . . .
* השמטות מתוספות הגהמי"י, מדפוס וויניציאה, שנת ש"י, שי"א. . 407
* חדושים מהרה"ג מהר"ם פאדווה זצ"ל. 411
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם זצ"ל אבד"ק פ"פ דמיין. . . . . . .
* חדושים ומקורים מהרה"ג מו"ר זלמן זצ"ל מווילנא אחי הגה"ג מוהר"ח זצ"ל מוולאזין. 446
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' צבי הירש חיות זצ"ל. . . 446
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' יוסף זצ"ל בעל ספר מנחת חנוך. . 446
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם משכיל לאיתן זצ"ל. 439
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' שמואל שטראשון זצ"ל. . . 447
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא. . 449
* חדושים ומקורים מאת הרב הגאון ר"ש ארינשטיין זצ"ל אבד"ק אזירקאוו. 441
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' משה נחום זצ"ל אבד"ק קאמינקא. . 448
* חדושים ומקורים מהרה"ג ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא. 432
* באור בפרק י"ז, מקדוש החודש מהרה"ג התוכן ר' רפאל מק"ק הנובר זצ"ל. 447
* ע"ד כתיבת שירת הים ושירת האזינו, מס' שתי ידות להר"ג ר"מ די לונזאנו זצ"ל.
* חידושי רבינו הגאון ר' אליהו זצ"ל מווילנא (הגר"א). 432
* עזוז חיל [illegible] 452
* טורי אבן, חדושים וביאורים מאת הרה"ג החסיד ר' אלעזר רוקח זצ"ל. (ובתוכם הגהות וציונים ומ"מ מנכדו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל דומ"ץ בק"ק ווילנא). 443
* כתר תורה חידושים והגהות מאת הרה"ג ר' לוי הקדוש זצ"ל אבד"ק קאדני. ונוספו עליהם ציונים ומ"מ מנינו הרה"ג ר' לוי חיים זצ"ל. . . . .
* בנין שלמה, באורים וחידושים מהרה"ג ר' שלמה קלוגר זצ"ל מבראד. . . . 411
* יד דוד, הערות וציונים מהרה"ג ר' דוד לוריא זצ"ל. 438
* נמוקי הגרי"ב, מהרב ר' יהודה בכרך זצ"ל אבד"ק סיניי. 436
* בן אריה, חידושים, הערות וציונים, ומ"מ, מהרה"ג ר' זאב בן אריה זצ"ל אבד"ק טעלז, בעהמ"ח הגהות בן אריה על כל הש"ס (ובתוכם הערות וציונים מאת נכדו הרה"ג ר' אריה ליב זצ"ל). . . . 444
* באר אברהם, הערות וציונים מהרה"ג ר' אברהם שמעון טרויב זצ"ל אבד"ק קיידאן. 445
* מעשה ר"ב, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' בצלאל הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. גם הוספות ע"י אחיו, הרה"ג ר' שלמה הכהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. ובתוכם גם הערות ממוהר"ש הנ"ל. . .
* נמוקי מהרא"י, מהרה"ג ר' יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא. . . . .
* חשק שלמה, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל מ"ץ דווילנא. . . . .
* בני בנימין, הערות וציונים מהרה"ג ר' אלי' דוד ראבינאָוויץ זצ"ל. אבד"ק מירא. (ובסוף ימיו נמנה לרב ראשי בירושלם ת"ו) ובתוכם הערות וחידושי מר אביו הרה"ג ר' בנימין זצ"ל אבד"ק ווילקאָמיר. וגם מאחיו הגאון ר' יהודה צבי זצ"ל אבד"ק ליגום. 426
* הערות וביאורים מהרה"ג ר' דובער קאראסיק זצ"ל אב"ד דק"ק קראלעוויץ.
* בנין יהושע, חידושים וביאורים מהרה"ג ר' יהושע לאנג זצ"ל. . 430
* הגהות עמק המלך [illegible] אברהם אבוש [illegible] 438

הקדמת מגיד משנה

אמר הכותב

כאשר עלה במחשבת רבינו לחלק משפטי התורה וחוקיה ומצותיה וכל עניניה בכלל ופרט, לספרים ולהלכות, ולפרקים, לא ראה לעשות החלוק הזה בלא סדר ישר. כי מן הראוי לכל אדם לסדר מאמריו בקדימה ואיחור כפי מה שיראה בעיניו. ואף גם זאת בהיותו מדבר במבחר המאמרים, והם דרכי הישרים, כי יש לו לעיין ולדקדק איזה דבר יקדים ואיזה דבר יאחר. ולזאת רבינו אשר היה באמת בוחר סדר מנין ספריו בסדר נכון כמו שיתבאר בביאור פתיחת החבור. ואחר כך סדר בכל ספר הלכותיו גם כן בסדר נאה מאד. והנני מגלה טעם סדרו בזה בספר זה וביתר הספרים אשר יגמור השם עלי לדבר בהם ולבאר עניניהם:

ספר שלישי והוא ספר זמנים

הלכות הספר הזה עשר וזהו פרטן

א הלכות שבת. וראוי הוא להיותן ראשונות להיות מצות השבת אמורה בלוחות בפרסום רב. ולהיותה חמורה מן השאר בהיות עונש העובר עליה בסקילה. ולהיות השבת תדיר ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ולהיות שבת מורה חדוש העולם והיא פנה כוללת באמונת תורת משה רבינו ע"ה:

ב הלכות עירובין. והיא נמשכת אחר הלכות שבת וענינה מענין שבת, וזה מבואר:

ג הלכות שביתת עשור. וראוי היה להקדימן לשאר להיותו חמור מן השאר ומוזהר בהרבה דברים. ולהיותו יום כפרה ולקדוש ישראל מכובד. ולהיות איסור המלאכה בו בשוה עם איסור השבת ולא נתבארו בו פרטי המלאכות רק להשוותן בכלל עם השבת לפיכך היה ראוי לסמוך הלכותיו להלכות שבת:

ד הלכות שביתת יו"ט. והוא כולל לשלשה הרגלים ולר"ה לפי שהשביתה בהם שוה וראוי הוא להיות הדבר הכולל לכולם קודם הדבר הפרטי לאחד מהם:

ה הלכות חמץ ומצה. עתה בא רבינו לבאר בפרט המחוייב בכל יו"ט מלבד השביתה, והתחיל בביאור עניני חג הפסח. לפי שנזכר בתורה תחלה. ולהיות חדש ניסן אשר בו הפסח ראשון לחדשי השנה, ולהיות בענין החמץ עונש כרת. והחמור קודם לקל:

ו הלכות שופר וסוכה ולולב. וענינן בחדש השביעי. ולפי שכולם בחדש א' ואין פרטיהן מרובין והן מצות עשה כללן רבינו בהלכות אחדות ולא חלקן:

ז הלכות שקלים. ונתאחרו להיות השקלים בלתי נוהגין בכל זמן, ר"ל שאינן נוהגין עכשיו. ולהיות זמנן המיוחד להשמיע עליהן באחד לחדש אדר והוא חדש י"ב. ולהיות על קום מצות השקלים קצין ומושל גובה אותם, וראוי לאחר ביאור הדבר אשר יש עליו מכריח לדברים המסורים אלינו לבד:

ח הלכות קדוש החדש. ונתאחרו אע"פ שענינו כולל לקביעות כל המועדות לפי שאינו נוהג בכל מקום. וגם להיות הדברים הקודמים מסורים לכל אדם וקדוש החדש מסור לב"ד מומחין בלבד. וראוי להקדים מה שענינו מצוה או אזהרה לכל העדה למה שהוא ליחידים מהם:

ט הלכות תענית. ונתאחרו להיות מה שנזכר מהם ממצות התורה התלוי במקרים ואין לו זמן קבוע רק עת בוא המקרה, רצוני לומר שהמצוה שהוא לצעוק לעת צרה ואפשר שלא תבא ולא יתחייב אדם במצוה זו. וראוי להקדים ביאור מה שא"א מהמלט חיובו ויש לו זמן ידוע למה שאפשר שלא יתחייב אדם בו:

י הלכות מגילה וחנוכה. ונתאחרו להיות כל מה שנזכר בהם מדברי סופרים בלבד. ואינו נמשך אחרי מצוה אחת ממצות התורה. ונשלם ביאור סדר הלכות הספר הזה:

אמר הכותב

יותר שהיה רבינו חכם בדיני התורה ודבריו בהם צוף דבש אמרי נעם. עוד אזן וחקר ותקן בהפלגת סדורו בספריו ולמד דעת את העם בהיות כל דבר דבור על אופניו וכל ענין מיושב במקומו. לזאת כל בקי בספריו ואשר יחפוץ לבוא חדריו כי מקדש מלך ובית ממלכה סתריו, יערב לו לדעת סדור רבינו במאמריו. על כן ראיתי לכתוב סדורו באלו ההלכות כי המה ארוכות ורבות התועלת ותמיד נצרכות, להקל אל הרוצה למצוא דברי החפץ על הרשום בכתב אמת:

פרק ראשון כלל בו רבינו דברים כוללים כל המלאכות כדבר שאין מתכוין ומלאכה שאינה צריכה לגופה ודיני התחלפות הכוונה או שלא נשלמו ואם נשתתפו שנים בעשיית מלאכה ודיני המקלקלין והעושין מקצת מלאכה בזדון ומקצתה בשוגג:

פרק שני כלל בו מה שנדחית שבת מפניו כספקות נפש והחולים ודיני החיה והמלחמות וכיוצא באלו הדברים, ומי שאינו יודע מתי הוא שבת שגם זה הכרח הוא שידחה כמבואר שם:

פרק שלישי כלל בו רבינו הדברים הנעשים מערב שבת והמלאכה נגמרת בשבת:

פרק רביעי כלל בו דיני ההטמנה ואף הם מע"ש שלא הותר להטמין את החמין בשבת כמבואר שם ומה שהותר בדומה לזה בשבת מבואר שם:

פרק חמישי כלל בו דיני הדלקת הנר ואף הוא מע"ש וגם נתבארו דיני השמנים והפתילות ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בע"ש גזירה שמא יסתפק מן השמן בשבת או שהוא מקרב כיבוי הגחלת ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בשבת גזירה שמא יטה או יכבה או יבעיר, ונסתיים הפרק בסיום משפט ערב שבת בתקיעות שהיו תוקעין להבדיל העם ממלאכה בכל ע"ש:

פרק ששי כלל בו דיני אמירה לנכרי לעשות מלאכה ואם עשה נכרי מעצמו מה דינו ונכלל לזה שותפות הנכרי ושכירותו ושאלתו בין בשבת בין בערב שבת והמלאכה נעשית בשבת ונמשך לזה ישראל שעשה מלאכה בשבת מה הוא או אחרים בהנאתה לפי שדומה לזה. ונמשך לזה שכירות ישראל בשבת לדברים המותרים מה דינו וכיוצא בהם:

פרק שביעי כלל בו מנין אבות המלאכות והן ל"ט וכתבן על סדר המשנה וגם ביאר מהו אב ומהו תולדה וההפרש שיש בין האבות והתולדות ולא נתבארו שם תולדות כל המלאכות אלא מקצתן לדמיון מה הן תולדות:

פרק שמיני התחיל בו לבאר שיעור אבות המלאכות ואיסוריהן ותולדותיהן והמחוייב בהן והפטור אבל אסור מפני שלא נעשה כדרכו או שחסר השיעור ונמשך לזה קצת ממה שמותר לעשותו שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קצת דמיון לאלו המלאכות ונתבארו בפרק זה עשר מלאכות הנמנות ראשונות פרק זה:

פרק תשיעי כלל בו עשר מלאכות הנמנות שניות פרק זה ודרך רבינו בהן כדרכו בראשונות:

פרק עשירי כלל בו ביאור שמונה מלאכות הנמנות שלישיות פרק זה:

פרק אחד עשר כלל בו ביאור ח' מלאכות הנמנות רביעיות פרק זה:

פרק שנים עשר כלל בו ביאור ג' מלאכות אחרונות ואחרונה מהן ההוצאה מרשות לרשות ועניניה מרובים עד שהביא הצורך לייחד לה פרקים הרבה ונתבאר בפרק זה קצת מהותה ומהות תולדותיה:

פרק שלשה עשר לבאר איכות ההוצאה ואיכות תולדותיה המחוייב בהם והפטור:

פרק ארבעה עשר לבאר מהות הרשויות אשר בהן תהיה ההוצאה וההעתקה מרשות לרשות ולבאר גדריהן ונמשך לזה בהכרח קצת דינים לבאר איכות תולדותיה מתולדות ההוצאה:

פרק חמשה עשר נתבארו בו גזרות של דבריהם בדיני ההוצאה ותולדותיה ונמשך לזה ביאור מה שמותר שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קצת דמיון להם כמבואר שם:

פרק ששה עשר נתבארו גזירות של דבריהם בדיני מקצת הרשויות כגון הקרפפות שלא הוקפו לדירה והגנות והפרדסים ומה שגדרו בהן תוספת על משפטי התורה ונמשך לזה ביאור גדרי המחיצות ועניינן:

פרק שבעה עשר נתבארו בו דינים של דבריהם בדיני מקצת הרשויות ופרטיהן כן המבואות והחצרות ומחיצות הבורות וכיוצא בהן ורוב כל מה שנזכר באלו הם מדבריהם:

פרק שמנה עשר נתבארו בו שיעורי הדברים המוצאים כמות כל אחד בפרט וכל השיעורין הן דבר תורה וכל מה שנזכר שם הוא בחיוב גמור דבר תורה:

פרק תשעה עשר לבאר הדברים שמותר לצאת בהן מפני שהן דרך מלבוש והדברים שאסרו חכמים מפני חשש ההוצאה ותולדותיה ונמשך לזה ביאור מקצת דברים שכיוצא בהם חייב דבר תורה:

פרק עשרים נתבארו בו דיני הבהמה ואיסור מלאכותיה ונמשך לזה מה שגזרו שלא למכור לנכרי בהמה העושה מלאכה. ורוב עניני הפרק בדיני טלטול המותר והאסור בהן ונסתיים הפרק בחיוב שביתה בעבדים שהוקשו בכתוב לבהמות באמרו למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר:

פרק אחד ועשרים נתבארו בו שבותין של דבריהם שאסרום פן יבא לעשות מלאכה מן האבות או מתולדותיהן ונמשך לזה באור מה שמותר שהיה באפשר לחוש בו מפני שיש לו דמיון לדברים אלו. והתחיל רבינו בביאור הדברים שנאסרו מחמת הראשונה ואח"כ אותן הדברים שנאסרו מחמת השניה וכן על הסדר. ויש אבות מלאכות שאין שבותין בכללן. ונתבארו בפרק זה שבותי עשר מלאכות המאוחרות ס"ט:

פרק שנים ועשרים נתבארו בו שבותי המלאכות של אחריהן ולפי שאין שבותין בכלל כל המלאכות כמו שהזכרתי נשלם הבאור בזה הפרק עד המלאכה השבע ועשרים. והמלאכות שיש להן שבותין הנזכרות בזה הן שמונה:

פרק שלשה ועשרים נתבארו בו שבותי יתר המלאכות אותן שיש להן שבותין והן ארבע וכולן על הסדר:

פרק ארבעה ועשרים נתבארו בו איסורין של דבריהם בדברים שאין בהם חשש מלאכה ומה שהותר מהם במקום מצוה או צרכי רבים. ונמשך לזה באור שאין עונשי ב"ד דוחין את השבת אע"פ שהם מצות. ונסתיים הפרק בהקדמת הודעת סבת איסור טלטול מקצת דברים בשבת מצד היות הדברים לא מצד הרשויות שבהן הדברים מטולטלין:

פרק

פרק חמשה ועשרים נתבארו בו מקצת דיני טלטול ולא נשלמו בזה הפרק:

פרק ששה ועשרים נשלמו בו דיני הטלטול:

פרק שבעה ועשרים נתבארו בו דיני ההליכה חוץ לתחומין שמוגבלין מהן דבר תורה ומהן של דבריהם ונזכרו בו שיעורי התחומין אבל לא איכות מדידתן:

פרק שמנה ועשרים נתבאר בו מה שאינו עולה בחשבון התחומין ואיכות המדידה סביב העיירות ובכרים ובגאיות. ונכלל בזה ביאור אי זה עודף סומכין ואם נחלקו המודדין על מי נסמוך:

פרק תשעה ועשרים נתבאר בו עשה של זכור שהוא כולל זכירת הקידוש וההבדלה ונתבארו בו ענייהם במה שהוא מן התורה ושל דבריהם ובזה נסתיים הפרק:

פרק שלשים נתבארו בו חיובי כבוד השבת וענינו מה הם והדברים המוזהרים מלעשותם מפני כבוד השבת וענגו ונסתיימו ההלכות בהפלגת מעלת מצות השבת והיותה מצוה חמורה מאד ושכרה כפול ומכופל:

אמר הכותב

ראיתי לתת טעם לסדור רבינו בהלכות אלו ולבאר יושרו בהקדימו הכללי לפרטי והקודם בזמן או בסבה למתאחר ממנו והחמור לקל ומוזהר שלא לעש' לי למורשה לעשותו וכמה דברים מטוב עיון רבינו. ואומר שכבר נתבאר בדברי. שפרק ראשון מדבר בענינים כוללים כל המלאכות וראוי היה להיותו ראשון:

ואחריו פרק שני גם כן הוא כללי לכולן שאין מלאכה עומדת בפני פקוח נפש. וראוי היה להתאחר לראשון כי יש להקדים ידיעת המוזהר לידיעת המורשה, וזה דבר עלה:

ואחריהם פרק שלישי גם כן הוא כללי לכל המלאכות והוא קודם בזמן ולזה הוקדמו שבותין אלו ליתר השבותין כמו שיתבאר. ונתאחר לראשונים להיותם כוללים עלמי המלאכות ועשייתן ביום השבת:

ואחריהן פרק רביעי ופרק חמישי. גם הם מענין פרק שלישי ר"ל ממעשה המוקדם בערב שבת ונמשך לזה בהור מה שראוי להמשך אחריו כמבואר למעלה:

ואחריהם פרק ששי והוא דבר כללי לכל המלאכות ורוב ענינו אמירה לנכרי והוא קודם בזמן להיות האמירה אסורה אפילו מערב שבת. ונתאחר לקודמים להיות עיקר הפעל בפועל אחר רלוי לומר נכרי שאינו מוזהר על השבת. והנמשך בפרק זה כבר נזכר ענינו:

ואחריהם פרק שביעי נזכרו בו אבות המלאכות על סדר המשנה מתם ובו נתבארו הענינים הכוללים לכולן לבאר מה הוא אב ומהו תולדה והחלוק שביניהם כנזכר למעלה. ונתאחר לקודמים בהזכר בו פרטי המלאכות אחת לאחת וקדימתו למאחרים מבוארת:

ואחריהם פרק שמיני התחיל רבינו לדבר בפרטים ולבאר מהות כל מלאכה ותולדותיה והנמשך ממנה וחלק כבוד למשנה בהיותו מבארן על סדרה:

ובאר בפרק זה עשר מלאכות הראשונות והענין הכולל להן הוא שהן באדמה וגדולים והן החרישה והזריעה והקצירה העמור והדישה הזריעה והברירה הטחינה והרקדה והלישה. וכשתעיין בהן המלאכה הקודמת במספר קודמת בזמן לחברותיה על הדרך הנהוג בפעולות בני אדם להם עד שראוי לומר שסדורן הכרחי או קרוב:

ואחריהם פרק תשיעי נתבארו בו עשר מלאכות אחרות והן האפיה והגזיזה והליבון והנפוץ והצביעה והטוויה ועשיית הבתים והאריגה והבציעה וזהו סדרן במשנה. ולא מצאתי בהם ענין נראה הגלי לומר שיכללם ויבדילם מיתר המלאכות:

ואחריהם פרק עשירי ובו נתבארו עניני שבעה מלאכות ג"כ על סדר המשנה והן הקשירה והתרה והתפירה והקריעה והבנין והסתירה והכבה בספים והכאה בפטיש. וג"כ אין הגלוי באלו דבר ייחדם ויבדילם משאר מלאכות ואין לשאול טעם לסדורם אחר שכך הוא סדרן במשנה:

ואחרי זה פרק אחד עשר נתבארו בו עניני שבעה מלאכות והן השחיטה והפשטה והעבדה ומחיקת העור וחיתוכו והכתיבה והמחיקה והשרטוט ואלו דבר כולל ייחדם והוא היותן בבעלי חיים ובטפל להן רוצה לומר העור אע"פ שקצתם יעשו בדברים אחרים כגון הכתיבה שאפשר היותה בכל דבר שמתקיים מ"מ עיקר ענינם הוא נמשך אחר העור על דרך הרוב:

ואחרי כן פרק שנים עשר נתבארו בו שלש מלאכות אחרונות והן ההבערה והכבוי וההוצאה. וכבר קדם לנו שלפי שעניני ההוצאה ופרטיה בביאור ארוכין נתיחדו לבאור פרטיה פרקים מרובים. וכן נ"ל במסכתא שרבה פרקים בבאורה וביאור תולדותיה:

ואחרי כן פרק שלשה עשר ופרק ארבעה עשר ופרק חמשה עשר. וענינן במה שהוא מן ההוצאה כמבואר למעלה וסדורן הוא מבואר ונגלה הטעם:

ואחריהם פרק ששה עשר נתבארו בו גזירות של דבריהם בדיני מקצת רשויות כגון הקרפפות. ואיחור פרק זה לקודמים מבואר. וקדימתו לשל אחריו הוא מפני שנאמרו אלו הן ברשות שמן התורה הוא רשות היחיד וחכמים החמירו בו ונתנו לו חומר הכרמלית והאחירו ענינו בחומרו ההוצאה ממנו לרשות הרבים ומרשות הרבים אליו. ולפיכך ראוי להקדים באור גדריהם זכרונם לברכה במה שהוא רשות היחיד דבר תורה לבאור מה שהוא מקום פטור דבר תורה וענין כרמלית מדבריהם כמו שיתבאר:

והנמשך בפרק זה הוא להשלים באור גדרי המחיצות כנזכר למעלה:

ואחרי זה פרק שבעה עשר לבאר גדריהם במה שענינו מן התורה מקום פטור ומדבריהם כרמלית לפי דעת רבינו שהסובר שהמוקף מחיצות הוא כרמלית ונמשך לזה ביאור תיקון המבוי המפולש ורשות הרבים כילד יתוקנו ויהיה דינן כרשות היחיד גמור. וענין שמות אלו שהזכרתי מבוארים בדברי רבינו:

ונשלם הפרק הזה בביאור מצות האמות והעטפים שהרי ידיעתם הכרחית למה שקדם ולמהאחר. ולא היה הביאור ההוא מובן אלא אחר דברי הפרקים שקדמו לו:

ואחרי כן פרק שמנה עשר וענינו שיעור הדברים המוצאין בכמותן כל דבר אי זה שיעורו להתחייב בהוצאתו חיוב גמור: ואיחורו לקודמים מבואר לפי שראוי להקדים ידיעת המקום אשר בו תנועת ההעתקה הזאת ומה שנמשך אחריו לביאור הדברים המועתקים, לפי שאין דבר מועתק אלא במקום ויש מקום בלתי דבר מועתק וזה דבר מבואר:

ובא אחריו פרק תשעה עשר. וענינו מבואר למעלה וטעם סדורו נגלה מענינו:

ואחרי כן פרק עשרים. שהוא בעשא אחר חוץ מן האדם והוא הבהמה. ורוב ענין הפרק בהוצאת הבהמה ונשאת המשא. והנמשך לזה משביתת העבדים נתבאר טעם סדורו למעלה:

ואחריהם פרק אחד ועשרים ופרק שנים ועשרים ופרק שלשה ועשרים. וענינן מבואר למעלה וטעם סדורן מבוארת מענינן:

ואחרי כן פרק ארבעה ועשרים. וגם הוא מבואר הטעם שראוי היה להתאחר לקודמין מפני שאין בו חשש מלאכה כנזכר למעלה. וקדימתו לדיני הטלטול הסמוכין לו יש בזה שלש סבות:

האחת היות היתר לדברים אלו במקום מצוה כמבואר שם וראוי להקדימו:

השני היות הטלטול דבר משתנה לפי השתנות מיני הכלים וענינן ולפי כונת המטלטל שאינה ניכרת מתוך מעשיו אלא מתוך מחשבתו משא"כ בדברים אלו:

ועוד שעיקר הפרק הזה הוא בדבור שהוא דבר עצמי באדם לא יצטרך בו לזולת והטלטול היא פעולה בזולת בהכרח:

והמשך הפרק בסבת איסור הטלטול לפי שהן מניעו כמו שמבואר למעיין:

ואחרי כן פרק חמשה ועשרים ופרק ששה ועשרים. באיסורי הטלטול, ואיחורן לקודמין מבואר וקדימתן לאיסור התחומין הסמוכין להן הוא מפני שראוי לבאר תחלה מה שהוא מלאכה והנמשך אחריו מן השביתה והמנוחה ולאחר מה שאיסורו מתחלק בכמה פנים בדיני התחומין שהן משתנין מפני כמה דברים וכל שכן שאין בעיקרן אלא לאו בלבד והוא לדעת הגאונים ורבינו, והקודם נמשך אחר ביאור המלאכות שיש בהם מיתת ב"ד וכרת ויש להקדים החמור לקל:

ואחריהם פרק שבעה ועשרים ופרק שמנה ועשרים. בעניני התחומין, ואיחורן לקודמין כבר נתבארה סבתו. והקדמתו למתאחרים הוא שרצה רבינו להקדים ידיעת המוזהר לידיעת המצוה. לפי שעונש העובר על המוזהר יותר מעונש המבטל מעשות המצוה להיות האחד עושה מעשה והאחר יושב ובטל. ולזה מצינו בהרבה לאוין עונשין חמורין בידי ב"ד ובידי שמים ולא נמצא במצות העשה כן לבד מפסח ומילה ובידי שמים:

ואחרי כן פרק תשעה ועשרים. במצות הקידוש וההבדלה שהן מן התורה וכמבואר שם, ונתבארה סבת התאחרו וקדם לשל אחריו להיות עיקר ענינו מן התורה:

ואחריו פרק שלשים בדבר המחוייב לעשות ולא נזכר בתורה ונמשך מה שהוא מענינו ומה שראוי לתשלום ההלכות:

אמר הכותב

מהפלגת רבינו בשמירת הסדר היה לשנות בקצת מקומות קצת דינין להיות לכל אחד מהן מבוא בענינים חלוקים כפי החלוקה הישרה שנחלק מאמריו ונסדרו. ולפיכך ראוי למעיין להתבונן בזה. וכבר ראיתי למי שהיה בקי בספריו שלא הרגיש בנמשך אחרי זה, רצוני לומר שבהיות לדין אחד מבוא בשני ענינים יבאר רבינו חלק אחד בסקומו הראוי לו והחלק השני במקומו האחר ויעיין דמעיין בדין ההוא וימצאהו במקום אחד מבלתי שלמות חלקיו ויתמה על זה. וכבר נמשך זה אצל הרב הגדול ר' שלמה בן אדרת ז"ל שכתב בספר עבודת הקודש בדין הפלגה בספינה דבר זה לשונו גם הרב רמב"ם ז"ל ראיתיו במבריח איסורו שכך כתב בפרק כ"ד מפליגין לים הגדול לדבר מצוה ופוסק עמו לשבות ואינו שובת כו', ע"כ. כתב היתר דבר מצוה ולא כתב איסור שלא במקום מצוה והניחו במשמע במכלל היתר בבקום מצוה אסור שלא במקום מצוה, עכ"ל. ורבינו כתב דין זה על השלמות פרק שלשים. וכיוצא בו יש הרבה ואני העירותי בצדק זה בהוקת ידי ברוב המקומות וידעתי השלים כלן כי כל דבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת:

נחלתי עדותיך לעולם **ספר זמנים** כי ששון לבי המה

והוא

ספר שלישי

הלכותיו עשר. וזה סידורן:

הלכות שבת. הלכות עירובין. הלכות שביתת עשור. הלכות שביתת יום טוב. הלכות חמץ ומצה. הלכות שופר וסוכה ולולב. הלכות שקלים. הלכות קידוש החדש. הלכות תענית. הלכות מגלה וחנוכה:

הלכות שבת

יש בכללן חמש מצות. שתי מצות עשה. ושלש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לשבות בשביעי. ב) שלא לעשות בו מלאכה. ג) שלא לענוש בשבת. ד) שלא לצאת חוץ לגבול בשבת. ה) לקדש את יום השבת בזכירה:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א שביתה בשביעי ממלאכה [א]מצות עשה שנאמר וביום השביעי תשבות. וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר לא תעשה כל מלאכה. ומהו חייב על עשיית מלאכה. אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת. ואם היו שם עדים והתראה נסקל. ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה: **ב** כל מקום שנאמר בהלכות שבת שהעושה דבר זה חייב הרי זה חייב כרת. ואם היו שם עדים והתראה חייב סקילה. ואם היה שוגג חייב חטאת: **ג** וכל מקום שנאמר שהעושה דבר זה פטור הרי זה פטור מן הכרת ומן הסקילה ומן הקרבן אבל אסור לעשות אותו דבר בשבת ואיסורו מדברי סופרים והוא הרחקה מן המלאכה. והעושה אותו בזדון מכין אותו מכת מרדות. וכן כל מקום שנאמר אין עושין כך וכך או אסור לעשות כך וכך בשבת העושה אותו דבר בזדון מכין אותו מכת מרדות: **ד** וכל מקום שנאמר מותר לעשות כך וכך הרי זה מותר לכתחלה. וכן כל מקום שנאמר אינו חייב כלום או פטור מכלום אין מכין אותו כלל: **ה** דברים [ב]המותרים לעשותן בשבת ובשעת עשייתן אפשר שתעשה בגללן מלאכה ואפשר שלא תעשה. אם לא נתכוין לאותה מלאכה הרי זה מותר. כיצד גורר אדם [א] מטה וכסא וספסל וכיוצא בהן [ג] בשבת ובלבד שלא יתכוין לחפור חריץ בקרקע בשעת גרירתן. ולפיכך אם חפרו הקרקע אינו חושש בכך לפי שלא נתכוין. [ג]וכן מהלך [ג] אדם על גבי עשבים בשבת ובלבד שלא יתכוין לעקור אותן. לפיכך אם נעקרו אינו חושש. [ד]ורוחץ ידיו בעפר הפירות וכיוצא בו ובלבד שלא

א סמ"ג עשין ל ולאוין סה: ב טוש"ח סימן שלו סמ"ג לאוין סה: ג טור שם סימן שלו סמ"ג עשין שם: ד טוש"ח סימן שכו סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

פרק א א שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה וכו' ומהו חייב וכו'. כל חלקי זאת ההלכה מבוארים במשנה בכ"מ ועקרן בשבת ובכריתות ובסנהדרין:

ב כל מקום שנאמר בה' שבת וכו'. זה מבואר סוף פ' האורג (שבת דף ק"ו) מימרא דשמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מתלת ושיטתא פ"ק (דף ג'). ובהנהו תלת יכתוב בהן רבינו מותר לכתחלה. ומ"ש והעושה אותו בזדון מכין אותו מכת מרדות הוא מפני שעובר על לא תעשה של דבריהם בדבר שיש לו עיקר מן התורה והוא בן מרדות ויש לזה סמך בהרבה מקומות ומהם ריש פ' מולין (שבת דף קל"ח) לוקין מכת מרדות מדרבנן. ופ' כירה (שם מ':) גם כן מכת מרדות מדרבנן:

ד וכל מקום שנאמר אינו חייב כלום וכו'. זה כלל הרב לסגנון לשונו והוא במקומות שאין לומר בהן מותר ופטור וכמו שמבואר כל אחד במקומו:

ה דברים המותרין לעשותן בשבת ובשעת עשייתן וכו'. זה מחלוקת ר' שמעון ורבי יהודה ונפסקה הלכה בגמ' פ' המצניע (שם צ"ד) ובמקומות אחרים כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר: כיצד גורר אדם מטה כסא וספסל וכו'. ברייתא פ' כ"מ (שבת דף כ"ט כ') וכר"ש וכעולה שם מגרסת הספרים ודעת רש"י ז"ל דבין גדולים בין קטנים מותר. וזהו שכתב רבינו ז"ל: ורוחץ ידיו בעפר הפירות וכו'. פ' במה טומנין (שם דף נ"ב) וכר"ש:

פרצה

כסף משנה

פרק א ד כל מקום שנאמר אינו חייב כלום או פטור מכלום וכו'. נראה מדברי רבינו שכשאומר אינו חייב אינו מותר לכתחלה אבל יש לך לאסור בעשייתו אלא שאין מכין אותו:

ה כתב הרמ"ך כיצד גורר אדם וכו' נראה שהוא גורס אבל בגדולים ד"ה מותר ולכך לא פליג ומתיר בכל ענין ולא הזכירו דל"ל מאי מקשה מההיא דגורר אדם ליתא דההיא כר"ש דמתיר בכל ענין שאין מתכוין אפי' בגדולים דדמי לפסיק רישיה והספרים מדוייקים מצאו מחלוקת בקטנים אבל בגדולים ד"ה אסור דדמי לפסיק רישיה וה"ט מל"ל:

כל

לחם משנה

ה ורוחץ ידיו בעפר הפירות וכו'. קשה דבפרק במה טומנין (דף נ') אוקמוה הא דתני שם גבי זתי ומאי אבל לא ימוף בעגו כהם כר' יהודה דלר"ש

דסבר

משנה למלך

ג והעושה אותו בזדון מכין אותו מכת מרדות. (כתב ה"ה שהוא מפני שעובר על לא תעשה של דבריהם בדבר שיש לו עיקר מן התורה, ועיין בדברי הרב המגיד פ"ו מהלכות איסורי ביאה דין ו'. ומ"ש ה"ה בדבר שיש לו עיקר מן התורה נראה שרצונו בהשלת דהא הרב כ"מ כתב סביל דבריו מכן סכ"מ פ"ו מה' ק"ש דין י"ד יעו"ש):

ה דברים המותרים וכו'. פלוגתא דר' יהודה ור' שמעון ואיפסיקא הלכה כר' שמעון דדבר שאינו מתכוין מותר כדאיתא בפרק כ"מ ופ' המצניע. ואיכא למפרך לה לפמ"ש ... אבל

הגהות מיימוניות

[א] ואין חלוק בין גדולים דלא אפשר לשלשלם ובין קטנים דאפשר לשלשלם וכן פסק בספר התרומות כדמוכח פרק במה מדליקין מההוא דמוכרי כסות דאמר ובלבד שלא יתכוין וכו' ואע"פ שאפשר לעשות כצנועים כו' ובלבד שלא יהא פסיק רישיה וגם בס"ה ודלא כראב"ם שפסק בגדולים שאסור ואפי' בעילויתא דרישא ע"כ: [ג] הלכה כרבי שמעון בדבר שאין מתכוין כדאמר פרק המצניע: [ג] בפרק המוציא תפילין אמר רמי בר חמא אמר רבי אמי אסור להלך על גבי עשבים בשבת משום שנאמר ואץ ברגלים חוטא תני חדא אסור להלך ע"ג עשבים בשבת ותניא אידך מותר לא קשיא כאן בימות הגשמים כאן בימות החמה ואבע"א הא והא בימות החמה והא והא בימות הגשמים הא דסיים מסאני הא דלא סיים מסאני ואבע"א כאן הא דאית ליה עקוסא והא דלית ליה עקוסא השתא דקי"ל כר' שמעון כולהו שרי ע"כ:

מגדל עוז

שביתה בשביעי עד המלאכה קבועה. פ"ק דמסכת שבת (דף ב' וד') ופ"ק דמסכת כריתות (דף ג') ובמסכת סנהדרין פ"ד מיתות (דף ס"ו). ומה שכתב ... קרי בי רב הוא: כל מקום עד חייב חטאת. פ"ק דשבת: וכל מקום עד אין מכין אותו כלל. פ"ק דשבת (דף ג') ופרק ר' אליעזר דתולה (דף ק"ו) ובכמה מקומות: דברים המותרים עד אינו חושש. פ' כ"מ (ד' כ"ט) ופ"ק דכתובות (דף ו'): ורוחץ ידיו עד אינו חושש. פ' במה טומנין (דף נ'):

שלא יתכוין להשיר השער. לפיכך אם נשר אינו חושש. וכן פרצה דחוקה מותר להכנס בה בשבת אף על פי שמשיר צרורות. וכן כל דבר שאין מתכוין כגון זה הרי זה מותר: ו אבל עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה שודאי תעשה בשביל אותו מעשה אע"פ שלא נתכוין לה חייב. שהדבר ידוע שאי אפשר שלא תעשה אותה מלאכה. [א]כיצד הרי שצריך לראש עוף לצחק בו הקטן וחתך ראשו בשבת אע"פ שאין סוף מגמתו [ד] להריגת העוף בלבד חייב שהדבר ידוע שאי אפשר שיחתוך ראש החי ויחיה אלא המות בא בשבילו וכן כל כיוצא בזה:

ז *כל [ב]העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב [ה] עליה. כיצד הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או לפתילה כדי שלא יאבד או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע החרש של נר. מפני שהכיבוי מלאכה והרי נתכוין לכבות ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי ולא כבה אלא מפני השמן או מפני החרש או מפני הפתילה הרי זה חייב. וכן המעביר את הקוץ ארבע אמות ברשות הרבים [ג]או המכבה את הגחלת כדי שלא יוזקו בהן רבים חייב ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי או לגוף ההעברה אלא להרחיק

השגת הראב"ד

*כל העושה מלאכה בשבת. כתב הראב"ד ז"ל ר"ח ז"ל פסק כר"ש שהוא פוטר מדאמרינן פרק נוטל רבה כר"ש ס"ל דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה:

א טור סימן שט: ב טור סימן ערח וע"ש כתב עשין שם· ג טור סימן שלד סתג עשין שם·

כסף משנה

ז כל העושה מלאכה וכו'. כתב הרת"ך אע"פ שהרי"ף פסק כן לא נראה לר"ח ולכל רבותי מפני כמה סתומות דהוא כר"ש כגון נידה נחש ומכים מורסא והיא דכל המזיקים נהרגין והיא דכתב על הנר דתוקי ליה הכא כר"ש דיקא מהניהין כותיה ותו מדאמרינן בפ' טפל (שבת קמ"א) רבא כר"ש ס"ל דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה והרי"ף נפיה הביא ההיא דר' יוחנן דאוקמא לר' יוסי כר"ש והוא הביא נ"כ הא דכל ספורי דשבת וכו' בר מהני תלת דפטור ומותר והיא אלא כר"ש עכ"ל ויתבאר בסמוך: מ"כ ההפרש שיש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישיה ולא ימות הוא דגבי פסיק רישיה אינו מכוון למלאכה כל עיקר אלא שהיא נעשית בהכרח. כגון שסגר כתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון לשמירת הצבי אלא שהמלאכה נעשית בהכרח אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מתכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מכוון לתכליתה. מיסוד ה"ר אברהם החסיד בשם אביו ז"ל ע"כ. או המכבה את הגחלת וכו'. כתב הרמ"ך הל"ל בד"א בגחלת של עץ אבל בגחלת של מתכת פטור וזה מפורש בהדיא בגמ' ותמיהא לן נמי כיון שפסק הלכה כר' יהודה אמאי הביא נידת נחש ומפים מורסא עכ"ל. ולענין מ"ש הל"ל בד"א בגחלת של עץ אין דבריו מכוונים שהרי לא בא רבינו פה לבאר חילוקי דיני המכבה עד שיצטרך לחלק בין גחלת של עץ לשל מתכת ואין לומר שמקשה לו שהל"ל המכבה גחלת של עץ דהכא גחלת של עץ משמע ומ"מ תמיהתו זאת היתה למישם

מגיד משנה

פרצה דחוקה וכו'. מימרא דשמואל פ"ק דכתובות (דף ו') ופ' אחרון דנדה (דף ס"ד) וכר"ש:

ו עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה וכו'. זה מבואר בכמה מקומות ומהם פ' הבונה (שבת ק"ג) מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. ויש מי שכתב שאם לא היה נהנה מאותה מלאכה שנעשית בשביל אותו מעשה אע"פ שהמלאכה היא הכרחית להעשות בשבילו מותר לעשות המעשה וזה דעת בעל הערוך. ויש מי שכתב פטור אבל אסור:

ז כל העושה מלאכה בשבת אע"פ שלא צריך וכו'. דין זה נחלוקת ר' יהודה ור"ש בהרבה מקומות. ועיקרו פ' המצניע (שבת צ"ג ב) במשנה וסתם המשנה שם כר' יהודה דמחייב. ובהשגות א"א ר"ח ז"ל פסק כר"ש וכו' פטור עליה ע"כ. ומדברי ההלכות שכתבו פרק כירה נראה שפוסקים כר' יהודה וכשמואל דס"ל הכין. ויש לי סעד לסברא [א] מפני שידוע דמאן דמחייב דבר שאין מתכוין כ"ש שיחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה. וראן דסבר דבר שאינו מתכוין אינו הכרח שיפטור מלאכה שאינה צריכה לגופה כדאיתא פרק כירה (שם מ"א) ושתיהן מחלוקת ר"י ור"ש ונחלקו רב ושמואל בפסק ההלכה ורב סבר כר"י לחייב ואפילו באין מתכוין ושמואל כר"ש בדבר שאינו מתכוין אבל לא באינו צריך לגופה והיך נקל אנחנו מסניהם ומ"מ דעת אחרונים ז"ל כך הוא כר"ש עד שהרמב"ן ז"ל דחק לומר שאף כונת ההלכות היתה לפסוק כר"ש וזה דעת הרשב"א ז"ל והאריכו בזה. ופירשו מה שאמרו פרק אחרון (שבת דף ק"ז) בכל השבת כלה הלכה כר"ש לבר ממוקצה וכו' שהוא כולל אפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא דיני מוקצה בלבד · כיצד הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך וכו'. פסק כסתם משנה דפרק במה מדליקין (שבת כ"ט:) וכר' יהודה ודלא כר' יוסי דס"ל התם כר' שמעון. וכבר כתבתי שדעת האחרונים לפסוק כר' שמעון ומיהו לדברי הכל איסורא איכא: וכן המעביר קוץ ד"א ברשות וכו' זה נלמד ממימרא דרבינא דפ' כירה (שם מ"ג) ושם נראה דרבינא ס"ל כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה והוא מסקנא דגמ' שם: או המכבה את הגחלת וכו'. פי' של עץ ומימרא דשמואל הוא שם וכר' יהודה ולדברי הפוסקים כר"ש בהיקום שיש היק לרבים כגון זה מותר לכתחלה וכ"כ הרמב"ן ז"ל:

כל

משנה למלך

אבל באיסור דרבנן מודה ר"י דשרי או דלמא דאפי' באיסורין דרבנן אסר ר"י. ומסוגיא דפ' כירה (דף מ"ז) דאמרינן כל היכא דכי קא מכוין איכא איסור תורה כי לא קא מכוין גזר ר"ש וכל היכא דכי קא מכוין ליכא איסור תורה כי לא קא מכוין לא גזר. כפי הנראה זו דר"ש אינו מתיר כי אם באיסורין דרבנן ע"כ לומר דר"י דפליג עליה אוסר אפי' באיסורין דרבנן ואע"ג דלפי האמת לא קיימא הסיא סוגיא אלא דר"ש מתיר אפי' באיסור תורה. ומ"מ מאי דהוה ס"ל דהוה דגורר אדם מטה וספסל דהוא איסור דרבנן משום דהוי חורש כלאחר יד הך סברא קיימא אף לפי המסקנא. ואע"ג דר"ש מתיר אפי' באיסור תורה מ"מ ניחא פלוגתייהו באיסור דרבנן להודיעך דר"י אוסר אפי' באיסורין דרבנן. סכלל הטולה דמסוגיא זו נראה דר"ש מתיר אפי' באיסור תורה ור"י אוסר אפי' באיסור דרבנן אך מגירסת רש"י ביומא (דף ל"ד) דגרים ה"מ בכל התורה כולה אבל הכא צירוף דרבנן הוא מוכח בהדיא דס"ל דר"י לא אסר דבר שאינו מתכוין כי אם באיסור תורה אבל באיסור דרבנן אף ר"י מודה דשרי. והתוס' שם דחו דברי רש"י מכח סוגיא דפ' כירה שכתבנו. וראיתי להתוס' פ"ק דכתובות (דף ה') ד"ה אם שכתבו ומיהו הכא מותר לכתחלה משום דאיכא תרתי מקלקל בחבורה ודבר שאינו מתכוין. ונראה שכונתם היא משום דמקלקל לא אסור כי אם מדרבנן ומש"ה כל שאינו מכוין שרי אף לר"י. (א"ה נראה דעל הגה' עליהם לא קשיא ליה דאילו הכא אמרינן אפילו אם תימצא לומר דהלכה כר"י מקלקל הוא ושרי ורב גופיה דפסק כר"י סבר דהכא שרי כמבואר בסוגיא וזה סך סוגיא דפ' כירה. דאיכא למימר דר"י אסר בכל גוונא ואגן ס"ל כותיה בהדא וגבי מקלקל לא ס"ל כותיה והכי מוכח מדאמרינן בברייתא לא יכחול כתחלה בשבת והכמים מתירין ואמרינן מאן חכמים ר"ש דאלמא לר' יהודה ס"ל אסור אע"ג דהוי מקלקל. ואפשר היה לטעמים כן בדברי התוס' ומשום הכי לא הוקשה להם מסוגיא דפ' כירה ושם ביומא דשקלינן וטרינן אליבא דר"י גופיה קשיא להו שפיר. אלא דלא ניחא ליה להרב המחבר לפרש כן בדברי התוס' דא"כ מאי קשיא להו מהכיא דגורר אדם ודוק): ותמהני איך לא הוקשה להם מאותה סוגיא דפ' כירה דמוכח מינה דאפי' באיסורין דרבנן אוסר ר"י וכמו שהקשו לרש"י מסוגיא זו ביומא כמבר ולחלק ולומר דשאני מקלקל משאר איסורין דרבנן כגון חורש כלאחר יד או צירוף דהוי אף שאין איסורן כי אם מדרבנן אף שאינו מכוין אסור אבל מקלקל קיל וכל שאינו מכוין שרי לא מצאתי טעם לחילוק זה: וראיתי להתוס'

לחם משנה

דסבר דבר שאינו מתכוין מותר חוסף אף ראשו וכיון דרבינו פסק כר"ש למה לא כתב שחוסף ראשו בנהר אע"פ שמשיר שער. ועוד קימא דנזיר ושבת דמו כנמרא זה לזה ומ"ש נזיר חופף ומפספס הוי בנתר וחול דאי אינו אלא בידים לא מקשי גמרא מידי מנזיר דשאני התם דאינו אלא בידים אבל בנתר לעולם אסור ורבינו כתב בפ' ה' מה' נזירות נזיר חופף על שערו בידו וחוכך בצפורניו ולא הזכיר נהר משמע דנהר אסור. וע"ק דשם כתב לא יחוף באדמה והוא פי' בנזיר בפי' המשנה דהוי נתר ואימא הוא בגמרא מוכח דנהר מותר כדכתיבנא ונראה לתרץ לכל זה דרבינו סובר דרבי ישמעאל דקאמר בפ' ג' מינין (נזיר דף מ"ב) בנהר הא מתני' דחופף ומפספס לא יחוף באדמה מפני שמשרת (את השער) פליג את"ק דהיינו ר"ש קאמר חופף ומפספס אפי' באדמה דהיינו נתר משום דלא הוי פסיק רישיה ואתא ר' ישמעאל לומר דנהי דבדבר שאינו מתכוין מותר אבל לא יחוף בנתר מפני שהיא ודאי משרת והוי פסיק רישיה ופסק רבינו כר' ישמעאל כמ"ש בפי' המשנה והלכה כרבי ישמעאל וטעמא משום דבגמ' שקיל וטרי אליביה דאפילו שם מפני שהיא משרת הגן וכו' משמע דהלכה כותיה. וא"כ אע"פ דדבר שאינו מתכוין מותר כר"ש בהא דנתר פסק דאסור דהוי פסיק רישיה כר' ישמעאל ולכך כתב בנזיר דחופף בידו דוקא ומה שלא הזכיר חפוף הראש בעפר הסירות הייני משום דמאי דהוה ס"ד מעיקרא חילוק בין ראש לידו הוא משום דהוה ס"ד דיד לא הוי פסיק רישיה כדכתבו התוס' דיד אינו ודאי משיר אבל הוא ז"ל שכתב בפ' כ"ה מהלכות אנו דביד ודאי משיר א"כ האי ראש ויד שוין וברור הוא

ז כל העושה מלאכה בשבת וכו'. כתב הרב המגיד ויש לי סעד לסברא א וכו' כונת דבריו לתת טעם לדברי ההלכות ואיך דהליבא דרב דס"ל דבדבר שאינו מתכוין אסור כל שכן מלאכה שאינה צריכה לגופה ואפי' לשמואל דאמר דבר שאינו מתכוין מותר מ"מ במלאכה שאינה צריכה לגופה מודה דחייב לכך פסק במלאכה שאינה צריכה לגופה דלא כר"ש ודלא כרבא דס"ל כותיה בריש פ' טפל (דף קמ"א) גבי הוציא תינוק מת וכיס תלוי בצוארו דס"ל דאינו חייב משום היסק וזה דעת רבינו ז"ל וא"ת א"כ איך פסק בפ' י"ח התוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו דחייב משום הכיס דמשמע דאם הוא מת אינו חייב לא משום תינוק ולא משום כיס וכסברת רבא דאי לא ליסמעינן רבותא דאפילו במת דחייב. וי"ל דבמת חייב משום תינוק כדין מת אפילו שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וזה נתבאר כבר בדברי רבינו בהלכות אלו אבל בחי הודיענו רבינו דאע"פ דאינו חייב משום תינוק משום כיס מיהא חייב

כל

מגדל עוז

פרצה דחוקה עד כיוצא בזה. פ"ק דכתובות (ד' ו') ופרק ר"א דאורג (ד' ק"ז) ופ' א' ברלים (דף קי"א) ופ' המוצא תפילין שם: כל העושה עד כיוצא בזה. כתב הראב"ד ז"ל ר"ח ז"ל פסק כר"ש וכו' פטור עליה: ואני אומר מחלוקת ישנה היא כי בסדר רב יהודה גאון ז"ל פסק ג"כ כר"ש אבל ר"מ ז"ל הלך בשיטת ר"י אלפס והעומדים בשיטתו והם סומכים כאן על עיקר של שיב כלל קיים ויחד שלא משום ר' יהודה ור"ש הלכה כר' יהודה והיא דפרק נוטל ובאר קושיות שעליהם כל אחת מתורצת במסקנא ובפרק ב"מ במתניתין דהמכבה את הנר כו' כתב על הנר כו' נחלקו רש"י ורבותינו ז"ל בפי' הסוגיא ולפיכם נחלק הפסק וגם רבותינו בעלי התוספות נחלקו בפסק הזה ויש לי ראיה גדולה פ' כירה גמרא מתני' דמיתם בסיגנו דאסיקנא לדשמואל במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר' יהודה וכולהו דשמואל התם הלכות קבועות הן וכן פסק ר"י אלפס לכדיא ועוד דרבינא דהוא בתראה אסיק לאלתר עלה ואמר הילכך קוץ ברשות הרבים מוליכין אותו פחות פחות מד"א בכרמלית אפי' טובא וכן הלכה:

הגהות מיימוניות

[ד] בפרק אם לא הביא ובפ"ק דכתובות אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. בערוך פי' דפסיק רישיה אי לא ניחא ליה מותר אבל ר"י פי' בפרק האורג גבי ספים סורסא דפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור וראיית הערוך תמצא לקמן בהגה"ה פ"ח. ע"כ: [ה] בפרק כירה מלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר' יהודה, ע"כ:

כל

להרחיק ההיזק הרי זה חייב וכן כל כיוצא בזה: ח כל המתכוין לעשות מלאכה ונעשה לו מלאכה אחרת שלא נתכוין לה פטור עליה לפי שלא נעשית מחשבתו. כיצד זרק אבן או חץ בחבירו או בבהמה כדי להורגן והלך ועקר אילן בהליכתו ולא הרג הרי זה פטור. הרי זה קל וחומר אם נתכוין לאיסור קל ונעשה איסור חמור. *כגון שנתכוין לזרוק בכרמלית ועברה האבן לרשות הרבים שהוא פטור וכן כל כיוצא בזה. נתכוין לעשות דבר המותר ועשה דבר אחר כגון שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אינו חייב כלום וכן כל כיוצא בזה: ט נתכוין ללקוט תאנים שחורות וליקט לבנות או שנתכוין ללקוט תאנים ואחר כך ענבים ונהפך הדבר וליקט הענבים בתחלה ואחר כך תאנים פטור אף על פי שליקט כל מה שחשב הואיל ולא ליקט כסדר שחשב פטור שבלא כוונה עשה שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת: י *היו לפניו שתי נרות דולקות או כבויות אבל נתכוין לכבות זו וכבה את זו להדליק זו והדליק את זו חייב שהרי עשה מן המלאכה שחשב לעשותה. הא למה הוא דומה למי שנתכוין ללקוט תאנה זו וליקט תאנה אחרת. או למי שנתכוין להרוג

א טור סימן שמ סמג שין שם:

השגת הראב"ד

*היו לפניו שתי נרות וכו'. א"א המחבר הזה הביא הדברים כפשטן וכאשר עיינתי בגמרא במקומן בכריתות לא מצאתים שיתקיימו כן וכו': (ויתר דברי ההשגה עיין בכ"מ):

מגיד משנה

ח כל המתכוין לעשות מלאכה וכו'. זה מבואר פ' ספק אכל חלב בכריתות (ד' [י"ט] ע"א) ומתבאר מדין נתכוין ללקוט שיתבאר בסמוך: ק"ו אם נתכוין לזרוק בכרמלית ועברה האבן ברה"ר שהוא פטור וכו'. זה פשוט ומתוך לשון רבינו יראה שכוונתו שהכרמלית קרובה אליו ורה"ר רחוקה ממנו וא"כ הוא אפי' ברה"ר כה"ג פטור כמו שהתבאר פ' י"ג שמי שנתכוין לזרוק ד' וזרק ח' פטור. ואפשר שהצריך להשמיענו בכאן הוא שהשב בשעת הזריקה שיעבור החפץ בכל מקום שירצה דבכי הא חייב ברה"ר כמבואר שם וכאן מפני שלא נתכוון לזרוק אלא בכרמלית פטור ומ"מ עקר כוונתו היא שהארק עומד ברה"י וכרמלית ורה"ר לפניו ונתכוון לזרוק מרה"י לכרמלית וזרק ברה"ר וזה מוכרח: נתכוין לעשות דבר המותר וכו'. זה מחלוקת אביי ורבא פרק כלל גדול (שבת דף ע"ג) ובהרבה מקומות ופסק כרבא, ויש שפירשו נתכוון לחתוך תלוש זה והתך מחובר זה ועיקר הפירוש הוא נתכוון לחתוך איזה דבר כסבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר ואפ"ה פטור ולזה הסכים רמב"ן:

ט נתכוין ללקוט תאנים שחורות וכו'. זה מבואר שם בכריתות (דף [י"ט] ע"א) במשנה ובגמרא וכר' יהושע. וסיכום דברים אלו הם לענין קרבן וכגון שהוא שוגג בשבת או במלאכה כמו שיתבאר:

י היו לפניו שתי נרות וכו'. זהו פשט הברייתא (שם [כ'] ע"ב) והר"א ז"ל מפרשה בפנים אחרות בהשגות ואין לי להאריך ולבפיבנה נ"ב יבא מורה צדק:

כסף משנה

למישם השגותו בדברי רבינו שבפי"ב שהוא מקומו כתב חילוק שבין הכנה נחלה של עץ לגל מתכת, ומ"ש כיון שפסק כרבי יהודה אמאי התיר לידה נהם ומשים מורסא כבר תירצה ה"ה בפירושו על בבא דהמשים שמין בשבת:

ח כגון שנתכוין לזרוק בכרמלית וכו'. כתב הרמ"ך אם כדבריו כן הוא שלא נחה האבן במקום שהוא רוצה שהחות אפילו נתכוין לזרוק לרה"ר ועברה האבן אמס אמת יותר פטור דהא לא איתעבידא מחשבתו והכי הוה ליה לפרש נתכוין לזרוק בכרמלית ונמצא אותו מקום רה"ר פטור אע"ג דאיתעבידא מחשבתו כיון דלא נתכוין לזריקה דאיסורא פטור עכ"ל וכבר נתיישב זה בדברי ה"ה:

י היו לפניו שתי נרות וכו'. כתב הראב"ד אמר אברהם המחבר הביא הדברים כפשטן וכאשר עיינתי בגמ' במקומן בכריתות לא מצאתים שיתקיימו כן דרב יהודה אותביה לשמואל מרא דשמעתא ממתני' דא"ר יהודה אפי' נתכוין ללקט תאנים וליקט ענבים וכו' ר"א מחייב חטאת ור' יהושע פוטר והא הכא דמתעסק הוא ור' יהושע לא קא פטר אלא ממינא למינא אבל בחד מינא ר' יהושע נמי מחייביה וא"ל שיגנא שבוק מתניתין ותא אבתראי הב"ע שאכל חלבא מלבו אלמא בחד מינא מתעסק הוא ופטור וא"כ היינו נתכוין לכבות את זו וכבה את זו אלא ע"כ מתניתין בלהקדים היא שאם נתכוין לכבות את זו תחלה וכבה את זו או להדליק את זו תחלה והדליק את זו חייב דכיון דחדא מלאכה היא וחדא מינא בהקדמה זו לא נגעו שינוי מחשבה היא אבל בכיבוי והדלקה אם שינה בהקדמה פטור וכן תאנים וענבים דא"ר יהודה ליקדם קאמר נתכוין ללקוט תאנים תחלה וליקט ענבים ר' יהושע פוטר אבל בחד מינא ליקדם חייב, ואני תמה איך חשב כזאת שאם חשב ללקוט תאנים ואחר כך ענבים ונהפך הדבר יהיה פטור וכשחשב להדליק את זו והדליק את זו יהיה חייב זה שעשה כל מלאכה מחשבת לעשות פטור וזה שלא עשה כלום יהיה חייב זהו תמהון לבב (עכ"ל): אבל אם היה אחד דלוק ואחד כבה ונתכוין להדליק לראשונה ולכבות שניה אחריה ונהפך הדבר וכבה לראשונה

לחם משנה

ח כל המתכוין לעשות מלאכה וכו'. כונת רבינו לומר דכיון דבנתכוין לדבר חמור ועשה דבר חמור אמרי' דפטור כ"ש כאן דנתכוין לדבר קל ועשה דבר חמור והקשה הרב המגיד דמיפוק ליה אפי' שיהיה הכל ברה"ר ויהיה כונתו מתחלה לזרוק ד"א וזרק שמנה פטור משום דמלאכתו לא נעשה בשלימות ונעשה יותר ממחשבתו ואין הטעם משום שחשב לעשות מלאכה זאת ונעשה מלאכה אחרת, וזה הוקשה לו ז"ל מפני שהבין מתוך לשונו דרה"י וכרמלית ורה"ר עומדים בשורה זה אחר זה כרמלית ור"ה ואין הכרמלית בצד ר"ה דכן משמע הלשון שאמר האבן שעברה לר"ה דפטור ועברה משמע דעברה על הכרמלית והלכה לר"ה והירך הוא ז"ל דאפשר דכאן אמר בכ"מ שהרגה חטה. וכענין זה נתבאר בפי"ג דר"ה חייב אבל כאן מפני שהוא כרמלית פטור. ויש לתמוה בתירוץ זה דאם כונתו דחשב דיונח אפי' ברה"ר א"כ אמאי פטור. ואם כונתו דבכ"מ שתרצה תנוח בכרמלית ולא ברה"ר א"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי חייב כה"ג אפי' ברה"ר הרי נעשה יותר ממחשבתו. ונראה לומר דשמו שם בדין זרק ארבע שלא ינוח בפחות מד' אבל אם ינוח משם והלאה אין חשש דבכ"מ שתרצה תנוח ומפני כן אמרו שם דכיון דמחשבתו הראשונה שיהיה שלא תנוח בפחות מד' הרי מחשבתו באיסור והפועל נ"כ באיסור וא"כ הוא חייב משום דהרי חשב דאם תרצה לנוח מכאן והלאה דאין בזה חשש אבל כאן בכרמלית שחשב שלא ינוח בפחות מכרמלית אבל אם ינוח לר"ה אין חשש כיון דמה שחשב מתחלה שלא ינוח פחות אין בזה איסור דלהוציאה ומפני כן פטור דכל עיקר כונתו אינו אלא שלא יפחות ממלך הכרמלית אבל אם הוא יותר אין עיקר כונתו לזה נהי דלאו נח בר"ה אין לו חשש בזה אבל מ"מ עיקר כונתו בכרמלית הוא ושלא יפחות מהכרמלית וזהו שכתב ולא נתכוין לזרוק אלא בכרמלית וכו'. עוד כתב ומ"מ עיקר כונתו וכו' כונתו דלפ"ש שתירץ הקושיא מ"מ אינו מספיק לו מידון זה ולכן כתב דלא הוי רה"י וכרמלית ור"ה בשורה זה אחר זה כדהוה מ"ד מעיקרא אלא דרה"י באמצע וזה מכאן וזה מכאן גם שלשון רבינו שכתב ועברה אינו מבואר כן: הרי זה ק"ו וכו'. ולמה שהקשה הרב המגיד דא"כ אפי' ברה"ר כה"ג פטור י"ל דאפ"ה אלא רבינו לא כתב אלא הדבר שהוא בא בק"ו שהוא נתכוין לקל ונעשה חמור ולכך כתב זה אבל ההוא דההם הוי נתכוין חמור ונעשה חמור אלא שנעשה יותר ממחשבתו ודבר זה לא אתי בק"ו אלא מה שי"ל לזה דמה שהוקשה לו לרבינו הוא דאין הטעם כאן משום שחשב לעשות מלאכה אחת ועשה אחרת דאפי' במלאכה אחת נמי כיון שעשה יותר ממחשבתו פטור כדלקמן: נתכוין לעשות דבר המותר וכו'. תימא דהא כלל רבינו בריש הפ' דכ"מ שאמרו בשבת שפטור הוא פטור אבל אסור והוא מימרא דשמואל סוף פ' האורג (דף ק"ז) כל פטורי דשבת פטור אבל אסור וכו' ודין זה מחלוקת דאביי ורבא פ' כלל גדול (דף ע"ב:) דאמרי' התם נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור לחתוך את התלוש וחתך את המחובר רבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא לא נתכוין לחתיכה דאיסורא אביי אמר חייב דהא קא מכוין לחתיכה דעלמא ע"כ, וא"כ כיון דאמרו פטור ראוי להיות פטור אבל אסור כפי הכלל המסור בידינו דכל פטור פטור אבל אסור. מיהו לזה י"ל דאין כלל דברי שמואל אמורים אלא בדברים השנויים במשנה וכן כתבו התוספות בריש פרק קמא (דף ג') שהירץ ר"י בשם ר' אברהם בר"ה בר מהני תלת וכו' ע"ש. אבל מכל מקום נ"ל קשה דאפילו בנתכוין להגביה את התלוש והתך את המחובר דבהא כ"ע מודו דפטור דכיון דלא איתכוין לחתיכה אמרו שם בגמרא (דף ע"ב) והלא לאביי שוגג בלא מתכוין היכי דמי וכו' משא"כ בשבת דנתכוין להגביה את התלוש והחך את המחו כי פטור אבל אסור אבל נתכוין להתוך את התלוש וחתך את המחובר חייב וכו' נתבאר משם בגמרא דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור אבל אסור ואף ע"פ שזה נאמר בגמרא בדברי אביי בהא רבא מודה דלא פליג אלא בחיוב דנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אם הוא חייב אבל בנתכוין להגביה כ"ע מודו דפטור ואין בזה מחלוקת דלכ"ע דאיתכוין להגביה דהוא פטור אבל אסור ורבינו מיקל ביותר ואמר דאפי' נתכוין לחתוך את התלוש אינו חייב כלום הפך הגדולה מסוגיית הגמרא כדפרישית. ועוד דלפי דברי רבינו נהכוין שתים וזרק ארבע דאיכא מחלוקת אביי ורבא דרבא אמר פטור ואביי אמר חייב וכן בסבור שהוא רה"י ונמצא רה"ר דאמר רבא פטור הכל הוא פטור לגמרי דאל"כ היקשי דבגמרא עבדי צריכותא ואמרי אי אשמעינן נתכוין לחתוך את התלוש בההיא קאמר רבא דלא קא מכוין לחתיכה דאיסורא וכו' ואי הך פטור בזרק ארבע הוי פטור אבל אסור הא אצטריך רבא לאשמועי' דלא הוי כחתיכה דהתם מותר לגמרי והכא פטור אבל אסור אלא ודאי הך פטור הוי נמי מותר לגמרי וכן הך דכסבור שהוא רה"י ונמצא רה"ר דהוי פטור לגמרי מזה הטעם עצמו וזה דוחק דכל הני הוו שלא כדברי כל פטור שהם האמור בגמרא ומי הכריחו לרבינו בכל זה. וע"ק דבפ"ב מה' שגגות כתב נתכוין להגביה את התלוש והתך את המחובר בלא כונה פטור ממלאכה מחשבת וכו' ומדכתב פטור משמע פטור אבל אסור מיהו זה אינו כלום דהכלל דמכר לנו רבינו הוא בכ"מ דה' שבת שיאמר פטור הוא פטור אבל אסור אבל בהם אפשר שיהא מותר לגמרי ומ"מ פטור הוא פטור מקרבן דבדידים קא עסיק באותן הלכות ומה לנו להודיע אם מותר וקל להבין ומ"מ קשה מה שהקשינו:

י היו לפניו שתי נרות דולקות וכו'. דברי רבינו מתוכין דבס' ספק אכל (כריתות דף [י"ט] ע"ב) בקשו לשמואל דאמר דמתעסק פטור מהא דמתכוין ללקוט תאנים וליקט

משנה למלך

לבסוף' בפ"ג דבכורות דף ל"ד שמתנו בפירוש דשוקר דבר מגידולו כלאמר יד שרי כאינו מכוין הא לר"י משום דאף במכוין לא אסיר כי אם מדרבנן וא"כ יש לתמוה דאין לא הוקשה לבם מאותה סוגיא דפ' כירה דמוכח מינה דהורם כלאמר יד אסור לר"י אף שאינו מכוין וכשה הדבר צריך אגני תלמוד: הדע דאף למאן דלית ליה דר"י דלאמר דבר שאינו מכוין שהוא דוקא באיסור תורה אבל באיסורין דרבנן אף ר"י מודה דהרי באינו מכוין לא כל איסורין דרבנן שוין לענין זה דדוקא באיסור

מגדל עוז

בל שמתכוין עד כיוצא בזה. ריש פ' אלו נערות (דף ל"ה) מוריקא מלאים ממלאים דר' אבין: נתכוין עד פטור. פ' ספק אכל מסכת כריתות (דף [י"ט] ע"א):

כסף משנה

ראשונה ואח"כ הדליק שניה אחריה פטור. אמר אברהם זהו שהשגחי אני אבל כל מה שבספרים שבוש הוא עכ"ל:

טו טז כל מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדה וכו' ואם אין היחיד יכול לעשותה לבדה עד שילמדנו כו' ושיעור אחד לשניהם. בפ' המצניע (שבת צ"ב.) תנא זה יכול וזה יכול ר"מ מחייב ור' יהודה ור"ש פוטרים זה אינו יכול וזה אינו יכול ר"י ור"מ מחייבים ור"ש פוטר זה יכול וזה אינו יכול ד"ה חייב, ובגמ' (דף צ"ג) זה יכול וזה אינו יכול ד"ה חייב הי מנייהו חייב אמר רב חסדא זה שיכול דאי זה שאינו יכול מאי קא עביד א"ל רב המנונא דקא מסייע בהדיה א"ל מסייע אין בו ממש ומפרשי בתר הכי אמר מר זה יכול וזה יכול חייב איבעיא להו בעינן שיעור לזה ושיעור לזה או דילמא שיעור אחד לכולם רב חסדא ורב המנונא חד אמר שיעור לזה ושיעור לזה וחד אמר שיעור אחד לכולם אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא גבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב נעלו שנים פטורים לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבים ואמאי ליבעי שיעור צידה לזה ושיעור צידה לזה לאו משום דאמרי' שיעור א' לכולם ופירש רש"י שיעור צידת צבי לכל א' וא' וכתבו התוס' אמר מר זה יכול וזה יכול ר' מאיר מחייב איבעיא להו וכו' פימא לר"מ דאתאי בעי לה אליבא דר"מ ומאי למבעי בזה אינו יכול וזה אינו יכול אליבא דרבי יהודה דקיימא מתניתין כוותיה ונראה דגרסא זו טעות וגרסינן זה אינו יכול וזה אינו יכול עכ"ל וזו היא גירסת רבינו:

חפר

יא אבל אם נתכוין וכו'. בסוגיה ברייתא שם: **כבה** זו והדליק זו וכו'. ברייתא שם [י"ט] נ"ח): וכל העושה מלאכה במתעסק ולא נתכוין לה פטור. זה מימרא שם, (שבת ע"ב:) ובכמה מקומות:

יב כל המתכוין לעשות מלאכה ונעשית ביותר על כוונתו חייב פחות מכוונתו פטור. פ' המצניע מבואר. והשגות אמר אברהם אין לשון יפה בזה אבל היה לו לומר המתכוין לעשות מלאכה מעולה ועשאה פחותה פטור אבל פחות מכוונתו אינו פטור שהרי אם כתב שם משמעון חייב והוא פחות מכוונתו אלא שלא קלקל מעשיו, עד כאן. ואני רואה בכאן חסן להשיג שדקדוק לשון רבינו באמרו ונעשית הוא שלא נעשית בדרך כיונתו אלא בשנוי. וכשהשנוי הוא יותר על הטובה חייב וכשהוא פחות פטור. ושם משמעון לא השחית מחשבתו כלל אלא שלא נגמרה ולא היה לו אפשר לכתוב שמעון אם לא יכתוב שם תחלה וכ"ש שכבר ביאר רבינו כל זה בביאור שהזכיר בדינים:

כיצד הרי שנתכוין להוציא וכו'. זה שם במשנה ומפורשת בגמרא:

יג היה חגור בסינר והשליך וכו'. זה מבואר במשנה (שם דף צ"ב:) באמה אמרו וכו' שכן ראוי להיות חוזר. ופירש"י ז"ל שאם נתן לו דבר להוציא ובא לו לצד אחר חייב שדרכו להיות חוזר סביבותיו ומתחלה ידע שסופו להתהפך ע"כ:

יד כל המתכוין לעשות מלאכה וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות בשבת ומהם פ' המצניע בגמ' (שם צ"ב):

טו וכן כל מלאכה שהיחיד יכול לעשותה וכו'. מפורש במשנה וברייתא בהמצניע (שבת דף צ"ב צ"ג). ומ"ש כגון שהקר החפץ מרשות זה וכו'. מבואר במשנה בפ"ק:

ואם

להרוג את זה והרג את זה שהרי נעשית מלאכה שחשב לעשותה: **יא** אבל אם נתכוין להדליק ראשונה ולכבות שניה אחריה ונהפך הדבר וכבה ראשונה ואחר כך הדליק שניה אחריה פטור. כבה זו והדליק זו בנשימה אחת חייב. שאע"פ שלא הקדים ההדלקה הרי זה לא איחר אותה אלא שתיהן כאחת ולפיכך חייב וכן כל כיוצא בזה וכל העושה מלאכה במתעסק ולא נתכוין לה פטור: **יב** כל המתכוין לעשות מלאכה ונעשית ביותר על כוונתו חייב בפחות מכוונתו פטור. [א]כיצד הרי שנתכוין להוציא משא לאחריו ובא לו לפניו חייב שהרי נתכוין לשמירה פחותה ונעשית שמירה מעולה. אבל אם נתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור שהרי נתכוין להוציא בשמירה מעולה והוציא בשמירה פחותה וכן כל כיוצא בזה: **יג** היה חגור בסינר והשליך המשא בין בשרו וחלוקו בין שבא זה המשא שדרכו להוציאו בדרך הזאת לפניו בין שבא לאחריו חייב שכן דרכו להיות חוזר: **יד** כל המתכוין לעשות מלאכה בשבת והתחיל בה ועשה כשיעור חייב. אף על פי שלא השלים כל המלאכה שנתכוין להשלימה. כיצד הרי שנתכוין לכתוב אגרת או שטר בשבת אין אומרים לא יתחייב זה עד שישלים הפצו ויכתוב כל השטר או כל האגרת אלא משיכתוב שתי אותיות חייב. וכן אם נתכוין לארוג בגד שלם משיארוג שני חוטין חייב ואף על פי שכוונתו להשלים הבגד הואיל ועשה כשיעור בכוונה חייב וכן כל כיוצא בזה: **טו** כל [ב]מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדו ועשו אותה שנים בשותפות בין שעשה זה מקצתה וזה מקצתה

א סמ"ג לאוין סה · ב טור סימן שמו סמ"ג לאוין סה :

משנה למלך

כאיסור דרבנן דאין איסורין חלין מן התורה כשום מקום אי הוא דאמרינן דכל שאינו מכוין שרי אף לר"י אבל כאיסורין דרבנן דבמקום אחר איסור זה כדמותו אסור מן התורה אף שבמקום זה אינו אסור כי אם מדרבנן בכל מקום אף שאינו מכוין אסור לר"י משום דכל דתקון כעין דאורייתא תקון כ"כ התוס' פ"ג דבכורות דף כ"ד (א"ה וכ"כ הרב"א בחדושיו למס' שבת פ' כירה דף מ"ז יע"ש)· ודע דאף למ"ד ור"י דאוסר שהוא אף כאיסורין דרבנן מ"מ היכא דאיכא תרתי דהייט דליכא איסור תורה וגם אינו מכוין כ"כ התוס' פ"ק דכתובות דף ה' ובפ"ג דבכורות דף כ"ד כתבו דיש לחלק בין במקום מצוה למקום שאין מצוה יע"ש (א"ח ועיין עוד בדברי ה"ה רפ"י מס' קומאה נרעה):

לחם משנה

ולקט ענבים ענבים ולקט תאנים שחורות ולקט לבנות דמשמע דבחד מינא כ"ע מודו דחייב ותירצו כגון שאבד מלקט מלבו ובמסקנא (דף [כ'] נ"ב) אמר רבא ליקדם איכא בינייהו והא תניא היו לפניו שתי נרות דולקות (ארוכות) ונתכוין לכבות זו וכבה את זו להדליק את זו והדליק את זו חייב להדליק ולכבות וכבה והדליק בנשימה אחת חייב ע"כ. משמע מכאן דלשמואל דקאמר מתעסק פטור אפי' בחד מינא פטור היכא דנתכוין ללקוט תאנה זו ולקט תאנה זו ומה שאמר במתני' נתכוין ללקוט תאנים ולקט ענבים הייט ליקדם כדקאמר שהיה בדעתו ללקוט שניהם ונהפך לו הדבר שבדעתו ללקוט תאנים תחלה ולקט ענבים תחלה וכו' דוקא דהוו שני מינים פטור אבל מין א' חייב אבל בשאינו ליקדם אלא נתכוין ללקוט תאנה זו ולקט אחרת פטור וזה פשוט ומוכרח בהך סוגיא וא"כ איך כתב רבינו דנתכוין לכבות את זו וכבה את זו להדליק זו כו' דחייב הא למה"ד לפי שנתכוין ללקוט תאנה זו ולקט תאנה אחרת הא בין בדין ההדלקה ובין נתכוין ללקוט תאנה זו שהביא לדחיק משמע מן הסוגיא הנזכרת דפטור כדלקמיכנא ואע"פ שלשון הברייתא קאמרה גבי נרות היו לפניו שתי נרות (ארוכות) ונתכוין לכבות את זו וכבה את זו וכו' חייב משמע שפם הדברים כדברי רבינו לפי גרסתו דגורס חייב הפך גירסת רש"י שגורס שם פטור וא"כ י"ל דכתב כן לפי גירסתו, זה אינו דע"כ אפי' לפי גירסתו מוכרחים אנו לומר דמה שאמרה הברייתא נתכוין לכבות וכו' היינו להקדים כמו במתניתין שהיה בדעתו לכבות זו אחר זו ונהפך לו הדבר דאל"כ תקשי לשמואל דאמר דמתעסק פטור ולכתחב הרלב"ד ז"ל בהשגות והשיג על רבינו על כל פנים דעת רבינו עוד ק' קלא הדמיון שהביא מנתכוין לכרוג את זה והרג את זה חייב דמה דמיון הוא זה אפילו שמתעסק יהיה פטור שם ראוי להיות חייב כדאמרו שם בגמרא גבי מילת התינוק הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק בחבורה חייב. מיהו לזה י"ל דרבינו פסק בפ' זה דמקלקל בחבורה פטור שכתב כל המקלקלין פטורין ואוקימנא בגמרא תהני' כמ"ד מקלקל בחבורה פטור ועוד דלא כתב כן רבינו לומר דאי סיכי דהתם חייב הכא נמי חייב אלא דאי היכי דהתם נעשה מה שחשב ה"נ נעשה מה שחשב אבל לקושיא הא' נ"ע: וי"ל לתרץ דרבינו הוקשה לו מה שהוקשה להוס' בפ' כלל גדול (דף ע"ב.) על ההיא דנתכוין להתוך את התלוש והתך את המחובר דרבא אמר פטור משום דלא איכוון לחתיכה דאיסורא ואביי אמר חייב משמע דלכ"ע תיהו היכא דנתכוין לחתיכה דאיסורא כגון להתוך מחובר זה וחתך אחר חייב ואמאי לשמואל דאמר מתעסק פטור אפילו נתכוין להתוך מחובר זה וחתך אחר פטור ותירצו הכא איירי כגון שנתכוין להתוך איזה דבר כשמוצא שהוא תלוש ונמצא מחובר ורבינו לא רצה לתרץ כך דמשמע ליה דפליגי אביי ורבא על שמואל ופסק כוותיה ולדידהו ברייתא דהיו לפניו שתי נרות דולקות וכו' דקאמר שם חייב אין פירושה ליקדים כמו שהוא לשמואל אלא כפשטה היא דחייב דכיון דנתכוין לדבר איסור חייב וכן מתני' דנתכוין ללקוט ענבים ולקט תאנים וכו' כפשטה הוא ואע"ג דרבא הירץ שם ליקדים אליבא דשמואל תירץ וליה לא ס"ל דאיהו גופי' אקשי לעיל לרב נחמן על הא דשמואל מההיא דתינוקות וא"כ כולה סוגיא דבס' ספק אבל דמתאמרא אליבא דשמואל לא נקטינן כוותיה. עוד הקשו שם התם' מרבא גופיה דקאמר נתכוין לזרוק ארבע וזרק ח' פטור והא התם נתכוין לזריקה דאיסורא ופטור. וקושיא זו איתא לדעת רבינו דהוא פסק כאן דנתכוין ללקוט תאנה זו ולקט אחרת חייב וכפ"ב כתב נתכוין לזרוק ד' וזרק ח' פטור ויש לתרץ לדעת רבינו דשאני היכא דנתכוין ללקוט מחובר זה ולקט זה אז חייב דפעולה הלקיטה היא אחת והרי נעשית אלא שהיא בעצמים מחולקים אבל נתכוין לזרוק ארבע וזרק ח' נעשית פעולה מחולקת דהוא היה רוצה לזרוק ד' והיתה הזריקה ח' היא מחלוקה לגמרי ולכך פטור והבן זה. וכ"ת כיון דרבינו לא נפרש הברייתא דהקדימה דין זה של הקדימה מנין יצא לו דהיכא דנהפך הדבר פטור גבי תאנים שחורות ולבנות וי"ל מגופה דברייתא דאמר להדליק ולכבות וכבה והדליק בנשימה אחת חייב תמכע הא בשתי נשימות פטור וה"ה לשחורות ולבנות דהוי כמו הדלקה וכבוי. ומה שאמר אבל אם נתכוין להדליק ראשונה וכו' פטור הוא דלא איירי בגוונא דלעיל דהייט שתי נרות דולקות או כבויות אלא כאן איירי בחד דלוק וחד כבוי ולא הוצרך רבינו לפרש ואע"ם דלשון אבל משמע דאיירי על חלוקה קמייתא. והראב"ד בהשגות היקן החלוקה א' שכתב נר א' כבוי ונר א' דלוק וכתב שמה שכתוב בספרים שיבוש, ונראה שטעמו משום מ"ש שנראה דאיירי בגוונא דחלוקה קמייתא ומ"מ אחי לגירסת ספרים שפיר דדבר ברור כמ"ש, כנ"ל לפרש לשון רבינו ודבריו אין בהם נפתל ועקש. איברא דהרב המגיד כתב ועיקר הפי' הוא נתכוין להתוך איזה דבר כסבור שהוא תלוש נראה דמשמע דס"ל דרבינו מפ' כפי' התוספות ולא ס"ל דפליגי אביי ורבא עליה דשמואל כדכתבתי. ומ"מ אני אומר דהדבר מוכרח כמ"ש אלא שהרב המגיד לא כתב אלא עיקר הפירוש הוא זה ואע"פ שאין דעת רבינו כן מ"מ לענין הדין יש לסמוך על זה אבל אין כונתו לומר שרבינו יסבור כן:

יא אבל אם נתכוין להדליק ראשונה וכו' פטור וכו'. כלומר היו לפניו שתי נרות אחת כבויה ואחת דלוקה וכונתו לכבות את הדלוקה ולהדליק את הכבויה וכל אחת מהן יקראו ראשונה בערך הפעולה שתחיל ממנה ואם יתחיל מלאכה הכבוי מהדלקה אז תקרא היא ראשונה ואם תתחיל מלאכה הדלקה מכבויה אז תקרא היא ראשונה:

יב אבל אם נתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור וכו' ה"ה דלהאחריו ובא לו לאחריו פטור כדקאמר רב אשי בפ' המצניע (דף צ"ב:) ורבינו לא חש להביא דכבר אמר שם רב אשי דלא מבעיא קאמר והוא פשוט יותר:

ואם

מגדל עוז

כל המתכוין עד סוגר מתניו. פ' המצניע (דף צ"ב): כל המתכוין עד ב' אותיות חייב. פ' הבונה (דף ק"ג): וכן אם נתכוין עד כיוצא בזה. פ' האורג (דף ק"ה): כל מלאכה עד כיוצא בזה פ' המצניע (דף צ"ב):

מגיד משנה

טז ואם אין אחד מהם יכול לעשותה כו'. שתי משנה (שם בהמצניע צ"ב) ודלא כר"ש. ומ"ש והשיעור אחד לשניהם. הוא בגמ' (שם צ"ג): היה כח באחד להוציא קורה זו לבדו וכו'. בגמרא (שם צ"ג) בביאור:

יז כל המקלקלין פטורים כיצד הרי שחבל בחבירו וכו'. משנה פ' האורג (דף ק"ה) ושי' בשחבל וקרע שלא בחמתו הא בחמתו חייב לדעת רבינו כמו שיתבאר פ' שמיני ועשירי ואחד עשר ושנים עשר: חפר גומא ואינו צריך אלא לעפרה וכו'. מימרא פ' כלל גדול (שם ע"ג) וטעם הקלקול הוא לר' יהודה כדאיתא התם. ואפי' לר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ה"מ מתקן האי מקלקל הוא ע"כ. ומכאן שאם היתה הגומא במקום שאין בו קלקול אע"פ שאינו צריך לה חייב עליה לדעת רבינו ז"ל שפסק כר"י וזה פשוט:

יח כל המקלקלין על מנת לתקן וכו'. זה משנה בהאורג (שם ק"ה:) והמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן ע"כ:

יט כל העושה מלאכה בשבת וכו'. משנה בהזורק בשבת (דף ק"ב):

פ"ב א דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות וכו'. במשנה פ' אחרון דיומא (דף פ"ג) כל ספק נפשות דוחה שבת: ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק אינו צריך וכן אם אמר רופא וכו'. כבר נתבאר זה בגמ' שם. והיכא שהרופאים יותר משנים ונחלקו יתבאר פ"ב מהלכות שביתת עשור:

ב אמדוהו ביום השבת וכו'. מפורש בגמ' (שם פ"ד:) מימרא על המשנה: מדליקין וכו'. כל זה מבואר, ועיקרי המלאכות שהזכיר הדלקת הנר פרק מפנין (שבת דף קכ"ח:) גבי חיה: מכבין הנר. פ' ב"מ (שם כ"ט:): שוחטין ואופין ומבשלין. פ"ק דחולין (דף ט"ו:): ומחממין לו חמין וכו'. בברייתא פ' אחרון דיומא (דף פ"ד:) מחממין לו חמין בין להשקותו בין להברותו:

ג כשעושין דברים וכו'. בברייתא שם וגירסת ההלכות והגאונים ואין עושין דברים הללו לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים אלא בגדולי ישראל ואין אומרים לעשות דברים הללו לא ע"י נשים ולא ע"י נכרים מפני שמצטרפין לדעת אחרת. ומה שכתב רבינו כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם נראה שהוא פירוש למה שאמרו מפני שמצטרפין לדעת אחרת והע"פ שכלל רבינו עמהם קטנים ונכרים אין הטעם הזה אלא לנשים ועבדים:

ואסור להתמהמה וכו'. מבואר שם. ובירושלמי הזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך:

כסף משנה

יז חפר גומא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ה"א בנית אבל במדה חייב דהא פסק כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עכ"ל. וי"ל שלא הוצרך רבינו לפרש כן דמתוך דבריו משמע וכמה שכתב הרב המגיד:

פרק ב א דחויה היא שבת וכו'. בפרק יוה"כ (יומא פ"ו) איפליגו תנאי אי טומאה אם דחויה היא בציבור אי הותרה ופירש"י דחויה אע"ג דאפשר רחמנא לאיתויי בטומאה לא היתר גמור הוא אלא היכא דלא אפשר משכחי טהורים וכיון דלאו היתר גמור הוא בעיא ציץ לרצויי. ומשמע בגמרא דהלכה כמ"ד דחויה היא וכן פסק רבינו בפ"ד מהל' ביאת המקדש ומשמע דהי היכי דאיפליגו בטומאה ה"נ איפליגו בשבת לגבי חולה אם היא דחויה או הותרה וקי"ל כמ"ד דחויה וה"ל כרשב"א והר"ן שהשבת דחויה היא אצל חולה ולא הותרה:

ג כשעושים דברים האלו אין עושין אותם לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים וכו'. גירסת רבינו בברייתא עבדים במקום נכרים לדעת רבינו שפירש מפני שמצטרפים לדעת

מקצתה כגון שעקר זה החפץ מרשות זו והניחו השני ברשות אחרת בין שעשו אותה שניהם כאחד מתחלה ועד סוף כגון שאחזו שניהם בקולמוס וכתבו או אחזו ככר והוציאוהו מרשות לרשות הרי אלו [ו] פטורין: **טז** ואם אין אחד מהן יכול לעשותה לבדו עד שיצטרפו כגון שנים שאחזו קורה והוציאוהו לרשות הרבים הואיל ואין כח באחד מהן לעשותה לבדו ועשו אותה בשותפות מתחלה ועד סוף שניהן חייבין ושיעור אחד לשניהן. היה כח באחד להוציא קורה זו לבדו והשני אינו יכול להוציאה לבדו ונשתתפו שניהם והוציאוה. זה הראשון שיכול חייב והשני מסייע הוא ומסייע אינו חייב כלום וכן כל כיוצא בזה: **יז** כל [א] המקלקלין פטורין. כיצד הרי שחבל [ז] בחבירו או בבהמה דרך השחתה וכן אם קרע בגדים או שרפן או שבר כלים דרך השחתה הרי זה פטור. חפר גומא ואינו צריך אלא לעפרה הרי זה מקלקל ופטור אע"פ שעשה מלאכה הואיל וכוונתו לקלקל פטור: **יח** כל המקלקל על מנת לתקן חייב. כיצד הרי שסתר כדי לבנות במקומו [ב] או שמחק כדי לכתוב במקום שמחק או שחפר גומא כדי לבנות בתוכה יסודות וכל כיוצא בזה חייב ושיעורן כשיעור המתקן: **יט** כל העושה מלאכה בשבת מקצתה בשוגג ומקצתה בזדון בין שהזיד ולבסוף שגג בין ששגג ולבסוף הזיד פטור עד שיעשה שיעור המלאכה כולה מתחלה ועד סוף בזדון ואחר כך יהיה חייב כרת. ואם יהיה בעדים והתראה חייב סקילה. או שיעשה שיעור מלאכה כולה בשגגה מתחלה ועד סוף ואחר כך יהיה חייב חטאת קבועה:

פרק שני

א דחויה [א] היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות. לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת [ח] על פי רופא אומן [ט] של אותו מקום. ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך. וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת: **ב** אמדוהו [ב] ביום השבת שהוא צריך לכך וכן לשמנה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין. ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו. כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן: **ג** [ג] כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם. אלא על ידי [י] גדולי ישראל וחכמיהם. ואסור [ד] להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

א טור שם סי' שמ סמ"ג לאוין שם: ב טור וסמג שם: ג טור סימן שכח שבת סמ"ג לאוין שם: ד טור סימן שכח סמ"ג לאוין שם:

לחם משנה

טז ואם אין א' מהן יכול לעשותה לבדו וכו'. פסק כר' יהודה דס' המצניע (דף צ"ג) ודלא כר"ש דבגמרא אמרי' שם לר"ש תלתא מיעוטי כתיבי נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול [וחד למעוטי זה אינו יכול וזה אינו יכול ור"י חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול] וחד למעוטי יחיד שעשה בהוראת ב"ד ור"ש יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב ע"כ. וק' דכיון דרבינו פסק כר"י ה"ל למפסק דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור והוא פסק בפי"ג מה' שגגות דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב שכתב שם וכן אם הורו ועשו מיעוט הקהל על פיהם ועדיין השגגה הרי ב"ד פטורים ואלו המיעוט שעשו חייבים וכל אחד ואחד מביא חטאתו ע"כ. נראה דפסק דחייב כחכמים דפליגי עליה דר' יהודה בריש הוריות וא"כ איך פסק כאן כר' יהודה דהא אי לגבי יהודה הוה ס"ל חייב לא מיתוקם סברתיה כלל דליכו מוקי חד למעוטי יחיד שעשה בהוראת ב"ד. וי"ל לתרץ זה עם קושיא אחרת דאיכא בשמעתא דשמעתתא דמאי קאמר בגמרא איכא תלתא מיעוטי חד לעוקר ומניח וחד לזה יכול וזה יכול וחד ליחיד שעשה בהוראת ב"ד לימא דלר' יהודה לא הוי אלא תרי מיעוטי חד לזה יכול וזה יכול וחד לזה עוקר וזה מניח וכדקאמר שם לר"מ דתרי מיעוטי הוו ונימא דר' יהודה אית ליה דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב. ולתרץ קושיא זו אומר דודאי אצטריכו בגמרא למימר הכי משום דבריש הוריות (דף ב') אמרינן דר' יהודה אית ליה דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור דאמרו שם על מתני' אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי רבי יהודה אבל חכמים אומרים יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב מאי רבי יהודה דתניא וכו' ולהכי איצטריכו בגמרא לומר דלר' יהודה תלתא מיעוטי הוו אבל אי לא הוה משכח הלמודא דלר' יהודה אית ליה פטור הוה מצי למימר לדידיה דתרי מיעוטי הוו כדקאמר לר"מ. ורבינו ראה לפסוק כאן כר' יהודה בהא דזה אינו יכול וזה אינו יכול משום דר"מ מסייע ליה אבל בהא דיחיד שעשה בהוראת ב"ד

הגהות מיימוניות

[ו] כר' יהודה ודלא כר"מ דמחייב אפי' זה יכול וזה יכול ודלא כר"ש דפטר אפי' זה אינו יכול וזה אינו יכול וכרבי יהודה סתמא דמתני': [ז] תני ר' אבהו קמיה דר"י כל המקלקלים פטורין חוץ מחובל ומבעיר א"ל פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה כו' אלא כסתם משנה דתנן כל המקלקלים פטורין, ומוקי בגמרא ההיא דר' אבהו כר"ש ע"כ: [ח] בפ' השואל תני רשב"ג אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת בפ' בתרא דיומא מוכחא מקראי ע"כ: [ט] והשיב ר"י שכל בני אדם חשובים בקיאין בסכנת ספק נפשות להקל: [י] הנשאל הרי זה מגונה והשואל הרי זה שופך דמים:

מגדל עוז

כל המקלקלין עד הרי זה פטור. פרק ר' אליעזר דאורג (דף ק"ו): חפר גומא עד פטור. פרק כלל גדול (דף ע"ג): כל המקלקלין עד סוף הפרק. פ' ר"א דאורג (דף ק"ו):

פ"ב דחויה עד דוחה את השבת. שבת פ' מ' אבות (דף ק"ט) ופ' בתרא דיומא (דף פ"ד) ופ' אין מעמידין (דף כ"ח) ובכמה מקומות בתלמוד הלכה מרווחת: אמדוהו ביום עד שהוא שבת. פ' מפנין (דף קכ"ט) ופרק בתרא דיומא (דף פ"ד): מחללין עד סכנה. פרק ב"מ (דף כ"ט ב'): ומחללין עד צריך לכך. פ' בתרא דיומא (דף פ"ד): כשעושין עד וחכמיהם. פרק לפני אידיהן (דף י"ב) ופ' בתרא דיומא: ואסור עד בהם. פ' ב"מ (דף כ"ט):

בהם ולא שימות בהם. הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום בעולם. ואלו האפיקורוסים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר גם אני נתתי לכם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם: **ד** החושש [א]בעיניו והוא שיהיה בשתיהם או באחת מהם ציר או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב או שהיה דם שותת מהן או שהיה בהן קדחת וביוצא בחלאים אלו הרי זה בכלל חולים שיש בהן סכנה ומחללין עליו את השבת ועושין לו כל צרכי רפואה: **ה** וכן אם יש מכה בחלל גופו מן השפה ולפנים בין בפיו בין במעיו בין בכבדו וטחולו או בשאר מקומות כל שיש בחללו הרי זה חולה שיש בו סכנה ואינו צריך אומד שחוליו כבד היא לפיכך מחללין עליו את השבת מיד בלא אמידה. ומכה שהיא בגב [ד] היד וגב הרגל הרי היא כמכה של חלל ואינה צריכה אומד ומחללין עליה את השבת. והחום שמסמר את הבשר כמכה של חלל דמי ומחללין עליו את השבת וכן כל חולי שהרופאים אומרין שזה יש בו סכנה אע"פ שהוא בעור הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת על פיהם: **ו** הבולע נימא של מים מחמין לו חמין בשבת ועושין לו כל צרכי רפואה מפני שהיא סכנת נפשות. וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי העפר שממיתין אפילו היו ספק ממיתין ספק אין ממיתין עושין לו כל צרכי רפואה להצילו: **ז** חולה שאמדוהו רופאים להביא לו גרוגרת אחת ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גרוגרות בבת אחת כולן פטורין מכלום. ואפילו הביאו בזה אחר זה ואפילו הבריא בראשונה שהרי כולם ברשות הביאו: **ח** חולה [ב]שהיה צריך לשתי גרוגרות ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין ושלש גרוגרות בעוקץ אחד כורתין העוקץ שיש בו שלש אף על פי שאין צריכין אלא לשתים כדי שלא ירבו בבצירה אלא יכרתו עוקץ אחד ולא יכרתו שנים וכן כל כיוצא בזה: **ט** המבשל [ג]לחולה בשבת ואכל החולה והותיר אסור לבריא לאכול מן המותר גזרה שמא ירבה בשבילו. אבל השוחט לחולה בשבת מותר [ה] לבריא לאכול ממנו בשר חי שאין בדבר תוספת כדי שנגזור שמא ירבה בשבילו וכן כל כיוצא בזה: **י** חולה [ד]שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי נכרי. כיצד אומרין [ו] לנכרי לעשות לו והוא עושה לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה

מרשות

א טור א"ח סימן שכח סמ"ג לאוין סה · ב טור א"ח סי' שכח סמ"ג לאוין סה · ג טור סי' שיח סמ"ג לאוין שם · ד טור סי' שכח:

כסף משנה

לדעה אחרת היינו שלא תהא שבת קלה בעיניהם ה"ע שייך בנשים ועבדים ולא בנכרים וקטנים כמ"ש הר' המגיד משום דקטנים כשיגדלו ילמדו וידעו חומר שבת ואיסורו וטעמא דאין עושין ע"י נכרים וקטנים שמא יאמרו הרואים כקוטי היינו כיוה נכס ואין מתירים אותו לכתחלה ע"י התחייבים בתלית דילמא יבא הדבר שבשאת יתאלו נכרי או קטנים לא ירצו לחלל שבת ע"י גדולי ישראל ודלא כהר"ן שכתב שהטעם שכתב רבינו ש"א תהא שבת קלה בעיניהם קאי גם לקטנים דא"כ יקשה אמאי פליגינו שנא דברייתא בהדיא ונקט קטנים בהדי נכרים ואיכא למידק בדברי רבינו שכתב שאין עושין דברים הללו אלא על ידי גדולי ישראל והכותיהם דמשמע ע"י שאר ישראלים לא וקשה דהא לא תיפשה הברייתא אלא קטנים ונשים ועבדים דוקא לכך נ"ל דגדולי ישראל והכתיהם דנקט רבינו גדולים למעט קטנים ישראל למעוטי נכרים וחכמיהם למעוטי נשים דדעתן קלה:

כתב הרת"ך שזה הטעם שנהן בע"י נכרים שלא תהא שבת קלה בעיניהם וכי אין שבת קלה לנכרים ולדבריו הכם אחד יכול לצוות לנכרים שיעשה והטעם הגרור בעבור שאינם זריזים ואהו למפטע עכ"ל. וכמה שביארתי דברי רבינו אין מקום לתיובתיהו.

ח חולה שהיה וכו'. כתב הר"ן בכ"כ דכיוה דפשיטא לן דשתים בעוקץ אחד ושלש בעוקץ אחד שתים מייתינן שלש לא מייתינן דלרבויי בשיעורא אסור וכ"כ הרשב"א בפ"ק דחולין וכ"כ הרא"ש בתשובה.

י חולה שאין בו סכנה וכו'. כתב הטור כל צרכי חולה בדבר שאין בו סכנה הוא לא יעשה אבל אומר לנכרי ועושה כיון שאין בו סכנת הגוף אפי' יש בו סכנת אבר אין מחללין עליו באיסור דאורייתא אבל מחללין באיסור דרבנן אע"ג דעביד מעשה אבל בגוני

מגיד משנה

ביפך דמים. וכ"ש באותר אשר יעשה וכו'. שם מימרא דשמואל ומסקנא דגמרא שם דמהכם ילפינן לה· **הא** למדת שאין וכו'. דברי רבינו ז"ל:

ד החושש בעיניו והוא וכו'. מימרא בע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ח.) ופרשי החלייס שכתב שם בגמרא ואמרינן התם לאפוקי סוף אוכלא ופגוחי עינא דאין מחללין. וטעם ההלול בחליים האחרים משום דשורייני דעינא בליבא תלו כדאיתא התם:

ה וכן מי שיש לו מכה בחלל וכו'. ומכה שהיא בגב היד וגב הרגל. הכל מבואר שם (דף כ"ח) מימרות פסוקות. ובהלכות הובאו פ' ח' שרצים ובחדושי הרשב"א ז"ל פי' מכה של חלל שנתקלקל אחד מן האברים הפנימיים מחמת מכה שיש בו או מחמת בועה שנעשית בו אבל מיחושים אינן נקראין מכה ואין מחללין עליהם את השבת אלא א"כ הוא מיחוש שיש בו חכה. מורי הרב נר"ו. וכתב הריטב"א ז"ל כי' מכה של חלל דקא אמרינן אינה צריכה אומד לומר שאפי' אין שם בקיאים וחולה נמי אינו אומר כלום עושים לו כל שרגילין לעשות לו ממאכלים ורפואות ומחללין שבת ואין נשאלין כלל. אבל כשיודעין ורגילים באותו חולי שהוא ממהין ואין צריך חלול ודאי אסור לעשות לו וכ"ש כחולה או ברופא אומרין אינו צריך דאין מחללין אע"פ שהיא מכה של חלל הא בחכה שאינה של חלל שאלים בבקי או בחולה ואין מחללין עד שיאמר אחד מהם צריך הוא לחלול זה או שנעשה אבל אחד מהם ספק נפשות עכ"ל: **וכן** כל חולי שהרופאים אומרין וכו'. זה פשוט ביומא (דף פ"ב) ובכמה מקומות:

ו הבולע נימא של מים מחממין לו וכו'. פרק קמא דע"ז (דף י"ב.) ופירש"י ז"ל נימא עלוקה. **וכן** מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי וכו'. מפורש בגמ' פ' אחרון דיומא (דף פ"ד) שנשיכת הכלב השוטה ממיתה. ושאר זוחלין פ' כל כתבי (שבת דף קכ"א):

ז חולה שאמדוהו רופאים להביא לו גרוגרת אחת ורצו עשרה בני אדם. מימרא פ' ר' ישמעאל במנחות (דף ס"ד):

ח חולה שהיה צריך לשתי גרוגרות ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצים ושלש גרוגרות וכו' שם בעיא דאפשיטא:

ט המבשל לחולה בשבת ואכל החולה והותיר אסור לבריא לאכול מן וכו'. פסק הלכה בגמ' פ"ק דחולין (דף ט"ו) ות"מ הסכימו המפרשים ז"ל שלאחולאי שבת מותר לבריא לאחר ואין צריך להמתין בכדי שיעשו ודברי רבינו ז"ל אינן אלא בשבת עצמו ומשום הוא: **אבל** השוחט לחולה בשבת מותר לבריא לאכול ממנו בשר חי וכו'. גם זה שם פסק הלכה אמר רב דימי הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא מ"ם כיון דס"א לכות בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט. וכהשגות אחר הכרהם והוא שיהיה לו חולה תבעוד יום ע"כ. כאור דבריו דאי לאו הכי אסור משום מוקצה וככר נזכר כן שם בגמ' לתעלה מזה. ומ"מ עיקר הדבר דלדידן דקי"ל כר"ש אין מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת איסור שדחה בידים כגון נר שהדליקו באותה שבת אבל אם לא דחאו בידים כגון בכאן מותר ואע"פ שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שריעה לא דחאה היא בידים וזה דעת הרב ר' יונה ז"ל וזהו שלא הזכיר רב דימי כן וכ"נ מן ההלכות שלא הביאו אלא מימרא דרב דימי בלבד ודעת קצת המפרשים כדברי הר"א ז"ל:

י חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י נכרי כיצד אומרין וכו' מימרא פ' תפנין (שבת דף קכ"ט) ופירוש דוקא בדבר שיש בו ריחנו חולי לכל גופו של אדם כגון חיה ל' יום וכגון לכהול העין בסוף האוכלא שהוא נופל למשכב או מלטער והולה ריחנו אבל היושב והיא מתחזק והולך כבריא אין מתירין לו אפילו שבות דדבריהם ואפילו ע"י נכרי ולא עוד אלא דברים שאין בהם מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סמנין ע"כ כתב הרשב"א ז"ל בשם הריטב"ן ז"ל ודברים ברורים הם ויתבארו בדברי רבינו פ' כ"א: וכן

לחם משנה

ב"ד פסק דחייב כהכמים משום דאמרו שם בהוריות זו דברי ר' יהודה אבל חכמים אומרים וכו' ומדקאמר לשון אבל משמע דהיינו כחכמים וכן דקדקו התוספות הרבה פעמים בגמרא ומפני כן פסק דחייב והשתא משנינן דחדי מיעוטי כתיבי חד לזה יכול וזה יכול וחד לעוקר ות"ח וכא דלא משני נהרא הכי הוא משום דמשכח לר' יהודה דאמר בהדיא פטור. דכתיבנא אבל לדידן דקי"ל דלא כרבי יהודה אלא כחכמים לא משנינן הכי:

פרק ב י חולה שאין בו סכנה וכו'. כתב ה"ה בשם הרמב"ן דדוקא בדבר שיש בו ממש חולי לכל גופו של אדם כגון חיה ל' יום וכגון לכחול העין בסוף האוכלא וכו'. משמע מדבריו דאפי' באבר אחד היכא דכולל הגוף דנפל למשכב אז מותר שבות אבל אם אינו כולל כל הגוף ואין בו סכנה אפי' שבות ע"י נכרי אסור שכן נראה מלשונו שכתב אפי' שבות מדבריהם ואפי' ע"י נכרי ואם כוונתו זאת קשה דהרי כתב ודברים ברורים הם ויתבארו בדברי רבינו בפ' כ"א משמע דרבינו סבירא ליה הכי ולקמה כתב בסברהו ז"ל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפי' שבות גמור וזה ודאי דאינו כולל הגוף דאי כולל כל הגוף אפי' שבות ע"י ישראל מותר כמ"ש כאן וכגון לכחול את העין וכו' אלא ודאי דאינו כולל וא"כ אמאי מותר כחול ע"י נכרי דאפי' שבות לא היתר לנכרי כיון שנתבאר כאן לכך יש לפרש דהאי דקאמר הכא דאפי' ע"י נכרי

מגדל עוז

הא למדת עד ושלום בעולם. פ' ב"מ (דף כ"ח) ובירושלמי ואלו עד יחיו בהם פרק ב"מ **החושש** עד בלא תמיה. פרק אין מעמידין ומכה שהיא בגב היד עד על פיהם. פרק אין מעמידין וס' שתוב בהיים. הבולע עד נפשות. פ"ק דע"ז (דף י"ב) וכן מי עד להצילו פרק בתרא דיומא (דף פ"ד) החולה עד כיוצא בזה מסכת מנחות פ' ר' יש' ושתל (דף ס"ד) המבשל עד כיוצא בזה. פ"ק דחולין (דף ט"ו) וס' תרומה (דף ע"א) ובה' ר"י אלפס ריש פ"ק ביצה חולה עד ישראל. פ' מפנין, וס"ב דבילה (דף כ"ב)

הגהות מיימוניות

[ד] פירוש ר"י כיון שלא בא מחמת ברזל אבל אם בא מחמת ברזל אפי' שלא ע"ג היד וגב הרגל מחללין עליו את השבת כדאמרינן לקמן בפירקין האי פרעתא מחללין עליו את השבת משום דהיינו ע"י חרב ולאו היינו ע"ג היד ועל גב הרגל: [ה] כתב בא"ז בשם רבינו שמריה זצ"ל דחולה שרלה ובקש לשלוח אחר אוהבו בשבת דשרי ליה לישכור רץ ולהתנות אם בשבת כדי שלא תטרף דעתו עליו כדאמרינן פ' מי שמתו א"ר לוי קונין משכיב מרע אפי' בשבת שלא תטרף דעתו עליו ע"כ וכ"כ מורי רבינו שי' ובתשובה משמיה. [ו] פ' מפנין

מרשות לרשות וכיוצא באלו. וכן כוחל [ז] עיניו מן הנכרי בשבת אע"פ שאין שם סכנה. ואם היו צריכים לדברים שאין בהן מלאכה עושין אותן אפילו ישראל. לפיכך מעלין אזנים בשבת ומעלין אנקלי ומחזירין את השבר וכל כיוצא בזה מותר: **יא** היולדת ^א^כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות ומחללין עליה את השבת. קוראין לה חכמה ממקום למקום וחותכים את הטבור וקושרין אותו. ואם היתה צריכה לנר בשעה שהיא צועקת בחבליה מדליקין לה את הנר. ואפילו היתה סומא מפני שדעתה מתיישבת עליה בנר ואף על פי שאינה רואה. ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה. וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה ואם אי אפשר מביאה כדרכה: **יב** אין ^ב^מילדין את העובדת כוכבים ומזלות בשבת ואפי' בשכר ואין חוששין לאיבה ואע"פ שאין שם חילול. אבל מילדין את בת גר תושב מפני שאנו מצווין להחיותו

א טור סימן של"ו סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שכ"ו סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

וכן כוחל עיניו מן הנכרי בשבת אע"פ שאין שם סכנה וכו'. פרק שני דביצה (דף כ"ב) מימרא דאמימר ומעשה שם: ואם היו דברים שאין בהם מלאכה עושין אותן אפילו ישראל וכו' לפיכך מעלין אזנים. פי' גידי האוזן פעמים שיורדין למטה ומתפרקים הלחיים וצריך להעלותן. ודעת רבינו שאין סכנה בדבר, והדין פרק אין מעמידין (ע"ז דף כ"ח:) ושם שני לשונות איכא מ"ד ביד אבל לא בסם ואיכא מאן דאמר בסם אבל לא ביד. וכתב הרשב"א ז"ל נראה שדעת רבינו כלישנא קמא דאמר דוקא ביד ובפרק כ"א יתבאר. ורש"י ז"ל פירש פירוש אחר: ומעלין אונקלי. שם ואמרינן מאי אונקלי אסטומכא דליבא פי' אלמעידה עד כאן בהלכות: ומחזירין את השבר. פ' חבית (שבת קמ"ז קמ"ח) פסק הלכה בגמרא, וכבר נתבאר לך בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דאמירה לנכרי בין שבות הנעשה על ידי ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור וזהו שלא התירו לכחול אלא מן הנכרי אף על פי שאין בכוחל אלא משום שבות כמוכר פ' כ"ג אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפי' בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות. אבל הרמב"ן ז"ל חלוק בדין הראשון ואומר שלא התירו כל שבות בחולי שאין בו סכנה אלא דוקא שבות שיש בו שנוי ונעשה כלאחר יד אבל שבות הנעשה ע"י ישראל והוא נעשה כדרכו לא התירו והביא ראיה לזה ממה שאמרו פרק המילה (שם קל"ד) אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת ר' שמעון ב"א אומר משום ר"מ טורפין והוא ז"ל פוסק כת"ק אבל אם יש בו סכנת בטול אוחו אבר שסבר מותר ע"כ דבריו. נראה מהם שהוא מפרש מעלין אזנים שיש בהם סכנה. וכן פירש"י ז"ל וכן דעתו באונקלי שאם לא כן יהיו אסורין בלא שנוי אע"פ שאינן אלא משום שבות או יפרש שיש בהן סכנת אבר. ומ"מ מדברי ההלכות נראה שאין הלכה כת"ק דאמר אין טורפים יין ושמן לחולה אלא כר"מ וזהו שלא הביאום בהלכות ולא הוצרכו לכתוב אהיתר דר"מ מפני שכבר נתבאר בכמה מקומות שהשבותין מותרין בחולי שאין בו סכנה ואף הסוגיא שבפ' המילה לכאורה ריהטא כר"מ ואף מדברי רבינו נראה כן ודעת הרשב"א ז"ל כדעת הרמב"ן ז"ל:

יא **היולדת** כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות וכו'. משנה פ' מפנין (שבת דף קכ"ח:) והחיתוך הטבור מחלוקת שם ופסק הלכה בגמרא (שם קכ"ט:) שהוא מותר. ואם היתה צריכה לנר וכו'. בריית' שם ומפרש בגמרא אפי' סומא דאמרה אי איכא מידי חזין חברותי ועבדין לי: ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה וכו'. ברייתא שם: וכל שאפשר לשנות משנין וכו'. שם מבואר השנוי הזה ואמרו כמה דאפשר לשנויי משנינן. וכתב הרמב"ן ז"ל ושמעינן מינה דכל צרכי חולה אע"פ שיש בו חולי סכנה היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשנוי שלא יתחלל בה שבת משנין ואין מחללין והוא שלא יתאחר צרכו של חולה כלל בשנוי זה, ותנן נמי גבי מילה (שם דף קל"ג) ונותנים עליה אספלנית וכמון לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן לא טרף יין ושמן מתן זה בעצמו וכו'. וש"מ אע"פ שסכנה היא לו אין מחללין את השבת לעבור על דברי תורה אלא עושין המלאכות בשינוי בדבר שהוא משום שבות ובלבד שיעשה כל צרכו של חולה בזריזות עכ"ל. ומלשון רבינו ז"ל נראה שאין חולה שיש בו סכנה בכלל השנוי הלא החיה וזהו שכתב הרי היא בסכנת נפשות ולא הזכיר השינוי בחולי שיש בו סכנה וכתב למעלה כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים וכו'. והטעם בזה נראה מפני שכאן היולדת והבאיה הם כדבר טבעי לה ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר ולא החמירו בחולה. ודין המילה הוא לפי דעת רבינו מפני כענה אחרת מפני שהן מכשירין שהיה אפשר לעשותן מערב שבת כמו שהזכיר רבינו פרק שני מהלכות מילה:

יב **אין** מילדין וכו'. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו) מבואר בגמרא. ואמרו שם הטעם שיכולה להשמט ולומר לה שיש בזה חלול ולדידן דגמרי שבתא מחללין עלייהו שבתא לדידכו לא:

אבל מילדין בת גר תושב וכו'. זה פשוט שהרי אנו מצווין להחיותו כדאיתא פרק אחרון דע"ז:

חיה

כסף משנה

בחולי שאין בו סכנה אבר נסתפק מ"מ הרא"ש אם מותר לחלל עליו בשבות דאית ביה מעשה דשמא לא התירו אלא אמירה לנכרי אבל לא שבות דאית ביה מעשה אלא בסכנת אבר. אבל הרמב"ם כתב חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י נכרי ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה עושין אותם אפילו ע"י ישראל לפיכך מעלים אזנים ומעלים אנקלי בשבת וכל כיוצא בזה עכ"ל. ירלה מדברי הטור שרבינו שפם כפסקו של הרא"ש לקולא שהרי התיר לעשות ע"י ישראל דברים שאין בהם מלאכה אע"פ שכל דעולה אסורה משום שבות:

ואיבא למידק היכי מני למימר דרבינו שרי שבות הנעשה ע"י ישראל שאם כן היאך כתב שכוחל עיניו מן הנכרי בשבת ומאי איריא מן הנכרי ואפילו מן הישראל הוה ליה למישרי כיון דכוחל לא מיתסר אלא מדרבנן כדאיתא בס"פ המצניע (שבת דף צ"ה). וה"ה כתב וז"ל כבר נתבאר בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דאמירה לנכרי בין שבות הנעשה ע"י ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור וזהו שלא התירו לכחול אלא מן הנכרי אע"פ שאין בכוחל אלא משום שבות אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפילו בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות עכ"ל. ומתוך דבריו נראה שנתיישב ספק זה דהא דשרינן שבות הנעשה ע"י ישראל אע"פ שאין בו סכנה היינו בחולי הכולל כל הגוף והא דלא שרינן למכחל אלא מנכרי אע"פ שיש בו סכנת אבר משום דאינו חולי הכולל כל הגוף ולפי זה צריך לומר דהעלאת אזנים ואנקלי והחזרת שבר הם חלאים כוללים כל הגוף שאל"כ לא היו מתירים לעשות ע"י ישראל ואין דבריו ברורים אצלי שהרי מ"מ רבינו שכוחל עיניו מן הנכרי דמשמע אבל לא מישראל וגם מ"ש ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה עושין אותן אפילו על ידי ישראל אחולה שאין בו סכנה דקתני ברישא קאי ולא נרמז בלשונו חילוק בין סכנת אבר לחולי הכולל כל הגוף ולפיכך נ"ל דבכלל חולה שאין בו סכנה הוי בין חולי שהוא כולל כל הגוף בין שאינו כולל בין שיש בו סכנת אבר בין שאין בו בכל נוגע לא התירו שבות הנעשה ע"י ישראל מיהו ה"מ בשבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך לה כגון כוחל שהוא אסור מפני שהוא ככותב או לעשות גוש רפואה בסם דאיכא למיסר משום שחיקת סמנין אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה שהוא נסמך עליה מותר אפילו ע"י ישראל ומטעם זה התירו להעלות אזנים ואנקלי ולהחזיר השבר שדברים אלו לא נאסרו מפני שאינן דומים למלאכה וגם ליכא למגזר בהו משום שחיקת סמנים שאין דברים הללו נעשים בסמנין וזהו שכתב כאן ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה עושין אותן ע"י ישראל ובפכ"א כתב ומותר לכפות כוס על הטבור בשבת ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אנקלי שכל אלו וכיוצא בהם אין עושין אותם בסמנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו נער מהן עכ"ל. ומעתה לא נפשטה ספיקו של הרא"ש מדברי רבינו לקולא אלא לחומרא ולא עוד אלא דמאי דמספקא להרא"ש והר"ן דביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה על ידי ישראל לדעת רבינו כל שהוא דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למגזר ביה משום שחיקת סמנין אסור ע"י ישראל ולא הותר על ידי ישראל אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה ע"י סמנין:

יא **היולדת** כשכורעת לילד וכו'. וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה כגון שהביא לה חברתה כלי תלוי בשערה. ברייתא פרק מפנין (שבת קכ"ח:) אם היתה צריכה לשמן חברתה מביאה לה שמן בידה ואם אין סיפק ביד מביאה בשערה ואם אין סיפק בשערה מביאה בכלי ובגמרא ריבה בשערה ותיפוק ליה משום כתישה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין שחיטה בשער ר"א אמר אפילו תימא יש שחיטה בשער מביאה לה בכלי דרך שערה כמה דאפשר לשנויי משנינן. ופירש"י דרך שערה טורחת הכלי בראשה בשערה ופסק רבינו בפ"ט דאין שחיטה בשער. ונראה שטעמו מפני שהוא ז"ל סובר דר"א לאו לאפלוגי ארבה ורב יוסף אתא אלא לומר דאפי' אי הוה שחיטה בשער בפיר הכי מביאה בשערה. וכתב רבינו כאן שתביא לה כלי התלוי בשערה משום דלא"ג דאין שחיטה בשער איסורא מיהא איכא וכמ"ש ה"ה בפ"ט וא"כ מוטב לעשות הבאה ע"י שינוי מכלי איסור אחר מלהוסיף עליו איסור אחר:

חיה

לחם משנה

נכרי היינו מלאכה גמורה אבל שבות ע"י נכרי מותר כיון דיש בו מיחוש באבר אחד אע"פ שאין בו סכנה. אי נמי י"ל דהכא איירי דיש לו מיחוש באבר אחד וכולל כל הגוף ומפרש אסור שבות ע"י ישראל ומאי דכתב רבינו למעלה וכגון לכחול את העין וכו' היינו דוקא ע"י נכרי דעל חלוקת חולה שאין בו סכנה מפרש כן דניאור רבינו ההיתר ע"י נכרי ואע"פ דהשוה אותו להיה כל שלשים דמשמע דאפי' שבות על ידי ישראל מותר דומיא דחיה לא אשוי ליה אלא לומר דע"י נכרי דוקא דמיא לחיה לאסוקי בחושש והולך ומתחזק ודוחק. ומ"מ יש תימה בדברי ה"ה במ"ש אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפי' בסכנת אבר אחד דמשמע דשבות בישראל מותר ובע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ח:) אמרינן רב יהודה שרא למכחל עינא בשבת וכו' נפק שמואל ודרש עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת מ"ט שורייני דעינא באוכמא דליבא תלו ע"כ. ופירש"י עין שמרדה ברוצה לצאת כאדם המורד ויוצא ע"כ. ומבואר דמאי דקאמר בגמרא שורייני דעינא וכו' הוא דכיון דשורייני דעינא תלו באוכמא דליבא הוה ליה סכנת נפשות ומהאי טעמא התיר רבינו למעלה לחלל עליו את השבת ולעשות עליו מלאכה גמורה ע"י ישראל ואם כדברי ה"ה דבסכנת אבר אחד שבות התירו אמאי קאמר בגמרא דמותר לכוחלה משום האי טעמא דשורייני וכו' בלאו האי טעמא נמי כיון דאיכא סכנת אבר דעין רוצה לצאת מותר ולכחול את העין שבות כמ"ש רבינו בפ' כ"ג. וי"ל דהך מותר לכוחלה היינו משהק ולתווי דרך רפות הרבים דומיא דמותר לכוחלה דאמר לעיל דפירש בגמרא דהוא משהק ולתווי וכו'. ויש לדקדק בדברי רבינו איך לא חילק לעיל כשכתב והחושש בעיניו וכו' בין תחילת אוכלא לסוף אוכלא כמו שחילק בגמרא שם בפרק אין מעמידין ויש לתרץ דהא דקאמר הכא וכן כוחל עיניו מן הנכרי היינו סוף אוכלא ושאהי עינא:

חיה

הגהות מיימוניות

מפגין ופ"ב די"ט א"ר המגונא חולה שאין בו סכנה אומרים לנכרי ועושה, ע"כ: [ז] פ"ב די"ט אמימר שרא למכחל עינא מנכרי בשבתא. ע"כ:

מגדל עוז

לפיכך מעלין עד מותר. פ' חבית וס' אין מעמידין (דף כ"ב): היולדת עד כדרכה. פרק מפנין (דף קכ"ח): אין מילדין עד השבת. פ' אין מעמידין (דף כ"ו):

להחיותו ואין מחללין עליה את השבת: **יג** חיה משיתחיל הדם להיות שותת עד שתלד ואחר שתלד עד שלשה ימים מחללין עליה את השבת ועושין לה כל צרכיה. בין שאמרה צריכה אני בין שאמרה איני צריכה. ומשלשה עד שבעה אם אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת. ואם שתקה ואין צריך לומר אם אמרה צריכה אני שמחללין עליה את השבת. ומשבעה ועד שלשים יום הרי היא כחולה שאין בו סכנה ואפילו אמרה צריכה אני אין עושין לה מלאכה אלא על ידי נכרים: **יד** עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקרים. אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז. ומרחיצין את הולד בשבת ביום שנולד אחר שחותכין את טיבורו אפילו בחמין שהוחמו בשבת. ומולחין אותו ומלפפין אותו מפני שסכנה היא לו אם לא יעשו לו כל אלו. וכן מרחיצים אותו לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי למילה בחמין שהוחמו בשבת מפני הסכנה: **טו** האשה [א]שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים וקורעין את כריסה ומוציאין את הולד שמא ימצא חי שספק נפשות דוחה את השבת ואפילו לזה שאין חזקתו חי: **טז** מפקחין [ב]פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מבית דין. והמקדים להציל הנפש הרי זה משובח. כיצד ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו ואע"פ שהוא צד הדגים עמו. *שמע [ג]שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד פטור מכלום. נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור אפילו לא שמע שטבע

א טור סימן שכ"ט סמ"ג לאוין סה: ב טור שם סמ"ג עשין שם: ג טור שם סמ"ג לאוין סה:

השגת הראב"ד

*שמע עד הדגים פטור. כתב הראב"ד ז"ל הגך מילי פלוגתא דרבה ורבא ניניהו במנחות. ורבא לקולא דאמר זיל בתר מעשיו והוא פסק כרבה אע"ג דתלמיד הוא לגביה דרבה עכ"ל:

כסף משנה

יג יד חיה משיתחיל הדם להיות שותת וכו' ומרחיצין את הולד וכו' אחר שחותכים את טבורו. כמשנה פרק מפנין (שבת קכ"ח) קושרים את הטבור רבי יוסי אומר אף חותכים וכתב הרי"ף פר"ג הלכה כר"י:

יד עושין מדורה לחיה וכו'. כתב ה"ה שהיה סבור לפרש דברי רבינו דאפי' בחולה שיש בו סכנה קאמר וכו' וכתב שהוא מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד שהוא מפרשה בשאין בו סכנה לפי שאם יש בו סכנה משמע דלכל צרכיו מחללין ואע"פ שאין במניעתה כדבר שעושין לו סכנה. ואני אומר דמדברי רש"י משמע דבכל שאין במניעתו אותו דבר סכנה אין מחללין עליו את השבת ואפשר שרבינו סבור כן ומיירי בחולי שיש בו סכנה וכמו שהיה סבור הרב המגיד:

בדקו

מגיד משנה

יג חיה משיתחיל דם וכו'. בגמרא פרק מפנין (שבת דף קכ"ט) יש מחלוקת אביי אמר משעה שתשב על המשבר ר"ה בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת ויורד וסבור רבינו שהוא השיעור הקודם ופוסק בספק נפשות להקל. וכן עיקר אע"פ שלא פסקו כן בהלכות: **ואחר** שתלד עד שלשה ימים וכו'. זמנים אלו מפורשים שם כנהרדעי, ומבואר בהלכות וכתב רב אחא דכל שלשה אפי' היא ורופאים אומרים לא צריכה מחללין דסתם בריותא לאו בריותא היא ועבדינן לה מדורה ומחמין לה חמין וכל צרכי דעבדינן לחיה עבדינן. והרמב"ן ז"ל נחלק עליו ואמר שלא נאמרו דברים אלו אלא כשאין שם חכמה ובקי וצרכי החיה ידועים לכל אבל יש שם ואומדים לא צריכה אין מחללין והרבה שבחול אין עושים מדורה וחמין בכל יום ע"כ דבריו:

יד עושין מדורה לחיה וכו'. מימרא שם ופי' ר"ה תוך שלשה או תוך שבעה בשלא אמרה איני צריכה ולמטה בסמוך יתבאר:

אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. בגמרא אר"י אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות הגשמים אין בימות החמה לא אתמר אמר ר' חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז עכ"ל הגמרא. וסובר רבינו דהא דאייתי שמואל דהקיז דם לא בא אלא לדחות מה שאמרו בימות החמה לא מפני שהחיה הרי היא כהקיז דם דודאי שפכה דם הרבה ומחמת כן הצנה קשה לה הרבה אבל מה שאמרו לחולה לא כדקאי קאי, ודעת הרמב"ן ז"ל שהביא זה לדחות דאפילו לחולה בימות החמה עושין דלא גרע מהקיז דם ונצטנן וכן מבואר בהלכות וכן פירש"י ז"ל. ובהשגות א"א ובפרק יום הכפורים (יומא פ"ד) תניא בהדיא יחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו וכו' ואפשר דבחולה שיש בו סכנה היא עכ"ל, ומדבריו נראה שסובר שדברי רבינו הם בחולה שאין בו סכנה ודחק באפשר דההיא דפרק יה"כ שיש בו סכנה הוא. וכודאי מוכרח הוא שם וסיפא דההיא ברייתא וספקו דוחה את שבת. וכבר כתבה רבינו למעלה בראש הפרק בדין חולה שיש בו סכנה וכן יראה מדברי הר"א ז"ל דלחיה כל ל' עושין לה מדורה דכל ל' לענין מדורה [חולה] שיש בה סכנה [היא] ואני הייתי סבור לפרש דחיה דוקא תוך שבעה וכמו שכתבתי למעלה וחולה לדעת רבינו אפי' יש בחולי סכנה אין בנה סכנה ואפשר בבגדים. ומחממין לו חמין מלתא אחריתא ואין דומה לעשיית מדורה אבל אני מבטל דעתי מפני דעתו לפי שאם הוא שיש בו סכנה הא משמע דלכל צרכיו מחללין ואע"פ שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה: **הקיז** דם ונצטנן וכו'. מימרא כבר זכרתיה: **מרחיצין** את הולד בשבת ביום שנולד וכו'. מימרא סוף פרק מפנין (שבת קכ"ט): וכן מרחיצין אותו לפני המילה וכו' ולאחר המילה וביום השלישי ואפילו בחמין שהוחמו בשבת מפני הסכנה. פסק הלכה בגמרא פרק מילה (קל"ד) ומבואר בהלכות כדברי רבינו ז"ל. וכן הסכימו האחרונים. ובהשגות א"א נ"ל שאין מחממין לו חמין אלא ע"י נכרי חוץ מאחר המילה ויום השלישי ובהדיא גרסינן בפסחים לא שנא בריא ול"ש חולה אין מחממין לו חמין להברותו לחולו עכ"ל. ואני מוסיף שאפי' לומר לנכרי להחם לקודם המילה אין עושין וכן כתבו ז"ל לפי שמכשירי המילה אינן דוחין את השבת ואפי' ע"י נכרי במלאכה גמורה אלא הדחה התילה וכן דעת רבינו ז"ל בביאור פרק שני מהלכות מילה ושם כתב ואין מחממין לו חמין קודם המילה ואם אלו ונשפכו החמין מחממין לפי שלאחר מילה סכנה היא לו, וכאן אין כוונתו וכוונת ההלכות לומר להחם לו חמין ואפי' ע"י נכרי קודם התילה אלא להרחיצו בחמין שהוחמו בשבת כגון שהחמן נכרי מאליו או עבר ישראל ואחר לו או עבר ישראל וחמתן הוא בעצמו או הוחמו לחי שיש בו סכנה בכל אלו מרחיצין אותו לפי שכל אלו מותרין אפי' לבריא דבר תורה ואין בהם אלא משום גזרת מרחצאות ובמקום חולה לא העמידו גזרתם וכן כתבו ז"ל. ודעת רבינו מבואר כן בפרק שני מהלכות מילה ומ"מ לאחר מילה בו ביום אם נשפכו החמין וכן ביום השלישי מחממין לכתחלה מפני שסכנה היא לו. ונראה מדברי רבינו שביום שני אין מחממין וכלשון בגמרא לא הוזכר אלא יום שלישי ואחר מילה שר"ל בו ביום וכן דעת קצת מפרשים ז"ל אבל דעת קצתם דכל שכן יום שני ויום שלישי לרבותא נקטינהו וזה דעת הרשב"א ז"ל וכ"נ דעת הרב רמב"ן ז"ל:

טו האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפי' דרך רה"ר וכו'. מימרא בערכין (דף ז') סוף פרק הכל מעריכין:

טז מפקחין פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מבית דין וכו'. כיצד ראה תינוק שנפל לים וכו'. ברייתא פרק בתרא דיומא (דף פ"ד): **שמע** שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד פטור וכו'. זהו פשוט במנחות (דף ס"ד): **נתכוין** להעלות דגים והעלה תינוק ודגים פטור אפי' לא שמע שטבע הואיל והעלה וכו'.

פירוש

לחם משנה

יג חיה משיתחיל הדם להיות שותת וכו'. בגמרא פרק מפנין (דף קכ"ח:) אמרינן כל זמן שהקבר פתוח בין אמרה צריכה אני וכו' ואמרו בגמרא מאימתי פתיחת הקבר וכו' משעה שהדם שותת ויורד וכו' עד מתי פתיחת הקבר אמר אביי שלשה ימים. ותרויהו לשון משמע דשלשה ימים דקאמר היינו משעת התחלת יציאת הדם ואיך כתב רבינו ג' ימים אחר שתלד. ויש לומר דרבינו יצא לו כן דאי אפשר לומר משעת יציאת הדם דאפשר דיתחיל הדם ושותת שני ימים כמו שכתב בהלכות איסורי ביאה ואם כן אין שיעור בדבר לכך פירש רבינו שהוא משעה שהתחיל הדם להיות שותת [ואחר שתלד ג' ימים כצ"ל] עד שם בגמרא רבא אמר משמיה דרב יהודה שבעה ואמרי לה שלשים. וקשה בדברי רבינו דכיון דפסק דספק נפשות להקל אמאי לא פסק כמאן דאמר שלשים י"ל דסבירא ליה דלא פליגי וכמ"ש התוס' באביי ורבא ואמרי לה לא פליגי וכולהו כנהרדעי קיימי עד שם אמרי נהרדעי חיה שלשה וכו' שבעה אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת לא אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת ואם כן היא גירסת רבינו קשה דמשמע דלחלל את השבת בשבעה בעינן שתאמר היא צריכה אני אבל אם שתקה לא והוא ז"ל כתב דשתקה הוי כאומרת צריכה אני ונראה לומר דגירסתו היא כגירסת רא"ש בפסקיו דכתב דנהרדעי אמרי חיה שלשה שבעה ושלשים שבעה אמרה אין צריכה אני אין מחללין עליה וכו' וכן היא גירסת רבינו ואם היות שאפשר ליישב בדוחק הגהה גירסתנו לפי דברי רבינו אין ראוי לפרש כן בדעת רבינו ז"ל:

יד וכן מרחיצין אותו לאחר מילה וכו'. כתב הראב"ד נראה לי שאין מחממין לו חמין אלא ע"י נכרי וכו' משמע מלשון זה דע"י נכרי מותר כלומר לומר לו שיחם וכן משמע שהבין ה' המגיד שכתב ואני מוסיף שאפי' לומר לנכרי וכו' וקשה דבפרק שני מהל' מילה כתב שם הראב"ד ז"ל בהשגה דמחממן נכרי לצורך עצמו ולא שיאמרו שיחם, והוא הפך זה עיין שם*

(* מצאתי כתוב בגליון ספר אחד שמחממין ע"י נכרי דקאמר כאן ר"ל ע"י מים שהוחמו מנכרי. ולא נ"ל דא"כ מרחיצין במים שהוחמו מנכרי מיבעי ליה ועוד כיון שדעת הראב"ד בהשגתו

טז שמע שטבע תינוק בים וכו' והעלה דגים בלבד פטור מכלום וכו'. זה לא נתבאר בגמרא אבל רבינו אמרו מסברא דנפשיה דכיון דהוא פרש מצודה להעלותו מצוה קא עביד ואפי' שהעלה דגים מה בכך ופטור מכלום:

נגעל

מגדל עוז

חיה עד אלא. פ' מפנין (דף קכ"ט) ופ' במה אשה: **וכן מרחיצין עד היא לו.** פרק ר"א דמילה (דף קל"ד): **האשה עד חזקתו חי.** פ' קמא דמסכת ערכין (דף ז') גמרא מתני' דהאשה שיוצאת ליהרג: **מפקחין עד עמו.** פרק בתרא דיומא (דף פ"ד). **שמע עד הדגים פטור.** פרק ר' ישמעאל דמנחות (דף ס"ד): כתב הראב"ד ז"ל הגך מילי וכו' אע"ג דתלמיד הוא לגבי דרבה עכ"ל.

ואני אומר ר"מ ז"ל כרבה פסק וכלשון אחרון דמנחות דבמעתיקין קיימיתא דפ' ר' ישמעאל בלא שמע ולישנא קמא בשמע ולא פליגי תרוייהו לישני בעיקר דינא כדאשכחן בתלמודא כיוצא בהן. וכתב ר"מ ז"ל בתשובה לחכמי לוניל שהעתקתי בס' אהבה והריני אכין לפניך הסוגיא למען תשכיל, דגרסינן התם א"ל רבינא לרב אשי נמצאת הראשונה כחושה בבני מעי מהו בתר מחשבתו אזלינן וגברא לאיסורא קא מיכוין או דילמא בתר מעשיו אזלינן א"ל לאו היינו דרבה ורבא דאתמר שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים והעלה תינוק רבא אמר חייב רבה אמר פטור וע"כ לא קא פטר רבה אלא כיון דשמע אמרי' דעתיה נמי אתינוק אבל לא שמע לא ואיכא דאמרי לאו היינו פלוגתייהו דרבה ורבא דאתמר לא שמע בשמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלות

דגים

שטבע הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור: **יז** נפל תינוק לבור עוקר חוליא ומעלהו ואע"פ שהוא מתקן בה מדרגה בשעת עקירתו. ננעל דלת בפני תינוק שובר הדלת ומוציאו ואע"פ שהוא מפצל אותה כמין עצים שראויין למלאכה שמא יבעת התינוק וימות. נפלה דליקה ויש שם אדם שחוששין שמא ישרף מכבין אותה להצילו מן האש ואע"פ שהוא כובש דרך ומתקנה בשעת כיבוי. וכל הקודם להציל הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מבית דין בכל דבר שיש בו סכנה: **יח** מי *שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו. מצאוהו חי אף על פי שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה: **יט** בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה מניחין אותו שם שכבר מת. בדקו ומצאו עליונים מתים לא יאמרו כבר מתו תחתונים אלא מפקחין על הכל שאפשר במפולת שימות העליון ויהיה התחתון חי:

כ *היתה חצר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות וישראלים אפילו ישראל אחד ואלף עובדי כוכבים ומזלות ונפלה עלידם מפולת מפקחין על הכל מפני ישראל. פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו אותה חצר מפקחים עליו שמא זה שפירש היה

א סמג שם :

השגת הראב"ד

*היתה חצר עד נעקרו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל י"מ בכך מפקחין מפני שהוחזק שם ישראל אבל פירשו מהם ארבעה או חמשה ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו אין מפקחין שלא הוחזק שם ישראל, עכ"ל :

מגיד משנה

פירוש אם העלה דגים בלבד פשיטא דחייב אבל כיון שהעלה תינוק פטור. ומחלוקת הוא שם בגמרא ריש פרק רבי ישמעאל דרבה ורבא. וההגהות אמר אברהם הכי מילי וכו' אע"ג דתלמיד הוא לגביה דרבה ע"כ. ונראה שפירש הכי דרבה הוא דאזיל לקולא. ומכל מקום אפילו לגירסת הר"א ז"ל י"ל דהלכה כרבא משום דהוא בתרא ולא אמרו אין הלכה כתלמיד במקום הרב אלא כשנחלקו במשא ומתן של הלכה שהיו בפניו כגון שאזכר בגמ' א"ל רבא לרבה אבל כשנחלקו שהיה כשני חולקין דעלמא איכא למימר דהלכה כבתראה, וזו דעת הרשב"א ז"ל בסוף פרק תולין :

יז נפל תינוק לבור עוקר חוליא וכו'. ברייתא פרק יוה"כ ביומא (דף פ"ד:) :

ננעל דלת וכו'. שם בתוספתא בברייתא ובגמ' שכיר בריותא לכולהו : נפלה דליקה ויש שם אדם חושש וכו'. בתוספתא בברייתא שם :

וכל הקודם וכו'. בתוספתא בברייתא :

יח מי שנפלה עליו וכו'. משנה שם (פ"ג) ומבואר בגמ' (דף פ"ה) דאפי' ספק ספיקא כגון ספק יש אדם אם לאו ואם יש שם ספק ישראל ספק עובד כוכבים ומזלות ואם הוא ישראל ספק חי ספק מת מחללין. ורבינו ז"ל לא חשש להזכיר זה מפני שיזכיר בסמוך ואפי' תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל מפקחין. וכן ממה שיזכיר מצאוהו חי מתבאר שאין ידוע להם אם הוא חי אם מת :

מצאוהו חי וכו'. שם במשנה ובגמרא :

יט בדקו עד חוטמו וכו'. פירוש וחוטמו בכלל וברייתא היא שם (פ"ה) ופסק כת"ק : בדקו ומצאו וכו'. שם בברייתא :

כ היתה חצר שיש וכו'. מימרא דר"י שם (פ"ד:) תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל באותה חצר מפקחין וכו' וכתב רבינו פירש אחד מהן מחצר זו לחצר אחרת ונפלה עליו אותה חצר מפקחין עליו שמא זה שפירש הוא הישראל והנשארים עובדי כוכבים ומזלות נעקרו כלם מחצר זו לחצר אחרת ובעת עקירתן פירש אחד מהם ונכנס לחצר אחרת ונפלה עליו ואין ידוע מי הוא אין מפקחין עליו שכיון שנעקרו כלן אין כאן ישראל קבוע וכל הפורש מהן כשהן מהלכים ה"ז בחזקת שפירש מן הרוב לפיכך אם היה הרוב ישראל אע"פ שנעקרו כלן ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו החצר מפקחים עליו עכ"ל רבינו. ובגמרא שם אמר שמואל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב והקשו התם היכי דמי אי דאיכא תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל פשיטא דה"ל קבוע וכל קבוע

כסף משנה

יט בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה וכו'. כתב הרב המגיד שפסק רבינו כת"ק ואינו כן דלפי נוסחא דידן בגמרא פסק כר"א וטעמו משום דספק נפשות להקל :

כ היתה חצר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות וכו'. שאלו חכמי לוניל ז"ל מלה מן הכתוב בספר בעיר שישראל ועובדי כוכבים ומזלות דרים בה מחצה על מחצה מפקחין אבל ברובה עובדי כוכבים ומזלות לא ומימינו לא שמענו חידוש גדול כזה כי כך קבלנו מהגאון דאמרינן בכתובות וביומא אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב אפילו רובה עובדי כוכבים ומזלות מפקחין. והשיב תמה אני על דבר זה שקבלתם וכי יש בלשון המקום ספק בעולם והלא דברים ברורים הם שם שכך הם דברי שמואל דהכא אפי' רוב העיר עובדי כוכבי' ומזלות מפקחין אבל אם לדברי ר"י שמכין דאמר ט' עובדי כוכבים ומזלות וישראל אחד ביניהם באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין ואוקימנא כשפירשו כולם שכבר לא נשאר שם קבוע ולפיכך אם פירש אחד מהם לחצר אחרת אין מפקחין ד"ל דפריש מרובא פריש וה"ה לזה שפירש מעיר שרובה עובדי כוכבים ומזלות שאין מפקחין עליו גם רב חולק על שמואל בדוקיא זו שדק מעיר שהיא מחצה על מחצה על מחצה שאמרנו שהתינוק שנמצא בה ישראל ואמר שזה להחיותו ולא ליוחסו ולא איירי בפיקוח נפש כלל ואפי' תימא דרב לא שמענו לו מחלוקת בדבר זה שהוא בפיקוח על זה שפירש מעיר שרובה עובדי כוכבים ומזלות ולא מפני שלא דק כשמואל נאמר שחולק עליו מ"מ אפי' תימא הכי הרי ר"י חולק בפירוש על זה ואמר בתשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין והנה הלך בפיקוח נפש אחר הרוב במקום הזה והדבר ידוע שבשמואל ור"י הלכה כר"י עכ"ל, והשיג עליו הרמ"ה אטו מי פליגא דר"י אדשמואל ולא רמיק להו אהדדי בפ' יוה"כ ומפרקין ל"ק הא דפרוש כולהו הא דפרוש מקצתייהו דהיכא דפרוש כולהו לחצר אחרת ונפלה מפולת שם על אחד מהם הולכים אחר הרוב ואין מפקחין דכיון דפרוש מחצר דהוי קביעי בה איעקר קביעותייהו ואין כאן קבוע כי היכי דנימא כמחצה על מחצה דמי וספק נפשות להקל אלא פשיטא בתר רובא ואי פרוש מקצתייהו לחצר אחרת הכתי לא איעקר קביעותייהו וה"ל פלגא ופלגא והאי דפריש מפלגא פריש וספק נפשות להקל וקיימא דאמר שמואל אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב תדע דהכי אמר שמואל בדפרוש מקצתייהו מדאקשינן עליה והאמר מר מצא בה תינוק אם רוב עובדי כוכבים ומזלות וכו' ואסיקנא

לחם משנה

יז ננעל דלת בפני תינוק וכו'. ביומא בפ' יום הכפורים (דף פ"ד:) אמרו בגמרא אע"ג דקא מכוין למיתבר בפיסי ובספר החלוקות לא הזכירו כונה. ותימה על רבינו איך לא הזכירם כמו שהזכירום בגמרא. ונראה דהוא ז"ל סבור דודאי אם עשה כן בכונה אסור ומפני כן בספר החלוקות לא הזכיר בגמרא כונת מעשה ומה שאמר בגמרא אע"ג דקא מכוין למיתבר וכו' מפרש הוא ז"ל דאינו מכוין לכך ממש אלא דממעשיו מוכיחין דדעתו לעשות עצים למלאכה דהכי להוציא את התינוק היה די בשבירת הפתח ולא היה צריך לפצל את הפתח בפיצולים הרבה כמין עצים דקים לכך הודיענו דאף על פי כן מותר אבל בכורת מגודש ועוקר חוליא לא שייך לומר בהם מעשיו מוכיחים דאין כאן הוכחת מעשיו שיוכיח בכורת המגודש אם נתכוין לדגים או כשעוקר חוליא אם נתכוין לתקן דרגא ומפני כן לא הזכירו בהם בגמרא כונה דלא שייך בהם הוכחה במעשיו דהכא וזהו שכתב רבינו שהוא מפצל אותה וכו' :

נפלה דליקה וכו'. בגמרא שם מכבין ומפסיקין (הדליקה) מפני הדליקה בשבת. והקשו מכבין ומפסיקין למה לי ותירצו דאפי' לחצר אחרת. ופירש רש"י דליקה בחצר זו ונפשות בחצר אחרת והם חולים או קטנים ע"כ. ויש תימה על רבינו איך

שהראשונה לא היה כותב דבריו אלא בפירוש כדי שלא נטעה בסברתו ועוד דא"כ לא ירד ה"ס לסוף דעתו כמאי דכתב ואני מוסיף אלא מחודשת דהדא מינייהו מפכחת היא וכיון דמליע בפירוש דה"ס כתב ואני מוסיף נקטינן דזו השניה היא מחודשת והראשונה (משובשת).

לא הזכיר אפי' בחצר אחרת כמו שאמרו בגמרא. ונראה שמ"ש שחוששין שמא ישרף כלומר אפי' שאינו בחצר זו ממש אלא אפילו בחצר אחרת חוששין שמא ישרף האדם אשר בחצר אחרת דהוא קטן או חולה אפ"ה מכבין :

יח מי שנפלה עליו מפולת וכו'. כתב ה"ה ומבואר בגמרא דאפי' ספק ספיקא כגון ספק היה אדם וכו' בגמרא אמרו לא מבעיא ספק הוא שם ספק אינו שם דאי איתיה חי הוא דמפקחין אלא אפי' ספק חי וכו'. ובאמת נראין דברי הגמרא לכאורה שכל ספק וספק בפני עצמו הוא וה"ק לא מבעיא ספק זה דה"ל דאי איתיה חי הוא אלא אפי' ספק חי ספק מת מפקחין וא"כ יש תימה בדברי ה"ה מי הכריחו לומר דהאי תלת ספיקי הוו בחדא מלתא. ונראה לומר שהוכרח לומר כן דא"ל אין כאן לא מבעיא דאע"ג דבספק הוא שם ספק אינו שם ליכא ביה ריעותא חדא דאי איתיה חי בספק חי ספק מת איכא ריעותא אחריתי דע"כ הוא שם ע"כ הוכרח לומר דהם תלת ספיקי בחדא מלתא ורבינו הזכירם מפני שכתב מצאוהו חי משמע דהוא ספק חי ספק מת וכן הספק האחר ספק עובד כוכבים ומזלות ספק ישראל הוזכר בדברי רבינו :

כ היתה חצר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות וכו'. וקאי על החלוקה הראשונה דעל הספקות האמורות איכא נ"כ הך ספקא אם שאין זה מוכרח בדבריו ז"ל אבל נ"ל כן מפני שהיו מוזכרים בדברי רבינו הספקות האמורים בגמרא :

נעקרו

מגדל עוז

דגים חייב להעלות דגים והעלה תינוק. ותניא רבה אמר פטור ורבא אמר חייב רבה אמר פטור וזל כתב מעשיו רבא אמר חייב וזל נראה מחשבתו עכ"ל הגמרא, ועיינך בהלכות שכל זמן שהעלה תינוק בין נגדו בין עם דגים בין לא שמע פוטר רבה דהוא רבים ורבא וקי"ל כותיה דהא דהוא רבים ועוד דתלמודא בליסנא קמא דייק ממילתיה דרבה משמע ולא שמע ולא דייק ממילתיה דרבא מכלל דקים ליה כרבה דהוא רבים ועוד לנוסח משום דהוי שגגה ואף ע"ג דדיוקא לא קאים היינו משום ליסנא בתרא דאמר לה לבדיה ובכולי תלמודא פסקין כליסנא בתרא וכ"ש בכא דלא פליגי ליסני לגמרי בעיקר דינא אלא אתא ליסנא בתרא לאשוקי מדיוקא דליסנא קמא. בא ולמה אמר ר"מ ז"ל שכתב כאן כפסק לפי שעיקר ההלכה לא נאמרה לענין איסור שבת וכיוצא בפ"ב דהלכות שגגות על סדר התלמוד למען ילמוד הקורא מקום מוצאו וידע כי הוא ז"ל היו לפניו שתי בהמות של נכור אחת שמינה ואחת כחושה וכו' עד נמצאת הלכותיו משמשות מרפא בבני מעים עד הרי זה פטור מחטאת וכן בפורש מגודש להעלות דגים מן הים בשגגה והעלה תינוק עם הדגים בין שמע בין שלא שמע הואיל ועלה התינוק הרי זה פטור מחטאת אע"פ שלא היתה כוונתו אלא לצוד מפני שהיה שוגג וכן כל כיוצא בזה פ"ב בשגגה. הנה ביאר והודיע שם עיקר ההלכה כמו שכתבתי גם הראב"ד ז"ל לא השיג עליו :

נפל תינוק עד הסמוך. פרק בתרא דיומא (דף פ"ד): היתה חצר עד נעקרו עד ונפלה עליו מפקחין. פרק קמא דכתובות (דף ט"ו) ופרק בתרא דיומא: כתב הראב"ד ז"ל יש מפרשים וכו' שלא הוחזק שם ישראל ע"כ לשונו :

עוד שאלו ממנו חכמי לוניל ז"ל בספר המדע ובהרבה מקומות נראה מן הכתוב בעיר שישראל ועובדי כוכבים ומזלות דרין בה וכו' (עיין לשון השאלה בכ"מ) אפילו רוב עובדי כוכבים ומזלות מפקחין והטעם בתשובות לאמת דברי הספר ולגלות העלים ממנו על כן דבר אתם שמעו ובאמת :

תשובה תימה גדול אני תמה על דבר זה שקבלתם וכי אנו לא קבלנו כך וכי יש בלשון מקום שום ספק בעולם הרי הדברים ברורים הם כי הם אפי' נגד כי רב דהוה יומא שכן הם דברי שמואל כו' (ע' בכ"מ לשון התשובה) והדבר ידוע שבשמואל ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן ע"כ : ועיקר אלו ההלכות סוף פ' קמא דכתובות ופרק בתרא דיומא והגב גברא בהרבה מקומות :

היה ישראל והנשארים עובדי כוכבים ומזלות: **כא** נעקרו כולן מחצר זו לילך לחצר אחרת ובעת עקירתם פירש אחד מהן ונכנס לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת ואין ידוע מי הוא אין מפקחין עליו. שכיון שנעקרו כולם אין כאן ישראל וכל הפורש מהן כשהן מהלכין הרי הוא בחזקת שפירש מן הרוב. לפיכך אם היה הרוב ישראל אע"פ שנעקרו כולם ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת מפקחין: **כב** *המהלך א במדבר ולא ידע מתי הוא יום שבת מונה מיום שטעה ששה ומקדש שביעי [ח] ומברך בו ברכות היום ומבדיל במוצאי שבת. ובכל יום ויום ואפילו ביום זה שהוא מקדש ומבדיל בו מותר לו לעשות כדי פרנסתו בלבד כדי שלא ימות. ואסור לו לעשות יותר על פרנסתו שכל [ט] יום ויום ספק שבת הוא

השגת הראב"ד

*המהלך עד בלותו יום כתב הראב"ד ס"א יום אחד יהר על שביעית אותו יום ניתר בכל מלאכה, עכ"ל:

א טור סימן שמ"ד סמ"ג לאוין סה׳ :

כסף משנה

ולמסקנא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר וכו' וס"ת דשמואל כדפרוש מקמייהו קאמר דהא התם בדפרוש מקמייהו עסיקין דקתני מצא בה תינוק מושלך ולא אזלינן בתר רובא דלתר ולפיקוח נפש אינו כן. והו תיובא לן למאי דקאמר בתשובה דידיה דאוקימנא לר"י בשפירשו כולם שהרי לא נשאר שם קבוע ולפיכך אם פירש אחד מהם בחצר אחרת אין מפקחין דכל דפריש מרובא פריש מאי קסבר אי קסבר דכיון דפרוש כולהו ליכא קבוע ל"ל עד דפריש חד מנייהו לחצר שלישית אפי' נפלה מפולת על אחד מהם בחצר שניה נמי אין מפקחין דכיון דליכא קבוע זיל בתר רובא ואי קסבר דהדיר לקביעייהו בחצר שניה אפי' אחד מהם נמי והא דקאמר עלה וה"ה לזה שפירש תעיר שרובה עובדי כוכבים ומזלות שאין מפקחין עליו מי דמי התם פרוש כולהו וליכא קבוע עכ"ל. והשיבוהו כגמרתך כן גמרתם דלא פליגי שמואל ור"י. וכ"ל לדעת הרב שכתוב בספריו אלא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר כלומר לעולם כי אמר שמואל אין הולכין בפיקוח נפש אחר רוב כלומר דאפי' רובא עובדי כוכבים ומזלות מפקחין ל"ש פרוש כולהו ל"ש פרוש מקמייהו דאע"ג דבשאר איסורין שבתורה כגון תשע חנויות היכא דפרוש כולהו והאחד מוכר נבלה ובעת עקירת כולן פירשה אחת מהן ונטל אזלינן בתר רובא מפקחין. והיינו דמדייק כי איתמר דשמואל ארישא אתמר אם רוב עובדי כוכבים ומזלות עובד כוכבים ומזלות אמר שמואל ולפקח עליו את הגל אינו כן דלא חשבינן ליה כעובד כוכבים ומזלות ומפקחין עליו את הגל ואע"פ שרובה עובדי כוכבים ומזלות ור"י פליג עליה ברובה עובדי כוכבים ומזלות ופרוש כולהו מחצר זו והלכו לחצר אחרת ובעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת דאין מפקחין לפי שלא נשאר שם קבוע ואתרינן כי פריש מרובא פריש שדין פיקוח נפש כדין שאר איסורים שבתורה כגון ט' חנויות דאי פרוש כולהו ולא נמצא שם קבוע דאזלינן בתר רובא והיינו דקאמר אלא כי איתמר דשמואל וגם במקצת ספרינו המדוקדקים נמצא שם כתוב אלא. והנה אראה לך כי לא הבינות כל דבריו כי אתה הקשית עליו מאי קסבר אי קסבר כיון דפרוש כולהו ליכא קבוע למה לי עד דפריש חד מנייהו לחצר שלישית אפי' נפלה מפולת בחצר שניה נמי אין מפקחים ואי קסבר דהדור לקביעייהו וכו' כי חשבת כי הרב מפרש דפריש חד מינייהו לחצר שלישית ולא היא כי רבינו הרב לא הזכיר חצר שלישית בספרו כי אם חצר שניה כלומר שפירשו כל התשעה עובדי כוכבים ומזלות וישראל אחד שהיו עומדים בחצר אחרת לחשע חצרות או לעשר ובעת עקירתן כולן פירש אחד מהם לחצר אחרת היינו חצר שניה ונפלה עליו מפולת שם דאין מפקחין דאמרינן כי פריש מרובא פריש, עכ"ל:

כא כתב הרמ"ך נעקרו כולם וכו' וכי תימא אמאי לא פסק כשמואל דהא ליכא מאן דפליג עליה ור"י ס"ל כותיה ועוד תמיה מ"ש בסמוך לפיכך אם היה הרוב ישראל וכו' משמע הא מחצה על מחצה לא וזה דבר שא"א דודאי בחצה על מחצה מצילין ובגמ' בעי אפי' ברוב עובדי כוכבים ומזלות אם יש שם קבוע שאיה דמחללין וכ"ש במחצה על מחצה עכ"ל, ומדברי ה"ה יתיישב:

מגיד משנה

קבוע כמחצה על מחצה דמי והילכו לא צריכא דפריש חד מנייהו לחצר אחרת מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש קמ"ל דלא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב והקשו והאמר ר"י תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל בתוכה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין לא קשיא הא דפרוש כלהו הא דפרוש מקצתייהו. ועוד שם בגמרא אבל זה לבדו נכתב בהלכות. וכ"ל שדעת רבינו לפרש דפרוש כלהו ובעת פרישתן בעודן מהלכין נכנס אחד מהם לחצר אחרת בכה"ג אין מפקחין וזו היא דר"י לפי שבטל הקביעות הא דפרוש מקצתייהו ונשארו האחרים במקומן ואותו מקצת שפירש נכנס לחצר אחרת בין שיהיה המקצת רוב כלם או אחד מהם מפקחין עליו וזו היא דשמואל. וא"ת אכתי קשיא דהרי זה כתשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאי זה מהן לקח ספקו אסור מדין קבוע. יש לי לומר דהתם אירע הספק בקבוע אבל כאן בעת פרישתו ספקו אם היה ישראל אם עובד כוכבים ומזלות לא היה צריך לנו בדבר ולא אירע הספק עד שנפלה עליו מפולת בחצר אחרת וה"ז דומה למה שאמרו גבי חנויות ובנמצא הלך אחר הרוב ותן הדין היה שלא לפקח והודיענו שמואל שמפקחין ואין הולכין אחר הרוב זה נ"ל לדעת רבינו. ויש מי שפירש בהפך דפרוש כלהו ואחד מהלכן בעת מהלכן נכנס לחצר אחרת מפקחין מפני שהוחזק ישראל בכאן ואין נ"ל פירש מן החצר וזו היא דשמואל. פירשו מקצתן כגון ד' או ה' ופירש אחד מאלו לחצר אחרת אין מפקחים שלא הוחזק באלו ישראל וזו היא דר"י. וזה דעת הרמב"ן ז"ל וכן דעת הראב"ד בהשגות וכתב הריב"ן ז"ל שכונת רבינו היתה לפרש כך אלא שלא פסק כשמואל דסוגיא דשמעתא דהוינן עלה ומי אמר שמואל הכי וכו' והאריך לפרש הסוגיא ללמוד דלא כשמואל אלא הולכין בפקוח נפש אחר הרוב וכן פירש"י ז"ל וגירסתם לא צריכא דפרוש להצר אחרת והרמב"ן ז"ל כפק כשמואל וכפי פירוש שכתבתי ואחר שכן דעת ההלכות לפסוק כשמואל ומה שנ"ל כתבתי ואחר כן מצאתי כדברי להרב ר' אהרן הלוי ז"ל בפירושו להלכות ושיתי להשכים לדעתו והכרח הוא לפי גירסת ההלכות שאמרו ל"ל דפריש חד מנייהו כמ"ש למעלה והדבר ברור הוא וכן מצאתי בתשובה לרבינו שהוא מפרש הא דפרוש כלהו אהא דר' יוחנן ותמו שכתבתי אלא שכתב דפליג אדשמואל בעליות דסבר ר"י דלא כותיה כמו שאכתוב פט"ו מהל' א"ב:

כב המהלך במדבר וכו'. מימרא פרק כלל גדול (שבת כ"ט) וכחדושי הרמב"ן ז"ל פירשו רבותינו הצרפתים ז"ל שמותר לו לילך חוץ לתחום אפילו באותו יום שהוא מקדש לפי שתחומין מדבריהם ואפילו למ"ד שתחומין דאורייתא כיון שאינו איסור

עוברי

לחם משנה

כא נעקרו כולם כו'. קשה טובא בדברי רבינו דבפ' ט"ו מאיסורי ביאה כתב האסופי שנמצא בעיר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות בין שיהיו רוב עובדי כוכבים ומזלות או רוב ישראל הרי זה ספק לענין יוחסין קידש אשה צריכה גט מספק מי שהרגו חייב נהרג עליו ע"כ. משמע דאית ליה גבי מצא תינוק מושלך בשוק דאמריק קבוע כמחצה על מחצה וכמו שאמר שם ה"ה וזה דבר תימה דא"כ אמאי ברוב עובדי כוכבים ומזלות אין מפקחין עליו דדוקא מחצה על מחצה מפקחין כדמשמע בגמרא וכמו שכתב כן וכן כתב דלא כשמואל ופסק כר' יוחנן דברוב עובדי כוכבים ומזלות אין מפקחין ואמאי קבוע הוא והתוספות בפרק קמא דכתובות (דף ט"ו) אקשה להם קושיא זו בד"ה דילמא אזלא איהי לגבייהו ותירצו שם וכן גבי תינוק מושלך בעיר לא חשיב קבוע הואיל ולא נמצא בבית וכ"כ דעת הראב"ד ז"ל בהשגות שכתב שם בה' א"כ דאם היו רוב עובדי כוכבים ומזלות קרוב אני להכשיר וטעמו דלא משמע ליה קבוע כדכתבנו ונסתלק מעליו הרעשות הרב המגיד שנתרעם עליו שם אבל לרבינו שאינו סובר כן קשה טובא. וע"ק דהא דמצא תינוק מושלך למאי מדמינן ליה לדעת רבינו לפרוש כולהו או לפרוש מקצתייהו אי לפרוש כולהו מה הקשו ביומא (דף פ"ד.) לשמואל מדידיה הא הא דקאמר שמואל מפקחין אף היכא דפרוש מקצתייהו כדשני גמרא לעיל אבל היכא דפירשו כולהו לא והכא הוי פירשו כולהו ואי הוי פרוש מקצתייהו אם כן איך כתב רבינו בתשובה שחולק רבי יוחנן על שמואל הא רבי יוחנן לא איירי אלא היכא דפירשו כלהו והכא הוי פרוש מקצתייהו ואע"ג דרבינו גרס בגמרא אלא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר וכת"ש הרב בעל כסף משנה מ"מ לגמרא עצמה קשה ל"ל למימר דחולק אהדדי ממאי דקאמר מעיקרא ליתא דרבי יוחנן אמר היכא דפרוש כולהו והכא הוי פרוש מקצתייהו כדקאמר מעיקרא ולא פליגי. מיהו לקושיא זו נ"ל לומר דהכא הוי פירשו כולהו ומ"מ פריך גמרא שפיר דשמואל דקאמר לפקח עליו את הגל ארוב ישראל קאי כדכתב רש"י משמע דבמחצה על מחצה אין מפקחין ואמאי מחצה על מחצה הוי כפרוש מקצתייהו דהוי קבוע ומטעם מחצה על מחצה אמרו דקאמר שמואל דמפקחין. מיהו רבינו כתב בתשובה הביאה הרב בעל כסף משנה דהא דקאמר רב להחיותו אבל ליחסו לא קאי אמחצה על מחצה וע"כ עלה קאי שמואל דקאמר לפקח עליו את הגל ואי הוי פרוש כולהו הדרא קושיא לדוכתא כדכתיבנא. וכ"ל לתרץ הכל ולומר דודאי הוי כפרוש מקצתייהו מדפריך גמרא כדכתיבנא ומשני כן כתב רבינו דהוי קבוע בה' איסורי ביאה וכשתירץ הגמרא א"נ ארישא איתמר סובר דאע"ג דהוי קבוע מ"מ בקבוע גרוע כי הא לא ס"ל לר' יוחנן דיפקחין דא"כ אמאי נקט חצר לימא עיר אחת שהיו בה רוב עובדי כוכבים ומזלות ומיעוט ישראל ונפל מפולת על א' מהם תפקחין מדלא קאמר הכי משמע דבקבוע גרוע כי הא אין מפקחין ולהכי קאמר אלא דהדר מתאי דקאמר מעיקרא ובס"ק דכתובות (דף ט"ו) גרסי' בספרים דידן אלא. תדע דיש לחלק בין קבוע לקבוע דהא היכא דפרוש מקצתייהו כתב הרב המגיד דלא הוי קבוע גמור אלא הוי דומה לשל מצא ודוקא בפיקוח נפש קאמר שמואל דהקלו אע"ג דת"ש בעי בפיקוח נפש קבוע משמע דיש לחלק בין קבוע לקבוע והכן תירוץ זה שאם תדקדק דברי רבינו בתשובה נראה דכיון לזה. ומ"מ קשיא לי על זה דכיון דלשמואל היכא דפרוש מקצתייהו לא הוי בעלמא קבוע אלא בפיקוח דוקא א"כ ניחא דלרבי יוחנן דלפי האמת לא חשיב ליה קבוע גבי פיקוח נפש כ"ש בעלמא ותמין לו מה שכתב בפרק ט"ו מה' איסורי ביאה וצ"ע.

לפיכך אם היה רוב ישראל וכו'. קשה דמשמע מכאן דמחצה על מחצה אין מפקחין עליו את הגל, וע"ק דאין קשר ללשון זה שכתב רבינו לפיכך וכו' דבלתו הדין הקודם היכא דרובא ישראל אזלינן בתר רובא ולא בעינן טעמא דקבוע ואין עסק לדין זה עם הנזכר. מיהו אפשר לתרץ דפירוש דברי רבינו הוא דתאמר דאמרנו דכשנעקרו והיה אחד מהם ישראל קבוע אין לכך שום מציאות בנעקרו שיפקחו עליו את הגל אלא אם הוא רוב וה"ה כשהוא מחצה על מחצה ולא אתא למעטי אלא פחות ממחצה ולא חשש לכתוב כאן שסמך על מ"ש בפרק ט"ו מהל' איסורי ביאה. ומ"מ קשה קצת לשון אע"פ שנעקרו שכתב רבינו דלשון אע"פ משמע לא מיבעי היכא דלא נעקרו וכו' אלא אפי' היכא דנעקרו וכו' דהיכא דלא נעקרו היה ראוי לומר ספי דאין מפקחין משום דהוי תחלה עובדי

מגדל עוז

המהלך עד פרנסתו. פרק כלל גדול (דף ס"ט): כתב הראב"ד פירש יום אחד יתר על שביעיות אותו יום ניתר בכל מלאכה, עכ"ל:

ואני אומר יפה פירש לפירוש של ר"מ ז"ל:

הגהות מיימוניות

[ח] כרב הונא ודלא כחייא בר רב דאמר איפכא משמר יום אחד ומונה ששה דהא אחותב ע"ב: [ט] יכול לילך כל מה שירצה רק ביום שהוא משמר דאי לאו הכי לעולם לא יגיע לישוב. אי נמי אפי' ביום שמשמר יכול להלך. כן פר"י:

מגיד משנה

איסור סקילה לא התירו והו שלא אמרו דמינכר ליה בתחומין. ואין לומר שאר הימים אינו הולך הוא נתיים שא"כ לעולם יעמוד במדבר ויחלל שבתות וימות בארץ גזרה ע"כ ואם היה יודע וכו' מימרא שם. ובהשגות א"א פירוש יום אחד וכו'. ופשוט הוא שזו כונת הלשון ולא ניתן ליכתב:

כג עובדי כוכבים ומזלות שצרו על וכו'. ובעיר הסמוכה לספר. מימרא וברייתא היא בעירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ה): ובכ"מ וכו'. שם: וכשיצילו את אחיהם וכו'. שם משנה וגמרא (מ"ד מ"ה):

כד וכן ספינה המטורפת בים וכו'. תוספתא ומשנה וברייתא בתעניות (דף י"ט) פרק סדר תעניות האלו (האמור):

וצועקין ומתחננים וכו'. משנה שם ופסק כת"ק: ואין זועקין על הדבר וכו'. שם (דף י"ט וכ"ב:) כת"ק:

כה צרין על עיירות וכו'. ברייתא פ"ק דשבת (דף יט.). ומ"ש אע"פ שהיא מלחמת הרשות, מפורש בספרי:

פ"ג א מותר להתחיל במלאכה מע"ש וכו' כיצד פותקין וכו'. ברייתא פ"ק (שבת י"ח) ופי' פותקין פותחין שבין גר קטן מספת מעין לגנה, ל' רש"י ז"ל:

ב ומניחין מוגמר תחת הכלים וכו'. באותה ברייתא שם, ופירש"י ז"ל לבונה ומיני בשמים שנותנין על האש ומעשנין על הבגדים שיהא ריחן נודף ע"כ:

ומניחין קילור וכו'. באותה ברייתא. ושורין דיו וסמנין וכו'. במשנה (שם י"ח:) מחלוקת ב"ש וב"ה ופסק כב"ה:

ונותנין צמר ליורה וכו' ואונין של פשתן לתוך התנור וכו'. ג"ז במשנה וכב"ה. ונס' זה יתבאר שאין נותנין הצמר אלא ליורה עקורה מעל גבי האש ושיה סוח בעים כמוכר בגמ' (שם י"ח:). ופי' צמר ליורה לצבוע ואונין של פשתן אגודה של פשתן מנופץ ונותנין אותה בקדרה בתנור להתלבן, לשון רש"י ז"ל:

ופורשים מצודות וכו'. בתשנה וכב"ה:

וטוענין בקורת בית הבד וכו'. משנה שם (דף י"ח). ויש מי שהקשה על דברי רבינו למה לא חלק בין מחוסרין צידה למחוסרין

כסף משנה

כג עובדי כוכבים ומזלות שצרו וכו'. אע"פ שלא מכר בגמרא דין צרו סתם כתבו רבינו משום דספק נפשות להקל:

כד ואפילו יחיד הנרדף וכו'. נראה דה"ק בין שהוא נרדף מפני עובדי כוכבים ומזלות רבים בין שהוא נרדף מפני יחיד שרודף אחריו להרגו מצוה להצילו:

כה צרין על עיירות וכו'. בפ"ק דשבת (דף י"ט) ת"ר אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים ומזלות פחות מג' ימים קודם השבת ואם התחילו אין מפסיקין וכן היה שמאי אומר עד רדתה אפי' בשבת. ובירושלמי שם אין מקיפין על עיר של עובדי כוכבים ומזלות פחות מג' ימים קודם לשבת הדא דתימר במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה אפי' בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת דכתיב כה תעשה ששת ימים וכתיב וביום השביעי תסובו וכו' וכתיב עד רדתה אפילו בשבת ואיתא נמי בפ"ב דמ"ק ירושלמי:

לפיכך

הוא. ואם ידע שהוא שמיני ליציאתו או חמשה עשר ליציאתו וכיוצא בזה המנין הרי זה מותר לעשות מלאכה באותו היום שהרי הדבר ודאי שלא יצא בשיירא בשבת. ושאר הימים חוץ מיום זה עושה כדי פרנסה בלבד:

כג עובדי כוכבים ומזלות [א]שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה. ובעיר הסמוכה לספר אפי' לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת. ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם יוצאין עלידן בכלי זיין ומחללין [ו] עליהן את השבת. ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא ולצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד העובדי כוכבים ומזלות בשבת. ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת. וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא: **כד** וכן ספינה המטורפת בים או עיר שהקיפה ברקום או נהר מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן. ואפילו יחיד הנרדף מפני העובדי כוכבים ומזלות או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו להרגו מצוה להצילו. ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת ואפילו לתקן כלי זיין להצילו מותר. וזועקים עליהן ומתחננים בשבת ומתריעין עליהן לעזור אותם. ואין מתחננים ולא זועקין על הדבר בשבת: **כה** צרין על עיירות העובדי כוכבים ומזלות שלשה ימים קודם לשבת. ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה ואע"פ שהיא מלחמת הרשות. מפי השמועה למדו עד רדתה ואפילו בשבת * ואין צריך לומר במלחמת מצוה. ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת:

פרק שלישי

א מותר [א]להתחיל מלאכה בערב שבת אע"פ שהיא נגמרת מאליה בשבת. שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעצמו של יום. אבל כשתעשה המלאכה מעצמה בשבת מותר לנו ליהנות במה שנעשה בשבת מאליו: **ב כיצד** [ח] פותקין מים לגנה ערב שבת עם חשיכה והיא מתמלאת והולכת כל היום כולו. ומניחין מוגמר תחת הכלים והן מתגמרין והולכין כל השבת כולה. ומניחים קילור על גב העין ואספלנית על גבי המכה ומתרפאין והולכין כל השבת כולה. ושורין דיו וסמנין עם חשיכה והן שורין והולכין כל השבת כולה. ונותנין צמר ליורה ואונין של פשתן לתנור והם משתנין והולכין כל השבת כולה. ופורשים מצודות לחיה ולעופות ולדגים עם חשיכה והן ניצודין והולכין כל השבת כולה. וטוענין בקורות בית הבד ובעגולי הגת עם חשיכה

א טור סימן שכט סמ"ג לאוין שם: ב טור סימן רכב סמ"ג עשין שם:

לחם משנה

עובדי כוכבים ומזלות דהוי קבוע אלא סי"ל דהאי דקאמר אע"פ הוא בערך החלוקה הקודמת כלומר ל"מ היכא דלא נעקרו דאפי' ברוב עובדי כוכבים ומזלות מפקחין אלא אפי' נעקרו דברוב עובדי כוכבים ומזלות אין מפקחים ברוב ישראל מפקחין ובגמרא בהאי דהירעו הא דפרוש כולהו וכו' כתבו התוספות ונראה לפרש [דפרוש כולהו לחצר אחרת ויצאו גם משם ולא נשאר בשם (עד) [אלא] אחד וכו'] ויש להמוה דאם כדבריהם דיצאו כלם מן החצר ולא נשאר בשם עוד אלא אחד ומפני כן לא איקרי קבוע אמאי לא מוקמה בגמרא בכי האי גוונא בחצר ראשון דיצאו כלם ולא נשאר אלא אחד וכהכי לא הוי קבוע וצ"ע. ולשון הרב המגיד שכתב בענין זה הכל מבואר וצ"ל שלדעת הרמב"ן ז"ל דכתב דרבינו לא פסק כשמואל דלא סבירא ליה האי חילוק שחילק הרב המגיד בין הך דפירש אחד מהם לחצר אחרת לבא דס' חמיות דהוי ס"ל ז"ל חילוק זה א"כ מאין יצא לו לרבינו דין זה דפירש אחד מהם לחצר אחרת לדעתו ז"ל דפסק דלא כשמואל ומפרש מילתיה דרבי יוחנן דאמר ט' עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל מפקחין אפי' בדפרוש כולהו ונעקרו כולם לילך לחצר אחרת ואם הלך אחד מהם לחצר אחרת אז אין מפקחין אבל באותה חצר מפקחין דלא כשמואל משום דזה מוכרח מכח הסוגיא כמ"ש הוא ז"ל אף דין פירש אחד מהם לחצר אחרת לא הוזכר כאן וא"כ מאין לו לרבינו דין זה היה לו לדמות זה לנמצא וכחילוק הרב המגיד אלא דמכ"ם אינו שוה לו להרמב"ן כלל חילוק זה אמאי פסיק דכתב רבינו בדין זה דין כל קבוע:

כג או שצרו סתם וכו'. קשה מאין הוציאו רבינו. וי"ל דק"ל דיוקא אדיוקא על עסקי ממון [אין יוצאין] אבל סתמא יוצאין איפוך אימא סיפא על עסקי נפשות אין אבל סתמא לא ותירץ נעשה סתמא כעל עסקי נפשות ומכאן הוציאו רבינו:

כד ומתריעין עליהם לעזור אותם וכו'. כך תרועה לא הוי בשופר כדכתב רבינו בפ"ב מה' תעניות והאי תרועה לא הוי אלא בפה:

כה ואין צ"ל במלחמת מצוה. כלומר דשם אפי' בשבת עצמו מתחילין וכדקאמר בירושלמי וכפ"ו מהל' מלכים שכתב צרין על עיירות בשבת היינו במלחמת מצוה דוקא ומה שאמר בסוף דבריו בין במלחמת מצוה בין רשות קאי אמאי דקאמר עד רדתה אפי' בשבת דאיירי אפי' ברשות אבל לעולם דברשות בעינן ג' ימים קודם וסמך על מה שאמר כאן. ועם זה נתיישב מה שאמר כאן עם מ"ש שם ולא נצטרך לומר דמ"ם יש שם כמ"ש שם הרב הגדול בעל כ"מ:

פ"ג ב וטוענין בקורת בית הבד וכו'. פ"ק דשבת (דף י"ט) אמרו על מתני' דתנין אלו ואלו שטוענים וכו' מאי שנא כולהו וכו' מאן תנא דכל מידי דלאתי ממילא וכו' ר' ישמעאל היא דתק השום והבוסר וכו'. ויש לתמוה בדברי הרב המגיד במה שכתב ור' יוסי בר' חנינא כי קאמר מתני' כר' ישמעאל לאו למימרא דבמחוסרין וכו' דהיכי מיסק אדעתין למר דר' יוסי בר' חנינא ס"ל דמאי דקאמר ר' ישמעאל הוא אפי' במחוסרין דיכה ומותר בידים והיכא אשכח תנא דסבר במידי דלאתי ממילא במחוסרין דיכה שפיר דמי דהא כך מחוסרין דיכה דהכא הוא אפי' בידים מותר בשבת ואם בעינן לאשכוחי תנא דסבר דממילא מותר כדברי ב"ש וכי תימא דמאי דמהדר ר' יוסי בר' חנינא הוא דמאי דקאמר מתני' שטוענין בית הבד אפי' בידים בשבת. אין זה במשמע. דמהניחין כולה בערב שבת איירי ועוד דאין זה עולה על הדעת לומר דהטענת בית הבד מותר בשבת

הגהות מיימוניות

[ו] וכ"ש אנו שאנו שרויים עמהם שמותר: * [הטור שם פי' יותר ז"ל אבל מלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת]:

[א] בכל זה פסק ר"י אלפס, ועיין בהג"ה גדולה, ע"כ:

מגדל עוז

עובדי כוכבים ומזלות שצרו עד את השבת. במסכת עירובין פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ה): ומצוה על כל ישראל וכו' וכשיצילו את אחיהם עד לעתיד לבא. פ' מי שהוציאוהו: וכן ספינה עד בשבת פרק סדר תעניות אלו (דף י"ט): צרין על עיירות עד סוף הפרק. פ' קמא דשבת (דף י"ט):

פ"ג מותר להתחיל עד כל השבת. פ"ק דשבת (דף י"ז י"ח):

חשיכה והמשקין זבין והולכין כל השבת כולה. ומדליקין את הנר או את המדורה מבערב והיא דולקת והולכת כל השבת כולה: ג מניחין קדרה על גבי האש או בשר בתנור או על גבי גחלים והן מתבשלים והולכין כל השבת ואוכלין אותה בשבת. אויש בדבר זה דברים שהן אסורין גזירה שמא יחתה בגחלים בשבת: ד כיצד תבשיל [נ] שלא בשל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו אין משהין אותו על גבי האש בשבת אע"פ שהונח מבעוד יום גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצומקו. לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר או בנעורת פשתן הדקה או שעממו הגחלים שהרי הן כמכוסות באפר או שהסיקוה בקש או בגבבא או בגללי בהמה דקה שהרי אין שם גחלים בוערות הרי זה מותר לשהות עליה. שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל ואין גוזרין שמא יחתה באש:

בד"א

א טור סימן רנג סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

פ"ג ד לפיכך אם גרף וכו' שהרי הסיח דעתו וכו'. כתב הרמ"ך נ"ע היאך הסיח דעתו שהרי בדעתו לאכלה בלילה ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה ופעם הכונן משום דעביד כיון דגרף או קסם דלא אתי לחתויי וכן פירשו רבותי עכ"ל וי"ל לדעת רבינו דקים להו לרבנן שכל שגרף הוא מסיח דעתו:

בד"א

מגיד משנה

למתוסרין שחיקה, דמתוסרים דיכה אסור כדאיתא בגמרא (דף י"ס) לדעת ר"י. ואני אהרן שנינו בתבנה ובוין (פי' כ"ש וב"ה) שסומנין בקורת בית הבד ובעגולי הגת. ואמרינן עלה בגמרא מאן תנא דכל מידי דאתי ממילא שפיר דמי א"ר יוסי בר' חנינא ר' ישמעאל היא דתניא השום והבוסר והמלילות שרסקן מבע"י ר' ישמעאל בר' יוסי אומר יגמור משתחשך ר"ע אומר לא יגמור רא"א ר' אלעזר בן שמוע היא דתנן חלות דבש שרסקן מע"ש ויצאו מעלאן אסורין ור"א מתיר. והקשו בגמ' ר"א מ"ס לא אמר כר' יוסי בר' חנינא ותירצו לאו אחמר עלה אמר רבה בר בר חנה א"ר"י במתוסרין דיכה כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בתתוסרין שחיקה והני נמי כמתוסרין דיכה דמו הורה ר' יוסי בר' חנינא כרבי ישמעאל. ע"כ בגמ'. ובהלכות הביאו א"ר יוסי בר' חנינא ר' ישמעאל היא וכו'. ואתמר עלה אמר רבה בר בר חנה עד כי פליגי במתוסרין שחיקה הורה ר' יוסי בר' חנינא כר' ישמעאל ע"כ בהלכות. והקשו על ההלכות איך הביאו דברי ר' יוחנן והם חולקים על ר' יוסי בר' חנינא לפי שמשנתנו הם מחוסרין דיכה ולדעת ר"י אין נ"ל לר"ע אלא אפי' לר' ישמעאל אסור והם פסקו כר' יוסי בר' חנינא שמעמיד ההלכה אפילו במחוסרין דיכה ומתני' כר' ישמעאל והלכתא טותיה. אלו דבריהם ז"ל וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א. ופס דבריהם יעלה לנו תירוץ למה נסתם רבינו בכאן את דבריו ולא חלק אבל עדיין יקשה לנו מ"ס סב"א שחלק בדין שוס ובוסר בין מחוסרים דיכה למחוסרין שחיקה וכר"י וכדעת ההלכות. וכן ראיתי בספר העתים. ואני אפרש ויהיו דבריהם קיימין. דע שדעת ההלכות ורבינו ז"ל הוא דיגמור דר' ישמעאל ר"ל יגמור ממש בשבת בידים גומר שחיקתן והלשון מורה כן שאמר יגמור משתחשך. ולא כדברי רש"י ז"ל. ואלו המפרשים שפרשו יגמור מאחר שרסקן ולבכן בכובד יניחם בכלים ויצאו מעצמם וזה דוחק גדול אלא ודאי יגמור בידים. וכ"כ רבינו בבירור פ' כ"א ומשנתנו דסומנין היא ענין אחר שאין עושין בו דבר משתחשך ור' יוסי בר' חנינא כי קאמר מהניחין ר' ישמעאל היא לאו למימרא דבמחוסרין דיכה ס"ל דשרי ר' ישמעאל לדוך ולגמור בשבת דא"כ לא הוו גזרי רבנן בחידי אלא ודאי מדאורייתא כל שרסקן מותר לגמור ולהו רבנן וגזרו כל שיחוסרין דיכה לכ"ע ובמחוסרין שחיקה נחלקו. א"נ דמדאורייתא נמי אסור כל שמחוסרין דיכה. וא"ת א"כ מאי קאמר ר' יוסי בר' חנינא ר' ישמעאל היא אחר שאין הענינים שוים יש לי לומר דהרי כן מחוסרין דיכה למוצק ע"ש ולהתיר מה ביוצא מהם כמחוסרין שחיקה לגמור משתחשך. וכי אקשו לר' אלעזר מ"ס לא אמר כר' יוסי בר' חנינא תירצו והודיעו דרבי יוסי בר' חנינא לאו מכ"ש מייתי לה אלא בדרך דמיון שמשוה מחוסרין דיכה לענין סעיגה מבע"י לתחוסר שחיקה לגמרן ומכי כך העמידה ר' אלעזר כר' אלעזר בן שמוע שהוא מדבר בדומה לזה ממש. ויש לי ראיה לזה הפירוש מה שאמרו הורה ר' יוסי כר' ישמעאל ואם איתא דר' ישמעאל הייט דין תבנהגו ויגמור דקאמר ר"ל סעיגה מבערב היה להם לומר הורה כמבנהגו. ועוד למה לן לאשמועינן פסיקא דהלכה כב"ש וב"ה. וא"ת להודיענו דאפילו בתחוסרים דיכה שלא כדעת ר"י ליהא דודאי אפילו לר"י הלכה ככתם מתני'. וע"ק לפירוש המפרשים ז"ל לר"י היכי אפשר דת"ק ור' ישמעאל כלהו ס"ל דלא כב"ש וב"ה. וכ"ת דס"ל דלא אמר מעולם ב"ש וב"ה מאי דוחקין לאוקמיה הכי אלא ודאי יגמור דקאמר ר' ישמעאל ולא יגמור דת"ק יגמור ממש הוא. ואל יקשה עליך הדין הנזכר פכ"ב התחלהו שום שרסקו דהתם או בתתוסר דיכה הוא או איסור שחיקתו מכני הערובה הגריסין הוא ואחר שנתברר זו שטה נכונה למדחים מלשון רבינו ז"ל כתבתיה לזכות דעתו ודעת ההלכות והמקום ידינני לזכות. ומדליקין את הנר ואת המדורה וכו' (שם דף כ') מבואר. בס' זה יתבארו דין הנר והמדורה:

ב **מניחין** קדרה ע"ג האש. שם מבואר ועל הדרכים שיתבארו בסמוך ויש בדבר זה דברים שהן אסורין וגזירה שמא יחתה בגחלים בשבת. שם בגמרא מיפרש דאפילו ב"ה אית להו הך גזרה:

ד **כיצד** תבשיל שלא בשל כל צרכו וכו'. פי' אין בכל דברי רבינו שבפרק זה עסק להטמנה כלל ואין כונתו שתהיה הקדרה טמונה בגחלים קטומים וכמו שיתבאר פ"ד. אלא הדינין שכתב כאן הם המזכרים בגמרא פ' כירה (שם ל"ו) ושלא כפירש"י ז"ל שפירשם לענין הטמנה. ומוכרח הוא שם שאין כאן עסק להטמנה. ומדברי ר"ת ורבינו ואני נראה שאפילו נגיעת הקדרה באש לא וכן אנו נוהגים והדינין האלו שהזכיר רבינו בכאן הם כדעת ההלכות וקצת הגאונים ז"ל שדין משנתנו דכירה הוא לשהות ודבריו מבוארים בהלכות ולפניט אכתוב שטה אחרת: לפיכך אם גרף האש וכו' הרי זה מותר לשהות וכו'. פירוש אמרו בירושלמי הגורף עד שיגרוף כל צרכו. מן מה דתני הגורף צריך לעשות בידו הדא אמרה עד שיגרוף כל צרכו ע"כ וכבר באר רבינו לפנינו בה"א שלא ישארו שם ניצוצות וכירה מחוך שהבלה מועט אינה ראויה להתחמם בניצוצות מעטים ומפני כך אין לחוש לחתוי. ודע שאפילו תבשיל שלא הגיע לשליש בשולו מבעוד יום מותר להשהותו ע"ג כירה גרופה או קטומה או באחד מדרכים אלו וכ"כ הרשב"א ז"ל וזה דעת רבינו ז"ל:

בד"א

לחם משנה

בשבת. ונראה לומר דמכל שכן קא דייק דהא אשכחן לר' ישמעאל דאמר דבמחוסרין דיכה אפי' בידים מותר כ"ש מידי דאתי ממילא דהוי מותר בשבת דהא אי עביד ליה בשבת אינו חייב חטאת אע"ג דלרבי ישמעאל מותר גמור הוי ולבית שמאי ובית הלל איסורא דרבנן מיהא הוי מ"מ למדנו מכ"ש דאינו חייב חטאת אי עביד ליה בשבת וכסברת ב"ש. עוד כתב הרב המגיד דאל"כ לא הוו גזרי רבנן מידי וקשה לאחה שתירץ א"כ דמדאורייתא נמי אסור כל שמחוסרין דיכה א"כ לא גזרי רבנן מידי והוה לן לגזור מחוסרין שחיקה אטו מחוסרין דיכה. ועוד קשה לאחה שתירץ דמדאורייתא אסור דא"כ דאי עביד ליה בשבת בידים אסור א"כ איך אמרו בגמרא קורות בית הבד וכו' דאי עביד ליה בשבת לא מיחייב חטאת הא כיון דאמרת דאיכא איסורא דאורייתא במחוסרין דיכה היכא דעביד בידים א"כ הוי חייב חטאת אלא שי"ל דאע"ג דאסור מדאורייתא אינו חייב חטאת דדומה לחצי שיעור מן התורה ואינו חייב כלום ובכה"ג נוכל לתרץ קושיא הראשונה דכיון דאין בדבר חיוב חטאת מן התורה אלא איסור בעלמא לא קשיא לן אם כן לא הוו גזרי רבנן אבל מעיקרא דבמחוסרין שיחוק היה חייב חטאת מש"ה הוה קשה לן היכי לא גזרי רבנן מחוסרים שיחוק אטו מחוסרין דיכה א"כ י"ל לקושיא הראשונה דמאי דקאמר א"כ הכי פירושו אף דאין זו קושיא לומר דלא הוו גזרו רבנן מ"מ י"ל דמחוסרין דיכה אסור מדאורייתא והשתא לא גזרו רבנן כלל והך א"כ סותר העיקר הראשון דאמר דאפי' לא הוו גזרי וכו' וכן מוכח שם בדברי התוספות בד"ה ר' ישמעאל אומר יגמור דמקשה למהרן דפליגי בהאי ואם תאמר היכי קאמר הגמרא והני נמי כמחוסרין דיכה דמי דלפי דברי הרב המגיד משמע דפי' והני מחוסרין דיכה דמתניתין דמחוסרין דיכה דבידים הוי דאין כאן מדרגות בין מחוסרין דיכה דממילא לאין מחוסרין דבידים א"כ כיון דלא שאני בין בידים לתחילה והכל הוא מותר א"כ קשה דלא הוו גזרי רבנן במידי לפי תירוץ הראשון של הרב המגיד. וי"ל דמתני' דקאמר שסוחטין וכו' ודאי דוקא ממילא אבל בידים אסור ובכי הא גזרי רבנן בידים דאסור ומאי דקאמר הני במחוסרין דיכה ה"ק הני דמתניתין כמחוסרין דיכה דמו וכיון דהוי מחוסרין דיכה דממילא ור' ישמעאל לא איירי אלא באין מחוסרין דיכה בידים דלא אשכחת לר' ישמעאל דאיירי במחוסרין דיכה ממילא דמותר והיכי מוקמת מתניתין כוותיה דאפשר לומר דבמחוסרין דיכה אע"ג דממילא אסור. ואין הטונה לומר והני כמחוסרין דיכה דבידים כדהוה סליק אדעתיה ולקושיא שהקשה הרשב"א לדעת ההלכות יתורץ בזה שכתב הרא"ש ז"ל דר' יוסי בר חנינא אית ליה דמתני' לא חשיב מחוסרין דיכה ע"כ. וזו היא דעת ההלכות ז"ל דמתני' לא חשיב מחוסרין דיכה ור' יוסי בר חנינא אית ליה דר' יוחנן דאחר דאתלוקת ר' ישמעאל ור' אלעזר באין מחוסרין ומש"ה הביאו דברי רבי יוחנן בהלכות והרשב"א והרמב"ן ז"ל שהקשו עליו נראה להם דאין לאוקמי מתניתין במחוסרין דיכה:

ד **לפיכך** אם גרף האש וכו' הרי זה מותר לשהות עליה שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל ואין גוזרין שמא יחתה באש. כתב הרב המגיד ודע שאפי' תבשיל שלא הגיע לשליש בישולו [מבעוד יום מותר להשהותו] ע"ג כירה גרופה או קטומה וכתב שזה דעת הרשב"א ז"ל. וקשה דלמשה בלשון המתחיל וכן כל תבשיל וכו' כתב והרשב"א ז"ל כדעת אחרים כלומר דמאכל בן דרוסאי משהין אותו ע"ג כירה שהיא גרופה וקטומה. ונראה להגיה בדברי הרב המגיד ז"ל למטה והרא"ה ז"ל כדעת אחרים. או שנאמר שמה שכתב כאן וכ"כ הרשב"א ז"ל הוא נמשך למה שכתב וזה דעת רבינו כלומר כתב כן הרשב"א לסברת רבינו ז"ל:

הרי

מגדל עוז

מניחין קדרה עד מעמידה לכירה. הכל פ' כירה (דף ל"ח):

הגהות מיימוניות

[נ] פי' כמאכל בן דרוסאי אבל אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר וקי"ל כחנניא דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע"ג כירה אע"פ שאינה גרופה ואינה קטומה

ובוותיה סתם לן תנא בפ' כירה ע"ש וספפות שקורין טריפי"ד כמו כירה אפילו במצטמק ויפה לו כר"י דשרי וכן פסק ר"ח ודלא כה"ג ואלפסי ורבינו המחבר שפסקו כרב ושמואל וכרב נחמן שהן בתראה דאסר מצטמק ויפה לו אסור וכן סוגיא דתלמודא משמע כאותו דמפרש מאי מצטמק ויפה לו או מצטמק ורע לו וכן הרבה בספר ע"ש. וצריך לית.ה מבע"י שאם היתה צוננת היתה יכולה להתחמם קודם חשיכה והתנן לא יתן עד שיגרוף ומפרש לא יחזיר אפילו מע"ש אבל לסמוך קדרה אצל האש מותר אפילו סמוך להשיכה ממש. ובתוספה רגילים ליתן היורה מע"ש על הספפות והאש בוערת ומכסים בבגדים את היורה ועבדים נכרים מחממין אותה בשבת אם לא נתקררה כל כך שלא היתה ראויה לאכילה דוגמת טעם מאכל בן דרוסאי קודם שחממוה נכרים א"כ אין חוששין בחימום ושרי ואע"פ שמותר להשהות קדירה ע"ג כירה שיש בה גחלים בוערות מ"מ

אם

מגיד משנה

ה בד"א בכירה שהבלה מועט וכו'. במשנה שם (דף ל"ח:) מפורשים דיני כתנור ובגמרא וכדעת ההלכות:

ו ולמה אסרו לשהות וכו'. זו סברת רבינו וטעמו נכון:

ז הכופח הבלו רב מהבל הכירה וכו'. ג"ז מפורש שם במשנה ובגמ' וכדעת ההלכות: ומותר לסמוך לכירה מבערב ואע"פ שאינה גרופה. בעיא דאיפשיטא שם מהא ברייתא: ואי זו היא כירה ואי זו היא כופח וכו'. בגמ' שם:

ח תבשיל חי שלא בשל כלל או שבשל כל צרכו וכו'. זה מבואר פ"ק (שם י"ח) האי קדרה חייתא אי בשיל שפיר דמי בשיל ולא בשיל אסור ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי ע"כ. ופי' תבשיל חי או בשיל לגמרי מותר לשהותו. וכתב רבינו דוקא מצטמק ורע לו. והכרח הוא לפי שפת ההלכות ורבינו שפסקו כמ"ד בפ' כירה (שם ל"ז:) שאפילו לשהות אסור מצטמק ויפה לו אלא בגרוף או קטום בשיל ולא בשיל פי' שלא נתבשל כל צרכו אע"פ שמצטמק ורע לו אסור אא"כ גרף או קטם גזירה שמא יחתה לגחלים בשולו ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי שעשה הכל כמי שהסיח דעתו ממנו. זהו פירוש הסוגיא לדעת רבינו וההלכות ומוכרח הוא לפי שפתם: וכן תבשיל וכו'. כבר נתבאר זה ויש בכל מה שהזכרתי שפה אחרת לקצת הגאונים ז"ל והם פוסקים שכל שהגיע לגלים בשולו שהוא מקרא מאכל בן דרוסאי נגמרא לפי דעתם משהין אותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה ואפילו מצטמק ויפה לו. וכן תבשיל חי שלא בההיל להתבשל כלל מותר אבל התחיל להתבשל ולא הגיע לגלים בשולו אסור ואם השליך לתוכו אבר חי מותר וכן הדין בתנור ואל"ל בטפח. והדינים האלו שהזכרנו מגריפה וקטימה והלוקי כתנור והכירה והטעה על תבשיל חי טלם הם בחזרה בשבת בדוקא ועל הדרך שהזכרו בדברי רבינו בשטייה וגם האחרונים ז"ל נחלקו בזה. ודעת הרמב"ן ז"ל כדעת ההלכות ורבינו. והרשב"א ז"ל כדעת אחרים:

ט כל תבשיל שאסור לשהותו וכו'. ואם שכחו אם תבשיל שלא בשל כל צרכו וכו'. ג"ז כדעת ההלכות והם גורסים בבעיא שניה עבר ושכח וקא מיבעיא להו כי קנסו אף על השוכח דוקא בשלא נתבשל כל צרכו אבל נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו לא או דילמא לא שנא. ואתיק לתשפשה מדאמרי' ר' יוסי הלך בצפורי מצא המין שמשהו ע"ג כירה ולא אסר להם ביצים מגומקות ואסר להם מאי לאו לאותה שבת אלמא מצטמק ויפה לו אסור. ודחיק לא לשבת אחרת שיזכרו שלא יעשו כן לשבת אחרת אע"פ שהיו שוכחין ולא איפשיטא ונקולא. ובהגהות

כסף משנה

ה בד"א בכירה שהבלה וכו'. אע"פ שהוא אש קש וכו'. כתב הרמ"ך ז"ע אמאן סוגיא זו דמתניתין לא אסר כן כי אם מצד שהסיקוהו בקש ובגבבא דאגב חמימות שהאור הקש והגבבא טופחת וליכא למיגזר אבל אם גרף וקטם דעביד היכר אפילו בתנור וליכא חילוק בין תנור לכירה כי אם לסמוך היכא דלא גרף דכתנור אסור בכירה מותר ובקש ובגבבא לא צריך קטימה דלאו בר היא קטימה עכ"ל. ודברי הפוסקים הם כדברי רבינו וטעמא דמתניתין הכי מוכח:

ז הכופח הבלו רב וכו'. כתב הרמ"ך ז"ע למה אסר לסמוך היכא דגרף וקטם ואביי דאסר לסמוך בלא גרף איירי ותניא כותיה דאביי והוא מוקי למתני' בשלא גרף והכא"ע קא אסר לסמוך דהוי סמיכת כופח ומתר כמ"ע כירה עכ"ל. וגם בזה דברי הפוסקים כדברי רבינו:

ח וכל תבשיל שבישל ולא בישל כל צרכו וכו' ואם השליך לתוכו אבר חי וכו'. לכאורה נראה דדוקא במשליך לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה משום דמסיח דעתיה מיניה אבל בפירות כמשנה כתב רבינו ח"ל והמתבשל בשיל ולא בשיל ישימו בו בפת כשממנו דבר חי כגון בשר או ירק ויהא מותר לשהותו ע"ג גחלים מפני שהוא מסיח דעתו עכ"ל. גר' מדבריו שלפי' מגן בה דבר שאפשר להתבשל מבעוד יום כגון ירק וביוצא בו שרי דכיון שעשה משהו שהסיח דעתו ממנה מידכר ולא אתי לאתויי חותיא דהרי לשהות ע"ג כירה קטומה ושני לה בקטימה כל דהו משום דכיון דעבד גם היכרא מידכר ליה ולא אתי לחתויי:

ט כל תבשיל שאסור לשהותו אם עבר ושיהה אותו וכו'. כתב הטור כל דבר שאסור לשהותו אם עבר ושיהה אותו או ששכח ושיהה אותו במקום שלא היה לו להשהותו אסור לכל אפילו למי שלא שיהה אותו והרמב"ם חילק בשכח בין תבשיל שלא בישל כל צרכו ובין מצטמק ויפה לו כשלא בישל כל צרכו אסור עד מ"ש ובמצטמק ויפה

ה בד"א בכירה שהבלה מועט. אבל התנור אף על פי שנגרף האש או כסה באפר או שהסיקוהו בקש או בגבבא אין משהין בתוכו ולא על גביו ולא סומכין לו תבשיל שלא בשל כל צרכו או שבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו. הואיל והבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה אף על פי שהוא אש קש וגבבא או מכוסה: ו ולמה אסרו לשהות בתנור אף על פי שנגרוף. מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה. ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחת. מפני שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור: ז הכופח הבלו רב מהבל הכירה ומעט מהבל התנור. לפיכך אם הסיקוהו בגפת או בעצים הרי הוא כתנור ואין משהין בתוכו ולא על גביו ולא סומכין לו תבשיל שלא בשל כל צרכו או מצטמק ויפה לו אף על פי שנגרף או כסה באפר. ואם הסיקוהו בקש או בגבבא הרי הוא ככירה שהוסקה בקש וגבבא ומשהין עליו. ומותר לסמוך לכירה מבערב ואף על פי שאינה גרופה וקטומה. ואיזו היא כירה ואי זו כופח כירה מקום שפיתת שתי קדרות. כופח מקום שפיתת קדרה אחת: ח תבשיל חי שלא בשל כלל או שבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו מותר לשהותו על גבי האש בין בכירה וכופח בין בתנור. וכן כל תבשיל שבשל ולא בשל כל צרכו או בשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו אם [א]השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות נעשה הכל כתבשיל חי ומותר לשהותו על האש אע"פ שלא גרף ולא כסה. מפני שכבר הסיח דעתו ממנו ואינו בא לחתות בגחלים: ט * כל תבשיל שאסור לשהותו אם עבר ושיהה אותו אסור לאוכלו עד מוצאי שבת וימתין בכדי שיעשו. [ב]ואם שכחו. אם תבשיל

א טור סימן רנג סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן רנג:

לחם משנה

ז הרי הוא ככירה שהוסקה בקש וכו' ומשהין עליו. וא"ת בפ' כירה (דף לח:) אמרו כופח שהסיקוהו בקש ובגבא סומכין לו וכו' אבל משהין מנין לו לרבינו. וי"ל דרבינו סובר כן דמדקאמר מתני' הרי הוא ככירה משמע דדמי לכירה ממש וכי היכי דבכירה משהין בשהסיקוה בקש ובגבבא הכא נמי כן. ומה שאמר רבינו דכשסה אע"ג שגרף וכסה היכא שהסיקוהו בגפת ועצים לא מהני כאן הוי משום דמפרש מתני' דבגפת ועצים הרי הוא כתנור דהוא אפי' בגרוף וקטום וכדברי רב אדא בר אהבה ואע"ג דאביי דקי"ל כוותיה מפרשה בשאינו גרוף וקטום הרי כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו וז"ל ואע"ג דאביי אוקי מתניתין בשאינה גרופה וקטומה ולסמוך ותניא כותיה מ"מ בפירושא דמתני' הלכה כרב אדא בר אהבה וכו' ע"ש. בפ' ינילות השבת (דף י"ח) אמרו בברייתא דברייתא אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום. ויש תימה על רבינו איך לא הזכירו גם ברים פרק כירה (דף ל"ו) אמרו קדמה והגבהה סומכין לה ומקיימין עליה וכו' ורבינו לא הזכירו וצ"ע:

ח תבשיל חי שלא בשל כלל וכו'. פ"ק (דף י"ח:) אמרו האי קדרה חייתא וכו' אי בשיל שפיר דמי בשיל ולא בשיל אסור ע"כ. ונראה דדעת קצת הגאונים ז"ל דכל זה נאמר להחזיר ואי בשיל שרי להחזיר ואי בשיל ולא בשיל אסור להחזיר ולדידהו מאי איירי אפי' במאכל בן דרוסאי דאפי' הכי אסור להחזיר אבל לא איירי להשהות ע"כ נ"ל דלא הוי כמאכל בן דרוסאי וכת"ש שם התוספות והוא דוחק אבל לדעתם ז"ל אתי שפיר דאיירי בשלג. ואין כן דעת רבינו ז"ל ומפני כן כתב הרב המגיד ופירש תבשיל חי מותר לשהותו וכו' כלומר שלא כדברי הגאונים ז"ל שפירשו מותר להחזירו ולדעתם ז"ל תבשיל חי מותר להחזירו וכן תבשיל שלא הגיע לבישולו חוא שכתב הרב המגיד ז"ל לעמם והדינים האלו שהזכרנו מגרופה וקטומה כו' כלם הם בחזרה בשבת ואע"פ שכתב שם דהרשב"א ז"ל מן הדעת הזה הרי למעלה כתב ודע שאפילו תבשיל שלא הגיע לגלים בישולו וכו' וסיים וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל והוא הפך זה. ולכך נראה ודאי דכך שכתב לאסה והרשב"א ז"ל כדעת אחרים הוא טעות וצ"ל והרא"ה ז"ל וכבר כתבתי למעלה להכריח זה ממה שכתב גלבון המתחיל לפיכך אם גרף וכו'. מ"מ אין לשון הרב המגיד ז"ל מדוקדק במה שכתב וחילוקי התנור וכו' על תבשיל חי דתבשיל חי אין חילוק כדברי רבינו בענין השהייה דבכל גוונא מותר:

ט כל תבשיל שאסור לשהותו וכו'. בפרק כירה (דף ל"ח) גבי שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו ואשמיק לה לאיסורא כרב נחמן בר יצחק וימתין למוצאי שבת בכדי שיעשו. עוד שם איבעיא להו עבר ושהה מאי וכו' ולא איפשיטא ולקולא. ורבינו גורס בעיא שניה עבר ושכח ופירש דבעיא ראשונה איירי בתבשיל שלא בישל כל צרכו ופשיטנן לאיסורא ושניה איירי דמצטמק ויפה לו וכ"כ דעת הרב"ד ז"ל לגרס כך בעיא שניה במצטמק ויפה לו אלא שהוא גורס בבעיא שניה עבר ושהה והטעם כמבואר בהגהות. ולפי דעת המפרשים ז"ל שפירשו שכשהגיע לגלים בישולו משהין אותו ואפי' מצטמק ויפה לו

הגהות מיימוניות

אם עיסת המומנת במה שרגילין לעשות א"כ גילה בדעתו שלא תתקרר ומקפיד בכך ואסור שהרי תנן אין טומנין בדבר המוסיף הבל אפי' ע"ג מלח וכו' ואפי' הקדרה מבושלת כל צרכה דהא בפתב קדרות שרגילין להטמין מיירי מתני' וקדירות בין השמשות רותחות הן ומבושלות כל צרכן ומה שנותנין הקדרות במקום שהוא חם מאד בשעה שטומנין אותה בגומא שהטמנה היטב אין כאן איסור אע"ג דמוסיף הבל דלא אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל שמא יטמין ברמץ אלא דבר הדומה לרמץ המיטלטל ואסור ליתן גחלים בוערות תחת הקדרות שמטמינים אע"פ שאין הגחלים סביביו כדאמרינן קופה שטמן בה אסור להניח הקופה ע"ג הזפת ואם נמצא למחר קצת גחלים בוערות עם הרשן שטמן בו הקדרה אין בכך כלום כיון שעיקר הטמנתו חזה טדבר היתר להכי לא דמי למעשה דאנשי טבריא ולשכת קדרה על בירת דאסור ועיקר הדבר באיסור ע"כ מספר התרומה שיסד רבינו ברוך ספי ר"י וכן רבינו שמשון וכן ראב"ם בשם ר"ת וכן ס"ה ודלא כאבי"ה שפסק דאין חילוק בין להשהות ע"ג האש בין להטמין בתוכה ואידי ואידי שרו וכ"כ בשם רבינו יואל אביו ז"ל. ועוד כתב דההיא דתנן קופה שטמן בה אסור להניח אש תחתיה וכל כיוצא בה דאוסרין דלא כחנניא ואנן כחנניא קי"ל וכן רבינו יוסף פסק להתיר ופירש דלא אסרו להטמין אפי' בדבר המוסיף הבל אלא בשיל ולא בשיל אבל אי בשיל כמאכל בן דרוסאי או קדירא חייתא שרי בכל ענין בין להשהות בין להטמין וכן בפ' במה טומנין איירי בבשיל ולא בשיל אבל כעין תבשילין שלנו שהן מבושלין שרו בכל ענין ול"נ לר"ת אלא כדפרישית דיש חילוק בין שהייה להטמנה, עכ"ל: * [לשון הטור הרמב"ם ז"ל חילק בשכח בין תבשיל שלא בישל כל צרכו ובין מצטמק ויפה לו וכו' ואיני יודע למה חילק בשניהם דהא בגמרא מיירי מעבר ושיהה לשכח, ע"כ]:

תבשיל שלא בשל כל צרכו הוא אסור עד מוצאי שבת. ואם תבשיל שבשל כל צרכו הוא *ומצטמק ויפה לו מותר לאכלו מיד בשבת: י אכל שמותר לשהותו על גבי האש כשנוטלים אותו בשבת [ג] אסור להחזירו למקומו. ואין מחזירין לעולם אלא על גבי כירה גרופה או מכוסה או בכירה וכופח שהוסקו בקש וגבבא. והוא שלא הניח הקדרה על גבי הקרקע אבל * משהניחה [ד] על גבי קרקע אין מחזירין אותה. ואפילו על גבי כירה גרופה או מכוסה. ואין מחזירין לתנור ולא לכופח שהוסקו בגפת או בעצים אף על פי שגרף או כסה מפני שהבלן חם ביותר. וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת: יא אסור בלהכניס מגריפה לקדרה בשבת והיא על האש להוציא ממנה בשבת מפני [ה] שמגיס בה וזה מצרכי הבישול הוא ונמצא כמבשל [ו] בשבת. ומותר להחזיר מכירה לכירה אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה אבל לא מכירה לטמינה

ולא

א טור סימן רנג סמ"ג לאוין סה ב טור סימן רנג :

השגת הראב"ד

*א"א בהיי האי סוגיא דגמ' לא מסתגי הכי דהוא מפרש עבר ושהה מאי אשוכח ומצטמק ויפה לו וסבר בעיא ולא איפשיטא ולקולא ולא היא דפלוגתא דר"מ ור' יהודה היא וקי"ל כפירקין דבתר גזירה אפילו לר"ח בשוכח נמי אסור וכי איבעיא להו בששהה בשוגג ומצטמק ויפה לו מאי א"ר יהודה דילמא בשוכח הוא דמחמיר אבל בשוגג ומצטמק ויפה לו לא מחמיר ולא קיים שוגג אלא מזיד ולא איפשיטא ולקולא :

כסף משנה

דיעבד נו בזיד ונעבר ושיהה אסור בשניהם ולאי יודע למה חילק ביניהם דהא בגמרא מייתי מעבר ושיהה לשכח עכ"ל. והרמ"ך כתב לא הבנתי פירושו כי הוא לא פסק לא כר"ס ולא כר"י ואם לא פי' מילתא דר"י בדיעבד תימה לן אמאי אסר דיעבד משום בעיא דעבר ושיהה הא קי"ל דכל היכא דרבנן לקולא ודבריו ודברי הרי"ף בזה צ"ע. ולבאר זה אכתוב סוגיא דגמרא והכי איתא בעו מר' חייא בר אבא שכח קדרה ע"ג כירה ובשלה בשבת מהו ואסיקנא דלא יאכל משום תנאה ביה רבנן ולדעת הרי"ף ורבינו אף בהגיע למאכל בן דרוסאי מיבעי ליה וכגון שלא עמד בישולו לרוב בני אדם דלאי עמד בישולו ומצטמק ויפה לו היינו בעיא דבסמוך ואי מצטמק ורע לו מישרא שרי ותו איבעיא לן עבר ושיהה מאי ולא איפשיטא וכתב הרא"ש דהאי בעיא כגוונא דבעיא קמייתא היא ומיבעיא ליה אף לאחר גזירה אי גזרינן דוקא לאותם ששכחו אבל לבני ביה לא וסובר הטור דלאיסורא נקטינן. ולפיכך כתב אסור לכל אפי' למי שלא שיהה אותו ומדברי הרי"ף נראה שהוא גורס עבר ושכח במקום עבר ושיהה והוא מפרש בעיא זו בשנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו דאע"ג דקנסו על השוכח דילמא ה"מ בשלא נתבשל כל צרכו אבל נתבשל כל צרכו אף על פי שהוא מצטמק ויפה לו לא קנסו ולא איפשיטא ולקולא וכן דעת רבינו ולפי שלא עלה פירוש זה על דעת הטור הוקשה לו על רבינו למה חילק בין עבר לשכח דהא בגמרא מייתי מעבר ושיהה לשכח כלומר דאיבעיא קמייתא אמרינן בגמרא נפק ודרש התבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ולא שנא ואסיקנא דה"ק ול"ש בין מזיד לשוכח בכל גוונא אסור כי היכי דלא ליתי לאיערומי הרי ששוכח בשכח ושיהה אסור כמו בעבר ושיהה דהוי מזיד וא"כ אין לחלק ביניהם. ואין זו קושיא לפי מאי דמפרשי הרי"ף ורבינו בעיא שניה במצטמק ויפה לו דהא דלא מפלגינן בין עבר לשכח היינו דוקא בשלא נתבשל כל צרכו אבל בנתבשל כל צרכו אלא שמצטמק ויפה לו ע"כ מפלגינן בינייהו מדאיבעיא לן במצטמק ויפה לו עבר ושכח מאי אלמא דפשיטא ליה שאם עבר במזיד אסור דהא לא איבעיא לן אלא בעבר ושכח ובעיין דעבר ושכח כיון דלא איפשיטא נקטינן לקולא ובזה נסתלקו תמיהת הטור והרמ"ך :

י כל שמותר להשהותו על גבי האש וכו'. והוא שלא הניח הקדירה על גבי קרקע וכו'. הרמ"ך תמה למה פסק כלישנא קמא ואף כלישנא קמא לא פסק דאפילו לא הניחם על גבי קרקע אסור אם אין דעתו להחזיר ע"כ, והדין בגמרא (שבת ל"ה) איבעיא לן אם לא הניחה בקרקע אלא שתלאה במקל או שהניחה על גבי מטה או פינהו ממיחם למיחם ועלו בתיקו. ומדברי רבינו שהשמיטה נראה שסובר דכיון דבעיי דרבנן אנו נקטינן לקולא ואע"פ שפסק כת"ד הניחה ע"ג קרקע אסור היינו משום דרובא דאמוראי ס"ל הכי. אך קשה שלא חילק בין דעתו להחזיר לאין דעתו להחזיר ובין ללישנא קמא בין ללישנא בתרא צריך לחלק ביניהם ואפשר שסובר דכיון דאמוראי קמאי לא חילקו בכך לא חיישינן ליה מתחיה דאביי דמפליג בינייהו :

יא אסור להכניס מגריפה לקדרה בשבת והיא על האש וכו'. נ"ל שמ"ש רבינו והיא על האש לאו דוקא אלא כל שהעבירה מרותחת מעל האור היא על האש קרי לה וכן דעת הטור ורבינו ירוחם. כתב הרמ"ך אסור להכניס מגריפה וכו' נ"ל לפרש כד"א בתבשיל שלא בישל כל צרכו אבל בישל כל צרכו מותר וכן המנהג. מ"ת צ"ע לפירושו שפירש והלא מגיס ומקרב הבישול א"כ היאך מותר לסתום קדירה היאך אפי' לא גרף לד"ה ואתאי לא

גזרו

מגיד משנה

ובהשגות הקשה הר"א ז"ל אי בשוכחים מ"ש לשנה אחרת ואיך שייך איסור בשכחה והוא ז"ל פירשה בשוגג כסבור שהוא מותר וגורס עבר ושהה בשוגג. ועוד קשה לפירושו לשון עבר לפרשו על השוגג כיון דל"ג שכח. והרמב"ן ז"ל מפרשה בשוגגין או בשוכחין והכל מותר במצטמק ויפה לו. ולפי השטה האחרת שכתבתי למעלה אין לכל זה מקום לפסק הדין שהרי אפילו לכתחלה אינו אסור לשהות אלא מה שלא הגיע לשליש בשולו והתם ודאי אם שכח או שגג ועבר והשהו אסור :

י כל שמותר לשהותו וכו'. ביאור דברי רבינו הוא שתבשיל אי שלא בשל כלל או בשל כל צרכו ומצטמק ורע לו או השליך לתוכו אבר חי שבכל אלו משהין אותן ע"ג האש אע"פ שלא גרף ולא כסה כמו שנתבאר דוקא השהיה התירו אבל להחזיר כיון שאינו גרוף ואינו מכוסה לא וזה מוכרח בגמ' (דף ל"ו ל"ז) דלכל הלשונות אין מחזירין אלא בגרוף וקטום וכ"כ הרמב"ן ז"ל להחזיר בלא גרוף וקטום אסור לעולם אפילו מצטמק ורע לו וזה ברור ולפיכך כתב רבינו ואין מחזירין לעולם אלא ע"ג כירה גרופה וכו' ודברים פשוטים הם אלו. ובהשגות א"א כמדומה לי שבוש הוא זה וכ"ל כל שאסור ע"כ. הבין הרב ז"ל דברי רבינו בדרך אחרת ואינו אלא כמ"ש. והתמה עוד בדבריו שתקן הדבר אפילו לפי דעתו במקולקל ומה צורך לכתוב שהאסור בשהייה אסור בחזרה והלא ק"ו הוא. והוא שלא הניח הקדרה וכו'. לפי הנראה בדברי רבינו ז"ל כפסק אימרא (שם ל"ה) כפשטה דאמר רב חדאי לא שנו אלא שעודן בידו אבל הניחן על גבי קרקע אסור ולא חלק בין דעתו להחזיר לאין דעתו להחזיר. אבל לכל הגאונים ראיתי שפסקו עוד כלישנא קמא דהתם דאיתמר בתר הכי להתיר שאפי' עודן בידו אם אין דעתו להחזיר אסור ואין בדבריהם ז"ל הכרח אבל עליהם סמכו האחרונים ז"ל. ודע שאם לא הגיע לשליש בישולו לעולם אסור להחזיר שלא הותר לבשל לכתחלה בשבת בגרוף וקטום וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ופשוט הוא ואין מחזירין לא לתנור. פירוש דברי רבינו הם אפילו בתבשיל שבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו או השליך בתוכו אבר חי שמותר לשהותו בתנור ואסור להחזירו דאי במצטמק ויפה לו כבר נתבאר לדעתו שאסור אפילו לשהותו וכ"ש להחזירו וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל שאסרו להחזיר לתנור ולכופח שהסיקוהו בגפת ועצים אפילו בגרוף וקטום וזה דעת ההלכות. וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין עליו בשבת כזה נחלקו עליו קצת מפרשים ז"ל ואסרו בסמיכת כופח אע"פ שהסיקוהו בגפת ועצים יותר להחוק לו כי שהוא גרוף וקטום ולא אסרו סמיכה בגרוף וקטום אלא בתנור בלבד וזה דעת הרשב"א ז"ל.

יא אסור להכניס מגריפה לקדרה והיא על האש. יתבאר פ"ט שהמגיס חייב משום מבשל ובריית' היא ביום טוב (דף ל"ד) פ' המביא כדי יין וגם הכתוב דעת קצת מפרשים ז"ל שלא אמרו אלא בהגסה ראשונה וכן נראה שרבינו כתב זה מתוך שאמרו סוף פ"ק (שבת י"ח ב') ודילמא מגיס. ונ"ל שאין דברי רבינו אמורין במבושל כל צרכו דהתם ודאי אפילו מחזירין ע"ג האש ומבשלן פטור כמו שיתבאר ס"ס כיון שכן אין לגזור בהכנסת מגריפה אבל באינו מבושל ודאי יש לחוש לדעתו ז"ל שכתב פ"ט. ובהשגות א"א הפריז על מדותיו שאסור להוציא אפילו מן הקדרה במגריפה עכ"ל. ויתה שנ"ל כתבתי והוא שכל שאין בהגסה חיוב הכנסת המגריפה מותר וכל שיש בהגסה חיוב אסור להכניסה ובפ"ט נכתוב עוד בזה : ומותר להחזיר מכירה כו'. ירושלמי סוף פ' כירה טומנין :

לא

לחם משנה

לו אין כאן מקום לבעיא שניה דהרי לכתחלה מותר לשהות ואם לא בישל כל צרכו הא פשיטא לה לאיסור בבעיא ראשונה והם ז"ל פירשו בעיא שניה דקודם גזרה בעי להו כמ"ש התוס' ז"ל וכ"ז נתבאר כדברי הרב המגיד ז"ל :

י כל שמותר לשהות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בהשגות שבוש הוא. ואילו דברי המגיד הם כדברי הראב"ד ז"ל דכוונת רבינו הוא איירי אפילו בכל אופן אפילו שיהיה התנור גרוף וקטום. ואע"פ שהרב פירש דבריו ואמר ואין מחזירין לעולם אלא ע"ג וכו' מ"מ הוקשה לו דלא היה לו לכתוב בהלכה לשונו כל ביותר וכו' וה"ל לומר הון מכירה שהכירה גרופה וקטומה :

והוא שלא הניח הקדרה ע"ג קרקע וכו'. בפרק כירה (דף ל"ה) אמרי בעי ר' ירמיה תלאן במקל מהו הניחן ע"ג מטה וכו' תיקו ורבינו לא הזכירם ונראה דהוא ז"ל פסק אותם לקולא כמו שפוסק הבעיא דשכח דלעיל ולא הוצרך לפרשה תבני שכבר כתב והוא שלא הניח הקדירה ע"ג קרקע משמע דבהנחה ע"ג קרקע תליא מלתא אבל מה שאלו בגמרא תיבני שהם אמרו ועודן בידו מותר דמשמע דכשאין בידו אע"פ שלא הניחן ע"ג קרקע אסור ולא נקט הניחן ע"ג קרקע אלא למעוטי אינן בידו או אפשר דעודן בידו לאו דוקא אלא כל שאינן על גבי קרקע עודן בידו קרי ליה ומפני כן נסתפק השואל בגמרא אבל רבינו שכתב והוא שלא הניחו וכו' אין לטעות בלשון כלל ולכן לא הוצרך לפרש :

יא אסור להכניס מגריפה וכו'. כתב הרב בעל מגיד משנה ויצא לו כן מתוך שאמרו בגמרא (דף י"ח) וניחוש שמא מגיס וכו'. ונראה שיש תימה בדברי רבינו דכיון דבגמרא תאי דגזרו ודילמא מגיס אפילו בעקורה מעל האש אמאי הצריך רבינו שיהיה על האש דהא מקושיית הגמרא משמע דבמגיס אפילו בעקירה חייב חטאת. והרב בעל מגיד משנה ז"ל כתב דכל היכא דבמגיס חייב בהכנסת המגריפה אסור. ונראה דמה

שאמרו

הגהות מיימוניות

[ג] וכן פסק בספר התרומה כלישנא דלא יחזיר תנן וכתב דאפילו בערב שבת אסור להחזיר אם אין שהות ביום שהיה יכול להתרמם קודם חשיכה אם היה צונן וכדאמר עד שיגרוף ולא קאמר אלא א"כ גורף משמע שיש בידו לגרוף עדיין וכן מדקאמר ביומא לדברי האומר מחזיר היינו אפי' בשבת משמע דעיקר פלוגתייהו בע"ש עכ"ל ע"כ: [כתב הטור שם ואפי' לא הניחה ע"ג קרקע אלא שתלאה במקל או שהניחה ע"ג מטה או שפינהו ממיחם למיחם אסור ובמ"ש שמותר להחזיר כתב דוקא על שפתה או על כסוי שעל חללה אבל לתוך חללה אסור ואפי' לא היה ברעתו להחזירה אפי' לא הנידה ע"ג קרקע אסור ע"כ]: [ד] כר' חדאי ולא כלישנא בתראה דאמר אפי' ע"ג קרקע נמי מותר ע"ש. ובספר התרומה כתב ובשל סופרים הלך אחר המיקל וז"ל מורי רבינו שיחיה אם כן כשצולין תפידים בתנור או פשטיד"א שמשימין על התנור כדי שלא תתקרר ונטל אותו משם ועודו בידו מותר להחזירו ובלבד שיהא גרוף וקטום קודם ברכו, ע"כ: [ה] בפרק משילין אחד נותן את האור כו' ואחד מגיס בקדירה כו', ע"כ: [ו] פליג אספר התרומה וז"ל וסתם קדירות שטומנין בין השמשות שמבושלת כל צרכן מותר לגלותן וליקח מן התבשיל כי נתחשך ולחזור ולכסותן גם להוסיף כסוי עליו כדתניא פרק במה טומנין נוטל הסדינין ומניח הגלופקרין כיון שהיה מכוסה כבר בין השמשות וכן תנן נתגלה מותר לכסות כיון שכבר כסהו מבע"י אבל נתגלה מבע"י אפילו טמילא אסור לכסותו ודמי לתחלת הטמנה :

מגיד משנה

יב לא ימלא אדם קדרה עססיות ותורמוסין וכו'. ברייתא פ"ק לא תמלא אשה קדרה עססיות והורמוסין ותניח לתוך התנור ע"ש עם חשיכה כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניחנה לתוך התנור ע"ש עם חשיכה ואם עשו כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו ע"כ. ופירש רבינו שהטעם באלו מפני שהן קלי הבשול ודיק כדין תבשיל שלא בשל כל צרכו, ומכאן אתה למד דלאו דוקא תנור דה"ה כירה וקופה שאין מפהין עליהם אלא על הגד שמשהין תבשיל שלא בשל כל צרכו. ואחרים פירשו שהטעם איסור בעססיות והתורמוסין מפני שהן צריכין בשול הרבה ואין היום והלילה די להם והוא רוצה לאוכלם במוצאי שבת ויש לחוש שמא יחתה בהם בשבת כדי שיהיו מוכנים לו למוצאי שבת מיד וזהו הטעם בנחתום שרוצה שיהיו חמין למוצאי שבת כדי ללוש בהן וזהו שהזכירו נחתום ע"כ דבריהם:

יג תנור שנתן לתוכו בשר מבעוד יום ושהה אותו בשבת וכו'. פירוש דין זה הוא אפילו כשהבשר חי ונגלי וכן כתבו ז"ל ואין לחוש לחתוי מפני הטעם שהזכיר רבינו שבחמימות התנור די להם. וחלוק מיני הבשר בגמ' (שבת יח ב') איכא דאמרי דגדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי דברחא נמי ושריק שפיר דמי וברחא ולא שריק רב אשי שרי רב ירמיה מדיפתי אסר ופירוש שריק פי התנור טוח בטיט ובהלכות קא פסקי רבוותא כרב אשי ואיכא מאן דפסק כר' ירמיה ואנן נמי כר' ירמיה ס"ל. ופירוש ברחא תיש, וכתב רבינו בשר עז או של שור לפי שכ"ש הוא:

יד ומפני זה טומנין אונין וכו'. משנה (שם י"ח ב') ב"ש אומרין אין נותנין אונין של פשתן בתוך התנור אלא כדי שיהבהבו וב"ה מתירים וכבר נזכר דין זה בראש הפרק. והטעם שכתב כאן רבינו שאם גילהו יפסיד מבואר בגמ':

טו נתן גדי שלם לתוך התנור שם (כ' א') בגמ' משלשלים את הפסח לתנור עם חשיכה משום דבני חבורה זריזין הם והקשו הא לאו הכי לא והאמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי ותירצו התם מינתח הכא לא מינתח ע"כ. ומותר לשלשל וכו' כבר הזכרתי זה בסמוך:

טז אין צולין בשר בצל וביצה וכו'. משנה כלשונה שם (י"ט ב') ופירוש דין זה הוא בכל בשר וכשהבשר עצמו מונח על גוף האש וכל שהוא ראוי לאכילה מפורש שם בגמ' כמאכל בן דרוסאי ומדברי רבינו פ"ע נראה שהוא חצי בשול אבל פירש"י ז"ל שליש בישול: ומפני זה מניחין מוגמר תחת וכו'. בגמרא (שם י"ח:) מוגמר וגפרית לא מחתי בהו ואי מחתי בהו סליק בהו קוטרא:

לפיכך אין נותנין צמר וכו'. גם זה שם לצמר ליורה ליגזר שמא יחתה ביורה עקורה. ודלמא מגיס ביורה עקורה ומותר:

יח אין טומנים את הפת בתנור וכו'. משנה (שם י"ט:) כלשונו ואין נותנין פת בתנור עם חשיכה ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה ר' אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה ובגמרא (דף כ') איבעיא להו תחתון דהליך לגבי תנור או דלמא תחתון דהליך לגבי אור ת"ש דתניא ר' אליעזר אומר כדי שיקרמו פנים המודבקים בתנור. ורבינו פסק כר' אליעזר אם מפני שסובר שהוא מפרש דברי ת"ק או מפני ששאלו בגמרא מה היא כותו נראה שהלכה כמותו: ואם נתן סמוך לחשיכה וכו' אם במזיד וכו'

כסף משנה

גזרו דילמא מגיס ול"ע. ונראה לפרש ודלא מגיס והאי נוטע כדרך העובדים שמגיס בבגדים לקלוט הגניעה וי"ל כיון קדרה חייתא מסח דעתיה ולא מגיס, עכ"ל:

יב לא ימלא אדם קדרה עססיות וכו'. מה שפירש בו הרמ"ך כתבו ה"ה בשם אחרים:

טז אין צולין בשר וכו'. כתב הרמ"ך הוא הלך בדרך הירושלמי והניח הגמרא שלנו דבגמרא שלנו מקשה רבה לשהות תינח ומייתי ליה מהא דאין צולין ולא מסמי ליה התם אם יחתה יחרוך אלמא מי שהחזיר לגלות גלי הסיר לשהות הקדרה והוא החזיר גלי ואסר קדרה ובס"ק דשבת (דף כ') נמי תנינן דאמר תניא נמי הכי תגניה אומר וכו' אלמא דגלי ומבשל אחד הם ע"מ יש להביא סיוע לדבריו דרב נוטים דאסר החיר לשהות בגלי כמאכל בן דרוסאי דהכי א"ר אלכסאי אמר רב כמה כדי שיצלו כמאכל בן דרוסאי ול"ע נמי אמאי לא מוכיח פ' כירה דמתני' להחזיר תנן אבל לשהות משהין מהא דאין צולין כדמוכח רבא לקמן וכל זה סיוע לדבריו עכ"ל:

יח אין טומנין את הפת בתנור עם חשיכה וכו'. כתב ה"ה שרבינו פסק כר"א ואעפ"י שבפי' המשנה פסק דלא כר"א איכא למימר דהדר ביה. ולפי זה פ"ם יש בנוסחאותיו בספרי רבינו שכתוב בהם כדי שיקרמו פניה שלינם מודבקים בתנור וצריך להגיה המודבקים: כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא איהו גופיה פסק לעיל דכל תבשיל שלא בשל כל צרכו אם עבר ושיהה אסור לאכלו וכלא בשיל כמאכל בן דרוסאי ולא גרף ולא קטם לדברי כל המפרשים אסור וכשהתירו חכמים לרדות מזון ג' סעודות לא התירו כי אם לתי שלא עשה איסור בשהיה כגון שקרמו פני הפת קודם שחשכה אבל למי שעשה איסור מנ"ל לאכול אפי' ירדה הוא הנכרי מאלין עכ"ל:

[הלכה]

ולא מטמינה לכירה: **יב** לא [א]ימלא אדם קדרה עססיות ותורמוסין או חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה וישהה אותן. שאלו וכל כיוצא בהן אף על פי שלא בשלו כל עיקר כתבשיל שלא בשל כל צרכו הן מפני שאינן צריכים בישול הרבה ודעתו עליהן לאוכלן לאלתר. ולפיכך אסור לשהותן בתנור. ואם עבר ושהה אסורין עד מוצאי שבת וימתין בכדי שיעשו: **יג** תנור שנתן לתוכו בשר [ב]מבעוד יום ושהה אותו בשבת אם בשר גדי [ז] הוא וכיוצא בו מותר. שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד. ואם בשר עז או בשר שור הוא אסור שמא יחתה בגחלים לבשלו. ואם טח פי התנור בטיט מותר. שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויתקשה הבשר ויפסד ויצטנן התנור ויפסיד הבשר: **יד** וכן כל דבר שהרוח מפסדת אותו אין גוזרין עליו שמא יגלהו ויחתה. ומפני זה נותנין אונין של פשתן לתוך התנור עם חשיכה שאם גלהו יפסדו: **טו** נתן גדי שלם לתוך התנור הרי הוא כבשר עז או כבשר שור ואסור לשהותו שמא יחתה בגחלים אלא א"כ טח התנור. ומותר לשלשל כבש הפסח לתנור עם חשיכה ואע"פ שאינו טח מפני שבני חבורה זריזים הן: **טז** אין [ג]צולין בשר [ח] ובצל וביצה על גבי האש [ט] אלא כדי שיצולו [י] מבעוד יום ויהיו ראויין לאכילה. ואם נשארו אחר כן על האש בשבת עד שיצולו הרבה מותר מפני שהן כמצטמק ורע לו שאם יחתה יחרוך אותן שעל גוף האש הם. [ד]ומפני זה מניחין מוגמר תחת הכלים עם חשיכה שאם יחתה בגחלים ישרף המוגמר ויעשן הכלים: **יז** הא למדת שכל דבר שאנו אוסרין בענין זה אינו אסור משום שהוא נעשה בשבת אלא גזירה שמא יחתה בגחלים. לפיכך אין נותנין צמר ליורה אלא א"כ היתה עקורה מעל האש שמא יחתה בגחלים. והוא שיהיה פיה טוח בטיט שמא יגיס בה משחשיכה: **יח** [ה]אין נותנין את הפת בתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי הגחלים אלא [כ] כדי שיקרמו פניה שהם מודבקים בתנור או באש. ואם נשארו אחרי כן עד שיגמור אפייתן מותר שאם יחתה יפסיד אותן. ואם נתן סמוך לחשיכה וחשכה ועדין לא קרמו פניה. אם במזיד אסור לאכול מהן עד מוצאי שבת וימתין בכדי שיעשו. ואם בשוגג מותר לו לרדות ממנה מזון שלש סעודות של שבת. וכשהוא רודה לא ירדה

בפה

א טור סי' רנג ועשמיה איסכא: ב טור סי' רנד סמ"ג לאוין סה: ג גם זה שם: ד טור סימן רנג סמ"ג לאוין סה: ה טור סימן רנד סמ"ג לאוין סה:

לחם משנה

שאמרו בגמרא ודילמא מגיס הוא משום טעם כמ"ש שם התוס' וכיון דטעמא משום לביעה אפילו בעקירה איכא הך טעמא אבל כשהטעם הוא משום בישול אז בעינן שיהא ע"ג האש. ומה שאמר הרב המגיד כאן משום דכי היכי דהתם בגמרא גזרו משום דאתי לידי הבהבה הכא נמי כתב רבינו לא יכניס משום דאסשר דאתי לידי הבהבה וזהו שכתב מפני שמגיס בה:

טז אין צולין בשר וכו'. בגמרא (דף י"ח:) אמרו לישנא בתרא ולרב אשי דשרי והתנן אין צולין בשר ובצל וכו' כלומר דלר' ירמיה דאסר אוקמינן לה בברחא ולא שריק. וא"כ לכאורה יש לתמוה דכיון דאנן פסקינן כר' ירמיה הך דינא ליתא אלא בברחא ולא שריק אבל בכל השאר מותר ואיך כתב דין זה בכל בשר הנה דמשמע כותו בין בשר גדיא בין בשר עיזא. ונראה דדעתו ז"ל דמתני' איירי בכל בשר ומפני שהוא בשרא אגומרי גזרו וכמו שפירשו בגמרא לדעת רב אשי ולמסקנא דגמרא הך הירוצא נמי סליק לר' ירמיה דאין כברא לומר דמתני' איירי בברחא ולא שריק אלא בכל בשר איירי וטעמא דבשרא אגומרי שאני:

יח אין נותנין את הפת בתנור עם חשיכה וכו'. בפ' ילפינן השבת (דף כ') אמרו איבעיא להו וכו'. ומה שאמר רבינו או באש קאי לחררה דעל זה לא שאלו בגמרא אלא דוקא לגבי פת בתנור שאלו איכא למימר התחתון האליך דגבי תנור או האליך וכו' והוא פשוט:

ואם נתן סמוך לחשיכה וכו'. כתב ה"ה פשוט הוא ונלמד מן הברייתא וכו' גבי עססיות ותורמוסין וכו' וק"ו הוא. רוצה לומר דהתם במזיד אסור לערב בכדי שיעשו דהיה ראוי

הגהות מיימוניות

[ז] בספר התרומה כתב דין עוף ושלה אבל נתחי העוף או בשר מותר להניח עם השפוד בתנור מכוסה שיש בו גחלים סמוך לחשיכה אע"פ שאינו כמאכל בן דרוסאי כרב אשי דשרי בשיל ולא בשיל אבל חוץ לתנור סמוך לגחלים צריך להיות כמאכל בן דרוסאי וכרבינו המתכבר פסק ספר התרומה והמצות דגדיא אפילו לא שריק שרי ודברחא אי שריק דוקא והיינו כרב אשי ודלא כרבי ירמיה מדיפתי דאסר בהכי ולפי איכא דאמרי דפליג כ"א בברחא ולא שריק חד פסק זה כר' ירמיה, ע"כ: [ח] אבל פירות חיות מותרות להטמין אפילו סמוך לחשיכה כיון דנאכלות כשהן חיין ולא דמו לאלו דאין ראויין לאוכלן חיין אמנם אסור משחשיכה להטמינם ולא להוסיף כיסוי עליהם אפילו על קדרה שאינה מבושלת כל צרכה אע"פ שהתבשיל כמאכל בן דרוסאי דתוספת כסוי בשבת הו"ל כמבשל בשבת וב"ש שאסור ליתן תפוחים אצל האש לצלותן ודא הסים אלא כדי להפיג צינתן ספר התרומה, ע"כ: [ט] בבישרא אגומרי, ע"כ: [י] כמאכל בן דרוסאי ע"ש בגמרא, ע"כ: [כ] ופשטי"ד או פלדו"ן נמי צריך להת כדי שיקרמו פניה עליון ותחתון ויאפה מה שכתבנו כמאכל בן דרוסאי ובמנחות פרק התודה כתבו התוספות שהקרמת פניה היינו כשפורסין אותה אין חוטין נמשכין הימנה, ע"כ:

מגדל עוז

תנור עד כדי שיעשה. פ"ק דשבת (דף י"ט): ואם בשוגג מותר עד וכיוצא בזה. שם ופרק כל כתבי (דף קי"ז):

כ במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש וכו'. ברייתא (שבת דף כ') תניא רבי יהודה אומר אף בחרצן כל שהן. והטור ורבינו ירוחם משמע דסברי דרבי יהודה אינו חולק על ת"ק אלא לפרושי קאתי ות"ק מודה לו אבל רבינו מאחר שהשמיטו משמע דסבר דפליגי אהדדי והלכה כת"ק:

וכו'. דין החזיר ששוה הוא ואחד מן הברייתא הנזכרת למעלה גבי עששיות והורמוסין וק"ו הוא. ודין השוגג ברייתא פרק כל כתבי (שבת קי"ז.) שכח פת בתנור וקדש עליו היום מציל מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין:

ירדה במרדה כדרך שהוא עושה בחול אלא בסכין וכיוצא בה: **יט** [א]עושה אדם מדורה מכל דבר שירצה בין על גבי קרקע בין על גבי מנורה ומדליקה מבעוד יום ומשתמש לאורה או מתחמם כנגדה בשבת. וצריך שידליק רוב [ל] המדורה קודם חשיכה עד שתהא שלהבת עולה מאליה קודם השבת. ואם לא הדליק רובה אסור ליהנות בה בשבת גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת. ואם הדליק עץ יחידי צריך להדליק רוב [מ] עביו ורוב היקפו מבעוד יום: **כ** במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש מאחיזין את האור במדורת בית המוקד עם חשיכה ואין חוששין שמא יחתה בנחלים שהכהנים זריזין הן: **כא** היתה מדורה של קנים או של גרעינין [נ] אינו צריך להדליק הרוב אלא כיון שהתחיל בהן האש קודם השבת מותר להשתמש בה. מפני שהאש נתלית בהן במהרה ואינו צריך [ב]לחתות. לפיכך אם אגד הקנים או הניח הגרעינין בחותלות הרי הן כעצים וצריך שתעלה בהן שלהבת מאליה קודם השבת: **כב** מדורה של זפת או של נפרית או של רבב או של קירה או של קש או של נבבא אינו צריך להדליק רובה [ס] קודם השבת מפני שהאש מדלקת אותם במהרה:

פ"ד א יש דברים שאם טמן בהם וכו' כגון הגפת. בגמרא (שבת מ"ז) איבעיא לן גפת של זיתים תנן אבל דשומשמין ש"ד או דילמא דשומשמין תנן וכ"ש דזיתים ת"ש דאמר רבי זירא קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים ש"מ של זיתים תנן לעולם אימא לך לענין הטמנה דשומשמין נמי אסור לענין אסוקי הבלא דזיתים מסקי הבלא דשומשמין לא מסקי הבלא, ובעיין לא איפשיטא וכיון דמידי דרבנן הוא ה"ל לאיתנקט בה לקולא. ורבינו שסתם דבריו ולא חילק משמע דנקיט לה לחומרא ויש לתמוה עליו ואפשר שטעמו משום דלא דחי לה בדרך דילמא אלא בלשון אימא לך משמע דקושטא דמילתא הכי הויא, אי נמי מפני שהוא קרוב לבא לידי איסור תורה החמירו בספיקו וכמו שכתב הר"ן בפ' כירה גבי הניח קדרה על גבי קרקע ועודה בידו ודעתו שלא להחזיר:

ומותר

יט עושה אדם מדורה מכל דבר וכו'. ברייתא פרק במה מדליקין (שם כ"א) כל אלו שאמרו אין מדליקין בשבת אבל עושין מהן מדורה וכו': וצריך שידליק רוב המדורה וכו'. בתוספתא (שם י"ט כ') מאחיזין את האור במדורת בית המוקד ובגבולין כדי שתאחז האור ברובן ובגמרא הגי רבי חייא כדי שתהא שלהבת עולה מאליה. ומה שכתב ואם לא הדליק וכו' הוא מבת הברייתא דעששיות וכ"ש זה שבכאן בעוד שיהנה יש לחוש שמא יחתה: ואם הדליק עץ יחידי וכו'. מסקנא דגמרא:

כ בד"א בגבולין אבל במקדש וכו'. משנה כתובה למעלה ובגמרא כהנים זריזים הם:

כא היתה מדורה של קנים וכו'. שם (דף כ') אמר ר"ה קנים צריכין רוב אגדן אין צריכין רוב גרעינין צריכין רוב נתנן בחותלות אין צריכין רוב מתקיף לה רב חסדא אדרבא איפכא מסתברא אתמר נמי אמר רב כהנא אמר רב קנים שאגדן צריכות רוב ע"כ בגמרא לפי גרסת הגאונים וקצת ספרים ולפיכך פסק רבינו כרב חסדא. ופירוש חותלות סלים שעושין מלולבין:

כב מדורת זפת או גפרית וכו'. שם אמר רב יוסף ארבע מדורות אין צריכות רוב של זפת ושל גפרית של רבב ושל קירה במתניתא תנא אף של קש ושל גבבא. ופי' רבב שומן:

פרק רביעי

א יש [ג]דברים שאם טמן בהן התבשיל הוא מתחמם ומוסיפין בבישולו כעין האש. כגון הגפת וזבל ומלח וסיד וחול או זגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחים ואפילו מחמת עצמן. ודברים אלו נקראין דבר המוסיף הבל. ויש דברים שאם טמן בהן התבשיל ישאר בחמימותו בלבד ואינן מוסיפין לו בישול אלא מונעין אותו מלהצטנן. כגון זגין ומוכין ועשבים יבשין וכסות ופירות וכנפי יונה ונעורת הפשתן ונסורת חרשים ושלחין וגזי צמר. ודברים אלו נקראין דבר שאינו מוסיף הבל: **ב** מן הדין היה שטומנין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום וישאר התבשיל טמון בשבת. שהרי משהין על גבי האש בשבת. אבל אסרו חכמים להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום גזירה שמא תרתיח הקדרה בשבת ויצטרך

א טור סימן רנה סמ"ג שם: ב הטור ספק איפכא ע"ש. ג טור א"ח סימן רנז סמ"ג לאוין סה

פ"ד א יש דברים שאם טמן וכו'. פירוש דיני הטמנה אלו הם בכל תבשיל באי זה צד שיהיה וכן כתבו ז"ל וכן דעת רבינו ודינין אלו משנה פרק במה טומנין (שבת דף מ"ז) אין טומנין לא בגפת ולא בזבל וכו' בין לחין בין יבשין לא בתבן ולא בזגין וכו' בזמן שהן לחין אבל טומנין בהן יבשין ע"כ. ובקצת ספרי רבינו לא נזכר הכן ובגמ' איבעיא להו לחין מחמת עצמן או דילמא מחמת דבר אחר וכו' והלכות וסליקא מחמת עצמן. ומלשון רבינו שכתב ואפי' מחמת עצמן נראה שדעתו שיותר הם מחממין כשלחין מחמת ד"א וכל שכן שאסור ורש"י ז"ל פירש בהפך ופירש גפת פסולת של בית הבד, זגין פסולת של יקב, מוכין כל דבר רך כגון צמר גפן ותלישי צמר לשון רש"י ז"ל. ויש דברים שאם טמן בהם וכו'. משנה (שם דף מ"ח) טומנין בכסות ובפירות וכו' ובנסורת של חרשים רבי יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה טומנין בשלחין ומטלטלין אותן בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן ולפסק רבינו כסתם משנה דלא כר' יהודה ודין טלטול השלחין וגיזי צמר יתבאר פרק כ"ו:

ב מן הדין היה שטומנין בדבר המוסיף וכו'. מימרא סוף פרק במה מדליקין (שם ל"ד) כגרסת הגאונים ז"ל אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום גזירה שמא ירתיח א"ל אביי אי הכי בין השמשות נמי ליגזר א"ל ליה התם קדירה בין השמשות רותחות הן ואתר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא יטמין ברמץ א"ל אביי ויטמין א"ל גזירה שמא יחתה בגחלים ע"כ גרסתם ז"ל ופירש רבינו שידוע היה להם שבין השמשות טומנים בכל דבר וזו היא כוונת המשנה שאמרה ספק חשיכה אינה חשיכה טומנין את החמין וכ"כ הרי"ף בתשובה בביאור כדברי הגאונים וכבר הבינו עליו כל האחרונים ז"ל שאין זה דבר מתקבל שמבעוד יום אסור

ובין

לחם משנה

ראוי היה להזהיר כיון שהם חיים דומיא דתבשיל חי ולא יתבשלו מהרה דהרי כתב הה"מ התגיד לעיל בשם אחרים ז"ל שהם צריכים בישול הרבה:

פ"ד א הגפת וזבל וכו'. בגמרא (דף מ"ז) איבעיא לן גפת של זיתים תנן אבל בשומשמין שפיר דמי] או דילמא של שומשמין [תנן וכל שכן דזיתים] ולא איפשיטא ורבינו דלא חלק משמע דס"ל דבכל גפת אסור ותימה שהיה לו לפסוק לקולא כיון דהוא מדרבנן דמן התורה מותר להטמין בדבר המוסיף הבל אפי' בשבת כמו שכתב רבינו בפירוש המשנה דומיא דשבת על גבי כירה לעיל ונראה דפוסק כן משום דבגמרא אמר לעולם אימא לך הטמנה בשומשמין וכו' ואע"ג דאיתחר בדרך דהיה משום דאתרו לעולם וכו' משמע ליה לרבינו לפסוק כן ועוד דמתניתין סתמא קתני **ואפילו** מחמת עצמן. שם (דף מ"ח) איבעיא להו לחין מחמת עצמן או לחין מחמת דבר אחר, ופי' רבינו דלחין מחמת דבר אחר לית לן לאיסור מפני שלחין מחמת עצמן, ויש תימה בדברי רבינו מאחר דהך בעיא לא איפשיטא איך פסק להותרא בתידי דרבנן הכך מנהגו והיה לו לפסוק לקולא כמו שפסק הרא"ש ז"ל. ונראה דמחמירין מפרש ליה לחין בכל גוונא. וא"ת לדעת רבינו דכי אמר לו לחין מחמת עצמן אסור כל שכן מחמת דבר אחר איך רצו בגמרא לפשוט הך בעיא מדהזכירו במתניתין מוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה הא אפשר לאשכוחי להו מחמת דבר אחר ואסור רמב"ם אבל לרש"י ז"ל דכי אמרינן דאית לן למיסר לחין מחמת עצמן ולא מחמת דבר אחר אתי שפיר ונראה לומר דרצה לפשוט הבעיא משום דמתניתין דומיא קתני וכי היכי דמוכין דוקא מחמת דבר אחר דמחמת עצמן לא אפשר הכי נמי אחריני דוקא מחמת ד"א ולא מחמת עצמן:

ב מן הדין היה שטומנים וכו'. וא"ת כי יכסה אותן מאי הוי הא כתב רבינו לקמן דכשנתגלו מותר לכסותן. וי"ל היינו דוקא בדבר שאינו מוסיף ועוד שנתגלו מחמת עצמן אבל כשהוא בעצמו גילם אסור ועוד שהוא בדבר המוסיף הבל דגזרו חכמים מפני שלא יבא להרתיחה על האש כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה אסור:

וכן

מגדל עוז

עושה אדם עד סוף הפ'. פ"ק דשבת (דף כ'):

פ"ד יש דברים שאם טמן עד מוסיף. פ' במה טומנין (דף מ"ז) מן הדין עד ירתיחן פ' כ"מ (דף ל"ד)

הגהות מיימוניות

[ל] ם ק כדקתני ר' חייא לסיועי לשמואל ודלא כרב דאמר רוב כל אחד ואחד ע"ש. ע"כ: [מ] אמר ר ם הילכתא בעינן רוב עוביו ורוב היקפו כרב ושמואל. [נ] כרב הונא ודלא כרב חסדא דאמר איפכא ודלא כרב כהנא דאמר בגרעינין שנותנין בחותלות כרב חסדא, ע כ: [ס] אומר ר"י כהנים נהגו הנשים להדליק דפתילות ולהזור ולכבותן כדי שתהיה מהובהבת ויאחוז בה דא ר. דהא דהילכתא כרבי עקיבא דאמר פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה טהורה היא ומדליקין בה דרבי אליעזר דפליג עליה שמותי הוא והו דאמר לקמן בפירקין גבי כרס על הנר הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן אלמא דיכול להדליק בה אע"פ שאינה מהובהבת:

ויצטרך לגלותן עד שתנוח הרתיחה ויחזור ויכסה בשבת ונמצא טומן בדבר המוסיף הבל בשבת שהוא אסור. לפיכך מותר להטמין בדבר המוסיף הבל בין השמשות שסתם קדרות בין השמשות כבר רתחו ונחו מבעבוען וכיון שנחו שוב אינן רותחין: ג וכן מן הדין היה לטמון התבשיל בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת עצמה. אבל אסרו חכמים דבר זה גזירה שמא יטמין ברמץ ויהיה בו ניצוצות של אש ונמצא חותה בגחלים. לפיכך [א] אסרו להטמין דבר חם בשבת ואפילו בדבר שאינו מוסיף הבל: ד ספק חשיכה ספק אינה חשיכה מותר לטמון את דבר חם. ומותר לטמון את דבר הצונן בשבת בדבר שאינו מוסיף כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפוג צינתו. [א]חמין שטמנן מערב שבת ונתגלו [ג] בשבת מותר לכסותן. שהרי אינו מוסיף. * ומותר להחליף הכיסוי בשבת. כיצד נוטל כסות ומניח כנפי יונה או נוטל כנפי יונה ומניח הכסות: ה פינה התבשיל או המים החמין מכלי לכלי אחר מותר להטמין הכלי האחר בשבת בדבר שאינו מוסיף. כמו הדבר הצונן. שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו אבל אם פינהו מותר: ו מניחין [ב]מיחם ע"ג מיחם בשבת וקדרה על גבי קדרה וקדרה ע"ג מיחם ומיחם על גבי קדרה וטח פיהם בבצק לא בשביל שיוחמו אלא בשביל שיעמדו על חומם. שלא אסרו אלא להטמין בשבת אבל להניח כלי חם על גבי כלי חם כדי שיהיו עומדין בחמימותן מותר. אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם בשבת שהרי מוליך בו חום בשבת. ואם הניחו מבערב מותר ואינו כטומן בדבר המוסיף:

פרק חמישי

א הדלקת [א]נר בשבת אינה רשות אם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק. ולא מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה עד שיעשנה כגון עירובי חצרות או נטילת ידים לאכילה אלא זה * חובה. ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת. אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת. וחייב לברך קודם הדלקה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו [א] להדליק נר של שבת. כדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדברי סופרים: ב מותר * [ב]להשתמש בנר של שבת. והוא שלא יהא הדבר צריך עיון הרבה

א טור סימן רס סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן רנה סמ"ג לאוין סה: ג טור סי' רסג סמ"ג עשין ל: ד טור סי' ערה סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

ובין השמשות מותר ועוד שהוא מפרש רותחות שכבר נחו מרתיחתן, לפיכך פירש הראב"ד ז"ל בהטמנת גזירה שמא ירתיח, דכיון דמטמין בדבר המוסיף גלי אדעתיה דרותחת קא בעי ליה לאורתא וזמני, דמספיק דהיתהו מפני אורך זמנו ומרתיחו משתשיכה. והקשה אביי אי הכי בין השמשות נמי ליגזור בדבר שאינו מוסיף שכיון שטהה מלהטמין נראה שרותחת רוצה אותו בלילה. א"ל ליה סתם קדרות בין השמשות רותחות הן לאורתא ולא מפסק רתיחתן ע"כ, וגם זה פירוש דחוק. ועוד קשה לגרסא זו שיקרא דמן דבר שאינו מוסיף, ולפיכך הם גורסין בהלכה בדבר שאינו מוסיף משתשיכה ונשמיה בדבר המוסיף מבעוד יום וכן גרסת רש"י ז"ל. ובירוש דמן לספר המעורב בגהלת עכ"ל רש"י ז"ל:

ג וכן מן הדין היה וכו'. כבר הזכרתי זה:

ד ספק חשיכה ספק אינה חשיכה מותר לטמון את דבר חם. משנה (שם דף ל"ד) כהכתיה: ומותר לטמון את דבר הצונן וכו'. מימרא בפ' במה טומנין (שם נא) ובריתא נ"כ שם: חמין שטמנן מע"ש וכו'. משנה שם כסהו ונתגלה מותר לכסותו:

ומותר להחליף הכסוי וכו'. בריתא שם שאמרו אין טומנין וכו' אם בא להוסיף מוסיף, כיצד הוא עושה רשב"ג אומר נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקרין או נוטל את הגלופקרין ומניח את הסדינין. ומתוך דברי רבינו נראה שרשב"ג בא לפרש שלא התירו להוסיף אלא על ידי חלוף הכסוי בגי"ג ממנו. אבל להוסיף כסוי על כסוי אסור. ואחרים כהירו ופירשו בדרך אחרת וכן כתבו להתיר הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

ה פינה את התבשיל וכו'. כלשון בריתא שם. וכן היה רשב"ג אומר לא אסרו אלא בתוכו מיחם שטמנו מע"ש אבל פינה ממיחם למיחם מותר:

ו מניחין מיחם על גבי מיחם וכו'. בריתא כלשונה שם ואל תתמה שגרסת ספרים מטרפין אבל לא מיחם על גבי קדרה אלא הכל מותר וכן היא גרסת הגאונים ז"ל והתוספתא ופירוש מיחם של נחשת קדרה של חרס: אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן וכו'. שם (דף מ"ח) ההוא גברא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא מחיה רבה אמר ליה ר' זירא מאי שנא ממיחם ע"ג מיחם אמר ליה התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד ע"כ. ופירשו ז"ל שהקומקום היה חם כ"כ שהיה בו כדי לחמם הכוזא שהיה בו צונן ולא שיעור להפשיר בלבד שאם לא כן מותר היה אפילו נגד המדורה כמבואר פרק כ"ב. וכן מורה בכאן לשון רבינו: ואם הניחו מבערב וכו'. זה פשוט שאם היה זה כטומן בדבר המוסיף ודאי בשבת היה אסור אפילו בדבר חם כמו שנתבאר שאסור להטמין דבר חם בשבת אפילו בשאינו מוסיף וזה ברור:

פ"ה א הדלקת נר בשבת אינה רשות וכו'. מימרא פ' במה מדליקין (שבת כ"ה:) אמר רב יהודה הדלקת נר בשבת חובה והוא מפני כבוד השבת. ומה שכתב רבינו כגון נטילת ידים לאכילה רוצה לומר הנטילה מצוה שיכול להמנע ממנה שאינו מחוייב לאכול פת בכל יום או דבר שצריך נטילה אבל הדלקת נר חובה ופשוט הוא:

וחייב לברך קודם הדלקה וכו'. כך כתוב בסדר רב עמרם וכן הסכימו כל האחרונים ז"ל:

ב מותר להשתמש בנר של שבת וכו'. פירוש שאינו כנר של חנוכה שאינו יכול להשתמש לאורה אלא לראותה בלבד והוא פשוט ונלמד ממימרא שיש שם (כ"ב:) גבי נר חנוכה: אבל דבר שהוא צריך עיון גדול וכו'. זה יתבאר בארוכה לפנינו בפרק זה:

כסף משנה

ד ומותר להחליף הכיסוי בשבת כיצד נוטל כסות ומניח כנפי יונה וכו'. כתב ה"ה שנראה מדברי רבינו שרשב"ג בא לפרש שלא התירו להוסיף אלא על ידי חלוף וכו'. ולי נראה שאין בדברי רבינו הכרע דהא אפשר שיותר היה ראוי לאסור להחליף הכיסוי כמוב ממנו ממה שראוי [לאסור] להוסיף כסוי על כסוי וכמו שמבואר בדברי הר"ן והטור וא"כ רבינו דנקט מותר להחליף הכיסוי כמוב ממנו לרבותא נקטיה ומיניה נשמע דמותר להוסיף כסוי על כסוי:

המדליק

לחם משנה

ג וכן מן הדין היה לטמון התבשיל וכו' אבל גזרו חכמים. וא"ת א"כ איך אמרו בפרק במה טומנין (דף נ"א) וכן היה רשב"ג אומר לא אסרו אלא אותו מיחם אבל פינה ממיחם למיחם מותר השתא אקורי קא מקיר לה ארתוחי קא מרתח לה, דלדעתו ז"ל הטעם שאסרו להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת הוא משום גזירה שמא יטמין ברמץ ומאן דכר שמיה דרתיחה כאן, בשלמא לרש"י ז"ל דסבר דטעמא דאיסור הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל משום גזירה שמא ירתיח ניחא דרגה הגמרא למה טעם דאין לומר כן משום דהשתא אקורי וכו' אבל לדידיה אין כאן מקום לטעם זה כלל. ונראה לומר דרבינו סובר דהטעם דנצריך הוא משום דאחרי כן יחמה בגחלים כדי להרתיח. ומה שאמר רבינו ונמצא חותה בגחלים ר"ל שאחרי כן יחמה בגחלים להרתיח ומשום הכי אמרו בגמרא בדפינה ממיחם למיחם בשבת אע"ג דאיכא למגזר שיטמין ברמץ אין חשש בזה דהא לא יחתה אחרי כן להרתיח דהשתא אקורי מקיר וכו' אבל אין משמע כן מדברי רבינו בפירוש המשנה שם כתב דבשעת שמניע האסור הוא חותה בגחלים משמע דמוכרח לעשות כן בעת כונת האסור. והאמת גזרות ביאר רבינו ז"ל שם בדרך אחרת, ע"ש:

ד ומותר לטמון את דבר הצונן וכו'. ואם תאמר אמאי לא גזרו בהטמנת הצונן לדעת רבינו אטו שלא יטמין ברמץ וי"ל דודאי לא יטמין דכיון דיש בו גחלים הוא אינו רוצה שיחם דאין דעתו אלא שתפוג צינתו בלבד ואפילו שיטמון לא יחתה אחרי כן להרתיח דאין כוונתו בכך:

משתשקע

מגדל עוז

וכן מן הדין עד דבר חם. פ' כירה: ומותר לטמון עד סוף הפרק. פ' במה טומנין (דף מ"ז מ"ח): פ"ה הדלקת עד מדברי סופרים. פרק במה מדליקין (דף כ"ה): מותר להשתמש עד שמא יטה. פ"ק דשבת (דף י"א):

הגהות מיימוניות

[א] מהר"ם היה מורה להושיב החמין לאחר שהוציאום בשבת תוך כרים וכסתות, ע"כ:

[ג] רבינו שמשון כתב בשם ר"י דאפילו נתגלה מבעוד יום מותר לכסותו משתחשך כדמשמע לשון נתגלה רק שלא יגלהו מבעוד יום לדעת שלא לכסותו עד שתחשך ע"כ. אמנם בספר התרומה לא התיר אלא כשנתגלה משחשיכה עיין לעיל פ"ג בהגה"ה שבהלכה י"א, וכן כתב בסה"ת מן הירושלמי דגרס נתגלה מבעוד יום מכסהו מבעוד יום משחשיכה מכסהו משחשיכה, ע"כ: * [ז"ל הטור וכן יכול לגלותו בשבת ולחזור ולכסותו בו או להוסיף עליו בשבת או אפילו ליטלו כלו וליתן אחר במקומו בין שהשני חם מן הראשון או קר ממנו ובלבד שנתבשלה הקדרה כל צרכה]:

* [שבת (דף כ"ג), אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח, וכתב הטור ויש שמכוונין לעשות שתי פתילות אחת כנגד זכור ואחת כנגד שמור]:

[א] וכן ביום טוב נהגו להדליק נר וכן איתא בירושלמי פרק המביא כדי יין המדליק נר ביום טוב צריך לברך אשר קבמ"ו להדליק נר של יו"ט, ובפרק הרואה ירושלמי גרסינן להדליק נר לכבוד יו"ט והכותיה בשבת. מצאתי בשם רבינו זצ"ל שמותר להדליק נר בבית ולאכול בחצר אם ירצה. ורבינו שמחה משפיר"א היה רגיל לעשות כן, עיין בפרק ערבי פסחים: * [שם בטור י"א שאין לברך עליו והטעם שאם היתה דלוקה א"צ לכבותה ולהדליקה או להדליק אחרת, ואינו טעם שהרי בכסוי הדם תנן כסהו

כסף משנה

פ"ה ג המדליק צריך להדליק מבעוד יום וכו' רבינו לא הזכיר פה דין תוספת מחול על הקדש וכתב ה"ה בפ"א מהלכות שביתת עשור דמשמע תשום דלית ליה תוספת דבר תורה אלא לעיסי יוה"כ לבד דס"ל דהלכה כמאן דדריש לקראי לדרשא אחרינא עכ"ל, ומשמע לי דדבר תורה שכתב לאו דוקא דמדרבנן נמי לית ליה תוספת דאל"כ הוה ליה להשמיעו:

ד משתשקע החמה וכו'. כתב הרמ"ך למה התחיל בדברי רבא וסיים בדברי רבי יוחנן אם רוצה לפסוק כרבא הל"ל משתשקע החמה עד שיכסיף התחתון והעליון ולא עוד דאם רוצה לפסוק כרבי יוחנן הל"ל משיראו שני כוכבים עד שיראו שלשה גם יש לתמוה על הרי"ף שכתב הכל ונראה שרבא ור' יוחנן תלוקין ולא וי"ל שרב יהודה אמר שמואל אמרה לתרוייהו ש"מ חד שיעורא הוא עכ"ל:

שמן

זמנים. הלכות שבת פ"ה

הרבה. אבל דבר שצריך לדקדק בראייתו אסור [נ] להבחינו לאור הנר גזירה שמא יטה: **ג** המדליק [א]צריך להדליק מבעוד יום קודם שקיעת החמה. ונשים מצוות על דבר זה יותר מן האנשים לפי שהן מצויות בבתים והן העסוקות במלאכת הבית. ואף על פי כן צריך האיש להזהירן ולבדוק אותן על כך ולומר להן ולאנשי ביתו ערב שבת קודם שתחשך הדליקו את הנר. ספק חשיכה ונכנס השבת ספק לא נכנס אין מדליקין: **ד** משתשקע החמה עד שיראו שלשה כוכבים בינונים [ג] הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום. והוא ספק כן היום ספק מן הלילה ודנין בו להחמיר בכל מקום. ולפיכך אין מדליקין בו. והעושה מלאכה בין השמשות בערב שבת ובמוצאי שבת בשוגג חייב חטאת מכל מקום. וכוכבים אלו לא גדולים הנראים ביום ולא קטנים שאין נראין אלא בלילה אלא בינונים. ומשיראו שלשה כוכבים אלו הבינונים הרי זה לילה ודאי: **ה** פתילה [ב]שמדליקין בה לשבת אין עושין אותה מדבר שהאור מסכסכת בו כגון צמר [ד] ושער ומשי וצמר הארז [ה] ופשתן שלא נופץ וסיב של דקל ומיני העץ הרכים וכיוצא בהן. אלא מדבר שהאור נתלית בו. כגון פשתה [ו] נפוצה ובגדי שש וצמר גפן וכיוצא בהן. והמדליק צריך שידליק ברוב היוצא מן הפתילה: **ו** הכורך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו. אם להעבות [ז] הפתילה כדי להוסיף אורה אסור. ואם להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשתלשל למטה מותר: **ז** נותנין גרגיר של מלח ונרים של פול על פי הנר בערב שבת שיהיה דולק בליל שבת. וכל הפתילות שאין מדליקין בהן בשבת עושין מהן מדורה בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה בין על גבי מנורה בין על גבי קרקע. ולא אסרו [ח] אלא לעשותן

פתילה

א טור סימן רסא: ב טור סימן רסד סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

ג המדליק צריך שידליק וכו'. מימרא שם (ל"ה) אמאן דלא קים לנו בשיעורא דרבנן מדליקה שמשא כריש דקלי אדליק שרגא: **ונשים מצוות על דבר זה.** במשנה (שם ל"א:) על שלש עבירות נשים מתות וכו' והאחת מהן הדלקת הנר: **אף ע"פ כן צריך האיש וכו'.** משנה (שם ל"ד) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה. **ספק חשיכה** וכו'. משנה (שם) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנר אבל מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין:

ד משתשקע החמה עד שיראו וכו'. ברייתא שם (ל"ד) איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכו' ועל ברייתא זו מחלוקת אמוראין בפירושה. ורבינו פסק כרבה וכן בהלכות ואמרו שם בתר הכי (ל"ה.) אר"י אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה ודאי לילה. ודע שר"ח והרמב"ן ז"ל פירשו שתי שקיעות הן הראשונה משתשקע החמה מעיני הרקיע ונסתלקה זריחתה מעל הארץ והיא מהלכת כל עובי הרקיע וזהו מהלך ד' מילין כמוזכר בפסחים (דף צ"ד), והשקיעה השנית האמורה כאן היא סוף השקיעה שכל זמן שהיא כנגד העונה ועדין אינה מהלכת אחורי כפה פני מזרח מאדימין כנגד מקומה של חמה, וזהו שאמרו כאן משתשקע החמה משקעה כבר ושם בפסחים אמרו משקיעת החמה והכילו רפיות לזה שיום הוא משהחמה נעלמת ממנו עד סוף השקיעה הזאת ובתחלת השנית וכן הדברים נראין. וכתבו הם שהוא מהלך שלשת מילין ועוד ובזמן הזה הוא תוספת מחול על הקדש רצה להוסיף כולו מוסיף ולא נתבאר זה בדברי הראשונים ז"ל. אבל הרשב"א ז"ל הקשה על זה מן הירושלמי והניח הדבר בצ"ע: **ודנין בו להחמיר וכו'.** ברייתא שם (שבת ל"ד:): **והעושה מלאכה וכו'.** מימרא שם (ל"ה.) העושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממה נפשך. ופירש רש"י ז"ל כגון דעביד ליה כל בין השמשות דליכא לספוקי נהאי בתחלתו ולהאי בסופו עכ"ל. וי"ל פירוש לפירושו שלא בא אלא למעט אם עשה מלאכה בכניסת שבת בתחלת בין השמשות ובמוצאי שבת בבין השמשות אחר אותו זמן שעשאה בכניסה דבכי האי גונא לא מיחייב חטאת בהכרח לפי שבין השמשות יש בו ספק שמא מקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה כמזכר שם ומבואר בדברי רבינו פרק שני מהלכות מחוסרי כפרה. אבל אחר בכניסה והקדים ביציאה או שעשאה כולו אחד בין בכניסה בין ביציאה אע"פ שלא עשאה כל בין השמשות ודאי חייב חטאת בהכרח וזה מבואר כנ"ל: **וכוכבים אלו לא** טפנים גדולים וכו'. מימרא שם כלשונה:

ה פתילה שמדליקין אותה לשבת וכו'. מימרא שם (כ"א) פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מה טעם מפני שהאור מסכסכת בהן ואלו שהזכיר רבינו מהם מפורשין במשנה (שם כ':) בלשון אחר ונתבארו בגמ': **והמדליק** צריך שידליק וכו'. מימרא סוף פרק קמא כלשונה

ו הכורך דבר שמדליקין וכו'. ברייתא שם (כ"א) כורך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אין מדליקין בו בד"א להדליק אבל להקשות מותר ופירש רבינו להדליק להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה, וכן כתוב בהלכות זה הלשון. להקשות להקשות הפתילה וכן פירש"י ז"ל כדי שתהא הפתילה נפה ולא תטבע בשמן ויגף הכרזל מתרגמיק וקפא פרזלא עכ"ל:

ז נותנין גרגיר של מלח וכו'. תוספתא פ"ב' **וכל הפתילות וכו'.** ברייתא כבר הזכרתיה (פ"ג):

שמן

משנה למלך

פ"ה **ו הכורך** דבר שמדליקין בו וכו'. ברייתא פ"ק דשבת כורך דבר שמדליקין בו ע"ג דבר שאין מדליקין בו אין מדליקין בו בד"א להדליק אבל להקשות מותר. וכתב ה"ה וז"ל ופירש רבינו להדליק להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה וכ"ה בהלכות זה בלשון להקשות להקשות הפתילה וכן פירש רש"י ז"ל כדי שתהא הפתילה נפה ולא תטבע בשמן וכו'. וז"ל הטור סימן רס"ד ואם כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אם כיון להדליק אסור להקשות שרי ופירש"י ז"ל שלא כרכו סביביו אלא נתן דבר פסול תחת הפתילה שתהא נפה שלא תטבע בשמן ורב אלפס פירש אפילו כרכו סביבה שרי וכן פירש הרא"ש ומטעם זה מותר לתת גמי בפתילה כדי שתהא זקופה ע"כ. וכתב מרן הב"י דהטור תפרש דברי רש"י כמו ה"ה ודלא כהרא"ש. והמרכי מגדולת הכיתו שהרי לפ דבריו אין חילוק בין רש"י והרי"ף אלא היכא שכיון להעבות הפתילה ולהרבות אורה דלרש"י אסור ולהרי"ף שרי אבל היכא שכיון להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת שלא תשתלשל למטה אף רש"י מודה דשרי. ומדברי הטור שכתב פירש"י שלא כרך סביבו והרי"ף פירש אפילו כרך סביבו שרי משמע דס"ל דלרש"י כל היכא דכרך סביבו אסור אפילו שכיון להקשות הפתילה דאי לא תימא הכי אלא דאף לרש"י היכא דכיון

לחם משנה

פ"ה ד משתשקע החמה וכו' דברי ר"ה ז"ל שהביא ה"ה הוא מפני שהוא ז"ל סובר כסברת חכמי ישראל שגלגל קבוע ומזל חוזר ר"ל שגלגל השמש לעולם הוא קבוע אבל המזל שהוא גוף השמש הולך ממזרח למערב ואחר כך בלילה יכקב הרקיע ועולה למעלה וחוזר אחורי השמים אל מזרח וזו היתה סברת חכמי ישראל ומפני כן כתב שיש שתי שקיעות האחת כשינקב הרקיע והיא מהלכת כל עובי הרקיע וזהו מהלך ג' מילין, והשקיעה האחרונה היא כשהלך השמש כל עובי הרקיע וחוזר אחורי הכיפה זהו כונת דברי ר"ח ז"ל אבל קשה שהרי כבר אמרו בגמרא (פסחים דף כ"ד) שבדבר זה נצחו חכמי יון לחכמי ישראל והיא סברא בדוקה וחכמי ישראל עצמן חזרו וקבעו דינים על סברת חכמי יון שאמרו בלינת המים בפסח שהמים בלילה מתחממים מפני שהשמש הולך למטה מהארץ ולכך לא ישאבו המים בלילה וא"כ איך קבע כסברא הזאת ר"ח ז"ל אחר שהיא נדחית וצ"ע. גם יש קצת תימה בדברי רבינו איך לא הזכיר כאן מה שאמרו בגמרא כוכב אחד יום ב' לילה אחר שכך הלכה כדמשמע מדברי ה"ה ז"ל:

ו הכורך דבר שמדליקין בו וכו'. כתב הרא"ש בריש פרק במה מדליקין כירש"י להקשות שתשים האגוז תחת הפתילה וכו' עד וי"ל דכונה תלית מילתא כו'. ולדעת רבינו ז"ל אי אפשר לתרץ טעמא דכורך דבר שאין מדליקין על גבי דבר שמדליקין דדעתו ז"ל אינו משום גזירה אלא מפני שאינו דולק כמו שכתב למטה גבי שמנים ועוד אם כן דבהאי סוגיא אמאי איך הקשו בשבת פרק הבונה (דף ק"ג) במה שאמרו אם ליפות הקרקע כל שהן אטו כלהו לאו ליפות הקרקע ניהו ופירש"י הרי הקרקע מתיפה מאליו, ע"כ, והשתא לפי דברי רבינו ניחא ג"כ התם דבהאי טונה אזליק דומיא דהכא וכיון שאין הכונה ליפות צריך כדי לבטל בינה קלה דהרי לדעתו ז"ל אין הטעם כאן משום גזירה. ואפשר לדחות

מגדל עוז

המדליק עד ולא תשתלשל למטה מותר. פ' במה מדליקין: נותנין גרגיר וכו'. פ' במה אשה: וכל הפתילות עד וכל כיוצא בכן. הכל פרק כ"מ (דף כ"ח)

הגהות מיימוניות

הרוח אינו חייב לכסותו ואפ"ה מברכין על הכסוי, ע"כ]: [ג] אין פולין ואין קורין פ"ק ע"ב ז [ג] בירושלמי פליג רבי יוסי בר בון ואמר ובלבד שיתחמו תלת כוכבים כמין חד כוכבא, ע"כ: [ד] תנא הוסיפו עליהם של צמר ושל שער, ע"כ: [ה] לכש שובא דארזא עד בעמרנותא דאית ביה, ע"כ: [ו] וכן פסקו התוס' וכן קנבוס אר"ת שמדליקין בו דלא מיקרי יוצא מן העץ דאי שקלת לפירא לא הדר מפיק גוווא כדמשמע פרק כיצד מברכין עיין בספר התרומה והסמ"ג וראב"ם פליג בקנבוס ורש"י אוסר גם בצמר גפן וגם בקנבוס שפירש כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו כגון צמר גפן וקנבוס וכן נראה למורי רבינו וראיותיו מבוארות באורך בתשובה ובירושלמי גרס להעלות נר תמיד שיערו חכמים שאין מעלה שלהבת אלא פשתן נ"ל ראיה לרש"י, ע"כ: [ז] אמר רשב"ג של בית אבא היו כורכין פתילות ע"ג אגוז ומדליקין ופסיק דוקא להקשות אבל לא להדליק ע"ש, ע"כ: [ח] אבל בפתילה כמו שאנו עושין מותר בשעות כדאמרינן התם שעות איצטריכא ליה מהו דתימא אפילו לפתילה נמי לא קמ"ל וכן חלב וזפת מותר להדליק כת"ג בספר התרומה:

ח שמן שמדליקין בו וכו'. מימרא שם שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מה טעם מפני שאין נמשכין אחר הפתילה ואע"ג שהזכיר רבינו כאן בשבת (דף כ"ד:) כלשונו. ופירוש שמן קיק נחלקו בו בגמרא ויש מי שפי' שמן קיקיון ובגמ' אמרו על המשנה שהזכירה פיסול פתילות ושמנים בלא הפסק ע"כ פיסול פתילות מכאן ואילך פיסול שמנים שהיא שעוה איצטריכא ליה מהו דתימא לפתילה נמי לא קמ"ל. ופירשו בתשובת הגאונים ז"ל קמ"ל לפתילה מותרת שעוה להדליק בה אבל במקום שמן לא, ומתוך פירוש זה אסרו נרות ארוכים של שעוה ששמין פתילה של פשתן וכורכין עליה שעוה וזה נהסכמה מהם ז"ל וזה דעת רבינו. וכן כתוב בתשובה לרב אלפסי ז"ל שעוה איצטריכא ליה שאם עשה פתילות שעוה בנר ונתן עליה שמן והדליקה מותרת ולא נזריק פיסול פתילות אלו פיסול שמנים ומה"ם נהגו כ"ע שלא להדליק נר של שעוה בשבת עכ"ל. וזה דעת רבינו. ומתוך כך לא הביא היתר שעוה לעשותה פתילה שכיון שלא מנה פסולה בפתילות משום הוא שמותר, וכל שעומדת במקום שמן אסור. ויש חומרה בדבר היאך תעשה פתילה משעוה ולפסר שהיו יודעין בה הם איזה אימון ועושין ממנה פתילה. ויש בזה נ"כ פירוש אחר לאחרונים ז"ל וקבלת הגאונים הכריע: ומפני מה אין מדליקין וכו'. מימרא (שם כ"א) כחבתיה בפ' זה ופרשה רבינו ז"ל שכיון שאין מאירין כראוי יש לחוש שמא יטה וזה פשוט ומבואר שם גבי נר חנוכה:

ט חלב שהתיכו וכו'. מימרא שם כלשונה וכלא שמן אסור והטעם שם לפי שגזרו חלב מהותך אטו שאינו מהותך וקרבי דגים שנמוחו אטו לא נמוהו וכי איכא שמן לא גזרו: אבל שמנים שאין מדליקין בהן וכו'. בעיא שם בעא מיניה אביי מרבה שמנים וכו' אמר ליה אין מדליקין אמר ליה מה טעם לפי שאין מדליקין וגרסא אחרת לפי שאינן נדלקין. פי' נמשכין כדברי רבינו ואף לגרסא אחרת כלומר לגאון שפירש לפי שאין מדליקין כאן בשמן ובשלא השמן שבתוכן טוב אין מדליקין לפי שאין נמשכין אחר הפתילה עכ"ל, וגם זה כדברי רבינו שכתב מפני שאין נמשכין:

י אין מדליקין בעטרן וכו'. במשנה (שם כ"ד:) ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת וחכמים מתירין ובגמרא (דף כ"ה:) מ"ט אמר רבא מתוך שריחו רע גזירה שמא יניחנו ויצא א"ל אביי ויצא א"ל שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה וכו' ומתוך כך פסק כר' ישמעאל וכ"כ דעת ההלכות: ולא בצרי מפני שריחו טוב וכו'. ברייתא (שם כ"ה כ"ו) תניא רשב"א אומר אין מדליקין בצרי ואסיקנא חד מפני שהוא עף ועוד גזירה שמא יסתפק ממנו, ופירש"י ז"ל עף ודבק בכותלי הבית ומדליק את הבית: ולא בנפט לבן אפילו בחול. ברייתא (שם כ"ו) אין מדליקין בנפט לבן בחול ואין צ"ל בשבת ואמרו בגמרא מפני שהוא עף:

יא מותר להדליק לכתחלה וכו'. משנה וברייתא (שם כ"ד: וכ"ו) אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין:

יב לא יתן אדם כלי מנוקב. משנה (שם כ"ט:) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה ע"פ הנר בשביל שתהא מנטפת ואפילו היא של חרס ור' יהודה מתיר אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהוא כלי אחד לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה כדי שתהא שואבת ור' יהודה מתיר. ובגמ' תנא אם חברה בסיד ובחרסית מותר. והא אנן יוצר תנן מאי יוצר כעין יוצר. וידוע שהלכה כת"ק. ומ"ש רבינו אפילו כבתה. משנה וברייתא פ' כירה (שם דף מ"ד) אכתבם פ' כ"ו:

יג אין נותנין כלי תחת הנר כו'. משנה פ' כירה (שם מ"ב:) אין נותנין כלי תחת הנר לקבל השמן ואם נתנו מבעוד יום מותר ונתבאר הטעם בגמ' מפני שמבטל כלי מהיכנו. ופירש"י ז"ל שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו עשהו מוקצה: ונותנין כלי תחת הנר וכו'. משנה שם (מ"ז:) נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה אמרו בגמ' ניצוצות אין בהם ממש: ואסור ליתן מים וכו'. משנה זכרתיה. ובגמרא מסרש דאפי' בע"ש אסור מפני שמקרב את כיבויו. ופירש"י ז"ל יותן כבוי להדיא וה"ל מכבה ממש או ה"ל בשבת, עכ"ל:

יד אין פולין לאור הנר וכו'. משנה פ"ק (שם י"א) לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר. וברייתא (שם י"ב) כלשון רבינו ואמר רבא אפילו גבוה שתי קומות אפי' עשרה בתים

ח שמן שמדליקין בו לשבת צריך שיהא נמשך אחר הפתילה וכו'. כתב הרב המגיד שעוה איצטריכא ליה מהו דתימא לפתילה נמי לא קמ"ל ופירשו בתשובות הגאונים קמ"ל לפתילה מותרת שעוה להדליק אבל במקום שמן לא. ומתוך פירוש זה אסרו נרות ארוכים של שעוה וכו' וזה דעת רבינו עכ"ל. ואני אומר חלילה שום הכרע בדברי רבינו דאי משום שלא כתב דין זה דנראה של שעוה לפתילה משום שלא הזכיר בהדיא בגמרא אין כאן הכרע שהרי אין דרכו לכתוב אלא מה שהוזכר בגמרא בהדיא:

כלים

פתילה לנר בלבד: **ח** שמן [א]שמדליקין בו לשבת צריך שיהא נמשך אחר הפתילה אבל שמנין שאין נמשכין אחר הפתילה כגון זפת ושעוה ושמן קיק ואליה וחלב אין מדליקין בהן. ומפני מה אין מדליקין בפתילות שאין האור נתלית בהן ולא בשמנים שאין נמשכים אחר הפתילה גזירה שמא יהיה אור הנר אפל ויטה [ט] אותה בשעה שישתמש לאורה: **ט** חלב שהתיכו וקרבי דגים שנמוחו נותן לתוכן שמן כל שהו ומדליק. אבל שמנין שאין מדליקין בהן אפילו ערבן בשמנים שמדליקין בהן לא ידליק [ב]מפני שאין [י] נמשכין: **י** אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע שמא יניחנו ויצא וחובה עליו לישב [כ] לאור הנר. ולא בצרי מפני שריחו טוב שמא יקח ממנו מן הנר ועוד [ל] מפני שהוא עף. ולא בנפט לבן ואפילו בחול מפני שהוא עף ויבא לידי סכנה: **יא** מותר להדליק לכתחלה בשאר שמנים כגון שמן צנון ושומשמין ולפת וכל כיוצא בהן אין אסור אלא אלו שמנו חכמים בלבד: **יב** לא [ג]יתן אדם כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר בשביל שיהא מנטף. ולא ימלא קערה שמן ויתנה בצד הנר ויתן ראש הפתילה לתוכה בשביל שתהא שואבת. גזירה שמא יקח מן השמן שבכלי שהרי לא נמאס בנר. ואסור ליהנות בשבת מן השמן שהודלק בו ואפילו כבתה הנר ואפילו נטף מן הנר מפני שהוא מוקצה מחמת איסור. ואם חיבר הכלי שיש בו השמן אל הנר בסיד ובחרסית וכיוצא בהן מותר: **יג** אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו שמן בשבת שהרי מבטל הכלי מהיכנו. ואם נתנו מבעוד יום מותר. [ד]ונותנין כלי תחת הנר בשבת לקבל בו ניצוצות מפני שאין בהן ממש והרי לא בטלו מלטלטלו. ואסור ליתן לתוכו [מ] מים ואפילו מערב שבת מפני שהוא מקרב [נ] כיבוי הניצוצות: **יד** אין [ה]פולין לאור הנר ולא קורין לאור הנר ואפילו גבוה שתי קומות ואפילו עשרה בתים זה על גב זה והנר בעליונה לא

א שם: ב פי' בטור סי' רסד: ג טור סי' רסה סמ"ג שם: ד טור סימן רסה: ה טור סי' שרס סמ"ג לאוין סה:

לחם משנה

לדחות זה דהכא הוא דבר דרבנן ומפני כן הקלו ואזלינן בתר טונה. אבל ה"ה כתב וכן פירש"י משמע שרצה להשוות פירש"י עם פירוש רבינו ז"ל. לכך נראה דדברי רבינו הם כדברי רש"י דמה שכתב ואם להקפות הפתילה כלומר משימים האגוז תחת הפתילה כדי שתהא הפתילה נפה ולא תטבע בשמן אבל לא שמשים אותה בתוכה ממש כדי שלא תטבע וכמ"ש הרי"ף ז"ל אם שאמן רבינו שכתב הצורך דבר שמדליקין וכו' ואח"כ כתב אם להקפות משמע כדברי הרי"ף דקאי אצורך דבר שאין מדליקין בדבר שמדליקין וכו':

יב גזרה שמא יקח מן השמן וכו'. קשה דאמאי לא כתב רבינו דהטעם הוי משום מכבה דהא מסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה כמ"ש בסי"ב וכן פירש"י ז"ל בגמרא. וי"ל דס"ל דאינו מכבה ממש כיון שאין השמן הגומר בכלי [שדולק] לפיכך

משנה למלך

דכיון להקפות שרי ולא פליגי אלא בכיון לסרכות אורה. לא קי"ל לאסור לתלות מאוקמתא בכך או לא כך אלא בכיון להקפות שהיא או לסרכות אורה. וממ"ש גם כן בסוף דבריו ומטעם זה מותר לתת גמי בפתילה כדי שתהא זקופה מוכח נמי שהכין כדברי רש"י דכל היכא שהכך שכיונו אף שכיון להקפות אסור ומשום הכי כתב דוס הדין נפיק מתוך פירוש הרי"ף ולא מדברי רש"י. ואם כדברי מרן אף רש"י מודה בדין זה דמותר לתת גמי כדי שתהא זקופה וצ"ע:

ט חלב שהתיכו וכו'. בפ' ב"מ (דף כ"א) א"ר ברונא אמר רב חלב מהותך וקרבי דגים שנימוחו אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק. והא דתנן התם (דף כ"ד:) וחכמים מתירים בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים, פירש"י שמן דגים מקרבי דגים שנימוחו. וכתב מרן בב"י סימן רס"ד וז"ל. ורש"י פירש בשמן דגים מקרבי דגים שנימוחו ודייק למיכתב מקרבי כלומר שמתקרבים שנימוחו מסננין אותו ומוציאין הצלול והוא שמן צלול דהדיא מתני' אבל כל שלא סיננוהו הצלול הייתו קרבי דגים דרב ברונא, ע"כ. ותמיהא לי מלתא מהא דפריך בגמ' (דף כ"א) שמכום היינו ת"ק ותירצו איכא בינייהו דרב ברונא ולא מסיימי ופירש"י איכא בינייהו דרב ברונא דאמר צריך ליתן לתוכו שמן כל שהוא א"נ דאכשר חלב מבושל כמערבת שמן כל שהוא ואמר מסנן

הגהות מיימוניות

[ט] לאו דוקא בנר שהדליקו לאכול בו אלא ה"ה בנר שהדליקו במרתף למשוך יין לאורה או בחדר שיש לו כל דין האמור בתלמוד ולא חלקו חכמים וכן כתבו כל רבותינו בצרפת וראיה מנר חנוכה שהרי על הפתח מבחוץ היתה וכל האמוראים האומרים מותר להשתמש לאורה אומרים ג"כ שאין מדליקין אותה בשבת אלא בשמנים שמדליקין בהן שמא יטה ה"ה לשאר נרות, ע"כ: [י] הני מימשכי בעיניהו והני לא מימשכי בעיניהו וכו' משמע דקי"ל הכי מדאותביה אביי לרבא מדרב ברונא אמר רב והשיב לו כך, אמנם רבותינו שבצרפת פסקו דלא קי"ל כן כיון דלא מסיימי דברי רב ברונא בין ת"ק לחכמים ודילמא חכמים אוסרים. ומורי הנהיג כדברי המחבר והיה נותן מעט שמן עם חלב שבכל נרות שבבית ובחדרים ובמרתפות חלא כראבי"ה שכתב דאין צריך אלא בנר שאוכלין בו אבל כשיש נר אחד של היתר בזה התירו גם אביו רבינו יואל ורבינו שב"ם להדליק אצלו במקום התוא נרות אחרות של חלב וכיוצא בו בלא תערובת, ע"כ: [כ] והגני כותב מכתב המעתיק ששאל ספר מהר"ם על ריש פ' ב"מ אין מדליקין בעטרן ואמרינן בגמ' מתוך שריחו רע גזרינן שמא יניחנו ויצא ואני אומר הדלקת נר בשבת חובה לאכול אצל הנר א"כ היאך רגילים להניח הנר בבית ולאכול בחצר והשיבני שהנרות לעונג נעשו ולא לצער ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים פשיטא שמותר לאכול בחצר עיין לעיל בתג"ה המתחלת וכן ביר"ש, ע"כ: [ל] הוא ועוד קאמר, ע"כ: [מ] נר שע"ג טבלא מנער הטבלא והיא נופלת ר"י אוקי לה דלית בה שמן דאי לאו הכי חייב משום מכבה ובירושלמי מוקי לה בנר שכבה דלא קתני בתוך ברייתא ואם כבתה כבתה ואתא לאשמועינן היתר שלטול אליבא דר' יהודה דאוסר שלטול בנר שכבה או נמי אפילו אליבא דר"ש ומיירי בנר גדול כגון קערה ועששית ואוסר בה ר"ש בפרק במה מדליקין או כשיש גחלה אלא שכבתה השלהבה. ע"כ: [נ] ואע"ג דספקינן גרם כיבוי שרי הכא הוי במכבה ביוים אבל אלו צלוחיות של ביהכ"נ שנותנים שם מים להגביה השמן או כדי שלא ישבור הכלי מותר. ספר התרומה וכן פירש בערוך בערך ט'. וכן מנהג בבתי רבותינו ובכל ישיבות, ע"כ:

מגדל עוז

אין נותנין עד כיבוי הניצוצות. פ' כירה (דף מ"ב): אין פולין עד לאור. פ"ק דשבת:

לא יקרא ולא יפלה לאורה בתחתונה שמא ישכח ויטה. *ואם היו שנים קורין בענין אחד מותרין לקרות לפני הנר שכל אחד מהן מזכיר חבירו אם שכח. אבל לא בשני ענינים שכל אחד סהן טרוד בענינו: **טו** התינוקות קורין לפני רבן לאור הנר מפני שהרב משמרן. אבל הוא לא יקרא מפני [ס] שאין אימתן עליו. ויש לו לראות בספר לאור הנר עד שיראה ראש הפרשה שהוא צריך להקרותן. ואחר כך נותן הספר בידן והם קוראין לפניו: **טז** כלים ^א^הדומים *זה לזה ואינן ניכרין אלא בעיון הרבה אסור להקריבן לאור הנר ולהבחין ביניהן שמא ישכח ויטה. לפיכך שמש [ע] שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר מפני שאינו [פ] מכירן. בין בנר של שמן זית בין בנר של נפט שאורו רב. אבל שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות וקערות מפני שאינו צריך עיון הרבה. ואם היה נר של שמן זית אין מורין לו לבדוק ואע"פ שהוא מותר גזירה שמא יסתפק ממנו: **יז** ^ב^נר [צ] שאחורי הדלת אסור לפתוח הדלת ולנעול כדרכו מפני שהוא מכבהו אלא יזהר בשעה שפותח ובשעה

השגת הראב"ד

*כתב הראב"ד ז"ל בלבול גדול אני רואה בכאן לפי הגמרא, והמבין יעיין:

א טור סימן ערה כת"ג לאוין סה׳ · ב טור סימן רעז סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

טז כלים הדומים זה לזה וכו'. לפיכך שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר וכו'. רבינו כתב דמשחא אסור משום שמא יסתפק ממנו ובדנפטא כתב שאורו רב כדברי הרי"ף והרא"ש ותמיהני בהוא ז"ל מפרש דנפטא כיון שאורו רב לא חיישינן להטיה וגם לגבות יסתפק לא חיישינן משום דמאיס אבל בדמשחא פי' לאו דאיכא למיחש שמא יסתפק משום הטיה לא הוה גזרינן דאף ע"ג דלא נפיש נהוריה כדנפטא מ"מ כיון דנפיש נהוריה טובא לא הוה גזרינן ואע"פ שהתירו להדליק בדמשחא ולא חששו שמא יסתפק ממנו הכא ע"י שהוא מתקרב לנר ביותר חיישינן טפי כנ"ל לדעת רבינו. ומ"מ יש לדקדק בדבריו ז"ל שא"א ליכא ע"פ גירסת הרי"ף דכיון דלגירסתו אמרינן ואיבעית אימא הא והא בשמש שאינו קבוע ול"ק הא בדמשחא הא בדנפטא הרי מתיר בהדיא שמש שאינו קבוע בדנפטא והיאך יעלה על דעת רבינו לאסרו, וכן א"א ליכא ע"פ גירסת רש"י לגמרי דא"כ היאך כתב בשמש קבוע בדמשחא אין מורין דהא בשאינו קבוע הוא דאסרינן בגמרא הכי ועוד דלרש"ל דגריס ואי בעית אימא הא והא בשמש קבוע כדגרים רש"י אי אפשר לומר שמפרש כפירוש רש"י דהא לרש"י שמש שאינו קבוע קיל משמש קבוע ולרבינו הוי איפכא לכך נ"ל שגירסת רבינו מורכבת משתי הגרסאות שהוא ז"ל גורס ואבע"א הא והא בשמש קבוע כרש"י ובנוסח גרסאות אחרות ופירושים אחרים. וגם בהלכות יש חילוף זה בגירסא ובפסק הדין וגירסת רבינו ופירושו היחוורין שנכונן. ובהשגות א"א בלבול גדול אני רואה בכאן לפי הגמרא והמבין יעיין, ע"כ. ולא שם לבו לחילוף הגרסאות.

יז נר שבאחורי הדלת אסור לפתוח הדלה וכו'. בגמרא פרק כל כתבי (שם ק"כ) תנא נר שלאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה כבתה. לייט עלה רב ואסיקנא דאפילו

מגיד משנה

בתים זה על זה: ואם היו שנים קורין וכו'. בגמרא חד הוא דלא ליקרי הא תרי שפיר דמי והא תניא לא אחד ולא שנים א"ר אלעזר לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים: **טו** התינוקות קורין וכו', במשנה (שם י"א וי"ב) באמת אמרו החזן רואה מהיכן התינוקות קורין אבל הוא לא יקרא. ובגמרא אמר רבה בר שמואל אבל מסדר ראשי פרשיות וכולה פרשה לא והתינוקות של בית רבן אפילו כולה פרשה מסדרין מפני שאימת רבן עליהם ע"כ בהלכות. ופירש הרשב"א ז"ל אפילו אין רבן עליהם מסדרין דכל שעה אימתו עליהם והכריח כן מן הסוגיא לפי דעתו ז"ל ואין נראה כן דעת רבינו: **טז** כלים הדומין זה לזה ואין ניכרין אלא וכו'. בגמרא (דף י"ב) אמר שמואל אסור להבחין בין בגדו לבגד אשתו אמר רבא לא אמרן אלא דבני מחוזא אבל דהקליתא מידע ידיע ודבני מחוזא לא אמרן אלא דזקנות אבל דילדות מידע ידיע ע"כ. ומפני שאין בכל הארצות מלבושים שוים כתב רבינו כלים הדומים וכו' וכסוף הוא: לפיכך שמש שאינו קבוע וכו. גרסת רבינו שם (י"ב) כך היא תני חדא שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר ותניא אידך לא יבדוק לא קשיא כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאינו קבוע איבעיא אימא הא והא בשמש קבוע ולא קשיא הא בדמשחא הא בדנפטא איבעיא להו שמש קבוע בדמשחא מאי רב הונא אמר הלכה ואין מורין כן רבי ירמיה בר אבא אמר הלכה ומורין כן, ופירושו כשוט לפי גרסא זו דלכלהו לישני שמש שאינו קבוע אינו בודק כלל ומאי דאיבעיא להו הוא אי קיי"ל כלישנא קמא ושמש קבוע יכול לבדוק אפילו בדמשחא או כלישנא בתרא ודוקא בדנפטא. ופסק רבינו כרב הונא מפני שהביאו שם מעשה שמוכיח דרב אשי הכי סבירא ליה ויש בזה

משנה למלך

מהנך הנאי שכר לדרך ברונא דחלב יותר בתעריכת אבל בין דגים אפילו בעינייה והך בכר בין דגים פ' העבורה אבל חלב כלל כלל לא. משמע דבייתי דהדריך רב ברונא העריכה שין בקרבי דגים פ"ק ובסיכום. ואם כדברי מרן ז"ל דשמן דגים לאו היינו קרבי דגים דרב ברונא לא פליגי בקרבי דגים דרב ברונא וליכא למימר דס"ל דיש חילוק בין שמן דגים דמתני' לבין דגים דברייתא דשמן דגים דמתני' הוא שמהקרבים בגיותו מכנסין אותו ומוליאין הגליל ושמן דגים דברייתא הוא קרבי דגים דרב ברונא. דמאי דוחקיה דרש"י לומר דשמן דגים הוא קרבי דגים. וא"כ תרווייהו לא סברי כוולה

לחם משנה

טז לפיכך שמש שאינו קבוע וכו'. כתב ה"ה ופסק רבינו כרב הונא מפני שהביאו שם (דף י"ב) מעשה המוכיח דרב אשי הכי סבירא ליה ע"כ. ונראה שלפי פי' רבינו צריך לפרש דתה שאמרו בגמרא קם שמעיה קא בדיק לנהורא בשרגא ר"ל שמעיה דר' ירמיה קא בדיק לנהורא בשרגא ותלבוש של ר' ירמיה עצמו דהוי שמש קבוע. ויש בכל זה גירסא אחרת ופירוש אחר לרש"י ז"ל ע"ש ·

ואע"פ שהוא מותר גזירה שמא יסתפק ממנו. זהו פירושו ואין מורין כן. ר"ל לדעתו ז"ל אין מורין לו לבדוק גזירה שמא יסתפק ממנו דאל"כ אין טעם למה אין מורין כן. עוד אמרו בגמרא דבמדורה אפילו עשרה בני אדם אסור. ורבינו ז"ל לא הזכירו ולא עוד אלא שכתב לעיל בתדורה הוא יותר להסתכל לאורה דמשמע אפילו לקרות כנגדה עם היות שאפשר לומר דאין זה שיעור קריאה אלא שיעור אחר אבל שיעור קריאה שהוא טרוד בקריאתו ואתי להטות לא אבל הוא ז"ל סתם הדברים יותר מדאי וצ"ע. עוד חילקו שם בגמרא בנר בין אדם חשוב לשאינו חשוב והוא ז"ל לא הזכירו והוא תימה.

מגדל עוז

בלים הדומין עד ממנו. פ' יציאות (דף י"ב) כתב הראב"ד ז"ל בלבול גדול אני רואה בכאן לפי הגמרא והמבין יעיין.

אני אומר לפי בינתי בעיונתי והנה בינתי תעגני לפרש כל דבר על אופני להתיר הבלבול ולבאר לפני המעיין בעז"ה. כתב תחלה כלים הדומין זה לזה ואינן ניכרין אלא בעיון הרבה אסור להקריבן לאור הנר ולהבחין שמא יטעה ויטה עכ"ל. וזה פשוט כדאסיקנא פ"ק דשבת בגמרא דמתניתין דלא יפלה את כליו וש"מ תרווייהו שמא יטה וגרסינן לאלתר אמר רב יהודה אמר שמואל אפילו להבחין בין בגדו לבגד אשתו אמר רבא לא אמרן אלא בבני מחוזא אבל בבני חקליתא מידע ידיע ובבני מחוזא נמי לא אמרן אלא דזקנות אבל דילדות מידע ידיע, ע"כ. וכן הגיהות שבוקות דם נואל ורבא ועניין בתולות שתולה הענין במידע ידיע כלומר שאין צריכין עיון הרבה וכן פירש ר"ת ורש"י ז"ל וגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל כן הסכימו ומזה הטעם התירו בזמן הזה ובארצות האלו להבחין בין בגדי האיש לבגדי האשה שיש הפרש גדול ביניהן וניכרין בעיון הקל אבל בין בגדי אדם לחבירו ובין בגדי אשה לחברתה אסור לפי שדומים זה לזה וצריכים עיון הרבה. עוד כתב שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות מפני שאינו מכירן בין בנר של שמן בין בנר של נפט שאורו רב שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות וקערות מפני שאינו צריך עיון הרבה, עכ"ל. וזהו כדגרסינן גמרא דמתניתין דלא יקרא לאור הנר תני חדא שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר ותניא אידך לא יבדוק פירוש וקשיין אהדדי ופרקינן לא קשיא כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאין קבוע כלומר בשמש קבוע אינו צריך עיון הרבה מתוך טעמי תרתי דהוה רגיל ועוד דלא מירתת דילמא מסלקי ליה בעינה כל דהו דוליל ויותוק הוא להם ולכן מותר אבל שמש שאין קבוע אסור מן אלו הטעמים שכתב ומש"ה יהיב דעתיה נמידך נמי ועתה לא חילק בין שמן לנפט אלא הכל שוה בדין שניהם. עוד כתב לחלק בדין אבל בשמש קבוע ו"ל ואם היה נר של שמן זית אין מורין לו לבדוק אע"פ שהוא מותר גזירה שמא יסתפק ממנו עכ"ל. וזהו כדגרסינן בפירוקא בתרא איבעית אימא הא וכא בשמש קבוע הא בדמשחא הא בדנפטא, כלומר שתי הברייתות נשנו בשמש קבוע ולא קשיא כא דקתני אסור בדמשחא דגזרינן דילמא אתי לאסתפוקי מיניה והאי דקתני מותר בדנפטא פי' זפת כי מאחר שהוא מסריח לא אתי לאסתפוקי מיניה איבעיא להו שמש קבוע בדמשחא מאי כלומר בתר משחא אזלינן ואסור משום גזירה דילמא אתי לאסתפוקי או דילמא בתר שמש אזלינן וכיון שהוא קבוע מותר מאי כלומר מאי להורות לו לכתחלה והדריס ר"ה אמר הלכה ואין מורין כן רב ירמיה בר אבא בשם רב אחא הלכה ומורין כן וכיון דלא איפסקא הלכתא בהדיא להותרא עבדינן ולאסרין לשמש קבוע כמו בדמשחתא וכן הורו כל המורים להומרא, תדע דאייתי עלה עובדא דהוה רב בכ"ת רב ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אשי קם שמעיה וקא בדיק לנהורא דשרגא אמרה ליה דביתהו לרב אשי והא מר לא עביד הכי א"ל שבקיה כרביה כ"ל כלומר שהוא קבוע לרב ירמיה ושמעינן לרביה דאמר מורין כן אבל אנן לא ס"ל הכי וקי"ל כרב אשי דבתראה הוא: אמנם מה שראה הראב"ד ז"ל בלבול לפי הגירסא וזהו לפי גירסת ר"י אלפס ורש"י ובשיטת ר"ת ז"ל אבל הגירסא הזאת ספרדית היא ונכונה ועליה סמך ר"מ ז"ל: **נר** שלאחורי הדלת עד ולפיו מעשה. פרק כתבי הקודש (דף ק"כ):

תקיעה

הגהות מיימוניות

* [לשון רבנו כתב ב"ה אבל מי שאינו יודע כלום או אשתו לא יספיק במה שיעיינו עליו ויש מתיירין והכי מסתבר טפי דכיון שאינו טרוד בקריאה יותר יעיין עליו טשאם היה טרוד בקריאתו ובמדורה אפילו עשרה בני אדם אין קורין ועוד כתב ומ"מ נראה שמותר לקרות במה מדליקין בב"ה לאור הנר שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח, ע"כ]:

[ס] אבל ביוה"כ מותר לקרות ליחיד לאור הנר דכל אדם הוי אז כאדם חשוב שאין דרכו להטות מפני שהוא יום סליחה וכפרה ואימת היום עליו ולא יבא להטות אבל בליל יו"ט שחל להיות בשבת ואומר פיוטין או ליל פסח שחל להיות בשבת אסור לקרות יחידי לאור הנר ואפילו בצבור ולא יועיל אם תעיין אשתו עמו אם אינה יודעת לקרות מיהו פירש ר"י אם היודע לקרות אמר לשאינו יודע תן דעתך שלא אטה שרי אבל אם הוא יודע קצת הפיוט או האגדה מבחוץ מותר לעיין ראשי דבריהם בספר ויגמור מבחוץ, ע"כ ספר התרומה. וכן ראיתי מורי רבינו שי' נזהר שלא לקרות בלילי שבת בספר בב"ת אא"כ היה ריום גדול שהיה יכול לקרות בלא אור הנרות ואע"פ שהוא בצבור. ובספר התרומה כתב דאפילו חזן לא יאמר מעריבים ופיוטים ביו"ט שחל להיות בשבת אלא א"כ יקרא אחר עמו ול"נ דלא גרע מתינוקות שלפני רבן שהרי אימת ציבור עליו. ומ"מ לקרות במה מדליקין לאור הנר נראה דשרי שהרי נזכר ושונה דיני נר שבת ואיך ישכח ולקרות במדורות אמרי בגמרא אפי' עשרה בני אדם אסור ע"כ לשון הרמ"ך וסה"ת: [ע] אמנם בכל הספרים שלנו משמע להיפך דגרסינן איבעיא להו שמש שאין קבוע בדמשחא מאי ורש"א לפירושו איבא תרתי לריעותא. כן פר"ש הא בשמש קבוע אסור מפני שאימת ביתו עליו וצריך לבדוק יפה וחיישינן להטייה אבל שמש שאין קבוע מותר וכן פסקו התוס' שהוא עיקר וכן מצאתי לרא"ם ולפי רבינו המחבר וטעמו צריכין אנו להפך כל הגירסא ובסוף דבריו כתב רא"ם הילכך אנן לא ידעינן מה נקרא קבוע וכל שמשים אסורים ודבורק לא הפסיד כ"כ ע"כ: [פ] וכן פסק בה"ג בשיטה זו וכן בסה"ת כתב לשון רבינו המחבר בהלכה זו עד מפני שאינו מכיר ועיין בהג"ה לעיל. ע"כ: [צ] ירושלמי דבי רב תנא נר המונח על הדלת

ובשעה שנועל. ואסור לפתוח את הדלת כנגד [ק] המדורה בשבת כדי שתהא הרוח מנשבת בה ואע"פ שאין שם אלא רוח מצויה. ומניחין הנר של שבת על גבי אילן המחובר לקרקע ואינו חושש: **יח** *כל מדינות ועיירות של ישראל תוקעין בהן שש תקיעות בע"ש. ובמקום גבוה היו תוקעין כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש שלה: **יט** תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדות מלחרוש ומלעדור ומלעשות מלאכה שבשדה. ואין הקרובין רשאין ליכנס לעיר עד שיבואו רחוקים ויכנסו כולם בבת אחת. ועדיין החנויות פתוחות והתריסין מונחין. התחיל לתקוע שניה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות. ועדיין החמין והקדרות מונחין על גבי כירה. התחיל לתקוע תקיעה שלישית סלק המסלק והטמין המטמין והדליקו את הנרות ושוהה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע [ר] ושובת: **כ** תקיעה ראשונה תוקע אותה במנחה. והשלישית קרוב לשקיעת החמה. וכן תוקעין במוצאי שבת אחר צאת הכוכבים להתיר העם למעשיהן: **כא** יוה"כ שחל להיות בע"ש לא היו תוקעין. חל להיות במוצאי שבת לא תוקעין ולא מבדילין. יו"ט שחל להיות בע"ש תוקעין ולא מבדילין. חל להיות לאחר השבת מבדילין ולא תוקעין:

אסור

א טור סימן רנו סמ"ג שם:

מגיד משנה

דאפילו לר"ש דשרי דבר שאין מתכוין פסיק רישיה הוא ואסור, ופירש"ח ז"ל שהגר קבוע אחורי הדלת וכשפותח יכבה: ואסור לפתוח הדלת וכו'. שם אמר שמואל פותח אדם דלת כנגד המדורה בשבת ליים עלה אביי, ומסיקנא דברוח מצויה פליגי אביי נגר אמו אפילו מצויה דאסור לר"ש ושמואל לא גזר וקיי"ל כאביי וכ"ש בהלכות:

ומניחין הנר של שבת וכו'. מימרא הובאה פ' כירה (שם דף מ"ה) מניחין נר ע"ג דקל בשבת ואין מניחין נר ע"ג דקל ביו"ט, ופירוש בשבת שיניחנו בע"ש ויעמוד שם בשבת וטעמא דבשבת בדיל מן הנר ולא יבא להשתמש במחובר. ביו"ט אינו נבדל ממנו ואסור שמא יבא להשתמש במחובר. ודין יו"ט כתוב פ"ד מהלכות יו"ט:

יח כל מדינות ועיירות של ישראל וכו'. ברייתא פרק ב"מ (שם ל"ה:) שש תקיעות תוקעין ע"ש, ופירש"י אף כשרועות במנין התקיעות תוקע ומריע ותוקע שבאחרונה: ובמקום גבוה היו תוקעין. שם מפורש מקום גבוה יש לו בראש גגו ששם מניח שופרו:

יט תקיעה ראשונה נמנעו העומדים וכו' עד ושובת. ברייתא כלשונה שם ופירש"י ז"ל מלעדור לחפור. ויכנסו כלן כאחד שלא יחשדו הנכנסין באחרונה לומר שנתעסקו במלאכה אחר ששמעו קול השופר שאין הכל מכירין מי רתוקין ומי קרובים. תריסין, הם דלתות החנויות ושפלקים אותן ומסיחן ע"ג יתדות ומוכרין עליהן סבלין ואחר חפצים ולערב מחזירין אותן לפתחים. חמין, מים חמין למזוג בהן יין לשתות. סלק המסלק. קדרות המעויות להסתלק למאכל הלילה. והטמין המטמין את הראוי לטמנה. כדי להדביק פת בתנור. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה שהיו ממהרין התקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש, עכ"ל. ויש מי שהקשה והא קי"ל דרדיית הפת אסורה מדברי סופרים כמבואר פ' כ"ג וכאן נראה שכל שקרמו פניה מבעוד יום מותר לרדותה משחשיכה. וכן קשה לזה מה שנזכר נבאר פ"ג בבבא המתחלת אין נותנין את הפת בתנור וכו'. ודחק הרמב"ן ז"ל שהוא מותר כל שקרמו פניה מבעוד יום לרדות מזון שלש סעודות ובסכין על הדרך האמור פ' שלישי בשוכח. ול"נ שהוא מותר לרדות בסכין כל מה שירצה ולא אסרו רדיית הפת אלא ברודה במרדה שהוא כדרכו והוא עלמה מדבריהם. אם היתה רדיית הפת אסורה מן התורה היה שניה אסור מדברי סופרים. ושבתיו שהיא עלמה מדרבנן בשינוי מותר גמור. ומה ששאלו פ"ק ויתבאר פ"ט בשכח והדביק פת בשבת שהתירוהו לרדות קודם שיבא לידי איסור מלאכה שבת ומשמע הא לאו הכי לא התם דוקא במרדה שהוא כדרכו דקא מבעיא לבו היכא דא"ח בשינוי אם מותר כדרכו כדי שלא יבא לידי מלאכה גמורה ונתבאר שהוא מותר, כך נ"ל:

כ וכן תוקעין במוצאי שבת וכו'. זה דקדק רבינו מהמשנה שנשנית קמא דחולין (דף כ"ו:) שהובאה פרק אלו קשרין (שבת קי"ד:) ולמה יום טוב שחל להיות ע"ש תוקעין ולא מבדילין מוצ"ש מבדילין ולא תוקעין. והקשו שם ונתקע כי היכי דנדעו דשרי בעשיה לאלתר ותירצו שהתקיעה שבות ואין דוחין שבות להתיר. והוציא רבינו מזה שבמוצ"ש אחר תוקעין. ושמעתי שכן פסק ר"ת ז"ל. והאחרונים חלקו בזה ואמרו דרישא דהיה כ"מ שיש תקיעה אין הבדלה. וזהו שמשנים לא דברו מתקיעות מו"ש אבל בכאן היתה התקיעה מפני שראוי לתקוע כדי שידעו שהשתיקה נגמרת ויעסקו בשמחת יו"ט, אבל בשאר מוצאי שבתות מה לנו אם יחדלו ממלאכה ע"כ דבריהם. וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

כא יוה"כ שחל להיות וכו'. שם יוה"כ שחל להיות בערב שבת לא תוקעין ובמוצאי שבת לא היו מבדילין. ויתבאר בהלכות קדוש החדש שבזמננו שאין מקדשין על פי הראיה אין יוה"כ חל לעולם לא בערב שבת ולא במוצאי שבת: יום טוב שחל להיות וכו'. משנה שם (חולין שם) כתבתיה:

כסף משנה

ובגמרא גרס בהרי"ף שמא קטע בדמשחא מאי הו"ס הא והא בשמא קטע ול"ק הא בדמשחא הא בדמשחא כלומר אבל שמא שאינו קטע אפי' בדמשחא אסור ולימעוא נן כא דאסרינן לשמא קטע בדמשחא דוקא לאורות כן אבל לגלגה שרי ואין שוחין ביד השופה כן או דילמא אסור גם מדינה ומותין ביד השופט כן. ועי"ל כמו שפירש ה"ה דקא תבעיא ליה אי הלכה כליטא קמא דשרי לקטע לגמרי בתהא ואפילו בדמשחא משמע או הלכה כליטא בתרא דאסור בדמשחא אפילו לקטע: ליקט

לחם משנה

יט תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדות וכו'. כתב הרב המגיד ומה ששאלו בפ"ק ויתבאר פ"ט וכו' קשיא דמה הוקשה לו ז"ל דהא בשוגג אינו מותר לו לרדות אלא מזון שלש סעודות ולא יותר אפי' בשינוי כמבואר לעיל בדברי רבינו ומפני כן שאלו בגמרא (דף ג': וקי"ז:) בשכח והדביק בשבת אם מותר לרדות יותר מג' סעודות אפילו בשינוי כדי שלא יבא לאיסור סקילה או לא. ונראה לומר דמה שאסרו ביותר ממזון ג' סעודות שלא לרדות הוא משום קנס כדי שלא יבא לעשות במזיד ויאמר שוכח אני וא"כ לפ"ז מה ששאל רב ביבי הוא דמי אמרי' דקנסינן ליה ביותר משלש סעודות אפי' שאפשר דיבא לידי סקילה או לא וזה א"ש דבגמרא לעיל אמרו והבע"א לעולם לא חששו כאן בשוגג כאן במזיד כלומר לא חששו דרב ביבי להתיר דברייתא דאמר מותר להחזירה היא בשוגג טעמא דבשוגג מותר משום דטעמא דאסרו במזיד הוא משום קנס ובשוגג לא קנסו והברייתא דאמרה אסור הוא דהושיט במזיד קנסו רבנן אבל דרב ביבי א"ס לשמוע ולומר דכיון דהוא בשוגג מותר לרדות שלא יבא לידי איסור סקילה דרדיית הפת שבות הוא דלאין טעמא משום קנס וכן פי' רש"י ז"ל שם א"כ ודאי דהבעיא היא מטעם הדין ולא מטעם קנס. ועוד י"ל דכיון דטעמא הוא משום קנס דשכח והדביק בשבת לא היה לנו לקנוס דדוקא בשוגג דעם תשיבה גזרו שלא יעשה הדבר במזיד ויאמר שוכח אני כיון דהוא דבר דרבנן שהוא קל דמן התורה כיון שנעשית ממילא שפיר דמי אבל כששכח בשבת לא יעשה הדבר במזיד ויאמר שוכח אני כיון דהאי איסור הוא חמור ויבא לידי סקילה וזה מבואר בדברי התוס' בפ' כל כתבי (דף קכ"ב) בד"ה ואם בשביל ישראל אסור וכו' שכתבו שם לענ"ג דישראל המבשל בשבת וכו' ע"ש. אבל להרמב"ן ז"ל אין מכל זה קושיא כלל דהוא סובר דשוכח וקרמו פניה מבעוד יום הכל אסור מדין שבות יותר ממזון ג' סעודות ואין לדעתו ז"ל הטעם משום קנס דבקרמו פניה נמי אסור אלא משום דהוא שבות. ומ"ש הרב המגיד ויש מי שהקשה וכו' כונת הקושיא היא דכיון דבסכ"ב אמרו דמדביק פת בתנור מבעוד יום וכו' לא ירדה במרדה אלא בסכין משמע דהרדיה אסורה וכמ"ש לעיל בדבור המתחיל אין נותנין פת בתנור וכו' ולא ירדה במרדה וכו' לענ"ג דכל זה איקרי הוכחה מ"מ אין באה כלום דאין לחלק בין לא קרמו פניה בענין רדיית המרדה אם לא שהיא אסורה מד"ס דכיון דטעם שלא קרמו הוא משום קנס לרדות בשינוי או במרדה אין זה קנס אלא ודאי שהטעם הוא מפני שהוא שבות וכו':

משנה למלך

בכולה מלתא כרב ברונא ליתא דשמן דגים דברייתא הוי כמו דמתני' ולא פליגי אלא בחלב מבושל כסוגיא דלעיל (דף כ"ד) אלא ע"כ אית לן למימר דרש"י ס"ל דקרבי דגים ושמן דגים שלא מדח מלתא ומש"ס לא ס"ל כחד מינייהו בכולה מלתא כרב ברונא דאי מה שאסרו בחלב מבושל הוא אפילו על ידי תערובת הא לא ס"ל כרב ברונא שמתיר ע"י תערובת. ואי מה שאסרו חלב מבושל הוא בעיניה אבל ע"י תערובת שרי כרב ברונא א"כ כשהתירו שמן דגים הוא אפילו בעיניה ושא לא אתי כרב ברונא דהוא לא מתיר אלא ע"י תערובת, ודוק:

ליקט

הגהות מיימוניות

הדלת פותח ונועל בשבת ובלבד שלא יתכוין לכבות ולהבעיר רב ושמואל פותרין לה בשוכה ומקללין למאן דעבד תבי יכרת ה' לאיש וגו' וצריך ליזהר שלא להניח נר חנוכה על הדלת מהאי טעמא. והא לך לשון מהר"ם אהתיא ואין גוררין אותה שבת בזמן שיש עלית מעות יש לי להביא ראיה למה שראיתי בצרפת ממה"ר שמואל שלא היה לו מקום מאחרי הדלת להדליק נר של חנוכה והיה מדליק כדלת עצמה אחורי הדלת יש לי ראיה מזה להתיר דדוקא בזמן שהיא נשמטת אין גוררין אותה אבל אם אינה נשמטת גוררין אותה אע"פ שיש עליה מעות כיון שמחוברת לשידה ועל השידה אין מעות בטלה היא לגבי שידה כ"ש שהדלת בטלה לגבי הבית שהרי מחוברת היא לקרקע ואין לומר כשהוא פותח ונועל מטה השמן או השעוה אל הפתילה או ממגנת ומצא מכבה או מבעיר הלא לקמן בסוף פירקא לא אמרינן שמן שבנר בשעה שהוא דולק מהאי טעמא אלא משום דהוי בסיס לדבר האסור ובפ' כל כתבי נמי אמרינן נר שע"ג טבלא מנער הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה שמטה השמן לפניו או לאחריו ונמצא מכבה או מבעיר דלא שייך כה"ג מכבת או מבעיר ואפי' אי שייך דבר שאין מתכוין מותר דלא פסיק רישיה הוא עכ"ל: [ועיין בטור סימן רע"ז בתוך דינא] [ק] פרק כל כתבי אמר רב יהודה אמר שמואל פותח אדם דלת כנגד המדורה לייט עלה אביי ע"כ: [ר] כתבו התוס' אהא דאמרי' בפ' ב"מ ושוהה כדי לצלות דג קטן מכאן היה אומר ה"ר שמעון שאין חשוב הדלקת הנר בשבת לאסור במלאכה אחריה אע"פ שמברך בה שאין חשוב שבת אלא א"כ התפלל תפלת ערבית וקידש השבת שהרי אחרי הדלקת נר היו צולין דגים ומדביקין פת ולא כדברי ההלכות גדולות שפסקו שאסור להדליק נר של חנוכה אחר נר של שבת אלא בתפלה תליא מילתא כדאיתא פרק תפלת השחר צלי של שבת בערב שבת ונכנס במרחץ וכו' ע"כ בתוס'. אמנם מהר"ם הנהיג להתנות קודם שידליק שלא לקבל השבת עד שיסיר הנר מידו שמדליק בו או עד תפלת ערבית דאל"כ שמא באיסור הוא מטלטלו אחר שבירך נר של שבת וכ"ג לבעל ס"ה והביא ראיה מדתניא בתוספתא דסוכה גמר מלקרות פי' מלתקוע אפילו מיחם בידו אין משמנין אלא מניחו בארץ אפי' נר בידו אין מניחה ע"ג מנורה אלא מניחה בארץ. ורבינו שמחה כתב שצריך להקדים נר חנוכה לנר שבת ואם הדליק נר של שבת אסור להדליק אחריה וכן ראבי"ה כתב שאסור להדליק נר חנוכה אחר נר שבת. ומה ששוהה לצלות דג קטן והוי

מגדל עוז

כל מדינות עד ותוקע ושובת. פרק ב"מ (דף ל"ה): תוקעין במוצאי שבת עד לאסור את העם לעשייתם. כן משמע סוף פרק אלו קשרים דאסיקנא מתורתא כדרב יוסף: יום הכפורים עד סוף הפרק. פ' אלו קשרים וסוף פ"ק דתוספתא דחולין:

פ״ו ג ליקט עשבים להאכיל לבהמתו וכו׳. רבינו והרי״ף והרא״ש לא כתבו אלא דברי רבא לבד וכתב ה״ה אפילו במכירו כל שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו מותר וכאביי וכו׳. נראה מדבריו ומדברי הר״ן שהם סוברים דרבא יודה לאביי דשלא בפניו ודאי שרי דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו אלא שבא לומר דאפילו בפניו נמי שרי אם הוא מידי דליכא לאסוקי ביה בשביל ישראל וכך הם דברי הרמ״ך ותמה על דברי רבינו והרי״ף וכתב עוד הרב המגיד שאפילו במכירו אינו אסור אלא א״כ הנכרי יודע שישראל צריך לאותו דבר ומשמע דאפילו בפניו נמי שרי וכן בדין לפי שיטתו דבעינן מכירו ובפניו ודאי שאם אינו יודע שישראל צריך לאותו דבר ליכא למיחש למידי. ולא נהירא דאם איתא דהרי״ף ורבינו הוו סברי הכי לא הוו משמיטים דברי אביי אלא ודאי שהם מפרשים דרבא פליג על אביי ואסר אפילו שלא בפניו שמאחר שמכירו אפילו שלא בפניו איכא למיחש שמא ירבה בשבילו וכ״נ שהוא דעת התוספות: כתב הרמ״ך נכרי שעשה מלאכה וכו׳. צריך לפרש מ״ש אסור לישראל אחר ואם מבשל בשוגג מותר לישראל אחר כ״ש זה ור״ח והראב״ד וכל הפוסקים אומרים דמותר לישראל אחר עכ״ל. ודברי הרמ״ך תמוהים שהרי דברי רבינו מבוארים במשנה ובגמרא ומה שהוא פשוט אנא דמבשל בשוגג מותר לישראל אחר איני יודע מנין לו ואפילו לפי דבריו לא דמו דבישראל ליכא למיגזר פעם אחרת יבשל בשביל ישראל אחר משא״כ בנכרי, וי״ל שכל דברי הרמ״ך אינם אלא לענין התקנה

פ״ו א אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה וכו׳. מבואר בכמה מקומות. ומ״ש ואע״פ שאמר לו מקודם השבת הוא מוסכם וראיה מדין האגרת שיתבאר בפרק זה. והמפרשים ז״ל הוכיחו כן ממקום אחר. ומה שכתב אע״פ שאינו צריך וכו׳. גם זה פשוט ומוסכם ויתבאר מהדינים שיבואו בפרק זה:

ב נכרי שעשה מלאכה מעצמו וכו׳. זה מבואר במשנה פרק כל כתבי (שבת דף קכב) כמו שיתבאר. ודע שגם ביום אסור לכל בכל דבר שיש במינו במחובר וכן מוכחת הסוגיא שבפ׳ אין צדין (ביצה כד) אבל לערב נחלקו המפרשים ז״ל אם צריך לישראל אחר להמתין בכדי שיעשו ודבריהם וראיותיהם ארוכים ושגם מימרא שבפרק אין צדין שאומרת ולערב בכדי שיעשו מורה כדברי רבינו שאפילו אחר צריך להמתין בכדי שיעשו. ומ״ש והוא שלא יהא הדבר הזה מפורסם וכו׳, למד מדין הקבר שיתבאר בפרק זה:

ג כיצד נכרי שהדליק את הנר וכו׳. משנה כלשונה פרק כל כתבי (שבת קכב): עשה נכרי כבש לירד בו וכו׳. שם במשנה כלשונו: מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור, שם ואמרו קצת מפרשים ז״ל אפילו כשמילא בשביל ישראל אינו אסור אלא לבהמת ישראל שלא היה לה באפשר לירד אבל לשתות מהם ישראל מותר שלא ההגהו בדבר שאם רצה היה מטפס ויורד לבור מספס ועולה ע״כ דבריהם ז״ל, ודין ליקט העשבים קשה להם שהרי הבהמה עצמה היתה יכולה לאכול מהם במחובר ודחקו לתרץ כגון שיש נהר מפסיק. ואין זה עיקר אלא ודאי אפילו לשתות מהם ישראל אסור וזה דעת רבינו׳ ליקט עשבים וכו׳. ברייתא שם נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. מלא מים וכו׳ בד״א בשאינו מכירו אבל מכירו אסור והקשו שם ממעשה דר״ג והזקנים שהיו באין בספינה ועשה נכרי כבש לירד בו וירד אחריו ר״ג וזקנים ואמרו והא ר״ג מכירו הוה והירץ אמר אביי שלא בפניו הוה רבא אמר אפילו תימא בפניו נר לאחד נר למאה והלכה כרבא. ובודאי אפילו במכירו כל שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו הוא מותר וכאביי וכ״כ ז״ל וגם זה אפשר שהוא נכלל בדברי רבינו שכל שאין לחוש שמא יעשה בשביל ישראל מותר. ותלה מקום בהלכות לא הביאו הא דאביי ואפשר שדעתם ז״ל דרבא לא מודה לאביי אלא תולה הכל במכירו והילק בין דבר שיש בו כדי להרבות לדבר שאין בו. ודע שמהדינין הנזכרים יש ללמוד שפה שאפה נכרי בשביל עצמו או בשביל נכרי אחר מותר לישראל אלא א״כ מכירו ויודע שצריך לו שיש לחוש שמא ירבה בשבילו. וכ״כ הרמב״ן ז״ל פירות שתלשן לצורך עצמו אסורין משום מוקצה ודברים התלושים שאפאן ובשלן מותרין והוא שראויין מתחלתן לכוס הא לאו הכי מוקצין הן ואסורין למי שיש לו מוקצה בכך ע״כ. וכ״כ הרשב״א ז״ל והוסיף לאסור אף הנולד כגון מסקין הבאין ע״י כתישת נכרי. ועשבים שהתירו להם, לבהמתו אינו להתן לה בידים אלא לעמוד בפניה כדי שתלך שם והאכל כדאיתא בגירסא. וכן יתבאר פרק כ״א שאסור להעמיד ממש בהמתו על המוקצה:

פרק ששי

א אסור ״לומר לנכרי לעשות לנו [א] מלאכה בשבת אע״פ שאינו מצווה על השבת ואע״פ שאמר לו מקודם [ב] השבת ואע״פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת. ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן: **ב** נכרי שעשה מלאכה מעצמו בשבת אם בשביל ישראל עשה [ג] אותה אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת וימתין בכדי שתעשה. והוא שלא יהא הדבר בפרהסיא עד שידעו בו רבים שדבר זה בשביל פלוני הוא נעשה בשבת. ואם בשביל עצמו בלבד עשה מותר [ד] ליהנות בה בשבת: **ג כיצד** ״נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. עשה נכרי כבש לירד בו מן הספינה ירד אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. ״מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל [ה] ואם בשביל ישראל אסור. ליקט עשבים להאכיל לבהמתו מניח ישראל בהמתו לאכול מהן. והוא שלא יהא אותו הנכרי מכיר לאותו ישראל שמא ירבה במלאכתו בשבילו ונמצא עושה בשביל ישראל. וכן [ו] כל דבר שאפשר להרבות

א טור סימן שכה סמ״ג לאוין סה : ב טור סימן רעו · ג טור סימן שכה :

לחם משנה

פ״ו ג ליקט עשבים להאכיל לבהמתו וכו׳. כתב ה״ה וגם זה אפשר שהוא נכלל בדברי רבינו וכו׳, ובאמת אין לשונו משמע כן שכתב והוא שלא יהא אותו הנכרי מכיר לאותו ישראל והיה לו להשמיענו כל שאינו לפניו אפי׳ מכירו. עוד כתב ועשבים שהתירו לתת לבהמה אינו לתת לה בידים אלא לעמוד בפניה וכו׳ וא״ת בפ״ב בבבא המתחלה אבל הבוחס וכו׳ כתב הוא ז״ל לדעת רבינו דאין מוקצה אלא מחמת איסור ודחאו בידים כמו הדליק נר דהוי דחאה בידים ומוקצה של עשבים אין כאן דחאה בידים כלל. וי״ל דהרי הירלנו התוס׳ בגמרא שם דקך מוקצה דמחובר אפי׳ ר״ש מודה ע״ש בפ׳ כל כתבי (דף קכ״ב):

מגדל עוז

פ״ו אסור עד נעלמן. פ׳ קמא דשבת (דף י״ט) וס׳ כל כתבי הקדש (דף קכ״ב) ובמכילתין נסקא לן מקרא כמו שאכתוב בריש פל׳ שביתת יו״ט: נכרי שעשה עד כיוצא בזה. פ׳ כל כתבי הקדש

הגהות מיימוניות

מפני שהיו שם רב עם ולא היו יכולים כל כך למהר להדליק ולכך המתין עד שידליקו כולם ואז היה תוקע ושובתין הכל על כרחם. אמנם ההיא דתוספתא נמי לאו ראיה היא דההיא איירי בגמר תקיעה אחרונה ששובת אחריה מיד ע״כ: (וכתב ה״ר שמואל בן ר״ב ועניית ברכו שלנו היא במקום תקיעה שלישית ולכן מי שלא התפלל תפלת מנחה וענה ברכו עם הקהל א״כ כבר עשהו קדש ושוב לא יעשנו חול ויתפלל ערבית שתים של שבת כמבואר לעיל בהל׳ תפלת ע״ב): [א] מה שמתירים ב״ה עם השמש היינו כשהנכרי עושה המלאכה מאליו וכן לא יאמר לעבדו בע״ש למחר תעשה האש או הלילה תדליק או תכבה הנר או אם תכבה אחת מן הנרות תדליקנה וכל כיוצא בזה אבל לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית כך וכך בשבת ואע״פ שע״י כן יעשו כן לשבת הבאה ע״כ: [ב] אסור ליתן לנכרי מעות בע״ש שיקנה לו למחר ביום השוק כי יש שליחות לנכרי לחומרא ולא דמי לכל הני דשרו ב״ת עם השמש ולא דמי למסירת כתבים ביד נכרי דכולהו אדעתא דנפשיהו קעבדי ואם ירצה לא יעשה למחר ודמי לפוסק לשבות ואין שובת אבל הכא א״א אלא למחר ביום השוק ולא התירו לומר לעשות צרכיו אלא למי שהחשיך בדרך משום בהילת ממונו ויש למצא היתר לומר לנכרי קח לך מעות וקנה רפץ פלוני לעצמך ואם אצטרך אקחנו ממך ביותר כדתניא גבי חמץ ישראל ונכרי שהיו בספינה והיה לו חמץ אומר לנכרי עד שאתה לוקח בסנה טול במאתים שמא אצטרך אדר הפסח ואקח נימך וכלבד שיתן לו במתנה גמורה ועל אותה ברייתא הייתי תמית דפסקינן בפ״ק דקידושין בכולהו קנו ה״נ אמאי לא יתן לנכרי במתנה ע״מ להחזיר ושמא משום חומרא דפסח. ושלום, שמואל בן רבינו ברוך זצ״ל ע״כ: [ג] נכרי שהביא כתב לישראל מהוץ לתחום בשבת מותר לקבלו ולקרותו אפי׳ הישראל שהובא לו דליכא למגזר מידי כמבואר לקמן בהלכות יו״ט פ״ב בהלכה י׳ ולקמן פרק כ״ג הלכה י״ט, ע״כ: [ד] ועל הפת שאפאה נכרי אסר ר״ת והריב״ם דלא דמי למבשל בשבת בשוגג דהתם ראוי לכוס ויש פנים להיתר ופנים לאיסור, להיתר כמו מבשל בשבת בשוגג וכמו נכרי שהדליק את הנר שישתמש ישראל לאורו ומה״ם התיר רבינו יצחק ב״ר ברוך וה״ר שמואל סוורדו״ם ליקח בשבת פת ע״י הדחק ויש פנים לאיסור דלא דמי למבשל בדפרישית ועוד דהתם ליכא למגזר שמא יהיה הישראלי רשע לבשל במזיד אבל חיישינן שמא יקל בעיניו לומר לנכרי לאפות בשבת ואפי׳ לר״ש דשרי במוקצה בר מנר שהדליקו באותה שבת ופסקינן כותיה בשילהי מכילתין שמא הכא מודה דדחיה בידים כיון שנטחן ונרקד ונאפה בשבת והוי כגרוגרות וצימוקין דמודה בהו ר״ש כדאיתא פרק בירה וכן פר״ש בפ׳ אין צדין ובי נכרי שהביא דורון לישראל אם יש במינו במחובר אסור דבהא אפי׳ ר״ש מודה דהוי כגרוגרות וצימוקין, ספר התרומה. ולפי אותו טעם שפירש משום גזירה שמא יקל בעיניו לומר לנכרי לאפות א״כ נכרי שבישל או צלה בשר או דגים או ביצים לעצמו אסור לישראל ליהנות ממנו באותה שבת וספר התרומה וכן דעת רבינו המתבר בכל אלו לאיסור וכן כתבו התוס׳ בפ״ק דיו״ט והדבר פשוט לאיסור וכתב בספר א״ז אני ראיתי ראבי״ה שהיה מלקה בני ארם שאכלו פת שאפאה נכרי בשבת: [ה] כתב ר״ת דרוקא להשקות בהמתו אדריו בעינן שמילא הנכרי לצורכו אבל שפחה ועבד ששואבין מים מבור עמוק י׳ ורחב ד׳ ומביאין דרך רה״ר לבית ישראל מותר אם לא אמר לו דישראל להביא כיון שהישראל יכול לילך לירד לבור לשתות בעצמו כדאמר הני פסי ביראות ארם מטפס ויורד וכ״ש אם הביאם מנהר שנקל היה יכול להלך לשם לשתות וכ״ם רבינו אליהו ואפילו המחמיר שאינו סומך על היתר זה מותר לשתות אם הנכרי הביא בשביל ישראל אחר לפי שאין לנו רה״ר רק כרמלית וליכא אלא איסור דרבנן כמו פירות שבאו מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותרין לישראל אחר ספר התרומה. ואם נר אחד דולק בשבת והדליק נכרי עוד הרבה או אש דולקת והרבה עליה נכרי עוד מותר לישראל ליהנות ממנו כיון שמתחילה היה יכול ליהנות קצת וכן אם עשה נכרי אש בשביל תינוק או לעשות לתינוק מאכל או בשביל חולה שאין בו סכנה מותר לבריא ע״כ ס ה: [ו] מותר לישראל להניח לעבדו לשפחתו לעשות מלאכה שאינה שייכא לישראל בביתו של ישראל ולא עבר על למען ינוח עבדך ואמתך כ״א בעבד כנעני שישנו במצות כדאיתא פרק כדוסרי כפרה עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן בשבת כישראל בחול דברי ר״ש ופסק הילכתא כמותו ספר התרומה. אמנם רבינו שמחה כתב לאיסור וז״ל על הסדורות שמבערות הנכריות בבית ארוניהם בשבת לא התירו חכמים אלא שהוצת אש בע״ש ברובא ולענין כיבה שייך לומר נכרי ארעתיה דנפשיה קעביד אבל להבעיר מעצי ישראל צריך ליטול רשות מבעל העצים ואם ראה ישראל ושתק אדעתיה דישראל קעביד כיון שהעצים של ישראל כאומנים שעושים מלאכה בשביל ישראל שאסור אפילו בקיבולת ואין לחלק בין בחנם בין בשכר ואפי׳ בבית נכרי. גרסי׳ בירושלמי פ״ק הנותן כלים לכובס נכרי ובאו ומצאו עביד בהן בשבת לימא ליה

לא

להרבות [ז] בו לא יהנה בו בשבת אלא אם כן אינו מכירו: ד אבל דבר שאין בו להרבות ולמעט כגון נר וכבש הואיל ועשה בשביל עצמו נהנה אחריו ישראל בשבת ואף על פי שהוא מכירו. [א]נר הדלוק במסיבה בשבת. אם רוב ישראל אסור להשתמש לאורה שהמדליק על דעת הרוב מדליק. ואם רוב נכרים מותר להשתמש לאורה. מחצה למחצה אסור. [ב]נפלה דליקה בשבת ובא נכרי לכבות אין אומרין לה כבה ואל תכבה [ח] מפני שאין שביתתו עלינו וכן כל כיוצא בזה: ה מת שעשו לו נכרים ארון וחפרו לו קבר בשבת או הביאו לו חלילין לספוד בהן. אם בצנעה ימתין בכדי [ט] שיעשו למוצאי שבת ויקבר בו. ואם היה הקבר בסרטיא גדולה והארון על גביו וכל העוברין והשבין אומרים שזה שהנכרים עושין עכשיו בשבת לפלוני הוא. הרי זה לא יקבר בו אותו ישראל עולמית. מפני שהוא בפרהסיא. ומותר לקבור בו ישראל אחר והוא שימתין בכדי שיעשה וכן כל כיוצא בזה: ו נכרי שהביא חלילין בשבת למת אף על פי שהביאן מצד החומה ימתין למוצאי שבת בכדי שיבוא ממקום קרוב ואחר כך יספדו בהן. שמא בלילה הביאום ממקום אחר עד החומה ובבקר נכנסו בהן. ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאום בשבת

א טור א"ח סימן רעו סמ"ג לאוין סה: ב טוא"ח סימן שכה סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

ד נר הדלוק במסיבה וכו'. ברייתא שם. ויש מי שכתב שאם עשאו לצורך עצמו בידוע אפילו הן שם כמה ישראלים מותר דלעולם עיקר דעתו אינו אלא לעצמו וצ"ע: נפלה דליקה בשבת וכו'. במשנה (דף קכ"א) נכרי שבא לכבות וכו', ולשון רבינו. וממה שכתב וכן כל כיוצא בזה יראה שדעתו כדעת התוס' שהתירו בנכרי המלקט עשבים ומאכיל לבהמתו של ישראל שאין הישראל חייב למחות. והביאו ראיה ממשנה זו, אבל במערים אסור:

ה מת שעשו לו נכרים תכריכין וארון וכו'. פ' שואל במשנה (דף קנ"א). עשו לו ארון חפרו לו את הקבר יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית. ובגמרא הקשו אמאי אסור לעולם לימא בכדי שיעשו אמר עולא בעומד בפרסיא. פי' בסוף מקום פרהסיא. והקשו הא מינח קבר וארון מאי איכא למימר. א"ר אבהו בשמעל על קברו. והנה התבאר בכאן כל מה שהזכיר רבינו חוץ ממ"ש ומותר לקבור בו ישראל אחר והוא שימתין בכדי שיעשה שלמד מן התוספתא שאמרו עשו לו ארון וחפרו לו את הקבר לא יקבר בו אותו ישראל ולישראל אחר מותר ומפרש רבינו לאותו ישראל אסור לעולם ושנעשה בפרהסיא לישראל אחר מותר. ודוקא בכדי שיעשו וזה כפי שפתו שכתבתי למעלה. ואחרים פירשוה בשלא נעשה בפרהסיא ולאותו ישראל אסור לאלתר עד כדי שיעשו ולישראל אחר מותר למוצאי שבת לאלתר ואפילו בו ביום אם היה אפשר. ולדבריהם נכרי שהדליק את הנר בשבת בשביל ישראל מותר לישראל אחר להשתמש לאורו. ואין זה פשט המשניות. אבל אם צריך לפרש ישראל אחר כדי שיעשו זה צריך הכרע. וכהסכמת א"ס לא הכל מודים לו שיהא ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו ולפי הטעם שהוא מפרש לפנים בהמתנה זו דומה שאין ישראל אחר צריך להמתין, ע"כ. ומ"ש רבינו בטעם המתנה זו מוסכם הוא מרוב המפרשים ז"ל ולפעמ"כ צריך אפילו לישראל אחר להמתין שלא תלקו בדבר שנעשית בו מלאכה גמורה בשביל ישראל וכן דעת רש"י ז"ל וכ"כ הרמב"ן ז"ל בתורת האדם שלו:

ו נכרי שהביא חלילין בשבת וכו'. במשנה (שם דף קנ"א) נכרי שהביא חלילין לא יספוד בהן ישראל אא"כ באו ממקום קרוב ובגמרא אמר רב מקום קרוב ממש ושמואל אמר חיישינן שמא תון לחומה לנו. ואמרינן התם דדייק מתניתין דמסכת מכשירין כותיה דשמואל וזה פי' רבינו ז"ל לא יספוד בהן ישראל לאלתר אא"כ באו ממקום קרוב. ושאלו בגמרא מאי ממקום קרוב כלומר מה היא כונת המשנה ופירש רב שכונתה לא יספוד בהן לאלתר אא"כ ראה אותן באין ממקום קרוב שא"א שלא יהא בשעת הספד שיעור שיבאו משם שאין ההספד ממש בשעה שמחשיכה ואם באו ממקום קרוב מסתמא יש בו שיעור. וזה הוא שאמר ממש כלומר כונת המשנה כפשטה היא ובא שמואל וחלק עליו ואמר אין צ"ל באו כאלו היום אלא אפילו ראינום באים בבקר השכם אין אומרים לולי שבאו ממקום קרוב לא היו נכנסים בבקר אלא חוששין שמא באו בלילה ותון לחומה לנו

כסף משנה

התמה בכדי שיעשו ועכ"ז קשה מה שהקשיתי עליו שיש לחלק בין מבשל בשוגג לנכרי שעשה מלאכה:

ד נפלה דליקה בשבת וכו'. כתב הרמ"ך למה הניח הא דא"ר אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד וה"ל לכתוב נמי דקטן שבא לכבות אין שומעין לו וצ"ע למה הניח הכל עכ"ל. ואני אומר שדבריו מודים על מיעוט השגתו בדברי רבינו שהרי בפי"ב כתב הכל:

ה מת שעשו לו נכרים ארון וכו'. וכתב הראב"ד לא הכל מודים לו שיהא ישראל צריך להמתין וכו'. פשוט לומר שרבינו כתב דפשטא שצריך להמתין בכדי שיעשו שא"כ יהא מותר מיד שמא יאמר לנכרי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. ושומן הראב"ד דהכא כיון שאסור לאותו ישראל שנעשה בשבילו תו ליכא למיגזר מידי:

ו נכרי שהביא חלילין וכו'. כתב הרמ"ך כתב בכאן שני דברים האחד כדברי הרי"ף ואין רבותי מודים לו דכל ספק דרבנן לקולא וספק תחומין ספק דרבנן הוא, והאחר כתב שלא כדברי המפרשים ומפורש בהדיא בברייתא בגמרא דלא בעיק אלא בכדי שיבואו מחוץ לתחום דאפי' יבאו מרחוק בעבר פרסאות והלשון מוכיח דקתני כדי שיבואו ממקום קרוב ולא קתני בכדי שיבאו משם וצ"ע עכ"ל:

הגותן

לחם משנה

ד נר הדלוק וכו'. כתב ה"ה ויש מי שכתב כו' ואחרי כן כתב שדין זה צ"ע וטעמו הוא מפני שדין זה אינו מוכרח בגמרא בהלכות שבת (דף קכ"ב) דאפשר דמעשה דר"ג והזקנים היו מחצה נכרים בספינה ומחצה ישראל ומשום כן כשעשה הנכרי הכבש ירדו בו הזקנים אבל אם היו כלם ישראלים לא. ומ"ש שם בגמרא התם כי מחזתי אדעתא דרובא מחזתי לאו למימרא דאם ידעו שנכרי הדליק לעצמו דשרי דליכא למימר אדעתא דרובא אלא ר"ל שאפי' שידעו שהדליק בשביל עצמו אסור כיון שיש רוב ישראל אבל במחצה על מחצה מותר אם יש הוכחה שהדליק בשביל עצמו וכן מעשה דשמואל דהביאו שם בגמרא ביהא נכרי דאדליק שרגא וכו' היו מחצה על מחצה ישראל כמ"ש שם התוס' ועכ"ז אין הכרח לדין זה ומשום כן כתב הרב ז"ל וצ"ע:

שהמדליק על דעת הרוב מדליק. מכאן קשה לדברי הה"ה שכתב מותר לומר לנכרי או לשפחה מדוע לא עשית כן בשבת שעבר אע"פ שעי"כ יעשה לשבת הבאה דהא מכאן משמע דאפי' שיעשה הנכרי מעצמו כשהרוב ישראל אסור כ"ש כשהדליקה השפחה בבית שיש שם ישראל שאסור וצ"ע:

ו נכרי שהביא חלילין בשבת וכו'. ביאור דברי ה"ה ז"ל דהוא מפרש דעת רבינו כרב (פ' שואל דף קנ"א) דאמר מקום קרוב ממש ר"ל אא"כ ראה שאלו החלילין באו ממ"ק ר"ל מחוץ לתחום שהוא מ"ק ור"ל קרוב מפני שכשהחשיך אינן מספידין מיד דדרך להמתין מעט משתחשיכה ואותו המעט של המתנה הוא שיעור כדי הבאת החלילין מחוץ לתחום ובערך זה נקרא מ"ק שיספיק אותו הזמן מועט להביאם משם. וח"ש ה"ה שא"א שלא יהיה בשעת הספד וכו' כלומר בשעה הראויה להספד א"א שלא יהיה מעט קודם שיעשו ההספד. ויש מגיה ספרי דפוס שכתוב א"א שיהיה בשעת הספד והוא טעות וצ"ל שלא יהיה. זו היא סברת ה"ה ולדידיה אתיא מתני' כפשטה שר"ל אא"כ ראו שבאו ממ"ק ודלא כשמואל שפי' אא"כ המתין בעת שחשכה כדי שיבואו ממ"ק אלא מתני' כפשטה היא וח"ש מקום קרוב ממש ושמואל סבר דהך מקום קרוב דמתני' אינו מ"ק כמ"ש רב שר"ל מ"ק מחוץ לתחום שיספיק אותו הזמן להביאם משם אלא המ"ק הוא העיר או הכפר היותר קרוב לעיר או שאותה העיר מביאים החלילין ואפי' שראינו אותו בא ממ"ק שאמר רב שיספיק בזמן המועט אשר בין משתחשיך להספד כדי להביאם משם עכ"ז צריך להמתין כדי שיבאו מן הכפר או מן העיר הקרובה שממנו מביאין החלילין משום דאפשר דאע"פ שראינו עתה שמביא אותם מן המקום ההוא קודם לכן הביאם לשם בשבת זה עצמו ולא מבעיא כשראינו שהביאם משם בתוך יום שבת דחיישינן דילמא הביאם עד שם משהאיר הבקר ועד עתה ואחרי כן הביאם בפנינו משם אלא אפי' שראינו שהביאם משם כשהאיר הבקר והיה ראוי לומר שקודם השבת היו שם יש לחוש שמא ליל שבת הלך נכרי זה והביאם ממקום אשר הם באים עד הבקר ועתה בבקר הביאם משם בפנינו וח"ש ה"ה א"א לולא שממ"ק באו כלומר לולא שבאו ממ"ק שאנו רואים אותו שהוא בא שהוא הנקרא מ"ק כדברי רב לא היה נכנס בבקר אלא חוששין וכו' וצריך להמתין כדי שיבאו ממ"ק ר"ל מהעיר או הכפר היותר קרוב אשר מהם מביאים החלילין ולס"ז אין המ"ק

הגהות מיימוניות

לא יעביד אבל בשכיר בעסיקתיה עסיק פי' לא יוכל למחות לו אלמא בחנם צריך למחות אפי' הנכרי עושה בביתו ומה לי שאר מלאכות מה לי מבעיר עצים וכל הני דכל כתבי דאמר דבשביל נכרי מותר כגון שהנכרי עשה מלאכה בשלו אבל בשל ישראל אפי' בבית נכרי אסור כ"ש בבית ישראל ואפי' הכל בשביל נכרי ואפי' משכיר מרחצאות לנכרי אמרי' בפ"ק דע"ז לא ישכיר אדם מרחצו לנכרי בשבת מפני שנקרא על שמו ונכרי עושה מלאכה בה בשבתות וי"ט אע"פ שעושה לצורך עצמו והעצים שלו ואין לך על שמו יותר מביתו של ישראל שדר בו. ועוד משמע בירושלמי דאין מטרידין לנכרי לצאת מביתו שיאמר צא מביתי ועשה צרכך מכלל דנכרי העושה מלאכה בביתו של ישראל חייב לגרשו מביתו ויש ללמוד מקדמונים שהשפחות אינן רשאות לעשות מלאכה בבית ישראל עכ"ל רבינו שמחה זצ"ל: וזאת תשובת ה"ר י"ט וז"ל מנעורי הייתי משתומם על האוסרים להתחמם כנגד מדורת נכרי הנעשה בשביל ישראל בשבת כי ראיתי אבא מורי ורבינו משולם שהיו פרושים והיו מתחממים וכן גדולי עולם וטעמא כתב בעלמא הכל חולים אצל המילה וכן הכל חולים אצל הקור ואם אינם חולים ממש מ"מ מצטערין הם לכל הפחות בשבת ואמרינן בכתובות גונח יונק חלב בשבת ואע"ג דמפרק כלאחר יד הוא משום צער לא גזור בהו רבנן עכ"ל. ומכאן נראה לבתי חורף שהוחמו בשביל הקטנים שבבית או בשביל העבדים והשפחות שאינם רוצים לישב בקרה מותרים הגדולים ליכנס וליהנות ואפילו בשביל הגדולים התיר ה"ר י"ט בתשובת משום חולה שאין בו סכנה אומרים לנכרי ועושה והכל חולים אצל צינה. ומורי רבינו הר"ם אמר כי בצרפת היו נוהגים בבית רבינו ז"ל היתר ואמר שרבינו יעקב מאורליינ"ש התיר אפילו לומר לתקן האש מ"מ אמנם במלכותנו נראה להם לאיסור והוא בעצמו נהג איסור בדבר והיה מתקן מסגרת לתנורו ובע"ש היה סוגרו מפני השפחה שלא תוכל לעשות דבר וכתב משום דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור שנהגו משום חומרא ופרישות שלא לישב בבתי חורף שהוחמו בשבת וזכורני כשהייתי אצל מורי במגדל ושבור"ק שבע"ש עשינו מדורה להתחמם כנגדה בלילה וכשישבנו עד כמעט היתה כלה באו העברים ועשאוה גדולה ואמרו בפירוש שעשאוה לנו לנחת רוח וישבו תגחנו אצלם ושמחנו בדבר ע"כ: [ז] הכי איתא להדיא אבל מכירו אסור מפני שמרגילו אצלו לשבת הבאה עיין לקמן בהילכתא י"ר בהג"ה ע"כ: [ח] פי' א"צ לומר לו אל תכבה עיין לקמן בפרק י"ב בהילכתא ז' בהג"ה ע"כ: [ט] מכאן כתב מהר"ם רכ"ש שאסור לומר לנכרי לילך חוץ לתחום אחר קרובי המת שיבאו לקבורתו לכבודו ולהספידו, ע"כ:

מגדל עוז

מת שעשו עד שאמרנו. פ' השואל (דף קנ"א):

בשבת ימתין בכדי שיבואו מאותו מקום [י] אחר השבת. והוא שלא יהא הדבר בפרסיא גדולה כמו שאמרנו: **ז** עיר [א]שישראל ונכרים דרין בתוכה והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת. אם רוב נכרים מותר לרחוץ בה למוצאי שבת מיד. ואם רוב ישראל ימתין בכדי שיחמו חמין. שבשביל הרוב הוחמו. מחצה למחצה ימתין בכדי שיחמו חמין וכן כל כיוצא בזה: **ח** ישראל שאמר לנכרי לעשות לו מלאכה זו בשבת אע"פ שעבר ומכין אותו מכת מרדות מותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שתעשה. ולא אסרו בכל מקום שימתין בכדי שיעשו אלא מפני דבר זה. שאם תאמר יהא מותר מיד שמא יאמר לנכרי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו לא יאמר לנכרי לעשות לו שהרי אינו משתכר כלום מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת: **ט** דבר [ב]שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת. והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה: **י** כיצד אומר ישראל לנכרי בשבת לעלות באילן או לשוט על פני המים כדי להביא לו שופר. [ג]או סכין למילה. או מביא לו מחצר לחצר שאין עירוב ביניהן מים המין [כ] להרחיץ בהם קטן ומצטער וכן כל כיוצא בזה: **יא** הלוקח בית בארץ ישראל מן הנכרי מותר לו לומר לנכרי לכתוב לו שטר בשבת. שאמירה לנכרי בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב

א טוא"ח סימן שכו סמ"ג לאוין סה· ב טוא"ח סימן שכה סמ"ג לאוין סה: ג טור שם סימן שלא:

מגיד משנה

לט. ולפיכך כיון שאינו יודע צריך להמתין כדי שיבאו ממקום קרוב וקיי"ל כותיה דשמואל דדיקא מתניתין כותיה. ומ"ש רבינו ואם ידע וכו' כך דעת קצת המפרשים ז"ל שאפי' דבר התלוי בריצת קרוב אם בא מרחוק צריך להמתין בכדי שיבא ממקום שבא. ויש מי שהקל בהריתנה שיעור תוך לתחום ויש בסוגיא זו פירושים אחרים וזה כדעת הגאונים ז"ל:

ז עיר שישראל ונכרים דרין בה. משנה מכשירין הובאה שם בלשונו. ומ"ש מפני שבשהוחמו בשביל הרוב הוחמו מבואר בגמרא פ' כל כתבי (דף קכ"ב):

ח ישראל שאמר לנכרי לעשות לו מלאכה. זה נלמד מפני שלא מצינו בו איסור בגמרא ואין זה חמור כישראל העושה מלאכה במזיד שאסורה לו לעולם כמו שיתבאר בפרק זה ואולי במקום אחר מבואר היותר. ומ"ש מ"ש ימתין בכדי שיעשה פשוט דלא גרע מאם עשאו נכרי מאליו לצורך ישראל:

ט דבר שאין בו מלאכה ואין אסור לעשות כו' זה מוסכם מן הגאונים ז"ל שדוחין שבות דשבות לגבי אמירה לנכרי במכשירי מילה אף ע"פ שאין דוחין את השבת. ולמדו כן ממ"ש פ' הדר (עירובין דף ס"ז) שמותר לומר לנכרי להביא חמין לתינוק דרך מבוי שאינו מעורב וזה בהסכמת מהס ז"ל. ו... למד רבינו לכל המצות כולן. והנראה לי מלשון רבינו שהוא מפרש מעשה דפ' הדר שלא ביום מילה אלא קודם לה או אחריה הרבה ואעפ"כ התירו משום צער התינוק שהחמין יפין לו ודברי הגאונים ז"ל בדין המילה כ"ש הוא. וי"א והאומרים דמילה שאני דמיתנה שבת לידחות אצלה אבל בשאר מצות אסור וכן סוברין שאינו מותר אלא במקום חולי גמור ודברי רבינו עיקר. ובהשגות א"א אם היה מקצת חולי הוא עצמו עושה שהרי גונח יונק חלב בשבת וכן אמרו הלכה מחזירין את השבר. וכן אמרו במקום הפסד כגון ליזיר שאלו בו קשקשים ממעכן ברגלו, ע"כ. וכל אלו שכתב כבר נתבארו בדברי רבינו. ואתנם טעתו בכאן שאין כאן חולי כולל כל הגוף ולא סכנת אבר אלא קצת צער. וזהו שכתב מקצת חולי או מצטער, ועוד שזה מה שעושה בו הוא כדרכו. ודע שאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים ואין לך בם להתיר אלא מה שהתירו חכמים ולגבי מילה לא התירו שבות גמור ולגבי לוקח בית בא"י התירו וכן כתבו ז"ל:

יא הלוקח בית בארץ ישראל וכו'. מימרא פ' מרובה (ב"ק דף פ') בלשונה: וכן

משנה למלך

ט דבר שאינו מלאכה וכו'. זה מוסכם מכל הגאונים כמ"ש ה"ה ז"ל. ודע דכתב המרדכי בפ"ק דשבת על אודות היהודים הקונים המכסים בשבת ושוכרים להם נכרי לקבל מכס בשבת נראה דבקבולת מותר דב"ה מתירים עם השמש ליתן עורות לעבדן אע"ג דמלאכה דאורייתא היא ואת"ל שיש לחלק בין הכא שאין הישראל קובע מלאכתו לנכרי לעשות רק בשבת ובנדון זה קובע לו ליטול המכס בשבת מ"מ נ"ל בשביל דאיכא להתיר מדתניא בפ' מי שהחשיך דמשום פסידא שרו ליה רבנן דאי לא שרו ליה אתי לאתויי ד' אמות ברה"ר ה"נ לא שנא וכ"ש להציל מידם דאי לא שרו ליה יפסיד כל הונו כדיתהי כל שנה, עכ"ל. ומרן הב"י סימן רמ"ד הקשה ע"ז דל"ל לתהר"ם לאהדורי אפרק מי שהחשיך למישרק מאי דקשיא ליה דבהך אין ישראל קובע מלאכתו בשבת ובנדון זה קובע לו ליטול מכס בשבת לימא דשאני הכא שאין בקבלת המכס איסור דאורייתא י"ל דשתם מקבלין המכס צריכין לכתוב וכא איכא מלאכה דאורייתא ועי"ל דלא שני לן באמירה לנכרי שלא במקום מצוה בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן, ע"כ. ויש לתמוה דאיך עלה בדעתו של מרן ז"ל למימרא דאמירה לנכרי לא אסירא אלא במלאכה דאורייתא אבל במלאכה דרבנן שרי שהרי רבינו ז"ל הכא בפרקין לא התיר לומר לו לנכרי לעשות בשבת דבר שהוא אסור משום שבות אלא בדאיכא מקצת חולי או צורך מצוה. וכבר עמד ע"ז מהר"א ששון בתשובה סימן קנ"ו ותירץ דע"כ לא הצריך רבינו מקצת חולי או צורך מצוה אלא כשבשבת אומר לנכרי לעשותו אבל אם אומר לנכרי בימי החול לעשותו בשבת אז שאני לן בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן ובתירוץ שני שפירך מרן חידש לנו חידוש גמור דאפילו דבר שאינו אסור לעשותו אלא משום שבות אסור לומר לנכרי לעשות ואפילו קודם השבת, עכ"ד. ולפי דעתי עדיין לא נתיישבו דברי מרן בזה דאף דמדברי רבינו ז"ל ליכא הוכחה לזה מ"מ מדברי שאר פוסקים משמע דאית לאו דאפי' בדאיכא תרתי לטיבותא דהיינו קודם השבת ואיסור שבות אסור. דהרי הרא"ש ז"ל בפרק השוכר את הפועלים הביא בשם ר' סעדיה דאסור לומר לנכרי מע"ש הילך מעות וקנה לי כך וכך. וכן הר"ש בר ברוך והסמ"ג אסרו בפירוש אפילו בדאיכא תרתי לטיבותא. ומדברי הטור סימן ש"ו נמי משמע הכי שכתב אסור לו לשכור לנכרי לשכור לו פועלים ואסור לומר לו אפילו קודם השבת לעשותו בשבת, ע"כ. ובודאי דלא מיירי ששוכר פועלים שיבצו לו בשבת שהרי דינים אלו כבר ביאר אותם הטור בריש הלכות שבת. א"ו דלא מיירי אלא שהוא שכר אותם שיבצו בחול ואפ"ה אסור ואע"פ שבשכירות פועלים אינו אסור אלא משום שבות ואומר לו קודם השבת. כאופן דהדרא קושיין לדוכתא דאיך עלה בדעתו של מרן ז"ל לחלק באמירה לנכרי דקודם השבת בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן. ונ"ל דלא דמי נדון דמהר"ם לדברי רבינו משום דמה שאסר רבינו אפי' בשבות ואפילו קודם השבת הני דוקא כשהמלאכה ששה הנכרי בשבת אדעתא דישראל קא עביד ולא אדעתא דנפשיה ומש"ה אף שיאמר לו קודם השבת ואינו אסור אלא משום שבות אסור. וכן נמי דברי ר' סעדיה ור"ש בר ברוך והסמ"ג והטור בהכי קא מיירי שהנכרי עושה המלאכה בשבת אדעתא דישראל. אבל בנדון דמהר"ם שהיה הדבר בקבולת דודאי דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד ודמי להיאת דנותנין כלים למכס ועורות לעבדן. ואה"נ רצה מהר"ם לחלק בקבלנות בין כשהישראל קובע מלאכתו בשבת ובין כשאינו קובע מלאכתו בשבת. לזה הקשה מרן דאף דניחא דיש חילוק בקבלנות הוי דוקא במלאכה דאורייתא אבל במלאכה דרבנן ובקבלנות אף שיהיה קובע מלאכתו בשבת שרי. ולפי זה נראה דתירוצו השני של מרן שכתב דאף בקבלנות אין הפרש בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן הוי חידוש גמור. עוד כתב מרן ז"ל על דברי מהר"ם הנזכר וז"ל ואין לתרץ דהתם בפ' מי שהחשיך לא שרינן ליה משום פסידא אלא כי היכי דלא ליעביד איסורא רבה דהיינו הולכת ד"א ברה"ר דהוי איסורא דאורייתא אבל הכא דכי מקבל המכס ליכא אלא איסור דרבנן תמהני ניסוי איסור אמירה לנכרי דהא ב"ג היכא לתיתב לאיסורא דאורייתא דהיינו שמא יכתוב שכן דרך מקבלי המכס ע"כ. והקשה ע"ז מהרא"ם בסי' ספר דהפיגה לפי תירוץ כראשון אבל לפי תירוץ ועי"ל דמשמע דלא אצטריך לתירוץ דכתיבה מאי מתרץ עכ"ד. ונראה דבין לפי התירוץ הראשון בין לפי התירוץ השני לעולם איכא ספיקא דשמא יכתוב אלא דלעיל

לחם משנה

המ"ק שכתב קודם ה"ה כדברי שמואל דומה למ"ש לבסוף אלא האחד הוא ת"ק אליבא דרב והאחרון הוא כשמואל ובזה יתיישב דבריו אלו של ה"ה דלכאורה היה נראה דסותר מ"ש בתחילה צריך להמתין כדי שיבא ממקום קרוב למ"ש בראשונה נולא שבאו ממקום קרוב:

ט דבר שאינו מלאכה וכו'. נראה מכאן דבענין המילה לא התירו אלא שבות דשבות אבל שבות גמור לא התירו והא דכתב ה"ה ז"ל בפ"ב בשבת שמתחלה וכן מרחיצין אותו לפני המילה דבמים חמין שעבר ישראל וחממן הבשירו קודם המילה מפני דאינו אלא משום גזירת מרחצאות דמשמע דאע"ג דהוי שבות התירו בענין מילה וא"כ ה"נ בעליה באילן דהוא משום גזירה שמא יעלה ויתלוש לא היה להם להעמיד גזירתם במקום שבות והיה ראוי שהישראל עצמו יתירו לו להעלות באילן להביא הסכין. וי"ל דהתם בחמין שהוחמו דומיא דשבות דהגזירה ההם היא משום מרחצאות ומרחצאות עצמן היא גזירה כמבואר בדברי רבינו פכ"ב ע"ש כתב ה"ה שזה מה שעושה בו הוא כדרכו לכאורה נראה דפירוש דבריו כך אפי' כדבריך דפירוש דברי רבינו איירי בחולי כולל כל הגוף מ"מ יש כאן חלוק בין הכא לגונח דהתם על ידי שינוי והכא כדרכו. וקשה לזה דהא הוא ז"ל כתב לעיל בפ' שני בדבור המתחיל חולה שאין בו סכנה וכו' דהוי כולל כל הגוף אפי' ישראל עצמו עושה בלי שינוי לכך נראה דפי' דבריו כן אפי' שהאחר שגונח אינו כולל כל הגוף דומיא דמקצת חולי שכתב כאן רבינו יש חילוק דהתם שהותר כשאינו כולל ע"י ישראל ובשינוי אבל ע"י נכרי הודיענו דאפי' בלא שינוי מותר ונ"ל לדעת הראב"ד ז"ל דהמעשה דפ' הדר (דף ס"ז) הוא מפרשו כפירוש הגאונים דאיירי בחמין הצריכין למילה אבל אם יש בו חולי אפי' הוא עצמו עושה ובגמרא אמרו שם מי א"ל זיל אחים וכו' כלומר שהוא שבות גמור ולדעת הראב"ד ז"ל כל שיש בו חולי אפי' שבות גמור ע"י ישראל התירו א"כ ודאי דברי המעשה האמורים אחר המילה מטעם חולי ומצטער כדברי רבינו דבהכי מותר אפי' ע"י עצמו כמו שהשיג הוא עצמו על רבינו ז"ל אלא איירי במכשירי מילה וכדעת הגאונים ז"ל כתב ה"ה ז"ל ומתוך כך פירשו ז"ל אפשר דבשדה אפי' שדרכו ליטול בארישות לפי זה אסור להשכירו ע"ש משום דתיחזי כנוטל שכר שבת.

מגדל עוז

עיר שישראל עד כיוצא בזה. פרק כל כתבי הקדש (דף קכ"ב) וס' שואל וס"ג דמסכת מכשירין· **ישראל** שאמר עד שנעשה בשבת. מסכתא עירובין פ' בכל מערבין ובכיצא ר"י אלפס ז"ל בהלכות ומ"ש פ' אין נדין וביו"ט אמרו ק"ו בשבת כדתנן פרק מפלין דבר שאינו עד כיוצא בזה. מסכת עירובין פ' הדר (דף ס"ז ס"ח) הלוקח בית עד מכס. ב"ק פ' מרובה (דף פ') בשמעתין דתקנות וסוף פ"ק דגיטין (דף י"):

הגהות מיימוניות

[י] מתוך דברים אלה משמע שגם הוא סובר כרב שפסק גבי נכרי שהביא דורון לישראל בי"ט שצריך להמתין עד מוצאי י"ט בכדי שיעשו ויהא ראוי לעשות ועיין כס"ב בהלכה י' ע"כ: [כ] וכן מצאתי בשם ר"ת וכן פר"י פ' הדר ודלא כה"ג דשרו אפילו מלאכה דאורייתא ע"י נכרי לצורך מילה אר"י דדוקא מילה דהיא גופה דחיא שבת התירו לומר לנכרי בדבר שאין בו איסור כ"א משום שבות אבל משום מצוה אחרת כגון להביא ספר דרך מבוי או כרמלית אסור לומר להביאו ע"ש בתוספות ובפסקים דעירובין של מהר"ם. וראב"ם מתיר לומר לנכרי להביא לבית יהודי מה שהובא בספינה בשבת. בקונטרס ה"ר קורבי"ל ומה שאנו אומרים לנכרי להוציא החמין מן הגחלים בשבת אין אומרים לו לא לכבות ולא להבעיר ואיתו איסורא קעביד:

וכן כל הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא כארץ ישראל לדבר זה. פ"ק דגיטין (דף ח'.):
יב פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה וכו'. זה מבואר במשנה פרקא קמא (שבת י"ח) שנינו שם ב"ש אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן ב"ה מתירין עם השמש. ואפילו ב"ש לא אסרו כשהוא עושה בשבת אלא כשאין שהות ביום לעשות ונראה שאינו עושה בשבת וקי"ל כב"ה ובכמה מקומות דין זה פשוט. ומ"ש רבינו קצץ דמים בדוקא נלמד מדין האגרת שיתבאר בפרק זה, וכתב הרשב"א ז"ל ודוקא בביתו של נכרי אבל בביתו של ישראל אפי' בקבולת משלשלין אסור. ירושלמי אהני אומנין נכרים שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר בד"א בקבולת אבל בשכירות אפי' בתוך בתיהם אסור. בד"א בתלוש אבל במחובר לקרקע אסור, ע"כ: וכן השוכר נכרי לימים הרבה וכו'. בהשגות א"א דבר זה לא נהיר ולא נהיר וכו' ואין זה דומה לקבלנות, ע"כ. ול"נ שיצא לרבינו מהברייתא המוזכרת בפרק מי שהפך במסכת מ"ק (דף י"ב) שאמרו בה היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותו וכו' ויתבאר פרק שמיני מהל' יו"ט. וסבר הרב ז"ל שהטעם לפי שהן כקבלנין וכ"נ:
יג בד"א בצנעה שאין הכל מכירין וכו'. מימרא פ' מי שהפך אמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר. ואסיקנא התם ה"מ בשבתות וי"ט והוא דליכא מתא דמקרבא להתם. ובע"ז ספ"ק (דף כ"א) לא ישכיר אדם מרחצו לנכרים מפני שנקראת על שמו ונכרי זה עושה מלאכה בו בשבתות וי"ט אבל שדהו לנכרי מאי טעמא דאמרי אריסותיה קא עביד מרחץ נמי אמרי אריסותא קא עביד אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי. הא למדת שהכל תלוי במנהג וכן הסכימו ז"ל:
טו וכן מותר לאדם וכו' דבר ששם הישראל וכו'. ברייתא ומשנה פרקא קמא דע"ז זכרתיה למעלה. ויש מי שכתב שכיון שמותר להשכיר שדהו לנכרי לפי שהרואין תולין באריסות אף מותר לשכור הנכרי בקבולת לחפור לו שדהו או לנטוע לו כרמו ואפילו תוך התחום לפי שהרואין תולין באריסות. וכשאמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור לא אמר אלא בקבולת בנין. ודבר זה מחלוקת בין האחרונים ז"ל. ויש מי שאוסר כדעת רבינו לפי שלא התירו אלא כשהאמת כן הוא כמו שיאמרו הרואים כלומר שהם ישלו בשכירות ואריסות וכן הוא הענין ואם יתבררו הדבר ימצאו הנכרי נוטל פירות ודבר הנראה הוא אבל כשאין הנכרי נוטל בפירות אלא שהישראל קוצץ עמו במלאכה אין מתירין על סמך שיאמרו הרואים בדבר שאינו שיאמרו שכורה היא לנכרים וישראל נוטל פירותיה למחר וא"ת נתיר על סמך שיאמר קבולת היא זה אינו שאם היינו דנין שהרואין תולין אותו בקבולת אפילו לבנות את הבית היה מותר וזה ברור כנ"ל: ומ"ש רבינו דבר ששם הישראל וכו' ולא פרש מרחץ, לפי שאין דין זה תלוי במהות הדברים אלא לפי המקומות יש שדרכן להשכיר שדה ויש שאין דרכן וכן במרחץ אלא שדברו חכמים בהווה לפי מנהג ארצם. וכן כתבו ז"ל דעכשיו שנהגו במקומותינו להשכיר בין מרחץ בין שדה מותר:

ישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה. וכן הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא כארץ ישראל לדבר זה: **יב** פוסק [א]אדם עם הנכרי על המלאכה [ג] וקוצץ דמים והנכרי עושה לעצמו ואע"פ שהוא עושה בשבת מותר. *וכן השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר אע"פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו. הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה. והוא שלא יחשוב עמו יום יום: **יג** במה דברים אמורים [מ] בצנעה שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא. אבל אם היתה ידועה וגלויה ומפורסמת אסורה שהרואה את הנכרי עוסק אינו יודע שקצץ ואומר שפלוני שכר הנכרי לעשות לו מלאכה בשבת: **יד** לפיכך הפוסק עם הנכרי לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור את שדהו או ששכרו שנה או שתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם. אם היתה המלאכה במדינה או בתוך [נ] התחום אסור לו להניחן לעשות בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק. ואם היתה המלאכה חוץ לתחום מותר שאין שם ישראל שיראה את הפועלין כשהן עושין בשבת: **טו** וכן [ב]מותר לאדם להשכיר כרמו או שדהו לנכרי אף על פי שהוא זורע ונוטע בשבת. שהרואה יודע ששכורין הן או באריסות נתן להן. ודבר ששם ישראל בעליו קרוי עליו ואין דרך רוב אנשי אותו המקום להשכירו או ליתנו באריסות אסור להשכירו [ס] לנכרי. מפני שהנכרי

השגת הראב"ד

*כתב הראב"ד ז"ל דבר זה לא נהיר ולא נהיר שאע"פ שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל מ"מ אותה מלאכה מסתרשא ליה ואינו דומה לקבלנות, עכ"ל:

א טוש"ע סימן רמד סמ"ג לאוין סה: ב טוש"ע סימן רמג סמ"ג לאוין סה:

משנה למלך

דלעיל שאנו באים לאסור מטעם קובע מלאכתו ולפי דברי מרן קובע מלאכתו לא שייך אלא במלאכה דאורייתא אי כתיבה המוכה לא הוי ודאי שלעולם כותבין לא הוה אסור משום דכיון דאינו אלא ספק שמא יכתוב אין שישראל קובע מלאכתו שיכתוב ומש"ה הוצרך מרן לפרש דהתם מקבלי המכס צריכין לכתוב כלומר דהוי ודאי דלעולם כותבים ומש"ה אסור דהוי כקובע לו שיכתוב בשבת. ולפי פירוש השני ס"ל דאף דנימא דאינו ודאי שיכתוב אלא ספק אפ"ה אסור מטעם דלא שאני לן וכו'. אבל הכא שאנו באים לאסרו מטעם שלא יבא לאיסורא דאורייתא אף שלא יכתוב ודאי שיכתוב אלא מטעם ספק ספיקא מרינן ליה: א"נ אפשר לפרש כהגהת אחרינא והא דיקדים קושיא אתה דחילוק זה שחילק מרן בין היכא דאיכא למיחש שיבא לאיסורא דאורייתא להיכא דלי"א למיחש אלא לאיסורא דרבנן אינו מוסכם מכל הפוסקים והתוס' והרא"ש ז"ל חולקים בזה כמבואר בטור סימן רמ"ד יע"ש. וא"כ מאי קשיא ליה למרן נימא דמהר"ם ס"ל כהתוס' והרא"ש. אבי ג"כ נ"ל דכוונת מרן ז"ל אינו אלא לומר שלא נוכל לסכרים מכאן דס"ל למהר"ם כסברת התוס' והרא"ש מדהשוה דין המכס לדין מי שהחשיך משום דכי היכי דמספקא לן נמי"ל אי ס"ל למהר"ם דקובע מלאכתו בשבת לא אסור אלא במלאכה דאורייתא ובמכס איכא למיחש לשמא יכתוב או דלמא דאף דליכא למיחש לשמא יכתוב אסור משום דלא שאני לן בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן. פ"נ איכא לספוקי דשמא ס"ל למהר"ם דליכא חששא דשמא יכתוב ומש"ה ליכא הוכחה כלל והכי דייק לישנא דמרן שכתב ואין להקשות כלשון שאלה. אך קשיא לי בדברי מרן ז"ל במה שהקשה דלמה ליה לאהדורי אפרק מי שהחשיך דהו"ל יהיב שאין כאן איסור אמירה לנכרי סוף סוף אסור ליקח שכר שבת וכ"כ הטור סי' רמ"ג וז"ל אבל אם היה משכירה לימים אסור ליקח שכר שבת. ובודאי דמיירי אף שאינו אומר לנכרי לעשות בשבת דאי מיירי כשאומר לנכרי לעשות בשבת ת"ל דאסור משום אמירה לנכרי ונכרי נמי אדעתיה דישראל קא עביד ואפ"ה אסור ליקח שכר שבת אם לא בהבלעה. ומרן ז"ל ג"כ כשהכמים עלה דהלכתא דישראל ונכרי שקבלו מטבע הוקשה לו דאיכא כמיר להשכירה ליום שבת דהא נוטל שכר שבת והירך דמשום פסידא שרו ליה. פ"נ בנדון דמהר"ם נימא דמש"ה הולך לטעמא דפסידא כדי להתיר לו ליקח שכר שבת: ונראה דמרן נמי ס"ל דאי לאו טעמא דפסידא היה אסור ליקח שכר שבת אף דליכא איסור אמירה אלא דממשמעות דברי מהר"ם דקאמר בין בכך שאין הישראל קובע מלאכתו לנכרי לעשות רק בשבת ונדון זה קובע מלאכתו וכו' משמע דכל עלמו לא הולך לטעמא דפסידא אלא משום איסור אמירה לנכרי דאי משום שכר שבת ל"ל למימר דהתם אין הישראל קובע מלאכתו לימא דשאני התם דאין הישראל נוטל שכר שבת. ומש"ה הוקשה לו דמטעם איסור אמירה לנכרי לא צריכנא לטעמא דפסידא. ומ"מ צריך לתרץ כדבר משום דחזינן דבנדון מהר"ם הוקשה לו דמכס דנכרי הוי מלאה דפרסיה ולא הקשה מטעמא דנוטל שכר שבת משמע דהוה קס"ד דאף דמטעמא דפסידא מהני לנוטל שכר שבת למלאת פרסיה לא מהני. ואילו בהכיא בג"א שכתב מרן הב"י סי' רמ"ג לא הוקשה לו אלא מטעמא דנוטל שכר שבת ואלו מטעמא דפרסיה לא הוקשה לו. משמע דס"ל דיותר רחוי להתיר בנוטל שכר שבת ממלאת פרסיה. וכתב הטא"ח סי' ש"ה וכן מותר לומר לנכרי לחלוב בהמתו וכתב מרן שכ"כ המרדכי בס' מי שהחשיך ועיין במרדכי ספ"ב דמגילה סי' של"ם ובהגהות מרדכי דשבת סי' קס"ה:

מותר

הגהות מיימוניות

[ג] וכן פסקו התוס' פ"ק דע"ז כרבן שמעון בן גמליאל, ע"ש. ובספר התרומה כתב אבל בקבלנות לומר כך וכך מעות אתן לך ותחרוש לי שדה שלי או קצור אותו בכך וכך אסור אם עושה בו הנכרי מלאכה בשבת וכו' כדלעיל: [מ] ודוקא שהנכרי עושה אותו מעצמו בשבת אבל לומר לו לעשות בשבת אסור כדלעיל בר"פ. בקונ' ה"ר קורביי"ל מתיר היכא דישראל ממונה על המטבע ליתן כסף לנכרי לתקן לו מעות אפי' בשבת כיון שאין כאן שמיעת קול שהוא של ישראל ואין להוש ביון דנכרי עביד בשכרו ע"כ: [נ] וב"ם ר"י בפ"ק דמבילתין מירושלמי וספ"ק דע"ז וכדמוכח בתוס' דהלכה כרשב"א דאסר כל קיבולת במחובר. לשון ירושלמי הני אומנין נכרים שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר אמר רשב"א בד"א בקיבולת אבל בשכיר יום אסור בד"א בתלוש אבל במחובר לקרקע אסור בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר בין בתלוש בין במחובר לקרקע בין בקיבולת בין בשכיר א"ר אילא בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת ר"ש בן ביסנא בשם רבי אומר הלכה כרשב"א בשבת ואבל וע"ז ע"כ ירושלמי. ובתוספתא דע"ז מייתי לה וגרסינן לה רשב"ג ואע"פ שמתיר בשדה בפ"ק דע"ז גבי בית אומר וגם זה ראיית ר"י ודלא כר"ת שהתיר להניח לנכרי לבנות בית ישראל דנכרי קבלנותו קעביד כרשב"ג בספ"ק דע"ז ודלא כרשב"א דלית ליה טעמא דנכרי אריסותיה קעביד וכו' ע"ש. ולתקן האבנים ולפתחן ולנסר הקורות והגשרים ג"כ כתב ר"י נראת דאסור אפילו רחוק מן החומה כיון דלצורך מחובר הוא דמחובר כה"ג פליגי רבנן ורשב"א ופסקינן כרשב"א דאילו לתקן הבנין אפי' רבנן מודו דאסור דהוא ברשות ישראל הוא ואף תלוש דשרו כגון כלים לכובס נכרי היינו דוקא כשמתקנן בביתו אבל לא ברשות ישראל ע"כ. והנה ר"ת בעצמו אע"פ שהתיר בתשובה כדלעיל על עצמו היה מחמיר וכשבנה ביתו לא רצה שיבנו בה בשבת. עיין בסה"ת ולקמן ע"ב: [ס] כגון מרחץ דפ"ק דע"ז כרשב"ג ע"ש וכן ס"ה: [והתגור נמתפקו בו. והרמב"ן הכריע לאיסורא ועיין בטור סי' רמ"ג]:

מגדל עוז

פוסק עד בשבת. פרק לפני אידיהן (דף כ"א): כתב הראב"ד ז"ל דבר זה לא נהיר וכו' דומה לקבלנות, עכ"ל:
ואני אומר כיון שאינו בא עמו לחשבון בכל יום והואיל וכן מה לנו אם משתכר הא אמרי בפ"ק דע"ז ואם כהנו מתחלה מותר מאחר שלא בא לחשבון ואם בא לחשבון אסור אלמא בחשבונא תליא מילתא ולא בהשכרה. וכן נמי משמע בירושלמי דספ"ק דמסכתא ע"ז ובסוף פ"ק דמסכתא שבת דגרסינן התם האומנין העושים מלאכה לישראל בביתו של ישראל אסור בבתיהם מותר אמר רשב"א בקבולת מותר בשכיר אסור פי' בשכיר יום בד"א בתלוש אבל במחובר בין כך ובין כך אסור ואם היתה עיר אחרת בין כך ובין כך מותר. ומאי בין כך ובין כך בין בתלוש בין במחובר ובלבד שיהיה על ידי קיבולת אר"ש בן ביסנא הלכה כרשב"א בשבת ובאבל ובע"ז אלמא בבתיהם או בעיר אחרת מותר ואע"ג דקא משתכר ועוד דפ"ק דשבת קי"ל כב"ה דאמרי ניתנים כלים לכובס נכרי ועורות לעבדן אע"ג ואע"פ שעושה הנכרי מלאכה בשבת ואין לחלק בין תלוש למחובר כדמשמע סוף פ"ק דמסכת ע"ז ועוד דאמרינן במ"ק פרק מי שהפך את זיתיו מקבלי קיבולת בחוץ לתחום אסור חוץ לתחום מותר אלמא להשכרה לא חיישינן. ומ"ש הראב"ד שאין זה דומה לקבלנות מ"מ שכיר הוא שהוא שכיר שנה או שתים שדינו כקבלן כדאמרינן להדיא במ"ק אבל האריסים והחכירים והקבלנין הרי אלו יעשו והכי מסיק גם תלמודא אלמא שוים הם וכן הסכים רבינו ברוך בעל התרומות ורוב רבותינו בעלי התוס' ז"ל. שוב מצאתי לרב ר' אהרן הלוי ז"ל שכתב כן בהלכות ע"ז שלו:
לפיכך הפוסק עד בעליו. ספ"ק דמסכת ע"ז (ד' כ"ב): מותר להשכיר עד והשאר חלקים. פ"ק דשבת (דף י"ט) וספ"ק דמסכת ע"ז (דף כ"א):

שהנכרי עושה באותו המקום מלאכה בשבת והוא נקרא על שם הישראל בעליו: **טז** מותר [פ] [א]להשאיל כלים *ולהשכירן לנכרי ואע"פ שהוא עושה בהן מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצווים על שביתת [פ] הכלים. אבל בהמתו ועבדו אסור מפני שאנו מצווין על שביתת בהמה ועבד: **יז** המשתתף [ב]עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בחנות. אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו מותר. ואם לא התנו בתחלה. כשיבואו לחלוק נוטל הנכרי שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין אותו. ואינו מוסיף לו כלום כנגד יום השבת אלא א"כ התנו בתחלה. וכן אם קבלו שדה בשותפות דין אחד הוא: **יח** ואם לא התנו ובאו לחלוק השכר [צ] ולא היה שכר שבת ידוע יראה לי שהנכרי נוטל לבדו שביעית השכר והשאר חולקין. הנותן מעות לנכרי להתעסק [ק] בהן. אף על פי שהנכרי נושא ונותן בשבת חולק עמו בשכר בשוה וכן הורו כל הגאונים: **יט** לא יתן אדם בערב שבת כלים לאומן נכרי לעשותן אף ע"פ שפסק עמו. אלא בכדי שיצא בהן מביתו קודם שחשיכה. וכן לא ימכור אדם חפציו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא ימשכננו ולא יתן לו במתנה אלא בכדי שיצא באותו החפץ מפתח ביתו קודם השבת. שכל [ר] זמן שהוא בביתו אין אדם יודע אימתי נתן לו וכשיצא הנכרי מביתו בשבת והחפץ ישראל בידו יראה כמי שהלוהו לנכרי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת: **כ** הנותן [ג]אגרת לנכרי להוליכה לעיר אחרת אם קצץ עמו שכר הולכה מותר. ואפילו נתנה לו ערב שבת עם חשיכה. והוא שיצא בה מפתח ביתו קודם השבת. ואם לא קצץ אם יש במדינה אדם קבוע [ש] שהוא מקבץ האגרות ושולח אותם לכל מדינה ומדינה עם שלוחיו מותר ליתן לנכרי האגרת. והוא שיהיה שהות ביום כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה קודם השבת. שמא זה שמקבל האגרות ושולחן ביתו סמוך לחומה הוא. ואם אין שם אדם קבוע לכך אלא הנכרי שנותנין לו האגרת הוא שמוליכה לעיר אחרת אסור לשלוח ביד נכרי האגרת לעולם אלא אם

השגת הראב"ד

*א"א אין הכל מודים בשכירות הואיל והוא כאלו עושה מלאכה לישראל וכל יום ו' אסור שמא יכנס בו שבת, עכ"ל:

כסף משנה

כ הנותן אגרת לנכרי וכו'. מדברי רבינו נראה שהוא מפרש בהכי דואר הוא במקום שמשם שולחים האגרות ולא כדפירש"י, ונראה עוד מדבריו שמה שאמרו כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה היינו לומר שמאחר שאין אנו יודעים היכן הוא ביתו של הבי דואר צריך שיהיה שהות ביום כדי שילך לבית היותר רחוק והוא הבית הסמוך לחומה, וקשה על זה דא"כ ה"ל ב"ה לחומרא. ויש לדקדק בלישנא דברייתא דב"ש אמרי כדי שיגיע לביתו וב"ה אמרי כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה במאי עסקינן אי בשיודע שישראל היכן הוא בית הבי דואר או בשאינו יודע אי בשאינו יודע היכי אמרי ב"ש כדי שיגיע לביתו והא לא ידע היכן הוא ביתו והיאך ישער בו ואי בשיודע אמאי אמרי ב"ה כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה ליסגי בכדי שיגיע לביתו. ואפשר לומר דבשאינו ידוע ביתו עסקינן וב"ש אסרי כל שאינו יודע ביתו משום דחיישי' שבעודו מבקש לידע ביתו יקדש היום ונמצא כלי זה הולך בשליחותו של ישראל בשבת וב"ה סברי דאפי' אם אינו יודע ביתו סגי בכדי שיגיע לבית הסמוך לחומה

מ הגד

מגיד משנה

טז מותר להשאיל ולהשכיר כלים וכו'. מתוך דברי רבינו שהשוה שכירות לשאלה נראה שדעתו ז"ל שכשם ששאלה מותרת אפילו בע"ש כך השכירות מותר והוא שיצא מביתו קודם שתחשכה כמו שיתבאר לפנינו. ויש שהקשו מן הברייתא ששנינו שם לא ישכיר אדם כליו לנכרי בע"ש וברביעי ובחמישי מותר. כיוצא בו אין משלחין אגרות ביד נכרי בע"ש ובד' ובה' מותר אמרו עליו על יוסף החסיד שלא נתנה כתב ידו ביד נכרי לעולם. ומתוך כך פירשו ז"ל דכלים שעושין בהם מלאכה שכירות חלוק משאלה דאסור להשכיר מע"ש לנכרי דמיחזי כנוטל שכר שבת ואפילו בהבלעה אסור להשכירן מע"ש. וזה דעת הר"ח ז"ל בהשגות אבל בהלכות לא הביאו זאת הברייתא מדעתם שאינה הלכה דאתיא כבית שמאי דאית להו שביתת כלים ואע"פ ששנינו (שם י"ח:) ב"ש אומרים לא ימכור אדם חפצו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה אלא אם כן יגיע לביתו ושם שנו שב"ה מתירין כדי שיצא ויפתח ביתו אלמא אפילו ב"ש לא הצריכו אלא כדי שיגיע לביתו. יש לומר דהוא בשאלה והלואה ושאר המכרים בלוחה דברייתא אבל בשכירות שהישראל מהנה התירו ב"ש כל יום ששי ומיהו בחמישי מותר לפי שאין אנו מוזהרין אלא על מלאכתנו שלא תעשה בכלינו וזה דעת ב"ש ואינה הלכה: ויש מי שהקשה אם כן היאך הביאו בגמרא סתם כהלכה פסוקה. ואני אומר יגיד עליו רעו כיוצא בו דאגרות האמור שם ששנינו שם ברייתא אחרת חולקת על זו כמו שיתבאר לפנינו. כך נראה לי דעת רבינו והאלפס ונכון הוא:

יז המשתתף עם הנכרי במלאכה וכו'. ברייתא בסוף פ' קמא דע"ז (דף כ"ב) ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לנכרי טול חלקך בשבת ואני חלקי בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור, ע"כ. ורבינו ז"ל לא הזכיר באו לחשבון. נראה שהוא מפרש כפירש"י ז"ל שפירש דה"ק אם לא התנה מתחלה וגם לא אמר לו טול אתה חלקך בשבת ואני בחול אלא שעמד זה ונטל את חלקו מעצמו בשבת ולסוף באו לחשבון אסור דנכרי שלוחיה הוה. ומיבעיא להו התם סתמא מאי כלומר שנפלו סתם בלא תנאי ובלא חשבון ולא איפשטא. וכתבו ז"ל דלחומרא עבדינן ואסור. ומתוך כך סתם רבינו ואסור כשלא התנה ואמר שהנכרי נוטל שכר בשבתות:

א טור סימן רמו וש"ע סמ"ג לאוין סה · ב טור סימן רמה סמ"ג שם · ג טור סי' רמו:

יח ואם לא התנו וכו'. סברת רבינו נכונה ופשוטה · הנותן מעות לנכרי וכו'. סברת הגאונים ז"ל בדין העסק נראית פשוטה שהרי אין המלאכה הזאת מוטלת על ישראל לעשותה שנאמר שהנכרי עושה שליחותו וגם אין העסק ניכר ממי הוא ולמה יאסר.

יט לא יתן אדם כלים וכו'. משנה (שבת י"ז) ובכולן ב"ה מתירים עם השמש וכבר זכרתיה לתעלה, ומ"ש רבינו קודם חשיכה ובמשנה עם השמש לפי שכבר ביאר שמשתשקע החמה עד שיראו ג' כוכבים הוא בין השמשות שהוא ספק חשיכה. וכן לא ימכור וכו' וכן לא ימשכננו וכו'. ברייתא (שם י"ח) ככר זכרתיה למעלה גבי מותר להשאיל וכו':

כ הנותן אגרת לנכרי וכו'. שם בברייתא (דף י"ט). ת"ר אין משלחין אגרות ביד נכרי בע"ש אא"כ קצץ לו דמים בש"א וכו' והוינן בה ואמר רב ששת ה"ק ואם לא קצץ בית אומר כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. והקשו והא אמרת רישא אין משלחין פירוש בלא קציצה. לא קשיא הא דקביע דואר במתא הא דלא קביע דואר במתא. והלכות שמעינן הפסח דהיכא דקצץ כו' כדברי רבינו ז"ל, עוד שם דואר אדם ידוע כל כתב אליו יובל והוא משכיר ומשלח אגרות לכל מי שמשלחו אליו, ע"כ. ומכאן אתה למד דברייתא דלעיל כיוצא בו אין משלחין אגרות איגה וכמ"ש למעלה. ואני הייתי סבור לפרשה בלא קצץ ובליכא דואר ואעפ"כ בחמישי מותר שלא אסרו אלא בע"ש והוא שהזכירו בו בע"ש אלא שאין דעת רבינו וההלכות נראה כן:

נכרי

משנה למלך

טז מותר להשאיל כלים כו'. מבואר בפ"ק דע"ז וכתב הסמ"ק ישראל שהשכיר שורים לנכרי יש מתירים אם הנכרי קבל עליו אחריות וכו' ויש אוסרים. ואעפ"כ כיון דאין הנכרי יכול למכרם אם ירצה נקראת בהמת ישראל בכל מקום וישראל מצווה על שביתת בהמתו ע"כ. ומרן הב"י סי' רמ"ו כתב שדברי ריב"ש שהתיר אפי' כשאין רשות בידו להוציאם כדעת המתירים ע"כ. ואני תמה על זה משום דע"כ לא התיר ריב"ש אפי' כשאין רשות ביד הנכרי להוציאם אלא כשחכרם או השכיר אותם בהלוואה גמורה דנמצא דהשורים הם של נכרי ומש"ה אף שמשכנם אח"כ ואין רשות ביד הנכרי להוציאם אפ"ה שרי משום דהשורים הם של נכרי. אבל בנדון הסמ"ק דהשורים הם של ישראל אף שקיבל עליו אחריות מיתה וגזלה וגנבה ויוקרא וזולא אפ"ה אסור משום דהשוורים הם של ישראל וא"כ ריב"ש ז"ל אפשר דס"ל כדעת האוסרים

יז המשתתף עם הנכרי במלאכה או בסחורה וכו'. ברייתא פ"ק דע"ז ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לנכרי טול חלקך בשבת ונסתפקו במי שקונה הגבילה אם מותר ליקח גבילות משחיטת יו"ט או מיחזי כנוטל שכר שבת. ומדברי הריב"ש סי' תנ"ח וח"ק מוכח דשרי דהא התם בליל י"ט שחטו ולידו הרבה נומר דאסורה משום טוגע כדבר פ"מ דמותר ליקח גבילה משחיטת יו"ט:

לחם משנה

יז המשתתף עם הנכרי במלאכה וכו'. כתב הרב המגיד וכו' נראה שהוא מפרש כפרש"י ז"ל דה"ק דאם לא התנה מתחילה וגם לא אמר טול אתה חלקך בשבת וכו' קשה דמה לנו אם אמר לו אחר השתוף טול חלקך בשבת דאפי' אמרו כיון שהוא אחר השיתוף לא מהני ולא יזיק ג"כ דמה לנו אם אמרו אח"כ וי"ל דאם אמרו אח"כ סבירא דאסור משום דודאי מזיק כאומר לו אח"כ טול חלקך בשבת שגילה בדעתו שרוצה שיהיה הוא שלוחו ליטול חלקו בשבת כדי שהוא יטול חלקו בחול ומה שהודיעמו אפי' שלא אמר לו כן ה"פ אח"כ שאין כאן גילוי דעת, וזה דוחק:

כ הנותן אגרת לנכרי להוליכה לעיר אחרת וכו'. עיין בפסקי מוהר"ר לוי ן' חביב ז"ל אשר שם הרב מוהר"י בי רב ז"ל חולק עמו בהבנת לשון זה והרבו הדברים ביניהם ואין צורך כאן להאריך:

ישראל

מגדל עוז

הנותן מעות עד הגאונים ז"ל. סוף מסכת ע"ז: לא יתן עד שקוין לו. פ"ק דשבת (דף י"ט):

הגהות מיימוניות

[ע] וכ"פ רבותינו מצרפת בשר"ת והתוא דרחיא פ"ק אסור משום השמעת קול כרבה ודלא כרב יוסף דאמר משום שביתת כלים ע"כ: [פ] ודוקא בחנם אבל בשכר לא ודוקא קודם השבת כדי שיצא מפתח ביתו אבל בשבת עצמו לא אפי' בחנם וביום ד' וה' מותר אפי' בשכר ודוקא שהשכירו לשבוע או לחדש אבל לכמה ימים אסור שנוטל שכר שבת, ספר התרומה. ואפילו רחוק בשבת ויודע שעושה בו מלאכה בשבת עיין לקמן ע"ב: [צ] וכ"פ ס"ת וע"ש ובפ"ק. ע"ז בעיא היא ולא איפשיטא ע"כ: [ובחלקו סתם פסק הרא"ש דאזלינן לקולא דספק דרבנן הוא בטור שם]: [ק] תניא בתוספתא המשכיר אדם גומתו של מים לנכרי ומחליף עמו של שבת למוצאי שבת ואינו חושש. מכאן הורה רבי במקום שמבשלין המלח שישכיר היהודי מחבת שלו לנכרי והנכרי יתן לו מחבת שלו ביום אחר מקונט' ה"ר קורביי"ל: [ר] בב"ת ואליבא דר' יוסי כרבי יהודה דאמר לא בא ר"ע אלא לפרש דברי ב"ה ע"ש: [ש] הא דקביע דואר במתא הא דלא קביע ע"כ:

אם כן קצץ לו דמים: **כא** נכרי שהביא חפציו בשבת והכניסן לבית ישראל מותר. ואפילו אמר לו הניחן בזוית זו הרי זה מותר. ומזמנין את הנכרי בשבת ונותנין לפניו מזונות [ח] לאוכלן. ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו מפני שאין שביתתו עלינו. וכן נותנין מזונות לפני הכלב בחצר ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו: **כב** מי [א]שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיו עמו מעות נותן כיסו לנכרי להוליכו לו ולמוצאי שבת לוקחו ממנו. ואף על פי שלא נתן לו שכר על זה. ואף על פי שנתנו לו משחשיכה מותר מפני שאדם בהול על ממנו ואי אפשר שישליכנו. ואם לא תתיר לו דבר זה שאין איסורו אלא מדברי סופרים יבא להביאו בידו ועובר על מלאכה של תורה. במה דברים אמורים בכיסו [ב]אבל מציאה לא יתן לנכרי אלא מוליכה בפחות פחות מארבע אמות: **כג** ישראל שעשה [ג]מלאכה בשבת אם עבר ועשה בזדון אסור לו ליהנות באותה מלאכה לעולם. ושאר ישראל מותר להם ליהנות בה למוצאי שבת מיד שנאמר ושמרתם את השבת כי קדש היא היא קדש ואין מעשיה קדש. כיצד ישראל שבשל בשבת במזיד. למוצאי שבת יאכל לאחרים אבל לו לא יאכל עולמית. ואם בשל בשגגה למוצאי שבת יאכל בין הוא בין אחרים מיד וכן כל כיוצא בזה: **כד** *פירות [ד]שיצאו חוץ

השגת הראב"ד

*פירות שיצאו. כתב

א טור סי' רסו סמ"ג לאוין סה: ב עיין בטור שם: ג טור סימן שיח וע"ש סמ"ג שם: ד טור סימן תה סמ"ג שם:

מגיד משנה

כא נכרי שהביא חפציו בשבת וכו'. דע שאמירה לנכרי במלאכת הנכרי מותרת גמורה ר"ל שמותר לישראל לומר לנכרי לעשות מלאכת הנכרי עצמו. וכ"כ המפרשים ז"ל ודקדקו כן במכילתא וכ"נ מ"ש רבינו. והגמרא מלמדנו הוא שהכלים אלו הוא מסקינן אצל ישראל ואין בזה שום איסור ואפי' יהיו לישראל ויהיו דברים האסורין בטלטול כיון שהם ביד הנכרי רשאי לומר לו להניחן באיזה מקום שירצה ואין כאן שום דשבות כיון שהם ביד הנכרי: ומזמנין את הנכרי בשבת. מימרא כלשונה פרק שני דביצה (דף כ"א:): ונותנין לפניו מזונות וכו'. ברייתא פ"ק דשבת ת"ר נותנין מזונות לכלב בחצר ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו כיוצא בו נותנין מזונות לפני נכרי בחצר אם נטלן ויצא אין נזקקין לו. ומ"ש רבינו לאוכלן לפי שבמסכתא אסור וכן אמרו בירושלמי אין נותנין מזונות לנכרי ע"מ לצאת וכן פירשו ז"ל. וכתבו ז"ל שההיתר כדי לאכלן הוא שאנו חייבים לזונו כמצוהין עלינו מפני דרכי שלום ואינו כחזיר שאסור כמבואר פרק כ"א:

כב מי שהיה בא בדרך וכו'. משנה פרק אחרון (שבת דף קנ"ג) מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי ובגמרא מאי טעמא שרו ליה רבנן למיהב כיסיה לנכרי קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לאיתויי [ארבע אמות] ברשות הרבים. ובתוספות כתבו מכאן יש ללמוד נמי שמבריח מן הלסטין או מן השלטון שהוא מותר לטלטל המעות כדי להחביאן דמשום הפסד התירו לו לטלטלן ונחלקו עליהם הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ונתן טעם הרשב"א ז"ל לאיסור ואמר שבכאן לא התירו לו דבר קל משום הפסד ממונו אלא כדי שלא יעבור על דבר חמור. אבל במבריח מן הלסטים אין מתירין לו טלטול כדי שלא יבא לידי טלטול. ע"כ דבריו ז"ל: בד"א בכיסו אבל מציאה וכו'. מימרא שם. ומ"ש אבל יוליכנה יתבאר דעתו ודעת החולקין פ' כ'. ושם יחלק בין מציאה הבאה לידו למציאה שלא באה לידו:

כג ישראל שעשה מלאכה בזדון וכו'. ברייתא פרק מרובה (בבא קמא דף ע"א) ובפרקא קמא דחולין (דף ט"ו) ובכתובות (דף ל"ד) ובהרבה מקומות. המבשל בשבת וכו'. רבי יהודה אומר בשוגג יאכל למוצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית. ויש ברייתא דעות אחרות. והכריעו המפרשים ז"ל שפירוש דברי ר"י כך הוא בשוגג יאכל למ"ש בין לו בין לאחרים ובו ביום אסור לכל. במזיד לא יאכל עולמית הוא אבל אחרים אוכלין. וכן כתוב בהלכות פרק כירה ושם נפסקה הלכה כר"י וכן כתבו הגאונים ז"ל. וכן כתב הרמב"ן ז"ל. ומ"ש רבינו מיד כלומר שא"צ להמתין בכדי שיעשו הוא נמשך אל הטעם המבואר למעלה ואין לחוש לו במה שנעשה על ידי ישראל בשוגג או במזיד. וי"ח בזה ואומרין שצריך כדי שלא יהנה ממעשה שבת. והרמב"ן ז"ל כדעת זה הוא סובר והצריכו בכאן אפילו בשוגג להמתין כדי שיעשו. והר"י יונה ז"ל דעתו כדעת רבינו והרשב"א ז"ל לא הכריע בזה כלום:

כד פירות שיצאו חוץ לתחום וכו'. ברייתא הובאה פ' מי שהוציאוהו (עירובין מ"א מ"ב) ותילתו

כסף משנה

מהאד היותר קרוב לבית ישראל הסמוך האגרת דכיון שא היה אלא תשאת כשלמא אלין להקל וקוי האי שמא שכתב רבינו כמו הביא דהישינן שמא הוא לאומה לא לפירוש הרי"ף ורבינו. ואם נדקדק לשון רבינו שפתח בעיר וסיים במדינה דהם מדינה הוא מחוז שיש בו עיירות הרבה אפשר לפרש שלותו כי דואר יושב בעיר אחת מהעיירות שבמחוז ההוא וכל בני העיירות של אותו מחוז שולחים אגרותיהם לאותו בי דואר והוא משלחם למי שמשלחו לו ואפי' שהם חוץ למחוז והשתא מיירי שאחד מבני עיר אחת מעיירות המחוז שולח אגרת לבי דואר שבעיר אחרת מאותו המחוז כדי שישלחנה למחוז אחר וכ"ש אסור לשלוח אגרת מעיר זו לבי דואר שבעיר אחרת אלא א"כ זה השליח יודע ביתו של הבי דואר (וכ"ה מהירין אם) יש שהות ביום כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה שהבי דואר יושב בה דאזלינן להקל שמא ביתו סמוך לחומה הוא. ודרך זה בפירוש רבינו כטהור ופרח: כתב הטור אם אין אדם ידוע בעיר לקבל הכתבים אין משלחין אותו בע"ש אא"כ קצץ ובד' ובה' מותר והרמב"ם כתב לא קצץ אסור לשלח לעולם עכ"ל. פי' אסור לשלח לעולם אפילו בד' ובה' שהרי לא חילק בין ע"ש לד' וה' וזה דעת הרי"ף ג"כ שגם השמיט ברייתא דשרים בד' ובה'. ולפי דעתם ז"ל דהא דת"ר אין משלחין אגרות ביד נכרי בע"ש לאו דוקא ע"ש אלא כל שאין המלאכה נעשית קודם השבת קרי ליה ע"ש אפילו מיום ראשון. א"נ נקט ע"ש לאשמועינן דבשקצץ אפילו בע"ש מותר:

כב מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום. מדברי רבינו שכתב וקדש עליו היום נראה שסובר כמו שכתב הרא"ש דהא דתנן נותן כיסו לנכרי אף משחשיך קאמר: בד"א בכיסו אבל מציאה לא יתן לנכרי אלא מוליכה בפחות מארבע אמות. עיין בדברי רבינו ובדברי ה"ה בפרק עשרים. כתב הרשב"א בתשובה מה שהוקשה לכם בגמרא לא משמע הכי כבר השיב עליו הראב"ד ז"ל אלא שהרמב"ן הגיה טעם ונתן טעם לדבריו שבכיסו מתוך שהוא בהול על ממונו נתנו לנכרי ושמא יוליכנו ארבע אמות לפיכך לא התירו לו לבתחלה להוליכה פחות מארבע אמות ולאסור לנכרי לא רצו לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו והתירו לו נכרי. אבל גבי מציאה אסרו לו נכרי לפי שאדם מעמיד עצמו עליה והתירו להוליכה פחות פחות מארבע אמות דלא אושא מילתא כולי האי וכדרך שהתירו במוצא תפילין להכניסן בשעת הגזרה בפחות פחות מארבע אמות. ואינו מחוור כלל דכיון שאמרו אבל מציאה לא אם איתא דהולכה פחות פחות מד"א שרי הוו אמרי אבל מוליכה פחות פחות מד"א עכ"ל:

והרמ"ך כתב מי שהיה בא בדרך וכו' בד"א בכיסו וכו' תימה דבגמרא משמע דבכיסו אם אין עמו נכרי ולא חמור מוליכה פחות פחות מד' אמות אלמא דבמוליכה איכא למיגזר יותר והוא כתיר במציאה להוליכה ולא לתתה לנכרי והדין חזיק בפרק במוצא תפילין דבמציאה לא התירו להוליכה כי אם בסכנה דקתני ובסכנה מוליכה פחות פחות מארבע אמות. ויש לתרץ דמשום בזיון דכתבי הקדש אדם נבהל עליהם ככיסו ומש"ה התירו במציאה דכיון דאין אדם בהול עליה לא אתי למיעבר בתחלה ד"א וצ"ע. ועוד יש לתמוה נמי אמאי התיר להוליכה פחות פחות מד"א דעביד טלטול דהוי שבות שיש בו מעשה והגאונים לא התירו שבות כזה ודחיק טפי ואסרו אמירה לנכרי דהוא שבות דאמירה דמוטב שיאמר לנכרי דלא עביד כ"ש אמירה מלהוליכה דקא עביד טלטול ואיכא למיגזר שמא יוליכנה ארבע אמות ואיכא שני איסורים דרבנן וצ"ע, עכ"ל:

כד פירות שיצאו חוץ לתחום וכו'. כתב הרמ"ך תימה אמאי לא פסק כר"ש דהוא בתרא ורב אלפס פסק כוותיה וה"ל לשנויי חילוק בין הוציאם הוא עצמו להוציאם אחר

לחם משנה

כג ישראל שעשה מלאכה בשבת כו'. כתב ה"ה ויש חולקים בזה ואומרים שהוא כדי שלא יהנה במעשה שבת וכו' והרמב"ן ז"ל כדעת זה. אע"ג שהוא ז"ל כתב בפ' זה בלשון המתחיל מה שעשו לו נכרים וכו' וכ"כ הרמב"ן ז"ל בתורת האדם שלו דמשמע מדבריו דהוצרך הרמב"ן לתת טעם אמאי אסור לאחרים בכדי שיעשו כיון שלא חלקו בדבר וכו' מ"מ כאן בשמו דהטעם כדי שיעשו הוא מפני שלא יהנה במלאכת שבת לא היה צריך לטעם הכא דהיה לו לומר דאסור לאחרים מפני שלא יהנה במלאכת שבת י"ל דאין שייך לומר שם טעם זה דהתם הבישול נעשה ע"י נכרי וכיון שהנכרי לא נצטוה על הבישול לא נעשה הדבר באיסור אבל כאן שנעשה הדבר ע"י ישראל נעשה הדבר באיסור מן התורה שייך לומר שלא יהנה במלאכת שבת. וא"ת אמאי לא אמרינן דאחרים לא יאכלו עולמים כמו שנעשה במזיד כיון שהוא אינו אוכל עולמית משום דאין לנו לחלק בינו לאחרים כמו שאין אנו מחלקין לעיל בענין שיעור כדי שיעשו. וי"ל דאין ראוי לומר שלאחרים יהיה אסור עולמית שהוא איסור חמור מטעם קל שלא חלקו שהוא טעם קל דבשלמא לומר דימתינו אחרים בכדי שיעשו אהני האי טעמא דלא חלקו אבל לאיסור חמור כי האי לא אהני, וכ"ת ק"ו שמה כאן בכדי שיעשו ואמאי אמרו שהוא לא יאכל עולמית ולאחרים מותר מיד וי"ל דכיון דלאחרים היינו אומרים סוף סוף היה מתבטל טעם דלא חלקו משום דישראל לא יאכל עולמית ואין אוכלין בכדי שיעשו א"כ אין לנו לאסור לאחרים מהך טעמא דלא חלקו בכדי שיעשו דסוף סוף נתבטל ואין אנו מקיימים אותו וא"כ ראוי להעמיד דבריו על הדין ולומר דלאחרים מותר מיד כדין. וא"ת אמאי לא קנסינן כאן שוגג דלא יעשה במזיד ויאמר שוגג אני י"ל דלא אתי למיעבד במזיד כיון דהוא איסור סקילה וכמ"ש לעיל בשם התוס' בפ' כל כתבי: **כד** פירות שילאו חוץ לתחום וכו'. בפרק ה' מהלכות י"ט כתב רבינו פירות שיצאו חוץ לתחום

הגהות מיימוניות

[ח] דוקא מזונות דעביד לאוכלן בחצר אבל חפצים העשויים להוליכן עמו אסור וע"כ לא שרו ב"ה במתני' להשאיל חפציו לנכרי אלא מבעוד יום אבל בשבת ר"ה אסור ומזונות דוקא לאוכלן אבל לא ע"מ להוליך והכי תניא בירושלמי אין נותנין מזונות לנכרי ע"מ לצאת וכו' וכתב בא"ז דהיכא דאיכא משום דרכי שלום כגון בנכרי אלם שמותר לתת לו או לשלוח לו ע"י אחר לדידן השתא דלית לן ר"ה דאורייתא ע"כ:

מגדל עוז

מי שהיה עד מד' אמות פרק מי שהחשיך (דף קנ"ג): ישראל שעשה עד כיוצא בזה. פ"ק דחולין (ד' ט"ו) ופרק מרובה ופרק ב' דתרומות וכבית ר"י אלפס בהלכות פרק כירה (דף ע"ח): פירות שיצאו עד מוצאי שבת. ריש פ' מי שהוציאוהו (דף מ"א): כתב הראב"ד ז"ל ודוקא וכו' ופסק ר"ש בעירובין עכ"ל:

ואני אומר כי דברי הראב"ד ז"ל לפי שהלכה כר"ש בפרק מי שהוציאוהו גר"ס פירות שיצאו מתחום לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מ"מ אגוסין ניגאו, ושרש"י ז"ל דביו"ט קא מיירי. ...ך פירש משום דלא אמעביד כאן מלאכה דאורייתא דלאו בשבת ותאי אסורין אם כבר נלו דכ"ך ואפילו כשבינן ד' אמות בר"ה וכ"ל מורה הרשב"א ז"ל גרסי' שלא אותיות רב יוסף בר אבמיש גר"ס רבי

אחר כמו שפירשו רבותי, עכ"ל. וכבר נתבאר פעם רביעה כדברי הרב המגיד:

פ"ז ב כל אלו המלאכות וכל שהוא מעניינם וכו'. כתב הראב"ד חירה הוא אם כל אלו אבות אמאי חשיב ארבעים חסר אחת ה"ל לחשוב יותר מחמשים ועוד דאיירינן מלאכה דהוה במשכן חשיבא קרי לה אב דלא הוה במשכן קרי לה תולדה והזכר ותורן ותכריך ומרכיב וטוחן ומוסק לא היו במשכן שלא היה צרך המשכן להסור ולחרוץ וגם לא היו צריכים להבריך ולהרכיב ולנטוע אילנות ולא לגדור תמרים ולמסוק זיתים וה"פ כולה מלאכה אחת הם וכולן תולדה מזורע ולהשמועינן אחת דאינו חייב אלא אחת על שתי תולדות ועל אב ותולדה והיא דאמר אמר חייב משום נוטע לא מסייע ליה דמפרשינן ליה כמו שפירשום המפרשים ול"ע, עכ"ל.

כיצד

[א] חוץ לתחום וחזרו. בשוגג יאכלו בשבת. שהרי לא נעשה בגופן מעשה ולא נשתנו. במזיד לא יאכלו עד מוצאי שבת: **כה** השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה ואת התינוק לא יתן לו שכרו של שבת. לפיכך אין אחריות שבת עליו. ואם היה השכיר שכיר שבת או שכיר שנה נותן לו שכרו משלם לפיכך אחריות שבת עליו. ולא יאמר לו תן לי שכרי של שבת אלא אומר לו תן לי שכרי של שנה או של עשרה ימים:

הראב"ד ז"ל דוקא שלא חזרו לתקומן אבל חזרו למקומן אפילו במזיד יאכלו והכי אסקה רב פפא בעירובין, עכ"ל:

פרק שביעי

א מלאכות [א]שחייבין עליהן סקילה וכרת במזיד או קרבן חטאת בשגגה. מהן אבות ומהן תולדות. ומנין כל אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. ואלו הן. החרישה. והזריעה. והקצירה. והעימור. והדישה. והזריה. והברירה. והטחינה. והרקדה. והלישה. והאפיה. והגזיזה. והלבון. והנפוץ. והצביעה. והטויה. ועשיית הנירין. והנסכת המסכה. והאריגה. והבציעה. והקשירה. והתרה. והתפירה. והקריעה. והבנין. והסתירה. והכאה בפטיש. והצידה. והשחיטה. והפשטה. והעבדה. ומחיקת העור. וחתוכו. והכתיבה. והמחיקה. והשרטוט. וההבערה. והכיבוי. וההוצאה מרשות לרשות: **ב** כל אלו המלאכות וכל שהוא מענינם הם הנקראין אבות מלאכות. כיצד הוא ענינן. אחד החורש או החופר או העושה חריץ הרי זה אב מלאכה. שכל אחת ואחת מהן חפירה בקרקע וענין אחד הוא: **ג** וכן הזורע זרעים או הנוטע אילנות או המבריך אילנות או המרכיב או הזומר. כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות וענין אחד הוא. שכל אחת מהן לצמח דבר הוא מתכוין: **ד** וכן הקוצר תבואה או קטנית או הבוצר ענבים או הגודר תמרים או המוסק זיתים או האורה תאנים. כל אלו אב מלאכה אחת הן. שכל אחת מהן לעקור

א שם סי' שו סמ"ג שם: ב סמ"ג לאוין סה:

והירלו בגמרא כך פירות שילאו חוץ לתחום בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו בד"א בשלא במקומן אבל במקומן אפילו במזיד יאכלו רבי אליעזר בן יעקב ורבי נחמיה אומרין לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין. ורבינו ז"ל פסק כמותן לפי שהן שנים לגבי ת"ק ועוד שמשנת ראב"י קב ונקי. ובהשגות א"א דוקא שלא חזרו וכו' רב פפא בעירובין, ע"כ. וביאור דבריו כך הוא, גרסיק התם (שם מ"א ב) אמר רב פפא פירות שילאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מאי טעמא אטסין ניהו איתיביה רב יוסף בריה שמטיה לר"פ רבי נחמיה וראב"י אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו לתקומן שוגגין בשוגג אין במזיד לא. והירלו תנאי היא דהניא פירות וכו'. ופירוש ור"פ ס"ל כת"ק וא"כ יש לנו לפסוק כת"ק אחר שר"פ סובר כמותו. ועוד אני מוסיף להקשות על דברי רבינו ז"ל שהוא בעצמו פסק כר"פ פרק ה' מה' יו"ט בביאור. וצ"ל בתירוץ כל זה שאין גרסת רבינו תנאי היא אלא הכיא בשבת היא. והטעם בזה לפי שדברי ר"פ נהכרת הם ביו"ט שאדם יכול להוליכן ברשות הרבים חוץ בתחום ושמקשה היה סבור שדברי ר' נחמיה ור' אליעזר הוא ביו"ט ואמרו לו דבשבת היא ולא נחלקו אלא לענין אכילה ולא לענין הגבלת התחומים ואין דברי ר"פ תלויין בכך. כן נ"ל לדברי רבינו ונכון הוא אילו היו הספרים מודים לו. והרשב"א ז"ל כתב בהפך מכולם והעמיד דבריהם דוקא ביו"ט אבל בשבת כיון שהעבירן ישראל ד"א ברה"ר או שהחזירן מרה"ר לרה"י לא יאכלו. וכבר ראיתי שדעת הר"א ז"ל כזה כדברי רבינו לפרשם בשבת וז"ל לפי דבריהם בינתו ע"י נכרי אי נמי אפילו ע"י ישראל התמירו כמתמין דדבריהם יותר מד"א דרה"ר דאורייתא לפי שדבריהם צריכין חזוק וזה נ"ע. ות"מ כונת דבריהם על ידי ישראל היא ודאי כיון שחלקו בין שוגג למזיד:

כה השוכר את הפועל וכו'. ברייתא הובאה פ' הזהב (מציעא נ"ח) כלשונו עד אחריות שבת עליו ובהלכות פרק השואל הובאה כולה:

פ"ז א מלאכות שחייבין עליהן וכו'. זה מפורסם בגמ' ועיקרו פ' כלל גדול. ומנין כל אבות מלאכות וכו'. משנה שם (שבת ע"ג) וכולן מבואר שם בלבון האדם כפועל מאחרים הזורע החורש. ורבינו הזכיר שם הפשולה וכולן שם במשנה חוץ מן השרטוט ומבר שם בתקונו המולח העור. והקשו (שם ע"ה:) היינו מולח היינו מעבד ואמר ר' יוחנן ור"ל דאפקי תרוייהו אפיק חדא מינייהו ועייל שרטוט, ע"כ. ובאור מהות מלאכות אלו וענינם יתבאר בפרקים הבאים:

ב כיצד הוא פעמים התורש או החופר וכו'. בגמ' (שם ע"ג ב') תנא החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן

ג וכן הזורע כו'. גם זה שם תנא הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב כלן מלאכה אחת הן:

ד וכן הקוצר תבואה או קטנית וכו'. תנא הקוצר והבוצר והגודר והמוסק והאורה כלן מלאכה אחת הן. ודע שכוונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור אלא שמשתנה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זו אב כמותה אבל מלאכה הדומה לה במקצת זו היא הנקראת תולדה. והמשל בזה הקוצר והבוצר שהם בדמיון גמור

לחם משנה

לתחום וכו' ולא הזכיר שם אם הם מותרים באכילה ואם הם אסורים. וא"ת הויה איך לא הזכיר זה ואם הם מותרים באכילה ומובר שהיה שאמרו בתחלה לא נאמר אלא לענין התחום למה הוצרכו לדחוק עצמם לפרש לפי גירסת רבינו דהיא בשבת אפי' שיהיה ביו"ם נימא התם לענין אכילה הכא לענין התחום. ונראה שרבינו סמך שם על מ"ש כאן דכיון דבשבת מותרים כ"ש ביו"ט. ומ"ש כ"ה שדברי ר"פ הם נהכרת ביו"ט משום דאי בשבת ל"ל חוץ לתחום אפילו מיסיס תוך לתחום אינו יכול להוליכם כיון שמעבר ברה"ר אלא ודאי דאיירי ביו"ט ולענין התחומין ודברי רבי נחמיה ורבי אליעזר איירי בשבת לדברי רבינו ולא יאכלו. וא"ת אמאי נקט חוץ לתחום אפי' בתוך התחום נמי אסור משום דהעבירן ד' אמות ברשות הרבים כבר תירץ ה"ה ז"ל דמשום דעבירה ברה"ר אינו אסור אבל משום תחומין אסור דעשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה:

פ"ז ד הקוצר תבואה וכו' כל אלו אב מלאכה אחת הן. כתב ה"ה ודע שכוונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה וכו' נראה דזומר דומה לזורע באיכות הפעולה

מגדל עוז

רבי נחמיה וראב"י אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין בשוגג אין במזיד לא ותכדריך סתמא היא דפליג פירות שילאו חוץ לתחום וחזרו בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו רבי נחמיה אומר במקומן יאכלו שלא במקומן לא יאכלו ובקלינן ובדינן לבתרי מאי במקומם אילימא במזיד והא עלה קתני ר' נחמיה וראב"י אומר לעולם אסורין כו' עד דאסקה בחסורי מחסרא כו' לאוקומה כתנאי ובמזיד ופוסקים דר"פ כת"ק דהתינן לא במזיד במקומן כ"ע לא פליגי דאכבר וסבא בשוגג שלא בתקומן קא מיפלגי כו' דר"פ לימא כתנאי ומהדרינן והא מדקתני סיפא ר' נחמיה וראב"י אומר לעולם כו' שוגגין אין במזיד לא מבטל דת"ק סבר במזיד נמי שרי ע"פ אגמא תנאי היא במזיד וקאי ר"פ כת"ק ופירש"י ז"ל כאי כרייתא בשבת ופירות שלא במקומן חוץ לתחום ומקומן תוך התחום דומיא דלא הפסידו את מקומן דהיינו התחום ול"נ כברייתא והוה דא"כ מאי קא מפליג כמר סבר בין מקומן לשלא בתקומן אי קתני להדיא בברייתא חזרו, וכדקדק הוה הלכו רבותינו בעלי התוס' ז"ל וסמך ר"י ז"ל על זאת המסקנא ופסק כת"ק להתיר שוגגין שלא במקומן ומזיד במקומן ואע"ג דמשנת ראב"י קב ונקי שאני הכא כיון דר"פ דהוא אמורא וכתראי קאי כת"ק הלכתא כוותיה ולא דמי להכא בשביל ישראל שמותר לישראל אחר משום קנס דעבד בתו ישראל אסורה. ומאי כרכב"א ז"ל אמר עוד דהאי פירות נכרי דלא קנו שביתה אלא משום גזירה בעלים נכרים אינו בעלים ישראל ולפיכך הקלו בהן כשילאו מתקומן להחזירן אפי' שלא במקומן וכוה הסיגנון סוא מ"ש הראב"ד ז"ל כאן: ולדידי קשיא הדא שיטתא מפי מדא מתיקא סגיבתא דגרסינן כמלהו עובדי דוקני והורו ועוד דאם איתא דר"פ הוא דמהדר ליה לרב יוסף בר שמעיה ואכיך להאי מסקנא א"כ הל"ל נהדיא אמר ליה רב פפא ועוד מאי קאמר תנאי היא הא לאו אורחא דתלמודא לגרוקי הכי מאחרי דמשמעתא והכי הל"ל אנא דאמרי כת"ק דתניא ועוד אמאי שני תלמודא ליטנא דברייתא דינאו חוץ לתחום וקרי ליה שלא במקומן וקרי נמוך בתחום מקומן. ועוד קשיא לי על פירוש ר"י ז"ל דאמר דעבד ישראל אסורה בהני פירות דהא יאלו קתני דמשמע יאלו כאליהם דומיא דמתניתין דמי שהוליאוהו נכרים וכו' דעלה קא מייתי לה בגמרא ואם איתא דישראל עבד בהו אסורה כמוליא פירות חוץ לתחום הל"ל ולאלוק בין הוליא בשוגג להוליא במזיד דומיא דהיכשל בשבת ובתר הכי לגרוק בחזרו וכדבכי נמיתר. לכן נראה לי ודאי מדקתני יאלו סיינו שלא מדעתן דפירות אין להם דעת וכן מגרס פעיא להלהר תאי טעמא אנוסין נינהו ותזרו גרסינן ושקיל וטרי אי תרו שוגגין או מודרין וגם אם חזרו למקומן הראשון או אם חזרו בשלא במקומן הראשון ולא חזרו לקדמותן והרי כן כאדם שאין לו אלא ארבע אמות ואע"פ שהן בתוך התחום יקרי ליה שלא במקומן הואיל ולא חזרו במקומן הראשון כמו שהיו קודם יליאתן הדמיא ני הקם לכבית דפרק קמא דשבת דהושיט ידו מלאה פירות וכו' ומפלגינן בין הוציא חזר לתור אחרת ואתרי' טעמא משום דהיכא דלהעבירה מתכבתיה אסור ואי לא שרי וכן יפי במזיד קנסוה בשוגג לא קנסוה וסלמודא הוא דשקיל ושרי אליבא דר"פ. אבל ר"ם לא חייש לאהדורי כלל ומסקנא נחי דשקלא וטריא הוא ושמיי דהדיקי אינון ולא סמכינן עלייהו ולפיקך הסמים כל הסוגיא ר"י אלפס ז"ל בהשמיטו שאינה הלכה וגם בעל המאור ז"ל לא השיגו למה השמיטה וכן הרמב"ן ז"ל נראה שהם מסכימים לדבריו ועל כן הסכים ישה ר"מ ז"ל שפסק כאן כהלכות שבת כהתם ברייתא ואליבא דראב"י כהלכת התלמודא משנת ראב"י קב ונקי ונכון פעם לדבר שלא נשתנו ולא עשה כהן מעשה ולכי לא דמי להרכבל בשבת וכיולא בו ופרק ה' דהלכות שביתה יום טוב פסק כר"פ להשמיענו שבי"ט אמרה וכפירש"י ז"ל. שוב מצאתי בחדושי מורי הרב"א ז"ל בעירובין בכתב כן: השוכר את הפועל עד סוף הפרק. במציעא פרק הזהב (דף נ"ח). פ"ז מלאכות עד שחיטה. פרק כלל גדול (דף ע"ג).

הגהות מיימוניות

[א] צ"ע פרק מי שהוציאוהו ובפסקי הר"ם, ועיין בפ"ה מהל' יו"ט:

לעקור דבר מגידוליו מתכוון. ועל דרך זו שאר האבות: **ה** התולדה היא המלאכה הדומה לאב מאלו האבות. כיצד המחתך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה. שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה. וכל העושה דבר הדומה לזה הרי זה תולדת טוחן. וכן הלוקח לשון של מתכת ושף אותו כדי ליקח מעפרו כדרך שעושים צורפי הזהב הרי זה תולדת טחינה: **ו** וכן [א]הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו הרי זה חייב משום תולדת בורר שהרי הפריש הקום מן החלב. ואם גבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה. שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין. וכן לכל מלאכה ומלאכה מאלו האבות יש להן תולדות על דרך זו שאמרנו. ומגוף המלאכה הנעשית בשבת תדע מעין אי זה אב היא ותולדת אי זה אב היא: **ז** אחד העושה אב מאבות מלאכות או תולדה מן התולדות במזיד חייב כרת. ואם באו עדים נסקל. בשוגג חייב חטאת קבועה. אם כן מה הפרש יש בין האבות והתולדות. אין ביניהן הפרש אלא לענין הקרבן בלבד. שהעושה בשוגג אם עשה אבות הרבה בהעלם אחד חייב חטאת אחת על כל אב ואב. ואם עשה אב ותולדותיו בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת: **ח** כיצד הרי שחרש וזרע וקצר בשבת בהעלם אחד חייב שלש חטאות. ואפילו עשה הארבעים חסר אחת בשגגה כגון ששכח שאלו המלאכות אסורות לעשות בשבת חייב על כל מלאכה ומלאכה חטאת אחת. [ב]אבל אם טחן וחתך הירק ושף לשון של מתכת בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת. שהרי לא עשה אלא אב אחד ותולדותיו. וכן כל כיוצא בזה: **ט** העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת. כיצד הרי שזורע ונוטע והבריך והרכיב וזמר בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת שכולן אב אחד הן. וכן כל כיוצא בזה:

פרק שמיני

א החורש כל שהוא חייב. המנכש בעיקרי האילנות והמקרסם עשבים או המזרד את השריגים כדי ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש ומשיעשה כל שהוא חייב. וכן המשוה פני השדה כגון שהשפיל התל וורדו [א] או מילא הגיא חייב משום חורש. ושיעורו כל שהוא. וכן כל המשוה גומות שיעורו כל שהוא: **ב** הזורע כל שהוא חייב. הזומר את האילן כדי שיצמח הרי זה מעין זורע. [ג]אבל המשקה צמחין ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהוא. וכן השורה חיטין ושעורין וכיוצא בהן במים

א טור סימן ש"ע סמ"ג שם: ב סמ"ג לאוין סה: ג עיין בטור סימן שלו:

מגיד משנה

כמו אלא כחליקת הכפלים וכן הזורע והנוטע וכן החורש והחופר כהם חלוקי איכות הפעולה אבל הם בדמיון נזור. עליהם אמרו כולם מלאכה אחת הם. שאם באנו לחלק בכן נחלק במיני הזרעים גם כן ובמיני הכלים אשר יעשה בהם וכיוצא בזה. אבל כשאין שם אלא קצת דמיון כגון המחתך את הירק שאינו דומה לטחינה רק כהעשות מגוף אחד גופים רבים אע"פ שהתחינה משנה כגוף הראשון לגמרי ואין החיתוך כן זו הוא תולדה והיקש זה ניתן לכלן. זהו דעת רבינו. ויש מי שפירש כלן מלאכה אחת הן שהן תולדות לאב אחד ואע"פ שאין לנו בזה אלא שינוי הבנות הפירוש הראשון נראה עיקר וזהו מיהות הברייתות:

ה התולדה היא המלאכה הדומה וכו'. כיצד המחתך ירק וכו'. בגמ' (שבת ע"ד:) אמר רב פפא האי מאן דפרים סלקא חייב משום טוחן: וכן הלוקח לשון של מתכת כו'. וכן הלוקח חלב ונתן בו קיבה וכו'. פ' המצניע (שם צ"ה) מסקנא דגמ' מחבץ חייב משום בורר מגבן חייב משום בונה, ע"כ:

ז אחד העושה אב וכו'. זה פשוט בכמה מקומות בגמרא: אם כן מה הפרש יש וכו' כיצד הרי שחרש וזרע וכו'. בגמרא (שם ע"ז:) מניינא (פי' דארבעים אבות מלאכות חסר אחת) למה לי ליתנינהו ולא למנינהו ואמר ר' יוחנן שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת. ופירוש דברים אלו בזודע שבות שבת ושגג במלאכות כמו שמבואר בהלכות שגגות פרק שביעי:

ח אבל אם טחן וחתך את הירק וכו'. זה מחלוקת ר' אליעזר ורבנן פ' אמרו לו בכריתות (דף (פ"ה) [ע"ז]) במשנה וקי"ל כר"ע דאמר אינו חייב אלא אחת ובגמרא פרק כלל גדול (שבת ע"ה:) נבי מתניתין לאפוקי מדר' אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב וזה פשוט:

ט העושה מלאכות הרבה וכו'. משנה פ' כלל גדול (שם ס"ח) העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת:

פ"ח א החורש כל שהוא וכו'. משנה פ' הבונה (שם ק"ג) החורש כל שהוא המנכש והמקרסם והמזרד כל שהוא חייב ובגמ' ת"ר התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאכילה כגרוגרת אם לבהמה כמלוא פי הגדי אם להסק כדי לבשל ביצה קלה אם ליפות את הקרקע כל שהוא. ומפני כך כתב רבינו כדי ליפות את הקרקע כל שהוא. ופירש"י ז"ל מקרסם קוצץ עצים יבשים מן האילן מזרד זרדים לחים של שנה א, עכ"ל:

וכן המשוה פני השדה וכו'. פ' כלל גדול (שם ע"ג) אמר רב ששת היתה לו גבשושית ונטלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש אמר רבא היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש ע"כ. וכבר נתבאר שהחורש בכל שהוא: וכן כל המשוה גומות וכו'. זה בהרבה מקומות ומהם פ' המצניע (שם צ"ה):

ב הזורע כל שהוא חייב. שנינו פרק המצניע (שם צ"ב) המצניע לזרע והוציאו בשבת חייב עליו בכל שהוא מכאן שהזורע בכל שהוא ובפרק הבונה (שם ק"ג) ההורש כ"ש למאי חזי לביזרא דקרא. פירוש לגרעין של דלעת וגם מכאן שהזריעה בכל שהוא ועוד שלא מכר בה שעור: הזומר את האילן וכו'. ברייתא (שם ע"ג:). הזכרתיה פרק ז'. וכבר ביארתי שם שכאור מעין זרע הוא שהוא אב כתוקה: אבל המשקה למחים וכו'. מימרא פ"ק דמ"ק דאמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום חורש ורב יוסף אמר משום זורע ופסק רבינו כר"י. ואמרו שם בטעמו מפני שכוונתו כוונת הזורע והיא להצמית הפרי:

וכן השורה וכו'. מכסוגיא שבזבחים (דף לד:) פרק דם חטאת:

כסף משנה

ה ביצד המחתך ירק וכו'. כתב הרמ"ך ה"ל לפרש דוקא ירק שאינו נאכל חי אבל ירק הנאכל חי כגון שום וכיוצא בו מותר לחתכו כמו הפת כי הוכי דלא חיקשי ליה יה"כ שמותר בקנינת ירק ול"ע, עכ"ל:

פ"ח ב אבל המשקה צמחים וכו'. כתב הרב המגיד מימרא פרק קמא דמ"ק דאמר המנכש וכו' (עיין במ"מ). ופסק רבינו כרב יוסף עכ"ל. ויש להקשות שהרי במנכש פסק רבינו בסמוך כרבה דהוי תולדת חורש. ואפשר שרבינו מפרש דהרי גווני מנכש הוו והההוא דמ"ק הוי משום זורע דהיינו שעוקר העשבים רעים והוא שבה שיצמחו ביותר העשבים הטובים והאי הוא דהוי תולדת זורע ומנכש דנקט רבינו הכא היינו שחופר בעיקרי האילנות האי הוא דהוי תולדת חורש. ומ"מ יש להקשות למה השמיט רבינו מנכש דמ"ק: וכן השורה חטים ט' מכסוגיא שבפרק דם חטאת (זבחים צ"ד:):

[א] גבשושית

לחם משנה

הפעולה בכוונת הזומר היא כדי שיצמח אע"פ שהם הפכים בפעולות. עוד כתב אע"פ שאין לנו בזה כלל אין לנו חילוק בין שנאמר שהוא אב מחנה או שהוא תולדה שאין חילוק בזה לענין החטאות מ"מ זה עיקר. וא"ש לפ"ז שהודיענו חידוש שהוא אב כמותה אבל אם הודיענו שהיא תולדה אין בזה חידוש:

פ"ח א המנכש בעיקרי האילנות וכו'. מ"ש (במסכת מ"ק דף ב':) המנכש והמשקה מים לזרעים וכו' רב יוסף אמר משום זורע ופסק רבינו כרב יוסף היינו מנכש כדי שיצמח אבל הך מנכש הוא ליפות את הקרקע. ומ"ש כדי ליפות את הקרקע אכולהו קאי. והמנכש ומזרד והמקרסם וא"ת אמאי לא הוי מנכש ליפות קרקע אב כמו חורש כיון שהם דומים באיכות הפעולה דומיא דזומר שהוא כמו זורע מפני שהוא מאיכות פעולתו. י"ל דאי אפשר לגמרי מבלתי זימור אבל זה אע"פ שלא ייפה הקרקע כל כך אין בזה הפסד, ואינו מוכרח כל כך:

ב הזומר את האילן וכו' ה"ז מעין זורע. בגמרא פרק כלל גדול (דף ע"ג:) א"ר אמי זומר חייב משום נוטע והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע והקשו משום זורע אין משום נוטע לא תימא אף משום זורע ע"כ. לשון ריהטא משמע דאמר חייב משום נוטע בלבד מדאמר בכל הני משום זורע ונוטע ובתך לא קאמר אלא משום נוטע וא"כ קשה איך כתב כאן ה"ז מעין זורע דמשמע דחייב משום זורע. ואפשר לומר דמ"ש מעין זורע ר"ל אבל אינו חייב אלא משום נוטע ומפני שנוטע חייב משום זורע אמר ה"ז מעין זורע. ועוד י"ל דלפי הירוץ הגמרא כי היכי דאמרינן בהך משום זורע ר"ל אף משום זורע גם משום נוטע ר"ל אף משום נוטע הדע לך דזורע חייב משום נוטע ונוטע חייב משום זורע אם כן ראוי להיות דזומר חייב משום זורע:

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב ששת היתה לו בשורה גבשושית ונטלה חייב משום חורש אמר רבא היתה לו גומא ומילאה חייב משום חורש, ע"כ:

מגדל עוז

וכן הלוקח עד שאמרנו. פ' המצניע (דף צ"ה): ומגוף המלאכות עד מניה חטאת קבועה. פרק כלל גדול (דף ס"ט) גמ' מתני' דיודע עיקר שבת כסוגיא תניא מוכחא סוגיין הכי: א"כ מה הפרש עד כיוצא בזה. ריש פ' הבונה (דף ע"ז) וריש כ"ק (דף ב'): העושה מלאכות עד סוף הפרק. פ' כלל גדול (דף ס"ט ע): פ"ח החורש עד זורע. ריש פרק הבונה (דף ק"ג): אבל המשקה עד זורע וחייב. ריש מועד קטן (ד' ב'):

כסף משנה

ד **גבשושית** של עפר וכו'. כתב ה"ה על דברי רש"י נראה שלא היה גורס בההיא דצרור חייב חטאת אלא חייב בלבד עכ"ל. ול"נ שאפשר שגורס בההיא דצריך התולש ממש חייב חטאת, ומה שפירש דחייב לאו דוקא אהיה ע"ג קרקע והניח ע"ג יתדות פירסה דאם איתא דחייב חטאת לא הוו שרו משום קינוח כיון דפסיק רישיה הוא הכא התולש אע"ג דחייב חטאת לא קשיא לן אמאי שרו רבנן כיון שבמקנחו אינו מכוין לתלוש הא קי"ל דדבר שאין מתכוין מותר וכיון דלאו פסיק רישיה הוא שהרי אפשר לקנח בו ולא יתלשו העשבים שרי: כתב הרמ"ך וגרוגרת אחד משלשה בביצה לא דק בחשבון כי בהכנת עירובין (דף פ"ב) אמרינן די"ח גרוגרות הוו שתי סעודות לשיעור עירוב ושיעור עירוב הוו שתי ידות לככר משלשה לקב שהם ה' ביצים (ושליש) ועוד שהוא בעצמו פירש אכילת פרס שלש ביצים °(חסר שליש ביצה) נמצא שבביצה אחת איכא יותר מג' גרוגרות. ונראה כי השבוש עשה ע"ד הקירוב, עכ"ל:

ואין

[ג] במים הרי זה תולדת זורע וחייב [ג] בכל שהוא: **ג** הקוצר כגרוגרת חייב. ותולש תולדת קוצר הוא. וכל העוקר דבר מגידולו חייב משום קוצר. לפיכך צרור שעלו בו עשבים וכשות שעלה בסנה ועשבים שצמחו על גב החבית. התולש מהן חייב שזה הוא מקום גידולן. אבל [ד] התולש מעציץ שאינו נקוב פטור מפני שאין זה מקום גידולו. ועציץ נקוב בכדי שרש קטן הרי הוא כארץ והתולש ממנו חייב: **ד** כל זרע שקצירתו מצמחת אותו ומגדלתו כגון אספסתא וסלקא. הקוצרו בשגגה חייב שתי חטאות. אחת מפני שהוא קוצר ואחת מפני שהוא נוטע. וכן הזומר והוא צריך לעצים חייב משום קוצר ומשום נוטע. גבשושית של עפר שעלו בה עשבים הגביהה מעל הארץ והניחה על גבי יתדות חייב משום תולש. היתה על גבי יתדות והניחה על הארץ חייב משום זורע. אתאנים שיבשו באיביהן וכן אילן שיבשו פירותיו בו. התולש מהן בשבת חייב אף על פי שהן כעקורין לענין טומאה: **ה** התולש עולשין המזרד זרדין. אם לאכילה שיעורו כגרוגרת. ואם לבהמה שיעורו כמלוא פי גדי. ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה. המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת. ואם עמר לבהמה שיעורו כמלוא פי גדי. ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה*. וביצה האמורה בכל מקום היא ביצה בינונית של תרנגולין. וכל מקום

א טור סימן שלו סמ"ג לאוין סה ·

מגיד משנה

ג **הקוצר** כגרוגרת חייב וכו'. ברייתא פ' הבונה (שבת ק"ג) הזכרתיה בפרק זה שאמרו אם לאכילה כגרוגרת וקוצר שהוא לאכילה הוא. וכל העוקר דבר פרק שמנה שרצים (ק"ז) מבואר שם: ולפיכך צרור וכו'. פ' המוציא (שם פ"א) אמר רשב"ל צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו והתולש ממנו בשבת חייב חטאת. ובפ' שמנה שרצים (שם ק"ח) האי מאן דתליש כשותא מהיזמי והיגי חייב משום עוקר דבר מגדולו האי מאן דתליש פטרא מהוצא דהגבא חייב משום עוקר דבר מגדולו. מיתיבי התולש מעציץ נקוב חייב משאינו נקוב פטור התם לאו היינו רביתיה הכא היינו רביתיה: אבל התולש וכו'. משנה פ' המצניע הזכרתיה בסמוך. ומ"ש בכדי שרש קטן נלמד ממימרא דרבא האמורה (שם פ"ה) גבי חמש מדות בכלי חרס. ניקב בשרש קטן טהור מלהכשיר בו זרעים פירוש לפי שהוא כמחובר ואין הכשר במחובר וכן הדין לענין שבת וכן פירשו ז"ל:

ד **כל זרע** וכו'. פ' כלל גדול (שם ע"ג:) האי מאן דקטיל אספסתא בשבת חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע האי מאן דקניב סילקא חייב שתים וכו':

וכן הזומר וכו'. שם זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע.

גבשושית של עפר וכו'. פ' המוציא (שבת פ"א) פרפיסא היה מונח ע"ג קרקע והניחו ע"ג יתדות חייב משום תולש היה מונח ע"ג יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע ע"כ, ופי' רבינו פרפיסא גבשושית. ורש"י ז"ל כתב ול"נ דהאי חייב לאו דוקא אלא אסור משום דדמי לתולש דאי חייב משום תולש קאמר היכי שרו רבנן לצורך קינוח איסור כרת וסקילה, עכ"ל. ונראה שלא היה גורס בההיא דצרור חייב חטאת אלא חייב בלבד. ורבינו לא הזכיר היתר קנוח בצרור שעלו בו עשבים והוא מבואר שם במימרא דרשב"ל הזכרתיה למעלה. ואפשר שדעת רבינו ז"ל היא שההיתר הוא כשהצרור מונח על גבי יתדות ונסמך על מה שהזכיר פרק פ' היה לפניו צרור וכו'. ואע"פ שלא הזכיר שם צרור שעלו בו עשבים כיון שמונח על גבי יתדות אין איסור מחמת עשבים. **תאנים** שיבשו באיביהם וכו'. בהעור והרוטב (חולין קכ"ז) תימרת התאנים שנתקו באיביהן מטמאות טומאת אוכלין במקומן והתולש מהן בשבת חייב חטאת, ע"כ. וגם האילן מבואר שם בסוגיא:

ה **התולש** עולשין וכו'. ברייתא פרק הבונה (שבת ק"ג) כתבתיה למעלה בפרק זה: **המעמר** אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת וכו'. זה נלמד מדין המוכש והקוצר:

וביצה האמורה בכל מקום וכו'. פרק המוציא (שם פ' כ') מי שמיע לך ביצה קלה מהו ביצת תרנגולת ואמאי קרו לה רבנן ביצה קלה שיעורו תכתיש אין לך קלה

לחם משנה

ג **הקוצר** כגרוגרת חייב ותולש תולדת קוצר הוא וכו'. נראה דהחילוק בין תולש לקוצר שקוצר בכלי ותולש ביד:

ד **וכן הזומר** והוא צריך לעצים וכו'. אבל א"צ לעצים פטור אע"ג דכל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב כבר כתבו שם התוס' דאפי' ר"ש מודה בהא ע"ש.

גבשושית של עפר וכו'. כתב ה"ה שלא היה גורס בההיא דצרור חייב חטאת אלא חייב בלבד. ובפרק המוציא (דף פ"א) אמרו שם אמר רב הונא אסור לפנות בשדה ניר בשבת מ"ט איליימא וכו' ואלא משום עשבים והא אמר ריש לקיש צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בה והתולש ממנה בשבת חייב חטאת אלא (משום) דילמא נקט מעילאי ושדי בתתאי ע"כ. עוד שם אמר רב ספי ש"מ מדריש לקיש האי פרפיסא שרי לטלטולי מתקיף לה רב כהנא וכו' ע"כ. ונראה דדעת ה"ה ז"ל במ"ש דלאו גורס בההיא דלעיל חייב חטאת משום דא"כ איך אמר מותר לקנח בו וזה א"א דיש לחלק בין מותר לקנח משום דאי דבר שאינו מתכוון. אבל הכא בעקירת הצרור מן הקרקע אם היה אסור מן התורה ודאי דהיה אסור לקנח דהוי פסיק רישיה. ונ"ל דכונת ה"ה ז"ל דאיהו ז"ל צריכים בתלישת עשבים מן הצרור חייב חטאת ה"ה בתלישת הצרור מן הקרקע דשוים הם אבל ת"מ אין זה מוכרח דהתם אינו תלוש ממש והכי כתב רש"י ז"ל ולא אמרינן צרור זה העשבים שעליו וכו' אבל הכא תולש עשבים ממש מ"מ ה"ה ז"ל הקשה לו כפי דעתו ז"ל דסובר דתרוייהו שוים. עוד כתב ואפשר שדעת רבינו ז"ל הוא שההיתר הוא וכו' נראה דדעתו ז"ל הוא דרבינו מפרש הך מימרא דר"ל כשמונחת ע"ג יתדות ולא הוצרך להזכיר שצרור שעלה בו עשבים דאין כאן איסור כלל משום עשבים דודאי לא יתלשו ואין זה חידוש אבל אם היה מפרשה במונחת ע"ג קרקע היה לו להזכירה דהוא רבותא טפי להודיעם היתר עקירת הצרור מן הקרקע משום קינוח. ולדעתו ז"ל מ"ש בגמרא האי פרפיסא שרי לטלטולי אין הכונה לטלטולי מעל הקרקע כמו שהוא לפי פירוש רש"י ז"ל שמפרש מימרא דריש לקיש אפי' במונחת על גבי קרקע אלא הוא ז"ל מפרש רק פרפיסא לפי שיטתו דאיירי על גבי יתידות דומיא דמימרא דר"ל דאל"כ היכי נשמע מדברי ריש לקיש דאמר דכמונח על גבי יתידות מותר היתר עקירת הצרור מן הקרקע. ויש להיות בדברי הרב המגיד שאם בדעתו ז"ל שרבינו מפרש מימרא דר"ל במונחת על גבי יתידות מאי הקשו בגמרא בסוגיא שהזכרתי לרב הונא דאמר אסור לפנות בשדה ניר בשבת מדריש לקיש הא ר"ל לא איירי אלא במונח על גבי יתידות ומאי דקאמר רב הונא שלא יפנה בשדה ניר משום דניחוש שמא יקח מן הקרקע צרור ואי תלישה גמורה. וכ"ת לא חיישינן שיעבור איסור החמור זה אינו דהא לפי תירוץ הגמרא חיישינן שיעבור השואת גומות. ונראה לותר בדוחק שהוא ז"ל מפרש הסוגיא כן אמאי אמרת דאסור לפנות בשדה ניר משום דחיישת דילמא יתלוש צרור מן הקרקע הא אשכחן לריש לקיש דלענין קינוח לא חייש לתלישה דאי חייש לתלישה אמאי קאמר דמותר לקנח בצרור מונח על גבי יתידות ניחוש שמא יתלוש העשבים א"ו דס"ל לריש לקיש דלא חיישינן להא דהוא יהיה מוזהר דלא יתלוש הכא נמי יהיה מוזהר שלא יתלוש מן הקרקע לקנח אלא צרור תלוש או צרור שאין בו עשבים ותירצו דאע"ג דלא חיישינן לתלישה דהוא יזהר בכך מ"מ חיישינן לאשווי גומות דזה דבר מצוי שיקח צרור אחד מכאן וישליכנו למקום אחר וישוה גומות ולא אשכחן לריש לקיש דלא חייש אלא בענין תלישה דכוותיה גבי תלישת צרור לא ניחוש אבל לאשווי גומות מיהא חיישינן.

ה **וביצה** האמורה בכל מקום וכו'. בפרק המוציא (דף פ') אמרו מי שמיע לך ביצה קלה

מגדל עוז

הקוצר עד משום קוצר. מקצתו פ' כלל גדול (דף ס"ס) ומקצתו פרק המוצא תפילין (דף ק') גבי אסור לעלות ע"ג עשבים גזירה שמא יתלוש וכן פ' לולב הגזול (דף ל"א) גבי אתרוג כמחובר וכן פ' מפלין (דף ל"ז) גבי אין שולין כאלין וכו' שמא יתלוש. לפיכך צרור וכו' פ' המוציא (שם דף ק"ז) **וכשות** שעלה עד מקום גידולו. פ' ח' שרצים (דף ק"ז). אבל התולש עד ממנו חייב. סוף המצניע: **כל זרע** עד נוטע. פרק א' דמ"ק (דף כ'): גבשושית עד טומאה. פ' המוציא (דף פ"א) **התולש** עד ביצה. פרק הבונה (דף ק"ג) וביצה האמורה וכו' פ' כתרה דיומא המעמר עד ואין שמור. פ' כלל גדול (דף ע"ג) וכן משמע בפרק התכלת (דף ל"ג) גבי תנן שבתלר

הגהות מיימוניות

[ב] וכ"כ ראב"ם וז"ל משקה מים לזרעים וכו' עד גם תולדה דרבנן. **לא מצאתי מפורש** בתלמוד ומזקנים נתבונן שיזהר אדם שלא להשליך זרעים בחצר במקום ירידת גשמים שסופן לצמוח ואם משליך לתרנגולת יזהר שלא ישליך אלא שיעור אכילת התרנגולים בו ביום או יומים ואם מקום דריסת רגלי בני אדם הוא שאין סופן לצמוח מותר ואין בו משום זורע עכ"ל בסי' רצ"ו: [ג] בריש מ"ק משקה מים לזרעים משום מאי מתרינן ביה רבה אומר משום חורש רב יוסף אומר משום זורע ומסיק אביי דחייבין משום שניהם. ומכאן כתבו הגאונים שצריך ליזהר שלא להטיל מים ע"ג עשבים בשבת ואע"ג דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוון מותר הא אמר מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות והכא א"א שלא יגדלו הזרעים וכתב ראב"ם דגם להשתין עליהם אסור ולפי הערוך שפירש דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, מותר לאכול בגינת חבירו שאינו נהנה בגידול עשבים וכן משמע בפרק הבונה ת"ר התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאוכלן כגרוגרת וכו' עד אם ליפות הקרקע כל שהוא ופריך אטו כולהו לאו ליפות קרקע נינהו ומתרץ אביי דלא קא מיכוין ופריך והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ומשני לא צריכא דקא עביד בארעא דחבריה וכו' ל'. וכתב בס"ה דאין זו ראיה דנהי דחיוב חטאת ליכא איסורא מיהא איכא הרבה יש לחלק בענין זה בין תולש ומזרד לגדון זה. ול"נ ראיה לפי' הערוך מהא דפרק כלל גדול גבי פציעת חלזון דקאמר רבא אפי' תימא שפצעו חי מתעסק הוא אצל נטילת נשמה ופריך והא מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות שאני הכא כל כמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליצלי צבעיה וכאן אין לדרוש אפי' בגינת עצמו שאינו מועיל לגדלן אדרבה שורפם וכן להשתין התיר רבינו ברוך בספר התרומה ודלא כראב"ם: [ד] פרק המצניע פירש י של עץ אבל של חרס אפי' אינו נקוב כנקוב דמי דכעפר משוינן ליה. ור"ת אומר הבשל חרס איירי דבשל עץ אפי' נקוב כאינו נקוב ופטור וכן משמע בגמרא דבשל חרס איירי דאמר רבא עלה ה' מדות בכלי חרס משמע דמתני נמי ברכי איירי וכן בפ"ב דגיטין כתבו על חרס דעציץ נקוב וליכא למימר דשוין הם דאמר בפ' כל המגרות לענין ביכורים כאן בספינה של חרס כאן בספינה של עץ ע"כ מספר יראים · * [כתב הסמ"ג כל כנוס דבר גדולי קרקע

מקום שנאמר כדי לבשל ביצה הוא כדי לבשל כגרוגרת מביצה *וגרוגרת אחד משלשה בביצה. ואין עמור אלא בגדולי קרקע: ו המקבץ *דבילה ועשה ממנה עגולה או שנקב תאנים והכנים החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד. הרי זה תולדת מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה: ז הדש כגרוגרת חייב ואין דישה אלא בגדולי קרקע. והמפרק הרי היא תולדת [ה] הדש וחייב וכן כל כיוצא בזה. החולב את הבהמה חייב משום מפרק *וכן החובל [ב]בחי שיש לו עור חייב משום מפרק. והוא שיהיה צריך לדם שיצא מן החבורה. אבל אם נתכוון להזיק בלבד פטור מפני שהוא מקלקל. ואינו חייב עד שיהיה בדם או בחלב שהוציא כגרוגרת: ח במה דברים אמורים בחובל בבהמה וחיה ועוף וכיוצא בהם. אבל החובל בחבירו אף על פי שנתכוון להזיק חייב מפני נחת רוחו שהרי נתקררה דעתו ושככה חמתו והרי הוא כמתקן. ואף על פי שאינו צריך לדם שהוציא ממנו חייב: ט שמנה [ג]שרצים האמורים בתורה הן שיש להן עורות לענין שבת כמו חיה ובהמה ועוף. אבל שאר שקצים ורמשים אין להן עור. לפיכך החובל בהן פטור. ואחד החובל בבהמה חיה ועוף או בשמנה שרצים ועשה בהן

השגת הראב"ד
*וגרוגרת וכו'. א"א קרוב הוא ואינו מכוון:

השגת הראב"ד
*וכן החובל. כתב הראב"ד וכי המתקן שיעורן כגרוגרת והגא חלב כדי גמיעה ואפר המתקן שיעורן חלוקין, עכ"ל:

א טור סימן שמ סמ"ג שם: ב טור סי' שטו סמ"ג לאוין סה: ג טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת. ומאי שנא כל שיעורי דשבת כגרוגרת והכא כביצה. אמר ליה הכי אמר ר"ל כגרוגרת וביצה קלה, ע"כ: וגרוגרת אחד משלשה בביצה. זה למד רבינו ממה שהזכיר פ"א מהלכות עירובין שי"ח גרוגרות הן שש ביצים ושם אבאר מאין יצא לו זה: ואין עמור אלא בגידולי וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג:) אמר רבה האי דכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר אביי אמר אין עמור אלא בגידולי קרקע ופסק כאביי דהוא בתרא:

ו המקבץ דבלה ועשה ממנה עגול או שנקב תאנים וכו'. הדש כגרוגרת חייב וכו'. פרק המצניע (שם דף צ"ה) ת"ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת חייב וכו'. ואמרינן עלה חולב חייב משום מפרק. והמפרק הוא תולדת הדש. ומכאן ששיעור הדש הוא כגרוגרת: ז ואין דישה אלא בגדולי קרקע והמפרק הרי הוא וכו'. פרק כלל גדול (שם דף ע"ה) ת"ר הפוצע חלזון רבי יהודה אומר פציעה בכלל דישה אמרו לו אין פציעה בכלל דישה אמר רבא מאי טעמייהו דרבנן אין דישה אלא בגידולי קרקע: החולב את הבהמה וכו'. ברייתא פרק המצניע (דף צ"ה) ת"ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת והמכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביום טוב לוקה את הארבעים דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינן אלא משום שבות. ונחלקו הראשונים ז"ל בביאור ברייתא זו יש מהן מי שסובר שהחכמים נחלקו על כולן שאינן אלא משום שבות. ויש מי שפירש שלא נחלקו אלא מהמכבד ואילך. וכן הכריע ר"ח ז"ל בראיות וכן כתב הרב אלפסי ז"ל בתשובה. וזה דעת רבינו. ולדבריהם אע"פ שאמרו שאין דישה אלא בגידולי קרקע בהמה נקראת גידולי קרקע ומבואר בכמה מקומות בגמרא מהיות דאמרינן שלהי פרק הפרה (ב"ק נ"ד:) גבי ונתת הכסף וגו' בבקר ובצאן מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע וע"ש בתוס'. ולזה אפשר שכתב רבינו החולב את הבהמה חייב וכו': וכן החובל בחי וכו'. דין החבלה שיהיה בה חיוב מבואר במשנה (שבת דף ק"ז) כמו שיתבאר, אבל מה שכתב שהוא מפני שהוא מפרק וכיון תולדה דדש הוא מסברתו ז"ל וכמו שכתבתי למעלה שאע"פ שאין דישה אלא בגידולי קרקע זהו דוקא למעט חלזון וכיוצא בו ר"ל דגים הגדלים בים שאינם נקראים גידולי קרקע אבל בהמה חיה ועוף קרויים הם גידולי קרקע. זה דעת רבינו ז"ל והלכו עליו. ורש"י פי' שהחיוב בחבלה הוא מפני שהוא צובע. ויש מי שפירש שהוא מפני נטילת נשמה שבאותו מקום. ולדברי שניהם אין צריך כגרוגרת אלא בפחות מכאן חייב: והוא שצריך לדם וכו'. פרק האורג (שם דף ק"ו) תני רבי אבהו קמי רבי יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה ר"י פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואם"ל משנה חובל בצריך לכלבו מבעיר בצריך לאפרו וזה מבואר: והוא שיהא בדם כו'. כיון שדעת רבינו שהחובל הוא משום מפרק ודאי שיעורו כגרוגרת וכמו שנזכר למעלה בשיעור הדש כגרוגרת אבל כבר כתבתי דעות אחרים:

ח בד"א בחובל בבהמה וחיה ושואלו בהן וכו'. פירוש דעת רבינו הי' דמחייב אף בחובל בבהמה של חברו דרך נקמה שאע"פ שאינו צריך לדם חייב מפני שנתקררה דעתו וכמו שיתבאר פרק י' גבי הקורע בחמתו ובפרק י"ב גבי המבעיר גדישו של חבירו. והדין הזה יצא לו מסוגיא שבפ' האורג (שם ק"ה ב') ששנינו שם הקורע בחמתו ועל מתו פטור וכל המקלקלין פטורין והקשו מברייתא דתניא הקורע בחמתו ובאבלו על מתו חייב ואע"פ שמחלל שבת יצא ידי קריעה ותהקן בהירכון מהו (ומתמהו). ולבסוף תירצו גבי המתו הא ר' יהודה הא ר"ש מתני' ר"ש דסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה ברייתא ר' יהודה דמחייב. פירש"י ז"ל שזה התירוץ עולה אפילו לקושית מהו (ותמהו) והקשו לומר דשמעת ליה לר' יהודה במתקן במקלקל מי שמעת ליה ותירצו הא נמי מתקן הוא דקא עביד נחת רוח ליצרו ואקשינן וכה"ג מי שרי והא תניא ר"ש ב"א אומר הקורע כליו בחמתו כו' יהי בעיניך כעובד גלולים ותירצו לא צריכא דקא בעי למירמי אימתא אאינשי ביתיה. וממ"ש מתקן הוא דקא עביד נחת רוח ליצרו למד רבינו שכיון שהוא פוסק כר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה שהוא חייב עליה כל שהוא עושה הדבר דרך נקמה ובעס הרי זה נקרא מתקן אצל יצרו וחייב. ומ"ש וכה"ג מי שרי לא רצו להקשות על הדין שאמרו שהוא מתקן אלא יצרו אלא לומר ובהול נמי מי שרי כלומר שהיה להם לומר בברייתא ודבר זה אף בחול אסור וכמו שהזכירו בכיוצא בזה בברייתא פרק המצניע (שם צ"ד:) גבי נוטל פי השב ואזכירה פרק פ'. ועוד שבכאן שנו קורע בחמתו אצל קורע בחבלו על מתו ונראה שכשם שבחול זה מותר כך מותר זה ולא היה להם לשנות שהם דבר שהוא אף בחול כעובד גלולים ותירצו שהברייתא מדברת בדבר שהוא מותר גמור בהול או בהלק ממנו מותר בהול וכגון דקא בעי למרמי אימתיה אאינשי ביתיה ולפיכך לא הזכירו איסור קלת הדבר בחול ולענין חיוב שבת טלן שוין. כנ"ל לדעת רבינו. אבל רש"י ז"ל והמפרשים האחרונים פירשו שהוא מקשה על התירוץ לומר דכיון דלא שרי לאו מתקן הוא ותירצו דברייתא דמחייב בגוונא דשרי הוא בדוקא וכגון דקא עביד למירמא אימתא אאינשי ביתיה. וזה דעת ההשגות וכ"כ גם א"א כמה נפלאים דבריו ומהמיהים אבוטוחיו שהרי אפילו קריעת בגדיו אם לא להטיל אימה קראוהו עובד גלולים כ"ש חובל בחבירו ואפילו לנקמה, ע"כ:

ט שמנה שרצים האמורים בתורה וכו'. משנה (שם דף ק"ז) שמנה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור וכו' חיה ועוף שברשותו היוצא בהן חייב: ואחד החובל בבהמה חיה ועוף או וכו'. בברייתא שם אי זו היא חבורה שאינה חוזרת נצרר הדם אע"פ שלא יצא. מדברי רבינו נראה שאמר

כסף משנה

ה ואין עמור אלא בגדולי קרקע. כתב הרמ"ך למה השמיט רבא ופסק כאביי ורבא אמר האי דכניף מלחא חייב משום מעמר אע"ג דלא הוו גידולי קרקע ואע"ג דרבא גופיה אמר אין דישה אלא בגידולי קרקע אין לנו לפרשה כפשטה כי היכי דלא תקשי דרבא אדרבא וצ"ע, עכ"ל. ואין בזה השגה כי ספר מוטעה מזדמן להרמ"ך שהיה כתוב בספרו דכניף מלחא רבא באל"ף ואינו אלא בה"א וכמ"ש הרב המגיד:

ו המקבץ דבילה וכו'. כתב הרמ"ך דוקא שקבצם ממקום שנפלו שם מן האילן אבל אם קבצם בבית לא כדאמרינן בפ' יו"ט דמעמיד ערימה לא הוי גמר מלאכה, עכ"ל:

ז החולב את הבהמה וכו' וכן החובל בחי וכו'. כתב הרמ"ך לא הבנתי דבריו שהוא כתב בסמוך דמפרק תולדת דש הוא וכתב אין דישה אלא בגידולי קרקע ועוד דאי חולב הוי כחובל ושניהם תולדת מפרק אמאי אינו חייב כל חובל שיצא ממנו דם אפילו אין לו עור ואע"ג דחבורה חוזרת כמו בחולב אע"ג דחוזר ובירושלמי מפורש בהדיא המוציא דם חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום ולזה הפירוש איכא לאפלוגי בין חבורה חוזרת לאינה חוזרת משום דחוזרת ליכא נטילת נשמה והגורת חלזון חוזרת מ"מ נ"ל לפירושו כהוא דמסכת חולין (דף מ"ו ב) דאמרינן ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהם דם וצ"ע, עכ"ל: ואינו חייב עד שיהיה בדם או בחלב שהוציא כגרוגרת: כתב הראב"ד א"א וכי המתקן וכו' שיעורן חלוקים עכ"ל. ואין זו השגה דהכא לענין הוצאה מרשות לרשות ומה ענין זה לענין הוצאת דם או חלב ממקום תבורם בחי והטעם ששיעורן כגרוגרת משום דהשיבי אוכל דכא הוא לגפה בהם את הפת:

ט שמנה שרצים וכו'. כתב הרמ"ך אם יצא מהם דם נראה מדברים דמסכת חולין שחייב בכל השרצים כדאמרינן ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהם דם וצ"ע עכ"ל. וכבר דיבר בזה הרב המגיד: הבורר

לחם משנה

קלה וכו' משמע מדברי הגמרא דבכ"מ שנאמר לבשל ביצה קלה היא ביצת תרנגולת דמש"ה קרי לה קלה שקלה להתבשל אבל שבכ"מ שנאמר לבשל ביצה שהם שיהיה ביצת תרנגולת זו לא שמענו. ונראה לומר דכיון דגלי בביצה קלה במקום אחד שהיא [ביצת תרנגולת] הוא הדין דביצה האמורה בכל מקום ילפינן מינה:

ט ואחד החובל בבהמה חיה ועוף וכו'. כתב ה"ה ואף לדברי רש"י שפירש חיוב החבלה משום צובע צריכין אנו לומר כן. וטעמו דכיון דהטעם הוא משום דאיכא צביעת העור היכא דאינו עור מוהר אפי' שיצא דם אבל למאן דמפרש נטילת נשמה אין אנו צריכין לומר כן כמ"ש התוס' בפ' כלל גדול (דף ע"ה) כי היכי וכו' ע"ש. ומה שלא אמר

הגהות מיימוניות

קרקע נקרא מעמר וכו' עד הילכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר וכו' ע"ש, ומוכח מדבריו דאפילו בפירות תלושים איכא למיחש ע"כ): [ה] בירושלמי דכלל גדול האי מאן דשחיק תומי חייב משום דש. פירש הר' משה מקוצי היינו ששוחקן עם קליפתן שדומה לדש תבואה אבל לקלוף שומין או בצלים לאכול לאלתר שרי ע"כ:

מגדל עוז

המקבץ עד הדש. פ' המצניע (דף צ"ה) ענין המפרק פירש"י ז"ל סוף המצניע שלא כדברי מפרשי תולדה דקצר: החולב את הבהמה חייב מפני שהוא מפרק. סוף פ' המצניע: וכן החובל עד כגרוגרת. פ"ק דכתובות (דף ו') ופ' שמונה שרצים (דף ק"ז): כתב הראב"ד וכי המתקין וכו' עכ"ל: ואני אומר כי זה הוא דוקא בהוצאת מתקן מרשות לרשות וכדתנן רים שיתקן המוציא יין כדי מזיגת הכוס חלב כדי גמיעה. אבל הכא כחובל עסקינן ומש"ס מוקמינן לה בצריך לדם פ"ק דכתובות לכהנה בכנת בביאתן דכושל וכדעת רבותינו בעלי התוס' ז"ל כדי שתהיה מלאכה הצריכה לגופה וכן בפ' שמונה שרצים ולכן דקדק כאן ר"מ ז"ל בלשונו דהוי כמפרק שהוא תולדה דדש ואין דש חייב בפחות מכגרוגרת. ומעתה איני רואה מקום לקושיא זו והדין עם ר"מ ז"ל כד"נ: בד"א בחובל עד ממנו חייב. פ' ר"א דאורג (דף ק"ז): שמונה שרצים עד יצא חייב. פ' שמונה שרצים (דף קמ"ג):

שאמר שקלים ורמשים לפי' הוציא מהן דם פטור אבל בפרק ח"ש גבי ריחה שהאדימה אחרו בגמרא מי לא תניא ואמר שקלים ורמשים עד שיצא מהן דם. ופירש"י ז"ל ואמר המפרשים שאינו חייב בהכאתן בצבירת הדם עד שיצא. אבל אם הוציא דם חייב. וכתב רש"י ז"ל הך מהני' לא ידענא היכא מיתניא. וכבר הקשו מזה לרבינו ז"ל ואפשר שהוא סבור דהכי איתא בברייתא אחרת דלא כהלכתא לפי שאמרנו במשנה החובל בהם פטור סתם ולא חלקו בין יצא מהן דם ללא יצא. ואף לדברי רש"י ז"ל שפירש שחיוב החבלה משום צבע צריכין אנו לומר כן. ומכל מקום אין זה משמעות הסוגיא ודברי רבינו צ"ע:

יב הבורר אוכל וכו' עד לאכול בין הערבים חייב. כתב הרמ"ך לדבריו היכא חילוק בין שבת ליו"ם דביו"ם מותר אפילו פסולת מתוך אוכל ובקנון ותמחוי ככ"ה וצ"ע מי דתקן להחמיר כ"כ בשבת יותר מיו"ם בפרק כלל גדול (שבת ע"ד) פריך קשיא דרב אשי אדרב אשי ומתרץ כאן בקנון ותמחוי כאן בנפה וכברה ואפילו בקנון פטור אבל אסור, עכ"ל: המרקד

בהן חבורה ויצא מהם דם או שנצרר הדם אע"פ שלא יצא חייב: **י** הסוחט [א]את הפירות להוציא מימיהן חייב משום מפרק. ואינו חייב עד שיהיה במשקין שסחט כגרוגרת. ואין חייבים מן התורה אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד. ומותר [ו] לסחוט [ב]אשכול של ענבים לתוך האוכל. שמשקה הבא לאוכל אוכל הוא ונמצא כמפרק אוכל מאוכל. אבל אם סחט לכלי שאין בו אוכל הרי זה דורך וחייב. והחולב [ז] לתוך האוכל או היונק בפיו פטור ואינו חייב עד שיחלוב לתוך [ח] הכלי: **יא** הזורה או [ג]הבורר כגרוגרת חייב. והמחבץ הרי הוא תולדת בורר. וכן הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד וחייב. שהזורה והבורר והמרקד דומין עניניהם זה לזה. ומפני מה מנו אותן בשלשה מפני שכל מלאכה שהיה במשכן מונין אותה בפני עצמה: **יב** הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב. בקנון או בתמחוי פטור. ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר: **יג** והבורר [ד]פסולת מתוך האוכל ואפילו בידו אחת חייב. והבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב מפני שהפסולת שלהן ממתקת אותן כשישלקו אותן * עמהם ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב. הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר [ט] וחייב. היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין בורר אחד מאחר ומניח לאכול מיד. ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום כגון שבירר בשחרית לאכול בין הערביים חייב: **יד** המשמר יין או שמן או מים וכן שאר המשקין במשמרת שלהן חייב. והוא שישמר כגרוגרת. * אבל [י] מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר. ונותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצולו. ונותנין ביצה טרופה למסננת של חרדל כדי

י הסוחט את הפירות וכו'. ס' חבית משנה (שבת קמ"ג ע"ב) אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין. ואמר רבא דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד וכן תנא דבי מנשה. ושיעור כגרוגרת כבר נתבאר שכלם הוא כגרוגרת: **ומותר** לסחוט אשכול של ענבים וכו'. (שם קמ"ד:) אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמוד חולב אדם עז לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה אלמא קסבר משקה הבא לאוכל כאוכל הוא ובהלכות פירשו הקדרה יש בה אוכל והקערה אין בה אוכל וגם בהלכות פירשו מילתא דשמואל אפי' בשבת ודרב חסדא דוקא ביו"ט אבל בשבת אסור לחלוב אפי' לתוך הקדרה ויש דעות אחרות לאסור הכל בשבת ויש מתירין הכל ודברי ההלכות עיקר: **והחולב** לתוך האוכל או היונק בפיו פטור ואינו חייב וכו'. כבר נתבאר זה במה שהתיר רב חסדא לא התיר אלא ביו"ט וכדעת ההלכות. אבל יש תימה בדברי רבינו ז"ל לא כתב ההיתר בהל' יו"ט וצ"ע. ומ"ש היונק בפיו פטור מפורש בפרק אע"פ בכתובות (דף ס') דיונק מפרק כלאחר יד הוא ואיסורו מדרבנן:

יא הזורה או הבורר כגרוגרת חייב והמחבץ וכו'. פרק המצניע (שבת צ"ה) מחבץ חייב משום בורר וכבר מבורר למעלה בברייתא השנויה שהמחבץ כגרוגרת והזורה והבורר והמרקד שיעור אחד להם לפי שענין אחד הם וכמ"ש. ופירש"י ז"ל מחבץ עושה כלי כמין גומא ונותן הקום לתוכו ומי החלב שבן נסוכי טפטין, עכ"ל: וכן הבורר את השמרים וכו'. ס' תולין (שם קל"ח) אמר רב כהנא שימר חייב חטאת ואמרינן משום מאי מתריק ביה רבה אמר משום בורר ר"ז אמר משום מרקד. ומפני מה מנו אותם וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג ע"ד) היינו זורה היינו בורר היינו מרקד אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מלאכה דהואי במשכן אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה:

יב הבורר אוכל מתוך פסולת וכו'. דברי רבינו ז"ל בדינין אלו הם כפירוש ר"ח ז"ל שפי' הסוגיא והברייתא שבפרק כלל גדול (שם ע"ד) דהבורר לאכול לאלתר ביד מותר אוכל מתוך פסולת בדוקא ובקנון בתמחוי פטור אבל אסור בנפה ובכברה חייב חטאת ובורר לבו ביום אפילו ביד חייב חטאת ופסולת מתוך אוכל לעולם חייב וכן הסכים הרמב"ן ז"ל וכן נראה מן ההלכות שפסולת מתוך אוכל לעולם חייב ושני מיני אוכלין הרי הן כאוכל מתוך פסולת ולבאר זה מן הגמרא יאריכו הדברים:

יג והבורר תורמוסין וכו'. מימרא דחזקיה שם: **הבורר** אוכל מתוך פסולת וכו'. אוקימתא דאביי שם. ופירוש לאלתר כתב ר"ח ז"ל שיעור מה שמיסב על השלחן באותה סעודה בלבד ע"כ. ודע שלדבריו ודברי רבינו אוקימתא דאביי ופלוגתא דרב אשי ורב ירמיה כולן לאלתר הן: **היו** לפניו שני מיני אוכלין וכו'. שם וכפי מה שנתבאר:

יד משמר יין או שמן זית או מים וכן שאר המשקין במשמרת שלהן חייב והוא שישמר כגרוגרת. כבר נתבאר זה: **אבל** מסננין יין וכו'. פ' תולין (שם קל"ט) משנה נותנין מים ע"ג השמרים

לחם משנה

אמר רבינו טעם נטילת נשמה אע"פ שאמרו אותה שם בגמרא בפ' כלל גדול הוא משום דלא אמרוהו לענין חבורה כאבר וכו' הלא לענין מיהה בההלם כתו כחלזון אבל חבורה אין לומר נטילת נשמה חלותה מקום כדעת המפרשים ז"ל דזה דוחק

יג והבורר תורמוסין וכו'. פי' למ"ש בגמרא פ' כלל גדול (דף ע"ד) שאני תורמוסין דשלקי ליה שבעה זימני ואי לא שלקי ליה מיסרח וכפסולת מתוך אוכל דמי, כלומר כיון דאי שלקי הפסולת עמם היה נמוח ומ"מ להתבטל א"כ הפסולת עיקר והוי ליה כבורר פסולת מתוך אוכל:

יד המשמר יין או שמן או מים וכו'. יש לתמוה על רבינו איך כתב כאן דמים צלולין מסננין אותם בסודרין וכן בסכ"ה כתב לפיכך אע"פ שמותר לסנן יין צלול וכו' או מים צלולין בסודרין וכו' הא אמר זעירי בגמרא דאפי' במשמרת מסננין. וכן יש לתמוה במ"ש כאן וכן יין מגתו כל זמן שהוא תוסס וכו' וטתן לתוך הסודרין דהא בגמרא (דף קל"ט:) אמרו דאפי' משמרת מסננין דהיינו ברייתא במורד אדם חבית יינה ושמריה וכו' שהעמידו בגמרא בין הגיתות שם באותה ברייתא מפורש משמרת. ונראה שהוא ז"ל מפרש דכל משמרת דכאן בגמרא ל"ד משמרת אלא סודרין ולא הוצרך לפרש בגמרא דסמיך אמתני' וכן הברייתא סמיך אמתני'. ופי' כן משום דאי לא אמרת הכי קשה סוגא בהא דהקשה גמרא לזעירי מדרשב"ג ליתא ליה דלטעמיך קשה ברייתא אמתני' דבמתני' אמרו דוקא בסודרין אבל משמרת לא ובברייתא אמרה משמרת אלא ודאי דמשמרת הנזכר בברייתא היינו סודרין וסמך אמתני' וכן במשמרת שהזכיר זעירי. זה נראה בדעתו ז"ל אבל

מגדל עוז

הסוחט עד וחייב. פ' חבית. והחולב לתוכה עד לתוך הכלי. פ' חבית וכתובות פ' אע"פ הזורה עד פסולת בורר, פ' המצניע (דף צ"ה). וכן הבורר עד וחייב. פ' כ"א דחולין (דף קל"ח) שהזורה עד הערביים חייב. פ' כלל גדול (דף ע"ד) המשמר עד שיצולו, פרק כ"א דחולין, ועניין השיעור פרק כלל גדול: ונותנים ביצה וכו' עד שיצלול. פ' כ"א דחולין (דף קל"ט):

הגהות מיימוניות

[ו] גיגית מלאה ענבים בעוטים ויש הרבה יין צלול ושוהין שם שבוע או יותר מותר ליקח בשבת מן היין שבגיגית אע"פ שכל שעה המשקה יוצא מן הענבים השחוקים והדרוכים כיון שמע"ש היה שם הרבה יין צלול ואותו שיוצא בשבת מעט מעט מתערב ומתבטל כיון שכבר יצא ולבדו לא היה עליו שם יין לעולם שאם היה עליו שם יין כשיוצא בשבת קודם שיתבטל לא היה לו תקנה בביטול דדבר שיש לו מתירים אחר השבת אפילו באלף לא בטיל וכן הדין ביין הניתן ע"ג ענבים שלמים וקורין לו רפיי"ש מותר למשוך מהן בשבת ואפילו לא נתן עליהן מים עדיין כיון שסחטה מעצמו כדאמרינן השום והבוסר שריסקן מע"ש וכו' כדלקמן בפרק כ"א: [ז] אמר מהר"ם דיכול לומר לנכרי לחלוב פרה דצער בעלי חיים הוא כדאמרינן פרק אלו מציאות וכן לקמן גבי בהמה שנפלה למים וכו' וכן פרק מפגין וכן בפרק מי שהחשיך משמע דאי אסורת צער בעלי חיים דאורייתא הוא שרי לבטל כלי מהיכנו דהוי נמי שבות וזה צער לבהמה כדאמרינן גבי בן שסונה אמו שותה עליו ומניקתו מפני הסכנה פי' צער חלב וא"כ אפי' מעשה גמור יכולין לעשות כ"ש אמירה לנכרי וכן מצאתי בדברי רב כהן צדק שמותר לומר לנכרי לחלוב והחלב לעצמו. ומורי אומר שאפילו החלב מותר לישראל והגבינות שעושות השפחות בשבת אין לאסור מהא דפרק קמא דשבת דאפילו בע"ש אין נותנין כלים לנכרי וכו' דהתם אמירה לנכרי אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור ושוב מצאתי בתשובת רב כהן צדק כדבריו: [ח] אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמד חולבת אשה עז לתוך קערה אבל לא לתוך קדירה וכו' והיינו דוקא ביו"ט ובעז העומדת לאכילה שיכול לשוחטה ביו"ט אבל בשבת אסור. כך פירש ר"י וספר התרומה בשם ר' יהודה וכ"נ דעת רבינו המחבר ולפיכך לא הזכירו בהלכות שבת: * [ז"ל הטור ולפ"ז תורמוס שלנו שאין דרכן בכך מותר לבררו מתוך הפסולת ע"כ]: [ט] הכי אמר אביי לפתני' אסורה קמיה דרבא אמר להו שפיר אמר נחמני ע"כ: * [כתב הטור והרמב"ם ז"ל לא התיר אפילו בכפיפה וסודר אלא יין שאין בו שמרים ומים צלולים אבל לסנן במשמרת אפילו צלולין או בכפיפה וסודר מים עכורים ויין שיש בו שמרים אסור ואין נראה כן מדברי א"א ז"ל אלא כדפרישית ע"כ ע"ש]: [י] מכאן הורה ר"י הלכה למעשה שמשקה של שקדים כתושים מע"ש שמותר לסנגן דרך סדין או מטפחת דמשום בורר ליכא כיון שיכולים לשתותו בלא סינון ושמא יסחוט לא גזרו אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך אבל סחיטת שאר משקין אינו אלא משום דש ואין רגילות לסחוט לצורך משקה הבלוע בבגד שזה הוא כעין דישה ע"כ: [ושוב ליזהר בשמסננין יין בסודר שלא [יעשהו] כגומא לקבל היין אלא ישפוך עליו. כ"כ הטור]:

השמרים בשביל שיצלו ומסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית ונותנין ביצה במסננת של חרדל, ע"כ. וסירש הרשב"א ז"ל מסננין את היין יין עכור שאינו צלול אלא שיש צלול אף במשמרת היה מותר כמו שיתבאר וגם אין בו שמרים כלל ע"כ דבריו ז"ל. וכתב רבינו בסירוש המשנה שבע הכלים שמורסין אותן וסוחטין אותם בדברים העכורים ויוסם אותם ויבדילו הטב מן הדק, עכ"ל. ובגמ' אמר זעירי סחן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא מיתיבי רשב"ג אומר טורד אדם חבית יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש (ומסיק לפני האורחים ואינו חושש) סרגמה זעירי בין בגתות עש, ע"כ: חרדל שלשו מע"ש וכו'. משנה שלמה (שם דף פ') חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ע"כ: וכן יין מגתו וכו'. כבר נתבאר זה:

טו המוחן כגרוגרת חייב וכו'. כל אלו השיעורין שהן במלאכת האוכלין נראה שהן שוין וכגרוגרת. ובפ' כלל גדול (שם ע"ה) קצר וסחן כגרוגרת וזה מבואר: וכל השוחק תבלין. זה מבואר בהרבה מקומות שחיקת סמנין. ובודאי שהוא משום טוחן: המחתך ירק תלוש וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ד) מימרא חברה פרק שביעי: וכן הנוסר עצים וכו'. שם אמר רב מנשה האי מאן דסלית סלתי חייב משום טוחן. ומלוקי השיעורין למד רבינו מחלוקיהן בהוצאה וכמו שיתבאר פי"ח שהוצאת האוכלין כגרוגרת והמתכות בכל שהוא והעצים כדי לבשל כגרוגרת מביצה קלה:

טז והמרקד כגרוגרת חייב וכו'. כבר הזכרתי זה: הלש כגרוגרת חייב וכו'. כבר הזכרתי שכל אלו כן כגרוגרת ואמרו פרק המוציא (שבת פ':) מאי שנא דכל שיעורי שבת כגרוגרת: והמגבל את העפר כדי זה וכו'. מבואר פ"ק (שם דף י"ח) בברייתא וסוגיא שלדברי הכל חייב בגיבול עפר. והשיעור למד רבינו משיעור ההוצאה שהוצאת טיט כשיעור הזה חייב כמבואר פרק י"ח: ואין ניבול באפר וכו'. מהסוגיא שבפ' מי שהחשיך (שם קנ"ה) נראה בביאור שאין חייב גיבול דבר מורה במורסן שכך אמרו שם אמר אביי אמריתה קמיה דמר מאי דמתנין מים למורסן אבל לא גובלין מני ואמר לי ר' יוסי בר' יהודה היא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל דילמא ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל במורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו ר' יוסי מודה פירוש דהא גיבולו בנתינת מים ואסור. תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ור' יוסי בר' יהודה אומר נותנין ואילמלי סברא דמ"ד דבמורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו ר' יוסי מודה דנתינת מים אסור ואדרבה מותר. והטעם משום דלאו בר גיבול הלכך אסי' יגבול לא יהא בו חיוב אלא אסור מדבריהם ומתוך כך הותר נתינת מים ואם היה גיבולו דבר תורה היה אסור נתינת מים מדבריהם. והסברא הראשונה היתה דעת אביי בפרקא קמא ושם לא הטעו בדהייתא. ולפי זה מה שאמר בברייתא (דף י"ח) פ"ק גבי אפר אינו חייב עד שיגבל ר"ל כדבר הראוי לגיבול אבל באפר לדברי רבי יוסי בר' יהודה אינו חייב כשום לד והלכה כמותו ויעיד על זה מה שאמרו ביו"ט פרק המביא וקיימא שרי וסירותו בהלכה שהאפר אינו בר גיבול ולפיכך מותר לגבלו ביו"ט, ע"כ. ובהשגות א"א כמדומה אני וכו' ובנתינת מים לבדה חייב, ע"כ. ולדעתו דעת הסמרונים ז"ל: והנותן זרע שומשמין וכו'. בנזקים פ' דם חטאת (דף נ"ד) גבי שרייה בגד במים בשבת אלא זרע פשתן מ"ט סירות ע"ס חייב בשורה ארע פשתן במים ובקלו ומרו בהא ואסיקו משום דקא עביד לישה כמבואר שם:

כדי שיצלל. ^א^חרדל שלשו מערב שבת. למחר ממחה ושותה בין ביד בין בכלי. וכן יין מגתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין. שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה וכל היין כגוף אחד הוא. וכן החרדל וכל כיוצא בו: **טו** הטוחן כגרוגרת חייב. וכל השוחק ^ב^תבלין וסמנין במכתשת הרי זה טוחן וחייב. ^ג^המחתך ירק תלוש הרי זה תולדת טוחן. וכן הנוסר עצים [כ] לידהנות בנסורת שלהן. או השף לשון של מתכת חייב משישוף כל שהוא. אבל המחתך עצים אינו חייב עד שידקדק מהן כדי לבשל כגרוגרת מביצה: **טז** המרקד כגרוגרת חייב *^ד^הלש כגרוגרת חייב ^ה^המגבל את העפר הרי זה תולדת לש. וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור של צורפי זהב. ואין ניבול באפר [ל] ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן. ^ו^והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהן במים חייב משום לש. מפני שהן מתערבין ונתלין זה בזה:

השגת הראב"ד

*הלש כגרוגרת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כמדומה לי שטעה בזה: שהוא סובר שאם נתן נהם מים וגיבלן שאינו חייב משום לישה כמו שהוא חייב בזרע שומשמין וזרע פשתן. ואינו כן שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבד חייב, עכ"ל:

טז המרקד וכו'. כתב הרמ"ך נ"ע דהא מתרץ בגמ' (שבת דף ע"ח) הא דמגבל וכו' שאין אדם טורח לעשות פיו כ"כ מטעם אם לא יעשה לפי כור ולדברים אחרים ומש"ה אלין לשופכים ברביעית אבל אם הוא מגבל הטוב שיעור פי כור וחייב כשלישו ואפ"ה שעשה זה כמגבל מלאכה חשובה כיון דלאו דרך כשלום לגבל ממנו בתר דשכיחא אלין ולקולא. וצ"ע, עכ"ל:

שיעור

האופה

א טור סימן שכ"א סמ"ג לאוין סה: ב שם ושם: ג שם ושם: ד טור סי' שכד סמ"ג לאוין סה: ה טור סי' שם סמ"ג שם:

האופה

לחם משנה

אבל אין כן דעת הרשב"א ז"ל וכמו שהביא דבריו ה"ה ז"ל שהוא מפרש הך משמרת דהיא מדייקא ולא השם ה"ה לומר שאין כן דעת רבינו שהוא פשוט:

טו וכן הנוסר עצים ליהנות בנסורת שלהן וכו'. כלומר דלא יהא שנא ליהנות לא מעצים ולא מהנסורת דזה מקלקל הוא אלא שדעתו ליהנות מהנסורת או מהעצים שיהו מנוסרים דבהא ודאי חייב אע"ס שאין דעתו ליהנות מהנסורת עצמו לדעתו ז"ל שפסק שהמלאכה הצריכה לגופה חייב:

טז המגבל את העפר וכו'. בפ"ק (דף י"ח) אמרו אבל מתגיזין דאין שורין דיו עם סממנין וכו'. מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן אמר רב יוסף רבי היא דתניא אחד מתן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי אומר אינו חייב עד שיגבל א"ל אביי ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב לא ס"ד דתניא אחד נותן את האפר וכו'. ומ"ש ה"ה כאן נראה דדעת אביי לומר דשרייתו זו היא גיבולו בין בדיו בין באפר בין במורסן בין בכל דבר דלאו בר גיבול דחייב על השרייה ומכח קושיא דבס' מי שהחשיך (דף קנ"ה) אדמיה ליה הך סברא דאביי ואמרינן דבדבר דלאו בר גיבול בניבול חייב מד"ס ובשרייה מותר וכ"ש רבינו א"כ יצא לנו מכאן לדעת רבינו דבדיו דלאו בר ניבול בניבולו חייב ובשרייתו הותר גמור א"כ קשה דהוא עצמו כתב למעלה בריש פ"ג ושורין דיו וסמנין עם תטיכה דמשמע דבשבת אסור אסי' שרייה אלא שי"ל דהטעם דבדיו אסור בנתינת מים הוא משום נוגע דל מהבא משמע דלישה וכמ"ש רבינו עצמו בסוף פ' אי העושה

הגהות מיימוניות

[כ] פרק כלל גדול האי מאן דשרים סילקא חייב משום טוחן והאי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן ע"כ: [ל] וכן פירש"י אלפס וכן פירש"י דאמר רבינא בפ' המביא כדי יין קיטמא שרי אטנם התוס' פירשו דהתם רבינא קאי אהתיא מתני' דאין גורפין תנור וכירים ואתא רבינא למימר דקיטמא פי' לקטום אפר ע"ג גחלים לוחשות כדי שלא תתחרך הפת שרי ולא הוי כמכבה ביו"ט אבל לגבל אסור דמוכיח בפ"ק דשבת וס"ב דנתינת מים הוי גיבול וחייב. ועוד פירשו התוס' פי' אהר אהא דרבינא שמותר ליקח אפר ולהשליך בסידקי התנור למלאותו ולהשוות סידקי התנור בזה ואע"פ שהיה אפשר לעשותו מאתמול. עוד תירץ ר"י לפי פירש"י דהבא מיירי שנתן כבר המים מאתמול באפר ומותר כמו ב"ח ורבי דשרו התם נתינת מים לדיו ולאפר מבעוד יום. ונראה עיקר כפירש"י דהא בענין גיבול איירי בראיתא התם וכן פי' רבינו חיים כפירש"י, עכ"ל:

מגדל עוז

חרדל עד כיוצא בזה. פ' ר"א דמולין: הטוחן וכו'. פרק כלל גדול: וכל השוחק וכו'. פ"ק דשבת (דף י"ח) במשנתין דמחוסרים שחיקה ופ' ר"א דמילה (ד' קל"ד) גבי מתני' דאם לא שחק וס"ק דביצה דב"ש אומרים כל הנידוכין ובגמרא דילה: המחתך עד כל שהוא. פ' כלל גדול (דף ע"ד): הלש כגרוגרת עד סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל כמדומה לי כו' ובנתינת מים לבד חייב עכ"ל: ואני אומר כנגד מסרס כל דברי ר"מ ז"ל תחלה אחת לאחת למצוא חשבון כדברי הראב"ד ז"ל: התלש כתב הלש כגרוגרת חייב. בפ' כלל גדול: המגבל את העפר כדי זה תולדה לש. גם זה בפרק כלל גדול: וכמה שיעורו כדי לעשות פי כסור של צורפי זהב זה בפרק המוציא: ואין גיבול באפר פ"ק דשבת: ולא במורסן ולא בכיוצא בהן סוף שבת: והנותן זרע שומשמין עד סוף הפ', כמס' זבחים פ' דם חטאת (דף נ"ד) גמ' מתניתין דאחד הבגד. ואחר שגליתי מקומן אומר כי נאמנת כן דעתי לפרש כמו שביאר דעתו הראב"ד ז"ל שאין כאן משום לישה וכן פירש"י ור"י אלפס ז"ל והוא הנכון. כי לפי' הראב"ד יש לי להקשות עליו חדא שהוא נכנס בפירוש הזה לפי דעתי מסא דגרסינן פ"ק דשבת גמרא מתניתין

דאין שורין דיו מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו וחייב תנאה אמר רב יוסף רבי היא דתניא אחד נותן להוכו קמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל א"ל אביי ודילמא לא היא ע"כ לא קאמר רבי יוסי כרבי יהודה התם אלא קמח דבר גיבול אבל דיו דלאו בר גיבול הוא מגבלות מים ליחייב דמשמע דכל היכא דלאו בר גיבול הוא בכל מידי נמי ליחייב מנתינת מיד בלבד, ונתחזק בזה בפירוש עוד מדמהדר תלמודא לא ס"ד דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר"י בר"י אומר אינו חייב עד שיגבל כלומר ואפר לאו בר גיבול הוא דומיא דדיו וסממנים ומחייב בנתינת מים בלבד, ועוד מקשה תלמודא לדחויים מאי אפר עפר כלומר דהוא בר גיבול ומש"ה סבר ר"י בר"י עד שיגבל אבל בדיו ואפר וכיוצא בהן מודה לרבי דנתינת מים בלחוד אינו נמי מיחייב ומשני' דברי הכל היא ולקבוע ש לאכדוריה וכסגיא אפר והחניה עפר כלומר ובפלוגתייהו פליגי ר"י בר"י וא"כ אין נמלך כדבריו כין מידי דשוי בר גיבול ומשני דלאו בר גיבול למידי ומשני' רבי היא ולא ר"י בר"י ומתמה תלמודא לפרוקי מידי גבי כדדי תניא לתרוייהו כי הדדי ניניהו ומר קרי ליה אפר ומר קרי ליה עפר כלומר וסדרא קשיין לרוכתה כדמעיקרא דעד כאן לא פליג ר"י בר"י עליה דרבי אלא בקמח או בעפר דבני גיבול ניגהו אבל בדיו וסמנין ואפר בנתינת מים בלחוד מיחייב ודרוכתא סוף מס' שבת גמרא מתניתין דמסלקטין למרעלין אלא דמסיק ליה לא ס"ד ווה תימה על גדולת חכמת רבינו שיסמוך על שנויי דחיקי וסוגיא דלאו כהלכתא הואה אלא לפלפולא בעלמא ולאו דסמכא היא וסניה מה שהוא תלמוד ערוך לפסוק הלכה כרבינא דהוא בתראה והלכה רווחת ואין חולק עליו דגרסינן במסכת ביצה פרק המביא גמרא מתני' דאין גורפין תנור וכירים וכו' א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מבול דמר שרקין ליה טסרא ביומא טבא א"ל אנן איריקתא דסרת סמכינן כלומר אין אנו גובלין כי"ט אלא מרזין אותו בטיט שגבל שבת עבר ערב במגובל מכמה זמן ועליו אנו סומכין מבע"י שאם נצמך ביו"ט לסתר וכירים וכיוצא בהן בנקת ממנו ולפיכך הוא מוכן ומותר ואמרי' אמר רבא והוא דלייריה מאתמול כלומר בעמד עליו וניירו והזמינו בלבו ורבינו נומר מכאן אני טעל שאנ"כ היה אסור משום מוקצה אמר רבינא וקטמא שרי כלומר שהאפר אין בו גיבול ולפיכך מותר לגבלו ביו"ט לטוח בו פי תנור וסירש וספסק כן ר"י אלפס ז"ל וכן נכון שסברי רב אשי ורבינא ורבא סלן שוין וגם רש"י ז"ל וזה פסק גמור ולכך השמיט ר"י אלפס ז"ל שאר הסוגיות חוץ מזאת להשמיענו שאין הלכה אלא זו ולא שיין לפרושי ביה כפי' הראב"ד ז"ל והאותן סוגיות של מסכת שבת כבר פירש"י ז"ל כמנהגו טוב ואסי' תימא דסכי אסיר משר זה הוא העיקר ודרך התלמוד לפרוש בו הלכה למעשה ועליו יש לסמוך והלילה לו לר"מ ז"ל מששות:

פרק תשיעי

א האופה כגרוגרת חייב. אחד האופה את הפת או *המבשל את המאכל או את הסממנין או המחמם את המים הכל ענין אחד הוא. שיעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן. *ושיעור מבשל סממנין כדי שיהיו ראויין לדבר שמבשלין אותן לו: **ב** הנותן ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ונתגלגלה חייב. שהמבשל בתולדת האור כמבשל באור עצמה. וכן המדיח בחמין דג מליח הישן או קולייס האספנין והוא דג דק ורך ביותר הרי זה חייב. שהדחתן בחמין זה הוא גמר בשולן וכן כל כיוצא בהן: **ג** המפקיע את הביצה בבגד חם או בחול ובאבק דרכים שהן חמים מפני השמש אע"פ שנצלית פטור. שתולדות חמה אינם כתולדות האש. אבל גזרו עליהן מפני תולדות האור. וכן המבשל בחמי טבריה וכיוצא בהם פטור. המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל [א] צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור: **ד** *אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ובא אחר והגיס כולם חייבים משום מבשל. שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל. אבל אם שפת אחד את הקדרה תחילה ובא אחר ונתן את המים ובא אחר

השגת הראב"ד

*ושיעור מבשל סממנים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כדי לצבוע בהם בגד קטן פי סבכה, עכ"ל:

*אחד נתן את האור וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בגמרא מוקי לה בקדרה חדשה ומשום לבון רעפים נגעו בה:

א טור סימן שיח סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

פ"ט א שיעור המחמם וכו'. כתב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא וצ"ע, עכ"ל: **ג המבשל** על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו וכו' פטור. נראה מדברי רבינו שכל שלא נתבשל כל צרכו אע"פ שהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה בישול ומיחייב. והרמ"ך כתב נראה מדבריו שאם אינו מבושל כל צרכו אע"פ שנתבשל כמאכל ב"ד חייב משום מבשל, וק"ל א"כ לדבריו היאך מותר לשהות ע"ג כירה גרופה וקטומה דבר הצריך לו לאכול בלילה ניחוש דילמא מגיס כדגזרינן בלמר ליורה דבעיק עקורה וטוחה אלא לאו ש"מ דכל דבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אם מבשלו יותר אין בו משום מבשל כדאמרינן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת וארעולה דר' אבא מפרשי לה שלא כדברי הרי"ף, עכ"ל

ד אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וכו': כתב מורי הרב הגדול כמה"ר יעקב בי רב הנלב"ה בזה"ל צריך לעיין שני דברים א' באומרו שגם האחרונים בלבד חייבים

מגיד משנה

פ"ט א האופה כגרוגרת חייב אחד האופה את הפת וכו'. בגמ' (שבת ע"ד) שביק תנא דידן בישול סמנין דהוה במשכן וכו'. ושיעור הגרוגרת כבר הזכרתיו:

ב שיעור המחמם את המים וכו' הנותן ביצה בצד המיחם וכו'. במשנה בפרק כירה אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל וכו' ובגמ' (שם ל"ח:) גלגל מאי אמר רב יוסף גלגל חייב חטאת: וכן המדיח בחמין וכו'. משנה פ' חבית (שם קמ"ה) כל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן מליח ישן וקוליים האספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. ובגמ' הדיח חייב חטאת, עכ"ל:

ג המפקיע את הביצה וכו'. פ' כירה (שם ל"ט:) במשנה ולא יפקיענה בסודרין ור' יוסי מתיר ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה. ובגמ' אמר רב נחמן בחמה כ"ע לא פליגי דשרי בתולדת אור כ"ע ל"פ דאסיר כי פליגי בתולדת החמה מר סבר גזרינן תולדת חמה אטו תולדת אור ומר סבר לא גזרינן ופסק רבינו כת"ק והיתר החמה מבואר פרק כ"ב: וכן המבשל בחמי טבריא וכו'. בגמרא אמר רבינא ש"מ המבשל בחמי טבריא בשבת חייב ואסיקנא מאי חייב נמי די,אמר מכת מרדות דרבנן: **המבשל** על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו וכו'. פרק חבית (שם קמ"ה) במשנה כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת ואמרו בגמ' כגון מאי אמר רב ספרא כגון תרנגולתיה דר' אבא. ופי' כגון מאי הוא מבושל כל צרכו בביאה בחמין מלפני השבת כדי שיהא מותר לשהותו בחמין בשבת כגון תרנגולתיה דר' אבא שהיתה מלוחה ביותר והיה די לה בביאה בחמין ומכאן שהמבשל דבר המבושל אפילו באור ממש פטור שאם היה בו משום בשול אפילו בחמי האור היה חייב. ודעת הרשב"א ז"ל וקצת המפרשים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אין בו משום חיוב בשול דבר תורה ומ"מ באור ממש אסור וזה כ"ד ודין הזרה תלמתק ודע לו כנזכר פ"ג ופשוט הוא. ומה שכתב וכן דבר שאינו צריך בישול פשוט הוא ונלמד מתה שנחלקו פרק כירה (שם מ"ב) שמן אם יש בו משום בשול אם לאו תכאן שדבר שאינו צריך בשול אין בו בשול לדברי הכל:

ד אחד נתן את האור וכו'. ברייתא בירושלמי ביצה פרק המביא (דף ל"ד) ובגמ' בולת את הקדרה מאי קא עביד. פירוש אחר שהיא דיקניה. והירוש הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה, ע"כ וחיוב ההגסה יש מי שכתב שאין חייב בה אלא בהגסה ראשונה שאינו מתבשל מהרה אלא בהגסב זו אבל מעלים כעס אחת דבלא מגים מתבשל אף המגים פטור דמאי עבד ולזה נוטה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ובודאי לדברי הכל כל שאין בבשולו חיוב אין חיוב בהגסתו ר"ל שאין חיוב בהגסת תבושל כל צרכו לדעת רבינו ולא בהגסת ריבושל כמאכל ב"ד לדעת אחרים ז"ל: **אבל** וכו' שם:

הגיה

לחם משנה

העושה עין הגבע ה"ז תולדת צובע וכו'. ות"מ עדיין יש לתמוה בדברי ה"ה במ"ש שם עם מ"ש כאן דשם נראה שהוא מפרש הסוגיא כולה לענין צביעה וה"ק מאן תנא דנתינת מים בדיו חייב משום צובע והירך רבי היא דאסברנא דאמר דנתינת מים בלישה חייב משום לש ה"ה כאן בנתינת מים בצביעה חייב משום צובע והקשה אביי אפי' ר' יוסי היא דע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא בקמח שהוא בר גיבול ואי הכא הוא שייך גיבול ה"מ דאינו חייב בצביעה אלא בשלא משום דדעתיה אלישה אבל דיו דלאו בר גיבול ולא אתי כלל לידי חיוב לישה בנתינת מים לכד חייב משום צובע והקשו דהרי מלינו דר"י דאמר כתפר עד שיגבל והשוה אפר לקמח א"כ אפי' בידי דלאו בר גיבול גיבולו איקרי גיבול וחייב עליה וא"כ נימא דעתיה אלישה ותירצו ראי אפר עבר כלותר ולעולם דאפר אינו חייב כלל משום לישה אבל דיו דלאו בר גיבול חייב משום צובע. ולפי זה א"ש סוגיא דמי שהחשיך דאביי דהוא סבר דבדבר דלאו בר גיבול אינו חייב ומה שחייב בדיו הוא משום צובע. זה נראה פשט הסוגיא לפת"ש שם ה"ה ז"ל שלא הזכיר שם בדיו אלא צביעה. ויש לתמוה אמאי כתב כאן דסוגיא דמי שהחשיך אתיא דלא כאביי הוא לפי כשם זה שהוא עתיד לבאר בפ"ס אתי כאביי וע"ק שכתב כאן דאידהו להו דברי אביי ואי אידחו א"כ אפי' בדיו לר' יוסי אינו חייב בנתינת מים וא"כ איך כתב רבינו בפ' ס' דאין צבע חייב דהיינו כדברי אביי דסבר דאפי' ר"י מודה לכאורה ונראה דברים הפכיים וג"ל דאביי ודאי במאי דקאמר דדיו דלאו בר גיבול וכן תורכן וכן כל דבר דלאו בר גיבול שרייתו זו היא גיבולו והייב אנתינת מים ובדיו חייב בנתינת מים לצביעה ולישה דשרייתו זו היא גיבולו ודחו אותו בגמ' משום ברייתא דאפר דר"י אצריך שם גיבול והוא דחה ואמר מאי אפר עפר וה"ק ע"כ לא קאמר ר"י דצריך גיבול אלא בקמח דשייך בו גיבול ואי הוה בדיו שייך גיבול בנתינת מים לא היה חייב כלל אבל השתא דאינו בר גיבול בנתינת מים עמרה בו מלאכת הצביעה וחייב משום צביעה וה"ה משום לישה ולא הפשט ה"ה להזכיר בפ"ס לישה מפני שסמך על מ"ש כאן ובפ' מי שהחשיך דחו דברי אביי ולא דחו הדבר אלא לענין לישה דלא אצריך להתחייב בלישה שרייתו זו היא גיבולו אבל בענין צביעה לא אשכחוה שידחו דאפי' דאינו בר גיבול מ"מ אין החיוב משום הלישה אלא משום הצביעה ומפני כן עמדו דברי אביי בענין הצביעה ופסק רבינו כמותו בזה. ומ"ש ה"ה כאן ולא העלה כדהייתא ר"ל בענין שהוא רצה להשוות הלישה והצביעה ואמר דאפי' בלישה שרייתו זו היא גיבולו וחייב והא אידחי מכח הקושיא דמי שהחשיך אבל בענין צביעה אנו לא תלינו סוגיא תנגדת לאביי בהא. זו היא דעת רבינו ז"ל. ואפ"ה מ"מ הי"ל לה"ה להסכים דברי אביי עם הסוגיא של פרק מי שהחשיך ולפרש כפי' הראשון שפירשתי בהך סוגיא דפ"ק וי"ל דאין זה פשט הסוגיא דמדהשוה אביי אפר לדיו משמע דכי היכי דבדיו אמר שרייתו זו היא גיבולו וחייב ה"נ באפרו. עוד דהוא דוחק לומר דהך סוגיא דיציאות השבת אידחי לה בהחלט דהשתא לא דחי אלא בענין דיו דמתני' כר"י וכדברי אביי אבל מ"מ בענין האפר מסכים עמה. ודע שהראב"ד ז"ל יתרץ הסוגיות כמו שהירצו שם התוס' בפ' יציאות השבת ע"ש. ומ"ש ה"ה שבסוגיא שבפ' מי שהחשיך נראה כביאור שאין חיוב בגיבול דבר תורה במורסן וכו' הוא משום דכיון דהותר התם נתינת מים בתורכן תשמע דגיבולו מותר מן התורה דאי גיבולו אסור מן התורה הוי היה להם לגזור בשרייתו דאל"כ לא הוו גזרי רבנן במידי וז"ש ומתוך כך הותר נתינת מים ואם היה גיבולו וכו'.

פ"ט א ושיעור מבשל סמנין וכו'. כלומר הוא עשה סמנין אלו כדי לצבוע ירוק שיהיו ראוים למין צביעת ירוק כלומר שנכנע טוב דבר מירוק שהוא הצבע שהיה רוצה:

ד אחד נתן את האור וכו' כולם חייבים משום מבשל וכו' אבל אם שפת וכו'. תימה דלהתי חייב המגים והנותן עצים ונתן את האור אינו חייב דומיא דלעיל שחייב

מגדל עוז

פ"ט האופה עד אבר קטן. פ' כלל גדול (דף ע"ה) ופ' כירה (דף ל"ח). **ושיעור** מבשל סמנין וכו' פ"א דאורג (ד' ק"ה): כתב הראב"ד ז"ל כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכה עכ"ל ואני אומר בשול סמנין מדרב אשי שמעינן לה דאמר פרק האורג סוף במעתין קמייתא מה לי בישול פתילה מה לי בשול סמנין ולגבי מילה התמרת וריסא דתלתיה מוכחא דאמר מה לי לתקן מילה מה לי לתקן כלי וכן הביאה ר"ח ז"ל ותעתה המבשל סמנין לצורך מילה או לאחת מן החלוים מה ענין לשעורו כבדי צביעת פי סבכה והדין עמו אם בשל לצבוע בהן דבר אלא אם בשלן לשאר דברים מאי איכא למימר ואף אם לצביעה כבר כללו ר"מ ז"ל בלשונו שכתב שיהיו ראויין לדבר שמבשלין אותן לו וכולהו שיעורי מלאכות נמי הכי איתנהו ככולהי מתנייתא כל מידי ומידי למאי דחזי ליה על כן דברי ר"מ ז"ל נכונים. **הנותן** ביצה עד עצמה. פרק כירה (דף ל"ח). וכן המדיח וכו' עד כיוצא בהן. פרק כירה ופרק חבית (דף קמ"ה) **המפקיע** עד תולדות האור. פ' כירה (דף מ"א). וכן המבשל בחמי. פרק כל שעה. **המבשל** עד פטור פרק חבית **אחד** נתן עד משום מבשל. כתב הראב"ד ז"ל בגמרא מוקי לה בקדרה חדשה ומשום לבון רעפים נגעו בה ואני אומר איני מבין מה בא לחדש הראב"ד ז"ל בלשון זה כי הלכה פשוטה היא במסכת ביצה פ' המביא כדי יין (ד' ל"ד) גמרא מאיתין דאין מוליאין

הגהות מיימוניות

[א] דאין בישול אחר בישול דתנן בפרק חבית ואייתי לה פ' כירה כל שבא בחמין מלפני השבת מדיחין, אותו בשבת וכו פי' שבא בחמין בכלי ראשון ונתבשל כל צרכו וכתב ראב"ם אעפ"כ

אחר ונתן את הבשר ובא אחר ונתן את התבלין ובא אחר ונתן את האור ובא אחר ונתן עצים על האור ובא אחר והגיס. שנים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל:

ה הניח בשר על גבי גחלים אם נצלה בו כגרוגרת אפי' בשנים ושלשה מקומות חייב. לא נצלה בו כגרוגרת אבל נתבשל כולו חצי בישול חייב. *נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור. עד שיהפך בו ויתבשל חצי בישול משני צדדין. אשבח והדביק פת בתנור בשבת ונזכר מותר לו לרדותה קודם שתאפה ויבוא לידי מלאכה: ו המתיך אחד ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכות [ג] עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל. וכן הממסס את הדונג או את החלב

א טור סימן רנד סמ"ג לאוין סה:

השגת הראב"ד *נתבשל חצי בישול וכו'. א"א חצי בישול הוא כמאכל בן דרוסאי, ע"כ:

מגיד משנה

ה הניח בשר על גבי גחלים וכו'. פרק כל המנחות באות מצה (מנחות דף נ"ז) אמר ר' יוחנן הניח בשר על גבי גחלים הפך בו חייב לא הפך בו פטור ה"ד אילימא דאי לא הוה מהפך ביה לא בשיל פשיטא אלא דאי לא הוה מהפך ביה הוה בשיל אמאי לא מחייב לא צריכא דאי לא מהפך ביה בשיל מצד אחד כמב"ד ואי מהפך ביה בשיל משני צדדין כמב"ד וקמ"ל דכל מצד אחד כמב"ד ולא כלום הוא, ע"כ. ועוד שם אמר רבא ואם נצלה בו כגרוגרת במקום אחד חייב איכא דאמרי אמר רבא אפילו בב' וג' מקומות. ופסק רבינו כלשון אחרון. ופירשו כמאכל בן דרוסאי חצי בשול. אבל רש"י ז"ל פי' ליפסס היה והיה מבשל מאכלו צלים, עכ"ל: שבח והדביק וכו'. פ"ק דשבת (דף ג' ד') מימרא הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה ולמעלה מזה בסוגיא מפורש דלאו דוקא הדביק במזיד אלא אפילו בשוגג וכן פירשו ז"ל ולזה כתב רבינו שכח וכ"ש הדביק במזיד:

ו המתיך אחד מכל מיני מתכות וכו'. ירושלמי וס"ק דיבמות (דף ו') מה לי בשול פתילה מה לי בשול סמנין וכו': וכן הממסס וכו'. שם (שבת ע"ד:) האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל מהו דתימא כיון דהדר ואקרש אימא לא קמ"ל: וכן

כסף משנה

חייבים ולמה לא יהיה חייב גם מי שנתן את האור וא"ת מפני שלא עשה דבר אותו שנתן את האור שאם לא היה נותן האחר את"כ את העצים האור היה נכבה והתבשיל לא היה מתבשל אימא ריפא ותקשה מדידיה אדידיה אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וכו' כולם חייבים ואמאי שנתן את האור לא עשה דבר. וע"ק דבגמרא מסקינן שהאחרון בלבד חייב וכלם פטורים דגרסינן התם בגמ' ירושלמי פרק המצניע (בילה ל"ד) סק התם אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדרה ואחד מביא את המים ואחד מגים כלם חייבים והתניא האחרון חייב וכלם פטורים ל"ק הא דאייתי אור מעיקרא הא דאייתי אור לבסוף. ופי' רש"י ז"ל אייתי אור מעיקרא כלהו עבדי מעשה אייתי אור לבסוף איהו הוא דעבד והנך לא עבדי מידי. א"כ תימה על הרב ז"ל איך פסק שנים האחרונים חייבין. וא"ת התם בגמרא נמי תקשה מ"מ האחרון בלבד חייב וכלם פטורים דהא אפי' שתאמר דאייתי אור לבסוף ואפי' נותן העצים הקדים עצמו לנתון את האור בחושן שסוף כל המלאכות היתה נתינת האור הרי מנים שע"כ הוא אחר נתינת האור והיה ראוי שיאמר שנים האחרונים חייבים הא ל"ק דהא דאמרינן בגמ' האחרון חייב וכלם פטורים אינו אלא בענין כשפים כי המגים פשיטא שהוא חייב שהוא אחר שהרתיח הקדרה הו היא מלאכה בפני עצמה שבאה אחר כך דאינה סמוכה למלאכות האחרות א"כ לפי זה יפה דנו השתי ברייתות פי דאייתי אור מעיקרא כלם חייבין דהא כלהו עבוד מעשה פי דאייתי אור לבסוף אחר כל הפתנים המתן האחרון חייב וכלם פטורים אבל על הרב קשה שכפי מה שסידרם הוא ז"ל נותן את האור ונותן העצים והמגים כלם חייבים ג' האחרונים הנ"ל. וכדי ליישב לשון הרב ז"ל יש מי שמחליף הגירסא ומטעה הספר שאומר שלא זכר הרב ז"ל נתינת האור בחלוקה השנית וזאת הסברא דחויה היא מצד עצמה ובפרט שמצינו התוספתא שמביא אלו השתי חלוקות שהביא הרב ז"ל כתוב בה שנים האחרונים חייבים ח"ל התוספתא במסכת שבת פרק י"ב אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ובא אחר והגים כלם חייבים, אחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ואחד הביא את האור ואחד נתן את העצים ובא אחר והגים שנים האחרונים חייבים עכ"ל התוספתא. א"כ נראה שלשון הרב ז"ל אמת ואין בו פסול כלל וצריך הבנה ופשטא דשמיא. ולהבין לשונו צריך לעורר בו שני דברים והם נבין כונת הרב ז"ל. אחת שבחלוקה הראשונה כתב אחד נתן ואחד נתן וכן כולם לבד בהגים שכתב ובא אחר והגים ובחלוקה השנית כתב ובא אחר ובא אחר וכן כולם וצריך לדעת למה שינה ועוד שבחלוקה הראשונה כתב ואחד נתן את העצים ובחלוקה השנית כתב ואחד נתן עצים על האור וצריך לדעת ג"כ למה שינה אבל האמת הוא ששינה ודקדק בלשונו כדי להשיב הקושיא שעליו וזה פירושו שבחלוקה הראשונה כלם באו ביחד ובבת אחת ומשני זה כלם חייבים ואפי' אותו שהביא האור לפי שהאור והעצים כלם נתנום בבת אחת וזהו שדייק בלשונו אחד נתן ואחד נתן כלומר וכלם נתנום ביחד לבד המגים שבא את"כ בפני עצמו ולפיכך כתב ובא אחר והגים. אבל בחלוקה השנית כתב בא אחר בא אחר כמ"ש בחלוקה הראשונה במגים לפי שהיא מלאכה בפני עצמה כלומר שלא היו שם ביחד אלא שבא זה"ו ולפיכך נותן את האור אינו חייב שלא עשה דבר ולא היה התבשיל מתבשל והאור היה מתכבה לולא נותן העצים וז"ש הרב ז"ל בחלוקה השנית ובא אחר ונתן את העצים על האור שכיון בזה שהאור והעצים לא נתנום ביחד. אבל בחלוקה הראשונה שבאו כלם ביחד לא כתב על האור מפני שלא היתה קדימה ביניהם אלא שניהם ביחד העצים והאור א"כ נ"ק הרב ז"ל כשאמרו שנים האחרונים חייבים. וזו היא ג"כ כונת התוספתא שבחלוקה הראשונה כתב בכל המלאכות אחד נתן ואחד נתן וכן כלם וכן בחלוקה השנית חוץ מן האור שכתב בחלוקה השנית ואחד הביא את האור לפי שלא נשתתף עמהם לעשות מלאכתו אלא הוא לבדו נתן את האור ואח"כ בא אחר ונתן את העצים כי זה היה עשה המלאכה לא נתן את האור כמו שפירשתי, וזהו שדייק לשון התוספתא ואמר אחד נתן ואחד נתן וכו' גם בחלוקה השנית ולא כתב בא אחר בא אחר כמ"ש הרמב"ם ז"ל בחלוקה השנית כדי לגלות לנו כי אין חשש אפי' שבאו כלם יחד כי זהו שורה לשון אחד נתן ואחד נתן כמו שפירשתי לבד בנתינת האור שכתב ואחד הביא את האור כי זה ודאי צריך שיהיה בפני עצמו ולא שיצטרף עם שנותן את האור ולפיכך כשהגיע לנתינת האור כתב ואחד הביא את האור ועתה כל אחד ואחד על מקומו יבא בשלום הגמרא והתוספתא והרב עכ"ל. והנה מצאתי אני ספר מוגה שכתוב בו בדברי רבינו בבבא דסיפא ובא אחר ונתן את העצים ובא אחר ונתן את האור לגירסא זו ניחא שאין חיוב כ"א בשנים האחרונים בלבד דנתן עצים קודם שיתן חברו את האור אין שם רמז בישול כלל. ואין נראים בעיני נוסחא זו מפני שאינה מכוונת לא עם הגמרא ולא עם התוספתא:

ה הניח בשר על גבי גחלים וכו'. כתב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא זה דמ"ש בישול מגלי וגם לא ידעתי מאי חצי בשול שהוא חייב כי נתבשל כמאכל ב"ד כולא בישול הוא לגבי שבת ואם לא נתבשל כמב"ד אמאי חייב לענין שבת וצ"ע עכ"ל. והנה ה"ה כתב מקום מוצאו:

צפורן

לחם משנה

שחייב נותן את האור וגם קשה בשופת את הקדרה אמאי אינם כולם חייבים דומיא דאור דחייב משום בישול אע"ג דעדיין לא בשל מפני שבא אחר הבישול ה"נ הנותן את הקדרה והמים והשאר יהיו חייבים כל אחד מפני שעתיד לבא הבישול. מיהו לזה יש לומר דפטור משום דעשה שלא כסדר ודי לן שיהיה חייב כל אחד ואחד אע"פ שכל אחד לא עשה פעולה בשלמות היכא שיהיו כסדר אבל אין לנו להחמיר ולומר דאפילו עשו שלא כסדר שהם חייבים מ"מ קושיא ראשונה צ"ע. ועיין בהגהות מהר"ם מפדואה שעמד על זה וכן בפסקי מוהר"ל נ"י ז' חביב. וע"ק בדברי רבינו בנותן את האור ונותן את העצים אמאי לא כתב שחייבים משום מבעיר ונראה דה"ה אלא מ"מ כאן הוא שכלם חייבים משום מלאכה אחת שהוא הבישול והראיה על זה שבבישול סמנין כתב רבינו בריש הפ' שחייבים משום מבשל וכתב הרב המגיד שהוא הדין שחייבים משום צובע, ועוד יש לומר דמשום מבעיר אינו חייב אלא בצריך לאפרו כמו שאמרו בגמרא וכאן אינו צריך לאפרו אלא לבישול וכבר עוקה על הבישול:

ה שבח והדביק פת בתנור בשבת וכו'. כתב הרב המגיד ולמעלה מזה בסוגיא מפורש דלאו דוקא הדביק במזיד וקשה מאין יצא לו כן מן הסוגיא. ומה שכתב רבינו שכח אע"פ שבגמרא לא מצינו שום מציאות חילוק לשוגג היינו משום דלמר שלא יבא לידי חיוב חטאת ומשני כן הקשו בגמרא (דף ד') אי דהדר ואידכר אינו חייב חטאת. אבל רבינו שכתב כדי שלא יבא לידי מלאכה אין קשה לו כלל:

בין

הגהות מיימוניות

אעפ"כ יש בישול אחר אפייה וצלייה דקי"ל כרבי יוסי דאמר יתצאו בפסח ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח וכו' כרלקמן בהל מצה ותניא פ' כל שעה צלאו ואח"כ בשלו חייב הילכך יזהר אדם שלא יתן פת אפויה אף בכלי שני במקום שהיד סולדת בהן שהרי יש דברים שהן רכין שאפי' בכלי שני מתבשל כדתנן האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין מן האש לא יתן לתוכן תבלין ויש שאין מתבשלין אלא בכ"ר ויש שאין מתבשלין אפי' בכ"ר כדמשמע התם פ' כירה כגון המלח עיין ס"פ כירה ואין אנו בקיאין ברכין וקשין לידע איזה מתבשל בכ"ר או בכ"ש וגם מצלי יזהר אדם כמו כן וגם דבר מבושל כגון בשר או דגים לא יתן בחום סמוך לאש שאין היס"ב ואם עשה חוששני לו מחמאת רכשם שיש בישול אחר צלי כפרישית כן יש צלי אחר בישול דהד סברא היא ועוד דאמר פ' החולין אע"ג דהלפיה כיון דהדר אפייה לחם קרינן ביה ואדם יוצא בו י"ח בפסח ע"כ מדברי ראב"ם: [ג] פ' כלל גדול האי מאן דשרא סיכתא לאתונא וכו' האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל:

מגדל עוז

מוליאין את האור ותלמוד ערוך הוא להיותן כברייתות וקתני כאחד אחד מביא את האור וכו' עד כולן חייבין וכהדא קתני האחרון חייב וכולן פטורין ומפרקינן להו לא קשיא הא דאייתי אור מעיקרא כא דאייתי אור לבסוף. ואם רצה לתמוה עליו מפני שכתב כתם ולא הכריח בין חדשים לישנים כריא לקים הא ודאי לאו קשיא היא ושפיר עבד ר"מ ז"ל דר"ל לא אתא אלא לאשמועינן שגבדה דשופת את הקדרה מאי מעשה קא עביד דשייל תלמודא בשלמא כלהו בשלכו קא עבדי מעשה אלא שופת את הקדרה מאי מעשה קא עביד ומהדר אמר רשב"ל סבא בקדרה חדשה עסקינן ומשום לבון רעפים עגמו בה ופירש"י ז"ל בקדרה חדשה ריקנית ומטין לחממה ועגמו בה משום כן גזירה נעשה שאלמלו לבון רעפים ואסרו גם כזו וגרסינן בסמוך לנה תנור וכירים חדשים הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר אבל אין סכין אותן שמן ואין טשין אותן במטלית ואין מצינין אותן כלוק כדי לחסמן ופי' רש"י ז"ל במתקנין ע"י כלונן. ופי' דקתני תנור וכירים חדשים ול"ש ישנים למדנו כי החדשים והישנים שוין הן כדברי ר"מ ז"ל. וגם לנה כיון ר"י אלפס ז"ל שהשמיט כל אלסה סוגיא ודברי ר"ל חוץ מברייתא זאת האחרונה שכבלתי גילה דעתו כדעת מסדר התלמוד בסמיכת כברייתא הסיא לדברי ר"ל כדאמר כי דבריו של ר"ל הן בכלל וזאת הברייתא והבל משום איסור בבל כדברי ר"מ ז"ל וגם בבל המאור לא הביא על ר"י אלפס בהשמטתו זאת תלמד שהכבים לדעתו. וכן מצאתי בירושלמי דברים האי מאן דשחין חסף חייב משום מבשל פירוש דבחין במחמם כלי חרס מלשון שחין וגם ר"מ ז"ל כן פירש וחייב משום מבשל מפני שמתיך את הכלי והדין עמו דהוא ניה כמאן דשרא סיכתא לאתונא דחייב משום מבשל ומיפרשא טעמיה דלבשורי מנא קא מיכוין נמצאו דברי ר"מ ז"ל כדברי ר"י אלפס ובעל המאור ורש"י ובתוסם בעלי התוס' ור"ת והירושלמי והבבלי שוין: הניח בשר עד לצדדין. מסכת מנחות (דף נ"ז) פרק כל המנחות באות מצה: שכח עד מלאכה. ריש פרק קמא דשבת: המתיך עד מבשל. פרק כלל גדול (דף ע"ד): וכן הממסס עד מבשל. פרק כלל גדול:

ט צפורן שפירשה רובה וכו'. טעות מעובשת נזדמנה להרמ"ך בדברי רבינו ולפיכך תמה עליו ונמצא ספרים דידן בספרי רבינו מכוונת:

יא המכבס בגדים הרי הוא תולדה וכו' והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו וכו'. כתב ה"ה פירשו קצת המפרשים שהסחיטה בבגד יש בה שני פנים וכו'. אבל הרמב"ן כתב ספ"ח שרצים כך ראוי לומר בכל סוחט פירות תולדת מפרק וכו'. ואיני יורד לעומק דעת הרמב"ן כמאי דתרכיב בגד אחרי ריבוי אצובע ואתלבן. ומ"מ במ"ש שכן דעת רבינו לענין דסוחט הוי משום מלבן פשוט הוא בדברי רבינו אבל מ"ש דבוין נמי שייך כיבוס לכאורה משמע מדברי רבינו בהפך דכתיב דוקא חייב אלא שבסכ"ב כתב הסוחט כסות חייב מפני שהוא מכבס לפיכך אסור לדחוק מטלית או מוך וכיוצא בהם בפי האשישה וכיוצא בהם לבהמה שמא יבא

ובן המבשל כלי אדמה וכו'. שם האי מאן דשדא סיכתא חייב משום מבשל. ורלאיתי בספר העתים שיש גאונים פירשו שהוא מבשל כלי אדמה דקין. ורש"י ז"ל פירש יתד של עץ לח, וכבר הזכרתי למעלה יותר מבואר מזה גבי שופת קדרה: . כללו של דבר וכו'. כבר נתבאר:

ז הגוזז את הצמר או שער וכו'. תוספתא הגוזז מן החיה מן הבהמה מן העופות אפילו מן השלח מלא הסיט כפול חייב ע"כ. וכמה רוחב הסיט פירוש פשוט. ובפרק האורג (שבת ק"ה) במשנה שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה כמלא רוחב הסיט כפול והאורג ב' חוטין שיעורו כמלא הסיט. ובגמ' (שם ק"ו) רב יוסף מתני כפוף ר' חייא בר אמי מהוי פשוט. ורבינו פי' מלא הסיט רוחב שבין גודל לאצבע, ופירוש כפוף שאינו פושט אצבעותיו ככל הצריך אלא כפוף ופירוש פשוט שהוא פושטן. ופסק כן רבינו שאין לחייב אלא ברא׳יה ברורה. והזרת הוא ג' טפחים לפי שהאמה היא בת ו' טפחים ויש בה שתי זרתות במדת הזרת האמור בכתוב ולא המשוער ביד. שהמשוער ביד מלא הסיט יותר הוא מפני שליש במורגש ונמצא שרוחב הסיט כפול הוא ד' טפחים זה דעת רבינו. ורש"י ז"ל פירש סיט שהוא הפסק בין אצבע לאחיה כמה שאדם יכול להרחיבן, ע"כ. ובגמרא פירש רב יוסף להוי האי הסיט כפול דמתניתין כפול מתח בריוח קצר שבין אצבע לאחיה משער בתי טפחים. מחוי פשוט שבין גודל לאצבע כעס אחת והוא כפול דמתני' שיש בזה כפלים כאותן שבין אמה לאצבע, עכ"ל: התולש כנף מן העוף ה"ז תולדה וכו'. פ' כלל גדול (שם ע"ד.) ההולש את הכנף והקוטמו והמורטו חייב ג' חטאות א"רשב"ל תולש חייב משום גוזז קוטם חייב משום מחתך ממרט חייב משום ממחק, ע"כ: הטווה את הצמר מן החי פטור שאין דרך וכו'. שם א"ר"י הטוה צמר מעל גבי בהמה בשבת חייב ג' חטאות משום גוזז ומשום מנפץ ומשום טווה רב כהנא אמר אין דרך טויה בכך ואין דרך גזיזה בכך ואין דרך נפוץ בכך עכ"ל:

החלב או את הזפת והגופר והגפרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב. וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל. כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל: **ז** הגוזז צמר או שער בין מן הבהמה בין מן החיה בין מן החי בין מן המת אפילו מן השלח שלהן חייב. בכמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט שארכו כרוחב הסיט כפול. וכמה רוחב הסיט כדי למתוח מן בוהן של יד עד האצבע הראשונה כשיפתח ביניהן בכל כחו והוא קרוב לשני שלישי זרת. התולש כנף מן העוף הרי זה תולדת גוזז. הטווה את הצמר מן החי פטור שאין דרך גזיזה בכך ואין [ג] דרך נפוץ בכך ואין דרך טויה בכך: **ח** הנוטל [א]צפרניו או שערו או שפמו או זקנו הרי זה תולדת גוזז וחייב. והוא שיטול בכלי. אבל אם נטלן בידו בין לו בין לאחר [ד] פטור. וכן החותך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי פטור בין לו בין לאחר. ומותר לחתוך יבלת במקדש ביד אבל לא בכלי. ואם היתה יבשה חותכה אף בכלי ועובד עבודה: **ט** הנוטל שערו בכלי כמה יטול ויהיה חייב שתי שערות. ואם ליקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת חייב. [ב]צפורן שפירשה רובה וציצין של עור שפירשו רובן אם פירשו [ה] כלפי מעלה ומצערות אותו מותר ליטול אותן בידו אבל לא בכלי. ואם נטלן בכלי פטור. ואם אינן מצערות אותו אפילו ביד אסור. ואם לא פירשו רובן אפילו מצערות אותו אסור לנטלן בידו ואם נטלן בכלי חייב: **י** המלבן את הצמר או את הפשתן או את השני וכן כל כיוצא בהן במה שדרכן להתלבן חייב. וכמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט אחד אורכו כמלוא רוחב הסיט כפול שהוא אורך ארבעה טפחים: **יא** המכבס [ג]בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב. והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו הרי זה [ו] מכבס וחייב. [ד]שהסחיטה מצרכי כיבוס היא כמו שהגסה מצרכי הבשול. ואין סחיטה בשער

א טור סי' שמ סמ"ג שם: ב טור סי' שכח וע"ש סמ"ג לאוין סה: ג טור סימן שב סה"ג לאוין סה: ד טור סימן שב.

ח הנוטל צפרניו או שערו או שפמו או זקנו הרי זה וכו'. משנה פרק הריגיע (דף צ"ד) הנוטל צפרניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכן זקנו וכן שפמו וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת ר"א מחייב חטאת וחכמים אוסרים משום שבות ובגמ' מחלוקת ביד אבל בכלי ד"ה חייב. וכן החותך יבלת מגופו וכו'. הכלי שכתב רבינו הוא מהמים אלא כי לפי הסוגיא שבסוף עירובין (דף ק"ג) נראה בביאור שהיבלת הלחה החותכה בכלי הרי הוא כחותך צפרניו בכלי שהוא חייב וזה נ"ל כתוספת שם ודברי רבינו צל"ע: **ומותר** לחתוך יבלת במקדש ביד אבל לא וכו'. במשנה שם חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה ואם בכלי כאן וכאן אסור ובגמרא הקשו ממה ששנינו גבי קרבן פסח שהיכה יבלת אינה דוחה את השבת ותירצו חד אמר הא והא בידה הא ביד הא בכלי והד אמר הא והא ביד הא בלחה והא ביבשה ופלגו למאן דאמר הא והא בכלי מאי משמע לא אמר הא בלחה והא ביבשה והשיבו יבשה אפילו בכלי נמי שריא כיוצי מיכרך ולכך רבינו כמאן דאמר הא והא בלחה הא ביד הא בכלי ויבשה אפילו בכלי שרי:

ט הנוטל שערו בכלי וכו'. פ' התלניע (שבת צ"ד) הנוטל תלא כי הזוג בשבת חייב וכתה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לר' אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אף בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה. צפורן שפירשה רובה וכו' (שם) תניא רשב"א אומר צפורן שפרשה רובה וציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור לא פירשו רובן ביד כמור אבל אסור בכלי חייב חטאת. אמר ר' יהודה הלכה כרשב"א אמר ר' יוחנן והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו:

י המלבן את הצמר וכו'. במשנה פרק האורג שעור המלבן כתבתיה בפרק זה.

יא המכבס בגדים הרי זה תולדת מלבן וחייב וכו' זה מוזכר בהרבה מקומות וכירש רבינו שהוא תולדת מלבן ופשוט הוא. **הסוחט את הבגד וכו'**. בהרבה מקומות דאמר אתי לידי סחיטה ופירשו קצת המפרשים ז"ל שהסחיטה בבגד יש בה שני פנים האחד כשהיא מתיש שהבגד בסחיטה זו מתלבן וזו היא תולדת המלבן והשני כשהיא משקה כגון יין ושמן שאין הבגד מתלבן בהן ואסורה מפני תולדת הדש לפי שהוא מפרק ויוציא המשקין המובלעין וזו אינה אסורה אלא כשהמשקין היוצאין אין הולכין לאבוד. ולזה נראה שנוטה דעת הרשב"א ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל כתב סוף פ' שמונה שרצים כך ראוי לומר בכל סוחט פירות תולדת מפרק בצריך למשקים ושיעורו כגרוגרת ואין דישה אלא בגידולי קרקע כלומר בפירות וכיוצא בהן. והסוחט בגד תולדת צובע כדרך מלבן והוא נמי בכל שהכבס בין במים בין ביין כדאמריק החם לאכלה ולא לאחרה ולא לכביסה והוא שמתכבס הבגד בכך מעט ושיעורו כמלא רוחב הסיט כפול בחוטין ובאחרונ ג' על ג' כשיעורן להוצאה ובענין הזה כתב הרב משה הספרדי ז"ל ושנינו בתוספתא המכבס והסוחט מלאכה אחת ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה אומר נכנים שבירושלים קבעו סחיטה מלאכה בפני עצמה עכ"ל וכן דעת רבינו וכת"ש: **ואין סחיטה בשער וכו'**. פרק המצניע (שבת קכ"ח) רבה ור"י דאמרי תרוייהו אין סחיטה בשער ע"כ, ומיהו איסורא איכא:

המנפץ

לחם משנה

ו בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף הרך וכו'. קשה דבפ' כלל גדול (דף ע"ד) אתרו האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל והקשו פשיטא ותירצו מהו דתימא לשבורי מנא קא מכוין קמ"ל דמירפא רפי והדר קמיט ע"כ ופירש"י דמירפא רפי ע"י חום האור והמים שבתוכו ולאחר שילתו מיתיז קמיט מתקשה וכי רפי בריעת האי בישול ע"כ. משמע דבסיכתא אי לאו דרפי בתחלה לא הוה חייב ואיך כתב שבכל"ת שהקשה גוף הרך שהייב וי"ל דהוא סובר דכל דבר לח שמתבשל אע"פ שיתקשה חייב משום בישול דומיא דאופה ומה שאמרו בסיכתא שהוא כלי אדמה לפי דעתו ז"ל הפירוש מהו דתימא שאינו עושה שום מלאכה שהרי הם חזקים שהם מתחזקים יותר קמ"ל שחייב על הבישול מפני שבתחלה האש מרפה אותם ונעשה לח ואח"כ מקשה אותם ומש"ה חייב אבל לעולם דבכל דבר לח חייב בקישויו:

י אורך ד"ט. דעתו עומד קרוב לד"ט שהרי למעלה כתב קרוב לשני שלישי זרת:

יא והסוחט את הבגד וכו'. כתב ה"ה והסוחט בגד תולדת צובע כדרך מלבן וכו'. נ"ל שמ"ש תולדת צובע הוא טעות שהמלבן הוא כמין צובע אבל אינו אלא תולדה מלבן, ומה שהביאו מן התוספתא שאמרה המכבס והסוחט מלאכה אחת היא משום דחולק

מגדל עוז

הגוזז עד חייב. במס' בכורות פ' הלוקח את הבהמה (דף כ"ה) וכמה עד כפול. פ' כלל גדול. וכמה רוחב עד זרת. בפרק המוציא פירשו כן רוב המפרשים ז"ל ובריש פ' בתרא דמסכת עלה פירש כן ר"ת ז"ל ואמר שמלא פירושים רבים וזה נתכוון בעיניו. התולש כנף עד ואין דרך טויה בכך. פרק כלל גדול סבר רב כהנא הכי ואע"ג דה"ל תלמיד לגבי ר"י פסק כוותיה וכ"פ ר"ח ז"ל הדא דאשכחן בירושלמי כוותיה ועוד דמתניתא דהנוטל צפרניו זו בזו קיימי רבנן כוותיה הנוטל עד פטור. פ' התלניע וכן החותך עד לאחר. פרק הלוקח את הבהמה. מותר לחתוך עד ועובד. במסכת עירובין פרק במוצא תפילין (דף ק"ג). הנוטל שערו עד חייב. פרק התלניע. המלבן את הצמר עד ד' טפחים. פרק ר"א דאורג (דף ק"ו): המכבס עד צרכי בישול. מסכת זבחים פ' דם חטאת (דף צ"ד). ואין סחיטה בשער. פ' מפנין:

הגהות מיימוניות

[ג] כרב כהנא דהוא בתראה ודלא כר"י עיין פ' כלל גדול: [ד] כחכמים דאמרי משום שבות ודל' כר"א דאסר לעצמו חייב ע"ב בגמ': [ה] תניא רשב"א אומר כו' ע"ש: [ו] בזבחים פרק דם חטאת אמר רבא זרק סודר לים חייב וכן במכילתין פ' נוטל תגן שיש עליו לשלשת וכו' עיין לקמן פרק כ"ב אבל סחיטת יין ושמן ושאר משקין פירש"י דהוי תולדה דדש כדלקמן פרק כ"א וס' כ"ב בהג"ה עיין בספר התרומה:

יב המנפץ את הצמר וכו'. משנה פ' האורג (דף ק"ה) מכר בפרק זה: והמנפץ את הגידים וכו'. ירושלמי: יג הצובע חוט שארכו וכו'. משנה פרק האורג והכרס בפרק זה: ואין הצובע וכו'. זה נלמד מדין הכותב שאינו אלא בדבר המתקיים כמבואר פרק י"א ובמשנה פ' הבונה (דף ק"ב) זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב, ע"כ:

יד העושה עין וכו'. נראה שרבינו ז"ל מפרש מ"ש בפרק קמא (דף י"ח) מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו להתחייב משום צובע. ויש לפרש כל הסוגיא בדרך זו שמה שאינו בר גיבול נגמרה בו מלאכת הלישה. ומה שהוא בר גיבול דפתו על הלישה ואין בו נתינה וזה דוחק וצ"ע. ובהשגות א"א בטול סממנין דנפקין מיניה מכשל תיפוק לי משום צובע המים ואני לא כייתי פטור שיתחייב משום צובע עד שיצבע דבר שנגמרה בו מלאכה הצבע אבל נתינת מים שאינה לצורך לא ושריית דיו וסממנין משום לש באו לה ולא משום צבע המים כמו שריית הכרסינין וכמין מים וקמח או מים ועפר, עכ"ל. ודברי רבינו נכונים בעיקר דינו. ואי משום מבשל סממנין שהקשה הראב"ד ז"ל תיפוק לי משום צובע אה"נ וחייב שתים אבל אם ילפיק שהבשול מלאכה וחייבין עליה:

טו הטווה אורך וכו'. משנה פרק האורג (שם ק"ה) מכרה בפרק זה: העושה את הלבד וכו'. ירושלמי:

טז העושה שני וכו'. משנה פרק האורג (דף ק"ה) העושה שני בתי נירין בנירין ובקירום בנפה ובכברה בסל חייב. ופירש"י ז"ל שני בתי נירין שנותן שני חוטין של בתי בנירה אחת שקורין ליצ"א, עכ"ל:

יז דרך האורגים שמותחין וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג וע"ה) במשנה המיסך וגמ' ר"י מוסיף את השובט והמדקדק אמרו לו שובט הרי הוא בכלל מיסך מדקדק הרי הוא בכלל אורג. ופירש רש"י ז"ל מיסך אורדי"ר בלעז. ונראה השובט משוה השתי בכרכר, מדקדק כשמותח חוט הערב ומכה בכרכר על כתקנות מקומות ליפנן שלא יהא מהוה יותר מדאי שמתחיהם מעכבתו מהתחבר יפה על האריגה, עכ"ל. וכל אלו שיעור אחד להם:

יח וכן האורג שני חוטין וכו'. משנה פרק האורג (שם ק"ה) והאורג שני חוטין שיעורן כמלא הסיט. ופירש רבינו ז"ל שתי אצבעות מפני שלא אמרו כמלא רחב הסיט אלא כמלא הסיט ואין נראה כן מדברי רש"י ז"ל כמו שאכתוב למטה. ועוד שם במשנה והא"ש בין בתחלה בין בסוף שיעורו שני חוטין ע"כ: ואם ארג חוט אחד וכו'. ברייתא פרק הבונה (שם קה:) ארג חוט אחד והשלימו לבגד חייב והעמידה רב אשי אפילו כחכמים ולהשלים בלאי: ארג בשפת היריעה וכו'. ברייתא פ' האורג (שם ק"ה) ובשפה שני חוטין וכו' כלשון רבינו. ופי' רש"י ז"ל יש שאורגים סביב (הבגד) בשפה באורך הבגד כולו מין אחר של ערב* ורוחב ברוחב הבגד כשיעור ג' בתי נירין והאורג שני חוטין חייב הא למה זה דומה כלומר להכי מיחייב באריגה כי האי ולא אמרינן כמלא רוחב הסיט כדמפרשינן במתני' באורג באמצע הבגד זה דומה לאורג צלצול קטן תגורה קורה שאינו רחב יותר מג' בתי נירין, עכ"ל:

יט המדקדק את החוטין ומפרידן בעת האריגה ה"ז תולדת אורג. ברייתא פ' כלל גדול (שם ע"ה) וזכרתיה למעלה: וכן הקולע וכו':

בשער [ז] וה"ה לעור שאין חייבין על סחיטתו: **יב** המנפץ את *הצמר או הפשתן או את השני וכיוצא בהן חייב. וכמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט אחד ארכו ארבעה טפחים. והמנפץ את הגידים עד שיעשו כצמר כדי לטוות אותן הרי זה תולדת מנפץ וחייב: **יג** הצובע חוט שארכו ארבעה טפחים או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה חייב. ואין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים. אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור. שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום. וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור: **יד** העושה עין הצבע הרי זה תולדת צובע וחייב. כיצד כגון שנתן קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור. או שנתן איסטיס לתוך מי כרכום שנעשה הכל ירוק וכן כל כיוצא בזה. וכמה שיעורו כדי לצבוע בו חוט שארכו ארבעה טפחים: **טו** הטווה אורך ארבעה טפחים מכל דבר הנטוה חייב. אחד הטווה את הצמר או את הפשתן או את הנוצה או את השער או את הגידין וכן כל כיוצא בהן. *העושה את הלבד הרי זה תולדת טווה וחייב. והוא שילבד דבר שאפשר לטוות ממנו חוט אורך ארבעה טפחים בעובי בינוני: **טז** העושה שני בתי נירין חייב. העושה נפה או כברה או סל או סבכה או שסרג מטה בחבלים הרי זה תולדת עושה נירין ומשיעשה שני בתים באחד מכל אלו חייב. וכן כל העושה שני בתי נירין בדבר שעושין אותו בתים בתים כגון אלו חייב: **יז** דרך האורגין שמותחין החוטין תחלה באורך היריעה וברחבה ושנים אוחזין זה מכאן וזה מכאן ואחד שובט בשבט על החוטין ומתקן אותן זה בצד זה עד שתעשה כולה שתי בלא ערב. ומתיחת החוטין כדרך האורגין היא הנסכת המסכת וזה המותח נקרא מיסך. וכשכופלין אותה ומתחיל להבנים השתי בערב נקרא אורג: **יח** המיסך חייב והוא מלאכה מאבות מלאכות. והשובט על החוטין עד שיפרקו ויתקנם הרי זה תולדת מיסך. וכמה שיעורו משיתקן רוחב שתי אצבעות. וכן האורג שני חוטין ברוחב שתי אצבעות חייב. בין שארגן בתחלה בין שהיה מקצת הבגד ארוג וארג על הארוג שיעורו שני חוטין. ואם ארג חוט אחד והשלים בו הבגד חייב. ארג בשפת היריעה שני חוטין ברוחב שלשה בתי נירין חייב. הא למה זה דומה לאורג צלצול קטן ברוחב שלשה בתי נירין: **יט** המדקדק את החוטין ומפרידן בעת האריגה הרי זה תולדת אורג. וכן הקולע את הנימין הרי זה תולדת אורג ושיעורו משיעשה קליעה באורך שתי אצבעות: **כ** *הבוצע שני חוטין חייב. ובוצע הוא המפריש את הארוג. בין שהוציא הערב מן השתי או שהעביר השתי מעל הערב הרי זה בוצע וחייב. והוא שלא יהא מקלקל אלא יתכוין לתקן כדרך שעושין אלו שמאחין את הבגדים הקלים ביותר שבוצעין ואחר כך מאחין וחוזרין ואורגין חוטין שבצעו עד שיעשו שני הבגדים או שני הקרעים אחד. והסותר את הקליעה לתקן הרי זה תולדת בוצע ושיעורו כשיעור הבוצע:

א סמ"ג לאוין סה:

יתא לידי כמיסה ומדלא פירש דבאשישה מליאה מים דוקא איירי אפשר לומר דבאלו מקום נמי חייב דסתם אשישה אלו משקין יש בה וא"כ צ"ל שמ"ש כאן עד שיוליא המים שבו לאו דוקא מים: אבל

השגת הראב"ד

*העושה את הלבד וכו'. א"א איני מכיר מהיס בעשים הלבדין לפי שהוא לוקח צמר מלובן ומטפן ומוסהו על גבי בגד ומשן מוך על מוך עד שנעשה עבה ומפסיהו במים ומרס עם הבגד ומהדקו עד שמתחבר ומתקשה ונעשה הלבד, ואם זה התבור קורא לו טויה איני יודע. ונראה יותר שהוא כמנין שהוא מלדת בונה ושיעורו איני יודע ואולי כמתחב ובאורך כאורך קליעות שעושות נשת הנשים על מנחיהם, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*הבוצע וכו' עד הקרעים. כתב הראב"ד ז"ל זה הפירוש טעה לקורע ע"מ לתפור והכל הוא שני במשנה ואנו מקובלים בוצע כמו שונא ואת לשון חתוך שחותך ב' חוטין שאחר שהשלים אריגתו חותך את הארוג מן המשיר שבמסכת ואפילו לא חתך ממנו אלא שני חוטין חייב בתחילה א, עכ"ל:

הקושר

כ הבוצע שני חוטין וכו'. במשנה פרק כלל גדול (שם ע"ג) והבוצע שני חוטין. ופירש"י ז"ל מפסק לאורך וזה כדברי רבינו. ובהשגות א"א זה הפירוש טעה וכו' חייב בתחילה א

*נ"ל שני:

לחם משנה

דחולק בין מים ליין ושמן וכו'. ומ"ש כ"מ וכן דעת רבינו הוא משום דלא חילק: טז העושה שני בתי נירין חייב וכו'. נראים דברי רבינו שהכותב טעה וכן נריך לגרס פירוש בית שכתב שני חוטים בבית ניר וכו' כלומר שני בתי נירין שבכל בית ניר מהם הוא דאי לאו שני חוטים אבל הוא לא עשה אלא הבתים. וכן נראה מדברי

הגהות מיימוניות

[ז] כסבין רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין סחיטה בשער:

מגדל עוז

וה"ה לעור וכו'. מס' זבחים פרק דם חטאת (דף צ"ד): המנפץ עד טפחים. פרק ר"א דאורג (דף ק"ו) וריש פרק כתרה דשלה: ואין הצובע עד כיוצא בזה. פרק ר"א דאורג מבמע כן לגבי מעברת אשה פרק על שניה וה"נ איתא בירושלמי ובתוספתא: וכמה שיעורו עד כיוצא בהן. פרק ר"א ופרק כתרה דשלה: העושה את הלבד וכו' עד בינוני, העושה שני בתי נירין עד וברחבה. פ' ר"א דאורג. וכפ' כלל גדול (דף ע"ד) אמר אביי הלי מאן דעביד חלתא חייב י"א תולדות ושלש מהם מיסך ושובט ומדקדק. וכן משמע פ' י"ד דשלים ומייתי לה במ"ק פ' מי שמת: ושנים אוחזין עד מיסך. פרק כלל גדול (דף ע"ד ע"ה) וההרבה מקומות: וכמה שיעורו עד נירין. פרק ר"א דאורג (ד' ק"ה): המדקדק עד אורג. פ' כלל גדול: וכן הקולע עד שתי אצבעות. וזה נמד מדין אורג שהוא כן ממש ויתקבל היה בו וגם הר"ם מקוצי ז"ל מודעה רבותינו בעלי התוס' הסכים כמותו: הבוצע עד מקלקל וכו' עד הקרעים אחד. פ' כלל גדול: כתב הראב"ד ז"ל זה הפירוש טעה וכו' חייב בתחילה וכו' עכ"ל: ואני יומר גם ר"מ ז"ל היה מקובל בגירסא וכפירוש הזה וכן גירסת ספרי ספרד ולכן הלכי ובפירוש הסכים ר"מ מדעת רבותינו בעלי התוס' ולכך אין בזה פשיטה כלל ומה שחולק בין מקלקל ומתקן יודע הוא בכמה מקומות בתלמוד והלכה רווחת היא כד"ן: והסותר את הקליעה עד כבוצע. פרק ר"א דאורג (דף ק"ה) גם בזה הדין עמו כי מאחר שכבר הקולע כאורג שכן הסותר את הקליעה כבוצע וכפי פירושו וכן מבמע פ' ר"א דאורג:

פ"י א אבל הקושר קשר של קיימא וכו'. כתב הרמ"ך נראה כי הוא הולך בשיטת הרי"ף ואין נראין דבריו ולא היו רגילין לפרש כן רבותי ונראין דבריהם דכיון שהמלאכה חזקה וקיימת ונעשית בלא שום שינוי מה לי עשאה אומן מה לי עשאה הדיוט ודברי ר"ת הם עיקר וצ"ע עכ"ל:

ג ואם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו כו'. כתב הרמ"ך מה מועיל טלטול כיון דפסקינן כרבנן דגזרי חבל גרדי אטו חבל דעלמא והא גופיה פסק הכי לעיל ועוד דטעם חבל גרדי שמתיר רבי יהודה משום דלא מבטל ליה והכי מוכחת בגמרא אבל חבל אחר אע"פ שמותר לטלטלו אסור לקשרו שמא יבטלנו וצ"ע עכ"ל:

ד כל שראוי למאכל בהמה וכו'. כתב הרמ"ך כל"ל אבל בתגר אסור דילמא מבטל ליה והוי קשר של קיימא והכי מפרש בגמ' וא"ת יטלטלנו דהא עושה תקון מלאכה שמא מיירי בהגר שהיה מעורבת ומגעיל לה וזה הרב לא פירש לא כדברי ר"ת ולא כדברי רב שרירא ונראין דבריו מדבריהם עכ"ל:

כתב

ז, עכ"ל. ואני אומר שפירושו טעה ודומה למכה בפטיש שהוא גמר מלאכה וכבר שמי במשנה. ומה שאמר שפירוש רבינו טעה לקורע על מנת לתפור י"ל שאין דומה קורע החופין עלאן והותך אותה לשנים לזה שאינו מתכון אלא מפריד האגוד:

פ"י א הקושר קשר של קיימא וכו'. משנה (שבת קי"א.) ואלו קשרים שחייבין עליהם קשר הגמלין קשר הספנין ובגמרא בריתות וביאורן בהלכות ומתבאר מכאן מה שהזכיר רבינו ז"ל:

פרק עשירי

א הקושר [א]קשר של קיימא והוא מעשה אומן חייב. כגון קשר הגמלין וקשר הספנין וקשרי [א] רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת [ב] עשייתן וכן כל כיוצא בזה. אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה [ג] אומן פטור *. [ב]וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקושרו לכתחלה: **ב** כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בבהמה הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהן מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותן לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור: **ג** קושרת [ג]אשה מפתחי החלוק אף על פי שיש לו שני פתחים. וחוטי סבכה אע"פ שהוא רפוי בראשה ורצועות מנעל וסנדל [ד] שקושרין אותן על הרגל בשעת מלבוש ונודות יין ושמן אע"פ שיש לו שתי אזנים וקדרה של בשר אע"פ שיכולה להוציא הבשר ולא תתיר הקשר וקושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו אבל לא [ה] בחבל. [ד]וקושרין לפני הבהמה או ברגלה בשביל שלא תצא אף על פי שיש [ו] לה שני אסרות. וחבל שהיה קשור בפרה קושרו באבוס. היה קשור באבוס קושרו בפרה. אבל לא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאבוס. ואם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו הרי זה מביא וקושר בפרה ובאבוס. מפני שכל אלו הקשרים מעשה הדיוט הן ואינן של קיימא אלא פעם קושר ופעם מתיר ולפיכך מותר לקשור אותן לכתחלה. חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע והותך ונוטל ואוכל: **ד** כל [ה]שראוי למאכל בהמה

מותר

א טור סימן ש"ז סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שג סמ"ג שם: ג טור סי' שה סמ"ג שם: ד טור סימן שח סמ"ג לאוין סה:

ג קושרת אשה וכו'. משנה קושרת אשה מפתחי חלוקה וחוטי סבכה ושל פסיקיא ורצועות מנעל וסנדל ונודות יין ושמן וקדרה של בשר. ובגמ' מפתחי חלוקה פשיטא לא צריכא דאית ליה תרתי דפי וכו' חוטי סבכה ושל פסיקיא פשיטא לא צריכא דרווית מהו דתימא שלופי משלפא ליה קמ"ל דאשה חסה על שערה ומישרא שריא ליה, ע"כ. ופירש"י ז"ל סבכה קופי"א בלעז ושל פסיקיא אזר רחב ותופין תלויין בראשו לקשרו בהן ובגמ' קמ"ל דאשה חסה על שערה שמא הלא בדוחק ויינתק שערה ודפסיקיא נמי איכא לבעויי כה"ג מהו דתימא מחתה לה דרך רגלה ויוצאה קמ"ל דלא עבדא הכי משום נגישתא. עכ"ל. וגבי רצועות מנעל וסנדל יש בגמ' הרבה גדדין מהן לחיוב ומהן לפטור ומהן להיתר והרבה פירושים נאמרו בהן. וביאור רבינו שהמותרים הם שקושרים אותם על הרגל בשעת מלבוש שאינו ודאי אינו מעשה אומן ולא של קיימא, ועוד בגמ' ונודות יין ושמן פשיטא לא צריכא דאית ליה תרתי אוני ופי' רש"י ז"ל אזנים שכופלין לתוכו ובאחד מהן יכול להוציא היין, עכ"ל. ומ"ש רבינו בקדרה של בשר ג"כ בגמ': וקושר דלי במשיחה וכו'. משנה שם (קי"ג) וקושרין דלי בפסיקיא אבל לא בחבל ופירש"י ז"ל קושרין דלי בפסיקיא על פי הבור דפסיקיא ודאי לא מבטל לה התם אבל לא בחבל דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא שהדלי תלוי וקשור שם תמיד עכ"ל. ונתבאר בגמרא שאפילו חבל דגרדי שאינו מבטלו אסור גזירה אטו חבל דעלמא ולזה סתם רבינו ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל כתבו בתוס' דלא מיירי בדליים שלנו שאין קבועים בבור אלא בדליים הקבועים אבל שלנו אפילו חבל דעלמא דלאו דגרדי אינו קשר של קיימא כיון שאינו עשוי לעמוד שם זמן מרובה, עכ"ל וקושרין בפני בהמה וכו'. במשנה (שם קי"א) ראב"י אומר קושרין בפני בהמה בשביל שלא תצא. ובגמ' (דף קי"ב:) פסיקא לא צריכא דאית ליה תרתי איסרי מהו דתימא חדא מינייהו כמאן דלא מבטל ליה קמ"ל: וחבל שהיה קשור וכו' (שם קי"ג) אמר רב מביא אדם מתוך ביתו חבל וקושרו בפרה ובאבוס. איתיביה חבל שבאבוס קושרו בפרה ושבפרה קושרו באבוס ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשרנו בפרה ובאבוס התם בחבל דעלמא הכא בחבל דגרדי ע"כ. ופירש"י ז"ל וקושרו בפרה ובאבוס דאלו אחד בפרה ואחד באבוס ולא חיישינן כשיתיר שמא לא יתיר אלא קשר שבראשו: ויבטל החבל באבוס שהוא מוכן לכך או יתיר שבאבוס ויבטל אותו שבפרה ונמצא של קיימא, עכ"ל. ומ"ש רבינו מפני שכל אלו הקשרים וכו' כמוש הוא לפי מה שנתבאר. ובהשגות א"א זה הטעם אינו מספיק וכי קשר הדלי מעשה אומן הוא וגם אינו של קיימא שהרי הוא חבל של גמי אלא הטעם שהוא הם עליה שלא תשבר בכת הפרה ובודאי לא יניח אותם יום שלם אבל בדלי יניח אותם יום או יומים ומש"ה גזרינן עכ"ל. ודברי תימה הם בעיני אם קשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן אינו מותר אי זה קשר הוא מותר. ומ"ש שאינו של קיימא שהרי הוא חבל של גמי ג"כ מתמיה שאין קשר של קיימא תלוי באיכות החבל אלא בהיות הקשר ולהה שקושרין אותו ולדבריו אין קשר של קיימא אלא בדבר חזק הרבה שיעמוד זמן זמנים. והטעם שכתב גם כן אינו שיש חבלים שגם הסוסים לא ישברום ואולי שאין לגרדי חבלים חזקים כ"כ ודברי רבינו פשוטים. אבל צ"ע במ"ש בחבל גרדי שמותר לטלטל ונראה מדבריו שאיסור שאר החבלים הוא משום טלטול ובגמרא גבי קושרין דלי נראה כדברי רש"י ז"ל שחלוק החבלים הוא מפני ביטול ועיקר:

תותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע והותך ונוטל ואוכל. פ' הבית (שם קמ"ז) תני חדא תותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע והותך ואוקימנא לה כרבנן ופירש"י ז"ל תותלות כלים של כפות תמרים ועשויין כמין סלים, מתיר את הכסוי הקשור בחבל. מפקיע סותר שלשלת החבל בכלי, עכ"ל:

ד כל שראוי למאכל בהמה וכו'. (שם קי"ב) רב ירמיה הוה קא אזיל בתריה דר' אבהו בכרמלית פסיק זוזא דסנדליה א"ל שקיל גמי לח דחזי למאכל בהמה וכריך עלויה ע"כ.

עוד

לחם משנה

מדברי הרב המגיד שהסכים עם פי' רש"י עם רבינו. ובמה שכתב רבינו בענין השובכ הביא הרב המגיד פירושים על דברי רבינו. ולכאורה נראה שהם הלוקים וכן בריסך הביא פי' רש"י שנקרא אורדי"ל ורבינו כתב שהוא מתיחת הופים אם לא שנאמר שענין תהיתה החצים נקרא בלשונם אורדי"ל. וכן הביא פירוש רש"י בענין המדקדק ורבינו פירש מדקדק בענין אחר וכל זה בא שלא בדקדוק שלא היה ראוי לכותבם אחר שנראה שהם חלוקים

פ"י ב כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה וכו' או שקשר רסן בבהמה ה"ז פטור וכו'. בריש פ' אלו קשרים (דף קי"א:) אמרינן מאי קשר הגמלין וקשר הספנין אילימא קיטרא דקטרי בזממא וקיטרא דקטרי באיסטרידא האי קשר שאינו של קיימא הוא וכו' ופירש"י ז"ל קיטרא דקטרי בזממא זהו קשר הרצועה שקושרים בטבעת. ולכאורה נראה דהיינו רסן בבהמה וא"כ קשה דרבינו כתב שהוא קשר של קיימא דאינו מעשה אומן ובגמרא אמרו קשר שאינו של קיימא הוא דמשמע שהוא מעשה אומן. וי"ל דכל דבר דאינו מעשה אומן קשר שאינו של קיימא קרי ליה בגמרא א"נ דרסן אינו מעשה אומן אבל הוא קשר של קיימא כקיטרא דקטרי בזממא ושמא דלאו היינו רסן דהוזכר בדברי רבינו:

ג ואם היה חבל גרדי וכו'. קשה דבגמרא (דף קי"ג) אמרו בפירוש אילימא חבל בעלמא וכו' קשר של קיימא הוא אלא חבל דגרדי וכו' ושמא דטעמא דחבל גרדי אינו אלא משום שאינו קש"ק וכבר הוקשה זה בדברי ה"ה. וע"ק אמאי לא גזרו כאן חבל גרדי אטו חבל דעלמא כמו גבי דלי וכ"ת שאין כאן איסור אלא משום מוקצה לדעת רבינו הרי לעיל גבי דלי נמי אין האיסור אלא דרבנן שהרי כתב רבינו שמקשר הכל בדלי הוא פטור שר"ל אבל אסור מדרבנן וי"ל דשאני התם דהעיקר הוא הקשר תדאורייתא אבל הכא כמוקצה עיקרו הוא מדרבנן ומפני כן לא גזרו. והרה"ש ז"ל כבר תירץ על זה בהשגות ואמר שחבל גרדי שאמרו הוא מפני שאינו חזק ויש לחלק בין דלי לפרה כמ"ש שם:

לפיכך

מגדל עוז

פ"י הקושר קשר עד קושרו בפרה. פכל פ' אלו קשרים (דף קי"א): אבל לא יביא עד לכתחלה. פ"ק דפסחים: חותלות תמרים עד ונוטל ואוכל. פ' הבית (דף קי"ו) מיתניא ואוקימנא כרבנן ובגילה ר"י אלפס בהלכות ושמיעה שכנגדה להשמיענו שכן הלכה כל שראוי וכו' עד עניבה. פ' אלו קשרים (דף קי"ג) ובתוספתא פ' י"ב.

הגהות מיימוניות

[א] הא דתניא חייב כדאושכפי פירוש שעושה קשר בראש הרצועה לפנים במנעל כדי שלא ישמט מן הנקב: [ב] רצועות מנעל וסנדל תנא חדא חייב חטאת ותניא איד פטור אבל אסור ותניא אידך מותר לכתחלה וכו' ע"ש: [ג] הא דתניא פטור אבל אסור כרדבנן ופירש"י ת"ח הכורך רצועה סביב רגלו ואינה כרוכה בחוזק אך שיכול לשלוף נעלו בלא התרת הקשר וגמ"א שהוא של קיימא. ור"י פי' שת"ח קושרין ומהדקין מנעליהם ושוכבין כל ליל התול במנעליהם ובלבושיהן ואין חולצים אלא מלילי שבת ללילי שבת. ולפי פירוש זה אבנט שאין לו בולקא אלא קושרים ראשיו ברצועות אסור לקושרו בשבת כיון שאין עומד להתיר אלא משבת לשבת וקושרו בעניבה וכיוצא בזה אוסר מהר"ם להתיר בשבת קשרים שקושרין הבוכסין מכנסים וחלוק יחד: * [לשון הטור כל קשר העומד להתקיים לעולם חייבים חטאת על קשירתו והתרתו בין אם הוא של אומן או של הדיוט עכ"ל]: [ד] לפי שצריך להתירו בכל ערבית כדאמרינן הא דתנן מותר לכתחלה לכני מחוזא: [ה] כחכמים ודלא כר"י דשרי בחבל גרדי וע"ש: [ו] הלכה כראב"י:

מותר לקשור אותו בשבת. לפיכך אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית [ז] נוטל גמי לח הראוי למאכל בהמה וכורך עליו וקושר הגמי. נשמטה לו רצועת מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומן ובלבד שלא יקשור: **ה** העניבה [ח] מותרת לפי שאינה מתחלפת בקשירה. לפיכך החבל שנפסק מקבץ שני קצותיו וכורך עליו משיחה ועונב עניבה: **ו** מותר [א]לקשור קשר שאינו של קיימא לדבר מצוה. כגון שיקשור למדוד שיעור משיעורי התורה. נימת כנור שנפסק קושרין אותה במקדש אבל לא במדינה. ולא יקשור נימא לכתחלה אפילו במקדש: **ז** כל קשר שחייבין על קשורו כך חייבין על היתרו [ט] וכל קשר שהקושר אותו פטור כך המתיר אותו פטור. וכל קשר שמותר לקושרו כך מותר להתירו: **ח** הפותל חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או חוטי שער וכיוצא בהן הרי זה תולדת קושר וחייב. ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת. וכן המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב. והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד ושיעורו כשיעור הפותל: **ט** התופר [ב]שתי תפירות חייב. והוא [י] שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט. אבל אם תפר יתר על שתי תפירות אף על פי שלא קשר חייב שהרי מתקיימת התפירה. [ג]והמותח חוט של תפירה בשבת חייב מפני שהוא מצורכי התפירה: **י** הקורע כדי לתפור שתי תפירות על מנת לתפור שתי תפירות חייב. אבל הקורע להפסידה פטור מפני שהוא מקלקל. הקורע בחמתו או על מת שהוא חייב לקרוע עליו חייב מפני שמיישב את דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוככת בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב. [ד]והפותח בית הצואר בשבת [כ] חייב: **יא** המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב. וכן המפרק ניירות דבוקין או עורות דבוקין ולא נתכוין לקלקל בלבד הרי זה תולדת קורע וחייב: **יב** הבונה כל שהוא חייב. המשוה פני הקרקע בבית כגון שהשפיל [ל] תל או מילא גומא או גיא הרי זה בונה וחייב. אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט הנותן הטיט חייב. ובנדבך העליון אפילו העלה את האבן והניחה על גבי הטיט חייב. שהרי אין מניחין עליה טיט

א טור סימן שיח סמ"ג לאוין סה: ב סמ"ג לאוין סה: ג טור סימן שמ סמ"ג שם: ד טור סימן שיו סמ"ג שם:

מגיד משנה

עוד שם אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף בחצר איפסיק רצועה דסנדליה א"ל מאי אעביד ליה א"ל שבקיה ומאי שנא מדר' ירמיה התם לא מינטר הכא מינטר. ורבינו ז"ל לא כתב חילוק זה אלא הביא הדין הראשון כפשוטו. ואולי דעתו כדעת קצת מפרשים שסוברים דהא דרב יוסף אתיא דלא כהלכתא שסובר שכלי שנשבר אינו ראוי לטלטלו אא"כ עושה מעין מלאכתו הראשונה וכר"י ואין הלכה כן וכמו שיתבאר בפרק כ"ה: **נשמטה** לו רצועת מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות וכו'. תוספתא:

ה העניבה מותרת לפי שאינה מתחלפת בקשירה וכו'. ברייתא שם שם (קי"ג) חבל דלי שנפסק לא יהיה קושרו אלא עונבו ר' יהודה אומר כורך עליו גודלא או פסיקיא ובלבד שלא יעבנו. והלכה כת"ק. ומעשה העניבה ידוע:

ו מותר לקשור קשר שאינו של קיימא וכו'. במשנה פרק מי שהחשיך (שם קנ"ז) מדבריהם למדנו שמודדין ופוקקין וקושרין בשבת ונתבאר בגמ' שהוא דוקא לדבר מצוה. ופירש"י הקושרין קשר שאינו של קיימא וכדעת רבינו ומוכרח הוא שלא התירו אלא מה שהוא פטור אבל אסור: **נימת** כנור שנפסקה וכו'. משנה פרק המוצא תפילין (עירובין ק"ב ק"ג) קושרין נימא במקדש אבל לא במדינה ואם בתחלה כאן וכאן אסור. והקשו עליה מהא נימת כנור שנפסקה לא יהא קושרה אלא עונבה. ואמרו הרבה לשוטה בהירונה. ופסק רבינו כלישנא קמא דאמר הא רבי שמעון הא רבנן:

ז כל קשר שחייבין על קשורו כך חייבין על היתרו וכל קשר שהקושר אותו פטור כך וכו'. במשנה פרק אלו קשרים (שבת קי"א:) וכשם שהוא חייב על קשורן כך הוא חייב על היתרן, עכ"ל:

ח הפותל חבלים מן ההוצין וכו'. התופר שתי תפירות וכו'. משנה פרק כלל גדול (שם ע"ד:) התופר שתי תפירות ובגמרא והא לא קיימא אמר רבי יוחנן והוא שקשרן, ע"כ. ופירש רבינו לשלש תפירות אין צריך קשר לפי שהרי בלא קשר מתקיים. ופשוט הוא:

ט והמותח חוט של תפירה וכו'. מימרא שם (ע"ה). אמר רב המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת. ופירש רש"י ז"ל בגד התפור ועומד והגיח החוט ארוך ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נמשכין ומותח את ראש החוט להדק ולחבר החתיכות זו היא תפירתו וחייב, עכ"ל. ורבינו פירש טעם אחר לפי שהמתיחה היא מצורך התפירה:

י הקורע כדי וכו'. שם במשנה (שם ע"ג) והקורע על מנת לתפור שתי תפירות. ופרק האורג (שם ק"ה) כל המקלקלין פטורין: **הקורע** בחמתו וכו' ברייתא שם. וכבר בארתי הענין בארוכה פרק ח' וכתבתי שם דעת החולקים עליו:

הפותח בית הצואר וכו'. מימרא כלשונה פרק במה מומנין (שם מ"ח) ופירש"י ז"ל עושה בה חלוק לכתחלה חייב חטאת דהשתא קא מתקן ליה מנא, עכ"ל:

יא המדבק ניירות וכו': וכן המפרק ניירות וכו':

יב הבונה כל שהוא חייב וכו'. משנה פרק הבונה (שם ק"ב:) הבונה כל שהוא חייב: **המשוה** פני הקרקע וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג:) מימרות כתבתים פרק ח': **אחד** נתן את וכו'. פרק הבונה (שם קג) אמר שמואל המלדד את האבן חייב משום מכה בפטיש מיתיבי אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט הנותן את הטיט חייב

כסף משנה

ה העניבה מותרת וכו'. כתב הרמ"ך אפילו קשר מותר כמתני' דאמרינן קושרין דלי בפסיקיא וכי קאי ובלבד שלא יעננו אחבל קאי ולא אפסיקיא דהיינו משיחה ותימה אמאי פסק כרבנן דאמרי לא יהא קושרו אלא עונבו וצ"ע עכ"ל: **הפותל** חבלים וכו': וכן המפריד את הפתיל וכו': כתב הרמ"ך התופר שתי תפירות וכו' תימה למה לא כתב שיהא חייב שתים משום קושר ומשום תופר כדברי הירושלמי שזה טולדי עשה שתי מלאכות קושר ותופר עכ"ל:

י והפותח בית הצואר וכו'. כתב הריטב"א בפ"ק דמכות פירש"י פותח בית צואר ממש שעשה פתח חדש לחלוק בשבת חייב חטאת מפני שתיקן כלי, פירוש דהכי דלא מחייב משום קורע דקורע שלא ע"מ לתפור הוא מיחייב משום תקון כלי דהוי גמר מלאכה ותולדה דמכה בפטיש והקשו עליו וכו'. והנכון כמו שפי' ר"ת דלאו בפותח פתח חדש לגמרי אלא שכבר נפתח בחול אלא שנקשרו ע"י הפירת חוט או בגד כדרך שעושים מכבסי בגדים או כמו שהיו הגוים רגילות לקשור בגרסא ופתח בשבת אותו חוט או בגד שהיה שם חייב חטאת משום גמר כלי עכ"ל:

יא יב המדבק ניירות וכו': וכן המפרק ניירות וכו': וכן העושה כלי אדמה וכו'. כתב הרמ"ך בספר ירמיה לא פירש כן והביא ראיה שאין בנין בכלים בשום ענין ויש לנו סיוע עוד לדבריו ההיא דפרק בכל מערבין (עירובין ל"ה) דמוקי לה במגדל של עץ וקסברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים עכ"ל. וכבר כתב בזה הרב המגיד:

העושה

לחם משנה

ד לפיכך אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית וכו'. ה"ה תמה על רבינו למה לא חילק בין חצר לכרמלית וכתב שהוא סובר שאין חילוק בהם והא דרב יוסף דלא כהלכתא אתיא. וקשה דא"כ אמאי הזכיר רבינו בכרמלית אדרבא מדהזכיר בכרמלית משמע דס"ל כרב יוסף דדוקא בכרמלית אבל לא בחצר ואולי שהזכיר כן מפני שאמר את"כ לשון הגמרא שהמעשה אירע בכרמלית ודוחק. ומ"ש ה"ה ז"ל ואולי דעתו כדעת המפרשים את"ם שלאחורה נראה שהוא מוכרח בגמרא הטעם שאפשר דמה שאמרו בגמרא התם לא מינטר וכו' הוא לומר דמש"ה הקשירה אסורה בחצר וחזר אביי והקשה לו והא מנא הוא כלומר נהי דאסרת לקשרו מ"מ אמאי אסרת לטלטלו ולזה דחי ליה ואמר דמדקא מתרץ ר' יוחנן ש"מ הלכה כר"י ולפי פירוש זה לדידן דלית לן כר"י מ"מ אסור לקשרו בחצר משום דהתם לא מינטר הכא מינטר דלא הוצרך רב יוסף למימר דהלכה כרב יהודה אלא לאסור הטלטול אבל הקשירה אסורה בלאו הכי אסירה לכך כתב ה"ה שאין זה פי' הגמרא אלא טעם איסור הקשר הוא מפני הטלטול והא בהא תליא וכדעתי הטלטול הוא הדין הקשירה ומפני כן כתב הדבר בלשון אולי:

ה וכורך עליו משיחה ועונב עניבה. אע"ג דבגמרא (דף כ"ג) לא אמרו רבנן אלא עניבה אבל תרתי בהדי הדדי כגון משיחה ועניבה אפשר דלא. י"ל דכיון דהתירו עניבה כריכת המשיחה אין איסור כלל. א"נ שרבינו ז"ל מפרש שמה שאמר ר' יהודה ובלבד שלא יעננו קאי אמשיחה וכיון דר' יהודה ס"ל שכורך משיחה ובלבד שלא יעננו אומה מכלל דרבנן סברי כריכת משיחה ועניבתה שרי דאם לא כן במאי פליגי:

יב אחד נתן את האבן וכו'. כתב הרב המגיד והרמב"ן ז"ל מפרש בזה וכו'. קשה לדידיה ז"ל איך אמרו בגמרא (דף ק"ב:) וליטעמיך הא פליגי רבנן עליה דר'

הגהות מיימוניות

[ז] כדאמר ליה רבי אבהו לר' ירמיה: [ח] כרבנן ודלא כר' יהודה וכן פירש"י ואע"ג דמשמע סתמא דתלמודא כר"י בפרק המוצא תפילין וכו' ע' בסה"ת: [ט] במתני' כל שחייבים על קשורו חייבין על היתרו: [י] ופריך בגמרא והא לא קיימא אמר רבב"ח אר"י והוא שקשרו, מכאן פסק ראב"ם שאין נקרא קשר של קיימא אלא קשר על קשר מראין חייב בכאן משום קושר וכן כתב בסה"ה אמנם יש קשרים שמתקיימין בקשר אחד כגון שקושר חבל בראשו ואין קושר שני ראשים ביחד וכן כל כיוצא בזה ע"כ: [כ] במה טומנין ופרק קמא דמכות פירש"י חייב משום מכה בפטיש: [ל] פרק כלל גדול היתה לו גבשושית ונטלה וכו' היתה לו גומא וטממה בעפר חייב משום בונה ע"כ:

מגדל עוז

מותר לקשור עד סיורה. סוף שבת (דף קנ"ז): נימת כנור עד במקדש. פרק במה דמגבאות: כל קשר עד להתירו. פרק אלו קשרים (דף קי"א): הפותל חבלים עד כשיעור הפותל. בירושלמי דפרק ואלו קשרים: התופר עד כמתקן וחייב. פ' ר"א דאורג (דף ק"ה): והפותח בית הצואר וכו'. פרק טומנין (דף מ"ח): הבונה כל שהוא. ריש פרק הבונה (דף ק"ב): המשוה פני קרקע עד וחייב. פ' כלל גדול (דף ע"ג): אחד נתן עד טיט פטור. פ' הבונה:

כסף משנה

יד העושה נקב כל שהוא כו'. כתב ה"ה שפסק כרב. ויש לתמוה שלקמן בסמוך כתב העושה נקב בין בעץ בין בבנין ה"ז תולדת מכה בפטיש ובר"פ כ"ג כתב העושה נקב שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל ה"ז חייב משום מכה בפטיש:

יז המפיס שחין וכו' כתב הרמ"ך תימה מאי מכה בפטיש שייך בזה והלא אין זה גמר מלאכה ואית ליה לפרש משום בונה כדפירש"י, עכ"ל:

מגיד משנה

חייב ולטעמיך סימא סילא ר' יוסי לומר אפילו העלה והניחה על גבי דימוס של אבנים חייב אלא ג' בניני הוו תחלה בעי נדודי ועפרא מליעא בעי נמי סינא עילאה בהנהה בעלמא, ע"כ. ורבינו ז"ל הזכיר שם הבניינים. ורלויתי מי שהקשה עליו למה לא הזכיר התחתון ופיגה קושיא שכבר הזכיר למטה בפרק זה כהולד את האבן ביסוד הבנין. ותו סיא תימרא דשמואל בבנין התחתון וכן פירש"י ז"ל ומוכרח הוא. והרמב"ן ז"ל מפרש שזה הבנין שלישי אין חייבים בו בהנחה בלבד בלא גרוד ועפר אלא לדעת ר' יוסי אבל לדעת חכמים דברייתא לא אלא הרי הוא כהתחתון ודעת התוספות שכל אלו החלוקים מוסכמים בלא מחלוקת. וכן נראה מן התוספתא וזה דעת רבינו: והבונה על גבי וכו'. בירושלמי אמרו היכן מצינו בנין במקדש שהיו טפסים קר"ים על גבי אדנים ושאינו הדא אחרה בנין על גבי [illegible] במין ודיו אדנים בקרקע כן ומי, מד רבינו זה:

יג העושה אהל וכו'. ברייתא פרק חולין (שם קל"ח) אהל קבוע לא יעשה ואם עשה חייב חטאת ובשוע הוא בהרבה מקומות שהוא משום בונה: וכן העושה וכו'. פ' כלל גדול (שם ע"ד:) אמר אביי האי מאן דעביד חביתא חייב ז' חטאות תנורא חייב ח' חטאות ואחד מהם הוא בונה. וכן פירשו הגאונים ז"ל וכן הוא בירושלמי והטעין שאע"פ שאמרו אין בנין בכלים זהו בכלים שנתפרקו להחזירן כמו שנתבאר פרק כ"ב. אבל העושה כלי מתחלתו אין לך בנין גדול מזה ואין נקרא זה בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי.

טיט אחר. [א]והבונה על גבי כלים פטור: **יג** העושה אהל קבוע הרי זה [ב]תולדת בונה וחייב. וכן העושה כלי אדמה כגון [מ] תנור וחבית קודם שישרפו הרי זה תולדת בונה וחייב. וכן המגבן את הגבינה הרי זה תולדת בונה. ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת. המכניס יד הקרדום בתוך העץ שלו הרי זה תולדת בונה וכן כל כיוצא בו. וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב: **יד** העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה חייב משום [נ] בונה. [ג]המחזיר דלת של בור ושל דות ושל יציע חייב משום בונה: **טו** הסותר כל שהוא חייב. והוא שיסתור על מנת לבנות. אבל אם סתר דרך השחתה פטור. הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב [ד]והוא שיתכוין לתקן: **טז** המכה בפטיש הבאה אחת חייב. וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי זה תולדת מכה בפטיש [ס] וחייב. כיצד המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה אפילו מקצת הצורה והמגרד כל שהוא והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב. וכל פתח שאינו עשוי להכנים ולהוציא אין חייבין על עשייתו: **יז** המפיס [ה]שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי

א טור סימן שיד סמ"ג שם: ב טור סימן שטו כמ"ג שם. ג טור סי' שיג סמ"ג שם ' ד טור סי' שטו: ה טור סי' שכח סמ"ג שם:

והשמועה מוכיחות כן כמ"ש הגאונים ז"ל ועיקר: וכן המגבן וכו' ברייתא פרק המצניע (שם צ"ה) המגבן כגרוגרת ואמרו עליה מגבן חייב משום בונה. וכבר כתבתי פ"ח מה שנחלקו קצת הראשונים לומר שאינו אלא משום שבות המכניס יד בקרדום וכו' פ' הבונה (שם ק"ב) פייל בוכתא בקופינא דמרא רב אמר חייב משום בונה ושמואל אמר חייב משום מכה בפטיש ופסק רבינו כרב באיסורי. וכן התוקע וכו'. סוף פ' כירה (שם מ"ז) ברייתא גבי מלבנות המטה לא יתקע ואם תקע חייב חטאת.

יד העושה נקב כל שהוא וכו'. בהבונה (שם ק"ב) העושה נקב בלול של תרנגולים רב אמר חייב משום בונה ושמואל אמר חייב משום מכה בפטיש והלכה כרב, ומפורש שם דעבדין ליה לאורה: והמחזיר דלת וכו'. בסוף עירובין (דף ק"ב.) דלת של בור ושל דות ושל יציע לא יחזיר ואם החזיר חייב חטאת

טו הסותר כל שהוא חייב וכו'. משנה פ' כלל גדול (שבת ע"ג) גבי אבות מלאכות והוא בסותר ע"מ לבנות כדאיתא בפ' ב"מ (דף ל"א) בגמרא. והכותר דרך השחתה מבואר פרק האורג (שם ק"ה) כבר הזכרתיו. הסותר אהל קבוע וכו' זה פשוט וכבר אמרו משום סתירה אהלים נגעו בה. וגן כריקה העץ התקוע שכל מה שיש בו בנין יש בו סתירה:

טז המכה בפטיש הבאה וכו' פרק כלל גדול (שם ע"ג) גבי אבות מלאכות. ובגמרא (דף ע"ה) רבא ור"ז דאמרי תרוייהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש. ופירש"י ז"ל מכה בפטיש הוי גמר מלאכה שכן האומן מכה בסדן בשעת גמר מלאכה. ואין זה עיקר אלא כמו שפירש ר"ח ז"ל שהאומן מכה בפטיש על הכל להשוות עקמימותיו וכן על האבן שבבנין להשוותה להברזותיה והיינו גמר מלאכה וזה נכון: כיצד המנפח בכלי זכוכית וכו'. מימרא פרק כלל גדול הצר בכלי צורה והמנפח בכלי זכוכית חייב, ופירוש רבינו הצר צורה כולה או מקצתה בכלי צורה שהוא עומד לצורה והשיבוהו לכך ובברייתא בפרק הבונה (שם ק"ג) והצר בכלי צורה כל שהוא והמגרד כ"ש והקודח כ"ש. וכל פתח וכו'. פרק הבית (שם קמ"ו) מימרא דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין דעביד לעיולי אורא ולאפוקי הבלא ע"כ. ונזרת חכמים מבוארת פרק כ"ג.

יז המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה וכו'. ברייתא הובאה סוף האורג (שם ק"ז) אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר חדא וכו' ואידך המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב אם להוציא ממנה ליחה פטור ואידך הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור. ורלויתי מי שהקשה על רבינו שפסק בבני אלו מותר כאן ובסוף פרק זה שהרי בפרק ח' שרלים שנינו הנדן לצורך חייב שלא לצורך פטור ובגמרא מאן הנא א"ר יהודה אמר רב ר"ש היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה היכא דתתני לה אהא המפיס מורסא מאן תנא א"ר יהודה אמר רב ר"ש היא. היכא דמהני לה אהא הצד נחש וכו' מאן תנא א"ר אמר רב ר"ש היא ע"כ. ואחר שרבינו פסק בפרק ראשון כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה שחייב עליה למה לא חייב באלו כגם שחייב למטה בפרק זה בצד שלא לצורך

לחם משנה

דר' יוסי וכמו שהקשו התוס' בריש פרק הבונה. ונראה שהוא ז"ל מפרש דבגמרא הקשו לשמואל מדרבנן ואפילו מר' יוסי דאי כר' יוסי אהי הא אמר ר' יוסי דבהניה בעלמא סגי לגבי דימוס דלא מצינו דפליג ר' יוסי אדרבנן אלא גבי דימוס לבד אבל בשאר מודה דבעינן טיט ולזה אמרו וליטעמיך כלומר אפילו לדידן ליהוי הרי אופני בנין היכא דהא ר"י הזכיר בדבריו הנחה על גבי דימוס ולא הזכיר הנחה סתם וא"כ כי היכי דלא אמרת ור' יוסי ורבנן פליגי בעילאי ובתתאי כ"ע מודו דבעינן טיט ובתתאי כולי עלמא מודו דבעינן גדוד כוותיה. זה נראה ליישב דעת הרמב"ן ז"ל.

יג וכן המגבן את הגבינה וכו'. כתב ה"ה וכבר כתבתי פ"ח מה שנחלקו קצת הראשונים וכו'. אלו המפרשים ז"ל נראה שמפרשים מאי דקאמר משום בונה שהוא דומה ענין לבונה אבל לא תולדה אלא שבות דומה למה שפירש"י ז"ל בסוף פרק היוציא (דף פ"א) גבי פרפיסא שאמרו שם בגמרא חייב משום תולדה ופירש"י ז"ל שם והך חייב לאו דוקא ע"ש, ומ"מ מ"ש לא ראיתי לו כן בפרק שמיני בשם המפרשים ז"ל *:

יד העושה נקב כל שהו וכו'. בגמרא (דף ק"ב) איכא פלוגתא רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש ופסק רבינו כרב, וקשה דלמטה נראה שפסק כשמואל שכתב והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין בבנין בין במתכת וכו' הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב דלרב הוי משום בונה כדמוכח בגמרא במ"ש גבי קודה בפלויא לרב מיחזי כהר הורמא וכו' אבל זה איירי בנקב העשוי להכניס ולהוציא דאל"כ ה"ז מותר מן התורה כמ"ש בסמוך ובפרק כ"ג וכן קשה שרים פרק כ"ג כתב בנקב לול של תרנגולים שהוא תולדת מכה בפטיש וחייב כוותיה דשמואל. ונראה שהוא ז"ל מפרש דמ"ש רב חייב משום בונה כלומר אפי' משום בונה וה"ה משום מכה בפטיש דהוי גמר מלאכה אלא שהוא מוסיף ואומר שחייב משום בונה דלדידיה אתי מחני' דהקודח כל שהו כבשעה. וכן מצינו דומה לזה בפ' חולין (דף קל"ח) גבי מ"ש בגמרא משום מאי מהריק ביה רבה אמר משום בורר ר"ז אמר משום מרקד ושם פירש"י ז"ל דרבה דאמר משום בורר ה"ה משום מרקד אלא שר"ז פליג ארבה וכן רבינו בפ"ח נראה שפירש כן שכתב בפ"ח ה"ז תולדת בורר או תולדת מרקד ונראה שפסק כרבה כדפירש"י שם. וא"ת אמאי לא כתב שם חייב שתים משום בורר ומרקד דומה לת"ב לתעלה בזומר וצריך לעלים שחייב שתים וי"ל דהוא כסור דבורר ומרקד דמו להדדי ואין רלוי ביהיה חייב שתים ולא הוי אלא לענין התראה וז"ש בגמרא משום מאי מהריכו ביה וכו'. ות"מ סתם כאן רבינו הרבה בזה שהיה לו לכתוב חייב משום בונה ומשום מכה בפטיש אלא שהוא סמך על מ"ש לקמן והדברים כהומים.

*) (ואני אומר שבכיאור כתבו בכבא המתחלת הטולב אם וכו').

מגדל עוז

העושה אהל קבוע וכו'. פרק ר"א דחולין (דף קל"ד): וכן כעושה עד תולדת בונה. פרק כלל גדול (דף ע"ד) כשמעתין דמאן דעביד חביתא. המגבן עד כגרוגרת. פרק ר"א דבכיא · המכניס יד עד כיוצא בו. פ' הבונה: וכן כל התוקע עד וחייב. פ' כל הכלים (דף קכ"ב) ובירושלמי. העושה נקב עד משום בונה. סוף פרק הבונה: המחזיר דלת עד משום בונה. סוף פ' כל הכלים (דף קכ"ב) הסותר עד לתקן. פ' במה מדליקין (דף ל"א): המכה בפטיש וכו'. פ' הבונה (דף ק"ג) וכל העושה עד צורה פרק כלל גדול (דף ע"ה): והמגרד וכו' עד וחייב. פרק הבית (דף ק"ו) וכל פתח עד עשייתו. פ' ח' שרצים: המפיס שחין עד מותר. פרק ר"א דאורג ופרק ב' דעדיות והרבה מקומות

הגהות מיימוניות

המסתת

[מ] ודלא כרש"י שפירש התם האי מאן דעביד חביתא חייב ז' חטאות תנורא ח' אבל משום בנין אינו חייב דאין בנין בכלים. ובהבונה נמי גרסי האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר חייב משום בונה וכ"פ התוס' וכן ס"ה ודלא כרא ם שכתב דר"א אמר רב הכי להייבו משום בונה דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים אלא רב אמר כן לאפוקי מדשמואל דאמר חייב משום מכה בפטיש שאין חיוב מכה בפטיש אלא בדבר שהוא גמר מלאכה לפיכך אמר בונה כלומר עדיין דבר מדה זו בנין ואין זה גמר מלאכה להתחייב משום מכה בפטיש ע"כ דבריו. ודברי התוס על בנין בכלים תמצא לקמן בפרק כ"ג בה ב': [נ] כרב לגבי שמואל דאומר משום מכה בפטיש ע"כ:

[ס] אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש, ע"כ:

מגיד משנה

לצורך ושלשתן השוו בגמרא שהם כר"ש בחוקא. ול"ל בתירוץ זה שרבינו ז"ל סובר שאין הלכה אלא כליבנא קמא שהא הא דאלי' אמר רב על מגוחתו דקאד שלא לצורך אבל איך אפילו בר"י אסיין ויעיד ע"ז דשמואל אמר ברגא פטור ומותר ואיגו הוא דפסק כר"י וכמ"ש פרק ראשון והפעם שהססת המורסא הוא גמר מלאכה כשהוא ברחוב פי המכה הלא כדברי רש"י ז"ל שכתב משום בונה. וכשהוא להוציא ממנה ליחה איזה גמר מלאכה וא"ה נבא בה חיוב מכה בפטיש שהוא גמר מלאכה במום פיס וכן נראה האחם שאינו לא כדרכו אלא מחעסק בו וכמו שיתבאר למטה, א"נ דכיון דרבים מוקין בו חשיב ליה כסכנת נפשות וכ"כ קצת המפרשים ז"ל בלשון הזה. ודעת רבינו האי ובעל ההלכות כדברי רבינו בזמר שני אלו ועיקר. בספר הכתים ירצה לי שאין זה מלאכה שצריכה לגופה כי מלאכה שצריכה לגופה הוא שעשה המלאכה בעצמה ובטובה אבל דברים אלו אין טובתו למלאכה שכל טובתו הוא להוציא לחה ולהגלל פי' וכ"ל דעת הר"ם שכתב רמבים המזיקים וכו' עכ"ל:

יח המסתת את האבן וכו'. כבר הזכרתי זה למעלה: **המצדד** את האבן וכו'. מימרא פרק הבונה (שם ק"ב:) כמבתים למעלה: **הלוקט** יבולת וכו'. כלל גדול (ע"ה) אמר ר"י האי מאן דשקיל אקופי מגלימיה חייב משום מכה בפטיש וה"מ דקפיד עליהו ע"כ: **המנער** טלית חדשה וכו'. פרק חבית (שם קמ"ז) אמר ר"ל המנער טליתו בשבת חייב ולא אמרן אלא בחדתי אבל בעתיקי לית לן בה ולא אמרן אלא באוכמי אבל בחיורי וסומקי לית לן בה והוא דקפיד עלייהו. עולא איקלע לפום בדיתא חזא רבנן דקא נפצי גלימייהו אמר להו קא מחללי רבנן שבתא אמר להו רב יהודה נפצו ליה באפיה אנן לא קפדינן ולא מידי ע"כ. ול"ל נפרש לדברי רבינו מ"ש שם אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף אמר ליה הב לי כומתאי חזא דאיכא טלא עליה הוה קא מחסם למיהבה מיבליה אמר ליה נפוץ שדי אנן לא קפדינן מידי. שסתגין היה בחשש אביי מפני הטל שהוא מלהיב ע"ג הבגד המתור לבן. ובחידושי הרשב"א ז"ל פירש"י ז"ל משום האבק ומשום מלבן. ובתוספות הקשו שלא מצינו ליבון בכיוצא בזה. אבל ר"ם ז"ל פירש מנער מן הטל כההיא דרב יוסף דבסמוך ומשום מכבס ולמאן דקפיד הוי פסיק רישיה ולמאן דלא קפיד ליכא אלא דבר שאין מתכוין באיש כגום נמור עכ"ל. ולכל הפירושים אין מפירוש רבינו קשה סומקי אמאי לית לן בה. וההגהות מפרשים כפר"ח ז"ל ודברי רבינו עיקר:

יט הצד דבר שדרך מינו לצוד וכו'. בפרק האורג (שבת דף ק"ו) ר"י אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב וחכ"א צפור למגדל וצבי לגינה לחצר ולביברין רשב"ג אומר לא כל הביברין שוין זה הכלל כל המחוסר לצידה פטור שאינו מחוסר לצידה חייב. אמר שמואל הלכה כרשב"ג. ושם אמר שמואל הצד ארי בשבת פטור עד שיכניסנו לגלוסקמא שלו ופירש"י ז"ל בית משמר העשוי לו כעין סהר:

כ כל מקום שאם ירוץ בו יגיע לחיה וכו'. שם בגמרא חלקו בין ביבר קטן לביבר גדול ואמרו היכי דמי ביבר קטן כל היכא דכי רהיט בתריה ומטי ליה בחד שחיא ביבר קטן ואידך ביבר גדול. א"נ כל היכא דנפלה טולא דכותלי אהדדי ביבר קטן ואידך ביבר גדול ע"כ. ופירשו המפרשים בחד שחיא כל שמגיע בריצה אחת ואינו צריך לישב בינתיים, עכ"ל:

כא אחד שמנה שרצים האמורים בתורה וכו'. במשנה שם (ק"ז) שמנה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור וכבר הזכרתי למעלה שמ"ש שלא לצורך פטור הוא כר"ש ורבינו ז"ל סובר שאין הלכה כמותו וכמבואר למעלה: **הצד את הישן ואת הסומא חייב**. בהאורג (שם ק"ו:) ה"ר הצד צבי סומא

כסף משנה

יח המצדד את האבן וכו'. כתב הרמ"ך והא שיטים בעליה נחרות ועפר כמו שמפרש בגמרא וקימה הילך כיון הוא מלברש זה עכ"ל: **הלוקט** יבולת וכו'. נראה מדברי רבינו שהוא מפרש הא דאמריך והוא דקפיד עלייהו היינו לומר שלא יסירם בטובה כדי ליפות אלא כמתעסק אבל כל שמסירם בכוונה אע"פ שלא היה נמנע מללובשו אם לא היה מסירם חייב: **המנער** טלית חדשה וכו'. נראה מדברי רבינו שהמנער חייב משום מכה בפטיש כמו יבולת שע"ג הבגדים אבל

הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא. ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר: **יח** המסתת את [פ] האבן כל שהוא חייב משום מכה בפטיש. המצדד את האבן ביסוד הבנין ותקנה בידו והושיבה במקום הראוי לה חייב משום מכה בפטיש. [א]הלוקט יבולת שעל גבי בגדים בידו כגון אלו היבולות שבכלי צמר חייב [פ] משום מכה בפטיש. והוא שיקפיד עליהן. אבל אם הסירן דרך עסק הרי זה פטור. המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצמר הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת. ואם אינו מקפיד מותר: **יט** הצד [ב]דבר שדרך מינו לצוד אותו חייב. כגון חיה ועופות ודגים. והוא שיצוד אותן למקום שאינו מחוסר צידה. כיצד כגון שרדף אחרי צבי עד שהכניסו לבית [ג] או לגינה או לחצר ונעל בפניו. או שהפריח את העוף עד שהכניסו למגדל ונעל בפניו. או ששלה דגים מן הים בתוך ספל של מים הרי זה חייב. אבל אם הפריח צפור לבית ונעל בפניו. או שהבריח דג ועקרו מן הים לבריכה של מים. או שרדף אחר צבי עד שנכנס לטרקלין רחב ונעל בפניו הרי זה פטור. שאין זו צידה גמורה שאם יבא לקחתו צריך * לרדוף אחריו ולצוד אותו משם. לפיכך הצד ארי אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה: **כ** כל מקום שאם ירוץ בו יגיע לחיה בשחיה אחת, או שהיו הכתלים [ג]קרובין זה לזה עד שיפול צל שניהם לאמצע כאחד הרי זה מקום קטן. ואם הבריח הצבי וכיוצא בו לתוכו חייב. ומקום שהוא גדול מזה המבריח חיה ועוף לתוכו פטור: **כא** *אחד שמנה [ד]שרצים האמורין בתורה ואחד שאר שקצים ורמשים שיש למינן צידה הצד אחד מכולן בין לצורך בין שלא לצורך או לשחק בהן חייב הואיל ונתכוון לצוד וצד. שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. הצד את [ה]הישן ואת הסומא חייב: **כב** המשלח כלבים כדי שיצודו צבאים

השגת הראב"ד

*אחד שמנה שרצים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כבר הכתבה דעת ר"ח ז"ל, עכ"ל:

א טור סימן שכ סמ"ג שם: ב טור סי' שטז סמ"ג לאוין סה: ג עי' בתוס' בגמרא: ד טור סי' שטז סמ"ג שם: ה טור וסמ"ג שם:

לחם משנה

יח המסתת את האבן וכו'. גם זה במחלוקת דרב ושמואל בפ' הבונה (ד' ק"ב) ופסק דלא כרב אע"ג דהלכתא כרב באיסורי משום דר' יוחנן ס"ל התם כוותיה דשמואל:

יט אבל אם הפריח צפור לבית ונעל בפניו וכו'. בפרק האורג (דף ק"ו:) אמרינן בגמרא דדוקא בצפור דרור אבל בשאר צפור לא ויש תימה על רבינו איך לא הזכירו:

כ או שהיו הכותלים קרובים וכו'. כלומר הכותלים ד' אמות וכל אחד מהם גבוה אמה או פחות עד שהצל מגיע עד אמה אם היה מגיע צל של שניהם כאחד לא היה מגיע אלא אמה מכאן ואמה מכאן ובשתי האמות לא הוה צל אבל אם לא היה בין שניהם אלא שתי אמות לא יקרא צל של שניהם מגיע לאמצע כאחד שהצל של כותל זה מגיע עם צל של כותל זה. וא"ם אין זה שיעור שלפעמים יהיה המרחק אשר ביניהם גדול וכל הכותלים יגיעו זה עם זה מפני שהכותלים גבוהות הרבה ד"מ שכותל זה יהיה גבוה עשר אמות וכן הכותל שני ואפי' יהיה המרחק שביניהם כ' אמות יגיעו צל הכותלים זה עם זה ולזה כתבו התוס' בפרק האורג (בד"ה היכא דנפלי) ואמרו היה להם שיעור הכותלים שוה והיו יודעים שיעורם ע"כ. כלומר דעל אותו השיעור אמרו דנפלי טולא אהדדי. ואע"פ שא"א לכוין צל של שני הכותלים כאחד. (גם מ"ש בגמרא אלא

הגהות מיימוניות

[ע] כשמואל ודלא כרב דאמר משום בונה והכי אמרינן פרק כלל גדול שלשה דברים אמר רב אשי משמיה דריב"ל המסתת חייב משום מכה בפטיש וכו' וכן אמר ר' יוחנן חבי: [פ] האי מאן דשקיל אקופי מגלימית כו': [ג] פרק האורג כחכמים ודלא כר' יהודה דאמר דוקא לבית חייב: *[כתב הטור משעם זה שאין איסור בנעילת תיבת שיש בתוכה זבובים בשה"ת שאמר שהרי אין הזבובים נצודין בתיבה שאם בא לפתוח לישלם הם בורחין ע"כ וע"ש]:

מגדל עוז

המסתת את האבן עד מכה בפטיש. פרק הבונה (דף ק"ב): הלוקט יבולת עד מכה בפטיש והוא שיקפיד עד פטור. פרק כלל גדול (דף ע"ה): המנער טלית חדשה עד עליהן מותר. פרק חבית (דף קמ"ז): הצד דבר וכו' עד חיה ועוף לתוכו פטור. פ' ר"א דאורג (דף ק"ו): אחד שמנה שרצים עד חייב עליה. פ' ח' שרצים: כתב הראב"ד ז"ל כבר נכתבה דעת ר"ח ז"ל עכ"ל: ואני אומר ומצאתי פסקותיו כבר כתיב הט"מ של אלו סכלותם על ענין זה וגם אני כירחתי שם אם אבר טיפה שמה כרות והנני גם מפה חוזר ומוסיף ואומר כי ר"ח ז"ל פסק פ"ק דשבת כשמעון דהוא יוצא בכים שלו הלכה כר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ומסקייתא מלאכה

נריש פ' דח' שרצים דאוקים שמואל דאמר סוף פ' האורג כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ופיר"ח ז"ל דהאיך לאשמועינן בהני תלת אע"ג דעביד בהו מעשה אבל איכא אחריני נמי דפטור ומותר דלא עביד בהו מעשה, פסק כן משום דבריש גומל אמרי' דהלא שבירא ליה כר"ש וכיון דהלא בהדיא הוא קי"ל כוותיה וגם ר"ח ז"ל פסק כן ופירשו למילתיה מדאמרינן פ"ק דשבת כל המזיקים הורגין אותן בשבת ובוהא כשיטה עמד הראב"ד ז"ל שנתכנו דברי ר"ח ז"ל: ואנס פאל כ"ג פסק כר"י דאמר מלאכה שא"צ חייב וגם ר"י אלפס ז"ל בשמים כל הסוגיות דשייכי כר"ש להשמיענו שאין הלכה כמותו וגם רואים בעל המאור ז"ל שלא הקפיד על השמות אלו מכלל דכוותיה ס"ל. ויש לי סמך ורואים לדבריהם הרי דקי"ל פרק מי שהוציאוהו כסתם מלמודא כר"י ור"ש הלכה כר"י ועוד דבמסכת ובתים פ"ס כל התדיר וכן פרק כירה גמרא מפני דמסיחים שאנו מסיק שלמודא לההיא דשמואל כר"י ס"ל ולא תקשי לך מדתוקי ריש פרק ח' שרצים פטור ומשמע דאמר שמואל איכא דר"ש דהתם איכא דר"ש קא מיירי אבל איהו גופיה כר"י ס"ל כמסקנא דילן ס"ם כל התדיר וכן פירשו רבותינו בעלי התוס' אע"פ שלא פסקו כשמואל כי היכי דלא תיקשי דידיה אדידיה ומסקנא לגמסקנא והכיא דריש פ' מגל דמוקים לרבא כר"ש שמיה דסוקא כשלמא הוא ולא מסכים עליה לכך הבמימר ר"י אלפס ז"ל והסיא נמי דפ"ק דשבת דכל המזיקין נהרגין לאו משום דסדיק כר"ש אלא משום אגבי אמריגי הדא דהסכנתא שאני ועוד דסוגיין פרק ח' שרצים הכי משמע וכדומיא דנחש ועקרב מוקמינן לה דלאו מזיקין טודאי ובשיטה ולא עמד ר"ח ז"ל ונסכנו דבריו וכד"ל והמהודר הצ"ב: הצד את עד או קטן פטור. כלל פרק ר"א דאורג (דף ק"ו):

כותא ויסן חייב חגר והולה פטור. מאי שנא הני ומאי שנא הני. הני עבידי לרבויי והני לא עבידי לרבויי. וכפירש"י ז"ל כותא ויסן עבידי לרבויי ליפתט כשתרגישין ידי אדם. ועוד שם והתניא חולה חייב א"ר ששת לא קשיא כאן בחולה מחמת אישתא כאן בחולה מחמת אוכלא. ופירש ר"ה ז"ל אוכלא כגון שהיו עייפים מחמת כלב או מחמת דבר אחר הרי זה חייב. וכן הן דברי רבינו במ"ש המשלח כלבים וכו'. אבל רש"י ז"ל פירש בהפך אוכלא עייפות שאינו יכול לזוז ממקומו נצוד ועומד הוא עכ"ל:

כג צבי שנכנס לבית וכו'. שם משנה כלשון רבינו. ישב אחד על הפתח וכו'. משנה כלשונה. ישב הראשון ומלאהו וכו'. שם ישב הראשון על הבהח ומלאהו ובא השני וישב

אבל מספקא לי אם הוא מפרש והוא דקפיד עליה כמו שפירש בלוקח יבולת. ולענין עד אימתי נקראת חדשה לענין זה נראה מדברי רבינו דהיינו שלא נשתמשו בה כ"כ אלא עדיין היא בחידושה כמו בשעה שהאומנים מתקנים אותם:

חיה

צבאים וארנבים וכיוצא בהן וברח הצבי מפני הכלב והיה הוא רודף אחר הצבי או שעמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפשו הרי זה תולדת הצד וחייב. וכן העושה כדרך הזו בעופות: **כג** צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב. נעלוהו שנים פטורין. אם אין אחד יכול לנעול ונעלוהו שנים חייבין. ישב אחד על הפתח ולא מלאהו וישב השני ומלאהו השני חייב. ישב הראשון ומלאהו ובא השני וישב בצדו אף על פי שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני לא עשה [ק] כלום ומותר לו לישב במקומו עד הערב ולוקח הצבי. למה זה דומה לנועל ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו שלא עשה כלום. נכנסה לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה עד שתחשך ומותר: **כד** הצד צבי זקן או חיגר או חולה או קטן פטור. המפרק בהמה חיה ועוף מן המצודה פטור. הצד חיה ועוף [ר] שברשותו כגון אווזין ותרנגולין ויוני (*עלייה) פטור. הצד דבר שאין במינו צידה כגון חגבים הגזין צרעין ויתושין [ש] ופרעושין *וכיוצא באלו הרי זה פטור: **כה** רמשים המזיקין כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהן אע"פ שאינן ממיתין הואיל ונושכין מותר לצוד אותם בשבת*. והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן. כיצד הוא עושה [ת] כופה כלי עליהן או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו:

פרק אחד עשר

א השוחט [א]חייב ולא שוחט בלבד אלא [א] כל הנוטל נשמה לאחד מכל מיני חיה ובהמה ועוף ודג ושרץ בין בשחיטה או בנחירה או בהכאה חייב. החונק את החי עד שימות הרי זה תולדת שוחט. לפיכך אם העלה דג מספל של מים [ב] והניחו עד

*נ"ל הרדסיאות. כס"מ: א טור וסמ"ג שם · ב סמ"ג לאוין סה:

אע"פ שעמד הראשון והלך לו חייב הראשון והשני פטור הא למה זה דומה לנועל ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו. ואמר שמואל בגמרא (דף ק"ז) דהאי פטור מותר הוא. וכתב הרמב"ן ז"ל שמדברי התוספתא נראה שפירוש המשנה כך הוא לנועל את ביתו לשומרו ולא נודע לו שהיה שם צבי כלל ונמצא שצבי היה שם והוא שמור בתוכו שמותר לו להעמיד הפתח נעול עד השכה וכן אם ישב על הפתח ונמצא שצבי היה בבית מותר לו לישב מפני שקדמה לידה למחשבה ע"כ דבריו. והרשב"א ז"ל כתב שבירושלמי נראה שהתירו לנעול לכתחלה לשמור ביתו וצבי שבתוכו דכיון שהוא צריך לשמור ביתו אע"פ שע"י כך נצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד עכ"ל. ואין להקל כל כך. נכנסה לו צפור כו'. שם מימרא כלשונה ופירש"י כנפיו כנפי כסותו: הצד צבי זקן וכו'. ברייתא (דף ק"ו) כהגהתיה למעלה· המפרק בהמה חיה ועוף וכו'. תוספתא פ' י"ג. ואני תמיה למה לא אמרו מותר ואולי מפני איסור טלטול אבל אם אינו מטלטל נראה שמותר לפתוח הבית בפני הצבי: הצד חיה ועוף וכו'. בשמנה שרצים חיה ועוף שברשותו הצדן פטור. ובמקצת ספרי רבינו יש כגון אווזין ותרנגולין ויוני עליה פטור ופ"ה הוא דיוני עליה אינם ברשותו כדאיתא בהדיא בפרק אין צדין (ביצה כ"ד) הצד יוני שובך ויוני עליה שקננו בטפיחין ובבירה חייב. ופרק שלוח הקן (חולין קל"ח). וכן ירושלמי סוף פרק כ"ח דיוני הרדסיאות הוא שהן ברשותו וכן הגדלים בבתים כאווזין ותרנגולין. ואמרו בירושלמי לא אמרן אלא שברשותו הא אינן ברשותו חייב אמר רבי יוסי הדא אמרה שור שמרד הגדו בשבת חייב ע"כ. וכתבו הרשב"א ז"ל: הצד דבר שאין במינו נצוד וכו'. בהאורג (שבת ק"ו) הלך תנינן הגזין צרעין ויתושין בשבת חייב דברי ר"מ והכמים אומרים כל שבמינו נצוד חייב כל שאין במינו נצוד פטור. ופרעושים מבואר בברייתא בשמנה שרצים (שם ק"ז) הצד פרעוש ר' יהושע פוטר והטעם שאין במינו נצוד. ופירוש פטור אבל אסור. ובחידושי הרשב"א ז"ל ובתוספות כתבו שאם מחירא שמא ישכנו וכ"ש אם עוקץ יכול להסירו דאינו אלא כמתעסק מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים עכ"ל. ובפרק י"א אבאר מהו פרעוש

כה רמשים המזיקין וכו'. מימרא דשמואל בהאורג (שם ק"ז) כהגהתיה למעלה ואידך הצד נחש וכו' ואם לרפואה חייב וריתאי דפטור ומותר דתנן כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחז בקורה ועל עקרב שלא תשוך עכ"ל:

פי"א א השוחט חייב ולא שוחט בלבד אלא כל הנוטל וכו'. בכלל גדול השוחט ובגמרא שוחט משום מאי חייב אמר שמואל משום נטילת נשמה: החונק את החי עד שימות וכו'. לפיכך אם העלה וכו'. בגמרא (שם ק"ז ע"ב) בשמונה שרצים אמר שמואל השולה דג מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב אמר ר' יוסי בר אבין ובין סנפיריו

לחם משנה

אלא) [שאינו] היה אפשר להגיע גם על שניהם כאחד היה מגיע זה עם זה שם

כג ישב הראשון ומלאהו וכו'. כתב ה"ה וכתב הרמב"ן ז"ל שמדברי התוספתא נראה פירוש המשנה כך הוא וכו' משמע הלשון דהרמב"ן ז"ל סבור דמי שבא לשמור את ביתו ולא טדע שהיה שם צבי ועמד על הפתח אע"פ שמפני כך נעשה הצידה מותר כיון שלא היה בכונה אבל אם היה בכונה היה אסור אפי' לפני שעמד שם וקשה דמתניתין במאי אוקימתה לדבריו ז"ל דאי שאין כונה לצבי לשמור הצבי אלא לשמור ביתו ומפני כן אמרו שהוא פטור א"כ אפי' בראשון נמי אם אין לו כונה לצוד את הצבי אע"פ שהצבי נצוד מעצמו הרי הוא פטור שהרי קדמה לידה למחשבה כמו שכתב הוא ז"ל וא"כ הוה ליה לחלק לגמרי מילתא אפי' בראשון אם אין לו כונה ולאי מתניתין ביש לו כונה לצבי זה א"א שהרי כתב הוא ז"ל שפירוש הא למה זה דומה וכו' שאמרו במשנה אינו אלא בשאין לו כונה וגם בדברי הרשב"א ז"ל קשה שנראה שהוא מפרש מתני' שיש לו כונה לשמור ביתו בצבי שבתוכו ומפני כן התירו לשני דא"כ אפי' הראשון נמי כיון דאין לו כונה אע"פ שהוא מעצמו נצוד מותר כמ"ש הוא ז"ל אע"פ שעל ידי כן נצוד הצבי כו' ואפי' היה לומר שמיירי כולה מתניתין להרמב"ן בשאין כונה כלל

ולהרשב"א ביש להם כונה לשמור את הבית וגם על הצבי ומ"מ הראשון חייב כיון שהוא צד בראשונה אע"פ שאין לו כונה כלל לדעת הרמב"ן ולא אל הבית לבד לדעת הרשב"א אבל השני פטור כיון שאינו אלא שומר ממה שצד הראשון ודומה לשומר שכבר ניצוד מתחלה כלומר שהיה צבי בבית נצוד מתחלה ומצא השומר פתח כחוח בשבת ועמד על הפתח כדי שלא יברח שזה מותר שאינו אלא שומר אבל צידה גמורה לדעתם ז"ל נראה דאסור ומפני כן חייבו במשנה השני. ומה שבא בדברי הרמב"ן שקדמה לידה למחשבה וכן בדברי הרשב"א שע"י כך ניצוד הצבי ניחא לשון צידה בסילוק אבל אין הכונה אלא על השמירה כמו שנראה מתחלת לשון הרמב"ן שכתב שצבי היה שמור בתוכו וכו' וכן הרשב"א שכתב לשמור ביתו וצבי שבתוכו ולכן לא דקדקו בהזכירם בסוף לשון צידה והכונה על השמירה אבל הצידה אסור. זה נראה בדעתם ז"ל

פי"א א השוחט חייב ולא שוחט בלבד וכו' בין בשחיטה או בנחירה או בהכאה חייב וכו'. פרק כלל גדול (דף ע"ה) מחלוקת רב ושמואל רב אמר משום צובע ושמואל אמר משום נטילת נשמה ופירשו שם דברי רב דכוונתו אף משום צובע. ורבינו נראה שפסק כשמואל וכמו שמשמע מדברי ה"ה ודבר תימה הוא דהיה

מגדל עוז

המפרק עד עליה פטור. פרק ח' שרצים: הצד דבר שאין במינו עד פטור. פרק ר"א דאורג (דף ק"ח): רמשים עד מנשיכתן. פ' ח' שרצים שם: כיצד הוא עושה עד סוף הפרק. פ"ס כל כתבי הקדש:

פי"א השוחט עד תולדת שוחט. פרק כלל גדול (דף ע"ה): לפיכך אם העלה עד למיתה. הושיט עד חייב. פרק ח' שרצים (דף ק"ז):

הגהות מיימוניות

[ק] אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר צידת צבי וכו' פירש"י אע"ג דשמואל אסר להא אליבא דר"ש והוא גופיה סבר לה כר' יהודה כדאיתא בזבחים פרק כל התדיר אנן קי"ל כר"ש דרבא שהוא בתראה ס"ל כוותיה פרק נוטל ובפ' שואל ע"ש: [ר] בפ' ח' שרצים חיה ועוף שברשותו הצדן פטור וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור. והא דתנן אבל צדין חיה ועוף היינו ביום טוב שצדן לכתחילה כדי לשוחטן ולאוכלן אבל הכא דבשבת לא וכגון דעבידי לרבויי כשרוצה לתופשן והן בבית גדול כ"כ שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה אסור לתופשם ואף לדחותן במקום צר שנוחין ליתפש וכן קבלתי ממורי קרובי ז"ל הילכך צריכין ישראל ליזהר שלא לתפוס בשבת סוס שמרד ופרה מורדת שעשויין לרבויי אפי' בחצר אם החצר גדולה שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה ובירושלמי אמר רבי יוסי הדא אמרה סוס שמרד בשבת וכו' אע"פ שיש לדחות ולומר דפטור ומותר ואיידי דבעי למיתנא בתובל בהן חייב תנא הצדן פטור בדאסורי' בבמה מדליקין דשכבה את הנר בח"ג, אפ"ה ראוי להחמיר עכ"ל רבינו ברוך ממגינצ"א: [ש] בפ' ח' שרצים כר' יהושע אליבא דר' אליעזר וה"ם בשעה שמקפצת לכאן ולכאן אבל אם עוקצת מותר לכתחילה ליקחנה ולהשליכה דדבר שאין בו אלא איסור דרבנן במקום צער לא גזור כדאשכחן בכפיס מורסא: * [לשון הסמ"ג אסור לצוד פרעוש ודוקא מעל הארץ או מעל בגדיו אבל אם הוא על בשרו ועוקצו מותר לצוד ואסור להרגו וכינה מותר להרגה וה"ם בלוקחה מעל בגדיו או מעל בשרו אבל המפלה בגדיו אסור להרוג גם כינה שמא יבוא להרוג פרעוש וע"ש מהו כינה ומהו פרעוש ע"כ]: [ת] בפרק כל כתבי כופין כלי על עקרב שלא תשוך: [א] בירושלמי דכלל גדול יש דכל הוצאת דם בשבת יש משום נטילת נשמה: [ב] הא דלא נקט מן הים לשון תלמוד נ"ל משום דמיחייב גם משום צד וכן רש"י פירש השולה דג שהוא נצוד ועומד מבעוד יום:

עד שמת חייב משום חונק. ולא עד שימות אלא כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב שעוד אינו יכול לחיות. הושיט ידו למעי הבהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב: ב רמשים [א]שהן פרין ורבין מזכר ונקבה או נהוין מן העפר כמו הפרעושין ההורג אותן חייב כהורג בהמה וחיה. אבל רמשים שהויתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן כגון תולעים של בשר ותולעים שבתוך הקטניות ההורגן פטור: ג המפלה * כליו בשבת מולל את הכנים וזורקן. ומותר להרוג את [נ] הכנים בשבת מפני שהן מן הזיעה: ד חיה [ב]ורמש שהן נושכין וממיתין ודאי כגון זבוב שבמצרים וצרעה שבנינוה ועקרב שבחדייב ונחש שבא"י וכלב שוטה בכל מקום מותר להורגן בשבת כשיראו. ושאר כל המזיקין אם היו רצין אחריו מותר להרגן ואם היו יושבין במקומן או בורחין מלפניו אסור להורגן. ואם דורסן לפי תומו בשעת הילוכו והורגן מותר ה המפשיט מן העור כדי לעשות קמיע חייב. וכן המעבד מן העור כדי לעשות קמיע חייב. ואחד המולח ואחד המעבד שהמליחה מין עיבוד הוא [ד] ואין עיבוד [ג]באוכלין. וכן המוחק מן העור כדי לעשות קמיע חייב. ואי זהו מוחק זה

המעביר

א טור סימן שטו סמ"ג שם: ב סמ"ג שם: ג טור סימן שכא:

מגיד משנה

מסנפיריו אמר רב אשי לא תימא יבש ממש אלא אפי' דעבד רירי. ונראה שאין רבינו גורס מן הים. ורש"י ז"ל פירש השולה דג שהיה גדל ועומד מבעוד יום, ומשום הוא שאין בכאן דין נידה כלל: הושיט ידו למעי בהמה וכו'. מימרא כלשונה. ופירש הרמב"ן ז"ל שהוא חייב משום נטילת נשמה ועל דרך זה פירש הסוגיא שעל מימרא א וכן עיקר, וזהו דעת רבינו. ופירש"י ז"ל דלדל עקר שנפילתו על ידי דלדול זה עכ"ל:

ב רמשים שהן פרין ורבין מזכר ונקבה וכו'. מפורש בסוגיא שם במסקנא דרב יוסף ורב אשי סברי שדעת חכמים הוא שכל דבר שפרה ורבה חייבין עליו דומה לאילים מאדמים שהיו שוחטין במשכן וחייבין על הריגת פרעושין אע"פ שאין בהן גידין ועצמות. ופרעוש כתב הרמב"ן ז"ל יש שפירשו אותו המין השחור הנקרא פורע"ש והוא הווה מן העפר בימות החמה ואע"פ שאינו פרה חייבין עליו כמי שהוא פרה ורבה מזכר ונקבה שכן ההורג עכבר שהפרין מן העפר חייב ולא הסרו מאילים מאדמים אלא כגון כינה שהיא מן הזיעה וכן תולעים שבאשפות ובדברים המוסרחים וזה דעת הרמב"ם ז"ל. ולי משמע בעכבר שהפרין מן העפר חייבים עליו ודאי מפני שמינו פרה ורבה הוא אלא שהוא כמינין הפריטין אבל מינין שאין בהן מפריה ורביה כלל כגון פורע"ש פטור לכתחלה נמי מותר בין לנוד בין להרוג דבכלל אכולא הן, עכ"ל. וזה דעת הרשב"א ז"ל וכתב שהפרעוש מין רמש אחר הוא שפרה ורבה ולא הפורעו"ש עכ"ל:

ג המפלה כליו בשבת וכו'. ברייתא פ"ק (שם י"ב) המפלה כליו מולל וזורק ובלבד שלא יהרוג אבא שאול אומר וכו' אמר רב הונא הלכה מולל וזורק והכי כבוד אפילו בחול רבה מקטע להו רבא שדי לנגא דמיא. וכתבו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל שמעיק מינה משום כבודו כלומר קאמר אבל אם בא להרוג אפילו בשבת מותר וזה דעת רבינו ועוד שם שיטה הרשב"א אומר אין הורגין אם המאכלת בשבת דברי ב"ש וב"ה מתירין, ע"כ:

ד חיה ורמש שנושכין וממיתין וכו'. דברי רבינו בכאן עד אסור להרגן הם כדברי הלכות ממש בפרק כל כתבי וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל בעיקרי הדין אבל כתבו שיותר אלו המעיין בשאין רצין דוקא הוא כר"ש שפטר מלאכה שאצ"ל אבל לר"י אסור הוא שאין זה סכנת נפש גמור כיון שאין רצין אחריו וזה שלא כדברי רבינו שפסק כר"י ופסק כאן כן. ונראה שדעתו ז"ל שסכנת נפש הוא בהרגאון בלבד: ואם דורסן לפי תומו וכו'. שם (שבת קכ"א:) נחש דורסו לפי תומו עקרב דורסו לפי תומו, ופירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דורסו ואפי' במתכוין אלא שהוא עושה לפי תומו שמראה עצמו כאילו אינו מתכוין וכל זה משום דקי"ל כר"ש במלאכה שאצ"ל ואע"פ שרבינו פסק כר"י, כפירוש הזה נראה מלשונו, ושלא כדברי רש"י ז"ל שכתב שא"צ ליזהר ממנו שלא ידרסנו אלא דורסו לפי תומו ונראה מדבריו שלא התירו אלא משום דבר שאין מתכוין וכר"ש ואין זה עיקר:

ה המפשיט מן העור לעשות קמיע חייב וכו'. משנה פ' השולח (שם ע"ט:) עור כדי לעשות קמיע. ובגמרא (שם ע"ט) לשבת בגמה לא שנא, והסוגיא שכתה שזהו הדין בהפשטו וכל המלאכות הנעשות בעור כך שיעורן כשם שהמלאכות הנעשות בגמר יש להם שיעור אחד. ומ"ש ואחד המולח שהמליחה מין עבוד. בכלל גדול (שם ע"ה:) היינו מולח היינו מעבד וכבר הזכרתיו פרק ז': ואין עבוד באוכלין וכו'. שם רבא אמר אין עיבוד באוכלין: וכן המוחק מן העור כדי לעשות קמיע חייב וכו'. (שם ע"ב) המוחקו ופירש"י ז"ל מגרר שערו. ומ"ש רבינו עד שיחליק, לפי שאמרו בגמרא ממחק רביה חייב משום ממחק כמו שיתבאר וממחק הוא מחליק:

המפרק

כסף משנה

פי"א ד חיה ורמש שהם שנושכין וממיתין וכו'. בפ"ב כל כתבי (דף קכ"א:) אמר ריב"ל כל המזיקים נהרגין בשבת מתיב רב יוסף חמשה נהרגים בשבת ואלו הם זבוב שבמצרים וכו' מני אילימא רבי יהודה הא אמר מלאכה שאצ"ל חייב עליה אלא לאו ר"ש והני הוא דהנו אחריו לא ותירן רב יוסף ברצו אחריו וד"ה, ופירש"י כל המזיקים ההורגים נהרגין בשבת וקס"ד ואפי' אין רצים אחריו ומשום דס"ל כר"ש דמלאכה שאצ"ל מדרבנן הוא דאסירא והכא לא גזור. חמשה נהרגים בשבת ואפילו אין רצים אחריו משום דס"ל דסתמן הורגין הם. הא אמר חייב עליה והיכי שרי במלאכה גמורה כשאין רצין אחריו דליכא סכנת נפש. ד"ה ואפילו לר"י והא דחמשה נהרגין כשאין רצין ור"ש עכ"ל. ואע"פ שהתוספות חולקים על פירושו זה דעת הרי"ף ורבינו כפירש"י וכתב ה"ה שזה דעת הרמב"ן והרשב"א בעיקר הדין אבל כתבו שיותר אלו המעיין בשאין רצין דוקא הוא וכו' וזה שלא כדברי רבינו כלומר שרבינו יפרש דכי אמרינן ברצו אחריו וד"ה היינו לומר דכי שרי ריב"ל אמר מזיקין ברצו אחריו ולד"ה שרי והא דתניא חמשה נהרגים אפילו בלא רצו אחריו היא ור"ש נמי שרי בהא לפי שהזיקן מצוי הוי ספק נפש בהרגאן בלבד. ונראה מדברי רבינו דאי המשנה לאו דוקא דהוא הדין לכל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי ולפי זה כי אמרינן דשאר מזיקין אם רצו אחריו נהרגים בשבת ודאי ממיתים וכיון שהם ספק ממיתים ברצים אחריו הוי ספק סכנת נפש ומשרי דאצ"ל לא הוה שרי לר"י דמחייב במלאכה שאצ"ל: ושאר כל המזיקין אם היו רצים אחריו מותר. כתב הרמ"ך אע"פ שהרי"ף פירש כדבריו אין נראה דקי"ל כר"י דמלאכה שאצ"ל חייב עליה למה נתיר מלאכה משום צערא דבשאר מזיקין אין בהם סכנה וזה דבר ידוע כי נמלה ופרעוש וכיוצא בהם אע"פ שמזיקים אין הורגים א"כ למה תותרה הריגתן וצ"ע עכ"ל. ויש לתמוה על הרמ"ך איך עלה על דעתו שרבינו מתיר להרוג פרעוש שאע"פ שהוא מצער אינו מזיק ועוד שרבינו בעצמו כתב בסמוך שההורג פרעוש כהורג בהמה וכסמ"ש לדעת רבינו אף נמלה נמי אסור להרוג אפילו רצה אחריו שלא התיר רבינו להרוג שאר כל המזיקין אם היו רצים אחריו אלא כשהם ספק ממיתים אבל אם ודאי אינם ממיתים כגון נמלה וכיוצא בה לא:

ה ואחד המולח ואחד המעבד. בפרק כלל גדול (שבת ע"ה:) מולח היינו מעבד:

המבעיר

לחם משנה

דהיה לו לפסוק כרב באיסורי וכמו שכתב הרב המגיד לעיל פרק עשירי גבי לול של תרנגולים אלא דאפשר שהוא ז"ל סובר דטעמים דרב קליפא דהוא עצמו אמר בגמרא אלא דאמרי אימא בה מילתא וכו' ואע"פ שנתן טעם מ"מ להלכה נראה קצת דחוק ומפני כן לא פסק כמותו:

ב רמשים שהן פרים ורבים וכו'. נ"ל לפי דברי רבינו והרמב"ן ז"ל שמ"ש בגמרא (דף ק"ז:) והרי פרעוש דפרה ורבה רצונו לומר דהוי כמו פרה ורבה כיון שאינו מזיעת אדם כמו כנה והוכרחו לומר מכח הכיא דעכבר והוא פשוט. ומ"ש רבינו תולעים של בשר וכו' שהם דומים לכנים דהוי אתי משום זיעה אע"פ שאמגן הבריתה חולקים בפ"ש דמותר להרוג את הכנים בשבת ובתולעים כתב דההורגן פטור אבל אסור הוא משום דהוי לגו לדמותם לענין שאינם חייבים חטאת בלבד מפני דאינם דומים זה לזה בשום:

ד חיה ורמש שהם נושכין וממיתין ודאי וכו'. לדברי רבינו דסבר דאפילו ר' יהודה דאמר (דף קכ"א:) מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב מותר להורגם משום פיקוח נפש דמה שלא פירש בגמרא כשהקשו מני אילימא ר' יהודה וכו' משום דלהא העמיד דרצו אחריו ודברי הכל דאתיא כר"ש והוא פשוט: ואם דורסן לפי תומו וכו'. מ"ש ה"ה ואע"פ שרבינו פסק וכו' טעמו דדעת רבינו דהכא משום פיקוח נפש כמו דומה דלעיל:

הגוטל

משנה למלך

פי"א ה ואחד המעבד ואחד המולח וכו'. דברי רבינו מבוארים בגמרא בפרק כלל גדול, והנה דמשמע בקומץ רבה (דף כ"א) דתנן בברייתא מקריב מלח ואפי' בשבת. וקשיא לי דלמאי אצטריך קרא והלא ליכא איסור תורה במליחה כיון דהא קי"ל דאין עיבוד באוכלין. ובהשוכחי בזה עם החכם השלם הדיין המעיין כמהר"ר יעקב אלגאזי כתב אלי וז"ל אלא שמצאתי בגמרא בידי עתה למסכת מנחות לתלמידים לא ידע גמי היא ופשוט בגוף דברותא וז"ל. ויש לדקדק איזה מלאכה כאן דאיצטריך קרא לומר דדחי שבת והלא מולח הוא אלא משום מעבד ואין עיבוד באוכלים. וי"ל דכיון דקרבן תמיד ומוסף שבת היה כליל ואינו נאכל לאו כעיבוד אוכלים דמי כיון שאינו נאכל א"נ מיקרן קרבן הוא כמעבד דמי ע"כ: ...

ובדליקה

הגהות מיימוניות

* [כתב המור ודוקא בגדיו אבל בטפלה ראשו מותר להרוג כינה ול"ג אמר תרינת פרעוש ע"ב]: [נ] כרבנן דאמרי מה אילים פרים ורבים הלא כר"א דאמר מה אילים נטילת נשמה דאמר ההורג כינה בשבת כאילו הורג גמל וכן פסקו כל רבוותא ובפ"ק רשב"א אומר אין הורגין המאכולת בשבת דברי ב"ש וב"ה מתירים רבא מקטע להו. והלא כה"ר יוסף מאורליינ"ש שהורה להותר אפילו להרוג פרעוש בשבת מפני שנקרא גם הוא כינה ע"ש וכן פירש רבינו אבי"ה כדברי התוספות רביום מותר לשלות ולהורגן כדאמר להו רב נחמן לבנתיה קטלן כו': [ד] כרבא והלא כרבה בר רב הונא דאמר האי מאן דמלח בישרא חייב משום מעבד:

מגדל עוז

רמשים עד הטיט. פ"ק דשבת ופרק ח' שרצים: חיה ורמש עד והורגן מותר. כל כתבי הקדש (דף קכ"א): המפשיט עד מוחק חייב. פ' כלל גדול (דף ע"ט) ופרק השולח (דף ע"ח):

המעביר שער או הצמר מעל העור אחר מיתה עד שיחליק פני העור: **ו** המפרק דובסוסטום מעל הקלף הרי זה תולדת כפשיט וחייב. *(המפרק מן העור כדי לעשות קמיע חייב). הדורס על העור ברגלו עד שיתקשה או המרככו בידו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהרצענין עושין הרי זה תולדת מעבד וחייב. המורט נוצה מן האברה הרי זה תולדת מוחק וחייב. אוכן הממרח [פ] רטיה כל שהוא או שעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחין עד שיחליק פניהם חייב משום מוחק. וכן [צ] השף בידו על העור המתוח בין העמודים חייב משום מוחק: **ז** המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב. והוא שיתכוין [ק] למדת אורכו ומדת רחבו ויחתוך בכונה שהיא מלאכה. אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כונה למדתו אלא כמתעסק או כמשחק הרי זה פטור. הקוטם את הכנף הרי זה תולדת מחתך וחייב. וכן המגרד ראשי כלונסות של ארז חייב משום [ר] מחתך. וכן כל חתיכה שיחתוך חרש עץ מן העצים או חרש מתכת מן המתכות חייב משום מחתך. בהנוטל קיסם של עץ מלפניו וקטמו לחצוץ בו שיניו או לפתוח בו את הדלת חייב: **ח** כל דבר שהוא ראוי למאכל בהמה כגון תבן ועשבים לחים והוצין וכיוצא בהן מותר לקטום אותן בשבת מפני שאין בהן תקון כלים. ומותר לקטום עצי בשמים להריח בהן אף ע"פ שהן קשים ויבשין. ומפשח [ש] מהן כל מה שירצה בין שפשח עץ גדול בין שפשח עץ קטן: **ט** הכותב שתי אותיות חייב. גהמוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב. הכותב אות אחת גדולה כשתים [ת] פטור. מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתים חייב. כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב. הכותב על מנת לקלקל העור חייב שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב. אבל המוחק על מנת לקלקל פטור. נפלה דיו על גבי ספר ומחק אותה. נפלה שעוה על גבי הפנקס ומחק אותה. אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב: **י** הכותב אות כפולה פעמים והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח חייב. והכותב בכל כתב ובכל לשון חייב ואפילו משני סימניות: **יא** הכותב אות אחת

סמוך

*ס"א ליתא:

א טור סימן שכח סעי' לג (לעיין סה. ב טור סי' שכב והקיב סע"ג שם: ג טור סימן שם סע"ג (לעיין סה.

מגיד משנה

ו המפרק דובסוסטום מעל הקלף הרי וכו': **והדורס** על העור ברגלו וכו'. זה נראה מההיא דפ"ק דיו"ט גבי ניתמין את העור לפני הדורסן משמע שהוא תולדה: **המורט** נוצה מן וכו'. ברייתא (שבת ע"ד:) הזכרתיה פ"ט כאלו וכו' **וכן הממרח** רטיה וכו'. (שם ע"ה.) מימרא והממרח בשבת חייב משום ממחק:

וכן השף בידו על העור המתוח בין העמודים חייב וכו'. מימרא שם השף בין העמודים בשבת חייב משום ממחק. ובירושלמי פירשו השף העור ע"ג העמוד ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל ועיקר:

ז המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב וכו'. (שם ע"ש) וכבר הזכרתי שכל מלאכות העור שיעור אחד להן:

והקוטם את הכנף וכו'. ברייתא (שם ע"ד:) הזכרתיה פרק תשיעי התולש וכו' ופירש"י ז"ל התולש את הכנף נוצה גדולה מכנף עוף חי, והקוטמו לאחר שתלשו חותך ראשו שהוא דק ומניחו בכסת או בכר ולגד זנבו שהוא קשה הוא מורט שערו מכאן ומכאן ומשליך הקנה ונותן השער בכר וכסת, משום מחתך דקפיד עד מקום שהוא ראוי, עכ"ל: **וכן המגרד** וכו'. הנוסחא המדוקדקת בגמ' (שם ע"ה) המגרד ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך ולא המגרר ברי"ש וכן נ"ל מוכרח מדברי רבינו שכתב למעלה פ' עשירי והמגרד כ"ש חייב משום מכה בפטיש וכן עיקר שהרי המגרר במגרה קודח ונוקב הוא אבל כאן הוא מגרד וכן הביאהו בערוך ופירש"י ז"ל מגרד ראשי כלונסות שיהיו שוין וחדין: **הנוטל** קיסם של עץ מלפניו וכו'. פרק המביא ביו"ט (ביצה ל"ג א' וב') אמר רב יהודה אוכלי בהמה אין בהם משום תקון כלי איתיביה רב כהנא לרב יהודה מטלטלין עצי בשמים להריח בהן ולהניף בהן לחולה ומוללו ומריח בו ולא יקטמנו להריח בו ואם קטמו פטור אבל אסור להגן בו שיניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת א"ל הכא אתה פטור אבל אסור קשיא לי חייב חטאה מבעיא אלא כי תניא ההיא בקשין וחסורי מחסרא וה"ק מוללו ומריח בו וקוטמו ומריח בו בד"א ברכין אבל בקשין לא יקטמנו ואם קטמו פטור אבל אסור להגן בו שיניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת תני הדא קוטמו ומריח בו ותניא אידך לא יקטמנו להריח בו א"ר זירא אמר רב הכדא לא קשיא הא בקשין הא ברכין מתקיף לה רב אחא בר יעקב בקשין אמאי לא מתי שגא מהא דתנן סוכר אדם את התבית וכו' ועוד הא רבה ורבנן דאמרי תרווייהו כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן שבתא אלוהא פי' תקלתא גדולה ואע"ג דהוי לקחא דגרבי והוגי אע"פ שהיה קשה והיה ראוי לעשות ממנו בית יד לסכין ולקרדום ולססיל ופרקיט אלא לא קשיא פי' הני ברייתות אהדדי ותרווייהו בקשין הא ר"מ הא רבנן דתניא ר"א אומר נוטל אדם קיסם מלפניו לחצוץ בו שיניו וחכ"א לא יטול אלא מאבוס של בהמה ושוין שלא יקטמנו קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו את הדלת בשבת בשוגג חייב חטאת במזיד ביו"ט סופג את הארבעים דברי ר"מ וחכ"א אחד זה ואחד זה אינן אלא משום שבות ר"א דקאמר התם חייב חטאת הכא אמר פטור אבל אסור פירש ר"א דהתמיד בקוטמו לבלי חייב חטאת הכא בקוטמו להריח בו פטור אבל אסור רבנן דקאמרי התם פירוש בקוסם לבלי פטור אבל אסור הכא פירוש בקוסם להריח מותר לכתחלה ע"כ שם. והנה כל הסוגיא הזאת מתמהת אלי על דברי רבינו שכתב חייב. ואי אפשר לפרש דבי פליגי רבנן גבי קטמו לחצוץ בו שיניו שהוא משום שבות דלא קיימי אלא אאבוס של בהמה שהוא רך אבל בקשין אפילו רבנן מודו וכדי להעמיד הברייתא הראשונה שהקשו ממנה לרב יהודה אפילו כרבנן ומחייבת חטאת לפי שאין זה משמע הסוגיא משום שנים דכיון דקי"ל כר"י שהיה מפשח לבריח תקלות קשים נראה בביאור שאפילו בקוסם לבלי אין שם חיוב חטאת ומעיקרא כי מקשו לר"י מההיא ברייתא בדין הוא דהוה מצי לתרוצי ר"א היא והברח הוא שהוא שלא כהלכה דקאמר ואם קטמו להריח פטור אבל אסור ורב יהודה הוה מפשח אלותא לכתחלה. אלא דקושטא דמלתא קאמר ליה דאפי' ר"א לא מחייב אלא בקשין, ומ"ש בברייתא שניה קטמו לחצוץ בו שיניו אקיסם שהוא קשה קא מהדר וכן פירש"י ז"ל וכ"כ הרשב"א ז"ל. ופירש"י ז"ל שחכמים סוברים שאחד שבת ואחד יו"ט אין אלא משום שבות דקטימה תיקון כלאחר יד ולאו תיקון מעליא הוא אע"פ מחתכו ומתקנו בסכין, עכ"ל. ואם דברי רבינו הם בקוסם בסכין היה לו לבאר ואפשתי כל צדדי סוגיא זו ולא מצאתי דבר נכון ישען בו רבינו ז"ל, והלכות נ"כ נראה כדפירש"י ז"ל:

ח כל דבר שהוא ראוי למאכל וכו'. כבר נתבארה כל הבבא הזאת ביאור שלם למעלה:

ט הכותב שתי אותיות וכו'. בכלל גדול (שבת ע"ג) במשנה גבי אבות מלאכות והכותב שתי אותיות והמוחק ע"מ לכתוב שתי אותיות: **הכותב** אות אחת וכו'. ברייתא (שם ע"ה.) כלשון רבינו: כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב. בתוספתא (שם ק"ד:) תנא כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב. **הכותב** על מנת לקלקל וכו' תוספתא. נפלה דיו על גבי וכו'. גם זה שם בתוספתא.

י הכותב אות אחת כפולה וכו'. במשנה וסוגיא שם בגמרא (שם ק"ג:) וכר' יהודה. ונראה מדברי רבינו שאינו חייב אלא כשהן שם אחד ר"ל שיש להם כונה כגון אלו גג דד שכתב אבל אם דאמרך וכיוצא בהן שאינן מלה אינו חייב וכן נראה מן הגמ': **והכותב** בכל כתב וכו'. משנה (שם ק"ג) הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משני שמות בין משני סימניות בכל לשון חייב. ופירש רבינו כאן שני סימניות שאין אותיות יחודות בכתב שהן נקראות סימנין בעלמא כגון עי"ן שטרים דכתיבי גבי ויכו בנגעי האמן כדמפורש פרק כל כתבי (שם קט"ו:). אבל רש"י ז"ל פירש האחת בדיו והשנית בסקרא ותמה הרשב"א ז"ל פירש זה:

יא הכותב אות אחת סמוך וכו'. משנה (שם ק"ד:) כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו כתב אות אחת סמוך לכתב וכתב ע"ג כתב מתכוין לכתוב חי"ת וכתב שני זייני"ן אחד בארץ ואחד בקורה כתב על שני כותלי הבית ע"ג שני דפי פנקס ואין הוגין זה עם זה פטור ע"כ. עוד שם למעלה כתב בדיו בסם בסקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם על שני כותלי זויות על שני לוחי פנקס והן הוגין זה עם זה חייב ע"כ:

המתכוין

לחם משנה

ז הנוטל קיסם של עץ וכו'. כתב ה"ה ואי אפשר לפרש דבי אמרי רבנן גבי קטמו להגן בו שיניו וכו' קשה דא"כ דפלוגתא דר"א ורבנן הוא ברכים ור"א סבר חייב ורבנן סברי פטור אבל אסור איך א"ר יהודה אין בהם משום תיקון כלי דאפי' לדברי רבנן אסור ואם כן איך פסק רבינו דמותר לעשות כלי מרכים דלא כרבנן ודלא כר"א דאיך רצו להעמיד מתני' כרבנן דבתחי' תמר רבי פטור אבל אסור ורבנן סברי מותר כרב יהודה ואם כרב יהודה סבר כן דלא כחכמים ודלא כר"א משום ברייתא כמו שהקשה ה"ה ז"ל. ומ"מ י"ל בדוחק דמברייתא דלעיל דהקשו ממנה לרב יהודה משמע הכי כפי מה שתירצה בגמ' שלא הזכיר שם איסור עשיית כלי ברכים ופסק רב יהודה כמותה אבל זה דוחק:

י הכותב אות כפולה וכו' חייב. ר"ל שיהיה שם בענין אחד כמו דד שהוא יחיד מדים שפירושו שדים, וכן חח מחחים וכו':

המחכם

מגדל עוז

וכן כממרח עד מחתך. פ"ב כלל גדול. הנוטל קיסם עד סן קטן. כמס' ביצה פרק המביא כדי יין (דף ל"ג): הכותב שתי וכו'. פרק הכונה (דף ק"ד). והמוחק וכו' עד שתים חייב. פרק כלל גדול (דף ע"ה). כתב אות אחת עד משום טתב. הכל פ' הבונה:

הגהות מיימוניות

[ה] פרק כלל ג"ול ג' דברים אמר רב אסי משמיה דריב"ל כו' בפירקין דלעיל בהל' י"ח ע"ב [ו] פרק חביר. אבל רש"י פי' השף בקרקע הבנין באכסדראות שנשענין עליו כדי שיהא חלק והתוס' בשם ר"ח כרבינו המחבר ופירש"י אין נראה להם ע"כ: [ז] אמר רב מבשת מאן דסליק סילתא כו' ואי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך: [ח] ג' דברים אמר רב אסי משמיה דריב"ל בפרק דלעיל בה' י"ח ע"ב: [ס] רבין בר אבא ורבין בר ארא דאמרי תרווייהו כי הוינא כי רב יהודה אפשח ויהיב לן אלותא אע"ג דהוא לקחא דגרגי והוציני כר' ע"ב: [ו] א"ר מנחם ב"ר יוסי זה חוטר בפוחק מכבותב ע"ב:

והמתכוין לכתוב חי"ת וכו'. כבר נתבאר במשנה: הכותב אות אחת בארץ וכו'. שם במשנה הכתובה למעלה: כתבן בשני כותלי זוית או בשני דפי פנקס והגין זה עם זה חייב. במשנה הכתובה למעלה:

יב לקח גויל וכיוצא בו וכו'. בגמרא א"ר אמי כתב אות אחת בטבריא ואות אחת בצפורי חייב כתיבה היא אלא שמחוסרת קריבה והקשו והא אנן תנן על שני כותלי הבית על שני דפי הפנקס ואין נהגין זה עם זה פטור ותירצו כתם מחוסר מעשה דקריבה הכא לא מחוסר מעשה דקריבה. ונ"ל פירושו לדעת רבינו שאפי' כל האותיות כם באמצע כמגלות אחת יכול לקרבן בלא קצירה שהרי הגויל וכיוצא בו דבר הנכרך הוא ואחה יכול לקרב האותיות שיהיו נהגות. ואפשר שזהו פי' הירושלמי שאמרו בחירון קוביא או ספחר בסיד דק פי' שהמגלות כם מסיד דק ואדם יכול לכרכן ולקרב האותיות שבאמצעיתם יפה. כך נ"ל לפי לשון רבינו אבל רש"י ז"ל פירש כגון אות אחת על שפה לוח א בטבריא ואות אחת על ספת לוח זה בצפורי ואחה יכול לקרבן שלא במעשה עכ"ל. ולרבינו נראה בשם הראשונים יש ענין אחר בזה:

יג הכותב אות אחת וכו'. במשנה כתב אות אחת נוטריקון ר"י בן בתירא מחייב וחכמים פוטרים ע"כ: המגיה אות אחת וכו'. בגמרא תני הגיה אות אחת חייב והקשו הגמרא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב ותירצו א"ר ששת הב"ע כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זייני"ן רבא אמר כגון שנטלו לגגו של ד ועשאו ר ע"כ והביא רבינו אוקימתא דרב ששת:

יד הכותב בשמאלו או וכו'. כולם מבוארים במשנה הכתובה למעלה חוץ משמאלו שמבואר בגמרא (שם ק"ג) שהקשו על המשנה שאמרה בין בימינו בין בשמאלו חייב כמבר למעלה. בשלמא ימינו מיחייב אלא משמאלו אמאי והא אין דרך כתיבה בכך ותירץ ר' ירמיה באטר שם והקשו ותהוי שמאל דידיה כימין דכ"ע ושמאל ליחייב ימין לא ליחייב אלא אמר אביי בשולט בשתי ידיו, ע"כ: אטר שכתב וכו'. כבר הזכרתי זה בסמוך: והשולט בשתי וכו'. גם זה נזכר בסמוך: קטן אוחז וכו'. תוספתא: גדול אוחז בקולמוס וכו'. ג"ז בתוספתא:

טו אין הכותב חייב עד וכו'. משנה שם (ק"ד:) כתובה למעלה. ומ"ש רבינו ויכתוב על דבר שמתקיים מפורש בתוספתא זה הכלל כתב דבר של קיימא בדבר שאינו ש"ק או דבר שאינו ש"ק בדבר שהוא ש"ק פטור עד שיכתוב דבר של קיימא בדבר שהוא ש"ק ע"כ. וכבר כתבתי פרק ט' משנה שם (ק"ב) מוכחת שבכל מלאכת שבת בעינן דבר המתקיים:

טז הכותב על בשרו וכו'. משנה הכותב על בשרו חייב המסרט על בשרו ר"א מחייב ור' יהושע פוטר ע"כ. וידוע שר"א ור' יהושע הלכה כר"י: הקורע על העור וכו'. ירושלמי ותוספתא ובמקצת נוסחי התוספתא נמצא הפך מדברי רבינו שהקורע פטור והרושם חייב ועיקר הנוסחא הוא כדברי רבינו לחייב הקורע ולפטור הרושם וכדברי הירושלמי: המעביר דיו ע"ג סקרא וכו'. פ' המביא תניין (דף י"ם) בגיטין איתמר המעביר דיו ע"ג סקרא בשבת ר"י ור"ל דאמרי חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק דיו ע"ג דיו וסקרא ע"ג סקרא פטור סקרא ע"ג דיו אמרי לה חייב מוחק הוא ואמרי לה פטור מקלקל הוא ע"כ. ופסק רבינו כלישנא בתרא שלא לחייבו. ופירוש דיו ע"ג דיו וסקרא ע"ג סקרא כתב ע"ג כתב הנזכר למעלה וכן מפורש בירושלמי ופשוט הוא:

יז רושם תולדת כותב וכו'. משנה בהבונה (שבת ק"ג) אמר ר' יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכן כותבין על קרשי המשכן לידע אי זהו בן זוגו. ופירש רבינו בפירוש המשנה שדעת ר"י היא שהרושם הוא אב בפני עצמו. וכתיבת שתי אותיות בלבד הוא משום רושם לפי שכך היו עושין במשכן. ואין הלכה כמותו אלא תולדת כותב הוא והאריך בזה שם ורש"י ז"ל פירש פירוש אחר: המשרטט כדי לכתוב וכו'. בגמרא בכלל גדול (שם ע"ה) הזכרתיו פרק ז'. והשיעור הוא שכל אלו הדברים הם מפני הכתיבה ושיעור אחד להם: חרשי העצים וכו'. וכן הגבלים וכו':

פי"ב א המבעיר כל שהוא חייב וכו'. כתב הרמ"ך כל זה לדעת ר"ש אבל לדעת ר"י הא איצטריך הבערה גבי בת כהן וכיון שכן הבערה הרי היא ככל המלאכות שאם מקלקל יותר (מהיזקן) [נ"ל מהגאתן] פטור ונראה המבעיר קודה אחת משום האפר מקלקל ויש שמפרשים כפירושו ואין נראים דבריהם, עכ"ל:

המכבה

סמוך לכתב או כתב על גבי כתב והמתכוין לכתוב חי"ת וכתב שני זייני"ן וכן כיוצא בזה בשאר אותיות והכותב אות אחת בארץ ואות אחת בקורה שהרי אין נהגין זה עם זה. או שכתב שתי אותיות בשני דפי פנקס ואינן נהגין זה עם זה פטור. כתבן בשני כותלי זוית או בשני דפי פנקס והן נהגין זה עם זה חייב:

יב לקח גויל וכיוצא בו וכתב עליו אות אחת במדינה זו והלך באותו היום וכתב אות שניה במדינה אחרת במגילה אחרת [כ] חייב. שבזמן שמקרבן נהגין זה עם זה ואינן מחוסרין מעשה לקריבתן:

יג הכותב אות אחת אף על פי שקורים ממנה תיבה שלימה פטור. כיצד כגון שכתב מ [ל] והכל קורין אותה מעשר. או שכתבה במקום מנין שהרי היא כמו שכתב ארבעים הרי זה פטור. המגיה אות אחת ועשה אותה שתים כגון שחלק גג החי"ת ונעשה שני זייני"ן חייב. וכן כל כיוצא בזה:

יד הכותב [א]בשמאלו או לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו פטור. איטר שכתב בימינו שהיא לו כשמאל כל אדם פטור. ואם כתב בשמאלו חייב. והשולט בשתי ידיו בשוה וכתב בין בימינו בין בשמאלו חייב. קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב חייב. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב פטור:

טו אין [ב]הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד כגון דיו ושחור וסקרא וקומס וקנקנתום וכיוצא בהם. ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהם. אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד כגון משקין ומי פירות. או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד פטור. אינו חייב עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד. וכן אין המוחק חייב עד שימחוק כתב העומד מעל דבר העומד:

טז הכותב על בשרו חייב מפני שהוא עור אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק. אבל המשרט על בשרו צורת כתב [מ] פטור. הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב. הרושם על העור כתבנית כתב פטור. המעביר דיו על גבי סקרא חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. העביר דיו על גבי דיו וסקרא על גבי סקרא או סקרא על גבי דיו פטור:

יז * רושם תולדת כותב הוא. כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובשער וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים הרי זה חייב משום כותב. וכן המוחק את הרשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב. המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט חייב. חרשי העצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה הרי זה תולדת משרטט. וכן הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה. ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע הרי זה חייב:

פרק שנים עשר

א המבעיר כל שהוא חייב. והוא שיהא צריך לאפר. אבל אם הבעיר דרך השחתה [א] פטור מפני שהוא מקלקל. והמבעיר גדישו של חבירו או השורף דירתו חייב

א סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שמ:

פי"ב א המבעיר כל שהוא חייב והוא שיהיה וכו'. בהאורג (שבת ק"ו) תני ר' אבהו קמי דר' יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואם תמצא לומר משנה חובל בצריך לכלבו מבעיר בצריך לאפרו. והא אנן תנן וכולא סוגיא. ורבו הפירושין בסוגיא זו והעיקר שהדין שהזכיר רבינו בכאן אמת הוא שאע"פ שאין תועלה האפר כנגד קלקול הפנים חייב וזה נראה דעת הרמב"ן ז"ל. ובהגהות א"א ואם הבעיר תחת תבשילו חייב שתים ע"כ. ואפשר שכן הוא וכבר הזכיר רבינו פרק ט' שהנותן העצים תחת הקדרה חייב משום מבשל ומ"מ אין זה בכל שהו אלא"כ יש בו שיעור כדי לבשל כגרוגרת מביצה קלה שכיון שמשום מבשל אנו מחייבין אותו א"א בפחות משיעור תבשיל: והמבעיר גדישו וכו'. כבר הזכרתי פרק ח' גבי חובל דעת רבינו וטעמו בזה ודעת החולקים עליו:

וכן

הגהות מיימוניות

[כ] א"ר אמי כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בצפורי חייב כו' ע"כ: [ל] כתב אות אחת נוטריקון כו' כחכמים ודלא כריב"ב דמחייב ע"כ: [מ] כחכמים ודלא כר"א דמחייב חטאת: * [כתב הטור סי' ש"ז מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמין לסימן שאין זה דבר המתקיים עכ"ל]: [א] בפרק האורג תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורין

מגדל עוז

המעביר דיו ע"ג סיקרא עד ע"ג דיו פטור. פ"ב דגיטין: רושם תולדת כותב הוא עד משום כותב. סוף פרק הבונה (דף ק"ד): וכן המוחק עד וחייב. פרק הבונה (דף קג"ה): המשרטט עד סוף הס'. פ' כלל (דף ע"ס):

פי"ב המבעיר כל שהו עד מקלקל. פ' המניח את הכד ופרק ר"א דאורג (דף ק"ו): כתב הראב"ד ז"ל אם הבעיר תחת תבשילו מ"מ חייב שתים עכ"ל: ואני אומר זה הדין ועיקרו פ' ר"א דאורג, ומה שחידש הראב"ד ז"ל שמשינן לה מאחר נתן את האש כו' בכתוב פ"ט ופרק המביא כדי יין וגמי שברה הוא דמה לי צריך את האפר דאפיקנא סוף פרק המביא ומה לי צריך לקדרה אלא ר"מ ז"ל לא חיבר אלא הפשוטים בתלמוד ולכך קראו משנה תורה. זה הדין עיקרו בב"ק (דף ל"ד) גבי מתני' דים חייב על מעשה כו' ועיקר הטעם בזהו מפרק האורג:

וכן המדליק וכו'. זה פשוט ומבואר פרק ספק אכל חלב (כריתות [כ'] נ"ב) שהמדליק את הנר חייב. המחמם את הברזל וכו' וההגהות פ"א ולמה לא משום מבשל ט' דלצרף דרבנן הוא, עכ"ל. ומ"ש לחייבו משום מבשל אינו ר"ל שכל דבר שהוא עלמו נעשה אור ושורף אין ראוי לומר המבשל אלא מבעיר וכבר הזכירו גחלת של מתכת בלשון לא גחלת של עץ. גרסא ברור. אבל מ"ש שחיוב הצירוף הוא מפני מכה בפטיש זהו דעת רש"י ז"ל וזה תימה שאין עושין כן בגמר מלאכה ומכל מקום יש לדקדק במ"ש ז"ל שהצירוף הוא מדבריהם ומפשט הסוגיא שבפרק כירה (שבת מ"א) נראה שהצירוף הוא דבר תורה וכל שאינו מתכוין הוא מותר כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר ואפילו למאן דסבר כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה וכמו שיתבאר פרק כ"ב גבי מיחם שפנה ממנה מים מפני שאפשר שלא הגיע לצרוף ואינו בהכרח גמור שיצרף אבל ביומא (דף ל"ד) פ' אמר להם הממונה גבי טבילה שנינו ר' יהודה אומר עששיות של ברזל היו מחמין מעיוה"כ ומטילין לתוך צונן בשביל שתפוג צינתן והקשו והרי מצרף ותירץ רב ביבי בשלא הגיע לצרוף ואביי תירץ אפילו תימא שהגיע לצרוף דבר שאין מתכוין מותר והקשו ומי אמר אביי הכי והא אמר אביי הלכה כר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור ותירצו הני מילי בכל התורה כולה אבל הכא צרוף בעלמא דרבנן הוא ושבות היא ואין שבות במקדש, ע"כ. נראה מזו הסוגיא כגאור שהצרוף מדבריהם. ויש לדחותה ולומר שהיא לדעת אביי בלבד ואין הלכה כותו אלא כרב ביבי דאמר דוקא שלא הגיע לצרוף. אבל הרמב"ן ז"ל דחה ואמר שאין בעששיות צרוף כמו בגחלת לפי שאין חמימות הרבה ומשמירות המים ואין מצטרפות לגמרי אלא בחמים צוננין ולזה ירצה לי דעת רבינו טפה במ"ש פ"ב מהל' יוה"כ מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב וכו'. עוד כתב הרמב"ן ז"ל ואי קשיא הא דאמרי' פרק"ש דמילה (שבת קל"ד) ממחקין את החרדל בגחלת ואוקימנא בשל מתכת אלמא ליכא צרוף גמור במתכת איכא למימר שאני חרדל שאינו מצרף ואין נירוף אלא במים עכ"ל. עוד כתב שמדברי הגאונים ז"ל נראה שסוברים שהצירוף הוא מן התורה ודברי רבינו הם כדעת זו, ומה"ש שהיו מחמין מבערב יוה"כ ולא היו מחממין ביום הכפורים יש ללמוד שיש בחמום חיוב לפי שאין שבות במקדש אע"פ שיש לדחות זו היא שטת רבינו:

ב המכבה כ' ואם נתכוין לצרף חייב. כתב הרמ"ך תימה אם צירוף מן התורה היאך מותר לכבות גחלת של מתכת הא הוי פסיק רישיה ונעבדא לא אמרו ר"ש אסור אבל ליכא וביו"כ שרי ליה בטבילת כ"ג משום מצוה ואפילו לר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור, עכ"ל:

הנר או את העצים בין להתחמם בין להאיר הרי זה חייב. *המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב: **ב** המכבה *כל שהוא חייב. *אחד המכבה את הנר ואחד המכבה את הגחלת של עץ. אבל המכבה גחלת של מתכת פטור. ואם נתכוין לצרף חייב. שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו. וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה. *ומותר לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים כדי שלא יוזקו בה רבים. הנותן שמן לתוך הנר הדולק חייב משום מבעיר. *והמסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה:

חייב אע"פ שהוא משחית. מפני שכוונתו להנקם משונאו והרי נתקררה דעתו ושככה חמתו ונעשה כקורע על מתו או בחמתו שהוא חייב. ובחובל בחבירו בשעת מריבה שכל אלו מתקנים הן אצל יצרן הרע. וכן המדליק את

דליקה

השגת הראב"ד

*המחמם וכו'. כתב הראב"ד ולמה לא משום מבשל כיון שיכולה לאחונא דמרפא רפי והדר קייס, עכ"ל. א"א והמחמם את הברזל והצטרפו במים אינו מכבה אבל הוא מכה בפטיש שגומר את חסומו מ"מ חיוב אין בו דצרוף דרבנן הוא, עכ"ל:

*אחד המכבה וכו'. כתב הראב"ד ואם הוא מכבה למה אינו חייב אע"פ שאינו מתכוין ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואפילו לא יהא צריך לגרופו והא איכו כר"י ס"ל, ועוד מה בין גחלת של מתכת לגחלת של עץ והלא בשתיהם לדבריו יש בהן משום מבעיר ומשום מכבה ובפרק מילה אמרינן ממתקין החרדל בגחלת של מתכת בי"ם אבל לא בגחלת של עץ ועוד דבמסכת יומא אמרינן צירוף דרבנן הוא והיובא

א טור סי' רעח סמ"ג לאוין סה. ב טור שם סמ"ג שם:

ב המכבה כל שהוא חייב אחד וכו'. רבינו הולך לשיטתו שפסק כר"י בחיוב מלאכה שאינה צריכה לגופה שאלו לר"ש המכבה כחס על הנר פטור ואינו חייב אלא כחס על הפתילה וצריך להבהבה שהוא עושה פחם כדאיתא בפרק כתה מדליקין (שם כ"ט כ') כהדיא בגמרא וכבר כתבתי כן פרק ראשון: אבל המכבה גחלת וכו'. פ' כירה (מ"ב) אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יוזקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ ואוקימנא אי כר"ש אפי' של עץ נמי ותירצו דכר"י ס"ל בדין מלאכה שא"צ לגופה שחייב עליה. ומדברי רבינו שכתב שהכל הלוי בכוונתו נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקיסמא קיסם שהזכרנו פי"א שכל שאינו קוסמו להגון בו שניו אע"פ שראוי לכך בקיסמתו פטור שכל שהוא מפני תקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפי' לר"י המחייב בדבר שאין מתכוין וקרובים לזה דברי הרמב"ן ז"ל והדבר מוכרח לומר כן לפי שטת רבינו: ומותר לכבות וכו'. כבר הכרתי זה ולדברי הפוסקים כר"ש אפילו גחלת של עץ מותר. ויש בהשגות טעה אחרת בעניינים אלו. הנותן שמן וכו'. ברייתא פרק שני דיו"ט (ביצה כ"ב) הנותן שמן לתוך הנר

לחם משנה

פ"ב א המחמם את הברזל וכו'. כתב ה"ה ומ"ש לחייבו משום מבשל וכו' משתיע דסבור דכיון דמעשה אש ושורף אין להייב משום מבשל. וקשה שהרי בפרק פ' חייב רבינו משום מבשל שכתב המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה מתולדת מבשל. לכן נראה דמ"ש ה"ה ז"ל דבדין הוא לחייבו משום מבעיר לבסוף שנעשה אש שכל מבשל משום הפועל הראשון דתרפא רפי חייב ודלא כהראב"ד ז"ל דסבור דלעולם אינו חייב אלא משום מבשל בלבד. עוד כתב ומפשט הסוגיא דבפרק כירה (דף מ"א) נראה וכו' וקשה דאין נראה לו כן מפשט הסוגיא דהתם אפשר לשבה דצירוף דהתם מדרבנן וזהו שהקשו והלא מצרף ותירצו דאתיא כר"ש דאמר דדבר שאינו מתכוין מותר וי"ל דמשמע לו כן משום דאל"ה אמאי לא תירצו דאתיא אפי' כר"י וע"כ לא קאמר ר"י אלא בדבר שאיסורו מדאורייתא אבל דבר שאיסורו מדרבנן מודה לר"ש דאפשי באהלוקת בין ר"י ובין ר"ש לא מפלגינן אלא ודאי דאיסור הצרוף מדאורייתא, ואולי שזהו כוונתו במ"ש וכל שאינו מתכוין הוא מותר לר"ש וכו' כלומר דזהו הוכחה דהצירוף הוא

מגדל עוז

וכן המדליק וכו'. פ"ק דשבת (דף כ') לגבי מדורה ופרק כל כתבי הקדש לגבי נכרי שהדליק. ופ' ר"א דמילה ובכמה מקומות יוכן זה: המחמם וכו' עד וחייב פ' כירה (דף מ"א) כתב הראב"ד ולמה לא משום מבשל כמו כיכוא לאחונא דמרפא רפי והדר קייס, עכ"ל: ואני אומר איני מבין דברי רבינו הראב"ד ז"ל כי לפי דעתי אינו חלום ואיהו פתר שאני רואה העץ רפה וקשה ויולא ממנו מים כשעת היתכשו כאש כדקאמר פרק כלל גדול דתיפשא רפי מעיקרא והדר קמיט בגו אתונא אלא ברזל קשה הוא מתחלתו ועד סופו אלא ודאי דתולדת מבעיר הוא וחייב כדמשמע פרק כירה בשמעתין דמיחם שפינהו: עוד כתב הראב"ד ז"ל והמחמם את הברזל והצטרפו במים אינו מכבה אבל הוא מכה בפטיש שגומר את חסומו מ"מ חייב עכ"ל: ואני אומר אין מביאים ראיה מפרק כירה לגבי מבעיר ואינה תובה שיהו שני הפכים בחיוב. וענין הצירוף שגומר חסומו כבר כתב לתעלה שכל שהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש וגם זה הצירוף מפורש פרק כ"ה בשמעתין דמיחם כד"ן. המכבה כל שהוא חייב. פרק כלל גדול (דף ע"ה) אחד המכבה עד מכבה פרק המדליקין (דף כ"ט) ופרק כירה כתב הראב"ד ואם הוא מכבה וכו' דדבר שאין מתכוין אסור עכ"ל. ואני אומר להשיב בזה לא אמרתי שאלו אכנס לפנים משורת הדין אבל בהרחי לכתוב דברי ר"מ ז"ל כל ענין וענין בשני עלמו ובטעמו ומיישלא יתיישבו קושיות הראב"ד ז"ל. וז"ל ר"מ ז"ל. אחד המכבה את הנר. זה פשוט פרק כ"מ גבי המכבה את הנר מפני שהוא מתירא פטור הא לאו הכי חייב ואחד המכבה גחלת של עץ כדי כיצ פ' כירה בשמעתין דמיחם שפינהו וטעמא משום גחלת של עץ דאיסורא דאורייתא הוא וחייב סקילה וכן פירש רש"י ז"ל אבל המכבה גחלת של מתכת פטור כדמשמע בההיא שמעתא גופא וטעמא משום דלא שייך כבוי מדאורייתא אלא בכיבוי שחתין בלבד שכן בעלי מלאכה של פחמין עושין כן אבל גחלת של מתכת לא מיחייב ומדרבנן הוא דאסור כלוחד וכן פירש"י ז"ל והיינו הא שהביא הראב"ד ז"ל מחמכת יומא פרק אמר להם הממונה דצירוף דרבנן כו' והיינו נמי טעמא דשרו ביוה"כ לכ"ג משום דקי"ל דאין שבות במקדש והם אמרו והם אמרו אפילו דר' יהודה משום מצוה וכן פירשו ר"י הזקן ורבותינו בעלי התוס' ז"ל ותה"ש נמי ניחא סוגיין דפ' מילה גמרא מתני' דלא שאני בהביא הראב"ד ז"ל דגרס ה"ר אין מכבנין את החרדל במבנת שלו ואין ממתקין בגחלים ואקשינן והא תניא ממתקין ופרקינן ל"ק כאן בגחלת של עץ וכאן בגחלת של מתכת כי בשל מתכת שהוא איסורא דרבנן התירו משום כבוד יו"ט דבהכי איירי הכך בריתות והם אמרו אבל בשל עץ דאיסור דאורייתא לא התירו ולפיכך אין ממהקין ואם נתכוין לצרף חייב שכן לוטשי ברזל וכו' עד תולדת מכבה. זה מפורש בשמעתין דמיחם שפינהו כי לצירוף אסור וחייב עליו משום גמר מלאכה דמכבה דהיינו מכה בפטיש וקרי ליה תולדה כי המלאכה היא העושה בהחין כמ"ש או מכבבת את הפתילה בלבד כדאסיקנא פרק ב"מ גמרא מתני' דהמכבה את הנר לפרקי מילתא דר"י שהיה פוטר בכלן חוץ מן הפתילה וכן הן לגד שחייבין עליהן סקילה אבל שארה לא וכן פירש"י ז"ל שם וגם דקדק ישה בלשונו שתלה חיוב הצירוף בנתכוין שאם לא נתכוין היה פטור ובדאסיקנא להדיא בההיא שמעתא ובזבחים פרק כל התדיר דבדבר שאין מתכוין כבור לה כר"ש דהרי בפסיק רישיה ולא ימות לא שייך בשל מתכת אלא בשל עץ דהא כרינתא דבשל מתכת דרבנן היא ולא מיחייב עלה סקילה וא"כ היכי שייך למימר ביה פסיק רישיה ולא ימות גם מלאכה לא שייך בה כלל דהיא תולדה כלחוד היא כדכתיבנא ולא הויא מלאכה לא שצריכה לגופה ולא שאל"ל מאחר שאין מתכוין וגם היא של מתכת וכן פירש"י ז"ל ביומא פרק אמר להם הממונה בההיא שמעתא דעששיות דאמרי' התם לא נצרכא אלא לר"י ה"מ בכל התורה כלה כלומר בשאר איסורין שהן מן התורה כשהוא מתכוין ואו ודאי כשאינו מתכוין צריך נמי קרא להתיר אבל הכא צירוף במתכוין אינו אלא מדרבנן הלכך כשאין מתכוין מותר אפי' לר"י מכני מילתא וגם רבותינו בעלי התוס' פירשו קרוב לזה ומשום דאין שבות במקדש כמ"ש ולפ"ש שהוא פירש ולשון הסוגיא במקצת זה עולה מדבריהם ונזירתם. הראיתי לך דעתי ודי ור"ה ז"ל נתן טעם אחר להלק בין גחלת של עץ לשל מתכה שאני כותבו בכחין בע"ה ולדברי כלם אין מקום לספקות על ב"מ ז"ל וכן הסכים ר"י אלפס ז"ל בהלכות ולך כי הבינו ר"ז ז"ל במקלת כבר הגילו הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות אך גם כלם מודים דמותר לכבות גחלת של מתכת ברה"ר כדי שלא יוזקו בה רבים. ואת היא מימרא דשמואל בשמעתין דמיחם שהתיר בשל מתכת ואסר בשל עץ מן הטעם שבהבתי בסמוך דדרבנן הקלו מפחד הנזק שתלוה להרחיקו ומינה ילפינן בגמרא להעביר קוץ פחות מד"א ברה"ר כדי שלא יוזקו בה רבים. ור"ח ז"ל פירש בו טעם יפה לחלק בין גחלת של עץ לשל מתכת כבוי גחלת של מתכת בזמן שהיא חמה היא בחורה ונראה אותה דומה שהיא נוגנת לפי שאין בה אדמימות כגחלים לוהטת ונמצאו בני אדם נזוקין בו לפיכך מותר אבל גחלת של עץ אם תסור אדמימות נכרת כבר ואם אדמימות בה כל הרואה אותה מתרחק ממנה ומכל פנים אין אדם נזוק בה כי הבחורה ככר בכבה והאדומה מתרחקין ממנה לפיכך המכבה אותה חייב לפיכך היה אוסר ש'יואל בגחלת של עץ ומדוקיא אמר רבינא קוץ ברה"ר כו' עכ"ל ר"ח ז"ל: הנותן שמן לתוך הנר עד חייב משום מכבה. תוספתא היא וכן פירש"י ז"ל גמ' מהני' דלא יקנב אדם שפופרת של ביצה:

הגהות מיימוניות

פטורין חוץ מחובל ומבעיר א"ל פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואת"ל משנה חובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו: * [טור א"ה סי' שלי"ד וו"ל גחלת המונחת במקום שרבים מצויים מותר לכבותה בין של עץ בין של מתכת ע"ב]:

כבר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה ע"כ. ונראה שחיוב הכבוי הוא כרבי יוסי בחוקא :

ג דליקה שנפלה בשבת וכו'. גם זה כר"י בדוקא דאי לר"ש פטור אבל אסור וכן מבואר בירושלמי פרק כל כתבי ושם הוא ופ' כ"ב אכתוב שם בזה כעין סיום לפסוק כר"י. ומ"ש רבינו שאין אבוד ממון דוחה את השבת אלא אבוד נפשות, ר"ל שאם היה שם אבוד נפשות שא"א להצילן אלא על ידי כיבוי מכבין את הדליקה. ופשוט הוא שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ומבואר פ' שני ופ' יו"ט אמרו מהו לכבות את הדליקה ביו"ט היכא דאיכא סכנת נפשות לא תבעי לך דאפי' בשבת שרי כי תבעי לך היכא דאיכא אבוד ממון וכו' ע"כ :

ד מותר לעשות מחיצה וכו'. במשנה בכל כתבי (שבת ק"כ) ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה ר' יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים מפני שאין יכולין לקבל את האור ומתבקעין ומכבין את הדליקה ואמריק בגמרא דרבנן סברי גרם כיבוי מותר ור"י סבר גרם כבוי אסור וידוע שהלכה כרבנן : וכופין קערה ע"ג הנר וכו'. (שם ק"כ) במשנה כופין קערה על הנר שלא יאחז האור בקורה ע"כ :

ה תיבה שידה ומגדל וכו'. במשנה (שם ק"כ) ר"ש בן ננס אומר פורסין עור של גדי ע"ג תיבה שידה ומגדל שאחז בהן האור מפני שהוא מחרך והלכה כמותו :

ג *דליקה שנפלה בשבת המכבה אותה מפני איבוד ממון חייב שאין איבוד ממון דוחה שבת אלא איבוד [א]נפשות. לפיכך יצאו בני אדם כדי שלא ימותו ויניחו האש תלהט ואפילו שורפת כל דירתו כולה : ד מותר לעשות מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים כדי שלא תעבור הדליקה. אפילו כלי חרש חדשים [ב] מלאים מים עושין מהן מחיצה אף על פי שודאי מתבקעין ומכבים. שגרם כיבוי מותר. וכופין קערה על גבי הנר בשביל שלא תאחז בקורה : ה תיבה שידה ומגדל שאחז בהן האור מביא עור גדי וכיוצא בו מדברים שאין האור מלהטת אותן ופורשו על הקצה שעדין לא נשרף כדי שלא תעבור שם האש : ו טלית [ב]שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה. וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה. ונותן מים מן [ג] הצד שעדין לא נתלה בו האור ואם כבתה כבתה. [ג]שכח נר דלוק על גבי טבלא מנער את הטבלא והוא נופל ואם כבה [ד] כבה. אבל הניחו מבערב אף על פי שכבה אסור לטלטלו :

נכרי

השגת הראב"ד

*דליקה שנפלה וכו'. א"א חיוב אין כאן כר"ש משום דאינו צריך לגופה שנו :

אבל לא אמרו חייב ובפרק אמר להם הממונה (יומא ל"ד.) מפורש בהדיא דצירוף דרבנן הוא, עכ"ל :

ו טלית שאחז בה האור כו'. כתב הרמ"ך רב אלפס לא כתב זה אע"ג דאתיא כת"ק ופסק כת"ק משום דהוי פסיק רישיה ומיהו לאביי דקא ליים על כל פסיק רישיה כגון נר שאחורי הדלת וכגון כהאי דפותח דלת כנגד המדורה וכיון שכן אסור לעשות מחיצה בכלים שודאי מתבקעין דה"ל כלא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה מיהו הכא א"ל הרי הוא מכבה ממש לבסוף, ותימה למה התיר זה ונר שעל גבי טבלא אע"ג דהוי פסיק רישיה, עכ"ל :

השגה

א טור סי' שלד וע"ש ובש"ע, ומסיק רמ"א בשם גדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל שבזמן הזה שאנו שרויין בין העמים שמותר לכבות דליקות בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והורו כזה משנה, וכן נוהגין : ב טור סי' רעו וסמג"ה כנמ"ש : ג סמ"ג שם :

ו טלית שאחז וכו'. בגמרא א"ר יהודה טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין מים מצד אחר ואם כבתה כבתה מיתיבי טלית שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה וכן ס"ת שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה. פירוש ואילו נתינת מים לא שרו בברייתא ותירצו הוא דאמר כר"ש. והקשו איתמר דאר"ש מפני שסקא מתוך גרם כיבוי מי אמר ותירצו אין מדקתני סיפא ר' יוסי אוסר וכו' מכלל דת"ק שרי ע"כ. והנה דברי רבינו מבוארים לפסוק כר"י וכר"ש ורבנן דסברי גרם כיבוי מותר אבל בהלכות לא הביאו אלא הברייתא והשמיטו הא דר"י. ופסקו כר"ש ודלא כר' יוסי. ויש תימה כיון שכן למה לא כתבו הא דרב יהודה ותירצו הרשב"א והרמב"ן ז"ל דהא דרב יהודה אינה הלכה לפי שהוא מדמה מחיצת מים ממש למחיצת כלים חדשים מלאים ואינו כן אלא אפי' רבנן ור"ש אוסרין מחיצת מים ממש והביאו ראיה לזה ממה ששנינו פרק כירה (שם מ"ז:) נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה ואמרי' עלה בגמרא לימא תנן סתמא כר' יוסי דאמר גורם לכבוי אסור ודחו ותסברא אימר דר"י בשבת בע"ש מי אמר וכ"ת הכי נמי בשבת והא תניא ולא יתן לתוכו מים אפי' בע"ש אלא א"ר אשי אפילו תימא רבנן שאני הכא מפני שמקרב את כיבויו ע"כ. ופירשו הם שזה כיון שנותן מים להדיא אפי' רבנן אסרי ונמצא רב יהודה ורב אשי חולקין וקי"ל כרב אשי דהוא בתרא והו דעתן ז"ל. והרשב"א ז"ל פסק כרב יהודה ופסק כרב אשי ואמר שאין חולקין לפי שפירוש מקרב את כבויו שמ"ר אשי האי שאם אתה מתירו לעשות כן בע"ש אתי למעבד אפי' בשבת ושמים שעם מינתו יפלו הניצוצות והוא מים הכלי ומכבה אותו. א"נ דהכא אין שום דבר מפסיק בין הניצוצות והמים אלא האויר והמים תחת הניצוצות ממש אבל בטלית אין המים תחת האש כדי לכבותו כשיפול אלא מן הצד ואין האש נופלת לתוך המים להדיא ע"כ דבריו והאחרון נראה עיקר. ורבינו ז"ל פסק כר"י וכתב פרק ה' דין לא יתן לתוכו מים כלל כדעת הרשב"א ז"ל: שכח נר וכו'. בכל כתבי (שם ק"כ) א"ל נר שע"ג טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה אמרי דבי ר' ינאי לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ע"כ. ובהמוך לא הביאו בגמרא תנא נר שאחורי וכו' ליים עליה רב וכבר הבאתי פרק חמישי. וכבר הקשו המפרשים היאך התירו לנער הטבלא והלא הכרח הוא שיספך השמן והמחסר השמן חייב משום מכבה כמבר למעלה ואע"פ שאינו מתכוין פסיק רישיה ולא ימות הוא. ויש מי שתירץ שכל שאינו מהנה מלאכה אפי' פסיק רישיה כל שאינו מתכוין מותר וכדעת בעל הערוך שהזכרתי פ"א. ויש מי שתירץ הכא בנר של שעוה וכיוצא בו ושני תירוצים אלו בהשגות והאחרון עיקר. ועוד כתב בהשגות א"א בהא כבוד הרב יהא במקומו מונח דלא אתמר ליים עלה רב אהא אלא אנר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבה כבה ע"כ. נראה שר"ל כבוד הרב אלפסי ז"ל ומדמנה לו מסתם הלכות שלא הביאו זאת דנר שע"ג טבלא לו שדחאוה מהלכה אבל בנוסחי ההלכות שלנו מפורשת היא כנוסחן בגמרא :

נכרי

לחם משנה

מדאורייתא מדלא אוקמוה אלא כר"ש כדפירשתי. אבל קשה לזה שביומא (דף ל"ד) תירץ אביי ואמר אין שבות במקדש אמאי לא קאמר דאפי' שבות ליכא דר"י מודה בזה הצירוף. עוד כתב ואפילו למאן דסבר וכו' מפני שמספר שלא הגיע לצירוף ואינו בכברה גמור וכו' משמע דכוונתו ליתן טעם למה לא הוי כפסיק רישיה דהוא אסור אפי' לר"ש וכתב שאינו בכברה גמור שצירוף וכו' וקשה דהכי הוא עצמו כתב למטה בלשון המכבה את הגחלת דבענין צירוף כל שאינו מתכוין מותר וא"ל דהוי פסיק רישיה ואפילו ר"י מודה בזה מהטעם שכתב גם עם שיש מקום עיון להבין דבריו כמו שאנו עתידים לבאר בעז"ה ועוד קשה במ"ש דדעת רבינו כדעת הרמב"ן ומחלק בין הויה דעששיות לכך דגחלת דהתם צריכו מדרבנן משום שכן מהממות הרבה וכאן בגחלת צירופו דאורייתא דלפי פירושו שפירש בדברי רבים דבצירוף דבר שאין מתכוין מותר אפילו לר"י אמאי לא תירצו שם בגמרא ביומא כהכא דעששיות דבצירוף כמו ההוא דבר שאינו מתכוין מותר לגמרי אליבא דכ"ע דאפילו ר"י מודה בזה כמ"ש הוא ז"ל נ"ל בהביא דפרק כירה שהקשו והלא מצרף קשה אמאי לא תירצו כן לפי סברתו דאמר דבענין צירוף כל שאינו מתכוין מותר לכ"ע והוה מצי לאוקמי אפי' כר"י. ולכל זה יש לתרץ ולומר דכוונת חילוק שכתב ה"ה לחמה בענין הגחלת כך הוא דבענין צירוף הגחלת אין לומר פסיק רישיה והטעם דמלאכת הצירוף אינה במשכן וכל מלאכות ממשכן ילפינן להו וכיון דאינה במשכן אנן ל"ל למילף לה בשום מקום. אבל רבינו כתב דיש ללמוד מפני שכן עושים לוטשי הברזל שכשכוונתם לעשות כלי תחלה מחממים הברזל ואח"כ מצרפין אותו במים וכיון דהלוטשים שכוונתם לעשות כלי עושים כן הויא מלאכה ג"כ ואין לנו לומר שהיא מלאכה אלא מפני שעושה אותה הלוטש דמכוין לעשות את הכלי.. א"כ כיון דהטעם במלאכה הזאת מפני הכוונה האחרונה שהיא לעשות הכלי, כשאין כונתו לכך אין ראוי שתקרא מלאכה ואינו חייב כיון שאינה מפורשת במשכן ונתבטל הטעם אשר בעבורו קראוה מלאכה שהיא בשוה. ובל זה יובן דוקא בגחלת של מתכת שאין כאן תיקון כלל שאינו כלי ואין החיוב בא אלא מחמת הכוונה. אבל לו דאם אין לו כונה אין הצירוף מועיל בגחלת דמה לי שיהיה מצרף או לא אבל במיחם שמתן לתוכו צונן שיש שם תיקון כלי בהכיא שנהא שמתחזק הכלי או ודאי ראוי להיות אע"פ שאין לו כונה לצירוף כיון דנעשה צירוף המועיל לתיקון הכלי מאליו וא"ש ה"ה למטה שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור כלומר כיון דהוא גחלת ואין כאן תיקון כלי כלל פטור. ועם זה נסתלק קושיית הראב"ד ז"ל דהרי זה מלאכה שאין זה צריכה לה כיון דאינה מלאכה כלל. ואחר שביארנו זה נתיישבו כל הקושיות דהוצרך ה"ה גבי מיחם לומר דלא האי פסיק רישיה דמ"ש ואינו בכברה גמור וכו' דאל"כ כיון דהוא כלי ומתקנו בצירופו חייב אע"פ שאינו מתכוין כמו שביארנו. ומזה הטעם לא תירצו בגמרא בפרק כירה דנהי צירוף דמיחם מודה ר"י דלא מודה ר' יהודה אלא בצירוף דגחלת כמ"ש ה"ה אבל לא בצירוף כי הך דיש כאן תיקון כלי וכן מפני כן לא תירצו בגמרא מכלים דעששיות דאפי' ר"י מודה דהתם בעששיות הם כלים לעפ"י שרש"י פירש שם שהם חתיכות של ברזל מ"מ כלים נמי במשמע. תדע לך שבפ' מי שהחשיך (דף קנ"ד:) הקשו לר"ש דאמר שאשה בהמתו טעונה כלי זכוכית וכו' מביא כרים וכסתות ומניח וכו' ואמרו מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות וכו' ותירצו התם בכולסה ופירש"י ז"ל הסיטות רחבות של זכוכית [שאינם כלים] ע"כ. והאחר בדברי ה"ה פרק כ"א משמע מכהם דהוה ס"ד דמקשה דעששיות שהם כלים דהכי משמע פשט עששיות וסמתרץ תירץ לו בדרך אוקימתא ומפני שהם כלים לא מצי לתרץ דדבר שאינו מתכוין מותר דכיון דיש כאן תיקון כלי חייב מיד כדפרישית. עוד כתב ה"ה בסוף דבריו בלשון המכבה את הגחלת אינו דומה לקנימתא קיסם שהזכרנו בפרק י"א וכו' וקשה דהתם הוי מותר לגמרי כמו שמבואר שם והכא פטור אבל אסור והיה ראוי להיות מותר דומיא דהתם כיון דהכא פטור וי"ל דאסור משום

הגהות מיימוניות

[ב] כרבנן ודלא כר' יוסי דאמר גרם כבוי אסור ואוסר בכלים חדשים וכן פסק ס"ה ע"כ : [ג] כרב יהודה אמר רב ומוקי לה כר"ש בן ננס ע"ש וכן ספר התרומה וכן יכול ליתן משקין סביב הנר שנפל על המפה אך לא מים משום ליבון כדלקמן בפ"כ בהל' י"ח ע"כ : [ד] וכן פסקו רבותינו מצרפת ודלא כירושלמי דבירה דאמר שקרוב זה לידי חיוב חטאת עיין בסה"ת בר' ע"כ :

מגדל עוז

דליקה שנפלה עד שכיבוה אליו. בכל פרק כל כתבי הקדש (דף ק"כ) :

ז נכרי שבא וכו'. משנה (שם קכ"ח) נכרי שבא לכבות א"א לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עלינו אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עלינו. ובגמרא שמעת מינה קטן אוכל נבלות ב"ד מצווין להפרישו בתמיה. והשיבו א"ר יוחנן בקטן העושה על דעת אביו. ופירש"י ז"ל בקטן היודע להבחין שכבוי זה נוח לאביו ועושה בשבילו והקשו ודטהר גבי נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל מי שרי. והשיבו נכרי לדעתא דנפשיה עביד. ופירש רש"י ז"ל אפי' יודע שנוח לו לישראל להצלת עצמו נתכוין שיודע שלא יפסיד עכ"ל. והזכרתי פירש"י ז"ל לבאר מהו עושה על דעת אביו: ובדליקה התירו וכו'. מימרא שם כלשונה:

י הזורק מרשות לרשות או המושיט וכו'. כתב הרמ"ך ה"ל לכתוב דבדיוטא אחת חייב שכך היתה הושטת הלויים ותימה למה פסק כל מושיט והלא חכמים מודים בשתי גזוזטראות זו כנגד זו חייב, עכ"ל. ואני אומר שזה מורה על פיעוס השגתו כדברי רבינו שהרי רבינו כתב חלוק זה בספי"ג:
מותר

ז נכרי שבא לכבות אין [ה] אומרים לו ^א^כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עלינו. אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו. והוא שיהיה עושה על דעת אביו. אבל מדעת עצמו אין בית דין מצווין להפרישו [ו] ובדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד: **ח** הוצאה ^ב^והכנסה מרשות לרשות מלאכה מאבות מלאכות היא. ואף על פי שדבר זה עם כל גופי תורה מפי משה מסיני נאמרו. הרי הוא אומר בתורה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא. הא למדת שההבאה מלאכה קורא אותה. וכן למדו מפי השמועה שהמעביר ברשות הרבים מתחלת ארבע לסוף ארבע, הרי הוא כמוציא מרשות לרשות וחייב: **ט** אין ^ג^המוציא מרשות לרשות חייב עד שיוציא כשיעור המועיל. מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד. ויעקור מרשות זו ויניח ברשות שניה. אבל אם עקר ולא הניח או הניח ולא עקר או שהוציא פחות מכשיעור פטור. וכן המעביר מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים אינו חייב עד שיעקור כשיעור מצד זה ויניחנו מצד אחרת: **י** הזורק מרשות לרשות או המושיט הרי זה תולדת מוציא וחייב. וכן הזורק או המושיט בידו מתחלת ארבע לסוף ארבע הרי זה תולדת מוציא וחייב. והזורק כלאחר יד פטור: **יא** המוציא מקצת החפץ מרשות משתי רשויות אלו לרשות שניה פטור. עד שיוציא את כל החפץ כולו מרשות זו לרשות זו. קופה שהיא מלאה חפצים אפילו מלאה חרדל והוציא רובה מרשות זו לרשות זו פטור עד שיוציא את כל הקופה וכן כל הדומה לזה [ז] שהבלי משים כל שיש בו כחפץ אחד: **יב** המוציא בין בימינו בין בשמאלו בין בתוך חיקו או שיצא במעות צרורין לו בסדינו חייב מפני שהוציא כדרך המוציאין. וכן המוציא על כתפו חייב אע"פ שהמשאוי למעלה מעשרה טפחים ברשות הרבים. שכן היה משא בני קהת במשכן למעלה מעשרה שנאמר בכתף ישאו. וכל המלאכות ממשכן לומדין אותן:
אבל

ח הוצאה מרשות וכו'. בכלל גדול (שם ע"ג) גבי אבות מלאכות המוציא מרשות לרשות ובהזורק (שם צ"ו:) מכדי זריקה תולדה דהוצאה היא הוצאה גופא היכא כתיבא א"ר יוחנן דאמר קרא ויצו משה ויעבירו קול במחנה וכו'. וכתב רבינו הא' ז"ל דלא גרסי' היכא כתיבא דפשוט הוא דמעיקרא לא אסתפק להו אלא מנלן דהויא מלאכה והדריך משום דכתיב לא יעשו מלאכה ויכלא העם מהביא אלמא הבאה דהיינו הוצאה קרויה מלאכה חה דעת רבינו. וכתב הרשב"א ז"ל והוא הנכון: וכן למדו מפי וכו'. שם בהזורק מסקנא דגמרא כל ד' אמות ברה"ר גמרא גמירי לה:
ט אין המוציא וכו'. שיעורי הדברים לענין הוצאה יתבארו פי"ח. ומ"ש רבינו שאינו חייב עד שיעקור ויניח מבואר במשנה ראשונה דשבת ובהרבה מקומות ויתבאר פי"ג. וכן דין המעביר מבואר בהרבה מקומות והוא תולדת כמוציא:
י הזורק מרשות לרשות וכו'. כבר הזכרתי למעלה מכדי זריקה תולדה דהוצאה היא וכן ההושטה מרה"ר לרה"י או בהסך שם עקר כל החפץ מרשות זו והניח ברשות אחרת דרך הושטה פשוט הוא שהוא חייב ומבואר בגמרא פ' המצניע (שם צ"ח) גבי היה מגרר ויוצא דלדעת ר' יוחנן שהלכה כמותו כמבואר בסמוך אינו חייב דרך גרירה שהוא דרך הושטה אלא בהעתקה כל החפץ מרשות לרשות: וכן הזורק וכו'. כל זה פשוט שהם תולדת הוצאה לפי שבמשכן לא הוכר אב מלאכה אחר הדומה להם. והזורק כלאחר יד פטור. מבואר פ' מי שהחשיך (שם קנ"ג) דזריק ליה כלאחר יד. ופירש"י ז"ל שלא כדרך זריקה כגון מכתפיו ולאחוריו:

^א^ טור סימן שלד: ^ב^ טור סימן שמו סמ"ג לאוין סה: ^ג^ טור סימן שמח סמ"ג שם:

יא המוציא מקצת חפץ כו'. מהמשנה שבפרק המצניע (שם צ"א) ותוספתא בגמרא שם כמו שיתבאר בסמוך. קופה שהיא מלאה פירות כו'. משנה, שם קופה שהיא מלאה פירות ונתנה על האסקופה החיצונה אע"פ שרוב פירות בחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה. ובגמ' אמר חזקיה לא שנו אלא בקופה מלאה קשואין ודלועין אבל מלאה חרדל חייב אלמא קסבר אגד שבלי לא שמיה אגד ור' יוחנן אמר אפי' מלאה חרדל פטור אלמא קסבר אגד כלי שמיה אגד ואמרו שם דרבא ס"ל כר' יוחנן ואביי כחזקיה. ולפיכך פסק רבינו כר' יוחנן ורבא. ועד שיוציא את כל הקופה. פירש"י ז"ל אא"כ הוציא בראשונה את כל הקופה ע"כ. באור דבריו שאם אחר שהניח הקופה מקצתה ברשות זו ומקצתה ברשות זו עקרה וגמר להוציאה אינו חייב לפי שלא היתה בשעה עקירה שיה הוצאה בבת אחת שסבר סיה מקצת הכלי ברה"ר:
יב המוציא בין בימינו בין בשמאלו וכו'. במשנה (שם צ"ב) המוציא בין בימינו בין בשמאלו חייב בתוך חיקו ועל כתפו חייב שכן משא בני קהת. ובגמרא א"ר אלעזר המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכן משא בני קהת. ופירש"י ז"ל מעבירו בידו באויר ואינו מניחו על כתפו וגבוה מעשרה מן הארץ דאי במניח על כתפו מתני' היא ומאי הוה משמע לן ע"כ דבריו. ורבינו ז"ל פי' שדברי ר"א הם להבחינם שמתני' אינה דוקא בשאין כתפו למעלה מעשרה. ולענין הדין דעתם שוה:
אבל

משנה למלך

פי"ב ז ובדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר בהלכות מלוה ולוה):

לחם משנה

משום הכיבוי שכן כתב רבינו המכבה את הגחלת ומשום שהוא מקלקל וכל המקלקלים פטורים אבל מחמת הצירוף אין כאן איסור כלל החם נמי אין שם איסור כלל דקיטמו להריח:
ח הוצאה והכנסה מרשות לרשות מלאכה מאבות היא וכו' והרי הוא כמוציא מרשות לרשות וחייב וכו'. בריש פרק הזורק (דף צ"ו:) אמרו דהוצאה אב והכנסה תולדה ורבינו הכירם כאחד דמשמע דכלם אב והוא תימה אלא שלא חש לבאר מפני שאין בזה חילוק לענין הדין שבין שיהיה אב כמו זומר בערך ארע או תולדה כמו מחבן בערך בורר אם עשה שניהם כאחד אינו חייב אלא אחת כמו שכתב רבינו בפרק שביעי ואין לנו בזה אלא חילוק השמות ומה שהוצרכו בגמרא לומר שהיא תולדה הוא לומר שאינו אב אחד כמספר ולא כאחת שיהיה חייב שתים אלא תולדה דידה וה"ה אב מעין דידה דלא איכפת לן לענין הדין וא"צ לבאר. כתב ה"ה וכתב רבינו הא' ז"ל דלא גרסינן היכא כתיבא ופשוט הוא דמעיקרא לא אסתפק להו אלא מנלן וכו'. וקשה קצת דאמאי לא גרסינן היכא כתיבא ואמרינן דהכי קאמר היכא כתיבא שהיא אסורה מלאכה זו ואם תאמר דלא גרים כן דברור לא כן הלכה לאסה תסיני כפי האמת נמי דגרסינן מנלן אפי קמבעיא הל"ת הוא. וי"ל דכי אמרינן היכא כתיבא ר"ל נהי דהיא מלאכה אבל היכן איסורה וזה א"א דכל שאר המלאכות לא נתברר בתורה שהן אסורות אלא דילפי מדמשכן והך מלאכה במשמע אבל כד אמריק תנא לן ר"ל נהי דילפי ממשכן היינו דוקא המלאכות אבל זאת אין כאן מלאכה כלל דהיא גרועה כמו שכתבו התוס' לזה הירצו משום דבעינן ולא יעשו. או אפשר דרבינו הוי מחק הגירסא ואמר מנלן משום דהוא גרים דכתיב לא יעשו כל מלאכה וכו' ואי הוה גרים היכא כתיבא זה אי אפשר דפירוש היכא כתיבא ר"ל מנין לנו שזאת המלאכה אסורה והא לא ילפינן לה מקרא דויכלא העם וכו' אבל אי גרסינן מנלן דהיא מלאכה אתי שפיר ולפי זה לפי גרסתו דבגמרא דילפינן לה בגונא אחריתי מצינן למיגרס היכא כתיבא:
י הזורק מרשות לרשות כו'. כתב הרב המגיד ומבואר בגמרא פרק המצניע (דף צ"ח) וכו' הוה מצי למילף ליה מהוצאה גופה דבעינן הוצאת כל הקופה כמבואר לקמן וכתב הושטה שהוא תולדה דידה להיות כמותה אלא מפני שמלא הדבר מפורש בגמרא הביא ראיה משם:
אבל

מגדל עוז

אבל קטן שבא כו' עד אינו מפסיד. ביבמות פ' חרש (דף קי"ד). **הוצאה** מרשות עד לרשות וחייב. ריש פ' הזורק (דף צו) **אין** המוציא עד מכשיעור פטור. פ"ק דשבת ופ' המוציא ופ' הזורק ופ' כלל גדול וכמה מקומות בתלמוד: המעביר מתחלת ד' עד מצד אחר. פ' הזורק ובכמה מקומות: **הזורק** מרשות עד כלאחר יד פטור. ריש פרק הזורק: **המוציא** עד על ראשיהם. בכל פרק המצניע (דף צ"א צ"ב):

הגהות מיימוניות

[ה] פי' אין צריך למחות בידו ולומר אל תכבה כדמשמע התם מעובדא דיוסף בן סימאי ע"ש וכן מדתלי טעמא שאין שביתתו עליך אבל קטן הבא לכבות אין שומעים לו כו' אבל נכרי הבא לכבות נר בשביל ישראל והישראל אינו חפץ בכך מותר למחות בידו ובני אדם דנוהגין איסור ונמנעים מלמחות בעבדים ושפחות מה"ט לכבות טועים הם. ר"ת התיר כשבת שילך נכרי עם ישראל בנר הדלוק בידו למשוך יין ולהביא לחם דהא טלטול נר אינו אסור אלא משום מוקצה ואפילו ר"ש בההוא מוקצה מודה כדאמרינן סוף פרק כירה הנח לנר ושמן ופתילה הואיל ונעשו בסיס לדבר האסור פי' שהכלי והשמן טפל לפתילה לשלהבת בעודה בו וכיון דליכא איסור אלא משום מוקצה שרי מן הצד דכולהו מוקצה בעלמא הכי שרין וכיון דמן הצד שרי אי שקיל לנכרי לנר באיסורא דלא כן הצד לית לן בה כיון דאי בעי ישראל מטלטל בהיתר אי מטלטל לה נכרי באיסורא אין להוש לכך אבל ודאי אסור שידליקנה נכרי לצורך ישראל שהרי דבר זה אין ישראל יכול לעשות בשום ענין וגם בדבר זה יש צד להיתר דהא אי בעי ישראל לאיתויי בלא נר וס"ם אין להקל כ"כ בענין והמהמיר הע"ב ע"כ מצאתי. ושמעתי שכתב הר שמואל מבורגבור"ק שרבו ראב"ם צוה לשפחה לילך עם בתוריב להלוץ מנעליהם בלילי שבת כדי שתקח הנר להאיר לעצמה והיו גם הם משתמשים לאורו ע"כ. [ו] ולכעוטי שאר איסור שבת כדאמר פ הבדיר ולאפוקי מה"ג דפירש דליכא חילוק בין דליקה לשאר איסורי שבת. ספר התרומות ע"כ: [ז] כר"י דקם רבא בשיטה כוותיה ודלא כחזקיה ואביי דאמרינן אגד כלי שמיה אגד ע"כ:

יג אבל המוציא לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובכיס שתפור בבגדו ופי הכיס למטה בין בגד לבגד בפי בגדו במנעלו ובסנדלו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין: יד המוציא משאוי על ראשו. אם היה משאוי כבד כגון שק מלא או תיבה ומגדל וכיוצא בהן שהוא משים על ראשו ותופש בידו חייב. שכן דרך המוציאין ונמצא כמוציא על כתפו או בידו. אבל אם לקח חפץ קל כגון שהניח בגד או ספר או סכין על ראשו והוציאו והוא אינו אוחז בידו הרי זה פטור שלא הוציא כדרך המוציאין. שאין דרך רוב העולם להוציא החפצין מונחין על ראשיהם. ‎*המעביר חפץ מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים אף על פי שהעבירו למעלה מראשו חייב: טו ‎*מותר לאדם לטלטל ברשות הרבים בתוך ארבע אמות על ארבע אמות שהוא עומד בצדן. ויש לו לטלטל בכל המרובע הזה. [ב]ובאמה שלו מודדין. ואם היה ננס באיבריו נותנין לו ארבע אמות כבינוניות של כל אדם. ומפי הקבלה אמרו שזה שנאמר בתורה שבו איש תחתיו שלא יטלטל חוץ למרובע זה אלא במרובע זה שהוא כמדת אורך אדם כשיפשוט ידיו ורגליו בו בלבד יש לטלטל: טז היו שנים מקצת ארבע אמות של זה לתוך ארבע אמות של זה מביאין ואוכלין באמצע. ובלבד שלא יוציא זה מתוך שלו לתוך של חבירו. ואם היו שלשה והאמצעי מובלע בינתים. הוא מותר עמהן והן מותרין עמו ושנים החיצונים אסורים זה עם זה: יז לפיכך [ג]מותר לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שעמו בתוך ארבע אמות. וכן חבירו לחבירו האחר שבצדו אפילו הן מאה. ואף על פי שהחפץ הולך כמה מילין בשבת מותר. ‎*מפני שכל אחד מהן לא טלטל אלא בתוך ארבע אמות שלו:

השגת הראב״ד

‎*המעביר חפץ וכו'. א״א אין זה הפירוש נכון למה שאמר דרך עליו. אלא כך פירושו האדם העומד במקומו ונטל חפץ מצד ימינו והניחו בצד שמאלו לסוף ד' אמות אע״פ שכשהגיע לנגד עצמו הרי הוא כמי שהניחו באמצע שהוא מקום פטור כיון שלא הניחו חייב ואם הניחו או עכבו בידו שם מעט פטור כמו שאמרו אדם עומד על האסקופה ונטל מבעה״ב וכו' עכ״ל:

‎*מותר לאדם לטלטל וכו'. א״א והוא שיהא לשם מקום קביעות כגון ששבת שם או שיצא חוץ לתחום בין לאנסו בין לרצונו עכ״ל:

השגת הראב״ד

‎*מפני שכל אחד וכו'. א״א כל זה לא התירו אלא במקום הדחק ע״כ:

הואיל

א טור סימן שמט: ב טור סימן שמט סמ״ג לאוין סה: ג שם:

מגיד משנה

יג אבל המוציא לאחר ידו וכו'. במשנה לאחר ידו ברגלו בפיו במרפקו באזנו בשערו באפונדתו ופיה למטה בין סנדלו לחלוקו בשפת חלוקו במנעלו ובסנדלו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין. ופירשו המפרשים בפיו שלא דרך אכילה הא בשעה שהוא אוכל ומתכוין להוציא כך חייב כדאיתא בהדיא סוף פרק הזורק (שם ק״ב) ומבואר פי״ג. ובמרפקו פירש״י ז״ל אציל ידיו שקורין קובד״ש:

יד המוציא משאוי על ראשו אם היה משאוי כבד וכו'. בגמרא (שם צ״ב) אמר רב משום ר' חייא המוציא משאוי על ראשו בשבת פטור...

טו מותר לאדם לטלטל ברה״ר וכו'. דין המטלטל בפחות מד' אמות להיתר מבואר בהרבה מקומות...

כסף משנה

טו מותר לאדם לטלטל ברה״ר בתוך ד״א וכו' שלא יטלטל אלא במרובע זה שהוא כמדת אורך אדם כשיפשוט ידיו ורגליו בו בלבד יש לו לטלטל. בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מ״ח) גופו ג״א ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דברי ר״מ ר' יהודה אומר גופו ג' אמות ואמה כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ויניח תחת מראשותיו...

טז היו שנים וכו'. פ' מי שהוציאוהו (שם מ״ה) כלשון רבינו ופירש הוא ז״ל בפי' המשנה...

יז לפיכך מותר לאדם לעקור חפץ מרה״ר וכו'. משנה ריש פרק כמה מהלכין...

הואיל

לחם משנה

יג אבל המוציא לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו וכו'. כתב ה״ה ז״ל ופירשו המפרשים בפיו שלא כדרך אכילה וכו'...

יד המוציא משאוי על ראשו וכו' והוא אינו אוחז בידו. אין פירושו ואינו אוחז בידו דומה להופש בידו שאמר קודם...

יז לפיכך מותר לאדם לעקור חפץ מרה״ר וכו'. מותר מפני שכל אחד מהן לא טלטל אלא בתוך ד״א שלו וכו'...

הואיל

מגדל עוז

המעביר חפץ עד מראשו חייב. במסכת עירובין פ' בתרא (דף צ״ח ע״ב): מותר לאדם עד זה. מסכת עירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ״ח): לפיכך מותר עד ד״א שלו. פ' כמה מהלכין (דף נ״ה):

יח הואיל ויש לו לאדם לטלטל בכל המרובע שהוא ארבע אמות על ארבע אמות נמצא מטלטל באורך אלכסונו [ח] של מרובע זה חמש אמות ושלשה חומשי אמה. לפיכך אין המעביר או הזורק ברשות הרבים חייב עד שיעביר חוץ לחמש אמות ושלשה חומשי אמה. וכל מקום שאמרנו מתחלת ארבע לסוף ארבע או המעביר ארבע אמות חייב הוא מתחלת האלכסון של ארבע אמות עד סופו. ואם העביר פחות מזה פטור: **יט** נמצא כאן שלש מדות. כיצד העוקר חפץ מרשות הרבים ממקום זה והניחו במקום אחר ברה"ר אם היה בין שני המקומות עד ארבע אמות *הרי זה מותר *היה ביניהן יותר מארבע אמ"ת ועדיין הן בתוך חמש אמות ושלשה חומשי אמה פטור. היה ביניהן חמש אמות ושלשה חומשי אמה בשוה הרי זה חייב שהרי העביר החפץ חוץ לאלכסונו של מרובע:

השגת הראב"ד

*הרי זה מותר. א"א כל זה במקום הדחק, ע"כ:

*היה ביניהם יתר וכו'. א"א זה אינו מתותר במקום הדחק אבל אסור, עכ"ל:

פרק שלשה עשר

א אין [א]המוציא מרשות לרשות או המעביר ברשות הרבים חוץ לארבע אמות חייב עד שיעקור חפץ מעל גבי מקום שיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר ויניח על גבי מקום שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים: **ב** ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה. לפיכך אם עקר החפץ מיד אדם העומד ברשות זו והניחו ביד אדם אחר העומד ברשות שניה חייב. וכן אם היה עומד באחת משתי רשויות אלו ופשט ידו לרשות שניה ועקר החפץ ממנה או מיד אדם העומד בה והחזיר ידו אליו חייב. ואף על פי שלא הניח החפץ במקום שהוא עומד בו הואיל והוא בידו הרי הוא כמונח בארץ: **ג** היה אוכל ויוצא מרשות לרשות וחישב להוציא האוכל שבפיו מרשות לרשות חייב. מפני שמחשבתו משימה פיו מקום ארבעה אע"פ שלא הוציא כדרך המוציאין. [ג]וכן מי שהיה עומד באחת משתי רשויות אלו והשתין מים או רקק ברשות שניה חייב שהרי עקר מרשות זו והניח ברשות שניה ומחשבתו עושה אותו כאילו עקר מעל גבי מקום ארבעה. [ד]היה עומד ברשות זו ופי אמה ברשות שניה והשתין בה פטור: **ד** היה עומד באחת משתי רשויות ופשט ידו לרשות שניה ונטל משם מים מעל גבי גומא מלאה מים והוציאן חייב. שהמים כולן כאילו הן מונחין על הארץ. אבל אם היה כלי צף על גבי מים ופירות בתוך הכלי ופשט ידו ולקח מן הפירות והוציא [א] פטור. שהרי לא נחו הפירות על גבי הארץ ונמצא שלא עקר מעל גבי מקום ארבעה. ואין צריך לומר אם היו הפירות צפין על פני המים והוציאם

שהוא

א עי' בטור סימן שמט : ב טור סימן שמח סמ"ג לאוין סה : ג טור סימן שנ סמג שם ד סמ"ג לאוין סה.

כסף משנה

שבות שמחיק לחומרא ממילא הוה ליה ארבע אמות מצומצמות ודלא כר' יהודה. **יט נמצא** כאן ג' מדות וכו'. כתב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא אלו הג' מדות דכיון דפירש כפשטה הא דאמרי' במס' עירובין (דף כ"ח) המעביר ד' אמות ברה"ר אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן א"כ מה חילוק יש בין ד' אמות לה' אמות אי ד' אמות מותר חמש מותר ואי ה' פטור ד' פטור ולפי האלכה כל פחות מד' אמות פטור אבל אסור דכפי מסקינן. גם מה שפירש דאינו חייב עד ה' אמות וג' חומשי אמה לא קי"ל דכיון דחזיק מעבר הלויים לא היה לנו לתת פחות כי אם כשהולך בפאות כמו בעברי הלויים דלא יהביק יותר מאלפים אמה כ"א באלכסון העיר אבל אם הולך כנגד העיר לא וכן המעביר מלפניו או מלאחריו לא יהבינן אלכסון העיר דלא לישראתים הכא וליתני המעביר ה' אמות וג' חומשי אמה. ותקיעא לן נמי לדבריו א"כ עמוד גבוה י' צריך שיהיה רחב ה' וג' חומשים דתרוייהו חיוק מזה יהיה לכם כזה יהיו כל שבתי שבת ואיהו גופיה כתב פי"ד דתל הגבוה י' ורחבו ד' חייב עכ"ל:

במה

מגיד משנה

יח הואיל ויש לו לאדם וכו'. לפיכך אין המעביר או הזורק וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף נג.) אמר ר' אחא בר יעקב המעביר ד' אמות ברה"ר אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן. ומדברי רש"י ז"ל נראה כפירוש רבינו שלעולם אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן. וכן כתב ר"ח ז"ל וכן הסכים הרשב"א ז"ל לפי שיש מן המפרשים שאומרים שכשהוא מעביר ד' אמות ביושר כנגד כגון כד' אמות בלבד חייב. וכן יש מי שאומר שלא אמרו הן ואלכסונן אלא במעביר באלכסון העולם אבל לרוחות העולם אפי' הן בלא אלכסון. ודעת רבינו ז"ל עיקר והוא סובר דדוקא היזנא ליכא אבל איסורא איכא בד' אמות בלבד. והוכרח בזה מתוך שאמרו אינו חייב ולא אמרו מותר דהוה ליה רבותא טפי ולשון אינו חייב מורה איסור וזהו שלא הזכירו כן על המשנה שהזכרתי למעלה. ועוד שאל"כ חכמים לא היו עושים כלל סייג לתורה. אלא ודאי בעיק דבר תורה הן ואלכסונן ופחות מכאן מותר גמור וחכמים התירו ד' אמות בלבד בלא אלכסון כלל שאם היו מתירין הן ואלכסונן פחות משהו דילמא נגע באיסורא דאורייתא אלא העיקר כדברי רבינו ז"ל. ואעפ"כ שמדברי הרשב"א ז"ל נראה שהוא סובר שכל שהוא פחות מהן ואלכסונן מותר גמור עיקר הדין כדברי רבינו ז"ל:

יט נמצאו כאן שלש מדות וכו'. כבר נתבארו מדברי מדות אלו. ובהשגות השם אחרת בענינים אלו והוא שהתיר ד' אמות אינו אלא במקום הדחק ובמקום הדחק מותר הן ואלכסונן פחות משהו. ודעת רבינו ז"ל המחוור שבכולן:

פי"ג א אין המוציא מרשות לרשות וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות והוא פ"ק דשבת (דף ד') כדרך שפיטות הא בעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ארבעה. ובפי"ד אכתוב דעת מי שסובר דברה"י לא בעינן הנחה ע"ג מקום ארבעה:

ב ידו של אדם חשובה לו וכו'. בסוף אותה סוגיא (שם דף ה') אמר רבא ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה וכן אמר ר' יוחנן וכו': וכן אם היה עומד באחת וכו'. משנה (שם דף ג) העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או נטל מתוכה והוציא העני חייב ובעה"ב פטור פשט בעה"ב את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני או שנטל מתוכה והכניס בעל הבית חייב והעני פטור ע"כ לשון המשנה. ובירושלמי מפרש שאין חיוב בבעה"ב אלא כשידו של עני חוץ י' לר"ה ולזה נראה שהסכים הרשב"א ז"ל וי"ח:

ג היה אוכל ויוצא וכו'. סוף פרק הזורק (שם ק"ב) גבי אוכל והוציאו שחייב והקשו ואמאי והא אין דרך הוצאה בכך אלא כיון דקא מיכוין מחשבתו משויא ליה מקום:

וכן מי שהיה עומד וכו'. בעירובין פרק אחרון (דף צ"ח צ"ט) תשנה לא יעמוד אדם ברשות היחיד וישתין ברה"ר ברה"ר וישתין ברה"י וכן לא ירוק ר' יהודה אומר אף מי שנתלש רוקו בפיו לא יהלך ארבע אמות עד שירוק ע"כ התשנה, ובגמרא השתין ורק אמר רב יוסף חייב חטאת וכו' מחשבתו משויא ליה מקום. עוד שם בעי רבא הוא ברה"י ופי אמה ברה"ר מהו בתר עקירה אזליק או בתר הוצאה אזליק תיקו ונראה מדברי רבינו שאין דברי ר' יהודה הלכה. **היה** עומד ברשות זו וכו'. בעיא כבר הזכרתיה ומשום דסלקא בתיקו פסק רבינו פטור שאין לחייב על הספק.

ד היה עומד באחת וכו'. פ"ק דשבת (דף ה' א' וב') א"ר יוחנן הכניס ידו להצר חברו והכניס וקבל מי גשמים והוציא חייב והקשו עליה והיכא לא תימא קבל אלא קלט, פירש שהוא עושה העקירה והסקה רבא כגון שקלט מעל גבי גומא ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא מים ע"ג מים לא הייט הנחתן הנה ע"ג מים לא הייט הנחתו. בעי רבא מנח בכלי

לחם משנה

יח הואיל ויש לו לאדם וכו' פי' שאינו חייב חטאת אבל איסור מיהא איכא כיון שבילר למטה היו ביניהם יותר מד"א ועדיין הן בתוך ה' אמות פטור ומ"ש ה"ה והוא סובר דדוקא חיובא ליכא אבל איסורא איכא בד"א בלבד ר"ל שלא יהיה יותר מחמש אמות וג' חומשי אמה, ומ"ש בלבד. אבל אם הוא ד"א בלא אלכסון מותר ומ"ש למטה והכתים כמית ד"א בלבד בלא אלכסון כלל, וצריך לבאר בלא אלכסון מפני שכבין שאין בפירושו דפירש ד"א בלבד שהזכיר קודם:

פי"ג ג וכן מי שהיה עומד באחת משתי רשויות אלו וכו'. [לא] כתב כאן רבינו וחשב להוציא אע"ג דבגמרא אמרו כאן מחשבתו משויא ליה מקום כי היכי דאמרו גבי אוכל והטעם שהוא ז"ל כתב גבי אוכל חייב משום דלא אמרינן מסתמא חשב לכך דאפשר דאין כוונתו להוציא אבל הכא שהוא משתין ודאי שחשב להוציא מרשות שלא רצה להשתין כאן ולכך לא כתב כאן חשב:

מגדל עוז

הואיל ויש וכו' עד סוף הפרק. פרק מי שהוציאוהו. וכדור דברינו במקצת אמנם צריך אתה לדעת כי פירוש האלכסון הזה הוא כפירש"י והראב"ד ור"ח ור"ת מקוצי ז"ל. אמנם הרשב"א ז"ל פירש ההלכה בענין אחר וכבר הוא תקוק בשיטתו

פי"ג אין המוציא עד כדרך המוציאין. פ"ק דשבת (דף ג') וכן מי עד מקום ד'. פרק בתרא דמס' עירובין (דף צ"ח צ"ט) מי שהיה עומד עד פטור פ' בתרא דמס' עירובין (דף צ"ט) ופ"ק דמס' שבת (דף ה'): היה עומד באחת עד ולא עקר פטור. פ"ק דמס' שבת, וסוף הדין מוזכר עוד פ' המצניע (דף צ"ב צ"ג):

הגהות מיימוניות

[ח] וכן פר"ת הא דאמר בפרק מי שהוציאוהו המעביר ד' אמות חייב אין חייב עד שיעביר הן ואלכסונן דכתיב וזה יהיה לכם מגרשי הערים כזה יהיו כל שובתי שבת, הדלא כרבינו שמואל שפירש דבעי ד' על ד' ברה"ר ברבוע של עולם ואם זרק לאלכסונו של עולם אינו חייב עד שיזרוק ד' אמות ואלכסונן, ולשון רש"י גמי משמע כדברי ר"ת וכרבינו המסתבר דגבי העברה ליכא למיתב פאות אלא כה"ג שנותנין להם שיעור אלכסון דהא ליכא למימר בו רבוע ועיגול וע"ש בתוס' ובס"ה כתב לשון העמוד ע"כ:

[א] קאי בתיקו:

מגיד משנה

בכלי וכלי צף על גבי מים מהו בתר מנוח אזלינן והא נייח או דלמא בתר כלי אזלינן והא לא נייח מיקו, ע"כ. וכבר הזכרתי למעלה שרבינו כותב פטור בזה שנשאר בתיקו: וכן אם היה שמן וכו'. שם (ה':) שמן ע"ג מים מחלוקת ר"י בן נורי ורבנן וקי"ל כרבנן דסברי שאין השמן כמונח כשהוא ע"ג מים:

ה כבר אמרנו שאין וכו' לפיכך מי שהיה עומד וכו'. במשנה שם (דף ב') פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא שניהם פטורים ע"כ:

ו בד"א כשהיתה ידו וכו'. פרק המצניע (שם צ"ב) ורמי דאביי אדאביי ורמי דרבא אדרבא דאיתמר המוציא פירות לרה"ר אביי אמר ביד חייב בכלי פטור ורבא אמר ביד פטור בכלי חייב ואמרינן איפוך. ואקשו וביד חייב והא תנן פשט בעל הבית את ידו וכו' שניהם פטורין ושנינו התם למעלה מג' הכא למטה מג', ע"כ. ורבינו ז"ל מפרש איפוך דרבא אמר ביד חייב בכלי פטור ואביי אמר ביד פטור בכלי חייב ומפרקינן לרבא למעלה מג' היא וקי"ל כרבא וכן פירשו מקצת המפרשים ז"ל. ופירש"י ז"ל ביד חייב מפני שאין הפירות אע"פ שאגד גופו ברה"י ולא אמרינן אגד גופו שמיה אגד. בכלי פטור כל זמן שיש בבית מקצת הכלי, עכ"ל. ויש מי שפירש איפוך דכלי בלבד הוא דמפרש אבל יד כדקאי קאי דאביי אמר בין ביד בין בכלי חייב ורבא אמר בין ביד בין בכלי פטור וקי"ל כרבא, ודעת רבינו האי כדעת רבים ועיקר:

ז היה עומד באחת משתי רשויות אלו וכו'. משנה (שם דף ב') הזכרתיה בראש הפרק. ומ"ש זה העומד לא עשה כלום כן הוא האמת שאין לומר בכאן פטור אבל אסור כיון שלא עשה שום דבר וכן מפורש בסוגיא דהך פטורי איכא פטור אבל אסור אלא פטור ומותר כיון דלא עשה מעשה. וכתב הרשב"א ז"ל יש מי שהורה שאסור לעשות כן משום ולפני עור לא תתן מכשול, עכ"ל:

זמנים. הלכות שבת פי"ג

שהוא פטור. וכן אם היה [נ] שמן צף על פני המים וקלט מן השמן והוציאו פטור: **ה** כבר [א]אמרנו שאין המוציא מרשות לרשות חייב עד שיעקור ויניח. אבל אם עקר ולא הניח או הניח ולא עקר פטור. לפיכך מי שהיה עומד באחת משתי רשויות ופשט ידו לרשות שניה וחפץ בידו ונטלו אחר ממנו או שנתן אחר לידו חפץ והחזיר ידו אליו [נ] שניהם פטורים שזה עקר וזה הניח: **ו** במה [ב]דברים אמורים כשהיתה ידו למעלה משלשה. אבל היתה ידו בתוך שלשה סמוך לארץ הרי זה כמי שהניח בארץ וחייב: **ז** היה עומד באחת משתי רשויות [ג]אלו ופשט חבירו יד מרשות שניה ונטל חפץ מיד זה העומד ברשות זו והכניסו אצלו או שהוציא חפץ מאצלו והניח ביד זה העומד. זה העומד לא עשה *כלום שהרי נתן בידו או נטל מידו וחבירו חייב שהרי עקר והניח: **ח** היה עומד באחת משתי רשויות אלו ונתן חבירו חפץ בידו או על [ד] גביו ויצא באותו החפץ לרשות שניה ועמד שם חייב. מפני שעקירת גופו בחפץ שעליו כעקירת חפץ מאותה רשות ועמידתו באותו החפץ כהנחת החפץ בקרקע שעמד בה. לפיכך אם יצא בחפץ שבידו או על גביו ולא עמד ברשות שניה אלא חזר ונכנס והוא בידו אפילו יצא ונכנס כל היום כולו עד שיצא היום פטור. לפי שעקר ולא הניח. ואפי' עמד לתקן המשאוי שעליו עדיין הוא פטור עד שיעמוד לנוח: **ט** וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו [ה] ורץ בה אפילו כל היום אינו חייב עד שיעמוד. והוא שיהיה רץ בה. אבל אם הלך מעט מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור

לפיכך

א טור סימן שמו סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שמה סמ"ג לאוין סה: ג טור סימן שמו:

כסף משנה

פי"ג ו במה דברים אמורים כשהיתה ידו למעלה מג' וכו'. כתב הרמ"ך תימה הוא זה היכא חייב אם הוציא ידו מלאה פירות למטה מג' אע"ג דלא נחה דהא קי"ל דידו בתר גופו גרירא ולא גרעה ידו המדובקת בגופו מלכתא ומטא דפטור אע"ג דנחה בארץ. ועוד דר' אבהו (שבת דף ה') דמוקי למתני' בשלשל ידו למטה מג' וקבלה ולא מקשה ליה מידי אלא איכפל תנא לאשמועינן כל הני אלמא דאפי' למטה מג' אם לא הניחה ביד העני פטור דנפיק אפי' בתוך ג' סמוך לארץ שיעקור ויניח ותימה גדול מאין הוציא מ"ם כאן ול"ע עכ"ל. וכבר כתב ה"ה בזה: כתב עוד הרמ"ך נראה כי הוציא הא מהאיא דפרק המצניע (שם צ"ב) דחירן התם למטה מג' ולא נהירא דלדעת אביי הוא דאמר הכי אבל לדעת רבא אפי' למטה מג' פטור דידו בתר גופיה גרירא וכ"כ הראב"ד ויש להביא לו סיוע מהא דאמר רבא תוך ג' הנחה על גבי משהו וכי אמר איפוך אכלי הוא דאמר איפוך דקשיא דאביי אדאביי אבל איד לא אמר איפוך והכי אמרי' דרבא אמר בין ביד בין בכלי פטור ואביי אמר בין ביד בין בכלי חייב והכי פירשו רבותי. והר"ה הלך בשיטת רבינו משה עכ"ל:

ט וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו וכו'. הרי זה כעוקר ומניח ואסור. כתב הרמ"ך מדרבנן אבל מן התורה אינו חייב עד שינוח

מגיד משנה

ח היה עומד באחד משתי רשויות אלו וכו'. שם (דף ג') בעא מיניה רב מרבי הטעינו חבירו אוכלין ומשקין והוציאן לחוץ מהו עקירת גופו כעקירת חפץ דמי ומיחייב או לא א"ל חייב ותנ"ה: לפיכך אם יצא בחפץ שבידו וכו'. שם (דף ה') היה טעון אוכלין ומשקין ונכנס ויצא כל היום כולו אינו חייב עד שיעמוד אמר אביי והוא שעמד לפוש מדאמר מר המעביר ד"א ברה"ר ועמד חוץ ד"א עמד לפוש פטור לכתף חייב תוך לד"א עמד לפוש חייב לכתף פטור:

ט וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו לפיכך וכו'. פרק מי שהחשיך (שם קנ"ג:) אמר רב אדא בר אהבה היתה חבילתו מונחת על כתפו רץ תחתיה עד שמגיע לביתו דוקא רץ אבל קלי קלי לא מ"ט כיון דלית ליה היכרא אתי למיעבד עקירה והנחה. ופירוש ומתוך כך אסור קלי קלי כלומר בהילוך מעט מעט שלא יוזח אבל כל זמן שלא גם פטור הוא דמהלך לאו כעומד דמי. והו שכתב רבינו אבל אם הלך מעט מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור ולא כתב וחייב ומשום הוא. ואקשו בגמ' סוף סוף כי מטי לביתיה מי מסבר דלא קאי וקא מעייל מרה"ר לרה"י ותירצו דזריק ליה כלאחר יד ע"כ. ופירש"י ז"ל כלאחר יד שלא כדרך זריקה כגון מכתפו לאחריו עכ"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל דס"ל מי שהחשיך לו בדרך וכיסו בידו שיכול לרוץ בו ולעשות כדרך שהוא עושה בחבילה:

עקר

לחם משנה

ח לפיכך אם יצא בחפץ שבידו וכו'. בפ' יציאות השבת (דף ה':) אמר רבי אלעזר אמר רבי יוחנן היה טעון אוכלין ומשקין ונכנס ויצא כל היום כלו אינו חייב עד שיעמוד אמר אביי והוא שעמד לפוש וכו'. ופירש רבינו לפי ההלכה דאע"ג דעקר לגמרי בשבת כיון שלא הניח פטור דהוי עקירה בלא הנחה וכן נראה מדברי ה"ה שכתב על דברי רבינו המימרא הזאת של רבי אלעזר משמע שהוא סובר דרבינו מפרש הכי. וזה תימה דא"כ איך אמרו בגמרא א"כ מאי קמ"ל שלא היתה עקירה מתחלה רחשונה לכך הא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא דבעקירה ראשונה לא היתה כוונתו לצאת אלא הכוונה היא לעקירה היתר כמו שפירש רש"י ז"ל שם ואם כפירוש רבינו אין מעם רבי אלעזר כן דאפילו עקירה ראשונה באיסור וכוונתו לצאת אין טעם הפטור אלא מפני שלא הניח ובאמת שלפירוש רש"י ז"ל ג"כ תפול קושיא זאת דאפילו תאמר כפירושו ז"ל דכדברי רבי אלעזר הם כשעקר ללכת מזוית לזוית היכי קאמר דטעמיה הוא מפני שלא היתה העקירה של איסור אין הטעם אלא מפני שלא הניח דהא אפי' שהיתה עקירה של איסור פטור דעקר ולא הניח פטור כשהם מתניתין דר"פ ואדרבה אם טעמא של רבי אלעזי הוא מפני שהיתה עקירה של היתר היה לו להשמיענו דאפי' הניח לבסוף הוא פטור כיון שהעקירה היתה בהיתר. אבל מ"מ לפירוש רבינו שמפרש דברי רבי אלעזר כן תפול הקושיא עלמה בהתלם. ונ"ל דהם ז"ל מפרשים מלתיה דרבי אלעזר דאמר היה טעון אפילו יצא הוא בעקירה לבסוף דסוף סוף הניח והודיענו רבי אלעזר שאפי' שיצא ונכנס כיון שעקר ללכת מזוית לזוית לא אמרינן דיוצא ונכנס הוא כמו עקירה בעצמה וחייב כיון דככר הניח לבסוף אלא הוא פטור כיון דעקירה היתה בהיתר עד שיעמוד ואח"כ יעקור ואז יהיה חייב בהנחה דלבסוף דדברי ר' אלעזר בהנחה בסוף כמו שביארתי ועל זה הקשו בגמרא מאי קמ"ל שלא היתה עקירה ראשונה וכו' כלומר ודאי דטעם רבי אלעזר כך הוא שהניח לבסוף וטעמו מפני דהעקירה היתה של היתר דאי טעמו הוא מפני דלא הניח מאי למימרא הא מהגיחין היא בריש פרקין פשט העני וכו' עד סוף המשנה א"נ טעמא משום דהעקירה היא של היתר וכו'. זו היא דעת רבינו ורש"י ז"ל ודעתם שוה ועל פי זה פסק רבינו דכשעקר עקירה של איסור ולא הניח לבסוף אפי' יצא ונכנס כל היום פטור כיון שלא הניח דיוצא ונכנס לא איקרי עמידה כדמשמע מדברי ר' אלעזר דאין כאן עקירה בתר עמידה לחיוב אבל אין זה פירוש המשנה. ומ"ש ה"ה שם היה טעון וכו' אין כונתו לומר דזהו פירושא אלא דינא לו כן מההיא מימרא. והטעם מ"ש דלא הזכיר רבינו מימרא של ר' אלעזר מפני שכבר הזכירה לקמן במ"ש עקר החפץ מזוית א וכו' דבגמרא אמרו דהיינו הך אלא דמר אמר הא ליתנא ומר אמר הא ליתנא ומ"מ לא הזכיר אבל אם דבריו אלו שכתב אי פירוש המימרא קשה דבגמרא אמרו דהיא היא ורבינו הזכירם תרוייהו ודקדק רבינו בלשונו שכתב אפילו יצא ונכנס כל היום כלומר עד שיצא היום ור' אלעזר לא הזכיר במימרא עד שיצא היום והטעם מפני שר' אלעזר איירי שהניח בסוף היום כמו שפירשתי אבל רבינו איירי שלא הניח כלל ח"ש עד שיצא היום כלומר שיצא יום שבת מבלי עשות שום הנחה כלל:

ט וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו וכו'. קשה דהא' מרן גב מ"מ מתחת עקירה שעקר פטור אבל אסור כמ"ש הא עקר ולא הניח פטור ואין כתב הוא שאם הלך מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור דמשמע דהל"ל אלא ערך מותר וי"ל שכך שהיתה חבילתו על כתפו דקאמר היינו שהיתה על כתפו מע"ש דאין כאן עקירה כלל אבל כמ"ש אח"כ בלפיכך מסקדם עליו היום וכו' משמע דלעיל איירי אפילו בשבת ואולי י"ל דאה"נ דאסור מחמת העקירה אבל בהולך מעט מעט הוא אסור מחמת הנחה מלבד איסור העקירה ודוחק והראשון עיקר: אבל אם הלך מעט מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור. דע דלרבינו אין פירוש דברי הגמרא דאמרו אתי למיעבד עקירה והנחה כמ"ש רש"י ז"ל שהוא דגזרינן משום דלאו אדעתיה דילמא עביד הכי אלא פירושו כך מפני שדבר זה נראה כעוקר ומניח וכיון שההוא מחיל לו דבר זה יסבור שמותר לו עקירה והנחה ואתי למיעבד:

ואם

הגהות מיימוניות

[נ] כרבנן לגבי רבי יוחנן ב"נ: [נ] בעשותה העושה את כולה, הכי מפרש בגמרא טעמא ע"כ: * [כתב הטור אלא שאסור לעשותו שמכשיל את חבירו וגורם לו להוציא החפץ ע"כ]: [ד] בעי מיניה רב מרבי הטעינו חבירו אוכלין ומשקין כו' ע"ש: [ה] א"ר אבא א"ר אלעזר א"ר יוחנן היה טעון אוכלין ומשקין ונכנס ויצא כל היום כולו:

מגדל עוז

לפיכך מי וכו' עד לארץ וחייב. פ' המצניע: היה עומד באחת עד שיעמוד לנוח. פ"ק דשבת (דף ג' ד'): וכן מי שהיתה חבילתו עד הוקה. שם פרק כפרא:

לפיכך מי שקדש עליו היום וחבילתו על כתפו רץ בה עד שיגיע לביתו וזורקה שם כלאחר יד: **י** עקר החפץ מרשות הרבים והלך בו פחות מארבע אמות ועמד וחזר והלך פחות מארבע אמות ועמד אפילו כל היום כולו פטור. במה דברים אמורים בשעמד לנוח. אבל אם עמד לתקן משאו הרי זה כמהלך וכשיעמוד חוץ לארבע אמות חייב. והוא שיעמוד חוץ לארבע אמות לנוח. אבל אם יעמוד לתקן משאו עדיין הוא כמהלך ואינו חייב עד שיעמוד לנוח חוץ לארבע אמות: **יא** היה קנה או רומח וכיוצא בו [ו] מונח על הארץ והגביה הקצה האחד והיה הקצה השני מונח בארץ והשליכו לפניו וחזר והגביה הקצה השני שהיה מונח בארץ והשליכו לפניו על דרך זו עד שהעביר החפץ כמה מילין פטור. לפי שלא עקר החפץ כולו מעל גבי הארץ. ואם משך החפץ וגררו על הארץ מתחלת ארבע לסוף ארבע חייב שהמגלגל עוקר הוא: **יב** [ז] עקר החפץ מזוית זו להניחו בזוית אחרת שנמצאת זו העקירה עקירה המותרת ונמלך בדרך והוציאו לרשות שניה פטור. מפני שלא היתה עקירה ראשונה לכך ונמצאת כאן הנחה בלא עקירה. וכן העוקר חפץ והניחו על חבירו כשהוא מהלך ובעת שירצה חבירו לעמוד נטלו מעל גבי חבירו הרי זה פטור שהרי יש כאן עקירה בלא הנחה: **יג** הזורק [א]חפץ מרשות לרשות או מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים וקודם שינוח קלטו אחר בידו או קלטו כלב או נשרף פטור. מפני שאין זו הנחה שנתכוין לה. לפיכך אם נתכוין בשעת זריקה לכך חייב: **יד** הזורק חפץ מרשות לרשות והיה קשור בחבל ואגדו בידו. אם יכול למשוך החפץ אצלו פטור. שהרי אין כאן הנחה גמורה ונמצא כמי שעקר ולא הניח: **טו** הזורק ונחה בתוך ידו של חבירו. אם עמד חבירו במקומו וקבלה הזורק חייב שהרי עקר והניח. ואם נעקר חבירו ממקומו וקבלה פטור. זרק ורץ הזורק עצמו אחר החפץ וקבלו בידו ברשות אחרת או חוץ לארבע אמות פטור כאילו נעקר אחר וקבלו. שאין ההנחה גמורה עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בו בשעת עקירה: **טז** הזורק [ב]מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע אע"פ שעבר החפץ באויר רה"ר [ח] פטור. והוא שיעבור למעלה משלשה טפחים אבל אם עבר בפחות משלשה סמוך לארץ ונח על גבי משהו אע"פ שנעקר או נתגלגל ויצא החפץ מרה"י לרה"י אחרת הרי הוא כמי שנשאר עומד ברה"ר ולפיכך חייב. וכן הזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע פטור. ואם עבר החפץ בפחות משלשה סמוך לארץ ונח על גבי משהו אף על פי שחזר ונתגלגל ויצא לרה"ר השניה הרי הוא כמי שנשאר עומד ברה"י ולפיכך חייב: **יז** המעביר ארבע אמות ברה"ר זו עם רה"ר השניה חייב מפני שארבע אמות בשתי רשויות הרבים מצטרפים

מפני

א סמ"ג לאוין סה: ב טור א"ח סימן שמה:

כסף משנה

שיטה לגמרי דהא אפי' עומד לכוש תשכינן כמהלך, ובגמרא תפרש בהדיא אבל קלי קלי לא מ"ט כיון דלית ליה היכרא אתי לתעבד עקירה והנחה אבל לא אמר דהוי כעוקר ומניח עכ"ל. ואיני יודע מה מלתדנו שהדברים מבוארים כדברי רבינו:

שבח

מגיד משנה

י עקר חפץ מרשות הרבים והלך וכו'. זו היא מימרא (שם דף ה':) דאמר מר המעביר ארבע אמות וכו' שהזכרתי למעלה:

יא היה קנה או רומח וכו'. שם כ"ק (ח') אמר רב יהודה האי זירזא דקני רמא וזקפיה לא מיחייב עד דעקר ליה, ופירוש רבינו בה פשוט וכן פירש רש"י ז"ל:

ואם משך החפץ וגררו מעל גבי הארץ וכו'. זה יצא לרבינו מהברייתא המובאה בהגלגע (נ"ח) בתקועות רביס גבי האוגב כיס בשבת היה מגרר ויולא מגרר ויולא פטור שהרי איסור שבת ואיסור גניבה באין לו כאחד, ופירושה פטור מתשלומי גניבה אם אבדה לפי שהוא מתחייב משום שבת בהולאתו דרך גרירה ואין אדם מת ומשלם כיתבואר פ"ג מהל' גניבה ומכאן שהגרירה עקירה גמורה וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל והכי נמי מוכח בפסחים בפ' כילד צולין (דף פ"ה:) בגררין דעקירה והנחה היא, עכ"ל:

יב עקר חפץ מזוית זו להניחו וכו'. שם פ"ק (שבת ה') א"ר יוחנן המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך:

וכן העוקר חפץ וכו'. פרק מי שהחשיך (שם קנ"ג) גבי מניח כיס על החמור תנא כשהיא מהלכת מניחו עליה וכשהיא עומדת נוטלו הימנה והקשו ה"ה אפילו חבירו נמי אמר רב ששא כל שבגופו חייב השאת בחבירו פטור אבל אסור כל שבחבירו פטור אבל אסור בבהמתו מותר לכתחלה, ע"כ:

יג הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. סוף הזורק (שם ק"ב) אמר רבא זרק בפי הכבשן או בפי הכלב חייב והא אנן תנן קלטה אחר או קלטה כלב או שנשרף פטור התם לא קא מכוין הכא קא מכוין, ואמרו שם פ"ם מחשבתו משויא ליה מקום:

יד הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. מפורש בסוגיא שם לכאה ומחזא אגדו בידו הוא פי' ופטור וביאור זה כדברי רבינו:

טו הזורק ונחה בתוך ידו של חבירו כו'. פ"ק (שם דף ה') א"ר יוחנן זרק ונח בתוך ידו של חבירו חייב וא"ר עמד במקומו וקבל חייב. נעקר ממקומו וקבל פטור. בעי ר"י זרק ונעקר הוא ממקומו וקבלה מהו מאי קא מבעיא ליה אמר רב אדא שני כתוב כאדם אחד כשני בני אדם דמי ופטור או דלאו כאדם אחד דמי ומיחייב תיקו. ופירש"י ז"ל עמד המקבל במקומו וקבלו חייב הזרק. פטור הזורק דלא עביד הנחה. מאי קא מיבעיא ליה מאי זה טעם יפטר הא עבד עקירה והנחה. כשני בני אדם דמי ופטור דהוה ליה שנים שעשאוה דכיון שלא הניח את החפץ לילך עד מקום הלוכו ולמה אלא רץ אחריה ועכבה הויא לה עקירה קמייתא בלא הנחה, עכ"ל. ורבינו ז"ל כותב פטור במקום תיקו וזה דרכו באלו הספקות ומוכרח הוא:

טז הזורק מרה"י לרה"י וכו'. משנה פרק הזורק (שם צ"ז) הזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע ר"ע מחייב וחכמים פוטרין ואמרו עלה במסקנא דגמ' (דף צ"ז) אמר רב חלקיה תוך שלשה דברי הכל חייב למעלה תי' ד"ה פטור תשלשה ועד י' היאליקת והיא נתי הכי. ושם באותו פרק אמר רבא תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו. ופירש"י ז"ל דרב חלקיה סובר בתוך שלשה אפילו בלא הנחה כלל הרי הוא כמונח וחייב ופליגא דרבא ופסק ר"ח ז"ל כרב חלקיה משום דתניא כוותיה ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל ויש פוסקים כרבא דהכי משמע סוגיין דהתם וזה דעת רבינו ז"ל. וכן הזורק מרשות הרבים וכו'. שם (צ"ז) תנו רבנן הזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע רבי מחייב וחכמים פטורים וקי"ל כחכמים. וכתב רבינו שאם עבר בפחות משלשה ונח על גבי משהו ד"ה חייב ופשוט הוא לפי שיטתו שפסק כרבא בזורק מרה"י לרה"י ור"ה באמצע, ונפי השיטה האחרת אפילו לא נח כל תוך שלשה חייב:

יז המעביר ארבע אמות ברה"ר וכו'. שם הזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע ארבע אמות חייב פחות מארבע אמות פטור מאי קמ"ל הא קמ"ל רשויות מצטרפות וכו':

המושיט

לחם משנה

יא ואם משך החפץ וכו'. כתב ה"ה ופירושה פטור מתשלומי גניבה אם אבדה כלומר דאם הגניבה בעינא הדרא למרא אע"פ שהוא חייב מיתה אבל אבדה פטור מהכל דקם ליה בדרבה מיניה.

יב וכן העוקר חפץ והניחו על חבירו וכו'. קשה דהך פטור שכתב רבינו נראה דקאי למי שעקר החפץ והניחו ע"ג חבירו וא"כ אמאי קאמר שהניחו כשהוא מהלך ונטלו ממנו כשהוא מהלך אפי' שהניחו עומד ונטלו כשהוא עומד פטור דאין כאן איסור כלל ומבואר בדברי ה"ה פ"ב והוא פשוט וכדאמרו בגמרא והוצרכו לומר כן מכח שרלו להקן למי שהחשיך לו בדרך ואם גורס לחבירו איסור אין ראוי שיהקן בכך אבל הוא ז"ל אין כונתו להקן למי שהחשיך אלא להוציא לנו הדין. וי"ל דנקט הכי לרבותא דלא מבעיא כשהניח ונטלו כשהוא עומד דפטור אלא אפי' דנטלו כשהוא מהלך דהו"א דמותר קמ"ל דפטור. אבל אין לפרש דהך פטור קאי אחבירו ומפני כן נקט מהלך ועומד דא"כ חייב דעביד עקירה והנחה אבל השתא עביד עקירה דמפים עליו כשהוא מהלך והוא עוקר ואין כאן הנחה דנטלו כשהוא עומד ולמעלה שהצריכו עד שיעמוד לפנין העקירה הוא מפני שהיתה החבילה על כתפו מע"ש אבל כאן הניחהו בשבת וכן כל שהצריך עמידה הוא דוקא כשהיה עליו מע"ש דזה ודאי אין לו שתי מצד עצמו. ועוד דלא איקרי עקירה כלל ובהדיא כתב רבינו כפ"ב גבי השור שמניחו כשהוא מהלכת וטעלו כשהיא מהלכת שאין כאן לא עקירה ולא הנחה ע"ש ויתבאר לך ביטול פירוש זה:

יג הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. סוף פ' הזורק (דף ק"ב) פירש"י ז"ל קלטה אחר וכגון שנעקר ממקומו וקבל וזה דעת רבינו והוא מוכרח דהכי כתב למטה הזורק ונחה בתוך ידו של חבירו והחם חייב אפי' שלא נתכוין לזרוק בתוך ידו כמבואר בגמרא שם דאמרו דלא אחשבה לידיה וכו':

יד הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. אין להקשות דמטעם זה נ"כ אין כאן עקירה דכיון דנעקר מידו לענין עקירה איקרי עקירה:

טו הזורק מרה"י לרה"י וכו'. ואפילו בפחות מג' אי לא נח ע"ג משהו פטור. ומה שלא

מגדל עוז

עקר החפץ עד עוקר הוא. פ"ק דשבת: עקר חפץ מזוית עד בלא הנחה. פ"ק דשבת (דף ה') וכו' שהין פטין: הזורק חפץ עד שנתכוין לה. פ"ק דשבת וס' הזורק (דף ק"ב) · לפיכך אם נתכוין וכו'. פרק המולא תפילין (דף צ"ב): הזורק חפץ עד ולא הניח. פרק הזורק: הזורק ונחה עד בשעת עקירה. פ"ק דשבת: הזורק מרה"י עד שבעגדו פטור. סכל פ' הזורק:

הגהות מיימוניות

[ו] אמר רב יהודה האי זירזא דקני רמא וזקפיה לא מיחייב וכו' ע"כ: [ז] אמר רב חסדא אמר ר' אמי א"ר יוחנן המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהם והוציאן פטור וכו' ע"כ: [ח] כחכמים ודלא כר"א ע"כ:

מגיד משנה

יח המושיט מרה"י לרה"י וכו'. משנה שם (צ"ו) שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברה"ר המושיט והזורק מזו לזו פטור היו שתיהן בדיוטא אחת הזורק פטור והמושיט חייב שכן היתה עבודת הלוים שתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים מושיטין את הקרשים מזו לזו אבל לא זורקין, ע"כ. ופי' גזוזטראות הם רה"י. ופי' דיוטא אחת שהיו שתיהן בשוה במעלה את הפתח נמשכת אחר חברתה ורשות הרבים ביניהן עכ"ל רבינו בפירוש המשנה ועוד האריך:

ב שכח ופשט ידו והיא מלאה פירות וכו'. סוגיא ובעיא פ"ק (שם דף ג' וד') והרבה אוקימתות נאמרו בגמ' שם ודעת רבינו בכל זה כדעת ההלכות ופי' כשהוציאה תוך י' נאמרו הדברים דאי למעלה מי' בכל גוונא ודאי מותר להחזירה וכן נראה בגמ' בהדיא ומתבאר זה בדברי רבינו בפ"ט כאויר רה"ר ויתבאר לפנינו פ' י"ד שאין רה"ר תופסת למעלה מעשרה וזה ברור. ומ"ש רבינו ואם הוציא במזיד הרי זה אסור כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דדוקא כשהוציאם מבע"י במזיד דאפילו מטליך אותם בשבת אין בו חיוב מן התורה כיון שההנחה נעשית מע"ש אבל הוציא במזיד משחשכה החירו לו להחזירו לאותה חצר שאם יקנסוהו להיות ידו תלויה שמא ישליך הפירות בארץ ויבא לידי חיוב גמור, ודקדקו כן מן הסוגיא:

כא המתכוין לזרוק שמנה אמות וכו'. בזורק (שם צ"ז:) פשיטא מתכוין לזרוק ח' וכו' ויש שם גרסאות חלוקות וכן בפ' כיצד הרגל (ב"ק כ"ו:) ולפי גי' רש"י ז"ל אפילו נתכוין לזרוק שמנה וזרק ארבע אם לא חשב בעת הזריקה שינוח החפץ בכ"מ שירצה פטור. זה דעת רבינו האי גאון ז"ל וקצת הגאונים וגירסת הספרים ושטת הגמרא כדברי רבינו:

כב זרק לתוך ד"א וכו'. משנה שם (שבת דף ק') זרק לתוך ד"א ונתגלגל חוץ לד"א פטור חוץ לארבע אמות ונתגלגל תוך ארבע אמות חייב ובגמ' הקשו נגבי חייב אמאי והא לא נח ואר"י יוחנן והוא שנח ע"ג משהו. וכתב הרשב"א ז"ל הא דתני זרק חוץ לארבע ונתגלגל תוך לארבע מסתברא שהוא בזורק לחוצו על דעת שתנוח באי זה מקום שירצה דאי לא אלא שנתכוין לזרוק בדוקא תוך ארבע פשיטא ומאי איריא נתגלגל ה"ל נתכוין לזרוק ב' וזרק ארבע פטור וכיון שכן ריפא נמי כיון דנכה"ג הוא דוקא כשנח משהו חוץ לארבע וחזר ונתגלגל הא לאו הכי אמאי פטור הא נח מכחו חוץ לארבע וכן פירשו בתוספות דדוקא בשנח תוך ארבע. ולפי זה ה"ה דהוה מצי לאקשויי ארישא אמאי והא לא נח ולוקמה בשנח על גבי משהו אלא שהוא מה לו לחזור אחר פטור כנ"ל ע"כ דבריו. אבל הרב ברצלוני כתב פטור מ"מ שלא היתה מחשבתו חוץ לד' אמות ע"כ:

פי"ד א ארבע רשויות לשבת וכו'. ברייתא (שבת דף ו') כלשון: אי זהו רה"ר המדברות והיערים והשווקים וכו'. מ"מ רבינו המדברות והיערים בכלל רה"ר הוא דבר מתמיה אלא שהרי פ"ק [ו'.] שנינו אי זהו רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין א היא רה"ר גמורה והקשו וליחשב נמי מדבר דהא תניא אי זהו רה"ר סרטיא וכו' והמדבר ותירץ אביי לא קשיא כאן בזמן שהיו ישראל שרויים במדבר כאן בזמן הזה. ופירש"י ז"ל בזמן הזה אינה חשובה רה"ר בזמן הזה אינו מקום הלוך לרבים עכ"ל. ופירש בברייתא דקתני בה המדבר הא קמ"ל דאי איכא רבים מצויין שכשיו במדבר חזיר ג"כ הוא בכלל רה"ר ומ"מ רבינו ז"ל לא היה לו להזכיר מדברות ויערים בסתם ואין כן דעת רש"י ז"ל שפירש [נ:] כרמלית כגון יער וכרמל שאינו לא הלוך תדיר לרבים ולא תשמיש ליחיד עכ"ל. והרשב"א ז"ל כתב בכלל כרמלית מדברות והיערות ודברי רבינו צ"ע. ומ"ש רבינו ובלבד שיהא רחב הדרך ט"ז אמה מבואר בהערך (שם דף נ"ט) דקי"ל ר"ה ט"ז אמה דגמריך לה ממשכן והרשב"א ז"ל כתב מבואות הרחבים ט"ז אמה אע"פ שמקצתן מתקצרין ואין בו ט"ז אמה הרי זה רה"ר שא"א לרה"ר להחלקם במלקם. לפיכך מבואות המפולשין לרה"ר ואורך לאורך רה"ר אע"פ שאין ברחבן ט"ז אמה הרי כן רה"ר גמורים שהוא אורך מפולש לרחב רה"ר אין זה רה"ר עכ"ל. וסברא זו שבשאלכה לאורך רה"ר הרי כן כמוהו אע"פ שאין רחבן ט"ז אמה היא סברת התוס' ואינה מוכרחת בגמ'. ודע שיש מן הגאונים והאחרונים סוברין שאין רה"ר אלא במקום שבוקעין בו ששים רבוא כדגלי המדבר. ואין לזה רמז בגמ' ואינו עיקר וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ומ"ש רבינו ולא יהיה עליו תקרה מימרא בהערך (שם דף נ"ח): ואי זו היא רה"י וכו'. כל אלו החילוקים שכתב רבינו בגילוי רה"י גמורה הם במקומות חלוקים בגמ' מהם בברייתא המוכרת בפ"ק (שם ו') ובעירובין

פרק ארבעה עשר

כסף משנה

ב שכח ופשט ידו וכו'. כתב הרמ"ך ה"ל לכתוב חוקא למטה מעשרה אבל למעלה מעשרה לא קנסו. והכי אלא סוגיא דשמעתא דאין כרמלית (למטה) [למעלה] מעשרה ועוד דקאמר אידי ואידי בלמטה מעשרה עכ"ל:

פי"ד א אי זהו רשות הרבים וכו'. כתב הרב המגיד מ"ש רבינו המדברות והיערים בכלל ר"ה הוא דבר מתמיה וכו' ע"כ. בזמן שהיו ישראל שרויים במדבר וכו'. כתב ה"ל אברהם גם של רבינו פי' בזמן שישראל חונים במדבר והיו מחסתיהם סדורים בו היה לעם כמו בקעה ושדה ומאי דדמי להו ובזמן הזה שאין ישראל דרים בו אלא כל מי שירצה הולך ושובר בתוכו הוא רה"ר ופשטא דמסתברא הוא, ולענין יערים לא דמי ליה ובקעה שהיא אין שמישו מה כיער והבקעה והאלטוריות וקרן זוית אע"פ שיש רשות לרבים להכנס לתוכו אין לכם צורך בהם כיער שהכל צריכים לעצים ולכם דרך עליו כמדבר: ואי זהו רה"י וכו' וכן מקום שהוא מוקף ד' מחיצות וכו' אפי' יש בו כמה מילין אם הוקף לדירה וכו'. לא למימרא שאם לא הוקף לדירה לא הוי רה"י כלל דהא גרסי' בפ"ק דשבת (דף ז') א"ר יוחנן קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואפי' כור ואפי' כוריים הזורק לתוכו חייב וכתבו רבינו בפי"ו, אלא היה לומר שכל שלא הוקף לדירה אם הוא יותר מבית סאתים אסור מדרבנן לטלטל בו אלא כדי ככרמלית אע"פ שהוא רה"י גמור לחייב הזורק לתוכו וכן הם דברי רבינו בפי"ו אבל פה איירי ברה"י גמורה כלומר שמותר לטלטל בתוכה אפי' מדרבנן ולפיכך כתב שאם הוא רחב הרבה כלומר שהוא יותר מבית סאתים צריך שיהא מוקף לדירה כדי שיהא מותר לטלטל בכולו:

ומ"ש

יח ... מפני שלא נח החפץ ברשות שביניהן: **יח המושיט** מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע חייב. ואפילו הושיט למעלה מאויר רשות הרבים. שכן היתה עבודת הלוים במשכן משיטין את הקרשים מעגלה לעגלה ורה"ר בין שתי העגלות וכל עגלה ועגלה רה"י הוא: **יט** במה דברים אמורים כשהיו שתי רה"י באורך רה"ר כמו שהעגלות מהלכות ברה"ר זו אחר זו. אבל אם היו שתי הרשויות בשני צדי רה"ר אף המושיט מרה"י זו לרשות היחיד שכנגדה פטור: **כ שכח** ופשט ידו והיא מלאה פירות והוציאה מחצר זו להכניסה לחצר שבצדה ונזכר קודם שיכנים והרי ידו תלויה באויר רה"ר מותר להחזירה אליו לחצירו. אבל להכניסה לאותה החצר השניה אסור. כדי שלא יעשה מחשבתו שחשב בשעת שגגה. ואם הוציא ידו במזיד הרי זה אסור להחזירה אצלו אלא קנסו אותו שתהא ידו תלויה עד שתחשך: **כא המתכוין** לזרוק שמנה אמות ברה"ר ונח החפץ בסוף ארבע חייב שהרי נעשה כשיעור המלאכה ונעשית מחשבתו. שהדבר ידוע שאין זה החפץ מגיע לסוף שמונה עד שיעבור על כל מקום ומקום מכל השמנה. אבל אם נתכוין לזרוק ארבע ונח החפץ בסוף שמנה פטור. לפי שנח במקום שלא חשב שתעבור בו וכל שכן שתנוח. לפיכך אם חשב בעת זריקה שינוח החפץ בכל מקום שירצה חייב: **כב זרק** לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע אמות פטור. זרק חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות אם נח על גבי משהו חוץ לארבע אמות ואחר כך נתגלגל ונכנם לתוך ארבע אמות חייב ואם לא נח כלל הרי זה פטור:

פרק ארבעה עשר

א ארבע רשויות [א]לשבת. רשות היחיד ורשות הרבים וכרמלית ומקום פטור. אי זו היא רה"ר מדברות ועיירות ושווקים ודרכים המפולשין להן. ובלבד שיהיה רוחב הדרך ט"ז אמה ולא יהיה עליו תקרה. ואי זו רה"י תל שגבוה עשרה טפחים

א טור שם סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שמה סמ"ג לאוין סה:

לחם משנה

שלא חילק רבינו דכל דלמטה משלשה בין היכא דלא נח או נח הוא משום שכשמיטנו שלמטה מג' אע"פ שנח על גבי משהו כלומר באויר כדברי רש"י או על עץ משהו אשר בקרקע אז פטור משום דבעינן הנחה על מקום ד' אבל פחות מג' אפילו שאינו על מקום ד' כלבוד דמי:

משנה למלך

פי"ד א ארבע רשויות לשבת רה"י ור"ה וכרמלית וכו'. (א"ש לענין עיר קדשו ירושלים אם היא כרמלית או רה"ר עיין בדברי הרב המחבר פ"ב מהלכות ביאת מקדש דין י"ד. ועיין מ"ש ה"ס פ"א מס' עירובין ד"ס וכן יע"ש):

ב שכח ופשט ידו וכו'. רבינו פסק כאוקימתא בתרייתא דכאן לחצר זו כאן לחצר אחרת ומ"מ פסק במזיד דאסור משום דקנסו ליה כאוקימתא דלעיל ומה שחילקו בין לחצר זו לחצר אחרת ר"ל ואידי ואידי בשוגג:

כב זרק לתוך ד"א ונתגלגל חוץ לד"א פטור וכו'. כתב ה"ה וכתב הרשב"א ז"ל הא דקתני וכו' קשה דאמאי אינו מפרש הוא ז"ל דמ"ש בגמרא (דף נ"ג) והא לא נח אפי' ארישא נמי קאי ובבר אמרו בתוס' דאין לומר דצריך אריפא משום דאמרו תנ"ה אבל הרבים היא לסיפא. ומ"מ קשה דמיפא דצריך אריפא ופירך לאתרוייהו ומייתי תנ"ה אסיפא בלבד אלא שי"ל פרונה לפרש אסיפא בלבד כיון דתנ"ה אינו אלא אסיפא בלבד. ומ"ש דלפי שטה לו לחזר אחר פטור ר"ל דגדול קושיא אמאי חייב ליהוי פטור דכה המחייב הוא גדול:

פי"ד א איזו היא רה"ר וכו'. כתב ה"ה והרשב"א ז"ל כתב וכו' לפיכך מבוי וכו'. ביאור לפיכך דכיון דמבוי שנתקלקל הוי כרה"ל כאלו נמי כמבוי שנתקלקל דמי: אצטבא

טפחים ורחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר על כן. וכן חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה על ארבעה או יתר על כן. וכן מקום שהוא מוקף ארבע מחיצות גובהן עשרה וביניהן ארבעה על ארבעה או יתר על כן אפילו יש בו כמה מילין אם הוקף לדירה כגון מדינה המוקפת חומה שדלתותיה ננעלות בלילה ומבואות שיש להן שלשה כתלים ולחי ברוח רביעית. וכן חצר ודיר וסהר שהוקפו לדירה כולן רה"י גמורה הן: **ב** אפילו כלים כגון [א] ספינה או מגדל של עץ וכוורת וכיוצא בהן אם יש בהן ארבעה על ארבעה בגובה עשרה או יתר על זה הרי הן רה"י גמורה: **ג** עובי הכתלים של רה"י כרה"י. לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כל שכן. אויר רה"י כרה"י עד לרקיע. אבל אויר רשות הרבים אינו כר"ה אלא עד עשרה טפחים. ולמעלה מעשרה באויר רה"ר מקום פטור הוא: **ד** אי זו היא כרמלית תל שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן וגבהו משלשה ועד עשרה. שהכרמלית אינה תופשת אלא עד עשרה ואינה רחבה פחות מארבעה על ארבעה. וכן חריץ שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן ועמוק משלשה עד עשרה. וכן מקום שהוקף בארבע מחיצות גובהן משלשה ועד עשרה וביניהן ארבעה על ארבעה או יתר על כן. וכן קרן [ג] זוית הסמוכה לרה"ר והוא המקום שמוקף שלש מחיצות והרוח הרביעית רה"ר כגון מבוי שאין לו לחי או קורה ברוח רביעית וכן הימים והבקעה בין בימות החמה בין בימות הגשמים כל אלו כרמלית הן: **ה** אויר הכרמלית הרי הוא ככרמלית עד עשרה טפחים. ולמעלה מעשרה טפחים באויר הכרמלית הרי הוא מקום פטור. לפיכך מעל פני המים שבימים ושבנהרות עד עשרה טפחים כאויר כרמלית. ולמעלה מעשרה מקום פטור. אבל כל העומק המלאה מים הרי הוא כקרקע עבה: **ו** *בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפילו עמוק מאה אמה אם אין בו ארבעה. *רה"ר שהיתה עליה [ג] תקרה או שאין ברחבה ט"ז אמה הרי היא ככרמלית. [ד] אצטבא שבין העמודים העומדים ברה"ר הרי היא ככרמלית. וצדי רה"ר ככרמלית. אבל בין העמודים הואיל ורבים דורסין ביניהן הרי

א עור סימן שמה:

כסף משנה

ומ"ש כגון מדינה המוקפת חומה שדלתותיה נעולות בלילה. איכא למידק דבהדיא אמרינן בפ"ק דעירובין (דף ק"א) אתמוהי הירושלים דלא יעמוד אדם ברה"י ויפתח ברה"ר פריך ורבנן התם ר"מ רה"ר ומהדרו איגהו כרמלית דאמר רבה בב"ח ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבים עליה משום רה"ר. ומשמע דהשתא דנעולת בלילה הוי כרמלית וי"ל דאה"נ דכי דלתותיה ננעלת בלילה הויא רה"י גמורה אפילו להתיר לטלטל בכולה אם לא היו דרים בה רבים ולא קרי לה כרמלית אלא משום דכיון דדיירי בה רבים הויא לה חצר של רבים שלא עירבו שאסור לטלטל מתוכה לבתים ומבתים לתוכה כשם שאסור לטלטל מכרמלית לבתים ומבתים לכרמלית וכן פירש"י שם. ומשמע לי דהא דבעינן שיהו דלתותיה ננעלות בלילה דוקא כשיש לה שני פתחים זה כנגד זה שנמצאת מדינה זו מפולשת משער לשער שאם אין לה אלא פתח אחד מה צורך שינעלו בלילה בלאו הכי הויא רה"י כדין כל חצרות שבעולם דלא מצריכן שיהו דלתותיהם ננעלת בלילה וכן נראה מדברי רש"י בריש עירובין. ונראה דה"ה נמי אם יש לה כמה פתחים אלא שאינם מכוונים זה כנגד זה דכל שאינו מפולש משער לשער לאו רה"ר הוא והא פשיטא שלא הצריכו לינעל דלתותיה בלילה אלא כדי להוציאה מדין רה"ר כדאמרינן אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר וכיון דכשאינו מפולש משער לשער לא הוי רה"ר כשאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה בלא נעילת דלתות בלילה הוי רה"י ומה"ם נ"ל עוד דלא תצריכן דלתותיה נעולות בלילה אלא כשהיתה דרך שבתוך העיר המכוון משער לשער יש לו כל דיני רה"ר אבל אם הסר אחד מהם הוי רה"י גמיר אע"פ שאין דלתותיה נעולות בלילה. כתב הרת"ך והיזה רה"י וכו' עד גמורה. תימה הוא כיון שיש לו ג' מהיצות רה"י גמורה היא בלא לחי והרי מפורש בהדיא אינו צריך אלא לחי הזורק לתוכו חייב עכ"ל: ומ"ש וכן חצר וכו'. נ"ל שהוצרך לכתבם לאשמועינן דכשהם מוקפים הם לדירה וכדפירש"י בפ"ב דעירובין (דף י"ח) אהאי דתנן ר' יהודה אומר עד בית סאתים וכו' אבל אם היה דיר או סהר או חצר או מוקצה אפילו בית חמשה כורין אפי' בית עשרת כורין מותר. **ו** בור שבכרמלית וכו'. כתב ה"ה ואף זה נ"ע מאין לו לרבינו שלא יהא דינו כמקום

מגיד משנה

יהרך לנהכם בפרע וכולם מוסכמים לענין שלטול שאינו נקרא רה"י להיות פוטר נתור לכלטל בו אלא לאי שהזכיר וכיוצא בהן ובענין חיוב ההוצאה מרה"ר להם יש פי שכתב שיבוארות שיש להם שלש כתלים אפילו בלא לחי הזורק לתוכן מרה"ר חייב ואין כן דעת רבינו ויתבאר לפנינו:

ג עובי הכותלים של וכו'. בפ' הזורק (דף צ"ט) קל וחומר לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כל שכן: **אויר רה"י כרה"י וכו'**. פ"ק דשבת (דף ז') מפני שרה"י עולה עד לרקיע ואויר רה"ר שאינו תופס למעלה מעשרה אלא מקום פטור הוא שם מבואר:

ד אי זהו כרמלית וכו'. הלכי הכרמלית כולן מהן מבוארים (שם דף ו') בברייתא המסכת ובגמרא וכולן מוסכמים חוץ ממקום שהוקף בפ"א מחיצה שדעת הרבה מהמפרשים ז"ל שדבר תורה הוא רה"י והזורק לתוכו חייב ופירשו קרן זוית הסמוכה לרה"ר בית הסמוך לרה"ר וקרן אחד נכנס לרה"ר וקרן אחד יוצא מפני שהקרן היוצא מעכב מלעבור שם אלא דרך אלכסון ע"כ ופי"ה אכאר דעותיהם ז"ל. ופירות בקעה שדות שאינן מוקפין מהיצה עשרה:

ה אויר כרמלית וכו'. (שם דף ז') ותוספת עד עשרה דעד עשרה הוא דהויא כרמלית ספי מי' לא הויא כרמלית. ופי' כרמלית כבר הזכרתי למעלה לשון רש"י ז"ל שכתב שהוא מלשון כרמל ויש שפירשו מלשון ארמלות פי' אלמנות שזהו כאשה אלמנה שאין לה בעל ואין לה שלמות נדרים. ובירושלמי תני ר' חייא כרמלית כרמל רך מל לא לח ולא יבש אלא בינוני והכא אינה לא כרה"י ולא כרה"ר: **לפיכך** מעל פני המים וכו'. מחלוקת אמוראים בהזורק (שם ק') ופסק כרב חסדא ורבה בר רב הונא דסברי כרמלית משפת מיא מסהיק ומיא ארעא סמיכתא היא וכן פסקו בהלכות משום דהוו להו תרי לגבי רב הונא דפליג עלייהו התם:

ו הבור שבכרמלית וכו'. בספרי רבינו הראשונים שבאו בארץ הזאת היה כתוב כך הבור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית ואפי' עמוק מאה אמה ורחב ד' ונוסחא א הדמנס לו לר"א ז"ל ולפיכך השיג עליו דודאי עמוק י' ורחב ד' בכ"מ שיהיה רה"י גמור הוא והזורק מרה"ר לתוכו חייב. וכבר שמעו חכמי לוני"ל דבר זה מרבינו והשיב להם שפיקר נוסחאו כך הבור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפילו עמוק מאה אמה אם אין בו ד'. ואף זה נ"ע מאין לו לרבינו שלא יהא דינו כמקום פטור כדין חריץ שאין בו ד' על ד' ועמקו מג' ועד ההוס שנזכר לכנינו שהוא מקום פטור וכי יהיה דינו חמור מאלם היה כרה"ר וזו הקושיא הקשה עליו הרשב"א ז"ל וצ"ע: ר"ה שהיתה עליו הקרה וכו'. בהזורק (שם צ"א) אמר רב המעביר ד' אמות ברה"ר מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר ומדקאמר פטור משמע אבל אסור כדין הכרמלית וכן כשאין בו ט"ז אמה אי אפשר לדונו כרה"י שהרי אינו מוקף מחיצות ולא כמקום פטור שהרי יש ברחבו יותר מד' על ד' ויתבאר לפנינו שאין זה מקום פטור א"כ בהכרח דינו ככרמלית וזה פשוט. ובהשגות א"א נ"ל כמקום *[שאין רשות] הרבים קבוע בו ודבריו כתומים ודברי רבינו פשוטים **אצטבא** שבין העמודים וכו' (שם דף ז') א"ר יוחנן בין העמודים כאן

השגת הראב"ד

*בור שבכרמלית הרי וכו'. א"א בברייתא זו הטעתו דתניא פרק הזורק הזורק מן הים לסרטיא או מסרטיא לים פטור ר"ש אומר אם יש מקום עמוק עשרה ורחב ד' חייב. הוא סבר מדפליג את"ק מכלל דת"ק אבל כרמלית קאמר ולא היא לא אמר ת"ק אלא כבור שבים דכוליה ים כרמלית הוא הואיל והמים נפים על פיו אבל בור שביבשה ועל שפתו כרמלית רה"י גמורה היא משמעתא דפרק בכל מערבין נתנו כבור אפילו עמוק מאה אמה ע"ש. ולא עוד אלא אפילו סלע שבים גבוה ד' ורחב ד' אין מטלטלין מתוכה לים ולא מן הים לתוכה וכן ספינה שבים, ע"כ:

לחם משנה

ו אצטבא שבין העמודים העומדים ברה"ר הרי היא ככרמלית. כתב ה"ה ועוד שבברייתא לא הזכירו בכלל הכרמלית אלא האסטווניות וכו' כלומר האסטווניות שהוא אלכסא הזכירו אבל מה שבין העמודים לא ואע"ג דלא הזכירו נ"כ לידי ר"ה מ"מ היה להם להזכיר מה שבין העמודים כיון דנהיה להזכיר האלכסא.

מגדל עוז

אויר רה"י עד מקום פטור. הכל פרק קמא דשבת (דף ו'): **אבל** כל העומק וכו'. פ"ק הזורק · **בור** שבכרמלית הרי הוא ככרמלית ואפי' גבוה מאה אמה, עכ"ל רוב הספרים הנמצאים בינותינו **ושאלו** רבותינו חכמי לוניל מר"מ ז"ל כלשון זה היה לו לרבינו לפרש כי בבור שבים מיירי הואיל והמים נפין על גביו דקסבר משפת מיא מסהינן ומיא ארעא סמיכתא היא והם בכל כרמלית מיירי כגון בקעה שאוך אפשר זה יורינו רבינו עכ"ל: והשיב להם לא אמרתי אלא בבור שהוא בלא מחיצות שהרי ביניהם כרמלית כמו שביארנו בזו כיון קרן הסמוכה לרה"ר וה"ה לבקעה כמו שאמרתם, אבל יראה לי מדבריכם שיש נספר שלכם חסרון דברים וזהו נוסח הספר בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפי' עמוק מאה אמה אם אין בו ד' וזה דעתי בדבר זה הואיל ולא הלך רבות לעצמו הרי הוא ככרמלית גם אותה תשנה האמורה בעירובין נתנו בבור אפילו עמוק מאה אמה ה"ז עירוב ולוקמה בבור העומד בכרמלית והכוין לשנות למענה אפשר להעמידה בבור שאין בו ד' וזה נתכוין לשנות ברה"ר ואפשר להעמידה בבור שהיא רה"י והכוין לשנות בכרמלית ויראה לי שבבור שאין בו ד' על ד' היא בתבנה ולפיכך אשמעינן ואמר אפילו עמוק מאה אמה לא נחלק מן הכרמלית, אבל א"ת בשיש בו ד' על ד' מה לי עמוק מאה אמה מה לי עמוק י' טפחים רה"י גמורה היא ולא היה עולה על דעתנו שיועיל תוספת העומק כלום עד שיוציא זה מלבנו ויאמר אפי' מאה אמה, וכן פירש רבינו נסים ז"ל והעמיד משנה זו בשאין בו ד' על ד' עכ"ל תשובתו. וסוגיין דנבי אילן מוכחא הכי כין הנין דמה לי לפילא ומה לי נתתא וכד"ן: **רה"ר** עד ככרמלית. פרק הזורק (דף נ"ח) · **איצטבא** עד רה"ר. פ"ק דשבת (דף ו' ז'):

הגהות מיימוניות

[א] כל גגות כרב לגבי שמואל דאמר אין מטלטלין בה אלא בד"א דמחיצות להבריח מים עשויות ע"כ: [ג] כי אתא רב דימי אמר ר"י לא נצרכה אלא לקרן זוית ע"כ: [ג] הזורק לפי שאין דומה לדגלי מדבר ע"כ: [ד] טאן דאמר איצטבא אבל בין העמודים כיון דדשבין דרסי בה רבים כר"ה דמי ע"ש ע"כ:

דון ככרמלית מ"מ כיון דלא משתני להו כהדיא ככרמלית דהיא אמר רב יהודה אנסבא שלפני העמודים תדון ככרמלית אנסבא הוא דלא ניחא תשמישתיה אבל בין העמודים כרה"ר דמיא. ופסק רבינו כרב יהודה דהוא בתרא ועוד שבברייתא לא הזכירו בכלל הכרמלית אלא האצטוונית. אבל הרשב"א ז"ל פסק כר' יוחנן וכ"כ אצטבאות שבבה"י שהתגרין יושבים בהם ולפניהם עמודים שהתגרין תולין בהם פרקמטיא העשויה לימכר אין האצטבאות ולא מה שבין העמודים נדונים משום רה"ר, עכ"ל. ובדי רה"ר הוא מחלוקת חכמים ור"א פ' כל גגות בעירובין (דף צ"ד) ופסק כחכמים. וכתב הרשב"א ז"ל אי זהו לדי רה"ר בית הסמוך לרה"ר ומהלכי עולמין ונכנס ובנה והניח בין הכותלים קנה מקום פטור סמוך לרה"ר, עכ"ל:

ז אי זהו מקום פטור מקום שיש בו פחות מד' וכו'. מפורש שם (שבת ח') פחות מג' מהרס דרסי לה רבים. ודין קוצים וברקנים וגללים ג"כ מסקנא שם דפחות משלשה אינן מתוקן רבות לעולם. ודע שמקום פטור אינו אלא כשהוא ברה"ר או בכרמלית אבל אם הוא תוך רה"י כיון שרה"י מקיפו הרי הוא כמוהו שאויר רה"י עולה עד לרקיע כמו שנתבאר: וכן חריץ שאין בו ד' וכו'. לדעת רבינו שכתב למעלה כדין הכותל שהוא בכרמלית. שהוא בכרמלית אין דין זה אלא כרכין שברה"ר בדוקא ואלו אפשר לעשותו כרה"ר לחייב הזורק מרה"י להוכו. אבל לדעת הרשב"א ז"ל הוא בין בכרמלית בין ברה"ר אבל ברה"י דברי הכל אינו הולך רבות וזה פשוט: וכן מקום המוקף שאין בו ד' וכו'. זה יצא לרבינו ז"ל ממה שאמרו (שבת ח':) אסקופה מקום פטור וכגון דלית ביה ד' על ד' וכי הא דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"י ולבני רה"ר לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו. ופירש רבינו באין ד' ברוחב וד' באורך וכן מוכיח בסוגיא כמ"ש באסקופת מבוי. ואין ספק שארכה יותר מד' אלא שאין רחבה ד' וכן נראה פ' הלון (עירובין ע"ח) גבי כותל שבין שתי חצרות. וזו פירוש רבינו וכן מוכיח בבירור בשמועה דזרק כוורת דס"ק (שבת דף ח') שאינו ר"ל שבורתה ד' על ד' אלא שיש בו ממש רחב ד' על ד'. ודע שאם המקום עגול אם אפשר לרבע בו ד' על ד' הרי זה רה"י ואם לאו אע"פ שיש בו בהשבורת יותר מכן אינו רה"י כמבואר באותה שמועה וכן הדין בשאר התמונות המעוגלות וכיוצא בהן, וכל מקום שהזכיר רבינו עמוד רחב ד'

הרי הן רה"ר: ז [א]אי זהו מקום פטור. מקום שיש בו פחות מארבעה על ארבעה וגובהו שלשה עד לרקיע שכל פחות משלשה הרי הוא כארץ. אפילו [ו] קוצים וברקנים או גללים ברה"ר גבהן שלשה ואין רחבן ארבעה על ארבעה הרי הן מקום פטור. וכן חריץ שאין בו ארבעה על ארבעה ועומקו משלשה עד התהום. וכן מקום המוקף שאין בו ארבעה על ארבעה אפילו היה ארכו אלף מיל ורוחבו ארבעה פחות שעורה וגובהו משלשה ולמעלה הרי זה מקום פטור. וכן אויר רשות הרבים או אויר כרמלית למעלה [ז] מעשרה הרי הוא מקום פטור: ח מקום שיש בגובהו תשעה טפחים מצומצמים לא פחות ולא יתר ברשות [ח] הרבים הרי הוא כרה"ר. ואין משגיחין על מדת ארכו ומדת רחבו בין רחב בין קצר מפני שרבים מכתפין עליו. אבל אם היה יתר על תשעה או פחות אם היה בו ארבעה על ארבעה או יתר הרי הוא כרמלית ואם אין בו ארבעה על ארבעה הרי הוא מקום פטור: ט גג [ג]הסמוך לרה"ר בתוך עשרה טפחים הואיל ורבים מכתפין עליו אסור לטלטל בגג עד שיעשה לו סולם קבוע להתירו. עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה הרי זה רה"י. *נעץ בגובהו יתד כל שהוא אפילו אינה גבוהה שלשה הואיל וראוי לתלות ביתד ולהשתמש בו הרי זה ממעטו ונעשה כרמלית. ואין מודדין לו אלא מן היתד ולמעלה. ואפילו מלאהו כולו יתידות הרי זה ממעט גובהו. שהרי תולין באותן היתידות ומשתמשים בהן: י חורי [ד]רה"י הרי הן כרה"י. [ס] אבל חורי

כמקום פטור וכו' עד וזו הקושיא הקשה עליו הרשב"א. ול"נ דיש להרן שדעת רבינו דבכרמלית ליכא מקום פטור משום דמלא מין את מינו ונעור וכמ"ש הר"ן בפ"ק בשם קצת מפרשים: ט נעץ בגבהו וכו' עד בהם. כתב הרמ"ך לא הבנתי פירושו ונידמהו לא מצאתי כן עכ"ל:

י חורי רה"ר וכו'. וכתב הרשב"א ומהו שיקרא חור לרה"ר, פתוח טופח הוא וצריך לבניה ומהו שיקרא חור לרה"י:

אמת

השגת הראב"ד

*נעץ בגבהו יתידות וכו'. א"א לא כיון יפה לפרש השמועה כי השמועה בנועץ על ראש העמוד והוא מפרש מן הצד. ואין שמועתו עולה יפה לפי הגמ' שלנו וגם לשונו אין יפה לו שהוא אמר אפילו אינו גבוה שלשה טפחים ולדברו אפי' גבוה הרבה מבעי ליה, ע"כ.

רשות

א טור שם סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' שמה סמ"ג שם: ג טור סי' שמה סמ"ג שם:

אם הוא עגול ר"ל שיש באלכסונו חמשה ושלשה חומשין כדי לרבע בו ד' על ד' ואם הוא מרובע כבר יש באלכסונו כן: וכן אויר רה"ר וכו'. מבואר (שם פ"ק):

ח מקום שיש בגבהו ט' טפחים וכו'. אמר עולא עמוד ט' כרה"ר ורבים מכתפין עליו וזרק ונח על גביו חייב מ"מ פחות מג' מדרס דרסי ליה ולא כתופי מכתפי עליה ודלי מכתפי עליה. ופירש"י ז"ל וכיון דלריך לרבים הוא רה"ר הוא בין רחב בין קצר וזה דעת רבינו ומוכרח כן ממה שלא הזכיר שיעור הרוחב כלל. אבל הראב"ד ז"ל כתב בפירושיו דוקא ברחב ד' ודוקא שמכתפין עליו אבל באין מכתפין עליו ואע"ג דראוי לכתף עליו לא, וכתב הרשב"א ז"ל שראוי לחוש לדברי רבינו:

ט גג הסמוך לרה"ר וכו'. מימרא כלישנא בתרא (עירובין פ"ד). וכתב הרשב"א ז"ל גג הסמוך לר"ה בתוך י' ולמעלה מי' להלר ורבים משתמשין בו ומורגלין להניח שם כלים קטנים וכוכין ופורדין וכיוצא בזה הרי זה כרה"ר ואסור לטלטל הגג להשתמש בו מתוכו עד שיעשה לו סולם קבוע מהלרו. עשה לו סולם קבוע הרי זה מיוחד לו ובלבד שלא כרבים ממנו ומותר לטלטל בכולו ולהוליא להלר ולבית ומשם לו אי זהו סולם קבוע כל שקבעו שם בין לנתל בין לנבה קבעו לנבה ולא להול אין זה קבוע ותה בין זה לעמוד ברה"ר שאינו גבוה י' וגג זה גבוה מלד ההלר י' למה הדבר דומה לנגר ברה"ר עמוק י' ומוליא ג' מלמעלה לו' שמחוליא נדונת רה"י אע"פ שאינה גבוהה מרה"ר יותר מג', עכ"ל. ורבינו כתב לאיסור טלטול הוא כד"א: עמוד ברה"ר וכו'. פ' חלון בעירובין (דף ע"ח) אמר רב הונא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ונעץ בו יתד כל שהוא מיעטו אמר רב אדא בר אהבה ובגבוה ג' אביי ורבא דאמרי תרוייהו אע"פ שאין גבוה ג' מ"ט לא משתמש ליה רב אשי אמר אפי' שגבוה ג' מ"ט אפשר דתלי ביה מידי אמר יה רב אחא לרב אשי מלאו כולו ביתדות מהו א"ל לא שמיע לך הא דאמר רבא זיר והוליאה מגפשין לעשרה אמאי והא לא משתמש ליה אלא מאי אית לך למימר דמגח דמגח ביה מידי ומשתמש ה"ג דמגח ביה מידי ומשתמש ע"כ. ואין דברי רבינו עולין לפי גירסא זו ונראה שהוא גורס בתחילה דרב אשי אמר אין גבוה ג' וזה פירוש השמועה נעץ בו בגבהו ובגבוה ג' כשגבוה היתד מן הקרקע ג' הוא שממעט לפי שהוא רשות בפ"ע שהוא מקום פטור אבל פחות מג' כיון שהוא ברה"ר אינו ממעט אע"פ שאין גבוה ג' ממעט לפי שאין נוח לו להשתמש בעמוד ואין מודדין לו אלא מן היתד ולמעלה. ורב אשי נתן טעם אחר שדין הוא שימעט היתד שהרי בני רה"ל משתמשין בו ותולין בו והרי הוא כאילו קרקע רה"ל מגעת עד שם. מילאו כולו ביתדות מהו לדידך דאמרת דטעמא משום תשמיש כמו רה"ל כיון שאילא כולו יתדות אין נוח לתלות בו דבר א"ל שלא ממעט אלא עד שלא בדוקא ואמר לו שממעט לפי שמגיח דף ביתדות ומשתמש בו. זהו פירוש לדעת רבינו בדוחק ולפי גירסת הספרים רב אשי הולק על כולם והלכה כמותו ופירושו בנועץ ברוחב היתד על גבו וזהו פסק הדין אם מן ברחבו גבו יתדות בין יתד אחד בין הרבה בין נטוקין שלא בין איך נבוכין אין ממעטין את רחבו שעדיין ראוי להשתמש בו אם יתד יתידי הוא לתלות בו אי זה דבר אם יתדות הרבה להניח דף עליהם ולהשתמש על גביו ע"כ"ל רשב"א ז"ל. וזה דעת הראשונים והאחרונים ז"ל:

י חורי רה"ל וכו'. פרק קמא דשבת (דף ז':) איתמר חורי רה"י כרה"י דמו חורי רה"ר אביי אמר כרה"ר דמו ורבא אמר לאו כרה"ר דמו ע"כ. וקיי"ל כרבא. ומ"ש רבינו כיצד

לחם משנה

ז שבכל פחות משלשה וכו'. כלומר לא מבעיא כל הני דבעינן גבוהים ג' אלא אפילו קוצים וברקנים דלא דרסי רבים עלייהו וקה ס"ד דאפי' פחות מג' הוי מקום פטור קמ"ל דבעינן ג'. וזה מוכרח בגמרא דאין לומר דאשמעינן דאפילו כי הני מקום פטור דאדרבה כל הני ראוי להיות מקום פטור טפי מאחריני כמבואר שם: וכן מקום המוקף שאין בו ד' על ד' וכו'. כתב ה"ה וכן מוכיח בבירור בשמועה דזרק כוורת, כלומר שאין הכוונה השבורה על ד' על ד' שהם ס"ח אמות מאמה מרובע ומאה רוחב כשהשבורה אותם לפ"ח ואם לא יהיו מרובע יש למוד אותם מן האורך שאם יהיו ד' על ד' מן האורך יהיו כמו ד' באורך על ד' מרובע דא"כ אמאי אמרו בגמרא (דף ח') דאורך בת ו' טפחים בת ד' לבד טני אלא ודאי בעינן שיהיה ד' על ד' מרובע באורך וברוחב והוא פשוט:

ט גג הסמוך לר"ה וכו'. וא"ת אם לא יהיה סמ' מטלטלים ביה ראוי להיות כרמלית

אם רחב ארבעה כמ"ש למעלה גבי עמוד וא"ל דאלי גג דלעולם תוך עשרה דאלי עליו. א"כ דהלי תוך י' ר"ל מ' מלומלמים: עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ה"ז רה"י. כתב ה"ה בסוף דבריו היכא שמילא כולו יתדות וכו' א"כ אלא מיעטו אלא עד שלשה בדוקא. פירוש דאילו גבי אביי (עירובין דף ע"ח) דאמר דטעם המיעוט הוא מפני שבני רה"ל משתמשין בו היכא במילא כל העמוד מלמטה עד דלמעלה אין כאן טעם זה דהרי א"א לבני רה"ל להשתמש מפני שבני רה"ל כו' הוא אפי' לגבוה יותר מג' ולפי זה ודאי שמקשה לו לדין כלן כלל מיעוט בכל העמוד כיון דטעם המיעוט אינו אלא מפני טעמו של רב אשי אבל אם אין אלא למעה מג' אין קושיא א אלא למעה מג' דלגבוה מג' אע"פ שמ"ש להשתמש ממעט מפני שהוי רשות בפני עצמו כמו שכתבנו כת"ש כרב קודם. ומתחלה היה סבור ה"ה קודם א"כ שממעטו של רב אשי הוא לכל העמוד ואח"כ אמר א"כ כלומר אע"ג דהאמר

הגהות מיימוניות

[ס] אמר רבא בר שילא אמר רב חסדא לבינה זקופה וכו': [ו] חייא בר רב אמר אפי' היוצי וחיגי רב מנשיא אמר אפילו צואה ע"ש ע"ב: [ז] לא תיהוי כמילי רשבת למעלה מי': [ח] אמר עולא עמוד ט' ברה"ר ע"ש ע"ב: [ס] פ"ק הלכה כרבא לגבי אביי ע"ב:

מגדל עוז

איזהו עד קנוע להתירו. פ"ק דשבת שם: עמוד ברה"ר גבוה עד כ"ו רה"ל. פ"ק דשבת ובריך הוורק: נעץ עד בהן. בעירובין פ' חלון (דף ע"ח) אמר רב הונא: חורי רה"י עד כמו שנה שם: כבל פרק קמא דשבת (דף ז'):

רשות הרבים אינם כרה"ר אלא הרי הן כפי מדתן. כיצד חור בצד רה"ר אם יש בו ארבעה על ארבעה וגבוה עשרה הרי הוא רה"י. ואם אין גבוה עשרה הרי זה כרמלית. ואם אין בו ארבעה על ארבעה הרי זה מקום פטור. והוא שגבוה שלשה. שכל הפחות משלשה הרי הוא כארץ: **יא** רה"י ומקום פטור מותר לטלטל בכולן אפילו היה ארך כל אחת משתיהן כמה מילין מטלטל בכולה. אבל רה"ר והכרמלית אין מטלטלין בהן אלא בארבע אמות. ואם העביר או הושיט או זרק חוץ לארבע אמות ברה"ר חייב ובכרמלית פטור. שאיסור הכרמלית מדבריהם מפני שהיא דומה לרה"ר שמא תתחלף ברה"ר. לפיכך אם לא היה צריך לגוף ההוצאה כגון שהעביר קוץ בכרמלית כדי שלא יוזקו בו רבים הרי זה מותר. ואפילו העבירו כמה אמות וכן כל כיוצא בזה: **יב** כשם שמותר לטלטל בכל מקום פטור כך מותר להכניס ממנו לרשות היחיד או לרשות הרבים ואין צריך לומר לכרמלית. ומוציאין לו מרה"י ומרה"ר ואין צריך לומר מן הכרמלית: **יג** כשם שאסור לטלטל בכל הכרמלית כך אסור להוציא ממנה לרה"י או לרשות הרבים או להכניס לכרמלית מרה"י או מרה"ר. ואם הוציא או הכניס פטור: **יד** המוציא מרה"י לרה"י או מרה"ר לרה"ר וכרמלית באמצע פטור. וכן המושיט או הזורק מזו לזו וכרמלית באמצע פטור. המוציא חפץ מרה"ר לכרמלית והניחו שם וחזר ועקרו מכרמלית והכניסו לרה"י. או שהוציאו מרה"י לכרמלית והניחו שם וחזר ועקרו מכרמלית והוציאו לרה"ר הרי זה פטור: **טו** המוציא [י] מרשות היחיד לרה"ר ועבר על מקום פטור שהיה ביניהן בהליכתו חייב. שמהלך אינו כעומד. ואין צריך לומר בזורק שעבר החפץ במקום פטור. שאינו חשוב כמי שנח שם. [כ] היה עומד במקום פטור ונטל חפץ מרה"י או מאדם העומד שם והניחו ברה"ר או ביד אדם העומד שם פטור. וכן אם הכניס מרה"ר לרה"י ועמד במקום פטור. פטור: **טז** עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה ואין בעיקרו ארבעה ויש בגובה הקצר שלו שלשה הרי הוא רה"י ואם זרק מרה"ר ונח על גביו חייב. תל המתלקט גובה עשרה טפחים מתוך אורך ארבע אמות הרי הוא רה"י ואם זרק מרה"ר ונח על גביו חייב: **יז** נעץ קנה ברה"י אפילו גבוה מאה אמה וזרק מרה"ר ונח על גביו חייב. שרה"י עולה עד לרקיע. אילן שהוא עומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר וזרק ונח על נופו פטור. שאין הנוף הולך [ל] אחר העיקר: **יח** נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו פטור שאין רשות הרבים אלא עד עשרה. הזורק ארבע אמות ברשות הרבים ונח החפץ בכותל. כגון שזרק חלב או

מגיד משנה

כיצד חור בצד רה"ר וכו' פשוט ומבואר בהלכות. וכתב הרשב"א ז"ל ומהו סיקרא חור רה"י חור שבכותלים של רה"י ועוברים כלפי פנים עכ"ל והורי הכרמלית הרי הן נדונין לפי גבהן ורחבן כדין הורי רה"ר

יא רשות היחיד ומקום פטור מותר לטלטל בהן וכו'. זה פשוט בהרבה מקומות ומבואר בברייתא פ"ק (שם ו'):

לפיכך אם לא היה צריך לגוף ההוצאה וכו'. מימרא שם פ' כירה (שם מ"ב) אמר רבינא היולך קוץ ברה"ר מוליכו פחות פחות מד' אמות ובכרמלית אפילו טובא ע"כ. ופירוש דוקא כגון קוץ שיש בו היזק לרבים אבל דבר אחר אע"פ שאינו צריך לגוף ההוצאה אסור וכל שכן לדעת רבינו שפסק כרבי יהודה לחיוב במלאכה שאינה צריכה לגופה וכן נראה מפירש"י ז"ל:

יב כשם שמותר לטלטל וכו'. ברייתא שם פ"ק (דף ו') ומימרא אר"י מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"י ולבני רה"ר לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו ע"כ:

כשם שאסור לטלטל וכו'. פ"ק (שם ו') בברייתא הנזכרת:

יד המוציא מרה"י לרה"ר וכו'. זה פשוט ויתבארו דינין אלו ממה שאכתוב למטה. ופירוש כשהוא פטור במוציא מרה"ר לרה"ר וכרמלית באמצע דוקא כשלא העבירו בין שתי רשויות הרבים ד' אמות הא לאו הכי חייב לפי שהן מצטרפות כל זמן שלא נח ההכן בכרמלית כמבואר פי"ג: וכן המושיט וכו' כל זה פשוט לפי שהכרמלית דבר תורה הרי היא כמקום פטור ואין איסורה אלא מדבריהם:

טו המוציא מרה"י וכו'. פ"ק (שם ה' ו') ת"ר המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ובן עזאי פוטר ואמרי שם טעמא דרבנן משום דמהלך לאו כעומד דמי אבל עמד בסטיו פטור. ופי' הגות הוא רה"י ופלטיא רה"ר וסטיו הוא כרמלית כמו שנתבאר בדין האצטבאות למעלה ורבינו ז"ל כתב מקום פטור לרבותא ולא מבעיא כרמלית ושם אמרו אחד המכניס ואחד המוציא ואחד המושיט ואחד הזורק חייב והכל דברים אלו דוקא מרה"י לרה"ר דרך כרמלית הא מרה"י לרה"י דרך כרמלית פטור ודבר כשום רוח לא ניתן ליכתב: היה עומד במקום פטור וכו'. במימרא (שם ח':) שהזכרתי למעלה ובלבד שלא יחליפו ולפיכך כתב רבינו פטור. אבל אסור·

טז עמוד ברה"ר וכו'. עיקר הנוסחא הזאתהיא בספרי רבינו כך היא. עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ואין בעיקרו ד' ויש בגובה הקצר שלו ג' הרי הוא רה"י וכו' וברייתא היא בהזורק (דף ק"א) עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה ואין בעיקרו ארבעה ויש בקצר שלו שלשה וזרק ונח על גביו חייב ופירש"י ז"ל ויש בקצר שלו שלשה גובה שלשה ואפי' שלשה קאמר וכל שכן פחות מכן דהוה ליה כלבוד. והרשב"א ז"ל כתב אחרו כהוס' שלא יתכן שא"כ ה"ל כנעץ קנה ברה"ר דפליגי רבנן עליה דר' יוסי משום דה"ל מחילה שבגדיים בוקעין בה. והם ז"ל פירשו דבשוני קאמר כלומר אם בצד הקצר שלו יש לו ג' טפחים בשוני ע"כ. ודברי רבינו הם כפירש"י ז"ל ויש לחלק בין זו להא דנעץ קנה. והרשב"א ז"ל הסכים לדעת התוס' בסברו דדוקא יש בשוני הקצר ג' הא פחות מכן אינו כרה"י: **תל** המתלקט גובה י' טפחים מתוך ארבע וכו'. בהזורק (שם דף ק') אמר רב תל המתלקט י' מתוך ד' וזרק ונח על גביו חייב, ופירש"י ז"ל כל שהוא מדרון ומתלקט והולך גבהו מעט מעט עד שמגיע לעשרה מתוך ד' אמות הרי הוא זקוף והוי רה"י במקום גבוה ודוקא נקט מתוך ד' אמות דאי מתוך חמש אמות כרי הוא כשפל רה"ל דניחא תשמישתיה להלוך עכ"ל:

יז נעץ קנה ברה"י וכו'. בפ"ק (שם דף ז':) אמר רב חסדא נעץ קנה ברה"י וזרק ונח על גביו אפי' גבוה מאה אמה חייב מפני שרה"י עולה עד לרקיע ואמרו עלה ליימא רב חסדא דאמר כרבי וכו'. ואמר אביי ברה"י דכ"ע לא פליגי כדרב חסדא וכו' ומימרא זו בהלכות. ויש שהקשו והא בעינן הנחה ע"ג מקום ד' כמבואר ריש פי"ג. ומדברי רש"י ז"ל וקצת הגאונים ז"ל נראה דברה"י אע"ג דבעינן עקירה מע"ג מקום ד' הנחה ע"ג כל שהוא הוי הנחה. וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ותמה על רבינו שלא ביאר זה ריש פי"ג: **אילן** שהוא עומד ברה"י וכו'. שם (דף ח':) הסוגיא מימרא דאביי שהזכרתי בסמוך הכא באילן העומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר וזרק ונח על נופו דרבי דמחייב סבר אדי נופו בתר עיקרו ורבנן ספרי דלא אמרינן אדי נופו בתר עיקרו והלכה כרבנן:

יח נעץ קנה ברה"ר וכו'. בהזורק (שם ק"א) תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו חייב. ותני עלה וחכמים פוטרין. ופי' בין זרק מרה"ר להוכו בין זרק מרה"י פטור. והטעם לפי שזה אפי' גבוה הקנה י' והטרסקל רחב ד' אינו כרה"י אלא אמרי' גוד אחית מהיצתא במחילה שהגדיים בוקעין בה וכן מבואר שם. ועל מ"ש רבינו שאין רה"ר תופסת אלא עד י' כתוב בהשגות. א"א אפי' עד י' בזה פטור דרה"י לא הוי דלא אמרינן גוד אחית מחיצתא דהויא לה מחיצה שהגדיים בוקעין בה ורה"ר נמי לא הוי אלא כרמלית הוי דאין ראוי לכתף. עליו ע"כ. ואני אומר שלא נתכוין רבינו לחלק בדין בין אם הטרסקל תוך י' או למעלה שא"כ היה לו לכתוב נעץ קנה גבוה יותר מעשרה. אלא נתינת טעם כתב למה אין דין קנה זה כשהוא ברה"ר כרה"ר כמו שהוא כרה"י בהיותו שם כמבר למעלה ואמר שאין אויר רה"ר עולה עד לרקיע אלא עד י' וכיון שאין האויר תופס אלא עד י' בדין הוא שכל דבר גבוה יותר מג' יתלוק בו רשות בין תוך י' בין למעלה מעשרה. וכבר הזכיר רבינו דין זה בבאור הכרמלית ומקום פטור כנ"ל: **הזורק** ד"א ברה"ר. משנה (שם דף ק':) הזורק ד"א בכותל למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר למטה מעשרה טפחים כזורק בארץ. והזורק בארץ ד"א חייב. ובגמרא

לחם משנה

דתלמוד דטעמו של רב אשי אינו אלא למטה מג' אבל יותר מג' מודה רב אשי דפשיטא הוא מפני שהוא רשות בפני עצמו וי"ל דמאי דאמרו בגמרא אלאו כולן לאו דוקא כל העמוד אלא כל המקום מלמטה עד ג' אבל ביותר משלשה ודאי מודה רב אשי דהתעם משום דהוי רשות בפ"ע. עוד י"ל דה"ק א"נ הא"פ דכך אלהו כולו קאי אבל העמוד כדקאמינא דמאי דקאמר בגמ' לדברי רב אשי אינו ממעטו אלא מעשרה ועד ש.שה מפני דהוי רשות בפ"ע ומעשרה ועד ג' ודאי ממעטו אבל משלשה ולמטה אינו ממעטו מפני דאין הטעם אלא מפני השמוש ואין כאן שמוש כלל ואין הפרדה אלא למטה מג' ולא לכל העמוד כדהוה קס"ד לפירוש ראשון. ופירוש זה עיקר בלשון דא"ם מיעטו שכתב ה"ה ומתיישב יותר:

יא לפיכך אם לא היה צריך לגוף ההוצאה וכו' אע"ג דהוא פסק למעלה דמלאכה שא"צ חייב כמו מלאכה הצריכה מ"מ יש הפרש בין צריכה לשאינה צריכה להא מילתא:

יז אילן שהוא עומד ברה"י וכו' (אלא) אחר העיקר. קך אלא הוא מ"ש דרבים פסק כרבנן דאמר אדי נופו בתר עיקרו לכך צריך להגיה שאין הנוף הולך אחר העיקר:

לא

מגדל עוז

היה עומד עד במקום פטור. פ' ילילות (דף ו')· עמוד ברה"ר עד גביו חייב. פ' הזורק (דף ק"ט)· תל המתלקט עד גביו חייב. פרק הזורק (דף ק')· נעץ קנה עד עשרה. פ"ק דשבת (דף ו'): הזורק חפץ עד פטור. פרק הזורק:

הגהות מיימוניות

[י] פ"ק המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ודלא כעמוד: [כ] פ"ק אמר שמואל עומד אדם על האסקופה נוטל מבעל הבית ונותן לו וכו' ובלבד שלא יטול מבעה"ב ויתן לעני ואם נטל ונתן שלשתן פטורין ומוקי לה תלמודא באיסקופת מקום פטור ע"ש: [ל] כרבנן לגבי רבי:

ובגמרא והא לא נח א"ר יוחן בדבילה שמינה שנו ע"כ. ופי' חזקה בדבילה שמינה שכיון שהוא תוך י' על פני הכותל חייב אבל אם נחה בחור שברה"ר כ"ש פטור שחורי רה"ר אין כר"ה כמבואר למעלה: זרק למעלה מעשרה ונח בחור כל שהוא פטור וכו'. ברייתא שם זרק למעלה מעשרה והלכה ונחה בחור כל שהוא ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ומפרש התם דטעמא דר"מ משום דס"ל חוקקין להשלים והכי חור זה כאילו רחב ד' והיא כדין רה"י והזורק מרה"ר לתוכו חייב וחכמים לית להו חוקקין ולפיכך פטור:

יט זרק קנה או רומח וכו'. זה מבואר פ"ק (שם דף ח') בשמועה דזרק כוורת דאמר רבא אפי' אינה רחבה ו' פטור אי אפשר לקרומים של קנים שלא יעלו למעלה מי' ע"כ. ופירש"י ז"ל שהוא אויר מקום פטור וכיון דלא מיחא סלה ברה"ר לא הויא הנחה לאיחוובי עכ"ל. וזה מבואר: זרק כלי מרה"י לרה"ר וכו'. זו היא מימרא דזרק כוורת שהזכרתי ושם אמרו שאם לא היה גבוה עשרה בין כשאר על פיה בין זרקה ופיה למעלה חייב. ולפיכך פסק רבינו:

כ בור ט' ברה"ר וכו'. בהזורק (שם צ"ט:) בעי ר' יוחן בור תשעה ועקר הימנה חוליא והשלימה לעשרה מהו עקירת חפץ ועשיית מחיצה בהדי הדדי קאתו ומיחייב או לא מיחייב ואת"ל כיון דלא הויא עשרה מעיקרא לא מיחייב בור י' ונתן לתוכה חוליא ומיעטה מהו הנחת חפץ וסלוק מחיצה בהדדי מיתא ומיחייב או לא מיחייב ולא איפשיטא. ופירש"י ז"ל עקר הימנה חוליא והגביהה בה"ר: היה הבור עשרה וכו'. בעיא דלא איפשיטא הזכרתיה בסמוך. וכבר כתבתי שרבינו פותב פטור באלו הספקות וכ"ש בזו שאביי אומר כמו שאזכיר בסמוך. ומפרש בגמ' דדוקא חוליא פטור משום דמבטל ליה התם אבל חפץ אחר דלא מבטל ליה התם ודאי חייב ובסמוך אבאר זה:

כא הזורק דף ונח ע"ג יתדות וכו'. שם בעי רבא זרק דף ונח ע"ג יתדות וחפץ על גביו מאי כיון דבהדדי הדדי קא אתו כהנחת חפץ ועשיית מחיצה דמי או דילמא כיון דלא אפשר דלא מדליא פורתא וכדי ניח כעשיית מחיצה והנחת חפץ דמי תיקו. וכתב הרשב"א ז"ל נריך לי תלמוד שהרי הוא מחיצה שהגדיים בוקעין בה ואינה מחיצה ע"כ. ונסתרו העמידה בכותל המוקף לרשות היחיד ואין בקיעת גדיים מבטלת שהרי הוא כתורי רשות היחיד:

כב בור שהוא עמוק י' וכו'. (שם דף ק') אמר אביי בור ברה"ר עמוקה עשרה ורחבה שמונה וזרק לתוכה מחצלת חייב חלקה במחצלת פטור לאביי דפשיטא ליה דמחצלת מבטלה מחיצתא כ"ש חוליא (דמבטל לה) דמבטלא מחיצתא לר' יוחן דמיבעיא ליה חוליא מחצלת פשיטא דלא מבטלת מחיצתא ע"כ. ורבינו ז"ל פסק כאביי דהוא בתראה. וכתב הרשב"א ז"ל דדוקא דמבטל ליה שמחצלת התם

א

בצק ונדבק בכותל. אם נדבק למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר. שלמעלה מעשרה ברה"ר מקום פטור הוא. נדבק למטה מעשרה טפחים כזורק בארץ חייב. זרק למעלה מעשרה ונח בחור כל שהוא פטור:

יט

זרק [א]קנה או רומח מרה"י ונתקע ברה"ר כשהוא עומד פטור. שהרי מקצתו במקום פטור. זרק כלי מרה"י לרה"ר והיה אותו [מ] כלי גדול ויש בו ארבעה על ארבעה בגובה עשרה פטור. מפני שכלי זה רה"י גמורה ונמצא כמוציא מרה"י לרה"י:

כ

בור ברה"ר ועקר חוליא מקרקעיתו והשלימו לעשרה. אע"פ שעקירת החפץ ועשיית המחיצה באין כאחת פטור. מפני שלא היתה המחיצה עשרה בתחלה. היה הבור עשרה והשליך בו חוליא ומעטו מעשרה פטור. שהרי הנחת החפץ וסילוק המחיצה באין כאחת:

כא

הזורק דף ונח על גבי יתדות ברה"ר ונעשה רה"י אפילו היה כלי על גבי הדף [נ] פטור. שהרי עשיית המחיצה עם נוחת הכלי באין כאחת:

כב

בור שהוא עמוק עשרה ורחב שמנה ברה"ר וזרק מחצלת ברה"ר וחלקה הבור ברוחבו לשנים פטור. שהרי עם הנחת הכלי בטלו המחיצות ונעשה כל מקום מהן פחות מארבעה על ארבעה:

כג

בור ברשות הרבים עמוק עשרה ורחב ארבעה. מילא מים וזרק לתוכו חפץ ונח על גבי המים חייב. שאין המים מבטלין המחיצות. היה מלא פירות וזרק לתוכו פטור. שהרי מיעטו הפירות את שיעורו:

כד

רקק מים שהוא עובר ברשות הרבים ורבים מהלכין בו. אם אין בעומקו עשרה טפחים הרי הוא כרה"ר. בין שהיה רחב אפילו ארבע אמות בין שלא היה ברוחבו ארבעה טפחים. שהרי רוב העם מדלגין עליו ואין מהלכין בתוכו. הואיל ואין בעומקו עשרה הרי הוא ר"ה. ואם יש בעומקו עשרה או יתר הרי הוא ככרמלית כשאר הימים. והוא שיש ברוחבו ארבעה טפחים או יתר על כן. שאין כרמלית פחותה מארבעה:

פרק חמשה עשר

א

עומד [א]אדם ברשות הרבים ומטלטל ברשות היחיד כולה. *ועומד ברה"י ומטלטל ברה"ר ובלבד שלא יוציא חוץ לארבעה אמות. ואם הוציא פטור מפני שהוא ברשות אחרת. [ב]וכן עומד אדם ברשות היחיד ופותח ברשות הרבים. ברשות הרבים ופותח ברשות היחיד. [ג]בהמה שהיתה רובה בחוץ וראשה בפנים אובסין אותה. ובגמל עד שיהא ראשו ורובו בפנים הואיל וצווארו ארוך:

לא

השגת הראב"ד

*ועומד וכו'. עד פטור. א"א טעה בזה ובגמרא מסיים מה לרבא דאמר המעביר חפץ מתחלת ד' אמות לסוף ד' אמות אע"פ שהעבירו דרך עליו חייב. וכבר פירשתי למעלה דברי רבא שהם דומין למשנתנו ז, עכ"ל:

המתור שבגמרא כלשונו:

התם הא לאו הכי אפילו אביי מודה ורישא דקתני חייב ה"ה דלאו מבטל ליה ומתעשה מעשרה דפטור אלא דאורחא דמלתא נקט דאדם עשוי לעשות מחיצה במחצלת ואינו עשוי למעט השיעור במחצלת עכ"ד. ורבינו ז"ל לא חילק בין מבטל ליה ללא מבטל ליה וכתב

כג בור ברה"ר וכו'. שם. אמר אביי בור ברה"ר עמוקה עשרה ורחבה ארבעה מלאה מים וזרק לתוכה חייב מלאה פירות וזרק לתוכה פטור מאי טעמא מיא לא מבטלי מחיצתא פירות מבטלי מחיצתא ע"כ. ויש מן הגאונים שכתבו שאין פירות מבטלין מחיצות אלא דוקא כשבטלן שם ואין דעתו לפנותו, ואין זה עיקר אלא בכל גונא מבטלין מחיצות כיון שהם היו שם קודם זריקה נמצא שכשזרק לא היו שם מחיצות ניכרות וזה דעת רבינו וכן העלה הרמב"ן. והרשב"א ז"ל כתב דדוקא בפירות של טבל שא"א לטלטן בשבת וכן כתב בספרו. וחלוק המים והפירות נראה שה"ה בכל דבר שאדם מסתכל ורואה בתוכו דינו כמים והם הדברים הלחים הרכה והדברים טובעים דינן כפירות. והטעם בזה לפי שאין המחיצות ניכרות:

כד רקק מים שהוא עובר ברה"ר וכו'. משנה (שם ק':) וסוגיא דגמרא בשתי אוקימתות כדברי רבינו ז"ל והדברים פשוטים שם:

פט"ו א עומד אדם ברה"ר וכו'. משנה פ' המוצא תפילין (עירובין צ"ח:) ומצא בקצת ספרי רבינו בסיום זאת ההלכה ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות ואם הוציא פטור מפני שהוא ברשות אחרת ופטור. וזה אינו אמת שהרי מבואר שם בגמרא איתא דרבא דאמר המעביר חפץ דרך עליו חייב שכבר פסק רבינו כותו פי"ב שהוא חייב וכן כתב הר"ם ז"ל בתשובה ופשוט הוא שם וא"א לפרש הסוגיא בדרך אחרת. ובקצת ספרי רבינו נמצא חייב מפני שהוא ברשות אחרת. וזה אמת אלא שאין משמע לשון מכוון והיה לו לומר אע"פ שהוא ברשות אחרת:

וכן עומד אדם ברה"י וכו'. במשנה (שם צ"ח) מחלוקת רבי מאיר דס"ל בהין אדם עומד ברה"י ומטלטל ברשות הרבים וכן בהיפך ורבינו פסק כרבנן. ובגמרא (שם צ"ט) דינן במיטות הכותל אם הוא עומד למעלה מעשרה ובמחותו אם הוא רחב ד' לענין ליטול מעשה ממי זה רשות אחרת שיהיה ולשתות וכו' על איזה דרך יותר ויאסר. ורבינו ז"ל לא הזכירם לפי שהכל מבואר בדבריו בהלכות הרשויות ועניינם זה עם זה וכל מבין יוכל להבין מדבריו מה שנזכר שם: בהמה שהיתה בחוץ וראשה בפנים וכו'. פרק שואלין (שם ל':) מסקנא דגמרא. ופירש"י ז"ל אובסין שנותנין לה מאכל הרבה על כרחה עד בית הבליעה יותר מכדי אכילתה עד שנעשים כאבוס במעיה. ואם אינו אוכל בעזרה אינו יכול לאבוס עכ"ל. וכן מבואר שם שהאבוס הוא באחת סכמה:

לא

א סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שנ סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם:

הגהות מיימוניות

[מ] עיין בפ"ק בהזורק בסוגיא דזרק כוורת ע"ב: [נ] קשה בהזורק ע"ב:

מגדל עוז

זרק קנה או רומח עד לרה"י. פ"ק דשבת (דף ו' ח'): בור תשעה עד סוף הפרק. הכל פרק הזורק (דף צ"ט):

פט"ו עומד אדם ברה"ר עד ברשות אחרת. פרק המוצא תפילין (דף צ"ח): כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה ובגמרא מסיים ליה לרבא וכו' שהן דומין למשנתנו זו עכ"ל: ואני אומר המעיין יפה קודם של הראב"ד ז"ל יאמר דבר זה ואח"כ היה ספרו משובש ובאמת כתוב גירסת ספרו למטה. פ' בפרק דעירובין תנן עומד אדם ברה"ר ומטלטל ברה"י ועומד ברה"י ומטלטל ברה"ר ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות, ולפי הספרים שמעתיקין הכנוגת ס"מ הא דקתני ובלבד שאדם עומד ברה"י או על גב ושותה ומטל ברה"ר: כאן ומניחו כאן ובלבד שלא יוציאנו מארבע אמות ממקום שהיה שומת בו ולמסקינן מתניתין דלא כרבא גמריך שמא יכניסנו אצלו וכן פירש"י ז"ל ודייקינן (לאמוראי בגמ') הא הוציא חייב לימא מסייע ליה לרבא דאמר המעביר חפץ מתחלת ארבע לסוף ארבע והעבירו דרך עליו חייב ודחינן מי קתני חייב דילמא הא הוציא פטור אבל אסור איכא דאמרי הא הוציא פטור אבל אסור לימא תיהוי תיובתיה דרבא דאמר רבא המעביר חפץ וכו' ודחינן מי קתני פטור אבל אסור דילמא הא הוציא חייב ע"כ: הנה עיניך רואות כי ללשון ראשון בעית קאמר לימא מסייע ליה ואפ"ה דחי לה ולא מסייע ליה: וללשון שני בעי לאותובי ודחי ליה כלשון דילמא הילכך אין הכא דחי ליה ואין הכא דחי ליה ולא גמרינן מינה מידי כלל, ואע"כ איך יש קושיא יאמר מסייע מזה לרבא אם לא היה שם שבוש בספרו וגם ח"ו כי אם קודם יאמר זה הסבוש דהדרכה בכולי תלמודא קי"ל כאיכא דאמרי לדעת רוב הגאונים והמפרשים ז"ל ואיכו פסיק כלישנא בתרא מתרי טעמי חדא דלשון דילמא דחיה בעלמא הוא ועוד שאע"כ לא היה הפרש בין עומד ברה"י ומטלטל ברה"ר ובין עומד ומטלטל ברה"ר עצמו, וגם ראיתי ר"י אלפס ז"ל מעתיק כל הסוגיא הזאת לבשמיעתו שאין למדין ממנה אלא כלשון המשנה ושאינה דקתני ובלבד דמשמע איסורא דוקא אבל חיובא ליכא ובכך עלו דברי ר"מ ז"ל, וכן פסק ר"י שקן ור"מ מקוצי ז"ל וגם כאן כשאמר לא הפסיד בהשמטתו ואם מכלל שהוא מסכים כדבריו כד"ן: וכן עומד עד עולה ארוך. פ' בתרא דעירובין (דף צ"ח):

ב לא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר. ברה"ר וישתה ברה"י. אלא א"כ הכנים ראשו ורובו למקום שהוא שותה. [א]במה דברים אמורים כשהיה שותה בכלים נאים שהוא צריך להן. גזירה שמא יוציאם. אבל אם היו כלים שאינן נאים שאינו צריך להן. או שהיה הבור בכרמלית אע"פ שהכלים נאים. מכנים ראשו בלבד [א] ושותה במקומו ואף על פי שלא הכנים ראשו ורובו: **ג** עומד [ב]אדם ברה"ר וקולט מן האויר מן המים המקלחין מן הצנור או מן הכותל ושותה. ובלבד שלא יגע בצנור או בכותל ויקלוט מעל גבן. ואם נגע אם היה מקום שנגע בו למעלה מעשרה בפחות משלשה סמוך לגג הרי זה אסור. שנמצא כעוקר מעל הגג שהוא רה"י. וכן אם היה בצנור ארבעה על ארבעה. בין שהיה הצנור בתוך עשרה בין שהיה למעלה מעשרה וקלט ממנו מים הרי זה אסור. ולמה אינו חייב מפני שלא נחו המים אלא הרי הן נזחלין והולכין: **ד** זיז [ג]שלפני החלון יוצא באויר של רה"ר. אם היה למעלה מעשרה טפחים מותר להשתמש עליו שאין רה"ר תופסת אלא עשרה טפחים. לפיכך מותר להשתמש בכל הכותל עד עשרה טפחים התחתונים: **ה** במה דברים אמורים כשהיה זיז אחד יוצא באויר. אבל אם היו יוצאים בכותל שני זיזין זה למטה מזה אע"פ ששניהם למעלה מעשרה. אם יש בזיז העליון

א עי' בטור סי' שנ ב טור סי' שנא סמ"ג שם ג טור סי' שנג סמ"ג שם:

מגיד משנה

ב לא יעמוד אדם ברה"י וכו' במה דברים אמורים כשהיה שותה בכלים נאים וכו'. בפרק המוצא תפילין (דף צ"ט) לא יעמוד אדם ברה"י וכו'. כלשון רבינו עד למקום שהוא שותה. ובגמרא הקשו ממה שאמרו בכלים דעומד אדם ברה"ר ומטלטל ברשות אחרת והכא בעינן ראשו ורובו ליתא דמתניתין דהכא בכלי מלאכה ותירץ רב יוסף בחפצין הצריכין לו ודברי הכל. איבעיא להו כרמלית מאי מי בעינן ראשו ורובו או לא ואמר אביי היא היא ואמר רבא היא גופה גזירה ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה ע"כ. ורבינו ז"ל פירש בחפצים הצריכין לו רכנים נאים שהוא צריך להם. ונראה שלדבריו שאר טלטולין חוץ משתיה אפילו כלים נאים מותר לטלטלן והוא שלמעלה בהיתר הטלטול לא הלך כלל לפי שלא גזרו שמא יוציאם אלא בכלים נאים וכשותה בהן שהוא מקרבן לפיו. אבל רש"י ז"ל פירש בחפצים הצריכין לו אפילו רבק פודו דגזרינן בהו דמתוך שהוא צריך להם יכניסם הללו הלכך מתקין הללו צריכין לו וגזרינן עכ"ל. וכן כתב הרשב"א ז"ל וז"ל בקוצר עומד אדם ברה"ר ומטלטל ברה"י וכו' במה דברים אמורים בחפצים שאין צריכין לו להתכך במקום שהוא אבל בחפצים הצריכין לו אסור חוששין שמא ישכח ויתכוך הללו כיוצא היה צריך לאים אסור שמא ישכח ויתכוס אלא ושתה בין שהמים נתונין בכלים נאים בין בכלים שאינן נאים וכן כל כיוצא בזה באוכלין ובמלבושין לפי שהן חפצים הצריכים לו במקומו. היה צריך לטלטל בפנים מלתה זה מותר שאין צריך להכניס במקום שהוא עומד בו וכן כל כיוצא בזה הכנים ראשו ורובו למקום שהוא שותה מותר ע"כ. וכדבריהם נראה מן ההלכות שלא הביא אוקימתא דרב יוסף אלא המתניות ככתבן דמשמע דבכל שתיה יש להוש. אבל לשון הגמרא מתהוור יותר לדעת רבינו שאם בכל שתיה אסור היה לו לרב יוסף לומר שאני מים דצריכין לו ומדקאמר בחפצים הצריכין לו משמע דלאו בכל גוני שתיה אסור. ולמעשה ראוי להחמיר כדעת רש"י והרשב"א ז"ל:

ג עומד אדם ברה"ר וכו'. (שם צ"ט) משנה קולט אדם מן המזחילה למעלה מעשרה טפחים ומן הצינור מכל מקום ושותה* כך היא הגירסא בהלכות ובגמרא קולט אין אבל מגרף לא. מ"ט אמר ר"נ הכא במזחילה פחות משלשה סמוך לגג עסקינן דכל פחות משלשה סמוך לגג כגג דמי הנ"ה וכו'. הניחא אידך לא יעמוד אדם ברה"ר ויגביה ידיו למעלה מעשרה בפחות משלשה סמוך לגג ויליף אבל קולט הוא ושותה מן הצינור ומכל מקום ושותה הגא ואם יש בצינור ארבעה על ארבעה אסור מפני שהוציא מרשות לרשות, ע"כ. וזהו הפירוש לדעת רבינו קולט הופס כלומר מקבל את המים היורדין מן האויר ושותה. ושהיה זו בכל גונא מותרת בין למטה מעשרה בין למעלה מעשרה ולא הוכיח במשנה למעלה אלא משום דאיכא למידק תיכה מגרף לא והיינו אסור הגרוף אלא חוקא בלמעלה כיון שהזכיר. ומכל מקום בא לרבות הכותל ושאלו בגמרא מ"ט אסור הגרוף שהרי זה המקום אחר שאין בצינור ובמזחילה רחב ארבעה מקום פטור הוא. ותירצו הכא במזחילה פחות משלשה וכו'. פירוש מכותל שאין בו אלא י"ג טפחים שכל שבמזחילה למעלה מעשרה היא תוך שלשה סמוך לגג ודינה כגג. אבל כשהמזחילה תוך עשרה אפילו היא תוך שלשה לגג אין דינה כגג וכ"ל טעם הדבר לפי שרה"ר תופס עד עשרה ואין פחות משלשה לגג ממעט דין רה"ר שאין זה לבוד גמור ואם באם לחוט כגג יוצא הומרו קולט לענין הזורק מרה"י אבל כל שהוא למעלה מעשרה והוא כרוח משלשה נתחיל בו כגג. תמצא ואם יש בצינור ד' על ד' בין שהוא למעלה מעשרה בין שהוא תוך עשרה בין רחוק בין סמוך לגג ה"ז אסור שדין הצינור כרשות בפני עצמו ונמצא מוציא מרשות לרשות. וביאר רבינו למה אינו חייב כשהצינור רחב ד' והוא למעלה מעשרה שהרי היא רה"י גמורה ותירץ לפי שהמים נזחלין כמ"ש. וכ"ל פירוש סוגיא זו נכון ויש שיטות אחרות ומדבריהם שכל תוך שלשה סמוך לגג אפילו תוך עשרה כיון לרה"ר אסור לגרף. וכ"כ הרשב"א ז"ל בספרו.

*גירסתנו, מן הצינור מכל מקום שותה:

ד זיז שלפני החלון וכו'. משנה (שם צ"ח:) זיז שלפני החלון נותנין עליו ומטלין ממנו בשבת. ובגמ' הא זיז דנפיק היכא איליימא דנפיק לרה"ר ליחוש דילמא נפיל ואתי לאיתויי אלא דנפיק לרשות היחיד פשיטא אמר אביי לעולם דנפיק לרה"ר מאי נותנין עליו כלים המשתברים הנ"ה זיז היוצא לרה"ר נותנין עליו קערות וכוסות וצלוחיות ומשתמש בכותל עד עשרה התחתונים אם יש שם זיז אחד למטה הימנו אינו משתמש אלא כנגד חלונו בלבד וגרסת רבינו היכי דמי אי דאית ביה ד' אפילו כנגד חלון לא ישתמש אי דלית בהו ד' מאי איריא כנגד חלון אפילו בכותל שלו נמי אביי אמר תתתון דאית ביה ד' ועליון דלית ביה ד' והלונו משלימתו לד' כנגד חלון משתמש דהוי חלון הוא דהשי ניסא ודהאי ניסא אסור ע"כ. ופירוש הסוגיא לדעת רבינו, זיז הוא דף היוצא מכותל רה"י. והעמידו אביי בשיוצא על אויר רה"ר ולמעלה מעשרה בדוקא וכתו שאמרה הברייתא לפי שאויר רה"ר למעלה מעשרה מקום פטור ולפיכך מניחין עליו כלים שאם יפלו ישברו. ואין להוש שמא יביאם לכשיפלו. וכאה הברייתא ואחרה אם יש שם זיז אחר פי' ואכי' למעלה מעשרה דאי התחתון בתוך עשרה הוה ליה כרמלית אם רחב ד' אינו משתמש בעל העליון אלא כנגד חלון בלבד.

והקשו

לחם משנה

פט"ו ב לא יעמוד אדם ברה"י וכו' פ' המוצא תפילין (דף צ"ט) על מתניתין דלא יעמוד אדם ברה"י וכו' הקשו בגמרא רישא רבנן וסיפא ר' מאיר ותירצו בחפצין שצריכין לו ודברי הכל ע"כ. ופירושה לפי דעת רבינו כפי הנראה מדברי ה"ה ז"ל דהכא בחפצין הצריכין בהם כלים נאים וברישא נמי איירי בכלים נאים ולפ"ה מותר לטלטלן אלא דהחילוק הוא דהכא מקרבן לפיו תשה"כ בשאר טלטולים דרישא. וסיפא כיון דסוף סוף יש לחלק בין רישא לסיפא נ"ל דשאני בסיפא דמים מקרבן לפיו למה לי לאוקמה בכלים נאים אפילו שאינם כלים נאים מ"מ מאי לשנויי דלהוי כל"ע משום דשאני הכא דמקרבן לפיו מאחר דסוף סוף הוכרחנו לכך. וי"ל דהמקשה כשהקשה היה סבר דבין רישא בין סיפא איירי בכולל בין בכלים נאים בין בכלים שאינם נאים וברישא מתיר בכל אפילו בכלים נאים ובסיפא אוסר בכל אפילו בכלים שאינם נאים ותרצי בן הקשה דאפ"ג דיש חילוק בין רישא לסיפא דהכא מקרבן לפיו וברישא לא מ"מ ליהוי כלים נאים דרישא דומיא דכלים שאינם נאים וכיון דבסיפא אסור בשאינן נאים ברישא אמאי אינו אסור בנאים דדי לנו לעלות מדרגה אחת בין רישא לסיפא. ותירץ דסיפא איירי בכלים נאים ובכי הא דוקא אסור אבל בכלים שאינם נאים אפילו בסיפא מותר וברישא בכלים נאים אסור דהשתא אין אנו מעלים אלא מדרגה אחת בסיפא והשתא אתי שפיר דלא הוזכר בדברי המחבר חילוק דמקרבן לפיו דכבר היה סליק אדעתיה דמקשה ולא הוצרך המתרץ להזכירו.

ג עומד אדם ברה"ר וכו'. אע"ג דכל למעלה מעשרה תוך ג' כלבוד דמי מ"מ קליטה מן האויר הותרה אע"ג דחשוב כגג דמ"מ אין זה מיחס כגג לגמרי לענין הקליטה ולא דמי כשיש בצינור ד' על ד' דאז הפי' קליטה אסורה משום דהוא הצינור רשות בפני עצמו ופשוט.

ד זיז שלפני החלון וכו'. יש תימה בדברי רבינו לפירוש ראשון של ה"ה ז"ל שפירש דאין טעמו של רבינו במ"ש שאין שתי רשויות משתמשים וכו' מטעם עירוב דאפילו בחד נמי אסור. והוא דבר תימה דאמאי אין אדם משתמש בשתי רשויות שלו וכן לפירוש שכתב ואפשר וכו' שנראה שכוונת רבינו מטעם עירוב קשה מאד דאמאי אין כל אחד משתמש בשלו דנהי דאסור כל אחד בשל חבירו מטעם דאין עירוב אבל כל אחד בשלו אמאי לא כיון שהם שני זיזין מחולקים ואין זה כנגד זה כמ"ש ה"ה ז"ל בדעת רבינו דאין לומר שאויר למטה עולה עד לרקיע ואוסר על האחד דהרי הם זה שלא כנגד זה וא"כ ראוי שיהיה כל אחד מותר להשתמש בזיז שלו דכל אחד מהם עולה אוירו עד לרקיע דאויר רה"י עולה עד לרקיע. אלא שי"ל בדוחק שאולי לא אמרו שאויר רה"י עולה עד לרקיע אלא כשהוא מוקף במחיצות אבל כאן שהם שתי רשויות במקום בלתי מוקפין מחיצות לא וכל זה מן התימה ועוד קשה דבמזחילה למעלה מעשרה כשהיה למטה משלשה ואין בה ד' אמאי מותר אפילו לגרף הרי הם שתי רשויות דהמזחילה רשות אחד והגג רשות אחר. והנה למעלה מעשרה ברה"ר דאין משתמשין שתי רשויות ברשות אחד דודאי אפי' אין התחתון ד' אוסר על העליון מיהו י"ל דהא דאמרינן דאין משתמשין בשתי רשויות היינו בזה למטה מזה ואפי' הם זה שלא כנגד זה אם היו כנגד היו לתוה כל אחד מחבירו אבל במזחילה והיא בשפת הגג היא להגן מהגג ואינה למטה מהגג ואין אורין כאן דאין משתמשין וכו' כיון דהרשות האחד הוא להגן מרשות חבירו כשהוא פחות משלשה אנו חושבין אותו רשות שלהן כאילו נדבק לזה ונעשה רשות של גג יותר והכל רשות אחד. ודע שהרשב"א ז"ל גורס כגירסת רש"י ז"ל ויש חילוק הרבה בינו ובין דברי רבינו ז"ל ומ"ש ה"ה ופירוש אפילו למעלה מעשרה וכו' אם רחב ד' וכו' אינו משתמש בעל העליון וכו' אפשר דה"ק ה"ל כרמלית והיינו דוקא אם רחב ד' דאם אינו רחב ארבעה הוי מקום פטור ואה"כ תפס מלשון הברייתא שאמר אינו משתמש אלא כנגד חלונו והולך ומפרש דהך אינו משתמש הוא בעל העליון נ"ס אינו משתמש בעל העליון וכו' ואח"כ כתב והקשו וכו'. או אפשר דה"ק ופירוש ואפילו למעלה מעשרה הדע לך דאי בתוך עשרה א"כ הוי כרמלית אם הוא רחב ופשיטא דאין משתמשין שתי רשויות שהם מחולקין כאלו שהאחד הוא כרמלית והאחר הוא רה"י כרשות אחד אלא ודאי מה שהוצרך להודיענו הוא שאפילו שהם שתי רה"י שהם דומים אין משתמשין זה בזה א"ש דאי וכו' ודאי דאינו משתמש בעל העליון אלא כנגד חלונו והך אינו משתמש לפי זה מקושר עם מה שלמעלה. ובאמת שאין ראיה זו מוכרחת די"ל דאפילו שיהא התחתון בתוך

עשרה

מגדל עוז

לא יעמוד אדם עד שהוא שותה. פ"ק דשבת (דף י"א) ובפרק בתרא דעירובין (דף צ"ט) בר"א עד ויכוסם. ככל פרק בתרא דעירובין:

הגהות מיימוניות

[א] כרבא דאומר היא גופה גזירה וכו' ודלא כאביי ע"ש ובפרק קמא דשבת דאמר היא היא, ע"כ:

העליון שלפני החלון רוחב ארבעה על ארבעה אסור להשתמש עליו. מפני שהוא רשות בפני עצמו והזיז שתחתיו רשות אחרת. ואסרו זה על זה. שאין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת: ו אין בעליון ארבעה ואין בתחתון ארבעה. משתמש בשניהן וכן בכל הכותל עד עשרה טפחים התחתונים. היה בתחתון ארבעה ובעליון אין בו ארבעה אינו משתמש בעליון אלא כנגד חלונו בלבד. אבל בשאר הזיז שבשני צדדי החלון אסור להשתמש מפני זה שתחתיו שחלק רשות לעצמו: ז כל זיז היוצא על אויר רה"ר שמותר להשתמש עליו. כשהוא משתמש בו אין נותנין עליו ואין נוטלין ממנו אלא כלי חרס וזכוכית וכיוצא בהן שאם יפלו לרה"ר ישברו. אבל שאר כלים ואוכלין אסורים שמא יפלו לרה"ר ויביאם: ח שני [א]בתים בשני צדי רה"ר זורק מזו לזו למעלה מעשרה פטור. והוא שיהיו שניהם שלו או שיהיה ביניהם עירוב. ואפילו בגדים וכלי מתכות מותר לזרוק. ואם היה זה למעלה מזה ולא היה בשוה אסור לזרוק בגד וכיוצא בו שמא יפול ויביאנו. אבל כלי חרס וכיוצא בהן זורק: ט בור [ב]ברה"ר וחלון על גביו [נ] הבור וחולייתו מצטרפים לעשרה וממלאין ממנו בשבת. במה דברים אמורים כשהיה סמוך לכותל בתוך ארבעה טפחים שאין אדם יכול לעבור שם. אבל אם היה מופלג אין ממלאין ממנו אלא אם כן היתה חולייתו גבוהה עשרה שנמצא הדלי כשיצא מן החוליא יצא למקום פטור: י אשפה [ג]ברה"ר גבוהה עשרה טפחים וחלון על גבה שופכין לה מים בשבת. במה דברים אמורים באשפה של רבים שאין דרכה להפנות. אבל של יחיד אין שופכין עליה שמא תתפנה ונמצאו שופכין כדרכן ברה"ר: יא *אמת [ד]המים שהיא עוברת בחצר אם יש בגובהה עשרה טפחים וברחבה ארבעה או יותר על כן עד

א טור סימן שנג סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' שנד סמ"ג שם: ג שם: ד טור סימן שנו סמ"ג לאוין דרבנן א':

מגיד משנה

והקשו היכי דמי אי דלית ביה ד' בעליון אפילו כנגד חלון לא ישתמש לפי שהוא רשות בפני עצמו אפי' בלא צרוף החלון והתחתון נ"כ רשות אחרת ואסר עליו. ונראה מדברי רבינו שאפי' אין בההוא ד' אוסר עליו. וכן נראה שאסור להשתמש בתחתון ממה שאמר ואסרו זה על זה אי דלית ביה ד' הרי אין לאחד מהם שום רשות אלא מקום פטור ולמה יאסרו זה על זה ישתמשו בשניהם. ותירץ אביי שהתחתון רחב ד' והוא רשות בפני עצמו ואוסר כל העליון אלא שכיון שאין העליון רשות בפני עצמו מה שהוא כנגד החלון מותר שהוא כחורי הבית. וכל היתרין אלו בכלים השברים כדברי אביי שלא מצא היתר למשתמש אלא בכך. זה פירוש הסוגיא לפי גרסת רבינו. וכתב הרשב"א ז"ל אפילו הוא כמה זיזין לאדם אחד משתמש בכל הכותל. ופירוש אם יש זיז אחר לאדם אחר ואסור שאף רבינו לכך נתכוין. ויש גרסא אחרת להרשב"א ז"ל ולאחד המפרשים שגורסין היכי דמי אי דלית ביה ד' אפילו כנגד חלון נמי לא ישתמש אי דאית ביה ד' מאי איריא כנגד חלון אפילו בכולי כותל נמי. ופסק הרשב"א ז"ל אם לפנות היה זיז אחר לאדם אחר תחתיו רחב ד' ואין העליון רחב ד' העליון אסור לפי שאויר התחתון עד לרקיע ועליון באוירו של התחתון למה הדבר דומה למוציא זיז על חצר חבירו שאסור להשתמש בו בכלים שבתוך ביתו עד שיערבו. היו שניהם רחבים ד' זה משתמש בשלו וזה משתמש בשלו למה"ד לבית ועליה של שנים. היה התחתון רחב ד' והעליון אינו רחב ד' אם הוא כנגד החלון ותוך שלשה לחלון החלון משלימו לד' והרי הוא כחורי רה"י ואם לא היה כנגד החלון אסור להשתמש עליו כמו שביארנו ע"כ. ולכשתדקדק בלשון רבינו ובלשונו תמצא שלדעת רבינו זיזין אלו אוסרין זה על זה אפילו אינן זה כנגד זה. ולדעת הרשב"א ז"ל דוקא בזה כנגד זה. ועוד חלוק אחר מבואר במה שאמרו עד החלון ודעת רבינו נ"ל עיקר. עוד כתב הרשב"א ז"ל שכל שרחב ד' נותנין עליו אפילו כלים שאינן נשברים וגם זה שלא כדעת רבינו. עוד כתב ואם היה דף אחד לבדו יוצא על אויר כרמלית כל שהוא גבוה עשרה לעולם מותר בין רחב בין קצר ואפילו כלים שאינן משתברין שאין גוזרין בכרמלית. ובזה יודה רבינו ועיקר:

ח שני בתים בשני צדי רה"ר וכו'. בפרק כיצד משתתפין (דף פ"ה) שני בתים בשני צדי רה"ר אמר רב אסור לזרוק מזה על זה ושמואל אמר מותר ואמרו שם כגון דמידלי חד ומתתי חד זמנין דמנגדר ואתי לאיתויי ע"כ. וקי"ל כרב באיסורי דגזר דילמא מנגדר ואתי לאתויי כיון שאין שוין. ודוקא בכלים שאין משתברין אין לחוש כדברי רבינו. וכן כתבו ז"ל. ומה שכתב רבינו והוא שיהיו שניהם שלו או עירבו משום הוא שאם לא כן אסור לטלטל מרשות של אדם אחד לרשות של אדם אחר כמו שיתבאר בהלכות עירובין וכן פירשו ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל ואם היתה כרמלית עוברת ביניהם כיון שהבגד של כל הצדדין מותרין:

ט בור ברה"ר וכו'. בהמוצא תפילין (שם צ"ט:) בור ברה"ר וחולייתו גבוהה עשרה טפחים חלון שעל גביו ממלאין ממנו בשבת ובגמרא במאי עסקינן אילימא בסמוכה למה לי חוליא עשרה א"ר מתא במופלגת מן הכותל ארבעה טפחים דיש בחוליה עשרה אבל אין בחוליה עשרה קא מטלטל מרה"י לרה"י דרך רה"ר דר' יוחנן וכו' והא קמ"ל דבור וחולייתו מצטרפין לעשרה. ופירש"י ז"ל דר' יוחנן אמר לא כדס"ד דהוי חוליא עשרה לבד מבור אלא הכא בבור ברה"ר וחולייתו סביביו סך הכל עשרה עד קרקעיתו פי' רש"י, ע"כ. ומבוארים דברי רבינו:

י אשפה ברה"ר וכו'. שם אשפה ברה"ר וכו' כלשון רבינו. ובגמ' הקשו ולא חיישינן שמא תנטל אשפה והא אמר רבא וכו'. ותירצו לא קשיא הא דרבים הא דיחיד. וזה מבואר. וכתב הרשב"א ז"ל ולמה אין חוששין שמא יתגלגל מה שמשליך לתוכה וילך ויפלו באשפה כמו שחששו בשני בנין כמבואר למעלה לפי שאין מפילין לאשפה כלי אשר חסן בו אלא מים או שברי כלים, עכ"ל:

יא אמת המים שהיא עוברת בחצר וכו'. דינין אלו עד כלאחר שהיא למעלה מן המים הללו רבינו מן המשנה שבכיצד משתתפין (שם פ"ז) והברייתא והסוגיא שעליה (דף פ"ח) והמימרא

כסף משנה

פט"ו יא אמת המים שהיא עוברת בחצר וכו' אם נשאר מלד הפרצה שם מכלן ושם מכאן וכו'. בפ"ק דעירובין (דף י"ב) א"ר נמן יש השגם לחצר אין ממלאין ממנו בשבת אא"כ יש לו מחיצה גבוה עשרה טפחים כד"א שפרצתו יותר מעשרה אבל עשרה א"צ כלום ובגמרא ומימלא הוא דלא מליא הא טלטולי מטלטלין והא נפרצה במילואה למקום האסור לה הכ"ע דאית ביה גידודי. ודברי רבינו מסים לדברי רש"י שכתבו התוספות שפירוש דאית ליה גידודי שלשון הים הפיל הקרקע ונשארו גידודים נטוים

ורחבה ארבעה טפחים אע"פ שיש בפרצתה יותר מעשר מותר למלאות ממנה כי הוא מדבר בשיש כותל על גביו מה שא"כ בלשון ים ואם היא עמוקה עשרה ורחבה ד' אע"פ שאין בפרצתה יותר מעשר אמות אסור למלאות ממנה מה שא"כ בלשון ים, והטעם מפני שהאמה שבנויה ויוצאה ותולכת רשות לעצמה ואפי' כותב שעל גבה אינה מתירה למלאות לפי שהיא כעצמה נפרצה במלואה למקום האסור לה והכותל שע"ג אינו נחשב לה והלשון שהם לחצר ואינו יוצא והוא כבור שבחצר ומחיצת החצר מתירות אותו וכיון שאין פרצתו יותר מעשר הכל מותר והאמה לא דקדקו בה על טלטול החצר עצמו בין פרצת י' ליותר על י' הכל מותר מפני שיש כותל על גבה שמתיר החצר והיא עצמה נעשית מחיצה בינה ובין החצר שהרי עמוקה עשרה ואין החצר נאסר מפני האמה. והלשון דקדקו בו על טלטול החצר עצמו שאם יש פרצתו יתר על עשר היאך הוא מותר והלא הפרצה אוסרתה והלשון עצמו אוסרים שהרי נפרצה לו במילואה ולפיכך העמידוה בשיש לו גידודי ושם קנה מחיצות על שפת הלשון שמשלימה לעומק עשרה ונמלאת החצר מוקפת מד' רוחותיה ואינו אסור אלא למלאות מן הלשון. וזהו עיקר פירוש דאית ליה גידודי בין הלשון בין החצר. והלשון הוא לשון זכר והחצר הוא לשון נקבה והמכם יבין עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אמת המים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הספק הללו מחת גידודי שאמרו בגמרא בענין לשון ים שנכנס לחצר. ואני רואה זה כמחבר כולל ומערב ענין בענין שונר שבט ענין אחד והמש לחוקים ונפרדים, שלקח מתוך לשון ים ואמת המים ועירבן ופרשן זה בזה ויש הפרש גדול ביניהם, שהוא אמר אם אין בגובהה עשרה

לחם משנה

שעליו הולך להודיענו דבעליון משתמש כנגד החלון דלא מיבעיא דאפילו כנגד החלון לא ישתמש אחר שהם רשויות מחולקים ע"כ נראה דהכי לשון דאי התחתון שכתב ה"ס אינו כלום, אלא פירוש לדבריו שכתב ואפילו כלומר הטעם שאני כותב ואפילו דמשמע דהכי הלוקה מחודשת יותר הוא משום דאי למטה מעשרה הוא פשוט יותר דהוי כרמלית והם שתי רשויות מחולקים ואינו משתמש שכתב אחרי כן הוא תפיסה בלשון הברייתא בפירוש לשון ועיקר. ומ"ש ה"ה ולכשתדקדק וכו' הוא להודיענו חלוקים אחרים שיש מלבד חלוק הדינים שבכל תחתית חילוף הגירסאות שזה מבואר:

ט בור ברה"ר וחלון ע"ג הבור וכו'. נראה דהטעם שלא יהיה סמוך לכותל ד' טפחים דכיון דאדם יכול לעבור שם קרי רה"ר והוי מעביר מרה"י לרה"י דרך רה"ל ד' והוי כאילו הבור אין כאן והוא רה"ר רחב ס"ו אמה אבל כשאינו יכול לעבור אדם לא הוי כאילו הבור הוא סמוך ממש לכותל. וא"ת אמאי גבי אמת המים העוברת בין המחיצות וחלונות שהוזכרו אליה כתב רבינו בד"א כשאינה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים וכו' היה לו לשער שם בארבעה טפחים סמוך לכותל כמו שמשער בכאן. וי"ל דשאני התם דהתם דהדיוטא היא מחמת כלאחר עצמה דהמחיצה מופלגת מן הכותל ג' כיון שהיא בין

הגהות מיימוניות

[נ] מכאן משמע לבור שבין חצר לכרמלית או בין חצר לר"ה שא"צ שום תקון וסמ"ג דבור שבין שתי חצרות צריך תקון כדלקמן בהל' עירובין פ"ג בהלכתא כ"ב הוא לא בעי מידי רחשתא

מגדל עוז

שני בתים עד וכיוצא בהן זורק. פרק המוצא כתבי (דף צ"ח): בור בר"ה עד בר"ס. פ' כצפה דעירובין (דף נ"ט): אמת המים עד ומהו לטלטל וכו' עד לעשות מיחר. פרק כיצד משתתפין (דף פ"ז): כתב הראב"ד ז"ל הספק הללו וכו' והמכם יבין עכ"ל:

אמר המחבר אני לא יתעודי בהמור הוא להשיב על דברי הראב"ד ז"ל דה"כ מייחי נריך לכתוב שמעתין דהצר בריסא שו פסין עם לשון ים ועליהם פ"ק דעירובין גמ' מתני' והסבר מתני וכו' וגם מתני' דלאם וכו' השנויה פרק כיצד משתתפין ולפניו לשון הגמרא ואחרו שני ההלכות על שופטן והקדוק עד אשר יובן מי סגיא לראב"ד ז"ל לדעת הוא ומי סבא לכשנגדו לחלוק עליו אלא בסולך על

נמוכים עשרה בשבת הים והואם הגידודים מהיריס לטלטל בחצר אבל למלאות מן הים לחצר אסור דמקום המים נפרץ בחילוקו לים:

יג ומ"ש רבינו צריך שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך הרים. כ"כ הרי"ף שצריך כדי שתהלך בין המים שבחצר לחים שבר"ל כמחילה של בור שצריכה להיות משוקעת בתוכה להלק בין רשותו לרשות חבירו. והטעם משום דס"ל דהלכה כרב יהודה דאמר (עירובין פ"ו) גבי בור שבין שתי חצרות אין ממלאין ממנו מים בשבת אא"כ עשו לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים בין מלמטה בין מלמעלה למטה מן המים למעלה למעלה מן המים. ומפרש בגמרא אבל דא"ר יהודה למעלה לתחלה מן המים צריך שישקע במים כאשי קנים סכה: **ומ"ש** ואם היתה המחיצה כולה יורדת בתוך המים צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים. וטעמו מדאמרי' התם בגמרא אהא דאמר ר"י למטה לרשה מן המים דצריך שירצו רבכי הקנים לתעלה מן המים טפח, ומשמע ליה ז"ל דה"ה במחילת אמת המים העוברת בחצר

לא

עד עשר אמות אין ממלאין ממנה בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוהה עשרה טפחים בכניסה וביציאה. ואם אין בגובהה עשרה או שאין ברחבה ארבעה ממלאין ממנה בלא מחיצה: **יב** היה ברחבה יתר מעשר אמות אף על פי שאין בגובהה עשרה אין ממלאין ממנה עד שיעשה לה מחיצה. שכל יתר על עשר פרצה היא ומפסדת המחיצות. ומהו לטלטל בכל החצר. אם נשאר מצד הפרצה פס מכאן ופס מכאן בכל שהוא או פס רוחב ארבעה טפחים מרוח אחת מותר לטלטל בכל החצר ואין אסור אלא למלאות מן האמה בלבד. אבל אם לא נשאר פס כלל אסור לטלטל בכל החצר שהרי נפרצה חצר לים שהוא כרמלית: **יג** והיאך מעמידין את המחיצה במים. אם היתה למעלה מן המים צריך [ג] שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים. ואם היתה המחיצה כולה יורדת בתוך המים צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים. כדי שיהיו המים שבחצר מובדלין. אף על פי שאין המחיצה מגעת עד הקרקע הואיל ויש בה עשרה טפחים הרי זו מותרת. ולא התירו מחיצה תלויה אלא [ד] במים בלבד. שאיסור טלטול במים מדבריהם והקלו במחיצה שאינה אלא כדי לעשות היכר: **יד** *אמת המים העוברת בין החצרות וחלונות פתוחות אליה. אם אין בה כשיעור משלשלין דלי מן החלונות וממלאים ממנה בשבת.

במה

והמימרא דרב יהודה והברייתא דלשון ים שנפ"ק (שם י"ב) ודימה לשון ים לאמת המים והשיעור בזה ודעת האחרונים כדעת ההגהות ואין דברים אלו מעיין כדי להאריך בהן. ודעת הרשב"א ז"ל בספרו המלאנו:

כצוצרה

השגת הראב"ד

*אמת המים וכו' עד בתוך החצר. כתב הראב"ד כל זה שבוש והלכה למעשה אם אין בה ד' טפחים כשיעור ואין באגפיה כשיעור מטלטל וממלא ואם יש באגפיה כשיעור או שיש בה כשיעור לא ימלא אלא אם כן שהן יוצאין מן הכותלים מכאן ומכאן ולא יהיה ביניהם שלשה טפחים ויהיו הפסין גבוהין עשרה, עכ"ל:

לחם משנה

בין החצרות שהוא כרמלית הוי כרקק מים בכרמלית שהוא כרמלית אבל הכא אין הרישותא מהמת הבור דהבור רה"י הוא אלא מפני שמעביר דרך רה"ר וכיון שאין יכול אדם לעבור שם דין הוא דיהא מותר ודוק:

יב ומהו לטלטל בכל החצר וכו'. קשה דנראה מכאן דאפילו שהפרצה יתר על עשרה דפס מכאן ופס מכאן הוא מותר לטלטל בחצר או פס שני טפחים. וזה תימה שהרי כתב רבינו לקמן בפרק י"ז כל מחיצה שיש בה פרוץ כעומד אינה מחיצה אבל אם היה פרוץ וכו' ובלבד שלא יהיה הפרצה יתר על עשר וכו'. וכן לקמן בפרק י"ז כתב נפרץ הפרצה מצד כלפי רשותו אם נשאר עומד ברחבו פס רחב ארבע וכו' והוא שלא תהיה הפרצה יתר על עשר וכו' ויש לומר דשאני הכא משום דנפרץ מכרמלית שהוא הים אבל הכי לאתויי דלא מהני פס ד' טפחים ביותר מעשר איירי כשנפרץ לרה"ל. ואמרינן בגמרא פ"ק דעירובין (דף י"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל חצר ניפרצת בפס אחד וכו' לשון ים הנכנס לחצר הוה ואתא לקמיה דרב יהודה ולא אצרכיה אלא פס אחד וכו' משמע דהך איירי בשהפרצה בפחות מעשר דביותר מעשר מחיצה נמולה בעינן וא"כ יש תימה בדברי רבינו איך לא הזכיר פס משהו להתיר המים כשהפרצה בפחות מעשר:

יד אמת המים העוברת בין החצרות וכו'. בפרק כיצד משתתפין (דף פ"ז) משנה אמת המים שהיא עוברת בחצר וכו' בשבת. ובגמ' שם תניא אידך אמת המים וכו' בתאי עסקינן אילימא באמת המים גופה וכו' ואלא באגפיה ולהחליף והא כי

מגדל עוז

על המעיין ואני עתה באתי לגליל ר"מ ז"ל כמו שייעדתי לבראות מקום מוצאו. ואומר על הלשון הראשון כי ר"מ ז"ל ראה שתי השמועות כלנו תולקות זו על זו ועשה ביניהן שלום ותירצן ותיבגן ועשה מהן זה כמאמר. והפסק כיאשם פס פירוש גידודי דשמעתא במסכתא דלשון ים פ"ק דעירובין ואע"פ שרבו בו הפירושים לרבותינו הקדמונים ז"ל הוא כיון יפה עם לבו שחייב אדם לומר בלשון רבו שכן פירש ר"י אלפס ז"ל בהלכות וגם בעל המאור ז"ל לא השיגו בזה ומורי הרשב"א ז"ל חקו והעמידו על עמדו. ומה שסבר על לשון ים ואמת המים שהם ענין אחד אני רואה שהתלמוד בעצמו מראה בהגבע שהם ענין אחד דגרסי' בעירובין בפ"ק (י"ב.) אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל חצר ניפרצת בפס אחד א"ל אביי לרב יוסף ומי אמר שמואל הכי והאמר ליה שמואל לר' חנינא אם לא עביד עובדא אלא או כרוב דוסן או כבני פסין א"ל אנא לא ידענא עובדא הוה בדורא דריעותא לשון ים שנכנס לחצר הוה ואתא לקמיה דרב יהודה ולא אצרכיה אלא פס אחד א"ל לשון ים קאמרת קל הוא שהקלו חכמים במים וכדר מ"מ קשיא ופריך כי אתו רב כהנא ורב הונא בריה דר' יהושע מבי רב פירשוה מרוח אחת כארבעה משתי רוחות מכאן לכאן ומשהו לכאן. וכתר הכי מייתי נוסחא דברייתא דת"ר לשון ים שנכנס לחצר אין ממלאין ממנה אא"כ עשה לו מחיצה גבוהה י' טפחים כד"א שפרצתו יתר מעשר אבל עשר אין צריך כלום ושקלי וטרו עלה מימרא הוא דלא ממלינן וכו' אלמא מדמקשין לה אהדדי מכלל דלשון של ים שוה אפי' לחצר ולהורבה אי לא משום טעמא דאין מחיצה תלויה מתרת במים וקל הוא שהקלו חכמים במים וכ"ש אמת המים השנויה בפרק כיצד משתתפין דמים הרא כלשון של ים ולא מצינו שחילק התלמוד ביניהן מדע דגבי מסני' דאמת המים נמי גרסי' בגמרא ת"ר בשו לה בכניסה ולא עשו לה ביציאה עשו לה בכניסה אין ממלאין ממנה בשבת אא"כ עשו לה מחיצה גבוהה י' טפחים בכניסה וביציאה ר' יהודה אומר כותל שעל גבה תדון משום מחיצה ומסיק תלמודא לדר' יהודה בגלא היתה עמוקה י' ורחבה ד' והא ודאי לדר' יהודה מחיצה תלויה היא וכן פירש"י ז"ל וטעמא משום דבמים הקילו כדאמרינן בלשון ים דס"ק ופליג את"ק דהבא בין בברייתא בין במתני' וגם מלשון ר"י אלפס כן משמע ועשאו כבור השוי בתשנה שלפניה בין במחילות בין במעשיקן למעלה מן המים או למטה מהן. וגם הר"ם הגרסתי ז"ל כן הסכים מתוך קושיא הרמזים בעלי התוס' הורה כן וז"ל סקשה הר"ם ז"ל דהכא משמע דלשון הים נמי רה"י דקאמר בעשר אין צריך כלום ולקמן תניא אמת המים העוברת בחצר אין ממלאין ממנה בשבת מפני שהיא כרמלית ופירך התם איירי מגובהת י' ואינה בעלה לגבי תצר אבל הכא איירי באינה גבוהה י' וכטלה לגבי חצר עכ"ל. וזה הפירוץ השיב בפיני מדע דמוקמינן לה לכותל אליבא דר' יהודה באינה גבוהה י' ורחבה ד' מכלל דלת"ק בגובהה י' ורחבה ד' עסקינן ולשון של ים כהיסך. ולמדנו ממנו שני דברים. א' שלשון ים ואמת המים דינם שוה והשני דבגובהה י' תליא מילתא כמ"ש ר"מ ז"ל בשתיהן אות באות וכסברתו ופרזכו וכן הסכים מורי הרשב"א. ואף כי יש בזה למפרשים ז"ל תירוצין אחרים ושיטות אחרות אנחנו עמדנו בזאת השיטה כאשר עמדו רבותינו בעלי התוס' ור"י אלפס ז"ל וגם הראשי בעל המאור ז"ל לא השיג עליו בדבר נראה שהסכים לדעתו וכן הסכים הר"ם מקוצי ז"ל וגם דעתו של הראב"ד עמוקה ויש לו פנים בהלכה:

הגהות מיימוניות

דהשתא אפי' קאי כוליה ברה"ר לא בעי כלום כבעמוד כל שכן כי קאי בחצירות. ואל תתמה דבדקאי בין שתי חצירות דאסור למלאות הימנו דהדלי הוא מאני דביתיה והכי משמע בפ' כל גגות דהילכה כר"ש דאמר אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן וכר"י ושמואל שפסק כר"ש בין עירבו החצירות לעצמן בין לא ערבו אלו עם אלו בין לא עירבו כלל אפי' לעצמן דל"ג כלל רילמא אתי לאיתויי מזה לזה ולבסוף פריך מדר"י אדר"י ופריק מאי למטה למטה דבתים משמע מהתם כל ששבת בחצר כלים או מים שבבור מותרים מחצר לחצר בלא עירוב ובלא מחיצה אבל מאני דביתיה לא א"נ אין מטלאין כדי להכניסן לבית כדאוקימנא מאי לכסה למטה דבתים אבל התם קי"ל כרב דאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר ואפי' לשמואל אסקינן הכי אבי"ה ע"כ: [ג] כרב יהודה לגבי ר"ה דאמר למטה למטה מכים למעלה למעלה ממים וכ"פ ר"י אלפס ור"ח וכ"ד התוס' ודלא כרש"י שפירש דמסקנא דשמעתין דלא כרב יהודה ע"ש ע"כ: [ד] אלא קל הוא שהקילו חכמים במים פירש בקונטרס דלית ליה דרב יהודה אלא כרב הונא דברה"ר למעלה ממש קאסרי וע"ז סומכין העולם שיש להן בתי כסאות על המים אע"פ שאין המחיצות נוגעות על המים והא דאמר בפרקין אמתני' דגזוזטראות לא שנו אלא למלאות אבל לשפוך אסור הילכתא כא"ד אפי' לשפוך נמי שרי דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכ"פ בעמוד בהילכתא ס"ז כא"ד. וכתבו התוס' ומיהו נראה דאין מועלת מחיצה העשוית לצניעות בית הכסא ולא לשם מים דאין הלכה כרב יהודה דאמר לא תהא מחיצה גדולה מן הכותל שביניהם. ואומר מהר"ם שאם הצואה נופלת על דף ומשם תהא נופלת לרה"ר למים אין לעשות שום תקון לא למטה במים ולא סביב הנקב ואף אם אין דף מתירו מטעם גדול כבוד הבריות רוסיא דאבנים מקורזלות: ושאלת על בתי כסאות שלכם על המים והמים רגילין להתייבש ובאותה שעה בקעי בהם אם יש היכר מחיצה בין למעלה בין למטה בשעה שיש שם מים מותר דמחיצה תלויה מתרת במים כדאמרינן פ' כיצד משתתפין ובשעה שאין שם מים אסור דאין מחיצה תלויה מתרת בחרבה ואע"פ שיש שם צואה אסור ואין נראה לחשבם מקום פטור. ואע"ג דפ"ק דשבת חשבינן היזמי והיגי וצואה ברה"ר ברה"י אע"ג דלא גביהי ג' וא"כ היכא דאין רחבה ד' על ד' תעשה מקום פטור דאין כרמלית פחותה מד'. יש להלק לדידן דרה"ר ככרמלית אתי ומצטרף בהדיה דקי"ל כרב דאמר בפ"ק דעירובין מצא מין את סינו וניעור ובית הכסא שבין שני בתים אם יש פתח קטן ביניהן שיכולים לערב מערבין ומותרין ואם לאו רשות שניהם שולטת בו ואסור כדאמרי פרק כיצד משתתפין לזה בשלשול ולזה בשלשול ואפילו את"ל דצואה ברה"ר מקום פטור הכא ברשויות דרבנן לא אשכחן בשום מקום שיהא בו מקום פטור כדאמרי' פ"ק דשבת דאפילו קנה בן מאה אמה חשיב רשות היחיד, ושלום שמשון בר אברהם ז"ל ת"ה ע"כ:

אמת המים העוברת עד בתוך החצר. פ' משתתפין: בתב הראב"ד כל זה שבוש והלכה למעשה וכו' ויהיו הפסין גבוהים י' עכ"ל: ואני אומר הוא בוסת בהלכה פשוטה אחר בפ' כיצד משתתפין בהלכה המזכרת בגמרא מתניתין דאמת המים והביא לפניך כל סדעת דגרם בתם תניא אידך אמת המים העוברת בין החלונות פחות משלשה משלשל דלי וממלא ג' אין משלשל דלי וממלא רשב"ג אומר פחות מארבעה וכו' ומשולין במאי עסקינן אילימא באמת המים גופה והגא הא דכי אתא רב דימי א"ר אין כרמלית פחותה מד' נימא כהנאי אמרה לשמעתא אלא באגפיה ולהחליף והא כי אתא רב דימי וכו' ושקלינא וטריגא עד דאסיקנא ועולי מוקים לה באמת המים ודרב דימי מגאי היא והדר אקשינא ותהוי כי הורי כרמלית ומהדרינן אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו אין חורין לכרמלית רב אשי אומר אפילו תימא יש חורין לכרמלית ה"מ בסמוכה הכא בשולגם דבינא אמר כגון דעבד לה ניסקי אשומא והוה רבנן לטעמייהו ורשב"ג לטעמיה ע"כ. ופירש"י ז"ל כי ועירי מוקי לה פלוגתא דרשב"ג כגון ברוחב אמת המים גופה ואמרי רבנן דבפלגם מיקריא כרמלית ורבנן סברי בארבעה ורב דימי דאמר אין כרמלית פחותה מד' שנאי היא ואקשינן על גופה דברייתא וסיכוי כי חורי כרמלית הא אמה אפי' ליח בה שיעור כרמלית תיאסר משום

במה דברים אמורים בשאינה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים. אבל אם היתה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים אין ממלאים ממנה אלא אם כן היו פסין יוצאין מן הכותלים מכאן ומכאן שנמצא האמה כאילו היא עוברת בתוך החצר: **טו** בצוצרה [א]שהיא למעלה מן הים וחלון בתוכה על גבי המים. אין ממלאים ממנה בשבת אלא א"כ עשו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על גבי המים כנגד החלון שבבצוצרה. או תהיה המחיצה יורדת מן הבצוצרה כנגד המים ורואין אותה כאלו ירדה ונגעה עד המים. וכשם שממלאין מזו שעשו לה מחיצה כך שופכין ממנה על הים. שהרי על הכרמלית הן שופכין: **טז** חצר שהיא [ב]פחותה מארבע אמות על ארבע אמות אין שופכין בתוכה מים בשבת מפני שהן יוצאין לרה"ר

א טוש"ע סי' שנה סמ"ג לאוין סה: ב טוש"ע סי' שנז סמ"ג שם:

מגיד משנה

טו בצוצרה שהיא למעלה מן המים וכו'. שם בכילד מעמידין (פ"ה:) גזוזטרה שהיא למעלה מן הים אין ממלאין ממנה בשבת אא"כ עשו לה מחיצה עשרה טפחים בין מלמעלה בין מלמטה ע"כ. ופי' רבינו כגזוזטרה הוא המקום המקורה יוצא מן כותל רה"י על מעיינות המים והנהרות כמו גג ונוקבין בו נקב וממלאין מאותו הנקב מן המעין או מן הנהר, והיינו מותר למלאת עד שיעשה מחיצה תחת הנקב היורד למטה כמו צורה ואז נאמר גוד אחית או תהיה המחיצה למעלה מן המים ואז נאמר גוד אסיק ונחשוב כאילו תהיה המחיצה כלה תוך המחיצה ע"כ: ומ"ש כך שופכין ממנה וכו'. בגמ' (דף פ"ח) בעי לשונות פסק כלישנא בתרא דאמר התם לא היתה למלאת הוא דבעי אבל לשפוך אסור אלא אפילו לשפוך נמי שרי והטעם מפני שהוא כחו בכרמלית ולא גזרו בו וכמו שכתב רבינו:

טז חצר שהיא פחותה מארבע אמות וכו'. שם חצר שהיא פחותה מארבע אמות אין שופכין לתוכה מים אא"כ עשו לה עוקה מחזקת סאתים מן הנקב ולמטה בין מבפנים בין מבחוץ אלא שמבחוץ צריך קמור ומבפנים אין צריך קמור רבי אליעזר בן יעקב אומר ביב שהיא קמור ד' אמות ברה"ר שופכין לתוכו מים בשבת וחכ"א אפילו גג או חצר מאה אמה לא ישפוך על פי הביב. אבל שופך הוא לגג והן יורדין לביב בחצר והאכסדרה מצטרפין לד' אמות. ובגמ' אין שופכין לתוכה מ"ט אמר רבה לפי שאדם עשוי להסתפק סאתים מים בכל יום בד' אמות אדם רוצה לזלפן פחות מד' אמות

אמות שופכין אי איכא עוקה שרי ואי לא אסיר ור' זירא נתן טעם אחר. ואמרו מאי בינייהו אמר אביי צריך וקטין איכא בינייהו דלרבה בעי ד' על ד' אמות ולר' זירא אפילו צריך וקטין. והביאו ברייתא סיוע לרבה דתניא חצר שאין בה ד' אמות על ד' אמות אין שופכין לתוכה מים בשבת. והעמידה ר' זירא כרבנן דפליגי עליה דר"א בן יעקב אבל לר"א בן יעקב אפילו צריך וקטין אינה צריכה עוקה. עוד בגמ' והכ"א אפילו גג וכו' תאנא כד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך וסונה ואינו נמנע מ"ט אדם רוצה שיבלעו מים במקומן סירוס אינו מקפיד. ואמרי התם מאי ניחוש ליה אי משום קלקול חצרו הא מקלקלה וקיימא אי משום דאמרת גזירה שמא יאמרו ניסרו של פלוני מקלח מים בשבת התם ניטרוח מקלחין הם. אמר ר"נ בימות הגשמים עוקה מחזקת סאתים נותנין לה סאתים סאה נותנין לה סאה בימות החמה מחזקת סאתים נותנין לה סאתים סאה אין נותנין לה כל עיקר גזרה דלמא אתי למעבד סאתים א"ה בימות הגשמים נמי לגזור התם למאי ניחוש אי משום קלקול וכו' עד מקלחין הן אמר אביי הלכך אפילו כור ואפילו כורים שרי, ע"כ. והנה רבינו פסק כרבנן דרבים נינהו ולפיכך כתב כלשון הברייתא חצר שהיא פחותה מד' אמות על ד' אמות להוציא צריך וקטין. ופי' צריך וקטין שאין שופכין לתוכה כגון שמנה על שנים בלע"פ שמשוברמן כשמשוערת ד' על ד' אין שופכין בלא עוקה. ויש פי' אחר וזה עיקר. ופי' מבחוץ צריך לקמור שלא השוקה מבחוץ צריך לכסותה ולבנות עליה כיפה

לחם משנה

כי אתא רב דימי וכו' ותירצו דהתם רשויות דאורייתא הכא רשויות דרבנן והא רבי יוחנן ברשויות דרבנן נמי אמר וכו' ההיא זעירי אמרה ולזעירי קשיא הא זעירי מוקי לה באמת המים נוטה ורב דימי תנאי היא וכו' עוד הקשו שם לזעירי ותיהוי כי חורי כרמלית והילכו שם אמוראי אליבא דידיה ע"כ. שם בפ"ק (דף י"ב) ת"ר לשון ים הנכנס לחצר אין ממלאין ממנו בשבת אא"כ יש לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים בד"א שפרצתו ביותר מעשר אבל עשר אין צריך כלום והקשו מילתא הוא דלא מסליק הא פלגולי מפלגלין והא נפרצה חצר במלואה למקום האסור לה ותירצו הב"ע דאית בה גידודי ע"כ, ורבינו דימה לשון ים לאמה המים והוא ז"ל מפרש מתניתין דכילד מעמידין אמת המים שהיא עוברת וכו' דאיירי באמת המים שיש בגובהה עשרה וברחבה ארבעה פרצתו עד עשר ומפני כן אמרו דצריך מחיצה גבוהה עשרה טפחים. וברייתא דפ"ק דלשון ים וכו' מפרש הוא ז"ל שאין בגובהה עשרה ומפני כן אמרו לשון ים דאינו כאמת המים שיש בגובהה עשרה וברחבה ד' והוי רשות לעצמה ומפני כן אמרו דכשפרצתו עד עשר אין צריך כלום אבל ביותר מעשר צריך מחיצה גבוהה עשרה טפחים והקשו דבטלמול דכל החצר אמאי מותר ביותר מעשר דהכי משמע דמילתא הוא דלא ממליק וכו' ואמאי נפרצה חצר במלואה וכו' כלומר דברייתא בהכא איירי דמדסהים תנא וקאמר ביותר מעשר דאין ממלאין שהוא אפילו שלא שאר עם מכאן ועם מכאן כלל אלא שנפרצה במלואה לגמרי ואמאי הא נפרצה חצר במלואה למקום האסור לה ותירץ דאית בה גידודי כלומר דאית ביה עם מכאן ועם מכאן ולא נפרצה לגמרי. זהו כוונתו ז"ל ומ"ש מה שהקשו נפרצה חצר במלואה דהוא מדייק כן במלואה. ובענין אמת המים העוברת בין החצרות והטעה פתוחות וכו' נראה דפסק רבינו דלא כרב דימי דאמר בנעשה ולהחליף דא"כ היה לו לפרש ולחלק בין שלשה לפחות מטלטלה כדברי ת"ק. וכ"נ ודאי דפסק כזעירי

דמוקי לה באמת המים נוטה ופסק כרשב"ג דלאמר פחות מארבעה מטלטל דלי וכו', וז"ש אם אין בה כשיעור. וכבר ביאר רבינו דשיעור כרמלית הוא ארבעה ואם זו היא טעם רבינו ראוי לומר בכוונתו ז"ל דאפילו ברשויות דרבנן אין מחליפין כיון דהוא פסק כזעירי דמוקי לה באמת המים נוטה ומבואר בגמ' בהדיא זעירי דאפילו ברשויות דרבנן מחליפין וא"כ קשה שהרי ה"ה כתב בסוף פרק זה ומתוך דברים אלו אתה למד שלא אסרו להחליף וכו' ובסוף כתב וזה דעת רבינו. לכן נראה לומר דרבינו ז"ל סבור דזעירי דמוקי מתניתין באמת המים נוטה דפשטה דמתניתין הכי משמע מדמקשה גמרא מעיקרא במאי עסקינן אילימא באמת המים וכו' ומ"מ אין כוונתו לפסוק כזעירי לומר דאפילו ברשויות דרבנן אסור להחליף דהא א"א מכח ההיא דהזורק (דף ק':) במחלוקת דרב הונא ורב חסדא לענין סגינה כמ"ש ה"ה ז"ל בסוף פרק זה ומפני כן דהה רבינו דעת זעירי בהא מכח ההוא דהתם. ומ"מ עדיין ק"ק בדברי רבינו שהך בד"א בשאינה מופלגת מן הכותל וכו' שכתב לא הוזכר בגמרא ונראה דאמרו ז"ל מסברא דנפשיה וסברא נכונה היא דכל פחות משלשה כלבוד דמי וביותר מפלגה בבכין פני מפני הטעם שכתב הוא ז"ל שנמצא האמה כאילו היא וכו':

טו בצוצרה שהוא למעלה וכו'. הא דלא נזכר כאן שתהא המחיצה שקועה טפח במים או שתהא המחיצה תחת המים וטפח למעלה מן המים חומים דלעיל יתורץ זה במ"ש התוס' בפ' כילד מעמידין על מתניתין דגזוזטרא וז"ל ולא רצה לפרש שבל תחת הגזוזטרא עד סוף הדבור (דף פ"ז):

טז חצר שהיא פחותה מד' אמות על ד' אמות וכו'. קשה בדברי רבינו דמאחר דהוא כתב דביב בימות הגשמים דשופך ושונה ואינו נמנע מפני דהתם ניטרות מקלחין הן וגם אדם רוצה שיבלעו במקומן הצריך וקטין בימות הגשמים נמי אמאי

מגדל עוז

משום חורי כרמלית כי היכי דאמרי' במס' שבת חורי רה"ר כרה"ר דמו כגון כותל הסמוך לרה"ר ויש בו חור ואין חסן ד' אמות ונח שם חייב דתבינן ליה הנחה כרה"ר ה"נ כותל ויש בה שיעור קודם שתכנס לעיר דשבתא נמי תיתסר דמכרמלית קא אתיא ופרקינן אין תורת חורין לכרמלית דלא אהמירו בה כולי האי. ואהדר רב אשי לפרוקי פירוקא אחרינא ואמר לעולם יש חורין מיהו ה"מ בסמוכה כגון חור שבכותל הסמוך לקרקע יותר מבית סאתים הכא במופלגת שאין בה כשיעור אלא למרחוק ורבינא מכוך לאוקמי אוקימתא אחריתי ואמר כאי שיעורא דג' וד' דרבנן ורשב"ג נאו כשיעורא דאמה גופה ולא כאגפיה ולהחליף אלא דעבד לה נסקי כלומר מולאות בכניסה וביציאה והתחיל כמחיצה סמוך לאגפיה בתוך אוגניה מכאן ומכאן ולא היכר כמחיצות זו לזו וכאמצע האמה כדי שיהיו המים יוצאין ונכנסין דרך שם ואמרי רבנן דפחות מג' אמרינן לבוד ג' לא אמרינן לבוד ואכור דפרצה היא ורשב"ג לטעמיה דאמר בפ"ק פחות מד' לבוד. ע"כ טופס פירש"י ז"ל. ולפ"ז עלה על דעת הראב"ד כי ר"מ ז"ל פסק כרב אשי ורבינא משום דבתראי נינהו ופליגי אדאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין ונתנו מבחבם יען כי רוח אחרם עמו לומר כי רבא נאו לאפלוגי אדאביי ורב חנינה אלא לבגדיל חורם קאמר דאפילו שמנא לומר דיש חורין הא ל"ק דכאן בסמוכה כאן במופלגת, ותדע לך דהא לא קאמר יש חורין אלא אפילו תימא קאמר ואפילו נפסק בה רב אשי אכן לא שבקינן מאי דפשיטא לנו לאביי ורב חנינה ונקטינן מאי דאיסתפקא ליה לרב אשי ופסק הלכתא כוותייהו וכ"כ מורי הרשב"א משמו ומשם בעל המאור ז"ל ואף רשב"א ז"ל הסכים כן ולדעתי אילו כן היתה גירסתו והסכמתו אני תמיד בעיני כל מבשיל שיכשול כן וכלא כמה דברים וקושיות יש כאן דאפילו בר בי רב דחד יומא לא היה טועה בהם כ"ש עמוד הימיני הוא מבמע דלרב אשי חורין מפוסקין לכרמלית ולאביי ורב חנינה אין חורין לכרמלית משום דכרמלית דרבנן ולא החמירו בה הא לגבי רה"ר דאורייתא יש חורין דאחמירו בה רבנן וכדמשמע מתוך פירש"י ז"ל שבעסקינן והא ודאי לא תאמר דהא פסיקא גמ"ק דשבת חורי רה"ר לאו כרה"ר דמו ור"מ ז"ל כן פסק למעלה פי"ד ומה שפירש"י ז"ל בשמעתא זאת לא בא לבאור רק לפרש דרך אותה הלכה. ועוד כי לפי אותה גירסא נצטרך לפרש לדרב אשי הכי הני מילי דיש חורין אסורין בסמוכה לכותל והכא בברייתא מיירי במופלגת ולכן מותר לטלטל דהא אמרת אין חורין אסורין אלא במופלגת וזה בהיפך ממש ממ"ש ר"מ ז"ל והסברא הפוכה כי כל מה שקרוב לכותל מותר יותר .אלמא לפירש"י ז"ל שפירש בסמוכה לאמה ליס ניחא אלא לפי הדעת הוא בסמוכה לכותל היה קשה אף לפי מאינו בר דעת, ועוד אם ר"מ ז"ל סמך על דברי רבינא ורב אשי בלבד נפסק שלו אין לא פרגים

שהרב אלפס ז"ל השמיט כל זאת הברייתא וסוגייתה ואינו כיתה הלכה מחודשת לא היה משמיטה ור"מ ז"ל רגיל כשיטתו וכי אתא רב כנו ותייב לומר כלשונו ותליה לו ורחמנא ליצלן מהאי דעתא: לכן נ"ל כי הוא היה לו גירסא ספרדים וגרס הכי רב אשי אמר אפי' תימא יש חורין כאן בסמוכה כאן במופלגת וה"פ רב אשי אמר לעולם כברייתא כדמוקים לה זעירי באמת המים נוטה ודרב דימי תנאי היא וכפירש"י ז"ל ומאי דקשיא לך ותהוי כחורי כרמלית ויהא אסור לטלטל ממנה ואע"פ שאין בה ג' לא קשיא דודאי מורי רה"ר לאו כרה"ר דמו וכ"ש חורי כרמלית שהוא מדרבנן ולא אחמור וכמו שפירש"י ז"ל, אלא אפי' תימא דס"ל לתנא יש חורין ודלא כהלכתא דאסיקנא פ' יציאות והיא תוספת גדולה ודבר שאינו מ"מ יש לי לתרץ כאן בסמוכה כאן במופלגת כלומר כשהאמה סמוכה לכותל בפחות מג' מותר כדקי"ל בכולי תלמודא פחות מג' כלבוד דמי וכדמוכח סוגיין דלעיל גמרא מתני' דבור וכמו שפירש"י ז"ל שם וכן נפינו בסמוך גמרא מתני' בגזוזטרא דאמרי לכדיה על פיסקא דבני נזוסלאום אמר רב הונא לא שנו אלא בסמוכה אבל במופלגת עליונה מותרת למדנו כי הסמוכה לכותל פחות מג' טפחים ככותל דמי לדברי הכל ואין בה לא משום כרמלית ולא משום חורי כרמלית אפי' למ"ד דאית ליה חורין וכ"ש שפסקו פ' יציאות אין חורין שמותר לטלטל אם היא סמוכה ואלא כה רש"י ז"ל שפירש סמוכה ליס אבל היא מופלגת מן הכותל אסורה כמשמעות סוגיין דבור ופירש"י ז"ל שם ובלשון הברייתא דילן וכדברי רב הונא בגזוזטרא ובפלוגתא שהיא בלבם רוחות פתוח מג' כלבוד דמי ושלשה נמורין הוי מופלג כת"ק דברייתא ודלא כרשב"ג דקי"ל אין הלכה כמותו ורב אשי על נוסח דברייתא קאי לפרוקי ברייתא וגם כן תאר רבינא לתרץ גופה דברייתא ואמר נמי רבותא כי אשי במופלגת באמר רב אשי פשיטא אסור לטלטל יש לה תקנה להתיר כגון דעביד לה נסקי אוטמת וכמו שפירש"י ז"ל ויש מי שפירש פסין ויש שגורסין גיפופי וגם כמפרשים ז"ל נחלקו בפירוש אך הכל הולך אל מקום אחד וכמו שנתן רב אשי תקנה לאיסור דזעירי נתן רבינא תקנה לאיסור רב אשי כי בתחילה מתקנת כל דבר כיוצא בזה בהלכה רווחת פ' כורך ובכל התלמוד ומ"מ סמך ר"י אלפס ז"ל והשמיט כל זאת הסוגיא כי הם דברים פשוטים לפי הפסק הנוהג והוא ז"ל אין דרכו לטרוח בהלכות על הדרך הזה ובדרך הזה פסק ר"מ ז"ל על פי פירוש נכון וגירסא נכונה ואע"פ שיש ספרים גורסים במקום כאן וכאן הכא והתם הכל יתפרש על דרך אחד ויכיר לו דרך המתגרים כראוי לפרוש הכל וכלשון התלמוד לבבר ולרמוז מקום מוצאו כדי"ן:

בצוצרה שהיא למעלה מן הים עד במקומן. הכל פ' כילד מעמידין (דף פ"ז):

כסף משנה

כ לא ימלא מן הספינה וכו'. כתב הרה"ך תמיהא לן היאך סתם דבריו ובתוספת עירובין (דף פ"ז ב') מפרש בהדיא גזוזטרא שהיא למעלה מן המים אין ממלאין ממנה מים בשבת אלא א"כ עשו לה מחיצה עשרה, ומשום האי קושיא מפרש רבינו יעקב דהאי מימלא דרב הונא בעושה מקום ארבע מן הנקב שבאמצע הגזוזטרא קאמר אבל הגזוזטרא רחבה ארבע אמות שהם כ"ד טפחים ויאמר מכל צד עשרה טפחים עכ"ל:

מגיד משנה

כילה כמ"ש רבינו. ובמחלוקת הביב כבר כתבתי שרבינו פסק כהכמים ועל דין הביב לבד הזכירו בגמרא תנא בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים וכו'. ואמרו התם בימות הגשמים אמאי מירוש וכן כירשו קצת מפרשים שעל דין הביב בלבד היא ברייתא זו וכן רוכיה לכאורה מימרא דרב נחמן שדבר בעוקה בימות הגשמים סאה נותנין לו סאה. פי' כל פחות מסאתים דינו כסאה שאין נותנין לתוכה אלא מלואה ואתר אביי הלכך כיון דבימות הגשמים לא גזרינן אפילו כור ואפילו כורים נותנין לתוכה כל שמחזקת סאתים אבל אם מחזקת פחות והאי אפילו בימות הגשמים אין נותנין לתוכה אלא מלואה דאי לא רב נחמן למה היה מחלק בין סאתים לפחות מסאתים ומתניתין דקתני עוקה מחזקת סאתים בכל זמן היא. זהו פירוש הסוגיא לדעת רבינו. ויש בה שטות אחרות ובפסק הלכה כר"א בן יעקב והוא דעת הרשב"א ז"ל. וכתב כל שיש בהשבודהה י"ו אמה אינה צריכה עוקה וכן בימות הגשמים אפילו קטנה אינה צריכה עוקה. ובימות החמה אם יש לה עוקה מחזקת סאתים נותן לתוכה אפילו כור ואפילו כורים. אינה מחזקת סאתים אין נותנין לתוכה כל עיקר. ובדין הביב כל שהוא קמור ד' אמות ברה"ר אפילו בימות החמה שופכין לתוכו וכר"א בן יעקב זהו דעתו ז"ל. ודברי רבינו נראין להאמיר · היה שופך על פי הביב וכו'. זה לתד רביו ממ"ש פ' הזורק (שבת ק':) גבי ספינה כהו בכרמלית לא גזרו רבנן. ודע שהוא הדין להגר שאם היא סתוכה לכרמלית אפילו היא קטנה אינה צריכה עוקה אפילו בימות החמה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. וכן דעת רבינו שהזכיר רה"ר גבי חצר ופשוט הוא שכך דעתו ועיקר:

כ לא ימלא אדם מים מן הים וכו' בהזורק אמר ספינה רב הונא אמר מוציא מחיצה זיז כל שהוא וממלא רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי מוציא ממנה זיז ד' וממלא רב הונא קסבר כרמלית מארעא משחינן ואוירא מקום פטור הוא ובדין הוא דזיז נמי לא ליבעי אלא כי היכי דתהוי ליה היכרא רב חסדא ורבה סברי כרמלית משפת מיא משחינן ומיא ארעא סמיכתא היא ואי לא עביד מקום ד' קא מטלטל מכרמלית לרה"י, ע"כ והלכה כרב חסדא ורבה. וכתב רבינו אם הזיז למעלה מעשרה משפת המים אף רב חסדא ורבה מודים שבכל שהוא די שהרי מקום פטור הוא והרי שפת המים להם כמו קרקעית הים לרב הונא וכמבואר שם בגמרא ויתיך דברים אלו אתה למד שלא אסרו להלך דרך מקום פטור כמבואר פרק י"ד בכבא המתחלת היה עומד במקום כבוד אלא מרה"י לרה"י שהם רשויות של תורה אבל מרה"י לכרמלית דרך מ"פ מותר לכתחלה כמבואר בסוגיא זו לדעת ר' הונא וכן הורו מגדולי המורים וזה דעת רבינו. אבל הרשב"א ז"ל הסכים לדעת אחרים שאפי' ברשות של דבריהם אסור להלך ולפיכך אפילו הזיז למעלה מעשרה צריך שיהא בו ד' על ד' ושאלו המפרשים ז"ל מקום ד' זה מהו תועיל שהרי אם הוא תוך עשר לשפת הים דינו ככרמלית והספינה רה"י ופירש רבינו האי ז"ל שדרך הזיז הוא ממלא כלומר שזה הזיז אגב בתחלעיהו ומטלטל אליו דרך שם וממלא וכיון שהוא מקום השוב אמרינן כוף הגדדים וגוד אחית מחיצתא כאילו הן עד שפת המים ורגל רה"י ואע"פ שבגזוזטרא שהיא על גבי המים צריך מחיצה עשרה בספינה הקילו מפני שאינו יכול לעשות שם מה שיעשה בניהו ע"כ דבריהם ורבינו ז"ל כבר ביאר זה באמרו שהרי דרך מקום פטור ממלא נראה מזה שדרך הזיז נכנס הדלי:

כא הקורא בספר בכרמלית וכו' משנה בהמוצא תפילין (עירובין צ"ז) הקורא בספר על האסקופה נתגלגל הספר מידו גוללו אצלו ובגמ' (דף צ"ח) הביאו ברייתא א דתניא חוץ ד' אמות גוללו אצלו חוץ לד' אמות הופכו על הכתב ואוקים אביי באסקופה כרמלית ורה"ר עוברת לפניה תוך ארבע אמות דאי גבל ומייתי ליה לא אתי לידי חיוב חטאת לא גזור רבנן. ועוד שם מתוך הסוגיא דדוקא כתבי הקדש אבל שאר דברים יתני נתו לרו אסור אפי' תוך ד' אמות וכן כתב הרשב"א ז"ל וכתב רבינו וכן אם נתגלגל לרה"י גוללו אצלו ודבר פשוט הוא שהרי אין לחוש בשום לד ברה"י לחיוב חטאת היה קורא ברה"י וכו' שם (צ"ז ב') היה קורא בראש הגג וכו' ואוקמוה (דף צ"ח) הכי, היה קורא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו עד שלא הגיע לעשרה טפחים גוללו אצלו הגיע לעשרה טפחים הופכו על הכתב. בד"א בכותל משופע אבל בכותל שאינו משופע אפי' למטה מעשרה גוללו אצלו שר' יהודה אומר אפי' אינו מסולק מן הארץ אלא מלא החוט גוללו אצלו מ"ט בעינן הנחה ע"ג מקום ד' ע"כ ופי' בכותל משופע לפי שנח בו

כב המעביר קוץ כדי שלא יוזקו וכו'. מימרא דרבינא פ' כירה (שבת מ"ב) כתבתיה פי"ד

[משנה תורה]

לרה"ר במהרה. לפיכך צריך לעשות גומא מחזקת סאתים במקום בתוך החצר או ברה"ר בצד החצר כדי שיהיו המים נקבצים בתוכה. וצריך לבנות עליה כיפה מבחוץ כדי שלא תראה העוקה הזאת ברה"ר. והחצר והאכסדרה מצטרפין לארבע אמות. וכמה הוא המקום שמחזיק סאתים חצי אמה על חצי אמה ברום שלשה חומשי אמה: **יז** היתה העוקה פחותה מסאתים שופכין לה במלואה. היתה מחזקת סאתים שופכין לה אפילו ששים סאה של מים. ואף על פי שהמים יתגברו ויפוצו מעל הגומא לחוץ. בד"א בימות הגשמים שהחצרות מתקלקלות וסתם צנורות מקלחין ולא יבאו הרואים לומר שזה משתמש ברה"ר והמים יוצאים מכחו ברה"ר. אבל בימות החמה אם היתה מחזקת סאתים אין שופכין לה אלא סאתים. היתה פחותה מסאתים אין שופכין לה כל עיקר: **יח** ביב ששופכין לו מים והן נזחלין והולכין תחת הקרקע ויוצאין לרה"ר. וכן צנור ששופכין על פיו מים והן נזחלין על הכותל ויורדין לרה"ר. אפילו היה אורך הכותל או אורך הדרך שתחת הארץ מאה אמה אסור לשפוך על פי הביב או על פי הצנור מפני שהמים יוצאין מכחו לרה"ר. אלא שופך חוץ לביב והן יורדין לביב: **יט** בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע. שסתם צנורות מקלחין הן ואדם רוצה שיבלעו המים במקומן. היה שופך על פי הביב והמים יוצאין לכרמלית הרי זה מותר ואפילו בימות החמה שלא גזרו על כחו בכרמלית. לפיכך מותר לשפוך על כותלי הספינה והם יורדין לים: **כ** לא ימלא אדם מים מן הים והוא בתוך הספינה אלא אם כן עשה מקום ארבעה על ארבעה יוצא מן הספינה על הים. במה דברים אמורים כשהיה תוך עשרה אבל אם היה למעלה מעשרה מן הים מוציא זיז כל שהוא וממלא. שהרי דרך מקום פטור ממלא ואינו צריך לזיז זה אלא משום היכר: **כא** הקורא בספר בכרמלית ונתגלגל מקצת הספר לרה"ר ומקצתו בידו. אם נתגלגל חוץ לארבע אמות הופכו על הכתב ומניחו. גזירה שמא ישמט כולו מידו ויעבירנו ארבע אמות. נתגלגל לתוך ארבע אמות גוללו אצלו. וכן אם נתגלגל לרה"י גוללו אצלו. היה קורא ברה"י ונתגלגל לרה"ר אם נח בה הופכו על הכתב. ואם לא נח אלא היה תלוי באויר רה"ר ולא הגיע לארץ גוללו אצלו: **כב** המעביר קוץ כדי שלא יוזקו בו רבים. אם היה ברה"ר מוליכו פחות

השגת הראב"ד

*לא ימלא וכו'. כתב הרמב"ם ז"ל וזהו כרב חסדא ורבה דאמרי מיא ארעא סמיכתא היא, עכ"ל

א טור וסמ"ג שם: ב עי' בטור שם כדין זה וסמ"ג שם · ג טור סימן שנה וסמ"ג שם ד טור סימן שנב סמ"ג לאוין סה.

לחם משנה

אמאי אין שופכין בהם סתם ליטרות מקלחין ואדם רוצה שיבלעו המים בימקומן דהרי יש כאן בליעה כמבואר שם בגמרא ומדברי רבינו כפי שביאר ה"ה נראה דהאריך וקשין אפילו בימות הגשמים אסור וצריך להתיישב בזה וצ"ע. עוד כתב רבינו טעם בדבר תפני שהם יוצאים לרשות הרבים בתהרה אין כונתו לתת טעם בפרות מארבע אמות ולא בארבע אמות דאם כן היה ראוי שיאמר מפני שאין אדם רוצה להלוך אלא כונתו לתת טעם שהוא אסור מפני שיוצאים בתהרה ולחלק בין פחות מארבע אמות לארבע אמות אז נחלק מפני טעם חילוף.

צריך לבנות עליה כיפה מבחוץ וכו'. ק"ק דאיך תלה הטעם משום ישראל היה לו לתלות מפני שלא תהיה בר"ה ועיין בכ"י כתב ה"ה וכן תיכתח לכאורה מימרא דרב נחמן וכו', כונתו לומר דאביי דאמר (עירובין דף פ"ה.) הילכך אפילו כור ואפילו כורים לא פליג עליה דר"נ ותכני כן הכריח ואתר דאי אביי דקאמר אפילו כור ואפילו כורים בימות הגשמים היכא דמחזקת סאתים אבל אם אינה מחזקת סאתים בתוכה אלא בתילואה א"ם והילק ר"נ בין סאה לסאתים ובסאה נותנין לו מלואו ובסאתים נותנין לו אפילו כורים והא דנקט ר"נ בימות הגשמים דמחזיק סאתים נותנים לו סאתים לאו דוקא סאתים דאפילו יותר נותן אלא משום דבעי למנקט בימות החמה נותנין לו סאתים נקט נתי הכא הכי אבל אי מאי דקאמר אביי אפילו בפחות מסאתים בימות הגשמים נותנין לו כורים לא היה לו לר"נ לחלק בין סאה לסאתים דבסאה אין לומר דנקט סאה דנותנין לו סאה אגו דנקט סאה גבי ימות החמה דכ"כ לא היה לו להאריך אלא הול"ל בימות הגשמים מחזיק סאתים נותנים לו אפילו כורים ובימות החמה וכו' אלא ודאי פירוש דברי אביי אינו אלא כשמחזיק סאתים בימות הגשמים:

מגדל עוז

היה אחד עד בכרמלית. פ' כיצד משתתפין (דף ק) לפיכך מותר לשפוך וכו'. פ' הזורק לא ימלא וכו' עד סוכר. פ' הזרק · כתב הראב"ד ז"ל וסוי כר' יהודה ורבה דאמרי מיא ארעא סמיכתא היא עכ"ל. ואני אומר לא ידעתי מה בא להרים אלא אם הקפיד על השמועה בלבד דאיכא דמתבזי להו כי הלכה היא פ' הזורק גמ' מתני' דבספינה ובגדולים שלנו כתוב רב חסדא ורבה בר רב הונא ומשום דספיקי דגברי נקיט הקורא בספר בכרמלית עד גוללו אצלו. פ' המוצא תפילין (דף צ"ז) המעביר קוץ כדי שלא יוזקו עד מאה אמה. פ"ק כירה (דף מ"ב):

הגהות מיימוניות

* [הטור מתיר לגוללו אפי' חוץ לד' ע"ש]:

וכן סלע

וכן מת שהסריח ונתבזה וכו'. פ' המצניע (שם צ"ד ב') ההוא שכיבא דהוה בדרוקרת שרא להו רב הונא ור"ל בר יצחק לאפוקי לכרמלית וכו' ואמרו שם דלרה"ר אסור לכרמלית מותר גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה. ופירש רבינו כבוד הבריות כבוד החיים שהסריח ומזיק להם בריחו וכן פירש הרשב"א ז"ל. ונחלקו המפרשים ז"ל אם צריך ככר או תינוק להוציאו ולכתוב דבריהם הכא: היורד לרחוץ בים כו'. פ' חולין (שם קמ"א) אמר רב יהודה אמר דסחי במיא ליגיב נפשיה ברישא והדר ליסליק דילמא אתי לאתויי ד"א בכרמלית אי הכי כי נחית נמי קא דמי כמו ארבע אמות בכרמלית ואסור כתו בכרמלית לא גזרו:

פט"ז א מקום שלא הוקף לדירה וכו': דין המקום הזה שהוא כרה"י גמור דבר תורה הוא מבואר בהרבה מקומות ומהם פ"ק דשבת (דף ז') א"ר יוחנן קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אפי' כור ואפי' כורים (מחזיק) הזורק לתוכו חייב מחיצה היא אלא שמחוסרת דיורין ע"כ. ודין הטלטול גם כן נזכר בהרבה מקומות ועיקרו במשנה (עירובין כ"ג) בעושין פסין וכר"ע ובגמרא שם:

ב וכן עמוד שגבוה י' וכו'. בהרבה מקומות מהם פ"ק דשבת (דף ח') גבי תל וס' כל גגות (עירובין פ"ט): סלע שבים היה גבוה פחות מעשרה. פ' הדר (שם פ"ז:) ברייתא סלע שבים גבוה עשרה ורחב ד' אין מטלטלין מתוכו לים ולא מן הים לתוכו פחות מכאן מטלטלין עד כמה עד בית סאתים. ופירש רב אשי דה"ק דיותר מבית סאתים מטלטלין מתוכו לים מ"ט הם אמרו והם אמרו הם אמרו קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות והם אמרו אין מטלטלין מרה"י לכרמלית בית סאתים דהוי לטלטולי בכוליה לא גזרו רבנן לטלטולי מתוכו לים ומהים לתוכו יותר מבית סאתים דאסור לטלטולי בכוליה גזרו רבנן מ"ט דילמא אמרי רה"י הוא ואתי לטלטולי בכוליה. והקשו מאי שנא סירות למאי ניחוש כאי סקנתא לדמות לאחרת מסמיה ומירלו תוכו שבית מחוטו לים ומים להוכו לא שכיח כל כאן. ומדברי רבינו נראה שלא התירו אלא לים אבל אם היה קרפף יותר מבית סאתים סמוך לכרמלית שבינשה אסור לטלטל מתוכו לכרמלית וכן דעת הראב"ד. אבל בתוספות פירשו שה"ה לכרמלית שביבשה והתירו מכאן נגה שפתוחה אל כרמלית לטלטל מפתח מכרמלית לתוכה כיון שהיא יתירה מב"ס. וכתב

וכתב הרשב"א ז"ל ולזה כדעת משה. ושלא פחות מארבעה אפילו היה ארכו אלף אמה כגר והכאר פי"ד שהוא מקום פטור:

ג כמה בית סאה וכו'. פ' עושין פסין (שם כ"ג:) כמה הם סאתים כחצר המשכן ושם אמרו שהוא מאה על חמשים והתשבורת חמשת אלפים וכן הוא מספר ככאת מאה בחמשים. ופירוש שבעים אמה ושירים שבעים אמה והמה שבירות בקרוב. ומ"ש בין שהיה מרובע וכו' מבואר בגמרא בפסק סלכה:

ד מקום שלא הוקף לדירה שיש בו בית סאתים וכו'. שם במשנה ובגמרא אם ארכה יותר משנים ברחבה אין מטלטלין לתוכה:

ה מקום שהוקף שלא לשם דירה וכו'. (שם כ"ד) אמר שמואל קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה פורץ בו פרצה יותר מעשר וגודרו ומעמידו על עשר והוי. ופירש רבינו וגודרו לשם דירה. ורש"י ז"ל פירש שלא הוקף לדירה ואחר כך בנה אצלו דירה ואמר לקמן הוקף שלא לדירה ולבסוף פתח לו פתח לדירה ביתו לא מהני כיצד הוא עושה פורץ פרצה יותר מעשר דהוי כמי שאין בו מחיצות וגודר ופוחת אמה פרצה ומעמידה על עשר והוי פתח ולבסוף הוקף לדירה שנפתחה לו על"ל. ורבינו כתב מימרא כפשטה ונראה מדבריו שהכל תלוי בכונת הגודרים אם נעשו על דעת דירה. ונראה שמ"מ שהועיל כוונתו אע"ל היה בדעתו לעשות ממנו בית רחוי לדור אבל אם היה דעתו לקרפף ואינו סמוך לבית דירה היאך יאמר רבינו שגדרהו לשם דירה יועיל והוא מטין לדבר שא"א ודבריו צריך לי עיון. והרשב"א ז"ל כתב גבי קרפף אי זהו מוקף לדירה כל שפתח לתוכו פתח דירה ואח"כ הוקף ובמימרא א כתב שפת רש"י ז"ל: ואפילו פרץ אמה וכו'. שם בעיא דאיפשיטא שמותר:

ו מקום יתר מבית סאתים שהוקף לדירה וכו'. (שם כ"ג כ"ד) קרפף יתר מבית סאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגנה ואסור נטע רובו הרי הוא כחצר ומותר. ואמרו שם לשונות ולשון האחרון כך הוא הא נזרע מיעוטו שרי אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרו אלא בית סאתים אבל יתר מבית סאתים אסור. ונטע רובו הרי הוא כחצר הבלע שם אע"פ שאינו נטוע שורות שורות הרי הוא כחצר ולפיכך סתם רבינו. ודע כשנזרע שאסור לטלטל בו אף במה שלא נזרע אסור לפי שמצרף במלואו למקום האסור לו ולזה כתב רבינו אסור לטלטל בכולו:

נתמלא

פחות מארבע אמות. ואם היה בכרמלית מוליכו כדרכו אפילו מאה אמה. [ה]וכן מת שהסריח ונתבזה יתר מדאי ולא יכלו שכנים לעמוד מוציאין אותו מרה"י לכרמלית. [ב]היורד לרחוץ בים כשהוא עולה מנגב עצמו שמא יעביר מים שעליו ארבע אמות בכרמלית:

פרק ששה עשר

א מקום [א]שלא הוקף לדירה אלא שיהיה תשמישו לאויר כגון גנות ופרדסים וכגון המקיף מקום מן הארץ לשומרו וכיוצא בהן. אם יש בגובה המחיצות עשרה טפחים או יתר הרי הוא כרה"י לחייב המוציא והזורק והמושיט ממנו לרה"ר או מרה"ר לתוכו. ואין מטלטלין בכולו אלא אם כן יש בו בית סאתים [א] או פחות. אבל אם היה בו יתר על בית סאתים אסור לטלטל בו אלא בארבע אמות ככרמלית: **ב** וכן עמוד שגבוה עשרה טפחים ורחב עד בית סאתים מטלטלין על כולו. היה רחב על בית סאתים אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. סלע שבים היה גבוה פחות מעשרה מטלטלין מתוכו לים ומן הים לתוכו שהכל כרמלית. היה גבוה עשרה אם היה רחבו מארבעה טפחים עד בית סאתים הואיל ומותר לטלטל בכולו אין מטלטלין לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו. היה יתר מבית סאתים אע"פ שהוא רה"י הואיל ואסור לטלטל בו אלא בארבע אמות ככרמלית הרי זה [ג] מותר לטלטל מתוכו לים ומן הים לתוכו שזה דבר שאינו מצוי הוא ולא גזרו בו: **ג** כמה [ג]היא בית סאה חמשים אמה על חמשים אמה. נמצא בית סאתים מקום שיש בתשבורתו חמשת אלפים אמה. וכל מקום שיש בו כמדה הזאת בין שהיה מרובע שהוא שבעים אמה ושירים על שבעים אמה ושירים בין שהיה עגול בין שאר הצורות הרי זה נקרא בית סאתים: **ד** מקום [ד]שלא הוקף לדירה שיש בו בית סאתים אם היה ארכו פי שנים כרחבו כדי שיהיה מאה על חמשים כחצר המשכן [ג] מותר לטלטל בכולו. אבל אם היה ארכו יתר על שנים כרחבו אפילו אמה אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. שלא עשו בית סאתים שתשמישו לאויר כשאר החצרות אלא מחצר המשכן: **ה** מקום שהוקף שלא לשם דירה אם פרץ בו פרצה יתר על עשר אמות בגובה עשרה טפחים וגדר בה לשם דירה עד עשרה מותר לטלטל בכולה. ואפילו [ד] פרץ אמה וגדרה לשם דירה ופרץ אמה וגדרה לשם דירה עד שהשלימה ליתר מעשר מותר לטלטל בכולה אף על פי שיש בו כמה מילין: **ו** מקום יתר מבית סאתים שהוקף לדירה אם נזרע רובו הרי הוא כגנה ואסור לטלטל בכולו. נזרע מיעוטו אם נזרע ממנו בית סאתים מותר לטלטל בכולו. ואם היה המקום הזרוע יתר מבית סאתים אסור לטלטל בכולו. [ה] נטע רובו הרי הוא כחצר

א טור סימן שמ"ה סמ"ג שם: ב טור סימן שכו סמ"ג שם: ג טור סימן שנח סמ"ג שם: ד טור שם: ה טור שם סמ"ג עשין דרבנן א:

משנה להם

פט"ז ב סלע שבים וכו'. כתב ה"ה ומדברי רבינו נראה שלא התירו אלא לים וכו'. נ"ע מהיכן יצא לו כן מדברי רבינו ואפשר דמדכתב רבינו ואמר הרי זה מותר לטלטל מתוכו לים משמע לו כן דלא היה לו לומר אלא הרי זה מותר לטלטל דכבר אמר לעיל מתוכו לים אלא משמע דדוקא מתוכו לים מותר לטלטל:

נפרץ

הגהות מיימוניות

[א] וכן פסקו התוס' שדין אחד להם לבית סאתים ולפחות מבית סאתים וה"ע ע"כ: [ב] מכאן התיר ר"ת בגינה אחת יתירה מבית סאתים ש"א תוקפה לדירה לטלטל מתוכה לחוץ הואיל ואין רה"ר גמורה עוברת לפניה סרטיא ופלטיא אלא כרמלית והתיר להטמין המפתח בתוך הגינה אע"פ שעומד בחוץ ונותן לתוך הגינה או נוטל מתוכה לחוץ ואין לחלק בין גינה לסלע דהכא והכא לא שכיחא שהרי כל עיקר גזירה זו כדי שלא יבא לטלטל בכולו והאי טעמא שייך נמי הכא. ועוד ראיה מדתניא בפ"ק דשבת ד' רשויות לשבת ואם היה אסור לטלטל משאר כרמלית לקרפף יתר מבית סאתים אשכחן להו חמשה ע"כ לשון מהר"ם, ע"כ: [ג] אמר שמואל הלכה כר' יוסי. ע"כ: [ד] וכ"כ מורי הר"ם ז"ל בפסקי עירובין דפשטיה להיתרא מההיא דסגול דאמר פנים חדשות באו לכאן. ע"כ: [ה] ואע"פ שאין עשוים איצטבלאות וכ"פ התוס' מדעבד רב הונא בריה דרב יהושע עובדא הכי ואמר אגא כר"נ ס"ל ולא כאבימי דאמר והוא שעשוי איצטבלא וכו'. ע"כ:

מגדל עוז

וכן מת עד לכרמלית. פרק המצניע (דף צ"ד) גמ' מתני' דהמוציא אוכלין: היורד לרחוץ וכו' עד סוף הפרק. פרק ר"א דמילה (דף קמ"א): פט"ז מקום שלא וכו' עד ככרמלית. פ' עושין פסין (ד' כ"ו): וכן עמוד וכו' עד כה"א. פ"ק ופרק כל גגות: סלע שבים עד גזרו בו. פרק הדר פס הגכרי: מקום שלא הוקף לדירה עד כד"א. ככל פ' עושין פסין (דף כ"ג): מקום שהוקף וכו' עד אסור כשהיה. פרק עושין פסין: כתב הראב"ד ז"ל אינו תופס דרך הגמרא וכו': ואני אומר אם היה רבינו ז"ל מבין וכותב כגמרא שלנו כהויכתו היה טוב יותר בעיני כי הגירסא שלו היה נמי הגרסה כגירסת רש"י ז"ל סוף פ' עושין פסין שגורסין מייחרו בכל הכונים ואין מייחרו וגם מוחקים מן הכוגיא כולה גמלה חזר כנגדו וגם אין בגירסא ומנא תימרא דתני רב כהנא וכו' וכן פירש ג"כ רבינו הראב"ד ז"ל. אבל בגירסת ר"מ ז"ל כתוב הכל וגירסת הקדמונים וגורס מתירו או אין מתירו ושיטתו היא הלכה ככל שיטת התלמוד כר"מ וכו' כל גגות גמרא מתניתין דהגר שבגולה והלכה שלפניה בגיטשי ופי הקרא יורד וכותם בשלגמא דרב ובמואל. ולדעתי גירסת הגאונים מקובלת

היא

כחצר ומותר לטלטל בכולו. נתמלא מים אפילו היו עמוקים הרבה אם היו ראויין לתשמיש הרי הן כנטעים ומותר לטלטל בכולו. ואם אינן ראויין לתשמיש אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות:

ז *מקום *שהוקף שלא לשם דירה שיש בו בית שלש סאין וקירו בו בית סאה קירויו מתירו [ו] שפי תקרה יורד וסותם. נפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו. חצר מותרת כשהיתה והקרפף אסור כשהיה. שאין אויר החצר מתירו:

ח היה יתר מבית סאתים ובא למעטו באילנות אינו מיעוט. [ז] בנה בו עמוד בצד הכותל גבוה עשרה ורחב שלשה או יתר הרי זה מיעוט. פחות משלשה אינו מיעוט שכל פחות משלשה כלבוד דמי.

וכן

א ככל טור שם סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*מקום שהוקף וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אינו חוכם דרך הגמרא אלא אפילו קרפף ובית סאתים שנפרץ במלואו להצר הקרפף אסור מפני שאין אויר מחיצות מתירו והחצר מותרת כשהיתה, עכ"ל:

כסף משנה

פט"ז ז מקום שהוקף וכו'. עד שפי תקרה יורד וסותם. כתב הרמ"ך ה"ל לפרש דעביד כאחולא דלא עביד כאכסדרה ד"ס שהר ועביד כארזלא הלכה כדברי המיקל עכ"ל: נפרץ במלואו לחצר עד שאין אויר החצר מתירו כתב הרמ"ך לא ידעתי ליישב דברי רבינו לפי הגירסא הכתובה בספרים דאקשי בגמרא וכי אויר המותר אוסר ונפרצה החצר כנגדו אין כתוב בספרים ורש"י ל"ג ליה ואם כדבריו כן הוא דבקרפף יותר מבית סאתים מאי מקשי בגמרא והא איכא מקום מחיצות וכו' וצ"ע ע"כ:

ח בנה בו עמוד בצד הכותל וכו'. עד פחות מג' אינו מיעוט. כתב הרמ"ך כל מ"ש

כרה"י דבר תורה נמלכנו אם קירוי זה מתיר ופסק רבינו כדברי המיקל ולפיכך סתם רבינו. אבל הרשב"א ז"ל כתב דדוקא כשקירה ע"ג שתי מחיצות דבוקות זו לזו הא לאו הכי לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם, ודברי רבינו נראין לי עיקר. נפרץ במלואו לחצר וכו'. (שם כ"ה) קרפף שנפרץ במלואו ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת וקרפף אסור זו היא גרסת רבינו. וכשכתב נפרץ במלואו בקרפף של יותר מבית סאתים הוא ולא כזה שדבר עתה שהוא מבית שלש ויש בו קירוי מבית סאה. ועיקר המימרא להודיענו שהחצר מותרת כשהיתה ואינה חשובה כנפרצת במלואה למקום האסור לה. והטעם לפי שזה דינו כרה"י גמור דבר תורה והחצר עומדת בפני עצמה. ובאמת שאין הסוגיא שם נוחה לפי זה. לפיכך כתב הרשב"א ז"ל קרפף בית סאתים שלא הוקף לדירה ונפרץ במלואו לחצר אם יש באויר רוחב התחילה שנפרצה כדי ליתר הקרפף על בית סאתים חוץ הקרפף ליאסר בטלטול אלא בד"א אע"פ שהקרפף והחצר לאדם אחד שאויר מקום המחיצה מצטרף עם הקרפף ותייהרו בד"א בשנפרץ הקרפף במלואו וכותליו נכנסין בתוך חלל החצר או שהיו כותלי החצר שבצד זה ושבצד זה יתירים על רוחב הקרפף ד' אמות ואם לאו אין זה נפרץ במלואו שכל שנראה מבחוץ אע"פ שהוא מבפנים נדון משום לחי:

ח היה יותר מבית סאתים וכו'. מימרא בגמרא (שם כ"ה) מעטו באילנות אינו מיעוט וכתב הרשב"א ז"ל שהטעם מפני שדרך לנטוע אילנות בקרפפות לפיכך אפילו היו האילנות גבוהים עשרה ורחבים ד' שהולקים רשות לעצמם אין מתעטין. עוד כתב לפיכך ירא' לי שהבורות שבגנה אפי' עמוקין עשרה ורחבין ד' השמיש הגנה הם ואין ממעטין וכן בית כנס המים להשקאת הגן אינו ממעט ומן הטעם שאמרנו עכ"ל: בנה עמוד בצד הכותל וכו'. שם בנה בו עמוד גבוה עשרה ורחב ד' הוי מיעוט פחות מג' לא הוי מיעוט מג'

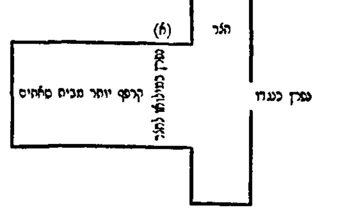
מגיד משנה

נתמלא מים אפילו היו עמוקים וכו'. (שם כ"ד א' וב') נתמלא מים הכי אמרינן תשמיש דרגא מים כנטעים דמו אמר אמימר לא אמרן אלא דחזו להשתמשתן אבל לא חזו להשתמשתן אסור והעלו שם דכי חזו להשתמשתן אפי' יש בעמקן יתר מבית סאתים מותר. וכתב הרשב"א ז"ל כשאמרו שכשאין ראויס להשתמש הרי הן כזרעים בשיש בעמקן עשרה טפחים אבל פחות מכאן הרי הן כמים בחצר רקק הוא זה ורקק אינו חולק רשות לעצמו בשום מקום עד כאן:

ז מקום שהוקף שלא לשם דירה וכו'. (שם כ"ה ע"ב) קרפף בית שלש וקירו בו בית סאה רבה אמר אויר קירויו מתירו ר' זירא אמר אין אויר קירויו מתירו לימא בפלוגתא דרב ושמואל דאתמר אכסדרא בבקעה רב אמר מטלטלין בכולה אמרי' פי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בד' לא אמרי' פי תקרה יורד וסותם ואמרו אי דעביד כאכסדרה הכי נמי פי' דכ"ע כרב הכא במאי עסקינן דעביד כי ארזלא. ונ"ל פירושו לדעת רבינו אי דעביד כאכסדרה שיש לה ג' מחיצות כמבואר פי"ז כ"ע מודו דפי תקרה יורד וסותם הכ"ע דעביד כי ארזלא כמטוה שעושין שומרי גנות ופרדסין שנועלין ד' קונדסין ופתוח מכל צדדיו דבכי הא אפילו רב מודה דבכרמלית דהיינו בקעה אין קירוי זה מתיר אבל בקרפף שדינו

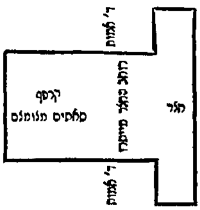
לחם משנה

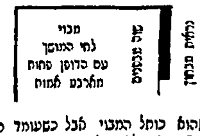
ז נפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו וכו'. פירוש דברי רבינו שנפרץ הקרפף במלואו לחצר והחצר נפרץ במקום אחר כנגדו כזה (א):

ונקט נפרץ כנגדו להשמיענו שפרוץ מצד אחד לגמרי ומצד אחר כנגדו החצר מותר והקרפף אסור והוא ז"ל גורס בתימרא דגמרא (דף כ"ה.) ונפרצה חצר כנגדו. וכתב ה"ה ז"ל ועיקר המימרא להודיענו וכו' נראה שהוא ז"ל סבור כדעת רבינו דהך מימרא איירי בקרפף יותר מבית סאתים והחידוש הוא לענין החצר וגורס בגמרא ונפרצה חצר כנגדו ואם שיטת הגירסא הוא כדברי רבי זירא דאמר ומודינא בקרפף וכו' ופירוש דבריו כשהקרפף יותר מבית סאתים זה ודאי אין מובן כלל לטעמו שאחר האויל ואויר חצר מיותר וכן אין לומר כזה ומודינא לענין החצר דמעולם לא היה בענין זה מחלוקת כלל. לכך נראה באמת שאין שיטת הגירסא והפירוש אלא כדברי רב חסדא שהביאו שם ואמרו דא"ר רב חסדא קרפף שנפרץ במלואו לחצר וכו' ות"מ תימה גדול הוא זה דאם פירוש דברי רב חסדא כשהקרפף יותר מבית סאתים אין מובן כלל בגמרא דקאמר מ"ס דאית ליה גיפופי וכו' ואין כאן מקום לראית הגמרא כלל דאין הטעם משום ייהור אויר המחיצות דהרי יותר מבית סאתים הוא ואע"פ שה"ה כתב שאין הסוגיא נוחה לפי זה באמת שאין ראוי לומר על זה אינו נוחה דזה סאתים הוא. לכן נראה לומר דה"ה ז"ל סבור דדעת רבינו אין לו מובן כלל דפירש בדברי רב חסדא כפירוש דברי רש"י ז"ל שהוא בקרפף בית סאתים מצומצם ודאית הגמרא כדברי רש"י ז"ל אבל מ"ש רבינו נפרץ במלואו וכו' איירי בקרקף יותר מבית סאתים ואין כונת רבינו להשמיענו אלא שהחצר מותר אבל הקרפף היה יותר מבית סאתים וז"ש והקרפף אסור כשהיה וזהו שכתב ה"ה וכשכתב נפרץ וכו' ותכמי שי"ל על דברי רבינו דלמה לא הודיענו חדוש גדול יותר שכשהקרפף בית סאתים מצומצם ונפרץ אויר מחיצות מייתר וזהו דין הגמרא והוא חידוש יותר. ולתרץ קושיא זו כתב ה"ה ועיקר המימרא להודיענו וכו' כלומר הוא סבור שאע"פ שדברי רב חסדא הם בקרפף בית סאתים מצומצם ויהור אויר מחיצות אוסר הקרפף והחצר מותר ומ"מ לא כתב רבינו דין זה מפני שהוא סבור שאין עיקר חידוש רב חסדא בדין זה אלא היתר החצר ואיסור הקרפף בייתור אויר מחיצות כהנו אגב היתר החצר לכך לא הוצרך רבינו להזכירו מ"מ כתב ע"ז דאין נראה באמת כן הסוגיא דהא שם הוצרך ר"ח להודיענו דין זה ושקלו ונתנו בדין זה. ופירש דברי ר"ח כדי שילמד דין זה א"כ ראוי לו להזכירו וזהו שכתב. ובאמת שאין הסוגיא נוחה לפירושו זה מ"מ יש חילוף בין רבינו ז"ל ורש"י ז"ל בענין הגירסא שרבינו גורס ונפרצה חצר כנגדו. עוד כתב ה"ה בתוך דבריו והטעם שזה דינו כרה"י וכו' והחצר עומדת בפ"ע כ"כ מפני שהוקשה לו דאיך האיר כאן החצר אע"פ שנפרצה למקום האיסור הרי לעיל במקום יתר מבית סאתים שהוקף וכו' כתב ואסור לטלטל בכולו כלומר ואפילו בתוה שלא נזרע מפני שנפרץ למקום האסור לו וכן כשהיה המקום הזרוע יותר מבית סאתים אסור לטלטל בשאר מפני שנפרץ למקום האסור לו לזה כתב דשאני הכא שהחצר עומדת בפ"ע דהחצר הוא מקום אחד והקרפף מקום אחר ואינו במקום יתר מבית סאתים שנזרע רובו שאסור לטלטל בכל השאר מפני שהכל מקום אחד. עוד הביא ה"ה דברי הרשב"א ז"ל שכתב בד"א שנפרץ הקרפף במלואו וכותליו נכנסים בתוך חלל החצר וכו' פירוש הצורה כגון זה (ב). או שהיו כותלי החצר שבצד זה וכו' הצורה כגון זה (ג). דאז כיון שהיתור שבכותלי החצר הוא ד' אמות אינו נדון משום לחי דהכי אמרינן בפ"ק דעירובין (דף י') לחי המושך עם דפנו של מבוי פחות מד' אמות נדון משום לחי וכו' ארבע אמות נדון משום מבוי ואם כן כיון שהוא אין לו דין לחי אבל כשהוא פחות מארבע אמות הרי הוא כלחי נראה מבחוץ ושוה מבפנים שצורתו זה (ד). שכשעומד תוך המבוי אינו רואה כלום ונראה שהוא כותל המבוי אבל כשעומד מבחוץ רואה אותו ה"נ הוי רואה מבחוץ ושוה מפנים וז"ש ואם לאו כלומר שהוא פחות מד' אמות אין זה נפרץ וכו' והוא פשוט:

וכן

מגדל עוז

אינו מעט אינו ואין (...) ממנה והלכה למעשה אקבעונה: היה יתר מב"ס כו' עד אלא כד"א. ככל פרק עושין פסין.

הגהות מיימוניות

[ו] כר' זירא ודלא כרבא דאמר אויר קירויו מתירו. וכן פר"ח דקי"ל כר' זירא דמיקל בעירובין וכתב מהר"ם וז"ל מדבריו למדתי דס"ל הלכה כדברי המיקל בעירובין ואפילו בפלוגתא דאמוראי אפילו בפלוגתא דמחיצה כגון הכא, ע"כ: [ז] מג' ועד ד' רבה אמר הוי מיעוט רבא אמר לא הוי מיעוט הרחיק מן הכותל כו' מג' ועד ד' רבה אמר הועיל רבא אמר לא הועיל רב שימי בר אשי מתני לה לקולא פי' מג' ועד ד' נמי הועיל ולא פליג אלא בפחות מג'

מג' ועד ארבעה רבה אמר הוי מיעוט כיון דנפק מתורת לבוד רבא אמר לא הוי מיעוט כיון דליכא מקום ארבעה לא חשיב. ופסק רבינו כרבה דהוא מיקל ויש מי שפסק כרבא שפחות מארבעה אינו מיעוט ולזה הסכים הרשב"א ז"ל: וכן אם הרחיק מן הכותל וכו'. גרסת רבינו שם כך היא הרחיק מן הכותל ד' ועשה מחיצה הוי מיעוט פחות מג' אינו מיעוט משלשה ועד ארבעה רבה אמר מיעוט רבא אמר אינו מיעוט רבה בר שמואל מתני לה לקולא מתו בנים ויכול לעמוד בפני עצמו הוי מיעוט אין יכול לעמוד בפני עצמו רבה אמר הוי מיעוט רבא אמר לא הוי מיעוט הרחיק מן התל ארבעה ועשה מחיצה הועיל פחות מג' לא עשה מחיצה על שפת התל רב חסדא ורב המנונא חד אמר מועיל וחד אמר אינו מועיל. בעי רבה בר רב חנן נבלעו מחיצות התחתונות ועליונות קיימות מהו ולפשוט דמועיל. וזהו סידור הסוגיא לדעתו ז"ל שכל מיעוט שהזכירו הוא בנתמעט הקרקף יותר מבית סאתים ע"י הבנין והבנין הזה אפי' פחות מעשר אמות ושלא לשם דירה ופסק רבינו כלישנא קמא דכ"ע מודו דפחות מג' לאו כלום הוא דלא כרבה בר שמואל דס"ל דבפחות מג' פליגי וטעמא משום דקי"ל כלישנא קמא דגמרא וכן פסקו ז"ל. ומתו בנים מילתא באפי נפשיה היא ופסק רבינו כרבה דאמר הוי מיעוט ולקולא בכל דבריהם. אח"כ אמרו הועיל ולא הועיל והוא בעושה מחיצות עשר אמות לשם דירה ושלא נתמעט הקרקף כלל ופסק כמ"ד דמחיצה ע"ג מחיצה אינו מועיל אא"כ נבלעה התחתונה וכבעיא דרבה בר חנן: ויש בכאן שאלה לדעת רבינו הוא אומר שאם מיעט במחיצה סמוכה לכותל תוך ג' לא עשה כלום וטעמא משום לבוד והלא יאמר שכשפחת את הכותל במים יהא מיעוט והלא כ"ש הוא שאין ראוי להיות מיעוט. ויש לפרש שכשהמחיצה תוך ג' לכותל ככר מכל שיש בשטח קרקף זה יותר מבית סאתים אפילו המחיצה הזו מוקפת בשטח הקרקף מכל צד והיא בעצמה אינה ראויה לתשמיש כל שהוא תוך ג' אבל כשפחת הכותל במים אין השטח מוקפת השטח והרי זה כאילו מעיקרו לא היה בו יותר מבית סאתים. כך נ"ל לדעת רבינו ונוסחתו ויש גרסא אחרת שגורסין הועיל ולא הועיל בכל תוך מגבי מתו בנים שגורס רש"י ז"ל מיעוט ואינו מיעוט וככר בארתי סידור הלכה אלו שהועיל ולא הועיל שהועיל הוא במוקף עשר לשם דירה ומיעוט הוא מיעוט השטח ופסקו כרבא דאמר פחות מד' אינו מועיל והגרסא יותר נכונה אלא שיש לפסוק כרבה ולקולא:

אוכן אם הרחיק מן הכותל שלשה ועשה מחיצה הרי זה מיעוט. פחות משלשה לא עשה כלום: **ט** מת את הכותל במים באע"פ שאינו יכול לעמוד בפני [ח] עצמו הרי זה מיעוט. הרחיק מן התל שלשה ועשה מחיצה הועיל. עשה מחיצה על שפת התל אינו מועיל שהעושה מחיצה על גבי מחיצה אינו מועיל. נבלעה מחיצה התחתונה והרי העליונה קיימת. הואיל ונעשית העליונה לשם דירה והרי אין שם נראה אלא היא הרי זה הועיל ומותר לטלטל בכולה: **י** [ס] רחבה גשאחורי בתים יתירה על בית סאתים אין מטלטלין בה אלא בארבע. ואפילו היה פתח הבית פתוח לתוכה. ואם פתח הפתח לשם ואחר כך הקיפה הרי זו כמוקפת לדירה ומותר לטלטל בכולה: **יא** רחבה הפתוחה למדינה מצד אחד ומצד אחר פתוחה לשביל המגיע לנהר. עושה לה לחי מצד המדינה ויהיה מותר לטלטל בכולה ומתוכה למדינה ומן המדינה לתוכה: **יב** [ע] יחיד דששבת בבקעה ועשה מחיצה סביב לו אם יש בה עד בית סאתים, מותר לטלטל בכולה. ואם היתה יתר על בית סאתים אינו מטלטל בה אלא בארבע אמות. וכן אם היו שנים. אבל שלשה ישראלים או יתר עליהן ששבתו בבקעה הרי הן שיירא ומותר להם לטלטל בכל צרכן אפילו כמה מילין. והוא שלא ישאר מן המחיצה שהקיפו בית סאתים פנוי בלא כלים. אבל אם נשאר בית סאתים פנוי בלא כלים ולא היו צריכים לו אסורים לטלטל בכל המחיצה אלא בארבע אמות ואין הקטן משלים לשיירא: **יג** שלשה שהקיפו כדי צרכן וקנו שביתה ואחר כך מת אחד מהן הרי הם מותרין לטלטל בכולה. קנו שנים שביתה ביותר מבית סאתים ואחר כך בא להם שלישי אסורין לטלטל אלא בארבע אמות כשהיו קודם שיבוא זה. שהשביתה [פ] היא הגורמת לא הדיורין: **יד** השלשה מקומות המוקפין שלא לשם דירה זה בצד זה ופתוחים זה לזה שנים החיצונים רחבים והאמצעי קצר שנמצאו לשנים החיצונים פסין מכאן ומכאן והיה יחיד בזה ויחיד בזה נעשו כשיירא ונותנין להם כל צרכן. היה האמצעי רחב ושנים החיצונים קצרים שנמצא האמצעי
בפסין

א טור שם: ב בטור לא פסק כן וע"ש: ג טור סימן שנו: ד טור סימן שם סמ"ג עשין דרבנן א': ה שם:

מ"ש כאן לא הלך בשיטת הגירסא הכתובה בספרינו דמועיל ואינו מועיל כתוב בספרים וכן ראוי לגרוס ופירושו וגרסתו לא הבנתי. גם מ"ש שאם בנה עמוד נגד הכותל בפחות מג' לא הוי מיעוט לא הבנתי דהא אפילו מת שניה בנים ואינו יכול לעמוד בפניו אמרינן דהוי מיעוטא וצ"ע, עכ"ל:
וצורת

י רחבה שאחורי הבית כו'. (שם כ"ד) אמר רב כהנא רחבה שאחורי הבתים אין מטלטלין בה אלא בד' אמות א"ר נחמן אם פתח בה פתח מותר לטלטל בכולה ולא אמרן אלא שפתח ולבסוף הוקף אבל הוקף ולבסוף פתח לא ע"כ. ופירש רבינו בה מבואר:

יא רחבה הפתוחה למדינה מצד אחד וכו'. מעשה (שם כ"ד:) בההיא רחבה דהוה בפומבדיתא והוה חד גיסא פתיח למתא וחד גיסא פתיח לשביל של כרמים ושביל של כרמים סליק לגודא דנהרא ואמרו שם היכי ליעביד ולא מצאו שם תקנה אלא כדאמר רבא ליעביד לחי מהך גיסא דלהדי מתא מינו דמהני למתא מהני נמי לרחבה שלפניו במתא גבי ברחבה גופא שרי מרחבה למתא וממתא לרחבה פליגי בה רב אחא ורבינא וקי"ל כדברי המיקל. ויש בזה לפי דעת המפרשים לדין דבלאו הכי מועיל ודברו ז"ל הפשט המחוור שבגמרא וה'., אלו אין מצויין להאריך בהם ואין מהם בהלכות כלום:

יב יחיד ששבת בבקעה וכו'. משנה ומתן הברייתא יש בזה ס"ק (שם ס"ו י"ו) ומסקינן יחיד נותנין לו בית סאתים שנים נותנין להם בית סאתים שלשה עשו שיירא ונותנין להם כל צרכן ובלבד שלא יהיה ב"ס פנוי מכלים הוצרכו לתשמיש והקיפו לשבת אפילו בתחום אסורין. ומ"ש רבינו ואין הקטן משלים בשיירא בירושלמי כן איתא אין הקטני משלים בשיירא קטן מהו שיהא משלים בשיירא ע"כ. ורבינו פסק להחמיר בקטן וכ"ש בנכרי:

יג שלשה שהקיפו כדי צרכן כו'. שם (י"ז) איתמר שלשה ומת אחד מהם שנים ונתוספו עליהם רב הונא ור' יצחק חד אמר שבת גורמת וחד אמר דיורין גורמין ופסק רבינו כרב הונא דהכא מוכח דרב יהודה כוי ס"ל וכן פסקו ז"ל:

יד שלשה מקומות המוקפין וכו'. בכל גגות (עירובין כ"ג) אמר רב יהודה שלשה קרפיפות זה בצד זה ושנים החיצונים מנעפים והאמצעי אינו מנעפף ויחיד בזה ויחיד בזה ויחיד בזה עשו שיירא ונותנין להם כל צרכן ודאי אמצעי מנעפף ושנים החיצונים אינם מנעפפין ויחיד בזה ויחיד בזה אין נותנין להם כל צרכן איבעיא להו שנים באמצעי ויחיד בזה ויחיד בזה או שנים בזה ושנים בזה ויחיד באמצעי תיקו. והלכתא בעיין לקולא ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל כשנותנין להם כל צרכן בגו זה מקום שיירא ובלבד שלא יהא
בית

לחם משנה

ח וכן אם הרחיק מן הכותל ג' וכו'. כתב ה"ה ופסק רבינו כלישנא קמא וכו' אע"ג דהיה ראוי לפסוק כלישנא בתרא ועוד דהוא לקולא פסק כלישנא קמא משום סתמא דגמרא קאמר לה וזהו שאמר דקים לן כלישנא קמא דגמרא, ר"ל דבגמרא קאמר לה וה"ל כהר"ם ז"ל בפסקיו. ופסק רש"י ז"ל דליה הלכתא וכו' משום דלישנא קמא סתמא דגמרא קאמר שם:

ט הרחיק מן התל ג' וכו'. רבינו ז"ל גרס בגמרא (דף כ"ה) לו שעשה מחיצה על שפת התל (ופירשו למטה לאותן הדברים על התל למטה מן התל) ופירש התל ר"ל הדרים על ראש התל וכתב רבינו שעושה מחיצה ע"ג מחיצה אינו מועיל. אין הכוונה במחיצה ע"ג מחיצה כמו מחיצה תוך מחיצה דא"כ אפילו כרחיק מן התל שלשה אמאי הועיל הרי יש כאן שתי מחיצות אחת תוך האחרת אלא ר"ל שהיא מחיצה על גבי מחיצה ממש כשהיא על שפת התל כיון שהמחיצה אחרת של הקרקף היא למטה ממנה שזה במקום נמוך יותר שהוא סמוך לגל שפת נמוך א"כ הוי מחיצה למעלה מן המחיצה ליקרי מחיצה ע"ג מחיצה אבל כשהוא רחוק מן התל הוי כמחיצה תוך מחיצה והרי זה מוכרח ופשוט לדעת רבינו ולדעת רש"י ז"ל:

י רחבה שאחורי בתים וכו'. בעירובין (דף כ"ד) הקשו הגיסא ואמרו ל"ל דהוית בית בי דרי מהו דתימא אדעתא דבי דרי עבדיה קמ"ל. ותימה על רבינו איך לא הזכיר כלל מכל זה אבל סמך במה שכתב הדברים והוא בדרך כלל אפי' דהויא בי דרי לשם:
וכל

הגהות מיימוניות

הכא פסיק כרב שימי וכרבה לגבי רבא. א"נ נוכל לפרש כלישנא קמא שהוא סתמא דתלמודא ופסיק הילכתא כרבה משעמא דכל המיקל בעירובין הלכה כמותו וכ"נ עיקר דעתו מדפסק ג"כ כרבה בההיא דשיס. אמנם מהר"ם פסק כלישנא קמא והילכתא כרבא דלא אמר הלכה כדברי המיקל בעירובין בפלוגתא דאמוראי ועוד דדילמא לא אמר הכי אלא בעירוב ולא במחיצות. ומ"מ שוב כתב במקום אחר בשם ר"ח דאפילו במאי אמר הלכה כדברי המיקל בעירובין אפילו בפלוגתא דאמוראי כראיתא בהג"ה דלעיל וכן משמע בתוס' וס"ל הלכה כדברי המיקל בעירובין אפילו בפלוגתא דאמוראי שפסקו גבי ההיא פרוק דהתם בי בשבת פרק הזר הלכה כר"י אע"ג דשמואל פליג עליה, הרא דשמואל ור"י הלכה כר"י ועוד דהלכה כדברי המיקל בעירובין ואין נראה למורי שי': [ח] כרבה אבל מהר"ם פסק כרבא דאמר אין יכול לעמוד בפ"ע לא הוי מיעוט ועיין בהג"ה הגדולה, ע"כ: [ס] צ"ע בתוס' אם זריעה מבטלת היקף דירה בחצר ורחבה כמו בקרפף או לא, ע"כ: [ע] ע"ש בתוס' גבי ההיא רחבה דהוה בפום נהרא, ע"כ: [פ] כרב הונא ודלא כרב יהודה דאמר דיורין גורמין וכ"פ ר"י, ע"כ:

מגדל עוז

ואין הקטן משלים לשיירא. זה הוא בירושלמי וה"ל אומר שם שאין הקטני משלים לשיירא אבל לא כתבו ר"מ ז"ל וסדין שמו השא הבינוא לן דלא שייך בשלום ולהשלמת כאומד כלו ... גם הוא כלו כאלכה בכמה מקומות כד"ך: שלשה שהקיפו עד הדיורין. פ"ק דעירובין (דף ע"ז): שלשה מקומות עד כל צרכן. פ' כל גגות:

בית סאתים שני כלים כדאיתא פ"ק ובהם יחידים נותנין בית סאתים לכל אחד במקומו כדברי רבינו ורבינו לא הזכיר כאן ובלבד שלא יהא בית סאתים שני מכלים גם בגמרא לא נזכר. ויש לחלק ולומר שאפילו בית סאתים שני בקרפסות שכבר היו מוקפין נותנין להם כל צרכן שלא אמרו אלא כשאין מוקפין. אבל בתוספתא מפורש כך בשיירא שחנתה בבקעה והקיפוה גדר גבוה עשרה וכיון שכן י"ל שרבינו סמך על המבאר למעלה ועקר כמוכן:

פרוץ מרובה על העומד לא אף יותר מעשר בג"פ פרוץ מרובה על העומד לא והג"פ שנראה מסוגיא (דף י"א) שעל משנה זו דתנן דאיה ליה כי הלי מתני' חצר שרובה פתחים וחלונות נחרה בג"פ וברייתא דקא לההדה בפתחים ובלבד שיהיה עומד מרובה על הפרוץ הייט בפתחים שאיק עשוין כתיקן כדאיתא התם. רבינו ז"ל הפסק לו כשם הברייתות ופשט מימרא דר"י דאמר לכלאים התירו ולא לשבת וסובר דאפי' מאן דאית ליה מתני' אית ליה הכין ומטי שאני דנקורה בעלמא שני ליה ואינו סומך על דאיות המוכרות שם. זהו דעתו ז"ל. ובפרצה עשר ויש לה צ"פ אפשר שהיא ז"ל יודה שאפי' פרוץ מרובה על העומד כשר הוא. וכן הכשיר הוא ז"ל גבי סוכה פ"ד מהל' שופר וסוכה. ואולי שהוא מחלק בין סוכה לשבת בענין זה ומפרש ההיא ברייתא דסוכה כפשטה וכבר כתבתיה שם. אבל התוספ' והרשב"א ז"ל סבורים דכל שיש שם צ"פ עשוי כתקנו אפי' פרוץ מרובה על העומד באהרבע מחיצות וכולן צ"פ הרי הן כעומדים. ודע שאף לדעת רבינו יש צ"פ מועילה אפי' בפרוץ מרובה על העומד כגון ברוח שלישית כמבואר פי"ז בדין הכשר המבוי המפולש. וכן לפעמים שפרוץ מרובה בלא צ"פ מועיל כגון בפסי בירות כמבואר פי"ז ולא בא רבינו להזכיר בכאן אלא המחיצה שבעצמה בלא חברותיה היא רגילה וזה פשוט וברור:

בפסין משני רוחותיו הרי הוא מובדל משנים החיצונים. לפיכך אם שבת יחיד בזה ויחיד בזה אין נותנין להן כל צרכן אלא כל אחד ואחד יש לו בית סאתים במקומו. היה יחיד בזה ויחיד בזה ושנים באמצעי או שנים בזה ושנים בזה ואחד באמצעי נותנין להן כל צרכן:

טו כל [א]מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה. *וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה. וכל מחיצה שאינה עשויה אלא לצניעות בלבד אינה מחיצה. וכל מחיצה שאין בגובהה עשרה טפחים או יותר אינה מחיצה גמורה. גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין:

השגת הראב"ד
*וכל מחיצה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"א העשויה לנחת, עכ"ל:

טז כל [ב]מחיצה שיש בה פרוץ מרובה על העומד אינה מחיצה. אבל אם היה פרוץ כעומד הרי זו מותרת. ובלבד שלא יהיה באותן הפרצות פרצה שהיא יתר על עשר אמות. אבל עשר אמות הרי היא כפתח. אם היה לפרצה זו צורת פתח אף על פי שיש בה יותר מעשר אינה מפסדת המחיצה. והוא שלא יהא הפרוץ מרובה על העומד:

יז במה דברים אמורים בזמן שהפרצות משלשה טפחים ולמעלה. אבל אם היו הפרצות כל פרצה מהן פחותה משלשה הרי זו מותרת. ואף על פי שהפרוץ מרובה על העומד. שכל פחות משלשה הרי הוא כלבוד:

יח כיצד הרי שהקיף בקנים ואין בין קנה לחבירו שלשה טפחים. או שהקיף בחבלים ואין בין חבל לחבירו שלשה טפחים. הרי זו מחיצה גמורה. אף על פי שהיא שתי בלא ערב או ערב בלא שתי. וצריך שיהיה גובה הקנה עשרה או שיהיה מן הארץ עד סוף עובי החבל העליון עשרה אם הקיף בחבלים. שאין מחיצה פחותה מעשרה. וכל השיעורין האלו הלכה למשה מסיני הן:

יט [ג] צורת [ג]פתח האמורה בכל מקום היא אפילו קנה מכאן וקנה

א טור סימן שנב סמ"ג שם. ב טור שם. ג טור שם סמ"ג עשין דרבנן א':

טו כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד וכו'. מימרא פרק ישן בסוכה (דף כ"ד) כלשון רבינו: וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה. כך נמצא בכל ספרי רבינו והשגות א"א מכחא אחרינא העשויה לנחת ע"כ. וגרסאות הן פרק עושין פסין (עירובין כ"ז). ופירוש שאינה עשויה לנחת שאינה עשויה להניח שם דבר או לנוח שם. ופירוש העשויה לנחת לנחת בה כלים ולא לדור בתוכה. ודע שכשאמרה אינה מחיצה ר"ל מענין מוקפת לדירה וביותר מבית סאתים וכך פירש הרשב"א ז"ל דודאי בפחות מבית סאתים מחיצה היא וכן נ"ל דבר תורה מחיצות גמורות הן. ואין נ"ל כן מלשון רבינו ולפיכך הוא גורס שאינה עשויה לנחת. ואע"פ שהמחיצות העשויות מאליהן כתל וסלע מועילות אף העשויות בידי אדם ללא תועלת סופן ליבטל ואין כלום וכן הדין במחיצה העשויה לצניעות. זה נראה לי בדעתו ז"ל: וכל מחיצה שאינה עשויה אלא לצניעות וכו'. שם מימרא הלי מחיצה דהדרכלין לא שמה מחיצה כיון דלצניעותא בעלמא עבידא לא הויא מחיצה. ופי' אדרכלין הוגני אבריה שעושין בה מחיצה שאוכלין בראש הגגין לצניעות: וכל מחיצה שאינה גבוהה וכו'. זה בכמה מקומות. וכתב רבינו אינה מחיצה גמורה לפי שבפחות מכן הויא מחיצה ותולקה רשות כמבואר בדיני הכרמלית ומקום פטור: גידוד ה' וכו'. בכל גגות (צ"ג) והלכתא גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין. ופי' גידוד קרקע תלם גבוה מתחתיו לו:

טז כל מחיצה שיש בה פרוץ מרובה וכו'. פ"ק (שם ט"ו) משנה שיירא שחנתה בבקעה הקיפוה כלים בהמה מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא גדר גבוה עשרה טפחים ולא יהיו פרצות יתרות על הבנין כל פרצה שהיא כעשר אמות מותרת באפי שהיא כפתח יתר מכן אסור. ובגמרא (דף ט"ו.) הלכתא פרוץ כעומד מותר: ואם היה לפרצה זו צורת פתח וכו'. למד זה רבינו ז"ל מהמשנה הראשונה שאמרה אם יש לו צורת פתח אע"פ שרחב מעשר אמות אינו צריך למעט וכ"פ פי"ז. ומ"ש רבינו והוא שלא יהא פרוץ מרובה על העומד לפי שדעתו ז"ל שבהוא יתר מעשר עם צה"פ כעשר בלא צה"פ מה עשר בלא צ"פ פרוץ

יז בד"א בזמן שהפרצות וכו'. זה פשוט ומתבאר מן המשנה (שם ט"ז) שנזכר בסמוך

יח כיצד הרי שהקיף בקנים ואין בין קנה לקנה וכו'. משנה שם מקיפין שלש חבלים זה למעלה מזה ובלבד שלא יהיו בין חבל לחבירו ג' טפחים שיעור החבלים ועביין יתר על טפח כדי שיהא הכל עשרה טפחים. מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג' טפחים בשיירא דברו דברי ר"י והכ"א לא דברו בשיירא אלא בהווה כל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה דברי ר' יוסי בר"י וחכ"א אחד משני דברים ופסק רבינו כחכמים בשני הדברים. ואמרו שם בגמרא חכמים היינו ת"ק. פירוש דאמר אחד משני דברים ואיכא ביניהו יחיד בישוב. ובהלכות דרבנן באחרא סברי יחיד בישוב שרי לטלטולי בהוך מחיצה של שתי או ערב כדין המדבר והלכתא כוותייהו ע"כ. פירוש לדעת רבינו והרב אלפסי ז"ל לענין בית סאתים ויחידים ושיירא כבר נתבאר למעלה:

יט צורת פתח האמור בכ"מ וכו'. פ"ק (שם י"א) תנא צורת פתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן. צריכין ליגע או אין צריכין ליגע. רב שבת אמר צריכין ליגע ר"נ אמר אין צריכין ליגע ופסקו בהלכות כר"נ. וכן הסכימו האחרונים ז"ל

לחם משנה

טו וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה וכו'. פירוש לגירסת רבינו שאם עשויה לנחת בה כלים הוי מחיצה. ולדעתו ז"ל אינה מחיצה אלא שאינה עשויה לא לנחת בה כלים ולא לנוח אדם שם כלל וכיון דלא נעשה לשום דבר מפני כן לדעתו אינה מחיצה כלל ולא כדעת הרשב"א ז"ל שכתב שבפחות מבית סאתים הוי מחיצה ולכך לא כתב רבינו אינה מחיצה גמורה אלא כתב אינה מחיצה כלל וז"ש ה"ה ז"ל ואין נראה לי כך מלשון רבינו: וכל מחיצה שאין בגובהה עשרה טפחים או יותר אינה מחיצה גמורה. כתב ה"ה וכתב רבינו אינה מחיצה גמורה לפי שבפחות מכן הויא מחיצה וכו' וא"ת א"כ איך כתב כל מחיצה שיש בה פרוץ מרובה על העומד אינה מחיצה היה לו לכתוב אינה מחיצה גמורה דהא מחיצה היקרי לענין הגר שמפרץ ליס דנכנס מכאן וכנס מכאן כמי כמבואר למעלה בפרק ט"ו. וי"ל דאיקרי מחיצה משום דיש לו שלש מחיצות אחרות אבל אם היו כל המחיצות בפס מכאן ופס מכאן לא מהני ואין לדעת רבינו לדבר כאן אלא במחיצה המועילות בפני עצמן וכמ"ש ה"ה למטה ולא בא רבינו להזכיר בכאן אלא המחיצה שבעצמה בלא הברותיה היא מחיצה וכן כשכתב אינה מחיצה ר"ל שבפני עצמה אינה מחיצה אבל כשכתב אם אין בגובהה עשרה שאינה מחיצה גמורה מפני שהרבע מחיצות כאלה בדיני כרמלית הולקים רשות ואין צריך סיוע הברותיה:

טז אם היה לפרצה זו צורת פתח וכו'. כתב ה"ה דאע"פ שנראה מסוגיא שעל משנה זו דמאן דאית ליה כי הלי מתניתין וכו'. בפ"ק דעירובין (דף י"א) אמרו דרב מהגי והרהב מעשר ימעט (ואם יש לו צורת כהה צריך למעט) אמר רב יוסף מדברי רבינו נלמוד הגר שרובה פתחים וחלונות לינה ניהדה בצורת פתח מ"ש הואיל יותר מעשר וכו' ואמרו שם לימא מסייע ליה כלותר לרב דאמר צריך למעט דפשוט הלנו שרובן פתחים והלונות מותר ובלבד שיהיה עומד מרובה על הפרוץ. ופירש רש"י אלמא עומד מרובה על הפרוץ בעינן ואע"ג דאיכא צורת פתח בכולהו וכיהא לרב ותירץ רב כהנא כי תניא ההיא בפתחי שימאי כלותר פתחים שאינם עשוים כהקנם אבל עשוים כהקנם בצורת פתח מהיר וליכא סייעתא לרב דאמר צריך למעט משמע מכאן דמאן דאית לן

מגדל עוז

וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה. כתב הראב"ד ז"ל העשויה לנחת עכ"ל: ואני אומר גם אם אולי שיהיה גרסא של רבינו ז"ל אבל גירסא בספרד ובגרסת פ"ק דעירובין וכלל' הרב אלפסי כגירסת ר"מ ז"ל: וכל מחיצה. פ"ק דעירובין (דף ט"ז) ובכמה מקומות בתלמוד: גידוד חמשה וכו'. פ' כל גגות (דף צ"ג): כל מחיצה שיש בה עד חיה ועוף. בכל פ"ק דעירובין (דף ט"ו)

הגהות מיימוניות

[ג] הנה לא הזכיר מהא דאמר ר"ל משום רבי ינאי צה"פ שאמרו צריכה היכר ציר וכן ר"י אלפס דלנו בספרו ועל זה כתב מהר"ם ז"ל ותמה אני והא ליכא מאן דפליג עלה והקתי עצמי לפרש הסוגיא אליבא ד דיה הא דגרסינן בתר הכי אשכחינהו רב אחא בריה דרב אויא לתלמידי דרב אשי אמר להו תני בר מידי בצה"פ פירש וכי הוא מצריך היכר ציר או לא אמרו ליה לא אמר ולא כלום כלומר לא הוסיף מאומה על צה"פ אלא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן והביא ראיה שאין צריך היכר ציר מדלא מצריך בברייתא היכר ציר וכן יש לפרש לפי שיטתו דמשמע דלא בעי היכר ציר. מיהו אין הלשון משמע כן רא"כ הו"ל למימר תניא דמסייע לכו ועוד לישן לא אמר כלום לא משמע הכי ואדרבה נראה לפרש דהכי פירושו אמר בר מידי בצה"פ אמר בה שום חידוש אמרו ליה לא אמר שום חידוש אמר להו אני אומר לכם דבר חידוש תנא צה"פ שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן ואין צריך קורה והבה טפח ע"ג אלא קנה בעלמא עד וצריך נמי היכר ציר עכ"ל מהר"ם וכ"כ בכ"ה. והביא הא דאמר ר"ל דמצריך היכר ציר. אמנם לי המעתיק אמר ה"ר יצחק בה"ר מאיר שראה בברייתא העירובין וקבלה בידם שנתקנו בימי רש"י ז"ל ולא היה בהן היכר ציר והקשה יתן לבני העיר כהא דר"ל ואמרו לו בלשון הזה, בפירוש סוגיא זו טועים האשכנזים ופירשו לו כפירוש מורי אליבא דרב אלפס ז"ל. עכ"ל:

מגיד משנה

ז"ל וכדעת רבינו. ומ"ש רבינו גובה השני לחיים עשרה כן מוכיח שם בברייתא דכיפה שאזכיר בסמוך: וצורת פתח שאמרו וכו'. שם א"ר חסדא צ"ש שאמרו צריכה שתהא בריאה כדי לעמוד בה דלת ואפילו דלת של קש. אמר רשב"ל צ"ש צריכה היכר ציר והסוגיא כפשטה לפי דעת ההלכות דוחה זו דצריכה היכר ציר אבל צריכה דלת של קש ודברי רבינו וההלכות עיקר:

כ פתח שצורתו כיפה וכו'. שם נלמד ממחלוקת ר"מ וחכמים גבי מזוזה כדאיתא התם. ופסק כחכמים. וסבר רבינו דלא בעינן רחב ד' לענין צורת פתח ולענין מזוזה. ועד כאן לא הזכירו שם רחב ד' אלא משום ר"מ דלית ליה חוקקין להשלים והיינו סובר כן כמה שאין רחב ד' שאין לו פיטור אבל בשים בתלויה עשרה ודאי אינה צריכה רחב ד' כך נ"ל. והרשב"א ז"ל לא כתב כן: וצורת פתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום. שם. וההלכות פירש רבינו כאן כגון שעשאה מגדה של כותל דהוי ליה שהוא בקרן זוית והתהא בקרן זוית לא עבדי אינשי ע"כ. וזה דעת רבינו שכתב שאין דרך הפתחים להיות בקרן זוית אלא באמצע. אבל הרשב"א ז"ל כתב שאין דברים אלו אמורין אלא אפי' ברחב הכותל צורת פתח נמוך הוא. ופי' מן הצד קנה מכאן וקנה מכאן וקשר קנה באמצע והיינו פתח עד שיעמיד קנה על גביהן עכ"ד:

כא בבל עושין מחיצה וכו'. משנה (שם ס"ו) בכל עושין לחיים ואפי' בדבר שיש בו רוח חיים ובהגרה מקומות מהבאר זה. ומ"ש רבינו והוא שיהיו כפותין וכו' אבהמה ושאר מיני חיה ועוף קאי שאין מדין אלא לדעת ובעיק מחיצה יכולה לעמוד ועומדת ומסוגיא שבס' שני (סוכה כ"ג) הוציא זה אע"פ שאינה מוכרחת. אבל באדם א"צ שיהיו כפות כמו שמוכח בסמוך: מחיצה העומדת מאליה וכו'. פ"ק דעירובין (דף ט"ז) מבואר כלשון רבינו ז"ל: מחיצה שנעשית בשבת וכו'. פרק עושין פסין (דף כ"ה) כל מחיצה שנעשית בשבת בין שוגג בין מזיד שמה מחיצה ואתמר עלה א"ר נחמן בר יצחק לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור. ואמרו שם כי איתמר דר"נ אמזיד איתמר ובפרק מי שהוציאוהו (שם מ"ג מ"ד) אמרו נחמיה נפק חוץ לתחום אמר לו ר"נ לרב חסדא עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס. והביאו שם ברייתא דקתני נפל דופנה ביום טוב לא יעמיד בה אדם וכו' והקשו עליה מהא דקתני עושה אדם את חבירו דופן. ותירצו אדם לאדם לא קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת והקשו והא רב חסדא לדעת הוה. ותירץ רב חסדא שלא מן המנין הוא ע"כ. וכמדומה לי שרבינו דימה דין שאר מחיצות בשוגג למחיצת אדם שהכם שמחיצת אדם אין בה איסור עשייה רק שאר המחיצות בשוגג ולפע"כ אמרו כמחיצת אדם שהיא נעשית לדעת נחמיה אע"פ שהעומדים לא ידעו היה אסור לו ליכנס מדבריהם שלא היתה מחיצה. וכן הדין במחיצת שוגג שאם נעשית על דעת לטלטל בה אסורה. ודעת שיש חלוק בכאן בין לדעת בין שלא לדעת לשוגג ומזיד, זה נ"ל להעמיד דברי רבינו ז"ל. אבל הרשב"א ז"ל כתב שכל שנעשית בשוגג אפילו מתכוין לשהה לטלטל בה הרי זה מותר לטלטל בה. וכתב שאינו יודע מקור לדברי רבינו. וצ"ע כ"ל:

כב מותר לעשות מחיצה וכו'. כבר הזכרתי זה בסמוך ועוד מבואר שם בגמרא:

כד אילן שהוא מיסך על הארץ וכו'. בהמוצא תפילין (שם צ"ט ק') אילן שהוא מיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ ג' טפחים מטלטלין תחתיו ובגמרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע אין מטלטלין בו יתר מבית סאתים משום דהויא דירה שהשמישה לאויר וכל דירה שתשמישה לאויר אין מטלטלין בה אלא בית סאתים, ע"כ: וממלא בין בדיו וכו'. מבואר בסוכה בהישן (דף כ"ד כ"ה) דעביד ליה בהגא וחוסנא:

כסף משנה

ימן וצורת פתח שאמרו צריכה שתהא בריאה לקבל דלת. כתבו הגהות הנה לא הזכיר שתהבר הא דאמר ר"ל צורת פתח שאמרו צריכה היכר ציר וכן הרי"ף דלגו ומ"ל כתב הר"מ וכו', ונראה ליה לגרס כא דגרסינן בגמרא אשכחיה רב אחא לתלמידיו דרב אשי אמר להו הני מר מידי בצורת פתח פירוש וכי הוא מצריך היכר ציר או לא אמרו ליה ולא כלום כלומר לא

הוסיף מאומה על צורת פתח אלא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ותו לא וכן הביא מן הברייתא שלא הזכירה היכר ציר וכתב הריב"ש אין צריך היכר ציר וכמו שפסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וראוי לסמוך עליהם אע"פ שיש חולקים:

כ וצורת פתח שעשה אותו מן הצד וכו'. אע"פ שהרי"ף ורבינו לא פירשו מן הצד כפירוש רש"י מ"מ לענין דינא משמע דאף לדידהו אם חיבר קנה העליון לשני הקנים מצידיהן לא מהני דליבעא דקנה על גביהן משמע של גביהן ולא מצדיהן:

כג מותר לעשות מחיצה של בני אדם וכו' ולא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו. נראה שלמד כן מדאיתא בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"ד:) הכהו בני נגנא דאפילו מיא במחיצה של בני אדם נגדייהו במולי אמר שם אמרו שלא מדעת יאמרו לדעת. ומפרש רבינו דהכהו דאפילו מיא הם העמידו מחיצת האנשים ומש"ה קרי לה לדעת:

האיף

[טקסט המשנה תורה]

וקנה מכאן וקנה על גביהן. גובה שני הלחיים עשרה טפחים או יתר והקנה וכיוצא בו שעל גביהן אף על פי שאינו נוגע בשני [מ] הלחיים אלא יש ביניהן כמה אמות הואיל וגובה הלחיים עשרה הרי זו צורת [נ] פתח. וצורת פתח שאמרו צריכה שתהא בריאה לקבל דלת אפילו דלת של קש: **כ** פתח שצורתו כיפה אם יש באורך רגלי הכיפה עשרה טפחים הרי זה צורת פתח. וצורת פתח שעשה אותה [ס] מן הצד אינה כלום שאין דרך הפתחים להיות בקרן זוית אלא באמצע: **כא** בכל עושין מחיצה בין בכלים בין באוכלים בין באדם אפילו בבהמה ושאר מיני חיה ועוף והוא שיהיו כפותים כדי שלא ינודו: **כב** מחיצה *העומדת מאליה הרי זו כשרה. ומחיצה הנעשית בשבת הרי זו מחיצה. ואם נעשית בשגגה מותר לטלטל בה באותה שבת. והוא שתעשה שלא לדעת המטלטל. אבל אם נתכוין אדם לזו המחיצה שתעשה בשבת כדי לטלטל בה אע"פ שעשה אותה העושה בשגגה אסור לטלטל בה באותה שבת. וכן אם נעשית במזיד אף על פי שלא נתכוין זה לטלטל בה הרי זה אסור לטלטל בה: **כג** מותר לעשות מחיצה של בני אדם בשבת שיעמוד זה בצד זה ובלבד שלא ידעו אלו העומדין שבשביל לעשותן מחיצה העמידן. ולא יעמיד אותן אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו אלא יעמיד אותן אדם אחר שלא לדעתו: **כד** אילן *שהוא מיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים ממלא בין בדיו ועליו תבן וקש וכיוצא בהן וקושרן בארץ עד שיעמוד ברוח מצויה ולא יתנדנד ומטלטל תחת כולו. והוא שיהיו תחתיו עד בית סאתים. אבל אם היה יתר מבית סאתים אין מטלטלין תחתיו אלא בארבע אמות מפני שתחתיו מקום שלא הוקף לדירה הוא:

מבוי

א טור סימן שסב: ב שם:

מבוי

לחם משנה

כרב מוקמינן לקך מהניתין כרב כהנא דאמר בסתהי שימלאי אבל בפתחים הכבושים איהרת בצורת פתח ומפני זה הוקשה בעיני ה"ה ז"ל. וקשה דמאי קושיא היא צ דמינה היא ילפינן דבסוכה יותר מעשר ופרון מרובה על העומד סתרת בצורת פתח ואלא כדברי רבינו, ניחא דלשלם כדברי רבינו ומ"ש בגמרא דבריתא איירי בסתהי שימלאי ולשלם התחים במתניתין אינו צריך לטעם משום דהם פתחים עשויים כתקנן והשום דרב יוסף ר"ל אליבא דרב דחשר פרוצה פתחים אפילו פרוץ פתוח מעשר צריך לטעם דע"כ רב יוסף בפתות מעשר איירי כמ"ש כתוס' דאי לא אפילו בעומד מרובה צריך לטעם ולהכי אמר רב כהנא דבפחות מעשר בצורת פתח מהיר אבל יותר מעשר והפרון מרובה על העומד אינו מתיר אפילו בצורת פתח ובכי הא מודה מהניתין. ונראה דמשמע לו מהניתין דאמר א"נ לטעם אפילו שיש לו יותר מעשר ופרון מרובה על העומד וכ"כ רבינו לקמן בפרק י"ז אבל אם היה לו צורת פתח אפילו היה גבוה מאה אמה או רחב מאה אמה וכו':

כ וצורת פתח שעשה אותה מן הצד וכו'. קשה לפי פירוש רבינו ז"ל דאם הוא בקרן זוית היכי קאמר בגמרא (דף י"א) במאי עסקינן אילימא מן הצד וכו' אלא על גבן וכו' דהיכי הוי לדעתו ז"ל על גבן הסך דעל הצד שפירשו קרן זוית באמצע להרשב"א ניחא דמן הצד לא הוי על גבן אבל לרבינו אפילו ביהיה קנה על גביהן מ"מ כיון דהוי בקרן זוית מן הצד איקרי:

כג מותר לעשות מחיצה של בני אדם בשבת וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד) כיון בברייתא דתניא דאמרה נפל דופנה (כ"מ) לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים והקשו עליה מההיא דקתני עושה אדם את חבירו דופן כדי שיאכל וכו' ותירצו אדם באדם לא קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת והקשו והא הדבי נחמיה בריה דרב הונא לדעת הוה ותירצו שלא מדעת הוה והקשו רב חסדא מיגו לדעת הוה ותירצו רב חסדא שלא מן המנין הוה, ע"כ. ומה"ט כ"ה ולפמ"כ אמר במחיצת אדם שאם היה עושים לדעת דר' נחמיה וכו' נראה שהוא סובר דפירוש הגמרא לדעת רבינו ז"ל כך הוא והא דר' נחמיה לדעת דר' נחמיה עצמו הוה וכיון שהוא היה צריך לאותן במחיצות ליכנס הוך כהתום היה ראוי שיעשה שלא לדעתו כיון שאותה אמרה דלדעת אסור ומפרש בגמרא דכיון שיהיה לדעת העומדים שם בין שיהיה לדעת הצריך לאותה מחיצה בין לאחר הכל שוה ודין אחד הוא שבכל מיקרי לדעת ואסור. כ"נ דברי ה"ה ז"ל. והטעם לפרש כן מפני שרבינו הצריך שני הנאים שלא ידעו אלו העומדים ועוד שלא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה, ועי' יש להמוה דברי הבובה כמשל חוסה בי"מ א"נ אלא שיהיה שלא לדעת

הגהות מיימוניות

[מ] כרב נחמן לגבי רב ששת וכן מהר"ם דהא תניא כוותיה וכן ס"ה ע"ב: [נ] וכ"כ מהר"ם ז"ל ונראה דאפי' יש ביניהם יותר מג' שריא מדאיתי ראיה מכיפה ועוד דפחות משלשה אפילו רב ששת היה מודה דכלבוד דמי: [ס] וי"ם מן הצד ולא ע"ג וכן פירש"י וכן מהר"ם שכתב בתשובה על לחי המרוחק למעלה יותר מטפח מן הקורה ואין שום מה"ט ואע"ג שהקורה מונחת על חשבי כראוי צריך פוח ומות שיהיו הלחיים תחת הקורה:

מגדל עוז

ומחיצה הנעשית עד לדעת המטלטל. פרק קמא דעירובין (דף ט"ז): אבל אם נתכוין עד אמר שלא לדעתו. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד): אילן שהוא מיסך עד סוף הפרק. פרק במה מדליקין ודעירובין (דף ל"ט) ובמס' סוכה פ' הישן (דף כ"ד):

פי"ז ג והיאך מתירין מבוי מפולש וכו'. פסק כרב דאמר פרק קמא דעירובין (דף ו':) הלכה כת"ק דאמר כיצד מערבין מבואות המפולשין לרה"ר עושה צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן וכן פסק הרי"ף. וכתב הריב"ש בתשובה שמפולש לכרמלית הוי כמפולש לרה"ר:

ו מבוי מפולש שהיה כלה לאמצע רחבה וכו'. כתב ה"ה העולה מכלל ההלכות הוא כדעת רבינו. משמע שכל הלכות הרי"ף הוא אומר, ולא דק שהרי"ף לא כתב אלא מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרץ חצר כנגדו לרה"ר חצר מותר ומבוי אסור ולא כתב שום חילוק בזה והוא עצמו כתב גבי נפרץ הכותל במילואו לחצר שההלכות לא הזכירו הסוגיא שלמעלה מזו וכו':

פי"ז א מבוי שיש לו שלשה כתלים וכו'. דע שדעת רבינו היא שדין מבוי שלא שלשה מחיצות דבר תורה כדין כרמלית וכבר ידעת שדין הכרמלית ד"ת הוא כדין מקום פטור ופירש דין אחד להם מן התורה שמטלטלין בהם אפילו באלף אמות ומכניסין מתוכן לרשות היחיד ומרה"י לתוכן וכן מרה"ר וחכמים גזרו בכל זה בכרמלית. וכל זה מבואר פי"ד ולא הוצרכתי לפרשו כאן אלא מפני שראיתי רבנים מקשים בספריהם מדברי רבינו לדבריו וזה לשון אחד מהם. הגה"ה, בפי"ד כתב דלא מיקרי רה"י כי אם בג' מחיצות ולחי ברוח רביעית וכאן כתב דבג' מחיצות מותר לטלטל דין תורה וכתב נמי דאם עשה לחי או קורה ברוח רביעית מיקרי רה"י ולקמן כתב במבוי שהכשרו בקורה דהזורק לתוכו פטור דלא מיקרי רה"י וצ"ע גדול ליישב דבריו, עכ"ל. ודברי רבינו מבוארים שה"ש בכאן שדין תורה בשלשה מחיצות מותר לטלטל הוא כדין כל כרמלית שנטלס כמו שנתבאר. וכן מ"ש ויעשה רה"י ויהיה מותר לטלטל בכולו כבר הזכיר שאינה כרה"י גמורה ולא שהזורק לתוכו יהיה חייב. והענין שהחכמים שגזרו בכרמלית בזה שיש לו לחי או קורה עשאוה כרה"י לכל דבריו אבל ד"ת אינה כרה"י להתחייב עליו עד שיהיו לו ד' מחיצות או שיהיה הכשרו בלחי שהוא עומד במקום מחיצה כמו שנתבאר פי"ד ויתבאר למטה. ולפי תמה אין נפל ספק בדברים פשוטים כאלו. ומ"מ לענין הדין אפשר שאין דברי רבינו מתורין אלא כל שיש לו ג' מחיצות ד"ת הוא כרה"י גמורה בלא שום ד"א ולמטה אבאר דעתו ודעת החולקין עליו ז"ל. ומ"מ רבינו בהכשר המבוי הסתום פ"ק עירובין (י"א.) שמנה ובהרבה מקומות:

פרק שבעה עשר

א מבוי שיש לו שלשה כתלים הוא הנקרא מבוי סתום. ומבוי שיש לו שני כתלים בלבד זה כנגד זה והעם נכנסין ברוח זו ויוצאין בשבנגדה הוא הנקרא מבוי המפולש: **ב** היאך [א]מתירין מבוי הסתום. עושה לו ברוח רביעית [א] לחי אחד או עושה עליו קורה ודיו. ותחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית ויעשה רה"י ויהיה מותר לטלטל בכולו. שדין תורה בשלש מחיצות בלבד מותר לטלטל ומדברי סופרים היא הרוח הרביעית ולפיכך די לה בלחי או קורה: **ג** והיאך [ב]מתירין מבוי מפולש. עושה לו צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן. ומבוי [ב] עקום תורתו כמפולש: **ד** *מבוי [ג]שהוא שוה מתוכו ומדרון לרשות הרבים או שוה לרה"ר ומדרון לתוכו אינו צריך לא לחי ולא קורה שהרי הוא מובדל מרה"ר: **ה** מבוי [ד]שצדו אחד כלה לים וצדו אחד כלה לאשפה של רבים אינו צריך כלום. שאשפה של רבים אינה עשויה להתפנות [ג] ואין חוששין שמא יעלה הים שרטון: **ו** *מבוי [ה]המפולש שהוא כלה לאמצע רחבה של רבים. אם לא היה מכוון כנגד פתח [ד] הרחבה הרי זה כסתום ואינו צריך מצד הרחבה [ה] כלום. אבל אם היה כלה לצדדי הרחבה אסור. ואם היתה של יחיד אף לאמצעה אסור. פעמים בונה

מצד

השגת הראב"ד

*מבוי שהוא שוה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא בידרון המתלקט עשרה מתוך ארבע שהוא כתחילה והכי איתא בתוספתא, עכ"ל:

*מבוי מפולש וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מסתברא אם יש דיורין ברחבה ועירבו בני הרחבה או בני החצר עם בני המבוי שהכל מותר בין באמצע בין מן הצד דהלכה כרב אשי דאמר דעירוב משוי להו חד מינא ומחיצות דהכי מהני להתם, עכ"ל:

א טור סימן שסג כת"ג עבין דרכנן א' ב טור סי' שכד כמ"ג שם ג טור סי' שסג וע"ש: ד סת"ג שם: ה טור סי' שסה:

ב והיא מתירין מבוי המפולש וכו'. ממה שסתם רבינו אין נמוס נראה שהוא סבור שאפילו מפולש לרה"ר מכאן ומכאן הכשרו בצורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן. וזה דעת ההלכות. שם אבל י"א כזה ואומרים שאין הכשרו בכך אלא כשאחד מן הצדדין הוא מפולש לכרמלית אבל אם מפולש בשני צדדיו לרה"ר צריך דלת ראויה לנעול אע"פ שאינה ננעלת מכאן ולחי או קורה מכאן ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ולמטה בדין שני כותלים ברה"ר אבאר דעותיהם. ופי' מפולש לרה"ר מכאן ומכאן בשאינו רחב ט"ז אמות אבל לחב זהו רה"ר גמורה. וכבר כתבתי ריש פי"ד סברת מי שאומר שיש רה"ר גמורה בלא רוחב ט"ז כשהולך התבוי להורך רה"ר ומבוי עקום תורתו כמפולש. שם (דף ו') איתמר מבוי עקום רב אמר תורתו כמפולש ושמואל אמר תורתו כסתום וקי"ל כרב ופירוש מבוי עקום עשוי כתין ג"ם כזה (עיין בסוף הספר ציור א). וכבר ידעת חלוק הסברות בדין המפולש. וכתב הרשב"א ז"ל אע"ג לעקמומיתו כלום אלא בשני ראשיו ועוד כתב היה עקום ומפולש כמין חי"ת ירלה לי שהוא כסתום ואינו צריך אלא לחי או קורה מכאן ומכאן ע"כ:

ד מבוי שהוא שוה מתוכו וכו'. ברייתא בהזורק (שבת דף ק') מבוי שהוא שוה לתוכו ונעשה תדרון לרשות הרבים או שוה לרשות הרבים ונעשה מדרון לתוכו אותו מבוי אינו צריך לא לחי ולא קורה ר' חנינא בן גמליאל אומר הל התלקט עשרה מתוך ארבע וזרק ונח על גביו חייב, ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל רישא נמי שהוא בדין מבוי במתלקט עשרה טפחים מתוך ארבע אמות הוא ובהדיא קתני בתוספתא תניי שהיה לרה"י ועשוי מדרון לרה"ר אם יש בו גובה עשרה טפחים בתוך ד' אמות אינו צריך לחי וקורה וכיוצא בזה שנויה שם בשוה לרה"ר ועשוי מדרון לרה"י ואח"כ הביאו דין התל דר' חנינא וזו היא הברייתא עצמה שהביאו כאן בגמרא אלא שדרך בעלי הגמרא לקצר בלשון הברייתות בהרבה מקומות ע"כ דבריו. וכן פסק בספרו דדוקא מתלקט עשרה מתוך ארבע אמות:

ה מבוי שצדו אחד כלה לים וצדו אחד כלה לאשפה וכו'. פ"ק דעירובין (דף ח') מעשה במבוי שצדו אחד כלה לים וצדו השני כלה לאשפה ובא מעשה לפני רבי ולא אמר בו לא איסור ולא היתר איסור לא אמר ביה דהא קיימין מחיצות היתר נמי לא אמר שמא תבטל האשפה ויעלה הים שרטון. ואמר שם וחכמים אוסרין. ואמרו דאשפה דיחיד כולא דלפי דרבים לא חיישינן שמא תנטל. עוד שם מדימר פסק לה לשורת באיזלי אמר לא חיישינן שמא יעלה הים שרטון. כך היא גירסת רבינו ז"ל ונרסת רבינו. ופירש שורת מבואות המטולטלין שלה היו כלין מגד אחד לים וכם אין להוש לפי שאין הים בא לטלטל עם התבוי ואין לחוש שמא יעלה הים שרטון כלומר שיתרחק הים ממקומו וישאר אותו מקום רפש וטיט ויטלטלו מן המבוי לו. אבל לצד אחר היה צריך מחיצה והיה עושה אותה ברשתות והיו קלים להסירם בחול ולהניחם בערב שבת. זה נראה לי בפירוש השמועה לפי גרסתם. ולפי דבריהם כשאמרו וחכמים אוסרין לא אסרו אלא משום אשפה של יחיד שעשויה ליטלל ולא משום חשש לצדו של ים. אבל רש"י ז"ל והאחרונים גורסים בהא דמימר חיישינן שמא יעלה הים שרטון. ופירשו דהוה פסיק לה לצד הים ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וכן פסק בספרו:

ו מבוי מפולש שהיה כלה לאמצע רחבה. שם (עירובין ו' ח') משא ומתן של הלכה הרבה והעולה מכלל ההלכות היא כדעת רבינו וטעם דברים אלו כשהוא כנגד פתח הרחבה הרי זה ככלה שם. ופתח הרחבה הוא לרה"ר או לכרמלית וכשהוא כלה לצדי הרחבה כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ב). הרי הוא כמבוי עקום דקי"ל שתורתו כמפולש אבל כשהוא באמצע רחבה ואין פתח רחבה כנגדו אינו נראה עקום ונראה כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ג). וכיון שאין כותל המבוי נמשך בשוה עם כותל הרחבה אינו נראה כמקום ואם סיים

לחם משנה

לדעת העומדים אבל לדעת הצריך לאותה מחיצה לא איכפת לן כלל וזה בדור שם דאמרו עושה אדם את חבירו דופן וכו' דמשמע דהוא עצמו הצריך לאותה מחיצה יכול לעשותו דופן. וכן מבואר בדברי רבינו פ"ד מהל' סוכה שכתב שם בסוף הפרק עושה אדם את חבירו דופן וכו' ושם כתב והוא שיעשה אותו שלא לדעת זה שנעשה דופן ולא הצריך שם התגאי האחר שהצריך כאן שלא יעמיד אדם לדעתו וכו' משמע דאין צריך תנאי זה כלל וזה קשה. וא"כ מה שהירצו בגמרא כאן לדעת כאן שלא לדעת ר"ל כאן לדעת מי שהעמיד שם ומשום הכי אסרו ושל דופגה של סוכה לא יעמיד בה אדם וכו' ומ"ש עושה אדם את חבירו דופן וכו' הוא שלא לדעת מי שהועמד שם ואפילו שיהיה לדעת מי

מגדל עוז

פי"ז מבוי שיש לו שלשה כותלים עד הרי הוא כמפולש. פ"ק דעירובין (דף י"א) וס' כל גגות (דף צ"ג): מבוי שהוא שוה מתוכו עד מרה"ר. פרק הזורק (דף ק'): כתב הראב"ד דוקא במדרון המתלקט עשרה מתוך ארבע שהוא כתחילה והכי איתא בתוספתא עכ"ל, (הכושר כשמים): מבוי שצדו האחד כלה ליס עד שרטון. פ"ק דעירובין (דף ח'). מבוי שהוא מפולש כו' עד של רחבה. פרק מבוי: כתב הראב"ד ז"ל מסתברא אם יש דיורים ברחבה וכו' ומחיצות דהכא מהני להתם עכ"ל: ואני אומר עיקר ההלכות אלו יצטרך למעיין להבין תוכן ההכרות והעניינים יתבונן שם ויגדיל תורה ויאדיר ואני לא באתי להכניס בתגור הזה בדעות הגדולים והחכמים והבאתי כמה פעמים רק להראות מראות הנוכחות דעות ר"מ ז"ל והמקומות שהן קבועים:

הגהות מיימוניות

[א] כרב דאמר הלכה כתנא קמא ודלא כשמואל דאמר הלכה כחנניא דאמר משמיה דבית הלל עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן וכ"כ בס"ת בשם ר"י אלפס וכן פסק מהר"ם בשם ר"ת: [ב] כרב לגבי שמואל דאמר תורתו כסתום ופי' ר"ש הורת היתר מבוי מפולש יש לו בעקמומיתו דהיינו שעושה לו צה"פ בעקמומיתו ולחי או קורה מכאן ומכאן לשני ראשין לשני צדי ר"ת ותימה לר"י דא"כ חמירא ליה טפי ממפולש דבמפולש סגי ליה בצ"ה אחד מצד זה ומצ' אחר לחי או קורה ע"כ פיר"י דבין לרב ובין לשמואל לא עביד בעקמומיתיה ולא מידי. מיהו יש לדקדק בפיר"ש וכו' וראיה ממבוי העשויה כגדל וכו' והא דמחמיר בה טפי ממפולש משום דבעינן דחזו לצ"פ בני ראש זה ובני ראש זה וכי עביד ליה בעקמומיתיה חזו ליה מכאן ומכאן ואי בעי למיעבד צה"פ מכאן ומכאן בשני ראשיו סגי בעקמומית בלחי ואפילו לרב ע"כ בפסקי עירובין של מהר"ם ע"כ: [ג] כאמימר דאמר לא חיישינן שמא יעלה הים שרטון וכן גורס בערוך בערך אול. אבל רא"ם פסק כר"נ דאמר הלכה כחכמים דאסרו ע"כ. [וכ"פ הטור סי' שס"ג וע"ש]: [ד] וכ"כ מהר"ם כרבה ודלא כרב יוסף דשרי אפי' זה כנגד זה באמצע רחבה ע"כ: [ה] ודוקא אם עירבו בני הרחבה עם בני המבוי ע"ש בתוס' ע"כ:

מצד אחד תמצא כלה לצדה של רחבה: ז אין "המבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחות לתוכו ויהיה ארכו מארבע אמות ולמעלה ויהיה ארכו יתר על רחבו. אבל מבוי שארכו כרחבו הרי הוא [ו] כחצר ואינו ניתר אלא בשני לחיים משני רוחותיו כל לחי במשהו. או בפס רחב ארבעה מרוח אחת:

ח חצר שארכה יתר על רחבה הרי היא כמבוי וניתרת בלחי או קורה. ומבוי שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכו כגון שלא היה בו אלא בית [ז] אחד או חצר אחת וכן מבוי שאין בארכו ארבע אמות אינו ניתר אלא בשני לחיים או בפס ארבעה ומשהו:

ט מבוי בשאין ברחבו שלשה [ח] טפחים אינו צריך לא לחי ולא קורה ומותר לטלטל בכולו. שכל פחות משלשה הרי הוא כלבוד. "מבוי שהכשירו בקורה אף על פי שמותר לטלטל בכולו כרה"י הזורק מתוכו לרה"ר או מרה"ר לתוכו פטור. שהקורה משום היכר היא עשויה. אבל אם הכשירו בלחי הזורק מתוכו לרשות הרבים או מרה"ר לתוכו חייב שהלחי הרי הוא כמחיצה ברוח רביעית:

י שני גכותלים ברשות הרבים והעם עוברים בינידם כיצד מכשיר בינידם. עושה דלתות מכאן ודלתות

השגת הראב"ד

"מבוי שהכשירו בקורה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הא מילתא קשיא לי טובא כיון שמותר לטלטל בכולו אלמא במבוי שיש לו שלשה מחיצות קאמר וקי"ל דג' מחיצות דאורייתא י"כ הכשירו בקורה אמאי פטור וכי באו חכמים להקל בשל תורה להחמיר קורה עכ"ל:

א טור סימן שסג סמ"ג שם: ב טור שם: ג טור סי' שסד סמ"ג עשין דרבנן א':

לחם משנה

הגהות מיימוניות

מגדל עוז

כסף משנה

והיא דרב (שם ח'.) דמבוי העשוי כנדל מסתבר לי דאינה ראיה כ"כ דדילמא נדו אחד פתוח לכרמלית הוה דבכי הא ודאי כ"ע מודו דאינו צריך דלת כדאיתא בסמוך וכן פסק הרמב"ם כהגניה דמצריך דלת ורואוות לינעל אע"פ שאין ננעלות, אלא שאני תמה במקצת דבריו שכתב שצריך שני דלתות שכתב בפרק י"ח שני כתלים ברה"ר והעם עוברים ביניהם וכו' הנה שהרב ז"ל סבור שלא העמידו ברייתא במבואות המפולשים לרה"ר אלא משום הא דר' יוחנן הא לא דר' יוחנן ברייתא ברה"ר גמורה כפשוטה. ואיהו ז"ל סבר שאין הלכה כר"י אלא כר' אלעזר תלמידו דקאי כרבנן בפ' ספין (שם כ' כ"ב) דאמר כאן אודיעך כחן של מחיצות כאן אודיעך וס"ל והילכך אפילו לרה"ר מערבא ופסק נמי כחנניא דבעי דלת מכאן וכו' אלא שאני תמה היאך הצריך דלתות דהא להגניא בדלת מכאן ולחי או קורה מכאן סגי ליה ושמא הרב סבור דהא דאמרינן הא בדלתות מערבא בשתי דלתות קאמר דלת מכאן ודלת מכאן והסבר דהא לתירוצא לדהגניא הוא דאמרינן הכי ואילו כן להכי היקשי לדהגניא דאילו לדהגניא לא בעי אלא דלת מכאן ולחי או קורה מכאן ודלתות דקאמרי רשויות בעלמא ודלתות דעלמא קאמרי ומשום דבעי להקשויי אדר"י דאמר ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות נקם איהו נמי דלתות וצ"ע ועוד צל"ע במה שפסק דרה"ר גמורה מערבא בלא נעילת דלתות כפשטא דברייתא דהא משמע לקמן (שם ז') דמבואות המפולשים לרה"ר וברשיא פליגי מדאמר רב יוסף משמיה דרב יהודה מהלוקת בכרמיא וכרמיא מכאן וכו' דאלמא לאו ברה"ר גמורה היא מהגיתא אלא במבואות המפולשים לסרטיא מכאן ומכאן והרי"ף פסק כן כר"י ומהגיתא לאו ברה"ר גמורה והא דרב יוסף משמיה דרב יהודה משמיה דשמואל נ"ל ראיה גמורה וכמו שכתבתי ואולי מ"ש שני כתלים ברה"ר והעם עוברים ביניהם היינו מבואות המפולשין לרה"ר וכן נראה מח"ש בפ"א דעירובין מדינה שהיא מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים שיש לה דלתות וננעלות בלילה כולה רה"י היא זהו דין תורה עכ"ל אלמא נעולות בעינן כר' יוחנן עכ"ל הרשב"א:

יא מותר לטלטל במבוי תחת הקורה וכו'. כתב ה"ה שכדברי רבינו נראה מן ההלכה. ואני אומר שמדקדוק דברי הרי"ף נראה שאינם אלא כמו שפירשם הרא"ש שכתב והלכתא מותר להשתמש תחת קורת המבוי ובין לחיים נמי מותר כרבא והני מילי דפתוח לרה"ר אבל פתוח לכרמלית לא, משמע דלא קאי הג"מ אלא אבין לחיים דאי לא הכי הל"ל והלכתא מותר תחת הקורה ובין לחיים כרבא והנ"מ דפתוח לרה"ר וכו':

וכן

מגיד משנה

קורה מכאן חנניא אומר ב"ש אומרים עושה דלת מכאן ודלת מכאן וכשהוא יוצא ונכנס נועל ב"ה אומר עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן. אמר רב אמר הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה כחנניא איבעיא להו לחנניא ואליבא דב"ה צריך לנעול או אין צריך לנעול. ואסיקנא ראויות לינעל אע"פ שאין ננעלות. והגאו' פסקו כרב דפסק כת"ק דמבואות המפולשין בנ"ס מכאן ולחי או קורה מכאן סגי. וזה דעת רבינו כמ"ש בראש הפרק אבל ברה"ר גמורה צריך דלתות מכאן ומכאן. וכ"ד ההלכות. וסובר רבינו דלא בעינן ננעלות בלילה שכתן של מחיצות יפה דרבים לא מבטלו ליה וכדעת מי שאמר כן פ' עושין פסין (עירובין כ' כ"ב) וסובר שזו הסוגיא שאמרו לחנניא אליבא דב"ה וכו' היא משום דנפקא מינה לדידן בהכשר רה"ר ושערי נהרדעא שהיו כהומים עפר ואמר להם רב נחמן פנו העפר כדי שיהו ראויין לינעל שערי רה"ר גמורה היו. אבל בהלכות דבעינן ננעלות בלילה וכר"י ולא הביאו מסוגיא דצריך לנעול כלל. ודברי רבינו עיקר לפסוק דלא כר"י מכח ההיא דעושין פסין. והרשב"א ז"ל פסק כשמואל דמבואות המפולשין לרה"ר מכאן ומכאן צריך דלת מכאן ולחי או קורה מכאן. אי זה דלא אמרו דלת הראויה לנעול. ואינו צריך לנעול. ובהכשר רה"ר כתב כיצד הוא מכשירו עושה לו דלתות ננעלות בלילה והרי זה רה"י. עוד כתב ויראה לי שא"צ דלתות ננעלות מכאן ומכאן אלא כל שיש כאן לחי או קורה ודלת ננעלת בלילה ה"ז רה"י שאין רה"ר אלא המסור לרה"ר בכל עת והואיל ויש לזה דלת ננעלת בלילה ומוכחת היא את העוברים שם בלילה אין זה רה"ר עכ"ל:

יא מותר לטלטל במבוי תחת הקורה או בין לחיים וכו'. שם מחלוקת אמוראים ויש בזה שטות הרבה. וכבר העלה הרשב"א ז"ל כדברי רבינו שכל שהם פתוחין לר"ה בכל ענין אפי' בלחי רחב ד' מותר להשתמש בכולו וכל שפתוחין לכרמלית אפילו תחת הקורה אסור שלא כדברי הר"א ז"ל שכתב בהשגות. א"א שבוש הוא זה תחת הקורה לעולם מותר וכו' ואינו אלא כדברי רבינו וכ"כ מלשון ההלכות. וכתב הרשב"א ז"ל היתה הקורה רחבה ד' ובריאה לקבל מעזיבה אפי' פתוח לכרמלית יראה לי שמותר להשתמש *תחתיה לפי שפי התקרה יורד וסותם עכ"ל:

יב בבל עושין לחיים וכו'. משנה (שם ט"ו) בכל עושים לחיים אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ור"מ פוסל ופסק רבינו כת"ק ודוקא כשהבעלי חיים קשורין ואינם נדים אבל אם נדים לא כמו שנתבאר למעלה פרק ט"ז בגבת בכל עושין מחיצה וידוע שהלחי משום מחיצה: **ואפילו באיסורי הנאה וכו'**. פ' חלון (עירובין פ' ב') איתמר רב חייא בר רב אשי אמר רב עושין לחי אשרה רשב"ל אומר עושין קורה אשרה. מ"ד עושין קורה אשרה פ"ש לחי ת"ד עושין לחי אבל קורה כתותי מיכתת שיעוריה ע"כ. ופסק רבינו כמ"ד לחי דוקא וכ"פ הרשב"א ז"ל בחדושיו ופי' רבינו דלחי כיון דעביו והגבהו כל שהוא אין אומרין כתותי מיכתת שיעוריה אבל הקורה כיון שיש להגבה שיעור לא. וזה פירוש השמועה לפי הנראה. אבל הר"א ז"ל הרבה בזה דברים ואמר. א"א ואם עביו כל שהוא גבהו מיהא צריך שיהא י' אלא בין לחי בין קורה מותר וכו' והע"ג דאחרי' בגמרא מ"ד לחי וכו' לאו פלוגתא היא בהדיא אלא אפשר דלא אמר בקורה ואת"ל דפליגי וכו'. ה"ק לחי אע"ג דהשבה ליה כקש נדף אפשר להעמידה בגד הכותל ע"י קשירה אבל קורה כי הוי כקש נדף לא קיימא כלל ובעינן ממ"נ דבר העומד וכיון דהאי מיכתת לא קאי כלל עכ"ל. ואיני צריך להשיב על פירושו ועל דבריו אלא בזה שהקשה לדברי רבינו מגובה הלחי והתירוץ בזה שיש נקודות וקוים ושטחים וכל זה לקוח בדמיון ואין מציאות בפועל לנקודה אלא בקו והקו לא יתנאה ה"א בשטח והשטח לא יתנאה אלא בגולם והגולם הוא שיש לו ג' רחקים שהם שטח לגדים וזה מבואר. ולפיכך כל מה שיצטרך לרחקיו שיעור כקורה ושופר וכיוצא בהן אין עובי, הוהו מאשרה לפי שהוא כמכותת ותחסר השיעור. וכל מה שאין צריך לרחקיו שיעור אלא לארכו בלבד הרי הוא כקוים ומותר בכל דבר. וזה דעת רבינו ז"ל ועיקר ודברי הר"א ז"ל מן התמיהין. גובה הלחי אין פחות מעשרה טפחים וכו'. משנה ס"ק (שם י"ד ב') לחיים שאמרו גובהן עשרה טפחים ורחבן ועביין כל שהוא ר' יוסי אומר רחבן ג' טפחים, ואין הלכה כר"י כדמסיק בגמרא. וכתב הרשב"א ז"ל הגביהו לחי למעלה מן הקרקע פחות מג' טפחים שאין בארכו אלא ז' טפחים ומשהו כשר שכל לבוד רואין אותו כמלא עכ"ל:

יג בבל עושין קורה אבל לא באיסורי הנאה. כבר נתבאר זה בסמוך.

זמנים. הלכות שבת פי"ז

[ס] ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רה"י. ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה אבל צריך שיהיו ראויות להנעל. היו משוקעות [י] בעפר מפנה אותן ומתקנן להנעל. אבל צורת פתח או לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רה"ר: **יא** [כ] *מותר לטלטל במבוי תחת הקורה [ל] או בין הלחיים. במה דברים אמורים כשהיה סמוך לרה"ר. אבל אם היה סמוך לכרמלית אסור לטלטל תחת הקורה או בין הלחיים עד שיעשה לחי אחר להתיר תוך הפתח שהרי מצא מין את מינו ונעור: **יב** בכל [א]עושין לחיים אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ואפילו באיסורי הנייה עכו"ז עצמה או אשרה שעשה אותה לחי כשר *שהלחי עוביו [מ] כל שהוא. גובה הלחי אין פחות מעשרה טפחים רחבו ועביו כל שהוא: **יג** בכל [ב]עושין קורה אבל לא [נ] באשרה לפי שיש

א טור סי' שסג סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*מותר לטלטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שיבוש הוא זה כי תחת הקורה לעולם מותר אבל בין הלחיים פליג רבא דאי פתוח לרה"ר א"נ ואיכא מאן דפסק כאביי דבין לחיים אסור, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*שהלחי עביו כל שהוא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אם עביו כל שהוא גבהו מיהא צריך שיעור שיהא גבהו י' אלא בין לחי בין קורה מותר דמשום היכר הוא והאיכא היכר והרי אם עשה לאשירה סולם בין שתי הגרות מערבין אחד דכל שאיסור דבר אחר גרם לו מותר והכי איתא לרק חלון ואע"ג דאמרינן בגמרא מ"ד עושים לחי אשרה אבל קורה כתותי מיכתת שיעורא לאו פלוגתא היא בהדיא אלא אפשר דלא אמר בקורה ומשום אכשר לא מדחיא מימרא דאמורא. ועוד דאיתנהו להנך טעמי דכתבינן ואת"ל דפליגי לאו מטעמא דכתב איהו דהא גבי לחי נמי שיעורא בעינן לגבהה כדכתיבנא אלא ה"ק לחי אע"ג דחשבת לחי כקש נדף אפשר להעמידו בגד הכותל ע"י קשירה אבל קורה כי הויא כקש נדף לא קיימא כלל ובעינא ממ"נ דבר העומד וכיון דהוי מיכתת לא קאי כלל:

וכמה

מגדל עוז

מותר לטלטל עד את מינו ונעור. כתב הראב"ד ז"ל שיבוש הוא זה וכו' דבין לחיים אסור: ואני אומר אדרבה אבא מסתברא סוגיין כר"מ ז"ל פ"ק דעירובין גמרא מתני' קתא בשמעתין דלחיים דגרסינן (דף ט') הני רבי זכאי קמיה דר' יוחנן בין לחיים ותחת הקורה כרמלית אמר ליה פוק תני נברא אמר אביי מכהכרא מילתיה דר' יוחנן כלותר שהוא מתיר תחת הקורה אבל בין לחיים אסור, ורבא אמר בין לחיים נמי מותר, אלמא מדקאמרינן נמי מכלל דלחיים וקורה לדידיה חד טעמא ניהו ועוד דפקלו וערו עד אמר לביי מנא אמינא לה דאתר רב המא בר גוריא אמר רב תוך הפתח צריך לחי אחר להתירו וכ"ת דאית ביה ד' על ד' והאמר רב חנן בר רבא אמר רב תוך הפתח אע"פ שאין בו ד' על ד' צריך לחי אחר להתירו ומהדרינן ורבא אמר לך התם דפתוח לכרמלית ומסמכינן אבל לרה"ר מאי שרי כלומר לדעת רבא יליפא כהרעא וגיזרא בשתי שמיה בתמיה ופריך אין מנא מין את מינו וניעור אלמא על כרחך לדעת רבא כל היכא דמלא מין את מינו ניעור ולא שנא קורה ולא שנא לחיים. ובזה עלה דעת ר"מ ז"ל על נכון. שוב מצאתי למורי רשב"א ז"ל שהסכים כר"י אלסם והאריך דבריו ודעת רבותינו בעלי התוס' ומדעתו ואמר עליו שיפה כיון וסיימו מטעם זה: בכל עושין לחיים וכו' עד כל שהוא. פ' מבוי (דף ס"ו) ופ' חלון (דף ס') בכל עושין קורה וכו' עד מן האשרה. כתב הראב"ד ז"ל אם עביו כל שהוא וכו' וכיון דהוי מיכתת לא קאי כלל: ואני אומר דברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך הם ומקצתם רמז הראב"ד דגרסי' פ' חלון בסוף גמרא מתני' דמתכן שבין שתי הגרות אמר רב חייא בר אשי אמר רב עושין לחי אשרה ור"ל אמר עושין קורה אשרה מ"ד קורה כ"ש לחי ומאן דאמר לחי אבל קורה כתותי מיכתת שיעורא ע"כ וק"ל כותיה דרב לגבי ר"ל. חדא כי בחידוש גדול קבלנו דרב ור"י הלכה כר"י דהא רב גדול מדר"י הוה אלא שגדל ר"י בשנים בגבולה נא"י הרבה ישיבה והרבה תכמה הא לאו הכי מן הדין היה לפסוק כרב שהיה כבהרוהו והכי איתא בסדר תנאים ואמוראים משהה ראוי לומר שהלכה כמותו לגבי ר"ל דהא קי"ל בפ' החולץ ובכמה מקומות דר"ל ור"י בכ"מ הלכה כר"י בר מתני תלת ועקים בהא לא כתיקום ר"י. ועוד דקאי כרבה דאמרינן לעיל כדאליג עליה דרב חסדא כהאי פירקא סוף גמ' מתני' דנשרף הכותל אילן מותר ואשרה אסורה דקיימי

הגהות מיימוניות

[ט] ודלא כר' יהודה דתני יתר על כן א"ר יהודה וכו' אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך. [י] הגי אבולי דמחוזא דמימן עד פלגא בעפר וכו' עד כי אתא ר"נ אמר פניות לעפרייהו ליטא קסבר ר"נ צריך לנעול לא ראויים לנעול אע"פ שאינן נעולות: [כ] כרב ור' חייא ור"י לגבי שמואל ור"ל דאמר אסור [ל] כרבא ודלא כאביי דאמר מסתברא מילתיה דר"י תחת קורה אבל בין לחיים אסור: [מ] אבל לחי שהוא מן הכותל עצמו צריך טפח ולא סגי בכשהו וכן דקדקו התוס' מהא דקאמרי' בעשר ושני טפחים סגי ולא קאמר בעשר ושני משהוין ע"ש גבי חצר קטנה שנפרצה לגדולה: [נ] בפ' חלון אמר רב חייא בר אשי עושין לחי אשרה עד אבל קורה. פי' משמע אבל לחי אפי' מיכתת פי' אפי' משברים ושברי שברים ובלבד שלא יגביה התחתונה מן הקרקע ג':

וכמה רוחב הקורה וכו'. במשנה (שם י"ג:) קורה שאמרו רחבה לקבל אריח והאריח חצי לבינה של שלשה טפחים דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח ובריאה לקבל אריח ר' יהודה אומר רחבה אע"פ שאינה בריאה ואין הלכה כר' יהודה, ובירושלמי נראה שצריך שתהא בריאה כדי לקבל רישום של אריחין שסכן ארכו לאורך הקורה ואינו קורה של עשר אמות צריך שתהא בריאה כדי לקבל כ' אריחין שאורך האריח ג' טפחים ורחבו טפח והוי וכ"כ הר"א ז"ל. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. עוד כתב ויראה לי שדי אם יכולה לקבל י"ח אריחין לפי שהקורה פ' אמות ואי משהויין מתרת מבוי רחב י' אמות מדין לבוד ע"כ. ואין בגמרא שום מכל זה כלל ולזה לא כתב רבינו רק לשון המשנה: ומעמידי קורה וכו'. מחלוקת אמוראי בגמרא (שם י"ד) ופסק כרב חסדא דאמר מעמידי קורה צריכין שיהיו בריאין לקבל קורה ואריח. וכן פסקו ז"ל. ויש מי שפי' שמעמידין הכותל שהקורה עומדת עליו. ויש מי שפירש יתדות היוצאות מן הכותל שאין ברחבן טפח ולא בארכן שלשה והקורה קצרה ונסמכת עליהם וזה עיקר. ויש מן המפרשים שכתבו שאם היתה הקורה רחבה ד' אינו צריך שתהא בריאה והוכיחו כן לדעתם מן הסוגיא. ואין נראים כן דעת רבינו ז"ל והלכות ולא מצאן הסכים הרשב"א ז"ל:

יד כמה יהיה פתח מבוי כו'. דע שהמבוי שהכשרו בלחי אין גובה יתר על כ' אמה פסלו, שהרי הלחי סמוך לקרקע הוא ואין גבהו אלא י' ומה לנו אם המבוי גבוה כמה. וזה פשוט. ורבינו ז"ל שכתב ויהיה די להכשירו בלחי או קורה לא הזכיר לחי אלא מפני שפסול גבוה פחות מעשרה ורחבה יתר מעשר. והדינין כולן הם במשנה ובגמ'. שנינו שם (ב') מבוי שהוא גבוה למעלה מכ' אמה ימעט ר' יהודה אומר אינו צריך הרחב מעשר אמות ימעט אם יש לו צ"פ אע"פ שרחב מעשר אינו צריך למעט ובגמרא היה פחות מעשרה טפחים חוקקין בו להשלימו לעשרה: בד"א בשלא היה לו צורת פתח וכו'. כבר נתבאר במשנה שהזכרתי למעלה הכשר הצ"פ ברחב יתר מעשר. ובגמרא (דף י"א) תניא מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט ואם יש לו צורת פתח אינו צריך למעט. ומתוך כך סובר רבינו שה"ה לפחות מעשרה שצורת פתח מועילה בו ונחלקו עליו ואמרו שאין מחילה פחותה מעשרה טפחים וכ"ש צורת פתח וזה דעת הרשב"א ז"ל:

יג וכן רוחב הקורה אין פחות מטפח. אע"ג דבפ"ק דעירובין (דף י"ד) גבי שתי קורות המתאימות קתני אם מקבלות אריח טפח ומחצה אין צריך להביא קורה אחרת. כתב רבינו אין פחות מטפח משום דהתמי דתנן בהדיא סתמא הקורה שאמרו רחבה לקבל אריח והאריח חצי לבינה של ג' טפחים דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לארכו סגי טפח ומחצה בעי ומשני כיון דרחבה לקבל טפח אידך חצי טפח מלבנין ליה בטינא משהו מהאי גיסא ומשהו מהאי גיסא:

טו ואם יש בה ציור וכיור וכו'. בגמרא (עירובין י"ח) איבעיא לן אי מהניא לרחב יותר מעשר ולא איפשיטא ואע"ג דמידי דרבנן הוא נקטי לה הפוסקים לחומרא משום דמסתברא ספקא לאיסורא כמ"ש הרא"ש דלאלתרא מהניא בגובה משום דדבר חידוש הוא ומסתכל כלפי מעלה לראותה ואגב זה רואה הקורה והכא ספקא לא שייך ברחבה וזהו דעת רבינו שלא הזכיר לאלתרא ברחבה:

יח נפרץ המבוי במילואו לחצר וכו'. כתב ה"ה שם גופא אמר רב ירמיה בר

שיש לרוחב הקורה שיעור. וכל השיעורין אסורים מן האשרה. וכן רוחב הקורה אין פחות מטפח ועביה כל שהוא. והוא שתהיה [ס] בריאה לקבל אריח שהוא חצי לבינה של שלשה טפחים. ומעמידי קורה צריכין שיהיו בריאין כדי לקבל קורה וחצי [ע] לבינה: יד כמה [א] יהיה פתח המבוי ויהיה די להכשירו בלחי או קורה. גבהו אין פחות מעשרה טפחים ולא יתר על עשרים אמה ורחבו עד עשר אמות. [ב] בד"א שלא היה לו צורת פתח. אבל אם היה לו צורת פתח אפילו היה גבוה [פ] מאה אמה או פחות מעשרה או רחב מאה אמה הרי זה מותר: טו וכן אם היה בקורה של מבוי כיור וציור עד שיהיו הכל מסתכלין בה אע"פ שהיא למעלה מכ' אמה כשרה. שהקורה [צ] משום היכר עשויה ואם היתה למעלה מכ' אינה ניכרת ואם יש בה ציור וכיור מסתכלים בה ונמצא שם היכר: טז מבוי שהיה גובהו מן הארץ עד קרקעית קורה עשרים אמה ועובי הקורה למעלה מעשרים כשר. [ק] היה גובהו יתר מעשרים ובא למעטו בקורה שמניח אותה למטה צריך להיות ברוחבה טפח כקורה. היה גובהו פחות מעשרה חוקק בו משך ארבע על ארבע אמות [ר] ומעמיק כדי להשלימו לעשרה: יז נפרץ [ש] [ג] בו פרצה מצדו כלפי ראשו אם נשאר עומד בראשו פס רוחב ארבעה טפחים מותר והוא שלא תהיה הפרצה יתר על עשר. ואם לא נשאר פס ארבעה אסור אלא א"כ היתה הפרצה פחות משלשה שכל פחות משלשה כלבוד: יח נפרץ המבוי במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו לרה"ר הרי

א סמ"ג שם : ב טור וסמ"ג שם : ג טור סימן שסה :

טו וכן אם היה בקורה וכו'. זה כתב רבינו כפירוש אוקימתא שהוזכר בגמ' (דף ג') ואמרו עלה בגמרא מאי אוקימתא ר' חמא אמר קיני במערבא אמרי פסקי דארזא מ"ד פסקי דארזא כ"ש קיני ומ"ד קיני אבל פסקי דארזא לא. ופסק רבינו כמ"ד קיני. פירוש צורת קיני יונים וכיוצא בהן. והרשב"א ז"ל פסק כמ"ד פסקי דארזא וכן כתב היתה למעלה אם עשה בסמוך לה חתיכות ארזים העוגים כשר שכל שיש לה דבר חשוב יש לו קול וכן אם עשה לה צורות נאות וכיורין כשרה שהכל מסתכלין בה עכ"ל. עוד כתב חתיכות ארזים וכיורים אלו בלא קורה אע"פ שיש להם היכר אין מתירין את המבוי ע"כ. ופשוט הוא:

טז מבוי שהיה גבוה מן הארץ וכו'. מחלוקת אמוראים שם (ג') ומסקנא כרבה דאמר חלל מבוי תנן. וכן פסקו ז"ל דכל שאין חלל המבוי מקרקעיתו ועד קרקעית הקורה יותר מעשרים כשר: היה גובהו יותר מעשרים וכו'. בגמרא (דף ד':) היה גבוה מעשרים אמה ובא למעטו כמה ממעטו. והקשו כמה ממעט כמה שצריך לו אלא רחבו בכמה רב יוסף אמר טפח אביי אמר ד'. ובהלכות פירשו כן למעטו ממעטו בקורה שרחבה טפח ודיו דקורה משום היכר הוא והיכר של מטה כהיכר של מעלה כדתנן (שם י"ג) דיה לקורה שתהא רחבה טפח עכ"ל. וזה דעת רבינו ז"ל. והרשב"א ז"ל כתב שטעותם ז"ל שמניחים קורה למעלה מעשרה טפחים ולמטה מעשרים. והקשה א"כ היאך יאמר אביי בד' תיסוק ליה משום קורה התחתונה ועוד קושיות אחרות ובלאמת שאין סוגית הגמרא מתיישב לפירוש זה ולפיכך פי' הוא ז"ל שמגביה את המבוי ועושה אצטבא על פתח מבוי רחבה טפח כדעת רב יוסף וכן מפורש בירושלמי. ואני אומר כבודו במקומו מונח שלא נתכוון בכוונת הרב אלפסי ז"ל שלא היתה כוונתו וכוונת רבינו ז"ל אלא קורה שמניחים על פתח המבוי כדי שיהא מעליותא קורה עד קרקעית הקורה פחות מעשרים ועל זה אמרו בהלכות שהיכר של מטה די ברחב טפח כהיכר של מעלה ואם על קורה אחרת למעלה מעשרה מה היינו צריכין להיכר של מעלה. ונעד לדברי מנהגי בספר העתים שהוא מחזר אחר דברי ההלכות בב"מ וכותב לשונו והכא נמי צריך שיהא בתוך אצטבא או בתוך הקורה שמניח על פתח המבוי למטה בקרקע טפח עכ"ל. עוד שם היכר של מטה כהיכר של מעלה כמו של מעלה די טפח כך הקורה שממעט בה למטה די טפח עכ"ל, וזה מבואר: היה גבוה פחות מעשרה וכו'. (שם דף ה') היה פחות מעשרה חוקק בו להשלימו לעשרה וכו' משכו בכמה רב יוסף אמר בד' טפחים אביי אמר בד' אמות וקי"ל כאביי כדאיתא בהלכות:

יז נפרץ בו פרצה מצדו כלפי ראשו וכו'. שם איתמר מבוי שנפרץ מצדו כלפי ראשו איתמר משמיה דרב אמי ורב אסי אם יש שם פס ד' מתיר בפרצה עד י' ואם לאו פחות מג' מתיר ג' אינו מתיר ע"כ. וכ"נ שטות ההלכות ורבינו שאותה מימרא שהזכירו שם (ה' ו') מבוי שנפרץ מצדו בעשר מרבא בד' ואמרו שם כגון שנפרץ בקרן זוית וכו' תולנת היא על הא דרב אמי ורב אסי וכולה סוגיא דאיתא התם ליתא לענין הלכתא. ופירוש קרן זוית הנזכר שם לדעתם ז"ל מן הצד כמבואר שם. וכן גידודי שאמרו שם פירוש לדעתם פסין ועל כן לא נכתב זה בהלכות ולא הזכירו רבינו ז"ל, והרשב"א ז"ל הטיל שלום ביניהם וכתבן בספר ובפנים אחרים:

יח נפרץ המבוי במלואו וכו'. שם (ח') גופא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת ומבוי אסור ומפורש שם חצר מותרת אפי' היכא דקא דרסי בה רבים דהויא חצר שהרבים נכנסין לתוכה בזו ויוצאין בזו רה"י לשבת. ובהלכות ומבוי אסור משום דה"ל מבוי מפולש לרה"ר וזה דרך רבינו

הגהות מיימוניות

[ס] בת"ק ודלא כר' יהודה דאמר רחבה אע"פ שאינה בריאה ע"כ: [ע] כרב חסדא אבל מהר"ם כתב דנראה דהלכתא כרבה בר רב הונא דאין מצריך שיהיו בריאים אלא לקבל קורה לחודא ובשל סופרים הלך אחר המיקל: [פ] לית הלכתא כרב דאמר אתגיית צריך למעט אלא כסתם מתני' לשון מהר"ם וכן כתבו התוס' בשם הגאון ע"כ: [צ] כרבא ודלא כאמוראין דאמרי משום מחיצות ע"כ: [ק] כרבה דאמר חלל מבוי תנן ודא"ל רב פפא תניא דמסייע לך וכן פסק מהר"ם ודלא כרבה בר עולא דפוסל עכ"ל ע"כ: [ר] כאביי ודלא כרב יוסף דאמר ד' טפחים וכן פסק ר"י אלפס דסוגיא דשמעתא כוותיה דאביי דמשך מבוי ארבע אמות גבי לחי הבולט מדופנו של מבוי וכן פסק מהר"ם והביא ראיות לדבריהם שאין הלכה כרב יוסף לגבי אביי אלא במחיצה שהוא אחד מו' דברים שהלכה כרב יוסף כדאיתא בפ"ק דב"ב ודלא כרבינו אבי"ה שפסק כרב יוסף שאני, הלכה כתלמיד במקום הרב עיין בפסקי דעירובין ג"כ: [ש] איתמר משמיה דר' אמי ורבי אסי וצ"ע בפסקי עירובין של מהר"ם, ע"כ:

מגדל עוז

דקיימי בשיטתיה דרבא דלעיל פ"ק שכתבתי דאמר קורה משום היכר ולאו משום מחיצה וכראה הכנה פ' לולב ב"ד גמלא מפני דהתוקע להון הכוב נמי גרסינן א"ר יהודה בשופר של עבודת כוכ"ז לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעורא וכשוכה פ' לולב הגזול כוף שמעתין אמרין לולב של אשרה פסול ומוקמינן לה באשרה דמשה ומשמיהין על מתניתן דקתני של אשרה פסול והא אמר רבא לולב של עבודת כוכ"ז לא יטול ואם נטל כשר ופרקינן מאי באשרה דמשה עסקינן דכתותי מיכתת שיעורא דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת ש"מ. ותנן דבר הצריך שיעור מפורש סוף פ' כיסוי הדם דאמר ר' זירא ולאיתויה דכה בר ירמיה מכוין כשער עיר הנדחת והקשינן ולמאי איסורי הנאה נינהו ופריק רבא מצות לאו ליהנות נתנו ואותיב רב ניתאי לרבינא מכהי דשופר של עיר הנדחת לא יתקע ולולב של עבודת כוכ"ז לא יטול מאי לאו אם נטל ואם תקע לא יצא ופרקינן לא אם תקע ואם נטל יצא והדר אקשי והתניא אם תקע לא יצא אם נטל לא יצא ופריק רב אשי הכי השתא התם שיעורא בעינן ועבודת כוכ"ז כתותי מיכתת שיעורא הכא ב"ש דכי מיכתת מאי מעלי לכסוי וכו' מצות חלולה נמי מתניתן דהלכה כמגדל שאינו בלו פסק ג"כ רבא הלכתא דאם חלוה במגדל של תקרובת עבודת כוכבים ומזלות וכל עיר הנדחת

אליהם פסולה וטעמא משום דכתותי מיכתת שיעורא. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל כבר פירשו רבותינו בעלי התוספות פרק הלון ואמרו לגבי קורה דכתותי מיכתת שיעורא ואע"ג דלאו נמי שיעורא דגבהו י' מיהו קורה יש בה שיעור לאורך כמה ארוך לרחבה של מבוי [illegible] משום דלא בעיא שיעור ברוחב עכ"ל. וכזה מתורץ כל מה שהקשה הראב"ד ז"ל [illegible]

בספר המלחמות [illegible] ז"ל:

וכמה רוחב הקורה וכו' עד כלבוד הוא. הכל פרק קמא דעירובין: נפרץ המבוי וכו' עד [illegible] (דף ז') [illegible] (דף צ"ד):

בר אבא אמר רב מבוי שנפרץ במילואו לחצר וכו' ובהלכות ומבוי אסור משום דה"ל מבוי המפולש לרה"ר וזהו דרך רבינו ולא הזכירו כלל הסוגיא שהיא למעלה מזו שהיא מחלקת בין עירבו ללא עירבו ובהנלוים אחרים עכ"ל. והתמהני עליו שנראה מפשט לשונו שגם רבינו לא הזכיר הגאונים האחרים והא ליתא שכבר הזכירם בראש הפרק גבי מבוי מפולש שהיה כלם לאמצע רחבה ומה שלא חילק בין עירבו ללא עירבו הוא מפני שאין אותו פרק מקום דין חצר ומבוי אם אוסרים זה על זה אם לא וממ"ש בהלכות עירובין הוא נלמד: וכן

רבינו ולא הזכירו כלל הסוגיא שלמעלה מזו שהיא מחלקת בין עירבו ללא עירבו ובהנלוין אחרים והרבה מן המפרשים ז"ל פסקום. והרשב"א ז"ל הזכירם בספרו ואין דברים אלו מצויין כדי להאריך בהם.

יט מבוי שהיו לו שבילין מצד זה וכו'. שם (ח':) איתמר מבוי שהוא עשוי כנדל פירוש שרץ הים שהוא בהרבה רגלים אמר אביי עושה צורת פתח לגדול והיתר כלהו מסתרו בלחי או קורה א"ל רבא כמאן כשמואל דאמר מבוי עקום תורתו כסתום והא כשמא מבוי עקום דהוה בנהרדעא וחשו לה לדרב דאמר תורתו כמפולש אלא אמר רבא עושה צ"פ לכולהו מחד גיסא ואידך כולהו מסתרו בלחי וקורה ע"כ. וכבר הזכרתי למעלה שדעת רבינו שאפי' מבוי המפולש בשני צדדיו לרשות הרבים די להכשירו בצורת פתח מכאן וקורה או לחי מכאן או היה טרם התבוי (עיין בסוף הספר ציור ד). אבל הרשב"א ז"ל כתב שאם היו מפולשין כאן וכאן לרה"ר צריך דלת מצד אחד ולחי או קורה מכאן כמו שפירשתי למעלה בדין מבוי מפולש:

כ מבוי שצדו האחד ארוך וצדו השני קצר. שם איתמר מבוי שצדו אחד ארוך וצדו הב' קצר פחות מד' אמות מניח את הקורה באלכסון ד' אמות מניח את הקורה כנגד הקצר ורבא אמר אחד זה ואחד זה אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר וק"ל כרבא וכן פסקו ז"ל וכתב הרשב"א ז"ל בא להתיר כנגד האלכסון אין לו תקנה אלא או במחיצה או בצ"פ עשה צורת הפתח אפי' באלכסון מותר שהפתח משום מחיצה עכ"ל: **העמיד לחי בחצי מבוי וכו'.** (עירובין י"ד:) הנא עשה לחי לחצי מבוי יש לו חצי מבוי פשיטא מהו דתימא דילמא אתי לאשתמושי בכוליה קמ"ל. וכתב הרשב"א ז"ל וה"ה לקורה והדיא תנו בתוספתא העמיד לחי או קורה באמצע מבוי אין לו אלא עד מקום לחי וקורה. ומיהו דוקא בשיש באותו חצי מבוי המוכשר תורת מבוי שלא יהא ארכו פחות מארבע אמות והיכא ארכו יתר על רחבו והיו בתים וחצרות פתוחין לתוכו הא לאו הכי צריך לחי מכאן ולחי מכאן א"נ שם ארבע כחצר עכ"ל:

הרי זה אסור מפני שהוא מבוי מפולש. והחצר מותרת שהחצר שרבים בוקעין בה ונכנסין בזו ויוצאין בזו הרי היא רה"י גמורה: **יט** מבוי [א]שהיו [ה] לו שבילים מצד זה ושבילים מצד אחר שנמצאו מפולשין לרה"ר אע"פ שאינן מכוונין זה כנגד זה הרי כל אחד מהן מבוי מפולש. כיצד מכשירין אותו עושה צורת פתח לכל אחד ואחד מן השבילים שבצד האחד. וכן לפתח הגדול ועושה לכל השבילים שבצד השני לחי או קורה: **כ** מבוי [ב]שצדו אחד ארוך וצדו השני קצר מניח את הקורה כנגד הקצר. העמיד [א] לחי בחצי המבוי הפנימי שהוא לפנים מן הלחי מותר לטלטל בו והחצי החיצון שהוא חוץ מן הלחי אסור: **כא** מבוי [ג]שהוא רחב עשרים אמה עושה פס גבוה עשרה טפחים במשך ארבע אמות שהוא שיעור משך המבוי ומעמידו באמצע ונמצא בשני מבואות שיש בפתח כל אחד מהן עשר אמות. או מרחיק [ג] שתי אמות מכאן ומעמיד פס שלש אמות ומרחיק שתי אמות מכאן ומעמיד פס שלש אמות מכאן ונמצא פתח המבוי עשר אמות והצדדין הרי הן כסתומין שהרי עומד מרובה על הפרוץ: **כב** לחי [ד]הבולט מדפנו של מבוי כשר. [ג] ולחי העומד מאליו אם סמכו עליו מקודם השבת כשר. ולחי שהוא נראה מבפנים לחי ומבחוץ [ד] אינו נראה לחי. או שהיה נראה מבחוץ לחי ומבפנים נראה שהוא שוה וכאילו אין שם לחי. הרי זה נידון משום לחי. לחי שהגביהו מן הקרקע שלשה טפחים או שהפלינו מן הכותל שלשה לא עשה כלום. אבל פחות מג' טפחים כשר שכל פחות משלשה כלבוד. לחי שהיה רחב הרבה. בין שהיה רחבו פחות מחצי רוחב המבוי בין שהיה רחבו כחצי רוחב המבוי כשר ונידון משום לחי. אבל אם היה יתר על חצי רוחב המבוי נידון משום עומד מרובה על הפרוץ: **כג** קורה שפירס עליה מחצלת הרי ביטלה שהרי אינה ניכרת. לפיכך אם היתה המחצלת מסולקת מן הארץ שלשה טפחים

א טור סימן שסד: ב טור סימן שסג: ג טור שם: ד טור שם:

כא מבוי שהוא וכו'. שם (דף י') תני לוי מבוי שהוא רחב עשרים אמה עושה קנה באמצעיתו ודיו רב ושמואל ולוי דאמרי אין הלכה כאותה משנה אלא היכי עביד אמר אביי עושה פס גבוה עשרה בתמך ד' אמות ומעמידו לארכו של מבוי פירוש ונעשה כשני מבואות ונותן קורה על שניהם או לחי בזה ולחי בזה. וכתב הרשב"א ז"ל ואם הכשירו בקורה צריך שתהא הקורה נחונה על הפס שהוא אמצעו או למעלה ממנו תוך ג' הא לאו הכי לא משום דבעיק קורה על גבי מבוי וזהו דעתו ז"ל. עוד כתב וכן צריך שיהא בכל מבוי ומבוי משני אלו שהפס מפסיק ביניהם בתים וחצרות פתוחים לתוכו וכל תנאי מבוי ע"כ דבריו ז"ל. או מרחיק שתי אמות וכו'. שם (י') עביד כדרב יהודה דאמר רב יהודה מבוי שיש לו פ"ז אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות. ובהלכות והיכא דרחב עשרים אמה עביד הכי מהאי גיסא ומהאי גיסא ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל וכן הדין אף במרחיק שתי אמות ושני טפחים ועושה פס שתי אמות וארבעה טפחים מצד זה ומצד זה שכל שהפס רבה על האויר שבינו ובין הכותל הוי משום עומד ומכאן אתה דן לכל כיוצא בזה עכ"ל ודבר פשוט הוא:

כב לחי הבולט מדפנו של מבוי כשר וכו'. שם (ה') אמר רב הונא לחי הבולט מדפנו של מבוי פחות מד' אמות נדון משום לחי ואינו צריך לחי אחר להתירו ד' אמות נדון משום מבוי וצריך לחי אחר להתיר אותו לחי היכן מעמידו אמר רב ספא תוקים לה באידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפי' תימא דמוקים ליה בהדיה דמעפי ביה או דמגבר ביה ולא אמרן אלא במבוי שמנה אבל במבוי שבע ניחר בעומד מרובה על הפרוץ רב אשי אמר אפי' תימא במבוי שמנה אין צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש יותר בעומד מרובה על הפרוץ אי פרוץ נפיש מדון משום לחי מאי אמרת דכי הדדי נינהו ה"ל ספק דדבריהם וספק דדבריהם להקל. עכ"ל ההלכות מן הגמרא. עוד שם והלכתא כרב אשי. ומשמעות של שמועה מורה שבמבוי תשע לחי של ד' אמות אינו כשר בו לפי שאינו נדון משום לחי כל שיש בו ד' אמות ואינו מכשיר משום עומד שהרי הוא מועט מן הפרוץ. ואין כן דעת רבינו שפשט דבריו בכאן ובסמוך כתב לחי שהיה רחב הרבה וכו' נראה מדבריו שהוא סובר דרב אשי לאו דוקא נקט מבוי שמנה אלא ה"ה לכל מבוי ומשום דרב הונא נקט שמנה וכ"ש לדידן דקי"ל דעומד כפרוץ כשר ולא אתי רב אשי מאי אמרת כי הדדי נינהו אלא להכשירו אפי' למ"ד עומד כפרוץ אסור ואין זה מתיישב אצלי שאם כך היתה סברת רב אשי הי"ל אפי' יתר מד' אמות הוי משום לחי ויחלוק על מימרא דרב הונא דאמר ד' אמות נדון משום מבוי ודברי רבינו צל"ע. והרשב"א ז"ל כך פסק דכל שאין עומד כפרוץ ויש בעומד ד' אמות אינו נדון משום לחי וצריך לחי אחר להתירו. ורש"י ז"ל פירש דהא דלחי הבולט כשלא נעשה לשם לחי הוא דאמריק דכי הוי ד' אמות אינו נדון משום לחי אבל עשאו לשם לחי קול יוצא עליו כיון שהלחי משום מחיצה דרבנן בפחיתותו לא גרע. וזה מסכים בדין רבינו בלחי שאינו עומד מאליו. ועם כל זה היה לו ז"ל לחלק. ויראה לי שרבינו מפרש שצריך לחי אחר להתירו לאותו לחי הבולט ולא למבוי וקסבר ההוא מותר להשתמש בין לחיים ואף זה צ"ע. ופי' לחי הבולט שהוא בולט מתוך של כותל לרחבו של מבוי: ולחי העומד מאליו וכו'. (שם ט"ו) ובהלכות לחי העומד מאליו אביי אמר הוי לחי רבא אמר לא הוי לחי בדלא סמכו עליה כ"ע לא פליגי דלא הוי לחי כי פליגי בדסמכו עליה מאתמול וקי"ל כאביי דאמר הוי לחי ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל כיצד העמיד לחי במבוי ונפל בשבת אפי' היה שם אילן וכיוצא בו ואפי' נטעו הוא בידים אינו מועיל כיון שלא סמך עליו מע"ש לא העמיד שם לחי אחד או שהיה שם ונפל מע"ש אילן זה מתיר משום לחי וכן כל כיוצא בזה. ויראה לי שהקורה העומדת מאליה כאותן שמחנין קורה מכותל לכותל לחזק את הכותלים אינה קורה שהקורה משום היכר ואין כאן היכר ע"כ דבריו: ולחי שהוא נראה מבפנים לחי וכו'. שם (ס' י') נראה מבפנים ושוה מבחוץ נדון משום לחי והוא כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ה). מבחוץ אינו מובדל מן הכותל כלל. נראה מבחוץ ושוה מבפנים נהלכו בו והלכתא משום לחי והוא כזה (עיין בסוף הספר ציור ו). שבפנים נראה שהוא ממשך הכותל: לחי שהגביהו מן הקרקע וכו'. (שם י"ד) אמר רבה עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכותל ג' לא עשה ולא כלום. ופי' אם הגביהו פחות מג' אע"פ שאין אלא ז' ומשהו כשר שכל לבוד רואין אותו כמלא. וכן כתב הרשב"א ז"ל ופשוט הוא: לחי שהיה רחב הרבה וכו'. כבר בארתי זה בסמוך בדין לחי הבולט:

כג קורה שפרס עליה מחצלת וכו'. (שם דף י"ז) אמר רב ששת הניח קורה על גבי מבוי ופרס עליה מחצלת והגביה מן הקרקע ג' קורה אין כאן דהא מכסיא מחיצה אין כאן דהויא לה מחיצה שהגדיים בוקעין בה ע"כ:

נעץ

מגדל עוז

מבוי שצדו האחד ארוך וכו' עד אין צריך להביא קרא אחרת. הכל פ"ק דעירובין (דף ח'):

הגהות מיימוניות

[ס] מבוי החישוי כנדל כרבא ודלא כאביי דאמר עושה צ"ח לגדול והני כולהו מישתרי בלחי וקורה ע"כ: [א] כרבא דאמר וכו' ע"ש אבל בתוך המבוי, יכול להניח קורה באלכסון לכ"ע ואינו משתמש אלא עד הקורה בקצר כנגד הקצר וכצד הארוך כנגד הארוך. למהר"ם נראה דלרבא נמי הא דאמרינן בקורה דאית ליה כו' אפילו אי אמרת קורה משום מחיצה היינו משום מחיצה ולא מחיצה ממש רא"כ לדידית תתיר רחב יותר מעשר ולהכי דוקא משום מחיצה במבוי ששני ראשים שוין אבל באלכסון לא ודוקא בצדו אחד קצר, ע"כ: [ב] וה"ה ראי בעי מרחיק אמה ועושה פס אמה ומחצה ומרחיק אמה ומחצה ועושה פס אמה ומחצה אלא דבולי האי לא אטרחוהו רבנן ופס דקעביד שלש אמות א"צ שיהא פס אחד שלם אלא קנה קנה פחות מג' עד ג' אמות דפחות מג' כלבוד דמי עכ"ל מהר"ם: [ג] כאביי ודלא כרבא וכן פסקו כל הגאונים וספרי הפוסקים האחרונים שזו היא למ"ד של יע"ל קג"ם שהלכה בהן כאביי לגבי רבא, ודלא כר"ת שפסק בהא כרבא ואומר דל' ויע"ל קג"ם היא לידה דפליגי בה אביי ורבא בפ' בנות כותים בימי לידה שאינה רואה בהן, ע"כ: [ד] נראה לר"י כמו שפירש רש"י כאן גבי כותל שצדו אחד כנגד מחבירו שפירש נראה מבחוץ כגון שהכותל שקוע מלפניו אבל מה שפירש לעיל שמשך הלחי להוץ והוה המגימי דבוק בעובי כותל המבוי לא נהירא לר"י דלא מישתרי בה"ג ע"ש, ע"כ:

טפחים או יתר אינה מחיצה. נעץ שתי יתדות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח עליהן הקורה לא עשה כלום. שצריך להיות הקורה על גבי המבוי לא סמוך לו:

כד קורה [א]היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל השני וכן שתי [ס] קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת יוצאה מכותל זה ואינן מגיעות זו לזו פחות משלשה אינו צריך להביא קורה אחרת. היה ביניהן שלשה צריך להביא קורה אחרת:

כה *וכן שתי קורות המתאימות לא בזו כדי לקבל אריח ולא בזו כדי לקבל אריח אם יש [ו] כשתיהן כדי לקבל אריח אינו צריך להביא קורה אחרת. [ב]היתה אחת למטה ואחת למעלה רואין [ז] את העליונה כאילו היא למטה והתחתונה כאילו היא למעלה. ובלבד שלא תהיה עליונה למעלה מעשרים ולא תחתונה למטה מעשרה. ולא יהיה בינידן שלשה טפחים. כשרואין אותה שירדה זו ועלתה זו בבונה עד שיעשו זו בצד זו:

כו היתה [ג]הקורה [ח] עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה. עגולה רואין אותה כאילו היא מרובעת. ואם היה בהיקפה שלשה טפחים יש בה רוחב טפח. היתה הקורה בתוך המבוי ועקומה חוץ למבוי. או שהיתה עקומה למעלה מעשרים או למטה מעשרה. רואין כל שאילו ינטל העיקום וישארו שני ראשיה אין בין זה לזה שלשה אינו צריך להביא קורה אחרת. ואם לאו צריך להביא קורה אחרת:

כז באר שעשה לה שמונה פסין מארבע זויות שני פסין דבוקין בכל זוית הרי אלו כמחיצה. ואע"פ שהפרוץ מרובה על העומד בכל רוח ורוח. הואיל וארבע הזויות עומדות הרי זה מותר למלאות מן הבאר ולהשקות לבהמה. וכמה יהיה גובה כל פס מהן עשרה טפחים ורחבו ששה טפחים ובין כל פס לפס כמלוא שתי רבקות של ארבעה ארבעה בקר אחת נכנסת ואחת יוצאה. שיעור רוחב זה אין יתר על שלש עשרה אמה ושליש:

כח היה במקום אחד מן הזויות או בכל זוית מארבעתן אבן גדולה או אילן או תל המתלקט עשרה מתוך ארבע אמות או חבילה של קנים. רואין כל שאילו יחלק ויש בו אמה לכאן ואמה לכאן בגובה עשרה נדון משום זוית שיש בה שני פסין. חמשה קנים ואין בין זה לזה שלשה ויש ביניהן ששה טפחים לכאן וששה טפחים לכאן נדונים משום זוית שיש בה שני פסין:

כט מותר להקריב ארבע הזויות האלו לבאר. והוא שתהיה פרה ראשה ורובה לפנים מן הפסין ושותה. אע"פ שלא יאחז ראש הבהמה עם הכלי שבו המים הואיל וראשה ורובה בפנים מותר אפילו לגמל. היו קרובים יותר מזה אסור להשקות מהן אפילו לגדי שהוא כולו נכנס לפנים. ומותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסים פשוטים שמניחין אותן בבל

א טור סי' שס"ג: ב טור שם: ג שם:

השגת הראב"ד

*וכן שתי קורות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לשון הגמ' אם מקבלות אריח לרחבו. פירוש דבעינן שיהיו סמוכות בתוך טפח ומחזיק טפח עכ"ל:

מגיד משנה

נעץ שתי יתדות וכו'. (שם ח':) ובהלכות נעץ שתי יתדות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן לא מהני ולא מידי משום דבעינן קורה ע"ג מבוי וליכא והא בזה (עיין בסוף הספר ציור ז):

כד קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל השני וכו'. ברייתא (שם י"ד) כלשון רבינו, ופירושו אפילו רחוקה מכל אחד מן הכותלים בג' וכגון שסמוכה ע"ג [illegible] שאין ברחבן טפח כשרה שיש דין לבוד אפילו משני צדדים וזה פשוט:

כה וכן שתי וכו'. שם וכן שתי קורות המתאימות לא בזו לקבל אריח ולא בזו לקבל אריח אם מקבלות אריח לרחבו א"צ להביא קורה אחרת אם לאו צריך להביא קורה אחרת. פי' רבינו אם יש בין שתיהן רחב טפח והשאר בין זו לזו ג' טפחים. ופירוש ממר ים: היתה אחת וכו'. שם היתה אחת למעלה ואחת למטה ר' יוסי בר"י אומר רואין את העליונה כאילו היא למטה ואת התחתונה כאילו היא למעלה ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מעשרים ותחתונה למטה מעשרה. וכתב רבינו ולא יהא ביניהם ג' לפי שאפילו במתאימות אם היה ביניהם מרחק ג' אין מצטרפות זו לזו. ומתוך דברי רבינו נראה שכל שהן תוך עשרים אמה ולמעלה מעשרה אפי' יש ביניהם במרחק גובה יותר מג' מצטרפות. וקשה לי בזה שהרי רבינו פסק בפרק ה' מהלכות סוכה כרבנן דאמר פרק ישן (סוכה כ"ב) דכל דבר שאין בגגו טפח אין רואין אותו כאילו ירד. ושם הקשו עליו מברייתא זו. ואמר תריץ ואימא הכי ובלבד שלא תהא התחתונה למטה מעשרה אלא למעלה מעשרה והעליונה סמוכה לה פחות מג' ה"נ ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מעשרים אלא בתוך כ' והתחתונה סמוכה לה פחות מג' אבל ג' כיון דלית ביה טפח לא אמרינן חבוט רמי ע"ל הגמרא שם והילך הביא רבינו ברייתא כפשטה ולא כתב אוקימתא זו וצ"ע. והראב"ד ז"ל פסק בספרו כדברי האוקימתא ועיקר:

כו היתה הקורה וכו'. שם (עירובין י"ד:) במשנה עקומה וכו' כלשון רבינו וכתב הרשב"א ז"ל דדברי הכל היא וכן דעת רבינו לפסוק כמשנה זו ושלא לומר שהיא כר"י ואין הלכה כמותו. ודע שמה שאמרו אם היה בהיקפה ג' טפחים יש בה רחב טפח אינו מדוקדק בחשבון אלא פחות מטפח הוא כנלק מ"ב על דרך הקרוב ולא דקדקו בכל דבריהם אפילו בו: היתה הקורה וכו'. (שם י"ד) מ"ד זירא היא בתוך מבוי וכו' כלשון רבינו:

כז באר שעשה וכו'. שם פ' שני (י"ז) עושין פסין לבירות ד' דיומדין נראין [illegible] כמשנה דברי ר"י ר"מ אומר וכו' וידוע שהלכה כר"י. עוד שם במשנה גובהן עשרה טפחים ורחבן ו' ועוביין כל שהוא וביניהן כמלא שתי רבקות של שלשה שלשה בקר דברי ר"מ ר"י אומר של ארבעה ארבעה קשורה ולא מותרת אחת נכנסת ואחת יוצאת. ובגמ' (דף י"ח:) שיעורו של ר' יהודה הוא שלש עשרה אמה ושליש:

כסף משנה

כה וכן שתי קורות המתאימות וכו'. היתה אחת למטה ואחת למעלה וכו'. כתב ה"ה מתוך דברי רבינו נראה שכל שהן תוך כ' אמה ולמעלה מעשרה וכו' וק"ל בזה וכו' עד וצ"ע. נראה שטעם מפרש ז"ל מ"ש רבינו ולא יהיה ביניהם שלשה טפחים במרחק מתך דוקא קאמר כדמשמע סיפא דליכא וע"כ הקשה עליו מדאותביה מהאי ברייתא נראה דאמר כי לית ביה טפח לא אמרינן חבוט רמי ושני תריץ ואימא הכי ובלבד שלא תהא התחתונה למטה וכו'. ואני אומר שאפשר לדחוק ולומר שבכלל מ"ש ולא יהיה ביניהם שלשה טפחים הוא אגב במרחק הגובה לא יהיה יותר משלשה ואם זאת היתה כוונתו יפה עשה שפסקה כיון דלא קאמר ר"י בר' יהודה רואין אלא בפחות מג' ליכא מאן דפליג בהא ואע"ג דהכי אמר בפ"ק דעירובין (דף י"ד) דר"י כר' יהודה סבר לה בהא כאבוה דאית ליה רואין מקמיק כרבנן דפרק הישן דאוקמה בפחות משלשה ואם תסך לומר שלא נתכוון אלא למרחק המשך ולא למרחק הגובה אכתי איכא למימר דהטיר פסק כר"י בר"י דאע"ג דאמר אביי דסבר לה כאבוה דאית ליה רואין ולא קי"ל כאבוה שאני התם שהקורה פסולה מחמת עצמה שהיא של קש או של קנים הילכך לא אמרינן רואין אותה כאילו היא של מתכת אבל בדר"י בר"י שאין פסולה מחמת עצמה אלא מחמת מקומה אפשר דאמרינן בה רואין וכדאמרינן בעלמא גוד אסיק גוד אחית וכא דאוקימנא לה בפרק שני דסוכה (שם כ"ב) בפחות מג' לרווחא דמילתא הוא דתריץ הכי אבל הוה מצי לשנויי ליה להגרוני דכי אמר רבנן לא אמרינן חבוט רמי אלא בית בגגה טפח ס"מ כשהוא צריך לאהל כגון גבי סוכה או גבי טומאה אבל כשאינו צריך אלא להיכר בעלמא כגון גבי קורה אפילו אין בו אמרינן ביה חבוט רמי:

בית

כח היה בית במקום אחד וכו'. (שם) פיסם שם אבן מרובעת רואין אותה כל שאילו תחלק ויש בה אמה מכאן ואמה מכאן כשר משום דיומד ואם לאו אינו כשר משום דיומד, ועוד שם היה שם אילן או גדר או מחיצת קנים נדון משום דיומד: חמשה קנים ואין בין זה לזה שלשה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה מחיצת קנים קנה קנה פחות משלשה נדון משום דיומד או לא ופשט ליה רבה דנדון משום דיומד ואף ע"ג דדחי ליה אביי קיימא לן כפשיטותיה דרבה. ופירוש דיומד זו עמוד כלומר שני עמודין אחד לכאן ואחד לכאן לשני רוחות והסמוכין זה לזה:

כט מותר להקריב ארבע הזויות אלו וכו'. משנה (שם י"ז:) מותר להקריב לבאר ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה. ושם (דף י"ח) אמרו בגמרא כמה ראשה ורובה של פרה שתי אמות. ופי' רבינו אע"פ שלא יאחוז ראשו הבהמה עם הכלי בעיא היא בגמרא (דף כ':) ואוקים בעיא קמייתא שהוא שאינו צריך לגזרה וכדברי רבינו. [illegible] ואפי' של גמל מותרת בירושלמי כשיעור הזה ואפי' גמל וכלו מבחוץ מותר משום מכשיעור אפי' גדי וכולו מבפנים אסור ע"כ: ומותר להרחיק כל שהוא וכו'. משנה (שם י"ח) מותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסים. פי' כל שהוא כל כמה שהוא רוצה. ובגמרא (דף י"ט:) [illegible] יותר מי"ג אמה ושליש [illegible] פסים פשוטים [illegible] כדי שלא יהא ביניהם לפיים יותר מי"ג ושליש:

לא

הגהות מיימוניות

[ס] נעץ ב' יתדות עקומות על שני כותלי מבוי ואין בגובהן ג' ואין בעקמומיתן ג' והניח קורה על גביהן א"צ להביא קורה אחרת ואמרינן לבוד [illegible] ובלבד שתהא קורה מכוונים למבוי ולא מבחוץ לשון מהר"ם, ולא ידעתי למה דילג רבינו המחבר זה הפסק והרי כאן מקומו כראיתא בפירקין. ע"כ: [ו] נראה למהר"ם דהיינו דוקא בשנתנעצות זו בזו אבל אם אין נוגעין זו בזו אפילו אין ביניהם ג' טפחים אין מצטרפין דלא אמרינן לבוד [illegible] ליכא שיעורא כר' [illegible] דעת רבינו המחבר [illegible] דמצטרפין בפחות מג' טפחים ע"כ: [ז] והיינו כר' יוסי בר' יהודה אבל מהר"ם כתב [illegible] הלכתא כותיה [illegible] דאית ליה רואין כמתניתין ופליגי רבנן עליה: [ח] וכ"צ למהר"ם דבעקומה ועגולה ואפילו רבנן מודו והלכתא הכי דרואין [illegible] בגמ' שעקומה

מגדל עוז

וכן שתי קורות עד קורה אחרת. פ"ק דעירובין (דף י'): כתב הראב"ד ז"ל לשון הגמרא וכו': ואני אומר אין לשון הגמרא מכריע כאשר הם בשיטת סוגיין הטופס כאשר מוגיה: באר שעשה וכו' עד אמה ושליש. פ"ק דעירובין ועיקר פרק עושין פסין (דף י"ח י"ט): היה במקום אחד עד פסין. פרק עושין פסין:

בכל רוח ורוח כדי שלא יהא בין פס לחבירו יותר על שלש עשרה אמה ושליש: ל לא התירו הפסים האלו אלא בארץ ישראל ולבהמת עולי רגלים בלבד והוא שיהיה באר מים חיים של רבים. אבל בשאר ארצות אדם [א]יורד לבאר וישתה או יעשה לו מחיצה מקפת לבאר גבוהה עשרה טפחים ויעמוד בתוכה וידלה וישתה. ואם היה הבאר רחב הרבה שאין אדם יכול לירד בו הרי זה ידלה וישתה בין הפסין: לא וכן בור הרבים ובאר היחיד אפילו בארץ ישראל אין ממלאין מהן אלא אם כן עשו להן מחיצה גבוהה עשרה טפחים: לב הממלא לבהמתו בין הפסים ממלא ונותן בכלי לפניה. ואם היה אבוס ראשו נכנס לבין הפסים והיה גבוה עשרה ורחב ארבעה לא ימלא ויתן לפניה שמא יתקלקל האבוס ויוציא הדלי לאבוס ומן האבוס לקרקע רה"ר אלא ממלא ושופך והיא שותה מאליה: לג הזורק מרה"ר לבין הפסין חייב הואיל ויש בכל זוית וזוית מחיצה גמורה שיש בה גובה עשרה ויותר מארבעה על ארבעה והרי הרבוע ניכר ונראה ונעשה כל שביניהם רה"י. ואפילו היה בבקעה ואין שם ביניהם באר שהרי בכל רוח ורוח פס מכאן ופס מכאן. ואפילו היו רבים בוקעין ועוברין בין הפסין לא בטלו [ס] המחיצות והרי הן כחצרות שהרבים בוקעין בהן והזורק לתוכן חייב. ומותר להשקות הבהמה ביניהן אם היה ביניהן באר: לד חצר שראשה אחד נכנס לבין הפסין מותר לטלטל מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה. [ב]היו שתי חצירות אסורין עד שיערבו. יבשו המים בשבת אסור לטלטל בין הפסין שלא נחשבו מחיצה לטלטל בתוכן אלא משום המים. באו לו מים בשבת מותר לטלטל ביניהן. שכל מחיצה שנעשית בשבת שמה מחיצה. [ג]מבוי שניטלה קורתו או לחיו בשבת אסור [ע] לטלטל בו אע"פ שנפרץ לכרמלית: לה *אכסדרה [ד]בבקעה מותר לטלטל בכולה ואע"פ שהיא בת שלש מחיצות ותקרה. שאנו רואין כאילו פי תקרה יורד וסותם רוח רביעית. והזורק מרה"ר לתוכה פטור כזורק למבוי סתום שיש לו קורה. [ה]בית או חצר שנפרץ קרן זוית שלה בעשר אמות הרי זה אסור לטלטל בכולו אע"פ שכל פרצה שהיא עד עשר אמות כפתח. אין עושין פתח

השגת הראב"ד

*אכסדרה בבקעה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש, עכ"ל:

א טור סי' שנו: ב טור סי' שנב ועי"ש בת"ג עשין דרבנן א': ג טור סי' שסה ד סמ"ג עשין שם: ה טור סי' שסא:

כסף משנה

לה בית או חצר שנפרץ וכו'. כתב ה"ה פירש"י בשיטת וכו' ויש מי שפירש בהפך וכו' וטעם רבינו אינה מבוארת עכ"ל. ול"נ כדברי רבינו דמדלא כתב שנפרץ בקרן זוית וכתב שנפרץ קרן זוית שלה נראה שאינו מפרש קרן זוית שאוכל בשתי רוחות כדברי רש"י אלא שנפרץ מן הצד קרי ליה קרן זוית וכמ"ש הרי"ף בפ"ק דעירובין, ומדכתב בנפרץ קרן זוית שלה וע"ז כתב והוא שלא היה באלכסון נראה עוד דקרן זוית לאו היינו אלכסון כפירוש התוס' שהרי על שהפרצה היא בקרן זוית כתב שאם היתה קורה מלמעלה לאורך הפרצה מותר והוא שלא תהיה הקורה באלכסון ולפירושם כיון שהפרצה היא בקרן זוית א"א להיות קורה לאורך הפרצה כי אם בקרן זוית דהתם חצר אינו מקורה, גם אינו כיה מי שפירש שכתב ה"ה שהרי גם אחצר נמי קאי כדכתב בהדיא ודברי דיש מי שפירש לא שייכי אלא בבית ומה"ט נמי יש להוכיח מטעם אחר שאינו מפרש כפירש"י דא"כ הל"ל והוא שלא יהיה הקירוי באלכסון דבקורה לא שייכי דברי רש"י, אלא נראה לי שהוא מפרש דקירוי באלכסון היינו שהקורה מונחת לאורך הפרצה באלכסון:

מגיד משנה

ל לא התירו הפסין האלו וכו'. במשנה (שם כ"ב) ר' יהודה בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד ולשאר עושין חגורה גבוהה עשרה טפחים ופי' באר מים חיים ובור מים מכונסין ומפורש בגמרא (דף כ"ג) הלכה כריב"ב. עוד שם לא יאחרו פסי בירות אלא לבאר מים חיים בלבד. עוד שם (דף כ' כ"א) לא התירו פסי בירות אלא לבהמה בלבד. ופירשו מאי בהמה בהמה של עולי רגלים אבל אדם מספס ועולה מספס ויורד. אם היו רחבין אפי' לאדם נמי ע"כ:

לב הממלא לבהמתו וכו'. (שם כ':) ברייתא לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאליה. והקשו א"כ מה הועילו ראשה ורובה של פרה. והירצו אמר אביי הכא באבוס העומד ברה"ר עסקינן גבוה עשרה ורחב ארבעה וראשו אחד נכנס לפסים גזרה דילמא חזי ליה לאבוס דמקלקל ומסרק ודרי לדוולא בהדיה וחזי לאידך גיסא דמקלקל ומנח ליה וקא מפיק מרה"י לרה"ר. והקשו וכה"ג מי מיחייב. והא לא היתה עקירה תחלה ראשונה לכך וכל שאין בו חיוב מן התורה אין ראוי לגזור משמהו והירצו דילמא הדר מעייל ליה וקא מעייל מרה"ר לרה"י ע"כ. ורבינו ז"ל תפס התשובה הראשון שהיא הסבה הקודמת לאיסור ולא רצה להאריך:

לג הזורק מרה"ר לבין הפסין וכו'. (שם:) א"ר אלעזר הזורק לתוך פסי בירות חייב והקשו פשיטא ותירצו לא צריכא דעבד כעין פסי בירות בר"ה וזרק לתוכו והקשו הא נמי פשיטא. ותירצו לא צריכא אף ע"ג דקא בקעי בה רבים ע"כ. ומותר להשקות הבהמה ביניהן אם היה ביניהן באר וכו'. שם (כ"ב) ברייתא רבי יהודה אומר אם היתה דרך הרבים מפסקת יסלקנה לצדדין וחכ"א אינו צריך. ובגמרא ר"י ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו כאן הודיעך כחן של מחיצות דלא אתו רבים ומבטלי להו ואחרי שם דר"י אחר כאן ולא ס"ל דאיהו בעי דלהוות ננעלות בלילה אבל רבי אלעזר ס"ל הכי ורבינו פסק כמותו:

לד חצר שראשה אחד וכו'. ברייתא שם (כ') חצר שראשה אחד נכנס לבין הפסים מותר לטלטל מתוכה לבין הפסים ומבין הפסים לתוכה ושתים אסורות ואם עירבו מותרות ואע"ג דרב הונא עביד בה אוקימתא רבינו ז"ל פסק כרבה דפליג עליה וכפשט הברייתא: יבשו המים בשבת וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה יבשו מים בשבת מהו א"ל כלום נעשית מחיצה אלא משום מים אין כאן מים אין כאן מחיצה. עוד שם אמר אביי באו להו מים נמי לא קא מיבעיא לי דהא הויא כל מחיצה שנעשית בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה ע"כ. וכי' כלו מים אפי' יבשו מערב שבת ופשוט הוא. מבוי שניטלה קורתו או לחיו וכו'. פ' כל גגות (עירובין צ"ד) משנה וכן מבוי שניטלה קורתו או לחיו מותרים באותה שבת ואסור לעתיד לבא ד"ר יהודה. ר' יוסי אומר אם מותרין וכו'. וכו' בגמרא (דף צ"ה) ר' יוסי אומר כשם שאסורים לעתיד לבא אסורין לאותה שבת אמר רב הלכה כר' יוסי. ושמואל אמר הלכה כר' יהודה ופירשו שם דשמואל דאמר הלכה כר' יהודה לא אמר אלא בנפרץ לכרמלית וקי"ל כרב ואפילו נפרץ לכרמלית אסור ולפיכך כתב רבינו ז"ל וכן בהלכות לא הביאו אלא הא דרב:

לה אכסדרה בבקעה. שם (צ"ד.) אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בד'. בעשר כ"ע לא פליגי כי פליגי ביותר מעשר איכא דאמרי ביותר מעשר כ"ע לא פליגי כי פליגי בעשרים. ומן ההלכות נראה שפוסקין כלשון הראשון וכרב דהלכתא כוותיה באיסורי. והביאו הא דרב בלבד בכהם ממשמע דהכי יתר מעשר וכן דעת רבינו. והטעם לדבריהם הוא לפי שמחלוקה לשמואל אלו הוא בשל דבריהם כמבואר פ' י"ד שאיסור הכרמלית מדבריהם והולכין בו אחר המיקל ויש מי שפוסק כלשון אחרון דכל שנפרץ מלואו ברוח אחת והוא יתר מעשר אין אומרים בו פי תקרה יורד וסותם וכן פסק הרשב"א ז"ל בספרו. ודעת ההלכות ורבינו נראה עיקר וגם בספר העתים לא הביא אלא דברי רב כפשטן: והזורק מרה"ר וכו'. כבר הזכרתי בפרק זה דעת רבינו בכ"מ שיש לו ג' מחיצות שאינו רה"י גמור דבר תורה כיון שאין לו לחי ולא כאן נמצא אחר שסתמו ז"ל וכבר כתבתי שיש חולקים עליו ולזה כתב בהשגות א"א זה שבוש ע"כ: בית או וכו'. (שם צ"ד) בעיא חצר שנפרצה מצדי רוחותיה וכן בית שנפרץ משתי רוחותיו ר' יוסי אומר אסורין אפי' לאותה שבת כדאיתא התם ובגמרא הקשו גבי חצר שפרצתו אינו מקורה במאי עסקינן אלימא בעשר מ"ש מרוח אחת דאמרינן פתח הוא משתי רוחות נמי לימא פתח הוא אלא ביתר מעשר א"ה אפי' מרוח אחת נמי אמר רב לעולם בעשר וכיון שנפרץ בקרן זוית דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי. עוד הקשו גבי בית מ"ש מרוח אחת דאמרינן פי תקרה יורד וסותם משתי רוחות נמי לימא פי תקרה יורד וסותם אמרי בי רב משמיה דרב כגון שנפרץ בקרן זוית וקירויו באלכסון דליכא למימר פי תקרה יורד וסותם ע"כ בהלכות מלשון הגמרא. ופירש"י ז"ל דהא דאמרי בי רב אפי' בעשר הוא באוקימתא דחצר דלאו משום שהפתח אין עושין אותו בקרן זוית ולאו משום פי תקרה כגון שקירויו באלכסון, ופירוש בקרן זוית שהפרצה אוכלת בשני רוחות. כך פירש"י ז"ל ורוב המפרשים. ופירוש קירויו באלכסון, פירש"י ז"ל בשיפוע כעין גגי רעפים שלנו. והקשו עליו. ופירשו כגון

מגדל עוז

הזורק מרה"ר עד והזורק לתוכן חייב. פ"ק דשבת: ומותר להשקות הבהמה עד שמה מחיצה. פ' שאין פסין: מבוי שניטלה וכו' עד שנפרץ לכרמלית. פ' כל גגות (דף צ'): אכסדרה בבקעה וכו' עד והזורק מר"ה לתוכה פטור. פרק כל גגות. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש: ואני אומר מה קדוש יאמר דבר זה והלא זה מפורש פרק כל גגות גמ' מתני' דחצר שנפרצה דגרסינן התם אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בד' אמות ולא אמרינן פי תקרה יורד וסותם וקי"ל כרב והא קי"ל ג' מחיצות דאורייתא וכ"ש דפי תקרה יורד וסותם ומעתה אמאי פטור הזורק לתוכה וכמו בבקעה לגבי מבוי שהכשירו בקורה זה ככר פירשו אותה רבותינו הראשונים ז"ל לעיל גבי מתני' דחצר שנפרצה לר"ה דאליבייהו בפלוגתא דר' אליעזר ורבנן ומהו"ר לתוכה פטור ושמיה להון ז"ל דהא איכא ג' מחיצות וקי"ל ס"ק דג' מחיצות דאורייתא לגוה תורם רב"י עליהן וא"כ אמאי פטור ותירצו דהתם במבוי הבאות לכרמלית אבל בפתוח לרה"ר פטור וכן כתב מורי הרשב"א ז"ל וכן נ"ל מלשון הגמרא דאמרינן אכסדרה בבקעה ובקעה כרמלית היא כדאיתא פ"ק בברייתא דד' רשויות לשבת ודין זריקה איתא להדיא פ"ק דעירובין גמרא מתניתין דהכשר מבוי בשמעתא דלשון יש דמבוי שהכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור דאע"ג דשקלינן וטרינן שלא טוכה ואליבא דהלכתא סוגיין הכי איתא ועיקר הלמודא הכי ס"ל וטעמא רבה איכא דהא בין קורה בין תקרה אנן בהדי דלאו סתימה היא כלל ואפילו במקום ולא דמיא ללחי דהוי סתימה במקצת ולכן עבדו בו משום מחיצה אבל קורה אינה אלא משום היכר ובדרבנן וכזה אמרו והם אמרו וכו"ש בזה הפרק ולפיכך האורך פטור אבל אסור בכל סתורה דשבת וזהו דעת ר"מ ז"ל על נכון שכתב על זה הדין ונתן טעם על זה הלשון והזורק מרה"ר לתוכה פטור כזורק למבוי סתום שיש לו קורה עכ"ל. וכן מצאתי בספר השוגה בחתימת יד ר"מ ז"ל ושמא אם היה כתוב כן בהעתקת הראב"ד ז"ל לא היה אומר על ר"מ ז"ל שהיה משבש ולכן כתב לו בכבודו דבריו ז"ל זה הדין שבאותה הספר השונים: בית או חצר שנפרץ כו' עד לטלטל בכולו. פרק כל גגות (דף צ"ד) כשמועה הנכרה בכמון:

הגהות מיימוניות

סעקוסה פשיטא ומשני קמ"ל כר' זירא דאמר היא בתוך המבוי ועקמומיתה חוץ למבוי וכו א"מא דהכי הלכתא סדאתא לאשמועינן מילתיה דר' זירא ע"ש, ע"כ: [ס] כחכמים ודלא כר' יהודה וכן איתא בפ"ק דשבת לנעוצי דר' יהודה ע"ש: [ע] כרבי יוסי דאמר בפרק כל גגות אם מותרין לאותה שבת מותרין לעתיד לבא וכו' ומסקינן דלהורא אמר רב יוסי ופסק רב הלכה כר' יוסי ודלא כשמואל דפסק כר' יהודה דאמר מותר לאותה שבת דשבת הואיל והותרה הותרה ע"כ:

כגון שנפרץ גם הקירוי עם הפרצה ונשאר מקורה באלכסון. ויש מי שפירש שהסך שאם נפרץ גם הקירוי אמרינן פי תקרה יורד וסותם אבל הכא הוא שהתקרה נשארה שלימה ולא אמרינן אמצע התקרה שהוא באלכסון יורד וסותם. אלו דבריהם ז"ל ולשון הגמרא נוטה יותר לפירוש השני וכוונת רבינו אינה מבוארת:

לו האצבע שמשערין וכו'. שיעור הטפח מפורש במנחות (דף מ"א:) פרק התכלת ארבע בגודל ומש באצבע שש בקטנה: **וכל אמה** וכו'. ס"ק דעירובין (דף ג':) אמר אביי משמיה דרב נחמן אמת מבוי ואמת סוכה באמה בת חמשה אמת כלאים בת ששה ואמרו שם שטנאו להחמיר והקשו והא איכא מיניה שהשיעור המישוש הוא קולא ותירצו רוב אמות קאמר. ורבא משמיה דר"נ אמר אחד זה ואחד זה באמה בת ששה. אלא הללו שוחקות והללו עצבות. ומפרש רבינו אחד זה ואחד זה בין מבוי בין סוכה בין כלאים בת ששה אלא שהללו של כלאים שוחקות שהוא חומרא ואף במבוי. והסוכה אם השוחקות חומרא משערין בהם שלא כוונו אלא להחמיר וזה דעת הרי"ף הלוי ז"ל ועיקר. וכתב הרשב"א ז"ל ושיעור יתרון השוחק על העצב ירלה לי שהוא הלי אצבע לאמה והביא סמך לדבריו מס' כיצד צולין בפסח שני והאריך בזה בספרו:

פי"ח א המוציא וכו'. פרק כלל גדול (שבת ע"ו.) משנה המוציא אוכלים כגרוגרת ומצטרפין זה עם זה מפני שטוים בשיעוריהם חוץ מקליפיהם וגרעיניהם וסובן ומורסנן. ופי' אוכלין אוכלי אדם, וכן פירש"י ז"ל ומוכרח הוא שם:

ב יין כדי רובע רביעית. ריש פ' המוציא יין כדי מזיגת הכוס ופירשו בגמרא (שם ע"ז) רובע רביעית פירוש רביעית לוג שהוא בילה ומחצה. עוד שם תנא יין יבש בכזית דברי ר' נתן ע"כ: **חלב** בהמה טהורה וכו'. (שם ע"ז:) במשנה חלב כדי גמיעה. וכתב הרמב"ן ז"ל אין שיעורו ידוע לנו אבל פירשו כדי גמיעה של אדם בינוני והוא פחות אפי' מכדי לוגמיו ומ"מ מרביעית: **וחלב** בהמה טמאה וכו': **חלב** אשה וכו'. ברייתא (שם ע"ז:) כלשון רבינו. ופירש"י ז"ל במשיפה של קילור שרגילין לשוטו בחלב אשה עכ"ל: **שמן** כדי לסוך אצבע וכו'. משנה ומסקנא בגמרא (שם ע"ח) שמן לסוך בו אבר קטן של קטן בן יומו: **טל** כדי לשוף וכו'. כל הבבא הזאת היא בירושלמי וסמך עליו רבינו ואע"פ שאין נוסחאות הגמרא הבבליות כן וכבר השיגו עליו למה לא כתב כדי לשוף את הקילור שכך הוא בגמרא שלנו. ול"ל שהוא פוסק כאביי דאמר בגמרא שלנו שלא שיערו במים כדי לשוף את הקילור אלא במי גליל שכן ידועים שמועילין לעין אבל לא בשאר מים. ואע"ג דרבא פליג עליה הירושלמי מכריע, וזה דעתו ז"ל: **דבש** וכו'. משנה וגמרא (שם ע"ז:) תנא דבש כדי ליתן על פי כתית ופירש רש"י ז"ל כתית מכת כשוטים והגמלים מחמת משאן והכי אמרינן בהמפקיד (ב"מ ל"ח) דבש והדבים למאי חזי לכתיתא דגמלי. אבל רבותי פירשו כתית מכה שעל גבי היד וגב הרגל עכ"ל: **דם** ושאר משקין וכו'. משנה (שבת ע"ז:) ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית ובגמרא (דף ע"ח) דם וכל מיני משקין ברביעית. ופירש"י ז"ל שופכין מים סרוחים. ואמרו בגמרא מאי לגבל בהן את הטיט:

ג תבן תבואה וכו'. בכלל גדול (שם ע"ו) משנה תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל ובגמרא אמר רב יהודה מאי עצה תבן של קטנית. עוד שם כי אתא רבין אמר המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל דכ"ע ל"פ דחייב כי פליגי במוציא עצה מלא פי פרה לפרה ור' יוחנן אמר פטור אכילה על ידי הדחק לא שמה אכילה רבי אושעיא אמר חייב אכילה ע"י הדחק שמה אכילה ע"כ. ופסק רבינו כרבי אושעיא שהלכה כמותו לגבי ר"י: **עמיר** כמלא פי טלה וכו'. שם בתוספתא עמיר כמלא פי טלה עשבים כמלא פי גדי ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן. ובגמרא אמר ר' יוסי בר' חנינא אין מצטרפין לחמור שבהן אבל מצטרפין לקל שבהן ע"כ. ופירש"י ז"ל עמיר קשין של שבלין. פי טלה נפיש מפי גדי הילכך עמיר לא חזי לגדי אבל עשבים הואיל ומאי בין לטלה בין לגדי מיחייב כמלא פי גדי. לחין הראויין לאדם כגרוגרת דזה שיעור לכל מאכל אדם בשבת אבל כמלא פי גדי לא דגדי לא חזו ליה לחין עכ"ל. ובגמרא אין מצטרפים לחמור שבהן פירש"י ז"ל מי ששיעורו גדול ואי קל ואינו מצטרף להשלים חמור דהא לא חשוב אבל החשוב משלים את הקל לכשיעור עכ"ל. כדעת רבינו:

המוציא

פתח בקרן זוית. ואם היתה שם קורה מלמעלה על אורך הפרצה רואין אותה שירדה וסתמה ומותר לטלטל בכולו והוא שלא תהיה באלכסון: **לו** האצבע שמשערין בה בכל מקום היא רוחב הגודל של יד. והטפח ארבע אצבעות. [כ] וכל אמה האמורה בכל מקום בין בשבת בין בסוכה וכלאים היא אמה בת ששה טפחים. ופעמים משערין באמה בת ששה טפחים דחוקות זו לזו. ופעמים משערין באמה בת ששה שוחקות ורווחות וזה וזה להחמיר. כיצד משך מבוי בארבע אמות שוחקות וגובהו עשרים אמה עציבות. רוחב הפרצה עשר אמות עציבות וכיוצא בהן לענין סוכה וכלאים:

פרק שמנה עשר

א המוציא דבר מרשות היחיד לרשות הרבים או מרה"ר לרה"י אינו חייב עד שיוציא ממנו שיעור שמועיל כלום. ואלו הן שיעורי ההוצאה. המוציא אוכלי אדם כגרוגרת ומצטרפין זה עם זה. והוא שיהיה כגרוגרת מן האוכל עצמו חוץ מן הקליפים [א] והגרעינין והעוקצין והסובין והמורסן: **ב** יין כדי רובע רביעית ואם היה קרוש בכזית. חלב בהמה טהורה כדי גמיעה וחלב טמאה כדי לכחול עין אחת. חלב אשה ולובן ביצה כדי ליתן במשיפה. שמן כדי לסוך אצבע קטנה של רגל קטן בן יומו. טל כדי לשוף את הקילורין. וקילור כדי לשוף במים. ומים כדי לרחוץ פני מדוכה. דבש כדי ליתן על ראש הכתית. דם ושאר כל המשקין וכל השופכין כדי רביעית: **ג** תבן תבואה כמלא פי פרה. תבן קטניות [ג] כמלא פי גמל. ואם הוציא תבן קטניות להאכילו לפרה כמלא פי פרה. שהאכילה על ידי הדחק שמה אכילה. עמיר כמלא פי טלה. עשבים כמלא פי גדי. עלי שום ועלי בצלים אם היו לחים כגרוגרת מפני שהן אוכלי אדם. ויבשים כמלא פי גדי. ואין מצטרפין זה עם זה לחמור שבהן אבל מצטרפין לקל שבהן. כיצד הוציא תבן תבואה וקטנית. אם יש בשניהם כמלא פי פרה פטור. כמלא פי גמל חייב. וכן כל כיוצא בזה לענין השבת:

המוציא

משנה למלך

פי"ח א המוציא דבר מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י אינו חייב עד שיוציא ממנו שיעור שמועיל כלום וכו'. שיעורי ההוצאה נאמרו בפ"ז כלל גדול ובמקום הכלים אמריו. וכל השיעורין שנאמרו במס' שבת לגבי ס"ל מלאכות הוא דוקא לחיוב חטאת אבל איסורא מן התורה איכא אף בפחות מכשיעור דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה וכ"כ רש"י בפ' כלל גדול (דף ע"ד) שהביא דאמרינן התם וכי מותר לעשות פחות מכשיעור וכ"כ הכנ"א ר"פ המוציא יין: (א"ס ובתשובה מכ"ל גבי פי' פ"ו הביא דברי התוס' פרק בתרא דיומא בסוגיא דחצי שיעור שכתבו דאיצטריך ר"י לשמעה רשו לאיתגרופי אע"ג דאיה לן ריטיה דכל הלב וסיים וז"ל ולפ"ז נכל שאר איסורי תורה כגון ההולך שער אחד בנזיר או בשבת או מוציא פחות מכשיעור אין בו איסור תורה כלל דטעמא דמוי לאיתגרופי בלאוו לא מהני ע"כ. ולא זכר דברי רש"י והג"א הנז'). וכל השיעורין שאמרו כגון תבן כמלא פי פרה לא בעינן שיהיה כוונתו בהוצאה או לפרה ולא עוד אלא אפי' במוציא תבן לגמל אם הוציא כמלא פי פרה חייב וזה מבואר בגמרא (דף ע"ו) דלא אזלינן בתר כוונתו אלא בתר שהוציא מן הדבר שהוציא מגיעין כמותו והחכמים שיערו כל הדברים בהיום דחיוב שהוצאה אליה אם אותו שיעור מגיעין: ודע דכל דבר הראוי לשני דברים ושיעורו של זה אינו כשיעורו של זה כהא דאמרי' בגמרא (דף ע"ח) כל מלאכה דהכיח ולא שכיח אזיל רבנן בתר דהכיח לקולא שכיחא ושכיחא אזיל רבנן בתר דשכיח לחומרא. וכל זה הוא במוציא בסתם ואינו מכוין בהוצאה זו לא לדבר דשכיח ולא לדבר דלא שכיח אבל במכוין לחיוב דבר בזה יש חילוק דיין דאסיקנא שכיח ורפואה לא שכיח דאזיל רבנן לקולא בתר שתיה אם הוציא לרפואה בעינן דחייב אפי' בכל שהוא וכדתנן המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה חייב בכל שהוא ואמרי' בגמרא ליתני המוציא לרפואה וכו' אלמה כל שהוא מוציא לרפואה לא אזלינן בתר השיעורין השויין במשנה. וכדבעו דאכילתו ורפואתו שכיחא דאזל רבנן בתר דשותא לגמרא בטל כהא דאין חילוק בין מוציא בסתם למוציא במכוון דאם מוציא דבש לאכילה בעינן כגרוגרת רפואתו לגבי אומר ז"ל שצריך לומר דמ"ש רבינו ז"ל שהוציא לפרה כמלא פי פרה. ולא מבעיא שהוציא כגרוגרת והוציא לאכילה שיעורו כגרוגרת וכו'. השכיח דהתם הוא לאכילה שהוא השיעור המרובה אלא שהם הוציאו לבהמה שיעורו הוא כמלא פי גדי. וכן אם הוציאו לנטיעה שיעורו הוא כדי לנטוע בגד קטן. וכן במוציא גרעינין השכיח הוא השיעור המרובה ואם הוציאו בסתם אזלינן בתר השכיח ושכיח. ומאי דכתב רבינו אם לאכילה לאו דוקא דאפי' בסתם נמי שיעורו כגרוגרת אלא משום דבעי למימר לגבהם ולגביהם לאשמועינן דאף דלא שכיחי אזלינן בתר כוונתו לחומרא נקט נמי בריישא אם לאכילה: עוד נ"ל לומר דכל דבר דשכיח ושכיח אף דבהכמא אזלינן לחומרא בתר שיעורו ומאי מ"מ אזלינן בתר מחשבתו לקולא כיון דהשיעור המרובה גם כן שכיח וכן פני דסתם רבינו גבי מורסן וגרעינין הוו שכיח ושכיח ואם הוא מוציא בסתם היה שיעורו כדי לגבול. ומ"מ כיון דהוי שכיח ושכיח אם הוציאו לאכילה הוי כגרוגרת. ומאי דכתב ואם לנטיעה תנא אחריני נקטיה דב"ם בסתם וכן גרעינין הוו שכיח ושכיח. אך סיכא דהוי שכיח ולא שכיח והשיעור המועט הוא שכיח והמרובה לא שכיח לא מיבעיא בסתמא דאזלינן בתר שיעור המועט שהוא השכיח אלא אפי' במוציא לדבר דלא שכיח שיעורו כשיעור המועט דהיינו השכיח והיינו ההיא דהמוציא תבן כמלא פי פרה לגמל דחייב משום דתבן הוי שכיח לפרה ולא שכיח לגמל. ולפ"ז עשבים דראויים לטלה ולגדי נמי דבסתמא חייב כמלא פי גדי אם הוציא כמלא פי גדי לטלה אינו חייב משום דעשבים שכיחי לגדי ולטלה וכדכתיבנא: הכלל העולה דכל דבר דשכיח ולא שכיח אם השכיח הוא השיעור המועט לא מיבעיא בסתם דחייב בשיעור המועט אלא אפי' במוציא לשיעור

הגהות מיימוניות

[כ] כרבא משמיה דר"נ ודלא כאביי דאמר אמת סוכה ואמת מבוי באמה בת ה', ע"כ: [א] כת"ק ודלא כרבי יהודה דאמר קליפי ערשים מצטרפין עמהם מפני שמתבשלין עמהן ע"כ: [ג] כלל גדול ובלשון משנה עצה, ע"כ:

מגדל עוז

האצבע שמשערין בו וכו' עד ד' אגושים. בכמה מקומות בתלמוד מוכיר כן אבל שטים וכמנחות פ' התכלת (דף מ"ג): וכל אמה האמורה וכו' עד סוף הפרק. פ"ק דעירובין (דף ג') ובמנחות פ' התכלת:

פי"ח המוציא דבר כו' עד ומצטרפין זה עם זה. פרק כלל גדול (דף ע"ו) ופרק המוציא: והוא שיהיה כגרוגרת כו' עד המורסן. פ"ד דמסכת טבול יום (דף ע"ז): יין כדי רובע רביעית עד על ראש הכתית. פרק המוציא יין ופ' המצניע (דף צ"ג): ושאר כל המשקין וכו'. פרק ג' מינין במסכת נזיר (דף ל"ח) ובמסכת שבת פ' המוציא: תבן תבואה עד לענין שבת. פרק כלל גדול (דף ע"ו):

ד המוציא עצים כדי לבשל כגרוגרת מביצת התרנגולים טרופה בשמן ונתונה באילפס. המוציא קנה כדי לעשות קולמוס המגיע לראשי אצבעותיו. ואם היה עבה או מרוצץ שיעורו כעצים: ה המוציא תבלין כדי לתבל ביצה ומצטרפין זה עם זה. פלפל כל שהוא. עיטרן כל שהוא. ריח טוב כל שהוא. ריח רע כל שהוא. מיני בשמים כל שהן. ארגמן טוב כל שהוא. בתולת הורד אחת. מיני מתכות הקשים כגון נחשת וברזל כל שהן. מעפר המזבח ומאבני המזבח וממקק ספרים וממקק מטפחות שלהן כל שהן. מפני שמצניעין אותם לגניזה. גחלת כל שהוא והמוציא שלהבת פטור: ו המוציא זרעוני גינה שאינן נאכלין לאדם שיעורן פחות מכגרוגרת. מזרע קשואין שנים. ומזרע הדלועין שנים. מזרע פול המצרי שנים. המוציא סובין כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב. המוציא מורסן אם לאכילה שיעורו כגרוגרת. לבהמה שיעורו כמלא פי גדי. לצביעה כדי לצבוע בגד קטן. לולבי זרדין והחרובין עד שלא ימתיקו כגרוגרת. ומשימתיקו כמלא פי גדי. אבל הלוף והחרדל והתורמוסין ושאר כל הנכבשין בין שימתיקו בין עד שלא ימתיקו כגרוגרת: ז המוציא גרעינין. אם לאכילה חמש. ואם להסקה הרי הן כעצים. ואם לחשבון שתים. ואם לזריעה שתים. המוציא אזוב לאוכלים כגרוגרת. לבהמה כמלא פי גדי. לעצים כשיעור העצים. להזיה כשיעור הזיה: ח המוציא קליפי אגוזין וקליפי רמונים אסטים ופואה ושאר הצבעין כדי לצבוע בהן בגד קטן כסבכה שמניחין הבנות על ראשיהן. וכן המוציא מי רגלים בן ארבעים יום או נתר אלכסנדריא או בורית קימוניא ואשלג ושאר כל המנקין כדי לכבס בהן בגד קטן כסבכה. הוציא סמנין שרויין כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא: ט המוציא דיו על הקולמוס שיעורו כדי לכתוב ממנו שתי אותיות. אבל אם הוציא הדיו בפני עצמו או בקסת צריך שיהיה בו יתר על זה כדי שיעלה ממנו על הקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות. היה בקסת כדי אות אחת ובקולמוס כדי אות אחת או בדיו לבדו כדי אות אחת ובקולמוס כדי אות אחת הרי זה ספק. הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך חייב. כתיבתן זו היא הנחתן. הוציא אות אחת וכתבה וחזר והוציא אות שניה וכתבה פטור. שכבר חסרה האות הראשונה: י *המוציא כחול בין לרפואה בין לתכשיט כדי לכחול עין אחת. ובמקום שאין דרכן להתקשט אלא בכחילת שתי עינים והוציאו להתקשט עד שיוציא כדי לכחול שתי עינים. זפת ונפרית כדי לעשות נקב. שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן. דבק כדי ליתן בראש השפשף. רבב כדי למשוח תחת רקיק כסלע: יא המוציא אדמה כדי לעשות חותם האיגרת. טיט כדי לעשות פי כור. זבל או חול דק כדי לזבל כרישה. חול גס כדי לערב עם מלא כף של סיידין. חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב.

שיער

מגיד משנה

ד המוציא עצים כדי לבשל כגרוגרת וכו'. בפ' ר"ע (שם פ"ט) המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה ובהמוציא (שם פ') קנה כדי לעשות קולמוס אם היה עבה או מרוצץ כדי לבשל בו ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה באלפס. ובגמרא תנא כדי לעשות קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו עוד שם תנא טרופה בשמן ונתונה באלפס. ופירשו ביצה קלה ביצת תרנגולת וקרו ליה ביצה קלה לפי שאמרו הרופאים אין לך קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת והקשו ותיתי שבת כל שיעורי דשבת כגרוגרת והבא כביצה. ופירש ר"נ כגרוגרת חבילה קלה ע"כ:

ה המוציא תבלין וכו'. פרק ר"ע (שם פ"ט:) משנה תבלין כדי לתבל ביצה קלה ומצטרפים זה עם זה. ומ"מ נראה לפי הגמרא שאין מצטרפין אלא בשבולן תיכי מתיקה וכן פירש"י ז"ל. ויש לרבינו שם פירוש אחר: פלפל כל שהוא וכו'. משנה (שם נ') וברייתא וגמרא כלשון רבינו ופירש"י ז"ל ארגמן לבע שצובעין בו ארגמן ולי נראה שגם הוא ראוי להריח. בתולת הורד עלה של ורד בחור אחד. מקק אכילת תולעת האוכל בספרים ומרקיבן שהו מקק. שמצניעין אותו לגנוז שכל דבר קדש טעון גניזה עכ"ל: גחלת כל שהוא והמוציא וכו'. בי"ס (ביצה ל"ס) פרק תבלין ברייתא:

ו המוציא זרעוני גינה וכו'. פרק ר"ע שבת (צ' א' וב') משנה זרעוני גינה פחות מכגרוגרת ר' יהודה בן בתירא אומר חמשה זרע קשואין שנים זרע דלועין שנים זרע פול המצרי שנים ע"כ. ורבינו ז"ל אינו פוסק כרבי יהודה וסובר דקך סיפא דזרע קישואין וכו' דברי ת"ק היא והלכה כמוהו: המוציא סובין כדי ליתן וכו'. בהמוציא (שם ע"ה:) משנה כלשון רבינו כירש"י ז"ל במקום שאין פחמים נורפין הזהב באש של סובין, עכ"ל: המוציא מורסן אם לאכילה וכו'. תוספתא פ"ט עד לולבי זרדין וכו' אבל הלוף וכו':

ז המוציא גרעינין אם לאכילה חמש וכו'. ברייתא סוף פרק ר"ע (שם נ'). ואין גרסתו כגרסת קצת ספרים שגורסין אם לאכילה כמלא פי חזיר וכמה מלא פי חזיר אחת ופירש"י ז"ל גרעינין גרעיני תמרה עכ"ל: המוציא אזוב וכו':

ח המוציא קליפי אגוזים וכו' משנה פרק ר"ע (שם פ"ט) קליפי אגוזים קליפי רמונים האסטים והפואה כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכה. וכן המוציא מי רגלים וכו'. שם מי רגלים נתר ובורית קמוניא ואשלג כדי לכבס בהן בגד קטן פי סבכה ובגמרא (דף נ') תנא מי רגלים בן ארבעים יום. נתר הנא נתר אלכסנדריא ולא נתר אנטיפטרי, ע"כ:

הוציא סמנין וכו'. ברייתא (שם ע"ט) פרק המוציא כלשון רבינו ופירש"י ז"ל דוגמא לאירא כלומר מעט כעין שמראין לדוגמא רוצה אתה כזה, עכ"ל:

ט המוציא דיו על הקולמוס וכו'. משנה פרק המוציא (שם ע"ח.) דיו כדי לכתוב שתי אותיות. ובגמרא (דף פ') תנא שתי אותיות בדיו שתי אותיות בקולמוס שתי אותיות בקלמרין. פי' קלמרין קסת הסופר. בעי רבא אות אחת בדיו אות אחת בקולמוס אות אחת בקלמרין מהו תיקו. ויש לרש"י ז"ל בזה פי' אחר שלא כדרך רבינו: הוציא שתי אותיות וכו'. שם מימרא כלשון רבינו: הוציא אות אחת וכו'. שם מימרא אמר רבא הוציא אות אחת וכתבה וחזר והוציא אות אחת וכתבה פטור בעידנא דאפקא לבתרייתא חסר לה שיעור דקמייתא, ע"כ:

י המוציא כחול וכו'. משנה (שם ע"ח:) כחול כדי לכחול עין אחת. ובגמרא הקשו הא לא כחלי פי' אלא שתי עינים א"ר הונא שכן צנועות כוחלות עין אחת. מיתיבי אמר רשב"א כחול אם לרפואה כדי לכחול עין אחת אם לקשט בשתי עינים והירצו כי תניא ההיא בעירניות ע"כ. ופירש"י ז"ל עירניות בנות כפרים אינן צריכות צניעות כל כך ואינן מכסות פניהן וכוחלות שתי עיניהן, עכ"ל: זפת ונפרית וכו' משנה (שם ע"ח) כלשון רבינו ופירש"י ז"ל כדי לעשות נקב קטן כלי שנותנין בו כסף חי סותם פיו בזפת או בגפרית ונוקב בתוך הסתימה נקב דק להוציא בו עכ"ל. שעוה כדי ליתן בו וכו'. שם כלשון רבינו. ובגמרא (דף פ') כדי ליתן על פי נקב קטן של יין. ופירש"י ז"ל למתומי של שמן ודבש שהיין זב דרך נקב קטן יותר מדבש ושמן עכ"ל. ולא השמ רבינו לכתוב זה שהכל נכלל בלשון קטן דבק כדי ליתן וכו'. במשנה (שם ע"ח. ודף פ') ובגמרא בראש השפשף שבראש קנה של ציידין. ופירש"י ז"ל מושיבין נסר קטן ונותנין עליו דבק והעוף יושב עליו ונדבק בו וצריך להם שם הרבה שיהא העוף נדבק בו, עכ"ל: רבב וכו'. ברייתא (שם ע"ה):

יא המוציא אדמה וכו'. משנה (שם פ' ב') כלשון רבינו ובסק כחכמים, ופירש"י ז"ל אדמה ארזילא, עכ"ל: טיט וכו' ברייתא שם כלשון רבינו: זבל וחול דק וכו'. משנה כלשון רבינו כדברי חכמים. ופירש"י ז"ל כרישא קפלוט: חול הגס וכו'. משנה וברייתא כלשון רבינו: חרסית וכו' במשנה (ע"ה) חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב ופירש רש"י ז"ל חרסית לבינה כתושה. ובקצת ספרי רבינו נמצא סיד הרסית ואין כן בספרים מדוקדקים

הוציא

השגת הראב"ד

*המוציא כחול וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דבר זה כתב במקום עירניות האמור בגמרא ופירושו לא נהיר אבל עירניות שאינן נסכות ולעולם מתקשטות שתי עינים, עכ"ל:

משנה למלך

לשיעור שמרובה חייב כשיעור המועט וכיון שכיח דמוציא תבן כמלא פי פרה לגמל. ואם השכיח הוא השיעור המרובה בסתמא אזלינן בתר השיעור המרובה ליקולא אבל אם הוציא לשיעור המועט חייב כשיעור המועט דהא עלה לפרה לא שכיח ואפ"ה קי"ל דמוציא עלה כמלא פי פרה לפרה חייב. אך בשנים ולא שכיח דכשתים אזלי' לחומרא בהא מספקא לי אי אזלינן בתר מחשבתו ליקולא וכעת הדבר צריך אלי תלמוד: ודע דמ"ש רבינו המוציא מורסן אם לאכילה שיעורו כגרוגרת וכו' וכ"כ גבי גרעינין אם לאכילה חמש פשטא דמלתא נראה דבטוונת המוציא מיירי רבינו. אלא שלפי זה קשה פ"ב ואם לזריעה שתים ובמוציא לזרע חייב בכל שהוא וכמו שפסק רבינו בסוף דין כ'. והתוס' מכח קושיא זו כתבו אם לזריעה שתים, פירוש אותן שכן ראויין לזריעה א"נ כלומר במקום שרגילין לזורעם והוי כהמא לזרוע ע"כ ולפ"ז אפשר לפרש כולהו נמי על פי מגנון זה שאם המורסן ראוי לאכילה או במקום שרגילין לאוכלו שיעורו בכתם כגרוגרת ואם ראוי נ"כ לבהמה שיעורו כמלא פי גדי דשכיח ושכיח אזלינן לחומרא. וכי אם היה ראוי לזריעה אזלינן בתר זריעה וכן בכל דגרעינין ה"נ הוי פירושא. והא דרבינו ז"ל בכל הני בנות ניקו נתהלך בשיעור המרובה ואח"כ בשיעור המועט עפר שאם היה ראוי לשיעור המועט אזלינן בהריה לחומרא ולא אזלינן בתר השיעור המרובה אלא היכא דהשיעור המרובה הוא השכיח והשיעור המועט הוא דלא שכיח

חסה

מגדל עוז

המוציא עצים כו' עד שמצניעין אותן לגניזה. פרק המוציא ופרק רבי עקיבא (דף ע"ח ע"ב) גחלת כל שהו וכו'. פרק תבלין (דף ל"ס) · המוציא זרעוני גינה עד פול המצרי שנים. פרק ר"ע (דף פ"ס): המוציא סובין עד זהב פרק המוציא אות באות המוציא מורסן כו' עד כגרוגרת. לשון תוספתא פ"ח דמסכת שבת. המוציא גרעינין כו' עד הדיה. פ"ס ר"ע וס' המוציא (דף ע"ס) וס' המצניע (דף צ'): המוציא קליפי וכו' עד דוגמא וכו'. פרק המוציא (דף פ"א) · המוציא כחו' עד שתי עינים · כתב הראב"ד ז"ל דבר זה כתב במקום עירניות שאינן צנועות ולעולם מתקשטות שתי עינים עכ"ל ואני אומר לא ידעתי מה בא לחדש כי ההלכה פשוטה פ' המוציא דאותביה על מתני' דקתני כחול כדי לכחול עין אחת ואותיב אמר ר"ש בן אליעזר ואם לקשט בשתי עינים ופרקינן תרגמה הלל בריה ד"ר שמואל בר נחמני בעירניות, ופירש"י ז"ל בנות הכפרים שאינן צנועות מפני שאין יושביהן פרוצים וגם כעס הבוגרים כתובה מועטים: זפת וגפרית עד תוגב

ספרים

שיעור כדי לגבל טיט לעשות פי כור של צורפי זהב. סיד כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות. עפר ואפר כדי לכסות דם צפור קטנה. צרור אבן כדי לזרוק בבהמה ותרניש. והוא משקל עשרה זוזים. חרס כדי לקבל בו רביעית: **יב** המוציא חבל כדי לעשות אזן לקופה. גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה. הוצין כדי לעשות אזן לכפיפה מצרית. סיב כדי ליתן על פי משפך קטן של יין. מוכין כדי לעשות בו כדור כאגוז. עצם כדי לעשות תרווד. זכוכית כדי לגרוד בה ראש הכרכר או עד שיפצע שתי נימין כאחת: **יג** המוציא שתי נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה חייב. הוציא אחת מן הקשה שבחזיר חייב. נצרי דקל והן חוטי העץ שתים. חורי דקל והן קליפי החריות אחת. מצמר גפן ומצמר כלך וצמר גמלים וארנבים וחיה שבים ושאר כל הנטוין כדי לטוות חוט אורך ארבעה טפחים. המוציא מן הבגד או מן השק או מן העור. כשיעורן לטומאה כך שיעורן להוצאה. הבגד שלשה על שלשה. השק ארבעה על ארבעה. העור חמשה על חמשה: **יד** המוציא עור שלא נתעבד כלל אלא עדיין הוא רך שיעורו כדי לצור משקולת קטנה שמשקלה שקל. היה מלוח ועדיין לא נעשה בקמח ולא בעפצה שיעורו כדי לעשות קמיע. היה עשוי בקמח ועדיין לא נתעבד בעפצה שיעורו כדי לכתוב עליו את הגט. נגמר עיבודו שיעורו חמשה על חמשה: **טו** המוציא קלף מעובד כדי לכתוב עליו פרשת שמע עד ובשעריך. דוכסוסטוס כדי לכתוב עליו מזוזה. נייר כדי לכתוב עליו שתי אותיות של קשר מוכסין שהן גדולות מאותיות שלנו. המוציא קשר מוכסין חייב אף על פי שכבר הראהו למוכס ונפטר בו שהרי ראיה היא לעולם. המוציא שטר פרוע ונייר מחוק כדי לכרוך על פי צלוחית קטנה של פלייטון. ואם יש בלובן שלו כדי לכתוב שתי אותיות של קשר מוכסין חייב: **טז** המוציא בהמה חיה ועוף אע"פ שהן חיים חייב. אבל אדם חי אינו משאוי. ואם היה כפות או חולה המוציא אותו חייב. והאשה מדדה את [א]בנה בזמן שנוטל אחת ומניח אחת: **יז** המוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו חייב משום הכיס שאין הכיס טפילה לתינוק. אבל אם הוציא את הגדול אע"פ שהוא מלובש בכליו וטבעותיו בידו פטור. שהכל טפילה לו. היו כליו מקופלין על כתיפו הנושא אותו חייב: **יח** המוציא חגב חי כל שהוא. ומת כגרוגרת. צפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהוא מפני שמצניעין אותה לרפואה וכן כל כיוצא בה. המת והנבלה והשרץ כשיעור טומאתן כך שיעור הוצאתן. מת ונבלה כזית ושרץ כעדשה: **יט** היה שם כזית מצומצם והוציא ממנו כחצי זית חייב שהרי הועיל במעשיו שנתמעט השיעור מלטמא. אבל אם הוציא כחצי זית מכזית ומחצה פטור. וכן כל כיוצא בזה בשאר הטומאות: **כ** במה דברים אמורים שאינו חייב אלא על ההוצאה כשיעור כשהוציא סתם. אבל המוציא לזרע או לרפואה או להראות ממנו דוגמא ולכל כיוצא בזה חייב בכל שהוא

א טור סימן שח:

מגיד משנה

מדוקדקים אלא חרסים כדי לעשות וכו' כלשון המשנה: שיעור כדי לגבל טיט וכו'. ברייתא שם פ' ב' כלשון רבינו ופירש"י ז"ל שיעור יפה לטיט, עכ"ל: סיד כדי לסוד וכו'. משנה שם וברייתא כלשון רבינו: עפר ואפר וכו': צרור אבן וכו'. משנה (שם פ"א) צרור אבן כדי לזרוק בעוף ר"א בן יעקב אומר כדי לזרוק בבהמה. ובגמרא א"ר יצחק והוא שמרגשת בה וכמה שיעורה תניא רשב"י אומר משקל עשרה זוזים ע"כ, ולכך פסק רבינו כרשב"י: חרס כדי לקבל בו וכו'. במשנה (שם פ"ב) ג' מחלוקות רבי יהודה ור"מ ורבי יוסי ופסק כרבי יוסי דידוע שהלכה כמותו אגב כל אחד מהם:

יב המוציא חבל כדי לעשות וכו'. משנה (שם פ"ח) כלשונה: גמי וכו'. משנה כלשונה כת"ק: הוצין וכו' סיב וכו' מוכין וכו'. הכל בברייתא (שם פ"ח) כלשון רבינו. ופירש"י ז"ל הוצין של עלי דקל כפיפה מצרית של ספשי מורי דקל. סיב גדל סביב הדקל. על פי משפך לסנן את היין שמעכב את הפסולת, עכ"ל: עצם כדי לעשות תרווד וכו'. משנה (שם פ"א) כלשונה כדברי ת"ק. ולשון רש"י תרווד כף קוליי"ר: זכוכית כדי לגרוד בה ראש הכרכר או עד שיפצע שתי נימין כאחת וכו'. משנה וברייתא כלשון רבינו:

יג המוציא שני נימין וכו'. ברייתא סוף ר"ע (שם צ':) המוציא שני נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה חייב מפני שמצניעין אותן לנפין מקשה של חזיר אחת נורי דקל שתים חוטי דקל אחת ע"כ. ופירש רש"י ז"ל לנפין לעשות נפות. מקשה של חזיר זימין קשין שבשדרה של חזיר עכ"ל: מצמר גפן וכו'. תוספתא פרק המוציא: המוציא מן הבגד וכו'. בהמוציא (שם ע"ט) הביאו משנה דתנן הבגד שלשה על שלשה למדרס השק ארבעה על ארבעה העור חמשה על חמשה ותני עלה כשיעורן לטומאה כך שיעורן להוצאה, ע"כ. והעור הוא שנגמר עיבודו הנקרא קרטבלא בלשון הגמרא כדאיתא התם ומבואר בסמוך:

יד המוציא עור וכו'. שם [illegible] מצה כמשמעו דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו לצור בו משקולת קטנה וכמה אמר אביי רבעא דריגמא דפומבדיתא. חיפה דמליח ולא קמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו כדהק כעור כדי לעשות קמיע. דפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו כדי לכתוב עליו את הגט: נגמר עיבודו וכו'. זהו קרטבלא האמור בגמרא. אבל רש"י ז"ל פירש קרטבלא שמשלחו ברוחהין ומתקנו לישב עליו, עכ"ל:

טו המוציא קלף וכו'. משנה שם (ע"ח:) כלשונה: דוכסוסטוס כדי לכתוב וכו'. ברייתא (שם ע"ט:) ופירש"י ז"ל דוכסוסטוס קלף שנטלה קליפתו העליונה עכ"ל: נייר כדי לכתוב וכו'. משנה (שם ע"ח) נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין והוא כמה קשר מוכסין שתי אותיות ומפורש שהם גדולות משלנו. ולשון רש"י ז"ל קשר של מוכסין יש לך שנותן את המכס לראש הגבאי במקום אחד או מוחל לו במתנה והוא מוסר לו חותם להראות למוכסין שמחלו לו המכס: המוציא קשר מוכסין וכו'. משנה ובגמרא ת"ר המוציא קשר מוכסין עד שלא הראהו למוכס חייב משהראהו למוכס פטור ר' יהודה אומר אף משהראהו למוכס

למוכס חייב מפני שהוא צריך לו. ופסק רבינו כר' יהודה מפני שהמשנה שמיה סתם דמשמע דבכל גוונא הוא חייב כדברי ר"י וכו': המוציא שטר פרוע וכו'. ברייתא (שם ע"ח:) וגמרא כלשון רבינו ודין השטר פרוע הוא כדברי ת"ק דברייתא אחרת שהביאו שם והלכה כמותו:

טז המוציא בהמה חיה ועוף וכו'. פרק המצניע (שבת צ"ד) המוציא בהמה חיה ועוף לרשות הרבים בין חיין בין שחוטין חייב ר' נתן אומר על שחוטין חייב על החיין פטור שהחי נושא את עצמו ואמרו שם ע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' נתן אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו אבל אדם חי נושא את עצמו אפי' רבנן מודו ע"כ. ופירש"י ז"ל דמשרבטי כלפי מטה ומכבידין עצמן להשמט מיד הנושאן: ואם היה כפות וכו'. שם ומודה ר' נתן בכפות. וכן החולה נלמד ממ"ש שם והני פרסאי כמאן דכפיתו דמו וכו':

והאשה מדדה וכו'. פ' מפנין (שם קכ"ח ב') האשה מדדה את בנה אמר ר' יהודה וכו' אימתי בזמן שנוטל אחת ומניח אחת אם היה גורר אסור עד כאן וקי"ל כ"פ חלון בעירובין (דף פ"א פ"ב) כל מקום ששנה ר' יהודה אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים. ופירש"י ז"ל מדדה את בנה אוחזתו בזרועותיו ומאחריו ומסייעתו והוא מסיע רגליו והולך. שנוטל אחת ומניח אחת שהתינוק מסיע רגליו כשמגביה אחת מניח אחת אבל גורר אסור מפני שנושאתו עכ"ל:

יז המוציא תינוק חי וכו'. פרק נוטל (שבת קמ"א קמ"ב) אמר רבה המוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו חייב ותניא המוציא אדם וכליו עליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו פטור שאילו הוציאן כמות שהן חייב. ופירש"י ז"ל שאילו הוציאן כמות שהן שהיה עליון אותו בהן ולא מלובש חייב הנושא עכ"ל כדברי רבינו:

יח המוציא חגב חי כל שהוא וכו'. משנה כלשונה סוף פרק ר"ע כדברי ת"ק. ומפורש בגמרא דלדברי ת"ק דוקא חגב חי טהור אבל טמא אינו בכל שהוא. ורבינו כתב המשנה כלשונה ובגמ' מפרש מהו צפורת כרמים ואינו ברור אצלנו: המת והנבלה והשרץ וכו'. משנה פ' המצניע (שם צ"ג צ"ד). וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ חייב ור"ש פוטר. ומפרש בגמרא שפטור ר"ש הוא מפני מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכבר נתבאר פרק ראשון לפסוק כסתם משנתנו שבכאן ויש חולקין עליו כמו שכתבתי שם:

יט היה שם כזית מצומצם וכו'. (שם צ"ד:) בגמרא תנן וכן כזית מן המת הא חצי זית פטור והא תניא חצי זית חייב. ופירש רב ששת כי תניא חייב דאפיק חצי זית מכזית כי תניא פטור דאפיק חצי זית מכזית ומחצה. ופסק רבינו כרב ששת אע"ג דרב נחמן פליג עליה התם דלא אמרו הלכתא כותיה דר"נ אלא בדיני:

כ בד"א שהוציאו וכו'. משנה ריש פרק המצניע (שם צ"ב) ובגמ' נ"ל למימר כמצניע ליתני המוציא לזרע ולדוגמא ולרפואה חייב עליו בכל שהוא אמר אביי הכי קתני כגון שהצניעו והכא למה הצניעו וקא מפיק ליה בסתמא מהו דתימא בטולי בטלה למחשבתו קמ"ל כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה ע"כ:

המצניע

משנה למלך

יח המת והנבלה והשרץ כשיעור טומאתן כך שיעור הוצאתן. (א"ס עיין מ"ש הרב המחבר פי"ד מהל' אבל):

מגדל עוז

ספרה חייב. פרק המוציא: הוציא אחת מן וכו' עד החריות אחת. ס"פ ר"ע (דף צ'): מצמר גפן ומצמר כלך כו' עד ד' טפחים. בתוספתא פ"ט: המוציא מן הבגד עד של קשר מוכסין חייב בכל פ' המוציא: והוצאת עור וכו'. פ"ב במסכת גיטין (דף כ"ב): המוציא בהמה עד המוציא אותו חייב. פרק המצניע (דף צ"ג): והאשה מדדה את בנה וכו'. פ' מפנין (דף קכ"ח): המוציא תינוק חי עד המשא אותו חייב. פרק המצניע ופרק נוטל בה (דף קמ"א): המוציא חגב כו' עד כיוצא בהם. ס"פ ר"ע (דף צ'): המת והנבלה עד שיעורם כשיעור. בכל פרק המצניע (דף צ"ג צ"ד):

שהוא: **כא** המצניע דבר לזריעה או לרפואה או לדוגמא ושכח למה הצניעו והוציאו סתם חייב עליו בכל שהוא שעל דעת מחשבה ראשונה הוציא. ושאר האדם אין חייבין עליו אלא כשיעורו. זרק זה שהוציא ככר לתוך האוצר אע"פ שמקומו ניכר כבר בטלה מחשבתו הראשונה. לפיכך אם חזר והכניסו אינו חייב עד שיכנים כשיעור: **כב** דבר שאין דרך בני אדם להצניעו ואינו ראוי להצניע כגון דם הנדה אם הצניעו אחד והוציאו חייב ושאר האדם פטורין עליו. שאין חייבין אלא על הוצאת דבר הכשר להצניע ומצניעין כמוהו: **כג** המוציא חצי שיעור פטור. וכן כל העושה מלאכה מן המלאכות חצי שיעור פטור. הוציא חצי שיעור והניחו וחזר והוציא החצי האחר חייב. ואם קדם והגביה החצי הראשון קודם הנחת החצי השני נעשה כמי שנשרף ופטור. הוציא חצי שיעור והניחו וחזר והוציא חצי אחר והעבירו על הראשון בתוך שלשה חייב. שהמעביר כמי שהניח על גבי משהו. אבל אם זרקו אינו חייב עד שינוח שם על גבי משהו: **כד** הוציא חצי שיעור וחזר והוציא חצי שיעור בהעלם אחת לרשות אחת חייב. לשתי רשויות אם יש ביניהן רשות שחייבין עליה פטור. היתה ביניהן כרמלית הרי הן כרשות אחת וחייב חטאת: **כה** המוציא פחות מכשיעור וקודם שיניחו נתפח וחזר כשיעור. וכן המוציא כשיעור וקודם שיניח צמק וחזר פחות מכשיעור פטור: **כו** המוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה קודם הנחה וחשב עליה לזריעה או לרפואה שאינו צריך שיעור הרי זה חייב כמחשבתו של עת הנחה. הוציא פחות מכגרוגרת לזריעה וקודם הנחה חזר וחשב עליה לאכילה פטור. ואם תפחה קודם הנחה ונעשת כגרוגרת קודם שימלך עליה לאכילה חייב. שאפילו לא חישב היה מתחייב על מחשבת ההוצאה: **כז** הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה קודם הנחה הרי זה ספק אם נדחה או לא נדחה. זרק כזית אוכלין לבית טמא והשלים כזית זה לאוכלים שהיו שם ונעשה הכל כביצה

הרי

כא המצניע דבר וכו'. כבר נתבאר זה בסתוך שם במשנה חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעורו. ובעי"א (שם צ"א) הקשו פשיטא ופירש"י דכיון שלא זרעו בטלה מחשבתו קמייתא ואי ליה ככל אדם ותירץ אביי הב"ע כגון שזרקו לאוצר ומקומו ניכר מהו דתימא כיון דמקומו ניכר בדלתא קמייתא קהי קמ"ל מדזרקיה לאוצר בטוליה בטליה. ופירש"י ז"ל מהני' בשלא נמלך עליו בפירוש אלא שזרקו לאוצר וכו' ע"כ. ומתוך לשון רבינו נ"ל שחזר והכניסו ר"ל הוציאו ומפורש פ"ק (דף ב') תנא להכנסה נמי הוצאה קרי לה וה"ה להוצאה הכנסה ומ"מ אין זה מעלה ומוריד לענין הדין:

כב דבר שאין דרך בני אדם וכו'. משנה פרק כלל גדול (שבת ע"ה) עוד כלל אחר אמרו כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו המוציאו בשבת חייב וכו'. פי' פירושה כל דבר הראוי להצניע שהוא מדבר שמצניעין ומצניעין כמוהו שיש בזה שיעור השוב אצל בני אדם כל אדם חייב עליו ואפי' עשיר שאינו חשוב אצלו זה וזה כלל לכל השיעורים הנזכרים בכ' זה ומ"מ לא כתבו רבינו ראש הרבה בדין בפני עצמו. וכל שאינו כשר להצניעו שאינו ממין הראוי להצניעו ואין מצניעין כמוהו נ"ל פירושו שהוא מתין דהוי הלא שהוא כחות מכשיעור אינו חייב אלא המצניעו. ורבינו ז"ל לא כתב ואין מצניעין כמוהו לפי שכבר נתבאר למעלה בשבת המצניע דבר וכו' ואמרו בגמרא גבי כל הכשר להצניעו לאפוקי דם נדה וכ"ש עצי אשרה רב עוקבא אמר לאפוקי עצי אשרה אבל דם נדה מצניע ליה לשונרא ואידך כיון דמלבא לא מצניע ליה. ופסק רבינו כרב מתנא. ומכאן שדם נדה או עצי אשרה וכיוצא בהן בשום שיעור אין חייבין עליהן:

כג המוציא חצי שיעור פטור וכו' משנה בהמצניע (שם צ"ג) ובכיתה מקומות: הוציא חצי שיעור וכו' בהמוציא (שם פ') אמר רבה הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת והניחה ראשונה נעשית כמי שנקלטה או נשרפה ופטור והקשו אמאי והא מנחא ותירצו ה"ק אם קדם והגביה את הראשונה קודם הנחת שניה נעשית כמי שנקלטה או שנשרפה ופטור ע"כ. ופירש"י ז"ל ואמאי והא מנחא וכיון דבהעלם אחת הוא מצטרפי לכי גמרה הוצאה עכ"ל. וכן עיקר שאם היתה לו ידיעה לחצי שיעור [פשיטא דפטור] כמבואר פ"ו מהלכות שגגות ויתבאר בסתוך שהכוונה בהעלם אחת בדוקא. הוציא חצי שיעור והניחו וחזר והוציא חצי אחר וכו'. שם אמר רבא הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת והעבירה דרך עליה חייב והקשו ואמאי הא לא נחה ותירצו כגון שהעבירה בתוך שלשה והקשו והא אמר רבא תוך שלשה לרבנן צריך הנחה ע"ג משהו. ותירצו ל"ק כאן בזורק כאן במעביר ע"כ. ופירש"י מעביר לא צריך דהא מנחא בידו וידו סמוכה לקרקע עכ"ל כדברי רבינו.

כד הוציא חצי שיעור וחזר והוציא חצי שיעור וכו'. שם א"ר הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחת חייב בשתי העלמות פטור ר' יוסי אומר בהעלם אחת לשתי רשויות פטור לרשות אחת חייב אמר רבא והוא שיש חיוב חטאת ביניהם אבל כרמלית לא אביי אמר אפי' כרמלית אבל כשלא לא רבא אמר הכי' כשלא. ורבינו פסק כר' יוסי משום הכי אמוראי ופסק כרבא להחמיר משום דאביי ורבא תלמידיו הוו זהו דעתו ז"ל. ופי' והוא שיש חיוב חטאת ביניהן שתהי רשויות הרבים אלו מופסקות ברה"י שהזורק מתחת מהן לאותו רשות חייב חטאת:

כה המוציא פחות מכשיעור וקודם שיניחו נתפח וחזר וכו'. זה מבואר בסוגיא שבהמצניע (שבת צ"א) אזכרה בסמוך: וכן המוציא כשיעור וקודם שיניח צמק וחזר פחות וכו'. גם זה בהוהה סוגיא:

כו המוציא כגרוגרת וכו'. שם בעיא הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה ונמלך עליה לזריעה מהו הכא ודאי כי אצטיק ולא חשב עליה אמחשבה קמייתא לא מיחייב או דילמא בתר השתא אזלינן ומיחייב והא"ל בתר השתא אזלינן ומיחייב וכו' ופסק רבינו כאת"ל וכן דרכו ז"ל ובכאן נתבאר דין וכן המוציא כשיעור הנזכר למעלה דקאמרי אמחשבה קמייתא לא מיחייב. הוציא פחות מגרוגרת שם אמר ר"נ הוציא כגרוגרת לאכילה ונמלך עליה לזריעה לזריעה ונמלך עליה לאכילה חייב והקשו פשיטא דבכל גונא איכא שיעורא ותירצו קמ"ל דלא בעינן עקירה והנחה בהדא מחשבה. עוד שם בעי רבא הוציא הני גרוגרת לזריעה ותפחה ונמלך עליה לאכילה מהו התם (במימרא דרב נחמן) הוא דמיחייב משום דבכל גונא איכא שיעורא אבל הכא כיון דבעידנא דהפקה לא הוה ביה שיעור אכילה לא מיחייב או דילמא כיון דאילו אישתיק ולא חשיב עליו מיחייב אמחשבה דזריעה הא נמי מיחייב את"ל מיחייב וכו. ופסק רבינו כאת"ל ולא הוצרך להביא מיירה דרב נחמן ובכאן התבאר דין הוציא פחות מכשיעור שלמעלה. וכתב רבינו ואם תפחה קודם הנחה ונעשה כגרוגרת קודם שיתלך עליה לכי שכך לשון הבעיא מורה דקאמרה והפחה ונמלך עליה ומוכרח הוא.

כז הוציא כגרוגרת וכו' בעיה שם הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה מהו יש דיחוי אצל שבת או לא תיקו: זרק כזית אוכלין וכו'. שם זרק כזית תרומה לבית טמא מהו לתהוי אי לענין שבת כגרוגרת בעינן הי לענין טומאת אוכלין כביצה בעינן והסיקנא לעולם לענין שבת וכגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין וכזית משלימו לכביצה מהו מדמצטרף לענין טומאה מיחייב נמי לענין שבת או דילמא כל לענין שבת כגרוגרת בעינן והוא ליתפשטא ולא איפשטיה ואני תמה ליה כתב רבינו אוכלין סתם ולא כתב אוכלי תרומה כלשון הבעיא ותמיה דלא תסתפק להו אלא תרומה דאילו חולין כיון שאין טומאתן אוסרתן אינה חשובה כלום וכן דעתי לבעלי התוס' והרמב"ן והרשב"א ז"ל שפירשו דדוקא תרומה:

משנה למלך

כא המצניע דבר לזריעה או לרפואה וכו'. תנא ר"ש המצ' יע ואמרינן בגמרא (דף ע"ח) כד"ה כמוציא אבל כמצניע כל שהוא חייב. ואין הכונה דכל מצניע חייב ואם הצניע פחות מכגרוגרת לאכילה שהוא חייב דפשיטא דבטלה דעתו של זה שהצניע פחות מגרוגרת לאכילה ולא מצינו שיהיה המצניע חייב אלא בהני דתנן ר"ש המצניע שהם לזרע ולדוגמא ולרפואה דכל הני אף דבסתמא כעו שיעורא הוא משום דכל הני לא שכיחי ואפ"ה כיון שהצניע לדבר זה חייב דהא אחשביה גביה ולא שייך בזה לומר בטלה דעתו אצל כל אדם דהא איכא קצת בני אדם שמצניעין לזרע ולדוגמא ולרפואה כל שהוא. אבל בהצניע פחות מכשיעור הוך מהאי דתנן בפ' הוציא כשיעור דאמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם דאלת"ה המצניע פחות מכשיעור חייב והתוס' (דף ע"ו) ד"ה הואיל כתבו וה"ה דהו"מ לתירקט הכא ולזרע ולרפואה אלא דלא כל דברים שייך בהו רפואה. אלמא דבדברים דלא שייכי בהו זרע ורפואה אין המצניע חייב אם הצניעם לאכילה דאל"כ תיקשי דשוו בשיעורייהו במצניע לאכילה אלא ודאי דכל המצניע פחות מהשיעורים האמורים בפרק לא עשה ולא כלום אלא בהצניע לזרע ודכוותיה ומאי דאמרינן (בדף ע"ו) אי אצנעיה רבו מיחייב עילויה וכו' איירי במצניע לרפואה או לדוגמא אבל אם הצניע רבו פחות מגרוגרת לאכילה לא מיחייב:

כב דבר שאין דרך בני אדם להצניעו וכו'. (א"ה כתב ה"ה ומכאן שדם נדה או עצי אשרה וכיוצא בהן בשום שיעור אין חייבין עליהם ועיין מ"ש הרב המחבר פרק י"ד מה' אבל)

כז זרק כזית אוכלין לבית טמא והשלים כזית זה לאוכלים שהיו שם ונעשה הכל כביצה הרי זה ספק וכו'. בעיא דגמרא פרק המצניע (דף צ"א) זרק כזית תרומה לבית טמא מהו למאי אי לענין שבת כגרוגרת בעינן אי לענין טומאת אוכלין כביצה בעינן ואסיקנא לעולם לענין שבת וכו'. וכתב ה"ה ויש לתמוה למה כתב רבינו אוכלין סתם ולא כתב אוכלי תרומה כלשון הבעיא וכו'. ואני תמה על ה"ה ז"ל לפי שיש מחלוקת בין הראשונים אם אוכל כהות מכביצה מקבל טומאה דהתוס' והרמב"ן והרשב"א כ"ל דפחות מכביצה אין מקבל טומאה ורבינו ס"ל דלא נאמר שיעור זה דכביצה אלא ליטמא אוכל אחר אבל לקבל טומאה אפי' כל שהוא וכמ"ש ברפ"ד מהל' טומאת אוכלין. והנה לסברת התוס' ס"ל דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה א"כ מה שנסתפקו בגמרא הוא משום דאם זרק כזית אוכלין לבית טמא והיו שם אוכלים אחרים ונעשה הכל כביצה שנמצא שנעשה הכל דבר חשוב שהרי נטמא אם חשוב שיעור גם לענין שבת, לפי דרך זה יש לחלק בין תרומה לחולין דדוקא תרומה שטומאתה אוסרתה איכא למימר דאף שזרק כזית כיון שהשלימו לכביצה ועשה מעשה שאסרו באכילה איכא למימר דגם לשבת חשיב הוצאה אבל בחולין שאין טומאתן אוסרתן לא חשיבא הוצאה פחות מגרוגרת (א"ה עיין בתוס' ד"ה או לענין שבת שכתבו דהו"מ למפרך אמאי נקט תרומה, וכד"ה כגון כתבו כדברי הרב המחבר דכזית חולין כיון דאין איסור לאוכלו בטומאה לא שייך לומר מיגו דאצטרף לענין טומאה מצטרף לענין שבת) אבל לדעת רבינו דאף פחות מכביצה מקבל טומאה א"כ מה שנסתפקו בגמרא אינו לפי שזה הכזית יקבל טומאה לפי שלא היה צריך לקבלת טומאה שיהיו שם אוכלין וישלימו לכביצה. אלא הטעם הוא לפי שעכשיו נעשה דבר חשוב דמטמא אחרים לפי שלטמא אחרים צריך כביצה ולפ"ז פשיטא דאין חילוק בין תרומה לחולין דבכל רוא שוה שמטמאים את אחרים בכביצה ולא פחות והדבר מוכרח לדעתי דרבינו ז"ל לא גריס תרומה בלשון הבעיא.

מגדל עוז

דבר שאין דרך בני אדם עד ומצניעין כמוהו. פ"ס כלל גדול (דף ע"ה ע"ו) המוציא חצי שיעור עד מכשיעור פטור. פרק המוציא (דף פ') וסופה מייתי פרק הזקת. המוציא כגרוגרת כו' עד נתחייב. פרק המצניע:

הרי זה ספק אם נתחייב על כזית מפני שהשלים השיעור לענין טומאה או לא נתחייב:

כח *המוציא פחות מכשיעור אע"פ שהוציאו בכלי פטור. שהכלי טפילה לו ואין כוונתו להוצאת הכלי אלא להוצאת מה שבתוכו והרי אין בו כשיעור. לפיכך אם הוציא אדם חי שאינו כפות במטה פטור אף על המטה שהמטה טפילה לו וכן כל כיוצא בזה. המוציא קופת הרוכלים אע"פ שיש בה מינין הרבה ואפילו הוציאן בתוך כפו אינו חייב אלא אחת. שם הוצאה אחת היא:

השגת הראב"ד

*המוציא פחות מכשיעור וכו'. כתב הראב"ד בירושלמי מפרש כהלין תותים שהן צריכים לכלים, עכ"ל:

פרק תשעה עשר

א כל כלי המלחמה [א]אין יוצאין בהן בשבת. ואם יצא אם היו כלים שהן דרך מלבוש כגון שריון וכובע ומגפיים שעל הרגלים הרי זה פטור. ואם יצא בכלים שאינן דרך מלבוש כגון רומח וסייף וקשת ואלה ותריס הרי זה [א] חייב: ב אין יוצאין בסנדל [ב] מסומר שסמרו לחזקו. ואפילו ביום טוב גזרו עליו שלא יצא בו. ומותר לצאת באבנט שיש עליו חתיכות קבועות של כסף ושל זהב כמו [ג] שהמלכים עושין. מפני שהוא תכשיט וכל שהוא תכשיט מותר. והוא שלא יהא רפוי שמא יפול ברה"ר ויבוא להביאו: ג טבעת [ב]שיש עליה חותם מתכשיטי האיש היא ואינה מתכשיטי האשה. ושאין עליה חותם מתכשיטי אשה ואינה מתכשיטי האיש. לפיכך אשה שיצאת בטבעת שיש עליה חותם. ואיש שיצא בטבעת שאין עליה חותם חייבין. ומפני מה הן חייבין והרי הוציאו אותן שלא כדרך המוציאין שאין דרך האיש להוציא באצבעו אלא טבעת הראויה לו וכן האשה אין דרכה להוציא באצבעה אלא טבעת הראויה לה. מפני שפעמים נותן האיש טבעתו לאשתו להצניעה בבית ומנחת [ד] אותה באצבעה בעת הולכה. וכן האשה נותנת טבעתה לבעלה לתקנה אצל האומן ומניח אותה באצבעו בעת הולכה עד חנות האומן ונמצאו שהוציאו אותן כדרך שדרכן להוציאן ולפיכך חייבין: ד לא [ג]תצא אשה בטבעת שאין עליה חותם אף על פי שהוא מתכשיטיה גזרה שמא תוציאה [ה] ברה"ר להראות לחברותיה כדרך שהנשים עושות תמיד. ואם יצאת בה פטורה. אבל האיש מותר לצאת בטבעת שיש עליה חותם מפני שהוא תכשיט ואין דרכו להראות. ונהגו כל העם שלא יצאו בטבעת כלל: ה אשה [ד]שיצאה במחט נקובה חייבת והאיש פטור. ואיש שיצא במחט שאינה נקובה חייב והאשה פטורה כפני שהיא מתכשיטיה ואינה אסורה אלא גזרה שמא תראה לחברותיה. זה הכלל כל היוצא בדבר שאינו מתכשיטיו ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שמוציאין אותו דבר חייב. וכל היוצא בדבר שהוא מתכשיטיו והיה רפוי ואפשר שיפול במהרה ויבא להביאו ברשות הרבים. וכן אשה שיצאת בתכשיטין שדרכן לשלוף אותן ולהראותן הרי אלו פטורין. וכל דבר שהוא תכשיט ואינו נופל ואין דרכה [ו] להראותו הרי זה מותר לצאת בו. לפיכך אצעדה שמניחין אותה בזרוע

א טור סימן שא סמ"ג לאוין כה: ב שם: ג טור סימן שג סמ"ג שם: ד שם:

מגיד משנה

כח המוציא פחות מכשיעור וכו'. משנה (שם צ"ג) המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי מפני שהכלי טפלה לו ואת החי במטה פטור כו' מפני שהמטה טפילה לו. ובהשגות א"א בירושלמי מפרש כהלין תותים שהן צריכים לכלים עכ"ל. ואיני רואה כן דרך גמרתנו אלא כל מידי דמטפל ביה לגביה אע"פ שאינו צריך לו פטור. והכין משמע בהדיא פרק ספל (שם קמ"א):

המוציא קופת הרוכלין וכו'. משנה פרק ר"ע בלשונה (שם ע"ו.). ומ"ש ואפילו הוציאו בתוך כפו פשוט הוא ומבואר. ובירושלמי ממהו שפיפא מהלך בהעלם אחת. ותירצו צריכא לר' אליעזר:

פי"ט א כל כלי המלחמה אין יוצאין בהן וכו'. פרק במה אשה יוצאה (שבת דף ס') משנה לא יצא האיש לא בשריון ולא בקסדא ולא במגפיים ואם יצא אינו חייב חטאת. וכתב רבינו לפי שהן דרך מלבוש וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא. עוד שם (דף ס"ג) לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס ולא באלה ולא ברומח ואם יצא חייב חטאת. ובגמרא (דף ס"ב) קסדא אמר רב סנוורתא. ופירש רש"י כובע עור תחת כובע המתכת וכן פירש רבינו כובע. עוד שם מגפיים פוזמקי פירש"י אנפלאות של ברזל כמ"ש רבינו. עוד שם (דף ס"ג) מאי אלה קולפא ופירש"י ז"ל מקל בלעז:

ב אין יוצאין בסנדל המסומר וכו'. שם (דף ס'.) לא יצא האיש בסנדל מסומר ובגמרא (דף ס':) מבואר דאפילו ביו"ט אסור. ועוד שם אמר שמואל לא שנו אלא לחזק אבל לנוי מותר. ושם נחלקו אמוראים כמה הם לנוי. וכן נאמרו שם לדין אחרים להתיר כשחפאו כולו במסמרים כדי שלא תהא קרקע אוכלתו ודרך אהרם. ומבואר כל זה בהלכות. ורבינו לא הזכיר אלא מימרא דשמואל מפני שאין בינינו אלא מסומרים לחזק ואין רגילות בתוחה של נוי וגם בגמרא לא העלו פסק אי זה הכן הוא נקרא לנוי אלא א"ל איפה לרבה בר בר חנה אתון דתלמידי דר"י אתון עבידו כר"י אנן נעביד כר"ח ותהוך כך קול רבינו:

ב ומותר לצאת וכו'. (שם נ"ט:) אמר רב ספא קמרא שרי איכא דאמרי דארוקתא ואמר רב ככרא מידי דהוב אסלים מוזכבת. ואיכא דאמרי דאניסכא מידי דהוב אאבנט של מלכים. ופירש"י קמרא אבנט חשוב. ארוקתא עושין אותה רצועה ומגולת זהב ואבנים טובות קבועות בה. אניסכא כולו פס של זהב, עכ"ל. ובהלכות קמרא הוא חגור במתנים. ורבינו פירש אניסכא שחתיכות נסכא קבועות בו וכן עיקר. ומכאן הביא ראיה ר"ח ז"ל שאין נוהגין בתכשיטי האיש שמא יראם לפי שהאיש אינו מתפאר בתכשיטיו כמו שהאשה עושה שדעתה קלה וכן מפורש בירושלמי וזה דעת רבינו כמו שיתבאר בדין הטבעת שיש עליה חותם ועיקר. ומ"ש רבינו והוא שלא יהיה רפוי וכו' גלמד מהסוגיא בראש הפרק. ורבינו כתב כליסנא בהדא דאניסכא שרי' וכ"ש דארוקתא וכן מפורש בהלכות:

ג טבעת שיש עליה חותם מתכשיטי האיש היא ואינה וכו'. (שם נ"ט) לא תצא אשה לא בטבעת שאין עליה חותם ולא במחט שאינה נקובה ואם יצאה אינה חייבת חטאת. עוד שם (דף ס"ב) לא תצא אשה לא במחט הנקובה ולא בטבעת שיש עליה חותם ואם יצאה חייבת חטאת. ובגמרא על האמתנה א אמר עולא והלוסיין כלאים אלמא קסבר עולא כל מידי דהוי לגברא לא חזי לאשה וכל מידי דחזי לאשה לא חזי לגברא והקשו על זה ותירצו אלא אמר רב יוסף קסבר עולא נשים עם בפני עצמן הן. והקשו והא הגולה כלאחר יד היא ותירץ רבא פעמים שאדם נותן לאשתו טבעת שיש עליה חותם להוליכה לקופסא ומניחתה בידה עד שמגעת לקופסא ופעמים שהאשה נותנת לבעלה טבעת שאין עליה חותם להוליכה לאומן ומניחה בידו עד שמגיע אצל אומן ע"כ. ונראה זה בדברי רבינו מפורש דעולא דאמר והלוסיין כלאים קאי אטבעת שאין עליה חותם ואמחט שאינה נקובה שהאשה פטורה והאיש חייב חטאת ובטבעת שיש עליה חותם ובמחט נקובה האיש פטור והאשה חייבת חטאת ולא עוד אלא שבטבעת שיש עליה חותם האיש מותר אפילו לכתחלה לפי שהוא לו תכשיט ואין דרך האיש להראותו והקשו בגמרא בדין הטבעות היאך תהיה האשה חייבת בשיש עליה חותם והאיש באין עליה כשהוציאוה באצבעותיהן והלא אין דרך הוצאה בכך ואין חיוב חטאת אלא במי שמוציא כדרך המוציאין כמו שמבואר פי"ב. ותירץ רבא שדרך הוצאה זו היא לטבעת בתוך לפעמים באצבעות ולפיכך יש בה חיוב בשבת. זה דרך ההלכות ורבינו בדברים אלו ולזה הסכימו רוב המפרשים האחרונים ועיקר. אלא שנחלקו בדין המחט שדיק שוה בנשים ובאנשים. ולא דיבר עולא אלא בטבעות בלבד וכן פירש"י ז"ל וכן פירש רבינו ברירא ורבינו האי גאונים ז"ל. וכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ועכשיו שלא החזרו בכך אנשים ואפילו נשים הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין:

ד לא תצא אשה בטבעת וכו'. כבר נתבאר בסמוך: אבל האיש מותר לצאת בטבעת וכו'. גם זה נזכר בסמוך. וכתב רבינו ז"ל ונהגו העם שלא יצאו בטבעות כלל ומנהג חסידים הוא באומן ארטות ואינו שום איסור להחזיר כל המקומות לאותו מנהג שיש טוב אמר:

ה אשה שיצאה במחט וכו'. גם זה נזכר בסמוך: זה הכלל כל היוצא וכו'. החלק הראשון פשוט שעל זה אמרו במשניות ובגמרא חייב חטאת. והחלק הב' בכל דבר שהוא רפוי וכו' מפורש בסוגיא בראש הפרק. וכן גבי מוך שבאזנה ומוך שבסנדלה כמו שיתבאר בפרק זה. וכן תכשיטי האשה שדרכן לשלוף וכו' כבר נתבארו בפרק זה ועוד יתבארו לפנינו. והחלק השלישי הם קצת מן הדברים שהאשה יוצאה כמו שיתבאר וכל זה פשוט:

לפיכך אצעדה וכו'. במשנה (שם ס"ג ע"א וב') בירית טהורה ויוצאין בה בשבת אמר

מגדל עוז

המוציא פחות מכשיעור עד כיוצא בזה. פרק המצניע (דף צ"ג צ"ד): כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי כהגין תותים שהן צריכין לכלים עכ"ל: ואני אומר מ"ש ר"מ ז"ל תלמוד ערוך הוא סוף פרק המצניע וסוף פרק הנוטל ולשון הירושלמי לא נתברר בבבלי ולכן לא פסק ר"מ ז"ל כמותו ויפה כיון שכן הסכימו כל הגאונים כי הדבר המוזכר בירושלמי ולא תגרוהו רבינא ורב אשי בבבלי דאינון בתראי נפי שלא הסכימו לקבוע כמותו: המוציא קופת הרוכלין כו' עד סוף הפרק. פרק רבי עקיבא (דף צ"א):

פי"ט כל כלי המלחמה עד כל כיוצא בזה. פרק במה אשה (דף ס'):

הגהות מיימוניות

[א] כרבנן ודלא כר"א דאמר תכשיטין הן לו ע"כ: [ב] כתבו התוספות סנדלין הנזכרים כאן לא ראינום מעולם בעינינו ואולם שמענו מכל הני שבסנדלין המשונים מהם מותר לצאת בהן ולא גזרינן כדאמרינן עשאו כמין כס או כמין יתד מותר כו' הילכך הסנדלין העשוים בתבנית רומ"י מותר לצאת בהן אלא שהחמירו על עצמן והרי הן כקורדקיסין הנזכרים במקום שנהגו שאין יוצאין בהן בינכו משום איסור שנהגו ויש מקומות שקורין בסרכות רומ"י קורדקיסין ושמא כאותן היו אותן ע"כ: [ג] מידי דהוה אאבנט של מלכים ע"כ: [ד] הכי מוקי לה רבא ע"ש ע"כ: [ה] אמר רבא מתוך שהנשים שחצניות הן: [ו] וכ"כ רבינו שמשון שיש בפסקי רב שלום ריש מתיבתא וז"ל כל תכשיטין שהאשה מתקשטת ואינה חולצת יוצאת בהן בשבת וכ"ש שאין דרכה לחלוץ להראות לחברותיה אף בתכשיט

בזרוע או בשוק [ו] יוצאין בה בשבת והוא שתהיה דבוקה לבשר ולא תשמט וכן כל כיוצא בזה: ז לא תצא אשה *בחוטי צמר או בחוטי פשתן או ^א ברצועות [ח] הקשורות לה על ראשה שמא תחלוץ אותה בשעת טבילה ותעבירה ברשות הרבים. ולא בציץ שמנחת בין עיניה ולא בלחיים של זהב שיורדין מן הציץ על לחייה בזמן שאינן תפורין זה בזה. ולא בעטרה של זהב שמונחת בראשה. ולא [ט] בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן. כל אלו אסורין לצאת בהן בשבת שמא יפלו ותביאן בידה: ז לא תצא אשה בקטלא שבצוארה ולא בנזמי האף ולא בצלוחית של פלייטון הקבועה על זרועה. ולא בכיס הקטן העגול שמניחין בו שמן הטוב והוא הנקרא כובלת. ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה. ולא בכבול של צמר שמקפת אותו סביב לפניה. ולא בשן שמנחת בפיה במקום שן שנפל. ולא בשן של זהב שמנחת על שן שחור או אדום שיש בשיניה. אבל שן של כסף מותר מפני שאינו ניכר. כל אלו אסורין לצאת בהן שמא יפלו ותביאם בידה או תחלוץ ותראה לחברותיה: ח כל ^ב שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לו לצאת בו אפילו בחצר [י] שאינה מעורבת. חוץ מכבול ופאה של שיער שמותר לצאת בהן לחצר שאינה מעורבת כדי שלא תתגנה על בעלה. והיוצאת בצלוחית של פלייטון [כ] שאין בה בושם בלל חייבת: ט יוצאה אשה בחוטי שיער הקשורים לה על ראשה מפני שהמים באין בהן ואינן חוצצין ואינה חולצתן אם אירע לה טבילה עד שנגזור שמא תביאם לרה"ר. בין שהיו החוטין שלה בין של חברתה בין של בהמה.

ולא

א עיין בטור שם · ב טור סי' שג סמ"ג לאוין סה ·

השגת הראב"ד

*בחוטי צמר וכו'. כתב הראב"ד זה שבוש אע"פ שהן תפורין זה בזה אם אינם תפורין לשבכה לא הנא לא בטוטפות ולא בסרביטין, עכ"ל:

מגיד משנה

אמר רב יהודה בירית זו אצעדה מתיב רב יוסף בירית מהודה ויוצאין בה בשבת ואילו אצעדה טיילה היא. אלא א"ר יוסף קסבר רב יהודה בירית במקום אצעדה עומדת, ורש"י ז"ל פי' אצעדה של זרוע והיא טיילה דכתיב בתשבה ויחן אצעדה וצמיד וכתיב ההתהלו אתם ושבים. בירית במקום אצעדה עומדת בירית בשוק במקום אצעדה שבזרוע שתהא להחזיק בתי שוקים שלא יפולו ויוצאין בה דצורך לניבה היא ורבינו ותהווי כיוון ליכא למיחש דלא מגלי שוקה, עכ"ל ומדבריו נראה שאצעדה שבזרוע אין יוצאין בה דילמא משלפא ומחויא ורבינו סבור דרב יוסף לא בא לברר ולחלק בין זו לזו אלא בדין המותאם אבל לענין שבת כדקאי קאי דאפילו אצעדה שבזרוע מותר וקאמר הכי בירית לענין שבת להתיר במקום אצעדה עומדת שכשם באצעדה מותרת בשבת כך הבירית. ולענין טיילה יש בין הלוק, וכתב רבינו והוא שתהיה דבוקה וכו' כמו שנתבאר פעמים:

ו לא תצא אשה וכו'. במשנה ובגמרא (שם נ"ז) לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה מפני שאמרו הכתים בחול לא תטבול בהן עד שתרפם וכיון דבחול לא תטבול בהן עד שתרפם בשבת לא תצא דילמא מתרמי לה טבילה של מצוה ושריא להו ואתיא לאיתויינהו ד' אמות ברה"ר ע"כ ופירש"י שבראשה אכולהו קאי אחוטים ואצלועות ופשוט הוא. ולא בציץ וכו'. במשנה (שם ע"א וב') ולא בטוטפות ולא בסרביטין בזמן שאין תפורין ובגמרא טוטפת המקפת מאוזן לאוזן סרביטין שמגיעין עד הלחיים ושם תניא יוצאה אשה בשבכה המוזהבת ובטוטפות ובסרביטין הקבועים בה ומכאן שמותר לצאת בהן בקבועים בשבכה וכן כתב רבינו לפנינו ויוצא בציץ ולחיים של זהב בהן בזמן שהן תפורים בשבכה שעל ראשה כדי שלא יפולו וכאן כתב בזמן שאין תפורים זה בזה הא תפורים מותר והטעם שהוא מפרש שהאיסור הוא משום דילמא נפיל ואתי לאיתויי ולפיכך אם תפורים זה בזה אין לחוש ואם קבועים בשבכה אין לחוש. וזהו שהזכירו במשנה תפורים ובברייתא קבועים. אבל רש"י ז"ל פי' שהאיסור הוא דילמא שלפה ומחויא ופי' שאין תפורים בשבכה וטעמא משום דלא שלפא שבכה דמיגליא רישא וזה דעת ההשגות וכ"כ שם. אמר אברהם זה שבוש שאע"פ שהן תפורים זה בזה וכו'. וכבר הזכרתי טעם דברי רבינו. ולא בעטרה של זהב שמונחת בראשה וכו'. במשנה (שם נ"ז וס"ח) ולא בעיר של זהב ובגמרא מפרש ירושלים דדהבא ופי' רבינו עטרה וכן מוכיח בפרק אחרון דסוטה (דף מ"ט) דאמרו שם גזרו על עטרות כלות ופירשו ב"ל שם ירושלים דדהב והגה כאן שהן קרויות עטרות. עוד שם (שבת ס"ג) כבלים שתאים ואין יוצאין בהן. ופירשו בגמרא שהן כמו בירית אלא שהן בשתי שוקים ותטילים שלשלת ביניהן ועושין אותם כדי שלא יפסעו פסיעה גסה כמפורש שם ונראה מדברי רבינו שהן נפלים על ידי השלשלת שביניהן ומתוך כך רפויין. אבל רש"י ז"ל פירש בהשלשלת קבועה בהן ומפני כן נאסרו שמא תראה השלשלת ולא תגלה שוקיה שהרי בירית במקומה עומדת·

ז לא תצא אשה בקטלא וכו'. שם (נ"ז וס"ב) במשנה לא בקטלא ולא בכובלת ולא בנזמים ולא בצלוחית של פלייטון. עוד שם ולא בכבול לרשות הרבים ע"ש (דף ס"ד) יוצאה אשה בכבול ובפאה נכרית לחצר משמע הא לרשות הרבים אסור וכן מפורש בגמרא שם עוד שם שן תותבת ושן של זהב רבי מתיר וחכמים אוסרים וידוע שהלכה כחכמים ובגמרא הניא לא שנו אלא בשל זהב אבל בשל כסף דברי הכל מותר. ובגמרא (שם נ"ט.) מאי קטלא מנקטא שאחרי ובהלכות ושתה בלשון ישמעאל מכנסה. נזמים נזמי האף ובכבול נחלקו בגמ' (דף נ"ז) והעלו בהלכות כמ"ד כפה של צמר ופירוש חוטי דעמרא דגדילן ועבידן כהוצא ורחבה שתי אצבעות כדאמרינן כפה של צמר היה מונח בראש כ"ג ועליו ציץ נתון שנאמר ושמת אותו על פתיל תכלת ע"כ בהלכות:

ח כל שאסרו חכמים וכו'. שם (ס"ד) אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לצאת בו לחצר חוץ מכבול ופאה נכרית ואע"ג דפליגי עליה התם הלכה כרב דמוכחת מתני' כוותיה כדאיתא בהלכות ומבואר בגמרא שהיתר בני אלו כדי שלא תתגנה על בעלה כמ"ש רבינו ופירש רבינו שאינה מעורבת שאם במעורבת הרי היא כבית ואם אסור אפילו בבית דרך מלבוש שמא ישכח ויצא היה להם להזכיר בית שהוא רבותא גדולה וכן נראה ממה שאמרו לצאת בו לחצר נראה שבבית מותר. והטעם נ"ל שהם אסרו לצאת בהן לחצר מפני שידוע שאין מוציאים שום דבר מן הבתים לחצרות שאינן מעורבות מפני גזרת הכתים כמבואר פ"א מהלכות עירובין. ואלו שהן דרך מלבוש ותכשיט בדין היה שיהיו מותרים להוציאן שהרי אפילו ברה"ר לא נאסרו אלא מפני החשש שמא ישלפם ד' אמות ברה"ר ובחצר אין בו אותו חשש אבל חשו הכתים שאם אתה מתיר להוציאן לחצר דרך תכשיט יאמרו אף לרה"ר מותר שהרי בחצר דברים כשם שאסורין להוציאן לרה"ר כך אסורים להוציאן לחצר. ואלו שהן מותרין להוציאן לחצר הרי הן כמלבוש גמור ואף להוציאן לרה"ר מותר ומפני כך גזרו להוציאן לחצר ובלא להתקשט בהן בחצר מכני חשש זה והכל גזרה אחת היתה כך נ"ל טעם הענין. והרבה מפרשים בזה כדעת רבינו שבבית ובחצר מעורבת מותרות להתקשט בהם אבל הרמב"ן ז"ל והרשב"א הסכימו לאסור אפילו בבית דרך מלבוש ותכשיט שמא ישכח ויצא ופירשו לחצר אפילו מעורבת אבל דרך שלטול ביד מותר שאין לחוש שמא ישכח ויצא כיון שאין דרכו בחול בכך. וכתב הרשב"א ז"ל ולפיכך אסור לצאת אפילו בחצר מעורבת ובמבואות המשותפין ומפתח תיבתו תלויה לו בחגורו, עכ"ל והביא ראיה לזה מן הירושלמי וראוי לחוש לדבריהם. והיוצאת בצלוחית וכו' (שם ס"ב) והכתים פירשו ובגמרא כמה דברים אמורים בשיש בה בושם אבל אין בה בושם חייבת חטאת, ע"כ:

ט יוצאה אשה בחוטי שיער וכו' תשנה (שם ס"ד.) יוצאה אשה בחוטי שיער בין משלה בין משל חבירתה בין משל בהמה ומפורש בגמרא בראש הפרק שהטעם מפני שאין חוטי שער חוצצין.

לא

ולא

מגדל עוז

לא תצא אשה כו' בזמן שאינן תפורין כו'· כתב הראב"ד זה שבוש אע"פ שהן תפורין זה בזה וכו' [בספר השתיקה]. לא תצא אשה בקטלא עד ואם יצאו פטורין. פרק במה אשה (דף נ"ז)·

הגהות מיימוניות

בתכשים הנחלץ יוצאה בו ולא גזרו חכמים. אבל האיש לא יצא בטבעת בין שיש עליה חותם בין שאין עליה חותם ודוקא בשבת אבל ביו"ט מותר וכן נהגו בישיבה ע"כ. ור"ת אומר דאין לאסור לנשים טבעותיהן דהנח להן שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין כי לא ישמעו. ועוד אמר ר"ת דהלכה כר' ענני בר ששון וכו' כדלקמן ע"כ: [ז] כתב בספר התרומה שמותר לקשור לאשה רצועות סביב בתי שוקיה פן יפלו ואע"פ שהרצועות אין קשורות בהן כמו בירית דהוא בשתים ויוצאין בהן ע"כ: [ח] ספר התרומה אבל אם הם בתוך קליעת שערות ראשה מותר דיש איסור בסתירת הקליעה וכן אם החוטין ארוגין כעין תיבי חלילין מותר אפילו הן כרוכות סביב השערות משום דליכא בהו חציצה ואינה צריכה לדרכין משום טבילה ואם הן מוזהבות שמקפדת בטינופם אסור ובכל ענין כי תסיר אותם בשעת טבילה כפיר'. אבל רש"י פירש דוקא אם מטונפות סבר שיראה שבשעת טבילה יכנפוה. ואומר רבינו ברוך שיכול להיות דבכל ענין מותר לדידן דלית לן רה"ר וליכא למיגזר סידי ואפילו לתנאים שהיה להם רשות הרבים לא מצינו שאסרו בכרמלית כ"א בתכשיט דוקא ע"כ: [ט] אומר ר"י דבני אדם הנתבשים ויש להם כבלים ברגליהם מן יברחו מותר לצאת בהם ברה"ר שאינם משאוי וליכא למגזר דילמא אפסיק ואתי לאיתויי מפני שתקועין היטב ע"כ: [י] כרב דאמר אפילו בחצר אסור מדתנן דכבול ושער יוצאין בחצר מכלל דשאר אסורין. אמנם ר"ת פסק דהלכה כרבי ענני בר ששון שאמר משום רבי ישמעאל ברבי יוסי דלא אסר אלא ברה"ה ופליג אמתניתין וא"כ לדידן דלית לן ר"ה גמורה מותר. ואומר רבינו ברוך כדי לישב המנהג דאפי' לדברי מתניתין דאסר כרמלית והגר היינו לדידהו דהוה להו ר"ה אבל לדידן דלית לן אלא כרמלית מותר דליכא למיגזר בהו מידי ואפילו לדידהו הוי גזירה לגזירה דאסרו כרמלית אטו ר"ה וברה"ה דילמא שלפא ומחויא לכך לדידן לא גזרו דלית לן אלא כרמלית. ונושק"א בלעז של כסף או של זהב דהוא בוליאר דהיינו מכבנתא דתנא בה חייבת חטאת גם לדידן אסור אע"ג דלית לן אלא כרמלית כיון דאסור מן התורה בר"ה ודוקא אם תלויה בלולאות חייב חטאת דטעמא פיר"ש דאינו תכשיט אלא להראות עושר והוי משאוי אבל אם תקועה בשלשלת כסף או זהב שעתה שם תכשיט עליה או יש בה מחט שסוגרת בה ספתחי מלבושה שסביב צוארה מותר והוי כמו אפי"ק בלעז שהוא תכשיט ודבר זה פשט לסמוך היתר לרגילות עשירות להוציא בפתח של כסף ושל זהב ויש בה מחט וסוגרת בו כפתחי מלבוש סביב צוארה ועושות כן מפני יראת גנבים ונושאתן בצוארה לתכשיט בשבת וכן איתא בירושלמי שיצא ר"ג בפתח של זהב אע"ג שיערו בו חביריו י"ל אדם חשוב שאני ומה שאכרו עלה בירושלמי בגמרא אחד האיש ואחד האשה אסורין שמא ספתח של זהב שאני שיש שם תכשיטות גדול ע"ב [כ] כחכמים ודלא כר"מ דמחייב חטאת בכבול תצלוחית של פלייטון ועיר של זהב וכן דלא כר' אליעזר דשרי ע"ב בגמרא ע"ב:

לא תצא וכו'. שם תנא ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה וילדה בשל זקנה והקשו בשלמא זקנה בשל ילדה שבח הוא לה אלא ילדה בשל זקנה גנאי הוא לה והירצו כדי נסבה. ומפרש רבינו להגם ובלא אמת לקחה הגא דברייתא ולגב גררא דזקנה בשל ילדה דודאי בילדה אין לחוש שמא תראה שגנאי הוא לה: וכל שהוא ארוג וכו'. מימרא (שם נ"ז):

י יוצאה אשה בחוטין שבצוארה וכו'. שם גבי אמר רב הונא וכולן ברא"ש הבנות שנינו. פי' חוטי צמר והוצי פשתן כמפורש שם ואמרו למעוטי טוהר דלא לפי שאין אשה חונקת את עצמה. וכתב רבינו ואם היו צבועין אסורין וכו', לפי שאמרו (שם ס"ה) אטו דשמואל לא שבקי להו לבנתיה דנפקן בחוטי משום דמיני צבועין הוו ומתורץ בגמרא ובהלכות דדוקא חוטין אבל חבקין שבצואר כגון קטלא וכיוצא בה חוצצין דאשה חונקת את עצמה כדי שתראה בעלת בשר וכן הזכיר רבינו פ"ב מהל' מקואות ולפיכך אין יוצאין בהן כדאיתא בגמרא ורבינו לא הזכיר בכאן איסור ההוצאה לכי שסמך על מ"ש ולא בקטלא שבצוארה. וגרסתו בגמרא כגרסת רש"י ז"ל: ויוצאה אשה בכליל וכו'. מסקנא דגמרא (שם נ"ט:) כלילא שרי ופי' דאליבאה וכדאיתא בהלכות. ופי' שם של זהב שמנחת על פדחתה וקושרתו מאוזן לאוזן: ויוצאה בציץ ולחיים וכו'. ברייתא (שם נ"ז:) הזכרתיה למעלה בזין ולא בציץ כו'. ולא הזכיר רבינו בכאן בלחיים בזמן שהן תפורין זה בזה שמותר כפי שימתו שהוא מפרש תפורין שבמשנה זה בזה מפני שהוא סומך על מ"ש למעלה ושם כתבתי דעת החולקים עליו:

יא יוצאה אשה וכו'. משנה שם (ס"ד ס"ה) יוצאה אשה במוך שבאזנה ובגמרא והוא שקשור לה באזנה ובמוך שבסנדלה ובגמרא והוא שקשור לה בסנדלה. ובמוך שהתקינה לנדתה ובגמרא אמר רבא אע"ג דאינו קשור לה כיון דמאים לא אתי לאיתויי ושם שאפי' עשתה לו בית יד מותר:

יב ויוצאה אשה בפלפל וכו'. משנה (שם ס"ד:) יוצאה אשה בפלפל ובגרגיר של מלח וכל דבר שתתן לתוך פיה ובלבד שלא תתן לכתחלה בשבת ואם נפל לא תחזיר. ורבינו לא כתב ואם נפל לא תחזיר מפני שנסמך על מה שביאר בדין הרטיה ומרזבה פרק כ"א. ויש מחלקים ביניהם ומעמידין משנה זו כפשטה. ובגמרא (דף ס"ה) פלפל לריח הפה. גרגיר מלח לדורשני פי' לחולי השינים. וכל דבר זנגבילא אי נמי דרלינא: יוצאות הנשים בקיסמין וכו'. שם הבנות יוצאות בחוטין ואפי' בקיסמין שבאזניהם ערביות רעולות מדיות פרופות וכל אדם אלא שדברו בהוה. ופירש"י ז"ל הבנות קטנות שמנקבות אזן ואין עושים להם נזמים עד שיגדלו ונותנין חוטים או קסמים בחוריהם שלא יסתמו נקבי אזניהם עכ"ל. ורעלות פירשו בהלכות שמן בלשון ערבי גרן. פרופות פירש"י ישראליות שמעמידי מתעטפות בטליתות ותולה רצועה בשפה הטלית כנגד צוארה ובשפתה השניה כורכת אבן או אגוז וקושרה ברצועה בכרך ואין נופלת מעליה עכ"ל: ופורפת לכתחלה וכו'. במשנה שם ופורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת והקשו בגמרא (דף ס"ה:) והא אמרת רישא פורפת והירץ אביי סיפא אאתאן למטבע ופירש"י ז"ל אתאן למטבע דלאו בר טלטול הוא אבל אבן שהקלה לכך הויה לטלטול עכ"ל: ולא תעריס וכו'. בעיא שם מהו שתערים ותפרוף על האגוז כדי להוציאה לבנה קטן ולא איפשיטא ופסק רבינו להחמיר: וכן לא וכו'. כבר נתבאר בסמוך:

יג יוצא אדם וכו'. תוספתא הנבאה רובה בהלכות פ' במה אשה יוצאין במוך: ויוצא בקליפת וכו'. שם בתוספתא יוצאין בקליפת השום ובקליפת בצל שע"ג מכה ואם נפל לא יחזיר וא"צ לומר שלא יתן לכתחילה בשבת יוצאין באגד ש"ב: המכה וקושרו ומתירו בשבת אספלנית שפרשה מן האגד מחזירה עם האגד יוצאין באספלנית ובמלוגמא וברטיה שע"ג המכה ואם נפל לא יחזיר ואין צ"ל שלא יתן לכתחלה בשבת ע"כ. וכתוב בהלכות הא דקתני אם נפל לא יחזיר קא חזינן בגמרא דעירובין (דף ק"ב:) הלכה מחזירין את הרטיה וחמן בירידנא לה עכ"ל. ואף רבינו לא הזכיר בכאן אלא מה שהוא מענין הוצאה אבל החזרה והנחתה לכתחילה שהם אסורים ברה"י ומשום רפואה סמך על מ"ש בפרקים אלו פכ"א: ובסלע שעל וכו'. משנה שם (שבת ס"ה) יוצאים בסלע שע"ג הצינית. עוד שם (דף ס"ו) יוצאים בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב משום רפואה דברי ר' יוסי ע"כ ונפסקה הלכה בגמרא כר"י שכל דבר שהוא משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי וכתב רבינו בפירוש המשנה צינית חולי הנקרא בערבי סלעה וחכמים קורין אותה בם הרעה לשוני חמרה וקשי עצמה וסלע כמו משום מטבע מכסף או נחשת או אלהו כי סגולת המטבע הוא בטבעות עכ"ל. עוד כתב חרגול מין חגב אם החרגול למינהו והוא יועיל לחולשת עגם הירכים בסגולה, ושן של שועל חי יתלו אותו על מי שאלך שנתו להקיצו ואם משועל מת יעשה להפך וכמו זה יאמרו בעלי הסגולות כי כשיוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלו אותו על גרגרת מי שיש לו קדחת שלישית יועיל לו ע"כ. וכל זה ביאור למה שנזכר בגמרא:

יד יוצאה אשה וכו'. שם (ס"ו:) ת"ר יוצאין באבן תקומה בשבת משום ר"מ אמרו אף במשקל אבן תקומה ולא שהפילה אלא שמא תפיל ולא שמתעברה אלא שמא תתעבר ותפיל אמר רב יימר והוא דאיטון ותקל ובהלכות דאיטון ותקל לרפואה והלכה כר"מ כדאיתא התם ופירש רש"י ז"ל אבן תקומה שיש עוברים שנשמרים שלא יפילו וקורין אותה קוטטל"ה בלעז עכ"ל: ויוצאין בקמיע וכו'. במשנה שם (דף ס') ולא בחטילין ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ואם יצא אינו חייב חטאת ומבואר בגמרא (דף ס"א) דלאי מממחי גברא אע"ג דלא מממחי קמיע ולא מממחי גברא כדתניא התם אי זהו קמיע מומחה כל שריפא ושנה ושילש מדברי רבינו שהוא מפרש לג' בני אדם בדוקא אבל לאדם אחד ג' פעמים אין זה נקרא מומחה ונראה כדבריו ממ"ש רב פפא שם חד קמיע לתלתא גברי קמיע אממחי גברא לא אממחי אבל רש"י והרשב"א ז"ל פירשו דלאו דוקא לתלתא גברי דהוא הדין לחד גברא תלתא זמני והאריכו להעמיד זה. עוד שם בברייתא אחד קמיע של כתב אחד קמיע של עקרים ופי' חולה שאין בו

שעשהו

כסף משנה

פי"ט ט ולא תצא הזקנה בשל ילדה וכו'. וכתב ה"ה ומירצו כדי נסבה ומפרש רבינו לחגם ובלא אמת לקחה תנא דברייתא וכו'. ויש לתמוה דא"כ הני איקרא משום אידי וכן לא יעשה. ויותר נכון לומר שגרסא אחרת היתה לו לרבינו בגמ':

ולא תצא הזקנה בשל ילדה ששבח הן לה ושמא תחלוץ ותראם לחברותיה. אבל ילדה יוצאת בחוטי זקנה. וכל שהוא ארוג יוצאת בו על ראשה: י יוצאה [א]אשה בחוטין שבצוארה מפני שאינה חונקת עצמה בהן ואינן חוצצין. ואם היו צבועין אסורים שמא תראה אותן לחברותיה. ויוצאה אשה בכליל של זהב בראשה שאין יוצאה בו אלא אשה חשובה שאין דרכה לחלוץ ולהראות. ויוצאה בציץ ובלחיים של זהב בזמן שהן תפורין בשבכה שעל ראשה כדי שלא יפולו וכן כל כיוצא בהם: יא יוצאה אשה במוך שבאזנה והוא שיהיה קשור באזנה. ובמוך שבסנדלה והוא שיהיה קשור בסנדלה. ובמוך [ל] שהתקינה לנדתה ואע"פ שאינו קשור [מ] ואפילו עשתה לו בית יד [נ] שאם נפל אינה מביאה אותו מפני מאיסותו: יב ויוצאה [ס] בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה מפני ריח הפה. ולא תתן [ע] לכתחלה בשבת. יוצאות [ב]הנשים בקיסמין שבאזניהן וברעלות שבצוארן או שבכסותן וברדיד הפרוף ופורפת בתחלה בשבת [פ] על האבן ועל האגוז ויוצאה. ולא תערים [צ] ותפרוף על האגוז כדי להוציאו לבנה הקטן. וכן לא תפרוף על המטבע לכתחילה מפני שאסור לטלטלו ואם פרפה [ק] יוצאה בו: יג יוצא [ג]אדם בקיסם שבשיניו ושבסנדלו לרה"ר ואם נפל לא יחזיר. ובמוך ובספוג שעל גבי המכה ובלבד שלא יכרוך עליהן חוט או משיחה שהרי החוט והמשיחה חשובין אצלו ואינם מעילין למכה. ויוצא בקליפת השום ובקליפת הבצל שעל המכה ובאגד שעל גבי מכה וקושרו ומתירו בשבת. ובאספלנית ומלוגמא ורטייה שעל גבי המכה ובסלע שעל הצינית ובביצת החרגול ובשן השועל ובמסמר הצלוב. ובכל דבר שתולין אותו משום רפואה והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל: יד יוצאת האשה באבן תקומה ובמשקל אבן התקומה שנתכוין ושקלו לרפואה. ולא אשה עוברה בלבד אלא אפילו שאר הנשים שמא תתעבר ותפיל. [ר] ויוצאין [ש] [ד]בקמיע מומחה. ואי זה הוא קמיע מומחה זה [ת] שריפא לשלשה בני אדם או

הכר

א שם: ב טור שם: ג טור סימן ש"א סמ"ג לאוין סה: ד טור שם וע"ש:

בו

לחם משנה

פי"ט ט לא תצא הזקנה בשל ילדה וכו'. כתב ה"ה מפרש רבינו לחגם וכו'. קשה דלפי הנראה כאן פסק רבינו דכל מידי דמגניא לא אתיא לאחויי ולמעלה פסק ולא בנזם של זהב והיינו כחכמים דלית להו כל מידי דמגניא וכו' כמו שמבואר פרק במה אשה (דף ס"ב) דמזה כמעט אמרו נזם של זהב משום דמחכו עלה אבל נזם של כסף אינו ניכר ומוכר כמו שפירש"י ז"ל שם בשם רבותיו וכ"נ מדברי רבינו שכתב אבל של כסף מותר משום שאינו ניכר. ונ"ל לפי' רבינו דפי' גנאי הוא לה ולא אתיא לאחויי דהא בגמרא אמרו איפכא וגריבא דאי לאשמעינן דידה משום דלא מאיס כלל ולא מחכו עליה וכו' משמע דכל היכא דמגניא ספי אתי לאיתויא. וא"כ מאי פריך בגמרא גנאי הוא לה מאחר שבתחלה אמרו כשיטה איפכא וצ"ע:

הגהות מיימוניות

[ל] מן יפול הדם ויש לחוש את בשרה אבל שלא יטנפו בגדיה אסור דכל אצולי טינוף אסור, ספר התרומה כרלקמן: [מ] סבר רמי בר חמא למימר והוא שקשור לה בין ירכותיה אמר ליה רבא כו' כיון דמאים לא אתיא לאיתויי, ע"כ: [נ] הכי פשיט רבי אבא ור' ירמיה, ע"כ: [ס] כתב בספר התרומה ספק אם צריך ליתנו מע"ש כמו מלח, ע"כ: [ע] לא קאי אסוף דלעיל ע"כ: [פ] אם התקינה מע"ש וכן מותר ליתן אגוז בראש בתי שוקים לקשור בה הרצועה התלויה באבנט למותחה ספר התרומה ע"כ: [צ] בעי אביי אשה מהו שתערים כו' עד תיקו ע"כ: [ק] פירוש מע"ש ע"כ: [ר] בשביל חולי או שלא יחלה אם ירא מחולי ואפילו מחולי שאין בו סכנה. ספר התרומה ע"כ: [ש] ודוקא בקמיע אבל לא בתחבושת או משקה וכגון שריפא שלשה בני אדם שאין חולי אחד מהן דומה לחבירו ואע"פ שלחש שבקמיע זה לא ריפא אלא פעם אחת ודוקא שריפא שלשה בני אדם אבל אם ריפא אדם אחד שלש פעמים משלשה מיני חלאים לא איתמחי גברא בהכי, בס' התרומה דקאי בתיקו ותיקו דאיסורא לחומרא ע"כ: [ת] אע"פ שזמנתנו אינו יודע כלום ברפואות. כתב סה"ת דאין חילוק בין אם ריפא ג' בני אדם או ריפא אדם אחד ג' פעמים וצ"ע מ"ש גברא לא איתמחי אלא בג' בני אדם כבהגהה שנייה ומ"ש קמיע דאיתמחי אפילו באדם אחד ג' פעמים למה לא נאמר גם בזה דילמא מזלא דהאי גברא הוא דמקבל כתבא כדאיתא התם עיין בגמרא ע"כ:

יז הכר והכסת אם היו רכים ודקים וכו'. בפ' חבית (שבת קמ"ו) בי פדיא רב אסר וכו' עיין במ"מ. ובתר הכי מסיק וגמ' דרב ושמואל לא פליגי כלל דבמילתי נתי שרי רב. ופירש"י לבדין ועשויין לקפלן תחתיו במקום הכר או הכסת. ומשמע בגמ' דלענין להביאו דרך רה"ר כשהוא מעטף בו אתמר וכן פירש"י וכך הם דברי רבינו:

יח המתעטף בטליתו וכו'. נראה שרבינו מפרש ליטנא דגמ' דקאמר גבי מרזב אסור כפשטיה דאיסורא איכא אבל לא חיוב חטאת ומפני כך הקדים דין המתעטף בטליתו וכו' לדין היוצא בטלית מקופלת:

יט ומה שכתב רבינו אבל יוצא הוא בסודר שעל כתפו משמע דאפילו במקופל ומונח על כתפו שרי דבגונא דחייב בטלית התיר בסודר וטעמא משום דסתי סודר בדרך לבישתו בכך ודלא כרבינו ירוחם שכתב מותר לצאת בסודר המעטף כעין מעיל ומשמע מדבריו שאם אינו מעוטף אסור. ומה שכתב וכל סודר שאינו חופה ראשו ורובו וכו'. נראה שרבינו מפרש דהא דא"ר יוחנן האולייירין מביאין בלורי נשים לבי בני ובלבד שיתכסה בהן ראשו ורובו היינו לומר שתהיה רחבה כדי לכסות בה ראשו ורובו וכל שהיא רחבה אע"פ שלא כיסה בה ראשו ורובו שרי.

אסרו

בו סכנה ולא שתרפא אלא שלא יכנה וכו ורבינו הזכיר קמיע שהם ואדם סתם ודי בכך:

טו מי שיש ברגלו מכה וכו'. במשנה (שם ס') ולא בסנדל יחיד בזמן שאין ברגלו מכה ובגמרא (דף ס"א) הא יש ברגלו מכה נפיק בהי מינייהו א"ר הונא באותה שיש בה מכה ר' חייא בר רב אמר באותה שאין בה מכה ופסק רבינו כר' חייא בר רב וכן פסקו בהלכות.

שעשהו אדם שריפא שלשה בני אדם בקמיעין אחרים. ואם יצא בקמיע שאינו מומחה פטור. מפני שהוציאו דרך מלבוש. וכן היוצא בתפילין פטור: **טו** מי שיש ברגלו מכה יוצא בסנדל יחידי ברגלו הבריאה. [א] ואם אין ברגלו מכה לא יצא בסנדל יחיד. ולא יצא הקטן במנעל גדול אבל יוצא הוא בחלוק גדול. ולא תצא אשה במנעל רפוי ולא במנעל חדש שלא יצאה בו שעה אחת מבעוד יום. ואין [ב] [א]הקיטע יוצא בקב שלו. אנקטמין של עץ אין יוצאין בהן בשבת מפני שאינן מדרכי המלבוש ואם יצאו פטורין: **טז** יוצאין בפקריון ובציפה [ג] שבראשי בעלי חטטין. אימתי בזמן שצבען בשמן וכרכן או שיצא בהן שעה אחת מבעוד יום. אבל אם לא עשה בהן מעשה ולא יצא בהן קודם השבת אסור לצאת בהן: **יז** יוצאין בשק עבה וביריעה ובסגום עבה ובחמילה מפני הגשמים. אבל לא בתיבה ולא בקופה ולא במחצלת מפני הגשמים. הכר והכסת אם היו רכין ודקין כמו הבגדים מותר להוציאן מונחין על ראשו בשבת דרך מלבוש. ואם היו קשין הרי הן כמשאוי ואסורין: **יח** יוצאין בזוגין הארוגין בבגדים. [ב]ויוצא העבד בחותם של טיט שבצוארו אבל לא בחותם של [ד] מתכת שמא יפול ויביאנו. [ג]המתעטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתיפו אם נתכון לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או שלא יתלכלכו אסור. ואם קבצן להתנאות בהן [ה] כמנהג אנשי המקום במלבושן מותר: **יט** היוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתיפו חייב. אבל יוצא הוא בסודר שעל כתיפו אע"פ שאין [ו] נימא קשורה לו באצבעו. וכל סודר שאינו חופה ראשו ורובו אסור לצאת בו. היתה סכנית קצרה שאינה

רחבה

א טור שם ב טור סימן שד סמ"ג לאוין סה . ג טור סימן שא סמ"ג שם:

בהלכות. **ולא** יצא קטן וכו'. סוף פרק חולין (שם קמ"א) לא יצא קטן במנעל של גדול אבל יוצא בחלוק של גדול ולא תצא אשה במנעל מרופט ואין יוצאין במנעל חדש ובתי זה מנעל אמרו במנעל של אשה תני בר קפרא ל"ש אלא שלא יצאתה שעה אחת מבע"י אבל יצאתה שעה אחת מבע"י מותר ע"כ ורבינו ז"ל פירש מרופט רפוי וכן פירשו בהלכות והטעם לפי שהיא מקפדת בכך ודילמא שלפא ומתיא ליה ד"א ברה"ר. אבל רש"י ז"ל פירש מרופט קרוע מלמעלה דגנאי הוא לה וכי חייכי עלה שלפא ומתיא ליה עכ"ל: **ואין** הקיטע יוצא וכו'. פרק במה אשה (שבת ס"ה ס"ו) משנה הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ ר' יוסי אוסר והעלו בגמ' הלכה כר"י. עוד במשנה אנקטמין טהורין ואין יוצאים בהן ובמשנה עוד סמוכות שלו טמאים מדרס ויוצאים בהם בשבת ומתוך זה העלו המפרשים שכל שא"א לו לילך כלל בלתי אותו דבר מותר לצאת בו וכן התיר ר"ת ז"ל למי שנכווצו גידי שוקיו לצאת במקלו שבידו ע"כ בחדושי הרשב"א ז"ל. ובגמרא (שם ס"ו:) גבי אנקטמין הרבה פירושים וכתב רבינו בפירוש המשנה כמו מנעל מעץ עכ"ל.

טז יוצאין בפקריון וכו'. בבמה טומנין (שבת נ') תניא יוצאין בפקורין ובציפה (אמר) בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה לא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה אין יוצאין בהם ואם יצא בהם שעה אחת מבע"י אע"פ שלא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת בהם ע"כ. ומתוך מ"ש רבינו שבראשי בעלי החטטין נ"ל שהוא מפרש כפירוש רב האי שהוא מפרש פאה נכרית שעושה איש קרח לכסות את ראשו כמי שיש לו שיער ע"כ אבל רש"י ז"ל פירש פקורין פשתן סרוק שמניחין אותה ע"ג המכה ולא משום רפואה אלא שלא ישרטו מלבושיו את המכה עכ"ל:

יז יוצאין בשק עבה וביריעה ובסגוס וכו' ברייתא בנדרים פרק הנודר מן הירק (דף נ"ה) והוסכמה הובאה בהלכות בלשון רבינו בפרק במה אשה: **הכר** והכסת וכו'. פרק חבית בי פדיא רב אסר ושמואל שרי ברכין כולי עלמא לא פליגי דשרי בקשין כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי במיצעי ואסיקנא דהא דרב אסר לאו קושטא הוא הלכך קי"ל דכל היכי דאינם קשין מותרין:

יח יוצאין בזוגין הארוגין וכו'. שבת (ס"ו ס"ז) ובני מלכים בזוגין וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה ואמרו בגמרא באריג בכסותו ודברי הכל. **ויוצא** העבד בחותם של טיט שבצוארו וכו'. שם (נ"ח) יוצא העבד בחותם שבצוארו אבל לא בחותם שבכסותו והקשו מברייתא דתניא לא יצא העבד בחותם שבצוארו ולא בחותם שבכסותו ותירצו הא דיוצא בשל טיט הא דלא יצא בשל מתכת ומכאן שבכסות אף של טיט אסור ורבינו ז"ל לא הוצרך לפרש אחר שהזכיר בצוארו בדוקא. ודע שיש מפרשים מעלין מן הסוגיא דאפילו בחותם של טיט אם עשאו העבד לעצמו אינו יוצא בו ולא התירו אלא של טיט ועשאו רבו שיש לו אימה להסירו. וכן יש להחמיר. **המתעטף** בטליתו וכו'. פרק חבית (שבת קמ"ז) על קפול הטלית אמרו שם א"ר פפא נקוט האי כללא בידך כל אדעתא לכנופי אסור כל להתנאות שפיר דמי ע"כ. ופירש רבינו לכנופי לקבץ כנפיו כדי שלא יתקרעו וכו' ה"ה כדי שיוכל ללכת מהר שכל שאינו להתנאות אסור, ופירוש אחר יש וזה עיקר:

יט היוצא בטלית מקופלת וכו'. מימרא שם כלשונו: **אבל** יוצא וכו'. ברייתא ופסק הלכה בגמרא כלשונו ובל סודר וכו'. (שם קמ"ז.) א"ר יוחנן האולייירין מביאין בלורי נשים לבי בני ובלבד שיתכסה בהן ראשו ורובו סכניתא א"ר יוחנן צריך לקשר שני ראשיה למטה ויחפים. ופי' הבלנין מביאים סדינין שהנשים מתכסות בהן מבית המרחץ דרך מלבוש ובלבד שיהיו רחבים כל כך שיתכסה בהם ראשו ורובו סכניתא הוא כלי צייר ארוך וצר שמתעטפין בה הראש ומעט מן הכתפים כשיוצאין מבית המרחץ.

מותר

מגדל עוז

יוצאין בפקורין ובציפה כו' עד אסור לצאת בהן. פרק במה טומנין (דף נ') **יוצאין** בשק עד הגשמים. פרק הנודר מן הירק **הכר** והכסת עד כמשאוי ואסורים. פרק חבית שנשברה **יוצאין** בזוגין כו' עד ויביאנו. פרק במה אשה יוצאה **המתעטף** בטליתו כו' עד לא היו. פרק חבית שנשברה (דף קמ"ז):

הגהות מיימוניות

[א] כחייא בר רב וכן משמע במסקנא דס"ל לר"י ודלא כרב הונא דאמר באותה שיש בה מכה ע"כ. [ב] פירש"י כשנקטע רגלו אחת עושה דפוס של עץ כמו רגל חקוק מעט ונותן בו ראש שוקו ואין נסמך עליו וכו' וה"ר יוסף בר משה הסכונה דו"ן בינדר"ש פי' מבואר שנקטעו ב' רגליו ועושה ב' דפוסים של עץ לתת בהן ראשי שוקיו וכופף לאחריו שתי רגליו ועושה שתי סמוכות של דוגמת אשקב"ש ונותן שם ארכובותיו וקושר הסמוכות לירכותיו והקבין שבראשי שוקיו הן שלא יבחינו בני אדם שנקטעו רגליו והסמוכות שמחמת חולי הוא ע"ש וכו. בספר התרומה פסק אדם חגר או מי שכווצו גידי שוקיו מותר ללכת בשבת לסמוך במקלות כר"ה למי שנקטעו רגליו דהא הקיטע אי אפשר לו לילך בלא מקלות ואפ"ה לא אסר רבי יוסי אלא מטעם הקב ולא מטעם מקלות וכן בסיפא כסא וסמוכה שלו אין יוצאין בהן פירש"י מי שכווצו גידי שוקיו או גידי ירכותיו אינו יכול לילך נותן עגבותיו בקב ויושב רחב שם וקושר הקב בגופו ויש לו ספסלים בשתי ידיו שנשען עליהם ונדחף בהן ויוצאין בהן והא דקאמר אין יוצאין היינו בסמוכות שלו כו' אבל בספסלים שבידו לסמוך בהן מותר לצאת בהן בשבת וה"ה במקלות וכן הורה ר"ת אבל זקנים שמנענעים גופן אסורין לצאת בשבת במקלות לסמוך בהן כדי לילך דרך ישר כיון דלתרוצי סוגיא עבידי לסמוך בהן פן יפול כדתניא מקל של זקנים טהור וכו' וקאמר טעמא דלא עבידא כ"א לתרוצי סוגיא ע"ש וצ"ע ע"כ: [ג] וכפר"ח שהוא כיפה בראש הקרח ונראה שאותו שיער שבכיפה שיער הראש הוא וכ"ג למורי ותכשיט הוא ע"ג הראש ודוקא בצבוע הוי תכשיט והלא כפירש"י שפירש וז"ל פוקרין פשתן סרוק שנותנין על גב המכה ובציפא צמר מנופץ הניתן ע"ג המכה בזמן שצבען בשמן דגלי דעתיה דלמכה קיימי ומניתן עייה בשבת דלא לרפואה ניהו אלא שלא ישרטו הבגדים את מכתו והוי ליה כמלבוש בעלמא אבל לא צבען בשמן לאו מלבוש ניהו והוי ליה משאוי ואין יוצאין בו עכ"ל. ולא מסתבר לר"י דאם יש לאדם חבלה בידו בשבת שלא יטול חתיכת בגד ויתן על גבי מכתו משום דחשיב ליה משאוי: [ד] מכאן אסר מהר"ם בתשובה מה שיש בני אדם נוהגין לקבוע ברזל או שאר מתכות בחגורתם לנוי כדרך שעושין ויש באותה מתכת צורת מפתח ומוליכין אותה בשבת לפתוח ולנעול בה ולא דמי לזוגים דשרו ומוקמינן ליה דמחא סימבא דאפילו את"ל קביעות של מפתח הוי כמו סימבא דילמא לא שרו אלא זוג שדרך היה ביסיהם לעשותם בכל הבגדים לנוי ולא אטרחוה למפסקן ולגנות הבגדים ולפיכך מחלק בין חותם לזוג דאע"ג דחותם ארוג אסרו דלא שרו בזוג אלא מה"ט דפריש כמו שפירש ר"י שם ה"נ אין רגילות לקבוע מפתחות בחגורה עצמה אפילו ארוג וקבוע בו איכא למיסר כמו תלוש ואפילו משאוי איכא למיסר דהוי דתניא גבי מפתח ואם יצאת חייבת חטאת ה"נ איכא למיסר אפילו כה"ג איכא חיוב חטאת דמאן ליכא דהמפתח בטל לגבי חגורה דילמא חגור בטל לגבי מפתח כמו היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה חייב חטאת וכו' ואין להתיר אלא בראיות ברורות ועוד אילו היה כה"ג מותר לא היו צריכים קדמונינו למצא היתר ע"י מפתח של כסף או של זהב או על ידי שלשלאות של כסף או של זהב או ע"י לשון של כסף או של זהב כעין בתי נפש לתחוב במפתח החלוק דהוה לית דרך תכשיט ואי כה"ג יכול כל אדם לעשות בברזל בעלמא אלא ודאי נראה דאסור כדפרישית ואע"פ ששמעתי שיש בני אדם נוהגים בדבר היתר לא נודע לי מאין הרגלים ולא סר ב ך ורבינא חתום עליה ע"כ ושוב קבע תשובה זו במגדל אינו"ג שהיו"ם בחידושיו: [ה] פ' חבית אמר רב פפא נקוט האי כללא בידך כל לכנופי אסור כל להתנאות שפיר דמי: [ו] א"ר יהודה מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר כו' עד וכשבאו הדברים לפני חכמים אמרו אע"פ שאין נימא כרוכה לו באצבעו וכן פוסק רבי יוחנן ע"ש:

רחבה קושר שני ראשיה למטה מכתפים ונמצאת כמו אבנט ומותר לצאת בה: **כ** מותר להתעטף בטלית שיש בשפתותיה מלל אע"פ שהן חוטין ארוכין ואע"פ שאינן נוי הטלית מפני שהן בטלים לגבי הטלית ואינו מקפיד עליהן בין היו בין לא היו. לפיכך היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה חייב מפני שאותן החוטין [ו] חשובין הן אצלו ודעתו עליהן עד שישלים חסרונן ויעשו ציצית. *אבל טלית המצויצת כהלכתה מותר לצאת בה בין ביום בין בלילה. שאין הציצית הגמורה משאוי אלא הרי היא מנוי הבגד ומתכסיסיו כמו האימרא וכיוצא בה. ואילו היו חוטי הציצית שהיא מצוייצת כהלכתה משאוי היה חייב היוצא בה אפילו ביום השבת שאין מצות עשה שאין בה כרת דוחה שבת: **כא** לא [א]יצא החייט בשבת במחט התחובה לו בבגדו. ולא נגר בקיסם שבאזנו. ולא גרדי באירא שבאזנו. ולא סורק במשיכה שבאזנו. ולא שולחני בדינר שבצוארו. ולא צבע בדוגמא שבאזנו ואם יצא פטור [ח] אע"פ שיצא דרך אומנתו מפני שלא הוציא כדרך המוציאין: **כב** הזב שיצא בכיס שלו חייב מפני שאין דרך כיס זה להוציאו אלא כדרך הזאת ואף על פי שאינו צריך לגוף ההוצאה אלא כדי שלא יתלכלכו בגדיו [ט] שהמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה: **כג** המוצא [ב]תפילין בשבת ברשות הרבים כיצד הוא עושה לובשן כדרכן [י] מניח של יד בידו של ראש בראשו ונכנס וחולצן בבית וחוזר ויוצא ולובש זוג שני וחולצן עד שיכנים את כולן. ואם היו הרבה ולא נשאר מן היום כדי להכניסן דרך מלבוש הרי [כ] זה מחשיך עליהם ומכניסן במוצאי שבת. ואם היה בימי הגזרה שמתירא לישב ולשומרן עד הערב מפני הכותים מכסן [ל] במקומן ומניחן והולך: **כד** *היה מתירא להחשיך עליהן מפני הליסטים נוטל את כולן כאחת ומוליכן פחות פחות מארבע אמות או נותנן לחבירו בתוך ארבע אמות וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה. במה דברים אמורים כשהיו בהן רצועותיהן והן מקושרין קשר של תפילין שודאי תפילין הן אבל אם לא היו [מ] רצועותיהן מקושרות אינו נזקק להן: **כה** המוצא ספר תורה יושב ומשמרו ומחשיך עליו. ובסכנה מניחו והולך לו. ואם היו גשמים יורדין מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו ונכנס בו: **כו** לא [ג]יצא החייט במחטו בידו ולא

השגת הראב"ד

*היה מתירא וכו'. כתב הראב"ד אני ראיתי נ"כ שטעה במקום אחר בזה שהוא סבור החדשות שר' יהודה אומר מפני שהגשם שמא קמיעין הן ואינו כן כי בודאי אין אדם טורח לעשות קמיע כעין תפילין אלא חדשות שאינן מקושרות לפי שאין קושרין בשבת ותפילין שאינן מקושרין מחשיך עליהם שלא בשעת הגזרה ושלא בסכנת ליסטים ומכיסן לערב שלא לאזול בקדושתן כמו שמצילין כל כתבי הקדש מן הדליקה, עכ"ל:

מגיד משנה

כ מותר להתעטף בטלית וכו'. פרק הולין (שם ק:"ס:) מתעטף אדם בכילה ובכסכסיה ויוצא לר"ה ואינו חושש והקשו וא"ש מדרכה הוצאה היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשבת חייב חטאת והירלו ציצית לגבי טלית חשיבי ולא בטלי הכי לא חשיבי ובטלי ע"כ. ופי' כסכסיה רצועות התלויות בה כך פירש"י ז"ל ורבינו כתב שיש בשפתה וכו' שכך הם כסכסי הכילה: **אבל** טלית מצוייצת וכו'. היה מי שסובר שהטלית המצויצת אסור לצאת בה בלילה מפני שאין הלילה זמן ציצית ונמצא יוצא בציצית שלא במקום מצוה. ורבינו הכריע שאין היתר כהוצאה מפני המצוה אלא מפני שכמצוה עושה הציצית נוי לטלית והרי אינו מוציא אלא דבר שאינו משאוי כלל שאם היה הדבר משאוי אלא שההתירוהו במקום מצוה לא היתה מצות עשה שאין בה כרת דוחה שבת אלו דברי רבינו. והיתר היציאה בטלית המצויצת פשוט ומבואר סוף פרק הקומץ רבה במנחות (דף ל"ז ל"ח) ושם מבר שאם נפסק אחד מן הציצית בכרמלית שיכול ללכת עד ביתו ואינו צריך לפושטו שם שגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה של דבריהם:

כא לא יצא החייט וכו'. ברייתא פ"ק דשבת (י"א:) כלשונה ושונה אם יצא פטור אבל אסור דברי ר"מ ר"י אומר אומן דרך אומנתו חייב ורבינו פסק כר"מ. ונ"ל שהביאו לזה סוגית הגמרא שלמעלה מברייתא א ששנינו שם לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא ולא הלבלר בקולמוסו והביאו על משנה זו משנה דלא יעמוד אדם בר"ה וישתה ברה"י ואלו כרמלית מהו ואמר אביי אסור ורבא אמר היא גופה גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה והלכה כרבא כמו שמבואר פט"ו והקשו על רבא שאמר שאין גוזרין גזרה לגזרה מהמשנה ששנינו לא יצא החיים וכו' מאי לאו דתחובה בבגדו פי' ואפילו בשבת פטור מן התורה אבל אסור מדבריהם מפני שאינו דרך הוצאה ואעפ"כ גזרו עליו בע"ש והמעט שגוזרין גל"ג כזה ותירץ רבא לא דנקיט לה בידיה שאם הוציא כן בשבת חייב חטאת. עוד הקשו מברייתא לא יצא חייט במחט התחובה לו בבגדו מאי לאו בע"ש. ותירצו לא בשבת דוקא. והקשו מדתניא לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו ע"ש עם חשיכה. ותירץ הא מני ר"י היא דאמר אומן דרך אומנתו חייב ומשני שלא העמידו הברייתא הראשונה והמשנה כר' יהודה ועוד שהקשו דרך קושיות מאי לאו דתחובה לו בבגדו כלומר שאין בהוצאתה דרך כך בשבת חיוב חטאת כמבואר למעלה למד רבינו שאין הלכה כר' יהודה כנ"ל. ופי' קיסם פרש"י קיסם ארוך ועוה וכו מתוה את הנסרים. סורק במשיכה הוא קשר הקנים שקורין קרדונ"ש. גרדי באירא יוא נמר או נמר גפן שתוחס בה פי קנה וכו' עכ"ל:

הזב

כב הזב שיצא וכו'. שם תני הדא לא יצא הזב בכיס שלו ואם יצא פטור אבל אסור ותניא אידך חייב חטאת וכאו להעמיד הא דפטור כר"ש דלעיל בסמוך והא דחייב כר"י. והקשו איכר דהמעת ליה לר"ש דפטיר במידי דלאו אורחיה במידי דהיינו אורחיה מי שמעת ליה. ומתוך כך אביי ורבא אמרי הא דאמר חייב כר"י דאמר מגאכה שאנ"צ חייב עליה והא דתני פטור כר"ש דאמר דפטור עליה. וכבר נזכר פרק ראשון דעת רבינו לפסוק כר"י ודעת החולקין עליו:

כג המוצא תפילין וכו'. בעירובין (דף צ"ה:) המוצא תפילין מכניסן זוג זוג רבן גמליאל אומר כד"א בישנות אבל בחדשות פטור מלאן צבותים או כרוכות מחשיך עליהם ומכיאן ובסכנה מכסן והולך לו ר"ש אומר נותן לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה ופרשו בגמ' נבתים זוי זוי כרוכות דכריכי טובא. והקשו אמאי מחשיך עליהן ניתיילינהו זוג זוג ותירצו כל שאינו מכניסן זוג זוג בלות קודם שקיעת החמה מכניסן זוג זוג ואם לאו מחשיך עליהן ומכיאן. והקשו על מ"ש ובסכנה מכסן והולך לו מדתניא בסכנה מוליכן פחות פחות מד"א. ותירצו מתניתין בסכנת כותים פי' שגזרו גזרה על מנוח תפילין ברייתא בסכנת ליסטים. ומתניתין חסורי מחסרא והכי קתני ובסכנה מכסן והולך לו. בד"א בסכנת כותים אבל בסכנת ליסטים מוליכן פחות פחות מארבע אמות ר"ש אומר נותן לחבירו וחבירו לחבירו וכו'. ורבינו פסק כת"ק דלא כר"ג וכן נראה מן ההלכות וכן פסקו ז"ל. ופסק כדברי האומר בהולכה פחות מד' וכדברי ר"ש ואפילו בדבר הכתוב כמבואר פי"ב והם כהנהי שהרמב"ן ז"ל חלוק בזה דנתינה לחבירו:

כד בד"א כשהיו בהן רצועותיהן והיו מקושרין וכו'. דברי רבינו בזה הוא כדברי ההלכות שכתבו בחדשות מ"ט לא דחיישינן שמא קמיע נינהו אבל ישנות כיון דמקושרין מינהו לא פרחי אינשי כולי האי בקמיעי עכ"ל. ודע שהם דיעות בגמ' (עירובין צ"ו צ"ז) רבא סבר דטעמא דחדשות הוא מפני חשש קמיעים דטרח אינש בקמיע ולדבריו המוצא תכלא בשוק אפילו מלא חוטין שסוקין ושזורין פסולה דטרח אינש לזייף כולי האי וכ"כ רבינו בעיקר הנוסחא הראשונה שלו פ"ב מהל' ציצית. ובאמת שאין מסקנת השמועה כדברי ההלכות ולא כדבריו אלו אלא דטלי עלמא לא טרח אינש לעשות קמיע כעין תפילין וכן המוצא חוטי תכלת בשוק שסוקין ושזורין כשרה דלא טרח לזייף כולי האי וטעמא דתפילין חדשות שאינם מקק נכן הוא מפני שא"א לו לקשרן בשבת ולהכניסן ולפיכך אינו מכניסן אבל להחשיך עליהן מחשיך שלא בשעת הסכנה וכן כתוב בהשגות כאן ואף רבינו הסלא על דין הציצית מחכמי לוני"ל ז"ל והשיב לכן ודאי אמת כדבריכם ובעיקר העתקתי לנוסחא שלי טעיתי וכך הן הדברים וכזה תקנו הנוסחא אפי' מלא חוטין שסוקין פסולה ואם שזורין כשרה עכ"ל:

כה המוצא ס"ת וכו'. תוספתא פ"ח:

כו לא יצא החיים וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף י"א) כבר כתבתיה למעלה. וכתב רבינו במחט שבידו שאם היתה תחובה לו בבגדו אין לחוש לפי שאין גוזרין גל"ג כנ"ל: וחייב

הגהות מיימוניות

[ו] ולולאות התקבועות באבנט מותר לצאת בהן יתף אפי' הן של משי החשובים הואיל והן ראוין לקשור בהן אחד מראשי הסכנסים התלוים למטה להגביהן אבל שאר לולאות של משי שהן מוזהבות העשויות ללבוש בהן את הטלית אם נפסקו אסור לצאת בהן שאינן בטלות והוי משאוי. ספר התרומה: "[ז"ל הטור שם הלכך מותר לצאת בטלית שלנו לר"ה דחשיבא מצויצת כהלכתה אע"ג שאין בה תכלת דקי"ל אין תכלת מעכבת את לבן תדע לך שהרי אנו מברכין עליהם ומהר"ם היה מחמיר שלא לצאת בה וא"א ז"ל היה יוצא בה]: [ח] צ"ע דפסק כר"ם ולא כר"י דאמר אומן דרך אומנתו חייב: [ט] כל אצולי טינוף משאוי הוא כיון שאין רגילות ללובשן בלאו הכי. מכאן אשה שהיתה רגילה לתת בגד מאחריה וקושרה מלפניה ברצועה או במשיחה כדי שיפול דם הגירות על אותו בגד ושלא ישנפו בגדיה אסור ללבשו בשבת וללכת בר"ה דמשאוי הוא והא דעזורא תיקן שתהא אשה חוגרת בסינר וכן פרק המצניע אשה חוגרת בסינר והוציאה חפץ בתוכה חייבת משום החפץ מכלל ומשום הסינר לא וא"כ מלבוש הוא י"ל אותו סינר היה דרך מלבוש בין לפניה בין לאחריה משום צניעות כמו מכניסים אבל אותו שאינה אלא לאחריה אינו מלבוש ואסור. ספר התרומה: [י] ריש פרקא כת"ק ולא כר"ש דאמר שנים שנים: [כ] והכי מפרש בגמרא להא דתנן מצאן צבותים או כרוכות: [ל] אמר רבא כאן בסכנת כותים כאן בסכנת ליסטים ת"ע: [מ] כרבי יהודה דאסר בחדשות ודלא כר"מ וכר והתני רב שמואל בר רב יצחק אלו הן ישנות כל שיש בהן רצועות מקושרות וכו' ע"כ:

מגדל עוז

לפיכך היוצא בטלית עד ויעשו ציצית. פרק ר"א דמילה (דף קל"ט): אבל טלית המצוייצת עד דוחה את השבת. פרק הקומץ רבה במסכת מנחות: לא יצא החייט עד חייב עליה. פ"ק דשבת (דף י"א): המוצא תפילין עד מניחן והולך. פרק המוצא תפילין (דף צ"ט): היה מתירא וכו' עד אינו מקק נכן: כתב הראב"ד אני ראיתי נ"כ וכו' אין אדם טורח לעשות קמיע כעין תפילין אלא לפי שאין קושרין תפילין מפין נכחים שאי אפשר לו לקושרן ולהכניסן ולפיכך אינו מכניסן ותפילין שאינם מקושרים וכו' כמו שמצילין כל כתבי הקדש מן הדליקה עכ"ל: ואני אומר שכבר שאלוהו חכמי לוני"ל על דין הציצית והשיב להם ודאי כדבריכם וכו' ע' שם בדין ציצית. [והסופר השמיט כל זאת מהשגות וסמיכון]: המוצא ס"ת וכו' עד ונכנס בו. פ' כתבי דעירובין והוספתא פרק ח': לא יצא החייט וכו' עד סוף הפרק. פ"ק דשבת (דף י"א):

ולא הלבלר בקולמוסו ערב שבת סמוך לחשיכה שמא ישכח ויוציא. וחייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה שמא יהיה שם דבר שכוח ויצא בו בשבת. מותר לצאת בתפילין ערב שבת עם חשיכה הואיל וחייב אדם למשמש בתפיליו בכל עת אינו שוכחן. שכח ויצא בהן לרשות הרבים ונזכר שיש לו תפילין בראשו מכסה את ראשו עד שמגיע לביתו או לבית המדרש:

פרק עשרים

א אסור [א]להוציא משא על הבהמה בשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך. אחד שור וחמור ואחד כל בהמה חיה ועוף. ואם הוציא על הבהמה אף על פי שהוא מצווה על שביתתה אינו לוקה לפי שאיסורו בא מכלל עשה. לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאוי פטור: **ב** והלא לאו מפורש בתורה שנאמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך. שלא יחרוש בה וכיוצא בחרישה ונמצא לאו שנתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין עליו: **ג אסור** [ב]לישראל להשאיל או להשכיר בהמה גסה לנכרי שלא יעשה בה [א] מלאכה בשבת והרי הוא מצווה על שביתת בהמתו. אסרו חכמים למכור בהמה גסה לנכרי שמא ישאיל או ישכיר. ואם מכר קונסין אותו עד עשרה בדמיה ומחזירה ואפילו שבורה אין מוכרין ומותר למכור להם [ב] ע"י סרסור שהסרסור אינו משכיר ואינו משאיל: **ד** ומותר למכור להם סוס שאין הסוס עומד אלא לרכיבת [ג] אדם לא למשאוי וההי נושא את עצמו. וכדרך שאסרו למכור לנכרי כך אסרו למכור לישראל החשוד למכור לנכרי. ומותר למכור להם

פרה

א טור סימן שם סמ"ג שם · ב טור סימן רמו וע"ש סמ"ג לאוין סה ·

כסף משנה

פ"כ ג אסרו חכמים למכור בהמה גסה וכו'. כתב הר"ן בפרק קמא דע"ז ותקשו הכא למה לן טעמא דיהתמר בלאו מהמיר נמי כגון דלא שייעב לקליה איכא משום שביתת בהמתו. ולאיתוי מי פתירן דכיון דאיסור נסיוני היכא דמהרמי דמזבן לה סמוך לשקיעת החמה השם רחוק הוא והדבר שאינו מצוי דוקא אי היכא לאו דמהמר שכוח לאו דנופיה השתו אבל שביתת בהמתו בלחוד כיון שהדבר רחוק כ"כ לא חששו. ולהסתר שלזה כיון הרמב"ם שכתב גבי איסור מכירה גזירת שאלה ושכירות ולא הזכיר נסיוני כלל מפני שהוא סובר שמה שאנו חוששין להמסר ולא לשביתת בהמתו בנסיוני גופיה אתי אליבא דמ"ד דמחמר חייב חטאת אבל לדידן דקי"ל דמחמר פטור כדאיתא בפ' מי שהחשיך כי היכי דלא חיישינן לשביתת בהמתו בנסיוני ה"נ לא חיישינן בלאו דמחמר דכיון דהאי לאו והאי לאו כי היכי דלהאי לא חיישינן מפני שהדבר רחוק ה"נ ללאו דמחמר לא חיישינן דלא שני לן בין לאו דגופיה ללאו דבהמתו כל היכא דהוי לאו נרידא שכיל וגם הריב"ש בתשובה כתב שזה דעת רבינו.

מי

מגיד משנה

וחייב אדם וכו' שם (י"ב) תניא חנניה אומר חייב אדם לחשמש בבגדו ע"ש עם חשיכה: ומותר לצאת וכו'. שם תנא דבי ר' ישמעאל יוצא אדם בתפיליו ע"ש עם חשיכה מ"ט כיון דאמר רבה חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה וכו' הלכך מידכר דכיר להו שכח ויצא בהן וכו'. סוף פ"ק דיו"ט (ביצה ט"ו) היה בא בדלך ותפיליו בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו וכו' כדאיתא בהלכות ס' המוצא תפילין:

פ"כ א אסור להוציא משא על וכו'. בנ"ק ס' שור שנגח את הפרה (דף נ"ד:) משנה אחד שור ואחד כל בהמה בשבת וכן חיה ועוף כיוצא בהן אלא שדבר הכתוב בהווה: ואם הוציא על הבהמה וכו'. מסקנא דגמרא מי שהחשיך (שבת קנ"ד) א"ר יוחנן המחמר אחר בהמתו בשבת פטור מכלום בשוגג לא מיחייב חטאת בתזיד נמי לא מיחייב סקילה בלאו נמי לא מיחייב דה"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו ומפרש שם דאפי' לת"ד לאו כזה לוקין עליו הכא אין לוקין עליו ורבינו פוסק כדברי האומר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו כמוזכר באלו הן הלוקין במכות וכר"ע. וביאור דבריו שנכאן לפי הנ"ל כך הוא. איסור הבהמה כהוצאת הראשוי הוא מכלל עשה שנאמר בתורה למען ינוח שורך וחמורך וכו' שהוא עשה מפורש לבהמה והקשה רבינו והלא לאו מפורש בתורה גבי בהמה וילקה עליו. ותירץ שהלאו ההוא אינו בא למלאכת הבהמה בלא סיוע האדם אלא למלאכות שהאדם והבהמה שותפין בהן ויש בכלל זה החרישה וכו' שאף היא בכלל זה אלא שכיון שלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך טולל אף בבהמתך מלאכה שהעושה אותה במזיד נהרג עליה והיא החרישה אפי' בשאר מלאכות הבהמות אע"פ שהאדם שותף בהן כגון מחמר אינו לוקה לפי שיש בלאו זה אזהרה למלאכה שיש בה מיתת ב"ד. ופירש רבינו כן ולא כדברי רש"י ז"ל שכתב שהלאו הזה נתן לאזהרת מיתת ב"ד מפני שכתוב בו אזהרה לאדם לפי שאין פירוש זה מחוור שאם לא היה באזהרת הבהמה שום צד מיתה ב"ד לע"פ שהזכירה בלאו אחד עם האדם היה לוקה על הבהמה שהרי אין בה צד מיתה. אלא ודאי עיקר הפירוש כדברי רבינו שאף בבהמה יש צד לאזהרת מיתת ב"ד ותכי כך אינו לוקה על שאר רילאכות וזה נ"ל מבואר בלשונו שהוא סובר שבמחמר יש לאו ואין לוקין עליו שאל"כ לא הוצרך לומר ונמצא לאו זה שניתן לאזהרת מיתת ב"ד והרמב"ן ז"ל סבר כדעת רבינו שאין במחמר לאו כלל אלא העשה כל מלאכה לא בא אלא למלאכות שחייבין עליהן מיתה כגון חרישה והקשה עליו בזה. ומה שנ"ל בזה כתבתי ולא"ש שלא יחנה רבינו לאו התחמר בתנין התלות הוא ויפי שסבר מנה לא תעשה כל מלאכה והכל בכלל יש מלאכות שחייבין עליהן מיתה ויש שאכילו מלקות אין בהם והוא מחמר כמו שנתבאר:

ג אסור לישראל וכו'. מפורש פ"ק דע"ז (דף ט"ו) מסקנא דגמרא שם שהשאלה והשכירות אסירין בבהמה גסה העושה מלאכה: **ואסרו חכמים וכו'** משנה פ"ק דע"ז (דף י"ד) ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחים שלמים ושבורים ר' יהודה מתיר בשבורה בן בתירא מתיר בסוס ואין הלכה כר"י **ואם מכר וכו'** פ' השולח בגיטין (דף מ"ד) תימרא הרוכב בהמה גסה לנכרי קונסין אותו עד עשרה בדמיה ויש לשון אחר עד מאה בדמיה ופסק רבינו כדברי המיקל ושם נזכר בגמרא דטעמא משום דכדלא ליה וזהו שכתב ומחזירה **ומותר למכור להם וכו'**. שם פ"ק דע"ז (דף ט"ו) רב אחא שרא לזבוני חמרא אידא דספסירא משום דספסירא לא משאיל ולא מוגר:

ד ומותר למכור להם סוס במשנה כבן בתירא ובגמרא תניא בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת אר"י הלכה כב"ב · **וכדרך שאסרו וכו'**. מימרא שם כלשונו **ומותר למכור וכו'**. ברייתא (שם כ"ו) בהמה ע"מ לשחוט ושוחט דברי ר' יהודה ר"מ אומר אינו מוכר לו אלא שחוטה. ורבינו פסק כר"י מפני פידוע שר' מאיר ור"י הלכה כר"י. ונ"ל ראיה לדבריו מתה שאמרו (דף ט"ו) רב הונא זבין היא פרה לנכרי א"ל רב חסדא מ"ט עבד מר הכי א"ל אימא לשחיטה זבנה והקדקו בזה שם, ואע"פ שהמפרשים פירשו שתכר לעבת שקונה לשחיטה והדבעה ח"מ אם איתא דהלכה כר"מ דאפילו ע"מ לשחוט ושוחט אסור היכי עדיף שבח הקונה לכך ולכך מאיס אחר שקונה בפירוש ע"מ לשחוט יעשה כן. ועוד מ"ט דרב הונא דאמר לשחיטה זבנה אם איתא דהלכה כר"מ זהו דעת רבינו אבל בהלכות פסקו כר"מ משום דסתם מתניתין כותיה וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל וגם הוא כתב כן וכתב שאם הקונה שבח הקונה לשחיטה אע"פ שלפעמים לוקח גם כן לחרישה וכן לנכרי שעשה כשדה שיש לחלות שלצאתיה רוצה אותה ריותר אפילו בכהם, והלו דברים הרים אגלי שלא יהא יותר מותר על מנת לשחוט ושוחט בפניו מתוכר שהם לאנשים אלו על

סמך

לחם משנה

פ"כ א לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאוי וכו' פטור לפי דעת ה"ה לשון פטור הוא זר עד מאד שהרי רבינו כתב בפ"א שבכ"מ שיאמר פטור אסור מדברי סופרים ולפי דעת ה"ה הרי עובר בלאו ואיסורו איסור תורה אלא שאינו לוקה ופירש פטור הוא כפטור מתלקות ולא הל"ל אלא אינו לוקה כת"ש לעיל אבל לפי מה שהבין הריב"ן ז"ל בדברי רבינו ניחא אותרו לפיכך המחמר אחר בהמתו וכו' כלומר מאחר דהוצאת המשאוי בשבת אינו לוקה משום הכי נ"כ אינו לוקה שאם היה איסור מלקות משום מקרא הכא נ"כ הוא לוקה דהרי הוציא משאוי וכ"ש הוא הכא דהיא מלאכה שהאדם והבהמה שותפין שיהיה חייב מלקות·

ד ומותר למכור להם פרה לשחיטה ושוחט אותה לפניו וכו'. כתב ה"ה ועוד מ"ט דרב הונא וכו' לפי הנראה היינו קושיא דלעיל ומאי ועוד וי"ל דה"ק אפילו תאמר שיש חילוק בין שבח לקונה בפירוש לכך ושבת עדיף מ"מ הלשון דאמר אימור לשחיטה זבנה לא אתי שפיר דאפילו לשחיטה זבנה בפירוש לא סגי אלא טעמא לא הוי אלא משום דהוא שבח והיה לו לומר שבח הוא לשחיטה זבנה:

כשם

מגדל עוז

פ"כ אסור להוציא וכו' עד מכלל עשה. ריש פרק במה בהמה יוצאה ובבא קמא פרק שור שנגח את הפרה ופ"ק דע"ז (דף ס"ו ס"ו). לפיכך המחמר עד לוקין עליו. פרק בתרא דשבת (דף קנ"ג) אסור לישראל וכו' עד או ישכיר. פ"ק דע"ז ואם מכר קונסין וכו' עד אין מוכרין. במסכת גיטין פ' השולח (דף מ"ד). ומותר למכור להם עד על ידי סרסור. פ"ק דמסכת ע"ז

הגהות מיימוניות

[א] מה יעשה אביך מאשר נשתתף עם הנכרי להגיח שדות ושוורים שלו נגר שדות ושוורים. נראה בעיני אם לא בעבור שוורים בשביל שדות אין לחוש לשום חשש איסור דכיון שהנכרי אריס אריסותיה קעביד דקי"ל כרשב"ג לעיל פ"ו דמתני' כותיה אתיא דשרי להשכיר שדות ולית הילכתא כרשב"ג דלית ליה אריסות עביד וכמרוחה בעיני שר"ת התיר ריחים ופורני אבל מחמת שוורים יש לאסור דאדם מצוה על שביתת בהמתו ואין אני רואה תקנה להתיר אם לא שימכור אותו לנכרי האריס או שילוה לו אותם שוורים בהלוואה ולא בשאלה שיהא רשות ביד הנכרי להוציאן שלא ברשות ישראל ויזקוף הדמים על הנכרי ואחריות השוורים על הנכרי ועוד שאפילו לא יראו הרשות ביד נכרי להוציאו שלא ברשות ישראל יש למצא תקנה כגון שיזקוף הדמים במלוה על הנכרי ויחזור וימשכן לישראל ולא ימשכן להרהין אצלו אלא שיעשה אפותיקי כל זמן שלא יפרע לו מעות דבענין זה לא יצאו מרשותו כלל ואם יהרהן אצלו יש להתיר אלא שלא יאמר מעכשיו דקיימא לן כרבנן דאמרו מכאן ולהבא הוא גובה ובענינים אלו יש להתיר. יצחק ב"ר אברהם תנצב"ה · [ב] פ"ק דע"ז דלא כר' יהודה, רב אדא שרא לזבוני חמרא על ידי ספסרא: [ג] אמר ר' יוחנן הלכה כבן בתירא:

פרה לשחיטה ושוחט אותו בפניו. ולא ימכור סתם אפילו שור [ד] של פטם שמא ישהא אותו ויעבוד בו: **ח** מקום אשנהגו למכור להן בהמה דקה מוכרין. מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין. ובכל מקום אין מוכרין להם חיה גסה כמו שאין מוכרין להם בהמה גסה אלא על ידי סרסור: **ו** מי בשהחשיך בדרך ולא היה עמו נכרי שיתן לו כיסו והיתה עמו בהמה. מניח כיסו עליה כשהיא מהלכת וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה כדי שלא תעמוד והוא עליה וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה. ואסור לו להנהיגה ואפילו בקול כל זמן שהכיס עליה כדי שלא יהיה מחמר בשבת. וגזרת חכמים היא שלא יניח כיסו על גבי בהמה אלא אם אין עמו נכרי: **ז** היה עמו חרש שוטה וקטן מניח כיסו על החמור ואינו נותנו לאחד מהן מפני שהן אדם מישראל. היה עמו חרש ושוטה ואין עמו בהמה נותנו לשוטה. שוטה וקטן נותנו לשוטה. חרש וקטן נותנו לאי זה מהן שירצה. גלא היתה עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו מהלך בו [ה] פחות פחות מארבע אמות. ואפילו מציאה שבאה לידו מהלך בה [ו] פחות פחות מארבע אמות. אבל קודם שתבא לידו אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מארבע אמות: **ח** מותר דלמשוך את הבהמה במתג ורסן שלה

א טור י"ד סימן קנא וע"ש: ב טור א"ח סי' רסו סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם: ד טור סי' שה סמ"ג שם:

מגיד משנה

סמך לומר שלשחיטה רוצים לוקח: ולא ימכור סתם וכו'. (שם ט"ו) בעיא שור של פטם מהו ונראה ממסקנא הגמרא שאסור:

ח מקום שנהגו וכו'. משנה (שם י"ד:) כלשונה. ופירש"י ז"ל מקום שנהגו למכור כגון מקום שלא נחשדו על הרביעה והכי מפורש בגמ', עכ"ל: ובכל מקום וכו'. גמרא שם (דף ט"ו.) ומסקנא חיה גסה הויא כבהמה גסה למכירה. ועכשיו בדורות הללו במקומות אלו נהגו היתר בדברים אלו ואין לחוש על מה שיסמכו לפי שכיון שע"י סרסור מותר אפשר להם בסרסור:

ו מי שהיה מחשיך בדרך וכו'. בשבת (קנ"ג:) ראש פרק מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי אם אין עמו נכרי מניחו על החמור. ובגמ' טעמא דאין עמו נכרי הא יש עמו נכרי לנכרי יהיב ליה מאי טעמא חמור אתה מצווה על שביתתו נכרי אין אתה מצווה על שביתתו אמר מר מניחו על החמור והלא אמר חנא כשהיא מהלכת מניחו עליה כשהיא עומדת נוטלו הימנה. וכתב רבינו ואסור לו להנהיגה אפילו בקול ונראין דבריו שהרי החמור הוא מעשה ואע"פ שאינה עושה עקירה והנחה מ"מ אין לו להנהיגה שהרי אם הוא היה עושה כולא בזה היה אסור וכשהוא מנהיג בקול כמי שעושה המעשה דמי, ואע"פ שהרשב"א ז"ל כתב עליו ואינו מחוור בעיני כלל שהרי כיון שאינו מניח עליה עד שתהא מהלכת אינו מחמר עוד דהא אמרינן כל שנתבירו פטור אבל אסור בממונו מותר לכתחלה עכ"ל. ואני אומר שאין כוונת הגמרא להתיר אלא כשהוא אינו עושה מעשה כלל אבל כשהוא מנהיג מה תועלת יש שהבהמה אינה עושה עקירה והנחה ומפני כך למה יהיה מותר להנהיגה הוא אלא ודאי לא התירו בכך אלא משא הבהמה שאסור מן התורה להמעיטה וכשאינה עושה עקירה והנחה מותר לכתחלה זה נ"ל לדעת רבינו:

ז היה עמו וכו'. שם בגמרא חמור חרש שוטה וקטן לחמור מנח ליה לחרש שוטה וקטן לא יהיב ליה מ"ט הני אדם והני לאו אדם. חרש ושוטה לשוטה. שוטה וקטן לשוטה. איבעיא להו חרש וקטן מאי איכא דאמרי לקטן יהיב ליה א"ד לחרש יהיב ליה. ולזה כתב רבינו חרש וקטן נותנו למי שירצה. וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ושאר מפרשים שכשהוא נותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו הימנו כשהוא עומד הא לאו הכי אסור דודאי לא גרע מבהמה ואסור הוא להאכילו בידים כמבואר סוף הלכות מאכלות אסורות אלו דבריהם. ורבינו סתם בכאן דבריו ונראה לדעתו שמותר לתת לאלו בכל גד. ונ"ל טעם לדבריו שאין אנו מצווים על שביתת אלו כמו שאנו מצווים על שביתת בהמתו משום ולא נאסרו אלא להאכילן בידים ולפי זה כשנותנו לאחד מאלו אינו עושה בשבת שיהא כמאכילו בידים אלא מע"ש הוא נותן להם קודם שקדש היום והן עושין המלאכה בשבת ואגב מי שהחשיך לו בדרך לא החמירו. ומ"מ אסור שרבינו כתב דברי הגמ' כפשטן וסוף הוא סובר כדעת המפרשים ז"ל: לא היתה עמו וכו'. שם (קנ"ג) עוד אחרת היתה שם ולא רצו לגלותה מטלטלו פחות פחות מד"א ואמאי לא רצו חכמים לגלותה דלמא אתי לאתויי ד"א ומכאן למד רבינו שאין היתר הזה אלא כשאין לו צד היתר אחר. וכתב רבינו שאפילו מציאה שבאת לידו וכו' וכס"ו כתב ג"כ שמציאה אינו טוענה לנכרי אבל מוליכה פחות פחות מד"א והוא כשבאה לידו וכשאינו יכול להחשיך עליה. וכבר נחלקו עליו כל המפרשים ז"ל בזה ואמרו שכשם שאסור למסור לנכרי כך אסור להוליכה וגם הוא ז"ל נשאל על זה והשיב שלא חלקו בגמרא בין כיס למציאה להולכת פחות פחות מד"א שעא ההולכה נעשה גדולה יש בה ולא אושא מלאכה כמו שנתבאר בהמוצא תפילין (עירובין צ"ז:) ואין צריך דבר אחר ולא איש אחר לסעדו ולא יכיר בו אדם ולא יהא נחשו ונפיק לא נתנם לו שלא יעביר ד"א ברה"ר זה דעתי בדבר זה והרוצה לחלוק על זה יחלוק, עכ"ל. דימה הרב דין זה לדין הנזכר למעלה בפי"ט במציאת התפילין ולזה כתב שאם לא באת לידו אם יכול להחשיך מחשיך שלא התירו ההולכה במקום שאפשר להחשיך אלא בתפילין בדוקא ויכול להכניסן זוג זוג כנזכר למעלה. ומ"מ [מפני] שאף הוא עצמו מודה שאין דבריו מוכרחים לפיכך יש להחמיר כדברי שאר המפרשים ז"ל:

ח מותר למשוך את הבהמה וכו'. (שבת נ"א:) ריש פרק במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה יוצא גמל באפסר נאקה בחטם והסוס בשיר: ובגמרא חיה בסוגר. ופי' אפסר קבישטר"י. נאקה נקבה ידועה. בחטם מפרש בגמ' זממא דפרזלא פירש"י ל בלעז. נוקב את חוטמו ומכניסו בתוכו והוא כמין טבעת. סוגר. קולא"ר. שיר. כמין אצעדה סביב

כסף משנה

ו מי שהחשיך בדרך ולא היה עמו נכרי וכו' לא היתה עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו מהלך בו פחות פחות מד"א. שם בגמרא (שבת קנ"ג:) אין עמו לא נכרי ולא חש"ו מאי א"ר יצחק עוד אחרת היתה שם ולא רצו חכמים לגלותה מאי היא מוליכה פחות פחות מד"א ולא רצו חכמים לגלותה משום דאתי לאיתויי ד"א ברה"ר. וכתבו הרי"ף והרא"ש לההיא דר' יצחק משמע דס"ל דהא דלא רצו חכמים לגלותה היינו היכא דאיכא חד מהני אבל היכא דליכא חד מהני ודאי מגלינן את הסוד דאל"כ מאחר שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אתי לאיתויי ד"א ברה"ר. והכי משמע מדנקטינן בגמרא אין עמו לא נכרי ולא חש"ו מאי משמע שדעתו היה שיגלה הסוד וגם מדחזינן שר' יצחק גילה אותו משמע דכל היכא דליכא חד מהני שרי וכ"נ מדברי רש"י גבי הא דאמרינן בו ביום נדחו ספק זהו דעת רבינו שמסתפק לגבי דר"י:

ז ומ"ש רבינו ואפי' מציאה שבאת לידו מהלך בה פחות פחות מד"א אבל קודם שתבוא לידו וכו' ואם לאו מוליכה פחות פחות מד"א. נשאל רבינו מחכמי לוניל דבגמרא לא משמע הכי והשיב להם כמ"ש ה"ה והרמ"ך השיג על תשובתו וכבר כתבתי בס"ח מה שכתב הרמב"ן לקמן בעד רבינו:

נשים

הגהות מיימוניות

[ד] איבעיא להו על מנת לשחוט מהו וכו' עד בהמה על מנת לשחוט ושוחט דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר אין מוכר אלא שוחט איבעיא להו שור של פטם מהו תיבעי לרבי יהודה תיבעי לרבנן וכו' עד אמר רב אשי אמר לי רב זביד האי בר תורא משהינן ליה ועביד על חד תרין. אמנם רש"י פי' דבהמה טהורה אפילו בסתמא מותר דלא אסרה מתני' אלא כשפירש הנכרי ואמר שקונה למלאכה כדמשמע התם דרב הונא זבין חמרא לנכרי אמר ליה מ"ט עביד מר הכי איכור לשחיטה זבנת ומסקנא אמר רב אשי כל היכא דאיכא למיתלי תלינן וכן פסק רב האי גאון בשער העשירי כרב אשי ורשב"ם חילק בין פרה נקבה לזכר משום דנקבה לאו בת מלאכה היא ולא נראה לר"ת אלא פירש כרש"י דנקבה בת מלאכה היא כזכר כדאשכחן בכמה דוכתי ובין זכר ובין נקבה שרי בסתם ומתניתין דאסר היינו בבהמה טמאה ושור של פטם פי' העומד לפטם דמתוך שהוא שוהא אתי למיעבד ביה מלאכה ות"ח בעגלים וסייחים ורבינו המחבר נראה דפסק כרבא סבירא ליה דלא תלינן וכדמשמע התם באותן בעיות שהבאתי לעיל. ומה שאנו מוכרים לנכרי אפילו בהמות טמאות שאין עומדות אלא למלאכה וגם עגלים וסייחים אפילו כשאומר בפירוש שקונה אותם למלאכה ואין אנו נזהרין מכל אלו פר"ת לפי שעתה אין אנו בקיאין כ"כ [להנהיג] בקול אין לחוש לנסיוני ומת"ט שרי נמי התם איכא דפסידא וגם אין לגזור משום שאלה ושכירות שאין אנו רגילין להשאיל לנכרי ולא לקנות כדי להשאיל ולהשכיר לאחרים ור"י אומר מטעם פסידא לפי שאין אנו ביותר שנוכל למצוא למכור זה לזה כמו שהיה בימי חכמים ואם לא היה לנו למכור לנכרי היה פסידא מרובה בדבר וכה"ג אמרי' התם דשרי תלמודא למכור חיטי ושערי משום הפסד ומ"מ מזה הטעם אין היתר אלא בשכבר הוא ביד ישראל שיכול למכור לנכרי משום הפסד אבל לקנות בהמה כדי למכור אסור: [ה] כתב בסה"ת ואם ירא פן יראוהו ליסטים ויגזלוהו ממנו יניחנו עליו וירוץ שלא יעמוד כלל וכשיהיה על פתח ביתו יזרקנה כלאחר יד עם קודם שיעמוד דהשתא לא עשה איסורא דהא מבע"י התחיל לרוץ בו ולא עשה עקירה משנכנס שבת וכן אמר רב הונא בפרק כתרא היתה חבילתו על כתיפו רהיט ואייתי לה. ועוד כתב ור"ל ונראין הדברים שאם ירא פן יבואו עבדי המוכס ליקח מעות שבתיבתו בשבת או כספו וזהבו ושאר כלים מותר להצניען במקום שירצה ברה"י אע"פ שמוקצין הן שהרי גדולה מזו התירו משום פסידא להוליכה פחות פחות מד' אמות ברה"ר שיש לחוש לאיסור דאורייתא וכ"ש הבא ודוקא בדליקה דלא התירו להציל מעות אא"כ יש ספר עמהן ומשום דאדם בהול על ממונו ואי שרית ליה אתי לכבויי וכו' כמבואר לקמן: [ו] כלישנא קמא כיון דאתיא לידיה ככיסו דמיא וללישנא בתרא דאיכא דאמרי קאי בתיקו אי ככיסו דמיא אי לא וכתבו תוס' פ"ק דב"מ אהא דאמר אלא מעתה תגביה ארנקי בשבת שאין דרך ב"א לתגביה ארנקי בשבת ה"נ דלא קני מכאן משמע דאם מצא ארנקי בשבת דאסור ליטלו אע"פ שירא שיקדימנו אחר וכו' ע"ש:

מגדל עוז

מי שהחשיך וכו' עד ארבע אמות. פרק מי שהחשיך (דף קנ"ג): ואפילו מציאה וכו' עד ואם לאו מוליכה פחות פחות מד"א: שאלו חכמי לוניל מר"מ ז"ל בלשון זה אתה ברוך ה' אשר הפליא לך עצה וגבורה בתורתו הקדושה אולי ילמדך להועיל לנו להאיר עינינו כי לא נדע לפרש גמרא שכ"מ מי שהחשיך אלא להומרא שלא התירו בשום ענין לגבי מציאה כי אם בכיסו דטרח בה טרחה ואם אין אתה מתיר לו מתוך שאדם בהול על ממונו אתי לאיתויי בהדיא וכן מצאנו בפירוש רבינו חננאל ז"ל כמו שקבלנו ועם כ"ז יפרש לנו ההלכות אחר סיוע ולא נסור ימין ושמאל כדין משפטי פלוני כי אתה הרבים והגהתו בגלותנו מפי מספר ונאלץ אשר גוזרת עם השכחה הרבה ומורה ישראל יקבצו כאלץ כלבי ותעמוד לנגדינו וה' ברכתנו: תשובה אל תקטינו עצמכם אם אין אתם כרשויי כן אתם חבירי אלופי ומיודעי וכל ששאלתם ראוי לבקשו גם ראשי הישיבות שבבבל ז"ל הזכו גם פיסקא זו כשהגיע אליהם החבור עם דברים קלים במלילם שיכתבתי לכם אבל כל השאלות הגו שלכם לא ידעו לשמען וכן יראה לי במציאה בזה שחילק רבא בין כיסו למציאה לא חילק אלא ליתן המציאה לנכרי או להניחה ע"ג חמור אבל להוליכה פחות פחות מד"א לא שהרי הולכה פחות פחות מד"א אינה שבות כדי שיאמר רבא דוקא כיסו אבל מציאה לא ואו"ת מאי שנא הא מהא י"ל שזו שהולכה פחות פחות מד' אמות טענה גדולה יש בה ולא הושאה מלאכה כמו שנתבאר שם בהמוצא תפילין ואינו צריך דבר אחר ולא איש אחר לסייעו ולא יכיר בו אדם ולא יהיה נחשו ולפיכך לא נתנם לו שמא יעבירנו ד' אמות. זו היא דעתי בדבר זה ומי שיחלוק בדבר זה יחלוק. עכ"ל שהגהתם והשבנו ז"ל: מותר למשוך וכו' עד שיש בגנה. פרק במה בהמה יוצאה:

שלה לרשות הרבים והוא שתהיה ראויה לאותו הרסן. כגון [ז] שיר לסוס ואפסר לגמל [ח] וחטם לנאקה וסוגר לכלב. אבל אם הוציא בהמה במתג שאין משתמרת כגון שקשר חבל בפי הסוס או במתג שאינה צריכה לו אלא משתמרת בפחות ממנו. כגון שהוציא חמור בשיר של סוס או חתול בסוגר הרי זה משאוי. שכל [ט] שמירה מעולה או שמירה פחותה משאוי הוא לה: **ט** לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אפילו היו קשורין מערב שבת אינן נמשכין בשבת. אבל מכנים הוא החבלים לתוך ידו והוא שלא יצא [י] החבל מתוך ידו טפח. וצריך שיהיה החבל שמפי הבהמה עד ידו גבוה מן הארץ טפח או יותר. ומפני מה לא ימשוך הגמלים הקשורים זה בזה מפני שהוא נראה כמי שמוליכן לשוק שמוכרין בו הבהמות או שמשחקין בהן שם. ומפני זה לא תצא בהמה בזוג שבצוארה ואפילו היה פקוק שאין לו קול: **י** לא *תצא בהמה בזוג שבכסותה ולא בחותם שבצוארה ולא בחותם שבכסותה ולא ברצועה שברגלה ולא בסולם שבצוארה. ואין חמור יוצא [כ] במרדעת אלא אם כן היתה קשורה לו מערב שבת. ולא יצא גמל במטוטלת התלויה לו *בכרבשתו או בזנבו אלא אם כן היתה קשורה בזנבו והוטרתו. ולא יצא הגמל עקוד יד ולא עקוד רגל וכן שאר כל הבהמות: **יא** אין [א]התרנגולים יוצאין בחוטין ולא ברצועות שברגליהם. ואין הכבשין יוצאין בעגלה שתחת אליה שלהן. ואין הכבשות יוצאות בעצים שמניחים להן בחוטמן כדי שיתעטשו ויפלו התולעין שבמוחן. ואין העגל יוצא בעול קטן שמניחין לו על צוארו כדי שיכנע ויהיה נוח לחרישה. ולא תצא בהמה בשבכה שמניחין לה בפיה כדי שלא תשוך או שלא תאכל. לא תצא הפרה בעור הקופר שמניחין לה על דדיה כדי שלא [ל] יינק ממנה השרץ כשהיא ישנה. ולא תצא ברצועה שבין קרניה בין לנוי בין [מ] לשמר. עז שחקק לה בקרניה יוצאה באפסר הקשור בחקק בשבת. ואם תחבו בזקנה אסור שמא תנתחנו ויביאנו בידו ברשות הרבים וכן כל כיוצא בזה: **יב** [נ] הזכרים יוצאים בעור הקשור להן על זכרותן כדי שלא יעלו על הנקבות. ובעור הקשור להם על לביהם כדי שלא יפלו עליהם זאבים. *ובמטלניות המרוקמות שמיפין אותן בהן. והרחלות יוצאות ואליה שלהן קשורה למעלה על גבן כדי שיעלו עליהן הזכרים. או קשורה למטה כדי שלא יעלו עליהם הזכרים. ויוצאות מלופפות במטלניות כדי שיהיה הצמר שלהן נקי. העזים יוצאות ודדיהן [ס] קשורות כדי שייבש מהן החלב. אבל אם קשרן כדי שלא יצא החלב עד שיחלוב אותו לערב הרי אלו לא יצאו: **יג** אין חמור יוצא [ע] באוכף אע"פ שקשור לו [פ] מערב שבת. ולא יצא הסוס בזנב שועל ולא בזוהרית שבין עיניו. ולא תצא בהמה בקרסטל שבפיה

השגת הראב"ד

*ובמטלניות המרוקמות א"א אין זה נכון דהא אמריק בין לנוי בין לשמר אסור, ע"כ.

*בכרבשתו, א"ל בדבשתו:

מגיד משנה

סביב צוארו וטבעת קלועה בה ותכניסין בה רצועה או חבל ותופסין הבהמה עכ"ל רש"י ז"ל. **אבל** אם הוציא בהמה וכו'. החלק הראשון בברייתא מפורשת בכך מוסכם הוא בגמ' (שם נ"ג ע"ב) והחלק השני בשמירה מעולה מחלוקת האמוראים רב סובר שכל נטירותא יתירתא הוי משוי ושמואל סבר דלא האי תשוי ופסקו בהלכות וכל הגאונים כרב בפירושי וכ"ה רבינו ועיקר אע"פ שיש מן האחרונים פוסקים בזו כשמואל:

ט לא יקשור גמלים וכו'. במשנה (שם נ"ד) לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכנים החבלים לתוך ידו ובגמ' אמר שמואל ובלבד שלא יצא הבל מתחת ידו טפח והקשו והתניא ובלבד שיגביה מן הקרקע טפח ותירץ רבינא כי תניא ההיא בהבלא דביני ביני ופירש"י לא יצא הבל מתחת ידו טפח דדמי כמי שנושאה בידו ולא מתחזי מאפסר הגמל בחבלא דביני ביני שבין ידו לגמל צריך שיגביהנו מן הקרקע דאי לא לא מתחזי נטירותא דבהמה אלא כתשוי בעלמא, עכ"ל: **ומפני** מה וכו'. שם (מ"ט) אמר רב מנשה משום דמיחזי כמאן דאזיל לחגא. ומכאן נראה שאפילו קשורים מע"ש אסור כמ"ש רבינו:

י לא הצא בהמה וכו'. משנה (שם נ"ד) ולא בזוג אעפ"י שהוא פקוק ובגמ' משום דמיחזי כמאן דאזיל לחגא **לא** הצא בהמה בזוג שבכסותה וכו'. ברייתא בפ' במה אשה (שם נ"ח) כלשון רבינו: **ולא** ברצועה שברגלה וכו'. בגמרא (דף נ"ד:) סולם בי לועא למאי עבדי לה להיכא דאית לה מכה דלא הדר חייך ליה. ופירש"י בי לועא שקושרו אצל הלחי ולא הדר חייך ליה שלא יוכל להחזיר צוארו לגד המכה לחככה בשניו וקושרין בצוארו דפין והשובין כן יותר מקשישין שעל גבי השכר והי נפלי היים עלייהו ומייתי להו בשנגה עכ"ל ועוד בגמרא רצועה דעבדי לה לנויזא. ופירש"י בהמה שפסיעותיה קצרים ומכה רגליה זה בזה קושרין לה רצועות עבות לאיצלה ריפיסת רגל מקום שנוקשין זה בזה עכ"ל ובהלכות כתוב פי' זה וכי' אחר וזה עיקר **ואין** חמור יוצא במרדעת אלא וכו'. תשנה אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו. ובגמרא (שם נ"ג) אמר שמואל אינה קשורה לו מע"ש וכתב הרשב"א ז"ל שאסור הקשירה בשבת כדי שלא ישהחם בגדי הבהמה וכ"כ מן הירושלמי עכ"ד: **ולא** ינא הגמל וכו'. משנה (דף נ"ד) לא יצא הגמל במטוטלת לא עקוד ולא רגול וכן שאר הבהמות ובגמרא תנא לא יצא הגמל במטוטלת הקשורה לו בזנבו אבל יוצא הוא במטוטלה הקשורה לו בזנבו ובהוטרתו ופירש"י ז"ל מטוטלת כמין כר קטן תלא מוכין נותנים לו תחת הזנב וחוטרתו הלדרוב"ח שיש לכל הגמלים על גביהם עכ"ל. ובגמרא א"ר הונא עקוד יד ורגל כיצחק בן אברהם רגול שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור ופירש"י ז"ל יד ורגל אחת תן הידים ואחת מן הרגלים הכל ביחד יד על גבי זרוע אחת מידיו כופף כלפי מעלה כדי שלא יהיו לו אלא שלש רגלים נבדות עכ"ל ורבינו ז"ל הזכיר עקוד יד ועקוד רגל בר"ל יד אחת או רגל אחת והכל בכלל זה:

יא אין התרנגולים וכו'. משנה (שם נ"ד) אין התרנגולין יוצאים בחוטים ולא ברצועה ברגליהן ואין הזכרים יוצאים בעגלה שתחת האליה שלהן ואין הרחלות יוצאות חנוטות ואין העגל יוצא בגימון ולא פרה בעור הקופד ולא ברצועה שבין קרניה ובגמ' בחוטין דעבדי להו סימנא כי היכי דלא ליהלכו. ברצועות כי היכי דלא ליהכרו תאני בעגלה כי היכי דלא להמטן אליהייהו. ופירש"י ז"ל שלא ילכו בסלעים ובטרשים. חנוטות אסיק רב הונא עץ אחד יש בכרכי הים ויחטן שמו מביאין קיסם ממנו ומניחין לה בחוטמה כדי שתתעטש ויפלו דרני ראשה. גימון אמר רב האנא בר נירא. פי' עול קטן. עור הקופד כי היכי דלא לימצוה יאלי. ופירש"י שרץ הוא שניביו חדים כמחט וקושרין עורו בדדי הפרה שלא יינקוה שרצים. ולא ברצועה שבין קרניה לרב בין לנוי בין לשמר אסור לשמואל לשמר מותר וכבר כתבתי למעלה שהלכה כרב. עוד ברייתא בגמ' (דף נ"ג) ולא הפרה בחסם שבפיה: **עז** שחקק לה וכו'. שם (נ"ב) הנא דבי משה עז שחקק בקרניה יוצאה באפסר בשבת. בעי רב יוסף תחב לה בזקנה מהו תיקו. ולפסק רבינו להומרא ופירש"י ז"ל שקשר שערות הזקן כמין נקב ותחב האפסר להוכו עכ"ל. ופי' ואין האפסר שמירה יתירה לעז שהרי מנתח הוא ומורד. והוי יודע שכל בהמה שמספיקה רעים אע"פ שאין בנות מינה צריכות לאותה שמירה והיא צריכה מותרת לצאת בה וכן כתבו ז"ל:

יב הזכרים יוצאין בשר וכו'. משנה (שם נ"ב) הזכרים יוצאין לבובין ובגמ' (דף נ"ג) מאי לבובין תותרי ופירשו בהלכות מטלניות מרוקמות שמיפין ומקשטים בהן את הבהמה שלא אמר עור שקושרין לה כנגד לביהן שלא יפלו עליהן זאבים ר' נחמן בר יצחק אמר עור שקושרין כנגד זכרותן שלא יעלו על הנקבות. ופסק רבינו כשלש דעות אלו לפי שאינן חלוקים בדין: **והרחלות** יוצאות ואליה וכו'. (שם נ"ב) כתשנה רחלות יוצאות שהוזות כבולות וכבונות ובגמרא שהוזות שאוחזים אליה שלהן למעלה כדי שיעלו עליהן זכרים. כבולות שכובלין אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו הזכרים עליהן. כבונות שמכבנים אותן למילת ע"כ. **העזים** יוצאות ודדיהן קשורות וכו'. משנה וגמרא רב ורבי יוחנן העלו הלכה העזים יוצאות צרורות ליבש אבל לא לחלוב דרב פסק כרבי יהודה דמתני' דאמר הכין ורבי יוחנן פסק כת"ק דברייתא דאמר הכין. ופירש"י ז"ל שכשהוא ליבש מהדקין אותו יפה ואין לחוש שמא יפול אבל כשהוא לחלוב אין מהדקין אותו כ"כ. וה"ר יונה פירש לחלוב אסור מפני שאין דרכן לצאת כן בחוץ שתכף שהחלב רבה חולבין אותן אבל בשבת א"א לחלוב וקושרין להן כגד והוה ליה משאוי:

יג אין המור יוצא באוכף וכו'. ברייתא ולא באוכף אע"פ שקשורה לו מע"ש:

ולא יצא הסוס וכו'. ברייתא שם (נ"ג) ולא יצא הסוס בזנב שועל ולא בזהורית שבין עיניו ולא סייחין בקרסטלין שבפיהן ולא בהמה בסנדל שברגליה ולא בקמיע אע"פ שהוא מן המומחה. ופירשו בגמרא אע"פ שהוא מומחה לאדם

א טור סימן שה סמ"ג שם: ב טור סימן שה סמ"ג לאוין סה:

הגהות מיימוניות

[ז] ספר התרומה דמותר חמור בשיר רק לא בפרומביא וגם באפסר מותר ואינו יכול לצמצם השמירה שלא להוסיף פורתא שהרי הנך יוצא דסוס בשיר ואפילו הכי תניא ארבע בהמות יוצאות באפסר הסוס וכן לובדקין תניא באפסר ותניא בפרומביא ואפ"ה יש מתמידין שלא להוציא סוס בפרומביא אבל אפסר ובפרומביא יחד בסוס אסור דהוי משאוי סה"ת ע"כ. [ח] באפסר לבד או בפרומביא גרידא אבל ברסם אסור ע"כ: [ט] ואע"ג דפסק שמואל הלכה כרבניא דאמר כל נטירותא יתירתא לאו משאוי הוא ושרי חיה בסוגר וכם מאי חיה דתול לא ק"ל הכי א"א כרב דפליג עליה גבי פרה ואמר בין לנוי בין לשמר אסור כרלקמן בהילכתא י א וא"כ כל נטירותא יתירתא משאוי וכן פר"ח ותוס וס"ה ור"י אלפס. [י] אמר שמואל צריך שלא יצא וכו ע"כ. [כ] סה"ת דוקא מרדעת אבל אוכף אפילו חמור לא כרלקמן בהל' י ג' [ל] וכל שכן עגל בזבוב שבחוטמו ויש בו יתדות שלא יינק את הפרה במרעה דוהו משאוי וכן סה"ת ע"כ: [מ] כרב ודלא כשמואל דאמר לשמר מותר שמעינן מהכא דפרה אסורה לצאת בחבל שבצוארה לפי שאינה צריכה שמירה ואין להתפחד שמא תברח אבל עגלים וסייחים שרי לפי שקטנים הן ומורדין כקל כדאמרינן חזאי לעיגלי דבי רב הונא יוצאין כרוכין בשכת חבל סביב צוארן וכ"ש אם החבל תלוי דמותר דרב הונא תלמיד דרב הוא דאסר בפרה ואפ"ה בעגלים שריא סה"ת ע"כ: [נ] הזכרים יוצאין לבובים ע"ש בגמרא ע"כ: [ס] כרב דאמר הלכה כר"י וכן פסק ר' יוחנן כת"ק דברייתא ודלא כשמואל דאמר הלכה כר' יוסי דאוסר בכלן חוץ מכבונות וכן ר' יהודה בן בתירא בברייתא דאמר מי מפיס ע"ש וכו' אסנב רש"י פירש הא דאמר ר"י הלכה כת"ק פירוש כת"ק דמתני' דבתרווייהו שרי ע"כ: [ע] בסה"ת כתב שאם נצטננה מותר להשים עלית מרדעת כר פ דמוקי הכי בגמרא ע"כ: [פ] כת"ק ולא כרשב"ג ע"ש בברייתא בגמרא ע"כ:

שבפיה ולא בסנדל שברגלה ולא בקמיע שאינו מומחה לבהמה. אבל יוצאה היא באגד שע"ג המכה *ובקשקשים שעל גבי השבר. ובשליה המדולדלת בה. ופוקק לה זוג שבצוארה ומטיילת בו בחצר. * ונותן מרדעת על החמור בשבת ומטייל בחצר. אבל אין [ז] תולין לה קרסטל בפיה בשבת: **יד** כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת כך הוא מצווה על שביתת עבדו ואמתו ואע"פ שהן בני דעת ולדעת עצמן עושין מצוה עלינו לשמרן ולמנען מעשיית מלאכה בשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. עבד ואמה שאנו מצווין על שביתתן הם עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות וקיבלו מצות שהעבדים חייבין בהן. אבל עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד הרי הן כגר תושב ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא כישראל בחול. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג. הואיל וגר תושב עושה מלאכה לעצמו בשבת וגר צדק הרי הוא כישראל לכל דבר. במי נאמר וינפש בן אמתך והגר. זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו. שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת אבל לעצמו עושה. ואפילו היה הגר זה עבדו הרי זה עושה לעצמו:

פרק אחד ועשרים

א נאמר בתורה תשבות אפילו מדברים שאינן מלאכה חייב לשבות מהן. ודברים הרבה הן

*ובקשקשין, ס"א ובקשישין:

מגיד משנה

גאדם כל שאינו מומחה לבהמה אבל יוצאה היא באגד שעל גבי מכה ובקשקשין שעל גבי השבר ובשליא המדולדלת בה ופוקק לה זוג שבצוארה ומטיילת בחצר. ופירש"י ז"ל זוג טוטל שתולין לו בין עיניו שלא ישלוט בו עין הרע, זהורית לנוי. בסנדל שעושין לה סנדל של מתכת שלא יזיקוה האבנים וכל הני משום דלאו תכשיט גופה והוי משוי וסנדל משום דלמא משתליף. קשקשין. בהמה שנשבר בה עצם עושין לה דפין מכאן ומכאן וקושרין אותם שם והם מעמידין העצם שלא יעקם אנה ואנה עד שיתחבר עכ"ל. והקשו המפרשים ממה שאסרו זהורית בפרה שכל טוי בבהמה אסור וכ"ש ממה שאסרו לעשות הפרה בין קרניה אפילו לנוי ואילו גבי זוג שנזכר למעלה שלא אסרו אלא משום דמיחזי כמאן דאזיל לחנגא. ויש מי שתירץ דמי הרגיל לכך בחול אפילו בשבת שרי ולכך הוצרכו לאיסור הזוג אותו טעם ולא אסרו אלא כפין זהורית ורצועה שאינו מי הרגיל לכך בחול: ונותן מרדעת וכו'. שם מהו ליתן מרדעת ע"ג חמור בשבת והעלו מרדעת מותר. קרסטל רב שרי ושמואל אסר והלכתא כוותיה דשמואל בהא כדאיתא בהלכות:

יד כשם שאדם מצווה וכו'. שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר העבד והאמה וכו' הואיל וגר תושב וגו'. דע שיש שלשה מיני עבדים חוץ מעבד עברי שהוא כישראל אחר לכל דבריו לבד שיש לו שמותר בשפחה כנענית. האחד הוא עבד שמל וטבל לשם עבדות והוא חייב בכל מצות ל"ת כדין ישראל גמור ובכל מ"ע שהנשים חייבות לפי שדינו כדין אשה. השני עבד ערל שהשנה שלא ימכול ולא ימול אלא ישמור שבע מצות שנצטוו בני נח והוא נקרא עבד תושב ונקרא בקצת מקומות עבד ערל ודינו כגר תושב. והשלישי הוא עבד ערל שעובד עכומ"ז שלו. וצ"ל מדברי רבינו שכתב פי"ד מהל' א"ב ופ"י מהלכות ע"ז שזה אסור לקיימו כלל בארץ ישראל וכן הוא האמת. והכוונה לרבינו בכאן הוא בשני חלקים הראשונים. האחד והוא שמל אסור בכל מלאכה ומוזהר עליה ונענש כמו שאמרה תורה לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ומלבד זה בהיותו ברשות אדוניו דעת רבינו שהאדון מוזהר עליו כמו שמוזהר על בהמתו. והשני רבו מוזהר עליו במלאכת רבו אבל הוא מותר במלאכת עצמו. וכן הוא דין גר תושב שהוא שכירו של ישראל. והחלק השלישי לא הזכירו רבינו כלל. ולמטה אבאר דינו. וכל זה יצא לרבינו ממ"ש פרק החולץ ביבמות (דף מ"ח) דת"ר מיכה וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר מאי משמע דתניא וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר אתה אומר בעבד ערל או אינו אלא בעבד מהול כשהוא אומר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך הרי עבד מהול אמור הא מה אני מקיים וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר והגר זה גר תושב אתה אומר זה גר תושב או אינו אלא גר צדק. כשהוא אומר וגרך אשר בשעריך הרי גר צדק אמור הא מה אני מקיים והגר זה גר תושב. ובכריתות פרק ד' מחוסרי כפרה (דף ס"ט [ס']) שנינו בברייתא ר"ש אומר אחד עבד ואחד גר תושב ואחד האמה התושבים עושים מלאכה בשבת לעצמם כישראל בחול א"ר אלא גר אהבה הלכה כר"ש. ודעת רבינו שעבד עכומ"ז האמור ביבמות הוא עבד ואמה התושבים האמורים בכריתות כדברי ר"ש ואותם הם שנחלקו רבי ישמעאל ור"ע שם בהחולץ אם מותר לקיימן והעלו שאפילו ר"ע מודה שאם התנה עם רבו כשלקחו שלא ימול שמותר לקיימו ואף אם לא התנה מגלגל עמו י"ב חדש כמבואר שם ומבואר פרק י"ד מהלכות א"ב. אבל בעכומ"ז אין ספק שאין מגלגלין עמו אפילו יום אחד ואין מקיימין אותו ולא נחלק רבי ישמעאל שמותר לקיים בניתו עובד כומ"ז שאפילו חניה בקרקע אסורה להם לגס וכל זה פשוט. אלא ודאי עבד ערל זה הוא תושב האמור בכריתות ונקרא עבד ערל מפני שאינו נימול ואותו שמל וטבל הוא שנאמר עליו למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ורבו מוזהר עליו אפילו כשיעשה העבד מלאכת עצמו שעל זה אמרו הרי עבד מהול אמור ולאזהרת רבו אמרו שאם לאזהרת העבד עצמו כבר אמר בלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך. ואם לעצמו בעשה אבל לא להזהיר רבו עליו כבר דין העבד שמל וטבל מבואר שהוא בכל דיני תורה כאשה אלא ודאי לאזהרת רבו נאמר למען ינוח. שלא כדברי הר"א ז"ל שכתב בהשגות שכיון שהוא בר עונשין אין רבו מוזהר עליו. וכבר הוכחתי דעת רבינו אלא שקשה לי קצת מה שנמצא בספריו שהוא מביא לעבד מהול מקרא של וינפש בן אמתך. ובגמרא מעמידו בעבד ערל ומוכיח עבד מהול מלמען ינוח כמ"ש וצריך לי בזה עיון. וכתב רבינו גר תושב שהוא לקיטו ושכירו. והמתמיה לי דלאו דוקא שלא אפילו אינו שכירו אסור מן התורה לומר לו לעשות מלאכה לצורך ישראל שהרי כל שעושה אותה המלאכה בשביל ישראל הרי הוא כשכירו באותו דבר. ולא מצינו שיאסר אלא כשעושה מלאכת עצמו. ורבינו שכתב שכירו ולקיטו דבר בהווה וכ"כ הרשב"א ז"ל בספרו והשיג על דברי רבים שכתב שכירו ולקיטו לפי שסובר שבדוקא כתב כן. ואע"פ שאין משמעותיו מכריעות כן הוא האמת. ומ"ש רבינו ואין מקבלין גר תושב מבואר בארוכה פי"ב מהל' א"ב ולפי מה שאמרנו עבד תושב וגר תושב אינן עושין מלאכה דבר תורה בשביל שום ישראל בין רבו בין שאינו רבו אבל עושין מלאכה לעצמן כישראל בחול ועבד שמל וטבל הוא מוזהר שלא לעשות שום מלאכה ואף רבו מוזהר על שביתתו לדעת רבינו. ויש לי לבאר החלק השלישי כגון השפחות שבבריות והישמעאליות המשמשות בנים ישראל בזמן בלתי קבלת מצות כלל. וכתב הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם ז"ל אני אומר עבד ערל עובד כומ"ז שלו אינו גר תושב ואינו בכלל איסור לא הזכירה תורה אלא תושבים שכבר קבלו עליהם שבע מצות והזהירה תורה על שביתתן בשבת לצורך ישראל אבל אלו אינם בכלל, ע"כ. וכן נראה מדברי רבים בביאור. אבל הרשב"א ז"ל כתב שכל עבד ערל אפילו עובד כומ"ז במשמע (הברייתא) שאל"כ יאמר הכתוב גר תושב שאינו קנוי לישראל וכ"ש עבד תושב הקנוי לו שאסור. ואני אומר אין מזהירין מדין ק"ו ועוד שאין זה ק"ו שהייתי אומר חסה התורה על ממון של ישראל שלא יהא עבדו הקנוי לו בטל ממלאכה לפיכך הוזהרה תורה ואסרתו. עוד כתב היה להם לומר בהחולץ בעבד תושב הכתוב מדבר ולא בעבד ערל. וכבר דחיתי זה שאלא עבד מהול נקרא התושב ערל. אבל בעובד עכומ"ז לא נחלקו שם ולא הזכירו שיהיה מותר לקיימו כמו שהזכירו שם בעבד ערל על הדרך שהזכרתי למעלה. וזה נ"ל ברור שהוא מוכרח כדעת רבינו והרמב"ן ז"ל. ועולה לנו מזה לדעתם שצרכי חולה שאין בו סכנה שנעשין על ידי נכרים וכן מת ביו"ט ראשון שנקבר על ידי נכרים הכל מותר ע"י עבדים אלו הנכרים ולדעת הרשב"א ז"ל אסור ולהיות כדבר כזה מצוי תמיד הארכתי בו כ"כ:

פכ"א א נאמר בתורה תשבות אפי' מדברים וכו'. כוונת רבינו היא שהתורה אסרה פרטי המלאכות המבוארות ע"פ הדרך שנתבארו שמיכן ושיעוריהן ועדיין היה אדם יכול להיות עמל בדברים שאינן מלאכות כל היום לכך אסרה תורה

לחם משנה

יד כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו וכו'. כתב ה"ה ואם לעצמו בעשה אבל לא להזהיר רבו עליו כבר דין וכו'. קשה דא"כ בלא תעשה כל מלאכה וכו' קשה נ"כ ליפשוק מעבדך דהרי הוא עבד לעשה מג"ש דלה לה מאשה וכ"ח שאני לא תעשה כל מלאכה דהוי לאו ואין מזהירין [מדין ג"ש] אבל איסור עשה ילפינן ומש"ה צריך ואם לעצמו בעשה וכו'. הא ליתא מדא דאף על גב דמדין ק"ו אין עונשין מדין ג"ש עונשין. ועוד דא"כ מאי הקשה הוא עצמו למשה להרשב"א ז"ל כשאמרו ואני אומר אין מזהירין מדין ק"ו הא הרשב"א לא הוקשה אלא מעשה דהיינו וינפש בן אמתך דליפשוק מבן אמתך ולימא וינפש הגר דהיינו גר תושב וא"כ הרי עשה ילפינן מן הדין כמ"ש הוא עצמו כאן דבודאי הרשב"א מעשה הוקשה לו אשר בשעריך דלא תעשה כל מלאכה לא הוקשה להרשב"א דהא בגר צדק איירי כמו שמפורש בברייתא וצ"ע:

פכ"א א נאמר בתורה תשבות אפילו מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהן וכו'. [כתב ה"ה] כונת רבינו היא שהתורה אסרה פרטי המלאכות וכו' או תהיה כוונת רבינו וכו'. אפשר לומר דפירוש ראשון הוא שמה שנאמר בתורה תשבות הוא שאסרה תורה מיני שבות ולזה באה התורה ואמרה תשבות והדבר נמסר להכמים. והפי' השני הוא שלא באה התורה לאסור מיני שבות אלא למלאכות גמורות אבל חכמים סמכו בשבות על מקרא זה. ואם נפרש דברי ה"ה כך קשה דלפירוש הראשון נמצא כל מיני שבות מן התורה דהא למוד דחול מועד מדאורייתא סבירא להו הכי דהתורה אסרה חול המועד במלאכה ומסר הדבר לחכמים. לכך נראה לפרש בדברי ה"ה כך שהפי' האחד הוא שהתורה אסרה מלאכות גמורות אבל בסתם מהשיעור לא מפני שהתורה לא אסרה קודם אלא המלאכות כפי השיעורים והענינים שנתבארו אבל המלאכות עצמם

הגהות מיימוניות

* [כתב הסמ"ג ז"ל וכן אסור להסיר תאוכף מעל הסוס ומרדעת מעל החמור אפילו בחצרו אבל יכול להתיר החבק מתחתיו ומוליכה ומביאה בחצר ואם יפול מאליו יפול אבל מותר ליתנו לכתחלה ע"ג החמור בשבת מפני הקור שלא יצטנן ועל הסוס אסור. וכתב חשור על זה ז"ל ונראה דשרי ליתן אוכף על החמור בלא קשירה דטעמא דאסור לקשור משום בירושלמי שלא ישתמש בבע"ח כי כשקושר צריך ליקרב אליה אבל בלא קשירה אין צריך ליקרב אליה ולפ"ז אין חילוק בין סוס לחמור עכ"ל]: [ז] והלא כרב דשרי אלא כשמואל דאמר א"ה אמר אבא לא ידע במילי דשבת כלום:

מגדל עוז

כשם שאדם מצווה עד בחול. פרק במה בהמה ושבת קאמר לה סתמא ותלמודא: ואין מקבלין גר תושב וכו'. מסכת ערכין סוף פ' המקדיש: כתב הראב"ד אין הדברים הללו כתקן שאם מלו וטבלו לשם עבדות הרי הן בנים גמורות ובני עונשין הן לעצמן דלא הזהירה תורה את רבן עליהם אלא על עבד ואמה התושבים שלא יעשו מלאכתו שלא תאמר שבות בעלמא הוא באמירה לנכרי אלא אלו נמי איכא ואפילו יעשה בעצמו אבל לצרכן עצמן עושין כל צרכן עכ"ל: [הסופר השמיטה והאמיה הסורין]:

פכ"א נאמר בתורה וכו' עד הקלה. א הקדמת דברים העתידים לבא וכך כמנהג המחברים:

הן שאסרו חכמים משום שבות. מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות ומהן דברים אסורים גזרה שמא יבוא מהן איסור סקילה. ואלו הן: **ב** כל [א]המשוה גומות הרי זה חייב משום חורש. לפיכך אסור להפנות בשדה הנירה בשבת גזירה שמא ישוה גומות. המפנה את האוצר בשבת מפני שהוא צריך לו לדבר מצוה כגון שיכנים בו אורחים או יקבע בו מדרש לא יגמור את כל האוצר שמא יבוא להשוות גומות. [ב]טיט שעל גבי רגלו מקנחו בכותל או בקורה אבל לא [א] בקרקע שמא יבא להשוות גומות. [ג]לא ירוק בקרקע וישוף ברגלו שמא ישוה גומות. ומותר לדרוס הרוק שעל גבי קרקע והולך לפי תומו: **ג** נשים [ד]המשחקות באגוזים ושקדים וכיוצא בהן אסורות לשחק בהן בשבת שמא יבאו להשוות גומות. [ה]ואסור לכבד [ב] את הקרקע שמא ישוה גומות אלא א"כ היה רצוף באבנים. ומותר לזלף מים על גבי הקרקע ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך. אין [ו]סכין את הקרקע ואפילו היה רצוף באבנים ואין נופחין אותו ואין מדיחין אותו אפילו ביום טוב כל שכן בשבת. שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצוף: **ד** חצר [ז]שנתקלקל במימי הגשמים מביא תבן ומרדה בה. וכשהוא מרדה לא ירדה לא בסל. ולא בקופה אלא בשולי הקופה שלא יעשה כדרך

א טור סימן שלג. שלז סמ"ג לאוין סה ב טור סימן שב סמ"ג שם: ג טור סימן שמ ועי"ש סמ"ג שם. ד טור סי' שלח סמ"ג שם. ה טור סי' שלז סמ"ג שם: ו טור סי' שיב:

כסף משנה

פכ"א ג נשים המשחקות באגוזים וכו'. כתב רבינו ירוחם לדברי הפוסקים כרבה מותר לשחוק באגוזים ע"ג מהאלה דליכא אשווי גומות וכ"כ הרמב"ם ולא גזרינן שמא ישחוק בהם ע"ג קרקע דא"כ הויא גזירה לגזירה עכ"ל. ואני לא מצאתי כן בדברי רבינו בפירוש אבל יש לדקדק ממ"ש בסמוך שהתיר לכבד קרקע המרוצף ולא גזר אטו שאינו מרוצף וממ"ש רבינו שטעם האיסור הוא משום אשווי גומות וכן ממה שכתב בסמוך שמותר למלאת גלגל מכור שבחצר וכתב שטעם האיסור כשאינו בחצר הוא משום שמא ימלא לגנתו ולחרבתו ובפ' כ"ד גבי משמר פירותיו כתב שהטעם שלא יספח ולא ירקד הוא שמא יבוא לרור ויחזור ד"א ברה"ר וכל דברים אלו הם פיטויי דשני רבה (עירובין ק"ד) דאמר לא אסרו אלא קול של שיר ובהדיא כתב בפכ"ג שאסור להשמיע קול של שיר בשבת משמע הא קול שאינו של שיר מותר: **ואסור לכבד את הקרקע וכו'.** כתב הריב"ש בתשובה שיש לתמוה על רבינו שנראה מדבריו שלא אסר הכיבוד משום פסיק רישיה שא"כ לא ה"ל לומר שמא וא"כ הוא קשה למה אסרו דהא קי"ל כר"ש והוא עצמו כתב בזילוף שהוא מותר ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך וטודאי נ"כ אפשר בריבוץ שישוה גומות שאל"כ לא היה צ"ל שהרי אינו מתכוין לכך ואם ר"ל שהכיבוד לאו פסיק רישיה הוא אלא שחששו שמא ישוה גומות בידים בטונה וילמד דבר מעניינו ממ"ש בפרק הוא בסמוך לזה אבל בריבוץ אין לחוש שהרי אינו מכוין לכך א"כ נראה מדבריו שבכיבוד הוא מכוין לכך וא"כ למה אם גריכים שישוה בידיו כיון שהוא מכוין ואפשר השואת גומות בכיבוד א"כ לכ"ע אסור ועוד שלא נאמרה גזירה זו אלא באוצר כדאמרינן בס' מפנין (שבת קכ"ו קכ"ז) ובלבד שלא יגמור את האוצר דילמא אתי לאשויי גומות שכן דרך מכבדי אוצר לנטותם מפני האורחים ועוד דא"כ משמע דרבנן בכיבוד משום שבות הוא מטעם זה שמא יבא להשוות בידים והוא הדין והוא הטעם בריבוץ וא"כ מהו זה שאמרו בגילוי אותה סוגיא (שם נ"ה) והאידנא דקי"ל כר"ש שרי לכתחלה ומה ענין גזירה זו לדר"ש. ונראה שהיתה כוונת הרב ז"ל לומר שהמכבד מכוין ליפות קרקע הבית ולתקנו ואע"פ שהכיבוד לאו פסיק רישיה הוא מ"מ הכוונה שיש לו בכיבוד הבית ליפותו ולתקנו חשיבא כוונה

לא סגי ליה עד להוא דהגיא הרוגה לרבנן ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו ידיו בזוית זו רגליו בזוית זו ומגלא הבית מתרבנן מאליו אמר ליה לאו אדעתאי. הגא אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת והאידנא דסבירא לן כר"ש פירוש דאמר דדבר שאין מתכוין מותר שרי אפילו לכתחלה ע"כ בגמרא. וכ"ל מדברי רבינו שהוא מפרש

אלמא כיבוד וריבוץ ועיקר המלה הוא רבוץ אלא שאין דרך ריבוץ אלא אחר כיבוד ובשביל הכיבוד הוא שהתיר דוקא במחוזא שהיתה רצפת אבנים כל העיר כמו שפירשו ז"ל. אבל מפני הריבוץ לא היה צריך לזה הטעם דודאי בכל גוונא מותר כיון דקיי"ל כרבי שמעון והטעם שהריבוץ אינו מכוין להדביק עפר בגומא ולהשוות הבית אלא שלא יעלה אבק. א"כ שאמימר לא התיר אלא ריבוץ ודוקא במחוזא שהיא רצפת אבנים ולדידן ריבוץ מותר בכל מקום וכיבוד דוקא בכעין מחוזא וזה דעת רש"י ז"ל והתוספות שאין הכיבוד בכלל היתרא דר"ש וכ"ל ממה שגזרו בכמה מקומות שמא יבא להשוות גומות אע"ג דהלכה כר"ש אבל הגאונים ובהלכות פסקו שהכיבוד מותר מדר"ש ולא חלקו כלל וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל אף על פי שחזו עפר וצרורות וקליפין האסורין לטלטל ירבה לי שמותר מפני שהם לו כגרף של רעי עכ"ל. וכן נהגו בתקיעותינו:

אין סכין וכו'. בפרק כירה (שבת מ':) מעשה בתלמידו של ר"מ שנכנס אחריו לבית המרחץ ובקש להדיח לו קרקע אמר לו אין מדיחין לסוך לו קרקע אמר לו אין סכין. ופירש"י ז"ל דילמא אתי לאשויי גומות (עי' תוי"ט פסחים פ"ח מ"ח), ע"כ. ובתוספתא פי"ו אין סכין ואין טפחין ואין מדיחין בקרקע ביום טוב ואצ"ל בשבת. ופירוש לדעתו אע"פ שהכיבוד מותר ברצוף אלו הדברים אסורים וגזרו בהם לפי שאין בהם צורך כמו בכיבוד:

ד חצר שנתקלקלה. בשמעתא חפילין (עירובין ק"ד) כלשון רבינו ומפרש רבינו הטעם מפני השואת הגומות:

מגיד משנה

תורה השבות. וכ"כ הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו וכאו חכמים ואסרו הרבה דברים. או תהיה כוונת רבינו שיש לשבותין של דבריהם סמך מן התורה מהשבות. וזה דרך הברייתא שבמכילתא:

ב המשוה גומות וכו' לפיכך אסור להפנות וכו'. דין המשוה גומות שהוא משום חורש הוא דוקא בשדה אבל בבית חייב משום בונה כמבואר פרק שמיני ופרק עשירי. ורבינו כתב כאן שהשואה בשדה שנגללה נאסר להפנות כדאיתא פרק המוציא (שבת פ"ה:) אמר רב הונא אסור להפנות בשדה הניר בשבת. ואסיקנא טעמא דילמא שקיל מפילאי ושדי לגומות ומיחייב משום דאמר רבא היתה לו גומא וטממה וכו' כדאיתא ס"ח. ופירש"י ז"ל שדה ניר חרישה ראשונה ועומד לזריעה עכ"ל: **המפנה את האוצר וכו'.** היתר פנוי האוצר לצורך מצוה יתבאר פרק כ"ו בארוכה וכאן הזכיר רבינו איסור הנאמר והוא מבואר פרק מפנין (שם קכ"ו) דמפרש שמואל מתניתין דקתני אבל לא את האוצר שלא יגמור לאוצר כולו ופירש"י ז"ל דילמא אתי לאשויי גומות: **טיט שעל גבי רגלו וכו'.** פ' תולין (שם קמ"א) מחלוקת אמוראים ופסק כרבא דאמר מקנחו בכותל ואין מקנחו על גבי קרקע דילמא אתי לאשויי גומות. ושם מבואר דלדברי הכל מותר לקנחו בקורה וכן פסקו בהלכות כרבא וכן דעת הרמב"ן ז"ל ועיקר. ופירשו המפרשים ז"ל שמא ישכח ויכוין להשוות הגומות דאי לאו הכי כבר נתבאר פרק ראשון שכל דבר שאינו מתכוין ואינו הכרח פיסק רישיה מותר: **ולא ירוק וכו'.** פרק כל כתבי (שם קכ"א:) רוק דורסו לפי תומו, ופירוש דורסו לפי תומו כתבתיו פי"א:

ג נשים המשחקות באגוזים וכו'. פ' המוצא תפילין (עירובין ק"ד) אמר רב נשים המשחקות באגוזים אסור. עוד שם נשים המשחקות בתפוחים אסור ומפרש התם דלמא אתי לאשויי גומות: **ואסור לכבד את הקרקע וכו'.** בהמצניע (שבת צ"ה) אמימר שרא זילחא במחוזא אמר טעמא מאי אמור רבנן דילמא אתי לאשויי גומות הכא ליכא גומות, עוד שם רבה אשכחיה לרב אשי דקא מנטער מהבלא א"ל

לחם משנה

עצמם בשבות מן שיעור החיוב לא נאסר מן התורה לכך אמרה תורה תשבות. והא שכתב אפילו מדברים שאינם מלאכה כלומר אין מלאכה להתחייב בהן ומה שכתב ודברים הרבה מן שאסרו חכמים לא בכלל זה כענין השבות אלא ענין אחר בפני עצמו הוא שחכמים אסרו דברים אחרים שלא נזכרו בהשבות. והפי' השני שכתב ה"ה הוא כמו שכתבתי לעיל וזה הפירוש בדבריו הוא עיקר שהוא מדוקדק בלשונו שכתב על פי הדרך שנתבארו ענייניהם ושיעוריהם:

ג ואסור לכבד את הקרקע וכו'. כתב ה"ה אי נמי שאמימר לא התיר אלא לריבוץ ודוקא במחוזא משמע דכיבוד אפילו דכעין מחוזא היה אוסר וקשה דא"כ אפילו לדידן דקי"ל כר' שמעון אפילו תיתי לן היתר כיבוד בשלמא ריבוץ שרי בכ"מ דהוא לא היה אוסר אלא משום משוי גומות והשתא דקי"ל כר"ש דבר שאינו מתכוין מותר אלא כיבוד הא אמימר לא שרי אפילו ברצפת אבנים דליכא אשווי גומות. וי"ל דלא היה אוסר אמימר כיבוד ברצפת אבנים אלא מפני שהיה גוזר אטו היכא דליכא רצפת אבנים דהוא אסור

מגדל עוז

המשוה גומות עד גומא. סוף פרק המוציא (דף פ"ה): המפנה את וכו' עד להשוות את הגומות. פ' מפנין (דף קכ"ו): טיט שעל גבי רגלו עד לפי תומו. פרק ר"א דתולין (דף קמ"א): **נשים** המשחקות וכו' עד הגומות. פרק המוצא תפילין (דף ק"ד): **ואסור** לכבד את הקרקע וכו' עד שאינו רצוף. פרק המצניע (דף צ"ה): **חצר** שנתקלקלה וכו' עד ממנו עגלגל. פרק המוצא תפילין (דף ק"ד):

הגהות מיימוניות

[א] כרבא ודלא כאביי דאמר איפכא ודלא כמר בריה דרבינא דאמר אחד זה ואחד זה אסור ולא שרי אלא בקורה ודלא כרב חסדא דאמר אחד זה ואחד זה מותר וכסה"ת כתב לא ידענא הילכתא כמאן וכן הסמ"ק: [והטור סי' ש"ב הביא לשון הרב וכתב אחר כך וא"א ז"ל התיר שניהם]: [ב] מה שהקשו התוספות לפי' ה"ג תירץ מהר"ם בחידושיו תמצאם בהמצניע ת"ר המכבד והמרבץ חייב חטאת וכו' אמימר שרא זילחא במחוזא אמר טעמא מאי אסור רבנן דילמא אתי לאשווי גומות הכא ליכא גומות פירוש שהיתה רצפת אבנים רבה תוספאה אשכחיה לרבינא דקמצטער מהבלא וכו' תנא אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת פירוש שמרחת כוסות בזוית זו וקערות בזוית זו והאידנא דקיי"ל כר"ש שרי אפילו לכתחלה. והנה הא דמסיק דשרי אפילו לכתחלה קאי אריבוץ ולא אכיבוד כאשר פסק בעמוד וכן רש"י והתוספות וסה"ת וס"ת ודלא כה"ג שפירש דקאי גם אכיבוד מדפריך בפרק כל הכלים אתא דר' אלעזר מכבדת של תמרה סותר ומתמה תלמודא אי סהסה לצ"ל בהא לימא רבי אליעזר וכו' ואם היה מותר לכבד מאי קשיא ליה הלא דבר שמלאכתו להיתר הוא וכתב בסה"ת דכיבוד אסור אפילו בבית רצוף באבנים משום משוה גומות או גזירה אטו אינו רצוף כדאיתא פרק במה מדליקין גזירה עיליתא רשישא אטו עיליתא דעלמא והא דאמימר לא גזר אטו מקום שאינו רצוף היינו טעמא שכל העיר היתה כך ולא גזרינן אטו עיר אחרת. ולדברי רבינו המחבר קשיא כיון שהתיר כיבוד על רצפת אבנים א"כ הדרא קושיא מהתיא דפרק כל הכלים לדוכתיה אבל לדברי סה"ת ליכא לאקשויי הכי אע"פ שמודה הוא שמותר לכבד שולחן או תיבה מן הפרורין משום שאינו מיוחד לכך ומ"מ התוספות לא התירו אפי' ריבוץ אלא ע"ג רצפה אבל כיבוד כלל לא והא דאמרינן האידנא וכו' אינו לשון בעל התלמוד אלא בדורות האחרונים תנא ע"ש:

כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות [ג] גומות:

ה המשקה את הזרעים חייב משום זורע. [א]לפיכך אסור לשאוב מן הבור בגלגל גזרה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו. ומפני זה אם היה הבור של גלגל בחצר מותר למלאות ממנו בגלגל:

ו התולש חייב משום קוצר. לפיכך אסור לרדות דבש מכוורת בשבת מפני שהוא כתולש. [ד] אין עולין [ב]באילן בין לח בין יבש ואין נתלין באילן ואין נסמכין באילן. ולא יעלה מבעוד יום לישב שם כל היום כולו. ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל גזרה שמא יתלוש:

ז פירות [ג]שנשרו בשבת אסור לאכלן עד מוצאי שבת גזרה שמא יתלוש. [ד]הדס המחובר מותר להריח בו שאין הנייתו אלא להריח בו והרי ריחו מצוי. אבל אתרוג ותפוח וכל הראוי לאכילה אסור להריח בו במחובר גזרה שמא [ה] יקוץ אותו לאכלו:

ח אילן שהיו שרשיו גבוהין מן הארץ שלשה טפחים אסור לישב עליהן. ואם אינן גבוהין שלשה הרי הן כארץ. היו באין מלמעלה משלשה לתוך שלשה מותר [ו] להשתמש בהן. היו גבוהין שלשה אף על פי שצדן אחד שוה לארץ או שיש חלל תחתיהן שלשה אסור לישב עליהן:

ט אין [ה]רוכבין על גבי בהמה בשבת גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיגה. ואין נתלין בבהמה ולא יעלה מבעוד יום [ו]לישב עליה בשבת. ואין נסמכין לצדי בהמה. [ז] וצדי צדדין מותרין. עלה באילן בשבת בשוגג מותר לירד. במזיד אסור לירד. ובבהמה אפילו במזיד ירד משום צער בעלי חיים. וכן פורקין המשאוי מעל הבהמה בשבת משום צער בעלי חיים:

י כיצד היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה מכניס ראשו תחתיו ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו. היה [ז]בא מן הדרך בליל שבת ובהמתו טעונה, כשיגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת ושאינן ניטלין מתיר החבלים והשקין נופלין. היו בשקין דברים המשתברין, אם היו שקין קטנים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיהן והשקין נופלין על הכרים, שהרי אם ירצה

לשלוף

א טור סי' שלו סמ"ג שם: ב טור סי' שלו סמ"ג שם: ג טור סי' שכב: ד סמ"ג שם: ה טור סי' שלה סמ"ג שם: ו טור סימן שם סמ"ג שם: ז טור סי' רסו סמ"ג שם:

מגיד משנה

ה המשקה את הזרעים וכו' לפיכך אסור לשאוב מן הבור וכו'. דין השקאת הזרעים מבואר פ"ח ואיסור השאיבה בהמוצא תפילין אמרו בגמרא ממלאין מבור הגולה בגלגל במקדש אין אבל במדינה לא מ"ט ופסיקא גזרה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו ואמימר שרא למימלא בגלגל במחוזא אמר טעמא מאי גזור רבנן משום גנה וחורבה הכא לא גנה איכא ולא חורבה איכא כיון דחזא דקא תרו בה כיתנא אסר להו ע"כ. ומדברי אמימר כתב רבינו שבור בחצר מותר ועד כאן לא חזר ואסר אמימר אלא באותן שבחוץ שהיו שואבין מהן בגלגל וממלאין בריכות ושורין בהן פשתן. אבל בחצר מותר:

ו תולש חייב משום קוצר וכו'. דין התולשה מבואר פ"ח ודין רדיית הדבש ברייתא היא בהמצניע (שבת צ"ה) ופסק כחכמים וכבר הזכרתיה פ"ח בדין האולב וכתב הרשב"א ז"ל כד"ה בזמן שדבוקות בכוורת וצריך לרדות כמי שנגלה כשוקר דבר מגדולו אבל נעלשו מן הכוורת וכן דבש הצף בכוורת מותר אפילו בשבת ותנ"ל בירו"ש וכן דעת התוס' מהכים דכירה (שם מ"ג:) ואמרו לא נצרכה אלא לאותן שתי חלות. וכן נראה לבן רבינו שאינו נאסר בשאינו צריך רדיה: אין עולין באילן וכו'. משנה ביו"ט פ' משילין (ביצה ל"ו:) ופרק המוצא תפילין (עירובין ק':) בברייתא אין עולין באילן ואין נסמכין באילן ולא יעלה מבעו"י לישב שם כל היום כלו, עוד שם תני חדא אחד אילן לח ואחד אילן יבש ותניא אידך ביבש מותר. ותירצו שיש יבש שבימות החמה מותר. והקשה זהא רב איקלע למקום אחד ואסר אפי' בכל יבש בכל זמן. ותירצו רב בקעה מצא וגדר בה גדר. וכתבו המפרשים ז"ל שעל אותו גדר אנו סומכין לאסור בכל אילן וזה דעת רבינו: ואין משתמשין וכו'. זה מבואר בכמה מקומות:

ז פירות שנשרו בשבת וכו'. פ"ק דיו"ט (ביצה ב' ג') פירות הנושרין טעמא מאי גזרה שמא יעלה ויתלוש: הדס המחובר וכו'. מימרא בסוכה פ' לולב הגזול (דף ל"ז:) אמר רבא הדס במחובר מותר להריח בו אתרוג במחובר אסור להריח בו מ"ט הדס דלריחא עביד אי שריח ליה לא אתי למקצייה אתרוג דלאכילה קא עביד אי שריח ליה אתי למקצייה ע"כ. והיא גרסת ההלכות:

ח אילן שהיו שרשיו גבוהים וכו'. בהמוצא תפילין (עירובין צ"ט:) אילן שהיו שרשיו גבוהין מן הארץ ג' טפחים לא ישב עליהן. והלכתא אבל אם אינן גבוהין ג' טפחים הרי הן כקרקע ומותר לישב עליהן ע"כ. ושאר הוא: היו באין מלמעלה וכו'. (שם ק') אמר שרשי אילן הבאין מלמעלה מג' לתוך ג' רבה אמר מותרין רב ששת אמר אסורים והלכתא כרבה דהא רב יוסף שרא ליה לאביי כותיה דרבה: היו גבוהין וכו'. שם אמר שרשי אילן הגבוהין מן הארץ ג' טפחים אם יש חלל תחתיהן ג' טפחים אע"פ שצדו אחד שוה לארץ ה"ז לא ישב עליהן ע"כ:

ט אין רוכבין וכו'. במשנה בי"ט פרק משילין (ביצה ל"ו) ולא רוכבין ע"ג בהמה ומפרש בגמרא גזרה שמא יחתוך זמורה: ואין נתלין וכו'. פ' המוצא תפילין בברייתא שכתבתי למעלה בדין האילן: ואין נסמכים וכו'. פ' מי שהחשיך (דף קנ"ד) והלכתא לצדדין אסורין צדי צדדין מותרים והוא כלל בין לאילן בין לבהמה וכן מוכרח שם. וזו היא כוונת רבינו. והטעם שהנימים מטעם אחד נאסרו שהוא תחיכת המחובר. ופי' צדי האילן כגון שמנין יתד באילן ותולה בו כלכלה מבע"י היתד נקרא לצדדין והכלכלה נקראת צדי צדדין וכן מבואר בגמ' שם וכן כל כיוצא בזה: עלה באילן וכו'. בהמוצא תפילין (עירובין ק') תני חדא עלה מותר לירד ותניא אידך עלה אסור לירד ותירצו כי דתני אסור בעולה משחשכה הא דתני מותר בעולה מבעוד יום ואב"א הא והא בעולה משחשכה ולא קשיא הא דתני אסור בעולה במזיד והא דתני מותר בעולה בשוגג. הילכך פסק כדין שאם עלה מבע"י אפי' במזיד על דעת לישב שם בשבת מותר לירד. עלה משחשכה במזיד אסור לירד בשוגג מותר לירד וכ"כ ז"ל ולזה כתב רבינו עלה באילן בשבת לומר שאם היה העליה מבע"י בכל צד היה מותר לו לירד. וכתבו ז"ל שלא התירו באלו הצדדין כמכריש אלא באדם עצמו מפני שהוא עושה איסור בעמידתו שם אבל בהיה הקן באילן אפי' מבעוד יום אסור להורידו בשבת וכבר בארתי זה פ"כ בדין מחמין וכו' וכתב רבינו ובבהמה אפי' במזיד ירד והדברים נראין כן ומסכבין מן סידין בכאים: וכן פורקין את המשאוי וכו' כיצד וכו'. במי שהחשיך (שבת קנ"ד):

י היה בא מן הדרך וכו'. משנה שם (קנ"ג) הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלים בשבת ושאין ניטלים מתיר החבלים והשקים נופלין: היו בשקים וכו'. כל מה שהזכיר רבינו בכאן עד המדבק סירוס הוא בכלים שאין נטלין כגון שמלאכתן לאיסור ומבואר זה בלשונו ומוכרח בגמ' שם ודייק אלו (שם קנ"ד:) א"ר הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיו ומתיר החבלים ושולין השקים אלא ישבר והעמידו שם מימרא דרב הונא בכלים שאין נטלין והקשו והא קא מבטל כלי מהיכנו ותירצו בגלושי עסקי והקשו והא מביא היתה בבהמתו קשונא אבל ושעטיות מתיר החבלים והשקין נופלין ולא"ה שמשתברין אי' ולא התירו להביא כרים וכסתות וה"ל קשיא לרב הונא ותירצו

כסף משנה

כוונה לענין השוואת גומות אבל ברייתן אינו מכוון ליפות הקרקע כי אם ללחלח האויר או שלא יעלה האבק ולזה אף אם אכפר שישוה גומות מותר שהרי אינו מכוין לכך. ואסר אמרו והאידנא דקי"ל כר"ש שרי לכתחלה אריכן בלחוד קאי אבל הכיבוד אסור דהרי הוא כמתכוין אלא שמפני שאינו מכוין גמור אינו כי אם שבות. זה נראה שהיתה כוונת רבינו ז"ל בזה אבל כל הפוסקים שאסרו הכיבוד לא אסרוהו אלא משום פסיק רישיה עכ"ל:

ה לפיכך אסור לשאוב מן הבור בגלגל וכו'. כתב ה"ה ומדברי אמימר כתב רבינו שבור שבחצר מותר וע"כ לא חזר ואסר אמימר אלא באותם שבחוץ שהיו שואבים מהם וממלאים בריכות ומרזבין ושורים בהם פשתן עכ"ל. ול"נ דבחוץ לחצר נמי שרי רבינו כל היכא שאין סמוך גנה וחורבה ולא בריכות לשרות פשתן אלא דרבינו מילתא פסיקתא נקט דסתם בור שבחצר אין דרך למלאות ממנו לשום דבר אלא ותדע שאם היתה גנה בחצר מי לא חיים רבינו שמא ימלא לה אלא ודאי כדאמרן שלא דבר אלא בהווה:

המתחיל

לחם משנה

אסור משום שאוי גומות אבל השתא דקי"ל כר"ש בהשוואת גומות מותר מפני שאינו מתכוין ולא אסרו הכיבוד במקום דליכא רצפה אלא משום שלא יבא להשוות גומות א"כ מסתייה דאסור היכא דליכא רצפה ולא צריך באיכא רצפה דהוי גזרה לגזרה:

י היו בשקים דברים המשתברים וכו'. כתב ה"ה מפני הפסד מרובה התירו לטלטל ואפילו ביטול כלי מהיכנו. האמת היא שנפלה טעות גדול בספרים והיה ראוי לומר לא התירו לטלטל וכו' כלומר דלא התירו לטלטל הכלים לעולם אפילו לשום כלי שתחתיו ולבטל מהיכנו לא התירו. ואם כך היא הגירסא (כמ"ש בספרים) יש לפרש כך מפני הפסד מרובה התירו לבטל כלומר לפרוק בנחת דהרי הוא מבטל קצת עכ"פ ואם א"א לפרוק יפים כלי מתחתיו ויבטל כלי מהיכנו. ודקדק כן ה"ה מלשון רבינו שכתב ומ"מ לא ימתח שם וכו' דלשון ומ"מ משמע דאם א"א לפרוק בנחת יבטל כלי מהיכנו ולא ימתח ע"ג בהמה והכי הא מיפרשי הקושיא שהקשו המפרשים דלוקמה בברייתא (דף קנ"ד:) בתשועות גדולות דלא לנו להעמידה בכך משום דתשועות גדולות אם א"פ

הגהות מיימוניות

[ג] תולין, פרי' בכל אלו שמא ישוה גומות במתכוין שישכחו שבת מחמת פורתא שהרי דבר שאינו מתכוין מותר ובלבד שלא יהא פסיק רישיה: [ד] בפרק משילין אלו הן משום שבות אין עולין באילן וגו' ע"כ: [ה] טעם זה דוקא בפירות האילן שקלים להסיר ובעודו בכפו יבלענה אבל לפת וצנון שצריך מרא וחצינא לחציאן לא יועיל טעם זה אלא טעם הקצאות דהוי מוקצה בגרוגרות וצימוקין דאפילו ר"ש מודה כדפירש"י בפ' אין צדין גבי נכרי שהביא דורון לישראל אם יש במינו במחובר אסור משום מוקצה כו' ע"ש ובפירות האילן לא הוה שייך לומר טעם מוקצה דאיכא אדם יושב ומצפה מתי יתלוש אלא גזרה שמא יתלוש. ע"כ: [ו] פ' מי שהחשיך והילכתא צדדין אסורין צידי צדדין מותרים:

מגדל עוז

התולש חייב עד שהוא כתולש. פרק המצניע (דף ק'): אין עולין באילן וכו' עד שמא יתלוש. פרק המוצא תפילין במסכת עירובין ופרק משילין במסכת ביצה (דף ל"ו): פירות שנשרו וכו' עד שמא יתלוש. פ"ק (דף ג') וס' בתרא דמסכת יו"ט: הדס המחובר עד לאכלו. פרק לולב הגזול (דף ל"ז): אילן שהיו שרשיו עד אסור לישב עליהן. פרק המוצא תפילין (דף ק'): אין רוכבין עד להנהיגה. פרק בתרא דביצה (דף ל"ו): ואין נתלין בבהמה עד בעלי חיים. פרק בתרא דשבת ועירובין (דף ק'): וכן פורקין וכו' עד בעלי חיים. הכל פ' בתרא דשבת:

לשלוף הכר שולף מפני שהשקים קטנים וקלים ונמצא שלא בטל הכלי מהיכנו. היתה טעונה עששיות של זכוכית מתיר השקים והן נופלין שאף על פי שישברו אין בכך הפסד גדול שהרי הכל להתכה עומד ולהפסד מועט לא חששו. היו השקים גדולים ומלאים כלי זכוכית וכיוצא בהם פורק בנחת. ומכל מקום לא יניחן שם על גבי בהמה משום צער בעלי חיים: **יא** המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר. [א]לפיכך מי שנתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל. אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול. שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי [ח] עימור. וכן אין [ב]מקבצין את המלח וכיוצא בו מפני שנראה כמעמר: **יב** מפרק חייב משום דש. והסוחט זיתים וענבים חייב משום מפרק. לפיכך אסור [ג]לסחוט תותים ורמונים הואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם כזיתים וענבים שמא יבוא לסחוט זיתים וענבים. אבל שאר פירות כגון [ס] פרישין ותפוחים ועוזרדין מותר לסוחטן בשבת מפני שאינן בני סחיטה: **יג** כבשין ושלקות שסחטן. אם לרכך גופן מותר ואם להוציא מימיהן [י] אסור. [ד]ואין מרסקין את השלג שיזובו מימיו. אבל מרסק הוא לתוך [כ] הקערה או לתוך [ג] הכוס. השום והבוסר והמלילות שריסקן [ה]מבעוד יום. אם מחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת. ואם מחוסרין שחיקה ביד מותר לו לגמור שחיקתן בשבת. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש: **יד** המולל [ו]מלילות מולל בשנוי כדי שלא יראה כדש. היונק בפיו פטור. ואם היה [ז]גונח מותר לו לינק [מ] בפיו מפני שהוא מפרק כלאחר יד ומשום צערו לא גזרו ואף על פי שאין שם סכנה: **טו** פירות [ח]שזבו מהן משקין בשבת. אם זיתים וענבים הן אסור לשתות אותן המשקין עד מוצאי שבת גזרה שמא יתכוין ויסחוט אותן בשבת. ואם תותים ורמונים הן. אם הכניסן לאכילה משקין שזבו מהן מותרין. ואם הכניסן לדורכן משקין

א טור סימן שלג: ב טור סי' שמ סמ"ג שם: ג טור סימן שב סמ"ג שם· ד טור וכמ"ג שם· ה טור סי' שכא: ו טור סי' שיט: ז טור סי' שכח סמ"ג שם: ח טור סי' שכ:

מגיד משנה

והירצו התם בגולסא מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל ופירש"י ז"ל גולסא חתיכות רחבות של זכוכית שאינן כלים ושטין אותן להלוגות וסופן להתחתך כחתיכות קטנות ולא הויא בשבירתן אלא הפסד מועט שגלולות נהזין בשבירתן שאינן ראויות לכלום לפיכך לא התירו לנוח כרים תחתיהם. וכתבו המפרשים דה"ה שהיה יכול להעמיד הברייתא בשאר כלים שאינן נפלין אלא שהם מגולות גדולות שהרי רב הונא לא התיר אלא דוקא מגולות קטנות כמו שאמרנו בגליפי זופלי אלא דליגנא דברייתא הכריחם להעמידם בכך והקשו ז"ל אחר דבגליפי עפרי הוא מ"ס לא התירו להניח כרים תחתיהם אפי' לא יהיה שם הפסד כלל שהרי אין כאן בטול כלי מהיכנו שבשירצה לשלוף שולף כמ"ש רבינו והרבה פירושין נאמרו בזה. וכתב הרשב"א ז"ל יראה לי שלא התירו אפי' בטול לשעתו אלא בהפסד מרובה ומתוך דבריו יתבארו דברי רבינו אלא שהוסיף רבינו להתיר בשקים גדולים הפריקה בנחת שמפני הפסד מרובה התירו לטלטל ואפי' בטול כלי מהיכנו זהו דעתו ז"ל:

יא המדבק פירות וכו'. דין הדבוק נזכר בפרק שמיני. ודין הפזור בפ' חבית (שבת קמ"ג) ת"ר נתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ע"כ. ופירש רבינו מפני השם עמור והוא השם רחוק וטעמו נ"ע ובחדושי הרשב"א ז"ל כתב מורי הרב ז"ל בהלכותיו כגון שנתפזרו בחצרו אחת הנה ואחת הנה אבל במקום אחד מלקט ונותן לתוך הסל וכו' והרמב"ן פירש כגון שנפלו בחצרו בתוך צרורות ועפרורית שבחצר וטיט דנקט חצר לפי שבית עשוי הוא להתכבד ואין צרורות ועפרורית מצויין בו והטעם משום דמיחזי כבורר וקא נראה כן מן התוספתא ע"כ דבריו. ולזה כתב בספרו כך נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה מלקט על יד ואוכל ולא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה והורו רבותי שאם נפלו במקום אחד נותן אפי' לתוך הסל נתפזרו לו בין צרורות ועפרורית שבחצר מלקט אחד אחד ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה ע"כ: **וכן אין** מקבצין את המלח וכו'. פרק ח' כשנתי מחלוקת (שם ע"ג.) דרבא דמחייב ליה חיוב חטאת ואביי דפטר משום דאין עמור אלא בגדולי קרקע אבל לדברי הכל אסור.

יב מפרק חייב משום דש וכו'. מבואר פ' שמיני: **לפיכך** אסור לסחוט תותים וכו'. משנה פרק חבית (שבת קמ"ג:) אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין. ומבואר בגמרא (דף קמ"ה) דבזיתים וענבים יש חיוב דבר תורה בתותים ורמונים אסורין מדבריהן ובשאר פירות שאינן עומדין כלל למשקין מותר לכתחלה וכן מבואר בהלכות:

יג כבשים ושלקות וכו'. שם אמר כבשים שסחטן אמר רב לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר ושמואל אמר אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת. ופסק רבינו כשמואל בענין מימיהן והטעם משום דשמואל ורב הוו תרי לגבי ר' יוחנן שלא לחייב חטאת בסוחט למימיהן וכ"כ ז"ל. ופי' כבשים דבר הכבוש ביין או בחומץ כך פירש"י ז"ל: **ואין מרסקין** את השלג וכו'. ברייתא סוף במה טומנין (שבת נ"א:) ואין מרסקין לא את השלג ולא את הברד וכו' כלשון רבינו. וכתב הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל שבתוספתא התירו אפילו לרסק בתוך הקערה וכתב הרשב"א ז"ל שטעם האיסור כדי שיזובו מימיו משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים עכ"ל. וכ"נ מדברי רבינו שהביאה אצל דין הסחיטה ומדבריהם למדנו שאין בהם איסור נולד לפיכך מותר ליתן קדרה או מאכל שקרש שמנונותה בחמה או כנגד המדורה ואין כאן נולד וכ"כ הרמב"ן ז"ל: **השום והבוסר** וכו'. כבר בארתי דין זה בארוכה פרק שלישי כדעת ההלכות ורבינו:

יד המולל מלילות מולל בשנוי כדי שלא יהא כדש. ברייתא פרק מפנין (שם קכ"ח) מולל ואוכל ובלבד שלא ימלול וכו'. ודע שיש מפרשים שמלילה זו היא לרכך האוכל בדוקא הא להוציאו מן הקשין אסור בשבת אפי' ע"י שנוי וביו"ט מותר ע"י שנוי ודעת רבינו כדעת ההלכות שבשבת מותר בשנוי וביו"ט מותר אפילו כדרכו כמ"ש פ"ג מהלכות יו"ט וכ"נ מן התוספתא כדבריהם ועיקר: **היונק** בפיו פטור וכו'. בפרק אף על פי בכתובות (דף ס') תניא ר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת מ"ט מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן אמר רב יוסף הלכה כר' מרינוס ומבואר בארוכה דין זה בהלכות פ' חבית:

טו פירות שזבו מהן משקין בשבת וכו'. תשנה פ' חבית (שבת קמ"ג) מחלוקת ר"י וחכמים ופסק הלכה כדברי רבינו כמבואר בהלכות וכ"כ ז"ל:

זיתים

לחם משנה

מ"מ בענין אחר יבטל כלי מהיכנו ורצה להעמיד הברייתא אפילו שא"א בענין אחר ולהכי מירצו בגולסא ומ"מ קשה כשהקשו והא קא מבטל כלי מהיכנו לרב הונא נ"ל לאוקמיה בגליפי עפרי נקטיה דמ"מ בענין אחר אם לא שנאמר שרצה להעמיד אפילו שאפשר בענין אחר וכל זה דוחק:

יא המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר וכו'. כתב ה"ה והורו רבותי שאם נפלו וכו'. קשה דלפי הנראה הם שני פירושים על הברייתא דנתפזרו בחצר הרשב"א ז"ל פירש אחת הנה ואחת הנה והרמב"ן פירש כגון שנפלו בחצר ולפירוש הרשב"א אי פירות נתפזרו אחת הנה ואחת הנה ע"כ אם נפלו במקום אחד דליכא פירכא נותן

מגדל עז

המדבק פירות עד לידי עמור. פרק חבית (דף קמ"ג): וכן אין מקבצין את המלח וכו'. פרק כלל גדול (דף ע"ג): **מפרק** חייב עד זיתים וענבים. פרק במה טומנין (דף מ"ט)· אבל שאר פירות עד לגוללת מימיהן אסור. פרק חבית. ואין מרסקין עד הקערה. פרק במה טומנין (דף נ"א)· **השום והבוסר** וכו' עד סלת. פ"ק דשבת (דף י"ט): המולל מלילות מולל בשינוי כדי שלא יהיה כדש. מפני סיח פ"ד ומסכת מעשרות ומוקי לה כר"א וכן לשבת פ"ק דבינה גמרא מתני' דאין מוליכין מלה ומגנום: **היונק** בפיו פטור וכו' עד סכנה. בכתובות פ' אע"פ (דף ס') ובהלכות ר"י אלפס ז"ל במסכת שבת פרק חבית (דף קמ"ג): **פירות** שזבו וכו' עד מבערב. הכל פ' חבית (דף קמ"ג)

הגהות מיימוניות

[ח] כתב מהר"ם ז"ל הילכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר, עכ"ל. אמנם בפרק המביא כדי יין תנן ומגבב עצים מן החצר להדליק משמע שאין עימור בזה אלא במעמר ממקום גידול הדבר בעין קשת קצורה שמעמר אותה ע"ש בתוספות וספר התרומות. ומלח ממלחתא היינו מקום גידולו: [ס] מודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות דתניא סוחטין בפקיעין וכו': [י] וכתב ראב"ם ח"ל הילכך יזהר אדם בשר שנבלע בו מרק שלא יסחטנו לצורך משקה היוצא ממנו והנותר בשר במרק או שורה פת ביין ומחזיר לפה ומוצץ המשקה חוששני לו מחטאת וכ"ש שלא ימוץ בפיו משקין וכיוצא בהן סה"ת. וכן ברזא שיש בה נעורת והנעורת בלוע יין שלא יסחוט הנעורת ליין שבו אבל אינו צריך למשקין כלל מותר דהיינו כבשים לגופן ודוקא לצורך השבת אבל אם יש לו יין אחר כיוצא בו שאין צורך שבת למשוך בברזא שיש בה נעורת אסור כדקתני סוחטין כבשים בשבת לצורך השבת אבל לא למוצאי שבת וצריך שיזהר שיראה שאינו צריך למימי הברזא שאם יש כלי תחת הברזא יסירנה להראות שאינו צריך למשקה היוצא ואז מותר למשוך הברזא לפי הערוך שפירש פסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי אבל ר"י פירש דאפילו כה"ג אסור מדרבנן אע"פ שאין כלי תחתיו מידי דהוי אספות דאין סוחטין בו הקערה אם אין לו בית אחיזה אבל אם המשקה הסוחט ניפל לכלי ואינו הולך לאיבוד או שנקב לסעלה ע"ג כלי החבית שהמשקה נופל לכלי אפילו לפירוש הערוך אסור דהוי דש כדלקמן בפירקין בהילכתא פ"ו סה"ת: [כ] מכאן פסק סה"ת שצריך ליזהר שלא ליתן צמיד"א וכיוצא בו כסוך לאש לדסם מפני השמנונית הנקרש ועתה ביטוח על ידו עכ"ל. ובסה"ת כתב שיותר יש ראית מכאן להתיר מלאסור פירוש מדשרי לתוך הקערה או לתוך הכוס ותוס כתבו וז"ל מכאן יש ליזהר שלא ירחוץ ידיו בגלד או בברד שקרין גלצ"א ופעמים ביטות התורף נתקררין ונקרשין ויש ברד מעורב במים שלא ירחץ כהן פנו ידיו ורגליו דפסיק רישיה הוא שא"א אם ירחץ בברד שלא ידוק אותו המתוסר תע"ב: [ג] פירש"י בתוך היין ביטות החמה כדי לצננו ואע"פ שנמות מאליו ואינו חושש עכ"ל: [מ] אומר ר"ת דא דקאמרינן בס' חדש נוהגין חיינו שחיינו יונקין, מבחמת סהורת ביו"ס משמע דבבריאים קאמר ובמקום צער של צמא לא גזור ביו"ס אבל בשבת אסור אלא אם גונח ע"כ:

משקין שזבו מהן אסורין עד מוצאי שבת: **טז** זיתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מהן משקין מעצמן [נ] מותרין. וכן חלות דבש שריסקן מערב שבת משקין היוצאין מהן בשבת מותרין. שאין כאן מקום לגזרה שכבר ריסקן מבערב: **יז** זורה ובורר מאבות מלאכות הן [א]לפיכך אף על פי שמותר למלול מלילות בראשי אצבעותיו. כשהוא מנפח מנפח בידו אחת בכל כחו. אבל לא בקנון ולא בתמחוי גזרה שמא ינפה בנפה ובכברה שהוא חייב. והמשמר שמרים תולדת בורר או מרקד הוא. לפיכך אף על פי שמותר לסנן יין צלול או מים צלולין [ב]בסודרין או בכפיפה מצרית. לא יעשה גומא בסודר שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לשמר במשמרת. וכן אסור לתלות את המשמרת כדרך שהוא עושה בחול שמא [ס] יבא לשמר. וכן המחבץ תולדת בורר הוא. לפיכך אע"פ שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו: **יח** המחתך [ג]את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן [ע] וחייב. לפיכך [ד]אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן. אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים שאין טחינה *בפירות. ומתירין אלומות של עמיר לפני בהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות

*ס"א אלא בפירות.

א טור סימן שיט סמ"ג שם: ב עיין בטור שם: ג טור סי' שכא: ד טור סימן שכד סמ"ג שם:

מגיד משנה

טז זיתים וענבים וכו' וכן חלות דבש וכו'. שם במשנה חלות דבש שרסקן מע"ש ויצאו מעצמן אסורין ר"א מתיר ובגמרא (דף קמ"ה:) זיתים וענבים שרסקן מע"ש יצאו מעצמן אסורין ר' אליעזר ור"ש מתירין ובהלכות ופסק בעל הלכות מטעמים דרב נחמן בן פלטי ריש מתיבתא דהלכתא כר"א ור"ש ע"כ ול"ש כר"א דמתני' בהלכות דבש דמעיקרא אוכל והשתא נמי אוכל כדאיתא בגמרא:

יז זורה ובורר מאבות מלאכות וכו'. דין המלילה בראשי אצבעות נתבאר בפ' זה ודין מנפח פ"ק די"ט (ביצה י"ב:) בברייתא מנפח מיד ליד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי. וכתבו המפרשים ז"ל דלאו דוקא קנון ותמחוי אסור אלא אפילו בשתי ידיו אסור כמ"ש (שם י"ד) כיצד מנפח ומפיקה בידו אחת ובכל כחו. ח"ש רבינו ביד אחת דוקא וכן מבואר בהלכות פ' מפנין:

המשמר שמרים וכו'. דין השמרים ודין הקנון נתבארו פ"ח ודין הגומא פ' תולין (שבת קל"ט:) ומסננין את היין וכו' אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא ופירש"י ז"ל שלא יעשה גומא מן הסודר בשפי הכלי כשעושין דחול עכ"ל כדברי רבינו:

וכן אסור וכו'. במשנה (שם קל"ז:) אין תולין את המשמרת ובגמרא הלכה מאי אמר רב יוסף הלה חייב חטאת ופסיק אביי דלא אלא לוקה מכת מרדות מדרבנן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ע"כ: וכן המחבץ וכו'. דין המחבץ מבואר פ"ח ודין השומשמין והאגוזים תוספתא פ"ג נותנים שומשמין ואגוזים לתוך הדבש ובלבד שלא יבלל:

יח המחתך את הירק וכו' לפיכך אין מרסקין וכו'. דין חתיכת ירק מבואר פ"ח ודין הרסוק משנה פ' מי שהחשיך כדברי ת"ק כלשון רבינו ופי' שהאיסור מפני שנראה כטוחן: אבל מחתכין וכו'. (שם קנ"ו:) במשנה מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים. ובמקצת ספרי רבינו ראיתי שאין טחינה אלא בפירות. ובמקצתן שאין טחינה בפירות. ולא הגהתי אחת מן הנוסחאות אבל הראשונה נראית יותר. ועוד אני תמה למה לא כתב רבינו דוקא נבלה הקשה שא"א להם לאכלה בלא חתיכה דהוי אוכלא מצויה אבל אם היתה רכה מיפרא נמי שהוא דבר ראוי לא טרחינן וכאוקמתיה דרב יהודה התם (שם קנ"ה) ורבינו לא הזכיר מכל זה כלל וצ"ע:

ומתירין אלומות של עמיר לפני הבהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא גדולות מפני טורח שבכן וכו'. במשנה שם מתירין פקיעי עמיר לפני הבהמה ומפספסים את

כסף משנה

יח המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן וחייב. ובפ"ה כתב רבינו המחתך את הירק משום לבשלו הרי זה חייב מזו המלאכה תולדת טחינה. כתבו שרבינו מפרש דדוקא נקט (שבת ע"ד:) סילקא שמחתכין אותה דק דק לבישול וה"ה לשאר ירקות שמחתכין אותם דק דק לבישול ולאפוקי' מן נאכלות כמו שהן חיים אם מחתך אותן דק דק לבישול אסור. ולאסור דאפי' איסור דרבנן ליכא בהו ואין דרך מחיכה בכך והיינו דכדי לומר דמיאסר לרסקן מדרבנן משום דמיחזי כטוחן אסדור אשחת וחרובין לפני הבהמה ומינה יש לדחות דליתא דמתני' דפ' מי שהחשיך היא: כתב הרשב"א שמעאל אם מותר לפרר פירורי לחם לפני התרנגולים במקום אם יש לחוש לאיסור טחינה כמו בפירוש סילקא ואם באנו לומר דהלא לצורך היום קאמר אלא כדי לבשלו בערב כמ"ש הרמב"ם בפכ"א נ"מ אי טוחן משום קאמר אין מזיד מלאכה דאורייתא משמי עוף ובהמה והשיב מסתברא דהא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר או אף לבו ביום לאחר שעה נמי שדרך סילקא לחתכו דק דק בשעת בישולו וכל שדרכו בכך ומיהו לאחר שעה הא לאוכלו מיד הרי שלא אסרו על האדם לחתוך מאכלו חתיכות גדולות או קטנות וכדאמרי' פ' כלל גדול (שבת ע"ד) הו לפניו שני מינין בורר ואוכל לאוכל בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת דאלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכלים אע"פ שיש באותו צד בטעמו חיוב חטאת בממית לאחר זמן ואף לבו ביום מותר והכי נמי דכוותיה ולפיכך אף לפרר לפני התרנגולים שמזומנים עליך להאכילם מיד מותר דהוי אוכלא מצויה עכ"ל: לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין וכו'. כתוב בתשובת הרשב"א שמעתי השואל כלא עיקר טחינה בפירות וחרובין אינן פירות כן והיאך כתב לפי שנראה כטוחן ועוד דבפרק מי שהחשיך (שבת קנ"ה) משמע דטעמא דאין מרסקין משום דמיפרא באוכלא לא טרחינן והרב יהודה דקי"ל כוותיה. והשיב לו כל מה שהקשית על הרמב"ם הדין עמך לפי דעתי עכ"ל. ול"נ דמשום טעמא דמיפרא באוכלא לא שני אלא לשחת וחרובין שהם רכים אבל לקשים דלית בהו משום מיפרא באוכלא משמע דהרי לפיכך נתן רבינו טעם משום טוחן דס"ס שייך אף בקשים ואמ"ל דבגמרא אסיקנא לרב הונא בקשים מדאסרה מסרינן לרסק שחת וחרובין דרכיכי אלמא לא טרחינן באוכלא הא לאו דטעמא משום טוחן היינו משום דמשמע ליה לגמרא דבההיא פירקא לאו בדיני טוחן עסיק תנא אלא בדיני מיפרא באוכלא או שווי אוכלא וכדקתני רישא מתירין פקיעי עמיר: אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים. בפרק מי שהחשיך (שבת קנ"ה:) אמרינן ד'רב יהודה דקי"ל כוותיה וסבר דמיפרא בדבר שהוא אוכל לא טרחינן צריך לאוקמי הא דתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים נבלה דומיא דדלועין מה דלועין דאפשר אף נבלה דאפשר והיכי משכחת לה כגון שהיו ס"ג בגוריינא אסרי ופירש רש"י א"נ כלבים דקאמר בגורייתא אסרי דכל נבלה קשה להם ותמה ה"ה על רבינו למה לא כתב דהא דשרי לחתך את הנבלה לפני הכלבים דוקא בנבלה הקשה שא"א להם לאכלה בלא חתיכה דהוי אוכלא מצויה אבל אם היתה רכה מיפרא במה שהוא דבר ראוי לא טרחינן. ואני אומר שאפשר לומר שסמך על מה שכתב בסמוך דמיפרא באוכלא לא טרחינן דממילא משמע דלא שרי אלא בדלועין ונבילה הקשים ואע"פ שרבינו לא כתב בהדיא דמיפרא באוכלא לא טרחינן כיון דכתב אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהם צריך לפרש משום דמיפרא באוכלא לא טרחינן הוי כאילו כתבו בהדיא: ועל מ"ש לפי שאין טחינה בפירות כתב ה"ה שבקצת נוסחאות כתוב שאין טחינה אלא בפירות וכתב שלא הבין אותה מפחיק אבל ע שגורסין אלא פירות יותר ולא פירש מפני מה נראים לו יותר. ונראה לי שטעמו מפני שבנוסחא שאין כתוב בה אלא א"א להעמידה כלל דהיכי קאמר שאין טחינה בפירות והא שחת וחרובין פירות נינהו וקא אסר לחתכם משום דנראה כטוחן ואין לומר דה"ק מ"מ שחת וחרובין אינו אסור לחתכם אלא מפני שנראה כטוחן אבל אינו חייב מפני שאין טחינה בפירות דא"כ לא ה"ל להפסיק בינייהו בהא דמחתכין את הדלועין לפני הבהמה וכו' לפיכך נראה לו לה"ה שעיקר הנוסחא שאין טחינה אלא בפירות כלומר ומש"ה אסור לרסק שחת וחרובין דפירות נינהו אבל דלועין ונבלה מותר לחתכם דלאו פירות נינהו ולפיכך לא מיחזי כטוחן אלא שקשה לו דדלועין נמי פירי נינהו ולא גרעי מירק ומפני כך כתב שלא הבין אחת מהנוסחאות. ול"נ דיותר נכון לגרוס שאין טחינה בפירות וטעמא הוא דיהיב לטעמא דמרסק שחת וחרובין כדפרישית ומ"ש שהפסיק בינייהו דמחתכין את הדלועין איכא למימר דנקט דהיינו כל הני דיני אסור למיהב טעמא לבסוף דמרסק שחת וחרובין: ומתירין אלומות של עמיר לפני בהמה וכו'. בפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה) תנן מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין. ופירש"י פקיעי עמיר קשין של שבלים שאגדן מתירין אותם שיהו נוחים לבהמה לאוכלם. מפספסין שכן הדך שמפזרין לבהמה להשעבים ויהיה לה לאכלה מכובסים דווקים מתחתנים ואיש מריחה

לחם משנה

מסן לתוך הסל וא"כ תימה איך כתב והורו רבותי דלפי מ"ש קודם נתאחז לו אוחז סנה ואחח כמו ע"כ יוצא דין זה כמו שכתבנו. והאמת שהיה ראוי לומר כך והורו רבותי אחד שאין לתוך הסל וניראה הלשון כך נתאחז לו וכו' לא יתן לתוך הסל ואם נפלו במקום אחד יתן אפילו לתוך הסל. והורו רבותי שאם נתאחז לו בין צרורות וכו' והוא כפירוש הסתר על הרמב"ן ז"ל אבל היותו במקום הזה אין לו טעם. ואולי פירש הלשון כך לפי גירסתו בדברי ה"ה שלפי פי' הרשב"א שנתאחז אחת כהב פי' אבגר לומר שבמקום אחד מלקט ונותן לתוך כמו דדוקא כשנתאחז אחת הוא פי' ההא מלקט ואוכל אבל לעולם דלא יתן לתוך הסל אבל כשהם' אין גורסין ואוכל כמו שהבריאו הם שם לא שייך לצרך לקטייהם מעט לתוך כמו לתוך הסל. ואולי הרמב"ן היה גורס ואוכל ומוכר זה וכזה יתיישב לשון שכתב והורו רבותי וכו':

הגהות מיימוניות

[נ] עיין לעיל פ"ח בהג"ה בהלכתא עשירית ע"כ: [ס] וראב"ם כתב חילוק יותר בבי מיני פירות שנתערבו וכ"ש פסולת שנתערב עם אוכל שלא יברור זה מזה אלא דרך אכילתו יקחם ויאכלם תם יזהר שלא ישפוך משקה מכלי אל כלי להשליך פסולת הנשאר בשולי הכלי אא"כ ישאר מן המשקה עם הפסולת קצת כדאמרינן פרק תולין רבי רב פפא שפו שיכרא מכנא למנא ופרכינן והאיכא ניצוצות והוה ליה בורר בתמריש ואתן מן הפסולת ומשני ניצוצות בבי ר"פ לא חשיבי פירוש והיו משיירים אותם עם הפסולת ע"כ: [ע] אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן וכתבו התוס' דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי. והר"ר יוסף כתב בשם רבינו שמואל דלחם מותר לפרר מותרי שכבר נטחן וראב"ם כתב דאסור לפרר פירות לתרנגולין דקין ע"כ:

מגדל עוז

זורה ובורר עד שהוא חייב. פ' מפנין (דף קכ"ח). ופ' כלל גדול (דף ע"ד): והמשמר שמרים עד לשמר בו. פ' ר"א דתולין (קל"ט) ופ' שמונה שרצים: וכן המחבץ עד בידו. פרק במה בהמה: המחתך וכו'. פרק כלל גדול (דף ע"ד): לפיכך אין מרסקין עד הטורח שבכן. פרק מי שהחשיך (דף קנ"ו):

גדולות מפני הטורח שבהן: **יט** חבילי [א]פיאה ואזוב וקורנית וכיוצא בהן שהכניסן למאכל בהמה מסתפק מהן וקוטם ואוכל בראשי אצבעותיו [ס] אבל לא בידו הרבה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לדוק: **כ** הצריך [ב]לדוק פלפלים וכיוצא בהן ליתן לתוך המאכל בשבת הרי זה כותש ביד [ג] הסכין ובקערה אבל לא במכתשת מפני שהוא טוחן. לפיכך אסור לבריא להתרפאות בשבת גזרה שמא ישחוק הסממנין: **כא** כיצד [ג]לא יאכל דברים שאינן מאכל בריאים כגון אזוביון ופיאה. ולא דברים המשלשלים כגון לענה וכיוצא בהם. וכן לא ישתה דברים שאין דרך הבריאים לשתותן כגון מים שבשלו בהן סממנין ועשבים: **כב** אוכל [ד]אדם אוכלין ומשקין שדרך הבריאים לאוכלן ולשתותן כגון הכסברא והכשות והאזוב אף על פי שהן מרפאין ואוכלן כדי להתרפאות בהם מותר הואיל והם מאכל בריאים. [ה]שתה חלתית מקודם השבת והרי הוא שותה והולך מותר לשתותו בשבת *[אפילו] במקומות [שלא] נהגו הבריאים לשתות החלתית. ושותין זיתום המצרי בכל מקום: **כג** וכן שמנים שדרך הבריאים לסוך בהן מותר לסוך בהן בשבת ואף על פי שנתכוין לרפואה. ושאין הבריאים סכין בהן אסורין. [ו]החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן. ולא שמן [ק] ורד אלא במקום שהבריאים סכין אותו. ומותר לסוך שמן ומלח בכל מקום. [ז]נגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו צומתה בחומץ ואם היה ענוג [ר] אף ביין אסור: **כד** החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ויפלוט אבל מגמע הוא ובולע. החושש בגרונו לא [ש] יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן הרבה ואם נתרפא נתרפא. אין לועסין את המסטכי ואין שפין את השנים בסם בשבת בזמן שנתכוין לרפואה. ואם נתכוין לריח הפה מותר: **כה** אין [ח]נותנין יין לתוך העין אבל נותן הוא על גב [ת] העין. ורוק תפל אפילו על גב העין אסור. קילור ששרה אותו מערב שבת מעבירו על גב

*כן הגיה הרב המגיד.

א טור סימן שכח ב טור שם ג סמ"ג לאוין סה: ד טור סימן שכח: ה טור סי' שכא: ו טור סי' שכז סמ"ג שם. ז טור סי' שכח: ח טור שם וע"ש:

כסף משנה

מריהם הרית כ"ל וקנה בהם. ובגמרא א"ר הונא הן כן פקיעין הן כן כיפין פקיעין הרי כיפין תלתא זירין דארזא והכא קאמר מתירין פקיעי עמיר ומספספין וה"ה לכיפין אבל לא את הזירין לא לספסם ולא להתיר אמר רב חסדא מ"ט דרב הונא קסבר למיטרח באוכלא טרחינן לשווי אוכלא לא מטריח. ופירש רש"י כן הן פקיעין הן כן כיפין טולם קנים של שבלים הן מיהו פקיעין שאינם קשורים אלא בשני ראשים כיפין שלשה זירין דהרזא ענפים לחים של ארז שמזרדין אותה ובשדה לחים ראויים לבהמה ורוב בני אדם מניחין אותם לעצים רב יהודה אמר הן הן פקיעין הן הן זירין פקיעין הרין זירין תלתא כיפין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה אבל ספסופי לא וכיפין ספסופי נמי מספספיק אבל לא את הזירין לספסופי אלא להתיר אמר רבא מ"ט דרב יהודה קסבר שווי אוכלא מטריח מיטרח באוכלא לא טרחינן ופירש"י הן הן פקיעין הן הן זירין שהיהם בקשין של שבלים ומה שהתיר בזה התיר בזה ודקתני אבל לא את הזירין לספסום קאי וה"ק מתירין פקיעי עמיר דכל זמן שהוא קשור לאו אוכלא הוא ותהירו לשווי אוכלא ומשום צער בהמה שרי אבל ספסום לא דמפי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלין וספסום להטבע בעלמא הוא ומיטרח באוכל בדבר שהוא כבר אוכל בלא תיקון זה לא טרחינן ומספספין את הכיפין דארזא דבלאו ספסום לא האי אוכלא אבל לא את הזירין לספסם אלא להתיר אגדיהן בפקיעין דההתרה אגדיהן שווי אוכלא הוא ואיתותב רב הונא וסליק בקשיא וקם לה הלכתא כרב יהודה. ובקצת נוסחי הרי"ף כתוב כסברת ר"י אבל לא את הזירין לא לספסם ולא להתיר וכתב הר"ן דשמא מפני שכיון שקשור בשלשה מקומות האי טירחא יתירה ואסור אבל רש"י גורס כמ"ש בתחלה וכן נראה רבינו לפי דעתי ואע"פ שכתב ה"ה שא"א ליישב דברי רבינו לא כאוקימתא דרב הונא ולא כאוקימתא דר"י לא נהירא שאפשר ליישב ולומר שרבינו מפרש דלרב הונא פקיעין וכיפין תרווייהו אגודות גדולות נינהו אלא דפקיעין קשורין בשני ראשים וכיפין בג' ראשים וזירין הן אגודות קטנות שדומות לענפי האילן הרכים והיינו דקאמר זירין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר ומספספין וה"ה לכיפין ואע"ג דבלאו התרה לא חזו לאכילה גמורה כיון דחזו לאכילה קצת שפיר דמי למיטרח בהו דלא מיתסר למיטרח אלא במידי דלא חזי לאכילה כלל דוקא דשווי אוכלא לא מטריח וזירין שהם אגודות קטנות כיון דבלא התרה כלל חזו לאכילה גמורה אסור להתירם משום דהוי טירחא שלא לצורך כלל ולפ"ז טעמא דרב חסדא לא קאי אזירין ורב יהודה סבר דפקיעין וזירין תרווייהו אגודות גדולות אלא דפקיעין קשורים בשני ראשים וזירין קשורים בג' וכיפין הם אגודות קטנות כענפי האילן שהם רכים והיינו דאמר כיפין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר שהן אגודות גדולות הקשורות בשני ראשים אבל ספסופי לא כיון דבלאו הכי חזו לאכילה תיטרח טירחא יתירא באוכלא לא טרחינן דכיון דגדולות

מגיד משנה

את הכיפין אבל לא את הזירין. וא"א ליישב הנוסחא בספרי רבינו לא לפי אוקמתא דרב הונא ולא לפי אוקימתא דרב יהודה דאיתמר התם וצ"ע:

יט חבילי פיאה וכו'. ברייתא פרק מפנין (שם קכ"ח) ודוקא הכניסן למאכל בהמה אבל הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת כמבואר פרק כ"ו:

כ הצריך לדוק פלפלים וכו'. פ' תולין (דף קמ"א) א"ר יהודה האי פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסור רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי. ובהלכות איכא מאן דמוקים לה בשבתא איכא מאן דמוקים לה ביו"ט ומסתברא כמאן דמוקים לה בשבתא ע"כ וכן הכריע רבינו. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתבו תוספתא דתניא אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש. אין מרסקין דבלה וגרוגרת ואת החרובים לפני הזקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש ע"כ: לפיכך וכו' כיצד לא יאכל וכו'. משנה בח' שרצים (שם ק"ט) אין אוכלין אזוביון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים אבל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוב רועה כל האוכלים אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עקרין וכו' וכי' כל הדינים האלו כן בבריא שאינו נופל למשכב ולא חולה כמו שהזכרתי פרק שני:

כב שתה חלתית מקודם השבת וכו'. ושותין זיתום המצרי בכ"מ. כך היא הנסחא האמיתית בדברי רבינו והטעם שכיון שהתחיל אם יפסוק ולא ישתה בשבת יחלה ומבואר זה פרק כ"כ והדין מבואר פ' תולין (שבת קמ"ט) בגמרא ודין הזיתום פ' ח' שרצים (שם ק"י) נחלקו בגמרא בפירוש מי דקלים רבנ"ח אמר תרי דקלים איכא במערבא ונפיק עינא דמיא מביניהו כסא קמא מרפי ואידך משלשל. אמר עולא לדידי שתי לי שכרא דבבלאי ומעלי מייהו ורב יוסף אמר זיתום המצרי ופי' רש"י ז"ל וקרי ליה מי דקלים על שם שמקל החולי עכ"ל. ופסק רבינו דלא כרב יוסף ויש לי לפרש דרב יוסף לא בא לחלוק ולפרש מי דקלים זיתום המצרי אלא אדעולא קאי דאמר דשכרא דבבלאי מעלי. ואמר רב יוסף דזיתום המצרי מעלי ולהודיע לנו הרפואה ולדברי הכל זיתום המצרי מותר שהרי משקה בריאים הוא כנ"ל ויעיד על פי' זה מה ששנינו בברייתא (שם ק"י) כמי שהתחיל ושותים זיתום המצרי ולמה יאמר רב יוסף שהברייתא חולקת על המשנה:

כג וכן שמנים וכו'. זה נלמד מהדין שיתבאר בסמוך: **החושש** במתניו וכו'. (שם קי"א) במשנה החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך את השמן ולא שמן ורד בני מלכים סכין שמן ורד על גבי מכותיהן שכך דרכן לסוך בחול ר"ש אומר כל ישראל בני מלכים. ובגמרא (שם קי"א) אמר רב הלכה כר"ש ולא מטעמיה דאילו ר"ש סבר אע"ג דלא שכיח שרי ורב סבר אי שכיח שרי אי לא שכיח לא ובתריה דרב שכיח תמחא והלכות וכן הלכתא ע"כ: **ומותר** לסוך שמן ומלח וכו'. בפרק במה אשה (שם ס"ה) מימרא מותר לסוך שמן ומלח בשבת: **נגפה** ידו או רגלו וכו'. (שם ק"מ) אמר מר עוקבא מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש איבעיא להו חלא מאי ופשטו הלא לא ואמר רבא והני בני מחוזא כיון דמפנקי אפי' חמרא נמי מסי להו פי' ואסור בכל ענג כמוזכר עוד שם ופירש"י נגפה נכשלה ולקתה כמו פן תגוף עכ"ל:

כד החושש בשניו וכו'. משנה (שם קי"א) החושש בשניו לא יגמע בהן את החומץ אבל מטבל הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא והקשו בגמרא והא תניא לא יגמע ופולט אבל מגמע ובולע ותירץ אביי כי תנן נמי מתני' לא יגמע ופולט תנן. החושש בגרונו וכו'. תוספתא בהלכות שם ובגמרא בברכות (דף ל"ו) פרק כיצד מברכין: אין לועסין וכו'. תוספתא נכתבה בהלכות שם:

כה אין נותנין יין. (שבת ק"ח.) מימרות יין בתוך העין אסור על גבי העין מותר רוק תפל אפי' ע"ג העין אסור. ופירש"י ז"ל רוק תפל לא טעם כלום משנעור משנתו עכ"ל: קילור ששרה אותו. שם אמר שמואל שורה אדם קלורין מע"ש ונותן ע"ג עיניו בשבת ואינו חושש בר לואי הוה קאי קמי דמר עוקבא חזייה דקא עמיץ ופתח א"ל כולי האי

מגדל עוז

חבילי פיאה עד לדוק. פרק מפנין (דף קכ"ח) הצריך לדוק פלפלין עד שהוא טוחן. פ' ר"א דמילה (דף קל"ד): לפיכך אסור עד מאכל בריאים. פ' שמונה שרצים (דף ק"ט) שתה חלתית עד בכ"מ. פרק ר"א דמילה: וכן שמנים עד מגמע הוא ובולע. פ' שמונה שרצים (דף ק"א) אין נותנין יין וכו' עד ואינו חושש. פרק שמונה שרצים: החושש בגרונו עד לריח הפה מותר. כתוס' וכתבה ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ' שמונה שרצים. אין נותנין יין עד ואינו חושש. פ' שמונה שרצים (דף ק"ח):

הגהות מיימוניות

[ס] כחכמים לגבי ר"י ע"כ: [ג] בסוף פרק ר' אליעזר דתולין דלא כר"י דקאמר תרוא בקתא דסכינא שרי תרתי אסור אלא כרב דאמר כיון דמשני אפילו טובא נמי דהוא כתראה וכן פסק ר"י דבשבת איירי ודלא כפירש"י ור"ח ושאילתות דביו"ט איירי שהרי ביו"ט גידוכין כדרכן רק לא בריחים שלהן כדלקמן בהלכות יו"ט ועוד דאי ביו"ט איירי הו"ל לפרש בהדיא כיון דכולה מכילתין בשבת איירי ע"כ כתוס' כאן ופ"ק דביצה ע"ב: [ק] אמר רבי אבא בר זבדי אמר רב הלכה כר"ש דאמר כל ישראל בני מלכים הן וכו' ולא מטעמיה דאילו ר"ש סבר אע"ג דלא שכיח ורב סבר אי שכיח אין וכו' ע"כ: [ר] אמר רבא הני בני מחוזא כיון דמפנקי וכו' ע"כ: [ש] בתוספתא ומייתי לה בריש גמרא דכיצד מברכין והכי איתא התם החושש בגרונו לא יערענו בשמן לכתחילה אבל נותן הוא שמן הרבה בתוך אניגרון ובולע פי' או בולע כלומר לא יערענו דהיינו להחזיר השמן לחוץ אלא ע"י אניגרון דלא מוכחא מילתא כולי האי דלרפואה הוא וכן פירש"י וכן הרשב"ם אבל התוספות פירשו בשם הר"ר יוסף דכל שתיה שלא כדרכה נקראת ערעור ואפי' לבלוע אסרה תורה אם לא ע"י אניגרון ע"כ: [ת] אכן לפתוח ולהעצים כדי שיכנס לתוכו אסור כדאיתא התם ע"כ:

גב עינו בשבת ואינו חושש. מי שלקה באצבעו לא יכרוך עליו גמי כדי לרפאותו ולא ידחקנו בידו כדי להוציא ממנו דם: **כו** אין נותנין חמין ושמן על גבי [א] המכה. ולא על גבי מוך שעל גבי המכה. ולא על גבי מוך ליתנו על המכה בשבת. אבל נותן הוא חוץ למכה ושותת ויורד למכה. ונותנין [ב] מוך יבש על גבי המכה שהוא כרטיה: **כז** [א]רטיה *שפרשה על גבי כלי מחזירין אותה. ואם פרשה על גבי קרקע אסור להחזירה. ומניחין רטיה על גבי המכה לכתחלה [ג] במקדש *שאין אסור שבות במקדש. ובכל מקום מקנחין פי המכה ואין מקנחין את הרטיה שמא ימרח: **כח** סכין [ב]וממששין בבני מעים בשבת והוא שיסוך וימשמש בבת אחת כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואין מתעמלין בשבת. אי זה הוא מתעמל זה שדורסים על גופו בכח עד שייגע ויזיע או שיהלך עד שייגע ויזיע. שאסור [ד] ליגע את עצמו כדי שיזיע בשבת מפני שהיא רפואה. וכן אסור לעמוד בקרקע דימוסית שבארץ ישראל מפני שמעמלת ומרפאת: **כט** אין [ג]רוחצין במים שמשלשלין ולא במים שטובעין בו ולא במי משרה הבאושים ולא בים סדום ולא במים הרעים שבים הגדול מפני שכל אלו צער הן וכתוב וקראת לשבת עונג. לפיכך אם לא נשתהה בהם אלא עלה מיד אע"פ שיש לו חטטין בראשו מותר: **ל** אין [ד]מתגרדין במגרדת ואם היו ידיו מלוכלכות בצואה או בטיט גורד כדרכו ואינו חושש. סכין [ה]ומפרכין לאדם לענג אבל לא לבהמה. ואם היה לה צער מותר להסיר צערה בסיכה ופירוק. בהמה [ה] שאכלה כרשינין

*שאין אסור וכו'. עי' סוי"ט פרק בתרא דעירובין מ"ג:

א טור שם : ב טור סימן שכח סמ"ג לאוין סה : ג טור שם : ד טור סי' שם : ה טור סימן שלב :

השגת הראב"ד

*רטיה שפרשה כו' עד ומניחין רטיה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש אלא מחזירין אותו אפילו מעל גבי קרקע, עכ"ל:

מגיד משנה

כאי ודאי לא שרא אלא מר עוקבא. ורבינו לא הוצרך להזכיר איסור הפתילה והספיחה לפי שלא הזכיר היתר אלא במעביר על גבי העין ומכלל דבריו שהפתילה והספיחה אסורין: מי שלקה באצבעו וכו'. בעירובין (ק"ג:) פרק אחרון משנה כהן שלקה באצבעו כורך עליה גמי במקדש אבל לא במדינה אם להוציא דם כאן וכאן אסור:

כו אין נותנין חמין ושמן וכו'. פרק המילה (שבת קל"ד:) בברייתא אין נותנין חמין ושמן ע"ג מוך ליתן ע"ג מכה בשבת אין שפין חמין ושמן ע"ג מוך שע"ג מכה בשבת אין נותנין חמין ושמן על גבי מכה בשבת אבל נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה: ונותנין מוך יבש וכו'. שם נ"י"ס על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין קשיא מוך אמוך ל"ק הא בחדתי הא בעתיקי. ובהלכות כא דקתני נותנים מוך יבש בחדתי הא דקתני אין כתיתין יבשין בעתיקי. אבל רש"י ז"ל פי' חדתי שלא היו ע"ג מכה מעולם אבל עתיקי לא מסו עכ"ל. ודעת רבינו כדברי ההלכות:

כז רטיה שפרשה וכו'. בעירובין (דף ק"ב:) פרק אחרון ת"ר רטיה שפרשה מעל גבי המכה מחזירין אותה בשבת ר"י אומר הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה וחוזר ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה ורטיה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח ואם מרח חייב חטאת א"ר חסדא לא שנו אלא שפירשה ע"ג כלי אבל פרשה ע"ג קרקע דברי הכל אסור ופסק רב אשי הלכה כת"ק כדאיתא בהלכות בפרק מילה: ומחזירין רטיה לכתחלה במקדש וכו'. כך היא הנוסחא האמתית בספרי רבינו. ובמשנה שם מחזירין רטיה במקדש אבל לא במדינה אם בתחלה כאן וכאן אסור, ע"כ. ופירוש מחזירין אפי' כשפירשה ע"ג קרקע אבל לא במדינה כשפירשה ע"ג קרקע כדי להעמיד משנתנו כת"ק דברייתא דלעיל. וכתב רבינו לכתחלה לומר שרשאי ליטלה ולהחזירה וזה מבואר ס"ק דיו"ט. והר"א ז"ל מצא בספרי רבינו טעות אחרת ומניחין רטיה לכתחלה במקדש וכתב בהשגות א"א זה שבוש אלא מחזירין אפילו מע"ג קרקע ע"כ. וכן הוא האמת וכן הוא בספרי רבינו המדוקדקים וטעות משובשת מזמנה להר"ב ז"ל: ובב"מ וכו'. מבואר למעלה בברייתא:

כח סכין וממששין וכו'. פרק חבית (שבת קמ"ז) ת"ר סכין וממששין בבני מעים בשבת ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול היכי עביד ר' חמא בר"ח אמר סך ואח"כ ממשמש ור' יוחנן אמר סך וממשמש בבת אחת ופסק רבינו כר"י: ואין מתעמלין וכו'. במשנה סכין וממששין אבל לא מתעמלין. ופי' רבינו אי זהו מתעמל כו' אבל רש"י ז"ל פירש סכין שמן בשבת וממששין ביד כל הגוף להנאה אבל לא מתעמלין לשפשף בכח עכ"ל. ופירוש רבינו עיקר: אסור לעמוד וכו'. (שם קמ"ז). מימרא כנוסחת רבינו ופירש רש"י ז"ל דימוסית שם נהר שמלוחים מימיו שמעמלת ומחממת ומרפאה עכ"ל:

כט אין רוחצין במים וכו'. במשנה (שם קמ"ז) אין יורדין לפילומא ויש גורסין לקורדומא. ובהלכות פירשו בקעה ויש בה מים ותחתיו טיט כמו דבק ואם ירד אדם שם חוששין שמא יטבע בתוכו הטיט וידבק ואינו יכול לעלות עד שמתקבצין בני אדם ומעלין אותו משם. ויש מי שאומר הרוחץ בתוכה בקעה מוסך ואוסן המים מעלין בני מעיו ע"כ. ושני הפירושים האלו כתב רבינו בשלות קלורות כמנהגו הטוב: ולא במי משרה וכו'. פרק שמונה שרצים (שם ק"ט) בברייתא ושקלא וטריא והעולה משם הוא כדברי רבינו בהסכמת כל המפרשים לבד שקצתם מחמירין במים הרעים שבים הגדול שאפי' לא נשתהה אסור וזה דעת הרשב"א ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל הסכים לדברי רבינו שכל שלא נשתהה מותר וכן עיקר דלא גריע מים רעים שבים הגדול ממי משרה ואם מי משרה מותרין בשלא נשתהה כדאיתא התם כ"ש מים רעים שבים הגדול ולדברי הכל במים היפים שבים הגדול אפי' נשתהה מותר כדאיתא התם:

ל אין מתגרדין וכו'. פרק חבית (שם קמ"ז:) ת"ר אין גורדין במגרדת בשבת רשב"ג אומר אם היו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה גורד כדרכו ואינו חושש והלכתא כוותיה ע"כ. ופירש"י מגרדת שקורין אשטרייה"ל דהוי עובדין דחול עכ"ל: סכין ומפרכין וכו'. פרק במה בהמה (שם נ"ג) סכין ומפרכין לאדם ואין סכין ומפרכין לבהמה ואסיקנא התם בגמרא דליכא מכה ומשום תענוג אבל אי איכא מכה ומשום צער סכין ומפרכין נמי לבהמה וכן מבואר בהלכות. ופירש"י סכין שמן ומפרכין גלדי מכה עכ"ל: בהמה שאכלה כרשינין וכו'. שם תניא בהמה שאכלה כרשינין הרבה לא ירכבנה בחצר בשביל שתתרפא ור' יאשיה מיקל דרש רבא הלכה כר' יאשיה ופירש"י ז"ל ע"י אכילה מרובה אחזה חולי וצריכה להשתלשל ולהוציא רעי עכ"ל. ומבואר שם דלר' יאשיה אין הלכה כאותה ברייתא שאמרה בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותו במים כדי שתצטנן אבל אדם שאחזו דם מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן אלא לר"י אפי' בהמה מותר להעמידה במים ואין חוששין לשחיקת סמנין וכן מבואר בהלכות:

כסף משנה

תחלתה ניהו הוי ספסוף דידהו פירתא יתירא. וכיון שכן אלומות קטנות ספסופי נמי מספספינן משום דליכא כאן פירתא יתירא אבל לא את הזירין שכן אלומות גדולות לספסופי ואע"ג דלאו בקי מספקינן והוא קשורים אלא שני קשרים ואפילו אין מספספין מ"מ אינצריך למתני דאין מספספין למידק מינה אבל מתירין ואע"ג דפירתא גדולה היא שהם קשורים ג' קשרים דכיון דאם אינו מתירם לא חזו לאכילה מיפרח פרחא יתירא כדי לשווי אוכלא טרחינן וקי"ל כר"י ולפיכך פסק וכתב דאלומות קטנות מספספין דהיינו כיפין אבל אלומות גדולות בין קטנין בין זירין מתירין ואין מספספין:

מותר

אין

הגהות מיימוניות

[א] וכן לא יתן על חמכת דבר המושך דם ולחות דהוא מפרק, ע"כ: [ב] כשמואל דתניא כוותיה ולא כרב דאמר מונעין מעל גבי חמכת ע"כ: [ג] גרסינן בירושלמי דבמת אשה אמר רבי יוסי בר אבא מכת שנתרפאת נותנין רטייה עלית שאינה אלא כמשמרת אמר רבי תנחום חוץ מעלי גפנים שהן לרפואת ע"כ: [ד] יורנו רבינו שר רפואת שעל ידי לחש אם יכול ללחוש בשבת אם יש גזירה משום שחיקת סממנין ושלומו ושלום תורתו יגדל כתו וכח הצעיר אהרן בהר"ר אליעזר נב"ח. תשובה מופת הרור הר"ר אהרן חכרת יהיה ברכה ולשונו מרפא וארוכה, בפרק חלק ת"ר סכין וממשמשין בבני מעים בשבת ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים ותו גרסינן בירושלמי בפרק שמונה שרצים לוחשין לעין ולמעים ולנחשים ולעקרבים ומעבירין על גבי העין בשבת מעשה בר"ע שאחותו העין והעבירו עליו בשבת כלים, גם ראית ממורי רבינו שמחה זצ"ל שחש בעינו וגם בשבת אמר ללחוש. ושלום יהא רעוא משמיא למורי רבינו ולתורתו אנכי תולעת אביגדור כהן. ועיין בהלכות ע"ז פרק י"א וכן מדירת ולחישה שקורין פוניי"ר מותר כדלקמן בפרק כ"ד בהלכתא ח' ע"ב: [ה] תניא בהמה שאכלה כרשינין ור' יאשיה מיקל אמר רב הלכה כר' יאשיה דמיקל ע"ב:

מגדל עוז

מי שלקה כו' עד להוציא ממנו דם. פ' כמוצא תפילין (דף ק"ג): אין נותנין חמין כו' עד סוף פרקים. פרק ר"א דמילה (דף קל"ד): רטיה שפירשה על גבי כלי מחזירין אותה. פרק כמוצא תפילין (דף ק"ב): ואם פירשה ע"ג קרקע אסור להחזירה. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש אלא מחזירין אפילו מעל גבי קרקע עכ"ל: חאני אומר ח"ו אלא כך פסק כדעת רב אלפס ז"ל פ' בתרא דעירובין גמרא מתניתין דמחזירין רטיה במקדש דת"ר רטיה שפירשה מעל גבי מכה בשבת מחזירין אותה בשבת ר' יהודה אומר הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה וגרסינן עלה אמר רב חסדא מחלוקת שפירשה על גבי כלי אבל על גבי קרקע דברי הכל אסור להחזירה. וכתב ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ' ר"א דמילה דלית הלכתא כר"י אלא כת"ק ופ' בתרא דעירובין כתב וקי"ל כת"ק אע"ג דאמר רב יהודה הלכה כר' יהודה לית הלכתא כוותיה דהא רב אשי דסוף בתרא הוא וכו' מכרעתא סתים דת"ק ואמרינן אמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמיה דרב אבא נפלה ליה אסי סדיה ואהדר ואמרי ליה לא סבר לה מר נהא דאמר רב חסדא מחלוקת שפירשה על גבי כלי אבל פירשה על גבי קרקע ד"ה אסור להחזירה ואמר רב יהודה הלכה כר"י ואמר לי לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי עכ"ל. כלומר לא סבירא לי הא דאמר רב יהודה הלכה כר"י אלא הלכה כת"ק. והאומר אני אומר דכשפירשה על גבי כלי פליגי וכולה סוגיא דשרי ת"ק וקי"ל כוותיה ומה"ש אסורים וכמוהו סבירתו דשפיטו בעלי התוס' ז"ל וגם הר"י כמו כמאמר והרמב"ן ז"ל ואם הראב"ד ז"ל רואה לפירש"י ז"ל שפירש כי רב אשי אדרב חסדא קאי כלומר לא סבירא לי מאי דאמר רב חסדא דכשפירשה ע"ג כלי פליגי אלא אפילו פירשה ע"ג קרקע פליגי ושרי ת"ק וקי"ל הלכתא כוותיה אבל פירשה ע"ג כלי אפילו ר"י מתיר כבר סקנו עליו רבותינו בעלי תוס' ולא"כ תאמר קמי בברייתא לר"י הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה ליתני פירשה על גבי כלי דשרי [illegible]

כרשינין הרבה מריצין אותה [א]בחצר בשביל שתתרפא. ואם אחזה דם מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן ואין חוששין שמא ישחק לה סמנין: **לא** אין [ב]מקיאין את האוכל בשבת. בד"א בסם שמא ישחק סמנין אבל להכניס ידו לתוך פיו ולהקיא מותר. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבא להשקותו סמנין המשלשלין. ומותר לכפות כוס על הטבור בשבת כדי להעלותו. [ג]וכן מותר ליחנק וללפף את [ו] הקטן ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי. ולהעלות אנקלי. שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסמנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהן: **לב** המרקד מאבות מלאכות. [ד]לפיכך אין כוברין את התבן בכברה ולא יניח הכברה שיש בה תבן במקום גבוה בשביל שירד המוץ מפני שהוא כמרקד. אבל נוטל התבן בכברה ומוליך לאבוס אע"פ שירד המוץ בשעת הולכה שהרי אינו מתכוין לכך: **לג** [ה]מגבל חייב משום לש. לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי. ומותר לגבל את הקלי מעט מעט. אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתית מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת. והוא שיהיה רך אבל קשה אסור מפני שנראה כלש וצריך לשנות. כיצד נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ: **לד** המורסן [ו]אע"פ שאינו ראוי [ח] לגבול אין גובלין אותו שמא יבוא לגבול העפר וכיוצא בו. [ט] ונותנין מים על גבי מורסן ומוליך בו התרווד שתי וערב. אבל אינו מטרס בידו שלא יראה כלש. אם לא נתערב מנערו [י] מכלי לכלי עד שיתערב ונותן לפני התרנגולין או לפני השוורים. ומותר לערב המורסן על דרך זו בכלי אחד ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים: **לה** אין מאכילין בהמה חיה ועוף בשבת כדרך שהוא מאכיל בחול שמא יבוא לידי כתישת קטניות או לידי לישת קמח וכיוצא בו. [ז]כיצד לא יאכיל [כ] הגמל בשבת מאכל שלשה או ארבעה ימים ולא ירביץ עגל וכיוצא בו ויפתח פיו ויתן לתוכו כרשינין ומים בבת אחת. וכן לא יתן לתוך פי יונים ותרנגולים למקום שאינן יכולין להחזיר. אבל מאכיל הוא את הבהמה מעומד ומשקה אותה מעומד או נותן לתוך פיה מים בפני עצמן וכרשינין בפני עצמן במקום שיכולה להחזיר. וכן מאכיל העוף בידו במקום שיכול להחזיר ואין צריך לומר שיתן לפניהן והן אוכלין: **לו** במה דברים אמורים במי שמזונותיו עליו כגון בהמתו וחייתו ויוני הבית ואווזין ותרנגולין, אבל מי שאין מזונותיו עליו כגון חזיר ויוני שובך ודבורים לא יתן לפניהם לא מזון ולא מים. ומותר לאדם להעמיד בהמתו על גבי עשבים [מחוברים] והיא אוכלת. אבל לא יעמיד אותה על גבי דבר שהוקצה אבל עומד בפניה כדי שתחזיר פניה לדבר המוקצה ותאכל ממנו. וכן ביום טוב:

רדיית

א טור וסמ"ג שם: ב טור סימן שכח: ג טור סימן שכח סמ"ג שם. ד טור סימן שכד סמ"ג שם. ה טור סימן שכא. ו טור סימן שכד. ז טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

לא מותר להעלות אזנים בין ביד בין בכלי וכו'. בפ"ב דע"ז (דף כ"ח) תני רב שמואל בר יהודה ביד אבל לא בסם איכא דאמרי בסם אבל לא ביד מ"ט מידרף זריף

וכתב ה"ה שנראה מדברי רבינו שהוא פוסק כלישנא קמא דבסם אסור וכן כתב הר"ן. וק"ל **מנ"ל לרבינו** למישרי בכלי ועוד קשה היאך כתב שכל אלו וכיוצא בהם אין עושים אותם בסמנים דמשמע שאין דרך לעשותם בסמנים ובגמ' משמע שדרך העולם לעשותם בסמנים מדלישנא קמא ומר אבל לא בסם ועוד למה לא כתב רבינו בהדיא אבל לא בסם. לפיכך נ"ל שגורס בכלי במקום בסם וה"ג תני רב שמואל בר יהודה בין ביד בין בכלי א"ד ביד אבל לא בכלי מ"ט מידרף זריף ופסק כלישנא קמא דמיקל משום דמידי דרבנן הוא ולקולא וסובר שאין דרך להעלותם בסם ומש"ה ליכא למיגזר בהו משום שחיקת סמנים.

אמבטי

מגיד משנה

לא אין מקיאין את האוכל וכו'. במשנה (שם קמ"ז) אין עושין אפיקטויזין ובגמרא אר"י לא שנו אלא בסם אבל ביד מותר ע"כ ואסור לדחוק וכו' זה לא מצאתי מבואר אא"כ יהיה פירוש לאסוכי יטקא שאמרו בכל הכלים (שבת קכ"ג) ופסקו רבינו כמאן דאוסר. והביאני לזה לפי שלא מצאתי בהיבורו דין אסוכי שהזכרתי. וא"כ הוא יש לתמוה למה לא פסק כרב ששת דשרי וצ"ע: ומותר לכפות כוס וכו'. פרק כירה אמר (שם ס"ו) שחופי כסא אסבורא בשבתא שפיר דמי וענין הכוס הזה מבואר במלאכת הרפואה. וכן מותר ליחנק וכו' שם מותר ליחנק בשבת עוד שם לפופי ינוקא בשבתא שפיר דמי. ופירש"י ז"ל ליחנק מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופל בגרונו חולין אותו בראש שיהא צוארו נפשט ודומה לחניקה. לפופי לכרוך בבגדים וקושרין כחגורה רחבה ומהיישבות פרקי אבריו שפשם רכים ונשמטים בחבלי הלידה עכ"ל.

ולהעלות אזנים וכו'. פרק אין מעמידין (ע"ז כ"ח.) מימרא הזכרתיה פ"כ ושם הזכרתי שהי לשונות חד אמר ביד אבל לא בסם ות"א בסם אבל לא ביד ורבינו כתב בין ביד בין בכלי ונראה מדבריו שבסם אסור וכבר זכרתי זה שם ודין האונקלי ג"כ נתבאר פרק שני:

לב המרקד מאבות מלאכות וכו' לפיכך וכו'. דין המרקד מבואר פ"ח ודין התבן פרק חולין (שבת ק"מ) משנה אין כוברין את התבן בכברה ולא יתננו על מקום גבוה בשביל שירד המוץ אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס ע"כ:

לג מגבל חייב משום לש וכו'. לפיכך אין מגבלין וכו'. דין הגבול פרק שמיני ודין גבול הקמח במי שהחשיך (שם קנ"ה קנ"ו) ת"ר אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין מאן יש אומרים א"ר חסדא ר' יוסי בר' יהודה היא וה"מ הוא דמשני היכי משני א"ר חסדא על יד על יד. ושוין שבוחשין את השתית. והקשו והא אמרת אין גובלין ותירצו לא קשיא הא בשבה הא ברכה. וה"מ הוא דמשני היכי משני א"ר יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית בשבת נותן את השתית ואח"כ את החומץ ע"כ. ופסקו בהלכות כר' יוסי בר' יהודה משום דאמרו היכי משני וכו' אלמא דהלכתא כוותיה. ודע שרש"י מפרש שזהו שתית וזהו קלי ולזה הקשו כשאמרו ושוין שבוחשין את השתית בשבת והא אמרת אין גובלין. וכוונת הגמרא משום דרישא דברייתא אין גובלין את הקלי דברי רבי. ותירצו קלי דרישא בעבה שתית דסיפא ברכה ולדברי הכל מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו ע"י שנוי בנתינת החומץ באחרונה ולדברי ר"י בר"י אפי' בעבה אלו דבריהם ז"ל וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. אבל רבינו ז"ל מפרש שאין השתית קלי לפי שהשתית הוא מקמח תבואה שלא הביאה שליש כמו שהזכיר ונראה שהוא אינו גורס והא אמרת אין גובלין אלא והא תניא אין גובלין וזה נכון בסידור השמועה.

לד המורסן אע"פ וכו'. שם משנה ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין ואתריך בגמרא דמותר לתת מים ומשני ושאלו היכי משני ובאו שתי וערב ואמרו והא לא מיערב שפיר. א"ר יהודה מנערו מכלי לכלי וכן אמרו שם אפי' קב או קביים עולא אמר אפי' כור או כורים ובהלכות והלכתא כעולא:

לה אין מאכילין וכו' כיצד וכו'. שם (קנ"ה) משנה אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין אין מאמירים את העגלים אבל מלעיטין ומהלקטין לתרנגולים, ובגמרא מאי אין אובסין אין עושין לה אבוס בתוך מעיה ופירש"י ז"ל ולא דורסין שדורס בתוך גרונה את השעורים עכ"ל. וזהו במקום שאינה יכולה להחזיר וכבר נתבאר איסור זה בדברי רבינו. עוד בגמרא אי זו היא הרבצה ואיזוהי הלעטה המרבצה מרביצה וכופה את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת הלעטה מאכילה מעומד ומשקה אותה מעומד ונותן כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן. עוד מפרש שם שאין מותר להאכיל לעופות ולבהמה שמזונותם עליו אלא למקום שיכולה להחזיר. ושאין מזונותם עליו אפילו לתת לפניהם אסור וכדעת רב יהודה וכדאיתא בהלכות:

לו ומותר לאדם להעמיד וכו'. סוף כל כתבי (שם קכ"ב) אתר רבי חגיא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת אבל לא על גבי מוקצה. ואמרו דבמוקצה קאי לה כאפה ואזלה איהו ואכלה:

רדיית

לחם משנה

לג מגבל חייב משום לש וכו'. כתב ה"ה אבל רבינו מפרש וכו' ונראה שהוא אינו גורס והא אמרת וכו' וקשה לדברי רבינו דמפרש דשתית וקלי שני דברים היכי אירו בגמרא (דף קנ"ו) כתוב אפיקרסיה דלוי וכו' וליה חילא בידא למיסר מדר' יוסי בר"י הא ר' יוסי בר"י לא איירי אלא בקלי ואיהו הוו גבלי שתיתא ושתיתא עבה

מגדל עוז

אין מקיאין עד המשלשלין. פרק חבית ומותר לכפות וכו' עד לעד מכן. פרק חבית ופרק במה אשה: המרקד מאבות מלאכות עד ואינו מתכוין לכך. פרק ר"א דתולין (דף ק"מ). מגבל חייב עד לא מזון ולא מים. כלל פ' בתרא דמסכת שבת (דף קנ"ו): ומותר לאדם להעמיד וכו' עד סוף הפרק. פרק כל כתבי:

הגהות מיימוניות

[ו] כל הכלים אסוכי ינוקי ר"נ שרי רב ששת אסר ע"כ: [ז] פרק אין מעמידין אמר ריב"ל וכו' מאי אונקלי איסטוסכא דליבא ע"כ: [ח] כרבי לגבי רבי יוסי בר"י. ע"כ: [ט] פלוגתא שהרי מסקנא כרבי ולרבי נתינת מים לדור הוי לישה כראיתא פ' מי שהחשיך וסה"ת כתב והיכא שנתנו מים מבע"י מותר להוליך פעם אחת שתי ופעם אחת ערב ושמא ט"ס ודלוג יש בעמוד ע"כ: [י] ואמר רבי יהודה מנערו בבלי פי' בסה"ת שנענע הכלי היטב כדי שיתערבו יחד ולא כבעמוד ע"כ: [כ] אין אובסין את הגמל ע"ש:

פרק שנים ועשרים

א רדיית *הפת אע"פ שאינה מלאכה אסרו אותה חכמים שמא יבוא לאפות. המדביק פת בתנור מבעוד יום וקדש עליו היום מציל ממנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם. ואע"פ שהרדייה אינה מלאכה כשהוא מציל לא ירדה במרדה אלא בסכין כדי לשנות: **ב** מפני *מה אסרו חכמים ליכנס במרחץ בשבת. מפני הבלנין שהיו מחמין חמין בשבת ואומרין מערב שבת הוחמו. לפיכך גזרו שלא יכנס אדם למרחץ בשבת אפילו להזיע. וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין ואפילו בחמין שהוחמו מערב שבת. אבל פניו ידיו ורגליו מותר. במה דברים אמורים בחמי האור גזירה משום מרחץ. * אבל בחמי טבריא וכיוצא בהן מותר להשתטף בהן כל גופו. ואסור לרחוץ במים חמין שבמערות מפני שהמערה יש בה הבל ויבוא לידי [א] זיעה ונמצאת כמרחץ: **ג** מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף כל גופו בצונן. אבל אינו משתטף כל גופו בצונן ומתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. [ב] המביא סילון של צונן בתוך מים חמין אפילו בתוך חמי טבריא הרי אלו כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה: **ד** מביא *אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא כדי שתפוג צינתן. וכן מניח פך [ג] של שמן כנגד המדורה כדי שיפשר לא שיחם. וסך אדם ידו במים או בשמן ומחמם כנגד המדורה. והוא שלא יחמו המים שעל ידו עד שתהא כריסו של תינוק נכוית בהן. ומחמם בגד ומניחו על גבי מעים בשבת: **ה** אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמים

א טור סי' רנד סמ"ג לאוין סה · ב טור סי' שכו סמ"ג שם: ג טור סי' שיח סמ"ג שם:

מגיד משנה

פכ"ב א רדיית הפת אע"פ וכו'. בכל כתבי (שבת קי"ז:) ובפרק חמישי ביארתי אי זו היא רדייה אסורה: המדביק פת בתנור וכו'. ברייתא שם מבוארת:

ב ומפני מה אסרו חכמים וכו'. מימרא פרק כירה (שם מ') בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת התחילו הבלנין להחם חמין בשבת אסרו להם את החמין והתירו להם את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרין מזיעין אנו אסרו להם את הזיעה והתירו להם חמי טבריא. עוד שם חמין שהוחמו מע"ש אמר רב למחר רוחץ בהן כל גופו אבר אבר ושמואל אמר לא התירו לרחוץ אלא פניו ידיו ורגליו ותניא כוותיה דשמואל: בד"א בחמי האור וכו'. כבר נתבאר זה: ואסור לרחוץ וכו'. פרק חבית (שם קמ"ז) מהנה הרוחץ במי מערה דיעבד אין לכתחלה לא. ודברי רבינו מבוארים שם בהלכות בארוכה ומכלל דבריהם שהזיעה אסורה בכ"מ אבל דעת האחרונים שבחמי טבריא וכיוצא בהן אפי' הזיעה מותרת ולא אסרו הרחיצה במי מערה לכתחלה אלא במערה שיש בה חמי האור שהוחמו מע"ש ומכניסין אותן במערה להעמיד חומן מערב שבת לשבת וזה דעת הרמב"ן וה"ר יונה והרשב"א ז"ל והראשון דעת הגאונים ז"ל:

ג מתחמם אדם וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו. ופי' רבינו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. פי' שאין ההפשרה אסורה בעצמה כמו שיתבאר אלא מפני רחיצת הגוף וכן העלה הרמב"ן ז"ל: המביא סילון של צונן וכו'. שם משנה (דף ל"ח) מעשה שעשו אנשי טבריא שהביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין אמרו להם חכמים כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה:

ד מביא אדם קיתון של מים וכו'. ברייתא שם (דף מ':) קרוב ללשון רבינו ושם מימרא אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר. והיכי דמי סולדת אמר רבה כל שכריסו של תינוק נכוית הימנו, והמפרשים נחלקו בפי' דברים אלו רש"י ז"ל פירש שמותר להפשיר כנגד המדורה וקרוב לה אפי' במקום שאם יונח שם הרבה יתבשל לגמרי שכיון שהוא אומר שלא יעמוד שם אלא שיעור ההפשר מותר ויזהר שלא יוחמו הידים בכדי שיהא כריסו של תינוק נכוית מהם. וקצת מפרשים אמרו שלא התירו ההפשר אלא במקום שאם ינח בו לעולם לא יבא לידי בישול ושיעור יד סולדת על מקום ההפשרה הוא ולא על המים המופשרים. וכתב הרשב"א ז"ל שאף לדברי רש"י ז"ל על גבי המדורה ממש אסור להפשיר ודעתו ז"ל להחמיר כדברי שאר המפרשים ז"ל ודעת רבינו כדברי רבינו שלמה ז"ל. וכן דעת הרמב"ן ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל שלדברי הכל תבשיל שנתבשל מע"ש וצונן מותר לחממו כנגד המדורה אפי' במקום שהיס"ב והוא שלא יתן ע"ג המדורה או ע"ג כירה ואם יש קדרה גדולה על האש מותר לחמם על גבי תבשיל שנתבשל כל צרכו מע"ש שכיון שהקדרה מפסקת הרי זה כמתחמם כנגד המדורה ומותר. אבל אסור להטמינו תחת הבגדים המונחים ע"ג המיחם אבל מניח עליו כלי כדי לשמרו מן העכברים ואינו מטמין אלו דבריו ז"ל:

ה אמבטי של מרחץ וכו'. שם (דף מ"ב) ברייתא ת"ר נותן אדם חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דברי ב"ש ב"ה אומרים אפילו צונן לתוך החמין מותר בד"א בכוס אבל באמבטי

כסף משנה

פכ"ב ה אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין וכו'. בפרק כירה (שבת מ"ב) תנן מיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן ובגמרא מאי קאמר אמר אביי ה"ק המיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטים בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן ומיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף ור' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור ת"ר נותן אדם חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דברי ב"ש ב"ה אומרים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין מותר בד"א בכוס אבל באמבטי חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין ור"ש בן מנסיא אוסר א"ר נחמן הלכה כר"ש בן מנסיא סבר רב יוסף למימר ספל הרי הוא כאמבטי א"ל אביי תני ר' חייא ספל אינו כאמבטי ואמרי דסליק אדעתין מעיקרא דספל הרי הוא כאמבטי ואמר ר"נ הלכה כר"ש בן מנסיא אלא בשבת רחיצה בחמים ליכא מי סברת ר"ש אסיפא קאי ארישא קאי וב"ה מתירין בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין ור"ש אוסר צונן לתוך חמין ליתא ר"ש בן מנסיא דאמר כב"ש ה"ק לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינא לרבא דלא קפיד אמיא מדתני ר' חייא מערה אדם קיתון לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין. ופרש"י חמין לתוך צונן דקא סבר תתאה גבר ואין החמים מרתיחין את הצונן אלא מפשירין. ולא צונן לתוך חמין שהתחתונים מרתיחין את העליונים דתתאה גבר. בכוס דלשתיה בעי להו ולא ניחא ליה שיוחמו ועוד דכלי שני הוא אוסר אפילו חמין לתוך צונן. ספל הרי הוא כאמבטי ואע"ג דכלי שני הוא הואיל ולאו לשתיה אלא לרחיצה אמירי דניחא ליה שיוחמו הרבה ונגזרין. מי סברת ר"ש אסיפא קאי דלא שרי ת"ק אלא חמין לתוך צונן ואתא איהו ואסר אף חמין לתוך צונן. ארישא קאי לשתיה וצונן לתוך החמין דשרו ב"ה אסר. וכתב הרי"ף ומסקנא דשמעתין דהלכה כב"ה דקאמר א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינא לרבא דלא קפיד מדתני ר' חייא וכו' ואעפ"י שיש חולקים על הרי"ף ופוסקים כר"ש בן מנסיא דפסק ר"נ כוותיה כבר כתבו טעם נכון לסברת הרי"ף וכן דעת רבינו. וכך פירוש דבריו אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין אין נותנים לה מים צונן אבל נותן הוא מהמים שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן כדברי ב"ה ומ"ש מיחם שפינה ממנו מים חמין וכו' היינו מתניתין שכתבתי בסמוך וכדאוקמה אביי דה"ק ומיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו כל עיקר מפני שמצרף ור' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור אבל לר"ש דקי"ל כוותיה שרי. ומ"ש ומותר ליתן מים חמין לתוך מים צונן וכו' והוא שלא יהיו בכלי ראשון הוא כב"ה דשרי בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין בכוס שהוא כלי

לחם משנה

שבה לכ"ע אסור. וי"ל ת גינו סובר דיש מחלוקת דר"י בר"י נ"כ בפתית אע"ג דבגמרא לא איתני ליה ובתוספתא ברייתא דאמר אין נובלים את הפתית וכו' עם פליג ר"י בר"י אע"ג דבגמרא לא הוזכר זה:

פכ"ב ב מפני מה אסרו ליכנס במרחץ בשבת וכו'. דברי רבינו מתמיהין לפי סוגית הגמרא שבפרק חבית (דף קמ"ז) שהרי בגמרא משמע שבמי מערה רחיצה אסורה שטיפה שריא הוא כר"ש דאמר דמותר להשתטף בחמין אבל לדידן דקי"ל כר"י דאסור להשתטף בחמין כמו שפסקו בפרק כירה בהדיא (דף ל"ט) וכן רבינו עצמו בראש הפרק פסק כן שכתב וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין נראה במי מערה אפילו שטיפה אסור וכן מבואר בגמרא פרק כירה דבחמי טבריא אפילו רחיצה שריא שאמרו שם (דף מ') והתירו להם חמי טבריא ר"ל אפילו ברחיצה כמבואר שם וכן מבואר בהלכות, והשתא קשה בדברי רבינו הכי. הלא דבחמי טבריא כתב מותר להשתטף דמשמע דלרחוץ אסור ובגמרא מוכח איפכא ויש לו לומר דאפילו לרחוץ מותר כמו שכתבתי. ועוד דבמי מערה כתב אסור לרחוץ דמשמע דלהשתטף מותר ובגמרא מוכח איפכא דלא נאמר כן אלא לר"ש אבל אנן דקי"ל כר"י אסור אפילו להשתטף. וי"ל כדברי רבינו דכיון שהוא מפרש דמי מערה הוי כמי טבריא ולא אסרו במי מערה אלא מפני שיש בו הבל א"כ אף אסרו בגמרא מני ר"ש היא הא כ"ע מני אפי' דע"כ לא אסרו בהם אלא בחמי האור אבל בחמי טבריא לא אסרו להשתטף דדוקא לרחוץ אסרו משום ההבל אבל לא יפסיק סתמא דמסקנא לאסור אפילו להשתטף. ולפטר שהוא סבור דכיון דמי מערה מסקנא דגיא ממש לחמי האור הוו הם:

ה אמבטי של מרחץ כו'. כתב ה"ה והטעם שאסור לתת צונן לתוך חמין שבו מפני שהמים שבו עומדים לרחיצה כו' דאם היו עומדים לשתיה לא היתה לבו דיותה הרבה כמ"ש רש"י ז"ל ואפי' בכלי ראשון שריא וזה שכתב רבינו של מרחץ: המכסכם

הגהות מיימוניות

[י כתב הפור ז"ל ובספר המצות לא התיר לא בחמי טבריא אא"כ הם בקרקע וא"א ז"ל התירם בכל ענין עכ"ל]: [א] כדאיהא התם ראו שאין הדבר עומד והתירו חמי טבריא הזיעה במקומה עומדת ע"כ: [ב] כדאמרו להו חכמים לאנשי טבריא ואמר לית ר"נ לעולא כבר תבריגהו אנשי טבריא לכילוניהו ע"כ: [ג] ולא כר"י דאמר שמן יש בו משום בישול והפשרו לא זהו בישולו ואסור כדי שיבשל אלא כדי שיפשר ולא כרשב"ג דאמר לגמרי בשמן דסבר הפשרו זהו בישולו אלא כת"ק דרבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו דלהיתרא קאמר ת"ק בשמן שאין בו משום בישול ואע"פ שהיס"ב מותר ולא כר"נ בר רב יצחק דאמר דלאיסור אמר ת"ק בשמן כרשב"ג ועדיף מיניה כדמסיק התם:

מגדל עוז

פכ"ב רדיית הפת אע"פ כו' עד כדי לשנות. פ' כל כתבי הקדש: מפני מה אסרו עד אפילו להזיע. פ' כירה (דף מ'): וגזרו שלא ישתטף עד ידיו ורגליו מותר. פרק כירה ופרק חבית (דף קמ"ז): בד"א בחמי האור עד כל גופו. פ' כירה: ואסור לרחוץ עד כמרחץ. פ' חבית: מתחמם אדם כו' עד לאו מבשל. הכל פרק כירה:

כסף משנה

כלי שני. ויש לתמוה היאך סתם וכתב והוא שלא יהיו בכלי ראשון דהא כיחם שרי אפילו צונן לתוך חמין והוא שיהיו הצונן מרובים כדאוקי אביי מתניתין דהכא קאמר מיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטים בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן. ולפיכך נ"ל דרבינו סבר דלא נקטינן כאביי אלא כאוקימתא קמייתא דרב אדא דאוקי מתניתין דה"ק מיחם שפינה מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטים כדי שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן ואע"ג דמקשי ליה לרב אדא מתניתין מני ר"ש היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר דכיון דמוקי מתניתין אליבא דהלכתא עדיף טפי מאוקימתא דאביי דאוקמה כר' יהודה דלא קי"ל כוותיה ומאי דאקשי אביי לרב אדא מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני מיחם שפינהו קתני אם כדאי להוא לאוקימתיה דכמה משניות מוקמינן לה בענין יותר רחוק מזה ואביי נמי לאו לאדחוייה אתא אלא לתרוצי שפיר טפי לישנא דמתניתין דבדוקא קתני שפינהו דהיינו שפינהו לגמרי עלמו ומדקתני מיחם שפינהו ולא קתני מיחם שפינה ממנו מים אלמא בשפינה ממנו מים לכולם אסור ומש"ה איצטריך לאוקמי מתני' כר"י אע"ג דלא קי"ל כוותיה הילכך לאוקמי מתני' דמאי שפינהו שפינה ממנו כדאוקי רב אדא דהוי אליבא דהלכתא עדיף טפי ועוד דהא רב דאמר ל"ש אלא שיעור להפשיר אבל שיעור לצרף אסור ע"כ כרב אדא משמע ליה וכדפירש"י ושמואל דאמר אפילו שיעור לצרף מסתמא לא פליג אדרב באוקמתא דמתניתין ואע"ג שבפירוש המשנה כתב רבינו כאוקמתא דאביי כבר מצינו בהרבה מקומות בחיבור שחזר ממ"ש בפירוש המשנה ועוד שאפשר לומר שפירש המשנה כאוקמתא דאביי כיון דאתיא דלא כר"ש לית הלכתא כוותיה והשתא לפי דברינו אלה לא נצטרך לומר דהאי אמבטי הוי כלי שני ולא הוי כאידך אמבטי דאיתא בההוא פירקא דקאמר בקשתי להתיר אך באמבטי כדברי התוס' וגם לא נצטרך לחלק בין אמבטי בהוא כלי ראשון לשאר כלי ראשון כדברי הר"ן דאמבטי ודאי כלי ראשון ודין כל כלי ראשון שוה לו דלא שרי אלא חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דמתניתין דמיחם שפינהו לא בפינהו מיירי כלומר ועדיין יש בו מים חמין דכל כה"ג אסור לתת לתוכו צונן כלל דהיינו אמבטי אלא בשפינה ממנו מים מיירי ולאשמועינן דאע"ג דמצרף ליה לא נה ומ"ש רבינו אמבטי של מרחץ נ"ל לפי זה דלאו דוקא של מרחץ אלא משום דבריייתא תני אמבטי נקט אמבטי אבל הוא הדין לכל כלי ראשון וזהו שכתב אח"כ ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך החמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שהוא מחמם הרבה הרי דבכל כלי ראשון אסור ואפילו אינו עשוי לרחיצה כאמבטי שהרי הפסיק בין דין דאמבטי לדין זה דמיחם שפינה ממנו מים חמין ואין לומר שמה שכתב והוא שלא יהיו בכלי ראשון בנותן צונן מועטין לתוך חמין מרובין דוקא אבל צונן מרובין אע"ג דשרי אפילו בכלי ראשון ולא הוצרך רבינו לכתבו משום דדבר פשוט הוא דמ"מ ה"ל לכתבו כדי לאשמועינן דלא גזריק ביה ועוד כיון דמתני' אתיא לאשמועינן הא מילתא אליבא דאביי לא ה"ל להשמיטו. ומיהו אפשר לסמוך על מ"ש והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שהוא מחמם הרבה דמשמע דבצונן מועטין מיירי שכן מתחממין הרבה אבל בצונן מרובין שרי. ודבר ברור הוא שמ"ש והוא שלא יהיו בכלי ראשון לא קאי אלא אצונן לתוך חמין אבל חמין לתוך צונן בכלי ראשון נמי שרי. והרב המגיד כתב מיחם שפינה ממנו מים שם אוקמתא על המשנה ואע"פ שנדחית דאביי א שם הדין דין אמת הוא עכ"ל. נראה מדבריו שתופס דברי רב אדא לדחויה וא"כ לתה לו לומר שאע"פ שנדחו דבריו הדין דין אמת הוא פיסוק ליה משום דלאביי נמי דאמר דמתניתין אסרה הא אמר דהיינו לר' יהודה אבל לר"ש דקי"ל כוותיה מישרי שרי ועוד אי ס"ל לרבינו כאביי למה השמיט דין מיחם שפינהו מעל האור שמותר לתת לתוכו מים אלא ודאי כמ"ש עיקר. עוד כתב הרב המגיד גבי אמבטי של מרחץ והטעם שאסור לתת צונן לתוך המין שבו מפני שהמים שבו עומדים לרחיצה ואדם מחמם הרבה והו שכתב רבינו אמבטי של מרחץ עכ"ל. ולפי דבריו בשאר כלי ראשון דלאו לרחיצה מותר ליתן צונן לתוך חמין לרבינו. וקשה שהרי כתב אח"כ מיחם שפינה ממנו מים החמין וכו' ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך החמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון משמע דבכל כלי ראשון אסור אע"ג דלאו לרחיצה הילכך כמו שכתבתי עיקר. ומ"ש רבינו אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין, נראה דמלאה דנקט אורחא דמילתא נקט ולאו דוקא דכיון דטעמא משום שהוא כלי ראשון אפילו אינה מלאה נמי:

וכן לא יעשה מי מלח עזין וכו' מפני שנראה כעושה מוריים. נראה שטעמו משום דסתם מוריים עבדי ליה לאזן מרובה לכבוש בו דגים ומשום דמיחזי כסתם כבושים אסור ומי מלח עזין דאסריק אפילו במועטים דלא במרובין דוקא מאי איריא עזין אפילו אינן עזין נמי וכ"כ הר"ן:

מגיד משנה

באמבטי חמין בתוך צונן אבל לא צונן בתוך חמין והעלו שם דהא' אין דינו כאמבטי אלא כרי הוא ככוס. ואמבטי זה כלי שני וכן פירשוהו הגאונים ז"ל. והטעם שאסור לתת צונן לתוך המין שבו מפני שהמים שבו עומדין לרחיצה ואדם מחמם הרבה וזהו שכתב רבינו אמבטי של מרחץ וכן עיקר: וכן לא יתן וכו'. שם (דף מ') מעשה ברבי אסר:

ו מיחם שפינה ממנו מים וכו'. שם (דף מ"א) אוקמתא על המשנה מיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים מועטין כדי שיוחמו אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשיר ואעפ"י שנדחית אוקמתא זו שם הדין אמת הוא ואין כאן משום צירוף כמו שהזכרתי פ"ב: ומותר לצוק וכו'. כבר נתבאר זה למעלה: וכן קדרה רותחת וכו'. משנה (דף מ"ב) האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן לתוך הקערה ולתוך התמחוי. ואמרו שם בגמרא בלישנא בתרא דמלח אפי' בכלי ראשון לא בשלה וכ"ש בכלטה ופירש"י ז"ל שכשהוא נותן תבלין לתוך הקערה דוקא אחר שהרותחין בתוכה אבל נתן לתוך הקערה תבלין תחלה ולערות עליהן רותחין אסור מפני שעירוי כלי ראשון מבשל והרי הוא לענין זה ככלי ראשון וכן ירא' מלשון רבינו. אבל קצת מפרשים התירו אפי' עירוי כלי ראשון לפי שאינו מבשל. וזה נראה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל להלכה אבל למעשה ראוי להחמיר כדברי רש"י ז"ל:

ז אין שורין את החלתית וכו'. פרק תולין (דף קל"ט) משנה אין שורין את החלתית בפושרין אבל נותנין לתוך החומץ ובגמרא בעא מיניה ר"י מר' ינאי מהו לשרות את החלתית בצונן א"ל אסור והקתו והא אנן תנן בפושרין הא בצונן מותר א"ל מתניתין יחידאה היא ופי' ואין הלכה כמותו אלא אף בצונן אסור: ואם שתהו יום חמישי וכו'. שם כיון דאשתי חמשא ומעלי שבתא אי לא שתי בשבתא מסתכן:

ח דבר שנתבשל וכו'. במשנה פרק חבית (דף קמ"ה:) כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בשבת חוץ מן המליח הישן וקולים האספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. ופירש רש"י ז"ל כל שבא בחמין כלומר שנתבשל שורין אותו בחמין שיהיה נמוח וכל שלא בא בחמין כגון בשר יבש שאוכלים אותו חי ע"י הדחק מדיחים אותו ולא אמריך זהו בשולו אבל לא שורין, עכ"ל. ודין המליח מבואר פ"ט:

ט מותר להחם בחמה וכו'. שם (דף קמ"ז:) במשנה ואת הצונן בחמה בשביל שיחמו ופרק כירה (דף ל"ט) בחמה כ"ע ל"פ דשרי וכו' כמו שכתבתי פ"ט: וכן נותנין וכו'. פרק חבית (דף קמ"ו:) משנה נותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור ואת המים היפים ברעים בשביל שיצננו:

י מערב אדם מים ומלח וכו'. בשמונה שרצים (דף ק"ח) אין עושין מי מלח מרובים אבל עושה הוא מי מלח מועטין וטובל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל. ונזכר שם שר' יוסי אוסר אפילו מועטין אלא אם כן עשה בשנוי ואין הלכה כמותו כדאיתא פרק קמא דעירובין (דף י"ד:) ומבואר כאן בהלכות. וכאן מבואר בגמרא שמי מלח הם מים ושמן ומלה:

[גוף המשנה תורה]

חמים אין נותנין לה מים צונן שהרי מחממן הרבה. וכן לא יתן לתוכה פך של שמן מפני שהוא כמבשלו. אבל נותן הוא מים חמין לתוך אמבטי של צונן: **ו** מיחם שפנה ממנו מים חמין מותר ליתן לתוכו מים צונן כדי להפשירן. ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן [ד] לתוך החמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שהוא מחממן הרבה. וכן קדרה רותחת אף על פי שהורידה מעל האש לא יתן לתוכה תבלין אבל נותן לתוכה מלח [ה] שהמלח אינו מתבשל אלא על גבי אש גדולה. ואם יצק התבשיל מקדרה לקערה אע"פ שהוא רותח בקערה מותר לו ליתן לתוך הקערה [ו] תבלין שכלי שני אינו מבשל: **ז** אין [א]שורין את החלתית בין בפושרין בין בצונן אבל שורה אותו בתוך החומץ. ואם שתהו ביום חמישי וששי הרי זה שורה בשבת בצונן ומניחו בחמה עד שיחם ושותה. כדי שלא יחלה אם פסק מלשתות: **ח** דבר [ב]שנתבשל קודם השבת או נשרה בחמין מלפני השבת אע"פ שהוא עכשיו צונן מותר לשרותו בחמין בשבת. ודבר שהוא צונן מעיקרו ולא בא בחמין מעולם מדיחין אותו בחמין בשבת אם לא היתה הדחתו גמר מלאכתו אבל אין שורין אותו בחמין: **ט** מותר [ג]להחם בחמה אע"פ שאסור להחם בתולדות חמה שאינו בא לטעות מחמה לאור. לפיכך מותר ליתן מים צונן בשמש כדי שיחמו. וכן נותנין מים יפים לתוך מים רעים בשביל שיצננו. ונותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור: **י** מערב אדם מים ומלח [ז] ושמן וטובל בו פתו או נותנו לתוך התבשיל. והוא שיעשה מעט [ד]אבל הרבה אסור מפני שנראה כעושה מלאכה

ממלאכת

א טור סימן שכח סמ"ג שם: ב טור סי' שיח סמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' שכא:

וכן

מגדל עוז

אין שורין את החלתית עד אם פסק מלשתות. פרק ר"א דתולין: דבר שנתבשל עד שיהיה שמור. פ' כירה (ל"ח) ומקצתו פרק חבית (דף קמ"ה): מערב אדם מים עד ממלאכת התבשיל. פ' שמונה שרצים (דף ק"ח): וכן לא יעשה מי מלח עד כמלח ואוכל. פ' ח' שרצים ופ"ק דמס' עירובין.

הגהות מיימוניות

[ד] כב"ה ודלא כב"ש דאמרי אבל לא צונן לח"... סוף ע"ב: [ה] ואיכא דאמרי התם והיינו דר"נ דאמר ר"נ צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא וכן פירשו התוס' ודלא כלישנא קמא דפליג אדר"נ. וכן פירש רשב"ם שאסור שנותן מלח ואפי' בכלי ראשון אינו מבשל ואף לפירוש ריב"א שאוסר בכ"ם דאין הלכה כאיכא דאמרי אלא כלישנא קמא הכא הלכת כרבי', ומיהו המחמיר שלא ליתן מלח בקערה כל זמן שהיד סולדת בו תבוא עליו ברכה ועיין בהג"ה גדולה בפ"ט לעיל ע"כ: [ו] בסה"ת בשם ר"ת שצריך ליזהר שלא ליתן התבלין תחלה בקערה וישפוך רותחין עליהן דעירוי ככלי ראשון ומתבשל. ובירושלמי מהו ליתן תבלין מלמטה ולערות עליהן מלמעלה ר' יונה אמר אסור עירוי ככלי ראשון ואפילו שמואל דאמר בפרק כיצד צולין תתאה גבר מודה בעירוי דמבשל לכל הפחות כדי קליפה ע"ש בספר התרומה וכן איתא בזבחים פרק דם חטאת ועיין שם בתוס' ע"כ: [ז] בפרק שמונה שרצים אבל עושה מי מלח ודלא כרבי יוסי דאוסר כדמפרש פלוגתייהו בגמרא וכן בפרק קמא דעירובין אמר שמואל אין הלכה כרבי יוסי בתילמי, עיין בספר התרומה ושמן ומלח אפילו רבי יוסי מתיר לתת אחר כך מים או יין עליהם ולפיכך מותר לתת מלח על נתחי העוף או דגים ואחר כך נותן עליו מים או יין ספר התרומה, ע"כ:

חרדל

וכן לא יעשה מי מלח וכו'. שם (שבת קח.) אין עושין מי מלח עזין וכמה אמר אביי תרתי תלתי מלחא ותלתא מיא למאי עבדי ליה אר"א למורייסא: ומותר למלוח ביצה וכו'.
שם הני יהודה בר חביבא אין מולחין צנון וביצה בשבת אביי אמר צנון אסור ביצה מותרת. ובהלכות והלכה כאביי. ושם מבואר שאפילו הצנון מותר לטבלו במלח:
יא מותר לערב דבש ויין ופלפלין וכו'. פרק (חבית) [חולין קיט, פ"ז ל'] ת"ר אלונתית יין ישן ופלפלין ומים צלולין ואפרסמון ומפורש שם שהאלונתית הוא לרפואה:
יב חרדל שלשו מע"ש וכו'. מסקנא דגמרא שבת שם כלשון רבינו: שחלים שטרפן וכו'. שם כלשון רבינו: שום וכו'. שם כלשון רבינו וכבר כתבתי בדין זה פ"ג:
יג הנוטל שער וכו' לפיכך אסור לרחוץ וכו'. דין נטילת השער מבואר פ"ט ודין הרחיצה פרק במה טומנין (דף נ':) מבואר שאינו אסור אלא בדבר שודאי משיר דהו"ל פסיק רישיה ולא ימות ואע"ג דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר בזה שודאי משיר אסור ושם מבואר שהאהלה משיר את השער בודאי: ומותר לחוף את הידים וכו'. שם אמר רב יהודה עפר לבינתא שרי. וכתב רבינו כאן יש שמפרש לבונה ממש. ויש מפרשים לבינתא עפר של לבונה ונקראת כגדח"ר לגס"ן בלשון ישמעאל וכך אנו סוברין עכ"ל. וזה דעת רבינו. עוד שם כוסכי דיסמין שרי עפר פלפלי שרי: עירב דבר שאינו משיר את השער וכו'. בכאן מצאתי נוסחאות חלוקות בספרי רבינו. בקצתן כתוב אם היה הרוב מדבר שאינו משיר ודאי מותר לחוף ואם לאו אסור. ובקצתן אם היה הרוב מדבר המשיר ודאי אסור לחוף ואם לאו מותר וזאת הנוסחא האחרונה נראה אמתית לפי מסקנת הגמ' שא"ר נחמיה בריה דרב יוסף כל היכא דליכא רובא אהלה שפיר דמי. וכן נראה מן ההלכות:
יד אסור לראות במראה של מתכת כו'. מחלוקת תנאים פרק שואל (דף קמ"ט) והעלו בהלכות כדברי רבינו. ואע"פ שיש חולקין כן עיקר. וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. מדבריהם למדו ביותר לנשים להסתכל במראה של זכוכית בשבת ואע"פ שאינה קבועה ואין חוששות:
טו המכבס חייב משום מלבן כו' לפיכך אסור לדחוק מטלית וכו'. דין הכבוס וסחיטת הכסות נתבאר בארוכה פ"ט ודין איסור דחיקת המטלית פ' חולין (קמ"ח) אמר רבא לא ליהדוק איניש אודרא אפומא דשישא דילמא אתי לידי סחיטה ע"כ: ואין מקנחים בספוג וכו'. פרק נוטל (דף קמ"ג) משנה ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו ופירש"י ז"ל לפי שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו. וזה דעת רבינו ובהשגות א"א הגרפסים מפרשים כן וקשיא לי וכי יש לו בית אחיזה מאי הוי אי אפשר לקנח בלא סחיטה ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה הויא ליה כגלוהים מלאה מים שמריק ממנה אבל כשאין לו בית אחיזה אסור לסוחטו עכ"ל. וכתב רבינו בפירוש המשנה ספוג ידוע והוא כמו צמר נכנס בתוך הים ותולה המים, עכ"ל: ואין מכסין חבית וכו'. בפרק במה טומנין (דף מ"ח) חוייב דהוה פרים סודרא אכובא דמיא וכו' שם מתבאר זה: נשברה לו חבית וכו'. (דף קמ"ג) ראש פרקא חבית שנשברה מצילין הימנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ובלבד שלא יספוג. ובגמרא תנא לא יספוג ביין ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ופירש"י ז"ל לא יספוג לא ימיח ספוג במקום היין לחזור ולהטיפו בכלי גזרה שמא יסחוט. לא יטפח מכניס בו כפו והשמן מדבק בו עכ"ל: וכיצד מציל וכו'. ברייתא בכל כתבי (דף קי"ז). הדין והטעם מפורש שם מלבד ההערמה שהיא במחלוקת תנאים שם. ופסק רבינו כדברי האומר מערימין להקל בשל דבריהם:
יז טיט שעל בגדו וכו'. פרק חולין (דף קמ"א) אמר רב כהנא טיט שע"ג בגדו מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ וברייתא טיט שעל בגדו מגררו בצפורן:

ממלאכת התבשיל. וכן לא יעשה מי מלח עזין [ח] והן שני שלישי מלח ושליש מים מפני שנראה כעושה מורייס. [ט] ומותר למלוח ביצה אבל צנון וכיוצא בו אסור מפני שנראה ככובש כבשים בשבת והכובש אסור מפני שהוא כמבשל. ומותר לטבל צנון [י] וכיוצא בו במלח ואוכל: **יא** מותר לערב יין ודבש ופלפלין בשבת לאכלן [כ] אבל יין ומים ושמן אפרסמון אסור שאין זה ראוי לאכילת בריאים וכן כל כיוצא בזה: **יב** [א]חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף [ל] אלא מערב. שחלים שטרפן מערב שבת למחר נותן לתוכו שמן וחומץ ותבלין ולא יטרוף אלא מערב. [מ] שום שריסקו מערב שבת למחר נותנו לתוך הגריסין ולא ישחוק אלא מערב: **יג** הנוטל שער מגוף האדם חייב משום גוזז. [ב]לפיכך אסור לרחוץ את הידים בדבר שמשיר את השער ודאי כגון אהלה וכיוצא בו. ומותר לחוף את הידים בעפר לבונה ועפר פלפלין ועפר יסמין וכיוצא בהן ואינו חושש שמא ישיר שער שעל ידו שהרי אינו מתכוין. עירב דבר שמשיר את השער ודאי עם דבר שאינו משיר ודאי אם היה הרוב מדבר המשיר אסור לחוף בו ואם לאו מותר: **יד** אסור [ג]לראות במראה של מתכת [נ] בשבת גזירה שמא ישיר בה נימין המדולדלין מן השער ואפילו קבוע בכותל. אבל מראה שאינה של מתכת מותר לראות בה אפילו אינה קבועה: **טו** המכבס חייב משום מלבן. והסוחט כסות חייב מפני שהוא [ד]מכבס. לפיכך אסור לדחוק מטלית או מוך וכיוצא בהן בפי האשישה וכיוצא בה כדי לסתמה שמא יבא לידי סחיטה. *ואין מקנחין בספוג אא"כ יש לו בית אחיזה שלא יסחוט. ואין מכסין חבית של מים וכיוצא בה בבגד שאינו מוכן לה גזירה שמא יסחוט: **טז** נשברה [ס] [ה]לו חבית בשבת מציל ממנה מה שהוא צריך לשבת לו ולאורחיו ובלבד שלא יספוג ביין או יטפח בשמן שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יבוא לידי סחיטה. וכיצד מציל ממנה מביא כלי ומניח תחתיה. ולא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים. נזדמנו לו אורחים מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומצרפו לראשון. ולא יקלוט ואחר כך יזמן אלא יזמין ואח"כ יקלוט. ואם [ע] הערים בדבר זה מותר: **יז** [ו]טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים ואינו מכסכסו מבחוץ גזירה שמא יכבס. ומותר לגרדו * בצפורן ואינו חושש שמא ילבנו.

המכבכם

יב חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בין ביד בין בכלי. מדברי תרומת הדשן נראה דלאו למימרא דלערבו בכף שרי אלא דוקא לערבו בכלי עצמו הוא דשרי ואין זה במשמע דברי רבינו אלא בכף נמי שרי והוא שלא יטרוף בכח:

שתי

השגת הראב"ד

*ואין מקנחין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הגרפסים מפרשים כן וקשיא לי כיון שיש לו בית אחיזה מאי הוי א"א לקנח בלא סחיטה. ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה ה"ל כגלוהים מלאה מים שמריק ממנה מים אבל כשאין לו בית אחיזה אסור לסוחטו עכ"ל:

א טור שם: ב טור סימן שטו סמ"ג שם: ג טור סי' שכ: ד טור שם: ה טור סי' שלא סמ"ג שם: ו טור סי' שב:

המכבכם

הגהות מיימוניות

[ח] וכמה עזין אמר אביי תרי תילתי דמילחא וכו' ע"כ: [ט] כ.זוקית משמיה דאביי ודלא כרב יהודה בר חביבא דאוסר כמו בצנון ע"כ: [י] אמר ר"נ מריש הוה מלחנא פוגלא כו' עד מיסלת לא מלחנא מבולי ודאי מטבילנא וכתב בא"ז שמותר להניחו עד שעה קטנה כדאמר בירושלמי דכלל גדול רבי זעירא אמר צנון במלח ובלבד שלא ישהא ע"כ: [כ] פרק חולין ואין מעמידין עושין אנומלין ואין עושין אלונטית: [ל] ויין זיינרא אין להכותו בשבת מהאי טעמא אבל בי"ט שרי עיין בהלכות י"ט פ"א ע"כ: [מ] בירושלמי דכלל גדול איתא הנותן שום לתוך משקין חייב משום לש וכתב ראב"ם ואינו יודע חילוק בין שום ובין חרדל ושחלים והירושלמי פליג אתלמודא דידן דקי"ל דשרי. אמנם בס"ת כתב דלא פליג ההיא דחרדל ושחלים איירי שנתן המשקה מבעוד יום ובכולהו אם היה נותן בהם מים או יין בשבת חייב משום לש עכ"ל, וכן בספר התרומה ע"ש: [נ] בסה"ת מוקי לה באשה או כגון של בית רבי שהיו קרובים למלכות והתירו להם לספר קומי ולראות במראה מדקאמר בירושלמי שלשה התירו בב"ר לראות במראה וכו' משמע הא לאחרים שאינם קרובים למלכות אסור וכן משמע בתו' בירושלמי דפרק אין מעמידין התירו לו לר"ג לראות במראה שהיה קרוב למלכות וי"מ הא דאסר לאיש לראות במראה בחול היינו ללקוט לבנות מתוך שחורות דבהכי משתעי הכא גבי אשה ע"כ: [ס] מצאתי בתשובת רבינו שמשון דאין חלוק בין חבית של חרס לשלנו של עץ ודלא כיש שמחלקין ביניהן מיהו נראה דברי ר"ת שמדקדק דוקא נשברה אבל נסדקה לא ולשון מכילתא נמי משמע דקתני מצילין כמו כן בדליקה אבל היכא דעביד שיף שיף או נסדקה דאין אדם בחול יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצטרף והמשכיל יבין ויעמוד לקץ הדבר ע"כ: [ע] כרבי יוסי בר"י ולא כת"ק דאמר אין מערימין ע"כ: * [נ"ל הטור וה"ר פרץ הביא תוספתא ות"ם לה אבל יבש הוי טוחן אע"ג דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור מדרבנן עכ"ל]:

מגדל עוז

מותר לערב יין עד אלא מערב. פ' ר' אליעזר דתולין (דף קל"ט): הנוטל שער עד שאינו מתכוין. פרק במה טומנין (דף נ' שם): עירב דבר שמשיר וכו'. מילתיה דרב יוסף ורבה ורב ששת לישן פרק במה טומנין: אסור לראות במראה עד חייב משום מכבס. פרק השואל (דף קמ"ט): לפיכך אסור לדחוק מטלית עד לידי סחיטה. פרק ר"א דתולין (דף קמ"א): ואין מקנחין וכו'. פרק נוטל (דף קמ"ג): כתב הראב"ד ז"ל הגרפסים מפרשים כן וכו' אסור לסוחטו עכ"ל: ואני אומר כי עיקר הלכה זו סוף פרק הנוטל ומשנה שלימה שנינו ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ופירש"י ז"ל אם יש לו בית אחיזה של עור שאוחזו בו מקנחין בו אבל בלא"ה אין מקנחין בו שבאצבעותיו הוא נסחט עכ"ל. וכן גרסת וכן פי' ר"מ ז"ל בפי' המשניות וגם לא נשאר מקום לקושיית הראב"ד ז"ל וגם בית אחיזה הוא פירוש בית יד כפירוש הגרפסים ז"ל. ועוד דקתני ליה אלא ס"ס בית יד של עץ ושל עצם ושל כל דבר שאינו נסחט וכן ימצא לשון ר"מ ז"ל ובדקתי גם בנוסחאות רבותינו ז"ל המדוייקים וגורסים עור ואולי בגירסת ר"מ ז"ל לא היה ולפי"ש כן כיון נפרש על המשנה ואם היה בגירסת הראב"ד ז"ל אם לאו ולקח דרך אמרים מתוך לתכו כאמת יורה דרכו: ואין מכסין חבית עד שמא יסחוט. פרק טומנין (דף מ"ח) ופרק נוטל (דף קמ"ג): נשברה לו חבית עד לידי סחיטה. פרק חבית: וכיצד מציל ממנה כו' עד הרי זה מותר. פ' כל כתבי קדש (דף קי"ז): טיט שעל בגדו עד שמא יכבס. פ' ר"א דתולין (דף קמ"א):

*המכבכס את הסודר אסור מפני שהוא מלבנו אבל החלוק מותר מפני שאין כוונתו אלא לרככו: **יח** מנעל או סנדל שנתלכלך בטיט ובצואה מותר לשכשכו במים אבל לכבסו אסור. ואין מגרדין לא מנעלים ולא סנדלים חדשים אבל סכין (אותם) ומקנחין את הישנים. [ס] כר או כסת שהיה עליהן צואה או טנוף מקנחו [ע] בסמרטוט. ואם היתה על של עור נותנין עליה מים עד שתכלה: **יט** מי *שנתלכלכה ידו בטיט מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה הקוצים. אבל לא במפה שמקנחין בה את הידים שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לכבס את המפה: **כ** מי [ב]שרחץ במים מסתפג באלונטיתו ומביאה בידו ואין חוששין שמא יסחוט. וכן מי שנשרו כליו במים מהלך בהן ואין חוששין שמא יסחוט. ואסור לו לשטחן ואפילו בתוך ביתו גזירה שמא יאמר הרואה הרי זה כבס כסותו בשבת ושטחה ליבשה. [ק] וכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור: **כא** *שתי מטהרות זו על גב זו נוטל את הפקק מבנתים ומשיקן ומחזיר את הפקק למקומו מפני שאינו בא לידי סחיטה שהרי דעתו שיצאו המים. ופוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יצופו המים על האוכלים ועל הכלים

השגת הראב"ד

*המכבכס את הסודר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה דבין סודר בין חלוק מותר וכ"ש הרב ז"ל עכ"ל:

השגת הראב"ד

*שתי מטהרות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא כיון יפה לטעם התוספתא אלא מפני שהוא מקפיד על המים שיורדים מן הגג שלא יצאו לרה"ר דרך הביב אלא לכנסן לתוך בורו שבחצר ומקפיד על הפקק שיהא מהודק ביותר על פי הביב עכ"ל.

א טור שם סמ"ג שם ב טור סימן שא:

כא שתי מטהרות זו ע"ג זו וכו'. תוספתא דעירובין פ"ח. איכא למידק אמאי לא חייש בריפא שמא יסחוט כיון שהפקק שרוי במים ותו במציעתא אמאי לא חיישינן שמא יסחוט כדחיישינן בסיפא, וי"ל דבריפא שכוונתו להשיק שתי מטהרות אלו כשיחזיר הפקק למקומו

המכבכס את הסודר וכו'. שם (דף ק"מ) רב אחא בר יוסף עאל לבי רב חסדא בעא מיניה מהו לכסכוסי כהניתא בשבתא לרכוכי קא מכוין ושפיר דמי או דילמא לאולודי חיורא קא מכוין ואסור א"ל לרכוכי קא מכוין ושפיר דמי כי נפק א"ל ר"נ בר יצחק מאי בעא מר מיניה אמר ליה בעאי מיניה מהו לכסכוסי כהניתא ואמר לי שפיר דמי. א"ל ותבעי ליה למר סודרא. א"ל סודרא לא איבעי לי דבעאי מרב הונא ופשט לי. ובהקצת ספרים יש ופשט לי לאיסורא. א"ל והפשוט ליה למר מסודרא א"ל התם מיחזי כאולודי חיורא הכא לא מיחזי כאולודי חיורא ע"כ בגמרא. ולגרסת הספרים דגרסי ופשט לי לאיסורא דברי רבינו מבוארים שהסודר אסור והכתונת שהוא חלוק מותר. ואף לגרסא האחרת פירש"י ז"ל שהסודר אסור ופשט לי לאיסורא קאמר דאי להיתרא כ"ש כתונתא להיתרא דהפי איכא למיחש בסודרא משום אולודי חיורא מכתונתא. וזהו דעתו ז"ל. והרמב"ן ז"ל פירש בהפך דסודרא פשט ליה לרב הונא להיתרא ואכתי הוה מבעיא ליה כתונתא וזהו שבהלכות לא כתבו דין סודר לפי שאינו חלוק מכתונתא ושניהם מותרין. וזהו דעת ההשגות וכן כתוב שם א"א טעה בזה דבין סודר בין חלוק מותר. וכ"ש הרב ז"ל ע"כ. ואני אומר אם הגרסא היא כמו שכתובה בספרי רבינו שלמה ז"ל א"ל התם מיחזי כאולודי חיורא הדבר נראה מוכרע כדבריו ודברי רבינו דהתם בהכרח אסודר קאי ולא אכתונתא דהא מיירו בה ואמר אמאי לא פשיט ליה יסודר. אבל במקצת הספרים כתוב הכא מיחזי כאולודי חיורא התם לא מיחזי וכו' וזו היא הגרסא הכתובה בחדושי הרמב"ן ז"ל. ולפי גרסא זו אין בפירושה הכרע רק משקול הדעת אי זה מהן יש לחוש יותר לאולודי חיורא ואם דעתו אינה מכרעת אוהז אני דברי רבינו ורש"י ז"ל לתעשה. ופירוש מכבכס פירש"י ז"ל כשנתכבס הרי הוא קשה ומשפשפו בין שתי ידיו והוא מתרכך ואף ליבון שלו תאהיל ע"י השפשוף ע"כ דבריו:

יח מנעל וסנדל וכו'. בזבחים פ' דם חטאת (דף צ"ד.) דרש רבא מותר לכבס את המנעל וחזר בו ואמר שכשוך מותר כבוס אסור והובא בהל' פ' חולין. **ואין** מגרדין לא מנעלים ולא סנדלים חדשים אבל סכין אותן ומקנחין את הישנים ע"כ בספרי רבינו. והם דברים מתחיהים שהרי שם פרק חולין (שבת קמ"א) ליכא מ"ד דישן מותר ולא חדש אדרבא אמרו מגרדין מנעל חדש אבל לא ישן וכ"ש דמסקנא התם כההגי ר' חייא אין מגרדין מנעל הדם ולא מנעל ישן ולא יסוך רגלו שמן והוא בתוך המנעל וכו'. והם אין לרבינו נוסחא אחרת בדברים הלו איני יודע להליץ דבריו. ובהשגות א"א גם בזה טעה ע"כ כר או כסת וכו'. משנה פרק נוטל (דף קמ"ב) היתה עליו פירוש על הכר לשלפת מקנחה בסמרטוט היתה של עור נותנין עליה מים עד שתכלה ופירש"י ז"ל לשלפת צוה דבר מאוס כגון רוק או רעי או צואה מקנחה בסמרטוט ולא יתן עליה מים דהתם כר של בגד הוא ונגד שרייתו כמוס זהו כבוסו. היתה הלשלפת זו על כר של עור דלאו בר כבוס הוא נותן עליה מים עד שתכלה ומיהו כבוס ממש לא עכ"ל. והביא ראיה דכבוס ממש אפילו בכל עור אסור מההיא דמנעל דזבחים דלעיל:

יט מי שנתלכלכה ידו בטיט וכו'. תוספתא מי שרחץ במים מסתפג באלונטית וכו' ופ' הביא (דף קמ"ז) א"ר יוחנן הלכה מסתפג אדם באלונטיתו ומביאה בידו לתוך ביתו.

כ וכן מי שנשרו כליו וכו' שם (דף קמ"ו) תשנה מי שנשרו כליו בדרך מהלך בהם ואינו חושש הגיע להצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ונגמרא א"ר יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור. והקשו מרשהתנו דתנן שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם. והירצו הגאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ר"א ור"ש אוסרים והעלו בהלכות שהלכה כרב והביאו ראיה לזה וכן דעת רבינו ומקצת מן הגאונים חולקים בזה ודברי ההלכות ודברינו עיקר.

כא שתי מטהרות וכו'. תוספתא בעירובין פ"ח:

אסור

משנה למלך

פכ"ב יז המכבכס את הסודר אסור מפני שהוא מלבנו כו'. כתב ה"ה דבמקצת ספרים כתוב הכא מיחזי כאולודי (ריהא) [חיורא] התם לא מיחזי כו' ולפי גירסא זו אין בפירושה הכרע רק משיקול הדעת ולא ידעתי מהו, כי היכי דכתב לפי גירסת רש"י דגריס התם כאן וצ"ל דהגירסא היא הכא מיחזי כאולודי חיורא הכא לא מיחזי כאולודי חיורא ולפ"ז אין הכרע דתרוייהו נאמר בהם הכא

לחם משנה

יז המכבכס את הסודר וכו'. כתב ה"ה אבל במקצת הספרים כתוב הכא מחזי [כאולודין] חיורא התם לא מיחזי [כאולודין] חיורא וכו'. ולפי גרסא זו אין בפירושה הכרע רק משיקול הדעת וכו'. וקשה דהיכי אחר דאין בפירושה הכרע ודאי דהדבר מוכרח כפירוש הרמב"ן ז"ל דהתם בהכרח אסודר קאי ולא אכתונתא. ואפשר דפ"ם נסל

התוקע

מגדל עוז

המכבכס את הסודר וכו'. פ' ר"א דחולין כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה דבין סודר בין חלוק מותר וכ"ש הרב ז"ל עכ"ל ואני אומר דברי הר"מ ז"ל תלמוד ערוך הוא פרק ר"א דחולין גמרא מתניתין דאין בורין תלתית דגרים מכתתיך [אזיל] רב אחא בר יוסף אכתביה דר"נ בר יצחק בר אחתיה א"ל כי עיית לבי רב חסדא ויס"ג לבי רב כפרא עיילה כי מטו התם עיילה בעא מיניה כו' עד כי נפק א"ל מאי בעא מר מיניה א"ל מהו לכסכוסי כתונייתא בשבתא מי אמרינן לרכוכי מנא קא מיכוין ושפיר דמי או דילמא לאולודי חיורא קא מיכוין ואסיר וא"ל לרכוכי מיא קא מיכוין ושפיר דמי א"ל והבעי ליה למר סודרא אמר ליה סודרא לא קא מיבעי לי דבעאי מיניה דרב הונא ופשטה לי לאיסורא אמר ליה למר מסודרא א"ל התם מהוי כאולודי חיורא הכא לא מחזי כאולודי חיורא ע"כ. הנה עיניך רואות שדבריו מהוורים ולא ידעתי מה ראה הראב"ד ז"ל לחלוק על זה וגם לא ירדתי לסוף דעתו באמרו בכן טעה הרב ז"ל כי אם הוא לא תלה והוא מבורש זה בהלכות ואם רצה לומר כן מפני שהביא דין הסודר יכול אני לומר אדרבה מכתונה מותרת דוקא סודר אסור ולא הוצרך לפרש, וגם מהר"מ ז"ל אני רואה בפוסק כן ופירש דכתונייתא היא מכביכן וסודרא הוא מגמר גסן ולא מלתר לתר דא"כ היכי סליק הדעתיה למילף פשתן מנתר ולדעתי יפה פירש כי באמר והפשתן אינו בוין בלבונן כדאיתא פרק אלו מגלחין דכלי פשתן אין בהן משום גיהון: מנעל או סנדל שנתלכלך עד אבל לכבסו אסור. במסכת זבחים פרק דם חטאת (דף צד) ובכולהו ר"י אלפאס ז"ל פרק ר"א דחולין: ואין מגרדין כו' עד הישנים. פרק ר"א דחולין (דף קמ"א) כר או כסת כו' עד לכבס את המפה. פ' נוטל (דף קמ"ב) מי שרחץ במים עד שמא יסחוט. פרק ר"א דחולין (דף קמ"ו) וכן מי שנשרו עד ובטחה ליבשה פ' חבית וכל מקום וכו' עד אסור. פרק במה אשה. שתי מטהרות וכו' עד שרוי במים. בתוספתא. כתב הראב"ד ז"ל לא כיון יפה כו' על פי הביב עכ"ל: ואני אומר כבר קבלנו התוספתא במסכת אחר התלמוד שלנו ושעיתו הוא כעיקר שאילו טעם התוספתא היה עיקר בהלמוד היו קובעין אותו וגם קבלנו שאין להקשות בתוספתא ובירוש' מהפירושין התלויים בסברא לפי שאין נהם הכרע:

הגהות מיימוניות

[ס] ר"ת הורה לנשים מניקות שרתינוקות לכלכו בגדיהן שמותרות ליטול ולקנח במקום הלכלוך כדי שתוכל להתפלל שאין זה אלא דרך לכלוך שאין מעביר מי רגלים לבדם אלא גם המים האחרים מעביר עמהם וגם במקום מצוה הקילו בכמה מקומות כגון להקביל פני רבו בפ' בתרא דיומא ונדה מערכת וטובלת בבגדיה ביו"ט שחל להיות בשבת ור"י קשה לו לומר כן הואיל ומתכוין לטהר הלכלוך כו' עיין בתוס', שוב מצאתי בשם ריב"א ג"כ שאם ניתזו מי רגלים על בגדיו בטופח ע"מ להטפיח שאינו יכול לברך ולהתפלל שמותר לתת עליהן מים לבטלן שאינו מתכוין אלא לטהר ולא לכיבוס וצרצות וראיה מנדה שמערכת וטובלת בבגדיה אבל אם צואה על בגדו אסור דאז מתכוין לצרצח כדי להעביר הלכלוך ע"כ: [ע] פרק נוטל וכתב רא"ם שמעתי מפר"י דלא מיתסר אלא בלישלשת כדתניא היתה עליו לשלשת כו' ואין נ"ל דהא בפרק דם חטאת דאמר רבא זרק סודר לבים הייב ולא קתני לשלשת והא דתניא לשלשת אורחא דמילתא קתני כו' עד וכן מצאה בה"ג של רב יהודאי גאון שאפילו בלא לשלשת אסור לתת מים על הבגד וכן כתב אי נפל רמרא על לבושו בשבתא אסור למישדי עלייהו מיא דאמר רבא פרק דם חטאת כו' הילכך צריך ליזהר שלא לתת מים על הבגד בין של צמר בין של פשתן ואפילו היו ידיו מטוכחות במים הרבה צריך ליזהר שלא יקנחם בבגד בעוד מים מרובים עליהם ולריבוי המים לא ידעתי שיעורן הלכך מנהג כשר כשאדם רוחץ ידיו בשבת שיזרוק המים מידיו ויגערם בכח קודם קינוח במפה או בבגד עכ"ל. וכן נוהג מהר"ם שמנגב את ידיו בכל כחו זו בזו ומסיר המים כפי יכלתו ואח"כ מקנחן במפה או בבגד ואמר לי מה"ט דשרייתו זו היא כיבוסו וזהו דוקא בטים אבל ביין או בשכר אין זה כיבוס אלא טינוף כדתנן בפ' ר"א דחולין מסננין את היין בסודרין מ"מ יזהר שלא יסחוט דאע"פ דאין ביה משום לבון הסורט חייב משום דש כדלעיל: [ק] כרב דסתמא דתלמודא הכי אית ליה בע"ז וכן פסק האלפס וכן בספר המצות ודלא כרב ניסים גאון שפסק דאין הלכה כרב מהא דרגיא בפרק ב' דשחיטת חולין הרוצה לנקר חצירו כו' עד ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את המינין, וכתבו התוספות בביצה על זה ראיה דאיתא בברייתא לענין פסק הלכה עיין שם ובספר התרומה בהלכות עבודה זרה ע"כ:

כב אסור לתקן בית יד וכו'. זו קיסורי בית יד שהזכירו פ' יו"ט שחל (ביצה כ"ג) ואמרו שמעשה סוגן הוא ואסור: וכן אין מקפלין. פ' אלו קשרים (שבת קי"ג) משנה מקפלים את הכלים אפי' ד' וה' פעמים ובגמרא אמרי דבי ר' ינאי לא שנו אלא באדם אחד אבל בשני בני אדם לא ובאדם אחד נמי לא אמרן אלא בחדשים אבל בישנים לא וחדשים נמי לא אמרן אלא בלבנים אבל בצבועים לא ולא אמרן אלא שאין לו להחליף אבל יש לו להחליף לא ע"כ:

כג הצובע מאבות מלאכות וכו'. דין הצובע פ"ז. ואיסור העברת הסרק. ברייתא בהמצניע (דף צ"ה) אשה לא תעביר סרק על פניה משום שצובעת:

והתופר מאבות מלאכות לפיכך אסור למלאות וכו'. במה טומנין (דף מ"ח) מימרא וברייתא אין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביו"ט וא"ל בשבת נשרו מחזירין אותן בשבת וא"ל ביו"ט:

כד הקורע מאבות מלאכות וכו' לפיכך מי שנסתבכו וכו'. ירושלמי פ' כלל גדול. ומותר ללבוש וכו': ופוצעין את האגוז וכו'. ברייתא כלשונה ביו"ס פרק המביא (דף ל"ד):

כה התוקע חייב משום בונה וכו' לפיכך כל הדלתות וכו'. ברייתא פ' כל הכלים (דף קכ"ב) ובהלכות ת"ר דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין ולא מחזירין. של לול של תרנגולין פי' דמחברי בארעא כדאיתא התם בגמרא לא נוטלין ולא מחזירין גזרה שמא יתקע ע"כ בהלכות. ותמה אני למה הוצרכו לגזרה דשמא יתקע במה שמחובר לקרקע שהרי בלא תקיעה חייב משום בונה כמבואר פרק שמיני: ואם נשמט ציר התחתון וכו'. בהמוצא תפילין (עירובין ק"ב) מחזירין ציר התחתון במקדש אבל לא במדינה העליון כאן וכאן אסור ובגמרא ת"ר ציר דלת תיבה שידה ומגדל במקדש מחזירין במדינה דוחקין העליון כאן וכאן לא יחזיר גזירה שמא יתקע ואם תקע חייב חטאת ע"כ. ומדברי רבינו שציר העליון במדינה אסור לדחקו וכן העלו ז"ל:

כו ואין גודלין שער הראש וכו'. פ' המצניע (שבת צ"ד:) הגודלת והפוקסת חכמים אוסרין משום שבות. ואיתא בגמרא משום דמיחזי כבונה ופירש"י ז"ל פוקסת יש מרבותי אומרים מתקנת שערה במסרק, עוד כתב פירוש אחר וזה נראה מדברי רבינו: ואין מחזירין וכו'. סוף פ' כירה (ד' מ"ז:) מפורש בגמרא ובהלכות וכרשב"ג דאמר אם היה רפוי מותר: ואין מתקנין חוליות וכו'. פרק חבית (דף קמ"ז) משנה אין מעגלין את הקטן ובגמרא בחומרי שדרא דמיחזי כבונה:

כז העושה אהל קבוע וכו' לפיכך אין עושין וכו'. פרק תולין (דף קל"ז) והרבה מקומות הכל מודים שאין עושין אהל עראי לכתחלה ביו"ט וא"צ לומר בשבת. ושם (דף קל"ח) מתבאר שהסתירה ג"כ אסורה מדבריהם מההיא דאמר מיגו לבן וכו': ומותר להוסיף וכו' כיצד טלית שהיתה פרוסה וכו'. פ' המוצא תפילין (עירובין ק"ב) הכסו דכרי דהוו ליה לרב הונא דכיתמא בעו טולא ובליליא בעו אוירא אתו לקמיה דרב א"ל זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח למחר פרסא עלויה מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי:

כח אין תולין וכו'. פרק תולין (שבת קל"ח:) הרבה מימרות: ומותר להניח וכו'. שם (דף קל"ח) אבל מטה וכסא וטרסקל מותר לנטותה לכתחלה וכתבו המפרשים שפריסת השלחן ע"ג ספסליו מותרת מפני שאין המתמעטין באויר שתחתיו. עוד כתב הרשב"א ז"ל ומטה שלנו בזמן שהיא מסורגת בחבלים אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים אסור לפרוס עליהם מפני שזה כעשיית אהל לפי שמשתמשין באויר שתחת המטה בנתינת סנדלין וכיוצא בהן וכן אסור לסלק מעליה כנגד התחתון מפני שהוא כסותר אהלים אבל אם אין בין חבל לחבל ג' טפחים הכל כלבוד ואין בו משום אהל ובין כך ובין כך אם היה כר או כסת או בגד פרוש עליה מערב כשיעור טפח למחר מותר לפרוס על כל המטה משום דהוי כמוסיף על אהל עראי עכ"ל:

כט כל אהל משופע וכו'. פ"ק דסוכה (דף י"ט:) שפועי אהלים לאפקעינהו מאי כאהלים דמו ויש גרסא פרק המוצא תפילין (עירובין ק"ב:) קשה לזה ואינה בגרסת הגאונים ולדברי הכל דינו של רבינו אמת שאין בזה אהל גמור דבר תורה: טלית כפולה וכו'. פרק תולין (שבת קל"ח) תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור כיצד עלוי תוס או מטיה מותר לנטותה לכתחלה בשבת, ובהלכות פירשו כגון טלית שקשורה בין שני כותלים והיא מגולגלת ומגעת לארץ נכנס בין שני קנותיה ויש תחתיה בגל ואין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה לפיכך פטור אבל אסור ואם היו עליה חוטים מאתמול נעשה אותה היום מותר: וכן הפרכת וכו'. שם וילון מותר לנטותו ומותר לפרקו. ופירש"י

מי שנסתבכו וכו'. כדי שירדו המים לבור מקפיד אפילו על מעט מים שלא ילכו חוץ לבור ולפיכך הוא דוחק הפקק וחיישינן שמא יסחטנו כשהוא דוחקו:

למקומו אין לחוש שידחוק הפקק בנקב דאדרבה מחזירו בענין שלא ימלא כל הנקב דאם כן הפסוק הפקק והיינו דקאמר שהרי דעתו שימלאו המים ובמציעתא היא פוקק אלא מפני שחושש שמא ימלאו מים רבים ויעשו על האוכלים ועל הכלים אבל אם ימלאו מים מועטים אינו חושש ולפיכך אינו דוחק את הפקק הרבה הילכך לא חיישינן שיסחטנו אבל בביבא שפקק כדי שירדו המים לבור מקפיד אפילו על מעט מים שלא ילכו חוץ לבור ולפיכך הוא דוחק הפקק וחיישינן שמא יסחטנו כשהוא דוחקו:

לפיכך

הכלים. אבל אין פוקקין את הביב כדי שירדו המים לבור שמא יסחוט בעת שדוחק שהרי הפקק שרוי במים: **כב** אסור [א] לתקן בית יד של בגדים ולשברם שברים שברים כדרך שמתקנין בחול הבגדים כשמכבסין אותן. וכן [ב] אין מקפלים הבגדים בשבת כדרך שעושין בחול בבגדים כשיכבסו אותן. ואם לא היה לו כלי אחר להחליפו מותר לקפלו ולפשטו ולהתכסות בו כדי שיתנאה בו בשבת. והוא שיהיה בגד חדש לבן שהרי הוא מתמעך ומתלכלך מיד. וכשיקפל לא יקפל אלא איש אחד אבל לקפל בשנים אסור: **כג** הצובע מאבות מלאכות [ג] לפיכך אסור לאשה להעביר סרק על פניה מפני שהיא כצובעת. והתופר מאבות מלאכות [ד] לפיכך אסור למלאות הכר והכסת החדשים במוכין גזרה שמא יתפור. אבל מוכין שנשרו מן הכר או מן הכסת מחזירין אותן בשבת: **כד** הקורע מאבות מלאכות. לפיכך מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרישן בצנעה ומתמהמה כדי שלא יקרע. ואם נקרעו אינו חייב כלום שהרי לא נתכוין. ומותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרעו נקרעו. [ה] פוצעין את האגוז במטלית ואין חוששין שמא תקרע: **כה** התוקע חייב משום בונה [ו] לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע לא נוטלין אותן ולא מחזירין גזירה שמא יתקע. אבל דלת שידה תיבה ומגדל ושאר דלתות הכלים נוטלין ולא מחזירין. ואם נשמט ציר התחתון שלהן דוחקין אותו למקומו. ובמקדש מחזירין אותו. אבל ציר העליון שנשמט אסור להחזירו בכל מקום גזירה שמא יתקע: **כו** אין גודלין את שער הראש ואין פוקסין אותו מפני שנראה כבונה. ואין מחזירין מנורה של חוליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן מפני שנראה כבונה. ואם החזיר פטור שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. ואם היה רפוי מותר להחזירו. ואין מתקנין חוליות של שדרה של קטן זו בצד זו מפני שנראה כבונה: **כז** [ז] העושה אהל קבוע חייב משום בונה. לפיכך אין עושין אהל עראי לכתחלה ולא סותרין אהל עראי גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע. ואם עשה או סתר אהל עראי פטור. ומותר להוסיף על אהל עראי בשבת. כיצד טלית שהיתה פרוסה על העמודים או על הכתלים והיתה כרוכה קודם השבת אם נשאר ממנה גג טפח מתוח הרי זה מותח את כולה בשבת עד שיעשה אהל גדול וכן כל כיוצא בזה: **כח** אין תולין את הכילה שהרי נעשית תחתיה אהל עראי. ומותר להניח [ו] מטה וכסא וטרסקל ואף על פי שיעשה תחתיהן אהל שאין זה דרך עשיית אהל לא קבע ולא עראי: **כט** כל [ח] אהל משופע שאין בגגו טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגו רוחב טפח הרי זה אהל עראי והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור. טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מערב שבת מותר לנטותה ומותר לפרקה וכן הפרוכת:

כילת

א טור סימן תקיט · ב טור סימן שב : ג טור סימן שג : ד טור סי' שמ : ה טור סי' תקח : ו טור סי' שיג שמ : ז טור סי' שטו סמ"ג שם : ח מכאן עד סוף הפרק טור סימן שטו סמ"ג שם :

לחם משנה

כה התוקע חייב משום בונה וכו'. קשה דמאי נוטלין דהא מיחזי כסותרין אע"ג דאין בנין ואין סתירה בכלים ומאי שנא ממנורה של חוליות שכתב רבינו שאין מחזירין מפני שנראה כבונה הי"נ מיחזי כסתירה דאי שייך בנין שייך סתירה כדמוכח בגמ' וצ"ע:

משנה למלך

כתם מיחזי כאהלי (ריחא) [אוירא] בנ"ל כתם קאי אסודרא כ"ל לגירסת הרמב"ן דגרים ספא מיחזי כו' ע"כ הינה ככא קאי אכגיסא דהוא מיירי בה וכתם לא מיחזי כו' קאי אסודרא א"נ ע"כ מחויוש שנו ומה שיקל הדעת צריך כדבר שנשמע בסוגיא בתלמוד וצ"ע. (א"ס עיין מגא כהג כגל נ"מ):

הגוסה · אפילו

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פירש ר"ת פרק המביא כדי יין אהא דאמר רב להאי ביעתא כר דאילו כחיצות מגיעות לארץ לתבי לא שרי אלא מלמעלה למטה אבל שולחן מותר להגיהו על סמיכותיו כיון שאין המחיצות מגיעות לארץ:

מגדל עוז

אסור לתקן בית יד עד כשמכבסים אותן. במסכת ביצה פ"ס יו"ט שחל (דף כג): וכן אין מקפלים עד לקפל בשנים אסור. פרק אלו קשרים (דף קי"ג): הצובע מאבות כו' עד שהיא כצובעת. פרק המצניע (דף צד): והתופר מאבות עד מחזירים אותן בשבת. פרק במה טומנין (דף מ"ח): הקורע מאבות וכו' לפיכך מי שנסתבכו עד שמא תקרע. בירושלמי פ' כלל גדול גמרא משנה שנים: ופציעת האגוזים. בביצה סוף פרק המביא (דף לד): התוקע חייב משום בונה עד ולא מחזירים. פרק כל הכלים בשבת (דף קכב) ופרק בתרא דעירובין (דף קא קב): ואם נשמט ציר וכו' עד שמא יתקע. פרק בתרא דעירובין (דף קב): אין גודלין עד כבונה. פרק רבי אליעזר דתולין (דף קמ"ו): ואין מחזירין מנורה עד מותר להחזירו. פרק כירה (דף מ"ז): ואין מתקנין חוליות עד כבונה. פרק חבית: העושה אהל קבוע עד סוף כמעט נטה. פרק רבי אליעזר דתולין (דף קל"ז) ופרק המוצא תפילין מקומו:

ל כילת חתנים שאין בגגה טפח ואין בפחות משלשה סמוך לגגה רוחב טפח. הואיל שהיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח. *פקק החלון [ס] בזמן שהוא מתוקן לכך אע"פ שאינו קשור ואינו תלוי מותר לפקוק בו החלון:

לא כובע שעושין על הראש ויש לו שפה מקפת שהיא עושה צל כמו אהל על לבושו מותר ללבשו. ואם הוציא מן הבגד סביב לראשו או כנגד פניו כמו אהל והיה מהודק על ראשו והיה השפה שהוציאה קשה ביותר כמו גג [ע] אסור מפני שהוא עושה אהל עראי:

לב *הנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך להזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה לפיכך אם היתה פרוכת גדולה תולין אותה שנים אבל אחד אסור. ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפילו עשרה שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי:

לג בגד שמכסה בו פי החבית לא יכסה בו את כולה מפני שנעשה אהל אבל מכסה הוא [פ] מקצת פיה. המסנן בכפיפה מצרית לא יגביה קרקעית הכפיפה מן הכלי טפח כדי שלא יעשה אהל עראי בשבת:

השגת הראב"ד

*הנוטה פרוכת. כתב הראב"ד ז"ל אין דעתי מחה בכל זה שלא באו לכאן משום אהל וזה אינו אלא מפני שהוא בכספיו והם לולאות וצריך לכוין הלולאות כנגד היתדות שבכותל ושני בני אדם יכולים לכוין בלא שוי הקפול שלו אבל אדם אחד לא. וכילה שהיא גדולה בכספהא אפילו עשרה בני אדם אין יכולין לכוין שלא כמהות הקפול שלו וירצה כנוטה אהל לכתחילה א"כ כמשמע אקתמרן לתקנו עכ"ל

פרק שלשה ועשרים

א העושה [א]נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולין שהוא עשוי להכנים האורה ולהוציא ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש. לפיכך גזרו על כל נקב אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכנים בלבד שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו. ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש ואין מוסיפין בו. אבל פותחין נקב ישן. והוא שלא יהיה הנקב למטה מן השמרים שאם היה למטה מן השמרים הרי זה עשוי לחזק ואסור לפתחו: ב נוקבין מגופה של חבית להוציא ממנה יין ובלבד שינקבנה מלמעלה אבל מצדה אסור מפני שהוא כמתקן כלי. [צ] שובר אדם את החבית לאכול

מגיד משנה

ופירש"י ז"ל שהכתוב שאין זה אלא מהילה ואין אהל אלא העשוי כעין גג וכל שאינה מהילה מיכרת מותר לעשותה אבל מהילה המתרת לא כמוכר סוף פ"ד מהלכות שופר וסוכה:

ל כילת חתנים וכו'. שם (דף קל"ח) ובהמוצא תפילין (עירובין ק"ב) כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת ולא אמרן אלא שאין בגגה טפח אבל יש בגגה טפח אסור וכי אין בגגה טפח נמי לא אמרן אלא שאין בפחות מג' סמוך לגגה טפח אבל יש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח אסורה ולא אמרן אלא דלא נחתא מפוריא טפח אבל נחתא מפוריא טפח אסורה. וכתב הרשב"א ז"ל נחתא מפוריא טפח אסורה דכיון שהכילה פרוסה לגל הויא לה מטה העשויה כעין גג באמצע כילה אבל מטה דידן אע"ג דנחתי סדינין מפוריא טפח לית לן בה. וכ"כ הרב מורי נר"ו עכ"ל: פקק החלון וכו'. פרק כל הכלים (שבת קכ"ה) תנינא פקק החלון ר"א אומר וכו' וחכ"א בין כך ובין כך פוקקין בו ואמרו בגמרא (דף קכ"ו) בין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן ופירש"י ז"ל מוכן מאתמול לכך וכתב הרשב"א ז"ל מתוקן ומוכן לכך במחשבה קאמר

לא כובע שעושים על הראש וכו'. פרק חולין (דף קל"ח) ובהמוצא תפילין (עירובין ק"ב) סינא שרי. והקשו והא הויא סינא אסור ותירצו לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. והקשו אלא יעשה אהל עראי כיון דאפיק שליפתא טפה ה"ל דמיהייב. ותירצו אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק ופר"ח ז"ל כדברי רבינו. אבל רש"י ז"ל פי' אלא לא קשיא דשעתא לאו משום אהל הוא אלא משום דלמא נפיל ואתי לאתויי וכל דמיהדק ליכא למיחש. והרשב"א ז"ל העלה פרק חולין כדברי רש"י ז"ל ובהמוצא תפילין כדברי ר"ח ז"ל וכן עיקר:

לב הנוטה פרכת וכו'. שם פרק חולין (שבת קל"ח) הא דתניא הגוד בכספיו מותר לנטותו בשבת לא שנו אלא בשני בני אדם אבל באדם אחד אסור וכילה אפי' בעשרה בני אדם אסור א"ח דלא מייתחא פורתא ע"כ. ופירושים אחרים יש ואינם יש בהבנות

לג בגד שמכסה בו וכו'. שם (דף קל"ט) אמר רבא האי כרוכא אפלגא דכובא שרי אכולא כובא אסיר. ובהלכות פירשו

פירשו פרוכקא מטלית ופי' רש"י ז"ל שהכתוב משום עשיית אהל וכדברי רבינו. וכתב הרשב"א ז"ל ולפי דברי רש"י ז"ל נצטרך לפרש שלא יהא הכובא מלאה שאם כן אין כאן אהל אלא בשחסר טפח דהוי אהל. והוא ז"ל הכריע שאין בכסוי כלים משום אהל ולא אסרינן כאן אכולא כובא אלא משום דפיחזי כמשמרת שכן דרכו בחול ואפלגא דכובא שרי דלאו הכי אורחיה וכן פי' הראב"ד ז"ל ע"כ דבריו: המסנן בכפיפה כו'. שם ומסננין את היין בכפיפה מצרית אמר רב יבלבד שלא יגביה מקרקע של כלי טפח ופי' רש"י ז"ל טפח כמדה אהל וזה כדעת רבינו. ויש מי שפירש דמשום שנוי קאתר ולא משום אהל וזה דעת ה"ר יונה ז"ל:

פכ"ג א העושה נקב שהוא עשוי וכו' לפיכך גזרו על כל נקב וכו' מפני זה אין נוקבין וכו'. דין נקב שהוא עשוי להכנים ולהוציא מבואר פ' עשירי. וגזרה חכמים. מימרא פ' חבית (שבת קמ"ו) כתנהיה שם. ודין נקב החבית. שם פרק חבית ת"ר אין נוקבין נקב חדש בשבת ואם בא להוסיף מוסיף ויש אומרים אין מוסיפין. אמר רבי יוחנן הלכה כיש אומרים ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחלה. אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לשמר אבל לחזק אסור. ואסיק רבא דאפי' למטה מן היין נמי זהו לשמר והיכי דמי לחזק כגון שנקבה למטה מן השמרים ע"כ ופירש"י ז"ל לא שנו אלא במקום שסתימה זו אינה עשויה אלא לשמר את ריח היין שלא יצא ויתקלקל כיון דלאו סתימה מעליא עבדי לה לאו כלום הוא. אבל לחזק שיחזק את הכלי שלא יצא ויטו למטה מן השמרים אבל שוליו שכל כובד היין נשען שם סתימה מעליתא הוי וכי הדר נקיב לה הויא כפותח לכתחלה עד כאן לשונו:

ב נוקבין מגופה של חבית וכו'. משנה שם (דף קמ"ו) אין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יהודה וחכמים מתירין ולא יקבנה מצדה. ובגמ' א"ר הונא מחלוקת למעלה אבל מן הצד דברי הכל אסור והיינו דקתני ולא יקבנה מצדה ופירוש מצדה של מגופה ורב חסדא אמר וכו'. ופסקו בהלכות כרב הונא: שובר אדם את החבית וכו' משנה פלק חבית ופירש"י ז"ל ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי לנקבה יפה בפה נאה עכ"ל

וסביא

א טור סימן שיג · ב טור א"ח סימן שיד כמ"ג לאוין סה.

לחם משנה

לב הנוטה פרוכת וכו' ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפי' עשרה שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי. קשה דלמה לי יש לה גג אפילו אין לה גג תעשה אוהל עראי ועוד מאי שלא תגבה מעט מעל הארץ אם ר"ל שתגביהין אותה לתלותה ובהגבההה א"א שלא יגביהה מעט אין זה משמעות הלשון דדומיא דפרוכת דלעיל קתני דאיירי בשעת התליה וצ"ע:

אסור

מגדל עוז

פקק החלון עד החלון. פרק כל הכלים (דף קכה). כובע שעושין עד אהל עראי. פרק ר' אליעזר דתולין (דף קלז קלח) ופ' בתרא דעירובין (דף קב) · הנוטה פרוכת וכיוצא וכו' עד אהל עראי. פרק ר"א דתולין כתב הראב"ד ז"ל זה אינו אלא מפני שהוא בכספיו וכו' א"כ כמשמע אקמסרן לתקנו עכ"ל. ואני אומר ע"פ ר"מ ז"ל מכוון אנא שכתב בקליה כדרכי ההכתים ואני אכאר דבריו אחת לאחת. מ"ש בהתחנה הנוטה פרכת וכיוצא בה צריך להזהר כדי שלא יעשה אהל בשעה שנוטה עכ"ל גרסינן לה ריש פרק ר' אליעזר דתולין אמר רב משום רבי חייא וילון מותר לנטותה ומותר לפרקה ע"כ. וידוע כי וילון הוא פרכת וכן פירש"י ז"ל וכן פר"ח ז"ל וקבלנו בדבריו דברי קבלה וז"ל וילון פירוש פרכת מותר לנטותה ומותר לפרקה וזה בזמן שכרוכין עליה חוטין או משיחות דלא גרע מטלית כפולה עכ"ל. ושכתב בנית לפיכך אם היתה פרכת גדולה תולין אותה שנים אבל אחד אסור עכ"ל גרסינן לה בהבית שמעתא גופה בלא ליה הא דתניא הגוד בכספיו ויש"ג בכספיו מותר לנטותו בשבת אמר רב לא שנו אלא בשני בני אדם אבל באדם אחד אסור ע"כ. ושכתב שליבית ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפי' עשרה שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל ארעי עכ"ל. גרסינן לה כמוך לזה אמר אביי וכילה אפי' בעשרה בני אדם אסור אי אפשר דלא מינתחא פורתא ע"כ וזה ברור וכן בנירסות דוקניות אמנם כתקנת גירסות מגלתי אביי אמר אפילו בעשרה ס' ואינה גירסא נכונה אללו דהיכי תני פליג אביי אהדי רב ועוד דהא דמי בר יחזקאל מתנב לה ושילה מרב הונא מכלל דהכין הלכתא על כן נתישבה גירסא ראשונה אללו ותהוכה פסק ר"ת ז"ל זה הפסק ואולי לא מצא הראב"ד ז"ל גירסא זו ולכך חולק עליו בזה וכתב דעתו לפי גרסתו ומ"ש עוד אקמסרן איני יודע מה ענין זה אצל גלימא אקמסרא שבפרק מי שמתו אלא א"כ כתנו לגלות שדרכן לנטותו: בגד שמכסה בו פי חבית עד סוף הפרק. מפורש פרק רבי אליעזר דתולין:

פרק כג העושה נקב שהוא וכו' עד מכה בפטיש. פ' חבית (דף קמ"ו) ופ' הבונה (דף ק"ג) · לפיכך גוזר על כל נקב עד נדיבות נמו. הכל פרק חבית:

הגהות מיימוניות

[ס] רש"י פי' בפרק כל הכלים וכפ' תולין למעלה בגג אבל מן הצד לא שייך איסור אהל ול"נ לר"ת דכל חלון משמע מן הצד דבגג קרויה ארובה וכר על כן נראה לרבינו תם דעשיית אהל שייך נמי מן הצד וע"ש ובפסקי מהר"ם ע"כ: [ע] אמר רב ששת בריה דרב אידי סינא שרי כו' ע"ש בריש תולין ובסוף המוצא תפילין, והנה פירש כפירוש ר"ח וכן פי' בערוך ולדבריהם אפילו קשור ברצועה תחת צוארו אסור מטעם אהל וכתב רבינו ברוך דאפילו לפירושו אותם כובעות שלנו שמא מותרין משום דמשופעים והולכים כלפי מטה אבל רש"י פי' הא דמיהדק הא דלא מיהדק דמיהדק שרי פי' שקשור במשיחה או ברצועה תחת צוארו ואין לירא שמא יפול ולא איירי מטעם אהל כלל. ופסק סה"ת והכיצות דלפיכך כל הכובעים מותרים להלך בהן בשבת אם קשורים ברצועה תחת צוארו אבל כובע של צמר או בגד שקורין אלוצ"א מותר לכל הפירושים אפילו בלא שום קשירה דמיהדק שפיר בראש כו' ע"כ. ובא"ז כתב על פיר"ש וז"ל הילכך כל הכובעים מותרים ע"י רצועה כמו שאנו הולכים ואפילו בלא רצועה אם הוא כובע עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין רוח יכול לדפרידו מעל ראשו מותר אפילו בלא רצועה בשבת ע"כ: [פ] פרוונקא אפלגא דכובא שרי ע"כ: [צ] מכאן

הורה

מגיד משנה

ומביא אדם חבית כו'. ברייתא שם. ואמרו בגמרא משום דלשון יפה קא מכוין:
ג וכשם שאסור לפתוח וכו'. פרק חלון (דף ק"ב) אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר הלי מרבנן דשקיל כרא דשושא ושנה בברזא דדנא ואמר אנא לאצטמויי קא מכוינא ואזיל וחזיה במברא ושבר לבן ניסא ושייר לגו שירי ואמר לגינוס קא מכוינא. אמר לגו כפרמס מדרבנן ומרצה מדרבנן לא אתי למיעבד לכתחלה ע"כ. ורבינו כתב ומותר להערים בדבר זה ולא חלק בין תלמיד חכם לעם הארץ. ואולי שהוא סובר שלא אמר ותרצה מדרבנן בדוקא אלא משום שהעבודה נעברה חזו שלא הזכיר רבינו הדין הזה כלל לפי שאין ערמה מדרבנן מצוי. ומ"מ לפי דבר שאינו מתכוון וכו' ללמד מכאן ויתבאר עוד בפרק זה:
ד כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום וכו' לפיכך אסור להשמיע קול של שיר וכו'. חיוב גמר מלאכה מבואר פרק שמיני ואיסור השמעת הקול פ' המוצא תפלין (עירובין ק"ד) ושם הפלגו בהלכות כמאן דאמר לא אסרו אלא בקול של שיר בלבד אבל מותר להקיש על הספר וכל כיוצא בזה ואע"פ שיש אוסרין כן עיקר:
ה אין מספקין ולא מטפחין וכו'. משנה ביו"ט פ' משילין (ביצה ל"ו:) ופי' רש"י ז"ל אין מטפחין ביד ואין מספקין על ירך ואין מרקדין ברגל וכולן לשמחה ולשיר ובגמרא משום גזירה שמא יתקן כלי שיר. ומ"ש רבינו ולספק כלאחר יד מותר הוא בירושלמי וכתוב בהלכות שם: אין שטין על פני המים גזירה שמא יתקן וכו'. שם במשנה והטעם בגמרא. ופי' רש"י ז"ל חבית של שייטין כלי של עשה שאורגים אותו ושטין עמו כמין חבית ארוכה ולמדין בו לשוט עכ"ל: בריכה שבחצר מותר וכו'. פ' כירה (שבת מ' מ"ח) אמר לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים ואפי' עומדת בחצר ומוקי בגמרא בין אין לה גדודי ואית לה ופירש בהלכות דאי אית לה גידודי שרי ופירוש אמר ים. ופירוש גידודי שפתה גבוהה:
ו אין חותכין שפופרת של וכו'. פרק חבית (דף קמ"ו:) מחלוקת אמוראים וקנאים ומבואר שם דמחתך לכתחלה כ"ע לית להו דאסור דהא מתקן מכוונת כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי דחתוכה ולא מיתקנא מאן דאסר גזרינן דלמא אתי למיחתך לכתחלה ומאן דשרי לא גזרינן וקמו להו שמואל ור' יוחנן בחדא שיטתא דשרי וקיימא לן כוותייהו: ואסור להניח עלה של הדס וכו'. שם אמר שמואל האי מרזא דאסא אסור וכלכלות פי' אסור ליתן עלה של הדס בתוך הנקב של חבית לקלח בו היין כדי שלא יהא שותת בדפני החבית ע"כ. מ"מ רב ירמיה מדפתי אמר משום מרזב פירש"י ז"ל גזירה שמא יכין מרזב רב אשי אמר גזירה שמא יקטום מאי בינייהו איכא בינייהו דאקטים ומנח ע"כ. ופסק רבינו כרב ירמיה להחמיר וה"ה דרב אשי בתרא: ואין שוברין וכו'. משנה ביו"ט פרק המביא (ביצה ל"ב) ופירש"י ז"ל כשצולין דגים על האסכלא מוסכין קיסם או שוברין חרסים או מותכין נייר וטורין במים ומדליקין הדגים על הנייר וכו' עכ"ל:
ז זמורה שהיא קשורה. במטפחת וכו'. פ' כל הכלים (שבת קכ"ה) משנה זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת ובגמרא קשורה אין שאין קשורה לא ואוקי רב אשי טעמא

זמנים. הלכות שבת פכ"ג

לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ומביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף לפני האורחין ואינו חושש. שאין כוונתו אלא להראות נדיבת לבו: ג וכשם [א]שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב. לפיכך אסור לסתום נקב החבית ואפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה כגון שיסתום בקיסם או בצרור קטן. אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר. ומותר * להערים בדבר זה: ד כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש. ומפני זה הגורר כל שהוא או המתקן כלי באיזה דבר שיתקן חייב. לפיכך אסור להשמיע [ב]קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים. אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא [ג] יתקן כלי שיר: ה אין [ג]מספקין ולא מרקדין ואין מטפחין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר [ג] ולספק כלאחר יד מותר. אין שטין על פני המים גזירה שמא יתקן חבית של שייטין. [ד]בריכה שבחצר מותר לשוט בתוכה שאינו בא לעשות חבית של שייטין והוא שיהיה לה שפה מוקפת שלא יעקר ממנה המים. כדי שיהיה היכר והפרש בינה ובין הים: ו אין חותכין שפופרת של קנה מפני שהוא כמתקן כלי. היתה [ה]חתוכה אף על פי שאינה מתוקנת [ד] מותר להכניסה בנקב החבית בשבת להוציא ממנה יין ואין חוששין שמא יתקן. ואסור להניח עלה של הדס וכיוצא בו בתוך הנקב של חבית כדי שיקלח את היין מפני שהוא כעושה מרזב בשבת. ואין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר מפני שהוא כמתקן כלי: ז זמורה שהיא קשורה במטפחה ממלאין בה בשבת. ואם אינה קשורה אין ממלאין בה גזירה שמא יקטום

א טור שם: ב טור סי' שלח סמ"ג שם: ג טור סימן שלח סמ"ג שם: ד טור סי' שלט סמ"ג שם: ה טור סי' שיד:

כסף משנה

פכ"ג ד לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת. עיין במה שכתבתי בר"פ כ"א גבי הנשים המשחקות באגוזים: אפילו להכות באצבע וכו' או אחת כנגד אחת וכו' אסור. אין להקשות על זה ממ"ש בפ"ק דיומא (דף י"ט:) שהיו מכין לפני כ"ג באצבע צרידה דהתם מקדש שאין בו משום שבות:
ה ולספק כלאחר יד מותר. כתב כן מדאמרינן בירושלמי רבי יוסה אמר אחורי ידיהון פרי דהוא איסתכל ביומוי דרבי והוו מספקין אחורי ידיהון בשבתא עבד ר"מ ושמע קלהון אמר רבותינו הותרה שבת שמע רבי קליה אמר מי זה שבא לגדוזם בתוך ביתם שמע ר"מ קליה דרבי וערק. וכתב הרי"ף דמשמע דלר"מ אסור לספק כלאחר יד ואפ"ה פסק כר' יונה דגמרא הוא ומ"ש כלבן דבי רבי דהוו מספקי אחורי ידיהון. והמ"ג כתב דיש לסמוך על דברי רבי משום דהוו סביתי רבים נגיה ותמדין ממעשהיה. וליכא למימר עוד דאפילו ר"מ סבר למספק כלאחר יד ולא אמר רבותינו הותרה שבת אלא משום דסבר דהוו מספקין כדרכם והיינו דכי א"ע רבי מי זה בא לגדוזם בתוך ביתם ערק ר"מ דכיון דאהדר ליה הכי ידע ר"מ דכלאחר יד הוו עבדי דאי ערק מכיסופא דאיצלאי מילתא דאוכחינהו שלא כדין:
ו ואסור להניח עלה של הדס וכיוצא בו בתוך הנקב של חבית וכו'. כתב ה"ה שפסק רבינו כר' ירמיה להחמיר וה"ה דרב אשי בתרא הוא עכ"ל. ול"נ שטעם רבינו משום דהא דגזר שמא יקטום אתי דלא כהלכתא דהי קטים מאי הוי והא אסיקנא בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ג:) דרב יהודה משמיה דרב לן מלתא אלתא ורב אשי דאמר גזירה שמא יקטום לפרושי טעמא דשמואל אתא ולא משום דס"ל הכי וכיון דלטעמיה דרב ירמיה מיתוקמא שפיר מימרא דשמואל ליכא דהלכתא לא דחיק לה:
המשביל

ז זמורה שהיא קשורה. בטפיח וכו'. פ' כל הכלים (שבת קכ"ה) משנה זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת ובגמרא קשורה אין שאין קשורה לא ואוקי רב אשי טעמא

משנה למלך

פכ"ג ז אפילו להכות באצבע על הקרקע כו'. (א"ה ע' בכתבי מהרי"א סי' קי"ד וכמ"ש הרב המחבר פ' שמונה מהל' בית הבחירה):

הגהות מיימוניות

תורת מהר"ם שאם נאבד מפתח התיבה והוא צריך לפותחה לצורך השבת ישברנה לכתחילה ואין בדבר חשש איסור וכן משמע מההיא דפרק המביא כדי יין תותמות שבקרקע מתיר ומפקיע וחותך וכן בריש כל הכלים אמר רבא אין בנין בכלים וכן מדאמר רב יהודה אמר רב בפ' במה מדליקין מסיקין בכלים ואין סתירה גדולה מהסקה והא דאמר רב בפרק הבונה עייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה לא קשיא כאשר פירש לעיל בהג"ה פרק י' בהלכתא י"ג ע"כ. וכ"כ ו' פ' י' בפ' במה טומנין גבי משום בונה לא איחייב לא בחבית לא בתנור ולא בכוורת דאין בנין בכלים. וכן נ"ל ראיה מהא דפ' ב' דביצה גבי אין זוקפין את המנורה דקאמר הבא במנורה של חוליות כו' דב"ש סברי יש בנין בכלים וב"ה סברי אין בנין בכלים וכן בהל' יו"ט פ"ד אבל התוס' כתבו בפ' בכל מערבין וה' המביא מההיא דבכל מערבין דתנן נתנו במגדל ונעל בפניו כו' ופריך בגמרא אמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר וכו' משמע דפשיטא ליה דאין יכול לשבר הפותחת ולישול אע"פ שסתם מגדל שבתלמוד של עץ כדמשמע בריש פ' כל הכלים לפיכך אסור לשבר פותחת של עץ או של מתכת לחפקיע ודוקא קשור בחבל מתיר ומפקיע וחותך כדמשמע בההוא דבכל מערבין וההיא דרבא דריש כל הכלים ואינו בנעילה דלת בעלמא אבל לקלקלו למותרו שייך שפיר בנ, גמור וסתירה גמורה כדאמרי בריש הבונה האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר חייב משום בונה וכו' ע"ש בתוס'. ובסוף דבריו כתב וז"ל ושיתו בירושלמי גרס אמתניתין דבכל מערבין הרא דאיתמר במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר את התאנה לאכול ממנה גרוגרות ע"כ: *(הטור כתב לאינש דעלמא אסיר לצורבא מדרבנן שרי). [ג] אבל קול שאינו של שיר כגון להקיש על הדלת וכיוצא בו מותר דאמר רבא לא אסרו אלא קול של שיר בלבד, וכן סובר אמיכר התם וכן קיי"ל וכן פסק ר"י אלפס ודלא כעולא דאמר להקיש על הדלת אע"פ דבירושלמי דביצה איתא לאיסורא כעולא אנן כתלמוד שלנו קיימא לן דהוא בתראה ורבא ואמימר ידעו גם תם הירושלמי וידעו שאין הלכה כן וכן בספר המצות אמנם רבינו הגנאל פסק כעולא. והא לך תשובת מהר"ם ז"ל ששאלתם על הטבעת ויש בו אבן או עופרת משמיע קול אם מותר להגית בשבת רב אלפס פסק כרבא בשילהי עירובין דאמר לא אסרו אלא קול של שיר בלבד מדחזינן לאמימר דשרי למימלא במחווא ולא חש אמימר לאוליד קלא ואפילו לרבינו הגנאל שפסק כעולא דאמר כל אולודי קלא אסור ה"מ היכא דבעי לקלא כגון ההוא גברא דטרף אבבא כדי שישמעו לו וההיא דמציפין מי זריזין בשבת לחולה אין לבריא לא דניים דבעי למיתער וכן נשים המשחקות באגוזים ובתפוחים ומכין זה בזה והקול נשמע שיודעים שתרויהו ולמלאות בגלגל מן הבור אפשר שיש צורך קול שמתוך כך ידע מתי הוציאו ויבא אחרים לדלות א"נ משום דיש שם השמעת קול גדול ואושא מילתא טובא אבל קול של טבעת הלול אין שום צורך באותו קול ולא אושא מילתא כלל ולית דין ולית דיינא דלא שרי וכן משמע בפרק במה אשה דיוצא עבד בזוג שבכסותו בין דאית ליה ענבל בין דלית ליה ענבל ואע"ג דמשמיע קול הוא לא חיישינן ושלום. הצעיר מאיר ב"ר ברוך זלה"ה ע"כ: [ג] בירושלמי בהלולא דרבי שמעון בר רבי הוו מספקים אחורי ידיהון ע"כ: [ד] חבית כר' יאשיה ומיקל ע"ש:

מגדל עוז

וכשם שאסור וכו' עד לא נגזור. פרק כסוס ופרק חבית ומי סכי מתמע סוגיין: אבל אם סניח וכו' עד בדבר זה. פרק ל"א דחלון (דף קל"ט): כל דבר שהוא גמר עד שיתקן חייב. פרק כלל גדול (דף ע"ס): לפיכך אסור להשמיע קול עד חבית של שייטין. עיקר אלו ההלכות משנה פרק משילין פירות (דף ל:) ובגמרא דילן ודבני מערבא ופרק המוצא תפילין ומייתי לה פרק השואל ופ' המביא כדי יין ורמיזא פרק כתלל: בריכה שבחצר עד וכין לים. פרק כירה (דף מ'): אין חותכין שפופרת עד מפני שהוא כמתקן ומורס וכו' עד ויקטום. פרק כל הכלים (דף קכ"ט):

ח המטביל כלים וכו'. פ"ב דהרומות ויש שם ירושלמי דמתיר כלים קטנים ולא חש לו רבינו משום דבתוספתא ביצה מוכח דכולהו אסירי עם טעמי דאיתא התם ולזה לא חילק רבינו:

יא הממרח רטיה בשבת וכו' לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכו'. כתב ה"ה ואם השאל והלא נתבאר למעלה בפרק זה וכו' עד ולינה אסורה מפני עליה תלה מפני גזירת מירוח. ולפי דס"ל לרבינו דסתימת נקב החבית אסורה בכל דבר משום דהוי כבונה ואם סתמו בשעוה אסור משום ממרח ג"כ והא דבמסחת שרי שמואל הייט לומר שאין בו משום ממרח אבל אה"נ דאסור משום דהוי כבונה:

מי

יקטום אותה ויתקעה. [א]אסור לחוף כלי כסף בגרתקון מפני שהוא מלבנן כדרך שהאומנין עושין ונמצא כמתקן כלי וגומר מלאכתו בשבת. אבל חופפין אותו בחול ובנתר. וכן כל הכלים חופפין אותן בכל דבר. *ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן אא"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת. אבל כלי שתיה כגון כוסות וקיתונות מותר להדיחן בכל עת שאין קבע לשתיה. ואין מציעין את המטות בשבת כדי לישן עליהן למוצאי שבת אבל מציעין מלילי שבת לשבת: **ח** אסור להטביל כלים טמאין בשבת מפני שהוא כמתקן כלי. [ב]אבל אדם טמא מותר לטבול מפני שנראה [ס] כמיקר. ואין מזין עליו בשבת. המטביל כלים בשבת בשוגג ישתמש בהן. במזיד לא ישתמש בהן עד למוצ"ש. ומותר [ו] להטביל את המים הטמאים בשבת. כיצד [ג]עושה נותנן בכלי שאינו מקבל טומאה כגון כלי אבנים ומטביל הכלים במקוה עד שיעלה מי המקוה עליהן ויטהרו: **ט** *אין מגביהין [ד]תרומות ומעשרות בשבת מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן: **י** מעבד מאבות מלאכות הוא. והמרכך עור בשמן כדרך שהעבדנים עושים הרי זה מעבד וחייב. לפיכך לא [ה]יסוך אדם רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל החדשים. אבל סך הוא את רגלו שמן ולובש מנעלו או סנדלו אע"פ שהן חדשים. וסך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא חדשה ואינו חושש. במה דברים אמורים כשהיה השמן מועט כדי שיצחצח העור בלבד אבל אם היה בבשרו שמן הרבה כדי שירכך העור הרי זה אסור מפני שהוא כמעבדו. והכל בחדשים אבל בישנים מותר: **יא** הממרח [ו]רטיה בשבת חייב משום מוחק את העור. לפיכך [ז]אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה שמא ימרח ואפילו [ז] בשומן אין סותמין את הנקב גזירה משום שעוה: **יב** כותב מאבות מלאכות. לפיכך אסור לכחול [ח]בפוך וכיוצא בו בשבת מפני שהוא ככותב. ואסור ללוות ולהלוות גזירה שמא יכתוב. וכן אסור לקנות ולמכור ולשכור ולהשכיר גזירה שמא יכתוב. [ט]לא ישכור אדם פועלים בשבת ולא יאמר לחבירו לשכור לו פועלין. אבל לשאול ולהשאיל מותר. שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני: **יג** אחד [י]המוכר בפה או במסירה אסור. [ואסור לשקול] בין במאזנים בין שלא במאזנים. וכשם שאסור לשקול כך אסור למנות ולמדוד בין בכלי מדה בין ביד בין בחבל: **יד** אין [י]דנין בשבת ולא חולצין ולא מיבמין ולא מקדשין גזירה שמא יכתוב. ואין מקדישין ולא מעריכין ולא

השגת הראב"ד

*ואסור להדיח וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אין מגביהין וכו'. א"א ואפילו ליתן לכהן בו ביום:

טעמא גזירה שמא יקטום ופירש"י ז"ל זמורה של גפן שהיא קשורה בספית שתולים בה מן הטור או מן המעין עכ"ל: **אסור** לחוף כלי כסף וכו'. פ' במה סומכין (דף נ') בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתקון והעלו שם דלפי' כלי כסף בנתר ואהל מותר. ופי' רש"י ז"ל חפין משפשפים את הכלים לנהלן בגרתקון כמין עפר שגדל בחביות של יין והוא עיקר תקון כלי כסף עכ"ל. **ואסור** להדיח קערות וכו'. פרק כל כתבי (דף קי"ח) ת"ר קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח אבל כוסות קיתוניות ולגוהיות מדיח והולך כל היום כולו לפי שאין קבע לשתיה ע"כ. ובהשגות א"א כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול ע"כ. ואף רבינו ז"ל כך הוא סבור שתקון זה אינו אסור אלא מפני שהוא לצורך חול: **ואין** מציעין את המטות וכו'. משנה פרק אלו קשרים (דף קי"ג) ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת אבל לא משבת למוצאי שבת ע"כ:

ח אסור להטביל כלים וכו'. ביו"ט פ' יו"ט שחל (ביצה י"ז י"ח) משנה וברייתא ומסקנא שם **המטביל** כלים וכו'. ברייתא שם (דף י"ז) (ומשנה פרק אין תורמין ויש לשם ירושלמי שמתיר כלים קטנים ולא חש לו רבינו ובפ"ב דביצה מוכח דכולהו אסירי משום טעמי דאיתא התם ולזה לא חילק רבינו). [כל זה בס"א אינו ויש"ו בכ"מ]: **ומותר** להטביל את המים וכו'. שם במשנה ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרם. ודע שטבילת כלי מתכות הנקחים מן הנכרי אסורה בשבת מפני שהוא כמתקן כלי ועוד אזכיר זה פ"ד מהלכות י"ט

ט ואין מגביהין תרומות וכו'. משנה פ' משילין (ביצה ל"ו) ובפ' ב"מ (שבת ל"ד) ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים

י מעבד מאבות מלאכות וכו' לפיכך לא יסוך וכו'. דין העבוד פי"א ודין הסיכה ברייתא פרק חולין (דף קמ"א) תני ר' חייא אין מגררין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל אבל סך את רגלו שמן ומניחה בתוך המנעל או בתוך הסנדל. (אבל) וסך את כל גופו שמן ומתעגל ע"ג קטבליא ואינו חושש ואמר רב חסדא לא שנו אלא שיעור לנחתהו אבל לעבדו אסור ע"כ בגמרא ובהלכות ורבינו ז"ל התיר בישנים. ופירוש קטבליא עור שלוק:

יא הממרח רטיה וכו' לפיכך אין סותמים וכו'. מרוח הרטיה פי"א וסתימת הנקב פרק חבית (דף קמ"ו) משנה אם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. ובגמרא משמע רב אסר ושמואל שרי מאן דאסר גזרינן משום שעוה ומאן דשרי סבר לא גזרינן ובהלכות והלכה כרב ואם תשאל והלא כבר נתבאר למעלה בפ"ז שאסור לסתום כל נקב אפי' בקיסם או בצרור וא"כ למה צריכין אנו בשמן לגזירת שעוה ובשעוה עצמה לגזרת תרות. הסוכך אין סתימה א כסתימה של מעלה שהסתימה של מעלה היא שנכנסת תוך הנקב ובעובי הכלי וסתימה זו היא על פני הכלי ומגבו ואינה אסורה מפני עצמה אלא מפני גזרת מרוח:

יב כותב מאבות מלאכות לפיכך אסור לכחול וכו'. משנה בפרק המצניע (דף ע"ד) הכוחלת הכמים אוסרין משום שבות ובגמרא כוחלת משום כותבת ופי' רש"י ז"ל שמולכה מכחול סביב לעין כאדם המוליך קולמוס סביב האות עכ"ל. ואסור ללוות ולהלוות גזרה שמא יכתוב וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ומהם פ' שואל (דף קמ"ח) ושם בגמרא מבואר הטעם. **לא** ישכור פועלים בשבת וכו'. משנה שם (דף ק"נ) כלשונה · **אבל** לשאול ולהשאיל וכו'. משנה שם (דף קמ"ח) שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני וכן אשה מחברתה ככרות ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר שבת ע"כ. ואמרו בגמרא מ"ט השאילני לא אתי למיכתב הלויני אתי למיכתב. ובהלכות פירשו משום דהלויני לזמן מרובה משמע ולפיכך אתי למיכתב, ע"כ:

יג אחד המוכר בפה או במסירה אסור וכו' ואסור לשקול בין וכו'. זה מבואר ויתבאר בהלכות יו"ט יש להוכיח כן. והמדידה מבואר סוף פ' מי שהחשיך (דף קנ"ז):

יד אין דנין בשבת ולא חולצין וכו' פרק משילין (ביצה ל"ו ל"ז) משנה וגמ' גזרה שמא יכתוב ובתוספתא שאין מגרשין. וכס' העטים שאסורין לצור להרים שום דבר בשבת אלא א"כ הוא לצורך השבת דומה להפר נדרים כנזכר פ"ז מהלכות שבועות: **ואין** מקדישין ולא מעריכין וכו' שם במשנה ובגמרא משום מקח וממכר פירוש ואע"ג דמקח

לחם משנה

פכ"ג ח אסור להטביל כלים טמאים בשבת וכו'. כאן פסק כרבה (ביצה דף י"ח) (ובפ' י"ח) [ובפ' י"ט ס"ד] פסק כרב ביבי דאמר שמא ישהא ועיין בפסקי מהר"ר לוי ן' חביב שעמד על זה ותירץ תירוץ נכון

יב כותב מאבות מלאכות וכו' מפני שהוא ככותב וכו'. יש כאן קושיא עגו.ה דאינו מסכים כלל עם דברי הגמרא וע"ק מדידיה אדידיה. ועיין בשלטי הגבורים שהוא מקשה אותה שם:

מגדל עוז

אסור לחוף כלי כסף עד בכל דבר. פ' סומכי' (דף נ'): **ואסור** להדיח קערה וכו' עד באותה שבת כו' עד שאין קבע לשתיה. פרק כל כתבי (דף קי"ח). כתב הראב"ד ז"ל כ"ז אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול עכ"ל. **ואני אומר** ברייתא היא שנויה פ' כל כתבי ופירושו מכוון ומה לי כיתתקן משבת לחול שבמשמעות לשון ר"מ ז"ל וכן פירש"י ז"ל שאין הדחה זו אלא לחול ומה לי טורח משבת לחול שמפרש הראב"ד ז"ל כוונם לדעת אחד נתכוונו **ואין** מציעין עד לשבת. פ' אלו קשרים (דף קי"ג): **אסור** להטביל כלים עד עליו בשבת. פרק ב"מ וביצה פרק יו"ט (דף י"ז י"ח). **המטביל** כלים וכו'. משנה היא פ"ב דתרומות · **ואין** מגביהין תרומות עד כמתקן. פ' השואל: **מעבד** מלאכות עד וחייב. פרק כלל גדול (דף ע"ה): **לפיכך** לא יסוך אדם עד אבל בישנים מותר. פ' ר"א דמילה (דף קמ"א) **הממרח** רטיה עד משום שעוה. פרק חבית (דף קמ"ו): **כותב** מאבות מלאכות עד ככותב. **פרק** המצניע (דף נ"ד): **ואסור** ללוות ולהלוות וכו'. פרק שואל ופרק משילין (דף ל"ו) **לא** ישכור וכו' עד בין בחבל. פרק שואל (דף קמ"ח): **אין** דנין בשבת עד כמתקן אוכל בשבת. **פרק** שואל ופרק משילין (דף ק"כ):

הגהות מיימוניות

[ס] הורה רבינו פרץ בה"ר אליהו שמותר להטביל בשבת ע"י הערמה ששואב מים לשתות או לשאר צורך המים ומטילא יהיו טהורים וכן איתא בפרק ב' דביצה ושוין שמדלין בדלי טמא והוא מאליו טהור וכן ראיה מאדם דשרי משום דנראה כמיקר: [ו] כחכמים לגבי רבי: [ז] כרב ודלא כשמואל דשרי ע"ש:

ולא מחרימין מפני שהוא כמקח וממכר. ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש. ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת. ואין מעשרין את הבהמה גזירה שמא ירשום בסיקרא. ומקדיש אדם פסחו בשבת וחגיגתו ביום טוב שזו מצות היום היא. וכשם שאין מקדישין כך אין מקדשין מי חטאת: **טו** המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב בשוגג יאכל ממה שהתקין. במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת. ובין כך ובין כך תיקן את הפירות. וכן המקדיש או המעריך או המחרים בשבת בין בשוגג בין במזיד מה שעשה [ח] עשוי ואין צריך לומר ביום טוב. וכן המקנה לחבירו בשבת קנה. [א]מעשרין את הדמאי בין השמשות אבל לא את הודאי: **טז** מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי או למעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת אע"פ שייחד מקומן מקודם השבת והרי הן ידועין ומונחין בצד הפירות. ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו יבאו ויאכלו. ובלבד שיודיע לכהן שזו שאני מאכילך תרומת מעשר ויודיע לעני שזו שאני מאכילך מעשר עני: **יז** אסור להפיס [ב]ולשחק בקוביא בשבת מפני שהוא כמקח וממכר. ומפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה מפני שאין מקפידין: **יח** אסור לחשב [ג]חשבונות שהוא צריך להן בשבת בין שעבר בין שעתיד להיות גזירה שמא יכתוב. לפיכך חשבונות שאין בהן צורך מותר לחשבן. כיצד כמה סאין תבואה היה לנו בשנה פלונית. כמה דינרין הוציא בחתנות בנו וכיוצא באלו שהן בכלל שיחה בטילה שאין בהן צורך כלל המחשב אותן בשבת כמחשב בחול: **יט** [ס] אסור [ד]לקרות בשטרי הדיוטות בשבת שלא יהא כדרך חול ויבא למחוק. מונה אדם פרפרותיו ואת אורחיו מפיו אבל לא מן הכתב כדי שלא יקרא [י] בשטרי הדיוטות. לפיכך אם היו השמות חקוקין על הטבלא או על הכותל מותר לקרותן מפני שאינו מתחלף בשטר. ואסור לקרות בכתב המהלך תחת הצורה ותחת [כ] הדיוקני בשבת. אף לקרות בכתובים בשבת בשעת

בית

א טור סי' רסא: ב טור סי' שכב: ג טור סי' שו: ד עי' בטור שם בדין כתב שהוכא בשבת:

מגיד משנה

דמקח וממכר נושיה אינו אסור אלא גזרה שמא יכתוב לאו גזרה לגזרה הוא אלא כולה חדא גזרה היא כך מפרשין ז"ל: ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה וכו'. כבר נזכר דין זה למעלה וחזר רבינו ושנאו כאן לפי שיש שתי סבות לאיסורו כמ"ש והאחת היא מענין הנזכר למעלה שהוא מפני איסור מכה בפטיש והאחרת מפני מה שנכתב כאן שהוא מפני איסור ההגבהה לפי שרבינו סומך על הסדר של דבריהם מפני הלכות על סדר חיוב האבות מלאכות:

ואין מעשרין את הבהמה גזרה שמא ירשום וכו'. משנה פ' אחרון דבכורות (דף ל"ח) ולמה אמרו בכ"ש באגול ולא אמרו באחד בתשרי מפני שהוא יו"ט וא"א לעשר ביו"ט ואמרו בגמרא משום סיקרא וזה מבואר והזכר ג"כ פ"ק דחגיגה בגמרא (דף ח'):

ומקדיש אדם וכו'. מימרא פ' שואל (שבת קמ"ח:) כלפונה ואמרו מפני שהן חובות הקבוע להם זמן ולזה כתב רבינו שזה מצות היום היא: וכשם שאין מקדישין כך אין מקדשין וכו':

טו המגביה תרומות מעשרות בשבת או ביו"ט בשוגג וכו'. משנה בתרומות (דף מ"ם) הובאה בגמרא פרק יו"ט שחל (דף י"ז): וכן המקדיש או המעריך או המחרים וכו'. ירושלמי שם כתוב בהלכות: מעשרין את הדמאי בין השמשות אבל לא וכו'. משנה בב"מ (שבת ל"ד):

טז (מי שקרא שם וכו'. משנה פ"ד דדמאי). [פ"א איתו והוא מן הכ"מ]:

יז אסור להפיס ולשחק בקוביא וכו'. משנה וגמרא פרק שואל (דף קמ"ח קמ"ט) ופי' להפיס להטיל גורלות לחלק מי יגיע כל מנה והשחוק בקוביא אפילו בחול אסור משום גזל מדבריהם כמו שמבואר פ"ו מהלכות גזלה וכן מבואר כאן בגמרא: ומפיס אדם עם בניו וכו'. שם (דף קמ"ט:) מבואר בגמרא באוקמתא ונתנו טעם כדרב דאמר מותר לאדם להלוות לבניו ולבני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית ויש סוברין שכיון שאין הלכה כרב כדאיתא פרק אי זהו נשך (ב"מ ע"ה) ולא היא דילמא אתי למסרך אף הכספה אסורה במנה גדולה כנגד קטנה. ואני אומר דע"כ לא נדחית הויא דרב אלא גבי רבית שחוששין מן התורה וחוששין דלמא אתי לסרוכי. אבל קוביא שאינה אסורה אלא מדבריהם בבניו ובני ביתו לא גזרו. ותדע לך שכן הוא דהא מתניתא לית לה ספרי לחלק בהספה בין בניו ובני ביתו לאחר אלא בכך ואיך נדחה משנתנו מהלכה א"ו כדעת רבינו עיקר כך נ"ל:

יח אסור לחשב חשבונות שהוא צריך להן בשבת בין וכו'. שם (שבת ק"כ:) ברייתות מחשבין חשבונות שאינן צריכין ואין מחשבין חשבונות שצריכין ומבואר בברייתא אחרת שהצריכין בין שעברו בין שעתידין להיות אסור לחשבן של מה לך ושל מה בכך מותרין. וכתב רבינו הרי הן בכלל שיחה בטלה כלומר שאין שיחה בטלה ראויה לירא חטא. ופרק כ"ד יתבאר שאסור לכל אדם להרבות בשיחה בטלה בשבת:

יט אסור לקרות וכו'. פרק כל כתבי (דף קי"ו:) ופרק שואל (דף קמ"ט) מבואר שאין קורין בשטרי הדיוטות ופירש"י ז"ל כגון של חשבונות או אגרות השלוחות למלך חסן עכ"ל. והרשב"א ז"ל כתב ולענין קריאה באגרות שלום בשבת אסור גזרה משום קריאה בשטרי הדיוטות שהם שטרי מקח וממכר. וכ"ש לדברי רבינו שלמה שפירש שטרי הדיוטות אגרות שלום עכ"ל. ולאיתי כתוב בשם הרמב"ן ז"ל שמותר לקרות באגרות של שלום וכן נהגו. וכתב רבינו בפירוש המשנה כעס מה שאסרו למנות מן הכתב גזרה שמא יקרא אגרות שלום בשבת והוא אסור כי לבד ספרי הנבואות ופירושיהן אסור לקרות בשבת וביו"ט ואפילו היה גופו הספר בחכמה מן החכמות עכ"ל. ומכאן אתה למד שדעת רבינו בפירוש שטרי הדיוטות כדעת רש"י ז"ל הנזכר למעלה: מונה אדם את אורחיו וכו'. משנה שם (דף קמ"ח קמ"ט) וכלבונה ובגמרא מ"ט רב ביבי אמר גזרה שמא ימחוק אביי אמר גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות ופסקו בהלכות כאביי. ופירוש אבל לא מן הכתב יש מי שכתב שלא אסרו אלא בקורא בפיו מן הכתב אבל להסתכל בכתב ולמנות במחשבתו מותר וה"ל יותר כתב דבין כך ובין כך אסור: לפיכך אם היו השמות חקוקין על הטבלא וכו'. דברי רבינו לפי הנראה לי הם בהחקוקין על הטבלא ועל הכותל לא בכתובים לפי שהכתובים ודאי אסור וכן מוכחת הסוגיא שם ואף בחקוקים על הטבלא נהגו עליו קולא המפרשים ואמרו דטבלא ובפר מיהלשי להר בפניהם מיפלסלין. ולגבר הכוונה לפי דעתו אלו יתריכו כדברים: ואסור לקרות בכתב וכו'. שם ה"ר כתב המהלך ההם הצורה והתח הדיוקני אסור לקרותו בשבת. ופירש"י ז"ל כגון בני אדם הציירים בכותלים חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם על שם מעשיהם כגון מלחמת דוד וגליות וכותבין תחתיהן זו צורת חיה פלונית וצורה פלוני ופלוני אסור לקרותו בשבת גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות עכ"ל:

אף לקרות בכתובים וכו'. פרק כל כתבי (דף קט"ו) ומפני מה אין קורין בהן מפני בטול בית המדרש ובגמרא (דף קט"ז:) אמר רב לא שנו אלא בזמן בית המדרש אבל שלא בזמן

בית

כסף משנה

טז מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי וכו'. משנה פ"ד דדמאי:

יז ומפיס עם בניו ועם בני ביתו על מנה וכו'. כתב ה"ה ויש סוברים דכיון שאין הלכה כרב וכו' ואני אומר דע"כ לא נדחית ההיא דרב אלא גבי רבית וכו' עד ואיך נדחה משנתנו מהלכה. ונ"ל דספי' אפ"ל דמימרא דרב איזדחיא לה גם לענין קוביא משום דילמא אתי לסרוכי משכחת לה למתניתין אפרי דבבניו ובני ביתו לא שרי להפיס אלא במנה שוות דוקא ועם אחרים אפי' בשוות לא משום דשאלא דאמר בני חבורה המקפידין זה על זה עוברים משום מדה ומשקל ומנין ואע"ג דמסקנא דידכיק משום בני חבורה המקפידים זה על זה מקשה א"ה אפי' בניו ובני ביתו היינו משום דסוף פ"ד דמקשה דבבניו ובני ביתו איכא למימר לבני חבורה המקפידים זה על זה ואהדר ליה דבבניו ובני ביתו ליכא קפידא כיון שהכל שלו וכדרב יהודה אמר רב מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית אלמא כיון שהכל שלו ליכא משום רבית וה"נ ליכא משום מקפידים זה על זה כיון שהכל שלו וכך הם דברי רש"י ואע"ג דהא דאמר רב מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית דחייה לה בדוכתא כיון דלא נדחית אלא משום דילמא אתי לסרוכי אלמא דמדינא ליכא איסורא מפני שהכל שלו ואם כן שפיר מייתי ראיה שכיון שהכל שלו ליכא משום בני חבורה המקפידין זה על זה וכי פריך בתר הכי א"ה אפי' מנה גדולה כנגד קטנה נמי היינו משום דסלקא דעתיה דס"ל כההיא דרב דאמר מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כיון דמייתי מינה והוה מצי לאהדורי ליה דאע"ג דלא ס"ל כוותיה משום דחיישינן דילמא אתי לסרוכי מ"מ שפיר מייתי ראיה מיניה כיון דמדינא ליכא משום רבית כשהכל שלו ה"ה דליכא משום מקפידין זה על זה וכדפרישית אלא שהשיב לו לפי מה שעלה על דעתו שהמתרץ היה סובר דקי"ל כדרב דאפ"ה מייתבא מתניתי דחסורי מחסרא והכי קתני. ועי"ל דודאי ידע דמתני' מייתבא שפיר לדידן דכל היכא דהכל שלו ליכא משום קפידא אע"ג דלא קי"ל כרב וכדפרישית לעיל ולא תקשי ליה א"ה אפילו מנה גדולה כנגד קטנה נמי אלא לאותובי לרב יהודה ממתניתין שאע"פ שהכל שלו היים משום קוביא ואהדר ליה דלרב יהודה נ"ל מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני מפיס עם בניו ובני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד קטנה וכו' אבל לדידן דלא קי"ל כוותיה מתני' במנה שוות דוקא היא דכיון שהכל שלו ליכא קפידא לכ"ע כדפרישית אבל גדולה כנגד קטנה לא משום קוביא שאע"פ שהכל שלו אסור משום דילמא אתי לסרוכי ועם אחרים מנה שוות נמי לא משום דמקפידין זה על זה. ועי"ל דאה"נ דבהאי סוגיא וסוגיא ס"ל לגמרא כדרב דאמר מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית מיהו כיון דחזינן

הגהות מיימוניות

[ח] ובירושלמי וכולן שעשו בין אנוסין בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשו עשוי בשבת ואצ"ל ביו"ט ע"כ: [ס] ככאן כתב באור זרוע ראבי' כתב הבאו לו מערב שבת ואפי' כתוב בו מדברים המותרים בשבת כגון תינוקת ליארס ותינוק ללמדו ספר אסור לקרות וכו' עד וראבי"ה כתב להיתר כדאמרינן בפרק אין צדין ע"ב. והגה כתב להיתר אפי' בבא בשבת ודבינו ברוך ממגינצ"א כתב גם הוא כדברי א"ז לאיסור שלא לקרות בכתבי הרשות שמשלר, זה לזה אע"פ שהן ביד נכרי והביאו אבל יכול להניחו ביד נכרי וישראל מעיין בו ולא קריאת דדיבור אסור הרהור מותר ואע"ג דבתוספתא תניא כתב המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקני אין מסתכלין בו והגה הרא"ם הודה להיתר כדברי ראבי"ה ודבריו חמצא בהלכ"א י"ם בם' ב' ובמקום אחר כתב רבינו ברוך דשרי לקרות בהן אע"פ שהובאו היום מחוץ לתחום ובלבד שלא יגע הישראל אלא יגע הנכרי ע"כ עי' לעיל פ"ו בהלכתא כ' ע"כ: [י] וכ"כ בס"ה ולא הזכיר פיר"ש שפירש שטרי מקח וכמכר ואיסורי משום מכצוא רפצד ע"כ: [כ] פי' בערוך דיוקני והו כתב שתחת צורת אדם המצויירות בכותל פ"א מצויירין כיצד נעקד יצחק ושאר מעשים ע"כ:

מגדל עוז

ואין מעשרין כו'. פלוגתא קאמר לה בבריתא פ"ק דחגיגה לגבי י"ט וכ"ש בשבת: ומקדיש אדם וכו' עד היום היא. פרק שואל (דף קמ"ח): המגביה תרומות עד בשבת קנה. פ"ב דתרומות ופרק שואל בירושלמי: מעשרין את הדמאי וכו'. פרק במה מדליקין (דף ל"ד): אסור להפיס כו'. ככל פרק שואל (דף קמ"ט): ואסור לקרות בכתב וכו' עד סוף הפ'. מתניתא פ' שואל ופרק פ' כל כתבי הקדש:

כסף משנה

דחזיק דלידחייה לה בהוכחה ע"כ צריך לאוקמי מתניתין במטה שוה דוקא וכדפרישית:

כה ומה שהוא מציל ללבוש וכו'. כתב ה"ה שם במשנה ובברייתא לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ועוטף וחוזר ולובש ומוציא וזה לא הזכיר בדברי רבינו בביאור. ואני אומר שלא בביאור ולא ברמז לא הזכיר בדבריו זה ואדרבה משמע מתוך דבריו שאינו עוטף וחוזר ולובש ומוציא שהרי כתב נפלה דליקה בחצר וכו' לפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותו שבת וכלים שצריך להשתמש בהם בשבת ובגדים שיכול ללבוש שנמצא מתייאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי. נראה מדבריו שאינו יכול להציל אלא בגדים שהוא יכול ללבוש בלבד ואינו עוטף וחוזר ולובש ומוציא דאם איתא יכול להציל אלא מזון שלש סעודות לבד ואינו מציל וחוזר ומציל שטעמו מפני שהוא סובר דכי תנן במתניתין עוטף וחוזר ולובש ומוציא דברי ר' יוסי היא ות"ק פליג עליה דאל"כ הכי ה"ל למתני לובש כל מה שהוא יכול ללבוש וחוזר ולובש ומוציא כדקתני ר"מ בברייתא וס"ל דר"מ לא היינו ת"ק דמתניתין והלכה כת"ק דמתני':

מגיד משנה

בית המדרש קורין ושמואל אמר אפילו שלא בזמן בית המדרש אין קורין והלכה כרב בדאיסורי. ופירוש דרשה היה שהיו דורשין לעם בשבתות ותלמידים לעם חקי האלהים ותורותיו והיה העולם נקהל לכלם בזה וזה היו עושין קודם אכילה ואפי' על החכמים הגדולים היה הרב מקפיד שלא היו באין לשמוע דבריו לפי שהקטן והגדול שוה עם היה תוקע חדש ומפילה נדריו:

כ נפלה דליקה בחצר וכו'. במשנה שם (דף קי"ז) מצילין מזון ג' סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה כיצד נפלה דליקה בליל שבת מצילין מזון ג' סעודות בשחרית מצילין מזון ב' סעודות במנחה מצילין מזון סעודה אחת ר' יוסי אומר לעולם מצילין מזון ג' סעודות והלכה כת"ק. עוד שם (דף ק"כ) להיכן מצילין אותם לחצר מעורבת. בן בתירה אומר אף לחצר שאינה מעורבת והלכה כת"ק. עוד שם ולשם הוא מוציא את כל כלי תשמישו ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף ר' יוסי אומר י"ח כלים. והלכה כת"ק. עוד שם וחוזר ולובש ומוציא ואומר לאחרים בואו והצילו עמי ע"כ במשנה. ובגמרא אמרו מכדי בהיתרא קא טרח ליציל טפי. ותירץ רבא מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי ע"כ. וכתבו בתוס' דדוקא בחצר שנפלה שם הדליקה איכא למיחש דלמא אתי לכבויי אבל בחצר אחרת מותר להציל כל דבר דליכא למיחש לכבויי. וכתב הרמב"ן ז"ל וזו סברא בלא ראיה והרשב"א ז"ל הסכים לדברי התוס' ואף מדברי רבינו שכתב נפלה דליקה בחצר נראה כן:

כב בד"א במציל בכלים הרבה וכו'. פי' בין בכלים הרבה בפעם אחת בין בכלי אחד בהרבה פעמים אינו מותר להציל אלא מזון ג' סעודות אבל בכלי אחד בפעם אחת מותר להציל כמה ומבואר זה שם (דף ק"כ) ששנינו במשנה מצילים סל מלא ככרות אע"פ שיש בו מאה סעודות וכו' ואמרו בגמרא והא תנא ליה רישא שלש סעודות ותו לא. ותירץ רב הונא ל"ק כאן בבא להציל כאן בבא לקפל. ופי' בהלכות להציל בכלי אחד לקפל בשנים ושלשה כלים ע"כ:

כג וכן אם פרש טליתו וכו' שם בעיא פרס טליתו וקפל והניח מאי ואסיקנא כבא להציל דמי וכ"ד. ופירשו בתוס' שהביא כלים הרבה וקפל טליתו עליהן והוניח הטלית מקופל על הכלים המלאים. אבל הרמב"ן ז"ל פירש שזה אסור הוא כיון שהמזון בכלים מוחלקין ולא התירו אלא במביא כלים מלאים ומערן בתוך הטלית ואח"כ הוליא הטלית מלאה אוכלין וכ"נ מדברי רבינו ועיקר:

בית המדרש [ג] אסור גזירה משום ביטול בית המדרש שלא יהיה כל אחד יושב בביתו וקורא וימנע מבית המדרש: **כ** [מ] נפלה [א]דליקה בחצר בשבת אינו מציל כל מה שיש בחצר לחצר אחרת שבאותו המבוי אף על פי שעירבו גזירה שמא יכבה הדליקה כדי שיציל מפני שאדם בהול על ממונו. לפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותו שבת [נ] וכלים שצריך להשתמש בהן בשבת ובגדים שיכול ללבוש. שנמצא מתייאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי. ואם [ס] לא עירבו את מזונו וכליו אינו מציל: **כא** ומה הוא מציל למזונו. אם נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות. הראוי לאדם לאדם והראוי לבהמה לבהמה. נפלה בשחרית מצילין מזון שתי [ע] סעודות. במנחה מצילין מזון סעודה אחת: **כב** במה דברים אמורים במציל בכלים הרבה או שהיה ממלא כלי ומוציאו ומערה וחוזר וממלא אותו שנית הוא שאין מציל אלא מה שהוא צריך לו. אבל אם הוציא כלי אחד בהוצאה אחת אע"פ שיש בו כמה סעודות מותר: **כג** כיצד מציל סל מלא ככרות אף על פי שיש בו כמה סעודות. ועגול של דבילה וחבית של יין. וכן אם פרש טליתו וקבץ בה כל מה שיכול להוציא והוציאה מלאה בבת אחת מותר: **כד** ואומר [ב]לאחרים בואו והצילו לכם וכל אחד ואחד מציל מזון שהוא צריך לו או כלי אחד שמחזיק אפילו דבר גדול והרי הוא של מציל. ואם לא רצה המציל לקחתו ונתנו לבעליו מותר לו ליטול ממנו אחר השבת שכר עמלו ואין זה שכר שבת שהרי אין שם מלאכה ולא איסור שלא הוציאו אלא במקום מעורב: **כה** הציל פת נקיה אינו חוזר ומציל פת שאינה נקיה. אבל אם הציל פת שאינה נקיה חוזר ומציל פת נקיה. ומציל ביום הכפורים מה שהוא צריך לשבת אם היה יום הכפורים בערב שבת אבל אינו מציל בשבת ליום הכפורים. ואין צריך לומר ליום טוב. ולא משבת זו לשבת הבאה. ומה שהוא מציל ללבוש לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף ומוציא ואומר לאחרים בואו והצילו לכם. וכל אחד ואחד לובש ומתעטף בכליו ומוציא. והרי הוא שלו כמו המאכל שהרי מן ההפקר הן זוכין: **כו** מותר להציל כל כתבי הקדש שיש בחצר לחצר אחרת שבאותו המבוי ואע"פ שלא עירבו. ובלבד [פ] שיהיה למבוי שלש מחיצות ולחי אחד. והוא שיהיו כתובין אשורית [ג]ובלשון הקדש [צ] אבל אם היה כתובין בכל לשון או בכתב אחר אין מצילין אותן שם

א טור סימן של"ד סמ"ג שם: ב שם שם: ג טור סימן של"ד כתב אפילו כתובים בכל לשון:

כד ואומר לאחרים וכו'. משנה שם ואומר לאחרים באו והצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון לאחר השבת ובגמרא חשבון מאי עבידתיה מהפקרא קא זכו. ותירצו אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן אמר רבא חסידי אגרא דשבתא שקלי אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן דלא ניחא ליה דליתהני מאחריני ובחנם נמי לא מיחא ליה דליטרח וכ"ק ואם פקחין הן דידעי דכה"ג לאו שכר שבת הוא עושין עמו חשבון לאחר השבת ע"כ. ולשון רבינו שכתב ואין זה שכר שבת שהרי אין שם לא מלאכה ולא איסור שבת וכו' אין במשמע ששכר שבת מותר בעושה דברים המותרים שהרי סוף פ"י מטעמר שאסור את התינוק אסור לקבל שכר שבת אא"כ היה שכיר שבוע או שנה כמבואר שם אלא כונת רבינו בכאן לומר שלא הותר בכאן שום דבר איסור מפני הסכר כמתון כדי שנאמר שלא יהא מותר אלא להציל למפסיד:

כה הציל פת נקיה וכו'. שם (דף קי"ז) ת"ר הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה פת הדראה מציל פת נקיה: **ומציל** ביום הכפורים וכו'. שם ומצילין מיוה"כ לשבת אבל לא משבת ליוה"כ ואצ"ל משבת ליו"ט ולא משבת לשבת הבאה. וכתב רבינו אם היה יוה"כ בע"ש לומר שאם היה בחמישי ודאי אין מצילים שהרי אפשר לו להכין ביום הששי וזה פשוט. ודע שבזמן הזה שאין אנו מקדשין על פי הראיה לעולם אין יוה"כ הל לא בע"ש ולא באחד בשבת כמבר בפרק ח' מהלכות עירובין וזה הדין לא נאמר אלא להם שהיו מקדשין על פי הראיה והיה באפשר לחול בכל ימי השבוע. וכתב הרשב"א ז"ל מדלא קאמר ולא מיוה"כ לחולא יוה"כ ש"מ דמצילין והכי איתא בירושלמי דיוה"כ כל עמא מודו שמצילין מזון סעודה אחת מפני הסכנה ע"כ. עוד בירושלמי תני מצילין לחולה ולזקן כהיטבי ולרעבתן כהימוי ע"כ: **ומה** שהוא מציל ללבוש וכו' משנה כבר כתבתיה למעלה ושם במשנה (דף ק"כ) חכר וחוזר ולובש ומוציא. וגם בברייתא לובש ויוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא ואפי' כל היום כלו דברי ר"מ. וזה לא נזכר בדברי רבינו בביאור וכתב הרשב"א ז"ל והא דלא שריק הכי באוכלין ומשקין משום דהתם כיון דבידו הוא מוציא מתוך שהוא בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי אבל הכא כיון שאין מהירו אלא דרך לבישה רמי אנפשיה ומידכר:

כו מותר להציל וכו'. משנה (דף קט"ו וק"כ) ריש פ' כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה וכו' להיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירא אומר אף למפולש. ובגמרא מסקנא אמר רב אסי שלש מחיצות ולחי אחד זהו מבוי שאינו מפולש שלש מחיצות בלא לחי זהו מבוי מפולש ופסקו בהלכות כת"ק דמתני' וכ"ס ר"ח שלא כדברי בן בתירא וכדעת רבינו וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וכתב הרשב"א אמרו בירוש' דלר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה אם אינו יכול להציל כתבי הקדש אלא בכבוי מכבה לפי שאין דבר של שבות עומד בפני כתבי הקדש ע"כ. ומתוך שלא הזכר זה במשנה ולא בגמרתנו אני אומר שיש בזה כעין סיוע לרבינו ז"ל שהוא פוסק בכתה מקומות דלא כר"ש ולפי שאין הלכה כמותו שהוא במשנה ולא הזכירו כבוי כשום לד. ומ"מ אפשר שדעת משנתנו שלא כל הצטוחין נדחין מפני כתבי הקדש שהרי לא התירו הצלתן למבוי המפולש אע"פ שאיסורו מדבריהם וזה נ"ל עיקר לדעת הפוסקים כל"י: **והוא** שיהיו כתובים וכו'. בגמרא (דף קט"ו) אמר היו כתובים תרגום ובכל לשון רב הונא אמר אין מצילין אותן מפני

הגהות מיימוניות

[נ] פ' כל כתבי כרב לגבי שמואל ע"ש וכ"כ סה"ת וכן פירש ר"ש בשם רבו הלוי ע"כ: [מ] אומר ר"ת היינו דוקא שנפלה הדליקה באותו בית דאי שרית ליה אתי לכבויי אבל אם הדליקה בבית אחר מותר להציל ואפילו טובא. ואומר אני דוקא לחצר ולמבוי שסמוכים לר"ת וגם אינם מקורים בגג עליהם דסיחלף ברה"ר וגם לדירתו שהיה להם רה"ר דאורייתא ולהכי אין מצילין א"א כלי תשמישו שצריך לו לאותה שבת כדפירש רש"י אבל בבית חבירו יכול להוציא כל מה שיחפוץ ובלבד שיש עירוב לשם כיון שיש גג ועוד שאין לנו ר"ה גמורה דליכא למיגזר לאיסורא דאורייתא ולכך יציל כל מה שירצה לשם ע"כ: [נ] כגון כוסות ע"כ: [ס] כת"ק ודלא כבן בתירא דאומר מציל אף לשאינה מעורבת: [ע] כת"ק ודלא כרבי יוסי דאומר לעולם מצילין מזון ג' סעודות: [פ] דהיינו מבוי שאינו מפולש כדפירש רב אשי בגמרא ודלא כרבנן עיין שם וכת"ק ודלא כב"ב דאמר אף למפולש: [צ] כרב הונא לגבי ר"ח וכפלוגתא דתניא כר' יוסי ודלא כתנא דתענית כו' ע"כ:

שם עירוב. ובחול אסור לקרות בהם אלא מניחן [ק] במקום התורף והן מתאבדין מאליהן: **כז** היו כתובין בסם ובסיקרא אף על פי שאינו כתב של קיימא הואיל והן כתובין אשורית ובלשון קדש [ר] מצילין אותן. גליון של ספרים שלמעלה ושלמטה ושבין פרשה לפרשה ושבין דף לדף ושבתחלת הספר ושבסוף הספר אין מצילין אותן. [א]הברכות והקמיעין אף על פי שיש בהן אותיות של שם [ש] ומענייניות הרבה של תורה אין מצילין אותן מפני הדליקה: **כח** ספר תורה שיש בו ללקט שמונים וחמש אותיות מתוך תיבות שלימות ואפילו בכללן יגר שהדותא. וכן אם היתה בה פרשה שאין בה שמונים וחמש אותיות ויש בה הזכרות כגון [ת] ויהי בנסוע הארון. מצילין אותן מפני הדליקה. ומצילין תיק הספר עם הספר ותיק תפילין עם התפילין (א) אף על פי שיש בתוכן מעות:

פרק ארבעה ועשרים

א יש דברים שהן אסורין בשבת אף על פי שאינם דומין למלאכה ואינם מביאין לידי מלאכה. ומפני מה נאסרו משום שנאמר אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי ונאמר וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר. [ג] לפיכך אסור לאדם להלך בחפציו בשבת ואפילו לדבר בהן כגון שידבר עם שותפו מה ימכור למחר או מה יקנה או היאך יבנה בית זה ובאי זה סחורה ילך למקום פלוני. כל זה וכיוצא בו אסור שנאמר ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר: **ב** אסור לאדם לפקוד גנותיו ושדותיו בשבת כדי לראות מה הן צריכין או היאך הן פירותיהן. שהרי זה מהלך לעשות חפצו. וכן אסור לאדם שיצא בשבת עד סוף התחום וישב שם עד שתחשך כדי שיהיה קרוב לעשות חפציו במוצאי שבת. שהרי נמצא הלוכו בשבת לעשות חפציו: **ג** במה דברים אמורים [ג]בשהחשיך על התחום לעשות דבר שאסור בשבת לעשותו. אבל אם החשיך לעשות דבר שמותר לעשותו בשבת הרי זה מותר. כיצד אין מחשיכין על התחום להביא פירות מחוברין או לשכור פועלין. אבל מחשיך הוא לשמור פירות שהרי מותר לשמור בשבת. ומחשיך להביא בהמה או פירות תלושין. שהבהמה קורא לה והיא באה אף על פי שהיא חוץ לתחום. ופירות תלושין אילו היו שם מחיצות היה מותר להביאן בשבת. וכן אומר אדם לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר שאם היו שם בורגנים היה הולך לשם בשבת וכן כל כיוצא בזה: **ד** מותר לאדם לומר לפועל הנראה [ה] שתעמוד עמי לערב. אבל לא יאמר לו היה נכון לי לערב שנמצא עושה חפצו בשבת. [ו]ואסור לרוץ [נ] ולדלג * בשבת שנאמר מעשות דרכיך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול. [ז]ויורד אדם לבור ושיח ומערה אפילו הן מאה אמה ומטפס ויורד ושותה ומטפס ועולה. ואסור להרבות בשיחה בטלה שנאמר ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת [נ] כדבורך של חול: **ה** מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה כגון שירוץ לבית הכנסת או לבית המדרש. ומחשבין חשבונות של מצוה ומודדין [ד] מדידה של מצוה כגון מקוה לידע אם יש כשיעור או בגד לידע אם מקבל טומאה

מגיד משנה

מפני הדליקה רב חסדא אמר מצילין. ופסקו בהלכות כרב הונא דהוא רביה דר"ח. ובגמרא שם דבעינן כתב אשורית ולבון הקודם כאן לאו הכי מניחן במקום התורפה והם מתאבדין מאליהן. ומ"מ כתבו ז"ל שכל הכתובים ביונית מצילים שהרי שנינו בחסכת מגילה (דף ח') שספרים הותרו ליכתב יונית. וכ"כ רבינו פ"א מהל' תפילין ומזוזה וס"ת. וגם כתב רבינו ובכר שהכה היום כתב יוני מן העולם ואבד זכרו לפיכך אין כותבין היום אלא אשורית עכ"ל. ולפיכך לא כתב רבינו בכאן דין היונית. ותרגום שלנו של אונקלוס ושל יונתן בן עוזיאל הרמב"ן והרשב"א ז"ל הסכימו שמצילין אותו היום וכן תורה שבע"פ לפי שהותרו לכתוב בזמננו משום עת לעשות לה' הפרו תורתך:

כז היו כתובין בסם וכו'. (שבת קט"ו:) בעיא שם דאיפשיטא: גליון של ספרים וכו'. בעיא שם (דף קי"ו) ולא איפשיטא אלא שפשט הברייתא מודה שאין מצילין וכ"כ מן ההלכות: הברכות והקמיעין וכו'. ברייתא שם (דף קט"ו:) כלשונה ופירש"י ז"ל מטבע הברכות שתקנו חכמים כגון י"ח ושאר ברכות ומעניינות הרבה מפרשיות שהיו כותבים בקמיעות פסוקי לחש כגון כל המחלה וכו' עכ"ל:

כח ס"ת וכו' אם היתה בו וכו'. לשון ההלכות שם כלשון רבינו ומבואר בברייתא וסוגית הגמרא. ומ"ש מתוך תיבות שלמות הוא כדעת רב הונא שם דלא כרב חסדא והכונה שהלקוט הוא מתיבות שלמות אלא נמחקו אבל אם אין שם תיבות שלמות אלא אותיות מפוזרות אין מצילין. ומבואר שם בגמרא שמנין זה כמנין אותיות פ' ויהי בנסוע הארן. ויש בה הזכרות ואין בה שמונים וחמש אותיות שמצילין הוא כשנמחקו ממנה אותיות או אות אחת: מצילין תיק הספר וכו'. משנה כלשונה שם (דף קט"ז):

פכ"ד א יש דברים שהן אסורין בשבת וכו'. לפיכך אסור וכו'. פ' שואל (שבת ק"נ) מבואר ושם הכלו בפסק ההלכה דבור אסור הרהור מותר:

ב אסור לאדם לפקוד גנותיו וכו'. ברייתא בעירובין (דף ל"ח:) בפרק בכל מערבין לא יהלך אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה ע"כ: וכן אסור לאדם שיצא וכו'. משנה שם (שבת ק"ן) אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות וכו'. ובגמרא העמידו המשנה לדעת רב יהודה דוקא בפירות מחוברין אבל בפירות התלושין מותר ואין שם חולק. ושם (דף קנ"א) בברייתא מחשיכין על התחום לפקח בעסקי כלה. ויש טעמא אין מחשיכין על התחום והגרסא הכלשונה עיקר והיא בתוספתא וכן בהלכות. וכתבו בתוס' שלהביא פירות מחוברים וכיוצא בו לא אסרו אלא במחשיך על התחום משום דמוכחא מלתא אבל בתוך התחום דלא מינכרא מלתא כגון הולך לגנתו ולחורבתו שבתוך התחום להחשיך ולהלוש פירות ועשבים מותר ואי קשיא ברייתא דלעיל דלא יהלך אדם בתוך שדהו וכו' ועוד שנינו בתוספתא הברייתא וכן לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שתחשך ויכנס למרחץ מיד י"ל דהתם הוא הך שדה שהיא צריכה נכר ולעבוד מינכרא מלתא וכן מטייל לפתח המדינה שהמרחץ שם מינכרא מלתא ואתי לידי חשדא ע"כ ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וכן נ"ל מדברי רבינו שכתב עד סוף התחום ולא עוד אלא שלא הביא בכאן דין הטיול על פתח המדינה:

ג וכן אומר וכו'. מימרא דרב יהודה (דף ק"נ:) כלשונה ופירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שאומר לו לשם אני הולך למחר בא עמי דאי לא מאי קאמר פשיטא ע"כ. ופירוש דין הבורגנין מבואר ריש פרק כ"ה:

ד מותר לאדם וכו'. שם (דף ק"נ) ר"י בן קרחה אומר אומר אדם לחבירו הגרסא שתעמוד עמי לערב א"ר יוחנן הלכה כריב"ק מ"ט ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר. ופירש"י אע"פ שניהם יודעים שע"מ לשכרו לפעולתו כיון דלא מפרש בהדיא שפיר דמי ע"כ דבריו. וח"ש רבינו אבל לא יאמר לו היה נכון לי לערב וכן נראה מן הגמרא: ואסור לרוץ וכו'. פ' אלו קשרים (דף קי"ג:) מעשות דרכיך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול מאי היא דלא ליפסע פסיעה גסה ופ"ק דברכות (דף ו':) א"ר זירא מריש כי הוה חזינא לבו לרבנן דקא רהטי לשבתא לפרקא אמינא קא מחללי שבתא כיון דשמעתא להא דריב"ל דאמר לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפי' בשבת אנא נמי רהיטנא ע"כ: ויורד אדם לבור שיח וכו'. ברייתא בהמוצא תפילין (עירובין ק') כלשונה:

ואסור להרבות בשיחה וכו'. באלו קשרים (שבת קי"ג:) שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. ופירש"י ז"ל כגון מקח וממכר וחשבונות והקשו עליו דהאי ממעט מהכך פסקא. אבל בירושלמי מפורש שאפילו שיחה בטלה להרבות אסור שאם אמרו א"ר חייא בר בא רשב"י כד הוה חמי לאימיה משתעיא סגין הוה א"ל אימא שבתא היא וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכדברי רבינו:

ה מותר לרוץ וכו'. פ"ק דברכות (דף ו':) כבר הבא למעלה:

ומחשבין חשבונות וכו'. מימרא פ' שואל (שבת ק"נ) חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת. ובמשנה פ' מי שהחשיך (דף קנ"ז) גבי שעור טומאה ומודדין ופירשו בגמרא

א טור כתב שמצילין אותם: ב טור סי' שו סמ"ג עשין ל: ג טור שם: ד טור סי' שם: ה טור סי' שם: ו טור סי' שא: ז טור סימן שא שו סמ"ג לאוין סה עשין יג:

הגהות מיימוניות

[ק] אמר רבי יוסי מעשה באבא חלפתא וכו' עד והביאו לפניו ספר איוב תרגום אמר לבנאים שקעוהו בבנין ואף הוא צוה עליו וגנזו ע"כ: [ר] בעו מיניה ריש גלותא מרבה בר רב הונא וכו' עד א"ל אין מצילין והא רב הונא תנא מצילין א"ל אי תנא תנא ע"כ: [ש] פי' ר"י היינו דוקא בימי התנאים והאמוראים שלא ניתנו ליכתב לא תלמוד ולא תפלות אבל עכשיו שרבתה שכחה ונתנו לכתוב הכל משום עת לעשות לה' הפרו תורתך מצילין הכל מפני הדליקה תן תלמוד תן תפלות ע"כ: [ת] בשלמא ויהי בנסוע הארון לא קמיבעיא לי דכיון דיש בו אזכרות אע"ג דלית בה פ"ה אותיות וכו' ע"כ: (א) וח"ת אם הן בארנקי עם מעות אבל מבעת בארנקי עם מעות אין נראה שיהיה מותר לטלטלן משום השבעת דשמא השבעת בטלה לגבית ולא דמי לתפילין וכתבי הקודש שהמעות בטלין לגבן דחשיבי טפי מה"ת ע"כ: [ב] פירי"י הנראה טוב בעיניך ע"כ: [נ] בעי מיניה מר ישמעאל בר רבי יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת וכו' ע"ש: * [ל' הטור סימן ש"א בס"ת כתיב בחורים המתענגים בקפיצתם ובמרוצתם מותר וכן לראות כל דבר שמתענגין בו מותר לראותו ע"כ]: [ג] בירושלמי בפרק אלו קשרים ובויקרא רבה א"ר חייא בר בא רשב"י כד הוה חמי לאימיה משתעיא סגין הוה אמר לה אימא שבתא היא והיא שתקה ע"כ: [ד] מכאן התיר מהר"ם למי שחש לו למדוד שקורין פונייד המדידה של מצוה היא וכן התיר ראבי"ה והביא ראיה מהא דתנא

מגדל עוז

פרק כ"ד יש דברים שהן אסורין עד וכן כל כיוצא בזה. תחלתו פרק ואלו קשרים (דף קי"ג) ושאר כל הדברים פרק שואל (דף ק"ן): מותר לאדם לומר עד חפציו בשבת. פ' שואל. ופ"ק דע"ז (דף ו'): ואסור לרוץ וכו' עד של חול. פרק אלו קשרים (דף קי"ג): מותר לרוץ עד נבית המדרש. פ"ק דברכות (דף ו'): ומחשבין חשבונות עד מקבל טומאה. פרק שואל (דף ק"ן) ופ' אלו קשרים (דף קי"ג):

טומאה. ופוסקין צדקה לעניים. והולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. ואפילו לטרטיאות וטרקלין של כותים. לפקח על עסקי רבים בשבת. ומשדכין על התינוקת ליארס [ה] ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. ומבקרין חולין ומנחמים אבלים. והנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק [ו] ורפואה קרובה לבוא. ומחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין. ואומר לו לך למקום פלוני לא מצאת שם הבא ממקום פלוני לא מצאת במנה הבא במאתים. ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. שכל אלו וכיוצא בהן מצוה הן ונאמר עשות חפציך וכו' חפציך אסורין חפצי שמים מותרין: ו מפליגין [א]בים הגדול בערב שבת לדבר מצוה ופוסק עמו לשבות ואינו שובת. ומפירין נדרים בשבת בין לצורך שבת בין שלא לצורך [ז] שבת. [ב]ונשאלין לחכם על הנדרים שהן לצורך השבת ומתירין אף על פי שהיה להן פנאי להתירן קודם השבת שדברים אלו מצוה הן: ז אין עונשין בשבת אף על פי שהעונש מצות עשה אינה דוחה שבת. כיצד הרי שנתחייב בבית דין מלקות או מיתה אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת זו אזהרה לבית דין שלא ישרפו בשבת מי שנתחייב שריפה והוא הדין לשאר עונשין: ח מותר לאדם לשמור פירותיו בשבת בין תלושים בין מחוברין. [ג]ואם בא אדם ליטול מהן או בהמה וחיה לאכול מהן גוער בהן ומכה בהם ומרחיקן. והלא דבר זה מחפציו הוא ולמה הוא מותר. מפני שלא נאסר אלא לקנות לעצמו חפצים שאינן עתה מצויים או להשתכר ולהרויח ולהטפל בהנאה שתבוא לידו. אבל לשמור ממונו שכבר בא לידו עד שיעמוד כמות שהוא מותר הא למה זה דומה לנועל ביתו מפני הגנבים: ט המשמר [ד]זרעיו מפני העופות ומקשאיו ומדלעיו מפני החיה לא יספק ולא ירקד כדרך שעושה בחול גזירה שמא יטול צרור ויזרוק ארבע אמות ברשות הרבים: י כל [ה]הדברים שהן אסורין משום שבות לא גזרו עליהן בין השמשות אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין

א טור סימן רמח פסק כרשב"ג : ב טור סי' שמא סמ"ג לאוין סה · ג טור סי' שו סמ"ג שם : ד שם . ה טור סימן שז ושיב :

כסף משנה

פכ"ד י כל הדברים שהם אסורים משום וכו'. כתב הר' אברהם בנו של רבינו בתשובה דאע"ג דרבינו סתם אמר כל דבר שהוא שבות לא גזרו עליו בין השמשות ולא חילק בין דבר מצוה לדבר הרשות מאחר דמייתי לה בגמרא (עירובין ל"ד:) גבי עירובי תחומין וקי"ל אין מערבין אלא לדבר מצוה ילפינן דרבינו לא שרי אלא לדבר מצוה. ומ"ש דה"ה לאם היה טרוד או נחפז למד כן מדתנן (שבת ל"ד) ספק חשיכה מערבין עירובי חצירות ואין בההיא מצוה אלא שנטרד ונחפז ולא הניח מבעוד יום עכ"ל:

קטן

מגיד משנה

בגמרא דוקא מדידה של מצוה כעין מה שהזכיר רבינו. עוד פרק השואל פוסקין צדקה לעניים בשבת והולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לפקח על עסקי רבים בשבת והולכין לטרטיאות ולקרקסאות לפקח על עסקי רבים בשבת. ודע שלא הותר שום שבות בשביל עסקי רבים לא אמירה לנכרי ולא שבות אחר לבד הפיקוח והתעסקות בדברים בלא מלאכה ואסור בצרכי יחיד מפום ודבר דבר וזה היתר לדבר מצוה או לצורך רבים אבל אמירה לנכרי במלאכה וכ"ש שבות אחר ע"י ישראל ודאי לא וזה מוכרח בגמרא ומבואר בדברי רבינו מענין מקומו כן. עוד שם משדכין על התינוקת ליארס ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות וס"ק (דף י"ב) אין מנחמין אבלים ואין מבקרין חולים בשבת דברי ב"ש וב"ה מתירין. עוד שם ת"ר הנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ר"מ אומר וכו' ופסק רבינו כת"ק: ומחשיכין על התחום וכו'. משנה פרק שואל (דף קנ"א) כלשון רבינו ומפורש בגמרא (דף ק"נ) להביא לו ארון ותכריכין אע"פ שאין עשויין שהם בעשויין אפי' גבי חי מותר כמו שנתבאר למעלה:

ואומר לו לך למקום וכו'. ברייתא שם (דף קנ"א) ואומר לו לך למקום פלוני לא מצאת במקום פלוני הבא ממקום פלוני לא מצאת במנה הבא לי במאתים ר' יוסי בר"י אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. ופי' אומר לו לך למקום פלוני שאומר לו בשבת לך למחר למקום פלוני אבל ודאי אינו אומר לו שילך בשבת. ומדברי רש"י ז"ל נראה שר"י בר"י הולך על ת"ק שכך כתב סכום מקח מנה מאתים עכ"ל. אבל רבינו כתב דברי ת"ק ודברי ר"י. ונ"ל לפי דבריו שפי' סכום מקח סך ידוע שלא להוסיף עליו ות"ק הזכיר שמותר לומר לו ליתן בו כמה שירצה ואינם חולקין וטעם דברי ר' יוסי שמא לא יתנו לו באותו סך ונמצא שהאמירה היתה לבטלה והמיעט ממנו א"נ שאין באמירה הסך הידוע אלא הגלא ממנו ולא התירו כנ"ל לדעת רבינו. והרמב"ן ז"ל כתבו בספר תורת האדם וכתב והלכה כת"ק, סבור הרב ז"ל שהם חולקין וכדעת רש"י ז"ל:

ו מפליגין בים וכו'. ברייתא פ"ק (דף י"ט) ויתבאר דין זה בארוכה פ' ל': ומפירין נדרים וכו'. ונשאלין לנדרים וכו'. משנה בתי שהתשיך (דף קנ"ו) ומסקנא בהל' שההפרס מותרת אפי' בדברים שאינן לצורך השבת והשאלה דוקא בדברים שהם לצורך השבת, והטעם תפני שאין לשאלה עת קבוע ויש להפרה הבעל זמן ידוע כל אותו היום ששמעו ולא מעת לעת כמבואר פי"ג מהלכות נדרים ואם לא יפרו בשבת שוב לא יוכלו להפר וכן מבואר בגמרא ובהלכות. ומ"ש אע"פ שהיה להם פנאי להתירם מבואר בגמרא שם:

ז אין עונשין בשבת וכו'. בסנהדרין (דף ל"ה) בפ' אחד דיני ממונות וכבר מנה רבינו זה בתנין המצות בספר המצות ובפתיחת משנה תורה בכלל הלאוין שלא לענוש בשבת. ובפתיחת הלכות אלו נמצא במקצת ספרים שלא להתענות בשבת והוא ט"ס ועיקר הנוסחא הוא שלא לענוש:

ח מותר לאדם לשמור פירותיו וכו'. משנה פ' שואל (דף ק"נ) הזכרתיה ועוד יתבאר בפתוך וכתב רבינו והלא דבר זה וכו' ודבריו הם ונראים ממנו ז"ל:

ט המשמר זרעיו וכו'. ברייתא סוף עירובין (דף ק"ד) הדין והטעם. ופירוש מקשאיו ומדלעיו שגוף הפירות קרויין קשואין ודלועים ומקום שגדלים וגדלין בו קרויין מקשאין ומדלעין:

י כל הדברים שהן אסורין משום שבות וכו'. בעירובין (דף ל"ד) פ' בכל מערבין א"ר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות וסתם מתניה שם גבי עירוב שנתנו בכרמלית כמותו. וקשה לזה מה ששנינו פרק במה מדליקין (שבת ל"ד) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין בדברים אלו אלא משום שבות. לפיכך

משנה למלך

פכ"ד ז אין עונשין בשבת אע"פ שהעונש מ"ע אינה דוחה את השבת. נסתפקתי בהא דכתב רבינו בפ"א מהל' רוצח שהרודף אחר חבירו ניתן להצילו בנפשו ויש בזה עשה דכתיב וקצותה את כפה ולא תעשה דכתיב לא תחוס עינך. וכן הרודף אחר אחת מכל העריות חוץ מן הבהמה ניתן להצילו מן העבירה בנפשו. אם היה זה בשבת מהו שנחלל שבת בשביל הצלתו מן העבירה. והנה ברודף אחר חברו להורגו פשיטא לי דמחללין שבת כדי להצילו דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ודמו של רודף כבר התירתו תורה ובשביל שבות שבת פשיטא שלא נניחנו להורגו. אך מאי דמספקא לי הוא ברודף אחר אחת מכל העריות דאף שהתורה התירה דמו אפשר שלא נחלל שבת. ויש דוגמא לזה שהרי אף שהוא מצוה עשה נהרג מתוייבי מיתה ב"ד מ"מ הוזהרנו שלא לענשו בשבת וכ"ש רבינו בפרקין וא"כ ה"נ ברודף אחר הערוה שניתן רשות להורגו הוא אחד מדיני העונשים ואפשר שלא נחלל שבת בשביל זה. וכי תימא דלא השיב תלול שבת משום דהוי מקולקל בחבורה. הא ליתא שהרי כתבו התוס' בסנהדרין דף ל"ה ד"ה אין דליתה דוחה שבת דהרגיתה השיב תקון משום דיש לו כפרה. וה"נ השיב תקון כיון שמצילו מן העבירה וכ"כ התוספות בפ' בן סורר דף ע"ג ד"ה חד למעוטי ע"ז יע"ש. ומסכית דאמרינן בפרק בן סורר דף ע"ד דר"א בר ר"ש אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו דאלמא שרי נחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה אף דתנן לא קי"ל כותיה היינו משום דס"ל דשבת אינה מן העבירות דניתן להצילו בנפשו וכמבואר שם. מ"מ נראה דליכא ראיה מהתם לנ"ד משום דע"כ התם גזרת הכתוב הוא דאין יתכן דבשביל שלא יחלל זה שבת שנחלל אנחנו וכמו שהקשו שם התוספות בד"ה חד למעוטי ע"ז. וא"כ איכא למימר דאף לר"א בר"ש שאני חלול שבת שהתורה התירה חלול שבת כדי שלא יחלל זה שבת אבל משום עבירה אחרת מנין לנו שנחלל שבת: שוב ראיתי להרי"ף בפ"ט אלו עוברין דאוקתה להכיא דאמר בגמרא דף מ"ט אר"א ע"ה מותר לנחרו ביוה"כ שחל להיות בשבת דמיירי כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה ביום הכפורים כו' שמותר להצילו בנפשו כדתנן ואלו שמצילין אותם בנפשם ע"כ. הרי לך מבואר דס"ל דכל אותם שמצילין אותם בנפשם הוא אפילו בשבת וכן מדברי רב שרירא גאון שהביא הר"ן שם בפירוש דברי ר"א הללו יש ללמוד כן דרודף אחר אחת מכל העריות מותר להורגו בשבת. אך כפי מ"ש התוס' דאוקמוה להכיא דר"א בע"ה שבוזר לסכנים דהו"ל הריגתו כמו פקוח נפש שהוא לספים ותגמוד על הדמים דאי לאו הכי היאך מותר להורגו ביוה"כ שחל להיות בשבת וכו'. אין ללמוד דין זה משום דהאי פקוח נפש דהא קי"ל דדוחה את השבת וכיון שהתורה התירה דמו של רודף פשיטא דנהרג אף בשבת וכדכתיבנא. אך ברודף אחר אחת מכל העריות עדין אפשר שאין מצילין אותו בנפשו בשבת שלא הותר לנו לחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה והדבר צריך תלמוד. ודע דאליבא דר' יהודה דאית ליה דהאומר הניחו לו שלא יהרגני דאין הורגין אותו ואמרינן התם דר"י ס"ל דהא דקאמר רחמנא קטליה משום דמבר נפשיה לקטלא ואמרה תורה טול דמה כדמו. נראה דפשיטא דאף בשבת הורגין אותו משום דהשיב רודף. אבל לרבנן דאית להו דאפגימתה קפיד רחמנא יש לספק אם הורגין אותו בשבת וצ"ע:

מגדל עוז

ופוסקין צדקה עד קרובה לבא. פרק השואל ופ"ק דשבת ופ"ק דכתובות (דף ה') · ומחשיכין על התחום וכו' עד חפצי שמים מותרין. פרק השואל: מפליגין בים הגדול עד ואינו שובת. פ"ק דשבת: ומפירין נדרים עד אלו מצות הן. סוף מסכת שבת (דף קנ"ז) ופ' היה ובנדרים פרק נערה המאורסה (דף ע"ז): אין עונשין בשבת עד לשאר עונשין. בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ה) וביבמות פ"ק (דף ו'): מותר לאדם וכו' עד הגנבים. פרק בתרא דיומא ופרק בתרא דמועד קטן: המשמר זרעים עד ברה"ר. פרק בתרא דמסכת עירובין (דף ק"ד): כל הדברים שהן אסורין עד אסור. פ' בכל מערבין (דף ל"ב):

הגהות מיימוניות

דסוף שבת רבה בר בר חנה יתיב באוונא דמיא וקא משח וכו' עד א"ל מהעסק בעלמא אנא ואי משום לחישה התניא בתוספתא לוחשין לחישות וכן לעיל פרק כ"א אצל הלכתא כ"ח ע"ש ודלא כר"י בהן דאסר ע"כ: [ה] וכן הורה מהר"ם בכל אלו ואסר לעשות הכום הסעות עם מלמדי התינוקות ע"כ: [ו] כת"ק ע"ש ע"כ: [ז] בסוף מכילתין ובנדרים פרק נערה שאין הלכה כאותו הזוג שחולק על זה כדאיתא התם ע"כ:

אסורין אבל בין השמשות מותרין. והוא שיהיה שם דבר מצוה או דוחק. כיצד מותר לו בין השמשות לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר. וכן מוריד מן האילן או מוציא מן הכרמלית עירוב שעשה. וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות הרי זה מותר. אבל אם לא היה שם דוחק ולא דבר מצוה אסור. לפיכך אין מעשרין את הודאי בין השמשות אף על פי שאיסור הפרשת המעשר בשבת משום שבות. אבל מעשרים את הדמאי: **יא** *קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות כגון שתלש מעציץ שאינו נקוב או טלטל בכרמלית אין בית דין מצווין להפרישו. וכן אם הניחו אביו אין ממחין בידו: **יב** *אמרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה. אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח: **יג** ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה. ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שביתה הניכרת. לפיכך שביתה מדברים אלו היא שביתה השוה בכל אדם. ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול. ואמרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר:

פרק חמשה ועשרים

א יש כלי שמלאכתו להיתר והוא הכלי שמותר לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו בחול. כגון כוס לשתות בו וקערה לאכול בה וסכין לחתוך בו בשר ופת וקורנס לפצוע בו אגוזים וכיוצא בהן: **ב** ויש כלי שמלאכתו לאיסור והוא הכלי שאסור לעשות בו בשבת דבר שנעשה בו. כגון מכתשת וריחים וכיוצא בהן שאסור לכתוש ולטחון בשבת: **ג** כל *כלי שמלאכתו להיתר בין היה של עץ או של חרס או של אבן או של מתכת מותר לטלטלו בשבת. בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו [א] בין לצורך גופו. וכל כלי שמלאכתו לאיסור בין היה של עץ או של חרס או של אבנים או של מתכת מותר לטלטלו בשבת בין לצורך גופו בין לצורך מקומו אבל בשביל עצמו של כלי אסור:

כיצד

א טור סימן שח סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*אסרו חכמים לטלטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל עוד אמרו אמו טלטול לאו צורך הוצאה הוא ועוד בימי נחמיה בן חכליה שנו משנה זו שאמרו שלשה כלים קטנים נטלים על השלחן נמצא כי מפני היות ההוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה עכ"ל:

מגיד משנה

לפיכך פירש ז"ל שלא התירו השבותים בבין השמשות אלא במקום מצוה כזו ובעירוב וכיוצא בו וכדברי רבינו. והוסיף ז"ל אם היה טרוד ונחפז וכו'. ונ"ל שלמד זה ממה שהוא סבור שאם עירב אדם עירובי תחומין לדבר הרשות שעירובו עירוב כמבואר פרק ששי מהלכות עירובין ולכאורה אמרו שלא גזרו עליו משום שבות אלמא כל שהוא דחוק בין השמשות מותר. ודחיתי מי שהקשה ממה שאמרו שאין מערבים עירובי תחומין בבין השמשות ופ"ו מהלכות עירובין יתבאר אמתת דבר זה ודעת רבינו בלותו דין:

יא קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות וכו'. מדברי רבינו שכתב בכאן היה נראה שאם היה עושה קטן מלאכה גמורה מצוה על בית דין להפרישו ואין כאן האמת אלא אפי' עושה מלאכות גמורות ושאר על שאר לאוין שבתורה אין מצווין עליו להפרישו וזו מסקנת הגמרא לפי הנראה ביבמות (דף קי"ד) פ' חרש ואף רבינו עצמו כתב כן סוף הלכות מ"א בבאור ופי"ב מהלכות אלו בדין קטן שבא לכבות מדעת עצמו שאין ב"ד מצווין להפרישו וכן הוא האמת א"כ צ"ע למה פרט כאן דבר שהוא משום שבות ולא מלאכה ממש נכון בזה והדבר צריך לי תלמוד:

יב אסרו חכמים לטלטל וכו'. רבינו כתב בכאן טעמים נכונים מאד באיסור הטלטול ולא הוזכרו בגמרא ובהשגות הזכיר הר"א ז"ל טעם אחר שהוא מפני גדר ההוצאה כמ"ש בגמרא (שבת קכ"ד) בכל הכלים אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא בתמיה ולא הזכיר רבינו טעם זה לפי שאע"פ שבתחלה נאסר הטלטול מפני גדר ההוצאה בימי נחמיה בן חכליה שלא היו מחזיקין בהוצאה אח"כ התירו קצת כלים כמוזכר בגמרא (שם קכ"ג) ונאסרו השאר מפני הטעמים שכתב רבינו. ומ"ש אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא רצו לומר כי סבה ראשונה לאסור הטלטול מפני גדר ההוצאה ואע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ואפשר שרבינו הזכיר טעמים אלו שחדש הוא ז"ל ולא נאמר שאין שם טעם אחר וזה נראה יותר:

פכ"ה א יש כלי שמלאכתו להיתר והוא הכלי שמותר וכו'. חלוקות אלו מבוארות בגמרא פרק כל הכלים (שבת קכ"ב קכ"ג) בביאור ופירוש כלים אלו שהם להיתר בעצמן לכך כתבתי שם בקורנס של אגוזים לפצוע בו את האגוזים אבל של נפחים אע"פ שראוי לאגוזים קרוי מלאכתו לאיסור וכן מורה לשון רבינו:

ג כל כלי שמלאכתו להיתר בין שהוא של עץ וכו'. כך היא מסקנא בגמרא שם (דף קכ"ד) גבי מתני' כל הכלים נטלים לצורך ושלא לצורך ר' נחמיה אומר אינם נטלין אלא לצורך. אמר רבא לצורך דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו ושלא לצורך ואפי' מחמה לצל ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא ואתא ר' נחמיה למימר וכו' וקי"ל כת"ק וכן פסקו בהלכות. ודע שמדברי רבינו נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל ואף הרשב"א ז"ל כן העלה פ' כירה שיש להחמיר שלא ליטול כלי שלא לצורך וכן בדין שהרי בגמרא נחלקו אביי ורבה על רבא ואמרו דאפי' כלי שמלאכתו להיתר אינו מותר בשביל עצמו של כלי דהיינו מחמה לצל. ופירשו שלא לצורך דמשמע לצורך מקומו ורבא בא והתיר ושי' דלא לצורך אפי' מחמה לצל ואם דעת רבא היה להתיר אפי' שלא לצורך כלל לא היה לו להזכיר מחמה לצל אלא היה לומר שלא לצורך דמשמע דהיינו שלא לצורך כלל. וכן הדברים מוכרעים שם לפי דעתי. ויש מפרשים מתירין כלי שמלאכתו להיתר אפי' שלא לצורך כלל ואין להם על מה שיסמוכו:

כסף משנה

יא קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות וכו' אין בית דין מצווין להפרישו וכו'. כתב ה"ה מדברי רבינו שכתב כאן היה נראה שאם היה עושה קטן מלאכה גמורה מצוה על ב"ד להפרישו ואין כן האמת וכו' עד והדבר צריך לי תלמוד. ואפשר לומר שמ"ש כאן רבינו משום שבות לא נקט משום שבות דוקא דאין ב"ד מצווים להפרישו אלא משום סיפא דקתני ואם הניחו אביו אין ממחין בידו דהיינו דוקא באיסורי דרבנן אבל באיסורי תורה ממחין ביד אביו שלא יניחנו לעשות איסור:

לחם משנה

פכ"ה א ויש כלי שמלאכתו וכו'. נראה בגמרא (שבת קכ"ד) דדבר זה במחלוקת משנה (ביצה דף ל"ב:) דאין סומכין את הדלת ואם הקפתה בי"ט וכו' אתי דלא כהלכתא ורבינו פסקה בהלכות י"ט. וכן הרב אלפסי הביאה בפ' משילין וכו' ושם הביא פירוש אביי דאמר הא ב"ש הא ב"ה ואנא עבידנא כב"ש והוא דלא כהלכתא וא"כ הוא תימה. ועיין בהר"ן ז"ל כי הוא פירש זה:

סליקו להו הלכות שבת, שבח לאל אשר ביום השביעי שבת:

הגהות מיימוניות

[י] (טור א"ח סימן שמ"ג והשיג עליו דאפילו באיסור דאורייתא אין ב"ד מצווים להפרישו סמ"ג לאוין ס"ה]: [א] כרבא דסבר רב כוותיה ע"ש וכן פסקו התוספות וסה"ת ע"ש ע"כ:

מגדל עוז

לפיכך אין מעשרין את הודאי עד הדמאי. פ' במה מדליקין (דף ל"ד): קטן שעשה וכו' עד ממחין בידו. סוף פרק חרש (דף קי"ד) כמעיד כן אביי וסוגיין אלא כוותיה: אמרו חכמים לטלטל עד סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל עוד אמרו כו' שהוא גדר להוצאה עכ"ל:

ואני אומר מ"ש הראב"ד ז"ל הוא בהלכה ראשונה דרים פרק כל הכלים והוא דרך משא ומתן דסוגיא בעלמא אמנם מה שכתב ר"מ ז"ל הוא מוכרח מדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל והוא מוסיף ליתן טעם לאיסור כל הדברים שאינו צריך לכם דשייכי בהן כגי טעמי כמו שמפורשים לפנינו בשאר הפרקים כמו שהוא רואה בעצמו ז"ל סוף אלה הפיסקא וכ"כ הר"א מקוצי ז"ל, וכי מעיינת בה שפיר הסוגיא דשמעתין תמיהת התלמוד אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא הטעם האחד שכתב ר"מ ז"ל שבטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה וטעם נחמיה בן חכליה הוא הטעם שני שכתב ז"ל שהוא יבא להצניע אבנים וכיוצא בהן והטעם השלישי כדי שיהא היכר בין שבת לחול מבהכמה לא פרק כלל גדול גבי היה מהלך במדבר דשקיל ומרי עד דהאיל בגמי מינכר ומהדר בקושיא והבדלתא אלמא היכר בעינן:

פרק כ"ה יש כלי וכו' עד ולכתוש ולטחון בשבת. הקדמה לכל דברי הפרק הלכך כמתבריס והוא מבוכת פרק כל הכלים (דף קכ"ד): כל כלי וכו' עד לטלטלו. פרק כל הכלים (דף קכ"ד):

ד כיצד מטלטל הוא את הקערה של עץ לאכול בה או לישב במקומה או כדי שלא תגנב. וזה הוא בשביל עצמה. וכן אם טלטל אותה מן החמה כדי שלא תתייבש ותשבר או מן הגשמים כדי שלא תתפח ותפסד הרי זה מטלטל בשביל עצמה ומותר מפני שמלאכתה להיתר:

ה וכן מטלטל הוא הריחים או המכתשת לשבר עליה אגוזים או לעלות עליה למטה. וזה הוא לצורך גופו או לישב במקומו. אבל אינו מטלטלה כדי שלא תשבר ולא כדי שלא תגנב וכן כל כיוצא בזה: ו וכל שאינו כלי כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהן אסור לטלטלן. אבן גדולה או קורה גדולה אף על פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם אם יש תורת כלי עליה מטלטלים אותה. [א]דלתות הבית אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטל לפיכך אם נתפרקו אפילו בשבת אין מטלטלין אותן. וכן העפר והחול והמת אין מזיזין אותן ממקומן. [ב]ובן שמנה חי הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו: ז מותר לטלטל הכלי אפילו שלא לצורך תשמישו אלא לעשות בו מלאכה שלא נעשה לתשמישה. [ג]כיצד נוטל אדם קורנס לפצוע בו אגוזים. קורדום לחתוך בו דבילה. מגירה לגרר בה את הגבינה. מגרפה לגרוף בה את הגרוגרות. את הרחת ואת המזלג לתת עליו אוכל לקטן. את הכוש ואת הכרכר לתחוב בו. מחט של סקאין לפתוח בו את הדלת. את המכתשת לישב עליה וכן כל כיוצא בזה: ח ומטלטל אדם מחט של יד השלימה ליטול בה את הקוץ. אבל אם ניטל הקצה הנקוב שלה או הקצה החד שלה אין מטלטלין [ג] אותה. ואם היתה גולם ועדיין לא ניקבה מותר לטלטלה: ט כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו אסור לטלטלן בשבת וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס. כגון המסר הגדול ויתד של מחרישה וסכין של טבחים והרב של אושכפים וחצין החרשים וקורנס של בשמים וכיוצא בהן: י כל כלי שהוקצה מחמת [ד]האיסור אסור לטלטלו. כגון [ג]נר שהדליקו בו בשבת והמנורה שהיה הנר עליה ושלחן שהיו עליו מעות אף על פי שכבה הנר או שנפלו המעות אסור לטלטלן. שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות נאסר לטלטלו כל השבת כלה אף על פי שהלך הדבר שגרם לו האיסור: יא אבל כלי המוקצה מחמת מיאוסו כגון נר ישן של נפט [ד] וכלי הצואה וכיוצא בהן מותר לטלטלן בשבת אם הוצרך להן: יב כל [ה]הכלים הניטלין בשבת שנתפרקו דלתותיהן כגון דלתות שידה תיבה ומגדל בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו קודם השבת מותר לטלטל אותן דלתות. וכן כל הכלים הניטלין בשבת שנשברו בין קודם השבת בין בשבת שבריהן נטלין והוא שיהיו שבריהן עושין מעין מלאכתן. כיצד שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית. שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך וכן כל כיוצא בזה. אבל אם אין השברים ראויין למלאכה כלל אסור לטלטלן: יג כל כסויי

א טור וסמ"ג שם: ב טור סימן של: ג טור סימן שח ד טור סימן רעט סמ"ג שם ה טור סימן שח.

כסף משנה

פכ"ה י כל כלי שהוקצה מחמת האיסור וכו'. תמהו מדברי רבינו דכלים המוקצים מחמת איסור אסור לטלטלם אפי' אם הוצרך להם לגופן ולמקומן ולאפוקי ממ"ש המרדכי בפרק כירה. והטעם משום דכלי שמלאכתו לאיסור לא איתקצאי לבין השמשות שהרי היה מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו אבל נר שהדליקו בו שבין השמשות היה אסור לטלטלו כלל אפי' לצורך גופו ומקומו דבעודו דולק פשיטא דאסור לטלטלו בכל גוונא כדאמרי' בפ' נוטל (שבת קמ"ב) במניח אבן ע"פ החבית ומעות על הכר דבמניח נעשה בסיס לדבר האיסור הילכך איתקצאי בה"ש לכוליה יומא: שני

מגיד משנה

ד כיצד מטלטל הוא וכו'. כל זה נתבאר למעלה ודברים אלו מבוארים שם:

ה וכן מטלטל הוא את וכו'. גם זה נתבאר למעלה. וכתבו המפרשים ז"ל כשהוא מטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו אין אומרים כיון שסלקו מאותו מקום שצריך לו לשומטו מיד ומניחו במקומו אלא כיון שמטלטלו לצורך מקומו מניחו בכל זה מקום שירצה ויש ראיות לזה ועיקר:

ו כל שאינו כלי וכו'. זה מבואר בכמה מקומות ובפרק כל הכלים גבי טלטול לצורך גופו היכא דאיכא תורת כלי עליו היכא דליכא תורת כלי עליו לא ע"כ:

אבן גדולה וכו'. סוף עירובין (דף ק"ג) הכיא ברייתא פי' קורה דהוה בי ר' פדת והוו שקלי ליה עשרה ושדו לה אדשא אמר זו תורת כלי עליה התם אסיתא וכו'. והוזכרו בהלכות פרק כל הכלים והקשו המפרשי' ז"ל מההיא דאמרי' בסוף במה מדליקין (שבת ל"ט) שכוורת בת ג' כורים נחלקו רבא ורב יוסף אם מותר לטלטלה ובת ד' שוין שאסור לטלטלה. ותירצו בהם' דכוורת אין דרכה לטלטלה וכל שגדול כל כך אסור לטלטלה בשבת. אבל קורה זו דרכן היה לטלטלה בכל שעה לסגור הדלת אף בשבת מטלטלין אותה כיון שיש תורת כלי עליה עכ"ל הרשב"א ז"ל. ומדברי ההלכות ורבינו שלא הזכירו כלל הא דפ' במה מדליקין נ"ל שהן סבורים שמימרות אלו חלוקות ורבה ורב יוסף הוא שמחמירין בטלטול ואין הלכה כמותן וכן עיקר

דלתות הבית אע"פ שהן וכו'. פרק כל הכלים (דף קכ"ב.) משנה גבי היתר טלטול דלתות הכלים אמרו מכאן כדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן. ופי' רבינו אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטול. אבל רש"י ז"ל פירש אינן מן המוכן לטלטל לפי שאינן כלי עכ"ל:

וכן העפר והחול והמת אין מזיזין אותן ממקומן וכו'. דין העפר והחול מפורשין בגמרא פ' כירה (דף ל"ט) ובשאר מקומות והמת משנה פ' שואל (דף קנ"א). ודין בן שמנה ברייתא פרק ר' אליעזר דמילה (דף קל"ה) בן שמנה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו בשבת אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה. ופירש"י ז"ל שהלב הרבה בדדיה מביאה לידי חולי, עכ"ל

ז מותר לטלטל הכלי אפילו שלא לצורך תשמישו אלא לעשות וכו'. כלים אלו הוזכרו במשנה שם פרק כל הכלים (דף קכ"ב.) וכפי אוקמתא דרבא בכלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו ולצורך מקומו ומלות אלו מבוארות הן. ופי' מחט של סקאין מחט גדולה שתופרין בה השקים:

ומטלטל אדם מחט של וכו'. במשנה מחט של יד ליטול בה את הקוץ ובגמרא אסיק רבא דדוקא נקובה אבל נטל חררה או עוקצה אינה כלי. ואוקים ברייתא דתניא שאני' מהט שאינה נקובה מטלטלין בשבת בגולמי זמנין דממליך עלייהו ומשוי ליה מחט וזה מבואר

ט כל כלי שמקפיד וכו'. משנה שם (קכ"ג ב') ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה. ומפורש בגמרא פרק מי שהחשיך (דף קנ"ז) שזהו מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור ופרטי כלים שהזכיר רבינו הם בפרק כל הכלים (דף קכ"ג) בהסכמת הכל חוץ מקורנס של בשמים שהוא מחלוקת לשונות (שם דף קכ"ג) ופסק רבינו כהלכות. ופירוש מסר גדול מגרה גדולה העשויה לקצץ קורות גדולות וחצין, של הרשים דולדוי"ר בלעז כך פירש"י ז"ל:

י כל כלי שהוקצה מחמת איסור וכו'. פרק מי שהחשיך (דף קנ"ז) בגמרא העלו דמוקצה מחמת איסור אסור כגון נר שהדליקו בו בשבת. ויתר הדברים שהזכיר רבינו מפורשים בגמרא פרק כירה (דף מ"ד) בתיובתא ותנוהרין בהלכות. ודין המעות הוא בשהניחן שם אבל בשוכח יתבאר דינו בפרק זה. ודע שדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל הוא שתנאי מועיל בנר שהדליקו בו בשבת כיון שעשוי להכבות. והוא שיתנה רע"ש שאינו מסתלק דעתו ולכשיכבה יהא מותר לטלטלו והביאו ראיה לזה מן הירושלמי:

יא אבל כלי וכו'. פ' מי שהחשיך (דף קנ"ז) פסק הלכה כמבואר בהלכות

יב כל הכלים הניטלין בשבת. בתשנה פ' כל הכלים ניטלין (דף קכ"ב) ובגמרא כל הכלים נטלין ודלתותיהן עמהן אע"פ שנתפרקו בחול ניטלין בשבת ובן כל הכלים וכו'. משנה (שם קכ"ד) כל הכלים שניטלין בשבת שבריהם נטלין ובלבד שיהו עושין מעין רמלאכה שברי עריבה לכסות בהן את החבית ושברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך רבי יהודה אומר ובלבד שיהו עושין מעין מלאכתן וכו' ובגמרא אמר שמואל מחלוקת שנשברו בשבת אבל מע"ש דברי הכל מותרים הואיל והוכנו למלאכה אחרת מבע"י. ופסקו בהלכות כת"ק וכן דעת רבינו וכן עיקר אע"פ שיש מן הגאונים ז"ל שפסקו כר"י כמו שכתוב שם

יג כל כסויי וכו'. שם (דף קכ"ו) משנה כל כסויי הכלים שיש להן בית אחיזה ניטלין בשבה א"ר יוסי בד"א בכסויי קרקעות אבל כסויי הכלים בין כך ובין כך נטלים בשבת ובגמרא א"ר"י והוא שיש תורת כלי עליהן דכ"ע כסויי קרקעות אם יש להן בית אחיזה אין אי לא לא כסויי כלים אע"ג דאין להם בית אחיזה כי פליגי בכלים והכרינהו באגדת דת"ק סבר בעינן ור' יוסי סבר לא בעינן ע"כ, ובהלכות דהלכה כת"ק עוד שם (דף קכ"ה) העיד ר' יוסי משום ראב"י על כסוי הטנר שאין צריך בית יד אמר רבינא כתאן מטלטלין באידנא כסויי דהטרי בית מהסיא אע"ג דאין להם בית אחיזה כיתן כראב"י ע"כ. וכל זה נכתב בהלכות וכדעת רבינו. והקשו עליהם ז"ל שהרי כסוי התנור הוא כסוי כלי המחובר לקרקע

מגדל עוז

אבן גדולה עד ואסור לטלטלו. פרק במה מדליקין (דף ל"ה) דלתות הבית עד אסור לטלטלו. ריש פרק כל הכלים (דף קכ"ב) ופרק ר"א דמילה (דף קל"ה): מותר לטלטל הכלי עד לטלטלה. פרק כל הכלים (דף קכ"ג) · כל כלי שמקפיד עד חסרון כיס. סוף פ"ק דמסכת שבת וסוף המסכתא (דף קנ"ו קנ"ז) כגון המסר הגדול עד וכיוצא בהן פרק כל הכלים · כל כלי שהוקצה עד שגרם לו האיסור. סוף מסכת שבת אבל כלי שהוקצה עד אם הוצרך להן. פרק כירה (דף מ"ה) כל הכלים הניטלין וכו' עד תורת כלי עליהן. פרק כל הכלים (דף קכ"ג)

הגהות מיימוניות

[ב] הכי מסקי לה אמוראי בגמרא ע"כ: [ג] וכן פסק ר"י אלפס אע"ג דקי"ל כר"ש לענין כו צת ואיהו דקאמר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת בהא לית הילכתא כוותיה דגרסינן ס"פ שהחשיך פליגי בה רב ארא ורבינא חד אמר בכל השבת כולה הלכה כר"ש לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכתא כוותיה לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו באותה שבת וכו וקי"ל דכל כי האי דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כרבינא לקולא וכן פסק ראבי"ה דהא כל תנאי דברייתא וכתמא דמתני' פליגי אר"ש אבל לצורך גופו ולצורך מקומו מתיר ראבי"ה ע"כ: [ד] כרבה ורב יוסף דאמרי דנפט נמי שרי ודלא כרב יהודה דאסר ע"כ:

כסויי הכלים נטלים בשבת והוא שיש תורת כלי עליהן. *היה כלי מחובר בקרקע כגון חבית הטמונה בארץ. אם יש בכיסוי שלה בית אחיזה מטלטלין אותו ואם לאו אין מטלטלין אותו. וכן כסויי הקרקעות כגון בורות וחריצין אין מטלטלין כסוי שלהן אלא אם כן יש לו בית אחיזה. כיסוי התנור אף על פי שאין לו בית אחיזה מותר לטלטלו: **יד** שני דברים אחד אסור לטלטלו ואחד מותר לטלטלו והן סמוכים זה לזה או זה על זה או זה בזה ובזמן שמטלטלין [ס] אחד מהן יטלטל השני. אם היה צריך לדבר שמותר לטלטלו מטלטלו ואף על פי שדבר האסור מיטלטל עמו. ואם צריך לטלטל דבר האסור לא יטלטלנו באותו דבר המותר: **טו** כיצד *פגה שהיתה טמונה בתבן וחררה שהיתה על גבי גחלים [ו] תוחבן בכוש או בברכה ונוטלן ואף על פי שהתבן והגחלים ננערים בשעת נטילה. וכן לפת או צנונות שהיו טמונים בעפר ומקצת העלים מגולים שומטן בשבת בעלה שלהן ואף על פי שהעפר ננער. אבל אם היה ככר או תינוק על גבי האבן או על גבי הקורה לא יטלטל האבן או הקורה בככר או בתינוק שיש עליה וכן כל כיוצא בזה: **טז** נוטל [א]אדם את בנו שיש לו נעטעין עליו והאבן בידו אבל לא דינר שאם יפול הדינר יטלנו האב בידו. *כלכלה שהיתה נקובה וסתם נקב שלה באבן מותר לטלטלה שהרי האבן נעשית כדופן. היתה הכלכלה מלאה פירות והאבן בתוך הפירות אם היו הפירות רטובים כגון ענבים ותותים נוטל אותה כמות שהיא שאם ינער הפירות יטנפו בעפר ובמקום הפסד לא גזרו: **יז** חבית ששכח אבן על פיה מטה על צדה והיא נופלת. היתה בין החביות והאבן עליה מגביהה למקום אחר ומטה על צדה שם והאבן נופלת. וכן השוכח מעות על הכר וצריך לכר נוער את הכר והן נופלות. ואם צריך למקום הכר נוטל את הכר והמעות עליו. אבל אם הניח המעות מערב שבת על הכר או הניח האבן על פי החבית הרי אלו אסורין לטלטלן ואפילו ניטלו המעות והאבן שהרי נעשו בסיס לדבר האסור: **יח** [ב]האבן שבקרויה אם מטלאין בה ואינה נופלת הרי

השגת הראב"ד

*היה כלי מחובר לקרקע וכו'. כתב הראב"ד כן פסק הרב ז"ל ותמהני עליו בזה דאמר רבינא כמאן מטלטלים

השגת הראב"ד

*כלכלה שהיתה נקובה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן בגמרא שאפילו בפירות המיטנפין אוז והקשה ולגמריבהו נשורי וחזר ותירץ כשהיתה האבן דופן לכלכלה ואפילו בפירות שאין מיטנפין אבל אם לא היתה האבן דופן לכלכלה אפילו פירות המיטנפין אסור לנער אותן בתוך הכלכלה עצמה עד שתהיה פליוגם ויטערנה לאתת ולא יצטרך לטלטל האבן עם הכלכלה:

א טור סימן ש"ח סמ"ג שם: ב טור סימן שט:

מגיד משנה

לקרקע שנחלקו בו ר' יוסי ות"ק כמבאר למעלה. ובהלכות פסקו כת"ק שהוא מצריך בית אחיזה וכאן פסקו כרבינא ומדברי רבינו נסבאר תירוץ זה שאין מטר ככלים ותבריגהו באלעא לפי שפי'. ותבריגהו הוא כגון חבים שממונה בארץ שמוסרים גומא ומומגים כל גופה בתוכה ואינה נראה ממנה אלא פיה ובהגהו הוא דנאר ת"ק אפו נגד ודוס אבל בתנור שכלו מגולה אע"ם שסוליו מחוברין בקרקע אפי' ת"ק מודה שאינו צריך בית אחיזה ומעמודו של ר' יוסי למדנו כן. וכל זה ביאר רבינו באמרו כגון חבים הטמונה בארץ וכן העלה הרשב"א ז"ל מדברי רבינו ופירוש תורת כלי פירש"י ז"ל שיהא ראוי לתשמיש אחר והקשו עליו. ופי' מעשה שנראה ולאוי ותקנת מוכיח עליו שהוא ראוי לכך:

יד שני דברים אחד אסור לטלטלו וכו'. דין זה מבואר בהלכות פרק כירה מסכרת השמועות. ורבינו כתב טעמן מבואר הרבה וכן כתבו בתוס' וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ופי' פגה פירש"י תאנה שלא נתבשלה כל צרכה וטמונה בתבן להתבשל ותבן הוי מוקצה לטיט עכ"ל. ולשון הגמרא (שבת קל"ו) פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלת. ופירש"י ז"ל בעירובין פרק חלון (דף ע"ז) והוא שכבו מקצתן הגחלים הא בשלא כבו לא דמתוך שנהפכין מכבה את העליונות ומבעיר התחתונות כדאיתא בכריתות (דף כ') וכ"כ הרשב"א ז"ל. ודין זה דתוחב גחלים שהוא מכבה ומבעיר מבואר בדברי רבינו סוף פ"ו מהלכות שגגות:

טו וכן לפת וכו'. ברייתא פרק במה טומנין. וכתבו המפרשים דוקא מקצת העלין מגולין אבל אין מקצתן מגולין כיון שהיתה הגומא מכוסה אם תוחב בהן כוש או כרכר מיחזי כעושה גומא אבל בתבן וגחלים אין בהם משום גומא:

טז נוטל אדם את בנו וכו'. ריש פרק (דף קמ"ב:) נוטל אדם את בנו והאבן בידו ובגמרא אמרו דבי רבי ינאי בתינוק שיש לו געגועין על אביו. ופירוש נטילה זו היא בחצר ואע"ג דכיון דתינוק הוא הוה ליה כאילו האב נטל את האבן כיון שיש לו געגועין ואיכא חשש חולי התירו לו טלטול כזה. ושם מבואר דדינר אסור דאי נפיל אתי לאיתויי ומטלטל ליה להדיא. כלכלה שהיתה וכו'. שם במשנה נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה והקשו בגמרא (דף קמ"ב) אמאי והוי כלכלה בסיס לדבר האסור. ותירץ רבי יוחן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן. והקשו ונשדינהו לפירי ונשדי לאבן ונינקטינהו. ותירצו בפירות המיטנפין והקשו ולינטריגהו נעורי ותירצו א"ר חייא בר אשי אמר רב הכא בכלכלה פחותה עסקינן דאבן עצמה נעשית דופן לכלכלה ע"כ בגרסת ספרינו ואין מכל זה בהלכות כלום. והנה לפי גרסא זו אוקימתא דר' יוחנן בטלה וקמה לה הא דרב ורבינו פסק כשתיהן והוא תמה ולזה השיגו הר"א ז"ל בהשגות. ונראה שגרסת רבינו היא שאין בה ולינטריגהו נעורי ורב חייא בר אשי בשם רב עשה אוקימתא לתריגא ושתיהן אמת. והא"ג רב חייא בר אשי בשם רב אמר חנו שלא האיכרו גבי הא דרב אלא. וא"א להעמיד דברי רבינו בדרך אחרת:

יז חבית ששכח אבן על פיה וכו'. משנה שם (דף קמ"ב) האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת היתה בין החביות מגביהה ומטה על צדה והיא נופלת מעות שעל הכר נוער את הכר והן נופלות, ובגמרא ל"ש אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטל ועודן עליו, עוד שם לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור. וכתב רבינו ואפי' ניטלו המעות והאבן כמו שנתבאר למעלה מההיא דכירה:

יח האבן שבקרויה וכו'. משנה פרק כל הכלים (דף קכ"ה) האבן שבקרויה אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאים בה בשבת ואם לאו אין ממלאין בה. ופירש רש"י ז"ל קרויה דלעת

כסף משנה

יד שני דברים אחד אסור לטלטלו וכו'. כיצד פגה שהיתה טמונה בתבן וחררה שהיתה על גבי גחלים וכו'. כתב ה"ה פירש"י והוא שכבו עכשיו הגחלים הא בשלא כבו לא וכו'. ורבינו שכתב חררה שע"ג גחלים משמע דספי' בלא כבו נמי מחוקמא שפיר שמאחר שאינה טמונה אינו חותה בגחלים בנטילת החררה אלא שמנענען דהוי טלטול מן הצד והכי ובריייתא דקתני שטמנה בגחלים לא משמע קאמר אלא שהניחה ע"ג גחלים אלא דאיידי דנקט בפגה שטמנה נקט נמי בחררה שטמנה ולאו דוקא אי נמי איידי דנקטו שרי אפי' שמנה נקט טמנה אבל אה"נ דהיכא דלא כבו לא שרי אלא בהניחה ע"ג גחלים:

מטלטל האידנא כסויא דהערא במתא מחסיא אע"ג דאין לו בית אחיזה כרשב"י הא ודאי כר"י הוא דהיכא הוא דמייתי סיעתא למילתיה דכלים ותבריגהו באלעא כהלעסין דמו שהתמר בתפייתו תלוש ולבסוף חברו הוא ש"מ הלכה כר' יוסי. כן היינו סבורים ימים על ימים עד שחזרתי ודאיתי רלפ הברייתא על סברי תנור ישן שכן ככל הכלים הנטלים בחצר אלמא בשאין מחוברים מיירי ור' יוסי העיד על כסויו שאינו צריך בית יד ור"ל שאעים שהברו כהלנס הוא ודגם נגלוס מהיכן יצא לו היתר תחלה ומשם למד, עכ"ל:

הגהות מיימוניות

[ס] והאיזורין שעושין בראשן כעין כים ומיוחדין למעות והניח בהן מעות אף על פי שהוציאן לפני השבת נראה לראב"ן דאסור לטלטלן בשבת דאמר רב הונא טבה שיחדה למעות הניח עליה מעות אסור לטלטלה ואפילו לר"ש דלית ליה מוקצה כיון שיחדה למעות הוי כעין מוקצה גרוגרות וצימוקין ואם עשה בו מעשה שפתחו למטה וסלקו מיוחד מעות מותר לטלטלו מספר רבינו ברוך, ע"כ: [ו] א"ר נחמן הלכה כר"א בן תדאי ודלא כת"ק דשרי לטלטלה בלא כוש וכרכר ע"ש ע"כ:

מגדל עוז

היה כלי מחובר לקרקע עד מותר לטלטלו. פרק כל הכלים ופרק נוטל: כתב הראב"ד ז"ל כן פסק הרב ז"ל וכו' ומשם למד עכ"ל: ואני אומר יפה עשה שחזר בו כי הקושיא הזאת היתה שומם בפי הר"ז ז"ל ובבילה היה חולק על ר"י אלפס ז"ל ויאבק איש עמו הוא הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות והגילו והאי ליגנא דרבינא פירשה שפיר דלבון קיים הוא כדאמרינן בעלמא כמאן אליה האידנא שכסא בדיקלא כמאן כי האי תנא והכהה רבות בתלמוד ולכן פסקינן כר"מ וכרהב"י וכן פסק רב שמשון בעל ה"ג ראשונות וגם ר"ח וגם הגאון ז"ל כן הכריעו וגם בפרק נוטל ראיתי מקצת הכוגיא מורה כן: שני דברים אחד אסור לטלטל עד אע"פ שהעפר ננער. פרק כל הכלים (דף קכ"ג) ופרק נוטל (דף קמ"א) ופרק ר"א דתולין (דף ק"ג) ופרק טומנין (דף נ"ג): אבל אם היה ככר וכו' עד כיוצא בזה. פרק כירה (דף מ"ג): נוטל אדם עד האבן בידו. ריש פרק נוטל (דף קמ"א) ופרק כירה (דף מ"ג): כלכלה שהיתה נקובה עד נעשית כדופן. ריש פרק נוטל: היתה הכלכלה וכו' עד לא גזרו: כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן בגמרא כו' ולא יצטרך לטלטל האבן עם הכלכלה: ואני אומר כבר אמרתי פעמים רבות כי ר"מ ז"ל לא חיבר הדברים שיכולין להתחדש מדקדוקי התלמוד ומהקושיות והתירוצים לפי כי הדרך ארוכה מאכן מדה והנה מני ים אלא כיון נקבר פסקי התלמוד המבוררין בו ולכן קלאו משנה תורה וכיון יפה בזה הדין השנוי במשנה ראשונה דפרקין נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה פירש כלכלה כל של פירות והולך לפרש כלכלה זו מה טיבה וע"כ הקשה לבררם ואמאי תהוי כלכלה בסיס לדבר האסור כלומר ויהיה אסור לטלטלה ופריק אמר רבה"א א"ר יוחנן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן והור והקשה וכדינהו לפירות ובשדייה לאבן ונינקטינהו ופריק כדאמר ר' אלעזר א"ר יוחנן בפירות המיטנפין כלומר רעובים כגון תאנים תותים וענבים כמו שפירש ר"מ ז"ל וכן פירש רש"י ז"ל. למדנו כי המשנה מדברת להתיר כלכלה מלאה פירות המיטנפין כדברי ר"מ ז"ל. ומה שהוקשה להראב"ד ז"ל בלשונו מפני שכתב ז"ל בלשונו באם ינער הפירות והיא קושיא הכהה אחר זה חלילה כי ר"מ ז"ל לא כיון להזהיר אלא לשון סברי מוכן לכל בהוא לשון הכלכה בארץ לשון עברי כמו שדייה כלשון תרגום כדכתיב וינערו רשעים ממנה (איוב ל"ח) וכן דקדק לשונו ז"ל יטנפו בארץ עוד לא כהלמוד מגד אחר והקשה ולינטריגהו נעורי וראש"י ז"ל כלשון הראב"ד בזוה מגד אל נד בתוך הכלכלה ופריך אמר רב חייא בר אשי אמר רב הכא בכלכלה פחותה עסקינן כלומר שנפחתה והכריה עד שנעשה בה נקב דאבן עצמה נעשה דופן לכלכלה ע"כ. והקשה ר"מ ז"ל ולא כמסקנא האחרונה ואיתר כראשונה לגלות דעתו כי לא היתה מוחשב כאשר דן לשונו הראב"ד ז"ל ויהיה לשון מוכן לעין והאע"כ השיבו עליו ומ"מ הדקדוק שדקדק הראב"ד ז"ל אמת ויציב הוא וגם ר"מ ז"ל יודה בו אבל לא רצה לכתבו מן הטעם שכתבתי: חבית ששכח אבן כו' עד והיא נופלת. פרק כל הכלים ופרק נוטל (דף קמ"ב): היתה בין החביות עד והן נופלות. פרק נוטל: וכן בשוכח מעות עד אין ממלאין בה. פרק נוטל ופרק כל הכלים:

הרי היא כמקצת הקרויה ומותר למלאת בה ואם לאו אין ממלאין בה. [א]בגד שעל הקנה שומטו מעל הקנה: **יט** פירות שאסור לאכול כגון פירות שאינם מעושרין אפילו הן חייבין במעשר מדבריהם או מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו או תרומה טמאה או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אסור לטלטלן. אבל הדמאי הואיל וראוי לעניים וכן מעשר שני והקדש שפדאן אף על פי שלא נתן החומש מותר לטלטלן: **כ** מטלטל ישראל התרומה אף על פי שאינה ראויה לו. ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה או עם החולין אם היו שניהם בכלי אחד. במה דברים אמורים בשהיתה הטהורה למטה והיו פירות המתטנפין בקרקע שאם ינער אותן יפסדו. אבל אם היו אגוזים ושקדים וכיוצא בהן נוער הכלי ונוטל הטהורה או החולין ומניח הטמאה. ואם היה צריך למקום הכלי בין שהטהורה למעלה בין שהיתה למטה מטלטל הכל כאחד: **כא** נדבך [ב]של אבנים שחשב עליו מבעוד יום אם למדום מותר לישב עליהן למחר ואם לאו אסור. חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן מערב שבת לישיבה מותר לטלטלן. וכן אם [ז] ישב עליהן מבעוד יום מותר לטלטלן: **כב** הקש [ג]שעל המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו. ואם הוא מאכל בהמה מותר [ד]לטלטלו. וכן אם היה עליו כר או סדין וכיוצא בהן מנענעו בידו שהרי נעשה כמי שישב עליו מבעוד יום. המכניס קופה של עפר בביתו אם ייחד לה קרן זוית מערב שבת מטלטלו בשבת ועושה בו כל צרכיו: **כג** אסור לבטל כלי מהיכנו מפני שהוא כסותר. [ה]כיצד לא יתן כלי תחת הנר בשבת לקבל את השמן הנוטף. שהשמן שבנר אסור לטלטלו וכשיפול לכלי יאסר טלטול הכלי שהיה מותר וכן כל כיוצא בזה. לפיכך אין נותנין כלי תחת [ח] התרנגולת לקבל ביצתה. אבל *כופה [ו]הוא הכלי עליה. וכן כופה הכלי על [ט] כל דבר שאסור לטלטלו שהרי לא בטלו שאם יתפוץ יטלנו:

נותנין

השגת הראב"ד

*אבל כופה הוא הכלי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה:

א טור סימן שח: ב טור וסמ"ג שם. ג טור סי' שח. ד טור סימן שח. ה טור סי' רסה סמ"ג שם: ו טור סי' שכב והראב"ד:

כ מטלטל ישראל התרומה וכו' בד"א כשהיתה הטהורה למטה. כך כתוב בספרי דידן בספרי רבינו וכך נראה שהיתה נוסחת הר"ן בדברי רבינו וכתב שלא נתבררה. ואני מצאתי בספר מוגה שנמחקה תיבת הטהורה וכתב במקומה הטהורה והוא הנוסחא הנכונה כי היא מכוונת עם דברי הגמרא:

כא חריות של דקל וכו'. כתב ה"ה ומכאן למדו שמחשבה בלאוד סגי וכ"ל שלכך השמיטו בהלכות ההיא דנדבך משום דמסכת שמעינן שא"צ מעשה ובמחשבה לחוד סגי ואם כן יש לתמוה על רבינו למה פסק למעלה כמאן דמצריך מעשה שכתב אם למדום. וי"ל שדעת רבינו וכו' עד להוכיח שהם לישיבה. וא"כ שאע"פ שהשמיט רבינו דין נדבך אין ספק שהוא מחלק בין חריות לאבנים דהא רב אסי נסיה דאמר גבי חריות ישב אע"פ שלא חשב אחר גבי נדבך לאו ושמעינן וא"כ ע"ל יש לחלק בין חריות לאבנים וטעמא דנדבך כדפירש"י לאו ולמדום סדרום והושיבם כדי שלא נפרך ליגע בהם למחר לפי שאין הזמנה אפי' בהעשה חשוב מועיל לאבן לעשותה כלי ור' אמי לטעמיה דאמר לעיל אין אבן נעשית כלי בהנחה. ושמעינן מן הכא שיהא נאות לישב ולמחר תלמוד דבמעשה כל דהו נעשה כלי דהשתא לכ"ע באבנים לא סגי בחשב ולא השמיטם הרי"ף נהא דנדבך אלא מפני שסמך על מ"ש בפרק טסל מתני' דתנן שע"פ שהניח מטה של נדה והיא טבלה א"ר הואת לא שלא בטוכה אבל בתניח נעשה בסים לדבר האיסור ומזה נלמוד דלא סגי לאבן לדתפב דסתם אסור במניח אפי' חשב עליה:

דלעת יבשה הנולה ומתלאין בה מים ומתוך שהיא קלה היא שוצבת אלא שגפה ונותנין בה אבן להכבידה אם ממלאין בה ואינה עולה שקשורה יפה ואם לאו הרי היא כשאר אבנים ואין מטלטלין את הקרויה דשוייה בסים לאבן שבתוכה עכ"ל. **בגד שעל הקנה וכו'.** פרק חולין (דף ק"מ) א"ר חסדא האי כתיתא מעלפי לדידה מקניא שרי קניא מינה אסור אמר רבא ואם כלי קיואי הוא מותר. ופירש"י ז"ל כתונת כשמותחין אותו לנגבה מותחין אותה מבית יד לבית יד וכשמטלה בשבת מפשטה מן הקנה ולא הקנה ממנה דלא חזי לטלטולי דלהפסקה קאי. כלי קיואי קנה של אורגים דתורת כלי עליו שרי עכ"ל. ורבינו לא הוצרך להזכיר הא דרבא דכלי קיואי לפי שיתבאר ראש פרק כ"ו שקני האורג מותר לטלטלן כדבר שמלאכתן לאיסור לצורך גופן ולצורך מקומן:

יט פירות שאסורין לאכלן וכו'. משנה ריש פ' מפנין, מפנין תרומה טהורה, ומפרש בגמרא (דף קכ"ז.) אפי' ישראל. ודמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו. ומפרש בגמרא אע"פ שלא נתן את החומש. אבל לא את הטבל מפרש בגמרא אפילו טבל מדרבנן. ולא מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ולא את מעשר שני והקדש שלא נפדו. וביאור ענינים אלו בספר זרעים ודין איסור טלטול תרומה טמאה מבואר יותר מזה בפרק מטל כמו שיתבאר

כ ומטלטלין תרומה טמאה וכו'. משנה פרק נוטל (דף קמ"א קמ"ב) ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין. ובגמרא א"ר חסדא לא שנו אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה אבל טהורה למעלה וטמאה למטה שקיל לה לטהורה ושביק לה לטמאה והקשו וכי טהורה לתתא נתי ליעדינהו ולינקטינהו והירצו בפירות המיטנפין מיתיבי מטלטלין וכו' בין שטהורה למעלה וטמאה למטה בין שטהורה למטה וטמאה למעלה ותירץ רב חסדא דמתני' לצורך גופו ברייתא לצורך מקומו וזה מבואר:

כא נדבך של אבנים וכו'. פרק כל הכלים (דף קכ"ה:) מעשה ואתא הלך רבי למקום אחד מצא נדבך של אבנים ואמר לתלמידיו לאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר. ונחלקו שם אם הצריכן רבי מעשה ואיכא מ"ד שאמר להם לאו ולמדום. ופי' סדרום כדי לישב עליהן. ופסק רבינו כן ואין מכל זה בהלכות כלום ובסמוך אבאר הטעם. **חריות** של דקל וכו'. פרק במה טומנין (דף נ') חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהם לישיבה צריך לקשר רשב"ג אומר א"צ לקשר ואמרו שם רב אחר קשר כת"ק ושמואל אחר חשב סבי כרשב"ג ורב אסי אמר ישב סגי אע"פ שלא חשב ושלא קשר ונסתייעו דברי רב אסי שם. והלכה כמותו כדאיתא בהלכות. ופירשו ז"ל דלרב אסי כ"ש חשב אע"פ שלא ישב וזה דעת רבינו. ומכאן למדנו שמחשבה בלחוד סגי. וכ"ל שלכך השמיטו בהלכות ההיא דנדבך משום דמהכא שמעינן שא"צ מעשה ובמחשבה בלחוד סגי ואם כן יש להרהר על רבינו למה פסק למעלה כמאן דמצריך מעשה שכתב אם למדום. וכ"ל שדעת רבינו דשאני חריות דאיכא דקיימי לישיבה ואיכא דקיימי לעצים וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים וזהו שהזכיר כן בדוקא ותפני כך מחשבת ישיבה מועילה מידי מחשבה דלעצים. אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה ולפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה כנ"ל לדעת רבינו:

כב הקש שעל המטה וכו'. משנה פרק חולין (דף קמ"א) הקש שעל המטה לא ינענעו בידו אבל מנענעו בגופו ואם הוא מאכל בהמה או שהיה עליו כר או סדין מנענעו בידו ומטה שהזכירו בשום עליו כר או סדין כהייע רב אסי פרק במה טומנין (דף נ') ולזה כתב רבינו שהרי נעשה כמי שישב עליהם מבע"י: **המכניס** קופה וכו' פרק במה טומנין אמר ר"י מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכיו דרש מר זוטרא והוא שייחד לו קרן זוית

כג אסור לבטל וכו'. כבר יתבאר זה פ"ה ושם מבואר שאם נתנו מבע"י מותר להניחו שם ומשנה היא בפרק כירה (דף מ"ג.): **לפיכך** אין וכו'. שם אע"פ שאמרו אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר ולרב יוסף אליבא דרב חסדא בכל דבר מותר לכפות וכן הלכה. ודלא כר"י דאמר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל וכ"כ בהלכות פרק מי שהחשיך. ובהגהות אמר אברהם בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה ע"כ. ולא ידעתי טעם וכי המוקצה והנולד אסור ליגע בהן כל שאינו מנענע הא ודאי לא ואפשר שמא ינענע הביצה על ידי הכלי:

נותנין

מגדל עוז

בגד שעל הקנה שומטו. פרק ר' אליעזר דמילה (דף ק"מ) אמר רב חסדא וכן הביאם ר"י אלפס ז"ל בהלכות וגורס קניא מינה אסור ופי' דקניא לאו מנא הוא וגם הביא מימרא דרבא דגרסינן גם שמון לגרב חסדא דאמר רבא ואם כלי קיואי מותר פירוש כלי של אורג ור"מ ז"ל לא כתבו כאן כי סמך אותן כמקום סדרן ריש פרק כ"ו בכלל כלי אורג: **פירות** שאסור לאכלן עד שלא נתן החומש מותר. פרק מפנין (דף קכ"ז) ופרק נוטל (דף ק"כ) ופרק מפנין שם: **ומטלטלין** וכו' עד הכל כאחד. פרק נוטל: **נדבך** של אבנים עד אם לאו אסור. פרק כל הכלים (דף קכ"ד): **חריות** של דקל עד לטלטלן. בפרק במה טומנין (שם דף נ'): **הקש** שעל המטה עד מבעוד יום. משנה היא פרק רבי אליעזר דמילה (דף קמ"א) ופרק במה טומנין מייתי לה ומשמע כן: **המכניס** קופה של עפר וכו'. פ' במה טומנין (דף נ'): **אסור** לבטל וכו' עד כופה עליה כלי. פרק כירה (דף מ"ג) וכ"כ ר"י ז"ל בהלכות פרק מי שהחשיך גבי שלפוחית דברכה דאין הלכה כר' יצחק דאמר ריש פרק תולין אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת וכ"כ שם נ"כ: **לפיכך** אין נותנין וכו'. פרק כירה: **וכן** כופה הכלי על כל דבר וכו'. פרק תולין: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה. ואני אומר יפה עשה שלא קבעה דהא אסיקנא פרק תולין גמרא מתניתין דקתני שם"ג מפני דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול וכ"ע אסיק פ' כירה וכן פסק ר"י אלפס ז"ל שם ולא הזכיר זה הירושלמי וגם הר"מ ז"ל מקולי ולפיכך אפילו נגע אין נגד כלום ואפי' בירושלמי כמ"ד טלטול מן הצד שמיה טלטול וליתיה:

הגהות מיימוניות

[ז] כרשב"ג דאמר אין צריך לקשר דמתרץ רב ששת מתניתין כוותיה ע"ש, ע"כ: [ח] כרב יוסף דאמר טעמא דרב חסדא פי' הא דאמר אין נותנין כלי תחת תרנגולת וכו' אבל כופה עליה את הכלי משום דאסור לבטל כלי מהיכנו ודלא כרבא דאמר טעמא דר"ח הצלה מצויה התירו וכו' ע"ש. ע"כ: [ט] ודלא כרבי יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל וכן כל הגי דלא כוותיה והוא מעמיד בענין אחר דלא קשיא לית ע"ש בבירות:

מגיד משנה

כד נותנין כלי תחת וכו'. משנה פרק משילין (ביצה ל"ה ול"ו:) נותנין כלי תחת הדלף בשבת ובגמרא תנא אם נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמנע והעמידוה שם ופ' כירה דוקא בדלף הראוי אבל אם אינו ראוי לא. וכתב רבינו ואם נתן מותר לטלטלו וכו' ובגמרא בי רחייא דאביי דלוף אתא לקמיה דרבה א"ל זיל עייל פורייך להתם כי היכי דלהוי גרף של רעי ואפקיה א"ל וכי עושים גרף של רעי לכתחלה אדהכי והכי נפל בי רחייא דאביי אמר תיתי לי דעברי אדמר. ומפורש בי"ם פ"ב (דף ל"ח:) שאין עושין גרף של רעי לכתחלה. ובאמרם לכתחלה למד רבינו שאם עבר ועשה מותר לטלטלו שאם אסור למה אין עושין אותו לכתחלה ומה הפסד יש בעשייתו אם לא היה מותר לטלטלו לכשעשה. והמפרשים למדו ממעשה זה דבמקום הפסד ואין שם דירה יכול לשום מטתו שם כדי שיהא כגרף של רעי וזה לא נתבאר בדברי רבינו וצ"ע למה לא ביאר זה ודברי ההשגות בכאן. דברים ברורים:

כה חבית של טבל וכו'. ברייתא שנויה פרק כירה (שבת מ"ב מ"ג) חבית של טבל שנשברה מביא כלי ומניח תחתיה ואמרו שם הטעם מפני שהטבל מוכן הוא אצל שבת ואם עבר ותקנו מתוקן: ונותנין כלי תחת הנר וכו'. ג"ז שם (דף מ"ג) משנה נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ואמרו טעמא דליתא מבטל כלי מהיכנו דניצוצות אין בהם ממש ונעודן בתוכו מותר לטלטלו: קורה שנשברה וכו'. ג"ז שם (דף מ"ג) הקשו למי שאוסר בטול כלי מהיכנו ממה שאמרו וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה. ותירץ דהכי דאי בעי שקיל ליה: פורסין מחצלת ע"ג אבנים וכו'. ברייתות הובאו שם. ופי' ובלבד שלא יתכוין לצוד ואינו הכרח שיהו מצודים שאם לא כן כבר מבואר פרק לאחין שאע"פ שאינו מתכוין אסור אלא אפשר שיהיו מצודין ואפשר שיברחו וכ"כ ז"ל ומבואר הוא: וכופין את הסל וכו'. גם זה במשנה (דף קכ"ח:) כמשנין והובאה שם. ופי' האפרוחים ושום בהמה חיה ועוף חיים אין מותרין בטלטול לפי שאין ראוין:

כו בהמה שנפלה לבור וכו'. מימרא פרק מפנין ומסקנא שם אפשר בפרנסה יפרנסנה ואי לא מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה והקשו והא קא מבטל כלי מהיכנו. ופירש רבינו שהרי משליכו לבור בתוך המים ביאור דבריו ואין ראויים להשתמש בהן בעוד המים עליהן. אבל רש"י ז"ל פירש מפני שכשהן תחת הבהמה אינו יכול לטלטלן. וכתב הרשב"א ז"ל ולא דמי לכופין את הסל לפני האפרוחין שמותר משום דהתם לא קיימי אפרוחין אלא לפי שעה ויכול הוא להסירן אבל הכא דלמא לא תעלה ודלמא קא מבטל כלי מהיכנו קאמר עכ"ל. ועם דברי רבינו אין כאן קושיא כלל: וכן אין וכו'. משנה וברייתות שם ומסקנא שם שאין עוקרין בהמה חיה ועוף ואפי' בחצר ולנ"ל בה"ר אבל מדדים אותן בחצר אבל לא ברה"ר גזירה שמא יגביהם. והתרנגולת אפי' בחצר אין מדדין אותה אבל דוחין אותה. וכתב רבינו ומדדין עגלים וסייחין כלשון המשנה וה"ה לכל בהמה חיה ועוף חוץ מן התרנגולת כמבואר שם וגם בדברי רבינו מבואר שפרט תרנגולת. ופי' מדדין אוחזן בצוארן וברגליהן נוטעין באלץ ומסייען לילך. ואיסור התרנגולת אמרו בגמרא משום דמקפיא נפשה. ופי' רבינו נשמטת מן היד ונמצאו אגפיה נשמטין ונתלשין. ובהשגות א"א זה הטעם אינו אבל מפני שהיא מקפיא נפשה והיא נטלה ביד ע"כ. וכדבריו פירש"י ז"ל מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטלה ע"כ, ואיני רואה קושיא על דברי רבינו בזה:

הלכות שבת פרק כ"ה

כד *נותנין כלי * תחת הדלף ואם נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמנע. והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה אבל אם אינו ראוי אין נותנין ואם נתן מותר לטלטלו במים המאוסין שבו. שאין עושין גרף של רעי לכתחלה: כה חבית [י] של טבל שנשברה מביא כלי ומניח תחתיה הואיל ואם עבר ותקנו מתוקן הרי הוא כמתוקן. [א]ונותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהן ממש ומותר לטלטל הכלי. קורה שנשברה אין סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה * אלא אם כן היו רווחים וכל זמן שיתפוץ ישלם כדי שלא יבטל כלי מהיכנו. [ב]פורסין מחצלת על גבי אבנים בשבת או על גבי כוורת דבורים בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ובלבד שלא יתכוין לצוד שהרי נוטלה בכל עת שירצה. [ג]כופין את הסל בשבת לפני האפרוחים בשביל שיעלו עליו וירדו שהרי מותר לטלטלו כשירדו מעליו וכן כל כיוצא בזה: כו בהמה [ד]שנפלה לבור או לאמת המים אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת ואם לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה. ואף על פי שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים מפני צער בעלי חיים לא גזרו. ואסור להעלותה בידו. [ה]וכן אין עוקרין בהמה וחיה ועוף בחצר אבל דוחין אותן עד שיכנסו. ומדדין עגלים וסייחים. *תרנגולת שברחה אין מדדין אותן מפני שהיא נשמטת מן היד ונמצאו אגפיה נתלשין אבל דוחין אותה עד שתכנס:

השגת הראב"ד

*נותנין כלי תחת הדלף וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה שאין ראוי לכאן זה הטעם. ושנינו בגמרא כך הוא נותנין כלי תחת הדלף בשבת בדלף הראוי ואם נתמלא הכלי שופך ושונה כדי שלא ימשה לבלוע בבית ויהיה גרף של רעי ואם הוא בבית שאינו דר שם ואם ימשה בו בבלוע אין קפידא אם יש לחוש בו להפסד הבית יכניס שם מטתו כדי שיהא לו כבלוע גרף של רעי ויהא מותר לשפוך לפי כמעשה דבי רחייא דאביי ואם אין שם הפסד לא יכנס שאין עושין גרף של רעי לכתחלה עכ"ל:

*תרנגולת שברחה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה הטעם אינו אבל מפני שהיא מקפיא נפשה והיא ניטלת ביד עכ"ל:

כסף משנה

כד נותנין כלי תחת הדלף וכו'. ה"ה תמה על רבינו מדין הובא מעובדא דבי רחייא דאביי. ונ"ל דאפשר שרבינו מפרש דכי אותביה אביי וכי עושין גרף של רעי לכתחלה שתיק ליה אלמא קבלה מיניה והא דאמר אביי תיתי לי דעברי אדמר דברי אמיתת בעלמא היו ולא משום דדינא הכי. ומ"ש רבינו והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה וכו' כתב עליו הטור ולא נהירא דהא דמוקי לה בגמרא הכי היינו לר' יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואין הלכה כמוהו עכ"ל. כלומר דבגמרא אותיבנא לר"י מדתנן נותנין כלי תחת הדלף בשבת ושני הכ"ע בדלף הראוי וא"כ לדידן דקי"ל דלא כר"י אפי' בדלף שאינו ראוי שרי. ואפשר היה לומר דטעמא דרבינו משום דבפרק כירה (שבת מ"ג) אליבא דרב חסדא דפליג אדר"י אוקימנא לה נמי בדלף הראוי משום דאם אינו ראוי הוי מבטל כלי מהיכנו והוא דעת הר"ן בפ' משילין אבל מתוך לשון רבינו משמע דטעמיה משום דאין עושין גרף של רעי. וא"ת כיון דאם נתן מותר לטלטלו במים המאוסים שבו אמאי דחקינן בפרק כירה לאוקומי מתניתין דקתני נותנין כלי תחת הדלף בשבת בדלף הראוי דוקא כי היכי דלא תיקשי לר"ח דאוסר לבטל כלי מהיכנו הא אפי' אי הוי דלף שאינו ראוי אינו מבטל כלי מהיכנו שהרי מותר לטלטלו י"ל דאף ע"ג דה"מ לשנויי הכי ניחא לתרץ לו לפום מאי דהוה ס"ד דמקשה דבדלף שאינו ראוי הוי מבטל כלי מהיכנו. א"נ משום דמתניתין סתמא קתני נותנין כלי תחת הדלף דמשמע דאפי' במקום שאסור לעשות גרף של רעי כגון במקום שאין אדם שם מותר ליתן כלי תחת הדלף מש"ה אוקמה בדלף הראוי דאילו דלף שאינו ראוי לא פסיקא מילתא להתיר בכל מקום ליתן כלי תחת הדלף שהרי במקום דלא שרי לטלטולי משום גרף של רעי אסור ליתן כלי תחת הדלף מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו:

נר

כל

א טור סימן רסה סמ"ג שם: ב טור סי' שטו: ג טור סי' שח: ד טור סי' שה: ה טור סי' שח:

כל

הגהות מיימוניות

* [טור סימן שלי"ח וז"ל וכתב הרמב"ם והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה ולא נהירא דהא דמוקים לה בגמרא הכי היינו לרב יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואין הלכה כמותו עכ"ל: [י] אבל לא יגלגלנה על המגופה כדי שיצאו דרך שם המשקים ולא יגביהנה כדי לחשוב כלי שמה דלא שרי תלמודא אלא בבה"ג מהר"ם, ע"כ:

* [טור א"ח סימן שי"ג וכתב כדי שלא תרד ולא כדי שתעלה ראם בן תוי בונה]:

מגדל עוז

נותנין כלי תחת הדלף וכו' עד גרף של רעי לכתחלה: כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה וכו' עד שאין עושין גרף של רעי לכתחלה עכ"ל: ואני אומר כי לא אמרו ולא ר"מ ז"ל אין לנו בבי רחייא דאביי אלא פירוש רש"י ז"ל וטעם הגמרא כלשון ר"מ ז"ל אלא שאמרו קורין אותו לשון טעם רחוק ז"ל כי מ"ש ר"מ ז"ל בסוף דבריו שאין עושין גרף של רעי לכתחלה אינו מותר למה שכתוב לו אלא נתן שלטלטלו היינו כמ"ש ואם אינו ראוי אין נותנין לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה. והנני כותב לשון הגמרא ופירש"י ז"ל ודברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכסמוך בו. שנינו סוף פרק מפנה [illegible]

[illegible]

דהתרנגולת איכא למיתש שמא מבכד עלמה כפי' בעל הערוך ז"ל ודברי ר"מ ז"ל ישרים ונכונים ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים:

פרק ששה ועשרים

א כל כלי האורג וחבליו וקנים שלו מותר לטלטלן ככלי שמלאכתו לאיסור חוץ מכובד [א] העליון וכובד התחתון לפי שאין ניטלין מפני שהן תקועין. וכן העמודים של אורג אסור לטלטלן שמא יתקן הגומות שלהן. ושאר כלי האורג מותרין: **ב** מכבדות של תמרה וכיוצא בהן שמכבדין בהן את הקרקע הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר שהרי מותר לכבד בשבת. [א]לבנים שנשארו מן הבנין הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר מפני שראויין להסב עליהן שהרי שפין אותן ומתקנין אותן. ואם צבר אותן הרי הקצם ואסור לטלטלם: **ג** חרס קטנה מותר לטלטלה אפילו ברשות הרבים הואיל וראויה היא בחצר לכסות בה פי כלי קטן. מגופת חבית שנתכתתה היא ושבריה מותר לטלטלה ואם זרקה לאשפה מבעוד יום אסור לטלטלה. כלי שנתרועע לא יתלוש ממנו חרס לכסות בו או לסמוך בו: **ד** [ב]מותר להכניס [ב] לבית הכסא שלש אבנים מקורזלות לקנח בהן וכמה שיעורן כמלוא היד. אבל אדמה שהיא קרובה להתפרך אסור לטלטלה לקנח בה. ומותר להעלות אבנים לגג לקנח בהן. ירדו עליהן גשמים ונשתקעו בטיט אם רישומן ניכר מותר לטלטל. אבן שיש [ג] עליה טנוף שודאי לקנח היא מותר לטלטלה ואפילו היא גדולה: **ה** היה לפניו צרור וחרש מקנח בצרור [ד] ואם היה החרש מאוגני כלים מקנח בחרש. היו לפניו צרור ועשבים אם היו עשבים רכים מקנח בהן ואם לאו מקנח בצרור: **ו** [ג]שירי מחצלאות שבלו הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר מפני שראויין לכסות בהן הטינוף. אבל שירי בגדים שבלו שאין בהן שלשה על שלשה אסור לטלטלן שאינן ראויין לא לעניים ולא לעשירים. שברי התנור מותר לטלטלן והרי הן ככל הכלים שמלאכתן להיתר. כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה שמא יתקע: **ז** *סולם של עליה * אסור לטלטלו שאין עליו תורת כלי. ושל שובך מותר להטותו. אבל לא יוליכו משובך לשובך שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לצוד. קנה שמוסקין בו הזיתים אם יש עליו תורת כלי הרי הוא ככלי שמלאכתו לאיסור. קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו אם יש תורת כלי עליו הרי הוא ככלי שמלאכתו

השגת הראב"ד

*סולם של עליה וכו'. כתב הראב"ד אין כאן מקום לזה. עכ"ל:

א טור סימן שח סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' שיב: ג טור סי' שח:

מגיד משנה

פכ"ו א כל כלי האורג והקנים וכו' פ' אלו קשרים (שבת קי"ג) אמר שמואל כלי קיואי מותר לטלטלן בשבת ואפי' כובד העליון וכובד התחתון אבל לא את העמודים. ושם בעא מיניה ר' יוחנן מרבי יהודה בר ליואי כובד העליון וכובד התחתון מהו לטלטלן בשבת א"ל אין מטלטלין ת"ש לפי שאין ניטלין. ופסק רבינו כר' יהודה דלא כשמואל משום דתשמע דמדקא בעא מיניה ר' יוחנן דעדיף מיניה הוה וקי"ל ר' יוחנן ושמואל הלכה כר"י. וכתב רבינו ששאר כלי האורג הן ככלים שמלאכתן לאיסור והכובדין הרי הן כאילו אין עליהן תורת כלי אבל רש"י ז"ל פי' כלי קיואי מותר לטלטלן דחזו לתשמיש אחר והשתיק דאין גרדי מקפיד עליהן ולא הוי כלי שמלאכתו לאיסור עכ"ל. וכובדין נראה שהוא סובר שהם ככלים שמלאכתן לאיסור. ודברי רבינו נ"ל לי עיקר דהא משמע פרק כל הכלים (דף קכ"ב קכ"ג) בהדיא דכל דמיוחד לאיסור אף על פי שאין מקפיד עליו אם משתמשין בו תשמיש אחר הוי כלי שמלאכתו לאיסור ואם מקפיד עליו פשיטא דמדמיו הוה ליה מוקצה מחמת חסרון כיס כמו שמבואר: וכן העמודים וכו'. מפורש שם (דף קי"ג) הדין והטעם.

ב מכבדות של תמרה וכו'. פרק כל הכלים (דף קכ"ד.) מפורש אמר רב דמכבדות של תמרה הן ככלי שמלאכתו לאיסור. ובהלכות והאידנא דקי"ל כר"ש ומותר לכבד את הבית הויין להו מלאכתן להיתר ואלו הן דברי רבינו. ואע"פ שבפכ"א כתב שאסור לכבד את הבית אא"כ הוא רצוף באבנים מ"מ כיון שברצוף מותר הם מלאכתן להיתר: לבנים שנשארו מן הבנין וכו'. שם אמר ר"נ האי לבני דאישתיור מבנינא שרי לטלטולינהו משום דמיחזי לתזגא עלייהו שרגיהו ודאי אקצינהו ופירש"י ז"ל דאישתיור שהשלים בנינו ונותרו דהא השתא לא קיימי לבנין אלא ליסב עליהן ותורת כלי יש עליהן עכ"ל.

ג חרס קטנה מותר לטלטלה וכו'. שם חרס קטנה מותר לטלטלה והכין רבא אפי' ברה"ר כיון שראויה לכסות בה כלי בחצר וכתבו המפרשים ז"ל ודוקא חרס דהוי משברי כלים אבל אבן דלא הוי משברי כלים לא ובשום הוא: מגופת חבית שנתכתתה היא ושבריה וכו' שם (דף קכ"ד קכ"ה) תנובה שנכתתה היא ושבריה מותר לטלטלן בשבת ואם זרקן באשפה מבע"י אסור ומפורש שם דדוקא מבע"י אבל זרקה בשבת כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה מותר: כלי שנתרועע וכו' שם (דף קכ"ד) גבי מגופת חבית שנכתתה ולא יספות ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה ובהלכות פירוש לא יספות לא יחתוך:

ד מותר להכניס לבית הכסא וכו' פ' המוציא (שבת פ"א) ת"ר בשבת ג' אבנים מקורזלות מותר אדם להכניס לבית הכסא ונחלקו שם בשיעורן ואמרו בברייתא אחרת שם נתנו וגמרו כמלא היד וכ"פ בהלכות. ופי' מקורזלות חדות שהן ראויות לקנות ושיעור כמלא היד הוא בין שלשתן. אבל אדמה וכו'. שם א"ר יהודה אבל לא את הפיאס. ופירשו בהלכות אדמה שהיא קרובה להתפרך ע"כ. ופירש"י ז"ל דהואיל ומיפרכא לא חזיא לקנוח ואתי לטלטל: ומותר להעלות וכו' בפיא (שם ע"א וב') ופירש"י ז"ל הי הייסיק לטרחא יתירתא כשהוא מעלן לגג או לא ושמשו שמותר: ירדו עליהם גשמים וכו'. שם (פ"א) א"ל אביי לר' יוסף ירדו עליהם גשמים ונשטשטו מהו א"ל אם רשומן ניכר מותר ע"כ גרסת ההלכות ופירשו ירדו גשמים על האבנים המקורזלות ונשבעו בקרקע מהו מי חיישינן שמא יהא כשותר או כשותן או לא עכ"ל. ויש לרש"י ז"ל גירסא אחרת בזה ופי' אחר: אבן שיש עליה טנוף וכו'. שם א"ר שבת אם יש עליה עד מותר. ופי' רבינו כפי' ההלכות וגם בזה יש לרש"י ז"ל פירוש אחר ודברי הגאונים עיקר:

ה היו לפניו צרור וחרס וכו'. מחלוקת (שם דף פ"ב) ופסק כהלכות ופי' רש"י ז"ל מקנח בצרור בשבת ואע"ג דלאו בר טלטול הוא ואינו מקנח בחרס משום סכנה. כאוגני כלים שהן חלקים ואין מקרעין הבשר עכ"ל: היו לפניו צרור וכו'. ג"ז שם מחלוקת ופסק כמ"ד מקנח בעשבים ואין מקנח בצרור והקשו שם מדתניא המקנח בדבר שהאור שולטת בו שניו נשרות ותירצו לא קשיא הא בלחין הא ביבשין. ופירש"י ז"ל לחין אין אור שולט בהן וכ"נ מדברי רבינו אבל בהלכות מצאתי בהפך ודוקא עלין יבשין אבל לחין משירין השנים וכ"כ בספר העתים:

ו שירי מחצלאות שבלו וכו'. פרק כל הכלים שם (דף קכ"ה) אמר שמואל קרומיות של מחצלת מותר לטלטלן בשבת מ"ט מחצלת גופא למאי חזיא לכסויי בה עפרא האי נמי חזיא לכסויי בה טנופא. ובהלכות פירשו שירי מחצלאות שבלו וכתב הרמב"ן ז"ל אם היו קרומיות מבע"י וזרקן אסורין דהוו להו כצרורות שבחצר ודמיא לשברי חביות שזרקן לאשפה מבעוד יום דאסירי עכ"ל: **אבל** שירי בגדים וכו' שם שירי פרוזמיות אסור לטלטלן אמר אביי במטלניות שאין בהן שלש על שלש דלא חזו לא לעניים ולא לעשירים ופירשו בהלכות בלאות של טליתות וכדאמרינן במסכת סוכה הכלאה לפרוזמא דאינשי ביתיה ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל נראה משום דסתם מכן לא חזו כלל וסתמן אדם משליכן לאשפה. אבל ראיתי בשם הראב"ד ז"ל דהכא בשירי טלית של מגוה עסקינן דאינו מקנח בו טנוף הא שירי טליתות דעלמא אפי' פחות מכן מותר דלא גרע מחרס קטנה שראויה לקנח ע"כ. ורבינו סובר דבכל טליתות אסור וקצת מפרשים סוברים כדברי הראב"ד ז"ל: **שברי** תנור מותר לטלטלן וכו'. מחלוקת תנאים שם ופסק כר' מאיר כדאיתא בהלכות וכמבואר פ' כ"ה דכל הכלים הניטלין בשבת שבריהן ניטלין והוא שעושין מעין מלאכה. כירה שנשמטה אחת מירכותיה וכו'. פרק תולין (דף קל"ח:) כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה שתים אסור לטלטלה רב אמר אפי' אחת אסור לטלטלה גזירה שמא יתקע. ובהלכות והלכה כרב ע"כ. ופי' רש"י ז"ל ירכותיה ששופתין עליה כעין רגלים:

ז סולם של עליה וכו'. זה למד רבינו מיו"ט שאסרו בו סולם של עליה אפילו בהטיה כדאיתא פ"ק דיו"ט (דף ט') וכ"ש בשבת וסולם של שובך מותר שם בהולכה מחלון לחלון בחצר אבל לא ברה"ר לדעת רבינו כמבואר פרק חמישי מהלכות יו"ט ומשם למד דבשבת אפי' בחצר אסור שהם לא התירו אלא משום שמחת י"ט כמ"ש שם ובשבת אינו יכול לצוד ולא ליטול יונים מן השובך ולפיכך אסור. זה דעת רבינו והשגות א"א אין כאן מקום לזה ע"כ: קנה שמוסקין וכו'. פ' כל הכלים (שבת קכ"ג) משנה קנה של זיתים אם יש קשר בראשו מקבל טומאה ואם לאו אינו מקבל טומאה בין כך ובין כך ניטל בשבת וכתב רבינו אם יש עליו תורת כלי כדוקא. ולמד כן מדין קנה שהתקינו בעל הבית שיתבאר בסמוך דבעינן תורת כלי ויש מחלקין ביניהם דשאני התם שעשוי לשמש את הקרקע ודעת רבינו עיקר: קנה שהתקינו וכו'. ברייתא שם (דף קכ"ו) קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו בזמן שקשור ותלוי פותח ונועל בו אין קשור ותלוי אין פותח ונועל בו רשב"ג אומר התוקן אע"פ שאינו קשור א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג ואמרו שם דבעינן שיהא עליה תורת כלי וכן העלו בהלכות. ופירוש תורת כלי זכרתיו פכ"ה בגנת כל כסויי הכלים:

דלת

מגדל עוז

פרק כו כל כלי האורג עד מותרין פרק אלו קשרים (דף קי"ג). מכבדות של תמרה עד אסור לטלטלה. פרק כל הכלים (דף קכ"ד). כלי שנתרועע עד לסמוך בו בריתא היא פרק כל הכלים וגם רמוזה במשנה ביצה פרק המביא מותר להכניס לבית הכסא שלש וכו' עד מקנח בצרור. פרק המוציא (דף פ"א) שירי מחצלאות עד שמלאכתו להיתר פרק כל הכלים (דף קכ"ה): כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה שמא יתקע. פרק ר"א דתולין (דף קל"ח). סולם של עליה עד ויבא לצוד. פ"ק דביצה (דף ט') כתב הראב"ד אין כאן מקום לזה עכ"ל: ואני איני מבין דבריו דאם רצה להשיגו מפני שעיקר זאת ההלכה פ"ק דביצה והיה לו לסדר בהלכות שביתת יו"ט כבר עשה וחיברם שם כראוי וכמפורסם בהלכה כתב והילך בין רה"ר לחצר כדאיתא בסם וכלשון כתב בריתא דר"י כמו שהביאה ר"י אלפס ז"ל ויפה כיון דהא קיימא לן אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד: קנה שמוסקין וכו' עד לסיתר. פרק כל הכלים:

הגהות מיימוניות

[א] כלי קיואי מותר לטלטלן חוץ מכובד העליון וכו' ע"כ: [ב] המוציא א"ר ינאי וכו' ע"ש וכתבו התוספות דריינו דוקא בבתי כסאות שלהן הרחוקים וטורח להזמין האבנים מע"ש אבל בתי כסאות שלנו הקבועים בבתים אסור אא"כ הזמין מאתמול ע"ש ובתוס' דסוכה פ לולב הגזול, ע"כ: [ג] שם אם יש עליה עד מותר ע"כ: [ד] כרב הונא דהוא בתראה וכן רפרם בר פפא דמתרץ מתניתין קמיה דרב חסדא אליביה ודלא כרב דאמר מקנח בחרס:

* [טור שם וכתב סולם אפילו של עליה והוא גדול מותר לטלטלו בחצר ע"כ]:

ח דלת שהיה וכו'. כהוגא תפילין (עירובין ק"א) משנה הדלת שבמוקצה וחדקין שבפרצה ומחצלת אין נועלין בהן אא"כ היו גבוהין מן הארץ ובגמרא ורמינהי דלת הנגררת וקנקן הנגרר בזמן שקשורין ותלויין נועלין בהן בשבת ואנ"ל ביו"ט אלמא לא בעי גבוהין ותירץ הא דלא בעי גבוהין בשהיה להן ציר ואע"ג דהשתא לית להו ציר מוכח מלתא. ומהאי' דבעו גבוהין בשלא היה להן ציר מעולם כך נראה פי' השמועה וכן פירשו ז"ל. ולפי זה יקשה לשון רבינו שלא חלק בגבוהין אלא שאין צריכין תליה וקשירה ולא אמר אע"פ שלא היה להן ציר והסוגיא שלפנינו מוכחת בפירוש דגבוהים אע"פ שלא היה להם ציר מותרין ואפשר שאף לזה נתכוין רבינו:

ט דלת שהיה וכו'. שם אמר ר' חייא דלת אלמנה נגררת ואין נועלין בה בשבת.

שמלאכתו להיתר: **ח** דלת [א]שהיה לה ציר אף על פי שאין לה עתה ציר שהכינה לסתום בה מקום מוקצה והיא נגררת שנוטלין אותה וסותמין בה. וכן חדקים שסותמין בהן הפרצה. וכן מחצלת הנגררת. בזמן שקשורין ותלויין בכותל סותמין בהן ונועלים בהם ואם לאו אין נועלין בהן. * ואם היו גבוהים מעל הארץ נועלין בהן: **ט** דלת שהיה לה לוח אחד ששומטין אותה ונועלין בה אם לא היה לה למטה בן כמו אסקופה שמוכיח עליה שהיא כלי מוכן לנעילה אין נועלין בה. ואם יש למטה אסקופה נועלים בה. וכן נגר שיש בראשו קלוסטרא שמוכחת עליו שהוא כלי מוכן לנעילה ואינו קורה בשאר כל הקורות נועלין בו בשבת: **י** [ס] נגר שאין בראשו קלוסטרא אם היה קשור ותלוי בדלת נועלין בו. וכן *אם היה ניטל ואגדו עמו. אבל אם היה אגדו קבוע בדלת והיה הנגר נשמט כמו קורה ומניחין אותו בזוית וחוזרין ונועלין בו בעת שרוצין הרי זה אסור לנעול בו שאין עליו תורת כלי ואינו אגוד ואין בו אגד להוכיח עליו: **יא** מנורה [ב]של חוליות בין גדולה בין קטנה אין מטלטלין אותה שמא יחזירנה בשבת. היו בה חדקים

א טור סי' שי"ג סמ"ג לאוין סה: ב טור שם:

השגת הראב"ד

*אם היה ניטל ואגדו עמו וכו'. כתב הראב"ד איש חוסם דרך הגמרא אלא אם אינו קשור בדלת והוא קשור בבריח יפה יפה שהוא ניטל עם הבריח ואינו מפני האגד אע"פ שמטלין הבריח והאגד ומניחין אותם בזוית מותר לנעול בו שדין זה כדין בריח ואין בו לא משום מוקצה ולא משום בונה אבל אם אינו נאגד יפה אלא פעמים שנשמטים זה מזה אין נועלין בו משום מוקצה או משום בונה. עכ"ל:

הרשב"א ז"ל בספרו דהא דהכא אין צריך לומר בשאינה רפויה כלל אלא אפי' רפויה ואינה רפויה אסור לטלטלה. אבל רפויה לגמרי אפילו להחזירה מותר וככר נתבאר כן בדברי רבינו בפרק כ"ב:

יב מנעל שע"ג אמום וכו'. סוף פ' חולין (דף קמ"א) תני חדא שומטים מנעל מע"ג האמום ותניא אידך אין שומטין ובהלכות הביאו הא דשומטין לבד ומוכרח הוא בגמרא ואפילו אינו רפוי. ובהלכות אמום דפוס של מנעל ע"כ: **מכבש** של בעלי בתים וכו'. משנה שם (דף קמ"א) מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין ושל כובסין לא יגע בו ר' יהודה אומר אם היה מותר מע"ש מתיר את כולו ושומטה ופירוש מכבש ידוע מתירין שמטל את היתד והוא יותר דהיינו צורך שבת שמטל את הכלים אבל לא כובשין דהיינו צורך חול עכ"ל פירוש רש"י ז"ל. ושל כובסין לא יגע בו פירש רבינו ז"ל מפני שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס וכן נ"ל עיקר ולא כדברי רש"י ז"ל שפי' מפני שהוא רוצה לתקן הבגדים ותותבו בחזקה ומהדק והתרה שלו דומה לסתירה. ואם כדבריו קשה לי למה נחלק ת"ק על ר' יהודה בהם היה מותר מע"ש ודאי משמע דפליגי. ואפשר לדבריו דת"ק גזר דאי שרית ליה ליטול כליו במותר יבא להתירו: וכן גזי צמר אין מטלטלין אותן וכו'. משנה פ' במה טומנין (דף מ"ט.) טומנין בגזי צמר ואין מטלטלין אותן. ובגמרא ל"ש אלא שלא יחדן להטמנה אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן וכן בהלכות. ויש שם אוקימתא אחרית ומשמע מינה דגזי צמר שאינן מן האוצר כל שמתן בהן אע"פ שלא יחדן להטמנה מותר לטלטלן וכשהן מן האוצר צריכין יחוד וכן דעת הרשב"א ז"ל בשם רבו ז"ל ודברי רבינו כדברי ההלכות: **השלחין** מותרין לטלטלן וכו'. בתשנה שם (דף מ"ט) טומנין בשלחין ומטלטלין אותן והעלו בהלכות בשם הגאונים ז"ל שאפי' שלחין של אומן מטלטלין אותן. ופירש"י ז"ל שלחין עורות תרגום והכשיט ואשלת:

יג כל דבר מטונף וכו'. סוף פ' כל כתבי (דף קכ"א) מבואר זה גבי צואה של קטן וכפי גרסת ההלכות שם עיקר.

רוק שע"ג קרקע וכו'. שם רוק דורסו לפי תומו ופי' דורסו לפי תומו כההיא סי"א כדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. מטלטלין כנונא מפני אפרו אע"פ שיש עליה שברי עצים מפני שהוא כגרף של רעי. דין זה סוף כירה (דף מ"ז) ואיני יודע לתרץ הסוגיא אשר שם לפי מ"ש רבינו מפני שהוא כגרף של רעי אא"כ נאמר דה"פ אלא אמר רבא במחתה באשפה ליכא משום גרף של רעי משום דמיכסי והוא עיקר הטעם אבל בכונא שהוא כלי שעושין אותו להתחמם בו והוא מגולה הרי הוא כגרף של רעי ומטלטלין אותו וכבר השיג רבינו מזה ואיני יודע לו תירוץ אחר. וגם זה דחוק ונראה שעקר הטעם ראויה להיות בספריו מפני שראוי לגרף של רעי כלומר האפר שהזכיר ראוי לכסות גרף של רעי ונמצא הכנונא בסיס לאפר שהותר בטלטול ולעצים שאסורין ובסיס לדבר המותר והאסור מותר לטלטלו וכן פירשו ז"ל. אי נמי משום דשברי עצים לא חשיבי ובטלי וכן עיקר דכל דהשיב אע"פ שיש עמו דבר המותר לא בטיל ואסור לטלטלו. ואין עושין גרף של רעי וכו'. כבר הזכרתיו זה בפרק כ"ה בבבא טתנין כלי תחת הדלף:

יד שמן היוצא מתחת הקורה וכו' פ"ק (דף י"ט:) שמן של בדדין ומהלות של גדדין רב אסר ושמואל שרי תחרי דעסקא פלוגתא דר' יהודה. ור"ש ובהלכות שמן של בדדין שיוצא מתחת הקורה בשבת. והלכתא כשמואל דקאי כר"ש דלית ליה מוקצה לענין שבת ע"כ. ופי' תחרי דעסקא השיודים לסחורה וכ"ש לכלים המוכנים לסחורה שאם הוא צריך להם שמותר לטלטלם שהרי פירות אלו הותרו אפי' באכילה. ומ"ש רבינו אפי' אוצר של תבואה או תבואה צבורה מבואר ריש פ' מפנין (דף קכ"ז) דלר"ש דלית ליה מוקצה בשבת מותר להתחיל באוצר ובתבואה צבורה נהסתפק תחן. ומ"ש רבינו חוץ מגרוגרות וצמוקים מבואר פ' כירה (דף מ"ה) אמר שמואל אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקים בלבד ובהלכות הביאו ירושלמי דאמר מאי שנא הני האויל ומסריחות בינתים ע"כ: **חבית** שנתגלתה וכו'. תוספתא פס"ז. ועיקר התוספתא ואבטיח שנסרה כלומר שנסדק בה נחש וכן הוא בהוספתא: **מותר השמן** שבנר ושבקערה וכו'. פ' כירה (דף מ"ד) מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר ונפסקה הלכה פ' מי שהחשיך (דף קנ"ז) כר"ש חוץ ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בשבת:

טו אוצר של תבואה ושל כדי יין וכו'. (דף קכ"ז קכ"ז) ריש פרק מפנין אפי' ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחין ומפני בטול בית המדרש אבל לא את האוצר ובגמרא

יא לא דקדק בזה אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידיו אסור לטלטלה משום כובדה דכיון דמשום כובדה הוא דאסר לה מאי איריא אית ביה הידקי אפי' לית בה הידקי נמי. וי"ל דאה"נ דגדולה אפי' לית בה הידקי אסור לטלטלה ולא נקט אית בה הידקי אלא לאשמועינן דאפ"ה אם היא קטנה שרי:

טו אוצר של תבואה או של כדי יין וכו'. אין לפרש שמ"ש אסור להתחיל בו לפנותו

הדקים והיא נראית כבעלת חוליות. אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידים אסור לטלטלה מפני כובדה. היתה קטנה מזו מותר לטלטלה: **יב** מנעל [א]שעל גבי האמום [ו] שומטין אותו בשבת. מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין. ושל כובסין לא יגע בו מפני שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס. וכן גיזי צמר אין מטלטלין אותן מפני שהוא מקפיד עליהן. לפיכך אם ייחדן לתשמיש מותרין. [ב]והשלחין מותר לטלטלן בין שהיו של בעה"ב או של אומן מפני שאינו מקפיד עליהם: **יג** כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה וכיוצא בהן אם היו בחצר שיושבין בה מותר להוציאן לאשפה או לבית הכסא וזה הוא הנקרא גרף של רעי. ואם היו בחצר אחרת כופין עליהן כלי כדי שלא יצא הקטן ויתלכלך בהן. [ג]רוק שעל הקרקע דורסו לפי תומו והולך. * [ז] מטלטלין [ד]כנונא מפני אפרו אף על פי שיש עליו שברי עצים מפני שהוא כגרף של רעי ואין עושין גרף של רעי לכתחלה בשבת. אבל אם נעשה מאליו או שעבר ועשהו מוציאין אותו: **יד** [ח] שמן שיוצא מתחת הקורה של בית הבד בשבת וכן תמרים ושקדים המוכנים לסחורה מותר לאוכלם בשבת. ואפילו אוצר של תבואה או תבואה צבורה מתחיל להסתפק ממנה בשבת [ה]שאין שום אוכל שהוא מוקצה בשבת כלל אלא הכל מוכן הוא. חוץ מגרוגרות וצמוקין שבמוקצה, בזמן שמייבשים אותם הואיל ומסריחות בינתים ואינם ראויין לאכילה הרי הן אסורין בשבת משום מוקצה. [ו]חבית שנתגלתה ואבטיח שנשברה אף על פי שאינן ראויין לאכילה נוטלן ומניחן במקום המוצנע. כיוצא בו קמיע שאינו מומחה אף על פי שאין יוצאין בו מטלטלין אותו. [ז]מותר השמן שבנר ושבקערה שהדליקו בהן באותה שבת אסור להסתפק ממנו באותה שבת מפני שהוא מוקצה מחמת איסור: **טו** *אוצר של תבואה או של כדי יין אע"פ שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה. כגון שפינהו להכנסת אורחין או לקבוע בו בית

השגת הראב"ד

*מטלטלין כנונא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אינו הופס דרך הגמרא כלל והגמרא בהאפר מוכן הוא שהיה בו מקלא לאפר שהוסק מע"ש ומקלא לאפר שהוסק בשבת וכלי שנעשה בסיס לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אוצר של תבואה וכו'. כתב הראב"ד זה המחבר מוכי שסרא לבי סרי שמפרש משנתנו כרב חסדא וכשמואל עכ"ל:

המדרש

א טור סימן שח: ב טור שם סמ"ג לאוין סה: ג טור סי' שמז: ד טור סי' שי סמ"ג שם ה שם: ו טור סימן שח: ז טור סי' רעט סמ"ג לאוין סה:

מגדל עוז

מנעל שעל גבי האמום עד חסרון כיס. פרק תולין (דף קמ"א)· וכן גיזי צמר עד מקפיד עליהן. פ' טומנין (דף מ"ט)· **כל** דבר מטונף עד ויתלכלך בהן. פ' כל כתבי הקדש (דף קכ"א) וסוף פרק טטל ופרק מפלין (דף ל"ו): רוק שעל גבי קרקע דורסו לפי תומו והולך. פרק כל כתבי הקדש· ומטלטלין כנונא מפני אפרו וכו'. פרק שני דביצה ופרק כירה (דף מ"ז)· כתב הראב"ד ז"ל אינו הופס דרך הגמרא כלל וכו' מותר לטלטלו עכ"ל: ואני אומר הריני מכריע וכל אחד משניהם תפס דרך בגמרא אלא שמסברות חלוקות כל אחד ואחד אמר כלשון רבו ועל כן הכן ויתכן מהלה שתפיין בגמרא ונראה כי פירש"י והראב"ד ז"ל שוין וביאור דברי ר"מ ז"ל דגרסינן בסוף פרק כירה אמר רבי זירא א"ר אמי א"ר יוחנן אמר רבי מרינוס ויש"ג רומטם סתיר רכי לטלטל מחתה באשרה כלומר מחתה שטתן בה לבונה להתעשן ולהריח ריח טוב בו ואקשי ליה ר' זירא מתמניהין לרב אסי דנוטל אדם את בנו וכו' ופרקה דאיש בה קרטין כלומר שיש באותה מחתה שיורי לבונה קטנים כעין קרטין שיש בהן צורה ואתמר על זה אביי אמר קרטין כי רבי מי תשיבי כלומר שהיה עשיר גדול מופלג ולא היו חושבין מדבר מועט כזה ולא היה ראוי להתיר טלטול המחתה בעבורן אלא אמר אביי מידי דהוה אגרף של רעי כלומר אלא ודאי לא התירו לטלטלו אלא מפני שהיה מאוס כעיניהם כמו גרף של רעי ותמה רבא על תירוץ זה של אביי ואמר שתי תשובות בדבר חדא דגרף של רעי מאוס כלומר מפני הצואה שבו והאי לא מאיס כלומר והמחתה הואת של לבונה אינו מאוס אדרבה ריחו טוב ועוד גרף של רעי מיגלי והאי מכסי אלא אמר רבא במחתה כמו של שיורי קרטי לבונה אין לנו להתיר טלטולו שהרי מוקצה אלא ודאי אם יש לך לדמות לגרף של רעי ולהתיר טלטולו והו מותר דכי הוינן בי רב נחמן הוינן מטלטלינן כנונא אגב קטמיה כלומר מפני שהאפר היה מאוס בעיניו להשגיח בו וגם שהוא מתפזר ומטנף הבגדים והפנים והידים ודומה לגרף של רעי ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים שאסור לטלטלן בפני עצמן ואהבינן עלה מהא ושוין שאם יש בה שברי פתילות שאסור לטלטלה כלומר ומה לי שברי עצים ומה לי שברי פתילות ופריק אביי בגלילא שנו. עתה ראה גם ראה כי אביי תירץ אליבא דרבא מכלל שאינם שוין בדין כנונא ומטעמיה דאביי דהוה ליה כגרף של רעי דהא"כ מאי הוה ליה לאביי למשנוי משיה אדרבא ועוד דהא שתי תשובות של רבא שהשיב על מחתה לא שייכי על כנונא שהרי כנונא מגולה הוא שמדליקין עליו ההא של עצים לפני הגדולים וגם מאוס הוא כמו שפירשתי ולכך הוקבעה הלכה של כנונא ולא של מחתה וגם ר"מ ז"ל לכך דקדק בלשונו כלשון הגמרא ולא רצה לפרש בלשון אחר מבורר לרוב טעם כדי שלא יתחלף להם במחתה או בכלי אחר ולגלות שדעתו לפרש סוגייהנו כמו שפירשתיה לדעתו: ואין עושין וכו' עד מוציאין אותו בשבת. פרק כל כתבי ופרק כירה וס"ב דביצה: **שמן** שיוצא וכו'. הוא שמן של בדדין שפי' ר"י אלפס ז"ל סוף פ"ק דשבת דפליגי בה רב ושמואל דרב אסר ושמואל שרי ופסק ר"י אלפס ז"ל דהלכה כשמואל דקאי כר"ש סוף פרק מי שהחשיך ופרק כירה. וכן תמרים ושקדים המוכנין לסחורה מותר לאכלן בשבת. גם זה הוא המרי דעיסקא דפליגי בה רב ושמואל סוף פ"ק דשבת ופסקינן כשמואל וכדכתיבנא כבתיון ואפילו אוצר של תבואה מתחיל להסתפק ממנה. בשבת ריש פרק מפנין יש פוסקין כך בהלכות כשמואל שאין שם אוכל שיהא מוקצה בשבת אלא הכל מוכן אלא שבת חוץ מגרוגרות וצמוקין בלבד ובפרק כירה אסיקנא ליה הכי· בזמן שמייבשין וכו' עד משום מוקצה. זה הטעם מפורש בירושלמי פ"ק דמעשרות והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק כירה: חבית שנתגלתה וכו' עד במקום המוצנע. תוספתא· כיוצא בו קמיע מטלטלין אותו פ' במה אשה יוצאה כן פסק ר"י אלפס גמרא פיסקא דולא בקמיע וכן משמע סוגיא דשמעתין התם: מותר השמן עד מחמת איסור. פ' כירה (דף מ"ד) אוצר של תבואה עד לקבוע בית המדרש· כתב הראב"ד ז"ל זה המחבר מוכי שסרא לבי סרי הוא שמפרש משנתנו כרב חסדא

הגהות מיימוניות

[ו] תולין כחכמים לגבי ר"א ע"ש, ע"כ: [ז] אמר רבא כי הוינן בי ר"נ הוינן מטלטלינן כנונא אגב קיטמא אע"ג דאיבא עליה שברי עצים ולפיכך תיבה שיש בה אוכלין ומעות אם המעות אינן עיקר מטלטלין התיבה עם המעות ותיבה שיש בה מעות מצד אחד מותר להשתמש בה מהר"ם ע"כ: [ח] פ"ק כשמואל לגבי רב דמוקמינן התם שמואל כר"ש ודב כר'

המדרש "וכיצד מפנין אותו כל אחד ואחד ממלא ארבע או חמש קופות עד שגומרין. ולא יכבדו קרקעיתו של אוצר כמו שבארנו אלא נכנס ויוצא בו ועושה שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו: **טז** כל "שהוא ראוי למאכל בהמה וחיה ועוף המצויין מטלטלין אותו בשבת. כיצד מטלטלין את התורמוס היבש מפני שהוא מאכל לעזים אבל לא את הלח. את החצב מפני שהוא מאכל לצבאים. את החרדל מפני שהוא מאכל ליונים. את העצמות מפני שהן מאכל לכלבים. וכן כל הקליפין [ס] והגרעינין הראויין למאכל בהמה מטלטלין אותן. ושאינן ראויין אוכל את האוכל וזורקן לאחריו ואסור לטלטלן. מטלטלין בשר תפוח מפני שהוא מאכל לחיה. ומטלטלין בשר חי בין תפל בין מליח מפני שראוי לאדם. וכן דג מליח אבל התפל אסור לטלטלו: **יז** "אין מטלטלין שברי זכוכית אף על פי שהן מאכל לנעמיות. ולא חבילי זמורות אף על פי שהן מאכל לפילים. ולא את הלוף אף על פי שהן מאכל לעורבים. מפני שאין אלו וכיוצא בהן מצויין אצל רוב בני אדם: **יח** חבילי קש וחבילי זרדין אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן. "חבילי סיאה פואה ואיזוב וקורנית. הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת. למאכל בהמה מסתפק מהן. וכן באמינתא וכן בפינם וכן בשאר מיני תבלין: **יט** אין "נורפין מאכל מלפני הפטם בין באבוס של כלי בין [י] באבוס של קרקע. ואין מסלקין לצדדין מפני הרעי גזירה שמא ישוה גומות. נוטלין מלפני החמור ונותנין לפני השור. אבל אין נוטלין מלפני השור ונותנין לפני החמור מפני שהמאכל שלפני השור מטונף ברירו ואין ראוי למאכל בהמה אחרת. וכן עלים

שריתם

א טור סימן שלג סמ"ג שם: ב טור סימן שח סמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' שלה סמ"ג שם: ח טור סי' שכד סמ"ג שם:

הגהות מיימוניות

בר' יהודה ובעמוד בן פירש ר"י אלפס וכן פיר"י דקשי חשמן חזב מבית חבר שטענת מבעוד יום והשמן זב בשבת ופליגי בגולד ולא כפיר"ש שפירש שמן של בודין תוא שמן המשתייר בזוית של בית הבד: [ע] בפרק נוטל תאי נרעינא דתמרא ארמייתא שרי לטלטולו וכו' אמרו עליו על ר' זכריה בן אבקולס שהיה מחזיר פניו אחורי המטה וזורקו, ע"כ: [י] אלא אי אתמר הכי אתמר מחלוקת באבוס של כלי אבל באבוס של קרקע אסור וחכמים לגבי רבי דוסא דשרי, ע"כ:

מגדל עוז

שריחם רע ומאוסין ואין הבהמה אוכלתן אסור לטלטלן. לפיכך תלאי של דגים אסור לטלטלו ושל בשר מותר וכן כל כיוצא בזה: **כ** אף על פי שאסור לטלטל את המת בשבת [א]סכין אותו ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיזו בו אבר. ושומטין את הכר מתחתיו כדי שיהיה מוטל על החול בשביל שימתין ולא יסריח. ומביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומניחין לו על כריסו כדי שלא יתפח. ופוקקין את נקביו שלא יכנס בהן הרוח. וקושרין את הלחי לא שיעלה אלא שלא יוסיף. ואין מעמצין את עיניו בשבת: **כא** [כ] מת [ב]המוטל בחמה מניח עליו ככר או תינוק [ל] ומטלטלו. וכן אם נפלה דליקה בחצר שיש בה מת מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. ואם אין שם ככר ולא תינוק מצילין אותו מן הדליקה מכל מקום שמא יבא לכבות [מ] מפני שהוא בהול על מתו שלא ישרף. ולא התירו לטלטל בככר או תינוק [נ] אלא למת בלבד מפני שאדם בהול על מתו: **כב** היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו או שלא רצו להזיזו ממקומו באין שני בני אדם ויושבים משני צדדיו. חם להם מלמטה זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה. חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורש על גביו. וזה מביא מחצלת ופורש על גביו. זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו ונמצא מחיצה עשויה מאליה. שהרי מחצלת זה ומחצלת זה נגיהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהם על הקרקע משני צדי המת: **כג** מת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו [ס] מותר להוציאו לכרמלית. גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה שהוא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. ואם היה להן מקום אחר לצאת בו אין מוציאין אותו אלא מניחין אותו במקומו ויוצאין הם:

פרק שבעה ועשרים

א היוצא [א]חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. מקום זה הוא תחום העיר ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל [א] כנגד מחנה ישראל. וכך אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה. ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה אבל חוץ לאלפים אמה אסור. שאלפים אמה הוא מגרש העיר: **ב** נמצאת למד [ב]שמותר לאדם בשבת להלך את כל העיר כולה אפילו היתה כנינוה. בין שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה. וכן מותר לו להלך חוץ לעיר אלפים אמה לכל רוח מרובעות [ג] כטבלא מרובעת

א טור סי' שי"ח סמ"ג לאוין סה: ב טור שם וע"ש סמ"ג שם. ג טור סי' שנ"ו סמ"ג לאוין סה.

כסף משנה

כב היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו וכו'. נראה מדברי רבינו שאין בזה אהל אלא מהמחצלאות בלבד וזוקף מטתו דקאמר לא להיות עומדת זקופה והיתחלת עליה כדפירש"י אלא לומר שזוקפה ומסירה משם אם ירצה לכי באינה צריכה לו עוד ולכי זה מאי דמצרכינן שישבו תחלה עד שיחם להם ואז יביאו מטות וישבו עליהם אע"פ שאין צורך לאהל במטות הייט כדי שיהא נראה דפריסת המחצלאות לא כדי לעשות אהל בחיבור שתיהן שיתה אלא כדי לפרוש כל אחד על עצמו להגן מפני החמה שהרי גם כשחם להם מלמטה הביא כל אחד מטתו וישבו עליהם. ואפשר שאם רצה להביא מחצלת על המטה אינו רשאי לדעת רבינו ומש"ה אמרו שזוקף מטתו כלומר ולא יניחנה שם כי היכי דתהוי הוכחה שלא נתכוון בפריסת המחצלאות לעשות אהל מבחיקן אלא להגן עליהם מפני החמה שהרי כשחם לו מלמטה הביא מטה וישב עליה וכשעמד זקפה משם והלך לו: ומ"מ יש לדקדק למה פסק רבינו דבאין שני בני אדם ויושבים בצדו וכו' הא בלאו הכי יכולים לעשות מחיצה דהא בגמרא איתא למימרא זו אמאי דא"ר יצחק אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואמר להו רב ששת פוקו אמרו לר' יצחק ככר תירגמה רב הונא לשמעתך בבבל דאמר רב הונא עושין מחיצה למת בשביל חי ואין עושין מחיצה למת בשביל מת מאי היא דאמר רב שמואל בר יהודה מת המוטל בחמה באין שני בני אדם ויושבין בצדו חם להם מלמטה וכו' משמע דלמ"ד כלי ניטל אפי' לצורך דבר שאינו ניטל עושין מחיצה למת בשביל מת כמו שמותר לעשות בשביל חי ומאחר דקי"ל כמ"ד כלי ניטל אפי' לצורך דבר שאינו ניטל הו לא ה"ל למיפסק כהאי מימרא ואפשר שמטעם זה השמיטה הרי"ף ומ"מ יש לתמוה על רבינו שכתבה. ואפשר דס"ל לרבינו דנהי דרב ששת סבר דשמעתא דבעינן שיבאו שני בני אדם וישבו בצדו הוא משום טלטול הכלים שיהו ניטלים לצורך החי ולא לצורך המת וכדרבי יצחק מיהו אנן דלא קי"ל כותיה מפרשים דשמעתא לאו משום כלים הוא דלצורך המת ניטלים אלא טעמא כדי שתהא המחיצה נעשית מאליה דאין עושין אהל עראי ובשביל צער החי התירו לעשותם בשינוי כזה אבל מפני המת לא התירו ואפשר דרב הונא נמי משום עשיית מחיצה קאמר וכדדייקא לישניה ולא לענין טלטול כלים ורב ששת הוא שהלך לפרש דבריו משום טלטול וכדר' יצחק וליתא. ולפי זה מה שהשמיטה הרי"ף לאו משום דלא ס"ל הכי אלא משום דתשמע ליה מדבר פשוט הוא שאין מותר לעשות אהל עראי אלא לצורך החי:

המהלך [illegible]

מגיד משנה

כ אע"פ שאסור לטלטל וכו'. כל זאת בבבא מציעא וברייתא פ' שואל (דף קנ"א) קרוב ללשון רבינו. ופירש"י ז"ל לא יזיז בו אבר לא יגביה לא את ידו ולא ריסי עיניו. וקושרין את הלחי של מת שהיה הולך ונכתם קושרין את לחייו כדי שלא יפתח פיו יותר ולא שתעלה להסגר מתה שנפתחה דהיינו מזיז אבר אלא שלא הוסיף להפתח. כלי מיקר כגון כלי זכוכית. ואין מעמצין משום דדמי למזיז בו אבר עכ"ל:

כא מת המוטל בחמה וכו'. פ' כירה (דף מ"ג) אאמר מת המוטל בחמה א"ד יהודה אחד שמואל הופכו ממטה למטה רב אחר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. היכא דאיכא ככר או תינוק כ"ע לא פליגי דהכי כי פליגי דליכא וקי"ל כרב באיסורי. שוד שם אין מצילין את המת מפני הדליקה א"ר שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה. ואסיקנא בדליכא ככר או תינוק פליגי והלכה כריב"ל ואפי' לרב מחוך שאדם בהול על מתו אי לא שריית ליה אתי לכבויי. ומבואר בהלכות: ולא התירו וכו'. מימרא פ' נוטל (דף קמ"ב) ביסקנא ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד:

כב היה מוטל בחמה וכו'. שם (דף מ"נ:) תנא שילא בר מרי מת המוטל בחמה באין שני בני אדם ויושבין בצדו חם להם מלמטה זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה חם להם מלמעלה מביאין מחצלת ופורסין עליהן זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו ונמצאת מחיצה עשויה מאליה. וכתבו המפרשים ואע"פ שאין עושין אהל עראי לכתחלה כיון שתשנה שהוא עושה אותו מלמעלה למטה בשביל המת התירו.

כג מת שהסריח בבית וכו'. בהמצניע (דף נ"ד:) ההוא שכבא דהוה בדרוקרת פרא להו ר"נ בר יצחק לאפוקיה לכרמלית ואסיקנא שמעתא גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה. ופי' הראב"ד ז"ל דכבוד החיים קאמר מפני שהיה מסריח וכדי לסלק מהם ריחו התירו. וזה דעת רבינו ועיקר ונחלקו המפרשים ז"ל אם צריך ככר או תינוק לטלטלו יש מי שאומר שצריך שכל שמוכל לתקן ולגרוע איסור הטלטול נתקן והרמב"ן ז"ל אמר שאינו צריך כדי שלא יהא מרבה בהוצאה והרשב"א ז"ל הכריע כדעת האחרים בזה:

פכ"ז א היוצא חוץ לתחום המדינה וכו'. שיעור התחומין שהם אלפים אמה מדבריהם וי"ב מיל דבר תורה הוא מבואר בהלכות סוף פ"ק דעירובין ולמדו שיעור זה די"ב מיל מן הירושלמי וכן הסכמת הגאונים ז"ל לחייב דבר תורה על יותר מי"ב מיל. ויש מן האחרונים ז"ל שחלקו על זה ואמרו בההיא סוגיא דסוף פ"ק (עירובין י"ז) דטוקין על עירובי תחומין היא לדעת ר"ע דאמר תחומין דאורייתא אבל לרבנן דקי"ל כוותייהו אין שם תחומין כלל מן התורה ואפי' בכמה מרסאות והאריכו להוכיח כן ולדעת זו הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ודין העיר שהיא כד"א בכמה מקומות מבואר שאין העיר נחשבת ומ"ש רבינו אלפים אמה לכל רוח מרובעות. משנה פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט:) אלפים אמה לכל רוח עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכ"א מרובעות כטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות והלכה כחכמים. וכן הסכימו ז"ל ונחלקו המפרשים בפירוש דבר זה יש מי שאומר שלשלם הוא רשאי לילך אלפים ושתונה מאות אמה כמדת האלכסון אפי' הולך אל עבר פניו או לעבר פני העיר ויש

מגדל עוז

אע"פ שאסור לטלטל כו' נדי כמת. ככל פרק שואל (דף קנ"א) ומקצת מייתי פרק כירה (דף מ"ג). מת שהסריח עד סוף הפרק. סוף פרק המצניע (דף נ"ד) ומקצתו מייתי פרק המוציא.

פרק כז היוצא חוץ לתחום עד מחוץ לתחום. בירושלמי מפרש לה ור"י אלפס ז"ל כתב כן בהלכות סוף פ"ק דעירובין וכר"ז בעל המאור ז"ל תפס עליו והרמב"ן ז"ל האריך בספר המלחמות ובירר שם כל הדעות: ומדברי סופרים עד מגרש העיר. במסכת סוטה פרק כשם ובירושלמי ולשון מכילתא אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה. נמצאת למד עד מוקפת. בירושלמי. וכן מותר להלך עד את הזויות. פרק מי שהוציאוהו:

חגהות מיימוניות

[כ] לאו דוקא בחמה אלא הוא הדין על כרים וכסתות שלא יסריח ודוקא לצורך המת אבל לצורך כהנים או לדבר אחר אין מטלטלין ע"י ככר או תינוק מהר"ם ע"כ: [ל] בטה סרליקין אביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו וכן פרק נוטל ע"כ: [מ] אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן הלכה כר"י בן לקיש ע"ש ואפילו בטלטול גמור שרי ר"י בן לקיש וכן משמע מתוך פי' ר"י וכ"כ בספר המאור עיין בהלכות שמחות בסי' ק' ע"כ: [נ] כרב אשי דאמר הכי בפ' נוטל וכ"כ מהר"ם בהלכות שמחות ודלא כר' אושעיא דאמר שכח ארנקי בחצר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו וגם דלא כירושלמי דאמר דיסקיא מלאה מעות נותן עליה ככר או תינוק ומטלטלה מפני הדליקה. ובספר המצות כתב דשמא בדליקה מורה תלמוד שלנו לירושלמי ע"כ: [ס] בשילהי המצניע ההוא שכבא דהוי ברדוקרת שרו להו ר"נ לאפוקי לכרמליד וכו' עד גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה ע"כ: [א] מי שהוציאוהו מקום ממקום ומקום מניסה וכו' ע"כ. [כתב הסמ"ג המינין אומרין אל יצא איש ממקומו כמשמעו והשיב רבינו משולם בר קלונימוס להקהות שיניהם מנבואת ישעיה ויחזקאל שכתוב בישעיה יבוא כל בשר להשתחוות לפני וביחזקאל כתוב והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות וגו' ואם אסור לזוז ממקומו איך יבואו כל בשר להשתחוות בבית המקדש עכ"ל]: [ג] כחכמים ודלא כרבי חנינא בן אנטיגנוס דאמר אלפים אמות עגולות ע"כ:

מרובעת כדי שיהיה נשכר את הזויות. ואם יצא חוץ לאלפים אמה מכין אותו מכת מרדות עד שנים עשר מיל. אבל אם יצא והרחיק מן העיר יתר על שנים עשר מיל אפילו אמה אחת לוקה מן התורה: **ג** המהלך *חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהין עשרה ואין בכל אחד מהן ארבעה על ארבעה טפחים הרי זה ספק [נ] אם יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה. אבל אם הלך על מקום שיש בו ארבעה על ארבעה הרי זה כמהלך על הארץ ויש איסור תחומין שם: **ד** מי ששבת בדיר שבמדבר. או בסהר או במערה וכיוצא בהן מרשות היחיד מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח בריבוע. וכן השובת בבקעה אפילו היה [ד] ישן בשעה שנכנס השבת שלא קנה שביתה יש לו להלך ממקומו אלפים אמה לכל רוח בריבוע. היה מהלך בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות וזה הוא תחום שבת: **ה** המהלך אלפים אמה שיש לו להלך ושלמה מדתו בתוך דיר או סהר או מערה או בתוך המדינה אינו מהלך אלא עד סוף מדתו. ואין אומרין הואיל וכלתה מדתו בתוך רשות היחיד מהלך את כולה. במה דברים אמורים בשכלתה מדתו במקצת העיר או במקצת המערה אבל אם היתה אותה רשות היחיד מובלעת בתוך אלפים אמה שלו תחשב לו כל אותה הרשות כארבע אמות ומשלימין לו את השאר: **ו** כיצד הרי שהיה אלף אמה ממקום שביתתו אם מחוץ לעיר עד מדינת או מערה שיש בארכה אלף אמה או פחות מאלף מהלך את כל המדינה או המערה שפגע בה ומהלך חוצה לה אלף אמה פחות ארבע אמות: **ז** אבל אם היה במדינה או במערה שפגע בו בתוך מדתו אלף אמה ואמה אינו מהלך בה אלא אלף אמה בלבד שהוא תשלום אלפים אמה שיש לו: **ח** מי שכלתה מדתו בחצי העיר אף על פי שאינו מהלך אלא עד סוף מדתו מותר לטלטל בכל העיר על ידי זריקה. וכן מי ששבת בבקעת והקיפוהו נכרים מחיצה בשבת אינו מהלך בה אלא אלפים אמה לכל רוח אע"פ שהוא בתוך המחיצה. ומותר לו לטלטל בכל המחיצה על ידי זריקה אם הקיפוה לשם דירה: **ט** מי שהיה בא בדרך ליכנס למדינה בין שהיה בא בים בין שהיה בא בחרבה. אם נכנס בתוך אלפים אמה קרוב לעיר קודם שיכנס השבת אף על פי שלא הגיע למדינה אלא בשבת הרי זה יכנס ויהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח: **י** *היה בא למדינה וישן בדרך ולא נעור אלא בשבת [ס] וכשנעור מצא עצמו בתוך התחום הרי

א טור סי' תד וע"ש סמ"ג לאוין סו: ב טור סי' שצו סא סמ"ג שם: ג טור סי' תח וע"ש סמ"ג שם: ד טור סי' תג סמ"ג שם: ח טור סי' ת סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*היה בא למדינה וכו'. א"א לו שישב ולא ידע שהוא סמוך לעיר ע"כ:

מגיד משנה

ויש מי שהורה שאין לו אלפים ושמונה מאות אמה אלא כשהולך באלכסון תחומי העיר או באלכסון תחומי מקומו אבל במהלך אל עבר פניו או אל עבר פני תחומי העיר אין לו אלא אלפים אמה בלבד וכן נראה מדברי רבינו וכן עיקר. דלפי דברי האחרים אין כאן מרובעות אלא כשהוא מהלך לעבר פניו יש לו אלפים ת"ח אמה וכשהוא מהלך באלכסון אין לו ג"כ יותר נמצא שהוא המקיף סופי התחום יהיה עגול כהכרת וחכמים הזכירו מרובעת עד כדלה לי. ועוד שהיה להם לומר כדי שיהא נשכר את האלכסון אלא ודאי מדהזכירו זויות משמע שאינו נשכר האלכסון אלא לזויות:

ג המהלך חוץ לתחום למעלה וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ג) בעי רב חנניה יש תחומין למעלה מעשרה טפחים או אין תחומין למעלה מעשרה בעמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תבעי לך דארעא סמיכתא היא כי תבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה ולא איפשיטא. ולזה כתב רבינו הרי הדבר ספק ולא ביאר ספק זה אם הוא לקולא או לחומרא. ובתשובה ביאר שכל מה שהיה מן התחומין מן התורה ספיקו להחמיר ומה שהוא מדבריהם ספיקו להקל כמו שאמרו ספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא. ועם כתב שאין תחומין דבר תורה בימים ובנהרות ולא בכרמלית וכל התחומין כאן מדברי סופרים כמו שהאריך שם ולדעת האחרונים שאין תחומין מן התורה כל למעלה מעשרה ספק של דבריהם ולקולא מכלל דבריהם למדנו שכל שהלך בים למעלה מעשרה לבסוף לגמל יורד ואינו נמנע ויש לו אלפים אמה מן המקום שפגע תחלה בו למטה מעשרה וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ומכלל זה שההליכה בנהרות ויש ספק אם הם למעלה מעשרה אם לא מותרת לפי שהוא ספק בשל דבריהם וכן הסכים רבינו בתשובה. ומ"מ כתב הרשב"א ז"ל שהכל בין בהמשות ביבשה לכתחלה אסור שאינו למעלה מעשרה לפי שיש לו חזקת ביתו. זהו דעתו ז"ל:

ד מי ששבת בדיר וכו'. משנה פרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"א מ"ב) נתנו שבת בדיר וסהר ובמערה. וכתב הרשב"א ז"ל דווקא כשהרשות היחיד מותר לטלטל בו כגון שהוא מוקף לדירה או שאינו מכיל סאתים אבל אם לא היה מוקף לדירה והיה יתר על בית סאתים כיון שאינו מותר לטלטל בו אלא בארבע אמות כנזכר פט"ז אין לו אלא ארבע אמות ומשם ולהלן מודדין לו אלפים אמה. וכיוצא בזה כתב רבינו בפ"ז מהל' עירובין אלא שנראה מדבריו שאין חלוק זה אלא במערב ושם מבואר: וכן השובת בבקעה וכו'. משנה שם (דף מה) מי שישן בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר"י בן נורי וחכ"א אין לו אלא ד' אמות ונפסקה הלכה בגמרא כר"י בן נורי. וכתב רבינו בבקעה לפי שהיא כרמלית כמבואר פי"ד ורה"ר כך דינו. וכתב הרשב"א ז"ל שאלפים אמה אלו נמדדין חוץ לארבע אמות שלו ויש לו הארבע אמות לכל רוח ואין סברא או מוכרחת: היה מהלך בבקעה וכו'. מימרא (שם דף מ"ב) אמר שמואל שבת בבקעה וכו' כלשון רבינו:

ה המהלך אלפים אמה וכו'. סוף כיצד מעברין (דף ס) אריב"ל היה מודד וגא וכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כלתה מדתו בסוף העיר נעשית כל העיר כד' אמות ומשלימין לו את השאר וכן פסקו בהלכות בשם הגאונים ז"ל. וכתב הראב"ד ז"ל שאם כלתה מדתו בין העיר לעבורה דינו להקל שאע"פ שעבור העיר כעיר להקל אמרו ולא להחמיר וכ"כ הרשב"א ז"ל ודבר פשוט הוא שהרי בסוף העיר וחצי העיר הזכירו ולא הזכירו בזה עבור כלל:

ח מי שכלתה מדתו וכו'. ברייתא פ' מי שהוציאוהו (דף מח:) היה מודד וגא וכלתה מדתו בחצי העיר מותר לטלטל בכל העיר כלה ובלבד שלא יעבור התחום ברגליו ופירשו בגמרא מותר לטלטל ע"י זריקה ולא נצריך שמא ימשך אחר חפצו ונפסק זה בהלכות: וכן מי ששבת בבקעה וכו'. שם (דף מ"ג) אמר שמואל שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה ורב הונא פליג התם וקי"ל כשמואל כדאיתא בהלכות. וכתב רבינו שהיתר הטלטול הוא כשהקיפוה לשם דירה וטעם הוא כנזכר פט"ז וכ"כ ז"ל:

ט מי שהיה בא בדרך וכו'. משנה שם (דף מ"ה) מי שהיה יושב בדרך ועמד והרי הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דברי ר"מ ר' יהודה אומר יכנס מעשה היה ונכנס ר' טרפון בלא מתכוין. וקי"ל כר' יהודה שאע"פ שלא היה סבור להיות בתוך התחום ולקנות שביתה עם בני העיר כיון שדעתו היה לילך לעיר קנה שביתה והוא מה שהזכיר רבינו היה בא למדינה וישן בדרך ולא נעור וכו' וכן פירשו בהלכות בשם רב אחא משבחא ותמהו פירוש זה בעיקר וכ"כ הרשב"א ז"ל אלא שאמר שאם נעור והגיע כשעמיו ואמר תהא שביתתי במקומו הרי עיקר שביתתו מאנשי העיר ויש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח וכן דעת הראב"ד ז"ל ורבינו לא הזכיר זה אבל שמן והחלק הראשון שכתב רבינו במהלך לעיר כל שכן הוא מיושב בדרך ואינו יודע שהוא בתוך התחום וג"כ הוליא רבינו זה ממה ששנינו שם (מ"ה:) שטם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשכה

כסף משנה

פכ"ז ג המהלך חוץ לתחום למעלה מי' טפחים וכו'. כתב ה"ה בתשובה ביאר שכל מה שיהיה מן התחומים מן התורה וכו'. התשובה א היא נסתר הכל בו והתשובה אמרה ביאר רבינו שהטעם שאין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא לפי שהם כרמלית והטלטול בהם אינו אסור אלא מדרבנן ולא יתכן פירוש שמעביר ע"א שהוא אסור מדרבנן והמהלך לוקה מן התורה וא"א אלא יעלה בדעת שיהא בהליכה במים איסור תחומין דאורייתא ממשנה ישראל ששם רכ"ל והגא ידוע שאיסור הטלטול שם חזות סקילה אמרו בו כמעביר ד' אמות ברה"ר מקורה סמוך לפי שאינו דומה לדגלי מדבר כן נגלי ספק המהלך י"ב מיל ע"א שהים המעסים סמוך לפי שאינו דומה למחנה ישראל עכ"ל. ולפי דברי רבינו ביבשה תוך י"ב מיל כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן נקטינן בעיין לקולא דאין תחומין למעלה מעשרה וחוץ לי"ב מילין כיון דמיתסר מדאורייתא למעלה מעשרה הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא וכ"כ בהדיא בתשובה: לדעת רבינו כל שהלך בים למעלה מעשרה כשיגיע לגמל יורד ואינו נמנע ויש לו אלפים אמה מהמקום שפגע בו למטה מעשרה וכן דעת הרמב"ן והרשב"א ומתני' (עירובין מ"ה:) פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשכה וכו' במהלכת למטה מעשרה היא והכי מוקי לה בגמ' (דף מ"ג):

מי

הגהות מיימוניות

[נ] כתב מהר"ם ולא איפשטא ועבדינן לחומרא עיין לקמן סס"ל: [ד] אמר ריב"ל הלכה כרבי יוחנן בן נורי שהוא סיקל בעירוב דאמר ישן קונה שביתה ויש לו אלפים אמה לכל רוח סביבו ולא כחכמים דאמרי אין לו אלא ארבע אמות ע"כ: [ס] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"י לגבי ר"מ דאמר הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס ואע"ג דקאי ר' יעקב בשיטתיה ומדנקט ישן משמע אבל ניעור אפילו לרבנן קני בלא אמירה והשוא דישן וכל היכא דאיכא במכילתין ואמר שביתתי במקומי נמי קני כדמוכח בפ' בבל מערבין אבל ניעור כיון דאי בעי למימר מצי אמר כמאן דאמר דמי. וכה"ג אשכחן בפ' שנים אוחזין ואמר זכתה לי שדי זכתה לו דבלא אמירה נמי זכי כדמוכח התם. בגמרא גבי ארבע אמות של אדם זוכות לו בכ"מ מה לי אמר ומה לי לא אמר ונ"כ האי דנקט ואמר משום רבותא דסיפא נקטיה דקתני היתה צבי רץ בדרכו או שהיו גוזלות פורחות ואמר זכתה לי שדי לא אמר כלום:

מגדל עוז

ואם יצא חוץ לאלפים עד מן התורה. בירושלמי: המהלך חוץ וכו' עד סמוך לתחום. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ז):

שמשנה היתכו לו לר"נ מה אנו צריך אחר להם יותר שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום קודם שחשכה ופירש רבינו שקנו שביתה עם אנשי העיר וכ"כ הרשב"א ז"ל והוא פשוט:

יא מי שיצא חוץ לתחום וכו'. משנה שם (דף נ"ב) מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס מי שהחשיך חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפי' ט"ו אמה יכנס שאין המשיחות ממצין את המדות מפני הטועין ובהלכות והלכתא כת"ק וכתב רבינו טעם לדברי ת"ק בחלוקתו של ר' אליעזר משום דקי"ל דהבלעת התחומין הלכה היא כלומר שאם היה קנה תוך שהוא יכול להלך עכשיו מובלע בתוך התחום שיצא ממנו הרי הוא כאילו לא יצא כמו שיתבאר לפנינו בבבא מי

יא מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס שהד' אמות שיש לו לאדם תחלתן ממקום שהוא עומד בו. איני יודע מה טעם הוא זה שאעפ"כ נמדוד הארבע אמות לצד התחומו ונמצא נכנס תוך התחום וצ"ע: וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה וכו'. כתב הרב המגיד ואין לומר שאל עיר אחרת נתכוין רבינו איני יודע למה דחק כ"כ פירוש זה:

כל

הרי זה יכנס [ו] לה ויהלך את כולה והוצה לה אלפים אמה לכל רוח. מפני שדעתו היתה להלך למדינה זו ולפיכך קנה שביתה עם בני המדינה כמותן *שהרי נכנס עמהן בתחום:

יא **מי ^א שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס שהד' אמות שיש לו לאדם תחלתן ממקום שהוא עומד בו. לפיכך כיון שיצא חוץ מתחומו אמה או יתר ישב במקומו ואין לו להלך אלא בתוך ארבע אמות [ז] מעמידת רגליו ולחוץ. וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה אפילו אמה אחת הרי זה לא יכנס לה אלא מהלך ממקום שנכנס עליו השבת והוא עומד בו אלפים אמה בלבד. ואם כלתה מדתו במקצת העיר מהלך עד סוף מדתו כמו שאמרנו. ***היתה רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום הרי זה יכנס: **יב** מי ^ב שיצא חוץ לתחום שלא לדעתו כגון שהוציאוהו נכרים או רוח רעה או ששגג ויצא אין לו אלא ארבע אמות. חזר לדעת אין לו אלא ארבע אמות. החזירוהו כאילו לא יצא. ואם נתנוהו ברשות היחיד כגון שנתנוהו נכרים בדיר [ח] וסהר ומערה או בעיר אחרת יש לו להלך את כולה. וכן אם יצא לאחד מאלו בשגגה ונזכר והוא בתוכן מהלך את כולה: **יג** יצא ^ג חוץ לתחום לדעת אף על פי שחזר שלא לדעת כגון שהחזירוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות. [ט] וכן אם יצא חוץ לתחום לדעת אף על פי שהוא בתוך רשות

השגת הראב"ד

*שהרי נכנס וכו'. א"א הסר מכאן מי שיגב לו בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח וכן חפצי הפקר קונין כר"י בן נורי ויש להם אלפים אמה לכל רוח, ע"כ:

**מי שיצא חוץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה היהבר בכל מה שכתב לא הועיל כלום מכדי קי"ל הבלעת תחומין מילתא היא בין שיצא לדבר מצוה בין שיצא מאונס כדאמרי נהרדעי אי ספקת הוא עייל לתחומא וכיון דעל על. מעתה מי שיצא חוץ לתחום אמה או מי שהחשיך לו חוץ לתחום אמה שהוא אנוס בריחוק אמה אמאי לא יכנס הרי יש לו לילך ד"א לאיזה צד שירצה ונאמר כיון דעל על הילכך לא משכחת לה אלא אליבא דר' יהודה וכשיברר לו לצד החיצון, עכ"ל.

***היתה רגלו אחת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל היכא ת"ד כיון דקם ליה כיחידאי ה"ז לא יכנס, עכ"ל.

שיצא חוץ לתחום שלא לדעת וא"כ בכאן כיון שיש לו ד"א והוא לא הרחיק אלא אמה יש לשאול למה לא יכנס ופירש רבינו שאין לו הד' אמות אלא כלפי פניו כשהיה מהלך וכדברי יהודה דאמר דאין לו אלא ד"א לרוח אחת במשנה שהזכרתי פי"ב. ואעפ"כ יש לתמוה דהא ר' יהודה לאו זה רוח שירצה אמר ואתרו שם ומודה ר' יהודה שאם בירר שהוא יכול להזור בו וא"כ זה שלא בירר לו עדין יכול לברור. ומדברי רבינו נראה שכיון שזה מהלך ורוצה לילך נראה כבורר אל עבר פניו. וזה דחוק. והרשב"א ז"ל כתב שדעת רבינו הוא כשברר לצד החיצון אלא שהיה לו לברש. גם בהשגות העמידו סברת ת"ק כר' יהודה וכשברר לצד חיצון. ולענין הדין פסקו מן האחרונים ז"ל שיש לו ד' אמות לכל רוח כמו שכתבתי פי"ב. וכן פסקו כר"ש שמן השם אין המודדים מכוונים המדות והוא לתקום הגיון יש השם עשרה אמה, מיתוך דברים אלו יצא להם שאם הוא עומד בהשע עשרה אמה ואפי' אחת מרגליו בתוך עשרים אמה יכנס. היו שתי רגליו חוץ להשע עשרה לא יכנס. ואם יודע שהמודדין כוונו ונמלמו המדה בשלו הההשע עשרה ודין ארבע וחמש כדין השע עשרה ועשרים וזה דעת הרשב"א ז"ל ודעת רבינו כדעת הגאונים ז"ל.

וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה וכו'. זה נמצא בכל ספרי רבינו וכבר כתבתי בסמוך המשנה שממנה יצא לרבינו דין זה שהוא פוסק כת"ק כמו שפסקו בהלכות. אבל מ"ש ואם כלתה מדתו בחצי העיר וכו' הוא דבר מתמיה בפשט המאמר שהיאך תכלה מדתו במקצת העיר ואפילו לתחלת העיר אינה מגעת שהרי רחוק הוא מסוף תחום העיר אמה. ואין לומר שאל עיר אחרת נתכוין רבינו. לפיכך י"ל שכך היה טוחה הלשון ואם החשיך

א טור סי' תה סמ"ג לאוין כו ב טור שם וע"ש: ג טור סי' תה סמ"ג לאוין סה:

תוך התחום וכלתה מדתו במקצת העיר וכו' והענין שכל שהוא מתכוין לשבות במקום שהוא עומד בין השמשות אע"פ שיודע שהעיר בתוך התחום שלו או שאינו מהלך לעיר אין העיר נחשבת לו כד' אמות אא"כ מובלעת תוך תחומו כמו שנתבאר כבר למעלה. ותמצאהו כל לדדי לשון זה ולא תמלאהו דבר נאות לפרש בו כזה. **היתה** רגלו אחת וכו'. בגמ' (דף נ"ב) יש שתי לשונות במימרא דרבי חנינא וליסנא בתרא יכנס וכן פסקו בהלכות. וכ"כ הרשב"א ז"ל. ובהשגות א"א היכא מ"ד כיון דקם כיחידאה דתניא וכו' הרי זה לא יכנס ע"כ. וכוונתו שאם הקשו והניחו סכי זה לא יכנס והירצו רבי חנינא הוא דאמר כאחרים וכו'. ויכל מקום כיון שרבי חנינא פוסק כאחרים למה לא נפסוק גם אנו כן ועוד דקי"ל הלכה כדברי המקל בעירוב אלא ודאי אין לאותה סברא עיקר והעיקר כדעת רבינו:

יב מי שיצא חוץ לתחום וכו'. (דף מ"א) ר"פ מי שהוציאוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות החזירוהו כאילו לא יצא. ומבואר בגמרא דדוקא החזירוהו אבל חזר לדעת אין לו אלא ד' אמות, ושלום המשנה הוליכוהו לעיר אחרת נתנוהו בדיר או בסהר ר"ג ור"א בן עזריה אומר מהלך את כולה ר' יהושע ור"ע אומר אין לו אלא ד' אמות. ויש מן הגאונים שפסקו כר"י ור"ע ובהלכות פסקו כר"ג והרב"ע כת"ש שם בארוכה וכן הסכימו האחרונים ז"ל וכן דעת רבינו ומ"ש וכן אם יצא לאחת מאלו בשגגה וכו'. פשוט הוא שם בגמרא דשוגג והוציאוהו נכרים דין אחד להם וכ"כ ז"ל:

יג יצא חוץ לתחום לדעת וכו'. מימרא בגמרא יצא לדעת והחזירוהו נכרים אין לו אלא ד' אמות: וכן אם יצא חוץ לתחום לדעת וכו' נ"ל שיצא לרבינו זה ממ"ש במשנה הוליכוהו

מגדל עוז

מי שיצא חוץ וכו' עד כמו שאמרנו. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ג ח"ד) כתב הראב"ד ז"ל זה המהבר בכל מ"ש וכו' וכשיברר לו לצד החיצון עכ"ל ואני אומר קושיא זו כבר נתחבטו בה הרבה מן הראשונים עד שנחלקו כר"ז הלוי בעיקר הפסק ונטעתיה עם ר"י אלפס והשיב הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות כנגדו ונגד הראב"ד ז"ל ואין צורך להעתיק כאן דעותם אבל אברר דעת ר"מ ז"ל והראב"ד ז"ל שכינגדו שחולק עליו כאשר היתה מגמתי מתחילה בחבור זה. ויותר תמיה כי ר"מ ז"ל הועיל לנו הרבה בזה שכתב וכלל וסמך מי שהחשיך עם מי שיצא כדרך המשנה ובתיבותה שלהי פ' מי שהוציאוהו דתנן מי שיצא חוץ לתחום אמה אחת לא יכנס ר"א אומר שתים יכנס שלשה לא יכנס מי שהחשיך לו חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפילו ט"ו אמה יכנס וכו' ופירש"י ז"ל שיצא במזיד ומדעת שלא לשם מצוה ואפ"ה היה סבור ר"א שתים יכנס משום הבלעת תחומין כדאמרן בפירקין דר"א לטעמיה דאמר והוא באמצען עכ"ל. וזהו במתניתין דלעיל בפירקין דתנן מי שישן בדרך ולא ידע שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר"י בן נורי וחכ"א אין לו אלא ארבע אמות ר' אליעזר אומר והוא באמצען ר"י אומר לכל רוח שירצה. ופירש"י ז"ל באמצען של ד' אמות כלומר שתי אמות יש לו לכל צידיו עכ"ל. ומה דתויל לטעמיה הוא בשמעתין דהבלעת תחומין גמרא מתניתין דוני שייא ברבות וכיון יפה וכן פירש ר"מ ז"ל בפירוש המשניות שלו ופסק גם שאין הלכה לא כר"א ולא כר"ש וכן פסק ר"י אלפס ז"ל הלכה כת"ק וכן פסקו רבותינו בעלי התוס' והר"ש ז"ל מקוצי ובנם ר"י הזקן והרוכיתו בזה טעמים גבי עובדא דר' נחמיה בריה דרב חנילאי דאשכה ליה שמעתא וכו' גמרא מתניתין דהטעם אחת לא נכנסו לגמל וכו וכזה נחלקו טענות הראב"ד ז"ל ועל כן נזהר ר"מ ז"ל לכתוב כל דין ודין בפ"ע בפרק הזה וסמך כל אחד לכיוצא בו ומעשה דרב נחמיה פי"ו דהלכות אלו. אך הראב"ד ז"ל הפליג דרכו ופסק כר"א ממעשה דר' נחמיה בריה דרב חנילאי דמסיק לה אלמודא בדלא תלו גברי ואליבא דר' אליעזר מיבעיא ליה דיקא נמי דקאמר ויכנס ש"מ וכתב ז"ל דמהא שמעינן דהלכה כר"א דהבלעת תחומין מלתא היא והלכך לדידן דקי"ל כר"י דקאמר יש לו ד' אמות לכל רוח שירצה אפילו יצא שלש אמות והוא עומד ברביעית הרי זה נכנס ואינו חושש עכ"ל וכזה הדרך היתה השגתו זאת, ומורי הרשב"א ז"ל ייסר דבריו בשמועה ובסוף פרק מי שהוציאוהו אמר הר"ז הלוי ז"ל תיק על זו ועמד כשיטת ר"מ ז"ל והביריו ז"ל ואמר דשאני מעשה דרב נחמיה דמתוך אונסו יצא דמשכיה שמעתתיה ומש"ה אקילו גביה לאורויי כדר"א בדלא תלו גברי אבל כ"א תויבה לא שיכינן לדר"א דהר בשמעתין דהבלעת התחומין א"ל רב חנן בר רבא לאביי ומדר"א קא מותבת ליה למר אלמא לא סמכינן עליה וגם הרמב"ן ז"ל עמד בשיטה זו ואמר דהכיא אוקמתא דדיקא נמי וכו' הא אידחיא ליה מדאותביה ר"נ בר יצחק לרבא וטענות רבות ודברים אלו ברורים בעיני הרבה וכמו שדקדק בקראה ובלשון ברורה רש"י ז"ל דהא בסוף שמעתין דהבלעה כי א"ל רב חנן בר רבא לאביי ומדר"א קא מותבת ליה יתר א"ל אין דשמיע לי מיניה דע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מודה ליה כלומר ומי שיצא ברשות כ"ד דמהניתין זו היינו לדבר מצוה ותמילא דמתני' דסוף פ' דמי שיצא נאו לדבר מצוה ולא באונס יצא ועוד דהא דר"א יחיד הוא לגבי חכמים אפילו חימא אמאן חכמים בר פלוגתיה מ"מ הא סתמיה תלמודא ועוד דהא ר"א שמותי הוא ואפילו לפי הגירסא שכתוב בכאן כר' אלעזר ויהיה ר"א בן שמוע שהוא תנא מ"מ לא שבקינן כל הני טעמי ודתקינן בהכי **היתה רגלו אחת וכו' עד יכנס.** סוף פ' מי שהוציאוהו. כתב הראב"ד ז"ל היכא מ"ד כיון דקם ליה כיחידאה ה"ז לא יכנס עכ"ל. ואני אומר אני רואה ה"ט דקם ליה כיחידאה אלא בפירוש טעמיה דר"א בשלהי פ' דמי שהוציאוהו אלא ברגלו אחת עימרא דרבי חנינא היא התם ובתרי לישני איתמרא והוא פסק כליכא דאתרי וכפי פירוש ר"י אלפס ז"ל והגאון ז"ל ורוב המפרשים גם מה גם בכל התלמוד ואי היכא למאן דפסק כלישנא קמא וכדעת ר"מ ז"ל בכל התלמוד כי כל היכא דאתרי נקל ללישנא קמא אין שבנה בזה מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת עד ומטלטל בכולה. זה הוא תחלת פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ב מ"ד) גם במשנה גם בגמרא:

הגהות מיימוניות

[ו] וכ"כ ר"י אלפס דהאי פירוש מסתברא ודלא כרש"י שפירש דאיירי כגון ששבת בתוך ארבע אלפים ולר"י הוי כמו שעירב ברגליו ומותר לילך עד העיר וכו', ע"כ: [ז] אבל ר"י פירש לא יכנס להיות כאילו לא יצא חוץ לתחום אבל ד' אמות יש לו לכל סביביו ומותר ליכנס בתוך תחומו הראשון עד ארבע אמותיו ע"כ: [ח] כרב דאמר הלכה כר"ג בדיר וכהר והילכתא כוותיה באיסורי וכן פסק ר"י אלפס וכן פסקו התוס' ודלא כרבי דנגאל שפסק כשמואל דאמר אין הלכה כר"ג בדיר וסהר אלא כרבי יהושע וכר"ע דאמרי אין לו אלא ארבע אמות: [ט] הקשו בגמרא ה"נ תנינא הוציאוהו נכרים והחזירוהו

רשות היחיד כגון דיר וסהר אין לו אלא ארבע אמות. [י] המפרש בים הגדול אע"פ שהוא חוץ לתחום ששבת בו מהלך את כל הספינה כולה ומטלטל בכולה: **יד** *מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת והוקף במחיצה בשבת יש לו להלך כל אותה המחיצה והוא שלא תהיה יתר על אלפים אמה. ואם היה תחום שיצא ממנו מובלע מקצתו בתוך המחיצה שנעשית שלא לדעתו הואיל ויש לו להלך את כל המחיצה הרי זה נכנס לתחומו וכיון שיכנס הרי הוא כאילו לא יצא: **טו** כל [ב]מי שאין לו לזוז ממקומו אלא בתוך ארבע אמות אם נצרך לנקביו הרי זה יוצא ומרחיק ונפנה וחוזר למקומו. *ואם נכנס למקצת תחום שיצא ממנו בעת שיתרחק להפנות הואיל ונכנס יכנס וכאילו לא יצא. והוא שלא יצא בתחלה לדעת אבל אם יצא לדעת אף על פי שנכנס אין לו אלא ארבע אמות: **טז** כל [ג]מי שיצא ברשות בית דין כגון העדים שבאו להעיד על ראיית הלבנה וכיוצא בהן ממי שמותר לו לצאת לדבר מצוה יש לו אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו. ואם הגיע למדינה הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ למדינה: **יז** היה יוצא ברשות ואמרו לו והוא הולך בדרך כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות יש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח. ואם היה מקצת תחום שיצא ממנו ברשות מובלע בתוך אלפים אמה שיש לו ממקומו הרי זה חוזר למקומו וכאילו לא יצא. [ד]וכל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד עובדי כוכבים ומזלות או מן הנהר. או מן המפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו. ואם היתה יד העובדי כוכבים ומזלות תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרין בשבת למקומן ובכלי זיינן:

פרק שמנה ועשרים

א כל בית דירה שהוא יוצא מן המדינה אם היה בינו ובין המדינה [א]שבעים אמה ושני שלישי

א טור סי' תו סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' שצח סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעתו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איך הוא מערבב הענינים ומבלבל אותם והיך דומין זה לזה כי מי שיצא שלא לדעת ועשו לו מחיצה בשבת או שהותר בבני אדם שלא לדעתם או נכרים עשו לו הרי הוא מותר לתחומו אפילו כמה מפני ששבת בה בין השמשות אבל אם שבת בבקעה שהיא שלשה אלפים אמה והקיפוה נכרים בכולה אינו מהלך בה אלא אלפים אמה לפי שלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*ואם נכנס וכו'. כתב הראב"ד ז"ל וכן כל מי שיוצא באונס וד"א שלו מובלעות יכנס כדאמרי נהרדעי, עכ"ל:

מגיד משנה

הוליכוהו מתנהו וכהא הוא דאמרינן דסברי ר"ג ור"א דמהלך את כולה הא יצא לדעת אפילו מינה מודו דאי לאשמועינן כהו דר"י ור"ע דאסרי נקט הוליכוהו והלא כמה דהיתרא עדיף טפי בכל דוכתא וגם הרמב"ן ז"ל כתב כדברי רבינו והרשב"א ז"ל הקשה עליהם ממ"ש שם אמר שמואל יצא לדעת אין לו אלא ד' אמות והקשו שיטתא הסתא מי שהוציאוהו נכרים אין לו אלא ארבע אמות יצא לדעת מבעיא ואם כדבריהם ז"ל מאי קושיא דילמא אין לו ארבע אמות לעולם קאמר ואפילו נתנוהו בדיר וסהר דאמיר טפי יוצא לדעת ממי שהוציאוהו נכרים. ואני אומר אין זו קושיא דהא שמואל כי קאמר אין לו אלא ארבע אמות לא משמע מינה אם הוא בדיר וסהר מה יהיה דינו ושמואל ליישנא דמתניתין דקתני במי שהוציאוהו אמר הוא ביוצא לדעת ולפיכך יש להקשות קושיא ומו דהא שמואל הוא דפסק הכא כר"י ודבי עקיבא דאפילו הוליכוהו נכרים ונתנוהו בדיר וסהר וא"כ אפי' יאמר כאן בסירות אין לו אלא ד' אמות ואפי' אם הוא בדיר וסהר יש להקשות עליו קושיא. כך נ"ל להעמיד דברי רבינו והרמב"ן ז"ל ועיקר: **המפרש** בים הגדול וכו'. במשנה שם מעשה שבאו מפלנדריסין והפליגה ספינתן בים ר"ג וראב"ע הלכו את כולה ונפסקה הלכה כן בגמרא (דף מ"ב): **יד** מי שיצא חוץ לתחום וכו'. שם (דף מ"ג:) נחמיה משכתיה שמעתיה ונפק חוץ לתחום א"ל רב חסדא לר"נ נחמיה תרוי נפשך אמר לו לך עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס. ומשמע שאם נעשית לו בשבת מחיצה הרי הוא כמי שיצא שלא לדעת ונתנוהו בדיר וסהר וכ"כ בהלכות. וכתב רבינו והוא שלא יהיה יותר מאלפים אמה. ונראה שאע"פ שאם היה בדיר וסהר מהלך את כולן ואפי' יש בהן כמה כיון שיצא שלא לדעת בכאן שלא היו שם מחיצות מבעוד יום אינו רשאי לילך אלא אלפים אמה. והטעם נ"ל שרבינו סבור שיוצא שלא לדעת יש לו ד' אמות וכל מה שנחשב לו כד' אמות אם שבת שם נחשב לו נ"כ כשיצא כד' אמות והו דיר וסהר אבל בכאן במקום שלאחר מכאן נעשית בו מחיצה שהרי אם שבת שם לא היה נחשב לו המקום ההוא כארבע אמות אפי' לאחר היקף המחיצה שאסורה למעלה בדין. וכן מי ששבת בבקעה כאן שלא שבת כ"ש שלא יחשב לו כד' אמות ודי אם נתיר לו אלפים אמה כשיעורו אם שבת שם. זהו דעת רבינו. והראב"ד והרשב"א ז"ל נחלקו עליו ואמרו דטפי עדיף נכנס ויוצא שלא לדעת מאם שבת שם לפיכך מהלך אפי' כמה. אלו דבריהם ז"ל ואין מוכרחין. ודין מחיצה של בני אדם שהזכרתי נתבאר פט"ו. **טו** כל מי שאין לו וכו'. שם (דף מא:) כשמעיה מרבה הולך לנקביו מהו אמר להו גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה אמרו נהרדעי אי פקח הוא עייל לתחומא וכיון דעל על. ופירוש שיצא שלא לדעת וכן פירשו ז"ל וכמ"ש רבינו שאם יצא לדעת כבר נתבאר למעלה שאפילו החזירוהו נכרים אין לו אלא ד"א ומוכרח הוא:

טז כל מי שיצא ברשות וכו'. בר"ה (דף כ"ג) משנה פ' אם אינן מכירין גבי עדים שהיו באין בעדות הלבנה מתוך לתחום ברשותו לא היו זזין משם כל היום התקין ר"ג הזקן שיהיו מהלכין אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אלא אף חכמה הבאה לילד והבא להציל מן הגיים ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפים אמה לכל רוח והובאה פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ה) וכתב רבינו שמה שאמרו הרי אלו כאנשי העיר ר"ל שאין העיר נחשבת להם לכלום והענין שכיון שהלכו ברשות הרי המקום שהגיעו לו כאילו קנו בו שביתה בין השמשות ודבר ברור הוא:

יז היה יוצא ברשות וכו'. במי שהוציאוהו (דף מ"ד:) משנה מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה יש לו אלפים אמה לכל רוח אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא, ופירש רב שימי בר חייא ה"ק אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעים בתוך תחומו שלו כאילו לא יצא מתחומו ויש שם אוקימתא אחרת וזו נפסקה בהלכות: כל היוצאין להציל נפשות וכו'. כבר נתבאר זה למעלה בקרוב. ומ"ש ואם היתה יד עובדי כוכבים ומזלות וכו'. שם במי שהוציאוהו (דף מ"ה) משנה וגמרא מפורש כן:

פכ"ח א כל בית דירה שיוצא מן המדינה וכו'. מדברי רבינו שכתב כאן ושכתב למטה מבואר שדעתו שאין נותנין קרפף לעיר אחת כלומר שאם אין שם בית דירה תוך שבעים

כסף משנה

פכ"ח א כל בית דירה שיוצא מן המדינה וכו'. כתב ה"ה על דברי הרשב"א שהוא תמיה למה אמרו אין נותנין בבבל וכו'. ואני אומר דלנוסחי דידן בגמרא ניחא לכרשב"א דמסיים בה ולא בשאר ארצות משום דשכיחי גנבי והויא בריתא דוהגורנין היכא לאוקמה באתרא דלא שכיחי גנבי:

היתה

הגהות מיימוניות

והחזירוהו כאילו לא יצא הא אם יצא לדעת והחזירוהו לא מהו דתימא לצדדין קתני וכו', כתב מהר"ם ז"ל מכאן יש ללמוד דאם יצא לדעת וחזר לדעת בעירו נהי דאין לו אלא ד' אמות מותר להלך את כל העיר כולה והרי היא כד' אמות כיון ששבת בה דאי לא תימא הכי אמאי לא משני דאיצטריך ליה לשמואל לאשמועינן דיצא לדעת וחזר לדעת דאין לו אלא ד' אמות בעיר ולא כל העיר כולה וכו' ע"ש ע"כ: [י] וכן פירש"י פ' מי שהוציאוהו גבי הנהו דיכרי דאתו לסברכתא דכולה סברכתא לדידהו כד' אמות ע"כ:

מגדל עוז

מי שיצא חוץ לתחום עד וחוזר למקומו: כתב הראב"ד ז"ל איך הוא מערבב הענינים וכו' עד באויר מחיצות מבע"י עכ"ל: ואני אומר אין כאן בלבול כלל אלא מימרא פשוטה היא דגרסינן ריש פ' מי שהוציאוהו א"ר נ' אמר שמואל שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה ורב הונא אמר מהלך אלפים אמה ומטלטל כד' אמות ופירש רש"י ז"ל בפירש ארוך כדברי ר"מ ז"ל דמיירי בשהוקפה לדירה דאי לאו הכי יתר מבית סאתים לא מטלטל ומהלך בה אלפים דלא מהני ליה הנך מחיצות להיותה כד' אמות דכי אמרינן כל הבית כד' אמות היינו היכא דשבת באויר מחיצות מבעוד יום אבל הכא דבשעת שביתה לא הוו מחיצות לא ואפילו לר"ג דאמר בהוציאוהו נכרים ונתנוהו בדיר וסהר ואע"ג דלא שבת באויר מחיצות נעשים לו כד' אמות וסקו חכמים אלנו להיות לו היקף מחיצות כד' אמות אבל הקונה שביתה שיש לו אלפים אמה לא סקו חכמים אלנו להיות לו היקף מחיצות כד' אמות אא"כ שבת באוירן דהא רב הונא ורב חייא בר רב תלמידי דרב הוו ואמר רב הלכה כר"ג בדיר וסהר והכא אסרי כשמואל ומתניתין נמי הכי תנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה אפילו סוף מדתו כלה במערה אינה לו כד' אמות ואלו הוליכוהו ונתנוהו בדיר וסהר מהלך את כולה והא דברי הכל היא עכ"ל. וכיוצא הרשב"א ז"ל ממה שמצא בירושלמי דגרסינן התם על פלוגתא דר"ג ורב הונא בעיין מימר מה פליגין כרבי יהושע ור"ע ברם כר"ג וכר"א בן עזריה לא פליגין ואפילו כרבכ"ג וכר"א בן עזריה פליגין קל הוא מי שקנה לו שביתה ממי שלא קנה לו שביתה וזה מבואר בדברי רש"י ז"ל ועוד ראיה לדבריו דהא ר"ג בהא כרבא ס"ל מדשמעינן ליה לקמן דא"ל לרב הונא לא פליג עליה דשמואל דתניא כוותיה ואילו לקמן משמע גבי שמדא ורב נחמיה דר"נ כר"ג ס"ל דאמרינן חסידא א"ל ר"נ בר יצחק מאי קא מבעיא ליה לרב הא חסדא וכו' עד דבעיא ליה רבה שיטתא כדלא מלו גברי עסקינן דאי כדמלו גברי אמר ר"י אמר רב הלכה כר"ג בדיר וסהר ובספינה אלמא שיטתא ליה לרבה דר"נ רבים כר"ג ס"ל ואע"ג דשמעינן ליה לשמואל גופיה בהאיה שמעתא נופה דלית ליה כר"ג בדיר וסהר אלא בספינה בלבד לא חיישינן לה דהשי וודאי שמואל לא ס"ל כר"ג בהאיה מ"מ הא דבקעה לא מבני הליה ולא דסבר דס"ל מטעמא דכתבינן: ואם נכנס בתוך התחום עד לא יצא עד ד' אמות. פ' מי שהוציאוהו: כתב הראב"ד ז"ל וכן כל מי שיצא באונס וד' אמות שלו מובלעות יכנס כדאמרי נהרדעי עכ"ל: ואני אומר כל אחד הולך לפי שיטתו שכתבתי כי הוא פוסק כר"א ור"מ ז"ל בהפך ולא דמיא לנהרדעי שהוא מזכיר ממיה כי הם לא אמרו כן אלא במי שהולך לנקביו ומשום גדול כבוד הבריות כדים פירקא דמי שהוציאוהו וכ"ם בשאר הטעמים שכתבתי שאין כאן השגה כלל: כל מי שיצא ברשות ב"ד עד חוץ למדינה. מתניתין ריש פרק אם אינן מכירין (דף כ"ג) וסוגיין ריש פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד מ"ה): היה יוצא ברשות עד וכאילו לא יצא. פ' מי שהוציאוהו: וכל היוצאין עד שהצילו בו. פרק מי שהוציאוהו: ואם היתה יד עובדי כוכבים עד סוף הפ'. הכי אוקימנא בפ' מי שהוציאוהו גמרא ומתניתין דכל היוצאין דפריך ר"נ בר יצחק לא קשיא כאן בזמן שגברו ישראל וכאן בזמן שגברו עובדי כוכבים ומזלות: פכ"ח כל בית דירה עד חוץ מבית דירה וכו'. פ' כיצד מעברין (דף נ"ה):

שלישי אמה שהוא צלע בית סאתים המרובעת או פחות מזה הרי זה מצטרף למדינה ונחשב ממנה. וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח מודדין חוץ מבית דירה זה: **ב** היה בית זה קרוב למדינה בשבעים אמה ובית שני קרוב לבית ראשון בשבעים אמה ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה וכן עד מהלך כמה ימים הרי הכל כמדינה אחת וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון. והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות או יתר: **ג** וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנין ובית עבודת כוכבים ומזלות שיש בו בית דירה לכהניהם והאוצרות שיש בהן בית דירה והגשר והקבר שיש בהן בית דירה ושלש מחיצות שאין עליה תקרה ויש בהן ארבע על ארבע אמות *והבורגנין והבית הבנוי בים ושתי מחיצות שיש עליהן תקרה ומערה שיש בנין על פיה ויש בה בית דירה. כל אלו מצטרפין עמה אם היו בתוך שבעים אמה ושירים. ומאותו הבית היוצא רואין כאילו חוט מתוח על פני כל המדינה ומודדין חוץ לאותו החוט אלפים אמה: **ד** [א]ואלו שאין מצטרפין עמה. שתי מחיצות שאין עליהן תקרה אף על פי שדרין ביניהן. והגשר והקבר ובית הכנסת ובית עבודת כוכבים ומזלות והאוצרות שאין בהן בית דירה והבור והשוח והמערה והשובך ובית שבספינה כל אלו וכיוצא בהן אין מצטרפין עמה: **ה** היו [ב]שתי [א] עיירות זו סמוכה לזו אם יש ביניהן מאה וארבעים ואחת ושליש כדי שיהיה שבעים אמה ושירים לזו ושבעים אמה ושירים לזו חושבין שתיהן כעיר אחת ונמצא כל עיר מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפים אמה. *היו שלשה כפרים משולשין אם יש בין האמצעי ובין כל אחד ואחד מן

השגת הראב"ד

*והבורגנין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בעיא ולא אפשיטא היא ולהומרא, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*היו שלשה כפרים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כמדומה אני שטעה טעות גדול שהוא נותן ד' פעמים ע' אמות ושיריים ביניהם שהרי נתן לחיצונים קמ"א ושליש בין כל חיצון ואמצעי ע' אמות ושירים הרי רכ"ג פחות שליש אמה שהרי אמרו בין חיצון לאמצעי אלפים אמה ובין חיצון לחיצון ד' אלפים אמה ולא נהנו בשיעור קמ"א ושליש אלא לאויר שיהיה בין ב' החיצונות לאמצעי חוץ מגוף האמצעי שאם יהיה שם יותר אין נחשבים שלשתם כאחת, עכ"ל:

א שם · ב טור או"ח סי' שכח כמ"ג לאוין סה ·

מגיד משנה

שבעים אמה ושירים אין מודדין אלא מקיר העיר ומחלוקת היא במשנה בכיצד מעברין (עירובין נ"ז) ששנינו שם נותנין קרפף לעיר דברי ר"מ וחכ"א לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ופסק רבינו כחכמים דרבים נינהו ועוד דסוגיין כוותייהו ויש מי שפסק כר"מ משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב ועוד ששנינו בנדרים (דף נ"ו) הנודר מן העיר מותר ליכנס בתחומה ואסור ליכנס בעיבורה ויש מי שדחה דההיא דנדרים בתוך עיבורה ממש קאמר תוך בורגנין הסמוכין לה הגשרים עמה. ואני אומר דההיא דנדרים כפשטא היא ואפילו אין שם בורגנין אלא כיון שאילו היו שם היו נחשבין מכלל העיר הרי הריות ההוא הוא כעיר בלשון בני אדם וזהו שהביאו שם ראיה מדכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו מאי ביריחו אילימא ביריחו ממש והא כתיב ויריחו סוגרת ומסוגרת אלא בעיבורה ומי איכא למימר דלרבנן דסבירא להו דאין נותנין קרפף לעיר אחת קשה להו ההוא קרא אלא אפי' רבנן מודו דבלשון בני אדם ולשון הכתוב כעיר מיקרי. וזהו ששנויה שם בלא תחלוקה. כך נ"ל. ומן הטעם הזה הביא רבינו בהלכות נדרים בפ"ט אותה משנה כפשטה ומ"ש כאן בדין בית דירה מוסכם הוא ומבואר במשנה פרק כיצד מעברין ובגמרא שם (דף נ"ה). ומ"ש וכן עד מהלך כמה ימים מבואר פרק עושין פסין (דף כ"ה) ובהלכות ושם אמרו אין טרגנין בבבל. ופירש"י ז"ל שאם יש שם בורגנין העשוין סוכות לשמור פירות מהן לעיר אין מתעברין עם העיר לפי שאין קבועין כדדרש התם משום דשכיחי בדקי ששפי תיא שמשבלין אותן וזה לא מכר בדברי רבינו לפי שדי בזה שהזכיר בית דירה והרשב"א ז"ל כתב וז"ל לא היה עשוי לדירה או שהיה עשוי לדירה ערלאי אין עושין אותו עיבור לעיר לפיכך הבורגנין שעושין שומרי הפירות בגנות ופרדסין ובותרי העיר הוץ לעיר אינן נמדדין עם העיר מפני שהן ערלאי מפני הגנבים ומפני הגשמים שפיכבין אותו עכ"ל. ואני תמיה א"כ למה אמרו אין טרגנין בבבל והלא אפי' בשאר ארצות אין טרגנין, ועוד שבפירוש שנינו (דף נ"ה) בברייתא שהכתוב בכמוך והבורגנין אלא ודאי לא אתרו אלא בבבל דוקא ולזה לא כתב רבינו דבר זה וכן נראה עיקר. וכתב רבינו והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות מפורש פ"ק דסוכה (דף ג') וכן נם כן בכיצד מעברין (עירובין נ"ה):

ג וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה וכו'. כל מה שכתב רבינו בבבא זו ברייתא מפורשת שם בכיצד מעברין הוץ משתי מחיצות שיש עליהן תקרה שהיא בעיא שם ולא איפשיטא ופסק רבינו להקל משום דספיקא דרבנן לקולא ויש מחמירין ואמרו בגמרא בית שבים לאפוקי מאי אמר רב פפא להביא כלים שבספינה:

ה היו שתי עיירות זו סמוכה לזו וכו'. זהו מה שהזכרתי בראש פרק זה וחכ"א לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ובגמרא אמר רב הונא אמר נותנין קרקף לזו וקרפף לזו וחייא בר רב אמר אין נותנין אלא קרקף אחד לשתי עיירות בלבד ופסקו הפוסקים כרב הונא והביאו לזה ראיה וה"ה אם היו ג' או ד' מקומות שעומדין בשורה שנותנין בין כל שניהם השיעור הזה ונמצא אחד מהם מהלך מחוץ למקום הרחוק אלפים אמה וזה ברור ופשוט וכן כתבו ז"ל ומתבאר בדברי רבינו במה שיבא בסמוך היו שלשה כפרים שהן משולשין וכו'. משנה שם וכן ג' כפרים המשולשין אם יש בין שני החיצונים מאה וארבעים ואחת ושליש עושה האמצעי שלשתן להיות כאחת ופירשוה רב הונא ור"ח בגמרא (דף נ"ז:) לא משולשין ממש אלא כל שאילו מכניס אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא מאה וארבעים ואחת ושליש ונראה כשהן משולשים א"ל אביי לרבא כמה יהא בין חיצון לאמצעי אלפים א"ל רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לחיצון א"ל כמה יהא מאי נפקא לך מינה כל שאילו מכניס אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא קמ"א ושליש. א"ל ואפי' [ד'] אלפים אמה א"ל אין ופירש"י ז"ל כל שאילו מכנים אמצעי ביניהן ה"ק אם אויר שיש בין שנים החיצונים כדי להתמלאות באמצעי ולעמוד אויר הנשאר בין אמצעי לחיצונות מכאן ומכאן עד קמ"א לכאן וקמ"א לכאן דהייט שני קרפפות לשתיהן רואין כאילו הוא נתון ביניהם והרי כולן אחת והיוצא מאחת מהן מודד מחומת חברותיה אבל אם רב האויר יותר על כן לא אמרו רואין א"ל אלפים הואיל ויכול לבא מזו לזו בלא עירוב אמריק רואין עכ"ל. ויש אחרים שפירשו כן וזה מבואר בדברי רבינו. ויש פי' אחר לומר שאין נותנין בין שני החיצונים אלא השיעור האמצעי וקמ"א ושליש דדי אם נראה האמצעי כאלו הוא ביניהם אבל שנקל ונתן לו קרפף ואיהו קאי לברא לא ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וזה דעת הר"א בהשגות וכתב על רבינו ה"ה כמדומה לי שטעה בזה טעות גדול והאריך בזה ודע שאין בפי' ההוא לד סכרה מן הגמרא והרשב"א ז"ל כתב כן אלא שכתב דהכין מסתבר טפי ותהוורהא דשמעתא הכי ואני אומר דברי רבינו ורש"י ז"ל עיקר שאם נקל לראות האמצעי כאילו הוא ביניהן ואפילו הוא ד' אלפים ועוד לא נקל בו לתת לו קרפף ומה נפסך אם רואין אותו כאילו הוא ביניהן אף קרפף יש לו ואם אין לו קרפף כיון שאינו ביניהן אף לא יהיה נחשב גופו כאילו הוא ביניהם וגם מן השמועה נראה לי כן אלא שאין רצוני להאריך סוף דבר אין בדברי רבינו טעות לא קטן ולא גדול וצורת כפרים אלו (עיין בסוף הספר ציור ח). וכ"כ ז"ל והן מובן מלשון רבינו עיר שהוקפה וכו'. ברייתא פ' עושין פסין (דף כ"ו.) עיר חדשה מודדין לה מישיבתה ישנה מודדין לה מחומתה אי זו חדשה ואי זו ישנה חדשה שהוקפה ולבסוף ישבה ישנה שישבה ולבסוף הוקפה, ובחור זה לדעת רבינו שכיון שאין נותנין קרפף לעיר אחת אפי' היתה החומה קרובה לבתים כיון שאין בחומה בית דירה אין מודדין אלא מישוב הבתים ולדעת האחרים שנותנין קרפף לעיר אחת כמ"ש בראש הפרק מודדין מישיבתה ומוסיפין עד שיעור קרפף ואם החומה קרובה או רחוקה הרי היא כאילו אינה ועיר שישבה ולבסוף הוקפה מודדין לה מהחומה ואין נותנין קרקף כדעת רבינו ולדעת אחרים נותנין הקרקף חוץ לחומה, הארכתי בזה מפני דברים שראיתי להרשב"א ז"ל

עיר

מגדל עוז

היה בית זה קרוב למדינה עד או יתר. פ' עושין פסין (דף כ"ה) וכן בפ"ב עד ד' אמות. פ' כיצד מעברין והבורגנין עד מצטרפין עמה כתב הראב"ד ז"ל בעיא ולא איפשטא היא ולהומרא עכ"ל **ואני** אומר זה כתב הראב"ד ז"ל משום דגרס פרק כיצד מעברין גמרא מתייתין דהיתה עשויה כקבת **ופי'** כפיכא מאי גדודיות שלש מחיצות שאין עליהן תקרה תיבעיא לכי בתים ויש עליהן תקרה מהו **ת"ש אלו** שמתעברין עמה עד קתני תיזה נשם בנפרנה מבתי רוחות אילך ואילך כלומר שאין מתעברין **עמה** מאי לאו דאיכא תקרה פירוש ואפ"ה אין מתעברין עמה ונעיין איפשטא ודהי לא דליכא **תקרה** פי' אבל אי איכא תקרה אכתי מיבעיא ולא איפשטא ודעתו לתחייר דכל ספיקא דאיכורא **לחומרא** ורבים עמדו כדעת ר"מ ז"ל ולקולא משום דהוי ליה ספיקא דרבנן כדקיי"ל התויתין דרבנן **וכ"ש** בעירובין דהלכה כדברי המיקל וכן היה דעתי כמה ימים עוד שבתי לכייע עוד דלאו דקייה **בית** אלא קים ליה הכי כוותי דהכל תלוי בייקורה ובדספיקא בכוגיין דשמעתין קיימתא דב"ב ודהי **ליה** נקוס לגבי מחילה וביוק ראיה וכמה מקומות וכן מצאתי בירושלמי דגרסינן התני בשם ר"י אף זויה וכותליה נמדדין עמה רב הושעיא בעי אויר חצר מהו שימדד עמה נשמעינה מן הדא בית **שנפרץ** מרוח אחת נמדד עמה מבתי רוחות אינו נמדד עמה רב אבון בשם ר"י בשנוטלה קורתו אבל אם לא ניטלה קורתו נמדד עמה ומהדר תלמודא התם לאקשויי אם כשניטלה קורתו לאו כאויר חצר **הוא** וסליק המן הוקף לבית דירה כרש הכא לא הוקף לבית דירה ע"כ לתדתי מינו כי כביש בם תקרה נימדד עמה וכשאין בם תקרה אינו נמדד עמה וכדדחי תלמודא בגלאה וכדמשמע פשטיה דברייתא **דבעי** למשמע מינה וגם ראיתי כן לר"י אלפס ז"ל שהביאו הבעיא לגמרי והביא הברייתא כפשטה להשמיענו דכת הפירוש לר"מ ז"ל שהוא עיקר והמערה שיש בנין על פיה עד והוצה לה אלפים אמה. פרק כיצד מעברין: היו שלשה כפרים וכו' עד תיחון לשלשתן פרק כיצד מעברין כתב הראב"ד ז"ל כמדומה אני שטעה טעות גדול וכו' אין נחשבין שלשתן כאחת ע"כ **ואני** אומר לא הבנתי מה טעות יש בזה לא גדול ולא קטן והדרכה עיקר התלמוד ולשונו כלשונו וכדמפרש רב הונא למתניתין דפרק כיצד ולמתני' דפ' כיצד מעברין כי בעא לאותוביה מינה בגמרא כי פליגי בהדיא רב חייא בר רב ואביק א"ר לך רב הונא הא אתמר עלה אמר רב אידי אמר רבי חנינא לא משולשין ממש אלא כל שאילו מטיל אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא קמ"א ושליש ונראה כשהן **משולשין** ופירשוה רש"י ורבותינו בעלי התוס' ז"ל בין זה לזה בין כל אחד מן החיצונים לאמצעי. פירוש לפירושה דכין שנים החיצונים דקתני במתניתין כל שנים מכן יקראו החיצונים שכשאתה מסתכל נצפון

הגהות מיימוניות

[א] כחכמים דאמרי לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ודלא כר"מ דאמר נותנין קרפף לעיר וכרב הונא דאמר לרבנן נותנין קרפף לזו וקרפף לזו ודלא כחייא בר רב דאמר קרפף אחד לשתיהן וכן פסק ר"ת כרב הונא אליבא דרבנן דגדול היה בחכמה ובבנין ובר סמכא יותר מחייא בר רב כדמוכח בפרק יש בערכין שהיה רב הונא מוכיחו ועוד דאמוראי לקמן קיימא כותיה דרבא אמר רב אידי א"ר חנינא לא משולשים ממש וכו' וכן אביי ורבינא דשקלי וטרי בההוא שינויא דלא איצטריך אלא לרב הונא ע"ש ואמר רבינו מהר"ם נראה דהלכה כר"מ מדאפליג רבא בפרק בכל מערבין בין אילן העומד בעיבורה של עיר לעומד חוץ לעיבורה של עיר ועוד דאמר ריב"א בפרק מי שהוציאוהו הלכה כדברי המיקל בעירובין ואפילו יחיד לגבי רבים וכו'.

כשים

מן החיצונים אלפים אמה או פחות מכאן ובין השנים החיצונים מאתים שלש ושמונים פחות שליש כדי שיהיה בין כל אחד מהן ובין האמצעי כשתראה אותו כאילו הוא ביניהן מאה וארבעים ואחת אמה ושליש הרי שלשתן כמדינה אחת ומודדין אלפים אמה לכל רוח מחוץ לשלשתן. עיר שהוקפה ולבסוף ישבה מודדין לה מישיבתה. ישבה ולבסוף הוקפה מודדין לה מחומותיה: **ו** עיר שהיתה ארוכה או מרובעת הואיל ויש לה ארבע זויות שוות מניחין אותה כמות שהיא ומודדין לה אלפים אמה לכל רוח מארבע רוחותיה. היתה עגולה עושין לה זויות ורואין אותה כאילו הוא בתוך המרובע ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע אלפים אמה לכל רוח שנמצא משתכר הזויות: **ז** וכן אם היתה העיר משולשת או שיש לה צלעות רבות מרבעין אותה ואחר כך מודדין חוץ למרובע אלפים אמה לכל רוח. וכשהוא מרבעה מרבעה בריבוע העולם כדי שתהא כל רוח ממנה משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונת כנגדה: **ח** היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד רואין אותה כאילו היא כלה רחבה. [א]היתה עשויה כמין ג"ם או שהיתה עשויה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה מן היתר ורואין את כל הרוחב שבין היתר והקשת כאילו הוא מלא בתים. ואם היה בין שני ראשיה ארבעת אלפים [ג] אין מודדין לה אלא מן הקשת: **ט** עיר שיושבת על שפת הנחל, אם יש לפניה דקה. רוחב ארבע אמות על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השניה ויעשה הנחל כולו בכלל המדינה מפני הדקה הבנויה מצדו. ואם לא היה שם דקה אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם: **י** יושבי [ב]צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן. ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים הוקבעו כולם ומרבעין אותה ונותנין להם אלפים אמה לכל רוח כשאר העיירות: **יא** אין [ג]מודדין אלא בחבל של חמשים אמה לא פחות ולא יתר ובחבל של פשתן כדי שלא ימשך יותר מדאי. הגיע לגיא אם היה רוחבו חמשים אמה שיכול להבליעו בחבל המדה מבליעו והוא שיהיה בעמקו פחות מארבעת אלפים: **יב** במה דברים אמורים שהיה [ג] חוט המשקולת יורד כנגדו שאי אפשר להשתמש בו. אבל אם אין חוט המשקולת יורד כנגדו אינו מבליעו אלא אם כן היה עמקו אלפים או פחות מיכן: **יג** היה גיא מעוקם מקדר ועולה מקדר ויורד. היה גיא רחב מחמשים שאינו יכול להבליעו הולך למקום

א טור סימן שצ"ח סמ"ג לאוין סו: ב שם. ג טור סי' שצ"ט סמ"ג שם:

מגיד משנה

ו עיר שהיתה ארוכה וכו'. שם (דף נ"ה.) ת"ר כיצד מעברין את העיירות ארוכה כמות שהיא עגולה עושין לה זויות מרובעת אין עושין לה זויות היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד רואין אותה כאילו היא שוה ודקדקו בגמרא ארוכה כמות שהיא והיינו לא צריכה דארוכה וקצרה מהו דתימא נעביד עופיה כארכה קמ"ל. מרובעת אין עושין לה זויות פשיטא לא צריכא דמרבעא ולא מרבעא לריבועו ס"ד מהו דתימא מרבעה כריבועו ה"נ קמ"ל. עוד אמרו שם (דף נ"ו.) מ"ר הבא לרבעה מרבעה כרבועו של עולם ... [illegible] וכתב רבינו משולשת ובעלת צלעות רבות מרבעין אותה וכ"כ ז"ל דכל שאינה מרובעת מרבעין אותה. ופי' היתה רחבה מצד אחד וכו' כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ט). ורואין אותה הקצר כאילו הוא שוה עם הרחב:

ח היתה עשויה כמין ג"ם או שהיתה עשויה כקשת וכו'. שם (דף נ"ה) בברייתא היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם רואין אותה כאילו מלאה בתים וחצרות ומודד ממנה ולהלן אלפים אמה. ואתמר עלה א"ר הונא עיר עשויה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים מודדין לה מן היתר ואם לאו מודדין לה מן הקשת. ופי' דין זה דרב הונא בעשויה כמין גאם וכ"נ מדברי רבינו וכ"כ ז"ל ורבינו כתב הדין הזה כלשון הגמרא ובאור זה כתב הרשב"א ז"ל זה לשונו היו בין שני ראשיה ד' אלפים אמה אין מודדין לה אלא מן הקשת כיצד היה הולך מביתו של צד הימני שבקשת לבית שכנגדו בשמאלי שבקשת דרך חלל הקשת מודדין מפתח ביתו כאילו כל צלע ... לפני הקשת עיר לעצמה ולפיכך חלל הקשת עולה לו מן התשבון בא לצאת מביתו אל היתר וממנו ולחוץ מודדין לו מצד היתר הסמוך לצלע אשר שם ביתו אלפים אמה לכל רוח שכל צלע וצלע כעיר אחת עכ"ל. וגם כפתים פירשו שאף כיושבי צריפין ומודדין לכל אחד מפתח ביתו וכ"נ מדברי רש"י ז"ל:

ט עיר היושבת על שפת הנחל וכו'. (דף ס"א.) א"ר הונא עיר היושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה ד' אמות מודדין לה משפת הנחל ואם לאו אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן ופירשו בהלכות כי רוב הפתחים בנחל יבא ומשתמשין בו שאינו מחיצה אלא במעת הגשם ושם פירשו השמועה כדברי רבינו וכן דעת הגאונים ז"ל אבל רש"י ז"ל פירש דעיר היושבת על שפת הנחל בעיות המשתמשת מפני שפיכת הנחל ואי לא עבוד דקה לאו הוי ישוב קבוע והוו להו כיושבי צריפין ואין מודדין לכל אחד אלא מפתח ביתו ואם עבו דקה הרי דילה העיר קבועה ומודדין להם מקיר החומה ומן הדקה הא ולהלן ולעולם הנחל נחשב מכלל האלפים. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ודע שלדעת רבינו והגאונים ז"ל כשאין שם דקה אין מודדין לכל אחד מפתח ביתו אלא מקיר העיר וזה שכתב רבינו ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם. לא אבדו בשלא עשו דקה אלא שיעור רחב הנחל. ופי' דקה אצטבא:

י יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח וכו'. שם (דף נ"ה:) אמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להם אלא מפתח בתיהם אמר רב אשי אם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים הוקבעו. ופירוש שעושין אהלים מן ההוצין והערבה ואין קבועין ולפיכך אין להם דין עיר ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים קבועין בין של אבן בין של נסרים בתים וחצרות אלו עושין את כולן קבע והרי להם דין עיר כך פירש"י ז"ל:

יא אין מודדין וכו'. משנה שם (דף נ"ז נ"ח) כלשון רבינו. ובגמרא תנא לא פחות מפני שמרבה ולא יתר מפני שממעט. ופירש"י ז"ל כשהחבל קצר יכול למתחו ומאריך המדה וכשהוא ארוך כבדו מכפילו באמצעיתו ונקצר עכ"ל: ובחבל של פשתן וכו'. בגמרא (דף נ"ח) תני רב יוסף ג' חבלים הם וכו' של פשתן למדידה ונפסקה כן בהלכות: הגיע לגיא אם היה רחבו וכו'. משנה וברייתא שם (דף נ"ז נ"ח) הגיע לגיא אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מבליעו ואם לאו הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו ונוטה וחוזר למדתו אם היה גיא מעוקם מקדר ועולה מקדר ויורד הגיע לכותל אין אומרים יקוב את הכותל אלא אומדו והולך לו והקשו והא אמן אמן מבליעו וחוזר למדתו ונרסם ... והא תניא מודד מדידה יפה. והיא גרסת רבינו. ותירצו התם דמיתא התמישתיה הכא לא ניחא תמישתיה א"ר יהודה אמר שמואל לא שנו אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה. וכמה עומקו של גיא א"ר יוסף אלפים והקשה אביי מדתניא עמוק מאה ורחב נ' מבליעו ואם לאו אין מבליעו. ותירצו רב יוסף דאמר כאחרים דתניא אחרים אומרים אפי' עמוק אלפים ורחב נ' מבליעו איד א"ר יוסף אפי' יתר מאלפים כמאן דלא כרבנן ולא כאחרים התם שאין חוט המשקולת יורד כנגדו הכא בשחוט המשקולת יורד כנגדו ושאלו כי חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אביי ארבעה וכן הכי רמי בר יחזקאל ארבעה. כן מצאתיה בהלכות ובספר העתים ובקצת ספרים ארבע (אמות). עוד שם במשנה (ד' נ"ז). הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. ובגמרא (דף נ"ח:) אמר רבא לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע אבל בהר המתלקט עשרה מתוך חמש מודדו מדידה יפה רב הונא בריה דרב נתן מתני לה לקולא אמר רבא לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך חמש אבל הר המתלקט עשרה מתוך ארבע אומדו והולך לו. והלכתא כרב הונא בריה דרב נתן. סיסקא ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. מ"ט א"ר כהנא גזרה שמא יאמרו מדת תחומין בגא לכאן. עוד במשנה אם אינו יכול להבליעו בזו אר"מ שמעתי שמקדרין בהרים. ובגמרא כיצד מקדר תנא התחתון כנגד לבו ועליון כנגד מרגלותיו. אמר אביי נקטינן אין מודדין אלא בחבל של ד' אמות ... לפון הגמרא. ופירושה הגרפה מדברי רבינו זהו והכתבנו על סדר הדינין שכתב. הגיע לגיא וכו' זו היא בברייתא. ומ"ש והוא שיהיה פחות מד' אלפים כתב הרשב"א ז"ל שלמד מדין עיר העשויה כקשת. ומפני שלא ראיתי בדברי רבינו זכר כלל למה שאמרו בגמרא וכי חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אביי ד'. אני סבור שרבינו מפרש ד' אלפים

כסף משנה

ח היתה עשויה כמין ג"ם או שהיתה עשויה כקשת וכו'. אמריק בגמרא (עירובין נ"ה) כמה יהא בין יתר לקשת רב הונא אמר אלפים אמה רבא בריה דרבה בר רב הונא אמר אפילו יותר מאלפים אמה ואמר אביי טותיה דרבא מסתברא דאי בעי הדר אתי דרך בתים והרי"ף ורבינו לא הזכירו דין זה. ונראה דמדסתמו ולא חילקו ממילא משמע דאפי' יש בין יתר לקשת יותר מאלפים אמה נמי וכדאמר אביי דמסתברא:

היז

הגהות מיימוניות

[ג] לאו דוקא מן הקשת ממש אלא מן היתר ולפנים במקום שהוא פחות מד' אלפים אמות: [ג] דילוג יש כאן בעמוד וצ"ע להגיה יען כי פלוגתא דרבוותא איכא הכא ורבו פתרנים והפרשים בדבר וצ"ע, ע"כ:

מגדל עוז

השנים החיצונים היצונים לאותן שבדרום וכן שבדרומים החיצונים לאותן שבצפון וכשיטת ר"מ ז"ל אלא שהרא"ד ז"ל מתוך שהחקשו מקצת דברים קלים בהלכה פירש בה דרך אחרת דבין החיצונים ממש קאמר שלא יהא ביניהם אויר אלא קמ"ח ושלש כי די לנו שנאמר רואין את האמצעי כאילו הוא ביניהם אבל שנאמר ונתן לו קרקע באמצעי מבתים ולאו קלי לגרוע לא אמרינן. ומורי הרשב"א ז"ל נתחוורו לו דבריו ולפי"ש ... [illegible] רבינו בעלי התוס' כל הדקדוקים אבל אנו כשיטת רבותינו הר"מ ז"ל עומדים. ומ"ש הראב"ד ז"ל בכשנותו בין תוכן לחיצון אפילו לארבעת אלפים וכו' רואה אני שאין זו שלכה דהלכתא אלא מקצת ... [illegible] ... עיר שהוקפה עד מחומתה. סוף פרק שמין ... [illegible]

עיר שהיתה וכו' עד ותוור. בכל פרק כיצד משברין:

למקום שהוא יכול להבליעו ומבליעו וצופה כנגד מדתו וחוזר: **יד** *הגיע לכותל אין אומרים יקוב את הכותל אלא אומד רחבו והולך לו. ואם אפשר להשתמש בו מודדו מדידה יפה. ואם היה חוט המשקולת יורד כנגדו מודד רחבו מדידה יפה: **טו** הגיע *להר אם היה הר מתלקט ממנו גבוה עשרה טפחים באורך חמש [ד] אמות מבליעו וחוזר למדתו. ואם היה גבוה הרבה עד שיתלקט ממנו עשרה טפחים מתוך משך ארבע אמות אומדו והולך לו. ואם אינו יכול להבליעו כגון שהיה רחבו יתר מחמשים מקדרו מעט מעט. וזה הוא שאמרו מקדרין בהרים: **טז** כיצד מקדרין בהרים או בגאיות שאינו יכול להבליען. אוחזין שנים חבל של ארבע אמות העליון אוחז קצתו מכנגד מרגלותיו והתחתון אוחז בקצה השני כנגד לבו וחוזר העליון לעמוד במקום התחתון והתחתון יורד ומרחיק ממנו מדת החבל וכן מתגלגלים והולכין עד שמודדין את כולו. וכשילך המודד להבליע ההר או הגיא לא יצא חוץ לתחום שלא יראו אותו העוברים ויאמרו מדת תחומין באה לכאן:

יז אין סומכין אלא על [ה] מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע. היו לנו תחומי שבת מוחזקין ובא מומחה ומדד ריבה מהן ומיעט בתחום. שומעין לו בתחום שריבה. וכן אם באו שנים מומחין ומדדו התחום אחד ריבה ואחד מיעט שומעין למרבה. ובלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונה של עיר: **יח** כיצד בעת שירבה זה נאמר שמא הראשון מקרן אלכסון של עיר מדד האלפים ולפיכך מיעט מדתו ונמצא צלע התחום בינו ובין המדינה פחות מאלפים. וזה האחרון מדד אלפים מצלע המדינה. ואין מחזיקין על הראשון שטעה ביותר על זה. *לפיכך אם ריבה זה האחרון יתר על הראשון אפילו בחמש מאות ושמונים אמה בקרוב שומעין לו, ביותר על זה אין שומעין לו:

אפילו

השגת הראב"ד

*הגיע לכותל וכו'. מסתברא אם א"א למדו מבליעו, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*לפיכך אם ריבה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני מוצא או ד' מאות או ו' מאות, עכ"ל:

א טור סי' שצ"ט סמ"ג שם:

כסף משנה

יז היו לנו תחומי העיר מוחזקין וכו' שומעין לו בתחום שריבה. נראה לכאורה שדעתו לומר שאין שומעין לו בתחום שמיעט וא"א לומר כן שהרי אמרו בגמרא איתא אף למקום שריבה וכ"כ רבינו ז"ל בפי' המשנה וא"כ צ"ל שר"ל שומעין לו בתחום שריבה לרבותא נקטיה דאף ע"פ שהוא מיקל שומעין לו וכ"ש ששומעין לו בתחום שמיעט דהוי להחמיר: **מה** שכתב ה"ה בשם הרשב"א שלא הל"ל אלא תקע"ב טעמו משום דאיתא בריבוע אמתא והרי חומשי באלכסונא ולפי זה כשתמדוד מצלע העיר אלף והכ"ת אמה והבא לתדוד מקרן אלכסון של עיר יהיו אלפים משום דהרי חומשי דאלף והכ"ת הם תקע"ב. ומ"ש ה"ה ונראה להיות כתקפ"ה אמה טעמו לפי שהאחר שהראשון מדד מקרן אלכסון העיר אלפים וכשנמדוד מצלע העיר שלה מדת האלפים ההם לסוף אלף ותס"ו לפי שהשבורת אלפים על אלפים הם ד' סכומים שכל כך הוא אלף פעמים אלף הנקרא בלעז קווינט"ו לפי שבאלפים יש מאתים עשיריות וכל עשירית מהם יעלה בהשבורת עשרים אלפים כך ארבע אלפים פעמים אלף שהם ד' סכים ואלף ותס"ו פעמים אלף ותס"ו עולה שני סכים ושלש אלפים ורנ"ה כיצד באלף ותס"ו יש קמ"א עשיריות והני וכל עשירית מהם עולה י"ד אלפים וק"נ וקמ"א פעמים והני ד' אלפים וק"נ עולה ד' סכים ואלפים ורנ"ה הרי שירבה על הראשון תקפ"ה ורבינו לא דק בה' אמות ולאומרא הוא דלא דק ואפשר דמשום דלכי חשבון אמתא ותרי חומשי האמור בגמרא עולה ההוספה לתקע"ב ולחשבון חכמי הגמרא עולה תקפ"ה כתב תק"פ בקירוב:

עיקר

מגיד משנה

אלפים ועד כאן עומקו של גיא היתה השאלה ומפני שהזכירו בסמוך יתר מאלפים לא הוצרך לפרש ד' אלפים ויש בזה פירוש אחר ואם לא היתה כן כונת רבינו יש לתמוה למה לא כתב הא דאביי. ומ"ש בד"א שהיה חוט המשקולת וכו' הוא מבואר בהא דלישנא בתרא דרב יוסף וכשאין חוט המשקולת וכו' דק"ל כאחרים. ומ"ש היה גיא מעוקם זהו בברייתא כלשונו. ואין בדברי רבינו זכר כלל בדין הגיא למתלקט עשרה מתוך חמש או מתוך ארבע משום דהנהו בהרים דוקא איירי וכן עיקר כמו שאבאר. וכן מימרא דשמואל בכותל דוקא היא כמו שאכתוב. ומ"ש היה גיא רחב יותר מחמשים וכו' זהו בברייתא ואם לאו הולך למקום וכו' ובסוף דינין אלו יבאר ויכתוב רבינו מה שפניעו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. ומ"ש הגיע לכותל זהו בברייתא הנזכרת. ומ"ש ואם אפשר להשתמש בו וכו' זהו בברייתא שהקשו ממנה לפי גרסת הגאונים והעמידוה בדניחא תשמישתיה ואז מודדו מדידה יפה שמודד כל הכותל מדידה יפה ומ"ש ואם היה חוט המשקולת יורד כנגדו מודד רחבו מדידה יפה. הוא ממימרא דשמואל. פירוש שכיון שהוא זקוף כל כך יכול הוא למדוד רחבו בראש הכותל ומודד הרחב לבד מדידה יפה. ומ"ש הגיע להר אם היה הר וכו'. זהו משנתנו וכפרושא דרבה ללישנא דרב הונא בריה דרב נתן דהלכתא כוותיה ואפשר דה"ה למתלקט י' מתוך שש שמבליעו להאי לישנא. ויש אומרים מודדו מדידה יפה ורבינו לא הזכיר זה לפי שכתב בכותל שאם אפשר להשתמש בו מודדו מדידה יפה ונראה דה"ה להר. ומ"ש ואם היה גבוה הרבה וכו' זה מבואר בלישנא דרב הונא שהזכרתי. ומ"ש ואם אינו יכול וכו' במשנה מבואר. ומ"ש כיצד מקדרין וכו' בגמרא מבואר בברייתא ומימרא דאביי. ומ"ש וכשילך המודד וכו' זהו שפניעו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום ואמרו בגמרא מ"ט וכו' זהו דעת רבינו והוא הנכון מכל הנאמר בפי' סוגיא זו ויש להרשב"א שיטה אחרת שהוא סובר שהגאיות בכלל מה שאמרו מתלקט עשרה מתוך חמש או מתוך ארבע וכ"כ היה מודד והגיע לגיא או לגדר אם היה מתלקט עשרה מתוך יתר מחמש תשמישו בנחת והרי הוא כקרקע חלק ומודדו מדידה יפה היה מתלקט עשרה מתוך חמש אין תשמישו בנחת כקרקע חלקה ולפיכך אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה מבליעו ואין שפועו ומדידתו עולה לו מן החשבון ואם אינו יכול להבליעו מקדר ועולה מקדר ויורד היה מתלקט עשרה מתוך ארבע אינו מחלק לקדר ולהבליע אלא אומדו והולך לו עכ"ל. ויראה שאין לנו קדור או הבלעה בגיא אלא במתלקט עשרה מתוך חמש ואח"כ כתב אימתי מבליעין בזמן שאין בשיפועו של גיא להולך משפתו אל שפתו יותר מאלפים אמה. היה בו יותר מאלפים אמה אפי' לא היה תשמישו בנחת אינו מבליעו אלא מקדרו. ואלו דברים מתמיהין אגלי היאך אפשר שיתלקט עשרה מתוך חמש ויהיה בעומקו אלפים יוכל להבליעו בחבל של נ' ואפי' בחבל של חמשים ואולי דעתו שבתחלה מתלקט כך ואח"כ זקוף מאד ואין בזה מתש. ואם נאמר שיבליענו במקום אחד היה להם לפרש אלא ודאי לא הוזכר דין ההתלקטות בגיא ולא דין האלפים בהר וכדברי רבינו. ומ"מ היא דאכימי פירש"י ז"ל פי' אחר שלא כדברי רבינו. והרשב"א פירש ד' אמות דכל שיורד חוט המשקולת כנגדו בעומקו של גיא ד' אמות שעומק הגיא זקוף כל כך אינו ראוי להלוך ואע"פ שאפשר כותלי הגיא משתפעין והולכין עד קרקעיתו של גיא הרי זה כאילו כל הגיא חוט המשקולת יורד כנגדו ע"כ וזהו פירוש נכון.

יז אין סומכין וכו'. משנה (דף נ"ח נ"ט) אין מודדין אלא מן המומחה ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שומעין למקום שריבה ושאלו בגמרא למקום שריבה אין למקום שמיעט לא איתא אף למקום שריבה. עוד שם ריבה לאחד ומיעט לאחד שומעין למרבה והקשו בגמרא היינו קמייתא והירצו ה"ק ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה. אמר אביי ובלבד שלא ירבה יותר ממדת העיר באלכסונה. ע"כ בגמרא. ופירש רבינו מן התוספתא מן הבקי וכן פירש"י ז"ל וכן נראה מן הירושלמי דגרסינן התם הא ההדיוט שריבה אין שומעין לו. ויש פירוש אחר וזה עיקר, ואם כונת רבינו כשכתב היו לנו תחומי שבת מוחזקין וכו' היתה על פי מה שאמרו בגמ' איתא אף למקום שריבה תימה הוא לפי שאין זה ספק על האמון בשום פנים ומ"מ דברי רבינו בדין זה הם אמת וכן הסכימו כל המפרשים ז"ל. ועוד כתב הרשב"א ז"ל שאם מדד ורבה באחד מן התחומין שומעין לו ומוליכין את הקרן השני הרוצע כנגד המרובה לפי שמחזיקין את הרוצע במועטה ואת המרובה בתכוין עכ"ל. וזהו פירוש לת"ש בגמרא אף למקום שריבה שאף במועט הולכים כנגד המרובה: **וכן** אם באו שנים מומחין ומדדו התחום וכו'. כבר אמר זה בפירוש ויש פירוש אחר בתימרא דאביי וזה עיקר. וכתב רבינו לפיכך אם רבה זה האחרון יותר על הראשון אפי' בחמש מאות ושמונים אמה בקרוב שומעין והקשו על השנון זה והשגות כתוב אחר לברהם אני מוצא או ד' או ו' מאות ע"כ והרשב"א ז"ל הקשה שלא היה לו לומר אלא ה' אמות וע"ב וכתב ושמא הרב ז"ל כל שהוא יתר משבעים אתה אע"פ שאין תחלתן עד שמונים לא דק והודיע הענין באמרו שמונים בקרוב עכ"ל ואני אפרש דע שהחשבון שהזכירו ז"ל כל אמתא ברבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא אינו מדוקדק דיותר מעט הוי האלכסון וזה מבואר בתוספת בחכמת התשבורת והכלל האמיתי הוא שהאלכסון הוא גדר מרובע שתשבורתו כפל מהמרובע הראשון שהאלכסון יוצא ממנו כגון מרובע ה' על ה' שתשבורתו כ"ה אלכסונו גדר מרובע שתשבורתו נ' וא"כ בהכרח הוא יותר מז'

לפי

מגדל עוז

הגיע לכותל וכו' עד מדידה יפה. פרק כיצד מעברין (דף נ"ח). כתב הראב"ד ז"ל מסתברא אם אי אפשר למדוד מבליעו אם חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו עכ"ל. ואני אומר איני כדאי לדקדק בסברותיו ואפילו הייתי כדאי לא באתי לכתוב אלא לגנות כעו"ה הגיע לאר עד שטעה ביותר על זה. הכל פ' כיצד מעברין (דף נ"ח). **לפיכך** אם ריבה וכו' עד אין שומעין לו. כתב הראב"ד ז"ל אני מוצא או ד' מאות או שש מאות עכ"ל: ואני אומר כבר נשאלה שאלה זאת ממני מאהרן מגרים והשבתי גם באורך אך בחבור הזה אין לי לצורך להאריך אלא לקצר. ודע כי הלכה זו מבוררת בשמעתא פרק כיצד מעברין בברייתא דשבלא מרובעת עד דאסיקנא שנמצאו תחומים משתכרין שמונה מאות אמה לכאן ושמונה מאות אמה לכאן וכו' עד דתפרש לה אביי משכחת לה כותא דכוית הרי אלפי על תרי אלפי ורבה רש"י ז"ל פירש ארוך ומבואר והכהנו בקורה כי כראותך עיר עגולה של אלף וארבע מאות וכו' ושמנה מאות ובאת לרבעה תצטרך להוסיף עליה אלפים ושמנה מאות וששה ותמשים תוספין כדקיימא לן כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא והתוספין האלו עולין חמש מאות ושבעים וששים אמה. ועתה ראה כי כשתתן תקע"ב תוספת אלכסון בריבוע על האלף והכ"ת שהיו בידך תמדה שטח העיר נשכרת כמהלך תחום שבת תקע"ב אמות תמתח זה האלכסון והם הם התק"פ אשר כתב ר"מ ז"ל והאשר שטעה במעטים והתחיר מאי שלא מדד מאלכסון בריבוע אלא מן העיגול ושעדיף אותן שמרבה שתים ספק ומדד מן האלכסון כמי שהלכה. והשמונה שהוסיף ר"מ ז"ל על פירש"י ז"ל הם

ד קווק

הגהות מיימוניות

[ד] כרב הונא בריה דרב נתן, למהר"ם דיה נראה כלישנא קמא דאמר רבא לא שנו אלא במתלקט עשרה מתוך ארבע אבל במתלקט עשרה מתוך חמש מודדו מדידה יפה ועיין לקמן בהלכות עירובין בהלכתא ח' שבפ"ו ע"כ: [ה] וכן פיר"ש ור"ח גרס אין מודדין אלא מן המוכחה ופירש ר"ת דרך ישר ומכוון נגד העיר שלא ילך לצדדים למדוד לפי שנוח לו שם למדוד דליכא עקולי ופשורי ואח"כ בא לעיר וצופה כנגד מדתו משום דאי לא עביד הכי זימנין דטעי שיש כנגדה הרים וגאיות והיה לו להבליע או לקדר ע"כ:

לפי שהשבורת ז' על ו' אינם אלא מ"ס. ויש לזה מוסף. ולפ"ז אם הראשון ספה במדה האלכסון ע"ד השבון רבותינו ז"ל יוסיף אמה כדברי הרשב"א ז"ל. אבל אין לנו לקמת החשבון ההוא אחר שאינו א"א אלא בשיעורים שהזכירו הם אבל בספות שספה זה הראשון היאך נחזיק זה השני בטועה והוא מכוין על האמת ואם הראשון לא טעה רק היה שיעור המקום כמו שזה אומר וזה דבר ברור. ולפי החשבון האמתי יהיה תמש מאות ופ"ה ועוד וזהו שכתב הר"מ ז"ל בהשגות אע"פ שלא דקדק לפי שהשבורת אלף וארבע מאות ופ"ז הוא ב' השבועות ועוד והשבורת אלפים שהוא האלכסון הוא כאלו שהוא ד' השבועות. ולא נעלם זה מעיני רבינו אבל רצה להחמיר באותן ס'. ול"ל שטעות הסופרים הוא ורצוי להיות בחמש מאות ופ"ה אמות.

ואם יש ספר שנמצאו כך הוא האמת לפי שאין דרך רבים לכתוב בקרוב בחשבון שיוכל להוסיף או לגרוע ממנו ואפי' אמה אחת:

יט אפילו עבד אפי' שפחה נאמנין לומר ע"כ תחום השבת וכו'. משנה שם (דף ל"ח:) כלשון רבינו:

ונאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים וכו'. משנה בכתובות פרק האשה (דף כ"ח). ומ"ש שלא אמרו חכמים וכו' מבואר בגמרא בכיצד מעברין (עירובין נ"ח) (נ"ס):

יט אפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום השבת. ונאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן. וסומכין על עדותו בדבר זה. שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל מפני ששיעור אלפים אמה מדבריהם:

ד עיקר הקידוש בלילה כו' ומבדיל והולך עד סוף יום הרביעי. קשה דבגמרא משמע דעד יום הרביעי ולא עד בכלל ואולמי סבר מונה מכאן עד סוף יום ג' והיא כגירסא הכתובה:

הזה

פרק תשעה ועשרים

א מצות עשה מן התורה [א] לקדש [א] את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש. וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו. בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה: **ב** וזהו נוסח קידוש היום. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה ורצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו ברוך אתה ה' מקדש השבת: **ג** וזה [ב] נוסח ההבדלה. [ב] ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לחול: **ד** עיקר [ג] הקידוש בלילה. אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד מקדש והולך כל היום כולו. ואם לא הבדיל בלילה מבדיל למחר ומבדיל והולך עד סוף יום [ג] שלישי. אבל אינו מברך על האור אלא בליל מוצאי [ד] שבת בלבד: **ה** אסור לאדם לאכול או [ה] לשתות יין משקדש היום עד שיקדש. וכן משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל. ולשתות [ד] מים מותר. שכח או עבר ואכל ושתה קודם שיקדש או קודם [ו] שיבדיל הרי זה מקדש ומבדיל אחר שאכל: **ו** מדברי [ה] סופרים [ז] לקדש על היין ולהבדיל על היין. ואף

א טור סימן רעא סמ"ג עשין כט: ב טור סי' רעא סמ"ג שם: ג טור סי' רעא ורצט סמ"ג שם: ד ט' מ"ז בטור סי' רעא: ה טור וסמ"ג שם:

פכ"ט א מצות עשה מן התורה וכו'. מדברי רבינו נראה בביאור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה והכל בכלל זכור. וראיתי המפרשים ז"ל חלוקים בזה יש סוברים כדברי רבינו ואע"ג דבגמרא פ' ערבי פסחים (דף ק"ו) אין לי אלא זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה וכו' פ"ש ילפינן ליה מדכתיב ולהבדיל כמ"ש פרק ידיעות הטומאה (שבועות י"ח:) ולשון מכילתא זכור את יום השבת קדשהו בברכה ובביאור אמר זכרהו על היין ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו. וי"א שההבדלה אינה אלא מד"ס אבל הקידוש הוא דבר תורה. ודע שלדברי הכל אהד אנשים ואחד נשים חייבין בו בקידוש היום ומימרא מפורשת היא נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. ופשטא לן מזכור ושמור והבדלה נמי אם היא דבר תורה פשטא לן חיובא דנשים מהכא ואם היא מדבריהם דומיא דקידוש תקנוה ורבינו ז"ל סתם כאן וכיון שלא הזכיר כאן פטור מכלל שאין חיובן. ובפרק י"ב מהלכות עבודת כוכבים וחקותיהם כתב רבינו וכל מצוה עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי פסחים ואכילת פסח והקהל ושמחה שאף הנשים חייבות ע"כ ונסח הקידוש ידוע הוא. ונסח ההבדלה נחלקו בו שם פ' ערבי פסחים (דף ק"ג ק"ד) והעלו בגמרא כדברי רבינו. וזה מוסכם:

ד עיקר הקידוש בלילה וכו'. שם (דף ק"ו) עיקר קדושא בליליה הוא ואמרו שם (דף ק"ה) מי שלא קדש בע"ש מקדש והולך כל היום כלו. ויש מי שכתב שמרבית ויכלו שכתוב לומר כמו שיתבאר שהוא שלא במקדש בליל שבת כדינו: ואם לא הבדיל בלילה וכו'. שם (דף ק"ו) אמרו בני ר' חייא מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה עד כמה א"ר זירא עד רביעי בשבת ונחלקו בדין זה הגאונים ז"ל שיש מהן גורסין בסוף השמועה (דף ק"ז) כלישנא בתרא מבדיל והולך כל היום כולו ולא"נ מן ההלכות ודעת הגאונים ז"ל כזה. ודברי רבינו מחוורין אע"פ שדעת האחרונים כדעת ההלכות. והטעם בזה שאל להיות בלאחר בשבת העלה הרמב"ן ז"ל שאין כאן הבדלה על הכוס אלא בתפלה בלבד ואינו צריך להבדיל בליל שלאחר תמעה בכך: אבל אינו מברך וכו'. שם (דף ק"ו) מפורש. א"ר יעקב אבל לא על האור:

ה אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום וכו'. כך היא הנסחא בקצת הספרים ויראה מזה שלשתות מים מותר קודם קידוש כמו קודם הבדלה. ויש שכתבו בכאן או לשתות סתם. ואף לזאת הנסחא אפשר שדעת רבינו מ"מ בסיום ההבא ולשתות מים מותר שאף קודם קידוש מותר. ובגמ' (דף ק"ה) גבי הבדלה מפורש רבק דעי רב אשי לא קפדי אמיא ויש לדמות קידוש להבדלה כדברי רבינו והרשב"א ז"ל כתב שקודם קידוש אפי' לשתות מים אסור והביא ראיה מן הירושלמי וכן נהגו: וכן משיצא היום וכו'. אכילה ושתיה מפורשין שם ועשיית מלאכה פ' שואל בשבת (דף ק"כ) אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיבדיל והיתר שתיית המים הזכרתיו בסמוך: שכח או עבר וכו'. בגמרא פסחים (דף ק"ז) טעם מקדש טעם מבדיל:

ו מדברי סופרים וכו'. הקידוש עצמו שלמו מן התורה על היין ויתבאר לפנינו שאם מתאוה לפת יותר מן היין מקדש על הפת. וההבדלה מבואר בברכות (דף ל"ג) פרק אין עומדין

הגהות מיימוניות

[א] בפ' מי שמתו ופרק ג' דשבועות נשים חייבות בקידוש דבר תורה כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ע"כ: [ב] אבל כשהבדיל בתפלה מותר במלאכה אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכוס. וכן אם אמר רק המבדיל בין קודש לחול כך אמרינן בפרק שואל במערבא אמרי המבדיל בין קדש לחול ועבדי צרכייהו אבל לאכילה ושתיה צריך הבדלה על הכוס כראסימר בת שוות וכו' ע"כ: [ג] בה"ג ובפירוש ר"ת גם בהבדלה כל היום כולו אבל בס"ה כתב כבעמוד וכן בראבי"ה וכן באלפסי וכן סה"ת: [ד] רשב"ם פירש הטעם החאיל ותחלת ברייתו הוא כבראשיתא פרק מקום שנהגו: [ה] צ"ע דלא משמע היתר אפילו למים והא דרבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא משמע בספר דלא קאי אקודם קידוש אלא אקודם הבדלה ע"ש דסייתי לה אורב חתנא ותנא משמיה דר' יעקב דאמר הטועם קודם שיבדיל מיתתו באסכרא כו' ע"ש. וכן מהר"ם אומר שאסור לטעום אפילו מים קודם קידוש וכן בשחרית קודם קידושא רבה ע"כ: [ו] וכתב בה"ג הא דאמר טעם מבדיל ה"מ באורתא אבל למחר אי לא טעים מידי מבדיל אבל אי טעים מידי ביום או בלילה אינו מבדיל ראבי"ה. אבל באלפסי כתב דאפילו למחר מבדיל אף על גב דטעים בין ביממא בין בליליא ע"כ: [ז] וכן פי' ר"י בפרק ערבי פסחים ובפרק מי שמתו ובפ"ג דשבועות דקידוש מדאורייתא אבל מה שהצריכו לאומרו על היין אינו אלא מדרבנן ע"ש. ע"כ:

מגדל עוז

דקדוק שהשבורין שעולה האלכסון יותר מאחד ושני של ריבוע מלאים והנותנו ז"ל לא הקפידו כמו לפי שהוא דבר מועט כיותר ואין כל אדם יכול לעמוד עליו אך ר"מ ז"ל אומר שהמחכם בחכמת התשבורת ממד ויורד כל אותן השבורין לחשבון שמונה אמות אלו כגה ואם מקרטט כן היא: אפילו עבד והשפחה עד סוף הפרק. פ' כיצד מעברין (דף ל"ח):

פרק כ"ט מצות עשה וכו' עד שבח וקידוש. פרק ערבי פסחים (דף ק"ו) מפורש בגריא: וצריך לזכרו עד בהבדלה. פרק ערבי פסחים ובכרכות ובמכילתא אמרו זכור את יום השבת לקדשו בכניסה. עוד מצאתי לו ראיה ריש מסכת שיר דמתנים בתלמודא לסדיא אזליא קדושא והבדלתא והרי מוסכת ושומר מסר שיני הוא וכ"כ הר"מ ז"ל מקולי אלא שיראה כר"מ ז"ל ועוד כתב סמך לגוזרים על הבדלה שהוא מן התורה כמו הקידוש כמו שכתבתי לפנינו בסמוך. ועוד ראיתי אני כי אמרו ז"ל בשבוע זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו לשון זכור הוא עשות עשה והכוונה שנכניסה שמקדשין אותו בדברים ברשות ז"ל שבת כלה ולשון שמור שיין ביציאתו שלא יצא בקדושה קדש הוא על עד שיבדילנו ויקבענו ויושיבנו על כס והנ"ל דהטושם ובפרק מי שמתו וסי ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ובני בני סוגיא ואיפכא בשמירה איתנהו בזכירה ע"כ. הנה שבו שמור לאו כדקא כל שמור הן ואל אינו אלא לא תעשה עוד רמז ז"ל בגמרא זכירה ביום ובשמירה בלילה ובשכחה זה שמוסיפין מחול על הקדש ועוד יהיה למקבלים כספרי הסורה ואם תרצה גם אני ואומר זכירה בקידוש ושמירה בהבדלה כלומר כנה מכלל עשה ואף על פי שעניינם מן התורה הקידוש עיקר וההבדלה אילה לו כהשלמתן דלאשן. ומה שכבר רמוז בנוסח הזה כמשמען ויקוש"ז קדושא והבדלתא תרוייהו מילתא היא וכן כיוצא דקידוש כיניכו וזמה למען שכתב למדינה כו' כלשונם פרק כל כתבי הקדש שבת כלה שבת מלכה והכרלה במוצאי שבת וזמה לאחרונים מיוזלא כו' וסמבדיל יחוס. וכמוסו נראה כן פרק ערבי פסחים במשנה הזכרתו על היין בכניסתו במשנה אסיקנא וכבור יום צריך מכבוד לילה פרע דהא מאן דלית ליה אלא כוס אחד אמרינן דליסבקיה עד למחר אי לא משום טעמא דתכיבם מלוה בשפסס וכן פסק ר"י כר"י נ' מימ"ש ז"ל. ועוד דפסס תלמודא כמי למימר אלוהא דרב סוגא טעם לא יקדש טעם יבדיל וכן מכני ליה למימר דמבדיל אבתרא ולא מקדש אלא אבתרא ואע"ג דלא קיימן נמיו כלכתא ריכתא דאמתא כני אלא וכסדיא אמרינן טעם שמפסיקין לקידוש ואין מפסיקין להבדלה והכי נמי אסיקנא הא דאמר רב עמרם אמר רב שבת קובעת לקידוש ואינה קובעת להבדלה למדנו כי הקידוש עיקר וההבדלה טפלה לו כל שומר שבת מחללו ואף כי שניהם מן התורה בזכירה וכשמירה הדברים אמורים אף כסום מדברי סופרים כמו שיתבאר והלכן גדולה ע"פ הכלל. והנה יגעתי ומצאתי לר"ת ז"ל פ"ו הלכות מירות מדין תורה מבואר במסכתא קמייתא דתוספתא שיר:

עיקר הקידוש כו' עד ומבדיל אחר שאכל. פרק ערבי פסחים. מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין. פרק ערבי פסחים וכמה מקומות. והסדיא א"ל חייא בר אבא א"ר יוחנן אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל קדושין והבדלות כלומר נוסח הברכות וקביעות מקום איזהן בין בברכה בין בתפלה בין בברכת המזון וגמר דבריו בתפלה קבעוה משעשרו קבעוה על הכוס וכ"ל ר"מ ז"ל מקולי וכן כתב הרשב"ץ ז"ל בפירוש הסורה בפרשת יתרו בפסוק זכור:

ט היה מתאוה לפת וכו' מי שנתכוין לקדש על היין בלילי שבת וכו'. כתב הר"ן שנראה מדברי הרי"ף שהוא מפרש כך נטל ידיו לא יקדש משום דכיון דאין נוטלין ידים לפירות גלי דעתיה דחביבא ליה ריפתא וס"ל לרב ברונא דאין מקדשין על הפת הילכך לא יקדש שעל הפת א"א לקדש ואי מקדש אחמרא נמצא מקדש על שאינו חביב ואסיקנא דליתא דהא רב כל אימת דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא ומינה נפקא לן מדרב ברונא דנטל ידיו לא יקדש על הפת דכמאי דאמר דמכי משא ידיה גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה מהא לא איתותב ונראה שכך היה מפרש רבינו ג"כ:

עומדין שמדבריהם היא על הכוס. **ומאחר** שיבדיל ויאמר וכו'. פ' שואל (שבת ק"נ:) כי הוינן בי רב כהנא אמריק המבדיל בין קדש לחול ותסלתינן כלהו וכן מימרא אחרת שם כיוצא בזו ונחלקו התכרבים אם צריכה שם ומלכות ובהלכות כתבו שצריכה וכ"כ שם כלומר היינו נ"ל בין אור לחושך וכו' אלא בא"י אמ"ה המבדיל בין קדש לחול. וכתבו הגאונים ז"ל שאם התפלל והבדיל בתפלה יכול לעשות מלאכה ואין צריך לברכה אחרת ולזה הסכימו מן האחרונים ז"ל ועיקר: **וכשהוא** מקדש וכו'. פ' אלו דברים בברכות (דף נ"א.) ב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום. ומ"ש ואינו נוטל וכו', שם בפ' ערבי פסחים (דף ק"ו) נטל ידיו לא יקדש ויתבאר בסמוך:

ואף על פי שהבדיל בתפלה צריך להבדיל על כוס. ומאחר שיבדיל ויאמר בין קדש לחול מותר לו לעשות מלאכה אע"פ שלא הבדיל על הכוס. ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש. [ח] ואינו נוטל את ידיו עד שיקדש: **ז** כיצד הוא עושה לוקח כוס שהוא מחזיק רביעית או יתר ומדיחו מבפנים ושוטפו מבחוץ וממלאהו יין ואוחזו בימינו ומגביהו מן הקרקע טפח או יתר ולא יסייע בשמאל. ומברך על הגפן ואחר כך מקדש. ומנהג פשוט בכל ישראל לקרות בתחלה [ט] פרשת ויכלו ואחר כך מברך על היין ואחר כך מקדש [י] ושותה מלוא לוגמיו ומשקה לכל בני חבורה ואח"כ נוטל ידיו [כ] ומברך המוציא ואוכל: **ח** [א]אין קידוש אלא במקום סעודה. כיצד לא יקדש בבית זה ויאכל בבית אחר. אבל אם קידש בזוית זו אוכל [ל] בזוית שניה. ולמה [מ] מקדשין *בבית הכנסת מפני האורחין שאוכלין ושותין שם: **ט** [ב]היה מתאוה לפת יותר מן היין או שלא היה לו יין הרי זה נוטל ידיו תחלה ומברך המוציא ומקדש ואחר כך בוצע ואוכל [נ] ואין מבדילין על הפת אלא על הכוס: **י** מי שנתכוין לקדש על היין בלילי שבת ושכח ונטל ידיו קודם שיקדש הרי זה מקדש על [ס] הפת ואינו

א טור סימן רעג סמ"ג שם: ב טור סימן רעא סמ"ג עשין כט·

ז כיצד הוא עושה וכו'. דברים אלו שכתב רבינו נאמרו בגמרא פ' שלשה שאכלו (ברכות נ"א) גבי כוס של ברכה ומפרש רבינו דכוס של ברכה הוא כוס שאומרים עליו קידוש היום או ברכת המזון כמבואר פ"ז מהלכות ברכות ולא עוד אלא שעקר הדבר הוא לדעת רבינו בכוס של קידוש כמ"ש. ורש"י ז"ל פי' כוס של ברכה ברכת המזון· **מנהג** פשוט הוא בכל ישראל לקרות בתחלה פרשת ויכלו וכו'. כן נהגו ויש להם סמך ממ"ש בפ' כל כתבי (שבת קי"ט) שאפילו יחיד צריך לומר ויכלו ולפיכך סמכוהו על הכוס:

ושותה מלא לוגמיו ומשקה לכל בני חבורה ואחר כך נוטל וכו'. מסקנא בערבי פסחים (דף ק"ז) המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא וכן בהלכות ופירשו מלא לוגמיו שאם יסלקנו לצדדין נראה כמלא לוגמיו ומדברי הגאונים ז"ל נראה שאין כל בני החבורה צריכין מלא לוגמם

ח אין קידוש אלא במקום סעודה כיצד לא יקדש בבית זה ויאכל בבית אחר וכו'. מסקנא ההלכות וכל הפוסקים שם (דף ק"א) כשמואל דאמר הכי אין קידוש אלא במקום סעודה. ואמרו שם סבור מינה ה"מ מבית לבית אבל מפנה לפנה לא אמר להו רב ענן בר תחליפא זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דמר שמואל ואפי' מאגרא לארעא הוה מקדש ע"כ בגמרא ובהלכות. וזהו כפשוטו מתמיה על דברי רבינו ז"ל שכתב אבל אם קידש בזוית וכו' אבל ראיתי בספרי הגאונים ז"ל שכתבו לקדש בבית ולצאת לאכול בסעודה אם רואה את מקומו מותר שנעשה כמקום אחד ואינו דומה כמפנה לפנה ואם אינו רואה את מקומו נעשה כמפנה לפנה ואסור עכ"ל. מתוך כך נראה שהם מפרשים בית בית דירה ויש בה חדרים ועליות מבית דירה לבית דירה אחר היו סבורים שיצטרך קדוש אחר אבל מפנה לפנה כגון מחדר לחדר בבית דירה אחת לא. ובא רב ענן והעיד שאפי' בבית דירה אחת מן הגג לחצר היה מקדש. ויעיד על זה הפירוש שאם היה פירוש מפנה לפנה כחדר בעליה אחת היאך היה מוציאה מידי כותס רב ענן כשהיה רואה שמואל מקדש מארעא לאגרא. ולפי זה הפי' נאמרו דברי רבינו ז"ל ויש בזה פירוש אחר ולמה מקדשין בבהכ"נ מפני האורחים שאוכלים וכו'. שם מבואר ועכשיו נהגו לקדש שם ואע"פ שאין אורחים אוכלים לפי שכיון שנתקן לא זזה תקנה ממקומה, וכתבו ז"ל שלא היו אוכלין בבהכ"נ ממש דהא קי"ל דבתי כנסיות אין אוכלין בהן כמבואר פי"א מהלכות תפלה אבל בבית הסמוך לבהכ"נ והיו יושבין שם בעת שמיעת הקידוש וכן כל כיוצא בזה:

ט היה מתאוה לפת יותר מן היין או שלא היה וכו' שם (דף קו) א"ר ברונא אמר רב נטל ידיו לא יקדש אמר להו רב יצחק וכו'. אכתי לא נח נפשיה דרב ושכחינן שמעתתיה זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב זמנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וזמנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא. וזה פירוש רבינו נטל ידיו לקדש קס"ד שלא יקדש כלל אלא אחרים מקדשין לו ואפשר שהיו סבורין שאין מקדשין על הפת ואמר להו רב יצחק דרב היה מקדש על הפת כשהיה חביב לו וא"כ כשנטל ידיו מקדש על הפת וזה פירוש נכון וכן כתבו מן האחרונים ויש מי שפירש דהא דר"י פליגא אדרב ברונא שאין הדבר תלוי בנטילה אלא בחביבות וע"ז נהגו ליטול ידיהם ולקדש אח"כ ביין ע"כ

י מי שנתכוין לקדש על היין בלילי שבת ושכח וכו'. כבר ביארתי זה בסמוך:

ומצוה

מגדל עוז

ואע"פ שהבדיל כו' עד על הכוס. פרק שואל ופרק אין עומדין· ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש. מסכת ברכות פרק אלו דברים: **ואינו** נוטל ידיו עד שיקדש. פרק ערבי פסחים: **כיצד** הוא עושה כו' עד נתמלא. פ"ב שבת שאכלו ופרק כל כתבי הקודש: **ואחר** כך מברך על היין וכו'. פרק אלו דברים במסכת ברכות: **ושותה** מלא לוגמיו כו' רואה אני שלא פירש אם לא שתה אם יצא אם לאו. ונ"ל שדעתו כדעת רבותינו בעלי התוספות שפסקו היכך צריך שיטעום כדאיתא בברכות וגם שהיה אינה מעכבת כדמשמע בפרק כל מערבין בפשיטותא דאיתותא דליטעמיה ינוקא ותימה ר"י אלפס ז"ל הביא בהלכות פרק אלון גמרא מתני' כיצד מתחתין הא דאמר רבא דאמרי בני דסומכוסא המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא מכלל דהלכתא היא וכנגד המאור לא השיגו בזה: **ואחר** כך נוטל ידיו עד יטול ידיו ויסעוד. בכל פרק ערבי פסחים.

הגהות מיימוניות

[ח] בבית הלל דאמר בפרק אלו דברים מוזגים את הכוס ואחר כך נוטלים לידים חכה לנטילה ברכה וכו' כדאיתא התם. ומצאתי בשם רב עמרם גאון הנוטל ידיו לא יקדש מ"ט דיין אין צריך נטילה דאמרינן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ופת הוא דטעון נטילה וכיון דנטל ידיו עקר דעתיה מן היין ושם על הפת לפיכך אם נטל ידיו לא יקדש עכ"ל. וכן כתב ה"ר אליעזר בר יב"ק שעיקר נטילת ידים לאחר קידוש ומ"מ בדיעבד אם נטל ידיו קודם ואחר כך קידש אין חוזר ונוטל והביא ראיה מהא דפירקין דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא הוה מקדש אריפתא ואז היה נוטל ידיו תחלה ורשב"ם פסק דלא הוי היסח הדעת בדיעבד וכן מצאתי בתוספות ע"פ וכן פסק רבינו **שמחה** ורבינו יואל וכנו ראבי"ה לכתחילה וראיה מהא דפרק כל הבשר נוטל אדם ידיו **שחרית** ומתנה כו' וכ"ש הכא ואע"פ שלא התנה בפירוש כיון דדעתיה הכי כאילו התנה בפירוש **ועוד** דלא הוי אלא גביל לתורא או טול ברוך כיון שהקידוש בשעת סעודה הוא ואינו אלא במקום סעודה לא חשיב הפסק. אמנם מהר"ם היה רגיל ליטול ידיו אחר קידוש וכן בשחרית בשבת אחר קדושא רבא וכן ביו"ט ע"כ: [ט] בסורש ויכלו יש שלש פעמים חייב אדם לומר ויכלו בשבת אחד בתפלת ואחד לאחר התפלה ואחד על הכוס כנגד שלשה אשר שבפרשת ויכלו ע"כ: [י] בפרק חלון מקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא כו' ע"כ: [כ] כתב מהר"ם בשם רבו הר"ר שמואל בר מנחם שאמר לו בשם הר"ר משה מגו"ץ וז"ל דהא דאמרינן בפרק ע"פ ושוין שאין מביאין את הפת אלא א"כ קידש ואם הביא פורס מפה ומקדש דהכי פירושו אע"פ שנחלקו ב"ש וב"ה לקמן באלו דברים בהלכות סעודה הני מילייהו קדים שוין הן שאין מביאין את הפת קודם קידוש לפי שכל הקודם בפסוק מוקדם לברכה ואם יביא הפת יצטרך לברך על הפת קודם קידוש אבל אם הביא פורס מפה על הפת והוי כמאן דליתיה ואז מקדש עכ"ל. וכן כתב דמבדיל על השלחן יזהר שלא יהא לחם על השלחן ואם יש לחם יכסנו מטעם דפרישית וכן איתא בפירוש רשב"ם ע"ש: [ל] וכן אומר רב נסים גאון מרגרס בירושלמי מי שסוכתו צריכה עליו בליל שמיני מקדש בביתו ואוכל בסוכה ע"כ: [מ] והמקדש בבית הכנסת אין לו לטעום דכיון דאין קידוש אלא במקום סעודה הרי הוא טועם קודם קידוש אבל יכולים להשקות לקטנים כמו שנהגו דהא דאמרינן כפ' חרש דבירים לא ספינן להו היינו בלאו כגון נבילות וטריפות וכיוצא בהן דנפקא לן סלא תאכלו וכו' אבל קידוש היום מצות עשה היא לא אתיא מהתם ומנשים נמי לא אתיא דמה לנשים דאינהו גופייהו בנות עונשין ושכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה לא נפקא לן קטנים דאינהו גופייהו ליתנהו בשמירה, בהלכות ברכות של מדר"ם: *[וכתב הטור סימן רס"ט ונוהגין בכל המקומות לקדש בבה"כ ואני תמיה היאך נתפשט זה המנהג דהא קי"ל כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה ולדידיה אין מקדשין בבה"כ אלא לאפוקי אורחין דאכלי ושתי בי כנישתא דלדידהו הוי מקום סעודה וכיון דהשתא ליכא אורחים דאכלי התם קרוב הדבר להיות ברכה לבטלה ע"כ. וכתב בסוף אי אישר חילי אבטליניה ע"כ]: [נ] פירש רבינו חננאל בשם רב יהודאי גאון כשיש לברך יקנה"ז כגון יו"ט שחל להיות במוצאי שבת ולית ליה חמרא מיגו דמקדש אריפתא מבדיל נמי אריפתא כיון שבאים על השלחן קביע ואי אפשר שלא לסעוד והילכך מקדש על הפת ומבדיל. וכתב מר רב יצחק דמי שאין לו יין תחלה מברך המוציא ואחר כך מברך אשר בחר בנו ומברך על הבשמים ושוב מברך על הנר ואחר כך מברך המבדיל בין קדש לחול ור"י אלפס כתב בפירוש שאין מבדיל כלל על הפת אפילו קידוש והבדלה בהדי הדדי וכן ראבי"ה ע"כ: [ס] כי הא דגרסינן פרק ערבי פסחים אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש אמר ליה רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב ושכחינהו להו לשמעתתיה דזימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וזימנין דחביב ליה חמרא מקדש אחמרא. והנה גם דגאון דרב עמרם וכמר יצחק בר צדוק ורב נסים ורבינו חננאל בשם מר יהודאי גאון ור"י אלפס פסקו כן שמקדשין על הפת וכן רשב"ם בריש פרק ע"פ גבי הא דיו"ט שחל להיות אחר השבת רבה אמר יקנ"ה שסמך ברכת יין להבדלה שיהא היכר שמבדיל על היין אבל קידוש אפילו על פת יכול לקדש כדלקמן ע"כ וכתר הכי גבי הא דנוטל ידיו לא יקדש כתב וז"ל ומדרב שמעינן דמקדש על הפת ואומר ויכלו ומברך ברכת המוציא ואינו אוכל גם אינו פורש עד שיקדש אחרי כן ודוקא קידוש אבל הבדלה אינה אלא על הכוס דעל הכוס של יין נתקנה דאמר העשירו קבעוה על הכוס ומי שאין לו יין במקום שרגילין לשתות יין לא יבדיל ודי לו בהבדלת תפלה בסדר רב עמרם עכ"ל. אבל רבינו תם פסק שאין מקדשין על הפת ומפרש הא דפרק ערבי פסחים דרב כי חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא כו' פירוש סמך לריפתא שהיה נוטל ידיו ומקדש על היין ומיד אוכל כעין שאנו עושין וזימני, דחביבא ליה חמרא וכו' פי' שלא היה רוצה לאכול מיד כי אם לשתות מיד אז לא היה נוטל ידיו אלא מקדש בלבד בלא אכילה ולאחר שעה אוכל דס בר שיש קידוש שלא במקום סעודה ומדקדק ר"ת השתא הבדלה אין עושים על הפת דאמימר בת פוות קידוש התמור לא כל שכן וכן משמע בירושלמי דפסחים וברכות דקאמר על מחלוקת ב"ש וב"ה אמר זעירי סדברי שניהם בלבד מבדילים בלא יין ואין מקדשים אלא על היין על דעתיה דבי ויתא דאמר מבדילים על השכר וכו' א"ר יוסי בר בון נוהגין תמן מקום שאין בו יין שליח ציבור יורד לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע וחותם מקדש

ישראל

ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה וכו'. שם (דף קי"ז) ת"ר זכור את יום השבת זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל זכור את יום ביום מאי מברך אמר רב יהודה בורא פרי הגפן והיא קרא לה קידושא רבה והוא לגבי כמו שקורין לסומא מאור עינים: ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש וכו'. בהגהות א"ח בחיי ראשי אם מסברא אמרה וכו'. ואני אומר שרבינו למד כן ממה שקראוהו קידוש ולמדו מכאן שאסור לטעום קודם קידוש. ומעתה אשיב על דברי הר"א ז"ל מ"ש ואילו לא לקדש ביום על הפת מי לא מקדש אני אומר דלא. והטעם כיון דגבי שבלילה שהוא מזכיר קדושת היום די סיכר בכך ואם חביב עליו אם יחזור יקדש על הכוס קודם שיטעום אבל ביום שאין הכיכר אלא שמברך בפה"ג קודם סעודה אלא כדינו בחול אם בא לקדש על הפת איזה היכר יש כאן וזה נ"ל נכון. ומה שאמר שממכתא דעלמא דעיקר קדושה בלילה הוא אף רבינו ז"ל סובר כן. וכ"ל לפעמים עיקר הקדוש בלילה אבל חכמים דרשו לקדש ביום ואינו בדין שיוכל לאכול כרצונו ולאכול ואחר כך יברך על היין ויאכל סעודה אחרת שאם אמר מותר לו לטעום אף אחר מאותו לאכול כל צרכו שאם לא כן נמצא דצריך לשיעורין. ומה שכתב א"נ דלאו לא קדיש בלילה קאמר, זו בעלמא סברא פשוטה מסברת רבינו וכיון שנתבאר הסמיכה חדא דהא בריתא לא מעמידה הכין ועו דבסמוך ממש אמרו ביום מאי אמר רב יהודה בפ"ה ואי לא קדיש בלילה ודאי מזכיר הוא קידוש שבת על הכוס כדמוכח הכם בכדיא. ועוד שם (דף ק"ט) שאל רבינא מר"ב מי שלא קדש בע"ש מהו שיקדש כל היום כלו והשיבו מדאמרי בני ר' חייא מי שלא הבדיל במו"ש מבדיל והולך וכו' ה"נ מי שלא קדש מקדש והולך. ולא הביאו שם ברייתא זו לפיכך כן. ועוד שם מקשו על זו מברייתא אחרות ומיתרצו והיה להם להביא זו לפרש אלא ודאי אין דברי הר"א ז"ל כוס הסירות נכונים כלל:

ואינו מקדש על היין אחר שנטל ידיו לסעודה. ומצוה [פ] לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה. וזה הוא הנקרא קידושא רבה, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושותה ואחר כך יטול ידיו ויסעוד. *ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם [ס] שיקדש. תם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה: יא ^איש לו לאדם לקדש על [ע] הכוס, ערב שבת מבעוד יום אף על פי שלא נכנסה השבת. וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום אף על פי שעדין היא שבת. שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט: יב מי ^שהיה אוכל בערב שבת וקדש עליו היום והוא בתוך הסעודה [ק] פורס מפה על השלחן ^ומקדש וגומר סעודתו ואחר כך מברך ברכת המזון. *היה אוכל בשבת ויצא [ר] השבת והוא ^בתוך סעודתו גומר סעודתו ונוטל ידיו ומברך ברכת המזון על הכוס ואחר כך מבדיל עליו. ואם היה בתוך השתיה פוסק ומבדיל ואחר כך חוזר לשתייתו: יג היה אוכל ותמר אכילתו עם הכנסת שבת מברך ^ברכת המזון תחלה ואחר כך מקדש על כוס שני. ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד. שמצות קידוש ומצות

השגת הראב"ד

*ואסור לו לאדם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בחיי ראשי אם מסברא אמרה לא סבר מימיו סברא פשוטה מזו דלפי שקראוהו קדושא רבא יצא. לו ואיש כלום שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום ואילו בא לקדש על הפת מי לא מקדש ותתשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל והדרשה אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום לאסמכתא היא דעיקר קדושא בלילה כתיב מדכתיב את יום ולא כתיב ביום א"נ דלאו לא קדיש בליליא קאמר, עכ"ל:

*היה אוכל בשבת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והוא שאין לו אלא אותו הכוס, עכ"ל:

א טור סימן רעג סמ"ג עשין כט: ב טור סי' רעא סמ"ג שם: ג שיין נטור שם: ד טור סי' רעא סמ"ג שם: ה טור סי' רצט:

יא יש לו לאדם לקדש וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ז:) אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קידוש על הכוס מתפלל אדם של מו"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס. ופירשו שאע"פ שמבע"י קדש או הבדיל מותר לו לאכול בקידוש זה ולאכול ולעשות מלאכה בהבדלה זו. וזו דעת קצת מן הגאונים וכ"כ מן האחרונים וכדברי רבינו וכן עיקר:

יב מי שהיה אוכל ע"ש וכו'. מסקנא דגמ' פ' ערבי פסחים (דף ק') דאמר שמואל גבי דין זה פורס מפה ומקדש. ובהלכות כתבו ואח"כ שרי המוציא וגומר לסעודתו ומברך ברכת המזון. ואינו מחוור שאם היה צריך המוציא לענין ברכה על מה שאכל א"כ אין כאן המוציא וכדברי רבינו שלא הזכירה וכ"כ ז"ל. וגדולה מזו אמרו בירושלמי פרק קמא דברכות שאם כבר בירך על היין בתוך הסעודה כשהוא מקדש עכשיו על הכוס אינו מברך ברכת היין שהרי כבר נפטר ממנה: היה אוכל וכו'. שם (דף ק"ה) לענין מיפסק לא קא פסקי ואמר מעיקרא לא פסיק אבל אתמולי לא מתחיל ומפסיק נמי לא אמרן אלא באכילה אבל בשתיה פסיק ושתיה נמי לא אמרן אלא בהמרא אבל מיא לית לן בה והיותר המים לא הולך רבינו לגלגו בכאן שאף לאתחיל לשתות מים מותר כמבואר למעלה בפרק זה. ומ"ש ונוטל ידיו ר"ל מים אחרונים ומבואר טעמם פ"ו מהלכות ברכות. ומה שכתב ומברך ברכת המזון על הכוס ואח"כ מבדיל עליו ר"ל שבכה"ג והבדלה הם על כוס אחד למד זה רבינו מן המשנה שבפ' אלו דברים (ברכות נ"ב:) ב"ש אומרים נר ומזון וכו' ואמרו בגמרא לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל ההבדלה שהיא בסוף ופירשוה בהלכות ביושב ואוכל במוצאי שבתות ושקך היום ומשמע מהתם שמברך הכל על כוס אחד. אבל בהגהות כתוב אמר הר"ם שאין לו אלא אותו כוס ע"כ. וכ"כ קצת המפרשים ז"ל. והביאיהם לזה מה שאמרו פרק ערבי פסחים (דף ק"ב:) גבי מזון וקידוש שאין אומרים על כוס אחד לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות כמבואר בסמוך והקשו על זה והעלו דקדושא ואבדלתא חדא מלתא היא ויכול לאמרן על כוס אחד ברכת המזון וקדושא תרי מילי נינהו, והם מפרשים דברכת המזון היא לפרוע למה שאכל וקידוש לכבוד ועיולי יומא והי"ה לברכת המזון עכ"ל אחד מן המפרשים ז"ל. ורבינו ז"ל סובר דברכת המזון והבדלה הכל הוא על מה שעבר שחיוב ההבדלה אינו בשביל הזמן ההוא והעתיד שהוא חול אלא בשביל הזמן שעבר שהיה שבת. ומ"ש מדברי הגאונים ז"ל נראה שאם יש לו שני כוסות שעל אחד מברך ברכת המזון ועל האחר מבדיל ועיקר: היה אוכל בשבת ויצא וכו' וגמר סעודתו. כבר הזכרתי זה בסמוך:

אין

הגהות מיימוניות

ישראל ויום השבת ואין מקדשים על הפת למה לן כל זה. ובספר המצות כתב רק דברי ר"ת כאשר כתבתי וכן רב שרירא כתב כר"ת וכתב ולפי' רבותינו שמפרשים שרב היה מקדש על הפת אפילו היה לו יין משום חביבותא דריפתא הוה מקדש אריפתא וזהו תימה דהאמרינן זכרהו על היין עכ"ל. והגה בפרק הדליל פיר"ש גם הוא כדברי רבינו המחבר ז"ל אשר כתב שם והוא הדין במי דמקדש על הפת מקדים ברכת הפת מה"ט שהפת במקום יין עכ"ל. והתניא דירושלמי שהביא ר"ת איכא למידחי דלא איירי אלא בקידוש שעושין בבה"כ לתתיא אורחים ידי חובתם דאכלי ושתו וגנו בבי כנישתא ולפיכך היכא שאין יין א"א לקדש בבה"כ דאיך יקדש על הפת הלא אין שם אדם שנטל ידיו לאכול לאלתר ולברך ברכת המזון וכן ראבי"ה הביא בספרו רק דברי הגאונים הפוסקים לקדש על הפת וכן רבינו שמחה פסק דמקדשין על הפת אמנם דוקא מי שאין לו יין ולא אמרינן בת פוות אלא להבדלה ושאני אפוקי יומא מעיולי יומא והא דאמרינן שהיין גורם לקדוש שתאמר כשיש לו יין אינו רשאי לקדש בלא יין עכ"ל וגם מהר"ם פסק שמי שאין לו יין מקדש על הפת ע"כ: [ט] התם יליף מריבוי דאת יום השביעי ובשאלתות מפרש טעמא כדי לחלק בין פות שבת לפות חול שהוא לענין שירה ואין אומרים שירה אלא על היין ע"כ: [ס] וכן פירש ר"י וכן הורה מהר"ם וכוס של ברכת מילה בשבת נותנין לתינוקות עיין בהלכות שמחות שלו בסימן קמ"ו, ע"כ: [ע] בראיתא פרק תפלת השחר: [ק] כי תיבי דתיתי סעודתא ביקרא דשבתא כשיסיר המפה ונראה כאילו עתה מתחלת הסעודה ומה"ט נהגינן לכסות הפת והשלחן במפה עד לאחר קידוש וכן פירש בשאלתות דרב אחאי וכתב כמה"ת וכן בספר המצות משום זכר למדבר שהמן מונח למטה תחתיו וחטל עליו כן יהיה הלחם בין שתי מפות אבל טעמא קמא לא שייך לסעודת יום שבת. אמנם נראה לי הטעם לפי שנוהגין עתה ליטול הידים ואחר כך מקדשין כדברי רשב"ם והתוספות כדלעיל בהלכתא ו' ועתה אם לא היה הפת מכוסה היה צריך לברך עליו קודם ליין דכל הקודם בפסוק מוקדם לברכה ולפיכך מכסין אותו דהוי כמאן דליתיה ע"כ: [ר] אמר רבינא להבדלה אינה קובעת ע"ש אמנם רב אלפס פסק דהיינו דוקא בספק חשיכה אבל בודאי חשיכה פורס מפה ומבדיל וכן בסה"ת ע"כ:

מגדל עוז

אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש: כתב הראב"ד ז"ל בחיי ראשי כו' או נמי דלאו לא קדיש בלילית קאמר עכ"ל: ואני אומר יהא רעוא דכל כי האי מילי מעלייתא לימרון מן שמאי ולאו משמא דנפשיה קאמר היה כותב ז"ל או נשון מגדר דעתו תיגלתו כמנהגו הטוב אלא ודאי קבלה היתה בידו ותלמודה ערוך מפי רבותינו וגם אנחנו כך קבלנו מפי רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכ"כ רשב"ם שקבל מפי רש"י ז"ל והכריע על מדותיו שאפילו מים לא יטעום עד שיקדש דהא התם טעימה קאמר ועד כאן לא אסיקנא פ' ערבי פסחים דלא קדדין אמיא אלא כאבדלתא אבל בקדושא אפילו אמיא קדדין וכן הסכימו הגאונים מדאסיקנא שאני עיולי יומא מאפוקי יומא וכבר הוכחתי לאני שהקידוש עיקר וההבדלה סמוכה לו וכבוד יום עדיף ועוד דהא נהביאה במעמא דזכרהו על היין בכניסתו גרסינן מיד אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום ואיכא ליה תנא נאמר למיכל ביום מאי מברך אלמא קידוש יום עדיף מדחיים ליה ומדכר ליה נהדיא ואי משום דאמרינן עיקר קידושא בלילית הוא היינו משום דהוא כניסת היום כדאיתא בפסוק להדיא חביבה מצוה בשעתה ולאו משום דלילית עיקר טפי דאדרבה כבוד יום עדיף וקידוש עיקר והבדלה טפלה לו כדכתיב לעיל ומהבתא אתמהתא ישיבת באהשת וגיורה בבמי שמיא הא אסיקנא התם דאמימר כי איקלע לאבבייהו דמר יוסיף ומר ישישא מבוס דלא הוה ליה חמרא לאבדולי בת פוות כלומר לן בתענית ולא טעם אפילו מים וכ"ש קודם קידוש, ואפילו לדברי המפרשים כי בת פוות הוגרת היה שרגא להחמיר על עצמו מ"מ להוי להחמיר ואף לדברי הראב"ד ז"ל שיאמיר כל אלא דוקא בקידוש בלילה ולא בקידוש היום מ"מ נימא לן מר כי נמי לקדושי אריפתא והחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל כבשגת הראב"ד ז"ל מי לא נמי נטילת ידים תחלה והא אסיקנא דהוא נטל ידיו לא יקדש ואין לחלק בין מי שנטל ידיו לקדש על היין למי שנטל ידיו לקדש על הפת ואע"ג דאמרינן דרב ויספין דחביבה ליה ריפתא מקדש אריפתא וכדפירשב"ם ז"ל דהתם היה דוקא דמשום חביבותא דאיה שבת ונטל ידיו כמי שאסרב לאכול מתוך חלוקו ומחזר ליטול ולכך אמרו שמקדש על הפת ולא על היין תם ר"מ ז"ל הודה בזה וכ"כ בזה הפרק עצמו ויש לנו טעם גדול כדבר שלא נגייס את הפת כמו שאמרו פורס מפה שלא נגייס את הפת ומקדש על היין ואע"פ שיש טעמים אחרים זה טעם נכבד ותשוב שאחרי הוא קודם בפסוק וקודם לברכה אבל היכא דליכא הניכוסא ולא שכחה לא שבקינן וכירה על היין שתקנו חכמים ז"ל והכמכוה הקרא ומקדשין אריפתא וכ"ש דלא אורחין למיכל מיקמי קדושא דאיכא הרחי נטילה ואכילה ותרוייהו לריפתא ואין נ"ל לפי דעתו שאוכלתו דכבוד יום עדיף שאין לטעום אפילו מים מלגאי הקידוש ויעמדו דברי ר"מ ז"ל על מכונם: וגם קידוש זה לא יהא וכו'. פרק ערבי פסחים

רשמואל היה מקדש כי הוה נחית מאגרא לארעא וכן כתבו הגאונים ז"ל: מי שהיה אוכל בערב שבת כו' עד ברכת המזון. פ' ערבי פסחים (דף ק"ה): היה אוכל בשבת ויצא וכו'. פרק ערבי פסחים: כתב הראב"ד ז"ל והוא שאין לו אלא אותו הכוס עכ"ל: ואני אומר כבר נדחה אותו תירוץ כבמסקין דיקנה"ו והלר מיניה אלמוהה לאבן אלא קדושה ואבדלתא חדא מילתא היא כלומר ואין בכך משום חבילות ומעילה נמי כן ברכת המזון והבדלה וכן כתב ר"י אלפס ז"ל דברכת המזון והבדלה חדא מילתא היא ולאו בתי קדושים נינהו ולכך אינו דומה לקידוש וברכת המזון כמו שאכתוב בסמוך בס"ד: ואם היה בתוך השתיה פוסק וכו' עד יקדש על כוס וכו'. זה הוא תירוץ התלמוד בסמוכין דיקנה"ו ברכת המזון וקידוש היום תרי מילי נינהו כלומר שאחיכן מקודשת היום שאם בברכת המזון על שבת כדאיתא בתוספתא והקידוש מדאורייתא מ"מ טפלה היא לקידוש היום וברכת המזון אינו בא לגבור מקודשת היום כלום ובנה אינו קובעת להבדלה

ומצות ברכת המזוות שתי מצות של תורה הן: **יד** אין מקדשין אלא על היין הראוי [א]לנסך על גבי המזבח. לפיכך *אם נתערב בו דבש או שאור אפילו כטיפת החרדל בחבית גדולה אין מקדשין עליו. כך אנו מורין בכל המערב. ויש מי שמתיר לקדש עליו ואומר לא נאמר היין הראוי לנסך על גבי המזבח אלא להוציא יין שריחו רע או מגולה או [ז]מבושל שאין מקדשין על אחד מהן: **טו** [ב]יין שטעמו טעם חומץ אף על פי שריחו ריח יין אין מקדשין עליו. וכן שמרים שנתן עליהן מים אף על פי שיש בהן טעם יין אין מקדשין עליהן. במה דברים אמורים בשנתן על השמרים שלשה מים והוציא פחות מארבעה. אבל אם הוציא ארבעה הרי זה יין מזוג ומקדשין עליו: **טז** *כלי שהיה מלא יין אפילו מחזיק כמה רביעיות אם שתה ממנו מעט הרי זה פגמו [ח]ונפסל ואין מקדשין על השאר מפני [ט]שהוא כשיורי כוסות: **יז** יין שריחו ריח החומץ וטעמו טעם יין מקדשין [י]עליו. וכן יין מזוג. וכן יין צמוקים מקדשין עליו והוא שיהיו צמוקים שיש בהן לחלוחית שאם ידרוך אותן יצא מהן דבשן. וכן יין חדש מגתו מקדשין עליו. וסוחט אדם אשכול של ענבים ומקדש עליו בשעתו. [כ] מדינה שרוב יינה שכר אף על פי שהוא פסול לקדוש [ל]מותר להבדיל עליו הואיל והוא חמר המדינה: **יח** כשם שמקדשין בלילי שבת [ג]ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאיהן ובמוצאי יום [מ]הכפורים שכולם שבתות ה' הן. ומבדילין במוצאי ימים טובים לחולו של מועד ובמוצאי שבת ליום טוב. אבל אין מבדילים במוצאי יום טוב לשבת: **יט** נוסח קידוש יום טוב. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון בחר בנו ויגדלנו רצה בנו ויפארנו. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג המצות הזה או חג השבועות או חג הסוכות זמן חירותנו או זמן מתן תורתנו או זמן שמחתנו באהבה זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל להיות בשבת מזכיר שבת וחותם כדרך שחותם בתפלה מקדש השבת וישראל והזמנים: **כ** בראש השנה אומר. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום טוב מקרא קודש הזה [נ] זכרון תרועה מקרא קדש באהבה זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ודברך אמת וקיים לעד ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ואם חל להיות בשבת חותם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון כדרך שחותם בתפלה: **כא** בלילי יו"ט מקדש על היין כבשבת. ואם אין לו יין או שהיה מתאוה לפת מקדש על הפת. וכן ביו"ט מקדש

השגת הראב"ד

*אם נתערב בו' ויש מי כו'. כתב הראב"ד אמת הוא זה וכן מכוון בירושלמי שמקדשין ביין קונדיטון, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כלי שהיה מלא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ודוקא מן הכוס עצמו, עכ"ל:

מגיד משנה

יד אין מקדשין אלא על היין וכו'. פרק המוכר פירות בב"ב (דף צ"ז) אמר רב אין אומרין קידוש היום אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח ופקעו ופרכו הכא והעלו שכל מה שכשר לניסוך בדיעבד לכתחלה אומר עליו קידוש ומה שאינו כשר בדיעבד לניסוך אין מקדשין עליו ואמרו לאפוקי מאי והעלו להוציא שריחו רע או מגולה ובעלו חכמי המערב שהוא הדין לנתערב בו דבש שאף הוא פסול לנסכים ואפילו בדיעבד ואע"פ שלא פרשוה כיון שהזכירו כדומה די בכך, והגאונים האחרים סוברים שלא מעטו לקדוש אלא יין הפסול מחמת עצמו אבל יין שנתערב בו דבש הדבש הוא שאסרו מפני שכתוב מעל גבי המזבח ולא נתמעט לקידוש וכן עיקר ולזה הסכימו האחרונים. ומבואר בירושלמי שואלים בקונדיטון ויש בו דבש ופלפלין וכן כתוב בהגהות ויין מבושל אף על פי שלא הוזכר בגמרא מיעוטו גבי קידוש דעת כל הגאונים ז"ל שאין מקדשין עליו וכמו שכתב רבינו ולא כי רוכלא נתשוב ונחיל. ויש מהן מי שכתב שאין מברכין עליו אלא שהכל ואין כן דעת רבינו שלא הזכיר כן בה' ברכות והאחרונים הסכימו שמקדשין עליו מפני דעלויי עלייה ואף המשומן הכשירו וכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

טו יין שטעמו חומץ וכו'. כך העלו בהלכות פרק ערבי פסחים שהכל הולך אחר הטעם וריחיה חמרא וטעמיה חלא חלא וריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא. ועיקר הדין בהמוכר פירות: וכן שמרים שנתן עליהן כו'. שם ובהלכות פרק ערבי פסחים שמרים שיש בהם טעם יין קיוהא בעלמא הוא ואין מברכין עליו בפה"ג. ופירשו ז"ל שיש בהן טעם יין ולא שיעור יין אלא כפיל שלשה והוציא ארבעה הרי זה יין מזוג וכמ"ש רבינו ומוכרח הוא שם. וכתב הרשב"א ז"ל דכ"מ לערלי מדרכין בנה ע"י קורה שהקורה מוקפת הרבה ומוציאה הכל אבל מדרכין ברגל גם אלא אע"פ שלא מצא כדי מדהו חורס יין עליו:

כלי

טז כלי שהיה מלא יין וכו'. שם פסחים (דף ק"ו) מתקנא דגמרא טעמו פגמו ר' יעקב בר אידי קפיד אחביתא פגומה. ובהגהות אמר אברהם דוקא מן הכוס עצמו עכ"ל. ודברים תמוהים הם ונראית טונהו שהיה מתוחו הכלי שהוא מלא יין עם הכלי עצמו וא"כ היא טונהו כן הוא האמת והו דעת רבינו ולא היה צריך לאמרו ואם רצה לומר שאם אחר שטעמו ערה ממנו לכוס אחר שמברך על הכוס השני אינו אמת ויליף לה מדר' יעקב ואע"פ שיש שם פירוש אחר זהו דעת רבינו ועיקר:

יז יין שריחו חומץ וכו'. כבר נתבאר למעלה: יין מזוג ויין צמוקים וכו'. בהמוכר פירות (ב"ב צ"ז) ומבואר בהלכות פרק ערבי פסחים ושם מבר בשם הגאונים ז"ל מ"ש רבינו והוא שיהיו צמוקים שיש בהן לחלוחית וכו'. וכן יין חדש וכו'. שם בהמוכר פירות (דף צ"ז) ומבואר בהלכות בערבי פסחים: מדינה שרוב יינה שכר וכו'. בערבי פסחים (דף ק"ז) מסקנא שאין מקדשין על השכר ושם מבר שאפשר להבדיל על השכר מפני שהיה חמר מדינה. ויש מן הגאונים שאמרו בה"ה לקידוש. ויש מהם שחלקו ואמרו דכיון שמקדשין על הפת היא קודמת לשכר אע"פ שהוא חמר מדינה אבל לענין הבדלה הואיל ואין מבדילין על הפת מבדילין על השכר אם חמר מדינה הוא וכן העלה ה"ר ר' יצחק אבן גיאת ז"ל וכדברי רבינו ועיקר:

יח כשם שמקדשין וכו'. כל זאת הבבא מבוארת במקומות הרבה ובפרק ס' ערבי פסחים (דף ק"ג ק"ד ודף ק"ה) וכבר נתבאר ס"ז דין מוצאי יו"ט לשבת שאין מבדילין. ונוסח קידוש יו"ט ומה שכתב כשהוא מתאוה לפת שמקדש על הפת אם ירצה. דברים פשוטים הם. ודע שאין קידוש יו"ט דבר תורה:

כיצד

א טור סימן רעב סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סימן תצא:

מגדל עוז

להבדלה אלא לקידוש כלבד שהוא חמור כמו שכתבתי בהתחלת הפרק הזה ולא בא ר"מ ז"ל להוציא אף שבגל הזה הבדלה שלא היה מן התורה הם והלום אלא להוציא שאר קידושין וברכות הנעשין בפילות חבילות על כוס אחד כגון שבע ברכות של חופה וכיוצא בהן שהיה בזמניו חולק להצריך כולה פרי הגפן כוס בפני עצמו ולשאר ברכות כוס בפני עצמן והאי אין דעתו בכך הואיל וכן מיירבנן וכן פירש רבינו משולם ז"ל וכן עמא דבר וכד"ן וכן הסכימו רבותינו בעלי התוספות ז"ל מטעמים אחרים. אין מקדשין וכו'. פרק המוכר פירות (דף צ"ז)· לפיכך אם נתערב עד שאין מקדשין אחד מהם כתב הראב"ד אמת הוא זה וכן מגרש בירושלמי שמקדשין ביין קונדיטין עכ"ל ואני אומר א אינה השגה אלא שנחום כן וכבר כתבן ר"י אלפס ז"ל בכ' ערבי פסחים וכן שמרים עד ומקדשין עליו. פרק המוכר פירות. כלי שהוא מלא וכו' עד שהוא כשיורי כוסות. כתב הראב"ד ז"ל ודוקא מן הכוס עצמו עכ"ל אני אומר הכנס כיפה לא תקפיד כאיספגים וכן משמע בעובדי דפרק ערבי פסחים דאיכא מאן דקפיד אפי' מחבריה ובירושלמי רבי מנא טעים כסא ומתקי' ליה: יין שריחו רים כו' עד כשעתו. פ' המוכר פירות ופרק בתרא דע"ז: מדינה שרוב יינה שכר כו' עד בתחלת הפרק. פרק ערבי פסחים:

הגהות מיימוניות

[ז] וכן דעת בעל ספר המצות וכן ר"ת ור"י פירשו שמקדשין על יין מבושל עיין בהלכתא ח' מהלכות ברכות ותוס' פרק המוכר פירות ע"כ: [ח] כתב רשב"ם בברכות פ' אלו דברים דאם אין לו יין שאינו פגום מברך על הפגום אמנם לא נהגו לברך וכדאי הוא רשב"ם לסמוך עליו. ויש שנהגו כשיש להן יין פגום לוקחין יין ושופכין עליו ומברכין עליו ולא נתברר לנו מאין זה עיין שם בתוס' וכן הר"ם קרא תגר על זה ואמר אין לו תקנה להוציא מתורת פגום אא"כ שופכו תוך יין אחר שאינו פגום דקמא קמא בטיל ולא פגים: [ט] וכ' דסה"ט כששופכין בו מעט יצא מתורת שיור והזר לחשיבותו וכן נוהגין בעלי דרך ארץ כשמושיט לחבירו לשתות ודו"ק ע"כ: [י] כרבי יוחנן דאמר פרק המוכר פירות ריחא חלא וטעמא חמרא חמרא וכן סובר רבא בפ' בתרא דע"ז וכן פירש רשב"ם ור"י דקיימי דרומאי כוותיה ודלא כריב"ל דאמר חלא ע"כ: [כ] מהו לקדושי אשיכרא ופירש רשב"ם במקום שאין יין וכו' ע"ש דאסיק דרבי לא רצה להתיר אפילו שכר תאנים ואסובי ואמרת שיכרא בעלמא והיינו ת"ק דברייתא דאמר אין מקדשין וס"ה הביא גם הוא ראיה זו וכן בה"ג לא הכשיר שכר אלא להבדלה וכ"כ ר"י אלפס וז"ל ואשיכרא א"נ שאר משקין כגון דבש ויין תותים לבר מחמרא לא מקדשינן אפילו הוא חמר מדינה אבל מקדשין אריפתא עכ"ל בפ"נ שאבלו וכן פסקו כל הגאונים רב עמרם ומר רב צמח ומר רב צדוק ורב ניסים וכל הקדמונים וכן ראבי"ה וכן פסק מהר"ם ודלא כראב"ן שפסק אשיכרא היכא דהוה חמר מדינה ע"כ. [ל] כאמימר ורב אשי דהוא בתרא ודלא כרב דאמר כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו וכן כתב בס"ה וכן בה"ג ויתר הגאונים כולם וכתב ראבי"ה פירוש חמר מדינה כגון הגטוניא אתת אבל נמצא יין באותה הגטוניא אלא שהוא ביוקר אין לקדש אריפתא ולא להבדיל אשיכרא פירש רשב"ם וז"ל אבל מים לא מיקרי חמר מדינה ואין מברכין על המים אפילו היכא דליכא יין ולא שכר עכ"ל. ועיין לעיל בהג"ה בהלכתא ס' ע"כ: [מ] אבל אין מקדשין בו על הכוס דילמא אתי למיסרך כראיתא בפ' בכל מערבין וכדפי' בהל' צום העשור וכן תשעה באב שחל להיות במו"ש אע"ג דליתיה בכל שהא מ"מ כיון דאתי בקביעות פעמים לסוף שלש שנים או לסוף ארבע שנים שייך ביה דילמא אתי למיסרך ואין להבדיל על הכוס עד מוצאי תשעה באב אבל אומר בורא מאורי האש בלא כוס ובמוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס כדאמר מי שלא הבדיל במוצאי וכו' לעיל בהלכתא ד' אבל חופה וברית מילה שאירע ביום צום פסק הר"ם בשם רשב"ם שיש לברך על הכוס ולמיתביה לינוקא ואין לחוש דילמא אתי למיסרך שאינו מדי שנה בשנה ולא לשתים ושלש וארבע שנים: [נ] כך אומר כשחל ראש השנה להיות בשבת אבל כשחל להיות בחול אומר יום תרועה וכן תניא במסכת סופרים פי"ט:

מקדש קידושא רבא כדרך שמקדש בשבת: **כב** כיצד [א]מברכין בלילי יום טוב שחל להיות באחד בשבת. בתחלה מברך על הגפן. ואח"כ מקדש קידוש יום טוב. ואחר כך מברך על הנר. ואחר כך מבדיל וחותם בהבדלה המבדיל בין קדש לקדש. ואחר כך מברך שהחיינו: **כג** כל לילי יום טוב ובליל יום הכפורים אומרים [ז] שהחיינו. ובשביעי של פסח אין מברכין שהחיינו מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחלת הפסח: **כד** סדר [ב]הבדלה במוצאי שבת מברך על היין ואח"כ על הבשמים [ח] ואחר כך [ט] על הנר. וכיצד מברך על הנר בורא מאורי האש. ואחר כך מבדיל: **כה** אין [ג]מברכין על הנר עד [י] שיאותו לאורו כדי שיכיר בין מטבע [כ] מדינה זו למטבע מדינה אחרת. ואין מברכין על הנר של עובדי כוכבים ומזלות שסתם מסיבתן לעבודת כוכבים ומזלות. ואין מברכין לא על הנר של עבודת כוכבים ומזלות ולא על הנר של מתים: **כו** ישראל שהדליק מעובד כוכבים ומזלות או עובד כוכבים ומזלות מישראל מברכין עליו. עובד כוכבים ומזלות מעובד כוכבים ומזלות אין מברכין עליו. היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב אנשי הכרך עובדי כוכבים ומזלות אינו מברך ואם רוב ישראל מברך. אור של כבשן של תנור ושל [ל] כירים לכתחלה לא יברך עליו. הגחלים אם כשיכניס קיסם ביניהן דולק מאליו מברכין עליהן. אור של בית המדרש אם יש שם אדם [מ] חשוב שמדליקים בשבילו מברכין עליו. של בית הכנסת אם יש שם חזן שהוא דר שם מברכין עליו. ואבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. [נ] ואין מחזרין על האור כדרך שמחזרין על כל המצות אלא אם יש לו מברכין עליו: **כז** אור [ד]שהודלק בשבת לחולה ולחיה מברכין עליו במוצאי שבת. אור שהוקדח מן העצים ומן האבנים מברכין עליו במוצאי שבת שהיא היתה תחלת ברייתו בידי אדם. אבל אין מברכין [ס] עליו במוצאי יום הכפורים שאין מברכין במוצאי יום הכפורים אלא על אור ששבת. אף על פי שהודלק לחולה

א טור סימן תצג: ב טור סימן רצו: ג טור סי' רצח: ד טור סימן רצח סמ"ג עשין כט:

מגיד משנה

כב כיצד מברכין בלילי יו"ט וכו'. מסקנא דגמרא שם (דף ק"ג) יקנה"ז פי' יין קידוש נר הבדלה זמן. ובשביעי של פסח שאין אומרים זמן אומר יקנ"ה:

כג כל לילי יום טוב ויום הכפורים אומר שהחיינו וכו'. בעירובין ס"פ בכל מערבין (דף מ':) והלכתא אומרים זמן בר"ה ויוה"כ. ופי' ביוה"כ אין אומרו על הכוס וסכי איתא התם והלכתא זמן אומרו אפילו בשוק. ונהגו במקומותינו שש"צ מוציא ס"ח ואומר זמן וכל הקהל עונין ויוצאין בכך ובימים טובים אומרו על הכוס אחר קידוש וכבר נתבאר כן בסמוך בדברי רבינו: ובליל שביעי וכו'. כבר נתבאר זה. ופירוש בשמיני של חג מברכין זמן לפי שהוא רגל בפני עצמו כדאיתא בסוכה פ' לולב וערבה (דף מ"ח) מימרא כהוגה בהלכות. ורבינו כתב כל ימים טובים חוץ משביעי של פסח ודי בכך:

כד סדר הבדלה וכו'. כך היא מסקנת הגמ' פ' אלו דברים (ברכות נ"ח):

כה אין מברכין על הנר וכו'. משנה אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ובגמ' שם (דף נ"ג:) בפירוש זה ואמר רבא יאותו ממש ופירש"י ז"ל שעומד בסמוך וכמה סמוכה אמר עד שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי עולא אמר בין איסר לפונדיון ופסק רבינו כהזקיה ופירש שצריך לעמוד בסמוך אפס סיו בידו שתי מטבעות אלו יכיר בין זו לזו: ואין מברכין על הנר של וכו'. במשנה שם (דף נ"א:) אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ומזלות ע"כ, ואמרו בגמרא (דף נ"ב:) בשלמא נר משום דלא שבת אלא בשמים מ"ט לא א"ר יהודה הכא במסבת עובדי כוכבים ומזלות עסקינן מפני שמסבת עובדי כוכבים ומזלות לעבודת כוכבים ומזלות והקשו מדתני סיפא של עבודת כוכבים ומזלות מכלל דרישא לאו בעובדי כוכבים ומזלות עסקינן ותירצו מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ומזלות מפני שמסבת עובדי כוכבים ומזלות לעבודת כוכבים ומזלות, וזו היא גרסת רבינו אבל הגאונים היו גורסים גירסא אחרת שכ"כ שם נר משום דלא שבת בשמים משום דסתם הסבת עובדי כוכבים ומזלות לעבודת כוכבים ומזלות. ודע שאם הדליק נכרי נר בשבת אין מברכין עליו במ"ש ונ"ל אם הדליקו ישראל בשבת בעבירה בין בשוגג בין במזיד דאור שלא שבת מעבירה אין מברכין עליו ולא הוצרך רבינו לבאר זה מפני שכבר ביאר שאין מברכין על נר של נכרי ואפילו נכרי מנכרי במו"ש כמו שיתבאר. וישראל שהדליק אינו דבר מצוי ודינו מתבאר ממה שיתבאר באור של חיה ודיני הבשמים מתבארים בפ"ט מהל' ברכות: ואין מברכין לא על הנר של וכו'. כבר מבאר זה בסמוך:

כו ישראל שהדליק וכו'. ברייתא כלשונה שם ופי' עובד כוכבים ומזלות שהדליק מישראל לדעת רבינו דוקא כשאינו במסבה שאם לא כן כבר נתבאר שסתמה לעבודת כוכבים ומזלות: היה מהלך חוץ לכרך וכו'. ברייתא שם קרוב ללשון רבינו ופירשו ז"ל כשיכול להשתמש לאורו ושם בגמרא כשנו דמחלה של מחלה מברך ודבר שאינו מפני כוס ע"כ לא חכר בהלכות גם לא בדברי רבינו: אור של תנור וכו'. ברייתות שם תני חדא אור של כבשן מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו ותירצו ל"ק כא בתחלה כא בסוף וכיוצא בזה ממש באור של תנור וכירים והרבה פירושים נאמרו בזה ועיקר כדברי רבינו כאי ז"ל שפירש בתחלה אין מברכין עליו עד שלא אחז האור ברוב העצים משום דבליק קוסרא ולא נייל נהורא אבל לבסוף נייל נהורא ולייס טובא ומברכין עליו ע"כ: הגחלים אם וכו'. שם (דף נ"ג:) גחלים לוחשות מברכין עליהם עוממות אין מברכין עליהם ואמרו היכי דמי לוחשות והשיבו כל שאינו מכניס קיסם ביניהם ודולק מאליו: אור של וכו'. רבינו היה גורס כגירסת ההלכות שכתבו (דף נ"ג) תני חדא אור של בה"מ מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין ל"ק הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ולא מנאחים ברוב ספרי הגמרא. ויש שפירשו הסך מדברי רבינו אי איכא אדם חשוב נמצא שלכבודו נעשה ואין מברכין עליו והיכא דליכא מוכחא מלתא דלהאיר נעשה ומברכין עליו וי"מ כדברי רבינו: ושל בהכ"נ וכו'. זה נמצא בספרים ולא נזכר בהלכות ותנו גו הגרסאות והפירושים ודברי רבינו אמת. ובגאונים שאין החזן דר שם נהגו להדליק נר מיוחד בבהכ"נ כדי להבדיל עליו: ואבוקה להבדלה מצוה וכו'. פרק ערבי פסחים (דף ק"ג) כלשון רבינו. ופי' אבוקה כמו תבוקה שיש בה פתילות הרבה ומאורות הרבה: ואין מחזרין על האור כדרך שמחזרין וכו'. מימרא פרק אלו דברים (ברכות נ"ג:) כלשון רבינו. ובחדושי הרשב"א ז"ל כתב הראב"ד כ"ש על הבשמים דתינה אלא הנאה לנשמה ואור לרבותא נקטיה וה"מ במוצאי שבתות אבל על אור ששבת במוצאי יוה"כ איכא למימר דמהדר וכו':

כז אור שהודלק וכו'. ברייתא שם (דף נ"ג) אור של חיה ושל חולה מברכין עליו ואמרו שם ששבת ממלאכת עבירה ומכלל זה שאם הודלק בשבת שלא בהיתר שאין מברכין עליו כמ"ש למעלה: אור וכו'. פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ד) תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו ל"ק כאן במוצאי שבת כאן במוצאי יוה"כ והם מוכרח שבמוצאי יוה"כ אין מברכין עליו וכתב הרמב"ן ז"ל שישראל שהדליק מנכרי שאין מברכים עליו במוצאי יום הכפורים שאעפ"י שבמוצאי שבת מברכין עליו כבר אמרו בגמרא שעל תוספת היתר הוא מברך וה"נ באור היוצא מן העצים אבל ביוה"כ א"ת אלא על אור ששבת ממש או על אור שהודלק ממנו וכן נהגו במקומותינו להדליק במוצאי יוה"כ מעששיות של בהכ"נ ע"כ דבריו. ונראה שזו היא טעת רבינו שהאיר אור ששבת ביוה"כ דוקא ואמר שאין מברכין אלא עליו: יוה"כ

הגהות מיימוניות

[ז] והגת לא הוציא יום טוב שני של ראש השנה מן הכלל וכן פסק בס"ת וכ"כ בתשובות רשב"ם שאומר בשם זקנו רש"י נ"ע וכתב מסתברא טעמא דזקני דאע"ג דקדושה אחת היא עיקר קדושה היא ביו"ט שני שלא מספק אבל יו"ט ראשון מספיקא עבדינא ליה דשמא יבואו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין שניהם קודש אפילו בזמן הבית הילכך הואיל ומשם אנו למידין יש לנו לומר זמן בשני עכ"ל, וכן משמע מדברי ר"י בר רבי אלעזר הלוי שויקק לומר בשני בבראשונה ובראשי תרשיכם וכן נמצא בתוס' ביצה בשם ריב"א שנוהגין אותו היום קודש ולסוף קודש ומתר היה עיקר קודש וסמכו מוגין ליום כפור ולכבות ע"כ. וכתב ראבי"ה ור"ל ומ"מ לכי נוקפי על דבריהם דאנו נוהגין למנות לכפור ולחג סיום ראשון ונראה דראשון עיקר עכ"ל. והביא ראיה מפ' קמא דסוכה בירושלמי דהמברך שהחיינו פעם אחת בעיקר המצות שוב אינו צריך לברך על אותו זמן. ועוד כתב ושאר כל הגאונים סבירא להו דאין אומרים זמן ביו"ט שני לא שנא בקידושא ל"ש בתקיעה הדין ברכת זמן בתקיעה תמצא לקמן במקומו. והנה מהר"ם מברך זמן גם ביו"ט שני כרבותינו דלעיל וכדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא מכוין בכל יכלתו שיהא לו באותה שעה מלבוש חדש או יין חדש כשמקדש שעתה צריך לברך עליו זמן בלאו הכי ובתקיעתו הנהיג בהדיא לברך זמן גם בשני ע"כ: [ח] כב"ה אליבא דר"י ודלא כר"מ ע"כ: [ט] ת"ר הביאו לפניהם אור ב"ה אומר אחד מברך לכולן וכו' ולא בעי הסיבה כלל וכן איתא בתוספות ע"ש. ע"כ: [י] מהר"ם היה מסופק אם סומא מברך על הנר כיון דלא קי"ל כר"י דאמר פ"ב דמגילה מי שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע אלא כרבנן דפליגי עליה דאמר אית ליה הנאה ולראבי"ה נראה דאין מברכין דהבי נר לאו בהנאה תליא מילתא כדתנן פרק אלו דברים אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ותניא אין מברכין עד שיראה שלהבת עולה וישתמש לאורו וכו' אבל בפורס על שמע בהנאה תליא ואפילו נאחריני כדמייתי התם והיית ממשש בצהרים: [כ] ולפיכך נהגו להסתכל בצפרנים כן איתא בתשובת הגאונים ובמדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד וכו' עד צפרניים לעשות בהם פריעה ולהסתכל בהם אור להבדלה ע"כ: [ל] הא בתחלה הא בסוף ופירש"ח בתחלת הדלקתו אין שם אלא קוטרא בעלמא שלא הודלקו רוב העצים ורש"י פירש פירוש אחר שריפת האבנים עושין עליהם אור גדול לסוק שריפתן ע"כ: [מ] שהרי הדליק להאיר אבל כי ליכא אדם חשוב לא הודלק אלא לכבוד בית המדרש ורש"י פירש להפך ע"כ: [נ] אמר רבי זירא מריש הוה מהדרנא כו' עד השתא דשמעיתיה לדר"י כו' עד כי איקלע ממילא ברוכי מבריכנא הדורי לא מהדרנא ע"כ: [ס] פרק מקום שנהגו שאין מברכין על הנר אלא במוצאי שבת ויוה"כ ובעצמא שאין אסור להשתמש בו אלא אלו שני ימים. רבינו גרשון לא היה נוהג לברך על הנר במוצאי יוה"כ אמנם נמצא בשם רבינו שמואל הלוי ורש"י בשם רבינו יעקב ב"ר יקיר כדברי רבינו המחבר והטעם קל להבין וכן עמא דבר:

מגדל עוז

סדר הבדלה וכו' עד מברכין עליו. במשנה וגמרא פרק אלו דברים (דף נ"ג) ובירושלמי: ואבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. פ' ערבי פסחים (דף ק"ג): ואין מחזרין וכו' עד במוצאי שבת. במסכת ברכות פ' אלו דברים (דף נ"ג): אור שהוקדח וכו' עד סוף הפרק. פ' ערבי פסחים (דף ק"ג):

כסף משנה

פ"ל ד אסור לקבוע סעודה ומשתה בע"ש וכו' ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה וכו'. כתב הטור על דברי רבינו ונראה דאף קודם המנחה אין לקבוע דע"ש כהיא קאמר דגרסינן בפרק הניזק (גיטין ל"ח) שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת וכו' ושתיהן נעקרו עכ"ל. ומתוך דברי ה"ה נראה זה דרבינו מפרש ההיא דפרק השולח דוקא בקביעות סעודה שאינו רגיל בה בימות החול:

ומתוך דברי ה"ה תבין דמן המנחה דקאמר רביה היינו מתשע שעות ולמעלה ודלא כהראב"ד שכתב שהוא מחצות ולמעלה. ויש סעד לדברי ה"ה מדתנן בר"פ ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואסיקנא (פסחים ק"ז) דסמוך

מגיד משנה

כח יו"ט שחל להיות וכו'. בחולין סוף הכל שוחטין (דף כ"ו:) מימרא שם כלשון רבינו: **ואינו** צריך לברך על הבשמים במוצאי יום הכפורים וכו' זה מבואר ושם מבואר שנהגו לברך על הבשמים במוצאי יוה"כ ולא ברבינו אלא במוצאי יו"ט ולא במוצ"ש ליו"ט כמבואר לשעלה שהוא מברך יקנה"ז. וכבר נתנו טעם לפי שאין הנפש דואבה אלא ביציאת שבת שהיתה נהה מכל מלאכה ומ"מ כשחל יו"כ להיות באחד בשבת שוב יו"ס עולה בבשמים. וכתב רבינו ואינו צריך לפי שברכת הריח ברכת הנאה היא ומברך אותה בכל עת ובכל זמן כמבואר בהלכות ברכות:

לחולה או לחיה ביום הכפורים מברכין עליו שהרי שבת מעבירה: **כח** [א]יום טוב שחל להיות באמצע שבת אומר בהבדלה המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה כדרך שאומר במוצאי שבת שסדר ההבדלות הוא מונה. ואין צריך לברך לא על הבשמים ולא על הנר. וכן אינו צריך לברך על הבשמים במוצאי יום הכפורים:

כט ולמה [ב]מברכים על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש [ע] דואבת ליציאת שבת משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב:

פרק שלשים

א ארבעה דברים נאמרו בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשין על ידי הנביאים. שבתורה זכור ושמור. ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד: **ב** [א]איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת [א] ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך. וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך: **ג** [ב]ומכבוד השבת שילבש כסות נקיה. ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש השבת. ואם אין לו להחליף [ג] משלשל טליתו כדי שלא יהא מלבושו כמלבוש החול. [ג]ועזרא תיקן שיהו העם מכבסים בחמישי מפני כבוד השבת: **ד** [ד]*אסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת מפני כבוד השבת. ומותר [ג] לאכול ולשתות עד שתחשך. ואע"פ כן מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול: **ה** [ה]מסדר אדם שולחנו בערב שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית. וכן מסדר שולחנו במוצאי שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית. כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו. וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת. ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך לאכול ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן: **ו** אע"פ [ו]שהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו. הכמים הראשונים מהם מי שהיה [ד] מפצל העצים לבשל בהן. ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר או גודל [ה] פתילות או מדליק נרות. ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה אף על פי שאין דרכו בכך. וכל המרבה בדבר זה הרי זה משובח:

איזהו

השגת הראב"ד

*אסור לקבוע סעודה ומשתה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא שאסור לקבוע מן המנחה ולמעלה, עכ"ל.

מגיד משנה

פרק ל א ארבעה דברים נאמרו בשבת וכו': אי זהו וכו'. פ' במה מדליקין (שבת כ"ה.) אמר רב הנן אמר רב הדלקת נר בשבת חובה רחיצת ידים ורגלים בחמין רשות ואני אומר מצוה מאי מצוה דאמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ע"ש מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ בה פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצים ע"כ:

ב וחכמים הראשונים וכו'. בכל כתבי (דף קי"ט) ר' חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא:

ג ומכבוד השבת וכו'. פרק אלו קשרים (דף קי"ג) וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול אתר רב הונא יש לו להחליף יחליף אין לו להחליף ישלשל בגדו והרש"י ז"ל ישלשל כלפי מטה שיראו ארוכין: **ועזרא** תיקן וכו'. ב"ק בפ' מרובה (דף פ"ב):

ד ואסור לקבוע וכו' בגיטין פרק השולח (דף ל"ח:) שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת בשבת פירוש בזמן בית המדרש ושתיהן נעקרו. וכתבו הרשב"ים ז"ל אע"פ שמותר לאכול עד שתחשך ואפילו להתחיל נמי ה"מ לצורך שעה אבל לעשות כך תדיר לא דמיתזי כמזלזל בכבוד שבת. ובהשגות א"א דוקא שאסור לקבוע מחצות ולמעלה ע"כ. ונראה מלשון רבינו שסעודה ומשתה שאינו נוהג בימות החול אסור לעשותו בע"ש וכל היום בכלל האיסור ואכיה כן ממימרא דגיטין ולאכול ולשתות בלא קביעת סעודה אפילו סעודה שרגיל בחול כל היום מותר להתחיל ומבואר כן פ' ערבי פסחים (דף צ"ט) וכר' יוסי. ולקבוע סעודה שנהג בה בחול מטה להמנע מתשע שעות ולמעלה לפי שסבור רבינו דאע"ג דקי"ל כר"י דאמר אוכל והולך עד שתחשך דהיינו דוקא בלא קביעות סעודה כנ"ל לדעת רבינו ונכון הוא:

ה מסדר אדם וכו'. מימרות כל כתבי (שבת קי"ט.) לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש אע"פ שאינו צריך אלא לכזית ולעולם יסדר אדם שלחנו בחו"ש ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית: **וצריך** שיתקן וכו'. ברייתא שם שני מלאכי השרת וכו':

ו אע"פ שהיה וכו'. שם (דף קי"ט) רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא רב ששת כן רב הונא מדליק שרגא רב פפא גדיל פתילתא רבה ורב יוסף מצלחי ציבי ר' זבין בהליכר אסתירי פשיטא בשרא וכו':

אי

א טור סימן תעב: ב טור סי' רנז וע"ש   ג טור או"ח סי' רס סמ"ג עשין ל'   ד טור סי' רסב סמ"ג שם   ה טור סי' רמב סמ"ג עשין כט'   ו טור סימן רסב סמ"ג עשין ל'   ז טור סימן רנ סמ"ג שם'

מגדל עוז

פרק ל ארבעה דברים וכו' עד מכובד. זה בכמה מקומות בתלמוד זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע: **איזהו** כבוד וכו' עד מפני כבוד השבת. פ' במה מדליקין (דף כ"ה). **ומתעטף** וכו' עד שבת המלך. פ' כל כתבי (דף קי"ט) **ומכבוד** השבת עד כבוד השבת. פרק כל כתבי ופרק אלו קשרים (דף קי"ג) ובירושלמי ופ' מרובה (דף פ"ו): **אסור** לקבוע סעודה וכו'. פ' ערבי פסחים (דף ק"ה) ופ' השולח בגיטין (דף ל"ח): כתב הראב"ד ז"ל דוקא שאסור לקבוע מן המנחה ולמעלה עכ"ל ואני אומר איני מגיע לסוף דעתו דאי דוקא לקבוע מן המנחה ולמעלה תאי איריא בע"ש אפילו בחול נמי ותו מאי איריא סעודה ומשתה דהיינו סעודה גדולה אפילו סעודה קטנה נמי כדתנן פ' קמא דשבת לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס וכו' עד ולא לאכול ואסיקנא אפילו סתוך למנחה גדולה ואפילו בסעודה קטנה דילמא אתי לאימשוכי וכ"ת דמיירי בשהתפלל כמו שהסכימו רבותינו בעלי התוס' ז"ל ריש פרק ערבי פסחים מ"מ שמעינן מינה דממשיך אחר סעודתו ואפי' היא קטנה ואתי לאיר.ועי מאכילת עונג שבת דהא קא שבע וכתיב נפש שבעה תבוס נפת ועוד דהא תניא בריש פרק ערבי פסחים לא יאכל אדם בערבי שבתות וערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס בשבת כשהוא תאב דברי ר"י רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך והנה עליך רבינו הראב"ד ז"ל כיתן כ"ל נהא אי כר' יוסי לתה הוא אוסר מן המנחה דוקא דהא אפילו עד שתחשך קא שרי ר' יוסי ואי כר"י למה לי סעודה ומשתה דוקא אפילו אכילה זוטרתא קא אסר ר"י דהא לא יאכל קתני דמשמע לא יאכל כלל וכו' וכ"ת דהא ברייתא משבשתא היא הא אסיקנא ריש ערבי פסחים דמהרלתא היא ורב פנחס בריה דרב אדי קבנה אלא ודאי ע"מ דבסעודה ומשתה כולהו אפרי דהא קמן דמודה ר' יוסי בערב הפסח משום חיובא דמצה ואפילו באכילה מועטת ומ"מ משום כבוד שבת מודו כולהו בסעודה ומשתה דאביר חוע דגרסינן בגיטין פ' השולח גמרא מתניתין דעבד שנשבה אמר ר' הייא בר אבא אמר ר' יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת קבעה סעודתה בשבת ושתיהן נעקרו והא התם בע"ש סתם קאמר כדברי ר"מ ז"ל ולא מן המנחה ולמעלה דוקא ואלמנא שעברו על דברי חכמים לכה נענשו בכך והביאה ר"י אלפס בהלכות פ' כל כתבי הקדש להשמיענו שהיא הלכה. ותה טובו אהלי אחדנו שרותו פניו בכבוד דבריו ודקדוק לשונו אחר שנך לזה הלכה כרבי יוסי וכתב מותר לאכול ולשתות עד שתחשך עכ"ל וסמך לזה כברתו המורה על מ"ש שכוונתי לדעתו שכתב ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה עכ"ל, וכדאמרינן ריש ערבי פסחים כזה לא הזכיר בלשונו משתה אלא לשון סעודה כנגד כלשון התלמוד דפ"ק דשבת דאולא כי הא דערבי פסחים וכפסק הראשון הזכיר משתה עם הסעודה כההיא דפרק השולח שהבאתי גם בפסק הראשון כל תבהה ודכתב בע"ש סתם כלשון רבי יוחנן דפרק השולח וכזה כתב מן המנחה ולמעלה כמסקנא דריש ערבי פסחים וכרצון הראב"ד ז"ל לפרש. **מסדר** אדם שולחנו וכו' עד ידו מבגת. בכל פ' כל כתבי (דף קי"ט):

הגהות מיימוניות

[ע] ואמר רשב"ל נשמה יתירה נתנה בו באדם ערב שבת וכו' בפרק ב' דתענית ובפ' יו"ט שחל להיות ע"ש: [א] כפ' במה מדליקין וכך היה מנהגו של ר"י בר' אלעאי: [ב] ולכך נהגו ללבוש שרגני"ם לכסות בגדי החול מי שאין לו להחליף ובירושלמי גרסינן א"ר יוחנן אוי לנו על עטיפה בשבת כעטיפת החול עי' בהלכות יו"ט פ"ו הלכה ט"ז ולשון המעתיק ששטע מסהר"ם ולכך נהגו ללבוש שרגני"ם ביו"ט מטעם שגם ביו"ט צריך להחליף וגם טעמא כי ביו"ט העולם שמחים וילבשו שרגני"ם שהוא מלבוש מתים ויזכרו את יום המיתה ולא יתגאת לבו עליו ע"כ: [ג] בע"פ הלכה כר' יוסי בע"ש וכן פסק רשב"ם וכן ס"ה ודלא כה"ג שפסק דלא שרי ר' יוסי אלא אם התחיל א"צ להפסיק אבל לכתחלה לא ע"כ: [ד] רבה ורב יוסף מצלחי ציבי ע"כ: [ה] רבא מלח שיבוטא רב פפא גדיל פתילתא רב הונא מדליק שרגא רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק:

ז איזהו "עונג זהו שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת הכל לפי ממונו של אדם. וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח. ואם אין ידו משגת אפילו לא עשה אלא שלק וכיוצא בו משום כבוד שבת הרי זה עונג שבת. ואינו חייב להצר לעצמו ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת. אמרו חכמים הראשונים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות: ח מי "שהיה ענוג ועשיר והרי כל ימיו כשבת צריך לשנות מאכל שבת ממאכל החול. ואם אי אפשר לשנות משנה זמן האכילה אם היה רגיל להקדים מאחר ואם היה רגיל לאחר מקדים: ט "חייב אדם לאכול שלש [ו] סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת [ח] במנחה. וצריך להזהר בשלש סעודות אלו שלא יפחות מהן כלל. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה סועד שלש סעודות. ואם היה חולה מרוב האכילה או שהיה מתענה תמיד פטור משלש סעודות. "וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין [ט] ולבצוע על שתי ככרות. וכן בימים טובים: י "אכילת בשר ושתיית יין בשבת עונג הוא לו. והוא שהיתה ידו משגת. "ואסור לקבוע סעודה על היין בשבת ובימים טובים [י] בשעת בית המדרש. אלא כך היה מנהג הצדיקים הראשונים מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבית הכנסת ויבוא לביתו ויסעוד סעודה שניה וילך לבית המדרש יקרא וישנה עד המנחה ויתפלל מנחה ואחר כך יקבע סעודה שלישית על היין ויאכל וישתה עד [כ] מוצאי שבת: יא "אסור לו לאדם שיהלך בערבי שבתות יותר משלש פרסאות מתחלת היום כדי שיגיע לביתו ועוד היום רב ויכין סעודה לשבת. שהרי אין אנשי ביתו [ל] יודעין שהוא יבוא כדי להכין לו. ואין צריך לומר אם היה מתארח אצל אחרים שהוא מביישן מפני שלא הכינו לזון דבר הראוי לאורחין: יב "אסור להתענות ולזעוק ולהתחנן ולבקש רחמים בשבת ואפילו בצרה מן הצרות שהצבור מתענין ומתריעין עליהן אין מתענין ולא מתריעין בשבת. ולא בימים טובים. חוץ מעיר שהקיפוה עובדי כוכבים ומזלות או נהר או ספינה המטרפת בים שמתריעין עליהן

א טור סימן רמב סמ"ג שם: ב טור סי' רפח סמ"ג שם: ג טור סי' רצא סמ"ג שם: ד עיין בטור שם: ה טור סי' רל רצא סמ"ג שם: ו טור סי' רפח: ז טור סי' רפח סמ"ג שם:

מגיד משנה

ז אי זהו וכו'. שם (דף קי"ח:) במה מענגו בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וכו': ואם אין וכו'. שם אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו זהו תענוג. ובערבי פסחים (דף קי"ב) אמ"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אבל עושה הוא דבר מועט ומאי היא אמר רב פפא כסא דהרסנא:

ח מי שהוא וכו'. בכל כתבי (שבת קי"ט) א"ל בני ר"פ בר שבא לרב פפא אנן דשכיחא לן בשרא וחמרא בכל יומא במאי נישנייה אמר להו אי רגיליתו לאחורי אקדימו אי רגיליתו לאקדומי אחרו:

ט חייב אדם לאכול שלש סעודות וכו'. שם (דף קי"ז:) ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש ר' חדקא אומר ארבע וקי"ל כת"ק. ומ"ש רבינו ערבית שחרית ומנחה נ"ל שדעתו ז"ל שמצוה לעשותם באלו הזמנים ודבר זה מחלוקת בין הגאונים ז"ל שבעל הלכות כתב שאפילו מפסיק בשחרית באמצע סעודתו ומברך בהמ"ז ואחר כך מברך המוציא וחוזר ואוכל שאר דברים. וכתב רמב"ן והרשב"א ז"ל שלפ"ז לא הוכרו בחיוב הזמנים האלו גבי הגלה וקערות שאכל כבן כמו שהזכרתי פכ"ג אלא שורתא דמילתא נקט. ובספר העתים הארץ בזה והעלה שמצוה לעשותן באלו הזמנים והוכיח כן ועיקר. ונחלקו המפרשים האחרונים אם יכול להשלימן במיני פירות ודעת ר"ת דלא וכן נראה מדברי רבינו: וצריך להזהר וכו'. שם (דף קי"ח) מבואר שהזכירו כן גבי עני המעבר ממקום למקום שבת נותנין לו מזון שלש סעודות: ואם היה חולה וכו'. זה מצאתי בדברי הגאונים ז"ל ופשוט הוא שלא אמרו אלא לעונג שבת ולזה יהיה לצער. ומ"ש או שהיה מתענה וכו' כגון תענית חלום כנזכר פ' ראשון מהלכות תעניות או על עיר שהקיפוה עובדי כוכבים ומזלות כמו שיתבאר לפנינו: וצריך לקבוע וכו'. בברכות (דף מ"ב) בכילד מברכין אמרו גבי שבתות וימים טובים שאדם קובע סעודותיו על היין ובכל כתבי (שבת קי"ז:) חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת. וכתב גאון כל זמן שהוא סועד. ובערבי פסחים כתוב בהלכות בשם הגאונים דבימים טובים נמי חייב לבצוע על שתי ככרות והאריך בפעם זה:

י אכילת בשר וכו'. פרק ערבי פסחים (דף ק"ט) הוזכרו בשר ויין גבי שמחת הרגל. ובפ' כל כתבי (שבת קי"ט) גבי שבת אנן דשכיחא לן בשרא וחמרא וכבר כתבתיה למעלה: ואסור לקבוע וכו'. בגיטין פרק השולח (דף ל"ח:) בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסייהו חדא דקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא. וביומים טובים מבואר פ' יו"ט שחל (ביצה ט"ו:) כר' יהושע דאמר חלקהו חציו לה' וחציו לכם דלא כר' אליעזר דאמר או כולו לה' או כולו לכם. ובפרק אלו דברים בפסחים (דף ס"ח:) אמר רבא הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם דכתיב וקראת לשבת עונג:

יא אסור לו לאדם להלך וכו'. פרק לולב וערבה (סוכה מ"ד) מימרא לא יהלך אדם בערבי שבתות יותר משלש פרסאות ואמרו שם שמי לשומה ולמון אמרין שאסי' לביתו אסור וא"צ לומר לאושפיזיה, וכתב רבינו מתחלת היום ומוכרח הוא:

יב אסור לו לאדם להתענות וכו'. מבואר בהלכות ס"ק דשבת ופרק סדר תעניות כאלו האמור וקרוב לזה נתבאר פ"ב:

אין

כסף משנה

דסמוך למנחה קטנה קאמר אלמא דבהכי סגי ליכנס אלא לסעודת הלילה ומיהו אגי שעה קודם לזמן מנחה קטנה בעינן כמו בע"פ ומש"ה שבקיה לגיסא דרבינו דנקט מנחה וכתב מתשע שעות ולמעלה דמן המנחה ולמעלה דקתני אגי שעה סמוך לה קאמר:

ט ואם היה חולה מרוב אכילה או שהיה מתענה תמיד פטור משלש סעודות. מדברי הרב המגיד נראה שלא היה גורס תמיד שהולך להעמידה בתענית חלום וגירסת תמיד היא הנכונה:

וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין. מדברי הטור נראה שמפרש דברי רבינו דהיינו לומר שיקדש גם בסעודה שלישית על היין קודם סעודה כמו בשאר סעודות. ואין זה במשמע דבריו אלא היינו לומר שישתה יין בסעודה כי זהו פירוש קובע סעודתו על היין לא לענין שיקדש קודם סעודה ובפירוש כתב רבינו פכ"ט ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד שניה וזהו הנקרא קידושא רבה משמע בהדיא דבסעודה שניה דוקא קאמר ולא בשלישית:

יא אסור לו וכו'. ונ"ל דהיינו כשהוא במקום שיוכל להכין צרכי שבת אבל אם הוא במקום שא"א להכין צרכי שבת ושבא שיגיע לביתו אולי יוכל לכך; משיתאמר שם שודאי לא יוכל לכבין ואפילו בהולך להתארח אצל אחרים מותר מטעם זה. ואם אינו עומד במקום ישוב בשום מותר לו לילך כמה פרסאות עד שיגיע למקום ישוב בשום:

אין

הגהות מיימוניות

[ו] כתב ר"ם בבל מילי לא נפיק איניש ידי חובתו בסעודת שבת כי אם בנהמא ראמרינן פ' ג' שאכלו טעה ולא הזכיר של ר"ח בברכת המזון אין מחזירין אותו ומפרש בגמרא אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל שבת ויו"ט דלא סגי דלא אכיל מחזירין אותו פי' דלא סגי דלא אכיל מידי דמחייבי עליה ברכת המזון וטעמא דתהוא קרא דמפיק מיניה שלש סעודות קאי אלחם דכתיב הוא הלחם אשר נתן ה' לכם ע"כ. וכן כתבו התוספות פרק הישן אההיא דאם השלים במיני תרגימא ואפילו אי הוי אמרינן דנפיק במיני תרגימא מ"מ בפירי לא נפיק אלא בדבר שהוא מה' מינין כדמשמע בתוספות כדהגיא הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהו בורא מיני מזונות ע"כ וכן פסק בס"ת ובסמ"ג. ובוצע על שני ככרות ולא כאשר כתבו בתוספות בפרק בתרא דיומא בשם רבינו שלמה ורבינו יעקב דאם השלים במיני תרגימא בסעודה שלישית יצא. ומצאתי בתשובת דהמפסיק על שלחנו ומברך ברכת המזון בין שני תבשילין טעות הוא בידם ולא יצאו ידי שלש סעודות כדמשמע דומנם ערבית שחרית ומנחה ע"כ: [ז] כרבנן ודלא כרבי חידקא דאמר בר מדאורתא ע"כ: [ח] וכן מצאתי בשם רבינו תם דאין לקיים שלש סעודות אלא כסדר הזה אבל מי שאכל שלש סעודות קודם מנחה לא קיים מצותה כדמשמע פרק כל כתבי גבי הדחת כלים. ועיין בהלכות חמץ פ"ג בהלכה שלישית ע"כ: [ט] לבצוע על שני ככרות גם בסעודה שלישית וכן מצאתי בהלכות תשעה באב של ה"ר אלעזר ב"ר יב"ק בשם ר"י ובשם ה"ר יקותיאל בר משה ע"ש הדו"ק וכן נהג מהר"ם וקרא ותלמודא משמע הכי קרא דמג' היום דכתיב בקרא ילפינן שלש סעודות ולא מצינו חלוק ביניהם ותלמוד דהכי איתא בפרק כל כתבי אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שני ככרות הרי לא הזכיר שם אחת מן הסעודות ולא שתים מהן אלא אמר בשבת דמשמע כל סעודות שבת וטעמא אמר משום לחם משנה. ואל תשיבני מן הקידוש שבו שיש חלוק בין הסעודות דלא דמי כלל דקידוש ילפינן בפ' ע"פ מזכור את יום השבת אחד ביום ואחד בלילה ע"כ: [י] בפ' השולח שתי משפחות היו בירושלים וכו' וכן במדרש משלי בשני בניו של ר"מ שמתו בשעת מנחה בשבת מפני שהיו רגילין להניח בית המדרש במנחה ואוכלים, בפסוק אשת חיל מי ימצא ע"כ: [כ] וכן משמע בע"פ בפירוש שמותר לאכול אחר המנחה עד שיחשיך וכן משמע בפרק כל כתבי שעיקר מצות סעודה שלישית לאחר המיתה וקודם תפלת המנחה אסור לקבוע סעודה משהגיע שעת המנחה כדאיתא בפ"ק דשבת וכן ראיתי במהר"ם כשהלכנו בספינה בשבת והתפלל ביחיד התפלל תפלת המנחה ,חלה ואחר כך אכלנו וכן הורה הלכה למעשה ולא כמקצת הגאונים שאסרו לאכול בין מנחה למעריב ואפילו כשהוא בקהל הוא מתפלל תפלת המנחה קודם אכילה וכו' כששוהין בבית הכנסת עד אחר שש שעות ומחצה שהוא זמן מנחה גדולה ביום טוב שמאחרים לצאת מבית הכנסת אז היה מתפלל מנחה קודם סעודה ואחר כך אכל. ,זה שאמרו השותה בין השמשות כאלו גוזל את המתים היינו במעלי שבתא וכן כתב רבינו שמחה ששמע מרבינו תם שהיה מורה לאכול סעודה שלישית בשבת אחר תפלת המנחה. אבל בכל המקומות נמצא בשם ר"ת לאיסור בשתיית מים בין מנחה למערב. וראבי"ה כתב להיתר שאין לחוש בדבר ואביו היה נוהג אסור בדבר ואפילו האוסרו היינו דוקא מן הנהר אבל מים שבבית מותר ע"כ: [ל] בפרק לולב וערבה באיבא דאמרי אמר רב כהנא לא נצרכה אלא אפילו לביתיה ע"כ:

מגדל עוז

ואסור לקבוע סעודה על היין בשבת בשעת בית המדרש. זה הוא כמ"ש בשני משפחות שהיו בירושלים דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן פרק השולח (דף ל"ח) גמרא ממעטין דעבד שכבש ושכבש ר"י אלפס ז"ל פרק כל כתבי להשמיענו שהלכה כוה: אלא כך היה מנהג הצדיקים וכו' עד מוצאי שבת. במסכת פסחים פרק אלו דברים גמרא מסייעין דאמר ר"א: אסור לאדם שילך וכו' עד לאורחין. פרק לולב וערבה (דף מ"ד) וכמה מקומות: אסור להתענות וכו' עד רחמים. פרק קמא דשבת (דף י"ב):

עליהן בשבת לעזרן ומתחננין ומבקשין עליהן רחמים: **יג** אאין צרין על עיירות של עובדי כוכבים ומזלות פחות משלשה ימים קודם השבת. כדי שתתישב דעת אנשי המלחמה עליהן ולא יהיו מבוהלים וטרודים בשבת. באין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת כדי שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדאי. ולדבר מצוה מפליג בים אפילו בערב שבת. ופוסק עמו לשבות ואינו שובת. ומצור לצידן וכיוצא בהן אפילו לדבר הרשות מותר להפליג בערב שבת. ומקום שנהגו [ת] שלא יפליג בערב שבת כלל אין מפליגין: **יד** תשמיש המטה מעונג שבת הוא. לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים משמשין מלילי שבת ללילי שבת. גומותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת ואין בזה לא משום חובל ולא משום צער לה: **טו** השבת ועבודת כוכבים ומזלות כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה. והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם. לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל. אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודת כוכבים ומזלות ושניהם כעובדי כוכבים ומזלות לכל דבריהם. לפיכך משבח הנביא ואומר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וגו'. וכל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא. שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר:

א טור סימן רמח סמ"ג שם: ב טור סי' רמח: ג טור סי' רמ:

כסף משנה

יג אין מפליגין וכו'. כתב רבינו בתשובה שדעת חכמי בבל לאסור ההליכה בנהרות דכיון דבעיא דאם יש תחומין למעלה מעשרה לא איפשיטא וקיי"ל דתחום י"ב מיל הוי דאורייתא א"כ הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא והוא ז"ל השיב דבינתא דאיכא איסור תחומין דאורייתא אה"נ דכיון דבעיין לא איפשיטא נקטינן לחומרא אבל במים שאין שם איסור תחומין דאורייתא משום דלא דמי למחנה ישראל כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן נקטינן בעיין לקולא דאין תחומין למעלה מעשרה ואפילו תימא דמספקא לן אם הם למעלה מעשרה אם לאו מותר להלך בהם עד שיתאמת לנו שנגבהן תוך מעשרה טפחים שאז אסור להלך בהם חוץ לתחום מדרבנן ודבריו אלה בנהרות של מים מתוקים דאילו של מים מלוחים בכל גוונא אסור מפני ביטול עונג שבת:

סליק הלכות שבת

מגיד משנה

יג אין צרין וכו'. פ"ק (שבת י"ט) ת"ר אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים ומזלות פחות משלשה ימים קודם לשבת. וכתב רבינו כדי שתתישב וכו' מבואר טעם זה בהלכות: (ומפני זה) אין מפליגין וכו'. שם ת"ר אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת בד"א לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר ופוסק עמו ע"מ לשבות ואינו שובת דברי רבי רשב"ג אומר אינו צריך ומצור לצידן אפילו בע"ש מותר ונחלקו הגאונים בטעם איסור זה והעלו בהלכות שהוא מפני שהוא עונג שבת כמ"ש רבינו בכאן ולזה כתב בתשובה שלא נאסר אלא בימים המלוחים בשביל מה שיארע בהן מן הצער והבלבול והקיא אבל בנהרות מותר ע"כ. ועכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בע"ש ובשבת. והרמב"ן ז"ל הוסיף ללמד עליהם זכות והוא עצמו כתב שבעל נפש יחוש לעצמו גם הרשב"א ז"ל כתב שאין דבריו נכונים. ופירוש ופוסק עמו עם הנכרי בעל הספינה ע"מ לשבות ואינו צריך שישבות. וכתב רבינו ומקום שנהגו וכו' פ' מקום שנהגו פסחים (דף נ':) בני ביישן נהגו דלא הוו אזלי מצור לצידן במעלי שבתא אתו בנייהו לקמיה דר' יוחנן אמרי אבהתין הוה אפשר להו אנן לא אפשר לן אמר להו כבר קיבלו עליהם אבותיכם שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל ואותן קרונות שרוכבין אותן בהמות אע"פ שנכנס שם מתחלת השבוע אסור מן הטעם שאסרו לרכוב בשבת גזירה שמא יחתוך זמורה להנהיג הבהמה עכ"ל:

יד תשמיש המטה וכו'. פרק אע"פ בכתובות (דף ס"ב) עונה של תלמידי חכמים אימת אמר רב יהודה מע"ש לע"ש: ומותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת וכו'. שם פרק קמא (דף ז') והלכתא מותר לבעול לכתחלה בשבת:

טו השבת ועבודת כוכבים ומזלות כל אחת מהן שקולה כנגד כל שאר מצות התורה וכו'. מסקנא דגמרא פרק הכל שוחטין (חולין ה') שהעובד כוכבים ומזלות ומחלל שבתות בפרהסיא הרי אלו מומרין לכל התורה כולה והרי הם כעובדי כוכבים ומזלות גמורים. ומבואר בהרבה מקומות. וטעם השבת לפי שהוא מורה על החדוש וכופר בחדוש כופר בכל התורה כולה ולפיכך צריך להאמין ולקבוע בנפשו אמונת החדוש ולשמור השבת שהוא אות נאמן עליו:

מגדל עוז

אין צרין וכו' עד אין מפליגין. סוף פ"ק דשבת (דף י"ט): **תשמיש** המטה עד ללילי שבת. במסכת כתובות פ' אף על פי (דף ס"ב): ומותר לבעול עד צער לה. פ' קמא דכתובות (דף ה' ו'): **השבת** ועבודת כוכבים וכו' עד שומר שבת מחללו. במסכת סנהדרין בכמה מקומות ובכמה מכילתות וכל השומר שבת עד סוף הפרק. פרק כל כתבי הקדש (דף קי"ח).

הגהות מיימוניות

[ת] ור"ת פירש היינו דוקא בספינה גוששת ומשום איסור תחומין אבל שאינה גוששת מותר שאין תחומים למעלה מעשרה וכן מפרשים כל הגאונים ועל זה סומכין כל העולם ליכנס בספינה מע"ש לפרש לים הגדול. ועיין בפ' מי שהוציאוהו. אמנם בפרק מי שהוציאוהו מיבעיא ליה אי יש תחומין למעלה מעשרה או לא ולא איפשיטא וכתב מהר"ם כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא. ולר"י היה נראה הטעם משום שם שמא יעשה חבית של שייטין. עיין לעיל פכ"ז בהלכתא ג' ובהלכתא י"ב ע"כ:

סליק הלכות שבת

הקדמת מגיד משנה להלכות עירובין

לפי שיש בין הלכות אלו וקצת פרקים מהלכות שבת שתוף גדול יש לבאר ההבדל שביניהן. דע שבענין ההוצאה שהיא ההעתקה מרשות לרשות יש גדרים רבים מדבריהם מהם במחיצות הרשויות ומהותן רצוני לומר מענין שלמות או חסרון מחיצותיהן כגון שיהיה למקום אחד תורת רשות היחיד או תורת מקום פטור דבר תורה ויחמירו בו חכמים וידינוהו כדין הכרמלית עד שיעשה ההכשר שאמרו לעשותו והוא להשלים גדרי מחיצותיו או לעשות לו ההיכר שאמרו לעשות לו מבלי השגחה למנין בעלי הרשות הזה אם אחד אם רבים לפי שזה החלוק מן הגדרים והאיסור בו אם יחסר דבר מן האמור בו לא יותר בהיותו מאיש אחד או מרבים שנתערבו ונשתתפו. וענייני זה החלק מבוארים בהלכות שבת בפרק ארבעה עשר עם פרק שבעה עשר. ויש חלק אחר מגדריהם ז"ל והוא שאחר היות למקום מהמקומות כל תנאי ההכשר הראוי לו מענין המחיצות ולא יחסר לו דבר עוד יש לדקדק אם אחד הוא בעליו אם רבים לפי שאם הם רבים צריכין להתחבר ולהתערב בדבר מן הדברים ואז יהיו מותרין בהעתקה מרשות מיוחד לזה שהוא לבעלים רבים. וכן בהעתקה מזה לרשות מיוחד וענין זה מדבריהם ונקרא עירוב. וכבר הזכיר רבינו פרק ראשון טעם עשות זה ושבת היותו נקרא כן וענייני זה החלק הם מבוארים בהלכות אלו. ואם תסתכל בשאר ההלכות תמצא שלא נתבאר דבר מהחלק השני בהלכות שבת אלא א"כ על צד ההזכרה במה שכבר נתבאר לצורך באור הפסק משפטי העירוב. וזו החלוקה כבר נזכרה בגמרא באחרים בעירובין איתרתי ולא במחיצות ואע"פ שהכל מדבריהם, וכבר נתבאר ענין רוב הלכות אלו בכלל רק שנשאר לבאר ענין עירוב התחומין שנכלל בהן. ודע גם כן שענינו בשוה עם הנזכר בהלכות שבת בענין עירובי החצרות עם מה שנזכר שם. וזה שבפרק כ"ז ובפרק כ"א נתבארו משפטי התחומין מה שהוא מן התורה לדעת רבינו והגאונים ומה שהוא מדבריהם ואיכות המדידה ועניניה וכאן נזכר היאך אדם יכול לעשות ויגיע אל מהות חפצו הרחוק חוץ לשיעור המוגבל מדבריהם מהמקום שהיה עומד בו כשיכנס בשבת. וענין זה הוא מבואר בכאן על השלמות. ויש בזה מקום עיון במ"ש רבינו בראש הלכות אלו הלכות עירובין מצות עשה אחת והיא מדברי סופרים ומדבריהם ואינה מן המנין ובאור מצוה זו בפרקים אלו עכ"ל. ואחר שנתבארו בהלכות אלו גם כן עירובי תחומין והיא מצוה שמברכין עליה כמבואר סוף פ"ו לזה אמר רבינו מצות עשה אחת ותשובת זה שאחר שהענינים האלו מדבריהם ואינם נחשבים במנין המצות כל שיש שתוף בעניינם ראוי לומר עליהם שהם מצוה אחת ועניינם הכולל הוא הנחת אוכל במקום מהמקומות ואז יהיה נחשב כאילו שובת שם. ולזה כתב רבינו שהיא מצוה אחת ואע"פ שיש עירוב תחומין בדרך אחרת זה הענין שהזכרתי כולל דיני החצרות והתחומין ביחד. זה נראה לי בתירוץ קושיא זו על דברי רבינו:

ומעתה אבאר פרטי עניני פרקי הלכות אלו:

פרק ראשון נתבאר בו בכלל ענין העירוב מהו וכיצד הוא ומאי זה דבר הוא ומקום הנחתו וזמן עשייתו ומי הוא העושהו. ונתבאר כל זה בענין עירובי החצרות ושתוף המבואות:

פרק שני כלל בו רבינו דיני חסרון עשיית העירוב בחצרות ר"ל אם לא נעשה מה הוא האיסור המגיע מהעדרו והתקנה שיש בדבר כשלא נעשה והוא בטול הרשות לאחד מהם ומי הם הצריכין עירוב ושעירוב או תקנה המכרת מועילה להם ומי הוא

הוא שצריכין לבטל האיסור דבר אחר ר"ל כשובד כוכבים ומלות שצריך במקומו שכירות מקום:

פרק שלישי באר בו רבינו החצרות המעורבות ר"ל שיש ביניהן פתח או חלון והן שוות זו אצל זו מהו דין העירוב בהם אם צריכין לערב שתיהן ביחד או הכרח להם לערב כל אחת בעצמה או הרשות בידם כי כל אלו הצדדין הם נמצאים בהם, ונמשך לזה באור ענייני החצרות אלו עם אלו בלא עירוב מה הן:

פרק רביעי באר בו רבינו בדירת החצרות מי הם הנקראים חלוקי הדירה ובאי זה מקום ידור שם ויאסור ובאי זה זמן ובאור זה החצר אחת בעצמה ובדין שתי החצרות ונמשך אחר זה באור החצר החלוקה לבתים תחתיים ועליות מה הם אלו עם אלו וכן החצר שיש לפנים הימנה חצר אחרת העוברת דרך עליה מה משפטן ונמשך לזה באור הגזוזטרות והדיוטות כשהן יוצאות מן החצרות מה דינן אלו עם אלו:

פרק חמישי כלל בו רבינו ענין שתוף המבוי. ונתבארו בו כל הפרטים שמהם בחצרות בשלשה פרקים הקודמים ר"ל פרק ב' ופרק ג' ופרק ד':

פרק ששי נתבאר בו בכלל ענין עירוב התחומין בפת מהו וכיצד הוא ומאי זה דבר הוא ומקום הנחתו וזמן עשייתו ומי הוא העושהו כמו שנתבאר פרק ראשון בענין עירוב החצרות:

פרק שביעי נתבאר בו ענין העירוב ברגל מה דינו ובאמירה ג"כ ר"ל שיקבע שביתתו במקום שאינו עומד בו וזמן עשיית זה ואם אחד יכול לעשות כן בעד חבירו וקביעת המקום כיצד צריך לסיימו:

פרק שמיני נתבארו בו משפט שני עירובין ר"ל המערב שני עירובין במקומות חלוקין לשעות חלוקות ביום אחד או לימים חלוקים אם שהימים סמוכין זה לזה או מתחלקין. ונמשך לזה באור ימים טובים הסמוכין לשבת ולא עירב בערביהן מה דין עירובי חצרות ותחומין בהן ובזה נשלמו ההלכות:

אמר הכותב אף על פי שטעם סדר פרקים אלו מבואר בביאור ענינן ח"ח מגלי הוא מל בהיותו מכר במכתב. והקדמת הפרק הראשון למאוחרים מבוארת לסיותו מדבר בעניינים כוללים והכרחים לעירוב ולשיתוף וראוי להקדים הכללי לפרטי והההכרחי לשאינו הכרחי. ואחריו פ"ב ואמרו לקדם כבר אכרה סבהו והיותו קודם למתאחר להיות ענינו בחצר אחד ויש לבאר תחלה ענין החצר בעצמה ואחר כך לבאר ענינה עם חצר אחרת. ואחריהם פ"ג ואחרו לקודמים מבואר וקדימתו למתאחר להיות ענינו בשתי חצירות שוות אין לאחת יתרון לאחרת ולא שעבוד לא על זו והוא דבר מצוי והוא ברור יותר מהמצאת חצר לפנים מחצר. וכן הוא מצוי יותר ממציאות רבים באים לשולחן אחד ואינם בני בית אחד שאלו נתבארו בפרק הראשון. ואחריהם פ"ד וקדימתו למתאחר הוא לסבת השלמת כל ענייני החצרות בכל צדדיהן קודם לענייני המבוי זה מבואר הטעם לפי שהסמוך אצל הבתים שהן משכן האדם הוא החצר והסמוך לחצר הוא המבוי וזהו אמרם שהמבוי לחצרות כחצרות לבתים. ואחריהם פ"ה וסבת איחורו מבוארת כבר וסבת קדימתו למתאחרים הוא מפני הסבה שנקדם בהלכות שבת ענין ההוצאה וגדריה לענין התחומין וכבר זכרתיה שם. ואף כאן מן הראוי הוא להקדים העירוב האסקן מחמת תשש ההוצאה לעירוב התחומין. ועוד סבה אחרת להיות זה מצוי יותר עירוב החצרות והמבוי והכרח האדם להם ממציאות עירוב התחומין והצורך אליו והצריך ראוי להיותו נקדם לשאינו צריך. ואחר זה הפרק הששי וכבר נזכרה סבה איחורו והיותו קודם לכל אחריו הוא להיות עירוב התחומין בפת דומה לעירוב חצרות כמו שנתבאר ואין כן העירוב ברגל. ועוד סבה אחרת להיות עירוב ההתחומין בפת שוה לכל ריל בעשיר ובעני ואין כן העירוב ברגל כאשר פרק שביעי. ואחר כן פרק שביעי וסבת איחורו נתבארה והיותו קודם לאחרון הוא לפי שראוי לבאר תחלה דיני המערב עירוב אחד כדין ההלכה מהמערב שני עירובין וכן להקדימו למערב לימים חלוקים כפי שהמתוקן והשוה בכל זמן ראוי להיותו נקדם למה שאינו מתוקן ושאינו שוה ענינו בכל זמן. ואחריהם פ"ח וכבר נזכר למה נתאחר ענינו:

הלכות עירובין

מצוה עשה אחת והיא מדברי סופרים ואינה מן המנין:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א [א]חצר שיש בה שכנים הרבה כל אחד מהם בבית לעצמו דין תורה הוא שיהיו כולן מותרין לטלטל בכל החצר ומבתים לחצר ומהחצר לבתים מפני שכל החצר רשות היחיד אחת ומותר לטלטל בכולה. וכן הדין במבוי שיש לו לחי או קורה שיהיו כל בני המבוי מותרים לטלטל בכולו ומחצרות למבוי וממבוי לחצרות שכל המבוי רשות היחיד הוא. [ב]וכן הדין במדינה שהיא מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים שיש לה דלתות וננעלות בלילה שכולה רשות היחיד היא. זה הוא דין תורה: ב [ג]אבל מדברי סופרים [א] אסור לשכנים לטלטל ברשות

א טור סי' שסו סמ"ג עשין דרבנן א: ב טור סי' שם סמ"ג שם: ג טור סי' שם סמ"ג שם:

מגיד משנה

פרק א א חצר שיש בה שכנים וכו'. אע"פ שכבר נתבארו גדרי הרשויות ודיניהן מה שהוא מן התורה ומה שהוא מדבריהם ראיתי להזכיר מהם מקצת בדרך קצרה. רשויות שבת שלשה דבר תורה. השנים רה"ר ורה"י והשלישי מקום שאינו לא רה"ר ולא רה"י ודינו דבר תורה שהוא מקום פטור שמותר לטלטל ממנו לרה"י וממנו לרה"ר. והרשות הזה הוא נחלק מדבריהם לשתי רשויות האחד הוא כרמלית רצוני לומר מה שנקרא כרמלית והשני מה שנקרא מקום פטור כמבואר פי"ד מהלכות שבת. והחכמים גזרו על כרמלית והחמירו בו לעשותו וכרי אצל רשויות אלו והחמירו שלא לטלטל בו אלא בארבע אמות כדין רה"ר. ודעת רבינו כמבואר פי"ז שכל מה שהוא רה"י גמור דבר תורה והוקף לדירה לא גזרו בו חכמים להצריך בו מחיצות יותר ולא החמירו במטלטלות אלא במבוי שהוא כרמלית דבר תורה ולזו הצריכו לחי או קורה כמבואר שם. ודע שדיני הרשויות בהתחלק היכותן ומלאכתן נזכר שם אבל כמה שהוא הון מכן ר"ל אם יש לכן בעלים הרבה או אחד מכר כאן. ומעתה אבאר דברי רבינו. ודין החצר מבואר בכמה מקומות ופשוט הוא: וכן הדין במבוי וכו'. דע שדין תורה מבוי בלא לחי וקורה דין המבוי הזה כדין מקום פטור כמבואר פי"ז לפי שזה המבוי מבוי סתום הוא שהכשרו בלא לחי וקורה. ולפי זה רבינו היה לו לכתוב בכאן אפילו בלא לחי כיון שדבריו הם בדין תורה אלא שרבינו לא רצה להאריך לבאר בכאן מה שהחמירו חכמים בענין המחיצות מוסף על דין תורה ודי לו במה שבאר בהל' שבת וכאן באר ענין העירוב מהו ואינו תוספות במחיצות הרשויות וזה ברור בדבריו וכבר הארכתי בזה כפתיחת באור הלכות אלו: וכן הדין וכו'. גם בזה לא דקדק רבינו בדין המחיצות לפי שאינו מקומו וכתב שיש לה דלתות ננעלות בלילה ופי"ז מהלכות שבת בדין שני טפחים ברה"ר וכו' נתבאר שם שדי ברשויות לינעל אע"פ שאין ננעלות ממש ושם מבואר דין זה באורכם. ורואיתי מי שהקשה על דברי רבינו ממה שקראו פרק המוצא תפלין (עירובין ק"א) כרמלים לירושלים שהיו לה דלתות ננעלות בלילה ואין זה כלום דהתם לאו דוקא כרמלית מפני המחיצות דודאי דיה כחצר אלא מפני שלא עירבו ואסור מדבריהם לטלטל מן הבתים למבואות קרי לה כרמלית וכן פירש"י ז"ל ומוכרח הוא:
ב **אבל** מדברי סופרים וכו'. פרק עושין פסין (דף כ"א:) שלמה תקן עירובין וידים: וכל

לחם משנה

פרק א א חצר שיש בה שכנים הרבה וכו'. כתב ה"ה ודעת רבינו כמבואר בפרק י"ז שכל מה שהוא רה"י גמור דבר תורה [והוקף לדירה] לא גזרו בו חכמים וכו'. ק' דבתחלת הלכות אלו כתב לפי שיש בין הלכות וכו' עד שאמרו בו חכמים וכו'. שיסיה למקום אחד תורת רה"י או תורת מקום פטור דבר תורה ויחמירו בו חכמים וכו'. נראה משום שאפילו בדבר שהוא רה"י מן התורה החמירו וכאן כתב שעל זה לא החמירו: וכן הדין במבוי וכו'. כתב ה"ה ולפי זה רבינו היה לו לכתוב בכאן אפילו בלא לחי כיון שדבריו הן בדין תורה וכו'. ואין לפרש דשוחא לומר שהיה לו לכתוב כאן מבוי בלא לחי ותוכיה לשון רבינו כמ"ש כמ"ש וזה אי אפשר דהרי כתב שכל המבוי רה"י הוא ואם היה כותב בלא לחי מדין תורה לא היה רה"י בלא לחי ורבינו בדין תורה איירי. אלא כוונת ה"ה כך היא שכיון שכונת רבינו הוא לומר הדבר שמותר לטלטל מדין תורה היה לו לכתוב במבוי בלא לחי שהוא מותר לטלטל בדין תורה אע"פ שאינו רה"י כדין כל כרמלית שבעולם ולמה כתב מבוי בלחי שהוא רה"י מן התורה דמשמע דבלא לחי שהוא כרמלית אינו מותר לטלטל וזה פשוט בדברי ה"ה ז"ל: וכן הדין במדינה וכו'. כתב ה"ה ורואיתי מי שהקשה על דברי רבינו ממה שקראו פרק המוצא תפלין כרמלית וכו', קשה דהיכן ראה

הגהות מיימוניות

[א] בפרק הדר מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי לא ליהוי עירוב כי כתבו התוספות דהכאן משמע דמצוה לערב ועשמו רבה איכא דלא ליתי לידי איסור לאפוקי ולעיולי מבתים לחצירות ולמבוי, ע"כ:

מגדל עוז

פרק א חצר שיש בה וכו' עד רה"י הוא. סלכה רווחת היא: וכן הדין במדינה עד קטשים נכן. בירושלמי פ"ק דעירובין ומקצתו פרק עושין פסין (דף כ"א):

פרק א ט וכמה שיעור האוכל שמשתתפין בו וכו'. שיעורו שתי סעודות שהן כ"ח גרוגרות שהם כשש ביצים בינוניות בפרק כיצד משתתפין (עירובין פ"ב.) במשנה כמזון ב' סעודות דעירוב ר"י בן ברוקא אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע ר"ש אומר שתי ידות לככר מג' לקב חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול בה את הגויה ובגמרא תנא וחצי חציה לטמא טומאת אוכלים ותנא דידן מ"ס לא תני טומאת אוכלים משום דלא שוו שיעורייהו להדדי דתניא כמה שיעור חצי פרס שתי ביצים חסר קימעא דברי רבי יהודה וכו' ופסק רבינו כר"י בן ברוקא משום דאמרינן בגמרא (דף כ"ג) גבי כמה הוא שיעור חצי פרס א"ר חסדא זו דברי ר' יהודה ורבי יוסי אבל חכ"א כביצה ומחצה שוחקות זהו חצי פרס מאן חכמים ר"י בן ברוקא. ומשמע לרבינו דמדאפקיה בלשון רבים הלכתא כוותיה וכ"כ ה"ה והוא מדברי הרשב"א בח"ה ועוד דסתם לן כוותיה בסוף פרק כיצד שכתבו התוספות בפ' כל כתבי (שבת קי"ח) וקשה דא"כ ה"ל לפסוק דלטמא טומאת אוכלין הוי שיעורו ג' רביעי ביצה דהא תנא והני חציה לטמא טומאת אוכלין ואילו רבינו ז"ל פסק בפ"ב מהלכות טומאת אוכלין דלטמא טומאת אוכלין שיעורו כביצה והכי נמי אמרינן בכל דוכתא והיינו כר"ש וי"ל דכי אמרינן והנא דידן מ"ס לא תני טומאת אוכלים משום דלא שוו שיעורייהו דתניא וכו' ה"ס חצי חציה לפסול את הגויה לאו דברי הכל היא דהא איכא ר"ד דהוי פחות מחצי חציה ואיכא מ"ד דהוי יותר והשתא לדידן דקי"ל כר"י בן ברוקא כי היכן בכל דוכתא דקאמר דלטמא טומאה אוכלין הוו שיעורא כביצה אמריק דאתי שפיר כוותיה דאיהו לית ליה הא דתנא הני חציה לטמא טומאת אוכלין אלא כפי מחצי חציה הוי דהיינו כביצה:

כיצד

ג וכל יושבי אהלים או סוכות או וכו'. דברי רבינו בכאן הם לאחר שהאהלים שבמחנה הקבוע ועומד במקומו מקום ימים צריכין הן לערב אבל אהלים שבשיירא שהשיירא הולכת לדרכה, וכתו שם מכני השבת ועשו אהלים פטורים הם מלערב לפי שאינן קבועין. ומבואר כן בירושלמי חני האהלים שבמחנה צריכין עירוב שבשיירא אין צריכין עירוב. ובפרק בפי מהלכות מלכים ומלחמותיהן כתב וכן פטורין מלערב ערובי חצירות במחנה וכו'. והוא דין המשנה בסוף פ"ק דעירובין (דף י"ז) ששנינו ארבעה דברים פטורין במחנה ואחד מהם לערב. ואין סתירה בדברי רבינו לפי שדין המשנה הוא במחנה ההולך למלחמה וכשהן הונים ימים חונים לאהלים ומפני כן יתקנו להם אבל דין הירושלמי הוא באנשים החונין שלא להלחם. כך נ"ל להרץ דברי רבינו אבל המפרשים כתבו שהגרסא בתוספתא כהכך שפוטרת במחנה ומחייבת בשיירא ונוכחת ספרי הירושלמי משובשת וכתבו שמחנה נקרא כל שיש בו עשרה שנאמר עד למחנה גדול כמחנה אלהים וכתה הוא מחנה אלהים עשרה פחות מכן שיירא ולא כתבו ודוקא מחנה יוצא למלחמה. ומהמשנה נראה ודאי דוקא יוצא למלחמה ובגמ' הביאו ברייתות מחנה יוצאת למלחמת הרשות וכו' ודברי רבינו נראין:

ברשות היחיד שיש בה חלוקה בדיורין עד שיערבו כל השכנים כולן מערב שבת. אחד חצר ואחד מבוי ואחד המדינה. ודבר זה תקנת שלמה ובית דינו: **ג** וכן יושבי אהלים או סוכות או מחנה שהקיפוהו מחיצה אין מטלטלין מאהל לאהל עד שיערבו כולן. אבל שיירא שהקיפה מחיצה אין צריכין לערב אלא מוציאין מאהל לאהל בלא עירוב לפי שהן כולן מעורבין ואין אותן אהלים קבועין להן: **ד** [א]ומפני מה תיקן שלמה דבר זה. כדי שלא יטעו העם ויאמרו כשם שמותר להוציא מן החצרות לרחובות המדינה ושוקיה ולהכנים מהם לחצרות כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ולהכנים מן השדה למדינה. ויחשבו שהשוקים והרחובות הואיל והן רשות לכל הרי הן כשדות וכמדברות ויאמרו שהחצרות בלבד הן רשות היחיד וידמו שאין ההוצאה מלאכה ושמותר להוציא ולהכנים מרשות היחיד לרשות הרבים: **ה** לפיכך תיקן שכל רשות היחיד שתחלק בדיורין ויאחז כל אחד ואחד בה רשות לעצמו וישאר ממנה מקום ברשות כולן ויד כולן שוה בו כגון חצר לבתים. שנחשוב אותו המקום שיד כולן שוה בו כאילו הוא רשות לרבים. ונחשב כל מקום ומקום שאחז כל אחד מן השכנים וחלקו לעצמו שהוא בלבד רשות היחיד. ויהיה אסור להוציא מרשות שחלק לעצמו לרשות שיד כולם שוה בו. כמו שאין מוציאין מרשות היחיד לרשות הרבים אלא ישתמש כל אחד ברשות שהלק לעצמו בלבד עד שיערבו כולן אף על פי שהכל רשות היחיד: **ו** ומה הוא [ג] העירוב הזה. הוא שיתערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת. כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד ממנו חולק רשות מחבירו אלא כשם שיד כולנו שוה במקום זה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכל מקום שיאחז כל אחד לעצמו והרי כולנו רשות אחד. ובמעשה הזה לא יבאו לטעות ולדמות שמותר להוציא ולהכנים מרשות היחיד לרשות הרבים: **ז** העירוב שעושים בני החצר זה עם זה הוא הנקרא עירובי חצירות. ושעושין אנשי מבוי זה עם זה או כל בני המדינה הוא הנקרא שתוף: **ח** [א]אין מערבין [ג] בחצירות אלא בפת שלמה בלבד אפילו ככר מאפה סאה והיא [ד] פרוסה אין מערבין בה. היתה שלמה והיא כאיסר מערבין בה. וכשם שמערבין בפת תבואה כך מערבין בפת אורז ובפת עדשים אבל לא בפת דוחן. ושתוף בין בפת בין בשאר אוכלים. [ב]בכל אוכל משתתפין חוץ מן המים בפני עצמן או מלח בפני עצמו [ג]וכן כמהין ופטריות אין משתתפין בהן שאינן חשובין כאוכלים. ערב מים עם מלח נעשה כמוריים ומשתתפין: **ט** [ד]וכמה שיעור האוכל שמשתתפין בו כגרוגרת לכל אחד ואחד מבני המבוי או מבני המדינה. והוא שיהיו שמונה עשרה או פחות. אבל אם

א עיין סמ"ג שם   ב טור סמ"ג ושם. ג טור סי' שפ"ו סמ"ג שם   ד טור וסמ"ג שם

ד ומפני מה תקן שלמה דבר זה וכו'. דברי רבינו בטעם תקנת שלמה פשוטים וברורים הם ורלוויים אליו.

ז הערוב שעושין בני החצר זה עם זה וכו'. זה מבואר במקומות רבים במסכת עירובין:

ח אין מערבין וכו'. פרק חלון (דף פ':) משנה בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח דברי ר"א רבי יהושע אומר ככר הוא עירוב אפי' מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בה ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו והלכה כר' יהושע וכן פסקו ז"ל. ושם (דף פ"א) הזכירו ברייתא דרבי יהושע מודה שבכל מערבין עירובי תחומין ובכל משתתפין שתופי מבואות ולא אמרו לערב בפת אלא בחצר בלבד: **וכשם** שמערבין וכו'. שם ובהלכות אמר שמואל מערבין בפת אורז אבל לא בפת דוחן אמר רב מערבין בפת של עדשים. וטעם שאין מערבין בפרוסה אמרו בגמרא משום איבה פירוש שלא יאמר האחד אני מערב בשלמה וחברי בפרוסה ושאלו ערבו כולם בפרוסה מהו ופשטו שאינו עירוב גזרה שמא יחזור דבר לקלקולו. ונראה מן הגמרא שאם אין בככר הסר אלא כדי חלהו שמערבין בו שאין כאן איבה שפרוסה הולה שלמה היתה ותקנה והכרים יתנה הלחם והוא שלא יהא אלא כדי חלת נחתום שהוא אחד מכ"ח ולא נזכר זה בהלכות גם לא נתבאר בדברי רבינו ואולי לפי שאינו מצוי או שיש להם ספק אחרת בזה **בכל** אוכל וכו' (דף כ"ו) רהם פרק בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח. וכידוע מערבין עירובי התומין ואמרו בגמרא (דף כ"ז) לא שנו אלא מים בפני עצמן ומלח בפני עצמו דאין מערבין אבל מים ומלח מערבין ומבואר בהלכות כן:

וכן כמהין וכו'. שם מפורש על משנתנו אין למדין מן הכללות אף במקום שנאמר בהן חוץ דהא איכא כמהין ופטריות שאין מערבין וזה נ"כ בהלכות

ט וכמה שיעור וכו'. פ' חלון (דף פ') כמה הוא שעורו בזמן שהן מרובין שתי סעודות לכולן בזמן שהן מועטין כגרוגרת כלהוצאת שבת לכל אחד ואחד וכירשו בגמרא מרובין הם

לחם משנה

כלה בדברי רבינו שלא קראו כרמלית דהוא לא כתב אלא שיותר לטלטל בה מדין תורה ואפילו שהיא כרמלית מותר לטלטל. וי"ל דתדכתב וכן הדין משרע דדתי תחש לחלוקה בקודמת והוא כתב לתעלה שכל התנוי רה"י א"כ הלא דקאמר וכן נמי כוונתו כן שהיא רה"י:

ד ומפני מה תקן שלמה דבר זה וכו' כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ולהכנים מן השדה למדינה ויחשבו שהשוקים והרחובות הואיל והן רשות לכל הרי הן כשדות וכו' קשה דכיון דיאמרו דהחצרות הם רה"י א"כ לאה צריך עירוב מן הבתים להצר דלא אתו למטעי ולומר דמותר להוציא מרה"י לרה"ר דהא סברי דהחצרות רה"י, וי"ל דלא

מגדל עוז

ומפני מה תיקן שלמה דבר זה כו' עד רה"י. כן נמצא בתשובה לרבינו האי גאון ז"ל ובהלכות גדולות שחיבר רב יהודאי גאון ז"ל. ומה הוא העירוב וכו' עד לרה"ר פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט). **העירוב** שעושין עד כבאר אוכלין. פרק חלון (דף פ"א) ופרק הדר: בבכל אוכל וכו' עד ומשתתפים בו. פ' בכל מערבין (דף כ"ו) כראשו וכמה שיעור וכו' עד לכולן. פ' חלון (דף פ').

הגהות מיימוניות

[ג] אמר ר"י דהלכה כרב דאמר עירוב משום דירה ולא כשמואל דאמר עירוב משום קנין ואמרינן מאי בינייהו כלי ושאין בו שוה פרוטה וקטן לרב אין מערבין בכלי ומערבין אפילו בפחות מש"פ וקטן לשמואל אין מערבין בפחות מש"פ, וקטן פירש"י לשמואל קטן אין נעשה שליח לערב עירובי הצירות דלאו בר מקני ואקנויי הוא. ולר"ת נראה בפר"ח שפירש דבבית של קטן איירי הכא דלרב מניחין בו עירוב כו' ור' יוחנן פסיק ליה כרבא דאמר בפרק הדר שוכר כמערב דמי מה מערב בפחות מש"פ וכו' וקי"ל כר' יוחנן לגבי שמואל, ע"כ: [ג] וכן פירש"י ודלא כרש"י שפירש דההיא דבכל מערבין קאי אעירוב חצירות כמו כן ועיין שם: [ד] פ"ש בפרוסה לא א"ר יוסי בן שאול א"ר משום איבה פי' שיקפידו זה על זה אני נתתי שלמה ואתה נתת פרוסה ואיבעיא להו עירבו כולם בפרוסה מהו וקאמר גזירה שמא יחזור דבר לקלקולו, וכתב מהר"ם מדלא קמיבעיא ליה בה"ג נראה דאחד שויכה פרוסה לכולן משלו דשפיר דמי דאם איתא דאפילו בהא איכא למיגזר לשמעינן בהא וכ"ש עירבו כולן בפרוסה דאתי לאיחלופי פפי למיגזר שמא יחזור דבר לקלקולו, ע"כ:

כס י"ס ומי"ח ואלך שתי סעודות כן י"ח גרוגרות וכתב רבינו שהם שם ביצים בינוניות ולמד כן ממ"ש פרק כיצד המשתתפין (דף ס ב:) בתחומין ששיעור עירובי התחומין מזון שתי סעודות והם שם ביצים לדעת ר"י בן ברוקא והלכה כמותו לפי ששם הזכירו דבריו בלשון חכמים:

י כל אוכל שהוא נאכל וכו'. פרק בכל מערבין (דף כ"ט:) אמר שמואל כל שהוא לפתן כדי לאכול בו וכל שאינו לפתן כדי לאכול ממנו בשר חי כדי לאכול ממנו בשר צלי רבה אמר כדי לאכול בו ורב יוסף אמר כדי לאכול ממנו ובהלכות והלכתא כרבה וכ"ס ז"ל. וכתב רבינו כגון יין מבושל וכו' ומהורסין כס בגמרא שאמרו שם (דף כ"ט) אמר רב מערבין בשתי רביעיות של יין והקשו ומי בעינן כולי האי והגיה רשב"א אומר יין כדי לאכול בו הומץ כדי לטבל בו זיתים ובצלים כדי לאכול בהן שתי סעודות ותירצו כי קאמר ר"פ בהמרא מבשלא ופירשו שם אמר רב הומץ כדי לטבל בו שתי סעודות של ירק. איכא דאמרי אמר רב ירק הנאכל בשתי סעודות ולא מכרו לשומות אלו בהלכות גם לא בדברי רבינו אלא ברייתא כפשטה ונראה שהן פוסקין כלשון ראשון וכפשט הברייתא דמשמע דבעינן דוקא סכול מזון שתי סעודות. והרשב"א ז"ל כתב והחומץ לטבל בו ירק של שתי סעודות ונראה ששיעורו רביעית וכן יראה לי שהיין המבושל בקנות הסעודה הוא בא ולא לטבל בו ולפיכך שיעורו כדי שיאכלין ממנו לקנות שתי סעודות. עכ"ל:

אם היו מרובים על זה שיעורו שתי סעודות שהן כשמונה עשרה גרוגרות שהן כשש ביצים בינוניות. אפילו היו המשתתפין אלפים ורבבות שתי סעודות לכולן: י כל אוכל שהוא נאכל כמות שהוא כגון פת ומיני דגן ובשר חי אם נשתתפו בו שיעורו מזון שתי סעודות. וכל שהוא לפתן ודרך העם לאכול בו פתן כגון יין מבושל ובשר צלי וחומץ ומוריים וזיתים ואמהות של בצלים שיעורו כדי לאכול בו [ה] שתי סעודות: יא נשתתפו ביין חי שיעורו שתי רביעיות לכולן. וכן בשכר שתי רביעיות. ביצים שתים ומשתתפין בהן ואפילו הן חיות. ורמונים שנים. אתרוג אחד. חמשה אגוזים. חמשה אפרסקים. ליטרא של ירק בין חי בין שלוק *ואם היה בשיל ולא בשיל אין מערבין בו לפי שאין ראוי לאכילה. עוכלא תבלין. קב תמרים. קב גרוגרות. מנה דבילה. קב תפוחין. כשות כמלוא היד. פולין לחין כמלוא היד. חזין ליטרא. והתרדין הרי הן בכלל הירק ומערבין בהן. עלי בצלים אין מערבין בהן. אלא אם הבצילו ונעשה אורך כל עלה מהן זרת. אבל פחות מכאן אינו אוכל. וכל אלו הדברים האמורין כלפתן הן. ולפיכך נתנו בהן שיעורין אלו וכל כיוצא בהן *וכל האוכלין מצטרפין לשיעור השיתוף: יב ליטרא האמורה בכל מקום מלא שתי רביעיות. ועוכלא חצי רביעית. ומנה האמורה בכל מקום מאה דינר. והדינר שש מעין. והמעה משקל שש עשרה שעורות. והסלע ארבעה דינרין. והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרין וחצי דינר בקירוב. נמצא הליטרא משקל חמשה ושלשים דינר. והעוכלא משקל תשעה דינרין פחות רביע: יג סאה האמורה בכל מקום ששת קבין. והקב ארבעה לוגין. והלוג ארבע רביעיות. וכבר בארנו מדת הרביעית ומשקלה. ואלו השיעורין שאדם צריך לזכור אותן

השגת הראב"ד

*ואם היה בשיל ולא בשיל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא נאמר זה אלא בתרדין, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*וכל האוכלין מצטרפין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן שלא אמרו כל האוכלין מצטרפין למזון שתי סעודות לעירוב אלא לעירובי התומין ששיעורו בשתי סעודות אבל שתופי מבואות אין שיעורן קצוב לשתי סעודות אלא למרובין אבל למעטין כגרוגרות לכל אחד ואחד. והטעם כי ערובי התומין בשתי סעודות לאיש אחד ולפיכך כל האוכלים מצטרפים אבל שתופי מבואות שהם לאנשים הרבה איך יצטרפו והלא אמרו המולק אם עירובו אינו עירוב וא"כ זה מביא יין וזה מביא שמן וזה מביא חומץ ויהגם בכלי אחד. עוד אמרו המטעם האוכל מוסיף מכמין הרלשון ותוזכה וא"צ להודיע אבל ממין אחר צריך להודיע ואם לכהלכה הוא בא מכמה מינין למה הקפידו עליו בסוף בשני מינים אלא ש"מ בהלכה אינו בא אלא ממין אחד מיהו בסוף הקלו בה שאם נתמעט אפילו ממין אחד מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיע. ושמעתא דבעל הבית שהיה שוקף לשכניו מוכחת להדיא דבעיק דברים שיהו הנורין זה לזה דוק ותשכח, עכ"ל:

יא נשתתפו ביין חי שיעורו וכו'. דין היין נתבאר בסמוך ודין השכר שם (דף כ"ט:) שכר מערבין בו והצלו שיעורו שתי רביעיות ודין הביצים ג"כ שם (דף ל') מערבין בביצים חיות וכמה שתים:

רמונים שנים וכו'. ברייתא שם (דף כ"ט) עשרה אגוזים חמשה אפרסקים ושני רמונים ואתרוג אחד. וכספרי רבינו מצאתי חמשה אגוזים ומשוש כספרים הוא:

ליטרא ירק וכו'. שם ליטרא ירק ולמעלה מזה אמרו שם מערבין בתרדין חיין והקשו האמר רב חסדא סלקא היא קטיל גברא ותירצו התם דבשיל ולא בשיל וכן מבואר עוד שם דבשיל ולא בשיל אין מערבין וסובר רבינו שה"ה לכל ירק. ובהגהות א"ם לא נאמר כזה אלא בתרדין עכ"ל. ודברי רבינו נראין בטעמן שאין אדם אוכל ירק בשיל ולא בשיל:

עוכלא תבלין וכו'. כל שיעורים אלו מבוארים שם בגמרא (דף כ"ח וכ"ט) ברייתות ומימרות חוץ מן התבלין שיש חולקין ואומרין דאין מערבין בהם: כל האוכלין מצטרפין לשיעור השתוף. משנה במעילה והביאוה שם (דף כ"ט.) כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס ובמזון שתי סעודות לעירוב. ופירש רבינו שבכלל בזה עירוב תחומין ושיתוף מבואות וכן פירשו בתוספות. ובהגהות הלקו בזה ואמרו שלא נאמר אלא בעירוב התחומין בדוקא והאריכו בזה והרשב"א ז"ל לא הכריע בדין זה דבר:

יב ליטרא האמורה בכל מקום וכו'. דע ששעורי השקין והאוכלין הנמדדין לא נתבאר משקלן בגמרא לפי שאין כל הדברים השוין בכמות שוין במשקל ואע"פ שהן ממין אחד אבל הגאונים דקדקו בזה מדעתם ולקחו הבינוני הנמדד ועלה להם משקלו כשעור מה שכתבו. ורבינו היה מן המדקדקים והזכיר בפירוש המשנה של מנחות שדקדק במדת [illegible] יכלהו ועלתה לו משקלה כך וכך מקמח מצרים וכמ"ש פ"ו מהלכות בכורים ושאר מהגות כהונה שבגבולין, והיתה כונת הגאונים בזה בהיות נגלה יותר ידיעת המשקל מידיעת המדות וכן מבואר בתשובותיהם שזה לא נתבאר בגירסא אלא שכל אחד מהם שיער לפי דעתו. ואמנם מה שזכר מבאור משקל הליטרא והעוכלא אפשר ביש מזה כמך פ' המוכר את הספינה (ב"ב נ') ויש שם גרסאות חלוקות. ודע שמ"ו שעורות הם משקל הני ארגיג"ש במשקל שלנו ובזה תדע כל השיעורין כמה הם במשקל שלנו:

יג סאה האמורה בכל וכו'. זה מבואר בגמרא בכמה מקומות:

אוכל

לחם משנה

דלא יעשו כן תשכחת תורת עירוב מן התינוקות דאינם יודעים מה הוא הנעשה במבוי כמ"ש רבינו לקמן. ומה שהחמירו בעירוב יותר מבשיתוף דבעירוב צריך פת ובשיתוף לא. הרי פירש רש"י ז"ל הטעם בפרק הדר (דף ע"ה) דעירוב משום דירה ודירתו של אדם אינו נמשך אלא אחר (היין) (הפת) אבל שיתופיאינו אלא לצרף רשות החצרות ומבוי לאו בית דירה ועירוב החצרות זו עם זו ודאי דאינו צריך היכא דאיכא שיתוף כדפירש רש"י ז"ל שם:

כיצד

הגהות מיימוניות

[ה] כרבה ודלא כרב יוסף דאומר כדי לאכול הימנו, ע"כ:

מגדל עוז

כל אוכל עד אינו ראוי לאכילה: כתב הראב"ד ז"ל לא נאמר זה אלא בתרדין עכ"ל: ואני אומר הלכה ואת פרק בכל מערבין נשנית כולה ודברי ר"מ ז"ל יש להם על מה שיסמוכו דגרסינן התם [illegible] כמונא מערבין בתרדין חיין ולקביה איני והאמר רב חסדא סילקא חייא קטיל גברא חייא ופריקן שכיח בבשיל ולא בשיל א"ד אמר רב המנונא אין מערבין בתרדין חיין דאמר ר"ח סלקא [illegible] גברא חייא והדרינן לאקשויי והא קא תנינן דאכלי אינשי ופרקינן התם בבשיל ולא בשיל ופירש"י ז"ל כי קאמר רב המנונא אין מערבין בבשיל ולא בשיל עכ"ל. והוא ז"ל פסק כלישנא בתרא [illegible] רש"י ז"ל בקיבל מרבותיו וכיון דהוינא תלמודא דמקשינן או מסייע מסלקא לתרדין שמעינן ודאי דתרווייהו שוין איגון ותרווייהו מיקרון ירק כתם כגון ברייתא דקתני ליטרא ירק דאי שארא לא [illegible] סמייכו להדיא ולכך כתב בסוף דבריו והתרדין כן בכלל ירק ומערבין בהן נראה שבוא מדקדק כמי מ"ם [illegible] כמי מ"ם: עלי בצלים וכו' עד כיוצא בזה. פרק בכל מערבין: וכל האוכלין מצטרפין לשיעור [illegible] פ"ד דמעילה: כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן כו' אלא ש"מ לכתחילה אינו בא אלא ממין אחד [illegible] ממין אחד וכמוכה לבני מבוי אינו מוכה אלא ממין אחד מיהו בסוף הקלו בו וכו': ואני אומר לא [illegible] דבריו אלו שהרי שתוף ועירוב התומין שוין הן בקנין ושיעור וכ"כ ר"מ ז"ל פ"ו וריש פירקין נמי הכי תנן בכל מערבין ומשתתפין וכן בניא פרק חלון וגו' התם בהדיא בברייתא בכל מערבין [illegible] ערובי תחומין וכל משתתפין שתופי מבואות ולא אמרו נערב בפת אלא עירובי חצירות בלבד אלמא שוין כן נמי [illegible] בשיעור השיתוף וכן במינין דהילו עירובי חצרות פת שלימה בעית ואפילו בכאיסר סגי כר' יהושע דמחניסן פרק חלון ובפרק בכל מערבין דשיעורו בתרי מינין דאיסגאו בסוף מבוי [illegible] גרסינן אמר רבה הריני כגון עוזי בבוקי סברית א"ל כבות מרבנן חסוחים בכמה א"ל וכי מערבין בתאותים ומסדר תלמודא ולא והחניה כל האוכלים מצטרפים לפסול את הגויה בכחצי פרס [illegible] שתי סעודות לעירוב וכיה מבנה ג"כ בפ"ד דמסכת מעילה אח תוי ומדמקשי תלמודא אהדדי על כרחין דיק שיה בצירוף דאל"כ מאי מקשי הא דינא לחוד והאי דינא לחוד ותלמודא נמי איכעי [illegible] הכי התם בעירובי תחומין כי קאמינא אגא בשתופי מבואות ועוד דאמסיי' קמייתא דפירקין קרימנן דקתני לכו נבדדי בכל מערבין ומשתתפין אלא ודאי יפה כתב ר"מ ז"ל ואם רבינו הראב"ד [illegible] דכך אחרת לא ידעתי לסוף דעתו. ומה שגוה רבינו הרב לדקדק כן בוא פרק הדר ומשנה למגות מרגליות מבום דדייק אביי יין ויין ראוי ליערב יין ושמן אין ראוי ליערב וסוגיין דמכדדי לאשכוחי [illegible] ושקלא וטריא ביה בגירסא. ובעיני אין המרגלים מאירה דהא אביי לגבי רבא הוא דבעי לאשלוני וקי"ל כבליב הלמודא אביי ורבא הלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם והדרכא מנהגי לי בס סור [illegible] תלמודא סייעתא לרבא מהא דתניא מערבין בחצר בבת ואם רצו להשתתף בפת משתתפין מערבין בתגליות ומשתתפין במבוי שלא ישכח תורת עירוב מן התינוקות דברי ר"מ והכ"א או מערבין או משתתפין אמר רב הונא אמר רב הלכה כר"מ וכו' עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"מ אלא במערבין או משתתפין אבל בהאי מילי מודו והא קמן דאין מחלק במיני העירובין אלא בין חצירות לשתוף אבל ההומין והשתופי מבואות כהדדי ניגהו וכמ"ש ר"מ ז"ל: וכבר ביארנו עד נגבולין. בכל פרק בכל מערבין (דף ל"א):

אותן תמיד: **יד** *אוכל שהוא מותר באכילה אף על פי שהוא אסור לזה המערב הרי זה מערב בו ומשתתף בו. כיצד משתתף הנזיר ביין וישראל בתרומה. וכן הנודר מאוכל זה או שנשבע שלא יאכלנו מערב בו ומשתתף בו. שאם אינו ראוי לזה הרי הוא ראוי לאחר: **טו** אבל דבר האסור לכל כגון טבל אפילו טבל של דברי סופרים. וכן מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו כהוגן. וכן מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכה. אין מערבין ומשתתפין בהן. אבל מערבין ומשתתפין בדמאי מפני שראוי לעניים. ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שנפדו אע"פ שלא נתן את החומש שאין החומש מעכב. ומערבין במעשר שני בירושלים מפני שהוא ראוי שם לאכילה אבל לא בגבולין **טז** *כיצד [ב]מערבין בחצירות גובין חלה אחת שלימה מכל בית ובית ומניחין הכל בכלי אחד בבית אחד מבתי החצר אפילו בבית התבן או בבית הבקר או בבית האוצר. אבל אם נתנו בבית שער אפילו בית שער של יחיד או באכסדרה או במרפסת או בבית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו עירוב. וכשמקבץ העירוב מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. ואומר בעירוב זה יהיה מותר לכל בני החצר להוציא ולהכנים מבית לבית בשבת. ויש לקטן לגבות עירובי חצרות. ובית שמניחין בו עירוב [ג]אינו צריך ליתן את הפת. ואם היו רגילין להניח בו אין משנין אותו מפני דרכי שלום: **יז** וכיצד משתתפין במבוי. גובה אוכל כגרוגרת מכל אחד ואחד או פחות מכגרוגרת אם היו מרובין. ומניח הכל בכלי אחד בחצר מחצרות המבוי או בבית מן הבתים אפילו [ו] בית קטן או אכסדרה או מרפסת הרי זה שיתוף. אבל אם הניחו באויר מבוי אינו שיתוף. [ד]ואם הניח הכלי בחצר צריך להגביה הכלי מן הקרקע טפח כדי שיהיה ניכר. ומברך על מצות עירוב. ואומר בזה השיתוף יהיה מותר לכל בני המבוי

השגת הראב"ד

*כיצד מערבין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל במקומות הללו נהגו בעירובי חצרות שגובין מעט מעט קמח מכל בית ועושין מהן חלה אחת מלה ומתחזרין אותה כל השנה קפכרי ככר שלם לכולהו קאמר ובאמת אם באו לערב בפרוסות אינו עירוב ומסתברא דבעינן כגרוגרות לכל אחד ואחד כאותה חלה עכ"ל:

א טור סימן שס"ו סמ"ג שם. ב טור סימן שכו סמ"ג שם. ג טור סי' שס סמ"ג שם. ד טור סי' שסו שלה סמ"ג שם.

כסף משנה

טז כיצד מערבין עירובי חצרות וכו'. כתב ה"ה ורבינו הזכיר המשנה כפשטה שדי לכל בככר כאיסר ואפילו הוא מעט שאין בו כגרוגרת. וכן נראה עוד ממ"ש רבינו בפרק זה נכון לקח אחד מבני החצר פת אחד ואמר ה"ז לכל בני החצר או שהיה אוכל כשתי סעודות ואמר ה"ז לכל בני המבוי משמע בהדיא דלבני חצר לא בעינן מזון שתי סעודות: ומניחין הכל בכלי אחד בבית אחד מבתי החצר וכו'. אבל אם נתנו בבית שער אפילו בבית שער של יחיד וכו'. כתב ה"ה שאין ספק אצלו שרבינו היה גורס במימרא דרב יהודה כל מקום שאמרו הנותן עירובו אינו עירוב הדר שם אינו אוסר עליו חוץ מבית שער דיחיד דלפי זה הנותן את עירובו בבית שער דיחיד אינו עירוב והדר שם אוסר עליו. וכתב שהרשב"א קיים גירסא דידן לרבינו והעמיד דבריו בדרך אחרת א"א להולמם עכ"ל. ול"נ דספיר גרים רבינו כגירסא דידן ומיהו ס"ל דלא קי"ל הכי מדגרסינן בפ"ק הדר (עירובין ע"ה.) אמר רב יהודה אמר שמואל שערה בתים זה לפנים מזה פנימי נותן את עירובו ודיו ור' יוחנן אמר אפילו חיצון חיצון בית שער הוא חיצון של כנימי במאי קמיפלגי מר סבר בית שער דיחיד שמיה בית שער ומר סבר לא שמיה בית שער כלומר דין בית יש לו והדר שם אוסר וקי"ל כר"י. וכיון דלא קי"ל כר"י בר שמואל בתאי דאמר דהדר בבית שער של יחיד אינו אוסר עליו אלמא כי הך והדר שם אוסר לא שנא בית שער דרבים מבית שער דיחיד מיניה דנס בתאי דאמר הנותן את עירובו בבית שער דיחיד אינו עירוב לא קי"ל כוותיה דבית שער דמחניהין בכל בית שער בין דרבים בין דיחיד וקתני דהנותן עירובו שם אינו עירוב והדר שם אינו אוסר וא"כ שפיר כתב רבינו שהנותן את עירובו בבית שער אפילו אם הוא בית שער של יחיד אינו עירוב ומ"ש בפ"ד גבי כאוסר על חבירו מי שהיה לו בחצר חבירו בית שער שהרבים דורסים בו אינו אוסר עליו לדעתא נקט הכי לומר שאע"פ שהוא של רבים לא אסרו וכ"ש אם הוא של יחיד. א"נ דבכ"ד לא בית שער של רבים קאמר הלא בית שער שרבים דורסים בו ובית שער של יחיד נמי בתשמע דאף בבית שער דיחיד דורסים רבים כשבאים ליכנס לביתו וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שהשמיט מימרא דרב יהודה בר שמואל ולא כתב אלא המשנה כצורתה הנותן את עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב והדר שם אינו אוסר עליו ולא חילק בין בית שער דרבים לבית שער דיחיד.

יז ואם הניח הכלי בחצר צריך להגביה הכלי מן הקרקע טפח וכו'. מדברי רבינו

מגיד משנה

יד אוכל שהוא וכו'. משנה שם (עירובין ל"ו:) מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה ובגמרא (דף ל'.) אמר רב הונא שנשבע שלא אוכל ככר זה מערבין לו בה ככר זה עלי אין מערבין לו. ואמרו רוב המפרשים דאין הלכה כמותו אלא בכל ענין מערבין כדמוכחן ברייתות התם וכן הסכים הרשב"א ז"ל, וכירס עירובי תחומין ושתופי מבואות דין אחד להם:

טו אבל דבר האסור וכו'. משנה שם (דף ל"א) מבואר בגמרא:

טז כיצד מערבין. נהגו א"א במקומות הללו וכו'. ובדברי הגאונים ראיתי שמקיימים המנהג הזה לגבות קמח ולעשות חלה שלימה ואף במקומותינו נוהגים כן והסכימו בו האחרונים ז"ל ולא מצאו בגמרא ולא בדברי רבינו סתירה זה המנהג או קיומו. ומ"ש הר"א ז"ל ומסתברא דבעינן כגרוגרת וכו' הוא חפוי שדעתו ודעת האחרונים שאף לעירובי חצרות בעינן שיעור אפי' בככר שלם ושיעורו כשיעור השתוף למועטים כגרוגרת לכל אחד למרובין מ"ח מזון שתי סעודות ודחקו עצמן בלשון המשנה (דף פ') באמרה ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו ואמרו ובלבד שיהו שם ככרות הרבה כגרוגרת לכל אחד. ורבינו הזכיר המשנה כפשטה שדי לכל אחד בככר כאיסר ואפילו הן מועטין שאין בו כגרוגרת ואף בדברי הגאונים לא מצאתי שיהא שיעור עירובי חצרות אלא בככרות שלמים או כשגובין קמח לעשות ממנו חלה שלימה וכן עיקר:

ומניחין הכל בכלי אחד וכו'. משנה בכיצד משתתפין (פ"ה) הנותן את עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב והדר שם אינו אוסר עליו. בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות ה"ז עירוב והדר שם אוסר עליו. ובגמרא יש מימרא דרב יהודה דמשמע מינה דהנותן עירובו בבית שער דיחיד עירובו עירוב ולא נזכרו בהלכות. ורבינו כתב אפילו בבית שער דיחיד וזה תימה ואין ספק אצלי שכך היתה גרסת רבינו שם אמר רב יהודה כ"מ שאמרו חכמים הנותן את עירובו אין עירובו עירוב הדר שם אינו אוסר עליו חוץ מבית שער דיחיד ואולי שלזה לא הוצרכו להזכיר בהלכות מימרא זו לפי שנסתם בית שער נכלל בית שער דיחיד ולזה כתב רבינו פ"ד גבי האוסר על חבירו מי שהיה לו בחצר חבירו בית שער שהרבים דורסין בו וכו' דמשמע הא של יחיד אוסר ומ"מ שבהלכות לא חלקו בפ' הדר גבי האוסר על חבירו אולי מפני שאין מאריכין בדברים שאין מצויים שידור אדם בבית שער כנ"ל ולזה פסק רבינו פ"ד בעשרה בתים זה לפנים מזה שהבית הפנימי והסמוך לו נותנין עירוב וכר"י דאמר פ' הדר (דף ע"ה:) שבית שער דיחיד אוסר כמו שיתבאר שם. וראיתי לרשב"א ז"ל שהביא הגירסא כל מקום שאמרו הדר שם אינו אוסר הנותן את עירובו שם אין עירובו עירוב חוץ מבית שער דיחיד והעמיד דברי רבינו בדרך אחרת א"א להולמה. ודין בית שאין בו ד"א מבואר פ"ק דסוכה (דף ג') וכשמקבץ העירוב מברך וכו' זהו רוסכים שכל המצות כלן אע"פ שהן מדבריהן מברכין עליהן חוץ מאותן המבוארות פי"א מהלכות ברכות. ויש לקטן לגבות עירובי חצרות וכו'. מימרא (עירובין ע"ח) אמר רב הונא קטן גובה את העירוב והוא הדין לנשים ועבדים ובית שמניחין בו את העירוב אינו וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט) אמר שמואל בית שמניחין בו את העירוב אינו צריך ליתן את הפת ופירש מעות מבוס דכמאן דדיירי הכל כלהו הוא. ודע שפסק הלכה הוא שהעירוב משום דירה לפיכך אין מערבין ולא משתתפין בכלים ומערבין בפת ומשתתפין בהולכין אע"פ שאין בהם שוה פרוטה ומניחין העירוב אפילו בבית של קטן ואם היה העירוב משום קנין היו דינין אלו בהפך ובדברי רבינו מבואר כל זה למבין: ואם היו רגילין להניח בו אין משנין וכו'. כניסין פרק הנזקין (דף נ"ט.) משנה מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום:

יז וכיצד משתתפין במבוי וכו'. כבר נתבאר זה ומבואר בכיצד משתתפין (עירובין פ"ה) שהשתוף יש להניחו בבית שער אכסדרה ומרפסת ובחצר שבמבוי ומפורש בהלכות שמניחין אותו אפילו בבית קטן שהוא מארבע אמות ומבואר בגמרא שאם הניחו באויר מבוי שאינו שתוף: ואם הניח הכלי בחצר וכו'. פרק חלון (דף ע"ט.) אמר שמואל תבית

לחם משנה

טז כיצד מערבין בחצרות וכו'. כתב הרב המגיד שדי לכל בככר כאיסר ואפילו הן מועטין וכו' כלומר אפילו (הדבר) [הככר] קטן שאין בו כגרוגרת לכל אחד ואחד. והנכון להגיה בדבריו ואפילו הוא מועט:

אין

מגדל עוז

כיצד מערבין וכו' עד במרפסת. פ' חלון (דף פ"א) ופרק כיצד משתתפין (דף פ"ה) כתב הראב"ד ז"ל במקומות הללו וכו' ומסתברא דבעינן כגרוגרת לכל אחד ואחד כאותה חלה עכ"ל: ואני אומר כבר רבו בזה הבירורים והגירסאות והדעות ונתפשטו המנהגות ביקרויות ואולי רואה כדברי הראב"ד ז"ל הבנה שאלטעך לרגיל ר"מ ז"ל כי הוא פסק כרבי יהושע בפ' חלון וכ"ה בירושלמי כדבריו אלא שאני אומר ראוי להמיה כל מקום ותקום על מנהגו כי מנהג ישראל תורה היא כל זמן שיש להם על מה שיסמוכו בהלכה וכמו שאמרו נהרא נהרא ופשטיה. ומנהגו לקחת חלה שלימה שיש בה שיעור שתי סעודות ולזכות עליה ולברך בה אפילו לאלף טוב מצאתי להרשב"א ז"ל שהסכים כן בנמוקי עירובין שלו. או בבית שאין בו ארבע אמות וכו'. פ"ק דסוכה (דף ג'). וכשמקבץ העירוב מברך כו' עד מבית לבית בשבת כהלכות גדולות ויש לקטן לגבות הבית פרק בכל מערבין: ובית שמניחין וכו'. פרק מי שהוציאוהו גמרא ממתניתין דהיו שנים (דף מ"ט). ואם היו רגילין כו' עד שלום. פרק הנזקין (דף ס') וכיצד משתתפין כו' עד מרובין. פרק חלון (דף פ"א) ומניחין הכל וכו' עד ה"ז שתוף. פרק חלון ופרק כיצד משתתפין ופרק הנזקין ובירושלמי. אבל אם הניח כו'. פרק כיצד משתתפין: ואם הניח הכלי עד למבוי בשבת. פרק חלון (דף ע"ט):

הגהות מיימוניות

[ו] בפ"ק דסוכה בית שאין בו ארבע אמות כו' עד אבל מניחין בו שתופי מבואות ע"כ:

המבוי להוציא ולהכנים מחצרות למבוי בשבת: **יח** חלקו את העירוב או את השיתוף אף על פי שהוא [ז] בבית אחד [א]אינו עירוב. אבל אם מלאו את הכלי מן העירוב ונשאר ממנו מעט והניחוהו בכלי אחר מותר: **יט** [ב]המשתתפין במבוי צריכים לערב [ח] בחצירות כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב. שהרי אין התינוקות מכירין מה נעשה במבוי. לפיכך אם נשתתפו [ט] במבוי בפת סומכין עליו ואין צריכין לערב בחצרות שהרי התינוקות מכירין בפת. [ג]בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום פת שעל השלחן סומכין עליה משום עירובי חצירות. ואם רצו לסמוך עליה משום שיתוף סומכין אף על פי שהן מסובין בחצר: **כ** [ד]ילקח אחד מבני החצר פת אחת ואמר הרי זו לכל בני החצר או שהוא אוכל כשתי סעודות ואמר הרי זה לכל בני המבוי אינו צריך לגבות מכל אחד ואחד. אבל צריך לזכות להן בו על ידי אחר. ויש לו לזכות על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו העברי ועל ידי אשתו. [ה]אבל לא על ידי בנו ובתו [י] הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו. וכן יש לו לזכות להן על ידי שפחתו העברית אף על פי שהיא קטנה. שהקטן זוכה לאחרים בדבר שהוא מדברי סופרים. ואינו צריך להודיע לבני החצר או לבני המבוי שהרי זכה להן ועירב עליהן שזכות היא להן וזכין לו לאדם שלא בפניו: **כא** אין מערבין ולא משתתפין בשבת אלא מבעוד יום. [ו]ומערבין עירובי חצרות ושתופי מבואות בין השמשות אף על פי שהוא

א טור סי' שסו סמ"ג שם: ב טור סי' שצו ועי' שם: ג טור סי' שסו: ד שם: ה עי' בטור שם: ו טור סי' רסא:

מגיד משנה

חבית של שתופי מבואות צריך להגביה מן הקרקע טפח ופירשוה הגאונים בין מתחלף בין מאחר המזכה לבן מעלו כמו שיתבאר אבל כאחרונים פירשוה דוקא במזכה לבן מעלו ומשום סקלה כבגבהה אבל אם היתה הבית משל בני מבוי אינה צריכה הגבהה וסמכו בזה על התוספתא דקתני אם היתה משלו מגביהה מן הארץ. ומ"מ יש סיוע לדברי הגאונים ז"ל מהבריית' שהביאו שם בגמרא (דף פ'.) משתתפין במבוי מביאין את החבית אם משלו זוכות אם משלהן צריך להודיע ומגביהה מן הקרקע טפח ואם איתא דכשהיא משלהן אינו צריך להגביה היה להם לסמוך דין ההגבהה למשלו וכך היה ראוי לומר אם משלהן צריך להודיע אם משלו צריך לזכות ולהגביה. והרשב"א הסכים לדעת האחרונים ז"ל:

יח חלקו העירוב וכו'. מימרא דשמואל פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט.) החולק את עירובו אינו עירוב והקשה מדתניא המשנה שנגנו את עירובן ונתנוהו בשני כלים ב"ה אומרים ה"ז עירוב ותירצו עד כאן לא קאמרי ב"ה התם אלא דמליה למניה ואייתר אבל דפלגיה פלוג לא. ובכאן דברי רבינו מבוארין ופירש אפילו בשמאלא הכלי והותירו לא התירו אלא כששני הכלים בבית אחד וכן נראה שם למעלה מזה ואף לשון רבינו נראה כן וכ"כ הרשב"א ז"ל:

יט המשתתפין במבוי וכו'. בפרק הדר (דף ע"ג:) ברייתא מחלוקת ר"מ ורבנן ואמרו שם הלכה כר"מ ונאמרו שם שתי לשונות ונחלקו המפרשים בפסק דברים אלו והנכון כדברי רבינו שכל שנשתתפו במבוי בפת סומכין עליו משום עירוב וכן העלה הרשב"א ז"ל וכתב אלא שנהגו לערב בפת ולשתף ומניחין שתי שותפ בבית שבחצר אחת משום עירוב ואחת משום שתוף עכ"ל:

בני חבורה שהיו מסובין וקדש וכו'. בכילד משתתפין (דף פ"ה.) א"ר יהודה אמר שמואל בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום פת בעל השלחן סומכים עליו משום עירוב ואמרי לה משום שתוף אמר רבה ולא פליגי כאן שמסובים בבית כאן שמסובים בחצר. והטעם לפי שהשתוף הוא אפילו בחצר אבל העירוב אינו אלא בבית בדוקא כמו שנתבאר. ומדברי רבינו נראה שהוא מפרשה בבני חבורה שקנו פת בשותף והיו מסובים ואוכלים ממנו אבל הרשב"א ז"ל מפרשה בבני חבורה שהיו מסובים אצל אחד שזמנן לאכול משלו. ואע"פ שהמערב משלו צריך לזכות כמו שיתבאר בכאן סתמו כפרושו שכל שזמנן לאכול על השלחן הרי זה זכה להם את הכל:

כ לקח אחד וכו'. פרק חלון (דף ע"ט:) משנה וגמרא. ומ"ש אע"פ שבן קטנים שהקטן זוכה לאחרים וכו' מבואר בגיטין פרק הנזקין (דף ס"ד ס"ה). וי"מ שכשאמרו בבניו קטנים וגדולים הכונה שהם סמוכים על שלחן אביהם נקראים קטנים אע"פ שהם גדולים בשנים ואם אינם סמוכין על שלחן אביהם נקראים גדולים אע"פ שהן קטנים בשנים דמו זה למציאה כמבואר סוף פרק י"ז מהלכות גזלה ואבדה. והאחרים חלקו ופירשו המשנה כפשטה וזה נראה דעת רבינו ועיקר. וכתב הרשב"א ז"ל וכשהוא מזכה אם בקי בהלכה הוא צריך לזכות לכל בני החצר והמבוי ולכל מי שנתוסף מיום זה ואילך במבוי שאם לא כן פעמים שנתוספו דיורים ויאסרו עליהן עכ"ל. ובפרק חמישי אבאר. ומ"ש רבינו ואמרו צריך להודיע, פסק הלכה בגמרא (דף פ"א) כר' יהודה דאמר הכין:

כא אין מערבין ולא משתתפין בשבת אלא וכו'. משנה פרק במה מדליקין (דף ל"ד.) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה מערבין והעמידוה בגמרא בעירובי חצרות אבל ודאי חשיכה אין מערבין:

ולעולם

כסף משנה

רבינו דבריו משמע דבין במזכה משלו בין כשהעירוב שלהן קאמר וכדברי הגאונים וכתב הריטב"א ולדבריהם במסס שותפים בחבית ששניהם שאין צריכין לערב כ"ש שצריך שתהא גבוהה מפאר חביות להיכרא: ודע שאין לדקדק מדברי רבינו שאינו צריך להגביה אלא בחבית הכלי נתגר אבל אם היתה בבית לא דמ"ש ולא כתב כן אלא כדי שלא לכתוב שצריך להגביה מן הקרקע טפח סמוך לגג"ש קודם לכן שהיא נאויר המבוי אינו שיתוף דכוה משמע שאם הגביה מן הקרקע טפח אפילו הניחו באויר מבוי הוי שיתוף:

יט המשתתפין במבוי צריכים לערב בחצרות וכו'. בפרק הדר (עירובין ע"ג:) מערבין בחצרות ומשתתפין במבוי כדי שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות שיאמרו אבותינו לא עירבו דברי ר"מ וחכ"א מערבין או משתתפים פליגי בה רב נחומי ורבה חד אמר בפת כ"ע לא פליגי דבחדא סגיא כי פליגי ביין וחד אמר ביין כ"ע ל"ש דבעינן תרתי כי פליגי בפת א"ר יהודה אמר רב הלכה כר"מ ורב הונא אמר מנהג ור' יוחנן אמר נהגו. ורבינו מלבד מ"ש פה כתב בפ"ה מבוי שעירבו כל חצרות שבו כל חצר לעצמה ואח"כ נשתתפו כולם במבוי שכח אחד מבני חצר ולא עירב עם בני חצרו לא הפסיד כלום שהרי כולם נשתתפו על השיתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצרות עם השיתוף אלא שלא לשכח התינוקות והרי עירבו בחצרות. נראה מדבריו שאפילו לא עירבה כל חצר לעצמה אם נשתתפו בפת סומכים עליו וא"צ לערב כלל. ואע"פ שכתב עוד בפרק הנזכר נשתתפו במבוי ושכחו כולם לערב בחצרות אם אין מקפידין על פרוסתן סומכים על השיתוף בשבת ראשונה בלבד ואין מתירין להם דבר זה אלא מדוחק ככל העמידה ה"ה בשעירבו ביין ומאי פרוסתן פרוסה דעלמא שאילו נשתתפו בפת סומכים עליו משום עירוב. ולפי זה נראה שרבינו פוסק כר"מ וכדפסק רב ולא חייש לדרבי יוחנן דאמר נהגו כיון דסתמא דמתניתין כר"מ וכמ"ד דבפת כ"ע לא פליגי דבחדא סגיא וכן פירש ה"ה כאן ולפסר שפוסק כחכמים וכמ"ד ביין כ"ע לא פליגי דבעי תרתי דסתם מתניתין כחכמים דבנשתתפו ביין הוא דכה"ג מודו רבנן דצריך לערב בחצרות מפני התינוקות שאינם מכירין ביין שמשתתפים בו במבוי אבל כשמשתתפים בפת מתוך שהפת חיי האדם עיניהם תלויות בו ומתוך כך מכירין כשמשתתפין במבוי בו ולפי זה סומכין על השיתוף בפת במקום עירוב אבל לא שייך למימר סומכים על עירוב במקום שיתוף דעירוב שעירבה כל חצר לעצמה שאין יחיד לטלטל במבוי והאי אפילו מחצר לחצר שלא דרך מבוי אסור לטלטל ולכן לא הזכירו רבינו מיהו היכא שהחצרות פתוחות זו לזו ועירבו דרך פתחיהם אפשר שמותר לטלטל במבוי על סמך עירוב זה:

כ ויש לו לזכות ע"י בנו וכו' וע"י אשתו. משנה פ' חלון (עירובין ע"ט:) וכתבו שם התוס' בשילהי נדרים מוקי לה כגון שיש לה בית בתוך חצר דמינו דזכיא לנפשה זכיא לאחריני אבל אם אין לה בית בחצר לא. והר"ן כתב בס"פ דנדרים דהא דאוקימנא בנדרים בשיש לה בית בתוך חצר ה"מ לר"מ דאמר אין קנין לאשה בלא בעלה כדאיתא בפ"ק דקדושין אבל לרבנן דפליגי עליה התם לא צריכינן שתהא לה חצר בתוך מבוי. וזה דעת רבינו והרי"ף שכתבו מתניתין כצורתה: וכן יש לו לזכות להם ע"י שפחתו העבריה וכו'. ה"ה עבדו העברי הקטן אלא משום דבפרק התקבל (גיטין ס"ד ס"ה) איכתוב בן משתהה דלאמרינן כאי שפחה היכי דמיא אי דאתיא שתי שערות מאי בעיא גביה קס"ה נקט שפחה משום במתן שהקטן זוכה לאחרים שייך נמי בעבד עברי קטן, ויותר נכון לומר דלא נקט עבד עברי קטן משום דלא משכחת לה דליהוי נמכר בגנבתו כיון דקטן הוא וגם אינו יכול למכור עצמו:

ביטול

לחם משנה

כא אין מערבין ולא משתתפין בש"ש אלא מבע"י. כתב ה"ה והעמידוה בגמרא בעירובי חצירות כלומר אבל בעירובי תחומין ודאי דאין מערבין דאסמכוה רבנן עירובי תחומין אקראי כדפירש רש"י ז"ל שם. ולמטה כתב ה"ה ואע"פ שהמשנה בעירובי תחומין שנו אותו עירובי חצרות בדבר זה והטעם דכ"ש הוא דכיון דבעירובי תחומין כן כ"ש עירובי חצרות ולמעלה בלשון המתחיל שהוא מותר וכו' שכתב ופירש עירובי תחומין ושיתופי מבואות דין אחד להם טעמו דמערבין ספקא קאמר וא"כ כל עירוב במשמע בין עירובי תחומין בין עירובי חצרות:

מי

הגהות מיימוניות

[ז] וכן כתב ראבי"ה ומ"ש בה"ג דבבית אחד שפיר דמי ליתא כדפלגא שמעתא התם ע"ש, ע"כ: [ח] דפסקי אמוראי כר"מ לגבי רבנן וע"ש, ע"כ: [ט] וכ"כ בס"ה כמ"ד אם נשתתפו בפת בחדא סגי והלכה כמותו להקל בעירוב ופירש ר"י בחדא סגי אם נשתתפו במבוי ע"כ. אמנם מהר"ם כתב וז"ל הילכך סומכין על שיתוף במקום עירוב לכתחלה בין נשתתפו במבוי בפת בין שנשתתפו ביין ועל עירוב במקום שיתוף אם כל החצרות פתוחות זו לזו ודרך פתחים והלוכות ועירבו יחד בפת אע"פ שלא נשתתפו ע"כ: [י] כתב ר"ת שצריך ליזהר שלא לזכות העירוב ע"י בנו הגדול הסמוך על שלחנו דאו"ר יוחנן בפ"ק דכ"מ לא קטן קטן ממש אלא גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן וקי"ל כרבי יוחנן לגבי שמואל דפליג עליה התם דאמר קטן קטן ממש וגדול גדול ממש. אמנם בה"ג לא הביא דברי ר' יוחנן כלל אלא משמע לגמרי שסובר כשמואל וכן רבינו המחבר וכן הרב ר' שמשון פסק כשמואל וכן הרב ר' שמשון בר ר' אברהם כתב כדבריו בדברי ר' שמשון מתוך סוגית הירושלמי דפירקין דהכא דאינו מביא כלל דברי ר' יוחנן אלא כל הסוגיא מוכחת דהמדבר בקטן ממש ובירושלמי דב"מ מביאה ע"כ ספר המצות, אמנם הר"מ כתב רק דברי ר"ת ור"י אלפס כתב הוא בעמוד. ועיין בס' נזיקין בסימן ה' ובהלכות אבדה ס"ס י"ז לא ידעתי למה הביא ראיה מן הירושלמי שהרי מתלמוד שלנו היה יכול להביא שבפ"ק דב"מ הביא הא דרבי יוחנן ובפירקין דהכא לא הביא כלום:

מגדל עוז

חלקו העירוב כו' עד בכלי אחר מותר. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט): המשתתפין וכו' עד מכירין בפת. פרק חלון (דף פ'): בני חבורה כו' עד בחצר. פרק כיצד משתתפין (דף פ"ה): לקח אחד מכל כו' עד מכמ"י. פרק חלון (דף פ"א): ומערבים עירובי חצירות כו' עד מן הכלים. פ' במה מדליקין (דף ל"ד):

שהוא ספק מן היום ספק מן הלילה. ולעולם צריך שיהא העירוב או השיתוף מצוי ואפשר לאכלו כל בין השמשות. *לפיכך אם נפל עליו גל או אבד או נשרף או שהיה תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב. משחשיכה הרי זה עירוב. ואם ספק הרי זה עירוב שספק העירוב כשר:

כב [ג]נתן העירוב או השיתוף במגדל ונעל עליו ואבד המפתח קודם שחשיכה אם אי אפשר לו להוציא העירוב אלא אם כן עשה מלאכה בין השמשות הרי זה כמי שאבד ואינו עירוב שהרי אי אפשר לאכלו. הפריש תרומת מעשר או תרומה גדולה והתנה עליה שלא תהיה התרומה עד שתחשך אין מערבין בה שעדיין היא טבל כל בין השמשות וצריך שתהיה סעודה הראויה מבעוד יום:

פרק שני

א אנשי [א]החצר שעירבו כולן חוץ מאחד מהן שלא עירב עמהן בין מזיד בין שוכח הרי זה אוסר עליהן. ואסור לכולן להוציא מבתיהן לחצר או מחצר לבתיהן. ביטל להן זה שלא עירב רשות חצרו בלבד הרי אלו מותרין להוציא ולהכנים מבתיהן לחצר ומחצר לבתיהן אבל לביתו אסור. ביטל להן רשות ביתו ורשות חצרו הרי כולם מותרין הן מפני שעירבו והרי ביטל להן רשות ביתו וחצרו. וגם הוא מותר מפני שלא נשאר לו רשות והרי הוא כאורח אצלם והאורח אינו אוסר: **ב** המבטל רשותו סתם רשות חצרו ביטל רשות ביתו לא ביטל. והמבטל רשותו לבני החצר צריך לבטל לכל אחד ואחד [א] בפירוש ואומר רשותי מבוטלת לך ולך ולך. [ב]והיורש מבטל רשות אף על פי שמת מורישו בשבת שהיורש קם תחת מורישו לכל דבר. וביטול רשות בשבת מותר לכתחלה: **ג** בטלו [ג]אלו המערבין רשותן לזה שלא עירב. הוא מותר שהרי נשאר לבדו. והם אסורין שלא נשאר להן רשות. ואין אומרים יהיו כאורחים אצלו שאין רבים אורחין אצל אחד: **ד** היו אלו שלא עירבו שנים או יתר. אם בטלו רשותם למערבין המערבין מותרין ואלו שלא עירבו אסורין. ואין המערבין יכולים לבטל רשותם לשנים שלא עירבו שכל אחד מהן אוסר על חבירו. ואפילו חזר האחד שלא עירב וביטל רשותו לשני שלא עירב הרי זה אוסר שבשעה שבטלו לו המערבין אסור היה. *אחד שעירב אינו מבטל רשותו לאחד שלא עירב אבל האחד שלא עירב מבטל רשותו לאחד שעירב: **ה** כשם שבעל הבית זה מבטל רשותו לבעל הבית זה בחצר אחת [ד]כך [ג] מבטלין מחצר לחצר ומבטלין וחוזרין ומבטלין. כיצד שנים ששרויים בחצר ולא עירב אחד מהן [ג] מבטל רשותו לשני ונמצא השני מטלטל ברשותו שביטל לו חבירו עד שיעשה צרכיו. וחוזר השני ומבטל רשותו לראשון ומטלטל הראשון ברשותו שביטל לו

השגת הראב"ד

*אחד שעירב וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והוא שמת הג' שעירב זה עמו אבל אם הוא חי צריך לבטל לשניהם, עכ"ל:

א טור סי' שע שפ"ב: ב טור סי' שפ"ד ג טור או"ח סי' שם סמ"ג עשין דרבנן א ד טור סי' שפ"א ה טור סי' שם ו טור סי' שפ"א:

כסף משנה

פ"ב א ביטל להם זה שלא עירב רשות חצרו בלבד וכו' אבל לביתו אסור. בפרק הדר (עירובין ס"ט) אמתני' דמתכן שבין שתי חצרות הניא בית שבין שתי חצרות ותילאהו תנן וכו' נהתפס התכן מעשרה ספחים שניהם אסורים כיצד הוא עושה נועל ביתו ומבטל רשותו ומתמה בגמרא תרתי ס"ק או נועל ביתו או מבטל רשותו ואיבעית אימא לעולם תרתי כיון דדש ביה אתי לאפוקי וכירש"י לעולם תרתי ולענין היתר חבירו בחדא סגי מיהו לדידיה בעי למיעבד תרתי דלא ליתי לאפוקי וה"ה דס"ל להאי תנא בכל מבטלי רשות צריך לנעול. ועל פי זה כתב הטור שאם ביטל רשותו סתם לא ביטל רשות ביתו הילכך צריך לנעול ביתו שלא יבא להוציא באיסור ולא יפתחנו אלא כשרוצה לצאת ולבא ויינעלנו מיד אחרי צאתו ובואו עכ"ל. ורבינו שלא הזכיר שצריך לנעול ביתו י"ל שסובר כמ"ש התוס' לחלק בין ההיא דפרק תלון להא דאנשי חצר ששכח אחד מהם ולא

ג בטלו אלו המערבין וכו'. משנה שם נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורים ואמרו בגמרא ואמאי הם אסורים איהו נהי ליהוו אורחין לגביה והירלו חד לגבי חמשה הוי אורח חמשה לגבי חד לא הוו אורחים וכתב הרשב"א ז"ל ויראה לי שאם היו שנים לבד ובטל האחד אצל חבירו כך הדין שהמבטל אסור אף בשל חבירו וחבירו מותר בשל עצמו וכן רבים שלא עירבו שנתנו רשות לרבים שעירבו לפי שהיחיד נעשה אורח אצל רבים אבל הרבים אינן נעשין אפילו אצל הרבים ולא היחיד אצל היחיד עכ"ל:

ד היו אלו שלא עירבו שנים או יתר אם בטלו רשותם למערבין וכו' בריתא שם (דף ע') שנים שלא עירבו נותנים רשותם לשנים שעירבו וכתב רבינו ואלו שלא עירבו אסורים וכבר נתבאר זה לעיל כדברי הרשב"א ז"ל. ואין המערבין יכולים לבטל רשותם לשנים שלא עירבו שכל אחד וכו' בריתא שם ואין שנים שעירבו נותנין רשותם לשנים שלא עירבו ומפורש שם לא צריכא דהדר חד מינייהו ובטל ליה לחבריה מהו דתימא ליסתרי קמ"ל כיון דבעידנא דקא מבטל לא הואי ליה שריותא בהאי חצר לא. אחד שעירב אינו מבטל רשותו לאחד שלא וכו' בריתא שם אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב אבל אין אחד שעירב נותן רשותו לאחד שלא עירב ורבינו הביא הבריתא כלשונה ויש בזה תמה שהרי בגמרא הקשו מרישא לחאן דאמר המבטל רשות צריך לבטל לכל אחד ואחד והיינו רישא דקתני בבטלו לאחד וכך היא הקושיא שם היכי דמי אחד שעירב אי דליכא אחריתא בהדיה מאן עירב אלא פשיטא דאיכא אחריתא בהדיה וקתני לאחר שעירב ותירצו רב"ע דרוה וכיה ומבואר זה בהלכות וא"כ היה לו לרבינו לבאר שאין הבטול לאחד שעירב מועיל אלא כשאין חבירו שעירב עמו קיים וכבר הושג מזה. ואפשר שסמך לו רבינו על מה שכבר באר למעלה שצריך לבטל לכל אחד ואחד וצ"ע:

ה כשם שבעל הבית זה מבטל רשותו לבעה"ב זה בחצר אחת וכו' שם (דף ס"ט) חריך שמואל אין בטול רשות מחצר לחצר ואין בטול רשות בחורבה ור' יוחנן אמר יש בטול רשות מחצר לחצר ויש בטול רשות בחורבה וקי"ל כר"י. ובאור זה כך הוא שבשתי חצרות הפתוחות זו לזו ובהוהות ירה"ר אע"פ שאין אחת אוסרת על חברתה הם רצה ההחת לבטל רשותה אלל השניה היא מותרת והכנסת אסורה. והנ"ל שיש בטול אם היתה זהה לפנים מזו שהפנימיות אוסרות על החיצונה שיש בהן בטול וזה מבואר שם. ומבטלין וחוזרין ומבטלין

מגיד משנה

ולעולם צריך שיהיה העירוב או השיתוף מצוי ואפשר לאכלו כל וכו'. משנה פרק בכל מערבין (עירובין ל"ה.) נפל עליו גל או נשרף או תרומה ונטמאה מבע"י אינו עירוב משחשיכה ה"ז עירוב אם ספק נחלקו שם ותסקנא שספק העירוב כשר ואע"פ שהמשנה בעירובי התחומין שוין הם לכן עירובי חצרות בדבר זה וכפוט וכ"כ ז"ל:

כב נתן העירוב או השיתוף במגדל ונעל עליו ואבד וכו'. גם זה שם (דף ל"ד.) נתנו במגדל וכו' ומסקנא העלו המפרשים כדברי רבינו שאם צריך לתלאכה גמורה אינו עירוב ואם אין בו אלא משום שבות הרי זה עירוב שכל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות כל שיש לורך מצוה כמבואר פכ"ד מהלכות שבת ועוד יתבאר זה פ"ו גבי עירובי התחומין. הפריש תרומת מעשר או תרומה גדולה והתנה עליה שלא יהיה תרומה וכו'. משנה תובאה שם (דף ל"ו.) לענין עבול יום וכו' אמר הרי זה תרומת מעשר לכשתחשך דברין קיימים אם אמר עירבנו לי בו לא אמר כלום והעלו שם הטעם משום דבעינן סעודה הראויה תבע"י ויתבאר כיוצא בזה פ"ו בדיני עירובי תחומין:

פ"ב א אנשי חצר שעירבו כולן חוץ מאחד שלא עירב וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ועיקרו פרק הדר (עירובין ס"ט:) אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב וכו' מבואר בסוגיא בעל משנה זו בטל להם זה שלא עירב רשות חצרו בלבד הרי אלו מותרים להוציא ולהכנים מבתיהן לחצר ומחצר לבתיהן הכל וכו'. במשנה הנזכרת אנשי וכו' ביתו אסור מלהכניס ומלהוציא לו ולהם שלהן מותר לו ולהם והעמידוה בגמרא כמ"ד המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא בטל וכשבטל רשות חצרו ולא בטל רשות ביתו בפירוש היא משנתנו והכי קי"ל דרבנן סברי הכין כדאיתא סוף עושין פסין (עירובין כ"ו). בטל להם רשות חצרו וכו'. ג"ז מבואר שם (דף ס"ט) ובעושין פסין (דף כ"ו.) היכא דגלי גלי.

ב המבטל רשותו סתם וכו'. ג"ז מבואר שם דדוקא היכא דגלי אבל סתמא אין הבית בכלל. והמבטל רשותו לבני החצר צריך לבטל לכל וכו'. בעיא פ' הדר (דף ע') ואיפשיטא דצריך ובעושין פסין (דף כ"ו) ג"כ יש אוקימתא דרבנן סברי הכין וקי"ל כוותיהו. ופירוש והם לא בטל לכל אחד בפירוש חף למי שבטל לא עשה כלום וכן מוכח שם. ומדברי רש"י ז"ל שבפרק פסין נראה שאם היו כולן עומדים ואמר רשותי מבוטלת לכולכם שדי בכך. ולשון רבינו בזה צריך תלמוד:

והיורש מבטל רשות אע"פ שמת מורישו וכו'. בעיא שם (דף ע') יורש מהו שיבטל רשות היכא דלא הוה מצי לערובי מאתמול כגון שבאה לו הירושה בשבת וקיי"ל כר' נחמן דאמר מבטל וכ"ם ז"ל:

ובטול רשות וכו' במשנה שם (דף ס"ט:) וכב"ה:

מגדל עוז

ולעולם צריך וכו' עד סוף הפרק. פ' בכל מערבין (דף ל"ד)

פ"ב אנשי חצר עד ולך ולך. סוף פרק עושין פסין (דף כ"ו) ופרק הדר (דף ס"ט) והיורש מבטל וכו' עד אסור היה וכו'. פרק הדר (דף ע') אחד שעירב וכו' עד לאחר שעירב

כתב הראב"ד ז"ל והוא שמת השלישי שעירב זה עמו אבל אם הוא חי צריך לבטל לשניהם ע"כ ואני אומר גם אני עלה על דעתי דבר זה לפי שראיתי לרבה דהוא רביה דאביי דאוקמה הכי והייתי נבהל על ר"מ ז"ל איך השמיט זה שלכון וגם ר"י אלפס ז"ל שהשמיטו מן ההלכות והוא משורש בגמרא מתניתין דאנשי חצר פרק הדר בשקלא וטריא ודחינן להאי פירוקא ואוקימנא הא כדאיתא והא כדאיתא ופט"ג דהיתקפא תיובתא דאביי מ"מ לא להותב ושוגיין מהדרא כתר הכי לדוכתא וכדיתביך מעיקרא ה"נ מסתברא וכו' ולדחויא דרבא תקמיה דאביי ולכן ראיתי כי הספרים כי ר"מ ז"ל יפה והורו כי כדין:

כשם שבטל וכו' עד אפילו בכתות משום פרוטה. פכל פרק הדר (דף ס"ז ס"ח):

הגהות מיימוניות

[א] כרבא לו' אביי וכרבנן לגבי ר"א פ' עושין פסין ע"ש בתוס': [ב] כרבי יוחנן לגבי שמואל ואמר מהר"ם דה"ה מבית לבית כא"נר הורה רש"י בחופה ששכחו ולא עירבו והוצרכו להוציא מבית לבית והתיר להן ע"י שבטלו רשות לאחד ודלא כרבינו תם שחולק על הוראה זו ואומר דאין ביטול רשות מבית לבית ע"ש בתוס' ע"כ: [ג] כרב לגבי שמואל

לו. וכן כמה פעמים. ויש ביטול רשות בחורבה כדרך שהוא בחצר: ו מי *שביטל רשותו וחזר וטלטל ברשותו שביטל. אם במזיד הוציא הרי זה אוסר עליהן שהרי לא עמד בביטולו. ואם [ד] בשוגג הוציא אינו אוסר שהרי הוא עומד בבטולו. במה דברים אמורים שלא קדמו והחזיקו אלו שביטל להן. אבל אם קדמו והחזיקו והוציאו אם חזר הוא והוציא בין בשוגג בין במזיד אינו אוסר עליהן: ז שני בתים בשני צדי רשות הרבים והקיפום נכרים מחיצה בשבת אין מבטלין זה לזה הואיל ואי אפשר להם לערב מאמש. ב אחד מבני חצר שמת והניח רשותו לאחד מן השוק. אם מת מבעוד יום הרי היורש שאינו מבני החצר אוסר עליהם. ואם מת משחשיכה אינו אוסר עליהם. ואחד מן השוק שמת והניח רשותו לאחד מבני החצר. אם מבעוד יום מת אינו אוסר עליהם שהרי כולן מעורבים. ואם מת משחשיכה אוסר עליהם עד שיבטל רשות מורישו [ה] להן: ח ישראל וגר שרויים *במערה אחת ומת הגר מבעוד יום אע"פ שלא החזיק ישראל אחר בנכסיו עד שחשיכה הרי זה המחזיק אוסר עד שיבטל שהרי הוא כיורש. ואם מת הגר משחשיכה אע"פ שהחזיק ישראל אחר בנכסיו אינו אוסר עליו אלא בהיתרו הראשון הוא עומד: ט ישראל ג הדר עם העובד כוכבים ומזלות או עם גר תושב בחצר אינו [ו] אוסר עליו שדירת העובד כוכבים ומזלות אינה דירה אלא כבהמה הוא [ז] חשוב. ואם היו שני ישראלים או יתר ועובד כוכבים ומזלות שכן עמהן הרי זה אוסר עליהם. ודבר זה גזירה שלא ישכינו עובד כוכבים ומזלות עמהן שלא ילמדו ממעשיו. ולמה לא גזרו בישראל אחד ועובד כוכבים ומזלות אחד. מפני שאינו דבר מצוי. שהרי יפחד שמא יתיחד עמו ויהרגנו וכבר אמרו להתיחד עם העובד כוכבים ומזלות: י שני ישראלים ועובד כוכבים ומזלות אחד השוכנים בחצר אחת ועירבו הישראלים לעצמן לא הועילו כלום. וכן אם בטלו לעובד כוכבים ומזלות או בטל להן או בטלו הישראלים זה לזה ונעשו כיחיד עם העובד כוכבים ומזלות לא הועילו כלום. שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות. ואין ביטול [ח] רשות מועיל במקום

בגמ' הגיר' במטורה:

א טור סימן שפא : ב טור סימן שעא : ג טור סי' שפב סמ"ג עשין דרבנן א :

מגיד משנה

ומבטלין כיצד שניהם ששרויין בחצר ולא וכו'. מחלוקת רב ושמואל שם (דף ס"ח:) ופסק כרב וכן פסקו בהלכות ויש חולקין וכבר הכריע הרשב"א ז"ל כדברי ההלכות: ויש בטול רשות בחורבה כדרך שהוא וכו'. כבר מבר זה ועניינו שאם היו שני בתים פתוחים לחורבה ואסורין זה על זה אם לא עירבו ביטול מועיל ביניהם כדרך שמועיל בחצר:

ו מי שביטל רשות וחזר לטלטל ברשותו שביטל וכו'. משנה (דף ס"ט:) שם מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד הרי זה אוסר דברי ר"מ ר"י אומר מזיד אוסר שוגג אינו אוסר ומשמע ממתני' (דף ס"ח ס"ט) דגבי נדוקי ומאוקימתא דאוקימו שלה לא קשיא כאן קודם שהחזיקו וכו' דלאחר שהחזיקו אינו אוסר בשום צד לענין הלכתא וכן דעת ההלכות וכן הכריע הרשב"א ז"ל:

ז שני בתים בשני צדי רה"ר וכו'. בעיא שם (דף ס"ז) דאיפשיטא דאין מבטלין:

אחד מבני החצר שמת וכו'. ברייתא שם אחד מן החצר שמת והניח רשותו לאחד מן השוק מבע"י אוסר משחשכה אינו אוסר ושם אחד מן החצר עירב עם בני החצר וכשמת משחשכה כיון שהותר למקצת שבת הותר לכולו ואין היורש אוסר אבל כשמת מבע"י הרי היורש אוסר וכבר נתבאר למעלה שהיורש מבטל. וכתב הרשב"א ז"ל דדוקא כשבא זה היורש ודר עמהם בשבת הא לאו הכי אינו אוסר כמו שיתבאר פ"ד שמקום הפת אוסר. עוד כתב דוקא כשהניחו לאחד מן השוק הוא שאוסר כשמת מבע"י אבל אם הניחו לאחד מבני חצר שעירב עמהם הכל מותר שאע"פ שלא עירב עמהם על דירה זו כיון שעירב עמהם ונכנס השבת לאחר שמת המוריש הרי חל העירוב על כל מה שיש לו בחצר ובשום הוא שם. עוד כתב אחד מבני חצר שלא עירב ומת משחשכה הרי היורש אוסר עד שיבטל אע"פ שהיה דר באותה חצר ועירב עמהם לפי שלא נכנס רשות המוריש בתוך עירובו של יורש. עוד כתב וידאה שאפילו לא היה היורש דר באותה שבת עמהם אוסר עד שיבטל שכל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת עד שיבטל: אחד מן השוק שמת וכו'. בברייתא הנזכרת מבואר כן וגם בזה כתב הרשב"א ז"ל דוקא כשבא היורש לדור בשבת הוא שאוסר הא לאו הכי לא כמבואר למעלה:

כסף משנה

ולא עירב מ"מ שפסק כלישנא קמא דקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב ולאו מטעם נביתו דקאמר לאו למימרא שינטל ממש אלא כיון נטמר שלא יוניח ויכנים לביתו חזה בכלל מ"מ אבל הוא אסור:

ז אחד מבני חצר שמת והניח רשותו וכו'. כתב הרב המגיד בשם הרשב"א דוקא שהניחו לאחד מן השוק הוא שאוסר אבל אם הניחו לאחד מבני החצר שעירב עמהם הכל מותר וכו'. משמע מדבריו שאפילו קודם שמת המוריש אינו אוסר דכיון שזכה מבע"י בבית מורישו הכל נכנס בכלל עירובו וכ"נ מדברי הרא"ש ואם משחשכה מת כיון דבשעה מוריש זה לא עירב לפי שהיה מן השוק והיורש אינו יכול לערב עכשיו אע"פ שהיורש הזה עירב מבע"י עם שכניו בעמוד ביתו לא אמרינן שיכנס בית זה שירש עכשיו בכלל עירובו דכיון דכשחשכה היה אסור כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת:

אבל

וכן

ח ישראל וגר ששרויין וכו'. ברייתא (דף ע'.) והעמידו כן בגמרא ישראל וגר ששבתו במגורה אחת פי' רש"י כמין גורן וחלוק לחדרים מת הגר מבע"י אף על פי שלא החזיק ישראל מבע"י אלא משחשכה הרי זה אוסר מת הגר משחשכה כיון שלא היה לו להחזיק מבע"י אלא משחשכה הרי זה אינו אוסר ומטעם שם שבטול מועיל במקום שהוא אוסר. וענין הגר שנכסיו כהפקר על איזה דרך הוא מבואר בהלכות זכייה ומתנה:

ט ישראל הדר עם וכו'. (דף ס"ב:) ריש פרק הדר עם וכו' ראב"י אומר לעולם אינו אוסר עד שיהיו שני ישראל אוסרין זה על זה. ונפסקה בגמרא (דף ס"ב:) הלכה כן ושם נתבאר הטעם שהזכיר רבינו בבאור. ופירש דוקא כשאין הישראלים אוכלין על שלחן אחד וצריכין לערב אבל אם היו אוכלין על שלחן אחד אין העובד כוכבים ומזלות אוסר עליהן. וזה ברור ומבואר בדברי רבינו. ודין גר תושב שהוא בזה כעובד כוכבים ומזלות מבואר בירושלמי:

י שני ישראלים וכו'. שם (דף ס"ב) אמור רבנן אין מועיל עירוב במקום עובד כוכבים ומזלות ואין ביטול רשות מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות עד שישכיר:

לחם משנה

פ"ב ו מי שבטל רשותו וכו'. נ"ל שמ"ש רבינו למעלה וגם הוא מותר מפני שלא נאסר לו רשות איירי בשקדמו הם והחזיקו דאל"כ הרי כשהוא מטלטל לא עמד בביטולו. ועל מה דפסק רבינו כר"י דאמר במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר. לכאורה קשה דבגמרא (דף ס"ח:) כהנאי מי שנתן רשות וכו' כלומר דאית ליה לר"מ דאמר בין בשוגג בין במזיד אוסר דמבטלין. וחוזרין ומבטלין. ור' יהודה דאמר במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר דאין חוזרין ומבטלין. ודתו דכ"ע סברי אין מבטלין וחוזרין ומבטלין והכא בקנסו שוגג אטו מזיד וכו'. והשתא קשה בדברי רבינו דאם נאמר דלא דחיק הכי בגמרא אלא לשמואל אבל לרב דאית ליה דמבטלין וחוזרין ומבטלין הוי תנאי ואתיא כר"מ קשה דאם כן איך פסק הוא כרב דחוזרין ומבטלין וכר"י דהוי דלא כוותיה. ואם נאמר דדחוי בגמרא הוי אפילו אליבא דרב כ"ש דקשה דע"כ ר"י סבר דאין חוזרין ומבטלין וא"כ איך פסק הוא דחוזרין ומבטלין כר"י. ועוד דלכאורה נראה דהוא מוכרח דס"ל לרב הנאי דאי לא מיקמי לרב ברייתא דפ' חלון (דף ע"ט) דאמריך התם הוא אסור והבירו מותר שהיכא לא צריכא וכו' והא קמ"ל דמבטלין וחוזרין ומבטלין וכ"כ שם התוס' דרב ס"ל תנאי ואולי י"ל דהך לימא כתנאי לא הוי אלא אי טעמא דאין מבטלין וחוזרין ומבטלין הוי משום דכיון דבטליה נרבות וכו' כדאמרו שם לעיל בגמרא אבל אי טעמא משום דלא ליהוויין מילתייהו דרבנן כחוכא ואיטלולא מצו סברי כ"ע דמבטלין וחוזרין ומבטלין כרב וצריך להתיישב בדבר:

ט ישראל הדר עם העובד כוכבים ומזלות או עם גר תושב בחצר אינו אוסר עליו וכו'. כתב ה"ה ופירש דוקא כשאין הישראלים אוכלים על שלחן אחד עד אומרו וזה ברור ומבואר בדברי רבינו טועה לגוכיח דכשהישראלים אוכלים על שלחן אחד א"צ עירוב דאין עובד כוכבים ומזלות אוסר והוכיח כן ממ"ש רבינו דטעם האיסור שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות ואילו איסור העובד כוכבים ומזלות אין תלוי בעירוב איך תלה הטעם שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות משמע דדוקא כשצריך עירוב העובד כוכבים ומזלות אוסר דאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות אבל אי לא אינו אוסר:

הגהות מיימוניות

שמואל וכן פירי"י אלפס אע"ג דרב אמר לעיל אנא כשמואל סבירא לי הילכתא כרב מדאוקמא רב אשי דהוא בתראה פלוגתא כר"א ורבנן וכיון דשמואל כר"א ורב כרבנן הילכתא כרב ע"כ: [ד] כר"י לגבי ר"ם דאמר בין בשוגג בין במזיד ע"כ: [ה] כר"ג דאמר אני אוסר מבטל דלא כרתני רב שמואל דתני היורש אינו מבטל וכ"כ מהר"ם ע"כ: [ו] א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר"א בן יעקב ואע"ג דשמעאל ור' יוחנ' הלכה כר' יוחנן ור' יוחנן אמר נהגו כר"א בן יעקב דמשמע דאורויי לא מורינן כה הלכה כשמואל כיון דאביי ורבא סבירא להו כוותיה בכמוך וריב"ל דהילכתא כותיה לגבי ר' יוחנן אמר הלכה כדברי המיקל בעירוב ואף רבא ס"ל כוותיה ביחיד גמור במקום עובד כוכבים ומזלות. ומכאן פסק ר"י דיהודי הדר יחיד בין עובדי כוכבים ומזלות בכרך המוקף במחיצה גמורה ודלתותיה נעולות בלילה שאין צריך לשכור ואפילו יש הרבה ישראלים בבית אחד שרי לטלטל בכל העיר כיון דליכא שני בתים האוסרים זה על זה. ע"כ. ומה שכתבו התוספות ודלתותיה נעולות לא נהירא למהר"ם דאפילו למאן דמצריך נעילה בפ"ק ה"מ ברה"ר או במבואות המפולשות לרה"ר, אבל לדידן דלית לן רה"ר לא בעי נעילה ואפילו בפרשא מכאן ובקעה מכאן אמר לעיל ד"ה עושין צה"פ מכאן ולחי או קורה מכאן ולא בעי דלתותיה נעולות וא"כ ה"ל תכך כחצר של רבים וישראל אחד ביניהם דפשיטא דאין צריך לשכור דלא פלוג בין חצר גדולה לקטנה, ע"כ: [ז] אבל לקולא כתבו התוספות דיש דירה לעובד כוכבים ומזלות ותשובה דירה כגון מבוי שבתו אחד חצר של ישראל ושני בתים פתוחים לתוכו וצדו השני חצר של עובד כוכבים ומזלות ושני בתים פתוחים לתוכו הרי הוא חשוב כשאר מבוי שבתים וחצירות פתוחים לתוכו וניתר בלחי וקורה. ועיין שם בשמעתא דמבוי שצדו אחד עובד כוכבים ומזלות וצדו אחד ישראל, ע"כ: [ח] וכן פסקו

התוס'

ישראל

במקום עובד כוכבים ומזלות. ואין להן תקנה אלא [ט] שישכרו ממנו רשותו ויעשה העובד כוכבים ומזלות כאילו הוא אורח עמהן. וכן אם היו עובדי כוכבים ומזלות רבים משכירין רשותם לישראלים והישראלים מערבין ומותרין. וישראל אחד ששכר מן העובד כוכבים ומזלות מערב עם שאר הישראלים ויותרו כלם. ואין כל אחד צריך לשכור מן העובד כוכבים ומזלות: **יא** שתי חצרות זו לפנים מזו וישראל ועובד כוכבים ומזלות דרים בפנימית וישראל אחר בחיצונה. או שהיה ישראל ועובד כוכבים ומזלות בחיצונה וישראל אחר בפנימית הרי זה אוסר על החיצונה עד שישכור ממנו. שהרי רגלי שני ישראלים [י] ועובד כוכבים ומזלות מצויים שם. והפנימי מותר בפנימית: **יב** שוכרין מן העובד כוכבים ומזלות אפי' [כ] בשבת. שהשכירות כביטול רשות היא שאינה שכירות ודאית אלא היכר בלבד. לפיכך שוכרין מן העובד כוכבים ומזלות אפילו בפחות משוה פרוטה. ואשתו של עובד כוכבים ומזלות משכרת שלא לדעתו. וכן שכירו ושמשו משכירין שלא לדעתו. ואפילו היה שכירו או שמשו ישראלי הרי זה משכיר שלא לדעתו. שאל מן העובד כוכבים ומזלות מקום להניח בו חפציו והשאילו הרי נשתתף עמו ברשותו ומשכיר שלא לדעתו. היו לעובדי כוכבים ומזלות זה שכירים או שמשים או נשים רבים אם השכיר אחד מהן דיו:

יג שני [ב]ישראלים ועובד כוכבים ומזלות הדרים בחצר [ל] אחת ושכרו מן העובד כוכבים ומזלות בשבת חוזר האחד ומבטל רשותו לשני [מ] ומותר. וכן אם מת העובד כוכבים ומזלות בשבת מבטל הישראלי לישראל האחר ויהיה מותר לטלטל: **יד** [ג]עובד כוכבים ומזלות שהשכיר [נ] לעובד כוכבים ומזלות אם אין הראשון יכול להוציא העובד כוכבים ומזלות השני עד שישלים זמן שכירותו שוכרין מזה העובד כוכבים ומזלות השני [ס] שהרי נכנס תחת הבעלים. ואם יש רשות לראשון להוציא העובד כוכבים ומזלות השוכר ממנו בכל עת שירצה. אם לא היה השני עומד ושכרו הישראלים מן הראשון הרי אלו מותרין: **טו** [ד]חצר שישראלים ועובד כוכבים ומזלות שרויין בה והיו חלונות פתוחות מבית ישראלי זה לבית ישראלי זה ועשו עירוב דרך חלונות. אע"פ שהן מותרין להוציא מבית לבית דרך חלונות הרי הן אסורין להוציא מבית לבית דרך פתחים מפני העובד כוכבים ומזלות עד שישכיר. שאין רבים נעשים בעירוב כיחיד במקום העובד כוכבים ומזלות:

ישראל

א טור סימן שפב סמ"ג עשין דרבנן א: ב טור סי' שפג סמ"ג שם: ג טור סימן שפב סמ"ג שם: ד טור שם וסי' שצ סמ"ג שם:

מגיד משנה

וכן אם העובדי כוכבים ומזלות רבים וכו'. זה פשוט ומתבאר שם: **וישראל אחד** ששכר וכו'. זה מבואר שם (דף ס"ו) המעשה ששרויין בחצר אחת אחד שוכר ע"י כולם וכו' וכתב הרשב"א ז"ל ישראל שהשאיל או שהשכיר ביתו לעובד כוכבים ומזלות אינו אוסר שלא השאיל והשכיר לו על דעת שיאסור עליו ועוד האריך בטעם זה.

יא שתי חצרות זו וכו'. שם (דף ס"ה) אמר רב ישראל ועובד כוכבים ומזלות בפנימית וישראל בחיצונה בא מעשה לפני רבי ואסר וגם פנימי ברקותו מהו אמר להן מותר. עוד שם ישראל ועובד כוכבים ומזלות בחיצונה וישראל בפנימית מהו והתירו פה"ה. ואע"פ שיש חולקים בדברים אלו מפני הסוגיא שפס כבר הכריחו האחרונים כדברי רבינו ועיקר:

יב שוכרין מן וכו'. מבואר שם (דף כ"ב וס"ה ס"ז) ששוכרין ואפי' בשבת ושוכרין אפילו בפחות משוה פרוטה:

ואשתו של וכו'. פ' הלון (דף פ') ההוא עובד כוכבים ומזלות דאמרי ליה אוגר לן רשותך לא אוגר להו וקא בעי מהו למיגר מדביתהו ופשטו שאשתו משכרת שלא מדעתו ומכאן דשלא מדעתו הוא אפילו בששאלוהו וסרב והרשב"א כתב שלא מדעתו אפילו בעל כרחו: וכן שכירו וכו'. זה מבואר פ' הדר (דף ס"ו) מהו תערב אפילו שכירו ולקיטו אף שוכר אפילו שכירו ולקיטו. ומ"ש רבינו ואפילו שכירו ישראל וכו' וכן מ"ש שאל מן העובד כוכבים וכו' מבואר שם (דף כ"ב ס"ד) במעשה דהמן בר ריסתק שלא היה רוצה להשכיר ואמרו ניזיל חד מינייהו ולשאול מיניה דוכתא וליהיב ביה מידי וה"ל כשכירו ולקיטו ושם אמרו היו לו חמשה שכירין ולקיטין מהו והשיבו אם אמרו שכירו ולקיטו להקל יאמרו להחמיר:

שני

יג שני ישראלים וכו': שם (דף ס"ח:) תחלוקת שמואל ור"י וקי"ל כר"י וכן בשמם עובד כוכבים ומזלות פסק כמ"ד מבטלין וכן פסקו ז"ל:

יד עובד כוכבים ומזלות שהשכיר וכו'. שם (דף ס"ה.) ר"ש בן לקיש ותלמידי ר' חנינא איקלעו לההוא פונדק דלא הוה שוכר והוה משכיר אמרו מהו לתיגר מיניה היכא דלא מצי מסלק להו לא תבעי לך דהא לא מצי מסלק ליה כי תבעי לך דמצי מסלק ליה מאי כיון דמצי מסלק ליה אגרינן מיניה או דלמא השתא מיהו הא לא סלקיה אמר להו ריש לקיש נשכור ולכשנלך אצל רבותינו שבדרום נשאל להם אתו שאלו לרבי אפס אמר להם יפה עשיתם ששכרתם. וכתב הרשב"א ז"ל שאפילו לא היה משכיר יכול לסלקו יראה לי שאם היה לו במה שהשכיר שום תפיסת יד שהיו לו קצת כלים או אפילו אין בו אלא שיש לו רשות להניח שם שום כלים שוכרין אפילו מן המשכיר שאינו גרוע משכירו ולקיטו עכ"ל:

טו חצר שישראלים ועובדי כוכבים ומזלות וכו'. דברי רבינו הם ממ"ש פ' הדר (דף ע"ד ע"ה) מבוי שגרו בו אחד עובד כוכבים ודרו אחד ישראל אין מערבין אותו דרך חלונות להתירו דרך פתחים במבוי א"ל אביי לרב יוסף אמר רב אפילו בחצר א"ל אין ואסיקנא דקסבר אסור לעשות יחיד במקום עובד כוכבים ומזלות. ובאר רבינו שחדושו של רב הוא שאע"פ שעירוב זה מועיל דרך חלונות אינו מועיל דרך פתחים שאם לא היו יכולים לערב דרך חלונות פשוט היה שלא היה מועיל דרך פתחים שכבר נתבאר שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים וכתב רבינו בכאן דין החצר ופ"ה כתב דין המבוי. ויש לאחרונים בזה שטה אחרת ודברים אחרים ולדברי הכל דינו של רבינו אמת ופירושו נראה ג"כ:

ישראל

לחם משנה

י ישראל אחד ששכר מן העובד כוכבים ומזלות וכו'. כתב ה"ה וכתב הרשב"א ז"ל ישראל שהשאיל או שהשכיר ביתו לעובד כוכבים ומזלות וכו' קשה דאפילו אם השאיל לישראל נמי לא השאילו על דעת שיאסור עליו כמ"ש התוספות (דף ע"ב בד"ה ומודין) באותם הבחורים הבאים ללמוד תורה כמבואר בהגה"ה ריש פרק ד' וז"ל שם ועוד שאינו משאיל להם רשותו לאסור עליו ולא זה על זה ע"כ. וי"ל דהרשב"א ז"ל סבור דדוקא בעובד כוכבים ומזלות אצטריך הכי משום דאי הוי שאלה גמורה אין לו תקנה אלא בשכירות והוא דוחק גדול דהעובד כוכבים ומזלות אינו רוצה להשכיר דמטעם זה התירו השכירות בעובד כוכבים ומזלות מפני שהוא דבר דוחק כמבואר בגמרא ובספרי הפוסקים אבל בישראל אפילו הוי שאלה לא הוי דוחק דהוא יערב עמהם דהא הוא צריך לערב ג"כ עכ"ס:

יג שני ישראלים ועובד כוכבים ומזלות הדרים בחצר א' ושכרו מן העובד כוכבים ומזלות בשבת חוזר האחד ומבטל רשותו לשני ומותר אף על גב שזה ביטול רשות בשעה ששכר לא היה יכול לערב ודמי למערבין שביטלו רשותם לשנים שלא עירבו שאפילו חזר הוא וביטל רשותו לשני שלא עירב הרי זה אוסר שבשעה שביטל וכו' כמ"ש רבינו בראש הפרק מ"מ לא דמי שבידו לבטל רשות:

בנה

מגדל עוז

ואשתו וכו' משכרת שלא מדעתו. פ' הלון (דף פ') וכן שכירו ושמשו וכו' עד סוף הפרק. הכל פרק הדר (דף ס"ד):

הגהות מיימוניות

התוס' בשמעתא דהמן בר ריסתק דהכי הילכתא דעובד כוכבים ומזלות שאינו רוצה להשכיר רשותו לא יבטלו רשותן לגבי חד לעשותו יחיד במקום עובד כוכבים ומזלות, ע"כ: [ט] ואין צריך לשכור מן העובד כוכבים ומזלות בכל ע"ש ק"ו מערב דאפילו בדבר שאנו מחמירין במערב כגון לערב משחשיכה מקילינן בשוכר ושרי לשכור בשבת כבסמוך כ"ש בדבר שמקילינן במערב שמערבין לכמה שנים וכל זמן שהעירוב קיים אין צריך לחזור ולערב שגם לשכור יכול לכמה שנים בבת אחת דקיימא לן שוכר כמערב ואמר לקמן דלקולא אמרינן האי כללא. ונראה למהר"ם דעובד כוכבים ומזלות שהורגל להשכיר רשותו ועתה אינו חפץ אין שייך בע"כ שכירות ואע"ג דמערב הרגיל גובלין בע"כ ממנו עירוב כדאמרינן לקמן בפ"ה לא אמרינן דשוכר כמערב לענין זה ע"כ: [י] אבל אם ישראל ועובד כוכבים ומזלות שותפין בבית אחד אמר בירושלמי דצריך הישראל לבטל והעובד כוכבים ומזלות להשכיר וכן אם ייחד העובד כוכבים ומזלות חדר אחד לישראל שאין העובד כוכבים ומזלות יכול להשתמש בו ולא לסלק הישראל ממנו בכי ה"ג לא אסר נותן עירובו ודי וע"ש בתוס', ע"כ: [כ] ולענין זה לא א"ר יוחנן שוכר כמערב דמי כדאיתא התם ע"כ: [ל] וכן פירש רבינו חננאל כר' יוחנן דאמר יפה עשיתם ששכרתם ואע"ג דשמואל פליג הילכתא כר' יוחנן לגביה ועוד דמיקל בעירוב ור"י פסק כשמואל דדייק בברייתא כותיה דתניא כל שנאסר למקצת שבת וכו' והנה למהר"ם נראה שיפה פסק ר"ח דהילכתא כרבי יוחנן ע"ש ע"כ. [מ] וכן פיר"ש בההוא פונדק דאתא עובד כוכבים ומזלות בשבת דצריך בטול אחר השכירות וכן כתבו התוספות שהדין עמו כדמוכח מהא דר"א בסמוך אע"ג דעירבו לא משתרי בשכירות לחודא וכו' ע"ש: [נ] גבי ההיא דר"ל ותלמידי דרבי חנינא איקלעו לההוא פונדק דלא הוה שוכר פיר"ש והיו יראים פן יבוא העובד כוכבים ומזלות בשבת ור"ל דעובד כוכבים ומזלות כי ליתיה לא אסר והדין עמו דר"י הכי אית ליה לקמן בפ' כיצד משתתפין גבי המניח ביתו והלך לשבות בעיר אחרת ואע"ג דרב פוסק כר"ש היינו לענין ישראל שדבריו קולא הן בישראל אבל בעובד כוכבים ומזלות הלכה כר"י ואע"ג דר"י פוסק כר' יוסי בפ' מי שהוציאוהו לגבי רבי יוחנן קי"ל כריב"ל דאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב: [ס] כתבו התוספות דדוקא שאין לו למשכיר שם תפיסת יד להשתמש בבית אז אין לו לשכור ממנו אבל אם היה לו תפיסת יד לשם לא גרע משכירו ולקיטו:

טז ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסיא. ברייתא שם (דף ס"ט) ישראל המשמר שבתו בשוק מבטל רשות ושאינו משמר שבתו בשוק אינו מבטל רשות, פי' בשוק בפרהסיא להוציא מחלל בסתר וכן מבואר בהלכות: אבל אם היה וכו'. שם (דף ס"ט:) מבואר במשנה דר"ג צדוקי מבטל רשות וכתב רבינו וה"ה לביתוסי ששניהם דין אחד להם בכל הגמרא וענין ששניהם אחד הוא פשוט: כללו של דבר וכו'. וזה להוציא רשעים וכן מפורש ריש פרק הדר (דף ס"ב:) שמי שאינו מודה בעירוב הרי הוא כמו כעובד כוכבים ומזלות ומבואר בפ' בכל מערבין (דף ל"א:) שמי שאינו מודה בעירוב:

טז ישראל שהוא מחלל שבת [ע] בפרהסיא או שהוא עובד עבודת כוכבים ומזלות הרי הוא כעובד כוכבים ומזלות לכל דבריו. ואין מערבין עמו ואינו מבטל רשות אלא שוכרין ממנו כעובד כוכבים ומזלות. אבל אם היה מן האפיקורוסין שאין עובדין עבודת כוכבים ומזלות ואין מחללין שבת כגון [פ] צדוקין וביתוסין וכל הכופרים בתורה שבעל פה. כללו של דבר כל מי שאינו מודה במצות עירוב. אין מערבין עמו לפי שאינו מודה בעירוב. ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כעובד כוכבים ומזלות. אבל מבטל הוא רשותו לישראל הכשר וזו היא תקנתו. וכן אם היה ישראל אחד כשר וזה הצדוקי בחצר הרי זה אוסר עליו עד שיבטל לו רשותו:

טז אבל אם היה מן האפיקורסים וכו' כגון צדוקים וביתוסים וכו' ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כעובד כוכבים ומזלות. מדברי רבינו נראה דלא מהני שכירות בישראל וכן דעת הר"ם והמרדכי וכ"נ מדברי רש"י בפ' הדר במשנה צדוקי שהיה דר במבוי וה"א כהרא"ש דסבר דשכירות מהני נמי בישראל:

אנשי

פרק שלישי

א [א] חלון שבין שתי חצירות אם יש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר על זה והיה קרוב מן הארץ בתוך עשרה טפחים. אפילו כולו למעלה מעשרה ומקצתו בתוך עשרה או כולו בתוך עשרה ומקצתו למעלה מעשרה אם רצו יושבי שתי החצירות לערב כולן עירוב אחד הרשות בידן ויעשו כחצר אחת ויטלטלו מזו לזו. ואם רצו מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן. היה החלון פחות מארבעה או שהיה כולו למעלה מעשרה מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן: ב במה דברים אמורים בחלון שבין שתי חצירות אבל שבין שני בתים אפילו היה למעלה מעשרה. וכן חלון שבין בית לעליה אם רצו מערבין עירוב אחד אפילו שאין ביניהם סולם. והוא שיהיה בו ארבעה על ארבעה. [א] היה חלון עגול אם יש בו כדי לרבע בו ארבעה על ארבעה הרי הוא כמרובע: ג [ב] כותל שבין שתי חצרות או מתבן שבין שתי חצרות פחות מעשרה טפחים מערבין עירוב אחד ואין מערבין שנים. היה גבוה עשרה או יתר על כן מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן. ואם היה ביניהם סולם מכאן וסולם מכאן הרי הן כפתח. ואם רצו מערבין אחד. ואפילו היה הסולם זקוף וסמוך לכותל שהרי אין יכולין לעלות בו עד שימשך ויתרחק מתחתיו מן הכותל הרי זה מתיר. ואפילו לא היה מגיע ראש [ג] הסולם לראש הכותל אם נשאר ביניהן פחות משלשה הרי זה מתיר ומערבין אחד אם רצו: ד [ד] היה הכותל רחב ארבעה ועשו סולם מכאן וסולם מכאן אף על פי שהסולמות מרוחקים זה מזה אם רצו מערבין אחד. אין ברוחב הכותל ארבעה אם אין בין הסולמות שלשה מערבין אחד. היה ביניהם שלשה מערבין שנים: ה בנה מצבה על גבי מצבה בצד הכותל. אם יש בתחתונה ארבעה ממעט. אין בתחתונה ארבעה ואין בינה לבין

העליונה

א טור סי' שע"ה סמ"ג שם: ב טור סי' שע"ג: ג טור סי' שע"ב: ד טור שם סמ"ג עשין דרבנן א':

פ"ג א חלון שבין שתי וכו'. (עירובין ע"ו) רפ"ח פ' חלון שבין שתי חצרות ארבעה על ארבעה בתוך עשרה מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד פחות מארבעה על ארבעה או למעלה מעשרה מערבין שנים ואין מערבין אחד ובגמרא פשטא דכוליה למעלה מעשרה אבל מקצתו בתוך עשרה מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד תיובתא להא דמ"ר כולו למעלה מעשרה ומקצתו בתוך עשרה כולו בתוך עשרה ומקצתו למעלה מעשרה מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד. עוד שם (דף ע"ו:) לא שנו אלא חלון שבין שתי חצרות אבל חלון שבין שני בתים אפילו למעלה מעשרה נמי אם רצו מערבין אחד מ"ט ביתא כמאן דמליא דמי ובהלכות וכן הלכתא ע"כ. וזה מבואר וכתב הרשב"א ז"ל תוספתא חלון שהוא ארבעה עשו לה כריעות בסלה וכן בירושלמי כיוצא בזה:

ב וכן חלון שבין וכו'. שם נראה לי פשוט מבית לעליה צריך סולם קבוע להכירו לא ופסיקו אחד סולם קבוע ואחד סולם עראי אינו צריך: היה חלון עגול וכו'. שם (דף ע"ו:) א"ר יוחנן חלון עגול צריך שיהא בהיקפו כ"ד טפחים ושנים ומשהו מהן בתוך עשרה שאם ירבענו נמצא משהו מהן בתוך עשרה ודקדקו שם בחשבון זה והעלו דבשבסר גבי תומשא סגיא. וגם זה החשבון אינו מדוקדק בכוון ולזה כתב רבינו אם יש בו כדי לרבע. ולא הוצרך לכתוב שיהיה מקצת הריבוע בתוך עשרה לפי שפשוט הוא מאחר שאנו צריכין לרבוע שאם הוא בין שתי חצרות צריך שיהא מקצתו בתוך עשרה. ובספרי הרשב"א ז"ל מצאתי חלון עגול צריך שיהא בהקפו י"ו טפחים ומשהו כדי שאם ירבענו יהא בו ארבעה על ארבעה וצריך שיהיה בענין שאם ירבענו יהא צלע התחתון של המרובע משהו בתוך עשרה וכיצד הוא עושה צריך שיהא מן הנקודה התחתונה של ההקף ארבעה טפחים בגובה כנגד צלע המרובע בתוך עשרה כדי שיהא צלע התחתון של המרובע משהו בתוך עשרה עכ"ל. ולא הבנתי בשום כיוון עניינו במה שאמר וכיצד הוא עושה וכו' ואיני צריך לכתוב במה שהוקשה לי בו שמבואר הוא לכל מבין ואולי טעות סופרים הוא:

ג כותל שבין שתי חצרות וכו'. משנה שם (דף ע"ו וע"ט:) כותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה ורחב ארבעה מערבין שנים וכו' מתבן שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים מערבין שנים ואין מערבין אחד נתמעט התבן מעשרה טפחים מערבין אחד ואין מערבין שנים. ומתבאר מן הגמרא שמה שאמר במשנה גבי כותל רחב ארבעה לא מעלה ולא מוריד לענין עירוב שנים או אחד אלא לדבר אחר שהוזכר במשנה שם וכן הכריח הרשב"א ז"ל שם. ואני אומר משום מתבן שכית [illegible] לא הזכירו רחב ארבעה ולזה לא הזכירו רבינו בכאן רוחב כלל אלא אפילו משהו: ואם היה ביניהם סולם וכו'. שם (דף ע"ח) אמר רב סולם זקוף ממעט ומפסיק רב כותל דכותל עשרה שני בסולם בשבעה ומשהו לפי שלא ישאר בין ראשו לראש הכותל שלשה:

ד היה הכותל רחב ארבעה ועשו סולם הכאן וכולם וכו'. שם (ע"ז.) אמר אביי כותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים ועשה סולם רחב ארבעה מכאן וסולם רחב ארבעה מכאן ואין בין זה לזה שלשה מיעט ולא אמרן אלא שאין בו ארבעה אבל יש בו ארבעה אפילו טובא נמי ע"כ. ופירש ואין בין זה לזה שאין מכוונין זה כנגד זה. ולא ראיתי בספרי רבינו זכר לרוחב הסולם אבל הרשב"א ז"ל כתב רחב ארבעה כלשון המימרא. עוד כתב באי זה סולם אמרו שיש בו ארבעה המוקף ואם היה סולם כנגד שלושותיו ושליבותיו נסות ובכולת אע"פ שאין בו ארבעה מוקף ממעט לפי שכולו קנינו. ולמטה אבאר ביאור רבינו:

ה בנה מצבה ע"ג מצבה בצד הכותל אם יש בתחתונה ארבעה וכו'. א"ר ביבי בר אביי בנה אצטבא ע"ג אצטבא אם יש בתחתונה ארבעה ממעט וא"ל אין בתחתונה ארבעה ויש בעליונה ארבעה ואין בין זה לזה שלשה ממעט. עוד שם סולם ששליבותיו פורחות אם יש בשליבה התחתונה ארבעה ממעט אם אין בשליבה התחתונה ויש בעליונה

לחם משנה

פ"ג ה בנה מצבה על גבי מצבה וכו'. וא"ת מאי שנא מצבה מזיז דבעיא אמריק אם נשאר פחות מעשרה מן הזיז עד הכותל ופחות מעשרה לקרקע דהוי מיעוט, ויש לומר דשאני זיז דיוצא מן הכותל עצמה ולכך הוי מיעוט אבל מצבה הוא דבר נפרד מן הכותל: אין בתחתונה ארבעה וכו'. וא"ת לדברי רבינו דס"ל דאין בעליונה וכו' א"כ כשאין בתחתונה ארבעה למה לי שיהיה פחות משלשה לעליונה מי הוא הממעט אם העליונה אפילו שיהיה נפרדת ואם התחתונה אפילו שיהיה ג"כ נפרדת. וי"ל דבעינן פחות משלשה בין עליונה לתחתונה מבינן לתרוייהו כאילו היא אחת ויש בה ארבעה כיון דיש פחות משלשה בין זה לזה:

כותל

הגהות מיימוניות

[ע] ואפילו אינו מומר לחלל שבתות באיסור דאורייתא אלא באיסור דרבנן הוא מדקאמר בצינעא כאן בפרהסיא ולא קאמר אידי ואידי בפרהסיא כאן באיסור דאורייתא כאן באיסור דרבנן. ופירש ר"י דבתר זימנא לא הוי מומר ואילו חלל שבת שעבר בחד זימנא או אפילו שבת זו בשאר מלאכות בר מהוצאה והכנסה דכ"ע יכול לבטל והיינו טעמא דרי ראמר וכו' והלא כפירש"י דחשיב מומר בפעם אחת וכו' ע"ש: [פ] כר"ג וכר"מ אליבא דרבנן אבל מהר"ם כתב דנראה הילכתא דצדוקי כעובד כוכבים ומזלות כיון דת"ק הכי ועוד דר"י פליג עליה דר"ם ואמר דאפילו לר"ג צדוקי כעובד כוכבים ומזלות ור"מ ור"י הלכה כר"י ואין בזו הלכה כדברי המיקל בעירוב דאי כעובד כוכבים ומזלות הוא שוכרין ממנו ואינו מבטל ואם אינו כעובד כוכבים ומזלות מבטל רשותו ואין שוכרין ממנו, ע"כ: [א] נראה למהר"ם דהיינו שיהא בהיקפו י"ז טפחים גבי תומשא והלא כר' יוחנן ראמר צריך כ"ד וה"ל כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא והא ודאי ליתא, ע"כ: [ג] כרב תנא בריה דרבי יהושע דמיקל מכל האמוראים, ע"ש:

מגדל עוז

פרק ג חלון שבין כו' עד שממעט לבטל. פרק חלון (דף ע"ו).

העליונה שלשה ממעט. ואם רצו מערבין אחד. וכן במדרגות של עץ שסמכן לכותל:

ו *כותל גבוה שבין שתי חצרות וזיז יוצא באמצעיתו אם נשאר מן הזיז עד ראש הכותל פחות מעשרה מניח סולם לפני הזיז ומערבין אחד אם רצו. אבל אם הניח הסולם בצד הזיז אינו ממעט. היה הכותל גבוה תשעה עשר טפחים מוציא זיז אחד באמצע ומערבין אחד אם רצו שהרי מן הזיז עד הארץ פחות מעשרה ומן הזיז העליון עד ראש הכותל פחות מעשרה. היה הכותל גבוה עשרים טפחים צריך שני זיזין זה שלא כנגד זה. עד שיהיה בין הזיז התחתון ובין הארץ פחות מעשרה ובין הזיז העליון ובין ראש הכותל פחות מעשרה. ומערבין אחד אם רצו:

ז דקל שחתכו וסמכו על ראש הכותל ועל הארץ מערבין אחד אם רצו ואינו צריך לקבעו בבנין. וכן הסולם כובדו קובעו ואינו צריך לחברו בבנין. היו קשין מבדילין בין שתי החצרות וסולם מכאן וסולם מכאן אין מערבין אחד שהרי אין כף הרגל עולה בסולם לפי שאין לו על מה שיסמוך. היה סולם באמצע וקשין מכאן וקשין מכאן אם רצו מערבין שנים:

ח *היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל. אם רצו מערבין אחד הואיל ואיסור שבות הוא שגרם לו שלא יעלה באילן. [ב]עשה אשרה סולם לכותל אין מערבין אחד מפני שאסור לעלות עליה מן התורה שהרי היא אסורה בהנייה:

ט *כותל שגבוה עשרה ובא למעטו כדי לערב עירוב אחד אם יש באורך המיעוט ארבעה טפחים מערבין אחד. סתר מקצת הכותל עד שנתמעט מעשרה, צדו הקצר נותנין אותו לחצר זו וישאר הכותל הגבוה לבין שתי החצרות:

י נפרץ הכותל הגבוה שביניהן. אם היתה הפרצה עד עשר אמות מערבין שני עירובין. ואם רצו מערבין אחד מפני שהיא כפתח. היתה יתר מעשרה מערבין עירוב אחד ואין מערבין שני עירובין:

יא היתה הפרצה פחותה מעשר ובא

[א] טור סימן שסב: [ב] עיין בטור שם:

השגת הראב"ד

*כותל גבוה וכו'. כתב הראב"ד יש כאן שבוש ולשון הגמרא כך הוא זיז רחב ארבעה טפחים יוצא מן הכותל והניח עליו סולם כל שהוא מיעטו, פי' בשל הזיז שאינו ראוי לעמוד עליו והסולם ג"כ אינו כלום ולא אמרן אלא דאותביה עילויה אבל אותביה בהדיה ארווחי מרווח ליה פירוש לזיז והזיז ממעט את הכותל שהרי הוא רחב ארבעה טפחים ואמר ר"נ כותל י"ט צריך זיז באמצע להתירו, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כותל שגבוה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זאת הגירסא אינה בספרינו ואיני יודע מהו באורך עשרה טפחים ואולי הוא ברוחב ארבעה טפחים, עכ"ל:

מגיד משנה

בעליונה שלישית ארבעה ואין בין זה לזה שלשה ממעט ורבינו לא הזכיר ויש בעליונה ארבעה ואפשר שלא היה גירסתו והמפרשים נחלקו בפירושו ואין מכל זה בהלכות כלום ולזה לא הארכתי בו: וכן במדרגות של עץ שסמכן וכו'. וזהו סולם שעליונותיו ערבות שהזכרתי:

ו כותל גבוה שבין שתי חצרות וזיז יוצא וכו'. שם (דף ע"ז ע"ח) א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה זיז שיוצא מן הכותל והניח עליו סולם כל שהוא מיעטו ולא אמרן אלא דאותביה עילויה אבל אותביה בהדיה ארווחי ארווחיה. עוד שם אמר רבה בר אבהו כותל י"ט צריך זיז אחד להתירו כותל עשרים צריך שני זיזין להתירו א"ל חסדא והוא שהעמידן זה שלא כנגד זה ע"כ. ורבינו חסרה מימרא ראשונה שמערכת סולם בשהזיז גבוה יותר מעשרה מן הקרקע לפיכך בלא סולם אין מיעוטו כלום אבל אם היה פחות מעשרה לקרקע ופחות מעשרה לכותל אינו צריך סולם וזהו שלא הזכירו סולם במימרא השנית וכן אם היה רחוק עשרה לראש הכותל מה מועיל לו סולם לא יהא אלא שהמעלה הכותל תהיה משם ואת ברור ולזה כתב רבינו דימן אלו כן. ויש לרש"י ז"ל בזה שטה אחרת גם למפרשים אחרונים יש פירוש אחר שהם מצריכין שיהיה הזיז רחב ארבעה ומפרשים שיותר הוא מועיל כשאין בו סולם והמימרא הראשונה לבטל כח הזיז נאמרה וזה לשון הרשב"א ז"ל זיז רחב ארבעה על ארבעה שהניח סולם כל שהוא עליו מיעט כחו של זיז שהסולם אינו ראוי למעט את הכותל לפי שאינו רחב כל צרכו והזיז אינו ראוי לפי שהסולם סמוך עליו נתן את הסולם סמוך לזיז אינו ממעט כחו של זיז אדרבה כל שהסולם חונה בלדו הרחיב את הזיז עכ"ל וכ"כ בדין מימרא שניה שרוחב הזיזין ארבעה על ארבעה וזו היא שיטת ההשגות. ויש לתמוה לפירוש זה למה לא בארו בגמרא זיז רחב ארבעה על ארבעה ואין מכל זה בהלכות כלום:

ז דקל שחתכו וסמכו וכו'. שם (דף ע"ח) א"ר חייא דקלים שבבבל אין צריכין קבע מ"ט כובדן קובען א"ר אושעיא סולמות שבבבל אין צריכין קבע מ"ט כובדן קובען מ"ד סולמות כל שכן דקלים ומ"ד דקלים אבל סולמות לא ע"כ. ופסק רבינו ז"ל כדברי המיקל ולא חלק רבינו ז"ל בין סולמות שבבבל לסולמות אחרים לפי שידוע שאם הסולם קל אין לומר בו כובדו קובעו ומבואר בדבריו שאינו ממעט בלא קביעה בבנין ואם נקבע בבנין כל סולם ממעט ולזה לא הוצרך רבינו לכתוב שהמצרי אינו ממעט לפי שהמצרי האמור בגמרא שאין בו ארבעה חווקין שאינו ממעט הוא בשאינו קבוע בבנין כמו שאמרו שם משום דהוה ליה דבר הניטל בשבת ואם קבוע בבנין הרי אינו ניטל ושם אמרו שהמצרי סולם קל הוא וא"כ מבואר בדברי רבינו ז"ל שהסולם קל שלא נקבע בבנין אינו ממעט כך נראה לי: היו קשין מבדילין בין שתי החצרות וסולם מכאן וכו'. שם בעא מיניה רב יוסף מרבה סולם מכאן וסולם מכאן וקשין באמצע מהו א"ל אין כף הרגל עולה בכאן ע"כ. ופי' זה מבואר בדברי רבינו וכן הסכימו ז"ל: היה סולם באמצע וכו'. שם קשין מכאן וקשין מכאן וסולם באמצע מהו א"ל הרי כף הרגל עולה בהם ורבינו כתב לשון הגמרא וזה פירושה אם המחיצה עולה של קשין אלמי מקום קביעות ראשי הסולמות שהוא משכן או כיוצא בו שהוא חזק להעמידן כשאדם עולה בהן מהו מי אזלינן בתר סולמות או בתר המחיצה שאינה בריאה ופשט ליה דדי בכך דמחיצת קשין מחיצה היא והסולמות בריאין וראויין לעלות בהן וזהו פירוש נכון ומסכים לדברי רבינו:

ח היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל וכו'. שם (דף ע"ח:) בעא מיניה רב יוסף מרבה עשאו לאילן סולם מהו תיבעי לרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ותיבעי לרבנן עשאו לאשרה סולם מהו תיבעי לר' יהודה דאמר מותר לקנות בית באיסורי הנאה תיבעי לרבנן א"ל אילן מותר ואשרה אסורה מתקיף ליה רב חסדא אדרבה אילן שאיסור שבות גרם לו ניתסר אשרה שאיסור דבר אחר גרם לו ניתשרי אתמר נמי כי אתא רבין א"ר אלעזר ואמרי לה א"ר אבהו א"ר יוחנן כל שאיסור שבות גרם לו אסור כל שאיסור דבר אחר גרם לו מותר ר"נ בר יצחק מתני הכי אילן אליבא דר' ורבנן פירוש דלרבי מותר אשרה אליבא דר' יהודה ורבנן פי' דלר"י מותר ע"כ בגמרא. ורבינו ראה לפסוק כרבה בהיתר האילן ואיסור האשרה לפי שדברי ר"נ בר יצחק שהוא אחרון מסכימים לדבריו משום דקי"ל כרבי כמבואר פכ"ד מהלכות שבת ולא קי"ל כר"י כמו שיתבאר פ"ו ויש פוסקין בהפך וכר' יוחנן ודברי רבינו נראים:

ט כותל שגבוה עשרה ובא למעט כדי לערב עירוב אחד אם יש באורך המיעוט עשרה טפחים מערבין אחד. כך נמצא בספרי רבינו והשיגוהו מה"ט עשרה שאין במימרא אלא ארבעה וחפשתי בספרי רבינו ומקצתן מצאתי בהם ארבעה טפחים וכך היא הנוסחא האמיתית והמימרא היא שם (דף ע"ז) בא למעטו אם יש למיעוטו ארבעה מותר להשתמש בכל הכותל כולו ואם לאו אין משתמש אלא כנגד המיעוט והקשו מה נפשך אי אהני מיעוטא אפילו בכל הכותל כולו אי לא אפילו כנגד המיעוט נמי לא ותירץ רבינא כגון שעקר חוליא מראשו. ומ"ש רבינו סתר מקצת הכותל הוא פירוש לדברי רבינא:

י נפרץ הכותל הגבוה וכו'. משנה שם (דף ע"ו:) נפרץ הכותל עד עשר אמות מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד מפני שהוא כפתח יתר מכאן מערבין אחד ואין מערבין שנים:

יא היתה הפרצה וכו'. שם (דף ע"ח.) חקקו להשלים לכותל בכמה א"ל בעשרה חקקו כולו בכותל בכמה א"ל מלא קומתו ומ"ש התם מסתלק ליה הכא לא מסתלק ליה ופירשה רבינו בפורץ פרצות כמבואר בדבריו. וי"ל פירוש למה שאמרו התם מסתלק וכו'

פרצה

לחם משנה

ט כותל שגבוה עשרה ובא למעטו וכו'. אפשר דמיעוט זה הוא מונן ירחב הכותל ממ"ש ה"ה לקמן ובסמוך אבאר: סתר מקצת הכותל וכו' לכאורה נראה שונת רבינו שסתר מקצת הכותל דאותו מקצת משתמשין בו השתי חצרות והביאה אסור להשתמש ואם כן קשה דלא הל"ל לחצר זו אלא לשתי חצרות לכך נראה לפרש שסתר במקצת הכותל תקנת העובי באופן שביקצת הכותל לצד אחד מן החצר האחת הוא פחות מעשרים והוא שוה בו וזהו שכתב נותנין אותו לחצר זו:

חריץ

מגדל עוז

כותל גבוה וכו' עד ממעט: כתב הראב"ד ז"ל יש כאן שבוש וכו' צריך זיז באמצע להתירו עכ"ל. ואני אומר שינוי הגירסא יש בגמרא באמת. אמנם ר"מ ז"ל לא מתיירא דרב נחמן אמר רבה בר אבוה לגבי שבפרק חלון פסק כן כמו שחושב הראב"ד ז"ל אלא ממון המשנה והסוגיא כולה שיוכחת כן ושאר מימרות שמי דרב נחמן הכי מוכחן ונסה במקצת לדעת ר"י אלפס ז"ל שכתיבתן לכולן מן ההלכות וסמך על המשנה ושאר ההלכות ונפירוש המימרא עטה כפירש"י ז"ל: היה הכותל וכו' עד אסורה בהנאה. פרק חלון: כותל שגבוה עד מערבין אחד. פרק חלון (דף ע"ז ע"ח) כתב הראב"ד ז"ל זאת הגירסא וכו' ואולי הוא ברוחב ארבעה טפחים עכ"ל ואני אומר זה אינו שלוי הגירסא אלא בפירושין כי ר"מ ז"ל כתב מכח משנתנו כשנויים פ' חלון דקתני כותל שבין שתי חלירות גבוה עשרה ורוחב ארבעה מערבין שנים ואין מערבין אחד ואמרינן עלה בגמ' בא למעטו אם יש במיעוטו ארבעה מותר הוא להשתמש בכותל כולו וקבל פירושו כמו שפירש"י ז"ל דבא לפחות הכותל יקלי ויקב"ד שפחה אל עשר למטה כדקתני סמוך לכותל או בנה איצטבא או שהיה שם משפשין אם יש במיעוטו ארבעה אורך לצד מכן הכותל הוי כפתח כיון דממנו ולמעלה גבוה כותל עשרה משתמש בכל הכותל שהרי המחיצו בנחת שעלה לו דרך מיעוט פתחו עכ"ל. וכן ליקמן בגמ' שמעתא גופא גרסינן אמר אביי כותל שבין שתי חצירות גבוה עשרה וכו' עד אמר רב ביבי בר אביי בנה איצטבא ע"ג איצטבא אם יש באיצטבא התחתונה ארבעה ממעט ופירש"י ז"ל נ"ב באורך והוסיף ר"מ ז"ל שכן הדין כדי לערב עירוב אחד כיון דאמתני' קאי דקתני דמערבין שנים כי איכא עשרה מיהא דכי נתמעט מערבין אחד אם רצו וכדמשמע כולה שמעתין ונכון הוא בעיני. אמנם הראב"ד ז"ל כיון בתקנת כפירש"י הזקן ז"ל בעל התוספות שפירש ארבעה ברוחב וארבעה באורך שהוא מקום הראוי לתשמיש בכל התלמוד מקום ארבעה על ארבעה ואלו ואלו דברי אלהים חיים: סתר מקצת הכותל וכו' עד שני עירובין. פרק חלון: היתה הפרצה פחות מעשר ובא להשלימה ליתר מעשר חקק בכותל גובה עשרה

ובא להשלימה ליתר מעשר חוקק בכותל גובה עשרה טפחים ומערבין עירוב אחד. *ואם בא לפרוץ לכתחלה פרצה יתר מעשר בכל הכותל צריך להיות גובה הפרצה מלא קומתו: **יב** חריץ [א]שבין שתי חצירות עמוק עשרה ורחב ארבעה או יתר מערבין שני עירובין. פחות מכאן מערבין אחד ואין מערבין שנים. ואם מיעט עומקו בעפר או בצרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים שסתם עפר וצרורות בחריץ מבוטלין הן. אבל אם מלאהו תבן או קש אין ממעטין עד שיבטל: **יג** וכן אם מיעט רחבו בלוח או בקנה שהושיטו באורך כל החריץ מערבין אחד ואין מערבין שנים. וכל הדבר הניטל בשבת כגון הסל והספל אין ממעטין בו אלא אם כן חיברו בארץ חבור שאי אפשר לשומטו עד שיחפור בדקר: **יד** נתן לוח שרחב ארבעה טפחים על רוחב החריץ מערבין אחד ואם רצו מערבין שני עירובין. [ב]וכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו אם הושיט לוח שרחב ארבעה טפחים מזו לזו מערבין עירוב אחד. ואם רצו מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן. היו זו בצד זו ואינן בשוה אלא אחת למעלה מחברתה אם יש ביניהן פחות משלשה טפחים הרי הן ככצוצטרא אחת ומערבין אחת. ואם יש ביניהם שלשה או יתר מערבין שנים אלו לעצמן ואלו לעצמן: **טו** [ג]כותל שבין שתי חצרות שהוא רחב ארבעה והיה גבוה עשרה טפחים מחצר זו ושוה לקרקע חצר שניה נותנין רחבו לבני החצר שהוא שוה להן ויחשב מחצרן. הואיל ותשמישו בנחת לאלו ותשמישו בקשה לאלו נותנין אותו לאלו שתשמישו להן בנחת. וכן חריץ שבין שתי חצירות עמוק עשרה טפחים מצד חצר זו ושוה לקרקע חצר שניה נותנין רוחבו לחצר שהוא שוה לה. מפני שתשמישו נחת לזה וקשה לזה נותנין אותו לאלו שתשמישו להן בנחת: **טז** היה הכותל שבין שתי החצירות נמוך מחצר העליונה וגבוה מחצר התחתונה שנמצאו בני העליונה משתמשין בעביו על ידי שלשול ובני התחתונה משתמשין בעביו ע"י זריקה שניהן אסורין בו עד שיערבו שתיהן עירוב אחד. אבל אם לא עירבו אין מכניסין מעובי כותל זו לבתים ואין מוציאין מהבתים לעביו: **יז** שני בתים [ג] שביניהן חורבה שהיא רשות היחיד אם יכולין שניהם להשתמש בחורבה ע"י זריקה אוסרין זה על זה. [ד]ואם היה תשמישה לזה בנחת והאחר אינו יכול לזרוק לה מפני שהיא עמוקה מסנה הרי זה שהיא

השגת הראב"ד

*ואם בא לפרוץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אף זו לא מצאתיה בענין הזה וצריכה תקון, עכ"ל:

א טור שם: ב טור סי' שעג: ג טור שם: ד טור שם וסימן שעט:

מגיד משנה

וכו' מא היא כוותיה כשבא להשלים פרצתו פחותה מעשר ליותר מעשר מעשיו מוכיחין שהוא רוצה להסתלק מעתה שהיו יכולין לערב שנים שאל"כ למה הוא מרבה בפרצה ולזה די בגובה עשרה אבל כשבא לפרוץ בתחלה צריך מלא קומתו שיראו החצרות כאחד בהיות אדם עובר מזו לזו בלא דוחק ואם לא כן אין מעשיו מורין על טוחו סלוק אלא פרוצה להשתמש עם בני החצר השניה ואירע לו שחקק יותר מעשרה כך נ"ל לדעת רבינו. ויש בזה טעם אחרת למפרשים שדברי הגמרא הם כדין הסולם ושיעורו:

יב חריץ שבין שתי חצרות וכו'. משנה חריץ שבין שתי חצרות עמוק עשרה ורחב ארבעה מערבין שנים ואין מערבין אחד אפילו מלא תבן או קש מלא עפר או צרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים ואמרו בגמרא גבי עפר וצרורות שאפילו בסתם בטלין אבל חריץ משום דלמיסתם קאי ואמרי גבי תבן או קש אי בטליה הוין ואי לא לא הוין:

יג וכן אם מיעט וכו'. במשנה נתן עליו נסר שהוא רחב ארבעה טפחים וכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד פחות מכאן מערבין שנים ואין מערבין אחד. ובגמרא (דף ע"ח) אמר רבה לא שנו דעביק ארבעה אלא שנתנו לרחבו פירוש לאורך הנסר לרחב החריץ אבל לארכו ארך הנסר לאורך החריץ ורחבו נמצא רחבו אפילו כל שהוא נמי שהרי מיעטו מארבעה:

וכל דבר הניטל וכו'. שם בגמרא הפרק כמה סל ממעט והקשו אמאי דבר הניטל כפנה הוא וכל דבר הניטל בשבת אינו ממעט ותירצו לא צריכא דחבריה בארעא ומסקנא דכמי סרח והלכתא. ופירוש רבינו זה בחריץ והאחרונים פירשו בכותל וכם סבורים שכל שיש במיעוט רוחב ארבעה אע"פ שאינו מגיע לראש הכותל ולא בסמוך לו בשלשה כיון שאין שעלו עשרה די בכך ולא אמרו סולם צריך מגעה אלא כשאינו רחב ארבעה ורבינו ז"ל לא חלק ונראה מדבריו שכל מיעוט צריך שיהיה בפחות משלשה לראש הכותל:

יד ונתן עליו שרחב ארבעה וכו'. זו היא המשנה שכתבתי למעלה:

וכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו וכו'. במשנה המוכרת (דף ע"ח ע"ב) ובגמרא אמר רבה הא דאמרת זו כנגד זו אין זו שלא כנגד זו לא הוו למעלה מא נמי לא שנו אלא שיש בין זו לזו שלשה אבל אין בין זו לזו שלשה נחשבת כקומה שיש. ופירש"י ז"ל א למעלה מזו לא סגי להו בנסר ארבעה ופירוש אין בין זו לזו שלשה נוגע שלשה. וכתב הרשב"א ז"ל מכח התוספתא שאם אין ביניהם מרחק ארבעה אינו צריך נסר מא לזו אלא אף בלא נסר מערבין אחד ואין מערבין שנים כל שהן זו כנגד זו:

טו כותל שבין שתי חצרות וכו'. מימרא שם (דף ע"ז) כותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים ולדו אחד שוה לארץ נותנין אותו לזה שהוא שוה לארץ הוה ליה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה ונותנין לזה שתשמישו בנחת. ופירש רש"י ז"ל כל כמה דלא גבוה עשרה קרי שוה לארץ וכ"כ הרשב"א ז"ל וברור הוא. וכתב רבינו שהוא רחב ארבעה לפי שאם אין ברחב הכותל ארבעה מותר הוא לשניהם להשתמש בו אפילו מן הבתים אפילו שעירבו כל אחת בפני עצמה וכן מבואר שם בגמרא. וכבר אמרו פי"ד מהלכות שבת שמקום שאינו רחב ארבעה על ארבעה הוא מקום פטור. ודע שרחב ארבעה על ארבעה ולא עירבו עירוב אחד זו שתשמישה בנחת מותרת לו אפילו מן הבתים כיון שעירבה לעצמה וזו שתשמישה קשה אסורה בו אף מן החצר וכשהשמיש שניהם שוה מותרות בו שניהם מן החצרות ואסורות מן הבתים אלא אם כן עירבו עירוב אחד וחלק זה יתבאר בסמוך בכבת היה כותל וכו': וכן וכו'. מימרא שם כיוצא בכותל ומבואר כענינו:

טז היה כותל וכו'. זו מחלוקת רב ושמואל בפרק כיצד משתתפין (דף פ"ג) דרב אמר שניהם אסורין בו ושמואל אמר נותנין אותו לזה שבשלשול וקיי"ל כרב באיסורי. וכתב רבינו אין מכניסין מעובי כותל זה לבתים בדוקא לפי שמן החצרות שניהם מותרין אפילו בלא עירב אחד ומבואר בהלכות פרק חלון והוא כלל לכל שיד שניהם שוה בו וכמו שכתבתי למעלה:

יז שני בתים שביניהם חורבה וכו'. מבואר בכיצד משתתפין (דף פ"ה) שדין החורבה כדין הכותל שבין שתי חצרות ואף ע"פ שם נסתפקו נדין שלא מכרו בדברי רבינו רבה ז"ל לנגד ולהודיע עיקר הענין ואין בהלכות מכל זה. והחורבה זו יש מי שפירש שהיא בדוקא של בעלי הבתים אבל חורבה של אחריב אסורה היא בכל צד. ויש מי שכתב אף של אחרים שכיון שאין שם בית דירה אינו אוסר ולזה הסכים הרשב"א ז"ל:

כל

לחם משנה

יב חריץ שבין שתי חצרות וכו'. קשה דמאי שנא כותל גבוה עשרה ומיעטו שמערבין אחד אם רצו ואם רצו שנים ובחריץ עמוק עשרה אם מיעטו אמרינן שאין מערבין שנים. וי"ל דבפחות מעשרה הוי טעמא משום דהוי כפתח ולכך מערבין אם רצו אחד או שנים אבל הכא ליכא למימר כן:

יג וכן אם מיעט רחבו בלוח או בקנה שהושיטו באורך כל החריץ וכו'. בגמרא פ' חלון (דף ע"ח) על מתני' דנתן עליו נסר שרחב ארבעה טפחים מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד אמרו שם לא שנו אלא שנתנו לרחבו אבל לארכו אפילו כל שהו נמי ע"כ וממאי דקאמר כל שהו נמי משמע דאפילו כל שהו יש בה דין זה דאם רצו מערבין אחד ואם רצו שנים ורבינו לא כתב כן אלא בנתן לרחבו כתב מערבין אחד אם רצו או שנים ובנתן לארכו כתב מערבין אחד ואין מערבין שנים ולכאורה הוא דבר תימה ונראה דטעמו דסברא היא דנתן לארכו הוי הכל אחד ומערבין אחד: וכל הדבר הניטל בשבת כגון הסל [והספל] אין ממעטין בו וכו'. כתב ה"ה ופירש רבינו זה בחריץ והאחרונים וכו' כלומר הטעם דפירשו האחרונים הענין בכותל הוא מפני שהם סוברין דלפי' שהמיעוט רחוק מראש הכותל כיון שיש בו ארבעה ממעטו וזהו שאמרו בגמרא דע"ז כמה ספל ממעט וכו' אבל רבינו פירש הדבר בחריץ דבכותל א"א לפרש דהוא סבור דכל מיעוט צריך שיהיה בפחות משלשה סמוך לראש הכותל. ויש לתמוה על דברי ה"ה דבהנה מצבה ע"ג מצבה כתב רבינו אם יש בתחתונה ארבעה ממעט והך איירי בהוא רחוק מן המצבה עליונה שנים וכ"ש כשהוא רחוק מראשו של כותל שלשה וא"כ לדברי ה"ה אפילו שיהיה המיעוט ארבעה לא מהני אם לא יהיה סמוך לשלשה לראשו של כותל. ונראה לתרץ דלא כתב כן ה"ה אלא במיעוט דומיא דספל שחיברו בטיט אבל מיעוט דמצבה שהוא בנין אפילו שיהיה רחוק משלשה מראשו של כותל מהני. אבל לשון ה"ה קשה לזה שכתב כל מיעוט וצ"ע:

יז שני בתים שביניהן חורבה וכו' ואם היה תשמישה לזה בנחת וכו'. אין כוונתו במ"ש תשמישה לזה בנחת ר"ל בזריקה ולאחר בשלשול דזה אי אפשר דשניהם אוסרים

הגהות מיימוניות

[ג] דין בית הכסא שבין שני בתים תמצא בתשובת רבינו שמשון בס' מ"ו מהלכות שבת:

מגדל עוז

טפחים ומערבין עירוב אחד ואם בא וכו' עד מלא קומתו: כתב הראב"ד ז"ל אף זו לא מצאתיה בענין הזה וצריכה תקון עכ"ל: ואני אומר דברי ר"מ ז"ל מתוקנים הם לפי גרסתו דגרסינן פ' חלון סוף נפלה דמתניתין דכותל שבין שתי חצירות תקן להשלים בכותל בכמה א"ל בעשרה תקן כלו בכותל בכמה אמר ליה מלא קומתו. אינגרא יש גירסות שכתוב בהם מלא קומתו של כותל ופירש"י ז"ל בענין אחר וא"ת פירשו מעוק פירש הר"מ ז"ל: חריץ שבין שתי חצירות וכו' עד אלו לעצמן. פרק חלון (דף ע"ח): כותל שבין שתי חצירות וכו' עד בנחת. פרק חלון (דף ע"ז) ופרק משתתפין: היה הכותל וכו' עד ע"י איקא. פ' משתתפין (דף פ"ג): שני בתים וכו' עד ע"י זריקה. פרק משתתפין:

שהיא לו בנחת משתמש בה ע"י זריקה: **יח** [א]כל גגות העיר אע"פ שזה גבוה וזה נמוך עם כל החצרות ועם כל הקרפיפות שהוקפו שלא לשם דירה שאין בכל אחד מהן יתר על בית סאתים עם עובי הכתלים שבין החצרות עם המבואות שיש להן לחי או קורה כולן רשות אחת הן ומטלטלין בכולן בלא עירוב כלים ששבתו בתוכן. אבל לא כלים ששבתו בתוך הבית אלא אם כן עירבו: **יט** [ד] כיצד כלי ששבת בתוך החצר בין עירבו אנשי החצר בין לא עירבו מותר להעלותו מן החצר לגג או לראש הכותל. ומן הגג לגג אחר הסמוך לו אפילו היה גבוה ממנו כל שהוא או נמוך. ומן הגג האחר לחצר שניה ומחצר שניה לגג שלישי של הצר שלישית. ומגג שלישי למבוי. ומן המבוי לגג רביעי עד שיעבירנו כל המדינה כולה דרך גגות והצרות או דרך גגות וקרפיפות או דרך חצרות וקרפיפות או דרך שלשתן מזה לזה ומזה לזה. ובלבד שלא יכנס בכלי זה לבית מן הבתים אלא אם כן עירבו אנשי כל המקומות האלו עירוב אחד: **כ** וכן אם שבת הכלי בבית והוציאו לחצר לא יעבירנו לחצר אחרת או לגג אחר או לראש הכותל או לקרפף אלא אם כן עירבו אנשי כל המקומות שמעבירין בהן כלי זה עירוב אחד: **כא** [ב]בור שבין [ה] שתי חצרות אין ממלאין ממנו בשבת אלא אם כן עשו לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים כדי שיהיה כל אחד דולה מרשותו. והיכן מעמידין את המחיצה. אם היתה למעלה מן המים צריך שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים. ואם היתה המחיצה כולה בתוך המים צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים כדי שתהיה ניכרת רשות זה מרשות זה: **כב** וכן אם עשו על פי הבור קורה רחבו ארבעה טפחים זה ממלא מצד הקורה וזה ממלא מצדה האחר וכאילו הבדילה חלק זה מחלק זה אף על פי שהמים מעורבין מלמטה קל הוא שהקלו חכמים במים: **כג** [ג]באר שבאמצע השביל בין שני כתלי חצרות אע"פ שהיא מופלגת מכותל זה ארבעה טפחים ומכותל זה ארבעה טפחים שניהם ממלאין ממנה ואין צריכין להוציא זיזין על גבה שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר: **כד** [ד]חצר קטנה שנפרצה במלואה לחצר גדולה מבעוד יום. אנשי גדולה מערבין לעצמן ומותרים שהרי נשאר להן פצימין מכאן ומכאן. ואנשי קטנה אסורין להוציא מבתיהן להצר שלהן עד שיערבו עם בני הגדולה עירוב אחד. שדיורין של גדולה חשובין כקטנה ואין דיורי קטנה השובין כגדולה: **כה** *שתי חצרות שעירבו עירוב אחד דרך הפתח שביניהן או דרך החלון [ו] ונסתם הפתח או החלון בשבת כל אחת ואחת מותרת לעצמה

מגיד משנה

יח כל גגות העיר וכו'. (דף פ"ט) ריש פרק כל גגות העיר רשות אחד וכו' ר"ם אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ומפורש בגמרא (דף צ"א) בברייתא שהיתה נ"כ רשות אחת עם אלו הרשויות ושם נהלקו אם אמרה ר"ם אפילו בשעירבו החצרות לפלוג דליכא מאן דסבר דגזר בשעירבו שמא יבוא להוציא כלי הבית ושמואל ור' יוחנן סברי אפילו בשעירבו וקי"ל כותייהו ושם (דף צ"א) נפסקה הלכה כר"ם:

כא בור שבין שתי חצרות כו' משנה שם, פרק כיצד משתתפין (דף פ"ו) בור שבין שתי חצרות אין ממלאין ממנו בשבת אא"כ עשו לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים בין מלמעלה בין מלמטה בין מתוך אוגנו אמר רשב"ג ב"ש אומר מלמטה וב"ה אומר מלמעלה ונחלקו בגמרא רב הונא ורב יהודה בפירוש מלמטה ומלמעלה ודעת הגאונים לפסוק כרב יהודה דבעי מחיצה עשרה ושיהיה לכל הפחות טפח ממנה בתוך המים וכן שיהיה חוצה לכ' טפחות טפח למעלה מן המים וכת"ש רבינו ויש מן האחרונים שפסקו שא"צ שיהיה מחיצה כלל בתוך המים אלא אפילו כשהיא כולה יהם כל שיש שם מחיצה עשרה בתוך הבור אע"פ שהמים עמוקים הרבה מותר ופירשו השמועה בפירוש אחר ואין הלכות כדעת רבינו:

כב וכן אם עשו על פי הבאר וכו' שם (דף פ"ח) מימרא קורה ארבעה מתרת במים והקשו והא הותי קורה עירובו היא ומפרק קל הוא שהקלו במים ופירש הרשב"א ז"ל שכיון שהיא רחבה ארבעה אומרים פי תקרה יורד וסותם ועוד שאין הולך יותר מארבעה טפחים. עוד כתב ונראה לי שבתחילה עשרה בזמן שהיא רחבה ארבעה מותרה לדברי הכל תן הטעם הזה שאין הדלי הולך יותר מארבעה טפחים ולפיכך מותר אף על פי שא"א בתחילה פי תחילה יורד וסותם עכ"ל:

כג באר שבאמצע השביל וכו' שם (דף פ"ד פ"ה) א"ר יהודה אמר שמואל בור שבין שתי חצרות מופלגת מכותל זה בארבעה ומכותל זה בארבעה זה מוציא זיז כל שהוא וממלא וזה מוציא זיז כל שהוא וממלא ואמרו שם דלרב לא בעי זיז כלל לפי שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר. ומדברי רבינו שכתב אע"פ שהיא מופלגת וכו' אתה למד שהוא מפרש דמופלגת ארבעה לרבותא נקטוה וכ"ש בפחות מכן וכן משמע דבריו הוא שהמלוי אינו דרך שביל אלא דרך חלון ולזה נקרא דרך אויר. ומתוך שסתם רבינו נראה שאע"פ שהחצרות פתוחות לשביל מותר למלא דרך חלונות. ובהשגות א"א והוא שהולית הבור גבוהה עשרה טפחים וכו'. ואני תמה בזה שהרי רבינו ז"ל לא הזכיר רה"ר כאן אלא שביל רה"ר ואם כן למה היה לו להזכיר הולית גבוהה ודין המשנה בהמוצא תפילין מבואר בדבריו פט"ו מהלכות שבת ושם הזכיר מה שהוא תלוי במהות הרשויות ולא באיסור הבעלים זה על זה וכאן הזכיר מה שהוא תלוי באיסור בעליהן זה על זה ופשוט הוא לכל מעיין בדברי רבינו ובהלוקת שהלכו והדרן. ואינו שת הר"א ז"ל לבו אליו לא השינו בכאן. ויש בירושלמי זו פסה אחרת לרשב"א ז"ל בשם רפ"י ז"ל לומר דדוקא בשאין החצרות פתוחות לשביל שאם היו פתוחות כל שלא עירבו שניהם אוסרין זו וכ"כ דאע"פ שאין הדיורין פתוחין כל שיהיה תוך ארבעה לזה ולזה אין מתירין אותו עד שיעשו לו מחיצה עשרה תלויה או תלתפה לפי פרצות שניהם שלפת זו ולדבריו בדוקא נקט שמופלגת מכותל זה וכו'.

כד חצר קטנה שנפרצה במלואה וכו'. משנה שם פרק כל גגות (דף צ"ב) חצר גדולה שנפרצה לקטנה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה והעמידה שם (דף צ"ג) בשנפרצה מבעוד יום הא בשבת הואיל והותרה שבת הותרה ונתבאר בהלכות:

כה שתי חצרות שעירבו וכו'. שם עירב דרך הבית ונסתם הפתח עירב דרך חלון ונסתם חלון מהו א"ל שבת הואיל והותרה הותרה: וכן

השגת הראב"ד

*באר שבאמצע וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והוא שהוליית הבור גבוהה עשרה טפחים שאין אויר רה"ר אוסרו וכוח חבירו נמי אינו אוסרו דרך אויר אבל אין הוליתו גבוהה עשרה טפחים אין ממלאין ומתני' היא במסכת עירובין פרק המוצא תפילין, עכ"ל:

*שתי חצרות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה פשוט דלעצמה לא צריכא למימר אלא אפילו מזו לזו פשוט קודם סתימה. עכ"ל:

א טור סימן שעב סמ"ג עשין דרבנן א: ב טור סי' שעו סמ"ג שם ג טור סי' שעד סמ"ג עשין דרבנן א' ולאוין סס:

לחם משנה

אוסרים זה על זה. אלא הכוונה היא השתישה בנחת פיות מעשרה ות"ש למטה מעשרה בהרבה ע"י זריקה לאו דוקא זריקה דגבוה עשרה אלא זריקה למרחוק וכן פירש"י ז"ל לשון זריקה בפרק כיצד משתתפין (דף פ"ה) גבי שני בתים ושלש הורבות ביניהם וכו':

כא אם היתה למעלה מן המים וכו'. הוא ז"ל לא גריס בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ו:) אלא משום דקל הוא וכפירש"י ז"ל ולא כפירוש התוס' ז"ל וכגירסתם ע"ש וא"כ סיהא לדרב יהודה ויפה פסק:

ואע"פ

מגדל עוז

כל גגות כו' עד כעירוב אחד. פ' כל גגות (דף פ"ו) · בור שבין שתי חצרות כו' עד שהקלו חכמים במים. פרק משתתפין · באר שבאמצע כו' עד דרך אויר. פרק משתתפין · כתב הראב"ד ז"ל והוא שחולית הבור כו' פרק המוצא תפילין עכ"ל: ואני אומר מ"ו שר"מ ז"ל כתב פסק זה מכח מתניתין דפ' המוצא תפילין דלא דמי ליה כלל לא בענין ולא בלשון ולא בצורה כמו שהראה בעיניך כהתעיין ולהוי שפסק כבר חברו פט"ו הלכות שבת ויגיד עליו רעו שסמך לו דין הבאה כמו שסמוכה במשנה ולשון משנה ממש. אמנם כתבה מכח הא דגרסינן בפ' כיצד משתתפין אמר רב יהודה בור שבין שתי רשויות וי"ג חצרות מופלגת מכותל זה ארבעה ומכותל זה ארבעה זה מוציא זיז כל שהוא וממלא וכן זה ורב יהודה דידיה אמר אפילו קניא א"ל אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל היא דאי רב האמר אין אדם אוסר על חבירו דרך אויר. ופירש"י ז"ל ורבותינו בעלי התוספות ז"ל מימרא זו בהיה מבוי קטן בין שתי חצרות ושם הוא הבור הזה שאם לא כן מהיה מופלגת מכותל לכותל והאריכו בזה הרבה בפירושן והוא השביל שביאר ר"מ ז"ל בזה ופסק כרב ומטעמא דאמר אביי דקי"ל רב ושמואל הלכה כרב באיסורי ודכוותה אשכחן בפרק הזורק את הכשינה וזה נכון ומפורש כלשון הגמרא מתוך ואין בזה ספק. חצר קטנה שנפרצה במלואה כו' עד השובין כגדולה. פרק כל גגות (דף צ"ב) · שתי חצרות שעירבו עד הותרה כלה. ס' כל גגות (דף צ"ב) כתב הראב"ד ז"ל זה פשוט דלעצמה וכו': ואני אומר גם אנחנו כן היינו רגילין לפרש לגוס רהטין אבל פסה דקדקתי בדבר לראות איך יכול להיות שנסתפק בזה ר"מ ז"ל וראיתי כי הדין נתו ועיניך רואות כי זאת ההלכה פרק כל גגות דגרסינן בעי רב הושעיא דיורין הבאין בשבת מהו שיאסרו אידך כגון כותל שבין שתי חצירות שנפל בשבת והערכו הדיורין אם יאסרו אלו על אלו להוציא מן הבתים לחצירות ולהכניס מן החצירות לבתים שבהן ואפילו אלו לעצמם ואלו לעצמם והיות ולמסקנא א"ר חנינא ת"ש חצר קטנה שנפרצה לגדולה פירוש וקס"ד שבשבת נפרצה הגדולה מותרת והקטנה אסורה שהיא כפתחה של גדולה פירוש ואי ס"ד דיורין הבאים בשבת אין אוסרים קטנה אמאי אסורה והדר כבא לאשר מבעוד יום נפרצה פירוש על כרחין הכי מתוקמא דהא אמר אין דיורין הבאין בשבת אוסרים דהא מר כוה דאמר בעאי מיניה מרב הונא ובעאי מיניה מרב יהודה עירב דרך הפתח ונסתם הפתח עירב דרך חלון

הגהות מיימוניות

[ד] כשמואל ורבי יוחנן ודלא כרב דאמר הלכה כר"ש והוא שלא עירבו, ע"כ: [ה] ודוקא בור שבין חצירות הוא דבעי תיקון מחיצה אבל בור שבין כרמלית לחצר או בור שבין חצירות לרשות הרבים לא בעי מידי כדתנן בהמוצא תפילין בור ברשות הרבים וחולייתו גבוה עשרה וכו' כדלעיל בהלכות שבת פרק ט"ו, ראבי"ה: [ו] פסק מהר"ם על בני מבוי שנשתתפו ונשברה הקורה דאותו חצר שהעירוב מונח בה וההצירות הפתוחות לה מותרות דהא קיימא לן בפרק הדר כר' יוחנן ונהגו העם כר"מ שיהו לכתחלה אורויי מורינן

מגיד משנה

וכן שתי חצירות וכו'. שם (דף ל"ג נ"ד) אתמר כותל שבין שתי חצרות ונפל רב אמר אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות ושמואל אמר זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה וקי"ל כשמואל כדאיתא בהגהות: נפתח החלון וכו'. דעת רבינו הוא שכשנפתח החלון כל אחת מותרת לעצמה ואע"פ שהעירוב מונח באחת מהן ואי אפשר להגר ... [illegible]

[illegible]

לעצמה הואיל והותרה מקצת שבת הותרה כולה. וכן שתי חצירות שעירבה זו לעצמה וזו לעצמה ונפל הכותל שביניהן בשבת אלו מותרים לעצמן ומוציאין מבתיהן ומטלטלין עד עיקר המחיצה. ואלו מטלטלין כן עד עיקר המחיצה הואיל והותרה [ז] מקצת שבת הותרה כולה. ואף על פי שנתוספו הדיורין שהדיורין הבאין בשבת אינן אוסרין. נפתח החלון ונעשה הפתח בשגגה או שעשו נכרים לדעתן חזרו להיתרן. ^ט^וכן שתי ספינות שהיו קשורות זו בזו ועירבו ונפסקו אסור לטלטל מזו לזו ואפילו היה מקפות מחיצה. חזרו ונקשרו בשוגג חזרו להיתרן:

פרק רביעי

א ^א^אנשי חצר שהיו כולם אוכלין על שולחן אחד אף על פי שכל אחד ואחד יש לו בית בפני עצמו אין [ה] צריכין עירוב מפני שהן כאנשי בית אחד. וכשם שאין אשתו של אדם ובני ביתו ועבדיו אוסרין עליו ואינו צריך לערב עמהן כך אלו כאנשי בית אחד הן מפני שהן כולן סומכין על שולחן אחד: **ב** ^ב^וכן אם הוצרכו לעשות עירוב עם אנשי חצר אחרת עירוב אחד לכולן ופת אחת בלבד מוליכין לאותו מקום שמערבין עמו. ואם היה העירוב בא אצלן אינן צריכין לערב כמו הבית שמניחין בו העירוב שאינו צריך ליתן את הפת שכל אלו הבתים כבית אחד הן חשובין: **ג** ^ג^וכן אנשי חצר שעירבו נעשו כולן כבית אחד. ואם הוצרכו לערב עם חצר שניה ככר אחד בלבד הוא שמוליכין על ידי כולן למקום שמערבין בו. ואם היה העירוב בא אצלן אינן צריכין ליתן פת: **ד** חמשה שגבו את העירוב להוליכו למקום שמניחין בו העירוב כשהם מוליכין אינן צריכין להוליך ע"י חמשתן אלא ככר אחת שכיון שגבו כולן נעשו כאנשי בית אחד: **ה** ^ד^האב ובנו והרב ותלמידו שהן שרויין בחצר אינן צריכין לערב מפני שהן כבית אחד. ואף על פי שפעמים

א כמ"ג עשין שם: ב טור ש"ע סמ"ג עשין דרבנן א: ג שם:

כסף משנה

פ"ד א אנשי חצר שהיו כולם אוכלין על שלחן אחד וכו'. נראה שפשוט הוא שהם מקום נעשה ... [illegible]

מגיד משנה

[illegible]

פ"ד א אנשי חצר שהיו כולן אוכלים על שלחן אחד תמיד וכו'. זה מבואר פרק הדר (דף ע"ב ע"ג) במשנה ובגמרא שם כמו שיתבאר:

ב וכן אם צריכין לעשות עירוב וכו'. זה מבואר נ"ב שם (דף פ"ד) בדין חמש חבורות ששבתו בטרקלין וכו' כמו שיתבאר למטה: ואם היה העירוב בא אצלם וכו'. גם זה ברור ומפורש במשנה שם (דף ע"ב) וכן כתבו ז"ל והכלל הוא שהן כבעל הבית אחד:

ג וכן אנשי חצר שעירבו וכו'. זה מבואר בשם שיטה בסמוך. ומ"מ ואם היה העירוב בא אצלם מהמבואר ממה שאמרו פרק הדר (דף ע"ג) והא אמרו דכמאן דעריבי דמו ונתבאר גבי אהין שאם העירוב בא אצלן שאין צריכין ליתן עירוב:

ד חמשה שגבו את העירוב וכו'. ברייתא פרק כי [illegible] (דף פ"ט) ובסוף פרק הדר (דף ע"ג) חמשה שגבו את עירובן כשהן מוליכין את עירובן למקום אחר עירוב אחד לכולן או אין עירוב אחד לכולן ופשיטא דעירוב אחד לכולן:

ה האב ובנו הרב ותלמידו וכו'. גם בעיא האב ובנו הרב ותלמידו כרבים דמו או כיחידים דמו או אין צריכין לערב ופשטו האב ובנו הרב ותלמידו בזמן שאין עמהם דיורין הרי הן כיחידים ואין צריכין לערב:

האחים

לחם משנה

[illegible]

האחים

הגהות מיימוניות

[illegible]

מגדל עוז

[illegible]

[illegible]

ו האחים שכל אחד וכו'. שם (דף ע"ב) משנה האחין שאוכלים על שולחן אביהם וישנין בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד לפיכך שכח אחד מהם ולא עירב מבטל רשותו
לימתי בזמן שהיו מוליכין את עירובן למקום אחר אבל אם היה העירוב בא אצלן או שאין עמהם דיורין בחצר אינם צריכין לערב ואמרו בגמרא על מה שאמרו צריכין עירוב לכל אחד ואחד שמעה מינה מקום לינה גורם ופירוש ודלא כרב דאמר מקום פתא גרים והרה רב לטעמיה מקום פתא גרים ובמקבלי פרס שאנו ופירש רבינו מקבלי פרס שאין אוכלין בהתמדה אצל אביהם אלא לפעמים כמו שיסעוד אדם נכרי אצל חבירו שבוע או חדש אלא שאלו הם מרבים לסעוד בזמנים חלוקים על שלחן אביהם יותר מהנכרי שאינו אלא במקרה בעלמא ויש להם בתים בחצר שאוכלין שם שאר ימות השנה ולזה בזמן שיש שם דיורין אחרים כאוסרים נחשבים כחלוקים בזמן שאין שם דיורין נחשבים כאחדים. וראיתי מי שהקשה על דברי רבינו מאין הוציא אורח שאוסר על בני הבית בזמן שיש דיורין אחרים בחצר וכן שאין לו שהשמש שעומד בשכר עם רבו שיאסור בזמן שיש דיורין בחצר וזה חידוש גדול עכ"ד. ואני אומר לא נתכוין בכוונת רבינו שלא אמר רבינו שהסועד אצל חבירו אוסר ובאור כתב למטה בפרק זה אבל האורח אינו אוסר לעולם כמו שביארנו עכ"ל. אלא נתינת טעם אמר למה כאחים אוסרין בזמן שיש שם דיורין אפילו בימים שסועדים אצל אביהן וכתב שכל שאינן אוכלים בקבע עדיין דירתן קיימת בבתיהן שבחצר לפי שאין זה עקירת דירה שהאדם הסועד אצל חבירו חדש או ימים אין דירתו עקורה ממקומה וכבר כהנהי טעם לתת בזמן שאין עמהם דיורין הם כאחדים לפי שהם מרבים בזמנים חלוקים לסעוד עם אביהם וכן אין דעת רבינו בעבדים שאם לא יהיה להם בית דירה חלוק בחצר שיאסרו וזה נ"ל ברור בדבריו. ומ"מ יש פירוש אחר בענין מקבלי פרס שמפרשין שנוטלים הריוח מאביהם ואוכלין אותן בבתיהן וכן פירש"י ז"ל והאחרונים ולשון זה בהשגות. ולשון המשנה שאמרה שאוכלין ולא אמר שסומכין קשה לי קצת לפירושם. ודין הנשים והעבדים שהזכיר רבינו מחלוקת בגמ' (דף ע"ג) ואמרו ר' יהודה בן בתירא מתיר בנשים ואוסר בעבדים ר"י בן בבא מתיר בעבדים ואוסר בנשים ופסק רבינו כדברי שניהם להקל לפי שהלכה כדברי המיקל בעירוב ולפיכך יש לפסוק בנשים כדברי המיקל וכן בעבדים ויש שפוסקין כר"י בן בבא משום דרב מפרש טעמיה התם ולדבריהם הנשים אע"פ שמקבלות פרס ואין שם דיורין אחרים הרי הן כנכריות ואוסרות זו על זו וזה דעת הרשב"א ז"ל ודברי רבינו נראין:

ח מי שיש לו בחצר חבירו בית שער וכו'. מבואר בפ"א:

ו *האחים שכל אחד מהם לו בית בפני עצמו ואינן סומכין על שולחן אביהן, וכן הנשים או העבדים שאינן סומכין על שולחן בעליהן או רבן תמיד אבל אוכלין הם על שלחנו בשכר מלאכה שעושין לו או בטובה ימים ידועין כמי שסועד אצל חבירו שבוע או חדש, אם אין עמהן דיורין אחרים בחצר אינן צריכין לערב. ואם עירבו עם חצר אחרת עירוב אחד לכולן. ואם בא העירוב אצלן אין נותנין פת. ואם היו דיורין עמהן בחצר צריכין פת לכל אחד ואחד כשאר אנשי החצר מפני שאינן סומכין על שולחן אחד תמיד: ז [א]חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד. אם היה מפסיק בין כל חבורה וחבורה [נ] מחיצה המגעת לתקרה הרי כל חבורה מהן כאילו היא בחדר בפני עצמו או בעלייה בפני עצמה לפיכך צריכין פת מכל חבורה. ואם אין המחיצות מגיעות לתקרה ככר אחד לכולן שכולן כאנשי בית אחד חשובין: ח [ב]מי שיש לו בחצר חבירו בית שער שרבים דורסין בו או אכסדרה או מרפסת או בית הבקר או בית התבן או בית העצים או אוצר הרי זה אינו אוסר עליו עד שיהיה לו עמו בחצר מקום דירה שהוא סומך עליו לאכול בו פתו ואחר כך יהיה אוסר עליו עד שיערב עמו. אבל מקום לינה אינו אוסר. לפיכך אם קבע לו מקום לאכול בו בבית שער או באכסדרה ומרפסת אינו אוסר עליו לפי שאינו מקום דירה: ט [ג]עשרה בתים זה לפנים מזה הבית [נ] הפנימי והשני לו הם שנותנין את העירוב והשמונה בתים החיצונים אינן נותנין את העירוב הואיל ורבים דורסין בהן הרי הן כבית שער והדר בבית שער אינו אוסר. אבל התשיעי אין דורסין בו רבים אלא יהיד לפיכך אוסר עד שיתן עירובו: י שתי חצרות וביניהן שלשה בתים פתוחים זה לזה ופתוחים לחצרות והביאו בני חצר זו עירובן דרך הבית הפתוח להן והניחוהו בבית אמצעי. וכן הביאו בני החצר האחר עירובן דרך הפתוח להן

השגת הראב"ד

*האחים שכל אחד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל א הפסקא כתב התח הפסקא שבתשנת האחין השותפין שהיו אוכלין על שלחן אביהם וישנים בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד והעמידו במקבלי פרס ואין הדרך שלו נכון על מקבלי פרס השנוי בברייתא בענין נשים ועבדים אבל פירוש מקבלי פרס שהאב והבעל והאדון נותנין להם פרנסתם ואוכלין אותה בבתיהם דכיון שהם זונים ממקום אחד ואוכלים בבתיהם הם הלוקין במקצת ואחדים במקצת, עכ"ל:

א שם: ב טור וש"ע שם: ג טור סי' שע"ח:

ז חמש חבורות ששבתו בטרקלין. משנה (דף ע"ב) ויסקנא כדברי רבינו כמבואר בהלכות ופירוש כל שאין מחיצות מגיעות לתקרה הרי הן כאחדים לכל דבר שאין צריכין עירוב ואם בא עירוב אצלן אינן צריכין לערב ואם עירבו לחצר אחרת עירוב אחד לכולן והכך כשהמחיצות מגיעות וכתב הרשב"א מגיעות שהן תוך שלשה לתקרה שכל תוך שלשה כלבוד דמי, ודקדק מלשון המשנה שאם עשו מקצתן מחיצה מגיעות ומקצתן לא עשו אותן שעשו הן כחלוקים ושלא עשו כמשותפים, וטרקלין הוא בית ארוך ורחב.

ח מי שיש לו בחצר חבירו וכו'. שם ת"ר מי שיש לו בית שער אכסדרה ומרפסת בחצר חבירו אינו אוסר עליו בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות הרי זה אוסר עליו ר' יהודה אומר לא אסרו אלא מקום בית דירה בלבד ושאלו מחי מקום בית דירה רב אמר מקום פתא ושמואל אמר מקום לינה וקי"ל כר' יהודה וכדרב וכדאיתא בהלכות. וכבר כתבתי לתעלה פרק ראשון לתה כתב רבינו בית שער שהרבים דורסין בו. לפיכך אם קבע לו וכו'. משנה בכילד משתתפין (דף פ"ה) שהדר בבית שער אכסדרה ותרפסת אינו אוסר ובבית התבן ובית הבקר ובית האוצרות אם דר שם אוסר וכתבתיה פרק ראשון:

ט עשרה בתים זה לפנים מזה וכו'. פרק הדר (דף ע"ה) אמר שמואל עשרה בתים זה לפנים מזה פנימי נותן את עירובו ודיו ור' יוחנן אמר חיצון והקשו היצון בית שער הוי ותירצו אימא תיצון של פנימי בהאי קא מיפלגי מר סבר בית שער דפנימי הוי בית שער ומר סבר בית שער דפנימי לא הוי בית שער ופסק רבינו כר"י וכמ"ש פרק ראשון:

י שתי חצרות וביניהם שלשה בתים וכו' שם (ע"ה) אמר רב שתי חצרות ושלשה בתים ביניהם זה בא בדרכו זה והניח עירובו בזה וזה בא בדרכו זה והניח עירובו בזה זה נעשה בית שער לזה וזה נעשה בית שער לזה אתלעי הו"ל בית שמניחין את העירוב וכל בית שמניחין בו את העירוב אינו צריך ליתן בו את הפת:

שתי

לחם משנה

פ"ד ו האחים שכל אחד מהם יש לו בית בפני עצמו וכו' אם אין עמהן דיורין אחרים בחצר אינן צריכין לערב. ה"ה כתב בטעם איסור זה על זה מפני שאוכלים אצל אביהם בזמנים חלוקים יותר מהנכרים ויש להם בתים (שאינו אלא במקרה בעלמא) בחצר וכו' וא"ת למה לא אמר ה"ה דטעם האיסור הוא מפני שיש להם בית בחצר לבד אפילו שאינם אוכלים אצל אביהם אלא כאיש נכרי דבטעם זה מספיק לחלק בין הך לאורח בעלמא דאין לו בית בחצר כסוף הסתא נמי הך טעמא עיקר דאי לאו הכי תיקשי מאורח שאוכל בהתמדה אצל בעל הבית שאינו אוסר אלא ע"כ נ"ל מפני שאין לו בית וכיון דהך טעמא עיקר נ"ל אהרינא. ויש לומר דמדנקט האחים שהיו אוכלים על שולחן אביהם משמע דדרכם לאכול יותר מן הנכרי דאי לא ליתא אנשים שהיו סמוכין על שולחן איש אחד מדנקט אחים משמע דדוקא הני דרך דרכן לסעוד אצל אביהם פעמים

מגדל עוז

האחים שכל אחד וכו' עד אחד תמיד: כתב הראב"ד ז"ל זו הפסקא כתב תחת הפסקא כו' חלוקים במקצת ואחדים במקצת עכ"ל ואני אומר גם איהו כך הורגלנו לפרש וכן פירש"י ז"ל וכן קבלנוה אך עתה נתתי דעתי להבין מאין היה לו לר"מ ז"ל זה הפירוש כי ידעתי לא לחנם מאריך בלשונו ומצאתי לו טעם תוטעם ומחוור דהכיא בברייתא שחשב הראב"ד ז"ל להקשות היא ראייתו דגרסינן בפרק הדר גמרא מתניתין דהאחין שאוכלין על שולחן אביהן כו' תנו רבנן מי שיש לו חמש נשים מקבלות פרס מבעליהן וחמשה עבדים מקבלין פרס ר"י בן בתירא מתיר בנשים אוסר בעבדים ר"י בן בבא מתיר בעבדים ואוסר בנשים ע"כ. לתדנו מלשון הברייתא שעיקר מחלוקתם שוה בנשים ועבדים דרך אחד להם אצל בעליהן ומהדר תלמודא למהדר כתולת מימרא שביעא כן אלא אבו כדאמרן אשה אצל בעלה ועבד אצל רבו שלוגתא דר"י בן בבא ור"י בן בתירא תלמיד אצל רבו מאי ע"כ. אלמא מדקא מייתי לשו כהדדי ובהדי בן אצל אביו כהדדי ניגהו מה בן אצל אביו כיון על שולחנו כלשון משנתנו אף אשה ועבד כן ועוד דלשון אצל הכי משמע ועוד דהא כי נקיט למבעי תלמיד אצל רבו מאי דומיא דהך דמקבלי פרס על שולחנו ניגהו כמו התלמיד שאוכל יתגלו על שולחן רבו דאי ס"ד מאי אצל רבו אגו מי מיחייב הרב לזון תלמידו אם לא יהיה נפרס וזה כפירוש ר"מ ז"ל: חמש חבורות כו' עד מקום דירה. פ' הדר (דף ע"ב) · עשרה בתים זה לפנים מזה עד של חצר האחרת

הגהות מיימוניות

[נ] כתבו התוס' דאפילו מחיצות גרועות וירועות בעלמא פרוסות. ודוקא שיש לכל בית פתח פתוח לחצר דאי כולן פתוחות זו לזו והראשונה ודחיצונה פתוחה לרצר לא הוה בעי עירוב לכל אחד ואחד אלא לר' יוחנן דשילהי פירקין שלשה הפנימים נורנין עירובן ותנו לא ולשמואל פנימי נותן עירובו ודיו ומיהו אם יש לאדם סופר או מלמד או כעין אותן בחורים ההולכים ללמוד תורה וכל אחד ואחד שרוי בחדר או בעליה בפני עצמו לא מבעיא אם כולן איכלין בככר אחד שאין אוסרים זה על זה אלא אפילו כל אחד אוכל משלו וישן בחדרו אין אוסרים זה על זה מאחר שכולן משתמשין באותו בית בכל עסקי תשמישן באפית בבישול ובכל דבר חשיבי כאילו אוכלים וישנים במקום אחד ואע"פ שיש להן פתח בצד ר"ה שהכל נקרא על שם בעל הבית ועוד שאין משאיל להן רשותו לאסור עליו ולא זה על זה ויכול לסלקם וה"ל כשבירו ולקיטו ע"ש: [נ] כר"י לגבי שמואל דאמר פנימי נותן עירובו ודיו, ע"כ:

הכל סוף פרק הדר (דף פ"ס):

להן והניחוהו בבית האמצעי. אותן השלשה בתים אינן צריכין ליתן את הפת. האמצעי מפני שהניחו בו העירוב והשנים שמצדדיו מפני שכל אחד מהן בית שער לאנשי חצר: **יא** [א]שתי חצרות ושני בתים פתוחין זה לזה ביניהן והביאו אלו עירובן דרך הבית הפתוח להן והניחוהו בבית השני הסמוך לחצר האחרת והביאו אלו עירובן דרך הפתח הסמוך להן והניחוהו בבית האחר. שתיהן לא קנו עירוב. שכל אחד מהן הניח עירובו בבית שער של חצר אחרת: **יב** [ב]אחד מבני החצר שהיה גוסס אף על פי שאינו יכול לחיות בו ביום הרי זה אוסר על בני החצר עד שיזכו לו בפת ויערבו עליו. וכן קטן אף על פי שאינו יכול לאכול כזית הרי זה אוסר עד שיערבו עליו. אבל האורח אינו אוסר לעולם כמו שבארנו: **יג** אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך ושבת בחצר אחרת אפילו היתה סמוכה לחצירו. אם הסיע מלבו ואין דעתו לחזור לביתו בשבת הרי זה אינו [ד] אוסר עליהן. במה דברים אמורים בישראל אבל עובד כוכבים אפילו הלך לשבות בעיר אחרת אוסר עליהן עד שישכרו ממנו מקומו [ג]שהרי אפשר שיבא בשבת:

יד [ד]בעל החצר שהשכיר מבתי חצרו לאחרים והניח לו כלים או מיני סחורה בכל בית ובית מהן אינן אוסרין עליו הואיל ויש לו תפיסת יד בכל בית מהן נעשו הכל כאורחין אצלו. במה דברים אמורים בשהניח שם דבר שאסור לטלטלו בשבת כגון טבל ועששיות. אבל אם נשאר לו בכל בית מהן כלים שמותר לטלטלן הואיל ואפשר שיוציאם היום ולא ישאר לו שם תפיסת יד הרי אלו אוסרין עליו עד שיערבו: **טו** [ה]אנשי החצר ששכחו ולא עירבו אין מוציאים מבתים לחצר ולא מחצר לבתים אבל מטלטלין הן כלים ששבתו בחצר בכל החצר ובכל הנחשב עם החצר. ואם היתה שם מרפסת או עליה ועירבו אנשי החצר לעצמן ואנשי המרפסת לעצמן. אנשי המרפסת או אנשי העליה מטלטלין כלים ששבתו בבתיהן בכל המרפסת ובכל הנחשב עמה או בכל רוחב העליה ובכל הנחשב עמה. ואנשי החצר מטלטלין בכל החצר ובכל הנחשב עמה. וכן אם היה יחיד דר בחצר ויחיד דר בעליה ושכחו ולא עירבו. זה מטלטל בכל העליה והנחשב עמה וזה מטלטל בכל החצר והנחשב עמה: **טז** [ו]כיצד הסלע או תל וכיוצא בו שבתוך החצר אם אינן גבוהין עשרה טפחים הרי אלו נחשבין בין * החצר ובין * המרפסת ושניהן אסורין להוציא שם כלים שבבתים. ואם גבוהין עשרה והיה ביניהן ובין המרפסת פחות מארבעה טפחים הרי אלו נחשבין עם המרפסת שהרי הן שוין לה ובני מרפסת מותרין בהם. ואם היו רחוקין מן המרפסת ארבעה טפחים או יתר על כן אף על פי שגבוהין עשרה הרי אלו בכלל החצר והמרפסת לפי ששניהן אפשר להשתמש בהן על ידי זריקה. לפיכך שניהן אסורין להוציא לשם כלי הבתים עד שיערבו. היתה מצבה רחבה ארבעה טפחים לפני המרפסת אין המרפסת אוסרת

*נ"א עם.

א טור סימן שע"ט: ב טור סימן שפא: ג עיין בטור שם: ד טור סימן שע: ה פרק רבי אליעזר דמילה דף קל קלא טור סימן שעב: ו טור סימן שעט:

מגיד משנה

יא שתי חצרות ושני בתים פתוחים וכו'. שם (דף פ"ה) בעיא דאיפשטא:

יב אחד מבני חצר שהוא גוסס וכו'. תוספתא:

יג אחד מבני חצר שהניח ביתו וכו'. משנה בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ו) המניח את ביתו והלך לשבות בעיר אחרת אחד נכרי ואחד ישראל הרי זה אוסר דברי ר"מ ר' יהודה אומר אינו אוסר ר' יוסי אומר נכרי אוסר ישראל אינו אוסר שאין דרך ישראל לבא בשבת ר"ש אומר אפילו הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיח. ובגמרא אמר רב הלכה כר"ש דוקא בתו אבל בנו לא כדאמרי אינשי נבח בך כלבא עול נבח בך גורייתא פוק ע"כ. ולזה פוסק רבינו כר"ש בדין הישראל ולא חלק בין בנו לבתו לפי שלא אמרו אלא לדבר בהוה המצוי שדרך בני אדם לשבות אצל בתן מאצל בנן ולעולם אם הסיח לבו אפילו הלך לשבות אצל בנו אינו אוסר ובשלא הסיח לבו אפילו אצל בתו הרי זה אוסר. ויש מי שפירש שכל שהסיח דעתו אפילו נמלך וחזר באמצע שבת אינו אוסר. וכן נראה שבנת כאיל והותרה הותרה. ובדין הנכרי פסק רבינו כר' יוסי וכר"י דאמר פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ו:) דר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי אפילו בעירובין ול"ש דהוו להו ר"מ ורבי יוסי תרי לגבי רבי יהודה באיסור הנכרי והוי ליה רבי יהודה יחיד לגבייהו. ומ"ש רבינו שהרי אפשר שיבא בשבת נראה דדוקא כשהוא במקום קרוב דאיכא מהלך יום אחד שיכול לבא בשבת הוא שאוסר אבל אם היה רחוק אינו אוסר וכן כתבו ז"ל. ויש פוסקין כר' יהודה ודברי רבינו עיקר:

יד בעל החצר שהשכיר וכו'. שם (דף פ"ה:) משנה ר' יהודה אומר אם יש שם תפיסת יד של בעל הבית הרי זה אינו אוסר ואמרו בגמרא (דף פ"ו) דבר שאינו ניטל בשבת אינו אוסר תניא נמי הכי יש לו טבל ועששיות וכל דבר שאינו ניטל בשבת אינו אוסר ופירש"י עששיות של ברזל חתיכות גדולות ע"כ. ונ"ל שכל דבר שראוי לטלטלו לצורך מקומו בכלל דבר הניטל הוא ולזה באמרו טבל ועששיות שאין עליהם תורת כלי:

טו אנשי חצר ששכחו ולא עירבו וכו'. פרק כל גגות (דף צ"א) ובהרבה מקומות:

ואם היתה שם מרפסת או עליה וכו'. משנה פ' כיצד משתתפין (דף פ"ג:) אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו כל שגבוה עשרה טפחים למרפסת פחות מכן לחצר ופירש רבינו שלא עירבו אלו עם אלו אבל בני החצר עירבו לעצמן וכן בני המרפסת. ולענין כלים ששבתו בבתים הוא דין המשנה וכן הוא מוכרח שאם בשלא עירבו כלל ולכלים ששבתו בחצר בכל גגות מותר לטלטל מן החצר למרפסת לפי שכולן רשות אחת הן כמו שנתבאר פ"ג והרי הן בכלל גגות וחצרות שהם רשות אחד וכן מבואר בגמרא פרק כל גגות (דף צ"א) במסקנא שהחצר והמרפסת רשות אחת אלא דהאי פירוש רבינו עיקר וכן כתבו ז"ל:

טז כיצד הסלע או תל שבתוך החצר. שם (דף פ"ג:) במשנה המכתשת חוליית הבור והסלע שהם גבוהים עשרה טפחים למרפסת פחות מכן לחצר בד"א בסמוכה אבל במופלגת אפילו היא גבוהה עשרה טפחים לחצר אי נמי היא סמוכה כל שאינה רחוקה ארבעה טפחים ע"כ. ופירשו בגמרא (דף פ"ד) אליבא דהלכתא דלחצר שנינו בתוכחתא בין ברישא בין בסיפא אף לחצר קאמר ושניהם אסורים בו ודין הבור יתבאר לפנינו. היתה מצבה רחבה ארבעה טפחים וכו'. פרק כיצד מערבין (דף נ"ט ס') אמר שמואל אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו אחד מהן ולא עירב אם יש שם דקה ארבעה אין אוסרין זה על זה ואם לאו אוסרין זה על זה ויש שם על מיצרא א' אוקימתא. ורבינו כתבה כפשטא ומדבריו נראה שהוא מפרש שהמצבה הזאת מכרת כלשונות שבין בחצר שנאמר עליהן למעלה שבן אוסרין והבריח אלו נכללות בכלל מופלג:

כסף משנה

יד בעל החצר שהשכיר מבתי חצרו לאחרים והניח לו כלים או סחורה וכו'. פסק כר' יהודה עירובין (פ"ה:) משום דמהדרי אמוראי לאוקמי אליבא הלכתא כוותיה ושמא משום דקים להו דלפרושי אתא דת"ק אתא ואפילו אי אתא לאיפלוגי הא קי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב:

טז כיצד הסלע או התל שבתוך חצר וכו'. מדקדק בסיפא דליתנא אף על פי שגבוהים עשרה משמע שכל שמופלגים ארבעה ממרפסת יכולים בני מרפסת להשתמש עליהם בזריקה ובני חצר נ"כ יכולים להשתמש עליהם נ"כ בזריקה בין שגבוהים עשרה בין שאינם גבוהים עשרה הילכך שתי הרשויות שולטות בהם ואוסרות זו על זו ומריפא דליתניה שכתב אם אינם גבוהים עשרה טפחים הרי אלו נחשבים בין החצר והמרפסת ושניהם אסורים ולא חילק בין אם מופלגים ארבע לאינם מופלגים משמע נמי שאע"פ שהם מופלגים מן המרפסת ארבעה ואינם גבוהים עשרה טפחים רשות מרפסת שולטת בהם מהטעם שכתבתי דבכל טנא בני מרפסת יכולים להשתמש בהם על ידי זריקה הילכך כל היכא דאפשר לבני חצר להשתמש עליהם בידיהם אסורים ולא משכחת לה נד היתר אלא בגבוהים עשרה ואינם מופלגים ארבעה דבהשתא הוה לבני מרפסת בנחת ולבני חצר בזריקה ועמוק אוחה לזה שבנחת. ופשטא דמתני' (עירובין פ"ג) טוסיה מכחא דקתני בד"א בסמוכה אבל במופלגת אפי' גבוה עשרה טפחים לחצר ומשמע דה"ק בד"א דגבוה עשרה טפחים למרפסת בסמוכה אבל במופלגת בין גבוה ובין אינו גבוה

ויין

לחם משנה

טפחים הרבה. ועוד לשון הגמרא (דף פ"ב:) שאמר מקבלים ערס הזקוקין לזה דפירושו שהם בשכירות אלו ומשמע בהשמה מדחלה הענין דמקבלין ערס ולא אמר שאוכלין על שלהם לטעמים:

יג אבל נכרי אפילו הלך לשבות בעיר אחרת אוסר עליהן ס' שהרי אפשר שיבא בשבת. לא קשה ממאי דכתב הרשב"א לעיל פרק שני דדוקא כשבא זה שוהה ודר עמהם דשהם נמי ניחוש שמא יבא לדור בשבת די"ל דשאני התם דמעולם עדיין לא דר בבית זה ואין לחוש שיבא אבל הכא שדירתו כאן יש לחוש:

יד אבל אם נשאר לו בכל בית וכו'. קשה דלימא כיון שהותרה מקצת שבת הותרה כלה

הגהות מיימוניות

[ד] כיצד משתתפין אמר ר"נ הלכה כר"ש, ע"כ:

מגדל עוז

אחד מבני חצר שהיה גוסס עד ויערבו עליו. תוספתא: וכן קטן אע"פ עד כמו שבארנו אחד מבני חצר כו' עד שהרי אפשר שיבא בשבת. משנה פרק כיצד משתתפין (דף פ"ו): בעל חצר שהשכיר עד אנשים עד שיערבו. הכל פרק כיצד משתתפין (דף פ"ה):

כסף משנה

גבוה עשרה טפחים בין פתוח מעשרה לחצר כלומר אף לחצר כדמוקי בגמרא הרי בהדיא דלא משכח לה נד היתרא אלא בשני הגזוזטראות גבוהים עשרה טפחים וסמוכים דאז בני מרפסת אסורים הא פתוח תגבוה עשרה אפילו הם סמוכים או מופלגים אע"פ שנגובין עשרה הוי אף לחצר ושניהם אסורים:

כד שתי כצוצטריות זו למעלה מזו וכו'. מלה שרבינו מפרש שהגזוזטראות מכוונות זו כנגד זו ואין בני העליונה יכולים למלאות אא"כ יכנס הדלי דרך התחתונה ומש"ה אסרי אהדדי ומפרש דוקא גבוה עשרה דכל שהן בתוך עשרה הרי הן כגזוזטרא אחת ולפיכך צריך שיערבו יחד והרב המגיד יישב דברי רבינו על הגמרא ואיני רואה להם יישוב:

אוסרת על בני החצר שהרי נחלקה מהן: **יז** זיזין היוצאין מן הכותלים. כל שהוא למטה מעשרה טפחים הרי זה נחשב מן החצר ובני החצר משתמשין בו. וכל שהוא בתוך עשרה טפחים העליונים הסמוכין לעליה. אנשי עליה משתמשין בו והנשאר בין עשרה התחתונים עד תחלת עשרה העליונים מן הזיזין היוצאין שם שניהן אסורין בו ואין משתמשין בהן בכלים שבבתים אלא אם כן עירבו: **יח** [א]בור שבחצר אם היה מלא פירות טבלים שאסור לטלטלן בשבת וכיוצא בהן הרי הוא וחוליתו כסלע או תל שבחצר. אם היה גבוה עשרה סמוך למרפסת הרי הוא נחשב עם המרפסת. אבל אם היה מלא מים אין בני חצר ולא בני מרפסת מכניסין ממנו לבתים עד שיערבו: **יט** [ב]שתי חצירות זו לפנים מזו ואנשי הפנימית יוצאין ונכנסין ועוברין על החיצונה. עירבה הפנימית ולא עירבה החיצונה הפנימית מותרת והחיצונה אסורה. עירבה החיצונה ולא עירבה הפנימית שתיהן אסורות. הפנימית מפני שלא עירבה והחיצונה מפני אלו שלא עירבו שעוברין עליהן. עירבו זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה אבל אין מטלטלין מזו לזו: **כ** שכח אחד מן החיצונה ולא עירב הפנימית בהיתרה עומדת. שכח אחד מן בני הפנימית ולא עירב עמהן אף החיצונה אסורה מפני אלו בני הפנימית שלא עלה להן עירוב שהן עוברין עליהן: **כא** עשו שתיהן עירוב אחד אם הניחוהו בחיצונה [ג]ושכח אחד מהן ולא עירב בין שהיה מבני החיצונה בין מבני הפנימית שתיהן אסורות עד שיבטל להן שהרי ביארנו שמבטלין מחצר לחצר. ואם הניחו עירובן בפנימית ושכח אחד מבני החיצונה ולא עירב החיצונה אסורה ופנימית מותרת במקומה. שכח אחד מבני הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות עד שיבטל להן: **כב** היה אחד דר בחצר זו ואחד דר בחצר זו אינן צריכין לערב אלא כל אחד מהן משתמש בכל הצירו. ואם היה עובד כוכבים ומזלות בפנימית אף על פי שהוא אחד הרי הוא כרבים ואוסר על החיצונה עד שישכרו מקומו: **כג** [ד]שלש חצירות הפתוחות זו לזו ורבים בכל חצר מהן. עירבו שתים החיצונות עם האמצעית היא מותרת עמהן והן [ו] מותרות עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו עד שיעשו שלשתן עירוב אחד. היה בכל חצר מהן אחד אף על פי שרבים דורסין בחיצונה אינן צריכין לערב שכל אחד מהן מותר במקומו. היו שנים בפנימית הואיל והן אסורין במקומן עד שיערבו הרי הן אוסרין על היחידים שבאמצעית ושבחיצונה עד שיערבו שנים שבפנימית. זה הכלל רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה מפני שעוברת עליהן: **כד** *שתי [ה]כצוצטריות זו למעלה מזו שהן למעלה מן המים אף על פי שעשתה כל אחת מהן מחיצה גבוהה עשרה טפחים יורדת מכל אחת ואחת. אם היו שתי הכצוצטריות בתוך עשרה טפחים הרי אחד

השגת הראב"ד

*שתי כצוצטריות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא מיתוורא הא מילתא אלא כשמשכן זו שלא כנגד זו, עכ"ל:

א טור סימן שסב. ב טור סי' שסח: ג טור סי' שם. ד טור סי' שסט: ה טור סי' שנה:

מגיד משנה

יז זיזין היוצאים מן הכותלים וכו'. בכילד משתתפין (דף פ"ד) בברייתא אנשי חצר ואנשי עליה ששכחו ולא עירבו אנשי חצר משתמשין בעשרה התחתונים ואנשי עליה משתמשין בעשרה העליונים כיצד זיז יוצא מן הכותל למטה מעשרה לאנשי חצר משתמשין בו למעלה מעשרה לאנשי עליה משתמשין בו ומסקנא דגמרא אליבא דהלכתא הא דבינ"י בינ"י אסור וברייתא זו בהלכות.

יח בור שבחצר אם היה מלא וכו'. בגמרא בגי הוליא הבור אמר אביי בבור מלא פירות עסקיק והקנו והא הסרא והירע בדסבלא ומבואר שם דבור מלא מים דלתא חביר ואפילו גבוה עשרה אסור:

יט שתי חצרות זו לפנים מזו וכו'. משנה פרק הדר (דף ע"ה) שתי חצרות א לפנים מזו עירבה הפנימית ולא עירבה החיצונה פנימית מותרת והחיצונה אסורה החיצונה ולא הפנימית שתיהן אסורות עירבה זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה ר"ע אוסר את החיצונה מפני שדריסת הרגל אוסרתה וקי"ל כת"ק דכל שלא עירבה הפנימית הו"ל רגל האסורה במקומה ואוסרת על החיצונה וכשעירבה הפנימית הו"ל רגל המותרת במקומה ואינה אוסרת שלא במקומה. וכבר כתב רבינו טעם זה למטה בבאור ומבואר מזה שאם היה יחיד דר בפנימית וכל שהוא כיחיד כגון רבים השרויים על שלחן אחד שאין צריכין עירוב ביניהן שאין אוסרים על החיצונה ויתבאר בסמוך בדברי רבינו:

כ שכח אחד מן הפנימית. שם משנה שכח אחד מן החיצונה ולא עירב עמהם פנימית מותרת וחיצונה אסורה מן הפנימיים ולא עירב שתיהן אסורות ורבינו לא הזכיר דין שכח אחד מן החיצונה לפי שפשוט הוא לפי מה שנתבאר ולא נזכר במשנה אלא מפני דין שכח הפנימית:

כא עשו שתיהן עירוב אחד וכו'. משנה וברייתא שם (דף ע"ב) נתנו את עירובן בחיצונה ושכח אחד בין מן הפנימית בין מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות נתנו את עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימים ולא עירב שתיהן אסורות מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות דברי ר"ע וחכ"א בזו פנימית מותרת והחיצונה אסורה וקי"ל כחכמים. וכתב רבינו עד שיבטל וכו' לפי שיש בטול מחצר לחצר כמבואר פ"ב:

כב היה אחד דר וכו'. שם ואם היו של יחידים אין צריכין לערב. וכבר כתבתי למעלה שאם היתה הפנימית בלבד ליחיד אינה אוסרת: ואם היה עובד כוכבים בפנימית וכו'. שם (דף ע"ב) אמר ר"מ עובד כוכבים הרי הוא כרבים ואוסר וגם נתבאר הטעם:

כג שלש חצרות הפתוחות א לא וכו'. משנה פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט:) אר"ש למה הדבר דומה לשלש חצרות הפתוחות

כסף משנה

א לא והפתוחות לרה"ר עירבו שתיהן עם האמצעית היא מותרת עמהן והן מותרת עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו א אמר רב הלכה כר"ש ע"כ בהלכות אבל בגמרא (דף מ"ט) פשוט ונחס בזה וגירסת רש"י ז"ל כך היא ואמאי כיון דעירבו חיצונות בהדי אמצעית הוו להו הדא לישתרו ותירץ רב יהודה כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו וכזו ורב ששת תירץ תירוץ אחר והעלה הרשב"א ז"ל מן הסוגיא היא שאם נתנו העירוב באמצעית בבית אחד ובכלי אחד או בשני כלים בבית אחד וכגון שהיה הכלי כאחד מלא והזכיר שסיים נקרא הולך את עירובו כמבואר פ' ראשון הרי שלשתן מותרות זו עם זו ואולי לזה כתב רבינו עד שיעשו שלשתן עירוב אחד: היה בכל אחד מהן וכו'. סוף הדר (דף ע"ב:) מחלוקת האמוראים ופסק כשמואל. ודע שזה הדין הוא בשלש חצרות זו לפנים מזו והחיצונה בלבד הוא שפתוחה לרה"ר ורגלו הפנימית דרך עליה והדין שהחכר בסמוך הוא בשכונן פתוחות לרה"ר והוא פיש שם שתים חיצונות וכאן אין כי אם אחת חיצונה וזהו מוכרח מן הגמרא ומובן מלשון רבינו אלא שהיה לו לבאר יותר היו שנים בפנימית וכו'. ג"ה כשמואל דאמר גבי שלשה חצרות לעולם מותרות עד שיהו שנים בפנימית ואחד בחיצונה: זה הכלל וכו'. כבר נתבאר למעלה שהלכה הוא מכרח בגמרא שם (דף ע"ה):

כד שתי כצוצטראות וכו'. דין הכצוצטרא ועשין מחיצתם מבואר ענינה פט"ו מהלכות שבת וכאן כתב רבינו מה שעירוב מעלה ומוריד בו ומשנה היא בכילד משתתפין (דף פ"ב) שתי

לחם משנה

כלה כמו כאחד מבני החצר שהניח ביתו וכו' שכתב בסמיך בכל שהסיח דעתו הרי זה אינו אוסר וכתב ה"ה אפילו שמלך והזר באמצע השבת הכא נמי מיתא הכי כיון שהסיח דעתו מלהוציאן אע"פ שיוליא אחר אסור כיון שהוסרת הותרה וצ"ע:

כב היה אחד דר בחצר א וכו'. עיין בטור בבית יוסף:

סליקו להו הלכות עירובין:

מגדל עוז

שתי כצוצטראות א למעלה מזו עד ואם היה בין העליון עד לתחתיה. כתב הראב"ד ז"ל לא מתוורא הא מלתא אלא כשמשכן זו כנגד זו עכ"ל. ואני אומר לא ידעתי לכוף דעתו ולא ידעתי מי הביאו לזה הסברה ובגמרא לא מצאתיו ואי משום הסית דיחידות למה לא נהדרא לבדה בבריית דגזוזטרא פ' כיצד משתתפין כמו שמפורש ביחדות:

הגהות מיימוניות

[ה] מיהו בכל הני דקתני אסור מדרבנן בטול רשות בכל ענין דקי"ל כר"י ואסור יש בישול רשות מחצר לחצר וכו' כדאיתא לעיל בפ"ב ואפילו בשתי חצרות זו לפנים מזו עכ"ל מהר"ם: [ו] כרב אליבא דר"ש ודלא כשמואל דאסר לאמצעית להשתמש בחיצונה אפילו אליבא דר"ש וכ"פ מהר"ם ח"ל ואע"ג דתניא כוותיה דשמואל הני מילי בשילהיה דרבנן דאסר לדידהו שלשתן אסורות אבל מילתא דר"ש לא מוכרא כתוך תברייתא או כרב אי בשמואל להכי נ"ל דבהא הלכתא כוותיה דרב אליבא דר"ש וכ"ש לפירוש ר"ת שפירש דרב ושמואל לא נחלקו אליבא דר"ש ותרווייהו מודו דלדידיה היא מותרת עמהן והן מותרות עמה להסרי ע"כ:

מגיד משנה

אחד מאמצעיות א למעלה מזו עשו לעליונה ולא עשו להתחתונה שתיהן אסורות עד שיערבו ובגמרא אמר רב לא שנו אלא בסמוכה אבל במופלגת עליונה מותרת ותחתונה אסורה. עוד אמרו שם דמשנתנו דקתני שתיהן אסורות כשעשו מחיצה עליונה כשותפות וזה פירוש הדברים לדעת רבינו אע"פ שלשון הגמ' מדחק בו הוא מפרש מופלגת גבוהה עשרה טפחים וכ"ק לא שנו דבעינן עירוב שתיהן כאחד בשעשתה העליונה וכ"ש בשעשתה התחתונה וכ"ש בשעשו שתיהן אלא בסמוכה אבל במופלגת אם עשו לשתיהן ועירבה כל אחת לעצמה כולן מותרות ואם עשו לאחת מהן אם עשו לעליונה היא מותרת כיון שהיא מופלגת ואם עשו לתחתונה ולא לעליונה אסורה אף התחתונה ואע"ג העליונה שאסי' בלא התחתונה אסורה כיון שאין לה מחיצה. ומ"ש שם דמשנתנו היא בשעשו העליונה בשותפות היא אוקימתא אחרת דמוקמי מתניתין אפי' במופלגת והאיסור הוא מפני השותפות ורש"י ז"ל פירש מופלגת במשך ולא בגובה ושעור ההפלגה ד' טפחים ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ודעתו בפסק הדברים כתוב בספרו והוא חולק בכל הפרקים עם רבינו גם בהשגות יש דעה אחרת ולפרש דברי רבינו באתי:

כו שלש דיאטות זו למעלה מזו וכו'. תוספתא קרוב ללשון רבינו:

כז שתי דיאטות זו כנגד זו וכו'. פרק העושה מבואר פט"ו מהלכות שבת וכאן כתב רבינו מה שהוא לענין עירוב ומשנה היא בכיצד משתתפין שתי דיאטות זו כנגד זו מקצתן עשו עוקה ומקצתן לא עשו את שעשו עוקה מותרין ואת שלא עשו עוקה אסורין ובגמרא (דף פ"ח) אמר רבה לא שנו אלא שלא עירבו אבל עירבו מותרין. ומ"ש רבינו לא ישפכו עד שיערבו הוא בהגר שיש בו ד"א על ד"א לא יהיה שהם בסתום מכן אין עירוב מועיל בלא עוקה מחזקה סאתים כמבואר פט"ו מהלכות שבת. וכבר כתבתי שכל דברי רבינו בכאן אינן אלא לבאר מה שהוא לענין עירוב אם היה של אדם אחד או אם היה של בעלים חלוקים מה יהיה משפטו:

פ"ה א אנשי מבוי שהיה ביניהם שיתוף במאכל אחד לשם סחורה וכו'. במשנה פ' הדר (דף ע"א) בעל הבית שהיה שותף עם שכניו לזה ביין ולזה ביין אינן צריכין לערב לזה ביין ולזה בשמן צריכין לערב ובגמרא אמר רב ובכלי אחד דתרתי בעינן מין אחד ובכלי אחד. ופירוש לערב לשתף שאין לפרש עירובי חצרות לפי שאינו אלא בשתוף וכתב הרשב"א ז"ל דה"ה לבני חצר אם היו שותפין כשם:

ב אחד מבני מבוי שבקש מחבירו וכו'. ברייתא פ' הדר (דף ס"ח) אחד מבני מבוי שבקש יין ושמן ולא נתנו לו בטל השיתוף. ומ"ש קודם השבת למד מה"ש שם למעלה מזה דמין דבעו לה מאתמול ולא אסרי למיסרה להו ולא הוי שיתוף דתניא אחד מבני מבוי וכו' אבל רש"י ז"ל פירש יין ושמן מן השיתוף כן פירש הראב"ד והוסיף עוד להקל שלא אמרו אלא באחד המזכה לכולן משלו דאיגלאי מלתא שאין הזכוי זכוי גמור ולזה הסכים הרשב"א ז"ל: **אחד מבני מבוי וכו'.** מימרא דשמואל פ' חלון (דף פ') אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף בני מבוי נכנסין לתוך ביתו ונוטלין ממנו שיתופו בע"כ ואמרו שם רגיל אין שאינו רגיל לא: **ואחד מבני מבוי וכו'.** זה מבואר בירושלמי וזה באור הענין לדעת רבינו כשהוא רגיל אם בתו לביתו ונטלו עירובין עירוב וכשאינו רגיל אינו יכולין לבא לביתו ולרדת לנכסיו אבל כופין אותו בב"ד להשתתף עד שיאמר רוצה אני או שב"ד יורדין לנכסיו:

ג אחד מבני מבוי שהיה לו אוצר וכו'. פ' הדר (דף ס"ח) שאלה אין משתתפין באוצר והקשו והא תניא משתתפין ותירצו דברייתא דמשתתפין כב"ש ופירוש משתתפין באוצר כדברי רבינו וכן מוכיח שם:

הלכות עירובין פרק ד

הרי אלו אסורין למלאות עד שיערבו שתיהן עירוב אחד מפני שהן כבצוצטרא אחת. ואם היה בין העליונה והתחתונה יותר על עשרה טפחים ועירבה זו לעצמה וזו לעצמה שתיהן מותרות למלאות:

כה *לא עשתה העליונה מחיצה ועשתה התחתונה אף התחתונה אסורה למלאות מפני דלי של בני העליונה שהן אסורין שעובר עליה. עשתה העליונה מחיצה ולא עשתה התחתונה העליונה מותרת למלאות והתחתונה אסורה. ואם נשתתפו בני התחתונה עם בני העליונה במחיצה שעשו שתיהן אסורות למלאות עד שיערבו עירוב אחד:

כו [א]שלש דיאטות זו למעלה מזו עליונה ותחתונה של אחד ואמצעית של אחד לא ישלשל מן העליונה לתחתונה דרך אמצעית שאין משלשלין מרשות לרשות דרך רשות אחר. אבל משלשל הוא מן העליונה להתחתונה שלא דרך אמצעית:

כז שתי [ב]דיאטות זו כנגד זו וחצר אחת תחתיהן ששופכין להוכה המים לא ישפכו לתוכה עד שיערבו שתיהן עירוב אחד. עשו מקצתן עוקה בחצר לשפוך בה המים ומקצתן לא עשו. אלו שעשו שופכים לעוקה שלהן ואלו שלא עשו לא ישפכו לחצר עד שיערבו. ואם עשו אלו עוקה ואלו עוקה כל אחת משתיהן שופכת לעוקה שלהן אף על פי שלא עירבו:

> **השגת הראב"ד**
> *לא עשתה העליונה וכו'. כתב הראב"ד לא מיחוורן הני מילי דאי לא אפהפהו במחיצה אדרבה זו מעלת בפניה וזו אינה מעלת ואי משתפו הרווייהו אסרי אהדדי ואי לא לא, עכ"ל:

פרק חמישי

א **אנשי** [ג]מבוי שהיה ביניהן שיתוף במאכל אחד לענין סחורה כגון שקנו יין בשותפות או שמן או דבש וכיוצא בהן אינן צריכין שיתוף אחר לענין שבת אלא סומכין על שיתוף של סחורה. והוא שיהיה המין שהן שותפין בו מין אחד ובכלי אחד. אבל אם היה אחד מהן שותף לזה ביין ולאחר בשמן או שהיה הכל יין והיה בשני כלים הרי אלו צריכין שיתוף אחר לענין שבת:

ב *אחד [ד]מבני המבוי שבקש מחבירו [א] יין או שמן קודם השבת ולא נתן לו בטל השיתוף. שהרי גלה דעתו שאינן כולן כשותפין שאין מקפידין זה על זה. [ה]אחד מבני המבוי שרגיל להשתתף עם בני המבוי ולא נשתתף. בני מבוי נכנסין לביתו ונוטלין ממנו שיתוף בעל כרחו. ואחד מבני המבוי שאינו רוצה להשתתף כלל עם בני המבוי כופין אותו להשתתף עמהן:

ג [ו]אחד מבני המבוי שהיה לו אוצר של יין או שמן וכיוצא בהן הרי זה מוכה ממנו מעט לכל בני המבוי להשתתף בו ומערב בו עליהם. ואף

> **השגת הראב"ד**
> *אחד מבני המבוי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ל"ל שלא נשנית הברייתא הזו אלא במזכה לכולן משלו דכיון דמאתמול לא בעי מיניה לא יהיב ליה לא גמר ומקנה בעידן דקני שביתה אבל בהך דמשתתפי בדידהו לא שייכי הא מילתא דמגתיה מיהא קיימא בשתוף, עכ"ל:

א טור סימן שמו: ב טור שם סמ"ג לאוין סה: ג טור סי' שסו: ד טור שם סמ"ג עשין דרבנן א: ה עיין בטור סי' שם משמע דלא ס"ל הכי: ו טור סימן שסו סמ"ג עשין דרבנן א:

כסף משנה

פ"ה ב אחד מבני המבוי שבקש מחבירו יין ושמן וכו'. משמע מלשון רבינו שהם השכנים מקפידים בחול שלא נתן אחד לחבירו וזה דבר תימה. ואפשר לומר דדוקא בשבקש יין ושמן משל שיתוף הוא דקאמר וכדפירש"י ומה שלא פירש דבשל שיתוף קאמר לשון הברייתא שבפרק הדר העתיק כמנהגו. ומ"ש שבקש קודם השבת נ"ל דהיינו לומר שהם קודם שבת הוא דאסור למיתבה ניהליה אע"פ שאמר שנכנס השבת מ"מ למיתבה ניהליה הוי עירוב מאחר שבשעת קניית העירוב הוה אסור למיתבה ניהליה. וכתב ה"ה שרש"י הוסיף עוד להקל שלא אמרו אלא באחד המזכה את כולם משלו דאיגלאי מילתא שאין הזיכוי זיכוי גמור ולזה הסכים הרשב"א עכ"ל. וכן משמע דכל היכא דמבואה דלאביי במזכה משלו הוא ועלה מייתי הא דתניא אחד מבני מבוי שבקש יין ושמן ולא כדכתבנו כתוס' והרא"ש דאפי' בשכל אחד נותן חלק בעירוב הוא:

אשתו

הגהות מיימוניות

[א] בפרק מי שהוציאוהו אמר ר"י אמר שמואל מי שמקפיד על עירובו אין עירובו עירוב וכו' ובפרק הדר כיון דאי בעו מיניה ולא איפשר למיתבה ניהלייהו בטל השיתוף וכתב מהר"ם לפיכך צריך להזהר העושה עירוב שלא יערב בדבר שהן מקפידין עליו כגון אותן דברים שתיקן לכבוד שבת כגון שיש לו גלוסקא אחת נאה או פשטיד"א וכיוצא בהן כיון דאי בעו מיניה ולא יהיב להו בטל עירוב והשיתוף ע"כ:

מגדל עוז

לא עשתה העליונה עד עירוב אחד: כתב הראב"ד לא מיחוורן הני מילי וכו' ואי לא נשתתפו לא עכ"ל: ואני אומר גם כזה לא ירדתי לסוף דעתו והנכון כיצד משתתפין אני רואה כדברי ר"מ ז"ל מתניתין דגזוזטראות דצריך מינה למ"ד יש דין גל בשבת דאמר רב בשבת הכא במאי עסקינן כגון שעשו מחיצה כשותפות ע"כ. והנו כמ"ש ר"מ ז"ל בסוף או בפסקא, וסדר תלמודא לאקשויי אי הכי כי עשו לתחתונה נמי ומתרץ התלמוד כיון דעבד לתחתונה גלויי גלו דעתא דאנא בהדך לא ניחא לי וזה פשוט, ורואה הפיסקא הואת ג"כ כמשמעותא דמתני' דספק היא וכבר פירש ר"מ ז"ל משפט

מגני הללו השגר: שלש דיאטות עד שלא בדרך אמצעית, תוספתא: שתי דיאטות זו כנגד זו עד סוף הפרק. פרק כיצד משתתפין (דף פ"ח):

פ"ה אנשי מבוי שהיה ביניהן עד צריכין להשתתף לענין שבת. פרק הדר (דף ע"א): אחד מבני מבוי שבקש מחבירו יין או שמן קודם השבת ולא נתן לו וכו' עד זה על זה. פרק הדר (דף ס"ח):

כתב הראב"ד ז"ל נראה לי שלא נשנית הברייתא הא וכו' דמגתי' מיהא קיימא בשיתוף עכ"ל: ואני אומר אילו היתה כוונת ר"מ ז"ל כאשר חשב עליו רבינו הראב"ד ז"ל היתה עליו השיבה בלמה כי מה לנו אם הם מקפידין בחול מלתת אחד לחבירו מאלו כיון שבשבת עירבו ולא הקפידו ועוד דהא אמרינן לעיל פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט) גמרא מתניתין דכוו שניא גבי המקפיד על עירובו הכי תניא אמר עירובו עירוב אלא שקרוהו מאביי ודינא הוא ודאי דעת ר"מ ז"ל דתניא פ' הדר (דף ס"ח) אחד מבני מבוי שביקש יין ושמן של חבירו ולא נתן לו בטל השיתוף דמיירי כגון שהיו שותפין ביין או בשמן שלא היו צריכין שיתוף אחר במתניתין דבעל הבית וכו' והשכנים דשותא דכרי' בגמרא כדמשמע משנה מדע דמייתי לה על דאביי דאמר אי בעו מיניה ולא יהיב לי מאתמול ולא אסבר לי למיתבה לגו וכן גרסת ר"י אלפס ז"ל בהלכות וכן פירש רש"י ז"ל שאין יכולת בידו לוותר לכם מאלו בכל שבת דמייתו ודאי בשותפין כי אותי לגו כוונה ולכן כתבו עניין לו ר"מ ז"ל כזה הפרק ולא הפסיק בינייהם כלל כדי שיהא דבר כלמד מענינו וכי מעיינת בה שפיר הכי מוכחת לא הוה כתוב: ואחר מבני המבוי וכו' עד להשתתף עמהן. פ' חלון (דף פ'): אחד מבני מבוי עד הרי זה שיתוף. פ' הדר (דף ס"ח):

ה אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו וכו'. נראה שרבינו מפרש הא דאיתריך בגמ' (עירובין ס') הא דאסר שהוא מקפיד לאסור על שכניו והיינו כדאיתא דקאים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ומאי שלא מדעת בעליהן היינו על כרחם הא דלא אסר שלא היה מקפיד לאסור עליהם וכהא אמר שמואל אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו ומאי שלא מדעתו דקאמר שאינו יודע הדבר אבל אם יודע ומוחה אינה מערבת ולפי זה כי קאמר ה"נ מסתברא מי קי נמי מדאמר בני מבוי נוטלים מתנו בע"כ אבל אשתו אינה מערבת בע"כ וא"כ ע"כ לומר דמאי דאמר הכא מערבת שלא מדעתו היינו שלא מידיעתו אבל יודע ומיחה לא וצ"ל שאינו גורם רגיל אין שהוא רגיל לא דאין לו ענין לפי שטה זו ומאי דנקט שמואל רגיל הוא משום דאם אינו רגיל אפילו בני מבוי אין נוטלין על כרחו אלא כופין אותו ב"ד עד שיאמר רוצה אני או ב"ד יורדים לנכסיו וכמ"ש ה"ה ברפ"ש הפרק גבי אחד מבני המבוי שרגיל להשתתף עם בני המבוי וכו'. ודעת הרי"ף נראה שהוא כדעת רבינו וזהו שלא כתב דהא דאשתו מערבת שלא מדעתו היינו דוקא בדלא אסר שסמך על מ"ש אידך מימרא דשמואל דאמר בני מבוי בעלים ונוטלין ע"כ דמשמע הכל אשתו על כרחו לא ואם כן ע"כ לומר דכי אמרינן אשתו מערבת שלא מדעתו היינו שלא מידיעתו אבל לא על כרחו: ויש לדקדק למה כתב רבינו דאשתו מערבת לו גבי חצר שיש לה שני פתחים לשני מבואות וי"ל דלרבותא נקט הכי לאשמועינן דאפי' בכה"ג אשתו מערבת לו שלא בידיעתו:

ו נשתתפו אנשי חצר זו עם אחד משני המבואות אם במין אחד נשתתפו וכו'. משנה פ' חלון (דף פ') נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיע נתוספו עליהם מוסיף

ואף על פי שלא הפרישו ולא יחדו אלא הרי הוא מעורב באוצר הרי זה שיתוף: **ד** *חצר שיש לה שני פתחים לשני מבואות אם נשתתפה עם אחד מהן בלבד נאסרה במבוי השני ואינה מוציאה ומכניסה בו. לפיכך אם זיכה אחד בשיתוף לכל בני המבוי ושיתף עליהן צריך להודיע לאנשי החצר זו. שאינן משתתפין אלא מדעתן שאינה זכות להן שמא במבוי השני רוצים להשתתף ולא בזה: **ה** אשתו [א]של אדם מערבת לו שלא מדעתו והוא שלא ° יאסרו על שכיניו. אבל אם אוסר אינה מערבת עליו ולא משתתפת עליו אלא מדעתו. *כיצד אוסר כגון שאמר איני מערב עמכם או איני משתתף עמכם: **ו** *נשתתפו אנשי חצר זו עם [ב]אחד משני המבואות אם במין אחד נשתתפו אפילו כלה אותו המין הרי זה עושה שיתוף אחר ומזכה להן ואינו צריך להודיעם פעם שניה. *ואם בשני מינין נשתתפו ונתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיען. ואם כלו מזכה להם וצריך להודיעם. *נתוספו שכנים בחצר זה מזכה להם וצריך להודיעם: **ז** נשתתפה [ג]חצר זו עם בני המבוי זה מפתח זה ועם בני המבוי השני מן הפתח האחר

השגת הראב"ד

*חצר שיש לה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מאחר דקי"ל כר"ש בשלש חצירות שעירבו שתים החיצונות עם האמצעית היא מותרת עמהן והן מותרין עמה היא הנה יהיה לה אם השתתף עם זו ותשתתף עם האחרת שלא מדעתו והנה מותרת עם שתיהן ובאמת שבוש הוא זה, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כיצד אוסר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל פירוש אחר מפרשים בו כשהוא אוסר שאין להם פתח אחר לא לו ולא להם אלא למבוי זה או לחצר זה מערבת אשתו עליו שלא מדעתו אבל יש להם או לו יציאה אחרת אינה מערבת שלא מדעתו ולפירוש שלו הלא הטורזינא לא רצה להזכיר, עכ"ל:

*נשתתפו אנשי חצר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה ההכרע שבוש שאינם יכולים להשתתף אלא במין אחד, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*ואם בשני מינין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל גם זה שבוש, עכ"ל.

*נתוספו שכנים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דהא קי"ל כר"ש בהא דאין כאן חובה, עכ"ל:

א טור סי' שצו סמ"ג שם · ב טור סי' שפח ע"ש סמ"ג שם · ג טור סי' שצו :

ד חצר שיש לה שני פתחים לשני מבואות וכו'. כבר נתבאר פ' ראשון שהמזכה בשתוף לבני המבוי שאינו צריך להודיעם אבל בחצר זו שיש לה שני פתחים לשני מבואות דעת רבינו כדעת ההלכות שאמרו פרק חלון שצריך להודיעם. ותבואר בסוגיית הגמרא (דף פ"א) שיש שם חילוק בין חצר זו לחצר אחרת אלא שיש מפרשים שהסוגיא ההיא אליבא דמ"ד שחצר זו אם עירבה עם שני המבואות כן אסורין עמה והיא אסורה עמהן ומש"ה צריך להודיעה שמא עם האחר היא רוצה להשתתף וא"א לה להשתתף בשניהם אבל לדידן דקי"ל שאם נשתתפה עם שניהם מותרת עמהם והם מותרים עמה כמבואר בסמוך בדברי רבינו למה צריך להודיעם והרי אע"פ שנשתתפה עם זה יכולה היא להשתתף עם האחר וזהו הקשו על דברי רבינו. ואני אומר שדעתו הוא שכל שיש להחצר זו דרך אחרת אין אומרים זכות הוא לה כשיהיה לה שני דרכים דשמא אינה חפצה בשיתוף שני מבואות דלאותי שבני המבואות יהיה לכם מקום מיוחד יוכלו שניהם לשום בו כליהם ולהתהלך שם ביחד ולפיכך אין זה זכות גמור לעשותו שלא מדעתו וזהו שכתב שאינה זכות להם אבל כשהיא פתוחה למבוי אחד בלבד זכות הוא לה בהכרח ומכשיו חזיה סוגית הגמרא אליבא דהלכתא ודברי ההלכות ודברי רבינו קיימין אע"פ שנראה שיש להלכות טעם אחר לומר שנשתתפה עם שניהם אינה מותרת עם שניהם והלא כדברי רבינו ומה שנראה לי לדעתו כתבתי:

ה אשתו של אדם מערבת לו וכו'. שם (דף ס') אמר שמואל אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו מיתיבי נשים שנתערבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ואין שתופן שיתוף ותירצו לא קשיא הא דאסר עלייהו הא דלא אסר עלייהו ופירש רבינו כזה כלמד מדבריו ויש לגאונים ז"ל ולאחרונים פירוש אחר והוא כתוב בהשגות א"א פירוש אחר מפרשים בו כשהוא אוסר שאין להם פתח אחר לא לו ולא להם אלא למבוי זה או להחצר זו מערבת עליו אשתו שלא מדעתו אבל אם יש להם או לו יציאה אחרת אינה מערבת לו שלא מדעתו ע"כ. ופירוש זה נראה יותר מן הסוגיא אשר שם:

ו נשתתפו אנשי חצר וכו'. משנה וסוגיא דגמרא שם ותוספתא שם ובהלכות כדברי רבינו וכל זה נמשך אחר הפסק שהזכרנו בסמוך שהחצר שבין שני מבואות צריך להודיעם וכפי דעתם ז"ל וכבר כתבתי שיש חולקים ודברי רבינו וההלכות עיקר. ובהשגות אם במין אחד נשתתפו א"א גם זה שבוש הוא שאין יכולין להשתתף אלא במין אחד ואם בשני מינין נשתתפו גם זה שיבוש ע"כ. וזה כסברתו שכתב פ"א שאין האוכלין מצטרפין לשתוף אלא לעירוב התחומין בלבד. וכבר כתבתי שדעת התוס' כדברי רבינו שכולן מצטרפין:

ז נשתתפה חצר זו עם בני המבוי וכו'. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט) אמר רב יהודה חצר שבין שני מבואות עירבה עם שתיהן אסורה עם שתיהן לא עירבה עם שתיהן אוסרת על שתיהן באחד רגילה ובאחד אינה רגילה זה שרגילה בו אסור וזה שאינה רגילה בו מותר ואמר רבה בר רב הונא אם עירבה עם שאינה רגילה בו מותר רגילה לעצמו ואמר שמואל

מגדל עוז

חצר שיש לה שני פתחים עד לא בזה. פרק מתחתין וס' הלון (דף פ"א): כתב הראב"ד ז"ל מאחר דקי"ל כר"ש וכו' ובאמת שבוש הוא זה עכ"ל: ואני אומר איני מבין השבוש הזה והדרכה יפה כיון דריש פ' כיצד מבתחתין מסיק רב אשי דכות כהרא הודיעוהו ולא הודיעוהו קתני ועוד אסיקנא פ' חלון גמרא דמתניתין דכיצד משתתפין גבי משלחן צריך להודיעם כי מקנין מנשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ולא קשיא הא דאסר הא דלא אסר והלמודא נמי קאמר ה"נ מסתברא דא"כ קשיא דשמואל אדשמואל דאמר שמואל אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף בני מבוי נכנסין לתוך ביתו ונוטלין ממנו שתופו בעל כרחו רגיל אין שאין רגיל לא, נמצאו דבריו סלמוד ערוך ודכוותיה מייתי נמי פ' מי שהוציאוהו גמרא דמתניתין דעיקר מילתא דר"ב דבלא הגרות דאמר שמואל הגר שבין שני מבואות עירבה עם שניהם אסורה עם שניהם וכו' עד דמסיק כגון וס כוסין אותו על מדת סדום וגם ר"י אלפס ז"ל כתב גם ג"כ להדיא גמרא מתני' דנתמעט האוכל סוגיא דשמעתין ואוקימנא לקתן בחצר של שני מבואות שמחוך שלהם מחירו בתנוי זה ולהם אוכרו במבוי האחר עכ"ל. ואוקימתא זו פ' הדר גמרא דמתניתין דבעל הבית ומה שאמר הראב"ד ז"ל מבלבל מנורות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר ועירבו שתיהן עם האמצעית היא מותרת עמהן שהיא משנה פ' מי שהוציאוהו ומייתי לה פ' כל גגות ומשום דקיי"ל כר"ש לפי דעתי טיעתא היא לר"מ ז"ל דהא עירבו עם האמצעית קתני דמשמע עירבו עמה ומדעתה אבל אם לא עירבו לדעתה לא וכ"ש בזה שנשתתף עם אחת מהן בלבד כמו שדקדק ר"מ ז"ל בלשונו שלא דודאי מגלה דעתו שאינו חפץ בזה העירוב באחר וזה מפורש ריש פ' כיצד משתתפין סוף גמרא דמתני' קמייתא דמסיק רבא כיון שעירבו אין לך מיחוי גדול מזה. שוב מצאתי למורי הרשב"א ז"ל שכתב כן בחידושי עירובין שלו כהלכה זו וכאוקימתא דר"י אלפס ז"ל דמשבש טעות דהגירסא בהקבה משנה הראב"ד ופירכה כשהעמידו עירובן בהאמצעית ואל תתמה לומר מה חוב יהיה לו אם ישתתף עם זה וישתתף עם האחרת כמו שתמה הראב"ד ז"ל שאם להם תמה על זה תמה על עצמך ובכל מקומות התלמוד שהוזכרתי וביותר כאן במלכיך דעת מי שעירבו לו שמא אין לו ואמור מה בספק יש לו בזה אלא ודאי דבר ידוע הוא זה שלפעמים יקפיד אדם ברחיים פני בשב כ"ש בכניסתו לביתו וכ"ש בהולכת כליו לביתו וגם יתלונו ובתת כלאיסור שבת מוכנת ולאיו רוצה כעירבו או כחתוס. וזה נכון ויליף · **אשתו של אדם** וכו' עד אלא מדעתו. פרק חלון (דף ס'): **כיצד אוסר כגון שאמר איני** מערב עמכם או איני משתתף. פרק חלון. כתב הראב"ד ז"ל פירוש אחר מפרשים בו וכו' הלא הטורזינא לא רצה להזכיר עכ"ל; ואני אומר גם זה הפירוש שאינו וקיבלנו ומ"מ פירוש ר"מ ז"ל יפה הוא דהא הגיא בברייתא דריש פ' כיצד משתתפין ע"י בנו וכתו הקטנים וע"י עבדו ושפחתו הכנענים בין לדעתו בין שלא לדעתו וכו' עד חוץ מן האשה מפני שידולה לאתות והשתא פוק חזי אם האשה מוחה ע"י בעלה כ"ש שבכלל מוחה ע"י אבהו ונהיה דטורזינא שהקבה הראב"ד ז"ל שבטות היא ולא עירוב ולכן עלו דבריו כסוגין וכתה פנים לתורה. **נשתתפו אנשי חצר** וכו' עד פעם שניה. פרק חלון: כתב הראב"ד ז"ל זה ההכרע שבוש הוא שאינן יכולין להשתתף אלא בינין אחד עכ"ל. ואני אומר לא ירדתי לסוף דעתו מה ראה לשבש דברי ר"מ ז"ל המאירים ותלמוד ערוך הוא בפרק חלון גמרא דמתניתין דנתמעט האוכל כמו שאני עתיד לכתוב בסמוך בבבא שניה של הלכה זו ואם בשני מינין נשתתפו נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיען ואם כלה צריך להודיען. כתב הראב"ד ז"ל גם זה שבוש עכ"ל. ואני אומר כבר כתבתי בסמוך בבבא ראשונה של הלכה זו שדברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך פ' חלון גמרא דמתניתין דנתמעט האוכל מוסיף ומזכה וא"צ להודיען דגרסינן במאי עסקינן אי לימא במין אחד מאי איריא נתמעט אפילו כלה נמי אלא בשני מינין אפילו נתמעט נמי דתניא כלה האוכל ממין אחד אין צריך להודיע מבני מינין צריך להודיע ומהדרין אי בעית אימא ממין אחד מאי נתמעט נתמעט ואיבעית אימא מבני מינין וכלה בלאי ע"כ. הנה זה מבורר כמ"ש וגם ר"י אלפס ז"ל כתב כן וז"ל סוגיא דשמעתא אם האוכל מין אחד אפילו כלה מזכה ואין צריך להודיע ואם שני מינין ונתמעט מוסיף ומזכה ואין צריך להודיע ואם כלה צריך להודיע והנה זה ברור. נתוספו שכנים וכו'. פרק חלון: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש הא קי"ל כר"ש בהא דאין כאן חובה עכ"ל. ואני אומר כבר הבנתי בזה הפרק על החובה מסברא והבאתי ראיות ברורות עליו · **נשתתפה חצר זו עם בני המבוי** עד שיערב לעצמו. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט):

הגהות מיימוניות

° [הטור שם אזיל בשיטת הראב"ד ופסק שאם רגיל לערב עמהם אפילו אינו אוסר עליהם כגון שאינו רגיל לצאת ולבוא באותו חצר אשתו מערבת שלא מדעתו ואפילו אינו רגיל לערב עמהם ואוסר עליהם כגון שהוא רגיל לצאת ולבוא באותו חצר במקום שאוסר אשתו מערבת שלא מדעתו אבל אם אינו אוסר עליהם ואינו רגיל לערב עמהן אין אשתו מערבת שלא מדעתו וכל שלא מיחה בה בפירוש אפילו אינו רגיל לערב עמהם ואינו אוסר אשתו מערבת שלא מדעתו ואפילו בני הבית יכולין לערב שלא מדעתו אם אין הבית פתוח אלא לחצר אחת ע"כ] ·

האחר מותרת עם שניהן והן מותרין עמה ושני המבואות אסורין זה עם זה. לא עירבה עם אחד מהם אוסרת על שניהן: ח היתה חצר זו רגילה בפתח אחד והפתח השני אינה רגילה. זה שרגילה להכנס ולצאת בו אוסר ושאינה רגילה בו אינו אוסר. עירבה עם מבוי שאינה רגילה בו הותר המבוי האחר לעצמו ואינו צריך לערב עמה: ט עירבו בני המבוי שהיא רגילה בו לעצמן והיא לא עירבה עמו ולא עם בני המבוי האחר שאינה רגילה בו וגם לא עירבו בני המבוי שאינה רגילה בו. דוחין אותה אצל זה המבוי שאינה רגילה מפני שלא עירב. הואיל והיא לא עירבה והוא לא עירב דוחין אותה אצלו כדי שלא תאסור על מבוי זה שעירב לעצמו: י חצר שיש לה פתח למבוי ופתח אחר לבקעה [א]או לקרפף יתר מבית סאתים הואיל ואסור לטלטל מחצר לאותו הקרפף אינו סומך אלא על פתח של מבוי לפיכך אוסר על בני המבוי עד שישתתף עמהן. אבל אם היה הקרפף בית [ג]סאתים או פחות אינו אוסר על בני המבוי שעל הפתח המיוחד לו סומך הואיל ומותר לטלטל בכל הקרפף: יא אחד מבני מבוי שהלך לשבות במבוי אחר אינו אוסר עליהן. וכן אחד מבני מבוי שבנה מצבה רחבה ארבעה טפחים על פתחו אינו אוסר עליהן שהרי הפריש עצמו מהן וחלק רשותו: יב [ב]אנשי מבוי שנשתתפו מקצתן ושכחו מקצתן ולא נשתתפו מבטלין רשותן לאלו שנשתתפו. ודינם לענין בימול רשות כדין אנשי חצר ששכח אחד מהן או שנים ולא עירבו. וכבר אמרנו שכל אדם עם אנשי ביתו הסמוכים על שולחנו כאיש אחד הן חשובין בין לעירובי חצירות בין לשתופי מבואות: יג מבוי שעירבו כל חצירות שבו כל חצר וחצר בפני עצמה ואחר כך נשתתפו כולן במבוי. שכח אחד מבני החצר ולא עירב עם בני חצירו לא הפסיד כלום. שהרי כולם נשתתפו ועל השתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצירות עם השתוף אלא שלא לשכח לתינוקות תורת עירוב והרי עירבו בחצירות. אבל אם שכח אחד מבני המבוי ולא נשתתף אסורים במבוי ומותרין כל בני חצר לטלטל בחצרן שהמבוי לחצירות כחצר לבתים: יד *נשתתפו [ג]במבוי ושכחו כולן לערב בחצירות. אם אין מקפידין על פרוסתן סומכין על השתוף בשבת הראשונה בלבד. ואין מתירין להן דבר זה אלא מדוחק: טו *מבוי [ד]שלא נשתתפו בו אם עירבו חצירות עם הבתים אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות ככרמלית. מאחר שעירבו חצירות עם הבתים נעשה המבוי כאילו אינו פתוח לו אלא בתים בלבד בלא חצירות. ולפיכך אין מטלטלין בכולן. ואם לא עירבו אנשי החצירות מטלטלין בכולן כלים

א טור סי' שנח סמג: ב טור סי' שפו סמ"ג עשין דרבנן א: ג טור סי' שפו סמ"ג שם:
ד טור סי' שפח וש"ע סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*נשתתפו במבוי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ירושלמי הוא רבי יעקב בר אחא ורבי זעירא בשם מר עוקבן נסרכים על שתופי מבוי בשבת האחד מדוחק רבי בא בשם ר"י כגון אנשי גדולים שאין מקפידין על פרוסתן. רבי יוסה בר בון בשם ר' אילא כגון אנשי גדולים שהם מקפידין על פרוסתן, עכ"ל:

*מבוי שלא נשתתפו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מחסרון דעת כתב כל זה. חדא דהא קי"ל הלכה כר"ש בין עירבו בין לא עירבו חצר ומבוי רשות אחת הן דר' יוחנן ושמואל הכי סבירא להו. ועוד טעה בפירוש השמועה עצמה דרב אפי הכי אסיק שמעתא להא מילתא דלא אסר רב בעירבו אלא משום בתים דכיון דעירבו שכיחי מאני דבתים בחצר ומשום הכי גזרו אפילו בכלים ששבתו במבוי שלא לטלטל אותם בתוך המבוי ויהיה להם ככרמלית וכל שכן שינהגו איסור בכלי החצר כל זה לדעת רב ואין הלכה כמותו. והו פירוש אותה שמועה ומי שאינו מפרש כן תועה מדרך השכל, עכ"ל:

מגיד משנה

... עירבה עם שתיהן ...

י חצר שיש לה פתח אחד למבוי וכו'. פ' כיצד (דף פ"ג) ...

יא אחד מבני המבוי שהלך לשבות וכו'. זה פשוט ...

יב אנשי מבוי שנשתתפו וכו'. זה מבואר בפרק הדר (דף ע"ג:) ...

יג מבוי שעירבו כל החצרות וכו'. משנה שם ...

יד נשתתפו במבוי וכו'. זה מבואר בירושלמי וכתבו בהגהות. ...

טו מבוי שלא נשתתפו בו אם עירבו וכו'. מימרא דר"א דמילה (שבת ק"ל) ...

הגהות מיימוניות

[ג] אומר ר"י דאם הוקף לדירה אפילו בית סאתים אוסר כיון דהוקף הו"ל כבית ... אינו עומר במקום אויר ואוסר בפתח הפתוח למבוי. ורש"י פירש בע"א ואדרבה יתר מבית סאתים דאוסר דוקא שהוקף לדירה אבל אינו מוקף לדירה אינו אוסר מהר"ם ע"כ:

מגדל עוז

חצר שיש לה וכו' עד כל הקרפף. פרק הדר (דף ס"ז): אחד מבני מבוי עד וחלק רשותו. פרק הדר (דף ס"ב) וס' כיצד משתתפין (דף פ"ו): אנשי מבוי שנשתתפו עד לענין בטול כדין. ס' הדר (דף ע"ג): אנשי חצר ששכח וכו' עד מטולות. פ' כיצד משתתפין: מבוי שעירבו עד לבתים. ס' הדר (דף ע"ג): נשתתפו במבוי וכו' עד אלא מדוחק. פ' הדר (דף ע"ח) וירושלמי: ...

אמר רב אבי דרב אזיל לטעמיה דס"ל (עירובין ע"ד) דלא אמרינן גג חצר ומבוי וקרפף רשות אחת הן אלא בכלא עירבו הגרות עם בתים ולא קי"ל הכי אלא אפילו עירבו רשות אחת הן כמבואר פ"ג ולזה דעו הא דרב מהלכה וכתוב זה בהשגות עד שאמרו ומי שאינו מפרש כן הוצא מדרך השכל. ואני אין הכרעתי מכרעת אבל רואה אני לשון הגמרא רחוק לפירושם כמו לפירושו וכל האחרונים כדעת הר"א ז"ל:

טז עובד כוכבים או צדוקי שהרוי בחצר שבמבוי וכו'. פ' הדר (דף ס"א) מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי וכן בכמה מקומות מוכיח שם שהמבוי לענין זה כחצר ודברים פשוטים הם:

יז עובד כוכבים שהוא דר במבוי וכו'. שם (דף ס"ז) אמר שמואל עובד כוכבים שיש לו פתח ארבעה על ארבעה פתוח לבקעה אפילו מכניס ומוציא גמלים וקרונות כל היום כולו דרך מבוי אינו אוסר על בני מבוי מ"ט בההוא כהתם דמיחדא ליה טפי ניחא ליה:

וכן אם היה פתוח לקרפף וכו'. שם (דף ס"ז) איבעיא להו פתוח לקרפף מהו ה"ט דא"ר הנן אפילו כפתוח לקרפף רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו עובד כוכבים בית סאתים אוסר יותר מבית סאתים אינו אוסר ישראל בית סאתים וכו' כדאיתא לעיל:

יח מבוי שצדו אחד עובד כוכבים וכו'. מימרא פ' הדר (דף ע"ד) כהכתיב פרק שני כדין החצר ע"ש:

יט כיצד משתתפין וכו'. פירוש זה הענין במדינה מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים

ספחים ויש לה דלתות שהוא רשות היחיד גמורה כנזכר פרק ראשון ומפני זה אין מערבין אותה לחצאין לפי שכיון שכל העיר רה"י גמורה ואינה מחוסרת שום תיקון מהילוח ואפילו מלבריהם הרי היא כמבוי אחד ואין מערבין חלי מבוי המוכשר כולו בדין מהילוח אבל אם לא היתה העיר כולה מוכשרת במהילוח ובאו להכשיר הגיה ולערבה הרשות בידם. וזה ברור שאפילו במבוי אחד יכול להעמיד לחי לחציו כנזכר פרק י"ז מהלכות שבת וכ"כ הרמב"ן ז"ל וכן מוכן מלשון רבינו בביאור. וחלוקי עיר של יחיד ושל רבים מבוארים בגמרא פרק כיצד מעברין (דף נ"ס) ומוסכמים מכל המפרשים ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל אי זו היא עיר של יחיד כל שבנאה היחיד לעצמו ושכירנה לרבים או שמכרה אחר מכאן לרבים או שבנאה להושיב בה דיורין ומשייר לעצמו דרכים פלטיות וסרטיות כדרך שהמלכים עושים עכ"ל:

כב מדינה של רבים וכו'. שם (דף נ"ט) סולם מכאן ופתח מכאן מהו ואסיקו סולם תורת מחילה עליו:

כג המזכה בשתוף וכו'. מ"ש רבינו אם עירבו כולן עירוב אחד להודיע כשמערבין לחצאין שאין רצונן להיות משותפין ועל הדרך שיתבאר לרמה ודבר ברור הוא ועיקר הלשון נראה שראוי להיות אם עירב לכולן עירוב אחד מי ששכח ולא נשתתף עם המדינה וכו'. גם זה פשוט:

כד מדינה שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד וכו'. גם זה שם בכיצד מעברין (דף נ"ט ס') וכבר הזכרתי ענין מדינה זו למעלה:

מי

כלים ששבתו בתוכו כחצר שלא עירבו בה: **טז** עובד כוכבים [א] או צדוקי השרוי בחצר שבמבוי דינו עם בני המבוי כדינו עם בני החצר ששוכרים מן העובד כוכבים או מאחד מבני ביתו רשותו שבמבוי. או מבטל להן הצדוקי. ואם היה במבוי עובד כוכבים וישראל אחד אינו צריך שיתוף. ודין ישראל אחד ודין רבים שהן סומכין על שלחן אחד דין אחד הוא: **יז** עובד כוכבים [ב] שהיה דר במבוי אם יש לו בחצירו פתח אחד לבקעה אינו אוסר על בני המבוי. ואפילו היה פתח קטן ארבעה על ארבעה אף על פי שמוציא גמלים וקרונות דרך הפתח שבמבוי אינו אוסר עליהן שאין דעתו אלא על פתח המיוחד לו שהוא לבקעה. וכן אם היה פתוח לקרפף שהוא יתר על בית סאתים הרי זה כפתוח לבקעה ואינו אוסר עליהן. היה בית סאתים או פחות אינו סומך עליהן ואוסר עליהן עד שישכרו ממנו: **יח** [ג] מבוי שצדו אחד עובד כוכבים וצדו אחד ישראלים והיו חלונות פתוחות מחצר להצר של ישראל ועירבו כולן דרך חלונות. אף על פי שנעשו כאנשי בית אחד ומותרין להוציא ולהכניס דרך חלונות הרי אלו אסורין להשתמש במבוי דרך פתחים עד שישכרו מן העובד כוכבים. שאין נעשים כיחיד במקום עובד כוכבים: **יט** [ד] כיצד משתתפין במדינה. כל חצר והצר מערבת לעצמה שלא לשכח התינוקות. ואחר כך משתתפין כל אנשי המדינה כדרך שמשתתפין במבוי. ואם היתה [ה] המדינה קנין יחיד אפילו נעשית של רבים משתתפין כולן שיתוף אחד ויטלטלו בכל המדינה. וכן אם היתה של רבים ויש לה פתח אחד משתתפין כולן שתוף אחד: **כ** אבל אם היתה של רבים ויש לה שני פתחים שהעם נכנסין בזה ויוצאין בזה אפילו נעשית של יחיד אין מערבין את כולה אלא מניחין ממנה מקום אחד אפילו בית אחד בחצר אחת ומשתתפין השאר. ויהיו אלו המשתתפין כולן מותרין בכל המדינה חוץ מאותו מקום ששיירו. ויהיו אותן הנשארים מותרין במקומן בשיתוף שעושין לעצמן אם היו הנשארים רבים ואסורין לטלטל בשאר כל המדינה: **כא** ודבר זה משום היכר הוא כדי שידעו שהעירוב התיר להן לטלטל במדינה זו שרבים בוקעין בה. שהרי המקום שנשאר ולא נשתתף עמהן אין מטלטלין בו אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן: **כב** מדינה [ו] של רבים שיש לה פתח אחד וסולם במקום אחר מערבין את כולה ואינה צריכה שיור שאין הסולם שבחומה חשוב כפתח. הבתים שמניחין אותו שיור אף על פי שאינן פתוחין לעיר אלא אחוריהן לעיר ופניהם לחוץ עושין אותו שיור ומערבין את השאר: **כג** המזכה בשיתוף לבני המדינה. אם עירבו כולן עירוב אחד אינו צריך להודיען שזכות הוא להן. ודין מי ששכח ולא נשתתף עם בני המדינה או מי שהלך לשבות בעיר אחרת או עובד כוכבים שהיה עמהן במדינה דין הכל כדינם בהצר ומבוי: **כד** מדינה שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד הרי זה אוסר על כלן. ואם בנו [ג] מצבה על פתח המבוי אינו אוסר *לפיכך אין מערבין מדינה [ד] לחצאין [ה] אלא או כולה או מבוי מבוי. ובונה כל מבוי ומבוי מצבה על פתחו אם רצה לחלוק רשותו מהן כדי שלא יאסור על שאר המבואות:

מי

השגת הראב"ד

*לפיכך אין מערבין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל פירוש אפילו ע"י דקה שאין דקה מועלת במקום דריסת הרבים, עכ"ל:

א טור סי' שפב שפג סמ"ג שם: ב טור סי' שפט: ג טור סי' שנ: ד טור סי' שלב סמ"ג שם: ה שם:

מגדל עוז

עובד כוכבים או וכו' עד מן העובד כוכבים. פרק הדר **או** מאחד מבעליו וכו' עד הצדוקי. פרק חלון (דף פ"א) **ואם** היה במבוי עד במקום עובד כוכבים כיחיד פרק הדר (דף ס"ו)

כיצד משתתפין במדינה עד שיתוף אחד. פרק הדר ופרק כיצד משתתפין **אבל** אם היתה עד בשאר המדינה. פ' כיצד מעברין (דף נ"ט) **ודבר** זה וכו' עד ואלו לעצמן כן כתוב בהלכות ר"י אלפס ז"ל. **מדינה** של רבים עד אינו אוסר עליהן. פ' כיצד מעברין (דף נ"ט) **לפיכך** אין מערבין עד על שאר המבואות. כתב הראב"ד ז"ל פירוש אפילו על ידי דקה שאין דקה מועלת במקום דריסת הרבים עכ"ל. ואני אומר אין לי עסק בסברות כזה ההכור לותר שמועה זו טובה חזו רק עתה באתי לגלות דעת ר"מ ז"ל הסתומות כת"ש נכקדמה גם זה הדין מפורש בדבריו אות באות גירסא מתניתין דעיר של רבים פרק כיצד מעברין וגם ר"י אלפס ז"ל כ"כ ולא גלו דעתם אם מועלת דקה בכך אם לאו וכ"כ הר"מ ז"ל מקולי ורש"י ז"ל פירש דקה פסח נמון.

הגהות מיימוניות

° [פרק כיצד מעברין עיר של יחיד ונעשית של רבים ופירש"י ז"ל שלא היו נכנסין בה תמיד ששים רבוא וכן פירש הטור שם]: [ג] פיר"ח מחיצה דקה וכן בערוך פירש איצטבא אבל רש"י פירש פתח נכוך וקטן ע"כ: [ד] הא לך לשון מהר"ם גרסינן בפ' כיצד מעברין עיר של יחיד ונעשית של רבים ורה"ר עוברת בתוכה עושין לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושאים ונותנים באמצע ואין מערבין אותה לחצאין אלא כולה או מבוי מבוי בפני עצמו וכו' ומסיק ומ"ט לחצאין דלא דאסרי אהדדי מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי ומשני הכא במאי עסקינן דעביד דקה אלמא דבלא דקה אין מערבין עיר אחת לחצאין ולא מבוי מבוי בפני עצמו בעיר של יחיד ונעשית של רבים וכ"ש בעיר של יחיד והרי היא של יחיד דהורגלו כעולם להיות אחד וגם בכל ההיא סוגיא משמע דאין חילוק בין של יחיד ונעשית של רבים לשל יחיד והרי הוא של יחיד ע"כ תמהתי מקדם על מה שראיתי ביש מקומות בעיר של יחיד והרי היא של יחיד דלא שכיחי בה ששים רבוא שמערבין מבוי מבוי בפני עצמו אע"ג דהנך לא עבוד דקה וגם ראיתי מחלקים חצי מבוי שדישראלים הדרין באותו מבוי חוץ לתיקון המבוי לא עביד דקה וכו' עד ונ"ל דמותר להלק אפילו מבוי אחד ולערבו לחצאין ובלבד שיתקן לו שני להיים או צה"פ דבהכי השוב כסתום, מובדל מן הדיורין שחוצה להם שהרי אפילו חצר אם רוצים לחלקו באמצעיתו בשני פסין של שני משהויין משהו לכאן ומשהו לכאן או בפס ארבעה יכולים לדל"קם ויערבו אלו לעצמן ואלו לעצמן כיון דאין בין פס לפס יתר מעשר ואם יש יתר מעשר יכולין להלקו בצה"פ ומהני ביתר מעשר והכי נמי יכולין לעשות במבוי דהשתא לא אסרי הדיורין שחוץ לתיקון עליהם והא דפריך הכא מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי היינו כשאינם מתוקנין ראשי המבואות אלא בלחי או בקורה כדקתני בברייתא עושין לחי מכאן או קורה מכאן וכו' ואין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי וכו' משמע דבתיקון לחי או קורה קאמר אבל בשני פסין כשאין ביניהם יותר מעשר או בפס ארבעה יכולין להלקו כשאין דפרצה יתירה מעשר או בצה"פ אפילו יתר מעשר מהני בכל דוכתא וכן פירש ר"י לקמן בפ' חדר גבי מבוי שצדו אחד נכרים דאפילו מבו שאין בתים והצרות פתוחין לו דהו"ל כמו חצר דאינו ניתר בל"י וקורה ניתר בשני פסים או בפס ארבעה או בצה"פ כדפרישית וה"ה שיכולין להלק חצר אחת או מבוי וכמה פעמים שאלתי רבותי על מה אנו סומכין להלק מבואות של עיר יחיד ולא מצאו טעם עד שיגעתי ומצאתי און לי כדפרישית: [ה] כתב הר"ם נראה דהלכה כלישנא קמא דאמר רב פפא לא אמרן אלא לארכה אבל לרחבה מערבין ודלא כאיכא דאמרי דלרחבה נמי אין מערבין חדא דבשל סופרים הולכים אחר המיקל וכ"ש בעירוב שאין לו עיקר מן התורה והלכה כדברי המיקל בעירוב ועוד דמסתברא דאיכא דאמרי הוא טפל לגבי לשון ראשון עכ"ל:

פ"ו א מי שיצא מן המדינה וכו'. דין מדת המדינה מבואר פ' כיצד מעברין (עירובין נ"ה) שאיש שם נתנו מזון לעבורה של עיר מה שנסתר הוא מפסיד והקשו בגמרא והא לא והניח נתנו חוץ לעבורה אפילו אמה אחת שנסתר את האמה ומפסיד את העיר כולה מפני שמדת העיר עולה למדת התחום ותירצו לא קשיא כאן שכלתה מדתו בחצי העיר כאן שכלתה מדתו בסוף העיר דאריב"ל היה עודד וכו' וכו' כדאיתא פרק ל"ו מהלכות שבת וכבר כתבתי שם שאם כלתה בין העיר לעבורה דינו כמו שכלתה לסוף העיר:

ד המניח עירובו ברה"י וכו'. מחלוקת ר"ע וחכמים שם (דף ס"א) וקי"ל כרבנן דאמרי הנותן את עירובו בעיר גדולה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה ונהלכו אמוראים בנותן עירובו בעיר חריבה ובמערה שאין בה דיורין אבל ראויה לדירה אם נחשבת מן המדה אם לאו ופסק רבינו כרבי אליעזר ויש מי שפסק כן ויש מי שפסק כשמואל דאמר כל שאין בהן דיורין אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ונראים דברי רבינו לדירה דברי הכל אין לו ממקום עירובו אלא אלפים ובין שיהיה המקום ההוא גדול או קטן נחשב הוא מן המדה ובפרק שביעי מבואר בזה:

ה המניח את עירובו וכו'. שם (דף ס':) במשנה הנותן את עירובו בעבורה של עיר לא עשה כלום וכן כל שכן בעיר עצמה ופשוט הוא: נתן את עירובו חוץ לתחום וכו'. שם (דף ס':) אם נתנו חוץ לתחום מה שנשכר הוא מפסיד והקשו חוץ לתחום ס"ד אלא אימא חוץ לעבורה של עיר ופירש רבינו חוץ לתחום ס"ד והרי אין עירובו עירוב וכן פירש"י ז"ל וגם הרשב"א ז"ל כ"כ בחידושיו אבל לתחום ס"ד אם חוץ לתחום ממש מהו לא עשה ולא כלום הוא כיון שהוא בביתו דכל שאין עירובו עירוב הרי הוא כתחום ביתו כמ"ש עכ"ל. אבל בספר הערוך כתב נתנו חוץ לתחום מה שנשכר הוא מפסיד ופירשו בגמרא דהא דקתני חוץ לתחום לאו חוץ לתחום ממש דהיינו חוץ לאלפים אמה קאמר דאילו שבת בתוך העיר ונתן את עירובו חוץ לאלפים אמה לא יצא ממקומו שהרי הוא חוץ לתחום עירובו עכ"ל. ובזה יש סתירה בדבריו ז"ל ודברי חידושיו עיקר וכדעת רבינו:

ו אין מערבין עירובי תחומין וכו'. פרק כיצד משתתפין (דף פ"ב) א"ר יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה. והקשו מאי קמ"ל סוגיא דכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה ותירצו מהו דתימא אורחא דמלתא נקט קמ"ל. ויתר ההלוקים שכתב רבינו מבוארים פרק בכל מערבין (דף ל"ו:) ובמקומות אחרים:
ואם עירב שלא לאחד מאלו אלא לדבר הרשות הרי זה עירוב. זה לא נמצא מבואר ויש מן המפרשים חלוקים בזה. רש"י ז"ל ובהלכות גדולות והרמב"ן ז"ל כתב בלקוטיו שנראה כדברי רבינו לפי שאלו עירובי תחומין מתירין אפילו לדברי האומר תחומין דאורייתא אלמא עירוב בין בפת בין ברגליו מן הדין הוא מתיר וכאן אני קורא בו ממקומו דכתיב אל יצא איש ממקומו וכיון שכן אע"פ שהחמירו עליו שלא לערב לכתחלה לדבר הרשות אם עירב הוי קונה לו מקומו דכאן הוא מקומו כאן הוא ביתו ועוד עובדא דר"י בר' אשתותא פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ב) נמי לדידיה עכ"ל. והרשב"א ז"ל הסכים לדעת האחרים וכתב בה"ג בנותן את עירובו אבל אם הלך ברגליו וקנה שם שביתה בין השמשות בין לדבר מצוה בין לדבר הרשות יש לו ממקום שביתה אלפים אמה לכל רוח עכ"ל:

ז כל שמשתתפין בו מערבין בו וכו'. ריש פרק (דף כ"ו) בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח. ופי' מערבין עירובי תחומין ומשתתפין שתופי מבואות ושם מבואר שאין כן לדבר זה. וכבר נתבארו פרטי הדברים בדין השתוף פ"א: ובכמה שיעורי עירובי תחומין וכו'. משנה בכיצד משתתפין (דף פ"ב) ופרק רלפון נתבאר שיעור שתי סעודות שהן שש ביצים. והיין כלפתן מימרא פ' בכל מערבין (דף כ"ט:) מפרש פ' דלקמן:

ח וצריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד וכו'. משנה שם פרק בכל מערבין (דף ל"ג:) נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים אינו עירוב למטה מעשרה טפחים הרי זה עירוב ופירשו בגמרא באילן דקאי ברה"ר ואע"פ שמשתמש באילן הא מני רבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ושם מבואר דלדברי המכוין לשבות בכרמלית ועירובו ברה"י או ברה"ר וכן בהפך זה הרי זה עירוב ולא מבעי בדברי רבים בפירוש מניח עירובו ברה"ר ונתכוין לשבות ברה"ר מה דינו אבל מכלל דבריו שעירובו עירוב. והרשב"א ז"ל כתב דדוקא בשלא נתכוין לשבות רחוק מעירובו שמונה אמות לפי שהנותן את עירובו יש לו ארבע אמות והמשתמש בהן ומביאו אלא אינו צריך להלך אלא פתוח מארבע אמות אבל נתכוין לשבות ברחוק שמונה אמות אין עירובו עירוב שאין מתירין לו להביאו דרך רה"ר פתוח פתוח מארבע אמות ששבת הקרוב למלאכה גמורה היא ולא המירו וקרוב לזה יתבאר בדין נתנו ברחם לקנה לפניו ובגמרא אמר רבה לא שנו אלא באילן העומד חוץ לעבורה של עיר אבל עומד בתוך עבורה של עיר אפילו למעלה מעשרה הרי זה עירוב דמשה כמאן דמליא דמיא. ועוד שם אלוק אחר ולא מכר בדברי ההלכה מהם כלל ולא בדברי רבינו נראה שהם סוברין שאין כהלכה וסוגיא דמשמעתא גבי בור (דף ל"ד:) משמע לכאורה דאין הלכה כמאן דבריה מדלא אוקמו לה בהכי אבל האחרונים פסקו כן וכ"כ הרשב"א ז"ל ובספרו מבואר דעתו בארוכה:

י נתנו במגדל ונעל וכו'. משנה שם (דף ל"ד:) נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח ה"ז עירוב ויש בגמרא אוקימתות והעלו המפרשים ז"ל דלדידן דקי"ל כרבי כל דמאי שקיל

פ"ו ט שכל דבר שהוא מדברי סופרים וכו'. נתבאר בפרק כ"ד מהלכות שבת:

פרק ששי

א מי שיצא מן המדינה *בערב שבת והניח מזון שתי סעודות רחוק מן המדינה בתוך התחום וקבע שביתתו שם. אע"פ שחזר למדינה ולן בביתו נחשב אותו כאילו שבת במקום שהניח בו שתי הסעודות. וזה הוא הנקרא עירובי תחומין: ב ויש לו להלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה לכל רוח. לפיכך כשהוא מהלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה כנגד המדינה אינו מהלך במדינה אלא עד סוף מדתו. ואם היתה המדינה מובלעת בתוך מדתו תחשב המדינה כולה כארבע אמות וישלים מדתו חוצה לה: ג כיצד הרי שהניח את עירובו ברחוק אלף אמה מביתו שבמדינה לרוח מזרח נמצא מהלך למחר ממקום עירובו אלפים אמה למזרח. ומהלך ממקום עירובו אלפים אמה למערב. אלף שמן העירוב עד ביתו ואלף אמה מביתו בתוך המדינה. ואינו מהלך במדינה אלא עד סוף האלף. היה מביתו עד סוף המדינה פחות מאלף אפילו אמה אחת שנמצאת מדתו כלתה חוץ למדינה תחשב המדינה כולה כארבע אמות ויהלך חוצה לה תשע מאות שש ותשעים אמה תשלום האלפים: ד לפיכך אם הניח עירובו ברחוק אלפים אמה מביתו שבמדינה הפסיד את כל המדינה כולה. ונמצא מהלך מביתו עד עירובו אלפים אמה ומעירובו אלפים ואינו מהלך מביתו במדינה לרוח מערב אפילו אמה אחת. *המניח עירובו ברשות היחיד אפילו היתה מדינה גדולה [ס] כנינוה ואפילו עיר חריבה או מערה הראויה לדיורין מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח: ה המניח *עירובו בתוך המדינה ששבת בה לא עשה כלום ואין מודדין לו ממקום עירובו אלא הרי הוא כבני המדינה כולן שיש להן אלפים אמה לכל רוח חוץ למדינה. וכן אם נתן עירובו במקומות המצטרפין לעיר שמודדין התחום חוץ מהם הרי זה כנותנו בתוך העיר. נתן עירובו חוץ לתחום אינו עירוב: ו *אין מערבין עירובי התחומין אלא לדבר מצוה כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל או למשתה של נשואין או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך וכיוצא באלו. או מפני היראה כגון שהיה רוצה לברוח מן העובדי כוכבים או מן הלסטים וכיוצא בזה. ואם עירב שלא לאחד מכל אלו אלא לדברי הרשות הרי זה עירוב: ז *כל שמשתתפין בו מערבין בו עירובי תחומין. וכל שאין משתתפין בו אין מערבין בו תחומין. וכמה שיעור עירובי תחומין מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד. ואם היה לפתן כדי לאכול בו שתי סעודות. כמו השיתוף: ח וצריך שיהיה הוא ועירובו במקום אחד כדי שיהיה אפשר לו לאוכלו בין השמשות. לפיכך אם נתכוין לשבות ברה"ר והניח עירובו ברה"י. או ברה"י והניח עירובו [נ] ברשות הרבים אינו עירוב. שאי אפשר לו להוציא מרה"י לרה"ר בין השמשות אלא בעבירה: ט *אבל אם נתכוין לשבות ברה"י או ברה"ר והניח עירובו בכרמלית. או שנתכוין לשבות בכרמלית והניח עירובו ברה"י או ברה"ר הרי זה עירוב. שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות מותר להוציא ולהכניס מכל אחת משתי הרשויות לכרמלית לדבר מצוה. שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק: י *נתנו במגדל ונעל ואבד

א טור סי' תט סמ"ג עשין דרבנן א: ב סמ"ג שם: ג טור שם: ד טור סי' תטז סמ"ג שם: ה טור סימן תט סמ"ג שם: ו שם: ז שם:

הגהות מיימוניות

[א] לשון מהר"ם בפסקי רבינו משה פסק כר"א ולכי מהסם שורי בסמוך מקשה לר"א כמה קושיות אע"ג דמשני לה אנן אשנויי ניקו ונסמוך ושמא הרב היה סובר בב"ם אפילו בכה"ג הלכה כדברי המיקל בעירוב וכן לעיל פסק כרב הונא בריה דרב נתן בדור המתלקט עשרה אע"ג דלכאורה היה נראה בלישנא קמא דסתמא דתלמודא קאמר ליה ולי היה נראה לעיל לפסוק בלישנא קמא והבא כשמואל דאמר אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה. ע"כ:

[נ] עיין בפרק ט"ו מהלכות שבת ותדע רה"ר ורה"י:

מגדל עוז

פ"ו מי שיצא מן המדינה וכו' עד לכל רוח. פרק מי שהוציאוהו (דף נ"א): לפיכך כשהוא מהלך ממקום עירובו עד חוץ לתחום אינו עירוב. פ' כיצד מעברין (דף ס'): אין מערבין עד הרי זה עירוב. פ' בכל מערבין ופ' כיצד משתתפין: כל שמשתתפין בו עד מן השתוף. פ' חלון ופ' כיצד משתתפין (דף פ"ב פ"ג): וצריך שיהא הוא וכו' עד אלא מלאכה. פ' בכל מערבין (דף ל"ב):

בקיע ליה לעירוב בלא מלאכה דאורייתא עירובו עירוב וכדברי רבינו: **נתנו בראש הקנה וכו'**. משנה שם (דף ל"ד:) נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס כל זמן שהוא תלוש ונעוץ אפילו גבוה מאה אמה הרי זה עירוב והטעם לפי שהן דקין ואין בהן ארבעה על ארבעה הן מקום פטור ובגמרא תלוש ונעוץ אין לא תלוש ונעוץ לא וקא אמרת רישא כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ומסיק רבא גזירה שמא יקטום ופירשו המפרשים דאע"ג דאין בו אלא משום שבות כיון שהוא שבות הקרוב לבא לידי מלאכה גמורה אפילו רבי אוסר ומכאן לאחד דין נתכוין לשבות ברחוק שמונה אמות ברה"ר שהזכרתי למעלה. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה הכריח רבי בכאן שיהיו הקנה והקונדס תלושין ונעוצין ולא יהיה מחובר לקרקע אע"פ שהוא בין השמשות שהיא שעת קניית העירוב מותר לו להשתמש במחובר באותה שעה גזירה שמא יקטום גזירה שמא יהפוך אותו קנה והוא מחובר לקרקע והוא איסור סקילה מפני שיתערב לו בקנה כתלוש ממקום למיהוו שהוא מותר לאחוז וכמו כן הקונדס עכ"ל. ולפי זה אפשר שאין מכאן ראיה לדין הנ"ל. ובהשגות כתוב שטעה רבינו במלת קונדס שכתב שאומה דאמן קונפס הן והוא בד של עץ ארוך והוא טעה בת"ס בגמרא תלוש ונעוץ אין לא תלוש ולא נעוץ לא ונדמה לו שעל הקנה ועל הקונפס אמרו ולא אמרו לא הלוס לא אלא על הקנה בלבד. ורבינו כתב בפירוש המשנה קונפס הוא שבט דק יעשו ממנו הרמחים ושם הרומח קונפס וקונדס הכל שוה עכ"ל וזהו הטעם שגזרו בהן שמא יקטום לפי שמתחלפין בתלושין ואינו כן בשאר אילנות המחוברין והרשב"א חלק במיני הקנין מכח סוגיא אחר שם ולא נזכרה בהלכות לפי שאין אנו בקיאין בהן ובשתותיהן:

יא כל המניח את עירובו וכו'. מימרא דרבא שם (דף ל"ה.) הנותן את עירובו יש לו ארבע אמות ומפרש רבינו יש לו ארבע אמות שהיה לרוח זו ושתים לרוח זו לפי שלא אמרו יש לו ארבע אמות לכל רוח ומוכרח מדברי רבינו פירוש זה כמו שיתבאר בסמוך: לפיכך המניח עירובי תחומין שלו וכו' משנה שם נתגלגל חוץ לתחום נפל עליו גל או נשרף תרומה ונטמאת מבע"י אינו עירוב משחשכה הרי זה עירוב ובגמרא לא שנו אלא שנתגלגל חוץ לארבע אמות אבל בתוך ד"א המניח את עירובו יש לו ד"א והקשו על דברי רבינו שהזכיר שתי אמות שד"א לכל רוח קאמר

ואבד המפתח אם יכול להוציאו בלא עשיית מלאכה הרי זה עירוב. שאין אסור לעשות בין השמשות במקום מצוה אלא מלאכה. *נתנו בראש הקנה או הקונדס הצומחין מן הארץ אינו עירוב גזירה שמא יתלוש. ואם היו תלושין ונעוצין הרי זה עירוב: **יא** *כל [א]המניח עירובו יש לו במקום עירובו ארבע אמות. לפיכך המניח עירובי תחומין שלו בסוף התחום ונתגלגל העירוב ויצא חוץ לתחום בתוך שתי אמות הרי זה עירוב וכאילו לא יצא ממקומו. ואם יצא חוץ לשתי אמות אינו עירוב שהרי נעשה חוץ לתחום והמניח עירובו חוץ לתחום אינו עירוב מפני שאינו יכול להגיע אל עירובו: **יב** נתגלגל [ב]העירוב ויצא שתי אמות חוץ לתחום או אבד או נשרף או שהיה תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב. משחשיכה הרי זה עירוב. שקניית העירוב בין השמשות. ואם ספק הרי זה עירוב שספק העירוב כשר. לפיכך אם נאכל העירוב בין השמשות הרי זה עירוב: **יג** אמרו [ג]לו שנים צא וערב עלינו, אחד עירב עליו מבעוד יום ואחד עירב עליו בין השמשות וזה שעירב עליו מבעוד יום נאכל [ג] עירובו בין השמשות וזה שעירב עליו בין השמשות נאכל עירובו משחשיכה שניהם קנו עירוב. שבין השמשות ספק הוא וספק העירוב כשר. אף על פי כן ספק חשיכה ספק לא חשיכה אין מערבין עירובי תחומין לכתחלה ואם עירב הרי זה עירוב: **יד** נפל [ד]על העירוב גל מבעוד יום אם יכול להוציאו בלא עשיית מלאכה הרי זה כשר שמותר להוציאו בין השמשות שהיא שעת קניית העירוב. ואם נפל עליו גל משחשיכה הרי זה עירוב ואע"פ שאי אפשר להוציאו אלא בעשיית מלאכה. ספק מבעוד יום נפל או משחשיכה הרי זה כשר שספק העירוב כשר: **טו** אבל אם עירב בתרומה שהיא ספק טמאה אינו עירוב שאינה סעודה הראויה. וכן

השגת הראב"ד

*נתנו בראש הקנה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אמן קונפס אמן והוא בד של עץ ארוך ויש הרבה כזה והוא טעה במה שאחר בגמרא תלוש ונעוץ לא ונדמה לו שעל הקנה ועל הקונפס אמרו ולא אמרו אלא על הקנה, עכ"ל:

*כל המניח עירובו וכו'. כתב הראב"ד זה שנה משנתו כר' אליעזר דאמר באמצען ואינו כן אלא כר' יהודה, עכ"ל:

א שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סי' שצג: ד טור סי' שצד:

או לאו זה רוח שירצה והלא מצין זה במחלוקת התנאים שנחלקו בדין ד"א שיש לו לאדם כתוב הן כמוכר פרק י"ב בהלכות שבת במשנה פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ה) ואמרו פרקים שנה המשנה כר"א דאמר והוא באמצען ואין הלכה כותיה וכ"כ בהשגות ת"ה זה שנה משנתנו כר"א דאמר והוא באמצען ואינו כן אלא כר"י עכ"ל וכירוש כר"י דאמר לאי זה רוח שירצה גם הרשב"א כתב כן על דברי רבינו. ובכודם ביקורי מורח שאין דעת רבינו לפסוק כר"א שבפירוש כתב כי"ב מהלכות שבת בתוך ארבע אמות על ארבע אמות שהוא עויד בלדן וכן מבואר פ' כ"ז בדין התחומין שאינו סבור כר"א וכר"ש גם אבל בכאן, עיקר דבריו הוא שאינו תדמה דין העירוב לדין הטלטול. וכ"ל שרבא כיון שלא הזכיר ארבע אמות לכל רוח אינו ר"ל אלא שתים תחלן ושתים יכחן ובשהזכיר חוץ גד"א ר"ל חוץ לריקוס ד"א שיש לו אע"פ שאינו חוץ לתחום אלא שתים ולפעמים אמה אחת וכגון שהניח עירובו קרוב יסוף התחום אתה אחת ולזה כתב רבינו התניח עירובי תחומין בסוף התחום כך נ"ל בדעתו ז"ל:

יב נתגלגל העירוב וכו'. משנה שם (דף ל"ה) כהבהיה בסמוך וסוף התשנה אם ספק ר' יוסי ור"ש אומרים הכך עירוב כשר: לפיכך אם נאכל העירוב וכו'. זה פשוט שאין חלוק בין נאכל לנשרף ולא כתבו רבינו אלא מפני מה שיזכיר בסמוך:

יג אמרו לו שנים צא וערב עלינו. מימרא דרבא סוף ב"מ (שבת ל"ד) והוכלה בכך הדר (עירובין ע"ו) והוא כלשון רבינו וכירשה הוא ז"ל בעירובי תחומין וכן פירש"י ז"ל והקשו עליהם דהא אוקימנא התם בב"מ מתניתין דדייקינן ריגה ספק תשכה בכך היגה הבהה אין תערבין בעירובי תחומין וכתב הרמב"ן ז"ל בתירוץ זה ואפשר שאין תערבין אבל אם עירב עירובו עירוב וזה כדעת רבינו ורש"י ז"ל. והטעם נ"ל דלכתחלה אין מערבין שאין לו לבא לבית הספק שיהיה התחלת העירוב בספק והרשב"א ז"ל הקשה על זה ממה שיתבאר בסמוך שאם עירב בתרומה ספק טמאה ספק טהורה שאינו עירוב היאך לא התרינן בכך עירוב כשר אלא כשהיתה לו חזקה כשר ברורה וכתב ומכאן נלמוד למי שעירב ספק יום ספק לילה שאינו עירוב. ואני אומר שכבר נשיר רבינו מזה שטעם ספק התרומה שאינו עירוב משום דבעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא דהדרבה פשיטא לן שלא היתה ראויה זו לאכילה ואע"פ בתהורה אתמח ספק וא"ת לגבי אכילה הדר הספק בודאי אבל בבהיה טהורה ובהספק הוייתי נבילה הרי היתה טהורה מבעוד יום וראויה ואע"פ שבשעת קניה ספק לנו אם היתה ראויה אם לאו הרי זה בכך עירוב וכבר וכן הדין ביתערב בין הטיבוה והבין והסתברא לי מסוגיין דהפרק בכל מערבין (דף ל"ו) דלדידן דקי"ל תחומין מדרבנן ספק העירוב אפילו לא הוית ליה חזקה ברורה כל שאין חזקה כנגדו כשר וכן בדין דהוה ספק דרבנן ולקולא וזו היא אוקימתא דרב הוגא כר חיננא שחלק בין תחומין לטומאה כדאיתא התם ויעיד על זה שטעם ספק טהורה ספק טמאה שאינו עירוב היא משום סעודה הראויה וזה באחרו אם היו לפניו בתי ככרות ומבואר בסמוך כך נ"ל להעמיד דברי רבינו ורש"י ז"ל. ולשון המיתרת מורה דבעירובי תחומין הוא מדקהחיר אחרו לו שנים יהא אבי עירובין נשנים אלא בעירובי תחומין ומ"מ ר"ח ז"ל פירש הא דרבה בעירובי חצרות בדוקא ולזה הסכימו הריב"ן והרשב"א ז"ל ורבים ארוו לו שנים לא ועירב עליו לא וגנה העירוב תגבי הגרותיגו. ויש אתה בדברי הרשב"א ז"ל שפירשה בעירובי חצרות וכתב שאם עירב בחלות בתרומה ספק טמאה וספק טהורה שאינו עירוב והב בדין עירוב התחומין שאינו עירוב בין השמשות למדו אתה שאמרו בתרומה ספק שאינו עירוב ואותר אמי נדבריו עירובי חצרות יוכיחו ודברי רבינו ורש"י ז"ל עיקר וכ"ל יותר:

יד נפל על העירוב גל וכו'. משנה (עירובין ל"ה) כהבהיה למעלה והבחירה בגמרא בדבעי תרא ותגיגא שא"א להוציאו בלא עשיית מלאכה ומפורשים שם כל החלוקים שהזכיר רבינו:

טו אבל אם עירב בתרומה וכו'. ברייתא שם (דף ל"ה.) וכבר הארכתי למעלה בטעם זה:

וכן

משנה למלך

יג שבין השמשות ספק הוא וספק העירוב כשר. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פ"ד מהלכות בכורות דין א'):

הרוצה

מגדל עוז

נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס הצומחין מן הארץ וכו' עד הרי זה עירוב. פ' בכל מערבין (דף ל"ו). כתב הראב"ד ז"ל אמן קונפס אמן כו' ולא אמר אלא על הקנה, עכ"ל. ואני אומר ספרים תלוקים הם וכ"כ בעל הערוך והטעות שהזכיר איני רואה אותו דהא בגמרא תייתי עליה כל דבר שמשום שבות כלומר שהוא מחובר ואם לי קנה ויה לי קונדס והרב רבי נתן בעל הערוך ז"ל פירש בקונדס שהוא כעין קורות גדולות חרוכות עותדות כעין עירודין: כל המניח עירובו עד להגיע אל עירובו: כתב הראב"ד זה שנה משנתנו כר"א דאמר באמצען ואינו כן אלא כר' יהודה, עכ"ל ואני אומר כבר כתבתי בענין והוא באמצען את שגראה לי באותו ענין רק בנדון שלפנינו פשוט הוא בפרק בכל מערבין גמרא מתניתין דנתגלגל חוץ לתחום דגרסינן אמר רבה לא שנו אלא שנתגלגל חוץ לד' אמות אבל נתגלגל בתוך ד' אמות הנותן את עירובו יש לו ד' אמות וכן הביאה ר"י אלפס ז"ל

הגהות מיימוניות

[ג] וכן בפ' ב"ם קאמר דהכא איירי בעירובי תרומין וכן משמע הלשון מדקאמר צא משמע חוץ לעיר לסוף רהתום אבל ר"י פירש דהא דרבא איירי בעירובי חצרות אבל בעירובי תחומין כ"ד מרירין בספיקא היכא דליכא חזקה דכשרות ותדע לך דמקילין בעירובי חצירות מבעירובי תרומין דאילו בעירובי חצירות סגי במזון שתי סעודות לכולן ובעירובי תחומין בעי מזון שתי סעודות לכל אחד ועוד דבעירובי חצירות קאמר רב הונא קטן גובה את העירוב ואילו בעירובי תחומין תנן השולח עירובו ביד חש"ו אינו עירוב ועוד דטלתא דרבא מייתי לה בפ' ה"ר אעירובי חצירות ופריך מינה אף אעירובי חצירות ואל תקשה מלשון צא דבה"ב אשכחן בפרק שואל צא ושכור לי פועלים, ע"כ:

הלכות: נתגלגל העירוב עד הרי זה עירוב. פ' כמה מדליקין (דף ל"ד) וסוף פרק הדר (דף ע"ו) אמרו לו שנים עד הרי זה עירוב. פ' בכל מערבין (דף ל"ה) נפל על העירוב עד או שינסח ויטלן. בכל פ' בכל מערבין (דף ל"ה):

וכן אם היו לפניו שתי ככרות של תרומה אחת טהורה ואחת טמאה ואינו יודע אי זו היא משתיהן ואמר עירובי בטהורה בכל מקום שהוא אינו עירוב. שאין כאן סעודה הראויה לאכילה: **טז** אמר ככר זו היום חול ולמחר קדש ועירב בה הרי זה עירוב. שבין השמשות עדיין לא נתקדשה ודאי וראויה היתה מבעוד יום. אבל אם אמר היום קדש ולמחר חול אין מערבין בה שאינה ראויה עד שתחשך. וכן אם הפריש תרומה והתנה עליה שלא תהיה תרומה עד שתחשך אין מערבין בה. שהרי היא טבל כל בין השמשות וצריך שתהיה הסעודה ראויה מבעוד יום: **יז** הנותן עירובו בבית הקברות אינו [ז] עירוב לפי שבית הקברות אסור בהנייה וכיון שרוצה בקיום העירוב שם אחר קנייה הרי נהנה בו. נתנו בבית הפרס הרי זה עירוב ואפילו היה כהן מפני שיכול ליכנס שם במגדל הפורח או שינפח והולך: **יח** רבים [א]שרצו להשתתף בעירובי תחומין מקבצין כולן עירובן שתי סעודות לכל אחד ואחד ומניחין אותו בכלי אחד במקום שירצו. ואם עשה אחד עירוב על ידי כולן צריך לזכות להן על ידי אחר. וצריך להודיעם שאין מערבין לו לאדם עירובי תחומין אלא לדעתו שמא אינו רוצה לערב באותה הרוח שרצה זה. [ב]ואם הודיעו מבעוד יום אף על פי שלא רצה אלא משתחשך הרי זה עירוב. ואם לא הודיעו עד שחשכה אינו יוצא בו שאין מערבין משתחשך: **יט** כל הזוכה בעירובי חצירות מזכין על ידו בעירובי תחומין. וכל מי שאין מזכין על ידו עירובי חצירות אין מזכין על ידו עירובי תחומין: **כ** נותן אדם מעה [ג]לבעל הבית כדי שיקח לו פת ויערב לו בה עירובי תחומין. אבל אם נתן לחווני או לנחתום ואמר לו זכה לי במעה זו אינו עירוב. ואם אמר לו ערב עלי במעה זו הרי זה לוקח בה פת או אוכל מן האוכלין ומערב עליו. ואם נתן לו כלי ואמר לו הן לי בזה אוכל וזכה לי בו הרי זה לוקח אוכל ומערב עליו בו: **כא** [ד]מערב אדם עירובי התחומין על ידי בנו ובתו הקטנים ועל ידי עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתן בין שלא מדעתן. לפיכך אם עירב עליהן ועירבו לעצמן יוצאין בשל רבן. אבל אינו מערב לא על ידי בנו ובתו הגדולים ולא על ידי עבדו ושפחתו העברים ולא על ידי אשתו אלא מדעתן. ואע"פ שהן אוכלין אצלו על שולחנו. ואם עירב עליהן ושמעו ושתקו ולא מיחו יוצאין בעירובו. עירב על אחד מהן ועירבו הן לעצמן אין לך מחאה גדולה מזו ויוצאין בעירוב עצמן. קטן בן שש שנים או פחות יוצא בעירוב אמו ואין צריך להניח עליו מזון שתי סעודות לעצמו: **כב** [ה]הרוצה לשלח עירובו ביד אחר להניחו לו במקום שהוא רוצה לקבוע שביתתו שם הרשות בידו. וכשהוא משלחו אינו משלחו ביד חרש שוטה וקטן ולא ביד מי שאינו מודה במצות עירוב. ואם שלח אינו עירוב. ואם שלחו ביד אחד מאלו הפסולין להוליכו לאדם כשר כדי שיוליכו הכשר ויניחו במקום העירוב הרי זה כשר. ואפילו שלחו על הקוף

א טור סימן תט: ב טור שם סמ"ג עשין דרבנן א: ג טור סימן שטו סמ"ג שם: ד טור סי' תיד סמ"ג שם: ה טור סי' שט:

מגיד משנה

וכן אם היו וכו'. בעיא דאיפשטא שם ואמרו שם בעינן סעודה הראויה מבעו"י וליכא כמו שכתב רבינו:

טז אמר ככר זו היום חול וכו'. שם בעיא דאיפשטא ונזכר שם הטעם כמ"ש רבינו:

היום קדש וכו'. שם זה בעיא דאיפשטא ומכרה טעמה כדברי רבינו:

וכן אם הפריש וכו'. משנה מפורשת שם (דף ל"ו:) ומפרש רב פפא טעמא משום דבעינן סעודה הראויה מבעו"י וליכא וכמ"ש רבינו. וכל אלו הדינין הם ג"כ בעירובי חצרות וכבר מבוארו קודם פרק רחבון ומהם יש ללמוד להיות כאן:

יז הנותן את עירובו בבית הקברות וכו'. מחלוקת ר"י וחכמים שם (דף ל"ו:) במשנה שאמרו שם לכהן בבית הפרס ר"י אומר אפילו בבית הקברות ומסקנא דגמרא (דף ל"ט) בהא קא מיפלגי מר סבר עירוב ר"י כיון דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דמינטרא ומ"מ ניחא ליה אי מינטריך ליה אכיל ליה ופסק רבינו כרבנן וכסתם מתני'. והרשב"א ז"ל הקשה בזה ממ"ש ריב"ל פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ו:) הלכה כדברי המקיל בעירוב ואפילו יחיד במקום רבים. וכבר כתב הרמב"ן ז"ל מדעת הגאונים ז"ל שלא לפסוק כן במקום רבים והביא ראיה שאין ריב"ל מוסכם ושרבים חלוקים עליו. עוד הקשה ממ"ש שמואל פרק חלון (דף פ"ב:) גבי עירובי חצרות שא"צ להודיע לדעת ר"י הלכה כר"י ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר"י בעירובין הלכה כמותו ויש לדחות דבעירובי חצרות בלבד קאמר א"נ דלא קי"ל כשמואל אלא כר' יוחנן דאמר הלכה כסתם משנה ככ"ל לדעת רבינו והרשב"א ז"ל פסק כר' יהודה: נתנו בבית הפרס וכו'. (דף ל"ו:) במשנה המוכרת והטעמים שהזכיר מפורשים בגמרא (דף ל':) וענין בית הפרס ודינו מבוארים ריש פ"י מהל' טומאת מת:

יח רבים שרצו להשתתף וכו'. (דף פ"ב) ריש פרק כיצד משתתפין בתחומין מניח את החבית ואומר הרי זה לכל בני עירי לכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה ושם (דף פ"ב:) מבואר שיעור מזון שתי סעודות הוא לכל אחד ואחד. ואם עשה אחד וכו'. פרק חלון (דף פ"א:) במשנה מבואר ומוסכם שאין מערבין לו לאדם עירובי תחומין אלא מדעתו: ואם הודיעו מבעו"י אע"פ שלא רצה אלא משתחשך וכו'. בכיצד משתתפין (דף פ"ב) כל שקבל עליו מבעוד יום מותר משתחשכה אסור שאין מערבין משתחשכה ובגמרא שמעת מינה אין ברירה דאי יש ברירה תגלי מלתא למפרע דמבעו"י הוה ניחא ליה, פירוש דקס"ד דאע"פ שהודיע מבעו"י כל שלא קבל עליו אלא משתחשכה אינו עירוב וא"ר אשי הודיעוהו ולא הודיעוהו קתני דכהודיעוהו מותר אע"פ שלא נתרצה עד שחשכה וכן פירש"י ז"ל ויש שם פירוש אחר וזה עיקר וכדעת רבינו:

יט כל הזוכה בעירובי חצרות מזכין על ידו וכו'. פ' חלון (דף פ') מסקנא דגמרא דקטין אחד עירובי תחומין ואחד עירובי חצרות צריך לזכות. ופשוט הוא שהם שוין בזכין באותן שאינן ראויין בעירובי חצרות אינן ראויין בתחומין וכ"כ ז"ל:

כ נותן אדם מעה לבעל הבית כדי שיקח לו וכו'. שם (דף פ"א:) משנה נותן אדם מעה לחנוני או לנחתום כדי שיזכה לו בעירוב דברי ר"א וחכ"א לא זכו לו מעותיו ומודים באחר כל אדם שזכו לו מעותיו שאין מערבין לו לאדם אלא מדעתו א"ר יהודה בד"א בער"ה וכו' ובגמרא מאן שאר כל אדם בעה"ב ואמר שמואל לא שנו עירוב דתחומי לא זכו לו מעותיו אלא מעה אבל כלי קונה ואמר שמואל לא שנו אלא דאמר זכה לי אבל ערב לי קונה ע"כ. וכל דברי רבינו מבוארים ודלא כר"א לפי שהוא יחיד במקום רבים וכמ"ש למעלה ופעם החנוני שאינו זוכה כשנתן לו מעה ואמר לו זכה לי לפי שהחנוני מוכר הפת ואין בעל המעה קונה אותה עד שימשוך כמבואר בהלכות מכירה וכיון שלא אמר לו ערב לי נראה שמשלו הוא רוצה לקנות מתת המעה ואינו קונה אבל כשאמר ערב לי הרי הוא עושהו שלוחו לערב עליו וקונה פת מאחר ומערב לו אבל בפת של עצמו לא שאין שליח קונה ומקנה וכשנתן כלי כל המטלטלין קונים זה את זה כמוזכר בהלכות מכירה פ"ה. ופירשה רבינו בעירובי תחומין ויש מפרשים אותה בעירובי חצרות ודברי רבינו עיקר:

כא מערב אדם עירובי תחומין וכו'. ס' כיצד משתתפין (דף פ"ב:) ה"ל מערב אדם ע"י בנו ובתו הקטנים על ידי עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתם בין שלא מדעתן וכולן שעירבו ועירב רבן עליהן יוצאים בשל רבן אבל אינו מערב לא ע"י בנו ובתו הגדולים ולא על ידי עבדו ושפחתו העברים ולא ע"י אשתו אלא מדעתם ופירשו שם בגמרא שאם שמעו ולא מיחו עירוב מיד יוצאין בעירובו וכתב הרשב"א ז"ל ואפילו לא הודיעם עד שחשכה. ועוד אמרו בגמרא שאם עירבו לעצמו עירוב אחר שאין לך מחאה גדולה מזו ומבוארו דברי רבינו: קטן בן שש שנים וכו'. שם א"ר אסי קטן בן שש יוצא בעירוב אמו:

כב הרוצה לשלח עירובו וכו'. פרק בכל מערבין (דף ל"א:) משנה השולח את עירובו ביד חרש שוטה וקטן או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב אם אמר לאחר לקבלו ממנו הרי זה עירוב ובגמרא וליחוש דלמא לא ממטי ליה ותירצו בעומד ורואהו והקשו עוד וליחוש דלמא לא מקבל ליה מיניה ותירצו חזקה שליח עושה שליחותו ושם אמרו בכל שעומד ורואהו אפילו נתנו לקוף או לפיל להוליכו ואמר לאחר לקבלו הרי זה עירוב:

משנה למלך

כב הרוצה לשלח עירובו ביד אחר וכו'. (א"ס מבואר בפרק בכל מערבין דהיינו משום דהוקה שליח עושה שליחותו, ועיין בדברי הרב המחבר פרק ד' מהלכות בכורות שהארכנו למעניתו בפרט זה. ושם יתבאר דהיכא דהשליח מעצמו אמר שרוצה לעשות שליחות אחת ממכינו לאחוקם או אפילו לקולא יע"ש):

הגהות מיימוניות

[ז] דלא כר"י דאמר אפילו בבית הקברות אלא כרבנן דשרי דווקא בבית הפרס וכ"נ לר"י דאע"ג דר"י מיקל ועוד דאמרינן פרק כל גגות כל מקום ששנה ר"י בעירובין הלכה כמותו כהא נראה דלית הילכתא כוותיה פ"ק דתלי פלוגתייהו בפלוגתא דר"י ורבי דרבי מטמא דקסבר אהל זרוק לא שמיה אהל והלכה כרבי מחבירו ע"כ. והנה לדעת המחבר אפילו לישראל אין עירובו עירוב כדמוכח בגמ' דפליגי רבנן ואסרי אפילו לישראל והא דקמיפלגי בכהן להודיעך כחו דר"י כדפירש"י עכ"ל ע"כ:

מגדל עוז

רבים שרצו להשתתף עד במקום שירצו. ריש פ' כיצד משתתפין (דף פ"ב): ואם עשה אחד עירוב עד שרצה זה. פ' חלון (דף פ"ו): ואם הודיעו מבעו"י עד על ידו עירובי תחומין. פ' כיצד משתתפין (דף כ"ב): נותן אדם מעה לבעל הבית עד ומערב עליו בו. פרק חלון (דף פ"א): מערב אדם וכו' עד בעירוב עצמן. ריש פרק כיצד משתתפין: קטן בן שש שנים עד שתי סעודות לעצמו. פרק כיצד משתתפין: הרוצה לשלח עירובו עד להוליכו אם סעירוב. פרק בכל מערבין (דף ל"א):

הקוף או על הפיל. והוא שיהיה עומד מרחוק עד שיראה זה הפסול או הבהמה שהגיעו אצל הכשר שאמר לו להוליך את העירוב. וכן רבים שנשתתפו בעירובי תחומין ורצו לשלוח עירובן ביד אחר הרי אלו משלחין: **כג** *אחד או רבים שאמרו לאחד צא וערב עלינו ועירב עליהן באי זה רוח שרצה הרי זה עירוב ויוצאין בו שהרי לא ייחדו לו רוח. *האומר לחבירו ערב עלי בתמרים ועירב עליו בגרוגרות בגרוגרות ועירב עליו בתמרים. א"ל הניח עירובי במגדל והניחו בשובך. בשובך והניחו במגדל. בבית והניחו בעליה בעליה והניחו בבית אינו עירוב. אבל אם אמר לו ערב עלי סתם ועירב עליו בין בגרוגרות בין בתמרים בין בבית בין בעליה הרי זה עירוב: **כד** *כשם [ט]שמברכין על עירובי חצירות ושיתופי מבואות כך מברכין על עירובי תחומין, ואומר בזה העירוב יהיה מותר לי להלך למקום זה אלפים אמה לכל רוח. ואם היה אחד מערב על ידי רבים אומר בזה העירוב יהיה מותר לפלוני או לבני מקום פלוני או לבני עיר זו להלך ממקום זה אלפים אמה לכל רוח:

פרק שביעי

א מי [י]שיצא מערב שבת חוץ למדינה ועמד במקום ידוע בתוך התחום או בסופו ואמר שביתתי במקום זה וחזר לעירו ולן שם. יש לו להלך למחר מאותו מקום אלפים אמה לכל רוח. וזה הוא עיקר עירובי תחומין לערב ברגליו. [א] ולא אמרו לערב בהנחת מזון שתי סעודות בלבד במקום אף על פי שלא יצא ולא עמד שם אלא להקל על העשיר שלא יצא אלא ישלח עירובו ביד אחר ויניחו לו: **ב** וכן [כ]אם נתכוין לקבוע שביתתו במקום ידוע אצלו כגון אילן או בית או גדר שהוא מכיר מקומו ויש בינו ובינו כשחשכה אלפים אמה או פחות והחזיק בדרך והלך כדי שיגיע לאותו מקום ויקנה בו שביתה אף על פי שלא הגיע ולא עמד שם אלא החזירו חבירו ללון אצלו או שחזר מעצמו ללון או נתעכב. למחר יש לו להלך עד מקום שנתכוין לו ומאותו המקום אלפים אמה לכל רוח. שכיון שגמר בלבו לקבוע שם שביתתו והחזיק בדרך נעשה כמי שעמד שם או שהניח עירובו שם: **ג** במה דברים אמורים [ב] בעני שאין מטריחין אותו להניח עירוב או ברחוק [ל]כגון מי שהיה בא בדרך והיה ירא שמא תחשך. והוא שישאר מן היום כדי להגיע לאותו מקום שקנה בו שביתה קודם שתחשך אם רץ [ג] בכל כחו והיה ביני ובין אותו מקום כשתחשך אלפים אמה או פחות. אבל אם לא היה רחוק ולא עני או שלא נשאר מן היום כדי

ט שם: י טור סי' תטו סמ"ג שם: כ טור סי' תט סמ"ג עשין דרבנן א: ל טור סי' תי: מ טור סימן תט:

השגת הראב"ד

*אחד או רבים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שנה משנתנו כמ"ד יש ברירה, עכ"ל.

*כשם שמברכין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והיכן טוו לערב בתחומין, בשלמא עירובי חצרות ושתופי מבואות יש כאן היכר לשבת שלא להוציא לרה"ר אלא הא קולא נפקא מיניה לשבת ולא חומרא ואע"ש שאין מערבין אלא לדבר מצוה אין המצוה טעונה לעירוב והיאך יאמרו וצונו על מצות עירוב:

מגיד משנה

וכן רבים וכו'. זה פשוט ומבואר בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ב):

כג אחד או רבים וכו'. זה פשוט ומתבאר מהברייתא שבפרק מי שהוציאוהו (דף נ') או שאמר לעבדיו צאו וערבו עלי וכו' כמו שמבואר פ' שמיני. ובהשגות א"א שנה משנתנו כמ"ד יש ברירה ע"כ וכן הוא האמת דקי"ל בדרבנן יש ברירה ואפילו לא ידעו עד שתחשכה יוצאין באותו עירוב וכדעת רבינו וכן פסקו ז"ל: **האומר לחבירו ערב לי וכו'**. פ' התקבל בגיטין (דף ס"ה) האומר לשלוחו ערב לי בתמרים ועירב לו בגרוגרות בגרוגרות ועירב לו בתמרים תני חדא עירובו עירוב ותניא אידך אין עירובו עירוב אמר רבה ל"ק הא דאין עירובו עירוב כרבנן דאמרי קפידא הוי אידך כר' אליעזר דאמר מראה מקום הוא לו. רב יוסף אמר הא והא רבנן כאן בשלו כאן בשל חבירו ופירשו ז"ל אם העירוב משלו משלח אינו עירוב אם הוא משל שליח עירובו עירוב שנוח לו לחשלח במה שיתן לו שליח א"ל אביי אלא הא דתניא האומר לשלוחו ערב לי במגדל ועירב לו בשובך בשובך ועירב לו במגדל תני חדא עירובו עירוב ותניא אידך אינו עירוב התם מאי שלו ומאי של חבירו איכא ואירכן התם נמי איכא פירי דמגדל ופירי דשובך ע"כ בגמרא. ומשמע ודאי דרבא לית ליה סברא דרב יוסף לחלק בין שלו לשל חבירו דאי ס"ל הכין הוה מוקים לתרווייהו כהלכתא והוה מוקים להו בגדדין מלוקים כי היכי דלא ליפלגו. ופסק רבינו כרבא חדא דהוה בתרא ועוד דאביי משמע דהכי ס"ל ורב יוסף אצטריך לדחוקי ולאיתויי דעירב לו במגדל מפירי דמגדל קאמר והרשב"א ז"ל פסק בספרו כרב יוסף ודברי רבינו נראין לי·

אבל אם אמר וכו'. זה דבר פשוט נלמד משם:

כד כשם שמברכים וכו' זה מה שאמרו (פסחים ז') כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. וכן כתב בספר העתים ומוסכם הוא מן הגאונים ז"ל ובהשגות א"א והיכן צונו לערב בתחומין וכו' והיאך נאמר וצונו על מצות עירוב עכ"ל. ואני אומר דיותר ראוי לברך על עירובי התחומין מעל עירובי חצרות אם מטעם קולא וחומרא הוא לפי שידוע שדבר תורה מותר להוציא מן הבתים לחצרות ולמבואות בלא שום עירוב וחכמים אסרו זה גזרה משום הוצאה מרה"י לרה"ר והתירו ע"י עירוב ואנו מברכין וצונו לומר שאין אנו רשאין לטלטל בלא עירוב וצונו

שכנראה להוציא מן הבית לחצר שנערב וה"ז כתלות נס"י ושחיטה וכיוצא בהן, אף בעירובי התחומין ידוע שמן התורה מותר ללכת שלש פרסאות בלא עירוב כמבואר פכ"ז מהלכות שבת והכמים אסרו יותר מאלפים אמה לכל רוח והתירוהו על ידי עירוב התחומין וכשנראה ללכת ממקום בהיתר לצד אחד יותר מאלפים אין אנו רשאין בלא עירוב וא"כ יש לנו לברך על כך. ולא עוד אלא שבהגרות ע"י עירוב נעקר לגמרי איסור של דבריהם להוצאת הבתים ובעירובי התחומין עדיין גורסם קיימת שלא ללכת יותר מאלפים אמה לכל רוח אלא שהעתיק שביתתו ממקומו למקום עירובו ומה שנשכר לצד עירובו מפסיד לצד האחר ולפעמים מפסיד יותר בתוך המדינה כנזכר בראש הפרק ונתבאר שאם מטעם קולא והומרא הוא שיותר ראוי לברך על עירובי תחומין כנ"ל:

פ"ז א מי שיצא מע"ש חוץ למדינה וכו'. משנה שם (עירובין מ"ט:) מחלוקת ר"מ ור' יהודה וקי"ל כר"י וכאוקימתיה דרב נחמן (דף נ"א.) ובברייתא דתניא ר"י אומר אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל ולא עשיר חוץ לתחום פירש"י ז"ל חוץ לתחום לאו דוקא אלא בסוף התחום ולאו דוקא חוץ לתחום בתוך ארבע אמות קאמר עכ"ל. וי"ל חוץ לעיר ללכת לתחום ויאמר שביתתי הכא במקומי וזהו עיקרו של עירוב והקילו חכמים לבעל הבית לשלח עירובו ביד בנו או ביד שלוחו בשביל להקל עליו:

ב וכן אם נתכוין לקבוע שביתתו וכו'. זה מוסכם מר"מ ור"י לפי אוקימתא דר"נ דכל שאינו מהלך עד מקום שקנה שביתה דברי הכל עני אין עשיר לא וכל הגאונים והחולקים שכתב רבינו מפורשים שם:

ג בד"א בעני וכו' או ברחוק וכו'. כל אלו ההגהים מבוארים שם וכתב הרשב"א ז"ל אי זהו עני כל שיוצא מביתו שלא על דעת לערב וחשכה לו בדרך ואפילו היה בידו פת יצא מביתו על דעת לקנות שביתה באחד מן המקומות אפילו עני הרי זה עשיר לדבר זה שאין לך עני שאין לו בביתו אוכלים שיכול לערב בהן עכ"ל. ודקדק כן מן הסוגיא ואין נראה כן מלשון רבינו. ונראה מדברי רבינו שאם אמר שביתתי במקום פלוני והמקום ההוא רחוק יותר מאלפים אמה ממקומו קנה שביתה במקומו ואין בדבריו כלום ויש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח. ובהשגות כתוב א"א אם יש בין המקום וכו' ובסמוך· אכתוב הסוגיא ודעת רבינו בזה:

מי

מגדל עוז

וכן רבים עד משלחין. פ' כיצד משתתפין: אחד או רבים כו' עד ייחדו לו רוח: כתב הראב"ד ז"ל שנה משנתנו כמ"ד יש ברירה, עכ"ל· ואני אומר הלכה כן: האומר לחבירו וכו' עד הרי זה עירוב. פ' התקבל במסכת גיטין ובהלכות גדולות: כשם שמברכין על עירובי חצרות וכו' עד סוף הפרק כתב הראב"ד ז"ל והיכן צונו לערב בתחומין וכו' והיאך יאמר וצונו על מצות עירוב: ואני אומר ככר נתחכמו בזה רבים וגדולים מן הראשונים והסכימו עם האומר לברך ומאי וצונו מלאו דלא תסור שמצוה לשמוע דברי חכמים בין לסקל בין להתמיר. וכס' כיצד מעברין מוכח מדברי סופרים שלא יצא אדם בשבת חוץ לעיר יותר מאלפים אמה וילפינן לה מתגרשי הערים והעובר מכין אותן מכות מרדות ובירושלמי תוכיח אותו מן התורה דגרסינן הגיעך סוף תחומי שבת שאנן מתורין דבר תורה רבי מנא בעי ניתא אלפים שאינו מתור תורה ארבעת אלפים מתור הוא ר' שמעון בן מנסיא בשם ר' אחא אין לך מתור מכולם אלא תחום י"ב מיל כנגד מחנה ישראל משמע שזה מתור אפילו לרבנן דר"ע ובסוגיא פרק כשם מוכח דתחומי אלפים אינה מדברי סופרים וגם רבותינו בעלי התוספות פסקו כן סוף פ"ק דמסכת עירובין בראיות ברורות כדאשכחן פרק בכל מערבין דא"ל רבא לר"נ ובס' מי שהוציאוהו דא"ל רבא לאביי והכנה רבוה וכ"כ הר"ם מקוצי בספר מצות ל"ת וחילק בין תחום י"ב מיל לאלפים אמה כמ"ש ר"י אלפס ז"ל סוף פ"ק דמסכת עירובין וכמ"ש ר"מ ז"ל ריש פרק כ"ח דהלכות שבת והר"ז בעל המאור חלק עליו לקבוע אותן מן התורה וגם הרמב"ן ז"ל הליע בזה טעה גדולה בספר המלחמות אין לי עורך בזה הספור להאריך בו רק על מה שנאחי עכשיו נומר כי עירובי תחומין דרבנן ואסיקנא פרק במה מדליקין דכל מצוה שהיא מדברי סופרים מברכין עליה וכבר הוכחתי והארכתי בזה סוף הלכות ברכות וגם ס"ג מהלכות מילה וגם כתבתי תשובת ר"מ ז"ל שהשיב בזיון לחכמי לוניל ז"ל וכ"ש אם פסקנו שהם מן התורה שיש לברך עליה·

פ"ז מי שיצא מע"ש עד שהוא עומד בו משתחשכה· כתב הראב"ד ז"ל אם יש בין המקום וכו' ואין לו אלא ד' אמות במקומו, עכ"ל: ואני אומר סברות חלוקות כן בשמעתין סוף פ' מי שהוציאוהו ואין לי להכריע אבל רואה אני לדעת הראב"ד ז"ל שנעשה חמר גמל שבמקומו לא קנה שהרי רחק עצמו באמירתו ובמקום כונתו באמירתו לא קנה שהרי הוא רחוק מאלפים ולדעת ר"מ ז"ל לא עקר ושם שביתתו במקומו אלא א"כ אמר על מקום שהוא ראוי להגיעו וכן משמע לישנא פ' מי שהוציאוהו גמרא דמתניתין דמי שבא בדרך דגרסינן אמר רבה והוא דקי רהיט מטי א"ל אביי והא תשכב לו קתני ומסדר השכב לו לביתו אבל לעיקרו של אילן מאי איכא דאמרי תשכב לו כי סגי קלי קלי אבל כי רהיט מטי ע"כ. משמע דלשלם לא הפסיד זכות מקומו אלא א"כ אמר לקנות שביתה במקום שאינו יכול להגיע

ט

הגהות מיימוניות

[א] כר"י ודלא כר"מ דאמר עיקר עירוב בפת ע"ש: [ב] אמר ר"נ מחלוקת במקומו וכו' אבל במקום פלוני דברי הכל עני אין עשיר לא ודלא כרב חסדא דאמר איפכא דתניא כוותיה דר"נ ע"ש ע"ב: [ג] אמר רבה והוא דרהיט ומטי:

כדי שיגיע אפילו רץ בכל כחו *או שהיה בין המקום שנתכוין לשבות בו ובין המקום שהוא עומד בו כשחשכה יתר מאלפים אמה או שלא כיון המקום שקנה בו שביתה. הרי זה לא קנה שביתה ברחוק מקום ואין לו אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום שהוא עומד בו כשחשכה: **ד** מי שעמד מבעוד יום ברה"י וקנה שם שביתה או שהיה בא בדרך ונתכוין לשבות ברה"י הידוע אצלו וקנה שם שביתתו הרי זה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח. ואם היתה רשות היחיד זו מקום שלא הוקף לדירה או תל או בקעה [א]אם היה בה בית סאתים או פחות מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח. ואם היתה יותר על בית סאתים אין לו בה אלא ארבע אמות וחוצה מהן אלפים אמה לכל רוח. וכן אם הניח עירובו במקום שלא הוקף לדירה: **ה** *הקונה [ב]שביתה ברחוק מקום ולא סיים מקום שביתתו לא קנה שביתה שם. כיצד היה בא בדרך ואמר שביתתי במקום פלוני או בשדה פלונית או בבקעה פלונית או ברחוק אלף אמה או אלפים ממקומי זה הרי זה לא קנה שביתה ברחוק ואין לו אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום שהוא עומד בו כשחשכה: **ו** אמר שביתתי תחת אילן פלוני או תחת סלע פלוני אם יש תחת אותו [ד] אילן או אותו סלע שמונה אמות או יתר לא קנה שביתה שהרי לא כיון מקום שביתתו. שאם בא לשבות בתוך ארבע אמות אלו שמא בארבע אמות האחרות הוא שקנה שביתה: **ז** לפיכך [ג]צריך להתכוין לשבות בעיקרו או בארבע אמות שבדרומו או שבצפונו. ואם היה תחתיו פחות משמנה אמות ונתכוין לשבות תחתיו קנה שהרי אין שם שיעור שני מקומות והרי מקצת מקומו מסויים. [ד]היו שנים באים בדרך אחד מהן מכיר אילן או גדר או מקום שהוא קובע בו שביתה והשני אינו מכיר. זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר והמכיר מתכוין לשבות הוא וחבירו במקום שהוא מכיר: **ח** אנשי העיר ששלחו אחד מהן להוליך להן עירובן למקום ידוע והחזיק בדרך והחזירו חבירו ולא הוליך עירובן. הן לא קנו שביתה באותו מקום שהרי לא הונח שם עירובן ואין להן להלך ממדינתן אלא אלפים אמה לכל רוח. והוא קנה שם עירוב שהרי הוא בא בדרך ונתכוין לשבות שם והחזיק בדרך. לפיכך יש לו להלך לאותו מקום למחר ולהלך ממנו אלפים אמה לכל רוח: **ט** זה [ה]שאמרנו שצריך הקונה שביתה ברחוק מקום שיחזיק בדרך, לא שיצא וילך בשדה אלא אפילו ירד מן העליה לילך לאותו מקום וקודם שיצא מפתח החצר החזירו חבירו הרי זה החזיק וקנה שביתה. וכל הקונה [ה] שביתה ברחוק מקום אינו צריך לומר שביתתי במקום פלוני אלא כיון שנגמר בלבו והחזיק בדרך כל שהוא קנה שם שביתה. ואין צריך לומר מי שיצא ברגליו ועמד במקום שקנה בו שביתה שאינו צריך לומר כלום אלא כיון שנגמר בלבו קנה: **י** התלמידים [ו]שהולכין ואוכלין בלילי שבת בשדות וכרמים אצל בעלי הבתים שפתן מצויה לעוברי

השגת הראב"ד

*או שהיה בין המקום וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אם יש בין המקום שהוא עומד משתחשכה ומקום שנתכוין לשבות בו יותר מן אלפים אמה הרי הוא כמי שהוא חוץ לתחום ואין לו אלא ארבע אמות במקומו, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*הקונה שביתה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל: אף זה אינו כן אלא הולך עד אותו מקום ממקום שהוא בתוך תחומו ואם רצה לילך מאותו מקום ואילך מחמירין עליו ואם בא למדוד מאותו מודדין לו מדרומו, עכ"ל:

מגיד משנה

ד מי שעומד מבע"י ברה"י וכו'. שם (דף נ':) ברייתא מי שבא בדרך וכו' שביתתי במקום פלוני מהלך עד שמגיע לאותו מקום הגיע לאותו מקום מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה כו"ה במקום המסויים כגון שובך כו' שהוא גבוה עשרה טפחים וכוא מארבע אמות עד בית סאתים וכן בבקעה עמוק עשרה טפחים והוא מד"א עד בית סאתים אבל במקום שאינו מסויים אין לו אלא ד"א וכבר כתבתי פכ"ו מהל' שבת שדעת הרשב"א הוא שאפילו שבת שם בבנין המחנות אם היה רה"י יותר על בית סאתים ולא הוקף לדירה אין לו אלא ד"א. ומדעת רבינו אלא נאמר חילוק זה אלא דוקא בקונה שם שביתה ע"י עירוב כגון שהלך שם וחזר או שאמר שביתתי במקום פלוני או שהניח עירוב את שם אבל בשובת ממש כל שהוא רה"י הרי הוא לו כד"א ויראה כן ממה שלא הזכיר ברבה הפרק גבי שבת תוך דיר וסהר ומערה מוקפין לדירה ולא חלקו כאן וכאן חלקו ואפשר שהחמירו בעירוב שלא נעשהו כשובת ממש ואף שגירא שבסוף כילד מעברין (דף ס"א:) מרצה שאין חילוק בשובת אבל בנותן את עירובו דברי הכל כל שאינו מוקף לדירה אין לו אלא ד"א כמבואר שם ונתבאר פ"ו:

ה הקונה שביתה ברחוק מקום וכו'. שם בפי שהוציאוהו (דף מ"ט:) מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשך והוא מכיר אילן וכו' ובגמרא מאי לא אמר כלום אמר רב לא אמר כלום כל עיקר דאפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ועשה תחתיו של אילן חמר גמל בא למדוד מן הצפון מודדין לו מן הדרום מן הדרום מודדין לו מן הצפון תניא כוותיה דרב בד"א במסיים ארבע אמות שקבע אבל לא סיים ד"א שקבע לא יזוז ממקומו לימא תהוי תיובתיה דשמואל ותירצו אמר לך שמואל הכא במאי עסקינן כגון דאיכא ממקום רגליו ועד עיקרו תרי אלפי וארבע גרמידי אי סיים ד"א מצי אזיל ואי לא לא מצי אזיל ופסקו בהלכות הלכה כשמואל משום דתניא כוותיה כדאיתא התם וזהו פירוש דברי שמואל לדעת רבינו ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו כלומר שאינו יכול להלך מן האילן לביתו ואפילו הוא בתוך אלפים אמה לאילן אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל דקסבר שמואל במקומו קנה שביתה ויש לו להלך אלפים אמה עד תחתיו של אילן אבל כיון שמגיע תחת האילן אין לו לזוז ממקומו לפי שלא קנה שביתה באילן לפי שמעשה כחמר גמל שכשאמר קנה שביתה בצפון מודדין לו ואומרים שבדרום קנאה ואם אמר בדרום אומרים שבצפון קנאה ואין שביתתו ברורה לפיכך לא קנה שם שביתה כלל ומתבארו דברי רבינו שכתב כאן. וקרוב לזה בעיקר הדין כתוב בספר המאור אמר לך שמואל הב"ע כגון דאיכא וכו' אינו ר"ל לא יזוז ממקומו כלל כדברי הר"א ז"ל שכתב למעלה אלא לכשיגיע לשם לא יזוז ממקומו לפי שלא קנה שם שביתה אלא א"כ סיים ד"א שקבע וכן בתוך אלפים אמה ממקום רגליו חם דעת רבינו. ויש בדברים אלו שטה אחרת למפרשים האחרונים כשטת ההגהות כתובים על ספר הרשב"א ז"ל:

ו אמר שביתתי תחת אילן פלוני וכו'. כן הן דברי שמואל שהזכרתי וכפי הסברא שכתבתי ואמרו שם (דף נ':) מ"ר הונא לא שנו אלא באילן שתחתיו שמונה אמות אבל באילן שאתחתיו שבע אמות הרי מקנה ביתו מכר. וזה סיוע לדברי רבינו לפי שלדברי שאר המפרשים לא נאמר זה אלא לדברי רב בלבד ואין הלכה כמותו ועוד שלא היה לו לומר לא שנו בשמם אמר שלדברי שמואל אין מקום לזה:

ז היו שנים באין בדרך וכו'. ברייתא שם היו שנים אחד מכיר ואחד שאינו מכיר זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר והמכיר אומר שבא שביתתנו במקום פלוני ע"ל:

ח אנשי העיר ששלחו אחד מהם וכו'. משנה (דף נ"ב:) מי שיצא לילך לעיר שמערבין בה והחזירו חבירו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין דברי ר"י והלכה כר"י ובגמרא מאי שנא הוא ומאי שנא אינהו אמר רב הונא הב"ע כגון שיש לו שני בתים וביניהם שני תחומי שבת הוא כיון דנפק ליה לאורחא הוה ליה עני והנך עשירים נינהו. ומדברי רבינו נראה שכשאמרו שיש לו שני בתים לאו דוקא דמלתא נקט אבל הרשב"א ז"ל כתב שכל שלא אמר בפירוש שביתתי במקום פלוני כיון שהחזירו חבירו אם אין לו בית שם כל שחזר ולא הלך אני אומר נמלך שלא לילך שם עד שיאמר בפירוש שביתתי במקום פלוני וזו סברא שלו ז"ל:

ט זה שאמרנו שצריך הקונה וכו'. שם מעשה שבקיה עד דנחית דרגא וכו':

וכן כל הקונה שביתה וכו'. שם מסקנא דגמרא כרב יוסף ואליבא דר' יוסי ב"ר יהודה:

י התלמידים שהולכין ואוכלין בליל שבת וכו'. פרק הדר (דף ע"ג:) הני בני בי רב דכרכי ריפתא בבגא ואתו בייתי בבי רב כי מבחיק להו תהומא מבגא מבחיק להו או מבי רב מבחיק להו דשמא סהדי דהי איכא דמייתי להו ריפתא להכא הוה ניחא להו כפי:

אין

הגהות מיימוניות

[ד] בגמרא פליגי רב אמר לא אמר כלום וכו' בעיקר טעמא מפרש שם דלא מסיים אחרית ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונעשה לו תחתיו של אילן חמר גמל וכו' פירש"י דלא מספידו אלא רחבו של אילן עוד כתב פירוש אחר ששמע ודחהו. וכתב מהר"ם ז"ל ונראה דאע"ג דהלכתא כרב באיסורי בהא הלכתא כשמואל דהא תניא כוותיה לקמן ופריך מיניה לרב ומשני רב תנא הוא ופליג ואע"ג דתניא נמי כוותיה דרב הא משני ליה שפיר לקמן אפילו אליבא דשמואל ועוד אפילו תרוייהו ברייתא דתניא כוותיה דרב דלא כשמואל כיון דתניא נמי כוותיה דשמואל א"כ פליגי ברייתות אהדדי וקי"ל כדברי המיקל בעירוב ע"כ: [ה] וכן אומר ר"י כדמוכח פרק בכל מערבין דאמרינן אבל ניעור כיון דאי בעי אמר מצי אמר כמאן דאמר דמי מיהו יש לחלק דשאני התם להולך לשם על התחום כדי לערב אבל ראיה מדנקט בפלוגתא דר"י ב"נ ישן ומשמע אבל ניעור אפילו רבנן קני בלא אמירה דומיא דישן ולעיל נמי תנן מי שישב בדרך ועמד והרי הוא סמוך לעיר כו' ומוכחא בגמרא דקני שביתה במקומו גבי עובדא דר"מ דקאמר שמא בית

מגדל עוז

כו אבל ברחוק מקום אין בדבריו כלום וכרי זה כאומר שביתתי באנוכייתא ודי שאלה על דשאק שהמכיר מקומו שבקנו לו מן השמים: מי שעמד מבע"י עד לכל רוח עד לדירה. פ' הדר: הקונה שביתה עד כשחשכה. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט): כתב הראב"ד ז"ל אף זה אינו כן וכו': ואני אומר כשבא זה בטיפן מן הרחוק כי הרחוק אמר שלא יהיה לו אלא ארבע אמות במקומו הואיל ורצה לקנות ברחוק מקום ועתה הוא אומר שילך עד אותו מקום. ולכי אומר לי אי שביה ע"ם בכפר שהעתיק ממנו ונכס מקום קרוב במקום רחוק אז טעה ככתוב בדברי הראב"ד ז"ל: אמר שביתתי וכו' עד בגנו קנה. פ' מי שהוציאוהו: התלמידים שהולכין בלילי שבת עד סוף הפרק. פרק הדר (דף ע"ג) ופ' כילד מבתשין:

לעוברי דרכים הבאים שם ובאים ולנים בבית המדרש. מהלכין אלפים אמה לכל רוח מבית המדרש לא ממקום האכילה. שאילו מצאו סעודתן בבית המדרש לא היו יוצאין לשדה ואין דעתן סומכת לדירה אלא על בית מדרשם:

פרק שמיני

א אין [א]מניחין שני עירובין אחד במזרח ואחד במערב כדי שיהלך במקצת היום על אחד משני העירובין ובשאר היום על העירוב השני. שאין מערבין שני עירובין ליום אחד. טעה ועירב לשתי רוחות כמדומה הוא שמערבין לשתי רוחות. או שאמר לשנים צאו וערבו עלי אחד עירב עליו לצפון ואחד עירב עליו לדרום מהלך כרגלי שניהם: **ב** [ב]כיצד מהלך כרגלי שניהם שאינו יכול להלך אלא במקום שיש לשניהם להלך בו. נתן האחד עירוב ברחוק אלף אמה לרוח מזרח והניח השני מהן עירובו ברחוק חמש מאות אמה לרוח מערב. אין זה שערבו עליו מהלך במערב אלא אלף אמה כרגלי מי שעירב עליו במזרח. ולא יהלך במזרח אלא אלף וחמש מאות אמה כרגלי מי שעירב עליו במערב. לפיכך אם עירב. או עירבו עליו שני עירובין אלו אחד ברחוק אלפים אמה למזרח ואחד ברחוק אלפים אמה למערב הרי זה לא יזוז ממקומו: **ג** [ג]מערב אדם שני עירובין בשתי רוחות [א] ומתנה ואומר אם אירע לי דבר מצוה או נלהצתי למחר ונצרכתי לרוח זו זה העירוב הוא שאני סומך עליו והעירוב שברוח השנית אינו כלום. ואם נצרכתי לרוח זו השני זה העירוב הוא שאני סומך עליו ושברוח הראשונה אינו כלום. ואם נצרכתי לשתי הרוחות יש לי לסמוך על איזה עירוב שארצה ולאיזה שארצה אלך. ואם לא אירע לי דבר ולא נצרכתי לרוח מהן אין שני העירובין האלו עירוב ואיני סומך על אחד מהן אלא הריני כבני עירי שיש לו אלפים אמה לכל רוח מחוץ לחומה: **ד** כשם [ד]שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור לצאת ביום טוב וביום הכפורים. וכשם שהמוציא מרשות לרשות בשבת חייב כך המוציא מרשות לרשות ביום הכפורים חייב. אבל ביום טוב מותר להוציא מרשות לרשות. לפיכך מערבין עירובי חצירות ומשתתפין במבואות ליום הכפורים כשבת. ומערבין עירובי תחומין ליום הכפורים ולימים טובים כדרך שמערבין לשבת: **ה** [ה]יום *טוב שחל להיות סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה או שני ימים טובים של גליות יש לו לערב שני עירובין לשתי רוחות וסומך על אי זה מהן שירצה ליום הראשון ועל העירוב שברוח השניה ליום השני. או מערב עירוב אחד לרוח אחת וסומך עליו לאחד משני ימים וביום השני יהיה כבני העיר וכאילו לא עשה עירוב ויש לו אלפים אמה לכל רוח. במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש [ב] השנה הרי הן כיום אחד ואינו מערב לשני ימים אלא לרוח אחת: **ו** וכן מתנה אדם על עירובו ואומר עירובי לשבת זו אבל לא לשבת אחרת או לשבת אחרת אבל לא לשבת זו. לשבתות ולא לימים טובים לימים טובים ולא לשבתות: **ז** [ו]אמר לחמשה הריני מערב על איזה מכם שארצה רציתי אלך לא רציתי לא אלך. אע"פ שרצה [ג] משחשכה ילך. דבר שהוא מדברי סופרים יש בו ברירה. וכן המערב לשבתות של כל השנה ואמר רציתי אלך לא רציתי לא אלך אלא אהיה כבני עירי כל שבת שירצה ילך אע"פ שרצה משתחשך:

ח *המערב [ז]לשני ימים טובים של גליות או לשבת ויום טוב אע"פ שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים צריך שיהיה העירוב במקומו מצוי בליל הראשון ובליל שני כל בין השמשות. כיצד הוא עושה מוליכו בערב יום טוב או בערב שבת ומחשיך עליו ונוטלו בידו ובא לו אם היה ליל יום טוב. ולמחר מוליכו לאותו מקום ומניחו שם עד שתחשך

מגיד משנה

פ"ח א אין מניחין שני עירובין אחד במזרח וכו'. פרק בכל מערבין (דף ל"ח) אמרו לו חכמים לר"א אי אתה מודה שאין מערבין ליום אחד חציו לצפון וחציו לדרום אמר להם אבל וכו'. טעה ועירב. פ' מי שהוציאוהו (דף נ.) טעה ועירב לשתי רוחות כמדומה הוא שמערבין לשתי רוחות או שאמר לעבדיו צאו וערבו עלי אחד עירב עליו לצפון ואחד עירב עליו לדרום מהלך לצפון כעירוב לדרום לדרום כעירוב לצפון והם מלאו עליו את התחום לא יזוז ממקומו ע"כ:

ג מערב אדם שני עירובין בשתי רוחות וכו'. בכל מערבין (דף ל"ו:) משנה מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו עובדי כוכבים ומזלות למזרח עירובי למערב למערב עירובי למזרח אם באו מכאן ומכאן למקום שארצה אלך לא מכאן ולא מכאן הריני כבני עירי אם בא חכם למזרח עירובי למזרח למערב וכו' וקי"ל כמתני' דיש ברירה בשל דבריהם וכ"כ מן ההלכות וכן פסקו ז"ל:

ד כשם שאסור לצאת חוץ לתחום וכו'. דין התחומין שהן שוין ביום הכפורים ובימים טובים כשבת תוספתא פ' בכל מערבין (דף ל"ח) ובשבת שם ויתבאר מן הדינין הבאין, ודין עירובי חצרות שהוא נוהג ביוה"כ מחלוקת אבל פסק הלכה שכשם שעירוב והוצאה לשבת כך עירוב והוצאה ביוה"כ ונזכר זה בהרבה מקומות ומסקנא בכריתות פרק אמרו לו (דף י"ד) פ"ו. וביו"ט משמע בפרקא קמא דיו"ט (דף י"ב.) דב"ה סבירא להו דאין עירוב והוצאה ליו"ט וכן היא מסקנת ההלכות פרקא קמא דיו"ט ויתבאר יותר חזה פ"א מהלכות שביתת יו"ט והרשב"א ז"ל חלוק בזה וכתב בספרו אין מוציאין מחצר לחצר כלים שאין בהם צורך ליו"ט אא"כ עירבו שעירוב והוצאה ליו"ט כמו שיש עירוב והוצאה לשבת ושם אבאר הסוגיא לפי דעתו ולפי דעת רבינו:

ה יום טוב הסמוך לשבת וכו'. בפרק בכל מערבין (עירובין ל"ח) משנה ר"א אומר יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניו בין מלאחריו מערב אדם שני עירובין ואומר עירובי בראשון למזרח ובשני למערב בראשון למערב ובשני למזרח עירובי בראשון ובשני כבני עירי והחכמים נחלקו ונפסקה הלכה בגמרא כר"א וכן הדין בשני ימים טובים של גליות וכן מפורש שם ונזכר בהלכות אבל לא בשני ימים טובים של ראש השנה:

ו וכן מתנה אדם וכו'. כמדומה לי שמבואר זה בתוספתא ופשוט הוא:

ז אמר לחמשה הריני מערב וכו'. שם (דף ל"ז:) מוכיח דלדידן דקיי"ל כדרבנן יש ברירה אפילו רצה משחשכה עירובו עירוב דאיגלאי מלתא למפרע דבין השמשות זהו סקנה שביתה שם וכ"כ ז"ל:

וכן המערב לשבתות וכו'. גם זה שם במחלוקת וקי"ל כת"ד אפילו רצה משחשכה עירובו עירוב ומטעם יש ברירה:

ח המערב לשני י"ט של גליות וכו'. (דף ל"ח) אמר להם ר"א אי אתם מודים לי שאם עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני נאכל עירובו בראשון אין יוצא בשני אמרו לו אבל אמר להן א"כ שתי קדושות הן ורבנן הכא להומרא והכא להומרא. ופירש"י ז"ל משום דמספקא להו אי קדושה אחת הן אי שתי קדושות הן. כיצד הוא עושה וכו'. במשנה כיצד יעשה מוליכו בראשון מחשיך עליו נוטלו ובא לו והשני מחשיך עליו ואוכלו ובא לו

השגת הראב"ד

*יו"ט שחל להיות וכו'. כתב הראב"ד ואיך לא פירש ולא חילק בדבר והלא העמידוה בגמרא דמנח לה בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן דאי לאו יו"ט ושבת לא מצי לערב בשתי רוחות:

השגת הראב"ד

*המערב לשני ימים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה שאפילו בשני י"ט של ר"ה אע"פ שהן קדושה אחת צריך שיהא העירוב קיים בליל שני ובמקומו, להוראה אחרינן שהן קדושה אחת אבל לקולא לא אמרינן, עכ"ל:

א טור סימן שיב סמ"ג עשין שם: ב טור סי' שיא תיב סמ"ג שם ג טור סי' תיג סמ"ג שם ד טור סי' תטז סמ"ג שם. ה שם ו טור סי' תיג סמ"ג שם. ז טור סי' תטו:

מגדל עוז

פ"ח אין מניחין וכו' עד ליום אחד. פ' בכל מערבין (דף ל"ח) · טעה ועירב עד לא יזוז ממקומו. פ' מי שהוציאוהו (דף נ') מערב אדם וכו' עד מחוץ לחומה. פ' בכל מערבין (דף ל"ו) · כשם שאסור לצאת עד כדרך שמערבין לשבת. זה פסק מכח לאותה ברייתא שהביא ר"י אלפס ז"ל פ"ק דביצה גמרא מתניתין דאין מוציאין את הקטן ואסיק דיש עירוב והוצאה ליוה"כ כשבת ומערבין להוציאין ג"כ ביו"ט אבל הוצאה הותרה בו משום לרשות וכ"נ מסיק בכריתות פרק אמרו לו גמרא דמתניתין דיש אוכל וכו'. יום טוב שחל להיות סמוך לשבת עד לרוח אחת כתב הראב"ד ואיך לא פירש ולא חלק וכו' לא מצי לערב בשתי רוחות. ואני בדקתי בתכור השגותיו ומצאתי כתוב שם לבון זה ראיתי שבסוף הפרק הזה ופירש עכ"ל. ולא ידעתי מיד מי כתב את אמרתי הנה נאתי במגלת ספר כתוב עלי ויגל כאמת שמי שאמרו כי לאחר שחילק כל הדינין האלו כולן עד וקדושה אחת הן הוא ופירש זה שאמרנו שיש לו לאדם וכו' עד ביום הראשון הכל כמו שמפורש פ' בכל מערבין (דף ל"ח): המערב לשני ימים

הגהות מיימוניות

בית המדרש בתוך תחומו מובלע היה והאי דנקט הכא ואמר שביתתי בבקומי משום דבעי לסיתגא סיפא וזו היא שאמרו העני מערב ברגליו אבל עשיר לא אע"ג דאמר שביתתי במקומי תוס' ופסק מהר"ם ע"כ [א] וכ"נ למהר"ם ואע"ג דאמר רבא ליתא לכתני' מקמי דאיו ה"ם לר' יהודה אבל אידו ס"ל כרבנן דאמרי יש ברירה ואע"ג דקי"ל בכולי תלמודא אין ברירה בתחומין דרבנן קי"ל יש ברירה תרע סדקבתנה הל. ור"א בסמיך מאן האי תנא דבדרבנן אין ברירה אלמא דהלכתא דיש ברירה ועוד דר' יוחנן אית ליה ליתא לדאיו מקמי מתניתין כדמשמע התם ואפילו ס"ל לרב דהיא דאיו כיון דלר' יוחנן ליתא רב ור"י הלכה כר"י ע"כ: [ב] אמר רב הלכה כר' וזקנים הללו ואליבא דר"א דאמר שתי קדושות הן ודלא כרבנים דאמרי מערב לרוח אחת בשני ימים או אין מערב כל עיקר וכן פסק מהר"ם: [ג] וכן פסק מהר"ם והא מתני' דאמר משחשכה אין עירובו עירוב אתיא כמ"ד דכרבנן

שתחשך [ד] ואוכלו אם היה ליל שבת או מביאו אם היה ליל יום טוב. מפני שהן שתי קדושות ואינן כיום אחד כדי שנאמר מליל ראשון קנה העירוב לשני ימים: **ט** [א]נאכל העירוב בראשון קנה העירוב לראשון ואין לו עירוב לשני. עירב ברגליו בראשון צריך לערב ברגליו בשני והוא שילך ויעמוד באותו מקום ויחשוב בלבו שיקנה שם שביתה. עירב בפת בראשון אם רצה לערב ברגליו בשני הרי זה עירוב. ואם רצה לערב בפת צריך לערב [ה] באותה הפת עצמה שעירב בה בראשון: **י** יום הכפורים שחל להיות ערב שבת או לאחר שבת בזמן שמקדשין על פי הראיה יראה לי שהן כיום אחד וקדושה אחת הם: **יא** זה שאמרנו שיש לו לערב שני עירובין בשתי רוחות לשני הימים והוא שיהיה אפשר לו להגיע לכל אחד משני העירובין ביום הראשון. אבל אם אי אפשר לו להגיע לעירוב של יום השני ביום הראשון אין עירוב השני עירוב. שהעירוב מצותו שיהיה בסעודה הראויה מבעוד יום וזה הואיל ואינו יכול להגיע לזה העירוב ביום הראשון הרי זו אינה ראויה מבעוד יום: **יב** [ב]כיצד הרי שהניח עירובו ברחוק אלפים אמה מביתו לרוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון והניח עירוב שני ברחוק אמה אחת או מאה או אלף ברוח מערב וסמך עליו ליום שני אין זה השני עירוב. שהרי ביום הראשון אין זה העירוב השני ראוי לו מבעוד יום לפי שאינו יכול להגיע אליו שהרי לא נשאר לו ברוח מערב כלום: **יג** אבל אם הניח עירובו ברחוק אלף וחמש מאות אמה מביתו ברוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון והניח עירוב שני רחוק מביתו לרוח מערב בתוך חמש מאות אמה וסמך עליו ליום שני הרי זה עירוב. שהרי אפשר לו שיגיע לו ביום הראשון: **יד** יום טוב שחל להיות בערב שבת אינו עושה עירוב ביום טוב לא עירובי חצירות ולא עירובי תחומין אלא מערב הוא ביום חמישי שהוא ערב יום טוב. ואם חלו שני ימים טובים של גליות בחמישי וערב שבת מערב מיום רביעי עירובי תחומין ועירובי חצירות. ואם שכח ולא עירב הרי זה מערב עירובי חצירות בחמישי ובערב שבת ומתנה אבל לא עירובי תחומין: **טו** כיצד מתנה אומר בחמישי אם היום יום טוב אין בדברי כלום ואם לאו הרי זה עירוב. ולמחר חוזר ומערב ואומר אם היום יום טוב כבר עירבתי מאמש ואין בדברי היום כלום ואם אמש היה יום טוב הרי זה עירוב. במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש השנה הרי הן כיום אחד ואינו מערב להן אלא מערב יום טוב:

מגיד משנה

נ"ע ופירש רבינו שזהו בשני י"ט או ביו"ט שלפני השבת אבל ביו"ט שלאחר השבת א"א להביאו בליל שבת ומשום הוא ומוכרח וכן פירש"י ז"ל ויו"ט אחר השבת דלא אפשר בהכי מוליכו בראשון ותוזר והולך שם בשני לראות אם קיים העירוב ומחשיך עליו ואם רוצה יאכלנו או יביאנו אח"כ עכ"ל. ומכאן שאם היה במקום המשתמר שרשאי הוא להשאירו שם ולא אמרו שטל בידו אלא דרך עצה אם לא היה במקום המשתמר וכ"כ הרשב"א ז"ל ומשום הוא. ומ"ש רבינו מפני שהן שתי קדושות ואינן כיום אחד נראה שדעתו שבשני י"ט של ר"ה שהן כיום אחד נאכל בראשון יוצא עליו בשני. ועל זה כתוב בהגהות א"ש טעה בזה שאפילו בשני י"ט של ר"ה שהם קדושה אחת לקולא לא דבעינן שיהא העירוב קיים בליל שני ובמקומו לחומרא אמרינן שהן קדושה אחת לקולא לא אמרינן ע"כ. ואני אומר לא טעה רבינו דלא אמרו דאמרינן קדושה אחת לחומרא ולא לקולא אלא קא מקשה ר"י לרבנן מנאכל עירובו בראשון יוצא בשני ולימרו ליה אינהו ולטעמיך שני י"ט של ר"ה מאי איכא למימר אלמא אמוראים למימר דספוקי מספקא להו בהא למעלה אלא ודאי כל שהן בקדושה אחת לכל דבריהם הוא ואפילו לרבנן דעד כאן לא מספקא להו לרבנן ונקיטי הכא לחומרא והכא לחומרא אלא ביו"ט ושבת אבל בשני י"ט של ר"ה פשיטא להו דקדושה אחת הן ואפילו לקולא ולזה הסכים הרשב"א ז"ל בספר קצר שלו וכ"כ ר' מנחם בעל המאורות שלו ועיקר:

ט נאכל העירוב וכו'. זה מבואר שם וכבר נזכר: עירב ברגליו וכו'. שם (דף ל"ט) עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני והקשו והא קא סלקא מיו"ט לשבת ותירצו שני טעמא דאזיל ואמר מידי דאזיל ותחיק וקאים קאמר. ולזה כתב רבינו ויחשוב בלבו. ומ"ש צריך לערב ברגליו ר"ל בדווקא שאינו יכול לערב בפת כמו שיתבאר בסמוך: עירב בפת וכו'. שם (דף ל"ט:) עירב בפת בראשון מערב ברגליו בשני עירב ברגליו בראשון אין מערבין בפת בשני לפי שאין מערבין בתחלה בפת, עירב בפת בראשון מערב בפת בשני

בשני אמר עמוד ובגלוהה פסח והפסד משום הכנה. וכתב הרשב"א שאם עירב בפת חדשה אינו עירוב:

י יוה"כ וכו'. זו סברת רבינו גלויה הטעם שכיון שכל שאסור בשבת אסור ביוה"כ דין הוא שיהיו קדושה אחת. וכתב רבינו בזמן שמקדשין ע"פ הראיה לפי שבזמנים אלו לעולם לא יחול יוה"כ סמוך לשבת. ולסברת רבינו הסכים הרשב"א ז"ל וכן לענין יוה"כ ושבת יש מי שהורה שקדושה אחת הן ונראין דבריו עכ"ל. אלא שהיה לו לפרש באיזה זמן:

יא זה שאמרנו שיש וכו'. שם (דף ל"ח:) הקשו על מה שאמרו מערב אדם שני עירובין והא בעינן סעודה הראויה מבעו"י ותירצו מי סברת דמנח ליה בסוף אלפים אמה לכאן ובסוף אלפים אמה לכאן דמנח ליה בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן ע"כ. וזה מבואר:

יב כיצד הרי שהניח וכו'. כבר נתבאר בסמוך:

יד יו"ט שחל להיות וכו'. במסכת יו"ט פ' יו"ט שחל (דף ט"ו י"ז) ת"ר יו"ט שחל להיות בע"ש אין מערבין לא עירובי תחומין ולא עירובי חצרות ונחלקו שם ונפסקה הלכה כן: ואם חלו שני וכו'. זה פשוט ויתבאר מהדין שיבא בסמוך: ואם שכח ולא וכו'. שם (דף י"ז) מניח אדם עירובי תחומין מיו"ט לחבירו ומתנה וכ"ש עירובי חצרות ורבא אמר מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומסקנא אבל עירובי תחומין לא, דמיקרי שביתה ביו"ט לא, ובהלכות והלכתא שתיה רבנא דנתרא הוא ומסתברא לן דה"ה בעירובי תחומין דמיקרי שביתה הוא אבל עירובי חצרות דבטול רשות הוא מניח אדם עירובו ביו"ט ראשון ומתנה ומיהו הכי וכו' כדברי רבינו:

טו בד"א בשני י"ט של וכו'. גם זה שם בהלכות ומבואר בפרק קמא דביצה (דף ו'.) כן גבי עירובי תבשילין וכ"ש גבי עירובי חצרות:

סליק הלכות עירובין

א טור סי' תטו כמ"ג שם : ב הגל שם :

הגהות מיימוניות

דברבנן אין ברירה ואנן לא קי"ל הכי כדלעיל בהג"ה בהלכה ג'. ע"כ: [ד] מכאן משמע שמותר לאכול העירוב מיד משחשכה עכ"ל מהר"ם וכן היה נוהג תמיד שהיה עושה עירובי חצירות בכל ע"ש כדמשמע פרק ב"מ ואוכל ככר העירוב מיד משחשכה או למחר ומברך על הככר ברכת המוציא כדאיתא פ' כל כתבי רבי אמי ור' אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובין מברכין עליו המוציא אמרי הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא ליתעביד בה מצות אחריתי. ע"כ: [ה] וכן הורה מהר"ם ז"ל כבהג"ה שבהסל פרק וח, ע"כ:

מגדל עוז

ימים טובים עד שני הימים. פרק בכל מערבין: כתב הראב"ד ז"ל אפילו בשני ימים טובים של ר"ה כו' אבל לקולא לא אמרינן עכ"ל: ואני אומר מה שכתב הראב"ד ז"ל נכון הוא ומ"ש ר"מ ז"ל כגאון המשנה והגמרא פרק בכל מערבין אום כלות. וכבר כתבתי כמה פעמים כי ר"מ ז"ל לא כיון בחבור הזה רק לקצר המרוץ בסדר ערוך להורות הוראות הורה ולכן קראו משנה תורה ולפי שהתלמוד לא הולך גם הוא הולך שלמו מזה ההגוך בכללו כי אין כן כהבכמתו רק, ויה"כ כסדר הדברים: יוה"כ עד קדושה אחת הן. הדברים האלו הם מסברתו ולכן כתב נראה לי ויש להם על מה שיסמוכו ולכן כוון לו כי נכון הוא: זה שאמרנו כו' עד מערב ביום רביעי עירובי חצרות ועירובי תחומין. כבר כתבתי שכל זה מפורש פרק בכל מערבין: ואם שכח ולא עירב הרי זה כו' עד סוף הפרק והלכה. פ"ק דביצה:

סליק הלכות עירובין בסיעתא דשמיא

הקדמת מגיד משנה להלכות שביתת עשור

פרק ראשון נתבאר בו איסור המלאכה בכלל והוא בשוה עם שבת בכל האסור מן התורה ומדבריהם הגן מפני דברים כמבואר שם ומכר בו איסור האכילה והשתיה ואיסור שאר הדברים כרחיצה ונעילת הסנדל וסיכה והשמים וזמן התחלת היום ויציאתו:

פרק שני נתבארו בו שיעורי האכילה והשתיה והדברים הראויים ושאין ראויים ומכר בו ביאור אל מי נהגה איסור זה וכן נתבאר בו מי הוא המתענה מדבריהם ומי פטור מהתענה:

פרק שלישי נתבארו בו פרטי ענייני הרחיצה ושאר הדומין לו ונראה זה לבד נאמרת והוהרו ומכר בו ענין אחת לגמרה על הסדר שאמרנו בפרק ראשון:

וטעם סדור זה מבואר להיות קודם פרק ראשון, לפי שהוא כולל ורצוי להיות קודם לפרטי. והחריו פרק שני, ורצוי להקדימו לפרק שלישי לפי שבעניינו בזה שיש בו חיוב כרת דבר תורה והנמשך אחריו, וה' שלישי הוא בדברים שאין בהם אלא מכת מרדות כמבואר בפרק ראשון ורצוי הוא להקדים החמור לקל וזה מבואר:

יש בכללן ארבע מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לשבות בו ממלאכה. ב) שלא לעשות בו מלאכה. ג) להתענות בו. ד) שלא לאכול ולשתות בו:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א [א]מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחדש השביעי שנאמר שבת שבתון הוא לכם. וכל העושה בו מלאכה בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר ובעשור וגו' כל מלאכה לא תעשו. ומה הוא חייב על עשיית מלאכה ביום זה. אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת. ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה: **ב** כל מלאכה שחייבין על זדונה בשבת סקילה חייבין על זדונה בעשור כרת. וכל שחייבין עליו קרבן חטאת בשבת חייבין עליו קרבן חטאת ביום הכפורים. וכל דבר שאסור לעשותו בשבת אע"פ שאינה מלאכה אסור לעשותו ביום הכפורים. ואם עשה מכין אותו מכת מרדות כדרך שמכין אותו על השבת. וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום הכפורים. וכל שאסור לאמרו או לעשותו לכתחלה בשבת כך אסור ביום הכפורים. כללו של דבר אין בין שבת ליום הכפורים בענינים אלו אלא שזדון מלאכה בשבת בסקילה וביום הכפורים בכרת: **ג** ומותר לקנב את הירק ° ביום הכפורים מן המנחה ולמעלה. ומהו הקינוב שיסיר את העלים המעופשות ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה. וכן מפצעין באגוזין ומפרכין ברמונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש. ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק [א] ובפציעת אגוזים ובפריכת רמונים כל היום. וכבר נהגו העם בשנער ובמערב שלא יעשו אחת מכל אלו ביום הצום אלא הרי הוא כשבת לכל דבריו: **ד** [ב]מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתיה שנאמר תענו את נפשותיכם. מפי

א טור סימן תריא סמ"ג לאוין סח עשין לא. ב סמ"ג עשין לב:

מגיד משנה

פ"א א מצות עשה מן וכו'. זה מבואר בכתוב ונזכר בגמרא בכמה מקומות: ומהו חייב על עשיית וכו'. משנה פ"ק דכריתות (דף [ב'] ע"ד)

ב וכל שחייבין וכו'. פ"ק דמגלה (דף ז') משנה אין בין שבת ליוה"כ אלא שזה זדונו בהכרת וזה זדונו בסקילה. ובמשנה זו נתבאר כל מה שהזכיר רבינו עד ומותר לקנב וכו'.

ג ומותר לקנב וכו'. פ' אלו קשרים (שבת קט"ו:) יוה"כ מותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה ופירש רבינו מהו הקנוב שיסיר העלים המעופשות וכו' וכן פירש"י ז"ל כדבריו והביאו ראיה שקניבה הוא חתיכה ממה שאמרו פרק כלל גדול (דף ע"ג:) האי מאן דקניב סלקא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע. ופירוש שהותך סלקא מן המחובר והוזרע ומלאחה כמבואר פ"ח מהלכות שבת וביוה"כ הותר בתלוש שאין בו אלא משום שבות. והקשו על פירושם דאי להסיר העלים הרעים היינו בורר והיינו מלאכה גמורה. ויש לי להרץ לדעתם דלא מקרי בורר אלא מתוך פסולת נתור או מין אוכל ממין אוכל אחר כנזכר פ"ח מהלכות שבת אבל זה הכל מין אוכל אחד ואין העלין האלו פסולת גמור ולא ראויין להקרא פסולת ואפשר שראויין לאכילה ע"י הדחק וכיון שכן אין בזה אלא משום שבות בשבת והותר ביוה"כ ואע"פ שאמרו מחבן חייב משום בורר וכן מאמר התם בדברים אחרים. ופירוש יקצץ השאר אינו ר"ל דק דק שא"כ הרי זה תולדת טוחן כנזכר פ"ז מהלכות שבת. אבל הרמב"ן והרשב"א ז"ל פירשו הדחת ירק ואמרו שנזכר בירושלמי שמותר להדיח כרשין ושלקות וכן נזכר בתוספתא ואמרו שזו היא קניבת ירק האמור בגמרא שלנו: וכן מפצעין וכו'. מימרא פרק אלו קשרים מפצעין באגוזים ומפרכין ברמונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש ופירוש דוקא מן המנחה ולמעלה אבל קודם לכן לא דנראה כמתקן לצורך היום א"נ דילמא אתי למיכל אבל מן המנחה ולמעלה כיון שהוא סמוך לערב דומה כמי שיש לו פת בסלו ולא אתי למיכל. ופירוש מפני עגמת נפש שהשו חכמים שלא יצטרך לערב לתקן הכל ותהיה נפשו עגומה: ויוה"כ וכו'. מחלוקת שם (דף קי"ד:) בקניבת ירק ופסק כדברי האוסרים דאינון בתראי והניא כוותייהו: וכבר נהגו וכו' יש בגמרא (דף קט"ו:) רמז למנהג זה וכו' שאמרו דרכא הוא לבני ביתו דהוו מקדמי לפני המנחה ואסר להו וכדי שיאתינוהו אמר להם אתא אגרתא ממערבא דאסור. ולפי שנהגו כן לא הכרו דיפן אלו בהלכות:

ד מצות עשה וכו' מבואר בכתוב ופ' יוה"כ ביומא (ע"ד) העלו דעינוי זה הוא מאכילה

לחם משנה

אמר המעתיק בהלכות אלו מצאתי שתי מהדורות ורוב הדברים שבמהדורא זאת כתובים במהדורא האחרת ובשינוי לשון גם יש בזה מה שאין בזה ולפיכך הוכרחתי להעתיק שתיהם על סדר לשונות הרמב"ם ז"ל.

פ"א מצות עשה לשבות מהמלאכה בעשור לחדש השביעי וכו'. קשה דנראה דזהו השבת שבתון האמור הכתיב בתורה הוץ ממה שדרש לקמן שבת לענין אכילה ושבתון לעניינים אלו דהרי שבת שבתון כתיבי וחד דריש לקמן והאי אתי לעשה ואם כן קשה ל"ל שבתון בשבת לבד כגי דהא לקמן דריש תרווייהו שבת שבתון וכאן לא דריש. עוד קשה לי דבשבת פרק אלו קשרים (דף קי"ד) אמרו שם אמר רב חנא תנא מנין ליום הכפורים שחל להיות בשבת שאסור בקניבת ירק ת"ל שבתון שבות לאתוי אלימא למלאכה והא כתיב כל מלאכה לא תעשו אלא לאו לקניבת ירק ש"מ ע"כ ואי ביוה"כ נמי איכא שבתון שהוא יתירא אתאי לא דרשינן נמי לקניבת ירק דאסור ביוה"כ משום דאי למלאכה הא כתיב כל מלאכה לא תעשו א"ו דאתי לקניבת ירק ולא שדינן ליה לעשה ולא תעשה כמו גבי שבת דלא דרש רב חנא עמר דאתי כר"י דאמר הכי התם וכבר הקשה רש"י ז"ל שם קושיא זו ותירץ דשבתון דיוה"כ אתי לעינוי. אבל רבינו ז"ל דפסק דאתי למלאכה ופסקה לדרב הונא קשה טובא וי"ל דס"ל (דר' ז"ל אתר) דודאי דשבתון דיוה"כ לא לקניבת ירק דא"כ לשתוק מדשבת ואנא ידענא מכ"ש דיוה"כ וכי קימא ניתא איפכא דיוה"כ אתי לאסור קניבת ירק ושבתון דשבת אתי לעשה י"ל דבלאו הכי אית לן עשה בשבת מביום השביעי השבות כמ"ש רבינו ז"ל בריש הלכות שבת ושפי עדיף לאוקמי עשה ביוה"כ דליכא שם עשה בתורה מפורש. ועיין לעיל דרבינו יתרץ כהירוץ התוספות דאסמכתא בעלמא ע"ש:

ב כללו של דבר וכו'. בפ"ק דמגלה (דף ז') משנה אין בין שבת ליוה"כ אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת ע"כ. וקשה שהרי יש ביניהם קניבת ירק מן המנחה ולמעלה שביוה"כ מותר ובשבת אסור. ונראה שלתרץ זה כתב רבינו ז"ל אין בין שבת וכו' בעניינים אלו כלומר שבוונת המשנה היא בדברים שהם מלאכה דומים לאלו אבל קניבת ירק אין בו איסור מלאכה שאין איסורו אלא משום שבות וכדכתב ה"ה ז"ל ואע"פ שבקניבת ירק יש חילוק אין חשש בזה.

ג ומותר לקנב את הירק וכו' כתב ה"ה וכיון שכן אין בזה אלא משום שבות בשבת והותר ביוה"כ וא"ת היכי קאמר דבשבת אין איסורן אלא משום שבות שאין איסורן אלא דרבנן הא איסורן מן התורה כמו שדרשו בפרק אלו קשרים מיהור דשבתון בברייתא שהבאתי. וי"ל דה"ק אי לאו דברייה קרא לא הוה איסורו אלא משום שבות שאין איסורו אלא מדרבנן וכיון שכן היכא דגלי גלי שהוא בשבת אבל ביום הכפורים דלא גלי מותר. ויום הכפורים וכו'. כתב ה"ה פסק כדברי האוסרים דאינהו בתראי עכ"ל פירוש דבריו דר' מנא ורב הונא אחרונים יותר מר' יוחנן והלכה כבתראי ואע"ג דתניא כוותיה דר"י מ"מ כבר הביא שם ר' מנא סייעתא לדבריו דברייתא אע"ג דדהאה ר"י ת"ת ר' חנא סבר דלאו דחויה היא ותפ"ה אפשר דכתב ה"ה דתניא כוותיה אע"ג דברייתא דהוי סייעתא לר"י הוי מפורשת יותר בלי שום ספקות מ"מ משום דאיכא בתראי כסק כוותייהו ות"ם ותניא כוותייהו נמי תניא כתו לר"י וכיון דאיכא ברייתא דמסייעא לכאן וברייתא דמסייעא לכאן נקיט כדברי האחרונים דהלכה כבתראי. זה נראה פי' דברי ה"ה אע"פ שהוא קצת דחוק:

ד מצות עשה אחרת יש וכו'. דעת רבינו ז"ל דאין עשה מן התורה אלא באכילה אבל בשאר עינויים מרבינן ליה מקרא דשבתון וכדתני רבה ורב יוסף שהוזכר בגמרא בריש פרק יוה"כ (דף ע"ד) וסבר דתני רב יוסף פליג אמאי דאמרו בגמרא (דף ע"ז) הני ה' עינויים כנגד מי א"ר חסדא כנגד ה' עינויים כו' דאין דעתו של רב יוסף

מגדל עוז

פרק ראשון מצות עשה וכו' עד ל"ט. זה ממנין המצות הידועות ורמיזא פרק אלו קשרים במסכת שבת (דף קי"ד): ומה הוא חייב כו' עד ביום הכפורים פרק בתרא דנדרים ובמס' שבת פרק אלו קשרים ובמס' סנהדרין וס"ק דמגלה (דף ז') ובכמה מקומות מפורש זה בפשיטות: אבל דבר שאסור עד וביה"כ בכרת. פ"ק דמגלה; ומותר לקנב את הירק כו' עד כל דבר. פ' אלו קשרים (דף קי"ד): מצות עשה עד תענו את נפשותיכם. פרק בתרא דמסכת יומא (דף ע"ו):

הגהות מיימוניות

°] [טור ומכאן התיר הטמנת חמין בערב יוה"כ לצורך מוצאי יוה"כ ע"ש סי' תרי"א]:
[א] כאמוראי בתראי רבי זירא ורב הונא ולא כר' חייא בר' אבא א"ר יוחנן דשרי ואע"ג דתניא כוותיה, ע"כ:

מגיד משנה

מאכילה ובהיה ודרשו כן וזהו שכתב רבינו מפי השמועה למדו וכו': וכל האוכל וכו'. שם בברייתא לא ענש אלא א"כ הזהיר והוציאו כן. וחיוב החטאת ס"פ דכריתות (דף [כ'] ע"ד):

ה וכן למדו וכו'. דע שזה אינה מצוה מיוחדת מן התורה שא"כ היה ראוי לימנות במנין המצות ואין לומר שהוא בכלל להתענות לפי שאין דעת רבינו להוציאה אלא משבת שבתון אבל זה לרבינו הוא מפי השמועה ונקרא דברי סופרים אע"פ שהוא ענין מיוחד בפני עצמו חהו דעתו בסה"מ ודברים ארוכים הם אבל הפירושים על דעתו ז"ל והראוי לעמוד על תוכן דעתו יע"ש. ומ"ש כאן הוא בפ' יוה"כ (יומא ע"ד) תנו רבה ורב יוסף באחר ספרי דבי רב מנין ליוה"כ שאסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ת"ל שבתון שבות. ופירוש מפי השמועה למדו פרטי דברים אלו כמו שיתבאר פ"ב ושם מבואר שאינו ענוש כרת אלא על אכילה ושתיה בלבד. ומ"ש מכת מרדות כבר הוכחתי כן פ"א מהלכות שבת:

ו כשם ששבת וכו'. זה פשוט ומבואר שם (דף פ"א:): וצריך להוסיף וכו'. מדברי רבינו נראה שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי אבל לא בעשיית מלאכה לא ביוה"כ ולא בשבתות וזהו שכתב מתחיל לצום ולהתענות וזהו שלא הזכיר בדבריו בהלכות שבת תוספת כלל מן התורה. ובפרק יוה"כ נראה שהדבר במחלוקת תנאים שהרי יש מי שדורש יכול יהא מוזהר על תוספת מלאכה ת"ל וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עצמו של יום הוא מוזהר ואינו מוזהר על תוספת מלאכה וברייתא אחרת שנו שם ועניתם את נפשותיכם וכו' מכאן שמוסיפין מחול על הקדש וכו' ימים טובים מנין תלמוד לומר תשבתו שבתות מנין ת"ל שבתכם הא למדת שכל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקדש. ושם אמרו דאיכא מאן דמוקים לה להאי קרא לדרשא אחריתא והיא ידועה בגמרא שכל האוכל ושותה בתשיעי ומתענה בעשירי מעלה עליו הכתוב כאילו צוהו להתענות

כסף משנה

פ"א ה וכן למדו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך וכו'. כתב הרא"ש בשם ר"י וריב"א דהני ענויים אע"ג דבגמרא מפיק להו מקראי אסמכתא בעלמא נינהו והביא כמה ראיות לדבר ומה"ט מקילין בהו ואמרינן (יומא ע"ג:) המלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי ר"א וחכמים אוסרים ומדאסרי רבנן ע"כ בדליכא סכנה עסקינן ואי איסור נעילת הסנדל מדאורייתא היכי שרי ר"א ובגמרא (דף ע"ז:) נמי אמרינן ומי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ומי שידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ואי סיכה ורחיצה דאורייתא נינהו היכי מקילינן בהו הכי אלא ודאי מדרבנן נינהו. והר"ן הקשה על זה וכתב שנראה לו דכולהו מדאורייתא נינהו אלא דכיון דלאו בכלל עינוי דכתיבי בקרא נכתבו בתורה נינהו אלא מריבויים דשבתון אתי וכדאיתא בגמרא קילי טפי ומסרם הכתוב לחכמים והם הקילו בהם כפי מה שראו והתירו כל שאינו נעשה להתענג וכן דעת הרמב"ם דכולהו מדאורייתא נינהו אלא דלא מיתוקמא לי מהא דתנן לקמן התינוקות מותרים בכולם חוץ מנעילה

מפי השמועה למדו אי זה הוא עינוי שהוא לנפש זה הצום. וכל הצם בו קיים מצות עשה. וכל האוכל ושותה בו בטל מצות עשה [א]ועבר על לא תעשה שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה. מאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה למדנו שמוזהרין אנו בו על אכילה ושתיה. וכל האוכל או השותה בו בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה: **ה** וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך בו או לנעול את הסנדל או לבעול. ° ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששובת מאכילה ושתייה [ג] שנאמר שבת שבתון שבת לענין *(אכילה) ושבתון לענינים אלו. ואין חייבין כרת או קרבן אלא על אכילה ושתייה. אבל אם רחץ או סך או נעל או בעל מכין אותו מכת מרדות: **ו** כשם [ב]ששבות מלאכה בו בין ביום ובין בלילה כך שבות לעינוי בין ביום בין בלילה. וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב. כלומר [ג] התחיל לצום ולהתענות

*ל"א מלאכה.

א טור סימן תרי"א סמ"ג לאוין סט: ב טור סי' תרח תרי"א סמ"ג עשין ל"ב:

לחם משנה

יוסף אלא לרבות הדבר משום שבתון וכו' ועינויים דריש להו כדדריש להו בברייתא אחר שם שאמרו תניא הידך חמשה את נפשותיכם יכול ישב בחמה וכו' תניא פיגול ונותר וכו' וא"כ דריש להו כי הך ברייתא וליכא אלא חד איסור ענוי מפורש בתורה שהוא איסור האכילה אבל השאר מרבינן ליה משבתון וכך כתב רבינו ז"ל שהיא מצות עשה אחת שנאמר תענו וכו' דכל שאר העינויים האמורים בכתוב דריש להו רבינו כדדריש להו הברייתא. והר"ן ז"ל יישב הברייתא של רב יוסף דלא פליג אדרב חסדא דקאמר הני חמשה ענויים וכו' ע"ש: **מאחר שענש הכתוב וכו'.** מג"ש מפיק ליה בגמרא ורבינו קאי בלשונו דמשמע דמהעונש לבד שמענו האזהרה ואינו כן אלא מן הג"ש ולא חש רבינו ז"ל לבאר:

ה וכן למדו מן השמועה וכו'. כתב ה"ה ונקרא דברי סופרים אחר שהוא ענין מיוחד בפני עצמו ע"כ. ביאור דבריו דאע"פ שמן הראוי היה למנותו מצות עשה שהרי קרא דשבתון רבה שעיקר הכתוב הוא בה מ"מ לא מנאו רבינו ז"ל מצות עשה מפני שהוא ענין מיוחד וכו' כלומר שאין זה במשמעות ענוי הכתוב אבל זה הוא דבר אחר מיוחד בפני עצמו שרבה אותו הכתוב מקרא דשבתון ולא שגלה לנו הכתוב שאלו העינויים נכנסים בכלל הפסוק שאין זה ענוי הנזכר בכתוב אלא הוא ענין מיוחד שרבה הכתוב מחדש:

ו וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו. דברי ה"ה ז"ל הם קשים שהוא ז"ל כתב שפסק כברייתא האמורה ביוה"כ יכול (לא יהא בכלל עונש אבל) יהא מוזהר על התוספת מלאכה וכו' וזה א"א שהרי גם שם באותה ברייתא (דף פ"א) אמרו יכול (לא יהא מוזהר על תוספת מלאכה אבל) יהא מוזהר על תוספת ענוי וכו' ונראה שם באותה הברייתא שאין איסור תוספת לא במלאכה ולא בענוי. ועוד קשה דאם הוא דורש קרא דועניתם לדרבי חייא בר רב מדיפתי כנראה מדברי ה"ה ז"ל איך הוא כתב הדרשה של ברייתא אחרת המוכרת שם באוסרת תוספת בשבת ויו"ט שכך שנו שם יכול יתחיל ויתענה וכו' ת"ל וכו' ואין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל תשבתו אין לי אלא ימים טובים שבתות מנין ת"ל שבתכם וכו' ע"כ. הרי מבואר שם שיש תוספת בשבתות וימים טובים וכיון דהוא ז"ל דריש הדרשה כאותה הברייתא איך כתב שאין איסור תוספת בשבתות וימים טובים. וגם קשה דאיך כתב שפסק כר"ע דבפרקא קמא דר"ה (דף ט') הקשו ור"ע האי ועניתם מאי עביד ליה וכו' ותירצו לכדרבי חייא בר רב מדיפתי משמע דלר"ע אין איסור תוספת אפילו בענוי דאם יש תוספת בעינוי מאי מקשה האי קרא מאי עביד ליה הא מבעי ליה לאיסור תוספת בעינוי. וכבר הקשה החכם מהר"י ן' לב ז"ל בפסקיו הראשונים (דף קמ"ב) כל אלו הקושיות וגם תירץ תירוץ דחוק כאשר תחזינה עיניך שם והם באמת דברים דחוקים ועוד קשה על דבריו דכפי העולה מכלל דבריו דרבינו סובר דהאי ועניתם לא אתי לדר' חייא בר רב מדיפתי ואע"פ שבגמרא תירץ כן לדעת ר"ע הוא לרווחא דמלתא וא"א לומר כן שהרי רבינו ז"ל כתב בפ"ג מה' נדרים ובן הנודר שיצום יום ראשון או יום שני כל ימיו ופגע בו יום זה והרי יו"ט או ערב יוה"כ הרי זה חייב לצום ואע"ג שפגע בו ר"ח פגע בו חנוכה ופורים וכו' הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים צריכים חיזוק וכו' הרי מבואר שם שבערב יוה"כ איסור העינוי בו הוא מן התורה וזה הדבר לא יצא לו לרבינו ז"ל ממקום אחר אלא מהא דר' חייא בר רב מדיפתי וכ"כ הרב בית יוסף ז"ל בריש הלכות ראש חדש ואע"פ שהוא הקשה שם דמ"מ לא היה לו לרבינו ז"ל לקרותו מן התורה דאין דרשה זו כר' חייא בר רב מדיפתי אלא אסמכתא בעלמא אין זו קושיא כלל דדרשא דרבי חייא בר רב מדיפתי מיהורא דקרא דרשינן ליה וכדאמרו בפ"ק דר"ה ור"ע האי ועניתם וכו' מאי עביד ליה מיבעי ליה לדרבי חייא וכו' משמע דמיהורא דרשינן ליה וא"כ דרשה גמורה היא וא"כ כיון שהוא פסק כר' חייא בר רב מדיפתי וכמו שנתבאר א"כ ראוי לקרותו מן התורה וא"כ למדנו מכאן שפסק כר' חייא בר רב מדיפתי ודלא כמהר"י ן' לב ז"ל. ואני אומר לתרץ לשון ה"ה דרבינו וה"ה ז"ל גרסי בברייתא יכול לא יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה וכו' ת"ל כי כל הנפש אשר לא תעונה וכו' יכול לא יהיה בכלל עונש אבל יהיה מוזהר ת"ל וכל מלאכה לא תעשו וכו' אבל אזהרה לענוי יום עצמו לא למדנו וכו' ולא גרסינן יכול לא יהא מוזהר על תוספת מלאכה אבל יהא מוזהר על תוספת עינוי ודין הוא וכו' כדאיתא בספרינו וכן מצאתי הגירסא בגמרא מכתיבת יד כאשר כתבתי. ומשמע ליה לרבינו ז"ל דהדמיעט רחמנא אפילו מאזהרה למלאכה ולא מיעט לענוי אלא מכרת לבד משמע דמן התורה איסורא מיהא איכא ואע"ג דיליף רבינו אזהרה בעינוי מענוש ענוש וא"כ ליכא למימר מדאיצטריך קרא בעינוי למעוטי מכרת משמע דאיסור להו איכא דהא איצטריך לג"ש ועוד כיון דאזהרה גופא לא ילפינן לה אלא ממלאכה וכיון דהתם אינו מוזהר על התוספת כ"ש הכא. וי"ל דרבינו לא פסק כן אלא כההיא דבי ר' ישמעאל דאמר שם נאמר כאן עינוי וכו' או כרב אחא ורב פפא האמורים שם ומיישבים הברייתא כפשטא ולהכי ודאי כיון דמיעט קרא מכרת משמע דאיסורא מיהא איכא והברייתא כר' חייא בר רב מדיפתי ס"ל הכי דאיסורא דעינוי מפקינן ליה מדאיצטריך קרא למעוטי מכרת. הכי קרא דועניתם מפיק לדרשה דכל האוכל ושותה וכן לר"ע בפ"ק דר"ה הקשו הא ועניתם מאי עביד ליה כלומר לאיסורא דתוספת עינוי כדדריש ר' ישמעאל א"א מדאיצטריך קרא דכתיבים דהא מהכא נפקא לן תוספת בשבתות וי"ט אלא ודאי דריש לה לכדרבי חייא בר רב מדיפתי ומ"מ מפיק ליה איסור עינוי מדמעטיה רחמנא מכרת. ואע"ג דרבינו ז"ל לא הביא קרא דבעצם היום הזה ללמוד משם דמדמיעט רחמנא מכרת משמע דאיסורא איכא כדיליף הברייתא מ"מ תפס הדרשה של אותה הברייתא בענין זה כיון שהיא דרשה פשוטה דמשמע ודאי פשט הכתוב וכן דרך רבינו ז"ל בכמה מקומות לתפוס הדרשה היותר פשוטה אע"ג דלא אתיא כסברתו של אותו שאומר הדין מכ"מ כיון דלענין הדין אין הפרש ביניהם תפס לו הדרך הפשוט. וא"ת א"כ איך אמרו בגמרא (דף פ"א:) [והאי] תנא דענוש ענוש האי בתשעה וכו' הא לפי מה שפירש רבינו ז"ל מודה דלתנא דענוש ענוש לא נפיק לן איסור כלל בתוספת עינוי וא"כ מאי קשיא ליה האי מאי עביד ליה הא איצטריך לומר איסור תוספת בעינוי דלא מפקינן לה מהאי קרא. וי"ל דרבינו לא גריס האי תנא דענוש ענוש מאי עביד ליה וכו' אלא ה"ג תני ר' חייא בר רב מדיפתי וכו' וכן מצאתי בגמרא כתיבת יד ועל כן צריך אתה לומר שגירסת הרי"ף רבו ז"ל כך היא דאל"כ איך כתב הברייתא של ענוש ענוש והברייתא האחרת של תשבתו שבתכם בברייתא אחרת הא קאמר בגמרא דפליגי דהא קאמר האי תנא דענוש ענוש כלומר דלא מני דריש כי הך ברייתא דתשבתו שבתכם וכו' וכדפירש"י ז"ל באיסור בתוספת ענוי מפקינן ליה מדאיצטריך קרא למעוטי מהאזהרה וא"כ הא כרתין בגמרא מוכח דתנא דענוש ענוש דריש כרבי חייא בר רב

הגהות מיימוניות

°) [סמ"ג עשין ל"ב מדקדק שם דאיכא איסורא דאורייתא בשאר ענויין מדתניא אין ענוש כרת אלא על אכילה ושתיה בלבד ולא על שאר ענויין משמע דלכל הפחות איסור דאורייתא איכא ע"כ]: [ג] תני רבה ורב יוסף מנין ליום הכפורים וכו' ויש שם תני ה' עינויין כנגד מי אמר רב חסדא כנגד חמשה ענויין בתורה וכו' ע"ש: [ג] אם גמר סעודתו וגמר בדעתו שלא לאכול עוד ועוד היום גדול פסקו התוס' שיכול לחזור ולאכול אם ירצה וכן ס"ת אבל רבינו המחבר אסר וכן מהר"ם עיין בסמ"ג מהלכות תענית בהלכה שלישית תריך

ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי. וכן ביציאה שוהה בעינויו מעט מליל אחד עשר סמוך לעשירי שנאמר מערב ועד ערב תשבתו שבתכם: ז נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש אין ממחין בידן שלא יבואו לעשות בזדון. שהרי אי אפשר שיהיה שוטר בבית כל אחד ואחד להזהיר נשיו. והנח להן שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. וכן כל הדומה לזה:

פרק שני

א האוכל אביום הכפורים מאכלין הראויין לאכול לאדם ככותבת הגסה שהיא פחות מכביצה [א] כמעט הרי זה חייב. וכל האוכלים מצטרפין לשיעור זה. וכן השותה משקין הראויין לשתיית אדם כמלוא לוגמיו של שותה כל אחד ואחד לפי לוגמיו חייב. וכמה מלוא לוגמיו כדי שיסלקם לצד אחד ויראה מלא לוגמיו. ושיעור זה באדם בינוני פחות מרביעית. וכל המשקין מצטרפין לשיעור

א טור סימן תרי"ב סמ"ג לאוין סס:

כסף משנה

מנעילה שהגדיל ומוכח בגמרא דמותרים בכולם דקאמר היינו דשחר לגדולים לרחוץ ולסוך וכא הני ודאי לתענוג עבדי ואי מנעי הני מינייהו חד יומא לא מסתכני ואי מדאורייתא הכי שרי והא כתיב לא תאכלום וקרינן ביה לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים ועוד מדפסיק ותני התינוקות מותרים בכולם ולא הבחנה בשום רוחצה חינוך בהאי כדאמרן בתענית משמע שעד שהגיעו לפרקן מותרים בכולם ואפילו ע"י גדולים ובגמרא אי דרבנן מינהו שפיר אלא אי דאורייתא ניהו היכי שרי עכ"ל. ונ"ל דאפילו לדעתו דאפילו הגיעו לחינוך מותרים בכולם איכא למימר דלא קשה מידי דאע"ג דאסירי מדאורייתא כיון דלא מפרשי בהדיא בקרא והם דברים המסורים לחכמים רצו שלא להחמיר על התינוקות בכך דכיון דאכילה ושתיה דכתיבי בקרא בהדיא אסור להאכילם ולהשקותם בידים כ"ש שאר דברים ואפ"ה כשהגיעו לחינוך צריך לחנכן באיסור דאכילה ושתיה לא רצו לחנכן לדברים אלו מאחר שאינם מפורשים בכתוב וכיון דרביתיה דיוקא מינה לא גזרו בהא רבנן. ולדעת הטור שכתב שכדרך שמחנכים אותם באכילה ושתיה כך מחנכין אותם ברחיצה וסיכה אתי שפיר טפי דהסיא דהתינוקות מותרים בכולן בשלא הגיעו לחינוך היא והיא דלהזהיר גדולים על הקטנים כשהגיעו לחינוך:

במשנה והשותה מלא לוגמיו חייב וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ומבואר בגמרא (דף פ') דלאו מלא לוגמיו ממש אלא כל שאילו יסלקם לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו, ושם נתבאר שבאדם בינוני שהוא פחות מכדי רביעית וכן מבואר שם שכל אדם משערים בעצמו והכל לפי מה שהוא אדם:

מגיד משנה

לתענית ט' ועשירי והתענה ולזה כתב רבינו תוספת בעינוי בלבד. אבל ההלכות דלא דעתם לפסוק כדברי הברייתא שעונה תוספה לכל יום קדש וכיולא משתי הברייתות מקמן כאילו הן ברייתא אחת וס"ק דר"ה (דף ט') אמרו דר' ישמעאל דורש תוספת מועניתם ור"ע דורש לכל כאוכל ושותה וסובר רבינו שהם חולקים וידוע דהלכה כר"ע מחבירו. אבל דעת שאר המפרשים שתוספת יש מן התורה אפילו בשבתות וימים טובים וכן נראה מן ההלכות:

וכן ביציאתו וכו'. שם (פ"ב) מפורש:

ז נשים שאוכלות וכו'. ביו"ט פרק המביא (דף ל':) תוספת יוה"כ דאורייתא וקא חזינן נשי דאכלן ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי ואמרו שם שמוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין וכתב רבינו וכן כל הדומה לזה ומבואר שם והטונה בכל דבר שאינו מפורש בכתוב ונהגו בו היתר ומכור לכל. והקשו המפרשים והיאך אפשר לכן לנמנם שלא יוסיפו כלום ותירצו נראה מכאן דתוספת עינוי של יוה"כ אין לו שיעור ולא ידעינן ליה ותירוץ אחר יש שאין שותות אלא מחמת ספק בין השמשות ולא קודם לכן וכבר כתבתי פ"ה מהלכות שבת שזמן תוספת קודם לבין השמשות:

פ"ב א האוכל ביוה"כ וכו'. משנה פ' יוה"כ (יומא ע"ג:) האוכל ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה חייב כל האוכלין מצטרפין לככותבת ובגמרא שאלו באיכות כותבת זו אם לחה אם יבשה וכן דקדקו בשיעורה והעלו שהיא פחותה מכביצה דהוא איכא מאן דאמר יתירה על כביצה ומשקל הביצה לפי מה שכתב רבינו פ' ראשון מהלכות עירובין הוא ל"ה דרכמין ועוד כמו שמבואר למתבונן לפי מה שכתבתי שם: וכן כל וכו'. שם

אחר

משנה למלך

פ"ב א האוכל ביוה"כ מאכלין הראויין לאוכל אדם וכו'. (א"ה כתב ה"ה ובגמרא שאלו באיכות כותבת זו אם לחה אם יבשה וכו' ועיין מ"ש הרב המחבר פ"ב מהל' טומאת מת דין י"):

לחם משנה

רב מדיפתי ואיך כתב שתי הברייתות כאילו הם אחת אלא ודאי דלא גרים אלא תני ר' חייא בר רב מדיפתי וכו' והוא סובר דתנא דעלמא אפשר דמודה להך דרשה דועניתם משום דלא מפיק ליה איסורא מהתם כדפרישנא לעיל מפיק ליה מהכא אבל רבינו ז"ל לא פסק כמ"ד דיליף עלמא אלא כי אחריני כדפרישית וסובר דאותה הברייתא סובר כדר' חייא בר רב מדיפתי ולהכי פסקה להיא דרבי חייא בר רב מדיפתי בהל' הרים פ"ב כדכריתית ובזה נתיישבו כל דבריו על נכון והוא נראה באמת שזה גירסתו של ה"ה ז"ל ומפני כן סתם דבריו דנראה לו דבריו פשוטים כפי גירסתו ולכך כתב שסם יש תני שדרש יכול מוזהר וכו' ולא הזכיר יכול יהא מוזהר וכו' ולא ע"י תוספת עינוי דליתיה בגירסתו כדפרישית וגם כתב והיכא מאן דמוקים ליה להאי קרא לדרשה אחרינא ואם היה בגירסתו כגירסת רש"י ז"ל האי תנא דעלמא עלמא לא היה לו לומר והיכא מאן דמוקים אלא היה לו לומר והתנא דקאמר יכול יהא מוזהר וכו' מוקי לה לקרא לכל האוכל ושותה אלא ודאי דלא גרים והאי תנא דעלמא וכו' זה נראה לי פירוש דבריו וגירסתו:

וצריך להוסיף מחול על הקדש וכו'. בדברי רבינו ז"ל קשה דכמאן פסק אי כתנא דעלמא אפילו תוספת עינוי ליכא כלל ואי כתנא דדריש תוספה מועניתם וכו' אפילו תוספת מלאכה ובשבתות וימים טובים נמי והך פשרה שעשה רבינו ז"ל דמפיק תוספה מענוי ולא הכא תנא ליה וזו הקושיא עליה קשה בדברי ה"ה ז"ל שכתב ולזה כתב רבינו ז"ל תוספה בעינוי וכו' דמאי לזה הוא שכתב דאתאי הטיל פשרה זו רבינו ז"ל. ונראה לתרץ דרבינו ודאי ראה דר"ע ורבי ישמעאל בס"ק דר"ה (דף ט') פליגי לגמרי דלר"ע לית ליה תוספת כלל אפילו בעינוי ולרבי ישמעאל אית ליה תוספת בעינוי ובמלאכה ובשבתות וימים טובים ודאי היה לנו לפסוק כר"ע דר"ע הלכה כוותיה מחבירו אלא משום דגבי עינוי איפסיק גמרא דלא כוותיה דאמרו במסכת ביצה פ' המביא (דף ל') דהא תוספת יוה"כ דאורייתא וקא חזינן לנשי דאכלי ושתו וכו' משמע דפסיקא ליה לגמרא דתוספת עינוי דאורייתא ולכך פסק רבינו ז"ל דלא כר"ע בהא אבל בתוספת מלאכה ביוה"כ ושבתות וימים טובים הדרינן לכללין דהלכה כר"ע מחבירו. וא"ת מנא ליה לגמרא דר"ע אפילו בעינוי לית ליה תוספת דבעי התם ור"ע האי ועניתם מאי עביד ליה וי"ל משום דבפסחים פ' מקום שנהגו (דף נ"ד:) אמרו ביוה"כ ספקו אסור ופירוש הברייתא הוי ספק בין השמשות והקשו להם לתוספות ז"ל דאפילו תוספת נמי אסור כדהקשו שם בר"ה ריבני קושיא זו והכרח הגמרא לומר דר"ע לית ליה תוספת בעינוי והיא ברייתא אתיא כר"ע דאי ליכא תנא דלית ליה תוספת בעינוי הכיא ברייתא מאן תרמייה ועוד ברייתא דס' יוה"כ דמייתי תוספת מאזהרה דעוי דמשמע דלית ליה תוספת מאן תרמייה אלא ודאי דר"ע לית ליה תוספת בענוי והברייתות אתו כוותיה ומפני זה הקשו בגמרא יאמרו ור"ע האי ועניתם מאי עביד ליה אבל רבינו ז"ל לא פסק כוותיה בעינוי משום טעמא דהיכנא ולכך הטיל הסברה דע"כ איסוגיא דהתניא דאית ליה תוספת בענוי ובמלאכה ודאי דהדרינן לכללין דהלכה כר"ע מוכרחים אנו להטיל סברה ולומר דרישא דקרא דועניתם להוספה דרשינן אבל השבתו שבתכם לא דרשיק והם הם דברי רבינו ז"ל וא"ה להרי"ף ז"ל כיון דבגמרא אמרו דהאי תנא דעלמא מוקי קרא דועניתם לדרשה אחרינא א"כ איך הביא שתי הברייתות כאילו הם אחת דכתיב תרגם הרי"ף ז"ל להביא שתפהמא לי כרש"י ז"ל דמפרש דמאי דבעי גמרא האי דתנא דעלמא הא אית ליה תוספת מדאיצטריך קרא למעטי עונש ואזהרה ולי"ה לי ועניתם וכו' קשה על הרי"ף ז"ל הקושיא בע"ה דאית לנו על הגמרא דהאי תנא דעלמא למה ליה קרא דועניתם להך דרשה וכיון דהוא דריש מיעוט דכרת מבעצם היום הזה ממילא נפקא תוספת ולמה לי ועניתם להני ואי תפרש כפירוש רבינו ז"ל דר"ל והאי תנא דעלמא לאותר ע"כ האי תנא לא סבר תוספת דכיון דמעטיה מאזהרה מעטיה מכל דס"ל דכיון דמעטיה מכרת ואזהרה מעטיה נמי אפילו מאיסורא ומשום הכי בעי בגמרא דמאי עביד להאי ועניתם כיון דלית ליה תוספת מ"מ קשה איך הביא שתי הברייתות יחד. וי"ל דודאי דכפירוש רבינו ז"ל מפרש ותמ"ה כשהביא הברייתא לא הביא המיעוט מאזהרה אלא המיעוט מכרת לבד ואף דקאמר גמרא דהך תנא דעלמא לית ליה תוספת הוא משום דמעטיה מאזהרה וכיון דהרי"ף לא מעטיה מאזהרה דלא הביא לשון הברייתא אלא בכרת אם כן שפיר תני סבר דרשה דועניתם וא"ת להרי"ף מ"מ קשה למה לי קרא דועניתם תיפוק ליה תוספת מדאיצטריך מעוטא גבי כרת כדכתיב רש"י ז"ל וי"ל דהרי"ף ז"ל סבר דקרא דועניתם דקאמר תוספה אע"ג דתוספת יוה"כ ממילא נפקא איצטריך קרא לסיפיה דהיינו השבתו שבתכם לותר דאיכא תוספה בשבתות וימים טובים כ"מ שיש שבות ורש"י ז"ל דקאמר מדדאיצטריך קרא למעט מעונש ואזהרה נפקא ליה תוספה ומשום הכי בעי בגמרא דלמאי איצטריך הך ועניתם לא בעי רש"י ז"ל לומר כדברי הרי"ף ז"ל דעולה קרא דועניתם לסיפיה דהשבתו שבתכם אמא דלא היה לו לכתוב דין זה ביוה"כ אלא משום דנפיק שום דבהא ביוה"כ ולכך הולך לותר דרשה דרבי חייא בר רב מדיפתי ות"ת קשה קצת לפירוש הרי"ף ורבינו ז"ל דאמאי אמרינן דהיכא דמעטיה רחמנא מאזהרה מעטיה מהכל אפילו תעשה ניחא דבעשה קאי והרב מהר"י ן' לב ז"ל יישב זה הלשון ע"ש

פ"ב א האוכל ביוה"כ מאכלין הראויין לאכול לאדם ככותבת הגסה וכו' הרי זה חייב. כתב ה"ה בגמרא שאלו באיכות הכותבת וכו' נכסהא דיקן ליתא להך בעיא אלא במאי דקאמר עלמא כשעורה אי הוי כגרעיניה אבל לא ככותבת ובגמרא אמרו דמאן דבעי ככותבת לא בעי ההיא משום דלחה מבולת מיקרי שלא בקליפתה תמלא מיקרי אלא שהיה לו להרב המגיד האכחא האחרת:

אבל

מגדל עוז

נשים שאוכלות עד סוף הפרק. במסכת שבת פרק שואל (דף קמ"ח) ובמסכת ביצה פרק המביא כדי יין (דף ל'): האוכל ביוה"כ עד הרי זה חייב. פרק בתרא דיומא (דף ע"ט) ובירושלמי ובבבלי תמנו את נפשותיכם עינוי שהוא שבות אכול כגסם ואי זה שהוא זה אכילה ושתיה וכל האוכלין מצטרפין לשיעור הזה. פרק בתרא דיומא (דף פ') וריש פ"ד דמס' מעילה: וכן השותה משקין עד פחות מרביעית. פי"ז דמסכת כלים: וכל המשקין מצטרפין עד סוף מרדות. פ' בתרא דיומא (דף פ"ב) ופ"ד דמסכת מעילה:

הגהות מיימוניות

וצריך לפסוק קודם שקיעת החמה דמשקיעת החמה ואילך חשיב בין השמשות עיין בתוס' פרק ב"מ ובספר יראים האריך בזה אבל אינו חייב כרת על התוספת דילפינן מבעצם היום הזה על עיצומו של יום חייב כרת וכו' ובת"כ איתא דאפילו אזהרה אין בו אלא בעצם היום אבל על התוספת אין בו אלא עשה [א] כריתות פרק אמרו לו איתא דכותבת אית בה שני זיתים:

לשיעור זה והאכילה ושתייה אין מצטרפין לשיעור אחד: **ב** אחד האוכל אוכלים המותרים או שאכל דברים האסורין כגון פיגול ונותר וטבל ונבלות וטריפות וחלב או דם הואיל ואכל אוכלים הראויין לאדם הרי זה חייב כרת משום אוכל ביום הכפורים: **ג** אכל או שתה פחות משיעור זה אינו חייב כרת אע"פ שהוא אסור [נ] מן התורה בחצי שיעור אין חייבין כרת אלא על כשיעור. והאוכל או השותה חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות: **ד** אכל מעט וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת [א]שלש ביצים הרי אלו מצטרפות לכשיעור ואם לאו אין מצטרפות לכשיעור. שתה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין לשיעור ואם לאו אין מצטרפין: **ה** אכל אוכלים שאין ראויין למאכל אדם כגון עשבים המרים או שרפים הבאושין או ששתה משקין שאינן ראויין לשתייה כגון ציר או מורייס וחומץ חי אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי זה פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות: **ו** שתה חומץ מזוג במים [נ] חייב. הכוסס פלפלין וזנגביל יבש וכיוצא בהן פטור. [ב]אכל זנגביל רטוב חייב. אכל עלי גפנים פטור. לולבי גפנים

א עיין בטור שם: ב טור סי' תרי"ב כלשון רבינו סמ"ג לאוין סט:

מגיד משנה

ב אחד האוכל אוכלים וכו'. בריית' שם (דף פ"ה) מכרו בה הפגל והטבל והנותר ושאר המאכלים האסורים:

ג אבל או שתה פחות מכשיעור וכו'. שם (דף פ"ב) חצי שיעור ר' יוחנן אמר אסור מן התורה ור"ל אמר מותר מן התורה וקי"ל כר"י. וכתב רבינו מכין אותו מכת מרדות וק"ו הוא מדין אסורין של דבריהם שכתבתי פרק ראשון מהלכות שבת:

ד אכל מעט וחזר ואכל מעט וכו'. תוספתא אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין. ושיערו רבינו שאכילת פרס הוא שלש ביצים וזהו עיקר וי"א ארבע ביצים ולדברי רבינו הסכים הרשב"א ז"ל: שתה מעט וחזר ושתה וכו'. גם זה בתוספתא והוא הדין לכל אסורין שבתורה כמבואר פי"ד מהלכות מאכלות אסורות. ויש מי שכתב שאף שיעור השתייה כדי אכילת פרס ולמדו כן ממה שאמרו בכריתות פרק אמרו לו (דף [י"ג ע"ה]) כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה בכדי אכילת פרס ולזה שתה וחזר ושתה אם יש מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין יותר מכן אין מצטרפין וכתב רבינו דין זה פ"ח מהל' שאר אבות הטומאה וי"ל שטעמו חזק בטומאת גויה של דבריהם וכן נראה בכריתות דמשום מהמיר פה בשיעור אוכלים ששיעורן ומשקין משאר איסורין ואע"ג דאיתותב התם יש לנו ללמוד עיס לחלק ביניהם לשאר איסורין ואלא לדחות הוספתא א וגם הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל סתמה בהלכותיו:

ה אכל אוכלין שאינן וכו'. משנה יומא (פ"א) אכל אוכלים שאינן ראויין לאכילה ושתה משקים שאינן ראויין לשתייה ושותה ציר ומורייס פטור. ובגמרא (שם פ"א:) אמר רבי דחומץ משיב את הנפש ורואי לשתייה ואמרו שם דלית הלכתא כרבי. והכאה מרדות כבר כתבתי טעמה:

ו שתה חומץ מזוג וכו'. שם מבואר שלוק בין חי למזוג: הכוסס פלפלין וזנגביל יבש וכיוצא בהן פטור אבל זנגביל רטוב חייב. כך היא הנוסחא בהגה ספרי רבינו ולפ"ז נראה דאין חילוק בפלפלין בין רטובין בין יבשין ואינו כן דודאי מבואר בגמרא שם דפלפלין רטובין חייב. וכ"כ רבינו פ"ח מהלכות ברכות שראויין הן לאכילה ושמא הוא לעיקר עיקר הנוסחא אבל רטובין חייב: אכל עלי וכו'. שם פ"ב אכל עלי גפנים פטור לולבי גפנים חייב אלו הן לולבי גפנים שחייב עליהם אמר ר' יצחק מגדלאה כל שלבלבו מר"ה ועד יוה"כ ובאיזה כוחים:

לחם משנה

ג אבל או שתה פחות משיעור זה וכו'. ואע"ם דחצי השיעור אסור מן התורה פסק רבינו ז"ל בהלכות שבועות פ"ד דחייל עליה שבועה וכבר אמרו התוספות ז"ל שם בשבועות דטעמא משום דכיון שאינו מפורש בתורה חייל עליה שבועה. ומוכרח הוא שם בגמרא (שבועות דף כ"ג:) כן דאמרו דר' יוחנן לא מוקי מתניתין כמאי שיעור כרים נקיט משום דבעי לאוקמי מתניתין ככ"ע משמע אי לאו הך טעמא הוי לאוקמי ולא חייל שבועה אע"ג דאית ליה חצי שיעור אסור מן התורה וטעמא כדכתיבנא. ואע"ג דבפרק יוה"כ (דף ע"ג:) הוה ס"ד דמקשה דאפילו על איסורא דרבנן לא חייל שבועה מ"מ נ"ל במסקנא דאפילו על אסור תורה שאינו מפורש לא חייל דמוכרח לומר כן מכח סוגיא דשבועות:

ד כדי אכילת שלש ביצים וכו'. פ"ח מהלכות שאר אבות הטומאה גבי חצי פרס לפסול הגויה כתב שם רבינו ז"ל דהוי כביצה ומחצה שוחקת והכי איתמר בגמרא בעירובין וא"כ קשה דכאן היה לומר שלש ביצים שוחקות כיון דבחצי ביצה ומחצה שוחקות. ושמא י"ל דבחצי דהוי התם לאו חצי מדוייק אלא יותר מחצי מעט:

שתה מעט וחזר ושתה וכו'. קשה כיון דשיעורא הוי רביעית היכי שייך לומר מתחלת השתייה עד סופה הא כיון דפסק עבר השיעור דבשהיה רביעית הוי ובשלמא בכא ליכא קושיא דאלא לגמרי הוי פחות מרביעית כאדם בינוני. ואפשר דהך שיעורא הוי לאדם בינוני. אבל גבי י"ד ממאכלות אסורות דיהיב הך שיעורא לשאר איסורים דשיעורם רביעית היכי שייך. וי"ל דשייך היכא דשתה מערה ופסק ואחר כך שתה דאנו משערים אם יש מתחלת השתיה עד סופה כשיעור שתיית רביעית כשיעור שתיית רביעית בריווח כדרך שבני אדם שותים ודוחק: שתה מעט וכו'. כתב ה"ה וי"ל דטעמו חיזוק בטומאת הגויה של דבריהם. קשה דבפרק יוה"כ (דף פ':) אמרו מתקיף לה רבא כותבת בכדי אכילת פרס ... בכדי אכילת פרס א"ל רב פפא הנח לטומאת גויה דלאו דאורייתא היא ע"כ. משמע דאע"ג שהיה ראוי להצטרף חצי פרס ביותר מכדי אכילת פרס משום דכותבת שהוא פחות ממנו הוא בכדי אכילת פרס מ"מ לא רצו חכמים להחמיר בשיעור ההצטרפות מפני שהוא מדרבנן. ולפי דעת ה"ה ז"ל קשה דא"כ איך החמירו בשיעור צירוף השתיה מפני שהוא מדרבנן אדרבה מזה הטעם היה להם להקל כמו שהקלו באכילה וכן קשה בלשון שהביא מכריתות משמע דמחמיר טפי בשיעור דרבנן וכו' כלומר דשם אמר דחצי פרס דאוכלין ומשקין מצטרף אפילו כל היום כלו ונלבד שיאכל כל כזית וכזית בכדי אכילת פרס ואין א רמיה דאין הטעם התם משום חומרא דטומאת גויה אלא מפני שהשיעור חצי פרס הוא גדול לכך אמרו שההצטרפות הוא כל היום כלו אבל בעלמא שהשיעור כזית די שיהיה שיעורו בכדי אכילת פרס ראיה לדבר זה שהרי גם כאן הצריך שיאכל כזית וכזית בכדי אכילת פרס. מיהו לזה י"ל דה"מ כפי השבון כזית בכדי אכילת פרס בחצי פרס שהוא ביצה ומחצה לא היה הצטרפותו חצי היום וא"כ היה להם לחכמים לתת שיעור ההצטרפות כפי חשבון כזית בכדי אכילת פרס אלא ודאי שבטומאת הגויה החמירו ולקושית הלשונה י"ל דבטומאת הגויה הקלו מצד והחמירו מצד בענין צירוף האכילה הקלו ואמר שאע"פ שהוא חצי פרס מ"מ אין הצטרפותו אלא בכדי אכילת פרס כמו כזית של שאר איסורין אבל בענין צירוף השתיה רצו חכמים להשוות שיעור השתיה עם צירוף האכילה מפני שכיון שטומאת הגוייה היא מדבריהם אתו לזלזולי ואם ירצו שהקלו בשתיה שהוא כדי שיעור רביעית אתו לזלזולי נ"כ באכילה להקל בה דומיא דשתייה אבל בשאר אסורין שבתורה אע"פ שיקלו בשתייה לא יקלו באכילה כיון שהוא מן התורה ואם כן טעם זה דקאמר ה"ה שהוא מדבריהם אתי להחמיר מצד ולהקל מצד:

כתב ה"ה וי"ל שטעמו חיזוק בטומאת הגויה שהיא מדבריהם וכן קשה על זה מרשי דהא במתניתין ובכריתות תני נמי שתה רביעית יין ונכנס למקדש וקאמר דהצירוף הוי בכדי אכילת פרס והא התם דהוי איסור תורה ומ"מ בעי צירוף בכדי אכילת פרס ולא רביעית א"כ משמע דמתניתין לא סבירא ליה כדברי התוספתא ואין לחלק כמו שחילק ה"ה ואע"ג דר' יוסי פליג אהא דשיעור שתייה בכדי אכילת פרס גבי שתה רביעית יין ונכנס למקדש הלכתא כותיה דר' יוסי ולא משום הך טעמא פליג דר' יוסי נמי סבר דאי הוה צירוף הצירוף יהיה בכדי אכילת פרס אבל לית ליה צירוף כלל כדמסיק ליה התם מקרא והו קושיא דבגמרא בס' יוה"כ הקשו דאמאי לא יהבו רבנן בטומאת הגויה יותר משיעור בכדי אכילת פרס כיון דהוי שיעורו חצי פרס ותירצו משום דהוי של דבריהם הקילו והוא הפך דברי ה"ה ז"ל שטעמו חיזוק. מיהו לזה י"ל דלמיהב ליה שיעור הדם יותר מכדי אכילת פרס סמכין אטעמא שהיא של דבריהם והקילו אבל בהא דיהבי בשתייה אכילת פרס אין זה שיעור חדש דהא מלינו הך שיעורא באכילה:

ה אבל אוכלין שאינן ראויין למאכל אדם וכו' או ששתה משקין שאינן ראויין לשתייה וכו' אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי זה פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות. שם על משנה דשתה ציר או מורייס פטור אמרו בגמרא (דף פ"א:) הא חומץ חייב וכו' מתניתין רבי היא דתניא רבי אומר חומץ משיב את הנפש דרש רב גידל וכו' אין הלכה כרבי לשנה נסקו כ"ע מזגו ושתו אלא שמע רב גידל ואקפיד אמר איתמר דאמרי אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי איסור דאמרי אנא שרתא מוכא מי אמרי איסור דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי ע"כ. ולכאורה נראה דה"ק אפילו כשאמרתי אני דיעבד לא אמרתי אלא מעט ואפילו מעט לא אמרתי אלא הי אבל מזוג מי אמרתי דודאי חייב ולכך פסק רבינו ז"ל דחייב במזוג. אבל תימה שהיה לו לפסוק בהרבה שחייב וא"כ איך כתב אפילו שתה מהן הרבה פטור וכבר הוקשה זה להרב בית יוסף ז"ל ותירץ שם תירוצים ישים ואני אתרץ דרבינו נראה לו דפשט דברי רב גידל משמע דהכי קאמר איסור דאמרי אנא אין הלכה כרבי בשרתא אבל במוכא אפילו רבנן מודו דחייב דאין לפרש דמאי דקאמר אבל מוכא מי אמרי סר"ל אבל במוכא ודאי דהלכה כרבי דחייב אע"ג דרבנן פליגי עליה אפילו במוכא דודאי רב גידל היה לו לפסוק כרבי לגמרי או כרבנן לגמרי ומפני שנראה לרבינו ז"ל פשט דברי רב גידל כך לכך הוקשה לו בגמרא דכיון דאמר רב גידל דרבנן מודו במוכא דחייב א"כ אמאי קאמר בגמרא הא חומץ חייב מתני' רבי היא וכו' דמשמע דה"ק מדנקט מתניתין ציר או מורייס ולא נקט חומץ משמע דחומץ חייב וא"כ מתניתין אתי כרבי ואמאי מוקי מתניתין כרבי אפילו כרבנן נמי מצי אתי דהא רבנן מודו במוכא דחייב וא"כ לגבי נקט במתניתין ציר או מורייס ולא חומץ לומר דבציר או מורייס בין מעט בין הרבה פטור אבל בחומץ כשיהיה הרבה הוא חייב ומכח קושיא א אסרם פשט דברי רב גידל כך איסור דאמרי אנא דיעבד לכתחלה וכו' איסור דאמרי אנא שרתא מוכא מי אמרי כלומר רב גידל אקפיד ואמר אני לא אמרתי שהותר אלא בדיעבד אבל לכתחלה לא אמרתי ואפילו לפי דבריהם שהביאו לי שאמרתי אפילו לכתחלה אם

הגהות מיימוניות

[נ] כר' יוחנן לגבי רשב"ל: [נ] דריש גידל בר מנשיא אין הלכה כרבי דאמר חומץ משיב הדעת למחר נפקי כ"ע מזגו ושתו הלא שמע גידל ואיקפד אמר איתמר דאמינא אנא חי מזוג מי אמרי איסור דאמינא אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי ע"כ:

מגדל עוז

אכל מעט וחזר עד במים חייב. פרק בתרא דיומא (דף פ"א): הכוסס פלפלין עד כן המשכן. פרק כיצד מברכין (דף ל"ו):

נפנים חייב. ואלו הן לולבי גפנים כל שלבלבו בארץ ישראל מראש השנה ועד יום הכפורים. יתר על זה הרי הן כעצים ופטור וכן כל כיוצא באלו: **ז** אכל צלי במלח מצטרף המלח [ד] לבשר. ציר שעל גבי ירק מצטרף. מפני שמכשירי האוכל המעורבים עם האוכל כאוכל הן חשובים. היה שבע מאכילה גסה שאכל עד שקץ במזונו ואכל יתר על שובעו פטור כמי שאכל אוכלין שאינם ראויין לאכילה. שאף על פי שזה המאכל היתר ראוי לרעב אינו ראוי לכל מי ששבע כזה: **ח** חולה [א]שיש בו סכנה ששאל לאכול [ה] ביום הכפורים אע"פ שהרופאים הבקיאין אומרין אינו צריך מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר דיי [ו]. אמר החולה איני צריך והרופא אומר צריך מאכילין אותו על פיו [ז]. והוא שיהיה רופא בקי. רופא אחד אומר צריך ואחד אומר אינו צריך מאכילין אותו. מקצת הרופאין אומרין צריך ומקצתן אומרין אינו צריך [ב]הולכין אחר הרוב או אחר הבקיאין. ובלבד שלא יאמר החולה צריך אני. אבל אם אמר צריך אני [ח] מאכילין אותו. לא אמר החולה שהוא צריך ונחלקו הרופאים והיו כלם בקיאין ואלו שאמרו אינו צריך כמנין שאמרו צריך מאכילין אותו: **ט** עוברה [ג]שהריחה [ט] לוחשין לה באזנה שיום הכפורים הוא. אם נתקררה דעתה בזכרון זה מוטב ואם לאו ° מאכילין אותה עד ° שתתישב נפשה. וכן מי שאחזו ° בולמוס מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. ואפילו נבלות ושקצים

א טור סימן תריח סמ"ג שם: ב עי' בטור שם בחלוקים אלו: ג טור סי' תריז סמ"ג שם.

מגיד משנה

ז אכל צלי במלח וכו'. שם (דף פ') אמר רב כהנא אכל אומצא דמלחא מצטרף וכו':

ציר שעל וכו'. שם אר"ש בר"ל ציר שע"ג ירק מצטרף לכותבת ביוה"כ פשיטא מהו דתימא משקה הוא קמ"ל כל אכשורי אוכלא אוכלא הוא. היה שבע וכו'. שם אמר ריש לקיש האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור מ"ט אמר לא תעונה כתיב ופירוש משכחת לה כגון באכלה הלילה שהוא שבע מסעודת הערב:

ח חולה שיש בו סכנה וכו'. במשנה (דף פ"ב) חולה מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר דיי. ובגמרא (דף פ"ג) אמר ר' ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך מאכילין אותו עפ"י עצמו מ"ט לב יודע מרת נפשו רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך מאכילין אותו על פי רופא מ"ט תונבא הוא דנקט ליה ספק נפשות להקל וכתב נראה ומתו לדעת ר' ינאי והעמידו מתניתין דקתני מאכילין אותו על פי בקיאין בשחולה אומר איני צריך ורופאים שנים כמותו ושנים אומרין צריך דלא אזלינן בתר רוב דעות אבל מקילים ומאכילין אותו ואחר כן אמרו מר בר רב אשי אמר כל היכא דאמר צריך אני אפילו איכא מאה דאמרי לא צריך לדידיה שמעינן ולדעת מר בר רב אשי לא עבדינן ההיא אוקמתא ולזה סובר רבינו שהולכין אחר רוב דעות כמו שאכתוב בסמוך ות"ס כאן הוא כמר בר רב אשי וקי"ל כוותיה וכ"פ ז"ל:

אמר החולה איני צריך וכו'. כבר אמר זה בדברי רבי ינאי וכתב רבינו ובלבד שיהיה בקי לפי שהזכירו במשנה בקיאין:

רופא אחד אומר צריך וכו'. זה מוסכם מבואר שם דספק נפשות להקל ופירוש זה בשאין החולה אומר איני צריך אבל חולה אומר איני צריך ורופא אחר כמותו אין מאכילין אותו על פי רופא אחד שאין דבריו של אחד במקום שנים וכן מבואר בגמרא בסוגיא דר' ינאי וכן כתבו ז"ל ודברי רבינו בחולה בשהשתק או שאומר איני יודע:

מקצת הרופאים אומרים צריך וכו'. כבר כתבתי שדעת רבינו שהולכים אחר רוב דעות ומליט בדיני נפשות שיש בהן אומד והולכין בהן אחר הרוב כגון בההיא דאמן ויש להם לאמוד אם יש בה כדי להמית במקום שהכהו ואם נחלקו הולכין אחר הרוב אף כאן עושין כן וכן כתוב בשאלתות ות"ס רבינו אחר הרוב או אחר הבקיאין נ"ל פירוש דבריו או אם שוין במנין הולכין אחר הבקיאין אחר שאינן שוין בבקיאות בין להחמיר בין להקל וכתב זה לפי שאמרו ע"פ בקיאין ולא אמרו על פי רופאים אלא בשוין הבקיאות מכריע וכ"כ הרמב"ן ז"ל. אבל בשאין המנינין שוין הולכין אחר הרוב אלא שהרמב"ן כתב בהם היה יחיד מופלג אומר צריך והרבים שאין חכמים כל כך ומומחין לאחרין אינו צריך הולכים להקל כדברי היחיד כיון שהיקל. עוד כתב דכל היכא דאיכא שנים אומרים צריך אפילו מאה אומרים אינו צריך הולכין על פי המקילין כיון שהם שנים הרי כמאה ומאה כתרי וכ"ס מקצת הגאונים ז"ל וכן הסכימו מן האחרונים וכל זה שלא כדעת רבינו:

ואם נחלקו הרופאים וכו'. זה מבואר שם דכל היכא דכי הדדי מינהו הולכים להקל וכתבו מן האחרונים ז"ל כשמאכילין את החולה מאכילין אותו פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס כדי להקל עליו אא"כ אמדוהו שהוא צריך כשיעור בכדי אכילת פרס ונראין הדברים וכן מוכיח בכריתות (דף י"ג ס"א) פרק אמרו לו. וכתוב בירושלמי חולה אחר יכולני לצום ורופא אומר איני יודע ר' אבהו בשם ר"י נעשה ספק נפשות וספק נפשות להקל ודוחה וכתבוהו מקצת בעלי הלכות. וכתב הרמב"ן ז"ל ומסתברא ה"מ דחולה אומר יכולני לצום אבל רופא אומר יכול וחולה אומר איני יודע שומעין לרופא דאיני יודע דחולה לאו כלום הוא דאיהו מנא ידע רובן של חולין אינן יודעין ובקיאין בחליין הלכך לרופא שומעין שאמר יודע אני ע"כ דבריו:

ט עוברה שהריחה וכו'. במשנה שם (יומא פ"ב) עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה ובגמרא ובהלכות היא עוברה דהריחה אתו לקמיה דרבי אמר להו זילו לחישו לה דהאידנא יוה"כ הוא וכו':

וכן מי שאחזו בולמוס וכו'. (שם פ"ג) במשנה בולמוס מאכילין אותו דברים קלים עד שיאורו עיניו. פירוש בולמוס חולי שמחשיך מאור עיניו של אדם מחמת רעב ויש בו סכנה ומבואר בגמרא שמאכילין אותו הקל הקל ראשון ונזכר בדברי רבינו פרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות וכאן כתב משנתנו שביאה ביום הכפורים כמבואר שם: קטן

לחם משנה

שם אמרתי שמותר לכתחלה לא אמרתי אלא בשורהא אבל בסוכה מי אמרתי שלכתחלה. א"ר ואפילו כדבריהם שהשיבו לי שאמרתי בין רב בין מעט איסור דאמרתי אני כן בתי אבל במזוג מי אמרתי ולפי זה לא נפקא לן איסור בהרבה לרבנן אלא לכתחלה אבל בדיעבד אית להו לרבנן דמותר ולהכי מתניתין דקאמר בדיעבד בחה ניר או מורייס דפסול בדיעבד דמשמע חומץ לא ודאי דאתיא דלא כרבנן דאית להו דאפילו סוכה מותר ומשום הכי קאמר מתניתין מני רבי היא ולא רבנן. ופסק רבינו ז"ל כן דבהרבה בדיעבד מותר כרבנן אבל לכתחלה אסור וזהו שאמר אפילו שהה וכו' אבל במזוג פסק רבינו ז"ל דאפי' בדיעבד חייב משום דמשמע ליה דהאי דקאמר גמרא מזוג מי אמרי ר"ל דאפילו בדיעבד אסור משום דלא פירש רבינו ז"ל בשורהא וסוכה דסוכה בדיעבד לרבנן מותר אלא כדי לתרץ הקושיא דהיכי קאמר מתניתין ר' היא כדפרישית אבל במזוג אפילו יסבור רבנן דחייב אין כאן קושיא עקמא מתניתין כרבנן ואימא ניר או מורייס פסול אבל חומץ מזוג חייב דציר ומורייס לא שייך ביה מזוג כדי שנאמר דמתניתין במזוג איירי ולכן לא נקט חומץ וא"כ כיון שאין קושיא כלל כשנפרש במזוג מי אמרי דר"ל אפילו בדיעבד אסור לכך פירש רבינו ז"ל כן כשכתבנו זה נ"ל להרץ לדעת רבינו ז"ל:

ח מקצת הרופאים וכו' אחר הרוב או אחר הבקיאים וכו'. כתב ה"ה ז"ל נ"ל פירוש דבריו או אם שוים במנין וכו' כלומר דלעולם אזלינן בתר המנין ועדיף טפי מנין מבקיאות ודלא כהרמב"ן ז"ל ואם אין שם מנין הולכים אחר הבקיאות והטעם שפירש כן מפני שרבינו ז"ל הזכיר הרוב תחלה דכיון שכתב הולכים אחר הרוב משמע בתחלה צריך אתה לנקוט הרוב ואם לא תמצא מנין אז בתר הבקיאות ואם היה דעתו כדעת הרמב"ן ז"ל היה לו לומר איפכא הולכים אחר הבקיאות או אחר הרוב:

מקצת הרופאים אומרים צריך ומקצת אומרים אינו צריך הולכין אחר הרוב וכו'. טעמו דסבר דלית ליה דאזלינן בתר רוב דעות משום דס"ל דלרב אשי (דף פ"ג) ליכא כירכא דפשיטא דספק נפשות להקל דאיצטריך סד"א כיון דשבואה אמר צריך עדיף מספה ה"ה היכא דאמר לא צריך קמ"ל. כן כתב הרב בית יוסף ז"ל בטור א"ח בשם הרמב"ן ז"ל וקשה א"כ לעיל נמי לר' ינאי דאית ליה דחולה כשאמר איני צריך עדיף מרופא משום דלב יודע וגו' מאי פריך פשיטא ליתא דאתעינן דס"ד דעדיף מרופא כשאמר אינו צריך וי"ל דלאו משום דעדיף מרופא כשאמר צריך מאכילין אותו דפשטא דלב יודע מרת נפשו לא עביד ליה אליבא דרבי ינאי אלא כחד רופא והוי כחד לגבי חד וספק נפשות להקל ולהכי פריך דהיכא דאיכא אחרינא בהדיה ואיכא תרי רופאים כנגדו הוו תרי לגבי תרי דאיהו לא הוי אלא כחד רופא פשיטא דמאכילין אותו דספק נפשות להקל

מגדל עוז

היה שבע מאכילה גסה עד דברים המותרין פרק בתרא דיומא (דף פ').

הגהות מיימוניות

[ד] א"ר פפא אבל אומצא דמלחא וכו': [ה] יש גאונים שפסקו דהיינו דוקא כשאמר אסתכן אם לא אוכל אבל אם אמר לא אסתכן בכך אם לא אוכל אסור להאכילו וכן פיר"י ב"ר שמואל אבל ר"ת נחלק על זה והורה הלכה למעשה להיתר וז"ל וכי חולים נביאים הם או בקיאים הם אלא כיון שיודע החולה או החיה שהוא שבת או יום כפור ואמר אני צריך ואיני יכול לסבול מחמת החולי מאכילין אותו אפילו סבורים שהחולה אינו מסוכן וכן האשה שהיכן סצינו סכנה ללא רואה ולנשיכת כלב ולמתאוה וכו ולישנא דמיית אל יטעך שכן לשון התלמוד דא"ב רדייקת לישנא מאי ספק נפשות אלא מאי מיית שמתירא להלות ולקלקל כי חסרון האוכל מכאיב לב ומתוך כך היא מתעלפת ופעמים אינה מתרפאת ואפי ראובן אבר אחד אני קורא סכנה ומחללין עליו את השבת כדאמרינן גבי מכה של חלל אע"פ שרובן אין מתים וכן עוברות המריחות וכו'. ונפלא לראבי"ה על שפסק אפילו דאבון אבר אחד כי יש להשיב עליו מההיא דעין שמרדה שלא התירו לכחלה אלא משום רשורייקי דעינא בליבא תליא ולא הפסד עין ע"כ אבי"ה. וזאת מצאתי בס"ה הקטן יסוד הר' יצחק מקורבי"ל בר' יוסף והיה כתוב לפניו גליון פיר"י כשהחולה שואל לאכול ולשתות אומרים לו יום הכפורים הוא אם אמר אעפ"כ תנו לי לאכול מאכילין אותו דכה"ג חולה אומר צריך אני קרינן ביה אע"פ שאין אומר צריך מפני הסכנה ע"כ לשון מהר"ם זצ"ל. ויען כי אין אנו בקיאין יפה באומד הדבר טוב להאכילו מעט מעט שלא יהא ככותבת בבדי אכילת פרס כדאשכחן פרק אמרו לו ובשתיה מלא לוגמיו דהיינו חצי רביעית שלא יבא לאיסור כרת אמנם צריך ליזהר שלא יפשיעו בנפש שאם לא יוכל לסבול ולעמוד בכך יאכילוהו וישקוהו לחדיא: [ו] משום לב יודע מרת נפשו, ע"כ: [ז] תונבא בעלמא הוא דנקטיה ע"כ: [ח] אמר מר בר רב אשי כל היכא דאמר צריך אני אפילו מאה אמרי לא צריך לא ציותנו להו וכן פסקו התוס' כוותיה דהוא בתראה ועוד דקיימא לן כוותיה בכל התלמוד בר מסיפק שבו"ה ראורייתא ע"כ: [ט] כדאיתא התם שהורת רבי לעשות לאמו של ר' יוחנן כשעיברתו רבי חנינא לאמו של שבתי אוצר פירי כשעיברתו ע"כ: ° [כתבו הטור והסמ"ג שמאכילין אותה הקל הקל תחלה וכתב הרמב"ן דוקא עוברת שאין לנו אומד ביישוב דעתה פעמים מתיישבת ברוטב ופעמים שצריכה לשומן עצמו אבל חולה שמאכילין אותו ע"פ בקיאין מאכילין אותו מתחלה דבר הצריך לה כדי הצריך לה ע"פ בקיאין עכ"ד הטור סי' תרי"ז]: ° [ח"ל הטור חולה שאכל ביוה"כ ונתישבה דעתו בענין שיכול לברך היה אומר א"א ז"ל שצריך להזכיר של יוה"כ בברכת המזון שאומר יעלה ויבא בבונה ירושלים ע"כ]: ° [כתב הטור וכן כל אדם שהרית מאכל ונשתנו פניו מסוכן הוא אם לא יתנו לו מטעמו ומותר ליתן לו וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן יולדת תוך שלשה ימים לא תתענה כלל משלשת עד שבעה אם אמרה צריכה אני נותנין לה כמו לחולה מכאן ואילך הרי היא כשאר כל אדם]:

י קטן בן תשע שנים ובן עשר שנים מחנכין אותו וכו'. דברי רבינו בדברים אלו כדברי ההלכות ממש שכתבו חינוך כבן תשע ובן עשר והשלמה מדבריהם בני אחת עשרה בין בתינוק בין בתינוקת שלא חלקו בשל דבריהם והשלמה מן התורה בתינוקת בת שתים עשרה ובתינוק בן שלש עשרה והוא שהביאו סימנין כמבואר בפ"ב מהלכות אישות ובדין לשאר דברים וכבר נחלקו עליהם בדין השלמה של דבריהם ורבו בזה הסברות יש מי שאומר שאין כאן השלמה כלל מדבריהם ויש מי שאומר שיש השלמה בתינוקת מדבריהם בשנת י"ב ואין השלמה בתינוק מדבריהם כלל ויש מי שאומר שיש השלמה בתינוק בשנת י"ג ובתינוקת בשנת י"ב וזה דעת הגאונים. והגירסאות מתחלפות בזה. וי"ל שדעת ההלכות ורבינו לומר שבשנת י"א אינה בדין ההשלמה מדבריהם ואע"פ שאין נראה כן מלשון רבינו כן מוכרח מן הגמ' ומפירושה (דלפ"ס) [דנפרה]. שאל"כ נמצאת השלמה בתינוק שלש שנים לפני חיובו מן התורה וכ"כ הרשב"א ז"ל שדעת ההלכות משעבר שנת י"א בדוקא ופירוש דברי רבינו הוא בן ט' שנים שהשלימו תשע שנים וכן בן עשר שהשלימו לו עשר וכן בכן י"א שהשלימו:

יא קטן שהוא פחות וכו'. שם התינוקות אין מענין אותן וכו':

פ"ג א אסור לרחוץ ביוה"כ וכו'. שם (דף ע"ז) ת"ר אסור לאדם לרחוץ מקצת גופו ככל גופו. ומ"ש רבינו בין בחמין בין בצונן ואפילו אצבע קטנה מפורש פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ד:):

והמלך והכלה וכו'. משנה פרק יום הכפורים (יומא ע"ג:) והמלך והכלה ירחצו את פניהם ובגמרא נתבארו הטעמים שהזכיר רבינו ושם נתבאר ג"כ שכלה היא כל שלשים יום:

מי

ושקצים מאכילין אותו מיד ואין משהין אותו עד שימצאו דברים המותרין: י *קטן בן תשע שנים [י] ובן עשר שנים ° מחנכין [כ] אותו לשעות. כיצד היה רגיל לאכול בשתי שעות ביום מאכילין אותו בשלש. היה רגיל בשלש מאכילין אותו בארבע. לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות. *בן אחת עשרה שנה בין זכר בין נקבה מתענה ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו במצות: יא בת [ב]שתים עשרה שנה ויום אחד ובן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביאו שתי שערות הרי הן כגדולים לכל המצות ומשלימין מן התורה. אבל אם לא הביאו שתי שערות עדיין קטנים הן ואינם משלימין אלא מדברי סופרים. קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותו ביום הכפורים כדי שלא יבא לידי סכנה:

השגת הראב"ד

*בן י"א שנה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל גירסא זו לא מצאנו בספרים שיהיו הזכר גם הנקבה שוים אלא הכל לפי הבריאות. הזכר לפי זמנו והנקבה לפי זמנה. והלכה כרב הונא ורב נחמן דקיימי כחדא שיטה ולא פליגי אהדדי אלא מר מיירי בתינוק ומר מיירי בתינוקת, עכ"ל:

פרק שלישי

א [א]אסור לרחוץ ביום הכפורים בין בחמין בין בצונן. בין כל גופו בין אבר אחד אפילו אצבע קטנה אסור להושיטה במים. והמלך והכלה רוחצין את פניהן, [ל] כלה כדי שלא תתגנה על בעלה. והמלך כדי שיראה ביופיו שנאמר מלך ביופיו תחזינה עיניך. ועד כמה נקראת כלה עד שלשים יום:

מי

א טור סי' תרטו סמ"ג לאוין סט ומ"ס: ב עי' בטור שם בפרטי דין זה: ג טור סי' תריג סמ"ג שם:

לחם משנה

להקל. ולסברא שכתבתי כמו ז"ל שם דחלה הרמב"ן ז"ל שם דאפילו היכא דאיכא רוב אזלינן בתר הבקיאות דמדקאמרה מתניתין מאכילין אותו על פי בקיאים משמע דאזלינן בתר בקיאות א"כ אמאי הוצרך הגמרא לומר דלא אזלינן בתר רוב דעות ניחא דאזלינן ואע"ג דהיכא תלתא אזלינן בתר בקיאות והא שאמרה משנתנו מאכילין אותו ע"פ בקיאין כלומר דאם השנים בקיאים עדיף טפי ומרי אחריני דהיכא דליכא בקיאות לא אזלינן בתר רוב דעות:

י קטן בן תשע שנים או בן עשר מחנכין אותו לשעות וכו'. כתב ה"ה ונראה לי דדעת ההלכות ורבינו ז"ל וכו' שאל"כ נמצאת השלמה בתינוק שלש שנים לפני חיובו ע"כ. ולעמוד יפה על כונת רבינו ז"ל עיין בהרי"ף והר"ן ז"ל שהכל הולך רבינו ז"ל כפי אותה הגירסא ואותו הפירוש. ונראה דלאותה הגירסא ולאותו הפירוש לא גרסינן בגמרא (דף פ"ב) בשלמא לרב הונא ור"נ לפני שנה ולפני שתים לפני שנה לדבריהם ולפני שתים לדבריהם כדאיתא בספרינו וגם רש"י ז"ל נראה דלא גריס ליה אלא הכי גריס בשלמא לרב הונא ור"נ ניחא וכן גורס הרא"ש ז"ל וצריך להתיישב בפירוש הסוגיא לדעתו ואין כאן מקומו. וכלל הדבר שרבינו הולך בשיטת הרי"ף רבו ז"ל. ומה שאמר שאל"כ נמצאת וכו' כלומר דבגמרא פירכו לרב הונא ור"נ מאי חינוך השלמה וקאמר דשנה או שתים סמוך לפרקן משלימין דהיינו שתי שנים לפני חיובו מן התורה ואם אנו פוסקים כר' יוחנן דתינוק לי"ב שנים משלים מדאורייתא וכרב הונא ור"נ דמשלימין מדרבנן בן י"א וכדכתב הרי"ף ז"ל א"כ לא יתיישב המשנה דקאמרה שנה אחת או שתים בשום פנים דהא הוי שלש שנים לפני חיובו שחיוב התינוק הוא מבן י"ג ויום אחד ושנת י"א וי"ב וי"ג משלימים מדרבנן א"כ הרי שלש שנים. אלא ודאי פר"ל בן י"א שהשלים שנת י"א והשתא הוי שתי שנים שהם י"ב וי"ג שמשלים מדרבנן ושנת י"ד מדאורייתא:

קטן בן תשע שנים ויום אחד וכו'. הרב רבינו נסים ז"ל כתב בפירוש ההלכות על דברי הרי"ף ורבינו ז"ל ולרב הונא לפרושי דמתניתין דקתני מחנכין אותו וכו' מאי חינוך השלמה וכדאסקינן בסוגיין בגמרא ופרקן היינו שנת י"ג וכו'. ונ"ל דכן פירוש דפירש הר"ן ז"ל לדברי הרי"ף ז"ל ורבינו ז"ל אינו אלא כפי האמת שאמרו מאי חינוך השלמה אבל למאי דס"ד מעיקרא שאמרו סמך התינוקות וכו' ואמרו בשלמא לרב הונא ור"נ ניחא וכו' האי הפירוש כדברי רש"י דלרב הונא ור"נ מוקמינן מתניתין דהאי לפני שנה דדבריהם וס"ק מתניתין לפני שנה דדבריהם דהוי לפני שתים דדברי תורה אלא דלדברי הרי"ף ורבינו ז"ל נר"ל מתניתין איירי בבריא ולא בחולה כיון דלהרי"ף ורבינו בן י"ב הוי ההשלמה מדברי תורה לדידהו דהיינו שנת י"ג דסבירא להו דתוך זמן כלאחר זמן א"כ החינוך של חולה שהוא בשנת י"א לא הוא לפני שתים דדברי תורה דצריך שיהיה שלש שנים ואינו כן אלא י"א י"ב לבד אבל בנת י"ג דההשלמה מדברי תורה בשלמא לרש"י ז"ל דנר"ל בהשלמה מדברי תורה בתינוק הוי בשנת י"ד ניחא אבל לרבינו א"א ליישב אלא בבריא (והוי שנה שהוא שנת תשע י"ב) והשתא עשר וי"א וי"ב שהם שנה קודם ההשלמה דדבר תורה דהיינו שנת י"ג שהיא ההשלמה מדברי תורה אבל לרב הונא איירי בחולה כדברי רש"י ז"ל דבן תשע דהיינו שנת עשר הוי חינוך נמצא דאיכא שלש שנים שהם עשר ואחת עשרה ושתים עשרה קודם השלמת התורה שהיא שנת י"ג וקאמר שפיר לפני שתים זה נראה לי בפירוש דברי הר"ן ז"ל שמפרש דברי ההלכות ורבינו ז"ל דאי מאי דכתב הרב רבינו נסים ז"ל האי לפי מאי דס"ד א"כ דהוה ידע דפירוש דמתניתין הוי חינוך השלמה מאי מקשה בתר הכי מברייתא דרבה בר שמואל התם נמי האי חינוך השלמה כמתניתין אלא ודאי לא פירש הר"ן ז"ל כן אלא לפי המסקנא. וא"ת למה לו להר"ן ז"ל לפרש דמתניתין האי פירוש לרב הונא ור"נ דחינוך השלמה הא לא אמרו כן בגמרא אלא בברייתא דרבה בר שמואל אבל מתניתין לדידהו האי כפשטה דה"ק לפני שנה של דבריהם דהיינו לפני שתים של דברי תורה כדהוה סבר המקשה ומאן נייד מהאי אוקימתא דאוקימנא לרב הונא ורב נחמן ולמאי הוצרכו לידחק ולומר דמתניתין האי חינוך השלמה וכ"ת הר"ן לא פירש כן על דברי המשנה זה אינו דודאי מפשט דברי הר"ן ז"ל מוכיח דעל מתניתין קאי ולא הזכיר הברייתא כלל. וי"ל דכיון דהר"ן ז"ל ראה דברייתא דרבה בר שמואל מהדר לה במסקנא דשניין האי חינוך השלמה משמע ליה דלאו מאי דמסקינן מתניתין נמי האי חינוך השלמה והדרינן ממאי דהוה סברינן מעיקרא דלפני שנה דדבריהם דהוי שתים של תורה משום דמכחשת ברייתא לפרושי מתניתין אהא וכיון שכן ודאי דפירוש מתניתין הכי הוי. זה נ"ל טעם לדברי הר"ן ז"ל והוא ביאור דברי ההלכות ורבינו ז"ל. עוד כ' ה"ה ז"ל וי"ל שדעת ההלכות ורבינו לומר דשנת י"א אינה בדין ההשלמה מדבריהם ואע"פ שאין נראה כן מלשון רבינו ז"ל וכו'. מ"ש שאין נראה כן מלשון רבינו ז"ל הוא מפני שכתב בת י"ב שנה ויום אחד ובן י"ג ויום אחד וכו' ולמעלה כתב בן י"א ולא הזכיר יום אחד כמ"ש למטה ומ"ש מוכרח מן הגמרא שאל"כ נמצאת השלמה בתינוק שלש שנים לפני חיובו מן התורה קשה דאפילו יהיה חיוב התינוק שלש שנים לפני חיובו מאי איכפת לן אי משום דבגמרא אמרו שנה או שתים סמוך לפרקן דמשמע דוקא שתים אבל לא שלש קשה דנימא דהאי סמוך לפרקן הוי שנת י"ג וקרי ליה פרקן משום דהוי פרק לשנות נדרים כדכתב הר"ן ז"ל בפירוש הלכות וע"כ אנו צריכים לומר כן ליישב מתניתין לרבי יוחנן דאל"כ מאי סמוך לפרקן הא הפרק האי בנת י"ג בתינוק אלא על כרחין קרי פרקן לשנות נדרים דהיינו שנת שלש עשרה כדכתב הרב רבינו נסים ז"ל א"כ גם כן נימא הכי לדידן. ואולי יש לומר דהכלת הרב המגיד הוא דהא מינה דפליגי בהשלמה מדרבנן בגמרא ואי איתא דרבי יוחנן לית ליה השלמה דדבריהם כלל אם כן מאי דאיתמר דהשלמה דרבנן איתמר והכא דלא לוסיף עוד ור"נ כשהזכיר לעיל השלמה דדבריהם וכן רב הונא לא אשכחן בהו אלא שתי שנים לפני ההשלמה של תורה ואין לנו להוסיף עוד ולומר דהוי שלש:

ומדיחה

הגהות מיימוניות

[י] כר"נ ודלא כרב הונא דאמר בן שמונה ובן תשע מחנכין אותו ודלא כרבי יוחנן דאמר בן עשר ובן י"א מחנכין אותו לשעות וכן פסק באלפסי ודלא כה"ג דפסק כר' יוחנן. ובספר המצות כתב דלשון התוספתא דייק כר"י דתניא התינוקות סמוך לפירקן מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנתים וכן בכתובות פ' נערה אמר אביי אמרה לי אם בר תריסר שנין לתעניתא מעת לעת ע"ש והר"א בר יב"ק כתב גם כן כר' יוחנן וכן ראא"ם בשם ה"ג: [כ] כתב הטור כדרך שמחנכין אותן לאכילה כך מחנכין אותן ברחיצה וסיכה ע"כ]: [כ] פירש"י כל חינוך קטנים לא שייך אלא באב ע"ש בתוספות: [ל] ולא כחכמים דאסרי אלא כרבי אליעזר ור' חנינא בן תרדיון דאסוראי מפרשי בעמייהו בגמרא ואמר רב בעי מיניה דרבי חייא כלה עד כמה א"ל כדתנן אין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום וכן פסק בעל התרומה אבל רבינו שמשון כתב דרפיא בידיה שמא אין הלכה כר"א דשמותי הוא או שמא הלכה כמותו מדבעא רב מיניה דרבי חייא וראבי"ה פסק ג"כ כר"א:

מגדל עוז

בן אחת עשרה עד לחנכו במצות: כתב הראב"ד ז"ל גירסא זו לא מצאנו בספרים וכו' ומר מיירי בתינוקת עכ"ל: ואני אומר הגהנו נורבין פרק נסכא דיומא כגירסת ר"מ ז"ל וכן הוא נוסחאות בהרדיום וכן גורס ופוסק ר"י אלפס ז"ל כר' יוחנן בהשלמה דאורייתא ובחנוך והשלמה דרבנן כרב הונא ור"נ. אליבא דגמרא דמסיק הא בבריא והא בחולה: בת י"ב שנה עד סוף הפרק. פ' בתרא דיומא ובכתובות פרק נערה שנתפתתה:

פ"ג אסור לרחוץ ביוה"כ וכו' עד ואינו הוגן. פ' בתרא דיומא (דף ע"ז) ובגמרא מנין שיוה"כ אסור ברחיצה וסיכה וחכמים המעה פ"ל שבת שבתון:

ב [ג] מי ° שהיה מלוכלך בצואה או טיט רוחץ מקום הטנופת כדרכו ואינו חושש. [ג] ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק. [ד] והחולה רוחץ כדרכו אע"פ שאינו מסוכן. וכל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין [ה] בתשעה באב בין ביוה"כ: **ג** מי שראה קרי בזמן הזה ביוה"כ. אם לח הוא מקנח במפה ודיו. ואם יבש הוא או שנתלכלך רוחץ מקומות המלוכלכין בלבד ומתפלל. ואסור לו לרחוץ [ו] כל גופו או לטבול. שאין הטובל בזמן הזה טהור מפני טומאת מת ואין הרחיצה מקרי לתפלה בזמן הזה אלא מנהג ואין מנהג לבטל דבר האסור אלא לאסור את המותר. ולא אמרו שהרואה קרי ביוה"כ טובל אלא כשתקנו טבילה לבעלי קריין וכבר בארנו שבטלה תקנה זו: **ד** טיט *שהוא לח ביותר כדי שיניח אדם ידו עליו ותעלה בה לחלוחית שאם הדביק אותה לידו האחרת תדבק בה לחלוחית אסור לישב [ז] עליו. לא ימלא אדם °כלי חרש מים ויצטנן בו שהמים נזחלים מדפניו. אפילו כלי מתכות אסור שמא ינתזו מים על בשרו. ומותר להצטנן בפירות: **ה** לוקח אדם מטפחת [ח] מערב יוה"כ ושורה אותה במים ומגבה מעט ומניחה תחת הבגדים ולמחר מעבירה על פניו ואינו חושש ואע"פ שיש בה קור הרבה: **ו** ההולך °להקביל פני רבו או פני אביו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה או לקרות בבית המדרש עובר במים עד צוארו ואינו חושש ועושה מצוה שהלך לעשותה וחוזר במים למקומו. שאם לא תתיר לו לחזור אינו הולך ונמצא נכשל מן המצוה. וכן ההולך לשמור פירותיו עובר במים עד צוארו ואינו חושש ובלבד שלא יוציאו ידיהם מתחת שולי מעיליהם כדרך שעושין בחול: **ז** אסור °לנעול מנעל וסנדל אפילו ברגלו אחת.

ומותר

ב מי שהיה מלוכלך וכו'. שם (דף ע"ז) ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש: **ומדיחה** אשה ידה אחת במים. שם רשב"ג אומר מדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת: **והחולה** רוחץ וכו'. זה למד רבינו מדין הסיכה שאמרו ואם היה חולה סך כדרכו: **וכל חייבי טבילות** וכו'. מחלוקת הגאונים במס' תענית (דף י"ג) ופסק כהנא קמא דלאמר הכין וכן פסקו רוב האחרונים ז"ל.

ג מי שראה קרי וכו'. בגמרא (יומא פ"ה) ובהלכות הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל וכו' ורבינו כתב שלא נאמרו הדברים אלא כשהיה מחוייב בעל קרי לטבול והוו בזמן תקנת עזרא אבל בזמן הזה אין בעל קרי בכלל חייבי טבילות שהרי אינו חייב כמבואר פ"ד מהלכות תפלה ולפיכך אינו רשאי לטבול ביום הכפורים והדברים ברורים הם.

ד טיט שהוא לח וכו'. שם (דף ע"ח) חני יהודה בר גרוגרות אסור לישב על גבי הטיט ביוה"כ אמר ריב"ל ובטיט המטפחת אמר אביי ובטוכה ע"ת להטפיח:

לא ימלא אדם וכו' שם (דף ע"ח) אמר רבא כסא דכספא מליא אסיר חסיר שרי דפחרא בין מליא בין חסיר אסיר מאי טעמא תוטהל שהיל רב פפי אמר אפילו כסא דכספא אסיר דאי טעמא אקי לאזדהרוי. ובהלכות פירשו שמא יתנענעו המים בתוכו וינתזו על בשרו:

ומותר להצטנן וכו'. שם אמר רב יהודה מותר להצטנן בפירות:

ה לוקח אדם מטפחת וכו'. שם ובהלכות קרוב ללשון רבינו:

ו ההולך להקביל וכו'. שם (דף ע"ב) מ"ד הרוצה להקביל פני רבו או פני אביו או פני מי שגדול ממנו בחכמה עובר במים עד צוארו ואינו חושש וכן מבואר שם בהולך לדרשה ושם מבואר שאפילו בחזרתן מותרין כדי שלא תהא מכשילן וכמ"ש רבינו ושם איבעיא להו הרב אצל תלמיד מאי ולא איפשטא הלכך אזלינן לחומרא. וכ"כ מדברי רבים וכ"כ הר' יצחק ן' גיאות ז"ל.

וכן ההולך לשמור וכו'. שם שומרי גנות עוברין עד צואריהן במים ואין חוששין:

ובלבד שלא יוציאו וכו'. שם מהו למעבר למשקל שמעתא אמרו ליה עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו:

ז אסור לנעול מנעל וכו'. זה פשוט ומבואר בגמרא שאפילו ברגלו אחת אסור:

ומותר

א טור סימן תרי"ג סמ"ג לאוין סט: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סימן תריד סמ"ג שם:

לחם משנה

פ"ג ב ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק. בגמ' (דף ע"ז) אמרו מפום סיכתא ופירש"י רוח רעה השורה על [הלחם הנלקח] בידים [שלא נטלן] שחרית. והתוספות פירשו בענין אחר ואמרו בתוספות דלפי פירושם אין אנו צריכים ליזהר דאותה רוח רעה אינה מצויה בינינו. אבל ודאי לפי פירוש רש"י ז"ל דהוי רוח רעה של שחרית מצוי ויצוי אלא שקשה קצת על רבינו ז"ל דבהלכות תפלה פ"ד כשהזכיר נטילה שחרית לא משמע דחייש לרוח רעה מדלא הזכיר עירוי על הידים שלש פעמים כדכתב הטור ז"ל באורח חיים סימן ד' דלהעביר רוח רעה שעליהם צריך לערות עליהם שלש פעמים ונבקש ליה מהא דאמר רבי נתן בפ' ה' שרצים (דף ק"ט) בת חורין היא זו וכו' ומדרבינו ז"ל לא הזכיר כן בהל' תפלה משמע דלא חייש לדין רעה דאין אוהו רוח רעה מצויה בינינו וא"כ כיון שהוא סובר כן לא היה לו לכתוב ההיא דינא דמדיחה אשה ידה וכו' שהוא בא על אותו השורש דקאמרו משום סיכתא ולפירוש רש"י ז"ל הוי רוח רעה של שחרית ואם הוא מפרש כפירוש התוספות קשה כפי דלדידהו אין אותה רוח רעה מצוי: **וכל חייבי טבילות וכו'** כבר ביארתיו בהלכות יסודי התורה

ה לוקח אדם מטפחת וכו'. קשה סוגיא דגמרא (דף ע"ה) הלין בין תשעה באב ליוה"כ לדבר זה דביוה"כ יעשה כמין כלים נגובים דמערב משום דלא ליתי לידי איסור סחיטה אבל בתשעה באב אין צריך לעשותה כמין נגובים כן משמע בגמרא בפרק יוה"כ לפי גירסת הרי"ף ז"ל והיא גירסת רבינו ואם כן ליה רבינו ז"ל בפ"ה מהל' תעניות גבי תשעה באב לא הזכיר זה אלא כתב ומתר בתשעה באב אסור ברחיצה ביוה"כ היה לו לחלק כדכתיבנא וכן הלך בהדיא הרי"ף ז"ל בפ' יוה"כ ואע"ג דכתוב בדפוס וויניציאה ואסיקנא דבערב תשעה באב שורה במים וכו' ודאי דאינו דברי הרי"ף ז"ל אלא פ"ס הוא או שום הגהה מאיזה תלמיד שאותם הדברים הם במיים על הגירסא שכתב רש"י ז"ל שפתע ודברי הרי"ף ז"ל הם כגירסא דהויא ליה לרש"י ז"ל והם דברים חלוקים הרבה וא"כ ודאי דהך ואסיקנא שכתוב שם הוי סותר הגירסא שכתב הרי"ף ז"ל קודם ובודאי דלאו דברי הרי"ף ז"ל הם ובדפוס קוסטנדינא ליתא ובודאי דדעת הרי"ף ז"ל הוא דבערב תשעה באב שורה במים ולא יעשה כמין כלים נגובים וביוה"כ יעשה כמין כלים נגובים. והו קשיא דבפ' מקום שנהגו (דף נ"ד) אמרו אין בין תשעה באב ליוה"כ אלא שזה ספקו אסור וכו' ומשמע התם בגמרא דלכל הדברים שוים דכל איסור דאיכא ביוה"כ איכא בתשעה באב והא איכא הך איסור דמטפחת דאיכא ביוה"כ דצריך לעשות כמין כלים נגובים מה"כ בתשעה באב דאין צריך לעשותה כמין כלים נגובים מיהו הא לא קשיא כלל דמה שצריך לעשותה כמין כלים נגובים בערב יוה"כ הוא משום דלא ליתי לידי איסור סחיטה ומ"כ בתשעה באב שהוא מותר במלאכה וא"כ כיון דזה הוא החילוק אינו אלא איסור דמלאכה והרי כבר הוזכר בברייתא אחרת דיש חילוק בין תשעה באב ליוה"כ שזה אסור במלאכה וזה מותר וא"כ דין זה בכלל. ולקושיא קמייתא י"ל בדוחק דבגמרא אמרו בה איפכא אתמר לן ואותביק סחיטה וכו' וסובר רבינו ז"ל דה"ק אם הוה אתמר לן בתשעה באב עושה כלים נגובים וביוה"כ שורה במים והוי דהות אמרת בתשעה באב הוה ניחא לן אלא מאי דאמר"ת ביוה"כ דשורה במים בלא עשיה דכלים נגובים הא קשה לן דהא איכא איסור סחיטה וא"כ היה לך להשוות יוה"כ לתשעה באב וכיון דהכא הוו סוברים להשוות יוה"כ לתשעה באב לכך פסק רבינו ז"ל דכם שוים ודוחק.

ומותר

מגדל עוז

ומדיחה אשה ידה אחת עד בין ביוה"כ. במס' חולין פרק כל הבשר (דף ק"ז) ופ' בתרא דיומא (דף ע"ז) **וכל** חייבי טבילה עד ביום הכפורים ברייתא היא פרק בתרא דיומא (דף פ"ח) **מי שראה** קרי עד בטלה תקנה זו. כוף מס' יומא ופרק מי שמתו (דף כ"ב) וכ"כ ר"י אלבג ז"ל בהלכות: **טיט** שהוא לח ביותר עד וכיוצא בהם. פ' בתרא דיומא (דף ע"ח)

הגהות מיימוניות

[ג] מכאן פסק ר"ת שמותר לרחוץ ה דים בבקר שאין לך טיט וצואה יותר מן הידים בבקר רק יזהר שלא יתכוין להנאת רחיצה כדאיתא בפרק שמונה שרצים שרות רעה שורה על הידים ואין רשאי ליגע לא לפיו ולא לעיניו ולא לחוטמו כדאיתא התם והיא דמדיחה אשה וכו' איירי אפילו אחר נטילת שחרית כשנשתהת קצת צריכה לרחוץ הידים קודם לכן כשנותנת פת לתינוק מפני שבלא פירוש רוח רעה שהיתה בימיהם על האוכלים והורגת התינוקות כדאיתא פרק כל הבשר וכן פסקו כל רבותינו אחריו זולתי רבינו המחבר דפליג כמב אר בהלכות תפלה פ"ז. פירוש רשב"ם וריב"א שאם הסיך רגליו מותר לרחוץ ידיו משום הכון לקראת וכו' ונראה לראב"ן ולרבינו שמחה ולרבינו יהודה ראף בקנ"ים אף אם לא שפשף דשייך ביה נסי הכון וכתב ראב"ם דכהן העולה לדוכן נוטל ידיו וכתב כללו של דבר כל שאין מתכוין להנאת רחיצה אלא לקנ"ת מלכלוך וניגוף שרי וכתב בס"ה דאין דלוק בב"מ שהוא בין בגופו בין ברגליו דתניא בתוספתא אמר רשב"ג היו רגליו מלוכלכות בטיט וצואה מדיחן במים כדי שיא יבנפו כליו ואין דלוק בדבר. ° [שם בטור כתב גאון כי שהוא אסטנים וצריך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח יכול לקנח ביוה"כ וכו' ע"ש]. [ג] תנא דבי מנשה. [ד] אפילו בא מן הדרך והיו רגליו כהות קאמר בירושלמי דפ"ק דתענית שהורה רבי אחא שמותר לרחוץ במים: [ה] ר"י פסק ולא קי"ל כההיא ברייתא אלא כרבי חנינא ס גן הכהנים דפליג בפ"ק דתענית ואמר כדאי היא בית אלהינו לאבד עליו עונה אחת דהכי פסיק בירושלמי פ"ב דביצה דגרסינן הורה רבי לוי כהדא דרבי חנינא סגן הכהנים דפליג. וכתב אב אין לה פנאי בלילה דרחוץ ולרוף ערב תשעה באב כדי שיהא נקל לרוף עדיין קצת ליל מוצאי תשעה באב ולטבול. בספר תרומה האריך קצת יותר אבל ביוה"כ לא פליגי ר' ח סגן הכהנים ואולי יכולנ' לומר שאף דעת רבינו המחבר כפירוש ר"י שהרי בדלכור תשעה באב לא זכר כטבילה זו כלום ושמא המעתיקים שגו בבאן וכתבו בלשון הברייתא ולשונה ולא הוזכיר ל"היא דרבי חנינא שוב מצאתי בתוספות ביצה פ"ב דלדידן אסור אף יוה"כ הואיל ואין לנו טהרות ואינה ביבית אלא לבעלה והרי יוה"כ אסור בתשמיש המטה: [ו] וכן הורה רא"ם כשנשאל על כהן שראה קרי ביוה"כ לרחוץ הלכלוך וה"ה לשאר אדם הרגיל לרחוץ אותו בכל יום בשאר ימות השנה שגם ביוה"כ מותר לרחצו וכן השיב ר"ת דאסור לטבול דהא דאמר רבי אסי בסוף יומא היינו למ"ד טבילה בזמנה מצוה ואנן לא קיי"ל הכי ועוד כתב כעמא שבעמוד שנהגו כר"י בן בתירא דאפי' בשאר ימות השנה אין טובלין ע"כ: [ז] אמר רב יהודה אסור לישב על טיט ביוה"כ אמר ריב"ל ובטיט המכפתה אמר אביי ובטופת על מנת להטפיח ע"כ:

° [שם בטור יש איברים בכלי חרס אפילו רקים לפי שבולעין הרבה וכשמצטנן בהם פולטים מה שבלעו וחשיב כמו רחיצה ע"כ]: [ח] כדאיתא התם אריב"ל ומנגבה מעט עד שלא יהו טופח על מנת להטפיח וכל זה כשאינו צריך אלא לקרר עצמו אבל לרחוץ מפני טינוף ולכלוך רוחץ כדרכו כמבואר לעיל ואנו אין לנו אפילו לקרר שמא יסחוט ע"כ:

ומותר לצאת בסנדל של שעם [ס] ושל גמי וכיוצא בהן. וכורך אדם בגד על רגליו ויוצא בו [ע] שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף. התינוקות אע"פ שהן מותרין באכילה ובשתיה [פ] ורחיצה וסיכה (א)מונעין אותן ממנעל וסנדל: **ח** מותר °לכל אדם לנעול את הסנדל (ב)מחמת עקרב וכיוצא בה כדי שלא תשכנו. והחיה מותרת לנעול את הסנדל משום צנה [צ] כל שלשים יום. והחולה כיוצא בה אע"פ שאין שם סכנה: **ט** אסור (ג)לסוך מקצת גופו [ק] ככל גופו בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג. ואם היה חולה אף על פי שאין בו סכנה או שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש: **י** יש מקומות °שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכפורים כדי שיהיה לו בושת פנים מאשתו ולא יבוא לידי תשמיש המטה. ויש מקומות [ר] שנהגו שלא להדליק שמא יראה אשתו ותשא חן בעיניו ויבא לידי תשמיש. ואם חל יום הכפורים להיות בשבת חייבין הכל להדליק בכל מקום שהדלקת נר בשבת חובה: (סליק הלכות שביתת עשור)

א טור סימן תרטז סמ"ג שם: ב טור סי' תריד: ג טור שם:

מגיד משנה

ומותר לצאת בסנדל של שעם וכו'. שם (דף ע"ה:) בשם ריב"ל שהתיר לצאת בסנדל של שעם ביוה"כ ומבואר בהלכות. ויש מי שאוסר לצאת בהן לר"ה בין בשבת בין ביוה"כ משום איסור הוצאה כיון דלאו מנעל נינהו ואין זה עיקר אלא מותר לצאת בהן וכן נראה מן ההלכות ומקצת המפרשים ז"ל:

וכורך אדם בגד וכו'. גם זה שם ובהלכות רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק:

התינוקות אע"פ שהן מותרין וכו'. שם (דף ע"ח) ת"ר התינוקות מותרין בכלן חוץ ממנעל וסנדל. ושם מבואר שהטעם מפני שאלו דברים כשמכין אותו ורוחצין אותו רבה אבל בנעילת הסנדל אסורין דכיון דאין להן בהן גדולין גזרו בהן חכמים:

ח מותר לנעול וכו'. שם אמר שמואל אם מחמת עקרב מותר:

והחיה מותרת לנעול וכו'. במשנה (דף ע"ג:) המלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי ר"א וחכמים אוסרין ואמרו בגמרא (דף ע"ח:) דטעמיה דר' אליעזר בחיה משום צנה וגם מבואר שחכמים אוסרים אלא משנה קיימי אפילו מלך לרחוץ פניהם אוסרין. ודעת ההלכות שהלכה כר"א בכולן הואיל ופירשו בגמרא דבריו וכן דעת רבינו וזה דעת הרמב"ן ז"ל ועיקר. ופירש רבינו שהיא נקראת חיה כל שלשים שעד אותו זמן היא כחולה שאין בו סכנה כמבואר פרק שני מהלכות שבת וכ"כ הרמב"ן ז"ל ודין החולה שכתב רבינו הוא למד מחיה ונלמד גם כן מדין הסיכה שיתבאר בסמוך:

ט אסור לאדם לסוך וכו'. שם (דף ע"ז:) ברייתא אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. ובירושלמי סיכה בין שהיא של תענוג ובין שאינה של תענוג אסורה ונתבארו דברי רבינו:

י יש מקומות שנהגו להדליק את הנר וכו'. משנה (פסחים נ"ג:) פרק מקום שנהגו ושבות המנהגים נגמרא מבוארות בהלכות שם כדברי רבינו ושם מבואר שהכיר לשנות מנהג המקום: עוד במשנה ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי חולה ולא הוצרך רבינו להזכיר זה שכיון שניאמר שהמקומות שנהגו שלא להדליק הוא מפני שמא יראה את אשתו ותשא חן בעיניו משמע שלא נמנעו אלא בביתו שאשתו מצויה שם אבל במקומות אחרים לא נמנעו וזה ברור:

ואם חל יום הכפורים להיות בשבת חייבין וכו'. שם ר' שמעון בן אלעזר אומר יוה"כ שחל להיות בשבת מקום שלא נהגו להדליק מדליקים ענה ר' יוחנן אבתריה וחכמים אוסרים ובירושלמי נפסקה הלכה כר"ש בן אלעזר ולזה פסק כן רבינו:

סליק הלכות שביתת עשור

לחם משנה

ז ומותר לצאת בסנדל של שעם וכו'. הרי"ף ז"ל בהלכות הביא ברייתא של סנדל של שעם ופשיטותא להיתרא וכתב שם הר"ן ז"ל דאית ליה דבשל גמי נמי מותר לצאת ביוה"כ ודלא כרש"י דאית ליה דבשל עץ הוי מנעל ושל שעם וקש לא הוי מנעל וקשה על הר"ן ז"ל מאין לו על דברי הרי"ף ז"ל כן דהוא לא הזכיר אלא היתר בשל קש ומי אמר לו דבשל עץ לית ליה דרש"י ז"ל אימא דאית ליה דרש"י ז"ל דאסור לצאת ביוה"כ וזו קשיא על הרי"ף ז"ל מ"ש בגמרא (דף ע"ח) דכ"ע מנעל הוא משמע דכולהו איקרו מנעל וא"כ אסור לצאת ביוה"כ וכבר הקשה לו הרב בעל המאור כן והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות הארעיך בתירון קושיא זו והעולה מדבריו הוא דר' יוסי ור"מ כולהו אית להו דהוי מנעל בין של עץ בין של קש ורבנן דנפקי בשל שעם והוא הדין בשל עץ אית להו כרבנן דפליגי אר"ע בפרק במה אשה דאמרו שם (דף ס"ו) על מה שאמר ר"ע בברייתא דסנדל של סיידין טמא מדרס ויוצאין בו בשבת והולכין בו דלא הודו לו היינו ר' יוחנן בן נורי וכולהו אמורואי כר"י בן נורי סבירא להו. וקשיא טובא דהוא ז"ל עצמו הכריח שם מסוגיא דמתגלת של שיפא ושל קש דפרקא קמא דסוכה (דף ט"ו ודף כ') דלית הלכתא כר"י בן נורי דמשמע מהתיא סוגיא דבכל כלי קש ושיפא אפילו מילי דלאו הורהייהו לעבות מקבל דמפמא הראוי למדרס והראוי למת למת. ועוד דלר"י בן נורי קב הקטע לא ליטמא כיון שהוא של עור דבגמרא פרק במה אשה (דף ס"ו) משמע דמדמה ליה לסנדל של סיידין וכיון דר' יוחנן אית ליה דסנדל של סיידין דהוי ממש ה"ה בקב הקטע והא קי"ל דקב הקטע מטמא דאית ליה בית קיבול כדאיתא במתניתין (דף ס"ה:) והביאה הרי"ף ז"ל בפרק במה אשה ואי כר"י בן נורי אע"ג דאית ליה בית קיבול כתיתין היכי מטוי ליה מנא כדדקפה אביי בפרק יוה"כ דכיון דאין עניו תורת מנעל אע"ג דאית ביה בית קיבול כתיתין לא מטמא. ועוד קשה על רבינו ז"ל דהולך בשיטת הרי"ף ז"ל אי מפרש כן כדברי הרי"ף ז"ל כפירוש הרמב"ן ז"ל דהוא בהדיא פסק בפרק כ"ה מהלכות כלים דלא כר"י בן נורי בסנדל של סיידין דטמא מדרס וכן קב הקטע ואם כן סבר כהנהו דבגן דנפקי בשל שעם דאית להו כר"י בן נורי דהיינו לא הודו לו דר' יוסי אי אסבר דהא קי"ל כרבנן דאתר דר' יוסי נמי אית ליה דהוי מנעל ומש"ה אסר לצאת ביוה"כ ולא קי"ל כוותיה א"כ איך כתב הרמב"ן ז"ל דהנהו רבנן סברי כר"י בן נורי. וי"ל דר"י בן נורי קאמר דלא הוי כלי לענין טומאה ובודאי דכ"ע דלא הוי לענין חליצה וגם לענין יציאה בשבת שלא יוכלו לצאת בו אלא דאנן לא קיי"ל כר"י בן נורי לענין טומאה מההיא סוגיא דכ"ק דסוכה של שיפה שכתב הרמב"ן ז"ל וגם מההיא דקב הקטע דמהגיהין דקאמר דמטמא מדרס ומ"מ בשאר דברים קי"ל כוותיה משום דהנהו רבנן דנפקי בשל שעם הוו סברי כוותיה בשאר דברים ואית להו דלא הודו לו לענין חליצה ולענין יציאה בשבת אע"ג דלית להו כוותיה גבי טומאה מדרס. זה נ"ל ליישב דברי הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות במה שפי' בדברי הרי"ף ז"ל והמעיין יעיין שם כי נ"ל דא"א ליישבו בענין אחר. ולפנין מה שהקשינו דמי הכריחו להר"ן לומר דהרי"ף לא יסבור כדברי רש"י ז"ל טעמו מבואר שם בדברי הרמב"ן ז"ל דכיון דרבינו ז"ל פסק לענין חליצה בפרק מצות חליצה דסנדל של עץ לא הוי סנדל הוא הדין נמי לענין יוה"כ דאין לומר דהחמירו בחליצה כדחה שם הרמב"ן ז"ל דזה נראה לו להר"ן ז"ל דוחק ומטעם זה רצה לומר ג"כ דרבינו אית ליה כדברי הרי"ף ז"ל דכיון דאיהו סבר כדברי הרי"ף ז"ל לענין חליצה שכן כתב בהלכות יבום וחליצה דאין חולצים בסנדל של עץ הוא הדין ליוה"כ ומשום הכי ודאי דהרי"ף והרמב"ם ז"ל לית להו פירוש רש"י ז"ל ודלא כאחד מהגדולים שכתב בטור אורח חיים בהלכות יוה"כ שדברי רבינו ז"ל הם סתומים ולא ידע היכן נוטים דודאי דדבריו נוטים לדברי הרי"ף ז"ל דההכרח שיש על הרי"ף ז"ל לומר דאית ליה דסנדל של עץ אינו פוטר לשל שעם משום דפסק בפרק מצות חליצה דאין חולצים בו ההכרח עצמו יש לנו על דברי הרמב"ם ז"ל ונוסף לנו הכרח על הרמב"ם ז"ל דהוא כתב בפ' כ"ה מהלכות כלים דסנדל של סיידין הוי של עץ ולפירוש רש"י ז"ל מוכרח לומר דהוי של קש כאשר תראה בדברי הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות וע"ש. ומ"מ קשה דמנעל האסור בפשתן דאית לן דאין חולצים בו משום דבעינן כולו תחש אם כן יהא מותר לצאת בו ביוה"כ כיון דלא שרית מנעל שאינו של עור ביוה"כ משום דרחמנא מעטיה גבי חליצה מחתש א"כ תסור בפשתן נמי הא מעטיה רחמנא מתחש ויהא מותר לצאת ביוה"כ ובגמרא נמי שמכרע דלכתחילה אין חולצין בו אבל בדיעבד חליצתו כשרה ניחא אבל רבינו כתב בהלכות יבום דבדיעבד חליצתו פסולה וא"כ לדבריו קשה ואולי לא מדמינן כולי האי יוה"כ לחליצה דמכל מקום אמרינן גבי חליצה קפיד רחמנא דנהוי כולו תחש אבל ביוה"כ די לנו שיהא של עור לאסור אפילו שיהא תפור בפשתן דמ"מ מנעל מיקרי:

ח והחיה מותרת לנעול את הסנדל וכו'. כתב ה"ה ז"ל ושם מבואר שחכמים אוסרים אלא משנה קיימי וכו'. להלכה נראה דהדין עמו דבהדיא הביאו בברייתא (דף ע"ה) מחלוקת רבי חנינא בן תרדיון ורבנן המלך וכלה וחיה. וע"כ יש לתמוה על הר"ן ז"ל שכתב שנסתפקו בהוספות דאי במתניתין רבנן פליגי אכולהו דודאי אכולהו פליגי דרבנן דמתניתין הוו רבנן דברייתא כיון דהוה בר פלוגתייהו ר"א דהיינו ר"א דמתניתין. ומ"מ יש להם טעם למה הוצרך ה"ה ז"ל לכתוב כן ונראה דכוונתו להכריח דהלכה כר"א ודלא כרבנן משום דרבנן פליגי אכולהו וכולהו מפרש בגמרא טעמא דהיתרא משמע דהלכתא כרבי אליעזר:

ט אסור לסוך וכו'. כתב ה"ה ז"ל ובירושלמי וכו'. מה שקשה על ה"ה ז"ל על מ"ש בהל' משנה בלא כתבתי בהלכות תעניות. ועוד י"ל על הרב בעל המורים דאית

הגהות מיימוניות

[ס] אמר רבה בב"ח אני ראיתי את ר"א דמן (גונספרק) [ניגוה] שיצא בסנדל של שעם וכו' ר"י נפיק כדהוצאני אביי ברהוצי רבה בדיקולי ע"כ: [ע] רבה בר בר חנה כריך כורר ונפיק ובפרק מצות חליצה תניא התם לא יטייל אדם בקורדקסים בתוך ביתו אבל מטייל באנפליא. קורדקסין פירש"ש מנעלים דקין שנועלים תחת המנעלים להגן מן המים ועיין בהל' אבל פ"ה ע"כ: [כ] וכתב רבינו יהודה שמותר לומר לנכרי לרחוץ התינוק אפילו בחמין שהוחמו בו ביום דאמר רבא כל מידי דאית ביה רביתא לינוקא לא גזרו ביה רבנן וחמין וסיכה דביתיהו הן דאמר רבי חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי לעת זקנותי ועוד דסתם תינוקות חולין הן אצל המין והוי כמו חולה שאין בו סכנה דאומר לנכרי ועושה: ○ [כתב בעל העטור איכא למ"ד שאין מברכין ביוה"כ על נטילת ידים ושעשה לי כל צרכי כיון שאסור בנעילת הסנדל ובנטילת ידים ומסתברא כיון דבידו וברשותו הוא לנעול משום סכנת עקרב מברך כמו בשאר ימים עכ"ל]: [ג] כר"א דמפרש הלכודא טעמא בגמרא ודלא כחכמים דאסרי וכן פסק בעל הרוקח ע"כ: [מ] גרסינן בירושלמי הדא דאתמר בסיכה של תענוג אבל בסיכה שאינה של תענוג מותר. פירוש כחולה כדמשמע בגמרא דידן וכ"כ בספר המצות ע"כ: ○ [טור סימן תר"י במקום שנוהגין להדליק כתב הרא"ש ז"ל מברכין עליו כמו בשבת ע"כ]: [נ] מקום שנהגו, על שניהם נאמר ועמך כולם צדיקים ע"כ:

מגדל עוז

וכורך אדם בגד עד שהוא יחף. פ' מצות חליצה (דף פ"ד) ובירושלמי: התינוקות אע"פ שהן מותרין באכילה עד ואינו חושש. פ' בתרא דיומא (דף ע"ח): יש מקומות עד סוף הפרק והלכות. ריש פ' מקום שנהגו (דף נ"ג):

דאית ליה דביוה"כ אסור סיכה של תענוג ושאינה של תענוג ובתשעה באב של תענוג דוקא כמו שביארתי שם א"כ בפרק מקום שנהגו (דף נ"ד) דאמרו בברייתא אין בין יוה"כ לתשעה באב וכו' דמשמע דבכל מה שאסור ביוה"כ אסור בתשעה באב דהא איכא סיכה שאינה של תענוג דביום הכפורים אסור ובתשעה באב מותר. אח"כ ראיתי בירושלמי בפרק יוה"כ וכתוב שם בברייתא דאמרה דביוה"כ בין סיכה של תענוג בין שאינה של תענוג אסור דבתשעה באב ובתענית צבור של תענוג אסור ושאינה של תענוג מותר והוא מבואר בהכיא כמו שכתבתי דלא כדברי ה"ה ז"ל ול"ע:

סליקו להו הלכות שביתת עשור. אודה לאל בנבל עשור:

הגהות

בפרק כל כתבי אמר ליה רים גלותא לרב המנונא מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד זה יוה"כ שאין בו אכילה ושתייה אמרה תורה כבדהו בכסות נקייה:

תרי יומי יוה"כ. גרסינן בשאלתי פ"ק דר"ה רבה הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי ואיתהפכא סומיה. מכאן היה ר"י הלוי ותלמידיו ורבינו יהודה בר ברוך ותלמידיו והרבה גדולים נהגו לעשות שני ימים יוה"כ. והנוהגים כן צריכים להזהר בשני כל משפט הראשון ואין חלוק ביניהם אפילו לדבר אחד ואפילו לא יאכלו בלילה שביניהם ונשאל יוה"כ ביום ה' ועתה יום שני שלהן בערב שבת אסור להכין להם צרכי שבת בע"ש שכוא יוה"כ שלהן אך יאכלו שבת עם אחרים שלא הרבו בשבילם וכן הורה הר"ם ז"ל וכן דעת רבינו המחבר כדלעיל בהלכות עירובין בהלכה י' שבפרק ה' ומה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יוה"כ כשאר יו"ט מפני הסכנה כדאמר בירושלמי דמסכת חלה חמן הפין דעמא רבא הרין יומין אמר להן רב חסדא ליה אתם מכניסין עצמיכם לספק הזה המרובה חזקה שאין ב"ד מתעצלין בר אבוי דשמואל בר רב יצחק הם על גרמיה וגם תרין יומין ואפסוק חד כרוכא ודתך פירוש מפי אהד נפסק ומת. אכן נראה שאין להן ראיה לא מדרבה ולא מירושלמי כי בזמן ההוא בני ארץ ישראל היו מקדשים ע"פ הראיה ובני בבל היו מסופקים מתי קדשו ב"ד את החדש כדאיתא התם שאלתי פ"ק דר"ה מר"ה ומשום אותו ספק עשו שני ימים בכל יו"ט אבל אנן בקיאין בקביעא דירחא ואין אנו עושין שני י"ט אפילו בשאר יו"ט של גליות מספק אלא משום דשלחו מתם הזהרו בו מנהג אבותיכם בידיכם כדאיתא בביצה, ביוה"כ שלא היה מנהג אבותינו מעולם לעשות שני ימים לפי שודאי דבקיאין בקביעא דירחא אין להן בזה על מה שיסמוכו אמנם יכולני לומר שם זמן משום דסבירא להו יו"ט שני של ר"ה עיקר ומן דידיה מנינן ליוה"כ ולסוכות כדפירשו בפכ"ם מהלכות שבת בענין ברכה זמן בליל דר"ה ויתכן

ערב יום כפור אסור להתענות ומצוה להרבות בסעודה כדאיתא בפ"ק דר"ה ופ' בתרא דיומא ובפ"ק דברכות כל האוכל ושותה בתשעה בו כאילו התענה תשיעי ועשירי פירש"י כאילו נצטוה לעשות שניהם תענית ועשה ובפסחים פרק אלו דברים מר בריה דרבינא כולי שתא יתיב בתעניתא בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי וכו'. ובפרק אותו ואת בנו באלו ארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט וכו' עד וכדברי ר"י הגלילי אף ערב יוה"כ בגליל. ובפ"ק דכתובות אלא מעתה יוה"כ שחל להיות בשבת ידחה גזירה שמא ישחוט בן עוף וכן מעשה דקיה אחד טן לפני עבד הגמון:

ומה שנהגו לספול ערב יוה"כ מכוס דאיתא במדרש תנחומא פרשת ואתחנן שמע ישראל וגו' רבנן אמרי וכו' אבל ביום הכפורים שהם נקיים כמלאכים אומרין אותו בפרהסיא. ומכאן נהגו לומר בשכמל"ו בקול רם. וכן בסדר רב עמרם כתב בערב יוה"כ טובל אדם בשבע שעות או בשמונה.

אין מורידין לפני התיבה פחות משלשה, במכילתין איתא דצריך להעמיד אחד מימינו של חזן ואחד משמאלו שנאמר ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד מכאן אמרו חכמים אין מורידין לפני התיבה בתענית צבור פחות משלשה וכן מנהגנו בר"ה וביוה"כ. בפרקי ר' אליעזר גרס מכאן אתה למד שש"צ אסור להתפלל אם אין שם עומדין אחד מימינו ואחד משמאלו:

להטמין תבשיל ערב יוה"כ. כתב תר נטרונאי גאון שמותר להטמין תבשיל ערב יוה"כ לצורך מוצאי יום כפור אמנם ראב"ן כתב דאסור דלא התירו חכמים להטמין אלא לכבוד שבת אבל לחול אסור.

כל נדרי הנהיג ראב"ן ושאר קדמונים גדולי אשכנז לומר מיום כפור שעבר עד יום כפור זה הבא עלינו ומתיר בו נדרים של שנה שעברה ויען כי בני אדם מזלזלים בנדרים ובשבועות מתירין קודם יוה"כ שהוא יום מחילה וסליחה לפיכך אומר שלש פעמים כדין כל התרת נדרים וכו' וכן נראה לראבי"ה עיקר. ונהגו הצבור לומר עם החזן כדי שיהיו לכל הפחות שלשה מתירים ועוד שיתירו גם לחזן. אמנם רבינו יעקב מ"כ כתב והנהיג לומר מיום כפור זה עד יום כפור הבא עלינו ובא להתיר נדרים של שנה הבאה כדאיתא פ"ד דנדרים ראב"י אומר הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לנדור כל זה השנה יהא בטל. ואל תקשה אלשון דנדרנא שהוא גם להבא משמע כדאיתא כ"ג דשבועות שאוכל דאכילנא משמע ואומר נ"ם דלשון חכמים כך הוא אחרום אחרום אהרום מגל זו רגל זו מגל זו ולא תיסתרו בהכי אלא נדרי יחיד דאיכא רגילותא וקילותא אבל חרמות רבים ושבועות ב"ד שמשביעים אין בכלל הזה שהרי מסקינן התם בנדרים ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר וכו' אבל אם היה זכור התנאי בשעת הנדר בטל תנאו ונדרו קיים והכא אי אפשר אם לא יזכור אחד מהן מן התנאי בשעת החרם או השבועה ע"כ. ואל תשיב א"כ היה לעשות בר"ה דאשכחן יוה"כ דאיקרי נמי ר"ה דכתיב בעשרים והמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש איזהו ר"ה שהוא בעשור לחדש הוי אומר זהו יוה"כ כדאמרינן בערכין וכן מוהג מהר"ם. והאומר מיום הכפורים שעבר אינו אלא טועה שאי אפשר להתיר לעצמו בלא חרטה ועוד דקי"ל כרב פפא דאמר צריך לפרט הנדר ואין להאריך. ואח"כ אומר הפסוק ונסלח ואין לומר ככתוב קדם. ואח"כ אומר החזן בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה דקי"ל זמן אומר אפילו בשוק ואומר זמן בין בר"ה בין ביוה"כ ואי אפשר לאומרו על הכוס דהמברך צריך שיטעום הוא או אחר והכא אי אפשר ליתן אפילו לקטן גזירה דלמא אתי למיסרך כדאיתא בפרק בכל מערבין. מתפללים ערבית פסוקי דרחמי כמנהג המקום. ונוהגים בני אדם לישן בבית הכנסת לפי שאומרים רוב הלילה מזמורים שירות ותושבחות ויש שעושים משום שמירת הנרות ואין כאן חשש איסור דהוו להו מפני קדושת היום כחכמים והתלמידים דשרו למיכל ולשתות ולישן בבית הכנסת כדאיתא בפרק בני העיר ובכמה מקומות אשכחן שיש דירה לחזן בבהכ"נ בירושלמי בפרק כיצד מעברין ובפ"ק דיומא ה"ה ביום הכפורים לכל אדם וכן נפג' מהר"ם אמנם במערב רחוק מחקום התפלה היה ישן או בבהכ"נ של נשים כשלא היו שם נשים. ועיין בהלכות תפלה פי"א:

המפטיר במנחה פסק ראב"ן שחסיים מגן דוד ואין אומרים על התורה ועל העבודה כו' שהרי כבר פסקה העבודה ובירך עליה שחרית. ואינו חותם במנחה אלא כבשאר תענית צבור. אבל רש"י כתב שטעו אותם שאמרו שאין להזכיר על התורה במנחה ודימוהו לשאר תענית צבור ואדרבה יש להזכיר ולחתום כמו שחרית ואם בשבת הוא מזכיר גם של שבת דלהאריך בפרק במה מדליקין דלית הלכתא כרב אהדבוי דאמר יו"ט שחל להיות בשבת אין צריך להזכיר יו"ט היוצאים במנחה כו' אלא כריב"ל דאמר יום הוא שנתחייב בארבע תפלות כדאיתא התם ואין שייך לומר כאן טעם שאלמלא יום הכפורים אין נביא במנחה בשבת כדאמר רב גידל התם גבי ר"ח שחל להיות בשבת דהכא כיון דאיכא נביא שחרית שנתחייב בה להחוס בקדושת היום ולהזכיר של שבת ויום כפור שייך לומר טעם דריב"ל דאמר יום הוא שנתחייב בארבע תפלות. וכן כתבו התוספות שם וכן תשמע מתוך דברי רבינו המחבר שכתב חותם לעולם בקדושת היום כמו שחותם בתפלה וכן בר"ח שחל להיות בשבת פסק להזכיר של ר"ח דלית הלכתא כרב גידל כמבואר בחקומו בפרק י"ב בהלכות תפלה. וכן כתב ראבי"ה כדברי רבינו שמחה וכן נמצא במחזור ויטרי וכן נמצא בסדר רב עמרם גאון וריב"א ורשב"ם וכן רבינו יואל הלוי וכן ברוקח וכן מצאתי בשם ר"ח ורבינו גרשון מאור הגולה וכן הנהיג מהר"ם ומינה לא תזו:

כשאומר החזן וידוי ביום כפור צריך כל אדם לעמוד דאמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל והוה יתיב כי הוה מטא ש"צ לאמימר אבל אנהנו הפסוק קם אמינא שמע מינה עיקר וידוי האי הוא. ואין אומרים ביום כפור סדר קדושה קודם תפלת המנחה כשאר שבתות וימים טובים אלא מניחין אותו עד קודם תפלת נעילה כדי להפסיק בין מנחה לנעילה וגם כדי שלא תעבור זמן מנחה ולא כסדר רב עמרם שכתב (שאחר) תפלת המנחה אותו נאמרי, וכן כתב רבינו המחבר בפרק פ"ג בהלכות תפלה:

צריך החזן לדקדק על עצמו ביום הכפורים שלא ימשך תפלת יוצר עד שעת המנחה שהוא אחר חצי היום חצי שעה שאם ימשך עד אותו זמן יש מרבותינו בספקו שצריך להקדים מנחה למוסף כמבואר בחקומו בהלכות תפלה בסמ"ג לכן יזהרו שיתחיל במוסף קודם הזמן הזה וכן נהג מהר"ם למהר הרבה בתפלת יוצר ובפיוטים מדלג אבינו מלכנו עד תפלת המוסף מהאי טעמא כשצריך לכך וכן אבינו מלכנו של מנחה מדלג עד לנעילה כדי להתפלל נעילה ביום כתבות במקומו וכן כל הכזמונים שנוהגים לומר בנעילה דהיה עד לאחר נשיאות כפים כדי שיהא נשיאות כפים ביום ואז מוסך בפזמונים ואח"כ א"ת עד הלילה:

מה שנהגו בני אדם לעמוד ביום הכפורים רמז מפרקי דר' אליעזר כשראה סמאל שאין חטא בישראל ביוה"כ אומר לפני הקב"ה רבונו של עולם יש לך עם אחד בארץ דומה למלאכים מה מלאכים יחפים אף הם יחפים מה מלאכים עומדים על רגליהם אף ישראל ביום הכפורים. אמנם בפ' יוה"כ איתא אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל כי מטא ש"צ לאבל אנחנו חטאנו קם שמע מינה עיקר וידוי האי הרי דמר שמואל היה יושב. ויכול לומר דאנוס היה מחמת חולי או מחמת זקנה. וכן יש לעמוד כל אדם בשעה שהחזן אומר וידוי:

כתב ראבי"ה שיש לומר י"ג פעמים ויעבור בתפלת יוצר שכך קבלה בידו דלא כתשובת הגאונים עיין לעיל בנוסח התפלה. אנהנו מבין אין מנהגנו לומר אלא בערבית שכן מנהג קדמונינו במגנצ"א ודלא כתשובת הגאונים ומנהג קולני"א שאומרים גם בתפלת יוצר עיין לעיל בנוסח התפלה:

מה שנהגו לתקוע במוצאי יום כפור דאמר במדרש שבמוצאי יום כפור בת קול יוצא ואומר לך אכול בשמחה לחמך. ומי שאומר שהוא זכר ליובל טועה דא"כ לא היה לו להקוע אלא בשנת יובל וביום כפור עצמו ועיקר המנהג להקוע כל סדר קשר"ק וכן נמצא בתשובת רב פלטוי גאון ורב עמרם ואנן לא נהגינן לתקוע אלא תקיעה אחת. ואי קשיא שאנו תוקעים קודם הבדלה משום דתקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה ועוד כבר עבר היום ואין לי להאריך:

פרק ראשון כלל בו רבינו כלל המלאכות המותרות לעשותן ביו"ט וכלל המלאכות האסורות מדברי תורה והאסורות מדברי סופרים ושבות איסור סופרים בזה. ובאר שהמלאכות המותרות הם מותרות לצורך היום בלבד או אף לימות החול ואם עשאן לימות החול מה דינו וכן לאיזה בעל חיים הותרו אם הותרו לבהמות ולגוים, ובאר בו השואת יום טוב לשבת בקצת מלאכות מלבד הבדל השוה שבהן ונתבאר השווי הזה במה שהוא מן התורה ומה שהוא מדבריהם. ונתבאר בו פרט אחד היוצא מן הכלל הזה והוא ענין המוקצה שנאסר מדבריהם ביום טוב ומותר בשבת ונמשך לזה ענין הנולד והילך שני ימים טובים הבאים זה בזה או שבת ויו"ט הסמוכין מהו משפטן בזה:

פרק שני נתבארו בו דיני המוקצה בפרט ומה הוא מוקצה. ואי זו הכנה מועיל לדברים המוקצים וענין המוקצה באכילה ובטלטול. וכל דיני המוקצה והנולד בכללות:

פרק שלישי נתבארו בו קצת המלאכות המותרות בפרטיהן ומה שאסור בהן. והענין הכולל לאלו המוזכרות בפרק זה הוא התיקון לאוכלין ומשקים:

פרק רביעי נתבאר בו יתר המלאכות המותרות בפרטיהן ומה שאסור בהן חוץ מן ההוצאה. והענין הכולל לאלו המלאכות הוא התיקון בכלים או בדברים שאינן אוכלים ולא משקים. עוד נתבארו בפרק זה דברים האסורים משום גזרת מקח וממכר ונתבאר בהלכות שבת שאסורה משום גזרה שמא יכתוב:

פרק חמישי נתבארו בו עניני ההוצאה ומה שאסרו בה חכמים כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואחרי כן נתבארו בו עניני התחומין.

פרק ששי נתבארו בו דיני עירובי תבשילין ונתקיים הפרק בדיני כבוד ימים טובים ומצות השמחה אשר בהן. ומה שאסור לעשות בין בימים טובים בין בחולו של מועד מחמת מצות יו"ט והוא הספד ותענית:

פרק שביעי נתבארו בו דיני חולו של מועד ולא השלמתו:

פרק שמיני נתבארו בו דיני חולו של מועד ונתקיים הפרק בביאור ערבי ימים טובים מה הן במלאכה ובפרט דיני ערב הפסח שדינו חלוק מן השאר המוזכר שם בארוכה:

וסבת היות פרק ראשון קודם, להיות עניניו כללים, רצוני לומר כללי המלאכות בימודן ויחוד למי שנעשו ולזמן שהן, והשואת יום טוב לשבת גם כן דבר כללי והכללי קודם לפרטי כמו שהזכרתי כמה פעמים, והכרח היה להזכיר כאן הפרט היוצא מגדר כלל השואת שבת והוא המוקצה. ודין שני ימים טובים ג"כ כללי. ואחריו פרק שני והמאמר לפרק ראשון כמבואר ונקדם זה הפרק לפרקים המתאחרים לצורך הסמיכות לבאור ענין המוקצה כמבואר בפרק ראשון. והנה אחרת יש לפי שענין זה הפרק הוא חומר על דברי שבת ושאר הפרקים המתאחרים עניניהם במה שהוא קל ממנו. ולזה רבינו כשהשוה יו"ט לשבת בקצת ענינים ואמר שיש ענינים אחרים שיום טוב קל ממנו ויש שיום טוב חמור ממנו. רצה להקדים באור החמור לקל כמו שהזכרתי. ואחריו פרק שלישי וקדימתו למתאחרים לפי שראוי להקדים מה שענינו בדברים שהן אוכלין ומשקין לבני אדם שאי אפשר שלא יאכל והמשקה למה שהוא בדברים אחרים כי ההכרחי ראוי להקדים לשאינו הכרחי. ואחריו פרק רביעי ונקדם למתאחרים להיותו כולל דברים רבים וגם כי עניני ההוצאה והתחומין המוזכרים פרק ה' מתבארים באחרונה בהלכות שבת וראוי בו לאחוז הסדר ההוא בכאן. ואחריו פרק חמישי ונקדם לפרק הששי לפי שענינו בכל ימים טובים והוא בבאור המותר וקודם לבאור המצוה כמו שהזכרתי זה כבר בהלכות שבת בפעם סדורם. ופרק ששי ענינו ביום טוב הסמוך לשבת ואין זה בכל זמן ודיני הכבוד והשמחה עיקר ענין המצוה לעשות בהן. וכל שכן שאינה מצות עשה מן התורה מיוחדת למה שמבואר כאן כמבואר שם: ואחריו פרק ששי ונקדם לאחרונים להיות ראוי להקדים כל ענין יום טוב לענין חולו של מועד להיותו קודש בזמן וחמור ממנו והיות ענינו מן התורה וחולו של מועד מדברי סופרים לפי דעת רבינו. ויש יום טוב שאין לו חולו של מועד: ואחריו פרק שביעי ופרק שמיני וכבר נתבאר למה נתאחרו. וסיים פרק שמיני בדין ערבי ימים טובים אע"פ שהן קודמין בזמן לחול המועד הם קלים יותר ממנו שלא ראוי לאחר הקל:

הלכות שביתת יום טוב

יש בכללן שתים עשרה מצות. שש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לשבות בראשון של פסח. ב) שלא לעשות בו מלאכה. ג) לשבות בשביעי של פסח. ד) שלא לעשות בו מלאכה. ה) לשבות ביום חג השבועות. ו) שלא לעשות בו מלאכה. ז) לשבות בראש השנה. ח) שלא לעשות בו מלאכה. ט) לשבות בראשון של חג הסכות. י) שלא לעשות בו מלאכה. יא) לשבות בשמיני של חג. יב) שלא לעשות בו מלאכה:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א ששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות וביום חג השבועות ובאחד לחדש השביעי הן הנקראין ימים טובים. ושביתת כולן שוה שהן אסורין בכל מלאכת עבודה חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש וגו': **ב** כל השובת ממלאכת עבודה באחד מהן הרי קיים [א]מצות עשה שהרי נאמר בהן שבתון כלומר שבות. וכל העושה באחד מהן מלאכה שאינה לצורך אכילה כגון שבנה או הרס או ארג וכיוצא באלו הרי בטל מצות עשה ועבר על [ב]לא תעשה, שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו, כל מלאכה לא יעשה בהן. ואם עשה בעדים והתראה לוקה מן התורה: **ג** העושה אבות מלאכות הרבה ביום טוב בהתראה אחת כגון שזורע ובונה וסותר וארג בהתראה אחת אינו לוקה אלא אחת

א טור סי' תצה. סמ"ג עשין לג לד לה לו לז לח: ב סמ"ג לאוין ע עא עב עג עד עה:

מגיד משנה

פרק א א ששת ימים אלו שאסרן הכתוב וכו'. כל ימים אלו יש לשון מפורשין בסדר אמור של הכהנים שכתוב בכל אחד מהן כל מלאכת עבודה לא תעשו. ומדברי רבינו שבכלל מלאכת עבודה סתם אינה מלאכת אוכל נפש ולא הוצרך רבינו להביא מקרא להיתר מלאכת אוכל נפש אלא מפני ראשון ושביעי של חג המצות שבשביעי נאמר בפ' ראה אנכי וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה ועל שניהם אמר בפרשת בא אל פרעה כל מלאכה לא יעשה בהם ולכך הוצרך להזכיר כתוב של היתר אוכל נפש האמור שם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם:

ב כל השובת ממלאכת עבודה וכו'. מבואר בכמה מקומות שיום טוב עשה ולא תעשה. ומהם פ"ק דיו"ט (ביצה ח':). וכן המלקות מבואר בכמה מקומות ומהן פרק אלו הן הלוקין (מכות כ"א):

ג העושה אבות מלאכות הרבה וכו'. פ' אלו הן הלוקין (דף כ"א:) אמר רבה חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליום טוב, וענין חילוק מלאכות לשבת הוא לענין חטאת ובשוגג כמבואר פ"ז מהל' שבת:

לחם משנה

פרק א א ששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה וכו' ושביתת כלן שוה וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל ומדברי רבינו דבכלל מלאכת עבודה וכו' ופירש דבריו הרב מהר"ל ן' חביב בפסקיו (דף פ"ג) שדקדק כן הרמב"ם ז"ל ממה שכתב הרב כל השובת ממלאכת עבודה (באחד מהן) הרי קיים מצות עשה ואם איתא הדבר שבכלל מלאכת עבודה אוכל נפש איך קיים מ"ע גם מה צריך להאריך ולומר כל השובת ממלאכת עבודה היה לו לומר כל השובת ממלאכה וכו' ע"ש. ויש לתמוה על דברי ה"ה ז"ל טובא דהיך כתב דבראשון ושביעי של פסח הוצרך להביא קרא דאך אשר יאכל משום שנאמר בהם כל מלאכה דבלאו הכי הרי נכתב בהם בפרשת אמור מלאכת עבודה ואם

מגדל עוז

פ"א ששת ימים האלו וכו' עד כל מלאכה לא יעשה בהם. מקומו פ"ק דביצה (דף י"ב) ופרק אלו עוברין (דף מ"ו): ולשון התוספתא כו'. הכי גרסינן במכילתא לא תעשה בהם אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה הגוי מלאכתך בין ביו"ט בין בשבת. והיינו אמכילתא בעלמא דהוי דרשא גמורה לא היו מתירים ברשותו של גוי וכן נמי לו מערב היום כמו שכתב פ"ו מהלכות שבת:

אחת. חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליום טוב: ד °כל [א]מלאכה שחייבין עליה בשבת אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה לוקה חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה [א] שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה. לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן [ב] או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות. וכן מותר להבעיר אע"פ שאינו לצורך אכילה. ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר כגון שחיטה ואפייה ולישה וכיוצא בהן. *וכל שאין בהן צורך אכילה אסור כגון

א טור סי' תצח. סמ"ג לאוין עה:

השגת הראב"ד

*וכל שאין בהן וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והא להחם כו' בירו' לא תאסור ולא תשרי עכ"ל:

מגיד משנה

ד כל מלאכה שחייבין עליה בשבת וכו'. כתכוון אלי בדעת רבינו כך הוא שכל מלאכה שחייבין עליה בשבת ואותה מלאכה היא שלא לצורך אכילה אם עשה אותה ביו"ט לוקה חוץ מן ההוצאה וההבערה שאע"פ שאינן לצורך אכילה אינו לוקה ואפילו עשאן שלא לצורך אכילה. ופירוש מלאכה שהיא שלא לצורך אכילה נתבאר בדברי רבינו שכולל כל מלאכה שאינה נעשית באכילה ושתייה וא"כ היה מן הדין שיהיו ההבערה וההוצאה נאסרין כמו כתיבה ואריגה אלא שמתוך שהותרו לצורך אכילה הותרו שלא לצורך. ונראה טעם לשני אלו, ההוצאה לפי שאף היא באוכל ומשקה ואע"פ שהיא בדברים אחרים אמריק מהון, וההבערה אע"פ שאינה באוכלין ומשקין כתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת הוא דאסור הא ביו"ט שרי וכן דרשו לפי שביום השבת מיותר הוא דהא בשבת איירי קרא לעיל מיניה וביום השביעי וכו' והיה די באמרו לא תבערו אש בכל מושבותיכם אבל שאר מלאכות שאינן לצורך אכילה כגון הכתיבה וההריסה והאריגה והבנין אפילו עשאן לאכילה לוקה ושאר המלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפייה אפילו עשאן שלא לאוכלין אינו לוקה כמו שיתבאר בפרק זה ושאם בשל לכותים או לצורך חול אינו לוקה. ולבאר יתור ההוצאה וההבערה מן הגמרא שנינו ס"פ דיו"ט (ביצה י"ב) ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את הס"ת לרה"ר וב"ה מתירין ואסיקנא דב"ה סברי דאמרינן מתוך. ופירש"י ז"ל דדבר תורה מותרת לגמרי בכל דבר אלא שבהוצאת אבנים וכיוצא בהן אסורה מדבריהם משום טרחא וכן נראה מן ההלכות וזה דעת רבינו. ולא הוצרך להזכיר איסור דבריהם בהוצאת אבנים לפי שכתב

שכתב בפרק זה שכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביו"ט אלא לצורך אכילה ודין ההבערה שם (דף י"ב:) מבואר דסבר ר"י דכי היכי דאמרי ב"ה מתוך בהוצאה הכי נמי בהבערה ויש בזה שיטה אחרת לקצת מפרשים אחרונים שהן סוברין שלא הותרו אלו שלא לצורך כלל אא"כ יש בו צורך היום קצת כקטן ולולב או צורך מצוה אבל כשאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כגון הוצאת אבנים לוקה עליה ואפילו לב"ה וא"כ כתבו שיש עירובי חצרות ליום טוב ואין מוציאין מחצר לחצר כלים שאין בהם צורך ליום טוב אא"כ עירבו. ולדברי רבינו וההלכות אין עירובי חצרות ביום טוב כמו שכתב ס"ח מהלכות עירובין אבל מה שאינו לצורך אסור לטלטלו ביו"ט בשבת כמו שהזכרתי ומבואר פרק כ"ה מהלכות שבת שאפילו כלי שמלאכתו להיתר אסור לטלטלו שלא לצורך כלל כמו שכתבתי שם. ובהבנות בדין ההבערה שלא לצורך א"א זהו להחם חמין לרגליו ולהדליק נר של אבטלה כגון להדליק נר לכבוד בירושלמי אמרו לא תאסור ולא תשרי ע"כ. וענין הירושלמי כך הוא מהו להדליק נר של אבטלה חזקיה אמר אסור מתניתין פליגא על חזקיה לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר ביו"ט אמר ר' אבינא תני ב"ש אוסרין וב"ה מתירין ר' נחום אחוי דר' אילא בעא קמיה ר"י א"ל לא תאסור ולא תשרי ע"כ. ופירוש דברי רב אבינא הן דס"ל דב"ש וב"ה בדין ההוצאה במתוך פליגי דאמרי ב"ה מתוך בהוצאה ה"נ בהבערה ואע"ג דר"י אמר בירושלמי לא תאסור ולא תשרי לא סמך עליו רבינו כיון דבגמרתנו ר"י עצמו הבוה אוהן כמו שכתבתי. כל זה נ"ל לדעת רבינו.

כל

לחם משנה

ואם כן אין במשמע מלאכת עבודה אלא שאר מלאכות חוץ ממלאכת אוכל נפש, וכי תימא דאע"פ כן הוה מצי למעטי כיון שכתב בפרשה בא אל פרעה כל מלאכה מ"מ קשה דא"כ לשתוק בפרשה אמור מעבודה אלא ודאי מדקאמר עבודה משמע דאתא לאתויי אוכל נפש. ויש לומר דאי לאו קרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוה אמינא דכל מלאכה במשמע אפילו אוכל נפש וקרא דכתיב בראשון ובשביעי של פסח מלאכה עבודה אתא לומר אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וחסרון כיס כמו דבר האבד שרו שדרשו בת"כ וכתבו רש"י ז"ל בפירוש החומש והוה אמינא אפילו אוכל נפש במשמע לקיים הכתוב שאמר כל מלאכה ומלאכת עבודה איצטרך לכך אבל השתא גלי לן קרא דאוכל נפש מותר ומלאכת עבודה אתי כפשטו דלא הוי אוכל נפש וכן דרשא דחסרון כיס דרשינן כך דרשא משום דמשמעותיה דקרא נפקא לן הכי כמו שכתב רש"י ז"ל מלאכות החשובות לכם עבודה ואע"ג דאתא למעוטי אוכל נפש מ"מ איכא למדרש הך דרשא ממשמעות הכתוב ואם תאמר לישתוק קרא מאשר יאכל לכל נפש וכו' ולימא בפרשה בא אל פרעה כל מלאכת עבודה לא יעשה בהם וכו' הא לא קשיא דע"כ איצטריך קרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם לאדרש לכם ולא לכלבים כדדרשינן לקמן. עוד יש לתמוה על מה שכתב מהר"ר לוי ז"ל בפסקיו על ה"ה ז"ל, דאם כוונתו לדייק מלשון רבינו ז"ל שכתב כל השונה ממלאכת עבודה. יראה לומר שלא דקדק כך ה"ה ז"ל מדברי רבינו ז"ל דאפשר דלא קפיד בלישניה ולישנא דקרא נקט אלא משום דקשיא דחינח דהביא ראיה הרב לראשון ושביעי מקרא דאך אשר יאכל אבל לשאר ימים טובים מאי איכא למימר וכי תימא ליגמר מראשון ושביעי לא היא דאדרבה כל היכא דאפשר לקיומי לאו דכל מלאכת עבודה לא תעשו מקיימינן ויש לנו לומר דכל מלאכה במשמע אפילו אוכל נפש ושאני התם בראשון ושביעי דגלי קרא לכך כתב דבמלאכת עבודה לא משמע אוכל נפש:

ד כל מלאכה שחייבים עליה בשבת וכו'. נראה דכוונת ה"ה ז"ל שהוקשה לו בדברי רבינו דמשמע מדבריו דאפילו בנייה ואריגה אם עשה לצורך אכילה מותר שכך כתב כל מלאכה וכו' אם עשה שלא לצורך משמע דאם עשאה לצורך מותר אפילו בנייה ואריגה וזה א"א שהרי הוא כתב לתטה שכל שאין בה צורך אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה משמע אפי' עשאה לצורך וכ"כ לתעלה וכל העושה באחד מהן מלאכה שאינה לצורך אכילה כגון שבנה וכו'. לכך תירץ דלשון רבינו ז"ל כמו הפוך וכוונתו לומר כל מלאכה שאינה לצורך אכילה שעשה אותה ביו"ט לוקה כיון שעיקרה אינה לצורך אע"פ שעשאה לצורך אכילה חוץ מהוצאה וההבערה שאפילו שעשאם שלא לצורך מותר ולזה הוקשה לו מפני שגם הוצאה והבערה מכתיבה ואריגה וכי היכי דכתיבה ואריגה אפילו לצורך אכילה אסור כן היה לנו לאסור בהוצאה והבערה ותירץ בהוצאה לפי שהיא כאוכל ומשקה וכו'. כך הוא פשט של דברי ה"ה ז"ל ויש לתמוה בדבריו חדא דנראה מדבריו דטפי יש לנו להתיר בשחיטה ואפייה מבהוצאה והבערה שהרי הוצרך לבקש שם טעם ואם כן איך אמרו

בגמרא בביצה (דף י"ב) גבי השוחט עולה בנדבה לוקה דאמר לך מני ב"ש דאמרינן מתוך וכו' הא אפילו כב"ש לא אתי דאכולי מחלוקת בין ב"ש לב"ה ועד כאן לא פליגי ב"ש עלייהו דב"ה אלא בהוצאה דאפילו לצורך אכילה יש בדוחק ורשים הכי לא אמרינן מתוך אבל בשחיטה ואפייה לא. ועוד קשה בהבערה דנפקא לן מיתורא דביום השבת דא"כ איך דרשינן בפ"ק דיבמות (דף ו') מהאי קרא דלא תבערו וכו' לר"י ללאו ולר"נ לחלק משום יתורא דקרא דכן אמרו שם וכו' הא אצטריך קרא להתיר ביו"ט הבערה ולומר דוקא ביום השבת לא הא ביו"ט מותר ואתאי כוליה קרא להכי הוא דאתא ועוד קשה דכיון דדרשינן היתר הבערה ביו"ט מביום השבת א"כ ודאי דלאו מתוך הותרה הבערה דהא בפרק ביצה (דף י"ב) אמרינן מתאי דב"ש וב"ה פליגי וכו' כלומר דילמא לעולם לב"ה לא אמרינן מתוך והיתר הוא משום דאמר קרא לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת מבתע הכי לא אמרינן מתוך א"כ לדברי ה"ה ז"ל דדריש היתר הבערה מביום אמרינן בהבערה מתוך ובגמרא לא משמע הכי דהרי ר"י התיר שם הבערה מטעם דאמרינן התם ואף ר"י וכו' עד אותרו דאי בית הלל וכו' ה"נ מתוך שהותרה הבערה וכו'. ועוד קשה מאי טעמא דרשינן השתא בהבערה הך ביום השבת בהוצאה ביום השבת כדמשמע בגמרא דלכי מסקנא לא דרשינן ליה מתאי דאקשיה רב יוסף אלא תעתה לפלוג באבנים וכו'. ועוד קשה במאי דקאמר ושאר המלאכות שהם באכילה כגון שחיטה ואפיה וכו' אפילו עשאן שלא לאכילה אינו לוקה וכו' דמשמע דהותרו הדברים שלא לצורך אכילה כשחיטה ואפיה מתוך שהותרה לצורך אכילה וזה תימה שהרי רבינו ז"ל כתב לקמן המבשל ביו"ט לכותי אינו לוקה וכו' שאינו בלו לו אורחים וכו' ולדבר תיפוק ליה מטעם דמתוך וזו היא קושיית התוס' שהקשו על רש"י ז"ל בפ"ק (דף י"ב) ועוד קשה במה שכתב בדין ההוצאה שהיא מותרת לגמרי לדברי רבינו ש"א לצורך כמו לצורך דאמאי דהרי שחיטה ואפיה דיש לנו טעם בהיתר יותר מהוצאה כמו שנראה מדברי ה"ה נאסר לכותי ולכלבים כמ"ש רבינו ז"ל לקמן מקרא לכותים לכם ולא לכלבים וכ"ש הוצאה שלא לצורך דהא היתר הוצאה גופא לצורך נפקא לן מ"ת מקרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם והרי שם מיעט הכתוב לכם דמשמע לכותי ולכלבים אסור ואיך יש לנו להתיר הוצאה שלא לצורך. וי"ל לקושיא דה"ק גמרא ודאי דכפי האמת אפילו כב"ש לא אתיא משום דע"כ לא קאמר ב"ש אלא בהוצאה אבל בהשוה הוצאה לשחיטה עכ"פ אתיא דלא כהלכתא דהיינו דלא כב"ה. ולקושיא השניה נראה לי דודאי יש לנו לדרוש קרא ללאו או לחלק דכל היכא דאנו יכולים לאוקמי לדרשא דקרא לגופיה מוקמינן ולא לדיוקא וא"כ דאוי לומר דאתי קרא לאשמועינן דין בשבת שהוזכר בפירוש ולא שיודיענו הכתוב ביו"ט שלא הוזכר בו אלא מדיוקא וא"כ ע"כ ללאו אתא או לחלק דהאי להודיע אי אפשר לומר דאתא דא"כ ישתוק מביום השבת. ולקושיא השלישית

מגדל עוז

חילוק מלאכות וכו' עד מלאכות ליו"ט. דבר זה מפורש פרק אלו עוברין (דף מ"ו מ"ז) גמרא מתני' דכילד מפרישין: כל מלאכה שחייבין וכו' עד הותרה שלא לצורך. פ"ק דביצה (דף י"ב): לפיכך מותר ביו"ט עד מרשות לרשות. פ"ק דביצה ופ' מפלין (דף ל"ו) וכן מותר להבעיר עד ולישה וכיוצא בהן. פ"ק דביצה (דף ו') ופ"ק דיבמות (דף י"ב) והרבה מקומות. וכל שאין בהן צורך אכילה עד וכיוצא בהן. כתב הראב"ד ז"ל והא להחם כו' בירושלמי לא תאסור ולא תשרי עכ"ל: ואני אומר לא ידעתי כוונתו כי פסק ר"מ ז"ל מפורש פרק אלו עוברין גמרא מתני' דכילד מפרישין וכירושלמי שלנו הכי גר' ליה סוף מסכת ביצה מהו להדליק נר של אבטלה ביו"ט חזקיה אמר אסור ומסיק התם ר' אבינא ב"ש אוסרין וב"ה מתירין ר' נחום אחוי דר' אילא בעא קומי דר' יוחנן אמר ליה לא תאסור ולא תשרי ע"כ. ואם הראב"ד ז"ל מצא ירושלמי אחר אנכי לא ידעתי

הגהות מיימוניות

[א] בירוש' בשילהי מס' ביצה גרסינן מהו להדליק נר של אבטלה חזקיה אמר אסור מתניתין פליגא ארזקיה לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר ביו"ט אין תימא בדברים שיש בהן אוכל נפש אנן קיימין והא כתיב אך אשר יאכל לכל נפש וגו' אלא כי אנן קיימין בנר של אבטלת א"ר אבינא תניי תמן ב"ש אוסרים וב"ה מתירים רבי נחום אחוי דר' אילא בעי קומי דרבי יוחנן א"ל לא תאסור ולא תשרי ע"כ ירושלמי. אבל אין להוכיח מתלמוד שלנו לאסור סדאסר לעשן ספ"ב מפני שהוא כבעיר דהיינו מלאכה שמבעיר האש למלאכה אבל נר של אבטלה יכול להיות מותר אך הלשון משמע שאסור וגם ר' יוחנן דירושלמי לא רצה להתיר ע"כ: [ב] ותינוק למולו וכו'. והוא הדין לטייל התינוק שהוא שמחת יו"ט תוס' בשר"ת ופר"ח. תנן בפ"ק ב"ש אומר אין מוציאים לא את הקטן ולא את הלולב ולא את הס"ת ברה"ר וב"ה מתירין. וכתב רא"ם דכל אלו לצורך מצוה הן כגון קטן למולו ולולב לנענעו וס"ת לקרות בו אבל דבר שאין לא צורך מצוה ולא צורך הנאת הגוף אסור ע"כ. וכן פרשב"ם בפרק אלו הן הלוקין אבישול והבערה גבי הא דמייתי התם המבשל גיד הנשה ביו"ט לוקה חמש וכן כתבו התוס' בכאן שיש ליזהר שאין להוציא שום דבר ביו"ט שאין צורך היום לכך אסור להוציא מפתח לרה"ר אבל אם יש בתיבתו אוכלין מותר דהוי צורך מצות היום וכן הוא בירושלמי הגיא' א את המפתח וב"ה מתירים ואמר רבי אושעיא

כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיוצא בהן: ה *כל *מלאכה שאפשר להעשות מערב יום טוב ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב אף על פי שהיא לצורך אכילה. ולמה אסרו דבר זה גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב ליום טוב ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות וימנע משמחת יום טוב ולא יהיה לו פנאי לאכול: ו ומזה הטעם עצמו לא אסרו ההוצאה ביום טוב ואע"פ שכל ההוצאה היא מלאכה שאפשר לעשותה מערב יום טוב *ולמה לא אסרוה כדי להרבות בשמחת יום טוב ויוליך ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמי שידיו אסורות. אבל שאר מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב הואיל ויש בהן עסק אין עושין אותן ביום טוב: ז כיצד באין קוצרין ולא דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין את החטים ולא [ג] מרקדין ביום טוב שכל אלו וכיוצא בהם אפשר לעשותן מערב יום טוב ואין בכך הפסד ולא חסרון: ח אבל לשין [ד] *ואופין ושוחטין ומבשלין ביום טוב. שאם עשה אלו מבערב יש בכך הפסד או חסרון טעם. שאין לחם חם או תבשיל שבשל היום כלחם שנאפה מאמש וכתבשיל שנתבשל מאמש. ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאמש. וכן כל כיוצא באלו. [ה] וכן מכשירי אוכל נפש

א שם: ב שו"ע וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*כל מלאכה שאפשר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין לזה טעם אלא מפני שהוא מכין מלאכתו ביו"ט ומרבה בטורח ליום קדש עכ"ל:

השגת הראב"ד

*ולמה לא אסרוה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא אמרו זה אלא כנגד ומבלות מטות ומבלות כלים היו לרשהו שכן מותרין ביו"ט וכל. אלה אינן צריכין לזה הטעם אלא מפני שהוא כבוד היום יותר מאמש עכ"ל:

*ואופין ושוחטין וכו'. א"א בכל אלה אין טעם למ"ד אין תולשין ירק ואין מלקטין פירות ביו"ט מן האילן שהרי בני יומן יפין יותר. והירושלמי סומך אותו על אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם וסמיך ליה ושמרתם את המצות שהיא מלאכה נתלות עכ"ל:

מגיד משנה

ה כל מלאכה שאפשר לעשותה וכו'. דעת רבינו שכל מלאכות שהן באוכלין ומשקין מותרות מן התורה כגון הקצירה והטחינה וכיוצא בהן אלא שהחכמים אסרו אותן מפני הטעם שהזכירו כדי שלא ימנע משמחת יו"ט ולזה אסרו כל דבר שאין בו הפסד אם נעשה מבערב והניחו היתר מה שיהיה בו הפסד אם נעשה מבערב. וכהשגות א"א בכל אלה אין טעם וכו' שהיא מלאכה בהלוש, ע"כ. ואני אומר שטעם רבינו מספיק יותר מהטעם שהזכיר הוא לפי שדעת רבינו שכל שבעיקר המלאכה אין הפסד אע"פ שבחלק ממנה יש הפסד אסרוה חכמים ז"ל שכיון שבקצירת חטים וכיוצא בהן אין הפסד אם נקצרו מבערב אע"פ שבתלישת קצת ירק וקצת פירות יש הפסד לא רצו להתיר התלישה שהיא תולדת קצירה לתלאין, אבל הטעם שהזכיר הוא שלא הותר אלא בהלוש אינו מספיק לאסור ברירה טחינה והרקדה. וגם לדברי רבינו קשה שהרי התירו שחיקת תבלין שבכן הפסד ואע"פ שהיא תולדת טחינה וא"כ יתירו גם כן תלישת דברים שיש בהן הפסד אם נתלשו מבערב. וי"ל שחקו לתבלין לפי שאינן נאכלין בעצמן ואין המזון בהם אלא לתקן דברים אחרים ודנו בזה הסברות ויש מי שסובר שהטחינה והקצירה אסורין דבר תורה מפני שעושין אותן לימים הרבה ותלו זה בסוגיות הגמרא ואע"פ שאינן מוכיחות, ואני אומר שמלאכת עבודה כולל כל מה שדרך העבד לעשות לאדוניו ואין רוב בני אדם עושין אותה לעצמן אלא שוכרין אחרים לעשותן לפי שהוזהרנו במלאכות אלו לזכור כי היינו עבדים והיינו עושין מלאכות אלו לאדונינו אבל כל מלאכה שדרך רוב בני אדם לעשותה כל אחד בביתו לעצמו לא הוזהרנו לפי שאינה מלאכת עבדים אלא אף האדונים עושין אותה ולזה כל מלאכה שאדם עושה ממנה לעצמו לימים הרבה דרך לעשותה על ידי אחרים כגון הבצירה והקצירה והטחינה וההרקדה אבל האפיה והלישה והאפיסה והבשול אין אדם מכין מהן לימים הרבה ורוב בני אדם עושין אותן לעצמן. כך נראה לי ועדיין צ"ע: ואין

לחם משנה

ו"ל דודאי בהוצאה כד נפקא לן מקרא דלא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת לא אמרינן פעם מתוך שהרי התיר שם הכתוב הוצאה ביו"ט אפילו שלא לצורך שהרי שלא לצורך הוא וקאמר קרא דביו"ט שרי ודייקינן מהא דלאסור בשבת דהכי משמע אין נומר מתוך אבל בהבערה דנפקא לן מלא תבערו אתריך הפסח מועט ומתריך הא ביו"ט שרי אוכל נפש לבד אבל שלא לצורך אסור לכך אינצריך פעמא, ולקושיא דביעית י"ל דבה נמה לא דהביק ביום השבת לחשבי יו"ט משום דעיקר הוצאה היא מויעבירו קול במחנה כמ"ש שם רש"י ז"ל, ולשאר הקושיות צ"ע: ה כל מלאכה שאפשר להעשות מערב יו"ט וכו'. בפ' ביצה (דף ג') כתבו התוס' ז"ל (בד"ה גזרה) בשם רבינו נתנאל מקיון דבירושלמי יש אך אשר יאכל לכל נפש וכו' אותם מלאכות שמפיתוב והילך הם מותרות דהיינו מלישה והילך. ועם זה מתורץ הקושיא שהקשה ה"ה ז"ל להראב"ד ז"ל שהרי טעמו מספיק דלא ממעטין אלא משעת לישה אבל ברירה טחינה והרקדה שהוא קודם לישה לא. ומה שכתב למסק ה"ה ז"ל על

הגהות מיימוניות

כר"י הוא דאיתמר במפתח של אוכלין אבל במפתח של כלים לא והא רבי אבהו מתניא ונטפתא דפלאבנברין בידיה פלפלין הוה ליה, ע"כ: [ג] ואסרו ר"ת ור"י פת מן הכותי ביו"ט אלא אם כן היו יודעים שתקמח היה כגופה מעיו"ט טעמא כדי דאכילה גזירה אי שרית ליה פת של כותי שאפו ביו"ט אתי ישראל אפי' לנבות במקום ששייך לירא שהעצים שאפו בו לקטן בו ביום צריך גם בזה ליזהר שירע יו"ט נלקטו. והנה מהר"ם הנהיג לחתוב הקנת מעיו"ט או למוגרו בחדר והמפתח ביד ישראל היכא שרוצים לקנות קבח או פת מן הכותי: [ד] וכ"ש להכות יין זייגר"א דע מתבערת ובישול דדוקא בעץ שנשתמש בו קודם יו"ט דיש עליו תורת כלי אבל אין להתיר. בהלכות שבת בס' כ"ב בהגה"ה ע"כ. [ה] כרבי יהודה דאמר לכם לכל צרכיכם ובפרק אין צדין פסק רבא ורב חסוא הלכה כר' יהודה כתב בעל ס"ה בשם מותר ללבן ביו"ט ברזל שקורין כרפא שאפו חותיה בו ביום פלדו"ן ולאחר הליבון יאפו פשטיר"א שי' בשר דהשום תיקון של כלי אין כאן איסור שנראה כמתכם לבשל ומשום מכשירין נבי אין כא וכו'. ובסמ"ק כתב וז"ל צריך ליזהר שלא ימתין יתן אחר הליבון אלא מיד שיעבירו אותה מן האש יתנו אותו על המאכל שצריך ודוקא כשמתלבנות מדלב לבשר או איפכא דאז לא בעי ליבון גמור שתשרף אלא סגי ליה בליבון קצת כמו שרגילין העולם לתת עליה קש לנסות ובהכי סגי רע מהגעלה דמועלת אף בתשמישה ע"י האור היכא דהיתרא בלע אבל כרפא של מבלועה מאיסורא שצריכה ליבון גמור שתסיר קליפתה ליבון זה ודאי אסור לעשותו דניכר

מגדל עוז

כל מלאכה וכו' עד שאפשר לעשותה מערב יו"ט: כתב הראב"ד ז"ל אין לזה טעם אלא מפני שהוא מכין מלאכתו ביו"ט ומרבה בטורח ליום קדש עכ"ל: ואני אומר לתחלת דבריו איכא למימר דודאי יש לו טעם ורית וטעם עלו ושריו ביה וכוונה מכינתן הוו להו לטרחא יתירתא וכדמוכחא להדיא במתניתן דגמרא הבורר קטניות דלפיקא אם שבולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל האוכל ומניח הפסולת ובדאוקיא בנושים בטרחא זוטא בשיעורא, וש"ב דביצה במתניתא דאין לופין פת עבה אמרינן להדיא מכדי משום דקא טרח טרחא יתירה דלא צריך הוא בשבת דאלמודא ובמתניתן דאין ממנין את הכותי ביו"ט גמרא דמהני' דהא לטיות אחר כבבא אמרינן טרחא יתירה לא טרחינן ורבינו הראב"ד ז"ל טעמו בסוף לשון כשנהו אונך לפרש מפני הטורח ומה שיוצע בדבריו מפני שמכין מלאכתו ביו"ט זה הטעם לא מצאנוהו אלא למכין מלאכתו במועד ואם איתא כי אמור רבנן גזרה שמא יעלה לגבי אין מטבילין כלים ביו"ט פ"ק דביצה גמרא דמתניתין דב"ש אין מוליאין אמאי לא אתמרא נמי כהאי מילי אלא ודאי דברי ר"מ ז"ל וטעמו נכונה וכן קבלנו מרבותינו ז"ל: כל מלאכה שאפשר לה להעשות וכו' עד שאפשר לעשותה מערב יו"ט. פ' אין צדין (דף כ"ח): ולמה לא אסרוה עד אין עושין אותן ביו"ט: כתב הראב"ד ז"ל לא אמר זה וכו' אלא מפני שהוא כבוד היום יותר מאמש עכ"ל: ואני אומר ואלתי ואירא מתות דעי אותה הבבנה בהשבל רק החמה לא אוכל כלכל שאני רואה מבלות מטות ומבלות כלים שכתב הראב"ד ז"ל כי כענין כתב ר"מ ז"ל זה הטעם כשבק זה ה"ל שהרי אותן הדינין כבר הקקן שלן פ"ה שבהלכות אלו על הדרך המבואר לבן בוף פ"ק דמסכת ביצה במשנה ובגמרא כמנהגו הנכון במשנה תורה הזה. ועוד אני תמה אם זה הדבור יצא מפה הקדוש רבינו הראב"ד שהרי ר"מ ז"ל פירש מיד פיסקא זו הסתומה וכתב כיצד אין קוצרין ואין דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין ביו"ט שכל אלו וכיוצא בהן אפשר לעשותן מערב יו"ט ואין בכך הפסד ולא חסרון אבל לשין ואופין ושוחטין ומבשלין ביו"ט שהרי אם עשה אלו מבערב יש בכך הפסד וחסרון טעם שאין לחם חם או תבשיל שבישל היום כלחם שנאפה מאמש ותבשיל שנתבשל מאמש ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאמש וכן כל כיוצא באלו, עד כאן בזה הפרק, ואילו פרק ה' כתב כל שנותנין בו בחול כו' עד הרי כיצד בשבת להגיהו בהמות כו' ... זה מותר ע"כ. מצה להא בעינן שכל אחת מהן בפני עצמה כתבה והבן עתה בזה הפרק כמה העמיק לדלותו מבארות עמוקים, שהרי קצירה ברורה ופשוטה היא, דיבה כתבה מבת הביא ... ד"ק דביצה דמוגין תלושות ומשכין קטניות דמייתינן עלה אבל לא במגלה ולא בנפה ולא בכברה מערב יו"ט וכפינן למידק מערב יו"ט ביו"ט לא ואליבא לא ס"ס דאפילו ביו"ט ואיידי דתנא ... בנת הגא סיפא מערב יו"ט דשמעינן מינה דוקא מלילה ופירוק אבל דישה לא. וזרייה נמי מהתם דאליבא מנפה על יד על יד ואוכל דמשמע הא ורייה אסורה מכמה קו'. ברירה מתמעתין ... ביצה גמרא מהני' דהבורר קטניות וגם באוקמה הלכה דמוללין מלילות מעירם. טחינה מפורשת בכמה מקומות ורמיזות במשנתנו פ"ב דביצה דסנן ושוחקין את הפלפלין ברחיים שלהן. הרקדה פ"ב ... אין בונין את הקמח ביו"ט משום ר' פפס ור' יהודה בן בתירא אמרו בונין ובוין אתם נגל לתוכו קיסם או צרור שבונין ע"כ. דוק מינה דהרקדה אסורה ועוד מייתינן עובדי דהויין ... איכל הגא דהשולה ואגב דמהולהא לדלוהא כתם וכמשנת פרק משילין כולל את הכל בהא דסגן אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד וכן במשנת פרק ראשון דמס' מגילה ואליבא בגמרא ... דברים זה וזה שוין ואלו מכשירי אוכל נפש אליבא להדיא גמרא מתני' דאין משחיזין כתיב הוא וכתיב לכם ולא קשיא כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט כאן במכשירין שאי אפשר ... מערב יו"ט ע"כ. אלמא כל האסורין מסורין לו כל אחד במקומו. ופהא אפרש מה שכתוב לבין פרק ר' אליעזר גמרא מהני' דעושין כל צרכי מילה א"ל אביי לרבה מהו למגבן א"ל אסור א"ל ומ"ש ... התם אפשר הכא לא אפשר ומקבי והא תמני נהרדעי גבינה בת יומא מעליא ומהדרן הכי קאמר אפילו בת יומא מעליא. אלמא פת של אותו ביום יותר טוב מכל אתמול וקרי ליה לא אפשר. ... דאוכד קטן כאותה מדכתיב לכם תיתודות לא אכלתי וכה"ב דביצה גמרא מתניתין דשבה מבשיל איבעיה לן הוא נאסר וקמחו נאסר או דילמא הוא נאסר ואין קמחו נאסר מכלל דלישה מותרת. ... ני גופייהו לשה דבהיבנא דהכי נישה לאשויה קיימא ועוד דגרסינן להדיא בסוגיא שיעתא דפ"ב דביצה מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יאפה ולא יבשל ולא יטמין ובמשנה נ"כ שנינו ... אין שהן גריכין אלא דיקין ובהנה גרסינן נמי התם מי שהניח עירובי תבשילין הרי זה אופה ומבשל ומטמין ובהנה רבית. ושוחטין מהגישין היא פרק אין נדין דקתני אין נמנין על הבהמה ביו"ט אבל נמנין עליה מעיו"ט ושוחטין ומחלקין ביניהן וכהנה רבות במשנה דאין מבהיזין וגמרא מוכחן טלוי הכי. ומבשלין כמו שהוכחתי מכל אותן שכתבתי לגבי אפייה. ומבשלה דיומא ... וגמד עקדרה בת יומא במסכת חולין ובכמה מקומות ועיקר קרא דאך אשר יאכל בבישול קא מיירי. והבון טעם והשבוזי בהשואתם מבערב במורט סוף פ"ק דמסכת ביצה גמרא מתניתין דב"ש ... תבלין נדוכין כו' ויהבי טעמא למאני' כי הוא וכי תבלא וקי"ל כמ"ד כולן מפיגין טעמן ומנת אין מפיגה טעמא אלמא בהפגת טעם תליא מילתא הנה זה מבואר. ומה שכתב שם יתבאר במקומו ביו"ט: שוב מצאתי בהשגות הראב"ד ז"ל שכתב על פסק אבל לשין ואופין ושוחטין כו' עד כיוצא בזה בהעתקתי שכתב בכל אלה אין טעם למ"ד וכו' שהיא מלאכה נתלוש עכ"ל, ולפי סוברתי לבאר על זה מה ענין זה לזה ואין אלמין בילא מפי רבינו הקדוש דבר זה: וכן מכשירי אוכל נפש עד וכיוצא בהן. כבר ביארתי בכמון שזה מפורש פרק אין צדין ופ"ק דביצה (דף י"ד):

פרק א יד בני החיל שנהגו קמח לישראל וכו'. כתב הרב המגיד ואני מקיים הגירסא ומקיים דבריו וכי אמרינן ופלגא לאו אהא דרב קאי וכו' **עד** אע"פ שלא הסכים לדעת הרב. התמהני שלפי מה שפירש הרב המגיד דברי רבינו דרב מיירי בשלא יכולים לאפות ממנו פת אחת ולהתיר לתינוק גם הרי"ף לא יחלוק על זה **וא"כ** שם הר"ן דבכה"ג ודאי שרי דבדידיה קא מרח ואם כן היאך הביא ראיה לקיים דינו של רבינו מדכתב הראב"ד יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הר"ב ולדברי הראב"ד משמע ודאי דרבינו מיירי אפילו שיכולים לאפות פת אחת

נפש שיש בהן חסרון אם נעשו מבערב עושין אותן ביום טוב. כגון שחיקת תבלין וכיוצא בהן: **ט** אין [א]אופין ומבשלין ביום טוב מה שיאכל בחול. ולא הותרה מלאכה שהיא לצורך אכילה אלא כדי ליהנות בה ביום טוב. עשה כדי לאכול ביום טוב והותיר מותר לאכול המותר בחול: **י** ממלאה אשה קדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה [ב]אחת. ממלא נחתום חבית של מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד. [ג]וממלאה אשה תנור [ו] פת אף על פי שאינה צריכה אלא לככר אחד. שבזמן שהפת מרובה בתנור היא נאפת [ז] יפה. ומולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת אף על פי [ד]שאינו צריך אלא לחתיכה אחת. וכן כל כיוצא בזה: **יא** המבשל או האופה [ה]ביום טוב כדי לאכול בו ביום או שזימן אורחים ולא באו ונשאר התבשיל והפת הרי זה מותר לאכול למחר בין בחול בין בשבת. ובלבד שלא יערים. ואם הערים אסור ואפילו בשבת שאחר יום טוב מפני שהחמירו במערים יותר מן המזיד: **יב** [ו]מי שהיתה לו בהמה מסוכנת לא ישחוט אותה ביום טוב אלא א"כ יודע שיכול לאכול ממנה כזית צלי מבעוד יום. כדי שלא ישחוט ביום טוב מה שיאכל בחול וכן כל כיוצא בזה: **יג** [ז]אין אופין ומבשלין ביום טוב כדי להאכיל כותים [ח] או כלבים שנאמר הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים. לפיכך מזמנין את הכותי בשבת ואין מזמנין אותו ביום טוב גזירה שמא ירבה בשבילו. אבל אם [ט] בא הכותי מאליו אוכל עמהן מה שהן אוכלין שכבר הכינוה: **יד** [ח]בהמה שחציה של כותי וחציה של ישראל מותר לשוחטה ביום טוב שאי אפשר לאכול ממנה כזית בשר בלא שחיטה. [ט]אבל עיסה שחציה לכותים וחציה לישראל אסור לאפות אותה מפני שיכול לחלק הבצק. *בני החיל שנתנו קמח לישראל לעשות להם פת ביום טוב. אם כשנותנין פת כמנה לתינוק

אין

השגת הראב"ד

*בני החיל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הר"ב ז"ל:

א טור סימן תקג סמ"ג שם: ב טור סימן תקז כת"ג לאוין עה ג טור סי' תק סמ"ג שם ד טור סי' תקג: ה טור סי' תנה. ו טור סימן תקיב סמ"ג שם ז טור סי' תנה סמ"ג שם: ח טור סי' תקו סמ"ג שם:

ט אין אופין וכו'. זה מחלוקת בפ' אלו עוברין (פסחים מ"ו) באופה מיו"ט לחול רב חסדא אמר לוקה ורבה אמר אינו לוקה וקיי"ל כרבה ומיהו מלקות הוא דליכא הא איסורא איכא וכן כתבו ז"ל **עשה** כדי לאכול וכו'. זה פשוט ונלמד מדין מי שלא ערב עירובי תבשילין כמו שיתבאר עוד בפרק זה.

י ממלאה אשה קדרה וכו'. בריתא פרק י"ט שחל (ביצה י"ז) כלשון רבינו וכתב הרשב"א ז"ל **כדי שיאכלו מפתנים**. לפיכך יראה לי שאפילו ליתן בקדרה חתיכה אחר חתיכה אפילו לאחר שהגיס קדרה על גבי האש מותר, עכ"ל: **וממלא** נחתום וכו'. בתוספת בריתא כלשון רבינו. וכתב הרשב"א ובלבד שיתן את הכל קודם שהגיע חבית על גבי האש עכ"ל. והטעם לפי שאין המים טובים יותר כשים בכלי הרבה ולפיכך דעתו ז"ל שאסור להוסיף עליהן שלא לצורך אבל מעיקרא חד טרחא הוא ושרי: **וממלאה** אשה תנור של פת וכו'. מחלוקת שם ונפסקה שם הלכה כרשב"א דאמר ממלאה אשה תנור פת מפני שהפת יפה בשעה שהתנור מלא. והר"ר יונה כתב שלא התירו אלא בתנורים קטנים וגרים אבל לא בתנורי גדולה כעין שלנו, עכ"ל. **ומולח** אדם כמה חתיכות וכו'. מימרא פ"ק (שם י"א.) התר שואל מולח אדם כמה חתיכות בבת אחת אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת. עוד שם רב אדא בר אהבה מערים ומלח גרמא גרמא. ורבינו ז"ל הזכיר מימרא דשמואל ולא כתב דרב אדא בר אהבה ולכשר שהוא סבור שכן הולקין שמואל לא התיר אלא בבת אחת ורב אדא בר אהבה התיר בזו אחר זו ומערים ואומר בכל אחד בזו אני רוצה וקיימא לן כשמואל. והרשב"א ז"ל פסק כרב אדא וכתב בתקום הכסף מרוב שלא יסריח הבשר התירו לו הערמה זו עכ"ל:

יא המבשל או האופה ביו"ט וכו'. בריתא פרק יו"ט שחל (דף י"ז) גבי מי שהכל עירובי תבשילין שלו קודם אפיה אבל מבשל הוא ליו"ט ואם הותיר הותיר לשבת ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור ואמר רב אשי דשפי החמירו בעירוב תבשיל ויתבאר דין זה פ' ששי ושם אמר רבינו דכ"ש בערים לצורך חול שאסור וכן כתבו המפרשים ז"ל:

יב מי שהיתה לו בהמה מסוכנת וכו'. פרק אין צדין (דף כ"ה) בהמה מסוכנת לא ישחוט אא"כ ידוע שיכול לאכול ממנה כזית צלי מבעוד יום ר"ע אומר אפילו כזית חי מבית שחיטתה. וקי"ל כת"ק ופירשו כל שיש שהות ביום כדי לאכול אע"פ שאינו אוכל מותר דמשום הפסד ממונו התירו לו בכך. וכן תמצא פרק אלו עוברין (פסחים מ"ו) אבל בריאה לא ישחטנה אא"כ צריך לאכול ממנה ביו"ם וכן כתבו ז"ל:

יג אין אופין ומבשלין ביו"ט וכו'. פרק יו"ט שחל (ביצה כ"א) קי"ל כתנא דדריש לכם ולא לכותים וזה תופסם מכל הפוסקים אבל בדין הכלבים נחלקו ודעת רבינו כדעת ההלכות שפסקו כר"י הגלילי דאמר הכא לכם ולא לכלבים ואין נפש בהמה מותר להכין לה ויש חולקין בזה. ודעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל כדעת רבינו וכדעת ההלכות ועיקר. ולזה כתב הרשב"א ז"ל לפיכך אין מוציאין תבן ותבואה חרסות לרשות להאכיל לבהמתו שהוצאה מלאכה גמורה היא ולא התירו אלא בהמה אלא טלטול לבד שהוא מדברי סופרים, עכ"ל. וזה כפי שיטתו שכתבתי למעלה בדין ההוצאה אבל לדעת רבינו בדין ההוצאה מותר גמור הוא אבל אפיה ובישול לצורך בהמה אסור. לפיכך מזמנין את הכותי וכו'. מימרא שם (דף כ"א) דר"י בן לוי והרבה אמוראים סוברין כן והוא כלשון רבינו ונראה שריה שאתרו אין מזמנין ולא אמרו אין מאכילין דקדק רבינו שלא אסרו אלא במזמנין אותו אבל בבא מאליו אין להוש לו וזהו שאמרו שם תריטר ויד זוגיה כי מקלע להו כותי ביו"ט כבא אתרי ליה אי ניחא לך בהאי דעריתא לן מוטב ואי לא סרחא יתירא.

• אדעתא דידך לא טרחינן, וסובר שאין האמירה הזו מעלה ומורידה בהיתר הדבר אבל הרשב"א כתב שהאמירה מעכבת.

יד בהמה שחציה וכו'. מימרא דרב חסדא שם (דף כ"א) קרוב ללשון רבינו אבל עיסה חציו של וכו' בתוספתא מימרא שם הדין והטעם קרוב לשונה ללשון רבינו. **בני החיל** וכו' שנתנו קמח וכו'. שם בעו מיניה מרב הני בני בתגא דשדו עלייהו קמחא דבני חילא מהו למיפיהו ביו"ט אמר להו הזין אי כי יהבי ריפתא לינוקא לא קפדי

לחם משנה

על מה שאמר ואני אומר וכו' ועדיין צ"ע. הוא מפני שהוקשה לו למה אין הולכין **יכן** שאין זו מלאכת הנעשה ליותיה רבים אלא שעכ"פ עדיין אנו צריכין לטעמו של הרמב"ם ז"ל.

ט עשה כדי לאכול ביו"ם והותיר וכו'. קשה דמשמע מכאן דדוקא כשעשה לאכול ביו"ם או אם הותיר מותר לאוכלו בחול אבל כשעשה לאכול בחול משמע דאסור ולקמיה כתב ואם הערים אסור ואפילו בשבת וכו' תלמי שהחמירו בערים יותר מן המזיד משמע דבמזיד אפילו אפה מיו"ם לחול מותר לאכול. והרב מהר"ר לוי ן' חביב הירך שם ב"קום המוכר (דף פ"ב) מיו"ט לחול אסור ולא כתב רבינו מפני שהחמירו בערים אלא לתת טעם בשבת אחר יו"ט שהזכיר למה הערמה אסורה ומזיד מותר וגתן טעם לדבר לחלק בין אפה מיו"ט לחול לאפה מי"ט לשבת ע"ש.

יד בני החיל וכו'. כתב ה"ה ז"ל ויש מי שהעתיד דברי רבינו ז"ל באומרו שלא היה (כם) בגירסת רבי ובלגנא וכו' וזו היא גירסת הר"ן ז"ל וסובר דלא דמיין אהדדי

מגדל עוז

אין אופין ומבשלין עד סוף אופים יפה פרק ב' דביצה (דף ע"ו) ומולח אדם כמה חתיכות עד יותר מן המזיד. פ"ק דביצה מי שהיתה לו בהמה מסוכנת עד וכן כל כיוצא בזה. פרק אלו עוברין (דף מ"ו מ"ו) ופרק אין צדין (דף כ"ח). אין אופין ומבשלין עד שכבר הכינוה. פ"ב דביצה (דף כ"א): **בהמה** שחציה של כותי עד לחלוק הבצק. פ"ב דביצה (דף כ"א). **בני החיל עד** ראויה לתינוק. כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הר"ב ז"ל **ואני גם כן מודה שיפה** כיון לפסוק כר"ב שאמר כן בס"כ דביצה גמרא מה יהיו דהל להיות אחר השבת. ומה שדחה הרב ז"ל מהסיא דריב"ל אין מזמנין את הכותי ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו לא דמיא דהתם איכו קא מזמין ליה לכותי מדעתי' והוה ליה מרבה בשורת יו"ט בשבילו אלא קנתא דבני חילא עלייהו רמיא והרי זה כעיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה ואליבא דר"י הגלילי בתעניתין

הגהות מיימוניות

דניכר בטוב דלהכשירה הוא עושה ואסור מידי דהוה אהגעלת כלים דאסור לעשות ביו"ט ע"כ: ס [כתב הכור ז"ל י"א דאפילו אסרה בפירוש שהוא רוצה אותה לצורך מחר שהוא מותר ויש אוסרין. ונראה שהוא מותר כיון דטעם ההיתר מפני שהתוספת גורם טעם בתבשיל א"כ אפילו פירשה בפירוש נמי מותר. כתב בעל העטור דוקא קודם אכילה יכולה להרבות בבישול אבל אחר אכילה אינה יכולה לבשל ולומר איכל ממנו כזית דאין לך הערמה גדולה מזו ע"כ]: [ו] בספר"ת כתב ובלבד שלא יערים כך קבלתי מרבותי היינו דלא כרבינו יואל שהתיר אפילו ג' תנורים מלאים לצורך ברית מילה של מחר בחה"ם ר"ק ע"י שצריכין פת אחד מכל תנור א"ה, ע"כ: [ז] כתב ר' אלעזר ב"ר יב"ק דהיינו דוקא בתנוריהם הקטנים אבל לא בגדולים שלנו וכל רבותינו אוסרים ע"כ. וכן נראה כלשון רש"י וז"ל בזמן שהתנור מלא שתנוריהם קטנים היו ומדביקין הפת בדפנות ובתוך שהוא מלא החלל מתמעט ואין מקום לרמיסות להתפשט והפת נאפה יפה, ע"כ. [ח] כר"י הגלילי לגבי ר"ע וכן פסק ראב"ם וכן ראה בתשובה תלמידי רב האיי גאון והביאו ראיה כדקיימו ב"ה כוה ה בההוא פירקין דגרסינן אמר להו ב"ה והלא כבר נאמר לה' וכו' וכתב הילכך אסור להביא דרך ר"ה ביו"ט כל מאכל בהמה. ובס"ת הביא ראיה מכתם כתניתין דתנן בכשכת חלה עיסת כלבים בזמן שאין הרועים אוכלים ממנה אינה נאפית ביו"ט וכן פסק באלפס וכן בתוספות פ"ק דכתובות ודלא כרשב"ם שפסק כר"ע עיין באבי"ה. ולשלוח לכותי על ידי כותי ביו"ט כתב בא"ז דשרי, ע"כ: [ט] מר זוטרא ונרימר כד איקלע להו כותי ביו"ט אמרו ליה אי ניחא לך בהאי דטרחינן מוטב ואי לא כרא יתירתא אדעתא דידך לא טרחינן ושפחות דידן כיון דאיפשר לפייסינהו בטירי אדרינ' שרי רשב"ם

מגיד משנה

קפדי כל הדא והדא הויא ליעקא ועוד ואי לא אסיר ופסק רבינו כן. אבל בהלכות כתוב וליתא להא דרב אלא בין כך ובין כך אסור דאמר ריב"ל מזמנין את הכותי בשבת ואין מזמנין את הכותי ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו. ודעת הרבה מפרשים כדברי ההלכות והביאו לזה מה שהאריכו שם בסוגיא על הא דרב והביאו ברייתא דפליגא דהגאי בדין הכלבים ושאו ונהגו פליגא דמאן דאמר לכם ולא לכלבים ואמרו אמר כן ופליגא דריב"ל וכו' ופירשו דעל הא דרב קאי וכן פירש"י ז"ל ועל כן הקשו על דברי רבינו שפסק כרב וכריב"ל ובגמ' מפרש דפליגי ויש מי שמעמיד דברי רבינו כאמרו שלא היה גירסת ספרי רבינו ופליגא. ואני מקיים הגירסא ומקיים דבריו וכי אמרו ופליגא נגוו אהא דרב קאי דלא דמיין להדדי דהכיא דרב אם לא היו אופין כל הפת נהם לא היו יכולין לאפות ממנו פת אחת ולהכי לתינוק אבל בזמון הכותי לא יגרע חלק הישראל אם לא יזמנהו שהרי משל ישראל הוא נותן לו ופת התינוק הוא מבני הבית וכי אמרו ופליגא ל"ל דלמאי דסליק מיניה קאי דמ"ל אביי לרב יוסף למאן דאמר לכם ולא לכלבים הני טופלי לחיותא היכי שדינן להו ביו"ט א"ל הדין להסקה א"ל חיגא ביו"ט בשבת מאי איכא למימר א"ל מטלטלין להו אגב ריפתא ולזה אמרו שהשואת הטלטול בשבת למלאכה דיו"ט דכיון שאין עושין מלאכה בשביל בהמה ביו"ט אין מטלטלין בעבורה בשבת אלא על ידי פת דלא כריב"ל שהוא התיר טלטול לצורך כותי בשבת אע"פ שמלאכה אסורה מחמתו ביו"ט. וזה ל"ל נכון לדעת רבינו ודינו קיים ויש לו בזה הודאה בעל הריב בכך כתבו בהשגות א"א יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ז"ל:

עיסת הכלבים וכו'. משנה פ"ק דחלה הובאה פס והקשו אמאי והא אפשר ליתנה בליסה וחלק הכלבים יאכל ותירצו שאני כלבים הואיל ואפשר לפייסן בנבלה וקי"ל כמאן דאמר הואיל. וכתבו בעמוד והרשב"א ז"ל דלדידן דלית לן הואיל אפילו אין לו נבלה עכשיו מותר הואיל ואפשר שתזדמן לו ולזה כתב רבינו:

טו המבשל ביו"ט וכו'. פ' אלו עוברין (פסחים מ"ו:) ושם פרק יו"ט שחל (ביצה כ"א.) אתמר האופה מיו"ט לחול וכו' כמו שכתבתי למעלה ואמרו שם דמעמיד דרבה דאמר אינו לוקה משום דאי מקלעי ליה אורחים חזי להו. והשוה רבינו דין המבשל לכותי או לבהמה לדין מבשל לצורך חול ופשוט הוא ויש לזה סמך מן הגמ' ואין להאריך:

עשה לנפשו וכו'. גם זה פשוט ונלמד מהאמור למעלה בכותי הנכנס מאליו:

טז רחיצה וסיכה וכו'. מה שהוצרך רבינו להזכיר בדין הרחיצה והסיכה היא להתם מים כדי לרחוץ או שמן כדי לסוך ומבואר בדבריו ברחיצה וה"ה לסיכה. וכן כתבו ז"ל שאם לומר דנקט אפילו בשבת מותר לאדם לסוך כל גופו לתענוג כמבואר פ' כ"א מהלכות שבת וזה פשוט: לפיכך מחמין וכו'. במשנה פ' יו"ט שחל (דף כ"א:) ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראויין לשתיה וב"ה מתירין וקי"ל כב"ה. והלכות ודוקא לרגליו אבל כל גופו לא והביאו ראיה מס' כירה ומבואר שם בבירה (דף מ') דאפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא אבר אבר אסור ומוסכם: וחמין שהוחמו וכו'. שם בהלכות בשם גאון וכן הסכמה מן הגאונים ואפילו לרחוץ כל גופו כאחת. וכן עיקר. והדין רחיצה בחמי טבריא שוה ביו"ט כשבת ומבואר עניגם פרק כ"ב מהלכות שבת:

יז כל שאסור בשבת וכו'. זה פשוט ומוסכם ושנינו פ"ק דמגילה (דף ז':) אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד:

משנה תורה

א אין מקפידין מותר לאפותו להן ביום טוב שכל פת ופת ראוי לתינוק. עיסת [י] הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה נאפית ביום טוב: **טו** המבשל ביום טוב ב לכותים או לבהמה או להניח לחול אינו לוקה שאילו [כ] באו לו אורחים היה אותו תבשיל ראוי להן. עשה לנפשו והותיר מותר להאכיל ממנו [ל] לכותים ולבהמה: **טז** רחיצה ג וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתיה ועושין אותן ביום טוב שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש לכל שצריך הגוף. לפיכך מחמין חמין ביום טוב ורוחץ בהן ° פניו ידיו ורגליו. אבל כל גופו אסור משום גזירת מרחץ. וחמין שהוחמו מערב יום טוב רוחץ [מ] בהן כל גופו ביום טוב שלא גזרו על דבר זה אלא בשבת בלבד: **יז** כל שאסור בשבת בין משום שהוא דומה למלאכה או מביא לידי מלאכה בין שהוא משום שבות הרי הוא אסור ביום טוב אלא אם כן היה בו צורך אכילה וכיוצא בה. או דברים שהם מותרים ביום טוב כמו שיתבאר בהלכות אלו. וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום טוב אלא לצורך אכילה וכיוצא בה. וכל שמותר בשבת מותר ביום טוב.

ויש

א סמ"ג לאוין (?) : ב כמ"ג לאוין עה : ג טור פי' הק"א סמ"ג שם :

כסף משנה

אהא ולהכי לתינוק דככה"ג הוא דפליג עליה הרי"ף. ושמא י"ל שה"כ מפרש שמ"ש כרשב"ד אף ע"פ שלא הסכים לדעת הרב לאו לענין דינא קאמר דכפי מה שפירש ה' המגיד דברי רבינו הדין שוה לשניהם אלא לענין פירושא דופליגא קאמר דלהרי"ף קאי אהא דרב ולרבינו לא קאי אהא דרב:

נטלים

ויש

לחם משנה

אהדדי כת"ש ה"ה ז"ל וקשה לדעת זו דמ"מ יש סתירה בדברי רבינו ז"ל עם מ"ש פ' כ"ו מהל' שבת. שכאן פסק כר' יוסי דאמר לכם ולא לכלבים ומבואר בגמרא (דף כ"א.) דלדברי ר' יוסי הני טופלי פירות גרעינים ואסור לטלטלן בשבת אלא ע"י פת דכן אמרו שם תינח ביו"ט בשבת מאי איכא למימר מטלטלין להו אגב ריפתא והוא ז"ל כתב במקום האמור וכן כל הקליפין והגרעינים הראויים למאכל בהמה מטלטלין אותם דמשמע דסברו בטילטול ובפלוגתא לה"ה ז"ל דסבר דופליגא קאי אהך ולדעת ריב"ל לא בעינן טלטול אגב ריפתא אליבא דר' יוסי ניחא דאיהו פסק כריב"ל אבל לדעת צ קשה. וי"ל דגרעינין דכתב רבינו ז"ל בהלכות שבת הם ראויים למאכל בהמה בלי שום תיקון אבל והני גרעינין שהוזכרו בגמרא (דף כ"א) אינן ראויים למאכל בהמה אלא ע"י תיקון גדול כמו שכתבו שם התוס'. ונמה שכתב ה"ה ז"ל דופליגא קאי אמאי דסליק מיניה קשה דמנא ליה לגמרא דופליגא דהא התיר ריב"ל לטלטל לצורך כותי אע"פ שאסור לעשות מלאכה ביו"ט בעבורו היינו משום דמאי דמטלטל חזי למאכל אדם אבל הני גרעינין לא חזו למאכל אדם כלל וא"כ לטלטלם בעבור בהמה אסור כיון שאסור לעשות מלאכה בעבורה ביו"ט. ונראה להרן דמ"מ איכא שיורי כוסות דלא חזו למאכל דאסירי בהנאה וא"כ לא היה ראוי לטלטל לצורך הכותי כלומר כשהוא הכותי עצם אחת ואיכא שיורי כוסות ומוזגין לו פעם אחרת אלא ודאי דמותר לטלטל לצורך הכותי. אבל על זה קשה דע"כ צריך אתה לומר דלא חיים ר' יהושע לשיורי כוסות דא"כ כשהשמש מגיע הכוס כדכתב רש"י ז"ל אמאי מותר לטלטלו הא השתא לא הוי לצורך כותי. ועוד אפילו דנאמר דחיים שיורי כוסות מטלטלין אגב הכוס כמו שאמרו בגמרא לטלטולינהו אגב כסא ומנין לגמרא לומר דפליג רבי יהושע בן לוי לדלעיל וצריך עיון:

עיסת הכלבים כו'. כתב ה"ה ז"ל דלדידן דלית לן הואיל אפילו אין לו נבלה מותר וכו'. ולזה סתם רבינו ז"ל. וקשה על זה דאפילו מאן דלית ליה הואיל מ"מ איסורא מיהא איכא ולא אהני טעמא דהואיל אלא לאפטורי ממלקות כמו שנראה ברור בדברי רבינו ז"ל שכתב שאין אופין ומבשלין לא לצורך כותי ולא לצורך כלבים. וי"ל דהך קושיא גופא איכא לאקשויי בגמרא בפ"ק דביצה (דף כ"א) והדא מתרלת הברייתא דשם אמרו ומי אית ליה לרב חסדא הואיל כלומר דמשום האי טעמא שרי לאפות אותה ביו"ט והשתא קשה דהיכי קאמר ומי אית ליה לרב חסדא וכו' דמשמע דאי אית ליה טעמא דהואיל אתי שפיר דאפילו מאן דלית ליה טעמא דהואיל מ"מ איסורא מיהא איכא לכך נראה לומר דודאי כיון דהך עיסה מעורבת של רועים ושל כלבים אין ראוי לומר שיהא איסורא כל כך ובאילו היתה כולה של כלבים משום האי טעמא דהא אסר לתפלג וכו' מדע דאין זה הטעם כל כך ברור דהא רב חיליאי מכחיש ליה לכך סתרא וא"כ כשמבטל הכל לכלבים אמרינן התם הואיל ואינו לוקה אלא באסור הכא דמעורבת עם עיסת הרועים מעלינן ליה דרבא ואמרינן דמותר לגמרי והא שאמרו ומי אית ליה לרב חסדא הואיל דאי הוה סבירא ליה התם הואיל הוה אתי שפיר הכא כדפריסים אבל השתא דלית ליה התם הואיל אלא שהתם לוקה הכא מעלינן ליה דרבא ואמרינן אסור לכל הפחות וא"כ איך קאמרת דמותר וא"כ השתא דלית לן הואיל הכא דמעורבת עם עיסה של רועים מותר. זה נ"ל ליישב דעת הרשב"א ורבינו ז"ל:

טו המבשל ביו"ט כו'. האי ביטול לבהמה איירי במאכל הראוי לאכילת אדם דאי לאו הכי לא שייך טעמא דהואיל ומקלעי אורחין כיון דאינו ראוי למאכל אדם ובודאי דלוקה אבל מטעם דמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ראוי להתיר אפילו שאינו ראוי למאכל אדם כלל וא"כ קשה על רבינו ז"ל איך לא הזכיר טעם מתוך כמ"ש למעלה. ואפשר היה לומר דרבינו ז"ל ס"ל דלכם ולא לכותים ולא לכלבים אהדריה ללאו קמא כמ"ש התוספות בפ"ק (דף י"ב) וא"כ נתבטל טעם מתוך דודאי דאי לא אתא לכם הוה מותר מטעם מתוך אבל השתא דכתוב אהדריה לאיסוריה לכך איצטריך טעמא דהואיל לומר דאינו לוקה אבל עובר בעשה דלכם. וא"ת א"כ איך אמרו שם בגמרא דכשאינו עושה נדבה לוקה אהי דלא כב"ה הא אפילו כב"ה אהי דלכם אהדריה לאיסור אכיה ובתיבה לאיסוריה דלאו והנתבטל טעמא מתוך וא"כ היה ראוי לעבור בלאו אי לאו טעמא דהואיל אבל בעולה דלא שייך הואיל ודאי דלקי *וי"ל דכיון דשייך טעמא דהואיל בכל מקום ומתוך שהותר לאו זה בכל מקום משום טעמא דהואיל הותר נמי הכא אע"ג דליכא הכי ואינו עובר (הכא נמי אמרינן דאינו עובר מתוך שהותר לאו זה בכל מקום משום טעמא דהואיל) משום הכי ודאי דלא לקי לכך אמר דאתי דלא כבית הלל:

*בלשון זה מגומגם וקשה להולמו. וצ"ל שצריך למחוק מן הכא נמי עד דהואיל. ואלולי לא ש' במאור הגדול מהרשב"א נר"ו והסכים על ידי. כך סמה על הרב המחבר בין על מה שהקשה על הרמב"ם בין על מה שאינן שהרי תרוייהו ר"ל הקושיא והתירוץ איתנהו שם בתוס' בד"ה בשמעתין שלה:

משנה למלך

טו המבשל ביו"ט וכו'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בדרשותיו בדרך מצותיך ח"ב דף ס"ט ע"ג):

ויש

הגהות מיימוניות

ורשב"ם פירש דשפחות מזונותיהם עלינו כו'. ורשב"ם לטעמיה שפסק הלכתא כר"ע בהגה"ה לעיל, ע"כ: [י] מסכת חלה ועיין בהגה"ה בהלכתא י"ג, ע"כ: [כ] ברבה ראית ליה הואיל דלא כרב חסדא דאמרינן פרק אלו עוברין הא דרבה ורב חסדא מחלוקת דרבי אליעזר ורבי יהושע הוא ושם פסקינן הלכה כרבי אליעזר, ע"כ: [ל] עיין בהגה"ה הלכתא י"ג ע"כ: ° [הרי"ף ג"כ בתיר ור"י אוסר ולזה הסכים הרא"ש ז"ל]: [מ] כן כתב ר"י אלפס בשם גאון וסה"מ וכן ספר התרומות:

מגדל עוז

בשמעתין דפסקין כותים: עיסת כלבים בזמן וכו' עד ראוי לכם. פ"ב דביצה ופ"א דמסכת חלה: עשה לנפשו והותר עד אלא בשבת בלבד. פ"ב דמסכת ביצה (דף כ"א) ובמסכת שבת פ' כירה (דף מ'): כל שאסור בשבת עד מותר ביו"ט. פרק מבילין (דף ל"ז) וש"ב דמס' עדיות:

ויש ביו"ט מה שאין וכו'. דין המוקצה להיותו נוהג ביו"ט הוא כדעת הרב אלפסי ז"ל שפסק פ"ק שיש מוקצה ביו"ט וכדאוקימתא דר"נ דריש פ"ק (ביצה ב') דאמר יו"ט דקיל והאי לגזולי ביה סתם לן תנא כר' יהודה דמחמיר שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי סתם לן תנא כר"ש דמקל. ויש מן הגאונים חולקין ואומרין שאין מוקצה ביו"ט יותר משבת. ולזה כתב בהשגות א"א לא הכל שוין בזה ע"כ. וכבר הכריע בעל המאור והרמב"ן והרשב"א ז"ל כדברי ההלכות ורבינו והביאו ראיות לזה ועיקר:

יח ביצד תרנגולת וכו'. כל אלו שהזכיר הם סוף פ"ק דשבת (דף י"ט) מהלוקת ר' יהודה שאוסרן משום מוקצה ור"ש מתיר שאין לו מוקצה וכבר נתבאר שהלכה כר"ש בשבת וכר' יהודה ביו"ט ופירות בשבת מותר מה שראוי מהם בלא מלאכה כגון הפירות וכן כתוב בהלכות בפרק מפלין ושאר הדברים כגון שהוקצו לחולה כדעת רבינו הנזכר בפרק ב' מהלכות שבת: **ובשם** שהמוקצה וכו'. דין הנולד מפורש בסוגיא דפ"ק (ביצה ב'.) ובהרבה מקומות: **חול** מכין וכו'. מימרא דרבה שם (דף ב':) כלשונה וקי"ל כוותיה כדאיתא בהלכות

יט לפיכך ביצה וכו'. (דף ב') משנה ביצה שנולדה ביו"ט ב"ש אומרים תאכל וב"ה אומרין לא תאכל ובגמרא יש הרבה אוקימתות ובהלכות ואוקמה רבה (דף ב') אפילו בתרנגולת העומדת לאכילה וביו"ט שחל להיות אחר השבת ומשום הכנה דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה. ואמרו שם דכל יו"ט אסורה גזירה משום יו"ט אחר שבת וכן בכל שבת גזירה משום שבת אחר יו"ט:

כ ובשם שאסור וכו'. ברייתא שם (דף ג'.) אחת ביצה שנולדה בשבת ואחת ביצה שנולדה ביו"ט אין מטלטלין אותה לכסות בה את הכלי או לסמוך בה כרעי המטה אבל כופה עליה כלי בשביל שלא תשבר וספקה אסורה נתערבה באלף כולן אסורות ופסיק רב אשי וספקא ספק נולדה בחול ספק נולדה ביו"ט משום דהוה ליה דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל. ולא כתב רבינו ספק יו"ט ספק חול דכיון שאין לה בטול פשיטא שספקא אסורה ופרק שני כתב וכל ספק רובן אסור וספקא שנתערבה באחרות יש מי שהורה שכולן מותרות וכי קתני נתערבה באלף כולן אסורות אודאי קאי ויש מי שאוסר ולדעת המתירין הסכים הרשב"א ז"ל וכן נראה מדברי רבינו וענין דבר שיש לו מתירין יתבאר בארוכה בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות. ובתר כפיית הכלי על הביצה מבואר פרק כ"ה מהל' שבת: **השוחט** תרנגולת וכו'. ברייתא שם (דף ב':) כלשונה ושם אמר שהטעם משום דמלאכה דלא שכיחא היא ופירות אפילו ביו"ט שלאחר השבת מותרת דכל שלא ינתק מהן אין זה הכנה גמורה וכן הכריחו ז"ל

זה

*ויש ביום טוב מה שאין בשבת [א] איסור מוקצה [ג] שהמוקצה אסור ביום טוב ומותר בשבת מפני שיום טוב קל משבת אסרו בו המוקצה שמא יבוא לזלזל בו: **יח** כיצד תרנגולת העומדת לגדל ביצים ושור העומד לחרישה ויוני שובך ופירות העומדין לסחורה כל אלו וכיוצא בהן מוקצה הן ואסור לאכול מהן ביום טוב עד שיכין אותם מבערב ויחשוב עליהם לאכילה. אבל בשבת הכל מוכן אצל שבת ואינו צריך הבנה. וכשם שהמוקצה אסור ביום טוב כך הנולד אסור: **יט** [ב] חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב אבל אין יום טוב מכין לשבת ולא שבת מכינה ליום טוב. לפיכך [ג] ביצה שנולדה ביום טוב אחר השבת אסורה. ואע"פ שהתרנגולת עומדת לאכילה. הואיל ומאמש נגמרה הביצה נמצא שבת מכין אותה ליום טוב. ואסרוה בכל יום טוב גזירה משום יום טוב [ס] שאחר שבת. וכן ביצה שנולדה בכל שבת אסורה גזירה משום שבת שאחר יום טוב: **כ** וכשם שאסור לאכלה כך אסור לטלטלה ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות שהרי למחר יותרו הכל °וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף אלפים אינו בטל. השוחט תרנגולת ביום טוב ומצא בה ביצים גמורות הרי אלו מותרות. שאין זה דבר מצוי תמיד ודבר שאינו מצוי אלא אקראי בעלמא

השגת הראב"ד

*ויש ביו"ט מה שאין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא הכל שוין בזה עכ"ל:

א טור סי' תצה ע"ש סמ"ג שם · ב טור סי' תקג סמ"ג שם: ג טור סי' תקיג סמ"ג שם·

משנה למלך

יז ויש ביו"ט מה שאין בשבת איסור מוקצה שהמוקצה אסור ביו"ט ומותר בשבת וכו'. בפ"ק דיו"ט (דף ב') אמרינן מכדי מאן סתמיה לייהיינן רבי מאי שנא בשבת דסתם לן כר"ש ומ"ש ביו"ט דסתם לן כר"י אימא שבת דחמיר ולא אתי לזלזולי בה סתם לן כר"ש דמיקל יו"ט דקיל ואתו לזלזולי ביה סתם לן כר"י דמחמיר. ומכאן קשיא לי אהא דאמרינן בפרק תרס (דף קי"ב) שבת דאיסור סקילה גזרו ביה רבנן יו"ט דאיסור לאו לא גזרו ביה רבנן (א"ה עיין בתוס' פ"ק דסוכה (דף ו'.) ע"א ד"ה אמרו לו. ובביצה כ"י מהרשב"א ר"פ משילין כתוב וז"ל יו"ט דקיל ואתי לזלזולי ביה איכא למידק דהא במתני' עפי פריך ביו"ט מבשבת. וי"ל דבעיקרי מלאכות גופייהו שרי ביו"ט אכי כיוה שהותר קצתו כאן וכאן יותר יש להחמיר ביו"ט מבשבת ות"ד.) ובס"ב דיו"ט (דף כ"א) אמרינן שאני שבות שבת משבות יו"ט ופרש"י דהחמירו חכמים בדבריהם בשבת מביו"ט. גם הר"ן פ"ב דיו"ט אהא בכתב ומהא משמע דלאבנות מותר וכו' כתב בשם ר"י דבשבת דאיסור סקילה גזרו אבל ביו"ט דאיסור לאו הקילו ועיין ביבמות ר"פ האשה רבה (דף קי"ט.) דאמרינן א"ר בר אבהו ריבא דאיסור כרת חבשו ביצא דאיסור לאו לא חבשו א"ר מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו. ורש"י ז"ל מחלק בין תשבא להיתרה דבהתירה יחלקינן בין איסור כרת לאיסור לאו. וקשיא לדבריו סוגיא דפרק הערל (דף פ"ב) דאיירי לענין אם תעלה בק"א ואמרינן עלה דאין לחלק בין איסור לאו לאיסור כרת. (אמר המגיה עיין בתרומת הדשן סימן ר"ג שהביאו ירש"י תסוגיא זו ועיין מהרי"ו בי"ש ע"ב בשוט) ובפרק הנחנקין (דף פ"ד) אמרינן רב לא שביק לבריה למשקל ליה סילוא ופריך אי הכי אחר נמי ומשני אחר בשגגה לאו בנו בשגגת הנק. ובפרק השוכר את הפועלים (דף נ') איבעיא לן אי מאי דגזרו רבנן אמירה לכותי שבות הוי דוקא לענין שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא או דלמא לא שנא ולא איפשיטא (אמר המגיה ועיין עוד בשרש זה בתרומת הדשן סימן רכ"ג הרשב"א בתשובותיו ליבמות (דף כ"ד) הריב"ש סימן כ"ד תוספות קדושין (דף י"ד). ועיין מ"ש הרמ"ז בספר גט פשוט (דף קכ"ו ע"ג) ובחדושיו ליואה בס' תוספת יום הכפורים (דף כ"א ע"ג) מהרימ"ג הי"ד סי' א' ובחדושיו לקדושין שם. ג"ה מדברי התוס' שם דכ"ל דמאי דאמרינן מה לי איסור לאו וכו' היינו לומר דאפילו באיסור כרת יש להקל כיון דתקילינן באיסור לאו וטעמא משום דהתם הוא בחזקת היתר ובהיכין אחזקה וכן הבין מדבריהם מהרימ"ט שם ועל דבריו בתשובה הנזכרת ק"ל דנראה דס"ל דאע"ג דלא איתחזק היתרא כל דלא איתחזק איסורא אמרינן מה לי איסור לאו וכו' ונזה אין לי ראיה מסוגיא דיבמות דבאלו התם דליתחזק היתרא. ועיין מ"ש הרא"ש בפ"ב דכתובות דכתבו איש התירו עפי מגרושה שהיא בלאו ונתבאר בטא"ה סי' קי"ט ועיין בספר בית שמואל סי' ו' ס' קי"ד ונס' כן כורי בעובדא דההיא גברא דהעלה לגו סינא פריך בגמרא בבלמא למ"ד אבת איב כיהה בעיר אלא למ"ד סנויה היתה מאי כולי האי ואיכא למידק דבעיה נתי כל בלינה מיוחדת לאדם אחד אבורה מדאורייתא לג"ע כמבואר בריב' הלכות איבות וא"כ מה לי איסור לאו וכו'. ויש לייסב ע"פ מ"ש ה"ב ר"פ ה' מהלכות איסורי ביאה וע"ב. וגם זה עלה בידינו דלא אמרינן מה לי איסור לאו וכו' אלא באיסור לאוין שחייבים עליהם מלקות.

כ ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות וכו'. (א"ה הנה הר"ן כס"ב אין לדין כתב דלי"ח בילים מן הכותי ביו"ט שהוא תוכך בזה אי אולינן בתר רובא בדבר שיש לו מתירין, ועיין בדברי הרב המחבר בס"ו מהלכות רב גב.)

לחם משנה

יז ויש ביו"ט מה שאין בשבת איסור מוקצה. נראה דרבינו פסק כרב נחמן דאמר יו"ט דקיל אתי לזלזולי ביה וכו' וקשה דא"כ איך פסק לקמן בהכנה דרבה דמשמע דרבה סבירא ליה דמוקצה דאורייתא כדפירש"י ז"ל והם דברים הפוכים דלר"נ מוקצה דרבנן. וי"ל דודאי אינו מוכרח בפירוש רש"י ז"ל דסבירא ליה לרבה דמוקצה דאורייתא דא"כ קשה דהא רבה גופיה הדר ביה בפרק אלו עוברין (דף מ"ח) וסבירא ליה דמוקצה לאו דאורייתא כמו שהקשה הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות לכך יפרש כפירוש בעל המאור שכתב שאין בהכנה זו דרבה בדרך מוקצה אלא שאין מותר בשבת דבר שנגמר ביו"ט מאתמול ולא ביו"ט דבר שנגמר בשבת מאתמול ואין בזה דרך מוקצה אלא גזרת הכתוב כך היא ע"כ. ונתבארו דברי רבינו ז"ל ומפני כן פסק כרבה דלאו טעמא משום מוקצה ופסק כרב נחמן אע"ג דהקשו עליו בגמרא משום דלא דחו דבריו אלא בזה שהעמיד מתניתין בתרנגולת העומדת לגדל ביצים אבל בענין הדין ודאי דכדבריו כן הוא ומוכרח הוא מכח הירושות כתוות דפליגי אהדדי. זה נ"ל ברור בדעת רבינו ז"ל

יח ובשם שהמוקצה אסור ביו"ט. קשה קצת דאיך קאמר כך הנולד וכו' דנולד כל שכן הוא מתוקצה דהא היכא מאן דניה ליה מוקצה ולית ליה נולד כדאיתא פ"ק דביצה

כ ובשם שאסור לאכלה כך וכו'. כתב ה"ה וא"ת כתב רבינו ז"ל ספק יו"ט ספק חול שכיון שאין לה ביטול פשיטא דספיקא אסורה. ותימה דהא בגמרא פ"ק דביצה (דף ג') הקשו לרבי יצחק ורב יוסף מברייתא דאמרה וספיקא אסורה דאמאי אסורה דספיקא דרבנן היא ואעפ"כ ניחא ליה ביצה דקאמר נתערב באלף כלן אסורות משום דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל כדמוכח שם בגמרא בפירוש וגם רב פפא דתירץ האי תנא דליפרא קישות משמע התם דהכי סבירא ליה והטעם הוא מפני שאע"פ שאין לו ביטול היינו מפני שבודאי אילו נתערבה יש איסור ודאי ואיכא דבר שאין לו מתירין משום הכי לא בטיל אבל ספק יו"ט ספק חול יש לנו ספק באיסור עצמו ואינו איסור ודאי ואם כן ראוי להקל. ונהי דרב אשי דיהה סברא זו שם בגמרא ואמר דהם שוים וכי היכי דבביטול מחמרינן ה"ה בספקא אסורה אבל שיאמר מפני כן ה"ה ז"ל שפשיטא בהיות

כיצד

מגדל עוז

ויש ביו"ט מה שאין בשבת וכו' עד הנולד אסור. פ' אין צדין (דף כ"ו) וריש פ"ק דביצה. כתב הראב"ד ז"ל לא הכל שוין בזה עכ"ל. ואני אומר מה שבקו ביתיקו עליו להריב"מ רבים אבר אתי ורא[יו]ת רבות יש לו והרמב"ן ז"ל האריך כל כך בספר המלחמות גם הר"ן בעל המאור ז"ל בזה מן החולקים ולא בית לי מקום להוסיף בניו הול מכין לשבת כו' וכן כל כיוצא בזה עד סוף הפרק פ"ק דביצה (דף ז') הכל.

הגהות מיימוניות

[ג] במסכת ביצה שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי בה סתם לן תנא כר"ש יו"ט דקיל ואתי לזלזולי ביה סתם לן כר' יהודה וכן פר"ח ור"י אלפס וה"ג דביו"ט קיי"ל כר' יהודה דאית ליה מוקצה. אמנם רש"י פירש פרק המביא דקיי"ל כר"ש אפילו בי"ט וכן פר"ת וכן מוכח פ' בתרא דשבת דכרוך מהתיא דקורה שנשברה וכו' לרבי יוחנן דפסיק כר"ש ועיין בתוספות ובשאלתות, ועוד יש גאונים שפסקו בשניהם לקולא כר"ש, ע"כ: [ס] וכן לפידים שהובערו קצת ביו"ט ראשון של ר"ה אסור להסיקן ביו"ט שני אלא א"כ הובערו קצת בחול תחלה וכן אם הובערו בשבת אסור להסיקן ביו"ט הסמוך לה אם לא הוסקו תחלה בחול שהרי הכבוי הוא הכנה כפני שגורם להם להיות נוחים להדלק ולאחוז בהן האור וצריך עצים אחרים להרבות ולערב בהן כדאמר כרבה עירדם עצים כוכבים ומדליקם וכן שירי פתילה שכבו בשבת הסמוך ליו"ט או ביו"ט הסמוך לשבת לכניו או ביו"ט ראשון דר"ה אסור להדליק ביו"ט שני כדאי בעינא אם לא הודלקו ונכבו מקודם בחול אבל בשני ימים של גליות אין איסור בהכי מידי דהוי אביצה וכן פירות שנשרו באליהן, ב ו"ט ראשון של גליות מותרות בשני כמה ט כיון שאין כן בשני יו"ט של ר"ה או ביו"ט ושבת, דכתובים זה לזה ועיין בספר התרומה ובתוספות דביצה, ע"כ: ° [ע"ש בד"ה בין תבשיל שנעשה בספק ביצה שנולדה ביו"ט].

כא זה שאנו וכו'. שם (דף ד':) והשתא מאי טעמא עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם. ועניין ר"ה שהוא שני ימים טובים בכ"מ מבואר בהלכות ויש חולקים, ודברי ההלכות ורבינו עיקר וכן נהגין היום אף בארץ ישראל לעשות שני ימים ר"ה:

כב יום טוב וכו'. זה פשוט ומבואר בכ"מ: וכל המחלל וכו'. פרק מקום שנהגו רב נתן בר אסיא אקלע מבי רב לפומבדיתא ביו"ט שני דעצרתא שמתיה רב יוסף וכו' איכא דאמרי עבדיה מ"ל אביי ושמתיה מר דרב המשמע דאמרי תרווייהו מנדין על שני ימים טובים של גליות ותירץ ה"מ איבם דעלמא אבל עוברא מרבנן דעבדא ליה דבמערבה מיים אנגדה ולא מיחנו משמתא. ופסק רבינו כלשון אחרון וכן בהלכות, ועוד מבואר עונש מכת מרדות והנדוי פ"ה מהלכות ת"ת: וכשם שהראשון. דין ההספד מפורש במס' מ"ק/פ' משקין (דף ח'.) והחלוק דיני המת פ"ק דביצה (דף ו'.) אמר רבא מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל ואפילו בשני ימים טובים של ר"ה אמר מר זוטרא לא אמרן אלא דאשתהי אבל לא אשתהי ישהיי ליה ורב אשי אמר אפילו לא אשתהי מ"ט יו"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן אפילו למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא פירוש וכ"ם להשור לו קבר. ודנו הסברות לחלק בדינין אלו והמחוור הוא כדעת רבינו שביו"ט ראשון אין ישראל מתעסקין בו כלל אפילו לטלטלו אלא מה שמותר בו בשבת ועממין מתעסקין בו אפילו לא נשתהא וביו"ט שני אפילו לא נשתהא ויש שם עממין ישראל מתעסקין בו לכל עניניו כאילו הוא חול ממש, וכן כתבה הרמב"ן ז"ל. וכתבו מקצת הגאונים ז"ל ומותר ללוות את המת ביו"ט ראשון בתוך התחום ומיהו ביו"ט שני אפילו חוץ לתחום. אם מותר להם לחזור למקומן כל שיש שם פתוח מד' אלפים שהוא הבלעת התחומין הנזכר פ' כ"ל ליוצא בלאוה נ"ע ונראה להקל:

כד שני ימים טובים אלו וכו'. שם (דף ד': ודף ה':) מסקנא כרב דאמר שני ימים טובים של גליות שנולדה בזה מותרת בזה דשתי קדושות הנהו ומשם יש ללמוד לדבר המתנגד. ופרק שני יתבאר אם צריך להמתין בכדי שיעשו וי"א שהמחובר שנתלש ביו"ט ראשון אינו מותר עד מוצאי יו"ט שני בכדי שיעשו והעיקר כדברי רבינו וכן הסכים הרשב"א ז"ל בתשובות: וכן מותר לכחול וכו'. פרק יו"ט שחל (דף כ"ב) אמימר שרא למכחל עינא ביו"ט שני של ר"ה והעלו בהלכות שאין הלכה כמותו אלא ביו"ט שני של גליות וכן הסכימו ז"ל. וכתב רבינו אעפ"י שאין שם חולי והטעם לפי שהגלאת הגוף היא ולרכי חולה שאין בו סכנה העלה הרמב"ן ז"ל שאין מחללין לו מלאכות גמורות על ידי ישראל אפילו ביו"ט שני אבל כל שבות מחללין לו. וכבר נתבאר פרק שני מהלכות שבת דעתו ודעת רבינו בשבות ע"י ישראל בחולה שאין בו סכנה: במה דברים אמורים בשני יו"ט וכו'. פ"ק (דף ד': ודף ה':) מחלוקת וקי"ל כמאן דאמר דקדושה אחת הן ומפורש בהלכות פרק יו"ט שחל שאסור לכחול העין ביו"ט שני של ר"ה: שבת הסמוכה ליו"ט וכו'. שם (דף ד') אתמר שבת ויו"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור' יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה ופסק רבא הלכה כרב וכן הדין לאפרוח ולדבר המחובר שנעקר בזה א"ריך בזה אבל דבר שאין במינו במחובר ביתבאר פרק שני שאפילו בא מתוך לתחום מותר בו ביום למי שלא בא בשבילו ואסורין למי שבא בשבילו ואם בא ביו"ט מותרין בשבת הסמוכה לו אפילו למי שבא לו וכן הדין בשני ימים טובים של ר"ה וכן כתבו ז"ל:

בעלמא לא גזרו בו: **כא** זה שאנו עושין בחוצה לארץ כל יום טוב מאלו שני ימים מנהג הוא. ויום טוב שני מדברי סופרים הוא ומדברים שנתחדשו בגלות. ואין עושין בני ארץ ישראל שני ימים טובים אלא בראש השנה בלבד. ובהלכות קידוש החדש מספר זה נבאר עיקר מנהג זה ומאי זה טעם עושין ראש השנה שני ימים בכל מקום: **כב** יום טוב [א]שני אע"פ שהוא מדברי סופרים כל דבר שאסור בראשון אסור בשני. וכל המחלל יום טוב שני ואפילו של ראש השנה בין בדבר שהוא משום שבות בין במלאכה בין שיצא חוץ לתחום מכין אותו מכת מרדות או מנדין אותו אם לא יהיה מן התלמידים. וכשם שהראשון אסור בהספד ותענית וחייב בשמחה כך השני ואין ביניהן הפרש אלא לענין מת בלבד: **כג** כיצד [ב]המת ביום טוב ראשון יתעסקו בקבורתו הכותים וביום טוב שני יתעסקו [ט] בו ישראל. ועושין לו כל צרכיו כגון עשיית המטה ותפירת התכריכין וקציצת הבשמים וכל כיוצא בזה. שיום טוב שני לגבי המת כחול הוא חשוב ואפילו בשני ימים טובים של ראש השנה: **כד** [ג]שני ימים טובים אלו של גליות שתי קדושות הן ואינן כיום אחד לפיכך דבר שהיה מוקצה ביום טוב ראשון או שנולד בראשון אם הכין אותו לשני הרי זה מותר. כיצד [י] ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני. חיה ועוף שניצודו בראשון יאכלו בשני. דבר המחובר לקרקע שנעקר בראשון יאכל בשני. וכן מותר לכחול את העין ביום טוב שני ואע"פ שאין שם חולי. במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל שני ימים של ראש השנה קדושה אחת הן וכיום אחד הן חשובים לכל אלו הדברים אלא לענין המת בלבד. אבל ביצה שנולדה בראשון [כ] של ראש השנה אסורה בשני וכן כל כיוצא בזה. [ד]שבת הסמוכה ליום טוב ונולדה ביצה באחד מהן אסורה בשני וכן כל כיוצא בזה. ואפילו נולדה ביום שני לא תאכל בשבת הסמוכה לו:

א טור סי' תצו סמ"ג לאוין עה: ב טור סי' תקכו סמ"ג שם: ג טור סי' תצו תקיג סמ"ג שם: ד טור סי' תקיג סמ"ג שם:

אפרוח

לחם משנה

ביום שעלה על דעת המקשה ורב אשי בהכך זה לא ילדק כלל. וצ"ל דרבינו ז"ל דפסק כרבה דסיה ליה הכנה דאורייתא ודאי דספיקא אסורה מפני דהוי ככך דאורייתא ואפי' מקל ומוסר מהדין שכתב אבל אין זה במשמע לשון ה"ה ז"ל שהוא הכריח הדבר מפני שאין לה ביטול וזה אינו הכרח כלל והיה לו לומר משום דהוי ספיקא דאורייתא ועוד שהכיח ה"ה ואסיק רב אשי וכו' ולפי זה לא היה צריך ליה כלל לדידיה כטעמא משום ספיקא דאורייתא. ועוד ביו"ט בעלמא היה לו להשמיענו דכשיקו אסור דהוא ספק מדרבנן שהוא לקולא ואולי להגדל מזה כתב ה"ה והפרק שני כתב וכל ספק מוכן יאסר וכו' וכל זה דוחק:

כב וכל המחלל יו"ט שני ואפילו של ראש השנה בין בדבר וכו'. כלומר לא מבעיא בשל גליות דמכין אותו מכת מרדות בלבד וליכא ביה איסור לאו אלא אפילו ביו"ט שני של ר"ה ניכא ביה איסור לאו אלא מכין אותו מכת מרדות ואע"ג דבגמרא לא הזכירו הכאה מכת מרדות אלא ביו"ט שני של גליות מ"מ משמע ליה לרבינו ז"ל דה"ה ביו"ט שני של ר"ה השנה דאין בכרח לפטור כלום כיון שהוא מדברי סופרים. וכשם שהראשון אסור בהספד ותענית וחייב בשמחה כך השני וכו'. כתב ה"ה ז"ל וכתבו מקצת הגאונים וכו' ומיהו ביו"ט שני כו'. צריך עיון הלא דקאמרו מיהו דמשמע דכונתו לומר דין הזה ילא עוד דין אחר ופירש בו אם אפשר כפי הגירסא דאינו מתפך דין זה מהראשון כלל*: ואין ביניהם הפרש אלא לענין המת בלבד כולה וכו'. אבני ימים טובים של ר"ה הכנה קאי דבגלויות איכא מכה? עיגא ג"כ דבשני מותר ובראשון אסור דכדכתב רבינו ז"ל לקמן:

*(וצ"ל דר"ל מן הדין דכיון דיו"ט ראשון מותר בתוך התחום ביו"ט שני מותר חוץ לתחום ומ"ש אם מותר וכו' הוא ענין אחר ולא קאי אדלעיל מיניה וק"ל):

כד שני ימים טובים אלו של גליות שתי קדושות הן ואינן כיום אחד. כתב ה"ה ויש אומרים שהמחובר שנתלש ביו"ט וכו' והעיקר כדברי רבינו ז"ל. משמע דהוא סבור בדעת רבינו ז"ל כדעת רש"י ז"ל דמיד ביו"ט שני הוא מותר. וקשה לאו שהרי כפי טעמו שכתב בפרק שני מהלכות שבת משום

משנה למלך

כג כיצד המת ביו"ט ראשון יתעסקו בקבורתו הכותים. מימרא דרבא פ"ק דביצה וכתבו התוס' רפ"ק דנדה (דף מ"ו: ד"ה וכן) דקבורת מת מלוה לא דחי יום טוב וכ"ש שבת יעו"ש:

אפרוח

הגהות מיימוניות

[ט] בשאלתות יש היכא דשכיב שיבבא ביום טוב ראשון וליכא עממין לאעסוקי ביה לא יתעסקו ביה ישראל והיכא דאיכא עממין פסק ר"ת דאסור לקוברו ישראל אפילו ביו"ט שני לפי שאין אנו בני תורה כדשלח להו לוי לבני בשכר בפרק תולין. אבל בעממין שרי דאמירה לכותי בעלמא במקום מצוה שרינן ועוד גדול כבוד הבריות ולוי מכתמא לא היה אוסר לבני בשכר במקום כבוד הבריות אלא בקעה מצא שהיו מוללין באיסור ביותר וגדר בה גדר. ואיכא למימר דאנן בני תורה יותר מהן והיכא דמת בו ביום לא יתעסקו בו לא ישראל ולא עממין כיון דלא אישתהי כדשלח להו לוי לבני בשכר וכן כנס ר"ת על בני מלאון שהלכו אחר המת חוץ לתחום ביו"ט כדי להתעסק בקבורתו ושלח להו בני בשכר אינן בני תורה בני מלאון בני תורה. אמנם אם מת ביו"ט ראשון שהוא ע"ש אע"ג דלא אישתהי כיון דאי לא קברו ליה ביומיה צריך לשהותו עד אחר השבת כמאן דאישתהי דמי ויתעסקו בו עממין. וכן פירש"י בפרק תולין בעובדא דכנישתא דמעון, ע"ש אבל ע"י ישראל כלל לא היכא דאיכא עממין וכל זה דוקא ליתקן ארון ותכריכין. אבל לדלבישו ולהוציאו ולהשימו בקבר כהב ראב"ן דמותר לישראל אפילו ביו"ט ראשון דומיא דקבן לטולו ולוכב לצאת בו וכ"ת לקרות בו דשרו בפרקין דהבא כיון דאיכא צורך מצוה דכחוך שהותרה הוצאה לצורך הוהרת נמי שלא לצורך כה"ג ע"ב בהלכות שמחות של מהר"ם ז"ל. אמנם ד"י שרי ביו"ט שני לישראל ולא חיישינן לחברי כיון שאינו מצוי שיכופו לישראל שיעשה מלאכתן ואין שייך למימר משום דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו מידי דהוי אגילוי דלא חיישינן אע"ג דבימיהם קפדו ומבני בשכר אין ראיה לאסור דאנן בני תורה יותר מהן וכיוצא בה מצינו בע ז פרק רבי ישמעאל רבי חייא בר אבא איקלע לגבלא חזי חרדמוסא דשליקו כותים ואכלי ישראל עד כי אתא לקמיה דר יוחנן א ל צא וכרוז על תורמוסם משום בישולי כותים וקאמר טעמא משום שאינן בני תורה ואילו בזמן הזה אנו נוהגים להקל בכל כמות שדוא חי או שאינו עולה על שלחן מלכים ואין אנו אומרים לאו בני תורה אנן וכן בא מעשה לפני רב יהודה והרב יוסף בן הרי"ט והתירו ור"ת תמה על ככה וכן פסק בעל ס ה וכרב אשי דאמר אע"ג דלא אישתהי נמי והנם בכל דברי רבינו המחבר ועיין בתוס' ובהלכות שמחות של מהר"ם ז"ל ע"כ: ° [ע"ש בטור מעשה שמת תינוק בן שלשים יום ביו"ט שני ואמר הרי"ב כיון שלא היה ודאי יודע שכלו לו חדשיו אין דינו כשאר מת לחלל עליו יו"ט ור"י בן הרי ץ הלבן אמר כיון דרוב נשים יולדות ולד של קימא דינו כשאר מת ע"כ]: [ז] אמר רבא הכתא כוותיה דרב בהני תלת ע"ש ובן יותר דבותיגו ודלא כראב"ן שכתב שגאונים הראשונים נהיגו כבולו להחמיר גזירה יו"ם של גליות אטו שני ימי של ר"ה. ע"כ: [ז] כתב בה"ג דשרי לקבולי ביצים מן הכותי בלילי יו"ט ראשון של ר"ה ובליל יו"ם של גליות ולבלר שהובאו בחוך התחום דביצה בליליא לא

פ"ב א אפרוח שנולד ביו"ט אסור וכו'. שם (ביצה ו') איתמר אפרוח שנולד ביו"ט רב אמר אסור ושמואל אמר מותר אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב ומי שנא מעגל שנולד ביו"ט אמר להו הואיל ומוכן אגב אמו לשחיטה אמרו ליה ומה בין זה לעגל שנולד מן הטרפה שחיק רב אמר רבא ופיסקא רב יוסף מאי טעמא שחיק רב היינו דאי הואיל ומוכן אגב אמו לכלבים ושאני התם בזה ושאני כן. מכאן אתה למד שמה שכתב רבינו אם היתה אמו עומדת לאכילה לא בא למעט אם היתה טרפה לפי שהטרפה עומדת היא לכלבים אלא בא למעט אם היתה עומדת לחרישה או לחלבה שאסורה בין לאדם בין לכלבים משום מוקצה כמבואר פרק ראשון. ודין העגל שמותר ביומו כתוב בהלכות ושם דקים ליה שכלו חדשיו וגו' ומבואר זה בדברי רבינו פ' ד' מהל' מאכלות אסורות ועגל שנולד בשבת יש מי שאסרו אותו ביו"ט הסמוך לו ויש מתירין ואפילו ביומו מותר לחולה וכן עיקר ולזה הסכים הרשב"א ז"ל:

ב בהמות שיוצאות ורועות חוץ לתחום וכו'. סוף משילין (דף מ') אין שוחטין את המדבריות אבל שוחטין את הביתיות ובגמ' נחלקו תנאים בפירוש מדבריות וביתיות וכן נחלקו בעיקר הדין. ומבואר בהלכות כדברי רבינו שכל שלנות בתוך התחום קרויות ביתיות ואם אין לנות בתוך התחום קרויות מדבריות וקי"ל דיש מוקצה ביו"ט:

ג וכן בהמת קדשים שנולד בה מום ביו"ט הואיל וכו'. דעת רבינו הוא שאפילו מומין שנולדו מערב יו"ט אין רואין אותן ביו"ט וחדש לך שכרי אמר אבל רואה מערב יו"ט ולמחר מתיר או אוסר ואם היה מותר לראות ביו"ט מומין שנולדו בערב יו"ט לא היה צריך לראותן מבערב וזה ברור. ומה שכתב שנולד בה ביו"ט ר"ל שמה שאסרו שלא לראות מומין בכלל היה מפני מומין שנולדו ביו"ט שאין שוחטין עליהן מדין מוקצה ולזה אסרו אף בנולדה תמיו"ם כל זמן שלא ראה אותן חכם מבערב. ולא נתבאר בדברי רבינו אם עבר ובקר זה שנולדו בו מבערב מה דינו ונחלקו המפרשים בזה יש מתירין לשחטו ויש אוסרין וגם בהלכות לא נזכר זה החילוק. ודע שיש נותנין טעם אחר לאסור ראיית המומין יש מי שאמר מפני שיבא לטלטל לפעמים מה שאינו ראוי כלומר שאם ימצא שאין המום מום נמצא שאין הבהמה ראויה והוי מטלטל בלא ישלטלנה ויש מי שכתב משום דמחזי כמתקן

ד בכור שנולד ומומו וכו'. כך היא מסקנא דגמרא בפרק אין צדין (דף כ"ו) ושם נזכרו דינין אלו בהלכות והטעם שזה מוכן לפי שלא היה לו חזקת איסור מעולם ועוד שהיה מוכן אגב אמו ולכתחלה אין מבקרין אותו משום שלא מערב יו"ט וכולה הדא גזרה היא. כך יש לומר לפי שטת רבינו

בבור שנפל לבור וגו'. מפורש שם (דף כ"ו) דלדידן דקי"ל כמ"ד אין רואין מומין אפילו נפל לבור לא ירד מומחה לבור לראות אם יש בו מום כדי להעלותו אלא עושה לו פרנסה במקומו כדי שלא ימות. אותו ואת בנו שנפלו לבור וכו'. פ' משילין (דף ל"ז.) בברייתא אותו ואת בנו ר' אליעזר אומר מעלה את הראשון על מנת לשחטו והשני עושה לו פרנסה במקומו כדי שלא ימות ר' יהושע אומר מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו וחוזר ומערים ומעלה השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט וקי"ל דר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע ובירושלמי נראה דאפילו אינו שוחט אחד מהם מותר ורבינו הביא ברייתא כפשטה בגמ' שלנו וכ"כ הרשב"א ז"ל שראוי להתיר ולשחוט אחד מהם. בהמת חולין וכו'. דין בזו זה לא היא צריכה בדיקה מבואר פרק תשיעי מהלכות שחיטה. ומ"ש שמותר לשוחטה ביו"ט בעיא פרק המביא (דף ל"ד) ולא אפשיטא ויש מי שפסק בה להחמיר ורבינו פסק נהקל וכבר הוכיח הרשב"א ז"ל כדבריו בספרו

ה אווזין ותרנגולים ויונים וכו'. ברייתא שם אמר ר"ש בן אלעזר מודים ב"ש וב"ה וכו' בד"א ביוני שובך ויוני עליה ולפרים שקננו בטפיחין ובבירות אבל אווזין ותרנגולין ויוני הרדסיאות מותרין מפני שהן ברשות

פרק שני

א אפרוח [א]שנולד ביום טוב [א] אסור מפני שהוא מוקצה. ועגל שנולד ביום טוב [ב] אם היתה אמו עומדת לאכילה מותר מפני שהוא מוכן על גבי אמו ואילו שחט אמו היה זה שבמעיה מותר ביום טוב אף על פי שלא נולד: **ב** בהמות [ב]שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום הרי אלו מוכנין ולוקחין מהן ושוחטין אותן ביום טוב. אבל הרועות ולנות חוץ לתחום אם [ג] באו ביום טוב אין שוחטין אותן ביום טוב מפני שהן מוקצין ואין דעת אנשי העיר עליהם: **ג** [ג]*וכן בהמת קדשים שנולד בה מום ביום טוב הואיל ולא היתה דעתו עליה מערב יום טוב אסור לשוחטה ביום טוב. [ד]לפיכך אסור [ד] לראות מומי קדשים ביום טוב גזירה שמא יתירם החכם במומן ויבא זה לשחוט בו ביום. אבל רואה הוא המום מערב יום טוב ולמחר מתיר או אוסר: **ד** *בכור שנולד ומומו עמו הרי זה מוכן ואין מבקרים אותו ביום טוב. ואם עבר וראה מומו ובקרו והתירו הרי זה שוחט ואוכל. בכור שנפל לבור עושה לו פרנסה במקומו שהרי אינו יכול להעלותו מפני שאינו ראוי לשחיטה ביום טוב. [ה] אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו. ומערים ומעלה את השני על מנת לשוחטו ושוחט את אי זה מהן שירצה. משום צער בעלי חיים התירו להערים. בהמת חולין שנפלה מן הגג ועמדה מעת לעת והרי היא צריכה בדיקה שוחטין אותה ביום טוב ותבדק אפשר שתמצא כשירה ותאכל: **ה** אווזין [ו] ותרנגולין [ה]יונים שבבית הרי אלו מוכנין ואין צריכין

השגת הראב"ד

*וכן בהמת קדשים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ואפילו נולד בו מום מעיו"ט אין רואין אותו לכתחילה ביו"ט עכ"ל.

השגת הראב"ד

*בכור שנולד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ולמה אין רואין אותו לכתחלה שמא לא יהיה מום קבוע ונמצא מטלטל מה שאינו ראוי לו שאי אפשר בלא טלטול או שמא לא ידקדק בראייתו מפני שמחת יו"ט עכ"ל.

א טור סי' תצח וש"ע סי"ג שם ב טור סי' תצח סמ"ג לאוין סה ג טור וסמ"ג שם ד טור סי' תצו סמ"ג שם

משנה למלך

פ"ב א אפרוח שנולד ביו"ט אסור וכו'. כתב ה"ה ועגל שנולד בשבת יש מי שאסרו אותו ביו"ט הסמוך לו ויש מתירים ואפילו ביומו מותר לחולה וכן עיקר ולזה הסכים הרשב"א. ולא ידעתי מונת ה"ה במ"ש ואפילו ביומו מותר לחולה בודאי בחולה שיש בו סכנה איירי דאי לאו הכי אמאי מותר לבישול בשבת ואי הכי אפילו נבלות וטריפות מאכילין אותו ומה טעם להלות סיפא זה גבי בריה לענין עגל שנולד בשבת, אולי תשגה הוא וט"ס וצ"ע: *(ע' בעבכ"ק להרשב"א) ובלבד

לחם משנה

משום גזרה שלא יאתר לבותי לעשות וכו' משמע דהוא סובר כדעת התוספות ז"ל דצריך להתחיל עד תולאי יו"ט שני דזהו כעעם של תוספות ז"ל וכפי טעם זה ניחא כן כתו שכתבו התוספות בפרק בכל מערבין (דף ל"ט) בד"ה אי מסכחת להו לא קימת וכו' דכפי פירוש רש"י ז"ל טעמו הוא מפני שלא יהכה מתחלה שבת וצריך עיון ואילו לא היה כותב ה"ה כן בדעת רבינו ז"ל היינו אומרים דהוא סבור עד מוצאי יו"ט שני ומה שכתב כאן שמותר בשני הוא מפני דנולד מאליו כמו שכתבו שם התוספות ז"ל אבל אחר שכתב ה"ה מה שכתב אי אפשר לומר כן:

פ"ב א אפרוח שנולד ביו"ט אע"פ שלא נולד (ר"ל) דעגל זה עדיין לא נולד וא"כ לא היה ראוי להתירו כמו אפרוח דכל שלא נולד אינו מותר משום שבכן מ"מ מותר הוא בשחיטת אמו אע"פ שלא נולד. כתב ה"ה ז"ל ויש מתירין ואפילו ביומו מותר לחולה. הא ואפילו מתירין דהיא סברא דיש מתירין וקשה דאפילו לדעת יש אוסרין איך אסור לחולה שיש בו סכנה דהא מותר לעשות כל מלאכה בשבורו ואם הוא חולה שאין בו סכנה היכי קאמר דמותר והיך שוחטין אותו בשבת ואפשר דהיכא דעבר ושחט קאמר. או אפשר דקך דאפילו ביומו כ"ע מודו ביה דמותר אבל אין נראה כן מלשון ה"ה ז"ל

ב וכן בהמת קדשים שנולד בה מום ביו"ט וכו' אסור לשוחטה ביו"ט. כתב ה"ה ולא נתבאר בדברי רבינו ז"ל אם עבר ובקר זה שנולדו בו מערב מה דינו. קשה קצת דהרי נתבאר בדברי רבינו ז"ל דאפילו בדיעבד לא מהני דאי לא תימא הכי אמאי הכריענו בסיוף בבכור שנולד ומומו עמו שאם עבר וראה הרי זה שוחט ואוכל לישמעינן רבותא אפילו במומין שנולדו מבערב

ד בכור שנולד ומומו עמו הרי זה מוכן וכו'. כתב ה"ה ז"ל ולכתחילה אין מבקרין אותו משום נולד מערב יו"ט וא"ה אמאי לא קאמר דגזרינן אטו היכא דנולד הבכור קודם יו"ט והמום ביו"ט דהשתא לא צריך לומר חדא גזרה היא. וי"ל דלא רצה לגזור אלא אטו שנולד הוא ומומו ביחד והוא בעי"ט אבל לגזור אטו כשנולד הוא בעיו"ט ומומו

מגדל עוז

פ"ב אפרוח שנולד ביו"ט עד אפילו שלא נולד. פ"ק דביצה. בהמות שיוצאות עד אנשי העיר משילין. פרק משילין (דף מ'). וכן בהמות קדשים עד ולמחר מתיר או אוסר כתב הראב"ד ז"ל ואפילו נולד וכו' ביו"ט עכ"ל. ואני אומר מחלוקת זה תלוי בנוסחת הספרים כי ר"ת ז"ל גורס כלשון הלשון שפירש"י ז"ל בברייתא גזרה מתניתין, דבכור שנפל לבור ת"ר בכור תם שנפל לבור וכו' פרק אין צדין (דף כ"ו). והראב"ד גורס בכור שנפל לבור וכלשון שני שפירש"י ז"ל שם אפילו היה בעל מום מבעוד יום ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם. בכור שנולד עד שוחט ואוכל. פרק אין צדין (דף כ"ו): כתב הראב"ד ז"ל ולמה אין רואין וכו' מפני שמחת יו"ט עכ"ל. ואני אומר גם את זה מצאתי מחלוקתם לפי הגירסא כי הראב"ד נמשך אחר הגירסא הגורסת במסכת דאמי ודיגלה דבי אמי מאתוול בוה חוי כי היכי דלא נטרח ביו"ט לטעמו הראשון וכטעם השני נמשך אחר הלשון הירושלמי ריש פ"ב ובכל מקום דרב לא מוקי אמורא עילויה מיותא להבדיה משום שכרות. ור"ת ז"ל לא נהכנו לו אלו הטעמים לכהנן כי לא רוקכנו בגחרל כלי על ענין זה כי עיקר ההלכה היא פרק אין צדין גמרא מתני' דבכור שנפל לבור ובמעשה דאמי ודיגלה כספרינו לשון טורח ולא לשון טלטול אלא לגבי בלוגתא דב"ש וב"ה באומר זה וזה תני נוגי גמרא מהני' דאין מוליכין את הסולם פ"ק דביצה (דף כ"ו) גם משום הבני לא ייכר בהלכה ולא כלל ולא צריך בה לפי דעתי דסא קמן דאליבא בכולה שמעתין דהוי חזי מבעוד יום והוי מודי ביום טוב עצמו ולפיכך נהגנה דרכו. בכור שנפל לבור עד ביו"ט. פרק אין צדין (דף ל"ז) אותו ואת בנו עד התירו להערים. פ' משילין (דף כ"ד) בהמת חולין עד כשירה ותאכל. המביא (דף ל"ד) אווזין ותרנגולין עד צריך לנענע. פרק אין צדין:

הגהות מיימוניות

לא מתילדא ומאיתבול היא אבל ביו"ט ראשון שחל להיות במוצאי שבת לא דרילמא איתילידא בשבת ואסורה. [א] כרב ודלא כשמואל ואיתימא ר' יוחנן, ע"כ. [ב] בפרק ר' אליעזר אם לא הביא בעבירה שכלו לו חדשיו ודאי שיצא מכלל נפל, ע"כ: [ג] שלהי משילין כרבנן ודלא כרבי ע"ש, ע"כ [ד] כר"ש ודלא כר' יהודה דשרי ע"ש בגמרא דבכור שנפל לבור [ה] כר' יהושע לגבי ר' אליעזר עיין פרק כל כתבי וכל הכלים ע"כ: [ו] וכתב ראבי"ה ומיהו ירא שמים יחון עיניו תחילה ליטול ולשחוט ולא יברור ויניח ואע"ג דאין

בבשות אדם ואינן צריכין זימון וכולה בהלכות פ"ק: אבל יוני שובך וכו'. משנה פ"ק (דף י') גבי יוני שובך ב"ש אומרים לא יטול אא"כ נענע מבעוד יום וב"ה אומרים עומד ואומר זה וזה אני נוטל וקי"ל כב"ה. ודע שדעת קצת מפרשים שמשנתנו וכל הדינין שיתבארו בדין הזימון הם ביוני שובך שאין יכולין לברוח אלא שהם מדדין או מפריחין מעט ואינם מחוסרים צידה ומותר לנקחן אלא שצריכין זימון אבל מפריחין מחוסרין צידה ואסור לצודן ואין זימון מועיל לכן ונראה בזה בסוגיא דאין צדין ויש מתירין בזימון בכל גוונא לפי שאין יוני שובך צריכין צידה מעליא וכן דעת בעל העטור והרשב"א כתב כדברי האוסרין ומדברי רבינו ירא' כדעת העטור:

ו זימן שחורים ולבנים וכו'. שם (דף י':) זימן שחורים ומצא לבנים לבנים ומצא שחורים שנים ומצא שלשה אסורין שלשה ומצא שנים מותרין בתוך הקן ומצא לפני הקן אסורים ואם אין שם אלא הם מותרין ע"כ במשנה. ובגמרא שחורים ומצא לבנים וכו' פשיטא ומתרץ רבה הב"ע כגון שזימן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים מהו דתימא איתהפוכי איתהפוך קמ"ל דהני אזלו לעלמא והני אחריני נינהו. וכתב רבינו וכל ספק מוכן אסור ומחלוקת תנאים היא פ' אין צדין (דף כ"ד) ונפסקה הלכה שם כמי שאוסר. ודע שכל דין מוקצה ונולד בכלל זה והטעם מפני שהוא דבר שיש לו מתירין או שרצו חכמים להחמיר בספק זה. והרשב"א ז"ל חלק ואמר שכיון שהמוקצה והנולד מדבריהם הולכין בספקן להקל ולא אמרו אסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה כגון ספק נולד ביו"ט ספק נולד מערב יו"ט אבל שאר ספקות מותרין או היא סברתו בספרו. ואני תמה מזה שאם כן ספק ביצה אם נולדה ביו"ט או מערב יו"ט למה היא אסורה ובודאי שאסורה היא כמו שכתבתי פרק ראשון וכן פסק הוא עצמו ז"ל ועוד דבברייתא דאין צדין סתמא מתניא ספק מוכן רבן גמליאל מתיר ור' יהושע אוסר ואמר שמואל הלכה כר' יהושע וכולה סוגיין דפ"ק מוכחא דספק נולד להחמיר ודבריו צ"ע. ונראין דברי רבינו שלא חלק: זימן שנים ומצא שלשה וכו'. כבר מבר זה: זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן אם אין וכו'. שם (דף י' י"א.) במשנה הנזכרת ובגמרא ואם אין שם אלא הם מותרין הכי דמי אי במפריחין איכא למימר הני אזלו לעלמא והני אחריני נינהו אלא במדדין והיכי דמי אי דליכא קן בתוך חמשים אמה פשיטא דמותרין דאמר רב עוקבא כל המדדה אין מדדה יותר מחמשים אמה ואיצטריך לעולם דאיכא קן בתוך נ' אמה וקיימא בקרן זוית מהו דתימא אידדויי אידדו קמ"ל כל היכא דכי מדדה הדר חזי ליה לקיניה מדדי ואי לא לא מדדי ע"כ ונתבארו דברי רבינו:

ז דגים שבביברין גדולים וכן חיה ועוף שבביברין גדולים וכו'. ר"פ אין צדין (דף כ"ג:) אין צדין דגים מן הביברין ביו"ט ואין נותנין לפניהם מזונות אבל צדין חיה ועוף ומחיים ונותנין לפניהם מזונות רשב"ג אומר לא כל הביברין שוין זה הכלל מחוסר צידה אסור שאינו מחוסר צידה מותר ואמרו בגמ' הלכה כרשב"ג. ואמרו שם היכי דמי מחוסר צידה אמר שמואל כל שאומרין הבא מצודה ונצודנו וזהו לשון רבינו בהלכות. ויש מחלקין בפירוש מחוסר צידה בין חיה לעופות מחמת אוקימתא דרב אשי דלעיל מימרא דשמואל ודעת ההלכות ורבינו להשוותן ועיקר. והנה דעת רבינו דרשב"ג אדגים חיה ועופות קאי וזה הכלל אכולא קאי והא קמא שהיה מחלק ביניהם אין הלכה כמותו אבל הר"ח סובר דרשב"ג לא קאי אלא אחיה ועופות אבל דגים בכל ביבר אסורין. ולזה כתב בההגות ה"א אינו נכון וכו'. וכ"ד הרשב"א ז"ל. ואני אומר שרבינו נסמך על מה שיתבאר שהסוכר אמת המים מערב יו"ט ולמחר השכים ומצא בה דגים שמותרין ומה בין זה לביבר קטן ואם ביבר קטן שאינו צריך למצודה דגים שבו אסורין אלו למה מותרין אלא ודאי כל שאינו מחוסר צידה מותרין ואמת המים אפילו רחבה כמה כיון שאינה רחבה כל כך דגים שבתוכה כנצודין הן וכן הדין בביברים קטנים וכן דעת רש"י ז"ל בספר האורה שלו:

וכן חיה שקיננה בפרדס וכו'. שם (דף כ"ה.) חיה שקיננה בפרדס אינה צריכה זימון ומסקנא דגמרא והלכות דילדיה כשהן קטנים וכן בפרדס הסמוך לעיר אין צריכין זימון ואם הפרדס רחוק מן העיר צריכין זימון הא לאו הכי אסורין. ועל זה דוקא בקטנים אבל אם היו צריכין צידה אפילו קרובין ומזומנין אסורין לצודן ביום טוב. וכל זה מבואר בלשון רבינו בקצור:

ח מצודות חיה ועופות ודגים שפרסן מעיו"ט לא יטול וכו'. משנה שם (דף כ"ד) כלשון רבינו ומחלק רשב"ג ואמר שבספק מותרין והלכה ספק מוכן אסור כמו שנתבאר למעלה ומבואר בגמרא שאם מצא המצודות מקולקלות מעיו"ט בידוע שמערב יו"ט ניצודו ולא הוכר בהלכות וגם לא הוזכר רבינו לפי שדבר כברתי הוא ופשוט הוא ולא הוכר בגמרא אלא בגררא שאם אין ידוע שהוא אסור: הסוכר אמת המים מעיו"ט וכו'. מימרא שם (דף כ"ה.) כלשון רבינו והטעם שכתב שכבר נצודו וכו' מבואר בהלכות:

צריכין זימון. אבל יוני שובך ויוני עליה וצפרים שקיננו בטפיחין או בבירה ובפרדס הרי אלו מוקצה. וצריך לזמן מבערב ולומר אלו ואלו אני נוטל ואינו צריך [ז] לנענע: ו זימן "שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים אסורים שאני אומר שמא אותן שזימן פרחו להן ואלו אחרים הן וכל ספק מוכן אסור. זימן שנים ומצא שלשה הכל אסור. שלשה ומצא שנים מותרין. "זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן אם אין שם בקן אלא הן ואינן יכולין לפרוח אע"פ שיש שם קן אחר בקרן זוית בתוך חמשים אמה הרי אלו מותרין שאין המדדה מדדה אלא כנגד קנו בשוה: ז "דגים שבביברין גדולים וכן חיה ועוף שבביברין גדולים כל שהוא מחוסר צידה עד שאומרים הבא מצודה ונצודנו הרי זה מוקצה ואין צדין אותן ביום טוב ואם צד לא יאכלו. וכל שאינו צריך מצודה הרי זה מוכן וצדין אותו ביום טוב ואוכלין אותו. וכן חיה שקיננה בפרדס הסמוך לעיר ילדיה כשהן קטנים שאינן צריכין צידה אינם צריכים זימון מפני שדעתו עליהן: ח מצודות חיה ועופות ודגים שפרסן מערב יום טוב לא יטול מהן ביום טוב אלא אם כן יודע שניצודו מערב יום טוב. הסוכר אמת המים מערב יום טוב ולמחר השכים ומצא בה דגים הרי אלו מותרין שכבר ניצודו מערב יום טוב והרי הן

השגת הראב"ד

"דגים שבביברים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה אינו נכון שכרי חיה ועוף שאמרו אינו אלא ביברים קטנים ואפילו הכי דגים אין צדים והטעם מפני שהם מכוסין מן העין עכ"ל:

א שם: ב טור סי' תצז כמ"ג לאוין עה:

בית

לחם משנה

ושהו ביו"ט אין סברא לגזור. עוד כתב וכולה חדא גזרה היא (דף י"ג) לפי טעם רבינו וקשה דלפי טעם יש מי שאמר שכתב קודם לכן דטעמא משום מוקצה הוי גזרה לגזרה משום דגזרינן דלמא לא ימלא בו מום ויפלפלנו ואפילו יפלפלנו אין בו אלא איסור מוקצה שהוא ג"כ איסור מדבק שהוא גזרה. ועוד למה לא כתב למעלה הך וכולה חדא גזרה היא כשנגזר בעיו"ט אטו טלהו ביו"ט. וי"ל דהתם הוי שלש גזרות דהוא גזרה אטו טלד במערב ונולד בערב אטו טלד ביו"ט ונולד ביו"ט גזרה שמא יהידם התכם ולכך הוקשה לו לה"ה ז"ל יותר כאן ואמר כולה חדא גזרה היא. וזהו דוקא שצריך לטעם רבינו ז"ל אבל בטעם יש מי שאמר אינו אלא גזרה לגזרה דלא צריכנא למימר גזרה אטו טלה מערב יו"ט כמו שהוא לדעת רבינו ז"ל:

ו זימן שחורים ולבנים ומצא שחורים. כתב ה"ה ז"ל לא אמרו אסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה. ואין להקשות עליו מזימן שחורים ומצא לבנים דהוי ספק אם אלו הם או לאו דאינו קרוב ליגע בשל תורה דהתם טעמא הוא משום דאזליה בתר רובא דעלמא כדאמרינן בגמרא (דף י') ועל מה שתמה עליו ה"ה ז"ל שאם כן ספק ביצה אם נולדה וכו' יש לתרץ דאע"ג דיו"ט בעלמא אינו נוגע כלל בדבר של תורה מכל מקום ביו"ט אחר השבת נוגע בדבר של תורה וכולה חדא גזרה היא. ויש לתמוה לדברי ה"ה ז"ל דלא סבירא ליה חילוק זה של הרשב"א ז"ל א"כ איך הקשו בגמרא פ"ק דביצה (דף ג') אלא לרב יוסף ולרבי יצחק דאמר משום גזירה ספקא דרבנן הוא וכל ספקא דרבנן לקולא דא"כ בין לרבה בין לר' יצחק ורב יוסף נמי קשיא מתניתין דפ' אין צדין (דף כ"ד) דקתני דמצודות חיה ועוף וכו' דקאמר דספק מוכן אסור דאמאי ספקא דרבנן הוא ולקולא בשלמא להרשב"א ניחא דספק מוכן דהתם טעמא דאסור דקרוב ליגע בדבר של תורה אבל לה"ה ז"ל דאינו סובר כן אלא דבריית' שהם מתנים וכל ספק מוכן איירי קשה. וי"ל דלא אמר כן ה"ה ז"ל אלא לפי המסקנא דקאמר רב אשי דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל וה"ה בספקו אסור דהשתא טעמא דספק מוכן הוא משום דבר שיש לו מתירין או שרצה להחמיר בדבר שיש לו מתירין אבל המקשה שהקשה לרב יצחק ורב יוסף היה סובר החילוק שחילק הרשב"א ז"ל ולא דחק רבינו כסברת הרשב"א ז"ל אלא שנסי כאמת אין כן במסקנא בתירוצא דרב אשי:

ז דגים שבביברין גדולים וכן וכו' הרי זה מוקצה וכו'. כתב ה"ה ז"ל ויש מחלקין דעת רבינו ז"ל כפירוש רש"י ז"ל שכתב דשיעורא דביבר גדול וביבר קטן היינו שיעורא דרב אשי ומפני כן כתב בהלכות שבת פרק עשירי שיעורא דרב אשי וכאן כתב שיעורא דשמואל למר לך דאידי ואידי חד שיעורא הוא וסברת יש מחלקין היא סברת המוספות בדיבור המתחיל הבא מצודה וכו' (דף כ"ד). ועוד חלק רבינו ז"ל על המפרשים שהוא סובר דרשב"ג קאי אכולהו ופליג את"ק וזהו שאמרו בגמרא הלכה אבל אפילו שהקשה הלכה מכלל דפליגי סובר דרשב"ג לא קאי אדגים כמו שכתבו המפרשים ז"ל ומה שהקשה לו רב יוסף ומאי נפקא לן מינה הוא אפילו כפי דהכרח דהא אמרים דלא פליגי אבל ר"י סבר דלעולם פליגי א הוא דעת רבינו ז"ל:

הגהות מיימוניות

ואין מוקצה מ"מ חשו חכמים למירחא וכן פסק רשב"ם, ע"כ: [ז] כב"ה ע"ש, ע"כ:

העומר

מגדל עוז

זימון שחורים עד כנגד קנו בשוה. פ"א דביצה (דף י':): דגים שבביברין עד מפני שדעתו עליהן: כתב הראב"ד ז"ל זה אינו נכון וכו': אני אומר פקח עיניך וראה כוונתו והנה כי מה שאומר התלמוד בקיאה דהיה אחיה ועושה אעשות כאן בביבר גדול כאן בביבר קטן אינו אלא אליבא דת"ק דמתני' אבל לרשב"ג לא צריכין לבבא תירוצא כלל דהא לא קשיא ליה ולא מידי לדעתיה ובפירוש אסיקנא אמר רב יוסף אמר ר"י אמר שמואל הלכה כרשב"ג ופוסק התלמוד דברי ת"ק טיפשא נינהו שלמן ודברי רשב"ג נמי שלמן משמע יהיה נשא שלא חילק. ומה שוכר בביברין גדולים כיון יפה כי לגברי ת"ק כן שמעידה התלמוד לבדיה וככר שאל אביי מרב יוסף בפיסקא רשב"ג הלכה מכלל דפליגי ואמר ליה מאי נפקא לן מינה ואע"ג דמדקיק למימר גמרא גמור ומורתא תהא מ"מ למדנו שהלכה כרשב"ג בין פליגי בין לא פליגי ולפיכך דקדק ר"מ ז"ל בשונו עיקר ולא פלס דבריו אלא במחוסרין צידה ולפיכך דקדק ר"מ ז"ל בשונו ופי' בביברין גדולים כדגים אבל אחיה ועוף דקדק וכתב ביברין פסס כלשון בברייתות בגמרא, ועוד כיון נאמר מדין סוכר אמת המים שאמר רבה בר רב הונא אמר רב נחמן. גם מה שכתב הראב"ד ז"ל ואפ"ה דגים אין צדין והטעם מפני שאין מכוסין מן העין התם אני אם דבר זה יצא מפיו הדא הכא אסיקנא מסקינן דאין צדין דגים מן הביברין בביבר גדול לדברי הכל דוק מינה הא ביבר קטן צדין והיינו כרשב"ג דפסקינן סוטים וכי הוי ביבר קטן לא מיתסר צידה וכדמשמע סוגיין כי פריך היכי דמי ביבר קטן ועוד דהא כהטיא דאמר רב הסוכר אמת המים ולמחר השכים ומצא בה דגים מותר מכוסין מן העין הם ואפ"ה מותרים לכן הסכמתי כדעת ר"מ ז"ל: מצודות חיה ועוף עד מערב יו"ט. פרק אין צדין (דף כ"ד): והסוכר אמת המים עד מותרין. פרק אין צדין (דף כ"ה):

הן מוכנין: ט בית שהיא מלא פירות מוכנין ונפחת נוטל ממקום הפחת. העומד על המוקצה מערב יום טוב בשנה השביעית שכל הפירות הפקר צריך שירשום ויאמר מכאן ועד כאן אני נוטל ואם לא רשם לא יטול:

י כותי שהביא תשורה לישראל ביום טוב אם יש מאותו המין [ח] במחובר לקרקע או שהביא חיה או עופות או דגים שאפשר לצודן בו ביום הרי אלו אסורין עד לערב וימתין בכדי שיעשו. ואפילו הדס וכיוצא בו שאינו מריח בו לערב עד שימתין בכדי שיעשו. ואם אין מאותו המין במחובר לקרקע או שהיתה צורתו [ט] מוכחת עליו שמאתמול נעקר או נצוד אם הביאו מתוך התחום מותר ואם הביאו מחוץ לתחום הרי זה אסור. [י] והבא בשביל ישראל זה מחוץ לתחום מותר [כ] לישראל אחר:

יא עצים שנשרו מן הדקל ביום טוב אסור להסיקן מפני שהן נולד. ואם נשרו לתוך התנור מרבה עליהן עצים מוכנין ומסיקן. ערימת התבן ואוצר של עצים אין מתחילין בהן ביום טוב אלא אם כן הכין מבערב מפני שהן מוקצה. ואם היה התבן מעורב בקוצים שהרי אינו ראוי אלא לאש הרי זה מוכן: יב אין מבקעין עצים מסוואר של קורות מפני שהן מוקצה. ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב מפני שהיא נולד. וכן כלים שנשברו ביום טוב [ל] אין מסיקין בהן מפני שהן נולד. אבל מסיקין בכלים שלמים או בכלים שנשברו מערב יום טוב שהרי הוכנו למלאכה אחרת מבערב. *כיוצא בו אגוזים ושקדים שאכלן מערב יו"ט מסיקין בקליפיהן ביום

השגת הראב"ד

*כיוצא בו אגוזים ושקדים כו' ויש נוסחאות כו'. כתב הראב"ד ז"ל מעולם לא שמענו זאת טעפאה.

א טור סי' תקיח: ב טור סי' תקטו בח"ג שם. ג עיין שם כשהד' ד טור סי' תקא הקא סמ"ג לאוין עה ה טור סי' תקיח וע"ש סמ"ג שם

מגיד משנה

ט בית שהוא מלא פירות וכו'. משנה פרק המביא כדי יין (דף ל"ה) בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל מן הפחת ר"מ אומר אף פותח לכתחלה ונוטל ולא קיי"ל כר"מ. ונראה שאלו המכונסים כיון שהיה סתום מעיו"ט ניח' שהפירות היו מוקצין מחמת הבית והיאך הותרו בנפחת ביו"ט. וכתב הרשב"א ז"ל ירלה לי שלא נאמרו דברים הללו אלא בבית לשע שדעתו עליהם. אבל הרמב"ן ז"ל כתב שאפילו בריא ונכתה ביו"ט מותר לפי שאין הפירות מוקצין מחמת עצמן ואין בכים לדבר האסור וכן עיקר וזה דעת ההלכות ורבינו: העומד על המוקצה מעיו"ט וכו'. משנה שם (דף ל"ד) אמר רבי אליעזר עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מכאן אני נוטל למחר וחכ"א עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן. ופירש"י ז"ל בשביעית שאין מעשר נוהג בה ואינו מחוסר אלא הזמנה והוא הדין במעושר ובשאר שני שבוע אלא אורחא דמילתא נקט דסתם מוקצה לאו מעושר הוא דגרוגרות וצמוקים הן כתם מוקצה ואין רגילין לעשר קודם גמר מלאכתן עכ"ל. וכן נראה בגמרא מן הגמרא שם והטעם נ"כ שטבלת קובעת למעשר בשאר שני שבוע אפילו אכילת ערלי כנזכר בהלכות מעשרות פרק חמישי. ורבינו כתב דין זה ביו"ט בדוקא ולא בשבת לפי שאין לנו מוקצה בשבת לפי דעת ההלכות ודעתו כנזכר פ"א:

י כותי שהביא תשורה לישראל. פ' אין נדין (דף כ"ד כ"ה) אמר רב ששא הלכה כותי שהביא דורון אם יש מאותו המין במחובר אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו ואם לאו בתוך התחום מותרין חוץ לתחום אסורין והבא לישראל זה מותר לישראל אחר. ובהלכות גרסינן פרק בכל מערבין (עירובין מ') הכית ליתא דאהני למחוזא הייה רבא דמכמשא אתר הא ודהי מאתמול עקירא מאי איכא מהון לתחום אתאי הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכל שכן הא דאדעתא דכותים אתו הנהו בני גננא דגזו להו טחים אסא ביו"ט לאורחא שרא להו רבא לאורותי לאהדר אתו ושילוה לרבא אמר להו בעינן בכדי שיעשו ע"כ. ופירוש הבא בשביל ישראל מחוץ לתחום כשם שאסור לו כך אסור לכל בני ביתו דאדעתא דכולהו אתי וכן מוכיח שם בעירובין וכשמותרין לישראל אחר דוקא תוך ארבע אמות וכל העיר כארבע אמות אבל להוליכן לא לפי שחפצי הכותי קונין שביתה ויתבאר זה פ' חמישי. ופירוש כדי שיעשו יש מי שכתב כדי שילך לפרדס או לגן שמשם היו הפירות וילקוט ויביא כאן. ויש מי שכתב שאם הוא רחוק שרי כשיעור שהיית חוץ לתחום והראשון נראה יותר וכן כתב רבינו פרק עשירי מהלכות שבת ודבר שאין כמינו במחובר שהביאו כותי הסרוי בעיר מותר ואין חוששין שמא היום בא אלא אומרים כאן נתלנו וכאן היו היו הפירות יתון לעיר ואין ידוע אם מחוץ לתחום אם לאו כזה נהגו המפרשים ודעת הגאונים ז"ל שחוששין שמא באו מחוץ לתחום וכן דעת רבינו פרק שני מהלכות שבת בדין החילוין:

עצים

יא עצים שנשרו מן הדקל ביו"ט וכו'. פ"ק מפורש שם (ביצה ד':) שאפילו הוו בשבת אסור להסיק בהן ביו"ט וכבר נתבאר זה פ' ראשון שהכן ויו"ט דין לכל דבר שמהוכר ביום אחד: ואם נשרו לתוך התנור וכו'. שם מימרא כלשון רבינו ואמרו שם דמפים שהן נשרפין מותרים בבטול ברוב מה שאין כן בדבר אחר שיש לו מתירין שאינו בטל כמבואר פרק ראשון: ערימה של תבן ואוצר וכו'. משנה פרק המביא (ביצה ל"ב) מתחילין בערימת התבן אבל לא בעצים שבמוקצה ובגמ' בליסנא בתרא אמר רב כהנא זאת אומרת אין מתחילין באוצר תחלה מני רבי יהודה היא והקשו אימא רישא מתחילין בערימת התבן אתאן לר"ש ותירצו כולה ר"י היא ורישא בתיבנא סריא והקשו והא חזי לטינא פי' ואינו עומד להסקה ותירצו דאית ביה קוצים וכתב הרשב"א ז"ל ואנן קיי"ל במוקצה ביו"ט כר' יהודה: אין מבקעין עצים וכו'. משנה שם (דף ל"א) ופירשוה בגמרא אין מבקעין עצים מן הסואר של קורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט לפי שאינו מן המוכן. ופי' רש"י ז"ל סואר של קורות סדר של קורות המוסדרין לארך שלא יתעקמו ועומדין לבנין עכ"ל:

יב וכן כלים שנשברו ביו"ט וכו'. פ' במה מדליקין (שבת כ"ט.) אמר רב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים דברי ר' יהודה ור"ש מתיר וקיי"ל כר"י במוקצה ביו"ט וכפי דעת רבינו וההלכות כנזכר פ"א וכן הזכיר בהלכות פ' המביא שאין מסיקין בשברי כלים: אבל מסיקין בכלים וכו'. כבר הזכר זה למעלה מסיקין בכלים שם במה מדליקין (דף כ"ט) שאלו לרב יוסף לרב יהודה דאמר מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים כיון דאדליק בהו פורתא הוו להו שברי כלים וכי קא מהפך באיסורא קא מהפך ואהדר ליה דעביד להו כרב מתנה דאמר עצים שנשרו מן הדקל לתנור ביו"ט מרבה עליהן עצים מוכנין ומסיקן. ומתוך זה כתב הרשב"א ז"ל כשאמרו מסיקין בכלים ובלבד שלא יהא מהפך בהן לאחר שאחזה בהן האור ואכלה בהן קצתם לפי שנעשה שברי כלים והרי הן כנולד וכשהוא מהפך באיסור הוא מהפך ואם רבה עליהם עצים מוכנין מותר להפך בה שבהיתר הוא מהפך עכ"ל. ולא נזכר זה בהלכות ולא בדברי רבינו ואפשר שהיה להם גרסא אחרת או פירוש אחר בזה: או בכלים שנשברו מעיו"ט וכו'. זה מבואר בירושלמי ופשוט הוא וכן כתבו ז"ל ודע שכבר כלי העשוי תקון מלאכתו הראשונה הרי הוא כלי גמור ושלם ומסיקין בו וכן כתבו ז"ל: אגוזים ושקדים וכו'. שם מסיקין באגוזים, מסיקין בקליפיהן דברי ר' יהודה ור"ש מתיר מסיקין בתמרים ואין מסיקין בגרעיניהן דברי ר"י ור"ש מתיר ושם מצא רבינו נוסחאות אלו שכתב ובהשגות כתב על הנוסחא הזאת א"א מעולם לא שמענו זאת הנוסחא ע"כ. ובאמת שהראשונה נראית עיקר וכן נראה מפרשים אבל אין אומרין לחי שלא ראה את החדש יבא ויעיד אלא למי שראה את החדש ורבינו ז"ל ראה הנסחא וכתבה:

קוץ

לחם משנה

ט העומד על המוקצה מערב יו"ט וכו'. כתב ה"ה ז"ל ורבינו כתב דין זה ביו"ט בדוקא ולא בשבת וכו'. וקשה דהא בגרוגרות וצימוקים מודה ר"ש וא"כ אמ"ג דקיי"ל כוותיה בשבת מ"מ בגרוגרות וצמוקים איכא מוקצה וא"כ אמאי לא תני דין זה אפילו בשבת בגרוגרות וצמוקים דהשתא בגרוגרות וצמוקים איירי כדמשמע (דף ל"ה.) מדברי רש"י ז"ל שכתב סתם מוקצה הוי גרוגרות וצימוקים וי"ל דלא רצה רבינו ז"ל להודיענו אלא הדין שיהא כולל בכל מוקצה שבעולם ובשבת לא היה יכול להשמיענו אלא בגרוגרות וצמוקים דוקא ולכך לא הזכיר דין זה בשבת ומה שכתב רש"י ז"ל דסתם מוקצה הוי גרוגרות וצמוקים להו למילתא דקך מוקצה הוי גרוגרות וצמוקים בדוקא אלא הכי קאמר משום דסתם מוקצה הוי גרוגרות וצמוקים לכך נקט בשביעית להודיענו דין כולל בכל מוקצה שיהיה כולל אפילו גרוגרות וצמוקים. עוד כתב ה"ה והטעם נ"כ כו' ואין צורך עד לתת טעם לבאר דברי רש"י ז"ל דסוף סוף תיקשי אמאי לא נקט בשאר שני שבוע ואכיל אכילת ערלי לכך קאמר דאפילו אכילת ערלי לא מני אכיל משום דשבת קובעת למעשר:

י ואם הביאו מחוץ לתחום אסור וכו'. מדלא הזכיר רבינו ז"ל בכדי שיעשו משמע דס"ל כפירוש רש"י בפ' אין נדין (דף כ"ד) בדיבור המתחיל ולערב בכדי שיעשו וכו' שכתב שם דלא צריך להמתין בכדי שיעשו היכא שבא מחוץ לתחום:

יא ערמת התבן ואוצר של עצים וכו'. וא"ת הרי הוכן התבן למאכל בהמה. וי"ל דודאי אם הוכן לכך ה"נ דאינו מוקצה דכיון דהוכן לדבר אחד הוי מוכן לדבר אחר כמו שכתב רבינו ז"ל בפ' זה אלא הכי איירי בערמת התבן דאסח דעתיה מיניה והוא אגור גם לימים רבים:

יב מסיקין בכלים שלמים וכו'. כלומר דכלים שלמים אע"ג דלא הוכנו להסקה מ"מ הוכנו למלאכה אחרת וכן כלים שנשברו מעיו"ט אפילו תאמר שלא הוכנו להסקה:

מגדל עוז

בית שהוא מלא עד לא יטול פרק המביא כדי יין (דף ל"ה): כותי שהביא תשורה לישראל עד מותר לישראל אחר. פרק אין נדין ופרק בכל מערבין (דף ל"ט ם): עצים שנשרו עד ומסיקן. פ"ק דביצה (דף ד') ער ערמת התבן עד ויפני שהוא נולד פ' המביא כדי יין (דף ל') ופרק במה מדליקין (דף כ"ט) וכן כלים שנשברו וכו' פרק במה מדליקין כיוצא בו אגוזים ושקדים שאכלן וכו' עד ויש נוסחאות בכרוב כתן אם אכלן מערב אין מסיקין בקליפיהן בדרי יוקין ואם אכלן ביו"ט מסיקין מפני שהן מוכנין ע"ג האוכל כתב הראב"ד ז"ל מעולם לא שמענו זה הנוסחא עכ"ל ואני

הגהות מיימוניות

[ח] אין צדין ובכל מערבין ההוא בר טביא ע"ש. פר"ש בליל יו"ט שני ממתין בכדי שיעשו ואז מותר מס"כ ואפילו בר"ה וכו' וכן ר"ג ורבי קלונימוס מרומי אבל ר"י הלוי היה אוסר עד מוצאי יו"ט שני בכדי שיעשו בלילה הראויה לעשיה קאמר וכן פסק ה"ג וכן כתב בעל ס"ה שא"ל רבי יהודה שר י היה נוהג הלכה למעשה כה"ג וכן פסק מהר"ם בפסקי עירובין וכן בספר התרומה ע"ש, וכן דעת רבינו המחבר כדלעיל בהלכות שבת פ"ו בהלכה ה ע"ש, י כ: [ט] בפרק בכל מערבין ההוא לפתא דאתא לסחוזא נפק רבא חזא דכמישא אמר ודאי עקירא מאתמול ע"כ: [י] אפילו לבני ביתו אסור כדמוכח פ' בכל מערבין גבי ההוא בר טביא דרב ששת רא אבל יתאכל בגמא דכל דאתי מבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן קאתי וכוותיה דרב ששת קי"ל ולא כרב דסיא ורב נחמן דאכול ע"כ: [כ] למרנו שאין בו משום מוקצה כיון שמותר לישראל אחר. ובמנא, פסק ראבי"ה כתב רבא לישראל בחוץ לתחום כיתר לקבלו ולקרותו אפילו מי שהובא לו גזירה שמא ירבה בשבילו ליכא וישפוס קך ורבא ליכא וכבוס מוקצה מי ל בא כדסרי וכן הורה מהר"ם עיין בהלכות שבת פ"ו ב"ג בהילכתא י"ט ע"כ: [ל] כמו כי תק"א וז"ל אבל לשברם ביד יראה כפירוש רש"י שבי"ר אבל כליסין א א ז ל יאר דאסור לשברם ביד גמי אסור ע"כ: [ל] כרשונור רב צמח בר שלמה ריש מתיבתא חלוק שתפרו כיתי

או

מגיד משנה

יג קוץ רטוב וכו'. שם בהמביא (ביצה ל"ג.) היוצא ר"נ אסר ורב ששת שרי בדסיבתא כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי ביבשתא והלכתא יבשתא שרי רטיבתא אסור ובהלכות מוצאה פי' מין ממיני הקוצים ר"נ אסר ליטול ממנו עץ להכניסו בתוך הבשר כמין שפוד לצלות בו אף הגאוני עכ"ל:

כסף משנה

פ"ב יד נוטלים עצים הסמוכים לדופני הסוכה וכו'. אמאי דמקשה בגמ' (ביצה ל':) דסתר אהלא ופרי שמואל מאי כמוך סמוך לדפנות אמר רב מפיה אפילו תימא באלין סמוך לדפנות כי תניא ההיא באיסורייתא וכתבו הרי"ף משום דמשמע ליה דפליגי ופסק כשמואל: ודע דגרסינן בגמ' תני ר' חייא בר יוסף אין מסלים עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה ור"ש מתיר דלית ליה מוקצה מי דמי התם אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו הכא אדם יושב ומצפה מתי תפול סוכתו אמר ר"נ בר יצחק הכא בסוכה רעועה עסקינן דמאתמול דעתיה עלויה. והרי"ף ורבינו השמיטו כל הא סוגיא ופרש משום דהלכתא דר"ש היא והם פסקו ביו"ט כר"י דאית ליה מוקצה. ומ"מ יש לתמוה למה השמיטו רבינו הא דתני' ואם התנה עליה הכל לפי תנאו כיון דאפילו לר"י נמי איתא וכמו שכתבו הר"ן והטור ומשמע דע"כ הכי הוא דלר"י איצטריך דאי לר"ש מאי איריא התנה כי לא התנה נמי שרי. ואפשר לומר שרבינו מפרש דלר"ש איצטריך התנה להיכא שהיתה בריאה מעיו"ט דבלא התנה לא שרי אלא כשהיתה רעועה מבעו"י דוקא אבל לר"י אפילו התנה נמי לא דסבר רבינו דבמוקצה לא מהני תנאה:

המפשיט

ביום טוב. ואם אכלן ביום טוב אין מסיקין בקליפיהן. ויש נוסחאות שיש בהן שאם אכלן מבערב אין מסיקין בקליפיהן שהרי הוקצו ואם אכלן ביום טוב מסיקין מפני שהן מוכנין על גב האוכל: יג קוץ [מ] רטוב הרי הוא מוקצה מפני שאינו ראוי להסקה. לפיכך [א]אסור לו לעשות כמו שפוד לצלות בו בשר וכן כל כיוצא בזה: יד [ב]נוטלין עצים הסמוכים לדופני הסוכה [נ] ומסיקין בהן. [ג]אבל אין מביאים מן השדה [ס] אפילו היו מכונסין שם מבערב. אבל מגבב הוא בשדה מלפניו ומדליק שם. *ומביאין מן המכונסין שברשות היחיד ואפילו היתה מוקפת שלא לשם דירה ובלבד שיהיה לה פותחת [ע] ותהיה בתוך תחום שבת. ואם חסר אחד מכל אלו הרי הן מוקצה: טו עלי קנים ועלי גפנים אע"פ שהן מכונסין בקרפף כיון שהרוח מפזרת אותן הרי הן כמפוזרין ואסורין. ואם הניח עליהן כלי כבד מערב יום טוב הרי אלו מוכנין: טז [ד]בהמה שמתה ביום טוב אם היתה מסוכנת מערב יום טוב הרי זה מחתכה לכלבים. ואם לאו הואיל ולא היתה דעתו עליה הרי זה מוקצה ולא יזיזנה ממקומה. בהמת קדשים שמתה ותרומה שנטמאת לא יזיזנה ממקומה: יז דגים ועופות וחיה

השגת הראב"ד

*ומביאין מן וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והיכא נמי איכא למימר דסמוך לעיר נמי בלא פותחת מוכן הוא אבל לסוף התחום שהוא רחוק בעי ר' יוסי פותחת עכ"ל:

א טור סימן תקח : ב טור סימן תקיח : ג טור סימן תקא סמ"ג לאוין עה : ד טור סימן תקח סמ"ג שם :

מגיד משנה

יד נוטלין עצים הסמוכין לדפני הסוכה וכו'. שם משנה (דף ל':) אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה. ומה שכתב רבינו הסמוכין לדופני הסוכה מפורש בגמרא מאי שנא מן הסוכה דלא משום דקא סתר אהלא מן הסמוך לה נמי קא סתר אהלא והילכא אמר רב יהודה אמר שמואל הכי סמוך סמוך לדפנות: אבל אין מביאין עצים מן השדה וכו'. בגמרא (דף ל"א.) ומביאין עצים מן השדה מן המכונס ומן הקרפף ואפילו מן המפוזר ובגמ' אמר שמואל מתניתין יחידאה היא ואין מביאין עצים אלא מן המכונסין שבקרפף: אבל מגבב הוא בשדה מלפניו וכו'. שם במשנה (דף ל"ג.) ר' אליעזר אומר אבל מגבב הוא מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן הוא והכ"ש מגבב מלפניו ומדליק. ונראה שרבינו מפרש שחכמים לא הזכירו חצר לפי שהן סוברין שבכל מקום יכול לגבב מלפניו ולהדליק שם ולא נאסרו אלא להביאן וזהו שאמרו במשנה של מעלה ובגמרא מביאין ואין מביאין ויש פירוש אחר בזה: ומביאין מן המכונסין שברשות היחיד ואפילו היתה מוקפת וכו'. זהו קרפף שכתבתי למעלה שמביאין מן המכונסין שבו ואמרו שם בגמרא איזהו קרפף כל שהוא סמוך לעיר דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחת ואפילו תוך תחום שבת ושאלו בגמ' ר' יוסי אי לקולא קאמר דקאמר ר' יהודה כל שסמוך לעיר והוא דאית ליה פותחת ואתא ר' יוסי למימר כיון דאית ליה פותחת אפילו בתוך תחום שבת נמי או דלמא לחומרא קאמר וכו' ואסיקו דלקולא קאמר והלכתא כותיה. ויש מי שפירש דכל שהוא סמוך לעיר לא בעי ר' יוסי פותחת: וכתב הרשב"א ז"ל סמוך לעיר בתוך שבעים אמה ושירים יותר מכן בתוך התחום בעינן פותחת וזה דעת ההשגות והסכימו עוד שנראה מכאן שכל שהוא בתוך תוך התחום לא בעינן פותחת. וכן כתוב שם: א"א ואיכא למימר וכו'. ורבינו ז"ל סובר דבכל גונא בעינן פותחת וכן נראה מן העיטור ואין הכרע באחד מן הפירושים ודברי רבינו נ"ל יותר:

טו עלי קנים ועלי גפנים וכו'. שם (דף ל"א) אמר רבא עלי קנים ועלי גפנים אע"פ דמכנפי להו כיון דמדלי להו זיקא ומבדר להו כמפוזרין דמו ואסורין ואי אותיב מנא עלייהו שפיר דמי ע"כ וכן בהלכות:

טז בהמה שמתה ביו"ט אם היתה וכו'. משנה פ' אין צדין (דף כ"ז:) וגמ' ומסקנא שם והלכות דבמסוכנת בבהמת חולין מותר לדברי הכל והוא מסוכנת אבל חולה לא כיון שיש לנו מוקצה ביו"ט: בהמת קדשים וכו'. שם מפורש דבבהמת קדשים אפילו מסוכנת לא יזיזה והטעם מפני דלא קיימא לכלבים כיון שהיא של קדשים. ודין התרומה ג"כ מבואר שם:

יז דגים ועופות וחיה וכו'. ריש פרק אין צדין דגים (דף כ"ג:) וס' המוצא בשבת (דף ק"ו:) בבריתא גבי חיה ועופות וכבר נתבאר למעלה בפ' זה כל אלו הם מן מוקצין

לחם משנה

להסקה לשום מלאכה הוכנו. וזהו הנראה מדברי רבינו ז"ל אבל רש"י ז"ל פירש בגמ' דכלים שמשברו להסקה קיימי ולא צריך לדידיה טעמא דלמלאכה אחרת הוכנו:

יד ומביאים מן המכונסים שברשות היחיד וכו'. רבינו ז"ל לא גרים בגמרא (דף ל"א) ס"מ דר' יוסי סברי לקולא קאמר אלא ס"מ לקולא קאמר וסובר דהוית הבעיא היא לספוק במלתיה דר' יהודה אבל במלתיה דר' יוסי לעולם הוא פשוט לו דצריך שתהיה בדוקא אבל מה שמסתפק הוא אם ר"י בעי תרתי ור' יוסי מיקל דלאחד סגי או דר' יהודה בסמוך לעיר סגי ואתא ר' יוסי להחמיר ולומר דבעי פותחת ופשים גמרא דמדקאמר כל שנכנסים לו בפותחת משמע דסתם קרפף לית ליה פותחת ור' יוסי לקולא קאתי דהוא פשוט: ובלבד שיהיה לה פותחת ותהיה בתוך תחום שבת ואם חסר אחד מכל אלו הרי הן מוקצה. משמע דאם הוא חוץ לתחום אע"ג דאית ליה פותחת הוי מוקצה דאסוחי אסח דעתיה מיניה שכן כתב ואם חסר אחד מכל אלו. וקשה דא"כ איך כתב לעיל דמה שהביא כותי מחוץ לתחום מותר לישראל אחר הא מוקצה הוא כמ"ש כאן וכיון שהוא מוקצה אסור לכולי עלמא כמו בדין זה שכתב שהוא מוקצה שהוא אסור לכל העולם. וגם קשה ממה שכתב לעיל גבי שקננה בפרדס הסמוך לעיר ולדיה כשהם קטנים וכו' דמשמע מהתם דדוקא סמוך לעיר שהוא שבעים אמה אינם צריכים זימון אבל יותר צריכים זימון וטעמא הוא כדמפורש בהלכות דפרדס הסמוך לעיר מאי ליה כל יומא ודעתיה עלויה אבל בפרדס שאינו סמוך לעיר לא חזי ליה כל יומא ולאו דעתיה עלויה והוי מוקצה א"כ כאן נמי חוץ לתחום אסוחי אסח דעתיה והוי מוקצה ויהא אסור לכל. ועוד אפילו חוץ לתחום נמי יהא אסור כאן דומיא דחיה שקננה בפרדס שאפילו תוך התחום כיון שאינו סמוך לעיר אסוחי אסח דעתיה. וי"ל דהכא כרי ידע שיש לו עצים חוץ לתחום ואסח דעתיה מיניה וכן בחיה שקננה ידע שיש לו עפרים רחוק מן העיר ואסח דעתיה מיניה אבל בכותי לא ידע בהבאת כותי מחוץ לתחום כדי שנאמר אסח דעתיה מיניה ועם היות שלא עלה בלבו שיביאו לו מחוץ לתחום מ"מ לא דמי להכא דידע שיש לו חוץ לתחום ועם כל זה אסח דעתיה אבל התם בעוד ידיעה לא מקרי אסח דעתיה ומה שהקשו בעצים המכונסים בקרפף ואמת דכיון שהוא תוך התחום הרי יש לומר דאע"ג דהתם אסור שאני מוקצה דבעלי חיים דחמיר טפי כמו שכתבו התוספות ריש פ' ביצה. ורש"י ז"ל כתב גבי הסמוכה לעיר ידע בה ודעתיה עלויה ולכאורה נראה דאין פירושו כפירוש ההלכות ז"ל אבל דעת רבינו ז"ל נראה כפירוש ההלכות ועוד דכיון שהוא רגו סוך בשימתו:

טז בהמה שמתה ביו"ט וכו' הרי זו מוקצה. עיין בהר"ן פרק אין צדין דפס סירן קנסים חזקה שיש בגמרא לפי דברי רבינו ז"ל והעמיד מחלוקת ר"י ור"ש בחולה והוא שכתב ה"ה ז"ל אבל בחולה לא כיון שיש לנו מוקצה ביו"ט:

ושוחטין

הגהות מיימוניות

או בגד שצבעו אסור לישלו מן הכותי ביו"ט אבל אם שיגר לו הכותי בגדים תפורים וידוע הישראל דאי שנגמרה מלאכתן מעיו"ט מקבל א"ח, ע"כ: [מ] המביא כדי יין חיורא רב נחמן אמר רב ששת שרי וכו' עד והילכתא יבישתא שרי רטיבתא אסיר. כתב רש"י הך הילכתא אליבא דמאן דאית ליה מוקצה אבל אנן כר"ש סבירא לן בין במוקצה בין בדבר שאין מתכוין וכר"י במכשירי אוכל נפש וכולהו שרו בין חיורא בין סמיכת קורות וחקפת חביות וסדורתא וקדירתא וכל האמוראים שאסרו את אלו למעלה תלמידי דרב הוו ורב ס"ל כר' יהודה במוקצה ואנן סבירא לן כר"ש עכ"ל. ובה"ג ובפר"ח פסקו הלכה לאיסור דק"ל כר' יהודה לענין יו"ט ע"כ. אבל ר"ח פסק כרש"י בזה דכר"ש ק"ל במוקצה אפילו ביו"ט בהא פסיק כפסק הספר דלא יתכן שיפסוק הספר דלא כהילכתא אמנם לא משמע דרבינו המחבר דהא לית ליה מוקצה כבהגהה בפ"א בהילכתא י"ז אלא משום דרטיבתא דלא חזו להסקה אפילו ב"ת דלא גזרו יו"ט אטו שבת ולית להו דלא נתנו עצים אלא להסקה בהא מודו דאסיר כיון דלא חזו להסקה וביבישתא כיון דחזו להסקה שרי לכל תשמישי וההיא דאין סומכין את הקדירה בבקעת אוקימנא בפרק כל הכלים כב"ש עיין לקמן בפ"ד בהלכה י"א ש"ג תמצא פ"א, ע"ב: [נ] כגון שעשויין לצל המת ושוין בסוכת החג בחג שאסור ומסיק התם שאפילו תנאי אין מועיל בה ע"ש, ע"כ: [ס] אמר רב יהודה אמר שמואל אין מביאין אלא מן המכונסין מן הקרפף ומתני' דשרי מכונסים מן השדה או מן הקרפף מפוזרים יחידאה היא כדאיתא התם, ע"כ: [ע] כר' יוסי לגבי ר' יהודה ע"ש וכן פר"ח אמנם רש"י פסק דדי בפותחת או בסמוכה ואין לי להאריך, ע"כ:

מגדל עוז

ואני אומר לא שאלה היא שהגיעו לידו נשמאות אבל לא כניסו לידיו שברי וכן נגה כיוח מן הפוסקים שנתנו בימי מחברי התלמוד בגדולים כבבי פורס שלו וגם במקצת ספר פורס שהיו מגיעין ממנו בנערה כמכוס לכן אמר וגם היא נוטה מוכס ויארס ומקבלם של אלב ונסתייעא מן סוגיא שלנו בשמעתין דמסיקין בכלים גמרא ממניחין דשולא כבגד אקילם פרק במה מדליקין והסיקנא באלמתיותא דהוין אגב אימייכו: קוץ רטוב הרי הוא וכו' עד ומדליקין שם. פרק המביא (דף ל"ג): ומביאין עצים וכו' עד הרי זה מוקצה: כתב הראב"ד ז"ל והיכא נמי איכא למימר דסמוך וכו': ואני אומר של כל פנים יש לגל הדברים סוף שמעתין קמייתא דהמביא כדי יין (דף ל"א) כנוסחאות שיטתם משונות מן המחודשות ואיכן רבו הכבורות וגם רבותינו בעלי התוספות נחלקו שם רש"י ז"ל כמו: עלי קנים ועלי גפנים עד מכנים. פרק המביא כדי יין (דף ל"א): בהמה שמתה עד יזיזנה ממקומה. פרק אין צדין (דף כ"ז): דגים ועופות עד אסור לטלטלו. ריש פרק אין צדין (דף כ"ג)

וסוף

וחיה שהן מוקצה [א]אין משקין אותן ביום טוב ואין נותנין לפניהם מזונות שמא יבא ליקח מהן וכל שאסור לאכלו או להשתמש בו ביום טוב מפני שהוא מוקצה אסור לטלטלו: **יח** [ב]המכבים עפר מערב יום טוב אם ייחד לו בחצירו קרן זוית הרי זה מוכן ומותר לטלטלו ולעשות בו כל צרכיו. וכן אפר שהוסק מערב יום טוב מוכן. ושהוסק ביום טוב כל זמן שהוא חם כדי לצלות בו ביצה מותר לטלטלו שעדיין אש הוא. ואם לאו אסור לטלטלו מפני שהוא נולד. מי שהיה לו דקר נעוץ מערב יום טוב ונתקו ביום טוב והעלה עפר אם היה אותו עפר תיחוח הרי זה מכסה בו ומטלטלו. אבל אם העלה גוש עפר הרי זה לא יכתוש אותו ביום טוב:

פרק שלישי

א מי שהיה לו עפר מוכן או אפר מוכן שמותר לטלטלו הרי זה שוחט חיה ועוף ומכסה דמם. ואם אין לו עפר מוכן או אפר הראוי לטלטלו הרי זה לא ישחוט ואם עבר ושחט לא [א] יכסה דמם עד לערב. וכן בריה שהוא ספק אם חיה היא אם בהמה אין שוחטין אותה ביום טוב ואם שחט לא יכסה דמה עד לערב. אפילו היה לו עפר מוכן או אפר. שמא יאמר הרואה חיה ודאית היא ולפיכך כסה דמו ביום טוב ויבא הרואה להתיר חלבו: **ב** וכן [ב]השוחט חיה ועוף מערב [ג] יום טוב לא יכסה דמם ביום טוב. שחט בהמה חיה ועוף ביום טוב ונתערב דמם לא יכסה אותו עד לערב. ואם °היה לו עפר מוכן או אפר ויכול לכסות הכל בדקירה אחת הרי זה יכסהו: **ג** השוחט בהמה ביום טוב °מותר לו להלוש צמר למקום הסכין בידו

מגיד משנה

מוקצין וכן פירש"י ז"ל שמכאן איסור המזונות מפני שהן מוקצין. וכן מפורש בירושלמי שהבעם שאין עושין תקנה לדבר שאינו מן המוכן וכן עיקר. ודע שאע"פ שאסור באלו שהחיק ראויין לאכילה אלא שהן מוקצין אינו אוסר בבהמה מתאה ושוחט ממאין:

וכל שאסור וכו'. זה מפורש בהרבה מקומות:

יח המכבים עפר מערב יו"ט וכו'. פ"ק (ביצה ח'.) אמר ר"י מכבים אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכו דרש מר זוטרא והוא שייחד לו קרן זוית ע"כ וכן בהלכות: **וכן אפר שהוסק וכו'.** שם (דף ב' ודף ח') אפר כירה מוכן הוא ואמרו בגמרא כשאמרו אפר כירה מוכן הוא לא אמרו אלא שהוסק מעיו"ט אבל ביו"ט אסור ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר **מי שהיה לו דקר נעוץ וכו'.** שם (דף ז' ח') מלשון רבינו שכתב כאן ודאם ס"ג נראה בבאור שאין מותר לשחוט על סמך דקר נעוץ שכך כתב ונתקו וכו' וכ"כ פ"ג ואם אין לו עפר מוכן או אפר כירה וכו' וכן נראה מן הגמרא, ובדיעבד שכתב רבינו שהוא מכסה בעפר תיחוח כחוקא מפורש שם בגמרא ובהלכות:

פ"ג א מי שהיה לו עפר מוכן וכו'. פ"ק (ביצה ב'.) משנה ב"ה אומרים לא ישחוט אלא א"כ היה לו עפר מוכן ושם מפורש שמותר על סמך אפר כירה: **וכן בריה וכו'.** בריייתא שם (דף ח') כוי אין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחטו אין מכסין דמו ומסקנא בגמרא שמא יאמרו חיה הוא ויבואו להתיר חלבו וכמ"ש רבינו וכן מפורש בהלכות: וכן

ב וכן השוחט חיה ועוף מעיו"ט וכו'. שם (דף ח') אמר רבא שחט נאור מעיו"ט אין מכסין אותו ביו"ט **וכן השוחט וכו'.** בריייתא שם שהם בהמה חיה ועוף ונתערבו דמן זה בזה אסור לכסותו ביו"ט ואמרו שם לא שנו אלא שאין יכול לכסותו בדקירה אחת אבל יכול לכסותו בדקירה אחת מותר:

ג השוחט בהמה ביו"ט מותר לו לתלוש וכו'. ילא זה לרבינו ממה שאמרו בבכורות פרק הלוקח בהמה (דף כ"ד:) ששנינו שם השוחט את הבכור עושה מקום לקופיץ מכאן ומכאן ותולש את השער ובלבד שלא יזיזנו ממקומו ואמרו בגמרא כעדו ביו"ט מהו ואמרו שמותר דתולש לאו היינו גוזז והקשו הדהיא התולש כנף חייב ואמר ר"ל הייב משום גוזז ותירצו שאני כנף דהיינו אורחיה ומתוך כך למד רבינו האיסור בשוף שדרכו בתלישה וכן דעת הרב ר' יונה ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל חלק בזה ואמר שכיון שכוונו לתלשו אחר שחיטה ביו"ט אף קודם שחיטה מותר וכבר כתב הרשב"א ז"ל שראוי להחמיר כדברי רבינו. ואני אומר שכן כדין שכיון שקודם שחיטה אינו אוכל וכמו שאמרו בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה אינו ראוי לדחות איסור אלא דברים המכשירין בהכרח והיא השחיטה אבל התלישה כיון שאין הכרח לעשותה קודם השחיטה אינו מן הדין שתדחה עד שיהיה אוכל גמור כנ"ל:

המפשיט

לחם משנה

יח ושהוסק ביו"ם כל זמן וכו'. ואם האמר לפי הגמרא שאמרו למעלה בגחלים שאם הכלן עו"ם מסיקים מפני שהם מוכנים ע"ג האוכל הכא נמי נימא דהאפר אע"פ שאינו חם הוא מוכן ע"ג האש. וי"ל דשאני הכא דשהוה האש ונהפך טבעו לצורת האפר אבל לעיל דרקליסה והאוכל חשובים ליה כאוכל וכשנפרד הקליסה מן האוכל האי כאוכלא דאפרת לעולם בין בעת שהקליסה מחוברת עם האוכל בין אחר שנפרד ממנו לעולם בצורה הראשונה היא עומדת:

פ"ג א מי שהיה לו עפר מוכן וכו'. לעיל סוף פרק שני כתב הרב המגיד זה לשונו מדברי רבינו ז"ל נראה בביאור שאין מותר לשחוט וכו' וקשה דמדבריו שכתב שאין מותר לשחוט על סמך וכו' משמע דאם שחט יחפור בדקר ויכסה אלא שאין שוחטין לכתחילה. ומדברי רבינו ז"ל לא נראה כן שהרי כתב ונתקו משמע דאפילו שחט לא יחפור בדקר אלא שאם נתקו בדיעבד יכסה אבל לא יחפור בדקר לכתחילה וזהו הפך מה שכתב הה"ה ז"ל שאין מותר לשחוט וכו' וכן הוא הפך מן המשנה יו"ם (דף ב') דאם שחט לא בעינן נתק בדיעבד אלא ינתקנו לכתחילה וא"כ תימה הוא מאי דקאמר ה"ה ז"ל שכך כתב ונתקו וגם מה שדקדק מ"ש כאן אינו דקדוק דמהכא לא משמע אלא שלא ישחוט על סמך דקר נעוץ אבל אם שחט שלא יכסה בדקר נעוץ לא משמע מהכא. מיהו אפשר לדחות זה דאפילו אם שחט משמע דלא יכסה דאם לא כן איך קאמר ואם שחט לא יכסה וכו' ואמאי נכסייה בדקר נעוץ ואם נאמר שהוא סבור כדברי רבינו ז"ל שהם שכתב כאן ונתקו כוא לשחוט לכתחילה ולז"ם שהוציא זה רבינו ז"ל מפני שהוא ראה בגמרא דאין לשחוט על סמך דקר נעוץ אלא שאם שחט יכסה בדקר נעוץ ולכך כתב שלשחוט לכתחילה בעינן שינתק בדיעבד אבל לא ינתקנו לכתחילה אבל לעולם דאם שחט שינתק לכתחילה דהכל מקרי בדיעבד בין ששחט כבר אפילו שינתקנו לכתחילה בין שנתק מאליו אפילו שירצה לשחוט לכתחילה. ולפ"ז דקדק יפה ג"כ ממה שכתב כאן רבינו ז"ל ואמר אין לו עפר מוכן וכו' דמשמע דלשחוט לכתחילה אפילו שיהיה לו דקר נעוץ לא מהני דאם לא כן היה לו לומר ואם אין לו עפר או אפר או דקר נעוץ מ"מ קשה דא"כ לדברי רבינו ז"ל כמ"ש כאן ואם אין לו וכו' הוא אפילו שיש לו דקר נעוץ א"כ איך כתב ואם עבר ושחט לא יכסה ואמאי לא יכסה בדקר נעוץ כיון דעבר ושחט הא הוי בדיעבד:

וכן בריה שהוא בספק אם היא חיה וכו' ביו"ם. וקשה כי היכי דבשחט חיה ועוף ונתערבו דמן אע"ג דאיכא חד ודאי דמעון כסוי מ"מ לא יכסה בשתי דקירות משום דאית טירחא יתירה הכא נמי דיכא הוא דלא נכסייה אע"ג דמספקא לן אי חיה היא ופעון כסוי מ"מ דילמא בהמה היא ואית טירחא יתירה וכי היכי דדמי טעון כסוי ודאי משום טרחא יתירה ודאי ה"נ לידהי כסוי כספק ומשום טרחא יתירה ספק דעפי איה לן למימר דלא תכרת טרחא יתירה כאן א"כ אמאי נריך להאי טעמא דגזרה משום הארת חלבו כלא טעמא דגזרה איה לן למימר משום טרחא יתירה בדכריתות וכן פירש"י ז"ל בגמ' יו"ם (דף ח') דספי איה לן למימר בכוי משום טרחא יתירה מהיכא דשחט חיה ועוף ונתערבו דמן וא"כ בזה תתחזק הקושיא יותר. וי"ל דנקט בגמרא טעמא דגזרה לאסור אפי' היכא דאיכא דם לפור ושחט כוי סמוך לו ומכסה הכל בדקירה אחת דבהאי ליכא משום טירחא דהכא לכך איצטריך טעמא דגזרה למר דאפ"ה אסור משום גזרה שמא הרואה יראה ששחט כוי ומכסה אותו ואינו רואה שם דם לפור ואפילו רואהו אינו יודע שהוא דם לפור ששחט אלא סבור שהוא דם כוי או דם אחר שאינו טעון כסוי וסבור שטרח בשביל הכוי ויבא להתיר חלבו:

ג השוחט בהמה ביו"ם מותר לו לתלוש צמר במקום סכין. בבכורות פ' הלוקח בהמה (דף כ"ה) אמרינן במסקנא אלא לעולם דבר שאין מתכוין אסור והתולש לאו היינו גוזז וביו"ט היינו טעמא דשרי וכו'. נראה משם דלשמואל דבר שאין מתכוין מותר ולא צריך לטעמא דעוקרו מגדולו כלאחר יד אלא אפילו שהוא אורחיה מותר משום דהוא דבר שאינו מתכוין וא"כ קשה על רבינו ז"ל שהוא פסק ריש הלכות שבת כשמואל דאמר דבר שאינו מתכוין מותר וא"כ הכא אפילו בשוף שהוא אורחיה מותר משום דהוי דבר שאינו מתכוין. וי"ל דמה שאמרו בגמרא וביו"ם היינו טעמא דשרי הוא אפי' שהוא מתכוין להלוש משום דמתכוין כלאחר יד [בדבר שאינו אורחיה] כמו שכתבו התוספות ז"ל ודברי רבינו ז"ל בכאן הוא כשמתכוין ולכך נתן טעם דאורחיה אבל כשאינו מתכוין ודאי דמותר כמ"ש רבינו ז"ל בריש הלכות שבת. ומה שכתב ה"ה אבל הרמב"ן ז"ל חלק וכו' ליישב דברי הגמרא לפירוש הרמב"ן ז"ל כתב בבית יוסף ז"ל ומה שאמר שם בגמרא שאני כנף דהיינו אורחיה לאו דוקא כנף דכל בשוף הוי אורחיה אפילו כשאר אלא אפי דקאמר כנף

מגדל עז

וסוף מסכת ביצה (דף ט'): המכבים עפר וכו' עד סוף הפרק. פרק קמא דביצה (דף כ').

פ"ג מי שהיה לו עפר עד לסתיר חלבו. פ"ק דביצה (דף ח'): וכן השוחט חיה ועוף עד הרי זה יכסנו. פ"ק דביצה (דף ח') ופ"ק דבכורות (דף כ"ד): השוחט בהמה ביו"ט עד שהוא תולש

הגהות מיימוניות

[א] אבל רבינו יהודה כתב היכא דשחט כבר ואין לו עפר מוכן לכסות בו שיכול לכסות באינו מוכן כדאמרינן ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ע"כ. וקשה לן דהא מוקמינן לה בגמרא והוא שיהיה לו דקר נעוץ מבעוד יום. והנה גם התוספות כתבו בשם ר"ת אתא דאמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה פירוש ההיא דהשוחט וא"כ הוה להו ב"ה לקולא ובפלוגתא נשנית בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה. ואין צריך להכין עפר לשם כסוי ורב יהודה דאמר מכנים אדם מלא קופתו עפר וכו היינו לשאר צרכיו חוץ מכסוי וכן היה זכור ר"ת מנערותו שלא היה מצריך רבינו מאיר אביו שום עפר מוכן לכסוי. וכס"ת כתב דברי רבינו יהודה ור"ת ובסוף כתב דרך פסק לשון רבינו המחבר והנה לא התירו התוס' אלא לבל הפחות שיש לו דקר נעוץ והגה גם הם כדבריו, ע"כ: [ג] פסק ראבי"ה שמותר לנקר בשר ביו"ם ואפילו נשחט מעיו"ם ואינו כבורר אוכל מתוך אוכל כיון דאי אפשר לאוכלו בע"א וכו' והביא ראיה כדאמרינן פ"ק דיו"ם אמר רב גלגל עיסה מעיו"ם מפריש ממנה חלה ביו"ם אמנם אנו כתבנו דאין הלכה כרב אלא כאבות דשמואל דפליג עליה ועיין לקמן בהילכתא ח': °[כתב הטור על לשון זה וז"ל ונראה אם יכול לכסותו בדקירה אחת כיון ששחט כבר מותר אפילו אין לו עפר מוכן רק שיהיה לו דקר נעוץ ועפר תיחוח ואם יש לו עפר מוכן יכול לכסותו אפילו בהרבה דקירות עכ"ל]: °[טור שם וכתב והרמב"ן התיר לטרוח אף הגוצה וה"י פסק כדברי הרמב"ם

מגיד משנה

ד המפשיט עור בהמה ביו"ט וכו'. פ"ק דיו"ט (דף י"א.) משנה ב"ש אומרים אין נותנין את העור לפני הדורסן ולא יגביהנו אא"כ יש עמו כזית בשר וב"ה מתירין ואמרו בגמ' טעמא דהתירו כן משום דהנהו כדי שלא ימנע משמחת יו"ט: ומותר למלוח וכו'. שם תנא ושוין שמולחין עליו בשר לצלי אמר אביי לא שנו אלא לצלי אבל לקדרה לא פשיטא לצלי תנן הא קמ"ל דאפילו לצלי כעין קדרה אסור כלומר שאם מולח הרבה אפילו לצלי אסור. ירושלמי מערים ומולח הכא ומלח הכא עד דמלח ליה כוליה כלומר ממלח על גבי העור מעט כאן ומעט כאן עד דמלח כוליה ע"כ בהלכות. ופי' כל היתרין אלו בנשחטה ביו"ט אבל נשחטה מעיו"ט והופשט מעיו"ט לא וכן נזכר בגמרא גבי נתינה לפני הדורסן וכן מורה לשון רבינו שכתב המפשיט עור בהמה ביו"ט ויש אומרים שאפילו נשחט מעיו"ט והופשט ביו"ט אסור וזה דעת הרשב"א ז"ל ומפירוש רש"י נראה כדברי רבינו שכך כתב מעיו"ט שהופשט מבערב:

ה וכן אין מולחין את החלבים. שם מ"ר אין מולחין את החלבים ואין מהפכין בהן משום ר' יהושע אמרו שוטחן על גבי יתדות אמר רב מתנה הלכה כר' יהושע איכא דאמרי אין הלכה כר' יהושע וכתוב בהלכות ושוניין בעלמא דהלכתא כליישנא בתרא ע"כ:

ו המפשיט את הבהמה ביו"ט וכו'. בבכורות פרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ג.) תנו רבנן אין מרגילין ביו"ט כיוצא בו אין מרגילין בבכור וכו': וכן אסור לעשות בית יד בבשר והוא שיעשה בסכין שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. (ביצה כ"ח.) אמר רבינא וכידא שרי: ומותר לעשות וכו'. שם אמר רב הונא מותר לעשות סימן בבשר כי הא דרבה בר רב הונא מחתך לה אתלת קרנתא:

ז מולגין את הראש וכו'. פרק המביא (דף ל"ד.) ת"ר מולגין את הראש ואת הרגלים ומהבהבין אותן באור אבל אין טופלין אותן בחרסית ולא באדמה ואין גוזזין אותן במספרים. וכתב הרשב"א יש מן הגאונים שהורה שלא התירו למלוג כל בהמה אלא ראש ורגלים בלבד מע"פ שמחתכין לאכול שרה של בהמה לפי שאין עושין אלא המעונקין ביותר ואסרו לעשות זה כדרך שאסרו לגמור את הכלים ועוד שנראה יותר כמעשה חול. ויש מודי הורא באמרו ש"מ אמרו ראש ורגלים בלבד אלא שדברו בהווה ולא הדעת מסה, עכ"ל: וכן אין גוזזין הירק וכו'. בברייתא הנזכרת אין גוזזין את הירק בתספורת שלו אבל מתקנין את הקונדס ואת העכביות:

ח ומותר ללוש עיסה וכו'. פרק יו"ט שחל (דף כ"ב:) תניא ב"ש אומרים אין עושין את עבה ביו"ט וב"ה מתירין מאי את עבה את מרובה ואמאי קרי ליה את עבה משום דנפישא בליישא: והלש עיסה מעיו"ט וכו'. פ"ק (דף ט'.) אמר רבה בגלגל עיסה מעיו"ט מפרים ממנה חלה ביו"ט ואוקים דשמואל פליג ופסק בהלכות כלבוה דשמואל ויש חולקין והוא דעת התוספות וכבר הכריע הרשב"א ז"ל כדברי ההלכות. ומ"ש רבינו ונותנה לכהן כבר מבואר פ' כ' מהל' בכורים ושאר מתנות כהונה שנטלו כיצד דין החלה והתלוק שבין ארץ ישראל וח"ל ובזמן הזה אינה נתנת לכהן אלא בח"ל כמבואר שם. וכתב הרשב"א ז"ל שלא אמרו אינו מפריש ביו"ט אלא כשנגמר גלגול העיסה וגלישה לגמרי מעיו"ט אבל אם נגמר הגלישה היה ביו"ט מפרים ממנה ביו"ט בזמן הזה שכל העיסה שמאה מחמת טומאת מת והאריך בזה: ואם היתה עיסה טמאה וכו'. פרק אלו עוברין (פסחים מ"ו.) כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט פירוש של פסח ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה וכן פסקו בהלכות ושם מבואר שאי אפשר לשרוף אותה ביו"ט לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט כמו שנתבאר פ' במה מדליקין (דף כ"ג:) וגם כן אי אפשר לאופותה לפי שאין ראויה לאכילה. ושמע הוא שבשאר יו"ט שמפרישה ומניחה עד הערב. ודע שאין חלה טמאה עומדת לשרפה אלא בארץ אבל בח"ל אי איכא כהן קטן או גדול שטבל לקריו אוכל אותה לפי שאינה אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו. וכן מבואר פרק חמישי מהלכות חלה בבאור וכן כתוב בהלכות פרק אלו עוברין. ורבינו ז"ל לא בא להזכיר כאן אלא איסור השריפה והאפיה כשלא אינה ראויה לאכילה:

כסף משנה

פ"ג ו המפשיט את הבהמה לא ירגיל ביו"ט וכו'. נראה מדברי רבינו שכל שהוא מפשיט בענין שמוציא כל הבשר מרגל אחד מוהר ואע"פ שכל עור הגוף שלם מלפניו ומאחריו כמו שמפשיטים היום שהרי אין בזה טורח יותר ממה שהיה טורחו מלפניו ומאחריו והדרכה כנוס שלם מלפניו ומאחריו הוא יותר טח להפשיט וצ"ל ממה שכתב בפ' העור והרוטב (חולין קכ"ג.) אבא דמן במרגיל טלו חיטור וכו':

בידו. ובלבד שלא יזיזנו ממקומו אלא ישאר שם מסובך כשאר צמר הצואר. אבל בעוף לא ימרוט מפני שהוא דרכו ונמצא תולש ביום טוב: ד המפשיט עור בהמה ביום טוב לא ימלחנו שזה עיבוד הוא ונמצא עושה מלאכה שלא לצורך אכילה. אבל נותנו לפני בית הדריסה כדי שידרסו עליו ולא יפסד. ולא התירו דבר זה אלא מפני שמחת יום טוב כדי שלא ימנע מלשחוט. ומותר למלוח בשר לצלי על גבי העור. ומערימים בדבר זה. כיצד מולח מעט בשר מכאן ומעט מכאן עד שימלח העור כולו: ה במה דברים אמורים במולח לצלי שאינו צריך מלח הרבה אבל לקדירה אסור למלוח על העור. וכן אין מולחין את החלבים ואין מהפכין בהן ואין [ג] שוטחין אותן ברוח על גבי יתדות מפני שאינן ראויין לאכילה: ו המפשיט את הבהמה לא ירגיל ביום טוב. כיצד הוא המרגיל זה המוציא כל בשר מרגל אחת כדי שיוציא כל העור שלם ולא יקרע. מפני שטורח בהפשט זה טורח גדול ואין בו צורך למועד. וכן אסור לעשות בית יד בבשר והוא שיעשה בסכין שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ומותר לעשות סימן בבשר: ז מולגין את הראש ואת הרגלים ומהבהבין אותן באור. אבל אין טופלין אותן בסיד ובחרסית ולא באדמה ואין גוזזין אותן במספרים. וכן אין גוזזין את הירק בתספורת שלו אבל מתקנין את האוכל שיש בו קוצים כגון קתדס ועכביות בתספורת: ח מותר ללוש עיסה גדולה [ד] ביום טוב. והלש עיסה מערב יום טוב אינו מפריש ממנה חלה [ה] ביום טוב. ואם לשה ביום טוב מפריש ממנה חלה ונותנה לכהן. ואם היתה עיסה טמאה או שנטמאת החלה לא יבשל את החלה שאין מבשלין ביום טוב אלא לאכול וזו לשרפה עומדת. וכן אין שורפין אותה ביום טוב שאין שורפין קדשים שנטמאו ביום טוב. ששריפת קדשים שנטמאו מצות עשה שנאמר באש ישרף ועשית מלאכה שאינה לצורך אכילה וביוצא בהן עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה:

כיצד

השגת הראב"ד

והלש עיסה מערב יו"ט וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והוא מחלקין בין עיסה כהן לעיסה ח"ל דשיכא מ"ל כיון דקי"ל כשמואל דאמר אוכל והולך ואחר כך מפריש אין כאן משום מתקן טבלים ביו"ט דכלפם כבלא הוא נתרם דאל"נ אדאבום דשמואל:

א טור סי' תקט סמ"ג שם: ב שם: ג טור סי' תק סמ"ג שם: ד שם: ה טור סי' תקו: ו טור סי' תקו סמ"ג שם:

לחם משנה

כנף הוא משום דלאתויי ליה מכנף. ומה שלא התיר רבינו בעוף משום מלאכה שאינה צריכה לגופה דהוא מותר לכתחילה משום שמחת יו"ט כמו מוסר גומא ואינו צריך אלא למעכה יש ליתן הטעם משום דאין התלישה הכרח ליעשות קודם השחיטה כמ"ש ה"ה ז"ל ועוד עיין שם הטעם בבית יוסף:

ה בד"א במולח לצלי שאינו צריך מליחה הרבה וכו'. מה שלא כתב רבינו ז"ל לצלי כעין קדרה הוא משום דהכל בדבריו במה שכתב שאינו צריך מלח הרבה מפני דאינו ראוי לאכילה ואע"ג דעור לפני הדורסן אינו ראוי לאכילה הרי מירעו בגמרא דחזי למזגא עלייהו ולא חשש רבינו ז"ל לגבם טעם לחלק מהבא להתם:

ז כגון קונדס ועכביות בתספורת. הטעם בגמרא (דף ל"ד) מפני שיש טורח בתיקון ועשייה מלאכה שאינה לצורך אכילה עצמה וכו"ם. וא"ם היכי הוי ל"ת הא מתוך שהותרה מלאכה לצורך הותרה נמי שלא לצורך והכי דעבה איכא משום לסם ולא לנטוי אבל לא מהפס ליכא. ואפשר דלכם אהדדים כמו שפירש למעלה וטעמא דהוסיל הכה חפקיס והכא משום דליכא טעמא דהוסיל יתיב כדוכתיה דלא שייך הכא לומר טעמא דהוסיל משום דלאסור בהכלה. ועוד אפשר לתרץ כאן דשאני שרפה דלאפכס רחמנא מלאכה דכתיב באש ישרף ולהדדיה קרא. וכיוצא בזה כתב רש"י ז"ל בפרק אין צדין (דף כ"ז.) על מתני' דבכמה שמתה אין גוררין:

משנה למלך

פ"ג ג בלבד שלא יזיזנו ממקומו וכו'. (א"ס עיין בדברי הרב המחבר ז"ל בהלכות שבת דין י"א):

אין ... מפני ... תנור

הגהות מיימוניות

הרמב"ם ז"ל אלא שהוסיף אף בתלישת הצמר לאוסרו אא"כ אינו מתכוין לתולשו אבל במתכוין אסור ולזה הסכים הרא"ש ז"ל, ע"כ: [ג] כרבותיה ותחם ראמר אין הלכה כר' יהושע וכן אולא סוגיא דשמעתא ע"ש, ע"כ: [ד] כל שעת ופ"ב דסכילתין ת"ר ב"ש אומרים אין אופין פת עבה ביו"ט וב"ה מתירין, ע"כ: [ה] כאבות דשמואל ולא כרבא דשרי וסוקי רבא התם דסבירא ליה שמואל כאבות ע"ש. וכן פסק בס"ת וה"י אלפס אבל ראב"ן פסק דהילכתא כרבא דהוא בתראה והו דלגבי שמחת יו"ט קי"ל כב"ה ולקולא וה"נ במגע ולא אכיל. וכתב ראבי"ה דלא פליגי רבא ואבוה דשמואל אלא אי מצי להפריש אבל בתקנתא דשמואל דאמר תרומת בח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש מודו וכן גרסינן בירושלמי

מגדל עוז

פלג ביו"ט. פ"ב דמסכת כתובות (דף י"ח) : המפשיט עור בהמה עד שאינו ראוי לאכילה. פרק פ"ק דביצה (דף י"א) : המפשיט את הבהמה עד צורך המועד. ומסכת סתורה סוף פרק אלו מותרות (דף ל"ג.) ובמסכת בכורות פרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ג) : וכן אסור לעשות בית יד וכו' עד סימן בבשר. פרק אין צדין (דף כ"ח) : מולגין את הראש במספרים. פ' המביא כדי יין (דף ל"ד) : מותר ללוש עיסה גדולה ביו"ט. פ"ב דביצה (דף כ"ב.) וע"ג דעדיות וכו' כל נשם (דף ל"ז) : והלש עיסה מעיו"ט עד לשריפה עומדת. פ"ק דביצה (דף י"ג) : כתב הראב"ד ז"ל ואנו מחלקין בין עיסת כהן וכו' : ואני אומר כבר נחלקו בזה רש"י והתוספות בשני פרוסי והרי"ף כבר נמצא שם וכו' והראב"ד ז"ל בספר הבלאות וה"ס ר"מ ז"ל עומד בשיטת רבינו הרי"ף ז"ל ולא ר' יוסף הלוי לכן מיגאז פ"ק דביצה סוף גמ' מתני' דקשתנו חוס ושוף ופרק המולין (דף ל"ז.) ג"כ כתוב דמותשלמא ומשין דמשולה כמו ממפרישין כוה פ' אין צדין וכו' אלו עוברין וכן במשנה כיון דהלמודה לא חילק בין עיסה הכהן לנותנו לכהן אלא שמשה שאין להלק ביניהן : אין שורפין עד לא תעשה ועשה. פרק במה מדליקין (דף כ"ד ב"ס) :

ט כיצד יעשה בה יניחנה עד הערב וישרוף אותה. [א]היה יום טוב של פסח שאם יניחנה תחמיץ לא יפריש את החלה בצק אלא יאפה [ו] את כל העיסה הטמאה ואחר כך יפריש החלה להם: **י** אין אופין [ז] בפורני [ב]חדשה גזירה שמא תפחת והפסיד הלחם וימנע משמחת יום טוב. אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין את האפר שבהן. ואם אי אפשר לאפות בו או לצלות אלא אם כן גרף מותר. וסותמין פי התנור בטיט ורפש שבסביבות הנהר והוא שרככו מאמש *אבל לגבל טיט ביום טוב אסור. [ח] ומותר לגבל את האפר לסתום בו פי התנור: **יא** תנור וכירים [ג]חדשים אין סכין אותן בשמן ביום טוב. ואין טשין אותן במטלת. ואין מפיגין אותן בצונן כדי לחסמן. ואם בשביל לאפות בהן מותר. אין [ד]מלבנין את האבנים* לצלות או לאפות עליהן מפני שמחסמן. ומסיקין ואופין בפורני ומחמין חמין באנטיכי: **יב** [ה]אין עושין גבינה [ט] ביום טוב שאם גבן מערב יום

*נ"ל הרעפים.

השגת הראב"ד

*אבל לגבל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כבר כתבנו בהלכות שבת שכל זה שבוש עכ"ל:

א טור סי' תנו סמ"ג לאוין עט: ב טור סי' תקז וע"ש סמ"ג לאוין ע"ס: ג שם: ד טור סי' תקח: ה טור סי' תקי סמ"ג שם:

י אין אופין בפורני חדשה וכו'. ברייתא סוף התכיל (ביצה ל"ד.) אין אופין בפורני חדשה שמא תפחת. ופירש רבינו מפני הפסד הלחם וימנע משמחת יו"ט והרשב"א ז"ל פירש וכולא סורה שלא לצורך ודברי רבינו עיקר. **אין** גורפין תנור וכירים וכו'. משנה שם (דף ל"ב) אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין. ובגמרא תני ר' חייא בר' יוסף קתיס דר"י ואם אי אפשר לו לאפות אא"כ גורפו מותר דביתהו דר' חייא כפל אריתא לתמרא ביו"ם אמר לה ר' חייא חזי דאנא רפקא מעליא בעינא סיק א"ל רבא לשמעיה פווי לי בר אווזא ואזדהר מהרוצא וכל זה בהלכות. ולזה כתב הרשב"א ז"ל ואם אי אפשר לו לצלות אלא בדוחק ומחירה שמא יהדוך הגלי אם ינע בלבנה והעפר בתוך התנור גורף ואינו נמנע אם נפל שם ביו"ט ע"כ. ורבינו לא חלק בין נפל ביו"ט לנפל מעיו"ט לפי שמעשה דרבי חייא כך היה ולאו דוקא ביו"ט ולפיכך לא הזכיר רבינו כלל מעשה זה. וכתב הרשב"א ז"ל ולגרוף את התנור מן האפר והגחלים לאחר הסקה ירלה לי שהוא מותר ואע"פ שהוא רכבה אי אפשר בלא כן וכשם שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש כך מותר לכבות לצורך אוכל נפש והרי זה כמניח בשר על הגחלים, עכ"ל. וכן נהגו: וסותמין פי התנור וכו'. שם אמר ליה רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביומא טבא א"ל אן תבריקתא דפרת שמכין כלומר אין אנו גובלין טיט ביו"ט אלא אריקתא דפרת שמכין והוא הטיט והרפש שבסיבות הנהר אמר רבא והוא דשייריה מאתמול ע"כ בהלכות. ומותר לגבל את האפר וכו'. שם אמר רבינא קטמא שרי, ובהלכות שהאפר אינו בר גיבול ולפיכך מותר לגבול ביו"ט לטוח בו פי התנור על האוכל או על הגלי ע"כ וכן פירש"י ז"ל. ובתשובות א"א כבר כתבנו בהל' שבת שכל זה שבוש עכ"ל. דעתו ז"ל שהאפר ישעת נתינת הטיט הייבן על גיבולו והוא מפרש וקיימא שרי לסתום התנור באפר וכבר דחה הרשב"א ז"ל פירוש זה והכריח שלגבל האפר מותר. ונתן טעם לדבר שאפילו יהיה אפר בר גיבול כיון שמתייבש לשעתו ואי אפשר לגובלו מעיו"ט מותר לגבלו ביו"ט ונמצאו דברי רבינו שבכאן קיימין אבל דין האפר אם יש חיוב בגיבולו בשבת כבר כתבתי פרק שמיני מהלכות שבת מה שנראה לי בפירוש לרבינו ולדעת הלכות:

יא תנור וכירים חדשים וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד.) ת"ר תנור וכירים חדשים הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר אבל אין סכין אותן שמן ואין טשין אותם במטלית ואין מפיגין אותן בצונן כדי לחסמן ואם בשביל לאפות כהן מותר ומפיגין אותן בצונן בלהוד קפי שאם מפיגין בצונן להפיג הוטן: **אין** מלבנין את הרעפים וכו'. משנה שם (דף ל"ג) אין מלבנין את הרעפים לצלות עליהן ביו"ט ובגמרא מאי קא עביד אמר ר' יוחנן הכא ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן ואמרי לה מפני שצריך להכין. ורבינו לא הזכיר חדשים לפיכך נראה שהוא מפרש ואמרי לה דאפילו ישנים אסור מפני שמתחסמן בכל פעם שמלבנן ולפי שאמרו מפני שצריך לבדקן אמרו מפני שצריך להסמן אי נמי דה"ק מפני שצריך ללבן כל כך עד שיתחסמו והא שבהלכות לא הביאו אלא הבנה כפשטה ולא חלקו בין חדשים לישנים לפי שהן שוסקין כלשון אחרון וכפי מה שפירשתי אבל הרשב"א ז"ל פסק ג"כ כלשון אחרון וכתב דוקא רעפים חדשים: ומסיקין ואופין בפורני וכו'. ברייתא כלשונה שם (דף ל"ד.) ופירוש אנטיכי יורה גדולה ואין חוששין שמא יאמרו לחול הוא עושה:

יב אין עושין גבינה וכו'. שבת פ' ר"א דמילה (דף קל"ד.) א"ל אביי לרבה מאי לגבן א"ל אסור ומאי שנא מליסה התם לא אפשר הכא אפשר. פירוש לא אפשר דלא מעיילא כולי האי אם נעשית מבערב:

אבל

לחם משנה

י תנור וכירים. כתב ה"ה ז"ל ורבינו לא חלק בין נפל ביו"ט וכו'. וא"כ היכא דנפל בעיו"ם אמאי שרי הא הוי מכשירין דאפשר לעשותן מעיו"ט וי"ל דדילמא היה סבור שלא יתהפך המאכל בעבור זה והשתא רואה שמתהפך

יא אין מלבנין את *הרעפים וכו'. כתב הרב המגיד דלדעת רבינו ז"ל אין חילוק בין חדשים לישנים. ונראה דלדעתו ז"ל מה שהוזכר בגמרא פרק המביא (דף ל"ד.) הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום לבון רעפים נגעו בה היינו ללישנא דחשוש דצריך לבדקן אבל ללישנא דצריך נהסמן אפילו שלא יהיה חדשה והשתא ניחא מה שהשיג הראב"ד ז"ל על רבינו ז"ל בפ"ם מהל' שבת במ"ם אחד נתן את הלור וכו' שהשיג שם עליו הראב"ד ז"ל דבגמרא מוקי לה בקדירה חדשה ואמאי לא הזכירה שלבי ח"ם ה"ה ז"ל כאן ניחא דלא הזכיר שם רבינו ז"ל קדרה חדשה משום דהוא ז"ל סבר כלישנא דצריך להסתן ולהאי לישנא אין חילוק בין חדשים לישנים כמו שפסק כאן וה"ה ז"ל לא הלין שם בעד רבינו ז"ל שסמך על מה שכתב כאן. ומ"ש ה"ה ז"ל אי נמי דהכי קאמר תפי שצריך ללבן כל כך וכו'. ביאור דבריו דבההלה קאמר כל ליבון מתחסם והיינו אישו דמתחסמן והבהא דקאמר דפע"ג דכל ליבון אינו מתחסם מ"מ צריך לליבון גדול שיתחסם והאי ליבון של רעפים דעביד השתא ליבון. גדול הוא ומתחסם או אפילו שלא יהיה לבון גדול כל כך אכבר דאסור מפני שמסייע לחסום:

*ברמב"ם נדפס האבנים וצ"ל שהוא ט"ס שצ"ל את הרעפים וכן הוא כתשנה וכן כתב המגיד:

יב אין עושין גבינה ביו"ט וכו'. פ' ר"א דמילה (דף קל"ד) א"ל אביי לרבה וכו' מאי שנא מליסה התם אפשר הכא לא אפשר וא"ת אין עלה כדעת ה"ה ז"ל בפרק רא"שון שהשיג על הראב"ד ז"ל שכתב שהטעם שלא הותר בתלוש אינו מספיק לברירה ונסחיטה וכו' דמשמע דהוא סבור כדעתו ז"ל דאינו תחלק בין אפשר ללא אפשר דזה אי אפשר דהרי בגמרא חילקו כאן כמנבן בין אפשר ללא אפשר. ועוד נבי שחיקת הבלין אמרו בגמרא בפ"ק (דף י"ד) דטעמא משום דלא אפשר לעשותן מעיו"ט דמפיגין טעמן. וי"ל דהוא ז"ל סבר בדעתו דאין חילוק בין אפשר ללא אפשר לאסור או להתיר הדבר מן התורה דמה שחלקו בגמרא בין אפשר ללא אפשר הייט מדרבנן כמו שכתב הר"ן ז"ל בר"פ אין נדין ולכך הקשה דמאחר דנראה טנהו לאסור הכל מן התורה דאין היתר אלא מושתרהם דהייט להלוש מאי שנא דכל השאר אסיר מן התורה ועוד דהכי מוכח מהירושלמי כמו שכתב הר"ן ז"ל שם בר"פ אין נדין א"כ מה טעם לאסור ברירה סחיטה והרקדה מן התורה. עוד אפשר לומר דאפילו הוא ז"ל סבור דסחיטה והרקדה הותרה מן התורה אלא שרבנן אסרוה משום דאפשר כמו תנבן ת"מ הקשה עליו ה"ה ז"ל דכיון דסוף סוף צריך לפירש רבינו ז"ל ופעתו לבד אינו מספיק א"כ מוטב שיאמר טעם רבינו ז"ל בכל ואין אנו צריכים לטעמו כלל. עוד אמרו שם בפרק ר"א דמילה לתעלה מזה א"ל אביי לרב יוסף מאי שנא תכברא אגותרי פירוש שנלין אוהו ביו"ם אע"ג דמכבה א"ל התם לא אפשר הכא אפשר ע"כ. נתגלה מכאן תבוכה גדולה לה"ה ז"ל במה שכתב פרק ראשון שדעת רבינו ז"ל שכיון שבקדירה אין הפסד אע"ג דבקלא מתנה יש הפסד לא פלוג רבנן ומשום הכי אסרו הליבת ירק אע"ג דלא אפשר שיהיה נכלל בכלל הקדירה, והשתא קשה דה"כ בסרא אגותרי אע"ג דלא היה אפשר לנו לאסור כיון שהכיבוי נאסר כמו שכתב רבינו ז"ל בפרק שלאחר זה וכשם שאין מכבין את האש כך אין מכבין את הנר ואם כבה לוקה א"כ ראוי לנו לאסור בסרא אגותרי חע"ג דאפשר כיון דתלאכת הכבוי נאסרה אע"ג דתכבה כלאחר יד הוא מ"מ ראוי להסיר כמו הליסת ירק כלאחר יד שאסור משום שנאסרה הקדירה. ועוד קשה ממה שכתב רבינו ז"ל ואם כבה לוקה כיון דהותר מלאכת הכבוי לצורך אכילה דהיינו בסרא אגותרי וגם לגרוף את התנור כמו שכתב הרשב"א ז"ל לעיל בפרק זה. א"כ נימא מתוך שהותר הכבוי לצורך הותר נמי שלא לצורך. ויש לומר דבשלמא בהליבת ירק אמרינן דכיון דנאסרה קדירה שהיא לצורך אכילה נאסר הליבת ירק אע"פ שהוא לצורך אכילה משום דלא פלוג רבנן אבל לא נאסר בעבור כן דמשום שנאסר כבוי שלא לצורך יאסר כבוי לצורך דלא שייך לומר אהא לא פלוג רבנן כיון שהם שני ענינים הלוקים דהאי לצורך והאי שלא לצורך דבשלמא בשהכל לצורך אמרינן לא פלוג וכן אין ראוי לומר מתוך שהותר כבוי דלא הותר הכבוי לגמרי אלא כבוי כלאחר יד ומשום הכי לא שייך לומר מתוך. אחרי כתבי [זה] ראיתי להרי"ף ז"ל בפ"ק דביצה דגרים בהך דר"א דמילה מאי שנא מכברא אגומרי התם ליכא כבוי הא איכא כבוי. ומפני כן היה סראה לומר דרבינו ז"ל גרים כן והשתא לא קשה כלל מכל מה שהקשינו אלא שמכל מקום קשה

מגדל עוז

כיצד יעשה עד כמלא נחם. פרק אלו עוברין (דף מ"ו): אין אופין בפורני חדשה עד שריכה עליהם. פרק המביא כדי יין (דף ל"ד). אבל לגבל עד פי התנור: כתב הראב"ד ז"ל כבר כתבנו בהלכות שבת וכו': ואני אומר שהוא ז"ל כתב כך ולא כתבתי כהשך שם תנור וכירים עד באנטיכי. פ' המביא כדי יין (דף ל"ד). אין עושין גבינה עד סעם. פרק ר"א דמילה (דף קל"ד) גמרא מתניתין דעושין כל צרכי מילה:

הגהות מיימוניות

בירושלמי מסכת חלה אחלת ח"ל וכן כתבו התוספות ע"ש, ע"כ: [ו] כל זה בחלת א"י אבל בח"ל אומר ר"י דאנן שרינן לקרות לחלה שם ביו"ט בעודה עיסה ולאפותה אע"ג דפסקינן בגמרא כר' אליעזר אם יש בעיר כהן קטן שלא יצאה טומאה מגופו וכן פסק בה"ג בהלכות פסח בשם רב כהן ריש מתיבתא ואפילו ליכא כהן קטן אי איכא כהן גדול שרי דהא חזי ליה ע"י ביטול ברוב כדאמרינן בפ' ער כסה רב מבטל ליה ברוב תולין ואכיל לה בימי טומאתו והיכא דליכא כהן כלל אומר ר"י דשרי אי ק"ל כרבא דאית ליה התאיל אי מיקלעי אורחים ע"כ תום'. וכן פסק בספר התרומה שאם יש כהן בעיר אפילו הוא גדול מותר לאפותה אבל אם אין שם כהן כלל יעשה ככתוב בעמור ומותר לטלטלה כמבואר לנו בהלכות חלה בספר התרומה אבן ת"ג ור"ת כתבו דאפילו אין שם כהן מותר לאפותה וק"ל כרבה כדפר"י. וראב"ן פסק אם אין שם כהן קטן שלא יצא טומאה מגופו עבדינן כרבי אליעזר פירוש כבעמוד וכס"ה וכן כתב מהר"ם דהכי שפיר טפי בלי בכישול, ע"כ: [ז] לשון ס"ה גר' בירושלמי ר' יהודה ב"ר שמעון אורי סרוחק לחביא בידה חדשה מבית האומן לשפות עלה קדירה ביו"ט ויש ללמוד מכאן שאסור לבשל בקדרה חדשה ביו"ט בתחלה וצריך לתת על האש מבעי"ט ויש לחלק בין בידה לקדירה שלנו עכ"ל, אמנם מהר"ם הנהיג לבשל בכל קדרה מעיו"ט אם רוצים לבשל בה ביו"ט וכן כתבו התוס משום דחוסומי קא מחסם לה וכן מצאתי בתוס' ריו"ם של ה"ר משה מפירו"א בהה"ר מאיר דאסור אם לא מרוחק כגון דאין לו מה יאכל. ע"כ: [ח] וכן פירש"י הא דאמר רבינא קיטמא שרי עיין פס"ח מהלכות שבת: [ט] אפילו להעמיד חלב אסור דגרסינן בירושלמי מהו להעמיד חלב ביו"ט פירוש כגון שחלבו מעיו"ט וספיים אם אתה אומר כן אף יחלב ומעמיד ממנו לחול א"ח, ע"כ:

יום טוב אין בזה חסרון טעם *אבל דכין את התבלין [ו] כדרכן שאם ידוך אותן מבערב יפוג טעמן. אבל מלח אינו נידוך ביום טוב אלא אם כן הטה המכתש [כ] או שידוך בקערה וכיוצא בה כדי שישנה. שאם שוחק המלח מערב יום טוב לא יפוג טעמו. ואין שוחקין את הפלפלין [ל] בריחיים שלהן אלא דך אותן במדוכה ככל התבלין:

יג *אין כותשין ־את הריפות במכתשת גדולה. אבל כותשין במכתשת קטנה שזה הוא השינוי שלה. ובארץ ישראל אפילו בקטנה אסור שהתבואה שלהן [מ] טובה היא ואם כותשין אותם מערב יום

טוב

א טור סי' תקד וש"ע סמ"ג שם: ב טור שם סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

אבל דכין את התבלין וכו'. משנה וגמ' פ"ק דיו"ט ופסקו בהלכות בשם הגאונים דתבלין נידוכין כדרכן והמלח מדוך בשינוי וכן עיקר. וכן כל הנידוכין נידוכין כדרכן כגון כרשים ושום ושחלים וכיוצא בהן ועושין קונדיטון ביו"ט וכל זה בכלל דברי רבינו:

אין שוחקין את הפלפלין וכו'. פרק יו"ט שחל (ביצה כ"ג.) ר' אליעזר ב"ע מתיר לשחוק את הפלפלין בריחים שלהם וחכמים אוסרים וכתב הרשב"א ז"ל ירצה לי שאסור לטחון את החרדל ברחים שלו שהרי זה דומה לשחיקת הפלפלין בריחים שאסורה אבל נדוך הוא כדרכו:

יג אין כותשין את הריפות וכו'. פ"ק (דף י"ד.) ת"ר אין עושין טיסני ואין כותשין במכתשת ואמרו דברייתא משמע דאפי' במכתשת קטנה אסור והקשו והא תניא אין כותשין במכתשת גדולה אבל כותשין בקטנה ותירץ רבא לא קשיא כאן לן וכאן להם פי' לן מותר בקטנה וכן מוכרח בגמרא שם. ולזה כתוב בהלכות גבי ברייתא דאסוגה כא מתניתא אוקימנא לבני ארץ ישראל אבל לדידן כותשין במכתשת קטנה וזה דעת רבינו שבכל מקום חוץ מארץ ישראל מותר לכתוש בקטנה ונתן טעם לאסור בני א"י מפני שהתבואה שלהם טובה. ובהשגות א"א אין הדעת נוחה מזה הטעם וכו'. ולפי דבריו כל מקום שאין רגילין הרבה בדייסא הרי הוא כארץ ישראל. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ודעת רבינו כדעת ההלכות ואין נלמד מן הפירושין הנראה:

הקמח

כסף משנה

יב אבל דכין את התבלין וכו'. בפ"ק דביצה (דף י"ד.) תנן בש"א תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובמגן הפרור וב"ה אומרים תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן והמלח במדוך של עץ ובגמרא דכ"ע מיהא מלח בעיא שינוי מ"ט רב הונא ורב חסדא חד אמר כל הקדרות צריכות מלח ואין כל הקדרות צריכות תבלין וחד אמר כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה מאי בינייהו איכא בינייהו דידע מאי קדרה בעי לבשולי אי נמי במוריקא. ופירש"י כל הקדרות כל מין תבשיל צריכות מלח הילכך אפשר הוה ידע דאיבעי ליה לחכם ואין כל הקדרות צריכות תבלין ואדם אינו יודע מה יעלה בלבו לאכול למחר. מפיגים טעמם מפיגים טעמם אם ידוכם מאתמול. דידע מאתמול מאי קדרה בעי לבשולי לליתנא קמא בעי שינוי ללישנא בתרא לא בעי שינוי. א"נ תבלין של מוריקא איכא בינייהו שיש קדרה שמתבלין אותה בכרכום ואינו מפיג טעמו אם ידוך מבע"י והוא לא היה יודע מה יבשל למחר ללישנא בתרא בעי שינוי ללישנא קמא לא בעי שינוי. ואיתא נמי בגמ' אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנידוכין נידוכין כדרכן ואפילו מלח והא אמרת מלח בעיא שינוי הוא דאמר כי האי תנא דתניא אמר רבי מאיר לא נחלקו ב"ש וב"ה על הנידוכין שנידוכין כדרכן ומלח שאפשר לא נחלקו אלא לדוכה בפני עצמה שבש"א בפך ובמגן הפרור נגלי אבל לא לקדרה ובה"א לכל דבר. ופירש"י דלב"ה מלח נידוך כדרכו בלא שום שינוי ואיתא נמי בגמ' א"ל רב לרב אחא ברדלא כי דייקת אגלי אגלויי ודוך ופירש"י הפה המדוכה על לדה דסבר כשמואל דאמר נידוכים כדרכה במדוך ומיהו שינויא זוטא בעי. ואיתא נמי בגמרא רב ששת שמע קל בוכנא אמר האי לאו מניה דביתאי ודילמא אגלויי אגלי דשמעיה דהוה נליל קליה דילמא תבלין כמו תבלין עבותי מגבה קלייהו פי' כשמשברים הגרעינים שמע קולם כמגבהים קרוסינ"ס. ופסק הרי"ף כרב יהודה אמר שמואל דאמר כל הנידוכים נידוכין כדרכן ואפילו מלח וכתב וכא דרב דאמר אגלי ודוך אוקמוה רבוותא במלחא אבל תבלין לא בעו גלויה ומסתייע הדין סברא מהא דאמרינן רב ששת שמע קל בוכנא וכו' והשמיט הרי"ף דברי רב הונא ורב חסדא ותמה הר"ן למה השמיטם דהא כי היכא דבעינא לאתנוחין דכ"ע מלח מיהא בעי שינוי מ"ט ויהבי טעמא רב חסדא ור"ה מר כדאית ליה ומר כדמ"ל ה"נ איכא למבעי אהך מסקנא מ"מ מלח בעי הגלאה אפי' מתבלין ואיצטריך לטעמייהו דרב חסדא ורב הונא וא"כ הוה ליה להרי"ף לאתויינהו בהלכות. אבל י"ל דמאי דמ"ל רב אגלי ודוך חומרא בעלמא הוא דליהוו תאי כרב יהודה אמר שמואל דאמר כתנא דברייתא ס"ל דאי כתנא דמתני' היכי סגי בהגבהה והא מדוך של עץ בעי אלא ודאי לחומרא בעלמא אמר דלמלח ליגלי טורחא וליתנא דרב ששת נמי דאמר האי לאו מנו ביתאי הוא הכי מוכח טעמא שהוא יחמיר על עצמו דבמילתא דאיסורא ממש לא שייך האי ליתנא וכיון דמשום חומרא בעלמא עבדי הכי דילמא לא מחמרי אלא במלח דלעולם איה נה הרתי שכל הקדרות צריכות לה והאינה מפיגה טעמה אבל בחדא מינייהו לא מחמרי ומוריקא נמי וידע מאי קדרה בעי בשולי אף על גב דלית בה הרתי אפשר אלא כתמימות בו דכיון דחומרא בעלמא היא וכדרכן אין לנו בה אלא מלח ומן הפעמים שכתבנו ועוד מפני שהיא מדוכה יפה בהגבהה מפני דקותה מש"כ בתבלין עכ"ל. וקשה לי

קצת

השגת הראב"ד

*אין כותשין את הריפות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין הדעת נוחה מזה הטעם אלא אנשי בבל עיקר תבשיליהן דייסא שאוכלין בו פלחם וכיון שאין אותם נמדוכה מכתשת גדולה ומכתשת קטנה הרי היא להם שינוי גדול אבל אנשי א"י די להם כל הימים בקטנה ואין בה שינוי עכ"ל:

לחם משנה

קשה דלמה כך היא גירסת רבינו ז"ל איך כתב לקמן בפרק ד' ומותר לטמן תחת האפר וכו' כמו שמותר לצלות בשר על גבי גחלים ע"כ, ואם הוא גורס כגירסת הרי"ף ז"ל איך כתב ליצלה אין מעשנים מפני שהוא מכבה וכאן כתב מידי דהוה אבשרא אגומרי משמע דסבירא ליה דבשרא אגומרי מכבה דלגירסת הרי"ף ז"ל בהא דאמרי מידי דהוה אבשרא אגומרי פליג אמאי דאמרי לעיל דאסור משום מכבה דסבירא ליה דלאו מכבה ומפני כן אמר דהוי כמו בשרא אגומרי דלא הוי מכבה כמו שמפורש כל זה שם בהר"ן ז"ל בפירוש ההלכות, ועם היות שאמר לדחות זה ולומר שמה שכתב רבינו ז"ל משום מכבה לאו בעוי ממש הוא דיהק הוא כל זה. ואם סרמה פירוש הר"ן ז"ל בדעת ההלכות הסך רואה שאי אפשר לומר כן בדברי רבינו ז"ל ואין כל זה במשמע דבריו:

אבל דכין את התבלין וכו' אבל המלח אינו מדוך. קשה דודאי האי מלח לאו הוי מכשיר אוכל נפש אלא אוכל נפש כמו שהכריח הר"ן ז"ל בפ"ק דביצה דא"כ כיון דאפשר לעשותו מבערב למה הותר על ידי שינוי הא לא אשכחן דמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מעיו"ט דלישתרו בשינוי וא"כ על כרחין אוכל נפש עצמו הוא וא"כ קשה כיון דשחיקת תבלין כתב ה"ה ז"ל לעיל בפרק ראשון דהוו מכשירין שהרי כתב וכ"ל שהקלו במכשירין לפי שהן נאכלין וכו' א"כ אמאי לא חירצו בפ"ק דביצה (דף י"ד) כשאמרו דתבלי מגמה מלח בעיא שינוי מאי טעמא אמאי לא תלקו דתבלין הן מכשירין והקלו במכשירין ומשום הכי לא בעיא שינוי אבל מלח דהוי אוכל נפש בעיא שינוי שהקלו במכשירין ספי כמ"ש ה"ה ז"ל בפרק ראשון. ועוד קשה דהרי אמרו כאן בהפך דהקלו באוכל עצמו ספי דהא מלח (דהיינו) שאפשר לעשותו מבערב מותר ביו"ט ע"י שינוי אבל מכשירין דאפשר לעשותן מעיו"ט לא אשכחן דלישתרי על ידי שינוי כמ"ש הר"ן ז"ל. מיהו לזה יש לומר דהוא ז"ל סבור כהראב"ד ז"ל דס"ל דדיכת מלח הוו מכשירין ומ"מ מותר על ידי שינוי משום דכל הקדירות צריכות מלח ולא סגי בלאו הכי וכן כתב בשמו הר"ן ז"ל בפרק המביא שכתב גבי ניקוש. ותירץ הראב"ד ז"ל כיון דאי אפשר בלא מלים לאפות ולבשל עשו אותו כדיכת מלח שהתירו אותה ע"י שינוי ע"כ. אבל מ"מ קשה דאיך כתב דהקלו במכשירין יותר מבאוכל נפש עצמו דהא בגמרא בפ' אין צדין (דף כ"ח:) דרמי רבנן הוא ולא מכשיריו ואוכל נפש מותר אבל מכשירין אסור והכי קי"ל כרבנן. וא"כ קשה איך נקל יותר במכשירין מבאוכל נפש עצמו דלאין סברא לומר כן וכמו שכתב הר"ן ז"ל גבי משחות. וי"ל דמ"ש ה"ה ונראה לומר דהקלו במכשירין לאו משום דראוי להקל במכשירין יותר מבאוכל נפש דלדרבה יותר יש להקל באוכל נפש אלא דמפני שהוא הקשה שם דהיכי דכתישת ירק אמרינן דאסור אסורה מפני שהיא תולדת קצירה ולא פליגי רבנן ג"כ מיהא בשחיקת תבלין שהוא תולדת טחינה שיהיה אסורה משום דלא פליגי רבנן לכך תירץ דלא דמי דכתישת ירק כתלישת ירק כיון דהקצירה והתלישה הכל הוא אוכל כיון דהכל דבר אחד דהוא אוכל אמרינן לא פליגי רבנן בין אוכל לאוכל אבל הכא תחינה הוי כאוכל ושחיקת תבלין הוי מכשירין א"כ אין הכל דבר אחד:

אבל דכין את התבלין וכו'. כתב ה"ה ז"ל וכן כל המדוכין נדוכין כגון כרשים וכו'. ודבר תימה הוא זה שהרי בגמרא לבאי טעמא דמפיגין טעמן אמרינן דמוריקא הוי כמו מלח דאינו מפיג טעמו ובכר תמה על זה הרב ב"י בטור א"ח סי' תקכ"ד ע"ש. ונראה לי לתרץ בזה דכיון דקיימא לן כשמואל דכל הנדוכין נדוכין כדרכן דמשמע אפילו מוריקא דהכי כייל לישנא דכל ומלח לא בעיא שינוי גמור אלא שינוי קצת א"כ כיון דהוא דבר קל כל כך ראוי לנו לומר דבכל שאריס הלך אחר המקל כמו שכתבו שם התוס' והקפיד כקולא דכל חד ואפילו בקדירה קדירה דמי לביטול א"נ מוריקא נדוכין כדרכן לבד מלח דלכל הטעמים אסור. וא"ת כיון דלא נפקא לן מידי בין טעם דכל הקדירות צריכות מלח וטעם דמפיגין טעמן למה כתב רבינו ז"ל טעמא דמפיגין טעמן. ויש לומר דנראה לו טעם ברור יותר דהוא דבר מוסכם להם כמו שכתב הרב ב"י ז"ל:

יג ובא"י אפילו בקטנה אסור וכו'. וא"ת ולמאי אינו מותר על ידי שינוי כמו גבי מלח דאע"ג דאפשר לעשותו מבערב מותר על ידי שינוי ועוד נהוה לארץ למה לי מכתשת קטנה כיון דאי אפשר לעשותו מעיו"ט לא בעי שינוי. מיהו לזה יש לומר דמכתשת גדולה מחזי כעובדי דחול ודמי לריחיים של פלפלין דאסור משום כאי טעמא. ולקושיא הראשונה יש לומר דאפשר דבמלח הקלו משום דכל הקדרות צריכות מלח והוא דבר מוכרח כמו שכתבנו:

הקמח

הגהות מיימוניות

[ו] כתב רבינו יהודה בשם ר"י כי ה"ר יוסף התיר לדוך שומין ביו"ט ולקחת חבוסר לדוך בתוך השומין הנדוכין ולסחוט משקים שבבוסר על השומים כשום דהוי משקה הבא לאוכל כסחיטת אשכול בקדרה דגרסינן פרק חבית אמר ר"י אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקערה או לתוך הקדירה וכו' כדלעיל בהלכות שבת פ"ח ור"ת אוסר דדוקא ־קם אשכול של ענבים שהענבים ראויים לאכול אבל בוסר אינם ראויים לאכילה והאוכלן בשלה דעתו והוי כמו בורר אוכל כתוך פסולת ספר התרומה, ע"כ: [כ] א"ל רב אחא ברדלא לבריה.כי דייקת אגלויי מצלי והוק, ע"כ: [ל] מלינ"ל בלעז ובלשון אשכנז פעפ"ר מי"ל ויש בו שלשה כלים כדמוכח התם, ע"כ: [מ] רש"י. ור"י פי' מפני שיש להם הרבה עברים ואי שרית להו בקטנים יעשו בגדולים ויאמר בקטנים עשינו ובס"ת כתב כדברי רבינו המחבר, עכ"ל:

מגדל עוז

אבל דכין עד יפיג טעמו. פ"ק דביצה (דף י"ד): ואין שוחקין עד בכל התבלין. פ"ק דביצה (דף י"א) וס"ג דמסכת עדיות: אין כותשין את הריפות עד אין בכך כלום. פ"ק דביצה (דף י"ד): כתב הראב"ד ז"ל אין הדעת נוחה מזה הטעם וכו': ואני אומר אדרבה דעתי נוחה בטעם ר"מ ז"ל וראיתי בעיני לאחר שהכיתי לגת בגלי שהתבואה טובה ביותר ולוחחין אותה ולאחר שכתשין אותה וטיל ליטריה וקליף תרתי תלתי עברי עד סוף אדר. וכן משמע ליתא דסוף גמ' שמניחין דב"ש אומרים תבלין נדוכין גבי עובדא דרב פפי איקלע לבי מר שמואל ואייתו ליה דייסא ולא אכל מ' עד דהדקין ודילמא משמואל שנדוכה ומשני דשום קליף ליטריה טפי כדין. ורש"י ז"ל פירש אם הא לן והא להם לן בני בבל דלים נן עבדי דמלאי והא להו לבני ארץ ישראל דלית להו עבדי דמולאי ועושין בגדולים ואומרים בקטנים עשינו לפיכך אוסרין עליהם אף בקטנים עכ"ל. וכן פי' רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכאן ליתא דאוקימנא שלאי כי רב שמואל מר דאמרה פריעותא דעבדי ולאו לא נאמי לכתוב בזה בחבור אלא לגנות בעלי"ס:

טוב אין בכך הפסד: **יד** *הקמח [א]אף על פי שרקדו מערב יום טוב והסיר ממנו הסובין אין מרקדין אותו פעם שנייה ביום טוב אלא אם כן נפל בתוכו צרור או קיסם וכיוצא בהם. ואם שינה מותר כגון שירקד מאחורי הנפה או שריקד על גבי השלחן וכיוצא בשינוי זה: **טו** [ב]מוללין מלילות ומפרכין קטנית ביום טוב ומנפח על יד על יד בכל כחו ואוכל ואפילו בקנון או בתמחוי אבל לא בנפה ולא בכברה. וכן הבורר קטניות ביום טוב בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי אבל לא בנפה ולא בטבלא ולא בכברה: **טז** במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל בורר את האוכל ומניח את הפסולת. ואם היה [נ] טורח בברירת הפסולת מן האוכל יתר מטורח בברירת האוכל מן הפסולת אע"פ שהאוכל מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת: **יז** אין מסננין את החרדל במסננת שלה מפני שנראה כבורר. אבל נותנין ביצה במסננת של חרדל והוא מסתנן מאליו. ואם היתה המשמרת תלויה מותר ליתן לה יין ביום טוב. אבל לא יתלה [ס] בתחלה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ומערים ותולה את המשמרת לתלות בה רמונים ותולה בה רמונים ואחר כך נותן לתוכה שמרים:

אין

א טור סימן תקו׳ ב טור סי׳ תקי סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*הקמח אע"פ שרקדו וכו׳. כתב הראב"ד ז"ל אני אומר שהלכה כרבי יהודה ורבי ספיאס שאמרו שונין ואם נפל בו צרור או קיסם אסור ואם שינה מותר עכ"ל:

כסף משנה

קצת על דבריו דאי מיתרא הוא דהוה מתהדי הנך אמוראי במלח לדוכה ע"י שינוי ולא מן הדין לא ה"ל להרי"ף להביא אלא מימרא דרב יהודה דאמר כל הנדוכין נידוכין כדרכן ואפילו מלח דמשמע דתלת נמי לא בעיא שינוי כלל ולא ה"ל להביא דברי הנך אמוראי דמגלו אגלויי כיון דהומרא בעלמא הוא ולא מדינא. לכך נ"ל שהרי"ף פסק כמ"ד כל הקבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה שאחר שהדבר ניכר להם שהוא כן נקיטינן טוביה וכיון שכן ע"כ אית לן למימר דכי אמר ר"ה אפילו מלח נידוך כדרכו לא כדרכו לגמרי קאמר אלא לומר דלא בעי שינויא רבה כדמצריך הנך דמתניתין דאפילו לב"ה אסור לדוכה במדוך של אבן דליתא אלא במדוך של אבן נמי שרי ומש"ה קאמר כל הנידוכין נידוכין כדרכן ואפילו מלח אבל מ"מ מאחר שאינו מפיג טעמו שינויא זוטא מיהא בעי דהיינו דלילי אגלויי והיינו דקאמר רב אגלי ודוך והיינו נמי עובדא דרב ששת. וכן נראה מדברי רבינו שכתב דכן את התבלין כדרכן שאם ידוך אותם מערב יפיג טעמם אבל מלח אינו נידוך ביו"ם אא"כ הטה הקערה או שידוך בקערה וכיוצא בה כדי שישנה שאם שחק המלח מעיו"ם לא יפיג טעמו. ומיהו לפי דרך זה הוה ליה להרי"ף ולרבינו לכתוב דמוריקא בעי הגלאה כיון שאינו מפיג טעמו ונשלמא לרבינו שהזכיר במלח טעמא דאינו מפיג טעמו איכא למימר דממילא משמע דמוריקא כיון שאינו מפיג טעמו דינו שוה למלח אבל להרי"ף שלא הזכיר טעמא דהטנת טעם קשיא וגם לרבינו קשה לפי מ"ש ה"ה דסבר דכרכום דינו כשום דמשמע דאינו צריך שינוי כלל ואכבר שהם שנורים שיש בו קצת הפגת טעם ואע"ג דבגמ' אמרינן דאינו מפיג טעמו היינו לומר שאינו מפיג טעמו כ"כ כמו תבלין אבל מ"מ מפיג טעמו קצת ונהי דלמאי דהוה ס"ד דמלח בעי שינויא רבה לא הוה מדמינן לה לתבלין כיון שאין הפגת טעמו דומה לשלהם אבל למאי דאסיקנא דמלח לא בעי אלא שינוי כל דהו אלתא שחיקה לא תמירא טולי האי הילכך כיון דכרכום מפיג טעמו קצת אין להשוותו למלח. כנ"ל נומר להעמיד דברי ה"ה ודברי הרי"ף:

טז בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת וכו׳. נראה מדברי רבינו שהוא מפרש דכי אמריק פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי לאו למימרא מי איכא מאן דשרי לטלטל כדפירש"י אלא ה"ק מי איכא מאן דאמר כ"ד דשרי לברור פסולת מתוך אוכל דאיצטריך רשב"ג לאשמועינן דאסור ומשני לא צריכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא כלומר

מגיד משנה

יד הקמח אע"פ שרקדו מעיו"ט וכו׳. מדברי רבינו אתה למד שהרקדה ראשונה אסורה ביו"ט וכן העלה הרשב"א ז"ל ואפילו בשינוי אסור ויתבאר לך ממ"ש רבינו פ׳ ראשון כיצד אין קוצרין וכו׳ ולא מרקדין וכן נהגו ועיקר אבל לרקד פעם שנייה שנינו פ׳ אין צדין (דף כ"ט) ת"ר אין שונין קמח ביו"ט משום ר׳ ספיאס ור׳ יהודה בן בתירא אמרו שונין ומוין שאם נפל לתוכו צרור או קיסם שמותר לשנותו שם דרש רב הונא זוטי אסתתא דנהרדעא שונין קמח ביו"ט אמר להו רב נחמן פוקו ואמרו ליה שקילא מינותיה דהוא נגרא ושדייה אתרא פוק חזי כמה ניהולאתא רקדן בנהרדעא דביתהו דרב יוסף הוה נהלא קמחא אגבא דמהולתא אמר לה חזי דאנא ריפתא מעליא בעינא מיכל ומתוך כך יש פוסקין כרבי ספיאס ור׳ יהודה ששונין בלא שינוי. וזה דעת ההשגות שכתבו א"ם אני אומר הלכה כרבי יהודה ורבי ספיאס וכו׳. ביאור דבריו שאסור לסלק הצרור ביד אבל יכול לשנות הקמח ויש לו סמך בגמרא. אבל הרשב"א ז"ל פי׳ שמותר לסלקו ביד וזה נראה דעת רבינו שלא כתב איסור הנטילה ביד. ומה שהצריך רבינו שינוי בשלא נפל שם צרור נסמך על מה שאמרו שם דביתהו דרב אבי הוה נהלא קמחא אסהורא אמר רב אשי הא דידן ברתיה דרמי בר חמא אי לאו דחזאי בבי חמא לא הות עבדא. וזה המעשה נכתב בהלכות ומשמע דדוקא בשינוי והרשב"א ז"ל ובעל העטור הסכימו ששונין בלא שינוי:

טו מוללין מלילות וכו׳. פ"ק (דף י"ב.) אמר רבא מוללין מלילות ומפרכין קטנית ביו"ט ופירש רבינו שביו"ט מולל כדרכו בלא שינוי וכן דעת ההלכות. ומה שאמרו שם כיצד מולל והצריכו שינוי הוא בשבת כדוקא כמבואר פרק כ"א מהלכות שבת וכמו שכתבתי שם ואע"פ שיש חולקין כן עיקר. ודין המנפח מפורש שם בברייתא מנפח על יד על יד ואוכל ואפילו בקנון ותמחוי אבל לא בנפה וכברה ובשבת צריך שינוי כמו שנזכר פ׳ כ"א:

וכן הבורר קטנית וכו׳. שם (דף י"ד) משנה הבורר קטנית ביו"ט ב"ש אומרים בורר אוכל ואוכל וב"ה אומרים בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי אבל לא בנפה וכברה ולא בטבלא ובגמ׳ הניח רשב"ג אומר מחלוקת כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח הפסולת והקשו פסולת מרובה על האוכל פשיטא מי איכא למאן דשרי לא צריכא דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא. ופירוש בורר כדרכו שנוטל הפסולת וזו היא ברירה כדרכה שהתירו ב"ה כשהאוכל מרובה בשיעור ואין בברירת הפסולת טורח יותר מברירת האוכל. וכתב הרשב"א ז"ל שמה שאמרו אבל לא בנפה הוא מפני שיש בה בשבת חיוב חטאת ולא רצו להתירה ביו"ט. ומתוך הטעם הזה יצא לו שכל מה שיש בו בשבת חיוב חטאת כגון בורר שלא לאכול לאלתר אלא להניח לבו ביום אפילו ביו"ט אסור וכן הדין בשני מיני אוכלין וכבר נתבאר פרק שמיני מהל׳ שבת במה יש חיוב חטאת בשבת. ואני אומר כבוד הרב במקומו מונח שאין כל מה שיש בו בשבת חיוב חטאת אסור ביו"ט שהרי ברירת פסולת מתוך האוכל אפילו ביד יש בזה חיוב חטאת בשבת כנזכר פ"ח מהל׳ שבת וביו"ט מותרת על הדרך שנתבאר ולא אסרו נפה וכברה אלא משום דמחזי כבורר לימים מרובים וכן פירש"י ז"ל וזהו שלא הזכירו כלל ביו"ט בורר לאלתר או לבו ביום אלא כדי דינו כלופה ומבשל שמותר לאכול בו ביום ולשון דברי ב"ה מורה כן שאמרו בורר כדרכו ולא חלקו וזהו שבהלכות ובדברי רבינו לא מכר חלוק זה כלל כנ"ל ועיקר.

יז ואין מסננין את החרדל במסננת וכו׳. בברייתא במס׳ שבת פ׳ כ"א דמילה (דף קל"ד.) אין מסננין את החרדל במסננת שלו ואין ממתקין אותו בגחלת וביו"ט איירי כדמוכח במאי דאמרינן ואין ממתקין אותו דאי בשבת פשיטא וכן פירשוה הרב בעל העטור והרשב"א ז"ל והקשו בגמ׳ מאי שנא מהא דתנן נותנין ביצה במסננת של חרדל ותירצו התם לא מיחזי כבורר הכא מיחזי כבורר ע"כ: ואם היתה משמרת תלויה וכו׳. בשבת פ׳ כ"א דתולין (קל"ז) חכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביו"ט ואין נותנין לתלויה בשבת אבל נותנין לתלויה ביו"ט. ובגמרא (דף קל"ט.) אמר רבה בר ר"ה מערים אדם על המשמרת ביו"ט לתלות בה רמונים ותולה בה שמרים אחר ר"פ והוא דתלה בה רמונים ע"כ.

אין

לחם משנה

יד הקמח אע"פ שרקדו וכו׳. כתב ה"ה ז"ל מדברי רבינו ז"ל אתה למד שהרקדה ראשונה אסורה ביו"ט ע"כ. וצריך לתת טעם למה אסורה ע"י שינוי וכן שחיטה אמאי לא הותרה על ידי שינוי והרי בבורר התירו אפילו כדרכו בקנון ותמחוי. ומ"ש ה"ה ויתבאר לך וכו׳ לאו למימרא דדייקינן מהתם להודיה דאפילו בשינוי אסור מדקאמר אין מרקדין דהא אמר שם אין בוררין ובשינוי מותר וכן דשין ודש כלאחר יד מותר כגון מולל מלילות אלא הכי קאמר ומדאמר שם רבינו ז"ל דכל הרקדה אסורה וכאן לא נאמר שינוי אלא להרקדה שנייה משמע דבראשונה אסורה אפילו בשינוי עוד כתב ה"ה ז"ל וזה נראה דעת רבינו ז"ל שלא כתב איסור הנטילה ביד עיין מעתו בבית יוסף ז"ל סימן תק"ו עוד כתב הרב ז"ל וזה המעשה נכתב בהלכות משמע לאסורה דכוונתו להביא סיוע לרבינו ז"ל ממה שנכתב זה בהלכות וקשה דהלא נכתב ג"כ המעשה האחר דדביתהו דרב יוסף וכו׳ דאמר אנא ריפתא מעליא בעינא וזהו סיוע לתפרשים ז"ל ואדתידוק מסיפא הידוק מרישא ואולי י"ל דדעת ה"ה ז"ל לתרץ דברי ההלכות כדברי הרא"ש ז"ל דנהי דשינוי גדול כמו אגבא דמהולתא לא צריך אבל אסהורא ודאי צריך ולא פליגי עובדי אהדדי וסובר ה"ה דזו היא דעת רבינו ז"ל שכתב שירקד מאחורי הנפה או שירקד כו׳ כלומר או לכהות שירקד על גבי השלחן זה נראה לומר שהבין ה"ה בדברי רבים אע"פ שהרא"ש ז"ל לא הבין כן שכתב ודלא כהרמב"ם ז"ל שדימה שניהם יחד שכתב ואם שינה וכו׳ ע"ש. מ"מ דעת ה"ה כך הוא:

יז אין מסננין את החרדל וכו׳. כתב ה"ה וביו"ט איירי כדמוכח במאי דאמרינן ואין ממתקין דאי בשבת פשיטא. וקשה דמסי היה לו להקשות קושיא אלימתא דאי בשבת איך אמרו שם בגחלת של מתכת מותר וכי בשבת אפשר להתיר כן אלא נראה שלא חש דהא נמי ראיה מעליתא היא:

אין

מגדל עוז

הקמח אע"פ שרקדו עד וכיוצא בשינוי זה: כתב הראב"ד ז"ל אני אומר שהלכה כרבי יהודה וכו׳:
ואני אומר אנחנו גורסין ר׳ ספיאס ור׳ יהודה. סוף פרק אין צדין (דף כ"ט) והוא ז"ל יש לו מקצת פנים בהלכה וכדעת מקצת רבותינו בעלי התוספות ז"ל אבל ר"י אלפס והבאים אחריו ור"ז בעל המאור והרמב"ן ז"ל פסקו כר"מ ז"ל וכן מוכח סוגיית ההלכה והמעשים שם. מוללין מלילות עד ומניח את הפסולת. פ"ק דביצה (דף י"ב): אין מסננין את החרדל עד סוף הפרק. פר"א דתולין (דף קל"ז)

הגהות מיימוניות

[נ] צ"ע דגרסינן גבי פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי ופירש"י מי איכא מאן דשרי אפי׳ לטלטלו הא בטיל ליה מיעוטא לגבי רובא וה"ל כולה פסולת ולא חזי כו׳ לא צריכא כו׳ וכן פי׳ התוס׳ משמע דהכ"ג אסור אפילו לטלטל האוכל ומוקי לה במסקנא דנפיש בטירחא וכו׳ אבל לדברי רבינו המדבר פירוש מי איכא מאן דשרי לברור הפסולת מתוך האוכל וכה הוצרך להשמיענו פשיטא שכן הוא ואפילו ב"ה מודים בזה דילמא יטרח טרחא יתירתא בחנם ביו"ם כיון דיכול למעט טרחו בברירת האוכל וכדבריו משמע מלשון הספר דקאמר פשיטא, כנ"ל: [ס] כחכמים ולא כרבי אליעזר דאומר תולין לכתחילה, ע"כ:

פרק רביעי

א *אין ימוציאין את האש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן הסתכות. כגון שחוככין אותן זו בזו או מכין זו בזו עד שתצא האש. וכן הנפט החד ביותר שהוא במים שמנידין אותם עד שידלק. או כלי זך קשה או זכוכית מלאה מים שמניחין אותה כנגד עין השמש עד שיחזור נגהה לפשתן וכיוצא בו וידלק. כל זה וכיוצא בו אסור ביום טוב. שלא הותר ביום טוב אלא להבעיר מאש מצויה. אבל להמציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב: **ב** אף על פי שהותרה הבערה ביום טוב שלא לצורך באסור לכבות את האש אפילו הובערה לצורך אכילה. שהכבוי מלאכה שאין בו צורך אכילה כלל. וכשם שאין מכבים את האש כך אין מכבים את הנר ואם כבה לוקה כמי שארג או בנה: **ג** אין מסלקין את פי הנר למעלה [א] כדי שתכבה. ואין מסירין את השמן ממנו ואינו גחותך את ראש הפתילה בכלי. [ב] *אבל נופץ את ראשה בידו. דאגודה של עצים שהודלקה במדורה כל עץ שלא אחזה בו האש [ג] מותר לשמטו ואינו דומה למסיר שמן מן הנר: **ד** האין מכבין את הדליקה כדי להציל ממון ביום טוב כדרך שאין מכבין בשבת אלא מניחה ויוצא. ואין מכבין [ד] את הנר מפני תשמיש המטה אלא כופה עליו

השגת הראב"ד

*אין מוציאין את האש וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ויאמר מפני שהוא מוליד ואין כאן הכנה והוא הטעם שמפרש בגמרא עכ"ל:

*אבל נוטף את האש וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ואפילו במתם שהרי אמרו מוהטין עכ"ל:

א טור סימן תקב סמ"ג לאוין עה: ב טור סימן תקיד סמ"ג שם: ג מ' במור שם: ד טור סי' תקב: ה טור סי' תקיד סמ"ג שם:

מגיד משנה

פ"ד א אין מוציאין את האש וכו'. משנה פ' המביא כדי יין (ביצה ל"ג) אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן המים ובגמרא פ"ס משום דקא מוליד ביו"ט ע"כ. ובהשגות כתוב א"א ויאמר מפני שהוא מוליד וכו'. ואני רואה כאן מקום להשיג שהרי אין זה כביצה שנולדה שאסורה לפי שאין זה דבר הראוי בעצמו אלא לבשל או לאפות בו. ונראה שאם כוונה שמותר להשתמש בו ולא אסרוהו אלא מפני שלא היה לו להוליד כיון שאפשר לו מבערב. והטעם הזה כתב נ"ל הרשב"א ז"ל וכדברי רבינו:

ב אע"פ שהותרה הבערה ביו"ט וכו'. דין הכבוי מבואר פ' יו"ט שחל (דף כ"ב) ובהרבה מקומות. וכן כבוי הנר מבואר שם:

ג אין מסלקין את פי הנר למעלה וכו'. פ' יו"ט שחל עולא איקלע לבי רב יהודה קם שמעיה זקף שרגא איתיביה הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה א"ל גלו אדעתאי: ואינו חותך את פי הפתילה וכו'. משנה פ' המביא (דף ל"ב:) ואין חותכין את הפתילה לשנים ר' יהודה אומר חותכה באור ובגמ' וגר"י אפי' שנא בסכין דלא דקא מתקן מנא באור מי הא קא מתקן מנא ותירצו תני ר' חייא חותכה באור בפי שתי נרות אמר רב מוהטין את הפתילה ביו"ט מאי מוהטין פירוש לעדויי חשכא. ונוהג רבינו שכשם שאין חותכין אותה בכלי כך אינו חותך פיה בכלי וכשאמרו מוהטין דוקא ביד אבל שאר המפרשים אומרים שנוטל את ראשה אפילו בכלי מותר וכשאמרו מוהטין רצו לומר שאפילו במחט מותר להסיר חשכה וזה דעת הכשטם ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ואין זה מוכרח: אגודה של עצים וכו'. פרק יו"ט שחל (דף כ"ב) סמוך למעשה דעולא הנזכר למעלה אמר ר"י קנבא שרי:

ד אין מכבין את הדליקה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה מהו לכבות את הדליקה ביו"ט היכא דאיכא סכנת נפשות לא קא מבעי ליה דאפילו בשבת שרי כי קא מבעי היכא דאיכא אבוד ממון אמר ליה אסור: ואין מכבין את הנר וכו'. שם בעא מיניה אבא בר מרתא מאביי מהו לכבות את הנר מפני דבר אחר ביו"ט אמר לו אפשר בבית אחר אין לו בית אחר מהו אפשר לעשות מחיצה אין לו דבר לעשות מחיצה מהו אפשר לכבות

כסף משנה

כלומר הא ודאי שפסולת מרובה לא הוה צריך רשב"ג לאשמועינן דפשיטא דד"ה אסור לברור פסולת מתוך אוכל ומיהו לברור אוכל מתוך פסולת ודאי שרי כיון שאין דרך בורר בכך וכי איצטריך לאשמועינן בדנפיש בטירחא ואסר בשיעורא דסד"א כיון שאוכל מרובה שרי לברור כדרכו ואפילו פסולת מתוך אוכל קמ"ל כיון דנפיש בטירחא אסור לברור כדרכו. וכתב מהרי"ק דלדעת הרי"ף ורבינו פסולת מרובה על האוכל פשיטא ומה שכתבת דאין להקשות אמאי קא צריך פשיטא האמר דאיצטריך לאשמועינן דנוטל את האוכל וכו' משום דא"כ לא הוה ליה למימר רק נוטל את האוכל ותו לא. לפי מ"ד פרחה ללא צורך דפשיטא שלאפשהם ז"ל דצריך איקר מילתיה דרשב"ג דקאמר בר"מ באוכל מרובה וכו' כי היכי דלא נטעה להעמיד פלוגתייהו דב"ה וב"ש בפסולת מרובה וכו' ועל זה צריך פשיטא דאין לטעות להעמיד מחלוקת בפסולת מרובה דבהא לא הוו אמרי ב"ה בורר כדרכו וכו' דמשמע פסולת מתוך אוכל דבפסולת מרובה ליכא למיד שיהא נוטל את הפסולת, עכ"ל:

אין

לחם משנה

פ"ד א אין מוציאין את האש וכו'. כתב הרב המגיד ואני רואה כאן מקום להשיג וכו' דכפי דבריו דאמר דאין זה כביצה שנולדה שאסורה לפי שאין זה דבר הראוי בעצמו אלא לבשל או לאפות בו א"כ שברי כלים דכתב רבינו לעיל בפ"ב דהוי נולד לפי טעם זה למה הם נולד כיון שאינם אלא דבר ראוי לבשל ולאפות. ולתרץ זה צריך לחלק כמו שחלק הר"ן ז"ל בפ' המביא בענין ביקוע עצים שכתב ולי נראה כל שהוא הנאה מגופו של דבר כאוכל נפש עצמו וכו' עד סוף ע"ש. אף כאן נחלק כי האי גוונא ונאמר דבשלמא בשברי כלים נהנים מהם בעצמם לענין הבישול או האפיה אבל האש אין אנו צריכין לאש הנולד בעצמו אלא שידליקו העצים להסקה אע"פ שהוא יהיה כבתחילה יעשה מלאכת האפיה או הבישול ג"כ אין האש עצמו הוא שנהנה מהם אלא שמכין ומדליק אבל הוא עומד בעצמו ודמי לסכין או לתנור שהם מכשירים והם עומדים בעצמם ומפני כן אין ראוי לאסור כיון שהוא אינו מתמעט והולך בענין הבישול כמו שברי כלים וזה דבר נכון בטעמו. וא"ת א"כ בריח דקרי ליה לקמן נולד מוליד ריח בבגדים גבי גימור כלים כמ"ש ה"ה הא דמי לאש שהוא האור בעצמו כמו שהיה קודם ואפילו אחר שהריחו בו. וי"ל דמ"מ אנו נהנין מהדבר בעצמו אבל באש לא מהני אלא נעלם בו. גם

יש לתת טעם בדברי ה"ה במה שחילק בין הך לביצה שנולדה בו דשמא דהוי מוליד לא נאסר אלא מטעם שנולד עתה וחסר עתה וחסר ממנו הכוונה כמו שכתב הראב"ד ז"ל. וא"כ להכי קאמר דאין ראוי לאסור הדבר מפני שלא הוכן אלא כשאנו מסתפקים מהדבר בעצמו אבל כשאין אנו צריכים לגופו דבר אלא לתקן האפיה והבישול אין לנו לאוסרו משום טעם זה אלא ודאי משום דאפשר לעשותו מערב יו"ט וה"נ בגמרא משום דקא מוליד ביו"ט כלומר והיה יכול לעשותו מבערב. ולהראב"ד ז"ל פי' בגמרא הוא משום דמוליד ביו"ט ובגיר ליה הכנה:

ב אסור לכבות את האש אפילו הובערה לצורך אכילה. כלומר אע"ג דאיכא למימר כיון דהובערה לצורך אכילה ראוי להתיר סופו משום תחלתו כלומר שאם הוא רואה שלא יוכל לכבותו כשהוא צריך לו לא יבעיר וימנע משמחת יו"ט ואי דומיא דעור לפני הדורס קמ"ל דלא התירו הכבוי:

ג ואינו חותך ראש הפתילה בכלי. לאו דוקא בכלי דאפילו באור אם הוא בפי שתי נרות שאינו יכול לחתוך וסמך על מ"ש לקמן ותוהבה באור בפי שתי נרות אלא אמאי דאמר כאן בכלי ר"ל שאין גד לחתכה בכלי אפילו שיהיה בפי שתי נרות:

אין

הגהות מיימוניות

[א] עולא איקלע לבי רב יהודה קם שמעיה וקא שרגא איתיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן לנר כו' עד אמר ליה לאו אדעתאי היינו כגון שמן שבשפת הנר ונמצא ריקם מן השמן אבל אם יש בו חתיכות חלב על הפתילה והסיר האותרת אינו אסור וכן אם יש נר גדול של שעוה וחתך בה מעט ע"י האור כיון שאין בו אלא גרם כבוי נראה שאין בו איסור וגם אם יש צורך גדול ליקח אותו אור מן המדורה בלילה להאיר נ"ל שאין כאן איסור כל כך שאינו אלא גרם כבוי ואינו מתכוין לכך ופעמים שאינו מכבה ולא דמי לחך התנא שמכחיש אור הנר. אך העולם נהגו ליזהר בכך ויש להחמיר: [ב] בפרק המביא כדי יין אמר רב נתן בר אבא אמר רב מוהטין את הפתילה ביו"ט מאי מוהטין אמר רב חנינא בר שלמיא לעדויי חושכא: [ג] כך פי' באלפס והא דאמר ר"י פי' דקינבא שרי וכן פ"ה משמו וכן בערוך יש מי שאומר כן. ור"ח פי' קסמין דקין שבאור ועדיין לא הוסק האור ברובן. וה"א פי' הערוך בעצמו לקוץ ראש הפתילה הנעשה פחם וכן פירש"י ולא נראה לר"י דהיינו מוהטין בפרק המביא. ואומר ר"י דמיירי לאחר שכבתה הפתילה ויש שם פחם מותר להותבו דלא מתקן מנא הוא דניחא ליה להדליק בפעם אחרת. קינבא לשון קניבת ירק והאי מאן דקניב סילקא: [ד] התוספות הוכיחו מכאן דלא יועיל שיאפיל בטליתו דלא משכח בתלמודא שמותר בכה"ג ש"מ דבלילה אסור לשמש אצל הנר ע"י

מגדל עוז

פ"ד אין מוציאין את האש עד לסמניה אותה מבערב: כתב הראב"ד ז"ל ויאמר מפני וכו': ואני אומר הלכה זו מפורשת בגמרא פרק המביא כדי יין (דף ל"ג). וכי יפלא על הדפשת הר"מ ז"ל יונה אלנו טעמים ויכסהם כוס התכור ובכר שהכתי שהוא בורח מלשנות שום שינוי מן הגמרא ולכן קראו משנה תורה. אלא לשון מוליד ממגיה והודיענו כי הוא המוליד הוא כממניה כלשון מי הוליד אגלי טל (איוב) וברושי קא מפרש: אין מסלקין את פי הנר עד הפתילה בכלי. פ"ב דביצה (דף כ"ב): אבל נוטף את ראש הפתילה בידו: כתב הראב"ד ז"ל ואפילו במתם שהרי אמרו מוהטין עכ"ל: ואני אומר נראה מדבריו שמפרש מימרא דאמר רב נתן בר אבא אמר רב מוהטין את הפתילה ביו"ט פרק המביא כדי יין גמרא מתניתין דאין פוחתין את הנר מלשון מחט ולכו לא הורגלנו לפרש כן אלא כאדם שמיקח כתופש מלשון והלנקה בתחם וכן פירש"י ז"ל מוקי"ד בלעז ובלשון ערבי ינתף אל עדסי וכן משמע מלשון הגמרא דשייליה מאי מוהטין אמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב לעדויי חושכא שהו ספרם כשהם שנעשה בראש הפתילה ומתשין באור ודרך להסירו ביד ולא במתם ואפילו בשבולה לשנות וכן איתא נמי בברייתא דבר קפרא דגרסינן התם תנא בר קפרא שלשה דברים נאמרו בפתילה שלשה להקל ושלשה להחמיר כו' עד שלשה להקל ממחכה ביד כו' וכו ניפוץ ביד שכתב ר"מ ז"ל ולא בכלי כלשון המשנה שם וא"כ יהיה הפרש מהם לפירושם זה והיה לנו לגרום מתמטים את הפתילה ולפי' הראב"ד ז"ל יהיה הפרש ממנו והיה לנו לגרום ממחטין ואף כי נעשה מן הפם פסולת. ותורתי על כל נידי נרדין ולא מצאתי לנוח המלה דומה ממש אלא בילמדנו דברכתיה דאמריק שורים ושדות שלכן מסעברום ויולדות בלא לער ולא היתה אחת מכן מותמת שאמר שורו עבר ולא יגעיל פלטו פרתו ולא תשכל ע"כ. וזהו פליטת הפתילה המתקן אור הנר וזהו לשון ניפוץ ביד שכתב ר"מ ז"ל ולשון מיעוט דפני בר קפרא כלשון כאלו נעורת מה עשה לה ערבי זה בכביל שמיטך לה בין דדיה הנהוג בלשון התלמוד נחמעך מסמוח וזהו קינבא האמור פ"ב דביצה לפירש"י ז"ל דגרסינן התם גמרא מתניתין דשלשה דברים ר"ג מחמיר אמר רב יהודה קינבא שרי ולא כן דעת ר"י אלפס ור"מ ורבותינו בעלי התוס' ז"ל כמו שאכתוב בסמוך בע"ה ומ"מ בררתי דברי ר"מ ז"ל ודברי רב נתן ובברייתא דקני בר קפרא: אגודה של עצים עד מן הנר. זה כתב הכה הכיה דאמר רב יהודה קינבא שרי פ"ב דביצה גמרא מתניתין דשלשה דברים כו' ופירוש הלשון בפי' הרב רבי נתן בעל הערוך והוא מה שפירש ר"י אלפס והמקנת שפתות מצאתי לו קינבא ופירוש ישר הוא ואף כי יש פירושים אחרים: אין מכבין וכו' עד שתכבה מאליה. פרק שני דביצה (דף כ"ב):

פ"ד ט אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה וכו'. כתב ה' המגיד דינים אלו של השחזת הסכין הם כדעת ההלכות וכו'. לבאר זה ראיתי לכתוב דברי הגמרא ומ"ש הרי"ף ומ"ש עליו המפרשים. בפרק אין צדין (ביצה כ"ח) תנן אין משחיזין את הסכין אבל משיאה ע"ג חברתה ובגמ' אמר ר"ה ל"ש אלא במשחזת של אבן אבל במשחזת של עץ מותר ואיכא כמה ליפני בגמ' בפירוש דברי רב הונא ופירושא דתהניתין והרי"ף לא כתב שום לשון מהם וגם לא כתב דברי ר"ה ואיתא תו בגמרא מאן תנא דהאי שמעתא אסורה אמר רב חסדא דלא כר"י דהניא וכו' ואמר רב חסדא הלכה כר"י אמר רב נחמיה הוה קאימנא קמיה דרבא והוה מעבר לסכינא אפומא דדיקולא ואמרי ליה להודי או לעטורי שמעוניתא אמר לי לעטורי שמעוניתא וחזיתיה לדעתיה דלאהודה קא עביד והאי דלא קאמר לי דקא סבר הלכה ואין מורין כן אמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר והוה קא מעבר סכינא

לכסות עליו כלי אין לו כלי לכסות עליו מהו א"ל אסור. והקשו בגמ' על זה ועל דין כגוי המסכר בסמוך מדתניא אין תכנין את הבקעת בשביל לאוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית בשביל שלא התעשן הקדרה מותר. ואמר ליה ההיא ר"י היא כי קאמינא אנא לרבנן. ובהלכות הביא ר"י היא דאמר לכם לכל נרכיכם כי קאמינא אנא לרבנן.

עליו כלי או עושה מחיצה בינו לבין הנר או מוציאו לבית אחר. ואם אינו יכול לעשות אחת מכל אלו הרי זה אסור לכבות ואסור לשמש עד שתכבה מאליה: **ה** מותר לטלטל את הנר והוא דולק ואין גוזרין [א]שמא יכבה. ואסור להניח את הנר על גבי דקל וכיוצא בו ביום טוב שמא יבוא להשתמש במחובר ביום טוב: **ו** אין [ה] מעשנין בקטרת ביום טוב מפני שהוא מכבה. ואפילו להריח בה ואין צריך לומר לגמר את הבית ואת הכלים שהוא אסור. [ב]ומותר לעשן תחת הפירות כדי שיוכשרו לאכילה כמו שמותר לצלות בשר על האש. וממתקין את [ג]החרדל בגחלת של מתכת אבל לא בגחלת של עץ מפני שהוא מכבה. ואין מכבין את האש כדי שלא [ו] תתעשן [ד]הקדרה או הבית: **ז** אין [ה]נופחין במפוח [ז] ביום טוב כדי שלא יעשה כדרך שהאומנין עושין. אבל נופחין בשפופרת. אין עושין פחמין ואין [ו]גודלין את הפתילה ולא מהבהבין אותה ולא חותכין אותה לשנים בכלי. אבל ממעכה ביד ושורה אותה בשמן ומניח אותה בין שתי נרות ומדליק באמצע ונמצאת הפתילה נחלקת בפי שתי נרות: **ח** אין [ז]שוברין את החרש ואין חותכין את הנייר לצלות עליהם. ואין פוצעין את הקנה לעשותו כמו שפוד לצלות בו מליח. שפוד שנרצף אע"פ שהוא יכול לפושטו בידו אין מתקנין אותו. שני כלים שהן מחוברין בתחלת עשייתן כגון שתי נרות או שני כוסות אין [ח] פוחתין אותן לשנים מפני שהוא כמתקן כלי: **ט** אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה [ט] על גבי העץ או על גבי חרש או אבן ואין [ח]אבל מחדדה

מורים

הא סכינא. ופירשו ההן דמר בהאי ספר, וכ"כ פירוש אשבש [illegible]

סכינא

וכן רבה וכן אמימר כולהו דחו להו להי מתניתא ואוקמוה כר"י למימרא דלאו הלכתא כותיה ושמעינן מינה דלית הלכתא כי הא מתניתא אלא אסור לכבות את הבקעת בין לחוס עליה בין שלא יתעשן הבית בין שלא התעשן הקדרה הכל אסור, ע"כ. ויש מקשים על זה ממה שאמרו פרק אין צדין הלכה כר"י ותירצו שלא כל המכשירים שוין ויש שהלכה בהן כר"י ומתוך כך אסרו לכבות את הבקעת מפני הדלקה ומפני חמימים ומפני שלא יתעשן הבית אבל בשביל שלא תתעשן הקדרה והבשילו שהוא מכשיר אוכל נפש ממש מותר והוא שאין לו מקום לסטתה וזהו דעת הרשב"א ז"ל. ודעת רבינו לאסור הכל כמו שיתבאר בסמוך וכדעת ההלכות:

ה מותר לטלטל את הנר וכו'. זה פשוט ומבואר פרק כירה (שבת מ"ה) כדין שיתבאר בסמוך: ואסור להניח וכו'. מימרא בשבת פרק כירה שם מניחין נר על גבי דקל בשבת ואין מניחין נר על גבי דקל ביו"ט וכבר כתבתיה בארוכה פרק חמישי מהל' שבת:

ו אין מעשנין בקטורת ביו"ט וכו'. פרק יו"ט שחל (ביצה כ"ב) במשנה אמר ר"ג מניהין את המוגמר ביו"ט וחכמים אוסרין ובגמ' אמר רב אסי מחלוקת להריח אבל לגמר דברי הכל אסור ושם מוכיח בגמ' שאפילו כלי שנתגמר לא יכסה אותו על הבגדים כדי שיקלטו הבגדים את הריח שהרי זה מוליד ריח בבגדים וכן כתבו ז"ל וזהו שאמרו שם (דף כ"ג) סחופי כסא אשיראי אסור וכל זה נכלל במה שאמר רבינו שלגמר את הכלים אסור:

א טור סי' רעו סמ"ג לאוין סה שם. ועי' בטור סי' תקיד · ב טור סי' תקיד · ג טור סי' תקי סמ"ג שם · ד טור סי' תקיד וע"ש · ה טור סי' תקב · ו טור סי' תקיד וע"ש סמ"ג שם · ז טור סי' תקח סמ"ג שם. ח טור סי' תקט ע"ש סמ"ג שם

מותר לעשן את הפירות וכו'. מחלוקת אמוראים בגמרא שם ומסקנא דאמיר רב אשי משמיה דרבא דיותר לעשן תידי דהוה אבשרא אגומרי. וממתקין את החרדל וכו'. פרק ר"א דמילה (שבת קל"ד) ואין ממתקין את החרדל בגחלת והקשו והא תניא מתחקין ותירצו לא קשיא כאן בגחלת של עץ כאן בגחלת של מתכת: ואין מכבין את האש וכו'. כבר כתבתי למעלה שדעת רבינו בזה כדעת ההלכות ויש חולקין בכדי שלא התעשן הקדרה:

ז אין נופחין במפוח וכו'. בהמביא (ביצה ל"ד) ת"ר אין נופחין במפוח ביו"ם אבל נופחין בשפופרת אין עושין פחמים וכו'. שם משנה (דף ל"ב) אין עושין פחמין ואין חותכין את הפתילה כמו שכתבתי למעלה בפ' זה ובגמרא (דף ל"ב.) תני בר קפרא אין גודלין את הפתילה לכתחלה ביו"ט ואין מהבהבין אותה ביו"ט ואין חותכין אותה לשנים אבל ממעכה ביד ושורה בשמן ומוחכה באור בפי שתי נרות:

ח אין שוברין את החרש וכו'. שם משנה (דף ל"ב) אין שוברין את החרש ואין חותכין את הנייר לצלות בו מליח וכו': ואין פוצעין את הקנה וכו'. שם (דף ל"ד) ברייתא אין פוצעין את הקנה לצלות בו מליח שפוד שנרצף וכו'. פרק אין צדין (דף כ"ח) אמר ר"י אמר שמואל שפוד שנרצף אסור לתקנו ביו"ט והקשו ופשיטא ותירצו לא צריכא דאפ"ג דמפשיט לה בידיה. ויש מי שפי' נרצף נעקם ועדיין ראוי לצלות בו ולזה אסור לתקנו לפי שהוא טורח שלא לצורך הא אם לא היה ראוי לצלות בו מותר והוא שנתקלקל ביו"ט ואין כן דעת רבינו אלא אין הלכה כר"י במכשירין וכמו שכתבתי למעלה אלא כרבנן. ולדעתו ז"ל כל תיקון דשפוד אסור ואפילו נתקלקל ביו"ט שני כלים שהן מחוברין וכו'. משנה פרק המביא (דף ל"ב) אין פוחחין את הנר מפני שהוא כלי וכבר העלו המפרשים שפירוש משנה זו כדברי רבינו:

ט אין משחיזין את הסכין וכו'. דינין אלו של השחזת הסכין הם כדעת ההלכות נמשך אחר האחור למעלה שאין הלכה כר"י במכשירין ומפורש בהלכות פרק אין צדין כדברי רבינו שלעולם אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה ואפילו עתדה או נפגמה ביו"ט ויש שהיה מתיר בנפגמה ביו"ט ודברי רבינו וההלכות עיקר וכמה משניות סתומות דלא כר"י:

ומפני

לחם משנה

ו אין מעשנין בקטרת מפני שהוא מכבה. בגמרא פרק יו"ט שחל (דף כ"ב.) ר"ה אמר אסור מפני שמכבה אמר ליה רב נחמן וניתא מר מפני שמבעיר א"ל התחלתו מכבה וסופו מבעיר ע"כ. ורבינו לא כתב שאסור משום מבעיר משום דקסבר מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כמ"ש לעיל. ובדברי הגמרא קשה דאיך הקשו ונימא משום מבעיר הא שרי משום מתוך דאפילו מאן דמחמיר (יוהר) בירושלמי בנר של בטלה מכבית כ"ה בפ"א (קאתר) לא מאסור ולא משרי וא"כ איך הקשו דהוי אסור משום מבעיר. וי"ל דאלו האמוראים הם סוברים כר"ע דאמר בפ"ק דפסחים (דף י"ח) דלא אמריק מתוך שהותרה הבערה לצורך והם סבורים דאפילו ב"ה מודים בהבערה דלא אמריק מתוך ורבינו ז"ל לא פסק כמותם משום שראה בפ"ק דביצה (דף י"ב) ר' יוחנן דאחר הכי כמ"ש ה"ה ז"ל בפ"א כתב ה"ה וכל זה נכלל בדברי רבינו ז"ל. ולי נראה דאין זה משמע מדבריו כלל דמ"ש משום מכבה הוא בגחלים דאיכא כבוי אבל לא בכלי דליכא כבוי. ומ"מ ואין צריך לומר הייט בגחלת דבהכי איירי קודם ולא בכלי ומ"מ כתב שהוא כטל בדבריו ולא כתב נראה מדבריו: **ואין** מכבים את האש מפני שלא תתעשן הקדרה משמע דמכשירי אוכל נפש אע"ג דה"א לעשותן מערב יו"ט אסירי מדרבנן וכן כתב ה"ה וא"ת איך כתב לעיל בהבלין דמשום דה"א לעשותן מבערב שמפיגין טעמן דשרי. וי"ל דלא דמי הבלין לעשון הקדרה ולשפוד שנרצף ביו"ט משום דאין נאכלין הם עצמם כיון הההבלין שנאכלין הם עצמם עם האוכל אע"פ שאין התכוון בהם אלא לתקן האוכל מ"מ הרי הם עצמם נאכלים עם האוכל:

ח שפוד שנרצף וכו'. כתב ה"ה ז"ל דדעת רבינו ז"ל שאפילו נרצף ונתקלקל לגמרי דלא כר"י. וא"ת א"כ מה הקשו בגמ' (דף כ"ח.) פשיטא הא אשמעינן מוכח דלא כרב חסדא דאמר דהלכה כר"י. וי"ל דא"כ לימא הלכה כרבנן ואתאי אשמעינן מילתיה בשפוד שנרצף משמע דאיכא ביה שום רבותא

ט אין משחיזין את הסכין וכו'. עיין בב"י סימן תק"ם שם האריך לתרץ כל הקושיות אשר בדברי רבינו ז"ל כפי דעת ה"ה ז"ל:

ומפני

מגדל עוז

מותר לטלטל את הנר והוא דולק ואין גוזרין שמא יכבה. הכי סלקא לן מן סוגיין סוף פרק כירה (דף מ"ד) אליבא דר"ש דקיי"ל כוותיה בדבר שאין מתכוין. ואסור להניח ביו"ט עד במחובר ביו"ט. פרק כירה (דף מ"ה): אין מעשנין עד על האש. פ"ב דביצה וס"ג דמס' עדיות. **וממתקין** עד שהוא מכבה. פ' ר"א דמילה (דף קל"ד): ואין מכבין עד הבית. פ"ב דביצה (דף כ"ב): אין נופחין במפוח עד לצלות בו מליח. פרק המביא כדי יין (דף ל"ד): **שפוד** עד מתקנין אותו. פרק אין צדין (דף כ"ח): שני כלים עד מתקן כלים. פ' המביא (דף ל"ב)· אין משחיזין עד נעם האבן. פרק אין צדין:

הגהות מיימוניות

ע"י האפלת המלית אלא יעשה לו מחיצה או יכפה עליו את הכלי או יוציא וכן מצאתי ביסוד של רבי אברהם אב בית דין: [ה] פ"ב כרב לגבי שמואל וכן אמר רב הונא לרב יהודה ע"ש, ע"כ: [ו] וכן פסק ר"י אלפס דאביי ורבא ואמימר כולהו דחו להא מתני' דשריא דר"י היא אבל לרבנן אסור וכן פרש"י וכן ס"ה דאע"ג דבפרק אין צדין פסק כר"י במכשירי אוכל נפש ס"ם בשאר צורך התמירו אבל רשב"ם פסק כר"י דשרי וכן נראת לראבי"ת, ע"כ: [ז] כתבו התוס' דמפוחים שלנו הקטנים הרגילים לבעלי בתים ולא לאומן ולא לנפחים ולא לצורפי והב וכסף מותר. וס"ם אין להקל ואסור סרלא שרי אלא בשפופרת וכן כתב ס"ת וכן רוקח. ואני המעתיק מצאתי בתוס' יו"ט של הר"ר משת ספירד"א כתב ידו כי ר"י היה מתיר וכן היו נוהגים ביתו וכן עמא דבר, ע"כ: [ח] פרק המביא כ"י אין פותחין את הנר מפני שהוא עושה כלי ורש"י פי' העושה לו בית קבול ששוקע ידו בביצת היוצר ור"ת פירש עוד פ"א ע"ש בתוס'. לשון ר"י אלפס אין פותחין את הנר מסתבר לי הא דתנן אין פותחין את הנר ביו"ט לאו הכי הילכתא דהא בגמרא אוקימנא בין לדב יוסף בין לרב אשי כיחידאה וגם בעל ההלכות לא אדכריה כל עיקר משום דלאו הילכתא ע"כ רבינו אלפס: [ט] א"ל רבא לרב רסהא דרשינן משנך הלכה כר"י פירוש דשרי מכשירי אוכל נפש דדריש לכם לכל צרכיכם א"ל יהא רעוא דכל כי תני מילי מעליתא תדרשו משמי וכו' ע"ש. ובעל ס"ה פסק גם כן אך שכתב מה שאין מורין כן גזירת

משום

מורים דבר זה לרבים כדי שלא יבאו לחדדה [י] במשחזת. במה דברים אמורים בשיטולה לחתוך בדוחק או שנפגמה. אבל אם אינה יכולה לחתוך כלל אין משחיזין אותה אפילו על העץ שמא יבא להשחיזה במשחזת. ומפני זה "אסרו °) להראות סכין לחכם ביום טוב שמא תהיה פגומה ויאמר לו אסור לשחוט בה משום פגימתה וילך ויחדדנה במשחזת. וחכם שראה הסכין לעצמו הרי זה משאילה לעם הארץ: י *אין ב‍מבקעין עצים ביום טוב לא בקורדום ולא במגל ולא במגירה אלא בקופיץ ובצד החד שלו. אבל לא בצד הרחב מפני שהיא כקורדום. ולמה אסרו בקורדום וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שהרי אפשר

א טור סי' תלח בש"ג שם: ב טור סי' תקא כמ"ג לאוין עה:

השגת הראב"ד

יאין מבקעין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איני יודע לאיזה דבר נלמוד מזה הטעם והטעם השוה לכל הדברים להלכה קי"ל כר' יהודה דמכשירין שא"א לעשותן מעיו"ט מותר לעשותן כדרכן ביו"ט והוא שיהיה דבר הצריך ולא יבא בו תקון לחול ואם אפשר לעשותן מעיו"ט עושין אותן ע"י שינוי וחבו טעם גריעא וטעם למלח. ועם כל זה צריך הדבר תקון שסברי לדעת חכמים אע"פ שא"א לעשותן מעיו"ט א"כ תבלין מה טעם נדוכין כדרכן ומלח למה אפילו בשינוי אלא לא מכון הכתוב אלא לחכמים והם אמרו יש מכשירין שהם כאוכל נפש והם התבלין והמלח שנכנסים כאוכל עצמו והתירו זה כדרכו וזה על ידי שינוי ואפילו לדעת חכמים וכן לר' יהודה מפני שמפסיק למלח כהטייה לדוכן כל צרכה. ואפשר דבקוע עצים מפני שא"א לאפות ולבשל בלא עצים עשו אותו כדיכת המלח והתירו אותו על ידי שינוי עכ"ל:

°) נ"א לראות סכין לעם הארץ:

מגיד משנה

ומפני זה אסרו לראות סכין וכו'. בגמרא פרק אין צדין (דף כ"ח:) סמוך לדין ההשחזה איבעיא להו מהו להראות סכין לחכם רב מרי בריה דרב ביזנא שרי ורבנן אסרי. וכתוב בהלכות ופירש בעל הלכות טעמא משום דחיישינן דלמא אתי חון להחוש לאחווי. ורש"י ז"ל פירש לפי בגירסה כמעשה חול כעבת שרוצה למכור בשר באיפלו. ויש מי שהקשה על טעם רבינו שנראה ממנו שלא נאסר אלא לעם הארץ ובגמרא נזכר בחכם. ואין זו קושיא שכיון שאסירו שהתלמיד החכם רואה לעצמו ומשאילה המילה שלא אסרו אלא להראות לע"ה. וטעמו נראה עיקר שלפי שהטעם הוא מפני איסור ההשחזה הוא אסור לחכם לראותה ולהשאילה והרשב"א ז"ל הסכים לטעם רש"י ז"ל:

י אין מבקעין עצים ביו"ט וכו'. פ' המביא (דף ל"א:) משנה אין מבקעין עצים לא בקרדום ולא במגל ולא במגירה ולא בקופיץ ובגמרא גבי קופיץ ליפגא בהרא לא שנו אלא בזכרות שלו אבל בנקבות שלו אסור:

ולמה אסרו בקרדום וכו'. טעם זה שכתב רבינו נכון הוא. והר"א ז"ל בהשגות האריך בזה ואין דבריו מעלין ומורידין בעיקר הדין אלא שנראה מדברי רבינו שלא הותר הבקוע

כסף משנה

בכינא אפומא דריחיים ואמרי ליה לחדודי קא בעי מר או לעבורי שמנונית וחזיתיה לדעתיה דלחדודי קא בעי וקא סבר הלכה ואין מורין כן. וכתב הרי"ף כל זה. ופירש"י הלכה כר"י ומותר כל אדם לעשות אבל אין מורין כן לרבים שלא יזלזלו אף בהכשר לעשותם מבעי"ו דכל הני דשריא כגון שנתקלקלו ביו"ט או שהיה אחמול כדאמרינן לקמן ולא התיר ר"י אלא במכשירין שא"א לעשותם מעיו"ט והיא הא בגמרא (שם כ"ח) אמר רב יוסף סכין שנפגמה מותר לחדדה ביו"ט והוא דפסקה אגב דוחקא וכתב הרי"ף על זה ודוקא אגב ריחיים או אגב דיקולא אבל במשחזת לא וכתב הרא"ש מה שפסק הרי"ף אבל במשחזת לא היינו באין להורות כן אבל הלכה כר"י דאף במשחזת של אבן מותר דמתניתא דאין משחיזין את הסכין דאוקמה רב הונא במשחזת של אבן קאמר רב חסדא דלא כר"י. והרי"ף לא הביא כל הני לישני דאיתא בגמרא משום דקיימי אמתניתין דאין משחיזין את הסכין דלאו הלכתא היא דקי"ל כר"י. ומה שהביא הרי"ף ההיא שבלא דרבא דקא דעבר סכינא אפומא דדי. ולא לא הביאה אלא להשמיענו דהלכה כר"י אבל לא הביאה להשמיענו דאין מורין כן דלא מיבעיא למימר דבמשחזת של עץ אין מורין כן דהא אפילו רבנן מתירים במשחזת של עץ אפילו לחדדה נהי ליתא וכיון דבעל סופרים הוא אלים בהך ליתא לקולא הילך נראה בעל עץ אפילו לחדדה מורין ומביאין ע"ג חבירתה אפילו לחדדה ובמשחזת של אבן להעביר השמנונית מותר רק לחדדה במשחזת של אבן אין מורין כן עכ"ל. אבל הר"ן פירש דברי הרי"ף כשתמצא לומר שהביא ההיא עובדא דרבא דקא מעבר סכינא אפומא דדיקולא להשמיענו דהלכה כר"י ואין מורין כן שכתב דהכי שהלכה שמותר להשחיז את הסכין אפילו לחדדה במשחזת של עץ כר"י אפ"ה אין מורין כן לכל כדי שלא יבא להשחיזה במשחזת שלה דכה"ג אפילו ר"י מודה לפי שהוא עושה כלי ומ"ה רבא דסבירא ליה כר"י לא הוה מעבר סכינא אלא בדיקולא ולא במשחזת ורב יוסף אפומא דריחיים כדאיתא בגמרא אבל במשחזת לא ולפיכך כתב הרי"ף בסמוך דדוקא אגב דיקולא או אגב ריחיים אבל במשחזת לא ואע"פ שאפשר לדחות ולומר דרבא ורב יוסף משום דקיימי קמייהו רב נחמיה ורב יוסף לא הוו מבחו במשחזת של אבן דכיון דסבירא ליה דאין מורין כן לא הוו מצי לאהדורי למימר להני רבנן דקיימי קמייהו דכרבנן עבדי דבגמרא מוכח דלרבנן במשחזת של אבן אפילו להעביר שמנונית אסור אבל אה"נ דהיכא דלא הוי אינש בהדייהו דבמשחזת של אבן מבחו כר"י אפילו הכי כיון דלא חזינן דעבד אלא הכי מגא לן לאהדורי בתר קולי ועוד דשמעתיה דלקמן מוכחי דבמשחזת אפילו לר"י אסור ומש"ה אסרי להראות סכין לחכם וסכין שנפגמה דלא פסקה אפילו אגב דוחקא וכן דעת הרמב"ם בפרק ד' מהלכות יו"ט עכ"ל. ומבואר מדברי דכהם משחזת איננה אלא על אבן ומשחזת של עץ כיון כגון שוש דיקולא וכיוצא: ואיכא למידק דמשמע הכא דהרי"ף ורבינו סברי דהלכה כר"י במכשירין ואילו מההיא דשפוד שנרצף משמע שסובר רבינו דלית הלכתא כר"י. וצריך לומר דס"ל דמדאורייתא שרי כר"י חכמים אסרוהו לפי שאינו צורך אוכל נפש כל כך שהרי יכול לתחוב בו הבשר אי נמי יכול לצלותו על הגחלים ודעת ה"ה דלהרי"ף ורבינו לית הלכתא כר"י בשום מכשירין וכדמשמע ממה שכתב ה"ה כאן וממה שכתב גבי אין מכבין את הלפש בשביל שלא תתעשן הקדרה. ולפי דבריו יש לתמוה למה התירו להעביר הסכין אפומא דדיקולא או אפומא דריחייא ונראה לי שסובר ה"ה דכל כה"ג אפילו רבנן מודו דהכי דאין כאן מלאכה כלל כיון שאינו משחיז במשחזת שלה וגם הסכין חותך קצת הילך לאו בכלל מכשירין דאסרי רבנן הוא ושרי לכ"ע הילך לא חילק בין נפגמה ביו"ט לנפגמה מעיו"ט דלעולם מותר לחדדה על ספן או על ההרס או על האבן דלאו מלאכה היא כלל שאילו היתה מלאכה אפילו בנפגמה מעיו"ט היה אסור דלית הלכתא כר"י כלל ולפי זה הא דאמר רב חסדא דסכין שנפגמה מחלוקת ר"י ורבנן היינו לחדדה במשחזת שלה אבל על גבי עץ או חרס או אבן לרבנן נמי שרי ובעוד שרגום דקאמר אהאי למחלוקת ר"י ורבנן היינו בשכבקש וצריך תיקון גמור הילך הוי בכלל מכשירין דאסרי רבנן ואסר ר"י בגרלף דהיינו שנעקם קצת אע"ג דמתפיס ליה בידיה גזרה משום גרום וגריפת התנור דאמר רב יהודה שהוא מחלוקת ר"י ורבנן ואפילו הכי כתב רבינו בפרק ג' שאם א"א לאפות או לצלות אא"כ גרף מותר וצריך לומר דגריפת התנור דקאמר רב חסדא היינו ביכול לאפות בו על ידי הדחק ואפילו הכי שרי ר"י אבל בא"א לאפות בו כלל לרבנן נמי שרי דגריפת התנור לאו מלאכה גמורה היא ולא אסרוה רבנן אלא גזירה אטו שאר מכשירין שהם מלאכה גמורה והיכא דא"א לאפות אא"כ גרף לא העמידו דבריהם כדי שלא ימנע השמחת יו"ט. ורבינו כתב טעם כיוצא בזה בפרק זה על מה שאסרו ביקוע עצים והתירוהו בקופיץ ובצד החד שלו כנ"ל שצריך לומר לדעת ה"ה שמפרש דרבינו לא ס"ל דהלכה כר"י במכשירין ותימה לדעת הרי"ף א"א לומר דאין הלכה במכשירין כלל דאם כן למה כתב בס' אין צדין הא אמר רב חסדא הלכה כר"י ולפיכך דברי ה"ה במה שכתב לדעת הרי"ף תמוהים וצ"ע: ואיכא למידק למה לא כתב רבינו דלהעביר השמנונית ע"ג עץ או חרס או אבן מורין כן להתיר כדאסיקנא בהך רבנן דאמרו להני רבנן דקמייהו דלהעביר שמנונותא בעו. ואפשר לומר דכיון שכתב דלהשחיז אין מורין ממילא משמע דלהעביר השמנונית מורין ועיין הדברים האלה שכתבתי נסתלקו תמיהת הרמ"ך על רבינו בלשונות הללו:

לחם משנה

ט ומפני זה אסרו להראות סכין וכו'. כתב ה"ה שהקשו על דברי רבינו ז"ל שלפי טעמו לא נאסר להראות אלא לעם הארץ שמא ישחיזנה כשיאמר לו החכם אבל ת"ח שלא יבא להשחיז לא ואם כן היה לו לחלק בגמרא. וקשה דא"כ לעיל בס' פני שכתב רבינו ז"ל לפיכך אסור לראות מומי קדשים גזרה שמא יתירם החכם וכו' אמאי לא הקשו שם דלפי טעם זה אינו אסור להראות הבכור לחכם אלא לעם הארץ מפני שכשיתיר לו החכם יבא וישחוט אבל הת"ח שלא ישחוט לא דומיא דהכא. וא"כ אמאי לא הלקו שם בגמרא בין ת"ח לעם הארץ וכם ליכא לתרץ כמו שתירץ כאן ה"ה ז"ל דסמך על מה שאמר שתלמיד חכם רואה לעצמו וכו' וא"כ חטל שם הקושיא בלי תירוץ. ועוד אני תמה על עיקר קושיא זו דא"כ בכל הגזרות שגזרו חכמים אמאי לא חילקו בין ת"ח לעם הארץ כמו לעיל בפרק ראשון שגזרו על כל ביצה שנולדה ביו"ט בטלטול ובאכילה שלא יבא לטלטל ולאכול ביצה שנולדה בשבת אחר יו"ט דהתינח לעם הארץ שיבוא לטלטל אבל הת"ח לא אתי למטעי וכן בכל הגזרות דומות לזו אלא ודאי דחכמים לא חלקו בין עם הארץ לת"ח שהגזרה היא שלוה וא"כ מה זה שהקשו על רבינו ז"ל כאן. וי"ל דודאי אע"פ שבכל המקומות רצו חכמים שהגזרה תהיה שוללת כאן ע"כ הקלו שלא רצו שתהיה כגזרה שוללת מפני שאמרו ות"ח רואה לעצמו ומשאילה לעם הארץ משמע דלא רצו שהגזרה תהיה שוללת א"כ מפני כן הקשו דהיה להם לחלק כאן בין עם הארץ לת"ח אבל בשאר המקומות כמו בכור או ביצה לא. עוד אפשר דבכל המקומות גזרינן אפי' בת"ח שיורה לעצמו היתר ויבא וישחוט בו ביום או בביצה שיאכל אפילו שיהיה יו"ט אחר השבת משום דאי אפשר בלאו הכי אבל הכא אין לגזור ה"ח על כך כיון דאפשר להשחיז במשחזת של עץ הא איה תיקון ולא שביק היתרא ואכיל איסורא. וא"ת לדעת בעל הלכות דפי' שמא יבא חון להחוש אמאי לא חילקו בין ת"ח לע"ה דת"ח לא יבא. וי"ל דאפילו ת"ח יבא שלא לדעת וכן מבואר בדברי הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות. ומ"ש ה"ה ז"ל לפי שהטעם הוא מפני איסור השחזה כלומר דלרש"י כיון דטעמא הוי משום דמחזי כעובדין דחול אפי' שהחכם רואה ומשאילה לאחרים מ"מ דמי לעובדין דחול אבל לטעמו אתי שפיר:

משנה למלך

ט מפני זה אסרו להראות סכין לחכם ביו"ט כו'. נבדוק דלאחר שחיטה כתב הרב בעל הלכות דיש אוסרין ויש מתירין והרב בעל באר שבע הסכים להתיר:

הגהות מיימוניות

משום שנפגמה מעיו"ט אמינא ר"י כתב כלישנא בתרא דהתם. ולא התיר כ"א ע"י שינוי אפומא דדיקולא שהרי רבא גופיה דפסק כר"י לא עבד אלא אפומא דדיקולא ואפילו ר' יהודה לא שרי אלא כה"ג ואפילו נפגם היום ע"ש בתוס' ע"ב: [י] ורש"י פירש משום ראורשא

מגדל עוז

אין מבקעין עד ולמה הם שאסרו: כתב הראב"ד ז"ל איני יודע לאיזה דבר נלמוד וכו' עכ"ל: ואני אומר עיקר הלכה זו פרק המביא כדי יין בשבת ובגמרא (דף ל"ד) ודייו מסלקין והבאת הדיכתן ושווין ככר כסכן ר"מ ז"ל ופסקו על דרך הגמרא. וגם אני כוכחתי ה"א של הלכות אלו דעתו והסברות האחרות. ומה שאמר מפני שמחת יו"ט מפורש פ"ק דביצה (דף ז') סוף גמרא מתני' דהשוחט חיה ועוף בין לרבה בין לרב יוסף שאיכסם מכוונין להקל והשם אמר לכל דבר ואע"פ שאינו מפורש בגמרא על כל דבר ודבר; והאיר גדולה יש לי על זו פ"ק דביצה גמרא מתני' דאין מוליכין את הסולם כמ"ש בסמוך בס' שאחר זה כנ"ס. אך הטעם שכתב ר"מ ז"ל שמא יבא לתקן שבה לא מצאתיו בגמרא

יד העושה מדורה ביו"ט כשהוא עורך את העצים וכו'. דברי רבינו הם כדברי הרי"ף וכתב עליו הרא"ש פירוש לפירושם כשעושים מדורה גדולה עושים ד' שורות של עצים כעין ד' דופני התיבה ונותנים עליהם עצים ובזה קאמר שלא יעשה הדפנות תחלה אלא אחד יאחוז העליונים בידו ואחד יעשה הדפנות התחתונים שלא יהא דרך בנין. ועל מ"ש ה"ה שפריסת שלחן על ספסליו מותר לפי שאין צריכין לאויר שתחתיו קשה שהרי בנינים שאין צריכים לאויר שבינייהם ואסור וצ"ע:

טז מסירים זבובים הנתלים בבהמה וכו'. כלישנא דתנאי בפ"ב דביצה (דף כ"ג) ואיפסיקא הלכתא כרשב"ע דשרי לקרד אע"פ

אפשר היה לו לבקע מערב יום טוב. ולמה לא נאסר הביקוע כלל מפני שאפשר שיפגע בעץ עבה ולא יוכל להבעירו וימנע מלבשל. לפיכך התירו לבקע בשינוי. וכל הדברים הדומין לזה מזה הטעם התירו בהן מה שהתירו ואסרו מה שאסרו: **יא** לא [י] תכנס [ז] אשה בין העצים ליטול מהן אוד לצלות בו. ואין סומכין את [מ] הקדרה ולא את הדלת בבקעת של קורה. שלא התירו לטלטל עצים ביום טוב אלא להסקה בלבד: **יב** מסלקין תריסי חנויות ומחזירין אותן ביום טוב כדי שיוציא תבלין שהוא צריך להן מן החנות ולא ימנע משמחת יום טוב. במה דברים אמורים בשיש להן ציר באמצע אבל יש להן ציר מן הצד אסור גזירה שמא יתקע. ושאין להן ציר כל עיקר אפילו בבית מותר להחזיר: **יג** כלים שהן [נ] מפוצלין כגון מנורה של חוליות וכסא ושלחן שהן חתיכות חתיכות מעמידין אותה ביום טוב והוא שלא יתקע. לפי שאין [ס] בנין בכלים. אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב. בנין עראי הוא ומשום כבודו לא גזרו: **יד** [ע] העושה מדורה ביום טוב כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה על זה עד שיסדיר המערכה מפני שנראה כבונה. ואע"פ שהוא בנין עראי אסור. אלא או שופך העצים בערבוב או עורך בשינוי. כיצד מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ: **טו** וכן הקדרה אוחז אותה ומכנים האבנים תחתיה. אבל לא יניחנה על גבי האבנים. וכן המטה אוחז הקרשים למעלה ומכנים הרגלים תחתיהן. אפילו [פ] ביצים לא יעמיד אותן שורה על גבי שורה עד שיעמדו כמו מגדל אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה. וכן כל כיוצא בזה צריך שינוי: **טז** מסירין זבובין הנתלים בבהמה אע"פ שהן עושין חבורה. ואין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין. כיצד אוחז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן דד לתוך פיו. היתה בהמה טהורה וריחקה את הולד מותר לזלף משלייתה עליו וליתן בול מלח ברחמה כדי שתרחם עליו. אבל הטמאה אסור

א עיין בטור שם: ב טור סי' תקו. ג טור סי' תקו. ד טור סי' תקב ה טור סי' תקיט סמ"ג שם ה טור סי' תקב סמ"ג שם: ו שם. ז שם. ח טור סי' תקכג סמ"ג שם. ט טור שם סמ"ג לאוין שם.

הבקוע אלא בעצים גדולים אבל בעצים דקים שהן נוחין להדליק אסור וכן כתב הרשב"א ז"ל שכך נראה מדברי רבינו וכן כתבו בתוספות:

יא לא תכנס אשה וכו'. דרש רבה אשה לא תכנס לבית העצים ליטול מהן אוד, ופירש רבינו לצלות בו וכבר נתבאר למעלה פרק שני שקוץ רטוב אסור לצלות בו וקוץ יבש כתבתי שם שמותר ואפשר שאוד רוצה לומר לדעת רבינו עץ לח ורטוב שאינו ראוי להסקה בכני עצמו אבל עץ יבש ודאי מותר וכן כתב הרשב"א ז"ל, והוא ז"ל פירש ליטול מהן אוד לתקן בו את האש שכחשר אלא אם כן הוכן מעיו"ט: ואין סומכין את הקדרה בבקעת וכו'. שם (דף ל"ב ל"ג) אין סומכין את הקדרה בבקעת וכן הדלת ובגמרא טעמא לפי שלא נתנו עצים אלא להסקה:

יב מסלקין תריסי חנויות וכו'. פ"ק (דף י"א) משנה ב"ש אומרים אין מסלקין את התריסין ביו"ט וב"ה מתירין אף להחזיר ובגמרא מאי תריסין אמר עולא תריסי חנויות ואמר עולא בגמרא דמעיקרא דהתירו ב"ה להחזיר משום התלכן דאי לא אתי לאימנועי משמחת יו"ט ואמרו מהו דהימא טעמא דב"ה משום דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים ואפילו דבתים נמי קמ"ל עולא דהתירו משום התלכן. דחנויות אין דבתים לא. ופי' הרשב"א ז"ל תריסי חנויות תריסי תיבה שדה ומגדל דחנויות. דבתים תריסי תיבה שדה ומגדל שבבתים. ורש"י ז"ל פירש תריסי חנויות כמו תיבות הן ועומדות בשוק ואינן מחוברות בקרקע תריסין דלתות פתחיהן עכ"ל. ומה שכתב רבינו בשיש להם ציר או בשאין להם מפורש בגמרא שם:

יג כלים שהן מפוצלין וכו'. משנה פרק יו"ט שחל (דף כ"א כ"ב) ב"ש אומרים אין זוקפין את המנורה וב"ה מתירין ואמרו בגמ' במנורה של חוליות עסיקינן משום דמיתחזי כבונה וסברי ב"ש יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים וב"ה סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. וכתב רבינו והוא שלא יתקע ומשום הוא ולמד מתריסי חנויות שאם יש להם ציר מן הצד שאסור להחזירן וגדולה מזו כתב הרשב"א שיראה לו שלא אמרו אלא במנורה שאין עשויה להתקע חוליותיה אבל בעשויה להתקע אסור ליזקפה. ואין נראה כן מדעת רבינו ואין זה כתריסין שיש להם ציר מן הצד שחוששין שמא יתקע משום דהתם קבוע הוא אחד להקוע מפני הציר שהוא מן הצד תש"כ כאן **אבנים** של בית הכסא וכו'. פרק המביא (דף ל"ב.) אמר רב נחמן אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט ופסקו טעמא דבנין עראי הוא ומשום כבודו לא גזרו רבנן:

יד העושה מדורה וכו'. שם אמר רב יהודה האי מדורתא תלמסה תלתא מלמעלה למטה שרי וכן ביעתא וכן קדרה וכן פוריא וכבר כתבתי פרק עשרים ושנים מהלכות שבת שפריסת שלחן על גבי ספסליו מותר לפי שאין צריכין לאויר שתחתיו:

טו מסירין זבובין וכו'. זהו פירוש מקרדין את הבהמה ואמרו סוף פרק יו"ט שחל (דף כ"ג) שהלכה כתנא קמא דשרי אפילו בקטנים שעושין חבורה דדבר שאין מתכוין מותר, ופי' שמסירין הזבובים בכלים קטנים והדין שלפעמים עושין חבורה: ואין מילדין את הבהמה וכו'. בשבת פרק מפנין (דף קכ"ח) משנה אין מילדין את הבהמה ביו"ט אבל מסעדין ובגמ' תניא כיצד מסעדין אוחז בולד כדי שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן דד לתוך פיו כדי שיינק אמר רשב"ג מרחמין היינו על בהמה טהורה ביו"ט היכי

לחם משנה

י ולמה לא נאסר הביקוע כלל וכו'. כלומר אע"ג דלמעלה בדבר שאפשר לעשותו בעיו"ט אסור ביו"ט אפילו בשינוי הכא התירו משום דאי אפשר בלאו הכי וימנע משמחת יו"ט וכן הוא הטעם גבי מלח כמו שכתבתי למעלה בשם הראב"ד ז"ל וכתבו הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות בפרק המביא כדי יין:

יא לא תכנס אשה בין העצים ליטול מהן אוד. קשה קצת הרי כתבו רבינו ז"ל למעלה גבי קוץ רטוב ולמה חזר לכותבו כאן **שלא** התירו לטלטל עצים ביו"ט אלא להסקה בלבד. וכבר תירץ מה שיש בזה הרב ב"י בסימן תק"א ע"ש. עוד קשה מאי שנא דמסיקין בכלים אע"ג דלא הוכנו להסקה אלא למלאכה אחרת. וי"ל דמ"מ תורת כלי עליו וכבר נזכר זה בדברי הר"ן ז"ל הביאו ב"י ז"ל בסימן הנזכר:

יב מסלקין תריסי חנויות וכו'. קשה שהרי לעיל בפ' שלישי כתב רבינו ז"ל דטעמא דשחיקת תבלין מותרת מפני שאי אפשר לעשותו מעיו"ט שמפיגין טעמן אבל אם היה אפשר לעשותן מעיו"ט היה אסור וא"כ כאן דתבלין אפשר לקנותן מעיו"ט א"כ אמאי התירו לו להחזיר. ואין זו קושיא כלל חדא דלעיל הוי שחיקה שהיא תולדה דטחינה ואסור דבר תורה והכא האי ציר באמצע שלא נאסר אלא אטו ציר מן הצד ועוד דהתם אסרו לו מפני שהוא עשה שלא כהוגן שהיה לו לעשותו מעיו"ט אבל הכא אין הדין לאסור עליו דאין איסור קניה ביו"ט כיון שאינו מזכיר שום מקח ואין ראוי שנגזור על זה שלא ימכור דבר דאיכא שמחת יו"ט מפני שהוא עשה שלא כהוגן שלא קנה מאתמול דאין זו סברא לגזור על זה בעבור זה ושאין להם ציר כל עיקר אפילו בבית מותר להחזיר. אע"ג דבגמרא (דף י"א) לא אמרו בד"א אלא לענין תריסי חנויות מ"מ משמע לרבינו ז"ל דבשאין להם ציר דליכא איסור כלל אפילו בבתים מותר דהא אפילו דאית ליה ציר באמצע לא אסר בבתים אלא משום גזרה. ודע דבבתים דוקא החזרה נאסרת אבל הסילוק מותר אפילו בשיש ציר באמצע וזה נתבאר בדברי רבינו כמ"ש ושאין לשם ציר בבית מותר להחזיר משמע דבשיש להם ציר באמצע אסור להחזיר לבד.

טו וכן המטה אוחז הקרשים למעלה וכו'. הטעם דנאסרה המטה בלא שינוי משום שצריך לאהל שתחתיה לשום הסנדלים כמ"ש ה"ה ז"ל בפ' כ"ב מהלכות שבת. וזה מוכרח ממ"ש כאן רבינו ז"ל ואם תאמר והרי התירו בשבת מטה דהרי כתב רבינו ז"ל בפרק כ' ויותר להגיה מטה וכסא וערסקל. זו אינה קושיא דהכא ביאר רש"י ז"ל בפרק אין תולין

מגדל עוז

בגמרא ואיני יודע מאין לו אמנם סברא טובה היא לו אם מדעתו אמרה או קבלה מרבותיו וכן כתב הר"מ נ"ע מקוצי וצריך לי עיון **לא** תכנס אשה עד להסקה בלבד. פ' המביא (דף ל"ג) **מסלקין** תריסי עד מותר להחזיר. פ"ק דביצה (דף י"א) **כלים** שהם מפוצלים עד שאין בנין בכלים. פ"ב דביצה (דף כ"ב): **אבנים** של בית הכסא עד צריך שינוי. פרק המביא כדי יין (דף ל"ג) **ופרק** המוצא תפילין (דף ק"ב): **מסירין** הזבובים עד חבורה. פ"ב דביצה (דף כ"ו) וסוף פ"ו דעדיות. **אין** מילדין עד שאין צריכים לה. פרק מפנין (דף קכ"ח)

הגהות מיימוניות

דאוושא מילתא והוי כעין עובדא דחול ע"כ: [כ] גם בפרק שני תמצא זה: [ל] בה"ג פי' טעמא דאשה לא תכנס וכו' משום תקון כלי נגעו בה וכן פר"ח, ע"כ: [מ] וכן פי' רתוספות בשם הר יהודה דהא דפסיק בפרק כל הכלים הא ב"ש הא ב"ה לאו אההיא דאין בין יו"ט לשבת אלא אההיא דמשילין תדע דכולה סוגיא דפרק כל הכלים מייתי לקמן בפ' בתרא ולא מיירי' גבייהו הא דאין סומכין משום דאפילו ב"ה מודו דגזרינן יו"ט אטו שבת ומשום דלא נתנו עצים אלא להסקה כרבינו המחבר ולענין סמיכת קדירה דמו לטלטול צרורות שבחצר שאין תורת כלי עלייהו ואתי לטלטולי בהו אבל לענין שאר מילי דשבת לא גזרינן יו"ט אטו שבת וכן עיין בתוס' ובס"ה כתב כפירוש ראשון שכתב בשר ת דהא מתג תין דאין סומכין אתי כב"ש כדלעיל בהג"ה שבפ"ב בהל' י"ג, ע"ש: [נ] כב"ה ע"ש בגמ' עיין בהלכות שבת פ"י ופ' כ"ג, ע"כ: [ס] עיין בהל' שבת פ"י ופ' כ ג, ע"כ. [ע] רש י כתב בכל אלה להיתר משום דקיי"ל כר"ש בדבר שאין מתכוין כדלעיל בהגה"ה בפ"ב שבהלכתא י"ג ול"נ לר"י שהרי כאן מתכוין לעשות דבר שעושה וכתב ר"י דוקא הכא אסרינן שצריך לאויר שתחתיו אבל רפין ע"ג שאר העצים דלא צריך לאויר שתחתיו שרי, ע"כ. [פ] ובענין זה פר"ח וכן ר"י ודלא כרש"י שפי' ביצים גסות שנותנים ע"פ כלי חלול כעין גרפ"א שהרי אפילו בשבת לא היה אסור דומיא דקדרה ע"ג כירה שמותר להחזיר

מגיד משנה

סיכי עבדי לה אמר אביי מכיח טל של מלח ומניח לה בתוך הרמס כדי שתשמר לערב ומלחם עליו ותוקא מסורה אבל סמלה.לא מאי טעמא דלא מרחקא ואי מרחקא לא מקרבא, ע"כ:

יז כלי שנטמא מערב יו"ט וכו'. משנה פרק יו"ט שחל (ביצה י"ז י"ח) מחלוקת ב"ש וב"ה ובגמ' דכולי עלמא מיהא כלים בשבת לא מאי טעמא ואמרו שם הרבה טעמים רבה אמר גזרה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים והקשו על זה הניח שבת יו"ט מאי איכא למימר והעלו גזרה יו"ט אטו שבת ורב יוסף נתן טעם משום סחיטה ואמרו הונא כלים דבני סחיטה דלאו בני סחיטה מאי והעלו גזרה הני אטו הני וגם הקשו על שניהם מברייתא הרבה והעלו אוקמן ורב ביבי אמר גזרה שמא ישהא ושניא טוחיה כתם ורבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי. ורבינו כתב טעמא של רב ביבי משום דקאי טוסיה וכן נכתב בהלכות. ומפורש שם בברייתא דדוקא שנטמא מעיו"ט אבל נטמא ביו"ט מטבילין. ואם היה צריך להטביל מים שבו וכו' מפורש שם בגמרא (דף י"ח:) שחכמים מודים שמטבילין את הכלי על גבי מימיו: כלי שהיה טהור וכו'. והא מטבילין מחבורה לחבורה שאמרו (דף י"ח) שם, ופירש רבינו מגגא ז"ל מחבורת תרומה לחבורת שלמים:

יח כלי שנטמא ביו"ט מטבילין אותו וכו'. ברייתא שם (דף י"ח) כמו שכתבתי למעלה: נטמא הכלי במשקין טמאין וכו'. ברייתא שם כלי שנטמא בולד הטומאה אין מטבילין אותו ביו"ט בולד הטומאה מטבילין אותו ביו"ט. ופירש רבינו אפילו נטמא מעיו"ט ומוכרח הוא שם. וכן פירשו ז"ל. ונתן רבינו טעם מפני שטומאה זו מדבריהם ואין גוזרין בה שמא ישהא. והרב רבי משה הכהן והרמב"ן ז"ל הקשו עליו למה כתב טעם זה והניח הטעם האמור בגמרא. ואני לתרץ כבר כתבתי למעלה דרבה יהיב טעמא לאסור טבילת כלים גזרה משום שבת ובשבת גזרה משום העברה ארבע אמות ברה"ר והקשו עליו מברייתא זו ואמרו אם איתא גזור ולד הטומאה אטו אב הטומאה ותירץ ולד הטומאה היכא משכחת לה גבי כהנים וכהנים זריזין הן וכן הקשו לרב יוסף דאמר גזרה משום סחיטה ונגזרה כלים דלאו בני סחיטה אטו כלים דבני סחיטה. ותירץ כמדרך

[...]

כסף משנה

לא"ש שכוח שאה חבורה לשעמים משום דקי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר וה"ה ה"ה רלה לפרש לדעת רבינו דגדולים וקטנים שאמרו בגמ' אשיתי בהגרדם קאי כמו שפירשו המפרשים. ואין הדבר כן לדעת רבינו לא שהכר דין מגרדם כלל ופ"ש בגמ' דקירות הני קטנים וקרטוף הני גדולים אזוטנים כגמלים בבהמה קאי דכשהם קטנים כשעקרים אותם מיקרי קירטוף וכשעקרים הקטנים נעשים חבורה לטעמים אבל כשעקרים כגדולים אין נעשים חבורה וכן פירש הוא ז"ל בפירוש המשנה ספ"ב דביצה ופ"ג דעדיות וגם הערוך הוכיר פירוש זה:

וכן אסור לעשות להן כן לפי שאינה צריכה: **יז** כלי שנטמא מערב יום טוב °אין מטבילין אותו ביום טוב גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו. ואם היה צריך להטביל מים שבו מטביל [ז] את הכלי במימיו ואינו חושש. כלי שהיה טהור לתרומה ורצה להטבילו לקדש מותר להטבילו. וכן כל כיוצא בזה מטבילות מעלות שאר הטמאות: **יח** כלי שנטמא ביום טוב מטבילין אותו ביום טוב. נטמא הכלי במשקין טמאין שהן ולד הטומאה מערב יום טוב מטבילין אותו ביום טוב לפי שהוא טהור מן התורה כמו שיתבאר במקומו. ומדלין בדלי טמא והוא טהור מאליו. נדה שאין לה בגדים להחליף מערמת וטובלת בבגדיה: **יט** דברים רבים אסרו ביום טוב משום גזירת מקח וממכר. כיצד אין °פוסקים דמים לכתחלה על הבהמה ביום טוב אלא מביא שתי בהמות שוות זו לזו ושוחטין אחת מהן ומחלקין ביניהן ולמחר יודעין כמה דמי השנייה וכל אחד ואחד נותן דמי חלקו. כשהן מחלקין ביניהן לא יאמר זה אני בסלע ואתה בשנים שאין מזכירין שום דמים אלא זה נוטל שליש וזה רביע: **כ** כשהן מחלקין לא °ישקלו במאזנים שאין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. אפילו ליתן בו בשר לשומרו מן העכברים אסור אם היו המאזנים תלויין [ק] מפני שנראה כשוקל בכף מאזנים. טבח אומן אסור לשקול בידו. ואסור לשקול [י] בכלי מלא מים. *ואין מטילין חלשים על המנות. אבל מטילין חלשים על בשר הקדשים ביום טוב כדי לחבב את המצוה:

לא

ט טור סי' סק סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*ואין מטילין חלשים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בגמרא מפרש מטילין חלשים של קדשים של יו"ט ביו"ט אבל לא על המנות של חול ביו"ט ואפילו בקדשים ושם בגון ובני ביתו מוסר ואפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה עכ"ל:

[...]

יט דברים רבים אסרו ביו"ט וכו' כיצד אין פוסקין וכו'. פרק אין צדין (דף כ"ז:) משנה אין נמנין על הבהמה ביו"ט לכתחלה אבל נמנין עליה מעיו"ט ושוחטין ומחלקין ביניהם ובגמרא מאי אין נמנין אין פוסקין דמים לכתחלה ביו"ט היכי עביד אמר רבה מביא שתי בהמות ומעמידן זו אצל זו ואומר זו כזו. והגיאר שם ברייתא לא יאמר אדם לחבירו הריני עמך בסלע הריני עמך בשתים אבל יכול לומר הריני עמך למחצה לשליש ולרביע:

כ כשהן מחלקין וכו'. במשנה (דף כ"ח) ר"י אומר שוקל אדם בשר כנגד הכלי ובגמ' טבח אומן אסור לשקול בשר ביד ואפילו לשמרו מן העכברים אמר רב פפא ובידו בר אבין והוא דתלוי בתריסא: ושבח אומן אסור וכו' ... ואין מטילין חלשים וכו'. פרק שואל אדם (שבת קמ"ח) משנה מטילין חלשים על הקדשים ביו"ט אבל לא על המנות ובגמרא (דף קמ"ט) ...

[...]

לחם משנה

ב ואין מטילין חלשים על המנות. ...

יח נטמא הכלי במשקין טמאים וכו'. מה שכתב ה"ה ז"ל ואפילו לדעת רבה ורב יוסף ...

[...]

הגהות מיימוניות

... [ז] ... [ק] ... [י] ...

מגדל עוז

כלי שנטמא מערב יו"ט עד ואינו חושש. פרק ב' דביצה (דף י"ז י"ח): כלי שהיה טהור עד סוף המעלות. ... כלי שנטמא ביו"ט עד בכלי מלא מים. פרק אין צדין (דף כ"ח ע"ב): ואין מטילין חלשים על המנות ...

[...]

כא לא יאמר אדם וכו'. משנה פרק אין צדין (ביצה כ"ח.) לא יאמר אדם לטבח יכור לי בדינר אבל שוחט ויחלק ביניהם: **וכן לא** יקח מבעל חנות וכו'. תשנה שם (דף כ"ט) אומר אדם להנוני מלא לי כלי זה אבל לא במדה ר"י אומר אם היה כלי מיוחד לידה כו'. ואוקים רבא מתני' הכי מלי אבל לא במדה לא יזכיר לו שם מדה אבל אם היה כלי מיוחד למדה ימלאנו ויש שם אוקימתא אחרת והלכה כרבא דהוא בתרא וקיי"ל כדכנן. ובירושלמי רבי אלעזר אמר לרבי חמא בר חנינא אלי לי הדין מנא למתר אנן מכילין ליה, עכ"ל:

כא וכן לא יקח מבעל החנות במדה וכו'. אלא כיצד הוא עושה אומר להנוני מלא לי כלי זה וכו' ואפילו היה הכלי מיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכיר לו שם מדה. כך היא הנוסחא האמיתית בדברי רבינו. ודע שהטור ורבינו ירוחם שכתבו שהרמב"ם אוסר בכלי המיוחד למדה טעות מבוכבת נזדמנה להם בספרי רבינו.

כא [א]לא יאמר אדם לטבח תן לי בדינר בשר אלא תן לי חלק או חצי חלק ולמחר עושין חשבון על שוויו. וכן לא יקח מבעל החנות במדה או במשקל [ב]אלא כיצד הוא עושה אומר להנוני מלא לי כלי זה ולמחר נותן לו שוויו. ואפילו היה כלי המיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכיר לו שם מדה: **כב** הנחתום מודד תבלין ונותן לקדרה בשביל שלא יפסיד תבשילו. אבל האשה [ב] לא תמוד קמח לעיסה [ג]וכן לא ימוד אדם שעורים ליתן לפני בהמתו אלא משער ונותן לה: **כג** ומותר ליקח מן החנוני ביצים ואגוזים במנין וכן כל כיוצא בהן ובלבד שלא יזכיר לו [ד] שום דמים ולא [ה] סכום מנין. כיצד סכום המנין הרי שהיה נושה בו עשרה רמונים או עשרה אגוזים לא יאמר לו ביום טוב תן לי עשרה כדי שיהיה [ו] לך עשרים אצלי אלא לוקח סתם ולמחר עושה חשבון: **כד** הולך [ג] אדם אצל חנוני או רועה הרגיל אצלו או אצל הפטם הרגיל אצלו ולוקח ממנו בהמות ועופות וכל מה שירצה והוא שלא יזכיר לו שום דמים ולא סכום מנין: **כה** הלואת [ה]יום טוב תובעין אותה בדין שאם תאמר לא ניתנה להתבע אינו נותן לו כלום ונמצא נמנע משמחת יום טוב: **כו** אע"פ שאין מגביהין תרומה ומעשרות ביום טוב [ו]אם היו לו תרומות ומעשרות שהגביהן מאמש הרי זה מוליכן לכהן ביום טוב. ואין צריך לומר חלה וזרוע ולחיים וקיבה שמוליכן לכהן ביום טוב. וגבאי צדקה גובין מן החצרות ביום טוב. ולא יהיו מכריזין כדרך שמכריזין בחול. אלא גובין בצנעה ונותנין לתוך חיקן ומחלקין לכל שכונה ושכונה בפני עצמה:

פרק חמישי

א אף על פי שהותרה הוצאה ביום טוב אפילו שלא לצורך לא ישא משאות גדולות כדרך שהוא עושה בחול אלא צריך לשנות. ואם אי אפשר לשנות מותר. [ב]כיצד המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתיפו או לפניו. המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחריו אבל מוליכה בידו: **ב** וכן משאות שדרכן לישא אותן במוט ישא אותן על גבו מאחריו. ושדרכן לישא אותן מאחריו ישא אותן על כתפו. ושדרכן להנשא על הכתף ישא אותן בידו לפניו או יפרוש עליהן בגד וכל כיוצא בזה משינוי המשא. ואם אי אפשר לשנות נושא ומביא כדרכו.

במה

א טור סי' תקז: ב טור סי' תריז סמ"ג לאוין עה: ג שם ד טור סי' תקכה ה טור סי' תקו: ו טור סי' תקי סמ"ג שם:

כב הנחתום מודד תבלין וכו'. שם מימרא נחתום מודד תבלין ונותן לתוך הקדרה כדי שלא יקדיח תבשילו ופי' לאו דוקא נחתום אלא ה"ה לכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה, ואינו דומה למדידת השעורים לפני הבהמה שאסורה כמו שיתבאר בסמוך משום דהתם ליכא פסידא בדבר שאינו נמדד כלומר שאין שם חשש הפסד בדבר אחר אלא שלא תאכל שעורים הרבה או מעט אבל כאן שאם היו התבלין מרובין יקדיח כל התבשיל יכול כל אדם למדוד וכן נראה מדברי קצת גאונים ז"ל: **אבל** האשה וכו'. שם אמר רב אשה מודדת קמח ונותנת לתוך עיסתה כדי שתטול חלתה בעין יפה ושמואל אמר אסור והקשו והא תנא דבי שמואל מותר ואמר אביי השתא דאמר שמואל אסור והנא דבי שמואל מותר שמואל הלכה למעשה אתא להשמועינן, ובהלכות וכן הלכתא דאסור ע"כ ורש"י ז"ל פירש הלכה למעשה אתא לאשמועינן שאין מורין כן למי שבא לישאל אבל אי עביד לא מחינן בידיה דהלכה ואין מורין כן, ודעת ההלכות ורבינו עיקר דכיון דאמר שמואל אסור ודאי היה סבור דמחינן בידיה דמאן דעביד ואכל מקום מהיכא דסוגיא פסקו כרב ומותר לכתחלה אבל מסיבה דסוגיא שדרו אסור כשמואל וכן עיקר **וכן לא** ימוד וכו'. שם מימרא לא ימוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו אבל קודר הוא קב או קביים ונותן לפניה ואינו חושש, ובהלכות פירש קודר משער באומד דעתו: **כג ומותר** ליקח מן החנוני ביצים ואגוזים וכו' משנה שם (דף כ"ט) אומר אדם להנוני תן לי ביצים תן לי אגוזים במנין שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו ובגמ' הולך אדם אצל הנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים וחמשה אגוזים ועשרה אפרסקים וכו', ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח רשב"א אומר ובלבד שלא יזכיר סכום מנין ונירסא אחרת שום מקח וזו נירסתו של רבינו ולכל הגרסאות אסור להזכיר סך דמים וכן כתבו ז"ל. ופירוש סכום מנין כתבו הגאונים וכן בהלכות שלא יאמר לו הרי לך בידי המשים אגוזים תן לי חמשים ויהיו לך בידי מאה וכמו שכתב רבינו:

כד הולך אדם אצל רועה וכו'. בברייתא הנזכרת ופירוש מעני זה וכעס ורועה בין נכרים בין ישראלים הכל מותר הון מדברים שיש ברייתן בתהוברים או שיש להום ספק מלך היום או נולד היום שאסור ליטלו מן הנכרי אלא א"כ נתחלק הספק כגון שיכיר בו שלא נעקר ולא נולד היום וכתב הרשב"א ז"ל שמותר ליקח ביצים מן נכרי הטני בלילי יו"ט של גליות או בליל ראשון של ר"ה משום דיולדת בלילה תיעושא דרייעושא הוא ולא הייטיק לה אבל ביום כיון דדבר שיש לו מתירין הוא אסור:

כה הלואת יו"ט תובעין אותה וכו'. מחלוקת אמוראים בשבת כ' שואל (דף קמ"ח) וכתוב בהלכות שנחלקו הגאונים ז"ל בפסק הלכה ולא הכריע הרב האלפסי בזה דבר ורבינו הכריע כדברי האומר ניתנה ליתבע משום דמסתבר טעמיה וכן עיקר

כו אף ע"פ שאין מגביהין וכו'. איסור ההגבהה מפורש פרק כ"ג מהל' שבת והיתר ההולכה בפהופרשו מאמש פ"ק דיו"ט (דף י"ב) ברייתא כסברת ר' יוסי שב"ה מתירין ונפסקה הלכה בגמ' כן **ואין** צריך לומר וכו'. פי' אין צריך לומר היתרות שהרי אפילו להפרישן לכתחלה מותר לפי שאינן אסורות לזרים ואינן טובלות קודם הפרשה וזה פשוט וכן מבואר בגמרא דין ההפרשה אפילו בבהמה שנשחטה אמש הדין ההולכה ג"כ מבואר שם: **גבאי** צדקה וכו'. ירושלמי וברייתא במס' דמאי:

פ"ה א אע"פ שהותרה הוצאה וכו' כיצד וכו'. (ביצה ל') ראש פרק ד' המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתיפו או לפניו המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחריו אבל נוטל בידו ובגמ' תנא אם א"א לשנות מותר אתקין רבא במחוזא דדרו בדוהקא לדרו ברגלא ברגלא לדרו באגרא באגרא לדרו בצלכא דדרו באכפא נפרוס סודרא עליה ואי לא אפשר שרי דאמר מר אם אי אפשר לשנות מותר, ע"כ

בר"א

לחם משנה

כא כיצד הוא עושה אומר להנוני וכו'. עיין בב"י כיון תקי"ז מה שיבאר ע"ש: הוא במשנה אבל לא על המעות ולמה לי לאהדורי בתר דיוקא:

כו ואין צריך לומר וכו'. פ"ש ה"ה ז"ל לפי שאינן אסורות לזרים ואינן טובלות קודם הפרשה אע"ג דרבינו כתב ואין צ"ל חלה וזרוע וכו' וטעמו זה של ה"ה ז"ל לא שייך

מגדל עוז

מאד שמא ורואה כי גם בהלמוד תמה על ר' יעקב למה פירש והדבר פשוט ואין בה שום חידוש ולכן לא רצה ר"מ ז"ל לפרשו ואם הראב"ד ז"ל רצה לפרש או היה בגירכתו יעשה כרצונו. וגם מה שהוסיף הראב"ד ז"ל לפרש מכשו ובני ביתו ומנה גדולה כנגד הקטנה ככר כתבה ר"מ ז"ל פרק כ"ג דהלכות שבת על סדרם בפרק שואל וע"כ לא הוצרך להביה כאן כי שבת ויו"ט שוין אלא באוכל נפש בלבד והדין עמו: **לא יאמר** אדם וכו' עד סכום מנין. הכל פרק אין צדין (דף כ"ט): הלוואת יו"ט עד משמחת יו"ט. פ' שואל (דף קמ"ח): אע"פ שאין מגביהין עד סוף הפרק. פ"ק דביצה (דף י"ב):

פ"ה אע"פ שהותרה הוצאה עד שהוא עושה בחול אין מנהיגין עד ואפילו באחריו. פרק אין צדין (דף כ"ה) ופרק המביא כדי יין (דף כ"ט).

הגהות מיימוניות

אידי בר אבין והוא דתליא בתריסא: [ב] א ר ירמיה בר אבא א"ר ששת אשה מודדת קמח ונותנה לתוך עיסתה כדי שתטול חלתה בעין יפה ושמואל אמר אסור והתני דבי שמואל מותר אמר אביי תואיל ואמר שמואל אסור וכו' עד שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן וכן כתוב בתשובת הגאונים בשם ישיבה דפומבדיתא כשמואל ואביי דהוא בתראה וגם מפני שהיתה יכולה למדוד מאתמול ואין בזה פחיתות טעם ולא קלקול מאכל. אבנם שדרו מסתיבתא דהורא הלכה כרב דשרי הרא דהלכתא כרב באיסורי ועוד דתנן דבי שמואל כוותיה וכן פסק ראב"ן וכן פ"ה אבל גינו ראבי"ה כתב גם הוא דקיי"ל כשמואל בהא דהלכה למעשה אשמעינן, ע"כ: [ת] כדגרסינן תוס וכן בה"ג וכן ר"ח ודלא כמו שיש ספרים בדברי ת"ק סכום מדה ופר"ש קב או קביים, ע"כ: [ה] ודלא כרשב"א דשרי רק שלא יזכיר סכום מקח פי' תן לי בדינר כך פירש בה"ג, ע"כ: [ו] כך פר"ח וה"ג

הערוך: [ג] פר"י אפילו נכרי רק שאין לירא ממחובר כדמשמע כההוא דאתא למחוזא לישתא אבל הרוקח כתב בשם רבו שבשפיר"א דלא שרי אלא ברועה או פטם או חנוני ישראל

במה דברים אמורים בנושא על האדם אבל על גבי בהמה לא יביא כלל שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול: **ג** אין [ג]מנהיגין את הבהמה במקל. ואין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו: ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואיש שהיו רבים צריכין לו יוצאין בכסא אחריו ומוציאין אותו על הכתף אפילו באפריון: **ד** *אין מוליכין את [א] הסולם של שובך [ד]משובך לשובך ברשות הרבים שמא יאמרו לתקן גגו הוא מוליכו. אבל ברשות [ב] היחיד מוליכו. אע"פ שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור כאן התירו מפני שמחת יום טוב: **ה** מי [ה]שהיו לו פירות על גגו וצריך לפנותם למקום אחר לא יושיטם מגג לגג ואפילו בגגין השוין. ולא ישלשלם בחבל מן החלונות ולא יורידם בסולמות שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. אבל משילן אפילו דרך ארוכה ממקום למקום באותו הגג. שחט [ו]בהמה בשדה לא יביאנה במוט לעיר או במוטה אלא מביאה אברים אברים: **ו** כל שנאותין בו אפילו [ז]בחול אע"פ שאין נאותין בו ביום טוב כגון [ג] תפילין מותר לשלחן לחבירו ביום טוב. ואין צריך לומר

א טור סי' תקכב סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' תקיח וש"ע כי הדין משונה: ג טור סי' תקכה: ד טור סי' תקח סמ"ג שם: ה טור סי' תקנו סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*אין מוליכין את הסולם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הוא אמר דבר זה אבל הגמרא לא אמרה כן ולא הלכה כדבר אלא שהעמידה כמאן ורב חנן בר אמי כתנא קמא דמתני' בין רה"ר לרה"י ורב אמר כרבי אליעזר ור"ש דלא פליגי וכ"ה הפח כמחייתו אגז עכ"ל

מגיד משנה

ב בד"א בנושא על האדם וכו'. רבינו כתב טעם לאסור הבהמה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. וי"מ מי שכתב שהוא לפי שאין מחמצין בבעלי חיים כל עיקר ביו"ט ובשבת. והרשב"א ז"ל כתב שני הטעמים:

ג ואין מנהיגין את הבהמה וכו'. משנה שם (דף ל"ב ל"ג) בה"ק ובגמרא משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא: ואין הסומא וכו'. פרק אין לדין (דף כ"ה:) ת"ר אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה: ואיש שהיו רבים צריכים לו וכו'. שם ובהלכות ואם היו רבים צריכים לו מותר ומפורש שם אמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבתא דריגלא. והרשב"א חלק בכתוף בין איש לאשה ואמר שהאיש כל זמן שהוא מבטיח ואין בכתפו מפני כבוד נבור אסור לכתפו ולא חכר חילוק זה בהלכות נראה מוכרח:

ד אין מוליכין את הסולם וכו'. פ"ק (דף ט') ב"ש אומרים אין מוליכין את הסולם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון וב"ה מתירין ובגמ' שמי לשונות איכא דאמרי אמר רב חנן בר אמי מחלוקת ברה"י דב"ש אית להו דרב יהודה אמר רב דאמר כל שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור וב"ה לית להו דר"י אמר רב אבל ברה"ר דברי הכל אסור פי' שמא יאמרו להטיח גגו הוא צריך. והקשו לימא רב יהודה דאמר כב"ש ומירצו תנאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ור"א ור"ש אוסרין. וה"ל פירוש הסוגיא לדעת רבינו דר"ח בר אמי סבר דפלוגתייהו דב"ש וב"ה תליא בהא דרב דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור ואקשי א"כ לרב מיקשי ליה מב"ה וסיכי שביק ב"ה ועבד כב"ש ותירצו תנאי היא כלומר מה שהעמיד ר"ח בר אמי מחלוקתן בכך הוא כת"ק דשוטחן דס"ל שמה שאסרו חכמים מפני מראית העין לא אסרו בסתר אלא במקום רואים. ורב לא מוקים פלוגתייהו דב"ש וב"ה בהכי אלא דברי הכל בעלמא סבירא להו דאסור אפילו בסתר והכי סברי ר' אליעזר ור"ש דאי לא הוו מיפלגי אדב"ה. ומיהו אוקמתיה דר"ח דכי פליגי ברה"י פליגי כדקאי קאי ולא הקשו לרב דמשום שמחת יו"ט התירו כאן. זה דעת רבינו. וי"מ תנאי היא ורב דאמר כר"א ור"ש ואינהו מוקמי פלוגתייהו דב"ש וב"ה בין ברה"י בין ברה"ר דב"ה לא גזרי וסברי שובכו מוכיח עליו וב"ש גזרי אברה"ר שמא יאמרו להטיח גגו הוא צריך. ומתוך כך הם אוסרים אפילו ברה"י משום דכל האסור מפני מראית העין אסור וכו'. ולזה הפירוש כיון דקי"ל כרב לא דאמר כר"א ור"ש ונמצא דב"ה אפילו ברה"ר שרו וקי"ל כב"ה וזה דעת הר"ם ז"ל בתשובות ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ומה שנ"ל להעמיד דברי רבינו כתבתי. וכתב רבינו סולם של שובך לפי שסולם של עלייה אסור אפילו להטותו מחלון לחלון וכן מוכח בגמרא. ולא הוצרך רבינו לבאר זה בביאור לפי שהכבר כתב פרק כ"ו מהלכות שבת שסולם של עליה אסור בטלטול ונתבאר פרק דלעיל מהלכות אלו שכל מה שאסור בשבת אסור ביו"ט חוץ ממה שהכשר בהלכות אלו:

ה מי שהיו לו פירות וכו'. ר"פ ס' (דף ל"ה:) משילין פירות דרך ארובה ביו"ט אבל לא בשבת. ובגמ' נכתב בהלכות (דף ל"ו) א"ר נחמן לא שנו אלא באותו הגג אבל מגג לגג לא. תניא נמי הכי לא יושיטם מגג לגג אפילו בשגגותיהן שוין ומנא לא ישלשלם בחבל ובחלונות ולא יורידם בסולמות ובגמרא שקלי וטרו אי דוקא ארבע ותמש קופות כדין המכר סכ"ג מהלכות שבת בספי המוצר או אפילו מובא ואין מסקנא בגמרא מזה ולזה נכתבה המשנה בהלכות כמות שהיא וכן רבינו לא חלק וכן עיקר להקל בשל דבריהם:

שחט בהמה בשדה וכו'. פ' אין לדין (דף כ"ח.) משנה בהמה מסוכנת לא ישחוט וכו' שחטה בשדה לא יביאנה במוט ובמוטה אבל מביאה בידו אברים אברים, וסובר רבינו דלאו דוקא מסוכנת אלא דאיידי דאדכר דין שהיתה מסוכנת נקט שחטה אבל הוא הדין לבריאה וכתב הרשב"א ז"ל וכזה ראוי להורות:

ו כל שנאותין בו וכו'. משנה פ"ק (דף י"ד ע"ו) זה הכלל כל שנאותין בו משלחין אותו ביו"ט וכו' בגמרא דס"ק כל שנאותין בו בחול משלחין אותו ביו"ט ובגמרא ר"ש שרא להו

כסף משנה

פ"ה ג איש שהיו רבים צריכים לו יוצאים בכסא אחריו ומוציאין אותו על הכתף ואפילו באפריון. רבינו התיר כיתוף וכן דעת הרי"ף שלא הזכירו לאיסור ונראה שטעמא משום דאמרינן בגמ' אמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבת דריגלא משום ביעתותא ואי נמי משום דוחקא דצבורא אלמא דאיש שרבים צריכים לו שרי לכתופי כי היכי דלא לדחקו ליה צבורא והוא הדין מפני טעם אחר איזה שיהיה וכיון דאמימר ומר זוטרא עבדי הם עובדא נקטינן כוותייהו ולא חיישינן למאן דאמר ההם שלא יכתף. ואע"ג דלישנא דמשום ביעתותא משמע דלא שרי מטעמא אחרינא סוברים הרי"ף ורבינו דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כלישנא דמיקל. ונראה מדברי רבינו דיציאה בכסא שאמרו היינו שהיו מהגים לרוכבים אחר האבות המשוים כסא ביד איש כדי שישב בו במקום שירצה. ואלונקי הוא אפריון שיושבים בו כשמכתפים אותו:

ד אין מוליכין את הסולם של שובך וכו'. כתב ה"ה נראה לי פירוש הסוגיא לדעת רבינו דרב חנן בר אמי סבר וכו' מהר"י קולון בשורש קס"ס כתב גם כן כזה: וכשהוא

לחם משנה

שייך אלא דוקא אמהמות אבל חלה אסור להפרישה. מ"מ ה"ס לא כתב אלא דאין נ"ל אמהות אבל בחלה לא איירי ומ"ם שייך לשון ואין נ"ל בחלה דמותר להפרישה כשהעיסה נילושה ביו"ט משא"כ בתרומה שאסור להפרישה כלל:

פ"ה ג ואיש שהיו רבים צריכין לו יוצאין בכסא אחריו ומוציאין אותו על הכתף וכו'. עיין בב"י סי' תקכ"ב שם חירץ מה שקשה על דברי רבינו ז"ל ודברי הרשב"א ז"ל שכתב ה"ה ז"ל ומכל מקום עדיין נ"ל ולהוסיף על הירוצו דרבינו מפרש מה שאמרו בגמרא פ' אין לדין (דף כ"ה:) ואמרי לה משום דוחקא דצבורא שלא מפרש כפירוש רש"י ז"ל שעומדין על רגליהן דלפירושו אם אין עומדין מפניו אע"פ שצריכין לו אסור דא"כ היה לו לרבינו ז"ל לבאר זה ולומר דוקא איש שעומדים מפניו או בהיה נגעת כדאמרו בגמרא משום ביעתותא או דוחקא אבל מדסתם משמע דסבירא ליה דכל שרבים צריכין לו איכא דוחקא דצבורא אם לא יצא מהרה שהם ממתינים לו ולכך סתם ואמר דכל שרבים צריכים לו מותר:

ד אין מוליכין את הסולם (של שובך) משובך לשובך וכו'. לפי דעת רבינו ז"ל דאמר דאע"פ דבכל מקום אסרו חכמים כאן התירו משום שמחת יו"ט י"ל שמה שלא הירצו כן בגמרא בלישנא קמא (דף ט') כשהקשו אימא והא אמר ר"י וכו' דהוה מצי לתרוצי שאני הכא דמשום שמחת יו"ט הקילו הוא משום דלישנא קמא לא סבירא ליה דיש להקל משום שמחת יו"ט בענין זה ובהאי נמי פליגי לישנא קמא ולישנא בתרא ובגמרא (שם ע"ב) הקשו שם אמתני' ואת אלמא גבי שמחת יו"ט ב"ש וכו' כלומר קשיא דב"ש אב"ש קשיא דב"ה אב"ה ותירצו לא קשיא דב"ה משום דע"כ לא אמרי ב"ש הכא אלא משום דשובכו מוכיח עליו ונשאר קשה לדברי רבינו ז"ל לרב דאמר דברה"ר הכל מודים דאסור אלא לב"ה הקילו כאן ברה"י אע"ג דבכל מקום אסור בחדרי חדרים משום שמחת יו"ט א"כ מה שייך לומר דלא התירו כאן אלא משום דשובכו מוכיח עליו וא"כ לדידיה מקשה האי קושיא. וי"ל דהכי קאמר אע"ג דבכל מקום אסרו בחדרי חדרים הכא התירו ומשום שמחת יו"ט משום דיש עוד צד קולא דהשילו מה שאסרו חכמים ברה"ר היא הותרא יתירא משום דשובכו מוכיח עליו כן יש לתרץ אליבא דרב לדעתו של רבינו ז"ל:

ה שחט בהמה בשדה לא יביאנה במוט לעיר (או במוטה) אלא מביאה אברים אברים. מ"ש ה"ה וסובר רבינו ז"ל וכו' הוא לאפוקי דאיכא מ"ד דפליג על זה שכתבו הר"ן ז"ל בפרק אין לדין ע"ש:

המערב

הגהות מיימוניות

ישראל וכן מצאתי בתשובה ר"י ב"ד יהודה, ע"כ ; [א] בפרק חלון משמע לפירוש רבינו אברהם דסולמות שלנו אסורות לטלטל ביו"ט אבל לפר"ח שרי אפילו בשבת וע"ש גבי סולם המצרי ; [ב] כב"ת וכאיכא דאמרי דרב חנן דמוקי פלוגתייהו ברה"י ; [ג] רב ששת שרי

מגדל עוז

אין מוליכין את הסולם עד משום שמחת יו"ט : כתב הראב"ד ז"ל הוא אמר דבר זה וכו' : ואני אומר כמה פעמים הקדמתי שלא כתב בחיבור הוא דבר מדעתו אלא א"כ פירש אותו וגם את זה מצא מפורש בגמרא ופסק כן כלישנא בתרא. ובגמי אוכין לפניך מ"ש תחלה אין מוליכין את הסולם של שובך וזו כלשון המשנה אליבא דב"ה וכדמסיק בגמרא אליבא דר' חייא דתנן אין מוליכין את הסולם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון וב"ה מתירין ואמרינן בגמרא תני ר' חייא נפק לקרייתא כי אתו לקמיה דאבוהון אמר להו כלום מצאתם בה לידכם אמרו לו שלם כלומר של עלייה בה נידיע והגרסתו אמר להו זילו ואסרו מה שהתרתם אינהו סבור מדקאמר ר' יהודה כסולם של עלייה לא פליגי מכלל דת"ק סבר כסולם של עלייה פליגי ולא היא ר"י פשטא דתנא קמא קא מפרש וכו' עד דאסיקנא אלא ס"ק של שובך אין של עליה לא כלומר שלא התירו ב"ה במשנתנו אלא בשל שובך אבל בשל עליה אפילו ב"ה אוסרין והלכה כב"ה. וכן כתב ר"י אלפס ז"ל ומה שחילק בין רה"ר לרה"י זהו כלישנא בתרא דגרסינן איכא דאמרי אמר רב חנן בר אמי מחלוקת ברה"י דב"ש לית להו דר"י אמר רב וב"ה לית להו דר"י אמר רב אבל ברה"ר דברי הכל אסור כלומר דאמר ר"י אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור ותיילינן לימא רב דאמר כב"ש ומהדרינן תנאי היא כלומר דר"י והילכתא כר"י אמר רב. ומ"ש כאן התירו מפני שמחת יו"ט ג"כ הוא תלמוד ערוך גמרא פיסקא דב"ה מתירין דגרסינן אלמא גבי שמחת יו"ט ב"ש לחומרא וב"ה לקולא ורמינהו וכו' ושקלינן וטרינן עלה טובא ומיהו בשלב שמעתין כליק לן דטעמיה דב"ה משום שמחת יו"ט ואיש לא נמי דרב יהודה אלמא טעמא דשמחת יו"ט הוא וכתב עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון ומזה תוכל להתבונן להשיב על הראב"ד ז"ל : מי שהיו לו פירות עד באותו הגג. פרק משילין (דף ל"ה) : שחט בהמה בשדה עד אברים אברים, פרק אין לדין (דף כ"ה) : כל שנאותין עד כאמר הרי זה מותר. הכל פ"ק דביצה (דף י"ד) :

לומר דבר שנאותין בו ביום טוב כגון יינות שמנים וסלתות שמותר לשלחן. וכל דבר שאין נאותין בו בחול עד שיעשה בו מעשה שאסור לעשותו ביום טוב אין משלחין אותו ביום טוב: **ז** כיצד אין משלחין ביום טוב תבואה [ד] לפי שאין נאותין בה בחול אלא אם כן טחן ואסור לטחון ביום טוב. אבל משלחין קטניות מפני שמבשלן ביום טוב או קולה אותן ואוכלן. ומשלחין חיה בהמה ועופות אפילו היים מפני שמותר לשחוט ביום טוב וכן כל כיוצא בזה: **ח** אכל דבר שמותר לשלחו ביום טוב כשישלחנו לחבירו התשורה לא ישלחנו בשורה ואין שורה פחותה משלשה בני אדם. כיצד הרי ששלח לחבירו בהמות או יינות ביד שלשה בני אדם כאחד או ארבעה זה אחר זה וכולן הולכין בשורה אחת הרי זה אסור שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. [ה] שלח שלשה מינין ביד שלשה בני אדם כאחד הרי זה מותר: **ט** בהמערב עירובי תחומין ליום טוב הרי בהמתו וכליו ופירותיו כמוהו. ואין מוליכין אותן אלא בתוך אלפים אמה לכל רוח ממקום עירובו: **י** *חפצי הפקר [ו] הרי הן כרגלי מי שזוכה בהן. וחפצי [ז] הכותים קונין שביתה במקומן ויש להן אלפים אמה לכל רוח ממקומן גזירה בעלים כותים משום בעלים ישראל. [ח] פירות שיצאו חוץ למקומן והחזרו [ט] אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מפני שהן כאדם שיצא באונס וחזר באונס: **יא** גהמוסר בהמתו לבנו הרי היא כרגלי האב. מסרה לרועה

השגת הראב"ד

*חפצי הפקר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה במשנתנו ושל עולי בבל כרגלי הממלא וכבר נסקא לן מהלכתא דמשנה עירובין אוקימנא כרבנן דפליגי על רבי יוחנן בן נורי דחפצי הפקר קונים שביתה ויש להם אלפים אמה לכל רוח וממקום שביתתו בין השמשות ומזה הטעם לא הביא הרב ז"ל בהלכותיו מחלוקת דרב נחמן ורב ששת שהלכו במילא ונתן לחבירו דלאו אליבא דהלכתא פליגי בבור של עולי בבל אבל יש לנו עליו טענה שהרי מחלוקתם עומדת במעינות הנובעים עכ"ל:

א טור סי' תקטו · ב טור סי' שסו סמ"ג עשין דרבנן א · ג שכל שם ·

מגיד משנה

להו לשדורי תפילין ביו"ט ובמשנה משלחין יינות שמנים וסלתות: וכל דבר שאין נאותין וכו'. במשנה (דף י"ד:) משלחין קטניות אבל לא תבואה ר"ש מתיר בתבואה ורבינו פוסק כת"ק והטעם לפי שעיקר התבואה עומדת לטחינה וזהו תמשת טחינין וכל שמחוסר מעשה האסור ביו"ט אסור לשלחו וכן מפורש שם. ויש מי שפסק כר"ש וקא יהיב טעמא למילתיה כ"ש בגמ' משום דלאוי לעשות מהן עססיות ביו"כ. ואיני יודע למה נפסוק כר"ש במקום ת"ק וכל שכן דמסתבר טעמיה דת"ק דלעיל בהד רובא לפיכך אין לי דברי רבינו עיקר גם יש מפרשים שפסקו כן:

ז ומשלחין חיה בהמה וכו'. במשנה ב"ש אומרים אין משלחין אלא מנות וב"ה אומרים משלחין בהמה חיה ועוף בין חיין בין שחוטין:

ח כל דבר שמותר לשלחו וכו'. שם תני רב יהודה ובלבד שלא יעשנו בשורה תנא אין שורה פחותה מג' בני אדם:

שלח שלשה מינין וכו'. שם בעא רב אשי תלתא גברי ותלתא מיני מאי תיקו והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא וכן פסקו ז"ל:

ט המערב עירובי תחומין וכו'. משנה פ' משילין (דף ל"ז) הבהמה והכלים כרגלי הבעלים:

י חפצי הפקר וכו'. ז משנה שם (דף ל"ט) ושל עולי בבל כרגלי הממלא וכן כתוב בהלכות. וכן מוכרחת הסוגיא אשר שם במחלוקת רב נחמן ורב ששת גבי מילא ונתן לחברו דכולא סבירא להו דחפצי הפקר אין קונין שביתה אלא הרי הן כרגלי הזוכה בהן גדולה מזו שנינו פרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"ה) מי שישן בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר' יוחנן בן נורי וחכ"א אין לו אלא ארבע אמות וכו'. ואמרו בגמ' (דף מ"ה:) אי טעמיה דר' יוחנן משום דקסבר חפצי הפקר קונין שביתה או דלמא אין קונין שביתה ואדם שאני דהואיל ונעור קנה ישן נמי קנה ובעינו דס"ל דחפצי הפקר קונין שביתה. ואמרי התם אמר ריב"ל הלכה כר"י בן נורי ואמר ריב"ל הלכה כדברי הזקן בעירוב וצריכי דאי אשמעינן הלכה כר"י ב"נ הוה אמינא בין לקולא בין לחומרא קמ"ל הלכה כדברי הזקן בעירוב ואי אשמעינן וכו'. ופירש"י ז"ל וכן בהלכות לקולא דישן קנה שביתה. לחומרא דחפצי הפקר קונין שביתה וקי"ל דהלכה כר' יוחנן ב"נ דישן קנה שביתה משום דנעור קנה ישן נמי קנה ואין הלכה כמותו בחפצי הפקר. וזה פירוש פשוט ומוכרח וכן פסקו כל הפוסקים דחפצי הפקר אין קונין שביתה. והארכתי בזה להסיר מעל רבינו תלונת ההשגות וכן כתוב שם ה"א טעה במשנתנו וכו'. ואין ספק אצלי שהר"א ז"ל נזכר חייה שאמרו הלכה כר' יוחנן בן נורי ושכח מה שסיימו דדוקא לקולא אבל לחומרא לא. ולא עוד אלא שהרב שבכבבל זה לא הביא הרב אלפסי בהלכותיו פלוגתא דרב נחמן ורב ששת והרב פסק בהלכותיו בפירוש דחפצי הפקר אין קונין שביתה בפירק מי שהוציאוהו ובודאי שדברי הר"א ז"ל שגגה הן ונעלמה הלכה מעיניו: **וחפצי** הכותי קונין שביתה וכו'. שם במי שהוציאוהו (דף מ"ז) פלוגתא דר' יוחנן ושמואל ואמרו שם דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן דחפצי כותי קונין שביתה גזרו בעלים כותי אטו בעלים ישראל: **פירות** שיצאו חוץ להתחום וכו'. מימרא שם (דף מ"א) אמר ר"פ פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מאי טעמא אנוסין נינהו ונכתב זה בהלכות. וכתב הרשב"א ז"ל ואם לא החזירום אין להם שם אלא ארבע אמות ואם יצאו ע"י ישראל בין בשוגג בין במזיד לא יאכלו שם לאחד מישראל לפי שנעשית בהן איסור ע"י ישראל:

יא המוסר בהמתו לבנו הרי הוא כרגלי האב וכו'. פרק משילין (ביצה ל"ז:) משנה המוסר בהמתו לרועה ולבנו הרי היא כרגליו ובגמרא ליתא מתניתין דלא כרבי דוסא דתניא רבי דוסא אומר המוסר בהמתו לרועה. אע"פ שלא מסרה לו אלא ביו"ט הרי היא כרגלי הרועה ותירצו אפילו תימא ר' דוסא לא קשיא כאן ברועה אחד כאן בשני רועים דיקא נמי דקתני לבנו או לרועה שמע מינה ונפסקה שם הלכה כתירוץ הזה וזה פירושה לדעת רבינו. משנתנו דקתני במוסר לרועה הרי היא כרגליו היא בשני רועים לפי שלא קנאה אחד מהם והרי היא ברשות בעלים ורבי דוסא היא ברועה אחד וכן פירשו בהל' ודיקא נמי דמשנתנו היא בשני רועים דקתני לבנו או לרועה אי אמרת בשלמא בשני רועים אבל ברועה אחד קנאה הרועה היינו דאיצטריך למיתני בנו לאשמועינן דאע"ג דהוא יחיד לא קנה לפי שדרך בני אדם למסור כליהם לבניהם ואין מחשיבין אותם כאילו הם מרשותם אלא אי אמרת דרועה דמתני' אחד ל"ל למיתני בנו פשיטא השתא דעלמא היא ברשות בעלים בנו לא כל שכן. כן נ"ל לדעת רבינו. ויש פירוש אחר בזה שלא לחלק בין בנו לרועה והם תרי ג"כ בשני רועים שיש שם כעיר שני רועי' הכ"פ בגוונא מסרה אלא לאחד מהם כיון שמסרה לו ביו"ט הרי היא כרגלי הבעלים לפי שיש שם שנים לא היה מוכרת זה לאחד לפי שמסרה אבל ברועה אחד א"א שלא לחסרה לו ולפיכך אפילו מסרה ביו"ט הרי היא כרגלי הרועה. זו היא שטת רש"י ושאר המפרשים ז"ל.

מי

להם משנה

ט המערב עירובי תחומין ליו"ט הרי בהמתו וכליו ופירותיו כמוהו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אבל יש לנו עליו טענה וכו' כלומר דהוא מפרש מאי שאמרו בפרק משילין (דף ל"ט) נהרות המושכים וכו' הרי הם כרגלי כל אדם כמו שפירשו התוספות בפרק מי שהוציאוהו (דף מ"ה. בד"ה ביו"ט) שרצה לומר כרגלי הממלא ודלא כרש"י ז"ל ומפני זה אמר שמחלוקתם הוא בנביעות המושכים של עולי בבל דלא קנו שביתה כיון דניידי:

י וחפצי העכו"ם קונין שביתה במקומם ויש להן אלפים אמה לכל וכו'. קשה דאמאי לא השיג הראב"ד ז"ל על רבינו בבינם זה כמו שהשיג בטעם שכתב לקמן בשור של פטם שהרי טעם זה מבואר בגמרא פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ז) דלא נאמר אלא לדבק הכל לר"י בן נורי בלאו הכי חפצי העכו"ם קונין שביתה והוא ז"ל פסק כר"י בן נורי דלא כרבינו וא"כ היה לו להשיגו כאן. וי"ל דא"מ אינו מסקר דבטעם זה לא צריכין ליה לר"י דבלאו הכי קונין שביתה אבל בשור של פטם לפי דעת הראב"ד ז"ל רבינו ז"ל דבריו אינם מתיישבים ולכך השיגו שם דחפצי הפקר קונין שביתה:

פירות שיצאו חוץ לתחומן והחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן. תמ"ם היה ז"ל בשם הרשב"א ז"ל ואם יצאו ע"י ישראל בין בשוגג בין במזיד וכו' נראה להרשב"א ז"ל מכריע כיה שהדין בגמרא ריש פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ב) שלא במקומן כסף בדברי ת"ק דמיירי כשיצאו על ידי כותי דהא לא הו ז"ל פסק כת"ק משום דסבר רב ספא כוותיה ולה"ק מבואר שם בגמרא דבשוגג שלא במקומו שרי ועל זה קשה דהרי בפרק ו' מהל'

מגדל עוז

המערב עירובי תחומין עד שבמקום עירובו. פרק משילין פירות. חפצי הפקר הרי הן כו' עד משום בעלים ישראל. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ז): כתב הראב"ד ז"ל טעה במשנתנו וכו'

ואני אומר חלילה וחס אבל ר"מ ז"ל סמך על תלמוד ערוך פרק מי שהוציאוהו גמרא מתניתין דמי שישן בדרך דאסיקנא להיות הלכה כדברי הזקן בעירוב דהיינו כרבנן דאמרי חפצי הפקר אין קונין שביתה אלא הרי הן כרגלי כל אדם ודלא כר' יוחנן בן נורי דמתמיד ומה שכתב בחפצי הכותי ג"כ הוא תלמוד ערוך באותה גמרא עצמה דגרסינן אמר רב יהודה אמר שמואל חפצי הכותי אין קונין שביתה ומקשינן ופרכינן עלה כמלתן אמרה כו' עד דפליג עליה רב חייא בר אבין אמר ר"י חפצי הכותי קונין שביתה גזירה בעלים דכותי אטו בעלים דישראל וקיי"ל שמואל ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן ושוד דקיי"ל מעשה רב בכל מקום ומייתינן על הדא עובדא דהנהו דכרי דאתו למיברכתא בי"א לבו רבא לבני מחוזא למזבן מינייהו א"ל רבינא לרבא מאי דעתיך דאמר ר"י אמר שמואל חפצי הכותי אין קונין שביתה הא שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ואמר רב חייא בר אבין אמר רבי יוחנן חפצי הכותי קונין שביתה הדר אמר רבא זבינוהו בני מברכתא דכולה מברכתא לדידהו כי ארבע אמות דמיא אלמא דגם רבא הדר ביה ופסק כר' יוחנן וכן פסק ר"י אלפס ז"ל בכל אלה וגם הגאון והר"ז בעל המאור ומורי הרשב"א ז"ל ור"מ ז"ל לא פיהה ולא הותיר, ואותה של עולי בבל שכתב הראב"ד שסמך עליה שלא היא כתובה לו בסמוך בפירוש וראה בעיניך. ומעתה ראה גם ראה מה הביא שאלי דבר על לשון הראב"ד ז"ל כי דברי ר"מ ז"ל נכונים הם בעיני. פירות שיצאו וכו' עד וחזר כאונס. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ז) המוסר בהמתו עד שכן מוסרין אותו. פרק משילין פירות (דף ל"ז):

הגהות מיימוניות

שרי להו לרבנן לשדורי תפילין תפורין ביו"ט א"ל אביי והא אנן תנן כו', ע"ש: [ד] כת"ק ודלא כר"ש דמתיר בתבואה, ע"כ: [ה] בעי רב אשי ג' גברי וג' מינין מאי תיקו דרבנן לקולא: [ו] מי שהוציאוהו כרבנן ודלא כר' יוחנן בן נורי דאמר קונין שביתה שהלכה כדברי הזקן בעירוב ע"ש, ע"כ: [ז] כרבי יוחנן לגבי שמואל דאמר אין קונין שביתה ע"ש ע"כ: [ח] וצריך ליזהר בדבר הבא מחוץ לתחום ואפילו בא בשביל ישראל זה ומותר לישראל אחר או בא בשביל נכרי שלא יטלטלו אותו חוץ לארבע אמות בעיר שאין מוקפת מחיצה ואפילו מוקפת צריך שתהא מוקפת לדירה ישנה ולבסוף הוקפה וסתם עיירות הם מוקפות לדירה אבל מבצרים כתמיהם הוקפו ולבסוף ישבו עכ"ל מהר"ם שכתב בפרק מי שהוציאוהו מן התוס', ע"כ: [ט] וכן פסק מהר"ם בפרק מי שהוציאוהו כרבנן דרב פפא סבירא ליה כוותיה ודלא כראב"י דאמר בשוגג אין במזיד לא ואין הלכה זו מכינן ק"ב דאמרי משנת ראב"י קב ונקי ופר"ח דבק"ב דברים הלכה כמותו ותו לא

מגיד משנה

יב מי שזמן אצלו אורחים וכו'. משנה שם (דף ל"ז) מי שזמן אצלו אורחים וכו' לא יוליכו בידם מנות אא"כ זכה להם אחר במנותיהם מעיו"ט :

יג וכן מי שהיו וכו'. שם משנה (דף ל"ט.) מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו בני העיר לבוא לא יביאו אצלו מפירותיו ואם עירב הוא הרי פירותיו כמוהו. ובגמ' אתמר המפקיד פירותיו אצל חבירו רב אמר הרי הן כרגלי הנפקד ושמואל אמר הרי הן כרגלי המפקיד וקי"ל דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי ואוקימנא התם לדידיה מתניתין בשיחד לו קרן זוית :

יד בור של יחיד וכו'. שם (דף ל"ט) בור של יחיד כרגלי היחיד ושל אנשי העיר כרגלי אנשי העיר. ויש בפירוש כרגלי אנשי העיר דשוה הלוקח. וזה לשון הרשב"א בספרו הקצר הרי הן כרגלי אותה העיר ולפיכך אנשי העיר אם לא עירבו כל אחד מוליכו אלפים אמה לכל רוח ונכרי שמלא מיכן אינו מוליכין אלא כרגלי אנשי אותה העיר עירב אחד מן העיר לצפון ואחד לדרום זה מוליך לרגליו לצפון וזה מוליך לרגליו לדרום שאני זה כבור שותפין ויש ברירה אבל אם הכרי גם ומלא לעצמו לא יזיזם ממקומם לפי שהמים שבידו הרי הן של אנשי העיר והן מערבין התחומין זה בזה אלא אחד מן העיר ונתן לו מוליכו כרגלי הממלא שהרי מחלקן מלא ונתן לו. ויש מי שכתב דבור של אנשי העיר אין להם אלא אלפים אמה לכל רוח ואפילו עירב אחד מהן לא יוליכם אלא אלפים אמה ואין דבר זה מחוור והראשון עיקר עכ"ל: ושל עולי בבל וכו'. סוף משנה כנזכרת ושל עולי בבל כרגלי הממלא. ובהשגות א"א זה שבוש וכו' וכבר הארכתי למעלה לבאר פשוט ההשגות בזה ובגמרא מחלק במלא ונתן לחבירו דרב נחמן סבר כרגלי מי שנתמלאו לו ור"ש סבר כרגלי הממלא ואוקימנא בגמרא דר"נ סבר המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו ורב ששת סבר לא קנה וכבר כתב רבינו פרק שבעה עשר מהלכות גזלה ואבדה שמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו ונתבאר למעלה שחסלי הפקר הרי הן כרגלי מי שזכה בהן ולזה לא הוצרך לבאר בכאן יותר וזו היא סברת הרשב"א המחלוקת הזה מן ההלכות :

נהרות המושכין וכו'. שם בגמרא הקשו על משנתנו הנזכרת למעלה הלא דנהרות המושכין ומעיינות הנובעים הרי הן כרגלי כל אדם ותירצו דמשנתנו במכונסין : ומ"ש דנים ואם באו מחוץ לתחום וכו'. למד כן מהסוגיא שבפרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"ו.) ומבואר שם :

טו שור של רועה וכו'. שם (ביצה ל"ח.) אמר שמואל שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם ושל רועה כרגלי אנשי העיר. וכתב רבינו שטעם שור של פטם לפי שהוא כנכסי הפקר וכבור של עולי בבל וכן כתבו בתוספות והוסיפו לומר שחכמים עשאוהו כן מפני תקנת הפטם וכן נמי רועה עשו כן מפני תקנת המוכרים והלוקחים וכן עיקר. ובהשגות כתוב שטעם רבינו שבוש ונתנו טעם אחר וכמסך זה אחר מה שכתב למעלה מדברתו ז"ל שחסלי הפקר קונין שביתה וכבר הארכתי למעלה לבאר שדבריו בזה עניהם וכבר הסכים הרשב"א ז"ל למעם ההוספות :

טז הנחלת כרגלי בעליה וכו'. משנה שם (דף ל"ט.) הגחלת כרגלי בעלים והשלהבת בכל מקום :

יז השואל כלי מחבירו וכו'. משנה שם (ל"ז) השואל כלי מחבירו מעיו"ט כרגלי השואל ומפרש בגמרא אע"פ שלא נתנו לו אלא ביו"ט ואם ביו"ט כרגלי המשאיל ומפרש בגמ' אע"ג דרגיל דשאיל מיניה :

יח שנים ששאלו חלוק וכו'. ברייתא שם (דף ל"ז) ח"ר שנים ששאלו חלוק זה נילך בו שחרית וכו'. והירושה פשוט הוא ומבואר בגמ' ובדברי רבינו ואין בזה מחלוקת :

וכן

לרועה ואפילו נתנה לו ביום טוב הרי היא כרגלי הרועה. מסרה לשני רועים הרי היא כרגלי בעליה מפני שלא קנה אחד מהן: **יב** [א]מי שזימן אצלו אורחים ביום טוב לא יוליכו בידם מנות למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך בו. שכל הסעודה כרגלי בעל הסעודה לא כרגלי האורחין. אלא אם כן זכה להן אחר במנות אלו מערב יום טוב: **יג** [ב]וכן מי שהיו פירותיו מופקדין בעיר אחרת ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו אף על פי שהן ביד אלו שעירבו. במה דברים אמורים בשייחד להן קרן זוית אבל אם לא ייחד להן הרי הן כרגלי זה שהן מופקדין אצלו: **יד** * [ג]בור של יחיד כרגלי בעליו. ושל אותה העיר כרגלי אנשי אותה העיר. ושל עולי בבל שהן מסורין לכל כרגלי [י] הממלא מהן שכל מי שמילא מהן מוליכן למקום שהוא מהלך. נהרות המושכין ומעיינות הנובעין כרגלי כל אדם ואם היו באין מחוץ לתחום לתוך התחום ממלאין מהן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב: **טו** * [ד]שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר. ושור של פטם כרגלי מי שלקחו לשחטו ביום טוב. מפני שדעת בעליו למכרו לאנשים אחרים חוץ מאנשי אותה העיר מפני שהוא מפוטם והכל שומעין שמעו ובאין לקנותו. וכן אם שחטו בעליו ביום טוב ומכר בשרו. כל אחד ואחד מן הלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך מפני שדעת בעליו מערב יום טוב כך הוא שיקחו ממנו אנשי עיירות אחרות ונמצא שור זה כבור של עולי בבל שהוא מסור לכל: **טז** הגחלת כרגלי בעליה לא כרגלי שואלה והשלהבת כרגלי מי שהיא בידו. לפיכך המדליק נר או עץ מחבירו מוליכו לכל מקום שהוא הולך: **יז** השואל כלי מחבירו מערב יום טוב אף על פי שלא נתנו לו אלא ביום טוב הרי הוא כרגלי השואל. שאלו ממנו ביום טוב אף על פי שדרכו תמיד לשאול ממנו כלי זה בכל יום טוב הרי הוא כרגלי המשאיל: **יח** שנים ששאלו חלוק אחד האחד שאלו ממנו שיתנו לו שחרית והשני שאלו טענו שיתנו לו ערבית הרי כלי זה כרגלי שני השואלים ואינם מוליכים אותו אלא במקום ששניהם יכולין להלך בו: **יט** כיצד הרי שעירב הראשון ברחוק אלף אמה ממקום החלוק למזרח ועירב השני ברחוק חמש מאות אמה ממקום החלוק למערב. כשלוקח הראשון החלוק אינו מוליכו למזרח אלא עד אלף אמה וחמש מאות אמה ממקום החלוק שהוא סוף התחום שיכול זה שעירב במערב להלך בו. וכשיקח השני כלי זה אינו מוליכו במערב אלא עד אלף אמה ממקום הכלי שהוא סוף התחום שיכול זה שעירב במזרח להלך בו. לפיכך אם עירב זה ברחוק אלפים אמה מן החלוק למזרח וזה ברחוק אלפים אמה למערב הרי אלו לא יזיזוהו ממקומו:

וכן

השגת הראב"ד

*בור של יחיד וכו'. א"א זה שבוש כמו שאמרתי למעלה עכ"ל:

השגת הראב"ד

*שור של רועה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש אלא מפני שבוא זוכה לכל אחד ואחד כמלקט מעיו"ט ואע"פ שאין לו לשאול ברירה כ"מ כדבר של שותפין שהם מקפידים כמלוקחים אבל כפטם זה שמוכר אותו אין עליו אלא כהקדש כדי שיבא כל אדם ויקנה ויוליך לרגלו עכ"ל:

א שם : ב טור סי' שצ"ז : ג טור שם : ד טור שם :

לחם משנה

מכל' שבת בלשון התחיל. פירות שיצאו חוץ לתחום כתב ה"ה ז"ל והרשב"א ז"ל כתב בהסך מסלם וכו' ונ"ל לפי דבריהם וכו' כלומר לפי דברי הראב"ד ז"ל ורבינו ז"ל ולא לפי דברי הרשב"א ז"ל דאיירי כשיצאו ע"י כותי א"כ משמע דלהרשב"א ז"ל איירי כשיצאו ע"י ישראל. ועוד מוכרח הוא מדברי הרשב"א ז"ל דאיירי כשיצאו ע"י ישראל מדקאמר שם דהעמיד הברייתא ביו"ט אבל בשבת כיון דהעבירם ישראל אסור ואי הברייתא כ"ל דאיירי כשיצאו ע"י כותי עקמא אפילו בשבת דהא אינו אסור לדעתו בשבת אלא כשיצאו ע"י ישראל אלא ע"כ הברייתא לדעתו איירי כשיצאו ע"י ישראל וא"כ היך פסק כאן דבשוגג שלא במקומן אסור דהא קאמר ת"ק דשרי. וי"ל דהוא ז"ל כבור דבעאי לפסוק כרשב"י מפני שמשנתו קב ונקי כמו שכתבו התוס' אלא משום דר"ם כ"ל כה"ק מפני כך פסק כוותיה ומפני כן לא פסק כת"ק אלא במאי דמבייע ליה ר"ם דהיינו דהוזה פירות למקומן במזיד אבל בשוגג שלא במקומן פסק כרשב"י דבהא לא איירי ר"ם :

טו ושור של פטם כרגלי מי שלקחו לשחטו ביו"ט. מימרא דשמואל בפרק משילין (דף ל"ח) שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם ולפי טעם זה של רבינו ז"ל דסבירא לשמואל דהכלי הפקר אין קונין שביתה. וא"ת א"כ בעירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ז:) דאמר שמואל חפצי עכו"ם (אין) קונין שביתה ואוקמוה שם בגמרא כך מימרא דלא כרבנן דלדידהו ודאי אין קונין אלא לר"י ב"נ דס"ל הפצי הפקר קונין שביתה והקשו על זה מברייתא אחת שם והשתא לפי דעת רבינו אמאי לא הקשו שם בגירסא מדשמואל אדשמואל דהוה קשיא אלימתא טפי דהא הכא בשור של פטם לפי טעם רבינו סובר דהפצי הפקר אין קונין שביתה והתם הוא סובר כר"י ב"נ דקונין שביתה וקשיא מדידיה אדידיה. וי"ל דאשתמר לדחות בדוחק ולומר דמאי דקאמר שם הוא אליבא דר"י ב"נ וליה לא ס"ל והכי דייק שם לישנא דגמרא דקאמר למאן הי לר"י ב"נ וכו' כלומר אליבא דרבי יוחנן אבל ליה לא סבירא ליה :

ולמה

הגהות מיימוניות

לא חזקא במקומן ודוקא במקומן אבל שלא במקומן אפילו שוגגים אסורים ע"ש. אבל התוס' פסקו דברא נמי הלכה כת"ק דשוגגין אפילו שלא במקומן שרי דר"ם קאי נמי בהא כוותית מק"ו כדמוכח בתוס' בשר"ת, ע"כ : [י] הלכה כרב ששת לגבי רב נחמן דאמר כרגלי מי שנתמלאו לו וכן פר"ח ור"נ הדר ביה מההיא כדמוכח בפ"ק דב"מ דאמר ר"נ

מגדל עוז

בור של יחיד עד ואין צריך לומר ביום טוב: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש כמו שכתבתי למעלה עכ"ל: ואני אומר הדברים מוכיחין לי למעלה מין כשין שביוצא כתב ומה שכתב כאן מפורש במשנה ובגמרא פ' משילין פירות וכדרב ששת דהלכתא סוגיין כוותיה עד דמסיק גמרא ותאני' דבור של יחיד כהיות דשלי בבל דכ"ע בירא דהפקירא הוא כו' והויא דנהרות ומעיינות נמי כא לאסוקא לא במכונסין וכמו שכתב ר"מ ז"ל. ומה שכשמיטו הרב ז"ל לפי שאינו דבר הנוהג : שור של רועה וכו'. עד שהוא מסור לכל : כתב הראב"ד ז"ל זה בנוש אלא מפני וכו' : ואני אומר הדרכה יפה שילב אלא כתבה וכן פירש"י ז"ל כיוצא בו וכן קבלנו מרבותינו שמי נכם. ואם דעת הראב"ד ז"ל מפני ברירה דין-זה של פטם ורועה שאמר שמואל פרק משילין מבודר היכף למה בדרם מר ואמרה בהלכתא כו' הוכיחא דאמר דרבנן יש ברירה ובדאורייתא אין ברירה והא לו בדבר הלמד מענינו לא קמן נמי כבור של עולי בבל משום ברירה שקל וטרי עלה נמי עד דמייתי עלה דכ"ע בירא דהפקרא הוא והכא במגביה מציאה לחבירו קא מפלגי. ומפחה תשלו לפירוש הראב"ד ז"ל מה נשתנה זה מזה והדרכה זו מוכיח על זה ויפה השיב לאסה ר"מ ז"ל כי טעם זה כזה ובלשון רש"י ז"ל : השואל כלי מחבירו עד סוף הפרק. הכל פרק משילין (דף ל"ז ל"ח) :

ב וכן האשה ששאלה וכו'. משנה שם (דף ל"ז.) האשה ששאלה תבלין לקדרתה מים ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי שתיהן: וכן שנים שלקחו וכו'. שם התיר שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות. אמר רב חבית מוקרה ובהמה אסורה שמואל אמר אפילו חבית נמי אסורה ואסיקנא דרב סבר יש ברירה ובהמה אסורה משום דקא יינקי תחומין מהדדי. ופי' אסורה הון למקום שבניהם יכולין להלך ובסקו בהלכות כרב ויש מי שהתיר אפילו בהמה דלא חיישינן ליניקת התחומין מהדדי והביאם לזה מה שהקשו רב כהנא ורב אסי על רב באיסור הבהמה ושתיק רב. וככל הפלה הרשב"א ז"ל שיש להוש על דברי רבינו ולדברי הגאונים שסוברין כן:

פ"ו א יו"ט שחל להיות וכו'. ריש פ"ב (ביצה ט"ו.) יו"ט שחל להיות ע"ש לא יבשל בתחלה מיו"ט לשבת וכו' ועושה תבשיל מעיו"ט וסומך עליו לשבת והאלך בגמ' מ"ם ואמר רב אשי כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין אופין ק"ו מיום טוב לחול ויש שם טעם אחר ורב אשי הוא בתרא. ולמה נקרא שמו עירוב וכו'. רבינו נתן טעם לקריאת שם זה שהוא משום היכר כמו עירובי חצרות, וכבר נתבאר פ' ראשון מהלכות עירובין למה נזכר בהיכר בחצרות עירוב, ומדעתי שהוא סובר שעל זה ג"כ אמרו עירובי תחומין ועיקר מלת עירוב בדברים אלו אינה בתחלת הנהגה אלא גבי חצרות והושאלה לתחומין ולתבשילין לפי שאף הם מעשין באוכל. והר"א ז"ל כתב בהשגות שאינו כך אלא שהוא מערב צרכי שבת עם צרכי יו"ט לעשותם יחד, ולפשר שאף בתחומין יאמר כן שהוא מערב התחומין שלא היה יכול לילך בו התחלה עם התחום שהיה יכול לילך בו ונכון הוא:

ג עירובי תבשילין וכו'. בגמ' (דף ט"ז:) אמר רב פינחס תבשילין צריכין כזית בין לאחד בין למאה: ואין עושין זה העירוב וכו'. בגמ' (דף ט"ז.) לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא וכל שכן כירות דלא ופשוט הוא ושם אמרו דדוקא תבשיל דתלפת אבי דייסא ללשון אחרון לא וזה דעת ההלכות וכן כתבו ז"ל ולזה כתב רבינו אלא תבשיל שהיא פרפרת. ודע שבתבשיל אחד בלא פת סגי וכן נראה מן ההלכות וכן כתבו תקלא הגאונים ז"ל, וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ולדברי רבינו אלא שנהגו להחמיר להצריך פת והבשיל להוציא מידי כל ספק אפילו עדשים שבשולי קדרה וכו'. שם תני רבי חייא עדשים שבשולי קדרה סומך עליהם משום עירובי תבשילין והוא דאית בהו כזית אמר רב יהודה שמנונית שעל גבי הסכין אדם גורדו וסומך עליו משום עירובי תבשילין והוא דאית ביה כזית:

ד תבשיל שאמרו וכו'. ברייתא שם (דף ט"ז:) תבשיל זה אפילו צלי כבוש שלוק ומטובל ואפילו קולים האספנין שהדיחו בהחין מעיו"ט. ופירש רבינו קולים האספנין דגים קטנים ביותר שהדחתן זה גמר בשולן כמוכר פרק ט' מהלכות שבת. ורבינו הוסיף מעושן שלא מכר בברייתא וירושלמי הוא בנדרים פ' הנודר מן המבושל שואלין במעושן משום עירובי תבשילין

ה וצריך שיהא עירוב זה וכו'. במשנה (דף ט"ו:) אכלו או שאבד לא יבשל עליו לכתחלה ובגמרא (דף י"ז.) אמר אביי נקיטינן אם התחיל בעיסתו ונאכל עירובו הרי זה גומר: ובהשגות א"א נ"ל שאם אפה וכו'. והסברא מכוונה היא שמה שנעשה בהיתר אפילו נתכוון לצורך יו"ט יכול להניחו לשבת ולבשל מכאן ואילך ליו"ט:

ב וכן האשה ששאלה מחברתה מים או מלח ולשה בהן עיסתה או בשלה בהן תבשיל הרי העיסה או התבשיל כרגלי שתיהן. וכן שנים שלקחו בהמה בשותפות ושחטו ביום טוב אע"פ שלקח כל אחד מנתו הרי כל הבשר כרגלי שניהן. אבל אם לקחו חבית בשותפות וחלקו אותה ביום טוב הרי חלקו של כל אחד כרגליו. הואיל ותחומין מדברי סופרים יש ברירה בהן ונחשוב כאילו חלק שהגיע לזה היה ברור לו ומובדל בחבית מערב יום טוב וכאילו לא היה מעורב. ואין אתה יכול לומר כן בבהמה שחלק זה שהגיעו אפילו נחשוב אותו שהיה מובדל בבהמה מערב יום טוב וכאילו היה ברור הרי ינק מחלקו של חבירו כשהיתה הבהמה קיימת שכל איבריה יונקין זה מזה ונמצא כל אבר ואבר מעורב מחלקו וחלק חבירו. לפיכך הן כרגלי שניהן:

פרק ששי

א [א] יום טוב שחל להיות ערב שבת אין אופין ומבשלין ביום טוב מה שהוא אוכל למחר בשבת. ואיסור זה מדברי [א] סופרים כדי שלא יבא לבשל מיום טוב לחול. שקל וחומר הוא לשבת אינו מבשל כל שכן יחול. לפיכך אם עשה תבשיל מערב יום טוב שיהיה סומך עליו ומבשל ואופה ביום טוב לשבת הרי זה מותר. ותבשיל שסומך עליו הוא הנקרא עירובי תבשילין: **ב** *ולמה נקרא שמו עירוב. שכשם שהעירוב שעושין בחצרות ומבואות מערב שבת משום הכר כדי שלא יעלה על דעתם שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת. כך זה התבשיל משום הכר וזכרון כדי שלא ידמו ויחשבו שמותר לאפות ביום טוב מה שאינו נאכל בו ביום. ולפיכך נקרא תבשיל זה עירובי תבשילין: **ג** *עירובי תבשילין שיעורו אין פחות מכזית [ב] בין לאחד בין לאלפים. ואין עושין עירוב זה לא [ג] בפת ולא בריפות וכיוצא בהן אלא [ג] בתבשיל שהוא פרפרת כגון בשר ודגים וביצים וכיוצא בהן. ואפילו עדשים שבשולי קדרה °ואפילו שמנונית שעל גבי הסכין שחותכין בה הצלי נורדו אם יש בו כזית סומך עליו משום עירובי תבשילין: **ד** תבשיל שאמרו לענין עירוב זה אפילו צלי אפילו שלוק אפילו כבוש או מעושן אפילו דגים קטנים שהדיחן במים חמין והדחתן היא בשולן לאכילה הרי זה סומך עליהן: **ה** וצריך שיהיה עירוב זה מצוי עד שיאפה המניח עירובי

השגת הראב"ד

*ולמה נקרא שמו עירוב וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הטעם הזה לנערים כי הוא שאול מערובי חצרות כלומר זה משום היכר הוא וזה משום היכר הוא מה זה שמו עירוב אף זה שמו עירוב ואינו כן אלא שהוא מערב לרכי שבת עם לרכי יו"ט לעשותם יחד עכ"ל.

*עירובי תבשילין שיעורו וכו' ביום טוב בלבד. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שאם אפה [ולא בישל או בישל ולא אפה] ונאכל העירוב או אבד מה שעשה בעוד שהעירוב קיים מותר לו לשבת עכ"ל:

א טור סי' תקכז: ב טור סי' תקכז סמ"ג לאוין עה: ג הטור שם ספק כר"ח:

לחם משנה

פ"ו ב ולמה נקרא שמו עירוב שכשם שהעירוב שעושין בחצרות ובמבואות מערב שבת משום הכר כדי שלא יעלה על דעתם שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת כך זה התבשיל משום הכר וזכרון כדי שלא ידמו ויחשבו שמותר לאפות ביו"ט מה שאינו נאכל בו ביום. ולפיכך נקרא תבשיל זה עירובי תבשילין כתב ה"ה דלפי דעת רבינו ז"ל דעיקר מלת עירוב בעירובי חצרות אבל כאן נקרא עירוב מפני שהוא נעשה באוכל. וא"ת הא מ"מ לא דמי לעירוב דעירוב אינו נעשה אלא בפת ולא בדבר אחר וזה מת"ש בהסך שנעשה בדבר אחר ולא בפת. וא"כ כפי היה ראוי לקרותו שיתוף דדמי לו קלת דנעשה גם בשאר דברים מלבד הפת כמו שנעשה זה בשאר דברים וי"ל דמשום דמה שתקנו תחלה היה עירובי חצירות וקראו שמו עירוב רצו לקרות לכל השאר עירוב כיוהו כיון דיש שום צד דמיון שהוא באוכל ולא רצו לדמותו לשיתוף שנעשה אחר כך:

ה וצריך שיהא עירוב זה מצוי עד שיאפה כל מה שהוא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נראה לי שאם אפה ולא בישל וכו'. אין לשון הראב"ד ז"ל מדוקדק כלל דהוה ליה

מגדל עז

פ"ו יום טוב שחל להיות בערב שבת עד ולפיכך נקרא התבשיל זה עירובי תבשילין: כתב הראב"ד ז"ל הטעם הזה לנערים וכו' ואני אומר עיקר אלו ההלכות פ"ב דביצה (דף ט"ו). ולשון שם העירוב דעת ר"מ ז"ל נפרש עירוב מלשון בין הערבים לפי שקונה כשעת הערב השמש וכן מובן מלשונו שכתב ערב שבת וכמו שתפרש בסמוך מענין קנייתו. והראב"ד מפרש אותו מלשון תערובות ואף כי לשון הראב"ד ז"ל מובן בתוספת לאשון מ"מ לשון ר"מ ז"ל ערב עלי: עירובי תבשילין אין פחות כו'. עד מה שהוא אוכל ביו"ט בלבד. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שאם אפה וכו'. ואני אומר תמה אני אם השגה זו יצאה מרבינו הראב"ד ז"ל כי מי הוא זה שלא יודה בזה והלא גדולה מזו אמרו פרק בני דביצה שאם התחיל עיסתו ונאכל עירובו גומר ועוד דהא בהדיא אסיק רב הונא ריש גמרא מתניתין דשנים דברים נעולם שלא הניח ומשום כדי הייו שרו רבנן. ועוד אמרו שם דאפילו מי שלא הניח עירובי הכב לין כלל והויד ועבר ואפה ובישל מותר ואין אוסרין עליו ואע"פ שאסרו במעריס וכן כתבן ר"מ ז"ל נאלו הדינין בזה הפרק והכל מודין כהיתרן ועל אחת כמה וכמה בזה שהניח עירובו ונאנס באבילתו או באבדתו שהיה לנו להתיר אפילו במה שעשה והכין אחר כך על שכן כמה שעשה בהיתר:

הגהות מיימוניות

ר"נ המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ע"כ [א] כתבו התוס' וכל רבותינו מצרפת דהכנה לרבה אסורה מן התורה אפילו מיו"ט לשבת כגון שאין בו הנאה ביו"ם כגון סמוך לחשיכה דליכא למימר הואיל וסקלעי ליה אורחי חזי ליה או לענין קנין שביתה שהוא צורך מחר ואפ"ה מועיל עירובי תבשילין לרבא דרבא לטעמיה דאית ליה הואיל בפ' אלו עוברין בר' אליעזר דאמר הואיל ומקלעי ליה אורחי חזי ליה והא דקאמר רב אשי הטעם כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין אופין ק"ו לחול על טעם דעירוב קאמר שלכך ניתקן שיאמר אפילו מיו"ט לשבת אין אופין אא"כ התחיל מעיו"ט ק"ו שאין אופין מיו"ט לחול וכן פירש רש"י שם ע"ב מס"ה. אמנם הטעמים האלו אינם מספיקים לאסור הכנה בעוד היום גדול דאיכא למימר הואיל, ע"כ: [ב] כהלמודא דידן ודלא כירושלמי דגרס עירובי תבשילין כך הוא נוטל פת בכביצה ותבשיל בכזית ואומר כו' מיו"ט לחבירו ומיו"ט לשבת ורמי שסומכין על עירובי זה עד מוצאי יו"ט האחרון אכלו או שאבד צריך לערב בעיו"ט האחרון עכ"ל. ופי' ראבי"ה הא דאמר מיו"ט לחבירו היינו שבא יו"ט בע"ש ושבת הוא יו"ט שני ואשמעינן שצריך להזכיר שניהם ושמעינן נמי מן הירושלמי דכשחל יו"ט של סוכות בה"ו דעתה יו"ט של שמיני עצרת גם הוא כן דעירובי תבשילין דיו"ט ראשון יועיל גם לאחרונים שאמר בפירוש עד מוצאי יו"ט האחרון אבל להניח ליו"ט אחר לא יועיל בכל יו"ט של אותה שנה ולא דמי דעירובי הצירות שמניח פעם אחת לכל שבתות השנה דהכא כיון דטעמא משום זכור זכרהו מאורר שבא להשכיחהו וכן מפרש רבא טעמא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט ואי מקדים עירובו כולי האי אין לך שכחה גדולה מזו ע"כ פי' ראבי"ה, ע"כ: [ג] וכן פירש"י וכן השיב ר"י ב"ר יהודה דפת בלא תבשיל לא סגי אבל תבשיל בלא פת סגי בתבשיל אחד דאמר רבא הלכה כתנא דידן ואליבא דב"ה וכן פסקו בשאלתות וכן ר"י בן רבינו מאיר אמנם ה"ג ור"ת ורבינו שמשון פסקו דצריך תבשיל ופת וכל הני דאכיר בן התם לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא דיינו דוקא לבשל אבל לאפות בעי פת. והנה כתב ר"י שרגיל לערב בפת ותבשיל כדי לקיים המנהג ולצאת ידי כל רבותינו אע"פ שנאמר לו דברי ה"ר יצחק בן רבינו מאיר שפסק דבתבשיל אחד סגי כדמפורש בתוס' וכן כתב רש"י שרבו נוהג בתבשיל ופת כה"ג: °[שם בגמ' י"א דוקא בעדשים שבשלו מעיו"ט והתך בסכין השמנונית מעיו"ט אבל משלש או ארבע ימים לא והטור התיר בכל ענין ע"כ]:

מגיד משנה

ז המניח עירובי תבשילין וכו'. מימרא בעירובין פרק הדר (דף ס'.) אמר שמואל עירובי תבשילין צריך לזכות ושם ביאור שדינו כעירוב שבת ונתבאר פ"א מהלכות עירובין ביד מי אדם זוכה:

ז ואינו צריך וכו'. פ' יו"ט שחל (ביצה ט"ז) אמר רב עירובי תבשילין צריכין דעת מניח ואין צריכין דעת מי שהניחו דעת מניח בעינן דעת מי שהניחו לא בעינן או לא בעינן הא שמע דשמואל מערב אכולה נהרדעא רבי אמי ורבי אסי מערבי אכולה טבריא. ובהלכות ופריעק מהאי כולהו דלא בעינן דעת מי שהניחו לו אלא בשמודיעו ביו"ט עצמו שעירב עליו מאתמול הולך וסומך ומניח עליו ומבשל כתחלה בשבת עכ"ל:

ויש לאדם לערב וכו'. שם מכריז ר' יעקב בר אידי מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך על שלי וכמה אמר רב דהומי בר זכריה עד תחום שבת. וכתב הרשב"א ז"ל אפילו עירב עירובי תחומין ויכול לבא אינו סומך עליו שלא נתן דעתו מן הסתם אלא על שבתוך תחומו ולפיכך אם פירש אפילו על מי שיכול לבא אצלו ע"י עירובי תחומין אף הן סומכין עליו, עכ"ל. וזה דעת התוספות ואין לדברים אלו ראיה:

ח המניח עירובי תבשילין וכו'. זה ידוע שכל המצות טעון מברך עליהן עובר לעשייתן ויש מי שהוסיף בנוסח האמורה להדליק את הנר וכ"כ בעל ההלכות לאיפא ולבשולי ולאטמני ולאדלוקי שרגא וכתב הרשב"א ז"ל שכן ראוי לומר:

ט מי שלא הניח עירובי תבשילין וכו'. שם (דף י"ז) איבעיא להו מי שלא הניח עירובי תבשילין הוא נאסר וקמחו נאסר או דלמא הוא נאסר וקמחו אינו נאסר ואמרו תא שמע מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יאפה ולא יבשל ולא יטמין לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין לו ומבשלין לו כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים ואחרים אופין לו ומבשלין לו שמע מ... הוא נאסר וקמחו נאסר ש"מ. ובגמרא (דף כ"ח:) גבי מהאי' דב"ש אומרים אין כורכין את התמין אמר רבה מי שלא עירב עירובי תבשילין אופין לו פת אחת ומומנין לו קדרה אחת ומדליקין לו את הנר ונראה שהיא במחלוקת ולא הביאה הרב ז"ל בהלכותיו לפי שסבור שאינה הלכה. אבל הר"ז הלוי והרשב"א ז"ל פסקוה וכן כתב בספר קצר שלו לא היו שם אחרים להקנות להם קמחו או שלא רצה להקנות קמחו לאחרים אופין לו במעט פת אחת ומומנין לו קדרה אחת ומולין לו דג קטן ומדליקין לו את הנר, עכ"ל:

י מי שלא הניח עירובי תבשילין וכו'. במשנה (דף ט"ו:) אבל מבשל הוא ליו"ט ואם הותיר הותיר לשבת:

ואם הערים הרי זה אסור לאכלו. בגמרא שם (דף י"ב.) ואם הערים אסור:

עבר ואפה וכו'. בעיא שם (דף י"ז.) ואתו למפשטה מברייתא זו ואם הערים אסור ודחה רב אשי הערמה קאמרת שאני הערמה דאחמירו בה רבנן טפי ממזיד ובעיין לא אפשיטא וכתבו המפרשים ז"ל דהוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא כדברי רבינו.

יא שני ימים טובים של וכו'. שם אמר רבה מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה:

יב כיוצא בו היו לפניו וכו'. בעירובין פ' בכל מערבין (דף ל"ט:) ברייתא היו לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר אם היום חול תהא זו תרומה על זו אם היום קדש אין בדברי כלום וקורא עליה שם ומניחה למחר הוא אומר אם היום חול תהא זו תרומה על זו אם היום קדש אין בדברי כלום וקורא עליה שם ואוכלה ומסקנא דכן הלכה בשני ימים טובים של גליות אבל לא בשני ימים טובים של ר"ה וכן כתוב בהלכות. וכן גבי עירובי תבשילין מפורש פ"ק דיו"ט (דף ו') דאינו מהנה אלא בשני

[ד] שיאפה כל מה שהוא צריך לאפות ולבשל כל שהוא צריך לבשל. ויחם חמין כל שהוא צריך. ואם נאכל העירוב או אבד או נשרף קודם שיבשל או יאפה הרי זה אסור לאפות ולבשל או להחם אלא מה שהוא אוכל ביום טוב בלבד. [ה] התחיל בעיסתו או בתבשילו ונאכל העירוב או אבד הרי זה° גומר: **ו** המניח עירובי תבשילין כדי שיסמוך עליהם הוא ואחרים [א]צריך לזכות להן כדרך שמזכה בעירובי שבת. וכל שזוכה בעירובי שבת זוכה בעירובי תבשילין. וכל שאינו זוכה באותו עירוב אינו זוכה בזה: **ז** [ב]ואינו צריך להודיע לאלו שזכה להן מערב יום טוב. אבל הן צריכין לידע שכבר זכה להן אחר ועירב להן ואחר כך יסמכו עליו ויבשלו ויאפו. אף על פי שלא ידעו אלא ביום טוב הרי אלו מותרין. ויש לו לאדם לערב על כל העיר ועל כל הקרוב אליה בתוך התחום. למחר [ו] מכריז ואומר כל מי שלא הניח עירובי תבשילין יסמוך על [ז] עירובי: **ח** [ג]המניח עירובי תבשילין חייב לברך. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. ואומר בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל מיום טוב שלמחר לשבת. ואם זכה בו לאחרים יאמר לי ולפלוני ולפלוני או לאנשי העיר כולם לאפות [ח] ולבשל מיום טוב לשבת: **ט** מי שלא הניח עירובי תבשילין ולא הניחו לו אחרים. כשם שאסור לו לבשל ולאפות כך קמחו ומאכלו אסור. ואסור לאחר שהניח לעצמו לבשל ולאפות לזה שלא הניח עד שיקנה לו שנמצא זה מבשל ואופה שלו שהרי קנהו. ואם רצה יתן אחר כך לזה שלא הניח במתנה: **י** מי שלא הניח עירובי תבשילין ובשל ואפה לאכול ביום והותיר או שזימן אורחים ולא באו הרי זה אוכל המותר למחר. ואם הערים הרי זה אסור לאכלו. [ט] עבר ואפה ובשל לשבת אין אוסרין עליו. ולמה החמירו ואסרו על המערים ולא אסרו על המזיד שאם תתיר למערים נמצאו הכל מערימין וישתקע שם עירובי תבשילין. אבל המזיד אינו מצוי ואם עבר היום לא יעבור פעם אחרת: **יא** שני ימים טובים שחלו להיות בחמישי וערב שבת עושה עירובי תבשילין מיום רביעי שהוא ערב יום טוב. ישכח ולא הניח מניחו בראשון [י] ומתנה. כיצד מניח עירובי תבשילין ביום חמישי ואומר אם היום יום טוב ולמחר חול למחר אבשל ואופה לשבת ואיני צריך כלום ואם היום חול ולמחר יום טוב בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל למחר מיום טוב לשבת: **יב** כיוצא בו היו לפניו שתי כלכלות של טבל ביום טוב ראשון אומר אם היום חול

א טור סי' תקכז: ב טור וסמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' תקכז סמ"ג לאוין עה:

לחם משנה

ליה למימר כשלא אפה ולא בישל לצורך שבת שמה שעשה לצורך יו"ט בעוד העירוב קיים מהני ונמה נקט שאפה ולא בישל או שבישל ולא אפה אין לדבר זה טעם. וגם נראה שהוא השיג על רבינו ז"ל מפני שמלשונו נראה שמכחיש לו דין זה שכתב ולבשל כל שהוא צריך לבשל דמשמע מה שצריך לבשל בין לשבת בין ליו"ט. ואפשר ליישב דברי רבינו ז"ל דרוצה לומר דלא אפה כלל דצריך שיהא עירובו קיים עד שיעשה כל מה שצריך לשבת אע"פ שעשאו לצורך יו"ט וכן הבין דבריו ה"ה ז"ל:

ו המניח עירובי תבשילין. כתב ה"ה ז"ל ושם מבואר שדינו כעירוב שבת ע"כ. לא ידעתי היכא נתבאר זה בגמרא אבל בהלכות ביאר אותו:

ח ואומר בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל מיו"ט של מחר לשבת. מ"ש של מחר אין הטוב לומר שאם עומד בעיו"ט שהוא יום ד' ולמחר הוא יום ה' ויום ו' שהם שני ימים טובים שיהא מותר לבשל מיום ה' לשבת דהכי כתב ה"ה לעיל בשם בעל העיטור בשבת קרובה התירו ולא רחוקה ולא כתב שם ה"ה ז"ל שרבינו חולק משמע דהכי ס"ל אלא הכוונה כשחל יו"ט ביום ו' ויום שבת והוא עומד בעיו"ט שהוא יום ה' או שהוא בארץ ישראל דאין להם אלא יום אחד שהוא יום ו':

ט מי שלא הניח וכו'. מה שדחו בה דרבינו מהלכה עיין הטעם בב"י סי' תקכ"ז:

י עבר ואפה ובשל לשבת אין אוסרין עליו וכו'. רבינו ז"ל פסק הבעיא להיתר וקשה דהרי בגמ' אתו למפשטה לאיסורא מהא דאמרינן (דף י"ח:) המעשר פירותיו בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דמשמע דמזיד אסור ושילו דאיירי דאית ליה פירי אחריני ע"כ משמע דלרבינו דפסיק הך בעיא להיתרא מוקי הך ברייתא דלית ליה פירי אחריני וא"כ קשה שהרי בפ' כ"ב מהל' שבת כתב המגביה תרומות ומעשרות בין בשבת בין ביו"ט בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ולא כתב שם שצריך שיהיה לו פירות אחרים משמע דבכל גוונא אסור. וליכא למימר דלפי הסקנא לא צריכא לכאי תירוצא דאית ליה פירי דהא אמרו שם איסורא דשבת שאני דהא הוא ז"ל כתב דבין בשבת בין ביו"ט לא יאכל במזיד. וצריך לומר דהוא ז"ל מפרש כשהזרו ופשטו הך בעיא לאיסורא מהא דהמבשל וכו' והירצו אי נמי אפשר בשאלה וכו' דהך אי נמי קאי אכולהו אפילו לפשיטות קמא כלומר אי נמי בין הכא ובין התם אפילו דלית ליה פירי ואפילו דלית ליה מאני והטעם דאפשר בשאלה כלומר בפירות אפשר לשאול מחבירו וכן בכלים והוא ז"ל פסק כאי נמי ובזה דבריו מיושבים:

כל

הגהות מיימוניות

[ד] מסקנא התם דאפילו בסופו צריך שיהא בו שיעור מה שאין כן בעירובי חצירות ותחומין: [ה] אמר אביי נקיטינן כו': ס]כתב הרא"ש ז"ל איכא לאסתפוקי במילתיה דאביי אי בעי למימר גומר עיסה זו שהתחיל בה ושוב לא יבשל ולא יטמין וכן אם התחיל לבשל תבשיל אחר יגמרנו לבד או שמא כיון שהתחיל להתעסק בצרכי שבת בעוד העירוב קיים גומר כל צרכי שבת והלשון משמע כן דקאמר גומר דמשמע כל צרכי שבת דאי אעיסה לחוד קאי הוה ליה למימר גוטרה והדבר שקול עד יבא יורה צדק]: [ו] מכריז ר' יעקב בר אבודימי מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך על שלי, ע"כ: [ז] מ"מ מצוה לכל אחד להניח עירוב כדמוכח מההוא סמיא דהוה מכדר מתניתין קמיה דמר שמואל וכן כתב ראבי"ה: [ח] נפק להזכיר לאטמוני ולהדליק כמו כן שהרי בספר מזכיר גם הטמנה והדלקה כן כתוב בספר המצות, ע"כ: [ט] וכן פסק בס"ה וכן משמע בשינוי דמשני תלמודא התם פ"ב ע"ש: [י] וכן עירובי חצירות כדמוכח לשון העמוד לקמן וכן פר"י אלפס עד כאן אבל רשב"ם פסק דעירובי חצירות כעירובי תחומין תאסר:

מגדל עוז

המניח עירובי תבשילין עד אינו זוכה בזה. פ' הדר ובהלו ר"י אלפס ז"ל פ' שני דמסכת ביצה: ואינו צריך להודיע עד יסמוך על עירובו. פרק שני דביצה (דף ט"ז): המניח עירובי תבשילין עד מיו"ט לשבת. זה כתב מבה אוסה תשובה שכתבתי בהלכות ברכות ומהאמיקנא פ"ק דפסחים (דף ז') וכמהם דזכתי דעל כל המצות כלן מברך עליהן עובר לעשייתן. וטעם העירוב מקובל אנש מפי איש: מי שלא הניח עד פעם אחרת. פרק שני דביצה (דף י"ז): שני ימים טובים עד מיו"ט לשבת. פ"ק דביצה (דף ו'): כיוצא בו היו לפניו עד שהלוי שבת. פ' בכל מערבין (דף ל"ט):

מגיד משנה

בשני ימים טובים של גליות אבל לא בשני ימים טובים של ר"ה וזה מוסכם. וכתב בעל העטור שאף אם עירבו ביום ד' אינו יכול לאפות ביום ה' לשבת דשבת קרובה היתה ע"י עירוב שבת רחוקה לא התירו:

יד כל הדברים וכו'. ולפיכך אני אומר שאין מערב אדם ומתנה וכו'. סברת רבינו ז"ל בזה נראית נכונה מאד לפי שדבר ברור הוא שהיום יום המיוחד ידוע לנו שהוא יו"ט בברור והיום השני הוא חול אלא שאנו עושין אותו יו"ט ואם כן היאך יערב ביו"ט והיאך יתנה ויאמר אם היום חול והוא יודע לו זה מכן חול ואי זה מכן קדש ולא נשביל בכך אם עושין היום שני יו"ט. ובהשגות כתוב א"א אע"פ שיש בדבריו כעין טעם וכו' והיום תהיה זו תרומה על זו כ"ש שיכול לומר שהמעשה אינו נגמר אלא בשני ודבורו בראשון לא יעשה כלום עכ"ל. והוא הדין לדבריו בהנחת עירוב שכל שכן שיכול לומר אם היום יו"ט ולמחר חול ומ"מ אין זה מספיק שהרי התנאי כולל שני ימים המסופקים ובזמן הזה אין כאן ספק והיאך יאמר בתרומה אם אתמול קדש והיום חול תהיה תרומה והלא ידוע שכן הוא כדבריו שהיום חול והחכמים מדרך הודאי עשאוהו קדש וגזרו בו שלא להרוס ומנלא מפקיע גזרתם בידים שגזרו מדרך הודאי וכן הדין בעירוב שכשהוא מתנה ביום חמישי אם היום קדש ולמחר חול אינו צריך עירוב ידוע שכן הוא כדבריו ואין עירובו כלום ונמצא אופה ביו"ט שני של דבריהם לצורך שבת בלא עירוב אלא ודאי סברת רבינו ראויה אליו ונמוקו עמו עכ"ל:

כשם

מגיד משנה

טז כשם שמצוה לכבד וכו'. ס' יו"ט שחל (דף ט"ו) ובהרבה מקומות: וכל המבזה את המועדות וכו'. פרק ערבי פסחים (דף קי"ח) אמר רב ששת משום ראב"ע כל המבזה את המועדות כאלו עובד עכו"ם שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך וכתיב בתריה את חג המצות תשמור:

יז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר יו"ט וכו'. איסור ההספד והתענית מבואר במ"ק (דף כ"ג) ובפסחים (דף ס"ח:) פרק אלו דברים ובשאר מקומות ויתבאר למטה בארוכה. וחיוב השמחה מפורש פ' ערבי פסחים (דף ק"ט.) ת"ר חייב אדם לשמח את ביתו בחג שנאמר ושמחת בחגך במה משמחן ביין ר' יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אמר רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בכלי פשתן המגוהצין ושם אמר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וכו':

יח וכשהוא אוכל חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר וכו'. דברים אלו מבוארים בכתוב והפסוקים שהביא רבינו לראיה ראויין אליו להביאם:

יט אף על פי שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות וכו'. פרק יו"ט שחל (דף ט"ו:) ובפסחים פרק אלו דברים (דף ס"ח:) תניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע

חול תהיה זו תרומה על זו ואם היום קדש אין בדברי כלום. וקורא עליה שם ומניחה. ולמחר בשני חוזר ואומר אם היום קדש אין בדברי כלום ואם היום חול תהיה זו תרומה על זו וקורא עליה שם ומניחה כדרך שקרא עליה בראשון. ומניח את זו שקרא עליה שם תרומה ואוכל את השנייה: **יג** אבמה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש השנה אם שכח ולא הניח ביום רביעי שוב אינו מניח אלא סומך על אחרים אם ערבו עליו או מקנה קמחו למי שערב או יהיה אסור לאפות ולבשל לשבת. וכן אם שכח ולא הפריש תרומה מיום רביעי שוב אינו מפריש עד מוצאי שבת: **יד** *כל הדברים האלו שאמרנו היו בזמן שהיו בית דין של ארץ ישראל מקדשין על פי הראיה והיו בני הגליות עושין שני ימים כדי להסתלק מן הספק לפי שלא היו יודעין יום שקדשו בני ארץ ישראל. אבל היום שבני ארץ ישראל סומכין על החשבון ומקדשין עליו אין יום טוב שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד: **טו** בולפיכך אני אומר שאין מערב אדם ומתנה בזמן הזה לא עירובי תבשילין ולא עירובי חצרות ולא שתופי מבואות ואינו מעשר הטבל על תנאי אלא הכל מערב יום טוב בלבד: **טז** גכשם [כ] שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש. וכבר בארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת. וכן ראוי לאדם שלא יסעוד בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כערב שבת שדבר זה בכלל הכבוד. וכל המבזה את המועדות כאילו נטפל לעבודת כוכבים: **יז** שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית. וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו'. אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד כראוי לו: **יח** כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות. והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו. והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים. אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו. ועל אלו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם. ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם: **יט** דאע"פ שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות עשה. לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו. אלא כך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי [ג] מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצות היום מתפללין

השגת הראב"ד

*כל הדברים האלו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שיש בדבריו כעין טעם לא ראינו הגאונים הראשונים שחלקו בדבר זה וכל שכן הוא שהרי השני עתה חול גמור הוא שהרי אדר והאייר והאלול מעריך הם ואינן אלא יום אחד ראשי חדשים הסמוכין להם ואם יאמר בשני אם אתמול קדש והיום חול אין בדברי של אתמול כלום והיום תהיה זו תרומה על זו כל שכן שיכול לומר מאתמול עכ"ל:

א טור סי' תקכ"ז סמ"ג לאוין עה. ב עי' בטור סי' תקכ"ז ג טור סי' תקכ"ט סמ"ג לאוין עה: ד טור וסמ"ג שם

לחם משנה

יד כל הדברים האלו שאמרנו וכו'. יש כאן מקום שאלה דבפ"ק דביצה (דף ד') גבי שבת ויו"ט הסמוכים זה לזה רב אמר נולדה בזה אסורה בזה אמרו שם בגמ' דקסבר רב שתי קדושות הן ומ"מ מחמיר משום הכנה דרבה ופסק רבינו ז"ל הלכה כרב בסוף פרק ב' והכנה דרבה פוסק ג"כ ברמש הפרק א"כ כפי סברתו של רבינו כאן דנ"ל בשני שהוא ספק חול דידעינן ודאי שהוא חול ומ"מ הכמים גזרו מדרך הודאי ועשאוהו קדש א"כ בשני ימים טובים של גליות עתה בזמן הזה דהם שתי קדושות דהרי אין עתה כאן דהוא ספק דהכמים עשאוהו קדש להא לא יהא אסור ביצה שנולדה בראשון ביום ב' כמו שבת ויו"ט שאע"פ שהם שתי קדושות מ"מ אסור משום הכנה דרבה הכא נמי נימא הכי וזה לא משמע מדברי רבינו ז"ל דהוא לא חלק מזמן הקדוש לזמן הזה אלא לענין הדברים שהזכיר אבל לא לענין ביצה. ולכאורה נראה דלענין ביצה נמי יש לחלק דאין להתירו ביו"ט שני אתה נשך אם הראשון קדש וכו' כת"ש רש"י ז"ל בס' אין נדין דהא ידעינן ודאי דהשני הוא חול ות"מ עשאוהו קדש וי"ל דבשלמא הכא בענין הביצה אינו מהנה כלל אלא תפילה כיון דהשני הוא חול הוא מותר אבל הכא שעל כל פנים צריך להעות כמו שהיו עושים מקודם כשהיה להם ספק שהיו מתנים וע"כ צריך לעשות עתה כל מה שהיו עושים בראשונה כשהיה להם ספק משום הזהרו במנהג אבותיכם א"כ כשהיה מתנה ואמר אם היום קדש ואתמול חול או אם היום חול ולאחר קדש התנאי שתולא תפיו הוא דבר שקר דהרי ודאי היום חול וכי היאך יעשה הדבר בלא תנאי זה אי אפשר דצריך לעשות כמו שהיו עושים בראשונה כמו שכירשתי.

יח כיצד הקטנים נותנים להם קליות. עיין בבית יוסף ז"ל סוף הלכות יו"ט: שאין שמחה אלא בבשר. עיין שם:

ואין

מגדל עוז

כל הדברים האלו עד מעיו"ט בלבד: כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שיש בדבריו כעין טעם וכו' ואני אומר הר"ם מקנו מדעת רבותינו בעלי התוס' מסכים כן וטעם גדול יש לי ליתן לדבריו גמרא מתניתין קמייתא דפ"ק דביצה (דף ד') במעתין דשני ימים טובים של גליות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ורב אסי אמר נולדה בזה אסורה בזה ואסיקנא אמר רב וכיד כוותיה דרב אסי מסתברא דהאידנא ידעינן בקביעא דירחא וקא עבדינן תרי יומי אמר אביי כוותיה דרב מסתברא דהנן בראשונה היו משיאין וכו' עד ואינו נשלו כותים עבדינן חד יומא וסיכא דמטו שלוחין עבדינן חד יומא והאידנא מ"מ עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם זמנין דגזרי שמדא ואתי לאיקלקולי וקי"ל כרב ודכוותיה אביי דהא רבא נמי עביד הכי בסוף במעתין דגרס אמר רבא הלכתא כוותיה דר' בבני תלת בין נקולא בין לתומרא וואת הוא דלקולא וכן פסקו כל הפוסקים וגם טעם אביי לא נחלק לומר שמנהג בלבד הוא וכמו שכתב ר"מ ז"ל בכאן וכמו בהלכות בהלכות קדוש החדש: כשם שמצוה עד והענוג בהלכות שבת. זה מפורש פרק כל כתבי הקדש (דף קי"ח) זה יום הכפורים שאין בו כו' ויום הכפורים וכ"ש נקראו ימים טובים ונקראו קדש וזל קרי בי רב הוא: וכן ראוי לאדם שלא יסעוד עד כאילו נטפל לעכו"ם. פ' ערבי פסחים (דף ק"ח): שבעת ימי הפסח עד ההספד והענית. עיקרם במגלת תענית ונתבאר כן בכמה מקומות בתלמוד וחייב אדם להיות ש"מ עד ביין פרק כל כתבי (שם) ובירושלמי פ"ק דחגיגה (דף ג') ובכרבה מקומות בתלמוד. וכשהוא אוכל ושותה חייב עד פרש חגיכם. דברים אלו מבוארים בכתוב. אע"פ שאכילה ושתיה במועדות כו' עד הלילה. במס' פסחים פרק אלו דברים (דף ס"ח) וס"ג דביצה (דף ט"ו):

הגהות מיימוניות

[כ] גרסינן בירושלמי בפ"ק דקדושין אהא דאמרינן האחים שחלקו שעל נשיהן ובנותיהן אין שמין ר' אבהו אמר העושה קטלא לבתו אין מביאין לאמצע וחולקין בראויה ל־שתמש בחול ברגל מביאין לאמצע וחולקין ר' אבא אמר כלי רגל חולקים כלי שבת מבעיא ע"כ. מכאן משמע שיותר טובים יהיו בגדי רגל מבגדי שבת עיין בהלכות שבת פרק שלשים, ע"כ: [ג] כר' יהושע דאמר בפסחים בפ' אלו דברים ופ"ב דביצה הלקהו חציו לה' וחציו לכם ורלא כר'

מגיד משנה

יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש ע"כ וקיי"ל דר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע:

כב כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך ביין ובשחוק וכו'. גם זה מבואר:

כא חייבים בית דין להעמיד וכו'. זה למד רבינו מדאמר אביי בשילהי קדושין (דף פ"א) אמר אביי סקבא דשמא רינלא וכו':

כב ימים שבין ראשון ושביעי וכו'. פרק אלו מגלחין במ"ק (דף כ"ז:) מימרא אין מועד בפני תלמידי חכמים וכל שכן חנוכה ופורים והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא ושם הטעם דיום שמועה כבפניו דמי וכן כתוב בהלכות א"ח ויום שמועה וכו'. וכן כתב בהלכות וכבר כתב כן רבינו פ' י"ג מהלכות אבל:

כג אין מניחין מטה כמת וכו'. משנה שם (דף כ"ז.) אין מניחין את המטה ברחוב מפני שמרגלא את ההספד: וכן אין מתאבלין וכן אין וכו'. משנה שם (דף כ"ד כ"ד.) אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת ובגמ' ובהלכות דעל חכם או אדם כשר או אדם דעומד אי קאי בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע במועד וכבר הארכו דיני אלו בסוף הפרק בפ"ח מהל' אבל: ואין קורעין ביו"ט שני וכו'. כך כתבו וכן הסכים הרמב"ן ז"ל ועיקר. ודע שאפילו ביו"ט שני האחרון של פסח ושל סוכות ושל שבועות שנקבר את מתו נוהג בהן אבלות כמבואר פרק עשירי מהלכות אבל וכדעת הגאונים כמו שיתבאר שם אף בימים אלו אינו קורע זה דעת רבינו והרמב"ן ז"ל. ונראיתי מקשים על זה מדין ק"ו ומה חולו של מועד שאינו נוהג אבלות

השגת הראב"ד

*ימים שבין ראשון וכו'. סא"א אלא"ד ז"ל ויום שמועה כבפניו דמי עכ"ל:

מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה: **כב** כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך ביין [פ] ובשחוק וקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה. שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל. הא למדת שהעבודה בשמחה. ואי אפשר לעבד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות: **כא** [א]חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה. וכן יזהירו בדבר זה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה. ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה: **כב** *ימים שבין ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות והן בגולה ארבעה בתוך הפסח וחמשה בתוך החג הם הנקראין חולו של מועד ונקראין מועד. ואע"פ שהם חייבין בשמחה [ב]ואסורין בהספד ותענית מותר לספוד בהן תלמיד חכם בפניו. אבל לאחר שיקבר אסור לסופדו בהן. ואין צריך לומר בראשי חדשים בחנוכה ובפורים שסופדין בהן תלמידי חכמים בפניו. אף על פי שימים אלו אסורין בהספד ותענית. אבל לאחר הקבורה אסור לספוד בהן: **כג** אין מניחין מטת המת ברחוב במועד שלא להרגיל את ההספד אלא מביתו לקברו. ואין מתאבלין במועד. וכן אין קורעין ולא [נ] מברין ולא חולצין הכתף במועד על המת אלא קרוביו [ס] שהן חייבין להתאבל עליו. ואם היה חכם או אדם כשר או שהיה עומד עליו בשעת נטילת נשמה הרי זה קורע עליו במועד אף על פי שאינו קרובו. ואין קורעין ביום טוב שני כלל ואפילו קרוביו של מת: **כד** נשים במועד בפני המת מענות אבל לא מטפחות ולא מקוננות. נקבר המת אינן מענות. בראשי חדשים וחנוכה ופורים בפני המת מענות ומטפחות אבל לא מקוננות. אי זהו עינוי שכולן עונות כאחת. קינה אחת אומרת וכולן עונות. [ג]ואסור לאדם שיעורר על מתו קודם לרגל שלשים יום כדי שלא יבא הרגל והוא נעצב ולבו דואג וכואב מזכרון הצער אלא יסיר הדאגה מלבו ויכוין דעתו לשמחה:

מגיד משנה

אבלות חייב לקרוע יו"ט שני האחרון שנוהג אבלות לא כל שכן שחייב לקרוע ואני משיב מה לחולו של מועד שאינו אסור בעשיית מלאכה כא ואפילו מדבריהם תאמר ביו"ט שני שהוא אסור מדבריהם בכל מה שאסור ביו"ט ראשון ואם אמרו שנוהג אבלות לפי שאינו ימחלל יו"ט אלא שמחת יו"ט יאמרו שיחלל יו"ט בידים ויקרע כנ"ל:

כד נשים במועד וכו'. משנה שם (דף כח:) פים במועד מענות אבל לא מטפחות רשב"ג אומר הסמוכות לפני המטה מטפחות בחנוכה ובפורים ובראשי חדשים מענות ומטפחות בזה ובזה אין מקוננות נקבר המת לא מענה ולא מטפחות אי זהו ענוי שכולן עונות כאחת קינה אחת אומרת וכולן עונות אחריה שנאמר ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה אבל לעתיד לבא מהו אומר בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים: ואסור לאדם לספוד וכו'. פ"ק (מ"ק ח'.) במשנה לא יעורר אדם על מתו ולא יספוד קודם לרגל שלשים יום ואמר רבא בגמרא דשמעתא משום מעשה באדם אחד שכנס מעותיו לעלות לרגל ובא ספדן אחד ועמד על פתחו ונטלן אשתו ונתנה לו ונמנע מלעלות לרגל ובאותה שעה נדרו על כך והשואל אמר לפי שאין המת משתכח מן הלב עד שלשים יום מאי בינייהו דקא עביד בחנם. ורבינו פסק כשמואל לפי שבירושלמי נראה כמותו ובירושלמי אלמן בין מת הדש למת ישן וכן בדין לפי טעם שמואל שכל שהוא חדש אפילו לא יספדנו א"א לו להשכחה תוך שלשים. וכבר הוכיח חילוק זה רבינו פ' י"א מהל' אבל וזה דעת הר"א ז"ל בפירושיו לפסוק כשמואל ויש מן הגאונים שפסקו כרב וכל שמעין כמתם מותר ולזה הסכימו הרשב"א והרמב"ן ז"ל:

א טור סי' תקכט: ב טור סי' תקמז סמ"ג לאוין סה ועשין דרבנן ג: ג טור וסמ"ג שם: ד סמ"ג עשין שם:

לחם משנה

כב ואין קורעים ביו"ט שני וכו'. על מה שתירץ ה"ה ז"ל דאיכא לאפרך מה לחוה"מ שאינו אסור במלאכת הקריעה מדבריהם תאמר ביו"ט שאסור מדבריהם וכו'. יש לתמוה דכיון דאין איסור מלאכה ביו"ט שני אלא מדבריהם מעביד הכנסת טירחא (כמ"ש) כיון דאיכא כתובה בתורה ומעביד הכי ומה חוה"מ שאע"פ שאינו אסור בעשיית מלאכה לא העילה לו קולתו א אלא אינו נוהג בו אבילות וא"מ חייב לקרוע יו"ט האחרון שהוא אסור בעשיית מלאכה נוהג בו אבילות אינו דין שיהא חייב לקרוע. וי"ל דלתרץ זה כתב ה"ה ואם אמרו שנוהג אבילות כלומר ליכא כאן הכנסת טירחא דאם נוהג אבילות אין רשאי מן הדין שיהא שיהר עשיית מלאכה מה שאין כן בחוה"מ. אבל מ"מ קשה דמדכתב רבינו ז"ל שההרגלה בחוה"מ משמע דאסורה ביו"ט שני וכן ההספד על תלמיד חכם וכן כתב רבינו ז"ל פרק י"א מהלכות אבלות וא"כ תקשי שם קושיא א על ק"ו זה ונאמר ויהיו מספידין ביו"ט האחרון של פסח מק"ו ומה חוה"מ שאינו נוהג אבילות מברין ומספידין יו"ט שנוהג אבילות אינו דין שמברין ומספידין מה לחוה"מ וכו' מעביד הכנסת טירחא דהתם ליכא למימר ואם אמרו שנוהג אבילות וכו' כמ"ש ה"ה ז"ל דאין כהספד והברייתא תולה ביו"ט מבחוה"מ. וכי תימא שמה שכתב רבינו ז"ל בפרק י"א מהלכות אבל ביו"ט שני לא קאי יו"ט האחרון אלא יו"ט שני של פסח הראשון מב' ימים כראשונים אם פי אסבר שהרי משמע יו"ט שני כל יו"ט שני שבעולם דהא קאמר ואין קורעים ואין מברין וכי היכי דקריעה הוי בכל יו"ט שני ה"נ הברכה וה"ה ההספד ס"ם ועוד דאם לא לאמר כן מה הקשו כאן על רבינו ז"ל ניחא דמאי דכתב רבינו ז"ל כאן לא הוי יו"ט האחרון דאין סברא לומר דמשום דקאמר רבינו ז"ל כלל משמע הכי דמאי דקאמר כלל הוא לפסוק קרוביו של מת כמו שנאמר בסוף דבריו אלא ודאי דכל יו"ט במשמע ול"ע.

משנה למלך

כג וכן אין קורעין במועד אלא קרוביו של מת. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פרק י"א מה' אבל): ומשחרין

הגהות מיימוניות

בר' אליעזר וכר' כך פירש בס"ה דאין הלכה כר"א והא דאמרינן בפסחים בפ' אלו דברים יתיב כולי שתא בתעניתא בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי נראה לראבי"ה דסבירא ליה כר' אליעזר ואנן סבירא לן כר' יהושע הילכך אסור בתענית עד כאן ואפילו בר"ת כתב דאסור בתענית כמפורש במקומו בהלכות תענית פרק שלשה עשר. ע"כ: [פ] בירושלמי אמר רבי אבא בר ממל אילו היה לי מי שימנה עמי התרתי שיהו עושין מלאכה בחוה"מ כלום אסרו אלא שיהו אוכלין ושותין ויגעין בתורה כרון אגון אכלין ושתין ומחזין וכתב ראבי"ה הא דאמרו לא מכר הכתוב אלא לחכמים והילכתא מועד רגלא וכו' הכל תלוי שישנה במועד ומתוך שכחה נוח לו ללמוד ולהבין בהלכות כדאמרינן אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכו' עד וכן לדברי תורה הילכך היכא דאיכא טירחא יתירתא אסור את שלבו עצב מן השורה וכן התירו לעשות מלאכה בדבר האבד או כשאין לו מה יאכל כדי שיהא שמח במועד ועל הדך זה הולכים כולם. ע"כ וצ"ע: [נ] כדבריו אלה פסק ראבי"ה ור' אברהם בר' דוד וכן מהר"ם הלא כיש גאונים דהולקין ואומרים שיש הברואת במועד ועיין פר"א מהלכות אבל שם בארתי: [ס]כתב הסמ"ג אבל בחנוכה ופורים משמע שלדברי הכל מברין ע"ש]: [ס] ואפילו ביום שמועה שלא בשעת נטילת נשמה כדמשמע הלשון וכן פסק ראבי"ה וכן משמע בירושלמי וכן נראה למהר"ם ודלא כה"ג שכתבו על כתו הוא קורע ביום קבורה במועד ולא ביום שמועה ודלא כראב"ן שפסק שאפילו ביום קבורה לא יקרע במועד דהא דאמרינן שמע שמועה ברגל ולמותבי הרגל נעשית רחוקה פליגי אי קורע אי לא קורע התם איירי ביו"ט ולא בחוה"מ מדקאמר ברגל ולא אמר במועד מדברי מהר"ם. ובספר המצות כתב בשם רש"י שקרע על מת אחר בחוה"מ:

מגדל עוז

כשאדם אוכל ושותה עד ולא מתוך שכרות. כל זה מבואר: חייבין ב"ד להעמיד כו' עד שמא יבאו לידי עבירה. זה כתב מדאמר אביי בשלהי קידושין (דף פ"א) אמר אביי סיקבא דשמא רגלא: ימים שבין ראשון ושביעי עד אסור לספוד בהן. פרק אלו מגלחין (דף כ"ח):

כתב הראב"ד ז"ל ויום שמועה כבפניו דמי עכ"ל: ואני אומר יש לי לחלק כי אם כלם כשמועה תוך שלשים והרי זה חייב לקרוע ולהתאבל שהשמועה דינו כבפניו ואם לאחר שלשים שאינו חייב לקרוע ולהתאבל שהשמועה אינו כבפניו. וכן מבואר פרק מגלחין וכן נראה דעת ר"מ ז"ל פ' שביעי דהלכות אבל: אין מניחין מטת המת וכו' עד וכולן עונות. פ' אלו מגלחין (דף כ"ז): ואסור לאדם שיעורר עד סוף הפרק. פ"ק דמ"ק (דף ח'):

פרק שביעי

א חולו של מועד אף על פי שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא [א] מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש [א]אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל. והעושה בו מלאכה האסורה מכין אותו מכת מרדות מפני שאיסורו [ב] מדברי סופרים. ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב שסוף הענין בדברים שנאסרו בו כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר. לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו: **ב** ואלו הן. כל מלאכה שאם לא יעשה אותה במועד יהיה שם הפסד הרבה עושין אותה. ובלבד שלא יהיה בה טורח הרבה. [ב]כיצד משקין בית השלחין במועד אבל לא בית המשקה. שאם לא ישקה בית השלחין והיא הארץ הצמאה יפסדו בו האילנות שבה. וכשהוא משקה אותה לא ידלה וישקה מן הבריכה או ממי הגשמים מפני שהוא טורח גדול. אבל משקה הוא מן המעין בין שהיה בין שיצא לכתחלה ממשיכו ומשקה בו וכן כל כיוצא בזה: **ג** *[ג]הופך אדם את זיתיו במועד וטוחן אותן ודורך אותן וממלא החביות וגף אותן כדרך שהוא עושה בחול. כל שיש בו הפסד אם לא נעשה עושהו כדרכו ואינו צריך שינוי. וכן מכנים אדם פירותיו מפני הגנבים ובלבד שיכניסם בצנעה ושולה פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד. [ג] וכן כרם [ג]שהגיע זמנו להבצר במועד בוצרין אותו: **ד** ואסור לאדם שיתכוין ויאחר מלאכות אלו וכיוצא בהן ויניחם כדי לעשותן במועד מפני שהוא פנוי. וכל

השגת הראב"ד

*הופך אדם את זיתיו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן אלא יהיו הפוכין וטוען אבל כהפוך אחר לא שאינן מתעבות כ"כ והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

א טור סי' תקל. ב טור סי' תקלז כמ"ג עשין שם. ג טור סי' תקלח וע"ש כמ"ג לאוין עה ד טור סי' תקלו ע"ש

כסף משנה

פ"ז ב וכשהוא משקה אותה לא ידלה וישקה מן הבריכה וכו'. נראה מדברי רבינו לבאורה שכל שהוא צריך לדלות ולהשקות מיקרי טירחא יתירא ואסור אבל אם אינו צריך אלא להמשיך ולהשקות ולא לדלות כלל משמע דשרי אפילו מי בריכה או מי גשמים ויש להקשות שכפי מה שאמרו בגמרא (מ"ק דף ד'.) במי גשמים אפילו מתמשיך אסור או גזירה אטו מי קילון או משום דמי גשמים נמי לידי מי קילון אתו ולכך צריך לפרש דה"ק לא ידלה וישקה מן הבריכה וכן לא ישקה ממי הגשמים אע"פ שאינו דולה אלא ממשיך ברגלו. ומ"ש מפני שהוא טורח גדול אדולה ומשקה מן הבריכה כפשטיה קאי שטורח גדול הוא ואמשקה ממי גשמים ה"ק לפי שאפשר לבא לידי טורח גדול כלומר כשיתהיו להמשיך ולהשקות יחסרו המים ויצטרך לדלות ולהשקות דהוי טורח גדול, וסוף דבריו דייקי הכי גבי מעין ממשיכו ומשקה בו משמע דלא שרי אפילו ממשיך אלא במעין דוקא אבל לא בבריכה ולא במי גשמים וכן נראה מדבריו בפירוש המשנה:

מי

מגיד משנה

פ"ז א חולו של מועד אע"פ וכו'. דעת רבינו שחולו של מועד דבר תורה מותר בכל מלאכה והברייתות הנזכרות בגמרא פרק אין דורשין (חגיגה י"ח) הם אסמכתא בעלמא וזהו שכתב דרכו בברייתא אחת היכור המלאכה מיי"ם ששה ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי עצור אף ששה עצור בכל מלאכה אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה ת"ל וביום השביעי עצרת שביעי עצור בכל מלאכה ואין ששי עצור בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו'. ובפסחים (דף ק"ח) מוקים לה לדרוש מה שביעי רשות מתחילתו מה אף ששי רשות ועוד שהם כיה חולו של מועד אסור דבר תורה היה אסורו לאו או עשה ולא מלאכתו ואין אחד מן המחברים שמנו המצות מי שמנה הש"מ אלא אסמכתא בעלמא הוא וכן נראה מן ההוספות ועוד ראייה ממה שהזכירו בירושלמי אמר רבי אבא בר ממל אילו היה מי שימנה עמי הייתי מתיר מלאכה בחש"מ כלום אסרו אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ושמחים ועוסקים בתורה כדון איתון אכלין ושתין ופחזין. ואמרו פרק מי שהפך (מ"ק י"ב:) גבי כיון מלאכתו במועד דחש"מ מדרבנן. מאלו למד רבינו שחולו של מועד מדבריהם. ובאמת שהשגיאו שבפרק אין דורשין מורה שהוא מן התורה וכן בראש מי שהפך (דף י"ח) אמר רב שישא דימי אבלו דרבנן והולו ש"מ דאורייתא ובמקומות אחרים. ואפשר שדעת רבינו שיש לו עיקר בדאורייתא מקרבן מוסף ומצות שמחה אבל הרמב"ן ז"ל השיל סברה ואמר שכל מלאכה שאינה לצורך המועד ואינו דבר האבד אסורה מן התורה ושהוא לצורך המועד מותר בין במלאכת אומן בין במלאכת הדיוט אע"פ שאינו דבר האבד וכן כל שהוא דבר האבד מותרת אע"פ שאינה לצורך המועד ואע"ג דאית בה טירחא יתירתא וחכמים מדבריהם אסרו קצת מלאכות אלו כמו שיתבאר. ועל זה אמרו בירושלמי שהיה ראוי להתיר מלאכות אלו כדי שיתעסקו בהן ולא יהו בטלין שהבטלה מביאה לידי שעמום ועיקר הש"ת ודאי דבר תורה הוא ע"כ דבריו. ונראה שלזה הסכים הרשב"א ז"ל סוף פ' לפני אידיהן:

ב ואלו הן כל מלאכה וכו'. דאמר היסכתא (מ"ק ב') משקין בית השלחין במועד בין ממעין שיצא בתחלה בין ממעין שלא יצא בתחלה אבל אין משקין לא ממי גשמים ולא ממי קילון ואמרו בגמרא ובהלכות בית השלחין אין בית הבעל ולא מאי מערת בתקיס כבידת לא גזרו רבנן בתקוס הרוחה גזרו רבנן ואפילו במקום פסידא משרח טירחא יתירא לא שרו רבנן דקתני לא ממי גשמים ולא ממי קילון:

ג הופך אדם את זיתיו וכו'. שם משנה ר"פ ב' (יא) מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים טוען קורה ראשונה ומניחה לאחר המועד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר זולף וגומר כדרכו. ובגמרא (דף י"ב) אמר רב יוסף הלכה כר' יוסי. ובהשגות ה"א אני לא מצאתי כן וכו' ולי נראה שיצא לרבינו ממה שאמרו שם (דף י"א) גבי אבל בברייתא דברים העושין לאבל ביתי אבלו זיתיו להפך וכו' וישנה התם בהדיא דדבר המותר במועד על ידי עצמו מותר לאבל ע"י אחרים והו דודאי מדשרי ליה לאבל על ידי אחרים משמע ודאי דדבר האבד ניהו דאי לא לא היה מותר ומתני' דקתני מי שהפך את זיתיו לרבותא הוא דאע"ג דבדבר הכבן ואיק מתעסקות כל כך מותר לטעון קורס לר"י ולר' יוסי לגמור דהכתי דבר האבד ניהו כנ"ל לדעת רבינו כל שיש בו הפסד וכו' שם (דף י"ב) אמר רב נחמן בר יצחק מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד דלא כר' יוסי וכבר כתבתי בסמוך שנפסקה הלכה כר' יוסי'. וכן מכנים אדם וכו'. תוספתא שם (דף י ב) מכנים אדם את פירותיו מפני הגנבים ובגמ' תנא ובלבד שיכניסם בצנעה בהוך ביתו, עוד בתשנה ושולה פשתנו מן המשרה כדי שלא יאבד. וכתב הריב"ן ז"ל שיש שפירשו בהכנסת פירות בצנעה לפי שאינו ודאי ההפסד אלא ספק והפסד הוא שמא יגנבו וכן כיוצא בזה: וכן כרם שהגיע זמנו וכו'. שם רבי ינאי הוה ליה ההוא פרדסא כי חיתה הולא דיועדא קטליה וכו'. וכן מפורש שם דדבר האבד אפילו במחובר לקרקע מותר וכן בהלכות:

ד ואסור לאדם לכוין מלאכתו וכו'. בתשנה ובלבד שלא יכוון מלאכתו במועד יאבדו ובגמרא בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא כיון מלאכתו במועד ומת מהו שיקנסו בנו אחריו ומסיק דלדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן ועל מה שכתב רבינו ומפקירין אותה לכל, כתב הר' רבי משה הכהן והגאונים מפרשים מניחין אותה לאבד ומונעין אותו מלעשות אותה מלאכה אבל להפקירה לכל ולאבדה בידים לא קנסו עכ"ל. והכשתי בדברי הגאונים ומצאתי בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל שכתב בשם רב

לחם משנה

פ"ז א חולו של מועד אע"פ שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש אסור בעשיית מלאכה וכו'. לפי מה שכתב הרמב"ן שכל מלאכה שאינה לצורך וכו' קשה דהיך יתרץ הברייתא שאמר פרק אין דורשין (דף י"ח) מה שביעי וכו' עד ואינו מלאכה מותרת ע"כ. הרי מבואר שם דכל מה שמסרו הכתים הוא דין תורה שהכתוב מסר הדבר לחכמים. וצ"ל דהכי קאמר הכתוב מסר לחכמים שהם יאמרו לך הדברים שהם אסורים מדין תורה שהוא היכא שאינו לצורך מועד ואינו דבר האבד. אבל אין הכונה לומר שכל מה שאסרו חכמים הוא אסור מדין תורה. אבל מ"מ קשה דכיון דבהאילה הקשו לימא שביעי מנה בכל מלאכה משמע דרוצה להעמיד ההקש לחומרא בכל מה שאפשר משום דלהומרא מקשינן ומשום דאמר קרא וביום השביעי לא העמידו לגמרי וא"כ קשה דסוף סוף נעמידהו בכל מה שאפשר ונאמר דהכתוב מסר לחכמים וכל מה שאסרו חכמים יהיה אסור מן התורה כמו ניריס סוגים שאסרם לחכמים והשתא הוי מפי להומרא כלומר דדוקא דבר שלא לצורך המועד ואינו דבר האבד שיהא אסור לבד ואם כן כיון דאיכא לאוקומי קרא להומרא מפי מוקמינן ליה. וי"ל בדוחק שלא רצו חכמים להחמיר כל כך שאינו נראה להם סברא

מגדל עוז

פ"ז חולו של מועד עד כיום הול. בתב' חגיגה פרק אין דורשין וס' לפני אידיהן. ואלו הן כל מלאכה עד וכן כל כיוצא בזה. ריש מסכת משקין הנקרא מועד קטן. הופך אדם את זיתיו עד שהוא עושה בחול: כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן וכו' ואני אומר גם רבותיו הראשונים ז"ל נהלו בזה וגם הספרים הישנים עם חדשים ריש פרק מי שהפך (דף י"א) כי רש"י ז"ל גורס זיתיו הפוכין וכן רוב הספרים החדשים כדברי הרי"ד ז"ל אבל ר"ת ז"ל ור"י אלפס ז"ל ובספרים הישנים גורס זיתיו להפוך ורבותינו בעלי התוס' ז"ל הסכימו כן ואמרו כי אפילו לפי הספרים שגורסין הפוכין יש לנו לומר דכי היכי דהפך את זיתיו בתעשן ואינו דורכן הן אבודין כיון כשיהגיעו וזמנן להפוך אם לא יהפוך אותם הוי דבר האבד ע"כ. ונמצא אותי כי דברי ר"מ ז"ל דברי קבלה הם וגירסא שלו נראית עיקר דגרס ריש פירקין תניא כוותיה דרב שישא בריה דרב אידי אלו דברים שעושין לאבל את זיתיו הפוכין ג"א להפוך כדו לגוף שבתו לעיות תן היורה כו' אלמא כולה לשון עתיד מיהניא כל שיש בו עד שנוי פ"ק דמ"ק וריש פרק מי שהפך זיתיו (דף י"ב) ומספיק ואמר הלכה כר' יוסי דתתני' דלא בעי שינוי. וכן מכנים עד שלא תאבד. בירושלמי דפרק מי שהפך: וכן כרם שהגיע זמנו עד כדי שלא תאבד. פ' מי שהפך.

הגהות מיימוניות

[א] פרק אין דורשין כרבי יונתן ור' עקיבא ודלא כברייתא דילפינן מקראי אחריני ע"ש. [ב] וכן פר"ת וכל הפוסקים דמייתי פרק אין דורשין אינם אלא אסמכתא בעלמא דאי מדאורייתא לאו היו מקילין ומחלקין החכמים בין דבר האבד לשאינו אבד ואע"ג דאמר תלמודא התם לא מסרן הכתוב אלא לחכמים אין לדקדק משם דמדאורייתא הוא דא"א שיהו חכמים מקילין כולי האי אם היה מדאורייתא וכן משמע בדמ"ק ובסוף פרק מי שהפך דקאמר מועד משום טירחא הוא ומשום פסידא שרו רבנן והא דקאמרי בריש מי שהפך אמר רב אשי לא מבעיא ימי אבלו דמדרבנן הוא דשרי אלא אפילו חש"מ דאיסור מלאכה דאורייתא הוא שרי פירוש דסמכינן אקראי דאורייתא אבל אבלות לא סמכינן אלא אקרא דוהפכתי חגיכם לאבל שהוא דברי קבלה ע"כ סמ"ה. וכן נראה ראיה לר"ת מהא דירושלמי לעיל בהלכתא כ' א"ר אבא בר ממל אילו היה לי כו': [ג] תשובת ר"י ב"ר יהודה וששאלתם מדו להתחיל בלקיטת ענבים ודריכתן בחוה"מ כדבר האבד דמי ומותר מהא דרב הונא רצדו ליה הצדא ברוה"מ ומסקין דהא דתניא בתחובר אפילו כולו אבד אסור יחידאה היא ועוד דרב חצדו ליה חצדא ואיקפד שמואל משום דתיתי הוו ולא

פסיד

מגיד משנה

רב אלפס ורב מחמיה ורב נטרונאי ז"ל דמאי יאבד דכיה דין מחייבין להפקידה מהם ולהפקירה משום קנסא כמ"ש פה בלא מחלוקת ומ"מ לא משמע בגמ' מידי דדומיא דגרם אין בכור ומוכר עבדו לנכרי היא והתם תלוי גבי בכור לא קנסינן ליה לגמרי אלא שלא יתחו מומו על אותו מום וגבי עבד קנסינן ליה לפדותו עד עשרה בדמיו, אבל הסכמת הגאונים כדברי רבינו ועיקר:

ה מי שצריך לתפור לו בגד או לבנות לו מקום וכו'. משנה פ"ק (דף ח':) ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב. עוד שם (דף י"א.) ועושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן וטחין את הסדקין ומעגילין אותם במעגלה ביד וברגל אבל לא במחלצים עד שם ותוקפין את הפרצה ואמרו בגמרא כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא רב הונא אמר גר בגרור ואינו טח בטיט. ופרק מ' יתבאר מיש בנין שבונה כדרכו. ומה שכתב רבינו אומן מהיר יצא לו ממה שאמרו בגמרא (דף י'.) גבי ההדיוט תופר היכי דמי הדיוט אמרי דבי רבי ינאי כל שאינו יכול להוציא אלא מחט בבת אחת רבי יוסי בר חנינא אמר שאינו יכול לכוין אמרה בשפת חלוקו וכתב רבינו שאינו עושה כן אלא אומן מהיר והוא מכליב מרחיק התפירות זו מזו ועושה אותן רחבות:

ו מי שהיתה לו קמה מחוברת וכו'. פרק מי שהפך (דף י"ב:) ברייתא ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר דש וזורה ובורר וטוחן ובלבד שלא ידוש בפרות ומבואר שם גם כן במעשה דרב קצרו לו קציר חטים שלא היה לו מה יאכל ומבואר בהלכות:

ז כבשין שהוא יכול לאכול מהן וכו'. פ"ק (דף י"א.) משנה כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשן ובגמ' בדיתא נגבי כוורי פי' נהר ששמו בדיתא הציף דגים ואמרו בגמרא שרא להו רבא למיצד איכוורי ומלחו והקשו והא אנן תנן כבשין שיכול לאכול מהן במועד כובשן ותירצו הני מתאכלי אגב אוגא כי הא דשמואל עבדו ליה שתין אוגני ואכיל:

ח מטילין שכר במועד לצורך המועד וכו'. שם במי שהפך (דף י"ב:) מטילין שכר במועד לצורך המועד אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ושלא לצורך המועד אסור וכו' ואם הותיר מותר ובלבד שלא יערים. והקשו ורמינהי אע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש תנאי היא דתניא אין מערימין בכך ר' יוסי בר' יהודה אומר מערימין. ומ"ש הר"א דלא כהלכתא וכו'. ורבינו פוסק להקל בשל דבריהם אבל בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת פוסק כתנא קמא שאסור להערים ובהלכות לא הזכיר כלל מדין הערמה:

זמנים. הלכות יום טוב פ"ז

וכל המכוין מלאכתו והניחה למועד ועשאה במועד בית דין מאבדין אותה ומפקירין אותה לכל. ואם כיון מלאכתו ומת [ד] אין קונסין בנו אחריו ואין מאבדין אותה ממנו. ואין מונעין הבן מלעשות אותה מלאכה במועד כדי שלא תאבד:

ה מי שצריך לתפור לו בגד או לבנות לו מקום במועד. אם היה [ה] הדיוט ואינו מהיר באותה מלאכה הרי זה עושה אותה כדרכו. ואם היה אומן מהיר הרי זה עושה אותה מעשה הדיוט. כיצד בתפירה [ו] מכליב ובבנין מניח אבנים ואינו טח בטיט עליהן ושף סדקי הקרקע ומעגילה ביד וברגל כעין שמעגילים במחלצים וכן כל כיוצא בזה:

ו מי שהיתה לו תבואה מחוברת לקרקע ואין לו מה שיאכל במועד אלא ממנה אע"פ שאין כאן הפסד אין מצריכין אותו לקנות מה שיאכל מן השוק עד שיקצור אחר המועד אלא קוצר ומעמר [ז] ודש וזורה ובורר וטוחן מה שהוא צריך. ובלבד שלא ידוש בפרות. שכל דבר שאין בו הפסד צריך לשנות וכן כל כיוצא בזה:

ז כבשים שיכול לאכול מהן במועד כובשן. ושאינן ראויין אלא לאחר המועד אסור לכבשן. וצד אדם דגים כל שיכול לצוד ומולח הכל במועד שהרי אפשר שיאכל מהן במועד אם יסחוט אותן בידו פעמים רבות עד שיתרככו:

ח מטילין שכר במועד לצורך המועד. ושלא לצורך המועד אסור. אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים. אף על פי שיש לו ישן [ח] מערים ושותה מן החדש שאין הערמה זו ניכרת לרואה וכן כל כיוצא בזה:

א טור סי' תקל"ה ע"ש סמ"ג לאוין שם: ב טור סי' תקמ"ה: ג טור סי' תקל"ג: ד טור סי' תקל"ג:

כסף משנה

ו מי שהיתה לו תבואה מחוברת לקרקע וכו'. ואם אין לו מה יאכל אע"פ שמוצא בשוק לקנות אין מצריכין אותו ליקח מן השוק וכו'. נ"ל שלמד כן מדאמרינן (מ"ק י"ב:) גבי עובדא דרב אין לו מה יאכל הוה ואפ"ה איקפד שמואל משום דאדם חשוב הוה ואם איתא שלא היה מוצא לקנות אסור משום דאדם חשוב הוא ימות ברעב אלא כשמוצא לקנות איירי ואפ"ה מותר לקצור אם אינו אדם חשוב. ומ"מ יש לתמוה עליו במ"ש שהטעם שלא ידוש בפרות הוא מפני שכל דבר שאין בו הפסד צריך לשנות דהא איפכא דטעמא דלא ידוש בפרות לאו משום שינוי הוא. ואפשר שרבינו ז"ל מפרש כיון דכל יומא לאו בפרות דיישי כלומר דלפעמים דיישי בלא פרות אשתכח דכי דיישי בלא פרות ליכא הפסד וכיון שכן לאו שינוי הוא כלומר אינו בכלל מה שאמרו תנא שינוי בדבר האבד דלא כר' יוסי דע"כ לא אמר ר' יוסי דלא בעי שינוי בדבר האבד אלא היכא דאי משנה איכא הפסד אבל היכא דאי משנה ליכא הפסד מודה ר"י דצריך לשנות. ונראה דהא דאמרינן שלא ידוש בפרות ה"ה לשאר בע"ח דלא חלא במקלות וכיוצא בהם דבשאר בע"ח נמי אוושא מילתא ומיהו לרבינו שנתן טעם משום שינוי אפשר דבשאר בע"ח שרי שהרי שינוי הוא. ואיכא למידק אמאי לא כתבו הפוסקים דאדם חשוב אפילו אין לו מה יאכל אסור ואפשר דכיון

השגת הראב"ד

*מטילים שכר במועד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הא דלא כהלכתא דר' יוסי ברבי יהודה דאמר הכי ואנן רבנן קיימא לן אבל סוחר אם בהערים טוב לו מן הישן אלא מדין הערמה אוסר עכ"ל:

לחם משנה

אבל להחמיר כל כך מדין תורה אלא דוקא דבר שאינו אבד ושלא לצורך המועד. וגם צריך לומר [כן] לפי הרמב"ן ז"ל במה שאמר בריש פרק מי שהפך (דף י"א:) אלא אפילו במועד דאיסור מלאכה מדאורייתא:

ד וכל המכוין מלאכתו והניחה למועד וכו'. הא שלא גזרו שלא יעשה במועד משום דילמא ישהה לעשותו במועד כמו שגזרו בגילוח שמא ישהה עד חוה"מ התם לאו טעמא משום דכי ישהה יעשה מלאכה במועד דהאי לא איכפת לן כיון דמותר מן הדין אם כן אין לגזור בשביל כך אלא הטעם שלא יכנס מנוול כמ"ש לקמן רבינו ז"ל משום הכי גזרו. ובגמרא מי שהפך (דף י"ב:) שאלו כיון מלאכתו במועד וכו' את"ל גרם אין בכור קנסו וכו' את"ל מכר עבדו לעכו"ם וכו'. ובפ' השולח והמוקדשין (דף נ"ז:) אסיקו בגמרא בבכור דלא קנסו לבנו ודמכר עבדו לעכו"ם אסיקו בפרק השולח (דף מ"ד:) דלא קנסו וא"כ היה נראה קשה לשיטת רבינו ז"ל דס"ל דכל את"ל פשיטותא היא כדנראה מדברי ה"ה ז"ל פרק י"ב מהלכות מכירה אלא דשאני הכא דהגמ' גלי לן אבל היכא דלא גלי לן ודאי דהוי פשיטותא כיון שהגמרא חשב הנך האחד באחד מאלו:

ו מי שהיתה לו תבואה מחוברת לקרקע וכו' קוצר ומעמר וכו' מה שהוא צריך ובלבד שלא ידוש בפרות שכל דבר שאין בו הפסד וכו'. הנראה אלי בדעת רבינו ז"ל שכונתו למה דאמר רב יוסף (דף י"ב:) דהלכה [כר' יוסי] דכל דבר האבד אינו צריך שינוי ומשום דאם אינו דבר אבד צריך שינוי ומשו"ה כן פסק דכל דבר שאינו אבוד צריך שינוי. וה"ט דמשמע פרק מי שהפך (דף י"ב:) לר' יוסי ידוש נמי בפרות כלומר דמשמע דמאי דקאמר ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר קאי אברישא דקאמר ואפילו כלו אבוד אסור ואהא קאמר דאם כלו אבוד ואם אין לו מה יאכל קוצר ומשום הכי סתמו דבדבר אבוד למה לי שינוי לר' יוסי ותירצו דלאו טעמא משום שינוי אלא דאוושא מילתא ורבינו פסק כר' יוסי בדבר האבוד והלא כוותיה במאי דקאמר במחובר כולו אסור דהא פליגי עליה רבנן וכדמשמע מההוא עובדא דרב כדכתב ה"ה ז"ל. וכתב רבינו ז"ל דצריך שינוי מפני שאין בו הפסד כלומר שאינו דבר האבוד וע"כ לא קאמר ר' יוסי דאינו צריך שינוי אלא בדבר האבוד אבל דבר שאינו אבוד צריך. וא"ת א"כ איך קאמר רבינו ז"ל ובלבד שלא ידוש בפרות דמשמע דבהא שלא ידוש בפרות בלבד סגי הא אפילו אי לא ידוש בפרות מ"מ לא סגי בהכי דהאין זה שינוי כדאמרו בגמרא. וי"ל דהכי קאמר ובלבד שלא ידוש בפרות משום דכל דבר שאינו אבוד צריך שינוי ואם ידוש בפרות לא מהניא דאינו שינוי אלא אדרבא אוושא מילתא טפי. אי נמי דרבינו לא איירי אלא בזמן הזה שהכל דשין בפרות ומשום הכי האי שינוי דאין דרכו כמו בזמן הגמרא לדוש במקלות. וא"ת בסוף שכתב רבינו ז"ל לקמן ומוה תכלת לבגדו בלא שינוי אמאי לא שנה כיון שהוא דבר שאינו אבוד. וי"ל דשאני התם משום דבוה נמי לציציותיו והוא מצוה האירו. כך נראה ליישב דברי רבינו ז"ל. וה"ה ז"ל בסי' הקל"ז תמה על דברי רבינו ז"ל ונראה שהוא מפרש דבריו דמאי דקאמר שאין בו הפסד ר"ל שאין לו הפסד כלל אם יעשנו על ידי שינוי ומשום הכי צריך שינוי וע"כ לא התיר רבי יוסי בדבר האבוד בלי שינוי אלא כשמפסיד ע"י שינוי אבל כשאינו מפסיד לא ודין זה של ובלבד שכתב רבינו ז"ל הוא אפילו לכל דבר האבוד וכהכי יתרץ ההיא דמוה במפסיד גם על ידי שינוי דאינו מוה יפה לפי סוגיית הגמ' פירש כן דמשמע לתרי אגפי כוותיה דמר או כמו שכתבתי למעלה:

הגהות מיימוניות

[אב]ל ענבים ודאי פסיד דמכחש בחשי אי שביק להו ועוד שמתחילין לבצור הכרמים [ור]שות ליכנס בהן כל מי שאינו בוצר כרמו ודאי דבר האבד הוא ומותר לבצור ולדורכו בגת: [ד] כדפשט ליה רבי זירא לר' ירמיה: [ה] אמר רבי ינאי כל שאינו יכול להוציא אלא מחט בבת אחת וכו', ע"כ: [ו] מאי מכליב רבי יוחנן אמר מפסע פירוש [מרחיק ת]פירותו מר שמואל אמר כלבתא פירוש כשיני כלב שאין מכוון אלא זה למעלה [וזה למט]ה, מי שהפך, ע"כ: [ז] עיין בהלכות אבל בהג"ה בס"ת, ע"כ: [ח] כרבי יוסי ב"ר יהודה ודלא כת"ק דברייתא דאסר אין מערימין בכך, ע"כ:

מגדל עוז

מי שצריך לתפור בגד כו' עד וכן כל כיוצא בזה. פ"ק דמ"ק (דף י'): מי שהיתה לו תבואה עד וכן כל כיוצא בזה. פרק מי שהפך (דף י"ב): כבשין שהוא יכול עד שיתרככו. סוף פ"ק דמ"ק (דף י"א): מטילין שכר במועד עד וכן כל כיוצא בזה: כתב הראב"ד ז"ל הא דלא כהלכתא וכו': ואני אומר במופת זו מפורשת פ' מי שהפך הא ודאי גמ' מתני' קמייתא דגרסינן ת"ר טוחנין קמח במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם טחן והותיר הרי זה מותר קוצצין עצים במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם קצץ והותיר הרי זה מותר ובלבד שלא יערים מטילין שכר במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם הטיל והותיר הרי זה מותר ובלבד שלא יערים [illegible] ואסברותי כי הכי גוונא מי אסיר ורמינהי מטילין שכר במועד לצורך המועד אחד שכר של תמרים ואחד שכר של שעורים ואע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש תנאי היא דתניא אין מערימין בכך משום ר' יוסי בר' יהודה אמרו מערימין ע"כ לשון הגמ'. [illegible] דברי הראב"ד וכן נראה דעת ר"י אלפס שהשמיט מן הברייתא לשון של הערמה וגם השמיט [illegible] הלשונות. אמנם ר"מ ז"ל רוח אחרת עמו והיה קשה לו כאלו מה שהקשה מותה הברייתא [illegible] שהרי אינן דומות זו לזו כי בברייתא [illegible] אלא באע"פ שיש לו ישן היינו לו שיעבה לצורך המועד

כל

ט "כל מלאכות שהן לצורך המועד כשעושין אותן אומניהן עושין בצנעה. כיצד הציידים והטוחנין והבוצרין למכור בשוק הרי אלו עושין בצנעה לצורך המועד. ואם עשה לצורך המועד והותיר הרי זה מותר: י *עושין "כל צרכי הרבים במועד. כיצד מתקנים קלקולי המים שברשות הרבים. ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות וחופרים לרבים בורות שיחין ומערות. וכורין להן נהרות כדי שישתו מימיהן וכונסים מים לבורות ומערות של רבים ומתקנין את סדקיהן. ומסירין את הקוצין מן הדרכים ומודדין את המקואות וכל מקוה שנמצא חסר מרגילין לו מים ומשלימין לו שיעורו: יא ויוצאין שלוחי בית דין להפקיר את הכלאים. ופודין את השבוים ואת הערכין ואת החרמים ואת ההקדשות. ומשקין את הסוטות. ושורפין את הפרה. ועורפין את העגלה. ורוצעין עבד עברי. ומטהרין את המצורע. ומציינין על הקברות שמיחו גשמים את ציונן כדי שיפרשו מהן הכהנים. שכל אלו צרכי רבים הן: יב "דנים דיני ממונות ודיני מכות ודיני נפשות במועד. ומי שלא קבל עליו הדין משמתין אותו במועד. וכשם שדנין במועד כך כותבין מעשה בית דין וכל הדומה לו. כיצד כותבין הדיינין אגרות שום ששמו לבעל חוב ואגרות שמכרו בהן למזון האשה והבנות. ושטרי חליצה ומיאונין. וכל הדומה להן מדברים שצריכים הדיינין לכותבם כדי שיזכרום. כגון טענות בעלי דינין או דברים שקיבלו עליהן כגון איש פלוני נאמן עלי, איש פלוני ידון לי. *מי שצריך ללוות במועד ולא האמינו המלוה בעל פה הרי זה כותב שטר חוב. וכן כותבין גיטין וקידושי נשים ושוברין ומתנות שכל אלו כצרכי רבים הן: ואסור

א טור סי' תקמג סמ"ג לאוין עה: ב טור סי' תקמד: ג שכל בטור סי' תקמה סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*עושין כל צרכי רבים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שהרבים צריכין להם אבל של יחיד וצריך להם חוטטין ולא חופרין עכ"ל:

*מי שלוה ללוות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא כי אלא כדבר האבוד הם עכ"ל:

כסף משנה

דכיון דרב תנדו ליה אע"ג דאדם חשוב הוה טוחיה נקטינן דהלכה כרב באיסורי, ועוד דהא לגיסא דקאמר לא סיימוה קמיה לשמואל נמי אי הוה ידע דאין לו מה יאכל לא הוה מקפיד עליה אע"ג דאדם חשוב הוה וכיון דאיסור מלאכה בחוה"מ דרבנן הוא נקטינן כלישנא דמיקל, וכתב הרא"ש וכא דהריך הכא לצורך המועד אפילו כיון מלאכתו במועד דכצורך אוכל לא גאו כיון מלאכתו:

י עושים כל צרכי הרבים במועד וכו' ומוסרים לרבים וכו'. מדכתב גבי חפירת בורות וכריית נהרות כדי שישתו מימיהם דמשמע כדי שישתו אותם במועד וגבי מתקנים קלקולי המים לא כתב כן משמע דרבים אפילו שלא לצורך המועד שרי וכדברי הראב"ד:

מגיד משנה

ט כל מלאכות וכו'. פ' מי שהפך (דף י"ג) משנה הציידין והדשושות והגרוסות עושין בצנעה לצורך המועד. ופירש"י ז"ל דשושות פדשין וטוחנין חטין לדייסא. הגרוסות טוחנין פולין לצורך גריסין ע"כ. וכתב רבינו כשעושין אותן אומנים לפי שאין צורך לעשותם בצנעה אלא האומנין שעושין מלאכות לרבים וכן כתב הרמב"ן ז"ל ועיקר:

י עושין כל צרכי וכו'. משנה (דף ב'.) פ"ק מתקנין את קלקול המים שברשות הרבים ומוספין אותן ומתקנין את וכו' עד הקברות ויוצאין על הכלאים ואמרו בגמרא (דף ה'.) הסיפה אין חפירה לא ואמר ר' יוחנן לא שנו אלא שאין הרבים צריכים להם אבל הרבים צריכין להם חפירה נמי מותרת. והלכתא והוא הדין לבורות שיחין ומערות: וכונסין מים וכו'. מבואר בגמרא (שם). ובגמרא בריתא יוצאין לתקן את הדרכים ולתקן את הרחובות ולתקן את הססטריות ולמוד את המקואות וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה מרגילים לתוכו ארבעים סאה ושם מבואר שמפקירין שדה כלאים. ובהשגות וסרין להם וכרות וכו'. א"א שהרבים צריכין להם אבל של יחיד וצריך להם חוטטין ולא טרין. וכבר נבאר רבינו זה בארוכה פ"ח בכבא המתחלת בורות שיחין ומערות של יחיד וכו' ולו עיין הר"א ז"ל ושח לבו לדבריו לא הפינו כאן:

יא ופודין את וכו'. בירושלמי אלו הן צרכי רבים פודין שויין וערכין חרמים הקדשות ומשקין את הסוטות ושורפין את העגלה ורוצעין עבד עברי ומטהרין את המצורע:

יב ודנין דיני וכו'. ברייתא באלו מגלחין (דף י"ד:) דנין דיני ממונות ודיני מכות במועד ושם אתרו דאי לא צאית דינא משמתינן ליה ומבואר בירושלמי שהוא משום צרכי רבים: וכשם שדנין וכו'. כיצד כותבין הדיינין אגרות וכו'. משנה באלו מגלחין (דף י"ח:) ואלו כותבין במועד קדושי נשים וגטין ושוברין דייתיקי מתנות ופרוזבולין אגרות שום ואגרות מזון שטרי חליצה ומיאונין שטרי בירורין ואגרות ב"ד ואגרות רשות: מי שצריך וכו'. שם משנה אין כותבין שטרי חוב במועד אם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל הרי זה יכתוב ודין אין לו מה יאכל יתבאר לפניו ופירושו אין לו לסופר מה יאכל כמוזכר בפרק מי שהפך:

וכן כותבין גיטין וכו'. במשנה כאמרת ופירש רבינו שהוא משום צרכי רבים אבל רש"י ז"ל ושאר מפרשים פירשו שהוא משום דבר האבד. וכתב רש"י ז"ל גיטין שרוצה זה לצאת בשיירא

משנה למלך

פ"ז יא ומטהרין את המצורע. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בדין זה לקמן בפרקין הלכה י"ט ד"ה נחזור לעניננו יע"ש).

יב ודנין דיני ממונות ודיני מכות ודיני נפשות במועד ומי שלא קבל עליו הדין משמתין אותו במועד. בפרק ואלו מגלחין (דף י"ד) מנודה מהו שינהוג נדויו ברגל א"ר יוסף ת"ש דנין דיני נפשות ודיני מכות ודיני ממונות ואי לא צייח דינא משמתינן ליה ואי ס"ד אינו נוהג נדויו ברגל משומת ואתי מעיקרא אתי רגל ודחי ליה השתא משמתינן ליה אלא א"ל אביי ודלמא לציוני בדיניה וכו' אמר אביי ת"ש ומנודה שהתיר לו חכמים אמר רבא מי קתני שהתירוהו חכמים שהתירו לו חכמים קתני דאזל ופייסיה לבעל דיניה ואתי קמי רבנן ושרו ליה. ודאיתי לבעי"ד ר"ם שלא שכתב אפילו פגע הרגל בתוך שלשים יום של נדוי אינו מבטל אותו וכתב על זה מרן הב"י כן משמע בר"פ אלו מגלחין והרב הב"ח כתב דהייני מדתנן והמנודה שהתירו לו חכמים והתוספות כתבו בשם ירושלמי דמקשה והלא שבע שלא בא לפני המועד לפני חכמים להתיר לו נדויו ומשני שכלו לו שלשים יום של נדוי במועד דאין נדוי פחות משלשים יום אלמא דהרגל אינו מבטל הנדוי ע"כ ותתהני דלמה לו לבקש עצות מרחוק כדבר שהיא בעיא דש"ס ושמוס מברייתא כדבר האמור. גם על מרן ז"ל פלוטפי שכתב כן משמע דאמאי לא הביא סוגיא זו דהביאה הרי"ף שם בהלכות וכתב ומנודה נוהג נדוי ברגל ובהכי סלקא שמעתתא וכ"כ הרא"ש ז"ל דהייני מדתנן דנין דיני ממונות במועד ואי לא צייח דינא משמתינן ליה ע"כ. גם רבינו ז"ל אע"ג דלא הזכיר דין זה בהלכות ת"ת ת"מ כבר כתבו הכא בפרקין באומרו ומי שלא קבל עליו הדין משמתין אותו במועד ומכאן מוכח דנוהג הנדוי ברגל דאי לא משומת ואתי מעיקרא אתי רגל ודחי ליה השתא משמתינן ליה והיע דבתר הכי גרסינן התם בגמרא מנודה מהו שינהוג נדויו ברגל אמר אביי ת"ש והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו הא בימי טומאתו טהג לא מבעיא קאמר לא מיבעיא בימי טומאתו דלא נהיג אבל לטהרתו ניגזור שמא ישהא קרבנותיו קמ"ל. וק"ל סוגיא דלעיל כסוגיא הזכר דהא רב יוסף להוכיח דמנודה נוהג נידוי ברגל ודחי ליה אביי ושוב רבה אביי להוכיח דאינו נוהג מדקתני ומנודה שהתירו לו חכמים והוה ס"ד דאביי דהכונה היא שהתירו לכל מנודה מדין ברגל דאין נדוי נוהג ברגל ודחי ליה רבא מי קתני שהתירוהו חכמים שהתירו לו חכמים קתני דאזל ופייסיה לבעל דיניה וכו'. והשתא כפי רבא אמאי לא פשיט אביי לספק דנוהג נדויו ברגל מדקתני והמנודה שהתירו לו חכמים משמע הא בימי נדויו אסור

לחם משנה

י עושין כל צרכי הרבים במועד וכו'. אפשר שדעת הראב"ד ז"ל דמדאמרו בגמרא (דף ה') ואין צריך לומר בשל רבים שהרבים צריכים להם משמע דתרתי בעינן שיהיו הבורות של רבים וגם שהרבים צריכים להם אבל אם הבורות של יחיד אפילו שהרבים צריכין להם אין כורין והוא הבין מדברי רבינו ז"ל דלא בעי אלא חד והוא שהרבים צריכים להם אף שיהיה של יחיד שהרי לא הזכיר שיהא של רבים אלא וכורין להם כלומר לצרכיהם ומפני כן השיג עליו ואמר אבל של יחיד וצריך להם אע"פ שגדר זה צריך לרבים אין כורין כיון שהוא של יחיד ולשון צריך קצת דהל"ל נצרך אבל זה נ"ל לחה לו קצת סברא:

ואסור

מגדל עוז

כלבד ולא יותר ומערים ושותה מן החדש אבל להערים ולעשות שכר יותר מצורך המועד לא קא שרי. ועוד קשה לו מאי מערימין בכך דקתני אי כל הערמה חדא היא דלשון בכך משמע בזה הענין אין מערימין אבל בענין אחר מערימין ועוד אמאי קא מתרץ תנאי היא הוה ליה למימר ההיא רבי יוסי בר יהודה היא אלא ודאי ה"ם דתלמודא קא מתמה על לישנא דקתני בסיפא דברייתא דאם עשה כבוין לצורך המועד ומותיר מותר ונלבד שלא יערים וקא מהדר ואערומי כה"ג ביעשה בענין שיותיר מי אסיר ואע"פ שלא עשה יותר מלצורך המועד ורמינהי כו' עד ואע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש אלמא כשמערים ושותה מן החדש ואע"פ שיש לו ישן שאוא טוב מן החדש גורם להותיר שלא לצורך המועד בהערמתו ומתרץ תנאי היא הכיא ברייתא דמותיר דתניא אין מערימין בכך כלומר במותיר אבל בשתה מערימין ר' יוסי בר' יהודה אומר מערימין ואפילו במותיר וכל שכן בשותה מן החדש אלמא הא ברייתא דקתני מערים ושותה מן החדש דברי הכל היא ולפיכך פסק ר"מ ז"ל כאותה ברייתא את כאות וסתם וכן כל כיוצא בה משום הך דפוסקין וקולין כסתמי בברייתא וכתב דיני המותיר נסמון ולא הוצרך לבאר כאן דין איסור הערמה לפי שכבר כתבו לתחלה וכדאסיקנא שהתחירו במערים מכמזיד ואילו רבינו לפרש מערימין בכך כלומר אין מורת הערמה בכך יהיה פשוט יותר דעת ר"מ ז"ל אבל אמי רונה נדחוק בלשון ואם תוכה למצות שטית בברייתא או דרבי יוסי ברבי יהודה על ברייתא ראשונה דהוא מה וכיפי במקתי הכתם: כל מלאכות וכו'. והותיר הרי זה מותר זה כתב מכח אותה ברייתא דפרק מי שהפך את זיתיו ולא הזכיר בה הערמה מן הטעם שכתבתי בסמוך שכבר כתבו ולמן הדין רבו ור"י אלפס ז"ל שחייב אדם לומר כלשון רבו: ועושין כל צרכי הרבים עד שישתו מימיהן:

כתב הראב"ד ז"ל שהרבים צריכין להם וכו': ואני אומר לא ידעתי ולא ירדתי לסוף דעתו בהשגה זאת כי אם בא לפרש לצורך הרבים כבר פי' ר"מ ז"ל אלא שנאלו לא היה בספר שהגיה ממנו מלת לרבים אלא והופרים בורות שיחין ומערות כמו שמצאתי בנוסח השגותיו וא"כ טעות סופר היה וכבר בדקתי מאשר הגיה מכתיבת ידו וכן מצאתי כמו שהעתקתי כאן במלת לרבים ואם בא לפרש כין של צורך יחיד לרבים כבר כללו יפה וביארו ביאור יפה מאד בפרק שאחר זה. ומ"מ מה שפרש הראב"ד אמת הוא וכן מוכחא סוגיין פ"ק דמ"ק גמרא מתניתין דראב"ע גבי ומתקנין את קלקולי המים וכן כתב ר"י אלפס ז"ל: וכונסין מים לבורות עד להפקיר את הכלאים. פ"ק דמועד קטן (דף ב'): ופודין את השבויין עד עבד עברי בירושלמי: ומטהרין את המצורע עד צרכי רבים הם. פ"ק דמ"ק: ודנין דיני ממונות עד פלוני ידון לי. פרק אלו מגלחין (שם דף י"ח י"ט): מי שצריך ללוות עד כותב שטר. פרק מי שהפך: וכן כותבין עד כצרכי רבים הם: כתב הראב"ד ז"ל לא כי וכו': ואני אומר גם אנחנו רגילין לפרש כן כמו שכתב הראב"ד פרק אלו מגלחין כקבלת רש"י ורבי ינו בעלי התוס' וגם ר"מ ז"ל לא כתב שכן צרכי רבים אלא כצרכי רבים וכדאמרי אינשי קדירה דבי שותפי לא קרירא ולא חמימא (עירובין ג.) ולפיכך הם כדבר האבד. וגם בזה מצאתי טעות ר"מ ז"ל בהשגות מוטעה שהעתיק אותו הסופר תמני שהם צרכי רבים והשמיט הכ"ף ולכן הוצרך הראב"ד ז"ל להשיגו ולפי דבריהם דברי שניהן שוים וגם בירושלמי משמע כן בתקאם שמפרש טעם אחר שמא לא יזדמן לו סופר או כיח דין אחר ויפרשהו ויפסד ויאבד:

יג ׳ואסור לכתוב במועד אפילו ספרים [ס] תפילין ומזוזות. ואין מגיהין אפילו אות אחת בספר העזרה מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד. אבל כותב אדם תפילין ומזוזה לעצמו וטווה תכלת לבגדו. ואם אין לו מה יאכל כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו: יד *ומותר לכתוב אגרות של שאלת [ע] שלום במועד. וכותב חשבונותיו ומחשב יציאותיו. שכתיבות אלו אין אדם נזהר בתקונן מאד ונמצאו כמעשה הדיוט במלאכות: טו ׳עושין כל צרכי המת במועד. גוזזין שערו ומכבסין כסותו ועושין לו ארון. ואם לא היו להם נסרים מביאין קורות ונוסרין מהם נסרים בצנעה בתוך הבית. ואם היה אדם מפורסם עושין אפילו בשוק. אבל אין כורתין עץ מן היער לנסור ממנו לוחות לארון. ואין [פ] חוצבין אבנים לבנות בהן קבר: טז [צ] אין רואין את הנגעים במועד שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל. ׳ואין נושאין נשים ולא מייבמין

א טור וסמ"ג שם : ב טור סי' תקמז סמ"ג לאוין שם : ג טור סי' תקמו סמ"ג שם :

מגיד משנה

בשילה ואם אינו כותב עכשיו השב אזה עונה עכ"ל. נראה מדבריו דהא לאו הכי אסור וקשה דהא מתני' סתמא מיתניא ונראה דבכל גונא שרי וכן עיקר :

יג ואסור לכתוב וכו'. משנה שם (דף י"ח י"ט.) ואין כותבין תפילין ומזוזות וכו' ואין מגיהין אות אחת אפילו בספר העזרה ר"י אומר כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וטווה על ירכו תכלת לציציתו ובגמ' ת"ר כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו ולאחרים בטובה דברי ר"מ ר"י אומר מערים ומוכר את שלו וחוזר וכותב לעצמו ר"י אומר כותב ומוכר כדי פרנסתו. עוד שם טווה אדם על ירכו תכלת וכו' וחכמים אומרים בין בלבן בין בצבע א"ר יוחנן הלכה בין בלבן בין בצבע והלכה כותב ומוכר כדי פרנסתו ופירש רבינו אם אין לו מה יאכל. אבל רש"י ז"ל פירש כדי פרנסתו בהרוחה ולא בעי שאין לו מה יאכל. דהתם אפילו ר"מ מודה דשרי עכ"ל. ודעת הגאונים היא כדעת רבינו שאין מלאכה מותרת אלא למי שאין לו מה יאכל יותר מאלו מלאכות. וכן מבואר בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל. ולפסק לדברי רש"י ז"ל שכיון שעשיית תפילין ומזוזות מותר לצורך עצמו הקלו לעשות לאחרים אפילו בהרוחה וכדי פרנסתו. וכתב ה"ר אהרן הלוי ז"ל שכשם שמותר לכתוב תפילין ומזוזות לעצמו כך מותר להגיה בספרי תורה לצורך עצמו לפי שנוהג שמשנתנו אינה אלא בעושה לאחרים ע"כ דבריו. ויש לי לומר שכיון שכתיבת הספרים אסורה במועד אפילו לעצמו שהרי לא התירו בברייתא אלא תפילין ומזוזות והטעם מפני שא"א לעשות ספר תורה אחד בתוך של מועד או מפני אחר אף הגהתו אסור וכן נראה מדברי רבינו :

יד ומותר לאדם לכתוב וכו'. זהו פירוש אגרות רשות המוכר במשנה שלמעלה (דף י"ח:). וכן מפורש בהלכות אגרות של רשות של שאלת שלום וכן פירשו בירושלמי ע"כ. וכתב הרמב"ן ז"ל שמעשה הדיוט הם שכל אדם כותב כפי מה שיזדמן לו ולפיכך אין צריכין שינוי וכן כותב חשבונותיו שבתוספתא מפני מלאכת הדיוט ולצרך המועד הותרה. וי"א משום דבר האבד ואינו נראה ע"כ דבריו. והם כדברי רבינו והשגות פירשו משום דבר האבד ודברי רבינו והרמב"ן ז"ל עיקר :

טו עושין כל צרכי וכו'. פ"ק (דף ח':) ברייתא עושין כל צרכי המת גוזזין לו שערו ומכבסין לו כסותו ועושין לו ארון מנסרים המנוסרים מעיו"ט רשב"ג אומר אף מביא נסרים ומנסרן בתוך ביתו בצנעה. ובהלכות והלכתא כותיה דרשב"ג דסתם לן תנא כותיה. ירושלמי לא שנו אלא באדם שאינו מפורסם אבל אדם מפורסם עושין לו ארון והכריכין אפילו בשוק. כך דמך ר' חנינא חברין רבנין עבדין ליה ארון בשוק. הכל מודים שלא יקוץ לו ארזים ודכותיה לא יחצוב לו אבנים ואם היו חצובות וכו' שלנותא ע"כ בהלכות. ואבנים חצובות מותר לתקן בנגעת דומיא דנסרים דקי"ל כרשב"ג :

טז אין רואין את וכו'. משנה שם (דף ז'.) ר"מ אומר רואין הנגעים להקל אבל לא להחמיר וחכמים אומרים לא להקל ולא להחמיר ובגמרא תניא רבי יוסי אומר לא להקל ולא להחמיר שאם אתה נזקק לו להקל אתה נזקק לו להחמיר. ויש שם סוגיא שמשמע שאם חל שביעי של הסגר לאחר המועד דהוי ליה כדאיתא התם ורבינו כתב מטעם כשמעה ולפסק שהוא סובר דאליבא דחכמים דמתניתין אין רואין כלל אבל פרק ט' מהלכות צרעת נתבאר יותר : ואין נושאין נשים וכו'. שם (דף ח':) אין נושאין נשים במועד לא בתולות לא אלמנות ולא מייבמין מפני

כסף משנה

יג ואין מגיהין אפילו אות אחת בספר העזרה מפני שאינה לצורך המועד ודייקי רבינו הכי טעמא מגמגע שאם הוא לצורך המועד כגון שלא היה להם ס"ת אחר לקרות בו במועד מגיהין : ואם אין לו מה יאכל כותב וכו'. נראה שטעמו מפני שהוא סובר שאין מניחין תפילין במועד דבכלל י"ט הוא וא"כ אין להתיר כתיבת תפילין יותר ממלאכה אחרת. ולפי דברי רבינו נראה דר' יוסי לאחמורי מכלהו אתא דלאחרים בטובה או למערים ולמכור את שלו אסור ולא שרי אם אין לו מה יאכל :

השגת הראב"ד

*ומותר לכתוב אגרות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שאלת שלום שמא לא יזדמן לו מוליך הכתב. ומכתב יציאותיו ממון שמועד הוא עכ"ל :

לחם משנה

ואסור לכתוב במועד וכו'. כתב ה"ה בשם הרא"ה דכשם שמותר לכתוב תפילין ומזוזה לעצמו כך מותר להגיה בספרי תורה וכו' שמשנתנו אינה אלא בעושה לאחרים כדאיתא (מ"ק י"ח:). וקשה דאיך אמר דמשנתנו שאמרה ואין מגיהין אפילו אות אחת היא בעושה לאחרים הא ע"כ ת"ק סבירא ליה דאפילו לעצמו אינו כותב מדפליג עליה ר' יהודה ואמר כותב לעצמו. ומדאשמעינן דבתפילין ומזוזות הוא כותב לעצמו א"כ אין מגיהין אות אחת נמי הוא אפילו לעצמו דהא לית ליה שיהא מותר להגיה לעצמו אלא משום דמותר לכתוב תפילין לעצמו משמע דלרבנן דאסור לכתוב לעצמו הוא הדין הגהה. ועוד קשה במה שהביא ראיה לדבריו ה"ה ז"ל ואמר דמדספרים ע"כ אסור לכתוב משום דהא לא תנינא בברייתא אם כן הוא הדין הגהה ואמאי לא הכריח ה"ה ז"ל הגהה מקושיא שהכריח הספרים ולימא דע"כ ההגהה אסורה מדלא תני בברייתא מותר בהגהה כמו בכתיבת תפילין דקים לו עמר ומגיה לעצמו ואמאי הכריח הדבר ה"ה בספרים ואח"כ אמר שיש לו נ"ל כדין זה בהגהה הא יש לו להכריח ההגהה מן הקושיא שהכריח הספרים. ואם תאמר שהיה יכול לומר דלא תני בברייתא ההגהה משום דהוי כ"ש דכיון דכתיבת תפילין מותרת כ"ש הגהה אבל בספרים נ"ל דשניק להו בכ"ש דהא איכא סברא לאסור אפי' בספרים א"כ איך כתב אמר שהכריח הספרים ואמר שאף בהגהה כן הא יש חילוק בין הגהה לספרים אלא ודאי דס"ל דתרוויהו שוים ואינו לא היה כותב ה"ה ז"ל או מטעם אחר שיש אומרים שרוצה להכריח הדבר בספרים דמלבד שיש לו הכרח דאמאי לא תנינא בברייתא יש לו הכרח מענין הטעם שכתב. אבל בההגהה אין כאן הכרח דודאי יכול להגיה ספר אחד בחוה"מ אבל מהר שכתב הוא או מטעם אחר משמע דכל עצמו ודלייהו לא קאי אלא מדלא תני בברייתא ולא קפיד בטעם וא"כ הדרא קושיא לדוכתה. ויש לומר לקושיא ראשונה שמה שאמר שמשנתנו אינה ר"ל דברי תנא קמא דודאי ת"ק איירי אפילו כותב לעצמו אלא הכי קאמר הדין שיצא לנו מדברי ר"י במשנתנו בענין ההגהה הוא דין דומה לתפילין דדוקא לאחרים אסור אבל לעצמו כותב וזה פשוט. ולקושיא שנית י"ל דמה שהכריח ה"ה הוא כיון דהברייתא הזכיר דין הכתיבה ואמאי לא הזכיר אותה שלמה שהוא אפילו בשאר הספרים אבל להכריח דאמאי לא הזכיר דין ההגהה זה אינו הכרח דזה דין אחר בפני עצמו אבל בזמה לא הכריח אלא הדין של כתיבה עצמו שאמר מדלא אמרו כלל מ"מ בשאר ספרים אבור וזה הכרח אמיתי ונכון :

ואין נושאים נשים ואין מייבמין במועד וכו'. קשה דכאן נראה דפסק כרבה בר הונא דאמר (דף ח') מפני שמניח שמחת הרגל ולקמן נראה דפסק כרב חייא דאמר לפי שאין וכו' שכתב שלא יטרב וכו'. ויש לתרץ זה דמאי דקאמר שלא יטרב רוצה לומר שלא יניח שמחת הרגל ויעסוק בשמחה אחרת וכיון הך ואין הלשון מדוקדק

משנה למלך

אסור כי סיכי דעשים הכא הא בימי טומאתו נוגע. והכא לא שייך דימויית דהטורע ודוחין לא מיכעיא קאמר דהכא נמי נהי לא שייך למגזר שמא יפסח קרטנויו :

ואולי דליכא דמתני' דהאי והמגורה שהתירו לו חכמים טובל ב' סיכסים לאחר שהטוס היא דחכמים התירו גבל מטדס נדוי ברגל וסם אמרו דלאין נדוי נוהג ברגל. או אפשר דהאי פיוסים לגבל דינו ואמא קמי רבנן והתירו לו והא בימי נדויו אסיר ואביי הוא סבר דפשטא דמתני' היא שהתירו חכמים נדוי ברגל והכא דמי ליה מי קתני שהתירוהו חכמים דהא הוא מוכרח פירוש אביי שהתירו חכמים נדוי ברגל שהתירו לו קתני ואפשר דהכונה היא דהאי פיוסים לגבל דיינים ואם כן ליכא לאוכוחי ממתני' כלל לא שהוא ולא שאינו נוהג. ומה שכל המפרשים ז"ל כתבו דפירוש דמתני' דהאי ופייסים לגבל דינים הוא משום דליון דקי"ל דנוהג מהסיפתא דרב יוסף דקאמר דינין מעטות במועד א"כ ע"כ פירושא דמתני' הוא דהאי ופייסים לגבל דינים. א"נ אפשר לומר דהכא ס"ק מי קתני שהתירו חכמים שהתירו לו קתני וא"כ אדרבה ויל דוק לאידך גיסא דנוהג מדיז ברגל מדקתני שהתירו לו משמע הא בימי נדויו נוהג :

טז אין רואין את הנגעים במועד שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל. משנה פ"ק דמ"ק ר"מ אומר רואים את הנגעים כתחלה להקל אבל לא להחמיר וחכ"א לא להקל ולא להחמיר. ובגמרא תניא ר"מ אומר רואים את הנגעים להקל אבל לא להחמיר ר' יוסי אומר לא להקל ולא להחמיר שאם אתה נזקק לו להקל מקק לו אף להחמיר אמר רבי נראין דברי ר"מ במוסגר ודברי ר' יוסי במוחלט אמר רבה בטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי במוסגר דלמא כ"ע לא פליגי דחזי כי פליגי במוסגר מי מר סבר בכהן תליא מלתא הי טהור אמר ליה טהור ואי טמא שתיק ומר סבר נמסרו לו נמצאו כתיב. אמר מר אמר רבי נראין דברי ר"מ במוסגר ודברי ר' יוסי במוחלט והשניא איסכא פנאי היא אליבא דרבי מר סבר טומאה דעלמא עדיף ליה ומר סבר טומאה דאשתו עדיף ליה לטומאה דמוחלט מוסר כשמים סמטם אין וכו'. ודע שכדי לבאר סוגיא זו אליבא דרש"י צריך להקדים קצת הקדמות אליבא דרש"י וא"כ הסבאר סוגיא בנקל. והנה אליבא דרש"י המוסגר אסור בתשמיש המטה והמוחלט מותר ובימי ספרו אסור. ועוד ס"ל לרש"י דמוסגר אינו משתלח חוץ לשלש מחנות והמוחלט משתלח ובימי ספרו מותר ליכנס תוך המחנה. ופי' טומאה דעלמא אליבא דרש"י הוא כפשטו נתון

הגהות מיימוניות

[ס] עיין בהלכות תפילין בפ"ד בהל' י', ע"כ : [ע] ואין כותבין במועד וכו' עד האגרות של רשות וכן בר"י אלפס וכן בערוך בערך אגרת ובה"ג פירש אגרת של רשות פסקי דרשותא אבל רייתקי אסור למכתב וכן בשאלתות כתב אבל בשאר כתבים כותבים שלא כדרכן כדי לשנות משאר יומי וכן הילכתא עכ"ל. וכן נתג מהר"ם להחמיר לכתוב בשינוי אותיות שבורות ומופרדות באמצעיתן ובתוס' משמע כרבינו המחבר והאלפסי והערוך וכן בירושלמי, ע"כ : [פ] אין אסור אלא קבר בנין אבנים שראוי לעמוד ימים רבים או כוכין אבל גבורת שהיא חבקעת ותיינו בעין קבר שלנו חפירה בעלמא למלאותו עפר לאלתר שרי. מה שבזמן הזה רגילין לתקן הארון בתוך בית הכנסת אע"פ שהמת הוא בתוך אותה העיר משום שאין עם רב עתה מישראל יחד וכשיש מת בעיר כולן יודעים והמתים כולן חשובין כמת מפורסם וליכא חשדא כדאיתא בירושלמי כד דמך ר' חנינא חברין דבגן עבדין ליה ארון בשוקא. בהלכות שמחות של מהר"ם ז"ל, ע"כ : [צ] כחכמים לגבי ר"מ דשרי להקל, ע"כ :

מגדל עוז

ואסור לכתוב במועד עד כדי פרנסתו. פ' אלו מגלחין (דף י"ח) : ומותר לכתוב שאלת שלום במועד עד הדיוט במלאכות : כתב הראב"ד ז"ל שאילת שלום וכו' : ואני אומר רבותינו בעלי ההוס' ז"ל הסכימו כדברי ר"מ ז"ל בפירוש אגרות רשות שבמשנת ארך אלו מגלחין וכ"פ בירושלמי שהן אגרות של שלום והחשבונות משום דבר האבד : עושין כל צרכי המת עד במתא מפורסם. פ"ק דמ"ק (דף ח') :

מייבמין במועד כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנשואין. אבל מחזיר את גרושתו. [א]ומארסין נשים במועד. ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין. ולא סעודת נישואין. שלא יערב שמחה אחרת בשמחת החג: **יז** [ב]אין מגלחין ואין מכבסין במועד גזירה שמא ישהה אדם עצמו לתוך המועד ויבוא יום טוב הראשון והוא [ת] מנוול. לפיכך כל מי שאי אפשר לו לגלח ולכבס בערב יום טוב הרי זה מותר לכבס ולגלח במועד: **יח** כיצד אבל [י] שחל שביעי שלו להיות ביום טוב או שחל להיות בערב יום טוב והרי הוא שבת שאי אפשר לגלח

א פ"ב בטור. ב טור סי' תקל"א סמ"ג שם:

כסף משנה

יח כיצד אבל שחל שביעי שלו ביו"ט וכו'. כתב ה"ה מה שנמצא בספרי רבינו שאם חל שביעי שלו להיות ביו"ט שהוא מגלח במועד הוא טעות סופרים או אגב שיטפא וכו'. המהרי"ק בשורש קל"ג כתב שבספר הנקרא בית מועד כתב להעתיד שטעות הסופרים בספרי רבינו מטעם דאין אבל נוהג אבילותו ברגל והאבל והגילוח והכיבוס הוא מכלל האבילות כשאינו נוהג אבילותו מותר לגלח ולכבס הואיל ולא יכול לגלח ולכבס קודם הרגל ואם יש לבעל דין לחלוק היאך יגלח ברגל אלא שלמה אבילותו שיכנו כי הוא מגלח מפני כבוד הרגל ולאחר הרגל ישלים אבילותו. ומ"ש הרמב"ם שחל שביעי שלו ה"ה לאחר הימים של שבעה ולא כתב שביעי אלא למעט אם חל שביעי שלו ביו"ט שאינו אנוס שהרי יכול לספר במועד עכ"ל. וכתב עליו מהרי"ק אם ליה לרבינו מאי דלימא הכי שהרי הוא אלא כשיטת הגמרא בהדיא וכו' ע"כ נראה ודאי דיהה כיוונו התולים הענין בטעות סופר עכ"ל מהרי"ק. ולע"ד נראה דאפשר ליישב הנוסחא כשנאמר כמאי דנקט רבינו חל שביעי שלו להיות ביו"ט לאו משום דיתירא דלגלח נקטיה דודאי גילוח אסור עד השלום שלשים דכל שקבר את מתו פחות משבעה ימים לפני הרגל לא בטלה ממנו גזירת שלשים אלא משום דיתרא דלכבס שהזכיר קודם לכן נסמך נקטיה ולדידן קאמר וה"ק כל מי שא"א לו לכבס ולגלח מפני יו"ט ה"ז מותר לכבס ולגלח במועד כיצד אבל שחל שביעי שלו להיות ביו"ט ה"ז מותר לכבס במועד ואם חל להיות בעיו"ט והוא שבת שאי אפשר לגלח בו ביום מפני שהוא שבת יגלח במועד, ואע"פ שבסוף דבריו כתב הרי אלו מגלחין ומכבסין במועד אבא ממדינת הים ויוצא מבית השביה וכו' קאי תגלחת וכיבוס ואבל שביעי שלו להיות ביו"ט לא קאי אלא מכבסין דאילו תגלחת אסור עד השלום שלשים יום כמו שנתבאר ודבר

מגיד משנה

מפני ששמחה היא לו אבל מחזיר אדם את גרושתו. ובגמרא הרבה אוקמתות וטעמים רב הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו ואחרו שם דרב ס"ל הכין ולזה כתב רבינו זה הטעם. ומארסין נשים במועד וכו'. פרק אלו מגלחין (דף י"ח) מימרא וברייתא מארסין אבל לא כונסין ואין עושין סעודת אירוסין וכו' ומפורש פ"ק כל אלו שאמרו שאסורין לישא במועד מותרין לישא ערב הרגל ולא הוצרך רבינו לבאר היתר זה לפי שכיון שלא הזכיר האיסור אלא במועד ממילא שבערב הרגל מותרין.

יז אין מגלחין וכו'. כתם פ' ואלו מגלחין במועד וכו' (דף י"ג י"ד.) ובגמרא תאמר כל אדם מ"ט אסורין ופירשו כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין:

יח כיצד אבל שחל להיות שביעי שלו ביו"ט או שחל בעיו"ט וכו'. מה שנמצא בספרי רבינו שאם חל להיות שביעי שלו ביו"ט שהוא מגלח במועד הוא טעות סופרים או אגב שטפא שהרי בביאור כתב פ' י' מהלכות אבל חל ששי שלו בערב הרגל ואין צ"ל השביעי או שלישי אינו מגלח ולא בטלה ממנו אלא גזרת שבעה בלבד ואינו מותר לרחוץ ולסוך ולא לעשות דבר עד שיכנס יו"ט ויו"ט מפסיק שאר השבעה ולאחר יו"ט משלים שלשים מיום המיתה

משנה למלך

למען שמחה ונותא דאשתו הוא מה שמותר כתשמיש המטה. ועוד אדם דפלוגתא דר"מ ור' יוסי הוא בין כסבר שני בין נמולע ור"מ ס"ל דאי בעי כהן לשתוק כשיראה סימן טומאה הרשות בידו וגם ס"ל דלכולי עלמא צוותא דעלמא ניחא ליה מצוותא דאשתו. ור"י פליג עליה דר"מ בתרתי חדא דס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה ועוד דלא פסיקא ליה מלתא אי צוותא דעלמא עדיף אי צוותא דאשתו עדיף ואית ליה דאיכא מאן דניחא ליה בצוותא דעלמא מצוותא דאשתו ואיכא מאן דניחא ליה בצוותא דאשתו מצוותא דעלמא. ורבי ס"ל כר' יוסי בחדא דהיינו שהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה אך בהאי דלא פסיק ליה כר' יוסי פליג עליה רבי ופסיקא ליה. אלא שנחלק אליבא דרבי מאי פסיקא ליה איכא מ"ד דלרבי צוותא דעלמא עדיפא ליה ואיכא מ"ד דצוותא דאשתו עדיפא ליה: **ועכשיו** בוא נבא לביאור הסוגיא. והנה כשהוא מתחלתו שנתנגע כ"ע לא פליגי דלא הוי ליה דאי הוי ליה אין כאן תועלת דאי מספר ליה מאי קא עביד ליה הא בלאו הכי סגור הוא ואף דאליבא דר"מ ליכא הספד דהא ס"ל דאם רואה בו שהוא טמא יכול לשתוק מ"מ כיון דליכא תועלת פסיעה דלא הוי ליה וכ"ש אליבא דר' יוסי דלא הוי ליה דתועלת ליכא ואפשר שיבא לידי הספד אם יראה בו סימני טומאה דר"י ס"ל דאינו יכול לשתוק. וכהסגר ראשון דהיינו אם חל שביעי שלו בתוה"מ אליבא דכ"ע הוי ליה דאי מטהר ליה הא שייתה היא לו ואם רואה בו סימן טומאה לא מכעיא לר"מ דאין זה הספד דהא יכול לשתוק אלא אפילו לר' יוסי דמוכרח להסגירו שעם אחרים לא תחיל הספד דהא מעיקרא נמי מוסגר היה וכבית הכלא היה עומד ונתנא שאינו מתפטר כשום דבר כהסגר זה השני והרי הוא קרוב לשכר ורחוק מן ההפסד. כי פליגי ר"מ ור"י הוא במוסגר שני וכן פליגי נמי במוחלט. והנה בהסגר שני דהייט שחל יום י"ג בתוה"מ ס"ל לר"מ דרואין אותו אם הוא סמור יטהרנו ואם הוא טמא ישתוק משום שאם יטמאנו הרי הוא מוחלט ומשתלח חוץ לשלש מחנות ואע"ג דנשכר בצוותא דאשתו דבימי הסגרו היה אסור בתשמיש והשתא בימי הלטו מותר ס"ל לר"מ דצוותא דעלמא עדיפא ליה מצוותא דאשתו ומש"ה רואין את הנגעים להקל ולא להחמיר וכן כשהוא מוחלט ורוצה לטהרו אל הכהן אם עשה טעם ס"ל דרואין שאם יטהרנו הרי משמחו שנכנס למחנה ואית ליה צוותא דעלמא ואף דמפסיד צוותא דאשתו דבימי ספרו אסור בתשמיש ובימי חלוטו היה מותר כבר כתבנו דלר"מ צוותא דעלמא עדיף ליה מצוותא דאשתו ואם הוא טמא ישתוק והכא לא שייך לומר ולא להחמיר דהכא ליכא חומרא דמעיקרא טמא והשתא טמא אלא דנקט כאי לישנא רוצא להחמיר משום הסגר שני דשייך ביה האי לישנא וכדכתיבנא. ור' יוסי פליג עליה דר"מ בין בהסגר שני בין במוחלט בהסגר שני פליג עליה משום דס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה ומשום הכי ס"ל דאינו רואה אותו כלל משום דלמא יטמאנו ויהיה מוחלט וישתלח חוץ לשלש מחנות ומפסיד צוותא דעלמא ואע"ג דנשכר בצוותא דאשתו אפ"ה אין רואין דלמא האי גברא ניחא ליה בצוותא דעלמא טפי מצוותא דאשתו וכן נמי במוחלט ס"ל דאין רואין משום דאם יטהרנו הרי הוא מפסיד צוותא דאשתו דבימי ספרו אסור בתשמיש ואע"ג דנשכר בצוותא דעלמא דנכנס לתוך המחנה בימי ספרו דלמא האי גברא ניחא ליה בצוותא דאשתו מצוותא דעלמא ומש"ה אין רואין. נמצא דלר' יוסי בהסגר שני אין רואין דלמא יטמאנו ובמוחלט אין רואין דלמא יטהרנו. ורבי פליג עליה דר"מ במאי דס"ל דהכהן יכול לשתוק וס"ל כר"י דאינו יכול לשתוק דנטהרנו או לטמאנו כתיב אך במאי דלא פסיקא ליה מלתא לר"י אי צוותא דעלמא עדיף או צוותא דאשתו עדיף פליג עליה רבי ופסיקא ליה מלתא הי מינייהו עדיף אך נחלקו האמוראים במאי פסיקא ליה איכא מ"ד דלרבי פסיקא ליה דצוותא דעלמא עדיף ומש"ה נראו לו דברי ר"מ במוחלט ולא מטעמיה אלא משום דאי מטהרו שמחה היא לו דאית ליה צוותא דעלמא ואע"ג דמפסיד צוותא דאשתו מ"מ צוותא דעלמא עדיפא ליה ומשום הכי א"ל דרואין במוחלט ובמוסגר נראו לו דברי ר"י דאין רואין משום דלמא יראה בו סימני טומאה ואינו יכול לשתוק ויחליטנו ונמצא מפסיד צוותא דעלמא דמוסגר אינו משתלח ומוחלט משתלח ואע"ג דנשכר בצוותא דאשתו דמוסגר אסור בתשמיש ומוחלט מותר צוותא דעלמא עדיף ליה. ואיכא מ"ד דלרבי פסיקא ליה מלתא דצוותא דאשתו עדיף מצוותא דעלמא ומש"ה נראו לו דברי ר"מ במוסגר ולאו מטעמיה אלא משום דאם יטהרנו הרי משמחו ואם יראה בו סימני טומאה ויחליטנו הרי הוא נשכר בצוותא דאשתו ואף דמפסיד צוותא דעלמא עדיפא ליה מצוותא דעלמא ומש"ה אית ליה דרואין. אבל במוחלט נראו לו דברי ר"י דאין רואין משום דאם יטהרנו מפסיד צוותא דאשתו ואע"ג דנשכר בצוותא דעלמא מ"מ צוותא דאשתו עדיפא ליה מצוותא דעלמא. זהו פירוש הסוגיא לדעת רש"י ואף דברש"י שבנוסחת הגמרא כאן דברי רש"י כפירוש הסוגיא בקיצור ברש"י שבהרי"ף נתבאר הכל באר היטב. והנה כפי פשט הסוגיא מתפרשת יפה כפי הגונן זה אך יש על פירוש זה קושיות עצומות כפי שרבי הדינים וכבר התוס' הקשו: **והנה** בתוס' פירש"י עלה דרבנא דאמר כהסגר ראשון כ"ע לא פליגי דהוי ליה דהיינו אם חל שביעי שלו בתוה"מ וטעמא דהאין הוא משום דאי טהור שפיר ואם עודו בעינו מהלה נמי בנים כלא היה עומד. הקשו עליו דלמא שבת הנגע ויהיה שתא מוחלט מחמת הפשיון וראיה דאיה לוה ממתני' דנגעים. ואני תמיה דהא מלבד קושית הפשיון הא איכא סימני טומאה אחרים דהיינו שער לבן והמחיה. ואי"כ סיפנו נופר אע"ג היה סוכר דאין מחליטין את המוסגר כהסגר ראשון וזו דבר שאין מחליטין ושני סימנין אלו דהיינו שער לבן והמחיה מלבד שמחליטין עליהם בהסגר ראשון אפילו

לחם משנה

מדוקדק. אבל מ"מ יש קושיה דבפרק י' מהלכות אישות כתב רבינו ז"ל ואין נושאין נשים במועד לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת ע"כ והיינו כדברי ר' חנינא דאמר לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ואע"ג דבגמרא דידן מפיק לה מקראי אהרינא הרי כתבו התוס' דבירושלמי מפיק לה מדכתיב מלא שבוע זאת וא"כ קשה דהרי ה"ה כתב כאן דרבה לפסוק כרבה בר (רב) הונא משום דרב סבר הכין והרי בפרק י' בהלכות אישות לא פסק כן ויש להגדיל עוד התימה עם מה שכתב בלשון רש"י ז"ל בספרי הפוסקים ז"ל דאיכא בין רבה בר (רב) הונא דאמר משום שמניח וכו' לרב חנינא דאמר משום דאין מערבין שמחה בשמחה הפרש גדול בענין הדין דלת"ד אין מערבין הוא כל שמחה שבעולם שהרי למד משלמה המלך ע"ה שלא רצה לערב שמחת חנוכת הבית עם שמחת הרגל אבל לרבה בר (רב) הונא לא הוי אלא שמחת אשתו דמהוך שחביבה עליו מניח שמחת הרגל בעבורה אבל שאר שמחות לא וקאמר נתרא דהייט דרב משום דרב נמי לא הזכיר אלא שמחת אשה דהיינו כחנך ולא כאשתך אבל שאר שמחות לא כך מבורש שם בדברי רש"י ז"ל ומוכרח הוא דהם אין ביניהם חילוק אמאי מהדר גמרא למילף דאין מערבין שמחה בשמחה משלמה המלך ע"ה הוה ליה למילף מושמחת בחגך כדיליף רב. והשתא קשה בדברי רבינו ז"ל דמיך פסק כאן כטעם זה ושם בהלכות אישות פסק הטעם האחר כיון דאיכא נפקותא בינייהו לענין דינא. ויש לומר דודאי דרבינו ז"ל פסק כמאן דאמר אין מערבין אבל מ"מ מאן דאמר אין מערבין אינו מכחיש לת"ד משום שמניח שמחת הרגל אלא מוסיף עליו דאפילו שאר שמחות נמי לכך לא הש רבינו ז"ל לכתוב כאן טעם זה דדיניה שמחת יו"ט וכו' כיון שהוא מוכחש אבל מ"מ כתב בפ' י' מהלכות אישות טעמא דאין מערבין להודיענו שם הדין דאפילו בשאר שמחות וכאן לא הוצרך לפרש שסמך על מה שכתב שם. וגם אפשר להוסיף עוד ולומר כפי דרך זה דמה שכתב כאן רבינו ז"ל שלא יערב שמחה בשמחה לשונו מדוקדק יפה ופסק כמאן דאמר אין מערבין וכמו שפסק בפ' י' מהל' אישות וטעמו שכתב כאן שלא יערב שמחה בשמחה ולעיל מיניה כתב שלא תשתכח וכו' הוא משום דלעיל כתב הטעם שהוא מוסכם במניח וכו' אבל כאן שכתב שלא יעשה סעודת ארוסין ועוד אמר ולא יעשה סעודת נישואין דהייט סעודה מחזיר גרושתו דאין או במחה וניכא למגזור משום שלא השתכח שמחת החג כיון דאין כאן שמחה גדולה דהיא שמחה מועטת ולכך לא ישתכח שמחת החג בעבורה אלא ודאי דטעם הוא משום דשלא יערב שמחה בשמחה אע"ג דתנא דבי שמואל כבר בסוף פרקין דלא יעשה סעודת אירוסין אפשר דת"ד סעמא שלא תשתכח פליג עליה ומפני כך כתב רבינו ז"ל כאן בדין זה טעם דאין מערבין וכדכתב בפ' י' מהלכות אישות משום דס"ל הכי וטעם אחר הזכיר כאן טעם דשלא ישתכח מפני שהוא מוסכם וכל זה אינו שוה ול"ע:

וכל

מגדל עוז

אבל מחזיר הוא עד כאן כלל. כלל פ' אלו מגלחין (דף י"ח):

הגהות מיימוניות

[ת] יש פר"ל שה"ה דמי שגילח ערב הרגל דמותר לגלח ברגל דמ"ש אין מגלחין במועד כדי שלא יכנס ברגל כשהוא מנוול וזה לא נכנס. ושעות הוא בידם חדא מולתא חשיב בהדי אלו מגלחין. ועוד הרי שאבדה לו אבדה ערב הרגל שנאבד ולא גילח אפ"ה אסור לגלח במועד וכי תימא שאני התם דלא מוכחא מילתא אבל הכא מוכחא מילתא שגילח ערב הרגל תא ליתא דלאחר שגילח ברגל לא מוכחא מילתא אם גילח ערב הרגל אם לאו ויאמרו כל הסריקין אסורין וכו' מהר"ם, ע"כ: [י] וכן פסק תאלפס וכן פסק ראבי"ה אבל שחל שלשים שלו בשבת דמותר לרחוץ ערב שבת, ע"כ:

לגלח והבא ממדינת הים והוא שלא יצא *להטייל אלא לסחורה וכיוצא בה. והיוצא מבית השבייה [ס] ומבית האסורים. ומי שהיה מנודה ולא התירוהו אלא במועד. ומי שנשבע שלא לגלח ושלא לכבס ולא נשאל לחכם להתיר נדרו אלא במועד הרי אלו מגלחין ומכבסין במועד: וכולן

א טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

המיהם ואסור בהם בכל חמשה דברים עכ"ל. ופרק שני משרש שם שמתפשה דברים אלו מכטורח וברור ופשוט הוא כן בגמרא (דף י"ג ודף י"ט:) שאין רגל מפסיק גזרת שלשים אלא כשחל שביעי בערב הרגל דאמרינן כבר נהג בגזרת שלשים יום שביעי עולה לכאן ולכאן ושם מבואר שאין אבל מגלח במועד אלא כשחל שביעי שלו בערב הרגל והוא שבת וכדעת אבא שאול דקי"ל כוותיה וכן מבואר בדבריו פרק י' מהלכות אבל בביאור ומה שכתב שם אמת ויציב:

והבא ממדינת וכו'. במשנה (דף י"ג:) ואלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים ובגמ' (דף י"ד.) מיבעיא דרבנן בבלי והוא פשוט להרווחה או למזונות אבל יצא לשוט לא והוא לטייל כמו שכתב רבינו, עוד במשנה ומבית השביה והיוצא מבית האסורים ומנודה שהתירו לו חכמים ומי שנשאל לחכם והותר הרי אלו מגלחין במועד וכן מכבסין שם גבי כבוס: וכולן

כסף משנה

ודבר פשוט הוא בשחל שביעי שלו להיות בעיו"ט נמי כוליל ושיש שבת שלא היה אפשר לכבס קודם מועד הילך מותר לכבס במועד: **בגמרא** (דף י"ד.) בעי אומן שאבדה לו אבדה ערב הרגל מהו כיון דאומן הוא מוכחא מילתא או דלמא כיון דלא מוכחא מלתא כי הך לא היקן. ופירש"י אומן ספר שהכל אצלו ערב הרגל ורואים שאבדה לו אבידה ואנס הוא. כי פשט דמתני' דקתני מגלחין דידוע לכל. ומדהשמיטוה רבינו והרי"ף והרא"ש משמע דנקטי לה לחומרא ויש לתמוה על רבינו והרא"ש דסברי דמלאכת חוה"מ דרבנן למה לא פסקוה לקולא: **מי שהיה וכו'.** גרסינן בירושלמי עלה דמתני' דאלו מגלחין המנודה שהתירו לו חכמים אי בשהתירו לו קודם הרגל יגלח ואי בשלא התירו לו קודם לרגל אל יגלח כלומר אל יגלח ברגל דלאו אנוס הוא אלא במה אנן קיימין בשהתירו לו קודם הרגל וחל שלשים שלו ברגל שאין נידוי פחות משלשים יום. מדברי רבינו משמע דלית ליה האי ירושלמי שהתירו לו קודם הרגל משום דבגמרא דידן (מ"ק י"ד:) משמע דבשהתירו לו במועד עסקינן דלמתניתין דקתני שהתירו לו חכמים קאמר אף ופייסיה לבעל דיניה ואתא קמי רבנן ושרו ליה. ונראה דטעמא דכיון שלא היה בדעתו לפייס לבעל דינו חשיב אנוס וזה דעתו על הרי"ף שהשמיט גם הוא הירושלמי הזה: מותר

משנה למלך

אמנו בתחלת הראיה אם ראה הכהן שער לבן או מחיה הרי זה מחליטו מיד ואין כאן הסגר כלל וכמ"ש רבינו בפ"א מהלכות טומאת צרעת והם הלכות קבועות לא נחלק בהם אדם מעולם:

והנראה אצלי בדעת רש"י הוא דס"ל דגר' יוסי אין אנו נמנעין מלהראות המנוגע לכהן משום דלמא יתחדש בו שום דבר בהלוכו דמשום ספק אין אנו נמנעין מלהראותו כיון שהכהר ספק לכהן מתחלה אלא אדם יש אימו הכאה אף שלא יתחדש שום דבר יבא לידי כתלה בזה הוא שפשע רבי יוסי ואמר דאין רואין. ורש"י ז"ל אזיל לשיטתיה שכתב בפירוש החומש דאין העומד בעינו בסוף שבוע שני פוטרו אא"כ נשתנה מראה הנגע ממה שהיה או הוא דהוא עמד בשיעורו סגור ואם פשה טמא. אבל אם לא נשתנה מראה הנגע אף שלא פשה מחליטו והוי דוקא בסוף שבוע שני. אבל בסוף שבוע ראשון אף שלא נשתנה מראהו כל שלא פשה אינו מחליטו אלא מסגירו. והכי עמדו על דברי רש"י הגאון הרא"ם והרב בעל קרבן אהרן ויישבו כל המקומות שנראה מהם סתירה לסברא זו יע"ש. ולפי זה ס"ל לרש"י דבסוף הסגר ראשון לכ"ע רואין דאין אנו חוששין שמא יולד לו סימני טומאה דהיינו פשיון או שער לבן או מחיה והא לא יתחדש לו שום דבר יסגירנו שנית והרי הוא בהיה כלא כמו שהיה מקודם ודלמא ימצא לו סימני טהרה ויטהרנו. אבל בסוף שבוע שני שאף שלא יתחדש לו שום דבר אלא שעמד בשיעורו ובמראהו טמא הוא משום הכי אית ליה לר"י דאין רואין. ומה שהשיב רבי יוסי במוחלט ואין רואין דלמא יתחדש לו סימני טהרה אלמא דחיים דלמא יתחדש לו שום דבר. הא לא קשיא כלל דהאי התם במוחלט דכל עצמנו אין אנו מראים אותו לכהן אלא משום דלמא נתחדש לו סימני טהרה ויטהרנו דאי לאו הכי הרי הוא עתה כמו שהיה והכהן אינו פוטם שום שעה בראייתו משום הכי קאמר דאין רואין. אבל הכא גבי הסגר ראשון קאמר דרואין דאי מטהר ליה הכי טוב ואם לאו מסגירו שנית ואין לנו לחוש דלמא יתחדש לו דבר שמחליטו. זה נ"ל כאמר ונרם בדברי רש"י: **אך** התוס' ז"ל הקשו על רש"י קושיא חזקה אם כמה שפירש דמוסגר אסור בתשמיש ומוחלט מותר דהא מנין לו ולא נמצא בשום מקום חילוק זה והא מאן דאית ליה דבימי חלוטו אסור בתשמיש משום דמאי דגלי גלי מאי דלא גלי לא גלי ה"ה מוסגר דהרי דמהיכא תיתי ליה איסור שהרי לא מצינו איסור זה כי אם בימי ספרו. ומאן דאית ליה דבימי חלוטו אסור מק"ו דימי ספרו א"כ ק"ו זה מנדינן ליה לימי הסגרו מימי ספרו וכולם אסורים וא"כ אין סברא לחלק בין ימי הסגרו לימי חלוטו לענין תשמיש. גם מה שפירש דמוסגר מפילה חוץ לגלח מחמת הוא תימה דבפ"ק דמגילה (דף ח'.) אמרינן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה ואמרינן בגמרא הא לענין גלוח זה וזה שוין, אשר ע"כ מכח קושיות אלו דחו פירש"י ופירשו פירוש אחר בסוגיא ופירוש נוגה דעלמא הוא פריעה ופרימה שהוא מוזהר בהם כשהוא מוחלט וגם עוטה שפה יקרא ופורש מבני אדם בימי חלוטו ובשהוא מוסגר אינו מוזהר בכל זה. אבל לענין אחר אין חילוק בין מוסגר למוחלט דלענין תשמיש מוסגר ומוחלט שוים ואי לענין גילוח מוסגר ומוחלט משתלחים חוץ למחנה:

וראיתי להרב תוי"ט בפ"ק דמגילה משנה ז' שכתב דמ"ש התוס' וגם עוטה שפה יקרא לאו דוקא שהרי דין זה הוא אף במוסגר שהרי כל הטמאים חייבים בזה אלא שבתוספות לגום ריהטא כתבו כן. ולי אין דבריו נראין בעיני שהרי כל עצמן של התוס' לא באו אלא ליישב ליטנא דנוגה דעלמא ולא יתיישב אלא בעוטה שפה יקרא שיפרשו בני אדם ממנו ומצא שבשביל אלו הדברים לית ליה נוגה דעלמא ונקט נמי פריעה ופרימה דאשגר דס"ל דטעמא דהני נמי הוא כדי שיהא ניכר לכל ויפרשו ממנו. ומאי דלא נקט בפ"ק דמגילה כי אם פריעה ופרימה לאו דוקא אלא דרישא דקרא נקט וה"ה לכלהו דהא לא נקט נמי ועל שפם יעטה שהוא דין מיוחד במוחלט. ובפ"ק דכלים משנה ה' לא נקט אלא פריעה ופרימה ובודאי דלאו דוקא אלא דרישא דקרא נקט. וראיתי לרבינו ז"ל בפ"י מהל' טומאת צרעת דין ו' שכתב מצות עשה שיהיה המצורע המוחלט וכו' ומודיע השוברים עליו שהוא טמא ואם כדברי הרב בעל תוי"ט למה כתב רבינו דין זה דהמודיע השוברים בדינים המיוחדים למוחלט שהרי רבינו כדין זה לא ללמדנו מה שחייב המוחלט יותר מהמוסגר. אלא ודאי דס"ל כהכרח התוס' דחיוב זה דועוטה טמא יקרא אינו במוסגר כי אם במוחלט כמשמע דקרא דבמוחלט איירי. ולא ידעתי איך יתכן לומר בדברי התוס' לאו דוקא שהרי כתבו שטעים דבמוחלט איכא ועוטה שפה יקרא ועוד כתבו ופורש מבני אדם בימי חלוטו יותר מבימי הסגרו. וכל זה משמעא דועוטה שפה יקרא ולא משום טומר טומאה שהרי המוסגר והמוחלט שוין בטומאתם כמ"ש רבינו בפ"י מהל' טומאת צרעת דין י"א. ומה שכתב רבינו באותו פרק דין ח' ולא המצורעים בלבד אלא כל המטמאים את האדם חייבים להודיע לכל שהם טמאים כדי שיפרשו מהם הוא אסמכתא בעלמא והכסיא דאמרינן בפ"ק דמ"ק (דף ה'.) רמז לציון מן התורה מנין רבי אבהו אמר מהכא וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש, ורבינו ז"ל כשכתב דין זה גבי מוחלט לא נתן טעם לדבריו אלא כתב סתם ומודיע השוברים עליו משום דרבינו לא בא בחיבורו לתת טעם למצות ה'. אך כשכתב ולא המצורעים בלבד שהוא מדבריהם ואסמכוה אקרא כתב דטעמם של חכמים הוא כדי שלא יטמאו בהם בני אדם דומיא דציון דכתבנו: **והנראה** אצלי בהכרח התוס' הוא דנהי דס"ל דכל המטמאים צריכים להודיע שהם טמאים היינו כדי שלא יטמאו בני אדם ויגעו בהם ויטמאו. אבל במוחלט טעמיה דקרא הוא שיודיע שהוא מוחלט ויפרשו בני אדם ממנו דכל עיקר כשאנו הוא שיהא מובדל ומופרש מבני אדם ולא תיהוי ליה נוגה דעלמא. וזהו שכתבו התוספות ופורש מבני אדם בימי חלוטו יותר מבימי הסגרו דבימי הסגרו אף שהוא מודיע שהוא מוסגר אינן פורשים ממנו אלא מנגיעה אבל במוחלט פורשים ממנו מכל וכל שאין יושבים עמו ומ"מ עיקר הלוי הוא במוחלט דוקא. ומ"ש רבינו באותו פרק דין ט' וטומטום והאנדרוגינוס פורע ופורם ועוטה על שפה מפני שהוא ספק ולא כתב נ"ל שמודיע לרבים. היינו טעמא כיון דבגלוי הכי הרי צריך להודיע טומאתו כדי שיפרשו ממנו בני אדם וכום ספיחה שאין מנשים טריגות בזה וכמ"ש שם בדין אף שאין חיוב זה כי אם מדרבנן לא הוצרך לאומרה גבי טומטום כיון שכבר יש לו חיוב אף אם הוא ספק: **ודע** שגם לפי דברי התוס' ר"מ ס"ל דהכהן יכול לשתוק אם יראה סימני טומאה ואית ליה נ"כ דנוגה דעלמא עדיפא מנוגה דאשתו. ור"י פליג עליה בתרתי חדא דס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה דלטהרו או לטמאו כתיב וס"ל נמי דנוגה דאשתו עדיפא מנוגה דעלמא ופסיקא ליה מלתא ול"ז הסוגיא מסתפקא ליה כמו שפירשנו לדעת רש"י. וס"ל נמי דנהי דנוגה דאשתו עדיפא מנוגה דעלמא מ"מ היכא דליכא למיחש לנוגה דאשתו יש לחוש לנוגה דעלמא ואף שהוא הפסד מועט. וכן לגירסא דהתוס' נמי ר"מ ור"י פליגי בין במוסגר בין במוחלט ורבי פליג עליה דר"מ וס"ל דאין הכהן יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה וכסברת ר' יוסי ואיכא מ"ד דפליג עליה דר' יוסי וס"ל דנוגה דעלמא עדיפא מנוגה דאשתו וכסברת ר"מ ואיכא מ"ד דהכא נמי ס"ל לרבי כר"י דנוגה דאשתו עדיפא מנוגה דעלמא ולא פליג עליה אלא דמאי דאית ליה לר"י דהיכא דליכא למיחש לנוגה דאשתו דיש לחוש לנוגה דעלמא בזה חולק עליו וס"ל דנוגה דעלמא לא חשיב כהפסד כלל ואין לחוש לו:

ועל פי כל ההקדמות האלו נתבאר כל הסוגיא בניק"ל דר"מ סבר דבמוסגר רואין שאם יטהרנו הרי טוב ואם יראה סימני טומאה ישתוק שאם יחליטנו הרי הוא מחייבו בפריעה ופרימה ומפסידו נוגה דעלמא. ובמוחלט נמי ס"ל דרואין דשמא יטהרנו ונשכר נוגה דעלמא דהיינו פריעה ופרימה ואע"ג דמפסיד נוגה דאשתו נוגה דעלמא עדיפא ליה ור' יוסי חולק עליו וס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק ומשום הכי אית ליה דמוסגר אינו רואה דלמא ימצא בו סימני טומאה ויחליטנו ויתחייב בפריעה ופרימה ובמוחלט נמי אין רואין שאם יטהר אותו נאסר בתשמיש בימי ספרו ומפסיד נוגה דאשתו ואע"ג דנשכר נוגה דעלמא דהיינו פריעה ופרימה ס"ל לר"י דנוגה דאשתו עדיפא ליה מנוגה דעלמא. ודע דגם לפי פירוש התוס' גבי מוחלט לא צריך לומר ולא לבהמיר דהא טמא היה מקודם אלא משום הסגר נקט ליה וכמו שכתבנו לעיל אליבא דרש"י. ורבי פליג עליה דר"מ במאי דס"ל דהכהן יכול לשתוק אלא ס"ל כר"י דהכהן אינו יכול לשתוק אלא דאיכא מ"ד דרבי פליג עליה דר"י וס"ל דנוגה דעלמא עדיפא מנוגה דאשתו ומש"ה נראו לו דברי ר"מ במוחלט דרואין אותו דדלמא יטהרנו ונשכר נוגה דעלמא דהיינו פריעה ופרימה ואע"ג דמפסיד נוגה דאשתו דבימי ספרו אסור בתשמיש נוגה דעלמא עדיפא ליה מנוגה דאשתו. ונראו לו דברי ר' יוסי במוסגר דאין רואין שמא יחליטנו ומפסיד נוגה דעלמא מבלי שיהיה נשכר בשום דבר. ואיכא מ"ד דרבי נמי מודה לר' יוסי דנוגה דאשתו עדיף ליה מנוגה דעלמא אלא דפליג עליה דרבי סבר דנוגה דעלמא לא חשיב כלל הפסד ומש"ה אית ליה דבמוסגר רואין כסברת ר"מ משום דאף שיחליטנו אינו מפסיד כלום דאי משום נוגה דאשתו מוסגר ומוחלט שניהם שוים בדין זה וכולם אסורין בתשמיש ואי משום נוגה דעלמא דהיינו פריעה ופרימה הא לא חשיב הפסד כלל. אבל במוחלט ס"ל כר' יוסי דאין רואין משום דלמא יטהרנו ומפסיד נוגה דאשתו ואע"ג דנשכר בנוגה דעלמא נוגה דאשתו עדיפא ליה. ומהאי מ"ד יתבאר דלא צריך לומר אי נוגה דעלמא עדיף או נוגה דאשתו עדיף אלא במוחלט שהוא נשתק מהחלט לימי ספרו דבהחלטו אית ליה נוגה דאשתו ול"ל נוגה דעלמא ובימי ספרו אית ליה נוגה דעלמא ול"ל נוגה דאשתו ומש"ה צריך לומר הי מינייהו עדיף. אבל כשהוא מוסגר ונשתק להחלט לא צריך האי ליבא משום דבין בהסגר בין בהחלט אית ליה נוגה דאשתו ובהסגר אית ליה נמי נוגה דעלמא ובהחלט ל"ל נוגה דעלמא וא"כ לא צריך לומר הי מינייהו עדיף דזה פשוט. וזהו שכתבו התוס' דהא דקאמר מר סבר נוגה דעלמא עדיף ליה ומ"ס נוגה דאשתו עדיף ליה אמוחלט קאי ובמוסגר. אך מ"ש התוס' אמ"ד דנראין דברי ר"י במוסגר ז"ל וגם יפסיד שיטהר עד שתה היה מותר להיות טהור ואין מותר עתה לבוא טהור ע"כ. לא ידעתי לאיזה תכלית כתבו דברים אלו דהא אינהו קיימי אליבא דמ"ד דרבי נוגה דעלמא עדיפא ליה מנוגה דאשתו ומשום הכי אית ליה לר"י דבמוחלט רואין דאף שמפסיד נוגה דאשתו מ"מ נשכר בנוגה דעלמא וא"כ דלפי סברא זו במוסגר אין רואין דהא מפסיד נוגה דעלמא ואינו נשכר בשום דבר. וא"כ למאי איצטריכו לטעמים אחרים גבי מוסגר למה נראו לרבי דברי ר' יוסי והלא הדברים פשוטים וכדכתיבנא:

ודע דבמלתא דרבא דקאמר בהסגר ראשון כ"ע לא פליגי דהוי ליה הקשו התוס' על פירש"י. והכי הארכנו בזה לעיל ויישבנו דבריו. והתוס' תמהו דיש מי שפירש דבהסגר ראשון כ"ע לא פליגי דהוי ליה כזי טעמא משום דלטהרו או לטמאו לא שייך למדרש עד שעה שצריך לטמאו דהיינו בסוף הסגר שני אבל בסוף הסגר ראשון ראוי הוא להסגר עוד ולא יטמאנו ע"כ. פירוש דלא שייך קרא דלטהרו או לטמאו אלא בזמן דלא שייך אלא או טהרה או טומאה בזה הוא דלא הכתוב דיטהרנו או יחליטנו ולא ישתוק אבל בסוף שבוע ראשון עדיין יש חלוקה שלישית דהיינו הסגרה דהיינו היכא דעמד בנגע בעינו ולא נולדו בו סימני טומאה וא"כ קרא לא מיירי בהכי ואפילו אם הוא רואה סימני טומאה יכול לשתוק. ומ"מ כתבו דזה דוחק ופסקו דנראין דברי ר' יוסי היינו בהסגר ראשון היינו שהוא הסגר ראשון שיכול לשתוק בכם דהא לא שייך בשתא לטהרו או לטמאו כלל שהרי לא נוקף לו הכהן עדיין כי פליגי בהסגר שני והוא בהסגר הסגר שני שמא אינו יכול לשתוק וה"ה בסוף הסגר שני ע"כ. ואין טוחם לומר דבהחלט בהסגר ראשון לא משכחת לה טומאה שיחליטנו דהא ודאי ליתא דנהי דפשיון אינו סימן טומאה בהחלט כמ"ש רבינו בפ"ד מהלכות טומאת צרעת דין ב' מ"מ שער לבן ומחיה מטמאין בתחלה ובהחלט וכמ"ש שם בפ"א דין י' וכל אלו הם הלכות פסוקות וא"כ דרים נגו מקראי. אלא כונת התוס' היא דנראה א דלטהרו או לטמאו דמשמע דאין הכהן יכול לשתוק אלא יאמר ויפסוק הדין הוי מה שהוא בזה הוא דוקא

הגהות מיימוניות

[ס] סברי למימר שהיה חבוש אצל עכו"ם אבל אצל ישראל לא אית לך למימר אפילו אצל ישראל שאין ערב לאדם לגלח בבית האסורים ירושלמי, ע"כ:

דוקא משנזקק לטומאה דהסגירו הכהן ולפיכך בין בשבוע ראשון בין בסוף שבוע שני אינו יכול לשתוק. אבל בתחלה קודם שיסגירנו יכול לשתוק הוה ליה כאלו לא ראה הנגע ומשום הכי בתחלה לכ"ע חזי ליה דאי מסגר ליה ה"ז מצמתו ואי חזי ביה סימני טומאה שתיק דקודם שנזקק לו רשאי הוא לשתוק. ועוד סבור הייתי לומר פירוש אחר כדברי התוס' דמעולם לא חששו התוס' לא לצער לכן ולא למחיה שהם דברים מחודשים וס"ל דר' יוסי לא חשש לאלו כי אם לפשיון. וזאו כשהקשו לפירש"י לא הקשו כי אם מפשיון. ולפיכך פירש ר"י דה"ק בהסגר ראשון דהיינו בתחלה חזי ליה דהא לא שייך לטמאו דליכא למיחש לטומאה דאי משום פשיון אינו סימן טומאה בתחלה ואי משום צער לכן או מחיה אין לחוש להם ומש"ה רואין בתחלה. אבל בתחלת הסגר שני אין רואין משום חשש פשיון. אבל מ"מ כוונת התוס' באמיתית היא מה שכתבנו בתחלה וככי דייקי דבריהם שכתבו שהרי לא נזקק לו הכהן עדיין. והתכם בעל חדושי הלכות ז"ל לא ירד לעומקן של דברים יע"ש:

ומ"מ לא יכולתי להלום כפי פירוש זה של ר"י ז"ל מאי האי דקאמר רבא בטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי ליה טהור זה מהו שהרי לדברי ר"י שפירש הסגר ראשון דהיינו תחלת הסגר ראשון היינו טהור. ואולי דלא גרסי ליה וכפירש"י שבגמרא לא פירש דברי רבא דבטהור משמע דלא גריס ליה אך בפירש"י שבהלכות הרי"ף גרים ליה. ומוכרח הוא דאי לא רבא שנא ולמדנו במאי פליגי ובמאי לא פליגי למה לא למדנו חלוקה זו דבטהור אי פליגי או לא. סוף דבר שבכי פירוש ר"י לא ידעתי פירוש דברי רבא דקאמר בטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי ליה וצ"ע.

הנה הארכנו מילין לבאר סוגית הגמרא כפי פירוש התוס' ואף שיש בו קצת מהדוחק מ"מ נסבול אותו לפי שפירושו הוא אליבא דהלכתא. ודע שראיתי להר"ש רפ"ג דנגעים שכתב בסוגיא זו דברים תמוהים בעיני וז"ל בהסגר שני ר"מ סבר רואין סבר הכהן חלה רחמנא אף בהסגר שני אם סבור א"ל טהור אי טמא שתיק ור"י דאמר אין רואין לטהרו או לטמאו כתיב דאתא לרבויי בסוף שבוע שני דאי טמא טמא אפילו שתיק כהן ע"כ. ופשט הסוגיא היא דלכ"ע שתיק אינו טמא אף בהסגר שני אלא דלר"מ אי בעי שתיק ולר"י לא מצי למשתק דלטהרו או לטמאו כתיב דמתחייב הכהן כשיראה הנגע לומר הדין אם טמא אם טהור ומשום הכי אין רואין כלל וכן הוא דעת רש"י והתוס' יע"ש. אך מה שהקשה לכל הפירושים הוא ליישב דברי דקאמר נראין דברי ר"מ בכלא וכו' דהא רבי לעולם פליג עליה דר"מ דס"ל דהכהן אינו מתחייב לומר הדין ואי בעי שתיק ורבי ס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק וא"כ הול"ל נראין דברי ר' יוסי בזה ואין נראין בזה וכיוצא בזה פריך בגמרא בפ' כל שבבר (דף ק"ע.) והתוס' כבר נתעוררו בזה יע"ש. אך מ"ש בסוף דבריהם וז"ל ולדברי רבי לא תמצא ביום אחד רואין להקל ולא להחמיר דאינו רשאי לשתוק כלל ע"כ, לא ירדתי לסוף דעתם דהכיאת לפי' רש"י לא משכחת לה כלל אליבא דרבי רואין להקל ולא להחמיר דאי בטהור לא חזי ליה כלל ואי בהסגר ראשון חזי ליה להקל ולהחמיר ואי בהסגר שני ובהחלט לא חזי ליה כלל וכמו שכתבנו. אך כפי פירוש התוס' שכתבו בשם ר"י הא משכחת לה אליבא דרבי להקל ולא להחמיר בתחלת הסגר ראשון וכמו שכתבנו הטעם למעלה וצ"ע. ודע דבמתני' תנן ר"מ אומר רואין את הנגעים בתחלה וכו' ואם כך היא הגירסא לא יכולתי ליישב דברי רבא דקאמר בטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי ליה דהא במתני' קאמר דבתחלה לר"מ רואין להקל. וכי תימא דלא גרסינן במלתיה דרבא חלוקה זו דבטהור כ"ע לא פליגי. אכתי קשה לאותו הפירוש שהביאו התוס' דבהסגר ראשון לא שייך לטהרו או לטמאו וכו' וא"כ בתחלה דלא שייך דהא עדיין ראוי לבני הסגרים וא"כ לכ"ע חזי ליה להקל ולא להחמיר וכן כפי מה שכתבו בשם ר"י דהסגר ראשון היינו תחלת הסגר ראשון ולכ"ע רואין להקל ולא להחמיר קשיא נמי מתניתין דקתני דבתחלה אליבא דחכמים אינם רואים לא להקל ולא להחמיר וכי תימא דרבא אליבא דרבי יוסי קאי והכמים פליגי וס"ל דאף בהסגר ראשון אין רואין לא להקל ולא להחמיר. לא ידעתי מנ"ל לרבא הך מלתא לשים מחלוקת בין חכמים לר' יוסי. כן אמת דבפירש"י דמתני' לא נקט כלל מלת בתחלה וכן הר"ן והרב עובדיה לא נקטי ליה אך עדיין הדבר צריך תלמוד ועיין בפירוש המשניות לרבינו ז"ל דנראה דלא גריס במתני' בתחלה ודוק (א"ה ועיין לקמן בד"ה ומה שכתב הרב המחבר ז"ל דגירסא זו מוכרחת בירושלמי יע"ש).

ודע דבגמרא אמרינן הגא וביום הראות בו וגו' יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו ומכאן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו שבעת ימי הרגל ע"כ. והקשו התוס' תימה לר"מ למה אינו רואה לסקל. והנה מכאן מוכח דלא הוו גרסי התוס' במתני' בתחלה דאי הוו גרסי הא בפירוש ר"מ חולק על הברייתא וע"כ ברייתא זו ר' יוסי היא. וכן לא הוו גרסי במלתיה דרבא בטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי ליה דאי הוו גרסי אמאי לא הקשו קושיא זו על מלתיה דרבא דקאמר דבטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי ליה דלר"מ למה אינו רואה להקל. ודע דלפי פירש"י ליכא קושיא כלל משום דנהי דלר"מ רואה לסקל הייני דוקא בהסגר ראשון שכבר הוזקק לראותו בתחלה א"כ בשביעי רואה אותו להקל אבל בתחלה שעדיין לא ראה אותו והרי הוא טהור למה נזקיק אותו לראותו מאחר דליכא נפקותא בראייתו ומוטב שלא יראה אותו כלל וכמו שכתבנו למעלה בתחלת פירושנו בדברי רש"י ואפשר שאם יראה אותו ויזהוק מנגעו נמתיקתו ברואה שבוסק אלמא עמא הוא ואי תעברו אין לו כ"כ שמחה דהא כלאו הכי טהור היה. ומ"מ לא ידעתי כונת התוס' דאם קודם ראותם הברייתא הלזו הוו ס"ל דלר"מ לעולם אף בתחלה רואה להקל א"כ מאי קשיא להו מהברייתא דמאן אמר לן דר"מ דריש ליגא הכי והנראה דבגמרא הביאו ברייתא זו על קושיא למימרא דבכהן תליא מלתא והיא סברת ר"מ דאמרינן בתחלת הסוגיא מ"ם בכהן תליא מלתא וכו' והכונה דאי הוה בבירא לן דטומאה זו דנרעת היתה כשאר הטומאות דמתליין הם טמאים לא היה תלות לדברי ר"מ במאי דאמר ולא להחמיר דהא ממילא באה לו בתומרה. אלא ודאי דכל זמן שלא יאמר הכהן שהוא טמא אינו טמא ומשום הכי ס"ל לר"מ רואין לסקל ולא להחמיר ועל זה שאלו בגמרא למימרא דבכהן תליא מלתא דמנ"ל האי מלתא ופירשו דנפקא לן מהאי ברייתא ומדקאמר רחמנא יש יום שאי אתה רואה ש"מ דבכהן תליא מלתא דאי לא מאי נ"מ אם רואה או לא והלא מן שמיא טמאוהו ועל זה הקשו התוס' דאיך יתכן זה אליבא דר"מ דהא כפי סברתו אכתי תיקשי דאמאי כתב רחמנא ויש יום שאי אתה רואה יראה להקל. עוד הקשו למאי דפירש ר"י דלכ"ע בתחלה בהסגר רואין להקל לעולם יכול לראות ועוד וגם את הבית עד שיראה למה צותה לנעם שמא ימצא טהור ע"כ. ודע שקושיא זו כההרונה דופנו את הבית היא גר"מ ולר' ינאי בפקו בתחלה מדברי הברייתא חוזו והקשו לכם מקרא דופנו כלומר דבאלאיתא לדינן דדרשינן לטהרו או לטמאו דאין הכהן יכול לשתוק א"כ תיקף ומיד שיראה הנגע נריך שיאמר הדין ומשום הכי אמר קרא ופנו שאם יבא הכהן תיקף ומיד יטמא אבל לר"מ ולר' ינאי למה טורח לפנות שמא ימנא טהור ואם ימנא טמא ישתוק עד שיפנו ואח"כ יאמר הדין.

ודע דבפ"ק דנגעים משנה ד' תנן ר' חנינא סגן הכהנים אומר אין רואין את הנגעים בתחלה לאחר השבת שבשבוע שלו חל להיות בשבת וכו' רע"א לעולם רואין חל להיות בשבת מעבירין לאחר השבת ובפ"ג משנה ב' תנן חתן שנראה בו נגע וכו' וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל ע"כ. והנה אי אמרינן דהא דתנן וכן ברגל וכו' מיירי דוקא בתחלה קודם שנזקק לטומאה אבל לאחר שנזקק אף אם חל שביעי שלו או יום י"ג ברגל רואין ניחא דמתני' קמייתא איפליגו בה רבי חנינא ור"ע בשבת דוקא דס"ל לר' חנינא דמתחלה מעדיפין עובדא כי היכי דלא ניחול בשבת ור"ע ס"ל דדוחין לאחר השבת אבל במועד לא פליגי דלכ"ע אף במועד רואין כיון שכבר הוזקק לטומאה. וכי תימא מה נשתנה שבת ממועד הא מחד קרא נפקי דהיינו או מקרא דוביום הראות בו או מקרא דופנו את הבית הא ליתא משום דלעולם מהני קראי לא ממעטינן אלא בתחלה קודם שהוזקק לטומאה דהא קרא דופנו בתחלה מיירי קודם שהוזקק לטומאה וכמבואר וקרא נמי דוביום הראות בו בכולהו קא מיירי אף בתחנה דהא מחיה מעמאה בתחלה. וליכא למימר דלרבי דמפיק ליה מקרא דופנו אה"נ דלא ילפינן אלא בתחלה אבל לר"י דמפיק ליה מקרא דוביום הראות בו ס"ל דלעולם אין רואין במועד אפילו לאחר שנזקק דהא גמרא שאלו מאי בינייהו ואביי אמר משמעות דורשין איכא בינייהו ורבא

אחר דבר הרשות ואם איתא למה שכתבנו טובא איכא בינייהו דהיינו היכא דנזקק לטומאה אם רואין אותו במועד אלא והאי דאליבא דכולהו לא ממעטינן אלא דוקא קודם שנזקק לטומאה. וטעמא דשבת דאין רואין בו היינו משום דקי"ל דאין דנים בשבת וראיית הנגע דומה לדין מהדינים. וכ"כ רבינו בפירוש המשנה וה' עובדיה ז"ל שם. והיכא דנולד לו נגע בשבת לא הוצרך תנא דמתני' ללמדנו דהא מק"ו דמועד נפקא. אך בזה דבכבר הוזכר לטומאה דמקרא לא נפיק הוצרך תנא ללמדנו דבשבת אף שבכבר הוזקק לטומאה אין רואין מפני שאין דנין בשבת אלא שנחלקו ר' חנינא ור"ע בהוסן התקנה. והא דהתירנא דטעמא דאין רואים את הנגעים בשבת וביו"ט הוא משום דאין דנים לא נגלאת היא שהרי גבי בכור דקי"ל דאין רואין מומין ביו"ט כתבו מן הראשונים ז"ל שהוא מטעם דהוי כדן את הדין והרז"ה כתב דמטעם זה אין מראין סכין לחכם. ואף שרבינו ז"ל לא כתב שם טעמים אלו אפשר דס"ל דבדבר שהוא אוכל נפש דברי ביו"ט לא שייך טעמא דדן את הדין. אבל בנגעים הוא טעם ברור לכ"ע ועיין מ"ש הר"ן פירוש המשנה ותראה אין לא פירשה למתני' אלא בתחלה יע"ש. אך אי אמרינן דהא דתנן וכן ברגל וכו' מיירי אף לאחר שנזקק לטומאה וכין רבי יהודה בין רבי כולהו ס"ל דמקרא ילפינן אף לאחר שנזקק לטומאה ומשום הכי לא אמרו בגמרא בינייהו זו משום דאף לתאן דמפיק לה מקרא דופנו ס"ל דילפינן מיניה אף לאחר שנזקק לטומאה א"כ כ"ש בשבת נמי נפיק מהאי קראי. וא"כ יש לתמוה למה לא קבעו רבי חנינא ור"ע מחלוקת זה בשבת ולא במועד דהא ממועד ילפינן מכ"ש בשבת אבל משבת לא נפיק מועד. ועוד למה קבע רבי שתי משניות הללו בשני מקומות כיון דכולהו מחד טעמא נינהו אלא ודאי דאינם שוים לא בדינם ולא בטעמם דשבת הוי טעמא משום דאין דנים בשבת וטעם זה כולל בין קודם שנזקק לטומאה בין לאחר שנזקק לטומאה אבל טעמא דמועד הוא משום שלא יצטער במועד אם יטמאנו וס"ל דטעם זה לא שייך אלא קודם שנזקק לטומאה אבל לאחר שנזקק שכבר הוא טמא אין כאן עלבון אם יטמאנו. ומשום הכי חלקם רבי לשני משניות הללו בשני מקומות לומר דלא ראי זה כראי זה:

ומעתה הוא נכא לבאר דברי רבינו בפרקין שכתב אין רואין את הנגעים במועד שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל. וכתב ה"ה וז"ל ויש שם סוגיא דמשמע דאם חל ז' של הסגר ראשון בחוה"מ דחזי ליה כדאיתא התם ורבינו כתב משנה כפשטה ואפשר שהוא סובר דאליבא דחכמים דמתני' אין רואין כלל ופ"ט מהלכות טומאת צרעת נתבאר יותר ע"כ. ונראה שהבין בדברי רבינו דאין רואין הנגעים כלל אפילו אחר שנזקק לטומאה דהיינו היכא דחל ז' שלו במועד. והדבר הוא תימה אצלי דאלו הדברים הם כפשטם דרבינו ס"ל דלעולם אין רואין הנגעים במועד הוא כולל לכל הזמנים א"כ אף במוחלט אין רואין וכתב הטעם הוא משום שמא יטהרנו והוסרו בתשמיש ביתו ספרו וכמו שכתבנו לעיל והין כתב רבינו שמא ימצא טמא והרי במוחלט לא שייך טעם זה שהרי טמא היה מעיקרא ולא יתחדש לו שום דבר אם יטמאנו. ואולי יאמר הי"ב לזה דרבינו ז"ל במוחלט פסק כרבי דנראו לו דברי ר"מ במוחלט משום דלוותא דעלמא עדיפא ליה ומש"ה לא נקט רבינו אלא טעמא דשמא יטמאנו וטעם זה לא שייך אלא בתחלה או בתוך השבוע שמא יטהרנו ויעשנו מוחלט הכל במוחלט ס"ל לרבינו דרואין. אך תתמהני דאיך לא השגיח בדברי רבינו פ"ט מהלכות טומאת צרעת שהרי בתחלה כתב דאין רואין הנגעים ביו"ט ובשבת ואח"כ כתב הדין של חוה"מ ואם כדברי הרב אין שום חילוק בין יו"ט ושבת לחוה"מ ועוד איך לא השגיח בדברי רבינו שבפי' המשנה שכתב גבי שבת ויו"ט דאין רואין משום דאין דנין ת"ל מטעמא דחול המועד וכ"ת דהוצרך רבינו ז"ל לומר אותו הטעם משום מוחלט דאף דבמועד רואין את המוחלט משום דלא שייך טעמא דשמא יטמאנו בשבת אין רואין משום דאין דנין. הא ליתא דהא התם במתני' לא מיירי כ"א בתוסגר וכמבואר שם וא"כ לא היה שם מקום לטעמא דאין דנין. ועוד יגדל התימה על מרן הכ"מ שם בהלכות טומאת צרעת שהביא מתני' דפ"ק דנגעים דאין רואין בשבת וכתב וז"ל ומשמע לרבינו דה"ה ליו"ט. ואח"כ כתב ולענין חוה"מ איפלגו במשנה בפ"ק דמו"ק ומשמע דהלכה כרבנן דאמרי דאפילו בחוה"מ אין רואין את הנגעים ומשמע דחוה"מ הוי בכלל יו"ט שכתב רבינו וכ"כ בפ"ז מהל' יו"ט וכו' ע"כ. ודבריו הם תמוהים דמלבד דמ"ש דחוה"מ הוי בכלל יו"ט הוא דבר תימה דאיך בכלל יו"ט נכנס חוה"מ ולא ראי זה כראי זה. תו קשה איך לא השגיח בדברי רבינו בתיכף לזה כתב הדין של חוה"מ דמוכח דמאי דקאמר בתחלה יו"ט הוא דוקא ואין חוה"מ בכלל. ועוד כתב מרן שם ואמרינן בגמ' בהסגר ראשון כ"ע לא פליגי וכו' ויש לתמוה למה השמיטו רבינו ואפשר שסובר דלא קאי אלא אתנא דברייתא ולא אחכמים דמתני' ע"כ. והן הן דברי ה"ה כאן שכתב דלרבינו אף בהסגר ראשון לא חזי ליה וכבר כתבנו מה שיש מן התימה על פירוש זה. והנראה בעיני דרבינו ז"ל ס"ל דדוקא בשבת ויו"ט הוא דאין רואין את הנגעים כלל לא בתחלה ולא בסוף ואפילו לאחר החלט אין רואין משום דהוי כמו דין וקיי"ל דאין דנין בשבת. וז"ש בתחלה בכל יום רואין את הנגעים חוץ משבת ויו"ט והוא כולל לכל זמן שלא יראה נגע בזמנים אלו. אך בחוה"מ ס"ל דדוקא בתחלה קודם שנזקק לטומאה אין רואין משום דלמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל וטעם זה אינו אלא בתחלה אבל משנזקק לא מאי שנא שכבר הוא טמא רואין אותו בחוה"מ ואותם הטעמים דלוותא דעלמא ונוותא דאביו לא ס"ל כלל. ובהל' טומאת צרעת אף ש"א הזכיר הטעם דלמה אין רואין בחוה"מ מ"מ כבר ביאר דלא מיירי אלא בתחלה שהרי כתב חתן שנראה בו נגע דהיינו בתחלה קודם שנזקק לטומאה ועלה כתב וכן ברגל דהיינו נ"כ בתחלה וכיה שהביאו לרבינו לכל זה הוא דמלבד הסברות דמס' נגעים דמורות כל זה דשבת וחוה"מ אין דינן שוה ואין טעמם שוה וכמש"ל עוד נראה שסברית רבינו זה משום דראה דבמתני' דפ"ק דמ"ק תנן ר"מ אומר רואין את הנגעים בתחלה וגירסא זו נראה שהיא מוכרחת מדברי הירושלמי שם וכמו שיראה המעיין ואילו בברייתא לא גרס בתחלה. עוד הוקשה לו לרבינו דלמה תנא דברייתא הביא דוקא לר"י בר פלוגתיה דר"מ ולא קאמר וחכמים ור' יוסי אומרים לא להקל ולא להחמיר. ועוד הוקשה לו דלמה זה רבי קבע סברתו על הברייתא ואמר נראין דברי ר"מ במוחלט ודברי ר"י בהסגר ולא קבע סברתו אמתני' ולימא נראין דברי חכמים וכו'. אשר מכח כל הכרחים אלו הכריח רבינו ז"ל דפלוגתא דמתני' אינו דומה לפלוגתא דברייתא. והוא דבמתני' נחלקו קודם שנזקק לטומאה דר"מ סבר רואין להקל משום דאי בעי שתיק אבל חכמים דרשי לטהרו או לטמאו ומש"ה אמרו דאין רואין כלל משום שמא יטמאנו אבל היכא דנזקק לטומאה זה לא נזכר במשנתנו מפני דחכמים ס"ל כהך דסיינו דרואים להקל ולהחמיר ואף דר"מ ס"ל דאף משנזקק לטומאה אין רואין להחמיר דשמא יצערו חכמים לא ס"ל הכי אלא דליכא צער אלא בתחלה ומש"ה חכמים לא קבעו סברתם דולא להקל ולא להחמיר כי אם בתחלה משום דמשנזקק לטומאה ס"ל דרואין אף להחמיר אך תנא דברייתא הביא מחלוקת והוא דר"י מודה לר"מ דאף משנזקק לטומאה אין רואין דלמא יצערנו אלא שחולק עם ר"מ במאי דאמר רואין להקל ואיהו קאמר לא להקל ולא להחמיר. ועל זה בא רבי וקבע סברתו עליה דברייתא דגם איהו ס"ל דאף לאחר שנזקק לטומאה לא שייך דלמא יצערנו אלא דנראין לו דבריו כזה ולא נראו לו דבריו בזה. וכל דברי רבא דקאמר בהא פליגי ובהא לא פליגי לא שייכי אלא עלה דברייתא דקא סבר דאף משנזקק לטומאה איכא למיחש דלמא יצערנו או משום לוותא דעלמא או משום טותא דאבוהו. אבל לחכמים דמתני' לא שייך זה כלל דאינהו סברי דליכא צער אלא בתחלה דוקא קודם שנזקק אבל משנזקק דכבר הוא טמא רואין וכ"ש במוחלט דרואין אולי יטהרנו ונוותא דעלמא ונוותא דאבוהו לא ס"ל כלל. ופסק רבינו כחכמים אי משום דהיא סתם מתני' ואי משום דמשניות דנגעים כשיטתייהו אזלי וכמו שכתבנו וזה נ"ל שהוא פשוט בדבר רבינו ז"ל וסנה אמת נסן הדבר. ואין מי שיעמוד אצלי בזה אלא דברי רבינו שבפירוש המשנה בפ"ק דמ"ק שכתב ומחלוקתם הוא בראייתו בהסגר שני וכו' דמשמע דס"ל דהמשנה והברייתא בחדא גוונא קא מיירי וזה הפך מ"ש והפך נ"כ ממ"ש ה"ה ומרן. אבל נ"ל שאין זה מקושי לפי שמצינו במקומות רבים שרבינו בחיבורו כתב הפך ממ"ש בפירוש המשניות. והטעם שרבינו בתחלה עשה פירוש המשניות ואח"כ עשה החיבור הגדול והעתיק בו ובירר אוכל מתוך פסולת וגם זה באחד מהם. סוף דבר שדברי רבינו אינם מתיישבים כי אם על פי מה שכתבנו:

ובגל

מגיד משנה

יח וכולן שהיה וכו'. ברייתא שם (דף י"ז:) כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד כשלא היה להם פנאי אבל היה להם פנאי לגלח ולא גלחו אסורין והנזיר והמצורע אע"פ שיש להם פנאי לגלח ולא גלחו מותרין שלא ישהו קרבנותיהן: וכל היוצא. לפי הנראה רבינו גורס במשנה והנזיר והמצורע והעולה מטומאתו לטהרתו והטעם לדבר לפי שהטמאה אין לו להתקשט קודם הרגל. אבל רש"י ז"ל כתב הכי גרסינן ומצורע העולה מטומאתו לטהרתו דכתיב ביום השביעי יגלח כל שערו שאם חל שביעי שלו במועד מותר בתספורת ולא גזרינן שמא יעכב קרבנותיו וכו' עכ"ל. נראה מדבריו שהעולין מטומאה לטהרה שהיו יכולין לגלח קודם לכן ולא גלחו אסורין וכן ראיתי למפרשים אחרים ז"ל:

קטן שנולד וכו'. שם (דף י"ד.) אמר שמואל קטן הנולד במועד מותר לגלח במועד וכו' ואמרו שם (דף י"ד:) דאיתמר ואיתימא רב הונא מתא הכי קטן מותר לגלחו במועד לא שנא נולד במועד ולא שנא מעיקרא. ופסק רבינו כלישנא בתרא לחקל כבעל דבריהם ועוד דמשמע התם דברייתא כפשטה מסייעא להאי לישנא ואע"ג דדחו להאי סייעתא מ"מ נראה להקל: ואנשי משמר וכו'. שם (דף י"ז:) תנא כאבל והכהן מותרין בגלוח ופירשו שם כגון דשלמה משמרתו ברגל והגא דיקו דלא קא משיב ליה סבר כיון דהגן בג' פקיס וכו' כמאן דלא שלים משמרתו ואסור לגלח והגא ברא סבר משמרתו מיהא שלמה ליה ומותר. ופסק רבינו כתנא ברא שכמו שהלכה כמותו באבל כאשר למעלה כן הלכה כמותו בכהן וכן פסק פ"א מהלכות ביאת מקדש:

יח וכולן שהיה להן פנאי לגלח קודם הרגל ולא גלחו אסורין. אבל הנזיר והמצורע שהגיע זמן תגלחתן בין בתוך המועד בין קודם הרגל אע"פ שהיה להם פנאי מותרין לגלח במועד שלא ישהו קרבנותיהן. וכל היוצא מטומאתו לטהרתו מותר לגלח במועד. וקטן שנולד בין במועד בין לפני המועד מותר לגלחו במועד. ואנשי משמר ששלמה משמרתן בתוך המועד מותרין לגלח מפני שאנשי משמר אסורין לגלח בשבת שלהן: יט ״מותר ליטול שפה בחולו של מועד. [ע] וליטול צפרנים ואפילו בכלי. ומעברת האשה שער מבית השחי ומבית הערוה בין ביד בין בכלי. ועושה כל תכשיטיה במועד. כוחלת ופוקסת ומעברת סרק על פניה וטופלת עצמה בסיד וכיוצא בו והוא שתוכל לקפלו במועד:

א טור סי' תקלב סמ"ג שם:

כסף משנה

יט מותר ליטול שפה בחוה"מ. מדלא כתבו הרי"ף והרא"ש ורבינו הגהה כל שמטכבת גרסה שאינם גורסים בג' בדאכיטול סתרא אלא ספה מצוה לצוה בלבד וכך הוא בנוסחא דידן בגמרא וסברי דהלכתא מותרים ומשמע שהם סוברים שאף מן הגלדין מותר לגלח אע"פ שאינו מעכב וכ"כ רבינו יתחם שנראה מדבריהם:

ומי

הזבים

יט מותר ליטול וכו'. מסקנת ההלכות והגמ' שם (דף י"ח.) שמותר לגלח שפה בחולו של מועד. ויש מי שכתב דדוקא שמעכבת האכילה או שהוא לספרים. ורבינו כתב כלשון ההלכות ולסבר שבמועד בכל ענין מותר. ודין הצפרנים כך הסוגיא בהלכות: ועושה אשה וכו'. משנה פ"ק (דף ח':) עושה אשה כל תכשיטיה במועד ר' יהודה אומר אשה לא תסוד מפני

לחם משנה

יח וכל היוצא מטומאתו לטהרתו מותר לגלח במועד כו'. מה שכתב* רש"י ז"ל (דף י"ז ע"ב) ולא גזרינן שמא ישהה קרבנותיו וכו' כלומר ולא גזרינן כשחל שביעי במועד שיהא אסור לגלח משום דדילמא יהא לו פנאי לגלח קודם המועד וישהה עד המועד דלהא ודאי לא גזרינן משום דשמא ישהה קרבנותיו. זה נראה לי ליישב הלשון ומ"מ אינו נקום ואינו מיושב. ומה שכתב ה"ה ז"ל נראה מדבריו וכו' אע"ג דהכיבוס גרים והעולין מטומאה לטהרה יש לומר דגם שם פ"ל גרש"י ז"ל דהיינו דוקא

* (לא נמצא ברש"י הוא בספרים שלנו):

במצורע כמו שכתבו שם התוס' ז"ל: ואנשי משמר ששלמה משמרתן בתוך המועד מותרין לגלח וכו'. כתב ה"ה ופסק רבינו ז"ל כתנא ברא שכמו שהלכה כמותו באבל וכו'. כונתו לומר שמטעם שאמרנו למעלה שהלכה כמותו באבל משום דהוי דבר של דבריהם מכח שכתב הלכה כמותו בכהן. זה נראה לי כונתו ז"ל דאם לא תאמר כן קשה אמאי לא הכריח הדבר בכהן משום דהוי דבר של דבריהם כמו שהכריח באבל: יט ועושה אשה כל תכשיטיה וכו'. כתב ה"ה ז"ל וראיתי מי שכתב דת"ק דמתני' ור"י לא פליגי במועד קטן (דף ס':) ע"כ. וקשה דא"כ איך אמר בברייתא ומודה

משנה למלך

יח וכולן שהיה להם פנאי לגלח קודם המועד ולא גלחו אסורים אבל הנזיר והמצורע שהגיע זמן תגלחתם בין בתוך המועד בין קודם הרגל אע"פ שהיה להם פנאי מותרים לגלח במועד שלא ישהו קרבנותיהם וכל היוצא מטומאתו לטהרתו מותר לגלח במועד. כל זה מתבאר במתני' פ' ואלו מגלחין דתנן והנזיר והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו כך היא גירסת הר"ן ז"ל. ופי' והנזיר שהשלים נזירותו בחוה"מ ומצורע העולה מטומאתו לטהרתו דכתיב ביום השמיני יגלח את כל שערו והשיגוהו שביעי שלו בחוה"מ מותר בתספורת ולא גזרינן דלמא אתי לשהויי קרבנותיו עד הרגל דהוא בטל ממלאכה ע"כ. וכן הוא בגירסת שנהגלהם הרי"ף אלא שמטעם זה שהזכיר הר"ן דלא גזרינן דלמא אתי לשהויי קרבנותיו לא הזכירו רש"י. אך ה"ס נפרקין כניה גירסא זו בשם רש"י ופירש ולא גזרינן שמא ישהה קרבנותיו. והוצרכו לטעם זה לפי שהוקשה להם דמאי מצריך מתני' לאשמעינן דנזיר ומצורע מגלחין במועד דבשלמא הכא מפרשינן היא שבות דבר לרשות כיון שלא היה לו פנאי לגלח קודם הרגל הותר לו הגילוח במועד נזיר ומצורע שהתגלחת היא מצוה נמנעת להם מקודם וחכמיו כה מאוד והיכא מצוה מיבעיא דשרי. וכ"ש דאיצטריך לאשמעינן אפילו היכא דהיה יכול לגלח קודם. הא ליתא דהא בגמרא נפקינן כזה (דף י"ז.) ובשמיה מברייתא משמע דמתני' ליכא לאוכוחי כלל. ומש"ה הוצרכו לומר דאיצטריך משום דסד"א דהני נזיר ומצורע אף שלא היה להם פנאי מקודם דניגזור עליהם שלא ישהו במועד דלמא יבאו להשהות קרבנותם עד הרגל קמ"ל דלא גזרינן. והרב כמל ל"מ הבין דברי רש"י שכתב ולא גזרינן שמא ישהה קרבנותיו וכתב וז"ל כלומר ולא גזרינן כשחל שביעי שלו במועד שיהא אסור לגלח משום דלמא יהא לו פנאי לגלח קודם המועד וישהה עד המועד דלהא לא גזרינן משום דשמא ישהה קרבנותיו. זה נ"ל ליישב הלשון ומ"מ אינו נקום ואינו מיושב ע"כ: ולא ידעתי למה לא נחה דעתו בזה שטעם זה מוכרחין אנו לאומרו לכל הגירסאות. ואף לגירסת רבינו דגרים והעולה מטומאתו מ"מ קשה דנזיר ומצורע אמאי איצטריך למיתני דבשלמא שאר המותרים שהיו יכולים לגלח קודם הרגל וליכא השתא מצוה בהתגלחתם אמרינן דמגלחין במועד משום דלאין השתא מתקנת קודם הרגל נזיר ומצורע מיבעיא. אלא ודאי ע"כ אית לן למימר כמ"ש רש"י והר"ן דאום ס"ד דהני אף שהגיע זמנם במועד דניגזור עליהם שלא יגלחו משום דלמא יהיה להם פנאי לגלח קודם הרגל ואתי לשהויי: ועוד אני תמה על הרב ז"ל שדברי רש"י הללו הם גמרא ערוכה שם (בדף י"ד.) דאמרינן התם מצורע מהו שיגלח ברגלו כרגל אמר אביי פ"ש והנזיר והמצורע העולה מטומאתו לא ביתי טומאתו נהיג ותירצו לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא ביתי טומאתו דלא נהיג אבל לטהרתו ניגזור שמא ישהה קרבנותיו קמ"ל ע"כ. הרי לך בפירוש הטעם שכתבו רש"י והר"ן. כן אמת דראיתי לרש"י שם שכתב וז"ל ניגזור שלא יהא מגלח במועד דכיון דגילח צריך להביא קרבן ושמא משהה קרבנותיו עד יו"ט האחרון ומקריבו ואסור להקריב קרבנות יחיד ביו"ט ע"כ. ולפי זה מ"ש רש"י במתני' דלא גזרינן דלמא אתי לשהויי אין הכונה כמו שהבין הרב בעל ל"מ ז"ל אלא כמ"ש רש"י כאן דהכונה היא שמא ישהה הקרבן ליו"ט האחרון. אלא שהרב ז"ל לא הביא בסוגיא זו ונמצן אחר דברי הר"ן שכתב שהוא בטל ממלאכה ומש"ה כתב דהכונה היא דלמא יהיה לו פנאי לגלח קודם המועד: והנראה אצלי שהרב ז"ל גם בדברי הר"ן ז"ל לא השגיח ולא ראה אלא דברי רש"י שכתב ולא גזרינן שמא ישהה קרבנותיו והטור הרב דעה שכתב שמא יאה טעם למה שכתב ולא גזרינן כלומר דהגזרה היא שמא יהיה לו פנאי לגלח קודם המועד וישהא עד המועד. ועל זה כתב דלא גזרינן משום דשמא ישהה קרבנותיו ועל זה כתב דאינו נקום. והדין עמו דודאי הלשון אינו מיושב כלל דלא שייך שמא כזה דהא ודאי שהה קרבנותיו. אך כפי דברי הר"ן הדברים הם כפשטן דמ"ש שמא ישהא קרבנותיו היא הגזרה עצמה כלומר דהתשאא היא שמא יהיה לו פנאי לגלח קודם המועד ולא יגלח מקודם כדי לשהות קרבנותיו ברגל שהוא בטל ממלאכה. ומה שלא אמרו הטעם בקיצור דהיינו דס"ד דלמא יהיה לו פנאי לגלח ולא יגלח עד המועד. הא לא קשיא כלל משום דמתני' איירי בשלא היה לו פנאי דהכי מוקמי לה שאר שביעי שלו במועד. וא"כ מהיכא תיתי שנגזור דהא גבי מודה ומי שבשאל לחכם לא גזרי היכא דלא היה להם פנאי אמו היכא דהיה להם פנאי ומהיכא תיתי שניגזור גבי נזיר ומצורע דמשמעא היכא דיש להם פנאי שהיה פוותן כוונם המצורע כדי ליטהר מקום טומאות וכן הנזיר תיכף שמביא קרבנותיו מגלח עצמו כדי לשתות יין וא"כ פשיטא דאין לחוש. לזה הוצרכו לומר דהתשאא היא שלא יגלח קודם המועד כדי לשהות הקרבנות במועד שהוא בטל ממלאכה. ולדברי רש"י ז"ל הדברים הם כפשטן דהיינו דהיה עולה על הדעת שלא יגלח במועד שמא יבא לשהות הקרבנות עד יו"ט האחרון:

ואי"ת לפי הס"ד של הגמרא דלא הפירו במתני' לנזיר ולמצורע אלא דוקא היכא שלא היה להם פנאי לגלח קודם המועד שלא עלו מטומאתם עד הרגל. א"כ מהיכא תיתי שנגזור דלמא יהיה לו פנאי ולא יגלח והלא לזה לא הותר לגלח במועד. י"ל דהם ישעה תלוקה אתם כדי לשהות קרבנותיו והוא שהדבר ידוע דתגלחת זו של מצורע שהיתה אחריה קרבנות ככר קדמה תגלחת אחרת ביום שנרפא נגע הצרעת מן הצרוע ואחרי כן סופר שבעה ימים ומגלח תגלחת שניה וכמו שמתבאר כל זה בדברי רבינו ריש פי"א מהל' טומאת צרעת יע"ש. וכל שלא גילח תגלחת ראשונה אינו יכול לגלח תגלחת שניה אלא צריך שאחר תגלחת ראשונה ישהה שבעה ימים ויגלח תגלחת שניה וכמו שכתב רבינו בהלוחו פרק דין ג' ואם שייר שתי שערות בתגלחת ראשונה וגלחן בשניה לא עלתה לו אלא תגלחת אחת בלבד והרי היא ראשונה. וכתב הר"ש בפי"ד ממסכת נגעים וסופר שבעה ומגלח ע"כ. וא"כ אפשר שזה ישהה תגלחתו הראשונה לכתחלה עד כדי שיהא יום השביעי במועד כדי שיביא קרבנותיו במועד שהוא בטל ממלאכה וזה לפי האמת חל שביעי שלו במועד אלא שהיה יכול לעשות תגלחת ראשונה בזמנה ואז היתה חלה תגלחתו שניה קודם המועד קמ"ל דלא גזרינן הכי. ומיהו כל זה ניחא גבי מצורע אבל גבי נזיר קשה שהרי אם שלמה נזירותו קודם הרגל אין בידו לדחות תגלחת שיבא ומנה בתוך המועד. ואם היינו אומרים דנזיר זה דמתני' איירי בנזיר טמא היה אפשר לומר דגם זה בידו לדחות תגלחת שיבא ומנה במועד שהרי תגלחתו דנזיר טמא לא היתה כי אם ביום השביעי לטהרתו וכמ"ש רבינו בפ"ו מהלכות נזירות דין י"א וא"כ היה יכול לדחות הטהרה כדי שיהא יום השביעי ברגל. ומ"מ כל זה נראה דוחק בעיני אבל הנכון הוא דהאסבר איסורא וזו טועה כדין והוספר דאף שיהיה לו פנאי לגלח קודם המועד יהיה מותר לגלח במועד ומר"א דניגזור דשום נזיר ומצורע לא יגלחו במועד משום גזרה זו קמ"ל דלא גזרינן:

ובגמרא אמרינן הניא כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד וכו' נזיר ומצורע אע"פ שהיה להם פנאי מותרים שלא ישהו קרבנותיהם ע"כ. ופירש"י שלא ישהו קרבנותיהם בתגלחתם עד לאחר הרגל דנזיר ומצורע אין מביאים קרבנותיהם עד לאחר גילוח כדכתיב בהו קרא הלכך לא קנסינן להו כדלא עבדי מקמי רגל דאמנין דלא עבור קמי רגל ולאו איסורי להו במועד נמצא שמשהין הקרבנות

לחם משנה

ושדה

מגדל עוז

ועושה כל תכשיטיה עד לקפלו במועד. פ"ק דע"ז ופרק קמא דמועד קטן (דף ט'):

הגהות מיימוניות

[ע] ת"ר כשם שאסור לגלח במועד כך אסור ליטול צפרנים במועד דברי רבי ור' יוסי מתיר כו' ובין עולא ובין שמואל פוסקים כר' יוסי במועד וכן פר"י אלפס וכתב גם כן דבמועד אפילו בגנוסטרי שרי וכן כתב ר' אברהם אב בית דין ולא אסרי בגנוסטרי אלא באבל אבל בתוה"מ שרי כדקתני ליה גבי שפה דלא שאני בין גנוסטרי לשאר מילי אבל הר"ר מאיר מאינגלשטר"א כתב שאשה שאירעה ליל טבילתה בתוה"מ לא תטול צפרניה בגנוסטרי בעצמה ושמא בסכין נמי אסור דדמי לגנוסטרי אבל אומרת לנכרית ליטול צפרנים אפילו בגנוסטרי דכיון דאמירה לנכרי שבות במקום מצוה לא גזרינן כדאיתא פרק הדר וכן כתב בספר התרומות וכתב ראבם אין לה נכרית תנקר תחת צפרניה יפה ותסיר כל לכלוך ונוטו מתחתם או תגלחם בשיניה או דרך שינוי שלא בספרים וסכין ע"כ. כתב באלפס שיש חולקים עליו ור"ל ואית מרבותינו דאסרי במועד נמי גנוסטרי אסור וראית מדקאמר רב שמן הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן בתוה"מ שקלי לטופריה בשיניה מכלל דבגנוסטרי אסור ולא היא ראם כן מדקאמר ש"מ תלת ת"ל לטיפור ארבע אלא

כא הזבים והזבות והנדות והיולדות [פ] וכל העולים מטומאה לטהרה בתוך המועד הרי אלו מותרין לכבס. *ומי שאין לו אלא חלוק [צ] אחד הרי זה מכבסו במועד. מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג הרי אלו [ק] מותרין לכבס במועד. וכן כלי פשתן [ר] מותר לכבסן במועד מפני שצריכין כיבוס תמיד אפילו נתכבסו ערב

א טור סי' תקל"ד סמ"ג לאוין עה:

כסף משנה

כא ומי שאין לו וכו' דע דבר"ם אלו מגלחין (דף י"ד) גבי מי שאבדה לו אבידה בערב הרגל אסור לכבס ברגל אע"ם דהטעם הוא משום דלא ידעי כ"ע דאנוס היה פריך מהי שאין לו אלא חלוק אחד שמותר לכבסו אע"ג דלא ידעי כ"ע ומשני הא אתמר עלה אמר מר בר רב אשי אזורו מוכיח עליו, ומפרש דהיינו לומר שאזורו הוא קבוע בחלוקו וכשהוא פושט החלוק ולובש חלוק אחר נוטל האזור מזה וקובעו בזה וזה שאין לו אחר מכבסו עם אזורו והרואה כשהוא מכבסו ואזורו עמו יודע שאין לו חלוק אחר. וכן פירש"י בס' כל הכשר (חולין ק"ח) ולפי זה יש לתמוה על רבינו והרי"ף והרא"ש לא הזכירו הא דאזורו מוכיח עליו. וי"ל שהם מפרשים אזורו מוכיח עליו כדפירש"י כאן דמי שאין לו א.א חלוק אחד כושטו ומתעטף בתכריכו והולך באזורו ועומד ומכבס החלוק ומודיע לכל שאין לו אלא חלוק אחד וכן פירש הערוך דלכי זה הא דאמריק אזורו מוכיח עליו להו הלכה הוא לומר שאם אין אזורו מוכיח עליו אסור לכבס אלא היינו לומר שכל שאין לו אלא חלוק אחד ומכבסו אזורו מוכיח עליו שאין לו חלוק אחר שהרי הוא חגור בלא חלוק דאלו דאמריק הא דהתיר עלה אמר מר בר רב אשי וכו' לאו למימרא שמר בר רב אשי אתא לפרושי דר"י לא התיר אא"כ אזורו מוכיח עליו דוקא דא"כ ה"ל לגמרא לאיתויי הא דמר בר רב אשי אגב מימרא דר"י בסמוך אלא היינו לומר דכי אקשו בני הישיבה על ר"י אמאי שרי לכבס מי שאין לו אלא חלוק אחד דהא איכא להסור מפני הרואים שאינם יודעים שאין לו חלוק אחר בני מר בר רב אשי דכל שאין לו אלא חלוק אחד כל הרואים שמכבסו יודעים שאין לו חלוק אחר שהרי רואים אותו מעוטף במקטורנו וחגור באזורו והשתא ניחא שלא הוצרכו הפוסקים להביא דברי מר בר רב אשי. אלא דלכאי איכא למידק דא"כ לא שרי ר"י אלא לכבסו ע"י עצמו דאז אזורו מוכיח עליו אבל לכבסו ע"י אחר ואפילו ע"י אשתו לא שהרי הרואים כניסת החלוק אינם רואים את בעליו חגור בלא חלוק. ואפשר לומר דאה"נ דלא שרי ר"י לכבסו אלא ע"י עצמו וליכנא דמי שאין לו אלא חלוק אחד יותר לכבסו ע"י עצמו משמע. וע"ל דמי שאין לו אלא חלוק אחד מסתמא אין לו מי שישמשנו והוא מכבסו ע"י עצמו ואז אזורו מוכיח

מגיד משנה

מפני שמזול הוא לה וכגמרא (דף ס'.) אלו הן תכשיטי אשה כוחלת ופוקסת ומעברת סרק על פניה ויש"ורם שם דאפילו זקנה מותרת ולזה פסק רבינו וכן בהלכות הביאו משנה כפשטה לפי שפתם הכל בכלל. עוד שם תניא ר' יהודה אומר אבה לא תסוד מפני שנוול הוא לה ותודה ר' יהודה בסיד שיכול לקפלו במועד שתפלהו במועד הע"פ שמגררה היא עכשיו שמחה היא לאחר זמן. ונראה שסיד שאינה יכולה לקפלו בתועד דת"ק שרי ליה ור"י אוסרו וכ"כ אבן גיאת ז"ל ופסק הלכה כת"ק. ולאותי מי שכתב דת"ק דמתני' ור"י לא פליגי דודאי סיד שאינה יכולה לקפלו במועד נוול הוא לה. ואפשר שזה דעת רבינו שכתב והוא שיכולה לקפלו במועד שאל"כ למה פסק כר"י ואולי פסק כר' יהודה מפני שלא מנו בברייתא בכלל תכשיטין לסוד בסיד.

כא הזבים והזבות וכו'. משנה באלו מגלחין (דף י"ד.) הזבין והזבות והנדות והיולדות וכל העולה מטומאה לטהרה הרי אלו מותרין לכבס וכו'. **ומי שאין לו אלא** וכו' מימרא שם כלשונה: **מטפחות הידים** וכו'. במשנה (דף י"ח.) מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג הרי אלו מותרין. ופי' מטפחות שמנגבין בהם את הידים שמתלכלכין תמיד וצריכין כבוס אע"פ שנתכבסו קודם המועד. ומטפחות הספרים נראה מן הירושלמי שהוא מטפחות ספרי הקדש. אבל יש מפרשים מטפחות אומני התספורת שצריכין לכבס אותן שהתירו לגלח במועד. ומטפחת הספג פי' שמתנגבין בהן כשרוחצין מן המרחץ כל אלו אע"פ שאינן של לבישה מתלכלכין תמיד. **וכן כלי וכו'.** מימרא שם בגמרא (דף י"ח).

אין

לחם משנה

ומודה רבי יהודה דליכא למאן דפליג עליה כיון שהקשו בגמרא בריש פרק האשה שהתאבלה (דף ע"ז) גבי ומודה ר' יהושע. והפשר לומר דתירי דקאמר ה"ה ז"ל דנא כלומר הוא ת"ק דמתני' ור' יהודה אבל ודאי דאיכא תנא אחר בעלמא דפליג עליה דר' יהודה ומשום הכי קאמר ומודה. עוד כתב ואולי פסק וכו' מפני שלא מנו וכו' וכי תימא הפשטא נמי דאית לן כר"י אמאי לא מנו בברייתא לסוד בסיד שיכול לקפלו דמודה רבי יהודה. וי"ל דלא רצה למנות אלא מילתא פסיקתא כוחלת ופוקסת וכו' דהוא בכל ענין אבל לסוד בסיד דאינו פסוק אלא דוקא היכא דיכול לקפלו לא תני.

אין

משנה למלך

קרבנות ואינן קריבים ביום השמיני כותנן לפיכך אמרו מגלח במועד דמוטב ליקרב זמן הקרבנה ולא לאחר ע"כ והנה מה שכתב דאין מביאין קרבנותיהם עד אחר גילוח גבי מצורע מקרא מלא הוא וכן גבי נזיר טהור טומאה מקרא מפורש הוא. אך גבי נזיר טהור לא הוזכר בכתוב תגלחת כי אם אחר הקרבנות. הן אמת דרש"י פירש לנזיר דמתני' בנזיר טמא וכת"ש רש"י (בדף י"ז) אך ראיתי להר"ן דאף שפירש דנזיר דמתני' מיירי בנזיר טהור כתב עלה דברייתא זו דנזיר ומצורע אינן רשאין להביא קרבן עד לאחר גילוח. ואפשר דס"ל להר"ן כר' אליעזר דאית ליה בפ"ו דנזיר דלאחר השחיטה היה מגלח ניאלא דהעולה והשלמים הוו אחר התגלחת ואף לר"י דאית ליה דלאחר השלמים מגלח מ"מ אפשר דס"ל כשכרה התוספות דאית להו התם דהשלמים קודמים לתודה ולעולם גבי נזיר טהור וא"כ ניחא דהתודה והעולה הוו אחר התגלחת ואף אליבא דרבינו שפסק בפ"ח מהלכות נזירות דתגלחת נזיר טהור היתה אחר כל הקרבנות כולם מ"מ כיון דאיכא מצוה לגלח בעוד תחת הדוד של השלמים ניחא שקרבנותיו תלויים בתגלחת. אך מ"מ רש"י ואינם קריבים ביום השמיני כותנן לא הבנתי כוונתו דהא השתא נמי אינם קריבים ביום השמיני שבות וחוש שהרי אין קיימין כתי שהיה לו פנאי לגלח וא"כ הרי עבר יום השמיני. והר"ן ז"ל כתב בקיצור הלכך לא קנסינן להו כי היכי דלא ניכסו קרבנותיהם ודברי רש"י צל"ע: **ודע** דאליבא דהר"ן ז"ל לא הוזכר במתני' דין נזיר טמא וכן הנגעת ראשונה דמצורע ואליבא דרש"י מתניתין איירי בנזיר טמא וגרסינן הנזיר והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו וקאי העולה לנזיר ומצורע אך אליבא דהר"ן לא קאי העולה כי אם למצורע ואליבא דרש"י לא הוזכר במתני' דין נזיר טהור וכן תגלחת ראשונה דמצורע ור' עובדיה ז"ל פירשה למתני' כהר"ן ובדברי רש"י בהלכות הרי"ף וכתב גם הרב הו"ט וא"ת פשיטא מפיים הר"ן ולא גזרינן דלייא אתי לשהויי קרבנותיו עד הרגל וכו' אבל כ"מ חשיק חברייתא דתנן בהדיא נזיר ומצורע א"ע פיה נהם פנאי מותרים שלא ישהו קרבנותיהם וכן פסק הר"ם ע"כ ולא ידעתי כוונתו וכי רש"י והר"ן לא ראו סוגיא זו והלא הם פירשוה לכך כברייתא אלא דאינהו קיימי במתניתין ופירשוה לפי הס"ד דלא מיירי אלא כשלא היה להם פנאי אבל אה"נ דלפי האמת מתני' איירי אפילו כשהיה להם פנאי וכבר כתבתי לעיל מה שהכריחם לרש"י והר"ן ולומר דאף כשחל שביעי במועד משמעין מתניתין דמותרים לגלח דהוה ס"ד דלא ליגלחו דאם מידושת דמתני' לא היה אלא היכא דהיה להם פנאי כמה נכתוק רבי ירמיה והוכרח לפסוק הדין מהברייתא תיפוק ליה ממתני' הן אמת דלרבינו עובדיה ז"ל קשה בדרכו לפרש משנה אליבא דהלכתא ודוק:

ודע דתגלחת ראשונה דמצורע נ"ל דמותרת במועד שהרי זה לא היה יכול לגלח מקודם שהרי מוסגר היה בתגלחת מקרא דוקאשו יהיה פרוע. ומה שלא הזכירו דין זה הוא מפני דאליבא דר' יוסי אין רואין את הנגעים במועד כדאיתא פ"ק דמ"ק ואף בחיתולו הכא ליטהר (כיין שיתבאר לעיל) ומה גם דאיכא תנא דאית ליה דרבי פ"ל כר' יוסי במוחלט ומשום הכי לא פירשוה ומתני' בתגלחת ראשונה כיון דאיכא פלוגתא וכי תימא הא משכחת לה כגון שראהו הכהן קודם הרגל וטהר את הנגע ומועד רוצה להביא נזירים ולהתגלח. וכן נמי משכחת לה שהביא נ"כ הנזירים קודם הרגל ולא נתגלח נזירים ותגלחת אינם מעכבין זה את זה וכמ"ש רבינו פי"א מהלכות טומאת צרעת דין ד' וכיון שפירש שם יתרן. הא לא קשיא כלל משום דאי מיירי בהכי אינם מותרים להתגלח כיון שהיה להם פנאי קודם המועד ודוקא גבי תגלחת ב' דאיכא קרבנות אמרינן דלא קנסינן להו משום שיהוי הקרבן אבל נזירים ודאי לא תשיבי קרבן כלל דהא קי"ל טהרת מצורע נוהגת בזמן וכה"ל בפני הבית ושלא בפני הבית. וכ"ת תיבוק ליה משום שיהוי הקרבנות התחרים הא לא קשיא דלא חיישינן לשיהוי אלא כבגיע זמנן של קרבנות דהיינו לאחר תגלחת וטבילה והזאה אבל אי מיירי כשלא הביא צפרים א"כ הביא ולא נתגלח א"ב עדיין לא הגיע זמן הקרבנות ואם תנו אומרים שלא יגלח במועד ליכא משום שיהוי הקרבן כלל. ואפשר דמשעם זה לא פירשו למתני' בתגלחת ראשונה משום דלפי האמת מתני' איירי אפילו כשהיה לו פנאי לגלח קודם המועד ומשום הכי אוקמוה למתני' בתגלחת שניה דאי בתגלחת ראשונה כל שהיה לו פנאי לגלח קודם המועד אינו מגלח במועד ודכתיבנא אבל לעולם דלעניין דינא דקיי"ל דרואין את הנגעים במועד לאחר שנזקק לטומאה וכ"ש במוחלט שנרפאה היא לטהרו (וכיון שהארכנו בזה נעיל כל שלא היה לו פנאי להגלח קודם המועד מגלח במועד)

ולכאורה היה נראה להביא ראיה לזה ממאי דאמרינן התם בגמרא מצורע מהו שינהוג נגעתו ברגל אמר אביי ת"ש והנזיר והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו הא בימי טומאתו נוהג. ופירש"י שינהוג נגעתו שלא יגלח שלא יבא אל התחיה ולא יגלח. והנה דינים אלו אינם אלא כמוחלט אבל בימי הסגרו לא לכלי כלי כתנחו. וא"כ כי שבוע הא בימי טומאתו נוהג מבמע דאית ליה דכי אמרינן העולה מטומאתו היינו מטומאת החלט לימי ספרו ומאי דקאמר לטהרתו הוא משום דקרא נמי קרי ליה טהור וכדכתיב ורחץ במים וטהר והיינו דטהור מליטמא בביאה ומגעתא מבכב ומושב ונכנס לפנים מן החומה אבל עדיין הוא אב הטומאה וטמאה אדם וכלים במגע. וכי תימא דלמא לעולם דסבירא ליה דמתניתין איירי בתגלחת שניה ומכל מקום פשט דכי היכי דבתגלחת שניה קאמר מטומאתו לטהרתו דמשמע דבימי טומאתו דהיינו ימי ספרו נוהג ברגל הכי נמי טומאה שנטהם בימי החלטו נוהג ברגל. הא ודאי ליתא דודאי משלם לא נסתפק בגמרא בטומאת המצורע אם נוהגת ברגל דהא ודאי פשיטא דכל הטמאים בטומאתם הם עומדין בין ברגל בין בשבת ולא נסתפקו אלא בשלוח ובתגלחת דכל אלו מדין אבלות נגעו בה דהיינו מוסגר ומובדל וכן נמי אסור בתספורת כאבל וזהו שרש"י לא פירש הנגעת בטומאה אלא באלו בלבד והטעם כמו שכתבנו וא"כ חוזר למה שכתבנו אי מתני' איירי בתגלחת שנייה מאי קאמר הא בימי טומאתו נוהג הא ודאי דנהיג אלא ודאי דמשמע ליה דמתני' איירי בתגלחת ראשונה וכמו שכתבנו. והנראה דהמקשן היה רוצה ללמוד דע"כ נוהג נגעתו ברגל מדאמרינן דהמצורע מגלח במועד ואם איתא דמצורע אינו נוהג למאי אצטריך לומר דהמצורע מגלח במועד הבתא הדינים המתחייבים כמצורע מדין תורה פרגל מבטלם ומותר לגלח ולהכנס לפנים מן החומה ברגל כ"ם היכא דחל שביעי שלו ברגל שיתגלח ודחו דס"ד דיגאר שמא

מגדל עוז

הזבין והזבות כו' עד נכבסו במועד פרק אלו מגלחין. ומטפחות הספרים עד מעיו"ט. פ' כתיא דתעניות:

הגהות מיימוניות

אלא ש"מ דבגנוסטרי שרי והא דנקט בשינויה משום דגנוסטרי בבי מדרשא לא שכיחא עכ"ל. וכס"ה כתב וכן נראה עיקר, ע"כ: [פ] פירש רבינו אברהם אב ב"ד לאיתויי בעל קרי שראה קרי במועד ובעלת הכתם שמצאתו במועד ואע"ג שהתירו לכל אלו לכבס **לא יכבס אלא אחד** אפילו אית ליה תרי דמכנפי כדאיתא התם מורי רבינו ע"כ: [צ] ירושלמי בעון קומי רבי יוסי בגדי קטנים מה הן אמר לון בגו שאין לו אלא חלוק אחד דמי כלומר דרכן של קטנים לדתלכלך בטיט ובצואה תדיר ומיהו לא יכבס אלא אחד ע"כ: [ק] תנ"א בתוספתא אע"פ שהתירו לספר במועד לא יספר ברה"ר אלא בצינעא אע"פ שהתירו לכבס לא יוליך כלים לכובס אלא מכבס בצינעה בתוך ביתו וכל אלו שמכבסים במועד מכבסין כדרכן אפילו בנחר וחול ולמועד לא בעי בצינעה מפני כבוד המועד שאין מתכבסין יפה בבית כגון על הנהר וראיה מבר הדיא דאמר לדידי חזי לי ימה של טבריה דמפקי לה משיכלי מנא דכיתנא אלמא דהא דשרי לכבס במועד מותר אפילו בפרהסיא עכ"ל מהר"ם: [ר] וכן פסק רבי אברהם אב ב"ד כר' יוחנן ודלא כרבה דפריך ליה לר' יוחנן ממתני' דס"ל דאסור וכן פסק ריב"א אבל מהר"ם ס"ל דאסור לכבס כלי פשתן במועד דאביי ורבא דהוו בתראי סבירא להו דאסור לכבס כלי פשתן בם עד ולא סבירא להו כר' יוחנן דמתיר ה"ם אביי מקשה אההיא דאנשי טבריה מאן ליטא לן דברצון חכמים עשו ואע"ג דלעיל מתרץ אביי דלא תקשה לר' יוחנן ממתניתין. ע"כ: [וז"ל הטור סי' תקל"ד וכל כלי פשתן מותרין לכבסן וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהגו כן

כב אין עושין וכו'. פ"ק (דף י'.) אמר רבה פרקמטיא כל שהיא אסור ואמר רבה ובדבר האבד מותר. ובירושלמי הדא שיירתא שרי למזבן מינה בחולא דמועדא וכתב בהלכות וגם הגאונים ז"ל כהנוהו. ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש שמותר לקנות מן השיירא אפילו כדי להשתכר ולעשות סחורה וכן פי' הראב"ד ז"ל וקנה שמפרשים שהעברת ריוח נקרא דבר האבד ומכאן יצא להם שמותר להלוות ברבית לעכו"ם בחולו של מועד והטעם בזה לפי שאין בכל אלו מלאכה גמורה שתהיה אסורה אפילו ביו"ט ואין כאן אלא מקח וממכר שאסור מדבריהם ביו"ט נראה שמא יכתוב ובחולו של מועד התירו מפני העברת הריוח. אבל הרמב"ן ז"ל כתב שלא התירו לקנות מן השיירא אלא מה שהוא צריך לתשמישו ואם לא יקנהו מן השיירא ויצטרך לקנות אחר המועד יקנה ונפסד שלא ימצאהו בערך שמוצאו עכשיו אבל כדי להרויח ולעשות סחורה בודאי אסור לפי שהעברת ריוח אינו כדבר האבד ולפיכך אסור להלוות לנכרי ברבית ע"כ דבריו. ולהכרע ממנו דברי הכל מותר וכן מותר לו לזקוף הוצאו כדי להכניס מה שהוא חייב לו שכל זה בכלל דבר האבד הוא לדברי הכל: ואין לוקחין וכו'. משנה פרק מי שהפך (דף י"ג.) אין לוקחין עבדים בתים ובהמה אלא לצורך המועד ופירשו אין זה בלוקח מן השיירא אלא בלוקח כדרכו. ונראה לי פירושם שאלו הדברים כיון שהוא צריך להם אע"פ שאינו צריך להם במועד רשאי הוא לקנותן לפי שפנקה וממכר אינו אסור דבר תורה אפילו ביו"ט ולפיכך במועד כל שהוא צריך לו או להשתכר שמוצאו בזול לפי דעת רבינו והר"ם ז"ל מותר הוא לקנותו אבל בתים ועבדים ובהמה כיון דאוושי ואוושא מלתא לא התירו לקנות אלא לצורך המועד או לצורך המוכר כמו שיתבאר לפנינו. זה נ"ל בפירוש שנחנו לחלק בין אלו לשאר דברים ושדות וכרמים דאוושא מלתא נ"כ איכא למימר דאין לוקחין ומתני' לא תנא להו לפי שאין לומר בהן לצורך המועד ולא תנא מה שצריך לעשות בו מלאכה קודם שיהנה ממנו:

כג מוכרי פירות וכו'. משנה שם (דף י"ג:) מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד והטעם שכל שאומנתן בכך כל השנה בעו צנעה אע"פ שהוא לצורך המועד והו שהזכירו מוכרי: ביצד היתה ההנות. ברייתא בגמרא מגות הפתוחה וכו' קרוב ללשון רבינו וגם עיו"ט האחרון של חג ופירש רבינו של חג הסוכות וכן הוא דבריו לפי שיו"ט האחרון של חג הסוכות הוא רגל בפני עצמו ומעטרין את השוק לכבוד הרגל משא"כ ביו"ט האחרון של פסח: מוכרי תבלין מוכרין כדרכן בפרהסיא וכו'. גם בגמ' דרב יהודה פרא לנושי הבלין כי אורחייהו ומטורם בהלכות והטעם שדבר ידוע שהבלין לצורך קדרת היום לוקחין אותם. כל שאסור לעשות במועד אינו אומר לנכרי וכו'. ברייתא שם (דף י"ב:) כל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה:

כד וכל שאסור וכו'. שם (דף י"ב:) מפורש שאם אין לו מה יאכל עושה כדי פרנסתו וכבר מבר לבעלה: ומותר לעשיר לשכור פועל עני וכו'. שם (דף י"ג.) בעו מיניה מרב נחמן שכר פעולה שאין לו מה יאכל מהו, וכהלכות כלומר מהו לשכור את הפועל לעשות מלאכה שאינה לצורך המועד כדי שיטול שכרו שאין לו מה יאכל ואסקינן דשכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי: וכן לוקחין דברים וכו'. שם במשנה אין לוקחים בתים וכו' אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל:

כה שוכרין השכיר וכו'. ברייתא שם (דף י"ב:) מקבלין קבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא ישקול ושלא ימדוד ושלא ימנה כדרך שהוא עושה בחול: נכרי שקבל קיבולת וכו'. שם אמר שמואל מקבלי קיבולה בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר והני מילי בשבתות וימים טובים דלא אזלי מדוכתא לדוכתא אבל בחה"מ דשכיחי

מוכיח עליו ולפיכך התירו לכנסו ולא נחנו דבריהם לשיעורים לחלק בין מכנסו ע"י עצמו למכנסו ע"י אחר:

כג וערב יו"ט האחרון של וכו'. כתב הרב המגיד דאתא לאפוקי מיו"ט האחרון של פסח. נראה דהיינו לענין עיטור השוק בפירות אבל לענין למכור בפרהסיא ולפתוח כדרכו אפילו פתוחה נראה"ל גם בערב יו"ט אחרון של פסח מותר:

נהרות

ערב יום טוב: **כב** [א]אין עושין סחורה במועד בין למכור בין לקנות. ואם היה [ס] דבר האבד שאינו מצוי תמיד לאחר המועד כגון ספינות או שיירות שבאו או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול או לקחו ביוקר הרי זה מותר לקנות או למכור. ואין לוקחין בתים ועבדים ובהמה אלא לצורך המועד: **כג** מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד. כיצד אם היתה החנות פתוחה לזוית או למבוי פותח כדרכו. ואם היתה פתוחה לרשות הרבים פותח אחת ונועל אחת. וערב יום טוב האחרון של חג הסוכות מוציא ומעטר את השוק בפירות בשביל כבוד יום טוב. מוכרי תבלין מוכרין כדרכן בפרהסיא: **כד** [ב]כל שאסור לעשותו במועד אינו אומר לנכרי לעשותו. וכל שאסור לעשותו במועד אם אין לו מה יאכל הרי זה עושה כדי פרנסתו. וכן עושה סחורה כדי פרנסתו. ומותר לעשיר לשכור פועל עני שאין לו מה יאכל לעשות מלאכה שהיא אסורה במועד כדי שיטול שכרו להתפרנס בו. וכן לוקחין דברים שאינם לצורך המועד מפני צורך המוכר [ג]שאין לו מה שיאכל: **כה** שוכרין השכיר על המלאכה במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא ישקול ושלא ימדוד ולא ימנה כדרך שהוא עושה בחול. [ד]נכרי שקיבל קיבולת מישראל אפילו היה חוץ לתחום אינו מניחו לעשותו במועד. שהכל יודעין שמלאכה זו של ישראל ויחשדו אותו שהוא שכר את הנכרי לעשות לו במועד. שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר ובין הקבלן ולפיכך אסור:

נהרות

א טור סי' תקלט סמ"ג לאוין עה: ב טור סי' תקמג סמ"ג שם: ג טור סי' תקמב: ד טור סי' תקמ"ג:

לחם משנה

כב אין עושין סחורה במועד וכו' ואין לוקחין וכו'. כתב ה"ה ז"ל ופי' אין זה בלוקח וכו'. ופשט הלשון משמע דר"ל דלא איירי בלוקח מן השיירא דבלוקח מן השיירא ודאי דאפילו עבדים ובהמה לוקחין ואם זאת היתה כונתו קשה דלמטה כתב ולפיכך במועד וכו' או להשתכר שמוצאו בזול לפי דעת רבינו ז"ל נראה דהיינו ודאי קונה דשיירא כמ"ש למעלה בשם רבינו והראב"ד ז"ל ועל זה אמר אבל בתים ועבדים כיון דאוושו וכו' משמע דבתים ועבדים אפילו קנייה בשיירא לא מהני וא"כ קשה מדידיה אדידיה דהוא לא רצה להעמיד המשנה בכך משום דס"ל דבשיירא לוקחים אפילו עבדים כמ"ש בתחלת הלשון. לכך יש לומר דמאי דכתב ופי' וכו' ר"ל דלא נטעה דמאי דכתב לצורך המועד הוא בלוקח מן השיירא כלומר דבעינן תרתי שיהא לוקח מן השיירא ולצורך המועד אבל בשאר דברים בשיירא לבד סגי דהא ליתא אלא דלצורך המועד סגי אפילו בבהמה ועבדים ובשאר דברים דצריך לו שלא לצורך המועד אפילו לוקח כדרכו או להשתכר סגי. וכל זה הוא שלא כדעת הרמב"ן ז"ל דלדבריו לא סגי חדא מהני אלא תרתי בעינן שיהא צריך לו ושיקנה מן השיירא כמ"ש ה"ה ז"ל לדעתו לעיל. וא"ת לדעת ה"ה ז"ל איך אמרו מוכרי פירות מוכרים לצורך המועד בצנעה אפילו שלא לצורך המועד כיון דצריך לו סגי כמו שהקשו התוס' ז"ל. וי"ל דרבותא אשמעינן דאפילו לצורך המועד צריך בצנעה וא"כ הא דנקט לצורך המועד לרבותא נקטיה זו היתה כונת ה"ה ז"ל ומ"מ

משנה למלך

שמא יגהה קמ"ל. ומ"מ לא נתיישבה דעתי בפירוש זה. והנכון הוא דאביי סבור דמנורע דמתני' טולל בין מנורע מתוך כחלטו וכא לכפיר תגלחת ראשונה וכן לאחר ימי ספרו שכיא תגלחת שניה ומאי דקאמר מטומאתו לטהרתו שייך בשני התגלחות אם בתגלחת ראשונה דהיינו מכחלטו לימי ספרו ואם בתגלחת שניה דהיינו מימי ספרו לטהרתו הגמורה. ועל זה רצה להוכיח דמדקתני מטומאתו לטהרתו מוכח דדוקא כשעולה מותר לגלח הא כשהוא בטומאתו לא וע"כ טעמא הוא משום דטבע נרעתו ברגל דאי משום כרגל עצמו דאסור לגלח פשיטא דהכא שרי שהרי לא היה יכול לגלח קודם המועד שהיה מנורע. ועל זה דחו דלמיותא נקטיה. ותיובתו לך אם נאמר דמתני' לא איירי אלא בתגלחת שניה נראה דיש ליישב דנקט' כמו אם מנורע טובא נרעתו ברגל ואם טובא פשיטא דמותר לגלח וליכא איסורא משום מועד דהא לא היה יכול לגלח קודם המועד ועל זה השיב אביי מדתנן המנורע כשעולה מטומאתו לטהרתו וגירסת אביי היתה כגירסת רש"י והר"ן ועל זה רצה להוכיח דאם איתא דאינו טובא ליתני והמנורע לבד והיה כולל בין כשהוא בטומאתו בין כשעולה מטומאתו ומדנקט כשעולה משמע דבימי טומאתו אסיר ועל זה דחו דלרבותא נקטי כשעולה לומר לא מיבעיא בימי טומאתו דלא נכיג ופשיטא דשרי לגלח במועד אלא לטהרתו ניגוור שמא ישהא קרבנותיו קמ"ל: וי"ע דמשוגיא זו יש להוכיח דגירסא במתני' הוא כגירסת רש"י והר"ן דגרסי והמנורע כשעולה מטומאתו לטהרתו ולא כגירסת רבינו ז"ל דגרים וכשעולה מטומאתו לטהרתו והוא מלתא אחריתי וכמו שנבאר. וא"ת אביי דרצה להוכיח ממתני' דמנורע נוהג נרעתו ברגל מה היה סובר בטעמא דמתני' דקתני דמתיר והמנורע מותרים לגלח פשיטא וכי גרעי מהבא ממדינת הים ויוצא מבית האסורים דהא לא עלה בדעתו טעם זה דשמא ישהא שכתבו רש"י והר"ן. וי"ל דהוה ס"ל דאצטריך מתני' לאשמועינן בהני דאפילו היה להם פנאי מותרים לגלח משום שיהוי מצוה דקרבנות אך לא עלה בדעתו דלכתחלה ישהה אדם קרבנותיו ואיגזור אטו הא. ואפשר עוד לדחות ולומר דלעולם היה יודע אביי דמאי דאצטריך מתני' לגמרנו דנזיר ומנורע מגלחין הוא דלא נימא דלא יגלחו משום גזרה דדלמא ישהו קרבנותיהם אלא פרכה לנפשה דאכתי לימא סתמא והמנורע והיה כולל הכל ומדנקט כשעולה משמע בבא לטעם ופירש דאי לא הוה קאמר כשעולה הייתי אומר דדוקא המנורע מגלח אבל לא כשעולה משום דלמא ישהה וכמו שכתבנו:

ברור לעניינו דנראה לי דתגלחת ראשונה של מנורע כל שהגיע זמנה במועד הרי. ורבינו ז"ל כתב לעיל בפסקין דין י"א ומטהרין את המנורע והנה טהרת המנורע הוא הבאת הצפרים והוא הדין ע"כ איכא תגלחת דאי לא לא נטהר דהא תגלחת מעכב כמבואר. ולומר דיהיב הצפרים ויזה ואחר כך יתגלח לאחר המועד הא ליתא דהא מבוס גרמי רבים נגעו בו ואי לא מהני ליה הבאת הצפרים

הגהות מיימוניות

בן ואין להתירם. עכ"ל]: [ס] ומשמע בירושלמי דפרק מי שהפך דאין קרוי דבר האבד אא"כ פוחת מן הקרן דגרסינן אמר ר' יוסי בר' בון אגרא וקרנא קרן הוא אין ידע דאי לא מיזבן והוא פוחת מקרנא יזבן ואי לא לא יזבן וכן משמע מהכא טעובדא דרבינא דהוה מסיק זוזי בבני אקרא וכו' אסנם אם מוכר כדי שיהיו לו כ.וכנים בריוח כדי לרוציא בשמחת המועד מותר כדאשכחן בירושלמי דפרק מי שהפך דגרסינן רבי יונה בוצריה הוה ליה סברין אתא שאל לרב הונא כהו מזבנהן במועדא א"ל שרי מדרי את מועדא פי' לשבוח במועד שתי את קונדיטון. ועל ההלואה שעושין במועד כתב ר"ת בתשובה שלא היה נראה לו לאסור משום פרגמטיא אלא משא ומתן של סחורה ולא הלואות והיא דרבינא דמסיק זוזי בבני אקרא דלא שרי ליה רב אשי אלא משום דבשאר ימים לא משתכחא ליה אותה הלואה היתה בעין פרגמטיא שהיה נותן להם מעות בזין כדי להרויח וכו' אבל הלואות שלנו אינו כעין פרגמטיא ושרו ע"ב. וכתב ר"י מאור דר"ת

מגדל עוז

אין עושין סחורה עד או לקנות. פ"ק דמ"ק (דף י'): ואין לוקחין בתים עד סוף כב'. בכל פ' מי שהפך אם ויתו (דף י"ג):

דפכימי איני דאלי מדוכהא לדוכהא אסור. ודע שקבולא זה הוא דוקא קטלא קרקע וכל שאסור בשבת בתוך התחום אסור בתועד אף חוץ לתחום אבל מה שמותר בשבת אפילו בתוך התחום אף ספק שמותר בתועד ולא הולרך רבינו לבאר זה לפי שפשוט הוא וכבר נתבאר פרק שני מהלכות שבת מה שמותר בשבת אפילו חוץ התחום ושם הארכתי:

פ"ח א נהרות המושכין מן האגמין וכו'. פ"ק (מ"ק ד') מימרא על משנה משקין בית השלחין נהרות המושכין מים מן האגמים מותר להשקות מהן במועד. וכהל' והוא דלא פסקי ומוכיח כן שם ופי' נהרות קטנים שהיים שלהם נמשכים מן האגמים דהיינו מי גשמים מותר להשקות מהם. והוא דלא פסקי פי' שאין אותו נהר שוסק מן האגם אלא עדיין נמשך ממנו לפי שאם פסק שמא יבא למלאת כדו להשקות והוי טורח יתר:

וכן הבריכות וכו'. בברייתא שם הבריכות שנתמלאו מים מעיו"ט אסור להשקות מהן בחולו של מועד ואם היתה אמת המים עוברת ביניהן מותר אמר רב אשי אע"ס שאין רוצה של שדה אותה מלוחה אמת המים ביום אחד ולזה סתם רבינו: וכן בריכה וכו'. שם ת"ר בריכה שנטפה משדה בית שלחין זו מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת והקשו והא עבידא דפסקה ותירץ ר' ירמיה ועדיין היא מטפטפת ואמר אביי והוא שלא פסק מעין הראשון:

ב ערוגה שחציה וכו'. שם יהר על כן אמר ר' אליעזר בר"ש שאפילו ערוגה אחת חציה גבוה וחציה נמוך לא ידלה ממקום נמוך וישקה במקום גבוה: מותר לדלות וכו'. מסקנא דגמרא שם (דף ד':) ובהלכות ומדלין מים לירקות כדי לאכלן ואם בשביל ליפותן אסור והטעם שכל שהוא צריך לצורך המועד אפילו טורח גדול מתירין בו אבל אם אינו לצורך המועד אין מתירין להן הדלאה שהיא טורח גדול ואפילו דבר האבד כמזכר ראש פ"ז ובברייתא לאו דוקא כדי ליפותן אסור אבל אם היו נפסדין מותר בהדלאה אלא כל שאינו כד לאכלן הרי הוא כבית השלחין שאין מתירין ב טורח יתר כך כתבו ז"ל וברור הוא בדברי רבינו

ג אין עושין עוגיות וכו'. שם (דף ב' ודף ד':) משנה ואין עושין עוגיות לגפנים ובגמרא ובהלכות והכי מילי מדמי אבל עתיקי שרי ופירוש עוגיאות הרלין בעקרי הגפנים כדי שיתמלאו מים ופירש רבינו עתיקי אם היו עשויות ונתקלקלו וכן הוא כדבריו שאם נסתמו לגמרי ואין מקום נוטא נכר ודאי אסור שהרי זה כעושה אותן מתחלה כך כתבו ז"ל. עוד כתבו שאין מותר להעמיק בהן יותר ממה שהיו. וכן אמת המים וכו'. במשנה אין עושין את האמה בתחלה בתועד ומתקנין את התקולקלת ובגמ' מאי מקולקלת אמר ר' אבהו שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה פירש"י ז"ל שיעור אמה ששה טפחים ואם היתה עמוקה ששה ונתמלאת עפר עד שאינה עמוקה אלא טפח מותר להעמיקה כשיעור ראשון אי נמי אפילו לא חסר בה עדיין אלא טפח מעמיקה עד ששה ע"כ דבריו. ובגמרא בעיא חצי טפח על שלשה לא כלום הוא טפחים על שנים עשר נמי לא טפחים על שבעה מהו תמשה קא מעמיק או דלמא כיון דאיכא טפח יתירה איכא טירחא שפי תיקו. ופסק רבינו להקל לפי שהוא בשל דבריהם ולקולא: ומושכין את וכו'. משנה שם (דף ו') ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את השדה כולה זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד והכתים מתירין בזה וכזה ובגמרא אמר רב הונא ואם היתה שדה מסוגנת מותר ופירש בהלכות דלראב"י נצרכה, ופירוש מסוגנת לחה ואין בה טורח יותר ובסקו בהלכות כר"א ומחלוקת היא בין הגאונים וה"ר יצחק אבן גיאת הכריע גם כן כמותו. ופי' משנה זאת בבית השלחין היא ואין שם לא ירקות ולא זרעים אלא אילנות לבד והתשכה המים מאילן לאילן מספיק להם וכן נראה מדברי רבינו שכל מה שהזכיר בפרק זה נמשך אחר בית השלחין המוזכר בראש הפרק: ומרביצין את וכו'. דע שדעת רבינו והלכות שזה שאמרו בגת' שם האי הרבצא שרי לתרבולי בחולא דמועדא ר"ל בשדה בית הבעל והשקאה מועטת ודמו בגמרא שם זה לדעת ראב"י וכן נדאה בהל' ומה שהזכיר רבינו ומרביצין את השדה ר"ל בשדה בית השלחין והוא נמשך אחר ראש הפרק והיא ברייתא הנזכרת פ' מי שהפך (דף י"א:) גבי אבל ותרבילין הא שדהו תשתגיע לעונת מים בלו ובירים לפי שהוא דבר האבד אפי' קודם זריעה ולזה נתכוון רבינו בכאן ובזה נסתלקה השגת הר"א ז"ל שהקשה איך פסק רבינו כראב"י ופסק שמרבילין את השדה וגת' דחו הא דהרבילא לדעת ר"א כמזכר למעלה וכן תירץ הר"א ז"ל כדעת ההלכות ועיקר:

פ"ח א נהרות המושכים מן וכו'. כתב ה' המגיד פי' שאין אותו נהר שוסק מן האגם וכו' וכך פירש"י, משמע שאם הוא שוסק אע"פ שיש בנהר זה שפע מים רבים שלא יוכל לבא במועד לצורך דלי אסור להשקות ממנו וטעמא דחיישינן שמא ישפה ויתשוב שלא יצטרך לדלי ואחר כך יצטרך לדלות בדלי והוי טרחא יתירא ולפיכך אמרו מילתא פסיקתא דליכא לתיפלי דכל שלא פסק ס"ס לבא לצורך דלי:

פרק שמיני

א נהרות *המושכין מן האגמים מותר להשקות מהן בית השלחין במועד והוא שלא פסקו. וכן הבריכות שאמת המים עוברת ביניהן מותר להשקות מהן. וכן בריכה שנטפה מבית השלחין ועדיין היא נוטפת מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת. והוא שלא פסק המעין המשקה בית השלחין העליונה: **ב** ערוגה שחציה נמוך וחציה גבוה לא ידלה ממקום נמוך להשקות מקום גבוה מפני שהוא טורח גדול. ומותר לדלות מים להשקות הירקות כדי לאכלן במועד. ואם בשביל ליפותן אסור: **ג** אין עושין עוגיות בעיקרי הגפנים כדי שיתמלאו כים. ואם היו עשויות ונתקלקלו הרי זה מתקנם במועד. וכן אמת המים שנתקלקלה מתקנין אותה במועד. כיצד היתה עמוקה טפח חופר בה עד ששה. היתה עמוקה טפחיים מעמיקה עד שבעה. ומושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה. ואם היתה שדה לחה מותר להשקות את כולה *ומרביצין את השדה במועד. שכל הדברים האלו אין

א מור סימן תקלז סמ"ג לאוין עט.

השגת הראב"ד

*ומרביצין את השדה במועד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל משנת ראב"י אני רואה בכאן דראב"י הוא דאמר שלא ישקה כל השדה והוא אמר נירי זרעים דלא שתו קודם המועד לא ישקה אותם במועד וחכמים מתירין בזה ובזה בין באילן בין בזרעים והכי איתא בירושלמי. וזה המחבר תופס דברי ראב"י ולא ידעתי מי עשאו מכריע על דברי חכמים ואם יאמר רב יהודה סבירא ליה כראב"י הלא רבא למד יותר מדברי חכמים. ואם יאמר כלא הקשו על רבא מגריד ועמדה קושיא לפי שלא נתקן בגריד ודמו הרבילא לשדה גריד שהוא אסור להשקותו א"כ לתה אמר שמרבילין את השדה במועד. וסוף דבר כל הדברים צריכין תקון גדול עכ"ל.

משנה למלך

הנפרים והזאב כיון דליכא גילוח לאיזה תכלית יביא נפרים בתועד. ותיהו נראה דדוקא כשהל ספרתו במועד אבל אם נטהר מיקודם לכן מגלח כיון שהיה לו פנאי תקודם המועד ולא דמיא לתגלחת שניה דאיכא שיהוי קרבנות. ומכאן הוכחה למה שכתבת לעיל דלא קיי"ל כר' יוסי דאית ליה דאין רואין נגעים במועד אף כמוהלע דהא לפי מה שכתבנו דין זה דישהרין את המצורע לא משכחת לה אלא כשנרפא הנגע במועד וכדכתיבנא. ותיהו עדיין י"ל דאף שנרפא קודם הרגל מותר לגלח במועד משום דע"כ לא אצטריכו בגמרא לומר טעמא דשיהוי קרבן אלא דוקא בתגלחת שניה משום דבתגלחת היה קודם הקרבן וא"כ היה מן הדין דכל שהיה לו פנאי לגלח קודם התועד ולא גילח שיהיה אסור לגלח במועד אלא דמשום שיהוי קרבן שרינן ליה. אבל בתגלחת ראשונה שהיתה אחר הבאת נפרים והזאה אף שנטהר קודם התועד כל שלא הביא נפרים לא קרינן ביה שהיה יכול לגלח ואף שהיה בידו להביא נפרים מ"מ לגבי תגלחת לא קרינן שהיה בידו לגלח. והרי גבי מנודה ומי שנשבע שלא לגלח כתבו מן הראשונים ז"ל דאף שהיה בידו ליטאל על נדרו קודם המועד וכן לגבי לבעל דינו מ"מ כיון שלא היה בידו לגלח מעילא אלא ע"י מעשה מותר לגלח במועד. וא"כ הכא נמי כיון שלא היה בידו לגלח כי אם אחר הבאת נפרים הסיב דאין בידו לגלח. ולפי זה מניעו למימר דהא דמטהרין את המצורע במועד אתיא אף כר' יוסי דאית ליה דאין רואין את המוחלט במועד ומיירי בשנטהר קודם המועד ובשהא בתועד מביא נפרים ומזין עליו ומתגלח

הכלל העולה מה שנראה לי הוא דדוקא היכא דנרפא הנגע במועד מתגלח והיכא דנרפא קודם התועד אם הביא הנפרים קודם המועד אסור לו לגלח במועד כיון שהיה בידו לגלח קודם המועד. אך אם לא הביא הנפרים קודם המועד זה תלוי במחלוקת דגמ"ד דמנודה ומי שנשבע שלא לגלח דלא סוחר אלא כמי שלא היה בידו לישאל על נדרו או על נידויו אבל אם היה בידו אסור ה"נ אסור לגלח כיון שהיה בידו להביא נפרים ולגלח. אך למ"ד דלעולם שרי לגלח בתועד ה"נ שרי ומחלוקת זה נתבאר בארוך בעא"ח. ונזיר טמא ונזיר טהור פשיטא דמותרים לגלח במועד אף שהיה בידם לגלח קודם המועד דהא איכא לטעמא דשיהוי קרבנות כמבואר:

לחם משנה

ות"מ אינו מהוור דתנין לו דבלוקח מן השיירא אינו מותר לקנות עבדים ובהמה כיון דסוף סוף מתניתין לא משתע ליה אלא בלוקח כדרכו עוד כתב ולא מנה מה שצריכין לעשות בו מלאכה וכו' כוונתו דאפילו אסור דלקח כרם לבצור או שדה לקצור דכבר אהני ליה לצורך המועד מ"מ נ"ל דלא רצה האנה להשמיענו בדבר שצריך לעשות בו מלאכה קודם שיקנה ממנו:

פ"ח ג ומרביצין את השדה וכו'. וא"ת לדעת רבינו ז"ל דהרבלה בבית הבעל אסורה ובבית השלחין מותרת א"כ כשהקשו בגמרא (דף ו':) תרי ברייתות חדא דאמרה מרבילין שדה לבן בשביעית אבל לא במועד וחדא דאמרה מרבילין בין בתועד בין בשביעית אמאי לא תירץ דהך דמתניהין בין במועד איירי בבית השלחין ואחריתי הוי שדה לבן ואתאי דהקו ואמרו הא ראב"י הא רבנן. וי"ל דמשמע ליה לגמרא דהך תרבילים בין במועד הוי כולל בין שדה לבן בין בית השלחין:

מגדל עוז

פ"ח נהרות המושכין עד מעמיקה עד שבעה. פ"ק דמ"ק (דף ב') : ומושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה כל השדה ואם היתה שדה לחה רותר להשקות כולה ומרבילין את השדה במועד שכל הדברים האלו אין בהן טורח יתר: כתב הראב"ד ז"ל משנת ראב"י אני רואה וכו'. ואני אומר כי הלכה זו עיקרה פ"ק דמ"ק ור"מ ז"ל פסק ועתד בשיטת רבותיו דכי ילחק בר' יהודה ן' גיאת ותלמידו ר"י אלפס ותלמידו רבינו יוסף הלוי ן' מגאש רבו של ר"מ ז"ל ויפה עשה שתייב אדם לומר בלשון רבו, והראב"ד ז"ל עמד בשיטת בעל התאור והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות אמר שזו מחלוקת ישנה היא ובעל הלכות גדולות ז"ל הוא שפסק כן אבל דעתו הוא ז"ל כמו שכתב ר"י

הגהות מיימוניות

דר"ת מתיר ורוב בני אדם נוהגים כן אין בידי לאסור והמחמיר תבא עליו ברכה ע"כ. וכתב בעל ס"ה והיה רגיל לומר למלוין בחוה"מ שיקחו הרבית של אותו השבוע -פיר העכו"ם ויוציא אותו ליתרון שבחת י"ט כי ההיא דירושלמי דלעיל וראבי"ה כתב שקבל מאביו רבינו יואל הלוי שמותר להלוות במועד ברבית דזימנין דלא משכח להלוות והוי כדבר האבד ואע"פ שאין נפסד בקרן אלא בריוח שרי כרבי יוסי דאסר בירושלמי שהית יינו בתוך הבור שלא יאבד כל עיקר דחייש אפילו להפסד מועט ודלא כר"י דאסר יאבד דבר מועט ואל יאבד דבר מרובה ודמי להא דרביגא דאמר זימנין דלא משהכחא להו ולא

אין בהן טורח יותר: ד *זרעים שלא שתו מלפני המועד לא [א] ישקה במועד מפני שהן צריכין מים רבים ויבא לידי טורח יותר. ומותר להסב את הנהר ממקום למקום ולפתוח נהר שנסתם. "בורות שיחין ומערות של יחיד אם היה צריך להם חוטטין אותן ושפין את סדקיהם אבל אין חופרין אותן לכתחילה. וכונסים לתוכה מים אע"פ שאינו צריך להן. *"ועושין נברכת במועד: ה "עכברים שהן מפסידין את האילנות צדין אותן במועד. בשדה האילן צד כדרכו. כיצד חופר ותולה המצודה. ואם היה שדה לבן סמוך לשדה האילן צדין אותן בשדה הלבן "בשינוי כדי שלא יכנסו לשדה האילן ויחריבוה. וכיצד צד בשינוי נועץ שפוד בארץ ומכה בקורדום ואחר כך מנתקו ונמצא מקומו גומא: ו "כותל גנה שנפל בונהו מעשה הדיוט או גודר אותו [ב] בקנים וגומא וכיוצא בהן. וכן אם עשה מעקה לגג בונה אותו מעשה הדיוט. [ג] אבל כותל חצר שנפל בונהו כדרכו. [ד] ואם היה נוהה* סותרו מפני הסכנה ובונהו כדרכו: ז בונה אדם "איצטבא לישב או לישן עליה. הציר והציטור והקורה והמנעול והמפתח שנשברו [ה] מתקנן במועד כדרכו בין בשל ברזל בין בשל עץ. שזה הפסד גדול הוא שאם יניח הפתח פתוח ודלתות שבורות נמצא מאבד כל מה שבבית. וכבר בארנו כל שיש בו הפסד אינו צריך שינוי: ח "אין חופרין קבר להיות מוכן למת שימות *ואין בונין אותו. אבל אם היה עשוי הרי זה מתקנו במועד. כיצד מוסיף במדתו או מקצר ממדתו כדי שיהיה נכון לעת שיקבר בו

*מסתמא בגמ' גורה:

א טור סי' תקלז וסמ"ג לאוין עה: ב טור סי' תקלז: ג שם: ד טור סי' תקמ: ה טור סי' שם: ו טור סי' תקמז סמ"ג לאוין שם:

השגת הראב"ד

*זרעים שלא שתו וכו'. כתב הראב"ד בברייתא שונה את זה על זרעים שלא שתו לפני המועד והוא שונה אותו על כל שדה של אילנות ואולי מודה לגר זה:

השגת הראב"ד

*ועושין נברכת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא נמלט מן הטעות שטועין בו רבים שהם סוברים נברכת כמו שגיאות ושהם משיות גדולות הידועות לכל מבין וכי אינם אלא שאין מכירת הקבר וכן אמרו בירושלמי נברכת זו הבקעה וכן כל שהוא בה מגידה וקרא בקעת ואלו כמפירס שאלו שהן עליו למת והם הם שאין אוסם קודם לקבר עד שיתנח לו בקן לא בנין אלא ואותו הבקעה שאין במועד עד לאחר שיפסו לו קבר לפי כבודו עכ"ל:

השגת הראב"ד

*ואין בונין וכו'. כתב הראב"ד גם זה טעות וקודם שימות כמה לא מתקנין אותו כלל אלא שהם מבימות כמה, עכ"ל:

מגיד משנה

ד זרעים שלא וכו'. גם זה ברייתא כתוב למעלה: ומותר להסב את הנהר וכו'. שם (דף ד':) אביי שרא להו לבני המדך לחטוטי נהרא ר' ירמיה שרא להו לבני סבוחא למכרא נהרא סמימא: בורות שיחין ומערות וכו'. שם (דף ה'.) מסקנא דגמרא דשל יחיד חפירה אסורה אפילו בצריך להן אבל חטיטה מותרת בצריך, וכונסין לתוכן מים אע"פ שאינו צריך להם. וכתב הרמב"ן דודאי אם אין לו ליחיד מה ישתה אפילו חפירה מותרת ובלבד שלא יעבירו לחפור בור גדול מספיק להרבה ימים דומיא דאין לו מה יאכל שקוצר ודש ודין בגמרא הוא בשיכול לשתות מי נהר ולספר לו לשתות ויגלגל ולדלות מן הנהרות עסקינן וכולה לשתות מי באר וזה הכירו חטיטה ולא חפירה ואם יש לו מים בבור או שוחה ממקום שרגיל לשתות אפילו חטיטה אסורה לו אבל כשאין לו מה ישתה ודאי מותר לו אפילו לחפור ע"כ. ויש לתמוה לפי שהמים מצויין בזול ולספר שאפילו אין לו מה ישתה אלא ממקום רחוק הרבה לא התירו לו חפירה. וזה נראה בדעת רבינו שלא חלק: ועושין נברכת במועד וכו'. משנה שם (דף ח':) אין חופרים כוכין וקברין במועד אבל מתגכין את הכוכין ועושין נברכת במועד וכו'. פירש"י ז"ל נברכת בריכה כובסין בה ערה כולי האי וכן פירשו הגאונים ז"ל נברכת של כובסין ויש חפירה שחופרים לכבס בה בגדי פשתן ומי שאין לו אלא חלוק אחד כמבואר פרק שביעי. אבל הראב"ד ז"ל והאחרונים הקשו על פירוש זה ופירשו שהוא מענין הקברות. והרא"ה ז"ל פירש שהוא קבר שעושין למת לשמה עד לאחר המועד שיחפרו לו קבר נאה לפי שהוא כבור שאסור לחפור קבר כתקנו אפילו לצי שמת כמוצ"ש כמ"ש בהשגות, ואין פי' זה נכון כמו שיתבאר בסמוך. אבל הרמב"ן ז"ל פירש שהוא תוספת חפירה לקבר העשוי כבר והוסרה לצורך המתים שימותו. ורבינו כתב לבון המשנה אבל מה שכתב בסמוך לחפירה טרוח ולא כהנה למה בדין חפירת הקברות נראה שהוא מפרשה כפירש"י והגאונים ז"ל והעיקר כפירוש הרמב"ן ז"ל ולמטה אבארנו:

ה עכברים שהן וכו'. משנה שם (דף ו':) צדין את האישות ואת העכברים במועד משדה האילן ומשדה הלבן כדרכן ובשביעית וחכמים אומרים בשדה האילן כדרכו ובשדה הלבן שלא כדרכו כך מתמפיה בקצת ספרים ובקצתן ר"י אומר בשדה האילן וכן הוא בברייתא בגמרא בשם ר"י ובגמ' (דף ז'.) ת"ר כיצד כדרכו חופר גומא ותולה עליה מצודה כיצד שלא כדרכו מעין שפוד ומכה בקורדום ומדדה את העפר מתחת הגיא ר"ש בן אלעזר אומר כשאמרו בשדה לבן כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לאילנות שמא יצאו משדה לבן ויחריבו את האילנות ע"כ בגמרא. ודעת רבינו לפסוק כחכמים דמתניתין לפי גירסת מקצת ספרים או כר"י מפני הברייתא דת"ר כיצד כדרכו וכו' הפנויה שהם והוא ז"ל מפרש דר"ש בן אלעזר סבירא ליה כתנא קמא דמתני' ופירש ר"ש דלא התירו בשדה לבן אלא בסמוך לאילנות וה"ה לאידך תנא דמתני' אפילו שלא כדרכו לא הותר בשדה לבן אלא בסמוך לאילנות לפי שאין מפסידין אלא באילנות זה נראה לדעת רבינו, ובהלכות הר' יצחק אבן גיאת ז"ל פסקו כת"ק דמתני' וכר"ש בן אלעזר שבשדה לבן הסמוך לאילנות צד כדרכו. ונראה מדבריהם שהם מסכימים לדעת רבינו שלא נצוד אפילו בשינוי בשדה שאינה סמוכה לאילנות וכן עיקר שלא כדברי הר"ש ז"ל שכתב בסמוכה לאילנות צדין כדרכו ובשאינה סמוכה צדין בשינוי ואין זה נכון דלכל שאינה סמוכה אין צדין כלל:

ו כותל גנה וכו'. משנה שם (דף ו' ז'.) ומקרין את הפרצה ובגמרא כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא במתניתא תנא גר בגבור ולא מה בנין א"ר חסדא לא שנו אלא כותל גנה אבל כותל חצר בונה כדרכו והכיא שם בברייתא דכותל הגוהה סותרו ובונהו מפני הסכנה, עוד במשנה (דף י"א.) ועושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט ולא מעשה אומן:

ז בונה אדם וכו'. בגמרא (דף י':) רבא שרא למבני אצטבא וכתב הרמב"ן ז"ל בלקוטיו דדוקא במעשה הדיוט אבל לא במעשה אומן לפי שכל שהוא לצורך המועד כיון שאינו צורך אוכל נפש לא הותר במעשה אומן אלא במעשה הדיוט ע"כ דבריו והם כלל לכל כיוצא בזה ולדבריו כותל חצר שנפל שבונה כדרכו הוא מפני שמירת ביתו ושאלוהו כצורך אוכל נפש לפי שהוא דבר האבד ולאו צריך שינוי: הציר וכו'. משנה שם (דף י"א.) הציר והציטור והמנעול שנשברו מתקנן במועד ואוקימנא לה בגמרא כר"י דאמר לא בעינן שינוי בדבר האבד וקי"ל כוותיה כמבואר ראש פ"ז.

ח אין חופרין וכו'. משנה (דף ח':) אין חופרין קבר וכו' וכבר הזכרתיה למעלה בדין הנברכת ופירשו בהלכות להקבר בהם לאחר המועד. וכן פירשו רבינו הגאון והר"י יצחק אבן גיאת ז"ל שלצורך מי שכבר מת ודאי מותר לחפור כדרכו אפילו ביו"ט שני כנזכר פ"א. ובהשגות א"א זה טעות גדול וכו', והוא כדעתו ז"ל שכתבה למעלה. וכבר כתיב

לחם משנה

ד בורות שיחין ומערות של יחיד אם היה צריך להן חוטטין אותו ושפין את סדקיהן אבל אין חופרין אותן לכתחילה וכו'. סימה דבגמרא (דף ה') אמרו בברייתא בכור של יחיד והוטטין אותן אבל לא שפין את סדקיהן וא"כ איך כתב רבינו ז"ל דשפין את סדקיהן. ע"כ נראה לומר דהוה ז"ל גורס שם ושפין את הסדקין. ועוד אמרו שם לא תופטין לתוכן נ"ל דהך חטיטה בחבלא הוי כמו חפירה והוי כפי מחטיטה קמייתא שהתיר קודם והוא שכתב כאן לתוכן: בורות וכו' של יחיד. כתב ה"ה ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל דאם אין לו ליחיד מותרת חפירה דומיא דקוצר ודש. וא"ת הא קוצר ודש כשאין לו מה יאכל לא התירו אלא ע"י שינוי כמ"ש רבינו ז"ל לעיל ולספר דה"נ ע"י שינוי קאמר:

ה עכברים שהם מפסידין וכו'. עיין בב"י במקומו ויתבאר לך היטב לשון ה"ה ז"ל:

אין

הגהות מיימוניות

לא קאמר ליומא אחרינא ודאי לא משתכחא לחו ואפ"ה שרי: [א] משנת ראב"י קב נקי ודלא כחכמים דמתירין, ע"כ: [ב] רב יוסף אומר בהוצא ודפנא: [ג] אמר רב חסדא לא שנו אלא כותל גינה אבל כותל חצר וכו' רבא שרא למיבנא איצטבא וכו', ע"כ: [ד] בירושלמי מפרש דהתירו סופו משום תחלתו והא דלא חשיב ליה במס' ביצה בהדי הנך ג' דהתירו סופן משום תחלתן משום דלא השיב אלא הנך דאיירי ביו"ט עצמו ולא בחוה"מ אבי"ה, ע"כ: [ה] יש מביאין מכאן ראיה לתקן במועד מנעלים שנשברו. כתב ראבי"ה מנעלים שנקרעו במועד או לפני המועד ואירע אונס ולא כיון מלאכתו במועד מותר

מגדל עוז

ר"י אלפס והעומדים בשיטתו וכן פירש הסוגיא להוכיח כן: זרעים שלא שתו עד טורח יתר, פ"א עקין: כתב הראב"ד בברייתא שונה את וכו'. (כנזכר בפנים התיקון והמענה): ומותר להסב את הנהר עד ועושין נברכת במועד: כתב הראב"ד ז"ל לא נמלט מן הטעות וכו': ואני אומר כבר הנ"ל עליו תלמוד הפירוש הוא שהבדו הראב"ד ז"ל וגילה דעתו בפירוש המשניות שחיבר ז"ל פ"ק דמ"ק וז"ל בפירוש המשנה ונברכת היא חפירה לאותן שסורין כמו את הבשמן ודומיהן עכ"ל. כן פי' הרב רבי נתן בעל הערוך בערך נקע ובערך גומה וכהייט מפרק לא יהגור ומן הירושלמי ומפרש"י ז"ל. ואולי הראב"ד ז"ל לא ראה פירוש המשניות לר"מ ז"ל או אולי הבדו בפירוש הוא משני שלא תכה עם פירוש סכין ודומיהן וא"כ הוא כבר עלה על דעת תקנת רבותינו גאוני החוס' ז"ל בפירוש המשנה ולא תבו בכך לקבוע הלכה כדבריהם ואף כי על לשון ר"מ ז"ל והלא עיין תאות כי בכאן חבר דיינין מפורין שהגאב הראב"ד ז"ל לנבינו בג' בלמעלה מפני שלא ביאר שם והרבה עבה כהכמתו שחיבר בם דיני נבכי רבים כאחד וכאן חבר נבכי יחיד כאחד וכבר כלאתיו שם כיד אלהי הטובה עלי: עכברים שהן עד אינו צריך שינוי. פ"ק דמ"ק (דף ו'): אין חופרין קבר לביותו מוכן למת ולא בונין אותו עד שיקבר בו. פ"א משקין: כתב הראב"ד ז"ל גם זה טעות גדול וכו': ואני אומר שלא להרבה גם כאן מהדיב לומר שאין רבו כי ר"מ וכ"י

כסף משנה

ד זרעים שלא שתו וכו'. ויבא לידי טורח יותר כלומר וכל היכא דאיכא טירחא יתירא אפילו במקום הפסדא לא טרחינן:

ה עכברים שהם מפסידים וכו'. מדברי רבינו בפירוש המשנה נראה שבמקום ר' יהודה אומר הוא גורס וחכמים אומרים ופסק הלכה כמותם. ונראה שהוא גורס בדברי ר"ש בן אלעזר כשאמרו בשדה הלבן שלא כדרכו לא אמרו אלא בשדה הלבן הסמוך לאילנות ולחכמים קאי ואפילו הכי נרים בית כדרכו כגירסת הרי"ף והרא"ש דהשתא ע"כ קאי את"ק טובר רבינו דמדת"ק משמע לחכמים דכיון דת"ק כי שרי בשדה הלבן כדרכו איירי דוקא בשדה הלבן הסמוך לאילנות אם כן חכמים נמי אשדה לבן הסמוך לאילנות מהדרי ואמרי דאיס

כסף משנה

דאינו נד אלא שלא כדרכו ומילא משמע דכשאינה צריכה לאילנות אינו נד כלל ואפילו שלא כדרכו.

יא אין מכניסין את הצאן לדיר וכו' היה שכיר שבת שכיר חדש וכו'. כתב ה"ה נראה מלשון רבינו שהוא מפרש מימרא דרבי וכו'. נראה מדבריו דבחוה"מ שוכרים אותו דכיון דליתו מלאכה היא לא אסרו אמירתו לעכו"ם בחוה"מ ולאוקמי ריח"ש נמוקי יוסף:

יב המשוה פני הארץ וכו'. מדברי רבינו פרק שני מהלכות זכיה נראה שסובר כדמשמע מגירסת הרי"ף והרא"ש ודלא כדמשמע מדברי רש"י.

זמנים. הלכות יום טוב פ"ח

בו: **ט** [א]אין מפנין את המת ולא את [ו] העצמות מקבר לקבר ולא ממכובד לבזוי ולא מבזוי למכובד. ואסור לעשות כן לעו"ם בשאר הימים אלא אם כן היה מפנהו בתוך שלו מפנהו בשאר הימים אפילו ממכובד לבזוי: **י** [ב]אין מתליעין את האילנות ולא מזהימין את הנטיעות ולא מגזמין. אבל סכין את האילנות ואת הפירות שבהן בשמן [ג]ועוקרין את [ז] הפשתה מפני שהיא ראויה לחפוף בה במועד. וקוצרין את הכשות מפני שהיא ראויה להטילה לשכר במועד וכן כל כיוצא בזה: **יא** [ד]אין מכנסין את הצאן לדיר כדי שיזבלו את הקרקע. שהרי הוא מדייר שדהו במועד. ואם באו מאליהן מותר. ואין מסייעין אותן ואין מוסרין להן שומר לנער את הצאן. היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ושוכרין שומר לנער את צאנם ממקום למקום כדי שיזבלו כל השדה. [ח] [ה]הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין. ואם נעשה חצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה: **יב** [ו]המשוה פני הקרקע אם מתכוין לתקן מקום שיעמיד בו כרי של תבואה או שידוש בו מותר. ואם נתכוון לעבודת הארץ אסור. וכן המלקט עצים מתוך שדהו אם לצורך עצים מותר ואם לתקן הקרקע אסור. [ז]וכן הפותק מים לגנה אם נתכוון שיכנסו הדגים מותר ואם להשקות הארץ אסור. [ז]וכן [ט] הקוצץ חריות מן הדקל אם נתכוון להאכיל לבהמה מותר ואם נתכוון לעבודת האילן אסור.

ומשעשיו

א טור יו"ד סי' שסג סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' תקלז: ג טור סי' תקלז. ד טור סי' תקלג. ה טור סי' תקלז: ו טור סי' תקלה. ז שם תקלז:

מגיד משנה

הוכיח הרמב"ן ז"ל שהסכמת בדברי הר"א ז"ל הוא דודאי לצורך מתים שימותו היא משנתנו ואין קושיא שהתירו לתקן בהם אע"פ שאין צריכין להם עכשיו לפי שעשאום כצרכי רבים רבים שהו ורבים ישהו והרי הן כעין חטיטת טרות שיחין ותערות שאין צריכין להם עכשיו שהתירו בהן שופן דהיינו חטיטה אבל לא תחלתן דהיינו הפירה כל שאין צריכים להם עכשיו כמבואר ס"ז. והוא ז"ל מפרש משנתנו כך אין חופרין כוכים וקברות לצורך מתים שימותו. ואמרו כוכין בחפירה וקברות בבנין אבל מחנכין את הכוכין. ובגמ' כיצד מחנכין שאם היה ארוך מקצרו במהמיסא הנא מאריך בו ומרחיב בו ועושין נברכת שלפי ששה הגוף בכוכין ולא בקברות פירש בקברות שעושין בהן נברכת בבנין והוא תוספת בנין שמוסיפין בהן. אלו דבריו ז"ל ומסכימין עם דברי רבינו חוץ מפירוש הנברכה כמו שכתבתי למעלה:

ט אין מפנין וכו'. דין שלשה ימים מפורש בירושלמי וכבר כתבו שנים אחרת רבינו פרק י"ד מהלכות אבל ודין הוה"מ יצא לרבינו ממה שאסרו ליקוט עצמות במועד וכדעת ר' יוסי דמשנתנו כמבואר פרק י"א מהלכות אבל:

י אין מתליעין וכו'. ברייתא בע"ז פרק ר' ישמעאל (דף נ'): ועוקרין את וכו'. פרק מי שהפך (מ"ק י"ב:) רב יהודה שרא למעקר כתנא משום דחזיא להפיסה ופירש"י ז"ל דראוי לכסות בה כל מאכל כגון תמרים ותאנים. אבל הר"א ז"ל פירש לנוי הנשים לחוף בו הכנים ולפי שאין דרך הפשתן לעקרו לחלאין התירו לעקרו כלו כיון שצריך לתקנת כך כתב הרא"ה ז"ל. וקוצרין את הכשות וכו'. שם ופי' כשות עשב שמטילין בשכר.

יא אין מכניסין הצאן וכו'. שם ת"ר אין מדיירין שדה בחולו של מועד ואם באו מאליהן מותר ואין מסייעין אותן ואין מוסרין להם שומר לנער את הצאן היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ומוסרין להם שומר לנער את צאנם רבי אומר בשבת בטובה ביו"ט בתזונות בחועד בשכר אמר רב יוסף הלכה כרבי ע"כ בגמרא. ונראה מלשון רבינו שהוא מפרש מימרא דרבי על שכיר שבת ועל השומר המנער את הצאן קאמר רבי דבשבת מחזיקין לו טובה וביו"ט נותנין לו מזונות ובמועד שוכרין אותו בדמים זהו שכתב ושוכרין שומר וכו'. ויש מי שפירש דהא דרבי בבאו מאליהן קאי וסוברים דבמועד אין שוכרין אותם לכתחלה אבל אם באו מאליהם מותר לתת להן שכר וביו"ט מזונות כך פירש"י ז"ל. ודברי רבינו נראין אלא שאני תמה למה לא כתב דין שבת ויו"ט:

הזבל שבחצר מסלקין. ברייתא פרק מקום שנהגו (דף נ"ה) בפסחים והיא בחולו ש"מ ומבואר בהלכות בפ' מי שהפך

יב המשוה פני הקרקע וכו' עד הטור וכיוים. פ"ק (מ"ק י') מימרות פסוקות בלא מחלוקת ושם באורו במה יהיה ניכר לאיזה דבר הוא מתכוין ורבינו כתב ממעשיו הוא ניכר לאי זה דבר הוא מתכוין ובפ' ב' מהלכות זכיה ומתנה ביאר רבינו פרטי המעשים גבי הרוצה לזכות בנכסי הגר וכל מה שבנכסי הגר לא קנה במועד מותר לעשותו כמבואר כאן ושם. ומ"ש כאן אפשר שהוא מפני שכל שיש לו כונה האסורה אע"פ שאינו עושה מעשה מוכיח טוכתו ודאי אסורי לעשות במועד ולא הזכירו חכמים ההוכחה אלא שאם הוא עושה מעשה המוכיח כונת איסור לא כל שיהנה לותר לכך נתכוונתי אבל בנכסי הגר הכל הולך אחר מעשה המוכיח. זה נראה ואולי קצר רבינו בכאן ובאר שם וילמד סתום מן המפורש

תנור

לחם משנה

י אין מתליעין את האילנות וכו' אבל סכין את האילנות וכו' תימה דבפרק ר' ישמעאל (דף נ') אמר סכין שתן לגיזום בין במועד בין בשביעית ורמינהו סכין את הפגין (ומנקבין) ומפספסין אותן עד ראש השנה ר"ה אין בשביעית לא מי דמי הכא אוקימי אילנא ושרי התם פטומי פירא ואסור עד כאן. הרי מבואר שם דבשביעית סכין את הגיזום אבל לא את הפגים שהם הפירות משום דבגיזום הוא דבר הצבד דמוקים אילנא אבל בפירות לא ואם כן כיון דבשביעית אין סכין את הפירות כ"ש במועד דהא אתרו שם מתליעין ומזהמין בשביעית ואין מתליעין ומזהמין במועד משמע דקיל שביעית ממועד ופירשו שם בגמ' הטעם דבשביעית לא אסר רחמנא אלא מלאכה אבל במועד אסר אפילו טירחא א"כ פשוט שם בסוגיא דקיל שביעית ממועד וכיון דבשביעית אמרינן אין סכין את הפירות כ"ש במועד וא"כ איך כתב כאן רבינו ז"ל דסכין את הפירות. ועוד תימה דבגמרא הקשו שם בשביעית זהום אזיהום והילכו הרי אמתי הוו חד לאוקומי אילני ושרי וחד לאב ייי אילני ואסיר. ורבינו ז"ל בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל כתב סתם ולא יסוך את הנטיעות כדבר שיש לו זוהמא דהיינו זיהום כמו שכתב בפירוש המשנה בפרק שני ממס' שביעית וא"כ היה לו לחלק בין הני תרי זיהומי ולומר דלא הוא זיהום להברות האילן אסור ואם לאוקומי האילן שרי ועוד שלא הזכיר שם מתליעין כלל בשביעית ובסוגיא זו נראה דמתליעין. מיהו לזה יש לומר דרבינו ז"ל סבירא ליה דפליגי תנאי בירושלמי דלא מפליג בין הני תרי זיהומי כמו שכתב רבינו שמשון שם והוא ז"ל פסק כהנא דמתניתין דאמר אין מזהמין בשביעית וה"ה דאין מתליעין והטעם דס"ל דמתני' דירושלמי משום דגמ' דידן לא אמר תירוצא דתרי זיהומי בלשון ודאי אלא בדרך דילמא וכיון דבירושלמי אמר תנאי היא בדרך ודאי אין בבלי הגמ' דידן מוציא מידי ודאי דהירושלמי זו היא דעתו ז"ל. אבל לקושיא הראשונה צ"ע דלא תנינו בירושלמי שיאמר בהאי קושיא דסיכה אסירא דהוו תנאי כדי שנאמר שיסמוך עליו רבינו ז"ל ועוד דהוא ז"ל כתב בפ"א מהלכות שמיטה ולא יסוך את הפגין משמע דבגיזום שרי ודוקא בהפגין דהוא הפירות אסיר משום דהוי פטומי פירא כמו שאחרה גתרא וא"כ הדרא קושיא לדוכתא וצ"ע. ודברים רבים עלו במחשבה ואין אחד מהן עולה כהוגן.

וסרגין

מגדל עוז

ור"י בן גיאת ור"י אלפס ורבותינו בעלי התוס' כך פירשו פ"ק דמ"ק ואף כי הר"ז בעל המאור ז"ל השיב על רבינו יצחק אלפס ז"ל ועמד על שיטת הראב"ד ז"ל וגם למפרשים ז"ל נראה כן כבר השיב עליהם הרמב"ן ז"ל כל הצורך בספר המלחמות שלו דאמר כי אפילו ביו"ט שני שתירו ועשאוהו כחול לגבי מת ואפילו למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא שהן מלאכות גמורות כחפירת קבר וכיוצא שהבינו רבותינו בעלי התוס' ז"ל על משמעות פירש"י ז"ל ועוד עשאו כמו צרכי הרבים והביא ראיה מן ירושלמי דגרסינן כיס עלמא דכר תנייה אתאחתת במועדא רב הונא סבר מימר מן היא ושובין כל צרכי הרבים אמר ליה רבי מונא לא תני במועד אלא להיות שפין את כדקיהן והוטטין אותן וגורפין לון כדתנינן תמן המוטע בלינור כדי לקבל צרורות ופי' כי רב הונא היה סבור להתיר בכל ענין ואפילו חפירה גמורה ואפילו שלא לצורך המועד עד מפני שהיא צרכי רבים כדתנן ומתקנין את קלקולי המים ובהשיבו רבי מונא מדברי שמואל שלא התירו צרכי הרבים שלא לצורך המועד אלא כגון שפין את סדקיהן דהיינו כעין מחנכין דמשני' וגם סייעו מלשון התוספתא דגרסינן כלשון הזה אין חופרין שיחין ומערות במועד אבל מחנכין אותן ומתקנין ע"כ. יהיינו ודאי שלא לצורך המועד והרבה כאלה ז"ל כראיותיו ודבריו עד שלא הניח לי מקום להתגדר בו מלבד זאת ואם מלאתי סוף פרק המוכר פירות במשמעין דמוכין שפירשו המפרשים ז"ל שהוא דרך החוזרים לעשותם לעצמן ובשעת הצורך מוכרים אותן וכן בני המשפחה מתקנין אותם קודם הזמן להיות מוכן כי לא היתה מלאכה ליום אחד ולא לשנים ואפילו לחדש שהרי כיון צריכים לעשות בו חלר ומערות וכוכין כמנין לרבנן כדאית להו ולרבי שמעון כדהל"ל וזה פשוט ומפורסם ועלו בכך דברי ר"ת ז"ל על נכון: אין מפנין עד אפילו ממכובד לבזוי. כאבל רבתי וכן כתב הרמב"ן ז"ל בנמוקי תורת האדם שלו אין מתליעין את האילנות עד בשמן. בייכתא ע"ז ריש פרק רבי ישמעאל: ועוקרין את הפשתן עד שיזבלו כל השדה. פרק מי שהפך (דף כ"ח). הזבל שבחצר עד לאשפה. פ' מקום שנהגו: המשוה פני הקרקע עד אמת המים של ריחים. פ"ק דמ"ק:

הגהות מיימוניות

מותר להקן במועד אפילו חשבינן ליה הפסד מועט כדלעיל בהגה"ה שבפ"ז בהלכה כ"ב, וראב"ן ורבינו יואל הלוי פסקו נמי להיתר וריב"א מספק ליה משום ההיא דפרק מקום שנהגו דאסר ר יהודה אף הרצענין שכן עולי רגלים מתקנים מנעליהם במועד משמע דלאחרים אסור ואי משום הא לא איריא דנקט עולי רגלים דאורחא דמילתא שצריכין לכך וה"ה לאחרים ומ חו צריך לעשות בצינעא דתניא בתוס' כל אלו שאמרו סופרים כדלעיל בפ"ז בהלכתא כ"א והמחמיר תבא עליו ברכה ע"כ כתב ראבי"ה אבל ס"ה כתב דאסור מההיא דמקום שנהגו דאם לא כן היה לו לומר שכן מותר לתפור מנעלים במועד כדאמרינן שם הדיוט תופר כדרכו ואין מחשיבין דבר האבד הואיל ויכול לקנות חדשים עכ"ל. וכן כתבו התוס' בפרק מקום שנהגו. ואני מצאתי בשם ריב"א בפירוש לאיסור מהא דפרק מקום שנהגו ומהא דפרק מי שהפך כדיק לן רבא תנן מוליכין מבית האומן וכו' ודוק ותשבח ע"כ מצאתי [ו] כרבי יוסי לגבי ר"מ, ע"כ: [ז] רב יהודה שרי למיעקר כיתנא ולמקטל כשיתא, ע"כ: [ח] ולהסיר גבשושית שבבית כתב ה"ר יוסף שמותר שאין שייך שם חרישה ולא אסר התם אלא במקום הראוי לחרישה כ"ה, ע"כ: [ט] מכאן פסק הר"ר מאיר דאין לתלוש עשבים ועפר בבית הקברות במועד כאשר נוהגים לעשות בחול:

וממעשיו יוכר לאי זה דבר הוא מתכוון: **יג** [א]תנור וכירים שאפשר [י] שייבשו ויאפה בהן במועד עושין ואם לאו אין עושין אותן. ובין כך ובין כך בונין על הרש של תנור ועל הכירה הטפילה שלהן [ב]ומסרגין את המטות. ועוקרין את הריחים ופותחים להן עין ומעמידין אותן ובונין אמת המים של ריחים: **יד** [ג]ופתחין את [כ] החבית כדי שלא יפסד היין. חופתין את הבקבוק מפני שאין בו טורח. וסותמין פי החבית של שכר כדי שלא תפסד. ומחפין את הקציעות בקש כדי שלא יאבדו. [ד]ומרככין את [ל] הבגדים בידים. מפני שהוא מעשה הדיוט. אבל אין עושין קשרי בית [מ] הידים מפני שהוא מעשה אומן וכן כל כיוצא בזה: **טו** [ה]קוצצין צפורני חמור של ריחים ובונין אבוס לבהמה. [נ] וסוס שירכב עליו מותר ליטול צפרניו ולסרקו כדי ליפותו. ואין מרביעין בהמה במועד. אבל מקיזין לה דם. ואין מונעין ממנה רפואה. וכל מאכלות ומשקים שאינן מאכל בריאים אלא לרפואה מותר לאדם לאכלן ולשתותן במועד: **טז** * [ו]אין מפנין מחצר לחצר במועד. ולא [ס] מכעורה לנאה ולא מנאה לכעורה. אבל מפנה הוא מבית לבית באותה הצר. ומביאין כלים [ז]שהן לצורך המועד מבית האומן. כגון כרים וכסתות וצלוחיות. אבל כלים שאינן לצורך המועד כגון מחרישה מן הלוטש או צמר מבית הצבע אין מביאין. ואם אין לאומן מה יאכל נותן לו שכרו ומניחן אצלו. ואם אינו מאמינו מניחן בבית הסמוך לו. ואם חושש להם שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת אבל לא יביא לביתו אלא בצנעה: **יז** [ע] [ח]אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו ערבי שבתות. וכל העושה

השגת הראב"ד

*אין מפנין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי משל אחרים בתוך שלו אפילו מנאה לכעורה שמחה היא לאדם שהוא דר בתוך שלו. וי"ל אפילו מחצר אחרת ואע"פ שיש לדקדק על זה בירושלמי מן הגמרא נאה ומתקבל הוא, עכ"ל:

א טור סי' תקמ: ב טור סי' תקמא כמ"ג לאוין עה: ג טור סי' תקלח כמ"ג שם: ד טור סי' הקמא סמ"ג שם: ה טור סי' תקמ: ו טור סי' תקלו וע"ש: ז טור סי' תקלה סמ"ג שם: ח טור סי' תקלד: ט טור סי' תסח כמ"ג לאוין עה:

מגיד משנה

יג תנור וכירים שאפשר וכו'. שם (דף י"א:) רב הונא שרא למגדל תנורא לאיי והא הני רבה בר שמואל ושוין שאין גודלין תנור לכתחלה לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים: ומ"ש בין כך ובין כך טונין וכו'. יצא לו ממה שהעמידו בגמרא ברייתא דרבה בר שמואל בימות הגשמים וברשא הברייתא אמרו מעמידין תנור וכירים במועד וכנגד שלא ינמור מלאכתו, במועד דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים ינמור: ומסרגין את המטות וכו'. שם משנה פ"ק (דף ח': ודף י'.) ודלא כר' יוסי ובגמרא ושוין שאין מפשילין חבלים לכתחלה. פירוש גדילת החבלים ועשייתן נקרא הפשלה מפני שכן עושין חופין ארוכין אלד ואין מדקדקין בעשייתן כעין מפשיל כליו לאחוריו. ורבינו לא הזכיר זה לפי שכיון שלא כתב היתר מילא אסור שאם היתה ההפשלה מותרת לא היה צריך לומר סירוג המטות: ועוקרין את הריחים וכו'. משנה וגמרא (דף י'.) במחלוקת הגאים והמורחים ודעת רבינו כדעת הגאונים בפסק ההלכה שעוקר הריחים וכיה עין שלהם מותר ואפילו לגמור מלאכתן כדרכו וכן הסכים הרמב"ן ז"ל. והדין העמדתן ובנין האמה שלהם מפורש בגמרא רבה שרא לאוקומי ריחיא ולמבני אמתא דריחיא וכתב הרמב"ן ז"ל ובירושלמי התירו להסיק אלפסין וקדרות לצורך המועד. ונ"ל שאף עשייתן מחלה בכלל היתר זה מפני שהן מכשירי אוכל נפש ועשיין כדרכן ומפני זה התירו עשיית תנור וכירים וכן התירו לגדל מכולתא וכן בסכין ודאי מותר להדהו כדרכה אפילו במלאכת אומן ולעשותו לכתחלה כשנשבר במועד אמאר שהוא אסור לפי שבאת דבר השאל ויש להסיר ע"כ דבריו ז"ל:

יד זופתין את וכו'. פרק מי שהפך (דף י"ב.) אמר שמואל זופתין טוחא ואין זופתין חביתא פירוש כותא כלי קטן ורב דימי מנהרדעא אמר זפתין חביתא ואין זופתין כותא ואמרו בגמ' דשמואל חייש לטרחא ולזה אמר כלי גדול ורב דימי חייש לפסידא היין ולזה התיר בכלי גדול שהפסדו מרובה ומדברי רבינו נראה שהלכה כדברי שניהם להקל וכן עיקר: וסותמין פי וכו'. שם מסקנא דגמ' דשרי למיטע חביתא דשכרא וכ"ש דחמרא: ומחפין את וכו'. משנה שם (דף י"ג:) מחפין את הקציעות בקש ר"י אומר מעבין ויש גורסין אף מעבין. ודע דקי"ל כמ"ד בגמרא במחפין דשרי ת"ק בין קש מועט בין קש הרבה הוא ולזה סתמו רבינו וכן סתם בהלכות: ומרככין את וכו'. פ"ק (דף י'.) רבא שרא לכסכוסי קירמי מ"ט מעשה הדיוט הוא א"ל אשלא קסרי בי ידי אסור מ"ט מעשה אומן הוא:

טו קוצצין לגורני וכו'. שם רב יהודה שרא למשקל ספרי דחמרא דריחיא ואמרו שם דרב יהודה שרא למבני אוריא פי' אבוס של בהמה. וכתב הרמב"ן ז"ל דדוקא במעשה הדיוט. וכן נראה דודאי לא עדיף מעשיית מעקה שאינו מותר במעשה אומן וכן אמרו סוס שרוכב עליו וחמור שרוכב עליו מותר ליטול צפרניו בהמ"ע ואמרו שם רבא שרא לסרוקי סוסיא: ואין

טו ואין מרביעין בהמה במועד וכו'. ברייתא בפרק מי שהפך (דף י"ב.) שבק ת"ק דאמר אין מרביעין בהמה בחולו של מועד ודלא כר' יהודה דמחלק בין בהמה לבהמה וכן פסקו בהלכות: אבל מקיזין וכו'. פ"ק (דף י':) רבא שרא למשקל דמא להמרא בחולא דמועדא א"נ אביי תניא דמסייעא לך מקיזין דם לבהמה בחולו של מועד ואין מונעין לה רפואה: וכל אוכלין וכו'. תוספתא וכתובה בהלכות שם:

טז ואין מפנין וכו'. משנה פ' מי שהפך (דף י"ג.) אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא לחצרו והקשו בגמ' על סיפא דאבל מפנה הוא לחצרו והא אמרת רישא אין מפנין ותירץ אביי כיפא אתאן לבית שבחצר ע"כ בגמרא. ובירושלמי אין מפנין לא מדירה נאה לדירה נאה ולא מדירה כשורה לדירה נאה ואין צ"ל מדירה נאה לדירה כשורה ובתוך שלו אפילו מדירה נאה לדירה כשורה שמחה לאדם בשעה שהוא דר בתוך שלו ע"כ. ורבינו כותב שאין ירושלמי מסכים לגמרתנו במה שהתירו לפנות לתוך שלו שא"כ למה הקשו על משנתנו ולמה לא תירצו אבל מפנה הוא לחצר שלו וכפשטא הלשון אלא ודאי סוף הירושלמי חולק עם הגמרא שלנו. והרא"ש ז"ל כתב בהשגות וג"ל אפילו לחצר אחרת ואע"פ שיש לדקדק על הירושלמי מגמרא שלנו נאה ומתקבל הוא, עכ"ל. ואני אומר שגמרתנו מוכחת כהפך כמו שכתבתי ולזה אין לסמוך עליו בזה: ומביאין כלים וכו'. משנה שם אין מביאין כלים מבית האומן ואם חושש להם מפנן לחצר אחרת והעלו בהלכות מן הגמרא (דף י"ג:) והני מילי כלים שאין לצורך המועד אבל כלים שישנן לצורך המועד מביאין דתניא מביאין כלים מבית האומן כגון כד מבית הכדד וכוס מבית הזגג אבל לא צמר מבית הצבע ולא כלים מבית האומן ואם אין לו מה יאכל נותן לו שכרו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו ואם חושש להם שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת:

יז אסור לעשות וכו'. פרק מקום שנהגו בפסחים (דף ל"א וב') ריש פרק מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובגמרא מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי יו"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם ותירצו התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי הכא מחצות א"נ התם סימן ברכה הוא דלא חזי שמותי לא משמתינן ליה הכא שמותי נמי משמתינן ע"כ בגמרא. וכתב רבינו ואין צ"ל שמכין אותו מכת מרדות לפי שהשמתא חמורה היא ממכת מרדות כמבואר פרק ראשון. עוד כתב רבינו שאיסור המלאכה בערבי פסחים מחצות ולמעלה הוא מפני המגיגה ושחיטת הקרבן והטעם הזה מבואר בירושלמי שאמרו אינו בדין שתהא עסוק במלאכה וקרבנך קרב. ובזמן הזה גם כן אסור שאע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ורש"י ז"ל פירש הטעם מפני שיש לו לבדוק צרכי מצה ומרור מה שאין

לחם משנה

יג ומסרגין את המטות וכו'. כתב ה"ה ז"ל ורבינו ז"ל לא הזכיר זה שכיון שלא כתב וכו'. אע"ג דבגמרא (דף י') אוקמוה לומר דההיא שאמר ושוין שאין מפשילין היינו משום דבזמן המשנה היו יכולים לעשות דמסרגין היינו מפשילין דכן דרך התגא לכתוב אבל רבינו ז"ל שבזה עוסק היה לו לפרש:

יז אסור לעשות מלאכה בעיו"ט וכו'. כתב ה"ה ז"ל וקשה לי א"כ ערבי חג הסוכות וכו'. לפמ"ש דרש"י ז"ל יתרץ דשאני ע"ש שעסוק במלה שמורה שמצוה מחצות ולמעלה:

ואפילו

הגהות מיימוניות

[י] רב יהודה שרא לאסי תנורא למגדל תנורי וכו' עד כאן בימות החמה פירוש שמתייבש מהר וחזר לאפות בו במועד כאן בימות הגשמים. ע"כ: [כ] כל אלו התירו בשלא כיון מלאכתו לכך צריך ליזהר לקשור החביות קודם אם ידוע לו שיגיע הבציר ויהיה לו יין במועד דהיינו כיון מלאכתו במועד אבל אם אין ידוע לו מקודם ועתה קנה יין או נתנו לו בחובותיו מותר דגרסינן בירושלמי מי שהיה יינו בתוך הבור הא לכתחלה אסור מה אנן קיימין אם שהגיע זמנו לבצור ולא בצר ראוי הוא על נפשו ואם בשלא הגיע זמנו לבצור אבאי לא כי נן קיימין כשהגיע והוא סבור דיכול קאים ולא סיקם: [ל] רבא שרא לכסכוסי קירמי וכן פי' בערוך בראויות חבילות אבל ר"י פירש ליק"א בלעז שמחליקין הבגדים באבן זכוכית אחר הכבוס והוא גיהוץ ובעל ס"ה כתב נ"ל שהראשון עיקר כדאמרינן פרק חולין פיס של בגדיו מכסכסו מבפנים: [מ] אמר רב יצחק בר אמי אמר רב חסדא קשרי בי ידי אסור וכו' פי' בערוך לקשר את הבושם מבית יד של חלוק כשהוא מונח על הכלי ועור פי' פ"א סכניסין ומלקטין וסכותין בית יד של חלוקין ומעשה אומן הוא ואסור וכן נמי דעת רבינו המחבר וכן פר"ש והוא כמו שרגילות הנשים לכתי ידיהן כדי שיהא עשוי קמטים קמטים וקורין לו בלעז קרישפ"ה ור"ח פי' קברי בידיא כמו בידית של בתי שוקים ורגילין לעשות כן ע"ב: [נ] וכ"ש לתקן ברולי הסוס שמותר שיותר דבר האבד הוא ואין צריך להזכירה כך פסק בתוספות ריב"ם וכן לגרק לו וליפותו מותר עכ"ל ס"ה וכן מצאתי בשם ר"י ב"ר יהודה, ע"כ: [ס] בירושלמי שרי בדירה כעורה לדירה נאה ובתוך שלו אפילו מדירה נאה לכעורה ששמחה היא לאדם בשעה שהוא דר בתוך שלו, ע"כ: [ע] נראה לראבי"ה ח"ם שעושה מלאכה

מגדל עוז

זופתין עד וכן כל כיוצא בזה. פרק מי שהפך: קוצצין לגרנים עד כדי ליפותו. פ"ק דמ"ק (דף י"ב): ואין מרביעין עד ולשתותן במועד. פ"א ופ"ב דמ"ק: אין מפנין עד לחצר אחר: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי משל אחרים בתוך שלו וכו': ואני אומר פ"ע הסברא נאה אמנם אם היה הלכה למה לא קבעו בבבלי פרק מי שהפך שבם עיקר ולא הלכה ולא אפיק סתם רב חמא בר גוריא אמר רב הלכות מועד כהלכות כותים לומר שהן עקרות ואין למדים זו מזו אלמא אין פטורים בסברא וסם ידעו הכל וגם ר"י אלפס לא הביאו בהלכות ואע"פ שהיה בקי בו אלא נראה שלא קבעוה בהלכה וכן הסכים ר"מ ז"ל ולכן לא הביאו: ומביאין כלים עד לא יביאם לביתו. פרק מי שהפך (דף י"ג): אסור לעשות מלאכה עד שלא לעשות אין עושין. פרק מקום שנהגו (דף נ'):

כסף משנה

כא ומושיבין שובכין לתרנגולים תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים וכו'. משנה פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה) מושיבין שובכין לתרנגולים בי"ד תרנגולת שברחה מחזירין אותה לרקומה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה ובגמרא השתא מותבי מותבינן אהדורי מיבעיא אמר אביי כיפא אתאן לחש"מ אמר רב הונא ל"ש אלא תוך ג' למירדה דאכתי לא פרח זימרה מינה והאי ג' ליטיבתה דפסדי לה ביעי לגמרי אבל לאחר שלשה למירדה דפרח לה זימרה מינה ותוך שלשה ליטיבתה דאכתי לא פסדי ביעי לגמרי אסור ר' אמי אמר אפילו תוך ג' ליטיבתה מהדריק

העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם. וגוערין בו ומבטלין אותו בעל כרחו. אבל אין מכין אותו מכת מרדות. ואין צריך לומר שאין מנדין אותו. חוץ מערב הפסח אחר חצות שהעושה בו מלאכה אחר חצות מנדין אותו. ואין צריך לומר שמכין אותו מכת מרדות אם לא נדוהו. לפי שיום ארבעה עשר בניסן אינו כשאר ערבי ימים טובים [ג] מפני שיש בו חגיגה ושחיטת קרבן: **יח** לפיכך יום ארבעה עשר בניסן אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כמו חולו של מועד. והוא קל מחולו של מועד. ואינו אסור אלא מחצי היום ולמעלה שהוא זמן השחיטה. אבל מהנץ החמה עד חצי היום תלוי במנהג. מקום שנהגו לעשות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין: **יט** *ואפילו במקום שנהגו לעשות לא יתחיל בתחלה לעשות מלאכה בארבעה עשר אע"פ שהוא יכול לגמרה קודם חצות. אלא [ז] שלש אומניות בלבד הן שמתחילין בהם ^ב^במקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות. ואלו הן החייטין. והספרין. והכובסין. אבל שאר אומניות אם התחיל בהן קודם ארבעה עשר הוא שינמור עד חצות שאין העם צריכין לשאר אומניות צורך הרבה: **כ** ^ג^ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין לא יעשה ביישוב מפני המחלוקת אבל עושה הוא במדבר. וההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין לא יעשה. נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם. ואע"פ כן לא יתראה בפניהם שהוא בטל מפני האסור. לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. וכן מי שדעתו לחזור למקומו נוהג [ק] כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר. והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו מפני המחלוקת: **כא** מוליכין ^ו^מביאין כלים מבית האומן בארבעה עשר ° אחר חצות אע"פ שאינן לצורך המועד. וגורפין זבל מתחת רגלי בהמה ומוציאים אותו לאשפה. ומושיבין שובכין לתרנגולים. תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים או יותר ומתה מושיבין

א פי' בטור שם: ב טור סי' תסח סמ"ג לאוין עה: ג טור וסמ"ג שם.

השגת הראב"ד

*ואפילו מקום שנהגו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא כן גירת הלכה אלא גר' ר"מ אומר כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בי"ד אפילו שלא נהגו לעשות ושלא לצורך המועד עושין במקום שנהגו לעשות ואתו רבנן לאיתויי דהני ג' או נויות אתחולי נמי מתחילין אפילו במקום שנהגו שלא לעשות ויהתיר בהיו ולא לאסור מדית קאיר והכ"ים אומרים אין עושין אלא שלש אומניות וכו' וכן מפורש בתוספתא וכן הרב ז"ל והוא עיקר:

מגיד משנה

שאין כן בשאר ערבי יו"ט. וקשה לי א"כ ערב חג הסוכות נמי הרי יש לו לטרוח בסוכתו אלא ודאי כמש הירושלמי עיקר:

יט ואפילו במקום וכו' דעת רבינו שהמשנה האמורה שם (דף נ"ה) דר"מ אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד גומרה בי"ד אבל לא יתחיל בה בי"ד אע"פ שיכול לגומרה וחכ"א שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים החייטין והספרים והכובסין ר"י אומר אף הרצענין. משנה זו היא במקום שנהגו שהעמידו הדבר לעיקר הדין שקודם חצות מותר לאחר חצות אסור ומשנה זו דינא קתני ולא מנהגא דאי במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה היכי פליג ר"מ והכמים בזה נחזי מאי נהוג וכי תימא אפילו נהוג דלא למעבד כלל מנהג טעות הוא ולא חיישינן ליה באלו המלאכות ליתא דודאי כיון דמהצות ולמטה אסור מן הדין כל היום הוא בכלל גדר ותוספת ואם נהוג שלא לעשות בו כלל אסור לעשות כלל ומשנתנו במקום שנהגו היתר היא, זה דעת רבינו ורואה אני את דבריו ונראהו בגמרא ר"מ אומר כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בי"ד ושאינה לצורך המועד אסור עושין את הכה בערבי פסחים עד חצות במקום שנהגו נהגו אין לא נהגו לא שמע מינה לצורך אין שלא לצורך לא ובירוש זה שהוא גומר מלאכתו לצורך המועד הוא מפני שעושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות במקום שנהגו זו היא שיטתי. ופסק כהכמים שכן סוברין שלש אומניות שעושין מלאכה כלומר מתחילין והקל מר"מ ושאר המלאכות גומרים דכיון שנהגו לעשות כל המלאכות מותרות להם יש מהן להתחיל ויש מהן לגמור כך נ"ל לדעתו. ובתשובות ספר אהרם דמשנתנו במקום שנהגו שלא לעשות היא וכן ראיתי לתקנת המפרשים האחרונים ז"ל

כ ההולך ממקום וכו' משנה שם (דף נ') ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם והומרי מקום שהולך לשם ואל ישנה אדם מפני המחלוקת והקשינן עלה בגמ' (דף נ"א) ממקום שאין עושין למקום שעושין אל ישנה אדם מפני המחלוקת ואמרי ליה קום עביד והא אמרת נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ותירץ רבה ה"ק אין בזו מפני שינוי מחלוקת מאי אמרת הרואה אומר מלאכה אסורה אתרינן ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא ומכאן למד רבינו שלא יתראה בפניהם שהוא בטל מפני האיסור וכן ת"ש רבינו לא יעשה ביישוב אבל עושה הוא במדבר לימדו ממ"ש לו אביי לרב ספרא ביישוב אסור במדבר מותר אלא שראיתי הרבה שמפרשים הא דרב ספרא דוקא בדעתו לחזור אבל אין דעתו לחזור אפילו במדבר אסור וכן מי וכו' זה למד רבינו מתעשה דרבה בר בר חנה המוכר שם (דף נ"א) ולאוקימתא דרב אשי דאמרינן התם דרבה אכל דבר שנהגו בו בני בבל איסור ועול לגביה רב אויא ורבה בר רב חנן כיון דחזינהו כביה. והקשו עליו ממשנתנו ותירצו רב אשי דעתו לחזור הוה כנזכר בהלכות, ומפני שאמרו כסיה למד רבינו וכתב והוא שלא יתראה וכו' ויש בדברים אלו שיטות חלוקות למפרשים ז"ל:

כא מוליכין ומביאין וכו' משנה שם (דף נ"ה) מוליכין ומביאין כלים מבית האומן אע"פ שאינן לצורך המועד. וקשה לי מה שמצאתי בספרי רבינו בי"ד עד חצות דהא ודאי אפילו מחצות ולמעלה מותר שאין זו מלאכה ולא אסיר במועד בתה שאינו לצורך מועד אלא שתה יאמרו תקן במועד ובי"ד ודאי מותר כל היום וכן מוכיח בגמרא שלא הלכו ואף רבינו כתב למעלה והוא קל מחולו ש"מ. וכ"ל שטעות סופרים הוא וראוי להיות אפילו אחר חצות וכן עיקר. וגורפין זבל וכו'. משנה שם: ומושיבין שובכין וכו'. במשנה מושיבין

משנה למלך

פ"ח יח לפיכך יום י"ד בניסן אסור בעשיית מלאכה וכו'. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פ"ג מאלפים כלי מקדש דין ט' דלידיה לומר דע"פ אסור בהספד ותענית מחצות ולמעלה יע"ש).

לחם משנה

יט ואפילו במקום שנהגו וכו'. תימה דאמאי לא כתב רבינו ז"ל בגמ' שאר מלאכות עד חצות וכן בהתחלה שאר אומניות הייט דוקא לצורך המועד וכן מפורש שם בברייתא (פסחים נ"ה) כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה וכו' והכמים לא פליגי עליה דרבי מאיר אלא בהתחלה שאר אומניות אבל בגמר מודה. ואם נאמר דהוא ז"ל סבור דחכמים פליגי עליה דר"מ אפילו בגמר דקאמר לצורך המועד דסבירא להו דהתחלת שלש אומניות וגמר שאר אומניות עושין עד חצות אפילו שלא לצורך המועד ופסק כחכמים מ"מ הניח לו ז"ל לאשמעי' מחלוקת בין ר"מ לרבנן בהא כיון שאינו מפורש כלל בדבריהם ואפשר לומר דרבינו ז"ל רמז זה שיהיה לצורך המועד במה שכתב שאין העם צריכין לשאר האומניות צורך הרבה כפשט לשונו משמע דאינם צריך צורך הרבה למועד ואפ"י כן לא התירו וכאן בתחילת ג' אומניות כיון דהוא לצורך המועד התירו והוא הדין שאר גמר מלאכות עד חצות בהתחלה שלש אומניות כגמר שאר מלאכות, וכל זה אינו שוה.

כ וכן מי שדעתו לחזור וכו' והוא שלא יתראה וכו'. כתב כן רבינו ז"ל מפני דרבה בר בר חנה כסייה (דף נ"א) ואע"ג דאביי אמר ליה דשויוהו ככותאי מ"מ בדין יצא לכסות מפני שלא ישנה אדם מפני המחלוקת כמ"ש הר"ן ז"ל ומה שהקשה לו אביי עיין שם ומ"מ רבינו ס"ל פסק כרבה:

כא מוליכין ומביאין וכו'. כתב ה"ה ז"ל ולא אסור במועד וכו'. וא"ת א"כ בי"ד נמי ניגזור דשמא יאמר שתקן בו ביום ואסור לעשות מלאכה בו ביום אחר חצות מדרבנן דהא בחוה"מ נמי אין האיסור אלא מדרבנן כמו שנתבאר למעלה בריש פרק ז', וי"ל דאע"ג דהוי התועד הוא מדרבנן גזרו בו משום שיש לו סמך מן התורה כמו שאמרו בריש פרק מי שהפך (דף י"ב) דאורייתא ופירושו לדעת רבינו ז"ל שיש לו עיקר מן התורה כלומר שיש לו סמך במקראות מה שאין כן בי"ד שאין לו עיקר מן התורה כלל ומושיבין שובכים לתרנגולים. בפירוש הראשון שכתב ה"ה ז"ל כדעת רבינו ז"ל יש להקשות דע"כ כפי יש לאסור במושיבין שובכים לתרנגולים מהיכא דברחה ולפע"ש

מגדל עוז

ואפילו מקום שנהגו לעשות וכו' עד אומניות צורך הרבה. פרק מקום שנהגו. כתב הראב"ד ז"ל לא כן גירת ההלכה וכו': ואני אומר מחלוקת בלשון אני רואה כאן כי רש"י ז"ל פירש כי בשלש אומניות הללו נלכד שהוא שהקילו להתחיל בהן אפילו במקום שלא נהגו לעשות מלאכה בי"ד ולדעתם עמהם בגמרא בחייטין שכן ההדיוט תופר כדרכו בחולו של מועד והספרין והכובסין שכן הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מספרין ומכבסין בחה"מ ואע"פ שהוא חמור יותר מי"ד ורמסינו בעלי התוס' ואגתגו אחריהם כן הורגלנו לגרס וגורת ההלכה סובלת כל הפירושים כי מה לי שיאמרו אין עושין אלא ג' אומניות ונפרש שיתחיל בהן אבל שאר אומניות לא יתחיל בהן לכתחלה ואם התחיל גומר עד חצות ומה לי שיאמרו ג' אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ונפרש עושין לכתחלה ושאר אומניות גומר, ודעת הרב ז"ל שכתב הראב"ד ז"ל הוא הקיק בפרק מקום שנהגו אבל אין בלשונו הכרח. וקרוב שהלך ר"ת ז"ל כשטת רבו שהוא מקובל בה וכן כתב הר"ם ז"ל מקוני מדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל. ומה שכתב הראב"ד ז"ל גרסיה מן התוספתא אינו מדוקדק או מגלן דבמכלתא היא ודאי דוקא היא ואת לא אשקיה בגמרא דילן בבאר מתניי' דלא איברירא ליה ייהו ואדרבה אמינא כיון דלא קבעו מסדרי התלמוד בגמרא מכלל דלאו הכי פירושא דמתניתין ההולך ממקום שעושין עד מפני המחלוקת. פרק מקום שנהגו (דף נ"ה) מוליכין ומביאין עד סוף הפרק. פרק מקום שנהגו (דף נ"ה).

הגהות מיימוניות

°[וכן מי שכותב ספרים מלאכה להשתכר אבל מתקן בגדיו לכבוד שבת ויו"ט לא, ע"כ: [ג] בחכמים דלא כר"מ דרך לים דו מותר כל היום]: [ז] הכי מפרש טעמא בירושלמי: [ק] כמעשה דרבה בר בר חנה ובדאוקים לה רב אשי: °[הגוסחא האמיתית היא עד חצות וכן כתב הסמ"ג וכן תטור שאוסר הכל לכתחלה ודלא כר יהודה שמתיר אף הרצענין: בהא דמוליכין ומביאין ז"ל גם בזה כתב הרמב"ם דוקא עד חצות ואינו נראה עכ"ל]:

מושיבין אחרת תחתיה בארבעה עשר כדי שלא יפסדו הביצים. ובמועד אין מושיבין. אבל אם ברחה במועד מעל הביצים מחזירין אותה למקומה:

סליקו להו הלכות שביתת יום טוב

מגיד משנה

מושיבי שובכין להרנגולים בי"ד תרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה ובגמרא בפסחים איתותבי מותבינן אהדורי מבעיא אמר אביי סיפא אתאן לחה"מ. פירש"י ז"ל מושיבין שובכין היינו לשום ביצים תחת התרנגולת וזה שהקשו בגמ' בפסחים איתותבי מותבינן אהדורי מבעיא ותירץ אביי דתנא' רישא בי"ד דמושיבין שובכין וסיפא דתרנגולת שברחה היא בחה"מ שמחזירין אותה מפני הפסד ביצים דדבר האבד מותר. ולפי פירוש זה מושיבין תרנגולת על הביצים לכתחלה בי"ד ובחה"מ אם עמדה שלשה ימים וברחה וכדעת רב הונא דאמר התם דדוקא תוך ג' ליציאתה מחזירין אותה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה. ורבינו חלק בזה בשני דברים שאין מושיבין ביצים לכתחלה להרנגולת בי"ד ובשני שאם עמדה ומתה אין מושיבין אחרת תחתיה במועד והוא מפרש מושיבין שובכין מלשון שובך רוצה לומר מקום שיעמדו התרנגולין והתרנגולת וכן נראה מן הערוך ולשון המשנה נאות לזה וקושית הגמרא היא ממה שאמרו ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה כל שכן שמחזירין אותה כשברחה ולמה לי למימר ותירץ אביי רישא אתאן לחה"מ. כך נראה שהגיה הגרסא של רבינו ופירוש רישא דמחזירין דמשמע אבל אחרת אין מושיבין אתאן לחה"מ ואם היתה גרסת רבינו סיפא אתאן לחה"מ פירש רבינו דהא דמחזירין קרי סיפא משום דרישא דמתני' מושיבין שובכין ואין גרסה זו מתחוורת לפירוש זה. ואני אומר לשון המשנה מתחוור יותר לפירוש רבינו אבל הדין שהוא כותב שאם מתה אין מושיבין אחרת תחתיה במועד הוא מתמיה אצלי דודאי מפני דבר האבד מותר לעשות מלאכה כ"ש זה וזה ל"ל שהכריח רש"י ז"ל לפרש מה שפירש. אחר כן מצאתי לרבינו בפירוש המשנה שכתב ובשתתין ביצים תחת התרנגולת להתחמם נגדל אפרוחים קרי מושיבין שובכין עכ"ל. וא"כ נתבאר שהוא מודה שמניחין לכתחלה בי"ד ולא נחלק אלא שאם מתה במועד אין מושיבין אחרת תחתיה אבל מחזירין אותה אם ברחה ונמצא שהוא מפרש הסתם איתותבי מותבינן אהדורי מיבעי' כדברי רש"י ז"ל וכן כתב בפירוש המשנה ותירץ אביי סיפא אתאן לחה"מ והיינו מליעתא דתרנגולת שברחה. אבל סיפא דקתני ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה אכתי בי"ד הוא בדוקא אבל לא במועד שלא הקשו אלא אהדורי. והטעם לדעתו ז"ל נ"ל לפי שאין כל התרנגולות מתיישבות על ביצים שכבר התחמו תחת תרנגולת אחרת הלכך בשמתה אולי לא יועיל בהושבת אחרת עליהן ולפיכך אין טורחין במועד בספק אבל בארבעה עשר טורחין. כך נ"ל לדעת רבינו:

כסף משנה

שהחזרין במאי קא מיפלגי מ"ס להפסד מרובה חשו להפסד מועט לא חשו ומ"ס להפסד מועט נמי חשו. ויש להקשות על רבינו דהא פלוגתא דרב הונא ורבי ינאי ע"כ אברחה קאי דאילו במתה לא שייך לומר למירדה ורבינו פסק וכתב ברחה מחזירין אותה למקומה דמשמע אפילו תוך ג' ליציאתה ואחר ג' למירדה ועוד דבגמ' דמתה מושיבין אחרת תחתיה משמע ליה דמיירי אחר ג' ימים ליציאתה שהרי כתב שישבה על הביצים ג' ימים ואם כן אמאי קאמר דבמועד אין מושיבין כיון דאיכא הפסד ה"ל למישרי כדשרינן כל דבר האבד. ועוד כיון שרבינו כותב דבגמ' דמתה מושיבין אחרת שתחתיה מיתוקמא בי"ד אמאי מצריך שיהיה אחר ג' ימים ליציאתה אפילו תוך ג' נמי דהא תוך ג' לא גרע ממושיב בתחלה דשרי כדקתני רישא. וי"ל דרבינו סבר דבמתה אפילו תוך שלשה ימים ליציאתה מושיבין אחרת תחתיה בי"ד ולא כתב דמתה בישבה על הביצים ג' ימים אלא לאשמועינן דאפ"ה במועד אין מושיבין, וכן מ"ש מושיבין אחרת תחתיה בי"ד כדי שלא יפסדו הביצים משום רבותא דמועד נקטיה לאשמועינן דאע"ג דאיכא פסידא דביעי אין מושיבין דאילו לי"ד גופיה אפילו ליכא פסידא דביעי שרי דהא במושיבין שובכין לכתחלה ליכא שום פסידא ואפ"ה שרי ומאחר שכתב דבמועד במתה אין מושיבין אחרת אפילו אחר שלשה ימים ליציאתה ממילא משמע שמ"ש שאם ברחה במועד מחזירין אותה למקומה אחר ג' ימים ליציאתה דוקא קאמר וכדרב הונא דהא על מה שכתב בתחלה שישבה על הביצים ג' ימים או יותר קאי וסברא הוא כיון דבמתה אסור אפילו אחר ג' ליציאתה שלא נתיר בברחה אפילו תוך ג' ומסתיין שנתיר בה אחר ג' ליציאתה דוקא דמהדרי במתה אפי' מבברחה משום דבברחה אין טורח כ"כ להחזירה מאחר שהיא עומדת כבר ישבה עליהם אבל במתה וכא להושיב אחרת תחתיה איכא טירחא טובא דכיון שהותמו תחת תרנגולת אחת אין תרנגולת אחרת רוצה לישב עליהם אלא בקושי וכיון דטירחא יתירא הוא אפ"ה שהוא דבר האבד אסור. וא"ת אמאי לא כתב דהא דשרי להחזיר בברחה היינו דוקא תוך ג' למירדה כדאמר רב הונא ורבי ינאי נמי משמע דלא פליג עליה בהא וכדכתב הרא"ש י"ל שמאחר שכתב דבמתה אין מושיבין אחרת משום דהוי טירחא יתירא ממילא משמע דבברחה אחר ג' למירדה אין מחזירין כיון דטירחא יתירא היא. א"נ י"ל שרבינו מפרש אבל אחר ג' פרח נימרה מינה פרח לו כחום ואפילו אם תחזור ותשב על אותם ביצים טוב לא יועיל ומשום דהוי טירחא בלא צורך אין מחזירין וכיון דאחר ג' למירדה אין הגמ' במחלוקת לא הוצרך רבינו לאוסרו דבלאו הכי אין לך אדם שיחזירנה כיון שאין שום תועלת בחזרתה: ועי"ל דרבינו דנקט ג' ימים לאו אברחה ומתה וכא להושיב אחרת תחתיה במועד בלחוד קאי אלא גם להיכא דמתה וכא להושיב אחרת תחתיה בי"ד נמי קאי דדוקא אחר ג' ימים ליציאתה מושיב אחרת תחתיה אבל תוך ג' ימים ליציאתה לא שהוא ז"ל סובר שיש טורח יותר כשמתה להושיב אחרת תחתיה מלהושיב שובכין בתחלה ואפ"ה אע"פ שהתיר בי"ד להושיב שובכין בתחלה אסר להושיב אחרת תחתיה כשמתה משום דהוי טירחא יתירא אלא כשהוא אחר ג' ימים ליציאתה דאיכא פסידא דביעי דאז אע"ג דהוי טירחא יתירא שרי בי"ד אבל במועד לא כיון דטירחא היא והוא ז"ל תפרש דפלוגתא דרב הונא ור' אמי קיימא אבבא דברחה ואבבא דמתה דאע"ג דתוך ג' למירדה ואחר ג' למירדה לא קאי אלא לברחה תוך ג' ליציאתה ואחר ג' ליציאתה קאי בין אברחה בין אמתה ולפי זה ניחא שמה שכתב שישבה על הביצים שלשה ימים וכן מה שכתב כדי שלא יפסדו הביצים לי"ד גופיה נמי איצטריך:

לחם משנה

*(ואע"פ שאין פי' מושיבין שובכין העמדת ביצים מ"מ יש לומר יותר) דהא לפי האמת ובכת שובכים מותרת בי"ד ובח"מ אסור וא"כ כשהקשו בגמרא (דף נ"ה:) בפסחא איתותבי מותבינן וכו' אמאי לא הקשו רישא דמתני' לסיפא ויאמרו בפסחא מושיבין שובכין מותר היכא דברחה מבעיא. וי"ל דלא הקשו כן משום דיש להרץ דאיצטריך לאשמועינן ברחה דהוה אמינא דדוקא הושבת השובכין שיעמדו התרנגולין שהיא טרחא קלה מותר כיון

* (נ"ל שצריך למחוק זה אע"פ שאפשר ליישב בדוחק):

שלינו מושיב התרנגולת על הביצים אבל ברחה דמושיב תרנגולת על הביצים דהיינו טרחא יתירא לא קמ"ל. ואע"ג דלפי האמת היא טרחא הטובה דברחה מותר יותר מפני מבהושבת שובכין דהא ברחה מותרת בחול המועד והושבת שובכין אסור מכל מקום יש לומר דאיצטרך מתני' לאשמועינן כי היכי דלא נימא טרחא אחרת הטוסס מן הטברא דלית לן בפסחא. וכל מה שיש להקשות עוד בלשון הרמב"ם ז"ל עיין בבית יוסף כי שם האריך בדבר:

סליקו להו הלכות שביתת יום טוב בסיעתא דשמיא:

הקדמת מגיד משנה להלכות חמץ ומצה

פרק ראשון כלל בו רבינו איסור החמץ מהותו וזמן אכילתו וקיומו וחמיו ותערובתו ומה שהוא ממנו בכרת ומה שהוא בלאו ומה שהוא מדבריהם לומר הזמן שגדרו הם ז"ל:

פרק שני נתבאר בו מצות השבתתו מה שהוא מן התורה ומה שהוא מדברי סופרים ואיכות המקומות הצריכין בדיקה והספיקות הבאין בענין הבדיקה וזמן הזובה לכל וליהודים כמו המפרש בים והיוצא בשיירא:

פרק שלישי נתבארו בו דיני הבדיקה במה שהוא אחר הבדיקה כגון הבטול וכן כשאין הבדיקה נעשית בזמנה כגון שחל י"ד להיות בשבת וכן מי שלא בדק בזמנו וענין השריפה והביעור ומי שהוא פטור מן הבדיקה ודי לו בבטול וכיוצא בו:

פרק רביעי נתבאר בו על אי זה חמץ אדם עובר בקיומו אם שלו או של אחרים ואם ברשותו או ברשות אחרים וכן נתבאר בו האיסור בקיום תערובת חמץ ומה שמותר ממנו:

פרק חמישי נתבארו בו דיני החמץ המינין שהן מחמיצין ושאין מחמיצין והמעשה המחמיצין ומה שאסור לעשותו מחשש חמץ ומה שמותר ממנו וכיצד ראוי ללוש את הפת וכיוצא בזה ובשוטו נתבארו דיני הכשר הכלים שנשתמשו בהן חמץ וכיוצא בזה:

פרק ששי נתבארו בו דיני חיוב אכילת מצה מן התורה ושיעור האכילה ומאי זה דבר היא ושיעור לישתה והמתעיינין באכילתה ומה שאמרו חכמים שבכילה רוצה לומר לאכול בערב הפסח וכן מה שאמרו לאכול אחריה:

פרק שביעי נתבאר בו חיוב ספור הנסים שנעשו לאבותינו מן התורה וחיוב הארבעה כוסות וחיוב התרוסת מדבריהם וחיוב אכילת המרור שהוא בזמן הזה מדברי סופרים:

פרק שמיני נתבאר בו בסדר עשיית מה שסדר קדם וענין הברכות ומה שיש בין הזמן שהיה לנו קרבן לזמן הזה ומי שאין לו ספוק מה שראוי לעשות דברים אלו כיצד יעשה:

וכבת זה הסדר. כי ראוי היה פרק ראשון להיות קודם להיותו כללי לדברים המתחברים והוא כולל לאוי התורה בענין החמץ וכבר קדם לנו שראוי להקדים הכללי לפרטי ולהקדים ידיעת המוזהר לידיעת המצוה. ואחריו פרק ב' וראוי היה להיותו קודם למתאחרים להיות ענינו במה שהוא קודם בזמן וכן כמאי מדיר ונמשך אחר הפרק הראשון והוא ידיעת המצוה במה שהוא קודם בזמן כמו שהזכרתי. ואחריו פרק ג' ואף הוא קודם בזמן למתאחר אליו. ואחריו פרק ד' ורוב עניניו הן מן התורה לזה קדם לפרק ה' להיות רוב עניני פרק החמישי במה שאמרו חכמים מחשש חמץ ומה שהסבירו שהיה אפשר להיות לו. וראוי להקדים מה שהוא מן התורה למה שהוא מדברי סופרים. ואחריו פרק ה' וסבת קדימתו למתאחרים הוא שראוי להקדים כל מה שנמשך לאיסור החמץ קודם שיתבארו דיני המצוה וחיובה להיות ידיעת המוזהר קודמת לידיעת המצוות ועוד כי יש בקצת הלקים מן המוזהר הזה רוצה לומר אכילת החמץ עונש כרת ולזה כתב רבינו הלכות חמץ ומצה הקדים חמץ למצה וכן נאות כמו שנתבאר. ואחריו פרק ו' וראוי להקדימו למתאחרים להיות רוב ענינו ביאור שהוא מן התורה ופרק ז' רוב ענינו במה שהוא מדברי סופרים וגם כי ספור הנסים אינו אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו. ולזה ראוי להקדים ידיעת חיוב המצה להיות בספור הנסים. ואחריו פרק ז' וקדימתו לאחרון מבואר שראוי להקדים ידיעת פרטי המחויב לידיעת סדור עשייתן, והגדול כולם מענינם. ואחריו פרק ח' וכבר נתבאר למה נתאחר:

יש בכללן ח' מצות וכו' א' שלא לאכול ביום י"ד וכו'. מן הראוי היה להקדים להשבית חמץ ביום י"ד ואח"כ שלא נאכל המץ ביום י"ד ואח"כ לאכול מצה בליל פסח ולספר ביציאת מצרים להיות אחר י"ד ליל פסח ואח"כ לא יראה המץ ולא ימצא כל שבעה ואח"כ שלא לאכול המץ והערובתו כל ז'. אבל טעם סידורם כן משום דנכון להקדים טעם מצות השבתת המץ דאילו לא היה אסור לאכלו לא היינו מצווים על השבתתו והספיק לו בהקדמת שלא לאכול המץ ביום י"ד דבהכי סגי ליתן טעם להשבתתו ביום י"ד ולפיכך לא הוצרך להקדים שלא לאכול המץ כל שבעה. א"נ הקדים שלא לאכול המץ ביום י"ד להשבתתו ביום י"ד מפני שראוי להקדים שב ואל תעשה לקום עשה לפי שאפשר לקיימה בלי מעשה. א"נ משום דהיירא כפי שענש עליה מלקות. והקדים איסור אכילת המץ כל שבעה לאיסור בל יראה ובל ימצא אי משום דאכילה המירא דענוש כרת עליה ואיידי דהקדים שלא לאכול המץ הקדים הערובתו אע"פ שאין ענוש עליו כרת א"נ משום דיזהר בקל תתחייב על אכילתו ממה שתתחייב מלקות על בל יראה שהרי אינו לוקה על בל יראה אא"כ קנה המץ בפסח או חימצו. א"נ משום דמשום דאסור באכילה אסרו הכתוב בבל יראה ודקדק שכשכתב להשבית אחר בי"ד לא כתב קודם זמן איסורו כי היכי דלא תיקשי ליה למה איחר מצות להשבית והקדים איסור אכילת המץ ותרוצתו כל ז' לאכילת מצה וסיפור יציאת מצרים מפני שראוי להקדים שב ואל תעשה לקום עשה. א"נ משום דאכילת מצה וסיפור יציאת מצרים ליתנהו בין השמשות דספק הוא אבל איסור אכילת חמץ והראותו בין השמשות נמי איתנהו. ובמנין המצות נקט סדר הזמן ומצות יום י"ד קודמות למצות הנוהגות כל שבעה, ובביאור הדינין הקדים דינים הנוהגים כל ז' לפי שמהם נתפשט האיסור ליום י"ד:

הלכות חמץ ומצה

יש בכללן שמונה מצות. שלש מצות עשה. וחמש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה. ב) להשבית שאור ביום ארבעה עשר. ג) שלא לאכול חמץ כל שבעה. ד) שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה. ה) שלא יראה חמץ כל שבעה. ו) שלא ימצא חמץ כל שבעה. ז) לאכול מצה בלילי הפסח. ח) לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א כל [א]האוכל כזית חמץ בפסח מתחלת ליל חמשה עשר עד סוף יום אחד ועשרים בניסן במזיד חייב כרת שנאמר כי כל אוכל חמץ ונכרתה. בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה. אחד האוכל ואחד הממחה ושותה: **ב** [ב]החמץ בפסח אסור [א] בהנייה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה.

א סמ"ג לאוין עט · ב שם וטור או"ח סי' תמב

כסף משנה

פרק א ב ההמץ בפסח וכו'. כתב הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בתוספותיו על סמ"ג החמץ בפסח אסור בהנאה הה"נ בקודם הפסח משש שעות ולמעלה ואף לר"ש שורפין גזירה שמא יאכלנו כדכתבו התוס' אלא נקט בפסח כלשון הרמב"ם כדלעיל אבל לא משום דהאי קרא דלא יאכל דמיירי בתוך הפסח שני בעשניה כדחזקיה (פסחים כ"א) דהא קי"ל כר' אבהו דאתר כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע וא"כ מאי איריא תוך הפסח אפילו קודם הפסח נמי, עכ"ל ותמהני דהא לא כתבו התוספות בדף כ"ח דגם לר"ש שורפין אלא לאפוקי שלא יסיקם מטעם משום דילמא אתי למיכל מיניה אבל בבת אחת אה"נ דמותר להסיק תבשילו אע"פ שהוא מתבשל בזמן האיסור וכן בספר האגור ספיקא דשרי כל היכא דליכא למיגזר שמא יאכלנו. ועוד דאפילו אם הוה אתר ר"ש דאסור בהנאה קודם זמן איסורו היינו משום גזירה ולא מדאורייתא והכא לענין שלם נהנה עובר בלאו הוא דעסקינן והכי ה"ל לרא"ם לומר לסמ"ג דמשום דפסק כר"ש כתב בפסח דקודם פסח מותר בהנאה לר"ש ורבינו אע"ג דס"ל כר"י כתב בפסח כלישניה דחזקיה דאע"ג דכר' אבהו ס"ל כדמוכח בפ"ח מהל' מאכלות אסורות בפירוש וגם בפ"ב מהלכות שחיטה נראה שסובר כן שכתב שחיטת חולין בעזרה אינו אלא דברי קבלה והיינו כר' אבהו כדאיתא בפ' כל שעה דאילו לחזקיה חולין בעזרה דאורייתא נינהו וכס' זה כתב דחמץ בי"ד מתלות ולמעלה אסור בהנאה כר"י והתם לא כתיב לא יאכל אלא לא תאכל והפ"ה אסור בהנאה וכדר' אבהו אע"פ שהתוס' כתבו בדף כ"ה דלחזקיה נמי לפני זמנו אסור בהנאה משום דכיון דהד מהני קראי רשמע איסור הנאה לא נחלק ביניהם אפ"ה מת"ש בפ"ח מהל' מאכלות אסורות וס"ב מהל' שחיטה משמע בהדיא דסבר כר' אבהו עכ"ל לענין איסור הנאה בפסח כיון דאיכא קרא תשרש ביותר דכ"ע מודו ביה נקטיה וכעין זה כתב הר"ן להרי"ף:

והמניח

מגיד משנה

פרק א א כל האוכל כזית המץ בפסח וכו'. משנה פ"ק דכריתות (דף (ע"ד) [ב']) שתזכיר האוכל חמץ בפסח בכלל המחוייבין כרת שיש על שגגת חטאת. ומה שכתב רבינו ואחד ממחה ושותה. ברייתא בחולין בפ' השור והרוצב (דף ק"כ) ומימרא שם ונכרתה הנפש האוכלת לרבות השותה ונזכר פרק כל שעה (פסחים ל"ה):

ב חמץ בפסח אסור בהנאה וכו'. פ' כל שעה (דף כ"א) אמר חזקיה מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה:

והמניח

לחם משנה

פרק א א כל האוכל כזית חמץ בפסח מתחילת ליל ט"ו וכו'. בפ' השור והרוצב (דף ק"כ) מרבה לה מדכתיב נפש לרבות את השותה ואתרו שם הניא נמי הכי גבי נבלת עוף טהור וכו' המחהו באור ופתו בחמה טהור ופי' שם הטעם נפש לרבות את השותה וכתבו שם התוס' [בד"ה לרבות] דאע"ג דבעלמא שתיה בכלל אכילה הני מילי בשתיה אבל הכא דלאו מילי דשתיה לאו בכלל אכילה הוא ואצטריך נפש לרבויי. ורבינו בפ"נ מהל' שאר אבות הטומאה כתב או שהמחה את החלב באור ונמעו הרי זה טמא כאוכל מבשרם שהשותה בכלל אוכל ע"כ ולכאורה לשון שכתב שהשותה בכלל אוכל משמע בטעמיה דמאריך בעלמא דשתיה בכלל אכילה וא"כ הוא קשה דמשמע דנמרא לאו הכי הוא אלא משום דכתיב נפש אלא שכוונתו ז"ל במ"ש שהשותה בכלל אוכל ר"ל דמכח קרא דנפש גלי לן דבכלל אכילה דקרא איכא שתיה. ואע"פ שרבינו לא כתב טעם דקרא דנפש אין הפס בזה שאין כונתו אלא להשמיענו הדין:

ב החמץ בפסח אסור בהנייה שנאמר לא יאכל המץ וכו'. בר"פ כל שעה (דף כ"א:) חזקיה ור' אבהו פליגי דחזקיה סבר דלא יאכל משמע לא יהיה בו היתר אכילה ור' אבהו פליג עליה דקסבר כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע ואע"ג דבפ' ה' מהל' מאכלות אסורות פסק רבינו כר' אבהו כתב כאן טעמו של חזקיה מפני שקרא מיותר פשוט יותר וכן הביאו הרב אלפסי ז"ל בהלכות בריש פרק כל שעה וכתב הר"ן ז"ל זה הטעם משום דטעמא של חזקיה הוא פשוט יותר כלומר ור' אבהו לא חלק עליו אלא שמוסיף עליו דאפילו לא ההלכו איסור הנאה וכו' לכך הביאו אותו ההלכות ורבינו. וא"ת אם דעת רבינו לפסוק כר' אבהו א"כ הא אמרינן בר"פ כל שעה (דף כ"ג) דר' אבהו קסבר כשהותרה נבלה היא והלכה ונידה הותרה ולדידיה הכיא מתני' דשולח אדם ירך לנכרי וגיד הנשה בתוכו לא אתיא אלא כחנן דאמר יש בגידין בנותן טעם וא"כ רבינו דפסק דאין בגידין בנותן טעם בפט"ו מהל' מאכלות אסורות איך פסק בפ"ח מהל' מאכלות אסורות להכיא מתני' דשולח אדם וכו' דאתיא דלא כוותיה. ועוד קשה דבסוף הסוגיא (דף כ"ג) מוכח שם דקרא דיעשה לכל מלאכה דאתי להתיר חלב בהנאה היינו לר' יוסי דסבר כשהותרה נבלה חלבה ונידה לא הותרה אבל לר"ע דסבר דאהדדי הכל לא אצטריך האי קרא להתיר החלב וא"כ ר' אבהו דסבר כר"ע דהיא וחלבה ונידה הותרו א"כ לדידיה לא איצטריך קרא דיאכל חלב אלא לדרשא דר"ע וא"כ איך כתב רבינו שם דהיתר החלב הוא משום קרא דיעשה לכל מלאכה הא לר' אבהו ודאי לא צריך קרא להכי והוא פסק כר' אבהו. ונראה דה"ה ז"ל שם בשם הרמב"ן עמד על קושיא הראשונה ותירץ דלרווחא דמילתא איתמר ההיא סוגיא ופירוש דבריו נ"ל דהכי קאמר דבשהירן הגמ' בריש הסוגיא קסבר ר' אבהו כשהותרה נבלה וכו' היינו לתרץ הקושיא שהקשו עליו דהכי בגיד נאמר לא יאכל ומותר בהנאה ולפי המסקנא כבר מתורצת קושיא זו בלאו הכי דנאמר דקרא דיעשה לכל מלאכה אתי להתיר חלב כר"י הגלילי וגיד מותר בהנאה מנ"ש דהלב כדאמרו שם וא"כ לפי המסקנא שפיר תני סבר ר' אבהו כשהותרה נבלה חלבה ונידה לא הותר וקרא דיעשה לכל מלאכה אתי להתיר חלב והשתא אתי שפיר הכל. ודע שמה שאמר

מגדל עוז

פרק א כל האוכל כזית עד חטאת קבועה. פ' אלו עוברין ופ' כל שעה · אחד האוכל ואחד הממחה ושותה. פרק השור והרוצב · החמץ בפסח אסור בהנאה עד לא ימצא בבתיכם. פרק כל שעה:

הגהות מיימוניות

[א] ודלא כר"י הגלילי דפליגי אר' יהודה ור"ש פרק כל שעה וקאמר התם ותמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה, ע"כ:

מגיד משנה

והמניח חמץ ברשותו וכו'. זה מבואר בברייתא בפ"ק (דף ה'.) שאור שאור לגורדס זה ובין בנהים בין בנכולין עובר משום בל יראה ובל ימצא וזהו שאור וזהו חמץ כמבואר פרק קמא דיום טוב: ואיסור החמץ ואיסור השאור וכו'. פ"ק דיום טוב (דף ב') משנה בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת ובית הלל אומרים זה וזה בכזית ואמרו (דף ז') בגמרא לא נחלקו אלא לענין ביעור אבל לענין אכילה זה וזה בכזית לדברי הכל וקי"ל כב"ה. ובהשגות א"א דוקא לשיעוריהן וכו' ע"כ. באור דבריו דברייתא בפת שאור ובנפסל מאכילת כלב דאי בחמץ ובלא נפסל לא היה צריך לזה הטעם. ואין דעת רבינו לחלק ביניהם וכן נראה עיקר שבפ' אלו עוברין (פסחים מ"ה:) תניא הפת שעפשה חייב לבער מפני שראוי לשחקה ולחמע בה כמה עסות אחרות ר"ש בן אלעזר אומר בד"א במקויימת לאכילה אבל כפת שאור שייחדה ליסיבה כשרה ואמרו בגמרא שאין הלכה כר"ש א"כ פת עיפה בעיא. עוד שם ת"ר הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלין ונשרפת עם הטמאה בפסח והעלו הגאונים ז"ל הא נפסלה מלאכול לכלב אינו חייב לבער וכן מוכיח שם וא"כ ברייתא דהפת שעפשה חייב לבער בשלא נפסלה מלאכול לכלב היא ועלה קאמר ר"ש בד"א במקויימת לאכילה אבל כפת שאור וכו' מכלל דבפת גמור עסקינן ולא בפת שאור כדברי הר"א ז"ל. ותו דפת כהם לא משמע פת שאור אלא ודאי פת [גמור] קאמר והטעם דאע"פ שנפסל לאדם כיון שראוי לאכול לכלב חייב לבערו הוא מפני שראוי לשהקו. ולדברי הרב רבי אברהם ז"ל שהוא סבור דברייתא קמייתא בפת שאור הוא ואע"פ שנפסלה מלאכול לכלב היה להם בגמרא לבאר, [אלא ודאי] ברייתא קמייתא בפת חמץ היא וכולן שוין. וכן מנהגי לרבי אהרן הלוי ז"ל:

ג אינו לוקה. זה מבואר במכות ובהרבה מקומות שלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, ובתוספתא המשייר חמץ בפסח והמקיים בכלאים אינו לוקה:

חמץ

א והמניח חמץ ברשותו בפסח אע"פ שלא אכלו עובר בשני לאוין שנאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם. * ב ואיסור החמץ ואיסור [נ] השאור שבו מחמיצין אחד הוא: ג אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה. אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו אף על פי שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה. ומכין אותו מכת מרדות:

חמץ

א סמ"ג לאוין עו עח : ב סמ"ג שם :

השגת הראב"ד

ואיסור החמץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא לשיעוריהן אבל לענין ביעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם שהחמץ אם נפסל מאכילת הכלב אין זקוק לבער והשאור אף על פי שהוא נפסל חייב לבער לפי שהוא ראוי לשחקו ולחמץ בו כמה עיסות אלא א"כ יחדו לישיבה וטח פניו בטיט. ומה שאמרו בתוספתא הפת שעיפשה חייב לבער מפני שהוא ראוי לשחקה וכו' בפת של שאור קאמר דאי בחמץ לא היה צריך לזה הטעם עכ"ל:

כסף משנה

והמניח חמץ ברשותו וכו'. וא"ת ה"ל למימר דעובר בג' לאוין דהא עובר בלאו דלא יראה לך חמץ. וי"ל דלא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור לא חשיבי אלא לאו אחד משום דלא בא אלא ללמד דהיינו חמץ היינו שאור וכדאמרינן בריש יום טוב (דף ז':) שפתח הכתוב בחמץ וסיים בשאור לומר לך היינו חמץ היינו שאור כלומר אין בין חמץ לשאור: ואיסור החמץ וכו' משום דלגבי ביעור איפלגו בית שמאי ובית הלל אבל לענין אכילה ב"ש מודו כדאיתא בריש יום טוב מש"ה כתב הרמב"ם דאיסור דחמץ ושאור אחד הוא הכא גבי ביעור, ודייק לפתוח בחמץ כאומרו והמניח חמץ ולסיים בשאור באומרו לא יראה לך שאור לומר דחמץ ושאור אחד הוא כמו שפתח התורה כדאיתא בריש יו"ט, ובזה ניחא למה כתב לא יראה דגבי שאור שהוא מאוחר ולא כתב לא יראה לך חמץ שהוא קודם. ומה הוא חמץ ומה הוא שאור נתבאר בריש יו"ט דחמץ חזי לאכילה ושאור לא חזי לאכילה וצריכי למכתב תרווייהו כדאיתא התם: כתב המגיד משנה והשגות א"א דוקא לשיעוריהן אבל לענין ביעור ולענין אכילה וכו'. וא"ת שיהיה כלשון מכוון דהא בריש יו"ט אמרינן דלאכילה מודים ב"ש דשוים הם ולא פליגי אלא לענין ביעור, ואין לפרש דכשנפסל מאכילת כלב יש חילוק ביניהם דחד מהם אם אכלו חייב והאחר אם אכלו פטור דכיון שנפסל מאכילה הכלב שניהם דפטור על שניהם, וגם אין לומר דהך מהם אסור לאוכלו אם נפסל מאכילת כלב והאחר מותר כיון שנפסל דהי מנייהו סברי דהא בכל חד מינייהו איכא צד קולא וחומרא כדאיתא בריש יו"ט. לפיכך נ"ל לגרוס דוקא לשיעוריהן ולאכילה אבל לענין ביעור יש הפרש ביניהם כלומר דשיעור שניהם שוה לכל דבר כב"ה ואם אכל משניהם אם לא נפסל חייב ואם נפסל פטור אבל לענין ביעור יש הפרש ביניהם וכו' וס"ל להראב"ד דחמץ אינו ראוי לשחקו ולחמע בו וכ"כ רא"ש, ביאור דבריו דברייתא בפת שאור וכו' דאי בחמץ ונפסל ודאי לא היה צריך לזה הטעם דמשמע דמשמעה אחרינא מיתסר והא ליתא אלא כשמוכיר חמץ לאיסורא ודאי שהכוונה בו שלא נפסל. וכן נראה עיקר שבפרק אלו עוברין תניא וכו' עד וא"כ ברייתא דהפת שעפשה חייב לבער בשלא נפסלה היא. כל זה הוא כלעת בברייתות וישובן והכרע לדברי הרמב"ם הוא מועלה קאמר ר"ש וכו' והא דפת שהם וכו' ולהרמב"ם נ"ל דחמץ נמי ראוי לשהקו ולחמע בו ודעת הרא"ש כהרמב"ם וכן נראה מדברי הר"ן והוא דעת הרי"ף שלא כתב אלא ברייתא ההיא ואילו להראב"ד שאינן צריך לכתוב. ולסמ"ג כפי מה שפירש בו רא"ש כהראב"ד ונראה שגורס רא"ש כדברי הראב"ד לא עייך במקום לא צריך וא"כ אינו צריך לביאור ה"ה. ולענין החמץ שנתעפש ונפסל מאכילת כלב כתב הרא"ש שיש מתירים באכילה ויש אוסרים ולזה דעתו מסכמת:

ג אינו לוקה וכו'. כתב רא"ש ויש להתמה דהא בשורש ט' נראה שאין לוקין וכו'. ובאמת כי ליישב זה היה אפשר לפרש דאינו לוקה אלא אחת אע"פ שהזכיר שני הלאוין וכן היה אפשר לפרש הסמ"ג כי אע"פ שהוסיף ללקות עליהם היינו לפי שהתחיל אינו עובר ולא כהתחיל אינו לוקה אבל מ"מ אכתי קשיא היאך מנאן בשני לאוין. ויראה בעיני דלא יראה

לחם משנה

שאמר שם רבינו בפ' שמיני עד שיפרוט לך הכתוב וכו' אין כוונתו לומר דמדאיצטריך קרא להתיר נבלה נפקא לן דכ"מ שנאסר לא הוזכר אלא איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע דהא בגמ' מוכח דמאי דאיצטריך בנבלה לא הוי אלא לר"מ אבל לר"י לא נפקא לן אלא מאותו ורבינו בהדיא פסק בפרק שמיני מהל' מאכ"א כר"י שכתב שם אסור ליהן מתנה הגם וכו' שנאמר לגר אשר בשעריך וכו' במכירה ולא במתנה. לכך נראה דמה שאמר שם עד שיפרוט לא נחית אלא לומר שאם לא פרט הדבר כמ"ש שם אסור בהנאה ואע"ג דרבינו נקט שם לישנא דר' אבהו ופירש דברי ר' אבהו כמה שאמר עד שיפרוט לך הכתוב וכו' ר"ל מדאיצטריך בנבלה כמבואר שם בגמ' מ"מ אין כוונת של רבינו כך ומוכרח הוא כדפרישית. והמניח חמץ ברשותו בפסח אע"פ שלא אכלו עובר בשני לאוין. בפ"ק (דף ה':) וא"ת כיון דשאור וחמץ חדא מילתא היא א"כ ארבעה לאוי הוו שאור לא ימצא ולא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ ולא יראה שאור אמריגא דהא אנירת דבחמץ עובר על לאו דשאור כדמשמע הכא וכן בפרק [רביעי] שכתב גבי מניח המון שעובר משום לא יראה ולא ימצא. והיה נראה לומר דלא חשיב אלא חד דראיה וחד דמציאה אבל הלאו לאוי דראיה חדא מלתא היא ואין זה מספיק. ונראה לתרץ דהני לאוי חד דשאור וחד דחמץ צריכי משום צריכותא דידהו כדאמרו שם בגמ' בפ"ק דביצה (דף ז') ולא יראה לך שאור כוליה קרא איצטריך לומר שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ואע"ג דאלתא לך כתיבי הא דרשו בפרק כל שעה (דף כ"ג) הלתא לך חד בעכו"ם שכיבשתו וחד בעכו"ם שלא כיבשתו ואמר בחמץ כדאמרו שם בגמ' וא"כ לא איתר קרא כלל ובשאור עובר משום מציאה דקאמרו שאור לא ימצא בבתיכם ושאור שאור לג"ש א"כ הכי בחמץ ובשאור הוי לאוי ולא יותר:

משנה למלך

פרק א ג אינו לוקה משום בל יראה ובל ימצא אא"כ קנה וכו' בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה ומכין אותו מכת מרדות. דין זה מבואר בתוספתא דקתני המשייר חמץ בפסח והמקיים בכלאים אינו לוקה כמ"ש הרב המגיד ז"ל. ודע שראיתי לתוס' פרק כל שעה (דף כ"ט ד"ה רב) שכתבו ומכאן מוכיח ר"י שכמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר בתוך שהייה דלאו אמרת עובר אכתי [ימאי] מפל לגי יומי הא מיד כשיסדה אותו הוא שלו ומודה רבי יוסי דשלך אי אתה רואה אלא ודאי לא עבר וטעמא משום דלא יראה ניתק לעשה ולכך אינו עובר כשמבערו לבסוף ע"כ. ומ"ש התוס' ודעתו לבערו נראה למימרא שאם אין דעתו לבערו דלוקה שהרי כל לאו הניתק לעשה אף שאין בדעתו לקיים העשה אינו לוקה כל זמן שהוא באפשרות שיקיים העשה אלא כותם היא דנסי דאינו לוקה מ"מ איסורא קא עביד במה שאינו מקיים העשה ועובר על הלאו כיון שאין בדעתו לקיים העשה וכל בדעתו לקיים העשה אפילו איסורא ליכא אבל לענין מלקות אין חילוק דאפילו אם אין בדעתו לקיים העשה אינו לוקה, ועיין מ"ש התוס' (דף כ"ח) ד"ה וחמץ ודוק:

והנה עיקר דברי ר"י סלגו שכתב דלאו זה דלא יראה הוי ניתק לעשה הוא מידוש גדול בעיני. שוב ראיתי שדברי ר"י לימוד ערוך הוא בידינו בשבחים (דף נ"ב) דאמרינן התם בגמרא מאי קא ממעט ליה לא יראה ולא ימצא דדמי ליה דהאי אינו לוקה דהוי לאו הניתק לעשה והאי אינו לוקה דהו"ל לאו הניתק לעשה ע"כ. וכ"כ התוס' שם דהסוגיא זו מוכח כסברת ר"י דלא יראה הוי לאו הניתק לעשה. ובפירוש הדבר דהיכי הוי לא יראה לאו הניתק לעשה פירש"י שם דפ"ק לא יראה ואם נראה שהניחו לעולם הוא בעמוד והשבת כל ימי המועד ע"כ. (א"ם ע"כ צריכין אנו לומר דהאי עמוד והשבת היינו לבערו מן הבית דבזמן איסורו אינו יכול לבטלו ואפי' זה קשיא לי ממ"ס

ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמיצין אחד הוא. כתב הראב"ד ז"ל א"א דוקא לשיעוריהן וכו'. וא"ת לדעת הראב"ד ז"ל דיש חילוק בין שאור לחמץ דשאור אפי' נפסל מאכילת כלב חייב לבער אבל חמץ לא א"כ אמאי איצטריך בגמ' דפ"ק דיו"ט (דף ז':) למיצרך קראי בשאור ובחמץ הא ודאי מיצרך צריכי דאי הוה קאמר שאור הוה ילפינן חמץ מיניה אפילו נפסל ואי הוה קאמר חמץ הוה ילפינן שאור דוקא דלא נפסל אבל נפסל אינו חייב לבער להכי כתב תרווייהו כדי שיהיה הדין מחולק ביניהם. וי"ל דודאי אפילו לדעת הראב"ד ז"ל מאי דקאמר חייב לבער אינו אלא מדרבנן דמן התורה ודאי אינו חייב לבער כיון שאין בו חמץ כלל דאין אנו מצריכים לבערו אלא מפני שראוי לשהקה ולחמע בו עיסות אחרות אבל השתא ליכא ביה איסור חמץ כלל: כתב הרב המגיד על דברי הראב"ד ז"ל וביאור דבריו וכו' דאי בחמץ ולא נפסל כלומר דבחמץ ונפסל אי אפשר מכח הברייתא שהביא לקמן דהעלו הגאונים ממנו הא נפסלה מלאכול לכלב אינו חייב לבער: והעלו הגאונים ז"ל הא נפסלה כו'. ואם תאמר מנא להו

הגהות מיימוניות

[נ] בתוספתא דביצת שאור מהבץ והשתמץ מאחרים מאימתי קרוי שאור משישפל

מגדל עוז

ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמיצין אחד הוא. פ"ד דעדיות ופ"ק דביצה: כתב הראב"ד ז"ל דוקא לשיעוריהן וכו': ואני אומר כמה שכתבו הנכתבי בחבור הזה שלבך קלה ר"מ ז"ל

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ד [א]חמץ שעבר עליו הפסח אסור [ג] בהנייה לעולם. ודבר זה קנס הוא מדברי סופרים מפני שעבר על בל יראה ובל ימצא [ד] אסרוהו. אפילו הניחו בשגגה או באונס. כדי שלא יניח אדם חמץ ברשותו בפסח כדי שיהנה בו אחר הפסח: **ה** [ב]חמץ שנתערב [ה] בדבר אחר תוך הפסח בין במינו בין שלא במינו הרי זה אוסר בכל

א טור סי' תמ"ח סמ"ג לאוין פו עח ב טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

ירחה לא משמע אלא כשהוא נראה לעינים דוקא וכן משמע בספר המלות מלוה ר' ומצוה ר"א. ומ"ש בפ"ד עובר משום בל יראה ובל ימצא לאו למימרא דבכל אחד מהנזכרים לעיל עובר בשניהם אלא היכי דשייכי תרוייהו עובר בשניהם דכל היכא דעבר על לא יראה עבר נמי על לא ימצא אבל בעירן לא עבר אלא על לא ימצא. ופ"ד זה יש לפרש גם הברייתא השנויה בפ"ק דפסחים (דף ה':) שמתנה למד הרמב"ם דינים הללו הנזכרים בפ"ד:

ד חמץ שעבר וכו'. כתב ה"ה נלמד מדין ישראל שהרהין חמצו אצל נכרי וכו', כלומר דאמרינן ביה שאם לא א"ל קנה מעכשו אסור אחר הפסח ולא מפליג בין אם היה הטם ולא יכול לפרוע לנכרי להיכא דהיה בידו לפרוע, אבל מדברי הר"ן משמע שאם לא עבר עליו לא מדאורייתא ולא מדרבנן כגון שמכהו ואחר פסה מלאו מותר ולפי זה ההיא דישראל שהרהין חמצו ביש לו לפרוע היא בדוקא א"נ דאפילו אין בידו לפרוע לא מיקרי אנוס משום דמעיקרא לוה מדעתו, ואפשר דהר"ן נמי הוי לעבור קאמר וכדברי ה"ה. כתב הר"ן דהא דקנסו רבנן לאו לדידיה דוקא דעבד איסורא קנסו אלא לכ"ע נמי קנסו.

ה חמץ שנתערב וכו'. משמע דס"ל לרבינו דבזמנו דקאמר רבא היינו תוך הפסח דוקא ומשום דחמיר שאיסורו בכרת ועובר על לא יראה וכו' הוי במינו במשהו אבל משש שעות ולמעלה כיון דליח ביה כרת לא מיתסר במשהו אלא בששים כשאר איסורים וכן דעת הרא"ש וסמ"ג. אבל הר"ן פירש דמשש שעות ולמעלה הוי זמנו ומיתסר במשהו וזה לפי שסובר דרבא לא לפרש ענין איסור החמץ בכל הזמנים וא"כ אם לא הכניסהו בכלל זמנו ע"כ נכנס בכלל שלא בזמנו וזה אי אפשר אבל הרמב"ם והרא"ש וסמ"ג ס"ל שלא בא לפרש אלא איסור ההנאה בתוך הזמן והיתרו לאחר הפסח אבל ענין איסורו משש שעות ולמעלה לא חש להזכירו דהכי הוא בשאר איסורים דאי אהא לאשמועינן דגם משש שעות ויעלה הוי במשהו לא ה"ל לסתום דבריו והכי הל"ל התן משש שעות ומעלה במשהו ורא"ש שכתב דסמ"ג כירש דבזמנו היינו בתוך הפסח איידי דבעי לפרושי שלא בזמנו יותר הל"ל שמוהר מפירוש הר"ן. ויה שרלה ה"ה לומר דלהרמב"ם אפילו נתערב מתחלת השנה משהו אסור בפסח נ"ל שלא מן הטם הוא דלשלם בזמנו

מגיד משנה

ד חמץ שעבר וכו'. בכל שעה (דף כ"ח) משנה חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר לא יראה לך חמץ ואוקימנא לה בגמ' כר"ש דדבר הורה יותר וקנסא קנסיק ליה משום דעבר עליה משום בל יראה ובל ימצא ומבואר בהלכות. וכתב רבינו ואפילו הניחו בשגגה או באונס וכו' לומר דעבר עליה לאו דוקא אלא ראוי לעבור עליו לאפוקי חמץ דנכרי כדוקא וכן פירשו ז"ל דמוכרח הוא ונלמד מדין ישראל שהרהין חמצו אצל נכרי הנזכר בפרק רביעי:

ה חמין שנתערב וכו'. בגמרא (פסחים ל') ובהלכות אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור ובהל' ומדלא יהיב שיעורא שמע מינה במשהו. שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש דלא קנים ר"ש אלא כדאיתיה בעיניה אבל ע"י תערובת לא. ופי' רש"י ז"ל ואפילו שהייה בעיניה ועבר עליה לא קנים למיסר תערובת דיליה, עכ"ל. וטעם איסור החמץ בזמנו שהוא במשהו כתב רבינו פרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות לפי שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי אחר הפסח יהיה כל התערובת מותר. ויש מי שכתב דלפי טעם זה ה"ה בנתערב חמש שעות ולמעלה בערב הפסח שהוא במשהו, ומדברי רבינו שכתב סוף פ"ד נראה שאפילו נתערב מתחלת השנה אסור לאכלו בפסח ושם אבאר. ועוד אזכור שם מה שאמרו שהתערובת מותר לאחר זמנו אם הוא במקיים תערובת חמץ בפסח אם לאו:

אין

משנה למלך

פמ"ש רש"י גופיה בריש פ"ק דפסחים (דף ד') דהשבתה האיסור בתורה היא הביטול ואין לביעור עיקר מן התורה כמבואר סי' תל"ח וזה הוא דעת הרמב"ם ג"כ כמ"ש מרן שם). ולפי זה יש לתמוה על רבינו שכתב דאם קנה חמץ בפסח או תימצו דלקי משום דעשה תעשה וסרי לפי סוגיא זו מוכח דעשייה דאינו לוקה היינו משום דלא ירחה הוי ניתק לעשה וא"כ אפילו עשה בו מעשה אינו לוקה דלגבי לאו שניתק לעשה אין חילוק בין עשה בו מעשה ללא עשה בו מעשה. והנראה דרבינו ז"ל דחה סוגיא זו מהלכה משום דאתיא דלא כהלכתא כמאי דקאמר דלאו דלא תותירו הוי לאו הניתק לעשה וזה אינו דהא קי"ל דאם הותירו נפסל ואסור באכילה מקרא דובשר בשדה טרפה לא תאכלו. וסמך רבינו על התוספתא דקתני המשייר חמץ בפסח והמקיים בכלאים אינו לוקה ומשמע דהיינו טעמא דהמשייר חמץ לית ביה מעשה דומיא דהמקיים בכלאים ותוספתא זו נראה דפליגא על הוקא סוגיא האזכרת וזה פשוט. (א"ה ונתשו' הרינ"ש סי' ה"א מבואר כדברי הרמב"ם יע"ש ועיין בחידושי הלכות שהוכיח מדברי רש"י והתוס' דל"ג בגמרא דהוי לאו הניתק לעשה. ובכ' דבר שמואל סי' ל"ח הוקשה לו קושיא הרב המחבר ותירץ דאיירי שהל שביעי של פסח בשבת וקנה החמץ ביום מן הנכרי שאי אפשר לקיים בו מצות שריפה ע"כ. ומהר"ר צבי אשכנזי בתשובה סי' מ"כ השה עליו שהרי הר"ם פסק בחכמים דמפרר וזורה לרוח או מטיל לים וא"כ אי אפשר לאיינו מביה שאינו יכול לשרוף בשבת שהרי יכול הוא לפרר ולזרות לרוח או להטיל לים ע"כ. ויש לתמוה עליו שהרי כתב ה"ה בפ"ג דהמוצא חמץ ביו"ט אע"פ שלא ביטל אינו יכול לשורפו ביו"ט ולא לפררו ולזרותו לרוח יע"ש, ואיך פשיטא ליה להיתרא אפילו בשבת. אך לכתי יש להתבונן אמאי הוצרך לאוקמי דחל שביעי של פסח בשבת והלא אף בחול אסור לשורפו. אמנם עיקרן של דברים כך הוא דביו"ט אע"ג דאינו יכול לשורפו ולא לפררו מ"מ כיון דלא אסיר אלא מדרבנן לא קרינן ביה בטל מעשה דזה אנוס הוא שאסרו חכמים את הדבר אבל בשבת דמן התורה אינו יכול לשורפו וגם לא לפררו דאע"ג דלדעת רשב"ם מותר לפרר הלחם בשבת דלא מלינו טוחן אחר טוחן וכמ"ש הר"ן בפ' כלל גדול וכן פסק מור"ם בספר המפה סימן שכ"א מ"מ לדעת הרמב"ם אסור לפרר הלחם בשבת דהוי תולדה דטוחן וכמ"ש כהגהות הרשב"א שהביא מרן בכ"מ סכ"א מהלכות שבת דין י"ח וכן נראה מדברי הרב בעל תה"ד שהביא מרן סי' שכ"א וע"ש. ועוד נראה דבידון כזה שצריך לפרר עד אשר דק כדי לזרותו לרוח כ"ע מודו דהוי תולדה דטוחן והייב חטאת וכדמוכח מדברי התוספות שבת (דף ק"ד:) יע"ש. וכיון שכן נמלא שאינו יכול לקיים העשה וזהו שהוצרך הרב"ם לאוקמיה בשבת דוקא)·

אין

לחם משנה

להו הכי דילמא דמאי דנקט והכלב יכול לאוכלה לאשמועינן דאפילו הכי נסרפה עם הטמאה בפסח אבל ה"ה דאפילו נפסלה מלאכול לכלב דחייב לבער. ועוד דדילמא נקט הכי משום דדוקא היכא דהכלב יכול לאוכלה מטמאה אבל אי לאו הכי לא מטמאה. וי"ל דכיון דאמרת הכי דלא מטמאה א"כ ודאי דנפיק מתורת אוכל וטודאי דאינה צריכה שריפה וכן משמע בהלכות: ועלה קאמר וכו'. כלומר ואם תרלה לתרן דברייתא בפת שאור והך ברייתא בפת חמץ אי אפשר דברייתא קמייתא מוכחא דבחמץ איירי מקדאמר בתר הכי אבל בפת שאור משמע דבחמץ עסקינן וכ"ת כיון דבהחן עסקינן ליפלוג וליתני בדידה ולתה ליה למהדר אשאור י"ל דלאשמועינן רבותא דאפילו שאור דהיכא דיחדה לישיבה בטלה: ולדברי הר"א וכו'. נראה ודאי דה"ה הנהו הרי קושיי דהקשה דמדקאמר כד"א ותו דלה וכו' היה יכול להקשות אבל הברייתא האחרה שכתב עוד שם ה"ר וכו' אלא שרלה להקשות לו קושיא אליתא כיון דבברייתא בתרייתא איירי בפת המן ודוקא לא נפסלה מלאכול לכלב א"כ קמייתא נמי הוי הכי דאי לא מיתא הכי אלא דבמאי דאיירי הך ברייתא לא איירי הך היה להם לבאר בגמ' דעל הכהם משמע דמרוייהו כחד גוונא הוו

ה חמין שנתערב בדבר אחר תוך הפסח וכו'. כתב ה"ה ושעם איסור החמץ בזמנו במשהו כתב רבינו פרק ט"ו מהל' מא"ס לפי שהוא דבר שיש לו מתירין. ואע"ג שהוא כתב בסוף ועוד אזכיר שם מה שאמרו וכו' וסוף פרק ד' כתב בפירוש המקיים תערובת חמן בפסח אסור לאחר הפסח וא"כ נראה לכאורה דהאי טעמא דדבר שיש לו מתירים ליתא דהא ליתו כלום דהא כתב בם ה"ה זה אינו כלום דהא אסור אחר הפסח דהיינו דוקא בתקיים תערובת שהוא כזית בכדי אכילת פרס ואז אסור אבל משהו דבר שיש לו מתירין הוא ואפ"ה איך קאמרי דטעמא משום דבר שיל"מ הא בגמ' בפרק כל שעה (דף כ"ט) קאמר דטעמא דרב קאמר בין במינו בין שלא במינו אסור משום דגזרו שלא במינו אטו מינו דכל איסורין שבתורה במינו אסור במשהו וא"כ לא הוזכר שם טעם דדבר שיל"מ כלל ואדרבה משמע מההם דליתא דא"כ לר' יוחנן דקאמר התם דבזמנו בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם ושלא בזמנו מותר אמאי הוי בזמנו בנותן טעם הא הוי דבר שיל"מ ונראה דרבינו הוכרח לומר כן לרבא דפסיק התם (דף ל') כרב דבזמנו בין במינו [בין שלא במינו] במשהו וס"ל רבינו דלא מלינא לאומר דרבא אית ליה כל איסורין שבתורה במשהו וגזר שאינו מינו אטו מינו כרב וכרש"י ז"ל דהא ודאי קיי"ל בעלמא כל איסורין שבתורה בנותן טעם ורבא נופיה אית ליה בעלמא הכי וכמו שכתבו התוס' א"נ ודאי דרבא פסיק כרב ולא מטעמיה וטעמיה ודאי משום דבר שיל"ת

הגהות מיימוניות

משיפסל מלאכול לכלב, ע"כ. [ג] ישראל שלוה חמץ מדבירו קודם הפסח מותר לפורעו אחר הפסח כדאמרינן פרק בתרא דע"ז דבי ר' ינאי יוזפי פירי מעניים בשביעית וקודם זמן הביעור ופרעו להו בשמינית א"ר יאות אינון עבדין. וכן ישראל שיש לו לחם חק חבוטרים יקחו לאחר הפסח מה שחסר להם בפסח ולא דמי להא דאמרינן בפ"ק דע"ז לא יאמר לנכרי טול אתה בשבת ואני בחול וכו' דהכא ליכא למיקנסיה ותו דרתם נמי אם התנו מעיקרא מותר וכלבד שלא יבואו להשבון אבל הכא שרי ואפילו באו לחשבון שהרי אין איסור חמץ שעבר עליו הפסח אלא משום קנס וכה"ג ליכא למיקנסיה ראבי"ה וכן כבק ריב"א. מעשה ששלח נכרי פת לישראל ביו"ט אחרון של פסח וקבלתו הנכרית שלא בפני היהודי ובהודע לישראל צוה להצניע בבית הנכרי ולמחר שאלו לר"י והתירו משום דהיתרא ניחא ליה למיקני ולא איסורא הכי נמי לא היה דעת ישראל לקנות חמץ בפסח עד למחר ולא קרינן ביה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ע"כ. וכיוצא בזה הורה רש"י בחטה שנמצאת בתרנגולת ביו"ט אחרון כדלקמן לשון ריצב"א מעשה בא לידי בישראל שהיה לו תנור ואפו בו נכרים חמץ בפסח והאיפה נזבר של ישראל והביא לישראל שני בכרות במוצאי פסח שהשביה לו התנור ואסרתי לישראל לקבלן דלא מבעיא האי חמץ דאסור שזכה בה ישראל בשכר תנורו שכך היה מנהגם וה"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אלא אפילו מעות אסור לקבל בשכרו כיון דרמין בפסח אסור בהנאה הוה ליה כשתכר באיסורי הנאה דאפילו חמץ של נכרי בפסח אסור לישראל ליהנות כמנו דלא יאכל כתיב אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה ואם כבר קיבל הישראל המעות מותר לירנות מהן כדתנן מכרן וקידש בדמיהם מקודשת ואע"ג דתנן בפ"ה דע"ז השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור הא אמרינן התם בוסרא קנס הוא שקנסו חכמים ביין נסך ובאיסורי הנאה אחרים דאין תופסין דמיהן לא קנסו כלל ומיהו שרי לישראל להשאיל תנורו לנכרי בפסח ע"ם שיאפה בו מצה ואם אפה בו חמץ אין זקוק לו כדתנן התם שכרו למלאכה אחרת אע"פ שאמר לו העבר לי חבית של יין נוסקום למקום שכרו מותר. וישראל ונכרי שיש להן תנור בשותפות אסור לישראל שיאמר לנכרי טול אתה חלקך בשבת ואני אטול חלקי בחול אבל בעל חוב שחייב לישראל חק ככרות מותר לקבל אחר דפסח חלוף ככרות שבוע של פסח כיון שהתנור של נכרי ועיין לקמן בהג"ה בהילכתא ה' ואם מתחלה התנו כשנשתתפו מותר אבל לענין פסח מותר להתנות קודם ונוטל היכנו דמים מאותו שבוע דאין דומה לישראל ונכרי שיש להן שדה בשותפות כו' דהתם כל הטורח שטורחין בשדה לאמצע ונראה כטירח בשבל ישראל אבל כא, שנוטל הדמים מתחלה מותר, ע"כ: [ד] פרק כל שעה אמר רבא קנסא קא קניס הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא. ע"כ: [ה] פרק כל שעה אמר רבא חמין בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו כרב שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש ומי אמר רבא הכי והאמר רבא ר"ש קנסא הוא דקניס הואיל ועבר על בל יראה ובל ימצא ה"מ בעין אבל ע"י תערובת לא, ע"כ

בבל [ו] שהוא. וחמץ אשל ישראל שעבר עליו הפסח אף על פי שהוא אסור בהנייה ° אם נתערב בין במינו בין שלא במינו הרי זה מותר לאכלו אחר הפסח. שלא קנסו ואסרו אלא בחמץ עצמו אבל התערובת מותר באכילה לאחר הפסח: ו באין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ אבל עירוב חמץ *כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדומה להן מדברים שהחמץ מעורב בהן אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו. במה דברים אמורים בשאכל כזית

השגת הראב"ד

*כגון כותח הבבלי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל א"א הרב פסק כאלו כרבנן משום דאין בהן כזית בכדי אכילת פרס:

א טור סי' תמו סמ"ג שם : ב טור סי' תמח סמ"ג לאוין עט :

מגיד משנה

ו אין חייבין וכו' אלא על אכילת עצמו וכו'. כך פסקו בהלכות פרק אלו עוברין דעל חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו ולא כלום (פסחים מ"ג) ואע"ג דאמור רבנן ולא כלום מלקא לא לקי אבל איסורא איכא וכי אמרינן דלא לקי הנ"מ היכא דליכא כזית בכדי א"פ כגון כותח הבבלי וכיוצא בזה אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אפילו לרבנן חייב מ"מ בהלכות. וזו דעת רבינו. ובהגהות א"א הרב פסק כאלו כרבנן משום דאין בהן כזית בכדי א"פ ע"כ. ונראה להשיג על רבינו במ"ש כגון כותח הבבלי וכו' ונראה מדבריו שיש כזית בכדי א"פ באלו ומן ההלכות נראה שאין בהן כזית. ואני אומר שאין זו השגה שרבינו כבר בא' הדין במה הוא תלוי וביאר דדוקא בשאכל באלו כזית בכדי א"פ אע"פ שבדרך אכילתן אין שם השיעור הזה לפי דרכן של בני אדם ולזה כתבו בהלכות כגון כותח הבבלי מ"מ אם אכלו ודאי לוקה. אבל יש בדברי רבינו תימה אחר לא פירש הר"ם ז"ל והוא למה כתב בכזית בכדי אכילת פרס מלקות לבד ופטרו מכרת ועשה מזה מצוה מיוחדת בפסקים ההלכה שהרי כל שיש בו כזית בכדי א"פ משמע בגמרא דלרבנן חיוב גמור ואין לנו לחכמים מקרא מיוחד לתערובת והרי חלב ודם אין שם מקרא לתערובתן והדין הזה סתם בכן כמבואר ריש פרק חמשה עשר מהלכות מאכלות אסורות והרמב"ן ז"ל עיין זה בהשגו על מנין המצות והקשה עליו בספרו:

כסף משנה

בזמנו דקאמר רבא לא קאי אלא לתוך הפסח כמו שכתבתי אבל נתערב משש שעות ולמעלה בטל בששים מיהא היינו לאוכלו קודם הפסח אבל לענין אכילתו בתוך הפסח ואפילו נתערב מתחלת השנה ס"ל דחוזר וניעור ואסור וכמ"ש בספ"ד ובזה מחולקים הרמב"ם והרא"ש. ומ"ש דכיון דטעמו משום שיש לו מתירין ה"ה לנתערב משש ולמעלה אפשר לומר כן בנתערב במינו אבל שלא במינו כיון דטעמא דחמץ במשהו הוא משום דכתיב כל מחמצת לא תאכלו כמ"ש הרמב"ם בפט"ו ממאכלות היינו בתוך הפסח דכתיב ביה האי קרא אבל משש ולמעלה דלא כתב ביה כל לא הוי במשהו כך נ"ל. ומדברי הרב המגיד ז"ל נראה דסובר להרמב"ם בזמנו דקאמר אזמן אכילתו קאי ולא אזמן תערובתו דאפילו נתערב מתחלת השנה חוזר וניעור ומ"מ דברי הרמב"ם שכתב החמץ שנתערב בדבר אחר תוך הפסח מוכיחים דנתערב בתוך הפסח קאמר דאל"כ הכי הל"ל חמץ שנתערב בדבר אחר אפילו כל שהוא אסור לאוכלו בפסח ועוד דלמה לו לכתוב דין זה כאן ולפנינו בפ"ד. לכן נ"ל דאשמעינן הכא דדוקא כשנתערב בפסח הוא דאוסר במשהו כיון שאוכלו בפסח אבל אם נתערב משש שעות ולמעלה ורוצה לאוכלו אז אינו אוסר אלא בנתינת טעם כשאר איסורים ובפ"ד אשמעינן דאפילו נתערב מתחלת השנה דינו כנתערב בפסח לענין לאוכלו בפסח משום דחוזר וניעור: כתב הרב המגיד כאן לשון רש"י ואפילו שהייה בעיניה ועבר עליה לא קיים וכו'. כלומר כשנתערב קודם הפסח בפחות מכזית בכדי אכילת פרס:

האוכל חמץ שנתערב בדבר אחר תוך הפסח בין במינו בין שלא במינו ה"ז אוסר בכל שהוא. פי' כל שהו (פסחים ל') אמר רבא חמץ וכו' וגירסת רבינו בין במינו בין שלא במינו בכל שהו א"נ אינו גורם בכל שהוא אלא אסור אבל דעתו כדעת ההלכות דמדלא יהיב שיעורא וכו'. וכתב ה"ה וטעם איסור החמץ בזמנו שהוא במשהו כתב רבינו פט"ו מהלכות מאכלות אסורות לפי שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי אחר הפסח יהיה כל התערובת מותר. והר"ן בפירוש ההלכות השיג על טעם זה וכתב דמאי דאמרינן דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל משמע ודאי דמדרבנן הוא וכיון דמדרבנן הוא היכי מהדרינן ספי למיגזר שלא במינו אטו מינו בעלמא לרב כיון דס"ל דמין במינו מדאורייתא לא בטיל שייך למיגזר שלא במינו אטו מינו אלא לרבא אתאי, ועוד שקרוב הדבר לומר דכיון בחומרא דדבר שיש לו מתירין מדרבנן הוא לא החמירו בה אלא כשהמין בעצמו עתיד להיות היתר אבל כאן שחמץ עצמו אסור אע"פ שתערובתו מותר אפשר שהשוו מדותיהם שלא לדונו בכלל דבר שיש לו מתירין אע"פ שבעלי סברא זו אמרי דכיון דלר"ש מן התורה דבר שיל"מ הוא כבאסרו ר"ש משום קנסא לא בא להקל עליו. לא נהירא לי שאילו היה מה שאנו אומרים אפילו באלף לא בטיל מדאורייתא יפה הם אומרים אבל ודאי משמע דחומרא דרבנן היא שלא נבטלו מטעמו כיון שהוא עתיד להיות היתר וכיון שהם אסרוהו לאחר זמנו אין כאן דבר שיאמר עליו חומרא זו בתוך זמנו עכ"ד. ול"נ שמתוך דברי רבינו פט"ו מהלכות מאכלות אסורות אין מקום לקושיות הללו שכתב ז"ל ירחה לי שאפילו דבר שיל"מ אם נתערב בשאינו מינו ולא נתן טעם מותר לא יהיה זה שיש לו מתירין חמור מטבל שהרי אפשר לתקנו והעפ"כ שלא במינו בנותן טעם כמו שביארנו ולא תתמה על חמץ בפסח שהאוסרים אמרו כל מחמצת לא תאכלו לפיכך החמירו בו כמו שביארנו עכ"ל. הרי שחמץ בפסח שלא במינו במשהו חומרא הוא ולא מן הדין והטעם שהחמירו בו מכשאר איסורים למאמר הכתוב כל מחמצת לא תאכלו:

ו אין חייבין כרת אלא וכו'. נאמת כי הלשון הזה קשה ההבנה מאד דהי אמרינן דס"ל דבשיש בו כזית בכדי אכילת פרס כ"ע מודו דחייב כי פליגי באין בו כזית בכדי אכילת פרס קשה דא"כ משמע דלכ"ע כזית בכדי אכילת פרס כאוכל כזית חמץ בלא תערובת הוא וא"כ כרת נמי ליחייב ותדע דהא לאין בו כזית בכדי א"פ אצטריך ר' אליעזר למילף שלא יהא בו כרת ואם איתא דאפילו כי יש בו כזית בכדי א"פ שיש שם לאו מיוחד אין בו כרת כ"ש לבאין בו כזית דאין בו לאו מיוחד וא"כ כי יש בו כזית בכדי א"פ לכ"ע על כרחך יש בו כרת והיאך כתב הרמב"ם דאין בו כרת. ובלאו הכי נ"ל כן לפי שיטה זו שמאחר שאין עם דבוי לאו בתערובת חמץ כזית בכדי א"פ אין לחייבו אלא מקרא דלא יאכל חמץ כי כל אוכל חמץ ונכרתה ועוד דמייתי רביה לאסור כי יש בו כזית בכדי א"פ מדכתיב כל מחמצת והא דלא כמאן דהא אוקימנא דלכ"ע קרא דכל מחמצת לא אצטריך לכזית בכדי א"פ: ואי אמרינן דסבירא ליה דבאית בו פחות מכזית בכדי א"פ כ"ע לא פליגי דפטור כי פליגי כשהוסיף בו כל כך חמץ שיש בו אפילו בדרך מיגול כזית בכדי א"פ וסי' זה דייק לשון הרמב"ם שכתב ואם אין בהתערובת כזית וכו' ופסק כר' אליעזר קשה דבגמ' אמרינן דכותח הבבלי לית ביה כזית בכדי א"פ כדרך אכילתו ואם כן היאך אמר ר"א בברייתא בגמ' על כותח הבבלי שחייב בעירובו בלאו כיון דלית ביה כ"ע מודו דפטור וכעין קושיא זו הוא מה שהשיגו הראב"ד, ועוד דלמה ליה למילף מכל מחמצת תיפוק לי מדין שאר איסורים דאין בהם מקרא מיוחד ואפ"ה לקי על כזית בכדי א"פ כמו שכתב הרמב"ם עצמו רפט"ו מהלכות מאכלות וכיוצא בקושיא זו הוזכרה בדברי ה"ה ועוד דרבנן היאך אפשר שיפטרו בשיש בו כזית בכדי א"פ כדרך אכילתו דהא אמרינן בגמרא סוף סוף אמאי פליגי רבנן ארבי אליעזר בכותח אלא הנח לכותח וכו' דאי מפטר קא פטר ליה ואכיל לית ביה כזית בכדי א"פ דמשמע בהדיא דאי הוה ביה כדרך אכילתו כזית בכדי א"פ הוו מחייבי וזו היא קושיא

לחם משנה

שיל"מ ור"י דלית ליה כך טעמא דדבר שיל"מ אפשר דס"ל דלא אמרינן דבר שיל"מ אלא כמו ביצה שנולדה ביו"ט שנתערב דהאיסור עצמו אילו היה בעין היה דבר שיל"מ אבל הכא דאיסור עצמו אילו היה בעין לא היה דבר מותר שהרי היה אסור אחר הפסח ואין זה נקרא דבר שיש לו מתירין אלא אחר העירוב ולא קודם ורבינו פסק כרבא דהוי בתרא דפסיק הלכה הכי וכטעמיה:

ו אין חייבים כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ וכו' וכל הדומה לו וכו' אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת. הרא"ש והטור ז"ל הבינו בדברי רבינו דהוא פסק כר"א וכן משמע מדהביא קרא דכל מחמצת וכו' דלרבנן לא דרשי כל כדאמרו שם בגמ' (דף מ"ג) והבינו בדברי רבינו דמאי דקאמר במה דברים אמורים כשאכל היינו דאכלו שלא כדרך בני אדם וכיון מפטר קא פטיר ליה דאמרו בגמ' (דף מ"ד) והיינו פלוגתא דרבנן ור"א ופסק כר"א וכמו שביאר הכל הרב בית יוסף ז"ל סי' תמ"ב. והכס"מ ז"ל נלאה

משנה למלך

ו אין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ אבל עירוב החמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדומה להם מדבריהם שהחמץ מעורב בהם אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו. בפרק אלו עוברין (דף מ"ג.) אמרינן מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י תערובת ונוקשה בעיניה בלאו רב יהודה אמר רב ר"מ היא וכו' שמעינן ליה לר"מ נוקשה בעיניה בלאו וכ"ש חמץ דגן גמור ע"י תערובת רב נחמן אמר ר"א היא דתניא על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו דברי ר"א וכו' ושמעינן ליה לר"א דאמר חמץ דגן גמור ע"י תערובת בלאו וכ"ש נוקשה בעיניה ור"נ מ"ט לא אמר כרב יהודה אמר לך דלמא ע"כ לא קאמר ר"מ התם אלא נוקשה בעיניה אבל חמץ דגן גמור ע"י תערובת לא ורב יהודה מ"ט לא אמר כר"נ אמר לך ע"כ לא קאמר ר"א התם אלא חמץ דגן גמור ע"י תערובת אבל נוקשה בעיניה לא למר תניא כוותיה דרב יהודה וכו'. וכתב הטור ז"ל סי' תמ"ב כתב וז"ל כל דבר שאינו חמץ גמור אלא תערובת חמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי או חמץ בלא תערובת אלא שאינו חמץ גמור והוא שהחכמים קורין אותו חמץ נוקשה כגון זוהמא של צבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים כל אלו לר"א הם בלאו

הגהות מיימוניות

[ו] אבל ר"ת ושאלתות פוסקים שחמץ בפסח בששים כשאר איסורים שבתורה ולא היו גורסים בספרים שלהן במשהו בפ' גיד הנשה ובפ' בתרא דע"ז וקצת ראית לדבריהם שלא הוציאו חכמים מכלל אלא טבל ויין נסך. ואין לי להאריך דלא קי"ל כך וכל הגאונים כאותם פוסקים כרבא דהכא ואפילו ר"ת גופו לא רצה להקל בדבר ולעשות מעשה אך כשנמצאת חטה בתרנגולת מבושלת בפסח לא היה מתירה אמנם היה מתיר להשהותה עד לאחר הפסח. ומבבל שלחו שיש ספרים ישנים שיש קבלת בידם שהם מימות רב אשי וכתוב בהן במשהו ס"ת. וכתב ראב"ם הא דאמר חמץ אסור בכל שהוא היינו בדבר לח ומתערב אבל בדבר יבש כגון שנמצא על בשר מלוח או צלי או מצה רותחת חותך מקום פיעפועו מאומד הדעת ודבוי התמץ וריו, ועוד כתב דאין אומרים נותן טעם לפגם מותר אלא באיסורין שאין איסורן בכל שהוא אבל בחמץ שאיסורו בכל שהו לא אלמא לא תליא מילתא בטעמא נותן טעם לפגם אסור וראיה מדפריך אהא דאמר רב פרק כל שעה קדרות בפסח ישברו ואמאי לישהינהו עד אחר הפסח ולעביד בהו שלא במינן פי' דכם נן אסור בכל שהוא לרב וטעם זה שבקדרות פגום לאחר יום ראשון ובזה יש לחוש אי עביד בהו במינן אפילו בפסח. וכרב קי"ל בהא דקאמר חמץ בזמנו שלא במינו בכל שהוא שהרי רבא פוסק כן בהגה"ה דלעיל מזאת ש"מ דנותן טעם לפגם אסור. אבל מורי רבינו יהודה בשר"ת אומר דבכל מקום נותן טעם לפגם מותר ע"כ מס"ה. וכן כתב ראבי"ה שריב"א פליג אהא דרא"ם ואמר דנותן טעם לפגם שרי וראייתו בפרק לפני אידיהן וכן מצאתי בשם הר"ם שמתיר נותן טעם לפגם בפסח אך לעצמו היה מחמיר, ע"כ: °[אם נתערב קודם הפסח ונתבטל בששים שוב אינו אוסר במשהו וראיה מדתנן צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב של גמלים מותר להביא משתן לשם אלמא דאיסור שהוא במשהו כגון כלאים אם נתבטל הצמר כבר ברוב שוב אינו חוזר וניעור לאסור במשהו ה"ה בחמץ ומהאי טעמא אנו מתירין בשר שנמלח קודם הפסח אע"פ שלא דקדקו במליחתו ליזהר מחמץ וכן גבינה ישנה. אך יש ליזהר בבשר מלוח ישן שלא לאכלו בצלי אם לא ידיחנו משום שמא נשאר עליו חמץ בעין ע"כ סה"ק והרא"ש מתיר גבינה לחה בפסח אע"פ שנעשית בכלים של כל השנה ועיין בטור סי' תמ"ז שם]:

כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת שלש ביצים הוא שלוקה מן התורה. אבל אם אין בתערובת כזית בכדי אכילת שלש ביצים אף על פי שאסור לו לאכול אם אכל אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות:

האוכל

כסף משנה

קושיא שאין עליה תשובה, אבל אין להקשות כמו שהקשה רא"ס ז"ל כל איסורין שבתורה אם אכל כזית מן האיסור כשיעור שהיית א"פ לוקין עליו דאי מהתם הוה אפשר לותר דשאני התם שאכל האיסור בלא תערובת אבל הכא שהוא ע"י תערובת הוה פטרי ליה אי לאו רבויא דכל דהא ודאי כל שהוא ע"י תערובה קיל טפי דהא אוכל כזית חלב בשהיית פרוס מכדי א"פ חייב כרת כמבואר פי"ד מהלכות מאכלות אסורות והאוכל כזית חלב מעורב עם ג' ביצים גריסין לוקה ואינו חייב כרת כדמשמע בפס"ו. ובאלו עוברין (דף מ"ד) אמרינן וכ"ת מיין נהודיה מאי למימרא הא קמ"ל דאע"ג דהערובת, ועוד לפי דבריו דעדיפא מינה ה"ל לאקשויי דהיכי אמרי רבנן על עירובו בלא כלום ומ"ש המין מכל איסורין שבתורה וכו' ואי אפשר לומר לפי דרך זה דפסק כחכמים דא"כ אפילו הטיל בו כל כך חמץ שיש בו כזית בכדי א"פ אמרי רבנן על עירובו בלא כלום וחם פסק כוותייהו היכי קאמר דלוקה עליו ואי אמרינן דיש בו כזית בכדי אכילה פרס בפיגול כדרך שבני אדם אוכלים אותו כ"ע מודו דחייב ואי אפילו כי מסרף סריף ליה אין בו כזית בכדי א"פ כ"ע מודו דפטור כי פליגי בשאם אוכלו בפיגול אין בו כזית בכדי א"פ ואי מסרף סריף ליה אית ביה כזית בכדי א"פ וסריף כדי שלש ביצים דלרבנן פטור משום דבטלה דעתו ולר"א לא בטלה דעתו משום דדריש כל מחמצת לעירוב חמץ. ופירוש זה דייקא הרלא לשון הרמב"ם שכתב בד"א שאכל כזית חמץ בתוך התערובת וכו' וזה בדברי המגיד והוא כי' לשון שכתב רא"ס וכן מצאתי כתוב שהיו מפרשים בספרד וע"פ פירוש זה כתב המגיד שפסק כחכמים כנראה בפירוש מדבריו שכתב על דברי הרי"ף וזה דעת רבינו וכתב ג"כ ואין לחכמים מקרא מיוחד וכו' משמע דס"ל כהריב"ש שפוסק כחכמים ותימה דהא כר"א היא דאילו רבנן פטרי והכיא אמרינן בגמרא דאי מסרף סריף ליה פטרי רבנן משום דבטלה דעתו. ויש מי שמתרץ דאי כי סריף ליה יש בו כזית בכדי א"פ לרבנן נמי חייב כי סריף ליה ומאי דקאמר דלחכמים בטלה דעתו היינו לומר דמש"ה לא איירי ביה אבל אה"נ דחיובי מחייבי ליה. ויש קצת גילוי לפירוש זה בדברי התוס' שהא דקאמר דלחכמים בטלה דעתו אצל כל אדם והשתא לא תיקשי מה שפסק רבינו ביש בו כזית בכדי א"פ דחייב דאי סריף ליה חייב אי פסק כחכמים נמי חייב, ואינו נ"ל משום דקשיא לי דא"כ פלוגתא דר"א וחכמים אינה אלא באין בו וא"כ היכי מייתי רבינו ראיה מקרא דכל מחמצת הא רבנן לא דרשי ליה, וע"ק דהך ר"א לא מייתי האי קרא אלא לאין בו ורבינו מייתי ליה ליש בו, ועוד קשה למה כתב רבינו דפטור מכרת ביש בו מ"ש משאר איסורים: ולכן נ"ל דהרמב"ם מפרש כפירוש הזה אלא שפוסק כר"א וכמו שכתב רא"ס בפירוש ראשון וכך מצאתי כתוב בשם חכמי ספרד וכן נראה מדברי הרמב"ם בספר התלונה ובפירוש המשנה שכתב דברי ר"א דעל חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו אלא דאכתי צריך לישב מה שהקשה הרמב"ן על הרמב"ם והביאו המגיד וגם מאי דמשמע בגמ' פ' אלו עוברין דלר"א דדריש כל היתר מצטרף לאיסור דאמרינן כמאן כר"א דדריש כל א"כ לענין חמץ בפסח נמי אה"נ ואי הרמב"ם פסק כר"א הוה ליה לחיובי באוכל כזית כותח בעינייה דהיתר שבו יצטרף לאיסור וכדפירש רש"י גבי היתר מצטרף לאיסור ולא שיצטרף שיאכל פרס, והיה אפשר ליתרץ קושיא זו בההיא דאיתא בפ' ג' מינים עלה ל"ש דכי נפיש היתרא לא אמרינן דהיתר מצטרף לאיסור אלא שמדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות נזירות משמע שמפרש דכי אמרינן היתר מצטרף לאיסור היינו אפילו נפיש היתרא שכתב דבר המותר אינו מצטרף לדבר האיסור בנזיר כיצד יין שנתערב וכו' עד שיהיה מדבר האיסור בהערובת כזית בכדי שלש ביצים וכו' ונראה מתוך לשונו שבא להשמיענו דלא תימא דאפילו ביותר מכזית בכדי אכילת פרס יצטרף היתר לאיסור ואם כן משמע דכי אמריק כשם היתר מצטרף לאיסור אפילו ההיתר יותר מהאיסור הוא ומאי דאמרינן בפ' ג' מינים דכי נפיש היתרא לא אמרינן דהיתר מצטרף לאיסור צריך לומר שלא היה בנוסחת הרמב"ם וכמדומה שראיתי בגירסת הרשב"א לפרק אלו עוברין שהוא מדברי רבנן סבוראי ויש הגהה לדברי דבסוגיה אלו עוברין ליתיה. מ"מ הדרא קושיא לדוכתה:

וקודם כל דבר צריך ליישב היאך פסק הרמב"ם בפ"ה מהל' נזירות דלא כרבי אבא אמר ר' יוחנן כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסור נזיר דהא ליכא מאן דפליג עליה דזעירי מוסיף הוא. ונראה דטעמו מדאמרינן בתר הכי והאי מכרת להכי הוא דאתא וכו' הא מני רבנן ור"י דאמר כר"ע ומפרש הרמב"ם דה"ק ור"י דאמר כר"ע וליה לא ס"ל כוותיה אלא כרבנן וכיון שכן מכרת לא אתא להיתר מצטרף לאיסור אלא לטעם כעיקר והיינו כזית בכדי א"פ כדאמר ר"י בפרק בתרא דע"ז (דף ס"ז) כל שטעמו ותמשו לוקין עליו וזהו כזית בכדי א"פ ואפילו בקדשים לית ליה להרמב"ם היתר מצטרף לאיסור ואע"ג דאסיקנא באלו עוברין (פסחים מ"ה) לרבנן מצרך צריכי חטאת להיתר מצטרף לאיסור וכו' וחולין מקדשים לא גמר משמע דשאר קדשים ילפי מינה סובר דלא קי"ל הכי אלא כמסקנא דפ"ג מינין דאסיקנא דנזיר וחטאת תרוייהו צריכי לטעם כעיקר מ"מ קושית היתר מצטרף לאיסור עלתה לה ותשב מעד. ולענין קושית הרמב"ן שהזכיר המגיד י"ל דאע"ג דבשאר איסורין ילפינן דטעם כעיקר מנזיר אצטריך קרא דכל מחמצת בפסח לרבות היכא דסריף ליה דלא נימא דבטלה דעתו אצל כל אדם כדאמרי רבנן ומיעוטא דכל אוכל חמץ מוקמינן להיכא דסריף דמיעטו מכרת ורבנן לא דרשי כל.

ועי"ל דאצטריך כל מחמצת משום דכיון דכתב רחמנא כי כל אוכל חמץ לאתעם כל תערובת חמץ מכרת סד"א דלגמרי תמעט ליה להכי אהדריה קרא דכל מחמצת ולפי זה חמץ קיל מחלב ודם וכל שאר איסורין דבשאר איסורין חייב כרת כמו בעיקר והחמץ פטור מכרת ולפי זה כשכתב הרמב"ם בפס"ו דלקי אף כרת נמי במשמע

ועי"ל דר' אליעזר ורבנן בתרתי פליגי חדא בכזית בכדי א"פ כדרך כל אדם דלרבנן טעם כעיקר כמו בנזיר וגבי חמץ נמי הוי כעיקר וחייב כרת דלית להו ללאו ולרבי אליעזר לא הוי אלא בלאו דכל מחמצת תרתי כאין בו כזית בכדי אכילה פרס כדרך אכילת בני אדם וסריף ליה דלר"א בלאו דבכלל כל מחמצת הוא ולרבנן בטלה דעתו ופטור והשתא כי קאמר הרמב"ם דיש בו לוקין ואין בו כרת בכל גוונא הוא בין כיש בו כדרך בני אדם בין באין בו כדרך בני אדם אלא דסריף ליה דפסק כר"א אבל בשאין בו כזית אכילו בדסריף ליה נמי דאסור כהאי שיעור דאורייתא מיהו אין לוקין עליו והשתא בשאר איסורין ילפינן דטעם כעיקר מנזיר מיהו אי לאו קרא דכל מחמצת בהדי כל אוכל חמץ הוה אמינא דגבי חייבי כרת ליחייב עלה כרת כעיקר להכי איצטריך לאזהורי עלה בכל מחמצת ובלאו דמחמצת כל תערובת חמץ במשמע ולמעוטי מכרת מכל אוכל חמץ דאי לאו כל מחמצת הוה מוקמינן מיעוטא דכל אוכל הרין לדרשא אחרינא. ולפיכך כתב הרמב"ם בפס"ו גבי חלב לוקה ולא כתב חייב כרת דגמר דלוקה מנזיר וגמר דאינו חייב

משנה למלך

בלאו ואין בתי כרת ע"כ ויקשה עליו יותר פב"י דבגמרא תוכח דהלכתא כר"י דקאמר דע"כ לא קאמר ר"א אלא חמץ גמור ע"י תערובה אבל נוקשה בעיניה לא קאמר מדאמרינן תניא כותיה דר"י וכו' ומדברי מרן שם בתירוץ קושיא זו נראה שהיה גורס דר"נ יליף נוקשה מתערובת בהוה הדין ואתי כקשם כמתחלה נראה נ"ל דאי אפשר להלום גירסא זו על פי סוגית הגמרא דאמרינן ור"נ מ"ט לא אמר כר"י אמר לך דלמא ע"כ לא קאמר ר"מ התם אלא נוקשה בעיניה אבל חמץ דגן גמור ע"י תערובת לא ואם איתא דר"נ ס"ל דשוים הם אימא דר"מ דקאמר דנוקשה עובר בלאו ה"ה לתערובת ומאי אולמיה דר"א דלא קאמר דעובר בלאו אלא תערובת ואוקמת מתני' כותיה מר"מ כיון דנוקשה ותערובת שקולים הם. ובעיקר תירוצו של מרן שכתב דמאי דאמרינן תניא כותיה דרב יהודה כוי אליבא דרב יהודה דס"ל דחמץ ע"י תערובת חמיר מחמץ נוקשה לא יכולתי להלום דבריו וצ"ע. (א"ה וכבר השיגו הכ"מ יע"ש ועיין בספר פר"ח (דף י"ז) שכתב על קושית מרן דלק"מ דלמסקנא דאתי הך ברייתא כרבנן, לעולם מאי סבר ר"א דנוקשה בעיניה בלאו) ואיני מבין דבריו דכיון דשמעינן מהך ברייתא דתערובת חמיר מנוקשה ולא שמעינן ליה לר"א דאסר אלא בעירוב מנ"ל לאשוויי פלוגתא בינייהו ולומר דלר"א לקי נמי אנוקשה והא דאמרינן בגמרא מאן שמעת ליה דדריש כל ר"א ואילו נוקשה לא קאמר נהו לתימרא דאם הייתי יודעים דיש שום תנא דדריש כל לא הוה קי"ל דהא ליתא דאיכו תנאי שקלי מעלמא וכיון דסוף סוף שמעינן מינה דתערובת חמיר תקשי לרב נחמן:

אמנם בעיקר הקושיא שהקשה מרן על הטור נ"ל לתרץ דהטור הוקשה לו כדברי הגמ' שלש קושיות. חדא מאי דקשיא להו להתוס' דמאי סייעתא מייתי לרב יהודה מדלא הזכיר ר"א חמץ נוקשה אימא משום דכ"ש הוא והו תמאי לא מייתי סייעתא לרב יהודה מהברייתא עצמה שהביא ר"נ ומאי אולמיה דהאי ברייתא מהאי, והו דכפי סברת ר"נ דס"ל דנוקשה בעיניה חמור מתערובת היכי יליף לר"א דעל תערובת חמץ עובר בלאו מריבויא דמחמצת איפוא דלא אתא לרבות אלא נוקשה שאת החמור אבל תערובת איפוא בלא כלום ונפק קושיות הללו הבין הטור דרך אחרת בסוגית הגמ' והוא דמאי דמייתי סייעתא לרב יהודה הוא משום דרב יהודה ס"ל דתערובת חמץ חמור מחמץ נוקשה וה"כ א"ש הא דיליף ר"א דתערובת חמץ מריבויא דכל מחמצת אלא לדברי ר"נ דנוקשה חמור מהערובת מנ"ל לר"א דתערובת עובר בלאו אימא דריבויא דכל מחמצת לא אתא אלא לרבויי נוקשה החמיר וסאי דלא הקשה מהברייתא דהביא ר"נ משום דהתם לא קאמר ר"א מהיכא קא יליף דתערובת חמץ עובר בלאו ואפשר היה ליה לר"א תרי ריבויי חד לנוקשה וחד לתערובת וכן נמי לר"ת כפי סברת רב יהודה דס"ל דר"מ על חמץ נוקשה ועל תערובת חמץ ס"ל דעובר בלאו לא תקשי לרב יהודה

לחם משנה

נראה דהבין כך ומפני כך השיג עליו דהרב ז"ל פסק כרבנן ומפני שבכותח הבבלי אין כזית בכא"פ כלומר כשאכלו דרך אכילתו ואם אינו דרך אכילתו בטלה דעתו אצל כל אדם ומפני שהבין כן בדברי רבינו פת"ש בד"א כשאכל היינו שאכל שלא כדרך אכילתו ומפני כן לא השיג עליו דהיה לו לחייבו כרת דודאי אם היה אוכל כדרך אכילתו היה חייב כרת ורבינו לא איירי אלא שלא כדרך אכילתו דמרבינן לה מרבויא דכל ולהכי לא חייב כרת ועשאו תאוה מיוחדת בפתיחת הלכות אלו ונתיישבה קושית ה"ה ז"ל ויש לתת טעם לזה משום דפסק כסתם מתניתין וכמו שפסק הר"ן הלוי ז"ל ואע"ג דבחמץ נוקשה לא פסק רבינו כסתם מתני' משום דבגמרא אמרו דאפילו ר"א מודה בחמץ נוקשה דאמרו (דף מ"ג) תניא כוותיה וכו' והשתא אתי שפיר לפי זה שמה שהשיג הראב"ד על רבינו היא קושיא אבל לפי מה שהבין ה"ה ז"ל כמו שנכתר אינה קושיא כלל דלא השיגו אלא מצד הלשון דסתם כותח הבבלי אין בו כזית בכדי א"פ וזו אינה קושיא שהרי רבינו ביאר דבריו דדוקא כשהיה בו אע"פ שמן הסתם אין בו וכמו שכתב ה"ה ז"ל, ועוד דלא היה לו להשיגו מלשון ההלכות אלא מלשון הגמ' דאמר הנח לכותח הבבלי שאין בו כזית בכדי אכילת פרס, מיהו לזה י"ל דאין לשון הגמ' מורה דבסתמיות הוא כך אלא ר"ל הנח לכותח הבבלי דאיירי שאין בו וכו' אבל ההלכ' כתבו היכא דליכא כזית וכו' כגון כותח הבבלי משמע דבסתמיות הוא כך וא"ת אי דעת רבינו לפ' כר' אליעזר וכתב דלוקה משום רבויא דכל א"כ איך פסק כר"י כהאי שיעור דלא לקי דמפיק ליה מרבויא דכל הלב ביומא ריש פ' יוה"כ (דף ע"ד) דר' יוחנן מפרש דלית ליה דר"א וכדכתבו התוס' בפ' אלו עוברין (דף מ"ד) ד"ה לענין חמץ בכזית נמי וכו' דר"י לא לקי מרבויא דכל ור"א לקי מרבויא דכל וכיון דהוא פסק כר"א הוה ליה ללקות בחצי שיעור מרבויא דכל. וי"ל דשאני התם דמרבויא דכל מרבינן תרתי כזית והאי שיעור כדאמרו שם בברייתא אע"ג דהכא מרבינן נמי כותח ושכר וזיתום וכו' כולה חדא מילתא היא. ועוד י"ל דהתם לא לקי משום דאכילה משמע כזית ופחותה מכזית לא מקרי אכילה ואתא כל ורבי לן ומסיק לקרא מפשטיה ולכך לא לקי אבל הכא כי אתא כל ורבי לא מפיק קרא מפשטיה דפשטיה איקרי מחמצת עירוב חמץ ולכך לקי וזהו מה שהבינו הרא"ש והטור ז"ל והראב"ד ז"ל כפי הנראה בדברי רבינו. וה"ה הבין בדברי רבינו והראב"ד ז"ל דרך אחרת והוא דרבינו פסק כרבנן ומה שכתב בד"א כשאכל כזית חמץ בתוך התערובת ר"ל שאכלו כדרך אכילתו שהוא בכבול והראב"ד ז"ל השיג על רבינו מצד הלשון דקאמר כגון כותח הבבלי ולדידיה י"ל במה שהביא רבינו קרא דכל מחמצת לאו דמרביה ליה מכל דרבנן לא דרשי כל אלא הביא הא קרא דכל מחמצת דספיק לה מפשטיה דקרא וה"ה דתני לאהויי קרא דלא יאכל חמץ, ונראה דעתו ז"ל הוא מפני דאי רבינו פסק כר"א ור"א בעי אכילת פרס א"כ תקשי משכר המדי וכמו שכתב שם רש"י ז"ל דבמאי עסקינן אי כיש בו כזית בכדי אכילת פרס מאי טעמייהו דרבנן ואי ליכא כזית בכדי א"פ וכדכתב רש"י מאי טעמא דר"א דהא לפי דעת רבינו בעי ר"א אכילת פרס וכי היכא לא בעי ר"א כדי א"פ אלא בכותח הבבלי שאכלו שלא כדרך הנאתו אבל בשכר המדי דשותה כדרכו אפילו אין בו כזית מיחייב מ"מ קשה

דפגא

חייב כרת מדין תערובת חמץ וליכא לאקשויי מערה כמיר למה לי הא מספח גמרינן דלך דכ"א דוקא גבי חמץ דשי חיוב כרת אמר רחמנא דלקי אבל במיר ה"א כיון דליכא כרת לא קמ"ל: ומאחר שישבתי דברי הרמב"ם בלי שום קושי אשיב ידי לדקדק בדברי ה"ה מלבד מה שדקדקתי בו לעיל והוא דאיכא למידק שכתב אבל יש בדברי רבינו סיפא אמר וכו' משמע בגמרא דלרבנן חיוב גמור ואין לחכמים מקרא מיוחד וכו' דמשמע דס"ל שהרמב"ם פוסק כחכמים וגם ממ"ש על דברי הרי"ף וזה דעת רבינו משמע נמי הכי. ותימה דהא בספר המצות משמע בהדיא דפוסק כר"א וכן פי' דבריו הרמב"ן בהשגות שמשם הוא המגיד קושיא זו: ועוד אמאי הרמב"ם פוסק כדברי הרב דהלכה כחכמים ומפרש דבכדי א"ס כ"ע מודו דחייב כדמשמע מדברי ה"ה שכתב וזה דעת רבינו למה הקשה קושיא זו דלמה אמרו מכרה לחכמים לבד הא לכ"ע שייך למיסרך דכיון דבכזית בכדי א"ס כ"ע מודו דחייב משום דהוי כאוכל כזית חמץ בלא תערובת ואם כן לכ"ע כרת ליחייב: ותו איכא למידק עליה שכתב והרי חלב ודם אין שם מקרא לתערובתן והדין הזה נוהג בהם וכו' ואם כוונתו לומר שהדין שנתן הרמב"ם לכזית בכדי א"ס דחמץ שלוקה ואין בו כרת הוא בעצמו נוהג בחלב ודם וכמבואר בפט"ו ממאכלות שכתב לוקה ולא חייב כרת א"כ כוונתו מה שהקשה תחלה למה אמרו מכרת, ועוד שכתב והרמב"ן עיין זה וכו' וקושיית הרמב"ן היא בהקדמה דבחלב ודם כי איכא כזית בכדי א"ס כרת נמי איכא וא"ם דגם המגיד הכי קאמר והרי חלב ודם וכו' והדין הזה נוהג בהם ללקות ולהתחייב כרת היפך כתב כמבואר בפט"ו הרי שם ילא חייב אלא מלקות אבל לא כרת. ומתוך הספקות האלה נעמוד על כוונת המגיד בדבור הזה: ולכן נ"ל דלא נחית המגיד השתא לבאר דברי הרמב"ם ע"פ סוגית הגמ' לפי דעתו כי בכל ההלכים יש גמגומים כמבואר לעיל ועוד כי דרכו בכמה מקומות שכיון שמוצא דעת הרמב"ם מכוונת לדעת ההלכות שלא להעמיק בביאור סוגיית הגמ' ואע"פ שאינו מסכים עם הרי"ף אלא לענין מלקות אבל לא לענין כרת כיון דלא נפקא לן למנין מעשה מידי לא חש לו. ומ"ש על דברי ההלכות וזה דעת רבינו אין הכונה במה בפסק כחכמים אלא במה שכתב הרי"ף דביש בו לוקה כן דעת הרמב"ם דלקי מיהא אם הוא אפילו אליבא דרבנן או אם הוא חייב כרת לא קאמר ולא אתא אלא להשיג על דעת הראב"ד בביאור דברי הרמב"ם דמתוך מ"ש הרב פסק כאלו וכו' משמע דס"ל שהרב והרמב"ם תרוייהו ס"ל דהלכה כחכמים ולכן הוקשה לו שהרב כתב דכותח וכו' אין בו כזית בכדי א"ס והרמב"ם כתב שיש בו והמגיד השיב עליו אם אין קושיא אלא זו איכא כלום דאיכא למימר דאין ויכוח בשמות ומה לי כותח ומה לי שאר דברים כל שאין בהם ספור וכל שיש בהם כלומר שמשיל בהם חמץ כ"כ עד שבדרך מיעוטו יש בו או שאע"פ שאין בו כדרך מיעוטו הוא מוכל בו כ"כ עד שהיה בו כזית בכדי א"ס שחייב ולא דמי למישרף שריף. אבל קושיא אחרת גדולה הוה ליה להשיג על הרמב"ם לפ"ד בסובר שהרמב"ם מפרש הסוגיא כהרי"ף ופוסק כחכמים כמוהו והיא למה שמרו מכרת ומהקושיא האחת יתכן עוד למה עשה מלוה מיוחדת וכו' ובכלל זה הגא למה הכית ראיה מכל מחמצת שאפילו אם היה מפרש הראב"ד דלר"א כזית בכדי א"ס נמי אסקא ליה מכל אס"ה כיון דס"ל דהרמב"ם פוסק כרבנן כמו הרב לא ה"ל לאיתויי קרא דכל מחמצת דהא לרבנן כל לא דרשי חהו בכתב ואין להם לחכמים מקרא מיוחד לתערובת הרי כאן דהראב"ד פי' דברי הרמב"ם כדרך האחת שכהבתי דביש בו כ"ע לא פליגי דחייב כי פליגי באין בו ופסק כחכמים והמגיד הקשה עליו השני קושיות שהקשיתי לדרך הגאון. ומשום דאיכא למימר שאע"פ שאין מקרא מיוחד להערובתן מ"מ אין ראוי להמיד עליו כמו באוכל כזית בלי תערובת ולכן ספרוהו מכרת ובזה מתורץ מיהא הקושיא הראשונה לפיכך כתב דאין לומר כן דהרי חלב ודם וכו' כמבואר בפט"ו ומפרש המגיד דהי קאמר הרמב"ם התם לוקה ה"ה דכרת נמי מיחייב דאל"כ הל"ל ואין בו כרת כמ"ש כאן: ועי"ל דה"ק והרי חלב ודם וכו' כלומר לדידי כרת נמי מיחייב כיון דאין לחכמים מקרא מיוחד וא"כ קשה למה פטרו מכרת ואפילו לפי דעתו שסובר דפטור מכרת אכתי קשיא למה עשה מלוה מיוחדת דמשמע דאי לאו הכי לא הוה מיפטר מכרת והרי חלב ודם שאין שם מקרא מיוחד לתערובתן ואפ"ה פסק הרמב"ם דאין בו כרת מדלא הזכיר אלא מלקות וא"כ קרא למה לי ולפי זה מ"ש והרמב"ן עיין על זה וכו' לאו אקושיא והרי חלב ודם קאי אלא אקושיא הראשונה קאי ובזה מיושבים דברי המגיד על בוריים. ונ"ל לדייק מ"ש והרמב"ן עיין זה וכו' משום דה"א אל תתמה על הראב"ד איך לא הרגיש בתימה זה כי הבא להשיג על אחר דחשנו להשיג אינו מעיין כ"כ כמו מי שמחבר ספר לכך אמר באמת גם הרמב"ן לא היה מחבר ספר אלא משיג בענין זה. וא"ת דלמא קודם לכן כשחבר ספרו עיינו ליתא שקבלה בידינו שתחלה השיג ההשגות וזה שכתב והקשה עליו בספרו כלומר ואח"כ הקשה עליו בספרו. ואפשר שמגלגל נהראב"ד שלא שיין זה שאם הרמב"ן עיינו היה לפי שמתוך שהיה משיג על מנין המצות הרגיש בתוספת המצוה היא והשהרגיש בקושיא זו כתבה גם בספרו אבל אילו לא היה משיג על מנין המצות אפשר שלא היה מרגיש בכך:

וע"פ אחד משני דרכים האחרונים שהזכרתי בפי' פלוגתא דרבי אליעזר וחכמים לדעת הרמב"ם יתיישבו דברי הטור שכתב כל אלו לר' אליעזר הם בלאו וכו' ופסק הרמב"ם כר' אליעזר והרי"ף פסק כחכמים שאין לאו וכו' ומיירי נמי שאין בהם כזית וכו' מיהו במה שכתב ודוקא שאין בהערובת כעס חמץ וכו' דטעם כעיקר דאורייתא ליתיה לדעת הרמב"ם בפט"ו מהל' מאכלות דלית ליה טעם כעיקר להתחייב עליו מלקות אלא ביש בו כזית בכדי א"ס: ועוד יש תימה גדול בדבריו לא ראיתי מי שעמד עליו והוא שכתב דחמץ שהקשה הוי לר' אליעזר בלאו ובגמרא פ' אלו עוברין (פסחים מ"ג) אסיקנא ע"מ נוקשה לר"א לית ליה כלומר דאפילו ר' אליעזר סבר דהוי בלא כלום. ואפשר עוד לומר דגם הראב"ד לא עלה על דעתו שיפסוק רבינו כחכמים מהמת הקושיות שהקשיתי, וע"ש הראב"ד הרב פסק כאלו כרבנן הכונה להשיג על רבינו למה חלק על הרב ופסק כר"א:

[כתב הרא"ם ח"ל אבל הרמב"ם בפירוש המשנה כתב דאין הלכה כר' אליעזר] וא"כ נ"ל דהא דקאמר הכא בר"א וכו'. ואין ספק שזה שלא בדקדוק כתבו דהא ר"א במחמיצין לא פליג אמאי דאמריך הרי אלו באזהרה ואין בו כרת אלא דאתא לאוסופי שיאור כשיס והרמב"ם פירש שהוא אוסר אותם משום גזירה שמא יאכלו אותם במים כלומר ולפיכך צריך לבערם ובהא הוא שכתב דאין הלכה כר"א אבל במה שאמרו הרי אלו באזהרה וכו' מאן דכר שמיה דר"א במחמיצין וא"כ היכי ליתא ביה דאין הלכה כר"א ועוד שהרמב"ם גם בפירוש המשנה כתב שהעיקר אצלנו על חמץ דגן גמור שענשו כרת ועל עירובו בלאו כלשון ר"א בברייתא. ושמא ליגא דהרמב"ם אשיאור שכתב אחר פירוש שיאור השיס ואין הלכה כר"א ובסוף המשנה אחר בכתב שהעיקר אצלנו על חמץ דגן גמור ענשו כרת ועל עירובו בלאו חזר וכתב ואין הלכה כר' אליעזר ולפיכך סובר רא"ם שכיון הרמב"ם לומר דאין הלכה כר' אליעזר דברייתא וזה דבר שלא עלה על הדעת שיאמר הרמב"ם אין הלכה כר"א במה שלא הוזכר במשנה וגם הוא לא הודיענו אם ר"א חולק בו אלא משום דדרך הרמב"ם לפסוק בסוף כל משנה הלכה כדברי מי חזר ושנה ואין הלכה כר"א והכונה מבוארת שהוא על מ"ש אף שיאור השיס. ועוד יש לתמוה על הרב איך לא ראה ספר המצות של רבינו שהעתיק לשון ר"א עצמו והרמב"ן בהשגות פירש דבריו שפסק כרבנן ודלא כר"א:

כתב עוד רא"ם ובפרק חמישי כהלכות חירוץ כתב בהדיא וכן אם ערב פתו וכו'. ואין בו קשר עם מה שסמוך לו ונ"ל דקאי לעיל למה שכתב דהא קיי"ל כל איסורין שבתורה אם אכל כזית וכו' ולא רצה לכתוב מ"ש הרמב"ם בפט"ו מהל' מאכלות שאם היה כזית חלב בכדי א"ס לוקה משום דכ"א דמחמץ גמרינן לכל איסורין שבתורה לכך כתב הכיא דהלכות חירוץ דמייתי לה מקרא וא"כ מהכם משמע לחמץ בפסח וא"כ כל למה לי: כתב עוד רא"ם קשה דהא בגמרא אמרי הגה לכותח דלית ביה כזית וכו'. כלומר וכיון דכותח לית ביה כזית בכדי א"ס היאך כתב הרמב"ם בר"א בשאכל כזית בכדי א"ס וזו היא השגת הראב"ד ויפה השיב לו ה"ה ויש לתמוה על הרא"ם למה כתבה שהם. מיהו אפשר לומר שכיון לומר דאילו לרבי אליעזר לא בעיק כדי אכילת פרס דבכזית לחוד חייב דהיתר שבו מצטרף לאיסור וכמו שכתב בסוף הדיבור:

כתב עוד ועוד בלא רבויא לוקין עליו וכו'. ועדיפא מינה ה"ל לאקשויי דכיון דרבנן לית להו קרא מיוחד אם כן כרת נמי ליחייב והיכי כתב ואין בו כרת:

כתב עוד רא"ם (עד) אבל הר"ן כתב וכו'. נראה שכונתו לומר דמשמע דהרמב"ם פסק כר"א שהיא דרך ישרה אבל בפירוש המשנה כתב שאין הלכה כר"א. וקשה דהא בגמ' אמרו וכו' ולכן שמא י"ל דחזר בו ופסק כר"א אבל קשה דא"כ הל"ל שהאוכל פרס אפילו בשתות בכזית ליחייב שהיתר שבו יצטרף לאיסור ולכן נאמר שפסק כחכמים דלית להו דהיתר מצטרף לאיסור וקי"ל דא"כ אינו מיושב כלל דברי הרמב"ם שלא אמר בפסק כר"א קשה כא דהיתר מצטרף לאיסור וא"ת שפסק כחכמים קשה דהא בגמרא אמרו הגה לכותח וכו' ועוד מאי שנאמר כל מחמצת דמשמע דמרבויא דכל נפקא הא רבנן לא דרשי כל ועוד בלא ריבויא נמי וכו' ועוד שכתב וז"ל אלא שכל זה אינו אלא אליבא דר"א והלשון הזה היה ראוי ליכתב אילו לא היתה שום קושיא כי אמרינן דפסק כחכמים שמשמעו שלא שאין מכאן קושיא דאי פסק כחכמים ניחא לכל מאחר דאי אמרינן דפסק כחכמים קשו כל הנך קושייתא הכי הל"ל והוי אליבא דר"א אבל לא לחכמים ולא בלשון אלא: ועוד יש לתמוה עליו שכתב אבל לא לחכמים שהרי אנן קי"ל בכולי גמרא דאין היתר מצטרף לאיסור והלא גם לר"א בכל שאר איסורין אין היתר מצטרף לאיסור ואי במיר והחמן קאמר לא ידענא באי זה מקום הוזכר כן בגמ' אלא סוגייה אלו עוברין וסוגיית ג' מינים והמחוכן הוזכר דלר"א בחמץ ומיר היתר מצטרף לאיסור. זה נראה לי לעורר על דברי רא"ם. ולענין יישוב הסוגיא לדעת הרמב"ם בין פלוגתא דר"א ורבנן בין היא דהיתר מצטרף לאיסור כבר ישבתי הכל לעיל ונראים יפה בס"ד: ולפי שהארכתי הסכמתי לכתוב העולה מכלל הדברים בדרך קצרה לתלמידים. איכא למידק מה מפרש רבינו במחלוקת ר"א וחכמים שלא ימנע או מפרש דבים

לחם משנה

דמשמע לן לרבות מכל מחמצת כמו שפרשו שהוא כותח הבבלי שאכלו שלא כדרך אכילתו בכזית ושכר המדי אפילו אין בו כזית ניחא דקרא לא אתא אלא שאכלו כדרך אכילתו אפילו אין בו כזית בין לשכר המדי בין לכותח הבבלי ושלא כדרך אכילתו כזית בכדי אכילת פרס דגלה דעתו ובכי האי לא פליג ר"א אלא בחדא והוא ליה לגמרא לומר דפליג עליה דרבנן במראי לכך פירש ה"ה ז"ל בדברי רבינו מה שפירש. וא"ת אי רבינו פסק כרבנן איך פסק בהלכות איסורי מזבח פ"ה שאור ודבש אסורים לגבי מזבח ואיסורן בכל שהוא שנאמר כי כל שאור וכל דבש וכו' ואחד המקטיר מגמן או המקטיר תערובת שלהן לוקה ע"כ. ובגמ' פ' אלו עוברין (דף מ"ג:) הקטו והחילו כל שאור בל תקטירו אין לי אלא כלו מקצתו מנין ת"ל כל כי כל אתן שמעת ליה דדריש כל ר"א ע"כ ישמע דהך בברייתא דעירובו מנין וכו' אתי כר"א דדריש כל דלרבנן דלא דרשי כל לא ס"ל וא"כ לדידהו בעירובו אינו עובר ואפילו בתקנתו שהוא פחות מכזית אינו עובר וכי קימא הא דרבנן כי כל דרשי מ"מ לא מוקמינן כי כל אלא לרבות מקצתו אבל עירובו מנא לן וכי תימא ס"ל לרבנן דכי כל ריבה הכל מקצתו ועירובו א"כ היכי קאמר בגמ' בזמירי דאמר דאף שאור בל הקטירו דאתי כר"א הא אפילו כרבנן אתי. ועוד קשה כמו שהקשה נושאים דפסק רבינו דהוי בכל שהוא הא הוא ז"ל פסק לקמן דאין הקטרה פחותה מכזית ובגמרא (שם) מבואר בהדיא דלמ"ד אין הקטרה פחותה מכזית מאי דקאמר מקצתו אינו ר"ל מקצת אלא לרבות עירובו זית שלם והוא חד מינן ולאשויי לפי שירוש

משנה למלך

יהודים דמסיכא קא יליף ר"מ דחמץ נוקשה עובר בלאו אימא דריבויא דכל מחמצת אתא לתערובת חמץ דחמיר משום דר"א לא הוביר שילפותה מסיכא היא ואמר דאיש ליש מרי ריבויי אבל ר"א שביאר שילפותא היא מריבויא דכל מחמצת מיקמי ליה דמסיכא קא יליף ר"א דעל תערובת חמץ עובר בלאו אימא דריבויא אתא לחמץ נוקשה דחמיר. וכל זה הוא לפום מאי דס"ד דשילפותא דר"א היא מריבויא דמחמצת אבל לפי המסקנא דשילפותא לא הוי אלא מריבויא דכל אין זו סייעתא לר"י משום דלעולם דנוקשה חמיר מתערובת ולא דקא מרבה אפילו תערובת הוא משום דכתיב כל מחמצת ומרבינן כל דבר שהוא מחמצת בין שיהיה נוקשה בין שיהיה תערובת. משום דהפרש גדול יש בין סיכה דמרבינן ממחמצת לסיכה דמרבינן מכל. והטעם דמחמצת אין במשמעותו לא תערובת ולא נוקשה אלא דמשום ריבויא דלא קאמר כל חמץ אמרינן יתאמא לגבויי וא"כ לא מרבינן מהאי רבויא אלא מחד מינייהו אבל כשאנו מרבים מכל הרי משמעות כל א"כ אנו מרבים כל דבר שיהיה מחמת סוג אחד אפילו שיהיה כאחד קל ובשני אמור וא"כ יש חכה מיעוט דר"י כי היכי דעיקר דהלכתא כוותיה ומ"ל נסמור דהלכה כר"י משום דמסתבר טעמיה וכמ"ש מרן שם פ"ם:

חאוכל

ז "האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל. ואף על פי כן אינו חייב כרת או קרבן אלא על כשיעור שהוא כזית. והאוכל פחות מכזית במזיד מכין אותו מכת מרדות:

ח "אסור לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה

א סמ"ג לאוין עו. ב טור סי' תמג סמ"ג שם:

כסף משנה

דבים בו כזית בכדי א"פ כ"ע ל"ס דחייב כי פליגי כאין בו ולפי זה פסק כחכמים או סברם דבאין בו כ"ע לא פליגי דסבור כי פליגי ביש בו ולפי זה פסק כר"א ולפני הפירושים קשה. הם לרהטון כיון דבים בו לכ"ע חייב כבשאר איסורים כרת נמי ליחייב כמו בשאר איסורים ומנא ליה לרבינו לפוטרו מכרת. וע"ק במאמר שרבינו פוסק כחכמים היכי מייתי רבינו ראיה מפסוק דכל מחמצת הא רבנן לא דרשי כל מחמצת ושוד קשה דר"א נמי לא מייתי קרא דכל מחמצת אלא לאין בו והיכי מייתי ליה רבינו ליש בו ועוד קשה דהא באין בו הוי כאוכל חצי שיעור ואוכל כהאי שיעור אכילו בעיניה פטור בכל האיסורים והיאך אפשר שהייב ר"א כאין בו דמי עדיף מאוכל פחות מכשיעור בעיניה ועל הפירוש השני קשה מאחר שבכל איסורים שבתורה חייב ביש בו היאך יעלה על הדעת לומר שחכמים פוטרים בו. ועוד קשה דבגמ' אמרינן דכותח הבבלי אין בו כזית בכדי א"פ וא"כ היאך אומר ר"א בברייתא בגמ' דעל כותח הבבלי חייב בלאו הא אמרת דבאין בו כ"ע ל"ס דפטור:

וי"ל דבים בו כ"ע ל"ס דחייב מלקות וכרת כמו בשאר איסורין ובאין בו ל"ס דפטור כמו בשאר איסורין והכא שאני דהכ"ע ביש בו בכותח כי שריף ליה אבל אם אכלו בעיסוק אין בו ושריף ליה דתכמים סברי אע"פ שיש בו פטור משום דבטלה דעתו אצל כל אדם ור' אליעזר סבר שאעפ"כ חייב מריבויא דכל מחמצת ולפי זה פסק רבינו כר"א וה"ם ביש בו כי שריף ליה אע"פ שאין בו כדרך סיכול אי שריף ליה חייב מלקות מריבויא דכל מחמצת וליכא ביה כרת משום דגבי אוכל מחמצת לא כתיב כרת ומיהו להרב המגיד שכתב שרבינו פסק כחכמים דספרי כאין בו והייתי ביש בו קשיא מה שהקשיתי על הפי' הראשון: ונראה לומר דלדברי רבינו שפסק כחכמים והוא מפרש דביש בו לחכמים נמי חייב מלקות ובאין בו פטור ור"א סבר דבאין בו חייב מלקות והע"ג דבשאר איסורים פטור הכא חייב משום קרא דכל מחמצת וחכמים סברי דה"א לומר דקרא דכל מחמצת אתא לח"ב באין בו דכיון דלית ביה שיעורא א"א לחייבו אלא כי אתא קרא לא אתא אלא ליש בו לומר דאע"ג דבשאר איסורים כרת נמי חייב בפסח פטור מכרת וטעמא מדכתב גבי אוכל הרין ונכרתה וגבי מחמצת שהוא התערובת חמץ לא כתב ונכרתה וא"א לומר דמחמצת איירי באין בו דא"א לחייבו כלל כמ"ש הילכך על כרחך לומר דאתא לפוטרו מכרת אע"פ שיש בו וגזירת הכתוב היא להקל בו בכך מבשאר איסורין ולפי זה כשכתב רבינו שנאמר כל מחמצת לא תאכלו לא קאי למ"ש לוקה דלהא לא איצטריך קרא דמדין שאר איסורין נפקא אלא לאינו חייב כרת קאי מדלא כתב גבי מחמצת אלא לא תאכלו ולא ונכרתה. ובהכי מתיישבים דברי ה"ה בפירוש דברי רבינו בלי פקפוק:

ז **האוכל** מן החמץ עצמו בפסח וכו' ש אמר לא יאכל קשיא לי למה לי קרא בחמץ בפסח הא בכל איסורין שבתורה קי"ל חצי שיעור אסור מה"ת. ועוד קשה דאי מקרא איסכא ה"ל למילף מיניה דלא יאכל שיעור אכילה משמע וצ"ע. ועל מ"ש והאוכל פחות מכזית במזיד וכו' קשיא לי למה ליה פחות מכזית דהא האוכל כל שהוא קיימיס

מגיד משנה

ז **האוכל** מן החמץ עצמו וכו' פרק יום הכפורים ביומא (דף ע"ג) חצי שיעור ר' יוחנן אמר אסור מן התורה ריש לקיש אמר מותר וקיי"ל כר"י. והוא כלל לכל מאכל אסור שבתורה:

ח **אסור** לאכול חמץ וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות מהמסכתא. ומ"ש רבינו שיש בו מלקות הוא לדעת ר' יהודה דאמר בפרק כל שעה (פסחים כ"ה) ומכין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא בלא מעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ ושעה שאסור באכילה אסור בהנאה וכן דעתו בלאחר זמנו כמוזכר שם ור' שמעון חולק בזה ואומר שהמחמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו וכבר כתבתי למעלה שהלכה כר' שמעון בלאחר זמנו. ודעת רבינו שאין הלכה כמוהו אלא לאחר זמנו דפסח מהניהין אתיא כותיה אבל לפני זמנו הדרינן לכללין דקי"ל כר' יהודה דרבי יהודה ורבי שמעון הלכה כר"י דפני מחלוקת הן ומתרי קראי נפקי לה לר"י חד לפני זמנו וחד לאחר זמנו הילכך קי"ל כר"ש בחדא דהיינו לאחר וכר"י בלפני וזהו שאמרו פ"ק (דף ד' ה') דכ"ע

לחם משנה

פי' רש"י ז"ל ר"ל חצי זית איסור וחצי זית היתר אבל תשא לבד לא דאין הקטרה פחותה מכזית, מיהו לזה י"ל דרבינו נמי הכי ס"ל דבתשהו לבד אינו לוקה וסתך אתאי דכתב לקמן אין הקטרה פחותה מכזית לחייב מלקות ומפי דקאמר הכא אסורין ר"ל איסור לבד א"כ ר"ל איסורין אבל שכן שיהו בתוך הקומץ הוא נאסר אבל בתנאי שיהיה הקומץ כזית וכתו שיתבאר לקמן. ולקושיא הראשונה י"ל דאע"ג דהך קושיא תוכחא דאפי כר"א ולא כרבנן היינו משום דס"ל דרבנן לא דרשי כל אבל יש סוגיות אחרות בגמרא דמשמע דדרשי כמו שכתבו התוס' שם דרבי עקיבא דריש בפרק תמלה וכן רבנן נמי דרשי כל בריש מרובה דאתרי כל רבויא הוא ובפ"ק דסוכה גבי כל האזרח וא"כ ודאי דהך סוגיא איתותא לה וספתא דרבנן משום דלא דרשי כל אלא בעלמא דרשי כל והכא לא דרשי ליה משום דאין סברא, דומה לזה שכתבו התוס' דבעירובו אין סברא אבל מ"מ בעירוב דאסור סברא היא כיון דכבר רבינן מקלתו לפחות מכי כל דהא רבנן כי כל דרשי א"כ סברא הוא לרבות ג"כ עירובו כיון דכבר רבינו מקלתו:

ח **אסור** לאכול חמץ ביום ארבעה עשר וכו'. וכל האוכל *אחר זמן זה לוקה מן התורה. כתב ה"ה ורבא נוסיה כו'. וא"ת מה ראיה היא א הא לעולם דהלכתא כר"ש ותאי דמסקינן מהתם דלא תשחט וכו' לא האי אלא עשה או איסורא אבל לאו לא הוי דהא לא אמר קרא אלא לא תשחט הפסח בעוד החמץ קיים אבל לא הזהיר על החמץ שלא יאכלוהו וזה ברור וכמו שכתב לקמן בשם הראב"ד ז"ל. ונראה לומר דה"ה לא סבר כר"ש דאית ליה כך אלא דבין לפני זמנו בין לאחר זמנו אית ליה לר"ש דמותר והראיה שהם אתר בפ' כל שעה (דף ל') בדברי רבא חמץ שלא בזמנו בין בתיו בין שלא בתיו מותר

*[נכאריתו כתב בזמן הזה]

משנה למלך

ז **האוכל** מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא ה"ז אסור מן התורה שנאמר לא יאכל. יומא פ' יוה"כ (דף ע"ד) גופא חצי שיעור ר"י אמר אסור מן התורה ור"ל אמר מותר מן התורה ר"י אמר אסור כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל ר"ל אמר יותר אכילה אמר רחמנא וליכא. ומאר הכי אמרינן תניא כוותיה דר"י כל חלב לרבות חצי שיעור וכתבו התוס' דיתאי דאיצטרך לר"י טעמא דחזי לאיצטרופי אע"ג דאית ליה ברייתא דמרבה לחצי שיעור מקרא דכל חלב הוא משום דאי מקרא דכל חלב הו"א עיקר קרא לכוי אצטריך ואסמכתא אקרא אבל השתא דקאמר טעמא דחזי לאיצטרופי סברא הוא מהאי טעמא דדרשא גמורה היא לחצי שיעור ע"כ. (א"ה עיין מ"ש לעיל פי"ח מהל' שבת הלכה א') ומדברי הר"ן בפ"ג דשבועות נראה דמש"ה אצטריך לטעמא דחזי לאיצטרופי משום דאי מקרא דכל חלב לא הוה ילפינן מיניה לשאר איסורין משום דהו"א גזירת הכתוב היא בחלב דאף חצי שיעור יהיה אסור משא"כ בשאר איסורין אבל השתא דאמרינן טעמא מסתברא דכי אמר קרא בחלב חצי שיעור הוא משום דחזי לאיצטרופי וא"כ טעם זה שייך בכל האיסורים וילפינן מחלב לכל האיסורין דפחות מכשיעור אסור מן התורה משום דחזי לאיצטרופי וקי"ל כר"י וכן פסקו כל הפוסקים דחצי שיעור אסור מן התורה. ולפי זה יש לתמוה על רבינו דל"ל קרא בחמץ בפסח הא בכל איסורין שבתורה קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה. ותו דאי מקרא איצטריך הוה ליה למילף מינה דלא יאכל שיעור אכילה משמע וכבר הקשה זה מרן בכ"מ והניחו בצ"ע. וראיתי להרב מהרלנ"ח בתשובה סי' נ"א דהוקשה לו קושית מרן ז"ל הלזו ותירץ דלאיסור חמץ דלא דמי לחלב דמשם למדו דחצי שיעור אסור משום דחלב אסור לעולם ולא היה לו טעם סיתר מה שאין כן בחמץ שמותר קודם הפסח ולכן הוצרך פסוק בפני עצמו בחמץ לאסור חצי שיעור (קודם הפסח) והוליד הרב ז"ל מזה דביום י"ד משעה ששית ולמעלה אין איסור תורה בפחות מכשיעור. ולקושיא השניה הנזכרת גם בזה הארך הרב יע"ש: **וראיתי** להרא"ם ז"ל בתוספותיו על הסמ"ג הלכות חמץ שכתב וז"ל והאוכל חמץ בפסח כל שהוא וכו' שנאמר לא יאכל חמץ ואכילה כל דהוא משמע ואע"ג דאינו חייב כרת או קרבן אלא בכזית שאני התם דאתא הלכתא ואפיקתיה משמעותיה אבל לאיסורא כדקאי קאי והא דקאמר בגמרא ע"ס דר"י משום דחזי לאיצטרופי ה"ס מאי טעמא לא מוקמי לה להלכתא לאיסורא כי היכי דמוקמי לה לעונשין משום דחזי לאיצטרופי לעבור עליו בלאו או בכרת וכתב עוד ואעפ"כ אינו חייב קרבן או כרת אע"ג דלענין איסור אמרינן דאכילה כל דהוא משמע לענין כרת או קרבן אינו אלא בכזית דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה עכ"ל. וא"ת דהיקשי לדברי הרב דסא בגמרא סוכה דטעמא דחצי שיעור הוא מריבויא דכל חלב. וי"ל דגם לסברת הרב אצטריך לתרץ כמו שכתבו התוספות או כדברי הר"ן דהכוונה כך היא דכל תיקום שנאמר בתורה אכילה כל דהוא משמע אלא דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה ור"ל סבירא ליה דמוקמינן לה להלכתא לאיסורא כי היכי דמוקמינן לה לעונשין וליכא בהאי שיעור איסור מן התורה ור"י ס"ל דלא אתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה אלא לעונשין אבל לאיסורא כדקאי קאי ורא"ה לזה מדכתב דהתנא כל חלב לרבות חצי שיעור אלא דאי מהאי קרא לתוד הו"א דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה וכל וכל אף לאיסורא וקרא דכל הלב אסמכתא בעלמא אבל השתא דאית לן טעמא דחזי לאיצטרופי אמרינן דדרשא דכל חלב דרשה גמורה היא ולא מיעט הלכתא אלא לכרת או לקרבן. ולדוק הר"ן ז"ל נמי איכא לאיתר דאי לאו טעמא דחזי לאיצטרופי הו"א דלעולם אתא הלכתא ואפקי' לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף לאיסורא וקרא דכל חלב גזרת הכתוב הוא גבי חלב דלא תפקיה הלכתא לקרא ממשמעותיה אלא לענין עונשין ולא לאיסורא, אבל בשאר איסורין אתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה [מכל וכל אף לאיסורא, אבל השתא דאית לן דחזי לאיצטרופי לא אתיא הלכתא לאפוקיה] אלא לענין עונשין אבל לאיסורא לא משום דחזי לצירוף. והנה כפי דברי הרא"ם ז"ל הללו אף האוכל חמץ קודם הפסח אסור בכל שהוא מן התורה וכן כתב הרא"ם ז"ל בפירוש ודלא כהרב מוהרלנ"ח ז"ל. ותיהו אני תמיה כפי סברת הרא"ם דאית ליה דאכילה בכל שהוא משמע מאי האי דאמרינן בגמרא וריש לקיש אמר מותר מן התורה אכילה אמר רחמנא וליכא והלא אכילה כל שהוא משמע. וכי תימא דס"ל דהכא פליגי רבי יוחנן ור"ל דר' יוחנן סבירא ליה דאכילה כל שהו משמע ומשום הכי אית ליה דחצי שיעור אסור מן התורה ור"ל ס"ל דאכילה הוי כזית ומשום הכי אית ליה דחצי שיעור מותר מה"ת. אכתי יש לתמוה דמנא ליה להרא"ם להתמוהות דר"ל חולק עם רבי יוחנן במשמעות אכילה איית דר"ל נמי מודה דאכילה כל שהו משמע אלא דסבירא ליה דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה אף לאיסורא דהא ר"י הוקשה לו קושיא זו והוצרך לומר טעמא דצירוף וכמו שכתב הרא"ם ז"ל ור"ל דלית ליה האי טעמא ס"ל דברים כפשטן דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף מאיסורא עוד אני תמיה דבמלות לא תעשה סימן ס"ע כתב הסמ"ג מחלוקת זו דר' יוחנן ור"ל וכתב דטעמיה דר' יוחנן הוא משום דחזי לאיצטרופי וסיים וכתב לפיכך האוכל או השותה חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות ע"כ. וכתב הרא"ם ז"ל על זה וזה לשונו כיון דחזי לאיצטרופי אע"ג דטעמיה דר"י אינו אלא משום דאכילה כל דהוא משמע כדמשמע מדברי הסמ"ג בהלכות חמץ דהלכה בשיעורים אינו אלא לעונשים מ"מ הוצרך לזה הטעם להודיענו למה לא נאמר שהלכה היא אף לענין איסורא כו' ע"כ. והנה יש לחקור מה ס"ל לר"י בשי' תענו אי ס"ל דתענו אפילו כל שהוא כתשמע דומיא דאכילה אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה לעונשין ואוקמיה אככותבת א"כ מאי האי דאמרינן בפ' בתרא דיומא (דף פ"א) מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי משום דלא אפשר היכי נכתוב רחמנא לא יאכל אכילה בכזית ומלבד דפשטן של דברים דקאמר אכילה בכזית משמע דהתם אכילה היא כזית עוד יש לתמוה דהכתא נמי דכתב רחמנא תענו ומשמעותיה הוא בכל שהו אלא דאתא הלכתא ואוקמיה אככותבת א"כ ליכתוב נמי קרא לא תאכל וליתי הלכתא ולוקמיה לקרא לעונשין אככותבת. ובשלמא כמאי דהוה סבירא לן דהתם אכילה היא כזית ואין דהשיעורין הם הלכה ליישב תמיהני הכוונה היא דהשלכה למדנו דאפילו אכילה כזית ניחא דלא מצי למיכתב כי ג"ם תענו לא תאכל משום דהתם אכילה היא כזית ולעולם לא אתי הלכתא לאפוקי לקרא מימשמעותיה ומש"ה שינה ואמר תענו לומר דפירוש ענוי היא ככותבת אך לדברי הרא"ם דהשלכה באה ואפקיה לקרא מימשמעותיה דהא התם אכילה זית בכל שהו א"כ נכתוב רחמנא לא תאכל וליתי הלכתא ולוקמיה לקרא לעונשין כשיעור כותבת. וי"ל דסברת הרב שכתבנו אינה אלא לר' יוחנן אבל ר"ל חולק בזה וסבירא ליה דהתם אכילה אינה אלא בכזית וכמ"ש לעיל ור"ל הוא דקאמר

מגיד משנה

דר"ע המץ משום שעות ולמעלה אסור מנא לן ושקלו וטרו בהא ואמר רבא לא תשחט על החמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים ורבא נפיה הוא דפסק כר"ש בפ' כל שעה (דף כ"ט) ושמע מינה דהלכה כר"ש דוקא בלאחר אבל בלפני הלכה כר"י וכדאמרן. ודעת הגאונים כן שכך מצאתי בהל' הר' יצחק אבן גיאת ז"ל וכהא הלכה כר"י ואע"ג דאוקימנא לסתם מתניתין כר"ש אלמא הלכה כוותיה בהם לאחר זמנו אבל לפני זמנו לא ע"כ. וכן בהלכות פסוקות פסקו שהוא אסור בהנאה אותן שעות ומשמע דאיסורא דאורייתא אית ופסקה נכונה היא. אבל הר"א ז"ל בהשגות וקצת מפרשים אחרונים סוברין שהלכה כר"ש בכל דבריו ואומרין שמחצות ואילך אין בו מן התורה אלא איסור עשה דהיינו תשביתו לבשר מסך ביום הראשון כדאיתא פ"ק (דף ה') מדרבא דאמר לא תשחט על חמץ כדאיתא לעיל אבל לאו ואיסור הנאה מן התורה ליכא. אלו דבריהם ודברי רבינו והגאונים נראין עיקר:

ט ואסרו חכמים לאכול וכו'. שם פ"ק (דף כ': ודף י"ב) ועבדו רבנן הרחקה יתירה כי היכי דלא ליגע לאיסורא דאורייתא: ומתחלת שעה ששית וכו'. משנה שם (דף י"א:) ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש ובגמרא (דף י"ג) אמר רב הלכה כר"י ופירש בכל שעה (דף כ"א) דלר"י בשעה חמישית לא אוכלין אבל נהנין ומבואר בהלכות. והטעם שכתב רבינו שאיסור האכילה בשעה ה' הוא משום יום המעונן מבואר בגמרא (דף י"ב) ובהלכות:

רא

הלכות חמץ ומצה פ"א

ולמעלה שהוא מתחלת שעה שביעית ביום. *וכל האוכל בזמן הזה [ז] לוקה מן התורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ, כלומר על קרבן הפסח. כך למדו מפי השמועה בפירוש דבר זה לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי היום:

ט ואסרו חכמים לאכול חמץ מתחלת שעה ששית כדי שלא יגע באיסור תורה. [ח] ומתחלת שעה ששית יהיה החמץ אסור באכילה ובהנייה כל שעה ששית מדברי סופרים ושאר היום משביעית ולמעלה מן התורה. שעה חמישית אין אוכלין בה חמץ גזרה משום יום המעונן שמא יטעה בין חמישית לששית. ואינו אסור בהנייה בשעה חמישית. לפיכך תולין בה תרומה ולחם תודה וכיוצא בהן מחמץ שהוא קדש לא אוכלין ולא שורפין עד שתגיע שעה

ששית

השגת הראב"ד

*וכל האוכל בזמן הזה לוקה מן התורה. א"א מלקות מחצות ואילך אינו מחוור דכיון דקי"ל כר"ש בלפני זמנו ולאחר זמנו דלא דרים בכך קראי לא תאכל לא תאכלו בלפני זמנו ולאחר זמנו נכי דאסור באכילה מן התורה מכיון דהלאו מכריחו שאסור לא מלא תשחט על החמץ כדרכה אבל איסור הלאו ליכא מן התורה ומלקות נמי ליתא:

כסף משנה

קיימין. וי"ל שלפי שהר"א הנבא כתב האוכל מן החמץ כל שהוא אסור מן התורה ומשמע דאפילו אכילה כל שהוא משמע מן השעה שאין בו הנאה כלל אתא רבינו לאשמועינן דאכי דאיסורא איכא אבל מכה מרדות ליכא עד שיהא דבר הראוי ליעשה ממנו גרוס קנה דהיינו דבר הראוי להקרא פחות מכזית. אך קשה דמה גבול יש בין זה לזה ועוד דמנא ליה לפלוגי בהכי וצ"ע:

ט שעה חמישית אין אוכלין חמץ גזירה משום יום המעונן שמא יטעה בין חמישית וששית. כתב הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בתוספותיו על סמ"ג כ"ל שמא יטעה בין חמישית וששית וצ"ל בין חמישית לשביעית דהא בגמ' מסיק בהדיא דטעות דיום המעונן בין חמישית לשביעית הוא ולא בין חמישית לששית ועוד דששית גופא לא נאסרה אלא גזירה משום שביעית והיאך ניקום ונגזור גזירה לגזירה אלא ה"ק בין חמישית וששית לשביעית ולא הוצרך להזכיר לשביעית משום דעלה קאי שכבר כתב למעלה מזה שמתחלת שעה שביעית אסור מן התורה, עכ"ל. והרב מהר"ר משה אלאשקאר ז"ל כתב וז"ל שמא יטעה בין חמישית וששית ואינו בגמ' מוכח דרבא דפסיק גזירה משום יום המעונן כיון דאמר שאין יכולין לבחון בחמה וטועה בין שביעית לחמישית. וכבר השיב הוא ז"ל בתשובה וז"ל מ"ש בהלכות בין חמישית לשביעית הוא האמת והוא מאמר הגמ' כפי מה שהקשו שם. והכרחי אני כדרך המשנה יותר שמא יטעה בין שעה לשעה שלאחריה כי כיוונתי בכל זה החיבור לקרב הדברים אל המשנה יותר, עכ"ל: לא אוכלין ולא שורפין עד שתגיע שעה ששית. וקשה דהא כיון שהגיע שעה ששית אסור בהנאה מדרבנן וא"כ צריך להוציאו מביתו קודם שעה ששית. ולאמר היה לו לומר דמשום דאסור לשרוף קדשים ולאבדם אמרו שימתין עד תחלת שעה ששית ואע"ג דעבר כשהשהו כיון דמדרבנן הוא ושב ואל תעשה הוא שרו ליה רבנן עד הכיא שעתא. אבל מה נאמר למה שכתב רבינו דאף ס"ג כשבודק אדם וכו' מוציא את החמץ וכו' ומניחו במקום אחד עד תחלת שעה ששית ביום ומבערו והשם בתולין מידי. ונפסקי הרא"ש הביא תשובת רש"י שכתב יש שתנין לבער בתחלת שעה ששית בשעת שריפה ופי' הרא"ש דבתחלת שעה ששית פי' סוף חמישית קודם שיתחיל זמן איסורו כלומר דלא אינו יכול לבער. וכיון שכן גם אני אפרש דברי רבינו דתחלת שעה ששית לאו דוקא אלא סוף חמישית קאמר וצריך להמתין עד קרוב לתחלת שעה ששית לבורות שמשרפו מפני זמן האיסור שבא והו מרס יותר שמקיים המצוה. ועי"ל דנהי דשעה ששית אסורה בהנאה מ"מ לא חייבוהו להוציאו מביתו קודם אותה שעה וזה עיקר:

מצות

לחם משנה

...מר ולאי איתא דמאי דקאמר רבא שלא בזמנו וכו' איירי בין לפני בין לאחר הא מותר קאמר דמשמע היתר לגמרי אפי' מדרבנן דהא הקשו בגמרא עליו והא אמר רבא [ר"ש] קנסא קנס וכו' משמע דהיתר לגמרי קאמר וא"ל כיון דקן היתר משמע לגמרי אפי' איסורא ליכא כלל אלא ודאי שמה שאמר שלא בזמנו מותר לא בעי אלא לאחר זמנו אבל לפני זמנו לא, וזה היה מה שרצה להכריח הרב המגיד ז"ל:

ט ואסרו חכמים לאכול וכו'. בפ"ק (דף י"ב:) אמרו במשנה ר"מ אומר אוכלים כל חמש ושורפים בתחלת שש ר' יהודה אומר אוכלים כל ארבע ותולין כל חמש ושורפים בתחלת שש. ובגמרא תנן התם אחד אומר בשתים ואחד אומר בשלשה וכו' אחד אומר בשלשה ט' אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש עדותן קיימת אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה דברי ר"מ ר' יהודה אומר עדותן קיימת ואיפליגו שם בגמרא אביי ורבא בפירוש הך מתני' והכלל העולה מההיא סוגיא דלאביי להך לישנא לר"מ אין אדם טועה ולא כלום, לדברי ר"י אדם טועה חצי שעה ולאידך לישנא דאביי לר"מ אדם טועה משהו לר"י אדם טועה שעה ומשהו ורבא צריך ליה ולמר ומה אינו דייקינן בהאי סהדי דהאי דקאמר שלש בתחילת שלש והאי דקאמר חמש בסוף וכו' והויא עדות מוכחשת ולא קטלינן ליה וכו' אלא אמר רבא לדברי ר"מ אדם טועה שתי שעות חסר משהו משום כי הוה בתחילת שתים או בסוף שלש וחד מייתי קמפי שתי שעות חסר משהו לדברי ר"י אדם טועה שלש שעות חסר משהו משום כי הוה או בתחלת שלש או בסוף ה' וחד מייתי קמפי שלש שעות חסר משהו ועוד הקשו שם לרבא אליבא דר' יהודה וכו' מתחלה ארבע לא ניכל ושרפו חמש ממש

משנה למלך

דקאמר הכא משני מה לא נאמרה תורה כשיעור כו'. וכזה מיהא נמי מה שהקשו לעיל להרב דמנ"ל לגמרא דר"ל ס"ל דאכילה בכזית דאימא דלעולם ס"ל דאכילה כל דהו ומשמע אלא דאתא הלכתא ואשקיה לקרא מפשטותיה מכל וכל אף לאיסורא. אלא נראה דהתלמוד הכריח זה מדברי ר"ל הלנו דקאמר משני מה לא נאמרה תורה כשיעור כו' דמלבד דקאמר בפירוש אכילה בכזית עוד יש להוכיח דליכתוב קרא לא תאכל ולימא הלכתא ולישקיה ליה לקרא מפשטותיה ולוקמיה אכזיתא. אלא ודאי דס"ל לר"ל דלעולם לא אתי הלכתא ומשיק לקרא מפשטותיה אלא דהלכתא פירשה לנו דמאי אכילה היא כזית ומשום הכי לא מצי למימר לא תאכל אבל לעולם דלר"י ליה ליה טעם זה דר"ל, ולפי מה שכתבנו מאמר שהוא פוסק כר"י אין סברא דברי ר"ל הלנו והלא הם דברים סותרים אלו את אלו וכדכתיבנא: עוד אני תמיה על סברת הרמב"ם הלנו דאית ליה דכזית אכילה היא בכל שהוא אלא דאתא הלכתא ואשקיה לקרא מפשטותיה לשוב דלא הוי כי אם בכזית והביאים לקרא בפשטיה לאיסורא דהא קיים בעינן לא הוה הלכתא לא עקריה לקרא מפשטותיה מכל וכל דהא לגרדיה כי אסר רחמנא בכל שהוא אסור. אך כשהוא עשה אי אמרת דאכילה אפילו כל שהוא בשמעתא א"כ כי אתא הלכתא שקריה לקרא מכל וכל דהא האוכל פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום. (א"ה עיין בס"ד מס' שבועות כי שם יתבאר עוד אלו הדקל ומרי הרב המחבר בדברי הרמ"ם ז"ל הלנו יעו"ש):

ח וכל האוכל בזמן הזה לוקה מן התורה וכו'. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר לעיל פ"ט מהל' יסודי התורה שהאריך לתת טעם לדברי רבינו אמאי לא נקט על הכתוב, כלום ראיתי בספר כאור שהוא במשנה פי' כ"ת שמעמד במקרה זו ומי שיעיין היטב בדברי הרב המחבר במקום שכתב יתבאר לו כישול כל דברי הרב באור שמע וחוק):

וכן

במזרח ושבע משה במערב וכ"ם ארבע והקשו עוד בחמש נמי ניכול ותירצו במסקנא אלא אמר רבא גזירה משום יום המעונן. עוד שם אמר רב אשי כמחלוקת בעדים כך מחלוקת בחמץ עשית היום כך ולמריך הא קמ"ל ט' ע"ב בגמרא. ונראה להקשות לכאורה סוגא על דברי רבינו חדא בגמרא מוכח דמאי דתירצו יום המעונן הוא לומר דבחמש לא ניכול משום דשמא יטעה בשבע ביום המעונן דליכא חמה. אבל אי הוה נצריך חמה אמר שם לא הוה נצריך ליום המעונן דבלאו יום המעונן נמי טעי איניש בחדא שעתא דכי היכי דטעי בשש ושבע כדאיתא שם ביש יומא בקרנתא קאי הכא נמי טעי בין חמש לשש אלא ודאי דבגמרא לא רצו לומר כן משום דהוי גזירה לגזירה כיון דלא גזרו בשש אלא משום שביעית הוי גזירה לגזירה. ועוד קשה דלכאורה משמע דכמחלוקת בכאן בחמץ כך מחלוקת שם בעדות כדאמרו שם בגמרא ומשמע דאם רבינו פסק כאן כר"י דאוכלין כל ארבע וכחמש גזירין דטעו אינשי כולי האי א"כ היה לו לפסוק כן בעדות ולכן אשכחינן שכתב בסוף פ"ב מהלכות עדות עד אומר בשתי שעות ביום והשני אומר בשלש שעות היה עדותן קיימת מדרך העם לטעות בשעה אחת אבל אם אמר האחד בשלש והשני אמר בחמש עדותן בטלה ע"כ. א"כ הרי שם פסק כר"מ. מיהו הא לאו קושיא היא כלל דלאו הא בהא תליא דאע"ג דהוא פסק כר"מ דסבר דלא טעו אינשי כולי האי מ"מ כאן בחמץ פסק דטעי בין חמש לשש גזירה משום יום המעונן כדאמר רבא בגמרא ובעדות לא שייך הך טעמא דבדקינן לבו לעדים אי הוה יום המעונן אי לא ועוד דעדים זריזים הם לכך מילתא אע"ג דלא ס"ל עדות לזריזים מסורה מ"מ בהא הם זריזים וכ"ת מ"מ למה פסק כר"מ בעדות נגד ר"י דהלכה כר"י לגבי ר"מ נ"ל משום דבמתניתין ברים היו בודקין הוכרו דברי ר"מ בפסח ולא אמרו שם דברי ר"מ ושם כן הלכה כסתם משנה: ותו קשיא לי הכא בהלכות עדות קושיא תקפה דהכא ודאי דלא מבין הכא רבינו לא כאביי ולא כרבא בכל דלאביי כבר הוכחתי דלר"מ לחד לישנא אינו טועה כלום ולר"י חצי שעה ולאידך לישנא לר"מ טועה משהו ולר"י שעה ומשהו ולרבא לר"מ אדם טועה שתי שעות חסר משהו ולר"י אדם טועה שלש

שעות

הגהות מיימוניות

[ז] כר' יהודה דפרק כל שעה ודלא כר"ש דאומר בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום דאמרינן בפרק מי שהוציאוהו ר' יהודה ור"ש הלכה כר"י ומה שפוסקים האמוראים בפרק כל שעה כר"ש תירץ בעל ס"ה לדברי הרב שהוא קאי דוקא לאחר זמנו כדמשמע התם דקאמר אוורא רבא לשמעיה דקאמר רבא כי הוינא בי רב נחמן כי הוו נפקי שבעא יומי דפסחא אמר לן פוקו זבינו לי כו'. אבל בעל ס"ח כתב דנראה לו שפוסק כר"ש לגמרי מאחר שלא פירש להדיא וכן כתב הר' יחיאל בר יוסף ומ"מ אית ביה איסורא דאורייתא ואפילו לר"ש מאך חלק ותשביתו כפר"י: [ח] בפ"ק אמר רב נחמן אמר רב הלכה כר' יהודה ע"ש:

ששית ושורפין הכל: **י** הא למדת שמותר לאכול חמץ ביום ארבעה עשר עד סוף שעה רביעית. ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו. והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות. והאוכל מתחלת שעה שביעית לוקה:

פרק שני

א מצות [א]עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור [א] אכילתו שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום ארבעה עשר. ראיה לדבר זה מה שכתוב בתורה לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים. ושחיטת הפסח הוא יום ארבעה עשר אחר חצות: **ב** ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא [ג] שיבטלו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל. ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל: **ג** ומדברי סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו. וכן מדברי סופרים שבודקין ומשביתין החמץ בלילה מתחלת ליל ארבעה עשר לאור הנר. מפני שבלילה כל העם מצויין בבתים ואור

א טור סימן תלא סמ"ג עשין לט

כסף משנה

פ"ב א מצות עשה מן התורה וכו' ראיה לדבר מה שכתוב בתורה וכו'. וא"ת מאחר שכתב שמפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום י"ד למה לי קרא דלא תשחט. וי"ל דמיום הראשון לא משמעינן אלא דהשבתת חמץ היא בי"ד אבל לא שמעינן באי זו שעה ביום. וא"ת ביום הראשון שלמדו מפי השמועה שהוא יום י"ד למה לי הא מלא תשחט על חמץ שמעינן דהשבתת חמץ בי"ד מחצות ולמעלה י"ל דאה"נ אלא משום דבעינן דבמקום שצוה על השבתת החמץ נגלה לנו תורה השבתתו בי"ד וא"כ כיוון דברי רבינו כך זה. מצות עשה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר אך ביום הראשון וכו' כלומר כי שבמקום שצוה תורה על השבתתו פירשה שצריך שתהיה קודם זמן איסור אכילתו ראיה שפי' אך ביום הראשון יום י"ד לא תשחט וכו' וא"כ ע"כ יש לנו לפרש דיום ראשון הוא י"ד כי היכי דלא ליקשו קראי אהדדי ומקרא דלא תשחט שמעינן דמחצות ולמעלה אסור. וא"ת למה לי למידה מפי השמועה לומר דאך ביום הראשון פי' י"ד תיפוק ליה דכי היכי דלא ליקשו קראי אהדדי אית לן למימר הכי כדפרישית י"ל שאילולא שלמוד מפי השמועה הוה ס"ד לאימר דיום הראשון היינו ליל ט"ו כדאמרינן בגמרא וקרא דלא תשחט על חמץ וכו' הוה מוקמינן ליה בשאר קרבנות ואתא לאזהורי בכל שאור לא תקטירו אבל השתא שלמדנו דביום הראשון הוא יום י"ד אית לן לאוקומי קרא דלא תשחט על חמץ כפשוטו דהיינו לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים ולמדנו משם דמחצות ולמעלה הוא דאסור ובגמרא (פסחים ה') ברייתא אך ביום הראשון מערב יו"ט או אינו אלא ביו"ט עצמו ת"ל לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים הרי שאילונא קרא דלא תשחט מקרא דאך ביום הראשון לא הוה שמעינן מידי דהוה אפשר לאוקומי ביו"ט עצמו וכמ"ש:

ב ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיסיר החמץ הידוע לו מרשותו ושאינו ידוע יבטלו בלבו וישים אותו כעפר וכו'. זו הנוסחא שבספרי רבינו שבידינו. ויתמע מפשט לשון רבינו דמדאורייתא סגי בעינן ביעור וביטול ומקשין לביטול מדאמרינן בספרי לא יראה לך בטל בלבך או נמי מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו או תשרפו כענין שפירש בעבודת כוכבים הפתח שרוף וכלה וביעור נמי כיון שהתמירה בו תורה בחמץ בפסח לבטלו בלבו וישא"כ בשאר איסורין שבתורה אית לן למימר דהחמץ בפסח צריך ביעור כענין עבודת כוכבים אלא מדאפקיה בלשון תשביתו גלי לן דהיכא דלא אפשר ליסגי ביטול ומסרו הכתוב להכמים שיפרשו היכא סגי ביטול והיכא בעי ביעור והם פירשו דלחמץ ידוע בעינן ביעור ונהלקו התנאים כיצד מבערן כדאיתא פ' כל שעה (דף כ"א) ולחמץ שאינו ידוע סגי בביטול ומוצא גלוסקא דדעתיה עילוה והלמיד היושב לפני רבו ומכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו וההולך לשחוט פסחו ולמול בנו ואינו יכול לחזור ולבער ולחזור לתלמודו דכל הני סגי להו בביטול אע"פ שהוא חמץ ידוע הייט טעמא שכיון שהדבר מסור לחכמים הם דנו כל הני כיון דטרידי כלא אפשר וסגי להו בביטול יובל אינו חייב לבדוק אפילו במקום שמכניסין בו חמץ אלא שהכמים חייבו לבדוק אחריו בכל מקום שדרך להכניסו ואע"ג דביטול הוי לחמץ שאינו ידוע ומדברי סופרים לחפש אחריו בתחבואות וכו' ואם כן לא היה צריך ביטול אכ"ה מדברי סופרים נ"כ שאע"פ שבודקין מבטלים. ואפשר לפרש עוד דמאי דקאמר וכן מד"ס לא קאי אלא לענין שהבדיקה והביטול יהיו בתחלת ליל י"ד אבל מצוות הבדיקה וההשבתה מדאורייתא הוא ולפי זה הייט טעמא דבמתניתין לא תנן אלא בדיקה וביעור. בדיקה דתנן (דף ב') אור לי"ד בודקין את החמץ. ביעור בפ' כל שעה (דף כ"א) אין ביעור חמץ אלא שריפה פלוגתא דר' יהודה ורבנן דס"ל לתנא דמתני' דכיון דביטול אינו אלא משום חמץ שאינו ידוע וכבר בדק כל מקום שמכניסין בו חמץ וביערו אין צריך ביטול אלא שרב יהודה חידש ואמר הבודק צריך שיבטל שמא ימצא חמץ שהיה דעתו עליו וכמ"ש רבינו פ"ג ואפשר שתקנה אמוראים היא שתקנו לזה והיינו שלא הזכירו בתני' ביטול אי נמי אפשר דלא איצטריך במתני' לאדכורי ביטול דסגי דאורייתא ומה שהזכירה ביעור לאשמועינן פלוגתא דר' יהודה ורבנן ור"י לפרושי מתני' אתא. ולהר"ן שיטה אחרת בזה בפי' ההלכות וא"א לכרם אוחה שיטה לדעת רבינו והתימה מה"ה שפסם דבריו ולא פירש מה דעתו בכוונת רבינו. אבל א"א לייטב נוסחא זו דאמרינן בגמ' (דף ו':) אהא דאמר ר' יהודה הבודק צריך שיבטל גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילוה ופריך וכי מפכח לה לבטלה ואם איתא דמדאורייתא בעי ביעור לחמץ ידוע הכי הל"ל וכי משכח לה ליבערה ותדקאמר בטלה אלמא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי. וס"ק ליבטלה מיד דמשכח לה והו לא עבר עלה בבל יראה ובתר הכי ליבערה יתום מצוה דרבנן וכן בכל דוכתא אמרינן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי לה אלא ודאי אין

מגיד משנה

י הא למדת וכו' עד סוף הפרק. מבואר בתה שקדם, ומכה מרדות ידועה בכל איסור של דבריהם וכבר כתבתי פ"א מהלכות שבת:

פ"ב א מצות עשה מן התורה וכו'. פ"ק (דף ד' ה') דכ"ע מיהת חמץ מחצות ולמעלה אסור מנא לן דכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואמרו לרבות יום י"ד שעד חצות יהיה החמץ מבוער ורבא אמר לא תשחט על חמץ וכו' כדאיתא לעיל:

ב ומה היא השבתה זו וכו'. מפורש בגמ' (דף ד'.) דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ובדיקת חמץ מדרבנן היא (דף ו':) ואמר רב יהודה הבודק צריך שיבטל היכי מבטל דאמר הכי כל חמירא דאיכא ברשותי ליבטל ולהוי כעפרא דארעא. וכהוב בעיטור מהתברא דשליח נמי מבטל דשלוחו של אדם כמותו:

ג וכן מדברי סופרים וכו'. ראש פרק (דף ב') אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר ובגמ' (דף ד') טעמא בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה אמר אביי הילכך האי צורבא מדרבנן לא ליפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי תריסר מ"ט דלמא משכא ליה שמעתא ואתי לאימנועי ממצוה ופירש רבינו בסוף יום י"ג. וכתבו בתוספות מכאן נראה שאסור לאכול בליל י"ד קודם בדיקה דילמא אתי לאימשוכי עד כאן. ונראין דבריהם דכ"ס הוא:

אין

לחם משנה

שעות חסר משהו והוא ז"ל כתב שם שכן דרך לסעות שעה אחת והוא דלא כמאן והיה לו לפרש כרבא אליבא דר"מ דהכין הלכתא כרבא לגבי דאביי וה"ל למימר דרך אדם לסעות שתי שעות חסר משהו ונפקא לן דאי בדקינן להו לסהדי ואתרי בתחלת שתים או בתחלת שלש דלא מכחשי אהדדי ועדותן קיימת ולדברי רבינו במה שכתב שם שכן דרך העם לטעות שעה אחת הוי הכחשה דשתי שעות חסר משהו לא טעו והוא נגד האמת ועל גד הדוחק היה נראה במה שכתב רבינו דרך העם לטעות שעה אחת ר"ל כדבור הלשון שזה אומר שתים וזה שלש שבדבור כפי הנראה אין הפרש בהם אלא אחת אבל ודאי כד דייקא שפיר האי פעות שתים ומשהו והוא דוחק גדול וצ"ע. ולקושיא הראשונה שמעתי משם הכם השובה אחת של רבינו ז"ל שהשיב להכמי לוניל על זה דאפ"ג דבגמרא מוכח דטעו בין חמש לשבע ביום המעונן מ"מ רבה הוא לחת טעם אחר יותר קרוב לסברא ואע"פ שהגמרא לא אמרו אין חשש בזה דלא פליג על הגמ' בדינא. וכל זה אינו שוה לי כלל דודאי האי טעמא קלישא הוא דהוי גזירה לגזירה כדפרישית וצ"ע:

י והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות כו'. וא"ת אפילו בשעה חמישית אמאי לא לקי מכת מרדות דהא מדרבנן אסור ועוד אמאי נקט אוכל בשעה ששית אפילו נהנה בשעה ששית נמי אסור מדרבנן. וי"ל דמ"מ כיון דהיא שעה דמותר בהנאה ס"ל ז"ל דלא נחמיר כל כך באכילתו. והאי דנקט אוכל אפשר דה"ה נהנה אלא נקט אוכל איידי דצריך למינקט בתר הכי דשעה שביעית אוכל דהתם דוקא אוכל והוא משום לא תאכל עליו חמץ אבל לא נהנה:

פ"ב א ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום י"ד וכו'. וא"ת נהי דרבא אמר בגמרא הכי (דף ה') וכן הברייתא משום דרצו לומר דבריהם אפילו לר"ש אלא רבינו דפסק כר"י דלאחר שש שעות לקי משום לא תאכל עליו חמץ אמאי לא הביא אותו הפסוק לראיה. וי"ל דהא לאו מילתא היא כלל דהוא רוצה להביא ראיה לענין השבתה ושם לא הוזכר אלא אכילה אבל הכא משמע מקרא שלא ההיה החמץ קיים א"כ הרי משמע כאן השבתה:

ב ומה היא השבתה כו'. מלשון רבינו שכתב שיסיר החמץ הידוע וכו' משמע דמדין תורה לא סגי לחמץ הידוע ביטול אלא שיסירנו מרשותו ולא סגי ביטול אלא לשאינו ידוע ומדברי סופרים לבדקו ולחפשו מה שאין כן מדין תורה אלא אין צריך לבערו אלא כשמוצא אותו אבל לא יחפש אחריו שכן כתב שיסיר החמץ וכו' ושאינו ידוע יבטלנו וכו'. אבל קשה לזה דמנין לו כן אם ההשבתה האמורה בתורה כוונתה ביטול מנין לו לחלק בין ידוע לשאינו ידוע. ועוד קשה דלקמן בפ"ג גבי מי שלא מביתו קודם שעת הביעור וכו' כתב שם ה"ה והטעם דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה והתם הוא חמץ ידוע ואפילו הכי קאמר התם דסגי ליה בביטול. לכך נראה דמה שאמר רבינו כאן שיסיר לאו למימרא דאם בטלו לא סגי בהכי אלא שכתב כן מפני שהוא

מגדל עוז

פ"ב מצות עשה מן התורה כו' עד ולהוציאו מכל גבולו. פ"ק דפסחים (דף ד' ה') ובסרק שני. ובירושלמי דסנהדרין חמץ חייבין עליו עשה ולא תעשה עשה על ביעורו דכתיב תשביתו שאור מבתיכם לא תעשה שאור לא ימצא בבתיכם ע"כ. וכן מדברי סופרים שבודקין עד אין צריך בדיקה. פ' קמא דפסחים (דף ב'):

הגהות מיימוניות

[א] כרבא ותניא נמי הכי פ"ק, ע"ב: [ג] וכן פירש"י דביטול מועיל מקרא דתשביתו וקשה הרי לר"ע השבתה זו הבערה היא ופר"ת דביטול מועיל מדקאמר שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ואע"ג דאמרינן בנדרים דאין הפקר פחות משלשה ההוא מדרבנן כריב"ל דפליג אדר' יוחנן בסוף אין בין המודר ואמר דבר תורה אפילו באחד ואי

מגיד משנה

ד אין בודקין וכו'. שם (דף ז' ח') ת"ר אין בודק... אלא נגהי האמוקה אלא לאור הנר מפני ש... אור חמה היכי דמי אילימא באכסדרה והאמר רבא... צריכא לארובה דבחדר ושאני דהיכא אי להדי ארובה... ואמרו בירושלמי וכי יש חמה בלילה חסבר בשעה בדק בלילה ע"כ. אי נמי נרוצה לבדוק מבע"י:

ואמצע החצר וכו'. שם (דף ח') אמר רבא חצר אינה צריכה בדיקה מפני שהעורבים מצויין שם ופירש רבינו אמצע חצר וכן פירשו ז"ל:

ה חור שבאמצע הבית וכו'. ברייתא שם חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו ועוד שם ברייתא אחרת חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אומר כל עצמו אינו צריך בדיקה מפני הסכנה ופירשו בגמרא סכנה שמא יאמר העכו"ם כשפים הוא עושה לי. ורבינו לא הזכיר חור שבין יהודי לארמאי וי"ל שהוא סובר שאין הלכה כפלימו דלא מיסיק לגבי וכיון שכתב דין חור שבין אדם לחבירו...

ואור הנר יפה לבדיקה. ואין קובעין מדרש בסוף יום שלשה עשר. וכן החכם °לא יתחיל לקרות בעת זו שמא ימשך וימנע מבדיקת חמץ בתחלת זמנה: ד °אין בודקין לא לאור הלבנה ולא לאור [ג] החמה ולא לאור [ד] האבוקה אלא לאור הנר. במה דברים אמורים בחורים ובמחבואות אבל [ה] אכסדרה שאורה רב אם בדקה לאור החמה דיו. ואמצע החצר אינו צריך בדיקה מפני שהעופות מצויים שם והן אוכלין כל חמץ שיפול שם: ה °חור שבאמצע הבית שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו. אבל חור שבין ישראל לעכו"ם אינו בודק כלל שמא יאמר העכו"ם כשפים הוא עושה לי אלא מבטלו בלבו ודיו. וכל מקום שאין מכניסין בו חמץ אינו צריך בדיקה: ו °חורי הבית התחתונים והעליונים וגג היציע ורפת בקר ולולין ומתבן ואוצרות יין ואוצרות °שמן שאינו מסתפק מהן ובית דנים גדולים אינן צריכין בדיקה אלא אם כן הכניס להן חמץ. אבל אוצרות שכר ואוצרות יין שמסתפק ממנו ובית דנים קטנים ובית העצים ובית המוריים וחורי הבית

השגת הראב"ד

°חורי הבית התחתונים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה בשמן שאע"פ שמסתפק אינו צריך לפי שיש קבע לסיפוקו עכ"ל:

א טור סימן תלג סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג כסמ"ג שם כתב כלשון רבינו והטור כהראב"ד:

לחם משנה

הגהות מיימוניות

מגדל עוז

הבית האמצעים וכיוצא באלו צריכין בדיקה שסתמן שמכניסין להן חמץ. ואם ידע בודאי שלא הכניס שם חמץ אינו צריך בדיקה. אוכשבודק המרתף בודק ממנו שתי שורות החיצונות שהן העליונה ושלמטה [ו] ממנה:

ז אין חוששין שמא בגררה חולדה חמץ למקום שאין מכניסין בו חמץ שאם נחוש מבית לבית נחוש מעיר לעיר ואין לדבר סוף. בדק ליל ארבעה עשר והניח עשר חלות ומצא [ז] תשע הרי זה חושש וצריך לבדוק פעם שניה שהרי גררה חולדה או עכבר בודאי:

ח גוכן אם ראה עכבר שנכנס לבית וחמץ בפיו אחר בדיקה צריך לבדוק פעם שניה אע"פ שמצא פירורין באמצע הבית אין אומרין כבר אכל אותה הפת במקום זה והרי הפירורין אלא חוששין שמא הניחה בחור או בחלון ואלו הפירורין שם היו. ולפיכך חוזר ובודק. אם לא מצא כלום הרי זה בודק כל הבית ואם מצא אותה הפת שנטלה העכבר ונכנס אין צריך בדיקה:

ט ראה תינוק שנכנס לבית בדוק ובידו ככר ונכנס אחריו

א טור סי' תלג סמ"ג עשין לט : ב טור סי' תלג סמ"ג שם : ג טור סי' תלח :

כסף משנה

סעודה ואין צריך לעמוד מן השלחן ולבדוק אבל יין אין קבע לשתיה כעמים שהיה סעודת פוס מרובה ויש לה להמול ואין השתא נקי בדבר. ומפני השנה זו כתב הרב המגיד שהנוסחא האמיתית להקדים שמן ליין ושיין מסתפק מהם היין כלהוד קאי. והכשר לקיים נוסחת ספרינו שהרי כתב הר"ן שסברת הרי"ף כך היא דשמן אם מסתפק ממנו צריך בדיקה והיינו טעמא דכיון דעכשו נהגו להדליק בשמן הוו להו אוצרות שמן כבית השעוה שצריך בדיקה. וא"ת למה לא כתב רבינו בפירוש שאוצרות שמן שמסתפק מהם צריך בדיקה כמו שכתב ביין י"ל דשכר נמי קשיא דנקטיה במסתפק ולא נקטיה באינו מסתפק אלא מאי אית לך למימר דנקטיה במסתפק למר משום הכי צריך בדיקה דאי אינו מסתפק לא צריך בדיקה אוצרות שמן נמי נקטיה באינו מסתפק דאינו צריך בדיקה הא מסתפק צריך בדיקה, וא"ת הייטו טעמא דנקט רבינו שכר במסתפק ולא נקטיה באינו מסתפק לפי שבך אמרו בגמ' שהו אוצרות שכר בבבל כאוצרות יין בא"י במסתפק מהם, גם שמן אמרינן בגמ' אוצרות שמן אין צריך בדיקה ולכוס תיהגא דיק ה"ל כאלו כתוב גבי אין מסתפק מהם ורבינו תפס לו לשון הגמרא. כל זה שלא לשבש הנוסחא אבל לפי האמת אם הנוסחאות ישכימו כן יותר נכונים דברי הרב המגיד:

וכשבודק המרתף וכו'. כתב הרא"ש בפסקיו יש מן הגאונים שפסקו כוותיה דשמואל כיון דסלקא תנאי הם כוותיה והריטב"א ז"ל פסק כרב וכן רבינו יונה ז"ל דכל ברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ובי ר' אושעיא לאו בר סמכא הוא וכיון דר' חייא תני כרב אין לנו לאוקי ברייתא דתנו כשמואל ומיהו סיפא ר' אושעיא היה בכלל מ"מ ה"ל ר' חייא ור' אושעיא חד לגבי חד והדרינן לכללין דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי. ואין ספק שלא היה בנוסחתם בגמרא והלכתא כשמואל כמו שהוא בנוסחאות שלנו שא"כ לא היה חולק על פסק הגמרא:

ז אין חוששין שמא גררה חולדה. ה"ה כתב פירש רבינו ופירש"י וכתב שפירוש רבינו עיקר ויפה כיון. ואני אומר אחר דלענין דינא ליכא פלוגתא ביניהו מה לי אם נפרש אין חוששין שמא גררה חולדה מבית שמכניסין בו חמץ לבית שאין מכניסין בו או נפרש אין חוששין שמא גררה חולדה מבית שאינו בדוק לבית בדוק ואם ליישב לשון המשנה יותר מתיישב כפירש"י שמביא הכרח לשאין חוששין שמא גררה מבית שאינו בדוק לבית בדוק שא"כ ניחוש נ"כ שמא גררה מחצר שאינו בדוק לבדוק או מעיר שאינה בדוקה לבדוקה וכיון שא"א לחוש לכך גם אנו לא נחוש מבית שאינו בדוק לבדוק אבל לרבינו מביא הכרח לשאין חוששין שמא גררה *(מבית שאין מכניסין בו חמץ לבית שמכניסין) בו חמץ שא"כ נחוש מעיר שאינה בדוקה לבדוקה וזה אינו כ"כ הכרח שאפשר היה שנחוש מבית *(שאין מכניסין בו חמץ לבית שמכניסין) בו שבשנה אחת אולי גררה הכל אחר שבדקנו לא נחוש בעד יום אחד אבל לפי האמת לענין דינא לא נפיק לן מידי דאליבא דתרוייהו לא חיישינן מבית *(שאין מכניסין לבית שמכניסין) ולא מבית שאינו בדוק לבדוק ולא שייך לומר פי' זה עיקר או זה עיקר. כתב הר"ם דהכי לצורין בעי בדיקה משום דבעידנא דאתיליד ספיקא אם הוא חמץ או מצה הוי איסורא דאורייתא הילכך בעי בדיקה דספיקא דאורייתא לחומרא:

*נ"ל [מבית שמכניסין לבית שאין מכניסין], וכן בכל השלשה מקומות.

מגיד משנה

וכשבודקין המרתף בודקין ממנו שתי שורות החיצונות שהן העליונה וכו'. משנה שם (דף ב') ובית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות ובגמ' (דף ח') אמר רב עליונה ושלמטה ממנה ושמואל אמר חיצונה ושלפנים הימנה והני רבי חייא כותיה דרב וכולהו תנאי כותיה דשמואל ופסק רבינו כותיה דרב משום דקיי"ל רב ושמואל הלכה כותיה דרב באיסורי:

ז אין חוששין שמא גררה חולדה חמץ למקום שאין מכניסין וכו'. משנה שם (דף ט') אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום שא"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר ואין לדבר סוף ומפרש רבינו מבית שמכניסין בו לבית שאין מכניסין בו ואינו צריך בדיקה שאם באת לחוש לכך אף אתה היה חושש כשבודק חצר זו או עיר זו באת חולדה וגררה שם חמץ מעיר אחרת או מחצר אחרת שלא היתה בדוקה כאותה שעה ואין לדבר סוף שאי אפשר לכל ישראל לבדוק חמצן בבת אחת. ורש"י ז"ל פירש שאין חוששין כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבאת לזו נגררה חולדה ההיתה למקום הבדוק וצריך אני לחזור ולבדוק עכ"ל. ופירוש רבינו עיקר ויפה כיון: בדק ליל י"ד והניח עשר חלות וכו'. אוקימתא דרב מרי שם (דף ט') ששנינו במשנה ומה שמשייר יניחנו בצינעא כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו ואמר רב מרי גזרה שמא יניח עשר וימצא תשע וככי האי גונא חוששין לחולדה כדאיתא התם:

ח וכן אם ראה עכבר וכו'. שם (דף י') אמר רבא עכבר נכנס וככר בפיו ומצא פירורין צריך בדיקה לפי שאין דרכו של עכבר לפרר תינוק נכנס וככר בפיו ומצא פירורין

משנה למלך

פ"ב **ח** וכן אם ראה עכבר וכו' עד ולפיכך חוזר ובודק. מימרא דרבא בפ"ק דפסחים וכ"כ הטור ר"ם תל"ח וז"ל עכבר שנכנס לבית בדוק וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין אפילו כדי כל הככר צריך לבדוק כל הבית שאין דרכו של עכבר לפרר והני פירורין מעלמא אתי וצריך לבדוק אחר הככר שהכניס העכבר ע"כ. והך בבא מיירי אפילו בבטול ואע"ג דליכא איסורא כי אם מדרבנן ואיכא ספיקא דאימור אכלתיה אפ"ה לא אזלינן לקולא ולא דמי להכיא דתשעה חנויות של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי חמץ שקל או מצה שקל שפסק הטור ר"ס תל"ט דאם ביטל א"צ לבדוק אע"פ שהככר גדול שאי אפשר שיאכלנו כולו דכיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן ביה לקולא דשאני התם דלא אתחזיק חמץ בבית והספק הוא מעיקרא דדינא אם מה שהכניס לבית זה הוא מצה או חמץ ומשום הכי כיון דלא הוי אלא מדרבנן אזלינן לקולא אבל הכא דאיכא ודאי חמץ וספק אם אכלתיה או לא אין ספק מוציא מידי ודאי ואפילו בדרבנן אזלינן לחומרא. אך הסוגי' בפ"ק דפסחים ד"ה פרי שהיא הבהמה אוכלת כתבו לחד תירוצא דבדרבנן ספק מוציא מידי ודאי ומאי דאמרינן בגמרא דאי חוינן דשקל בעי בדיקה היינו בשלא ביטל דהוי ודאי דאורייתא אבל בביטל דהוי ודאי דרבנן אתי ספק דאימור אכלתיה ומוציא מידי ודאי דרבנן ולא צריך בדיקה. ומ"ש רבינו אם לא מצא כלום הרי זה בודק כל הבית ואם מצא אותו הפת שנטלה העכבר ונכנס א"צ בדיקה. יש לדקדק דמאי אתי לאשמועינן הרי לקמן בפרקין דין י"א פסק כרבי דאמרינן זה שאכד והו שנמצא. וי"ל דסד"א דדוקא כשלא מצא אלא אחד אז הוא דאמרינן זה שאבד והו שנמצא ואין לנו לחדש דבר ולומר דהאי מעלמא קא אתי אבל במצא שנים אפשר דבעי בדיקה כל הבית דכי היכי דחד אתי מעלמא ה"נ איכך אתי מעלמא ואם כן הכא גבי עכבר ה"א כיון דפירורין אתו מעלמא ה"נ הככר קמ"ל דלא. ואפשר עוד לומר כשנדייק בדברי רבינו ז"ל שכתב ואם מצא אותה הפת שנטלה העכבר ונכנס אין צריך בדיקה דלמה ליה להאריך כל כך בלשונו נא הו"ל למימר אלא ואם מצא פת א"צ בדיקה אלא כונת דבריו כך היא דדוקא כשמצא אותה הפת שנטלה העכבר ונכנס שמכירה או הוא דא"צ בדיקה דאע"ג דפירורין אתו מעלמא ליכא למיחש דלמא איכא פת אחר דאתי מעלמא מאחר דלא ידעינן אם נכנס פת אחר לבית וזה שהרי הפת שנטל העכבר כבר מצא אותו. אבל אם לא מצא אותו הפת עצמו שנטל העכבר אף שמצא פת שלם צריך בדיקה ולא אמרינן זה שאבד והו שנמצא כיון דע"כ איכא חד דאתי מעלמא דהיינו פירורין ואשמעינן הכא חלוק זה דבין מצא אחד לתרי בנים. והכי דייקי דברי הטור שכתב וצריך לבדוק אחר הככר שהכניס העכבר דטונסו הוא דאם לא מצא אותו הככר שהכניס העכבר אף שמצא ככר אחר צריך בדיקה וכי היכא תנא לן רא"ש לימר דהטור אזל לשיטתיה דפסק כרשב"ג דאמר מבדק כל השדה כולה ומשום הכי כתב דצריך לבדוק אחר הככר שהכניס העכבר אבל לרבי דאמר זה שאבד והו שנמצא אין חילוק בין חד לתרי הא ליתא שהרי כתבו לעיל דהך בבא מיירי אפילו בביטל ובביטל פסק כרבי דאמר זה שאבד והו שנמצא וא"כ ע"כ אית לן למימר דשאני התם דלא מצא אלא חד דלא אתיליד כאן ריעותא דדלמא אתי מעלמא אז הוא דאמרינן דבדרבנן אזלינן לקולא ואמרינן זה שאבד והו שנמצא. אבל הכא דאתיליד ריעותא דהני פירורין ע"כ אתו מעלמא אפילו בדרבנן אזלינן לחומרא וצריך לבדוק כל הבית אם לא כשמצא הככר עצמו שהכניס העכבר דאז דוקא אין צריך בדיקה וכדכתיבנא:

ט ראה תינוק שנכנס וכו' עד שדרך התינוק לפרר בעת אכילתו. גם זה מימרא דרבא שם וכתב הטור ר"ס תל"ח וז"ל ותינוק שנכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין כדי כל הככר אין צריך לבדוק שדרכו של תינוק לפרר ואנו תולין הפירורין בככר שהכניס התינוק כו'. והך בבא מיירי אפילו שלא ביטל דהוי ספיקא דאורייתא ואע"ג דבפ' תל"ט פסק דאם בדק קצת מהבית ומצא דאם לא ביטל צריך לגמור בדיקת כל הבית. ככר כתבו התוס' דשאני הכא דרגלים לדבר שהפירורין מן הככר שהרי מיד נכנס אחריו ע"כ. והנה שדקדק הטור שכתב ונכנס אחריו ומשום הכי לא בעי בדיקה אפילו אם לא ביטל אבל אם לא נכנס אחריו או אם לא ביטל צריך לבדוק כל הבית, ובדין עכבר נקט ונכנס אחריו להשמיענו לומר דאפ"ה בעי בדיקה:

לחם משנה

כאוצרות יין בארץ ישראל כלומר דרגילים בבבל לשתות שכר ואין קבע לשתייתו. ורבינו כתב סתם אוצרות שכר ואין הפשט במה שלא חילק שהיא מובן מעצמו

וכשבודק וכו'. בנוסחאות דידן כתוב בגמרא (שם) והלכתא כוותיה דשמואל ורבינו נראה שלא היתה גירסתו כך ולכך פסק כרב באיסורי:

ז אין חוששין וכו'. ורש"י ז"ל (דף ט') פי' כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו. אבל רבינו פירש ממקום שמכניסין למקום שאין מכניסין ובמה שאמר שאם ניחוש וכו' שוים רבינו ורש"י ז"ל דקאי לענין הבדיקה. וכתב ה"ה ז"ל שיפה כיון רבינו ונראה שטעמו מפני שודאי הך מתני' קאי על מתני' דלעיל שאמר מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך וכו' ואע"פ שהפסיקו ואמרו במה אמרו וכו' כבר הורנו בגמ' דהכל הוא דבר אחד כדאיתא שם (דף ח':) הכי קאמר כל מקום שמכניסין וכו' ובמה אמרו וכו' וא"כ קא מהדרינן בתרא עלה קאי ועוד נראה אחר שלפי' רבינו אשמעינן שום חדושא דאין חוששים שמא גררה חולדה ממקום שמכניסין אבל לרש"י אינו נראה חדוש כלל שהרי גררה חולדה או עכבר ודאי. פי' צריך לבדוק כל העשר דהיינו פלוגתא דר' ורבנן וקי"ל כרבנן וכמו שכתב ה"ה לקמן גבי הניח ט' ומצא עשר וכן פסק רבינו כרבנן בהלכות מעשר שני

ח ואם מצא אותה הפת שנטלה עכבר ונכנס אין צריך בדיקה. אין בזה הדין מ"ש לקמן או שבדק ומצא ככר דהתם הוי רבותא טפי שאע"פ שלא מצא אלא ככר סתם אמרינן זהו אבל הכא הוי שמצא אותה הפת בעצמה שהכירה

הניח

מגדל עוז

ודקדק וחכין. והוב בדקתי בספר המאור ולא מצאתי שהשיג לרי"ף אלא אם ז"ל בדבר זה לא בגירסא ולא בדבריו דכוס ניחא ליה שסיר׳ ובשבודק ביורתף עד לא מצא פירורין כלל צריך לבדוק. ע"כ דפסחים (דף ח').

הגהות מיימוניות

[ו] כב"ה אליבא דרב וכן פסק בה"ג ותמיה שהרי התלמוד פסק כשמואל דאמר חיצונה ושלפנים הימנה הרבינו, תניא ר' חייא כוותיה דרב וכולהו תנאי כוותיה דשמואל וכן פר"י אלפס כשמואל וכן אבי ה, ע"כ. [ז] היינו דתנן הניח כאחים ומצא מנה מנה

הניח

פירורין אין צריך בדיקה לפי שדרכו של תינוק לפרר. ויש מי שפירש דדוקא שמצא פירורין כדי כל אותו ככר הא לאו הכי אפילו בתינוק צריך בדיקה. ואין כן דעת רבינו:

י הניח תשעה צבורין של מצה וכו'. שם (דף ט':) ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי חמץ שקל אי מצה שקל היינו תשע חנויות דתנן תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאי זה מהן לקח אסור. ובהשגות א"א לא מיחוורא זו מלתא וכו'. ודעת רש"י ז"ל ושאר המפרשים האחרונים כדעת רבינו גם מדברי הגאונים נראה כן וכן כתוב בפירוש בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת וכתב הרמ"ה ז"ל שהטעם דלא"נ דספיקא דרבנן היא כיון שבדיקת חמץ תחילתה על הספק החמירו בספקה יותר משאר ספיקות של דבריהם וכן עיקר:

יא שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה וכו'. שם שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ובאו שני עכברים אחד שקל מצה ואחד שקל חמץ ולא ידעינן הי להאי עייל והי להאי עייל היינו שתי קופות דתנן שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי סאים אחת של חולין ואחת של תרומה נפלו אלו לתוך אלו מותרים אני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה והקשו אימור דאמרינן לקולא בתרומה בזמן הזה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרינן ותירצו אטו בדיקת חמץ דאורייתא היא דרבנן היא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ומכאן דסוגיא זו לענין בדיקה היא:

וכן שני בתים בדוקים וכו'. שם (דף י') צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים ואתא עכבר ונטל ולא ידעינן להי עייל היינו שני שבילין דתנן שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חברו והלך בשני ועשה טהרות ר' יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפ"ע טהורין בבת אחת טמאין ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין. רש"י ורבינו בדברי ר' יוסי כמאן וכן פסק רבינו פרק י"ט מהלכות אבות הטומאות ובגמרא אמר רבא בבת אחת דברי הכל טמאין בזה אחר זה דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא בבא לישאל עליו ועל חברו דר' יוסי מדמה ליה לבת אחת ור' יהודה מדמה ליה לזה אחר זה ומבואר בדברי רבינו בדין הטומאה וכאן לענין החמץ כתב סתם ולא חלק והרבה מפרשים ראיתי מחלקים ומשוין דין החמץ לדין הטומאה וכר' יוסי. ולאפשר שרבינו מפרש היינו שני שבילין דפליג בכל חד לקולא ולא דמו לוחם לענין חלוק שחלקם דהתם בשבילין משום דלאי אפשר שלא יהיה אחד מהם טמא אמרו כשבא לישאל בבת אחת שהן טמאין אבל כאן בביטול סגי ליה וצ"ע:

או שידע שנכנס וכו'. שם על ובדק ולא אשכח פלוגתא דר"מ ורבנן דתנן היה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה לעולם טמא עד שיודע לך טומאה להיכן הלכה וחכ"א בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה וקיי"ל כחכמים: או שבדק ומצא ככר וכו'. על ובדק ואשכח פלוגתא דרבי ורשב"ג וקיי"ל כמ"ד זה שאבד הוא שנמצא וכן פסקו ז"ל. וכתב רבינו בכל אלו אין צריך בדיקה שאין כאן קבוע. ובהשגות. א"א זה שבוש דקבוע ודאי הוא וכו' והצריך להלק בין ביטול לבדיקה נקלא מן הדברים שהזכיר רבינו. וכל זה נמשך למה שאמר

יא וכן שני בתים בדוקים וכו'. שם (דף י') צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים וכו' היינו שני שבילין והקשה ה"ה מ"ש דין הטומאה מדין הבדיקה והירץ דלענין הטומאה א"א שלא יהיה אחד מהם טמא בודאי ולכן כשבאו לישאל בבת אחת טמאין אבל לענין הבדיקה אין כאן שום בית שיוצרך לחזור ולבדוק בודאי דהא בביטול סגי ליה וכיון שהבית הוא בדוקות לא הטריחוהו לחזור ולבדוק. ולי היה נראה דכיון דשני שבילין כי באו לישאל בבת אחת דטמאין היינו מדרבנן דמדאורייתא טהורים מגאו דספק טומאה ברה"ר טהור לגבי בדיקת חמץ דרבנן העמידו דבריהם על דין תורה. וא"ת והלא ספק דבדיקה ברה"י הוא ומדין תורה ספק טומאה ברה"י טמאה י"ל כיון דבדיקת חמץ דרבנן כך לי רה"י כמו רה"ר וכיון דמדאורייתא אפילו בבת אחת בטומאה דרבנן עניהם טהורים ה"ה לענין בדיקה. א"נ משום דהוי ספק ספיקא ספק לבית זה נכנס או לאחר נכנס ואת"ל לבית זה ספק אכלתיה או לא ולא חרבי לגלות חידוש מ"ש מספק נכנס או לא נכנס דסמא שכרי ה"ה כרנים קושיא א בסמוך ותירוצו בה נכון ודוק:

או שהיו תשעה צבורין של מצה וכו'. בהעתקה המדויקות בספרי רבינו כך היא או שהיו תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ופירש ככר מהם ואין ידוע אם חמץ או מצה ובא עכבר ונטל הככר שפירש ונכנס לבית בדוק בכל אלו אינו צריך לבדוק פעם שנית שאין כאן קבוע. ודין זה בגמרא (דף ט':) תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ופירש ואתא עכבר ושקל היינו כיפא דתנן תשע חנויות וכו' ובגמרא הלך אחר הרוב ופירש"י בשר הנמצא בקרקע בין החנויות הלך אחר הרוב דכל דפריש מרובא פריש דכיון דפריש אין כאן תורת קבוע ומה שכתב רבינו שאין כאן קבוע לא קאי אלא לזאת המחלוקה דתשעה צבורין של מצה וכו' ופירש אחד מהן דאיצו למחלוקת הראשונות אם שייך בהן קבוע או בלתי קבוע. ולפ"ז שמחק ה"ה לפרש בהן שאין קבועים שמחת ספרו הבריתחו שלא היה כתוב בזאת ההבנה של אינו צריך לבדוק חלוקת תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ וכו' דדיינין ביה כל דפריש מרובא פריש וגם הראב"ד שהשיג ואמר קבוע ודאי הוא אלא שתולין להקל אינו היה נוסחתו כנוסחתנו לא היה משיג. או אפשר שאפילו לפי נוסחתו

אחריו ומצא [א] פירורין אינו צריך בדיקה שחזקתו שאכלו ואלו הפירורין שנפלה ממנו בשעת אכילה שדרך התינוק לפרר בעת אכילתו ואין דרך עכבר לפרר. ואם לא מצא פירורין כלל צריך לבדוק:

י * [ב] הניח תשעה צבורין [ח] של מצה ואחד של חמץ ובא עכבר ונטל ולא ידענו אם חמץ אם מצה נטל ונכנס לבית בדוק צריך לבדוק שכל הקבוע כמחצה על מחצה:

יא * [ג] שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני [ט] בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאי זה בית נכנס זה שנטל החמץ. וכן שני בתים [י] בדוקין וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאי זה בית נכנס. [ד] או שידע שנכנס לאחד מהן ונכנס אחריו [כ] ובדק ולא מצא כלום או שבדק [ל] ומצא ככר. או שהיו תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ [מ] ופירש ככר מהן ואין ידוע אם חמץ או מצה ובא עכבר ונטל הככר שפירש ונכנס

השגת הראב"ד

*הניח תשעה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא הא מילתא אלא לענין בטול אבל לענין בדיקה ספיקא דרבנן הוא עכ"ל:

*שני צבורין וכו' עד שאין כאן קבוע. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דקבוע ודאי הוא אלא שתולין לקולא דהוה ליה כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה ויש לומר אף לענין ביטול חומרא דטומאה. ויש אומרים דלא אמרו תולין זה בזה לטומאה אלא לאוכלי טהרות וכן לענין בדיקה אבל לביטול אזלינן לחומרא ויש דברים דאפילו בדאורייתא אזלינן לקולא כגון בדק ולא מצא כרבנן דפליגי על ר"מ אי נמי בדק ומצא כרשב"ג דפליג אדרבי וכן כיוצא בזה ומצא בזוית אחרת כרשב"ג לקולא דפליג על רבי עכ"ל:

לחם משנה

י הניח תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ וכו'. כתב ה"ה וכתב הרמ"ה ז"ל דלא"נ דספיקא דרבנן היא כיון שבדיקת חמץ תחלתה וכו'. וקשה דא"כ היה להחמיר

משנה למלך

י הניח תשעה צבורין וכו' עד שכל הקבוע כמחצה על מחצה. בגמרא אמרינן דהיינו סיפא דתשע חנויות דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. וכתב הטור ר"ם אל"ש ז"ל תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי חמץ שקל אי מצה שקל ונכנס לבית בדוק אם נטלו ממקום קביעותו אז הוי דינא הכי אם ביטל או אפילו לא ביטל והככר אינו גדול שאז אמר שיאכלנו כולו ולא ביטל צריך לבדוק אבל אם ביטל בכל ענין אין צריך לבדוק משום דהוי ספק ספיקא כהנהו בתוס' שם בר"ס היינו שתי קופות. ומה ולא כהנהו נמי כולם דלמאן דמפרש לה לענין בדיקה ספיקא דמיירי בככר גדול. אך רבינו ז"ל לא הזכיר חילוק זה ונראה דליכא ספק והכילה. ועוד כתב דיש מי שאומר דמודה רבנא בעכבר דודאי איירי מגייר ע"כ. ודעת רבינו ודעת בעל המאור הוא כסברת הטור ז"ל שאם ביטל אינו צריך לבדוק משום דהוי ספיקא דרבנן אך רבינו בדיקת חמץ תחלתה על הספק החמירו בספקו יותר משאר ספק של דבריהם. וקשה דא"כ גבי ככר גבור למה שפירש דהאי ספיקא דעניינא מספיקא דדינא דספיקא דעניינא דבדיקת חמץ נתקנה על זה הספק מחמרינן בספיקא אבל ספיקא דדינא דלא נתקן בדיקת החמץ על הספק זה לא החמירו בספיקה ועיין בתשובת מהרימ"ט חי"ד סי' כ'. (א"ה ועיין בכה"ג א"ח סי' ס"ו ובתשובת הרשב"א ס"ס תנ"ו ובעיתותין (דף ל"ח) בדין ספק ספיקא ונתבאר בא"ח סי' תל"ד ס"ח וסי' ח"ע ס"ו. ועיין מ"ש בספר הלכות קטנות ח"ב סי' רל"ז וש"ג וע"ש חילוק הלח"מ שכתב הרב המחבר יש מקום לדחות דבריו ודו"ק). ודע שמדברי התוס' נראה דאפילו לא ביטל אין צריך בדיקה משום דמוקמינן לה בחזקת בדוקה ולא דמי לט' חנויות דליכא חזקה כיתר וע"ש (א"ה עיין עוד לקמן בפרקין הלכה י"ג מ"ש הרב המחבר על דברי הטור שהבכר):

יא וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס. שם בגמרא צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים ואתא עכבר ונטל ולא ידעינן להי עייל היינו שני שבילין דתנן שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהם ועשה טהרות ר' יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפ"ע טהורים בבת אחת טמאים ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טמאים

הגהות מיימוניות

ונכנה נטל, ע"כ: [ח] היינו תשע חנויות: [ט] היינו שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי סאים אחת של חולין ואחת של תרומה, ע"כ: [י] היינו שני שבילין: [כ] כחכמים דאמרי בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה ודלא כר"מ דאמר לעולם בטומאה עד שיודע לך טומאה היכן היא, ע"כ: [ל] דאמרינן הוא קבר שאבד הוא שנמצא ודלא כרשב"ג דאמר תבדק כל השדה כולה, ע"כ: [מ] היינו סיפא דתשע חנויות ובנמצא הלך אחר הרוב, ע"כ:

מגדל עוז

הניח תשעה צבורין עד כמחצה על מחצה: כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא וכו': ואני אומר מחוור הוא אבל רש"י ורבותינו בעלי התוספות ז"ל פירשו לענין בדיקה ויש לי ראיה מוכרחת בסוגיין דהביא שמעתא גופה במרא מחטיתין דאין מחשבין שמא גררה חולדה הגרסינן התם כוותים דרבה כרוכה לאכול חמץ אחר בדיקתו כיצד יעשה מה שמשייר יניחנו בצינעה שלא תהא חולדה ותטול בפנינו וצריך בדיקה אחריו ועלה אמרינן תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל היינו סיפא דתשע חנויות פי' דאמרינן כל קבוע כמחצה על מחצה דמי אלמא לענין בדיקה קיימא וכן כתב ר"י אלפס ז"ל. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל כבר הקשו רבותינו בעלי התוס' ז"ל ואמרו קא מדמי אהדדי ט' חנויות וכולה שמעתא דאורייתא והא הבדיקה שהוא דרבנן כדמוכחא שמעתין דהתמיהין אטו בדיקת חמץ דאורייתא היא מדרבנן היא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ותירצו בשלא ביטל א"נ כיון דאי משכח לה ואתי למיכלה הוי איסורא דאורייתא כהדדי נינהו. וזה התירוץ נכון יותר בעיני כי לפי תירוץ הראשון היה קשה לי דהא בגרייתא הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקתו קתני ולא קודם ביטולו קתני ודוחק בעיני קצת לומר דאחר בדיקה היינו קודם לאחר ביטול דהתם איירי בגר בדיקה מבטל ולאחר ועוד פי' ר"י הזקן ז"ל דמיירי כגון שבטל ונכנס בצנעא והניחו שם דהוה ליה כספיקא דאורייתא וכו' חנויות שלקח בצנעא ואינו ידוע מאי זה מהן לקח דספיקו אסור דכיון שנולד הספק בצנעא ספיקו אסור. וזה דעת נכון ותירוץ ישר וכן נראה שלכן ר"מ ז"ל פירש דשעה אם מוקק בו ומבאר שיי: שני צבורין אחד וכו' מצה עד פעם אחרת שאין כאן קבוע. ע"כ השגות (דף ט'): כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דקבוע ודאי וכו':

כסף משנה

שמתהם היה סבור הראב"ד דשאין כאן קבוע קאי לכל ההלוקות ורבינו לא כן דמה ולבו לא כן חשב ולא קאי אלא לכל דפרים מרובא פרים :

יב הניח החמץ בזוית זו וכו'. הנוסחא האמיתית כך היא הניח החמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת או שהניח תשע הלות ומצא עשר או שבא עכבר ונטל החמץ וספק נכנס לבית זה או לא נכנס בכל אלו צריך לבדוק. ומהנוסחאות שהגיעו ליד ה"ה קצת היה כתוב בהם או שהיו תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ ופירש כבר מהם וכו' בכל אלו צריך לבדוק ושבש הוא ז"ל זאת הנוסחא שבשירוש אמרו בגמרא שאינו צריך לבדוק ולכן קיים נוסחת הספרים שכתוב בהם או שהיו תשעה צבורין חמץ ואחד מצה וכו' ואמר שלא הוצרך לכתוב רבינו דין רוב מצה לפי שכל שאין

סדר דתויהרא דהשעה צבורין קמייהא לענין ביטול הוא כמבר לחעלה וכבר כתבתי שאינו כן וטונה רבינו בכאן הוא שהספיקות האלו אין ספק קבוע כנכנס לבית ידוע לפי שהשני הלקים הראשונים כספק אי זה בית הוא מהם והשנים האחרונים כבר נדק ואין כאן ספק קבוע ולזה לא החמירו בספיקות אלו ודברים ברורים הם

ונכנס לבית בדוק בבל אלו אינו צריך לבדוק פעם שניה שאין כאן קבוע: **יב** *הניח החמץ בזוית זו

א טור סי' תלט וע"ש :

השגת הראב"ד

*הניח חמץ בזוית זו. א"א הרבה שבושים יש בזו הפיסקא הניח בזוית זו וכו' ואינו צריך לבדוק כרשב"ג דפליג אדרבי הניח תשע ומצא עשר צריך לבדוק כרבנן. תשעה צבורין של חמץ ודאי צריך בדיקה בא עכבר ונטל חמץ ספק נכנס לבית זה או לא נכנס אינו צריך בדיקה עכ"ל :

מגיד משנה

יב הניח החמץ בזוית זו וכו'. שם (דף י':) הניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת פלוגתא דרשב"ג ורבנן דתנן קרדום שאבד בבית או שהניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת ושכח ופסק רבינו כרבנן וכן כתב פרק י"ב

לחם משנה

להחמיר בספיקא למה לקמן בכל הבעיות דאיכא חיקו פסק רבינו לקולא גבי חיק. כמו גבי נחש וכל הספר שהזכיר הא היה לו להחמיר בספיקא מהך טעמא ועוד כשהקשו בגמ' (דף ט':) איסר דאמרינן שאני תומר בתרומה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרינן. והירצו ששו בדיקת חמץ דאורייתא דרבנן היא מה תירוץ הוא הא עדיין יש לחלק בין תרומה דרבנן לבדיקת חמץ דנעשהם על הספק וזו הקושיא נ"כ יש להקשות ברה שכתב ה"ה לקמן גבי שני שבילין. ואפשר דרבינו מפרש וכו' הייגו שני שבילים וכו' אבל כאן בכמול שני ליה משמע דרולה לותר דכיון דהוא דבר דרבנן נהיגין דרגא וא"כ קשה דאמאי נקטיק הא בדיקת חמץ התלוהה על הספק ויש להחמיר בשל תורה וכי היכי דגבי השני חטיות מדמינן משאי טעמא הכא נמי אית לן לדמויי. מיהו להנהו קושיי בתרתי י"ל דכבר כתב רבינו לקמן שאין כאן קבוע ופירש הרב המגיד שהספיקות האלו אין ספק קבוע כנכנס לבית וכו' ולזה לא התחירו הכמים בספיקות האלו א"כ נוכל לומר דהיכא דנכנס לבית ידוע או שנפל מאיסור קבוע אז ודאי אנו מחמירים בספק חמץ אבל הי לאו הכי הוי ספק דרבנן ולהכי בגמרא השוו הדיא דשני צבורין ולפניהם שני בתים וכו' להיות דתרומה דרבנן מפני שאין כאן איסור קבוע וכן לקמן גבי לא ידעינן אי להאי עייל ואי להאי עייל לא רצו להשווה לגמרי לטומאה דאורייתא מפני שאין כאן איסור קבוע ולקושיא הראשונה י"ל דאיכא חילוק בין ספק דעיינא לספיקא דדינא דבדיקת חמץ נעשית על ספק הכונה היא ספק דכשהם מצריכין לבדוק בית זה הוא משום ספק אי איכא בו חמץ או לא שהוא ספק דעיינא וא"כ בכל ספק דעיינא כי האי מחמריק אבל כשאין ספק בעיינא אלא ספיקא דדינא כמו ספק החיקו דבעיין דהוי ספק אם הדין כך או לאו ודאי דבהא אזלינן לקולא דלא דמי לספיקא דעיינא דנעשית הבדיקה מתחלה מהמתו :

יא שאין כאן קבוע. יש כאן השגה קלת קשה ההבנה וכתוב שם זה שבוש דקבוע ודאי הוא אלא שתולין לקולא דהוה ליה כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה ויש לותר אף לענין ביטול דומיא דטומאה ויש אומרים דלא אמרו תולין זה בזה

משנה למלך

שמאים ע"כ. וכתב הטור ר"ס תל"ט וז"ל צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן לבי מנייהו עייל אם שני הבתים של אדם אחד או של שנים ובאו לשאול בבת אחת או שבא כאחד לשאול עליו ועל חברו שניהם צריכים בדיקה אפילו אם ביטלו באו לשאול זה אחר זה אין שום אחד מהם צריך בדיקה אם ביטלו ע"כ (א"ה עיין לקמן בפרקין הלכה י"ג מ"ש הרב המחבר ע"ד הטור הלזו ועיין עוד בפי"ט מהלכות שאר אבות הטומאה) וכן פסק בעל המאור ז"ל דביטול לעולם בעי ואם נשאלו בבת אחת לעולם בעי בדיקה ונראה דנרים ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טהורים ופסק כר' יוסי ולפי זה אפילו בבת לשאול עליו ועל חברו אין צריך בדיקה ותירן שם בב"י ססנ ח"ל אבל יש לתמוה על מ"ש שניהם צריכי בדיקה אפילו אם ביטלו דאע"פ שאין זה ספק גמור דהא ודאי נכנס חמץ ברשותו של זה מ"מ הוה ליה לחלק בין שהככר גדול לשאינו גדול דכשאינו גדול הוי ספק אם אכלו כולו ואם ביטלו הוי תרי ספיקא בדרבנן ולקולא כו'. וכתב לחד תירוצא וז"ל ועוד דדין כל קבוע כמחצה על מחצה דמי הוי חידוש והלכך ספק זה דשמא אכלו כולו השיב ספק אבל הכא לא חשיב ע"כ. ולא יכולתי להלום דברי מרן הללו שהרי גבי שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים אחד שקל חמץ ואחד שקל מצה כתב הטור דאם אין הככר גדול אפילו אם לא ביטל א"צ לבדוק משום דהוי ס"ס וההם ליכא חדושא כלל שהרי ספק שקל הוא ואפ"ה ספק דשמא אכלו כולו חשיב וכן גבי צבור אחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ונכנס לחצר שלפני הבית ואין ידוע אם נכנס לבית אם לאו חשיב ספק שמא אכלו וצ"ע : והנה רבינו ז"ל כתם ולא חילק בין בבת אחת לבזה אחר זה ומשמע דאפילו באו לישאל בבת אחת דתלינן לקולא והקשה ה"ה ז"ל מאי שנא דין הטומאה מדין הבדיקה ותירץ וז"ל דהתם בשבילין משום דאי אפשר שלא יהיה אחד מהם טמא אמרו כשבאו לישאל בבת אחת שהן טמאין אבל כאן בביטול סגי ליה וצ"ע עכ"ל. ומרן ז"ל בכ"מ הביא דברי ה"ה וכתב ח"ל ולי הייני טעמא דכיון דשני שבילין כי באו לישאל בבת אחת דטמאים הייני מדרבנן דמדאורייתא טהורים נינהו דספק טומאה ברה"ר טהור לגבי בדיקת חמץ דרבנן העמידו דבריהם על דין תורה ע"כ. ונראה שלזה כיון ה"ה ג"כ ולא יכולתי להלום פירוש אחר בדברי ה"ה כי אם זה ומדברי מרן נראה שהבין בדברי ה"ה הילוק אחר ולא ידעתי מהו. ומ"מ בין הכי ובין הכי אני תמיה על דברי מרן ז"ל שכתב דשאני בדיקת חמץ דהוי דרבנן ונראה מדבריו דבטומאה דרבנן אפילו באו לשאול כאחד שניהם טהורים הא דתנן בפ"ה דטהרות שני ככרים אחד טמא ואחד טהור ס' ר"י אומר בין כך ובין כך טמאים הרי דאף בטומאה דרבנן כל שבאו לישאל כאחד אזלינן לחומרא וכן פסק רבינו בהלכות שאר אבות הטומאה יע"ש וקושיא זו היא עצומה בעיני וצ"ע. (א"ה ובפי"ד מהל' שאר אבות הטומאה יתבאר לך אתי דבקיל ועי' הרב המחבר בשורש דין זה בארוכות כי הוא מקלוע גדול יע"ש ויאורו עיניך). ולעיקר הקושיא שתמהו על רבינו ז"ל לא ידעתי למה תרגו את כל המגדה הואת שדינו של רבינו ז"ל ברור הוא בגמרא פ"ב דכתובות (דף כ"ו) עלה דהסיא דעיר שכבשוה כרכום דאמר ר' ינתק אם יש מחבואה אחת מצלת על כל הכהנות ופריך דהיכא מהוקא הלא אחת הוה בעי תלמודא לדמויי להניא דשני שבילין ודחינן הכי השתא התם ודאי איכא טומאה הכא מי יימר דאיטמא. אלמא דכל דבר שאיסורו מחמת ספק אפילו בבת אחת תולין להקל ה"נ דבדיקה זו אין תיובה אלא משום ספק חמץ ואפילו ראינו שנכנס עכבר לבית איירי אכלתיה וכיון שכן כל הבתים בחזקת בדוקים הם ובכולהו תלינן להקל דוייא דעיר שכבשוה כרכום דתלינן להקל היכא דאיכא מחבואה אחת אף שאינה מחזקת אלא אחת. כן אמת בדברי מרן הכ"מ בסיומו הבני מסכים למה שכתבנו שכתב וז"ל א"נ משום דהוי ס"ס ספק לבית זו נכנס או לאותו בית ואת"ל לבית זה ספק אכלתיה או לא ע"כ. אלא שלא היה צריך לטעמא דספק ספיקא. וטעמא דשילא הוא משום דבשלמא בדבר הודאי מיתוי כשקרא כשבאו לישאל בבת אחת אם אנו מטהרים שניהם אבל בדבר שהוא משום ספק לא מיתחזי כשקרא דאתרי קים להו לרבנן שלא נטמאת אחד מהם וכן גבי בתים דליכא חמץ בשום אחד מהם ומשום הכי אוקמוה בשני אדינא דאורייתא דאפילו באו לישאל כאחת שניהם טהורים. וכל כך פשוט נראה בעיני דין זה עד שאני תמיה על כתוקים על רבינו ומשוים דין הבדיקה לדין הטומאה אין לא השגיחו בסוגיא דכתובות דמוכח מינה דהכא גבי בדיקה אפילו בבת אחת כולם בחזקת בדוקים הם. ומיהו אפשר לחלק דהאי התם דלהחמיר צריך לומר שהיה שם מעשה משום הכי תלינן לקולא ואמרינן שלא נטמאת אחת מהן אבל הכא גבי בדיקה דאדרבה להקל צריך לומר שהיה שם מעשה דאיסור העכברים אכלוהו אפשר דלא דמי והדבר צריך אלוי תלמוד : **והנראה** אלוי דבכירא להו דהכא מיירי דהככר גדול דליכא למימר אכלתיה וכ"כ התוס' בפ"ק דפסחים (דף ט') ד"ה היינו דכולה שמעתין מיירי שהככר כ"כ גדול דליכא למימר אכלתיה. וכיון שכן הוי ודאי דרבנן ומדמינן לה לשני שבילין. ורבינו ז"ל לא ניחא ליה בזה דאפילו שהככר גדול איסור עכברים נמצאו שם ואכלוהו. ונראה דבלא ביטול אפילו רבינו יודה דאפילו באו בזה אחר זה דבעי בדיקה דהא ספיקא דאורייתא הוא ולחומרא ולא פליגי אלא בביטול ובאו בבת אחת דלרבינו ז"ל לא בעי בדיקה ולהטור וסייעתו בעי בדיקה דומיא דשני שבילין דאף ע"ג דספק טומאה ברה"ר להקל בבת אחת אזלינן לחומרא ה"נ לענין בדיקה וכן פירש"י ז"ל. אך איכא לעיוני טובא בדברי רבינו שהרי פסק בדין י"ב דספק נכנס ספק לא נכנס צריך לבדוק ולפי זה היה לנו להחמיר אפילו בזה אחר זה דע"כ לא אמרינן דתולין להקל אלא במלתא דכל צד וצד בפני עצמו היו תולין בו להקל ולפיכך כשהם סותרים אלו לאלו מחמרינן בבת אחת ומקלינן בזה אחר זה אבל בדבר שכל צד וצד בפני עצמו ראוי להחמיר מעולם לא שמענו שיהיו תולין בו להקל שהרי ייו שבילין כרה"י אליבא דכ"ע אף בזה אחר זה שניהם טמאים. והראב"ד ז"ל כתב בהשגות וז"ל שתולין לקולא דהוה ליה כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה. וי"ל אף לענין ביטול דומיא דטומאה וי"א דלא אמרו תולין זה בזה לטומאה אלא לאוכלי טהרות וכן לענין בדיקה אבל לביטול אזלינן לחומרא ע"כ וכתב על זה הרב לחם משנה י"ל אף לענין ביטול דומיא דטומאה דהתם הם טהורים לדברי ר"י או אולי שהוא גורס כדברי ר' יוסי בין כך ובין כך טהורים ע"כ. ואין לורך לזה דהא כי נמי אתי כר"י או דגרים כר' יוסי טהורים ופסק כוותיה הא לאו בכל מילתא מטהרי דהא בבת אחת כ"ע מודו דטמא וא"כ איכא לאוקותי דברי הראב"ד בבאו לישאל זא"ז וכגירסתנו ופסק כר' יוסי. אך איכא לאקשויי בדברי הראב"ד הללו דהיכי ילפי ביטול מטומאה שאני התם משום דהוי טומאה כר"ש והי"ל דבסיקו טהור משום הכי תולין זה בזה אבל גבי ביטול דהו"ל לחומרא הו"ל דתולין זה בזה וצ"ע :

ישם או שבדק ומצא ככר. שם בגמרא על ובדק ומצא פלוגתא דרבי ורשב"ג. וכתב הטור סי' תל"ט ראה עכבר שנכנס לבית ונכנס אחריו ובדק כל הבית ולא מצא אין צריך לבדוק יותר ואפילו אם לא ביטל אין צריך לבדוק ואם בדק קצת הבית ומצא אם ביטל תולין להקל שזהו שהכניס ואין צריך לבדוק עוד ואם לא ביטל צריך לגמור בדיקת כל הבית ע"כ. ובעל המאור פסק כרבי דאפילו ביטול לא בעינן וכן נראה שהוא דעת הראב"ד אלא בטעות נפל בספרים שכתוב כרשב"ג דפליג עליה דרבי ומ"ל כרבי דפליג עליה דרבי שמעון בן גמליאל שהרי גבי דברים דאפילו בדאורייתא אזלינן לקולא מייתי לה ורבינו ז"ל לא ביאר דבהו אך מינ"ם ה"ה דטעמא משום דספק כרבי משמע אפילו לא ביטל :

יב הניח החמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת כו'. פלוגתא דרשב"ג ורבנן ופסק רבינו כרבנן ונראה מדבריו ואפילו ביטל צריך לבדוק משום דספקא זה החמירו וכתב הטור וז"ל הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת אם לא ביטל צריך לבדוק ע"כ וכ"כ בעל המאור. והראב"ד פסק כרשב"ג ולדידיה אפילו לא ביטל ומ"ש הניח בזוית זו א"צ לבדוק כרשב"ג לאו דוקא לבדוק דאפילו ביטול לא בעי וכמבואר בדבריו כישגה שמעלה מזו. ודע דלסברת בעל המאור שפסק כרבנן נ"ל דמיירי כגון שאינו יודע כמה ככרות הניח וצריך בדיקה שמא לא מצא כולם. דאי לא תימא הכי תיקשי דהא איהו פסק כרבי דאמר ככר שאבד זהו ככר שנמצא ואפילו ביטול לא בעי וא"כ תיקשי פסק כחכמים בהניח בזוית זו ומצא באחרת אימא ככר שאבד זהו שנמצא אלא ודאי כדכתיבנא וכן כתבו

מגדל עז

ואני אומר חס ושלום שנתכוין בכל אלו השאלות שנקבעו בגמרא אחר שאחר פירש ואתא עכבר הייט כיפא ט' עד בגמרא הלך אחר הרוב פי' לפי שאינו קבוע וכן בכל בני אינו קבוע דיהה לי נמצא ביד עכו"ם מה לי נמצא בפי עכבר הלכך טלהו לאו דמו בענין קבוע והוצרכו להוציאן כל אחת ואחת ליאוי דדמי לה ומיירי כולהו כגון שלא נטל בפנינו לבד מקמייתא כדכתיבנא תורת רבותינו ז"ל והחכמים לדעת רבותינו בעלי כתוב' ז"ל שהקשו על הראשון דדאין לה כדין קבוע אמאי לא דיינינן לה בגמרא ונ"ת מה לי נמצא ביד עכבר מה לי נמצא ביד עכו"ם והירצו ז"ל דקמייתא נילד הספק בפנינו וכל שאלה לא והוא דעת ר"מ ז"ל שהקשה לו כן ותירך כזה והוא דעת נכון ולכך כיון יסדר התלמוד לבדרן אחר כיוצא דקמייתא כדקיימא קיימא ולא סידר כל אילו כתר דין קבוע וגם לא הקדים לבדר אלו ויבדר אחריהן קבוע ושאינו קבוע כד"ן. אבל על שאר דברי רבינו הראב"ד ז"ל אין להשיב לפי שאני לא באתי בזה התבור לבאור אלא לבנות · הניח החמץ בזוית זו וכו' עד כשאי קורה. פ"ק דפסחים (דף י') :

זו ומצא בזוית אחר או שהניח תשע חלות [י] ומצא עשר. או שבא עכבר [ס] ונטל החמץ וספק נכנס לבית זה או לא נכנס. בכל אלו צריך לבדוק:
יג "נכנס עכבר לבית וככר בפיו ויצא עכבר משם וככר בפיו אומרים הוא הראשון שנכנס הוא האחרון שיצא ואינו צריך לבדוק. היה הראשון שנכנס שחור וזה שיצא [ע] לבן צריך לבדוק. נכנס עכבר וככר בפיו ויצאתה משם חולדה וככר [פ] בפיה צריך לבדוק. יצאת משם חולדה ועכבר וככר בפיה אינו צריך לבדוק שזה הככר הוא שהיה בפי העכבר. נחש שנכנס לחור ופת בפיו אין [צ] חייב להביא חבר להוציאו: יד 'כזית חמץ בשמי קורה מחייבין אותו להביא סולם להורידו שפעמים [ק] יפול משמי קורה. *היה חמץ בבור אין מחייבין אותו להעלותו אלא

א טור סי' תל"ח: ב טור שם:

השגת הראב"ד

*היה חמץ בבור. כתב הראב"ד ז"ל לפי שיטתו שכתב כלח"ל השווים בגמ' אף זה צריך סולם להעלותו [ומ"מ טעות גדולה אני רואה בדבריו שאמר א"צ סולם להעלותו] אלא מבטלו בלבו ודיו נדמה כשיניו דרבא להתלוצץ קא מכוין ליה וטעות גדולה היא זו דהיינו מטמין בבורות אלא כשבודק ומבטל ולאחר איסורו אלא וזו היא שאלתו עכ"ל:

מגיד משנה

י"ב מהלכות תפמלי מכבב ומוסב ויש שוסקין כרשב"ג לקולא: או שהניח תשע חלות וכו'. (דף י') הניח תשע ומצא עשר פלוגתא דרבי ורבנן דתנן הניח מנה וכו' וקיי"ל כרבנן וצריך בדיקה: או שהיו תשעה צבורין חמץ ואחד מצה וכו'. כך היא הנוסחא האמיתית בספרי רבינו, ויש שנוש במקצת ספרים והכוב כאן תשעה מצה ואחד חמץ ופירש ככר מכן וכו' וזה מבואר הטעות שבפירוש אמרו בגמ' גבי תשעה צבורין מצה ואחד חמץ פירש ואתא עכבר היינו ובגמרא הלך אחר הרוב אלא ודאי כאן בתוב חמץ כן דברי רבינו ולא הוצרך לכתוב דין רוב מצה לפי שכל שאין קבוע כבר ביאר רבינו שאינו צריך בדיקה וזה ברור:
או שבא עכבר ונטל החמץ וכו'. שם (דף י') ספק על ספק לא על היינו בקעה דתנן וכו' וקיי"ל כחכמים דמספקא וצריך בדיקה וזהו דעת רבינו והגאונים וקצת מן האחרונים ויש מי שפירש דגבי חמץ אפילו רבנן מודו דאין צריך בדיקה וכן פירש"י ז"ל וזה דעת העיטור. וקשה לי לדעת רבינו שככר כמבואר למעלה שאם ודאי נכנס בבית אחד אלא שאין ידוע באי זה בית משני בתים נכנס אין אחד מהם צריך בדיקה א"כ נראה שכל שכן כשאין ידוע אם נכנס כלל שלא יהא צריך בדיקה. ויש לי לתרץ דהתם ודאי איכא חד בית שלא נכנס שם הלכך כל חד תלינן זהו שלא נכנס בו ובאחר הוא שנכנס ואי אתה יכול להצריך בדיקה לשניהם כיון דאיכא חד דודאי לא נכנס בו אבל הכא הספק בבית אחד הוא ומפני שבדיקת חמץ מהלכה על הספק דש ספק זה לחומרא כמו שכתבתי למעלה כנ"ל:
יג נכנס עכבר לבית וככר בפיו וכו'. בעיא שם בלשם קמבעיא לומר ורבינו פוסק כלח"ל: היה הראשון שחור וכו'. שם ולשם קמבעיא לומר: נכנס עכבר וככר בפיו. גם זה בעיא בלח"ל: יציאת החולדה ועכבר וכו' א בעיא דלא איפשיטא ופסק רבינו לקולא כדרך כל תיקו של דבריהם: נחש שנכנס לחור וכו'. שם בעיא דלא איפשיטא ופסק רבינו ג"כ לקולא:
יד כזית חמץ בשמי קורה וכו' בעיא שם בלשם קמבעיא לומר: היה חמץ בבור אין מחייבין וכו'. בעיא שם ולפי גירסת ספרינו יש שם לשם קמבעיא לומר. ונראה שרבינו לא היה גירסתו כך אלא בעיא דלא איפשיטא היא ולקולא וכן מצאתי בקצת פירושי רש"י ז"ל דלא גרסי בה לשם"ל. וההשגה כתוב לפי שיטתו שכתב כלח"ל השווים בגמרא אף זה צריך וכו' ומ"מ טעות גדולה אני רואה בדבריו שאמר אינו צריך סולם להעלותו אלא

כסף משנה

שאין קבוע כבר ביאר רבינו שאינו צריך בדיקה וכתב שזה ברור והמהני עליו שאומר שדין רוב מצה לא הוצרך לכתבו ודין רוב חמץ הוצרך לכותבו ואני רואה בגמ' (דף ט':) כתבו דין רוב מצה ולא כתבו דין רוב חמץ ועוד שהשכל גוזר כן שדין רוב חמץ פשוט הוא דהשתא ומה היכא דהוי רוב מצה אמרינן דצריך לבדוק משום דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי כ"ש היכא דהוי רוב חמץ אבל דין רוב מצה הוצרך לאשמועינן דאע"ג דהוה קבוע כיון דפלא במקום קבוע אלא הספק ולא דיינינן ליה בקבוע ולכך אין ספק שהנוסחאות שכתבתי הם המדוייקות:
יג נכנס עכבר לבית וככר בפיו וכו'. כפי מסכת ספרי רבינו המוגהים בידים שכתוב בהם נכנס עכבר וככר בפיו ויצאתה משם חולדה וככר בפיה אינו צריך לבדוק שזה הככר הוא שהיה בפי העכבר יש לנו לומר שנוסחת הגמרא היתה אצלו כך בעי רבא עכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו וכו' ואת"ל היינו דשל היינו דנפק עכבר לבן נכנס וככר בפיו ועכבר שחור יוצא וככר בפיו וכו' ואת"ל עכברים לא שקלי מהדדי עכבר נכנס וככר בפיו וחולדה יוצאת וככר בפיה מהו היקי דאיכא לגירסאות שלנו בגמרא גם בבעיא זו אמרו את"ל דמעכבר שקלחיה עכבר בפיה הוא משתכח עכבר נכנס וככר בפיו וחולדה יוצאה וככר ועכבר בפי חולדה מהו תיקו. ומלשון ה"ה נראה שנוסחת ספרי רבינו שבאו לידו היתה מסכמת לגירסאות שלנו וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת כתוב כך נכנס עכבר וככר בפיו ויצאת משם חולדה וככר בפיה צריך לבדוק יצאת חולדה ועכבר וככר *(בפיו ויצאת משם חולדה וככר בפיה צריך לבדוק יצאת חולדה ועכבר וככר) בפיה אינו צריך לבדוק שזה הככר הוא שהיה בפי העכבר עכ"ל. וכן גירסת רבינו נכון וליכא למימר דלא איתא ככר בפי עכבר הוא משתכח דתתמה ביעתותיה של:

*המוסגר יתיר וטעות הדפוס.

היה

לחם משנה

אלא לאוכלי טהרות וכן לענין בדיקה וכו'. וי"ל דפירושא הוא כך דאין טעם הדבר משום דאין כאן קבוע אלא לענין בדיקה תפשינן הא כצבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים וכו' כספק על ספק לא על ח"מ כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה שבכל בית תולין כאיסור בהברכה ונאמר לא על כאן אלא שם וכן באחרת. עוד כתב י"ל לענין ביטול וכו' כלומר ולענין ביטול יש לספק דודאי יש צד לומר דלא בעי ביטול דומיא דטומאה דהתם הם טהורים לדברי ר"י או אולי שהוא נדם בדברי ר' יוסי בין כך ובין כך טהורים וא"כ לפי זה ודאי דלא בעי ביטול דומיא דטומאה ויש אומרים דגבי ביטול אזלינן לחומרא ושאני מי אמרינן טהורים היינו לענין אוכלי טהרות מדרבנן ולהכי קאמר טהורים גבי טומאה, זה נ"ל פירוש ההשגה:

כיפת

משנה למלך

כנו בתוס': ומ"ש רבינו או שהניח תשע חלות ומצא עשר. מדסתם וכתב צריך לבדוק משמע דסבירא ליה דאפילו ביטל צריך לבדוק וכמו שדקדק מרן וכן דעת הראב"ד. וכ"כ הטור ז"ל הניח תשע ככרות ומצא עשר צריך לבדוק אחר כל הבית וכן אם הניח עשר ומצא תשע צריך לבדוק אחר כל העכבר ואפילו אם ביטל ע"כ. וטעמו משום דהוי מיירי בלא ביטול אפילו אי אמרינן מנה ומנה מוטל צריך לבדוק כל הבית דהא קי"ל כרשב"ג דאמר סבדוק כל השדה. וזוהק לומר דהא דאמרינן הניח עשר ומצא תשע היאך איכא דרכי דוקא אלא אף כרשב"ג אתי ומיירי בביטול משום דהוי כאלו ליכא ספק. ומינה דהתוס' קמייתא נמי דהניח תשע ומצא עשר הוי דהוקים. של סמלור פסק כרבנן אך דוקא כהלא ביטל אבל אם ביטל אזלינן לקולא וטעמו משום דס"ל דהאי סוגיא אתיא כרבי אלא דהאי הכא דאיכא רישא קיימן:
יג נכנס עכבר לבית וככר בפיו ויצא עכבר משם וככר בפיו אומרים הוא הראשון שנכנס הוא האחרון שיצא ואינו צריך לבדוק. כתב הטור ז"ל וז"ל ואם עכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו כו' אם לא ביטל צריך לחזור ולבדוק דהוי ספיקא דאורייתא ואם ביטל הוי ספיקא דרבנן ואין צריך לבדוק ע"כ. ואת"ת אפילו אם לא ביטל למה צריך בדיקה והא ספק ספיקא הוא ספק זה הככר שנכנס בפי העכבר הוא זה שיצא ואת"ל דלא איתמר אכלתיה כדין משום צבורין של מצה ואחד של חמץ דאמרינן דאפילו לא בטל אם הככר אינו גדול דהאכבר יכלנו אין צריך לבדוק משום דאיכא ספק ספיקא ומדלא חילק הכא בין ככר גדול לככר קטן משמע דבכל גוונא אם לא ביטל צריך לבדוק. וי"ל דהכא ספק דאיסור אכלתיה הוי ספק גרוע ודוקא גבי תשעה צבורין של מצה דלא איתחזק איסורא דחמץ מעולם מהני ספק זה (ומשום הכי) לספק דחמץ מצה והוי כספק ספיקא ואין צריך לבדוק אפילו אם לא ביטל וכן גבי צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים וכו' מהני האי ספק דאיסור אכלתיה להיות ס"ס מאחר דלא איתחזק איסורא בבית לבדוק דאימר מצה נכנס. אבל הכא דאיתחזק איסורא דע"כ חמץ נכנס לבית זה לא מהני ספק דאיסור אכלתיה להיות ס"ס וכ"כ מרן ב"י גבי צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים. וכן צריך לומר בפ"ק הטור דאם בדק קצת הבית ומצא אם לא ביטל צריך לגמור בדיקה כל הבית והתם נמי איכא ס"ס ספק אם זה שמצא הוא אותו שהניח ואת"ל דלא איסור אכלתיה. אלא ודאי דשאני היכא דאיתחזק איסורא דלא מהני ספק דאיסור אכלתיה ואע"ג דגבי של ובדק ולא אשכח הניח באפילה ככר כתב מרן דהאי טעם ואיכא ידים מוכיחות שהרי בודק ולא מצא: והא דאם ביטל הוי ספיקא דרבנן וא"צ לבדוק לאו משום ספק דאיסור אכלתיה דהא כתיבנא לעיל דספק זה לא מהני אפילו בדרבנן כל היכא דאיכא ודאי חמץ. אלא טעמא דאזלינן לקולא היינו משום דאמרינן ככר זה שיצא בפי העכבר הוא אותו שנכנס ואע"ג דלגבי ספק ספיקא כתבנו לעיל דלא חשיב האי ספק גלו משום דלא מיקרי ספק אלא דלא תסיגא מוכח לתשובה לספק דאכילה נספק כמו ספק דחמץ או מצה אבל אע"ג דספק מיקרי. ולפי זה בדרבנן דלא בעינן אלא חד ספיקא אזלינן לקולא. וכן צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים אם בתו לגאול ח"ו אין שום אחד מהם צריך בדיקה אם ביטל. וכן אם בדק קצת מהבית ומצא אם ביטל תלינן לכך דאע"ג דלא תסיגא ספק לגבי ספק ספיקא מ"מ לגבי עצמו ספק מיקרי ובדרבנן דלא בעינן אלא חד ספק תלינן לכך. אבל בספק דאכילה לחודיה לא מהני אפילו בדרבנן ומשום הכי כתב הטור ז"ל גבי כל כאחד לגאול עליו ועל חבירו שניהם צריכים בדיקה אפילו אם בטלו משום דהשתא ליכא אלא ספק דאכילה וכיון דאיתחזק איסורא לא מהני ספק זה אפילו בדרבנן וכדכתיבנא. ורבינו ז"ל פסק באלו הבעיות הראשונה והאחרונה לקולא והאמצעיות לחומרא והכר כתב ה"ה דטעמא משום דפוסק כלח"ל. והא דאצטריך לומר כהלוקה קמייתא דטעמו של רבינו הוא משום דפסק כלח"ל ולא קאמר משום דספק דרבי דאמר אם שאכלו זהו שנמצא היינו משום דהכא איכא למימר אפילו לרבי דהמצאה הראשונה נשארו בבית ותו אחר שיצא. וכמ"ש התוס' ומשום הכי אינטריך לומר דפסק כלח"ל. וכל המחבר פסק כהטור דלענין ביטול סקינן לחומרא ולענין בדיקה סקינן לקולא:
יד כזית חמץ בשמי קורה מחייבים אותו להביא סולם להורידו שפעמים יפול משמי קורה היה חמץ בבור אין מחייבין אותו להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו. בעיות בגמרא שם בפ"ק. וכתב הטור סי' תל"ח וז"ל ונו מינעיה ככר למעלה של הקורה אם צריך סולם להורידו ואם הוא בבור אם צריך סולם להעלותו ואם הוא בפי נחש אם צריך חבר להוציאו ולא איפשיטו כו' אבל הראב"ד כתב דספק מעין לא להעלותו כפי אם צריך להוציאו אם לאו דודאי צריך עכ"ל עכ"ל

הגהות מיימוניות

[י] כרבנן דתנן הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבים וזה בזה דברי רבי וחכ"א הכל חולין ומותר דאם איתא דאיתו הוא לדידיה הוה שקיל ליה. ע"כ: [ס] היינו בקעת וכו' וכחכמים דמטמאים ודלא כר' אליעזר. ע"כ: [ע] באת"ל עכברי לא שקלי מהדדי: [פ] את"ל אם איתא דהיא לדידיה הוי שקלה. ע"כ: [צ] קאי בתיקו. ע"כ: [ק] באת"ל ומגין דנפל וכן פסק ראב"ן ול"נ לראבי"ה דספיקא דבדיקת חמץ דרבנן לקולא

מגדל עוז

היה חמץ בבור עד ודיו. פ"ק דפסחים: כתב הראב"ד ז"ל לפי שיטתו שכתב כלח"ל השווים בגמרא וכו': ואני אומר דעם הראב"ד ז"ל כי הוא ר"מ ז"ל נקיים כל ואת"ל שאומרין באותן ההלכות ואינו כן כיס שתבן ומסדרן על סדר התלמוד פ"ק דפסחים גמרא מתני' דאין חוששין שמא גררה חולדה אלא ודאי יש לו על כל דבר ודבר טעם ורמז וגם כאן מצאתי לו דהא מוקמינן בבאי סירקא טעמא דבדיקה שמא יטעה גלוסקא יעשה דחששה שלום ואמר לבטל כלומר שיצבט מאיסור

אלא מבטלו בלבו ודיו: **טו** "כיפת שאור שייחדה לישיבה אם [ר] טח פניה בטיט הרי זו בטלה ומותר לקיימה. "בצק שבסדקי °העריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער. ואם לאו אם היה [ש] עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב בטל במיעוטו ואם [ת] לאו חייב לבער. "היו בו שני חצאי זיתים בשני מקומות וחוט של בצק ביניהם רואין כל שאילו ינטל החוט ניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו צריך לבער: **טז** במה דברים אמורים בעריבה אבל בבית אף על פי שאם ינטל החוט אין ניטלין עמו חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותן. היה חצי זית בבית וחצי זית [א] בעליה. חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה. חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו. הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקין בכתלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא מבטל בלבו ודיו: **יז** "המשכיר בית סתם בארבעה עשר הרי זה בחזקת בדוק ואינו צריך לבדוק. ואם הוחזק זה המשכיר שלא בדק ואמרו אשה או קטן אנו בדקנוהו הרי אלו נאמנין שהכל נאמנים על ביעור חמץ. והכל כשרין לבדיקה ואפילו נשים ועבדים וקטנים והוא שיהיה קטן שיהיה בו דעת לבדוק: **יח** המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו המפתח חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק. ואם משמסר המפתח חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק. המשכיר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות. ואפילו במקום שבודקים בשכר שהרי [ב] מצוה הוא עושה

א טור סי' תמב: ב טור שם סמ"ג עשין לט: ג טור שם: ד טור סי' תלז.

כסף משנה

טז היה חצי זית בבית וכו'. הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקים בכתלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא מבטלו בלבו ודיו. כתב הרא"ש בפסקיו פרק אלו עוברין ולאו דוקא דבוקים אלא אורחא דמילתא נקט, ול"נ דדוקא נקט שאם אינם דבוקים בגומות הכתלים שהוא דומיא דלסתום בו נקב דעריבה הא אמרינן דאפילו פחות מכזית חייב לבער לפי פסק רבינו וכן פירש ה"ה ז"ל וכן כתב הרמ"ך:

יח המשכיר בית לחבירו כו"ד אם עד שלא מסר לו מפתח וכו'. ברייתא בפ"ק (דף ד') ופי' ההוס' דהכ"ע שמסר לו המפתח ולא החזיק ופי' שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק ודלא כפי' רש"י שכתב דמסירת המפתח קונה דהא אמרינן במרובה (ב"ק ע"ט) כסף שקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות קרקע נקנה וכו' ולא מכח מסירת המפתח אלא במאן דאמר לך חזק וקנה. והר"ן פירש דבככר החזיק עסקינן ואפ"ה כל שמפתח ביד משכיר עליו מוטל לבדוק

ביניהם רואין כל שאילו ינטל החוט ניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו חייב לבער אחד עולא לא אמרן אלא בעריבה אבל בבית לא זמנין דכניש להו ונפלי גבי הדדי ע"כ. ופי' בעריבה מקום העשוי לחזק או לסתום בו נקב היה שאם לא כן כבר נתבאר שאפילו הצי זית לבד חייב לבער ולבית אפילו מדובק בגומות חייב לבער:

טז היה חצי זית וכו'. שם אמר עולא בעו במערבא בית ועליה מהו בית ואכסדרה מהו בית ובית זה לפנים מזה מהו תיקו. ופוסק רבינו בכל בעיות אלו לקולא ופירש רבינו דוקא בדבוקים בכותלים או בקורות הא לאו הכי חייב לבער ודבר ברור הוא:

יז המשכיר בית וכו'. פ"ק (דף ד') בעיא בעו מיניה מרנב"י המשכיר בית לחברו בי"ד חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נפקא מיניה דליתיה להאיך לשיוליה מאי אמר להו תניתוה הכל נאמנים על ביעור חמץ ואפילו נשים ואפילו עבדים ואפילו קטנים מאי טעמא לאו משום דחזקתו בדוק ושקלינן וטרינן בה ואסיקנא לעולם אימא לך דחזקתו בדוק והכ"ע דמיחזק לן בדלא בדיק וקאמרי הני פי' נשים ועבדים וקטנים בדיקניה מהו דתימא לא נהימנינהו קמ"ל. וכתב רבינו והוא שיהיה קטן שיש בו דעת ודבר ברור הוא שלא בכל קטן אמרו:

יח המשכיר בית לחבירו וכו'. ברייתא כלשונה שם, ופי' מסירת מפתח אינו קונה בשכירות דשכירות קרקע נקנה כדרך שהקרקע נקנה כמבואר פ"א מהלכות מכירה ומבואר שם שאין מסירת מפתח קונה אלא הכא בשכירות שכבר נקנה בכסף או בשטר או בחזקה ואעפ"כ כן כל שמפתח ביד משכיר עליו מוטל לבדוק כיון שהגיע שעת בדיקה ומפתח בידו והשוכר מעוכב ליכנס בו מפני שהמפתח בידו של משכיר כך פירשו ז"ל ונכון הוא. המשכיר בית וכו'. שם (דף ד') אבעיא להו המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מי הוי מקח טעות או לא ת"ש דאמר אביי לא מבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקי דניחא ליה לאינש לקיומי מצוה בגופיה אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקי דניחא ליה לאינש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה והרב"ה ז"ל כתב בשם הרמב"ן ז"ל דפשיטא להו דודאי בעי לשלומי ליה מאי דאפסיד מיניה כיון דאתי נהדיה אבל איבעיא לן אי הוי מקח טעות דאפילו בעי הך לשלומי ליבטיל כדין מקח טעות ופשטו אביי דלא דניחא ליה לאינש לקיומי מצוה בנפשיה ואפילו בממונים כיון דסוף סוף אתי לאשתלומי מיניה הא לאו הכי לא אמרינן להאי טעמא ע"כ דבריהם:

מגיד משנה

אלא מבטלו בלבו ודיו דמה בעיניו דרבא לכתחלה קא מבעיא ליה ומעות גדולה היא דהייטו מטמין בכורות אלא בשנבדק וביטל ולאחר איסורו מלא וזו היא שאלתו עכ"ל. ואני אומר שאין מעות בדברי רבינו ובודאי לא נתכוין שיהא רשאי להטמין ככר בבור ולבטלו בזה. אעפ"כ שאינו עובר עליו כל שבטלו קודם זמן איסורו כמבואר פ"ג מ"מ אסור הוא להטמין בבור לכתחלה ודברי רבינו הם בככר הנפל מאליו לבור ובשעת בדיקה שהצריכו חכמים א"צ לירד שם אלא צריך הוא לבטל הביטול שהוא מן התורה והרי זה ממש כחמץ שנפל עליו מפולת שהרי הוא כמבוער וצריך לבטלו בלבו ואעפ"כ שאינו רשאי ליקח חמץ ולהפיל עליו מפולת כיון שקודם בדיקה נפל עליו מאליו די בביטול וכן הדין כאן וכן פירשו המפרשים ז"ל ותימה גדול אני רואה בדברי הר"א ז"ל שהוא מפרש כשמצאו לאחר איסורו וככר ביטל ומי הזקיקו לזה והרי כל הבעיות המוזכרות שם בכיוצא בזה כולן לענין בדיקה הם וכמה דינין יש בגמרא בכיוצא בזה שאינו זקוק לבער אבל זקוק לבטל ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שפירש כמותו ודברי רבינו עיקר:

טו כיפת שאור שיחדה וכו'. כבר ביארתי דין זה פ"א: **בצק** שבסדקי עריבה וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ה) משנה בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד צריך ביעור פחות מכן בטל במיעוטו ובגמרא בלישנא בתרא אמר שמואל לא שנו דפחות מכן בטל במיעוטו אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאינו עשוי לחזק חייב לבער מכלל דכזית אפילו במקום העשוי לחזק חייב לבער וזה נכתב בהל' לבד וכדעת רבינו ויש גאונים מחלקים בין מקום לישה לשלא במקום לישה ודעת רבינו וההלכות עיקר להחמיר:

היו בו שני חצאי זיתים וכו'. שם (דף מ"ה) אמר שמואל שני חצאי זיתים וחוט של בצק

משנה למלך

ס"ל כמטמין בכורות אלא כשבדק וביטל מיירי ולאחר איסורו מצא. וכתב על זה מרן הכ"י וז"ל הראב"ד לא כתב כן אלא על תמן בבור ורבינו ז"ל מפני שסובר שכל אלו הבעיות עלו בתיקו א"כ בענין שספק אחד מהם יתפרשו כולם. ומאחר שהראב"ד כתב גבי תמן בבור דלא בעי בלכתחלה אלא כשבדק וביטל א"כ הוא סובר דכל הכך בעיין נמי לא הוו לכתחלה אלא בבדק וביטל אבל ה"ה בבור שלא חילק הראב"ד אלא בזו דתמן בבור בלבד ע"כ. ולא ידעתי כונת דברי מרן בזה דפשיטא דלדעת הראב"ד כי היכי דבעיית ככר בבור מיירי בבדק ובטלו לאחר איסורו מצאו ה"נ ככר בפי נחש וככר בשמי קורה מיירי בכה"ג שהרי טעמו דהראב"ד הוא דכל שמצאו קודם זמן איסורו אעפ"י שביטלו צריך להוציאו כיון שבשעה שחל איסורו יודע בו ואם אינו מוציאו הו"ל מטמין בבור דביטול לא מהני אלא לתמן שלא היה ידוע לו בשעה שחל זמן איסורו. וטעם זה שייך בשני הבעיות האחרות. ומה שלא השיגו הראב"ד באחרות הוא משום דליכא הוכחה מהתם דסבר רבינו דלכתחלה מיבעיא ליה דאפשר דרבינו נמי מפרש לה במצא לאחר זמן איסורו. אבל גבי תמן בבור דכתב מבטלו בלבו ודיו ע"כ דלאו במצא לאחר ומן איסורו מיירי דאז אינו יכול לבטל וא"כ ס"ל לרבינו דבעיי דרבא הוי לכתחלה ומשום הכי השיגו הראב"ד. ולא ראיתי בדברי ה"ה דבר שיורה הפך מזה וכבעל המאור פסק נהך בעיי לחומרא אפילו אם ביטל יע"ש:

לחם משנה

טו כיפת שאור שיחדה לישיבה וכו' בצק שבסדקי עריבה וכו'. כנראה דרבינו פסק כהא דקאמר בגמרא (דף מ"ה) סמי קילתא מקמי חמירתא דאם תאמר דפסיק כאביי וע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"ש אלא בכזית אבל פחות מכזית בטל במעוטו ומודה לר' שמעון בהא א"כ היה לו לחלק בין מקום לישה לשלא במקום לישה אלא ודאי דפסק כרב הונא דאמר סמי קילתא וכו': **היו** בו שני חצאי זיתים וכו'. במד"א בעריבה אבל בבית וכו'. כתב ה"ה בעריבה מקום העשוי לחזק או לסתום ולפיכך כתב אח"כ בבית אפילו מדובק וכו' משום דהא בגמרא אמרו לא אמרן אלא בעריבה אבל בבית וכו' וכתב דאיירי עריבה איירי בית וזהו שכתב רבינו הואיל ומדובק בכותלים:

יז המשכיר וכו' ואם הוחזק וכו'. היינו לענין בדיקה אבל לענין ביטול דהוי מדאורייתא לא כדמוכח בגמ' (דף ד'.) וצריך כאן שיבטל בלבו אע"פ שרבינו לא כתב כאן אלא שיבטלו בלבו כמו בדין הקודם אין חשש בזה:

מגדל עוז

ואם

שאיסור וינא לנעום וליכל בה יאכלונה והכא לגבי בור לא משכח לה זהרי אתייאש מיניה והרי זה כמי שטשה את ביתו אוצר וכמי שעשה מחילה לחמצו של נכרי ריש פ"ק דדי לו בכך וכטמנה דקאמר הראב"ד ז"ל היינו דוקא שלא ביטלו אבל ביטלו אינו עובר עליו וכדאמרינן בתלמיד היושב לפני רבו ויש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו מבטלו בלבו עד שלא תגיע לאיסורא דאורייתא והכא נמי קודם שיגיע לידי איסורא דאורייתא די לו בביטול ואי משום איסורא דרבנן הם אמרו שצריך לבדוק והם אמרו בבור שאין צריך סולם לפעלתו דכולי האי לא אטרחוה רבנן ולכן כתן לו ר"ת ז"ל דין כיפת שאור שייחדה לישיבה עם פניה הרי זו בטלה ומותר לקיימה עכ"ל כי היא ראויה לכל מבטיל כי כשח פניה אפילו בלא ביטול סגי וכ"ש בחר דביטול סגי: כיפת שאור עד מבטל בלבו ודיו. פ' אלו עוברין (דף מ"ה): **המשכיר** בית סתם עד סוף הפרק. פ"ק דפסחים (דף ד'):

הגהות מיימוניות

לקולא, עכ"ל: [ר] כרבנן ודלא כרשב"א דס"ל דסגי ביחדה לישיבה ולא טח, ע"כ: °(הרב רבי יחיאל מפריי"ש ז"ל כתב עריבות שלשין בהן כל השנה אין לסמוך על מה שרוחצין אותן בחמין ומנקרין ההמץ מהן כי א"א לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית והכלי מצרפו וצריך ליתנן במתנה לעכו"ם עד לאחר הפסח או לטוחן בטיט, ע"כ): [ש] כלישנא בתרא ודרב יהודה אמר שמואל דקאמר סמי קילתא פירוש לישנא קמא דמחלק בכזית מקמי חמירתא דמחלק בפחות מכזית אבל בכזית בין כך ובין כך חייב לבער ולרב יוסף דסוקי לה כתנאי אתיא כרבנן, ע"כ: [ת] כתב ראב"ם והוא שראוי לאכילה קצת אבל אם הוא פחות מכזית והוא מטונף קצת כיון דאיכא תרתי לריעותא אינו חייב לבער, ע"כ: [א] כל אלו קיימו בתיקו וטעמא משום דס"ל דכל תיקו דרבנן לקולא וכן פסק גם ר"ת. אמנם ראב"ם ושאר גאונים נחלקו עליהם בזה ופסקו דכל תיקו דאיסורא לחומרא ואפילו בשל סופרים, ע"כ: [ב] ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה והא דפרק אלו מציאות דגרס התם דתימא ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה

מגיד משנה

ימי המפרש בים והיוצא בשיירא וכו'. שם (דף ו') אמר רב המפרש והיוצא בשיירא קודם שלשים יום אין זקוק לבער תוך שלשים יום זקוק לבער ואמר רבא הא דאמרת קודם שלשים יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפילו קודם שלשים יום זקוק לבער ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא העושה את ביתו אוצר וכו' כדאיתא בגמרא ובהלכות. ופירש רבינו דעתו לחזור קודם הפסח וכן פי' דעתו לפנותו קודם הפסח ובודאי כ"ש אם דעתו לחזור או לפנות תוך הפסח שצריך בדיקה שאפילו דעתו לקודם הפסח אין אומרים לכשיחזור או לכשיפנה יבער אלא מעתה צריך בדיקה מהטעם שהזכיר רבינו:

פ"ג א כשבודק אדם בלילי ארבעה עשר וכו'. (פסחים י"א:) משנה כתחלת פ"א ובודקין בתחלת שם ואין ספק שאם רצה להקדים מקדים כמ"ש רבינו:

ב החמץ שמניח בליל י"ד וכו'. (דף י"ב) משנה כתחלת פ"ב ומה שמשייר יניחנו בצנעה וכו':

ג חל ארבעה עשר להיות בשבת בודקין וכו'. דעת רבינו לפסוק כברייתא המוכרת (דף י"ג) פ"ק דתניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות דברי ר' אליעזר איש ברתותא וכו' אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר"א. ומפרש רבינו מבערין את הכל אף החולין בכלל ועלייהו קאי ודאי דאי אתרומות בלבד הוה ליה למימר י"ד שחל להיות בשבת שורפין תרומות תלויות טמאות וטהורות וכו' א"נ ודאי האי הכל חולין קאמר וסתם מתניתין דאלו עוברין (דף מ"ט) ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ואע"ג דפליגי חכמים התם בזמנה כיון דסתמא הכין וכברייתא אמרו שקבעו הלכה כר"א קי"ל הכין. ודין שיור מזון מן החולין בשתי סעודות משום הוא שלא יחסרו ור"א קאמר משיירין מן הטהורות אע"ג דאיכא למיחש שמא יטמאו וכ"ש מן החולין משיירין, זה דעת רבינו וכן פסקו הרבה מהגאונים ויש שהיו מחמירין שלא לשייר כלל אלא לאכול מצה עשירה או מצה כתקנה קודם חצות לפי דעת קצת מפרשים כמו שיתבאר פ"ו לו דברים אחרים בשבת ודברי הגאונים עיקר. ויש שיטה אחרת בהגהות וקצת מפרשים אחרונים לומר שאין מבערין חולין אלא בזמנן ור"א הכל דקאמר אמיי תרומות בלבד קאי וכזה העמידו דברי ההלכות שפסקו חולין בזמנן ופסקו כר"א. ודברי רבינו והגאונים נראין:

ד היו לו ככרות רבות של תרומות וכו'. משנה (דף י"ד) פ"ק כדברי ר' יוסי שאמר שהכל מודים שאין שורפין תרומה טהורה עם הטמאה ועל התלויה נחלקו ר"מ ור' יהושע ואע"פ שר' יהושע אומר שתיהן כאחת ור"מ ור' יהושע הלכה כר' יהושע. כתב רבינו ותלויה לעצמה לפי שאמר ר' יוסי (דף מ"ז) בגמרא סילק הגרוף תלוים עם

כסף משנה

לבדוק כיון שהגיע שעת בדיקה ומפתח בידו והשוכר מעוכב ליכנס בו מפני שהמפתח בידו של משכיר ופי' זה כתב ה"ה בשם המפרשים. ומ"מ פי' התוס' נראה עיקר מיהו אפילו לפי פירושם אם הפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אינו חייב הנפקד לבדוק אלא דוקא כשרוצה להחזיק בבית ולקנותו וכן כתבו ז"ל:

ימי המפרש בים וכו' וכן העושה ביתו אוצר. פירוש דהא השתא דהוקש היא שאמר שמא יפנה אוצרו ערב הפסח ויהיה מלפנותו בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער. והטעם לומר דשמא לא יכלה לפנותו וישאר שם חמץ מכוסה בפתות מג' טפחים וכיון דלא ידע בעיקר שיש שם חמץ לא יתן אל לבו להוציאו:

פ"ג ד היו לו ככרות רבות של תרומה וצריך לשרפה ערב שבת וכו'.

תימה

עושה: ימי *המפרש בים והיוצא בשיירא תוך שלשים יום זקוק לבדוק. קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק. ואם דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבדוק ואחר כך יצא שמא יחזור ערב הפסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער. ואם אין דעתו לחזור * אין צריך לבדוק. וכן העושה ביתו אוצר. תוך שלשים יום זקוק לבדוק ואחר כך כונס אוצרו לתוכו. קודם שלשים יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק ואחר כך עושהו אוצר. ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק:

פרק שלישי

א כשבודק [א]אדם ומחפש בלילי ארבעה עשר מוציא את החמץ מן החורים ומן המחבואות ומן הזויות ומקבץ הכל ומניחו במקום אחד עד תחלת שעת ששית ביום ומבערו. ואם רצה לבערו בלילי ארבעה עשר מבערו: **ב** החמץ שמניח בלילי ארבעה עשר כדי [א] שיאכל ממנו למחר עד ארבע שעות אינו מניחו מפוזר ומפורד בכל מקום אלא מצניעו בכלי או בזוית ידוע ויזהר בו. שאם לא נזהר בו ומצאו חסר צריך לחפש אחריו ולבדוק פעם אחרת שמא נגררוהו העכברים: **ג** *יחל ארבעה עשר להיות [ג] בשבת בודקין את החמץ בלילי ערב שבת שהוא ליל שלשה עשר ומניח מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת. ומניחו במקום מוצנע והשאר מבערו מלפני השבת. ואם נשאר מן החמץ ביום [ג] השבת אחר ארבע שעות יםבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון ומבערו: **ד** היו לו ככרות רבות של תרומה וצריך לשורפה ערב שבת לא יערב הטהורה עם הטמאה וישרוף אלא שורף טמאה לעצמה וטהורה ותלויה לעצמה. ומניח מן הטהורה

השגת הראב"ד

*חל י"ד להיות בשבת. כתב הראב"ד ז"ל הרב לא כתב כן אלא בתרומה הוא שמבער ומשייר אבל בחולין אינו מבער כלום אלא בזמנו כר"א בן יהודה איש ברתותא וכר"א בן צדוק דהלכתא כוותייהו ע"ש הסדר וכן עיקר עכ"ל:

א טור סי' תלו סמ"ג עשין לט: ב טור סי' תלג סמ"ג שם: ג טור סי' תמד סמ"ג שם: ד טור וש"ע שם וש"ס:

לחם משנה

ימי המפרש בים והיוצא בשיירא תוך שלשים יום זקוק לבדוק וכו'. כתב ה"ה ופי' רבינו דעתו לחזור קודם הפסח וכו'. וא"ת מי הכריחו לרבינו לפרש כן לימא דאי דעתו לחזור בתוך הפסח אבל קודם הפסח אינו חייב לבער. ויש לומר דאם כן מה הכרחו של אביי דקאמר שם בגמ' (דף ו') לא אמרן אלא שדעתו לחזור וכו' לא לפה הוצרכו של רבא בגדו דא"כ אפילו מר"ה נמי אבל הפסח י"ל דסבר דכיון דדעתו לחזור קודם הפסח לא חיישינן דילמא לא יהיה לו פנאי ודוקא כשהוא תוך שלשים יום זקוק לבער משום דחל עליו חובת בעור והכא הקשה דמ"מ חיישינן שמא לא יהיה לו פנאי ופסק רבינו כרבא:

פ"ג ב החמץ שמניח בליל י"ד כדי שיאכל ממנו למחר וכו'. וא"ת למה לא אמר טעמא דרבא דאמריק שם בפ' קמא (דף מ':) שמא תטול חולדה בפניו כו' דהא אמריק התם דהגיא קושיה דרבא. וי"ל דלא אמר תניא קושיה דרבא אלא לאפוקי דאביי אבל ודאי דחיישינן להאמא דרב מרי כיון דדינו הוי אמת כדאמרו שם ואדרבא טעמא דרב מרי היא קרובה יותר:

ג חל ארבעה עשר. כתב ה"ה דסתם מתניתין דאלו עוברין (דף מ"ט) וכמתניתין דנטמאמות דיון איתא דברי ר"מ ולא הוי סתמא כרבה שלא הוה בגירסתו על הרב המגיד:

ד היו לו ככרות רבות וכו'. אמרו שם בגמרא (דף ט"ו:) מחלוקת בשש אבל בשבע דברי הכל שורפין כלומר בשבע שנאסרה מן התורה אין לך טומאה גדולה מזו ודברי הכל שורפין. ולא נתבאר בדברי רבינו:

על

תגהות מיימוניות

בשמוניה קמ"ל פירוש התוס' התם דמיירי שלא מדעתו והא ודאי לא ניחא ליה אבל לקיומי מצות בשמוניה מדעתו ודאי ניחא ליה: ס[אך מ"מ צריך לבטל בכל מקום שיהיה שם בשעת ביטול בין מפרש לים בין עושה ביתו אוצר ואפילו קודם שלשים יום דאם לא כן יעבור בבל יראה ובבל ימצאו, מסה"ק וכן כתב הטור שם]: [א] פ"ק מה שמשייר יניחנו בצנעה מכאן היה מדקדק רבינו יהודה משפיר"א והיה נוהג לשרוף את החמץ בליל י"ד מיד אחר הבדיקה: [ג] פ"ק (י"ג) (אלו עוברין) תניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין הכל מלפני השבת ומשייר מזון שתי סעודות לאכול עד ארבע שעות פירוש ראב"ם שני שביעיות מחלקין לשלש סעודות, וכתב פי' זה להודיע שאין ראיה מכאן שסעודה שלישית של שבת שאכלה קודם ארבע שעות לא יצא עיין בפרק שלשים מהלכות שבת. גרסינן לענינגו בתוס' מסיים עלה דהא ברייתא ואופה לו מצה בע"ש לצורך מנחה צ"ל מצה עשירה דמצה שאינה עשירה אסור לאכול וכן נהג רבינו תם עיין בסמ"ג, ע"כ: [ג] והרגיל לתת את הנשאר לנכרי ראוי לתת על מנת שלא יוציא הפת דרך הערסה ודבר מועט וכן רגילים יראי הנפש אבל לתת לו ע"מ לצאת בו אסור כדלעיל בפ"ו מהל' שבת בהלכה כ"א

מגדל עוז

פ"ג כשבודק אדם עד שמא גררוהו העכברים. פ"ק דפסחים (דף ב' י'): חל י"ד עד יום שבת בלבד. פרק אלו עוברין (דף מ"ט): כתב הראב"ד ז"ל לא כתב כן אלא בתרומה וכו': ואני אומר אמת כך הוא שכך כתב ר"י אלפס פרק אלו עוברין גמרא מתני' די"ד שחל להיות בשבת אבל ר"מ ז"ל וטעמודים בשיטתו סבור שאין הרבה דברי אלעזר בן יהודה איש ברתותא אמר מבערין את הכל מלפני השבת ולא חולק בין תרומה לחולין ואפילו רבי אליעזר בן צדוק חולק ואמר תרומה מלפני השבת וחולין בזמנן ועוד דר"א בן יהודה איש ברתותא אמר ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות ואילו ר"א ב"ר צדוק אמר תרומה מלפני השבת ולא הצריך שיור כלל אלמא בהדדי פליגי ולכך לא ראו את דבריו וכן פסק הר"מ מקוצי ז"ל מדעת והסכמת רבותינו בעלי התוס' ולשון ר"מ ז"ל הוא כתוס. ומ"מ לאותי רבים שתולים דברי ר"י אלפס וגורסין כמילתיה דר"א בן יהודה איש ברתותא מבערין מלפני השבת ואין גורסין את הכל ומעתה דהאמוראים קאי אמבערין תרומה מלפני השבת ומשייר אבל החולין מודה דאין מבערין אלא בזמנן וכי אמר ר"א נמי תרומה מלפני השבת תוך מן השיור ונמצאו שניהם שוין ולפי זה הפירוש ל"ל שאין צריך למחוק מגירסא אלא גרסינן במלתיה דאיש ברתותא בשיר מבערין את הכל ומפרשים לה הכי מבערים את התרומה כולה מלפני השבת ומשיירין מן הטהורה מזון שתי סעודות בלבד. ומפרש כתוספתא הטעם לפי שאינם כמו החולין שיש לו הרבה אוכלין עד הזמן ולפיכך אין למכר בכיעורם וכמו שפירש"י ז"ל אמנם כענין סדין אלו ואלו דברי אלהים חיים הם ואין לי ראיה להכריע. שוב מצאתי לרמב"ן ז"ל ריש מסכת פסחים סוף גמרא מתני' דר"מ אומר אוכלין כל ארבע בספר המלחמות שלו שמצא נוסחאות שאין גורסין בה ברייתא מבערין את הכל מלפני השבת אלא שורפין תרומות כו' ומשייר בו כולו, ושם

כסף משנה

סימה דמשמע דדוקא היכא דצריך לשרפה ע"ש וכגון שחל להיות [ערב] פסח בשבת דהכי לא משא זמן איסורא אבל אי הוה משא זמן איסורא וכגון שחל להיות [ערב] פסח בשאר ימי השבוע אפילו יערב תרומה עם טמאה או תליה ליה לן בה ובגמרא דברו בפסח ולא חלקו וצ"ע :

ו כשבודק החמץ בליל י"ד וכו'. ואם בדק לאחר הרגל אינו מברך וכו'. וא"ת מ"ש דבתוך הרגל מברך ולאחר הרגל אינו מברך כיון דתרוייהו זמן איסורא ואיכא י"ל שבתוך הרגל כיון שהוא מצוה שלא יראה שום חמץ ברשותו ודאי יש לו לברך אבל לאחר הרגל שהוא אוכל חמץ ואין הבדיקה אלא כדי להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח לחמץ אחר וא"כ היאך יברך על ביעור חמץ. ולא נהירא דהא שייך לברך על ביעור חמץ זה שהוא מבער. לכך י"ל דכיון דקי"ל כר"ש דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה אלא משום קנסא וסוף סוף אם נתערב מותר וכמ"ש רבינו פ"א וכיון שכן כיון שעבר עליו הפסח אם השהה אותו מעתה אינו עובר עליו וכיון שאינו עובר עליו אפילו מדרבנן בשהייתו מכאן ואילך היאך יברך על ביעורו אבל בתוך הרגל שכל שעה שמשהא אותו עובר עליו שייך לברך. כתב ה"ר מנוח אבל אם בדק מתחלת שעה ששית אינו צריך לבטל. כלומר אינו יכול לבטל ודקושיה אין תשובה הטהרן צריך עמר בפני נכתב וכו' הר"מ :

ח ואם מצאו ביו"ט כופה עליו כלי וכו'. קשה בהגהות יתפרש במקומו וכא אית ליה לר' יהודה מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ותירצו דהכא איירי בשבת. ולדעת ה"ה שכתב דאפילו לא ביטל עסקינן י"ל שכשהתירו הבערה שלא לצורך היינו בשיש צורך היום קצת וכ"ת הא איכא צורך היום כיון דאיכא מצוה ליתא דהא שריפת קדשים מצות עשה ואינו דוחה יו"ט ועוד דהא אמרינן בספ"ק דכתובות (דף ז'.) דלא אמרינן מתוך אלא בהנאה השוה לכל נפש פי' לכל גוף אדם והכא ליכא הנאה לשום גוף. והתוס' פ"ק דכתובות תירצו דלעולם בשלא בטלו ומאי דלא פריך לשורפו משום מתוך היינו טעמא משום דלאסור לשורפו מדרבנן משום מוקצה דאסור לטלטלו וקשה לי על דבריהם וכי משום איסורא דרבנן פריך ליה להשהותו ולעבור עליו בבל יראה ובל ימצא. וי"ל דחכמים עשו חיזוק לדבריהם ועוד דאינו לעבור על איסור מוקצה צריך קום עשה ולעבור על בל יראה בשב ואל תעשה הוא ולעולם היה לבערו אלא שחכמים אסרוהו אינו עובר עליו דלא אתיהיב תורה בל יראה ובל ימצא אלא כשברשותו היה לבערו ואינו מבערו אבל אם הוא אנוס לא חס אנוס הוא. והר"מ פירש דלא פריך לטלטלו משום דבעידנא דמטלטל ליה לא מקיים מצות תשביתו :

מגיד משנה

עם טמאה שמא יבוא אליהו ויטהרנה. ופירוש טעם הדבר שאע"פ שאנו מבערין את התרומה לפני הפסח אין לנו לטמאה בידים אף בשעת ביעורה :

ה מי ששכח או הזיד ולא בדק וכו'. משנה שם (דף י') וחכמים אומרים לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר לא בדק בארבעה עשר יבדוק בתוך המועד לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד. ובהל' פירש בתוך המועד ולאחר המועד בתוך הפסח ולאחר הפסח ע"כ כדברי רבינו. ויש פי' אחר וזה עיקר :

ו כשבודק אדם החמץ וכו'. ההלכה מפורשת (דף ז'.) בגמ'. ומה שכתב כשבודק לאחר הפסח אינו מברך הם דברי רבינו ראויין אליו דודאי אין לברך בבדיקה שלאחר הפסח שהרי בכל אותו זמן הוא אוכל חמץ ואין הבדיקה אלא כדי להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח לחמץ אחר וא"כ היאך יברך על ביעור חמץ אבל בתוך הרגל שהוא מצוה שלא יראה שום חמץ ברשותו ודאי יש לו לברך ודבר ברור הוא זה :

ז וכשגומר לבדוק אם בדק בליל י"ד וכו'. (דף ו'.) אמר ר"י הבודק צריך שיבטל ושאלו מ"ט אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי ואמר רבא גזרה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עלויה והקשו וכי משכח לה נבטלה ותירצו דלמא משכח לה לבתר איסורא ולאו ברשותיה קיימא ולא מצי מבטל לה דא"ר אלעזר שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן בור ברה"ר והחמץ משש שעות ולמעלה והקשו ונבטליה בארבע ובחמש בעידן בדיקה דכיר שלא בעידן בדיקה לא דכיר : ומה שכתב רבינו ה"ז עובר בבל יראה ובל ימצא כתוב על זה בהשגות. א"א אולי סובר זה המחבר וכו'. ואינו כן שאם עיין הר"א ז"ל בדברי רבינו העיון אשר ראוי לכל משיג על ספר אחר לעיין לא נסתפק לו דעת רבינו בזה שהרי בספור כתב בפתיחת הלכות אלו מצוה להשבית שאור בי"ד שלא יראה חמץ כל שבעה ולא ימצא חמץ כל שבעה, הרי שאמר רבינו שבי"ד אין בו אלא מצות עשה של השבתה וכל שבעה עובר בבל יראה ובל ימצא וכן כתב רמ"ה פ"ב מצות עשה וכו', ומה שכתב כאן כוונתו לומר שאחר שש אין בטול מועיל אלא ביעור ואם לא ביערו אע"פ שבטלו משש שעות ולמעלה ה"ז עובר עליו לכשיגיע הפסח בבל יראה ובל ימצא וזה מוכרח בדברי רבינו :

ח ואם מצא ביו"ט. שם (דף ו'.) אמר רב המוצא חמץ ביו"ט כופה עליו את הכלי. אמר רבא אם של הקדש הוא אינו צריך מ"ט מיבדל בדיל מיניה ודעת רבינו לפי הנראה לפרשה אפילו בלא בטול ואעפ"כ אינו יכול לשרפו ביו"ט ולא לפררו ולזרותו לרוח. ויש מפרשים דדוקא בשכבר בטלו קודם איסורו ואינו עובר עליו הא אם לא בטלו יכול הוא לשרפו או לזורותו לרוח ביו"ט :

הלכות חמץ ומצה פרק ג

הטהורה כדי לאכול עד ארבע שעות ביום השבת בלבד :

ה מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל ארבעה עשר בודק ארבעה עשר בשחרית. לא בדק בשחרית בודק בשעת הביעור. לא בדק בשעת הביעור בודק בתוך החג. עבר הרגל ולא בדק בודק [ד] אחר הרגל כדי שיבער מה שימצא מחמץ שעבר עליו הפסח מפני שהוא אסור בהנייה :

ו כשבודק החמץ בלילי ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר או בתוך הרגל מברך קודם שיתחיל לבדוק [ה] ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על [ו] ביעור חמץ. ובודק ומחפש בכל המקומות שמכניסין להם חמץ כמו שבארנו. ואם בדק לאחר הרגל אינו מברך :

ז וכשגומר לבדוק אם בדק בליל ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר קודם שש שעות צריך [ז] לבטל כל חמץ שנשאר ברשותו ואינו רואהו. ויאמר כל חמץ שיש ברשותי שלא ראיתיו הרי הוא בטל והרי הוא [ח] כעפר. אבל אם בדק מתחלת שעה ששית ולמעלה אינו יכול לבטל שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנייה :

ח *לפיכך אם לא בטל קודם שש ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא בערו הרי זה עבר על לא יראה ולא ימצא שהרי לא ביער ולא בטל. ואין הבטול עתה מועיל לו כלום לפי שאינו ברשותו והכתוב עשהו כאילו הוא ברשותו לחייבו משום לא יראה ולא ימצא. וחייב לבערו בכל עת שימצאנו. ואם מצאו ביום טוב [ט] כופה עליו כלי עד לערב ומבערו. ואם של הקדש הוא אינו צריך לכפות

השגת הראב"ד

*לפיכך אם לא ביטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אולי סובר זה המחבר משש שעות ולמעלה בלא יראה ולא ימצא ואינו כן דשבעת ימים כתיב עכ"ל :

א טור סי' תלא סמ"ג עשין ל"ט : ב טור סי' תלב סמ"ג שם : ג טור סי' תלח סמ"ג שם : ד טור סי' תלד סמ"ג שם . ה טור סי' תמו וע"ש סמ"ג שם :

משנה למלך

פ"ג ח ואם של הקדש הוא א"צ לכפות עליו כלי שהכל פורשין ממנו. (א"ה אתיא כת"ק דהאוכל חמץ של הקדש במועד מעל כדאיתא בפרק כל שעה (דף כ"ט.) ועיין בדברי הרב המחבר בפ' מלוה ולוה פ"ט ע"ד במרדכי יע"ש) :

לחם משנה

ו על ביעור חמץ וכו'. מה שקשה על רבינו עם מה שכתב בהלכות מילה במי שמל את הבן דצריך לברך למול את הבן עיין בבית יוסף בהל' מילה. ועדיין יש לי קושיא על רבינו על כל מה שתירץ שם בבית יוסף דאמאי גבי שוחט פסח ושוחט קדשים לא כתב שצריך שיברך לשחוט כדמוכח בגמרא דאמרו שם כשהקשו מפסח וקדשים אירצו אה"נ ולפי דעתו ז"ל כל הך סוגיא הוי קושיא ולא מצאתי שכתב כן לא בהלכות ברכות פי"א ולא בהל' שחיטה ולא בהל' קרבן פסח ולא בהל' קדשים אלא י"ל שסמך על מה שכתב בהל' ברכות (פי"א דין ט"ו) אבל נטילת ידים ושחיטה הואיל וכדברי הרשות הן וכו' ופסח וקדשים לא הוי רשות וא"כ ודאי שמברך לשחוט לדעתו ז"ל :

מגדל עז

וטעו דלא לטוסיף עלה : מי ששכח או הזיד עד שכבר נאסר בהנאה. פ' אלו עוברין (דף מ"ט): לפיכך אם לא ביטל קודם עד לא יראה ולא ימצא. פ"ק דפסחים (דף ו' ז') · כתב הראב"ד ז"ל אולי סובר זה המחבר וכו' כתיב עכ"ל : ואני אומר גם רש"י ור"ת ורוב המפרשים ז"ל פירשו כן בריש פ"ק דפסחים על מימרא דרב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל והקשינן מאי טעמא ושקלינן וטרינן עד דאסיקנא אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עילויה ופירש"י ז"ל ועבר עלה משום לא יראה ולא ימצא וכן ר"ת ז"ל ותרצינן לה מתוך תלך וכן כתב הר"ם מקוצי ז"ל ושבעת ימים דכתיב שהקשה הראב"ד ז"ל מבעדב הוא דחשיב כדכתיב בערב תאכלו מצות ולקבעו חובה אבל לעבור עליו מאימת די"ד הוא דעבר עליה תדע דגרסינן לה להדיא פרק כל שעה גמרא מתניתין דחמץ של נכרי ומניין לאוכל חמץ משש שעות ומעלה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ דברי ר' יהודה אמר לו ר"ש וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים ואקשינן ור"י שפיר קאמר ר"ש ופרקינן האי עליו לקבעו חובה ואפילו בזמן הזה ע"כ. וק"ל פ' מי שסוליאתו דר' יהודה ור"ש הלכה כר"י ובפיסא דעובר בלא יראה ולא ימצא כל זמן איסור אכילה וכן הוכח סוגיין ועוד אסיק לה ר' יוסי כאביי וכן פירש"י ז"ל פ"ק דפסחים מאן תלך ואי ביו"ט אלמא מי שרי לאיסוי נביה חמץ עד שש שעות הא איתקש שביתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה וכאכילת מצה כתיב בערב תאכלו מצות ע"כ וקי"ל ר' יוסי נמוקו עמו ואביי ושי ליכא מאן דפליג עליה : שהרי לא ביער עד הביעור לביטו. פ"ק דפסחים (דף ו') :

הגהות מיימוניות

כ"א תוס', ע"כ : [ד] כרבנן ודלא כר' יהודה ע"ש בגמרא · [ה] כתב ה"ר אליעזר בר יב"ק בעוד שהוא בודק לא יפסיק בשיחה שאינה צורך הבדיקה וכן נהג מהר"ם משבירך על ביעור חמץ לא סח בדברים אחרים עד גמר בדיקתו. ובשערי רבינו שמואל בן חפני כתב לברך שהחיינו ואין אנו נוהגין כן וכן פסק ר"י אלפס כבעטור וכן ס"ת וכן מהר"ם ודלא כמי שכתב שהוא מברך כשימצא חמץ ויחזיק בידו : [ו] הכי פסיק תלמודא ועיין למעלה בה' ברכות בסופן : [ז] אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל. ריצב"א היה אומר המנהג כשר לבטל בשעת הביעור מלבד הביטול שצריך לעשות בשעת בדיקת לפי שרגילין לקנות חמץ מסחרת שלא היה בכלל הביטול של אמש או תחרין וזוכין במה שבטלו כבר אע"פ שבספר משמע שדי בבטול אחד ע"ש וכן ראבי"ה כתב רשניהם כאחד טובים, ע"כ : [ח] ראבי"ה קיבל מר"י הלוי שיש לומר ליבטל וליהוי הפקר כעפרא דבטול משום הפקר כך פר"ת לעיל אבל אביו רבינו יואל הלוי לא היה אומר הפקר כדברי רבינו המחבר וכן ר"י אלפס וכן רש"י וכן רבינו יוסף בר"ע בסדורו, ע"כ : [ט] ואם תאמר יבערנו במקומו דהא א"ל לר"י מתוך שהותרה הבערה לצורך וכו' בפרק קמא דכתובות י"ל הכא מיירי שבטלו ולא עבר עליו משום בל יראה ובל ימצא אף אם לא יבערנו ואנן בעינן שתהא הבערה לצורך קצת בשם ריב"א וחולק על העמוד, ע"כ :

מגיד משנה

ט מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ט.) משנה ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו. להציל מן הגייס ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת יבטל בלבו. פי' ולא יחזור ואפילו יש שם שהות והטעם דמדאורייתא בבטול בעלמא סגי ליה: יצא לצורך עצמו וכו'. שם לשבות שביתת הרשות יחזור מיד ועד כמה הן חוזרין ומחלקין בשיעורו במשנה ואמרו חכמים בכביצה והלכה כמותן:

י מי שהניח עיסה מגולגלת וכו'. פ"ק (דף ז'.) ברייתא היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט והקשו יו"ט וכא בתר איסורא הוא והיכי מצי מבטל ליה ותירץ רב אחא בכגון שהיה תלמיד יושב לפני רבו פסקים ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתירא שמא תחמיץ וקא מבטל לה מקמי דתחמיץ דיקא נמי דקתני היה יושב בבית המדרש ופירש"י ז"ל דיקא נמי דאלו בחמץ גמור דאי בחמץ גמור אפילו היה שם מה בידו לעשות יוצא הרי אסור לטלטלה ע"כ:

יא כיצד ביעור חמץ שורפו או פורר וכו'. פ' כל שעה ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים אומרים מפרר וזורה לרוח או מטיל לים והלכה כחכמים וכן פסקו הגאונים שלא כדברי התוס' (דף כ"ח.) ובגמרא איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח מפרר ומטיל לים או דלמא מטיל לים בעיניה ונחלקו בזה רבה ורב יוסף ואמר רב יוסף חמץ דחטים לא בעי פירור והביא שם ברייתא דתניא דבעי פירור ותירצו ר"י הא בחיטי הא בנהמא ופסק רבינו כמותו משום דמסתבר טעמיה ויש מי שפסק דאפילו נהמא בעי פירור והכרעה: וחמץ שנפלה עליו וכו'. שם (דף ל"א:) משנה חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש ובגמרא אמר רב חסדא צריך שיבטל בלבו תנא כמה חפישת הכלב שלשה טפחים ע"כ. ונכתב בהלכות: ואם עדיין לא נכנסה שעה ששית וכו'. שם (דף כ"א.) משנה כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכרו לנכרי ומותר בהנאתו ומדייק בגמרא הא כל שעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל מתניתין דלא כר"י דאי ר"י הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל והלכות וכבר פסק רב הלכה כר"י ע"כ. וכן מבואר סוף פרק ראשון: ואם שרפו קודם שעה ששית וכו'. מימרא שם (דף כ"ח:) אמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאתו אפילו אחר זמנו מאי טעמא פחם בעלמא הוא: אבל אם שרפו וכו'. (דף כ"א.) במשנה עבר זמנו אסור בהנאתו ובגמ' שעיסה לא צריכא לשעות דרבנן ופירש"י ז"ל שעה ששית ומוכרת הוא ובמשנה ולא יסיק בו תנור

משנה תורה

לכפות עליו כלי שהכל פורשין ממנו: ט [א]מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור לעשות מצוה או לאכול סעודה של מצוה כגון סעודת ארוסין ונשואין ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו. אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ואם לאו יבטל בלבו. יצא להציל מיד הגייס מן הנהר מן הדליקה ומן המפולת יבטל בלבו ודיו. יצא לצורך עצמו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו יחזור מיד. ועד כמה הוא חוזר עד כביצה היה פחות מכביצה מבטלו בלבו ודיו: י [ב]מי שהניח עיסה מגולגלת בתוך ביתו. ויצא ונזכר אחר שיצא והוא יושב לפני רבו [ו] והיה ירא שמא תחמיץ קודם שיבא הרי זה מבטלו בלבו קודם שתחמיץ. אבל אם החמיצה אין הביטול מועיל כלום אלא כבר עבר על לא יראה ולא ימצא וחייב לבער מיד כשיחזור לביתו: יא [ג]כיצד ביעור חמץ [ז] שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים. ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים. [ד]חמץ שנפלה עליו מפולת ונמצא עליו עפר שלשה טפחים או יותר הרי הוא כמבוער וצריך לבטל בלבו אם עדיין לא נכנסה שעה ששית. נתנו לעכו"ם קודם שעה ששית אינו צריך לבער. ואם שרפו קודם שעה ששית הרי זה [ה]מותר ליהנות [ח] בפחמין שלו בתוך הפסח. אבל אם שרפו משעה ששית

א טור סימן תמד : ב שם : ג טור סי' תמה סמ"ג עשין לט : ד טור סי' תלג סמ"ג שם : ה טור סי' תמה סמ"ג שם :

כסף משנה

ט מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור וכו' יצא להציל מיד הגייס מן הנהר וכו'. כתב ה"ה יבטל בלבו פי' ולא יחזור ואפילו יש שם שהות והטעם דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה וכן כתב רש"י בפירושיו ול"נ דמשום הוראת שעה נשנית אפילו אי לא הוה סגי בביטול ואפילו היה שהות לא היו מצריכין אותו חכמים לחזור ולבער שמא יטרד בביעורו ויתבטל מהצלת נפשות. ולפי זה גם רש"י מודה בזה אלא דקושטא דמילתא קאמר דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי:

יא כיצד ביעור חמץ וכו'. מדברי רבינו מפרש הא בחיטי הא בנהמא דחיטי שהחמיצו לא בעי פירור אלא זורקן לתוך הים ואפילו מכונסין מפני שהמים מפזרים אותם אבל נהמא בעי פירור שאין המים מחתכין אותו. כתב בעל תרומת הדשן שהגאונים פסקו כחכמים דאמרי מפרר וזורה לרוח או מטיל לים פירוש גם יפרר כשיזרוק לים ולא ישליכנו שם שלם וכן כתב הר"ם ז"ל. ואם מה שאמר שכן כתב הר"ם ז"ל חוזר לכל מה שכתב למעלה אי אפשר שהרי רבינו בפירוש נראה מדבריו דדוקא בזורה לרוח בעינן פירור אבל לא בזריקה לים שכן כתב ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה הרי זה מפררו וכו' הרי שלא הצריך פירור אלא לחמץ קשה דהיינו (נ"א דבריו כתב איפכא; וצ"ע) היפך דרב יוסף אבל שאר חמץ לא בעי פירור. אלא ע"כ יש לנו לומר שמה שאמר וכן כתב הרמב"ם לא קאי אלא למה שאמר שהגאונים פסקו כחכמים וא"ת אליבא דכ"ע במאי איפלינו ר"י ורבנן דהא כיון שמטילו לים או זורה לרוח הרי הוא מבערו ולמה לי פירור לר"י בכל חמץ ולרבנן בחמץ קשה. ועוד דאמרינן בפ"ק דפסחים ואף ר"י לא קאמר דוקא בשריפה אלא שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר מ"מ קשיא דאפילו בשעת ביעורו השבתה מיהא בעי פי' להטיל לים או לזרות לרוח ולרבנן בכל זמן נראה דבעי השלכה לים וזריה לרוח דמדקאמר דלא אמר ר"י בשריפה אלא שלא בשעת ביעורו וכו' משמע דלרבנן לא שני לנו בין שעת ביעור לשלא בשעת ביעורו ואמאי לא סגי להו בכולהו מרכותו. וי"ל דלעולם שאני לכו דבשעת ביעורו דוקא בעי זריקה אבל שלא בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר והא דלא מפליג התם לרבנן משום דאיירי התם אליבא דר' יהודה פריש מילי דר"י אבל אה"נ דלרבנן מתחלת שש ולמעלה שהוא זמן איסורו בעינן זריקה לים אבל קודם שש כשגולה מרכותו סגי וזהו שכתב רבינו נתנו לעכו"ם קודם שעה ששית אינו צריך לבער שנראה שמה שכתב בתחלת הענין כיצד ביעור חמץ וכו' מיירי מתחלת שעה ששית ולמעלה או שאין שם עכו"ם ליתנו לו ורוצה לבערו קודם שעה ששית, א"נ שלא בשעת ביעורו היינו שעה ששית וכדפירש"י ושעת ביעורו היינו תחלת שביעית, או בדפי' ר"ח ושעת ביעורו היינו שעה ששית ושלא בשעת ביעורו היינו שעה שביעית והפסח

לחם משנה

י מי שהניח עיסה מגולגלת בתוך ביתו ויצא וכו' הרי זה מבטלו בלבו. אמרו שם בגמרא (דף ז') דיקא נמי דקתני וכו' ופירש רש"י ז"ל דיקא נמי וכו' *דאלו בחמץ וכו'. וא"ת לפי הפירוש שכתב ה"ה לעיל בשם הר"מ דדוקא בשביטלו קודם זמן איסורו הא אם לא ביטלו יכול לזכותו וכו' איך יתישב כך דיקא נמי דהא אין לומר כאן כדפירש רש"י ז"ל מה בידו לעשות יותר הרי אסור לטלטלה דלפי דעת היש מפרשים מותר לטלטלה מאחר דלא ביטל וא"ל בידו היה לשרפה. הא לאו קושיא היא כלום דהיש מפרשים לא קאמרי הכי אלא משום דאי אפשר לו לבטלו ושבר עליו והשתא בגמרא דיקא נמי ר"ל חדע דלא הוי כדסליק אדעתין דביטול אחר זמן איסורו מהני דאי מהני הרי בביתו נמי אסור לטלטלו כיון שיכול לבטלו דאפילו היש מפרשים לא אמרו כן אלא השתא לפי האמת דלא מהני ביטול אחר זמן איסורו ולכך כדי שלא יעבור יכול הוא לשורפו אבל אי הוה מהני ודאי דאסור לטלטלו:

* (ס"א הכא נזכרי רש"י דיקא נמי וכו', ובספרינו אינו כן אלא דעדיין לא החמיצה וכו'):

ואם

משנה למלך

יא כיצד ביעור חמץ שורפו וכו' עד ואחר כך זורקו לים. משנה בפ' כל שעה ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכ"א אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים. ובגמרא (דף כ"ח.) איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח ומפרר ומטיל לים או דלמא מפרר וזורה לרוח אבל מטיל לים כמיניה ותנן נמי גבי ע"ז כה"ג ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים ואיבעיא לגו היכי קאמר שוחק וזורה לרוח ושוחק ומטיל לים או דלמא שוחק וזורה לרוח אבל מטיל לים כמיניה אמר רבה מסתברא ע"ז דלים המלח קא אולא לא בעי שחיקה חמץ דלשאר נהרות קא אזיל בעי פירור א"ל רב יוסף אדרבה איפכא מסתברא ע"ז דלא ממיס בעי שחיקה חמץ דממיס לא בעי פירור תניא כוותיה דרב יוסף וכו'. והנה אליבא דרבה כדבר פשוט שאין הדבר תלוי אלא בכיום שהשלכה לים המלח או לשאר נהרות שאם הוא לים המלח אפילו דלא בעי החמץ פירור דלא יהא בחמץ חמור מע"ז וכי היכי דבע"ז לא בעי שחיקה בים המלח ה"נ בחמץ לא בעי פירור בים המלח. ובע"ז נמי מבעי שחיקה בשאר נהרות כי היכי דמבעי פירור גבי חמץ בשאר נהרות. דהא ברייתא דקתני שחיקה בע"ז אוקמה רבה בשאר נהרות אך בסברת ר"י דמחלק בין דבר דממיס לדבר דלא ממיס יש להסתפק במאי מיירי דהסבר דרב יוסף לא בעי שחיקה בע"ז אלא בשאר נהרות משום דלא ממיס אבל בים המלח מודה ר"י דלא בעי שחיקה אף דלא ממיס. ולפי זה לא פליג ר"י ארבה אלא בחמץ דממיס דלרבה בשאר נהרות בעי פירור ולר"י אף בשאר נהרות לא בעי פירור משום דממיס אך בע"ז לא פליג עליה כלל ולכ"ע בים המלח לא בעי שחיקה דלא ממיס ובשאר נהרות לכ"ע בעי שחיקה. ואפשר עוד לצדד ולומר דר"י ס"ל דאף בים המלח בעי שחיקה משום דלא ממיס אבל בחמץ דממיס לא בעי פירור בים המלח אבל בשאר נהרות

הגהות מיימוניות

[ו] מכאן כתב הרוקח כל אדם ילמד בתוך ביתו לזכור כשלשין הבצק כל שיפול מן הכלי שלשין בו יהא בטל והפקר ודבר זה צ"ל קודם שתחמיץ העיסה הנופלת לארץ בבעמוד, וכן טוב שיעשה בבצק הנדבק בכלי דשמא לא יוכלו להפסיק להסירו מעל הכלי עד שתחמיץ, ע"כ: [ז] בפרק כל שעה ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכ"א אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים ופירש ר"י דקי"ל כר"י דסתם לן תנא כוותיה בפרק בתרא דתמורה אלו הן הנשרפין תרומה טמאה וחמץ בפסח אע"פ דשתק ר"י לתנא בפרקין דהכא אנן לא שתקינן דמדברי עצמו דקאמר בדוכתא אחריתא שתק. ואמר בפ"ק דפסחים אמר ר"י אימתי שלא בשעת ביעורו פירוש לאחר שש אבל בשעת ביעורו פירוש קודם שש שורף הכל לבער השבתתו בכל דבר. ורש"י פי' אימתי שלא בשעת ביעורו פי' קודם ו' שעות אבל בשעת ביעורו פירוש בתחלת שש הכ"ע אז שורפין השבתתו בכל דבר. ריב"ק היה אוסר להשליך חמץ במקום הפקר דחיישינן בתרומה כל איסור הנאה מצריך להו קבורה ומביא ראיה בירושלמי לא יאכיל חמץ אפילו לכלבים בסה אנן קיימין אם לכלבו היינו הנאה אלא אפילו לכלבים אחרים והא דתנן כפיר היינו משום דסמכי ליה סיא קודם שיבא לידי איסור אכילה מיהו קודם זמן איסורו יכול להשליכו לכל מקום שהעורבים מצויים שם הואיל ולא נאסר בהנאה וההיא מיירי דהחצר אין צריך בדיקה ואם ימצא חמץ בחצר אחר זמן איסורו אסור להניחו שם כדי שיקחוהו העורבים דעיקר ביעור חמץ שריפה, ע"כ: [ח] דאמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאה, ע"כ:

מגדל עוז

כיצד ביעור חמץ עד וזרקו לים. פרק כל שעה (דף כ"ח) : וחמץ שנפלה עליו עד סוף הפרק. פ' כל שעה (דף ל"א) ופרק אלו עוברין :

ששית ולמעלה הואיל והוא אסור בהנייה הרי זה לא יסיק בו תנור וכירים ולא יאפה בו ולא יבשל. ואם בשל או אפה אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנייה. וכן הפחמין שלו אסורין בהנייה הואיל ושורפו אחר שנאסר בהנייה:

פרק רביעי

א כתוב [א]בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד עכו"ם לא יהיה עובר תלמוד לומר שאור לא ימצא בבתיכם אפילו הפקידו או הטמינו. יכול לא יהיה עובר אלא אם כן היה החמץ בביתו אבל אם היה רחוק מביתו בשדה או בעיר אחרת לא יהיה עובר תלמוד לומר בכל גבולך בכל רשותך. יכול יהא חייב לבער מרשותו חמץ של עכו"ם או של הקדש תלמוד לומר לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים או של גבוה: **ב** הא למדת [ב]שהחמץ של ישראל אם הניחו ברשותו אפילו טמון ואפילו בעיר אחרת ואפילו מופקד ביד עכו"ם הרי זה עובר משום לא יראה ולא ימצא. חמץ של הקדש או של עכו"ם שהיה אצל ישראל אפילו היה עמו בבית הרי זה מותר מפני שאינו שלו. ואפילו היה של גר [א] תושב שיד ישראל שולטת [ב] עליו אין כופין אותו להוציא החמץ מרשותו בפסח. אבל צריך לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים בפני חמצו של עכו"ם שמא יבוא להסתפק ממנו. אבל של הקדש אינו צריך מפני שהכל פורשין מן ההקדש כדי שלא יבואו

א סמ"ג לאוין עט. ב טור סי' תמ סמ"ג שם:

כסף משנה

והשתא ר"י ורבנן פליגי בשעה ששית אבל בשעה שביעית הסכמתו בכל דבר כליתר דאפילו ר"י לא בעי שריפה הלא במפרר וזורה לרוח או מטיל לים סגי והיינו לרש"י, ולר"ת הוי איפכא דפליגי בשעה שביעית אבל בשעה ששית הסכמתו בכל דבר וזה נראה עיקר יותר. ואותן בני אדם המביאים המץ בגדי רה"ר בשעה ששית או שביעית בלא כדין הם עושים שמשהינה בעת ששית צריך לבערו מן העולם וכן משמע בהגהות מיימוניות ופסק רבינו כרב יוסף וצריך טעם למה דהא רבה ורב יוסף הלכה כרבה בר ריתא וצ"ע. כתב הר"מ דאע"ג דידע חמץ במקום שאינו עבוי ליגלות ואינו מצוי בבית דסגי ליה בביטול היכא דבטליה מדעתיה שלא בהערמה שאין דעתו להזור וליהנות ממנו לעולם: [חמץ שנפלה כו' ג' טפחים כו'. בגמ' (ל"א) הגה] כמה חפישת הכלב פירושו כמה יהא מכוסה ולא יהא בו להפישת הכלב ג' טפחים וה"ר בג' טפחים סגי ליה. ות"ש או יותר דלא נימא דכי הוי יותר מג' טפחים אפילו ביטול לא ניבעי קמ"ל. כתב הר"מ בספרים המדוייקים גרסי אם עדיין לא נכנסה שעה ששית נותנו לעכו"ם ואינו צריך לבער, וי"ס דגרסי נתנו לעכו"ם קודם שעה ששית אינו צריך לבער, פי' דקי"ל (דף כ"א.) כב"ה דכל שעה שמותר לאכול מותר למכור ואע"פ שהחמץ נשאר קיים אין בכך כלום **ואם בישל או אפה אותה הפת וכו'**. ודוקא שהאכילה כנגדו הרב רבי משה·

פ"ד א כתוב בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד עכו"ם לא יהא עובר עליו. כלומר דמדכתיב לא יראה משמע שריותא דטמן ומדכתיב לך משמע דוקא כשהוא בידך אבל אם הפקיד אותו ביד עכו"ם שרי ת"ל שאור לא ימצא בבתיכם דמדכתיב לא ימצא אסור אפילו טמון דהא אם יחפשו אחריו וכמטמונים יבקשוהו אז ימצאוהו ומדכתיב בבתיכם משמע איסורא להפקידו ביד עכו"ם שהרי המקום שמניח בו המצא ביד עכו"ם הרי הוא ביתו: **ב אבל** צריך לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים. ולא סגי ליה בכפיית כלי כדלפיל משום דמסתמא הוא הרבה שאין דרך להפקיד מועט ולא יתכסה בכלי. א"נ התם שהוא לפי שעה סגי ליה בכפיית כלי אבל זה שצריך לעמוד כל המועד לא סגי ליה שהכלי ניטל לצורך ואתי למיכל מיניה:

עכו"ם

מגיד משנה

התנור וכירים: **ואם בישל או וכו'**. זה למד רבינו ממה שהעלו בהלכות (דף כ"ו) מן הגמ' שאם אפה את הפת בעצי ערלה או בקשין של כלאי הכרם שאסור לפי שיש שבח עצים בפת. וכתב רבינו אסור בהנאה ואין לו תקנה וכן עיקר. ואיסור הפחמין מבואר הוא כיון שחרכו אחר זמנו ועוד שאין המץ בפסח מן השרפין שאפרן מותר:

פ"ד א כתוב בתורה לא יראה לך חמץ וכו'. ברייתא פ"ק (דף ה':) לפי שנאמר לא יראה וכו' ושם מבואר שאם הטמין שהוא עובר בבל יראה ובל ימצא: ומ"ש רבינו או הפקידו ביד העכו"ם אע"פ שאינו מבואר בברייתא דבר פשוט הוא וק"ו ומה חמץ של עכו"ם שחייב ישראל באחריותו חייב לבערו זה שהוא של ישראל לגמרי לא כ"ש וכמה דברים יש בגמרא מורים שאסור להפקיד חמץ ביד עכו"ם ולעבור עליו למד רבינו מהברייתא השניה במכילתא ונחלקו בפירושה וגרסתה רבינו והרמב"ן ז"ל שהרמב"ן ז"ל כתב בפירוש התורה שאינו עובר בלאו אלא בחמץ שלו וברשותו דאיכא תרתי הא לאו הכי לא: יכול לא יהא עובר וכו'. זה מבואר בברייתא המכרת: יכול יהא חייב לבער וכו'. ג"ז שם ובשלא קבל עליו אחריות כמו שיתבאר לפנינו·

ב והחמץ של הקדש וכו'. שם אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ושם מפורש שאפילו נכרי שכבשתו ושרוי עמך בחצר הדין כן ומפרש רבינו נכרי שכבשתו גר תושב: **אבל צריך לעשות מחיצה וכו'**. שם (דף ו'.) אמר רב חמצו של עכו"ם עושה לו מחיצה עשרה ומדברי רבינו דבשלא קבל עליו אחריות הוא וכן פירש"י ז"ל זה לשון חמצו של עכו"ם המופקד אצלו ולא קבל עליו אחריות דאמרינן דמותר להשהותו עושה לו מחיצה בי"ד משום היכרא וזה דעת קצת מפרשים ז"ל אבל בעל המאור והרמב"ן ז"ל וקצת מן האחרונים מפרשים דבלא קבל עליו אחריות לא בעינן מחיצה עשרה אלא מסגהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו ובקבל עליו אחריות די בייחד בית ובמחיצה עשרה דכיון דייחד לו בית לאו ברשותו הוא אע"ג דקביל עליה אחריות. וזהו דעתם ז"ל: **אבל של הקדש וכו'**. כבר נתבאר זה פ"ג גבי מצא חמץ ביו"ט שבשל הקדש אינו צריך היכר:

עכו"ם

לחם משנה

יא ואם בישל או אפה אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנאה. כתב ה"ה זה למד רבינו ממה שהעלו בהלכות וכו' לפי שיש שבח עצים בפת וכו'. ראיתי מי שהקשה דלמה ליה לה"ה ז"ל האי טעמא הא כיון דקי"ל כרבנן דאמרי דחמץ בפסח הוי מן הנקברין דאפרן אסור כדאמר שם בגמרא בסוף התמורה בלאו הכי אסור דאי איצטריך בגמרא הך טעמא דשבח עצים הוא בערלה וכלאי הכרם דהוי מן הנשרפין. ול"נ דאין זו קושיא כלל דמ"מ אע"ג דאפרן אסור מ"מ אין לנו לאסור הפת כיון דמקלא קלי לאיסורא אלא ודאי צריך אתה לומר דטעמא הוא משום דיש שבח עצים בפת או שתאמר יש שבח האסור בפת והכל דבר אחד ולזה הוצרך הרב המגיד לומר כן:

פ"ד א כתוב בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו וכו'. קשה דכבר ריבה דכשהפקיד אותו ביד נכרי עובר א"כ כל שכן כשהוא בשדה או בעיר אחרת. וי"ל דלא הוה מרבינן הפקידו ביד נכרי אלא אחר שריבה לנו הכתוב דבשדה ובעיר אחרת חייב מבכל גבולך ואחר שריבה הכתוב כן מרבינן הפקידו ביד נכרי מקרא דלא ימצא בבתיכם אבל אי לאו קרא דבכל גבולך לא הוה מרבינן הפקידו ביד נכרי. ועוד י"ל דנהי דמרבינן הפקידו ביד נכרי כשהוא בביתו ובתוך העיר אבל בשדה ובעיר אחרת מנין ת"ל בכל גבולך:

עכו"ם

משנה למלך

שהרות בעי פירור אף דממים. ולפי זה לא פליג ר"י ארבה כי אם בע"ז ובים המלח דלרבה לא בעי שחיקה אך בע"ז בשאר נהרות אין מחלוקת ביניהם דאף רבה מודה דבעי שחיקה וכחמץ נמי אין מחלוקת ביניהם כלל דאי בים המלח לכ"ע לא בעי פירור ואי בשאר נהרות לכ"ע בעי פירור. ואפשר עוד נגדד לומר דרב יוסף ס"ל דהיות שהשלכה לים המלח או לשאר נהרות אינו מעלה ומוריד כלל ואין הדבר תלוי אלא בממים ולא מתים דאי מתים כגון חמץ אף בשאר נהרות לא בעי פירור ואי לא ממים כגון ע"ז אף בים המלח בעי שחיקה. ולפי זה פליג ר"י עליה דרבה בתרתי בע"ז בים המלח דלרבה לא בעי שחיקה ולרב יוסף בעי שחיקה ובחמץ בשאר נהרות דלרבה בעי פירור ולרב יוסף לא בעי פירור. הכלל העולה דהרבע חלוקות הם. האחת הוא חמץ בים המלח. והשנית חמץ בשאר נהרות. והשלישית ע"ז בשאר נהרות. והרביעית ע"ז בים המלח והנה החלוקה הראשונה דהיינו חמץ בים המלח אליבא דכ"ע לא בעי פירור ואין בזה מחלוקת כלל. וכן בע"ז בשאר נהרות דהיינו החלוקה השלישית אליבא דכולי עלמא בעי שחיקה ואין בזה מחלוקת כלל. אך בחלוקה השנית דהיינו החמץ בשאר נהרות והחלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח בהא פליגי רבה ורב יוסף. ולפי הצד הראשון שכתבנו לעיל דרב יוסף לא מיירי אלא בשאר נהרות נמצא דגם בחלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח לא נחלקו דכ"ע לא בעי שחיקה ואין בין רבה ור"י אלא בחלוקה השניה דהיינו חמץ בשאר נהרות דלרבה בעי פירור ולרב יוסף לא בעי פירור. ולפי הצד השני שכתבנו לעיל דר"י לא מיירי אלא בים המלח נמצא דבחלוקה השניה דהיינו חמץ בשאר נהרות לא נחלקו בה ולכ"ע בעי פירור ואין בין רבה לרב יוסף אלא בחלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח דלרבה לא בעי שחיקה ולר"י בעי שחיקה. ולפי הצד השלישי שכתבנו לעיל דרבה מיירי בין בים המלח ובין בשאר נהרות נחלקו רבה ור"י בחלוקה השניה דהיינו חמץ בשאר נהרות ובחלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח דלרבה חמץ בשאר נהרות בעי פירור ולר"י לא בעי פירור וע"ז בים המלח לרבה לא בעי שחיקה ולר"י בעי שחיקה: **וראיתי להתוס'** ז"ל שכתבו וז"ל ע"ז דלא ממים בעיא שחיקה לכאורה משמע דלר"י בעי שחיקה אפילו בים המלח דמסתמא אמאי דקאמר רבה אין צריך שחיקה דהיינו בים המלח קאמר רב יוסף דבעי שחיקה ועוד אי בשאר נהרות דוקא קאמר רב יוסף דבעי שחיקה ולא בים המלח ולא פליג ארבה בע"ז אלא בחמץ א"כ מאי קאמר תניא כותיה דרב יוסף ומאי קאמר נימי שחיקה קשיא לרבה ע"כ. והנה התוספות סללו הצד הראשון שכתבנו לעיל דרב יוסף לא מיירי אלא בשאר נהרות ולא פליג ארבה כי אם בחמץ בשאר נהרות מכח ג' הכרחות. האחד דמסתמא כי קאמר ר"י ע"ז דלא ממים בעי שחיקה היינו במאי דקאמר רבה דלא בעי שחיקה אתא איהו למימר דכיון דלא ממים בעי שחיקה וא"כ ע"כ דמיירי בים המלח דלרבה לא בעי שחיקה ולר"י בעי שחיקה. וההכרח השני הוא דהא איתא דלא פליג בע"ז מאי קאמר תניא כותיה דר"י ומייתי ברייתא דע"ז והלא בע"ז לא נחלקו. ותו דקאמר שחיקה קשיא לרבה ואי בע"ז לא נחלקו היכי קשיא לרבה עשי מרב יוסף והא לר"י נמי צריך לאוקמי לברייתא בשאר נהרות דוקא. אלא ודאי דלר"י בעי שחיקה אפילו בים המלח ומשום הכי קאמר תניא כוותיה דר"י דתני בהמא דבעי שחיקה בע"ז וסתמא דע"ז הוא לים המלח ואפילו הכי קתני דבעי שחיקה והוי תיובתא לרבה והוצרך להוך לאוקימתיה בשאר נהרות. עוד כתבו התוספות ולפי זה לר"י בשאר נהרות לא מהני שחיקה תדקא מצריך להוליך לים המלח ע"כ. וכוונתם היא דאי ר"י מיירי בים המלח ואפילו הכי בעי שחיקה ע"כ ס"ל דבשאר נהרות לא תהני שחיקה דאי אתרת דבשאר נהרות מהני שחיקה א"כ לאיזה תכלית הוזכר בע"ז יוליכם לים המלח כבלאו לרבה ניחא דהוליכה לים המלח מהני דלא נכעי שחיקה אך לרב יוסף דגם בים המלח בעי שחיקה אם איתא דגם בשאר נהרות מהני שחיקה אמאי מצרכינן להוליך לים המלח אלא ודאי דלר"י בשאר נהרות לא מהני שחיקה. (א"ה ועיין לעיל בפ"ח מה' עכו"ם דין ו').

אם

מגדל עוז

פ"ד כתוב בתורה לא יראה עד בכרשות העכו"ם הוא. פ"ק דפסחים ובמתיות בפ' כל שעה (דף כ"א)

הגהות מיימוניות

[א] ילפינן לה מדכתיב לך לך תרי זימני, ע"כ: [ב] עכו"ם שכבשתו ושרוי עמך בחצר מנין:

מגיד משנה

ג עכו"ם שהפקיד חמצו וכו'. שם (דף ה' ו'.) מבואר בגמרא דקביל עליה אחריות חייב לבערו וככר כתבתי שיש סוברין שביהוד ביה די אפילו קביל עליה אחריות ומן ההלכות נראה כדעת רבינו:

ד עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל וכו'. שם (דף ס') אמר רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגניב או מיתביד ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדידכו דמי ומתייביתו לבעורי. ומפרש רבינו שהשלטונין אלו היו שלא מן הדין אלא משמע באונס ואעפ"כ נקרא החמץ שלהן וצריכין לבערו או להחזירו להם קודם הפסח. ובהשגות כתוב שאין אחריות מן האונס אחריות שיתחייב לבערו בשביל כך וכן כתבו מקצת המפרשים ז"ל שזה האחריות מדין ומחק המלכות היה שהיה עליהם לפרנס אנשי החיל שהיו שומרים העיר. אבל בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל נראה כדברי רבינו שכך כתוב שם פירוש אנשי החיל אולי שהיו נותנין להם קמח לעשות לחם ואם נגנב או אבד אין מניחין בכך אלא פורעין אותו משום הכי אמר לכן בעירו עכ"ל:

ישראל

כסף משנה

ד עכו"ם אנס וכו'. וכתב הראב"ד א"א דבר זה הולך מתוך דאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא וכו' (פסחים ה':) וכתב בעל ההשלמה אין טעם להשגה זו כי בודאי הדעת נותנת כדברי הרב ומילתא דאמר להו מוכחת כן דסתמא ס"ל בעירו חמירא דבני חילא בין קיבלו עליהם אחריות בין לא קיבלו אלמא דאחריות מן האונס אחריות הוא דאל"כ נימא להו לא תקבלו חמירא דבני חילא באחריות והאי מילתא דרב נחמן כדבריו כן הוא ושמא אותן בני חילא לא היו אנשים כראשונים והחזירוהו להם או אפילו היו אנשים כדי אמר להם תעא בעירו חמירא דבני חילא כלומר שיגלוהו מרשותן ויחזירוהו להם ויהיו פטורים מאחריות או שמא האי חמירא דר"נ לא היה נפקד אצלם שהרי אין להם רשות בזה ולא היו מפקידין אותו לבית אחד ואוכלים אותו בבית

[הלכות חמץ ומצה פרק ד]

יבואו לידי מעילה: ג °עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו הרי זה חייב לבערו הואיל וקבל עליו אחריות נעשה כשלו. ואם לא קיבל עליו אחריות מותר לקיימו אצלו ומותר לאכול ממנו אחר הפסח שברשות העכו"ם הוא: ד [ג] *עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל אם יודע הישראל שאם אבד או נגנב מחייבו לשלמו וכופהו ואונסו לשלם אע"פ שלא קבל אחריות הרי זה חייב לבערו.

שהרי

השגת הראב"ד

*עכו"ם אנס שהפקיד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דבר זה הולך מתוך דאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגניב או מיתביד ברשותייכו קאי וכשיתו לשלומי כדידכו דמי ונראה ליה שזה האחריות מן האונס הוא ועל כרחם היה וא"כ במוצאי הפסח היכן היה נמצא שהיה אומר להם רב נחמן פוקו ואייתו לן חמירא דבני חילא והלא נשרף היה כשלהם אלא ודאי לא היה אונס כדבר כלל ויכולים היו להחזירו לשמירה שמן השירצו וע"כ החזירוהו להם ומוצאי הפסח נטלוהו מהם והתשלומין שהם מן האונס אינן כדין האחריות, עכ"ל:

לחם משנה

ג עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו ישראל אחריות וכו'. הרי זה חייב לבערו. פ"ק (דף ו') אמרו ת"ר עכו"ם שנכנס לחצירו של ישראל וכו' הפקידו אצלו זקוק לבער ייחד לו בית אין זקוק לבער ע"כ. ופירש רש"י ז"ל דייחד לו בית קאי אשלא קבל אחריות ור"ח ז"ל פירש בשקבל אחריות עוד שם בגמרא אמר רב של נכרי שעשה לו מחיצה י' טפחים משום היכר ואם של הקדש אינו צריך וכו' ע"כ. והתחלף טעם המימרא זו לפי הפירושים דלפירוש רש"י ז"ל דייחד לו בית הוא כשלא קבל אחריות הך דחמצו של עכו"ם עלה קאי ואמר דמדרבנן בעינן עוד שיעשה לו מחיצה גבוהה י' שמא יבא להסתפק וכו'. ולפי פי' ר"ח דייחד לו בית הוא כשקבל אחריות קאי עליה הך מימרא וקאמר דבייחד לו בית וקבל אחריות בעינן עוד שיעשה לו מחיצה עשרה וזה מדרבנן כדי שלא יבא להסתפק נמצא לפי פירוש זה כשקבל אחריות בעינן ליחד לו בית מדאורייתא ומדרבנן מחיצה עשרה וכשלא קבל אחריות לא בעינן מדאורייתא יחוד לו בית ולא מדרבנן מחיצה עשרה אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו. ולפירוש קמא כשלא קבל בעינן ייחד לו בית מדאורייתא ומדרבנן מחיצה וכשקבל לא סגי בייחד לו בית מדאורייתא ומדרבנן מחיצה. ורבינו נראה שמסכים לפירוש רש"י ז"ל שכן כתב שלא קבל בעית מחיצה עשרה טפחים וזה מבואר בדברי ה"ה אלא שדבריו סתומים ואני כתבתי ע"ד. והשתא יש לתמוה על רבינו אם דעתו הוא כך למה לא הצריך כשלא קבל אחריות שייחד לו בית אלא כתב סתם ואם לא קבל אחריות מותר לקיימו וכו' וייחד לו בית כמו שאמרו בגמרא בברייתא כיון דהוא ז"ל מפרש דייחד לו בית אלא לו אחריות קאי ואם היה מפרש כפירוש ר"ח זה אי אפשר משום דהכא קאמר דכשלא קבל צריך לעשות מחיצה עשרה כדפרישית ועוד דהיה לו לומר שיקבל ביחוד בית. ועוד קשה לפירוש רבינו ורש"י דבלא קבל סגי ביחוד בית א"כ למה הוצרכו בגמ' במאמרו שם (בדף ה':) אמר מר יכול יטמין וכו' והקשו והא אמרת וכו' ותירצו הא בקביל [עליו אחריות] הא בלא קביל לוקמא אידי ואידי בלא קביל הא דייחד לו בית הא דלא ייחד דהשתא דחק בתרי דוחקי חדא דמוקי חדא בשקבל אחריות ואפילו ייחד ואחרת בדלא קבל וייחד והא ספי הוא עדיף לן. ועוד דלא הוה שייך לאקשויי אבירכא דמיינו מקשינן לאיכא דאמרי דאמר הגיחא למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון וכו' אלא למאן דאמר וכו' דהא כיון דלא קבל אחריות לאו גורם לממון הוא ושפיר אצטריך קרא להכי. מיהו לזה י"ל דלא רצו בגמרא לתרץ הכי משום הך יכול יטמין ויקבל פקדונות למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון איירי כדקבל אחריות דהא ודאי להכי איצטריך קרא ולהכי רצה הגמ' לתרץ דלאידך נמי איצטריך קרא להכי כדקס"ד הואיל ואיתא בעיניה ואכתי קשה קצת מה שהקשו בגמ' ללישנא בתרא אלא למאן דאמר כממון לא ימצא למה לי הא אצטריך קרא לאסור אע"ג דייחד לו בית קמ"ל. ולתרץ הכל צ"ל לומר דודאי רבינו ורש"י מפרשים כמו שפירש הר"ן בשם רש"י ז"ל הפקידו אצלו משמע קביל עליה אחריות וכו' דהוי כמו שורך כרשותי דמייב ואם כן האחריות הוא מן הפסח אבל ייחד לו בית הוי שאומר לו הנח ולא קבל אחריות ואין זקוק לבערו ואם כן אין הדבר תלוי אלא בקבל אחריות או לא קבל ולכן לא הוצרך רבינו להזכיר כאן ייחד דייחד הייתו לא קבל עליו אחריות הא"ל הנה הבית לפניך הנח וכבר נתבאר שם בהל' שכירות ס"ב דהנה הבית לפניך לא קבל עליו אחריות כלל ולא הוי לא שומר חנם ולא שומר שכר ובזה אתי שפיר הכל דכשקיבלו בגמ' הא דקביל הא דלא קביל ר"ל הא דקביל כגון שייחד לו בית. ומ"מ קשה לי דמדברי רבינו נראה שלהצריכו לבער בעינן שיקבל האחריות כשומר שכר דהוי כגנב או נאבד וכמו שכתב אם קבל עליו אחריות שאם יאבד או יגנב וכו' וכמו שכתב הרב ב"י בשמו בטור סי' ת"מ וא"כ אמאי קאמר בברייתא דהפקיד לו מכתמא זקוק לבער הא הפקיד בסתמא לא הוי אלא שומר חנם ושומר חנם אין זקוק לבער ואפילו תימא דאיירי בקבל אחריות מ"מ ייחד לו בית דקאמר זקוק לבער אמאי נקט ייחד לו בית דמשמע דאומר לו הרי הבית לפניך והיינו אלא שומר חנם ולא שומר שכר הוה ליה לאשמועינן אפילו דייחד והוי שומר חנם דאין זקוק לבער:

ד עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל וכו'. *כתב ה"ה שכונת הראב"ד ז"ל *(לא נמצא כן בספרינו בדברי הרב המגיד): שהאחריות אינו מצד האונס אלא מחוק המלכות הוא כשנותנים להם קמח והם עושים פסח שכל זמן שהפסח בידם הם יקבלו האחריות ואם נגנבו או נאבדו חייבים לשלם ויש כאן השגה וצריך להבינה וכן כתוב שם ונדמה לו שזה האחריות מן האונס הוא ועל כרחו היה וא"כ במוצאי הפסח אין היה נמצא שהיה אומר להם רב נחמן פוקו ואייתו לן חמירא דבני חילא וכו' אלא ודאי לא היה אונס בדבר כלל ויכולים היו להחזירו ע"כ. ולכאורה קשה דאפילו שיהיה האחריות מן האונס מ"מ אתי שפיר מה שאמר פוקו ואייתו לן חמירא דבני חילא וכו' שאפשר שהיו מחזירין לו קודם הפסח וכמו שמיירי הוא עצמו וכמו שכתב ה"ה בשם רבינו שכתב או להחזירו קודם הפסח וכו'. ונראה שהוא ז"ל סבר כדברי רבינו שהוא מפרש בגמרא חמירא דבני חילא שהיו מפקידין אצלו חמץ כדי שישמרוהו על כרחם ויתחייבו בגנבתו והוא דומה לדין זה שכתב עכו"ם אנס שהפקיד וכו' וזהו שכתב בתחלת ההשגה זה הולך מתוך דאמר רבא וכו' ולכך הוקשה לו שכיון שהאונס היה נותן לו זה הפסח לשומרו נראה ודאי שלא היה יכול להחזירו קודם הפסח להם דהם מכריחים להם שישמרוהו לכך פירש ודאי שאין אונס בדבר בשמירה כלל אלא בני החיל נותנים להם קמח והיו עושים הפסח וכל זמן שהיה הפסח בידם היו חייבים באחריותו מדין המלכות אבל כשהחזירוהו היו פטורים ויכולים היו להחזירו להם בכל עת שירצו כדי שהם ישמרו וח"ו לשמירה עצמן. זה נראה שהבין הראב"ד ז"ל בדברי רבינו ז"ל. אבל רבינו ז"ל נראה שהוא מפרש דבני החיל היו נותנים קמח והם היו עושים הפת ולא היו מכריחים שישמרו אלא כל זמן שהם רוצים להחזירו מקבלים אותו אבל כל זמן שהוא בידם חייבים לשלם שלא מן הדין אלא מחמת האונס ולכן היו יכולים להחזירו קודם הפסח וזה נ"ב כבין ה"ה ז"ל בדברי רבינו ז"ל:

ישראל

משנה למלך

פ"ד ג אם קיבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו ה"ז חייב לבערו וכו'. ז"ל הריב"ש סי' ת"א ולקנות חמץ לצורך העכו"ם במעותיו של עכו"ם כתוה"מ איסור גמור וכו' ולא עוד אלא שהוא עובר עליו בבל יראה לפי שבהוא קונה אותו בשביל העכו"ם אין העכו"ם בעל המעות קונה אותו שהרי אין ישראל זה נעשה שליח לעכו"ם ואינו זוכה בשבילו וכו'. ולא הבנתי כונת הרב בזה דהן לו יהי דיש שליחות לעכו"ם הרי עובר בבל יראה דהא דנימא דהעכו"ם בעל המעות קונה אותו מטעם דהישראל הוא שלוחו מ"מ הוה ליה חמצו של עכו"ם ביד ישראל ואחריותו עליו דעבר משום בל יראה. גם מ"ש מ"מ גם העכו"ם לא קנה אותו והרי הוא של העכו"ם הראשון והוה ליה כחמצו של עכו"ם ביד ישראל כשקיבל עליו אחריות וכו' גם כאם לא ידעתי לסוף דעת הרב דלא דמי כלל לחמצו של עכו"ם ברשות ישראל וקבל עליו אחריות דהתם שניהם בעלים מיקרו זה מפני שגוף הממון שלו וזה מפני שאחריותו עליו אבל הכא עכו"ם הראשון כיון שלקח דמיו נסתלק לגמרי וסוי הפקר וישראל לא ניחא ליה דליקני שלא לעבור כמו שכתב הרב למעלה אם כן אין כאן חמצו של ישראל כלל דומה למאי דאמרינן בפרק חזקת הבתים נכסי העכו"ם הרי הן כהפקר כל המחזיק בהם קנה מה"ט דעכו"ם כיון דקביל זוזי איסתלק וישראל לא קנה עד שיכתוב לו את השטר וה"נ דכוותה (א"כ וגם העכו"ם השני לא זכה מטעם דאין שליחות). סוף דבר שדברי הרב ז"ל מרפסן איגרי וצ"ע:

הגהות מיימוניות

[ג] ... שם וכתב דאפילו אם הוא שומר חנם עליו חייב לבער ע"ש והסמ"ג כתב כרבינו]: [ג] אמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגניב או מיתביד ברשותייכו קאי ומיחייביתו לשלומי כדידכו דמי, ע"כ:

מגדל עוז

מצות

עכו"ם אנס שהפקיד עד שמחייבו בעל כרחו באחריותו: כתב הראב"ד ז"ל דבר זה הולך מתוך דאמר להו רבא לבני מחוזא וכו': ואני אומר אם דבר זה גבלתי את הדברים ולא מפי רבינו הראב"ד ז"ל ואם יגלו לא ידעתי לסוף דעתו שהרי דברי ר"מ ז"ל ברורים ומוכרחים בגמ' מכודים זה אחר זה כבדורו ממש. וכבר מוכיח ורואה כעינן דגרסינן ריש פ"ק דפסחים (דף ה') בההיא מילתא גופא דבני חילא שוכר ז"ל אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונות מן העכו"ם ת"ל לא ימצא והא אמרת ריבה שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה לא קשיא הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות כי הא דאמר להו רבא וכו', ראה כי אם כשאבד או נגנב משלם הוא האחריות והוא המחייב לבער דהא מדמי להו אהדדי ולכך שכך ר"מ ז"ל דין פקדון מן העכו"ם אותו כתב דין האנס כי כן הם בני חילא אנסין. ומה שכתוב בשם הראב"ד ז"ל שנדמה לו לר"מ ז"ל אחריות שהוא אינו באונס בגמרי ליתא בלישנא קמא אקבינן סוגיא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי אלא

שהרי נחשב כאילו הוא שלו מפני שמחייבו האנס באחריותו: **ה** *[א]ישראל שהרהין חמצו אצל העכו"ם אם אמר לו אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו הרי זה ברשות העכו"ם ואותו החמץ מותר לאחר הפסח. והוא שיהיה אותו זמן שקבע לו קודם הפסח. ואם לא אמר לו קנה מעכשיו נמצא אותו החמץ כאילו הוא פקדון אצל העכו"ם ואסור בהנייה לאחר הפסח: **ו** [ב]ישראל ועכו"ם שהיו באין בספינה והיה חמץ ביד ישראל והגיעה שעה חמישית הרי זה מוכרו לעכו"ם או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקחו ממנו אחר הפסח. [ד] ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה: **ז** אומר ישראל לעכו"ם עד שאתה לוקח במנה בוא וקח במאתים. עד שאתה לוקח מעכו"ם בוא וקח מישראל שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח. אבל לא ימכור ולא יתן לו על תנאי. ואם עשה כן הרי זה עובר על בל יראה ובל ימצא: **ח** [ה] [ג]תערובת חמץ עוברין עליה משום בל יראה ובל ימצא. כגון המוריים וכותח הבבלי ושכר המדי שעושין

א טור סי' תמח וע"ש: ב טור סי' תמח ג טור סי' תמב סמ"ג לאוין עט וע"ש.

השגת הראב"ד

*ישראל שהרהין וכו'. כתב הראב"ד לא נהיר ולא נהיר אלא אפילו לא הגיע זמנו עד לאחר הפסח אינו עובר עליו ואם הגיע זמנו קודם הפסח אפי' לא אמר מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא לעכו"ם ע"כ:

כסף משנה

בניה ישראל ואמר להם ר"נ שאע"פ שברור להם שנאפה תוך הפסח והוא חמץ של עכו"ם מותר לאחר הפסח כו"ש:

ח תערובת חמץ שעוברין עליה וכו'. כתב ה"ה

מגיד משנה

ה ישראל שהרהין את חמצו וכו'. משנה פרק כל שעה (דף ל') עכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה ובגמרא (דף ל"א:) העמידו רבא כגון שהרהינו אצלו ואמר לו קנה מעכשיו וכן מבואר בהלכות והטעם שאנו צריכין מעכשיו לפי שעכו"ם מישראל אינו קונה משכון כדאיתא בגמ' ולפיכך אע"פ שהרהינו אצלו אי לא אמר מעכשיו לא קנה. וסובר רבינו דבעינן נמי שיהיה הגעת הזמן קודם הפסח הא לאו הכי אע"פ שכשעבר פסח ולא פדאו ישראל איגלי מילתא דלמפרע של עכו"ם היה כיון שבפסח היה ביד ישראל לפדותו אמרינן הואיל ואי בעי לפדותו הרי הוא שלו הפסח נמי אסור וזהו דעת רבינו אפרים ז"ל והזקיקום לזה דברי התוספתא שאמרה עכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו ואמר לו אם לא באתי מכאן עד קודם הפסח הרי הוא מכור לך וכו' אלמא דבעי הגעת זמן קודם הפסח. ובהשגות. א"א לא נהיר ולא נהיר וכו'. דעת הר"א ז"ל שיש אסמכתא במשכון כמו שכתב פ' י"א מהל' מכירה אלא שבעכו"ם קונה ואין בו דין אסמכתא ודעת רבינו בהפך שאין דין אסמכתא במשכון כמו שנתבאר שם אבל עכו"ם מישראל אינו קונה וכן הוא בגמרא דלכולי עלמא קליפא קנין עכו"ם מישראל ואם כדברי הר"א ז"ל דכל שהגיע זמן קודם הפסח אפילו בלא מעכשיו קנה עכו"ם למה פרק בגמ' לאוקמי למתני' בדאמר ליה מעכשיו לוקמיה שהגיע זמן קודם הפסח. ויש לדחות בזה דמשום דמתניתין סתמא מיתניא העמידוה במעכשיו. ואני סובר שרבינו והרב ר' אפרים סוברים דמתני' דוקא דקודם הפסח הגיע זמן מדקתני אחר הפסח מותר בהנאה ומשמע דמיד אחר הפסח מותר. וא"א לומר שקבע אחר הפסח דא"כ עד הגעת זמן ודאי לדברי הכל אינו מותר והיה לו לומר הגיע זמן ולא פדה מותר. וכן אין לפרש שקבע לו זמן בתוך הפסח דודאי ישראל לא קבע זמן לפדות חמצו בתוך הפסח שיהוייב לבערו אלא ודאי בקודם הפסח הוא והן הן דברי התוספתא וא"ת דעת רוב האחרונים ז"ל כדברי הר"א ז"ל בחלוק הראשון דכל שאמר לו מעכשיו אפילו הגיע זמן אחר הפסח מותר וכן נראה מן ההלכות שהכל תלוי במעכשיו וכן נראה מדברי הרב אבן גיאת ז"ל וזה עיקר וכ"כ בעל העטור ורבינו לא כתב סוף המשנה ישראל שהלוה את העכו"ם על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה והטעם לפי שנראה שהוא פוסק כסתם מתני' דישראל מעכו"ם קונה משכון וכר"א דאמר הכין בגמרא וכדין ישראל מישראל הלכך חייב באחריותו וכבר נתבאר שחמצו של עכו"ם ברשות ישראל וחייב ישראל באחריותו שחייב לבערו כנ"ל:

ו ישראל ועכו"ם שהיו באין בספינה וכו' תוספתא ומ"ש ואם עשה כן ה"ז עובר וכו' הוא כפי דעתו שכתב שהתפקיד חמצו ביד עכו"ם עובר בלאו כנזכר בראש הפרק:

ח תערובת חמץ שעוברין עליה וכו'. ראש פ"ג (דף מ"ב) אלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו' ופירש"י ז"ל אלו עוברין עליהן בבל יראה ובל ימצא וכן פירשו הגאונים ז"ל וכבר נתבאר פ"א שרבינו פוסק שאין בתערובת חמץ לאו כאכילתו אא"כ אכל כזית חמץ בכדי אכילת פרס ובודאי לדבריו ה"ה שאינו עובר עליו אלא בתערובת שיש בו כזית

לחם משנה

ה ישראל שהרהין חמצו אצל העכו"ם אם אמר לו וכו'. רבינו כתב והוא שהגיע הזמן קודם הפסח ונראה טעמו כמו שאמר ה"ה ז"ל וא"ת להר"א ז"ל שאמר שאפילו לא אמר לו מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא לעכו"ם הרי אמרו בגמרא דעכו"ם מישראל לא קני. וי"ל דמ"מ כן הוא לענין שאינו קונה המשכון אבל לעולם אע"פ שאינו קונה המשכון אם התנה עמו שיקנה לזמן פלוני והגיע הזמן וכא דקני אפילו עכו"ם ועוד דקני טפי מישראל משום דאין אסמכתא לעכו"ם. ורבינו סבר דאע"פ שאין אסמכתא במשכון מ"מ עכו"ם לא קני משום דעכו"ם מישראל לא קני בין במשכון בין בהגעת זמן ובמעכשיו בעינן הגעת זמן קודם הפסח מפני דכיון דעכו"ם מישראל אינו קונה משכון ואין לו קנין בחמץ (ההלואה) אמרינן הואיל ובעי לפדותו ישראל הרי הוא שלו בפסח נמי אסור אבל אם היה קונה משכון ודאי דלא הוה אמרי' כך הך טעמא דהואיל ובידו וכו' ח"ש ה"ה ולפיכך אע"פ שהרהינו כו'. וא"ת ולרבינו כשהקשו בגמ' (דף ל"א) ומן עכו"ם שהלוה וכו' אלמא בשלמא וכו' אמאי לא תירצו דמותר בהנאה משום דהגיע זמן קודם הפסח דהשתא לא אסיק אדעתיה דעכו"ם מישראל אינו קונה משכון לומר דאעפ"כ לא מהני. וי"ל דאדרבה משום דאסיק אדעתיה דעכו"ם מישראל קונה משכון אין הפרש בין עכו"ם לישראל מש"ה הוה סליק אדעתיה דמתני' איירי בין קודם הפסח בין לאחר הפסח וכן המתרץ כשתירץ כשהרהינו אצלו היה סבר דעכו"ם קונה משכון ולכך ודאי אפילו דהגיע זמן אחר הפסח מותר דהרי עכו"ם קנה משכון, אבל לפי המסקנא דעכו"ם אינו קונה משכון ודאי דבעינן הגעת זמן קודם הפסח וכדכתב ה"ה ז"ל. וא"ת לרבינו כשהקשו לימא כתנאי ישראל שהלוה כו' למה הוצרכו להעמיד בשהרהינו דבכי הא מקשה ניה בתר הכי מתניתין דעכו"ם שהלוה לישראל וכו' לוקמה בשלא הרהינו והגיע זמן קודם הפסח אבל בהרהינו אפילו עכו"ם קני ונראה דיש חילוק בין עכו"ם לישראל להיכא דלא הרהינו דכי אמרינן מכאן ולהבא הוא גובה הוא בישראל דקני אבל בעכו"ם אע"ג דהגיע הזמן קודם הפסח מר סבר עכו"ם וישראל שוים וכיון דהגיע זמן קנאו אע"פ שלא הרהינו ומר סבר דיש חלוק דישראל קני ועכו"ם לא קני אע"פ שהגיע זמן. וי"ל דכיון דאתית לחלק בין עכו"ם לישראל אין סברא לומר דלא חלק במשכון דהא מטעמא דאתיא לחלק בין ישראל לעכו"ם משום דאלים קנייניה דישראל עכו"ם במשכון נמי נימא הכי דקרא דולך לדקה והיה בישראל איירי ודוקא ישראל אלים קנייניה אבל עכו"ם לא כתב ה"ה ואם כדברי הר"א ז"ל דכל שהגיע כו' אכשר לתרץ לזה משום דלהאי תירוצא דמעכשיו איכא מנא תימרא דאמרו התם מנא תימרא דתני' עכו"ם שהרהין פת וכו' ואתי שפיר הברייתא בחלוק המעכשיו דברייתא הכי משמע דקאמר הגעתיך ופי' מעכשיו אבל בין הגיע זמן קודם הפסח ללא הגיע קודם הפסח לא מייתב האי חילוק בברייתא דברייתא בחדא גוונא איירי עוד כתב ה"ה ז"ל ויש לדחות דמתניתין סתמא מיתניא וא"ת מאי הזית משום דסתמא מתני' לאוקמה בין קודם זמן בין לאחר זמן וכדאמר מעכשיו אדרבה לוקמה בשהגיע קודם הזמן ובין דאמר מעכשיו ובין דלא אמר מעכשיו וי"ל דטפי עדיף לאוקמי אוקימתא בענין ההלואה היאך היתה יותר מאוקימתא בענין הדבר שאירע אחר ההלואה דהגעת הזמן הוא ענין שאירע אחר ההלואה אם הגיע הזמן קודם הפסח אם לאו ומתני' הוה ליה לפרושי והגיע זמן קודם הפסח אבל ענין ההלואה מה שדברו ביניהם לא הוה מתני' לפרושי אלא אמר עכו"ם שהלוה סתמא. עוד כתב שהכל תלוי במעכשיו כו' כלומר אם אמר מעכשיו בין הגיע זמן קודם בין לא הגיע קודם תהני כדעת הר"א ז"ל ואם לא אמר מעכשיו אפילו הגיע הזמן קודם לא תהני שלא כדעת הר"א ז"ל. והטעם לפי שהוא נראה שפוסק כסתם מתניתין. וא"ת מנ"ל לה"ה דסתם מתניתין דקאמרה וישראל שהלוה את עכו"ם כו' קאמר כתנאי' דישראל מעכו"ם קונה משכון הא סיפא דמתני' איירי במעכשיו דומיא דרישא דאי בלא מעכשיו אפילו עכו"ם שהלוה לישראל אסור וא"כ כיון דסיפא דמתני' איירי במעכשיו נימא דיאי דקונה משום דאמר מעכשיו דומיא דרישא דאע"ג דאינו קונה משום דאמר מעכשיו סגי. וי"ל דמשמע ליה לה"ה ז"ל דסיפא דמתני' הוא דין כולל בין דאמר מעכשיו בין דלא אמר מעכשיו דכל היכא דמצינו לאוקמי הדין כולל מוקמינן כסתם מתניתין:

ז ולא יתן לו נראה שהוא הסך מ"ש ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה:

ח תערובת חמץ עוברין עליה משום בל יראה ובל ימצא ריש פרק ואלו עוברין (דף מ"ב) כו' ופי' רש"י ז"ל ואלו עוברים עליה כו' כן כתב ה"ה ז"ל. וא"ת למה ליה לה"ה לומר דרבינו מפרש כפירוש רש"י כיון שהוא ברור דדעת רבינו הוא

מגדל עוז

אלא נמ"ד דכר הגורם לממון לאו כממון דמי מאי איכא למימר ת"ל לא ימצא איכא דאמרי הניחא למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי היינו דכתיב לא ימצא כלומר היינו דאיצטריך למיכתב לא ימצא לחיובו אלא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי לא ימצא למה לי כלומר לאתי איצטריך למיכתב הא פשיטא דהיינו כממון דמי היינו אחריות ואפילו בלא קרא ומתרץ איצטריך כלומר אע"ס איצטריך קרא דלא ימצא סד"א הואיל וכי איתיה לאו ברשותיה קאי ולאו כדידיה דמי כלותר ואינו חייב לבערו קמ"ל קרא דלא ימצא דכדידיה דמי וכן פירש"י ז"ל כזה וכן כתב ר"י אלפס ז"ל מסקנא זאת והוא דעת ר"מ ז"ל מפורש אות באות. וכזה מתורץ מה שהקשה הראב"ד ז"ל מדרב נהמן דאמר בפרק כל שעה סוקו אייתו תמירא דבני חילא ומהיכן נתנא והלא כבר נטרף בהרי סיניך רואים שאמר לא והביאו מכלל שלא היה ברשותם. ועוד כי מלשון הגמרא נראה שלפעמים ענב או נאכד ולפעמים נשאר ואינו חובה שהיו הם שומרים אותו חמץ כביתם ממש אלא אדרבה אורחא דמילתא לשמרו כבים אחר או עושים לו מחילה בשני עלמו נצור ותהום וכמידי דלייר והתים לית ליה רשותא וזה פשוט:

ישראל שהרהין עד ואסור בהנאה לאחר הפסח. כתב הראב"ד ז"ל לא נהיר ולא נהיר וכו'. ואני אומר רבינו אפרים ז"ל הסכים ופירש כן וכן נראה על נכון גמרא וסברא דהא כתם פרק כל שעה גמרא מתניתין דעכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו מייתי עלה לאלתר מימרא דבעל חוב אגוי אתר לתפרע הוא גובה ורבא אמר מכאן להבא הוא גובה ושקלינן וטרינן עלה מתניתי' ואוקמינן בשהרהינו אצלו והדר אמרינן לימא כתנאי וכו' עד דמסיק ישראל מעכו"ם קני עכו"ם מישראל לא קני ותותבינן עלה ממתניתין עד דמסיק להדיא היכא פסוקה אלא לאו ש"מ שאני היכא דלא לא"ל מעכשיו למדנו דלגבי עכו"ם בעינן מעכשיו כמ"ש ר"מ ז"ל וכן הביא אותה ר"י אלפס ז"ל וגם מסוגיין דלאיפרע ולהכא בעינן דמיירי ודאי כר"מ ז"ל בשהגיע הזמן שקבע לו קודם הפסח דמסכיא בפתח הוא דקם ליה ברשותיה דאי לאו הכי למאי מייתי לה הא לא דמיין להדדי וסברא נמי איתא שאם לא הגיע עדיין הזמן שהרהינו אצלו כמאי קני ליה ומעכשיו נמי דקאמר מאי קא מהני ליה אכתי לא מטא זימניה וכדמשמע מתוך פירש"י ע"כ **ישראל** ועכו"ם שהיו באין בספינה כו' על בל יראה ובל ימצא. בתוספתא פרק כל שעה **תערובת** חמץ וכו' עד מדברים הנאכלים. לשון

הגהות מיימוניות

[ד] עיין בהל' מאכלות אסורות פ"ג, ע"כ: [ה] פסק ראב"ן דבש של עכו"ם אין מחזיקין בו

שעושין אותו מן הקמח. וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה הרי זה מותר לקיימו בפסח: **ט** כיצד עריבת העבדנין שנתן לתוכן קמח ועורות אפילו נתנו שעה אחת קודם הביעור הרי זה מותר לקיימו. ואם לא נתן העורות ונתן הקמח קודם שלשה ימים לשעת הביעור מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש. תוך שלשה ימים חייב לבער: **י** *וכן הקילור והרטיה והאספלנית והתריא"ק שנתן לתוכן חמץ מותר לקיימן בפסח שהרי נפסדה צורת החמץ: **יא** *הפת עצמה שעפשה ונפסלה מלאכול הכלב ומלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער. *בגדים שכבסו [ו] אותן בחלב חטה וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח ואין בהן משום לא יראה ולא ימצא שאין צורת החמץ עומדת: **יב** דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל לאדם כלל. או שאינו מאכל כל אדם כגון התריא"ק וכיוצא בו אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח. ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו:

אין

השגת הראב"ד

*וכן הקילור וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דמאחר קבל ומשעה אחר ולא מטעמו:

*הפת שעפשה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מפרש כשנסרחה ולבסוף נתחמצה עכ"ל:

*בגדים שכבסו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין זה טעם אלא שכבר נפסל מן אכילת הכלב ועל כל זה שהוא כמו שייחדוהו לישיבה וטח אינו בעין עכ"ל:

מגיד משנה

כזית בכדי א"כ וזהו שכתב כגון כותח הבבלי וכו' אותן שהזכיר ס"א שיש בהן כזית בכדי א"פ וזה הפסק הוא עיקר. ויש מן הגאונים סוברין שאפילו בפחות מכן עובר עליו וגם ראיתי מי שמפרש דברי רבינו כך שאע"פ שאינו עובר באכילתו חייב בביעורו שהרי יש כזית חמץ שם ואע"פ שהוא מעורב בכמה זיתים עובר הוא על קיומו. כך פירש דברי רבינו הרב ר' משה הכהן ז"ל וסייע דברי רבינו בדעת זו. וכונת רבינו צריכה לי עיון:

אבל דבר שיש בו תערובת וכו' כיצד עריבת העבדנין. ברייתא פרק אלו עוברין (דף מ"ה) ת"ר עריבת העבדנין שנתן בתוכה קמח תוך שלשה ימים חייב לבער אחר שלשה ימים אין חייב לבער אמר ר' נתן בד"א שלא נתן בתוכה עורות אבל נתן לתוכה עורות אפילו תוך שלשה אין צריך לבער אמר רבא הלכה כר' נתן אפילו יום אחד אפילו שעה אחת ע"כ בגמ':

י **וכן** הקילור והרטיה והאספלנית וכו'. תוספתא הקלור והאספלנית והרטיה שנתן לתוכן קמח אין צריך לבער והובאה בהלכות וכתב רבינו האיי גאון וכ"ש תריא"ק שאינו צריך לבער ונתבארו דברי רבינו. ובהשגות א"א זה שבוש דמאחר קבל ומטעם אחר ולא מטעמו עכ"ל. ואין בדברים אלו טעם:

יא **הפת** עצמה שעפשה וכו'. ברייתא שם (דף מ"ה:) וכבר באַרתי דין זה פ"א: **ומלוגמא** של חמץ שנסרחה וכו'. תוספתא בהלכות מלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער ע"כ. ובהשגות א"א בירושלמי מפרש בשנסרחה ולבסוף נתחמצה ע"כ. ובאמת שכן הוא בירושלמי ולא הביאו בהלכות וגם רבינו לא כתבו לפי שדברי הירושלמי הם בנתחמצה בפסח ובכה"ג בעינן נסרחה ולבסוף נתחמצה ודברי התוספתא הם בנסרחה קודם הפסח דכי אתא פסח לא חל עליה איסור חמץ דהא הוה סרוחה והוה לה כפת שעפשה ונפסלה מלאכול לכלב דודאי נתחמצה ולבסוף עפשה. ואפשר דמלוגמא שנסרחה אינה ראויה אף לכלב וכן עיקר ולזה סתמו ההלכות ורבינו: בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכו'. מה שכתב רבינו וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ אינו מה שמכר (דף מ"ב.) בגמרא קולן של סופרים דהתם אסור לקיימו והוא קודש שדבקו בו הניירות שהרי הוא נוקשה בעיניה ואסור לקיימו אלא דברי רבינו הם אחר שדבקו בו הניירות וה"ל כעריבה שנתן לתוכה עורות. וז"ש רבינו שאין צורת החמץ עומדת. ודבר ברור הוא שאחר שנתדבקו מותר לקיימן. ובהשגות א"א אין זה טעם אלא שכבר נפסל וכו'. ואין בסתירה טעם ודברי רבינו הברח:

יב **דבר** שנתערב בו חמץ וכו'. מה שאמר בגמ' (דף ל'.) דחמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו כמו שכתבתי פ"א והרבה מהגאונים כדעת רבינו שאפילו נתערב כמה זמן קודם הפסח אסור לאכלו בפסח במחור וניעור וכ"כ בהלכות ה"ר יצחק ן' גיאת ז"ל. ויש מן האחרונים חולקים בזה ואומרין דכל שנתערב קודם זמנו אינו חוזר וניעור ואין איסורו במשהו וכדברי הגאונים ראוי לנהוג ולהחמיר. ודע שדין תערובת חמץ הוא כדין שאר תערובות אלא שמה שאוסר בשאר תערובות בפחות מששים אוסר בחמץ במשהו אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ששים אלא קליפה או נטילת מקום כמו שאבאר בהל' מאכלות אסורות אף בחמץ כן ר"ל שחם בחם בלא רוטב די בקליפה שאם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ואין שם דבר המפעפע לא אסר אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר וזה ברור כתבוהו המפרשים ז"ל ושם בהלכות מאכלות אסורות יתבאר דיני התערובת בארוכה. ותערובת חמץ שעבר עליו הפסח נראה מדברי רבינו שכיון שהוא עובר עליו ודאי אסור הוא לאחר הפסח וכשאמרו כי קנים ר"ם ה"מ בעיניה אבל ע"י תערובת לא ר"ל שאם עבר הפסח על חמץ ואח"כ נתערב מותר לפי שבתערובת זו לא נעשה איסור ולא עבר עליו הפסח אבל בתערובת שעבר עליו הפסח כיון שהיה מחוייב לבערו ועבר עליו אסור ויש מפרשים שכתבו כן. ודוקא בחמץ שיש בו כזית בכדי א"פ שעובר עליו כפי מה שכתבתי למעלה:

אין

כסף משנה

ה"ה ככר נתבאר בפ"א וכו'. ולי יותר מתיישב אלי פירוש ה"ר משה הכהן דאע"ג דללקות על אכילתו בעינן כזית בכדי אכילת פרס לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא בבציר מהכי נמי והטעם משום דלענין אכילה כל שהוא פחות מכזית בכדי א"פ ה"ל כאילו אכל חצי זית היום וחצי זית למחר ואינו לוקה שכלל הוא בידינו שכל שאכל כזית איסור ושהה באכילתו יותר מכדי א"פ אין לוקין עליו אבל לענין עבור עליו בבל יראה כיון שעוברין על התערובת מאחר שיש כאן כזית מה לי שיהיה בכדי א"פ או יותר מא"פ. ומה שהביא ה"ה ראיה ממה שכתב כאן רבינו כגון כותח הבבלי וכו' אותן שהזכיר ס"א (שאין) [שיש] בהם כזית בכדי א"פ אינה ראיה היא שהרי ה"ה בעצמו כתב שם בהשיגו להשגת הראב"ד ואני אומר שאין זו השגה שרבינו כבר ביאר הדין במה הוא תלוי ובאר דדוקא כשאכל באלו כזית בכדי אכילת פרס אע"פ שבדרך אכילתן אין שם השיעור הזה לפי דרכן של בני אדם ולזה כתבו בגמ' כגון כותח הבבלי מ"מ אם אכלו ודאי לוקה, עכ"ל. הרי שהוא אומר דלפי דרכן של בני אדם בכותח וכיוצא בו אין בהם כזית בכדי א"פ ובפרק א' לפי שהוצרך לחלק בין יש בהם כזית בכדי א"פ לאין בהם נקט יש בהם כזית בריפא והדר אמר דכי אין בו כזית אינו לוקה וכן דרך המדברים למינקט הן קודם ונמצא שכל הכא נקיט שהמנהג לפי דרכן של בני אדם שאין בו כזית בכדי א"פ ועוד שכיון שלמעלה בפ"א חילק בין יש בו כזית בכדי א"פ לאין בו וכאן כתב סתם הא ודאי לא שני ליה לענין זה בין יש בו כזית בכדי א"פ לאין בו:

חמשת

לחם משנה

הוא דמה שעובר בבל יראה הוא היכא דאיכא כזית בכדי א"פ אפילו יפרש כפירוש התוספות מאי אלו עוברים ר"ל עוברים מעל השלחן אבל ליכא לאו בשהייה אמאי ספיר דע"כ לא קאמרינן הכי אלא משום דבגמרא לא מרבינן ליה מכל מחמצת ואפילו באכילה לית לן איסורא אלא מרבויא דכל ולהכי בשהייה דליכא רבויא ליכא לאו אבל בכזית בכדי א"פ דאיכא רבויא ודאי דאיסורו בשהייה כחמץ גמור. וי"ל דה"ה לא כתב כן אלא מפני שיש פי' אחר בדעת רבינו דאפילו בדליכא כזית בכדי א"פ חייב בשהייה וכדכתב לקמיה בשם הרמ"ך ואם היה מפרש רבינו כפי' התוספות אין מקום לפי' זה כלל דהא אפילו לר"א ליכא לאו בשהייה בדליכא כזית בכדי א"פ כ"ש לרבנן אבל אם יפרש כפי' רש"י ז"ל יש מקום לשני הפירושים ולהכי כתב ה"ה דיש לומר דרבינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל ולהכי כונתו צריכה עיון אם הוא כפירוש הראשון או כפירוש השני: **י** **וכן** הקילור והרטייה והאספלנית וכו'. בהשגות כתוב זה שבוש דמאחר קבל הטעם כו'. כונתו לומר דאין הטעם אלא מפני שנפסל מן הכלב כמו שכתב לקמן בהשגה אחרת: **יא** **מלוגמא** (של חמץ). לשון ה"ה נראה דהוה ליה כפת שעיפשה וכו'. כלומר ואע"ג דראויה לכלב מ"מ כיון שהיא מלוגמא שאינו פת גמור דמי להתם דהתם נמי גבי חימוצה ולבסוף עיפשה ואפילו דמלוגמא כו' ר"ל או אפשר דהכא והכא שיים והכא נפסלה אפילו מלאכול לכלב וכן עיקר: בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכו'. כתב ה"ה שהם נוקשה בעינייהו ואסור לקיימן וא"ת הא קי"ל כרבנן דליכא לאו בתערובת חמץ ולא בחמץ נוקשה ואפילו ר' אליעזר לא פליג אלא בתערובת אבל בחמץ נוקשה מודה כדאמרו בגמרא תניא כוותיה וכו'. וי"ל דמ"מ איסורא איכא כדכתב הטור ז"ל וכיון דאיכא איסורא מדאורייתא ודאי דאיכא איסור שהייה מדרבנן כדמשמע שם מדברי הרב ב"י שהקשה על הטור כפי הסברא הזאת. [כתב עוד ה"ה] ודוקא בחמץ שיש בו כזית וכו' וא"ת אם נאמר כפי' הרמ"ך בדברי רבינו דס"ל דאיכא איסור בשהייה אפילו בדליכא כזית בכדי א"פ אי אפשר לומר דהמקיים תערובת אסור דא"כ לפי טעם רבינו בהל' מאכלות אסורות ספור דהטעם דהחמץ אין לו בטול משום דהוי דבר שיש לו מתירין קשה דהתינח בשיש מהאי טעמא דלא בטיל מהאי טעמא אבל בשיש כזית אפילו שיהיה בכמה זיתים אסור לקיימו ואם המקיים התערובת אסור כא הוי דבר שאין לו מתירין אחר הפסח דתערובתו אסור לאחר הפסח כיון דקיימו בשלמא לה"ה ז"ל דס"ל דדוקא אי איכא כזית בכדי א"פ ודאי דלא שייך לומר בכזית בכדי א"פ לבטל דהא ודאי אין שיעור ששים לבטלו ואי כזית בכמה זיתים הוי דבר שיש לו מתירין. וכי תימא אין דין זה אלא לפירוש ה"ה בדברי רבינו אבל לפי' הרמ"ך ודאי דס"ל כדברי רבינו דמקיים התערובת מותר זה אי אפשר דהא ה"ה נסתפק בדעת רבינו ז"ל אם כונתו כפירוש

הגהות מיימוניות

בו חמץ לומר דיש קטח בו אם לא נגע בבירור אבי"ה, ע"כ: [ו] וכן כתב בתשובה תעיד ר' משולם על רבי אליעזר הגדול שהיו בגדיו גשטירק"ט בפסח וכן נהג אחריו ר"י:

מגדל עוז

לשון מכילתא כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי יכול יהו חייבין עליהן כרת ת"ל חמץ מה חמץ מין אחד שהוא מין גמור יצאו אלו שאינן מין גמור כאן לעבור עליהן בלא תעשה ע"כ: וכן הקילור עד עומדת צורת החמץ: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש וכו': ואני אומר מרבותיו קבל ר"י אלפס ז"ל שהוא דקדק כן מתוך ההלכה פ"ק דפסחים ופרק ואלו עוברין גמרא מפני דבלק שבסדקי ונסייע מן התוספתא כתלוי וכן כתב הר"ם ז"ל מקולי בשר אלא א"כ יש בו כזית בכדי אכילת פרס וכן חמץ נוקשה ואם הראב"ד יש לו טעמים אחרים אנכי לא ידעתי וזה דין ראוי וכמו שכתוב בחמץ: הפת שעיפשה עד צריך לבער: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מפרש כשנסרחה ולבסוף נתחמצה עכ"ל: ואני אומר ר"י אלפס כתב כדברי ר"מ ז"ל בהלכה ההיא ובתוספתא ולא תמצא לו הירושלמי ודין עמו. חדא דהא אנן לגבי עריבת העבדנין מסקינן הכי נתן לתוכן עורות אפילו שעה אחת אינו חייב לבער והא התם נתחמצה קודם ואח"כ נסרחה ועוד הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לכלב חמץ היה מתלה ואח"כ נפסל והכיצא פ"ק דפסחים וס' אלו עוברין דאינו צריך לבער מפני שנפסדה צורתו כמו שכתב ר"מ ז"ל דכייל פי' שנפסלה מלאכול לכלב דברייתא ומפני' דס' אלו עוברין וכמו שפירש"י ז"ל: בגדים שכבסן עד צורת החמץ עומדת. פ' אלו עוברין ובתוספתא: כתב הראב"ד אין זה טעם וכו': ואני אומר כבר כתבתי משנה נאמת כוס טעמים שלא כפ"ד: דבר שנתערב עד סוף הפרק. פרק אלו עוברין:

פרק חמישי

א אין אסור משום חמץ בפסח אלא חמשת מיני דגן בלבד. והם שני מיני חטים שהן החטה והכוסמת. ושלשה מיני השעורים שהן השעורה ושבולת שועל והשיפון. אבל הקטניות כגון אורז ודוחן ופולים ועדשים וכיוצא בהן אין בהן משום חמץ אלא אפילו לש קמח אורז וכיוצא בו ברותחין וכסהו בבגדים עד שנתפח כמו בצק שהחמיץ הרי זה מותר באכילה שאין זה חמוץ אלא סרחון: **ב** חמשת מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד בלא שום מים לעולם אין באין לידי חמוץ אלא אפילו הניחן כל היום עד שנתפח הבצק מותר באכילה*). שאין מי [א] פירות מחמיצין אלא מסריחין. ומי פירות הן כגון יין וחלב [ב] ודבש ושמן זית ומי תפוחים ומי רמונים וכל כיוצא בהן משאר יינות ושמנים ומשקין. והוא שלא יתערב בהן שום מים בעולם. ואם נתערב בהן מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין: **ג** אין מבשלין חטים במים כגון ריפות ולא קמח כגון לביבות. ואם בישל הרי זה חמץ גמור והוא שיתבקעו בתבשיל. אין קולין את הבצק בשמן על המחבת. אבל מבשלין את הפת ואת הקמח הקלוי. [ג] ואם הרתיח המים הרבה ואחר כך השליך לתוכן הקמח הרי זה מותר מפני שהוא מתבשל מיד קודם שיחמיץ. וכבר נהגו בשנער ובספרד ובכל המערב לאסור דבר זה גזרה שמא לא ירתיח המים יפה יפה: **ד** מותר לבשל הדגן או הקמח במי פירות. וכן בצק שלשו במי פירות אם בשלו במי פירות או קלהו על המחבת בשמן הרי זה מותר שמי פירות אינן מחמיצין: **ה** כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו אין מבשלין את הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלין אותו. וכן כשמוללין הקדרות החדשות אין מבשלין בהן אלא מצה אפויה שחזרו וטחנו אותה אבל קמח קלי [ד] אסור שמא לא קלהו יפה ויבוא לידי חמוץ: **ו** אין בוללין את השעורין במים בפסח מפני שהן רפין ומחמיצין במהרה. ואם בלל אם רפו כדי שאם הניחן על פי הביב שאופין עליו החלות יתבקעו הרי אלו אסורין. ואם לא הגיעו לרפיון זה הרי אלו מותרין: **ז** [ה] החטים מותר לבלול אותן במים

*) בדפוס ויניציא, אין חייבין עליו כרת. והגה' הזאת היתה לבטל מ"ע, ועי' שלטי הגבורים שהגי' מוטעת היא:

א טור סי' תנג סמ"ג לאוין עט: ב טור סי' תסב ע"ש סמ"ג שם. ג ע"ש בטור לענין מלח דהוי בכלל מי פירות ד טור סי' תסג סמ"ג שם. ה טור סי' תסה ע"ש: ו טור סי' תסב סמ"ג שם: ז טור סי' תסג: ח טור סי' תסג סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

אין (אסור) [באין] וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים בו דנהי דאין עושין חמץ גמור ואין חייבים על אכילתו כרת אבל נוקשה מיהא הוי ואסור עכ"ל:

כסף משנה

פ"ה ב חמשת מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד וכו'. ומי פירות הן כגון יין וחלב וכו' ומי תפוחים ומי רמונים. לתדע מדבריו אלא שכל הדברים שהן מים נקראים מי פירות וכתב עוד בס' עלתו וכן מותר ללוש ביין ושמן או דבש וכו' וכיוצא בהם ואסור ללוש ולקטוף אלא במים בלבד לא משום חמץ וכו', וזה טוהר למה שכתב בס"ז מנה שלשה במי פירות יוצא בה ידי חובתו בפסח וכו' שנראה מדבריו שאם לשה בשאר מי פירות חוץ מיין ושמן ודבש וחלב יוצא ידי חובתו וכמו שכתב ה"ה. ונראה לי שכשאמר אלא במים בלבד היינו לכתחלה וע"ש בס"ז מנה שלשה במי פירות וכו' היינו בדיעבד ובשמן ויין ודבש וחלב אינו יוצא אפילו בדיעבד ויש מי שאמר שאלא ששאלה ישנה דלא שאני לרבינו בין יין ושמן ודבש לשאר מי פירות דכולהו לא יצא ידי חובתו ובכך אתי שפיר מה שכתב בפרק זה אלא במים בלבד:

מגיד משנה

פ"ה א אין אסור משום חמץ בפסח אלא חמשת המינין וכו'. פרק כל שעה (דף ל"ה.) אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון ובגמרא הני אין אורז ודוחן לא מנא ה"מ אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות להם שני דברים הבאין לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יצאו אלו שאין באין לידי חמוץ אלא לידי סרחון:

ב חמשת מיני דגן אלו וכו'. שם אמר ר"ל עיסה שנלושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חמוצה כרת ומפרש טעמא משום דה"ל מי פירות ומי פירות אין מחמיצין. וכתבו רוב המפרשים דלאו דוקא כרת אלא אפילו איסורא ליכא והביאו לזה ראיות. ובהשגות א"א אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים וכו'. ודעת רש"י ז"ל כך היא וכבר דחו אותו בתוספות ונעמור בראיות ברורות ודעת הגאונים ז"ל ג"כ כך היא שמי פירות אין מחמיצין כלל ואפילו לכתחלה אין בו שום חשש וכן נהגו ועיקר: והוא שלא יתערב בהן וכו'. זה מבואר בירושלמי ומבואר (דף ל"ו.) בגמרא בברייתא דאין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש דע"י מים מחמיצין. וכן במנחות אלו עוברין (דף מ"ב.), וזה מוסכם:

ג אין מבשלין חטים במים וכו'. תוספתא ויש גם כן בגמ' (דף ל"ט:) אדמבשל ליה אחמועי מחמע: אין קולין את הבצק בשמן וכו'. נראה ברור שכיון שהבצק נלוש במים אין לבשלו אפילו במי פירות לפי שכבר נתבאר מן הגאונים שעם תערובת המים מחמיצין ואדמבשל ליה מחמיץ כמו שנזכר למעלה ויש מן הגאונים מתירין לטגנה בשמן כשהרתיח המחבת יפה ואין דבריהם נכונים: אבל מבשלין את הקמח הקלוי ואת הפת וכו'. בברייתא פסח אלו דברים שאין באים לידי חמוץ האפוי והמבושל והלוש שחלטו ברותחין והקשו מבושל אדמבשל ליה אחמועי מחמע ותירץ רב פפא אפוי שבשלו קא אמרינן ומפרש רבינו אפילו פת גמור או קמח קלוי שנקלה בעודו קמח וכן מבואר בתוספתא אבל אם קלה החטים או השעורים אין קמח שלהן מותר לבשלו כמו שיתבאר בסמוך: וכבר נהגו בשנער וכו'. בהלכות וחליפות נמי ליכא בזמן הזה מאן דידע למחלט הלכך אסור ע"כ. וכן כתבו הגאונים ז"ל:

ד מותר לבשל הדגן או הקמח וכו'. שם אמרי דבי רבי שילא חיקא שרי והקשו והא חיה וחיקא אסור ותירצו לא קשיא הא במיא ומלחא הא במשחא ומלחא. ובהלכות משחא ומלחא כיון דלית ביה מיא משחא מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין. ופירוש חיקא עגירה, עכ"ל.

ה כרמל שמהבהבין אותו וכו'. שם אמר מר זוטרא לא לימחי איניש קדרה בקמחא דאבישונא דלמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חמוץ ותפס לנו רבינו דכל שכן שאין מבשלין אותו: וכן כשמוללין את הקדרות וכו'. מימרא הזכרתיה בסמוך (דף מ') ושם אמרו רבא תנו ליה בחסיסי. ובהלכות פירוש בחסיסי מצה אפויה שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים ומוללין בה את הקדרות, עכ"ל.

ו אין בוללין את השעורים וכו'. שם (דף מ') אין לותתין את השעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שמניחין אותן על פי הביב והן מתבקעות מאליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש ומפורש בהלכות דעבדינן לחומרא כמר עוקבא לענין מיכלינהו להני שערי כמ"ש שם בארוכה:

ז החטים מותר לבלול אותן וכו'. שם מותר ללתות והוא בחטים כמבואר שם. וכתב רבינו וטוחנין אותן מיד לפי שאם שהו ודאי תחמיצו הן כדמוכח (דף מ'.) בהיא אריתא דסכנתא

לחם משנה

כפי' הרמ"ך ומ"מ כתב דין זה לקמן משום לדעתו משמע דלכל הפירושים איתניה. וי"ל דמכל מקום אין זו סברא דפשות מכוין לא ליבטיל משום דהוי דבר שיש לו מתירין וכזית ליבטיל ולהכי לא סלוג ואמרו דכזית לא ליבטיל. ומ"ש ה"ה שנראה מדברי רבינו דין זה לא ראיתי טעם ברור בדברי רבינו אלא משום דספס ולא כתב דתערובת חמץ מותר:

פ"ה ב שאין מי פירות מחמיצין וכו' ומי פירות הן כגון יין וחלב וכו' כתב ה"ה ומבואר בגמרא בברייתא וכו', אע"ג דרבינו פסק לקמן בפרק זה כר"ע דמתיר מ"מ לא פליג עליה דת"ק (דף ל"ו) משום דת"ק קאמר דמחמיצין הם יותר מהמים ולהכי פליג ר"ע ואמר דאין מחמיצין (הן) אלא כמים:

ה הקדרות החדשות וכו'. לא ידעתי מה טעם לחדשות דמן הגמרא (דף ל"ט:) משמע דהאי מלילא הוה לעבות המאכל. אבל קמח קלי פי' קמח הבא מכרמל קלי אבל הקמח הקלוי כבר נתבאר שהוא מותר:

תבשיל

מגדל עוז

פ"ה אין (אסור משום חמץ) [באין לידי חמוץ] כו' עד מסריחין: כתב הראב"ד ז"ל אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים וכו': ואני אומר זו מחלוקת ישנה היא ובהלכות פ' כל שעה (דף ל"ה) מורה כר"מ ז"ל ורבותיו והעומדים בשיטתו וגם רבותי נ"ע היו אוכלין בו ומורי הרשב"א ז"ל היה נוהג בו היתר לעצמו וכ"ש שהיה מורה לאחרים ובאו רבותי הצרפתים נ"ע היו נוהגין בו חומרא ואני אחריהן נהגתי חומרא לעצמי ומיקל אני לאחרים כר"מ ז"ל בהוראתי כגורם שהלכה על גוריה: חמשת מיני דגן אלו עד כשת מותרת. הכל פרק כל שעה:

הגהות מיימוניות

[א] וכן כתבו התוספות היתר גמור ולא כרש"י שפירש אין מחמיצין להתחייב עליה כרת אבל חמץ נוקשה הוי וקאי בלאו אם לא שמרו ומיהרו שלא יחמיץ וכס"ה הביא ראיה לדבריו מפרק כל המנחות תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה והימצה הרי זו אסורת ור"י ורבינו שמחה ובל הגאונים פסקו כדברי רבינו המחבר וכרבא דתלמודא דידן ודלא כירושלמי דפליג ואמר מי פירות מחמיצין כדמשמע בשילהי כל שעה בירושלמי והתוא דכל המנחות איירי בעיסה שנילושה כבר במים אז הוא מחמיץ בקל כשלאחרי כן נותנין בה מי פירות. ועל הביצים נסתפק רש"י אי הוו מי פירות אי לאו אבנם היה נוהג היתר בדבר מ"מ חלש בביצים טוב לשומרן ולטהר בו כמים עיין בסמ"ז, ע"כ: [ומעשה ששפכו מים שלנו מפני מת אחד והתיר ריב"א ללוש ביין ואע"פ שאי אפשר ליין בלי טיפת מים שנופלת בשעת הבציר אעפ"כ אין לחוש למים הואיל וכבר נתבטלת עכ"ל סמ"ג]: [ב] לא מבעיא דבש תמרים אלא אפילו דבש דבורים נחשב מי פירות דכתיב כאשר תעשינה הדבורים ומתרגם רב יוסף בצה דמנתזן דברייתא ושייטן כרום עלמא ומייתן דובשא מעשבא דטורייא ס"ה: [ג] שדרו מסתיכתא דהאידנא ליכא מאן דירע ללתות ולמחלם ואין אנו בקיאין בזה ואסור לן לחיתה וחליטה אבי"ה ואלפס: [ד] לנסך אין פנאי ובקוצר אשיבך מחמר עיני ה"ר אליעזר שיחיה אשר שאלת על קליות שנתיבשו בתנור אי מותרים בפסח הא קי"ל כרבא דאמר מי פירות אין מחמיצין ופליג אדאביי דאמר לא ליהרוך איניש תרתי שבולי בהדי הדדי וכו' ואפילו אביי מודה בקליות שנתיבשו בתנור ולא אמר אלא למיהדך באש דממהר להחמיץ תדע דשרי התם אבישונא דהיינו קליות ועוד דמתניתין היא משקרב העומר מוציאין קמח קלי וכו כמו שכתבתי ושלום מאיר ב"ר ברוך שי' ע"כ: [ה] מבורים את המלח קודם הפסח מפני החיטים שבתוכו שורי כשהמלח נתלחלח נכנס מעט בחטה ומתחמץ. בתשובות. ע"כ:

מגיד משנה

דמכפא כהיטא וכן כתבו ז"ל. וי"מ שהלתיתה מים מועטים שאינם באים לידי חמוץ בהם ודברי רבינו עיקר: וכבר נהגו כל ישראל. תקנת הגאונים כמפס בהלכות והאידנא עדנו ממריכתא דלא אנו בקיאין ללתות הלכך לא שרי לן ללתות ע"כ:

ח תבשיל שנתבשל וכו'. זה מבואר בהלכות ה"מ דעבדיק כמר עוקבא לענין תיכלינהו בעינייהו וכו' אבל לפי מסקנאי בכדי בטולא ולא נתבקעו כיון דלאיסור תערובת חמץ במשהו מדרבנן הוא לא אסרו להכות בשולא אע"פ נתבקעו כמשהו ויש מי שאומרים דדוקא בשעורים אבל בחטים אפילו לא נתבקעו אסורין ואוסרין:

ט משום שנאמר (בתורה) ושמרתם את המצות וכו'. שם (דף מ'.) אמר להו רבא לאנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשם מצה פירש כיפי כיפי עמרים, עכ"ל. ולא מכר בהלכות ולא בדברי רבינו שום חלוק בין המצה של לילה הראשון למצה שאדם אוכל בשאר ימי הפסח אלא שבסוף ערבי פסחים כתב הרב אלפסי ז"ל היכא דלית ליה מצה משודשא ממלה דמיכבלא אלא כיום בלחוד דמתגבר הוא דלית ליה אכיל כריכא. וכן כתב רבינו פט"ח מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כו'. הורה ז"ל שהשמור אינו מעכב ולכתחלה ראוי לעשותו בכל הדין אלא שאינו מעכב אלא בלילה הראשון שהוא מוכה לאכול מצה המשומרת חזה הכרח לפרש בדבריהם וכן הסכימו הגאונים שם בכל שמה, ואע"פ שקשה לי למה לא כתבו כאן דבגנתם של גבריס אלה ממולא כרמו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה בלחונה ובזקנם לריכה לי עיון. והמנהג הפשוט ידוע שמשמרין המצה משעת הקלירה למצה של מצוה ובשאר הימים אוכלין מצה שמשמרין אותו מחמץ משעת לישה והרכבה מפרשים כתבו שמצוה מן המובחר והדור הוא זה [סף] דקיי"ל דסגי בשמור דקודם לישה לקצת מפרשים ולמצה לפסח. חיט שמצה של מצוה אם לא עש"מ או חרע טומה וקמן שאינו אחרים עומדים על גביהם לא יצא וכך כתב הרשב"א ז"ל: דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים וכו'. שם (דף מ':) ההיא ארבא דטבעא במחוזא שריה רבא לזבוני לנכרי והקשו עליו דלמא הדר מזבין ליה לישראל והדר ביה ואמר מזבנינהו קבא קבא לישראל כי היכי דכליא קמי פסחא. ורבינו כתב שאם גורם קבא קבא לישראל אלא קבא קבא קבא פסח ולנכרי הוא, ולזה כתב רבינו ואם מוכרו לנכרי מוכרו מעט מעט. והכיר שכתב במכירה לישראל והודעה משום הוא ולא הזכירו בגמ' להזכיר ובעל השמור גורם קבא קבא קבא לישראל וכתב דכ"ש לנכרי:

י דגן שנפל עליו וכו'. שם (דף ל"ט:) תניא ר' יוסי בר"י אומר קמח שנפל לתוכו דלף כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ אמר רב פפא והוא דעביד טיף (טיף) לבדי טיף (טיף). ורבינו הזכיר דגן ונראה שכך היה גרסתו או שדגן כולל ג"כ הקמח וזה עיקר:

יא אין לשין בפסח וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ח.) אמר רבא קבא מלוגנאה לפסחא וכן למלה והקשו והא לא קבן ממשה רבינו קמח מיכון בחלה ותירצו קבא מלוגנאה נמי קפי פהלי פישורא: ואין לשין לא בחמין וכו'. סוף כל שעה (דף מ"ב.) אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו דרש רבא אשה לא תלוש בחמה ולא בחמין

כסף משנה

ט דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים וכו'. כתוב בטור אורח חיים סימן תס"ז כסמינה וכו' אלא ימכרנו לישראל מעט מעט בענין שיוכל לאכלנו קודם הפסח וכתב בעל העיטור אפילו לא הודיעו כיון שיכול לאוכלו קודם הפסח. והרמב"ם כתב שצריך להודיעו ומסתברא כדברי בעל העיטור מדלא פרי אלא דבר מועט שאם מודיעו אפילו טובא נמי עכ"ל. ואיני יודע היכא סייכא קושיא א לרבינו שהרי גם רבינו אמר שאפילו שנו יש לו למכור לישראל אם הודיעו והשאמרו בגמרא מזבנינהו קבא קבא לא נריס רבינו לישראל אלא פרישא מהדר דהרי למכור לנכרי כולו והסתא אמר דדוקא קבא קבא כי היכי דכליא קמי פסחא כלומר שאם הנכרי יקנה הרבה יבא למכרו קודם הפסח או בתוך הפסח לישראל אבל כשאינו קונה אלא קבא קבא לביתו צריך אותו ויכלה קודם הפסח וליכא למיחש למידי: ואם

משנה

במים כדי להסיר סובן [ו] וטוחנין אותם מיד כדרך שטוחנין הסולת. וכבר נהגו כל ישראל בשנער ובארץ הצבי ובספרד ובערי המערב שלא יבללו החטים במים גזירה שמא ישהו ויחמיצו: **ח** ח[ז]תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים אם נתבקעו הרי כל התבשיל [ז] אסור שהרי נתערב בו החמץ. ואם לא נתבקעו מוציאין אותן ושורפן ואוכלין שאר התבשיל. שאין הדגן שנבלל ולא נתבקע חמץ גמור של תורה. ואינו אלא מדברי סופרים: **ט** משום שנאמר ושמרתם את המצות כלומר הזהרו במצה ושמרו אותה מכל צד חמוץ. [ט]לפיכך אמרו חכמים צריך אדם ליזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח שלא יבוא עליו [ח] מים אחר שנקצר עד שלא יהיה בו שום חמוץ. [י]דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים כשם שאסור לאוכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם הפסח. ואם מוכרו לנכרי קודם הפסח מוכר מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל: **י** [י]דגן שנפל עליו [ט] דלף כל זמן שהוא מורד טיפה אחר טיפה אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ. אבל כשיפסק אם נשתהה כשיעור הרי זה אסור: **יא** [יא]אין לשין בפסח עיסה גדולה שמא תחמיץ אלא [י] כשיעור חלה בלבד. ואין לשין לא בחמין ולא בחמי חמה. ולא במים שנשאבו [כ] בו ביום

א טור סי' תסו: ב טור סי' תנג וש"ע: ג טור וסמ"ג שם: ד טור סי' תסז סמ"ג לאוין שם: ח טור סי' תנה תנו תנט סמ"ג שם:

לחם משנה

ח תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים וכו'. כפי הנראה פירוש דברי רבינו הוא דהוא סבור דמאי דקאמר (דף מ') מר עוקבא אלא כל שאלו מינייהו (אומן) ע"פ דברי ר"ל שבכך הם אסורים מדרבנן משום שנאמר ושמרתם את המצות ולהכי קאמר דכיון דהוא מדרבנן בטיל, וקשה לזה דא"כ למה פסק כההיא דמניחים למר עוקבא דאי שמעתא הוא מפום ספיקא כנראה מדברי ההלכות הא הוי דבר דרבנן והוי לקולא וכדפסיק לעיל רבינו דכל היכא דהוי ספיקא דרבנן ולקולא. ואפשר לומר דמ"מ רצה לפסוק כמר עוקבא משום דמסתבר כטעמיה אע"פ דהוי דבר דרבנן והיינו למכלינהו בעיניה אבל לאסור התערובות ודאי דמותר אפילו למר עוקבא כיון דלמנהו נפישיהו הוו מדרבנן ומה שאין לו ביטול הוי ג"כ דרבנן א"כ הוו הוי דרבנן זה נראה כדעתו ז"ל. ומ"כ יש להמוה על ה"ה שנראה להסכים דעת הכל' עם דעת רבינו הוא שטעם ההלכות אינו כך אלא דס"ל דמאי דקאמר מר עוקבא כל שאלו מינייהו כו' הוי מדאורייתא והכי קאמר דספיקא דאורייתא לחומרא ואיזה פסק כשמואל משום דהוי דרבנן וא"כ דעת רבינו כמו שבילארמי אלא שיש לומר בדוחק שמה שרלה ההסכים הרב המגיד ז"ל דעת רבינו עם דעת ההלכות הוא לענין הדין אבל לא מטעמו אבל אין זה נראה מדבריו וצ"ע:

ט דגן שנטבע וכו' או שנפל עליו מים וכו'. פי' אבל לישראל אפילו מעט מעט לא ולכך כתב ה"ה דהיה גרסתו בגמרא בלי הודעה לנכרים שמא יחזור ממנו כולם ויאכלנו אחר הפסח אבל לא לישראל קבא קבא סתם דמשמע לכוכ"ם בעכו"ם הוי הרי נזירות הדא שמא ימכרנו ולגא ימכרנו לישראל ואפילו ימכרנו שמא ימשיך ישראל ממנו עד לאחר הפסח וכל כי האי לא גזרינן: כל

הגהות מיימוניות

[ו] וכן כתב ראבי"ה ז"ל אבל חומי דשרינן קי"ל כרבא דאמר מצוה ללתות הילכך חטין המובאין בשוק ונשמים מולפין עליהם אין לחוש להם והוא ועוד דאמרינן כל אגב גיוליהו לא מחמצי הילכך אם ירדו רוב גשמים עליהם וחשש של חמוץ שרוי בגשמים ושרויין מרובה חוששין ואין האוכלן בברת ועוברים עליהם בבל יראה ובל ימצא דהוה ליה כי ההוא ארבא דטבע בחישא דאמרינן דהוה ליה חמץ עא"פ שלא נתבקעו ולא הגזיכו נתבקעו אלא בלחיתות שולופה מועטת אבל במקום שרייה מרובה אפילו לא נתבקעו אסורות ע"כ. וכן התיר רבינו יואל הלוי לקנות תבואה שמוליכין בספינה לצורך הפסח ואגב גיוליהו לא מחמצי אבל בתבואה שבשולי הספינה אם יש מים תחתיה אסורה דדמיא להההוא ארבא כו'. ומים שנפלו על שק של קמח או שנפל שק על מים התיר רבינו שמריה לרקד הקמח כדי שתשאר העיסה למעלה וראיתו משלדי כל שעה ירושלמי דגרסינן הך מן אילין דבי בירא הוה ליה גרבא דמשחא גו אותרא דחומי אתי שאיל לרבנן אמרו ליה זיל גרוף מה דתחותיהון; [וכתב הרא"ש על מי שהתיר לרקד הקמח שנתלחלה קולא גדולה היא זאת לעשות כך בתוך הפסח שחמץ במשהו כי שמא יעבור עם הקמח חמץ כל שהוא בנפה וראיתי מורים להלכה למעשה שיאתו בידו מן המקום המלוחלח בשק עד שידיק כל הקמח שבשק והכי עדיף טפי]: [ז] אסור בכל שהוא וכל שהיה בו תבשיל זה והכא שנתחב בו וכן הכפוי שגליו אסור בכל שהוא. מצאתי בשם ריב"א דקי"ל כשמואל דאמר נתבקעו ממש והיינו דוקא בשעורים כדעבד מעשה החם אבל חטין או שיפון או שבולת שועל הנמצא בתרנגולת אפילו אם לא נתבקעו אם שהו זמן מרובה ודשון שהן קשין אפילו יושרו כל היום כולו. ותבקעו וא"כ לעולם לא היינו אומרים בדשון כן וכל לפי ראות עיני האורים דוקא בלחיתה או בבציעה בהרשאה אסורין אבל אם נפלו מים על חטים או הן על הארץ במקום טמדיך ויכלו המים לצאת מהם או בעפר תיחות שיכולים ליכנס בקרקע לא אמרינן דאל"כ לא תמצא לעולם חטים שלא ירד מים עליהם, ע"כ: [ח] מכאן כתב רש"י שצריך הישראל להיות אצל החטים לשמרם בשעת טחינה. ומ"מ אין זה כ"א במצות מצוה לצאת בה ידי חובתו אבל שאר מצות לא צריך דלא גרע מקמחים ובצקות של נכרים: [בהרבה מקומות נהגים לברור חוטי פסח מאכילת עכבר ויש רוצים להתיר משום דהוי כמו מי פירות מיהו קשה לדבריהם דהא תניא לא ילעוס אדם חטין ויתן על גבי מכתו מפני שמחמיצין אלמא לחלוה הפה לא חשיב מי פירות ומסתמא ח"ת אכילת עכבר ואין לחלק לחקל בלא ראיה ועוד דהוא לאורך כן כשמערבין בו מים או אכילת העכבר מחמיץ כמי פירות כשמערבין בהן מים עכ"ל סה"ק. וכתוב הבור סי' תנ"ג ז"ל נראה שאין לחוש להכל כלל דהחששא רחוקה היא זו לומר שתחמיץ חטה קשה במעט רוק שבפי העכבר דאפילו לחותא שרי בגבורא אלא שהחמירו הגאונים ועוד אפילו אם יש בהן ניקובין אינו אוסר מבי אלף ומתבטלת הן כשיטחן ואין כאן מבטלין איסור לכתחלה שאינו טוחן כדי לבטלם עכ"ל]; [ט] כתב רבינו ברוך פעם אחת מלאו צואת תרנגולת לחה על שק שבו הקמח ובא הדבר לפני רבותיו והתירו וכן אם נמצא להלחיות מיפות מזיעות הנוטף על השק וראיתם סמ"ק, ע"כ: [ועיין בטור סי' תס"ו שכתב ד"ל ומיהו יזקוק [הקמח ויזרוק] הבצק לחוץ והשאר מותר]: [י] אמר רבא קבא מלוגנאה לפסחא וכן להלה וכן כתב ר"י אלפס ורבינו יונה מוב עלם וכן רש"י שיעור משיעור וזה אין ללוש יחד ומה שאנו נוהגים לכתחלה ללוש עיסה גדולה יותר משיעור וזה אנו סומכין על דברי ראבי"ה ובעל הרוקח ושאר גאוני אשכנז שהתירו ללוש עיסה גדולה לפי מה שיש לו מסייעין ויותר טוב ללוש כך שיהיו כולם וכל הכלים עסוקים בבצק ממש שיהיו מקצתן מגנין ויתחיל הבצק הדבק בהן ובידיהן להתחמץ. ובביתו של רבינו יהודה ב"ר יצחק היו רגילים ללוש ב' עשרון או ג' יחד והטעמא שאמר שלא הקפיד התלמוד אלא לדידיה שהגריה קטנים היו ובקל מתעגמים ואולי יצערכו המצות לשהות אבל תנורים שלנו גדולים ואין לחוש להה. אמנם מהר"ם לא סמך על זה והיה נוהר ללוש רק בשיעור חלה ולא יותר ואליו השכמנו: [כ] וכן פר"י אלפס הא דאמרינן ורבא ולא במים הגרופים פירש שבו ביום נשאבו מלשון נהל קישון גרפם ואין גורפין כמן

ביום אלא [נ] במים שלנו. [ס] ואם עבר ולש באחד מכל אלו הרי הפת אסורה: **יב** אלא תשב אשה תחת השמש ותלוש. ולא תחת [נ] הרקיע ביום העבים אפילו במקום שאין השמש זורחת בו. ולא תניח את העיסה ותתעסק בדבר אחר. ואם היתה לשה °ואופה צריכה שני כלים של מים. אחד שמקטפת בו ואחד שמצננת בו ידיה. ואם עברה ולשה תחת השמש או שלא צננה ידיה או שעשתה עיסה יתר משיעור חלה הפת מותרת. וכמה שיעור חלה כמו שלש וארבעים ביצים וחומש ביצה כגוף הביצה הבינונית לא כמשקלה: **יג** *כל זמן שאדם עוסק בבצק אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ. ואם הגביה ידו והניחו ושהה הבצק עד שהגיע להשמיע הקול בזמן שאדם מכה בידו עליו כבר החמיץ וישרף מיד. ואם אין קולו נשמע אם שהה כדי שיהלך אדם [ס] מיל כבר החמיץ וישרף מיד. וכן אם הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו הרי זה אסור לאוכלו ואין חייבין עליו כרת: **יד** יהיו שתי עיסות שהגביהו היד מהן נילושות בעת [ע] אחת ונשתהו. האחת מהן יש לה קול ואחרת אין לה קול שתיהן ישרפו והרי הן חמץ גמור: **טו** אין עושין סריקין המצויירין בפסח מפני שהאשה שוהה עליהן ומתחמצין בעת עשייתן. [פ] לפיכך הנחתומין מותרין לעשותם מפני שהן בקיאין באומנותן וממהרים לעשותם. אבל בעלי [צ] בתים אסורים ואפילו צרו אותן בדפוס. שמא יבואו אחרים לעשותן שלא בדפוס וישהו בעשייתן ויחמיצו:

א טור סי' תנט סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סי' תס וש"ע:

השגת הראב"ד

*כל זמן שאדם עוסק וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אנו אין בידינו אלא כל זמן שהעיסה מגיה קולה נגול כשאדם מקיש עליה אבל כשהיא מחמצת אע"פ שאין בה סדקין ולא הכסיפו פניה קולה משתקע כחרש והחרשות גם הוא סימן לחימוץ ואם הגביה ידו ממנו אסורה והוא שיהא שם אחרת שהתחילה שנסדקה או שהכסיפו פניה ואם אין שם אחרת ושהתה כדי מיל נמי אסורה עכ"ל:

כסף משנה

יב ואם היתה לשה ואופה וכו'. כתוב בטור אורח חיים והרמב"ם ז"ל כתב ואם היא לשה ואופה צריכה שני כלים ולא ידענא למה כתב לשה ואופה דאכל אשה שהיא לשה קאי, ע"כ. וא"כ לפי דעתו אנו שאין לנו שני כלים הללו שלא כדין אנו עושים. אבל דברי רבינו ישרים ונכוחים שהוא מפרש במה שאמרו צריכה שני כלים כלומר שאם היתה מקטפת במים שלא תקטף באותם מים שמצננת בהם ידיה מפני שהם מתחממים ומחמיצין את העיסה אבל כל שאינה מקטפת במים לא הצריכוה לדקדק אם ידיה חמין או צוננין שאין חשש חימוץ בכך דכלי לצנן ידיה לא הצריכו אלא אם היא אופה שידיה מתחממין מחמת חום התנור אבל אם אינה אופה ואינה רוצה לקטף במים אין צריך שום כלי וכן נהגו וכ"כ הרמ"ך

לא

מגיד משנה

בחמין ולא בחתי חמה ולא במים הגרופים ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את הפת וצריכה שני כלים אחד שמקטפת בו ואחד שמצננת בו את ידיה איבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא אמר עברה ולשה מותר ורב אשי אמר עברה ולשה אסור אמר מר עוברא מנא אמינא לה דתניא אין נותנין את השעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות ורב אשי היכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר ע"כ בגמ'. ובהלכות פירשו מים הגרופים שנשאבו בו ביום (השמש) וקי"ל כרב אשי ע"כ. ופירש רבינו עברה ולשה על איכות המים בלבד ולא על שאר הדברים לפי שלא אמרו עברה מאי אלא עברה ולשה ואין לישה אלא במים ועוד שהביאו הא דאין נותנין והיא במים. ויש מפרשים שהוא כולל אף לא תלוש בחמה ואינו נראה שיהא דעת מר זוטרא שאפילו לישה במים חמין הפת מותרת ודעת רב אשי שאפילו לשה במים צוננין שלנו אלא שלשה בחמה שהפת אסורה אלא ודאי לא נחלקו אלא באיכות מי הלישה. כך נ"ל להעמיד דברי רבינו. וראיתי בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל ובעיטור מפרשים דימן אלו דוקא במצה המשומרת אבל לא בשאר הפת ואין זה אמת דהא סתם קאמרי ועוד דלא הוה להו למימר מותר ואסור אלא יוצא ואינו יוצא וכן מענין תקנתו מוכרח שהוא דלותחין דבכל פת אירו וזה דעת רוב המפרשים ועיקר:

יב לא תשב אשה תחת השמש וכו'. כבר הזכרתי זה. ובהלכות ולא מיבעיא מיתב ותילש בשמשא דאסור אלא אפילו מיתב תותי רקיע ביומא דעיבא ומילש אסור ואע"ג דלא נפלה שמשא בההוא דוכתא מ"ם יומא דעיבא כולא שמשא, ע"כ. וכן מבואר במסכת יומא פרק אמר להם הממונה (דף כ"ח):

ולא תניח את העיסה וכו'. גם זה נראה שהוא פירוש למה שאמרו ולא תגביה ידה מן התנור שהזכרתי למעלה או אפשר שהוא משנה בפרק אלו עוברין (פסחים מ"ח.) ר"ג אומר שלש נשים וכו' וחכ"א שלש נשים עסוקות וכו', ופסק כחכמים: **ואם** היתה אופה ולשה וכו'. זהו פירוש לאחה שהזכרתי למעלה וצריכה שני כלים וכו' ופי' רבינו דוקא כשהיא אופה שידיה מתחממין מחמת חום התנור. אבל רש"י ז"ל פירש אף כשאינה אופה לפי שידיה מתחממין מחמת חום העיסה. **ואם** עברה ולשה וכו'. כל החלוקים שהזכיר רבינו הם מוסכמים חוץ משלשה בשמש שיש אוסרין אף בדיעבד כמו שכתבתי למעלה וכמה שיעור חלה וכו'. זהו שיעור המפה רבעים שהזכרתי למעלה וכבר ביארו בהרבה מקומות שזהו השיעור וכתב רבינו כגוף הביצה הבינוני ולא כמשקלה ודבר ברור הוא שאין גופה ומשקלה שוין ומוכרח הוא שהשיעור הוא במדה ולא במשקל ובהלכות חלה פ"ו ביאר רבינו משקל שיעור זה מקמח מצריים:

יג כל זמן שאדם עוסק וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ח) ברייתא כל זמן שעוסקת בבצק אינו בא לידי חמוץ: **ואם** הגביה ידו והניחו ושהה וכו'. שם (דף מ"ו) משנה בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ ה"ז אסור וכגמ' אין שם כיוצא בו מהו אמר ר"ל כדי שיהלך אדם מיל. עוד (דף מ"ח) במשנה שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף והאוכלו חייב כרת אי זהו שיאור ואי זהו סידוק שיאור כקרני חגבים סידוק שנתערבו סדקיו זה בזה דברי ר' יהודה וחכ"א זה וזה האוכלו חייב כרת ואי זהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו ע"כ. ובהלכות וקי"ל כחכמים וכן דעת רבינו. ופירושו בזה ברור שהוא מפרש שהעיסה התחילה משמעת קול והוא סובר שיעור זה ושיעור נסדקה כקרני חגבים הכל אחד ולכך לא הזכיר רבינו דין הסידוק כיון שביאר שאם מתמעת קול שהיא חמץ גמור ומה שאמרו בצק החרש רצו לומר שלא השמיע קול עדיין וזהו חרשותו שהחרש אינו מרגיש כשמדברין אליו כך החמץ הזה כשמוספתין לו פניו אינו מרגיש ויתחרש וכן פירשו בהלכות הרב אבן גיאת ז"ל. ואם יש כיוצא בו עיסה אחרת שעשתה כמוה והתחילה שהשמיעה קול הרי שהיכן חמץ גמור. זהו פירוש רבינו וכהשגות שיטה אחרת ודברי רבינו נראין

טו אין עושין סריקין המצויירין וכו'. פרק כל שעה (דף ל"ז) ברייתא א"ר אלעזר בר צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג והביאו לפניו סריקין המצויירין בפסח אמרתי לו אבא לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח אמר לי בני לא של כל אדם אמרו אלא של נחתומין איכא דאמרי לא של נחתומין אמרו אלא של כל אדם אמרו. ופסקו בהלכות כלישנא בתרא דנחתומין כיון דבקיאי לא שהו בהו וכן פסקו הגאונים ז"ל. ומה שכתב רבינו ואפילו ציירו אותן בדפוס וכו' מפורש בגמ' שם וכן בהלכות. וכתב רבינו יצחק אבן גיאת מאי סריקין המצויירין כת העשויה צורות צורות דמות יונים ודגים ושאר צורות וכן פירשו הגאונים ז"ל, עכ"ל:

מים / סם

לחם משנה

יג כל זמן שאדם עסק בבצק וכו'. כתב ה"ה ומה שאמרו בצק החרש ר"ל שלא השמיע קול וכו'. כתב כן מפני שהראב"ד ז"ל בהשגות מפרש הפך דברי רבינו שרבינו מפרש שבצק החרש ר"ל שחרשותו מורה שעדיין לא החמיץ והר"א ז"ל מפרש שהחרשות מורה שהחמיץ כלומר שאין קולו נגול אלא משתקע אבל מ"מ קול יש לו להכי כתב ה"ה ז"ל שפשט רבינו מכוון יותר דחרש משמע שאינו משמיע קול כלל והראב"ד ז"ל הכי משמיע אלא שאין קולו נגול ולא הוי דומיא דחרש:

מותר

מגדל עוז

כל זמן שאדם עד וישרף מיד. פ' אלו עוברין (דף מ"ו): כתב הראב"ד ז"ל אנו אין בידינו אלא כל זמן וכו': ואני אומר משנתנו היא ואת פ' אלו עוברין בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור ופלוגין ופריכן עלה בגמרא. וגורת ההלכה סובלת אלו הפירושים ואחרים שיש לנו עליה ואני לא באתי לבחור דעת המפרשים ז"ל כוס הכתוב אמנם למעשה ראוי להחמיר דהא איסורא דאורייתא הוא: וכן אם הכסיפו פניו עד והרי הן חמץ גמור. פרק אלו עוברין (דף מ"ה מ"ו): אין עושין סריקין המצויירין עד ואם נתן יאכל מיד. פ' כל שעה (דף ל"ז)

הגהות מיימוניות

מן המוליאר וכן פר"ח [ל] אומר רבינו יהיאל שראה שהתיר מורי רבינו יהודה ב"ר יצחק מים שלא לנו שנתבטלו בתוך מים שלנו הואיל ונתבטל כבר קודם הלישה הותרו, והר"י פסק בפירוש שאסור לאפות קודם עמוד השחר ואם אפו ראוי לאסור האפוי דשמא סוף הלילה גורם הצינה אמנם אין שייך איסור זה אלא לפר"ש ודלא לפירוש הרא"ם, ע"כ: [מ] וכן פירש בה"ג ופר"ח דעברה ולשה קאי אכולהו גם אמים שלא לנו וכן מהר"ם וכן ס"ה ודלא כרש"י שפירש דעברה ולשה לא קאי אלא אחמין. וכתב רא"ם עוד דוקא שעברה ולשה אבל אם שגגה ולשה מותר ולכתחילה לשין בחן היכא דלא אפשר וכן פי' ראבי"ה בריש כל שעה כדדרש רב מתנה בפפוניא למחר אייתו כ"ע חצביהו לגביה ולא מצינו שהתענו מלאכול ואין לאחר שאיבתן עד לאחר התחלת הלילה לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת (הרקיע) [הקרקע] כחכמי אומות העולם בפרק מי שהיה טמא ואמרינן התם נראין דברי חכמי אומות העולם ודלא כרש"י שפירש הטעם לפי שהחמה מהלכת ביומי ניסן שהוא עדיין ימות (החמה) [הגשמים] בשיפולי הרקיע ומעיינות רותחין ולפי טעמו השואבין בבקר ומשהין עד הערב מותר ולפי זה לא היה ראיה מההיא דפפוניא כו' אמנם ה"ר שמואל מבנבר"ק תלמיד רא"ם נחלק על רבו וכתב כיון שהטעם משום חימוץ כאשר כתב בה"ג דמחמיצי לעיסה אין חילוק בין דיעבד לכתחילה ומיהו מהאי דכתב אסור למיכל מהאי לחמא משמע שדי בזה שנאסור אותו לאכול אבל בהנאה מיד קודם שיבא לידי חימוץ נראה דשרי עיין לקמן בהגה"ה הסמוכה המתחלת בפרק אלו עוברין: [נ] קאמר בפרק אמר להן הממונה האי יומא דעיבא כולה שימשא ונפקא מינה לדרבא וכו' ומטעם זה כתב בס"ה שראוי קצת ליזהר שלא להוליך המים לבית התנור מגולה תחת הרקיע, ע"כ: °[ז"ל הטור והר"ם במו"ל כתב ואם היתה לשה ואופה ולא ידענא למה כתב לשה ואופה דאכל אשה שהיא לשה קאי ע"כ]: [ס] בפרק אלו עוברין כיוצא בו פירש ר"ל כדי שיהלך אדם ממגדל מניא לטבריא מיל וכתב רא"ם השיעור הזה דוקא בבית שאין בו אש או שאר יתרון החמימות כחמת שאר דברים לפי שיתרון חמימות ממהר להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין, ע"כ: [ע] אלו עוברים בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור, ע"כ: [פ] תניא אמר רבי אלעזר בר' צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג וכו' עד לא של נחתומין אלא של כל אדם ופי' ר"י אלפס כהאי לישנא ולא כלישנא דאמר איפכא, ע"כ: [צ] במכילתא משארותם צרורות בשמלותם על שכמם ר' נתן אומר וכי לא היה להן בהמות אלא שהיו ישראל מחבבין את המצות הלכו ויעשו בני ישראל ליתן שכר להליכה ולעשייה לפיכך כל אדם יעשה בעצמו

טז מים שרוחצין בהן הידים וכו'. משנה שם (דף מ':) מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין ובגמרא (דף מ"ב.) תני הדא שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום האשבורן ותניא אידך שופכין במקום האשבורן לא קשיא הא דנפישי וקוו הא דלא נפישי דלא קוו ע"כ בגמ'. ובהלכות לא כתבו אלא ברייתא דמשנה ולא רצו לחלק בין נפישי ללא נפישי לפי שאין הכל מכירין. ורבינו ג"כ סתם וכתב כדי שלא יתקבצו המים במקום אחד ויחמיץ ומשמע שאם היו מועטין ולא היה בהן כדי קטן ששופכין אפילו במקום האשבורן אלא שרצה לכתוב כשיטת ההלכות:

טז ימים שרוחצין בהן הידים והעריבה אחר שלשין וכן מים שמשתמשין בהן בשעת לישה הרי זה ישפוך אותן במקום מדרון כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ: יז אין שורין את המורסן ומניחין לפני התרנגולין שמא יחמיץ. אבל חולטין להן המורסן ברותחין ומניחין לפניהן. וכבר נהגו רוב העולם שלא לחלוט גזרה שמא לא ירתיחו המים יפה: יח ומותר ללוש לתרנגולין מורסן או קמח ומאכילן מיד או נותן לפניהן והוא עומד עליהן עד שלא ישהה לפניהן כדי הילוך מיל. וכל זמן שהן מנקרין בו או שהוא מהפך בידו אינו מחמיץ. וכשיפסקו מלאכול ישטוף הכלי במים וישפוך במקום מדרון: יט °גלא תשרה אשה מורסן שתוליך בידה למרחץ. אבל שפה על בשרה יבש. ולא ילעוס אדם חיטין ויתן על מכתו מפני שהן מחמיצות. אין נותנין את הקמח לתוך החרוסת ואם נתן ישרף מיד מפני שהוא ממהר להחמיץ. דואין נותנין את הקמח לתוך [ק] החרדל ואם נתן יאכל מיד: כ *המותר ליתן התבלין [ר] והשומשמין והקצח וכיוצא בהן לתוך הבצק. וכן מותר ללוש העיסה במים* ושמן או [ש] דבש והחלב או לקטוף בהן. וביום הראשון אסור ללוש ולקטוף אלא במים בלבד. לא משום חמץ אלא כדי שיהיה לחם עוני. וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות זכרון לחם עוני: כא וכל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה בצונן. חוץ מכלי שמניחין בו את השאור וכלי שמניחין בו [ת] חרוסת מפני שחימוצו קשה. וכן עריבות שלשין בהן החמץ ומניחין אותו שם עד שיחמיץ הרי הן כבית שאור ואין משתמשין בהן בפסח: כב זביב של חרס שאופין עליו חלות חמץ כל השנה כולה אין אופין עליו מצה בפסח. ואם

*הה"מ גורס ביין ושמן כו' כמו בגמרא, ומ"מ משרת שהבוגר עם מים:

א טור סי' תנג: ב טור סי' תכה סמ"ג לאוין עה: ג טור סי' תסד: ד טור סי' תנה סמ"ג שם: ה טור סי' תנא סמ"ג לאוין עו עח: ו טור סי' תנא:

יז אין שורין את המורסן לתרנגולים וכו'. משנה (דף ל"ט:) אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין וכבר כתבתי למעלה בשם הגאונים ז"ל שאין מותר לחלוט בזמן הזה וכדברי רבינו:

יח ומותר ללוש לתרנגולין מורסן וכו'. זהו דעת קצת המחברים ובעיטור כתוב זה כך וכ"כ הגבלי מותר ללוש לתרנגולים מורסן או קמח וכו' כדברי רבינו וגם כתוב ואין לסמוך על זה שאם כן ישהא העיסה כדי הילוך מיל עכ"ל. וכן נהגו להחמיר:

יט לא תשרה אשה מורסן וכו'. משנה שם האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא על בשרה יבש ולא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות. ופירש"י ז"ל אבל שפה היא מורסן בבשרה יבש ואע"פ שהמים טופחין על בשרה עכ"ל: אין נותנין את הקמח וכו'. שם משנה (דף מ':) אין נותנין את הקמח לתוך החרוסת או לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד ר"מ אוסר ובגמ' אמר רב כהנא מחלוקת לתוך החרדל אבל לתוך החרוסת דברי הכל ישרף מיד ותניא כותיה וכן פסקו בהלכות וכן דעת קצת הגאונים. ושיעור בחרוסת יש חומץ, והחרוסת והחרדל יש בהן מים שאם לא כן כבר נתבאר שמי פירות אין מחמיצין:

כ מותר ליתן התבלין והשומשמין וכו'. תוספתא: וכן יותר ללוש העיסה ביין ושמן וכו'. זה כדברי ההלכות שהעלו פ' כל שעה שהלכה כר"ע דאמר (דף ל"ו.) מותר ללוש עיסה ביין ושמן ודבש אע"פ שיש עמהם מים לפי שאע"פ שהן מחמיצין עם תערובת המים אין ממהרין להחמיץ יותר מהמים לבדן ואין צריך לומר לקטוף שמותר חוץ מיום ראשון שצריך לחם עוני כמו שמפורש בהל' בארוכה. וכן הוכיחו קצת מפרשים האחרונים ז"ל וכן עיקר. וכירש"י ז"ל יום ראשון לילה הראשון וכן נראה מדברי רבינו לפי מה שכתב פ"ו וכן הוא בירושלמי אמר ריב"ל אותו כזית שאדם יוצא ידי חובתו בפסח צריך שלא יהא בו מסקין ע"כ. ובהשגות ואני אומר אולי לא נאמר כן אלא בזריזים שהיו אופין אותה מיד אבל להתיר לכל אדם כשאר עיסות לא וכן הוא עיקר עכ"ל. ואני אומר אין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים ז"ל:

כא כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ וכו'. שם (דף ל') אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מבית שאור הואיל וחמוצו קשה. ובהלכות משתמש בהן מצה בצונן וזו היתה גירסת רבינו ופירש שבכלי חרס הוא בדוקא, ונראה טעמו שבשאר כלים אם נשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה אפילו בחמין לפי שאף אם נשתמש בהן חמץ בחמין מותרין ע"י הכשר אבל כלי חרס כיון שאילו נשתמש בהן חמץ בחמין אין להם תקנה אף כשנשתמש בהן חמץ בצונן התירו אלא להשתמש בהן מצה בחמין. זהו נראה בדעתם ז"ל. ונוסחת הגאונים ז"ל והרבה מן האחרונים היא משתמש בהן מצה סתם דמשמע אף בחמין. ואף לפי נוסחת ההלכות ורבינו ראיתי מי שפירש שלא אמרו מצה בצונן להוציא מצה בחמין שכיון שמשמשים החמץ היה בצונן מותרין הם במצה אף בחמין אלא להוציא שאם נשתמש בהן חמץ בחמין אסור להשתמש בהן מצה אפילו בצונן גזרה שמא יבא להשתמש בהן בחמין ודוקא בכלי חרס גזרו אבל בשאר כלים כיון שאם בא להשתמש בהן בחמין יש להן הכשר אף הוא משתמש בהן בצונן בלא הכשר וכן הדין בשאר איסורין, אלו דבריהם ז"ל: וכלי שמניחין בו חרוסת וכו'. שם אמר אביי בית חרוסת כבית שאור שחמוצו קשה דמי אמר רבא הני אגני דמחוזא הואיל והדירי לשינון בהו חמירא ומשהו בהו חמירא כבית שאור שחמוצו קשה דמי:

כב ביב של חרס שאופין עליו וכו'. שם בהלכות והאי בוכיא דקא אפי ביה חמירא טולה שתא אסור למיפא ביה מצה בפסחא משום דהיסקו מבחוץ ואי מלייה גומרי והסיקו מבפנים שפיר דמי ע"כ:

השגת הראב"ד

מותר ליתן התבלין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל וזו ע"ד הרב ז"ל בסומך על דברי ר"ע שאמר לבתי לר' אליעזר ור' יהושע לישה ביין שמן ודבש ולא אמרו לי דבר ועל דברי ריב"ל שאמר מיומא קמא לונו לי כהלכה. ואני אומר אולי לא נאמר אלא בזריזים שהיו אופין אותו מיד אבל להתיר לכל אדם כשאר עיסות לא וכן עיקר עכ"ל:

יט לא תשרה אשה מורסן וכו' אבל שפה היא על בשרה יבש. משנה פרק כל שעה (ל"ט:) ופירש"י ואע"פ שהמים טופחים בבשרה וכתב הרא"ש שאין לפרש מים ממש וכגון אחר שנתחממה בחמין או כגון דהא נראה ודאי אסור אלא מזיעה קאמר וצריכה להעביר כל הסובין ממנה קודם שתתחמם לכן כתב הר"י ז"ל דהאידנא אין הנשים בקיאות בזה ויש למונען מלמוח מורסן על בשרם אפילו יבש:

אבל

ואם

כלי

לחם משנה

כ מותר ליתן התבלין כו'. כתב ה"ה ז"ל ובהשגות (א"א) אולי לא נאמר כן אלא בזריזים וכו'. וא"ת אם הר"א מפרש דמאי דקאמר ר"ע לשתי כו' הוא מפני שהוא זריז אבל כשאינו זריז כולי עלמא מודו דאסור א"כ כשאמרו שם ובשיש שאין לשין אלא בפושרין דאמרו בגמרא (דף ל"ז) כשהקשו מההיא דריכחות אם אמרו בזריזים יאמרו בשאינם זריזים וכו' וכיון דאיירי בשאינם זריזים א"כ אמאי קאמר ובשיש שאין לשין בפושרין אפילו ביין ודבש נמי אי אינן זריזים כולי עלמא מודו דאסיר. וי"ל דזריזים שאמרו בגמרא הוא בכהנים דהם מלומדים בעבודות אבל כל ישראל אינם זריזים לגבי ההיא דפושרין אבל גבי יין ודבש איכא בישראל זריזים וכר"ע ועל זה אמרו ושוין כלומר ואע"פ דהכא זריזים ישראל מותרין הכא כל ישראל אסורין דאין זריזים מיקרו בכי האי: כתב עוד ה"ה ואני אומר אין לנו לגזור וכו' כלומר אע"פ דמצינו בגמרא דחילק כה"ג בין זריזים לשאינם זריזים לא הוו זריזים ככהנים דזריזים כדפרישית אבל הכי נראה דהר"א ז"ל היא גזירה חדשה שלא מצינו לה כלל ולכן העיקר כדברי רבינו. ואע"פ שיש לך לומר דאתי שפיר טפי להר"א ז"ל דלא פליג ר"ע עלייהו דרבנן דאמרו הלכה מיד דר"ע איירי בזריזים וליסנא דברייתא הכי דייק דקאמר ואמר ר"ע דמשמע דלא פליג

מ"מ

הגהות מיימוניות

בעצמו ויתקן במצות, ע"כ: °[כ]בור שם ז"ל כתב הרב רבי יונה האידנא אין הנשים בקיאות בזה ויש למנעם מלתת דמורסן על בשרם אפילו יבש): [ק] אמר רב כהנא אמר שמואל מחלוקת פירוש דר"מ ורבנן בתוך החרדל אבל לתוך החרוסת ד"ה ישרף מיד, ע"כ: [ר] בפרק הקומץ רבה מצה שחבלה בקצח בשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה אלא שנקראת מצה מתובלת: [ש] אמר ריב"ל לבניה ביומא קמא לא תלוש בחלבא וכו'. ורשב"ם היה מדקדק מכאן דמצה מותרת למלות בר מיום ראשון דמאי שנא מלח מחלב ודבש וחביריו א סרים דמליח כרותח והוי כמו לש בפושרין. כתב הרוקח שאחר אפיית המצות יזהר שלא יקבלן בכלי או במפה שיש בו קמח פן ידבק הקמח במצה ואם יתנגב במים אח"כ יתחמץ הקמח עכ"ל: [ת] ואפילו ע"י הגעלה וכן פסק רבינו שמריה ורבינו אש"ל ורבינו תם ורבינו שמשון בה"ר יונה אסרו מדוכין שלנו אף בהגעלה מפני שהן כבית חרוסת ורבינו יהודה אסר דלא נאסרו אלא ללוש בהו מצה אבל לשאר

תשמישים

מגדל עוז

מותר ליתן התבלין עד לתוך הבצק. פ' כל שעה בתוספתא: כתב הראב"ד ז"ל וזו על דרך הרב ז"ל בסומך וכו': ואני אומר לא ידעתי נדעת רבינו הראב"ד ז"ל שהרי אני רואה מפורש בתוספתא בפרק כל שעה סוף גמרא מתניהן דאלו דברים דלאו כזריזין קא מיירי דהא כפר דברים לפרש מימריה דרבי יהושע בן לוי ואיתי ברייתא עד דפרשה שפיר קא מיירי ושוין שאין לשין את העיסה בפושרין ואקשינן עלה מאי שנא ממנחות דתנן כל המנחות נילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו ותרצינן אם אמרו בזריזין יאמרו בשאין זריזין ע"כ מכלל דעד השתא בכל ענין קא מיירי כדברי ר"מ ז"ל ויפה עושה שהלך בשיטת רבותיו. אבל לבי אומר לי כי בזה הפסק לא הלך ר"מ ולא דרך באותה דריב"ל ור"ע רק בפיסקא שאחריה דכתב וכן מותר ללוש העיסה ביין ושמן ודבש וחלב או לקטוף בו עד וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות להם עוני ע"כ. וכן כתבה בגאונים ז"ל והנכון הוא פסק מן התוספתא דתניא יוצאין בחלת נינה ומתובלת בין שתבלה בקדרה בין שתבלה באילפס ע"כ. והמינים המוזכרים הם ממיני התבלין וכן הכלאה והוא נכון ומאור: כל כלי חרס

שנשתמש

מגיד משנה

כג כלי מתכות וכלי וכו'. זה מבואר בהל' שם נקוט האי כללא בידך דמאני דקניא ודפרזלא ודמיני מתכות וגורמי דגללא דאשתמש בהו המירא כולה שתא בכלי ראשון צריך למעבד בהו הגעלה בכלי ראשון ודאשתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהן כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני ותשהי להו בגוייהו עד דבלעין שפיר דמי דנתרי מגיעולי עכו"ס וכו' ע"כ. ומ"ש רבינו ואח"כ שוטף אותן הוא לפי דעת קצת המפרשים ז"ל מיהה שאמרו בפרק דם חטאת בזבחים (דף צ"ז) מריקה בחמין ושטיפה בצונן. ויש שאמרו שאינו מטעם זה אלא כדי להעביר החמץ שעליהן. ומ"מ כך הוא דעת הגאונים והאחרונים שצריכין שטיפה כדברי רבינו: וכן הסכינין מרתיח וכו'. בגמ' ובפסחים (ל':) א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו א"ל קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מעייל להו לקתייהו ברותחין והלכה אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון ע"כ בגמ'. ושפודין ואסכלאות לא נתבאר דין בגמ' לענין המן בכסה ונחלקו בו המפרשים ז"ל יש מי שאומר שדין כדין אסור איסורין וצריכין לבון ויש מי שאומר שכיון שתה שבלעו היה היתר די בהגעלה. ואפשר שזהו דעת רבינו שהזכיר כאן בסכינין הגעלה ופרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות בעוקה סכין מן העכו"ם הצריכן לבון ולא הזכיר כאן לבון כלל. ומ"מ דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל להשוות חמץ לגיעולי עכו"ס והם סוברים שבסכינין אף בגיעולי עכו"ם אינן צריכין אלא הגעלה כמו שיתבאר שם:

כד כלי מתכות וכו'. כבר נתבאר זה למעלה בדברי ההלכות.

כה כל כלי חרש שנשתמש וכו'. שם מבואר בגמרא ובהלכות שכל שנשתמשו ע"י חמין בכלי חרס אינו יוצא מידי דפנו לעולם. וכתבו ז"ל שאפילו מלא הקדירה גחלים והסיקה אינה מוכשרת שאינה דומה לכיב של חרס שהזכרנו למעלה: ומ"ש רבינו אלא מניחן לאחר הפסח. הוא כשמואל דפליג אדרב קאמר (דף ל'.) קדרות בפסח ישברו וקי"ל כשמואל בהא כדאיתא בהלכות וכן כתבו ז"ל:

כו כלי ראשון שרצה להרתיחו וכו'. בהלכות גלמד מגיעולי עכו"ס (ע"ז דף ע"ו.) יורה קטנה מגעילה בתוך יורה גדולה ויורה גדולה מאי ח"ש דהיות דודא דהוה בי מר עוקבא אהדר ליה ליטא אפומא וארתחיה קסבר מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות, כירוש שאחורי הכלי שאינן נגעלין אלא ע"י רתיח שמתוך רתיחתן נשפכין באחורי הכלי די להם בכך שאף הן לא בלעו מן האיסור אלא ע"י ניצוצות האש שהיה מרתיח הכלי ולא היתה בליעה זו חזקה ודי להם בפליטה זו. והירש"י ז"ל ובלא שפה לא סגי דניצוצות דכולא בהא פעם כאן ופעם כאן ואילו דהגעלה חדא שעתא. וכתוב בהלכות ובפתחא דאסור לאיעבד בליטא עביד גדנפא דטינא ע"כ. ודין ההגעלה אם היא בכלי שהוא בן יומו יתבאר פ' י"ז מהל' מאכלות אסורות בארוכה:

פ"ו א מצות עשה מן וכו'. סוף ערבי פסחים (דף ק"כ.) אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא מרור דרבנן רב אחא אמר אחד זה ואחד זה דרבנן ותניא כותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות יכול לילה הראשון רשות ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים אין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ע"כ וכתב רבינו שמצותה כל הלילה וכן דעתו באכילת פסחים כמבואר פ' ח' מהלכות קרבן פסח וכסתם מתניתין דהקורא את המגילה (דף כ"ו:) דכל שמצותה בלילה כשר כל הלילה וכר"ע דאמר הכין ופליגא דראב"ע דאמר עד חצות וקיי"ל כר"ע מחבירו. ויש מי שפסק כראב"ע משום דכתם מתני' בס"ק דברכות (דף ב') ובערבי פסחים (דף ק"כ) ובזבחים פרק איזהו מקומן (דף נ"ו) הם כוותיה. ואמר רבא בפרק ערבי פסחים אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו. ודברי רבינו עיקר דאמרינן בפרק מצות חליצה (דף ק"ה) מה לי הדא סתמא מה לי תרי סתמי וכיון דאיכא סתמי לר"ע ולר' אליעזר הדרינן לכללין דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו כך נ"ל. ומה שכתב רבינו ומשאכל כזית יצא ידי חובתו מבואר בכמה מקומות בפסחים:

ב בלע מצה יצא וכו'. שם (פסחים קט"ו.) אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור בהדי הדדי ידי מצה יצא

ואם מלאו גחלים והסיק מקום שהיה מבשל[א] בו החמץ מותר לבשל* עליו מצה: **כג** [א] כלי מתכות וכלי אבנים שנשתמש בהן חמץ ברותחין בכלי ראשון כגון קדרות ואלפסין. נותן אותן לתוך כלי גדול של מים וממלא עליהן מים ומרתיחן בתוכו עד שיפלטו ואחר כך שוטף [ב] אותן בצונן ומשתמש בהן במצה. וכן הסכינין מרתית את הלהב ואת הנצב [ג] בכלי ראשון ואחר כך משתמש בהן במצה: **כד** "כלי מתכות ואבנים וכלי עצים שנשתמש בהן חמץ בכלי שני כגון קערות וכוסות נותן אותן לתוך כלי גדול ונותן עליהן מים רותחין [ד] ומניחן בתוכו עד שיפלוטו ואחר כך שוטפן [ה] ומשתמש בהן במצה: **כה** כל כלי חרש שנשתמש בהן חמין בחמין בין כלי ראשון כגון קדרות. בין כלי שני כגון קערות. בין שהיו [ו] משוחין ושועין באבר שעושין אותן כעין זכוכית. בין שהיו חרס כמה שהן. אין משתמשין בהן במצה אלא מניחן לאחר הפסח [ז] ומבשל בהן: **כו** "כלי ראשון שרצה להרתיחו ולא מצא כלי גדול ממנו כדי להרתיחו בתוכו הרי זה מקיף לו [ח] שפה של טיט על שפתו מבחוץ וממלאהו מים עד שיגברו המים על שפתו ומרתיח המים בתוכו ודיו ואחר כך שוטף אותו ומשתמש בו במצה:

פרק ששי

א מצות "עשה מן התורה לאכול [א] מצה בליל חמשה עשר שנאמר בערב תאכלו מצות. בכל מקום ובכל זמן. ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח אלא זו מצוה בפני עצמה ומצותה כל הלילה. אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות. אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה ומשאכל כזית יצא ידי חובתו: **ב** *בלע מצה יצא. בלע מרור לא יצא. בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא. שהמרור כמפילה

א טור סי' תנא סמ"ג לאוין עט: ב טור שם: ג טור סי' תעה סמ"ג עשין כו *נ"א אופה. נ"א לאפות.

השגת הראב"ד

*בלע מצה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש שאין זה טעם למרור אלא שאינו טועם טעם מרור אח"כ לעכו עכ"ל:

משנה למלך

פ"ו א מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל ט"ו שנאמר בערב תאכלו מצות. מבואר בס"פ ערבי פסחים דמצה בזמן הזה דאורייתא אליבא דרבא וקי"ל כותיה (א"ה ולענין אם

לחם משנה

מ"מ אין זה כלום דעל כרחין אפילו להר"א ז"ל צריך לומר דפליג דלרבנן אפילו הזריזים אין לבין לכתחלה ולר"ע לפין לכתחלה (א"כ) [דאל"כ] היכי קאמר אח"כ ופוים שאין לפין העיסה בפוסרין הא אפילו בזמן ודבש מודו דאין לפין לכתחלה ואם הכונה לומר שאם לא את העיסה בפוסרין ניוהר הכי הוה ליה למימר ופוים שאם לא את העיסה בפוסרין מותר אלא ודאי על כרחין כדפרישית וא"כ כיון דכן הוא א"ם עיקר כדברי רבינו כדפרישית.

פ"ו א מצות עשה מן התורה לאכול מצה וכו'. וא"ת דבפ' כל שעה (דף כ"ח) אמרו שם גבי אוכל חמץ משש שעות ולמעלה עובר בלא תעשה ולר"ש אינו עובר ולר"י מפקינן דבזמן הזה מצה מדאורייתא מקרא דשבעת ימים תאכל עליו מצות ולר"ש דאינו עובר נפקא ליה מבערב תאכלו מצות ורבינו פסק בפרק ראשון כר"י בלפני זמנו כמבואר שם וא"כ איך כתב כאן דאיסור החמץ בזמן הזה הוא מקרא דבערב תאכלו מצות דהיינו קרא דר"ש דהכי משמע כאן לכאורה דנקט רבא בפ' ערבי פסחים (דף ק"כ) והיינו כר"ש כדפרישית. וי"ל דמאי דהביא כאן רבינו קרא דבערב תאכלו מצות אין כונתו להביא אלא דהוית מצות עשה לאכול בליל פסח מצה אבל שיהיה חיוב לאכול בזמן הזה לא הביאו מכאן, ומ"ש בכל מקום ובכל זמן אינו אלא מקרא דשבעת ימים תאכל מצות

ב בלע מצה. הגירסא שיש לנו בדברי רבינו כך היא. בלע מצה יצא בלע מצה ומרור יצא בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא. והגירסא הזאת הוזכרה בדברי

מגדל עוז

שנשתמש וכו' עד לאחר הפסח ומבשל בהן. פ' כל שעה. כלי ראשון עד סוף הפ'. סוף יוה' ע"ז:

פ"ו מצות עשה מן התורה עד יצא ידי חובתו. פ' האשה בפסחים וסוף ערבי פסחים. בלע מצה עד כמפלה למלה. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש שאין זה טעם למרור וכו' ואני אומר הם הלוים אלא הסברים והסופרים הלוים, דע כי גירסת ר"ה ז"ל פרק ערבי פסחים סוף גירסת מתני' דהכיתו

הגהות מיימוניות

תשמישים סגי בהגעלה עכ"ל סמ"ג: [א] כל שתשמישו ע"י האור מלבנו באור וכו' לכך כתב בעל הרוקח שכסוי קדרה שאפו עליו בצק צריכה ליבון ונחבת שמטגנין בה כתב ראבי"ה דסגי בהגעלה והכי נהגו דלא חלקו חכמים לענין חיוב חלה בין טיגון לבישול וכן לא חלקו בין יורה ליורה אע"פ שיש יורה שמטגנין בה חלבים. אמנם רא"ם כתב שאפילו דבר שתשמישו ע"י האור סגי בה עלה ברותחין גבי מאני דפיסחא כיון שבשעת בליעתן היה היתר דקיי"ל כרב אשי כדפסיק בשילהי ע"ז דכל מילתא דהיתרא אע"ג דכי פליט איסורא קא פליט אע"ג דתשמישו באור סגי לה ברותחין ולדידיה אפילו שפודין ואסכלאות שתשמישן ע"י האור סגי ברותחין ולא נהגו העם כדבריו. ונראה לי ראיה לדבריו מסכיני דפיסחא דפסיק הלמודא ברותחין וא גו מ־לק בין גדולים שתשמישן ע"י האור בין קטנים שאין תשמישן ע"י האור כאשר חלקו ־סכינים של עכו"ם וראבי"ה פסק כדבריו וכתב מה שנגדוז ללבן את השפודים מכני שהן ארוכין יותר מראי. [ב] וכן כתב רב נהילאי גאון כשמסירין הכלי הנגעל מן היורה רותחת שופכין עליה מים צוננין מיד. ובספר התרומה פירש הטעם בשם ר"י משום הא דפרק דם חטאת דתנו רבנן וסורק ושוטף מריקה בחמין ושטיפה בצונן ובס"ה הקשה על זה ואין להאריך, ע"כ: [ג] והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון וכן פסקו כל הגאונים ודלא כרשב"ם שפסק שצריך הגעלה וליבון דלא חמיר משפודים ואסכלאות של עכו"ם דתשמישן ע"י האור ואין להאריך, ע"כ. [ד] כתוב בתשובה בשמגעיל כלי צריך להניח בו עד שיפלוט יפה ומה"ג כתב ר"י אלפס וכן רבינו הכתבר כדמוכח בעמוד, ע"כ: [ה] כגון שיודע בברור שלא נשתמש בהן בכלי ראשון אבל סתם קערות שספק אם נתנו אותן ביורה או במחבת של שלקות או שאבו בהן תבשיל הם מן היורה או מן המחבת פסק רבינו ש"י דצריכים הגעלה בכלי ראשון וכן כתב ראבי"ה וכן התוספות פרק דם חטאת; [ו] בעו מיניה דאמימר הני מאני דקוניא מהו לאשתמושי בהו בפיסחא וכו' עד חזינא להו דמדייתי אלמא בלעי ואסירי' [ז] כשמואל ודלא כרב דאמר ישברו וכן קי"ל כר' שמעון וכן פסק רבא, ע"כ: [ח] בשילהי מס' ע"ז ויורה גדולה כאי עביד ליה גדנפא דלישא וטליה טיא וכו'. לשון ראבי"ה ובבית אבא מורי ראיתי שלא תקנו גדנפא אך אוד או אבן רותח היה משליך ביורה שהיו המים מכסין את כולו ועדיף מהתות ניצוצות: [א] כרבא דאמר בע"פ מצה בזמן הזה דאורייתא וכו' ותניא כוותיה ודלא כרב אחא בר יעקב דאמר

יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה לא יצא ע"כ בגמרא. ופי' כשבלע המרור לא יצא מפני שאנו צריכין שיטעום טעם המרור בפיו שהוא זכר לוימררו את חייהם וכשבלע מצה כיון שהמצה נגעה בפיו הויא לה אכילה ויצא וכשבלע מצה ומרור כאחד כתב רבינו שיצא ידי מצה ואע"פ שהמרור מפסיק בין מצה לפיו אינו חשוב הפסק לפי שהמרור טפלה למצה אבל כשכרכן בסיב הסיב מפסיק וחשיב הפסק ולפיכך לא יצא אפילו ידי מצה וזהו דעת רבינו וכן נראה מפירוש רש"י ז"ל. ובהשגות א"א זה שבוש שאין זה טעם למרור וכו'. ונדמה לו לר"א ז"ל שמה שכתב רבינו בלע מצה ומרור כאחת ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא שהמרור כטפילה למצה שהוא נתינת טעם למ"ש ידי מרור לא יצא ולזה השיגו שהוא שבוש. ואין זו כונת רבינו אלא נתינת טעם הוא מפני מה יוצא ידי חובתו ממצה ואין המרור מפסיק וכמו שפירשתי למעלה:

ג אבל מצה בלא כונה וכו'. בראש השנה פ' ראוהו בית דין (דף כ"ח.) שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי לא צריכא שכפאוהו פרסיים וכו' ע"כ. ופסק רבינו כן. וראיתי מי שכתב שהטעם שכיון שהוא יודע שהלילה הוא פסח והוא חייב באכילת מצה יצא אע"פ שלא נתכוון נהנה ונתכוון באכילתה אבל אם היה סבור שהוא חול ואכלה או שהיה סבור שאין זו מצה ואכלה לא יצא והוא שלא הוזכרו בגמרא אלו הדינין. ודברי טעם הן: אבל כזית מצה והוא נכפה וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך:

ד אין אדם יוצא ידי אכילת מצה וכו'. משנה וגמרא בפרק כל שעה (פסחים ל"ה.) כהכתים ברא"ש פ"ה:

כמפילה למצה. כרכן בסיב וכיוצא בו ובלען אף ידי מצה לא יצא: **ג** [א]אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו עכו"ם או לסטין לאכול יצא ידי חובתו. אכל כזית מצה והוא נכפה בעת שטותו ואחר כך נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא. לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות: **ד** [ב]אין אדם יוצא ידי חובת אכילת מצה אלא אם כן אכלה מאחד מחמשת המינין שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות. דברים הבאים לידי חימוץ אם אכלן מצה יצא בהן ידי חובתו אבל שאר דברים כגון אורז ודוחן וקטניות אין יוצא בהן ידי מצה לפי שאין בהן חמץ: **ה** * [ג]העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו. [ד]עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה יוצא בה ידי חובתו. אין הרועים אוכלין ממנה אינו יוצא בה שאין זו משומרת לשם מצה

פ"ו ג אבל מצה בלא כונה וכו'. בהלכות שופר פ"ב כתבתי מה שפסק רבינו כאן שיצא בלא כונה אע"ג דבגמרא מ"ג דמצות צריכות כונה:

השגת הראב"ד

*העושה עיסה מן החטים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל והוא שיש בה דגן כזית בכדי א"פ ויאכלנו עכ"ל:

א טור שם וע"ש: ב טור סי' תנג כמ"ג לאוין שם: ג טור שם סמ"ג עשין מ': ד טור סי' תנד:

ה העושה עיסה מן החיטים וכו'. משנה במסכת חלה העושה עיסה מן החיטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. ורבינו כתב אם יש בה טעם דגן וממילא שאם אין בה אינו יוצא. ובהשגות א"א נראה לי והוא שיש בה דגן וכו'. אבל מדברי הרמב"ן ז"ל נראה שאפילו אין שם כזית בכדי אכילת פרס יוצא בה לפי שמדין גרירה הוא שהחטין גוררין את האורז וזהו שהזכירו חטים ואורז בדוקא וכן מבואר בירושלמי והאריך בזה בהלכות בכורות וגם רבינו פרק ו' מהלכות בכורים עם שאר מתנות כהונה כתב משנתנו בדין החלה בקמח חטים וקמח אורז ומשמע דדוקא באלו וכן עיקר: עיסת הכלבים בזמן שהרועים וכו'. גם זו משנה במסכת חלה והובאה פרק יום טוב שחל (ביצה כ"ה.):

מצה

לחם משנה

בדברי רשב"ם בפרק ערבי פסחים (דף קט"ו) ופירושו כך בלע מרור יצא מפני שיש בה טעם מרור בלע מצה ומרור אע"פ שכשבלע מרור להודיה יצא הכא לא יצא ידי מרור. ונתן רבינו טעם למרור מפני שהמרור טפילה למצה ולכך לא יצא. והראב"ד ז"ל יש לו גרסא אחרת בגמרא והוא בלע מרור לא יצא ומפני כך השיג על רבינו שאין טעם מרור מפני שטפלה למצה דאפילו לחודיה לא יצא. ולדעתו מה שאמרו בגמרא ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא לא בא להודיענו אלא דידי מצה יצא דהוה אמינא לא יצא משום דהמרור

משנה למלך

אם אכל מצה שלא כדרך הנאה אם יצא י"ח (עיין מ"ש הרב המחבר לעיל פ"ה מהל' יסודי התורה). וכתב פ' אמור גרסינן ובתחלה עבר יום לחדש הזה את המצות יום זה טעון מצה ואין את הסוכות טעון מצה והלא דין הוא ומה אם זה שאין טעון סוכה טעון מצה זה שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה ת"ל כאן את המצות זה טעון מצה ואין את הסוכות טעון מצה ע"כ. עוד גרסינן שם הוא את הסוכות זה טעון סוכה ואין את המצות טעון סוכה והלא דין הוא ומה אם זה שאינו טעון מצה טעון סוכה את המצות שהוא טעון מצה אינו דין שטעון סוכה ת"ל כזה את הסוכות זה (את הסוכות) טעון סוכה ואין את המצות טעון סוכה ע"כ. וכתב הרב קרבן אהרן נראה דשנו בשני הברייתות אלו והלא דין הוא דלא איצטריך קרא למעוטי משום דהוי לאו ק"ו לא הוה אצטריך למעוטי המצות חימי לגבוי. ותמיהא לי מלתא דלמאי איצטריך קרא למכתב זה גבי מצה למעוטי את הסוכות ממצה וגבי סוכה למעוטי את המצות מסוכה לא ליכתוב אלא או זה דחג המצות או זה דחג הסוכות ואנו ממעטים סוכה ממצה ומצה מסוכה. משום הכי כתב קרא זה גבי חג המצות לממעטותיה דקרא מימעיט חג הסוכות ממצה דהכי קאמר הוה חג המצות יום זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה ומאיצטריך קרא למעוטי חג הסוכות ממצה על כרחך למדנו דאין חג המצות טעון סוכה דאי אמרת בשלמא דאין חג המצות טעון סוכה משום הכי איצטריך קרא למכתב הוה למעוטי חג הסוכות ממצה משום דהוי לאו דמייתית קרא כ"ח בחג הסוכות טעון מצה מק"ו ומה אם זה שאין טעון סוכה טעון מצה זה שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה. אלא אי אמרת דחג המצות טעון סוכה לא איצטריך הוה דחג המצות למעוטי חג הסוכות ממצה דמהיכא תיתי דחג הסוכות טעון מצה דאיצטריך קרא למעוטי הא ליכא ק"ו כיון דחג המצות טעון סוכה. אלא ודאי מדמיעט קרא חג הסוכות ממצה ע"כ למדנו ג"כ שאין חג המצות טעון סוכה. וכן נמי אי הוה כתיב קרא דהוה גבי חג הסוכות הוינו ממעטים חג המצות מסוכה מתמעוטיה דקרא וחג הסוכות ממצה מדאיצטריך קרא למעוטי חג המצות מסוכה וכדכתיבנא לעיל:

ונראה לומר דאי לא כתב קרא הוה אלא גבי חג המצות לא הוה ממעטינן אלא חג הסוכות ממצה אבל חג המצות הוינו אומרים דטעון סוכה ומאי דאצטריך קרא למעוטי חג הסוכות ממצה הוא משום דאי לא כתב קרא הוה גבי חג המצות לא הוינו יודעים אם חג המצות טעון סוכה אי לא ואי חג הסוכות טעון מצה אי לא, משום דאם הוינו אומרים דאין חג המצות טעון סוכה ע"כ הוינו אומרים דחג הסוכות טעון מצה מק"ו ומה אם חג המצות שאינו טעון סוכה טעון מצה חג הסוכות שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה. ואם הוינו אומרים דאין חג הסוכות טעון מצה ע"כ הוינו אומרים דחג המצות טעון סוכה מק"ו ומה חג הסוכות שאינו טעון מצה טעון סוכה זה שטעון מצה אינו דין שטעון סוכה א"כ לא הוינו יודעין באיזה מקום נאמר הק"ו אי בחג המצות אי בחג הסוכות ולהכי דאיצטריך הוינו אומרים שחג המצות יהא טעון סוכה וחג הסוכות יהא טעון מצה. ולפי זה אם לא כתב קרא אלא הוה דגבי חג המצות הו"א דקרא לא אתא אלא ללמדנו במקום שנעשה בו ק"ו שלא נעשה אותו בחג הסוכות ויהיה טעון מצה לכך כתב הוה לומר זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה. אבל אכתי אצטריך ק"ו גבי חג המצות ונאמר אם חג הסוכות שאינו טעון מצה טעון סוכה חג המצות שטעון מצה אינו דין שטעון סוכה להכי כתב קרא הוה דגבי חג הסוכות ללמדנו שלא נעשה ק"ו לגבי חג המצות ואי כתב קרא הוה דגבי חג הסוכות לחוד הו"א איפכא דקרא לא אתא למעוטי אלא שלא נעשה ק"ו לגבי חג המצות אבל אכתי אצטריך ק"ו לגבי חג הסוכות ונאמר אם חג המצות שאינו טעון סוכה טעון מצה חג הסוכות שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה להכי כתב קרא הוה דגבי חג המצות ללמדנו שאין חג הסוכות טעון מצה ולפי זה אצטריכו תרוייהו הוה דגבי חג המצות והוה דגבי חג הסוכות (א"ה עיין בזה בהלכות שמיטה ויובל כי שם כתב רבינו ברייתא אחרת דוגמא לזה יע"ש בס"ד):

ב כרכן בסיב וכיוצא בו ובלען אף ידי מצה לא יצא. (א"ה ולענין אם כרך דבר איסור בסיב ואכלו עיין בדברי הרב המחבר בפי"ד מהל' מאכלות אסורות דין י"ב):

ומי

מגדל עוז

דהביאו לו גרסינן אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אפילו ידי מצה נמי לא יצא ופי' ר"ח ז"ל בלע מצה ולא לעסה יצא שהרי קיים בערב תאכלו מצות שהרי אכילה היא ומיהו לכתחלה טעם בעינן בלע מרור לא יצא דבעינן טעם מרור וליכא ומ"ש קפיד רחמנא בדבר מר כדי למרר פיו כאוכל זכר לוימררו את חייהם. והרמב"ם ז"ל גורס בלע מצה יצא באיזה צריכה טעם בלע מרור יצא אי אפשר שלא יהא בו טעם מרור בלע מצה ומרור יחד עד שלא אכל לא מזה ולא מזה ידי מצה מיהא יצא דלא סיתא אף ידי מצה לא יצא דאיכא תרתי לריעותא שלא טעם טעם מצה וגם שלא נגע בגרונו שהמרור חוצץ ביניהם כרכן שניהם יחד בסיב הגדל סביבות הדקל לא יצא וכמו שפסק ר"מ ז"ל ופירוש הטעם שהרי לא מיצב בפיו לא זה ולא זה וכו' לכן להתת ומי ופירש כתב הרמב"ם בלשון זה. ועל הר"ח ז"ל קשה למה לי לדחות בריתא בלע מצה יצא הבאת כי בלע מצה במרור דאיכא הרתי לריעותא אמרינן יצא כי בלעה באנפי נפשה דליכא אלא חדא ריעותא צריכא למימר וכן נמי קשה אביאת דמגביה למה ליה למימר כי בלע תרוייהו ידי מרור לא יצא אפילו באמת ומה כי בלע מריר לחודיה לא יצא ותע"ג דליכא אלא חדא ריעותא כי שניהם יחד דאיכא תרתי לריעותא צריכא למימר ותע"ג דאיכא לפרושי כו המשום מצה יצא צריך הע"ג דאיכא הרתי לריעותא כדי שקבעו דמצה דריכה נוגב לא צריכה למימר וא"כ לימא רבא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ומשמיה במתניין להכן דהביאה דבליעה בלא דבר אחר שמה אכילה לכך נשתנה גירסת רמב"ם ז"ל. אך לפי עצמו קשה קצת דהוי משום דבעינן טעם מרור הא ודאי כי אכלינהו בהדי הדדי לא חשבר דליכא טעם מרור טולא ונגע בגרון. לכך נראה שיטת ר"מ ז"ל והגונה בו לפי שהמרור טפלה למצה כדאמרינן בברכות שבפת עיקר ופירק

טפלה לו ועוד הדע דהא אפיקנא בהא שמטתא מצה דאורייתא ומרור דרבנן ועוד דאמרינן בסמוך מצה צריכה הסיבה מרור אין צריך הסיבה אלמא דמצה עיקר ומרור טפלה לו ולזה הטעם סמך ר"י אלפס ז"ל להביאם מימרא זו וכזה עלתה גירסת רמב"ם וריתו"ל על כנה שלא ביטוב ואם הראב"ד ז"ל דרך דרכו של ר"ח ז"ל וישר בעיניו ויפרך קושייתו דאורתא דאמוראי לפרושי מילתייהו פשי או כפירוש חשוב מזה ייבר כאו: אכל מצה בלא כוונה עד מכל המצות. פרק ערבי פסחים ועיקרה בראש השנה פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) גמ' מתני' דתוקע לתוך הבור וגם בירושלמי דתרומות פ"ק. אין אדם יוצא ידי חובתו עד לפי שאין בהן חמץ. פרק כל שעה (דף ל"ה): העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יצא ידי חובתו. פרק ג' דמס' חלה ופרק התערובות: כתב הראב"ד ז"ל נ"ל והוא שיש בה דגן כזית בכדי אכילת פרס ויאכלנו עכ"ל: ואני אומר אי משנה שלימה היא פרק ג' דמס' חלה אות באות תיבה בתיבה כלשון ר"מ ז"ל דתנן העושה עיסה מן החטין ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח. ומייתי לה במנחות ובנזיר פרק התערובות גמרא מתני' דלא כאבא כמים ודייק מינה דנותן טעם כתוב דאורייתא וכן פירש רבינו שמשון ז"ל ובירושלמי גרסינן עלה מתני' דלא כרשב"ג דרשב"ג אומר לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהא בה כשיעור ע"כ. וכבר כתבתי כמה פעמים כי ר"מ ז"ל מתאר לכתוב גם המאור לשון הגמ' והרוצה לדקדק בו ידקדק בלשון התלמוד ולכן קראו משנה תורה בזמם להוכם קורא אבל מה אחיב שואלי דבר על דבר הראב"ד ז"ל שכתב כאן והוא בקי בכל היה. וכן כתב הר"ש מקומו ז"ל כלשון ר"מ ז"ל אות באות: עיסת הכלבים עד לשום מצה. פ"ב דביצה (דף כ"ה):

מצה שלשה בשני וכו'. פ' כל שעה (דף ל"ו) אמר ר"ע מה ת"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש והקשו שם מדר"ע אדר"ע והירצו לא קשיא הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני וכבר כתבתי פרק המוציא שהלכה כר"ע וסובר רבינו שלא תועטו אלא יין ושמן ודבש והלב נ"ל שנזכר בסוגיא לפי שהפת הנילוש בהן אינו לחם עוני אבל שאר משקין ודאי יוצא בהן וזהו שלא אמרו פרט לעיסה שנילושה במשקין והירושלמי שהזכרתי פרק ה' שנזכר בו משקין אחרים אלא אלו אמר משקין שהם . ולפיכך ראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה הנילושה במי פירות בלבד אלא עם הערובה מים לפי שאנו צריכין שמור מהמן וכל שאינו מחמיץ אין יוצאין בו ידי מצה וכבר נתבאר שמי פירות לבד אין מחמיצין ודבר נכון הוא : אבל אין לשין אותה ביין ושמן וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך. ובהשגות א"א אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת וכו'. ונראה לומר שהתוספתא איירי שנברה לחם עוני פרט למצה שנילושה ביין ושמן אלא דורשת אותו למעט מעשר שני וכדברי ר"י הגלילי בגמרא בכל שעה ואינה אוסרת מצה עשירה ואין הלכה כמותו אלא כר"ע כמו שכתבתי . ודוחק הוא לפרשה משהבלה כדברי הר"א ז"ל :

ה אין יוצאין בפת מורסן וכו'. רבינו ז"ל אזיל לשיטתו דהרי"ף ז"ל שפירש פת הדראה היינו סובין . ומה שהקשה הר"ן על פי' הרי"ף מתורץ עם מה שכתב הרב המגיד בשם הרא"ה ז"ל : וכן

מצה . * [א]מצה שלשה במי פירות יוצאה בה ידי חובתו בפסח . אבל אין לשין אותה ביין או בשמן או חלב משום לחם עוני כמו שבארנו . ואם לש ואכל לא יצא ידי חובתו . [ב]אין יוצאין לא בפת מורסן ולא בפת סובין . אבל לש הוא את הקמח בסובין שלו ובמורסנו ועושהו פת ויוצא בה ידי חובתו . וכן פת סולת נקייה [ג] ביותר הרי זו מותרת ויוצא בה ידי חובתו בפסח ואין אומרין בה אין זה לחם עוני :

ו * [ג]אחד מצה שנאפית בתנור או באילפס . [ג] בין שהדביק הבצק באילפס ואחר כך הרתיח בין שהרתיח ואחר כך הדביק אפילו אפאה [ד] בקרקע הרי זה יוצא בה ידי חובתו . וכן אם לא נאפית אפייה [ה] גמורה יוצאין בה. והוא שלא יהיו חוטין של בצק נמשכין ממנה בעת שפורסה . ויוצאין ברקיק השרוי והוא שלא נימוח . אבל מצה שבשלה אינו יוצא בה ידי חובתו באכילתה שהרי אין

השגת הראב"ד

*מצה שלשה במי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת בין שתבלה בקדרה בין שתבלה באילפס הכיא שהבלה משאתה עכ"ל :

השגת הראב"ד

*אחד מצה שנאפית וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי מיהו איכא למיתב ביה משום תמון אא"כ עשה אותו באילפס וכפה עליו את הכסוי ונפקא לן הא ממתניתיה דאביי ורבה בתרוכי חרתי שבלי ותתחי קידרי ומהגבא דאכישונא וקיפא אסיר דמאי דשלים מיהאי רישא בלע מהאי רישא ומתחין עכ"ל .

א טור סי' תסב : ב טור סי' תנד וע"ש : ג טור סי' תסא סע"ג שם .

ואין יוצאין לא בפת מורסן וכו'. זה יצא לרבינו ממה שאמרו במסכת חלה גבל מורסן מהוכן וחזר לחוכן הרי אלו פסורין ותוכיח שם שאין המורסן והסובין השובין פת ומה שאמרו בפרק כל שעה (דף ל"ו) יכול לא יצא אדם ידי חובתו אלא בפת הדראה ת"ל מצות מצות ריבה ואפילו כמלאכו של שלמה . ופת הדראה כתוב בהל' פירוש פת סובין ומשמע שיוצא אדם בפת סובין כבר כתב הרא"ה דלאו למימרא פת סובין לחודייהו דהוא לא חשיב פת כלל אלא לומר שלא נטלו סובן, ע"כ לשון הרא"ה ז"ל ועיקר :

אבל לש הוא וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך דהיינו פת הדראה שלא נטלו סובין ופשוט הוא. וכן פת סולת נקייה וכו'. גם זה מבואר בסמוך אפילו כמלאכו של שלמה .

ו אחד מצה שנאפית בתנור וכו'. זה מחלוקת בין הגאונים כמו שכתוב בהלכות ורבינו סובר כדעת ההלכות דקי"ל (דף ל"ז) כר' יוחנן דאמר מעשה אילפס לא שנא הרתיח ולבסוף הדביק ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח לחם הוא וחייב בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח והכין קא פסק רב אחא משבחא במעשה אילפס כר' יוחנן וזהו דעת רבינו כאן ובדין החלה ולזה הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל. ובהשגות א"א מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי וכו' באור דבריו ואע"ג דפליג עליה רבא אהא דאביי דמי פירות אין מחמיצין וקי"ל כרבא בהא אפילו רבא מודה שעיסה זו בלועה בחיים וכו' ואין לחוש בה אלא א"כ באילפס וכסויה כמו שכתוב וזו סברא שלו ז"ל לא מצאתי אחד מהמפרשים שסובר כן . ואין דאיהו נראית לי כלל דכתם בשיבלין והאכא דאכישונא שפירושו כד ועלה קליות נראית היא לענין שבתשימין אותו על האש ותתן מים ולאות הרבה ולזה חשש אביי כמו שהוא סובר שמי פירות מחמיצין אבל עיסה זו אין שום לחות יוצא מתחנה ואפילו היא שלא על יד שום משקה כתנואר פ"ה וא"כ כל שנאפה קודם שיעור שהבא לידי חימוץ במה גתום אלא ודאי אין לדברים אלו עיקר אפילו אפאה וכו'. בריסכת ברכות (דף ל"ח.) ונזכר כאן בהלכות . וכן אם לא וכו'. בכל שעה (דף ל"ח.) תניא יוצאין במצה נא מאי מצה נא כל שפורסה ואין חוטין נמשכין ממנה ויוצאין ברקיק השרוי וכו'. שם (פסחים דף מ"א) יוצאין ברקיק השרוי ומבושל שלא נימוח דברי ר"מ ר' יוסי וכו' ובהלכות יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"ג שלא נמוח מ"ם משום דבעינן טעם מצה וליכא ע"כ וקי"ל ר' יוסי ור"מ הלכה כר' יוסי .

אין

לחם משנה

דהמרור עמו . וה"ה היה לו הגי' בדברי רבינו בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא ותפני כך פירש שהטעם שכתב רבינו שהמרור פסולה למצה וכו' קאי אידי מצה יצא ולפי הגוסחא שכתבתי אין צורך לידחק כזה. כתב ה"ה אבל כשכרכן בסיב כו' וא"ת מה טעם לחלק בין סיב למרור וכי קיימא דבסיב כרכן ובמרור לא כרכן א"כ ליפלוג במרור גופיה היכא דכרכן דהוא אסור . וי"ל דמרור אע"ג דכרכן יותר דכיון דביה איתעביד מצוה אע"ג דלא יצא ידי חובה מ"מ לא הוי הפסק כיון דמעין המצוה הוא אבל כרכן בסיב דאין הסיב ענין לתצוה כלל ודאי דהוי הפסק

ה מצה שלשה במי פירות יוצא בה ידי חובתו בפסח יש להקשות על רבינו דהיקרא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות חפקינן דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא בהם ידי חובתו כו' והאי אינו בא לידי חמוץ ומ"ש לכאורה נראה דהדין עם הוראתי מי שכתב שאמר ה"ה וראיתי מי שתירץ דילא תאכל עליו חמץ לא מיעטינן אלא דברים שאינן באים לידי חמוץ בשום צד ואופן בעולם אבל מצה שנילושה במי פירות הרי המצה היא בהם לידי חמוץ א"א שהמים גרמו לה שלא תחמיץ ולא מיעטינן מהאי קרא ודבר נכון הוא. כתב ה"ה וראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה וכו' מכאן של דברים אלו נראה לכאורה דלא מיקרי מצה עשירה אלא בשנילושה במי פירות לבד אבל כשלשה במים לחם עוני מיקרי . ועוד נראה מכאן שאם לשה במי פירות לבד אינו יוצא משום היקשא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות וזה אינו בא לידי חימוץ וראיתי מי שהקשה על זה ב' קושיות חדא דהיכי קאמר לר"ע (דף ל"ו) לחם עוני פרט לעיסה שנילושה כו' הא עיסה שנילושה בשמן ויין ודבש מבקיע לה מהיקשא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות ודחק לתרץ זה דברייתא דקאמרה פרט לעיסה שנילושה וכו' לדוגמא נקטיה אבל כוונת הברייתא היא לומר פרט להלוש ולאפיסה כדקאמר לקמן באידך ברייתא ולא כיון ר"ע אלא לדחות דברי ר"י הגלילי . עוד הקשה דכשהקשו בגמ' בפ' כל שעה (דף ל"ו) מר"ע לר"ע ותירצו הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני אמאי דחיק לתוקמי בהכי להוקמי בחד יומא והא שנילושה במים ולכך קאיר לשתי דמיקרי לחם עוני והא דקאמרת דלא מקרי לחם עוני הוא דנילושה (בתים) [בלי מים] גם על זה נ"ל להרץ דהגמרא תירץ כן משום דהשכה כייעתא דאמר ליה ר"י לבריה כו' כדאמרו שם כו' ואכתי קשיא לי קושיא אחרת והיא דבגמ' פ' כל שעה (דף ל"ח) הקשו על הברייתא דקאמרה יכול יצא אדם ידי חובתו בחלת תודה ורקיקי נזיר וכו' והיסוק ליה דהוה מצה עשירה והשתא לפי דברי היש מי שכתב דקאמר דמצה עשירה לא מקרי אלא בחי פירות לבד הא חלת תודה ורקיקי נזיר נילושים בפוסרין וכדכתב הרמב"ם פי"ג מהל' מעשה הקרבנות וכיון שכן מאי מקשה דהוי מצה עשירה הא כיון דאית בה מים לחם עוני מיקרי לכך אני אומר דאין כוונת היש מי שכתב אלא לפרש דברי הברייתא דפליגי ר"י הגלילי ור"ע דר"ע ס"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה וכו' ור"י הגלילי סבר דעיסה שנילושה בשמן יין ודבש דיוצא ועל זה אמר היש מי שכתב דמה שהם חולקים דלר"י יוצא ולר"ע אינו יוצא מטעמא דלחם עוני היינו דאיכא בהו מים ולהכי קאמר ר' יוסי יוצא וזהו שכתב שאינו יוצא במצה שנילושה כלומר לר' יוסי דקאמר יוצא אינו יוצא אלא במצה שנילושה וכו' נתלא דלדידן דאיה לן דבשאר פירות יוצא דע"כ לא פליגי אלא בשמן יין ודבש וכדכתב רבינו ז"ל נ"ל שיהיה בהם מים ואז יוצא בהם שמייך בהם המון ולא שייך בהו לחם עוני אבל בשאין יין ודבש ודאי דשייך בהו לחם עוני אע"ג דאית בהו מים והשתא ניחא הכל

זה

מגדל עוז

מצה שלשה עד לא יצא ידי חובתו . פרק כל שעה (דף ל"ה) כתב הראב"ד ז"ל אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת וכו'. ואני אומר כי הביאור הוא ס"ה וכבר רמותי אני שם כי זאת הפיסקא היא מדרי"ל ור"ע פרק כל שעה וזאת התוספתא שכתב הראב"ד ז"ל כי תימה סוגלותיו היא פסקת החלבין שכתב היא התלה כתו שכתבתי אני שם ומה שכתב כאן דתייהי הכיא בשתבלה משנאפית גם אני היה קשה לי לפי קבלתנו דהלבון ודאי הכי משמע לכאורה יאחרי שובי נתתתי אמרתי א"כ מאי קמ"ל פשיטא ככולי תלמודא דכיון שנאפה אינו בא לידי חימוץ דגרסינן לקדיא בפרק כל שעה גמרא מתניתי' דאנו יכוקות ת"כ דברים שאין באין לידי חימוץ האשו והתבושל וכו' ואסיקנא אמר רב ספא אפוי שבשלו קאמרינן ועוד אמאי קא מייתי לה לגבי מצה עשירה דפרק ערבי פסחים גבי איסור חמץ הוס ליה לאסויי אלא ודאי דברי ר"מ ז"ל נראין וכיוס הראבון כתב כן ועל כן כתב כתו שביארנו פ"ה אין יוצאין עד לחם עוני . פרק כל שעה (דף ל"ו ל"ו) אחד מצה שנאפית עד הרי זה יוצא בה ידי חובתו : כתב הראב"ד ז"ל מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי וכו' ואני אומר אצריך לפרש תחלה דבריו ואח"כ בעזה רבינו ז"ל לדקדק במתניתין דפרק כל שעה (דף מ') גמרא מתני' דאין שורין את המורסן מדגרסינן אמר אביי לא ליחליט איניש תרתי שבלי בהדי הדדי דלית אולא הדא ויתבה בנוריה דחבירתה ולא סליק לה דיקולא דחייא מאריא רמוחיה ואתי לידי חמוע אמר אביי לא ליתרוך איניש תרתי שבלי בהדי הדדי דילמא נפקא מיא מהא ובלע אידך ואתי לידי חימוע אמר ליה רבא אי הכי אפילו חדא נמי ד.יה נפיק מהאי רישא ובלע אידך רישא אלא אמר רבא מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין עד דאמר אביי האי הגבא דאכישונא שהישא שרי וקיפא אסיר רבא אמר אפילו קיפא נמי שרי מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין כ"כ ובוולוהי שמעתין גרסינן רבא שרי למימחי קדרא כתבושי ושבש"י קמחא דאכישונא . ורולה רבינו ז"ל לדקדק מדאביי ורבא דדוקא משום דמי פירות אין מחמיצין הוא דשריגן ככולהו הא מיא בעלמא חיישינן ומדרב יוסף מדקדק כשרי האילפס שאשתלאל מד' רוחותיו וזה בודאי דקדוק אמיתי אלא שאיני מבין מה דומה אביו לתריכה כי התרוך תזיל הריס מכאן ומכאן וכן נוגנין או סוברים או המין שנתהילין ואין מבלין ואין אוסין אבל אפייה קודם הולה יתבשל ו.אפה דאי לאו הכי אפייה דכרה דהמגלה כיכי מבכרת גם כרי לא נתנה תורה למילאכי השרת . עוד מצאתי לרבותינו בעלי התוספות שאמרו כי הליפה כוזיון היא אמנם ר"מ ז"ל כתב הפיסקא כדאיתא פרק כל שעה ולא תש נדקדוקי' מן הטעם שכתבתי כמה פעמים שלכך יקראי משנה תורה ולא דייקינן לא גריינן . ובן אם לא נאפית וכו' עד שמתין לשום מצה . פרק כל שעה (דף ל"ו) :

הגהות מיימוניות

דאמר אחד זה ואחד זה דרבנן פי' מצה ומרור : [ב] ת"ר יוצאין בפת הדראה ובפת נקיית ע"כ : [ג] כר' יוחנן לגבי ר"ש ב"ל ע"ש וכן פר"י סרלא חשיב ליה בפ' התולץ בהדי הני ג' דהלכה כרשב"ל לגבי רבי יוחנן וכן פסק בשאלתות פרשת צו ודלא כר"ח שפוסק כרשב"ל משום דסוגיא דתלמודא דהכא אליביה ע"ש וכן ר"י אלפס. ע"כ : [ד] מר זוטרא קבע סעודתיה עילוהי כיצד מברכין, ע"כ . [ה] יוצאין במצה נא מאי נא אמר רב יהודה

אמר

אין בה טעם פת: ז ׳אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו כגון שאכל טבל או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו או [ו] שגזלה. זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון יוצא בו ידי חובתו וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אין יוצא בו ידי חובתו: ח הכהנים יוצאין בחלה ובתרומה אף על פי שהיא מצה שאינה ראויה לכל אדם. וכן יוצאין במצה של מעשר שני בירושלים. אבל אין יוצאין במצה של בכורים אפילו בירושלים מפני שהבכורים אין להם היתר בכל המושבות. ומעשר שני אפשר שיפדה ויאכל בכל מקום. וכתוב בכל מושבותיכם תאכלו מצות מצה הראויה להאכל בכל המושבות הוא שיוצאין בה ידי חובה: ט ׳חלות תודה [ז] ורקיקי נזיר שעשו אותן לעצמן אין יוצאין בהן שנאמר ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לענין מצה בלבד הוא שיוצאין בה אבל זו משתמרת לענין הזבח. ואם עשאן למכור בשוק הרי זה יוצא בה ידי חובתו. שהעושה למכור בשוק דעתו שאם לא ימכרו יאכל אותן ונמצא בשעת עשייתן שמרן לשם מצה: י ׳הכל חייבין באכילת מצה אפילו נשים ועבדים. קטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו במצות ומאכילין אותו כזית מצה. חולה או זקן שאינו יכול לאכול שורין לו רקיק במים ומאכילין אותו והוא שלא נימוח: יא ׳מדברי סופרים שאין מפטירין אחר מצה כלום ואפילו קליות ואגוזים וכיוצא בהן. אלא אף על פי שאכל מצה ואכל אחריה מאכלות אחרות ופירות וכיוצא בהן חוזר ואוכל כזית מצה [ח] באחרונה ופוסק: יב ׳אמרו חכמים

א טור סי' תנד וע"ש : ב סמ"ג לאוין סה : ג טור סי' תעב סמ"ג עשין מ : ד טור סי' תעח סמ"ג עשין מא : ה טור סי' תעא סמ"ג עשין מ :

מגיד משנה

אין אדם יוצא וכו'. משנה פרק כל שעה (דף ל"ה.) אבל לא בטבל ולא במעשר וכו'. וכתב רבינו זה הכלל כל שמברכין עליו וכו' לפי שהמשנה והגמ' שבכאן שוין למשנה וגמ' שבברכות פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה.). וקצר רבינו כאן מפני שכבר בארו פ"א מהל' ברכות. אבל מ"ש או שגזלה הוא בירושלמי הכי מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושעיה על שם ובוצע ברך נאץ ה'. הדא דתימר בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות ע"כ. אבל לאיתוי מי שכתב ממה שאמרו אבל בסוף דמים הוא חייב לו ש"מ מצה גזולה יוצא בה בדיעבד דהא לא כתיב מאהבה ע"כ. ובסוף הירושלמי אינו נראה כן אלא לא יצא והוא שגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשאו פת ודאי יוצא שקנאן בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו כך נ"ל:

ח הכהנים יוצאין בחלה וכו'. משנה שם (פסחים ל"ה.) והכהנים בחלה ובתרומה: וכן במצה של מעשר שני. דין מעשר שני הוא בגמרא (דף ל"ו.) מחלוקת ר"י הגלילי ור"ע וידוע שהלכה כר"ע מחבירו ודין הבכורים שניהם מודים בגמרא שם (דף ל"ו:) והטעם שכתב רבינו:

ט חלות תודה ורקיקי וכו'. משנה שם (דף ל"ה.) חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו אינו יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן. ובגמרא (דף ל"ה:) מבואר הטעם כמו שהזכיר רבינו:

י הכל חייבין באכילת וכו'. פ' אלו עוברין (דף מ"ג.) מימרא נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה וכו' וידוע היקש הנשים לעבדים: קטן שיכול לאכול וכו'. זה למד רבינו ממה שאמרו פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב:) קטן היכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח ש"מ איש לפי אכלו כתיב ר' יהודה אומר אין שוחטין עליו את הפסח אלא א"כ יודע להבחין וכו' משמע התם דכל שיודע לעשות הדבר מחנכין אותו: חולה או זקן וכו'. פרק כל שעה (פסחים מ"א.) מפורש בהלכות ופשוט:

יא מדברי סופרים שאין וכו'. פרק ערבי פסחים (דף קי"ט קי"כ.) אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן מר זוטרא מתני אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אבל אחר מצה מפטירין. ובהלכות מסתברא לן דליתא להא דשמואל דליתא קמא אליבא דנמ' וליתא בתרא אמר כמר זוטרא הלכך עבדינן כליתנא קמא אליבא דנמ' והכין נהוג עלמא וכן כתבו הגאונים ז"ל:

יב אמרו חכמים לאכול וכו'. בהלכות פ' אלו עוברין ירושלמי א"ר לוי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ופי' מכת מרדות מדרבנן. ויש מי שכתב דדוקא לאחר איסור חמץ דהיינו אירוסין דמצה, ומדברי רבינו נראה כל היום:

כסף משנה

ח וכן יוצאין במצה של מעשר שני בירושלים. כתב הר' מנוח תימא דהא קי"ל כר"מ דאמר פרק האיש מקדש (קידושין כ"ד:) במעשר ממון גבוה הוא ואמר רב אסי (פסחים ל"ח.) לדברי ר"מ אין אדם יוצא במצה במעשר שני. וי"ל דס"ל כר' חייא בר אבא בס' לולב הגזול (סוכה ל"ה.):

י הכל חייבין באכילת מצה וכו' קטן שיכול לאכול פת וכו'. דע שבפרק הקורא את המגילה למפרע כתב הרמב"ן דהא דאמרינן קטן חייב לאו למימרא דאיהו חייב דאיהו לאו בר חיובא הוא כלל אלא חיובא אאבוה רמיא. וכן נראה דעת רבינו שלא כתב הכל חייבין באכילת מצה אפילו נשים ועבדים וקטנים אלא קטן שיכול לאכול כזית מחנכים וכו' כלומר דחיובא אאבוה רמיא וכן כתב פרק א' דהלכות מגלה הכל חייבים לקרות נשים וכו' ומחנכין את הקטנים לקרותה ושלא כנראה מדברי הר"ן ז"ל שם:

ואימתי

וכן

לחם משנה

ז זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון וכו'. ודאי דטבל שלא נתקן אין יוצאין בו וק"ו הוא מטבל דרבנן דכתב רבינו בפרק ה' מהל' ברכות דאין מברכין עליו. ובגמרא בפרק כל שעה (דף ל"ה:) אמרו ה"ל יכול יוצא אדם בטבל שלא נתקן כל צרכו ת"ל וכו' יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ וכו' והקשו וכו' ואיסורא דחמץ להיכא אזלא ותירצו הא מני ר"ש היא דאמר אין איסור חל על איסור דתניא ר"ש אומר האוכל נבלה ביוה"כ פטור. ולכאורה היה נראה להקשות דכיון דקי דבריותא אתיא כר"ש ולדידיה אין יוצאין בו כדפרישית משמע דפסק כאן כר"ש ובפרק שני מהל' שביתת עשור כתב אחד האוכל אוכלים וכו' כגון פיגול ונותר וכו' הרי זה חייב כרת משום אוכל ביוה"כ משמע דפסק הלכה [דלא] כר"ש. והא לאו מילתא היא כלל דלאסקי מתרן דמה שאמר שם בהל' שביתת עשור דחייב היינו כגון דהוא איסור בת אחת או מוסיף או כולל וסתך על מה שכתב סוף פ"י מהלכות מאכלות אסורות ופרק ט"ו מהלכות איסורי ביאה והשתא שפיר פסק כר"ש דאין איסור חל על איסור כגון ההיא דטבל והחמץ דהיסור טבל מעיקרא והדר אתי חמץ דאין שם לא כולל ולא מוסיף ולא בת אחת. זה היה נראה לומר לכאורה אבל כשנעיין בפרק י"ד מהל' מאכלות אסורות אין ערך לכל זה דשם כתב רבינו דיוה"כ חל על איסור נבלה וסיגול משום דהוא איסור כולל שכולל כל האוכלים. והשתא נ"ל לדעתו ז"ל דמה שאמרו בגמרא בפרק כל שעה האוכל נבלה ביוה"כ פטור אינו רוצה לומר פטור מיוה"כ דע"כ חייב ביוה"כ מת"ל אי נתנבלה מבערב וחל איסור נבלה קודם זה אתי יוה"כ וחל עליו דהוי איסור כולל וא"כ חייב כרת ואי נתנבלה בו ביום דחל יוה"כ קודם כל שכן דחייב אפי על יוה"כ אלא ודאי דמאי דפטור הוא משום נבלה ואיירי דנתנבלה בו ביום דחל איסור יוה"כ קודם. והשתא אתי שפיר מה שכתב בהלכות שביתת עשור דחייב כרת האוכל נבלה או פיגול ביוה"כ דחייב ממ"נ כדפרישית וחמץ וטבל כיון דכשחל איסור חמץ על הטבל אין כאן לא כולל ולא מוסיף ולא בת אחת להכי קאמר ר"ש דפטור. זה נ"ל מבואר כדעתו ז"ל אבל רש"י ז"ל סובר דפטור מיוה"כ משמע דלא ס"ל דיוה"כ הוי איסור כולל כדעת רבינו:

ח וכן יוצאין במצה של מעשר שני וכו'. ואם תאמר הא אמרינן בפ' כל שעה (דף ל"ו:) עיסה של מעשר שני לדברי ר"מ פטור מן החלה לדברי חכמים וכו' מצה של מעשר שני לדברי ר"מ אין אדם יוצא בה ידי חובתו וכו' לדברי חכמים יוצא וכו' כלומר לדברי ר"מ דאמר מעשר ממון גבוה הוא וא"כ איך פסק כאן רבינו דיוצא בו ידי חובתו ובסוף פרק ג' מהל' מעשר שני וכמעט רבעי פסק כר"מ דאמר מעשר ממון גבוה כמבואר שם. ונראה לתרץ דבסוף פרק חלק אמרו מחלוקת דר"מ וחכמים במעשר שני בירושלים אבל בגבולים כולי עלמא סברי דמעשר ממון גבוה הוא ופטור מן החלה וא"כ נאמר דמה שפסק בהלכות מעשר שני הוא כחכמים והיינו דוקא בגבולין ומוכרחים אנו לומר כן דהא בהלכות בכורים ריש פ"ו כתב עיסת מעשר שני בירושלים דחייב בחלה והיינו כרבנן דר"מ דלר"מ אפילו בירושלים פטור כמבואר שם בגמ' בסוף פרק חלק (דף קי"ב:) אלא ודאי דפסק כרבנן ומאי דכתב בהלכות מעשר שני הוא בגבולין. וה"ה הרב פתח הדברים שם דסיה לו לומר דוקא בגבולין והוא לא כן עשה שהביא סברת ר"מ הנזכר במשנה דפרק האיש מקדש בלשונו וטעמו ואולי סמך על מה שכתב כאן ובהלכות בכורים כדפרישית:

הגהות מיימוניות

אמר שמואל כל שאין חוטין נמשכין מתוכה כשפורסין אותה, ע"כ: [ו] ירושלמי לפיכך כתב אבי הרוקח שטוב ללמד לומר לכל מי שיגיע לידו מצה שלי הרי היא לו מתנה כדאמרינן פרק לולב וערבה ומלמדין אותו לומר כל מי שיגיע לולבי בידו הרי הוא לו במתנה, ע"כ: [ז] וכי"ג איירי דאי בי"ד אין מביאין לפי שממעטין זמן אכילתו וסכאן משמע שמצה שנעשית קודם ביעור כשרה. וכן בירושלמי רגרס מצה ישנה באנו למחלוקת ב"ש וב"ה פי' כמחלוקת גבי סוכה ישנה שב"ה מתירים אפילו לא עשאה לשם החג וכן בתוספתא תניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין הכל מלפני חשכה ואופין לו מצה בע"ש ע"ב מס"ה. ורא"ם כתב דנראה לו לדחות ראיה זו דהתם' דשמא בתרומה דוקא קאמר כדאיתא התם וטעמא כדי שלא תבא לידי פסול ונראה מנהג כשר שלא לאפות מצה של מצוה בי"ד קודם חצות ואם אפה לא הפסיד עכ"ל. וגם רש"י כתב דאין לאפות מצות של מצוה קודם חצות בשם שאין הפסח נשחט קודם חצות דהא איתקש לפסח כדאיתא בע"פ אבן לטעמא דרש"י אפילו בדיעבד אם אפאה קודם חצות פסולה לצאת ידי חובת מצה והא ליתא כדפרישית. וכתב בעל הרוקח שלא נכון לאפות מצה של ליל שני בעיו"ט והכינה מצות בשעתה ועוד גזירה משום י"ד שחל להיות בשבת שאז אופים בליל יו"ט ואם יעשו מצות לליל שני הרי אופה מיו"ט לחבירו ועוד תניא הא דשילהי פ' התכלת תופיני מנחת פתים תאפינה נאה ואי אפי לה מאתמול אינשפא לה, ע"כ: [ח] ואם שכח מלאכול אפיקומן עד אחר שבירך בהמ"ז קודם שבירך בפה"ג יהזור ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויתן לכל המסובין ויחזור ויברך בה"מ ובפה"ג ואם לא נזכר עד אחר שבירך ברכת המזון ובפה"ג או אין לחזור וליטול ידיו לאכול לפי שהיה צריך כוס לבה"מ כי נתקן כוס לגמור אכילתו וא"כ הוו שני כוסות לבה"מ ולא הוו כסדר הכוסות אלא יסמוך אשאר מצות שאכל דשאר מצות נמי חשובות של מצוה שעושין לתן שימור מיהו אם בעה"ב אומר הב לן ונברך אע"ג דהוי בעלמא הסח הדעת ואסור למיכל ולמשתי מ"מ אם שכח אפיקומן ונזכר קודם בה"מ שרי למיכליה ולא הוי הב לן ונברך שאומר בעה"ב הנה הדעת דאתכא ודרחמנא סמכינן כדאמר התם אתכא דריש גלותא סמכינן:

הרוטת

מגדל עוז

הכל חייבין באכילת מצה עד שלא נימוח. פ"ק דקדושין (דף ל"ד): מדברי סופרים עד סוף הפרק. פרק ערבי פסחים (דף קי"ט):

חכמים לאכול מצה [ס] בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. וכן אסור לאכול ערב הפסח מקודם המנחה [י] כמעט. כדי שיכנס לאכילת מצה בתאוה. אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות [כ] ולא ימלא כריסו מהן. וחכמים הראשונים היו מרעיבין [ל] עצמן ערב הפסח כדי לאכול מצה בתאוה ויהיו מצות חביבות עליו. אבל בשאר [מ] ערבי שבתות או ערבי ימים טובים אוכל והולך עד שתחשך:

פרק שביעי

א מצות [א]עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת. ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח: **ב** מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן: **ג** [ב]וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישיב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים [נ] השולחן מלפניהם קודם שיאכלו [ג]וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. אין לו בן אשתו שואלתו. אין לו אשה שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה. ואפילו היו כולן חכמים. היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה: **ד** וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבנו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח: **ה** כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן. פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שם שנגאלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: **ו** בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: **ז** [ד]לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה

צריך

א טור סי' תעג סמ"ג עשין מא. ב טור סי' תעג תעג סמ"ג שם. ג טור סי' תעג סמ"ג עשין מא:

השגת הראב"ד

וחוטפין מצה וכו'. א"א פירוש אחר מחטפין אותו כדי שלא יישנו עכ"ל:

מגיד משנה

וכן אסור לאכול וכו'. ראש פרק ערבי פסחים (דף צ"ט) סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ובגמרא (דף ק"ז.) איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן או דלמא סמוך למנחה קטנה תנן וכו' ומסקנא התם דסמוך למנחה קטנה תנן וכן כתוב בהלכות סמוך למנחה מתשע שעות ולמעלה דמנחה גופא מתשע שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה תשע שעות ע"כ: **אבל אוכל הוא מעט וכו'.** שם בגמ' (דף ק"ז:) א"ר אמי אבל מטביל הוא במיני תרגימא ר' יצחק מטביל בירקי. וכהל' מטבל מטבל כלומר מעביר פתו במיני תרגימא כגון פירות וקטניות וכיוצא בהן, ע"כ: **וחכמים הראשונים וכו'.** שם (דף ק"ז ק"ח.) רבא שתי כוליה מעלי יומא דפסחא חמרא כי היכי דניגרריה לליביה ולטעום טעם מצה. רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא: **אבל בשאר ערבי יו"ט וכו'.** שם בראש הפרק (דף צ"ט:) ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך וקי"ל דהלכה כר' יוסי כדאיתא בהלכות:

פ"ז א מצות עשה מן התורה לספר בנסים ובנפלאות וכו'. זה מבואר במכילתא ומבואר ג"כ בערבי פסחים (דף קט"ז.): **ומנין שבלילה של חמשה עשר וכו'.** גם זה מבואר במכילתא ונזכר בהגדה: **מצוה להודיע לבנים וכו'.** (דף קט"ז) במשנה ולפי דעתו של בן אביו מלמדו ומבואר בגמרא:

ג וצריך לעשות שינוי וכו' וכיצד משנה וכו'. (דף ק"ח ק"ט) שם בברייתא מחלק להם קליות ואגוזים כדי שישאלו אמרו עליו על ר' אליעזר הגדול שהיה חוטף מצה בערב הפסח בשביל התינוקות שלא יישנו. עוד שם למה עוקרים את השלחן אמרי דבי ר' ינאי כדי שישאל התינוק **אין לו בן וכו'.** שם (דף קט"ז) ת"ר חכם בנו שואלו ואם לאו אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו אפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה:

ד וצריך להתחיל וכו'. במשנה מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה ובגמ' מאי גנות רב אמר מתחלה עובדי אלהים היו אבותינו רבא אמר עבדים היינו לפרעה במצרים:

ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו וכו'. במשנה (דף קט"ז) ר"ג אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור וכו' כלשון רבינו:

ו בכל דור ודור חייב וכו'. גם זה במשנה שם (דף קט"ז.) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו':

ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה וכו'. גם זה (דף צ"ט) במשנה ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין ואפילו מן התמחוי. ובגמרא

משנה למלך

יב ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. דין זה יצא לרבינו מהא דאמרינן בירושלמי א"ר לוי האוכל מצה בע"פ כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ונשאל הריב"ש סי' ת"ב אם האיסור הוא לבד במצה השמורה לצאת בה או בכל מצה ואם מותר לאכול מצה עשירה. והשיב הוא דדל"ל בכל מצה היא וזה הוא שאמרו בירושלמי רבי לא הוה אכיל לא חמץ ולא מצה. ונראה שם שהיה מתענה שהרי אמרו שם מטעם אחר משום דהוה בכור ואם כן שבכל מצה אסור אבל מצה עשירה מותר וכו'. ולא ידעתי לסוף דעתו דלדידיה נמי קשה דלמה היה מתענה היה לו לאכול מצה עשירה. ופי' מכת מרדות מדרבנן כמ"ש ה"ה ועיין בתוס' ריש פ"ד דנזיר שכתבו דהא דמכת מרדות אין לה שיעור הוא דוקא כשמכין אותו על העתיד אבל כשלוקה על מה שעבר אינו לוקה יותר מארבעים יע"ש **שם** וכן אסור לאכול ערב הפסח קודם המנחה (א"ה עיין מה שכתב הרב המחבר ס"ז מהל' כלי מקדש דין ט'):

ואימתי

מגדל עוז

פ"ז מצות עשה של תורה עד כך וכך היה. לשון מכילתא מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בנך מחר נאמר יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אי אתה מגיד לו ת"ל והגדת לבנך אע"פ שלא שאלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין ת"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. וכתב ר"מ ז"ל בספר המצות שלו שזאת גזה בזכירתו ממנו [זכור את היום הזה ר"ל שהוא טה לזכרו] כאמרו זכור את יום השבת עכ"ל. כיצד משנה עד עקרן שבח. הכל מבואר פ' ערבי פסחים (דף קט"ז):

הגהות מיימוניות

[ס] ר"ת היה נוהג לאכול מצה עשירה שנילושה בביצים בלא מים בארבעה עשר שחל להיות בשבת בסעודה שלישית וכן משמע בירושלמי וכן עיין לעיל בפ"ג. אמנם מהר"ם אומר לעשותה בדבש או בחלב כי יש אוסרים בביצים כדלעיל רפ"ה רוקח. רבינו מנחם התיר לעשות עוגה לבנו בע"ש דאכילה בי"ד שחל להיות בשבת אחר חצות, ע"כ: [י] דססוד בגמרא מסיק למנחה קטנה תנן דהיינו מתשע שעות ומעלה, ע"כ: [כ] אמר רב אשי אבל מטבל הוא במיני תרגימא ר' יצחק מטבל בירקי, ע"כ: [ל] רבה הוה שתי חמרא כולא יומא כי היכי דגריר ליביה ונכפין רב ששת הוה יתיב בתעניתא ומסיק איסטניס הוה. ובירושלמי גרסינן רבי לא אכיל לא חמץ ולא מצה משום דאיסטניס הוה ואי הוה אכיל ביממא לא היה אכיל בליליא ובנים כיפרים יש שבכורות מתענין בערב פסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו לה בתאוה ע"כ. וכתב ראבי"ה דנוהגים להתענות אפילו בוכרא דאיסא כמו מעשה דבבת בכורות וכיהו ודול הבית יא דכולי האי לא מחמרינן, ע"כ: [מ] א"ר ירמיה א"ר יוחנן הלכה כר יהודה בערב פסח והלכה כר' יוסי בערב שבת ומסיק דבע"פ אפילו ר' יוסי מודה, ע"כ [נ] ואנו דשלחנות שלנו גדולים ואי אפשר בקל לעקרן נוהג כשר לסלק הקערה שבה המצות והמרור והתבשיל לצד אחר כאילו כבר אכלו ואין צריך יותר כדי להתמיה דתינוקות אבל מה שרגילין להגביה הקערה כשאומרין הא להמא פי' רשב"ם מנהג של הנס הוא. פ א פי' רשב"ם בשם רש"י שזהו הובחת קערה עם המצות והמרור והתבשיל וכן פי בערוך בערך חשף. אבל ראבי"ה כתב בשם רשב"א שהגבהת זי א נה אלא מנהו של שמחה בעלמא כגון הובחת כוסות כשאומר לפיכך. כך פירש"י הא דאמר היטפין מצה בלילי פסחים היינו בשמגביה הקערה שלא יישנו התינוקות וישאלו. וי"ט הוטפים מצה ואוכלים בהרה. ורבינו שמואל פירש חוטפין מצה מסלקין את הקערה ואת הלרם מן התינוקות ולמה כדי שלא יישנו וישאלו ואחר כך כתב גבי הא דאמרינן צריך להגביה הקערה על תגס וגו.ציאין התבשילים מן הקערה ול"או מילתא היא דהא דאמרינן לקמן בשר אין צריך להגביה ולא עוד וכו' ה"ם כשאומר כשהיו אבותינו אוכלים דומיא דהגבהת מצה ומרור דכיון דלא מצי למימר פסח זה אם היה מגביה התבשיל בידו היה נראה

צריך לאכול ולשתות והוא מיסב [ג] דרך חירות. וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה [ג] ארבעה כוסות של יין. אין פוחתין לו מהם. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות. שיעור כל כוס מהן רביעית: **ח** אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. [ד] אשה אינה צריכה הסיבה. ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה. ובן אצל אביו והשמש בפני רבו צריכין הסיבה. אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות. והסיבת ימין אינה הסיבה. וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה. ואימתי צריכין הסיבה [ה] בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו. ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך: **ט** ארבעה כוסות האלו צריך למזוג [ו] אותן כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה. ולא יפחות בארבעתן [ז] מרביעית יין חי. שתה ארבעה כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות. שתה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת ידי חירות יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא. ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא: **י** כל כוס וכוס מארבעה כוסות הללו מברך עליו ברכה בפני עצמה. [א]וכוס ראשון אומר עליו קדוש היום. כוס שני קורא עליו את ההגדה. כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון. כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר. ובין הכוסות האלו אם רצה לשתות שותה [ב]בין שלישי [ח] לרביעי אינו שותה: **יא** [ג]החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר [ט] לטיט שהיו עובדין בו במצרים. וכיצד עושין אותה לוקחין תמרים או [י] גרוגרות או צמוקין וכיוצא בהן ודורסין אותן ונותנין לתוכן חומץ ומתבלין אותן בתבלין כמו טיט בתבן ומביאין אותה על השלחן בלילי הפסח: **יב** אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלויה היא באכילת הפסח. שמצות עשה אחת לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים. ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח: **יג** [ד]מרורים האמורים בתורה הן [כ] החזרת והעולשין

א טור סי' תעג ותפד ובו סמ"ג שם: ב טור סי' תעט: ג טור סי' תעג סמ"ג שם: ד טור סי' תעג סמ"ג שם:

מגיד משנה

ובגמרא (דף ק"ח:) ת"ר ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד האנשים ואחד הנשים ואחד התינוקות. עוד שם אמר ריב"ל נשים חייבות בארבעה כוסות שאף הן היו באותו הנס:

ח אשה אינה צריכה הסבה וכו'. שם אשה אינה צריכה הסבה ואם חשובה היא צריכה הסבה. בן אצל אביו צריך הסבה. תלמיד אצל רבו מאי ת"ש אמר אביי כי הוינן בי מר הוה זגינן אברכי דהדדי כי אתינא לבי רב יוסף אמר לן לא צריכיתו מורא רבך כמורא שמים איבעיא להו שמש מאי והפשיט דצריך הסבה: והסבת ימין לא שמה הסבה וכו'. שם פרקדן לא שמיה הסבה והסבת ימין לא שמה הסבה. ופי' רבינו פרקדן מיסב על ערפו או על פניו וכן עיקר שכל שאינו מוטה על צדו קרוי פרקדן: ואימתי צריכין הסיבה וכו'. שם איתמר מצה צריכה הסיבה מרור לא צריך הסיבה יין איתמר לה חדי כדי קמאי צריך הסיבה חדי כדי בתראי לא צריך הסיבה ואמרי לה איפכא והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה:

ט ארבעה כוסות אלו וכו'. מפורש שם (דף ק"ח:) שאם לא מזגן שאינו יוצא כל ידי חובתו כמו שיתבאר בסמוך. ומ"ש רבינו הכל לפי היין ולפי דעת השותה, פשוט הוא ומבואר בהרבה מקומות ולא כל היינות ולא כל האנשים שוין: ולא יפחות בארבעתן וכו'. שם אמר שמואל ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה. ופירשו לכל חד וחד דהיינו רובע רביעית יין חי בכל אחד: שתה ארבעה כוסות וכו'. שם שתאן חי יצא אמר רב ידי יין יצא ידי חירות לא יצא. פי' שיש בכל אחד רביעית יין חי. ופירוש ידי חירות לא יצא שאין זו מצוה כתקנה אלא ע"י מזג: שתה ארבעה כוסות וכו'. שם שתאן בבת אחת ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא. פי' שאע"פ ששתה ארבעה כוסות מתוקן כיון שלא שתאן על הסדר לא יצא: ואם שתה מכל וכו'. שם השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן והוא דאישתי רובא דכסא:

י כל כוס וכוס וכו'. במשנה (דף קי"ד קט"ו וקי"ז): שם מזגו לו כוס ראשון ב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל וכו' מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו מזגו לו כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר ומפרש בגמרא ברכת השיר מה היא. עוד במשנה בין כוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. ובירושלמי הטעם כדי שלא ישתכר וישכח מלומר את ההלל. והקשו והלא משכר הוא והירצו יין שבתוך המזון אינו משכר שלאחר המזון משכר:

יא החרוסת מצוה וכו'. (דף קי"ד) במשנה אע"פ שאין חרוסת מצוה ר' אליעזר בר' צדוק אומר מצוה. והלכה כמותו דהקלו אמוראי אליביה (דף קט"ז) בגמרא דאמרינן מאי מצוה רבי לוי אומר זכר לתפוח עודרשך ר"י אמר זכר לטיט והגיה כותיה דר' יוחנן. תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט:

יב אכילת מרור אינה וכו'. פרק ערבי פסחים (דף ק"כ) מימרא כתנאים דאמר ש"ו מרור בזמן הזה דרבנן דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו:

יג מרורים האמורים וכו'. משנה בכל שעה (דף ל"ט) אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת ובעולשין ובתמכא ובחרחבינא ובמרור יוצאין בהן בין לחין ובין יבשין

כסף משנה

פ"ז ח ואימתי צריכין הסיבה וכו'. כ"ה כתב שם איתמר מצה צריכה הסיבה וכו' יין אמרי תרי כסי קמאי וכו' והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה. אבל המפרשים מקשים דהא בעלמא קי"ל איפכא דכל ספיקא דרבנן לקולא וכו'. וי"ל דהכא כיון דלאו מילתא יתירתא היא עבדינן לרווחא דמילתא. והר"ן כתב דע"כ אית לן למעבד הסיבה בכולהו דאי אזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל בתרוייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי. כתב הר' מנוח אשה חשובה כלומר שאין לה בעל והיא גברת הבית א"נ שהיא חשובה בספרי ידיה בת גדולי הדור אשת חיל יראת ה'. א"נ אשה חשובה שיש לה עבדים ושפחות שאינה צריכה להתעסק בתיקון המאכל וענייני הבית. ושמש אע"פ שמתעסק בצרכי הבית מיסב לפי שהקונה ע"ע כקונה אדון. תלמיד לפני רבו אין צריך הסבה *(כ"ה לגירסת דגרסי): לא כתב רבינו גבי מרור דיוצאים בנמצא וכו'. משום דהשתא במצה דאורייתא נפיק לאמרור דרבנן לא שכן דגלי במצה וכ"ה למרור:

כתב

*[נ"ם הא זה דלהכא משמע בש"ס וכן בכ"י]

לחם משנה

פ"ז יא החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט וכו'. כאן פסק כר' אליעזר בר צדוק (דף קי"ד) וכדכתב ה"ה ובפירוש המשנה כתב בהפך ואמר שם דלדברי ר"א בר צדוק צריך לומר אחר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת חרוסת ואין הלכה כמותו. ונראה שמה"ר כאן חזר ממה שכתב. ומ"מ צריך ליתן טעם למה אין מברכין עליו

משנה למלך

פ"ז ח ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו. (א"ה בפרק ערבי פסחים אמרינן אמרי לה תרי כסי קמאי צריך הסיבה תרי כסי בתראי לא צריך הסיבה ואמרי לה איפכא והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה, ועיין בדברי הרב המחבר לקמן פ"א מהל' מגילה דין י"א מ"ש ע"ד הר"ן בזה יע"ש):

הגהות מיימוניות

נראה כמו שמקדיש קדשים אבל כשמגביה הקערה כדי שיכיר התינוק וישאל תיאך נראה כמקדיש קדשים לפיכך אין צריך לתוציא התבשיל וגם הגבהת הגם היא ואין היכר לתינוקות אבל עוקרת שלפניו לגמרי ויניחנה בקרן זוית כאלו אכלו כבר כדי שיכיר התינוק וישאל ודמי לעקירת שולחן וכן משמע מתוך דברי ס"ה שר"ל כן. אבל רבינו שמחה כתב דבמצה צריך להגביה בשעה שאומר מצה זו וה"ה בשעה שעונין עליו דברים ואומר הא לחמא צריך להגביה את המצה ועם הגבהתה מסלק את התבשיל מתוך הקערה וכן יסד רבינו יוסף טוב עלם בסידורו, ע"כ: [ג] רבי אבי"ה כתב שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה שהרי בני הרי אינן מסובין ואדרבה ישיבה כדרכן הויא דרך חירות אמנם יחידאה היא, ע"כ: [ג] ואפילו תינוקות פר"י דצריך ארבעה כוסות ועי"ש תוספות, ע"כ: [ד] מפני אימת בעלה שכפופה לו. ומפרש בשאלתות דרב אחאי לאו דרכן של נשי למיזגא עכ"ל רשב"ם. אמר אביי כי הוינא בי מר הוה זגינן אברכי דהדדי כי הוינא בית רב יוסף אמר לן לא צריכיתו מורא רבך כמורא שמים. אמנם רבינו שמחה כתב כיון דפלוגתא דרבה ורב יוסף הלכה כרבה, ע"כ: [ה] מצה צריכה הסיבה מרור אין צריך הסיבה יין איתמר דצריך הסיבה ואיתמר דאין צריך הסיבה ולא קשיא הא בתרי כסי קמאי הא בתרי כסי בתראי ואמרי לה להאי גימא בר' והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו נמי צריכי הסיבה. ומצאתי כתוב שצריך לעשות הסיבה בכזית אכילה הראשונה כשמברך על אכילת מצה וגם באכילת אפיקומן דתרוייהו לשם מצה טובל, ע"כ: [ו] מפרש רשב"ם דהיינו דוקא מיגות שלהן דהוו על חד תלת אבל ביינות שלנו אין צריכין מזיגה, ע"כ: [ז] כדי מזיגת כוס יפה, ע"כ: [ח] בירושלמי מפרש טעמא שלא ישתכר קודם גמר הלילא אבל מן הראשונים שבתוך הסעודה אינו משתכר, ע"כ: [ט] אמר אביי הילכך צריך לקהויית וצריך לסמוכיה, ע"כ: °[אמרינן בגמ' חרוסת בעי לסמוכיה פי' לעשותו עב. ובירושלמי אמרינן דצריך לקלושיה זכר לדם ופי' רבינו יחיאל דהא והא איתא בתחלה עושין אותו עב בשעת עשייתו ובשעת טבול מקלשין אותן ביין או בחומץ ועושין אותו רך כמין דם עכ"ל סה"ק. וכתב הטור נותנין בה תפוח זכר תחת התפוח עוררתיך ואגוזים דכתיב אל גנת אגוז ירדתי ותאנה דכתיב התאנה חנטה פגיה, ע"כ]: [י] לאפוקי מסקנת בני אדם שאינם רוצים לאוכלן בפסח באומרם כי הלובן שעליהן הוא קמח או התאנים הגרועים מלבנים אותן בקמח כדי שיראו שמנים וטובים ואע"פ שמי פירות אין מחמיצין שמא מים מעורב בהן, והרבה חקרו ברבר מאנשים חכמים ויראי שמים אשר יודעים גידול התאנים ותולדתם יען כי גדלים בארצם ונודע בבירור שאין לחוש על זה ומ"מ אין חובה לאוכלם והחרד לא המסיר כלום, ע"כ: [כ] ומצות בחזרת כדאמר התם מאי חסא דחס רחמנא עלן ופרקן ועוד שנמשלו מצרים לחזרת שתחלתו רך וסופו קשה וכו' ואי לית חזרת מחזר אחר עולשין וכל המוקדם במשנה מוקדם לאכילה. ובירושלמי פריך האי חזרת מתוק הוא ומשני כל עצמו של חזרת מפני שנמשלו לו המצריים. מרור מירפלי"י ובלשון אשכנז ווירמי"ט. חזרת לבב"א בלעז

מגדל עוז מרורים האמורים בתורה עד סוף הפרק. ה' כל אלה:

יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין מפרשין בכוזיה וויצאין בקלח שלהן. ובגמרא (דף ל"ט:) גבי בין לחין בין יבשין אמר רב הונא לא שנו אלא קלח אבל עלין לחין אין יבשין לא וכקשו על זה מלשון המשנה ותירצו כמבואר שם:

פ"ח א סדר עשיית מצות אלו וכו'. הסדר הזה מבואר פ' ערבי פסחים וידוע לכל ולזה לא אכתוב מן הגמרא רק המקומות שיהיה בהם בדברי רבינו מחלוקת עם אחרים: בזמן הזה מביאין וכו'. (פסחים קי"ד) בגמ' מנה להביא לפניו מלח ומזרת וב' תבשילין מאי איטן שני תבשילין אמר רב הונא סלקא וארוזא חזקיה אחר אפילו דג וביצה. רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה רבינא אמר אפילו גרמא ובשולא. ורבינו פסק כרב יוסף. והמנהג הפשוט בארצנו הוא בשר וביצה:

ב מתחיל ומברך בפה"א ולוקח ירק וכו'. פי' ולא מברך לאחריו וכן כתב הרשב"א ז"ל. ושיעור כזית הוא כדעת רבינו לפי שאין אכילה פחותה מכזית. וראיתי מי שכתב כל שהוא לפי שאין זה אלא כדי שישאלו התינוקות:

ה ומברך בורא פרי הגפן וכו'. זהו כדעת ההלכות והרבה מן הגאונים שסוברין שכל אחד מארבעה כוסות הללו צריך ברכה לפניו. אבל קצת הגאונים סוברין שאין מטעונין אלא כוס ראשון וכוס של ברכה ודעת המחבר והרשב"א והרא"ה ז"ל כן ולפנין ברכה אחרונה דהיינו על הגפן ועל פרי הגפן כתוב בהלכות איכא מאן דאמר לא מברכין אלא בכוף ואיכא מאן

פ"ח ד כתב הר' מנוח ומגביה המרור. רבינו כתב כסדר המשנה אבל בהגדה אלה זו קאמר, תהלה וטעם המשנה שתהלה מברכו חייבם ואח"כ גאלנו:

והעולשין והתמכא והחרחבינא והמרור. כל אחד מחמשת מיני ירק אלו נקרא מרור. ואם אכל כאחד מהן או מחמשתן כזית יצא והוא שיהו לחין. ויוצאין בקלח [ז] שלהן אפילו יבש. ואם שלקן או כבשן או בשלן אין יוצאין בהן:

פרק שמיני

א סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר כך הוא. אבתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה. ואחר כך מברך על נטילת [ח] ידים ונוטל ידיו. ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר. ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר [ג] אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה: **ב** מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו [ג] בחרוסת באוכל [ד] כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית. ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו. ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל. ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין: **ג** בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן. ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה: **ד** ומחזיר השלחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה'. ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם. ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו'. ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו': **ה** ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה. [ט] הללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים. וחותם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל. ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני: **ו** ואחר כך מברך על נטילת

א טור סי' תעג סמ"ג עשין מא: ב בטור שם ואין צריך כזית מפס כבהגה"ם לפניך: ג טור סי' תעה סמ"ג שם:

לחם משנה

עליו כמו שכתב בעל המשנה כיון שהיא מצוה מדרבנן דהא מברכין אמרור בזמן הזה דהוא מדרבנן אע"ג דיש לחלק דמרור היה מדאורייתא בזמן שבית המקדש קיים מ"מ הא מברכין על שאר מצוה דרבנן:

פ"ח ב ואחר כך עוקרין השלחן מלפני קורא ההגדה לבדו. בפרק ערבי פסחים (דף קט"ו.) אמרו ואין עוקרים השלחן אלא מלפני מי שאומר ההגדה רב הונא אחר כלהו נמי לפני מי שאומר הגדה והלכתא כרב הונא ע"כ. ורבינו ז"ל נראה דפסק דלא כרב הונא ונראה דלא היה בגירסתו והלכתא כרב הונא ולכך פסק כסברא המקשה דאיתתרא בגמרא בסתמא: שבכל הלילות אנו אוכלין וכו' והלילה הזה כלו צלי. שם במשנה פרק ערבי פסחים (דף קט"ז) ובפרק אלו דברים (דף ע') אמרו על מתניתין דקאתרה דחגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד מתניתין דלא כבן תימא

הגהות מיימוניות

בלעז לטוג"א. עולשין קירבי"ל בלעז קריספיל"ה בלשון ערבי הונדב"י בלשון ספרד שול"ש, תמכא מירישי"ך בלעז, מרבו"א, חרחבינא אצוותא דדיקלא ע"כ: [ז] רבינו תם היה מדקדק דוקא בקלח אבל לא בשורש, ע"כ: [ח] וכן אמרו בגמ' כל שטבולו במשקין צריך נט"י וטעמא רידים שניות ושני פוסל תרומה וכל הפוסל תרומה מטמא משקין להיות תחילה. ואומר הר"ם ז"ל נראה דזהו דוקא בדורות ראשונים שהיו נזהרים בטהרה אבל אנו אין לברך על נטילה זו וכן היה רגיל לעשותן בלא ברכה וכן פירשו התוספות, ע"כ: [והגאונים כתבו לברך וכן כתב הר' שמעיה בשם רש"י. וכתב הטור הרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה כגון שיסך רגליו וישפשף, ע"כ]: [ג] כרב יוסף דיהיב טעמא למילתיה וכן כתב רשב"ם שפירש רבינו חננאל מרומי שיש ליקח שני מיני בשר צלי כנגד פסח ומבושל כנגד חגיגה. ול"נ דהא סתם לן תנא כבן תימא דאמר חגיגה נאכלת צלי לכן לא יקח רק שני מיני בשר אפילו שג הם צלויין או מבושלין כדברי רבינו המחבר. ור"ח כתב הלכה כמ"ד גרמא ובישולא דהוא בתראה הילכך צריך ליקח גרמא והרוטב או שני מיני בשר אבל גרמא וביצה לאו שני מינין הן דביצה לאו מין בשר הוא שהרי מותר לאכול בחלב וגם רבינו שמחה פסק כרבינו ור"י אלפאס פסק כר"ת. [וכשחל י"ד להיות בשבת יש שאינם עושים כי אם תבשיל אחד דחגיגת י"ד אינה קריבה בשבת כדאיתא בפסחים. אמנם פירש הר"ר יחיאל ז"ל שאין לחוש לזה כיון שאינו כ"א זכר ואדרבה ראה שהמדקדק בזה נראה שעושהו כעין קדשים ממש ונכון לעשות שני תבשילין לעולם אפילו חל י"ד בשבת עכ"ל]: [ג] וכן היה רגיל מהר"ם לעשות גם טיבול זה בחרוסת ואמר מה שכתב ר"ת שאינו בחרוסת פירוש שאין צריך אבל אם רוצה הרשות בידו וגם מרור הנכרך עם מצה מטבל בחרוסת וכן מצאתי שכתב רש"י בספר הפרדס גם בתשובת הגאונים מצאתי וגם בסדר רבינו יוסף ט"ע בסדר שלו על טיבול זה שהוא בחרוסת וכן הר"ר שמעיה. אבל בס"ה כתב ורבותינו שבצרפת אין נוהגין טיבול זה הראשון בחרוסת כי אינו נזכר במשנה עד טיבול שני ומטבלין בחומץ או ביין עכ"ל. וכן מצאתי בתוס' ה"ר יהיאל העושה טיבול ראשון בחרוסת אינו אלא מנהג שטות ודלא כסדר רבינו יוסף ט"ע וסדר הר' שמעיה עכ"ל. ובספר התרומה פסק דאין עושין הילמי וכתב בפירוש דלא כדברי הר"ם ז"ל ובליל פסח שחל להיות בשבת מותר לעשות הילמי דהיינו לערב מים ומלח יחד לעשות בו טיבול ראשון דהא הלכה דשרי מי מלח מועטין ופסק הגאון ר"ת ורבינו יצחק בן אחותו דאסור לעשות טיבול ראשון בחרוסת משום דעיקר טיבול שני הוא מצות עם המרור וקודם המצוה אין לו למלאות כריסו מחרוסת אך לתיאבון יאכלנו כמו המצה עכ"ל ספר התרומה. והרבה יש לחלק בינו ובין מצה שהרי אין מברכין על אכילת חרוסת כמו על אכילת מצה ואנו אין לנו אלא דברי מהר"ם דהוא בתרא והוא דברי שלום. ועוד שרבינו יוסף ט"ע ורבינו שמעיה ורש"י ותשובת הגאונים ורבינו המחבר כתבו כדבריו, ע"כ: [ד] כזית זה איני יודע מה טיבו בשלמא מרור דאכילת כתיב ביה ואין אכילה פחות מכזית אלא טיבול זה הראשון אינו אלא להתמיה התינוקות שישאלו כדאיתא פרק ע"פ ובכל דהו סגי שהרי ברכה כזאת אינה צריכה שיעור ויכול לברך בורא פרי האדמה אכל שהו רק שלא יברך ברכה אחרונה אם לא יהיה כזית כמבואר בהלכות ברכות וסבורני שטעות סופר הוא שכתבו כבאן אחר ומטבל בחרוסת מה שהיה ראוי להיות כתוב לקמן אחר ומטבל בחרוסת דגבי מרור ותדע שהרי לקמן גבי מרור לא הזכיר כלום מכזית וכהא גבי ירק ראשון הצריך כזית ובמרור בכל שהוא ליכא איניש דשעי דירק ראשון אינו אלא להתמיה התינוקות ומרור כתיב ביה אכילת כ"ש גדול הדור כמרו. ומהר"ם כתב והורה שאין צריך כזית בטיבול זה ואם אכל כזית יברך אחר כך ואע"פ שיש שכתב לאכול כזית, ע"כ: [ה] במסכת סופרים משמע שצריך לברך לילי

מגדל עוז פ"ח סדר עשיית מצות אלו עד גאל ישראל. הכל פרק ערבי פסחים (דף קי"ד קט"ו): ומברך בורא פרי הגפן עד אף כאן כפירוש. פ' ערבי פסחים ומקצתו לשון ר"י אלמם ז"ל:

מגיד משנה

מאן דאמר דמברכים נאהר חרי דמקמי סעודה ולבתר חרי דבתר סעודה והדין עמא בתרא ספמא דמתחבר ושפיר דמי למעבד הכי עכ"ל ההלכות. ואף בזו תולקין האחרונים וסומכין בדברי רבינו האיי גאון ז"ל וקצת גאונים שאומרים שאין לברך ברכה אחרונה אלא בסוף, וכן עיקר:

חששו לדברי הלל כמו שיתבאר למטה. ולזה כתב רבינו הצריכה כהלל וכתב ואם אכל מצה בפני עצמה וכו' וכן אמרו בגמ' והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן וכו'. ובהגהות א"א זהו כהלל ומ"מ לא דייק זה הסדר ע"כ. ולא נתבאר טעמו. ודין ברכת הזבח והפסח (דף קכ"א) במשנה וכר"ע:

ו ולוקח שני רקיקין וכו'. מה שכתב רבינו שמברכין על הפרוסה בפסח כן מבואר בהלכות ונסמכו על זה על מה שאמרו (דף ל"ט:) בברכות הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך שלימה ובוצע. ופי' מברך על הפרוסה והו דעת הרבה מן הגאונים ז"ל אבל יש מהם מי שכתב דההיא דברכות דוקא בהביאו לפניו פתיתין ושלמין אבל אם הביאו לפניו ככל שלמין מיט עורם. וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה:

ואח"כ כורך מצה ומרור וכו'. פי' זהו כמקדש והלכן (פסחים קט"ו) בגמרא שהלל כורכן בבת אחת ואוכלן עליו הבירין ואמרו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. ובגמ' חששו

נטילת ידים ונוטל ידיו שנית שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה. ולוקח שני רקיקין [ו] וחולק אחד מהן ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ. ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים משום שנאמר לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. *ואחר כך כורך מצה ומרור כאחת [ז] ומטבל *בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן. ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו: ז ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה. ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח ואוכל מגופו של פסח. ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח: ח *בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה. ומטבל מצה [ח] בחרוסת ואוכל. וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל. ולא ישהה אותו [ט] בחרוסת שמא יבטל טעמו. וזו מצוה מדברי סופרים. וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש: ט ואחר כך נמשך בסעודה ואוכל כל מה שהוא רוצה לאכול ושותה כל מה שהוא רוצה לשתות. ובאחרונה אוכל [י] מבשר הפסח אפילו כזית ואינו טועם אחריו כלל. ובזמן הזה אוכל כזית מצה

א עי' בטור שם: ב טור סי' תעה סמ"ג שם: ג טור סי' תעח:

השגת הראב"ד

ואח"כ כורך וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני כהלל מ"מ זה הסדר לא דייק עכ"ל:

בזמן הזה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה הכל עכ"ל:

מגיד משנה

ח בזמן הזה שאין שם קרבן וכו'. בגמרא (דף קט"ו) והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך אמצה ואכיל והדר מברך אמרור ואכיל והדר אכיל מצה ומרור בהדי הדדי זכר למקדש כהלל ע"כ שם. וסובר רבינו שהכל בטבול בחרוסת וכן כתוב בהלכות ה"ר יצחק ן' גיאת ז"ל מברך על אכילת מצה ומטבל ואוכל ונוטל מן המרור ומטבל בחרוסת וכורך מצה בחזרת ומטבל בחרוסת ואוכל עכ"ל. אבל בהגהות כתוב של טבול המצה בתחלה א"א זה הכל ע"כ. ואף כאן לא ביאר בזה טעם. ובאמת שהרבה מן האחרונים ז"ל סוברין שאין טיבול במצה בפסח לבדה וכן נהגו ומ"מ לא היה לו להגביל הדבר כי לא דבר רק הוא:

ויש

לחם משנה

תימא דמניא [בן תימא] אומר חגיגה הבאה עם הפסח [הרי היא כפסח] ואינה נאכלת אלא ליום ולילה וכו' מ"מ דבן תימא כדמתני רב וכו' איבעיא לבו לב"ה נאכלת צלי או אינה נאכלת וכו' ח"ש הגולה הזה כלו צלי ואמר רב חסדא א דברי ב"ת פ"מ ע"כ בגמרא. והשתא יש תימה על דברי רבינו דהוא פסק בהלכות קרבן פסח פ"י כמהגיהין דחגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד ודלא כב"ת וא"כ לדידן ודאי אינה נאכלת צלי דלית לן היקשא דב"ת כדמשמע בגמרא וליח לן נומר הגולה הזה כלו צלי דהא בגמ' אמרו דזהו כדברי בן תימא דסבירא ליה היקשא ודחגיגה נאכלת צלי אבל לדידן דחגיגה אינה נאכלת צלי ולא מצינן למימר כלו צלי דהא איכא חגיגה וא"כ תימה הוא בדברי רבינו דכאן נראה דפסק כב"ת ושם פסק כחכם מחניחין וצ"ע:

ו ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך וכו'. קשה כיון דהוא חשש לדהלל ודחכמים איך כתב בזמן שביהמ"ק קיים רצה עושה זה ואם רצה עושה זה היה לו לומר דליעבד לתרוייהו מספיקא כמו בזמן הזה והתימא הזה הוא גדול יותר על דברי ה"ה ז"ל שכתב ובגמרא חששו לדברי הלל וכו' ולזה כתב רבינו וכו' דא"כ היה לו לומר דיעשה שניהם כדפרישים. עוד יש להקשות על דברי רבינו ז"ל דכיון דהוא רוצה לצאת מידי ספיקא דהלל הא הלל משמע בגמ' (דף קט"ו) דהיה כורך הפסח והמצה והמרור יחד משום דהיה מדקדק הכתוב שאמר על מצות ומרורים יאכלוהו וא"כ כך והיה כורך מצה ומרור היה לו לכותבו אחר אכילת החגיגה והיל"ל גם וכורך פסח מצה ומרור וכורך וכו'. וי"ל שזהו מה שהשיגו הראב"ד ז"ל באומרו ומ"מ לא דייק זה הסדר כלומר הוא רצה לצאת ידי הלל ולא דייק שהיה לו לומר זה וכורך יחד עם הפסח אחר אכילת הזבח וכמו שזכרתי, וה"ה ז"ל כתב שלא נתבאר טעם הראב"ד, ול"ל שטעמו הוא זה. ולקושיא הראשונה יש לפרש דלעולם בעי רבינו אפילו בזמן בית המקדש שיעשה שניהם וכדכתב למטה לצאת מידי ספיקא דהלל ומאי דקאמר ואם אכל איירי רבינו לענין הברכות כלומר דאם אכל הכורך תחלה מברך על אכילת מצות ומרורים וסופר מה שיאכל אח"כ כל אחד לבדו ואם אכל כל אחד ואחד תחלה מברך על כל אחד ואחד תחלה וסופר הכורך שיעשה לבסוף דאם הכורך הוא בדין אינו הפסק שאכל כל אחד תחלה בין הברכה והכורך דהכל מענין אחד הוא והרי הוא כמו [ברכות מ'.] גביל לתורי וכן בהסך כשהכורך תחלה דפוטר ברכתו מה שאוכל אחר כך כל אחד לבדו:

ז ולא ברכת הפסח פוטרת וכו'. נראה דהוא פסק כר"ע דאמר במשנה (דף קכ"א) לא זו פוטרת את זו ולא זו את זו ודבריו מתמיהים דבגמ' אמרו דלר' ישמעאל וריקה בכלל שפיכה כלומר דאם המרקים נשפכו כשרים ולהכי ברכת הפסח פוטרת הזבח

הגהות מיימוניות

לילי פסחים תחילה על קריאת הלל וכן בירושלמי דפירקין משמע שצריך לברך שני פעמים אחת בתחלת הסעודה בתחלת הלל ואחת לאחר הסעודה בלא לנו ואין מברכין לגמור כפני הפסק הסעודה וכן אמרו בשם רב צמח גאון ובסדר רב עמרם וכן מצאתי בשם ר"י מרגפיר"א בר רבי אברהם וכן נהג מהר"ם. שוב מצאתי בתוספות ע"ם שה"ר שמשון פירש הירושלמי בע"א שאין לברך עליו כלל וכן כתב ס"ה וז"ל ומורי רבי יהודה כתב שהירושלמי לא דבר כן אלא במקום שאין מפסיקין בהלל כגון אדם שעושה הסדר בבית אחר ומכל מקום מברך שתי פעמים מפני הפסקת שסוף המתך לכן יש לברך עליו אבל אנו שמפסיקין בסעודה ולפי הבוסות אין לברך. ע"כ: [ו] וכן כתב ה"ר מנחם מיונ"י והרב יום טוב אמנם מנהגנו לעשות ג וכה שנהגו לעשות ג' מצות של מצוה ממדה אחת כדרך היוצא מבית האסורים שמביא תודה וישראל יצאו מבית האסורים בפסח ובתודה יש שלשה מינים של מצה ונותן אחד מכל מין ומין לכהן הרי ג' מצות לכהן ושלש היו עושין מעשרון אחד כדאיתא במסכת מנחות וכנגדו עושין שלש מצות מעשרון לזכר בעלמא כן כתב מהר"ם ששמע מרבו הר' יצחק טוויג"א ששמע משם ר' שמואל ובענין זה כתב בס"ה ונהגו לסמן איזו ראשונה א' ב' ג' להקרים המוקדם למצות בענין שמצינו בקופת הלישכה במסכת שקלים. ויש גאונים שאין עושין אלא שתי מצות ואחת פורס לשנים וישאיר חציה לאפיקומן ועל הפרוסה מברך המוציא וגם מברך על אכילת מצה וכן הוא בפירוש בירושלמי דפ' הרואה מצת בלילי פסח כשהוא בוצע מברך המוציא בא לאוכלר מברך על אכילת מצה אבי"ה. עוד האריך בסימן תקס"ח. ע"כ: [ז] וכן נהג מהר"ם עיין לעיל וכן מודה ר"ת בטבול זה שתהא בחרוסת שהרי אנו עושין אותה זכר למקדש כהלל והלל היה מטבל בחרוסת שהרי זו היתה אכילת מרור שלו וא"כ יש לנו לעשות כאשר עשה הוא אבל האומר שטבול זה משום קפא ליתא דהא אמרו בירושלמי כל דאית ביה נהמא לית ביה משום קפא אמנם רבי יוסף ט"ע יסד בסדורו בלא טיבול וכן נראה לראבי"ה וליתר גאוני אשכנז: [ח] וכן מצאתי בתשובת הגאונים, ע"פ: [ט] אמר רב פפא לא לשהי איניש מרור בחרוסת, ע"כ: [י] תניא במכילתא ואכלו את הבשר בלילה הזה שומע אני כל הלילה ת"ל לא תותירו ממנו עד בוקר אני אקרא הנותר עד בוקר למה נאמר כו' עד ליתן תחום לבקרו של בקר ואיזהו זה עמוד השחר מכאן אמרו אכילת פסחים ואכילת זבחים וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר ולמה אמרו חכמים עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן העבירה ולעשות סייג לתורה ולקיים דברי אנשי כנסת הגדולה שאמרו שלשה דברים הוו מתונין בדין כו' עד ועשו סייג לתורה דתנן בפרק הקורא את המגילה למפרע זה הכלל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ואמרו בגמרא לאתויי מאי לאתויי אכילת פסח ודלא כרבי

מגדל עוז

ואח"כ כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן: כתב הראב"ד ז"ל אני כהלל מ"מ זה הסדר לא דייק עכ"ל: ואני אומר זה כמדומה שלא פלה על דעתו כ"ש שילא מפיו הקדוש או טעות סופר הוא בהגהות או הקורא לשונו לא קרא כל הלשון והשמיט מפיו הדבור וכתבו עד דלא סיימוה קמיה דאי ס"ד דקראו היאך ייחס זה הפסק להלל וכצריך בו ברכה ועוד דהכיא דהלל כתבה נאמר שלש פסקות אחרות וז"ל וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש עכ"ל. וזה בודאי מסרב לשוט כהלל. ואני אומר לי שלשון ראשון בלשון שני נתחלף או לקורא או לסופר אבל פסק ר"מ ז"ל אמת הוא בפרק ערבי פסחים ולפי שידעתי גדולת רבינו ולא תלינא בוקי סריקי בדידיה אמינא דשפיר דייק ולפי בקיאותו בגדול אמר זה ולא על אותו של הלל שזקן והכר למקדש פ' ערבי פסחים אמרם אלא על אותם דשמעתין דמס' ובתים פ' התערובות גמרא מתאי' דדם שנתערב במים אמרה דגרסינן התם במכבתא דשמעתא מתן שמפת דתאמר [אין] מצות מבטלות זו את זו בהלל היה דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ע"כ. וגם ר"י אלפס ז"ל כתב הכל ומטילא דצריך לברך דמצוה היא ומסברא נמי לטבול משום קפא דפרק ערבי פסחים. כך דעתי נוטה לייטב לשון הראב"ד שפירש אותה הלכה באולי כי ואולי ואיזה מהגיד דמי אחכם בלשונו זה ואף שכבר הקדמתי בו דיו למשכיל. ומה שכתב על סדר ר"מ ז"ל דלא דייק יש לו מקצת פנים בהלכה ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם: ואם אכל מצה עד מגופו של פסח. בגמ' ובתוס' דפרק ערבי פסחים (דף קט"ו קט"ז): ולא ברכת הפסח עד פוטרת של פסח. בזבחים פרק כל הפסולין: בזמן הזה עד בחרוסת ואוכל. פ' ערבי פסחים (דף קט"ו): כתב הראב"ד ז"ל זה הכל עכ"ל: ואני אומר ישמעי מכלל משם דהא קמן סוף מכילתין דפסחים פסקינן כרבא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן ובמתניתין דטבול אפיקא דבעי תרי טבולי כדי שישאלו ואי נא הא לא קיימא הא וכן קבלנו מרבותינו ז"ל שאין אכילה חשובה בלא טיבול אלא שמטבלים ראשון בהומן כפירוש ר"ח ז"ל משום קפא אלא שהמרור כשמטבל בכדיא אבל מ"מ מודים שצריך טבול ושרב לי קבלתנו שכשמסדר שאנו מברכין בחרוסת בהומן דהיכא פרתי על כן אני רואה דברי ר"מ ז"ל נכונים: וחוזר ומברך על אכילת עד כמו אורכפס כוסות. פרק ערבי פסחים (שם):

מצה ואינו טועם אחריה כלום. כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה:

י [א]ואחר כך נוטל ידיו ומברך ברכת המזון על כוס שלישי ושותהו. [ב]ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל. [ג]ואומר עליו ברכת [ג] השיר והיא יהללוך ה' כל מעשיך וכו'. ומברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים. ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול [נ] מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל. וכוס זה אינו [ס] חובה כמו ארבעה כוסות. *ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה:

יא [ד]מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין גזירה שמא יאמרו בשר פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בליל זה מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ. ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר הרי זה מותר במקום שנהגו:

יב [ה]מי שאין לו [ע] יין בלילי הפסח מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת ועושה כל הדברים על הסדר הזה. מי שאין לו ירק אלא

א טור סי' תעז סמ"ג שם. ב טור סי' תפ סמ"ג שם. ג טור סי' תפא סמ"ג עשין מא: ד טור סי' תעו סמ"ג שם: ה טור סי' תפג וע"ש:

השגת הראב"ד

*ויש לו לגמור וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין הדעת מקבלת כן לפי שאין כאן שם לארבעה כוסות אם אינן במקום אחד עכ"ל:

מגיד משנה

י ויש לו לגמור וכו'. בהשגות א"א אין הדעת מקבלת כן וכו'. ודברי רבינו מבוארין סוף פרק כיצד צולין (דף פ"ה פ"ו) דאמרינן התם אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו והקשו ומי אמר רב הכי והאמר רב משום ר' חייא כי זיתא פסחא והללא פקע איגרא אלא נסו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא והירצו לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא והקשו והא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה. ותירצו לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה וזה מבואר וע"כ לא אמרו דבשעת אכילה אסור אלא משום פסח, וזה ברור:

יא מקום שנהגו לאכול וכו'. פ' מקום שנהגו (דף נ"ג) מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין. ופ' יו"ט שחל במשנה (ביצה כ"ב) ועושין גדי מקולס בלילי פסחים וחכמים אוסרין. ולזה כתב רבינו שגדי מקולס בכל מקום אסור ודבר ברור הוא והטעם מבואר בגמרא לפי שנראה כאוכל קדשים בחוץ כמו שכתב רבינו. ולזה כתב רבינו שאם היה מחותך וכו' מותר לפי שפירשו בפרק כיצד צולין (פסחים ע"ד) א"ר איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחד נחתך מימנו אבר או נשלק ממנו אבר אין זה גדי מקולס, ופי' שם אפילו נשלק במחובר לו והובאה ברייתא זו בהלכות פרק מקום שנהגו:

יב מי שאין וכו'. זה מבואר בהלכות וזה לשונם היכי עביד שרי בריכא המוציא ונלא ליה לריפתא ומנח ידיה עלויה עד דגמר קדושא וכיון דגמר קדושא מברך לאכול מצה ואכיל והדר מטבל בשאר ירקי ועקר ליה לפתורא ואהדר הכי אמר מה נשתנה וכו' עד גאל ישראל ומברך אמרור ואכיל והדר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה, ע"כ. ודברי רבינו קצר במובן: מי שאין לו ירק וכו'. מסקנא דגמרא שם (דף קט"ו) ורהיטי נוסח הברכות כדברי רבינו שהוא בעל אכילת מצה ועל אכילת מרור והטעם לדבריו לפי מ"ש פרק אחד עשר מהלכות ברכות הוא מפני שבברכה זו מוציא עצמו ואחרים עמו כשומעין אותו שאין צריכין לברך ול"ע ושם יתבאר טעמו בארוכה. אבל לפי דעת הרבה מן המפרשים הטבה הוא לאכול מצה ולאכול מרור וכן עיקר:

מי

לחם משנה

הזבח ולר"ע לא הוי שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה כלומר דאם החרקים שפכו פסולים ואם השפכים חרקו נ"כ פסולים ולהכי אין ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח של פסח ואח"כ רבינו דפסק כאן כר"ע איך פסק בריש פרק ב' מהלכות פסולי המוקדשים דהנזרקים נשפכים שכתב שם וכל הניתנים בזריקה שנתנן בשפיכה יצא שנאמר ודם זבחיך ישפך וזה נראה דהוא כר' ישמעאל. ויותר יש להגדיל התימה בסוגיא דזבחים בפרק בית שמאי (דף ל"ז) בתחילתו שאמרו שם על האי קרא דודם זבחיך ישפך ואכתי להכי הוא דאתא מבעי ליה לכדתניא מנין לניתנים בזריקה שנתנן בשפיכה יצא ת"ל ודם זבחיך ישפך ומשני סבר לה כר"ע דאמר לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה דתקן ברכת הפסח פטר את של זבח של זבח לא פטר את הפסח דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר לא זו פוטרת את זו ולא זו פוטרת את זו והכי מבואר שם דלר"ע לית ליה בכל הני דהוי בזריקה שאם נתנן בשפיכה יצא מקרא דודם זבחיך וכו' וזו היא קושיא חזקה וצ"ע:

י ויש לו לגמור את ההלל וכו'. כלומר הלל שגומרים על כוס ד' יכול לגומרו במקום אחר. וכתב הרב המגיד וכו' וע"כ לא אמרו דבשעת אכילה כו'. וקשה דלמה לי האי וע"כ הא בלאו הכי למדנו משום דיכול לומר ההלל במקום אחר דהא מ"ש שם שלא בשעת אכילה פירש רש"י ז"ל התם קריאת ההלל היא לאחר אכילה כלומר כהלל קורין אותו אחר כך ומקרי שלא בשעת אכילה ולמה ליה להה"מ לומר האי ע"כ. ונראה דנסתפק ה"ה שיכול לפרש דה"ק כאן בשעת אכילה וכו' כלומר לומר ההלל על אכילתו ודאי דצריך לאומרו במקומו אבל אחר שהשלים הוא מצות ארבעה כוסות ואמר ההלל אם רצה לעקור ולומר ההלל עם חבורה אחרת רשאי ומ"ש והללא פקע איגרא הוא שהיו מתכנסים אחר שהשלימו מצות ארבעה כוסות היו באים ומשלימים ראשונה בבתיהם ומתכנסים עם האחרים שלא השלימו והיינו דאמר הלילא פקע איגרא לזה אמר ה"ה דאפילו שהפי' הוא כך ע"כ לא אסר התם בשעת אכילה אלא משום פסח אבל היכא דליכא פסח ודאי דאפילו בשעת אכילה יכול לעקור אחר שאכל ולומר ההלל במקום אחר:

יב מי שאין לו ירק אלא כו'. כתב הרב המגיד והטעם לדבריו כו'. האמת כי כפי הנראה משם משמע מדבריו דהיכא דהמצות הם חובה כמו מרור ומצה אף על פי שהעושה לו ולאחרים צריך שיאמר בלמ"ד ומפני זה כתב ה"ה וצריך עיון ושם יתבאר וכו':

מי

הגהות מיימוניות

כרבי אלעזר בן עוריה וכן משמע בשילהי ע"פ אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לראב"ע לא יצא משמע הא לדידן יצא כרבי עקיבא ועוד דקי"ל כרבי עקיבא מחבירו פרק מי שהוציאוהו וכן פסק רבינו שמחה ודביא ראיה דתניא בתוס' התורת והמצה ליל יו"ט הראשון חובה כו' עד איםתי אוכלן משתחשך אוכלן כל הלילה לא אוכלן כל הלילה לא יאכלם מעתה ומ"מ מצוה לאוכלן קודם חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה כדאיתא פ"ק דברכות וכן מצאתי בתוס' דברכות של רבינו יהודה כתיבת ידו של ה"ר משה בה"ר מאיר מפרד"א וכן בתוס' פ"ק דר"ה אבל בס"ה כתב בשר"י דקי"ל כראב"ע דסתמי תדא סתמא דמגילה מקמי ג' סתמי. הדא הא דאיזהו מקומן דפסח אינו נאכל אלא עד חצות והא דע"פ הפסח אחר חצות מטמא את הידים ומפרש טעמא בגמרא דה"ל נותר והא דפ"ק דברכות כל שאמרו חכמים עד חצות מצותו עד שיעלה עמוד השחר ופריך בגמרא ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהו וכו' עד הא רבי עקיבא הא ראב"ע וכן פסק ראבי"ה אמנם ה"ר שמחה כתב דההיא דברכות אתיא כרבי עקיבא ולא גרסינן בגמרא ואילו אכילת פסחים לא קתני אלא הכי גרסינן ק"ש ואכילת פסחים עד חצות אמר רב יוסף הא ר"ע הא ראב"ע פי' מתניתין כר"ע ובריית' כראב"ע א"כ איכא תרי סתמי כר"ע ותרי סתמי כראב"ע ועיין לעיל בהג"ה בפ"ח מן מכילתין דמשמע ג"כ כר"ע. והנה רא"ם כתב שיש לחוש לדברי ראב"ע נידסתם לן תנא כותיה באיזהו מקומן, ע"כ: [כ] כרב יהודה ודלא כר' יוחנן דאמר נשמת כל חי וכן פסק רב אלפס ומסקנא דמילתא כרב יהודה בתרוייהו בברכת השיר ובהלל הגדול אמנם נהגו לומר זה וזה והתוס' פירשו דר' יוחנן מוסיף ארוב יהודה לומר נשמת כל חי אחר יהללוך ולא יסיים ברכה של יהללוך ויתחיל מיד נשמת שאם לא כן מברך בסוף יהללוך ובסוף נשמת נמצא ברכה אחרונה לבטלה וכן היה נוהג ר' חיים כ ץ ע כ. וראבי"ה חולק ואומר דאין זו חתימה בשתים וחותם בשתיהן אך גם הוא כתב שמיד אחר הלל המצרי יש לומר נשמת כל חי ואח"כ הלל הגדול ואע"ג דפליג בחתימה כדפרישית וכן רש"י כתב דמיד שיאמר הלל יאמר הלל הגדול ואח"כ יאמר נשמת. והא לך לשון ס"ה ומוזג כוס שלישי לברכת המזון והרביעי להלל ופירש"י ורבינו יוסף ט"ע שאם היה חולה או איסטניס וצריך לשתות ימזוג כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול ואומר נשמת וישתבח עד מלך אל חי העולמים ורבינו חיים אבי אמי לא היה חותם הלל בברכה כ"א בחתימה של ישתבח ושתי החתימות בעטן אחד למה עכ"ל. לשון ראבי"ה ובסדר רב עמרם כתב שאם רצה למזוג כוס חמישי כגון שיש שם זקן או חולה שצריך לשתות לא יאמר הלל הגדול ונשמת על כוס רביעי אלא כוס רביעי ישתה אחר גמר הלל המצרי וחתיכתו ועל כוס ה' אומר הלל הגדול וחותם יהללוך שכך אמרו חכמים חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון וי"א ה' רועי לא אחסר וכן אמר רב שלום ואון ארבעה כוסות חובה חמישי רשות שאם רצה אומר עליו הלל הגדול ושותה ודוחם על הגפן ושוב לא ישתה כלל עד הבקר ונ"ל שאותו כוס שותה בין גדול ובין קטן וכן כוס שלישי ואין בו משום בין שלישי לרביעי לא ישתה ורב אלפס כתב דמיא מצי למישתי אי צרי וברוב ספרים כתוב אומר עליו הלל הגדול, ונ"ל שמה שאומר וחותם יהללוך שר"ל שיאמר אחריו נשמת כל חי וחותם מלך מהולל ושמא נוהגים לומר אחר נשמת יהללוך אחר ישתבח שמך וכו' שקשה לומר בחתימה אחת יאמר הלל המצרי והלל הגדול עכ"ל ראבי"ה. כתב בה"ג ואסור למיכל מידעם אחר מצה ולא למישתי לבר כסא דברכה וכסא דהלל לא ואי בעי למישתי מיא שתי עכ"ל. וכן כתב רב אלפס מאן דצחי לית ליה רשות למישתי אלא מיא וכן רבינו המחבר כבעמוד וכתב שיכול למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול אם ירצה וכן יסד רבינו יוסף ט"ע בסידורו ככל דבריו וכן כתב רבינו שמחה. שוב מצאתי בתוס' ע"פ שמותר לשתות כל הלילה בין יין בין מים דלא קפיד תלמודא אלא שלא לאכול אחר מצה אבל אשתיית לא קפיד וכן כתב רש"י בסדר שלו ע"כ וכן פי' רשב"ם בפירושיו להריא שאין קפידא בשתייה וכן נראה מדרתירו כוס ה' שאינו חובה ונראה להתיר יין מכ"ש מים שהרי בלאו הכי שתי שני כוסות של יין אחר המנה כסא דברכת המזון וכסא דהלילא ועוד כוס שלישי דהלל ה דו' אם רצה כדלעיל וכן מצאתי בשם ר"י ב"ר יהודה מפי ר"ג ס"ה שאינו אסור לשתות יין אלא בעודו יושב על השולחן משום דנראה כמוסיף על הכוסות וקשה אם כן היאך שרי למשתי בין הכוסות הללו בין (ג' לד') [א' לב' וג'] ועוד מה שצריך לפרש טעמא בירושלמי משום שכרות תיפוק לי משום דנראה כמוסיף על הכוסות, ואדרבה בין כולם היה לאסור מטעם זה כדפ' אלא וראי נראה דלהא לא חיישינן ועוד מדשרו להוסיף חמישי שאינו חובה, ע"כ: [ג] כרב יהודה ודלא כר' יוחנן דאמר משיר המעלות ודלא כרב אחא בר יעקב דאמר מכי יעקב בחר לו, ע"כ: [ח] אסור לשתות יין אלא בעודו יושב על השולחן שלא יהא נראה כמוסיף על הד' כוסות אבל לאחר שעקרו כן השולחן מותר. וכן מצאתי בתוס' ה"ר יחיאל שלא אסרו אלא לאכול אחר אפיקומן דמה שאסרו לשתות בין ג' לד' ה"ט כדמפרש בירושלמי שלא ישתכר קודם גמר הלל ובעל הרוקח כתב טעם המתירין ולא פי' טעם האוסרין ומ"מ שלא יהקל טוב לנהוג כדברי ה אוניס דלעיל ולא ישתה אלא מים אם צריך להם, ע"כ. [נ] לשון רב אלפס מי שאין לו יין בלילי פסחים מקדש אריפתא מידי דהוה אשבתות ויו"ט ומנח ידיה אריפתא עד דגמר קידושא ומברך לאכול מצה ואכיל ובתשובת

רב

מגדל עוז ויש לו לגמור עד מקום סעודה. כתב הראב"ד ז"ל שאין הדעת מקבלת וכו'. ואני אומר ר"י אלפס ז"ל כתב כן בסוף ערבי פסחים ויפה עשה ר"מ ז"ל שחייב אדם לומר כלשון רבו ואין לו להכריע בסברות אלא ממה שאמרו ריש פרק ערבי פסחים: (מכאן ועד סוף הפרק חסר כי המעתק היה ישן):

יג מי שאין לו וכו'. זה מבואר בהלכות כך והיכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמוסרת אלא כזית בלחוד הוא דאית ליה אכיל ברישא מכאן דלא מיגמר ומברך עליה המוציא ולבסוף מברך על כזית דמיכבר לאכול מצה ואכיל ומברך אמרור ואכיל והדר כורך מצה מרור ואכיל בלא ברכה עכ"ל. וכן כתבו הרבה מן הגאונים ז"ל והכרח הוא לומר בדעת רבינו שהוא סובר או שיאכל המרור קודם או שהוא עושה כסדר הכתוב בהלכות ואם כדעת ההלכות היה דעתו היה לו לבאר. וכתב הרשב"א ז"ל הרי שאכה מלאכול מצה כזית בנהרונה וגמר כל הסדר כיצד הוא עושה חוזר ומברך בברכת המזון בלא כוס דברכת המזון אינה טעונה כוס, ע"כ:

[ס] אלא מרור בלבד. בתחלה מברך על המרור שתי ברכות בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואוכל. וכשיגמור ההגדה מברך על המצה ואוכל וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה:

יג ימי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית ואינו טועם אחריו כלום: יד [ע] אמי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל. בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה חוזרין ואוכלין. נרדמו כולן ונעורו לא יאכלו. נתנמנמו כולן יאכלו:

השגת הראב"ד

ימי שישן וכו'. א"א אם פסח שהוא אוכל וכוא יחידי אינו חוזר ואוכל ממנו משום היסח הדעת ושכל אם לא היה שם פסח נוטל ידיו ומברך המוציא ואוכל שבשינה מסביקתו והוא שישנו כלן ואתא ר"י למימר דאפילו כלן אם נתנמנמו יאכלו דלא הוי היסח הדעת לגבי פסח ולגבי אכילה נמי לא הוי הפסק וקיי"ל כרבי יוסי דרבה ילין מיניה עכ"ל:

א טור סי' תעח מ"ש: ב טור וסמ"ג שם:

יד מי שישן וכו'. מהוך מ"ש רבינו דין זה בהלכות אלו נראה שהוא סובר שדין זה הוא אפילו במצה ודעתו לפרש המשנה שאמרה (דף ק"כ:) ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו שהוא בפסח ולדידן דקי"ל דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן הוא הדין דלאחר אכילת מצה אם ישן כבר הלך סעודתו ואינו רשאי לאכול דברים אחרים ולחזור ולאכול מצה בסוף וכן כתבו קצת מפרשים והביאו ראיה שהוא הדין למצה ממה שאמרו בגמ' אביי הוה יתיב קמיה דרבה וקא נייס אמר ליה מינם קא נייס מר אמר ליה אין נמנומי קא מנמנמנא דתנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ע"כ. ואביי ורבה אחר החורבן כמה שנים הוו ונמנומו של רבה היה אחר אכילת מצה של מצוה והלכה כר' יוסי כ"ל מהא דרבה. ויש בזה פירוש אחרת שאין מנהגנו אלא לפסח בלבד אבל לענין מצה לא אלא דהוי הפסק שצריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא וזו היא שיטת הר"ח ז"ל בהמנות. ולדבריו מעשה דרבה לא היא אלא לענין אם היה צריך לחזור ולברך אבל לא לאיסור אכילה. ויש מפרשים שלא היה נמנומו של רבה בסעודה ולא הביאוהו אלא להודיעם שיש חילוק בין נתנמנמו לנרדמו וכר' יוסי דרבה ס"ל הכין. ולזה הסכים הרב ר' אהרן הלוי ז"ל:

סליקו להו הלכות חמץ ומצה

לחם משנה

יד מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל. רבינו מפרש דר' יוסי (דף ק"כ:) פליג אכישא ומיקל וה"ק מאי דאמרת כלן לא יאכלו דמשמע בין נתנמנמו בין נרדמו אין הדבר כן אלא נתנמנמו מותרין ובמקצתן בכל גוונא מותרין. ור' שמואל פירש דקאי אסיפא ור' יוסי מחמיר וה"ק מאי דאמרת בסיפא מקצתן יאכלו דמשמע אפילו נרדמו אין הדין כן אלא אם נרדמו אפילו מקצתן אסורין ולדידיה צריך לומר במעשה דאביי שאביי היה אוכל עם רבה ולהכי הקשה ליה דמתנמנם היה וכר"י דאם היה נרדם היה אסור אע"פ שהוא היה מקצת כר"י. ורבינו נראה שיפרש שאביי לא היה אוכל עם רבה אלא רבה לבד היה אוכל ומשום הכי אמר דמתנמנם היה כר"י דאילו היה נרדם היה אסור מפני שהוא היה הכל שלא היה שם אחר. ופי' כהאהרון שכתב ה"ה ר"ל שרבה היה מתנמנם בבית המדרש מיגס קא נייס מר ואמר לו אין והיינו הנמנום דאמרינן במתניתין ורצו להודיעם החילוק שבין הנמנום והרדימה משום דהלכה כר' יוסי:

סליקו להו הלכות חמץ ומצה בסיעתא דשמיא:

נוסח ההגדה

נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך היא. מתחיל על כוס שני ואומר בבהלו יצאנו ממצרים.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח. הא שתא הכא לשתא דאתיא בארעא דישראל. השתא הכא עבדי לשתא דאתיא בני חרי:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין:

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. שכל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו [א] הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית:

אמר להם רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך הימים. כל ימי חייך הלילות. וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה. כל ימי חייך להביא לימות המשיח:

ברוך המקום שנתן תורה לישראל. ברוך הוא. כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם. ואחד רשע. ואחד תם. ואחד שאינו יודע לשאול:

חכם מה הוא אומר. מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם*. אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

*כנ"י אותנו, ואין זה לשון הכתוב:

רשע

הגהות מיימוניות

רב שר שלום גאון ריש מתיבתא כתב דמקדש אריפתא וגומר סדר הפסח ובוצע ואוכל רבינו אבי"ה: [כ] ע"פ כרב הכוא פסק תלמודא ודלא כרב הונא דאמר מברך מעיקרא אמרור בפה"א ואוכלו ואח"כ מברך עליו על אכילת מרור וכו' רב אחא בריה דרב מהדר אשאר רקי לאפוקי נפשיה מפלוגתא, ע"כ: [ע] כרבי יוסי וכן איתא בגמרא דגרס אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה מינם קא מנמנם אמר ליה מינם קא נייס מר א"ל אין מינם קא נייננא ותנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. אכן רבינו שמואל פירש דר' יוסי קאי ארישא דקאמר ת"ק ישנו מקצתן יאכלו ואתא ר' יוסי למימר ה"מ נתנמנמו אבל נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו והכי מוכח ההיא עובדא דאביי וכן כתב רבינו אבי"ה אם נתנמנמו מקצתן יאכלו גם המתנמנמים ואם כולן נתנמנמו לא יאכלו אפיקומן ולא שום דבר דהוי היסח הדעת ע"כ. והנה דעת כו"ס דדין מצה כדין פסח וכן כתב רש"י בפירוש וכן רשב"ם מעובדא דאביי דלעיל וכתבו התוספות דאין נראה דלא איתקש מצה לפסח אלא למצות התלויות בגופן אבל לב' מקומות לא. ותדע דלא פריך לרב דאמר שלא יעקרו מחבורה לחבורה פי' שלא יהא נאכל בשני מקומות מאין מפטירין אחר הפסח הא אחר המצה מפטירין כדפריך לשמואל ולא הות מצי לשנויי לרב כדמשני לשמואל דנפיש טעמא דלא נפיש טעמא לענין שני מקומות דאין רבותא בפסח יותר מבמצה אלא ודאי להא לא איתקש והיינו דאביי גבי תענית הוא דאמר ישן אסור לאכול וכו' בהלכות תענית פ"ק ובירושלמי מייתי לה ראיה ממסכת כי היכי דלענין פסח לא הוי נימנום כשינה מעליא ליחשב כשני מקומות ה"נ לענין תענית דלמחר לא חשיב נמנום לאתפורי באכילה, ע"כ:

[א] תניא בתוספתא פ' בתרא דמכילתין חייב אדם לעסוק בהלכות פסח אפילו בינו לבין עצמו בינו לבין בנו בינו לבין תלמידו מעשה בר"ג וחכמים שהיו בבית ביתוס בן זונין והיו עוסקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהם ונועדו והלכו

רשע מה הוא אומר. מה העבודה הזאת לכם. לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר. אף אתה הקהה את שניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לי ולא לו. ואילו היה שם לא היה נגאל:

תם מה הוא אומר. מה זאת. ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים:

ושאינו יודע לשאול את פתח לו. שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. והגדת לבנך יכול מראש חדש. תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך:

מתחלה עובדי אלהים אחרים היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל עמו. ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים. שנאמר ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם:

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם, מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן:

במתי מעט. כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב:

ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצויינין שם לגוי. גדול ועצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם:

ורב, כמו שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה:

וירעו אותנו המצרים. כמו שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ:

ויענונו. כמו שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס:

ויתנו עלינו עבודה קשה. כמו שנאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך:

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו, כמו שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה:

וישמע ה' את קולנו. כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב:

וירא את ענינו, זו פרישות דרך ארץ, כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים:

ואת עמלנו, אלו הבנים, כמו שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון. ואת לחצנו. זה הדוחק כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם:

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו. שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה':

ביד חזקה. זה הדבר. כמו שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד:

ובזרוע נטויה. זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים:

ובמורא גדול. זו גלוי שכינה, שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך:

ובאותות. זה המטה. שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות:

ובמופתים. זה הדם, כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ. דם ואש ותמרות עשן:

דבר אחר. ביד חזקה שתים. ובזרוע נטויה שתים. ובמורא גדול שתים. ובאותות שתים. ובמופתים שתים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים. ואלו הן. דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות. רבי יהודה היה נותן בהם סימן [ג] דצ"ך עד"ש באח"ב:

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח, מצה, ומרורים:

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו:

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד. שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם:

מרורים אלו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך:

ובכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. שלא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אותנו גאל. שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו:

לפיכך

הגהות מיימוניות

והלכו לבית המדרש, ע"כ: [ג] י"מ טעם הסימנים דם צפרדע ע"י התראה תחלה עד לא הוכו, כנים בלא התראה, וכן ערוב ודבר כהתראה ושחין בלא התראה, וברד וארבה בהתראה וחשך בלא התראה. אבל ראב"ן פי' כי דצ"ך היו על ידי אהרן במטה, עד"ש היו ע"י משה שלא במטה, באח"ב על ידי משה במטה, ולכן סימנם רבי יהודה. וריב"א פירש דלהכי נקט להו הכי שאות שלישי של הסימנים דהיינו כנים שחין חשך כל אחד היה משמש עם חבירו כשהיו הבנים היו עמו חשך ושחין אלא שהיו כנים עיקר המכה ותדע לך שהוא כן כי כולם קשורין זה בזה כשתכתוב זה על זה ותקח אותיות ראשונות מן השלש יהיה חשך, ושניים שלהן שחן, שלישית שלהן כנם, לפיכך סימנם כך להשמיענו זה החדוש. ור"ת פי' דאשמעינן שבסדר הזה היו קורין מביאי בכורים ולא כסדר שכתוב בתילים א"ת. ואני שמעתי כל המחלה אשר בגימ' דצ"ך

לפיכך [ג] אנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ולהדר ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה ומיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול, ונאמר לפניו הללויה:

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'. יהי שם ה' מבורך וכו' עד חלמיש למעינו מים: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. כן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה ה' גאל ישראל:

כסדר שמברכין וקוראים ההגדה בליל יום טוב ראשון של פסח כך מברכים וקוראים בליל השני של גליות. וכן חייבין בליל השני בארבעה כוסות ובשאר הדברים שנעשו בלילה הראשון:

סליק נוסח ההגדה

הגהות מיימוניות

הנך ער"ש בגאו"ב. ע"כ: [ג] כאן נוהגין כל אחד להגביה כוסו בידו עד סוף לפיכך אבן גאה לאתה ביה עד גאל ישראל ועד שיברך ב"פ הגפן ושותה וכן נהג מהר"ם ז"ל, ע"כ:

אני יסוד סדר מ"ז מהר"ם זצ"ל

על הגפן קידוש בומנת :
במוצאי שבת יקנה"ז סימנת :
[ד] ואחר כך מעין שלש טעונת :
[ס] וידיו ירחץ ויברך כתיקונה :
[ו] אדמה בטבול ברכה הגונת :
[ז] ובוצע שניה למשמרת נתונת :
*וירים קערה ויורן ברנה :
הא לחמא דאכלו אבהתנא :
ומוזגין שנית במה נשתנה :
ברכת היין ולסוף אינה :
נוטל ובוצע על הראשונה :
וכורך השנית שהיא תחתונה :
וכזית מרור בחרוסת ישקענה :
ומצות ומרורים כזית רעננת :
לא יהיה לו.ם זכרון עם שיהיה :
לאחרונה :

*עיין לעיל כה' ז' נסלכם שליטים בבגס"ס מסס בגבכם סקערס והלין גריך לכסיר ככגל:

[ד] ואחר כך מעין שלש וכו'. ובספר התרומות כתב שר"ת לא היה מברך על הגפן ועל פרי הגפן עד אחר כוס רביעי ולאחר טבול ראשון אינו מברך בורא נפשות. ובאלפס כתב ברכה מעין שלש איכא דאמרי מברכין בתר הני דמקמי סעודה ולבתר תרי דבתר סעודה ואיכא דאמרי דלא מברכין אלא בסוף וטעמא קאמר ומסתבר למיעבד הכי. אכן ראבי"ה פסק כמהר"ם לברך בתר חלתא כסי בר מכוס שני לא היה מברך אחריו מעין ג' וברכת המזון פוטרו וכן פסקו יתר רבותינו:

[ס] וידיו ירחץ ויברך כתקונה כו'. הנה יסד כסוגית התלמוד אמנם לא היה נוהג כן. שוב שמעתי דהאי מברך קאי אלקמן אאדמה ולהכי נקט ירחץ ולא נטילה כרבתר הכי דקאמר נוטל ובוצע ותימא דהא ב"פ האדמה רמז אח"כ:

[ו] אדמה בטבול ברכה הגונה. פי' ב"פ האדמה ומטבל בחרוסת ומן השאר ירקות אין צריך לאכול כזית ואם אכל כזית מברך אחריו בורא נפשות רבות, עיין לעיל בהגה"ה בהלכה ב':

[ז] ובוצע שנייה למשמרת נתונה וכו'. וכן פי' ראבי"ה ואין כאן משום מעבירים על המצות דאדרבה עיקר מצוה היא על הראשונה שעליה נעשה ברכת המוציא וראוי שתעשה על הראשונה מהאי טעמא שאין זה מצוה כ"כ שבוצע רקיק אחד לשנים ולא כס"ה והרוקח ויתר סדרים לבצוע הראשונה ולברך המוציא על השנייה. מה שנהגו רבותינו לברך על שיהיו יחד הפרוסה משום לחם עוני כבעמוד והשלימות משום וחביב עדיף וגם לחם משנה צריך בכל ימים טובים וכתב בה"ג היכא דסיקלע פסחא בליליא דשבתא בוצע על תרתי ופרוסה וכן כתב בעל הרוקח שיש לעשות אפילו כשחל להיות בחול ויקח בסודר שתי השלמות בידו והפרוסה ויגביהם ויברך המוציא ויבצע העליונה כסדר כל שבת ויו"ט ואח"כ יברך על אכילת מצה ויבצע מן הפרוסה ונמצא שיוצא כל ידי חובתו ע"כ. וכן נראה לראבי"ה ואין חילוק בין יו"ט לשבת דבתרוייהו לחם משנה בעינן. עוד כתב ראבי"ה שר"ח וכן שאר גאונים וכן ראב"ן כתב שיש לברך המוציא על הפרוסה ועל אכילת מצה על השלימה וכן כתבו התוס' כדמוכח פ' כיצד מברכין דהא דקאמר הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך השלימות ובוצע מה דהכו של עני בפרוסה כו' קאי על ברכת המוציא וצריך לחם משנה ופרוסה באמצע. אכן רב עמרם כתב בשם רב משה ריש מתיבתא להפך וכן כתב רב יוסף ט"ע וכן נהג רבינו יואל הלוי וכן עמא דבר ובס"ה כתב והוא לשון מ"ו רבינו יהודה בפסח רגיל רבי להניח פרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד ומברך המוציא תחילה קודם שיבצע ואחר כך על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד ואין בזה משום מצות חבילות וכו' מידי דהוה אכוס של קדוש והבדלה וכו' וכן מי שאין לו ירקות מברך אחסא ב"פ האדמה ועל אכילת מרור ופעמים שאין רוצה לשנות המנהג ומברך על השלימה המוציא ואין מפרידו לגמרי וחוזר ומברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן. וה"ר מנחם מיונ"י היה מברך על אכילת מצה על הפרוסה ועל השלימה לא היה נוגע שאינה אלא לחם משנה. אחר כוס שני אינו מברך רק על הגפן כבהגה"ה לעיל וזהו שיסד ולבסוף אינה:

הלכות הגעלה

רש"י פסק שצריכין להגעיל היורה הגדולה שמגעילין בה וכן כתב ראב"ם בשם רשב"ם ושופכין אותם מים לחוץ ואחר כך נותנים בה מים להגעיל הכלים קטנים לתוכה וכן פירש ריב"א הלוי ורבינו אברהם בר שמואל משפיר"א וכן ריב"ק וכן מצאתי בשם רב האיי גאון ומר רב נהילאי גאון אבל רש"י פי' הא דאמרינן בשילהי ע"ז ויורה גדולה מאי היינו לאחר שהגעיל בה הקטנה שפליטת הקטנה אוכרתה אבל קודם הגעלת כלים קטנים אין צריך כלום אפילו היא אסורה דאגב דטרידי כלים לאפוקי לא בלעי ול"נ לרבינו אפרים דלא אמרינן הכי אלא לגבי סימנים מפני שמקלחין בחוזק אבל גבלת שנמלחה עם השחוטה או דג טמא שנמלח עם הטהור אע"ג דהיתר טריד למפלט בלע שמגעילת תדיר מן האיסור הכא נמי גבי כלים. וכתב בספר התרומות הילכך צריך ליזהר שכלים שהן בני יומן שיגעילם קודם שעברו ארבע שעות בערב הפסח שעדיין לא נאסר תחמץ והוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתר דטעם חמץ נכנס בקערה ומן הקערה כמי התגעלה ומן המים חוזר אל הקערה הוי שלשה נותני טעם ועדיין היתר הוא שעדיין לא הגיע זמן איסור חמץ. ומטעם זה מותר להגעיל ביורה האסורה כמו דגים שעלו בקערה דמותר לאוכלן בכותח בשביל שלא בלעו רק טעם איסור לבד ולא ממשו דליהוי לאיסור בעיניה והאידנא היתרא בלע אבל לאחר ארבע שעות אי אפשר להגעיל כלים שהן בני יומן שהרי המים נאסרין בפליטתם וחוזרין ואוסרין את הכלים אבל אם הכלים אינן בני יומן מותר להגעילן אפילו לאחר ארבע שעות דהוי נותן טעם לפגם ע"כ ספר התרומה. אמנם ראב"ם כתב דלאחר ארבע שעות אי אפשר להגעיל אפילו שאינן בני יומן דהוי נ"ט לפגם גבי חמץ ואסור בדפרישית לעיל בפ"א א"כ אין חילוק בין בני יומן לשאינן בני יומן סת"ח. הגה מהר"ם התיר להגעיל כלי עכו"ם וכלי חמץ ביחד כששניהם נותנין טעם לפגם כגון שאינן בני יומן ואפילו מגעיל כלי עכו"ם תחלה וכן בתשובה בסי' קס"ו והגה בס"ה פסק להיתר כסת"ת וכתב עוד שאפילו אחר ארבע שעות ואפילו כלים בני יומן אם שים במים מותר וכלי שאינו בן יומו מותר להגעיל בכלי כשר וי"ש שמחמירין ומגעילין אותם בכלי איסור שאינו בן יומו ושיעור בן יומו זהו מעת לעת אמנם ר"ת השיב בתשובה כי פירשו הגאונים דלינת לילה פוגמת וכן מוכיח הלשון דלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא ואין אומרים מעת לעת. אמנם מאחר שאין יודע מי גורם פגימת הטעם תחילת הלילה או סופו או כולו צריך שתעמוד כל הלילה ועל דין זה אנא סמיך והמחמיר תבא עליו ברכה ויש לחוש מפני החסרון ע"כ דברי ר"ת. אבל ר"י אומר כי לדברי המחמיר דמצריך מעת לעת יתישב יותר מה שהצריך שבירה ומריקה ושטיפה אחר בישול חטאת. ע"כ מספר המצות. והנה רבינו ברוך ב"ר יצחק כתב להדיא ששיעור בן יומו מעת לעת כתב רבינו א"ח שראה בתוספות בשם רב האיי ורב נהילאי שלאחר הגעלה צריך להשים מים כשרים ביורה גדולה לטהרה ונפלא רא"ת מה נשתנית היא מכל הכלים הנגעלים רשוחין בה וכו'. ועוד יש לפקפק כי ראיתי כתוב בתשובה כשמגעילין צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה וכהאי גוונא כתב באלפס ואנו רגילים למהר להוציאה. שלאי שעל גבי כלי חמץ או ע"ג כלי של איסור ורוצה להגעילו אם קדם השלאי לאיסור או לחמץ אומר מהר"ם שכשר בהגעלה ואין צריך להסיר השלאי שהרי השלאי מתרפה יותר ויותר ויכנסו יותר מי הגעלה תחתיו ממה שנכנס האיסור אבל אי קדם בליעת חמץ או האיסור ואח"כ טלאוהו בלא הגעלה וליכן אינו כשר בהגעלה אם לא יסירו השלאי מעליו. כתב רבינו אבי"ה שיש ליזהר כשמגעילין כלי גדול שלא יגעילנו ביד סביב סביב במים שלא יכנס צד הנגעל שנית במים אלא יכניס חציו אחד ויוציאנו ויכנים צדו השנית ויצמצם כפי יכלתו ודלא כרבינו שב"ט שהנהיג מפי המיו ראב"ן להגעיל שיהא כל הכלי מכוסה בפעם אחת ולא לחצאין פן יפלוט ויבלע במקום שלא הגיעו המים דלא שייך אלא גבי קדשים וראיה מזבחים פרק דם חטאת וכו' ע"כ ראבי"ה. ואין דעת רבינו המחבר בכל זה כדמוכח בעמוד בפ"ה בהילכתא כ"ד. כלי מזופף שקבל חמץ די לו בעירוי שלשה ימים וכן משמע בירושלמי שילהי פ' כל שעה דגרס אמר ר' אמי אילין גרביא רכותאא ממלא אותם שלשה ימים מעת לעת ואם אינם מזופפים מגעילן רוקח. עוד כתב כוס ולדר"ש שהן ככית שאור יגעיל והסלים פעמים נופל חמץ בין הנצרים ויגעיל וכן נראה לראבי"ה דבעי הגעלה בכלי ראשון. אמנם בספר התרומה כתב על הכלים שנותנים בהן בשר כל השנה מותר לתת בהן בשר בפסח שהרי הבשר עצמו היה מותר. עוד כתב ברוקח רחיים של פלפלין צריכין הגעלה ודפין שרגילין לתת בהן העיסה צריכין הגעלה והיומתן קשה ואם גדולים הם שאין יכולין להכניס בכלי אחד כתב בשם ריב"א שילבנו אבנים וישימם על הדף וישפוך עליהן מים רותחין וכן יעשה לתבית שהשימו בה שכר או קערה גדולה וכל כיוצא בזה ומהר"ם אומר החב ות שיש בהן שכר די להן שיערו לתוכן מים רותחין ומגלגלין בהן אע"פ שהוא יותר מכלי שלישי או רביעי כן התיר ר"ת בתוס' זבחים פ' דם חטאת וה"ה כשמעבירין המים מן האש אפילו נח רתיחתן יכול לשפוך תוך החביות אחרי שלא נשתמש בהן כ"א על ידי צונן וכן לענין יין נסך כמבואר במקומו. והעץ שרודין בה הפת אין לו תקנה בהגעלה דע"י האור תשמישו, ומדוכות אבנים וכלי אבנים אין צריכין הגעלה כדאמרינן בזבחים פרק כל התדיר כלי אבנים וכלי גללים אין טעונין מריקה ושטיפה אלא הודחה דלא בלעי וכן הודה ר"י משיסטונ"ש. ורבינו אבי"ה מצריך להו הודחה בחמין אמנם בס"ח כתב דההיא הודחה פי' הגעלה ועיין לעיל בפ"ה בהלכה כ"א בהג"ה. כתב ראבי"ה מהא דפרק כל שעה אמר רב הונא בריה דרב יהודה עץ פרור שמגיסין בה את הקדרה מגעילה ברותחין ובכלי ראשון קסבר כבולעו כך פולטו ולפיכך צריך לדקדק על כל הכלים אפילו כלי שתשמישו בצונן אם לפעמים משתמשין בהן בחמין כגון כוסות של כסף או של שאר מתכות שמחממין בהן יין וחמץ טוב להחמיר ולהגעיל אם מסופק בהן אמנם אם ברור לו שלא נשתמש בהן חמץ רותח מדיחן בצונן ודיו. ושולחנות ותיבות ישפוך עליהן רותחין שפעמים נופל עליהן חמץ רותח כגון פשטיד"א ומרק וכיוצא בו ע"כ. בפרק אין מעמידין התורה העידה על כלי חרס שאין יוצא מידי דפיו לעולם מכאן היה אומר רבינו יחיאל דהני כוסות של זכוכית שנשתמשו בהן כל השנה אסור לשתות בהן בפסח לא על ידי עירוי ולא על ידי שכשוך והודחה משום דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם ואע"ג דאין משתמשין בהן בחמין אלא בצונן מ"מ יש לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של לחם ביין בתוכו והוי ככבוש והרי הוא כמבושל תוספות ע"ז. ותימה בשאילתות פרשת משפטים דכתב דכלי חרס שרי בתורה לכבשונות וכן פסק ראבי"ה וכתב שהראשונים תקנו ראב"ן כתבו שאינו מועיל לקרות תורה בכבשן החיים דילמא פקעא ולא מלבן לה שפיר ושגגה היא בידם דלא חשו

חשו לכך אלא היכא דמתלבן מבחוץ ולא מבפנים אי נמי ע"י מלוי גומרי אבל חורת הכבשונות דמתלבן מבפנים ומבחוץ פנים חדשות באות לכאן וכן כתבו התוספות בפ' כל שעה ע"ש מהא דאמרינן התורה העידה כו'. וראיה לדבר דגרסינן בפרק דם חטאת אלא קדרות שבמקדש אמאי ישברו וכו עיין באבי"ה בסימן תס"ד וכלי חרס שתשמישן בצונן מותרין בהגעלה אעפ"י שהן גדולים שאי אפשר להגעילן בפעם אחת דגרסינן בפס' ע"ז דרש רבא נעוה ארתחו. ומיהו בספר המקצועות פי' בע"א אההיא דע"ז ועירוי נמי מהני לקנקנים של דרם כדאיתא בפרק אין מעמידין ולא בעי ליבון כיון שתשמישן ע"י צונן ת"נ מקילינן בהגעלה. וגם בדברי ריב"א הלוי ובפסקי ר' שמואל נמצא שהתירו חבית בהגעלה ואע"פ שאי אפשר להגעיל כולה כאחת וטעמו כדפרישית דתשמישו בצונן אבי"ה. ועיין בתשובות בספר קרושה בסימן י"ג של תשיבות דאיסור מלאכות. סה"ה והמצות דמה שנמצאת בעופות ע"פ והן צלויין או מלוחין ישליך החטה והכל מותר כיון שנתבטל טעם חמץ בששים קודם הפסח אינו חוזר וניעור לאסור במשהו עד שיהא בכרת שוהו בפסח וראיה מדתנן פרק בתרא דכלאים צמר גמלים ורחלים שטרפן יחד אם רוב מן הגמלים מותר להביא פשתן לשם אלמא דאיסור שהוא במשהו כגון כלאים אם נתבטל הצמר ברוב אינו חוזר וניעור וה"ה גבי חמץ וצ"ע באבי"ה שכתב שאין שייך ביטול קודם זמן האיסור והביא ראיה מההיא דנדרים פרק נערה דפריך יבטילו כלים לכשיטמאו ל-הר וכו' ע"ש בסימן ת"כ. וכן בשר מלוח ישן או גבינה או דגים מלודין כגון הרינג"ש ומורא"ה שלא נבדק דטל"ח מן החמץ וכן עור אווז שנפשט ונמלח קודם הפסח מותרין בפסח אבל שומן מהותך אסור בשביל המחבת שעושין בה תבשיל חמץ ופעמים שנשאר במחבת לאחר כיגון כשעושין רושול"ש וכיוצא בו טעם שומן :מחבת ובחוזרין אותו אל שאר השומן וכן הדין בחבית פעמים שנותנין עיסה בשוליה לדבק הנסרים מותר לשתות היין בפסח כיון דטעם החמץ נתבטל ביין קודם הפסח ובתוך הפסח אינו נותן טעם ביין שהרי כבר הוקשה החמץ אבל סמוך לפסח ב' דרשים אם נתן העיסה בשוליה לדבק הנסרים אסור לשתות היין בפסח מאותן חביות לפי שעדיין העיסה רכה ובתוך הפסח נותן טעם ביין ע"כ סמ"ה וסה"ג וספר התרומה. אוסר רבינו חיים שחטין שנמצאו בתרנגולים בפסח ראוי לאסור אם נצולו או נתבשלו עמהן דלא הוי עיכול ויש בהן איסור חמץ ע"כ וכתב רבינו אבי"ת וז"ל ח-ה שנמצאת במצה אפויה נחלקו בה הראשונים ונראה בעיני להתיר שאם נשרית במים צוננים לא מחמצי כדאיתא גבי חלה המיל לצונן שאינה מתחמצת העיסה וכ"ש החטה ואם נגבלה בעיסה נמי אינה מתחמצת. ומסורי ממי"ץ קבלתי חטה שנמצאת על גבי בשר מליח או צלי או מצה רותחת תותך מקום פיעפועו ודיו כ"כ בס"ה בשם הרא"ם וברוקח כתב דאותה מצה אסורה. חטה אחת או שתים או שלש בצלי סגי בקליפה כשיעור אצבע סביב דבצלי לא שייך ששים והמחמיר תבא עליו ברכה אבי"ה. וכן מצאתי בתשובת ר"י ב"ר יהודה דבצלי לא חיישינן לחימוץ וכן בתוס בפ"ק דשחיטת חולין וז"ל תרנגולים שנצלו בפסח ונמצא ברן חמץ סגי בקליפה ואע"ג דחמץ במשהו ה"מ במבושל אבל בצלי לא וכן מוכח לקמן פרק גיד הנשה ירך שנתבשל בגיד אם יש בה נ"ט אסור ואמר שמואל בגברא ל"ש אלא נתבשל אבל נצלה קולף ואיכל עד שמגיע לגיד כו' ע"כ. אמנם יש כפר התרומה שכתוב בהן שאין חלוק בין צלי למבושל דכשמגלגלין השפוד מתערב הסרק והטעם והוי כנתבשל בו וכן מצא בשם רב האיי גאון וכן בשם רבינו תם דלא סגי בקליפה אלא לדבר שאיסורו בנ"ט אבל חמץ שהוא במשהו אסור אף בצלי וכן מצאתי בשם רבינו שב"ט וכשם הר"י משכראסבורג לאיסור אפילו רק על ידי מליגה בכלי שני אבורין וכן כתב בעל הרוקח חטה שנמצאת בתרנגולת צלויה או חטה שנתרככה שנמצאת על בשר מליח או שעורה אוסרת אותה חתיכה או אותה תרנגולת אבל שאר חתיכות שנצלרו ולא נגעו בחטה או שאר תרנגולים שנצלו עמה מותרין אבל אותה שנמצאת בה החטה אסירה. בתשובת רש"י כתום מצא חטה בתרנגולת יום אחרון של פסח שוהא אותה עד הלילה ואוכלה וטעמא משום דו"ש שני דרבנן ומצאתי בשם מהר"ם שהורה כדברי המתירים דבצלי סגי בקליפה כדפרישית. ועוד מצאתי משמו ח-ה שנמצאת במים בין חמין בין צונן אם נתרככה אסורים המים ואם לאו מותרים המים ואעפ"י דאיכא קצת ספיקא הוי ספיקא דרבנן ולקולא. ברוקח מעשה שהגעילו יורה מחומצת וכששפכו המים מחומצים ירדו לבור ואסרו לשאוב המים בפסח שחמץ במשהו וכן חמץ שנפל לבאר אם דין המים לשאוב מהן. וכן כתב ראבי"ת שהחמץ שנפל לבור אסורים המים לדברי האוסרין נמ"ל דחמין אבל חטה שנפלה לבור מותר לדברי הכל דאפילו עיסה אינה באה לידי חמוץ כל זמן שהיא בצונן כדאיתא פ' אלו עוברין כ"ש גרעין ע"כ. אבל בשם יב"א מצאתי שצוה לשפוך המים לדרין שנמצא בהן חטה אבל המצות שנעשו כבר מן המים התיר שמהטה אחת לא בלעו המים ע"כ. עוד שם מי שכסה קדרה בפסח בכסוי של מחבת שלא ליבנו ולא תוגעל אסרת כל התבשיל וכו' ועוד שם מי שהשליך עוגות חמץ אצל מצות אם נגעו במצות אסורות דדמי לפת דמה וחבית פתוחה בפרק שני דעבודה זרה אבל אם לא נגע מותר דריחא לאו מילתא וכו' עיין בתשובות מאכלות אסורות בסימן ה. פסק רשב"ם בע"ז גבי חבית דא מירא שנתערבה יוליך הנאה לים המלח ומישתרו אינך וה"ה לפת האפוייה בעצי ערלה דשכר עצים בפת יוליך הנאה לים המלח ומותרת והמץ בפסח שאסור בסינו במשהו או שלא בסינו ואסור אף בהנאה יש לו פדיון להוליך דמי הנאה שבו לאיבוד וסותר ליהנות אבל באכילה אסור דכוף סוף טעם חמץ קא טעים. וראבי"ת הביא ראיה לדבריו דגרסינן בירושלמי פ' בתרא דערלה תמן תנינן אלו דברים של עכו"ם אסורים ואיסורן איסור הנאה וכו עד והרס הרורייני במה אנ קייסין אי בשנתנו בתבשיל ד"ה אסור ואי בשמכרו חוץ מדמי יין שבו ד"ה מותר ומשום דפסקינן הלכתא כרשב"ג קרי לה ד"ה ומוקי מתני' אליבא דהילכתא והתם חדא חתיכה היא דומיא דחמץ ושרי על ידי תקנה וה"ה לרמין אם נתערבו חטי חמין בחטי כשר ולא נודע עד לאחר הפסח אע"פ דקנסא קנים ר"ש הואיל ועבר עליו בל יראה ובל ימצא מ"מ די לו בזה דיוליך הנאה לים המלח ויזהר שלא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל אחר כההוא ארבא דטבעא בחישתא בפרק כל שעה:

סליקו להו הלכות סדר הפסח ודין חמץ ומצה בסיעתא דשמיא:

הקדמת מגיד משנה להלכות שופר סוכה ולולב

פרק ראשון באר רבינו מצות התקיעה והשופר מאי זה מין הוא ואי זה שופר כשר ואי זה שופר פסול ואם מחללין עליו יו"ט וכל דיני הכשר השופר ושיעורו ומקום התקיעה:

פרק שני באר בו רבינו מי הם המחוייבין לשמוע קול שופר ומי הם הפטורים ואם צריך כונת התוקע ואם תוקעים בשבת גם כן, ופרטי דברים אלו במרוכה:

פרק שלישי נתבאר בו שיעור התקיעה וכמותה וכיצד הוא סדרה וענין הברכות מלכיות זכרונות ושופרות ומה שיש מזה מה"ת ומה שהוא מדברי סופרים.

פרק רביעי נתבארו בו שיעורי הסוכה ארכה וגבהה ושיעור דפנותיה ואיכותן וענין ותכונת הסוכה והכשר דפנותיה וכמה צריכין שיהיו וממה הן כשרין וכל הנמשך לזה:

פרק חמישי נתבאר בו דיני הסכך ממה שראוי שיהיו ומאי זה דבר הם פסולים ואם מקצת הסכך כשר ומקצתו פסול מה דינו ואם צריך עשיה לשמה גם כן וסוכה בתוך סוכה וכיוצא בדברים אלו:

פרק ששי נתבארו בו מי הן המחוייבים בסוכה מן התורה ומן דבריהם ומי הם הפטורים אם בכל אם בחלק. וכיצד היא מצות ישיבה בסוכה וכו'. וזה סיבות אדם נפטר מחיובה, וענין הברכה שאדם חייב לברך על ישיבתה, ונסתיים הפרק בביאור איסור עלי סוכה ונויין לימי החג:

פרק שביעי נתבארו בו עניני לולב וכל מכשיריו מה הן. וביאור ההבדל שבין מקצתן למינין אחרים הדומין להם וענין נטילתן ומניך ומדקן ושיעורן ובאי זה זמן ניטלין מן התורה ומדבריהם וכן הנבלת מקום נטילתן מן התורה ומדבריהם ודין ערבה ביום שביעי ועניינה, ונסתיים הפרק בביאור מה שאסור ליהנות ממינין אלו מפני שהוקצו לאוחם כל שבעת ימי החג:

פרק שמיני נתבארו בו פסולי מינין אלו אם מהמת גזל או גנבה או מהמת נוטין שיש בהן. וכן אם אין של מי שמטלין אם יוצא בהן, ונסתיים הפרק בביאור השמחה שהיתה נוהגה במקדש בשבעת ימי החג

וסבת זה הסדר. שיש להקדים שופר לסוכה וסוכה ללולב מפני קדימת הזמן שהיא כן ואחרי זה אין צורך להת טעם בסדור זה אלא בפרקי כל ענין מהם בלבד כאילו הן שלש הלכות מחולקות. ואומר שפרק א ראוי היה להיות ראשון לפי שהמצוה היא לתקוע בשופר, וראוי לבאר תחלה מהות שופר זה וענינו בהכשר ופסול, לפי שאלו הם הצריכין הקודמים בפועל הזה ולפי שאין פרטים אלו רבים נכללו בפרק אחד, ובסוכה להיות פרטיהן מרובין הוצרכו להם שני פרקים **פרק שני** לבאר מי הם המחוייבים וזמן החיוב, וראוי היה להקדימו לפרק ג' לפי שיש להקדים ביאור מי הוא המחוייב ובאי זה זמן לביאור שיעור דבר המחוייב. ועוד סבה אחרת להיות רוב עניני פרק ג' מדברי סופרים ומקצתן מפני הספק **פרק שלישי** כבר נתבאר למה נתאחר: **פרק רביעי** ראוי היה להקדימו לפי שהמצוה היא לישב בסוכה וראוי תחלה לבאר מהות הסוכה ועניינה לביאור הדברים שאינה ראויה לעשות בהן, לפי שיש להקדים ההכרח בכל פועל והוא תכונת הפועל וצורתו ותבניתו, לביאור הדברים הפוסלין אותו **פרק חמישי** ראוי היה להקדימו לפי שהוא נמשך אחר השלום הפועל וענינו שהם הצריכים הקודמים בדבר כמו שהוזכר בשופר: **פרק ששי** כבר נתבאר למה נתאחר ועוד יודע הטעם. ידוע שהתחלת הענין היא המצוה ואם לא הייתו פורסים בביאור הפטורין מתוה מן הכהם היו הכל חייבין בה. ואם כן ביאור מי הם הפטורין הוא גרעון וייחוד פרטי למצוה וראוי לאחרו: **פרק שביעי** יש בהלכות לולב שינוי להלכות שופר, והוא שבהלכות שופר נתבארו תחלה פיסוליו והכשריו ואח"כ הזמן שאין תוקעין בו וכאן נתבאר תחלה הזמן ואח"כ פסולי המינין וסבה אתן לך בזה טעם יחוד הזמן בשופר רוצה לומר שאין תוקעין בשופר בשבת הוא חגרעון הריאה והוא מתקנת חכמים לפי שדבר תורה אם חל ראש השנה בשבת תוקעין וחכמים מנעו זה כמבואר שם ואחר שהוא גרעון במצוה ראוי לאחרו אבל בלולב הוא בהפך שהמצוה מן התורה אינה בנטילין אלא יום אחד והם הוסיפו כל שבעה והוא תוספת על של תורה וראוי להקדימו: **פרק שמיני** כבר נתבאר למה נתאחר:

ונשלם ביאור סבות סדר הלכות אלו:

הלכות שופר וסוכה ולולב

יש בכללן שלש מצות עשה. וזהו פרטן:

א) לשמוע קול שופר באחד בתשרי. ב) לישב בסוכה כל שבעת ימי החג. ג) ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א מצות [א] ^א^עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם. ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא ^ב^קרן הכבשים [ג] הכפוף. *וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש

א טור א"ח סי' תקפו סמ"ג עשין מב: ב טור סי' תקפו סמ"ג שם וש"ע:

השגת הראב"ד

*וכל השופרות פסולים וכו'. א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופין ואם תקע בשל יעל יצא:

מגיד משנה

פרק א א מצות עשה מן התורה וכו'. זה מבואר בכתוב ובשום במקומות מקומות: ושופר שתוקעין בו וכו'. בפרק ראוהו בית דין (ר"ה כ"ו:) אמר ר' לוי שופר של ר"ה ושל יוה"כ בכפופים. ופירוש יו"כ של יובל וזו היא מסקנא דגמרא: וכל השופרות פסולים כו'. שם במשנה (דף כ"ו) כל השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן וכו'. (דף כ"ו:) שופר של ר"ה של יעל פשוט וכו' שוה היובל לר"ה לתקיעות ולברכות ר' יהודה אומר בר"ה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים. ונראה רבינו כדעת קצת מפרשים שסוברין דכולא מתניתין לפסולא איתניא ופסולא היא דת"ק מכשיר כל השופרות כתנאין חוץ משל פרה ור' יוסי מכשיר אפילו משל פרה והנה אתינא דסבר דדוקא בשל יעל פשוט ור"ה ויובל שוין ור"י סבר בר"ה בשל זכרים כפופים וביובל בשל יעלים ור' לוי בגמרא פסק כר"י דשל ר"ה בשל זכרים ופסק כת"ק דשוה יובל לר"ה הלכך זה וזה דשל זכרים כפופים כדאיתא בגמרא וקיימא לן כר' לוי הלכך כל השופרות פסולין חוץ משל זכרים. זה דעת רבינו. ושיטה אחרת יש דמתניתין דכל השופרות היא לעכב ואידך דשופר של ר"ה היא למצוה בלבד והא דר' לוי דגמרא נמי מצוה היא בדוקא ולא לעכב. וכן (דף כ"ז) מה שאמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של איל

כסף משנה

פרק א א ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש. בפ' ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ו:) תנן שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות ר' יהודה אומר בר"ה תוקעים בשל זכרים וביובל בשל יעלים ואיפסיקא הלכתא כר' יהודה ובדא"ר לוי שופר של ר"ה ושל יוה"כ מצוה בכפופים ופוסק רבינו דת"ק ור"י לעיכובא פליגי וכיון דקי"ל כר"י נמצא דאין יוצאין אלא בשל איל בלבד. ואע"ג דלכאורה נראה מדברי רבינו דלא קפיד אלא שיהא קרן כבש אבל לא אכפוף מ"מ צריך לומר כן דהא ר' לוי דאמר מצוה בכפופים אוקימנא כר"י ואם איתא דמשכחת לה של זכרים שאינם כפופים לא ה"ל למיפסק ליתנא דזכרים דקאמר ר"י דכל עיקר מילתא תלי בזכרים אלא ודאי של זכרים כפופים הם והכי אמריק בגמ' בהדיא גבי ר' לוי הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר"י אומר בר"ה תוקעים בשל זכרים כפופים אלמא סתם של זכרים כפופים הן. וכן כתב בסמ"ג וכן כתב הר"ן שהוא דעת רבינו אלא שתמה עליו. ולפי זה מ"ש ושופר שתוקעים בו בין בר"ה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף לאו למימרא דאיכא קרן כבשים שאינו כפוף אלא ה"ק שופר שתוקעים בו הוא קרן הכבשים שסתם קרן זה הוא כפוף ומשום כך כתב וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש ולא כתב חוץ מקרן הכבש הכפוף דסתם קרן כבש הוא כפוף וסמכו בפירושו. אבל הרא"ש כתב לכאורה נראה דל"פ ת"ק ור"י אלא להגה אבל כלהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל כדקתני רישא כל השופרות כשרים חוץ משל פרה ואם לא מצא של איל יוצא בשל יעל או בשל עזים וחדע דלמצוה סגיני דהא ר' לוי מצוה קאמר ועוד אפו פשוט וכפוף בקרא כתיבי תעבירו שופר כתיב ביובל ואלפינן ר"ה מיניה וכיון דעלהו איקרי שופר חוץ משל פרה אמאי לא יצא ועוד דמשמע מילתייהו דרבנן ור"י מהגוקה בפני עצמה וכו' אלא תנאי ר"י ורבנן

לחם משנה

פרק א א מצות עשה של תורה וכו'. הטור כתב דהטעם הוא דבשמיעה תליא מילתא ולא בתקיעה והביא ראיה דכא אמרינן התוקע לתוך הבור או המועד על שפת הבור לא יצא ואפילו התוקע עצמו לא יצא היכא דעומד על שפת הבור והכרים פיו לתוך הבור. וא"ת אמאי לא מייתי ראיה דהא השומע מש"ס שלא תקע יצא אם כן משמע דבשמיעה תליא מילתא וכן הביא הרמב"ם במשנה ורש"י ז הוזכרה בתשובת הרב מהרא"ם ז"ל סימן מ"ו ע"ש. וי"ל דהתוקע הוי שליח השומע והוי כאילו תקע הוא בעצמו א"כ התם נמי לא מייתי ראיה בלל דנימא דבתרוייהו תליא מילתא בתקיעה ובשמיעה והתוקע לתוך הבור לא יצא דאין שם שמיעה וה"ה אם היה שם שמיעה בלי תקיעה שאינו שלוחו לתקוע דודאי לא יצא ומה שיצא הוא מפני שיש כאן שמיעה ותקיעה שהוא שלוחו לתקוע. וי"ל על זה סמיך הטור דמהגיא שמיעה אע"פ שלא תקע א"כ ודאי דבשמיעה מהניא אבל הראיה שהביא הוא ז"ל הוא כדי דלא נימא דתרווייהו מהני שמיעה בלא תקיעה ותקיעה בלא שמיעה לכך הביא ראיה שתקיעה בלא שמיעה לא מהניא וכיון דידעינן דשמיעה בלא תקיעה מהניא אמילא דבשמיעה תליא מילתא ולא בתקיעה. והרמב"ם הקשה על טעם זה דא"כ למה בהלכות שמיטה ויובל כתב רבינו מצוה לתקוע דהתם נמי תוקע לתוך הבור לא יצא דהכי כתב שם רבינו דשוה יובל לר"ה לתקיעות והכל דין א' וא"כ מכך מעמא נמי התם תליא בשמיעה ואמאי לא כתב שם רבינו מצוה לשמוע כמו הכא. והיה נראה לייסב קושיא זו עם מ"ש דהתם כתב רבינו כל יחיד ויחיד חייב לתקוע וא"כ אמרינן התם דתרווייהו בעינן תקיעה ושמיעה אבל הכא דאחד תוקע ואחד שומע ויוצא משמע דבשמיעה תליא ולא בתקיעה, ולאו מילתא היא דהתם נמי אם אחד תקע ואחד שמע יצא ולא אמרינן כל יחיד ויחיד חייב לתקוע אלא לאפוקי שאינה מצוה מסורה לב"ד ודוקא כמו שהיה וקודם שכתב שם רבינו ברפ"ה הפרק שהם מסורים לב"ד בלבד אבל לעולם דלאו אחד תוקע ואחד שומע יצא מדע לך דבגמרא בריש פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ח) אמרו שם על ברייתא דקאמרה שוה היובל וכו' אלא שביובל תוקעים וכו' וכל יחיד ויחיד חייב להתקע. וכר"ה לא היו תוקעים וכו' ואין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע וכו' מאי אין כל יחיד ויחיד וכו' ותליגא דביובל תוקעין יחידין ובר"ה אין תוקעים ומוקי לה דהכי קאמר ביובל בין בפני ב"ד בין שלא בפני ב"ה ובר"ה בפני ב"ד דוקא ואי איתא שיש חילוק בין יובל לר"ה דביובל בעינן שיתקע הוא בעצמו ובר"ה אחד תוקע וחבירו שומע ויוצא לימא דהיינו השתא דברייתא א"ן דהכל שוים. וי"ל לקושיא הרב ז"ל דמ"מ כיון דאמרינן ביובל דמצוה זו מסורה לבית דין תחילה כהכא שם רבינו א"כ משמע דב"ד מצוין לתקוע והתקיעה היא עיקר המצוה משא"כ בר"ה שלא נמסרה התקיעה לב"ד: וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש. הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות הקשה לפי' רבינו שמפרש דמתניתין (דף כ"ו) דשופר של ר"ה של יעל וכו' פליגא אמתני' קמא דא"כ לא ה"ל למיתני מחלוקת שני במתמא היל"ל ואחרים אומרים שופר של ר"ה וכו'. וכן הקשה על שכתב רבינו חוץ מקרן הכבש דמשמע דמפרש זכרים דקאמר ר' יהודה כבשים דוקא והוא תימה דכיון דטעמא הוא משום דבר"ה כמה דכייף איניש דעתיה מעלי מה לי של כבשים מה לי של פסל בהמות כיון שהם כפופים פי דבכפופים תליא מילתא. ועוד קשה דלפי דברי רבינו שמפרש דמהגיאין כבשים דוקא אמאי קאמר טעמא בגמרא משום דמיכף כייף לימא משום טעמא דר' אבהו דאמר ליה תוקעים בשופר של איל כדי שיזכור להם עקידת יצחק ולכך פי' הר"ן ז"ל פי' אחר דזכרים דמתניתין הוא בין כבשים בין שאר בהמות דכיון דבכפיפה תליא מלתא כל כמה דכייף טפי מעלי וכו' ור' אבהו דאמר למה תוקעים בשופר של איל למצוה מן המובחר אמרו ור' יהודה איירי לכשיר לכתחלה דבהא

הגהות מיימוניות

[א] יש מקומות שנהרין שלא להתענות ערב ר"ה משום חוקות העכו"ם אמנם בפסיקתא פרשת ול.חתם לכם ביום הראשון למדנו שמצוה להתענות בער"ה וכן בירושלמי פ"ח דנדרים ר' יונתן ציים כל ערב ריש שתא והנה הוא ראית למנהגנו. בתשובת רב נטרונאי גאון נמצא טוב להתענות בשני ימים של ר"ה וכן בשבת י' ימי תשובה. אמנם בתשובת רב האיי ורב נתשון גאון נמצא שאסור להתענות בר"ח וכן פסק מר שלום גאון וכן יש בתשובת ר' יהודאי גאון מפני שנקרא חג שנאמר בכסא ליום חגנו וכן פסק רבינו שב"ם וכן בערוך בערך ראש וכן ראבי"ה דגרסינן בירושלמי פ"ק דר"ה אמר ר' סימון כתיב כי מי גוי גדול ר' חיננא ור' אושעיא חד אמר איזו אומה באומה זו שיודעים אופיא של אלהיהם במנהג שבעולם וכו' עד אבל ישראל אינם כן אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומתחכין צפרניהן ואוכלים ושותים ושמחים בר"ח לפי שיודעין שהקב"ה עושה להם נסים ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם ובויקרא רבה איתא נמי כת"ג שמגלחין שערם וקרא קאמר בספר עזרא לחדיא אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדונינו וכן בשמואל ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל ואמרינן [ר"ה י"ת.] אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ וכתיב בריש עניגא כי על יום טוב בואו היינו ר"ה ומשמע שהיו אוכלים בו ושמחים. כל זה הביא ראיה ראבי"ה. ועוד ראיה מירושלמי דתענית דקאמר ברביעה ראשונה ר"ע אומר מתריעין ואין מתענין שכן מצינו בר"ה שמתריעין ואין מתענין מכל אלה משמע שאין להתענות בר"ח וכן כתב ר' אלעזר בשם אביו רבינו יב"ק. אמנם קיבל מקדמונים דהמתענה בר"ה תענית חלום פעם אחת כל ימיו יש לו להתענות שני ימים של ר"ת וכן נהג מהר"ם על שהתענה פעם אחת תענית חלום אבל בלאו הכי אסור דמוכח שאין להתענות כרבותינו דלעיל. בתשובת ריצב"א כתב דאפילו כמ"ו בשבט אין להתענות וצבור שגזרו תענית בשני וכחמישי דוחין תענית זה עד שבת הבאות ולא אשכחן תענית בר"ח והו כיון דמתניתין ארבעה ראשי שנים בהדי הרדי אידמו נמי לחדדי בהא מילתא דכולן שוין דאין להתענות. ע"כ: [ג] בר' יהודה דאמר בר"ח תוקעין בשל דיכרין פירוש בשל אילים דמתרגמינן דכרין וכן אמר ר' לוי מצות של ר"ה ויוה"כ בזכרים כפופים וכן אמר ר' אבהו בפ"ק מפני מה תוקעים בשופר של איל וכו' ודרא במתניתין דהכא דמכשיר כולן חוץ משל פרה ע"כ בתוס'. וכן פסק

מגדל עוז

פרק א וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש. א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופין ואם תקע בשל יעל יצא. (חסר):

הכבש. ואף על פי שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר בראש השנה הרי הוא אומר ביובל [ג] והעברת שופר וכו' תעבירו שופר. ומפי השמועה למדו מה תרועת יובל בשופר אף תרועת ראש השנה בשופר: ב במקדש היו תוקעין בראש השנה בשופר אחד ושתי חצוצרות מן הצדדין השופר מאריך והחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר. ולמה תוקעין עמו בחצוצרות משום שנאמר בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'. אבל בשאר מקומות אין תוקעין בראש השנה אלא בשופר בלבד: ג שופר של עכו"ם אין תוקעין בו לכתחלה ואם תקע [ד] יצא. ושל עיר הנדחת אם תקע בו

א סמ"ג שם: ב טור שם.

כסף משנה

ורבנן נמי פלוגתיה דוקא למצוה פליגי וכן כתב הרמב"ן שלא מדות (כשרות) בשוכר וכו' והתוס' חזרו וכתבו דהא ר' לוי דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ בכפופים היינו משום דיליף ר"ה ויוה"כ מהדדי בג"ש דשביעי כדאמר לקמן בברייתא וכדתנן שוה היובל לר"ה וכו' אי הוי משום מצוה בעלמא כדקאמר כמה דכייף איניש דעתיה טפי עדיף הכי טעמא שייך דוקא בר"ה שהתקיעה לתפלה ולזכרון ולא ביובל שאין התקיעה אלא לסימן שלוח עבדים והשמטת קרקעות ומתוך זה היה נראה שאין יוצא בר"ה אלא בכפוף. וי"ל דקושיא הלשון היא זאת לדחות כל הראיות חזקות שכתבתי ויש לדחות קושיא זו דר' לוי סבר כיון דבג"ש ילפי מהדדי ויש טעם לומר בר"ה כפופים למצוה מעתה כדי להשוותם יחד רצוי גם ביוה"כ להצריך כפופים למצוה ואע"ג דלא שייך ביה האי טעמא עכ"ל הרא"ש. וגם ה"ה הזכיר דעת זה שכתב על דברי רבינו שיטה אחרת יש דמה"ן דשופר של ר"ה למצוה היא בדוקא וזו היא שיטת ההגהות. וכ"כ שם א"א הסריח על מדותיו אלא מצוה בכפופים ואם תקע בשל יעל יצא ע"כ. ולא ידעתי למה כתב בשל יעל דלפי שיטה זו כל השופרות הפסולים כשרים בדיעבד וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ועיקר עכ"ל המגיד. ומה שתמה על הראב"ד אין לו מקום דודאי פשיטא דיעל דנקט הראב"ד לאו דוקא אלא משום דכל של יעל סתמו הוא פשוט ונדהו שופר של ר"ה של יעל פשוט נקט יעל וה"ה לשאר מינין דאע"ג דפשוטים הם אם תקע בהם יצא לדעת הראב"ד. ובכלבו כתב אפשר שדעת הרמב"ם אינו אלא לרחם של פרה אבל של עז ושל איש כולהו בכלל כבש בן וכן של יעלים ובלבד שיהיו כפופים והוא מדברי אורחות חיים ואין זה במשמע דברי רבינו אלא כמו שכתבתי: ואע"פ שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר וכו'. ומפי השמועה למדו מה תרועה יובל בשופר וכו' קשיא לי למה אמר ומפי השמועה למדו הא בגמ' (ר"ה ל"ג ל"ד) מייתינן לה בהיקשא ח"נ בג"ש. וי"ל שלפי שבגמ' מייתי ברישא דברייתא מהיקשא דבר"ה בעינן שופר ופשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ובתר הכי קאמר ומנין לע' של שלש שלש ת"ל והעברת וכו' ומנין ליתן את האמור של זה בזה וכו' ת"ל שביעי שביעי לג"ש ומקשי גמרא והנא מעיקרא מייתי לה מהיקשא ולבסוף מייתי לה בג"ש ה"ק אי לאו ג"ש הוה מייתינן ליה בהיקשא השתא דאתיא ליה בג"ש לא צריך היקשא ופירש"י והנא מעיקרא מייתי בהיקשא ללמוד זה מזה מנין שבשופר ופשוטה לפניה ולאחריה

מגיד משנה

איל וכו' למצוה היא בדוקא. וזו היא שיטת ההגהות וכן כתוב שם א"א הסריח על מדותיו אלא רצוה בכפופים ואם תקע בשל יעל יצא ע"כ. ולא ידעתי למה כתב בשל יעל דלפי שיטה זו כל השופרות הפסולין כשרין בדיעבד חוץ משל פרה וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ועיקר: ואע"פ שלא נתפרש בתורה וכו'. בברייתא פ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ג) ת"ר מנין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה אין לי אלא ביובל בר"ה מנין ת"ל וכו' שיהיו כל תרועות שבחדש השביעי זה כזה וכו':

ב במקדש היו תוקעין בר"ה וכו'. במשנה פ' ראוהו בית דין (דף כ"ו:) שתי חצוצרות מצדדין שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר. ובגמ' (דף כ"ז) במה"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש שופר אין חצוצרות אמר ריב"ל מאי קראה בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' לפני המלך ה' הוא דבעין חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא:

ג שופר של עכו"ם ושל עיר הנדחת וכו'. שם (דף כ"ח) אמר רב יהודה בשופר של עכו"ם לא יתקע ואם תקע יצא. וכתב הרשב"א ז"ל ובמס' חולין סוף פ' כסוי הדם (דף פ"ט) תניא לא יצא ואוקימנא לה באשירה דמשה דכתותי מיכתת שיעוריה וכבר ביאר רבינו זה גבי לולב ושם יתבאר רמז פרק ה'. עוד כתב הרשב"א ז"ל וה"ה בשל תקרובת עכו"ם דשעבד כו"ם דאין לה בטלה עולמית והכא בשופר שהוא עצמו עכו"ם אי נמי שהוא תשמישי עכו"ם והכא במאי עסקינן כשנטלו על מנת שלא לזכות בו דאי לא מדאגבהיה קנייה ונעשה עכו"ם דישראל, עכ"ל. ובפרק שמיני בהלכות עכו"ם באר רבינו דינים אלו ודין עיר הנדחת. ובגמ' ר"ה (דף כ"ח) בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עיר הנדחת מכתותי מיכתת שיעורה:

שופר

לחם משנה

דכהא פליגי במתניתין בהרא ובמתניתין קמא הוי פלוגתא להכשיר בדיעבד זהו תורף פירושו ז"ל. ואני אומר שרבינו נראה לו לפרש דזכרים דר"י הוי כבשים דוקא והטעם דבעינן כבשים דוקא משום טעמא דר' אבהו דלמה תוקעים וכו' כדי שיזכור עקידתו של יצחק תדע לך דהכי הוא דאל"כ היכי קאתי ר' אבהו למה תוקעים בשופר של איל והכן מנא ר' אבהו דליהוי הדין כך אדרבה זכרים דמתני' משמע כולל כל מינה דכשוף מהני ואי מאי דאמר ר' אבהו הוי למצוה מן המובחר לא היה לו לסדר דבריו בלשון שאלה למה שנראה שהבין הוא כך אלא היה לו להדש לנו הדין מדעתו א"ו שנראה לו לר' אבא דזכרים דמתני' היינו כבשים דוקא אע"פ שהר"ן יכול לדחות זה עמר דשאלה דלמה תוקעים הוא מנהג שנוהגים להקוע בשל איל מ"מ לא נראה לו לרבינו כן וכתב ל"ע למיתלי טעמא משום דכייף איניש ליתא מטעמא דר' אבא. י"ל דאה"נ דהכי הוי טעמא אלא מאי דרנה לתת טעם זה הוא מפני שהברייתא הזכירה כפופים משמע דהא מלתא דכפיפה צריך עכ"פ וה"ק מ"מ בעי כפיפה דאי מטעמא דר' אבהו לחוד לא הו"ל [אלא] של אילים לבד מדהזכיר כפופים משמע דטעמא משום דכייף איניש. ועוד יש לי סיוע לדעת רבינו שהוא סובר במה שהזכיר ר"י זכרים דהוי דוקא דאל"כ כשהקשו בגמ' על ר' לוי דאמר מצוה בכפופים לימא הלכה כר"י אמאי לא תירצו אי כר"י ה"א זכרים דוקא ואשמעינן ר' לוי דכל כפוף אע"פ שאינו זכר א"נ במ"ש ר' לוי כפוף הוי זכר דוקא אלא כדברי המפרשים שפירשו דהוי כל כפוף אע"פ שאינו זכר והמפרשים יתרצו לקושיא זאת ויאמרו דהכי פריך לימא הלכה כר"י ויפרש דבריו דמאי דקאמר ר"י זכרים ל"ד אלא כל כפופים ונוכא נטפי למה לך. ועל הקושיא האחרת שלמה הזכיר במחלוקת ב' כתם ודאי דכוא דוחק לפירוש רבינו אבל כבר כתב הרב ב"י ז"ל בסי' תקפ"ו הסכרת שהכריחו לרבינו לפרש כן והיא קושית התוס' ז"ל. עוד אני אומר דאפשר לפרש פירוש אחר בדברי רבינו שלא כדרך ה"ה ז"ל שיתרץ זה דס"ל דמתני' קמא איירי לענין דין תורה אם הם כשרים מדין תורה או לא דת"ק סבר דכשרים ור' יוסי סיא ליה דפסולים ומחלוקת שניה אע"ג דמדין תורה כשרים כדברי ת"ק מ"מ רבנן פסלוהו אפילו בדיעבד משום טעמא דכל כמה דפשים איניש כו' ור' יהודה סבר איפכא וספתא רבינו דקאמר כל השופרות כשרים ר"ל מדרבנן שהם פסולים בדיעבד וכתתני' בתרא והשתא לא פליגי מתניתין קמא לבתרא. אבל זה הפירוש דחוק דכשרים דתתניתין קמא משמע כשרים בדיעבד דאורייתא ודרבנן דאי הוו פסולים דרבנן לא הוה ליה למיתני כשרים. כתב הרב ב"י בספרו סימן תקפ"ו בס"ח דסף על גב דרבינו כתב את מקרן שבגם אין לפרש דבריו דלא קפיד אלא שיהיה קרן הכבש אבל לא איכפת ליה בכפוף דהא ר' לוי דאמר מצוה בכפופים אוקימנא כר"י ואם איתא דמשכחת לה של זכרים שאינם כפופים לא הוה ליה למישבק וכו'. נראה שדעתו לומר דזכרים דקאמר ר"י ע"כ הם כפופים דלא משכחת לה בלא כפופים דאל"כ אלא דמשכחת לה זכרים בלא כפופים מנין לו לר' לוי לתלות הדבר בכפופים. ולא הבינותי זה אדרבה מוכרח בגמ' דמשכחת לה זכרים בלא כפופים דאל"כ תקשי למה אמר הוא דאמר כי האי תנא דהניא כו' ליתא כר' יהודה דמחניתין שהזכיר זכרים. א"ו משום דבמתני' אפשר לומר אע"פ שאינם כפופים לכך הביא הברייתא שהזכירה כפופים לומר שמהברייתא יצא לו לר' לוי כן. ומה אחד קשה מ"ש והכי אמרינן בעתרא בהדיא גבי ר' לוי הוא דאמר כי האי תנא וכו' דאדרבה משם משמע דזכרים אפשר בלא כפופים מדהוצרך להזכיר כפוף משמע משום דאפשר לזכרים בלא כפופים לכך הזכיר דבעינן תרתי זכרים וכפופים אבל כפופים בלא זכרים לא מהני משום דבעינן איל זכר לעקידת יצחק וכן זכרים בלא כפופים לא מהני וע"כ נראה זה מוכרח מדלא הביא ראיה מדר' יהודה דמתניתין. ועוד דאע"ג דכל זכר כפוף לדעתו אינו מוכרח שיהיה מתהפך ונאמר כל כפוף זכר וא"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי לא הזכיר ר' לוי זכר שהוא העיקר דאע"ג שהזכיר כפוף אינו מוכרח שכל כפוף יהיה זכר אע"פ שכל זכר יהיה כפוף. סוף דבר לא ירדתי לסוף דעתו כלל:

ג שופר של עכו"ם אין תוקעין בו לכתחילה ואם תקע יצא. ראיתי להאריך קצת בלשון זה ולהוכיח הסוגיא שבר"ה בפרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) והסוגיא שבסוכה פ' לולב הגזול והסוגיא שבסוף פ' כיסוי הדם ולבאר מ"ש רבינו בפ"ח מהלכות סוכה. בפרק ראוהו ב"ד אמרו אמר רב יהודה בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעורים ובס' לולב הגזול (דף ל"א) על מתני' דשל אשרה ושל עיר הנדחת פסול. הקשו בגמ' והא אמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל כשר הכא באשרה דמשה עסקינן דכתיתי מיכתת שעוריה דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת ש"מ. ובסוף פרק כיסוי הדם (דף פ"ט) הקשו על רב דאמר דחכסין בעפר של עיר הנדחת משום דמצות לאו ליהנות ניתנו מברייתא דקתני שופר של עכו"ם לא יתקע בו ולולב של עכו"ם לא יטול וכו' והתניא תקע לא יצא נטל לא יצא והירצו אמר רב אשי הכי השתא התם שיעורא בעינן ועכו"ם כתותי מיכתת שיעוריה הכא כל מה דמיכתת [טפי] מעלי לכסוי ע"כ. ופי' המפרש דבאשרה דמשה דתירצו בפרק לולב הגזול רצה לומר אשרה דישראל דאין לה ביטול ולהכי כתותי מיכתת שעורה וכן מה שתירצו בפרק כסוי הדם הכי השתא התם שיעורה בעינן וכו' הוא משום דאיירי בעכו"ם דישראל דאין לה בטול כדתירץ בפרק לולב הגזול אבל של עכו"ם אע"פ שלא בטלה על דא קאמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל יצא. ולדעת רבינו הם כתבו התוס' דאפילו בעכו"ם בעינן בטול. ורבינו ז"ל אינו מפרש כן כדכתב ה"ה בפרק ח' מדלא חילק שם בין עכו"ם לישראל ולכך הוא ז"ל מפרש דברי רבינו באשרה דמשה רוצה לומר אילן שנטעו מתחלה לכך לשם עכו"ם והוא דעכו"ם דבטלה וגורם בגמ' בפרק לולב הגזול הב"ע באשרה דמשה ומשום מצוה הבאה בעבירה כלומר אע"פ שבטלה הרי היא מצוה הבאה בעבירה אבל שופר של משמשי עכו"ם או שהוא עבודת כוכבים עצמו של עכו"ם ובטלו לא מיפסל משום מצוה הבאה בעבירה. ומ"מ נראה ודאי לפי פירוש זה דאפילו בעבודת כוכבים של עכו"ם כל כמה דלא בטלו אסור דל"ש דהוי מה"ב טפי. וקשה על זה הפירוש שפירש ה"ה דסוגיא דבפ' כסוי

הגהות מיימוניות

פסק בספר המצות וכן בספר יראים ודלא כרבינו שמחה שכתב דכל זה למדנו למצוה מן המובחר ולא לפסול של יעל ושל תיש, ע"כ: [ג] ראוהו ב"ד והכי איתא בספרי ופרק בתרא דמכילתין יליף לה מבחדש השביעי שיהו כל תקיעות חדש שביעי זו כזו:

[ד] כן איתא בירושלמי פרק לולב הגזול ובמצות חליצה דאמר ר' אלעזר וכן רבי מנא וכן תני רבי חייא ודלא כר' יהודה דהכא דאמר התותי מיכתת שיעוריה וכן תנא דבי ר' אושעיא התם:

מגיד משנה

שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע וכו'. כתבתי לשון רבינו לפי שראיתי גדולים בספריהם משבשים כוונתו ומפליגין עמו לדרכים אחרים. וזה מה שנראה לי בבאורו, רבינו כתב ששופר גזול שתקע בו יצא ואין הדין כן בלולב ובמצה ונתן טעם לדבר מפני מה נחלק שופר מהם לפי שמצות השופר אינה אלא השמיעה והשמיעה אינה גוף ... בלא הנגיעה היא ובלא הגבהה מן השומע אע"פ שהתוקע נגע בו מ"מ אין השומע נוגע בו כלל אלא שומע הקול היוצא ואין בקול דין גזל ולפיכך אף התוקע יוצא בו אבל לולב ומצה אין אדם יכול לצאת ידי חובתו בהן אלא בנטילת גופן ולפיכך כשהן גזולין לא יצא בהן. זה ביאור דברי רבינו וכן מפורש בירושלמי מה בין לולב ומה בין שופר אמר ר' אליעזר תמן בגופו הוא יוצא הכא בקולו הוא יוצא ודברים פשוטים הם. ובהשגות א"א אפילו יהיה בקול דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ הכי איתא בירושלמי עד כאן. ושבר הרא"ה ז"ל כדברי מי שאומר כן בירושלמי ומ"מ אין כאן מקום להשגה אחר שהדין והטעם שהזכיר רבינו אמת:

וכן שופר של עולה וכו'. שם (דף כ"ח) מסקנא דגמרא אמר רבא אחד שופר של עולה ואחד שופר של שלמים אם תקע בו יצא מ"ט מצות לאו ליהנות נתנו: לפיכך המודר הנאה משופר וכו'. שם המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה והמודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה, ורבינו ז"ל הזכיר החלק השני וכל שכן החלק הראשון:

ד שופר של ר"ה וכו'. פ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ב) משנה שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל ולא עולין באילן ואין רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ואין חותכין אותו לא בדבר שהוא משום שבות ולא בדבר שהוא משום ...

הלכות שופר פ"א

בו לא יצא. שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע יצא *ואין בקול דין גזל. וכן שופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה. ואם תאמר והלא נהנה בשמיעת הקול מצות לא ליהנות ניתנו. לפיכך המודר הנייה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה:

ד *שופר של ראש השנה אין מחללין עליו את יום טוב ואפילו בדבר שהוא משום שבות. כיצד היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו. ואין צריך לומר שאין חותכין אותו או עושין בו מלאכה.

א טור שם:

השגת הראב"ד

*ואין בקול דין גזל. א"א ואפילו יהיה בו דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ הכי איתא בירושלמי עכ"ל:

כסף משנה

ולאחריה גמר ר"ה מיובל בהיקשא דאין ת"ל בחדש השביעי אלא להקיש כל תקיעות של חדש השביעי שבן שוות ולבסוף גמר בג"ש ליתן את האמור של זה בזה הא נמי איתי בהיקשא דתי כדכתיבי מיהו שהיה בר"ה ואתה ביובל אין תרועות של חדש השביעי שוות. ק"ק אי לאו ג"ש איתו לא אמרה ג"ש א' לגמרה מסיני לדוגה סייתי מגיה הכל בהיקשא השתא דאיתמר ג"ש א' למשה מסיני אינו צריך להביא עוד בהיקשא סמלוי ע"כ. הנה שמעתיו שנאמרה ג"ש למשה משם אנו עומדין הכל ולכן כתב רבינו ומפי השמועה למדו מה תרועת שופר ביובל וכו'. ונראה ש"צ כתב כמה תקיעות הייב אדם לתקוע וכו' ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש כזה אחד הן וכו' כיון גם כן עג"ש המחברת כאן שהיא הלכה למשה מסיני פסק אמרו השתא דאתמר ג"ש ור"ל השתא דאתמר ג"ש א' למשה מסיני. כתב הר' מסה שאין בקול דין גזל כלומר שהקול אין בו ממש כדתנן פ' שני דנדרים (דף מ"ז) קונם שאיני מדבר וכו' ובירושלמי פרק לולב הגזול איכא תרי טעמי ורבינו פסק כר"י ממין דחייבין למצוה הבאה בעבירה ולפיכך כתב שאין בקול דין גזל ולא כתב משום יום תרועה יהיה לכם:

וכן שופר של וכו' יצא. היינו בשלמי קדשים איקרי דאינו לאחר זריקה אין מעילה לא בשרה ולא בקרניה שהכל לבעלים כדאמרינן בזבחים ומעתה ולא הוצרך רבינו לכתוב דין שופר של שלמים דיותר כל שכן לגבי שלמים:

שופר של ר"ה אין מחללין עליו את יו"ט וכו'. ואין טעם דוחה לא מעשה ומשה, פי' וחכמים עשו חיזוק לדבריהם הכא כשל תורה דכיון דלא דחי מלאכה דאורייתא אף שבות דדבריהם לא ידחה:

שיעור

לחם משנה

כסוי הדם דמתרן כותי מיכתת שעוריה ע"כ מוקי לה בעכו"ם של ישראל וא"כ סוף סוף קשה למה לא הזכיר רבינו בעכו"ם של ישראל שאם נטלו לא יצא והיה לו לחלק בין עכו"ם לישראל ועוד בעכו"ם עצמו היה לו לחלק בין נטלו ללא נטלו. וע"ק דלמה לא תירץ הגמ' בפרק לולב הגזול דאיירי מתני' דגל אשרה פסול בעבודת כוכבים דישראל כמו שתירץ בפ' כסוי הדם ואמאי מכדר לתרץ דאיירי באשרה דמשה. וי"ל דה"ק ישרם דבכסוי הדם מוקי לה בשל עכו"ם ונלא בטלה דסירש טעמא משום כותי מיכתת שיעוריה אבל הכא בפרק לולב הגזול לא מצי לאוקמי מתניתין בשלא בטלה כדמוקי התם דאשרה דאיירי לאחר בטול כדכתבו התוספות לפירוש ר"ת משום דמשמע קנץ הלולב מן האילן ולכך לא מצי לשנויי כדשני התם ותירץ באשרה דמשה. וכ"ש אכתי קשה אמאי לא קאמר דעכו"ם היכא דלא בטלו אסור וכ"ש בישראל היכא דבטלו. וי"ל דזה הוי מכ"ש דאשרה שנתבטלה דהתם אשרה שנתבטלה פסול משום מה"ב כ"ש עכו"ם ושלא נתבטלה דאיכא הכתי כתותי מיכתת שיעורא ומה"ב ולכך לא הוצרך לפרש. זה נ"ל ליישב פי' ה"ה בדברי רבינו וזה עם שתי הגירסא בגמרא דגרים משום מה"ב וגם נ"ל ע"כ לפי דלא גרים דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנידחת דכיון דמוקי לה באשרה שבטלה לא הוי דומיא דעיר הנידחת דגרסת בשלמא לפירוש שאר המפרשים דהוי עבודת כוכבים של ישראל הוי דומיא דעיר הנידחת דאין לה תקנה וגירסה אבל לפירוש רבינו לא הוי הכי לכ"ע והאי דלא גרים ליה. ועוד אני אומר ליישב דברי רבינו שלא כדברי ה"ה שהוא גורס כגירסתנו בגמ' ומכח הקושיא שהקשו התוס' מההיא דפרק כל הצלמים (דף מ"ז) דבעי ר"ש לקיים המשתחוה לדקל לולבו מהו וכו' דלכל הפירושים קשה למה פריך ר"ח נ"ל דמ"ש אם נטל יצא איירי לאחר בטול קשה דמשמע דהוי בעיא דלא איפשטא והכא אמר רבא דאם נטל יצא משמע דיש דחוי לקולא ולפירוש האחר שפירש בלא בטול נ"כ קשה כדכתבו שם התוספות לכך הוא מפרש כפירוש התוס' דגמ' הכא מתניתין איירי באשרה דמשה כלומר עכו"ם של ישראל שנעשה מתחלה לכך והוא אשרה כדכתב רבינו ולכך פסול דכתותי מיכתת שעוריה והכא איירי באילן שנטעו ולבסוף עבדו כרבנן דפרו ומ"מ לכתחלה לא יטול וכן אשרה בשלא בטלה אבל באשרה של עכו"ם שנעשה מתחלה לכך ובטלה א' היא הבעיא של פרק כל הצלמים ולא איפשטא אם יש דחוי או לא כלומר אי אמרינן כיון שנידחים שעה אחת ממצוה בטול תו לא אתכשר א"ד אין דחוי וכיון דסלקא בתיקו פסק רבינו ז"ל לחומרא ולכך כתב דאשרה שבטלה אם נטל לא יצא כלומר מכח ההיא בעיא דהתם דסלקא בתיקו וא"כ אמריק יש דחוי. וא"ת הא בעיא דהתם כבר איפשיטא בפרק לולב הגזול שאמרו שם דחוי מעיקרא לא הוי דחוי ממשום מינה וכמ"ש הר"ן בפ' כל הצלמים, י"ל דרבינו סבר כפירוש התוס' דפירשו בפרק כל הצלמים וכן בפרק לולב הגזול דבעיין דכל הצלמים לא איפשיטא דשאני התם בהדס דכיון דהוי בידו לממעט לכך לא הוי דחוי אבל הכא גבי אשרה אין בידו נבטלה אם לא על ידי עכו"ם דישראל אין מבטל עבודת כוכבים כלל דא"כ לא איפשיטא בעיין, ואם תאמר מכ"מ היה לו לרבינו לחלק דאשרה שבטלה דוקא שבטלה ביו"ט דזה נקרא דחוי מעיקרו אבל אם בטלה מעי"ט לא הוי דחוי כלל וכמ"ש התוס' בפרק לולב הגזול ונראה מוכרח ממאי דבעי ר' ירמיה (דף ל"ג) נקטם ראשו מעיו"ט ועלתה בו תמרה ביו"ט אבל עלתה בו תמרה בעיו"ט לא הוי דחוי והכא נמי כשבטלה מעיו"ט דכוותה היא. ויש לומר דרבינו יתרץ דכיון דבפ' כל הצלמים אמרו סתם אשרה שבטלה ולא אמרו שבטלה מערב יו"ט כמו שאמרו בפרק לולב הגזול גבי הדס ע"כ שבטלה דקאמר נבי אשרה הוי בכל גוונא. ויש לחלק בין אשרה להדס דבאשרה כיון שהתיקון לא אתי ממילא אלא צריך לעשותו בידים לכך ודאי דחוי שנדחה מקודם הוי דחוי אבל גבי הדס כיון דהתיקון אתי ממילא נסתלקה דחוין כאילו אינו וחזר ונדבר לכמו שהיה קודם שנקטם. והשתא לפי פירוש זה שפיר' בדברי רבינו יהיה גירסתו כגירסתנו והתירוץ שתירצו בפרק כיסוי הדם הוא המתרץ שתירצו בפרק לולב הגזול דבכסוי הדם מוקי לה דלולב ושופר של עבודת כוכבים של ישראל אין לו בטול וכ"ת למה לא הכריע דין זה כדברי רבינו כאן בשופר וכאן בלולב דעכו"ם של ישראל דפסול. ויש לומר דכ"ש הוא דהשתא עבודת כוכבים דעכו"ם שבטלה קאמר דפסול כל שכן עבודת כוכבים של ישראל שאין לה בטול ולא קתני אלא לולב של עבודת כוכבים כלומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו שמותר ובשופר קאמר שופר של עכו"ם ר"ל שופר של עבודת כוכבים של עכו"ם כלומר שלא נאסר מפני שהשתחוה לבהמה ובעלי חיים אינם נאסרים ומ"מ לא יטול לכתחלה אבל כל דבר של עבודת כוכבים שנאסר אע"פ שבטלו אח"כ לדעת רבינו אם נטל לא יצא משום דיש דחוי: שופר הגזול וכו'. קשה דלרבינו הוקשה לו בכאן שני דברים ותירץ לשניהם. האחד דאפילו תאמר דמצות לאו ליהנות ניתנו מ"מ קשה מאי שנא הכא מלולב ומצה שאמרו בגמרא שאינו יוצא ואע"ג דמצות לא ליהנות ניתנו וכו' והטעם נתבאר בריש פרק לולב הגזול (דף ל') משום שהיא מה"ב הכא נמי היא מה"ב ותירץ לזה תירץ שאין בקול דין גזל ולכך לא מיתסר מס"פ. ועוד הוקשה לו דהרי נהנה מגזל לזה תירץ דמצות לאו ליהנות נתנו, ומ"מ שם טעמא דמה"ב יותר מפאר דבריו ע"ש בתוספות: שופר של עולה וכו'. וא"ת דהכא משמע מדבריו דתוקע לא עביד מעשה והאי קול והוא ז"ל כתב בסוף פ' ה' מהלכות מעילה קול ומראה וריח של הקדש לא נהנין ולא מועלין וא"כ כיון דהאי קול ואין בו דין מעילה איך אמרו בגמ' פרק ראוהו בית דין (דף כ"ח) מ"ט עולה בת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לחולין הא כיון דהוי קול לאו בת מעילה היא ורבה נמי דאתקיף לא קאמר אלא אימת מעל לבתר דתקע כי תקע באיסורא תקע משמע דמודה ליה דמעל. וי"ל דרבינו סובר דהכי פריך ליה הוי לפי סברתו אבל לפי האמת אין בו מעילה דהא אמרינן פרק ה' שלשה דברים אין בהן מעילה קול ומראה וריח וזה דוחק. ויש לדקדק מה הקשה רבינו וא"ת הלא נהנה הא אין בו דין מעילה. וי"ל דמ"מ הרי כתב רבינו דאין נהנין ולא מועלין ואע"פ דאי איסור הנאה לא הוי אלא איסור דרבנן מ"מ מקשה רבינו אמאי יצא בדיעבד וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וה"ל למימר דאפילו בדיעבד לא יצא. ואם תאמר דכיון דהוצרך רבינו לתת טעם זה בקול לתרץ קושיא דלולב ומצה כדכתב ה"ה למה לא הקשה נ"כ גבי שופר של עכו"ם וליטני נמי התם דשאני משום דהוי קול. וי"ל הא לאו מילתא היא דבלולב נמי של עכו"ם אם נטל יצא כמ"ש בריש פ"ח ואע"ג דבלולב הגזול לא יצא משום מה"ב ואע"ג דמצות לאו ליהנות נתנו (בגמרא) [בלולב] דעכו"ם לא אמרינן הכי אלא יצא. וא"ת למה לא כתב רבינו דין שלמים וי"ל משום דהוה פ"ד בגמרא דנקט שלמים משום דלית בהו מעילה אבל כיון דפי' רבינו דבעולה נ"כ אין בה מעילה משום דהוא קול א"כ כ"ש שלמים שהם קדשים: מצות לאו ליהנות ניתנו וכו'. כתב ה"ה ורבינו ז"ל הזכיר החלוק השני וכ"ש החלוק הראשון ע"כ. טעמו נתבאר בהר"ן ז"ל שכתב בפירוש ההל' ולאמריך לאשמועינן במודר הנאה דס"ד מודר הנאה מחבירו ה"מ דשרי לפי שאין דעתו של מדיר דבר מצוה כיון שלא פירש אבל הנודר משופר דפריה ליתסר קמ"ל:

ניקב

מגדל עוז

ואין בקול דין גזל. א"א ואפילו יהיה בו דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ הכי איתא בירושלמי (הקושר השמיט): וכן שופר של עולה עד תקיעה של מצוה. פ' ראוהו ב"ד (דף כ"ח): שופר של ר"ה עד כאויה עליו. פ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ב):

מפני שתקיעת שופר מצות עשה ויום טוב עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה . [א]מותר ליתן בתוכו מים או יין או חומץ ביום טוב כדי לצחצחו . ולא יתן לתוכו מי רגלים לעולם מפני הכבוד שלא יהיו מצות בזויות עליו : **ה** [ב]שיעור השופר כדי שיאחזנו [ה] בידו ויראה לכאן ולכאן . נסדק לאורכו פסול . לרחבו אם נשתייר [ו] בו כשיעור כשר ואם לאו פסול . ניקב אם סתמו *שלא במינו [ז] [ג]פסול . סתמו במינו אם נשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה הרי זה כשר . קדחו בזכרותו כשר שמין במינו אינו חוצץ . דבק שברי שופרות עד שהשלימו

א טור שם : ב טור שם סמ"ג שם : ג פי' בטור שם וכסמ"ג שם :

השגת הראב"ד

*שלא במינו פסול וכו' . כתב הראב"ד ז"ל לא הסכים לירושלמי והכי גרסינן התם כיני מתניתא היה מעכב את התקיעה פסול , פירוש אע"פ שתקנו מפני קול הסתימה הוא זה ואם סתמו במינו מיהא כשר והעכוב שאמרו לא עכוב לגמרי אלא אפילו פוגם ובהם פירשו שאם לא סתמו והניחו אפוס כשר שכל הקולות כשרים בשופר עכ"ל .

כסף משנה

ה שיעור השופר וכו'. נתבאר בהיפלא (דף כ"ו) דקיימא ספח שוחק : נסדק לאורכו פסול לרחבו אם נשתייר בו כשיעור כשר וכאילו נכרת מקום הסדק . פירוש דוקא שנשתייר שיעור תקיעה לצד הפה הוא דמכשרינן משום דחזינן כל מה שלמעלה ממנו כאילו ניטל משם וזה רמז רבינו באומרו וכאילו נכרת מקום הסדק לאפוקי מבעל העיטור ומר"י ן' גיאת שמכשירים אפילו לא נשתייר לצד הפה : סתמו במינו וכו' ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה הרי זה כשר . טוענת רבינו ז"ל שאם סתמו במינו ואינו מעכב התקיעה עתה אע"פ שקודם שנסתם היה מעכב את התקיעה כשר לפי שמה שסתמו בו בטל לגבי השופר , וכן נראה מלשונו ז"ל ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה דמשמע אחר הסתימה לא עכבו הנקבים דאי קודם הסתימה הוה ליה למימר ולא היו מעכבים ולא שנסתמו וכן כתב הר"ן ז"ל שזהו דעת רבינו והראיות שכתבו מתוך לשון התלמוד נראה שר"ל כדמוכח בירושלמי דאמר אם היה מעכב את התקיעה קודם שנסתם הנקב פסול נראה שהיה להם גירסא אחרת בדברי רבינו כמו שכתוב בספרים אבל הנוסחא האמיתית היא זאת שכתבתי וכן נראה מדברי בעל מגיד משנה ז"ל ועדותו של הר"ן הכריע : דבק שברי שופרות . משמע שאם היה השבר אחד מהם שיעור שלם אע"פ שדבק שבר אחר והוסיפו עליו כשר דומיא דנסדק לרחבו ויש שופלים :

מגיד משנה

משום לא תעשה , ובגמ' ת"ש שופר עשה הוא וי"ט עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה : ומותר ליתן וכו'. בתוספתא משנה אבל אם רצה ליתן בתוכו מים או יין יתן פירוש כדי לצחצחו ובגמ' (דף כ"ז.) מי רגלים אסור מפני הכבוד :

ה שיעור השופר וכו'. (שם) פרק ראוהו בית דין וכמה שיעור שופר פירש רשב"ג כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן ופי' כדי שיאחזנו אדם בינוני לא קטן ולא גדול , וכן באדרו נבחרא בנדה פרק המפלת ששיעור זה טפח הוא וכן כתבו ז"ל : נסדק לארכו פסול לרחבו וכו'. (דף כ"ז:) משנה שם בשופר שנסדק ודבקו פסול ובגמרא נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול . ופי' נסדק לארכו פסול בשנסדק כולו או רובו אבל מיעוטו ודאי לא וזה דעת הרבה מן המפרשים ועיקר . ונסדק לרחבו יש מי שכתב דבעינן שיעור תקיעה שלם כלפי פיו ולא למטה ויש מי שכתב בין למטה מן הסדק בין מלמעלה ויש להחמיר :

ניקב וסתמו וכו'. דברי רבינו הם כדברי ההלכות דבעינן ג' דברים שיהיה הסתימה במינו וש"א ניקב הליו אלא נשתייר רובו ושאינו מעכב את התקיעה אחר הסתימה וכן פסקו ר"ח ובעל הלכות ז"ל כלישנא קמא דר' יוחנן ולהומרא ויש בזה ספה אחרת וכבר הפלה הרשב"א ז"ל שספק זה עיקר . ופירוש מעכב התקיעה שנחלש הקול קצת ויוצא משם כך פירש הרמב"ן ז"ל ואמרו בירושלמי ניקב וסתמו ר' בא בר זמינא בשם רבי זעירא והוא שסתמו הא לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר .

וכתב בהשגות זה הירושלמי וכן נכתב בעטור והרמב"ן והרשב"א ז"ל כהבוהו אבל בעלי ההלכות לא כתבוהו קדחו בזכרותו כשר וכו'. שם (דף כ"ז.) שלחו ליה לאבוה דשמואל קדחו בזכרותו ותקע בו יצא דמין דחיינו אינו חוצץ פירש"י ז"ל בזכרותו כשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו ומוציאין אותו מתוכו וזה לא הוציאו אלא נקב את הזכרות , עכ"ל : דבק שברי שופרות פסול . משנה שם (דף כ"ז) דבק שברי שופרות פסול :

הוסיף

משנה למלך

פרק א ד מפני שתקיעת שופר מצות עשה וכו'. זה שנוי בפרק כתרא דר"ס . ויש להסתפק נהא דקי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה אם עבר ודחה ל"ת ועשה אם לוקה או לא מי אמרינן כיון דקי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת נמצא שאין כאן לאו כלל אלא עשה לחודיה ומשום דעבר אעשה לא לקי או"ד כיון דנצטרף לא תעשה זה עם עשה אלים כחו דהאי ל"ת ואפילו אם בטלו כדי לקיים עשה אחר לוקה . שוב ראיתי שהתוספות פ' שלוח הקן (דף קמ"א) עמדו בזה וריצ"א ס"ל דאינו לוקה משום דהלאו כמאן דליתיה דמי דעשה דחי ליה ועיין מ"ש התוספות פסחים פרק אלו עוברין (דף מ"ז) ד"ה כאישה ודוק . ונראה דאף שהתוס' שם נדחקו הרבה בקושיות הגמרא שהקשו ואי אמריק שויל אתריסה לא ליחייב שויל ותיי לכסויי דם צפור והקשו התוספות דמאי קושיא הא כיסוי הוי עשה ויו"ט עשה ולא תעשה . ולפי סברת ריצ"א ניחא דקושיות הגמרא היא דהיכי קתני דלוקה על חרישה ביו"ט הא איכא הואיל ומודמני ליה דם צפור דנהי דאינו יכול לכסות היינו משום עשה דיו"ט אבל ל"ת ליכא . ומ"מ נראה דרמב"ם ור"ם שחולקו היינו , אחר לא פליגי אהאי דינא דריצ"א דנעולם לא לקי על הלאו כל היכא דאיכא עשה נגד הלאו הלא דסבירא להו דנהי דאם היה כאן דם צפור והרג כדי לכסות דאינו לוקה משום לאו דיו"ט כיון דאיכא עשה דכיסוי אבל כיון דליכא השתא דם צפור היכי תסיק אדעתין למטריה אחרישה משום הואיל דנהי דהואיל דכיסוי אמרינן כגון אי מקלעי ליה אורחים אבל הואיל דאיסורא לא אמרינן והכא אף אם היה כאן דם צפור לא הותר לו לכסות משום עשה דיו"ט ואי"כ לא שייך כאן לומר הואיל וכיון שכן שפיר לקי אחרישה דיו"ט וריצ"א ס"ל דכיון דאם היה כאן דם צפור לא היה כאן מלקות משום כלאו ניחא שפיר לענין המלקות . עוד נ"ל דאף דנימא דכל היכא דאיכא עשה ול"ת דלקי על ל"ת אף שיש כנגדו עשה מ"מ היכא דנצטרפו ב' איסורין כגון יו"ט וכלאים והיה דם צפור והרג כדי לכסות דאף שלוקה על ל"ת דיו"ט על ל"ת דכלאים אינו לוקה כיון דבכלאים ליכא עשה דדוקא היכא דכמעט אתה איכא עשה ול"ת אז הוא דאמרינן דאלים כחו דל"ת זה ולוקין עליו אף שיש עשה כנגדו כיון שיש כלווי זה עשה עמו אבל גבי כלאים דליכא עשה בהדיה בשביל דאתרייה ביו"ט לא תוסיף את כח כלאו דכאים ללקות עליו וזה הוא פשוט בעיני . ומה שכתבו התוס' בשם ר"ת דבחרישה דכלאים קאי דליכא אלא לאו גרידא לקי על לאו דכלאים משום דהוי ביו"ט ל"ק ולא מידי דהתם לא היה שם דם צפור ויצרם הואיל הוא דהוה כעינא לאשמועינן ועל זה אמרו דלא שייך הואיל כיון שהיה ביו"ט דאפילו אם היה שם דם צפור אסור מעין מה שכתבנו למעלה דהואיל דהיתרא אמרינן הואיל דאיסורא לא אמרינן אבל לעולם שאם היה כאן דם צפור לא היה לוקה אלא דכלאים

תס', סמנו להשיג על רבינו דאין כת"ש בהסתימה מעכב אלא קודם הסתימה היה מעכב וזהו שאמרו היה מעכב התקיעה דהלשון היה משמע קודם , ועוד השיגו דבריו לגבי פני אע"פ שהוא מעכב הא התקיעה וקך נראה משמע מן הירושלמי כפי מה שפסרכו בעל המאור ע"ש ויתר הדברים מבוארים הם .

לחם משנה

ה ניקב אם סתמו שלא במינו פסול וכו'. כבר כתב ה"ה ז"ל שדעתו כדעת ההלכות שהוא ז"ל מפרש התחלוקה שבברייתא ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול רבי נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול דאיירי בשאינו מעכב את התקיעה אבל מעכב את התקיעה דברי הכל בין שלא במינו בין במינו פסול ופסק כרבי נתן מדשקיל וטרי ר' יוחנן אליביה ולהכי בעינן הלכתא במינו ואינו מעכב ונשתייר רובו , והכריח הר"ן פירוש זה דלאו"ה קשה דר' יוחנן לר' יוחנן דהא איהו פסק כרבי נתן ואי אתרם דר' נתן איירי אפילו בתעכב ומכשיר במינו א"כ ההם מתני' דלא כוהיה דקאמרה דבתעכב אפילו במינו דהא מתניתין אם מעכב את התקיעה פסול קאמרה אפילו במינו ור' יוחנן א"ל בעלמא דהלכה כסתם משנה וא"כ קשיא וא"ת אם נפרש דברי ר' נתן באינו מעכב ואז ודאי מכשיר במינו כפירוש הר"ן ז"ל א"כ והם נמי כשר שלא בתתניתין איירי דוקא במינו ועל הא קאמרה מתניתין דכשר בשאינו מעכב הא לא נפרש כן פליגא אדרבי נתן וא"כ הא ע"כ השתא נמי לא איירי מתניתין בכהתא אלא במינו דוקא א"כ איך סתר הר"ן דהתחלוקת לא הוי במעכב דא"כ מתניתין דאם מעכב איירי בשאינו מינו ומתניתין ההוא קאמרה ניחא דרישא דמתני' איירי כרפיה כשלא במינו דוקא וסיפא כולל כמו שאנו אומרים השתא דסיפא פרכיה דאיירי במינו דוקא וכישא כולל . ויש לומר דאפי מסתבר לאוקמי רישא כולל מסיפא והשתא רישא הויא כו. בין במינו בין שלא במינו אבל לפירוש דסתר הר"ן רישא הוי פרכיה וזה דוחק וכיכא ית"נ דהשתא הוי פרכיה אינו דוחק דא"ל לומר אגב רישא נקטיה ועם זה נתבאר פירוש רבינו ז"ל וטעמו ועוד י"ל דהרמב"ן כתב כב' התלמות דסתמא דמילתא קאי הדיבוק במינו והוראה קאי הכי ע"ש . וי"ל לפי זה דמפרש מעכב את התקיעה שר"ל מעכב אחר הסתם וזהו שאחר הנקבים שנסתמו את התקיעה כלומר אחר הסתימה דאי מפרש מעכב קודם הסתימה היכי מצי למימר דמחלוקה דברייתא איירי כשאינו מעכב קודם הסתימה וכי אפשר שנבחת רובו ולא יעכב התקיעה וכמו שהקשו התוס' ז"ל אלא ודאי ע"כ פירוש בתעכב אחר הסתימה קאמר ולא כמו שהבין בעל ההגהה בדברי רבינו ז"ל שכונתו לומר קודם הסתימה דאי אפשר לומר כן כדפרישית . ועל מה שכתב הראב"ד ז"ל בהשגות לא הסכים לירושלמי דגרסינן התם כיני מתני' היה מעכב היה מעכב וזהו שאמרו היה יעכב התקיעה דהלשון היה תשמע קודם , ועוד השיגו דבריו לגד פני ירושלמי כפי מה שפסרכו בעל המאור ע"ש ויתר הדברים מבוארים הם .

צפהו

מגדל עוז

שיעור השופר כדי שיאחזנו עד שלא במינו פסול עד הרי זה כשר . פרק ראוהו בית דין כתב הראב"ד ז"ל לא הסכים לירושלמי והכי גרסינן וכו' עכ"ל ואני אומר אשר שהסכים עם הירושלמי ופירשו יפה על דרך הבבלי בנשתייר רובו פרק ראוהו כ"ד וכלבון ראשון נ"ע גמרא מתני' דשופר שנסדק והל' נתן דאמר ניקב וסתמו במינו כשר ועלה א"ר יוחנן והוא שנשתייר רובו ואם מעכב את התקיעה לדברי הכל פסול כתתני' וגם כן פסקו ר"ח ובה"ג ורוב הגאונים ורבותינו בני הטוב' ז"ל ואם כודאי יחלקו הבבלי והירושלמי גם כמן יהיה כי כמה פעמים כתבתי שהסכימו הראשונים לסמוך על הבבלי לפי שרבינא ורב אשי שסידרו הבבלי היו יודעין ורגילין בירושלמי ואילו היו מקובלים שכן הלכה היו קובעים אותה בבבלי . שוב מצאתי להרמב"ן ז"ל הסכים כן בספר המלחמות שלו והאריך בפירוש עכוב התקיעה ובירושלמי ואין להוסיף על דבריו ור"מ ז"ל לא הסכים להאריך כדרכו בקרלא משנה תורה ואינו מאריך אבל תקצר ומפרשיו יפרשו דבריו על דרך שפירשו בתלמוד : קדחו בזכרותו עד סוף הפרק . פ' ראוהו בית דין (דף כ"ז)

הגהות מיימוניות

[ה] דהיינו טפח כדאיתא פ' המפלת וכן לר"ב הגזול בירושלמי שלשה שיעורן טפח שופר וכו וצריך טפח שודק כדי שיראה לכאן ולכאן , ע"כ [ו] פי' מן הסדק עד פיו ע"כ : [וכתב הטור אם דבקו במינו כשר ואם נסדק כלו אפילו מצד אחד ואפילו חממו באור ודבקו וחבר סדקיו זה עם זה פסול ע"ש] [ז] מ"מ אפילו אם נשתייר רובו שלם אפילו לא עכבו הנקבים את התקיעה כדמוכח מאשר כתב על סתמו במינו והיינו כבתרי לישני דר' יוחנן לחומרא ע"ש וכן פסק בה"ז מתוך לשונו נראה שרוצה לפרש כדאיתא בירושלמי דאמר אם היה מעכב את התקיעה קודם שסתמו פסול דמכשיו חזר הקול לאיתנו ע"י סתימה זו ואין זה קול שופר אלא קול סתימה ככו צפהו זהב ראם נשתנה קולו פסול . עוד פ רשו ה"ום' פ"א אם מעכב את הקול אחר שסתמו וכו' עד ונסקא דשמעתא והלכה למעשה נראה דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב לית דין ולית דיין דכשר אפילו היה מעכב את התקיעה קודם שנסתם דע זה עיקר

ראם

שהשלימו לאחד פסול: **ו** הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול. צפהו זהב מבפנים או במקום הנחת פה פסול. צפהו מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לא נשתנה כשר. [א]נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא. הרחיב את הקצר וקצר את הרחב פסול: **ז** היה ארוך וקצרו כשר. גרדו בין מבפנים בין מבחוץ אפילו העמידו על גלדו כשר. היה קולו עב או דק או צרור כשר שכל הקולות כשרין בשופר: **ח** [ב]התוקע בתוך הבור או בתוך המערה. אותן העומדים בתוך הבור והמערה יצאו. והעומדים בחוץ אם קול שופר שמעו יצאו. ואם קול הברה שמעו לא יצאו. וכן התוקע לתוך [ח] חבית גדולה וכיוצא בה. אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא:

פרק שני

א הכל [א]חייבין לשמוע קול שופר כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים. אבל נשים

א טור שם וע"ש סמ"ג שם: ב טור סי' תקפו וע"ש: ג טור סי' תקפז:

מגיד משנה

ו הוסיף עליו כל שהוא וכו'. ברייתא שם (דף כ"ז) כלשון רבינו: **צפהו** זהב מבפנים וכו'. ברייתא שם צפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר צפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר. וכתב הרמב"ן ז"ל וטעמא דפסולא במקום הנחת פה משום דאיכא הפסק בין פיו לשופר ושמע מינה שאם הרחיק השופר מפיו ונפח בו ותקע פסול. עוד כתב גבי צפהו זהב מבחוץ ונשתנה קולו מכמות שהיה פסול לפיכך אנו שמציירין צורות לנאותו לא יפה הם עושים שמא נשתנה קולו מתחלתו אותן ציורין ואע"פ שאין כולו מצופה בציורי הציורין לפעמים קולו משתנה בכך, עכ"ל: **נתן** שופר וכו'. ברייתא כלשון רבינו וכתב הרמב"ן ז"ל שאם שמע קול שניהם יש לחוש לפסול: **הרחיב** את הקצר וכו'. שם ג"כ כלשון רבינו:

ז היה ארוך וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו: **גרדו** בין וכו'. שם בברייתות:

היה קולו עבה וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו:

ח התוקע לתוך וכו'. שם התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטס אם קול שופר שמע יצא אם קול הברה שמע לא יצא. ובגמ' אמר רב הונא לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור אבל לאותן העומדים בבור יצאו. ופירש"י ז"ל שהעומדים שם שומעים קול שופר לעולם, ע"כ. ופי' פיטס חבית גדולה:

פ"ב א הכל חייבין לשמוע קול וכו'. שם (ר"ה כ"ט) ברייתא כלשון רבינו: **אבל** נשים ועבדים וכו'. פטור הנשים והעבדים במצות עשה שהזמן גרמא מבואר פ"ק דקדושין (דף כ"ט) ופטור הקטנים פשוט הוא:

כסף משנה

ו צפהו זהב מבפנים וכו'. ברייתא פרק ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ז) צפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר צפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר ע"כ. ונראה שרבינו שלא תפס שלא במקום הנחת פה כשר משום דבברייתא גופא מיפרשא שלא במקום הנחת פה כשר ולא תימא דבכל מקום דלאו הנחת פה כשר דאי מבפנים אי נמי מבחוץ אם נשתנה קולו פסול אלא הא דכשר שלא במקום הנחת פה היכא דצפהו מבחוץ ולא נשתנה קולו כדאמרינן בכמה דוכתי תנא והדר מפרש וא"כ אינה הלוקה בפני עצמה: **נתן** שופר לתוך שופר כגון שהיה ראש הפנימי מבחוץ ותקע בו יצא. ואם קול חיצון וכו' כגון שראש החיצון מבחוץ תחת לפנימי ואין הפנימי נוגע בפיו לא יצא לפי שהקול נכנס בפנימי ונכנס גם כן בין הפנימי והחיצון וכמו תוקע בשני שופרות ושופר אחד אמר רחמנא, לא הזכיר הא דהפכיה כדיתנא וי"ג לא תימא דהפכיה כדיתנא דמותר לתקוע בו אלא הרחיב וכו' ורבינו כתב הא דהרחיב ולא כתב הא דהפכו. ויש גורסין לא תימא הפכיה כדיתנא והתם הוא דפסול אלא אפילו לא הפכו אלא שהרחיב וכו' פסול וכ"ש הפכיה כדיתנא ורבינו כתב הא דהרחיב וכו' פסול וכ"ש הפכיה כדיתנא:

ז היה ארוך וקצרו כשר. אע"פ שקצרו משום אי זה פסול אחר להכשירו א"נ אשמעינן דלא בעינן כל הקרן כמו שהוא נראה בבהמה: **או צרור** כלומר יבש כי דרך השופרות שמתחממים ומתיבשים מחמת התקיעה ואין קולו נגול וצריך לנחלהו במים: **התוקע** לתוך וכו' וכן התוקע לתוך חבית גדולה וכו'. כתב הר"ן שדעת רבינו לחלק בין העומדין בתוך הבור או בתוך המערה לעומדין חוץ ולא לחלק בין העומדים בתוך החבית לעומדים חוץ לפי שמאמר רב הונא בגמרא (דף כ"ז) אינו אלא בבור דאמרינן התם אמר רב הונא לא שנו אלא לאותו העומדין על שפת הבור אבל אותם העומדים בתוך הבור יצאו ולא אמר העומדים על שפת הבור והפיטס אלמא דלא איירי אלא בבור וה"ה לדות דבור ודות חד הוא אלא שזה בחפירה וזה בבנין, וכתב שאפשר שדעתו ז"ל משום שהחבית הברתה גדולה אפילו העומדין בתוכו אם קול הברה שמעו לא יצאו ואע"פ שיש לדחות ולומר דה"ה לפיטס ורב הונא ריבא דמילתא נקט לא נראה לרבינו לדחות כן: מ"כ ראיה לדברי הר"ם דפיטס מתוך דלאו כ"כ עמוק כבור ודות אפילו העומדים בתוכו אפשר שישמעו קול הברה דקתני בברייתא התוקע לתוך הבור או לתוך הדות יצא משמע שהעומדים בבור לא שמעו אלא קול שופר אבל פיטס לא הזכיר בברייתא משמע שהעומדים לתוך הפיטס אפשר שישמעו קול שופר או קול הברה ע"כ. ורבינו מנוח הלוי כתב יש שסוברים לומר דפיטס הברה שלה מרובה וכו' ואני אומר שלא היה כן דעת הרמב"ם שלא הזכיר זה החילוק כלל ואילו היה כן לא הוה שתיק גמרא מיניה אלא שהרב דקדק בלשונו ודבר בהוה וכמה שהוא אורחא דמילתא שבור ודות הם גדולים ופיהם רחב ודרך התוקע ליכנס בתוכה ולפיכך חילק בין העומדים בתוכה לעומדים בחוץ אבל פיטס אע"פ שהיא חבית גדולה אין דרך התוקע ליכנס בתוכה שפיה אינו רחב כ"כ אלא עומד מבחוץ ומכניס ראש השופר ותוקע דלפי שהוא בחוץ ודאי ה"ל ניתן לו דין העומדים בחוץ ואם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא, ותדע שכן הוא דעת הרב דגבי בור ודות כתב התוקע בתוך הבור או בתוך הדות ומדקאמר בתוך בבי"ת משמע שהתוקע נכנס בתוכם ובתוקע בפיטס כתב התוקע לתוך החבית הגדולה ומדקאמר לתוך בלמ"ד משמע ודאי שהתוקע בחוץ ותוקע לתוכה כגון שמכניס ראש השופר לתוכה כן נראה ויפה דקדק עכ"ל: כתב הר' מנוח הא מיירי שהתוקע והשופר מבפנים והוא תוקע ועולה וקמ"ל אם שמע קול שופר כלומר שביחד יצא ראשו והשופר מהבור נמצא שלא נתבלבל הקול יצא ואם קול הברה שמע שהוציא ראשו מהבור ופי השופר עדיין בתוך הבור לא יצא שנתבלבל הקול ומהאי טעמא לא הזכיר הר"ם ההיא דשמע מקצת תקיעה בבור ומקצתה על שפת הבור:

פ"ב א הכל חייבים וכו'. ברייתא בפרק ראוהו בית דין (ר"ה כ"ט) וקאמר בגמרא דכהנים איצטריכא ליה דליתנהו ביובל כדפסק כהנים ולויים מוכרים לעולם ונגאלים בין לפני

לחם משנה

ו צפהו זהב מבפנים או במקום הנחת פה פסול. פרק ראוהו בית דין (דף כ"ז) ת"ר וכו' צפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר צפהו זהב מבפנים וכו'. ויש בפירוש הנחת פה פירושים שונים. הפירוש האחד דכל מה שבתוך השופר מראשו לסופו הוא קרוי בפנים ועל השפה במקום הנחת פה הוא מקום הנחת פה ושלא במקום הנחת פה ר"ל סמוך לשפה נמי לגוו. וזהו הפירוש שכתבו התוס' ז"ל נראה לפרש דעובי השופר וכו' ודחו פירוש זה דא"כ שלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ והרא"ש ז"ל קיימו בפסקיו. עוד יש לדחות פירוש זה דא"כ מקום הנחת פה היינו הוסיף עליו דהוספה מיקרי באורך השופר ולפנים מיקרי על גב השופר או תוכו והיינו החילוק שבין הוספה לצפוי ואי מקום הנחה ר"ל על השפה במקום שמניח השפה א"כ היינו הוסיף וא"כ אמאי נקט במקום הנחת פה אפילו נגד הרחב מהשופר פסול הנחת פה אם הצפוי על השפה של צד הרחב פסול מטעם הוספה. ונראה לתרץ זה דלרבותא נקט מקום הנחת פה דאע"ג דאין יוצא הקול מכאן עד שהוא מבטעם השופר וכדכתב הרא"ש ז"ל בשם ה"ר יונה וה"א דלא איכפת לן בכאן הוספה אלא במקום שהקול יוצא שהוא בצד הרחב קמ"ל. הפירוש השני במקום הנחת פה ר"ל השפה במקום שמניח השפה כדפירש רש"י ושלא במקום הנחת פה היינו על השפה של צד הרחב. והתוספות דחו שם ג"כ פירוש זה ואמרו דהא אמרינן בסמוך הוסיף וכו' פסול וא"כ שלא במקום הנחת פה אמאי כשר. הפי' השלישי פי' הר"ן ז"ל במקום הנחת פה ושלא במקום הנחת פה הכל הוא על השפה של המקום שמניח פיו שעוביו של שופר דרך משל הוא רחב שני אצבע או רביע אצבע ועובי בשפתו במקום שמניח פיו הוא רחב כל כך ומקום הנחת פה קרי למה שהוא נגד חלל השופר כלומר זה העובי חלקנו לשני חלקים אחד נגד חלל השופר ואחד נגד החוץ אם נגע בחלק אשר נגד החלל נקרא במקום הנחת פה ואם נגע בחלק אשר נגד חוץ נקרא שלא במקום הנחת פה. ולפי' זה קשה דשלא במקום הנחת פה אמאי כשר היינו הוסיף עליו כל שהוא. וי"ל דכי פסלינן בהוסיף היינו שהוספה באורך השופר הוא כעוביו של שופר כלומר שעורו של שופר הוא רחב רביע אצבע וגם ההוספה שיוסיף הוא רחב כ"כ. אבל השתא שהוא מעוביו של שופר שהעובי הוא רחב רביע אצבע והוו כחוט ודאי שאינו נקרא מוסיף באורך השופר שודאי הוא נראה שהוא טיח בעלמא ולא מיקרי הוספה ומ"מ במקום הנחת פה פסול מטעם הפסקה דאיכא הפסק בין פיו לשופר. ואולי שכן היה מפרש הרמב"ן ז"ל שהביא ה"ה שכתב טעם האיסור משום הפסק ולא כתב משום הוספה. ורבינו ז"ל לא ביאר דעתו בזה: **נתן** שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא וכו'. כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו כגון שהיה פה של פנימי חוץ קצת למעלה חוץ לפה החיצון ולא נכנס קולו בין שני השופרות. אם קול החיצון שמע לא יצא פירוש אף קול החיצון דא"א לשמוע קול חיצון בלא קול פנימי:

ח התוקע בתוך הבור וכו'. רבינו מפרש כפי' רש"י (דף כ"ז:) במה שאמר רב הונא לא שנו וכו' וה"ק מתניתין בעומדים על שפת הבור איירי ומש"ה חילקה בין קול הברה לקול שופר אבל עומדים בבור אין חלוק דלעולם קול [שופר] שמעו אבל הרא"ש מפרש דל"ש דקאמר רב הונא אי פירוש דמתני' כלומר מאי דקתני מתניתין אם קול הברה שמעו היינו העומדים על שפת הבור דודאי קול הברה שמעו ומ"ש אם קול שופר שמעו הוא שעומד בתוך הבור דודאי קול שופר שמעו, וקשיא לפירוש זה אם כן היכי קאמר תניא נמי הכי התוקע לתוך הבור או לתוך הדות והא לא מייתי ראיה כלל דעיקר ראיית הגמרא היא מדלא חילקה הברייתא בין קול הברה לקול שופר דאי לא לימא דמאי דקאמרה הברייתא כי דשמע קול שופר דוקא ולכך יצא א"נ דהברייתא היא דאם כן היה לה לברייתא לחלק ומדלא חילקה משמע דבכל גוונא יצא ובשלמא לפירוש רבינו ורש"י אתי שפיר דברייתא איירי בעומדים בבור ושם אין חילוק ולכך לא יצא ומתניתין איירי בעומדים בחוץ ולכך חלקה אלא להרא"ש מה לי ברייתא מה לי מתני' למה חילקה מתניתין בין עומד בחוץ לעומד בפנים וברייתא לא חילקה. וי"ל דמ"מ כראיה

הגהות מיימוניות

ואם מעכב את התקיעה לאחר שגמרם קאמר ולא פתמו כלל כשר אפילו מעכב את התקיעה שכל הקולות כשרים בשופר עכ"ל. וכן פי' ראב"ם: [ח] פיטס בלשון משנה, ע"כ:

מגדל עוז

פ"ב הכל חייבין לשמוע עד משוחררים. סוף פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט) וריש מסכת ערכין ובהרבה מקומות: אבל נשים ועבדים וקטנים פטורין. פ"ק דקדושין (דף כ"ט):

נשים ועבדים וקטנים [א] פטורין. מי שחציו עבד וחציו בן חורין וטומטום ואנדרוגינוס חייבין: ב כל מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא את החייב ידי חובתו. לפיכך אשה או קטן שתקעו בשופר השומע מהן לא יצא. * אנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו. טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו. שהטומטום שנקרע אפשר שימצא זכר ואפשר שימצא נקבה: ג וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא [ב] אפילו עצמו שאין צד עבדות שבו מוציא צד חירות שבו. אלא כיצד יצא ידי חובתו שישמע מבן חורין שיתקע לו: ד המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא חובתו. וכן השומע מן המתעסק לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו. עד שיתכוין שומע ומשמיע:

מי

א טור שם : ב טור שם סמ"ג עשין מג :

השגת הראב"ד

*אנדרוגינוס מוציא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זהו לדעת מי שאמר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה אבל מי שאומר חציו זכר הוא אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו כעין מי שחציו עבד וחציו ב"ח עכ"ל:

כסף משנה

לפני היובל בין לאחר היובל סד"א הואיל וליתנהו ביובל ליתנהו בר"ה קמ"ל ובריש ערכין (דף כ') קאמר דהכל לאיתויי קטן שהגיע לחינוך:

ד נתכוון שומע לצאת ידי חובתו וכו'. הרב בעל מגיד משנה ז"ל הביא הא דר' זירא בפרק ראוהו ב"ד דאמר לשמעיה איכוון ותקע לי ומסקנא עד שיתכוון שומע ומשמיע ותמה על דברי רבינו ז"ל שפסק פ' ו' מהל' ח"ומ ויולה שאם אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו עכו"ם יצא וזה נראה בגמרא שהוא כדעת מי שאומר מצות אין צריכות כוונה והצריך כאן כוונה שומע ומשמיע ונסתפק בנוסחת רבינו ז"ל גבי מצה אם היא אמיתית ועם כל זה ייסב הנוסחא. והר"ן ז"ל כתב וז"ל וכן פסק הר"ם במז"ל בפרק ב' מהלכות שופר דצריך שיתכוין משמיע להוציא ושומע לצאת הא לאו הכי לא יצא אלא שבפ"ו מהל' חמץ ומצה כתב דכפאוהו ואכל מצה יצא ולא בלינא דידיה אדידיה דס"ל דבתקיעת שופר כיון דהזיק דרבי זירא אמר לשמעיה איכוון ותקע לי נקטינן דצריך כוונה אבל בכפאוהו ואכל מצה כיון דלא הזיק בגמ' מאן דפליג עליה בהדיא לא דחינן לה דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה כדאמרינן בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמ' נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר הילכך אע"ג דשופר מידחיא דקי"ל צריך כוונה בכפאוהו ואכל מצה נקטינן דינא עכ"ל. ומ"ש הר"ן ז"ל ובגמ' נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר חשוב דבגמ' (ר"ה כ"ח) אמרינן שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאוהו ואכל מצה יצא וגרסינן עלה אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל כלומר דכיון שנהנה באכילתו לא מיקרי מתעסק אבל הכא כלומר בתוקע לשיר אימא מתעסק בעלמא הוא קמ"ל:

התינוקות

מגיד משנה

הוא בכל תלוה ומצוה (ר"ה כ"ט) כאן כמו שיתבאר בסמוך: מי שחציו וכו'. בברייתא הנזכרת כלשון רבינו:

ב כל מי שאינו וכו'. שם משנה חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן זה הכלל כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. וכתב הרשב"א ז"ל שהעלו הראשונים שאע"פ שנשים פטורות רשאות לתקוע ולברך וכן נהגו. ואין נראה כן מדברי רבינו פרק ששי: אנדרוגינוס מוציא את מינו וכו'. בברייתא הנזכרת כלשון רבינו. ובהשגות א"א זהו לדעת מי שאומר וכו' וחציו בן חורין עכ"ל. והמחלוקת הזה של אנדרוגינוס הוא מחלוקת תנאים פרק הערל ביבמות (דף פ"ג) ורבינו פסק כדברי האומר בריה בפני עצמה הוא וכן פסקו בהלכות שם. ואפשר שאפילו לדברי מי שאומר חציו זכר מוציא את מינו ואינו דומה לחציו עבד לפי שיש חלוק בין מה שהוא בידי אדם למה שהוא בידי שמים:

טומטום אינו וכו'. בברייתא הנזכרת (ר"ה כ"ט):

ג וכן מי וכו' גם זה שם מסקנא דגמרא דאפילו לעצמו אינו מוציא:

ד המתעסק בתקיעת שופר וכו'. משנה פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ב) המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא. ודע שלדברי האומר מצות צריכות כונה מתעסק קרוי כל זמן שאינו מתכוין לתקוע תקיעה של מצוה ולדברי האומר אין צריכות כונה מתעסק קרוי כל שאינו מתכוין לתקוע תקיעה ראויה. ובסמוך יתבאר דעות אלו:

נתכוון שומע לצאת וכו'. פ' ראוהו בית דין (דף כ"ח כ"ט) אמר ליה ר' זירא לשמעיה אכוין ותקע לי והקשו מדתנן היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכי כיון לבו מאי הוי האיך לא מיכוין אדעתא דידיה ותירצו הכא בשליח צבור עסקינן דדעתיה אכולי עלמא ואמרו שם דר' זירא ס"ל כר' יוסי דתניא השומע שומע לעצמו והמשמיע משמיע לפי דרכו אמר ר' יוסי בד"א בש"צ אבל ביחיד לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע ופסק רבינו כר' זירא וכן פסקו בהלכות ובה"ג ויש מן הגאונים שלא פסקו כן אלא כרבה (דף כ"ח) דאמר התוקע לשיר יצא דמצות אין צריכות כונה וכל שנתכוין לתקיעה ראויה אע"פ שלא נתכוון לצאת יצא וזה דעת הרבה מן האחרונים ובכללם הרשב"א והרא"ה

לחם משנה

הבריה דמייתי הוא דודאי כדאמר רב הונא דפי' מתניתין היא דמ"ש אם קול הברה שמעו הוי העומד בחוץ ואם קול השופר הוי העומד בפנים דאי כמשמעו דבין בפנים בין בחוץ יש לחלק בכך קשה טובא למה לא חילקה הברייתא כיון דבין בחוץ בין בפנים איכא הך חילוקא אבל אי בפנים קול שופר שמע ודאי ברייתא איירי בפנים דוקא אע"ג דלא חילקה בין עומד בחוץ לעומד בפנים כמו שחילקה (הברייתא) [המתניתין] אינה קושיא כנ"ל וקי"ל ומ"מ הוי קצת דוחק לפירוש הרא"ש ושיטתא לפירוש רבינו ורש"י ז"ל:

פ"ב ב אנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו. כתב ה"ה שרבינו פסק כדברי האומר בריה בפני עצמה כלומר שהוא ספק וכן כתב פרק ראשון מהל' א"ב. וא"ת אם דעתו כך אם כתב שם אנדרוגינוס מותר לישא אשה הא בפרק הערל (דף פ"ב) הקשו לר"ל דאמר דהוי ספק מתניתין דקאמר אנדרוגינוס נושא כלומר דתשתע לכתחלה, ותירץ כר"ל אם נשא אבל לכתחלה אסור לישא משום ספק. וי"ל שרבינו מפרש שם כפי' התוספות שהקשה מדקאמר נושא דמשמע דחייב במצות פריה ורביה אבל לא שיהא אסור לישא לכתחלה לדעת ר"ל וכמבואר שם בתוספות. ובהל' תרומה כ' ז' בפירוש כ"מ הביא דברי רשב"א שהקשה כן (בס"פ הערל) ע"ש.

ד וכן השומע מן המתעסק. בגמ' (דף ל"ג) הקשו אבל השומע מן המשמיע לעצמו מאי יצא לימא תיהוי תיובתא דרבי זירא לא וכו' וכיון דרבינו פסק כר' זירא לא היה לו לכתוב מן המתעסק אלא שנמשך אחר לשון המשנה: נתכוון שומע וכו' כתב ה"ה ואולי שהוא סבור וכו' ולפיכך דקדקו ואמרו אלמא קסבר רבא וכו'. ולכאורה קשה על זה דהא בגמרא (דף כ"ח) אמרו שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו וכו' אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא והקשו פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל אבל הכא זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא קמ"ל. וקשה דאם הגמרא סברה דיש לחלק בין דין השופר לדין מצה כדכתב ה"ה ז"ל איך הקשה פשיטא אדרבה הוה ליה לאקשויי ה"ק זאת אומרת ועוד קשה למה לא כתב ה"ה החילוק שאמרו בגמ' מהו דתימא התם אכול מצה וכו' ולמה הניח החילוק האמור בגמ' והלך ה"ל חילוק אחר ונראה לתרץ דהוא הוא החילוק האמור בגמ' אלא שה"ה ביארו יותר. והשתא א"ש דאע"ג דהגמרא מתחלה היה מפיה חושש כשהיתן לו המתרץ מיה דהימא הכא לו אותה סברא עיקר ולה"ק אלמא קסבר רבא כלומר רבא היא דסובר וגם אבוה דשמואל שאמר הדין במצה. זה נראה לדעת ה"ה עם שה"מ ק"ל קצת איך לא הזכיר ה"ה בדבריו שזהו החילוק האמור בגמרא אלא שאמרו מדעתו כאילו אין רמז לו כלל בגמ'. ונכך היה נ"ל לומר דלא היה בגירסת ה"ה פשיטא כו' אלא אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כונה ע"כ וכן מצאתי הגירסא בגמ' כתיבה יד: נתכוון שומע לצאת ולא נתכוון התוקע להוציאו וכו' קשה על דברי רבינו דבהלכות ק"ש פ' ב' כתב דאפילו היה מגיה יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון א"כ משמע דמצות אין צריכות כוונה דאע"ג דפסק דבעי כוונה בפסוק ראשון הרי כתב הרב"י ז"ל בשם הרשב"א ז"ל סי' ס"ג דלכ"ע פסוק ראשון צריך כוונת אפילו למ"ד מצות אין צריכות כונה דכי קאמר מצות אין צריכות כוונה היינו כוונה לצאת אבל הך כוונה לא הוי כוונה לצאת אלא כונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים

מגדל עוז

מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכו'. סוף פ' ראוהו בית דין (דף כ"ט) כל מי שאינו חייב בדבר עד השומע מהם לא יצא. פ' ראוהו בית דין אנדרוגינוס מוציא וכו'. פרק ראוהו ב"ד כתב הראב"ד ז"ל זהו לדעת מי שאומר וכו' וחציו בן חורין עכ"ל ואני אומר הא חזי מאי גברא רבא אתא לאשמעינן דהלכתא כר' יוסי דסבר במתני' דסוף פרק הערל (דף ע"ג) דאנדרוגינוס ספק הוא אם זכר אם נקבה כדאמרי בי רב התם וכדמשמע דאמר נמי התם ליתא לברייתא דתני בשם ר' יוסי בריה בפני עצמה מקמי מתני' ומסיק לה היכא דמיתעקרא מתני' כי התם וכן אמרו סוגיין כולה בפרק המפלת גמרא מתני' דהיתפלם טומטום או אנדרוגינוס זכר ודאי ונקבה ודאית לנוציא טומטום ואנדרוגינוס ובהתם מתני' דריש מס' ערכין נמי הכי איתא דתנן טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין שאינו נערך אלא זכר ודאי ונקבה ודאית וכן פסק ר"מ ז"ל פ"ב מהלכות אישות ולא השיגו שם הראב"ד ז"ל. ועתה מה ראה על ככה בלשון השגה ואת או מה השיב שואלי דבר על דעתו דהא קיימא כריתא דסופר פרק ראוהו בית דין הכין כלשון ר"מ נ"ע אם כאות וכן פסקו ר"י בן גיאת ור"י אלפס ז"ל בהלכות. וקושית הראב"ד ז"ל ממי שחציו עבד וחציו בן חורין כבר היא מתורצת מלבון הגמרא סוף פרק ראוהו ורש"י ז"ל ובאר המפרשים פירשוה יפה דוק ותשכח. טומטום אינו מוציא עד מבן חורין שיתקע לו. פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט). המתעסק לא יצא עד יתכוין שומע ומשמיע. פ' יום טוב של ר"ה (דף ל"ד) ופ' ראוהו בית דין:

הגהות מיימוניות

[א] **ואם רוצות הנשים לתקוע אין מוחין בידם** מידי דהוה אשאר עשה שהזמן גרמא כאשר בארנו בפ"ג מהלכות ציצית ע"ש. ובמתני' דהכא קאמר אין מעכבין את הנשים מלתקוע ואוקימנא כר יוסי דאמר נשים סומכות רשות ואע"ג דמיחזי קצת כעבודה בקדשים משום נחת רוח שרינן במקפן ידייהו כדאיתא בפרק אין דורשין וכוותיה דר"י פסק ר"ת וכל רבותינו אחריו שר י נמוקו עמו ועוד דמעשה רב דמייתי ממיכל בת שאול שהיתה מנחת תפילין ואשתו של יונה שהיתה עולה לרגל דלא מיחו בהן חכמים כדאיתא בפרק המוצא תפילין ואע"ג דסתם לן תנא הכא כר' יהודה דלא שרי אלא תינוקות ומדקדק תלמודא הא נשים מעכבות לא ק"ל הכי אלא כדפרי' כרבי יוסי וה"ם לתקוע לעצמן דומיא דסמיכה באקפן ידייהו דאע"ג דנראה קצת כעבודה בקדשים שרינן להן משום נחת רוח אבל אחר שכבר תקע לא יתקע להן דאין אומרים לאדם חטא בשביל נחת רוח דנשים כיון שיצא כבר יד חובתו והיא אינה חייבת בדבר והתוקע להן מחלל יו"ט ואפילו רבי יוסי לא שרי אלא לדידהו כדפרי' וכן בפרק כסוי הדם אמר ורבי יוסי לטעמיה דאמר אשה ודאי נמי תקנה דתנן נשים סומכות וכו' וכן כתב ראב"ם וכן מצאתי בתשובת הגאונים אשר ברוקח וכן הורה מהר"ם שהרוצה לתקוע לנשים צריך לעשות קודם שיתקע ש"צ בעוד שבעצמו לא יצא י"ח אבל לאחר שיצא י"ח אסור לתקוע להן ואין צריך להאריך כאן בדבריו. ואשה התוקעת בעצמה אם יש לה לברך תמצא בפ"ג מהלכות ציצית וע"ש: [והטור כתב בשם אבי העזרי שאפילו אחר שיצא יכול לתקוע להם ולהוציא השופר בשבילן אפילו דרך רה"ר ולזה הסכים הרא"ש ז"ל, ע"כ]: [ג] כרב נחמן כדאקשי לרב הונא ותג"ה:

ה מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו ושמע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו אע"פ שאין התוקע מתכוין לזה פלוני ששמע תקיעתו ואינו יודעו יצא. שהרי נתכוון לכל מי שישמענו. לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו ושמע התקיעות משליח ציבור יצא אם נתכוון לצאת. שהרי שליח צבור מתכוין להוציא את הרבים ידי חובתן: ו א יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר בכל מקום. אף על פי שהתקיעה משום שבות ומן הדין היה שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם. ולמה אין תוקעין גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. או יוציאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור סקילה. שהכל חייבים בתקיעה ואין הכל בקיאין לתקוע: ז התינוקות שלא [ג] הגיעו לחנוך אין מעכבין אותן מלתקוע בשבת שאינה יום טוב של ראש השנה כדי שילמדו. *ומותר לגדול שיתעסק עמהן כדי ללמדן. ביום טוב. בין קטן שהגיע לחינוך בין קטן שלא הגיע לחינוך. שהתקיעה אינה

א טור סי' תקפח סמ"ג שם:

מגיד משנה

והרא"ה ז"ל ואני תמה בדברי רבינו שהוא פוסק פרק שני מהל' חמץ ומצה שאם אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו עכו"ם שיצא ידי חובתו וזה נראה בגמ' שהוא כדעת מי שאומר מצות אין צריכות כונה שכך שנינו שם בעלמא ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא ואוקימנא לה כגון שכפאוהו פרסיים ואמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא ואמרו אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כונה וא"כ היאך פסק כאן רבינו שמצות צריכות כונה והצריך כאן כונת שומע לצאת וכונת משמיע להוציא. ולא מצאתי בזה תירוץ נאות לדעתי אם נוסח ספרינו אמת רק שנאמר שרבינו סובר דהא דכפאוהו ואכל מצה אינה תלויה בדין השופר ואולי שהוא סובר שכיון שאין אדם עושה מעשה בתקיעת שופר אלא השמיעה ואפילו התוקע עיקרו השמיעה לפיכך צריך כונה משא"כ באכילת מצה ורבה הוא שהשוה דין ולפיכך דקדקו ואמרו אלמא קסבר רבה מצות אין צריכות כונה ולא דקדקו כן מההיא דכפאוהו ואכל מצה, ועם כל זה אני מסתפק שלא תהיה נוסחת רבינו האמיתית שם גבי מצה לא יצא שכן נראה מן ההלכות ולא ראיתי מי שחלק בין מצוה למצוה בדין הכונה:

ה מי שתקע ונתכוין להוציא וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך:

ו יום טוב של ראש השנה וכו'. ראש פרק (דף כ"ט) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה וכו' ואמר רבה מדאורייתא משרא שרי ורבנן הוא דגזרו בה כדרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים:

ז התינוקות שלא וכו'. ומותר לגדול להתעסק עמהם כדי ללמדם ביום טוב בין קטן שהגיע לחינוך בין קטן שלא הגיע לחינוך וכו'. כך היא הנוסחא האמתית בדברי רבינו ושלא ביו"ט נקשרה עם שלמעלה שודאי אינו נקשר עם ומותר לגדול להתעסק עמהם שיאמר רבינו דדוקא ביו"ט מותר ההתעסקות אבל לא בשבת לפי שמפורש הוא בגמ' (ר"ה ל"ג) א"ר אלעזר אפילו בשבת ולא נתכוין רבינו לחלק בין יום טוב לשבת אלא לענין חינוך שבשבת אם הגיעו לחינוך מעכבין אותן מלתקוע וכ"ש שאין מתעסקין עמהם וביו"ט אפילו הגיעו לחינוך מתעסקין עמהם וזה כפי הלשון הכתוב בהלכות ואית דאמרי איפכא ופי' מתעסקין שאומרים להם תקעו ומתחלין עמהם. ובהשגות סברו דבר אחר בדברי רבינו וטעות

כסף משנה

ז התינוקות וכו' בשבת שאינה יו"ט. כלומר שאינו ר"ה וכ"ש בשבת שחל ר"ה בו מיהו כ"מ בזמן שתקיעת שופר דוחה שבת ולאפוקי דאפילו בזמן הזה דכיון שלא הגיע לחינוך לא איכפת לן אי לא מעכב ליה בר"ה. ומדברי רש"י שכתב מתעסק עמהם לא שהגדול תוקע וכו' משמע שמי שאינו צריך ללמוד אסור לתקוע ביו"ט אחר שתקע התקיעה של מצוה. וא"ת מ"ש שופר אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין ובלולב לא מצינו כן. וי"ל בשופר אחד יכול להוציא את כל י"ח ויכול להיות בעוד בית דין יושבין משא"כ בלולב שכל אחד צריך ליטול ושמא לא יהא שהות:

כשגזרו

השגת הראב"ד

*ומותר לגדול להתעסק. כתב הראב"ד ז"ל דברי ר' אליעזר דאמר מתעסקין בהן בשבת נראין אלו אלא דכך הברייתא כך היא בקטן שהגיע לחינוך כמצות אביו מתעסק עמו כדי שילמוד אפילו בשבת הסמוכה ליו"ט כמו שאמרו קטן היודע לנענע אביו לוקח לו לולב אבל קטן שלא הגיע לחינוך הן עצמן תוקעין ביו"ט אבל בשבת לא וכ"ש שאין אביו מתעסק עמו, זה הדרך ישר בעיני עכ"ל:

לחם משנה

אמרינן א"כ מ"ש בגמרא שמצות צריכות כונה הוי דלכל הפרשה בעי כונה לצאת דלפסוק ראשון כ"ע מודו וא"כ רבינו דפסק שם דלא בעי כונה אלא בפסוק ראשון הוי כמאן דאמר מצות אין צריכות כונה וכאן פסק בהפך ואפילו תאמר דבמ"ש ה"ה שכיון שאין אדם עושה מעשה בתקיעה וכו' יספיק לתרץ זה ונימא דהכא הוי השמיעה עיקר ולכך בעי כונה אבל התם האמירה היא העיקר דהוי כמעשה ולכך לא בעי כונה מה שזה אינו לפי האמת דאין כוונת ה"ה לחלק אלא בין מעשה לשמיעה ואמירה וכיון דאינו מעשה ממש הכל שוה ובעי כונה וכדכתב רבינו יונה בפ"ק דברכות ומביא יוכיח שהוא אמירה ופסק רבינו דלא בעי כונה. ואפילו יהבינן ליה כל טעותיה למי שיפרש כן מ"מ תקשי ליה למ"ש ה"ה שהוא חושב שנוסחת רבינו בהלכות חמץ ומצה שהוא לא יצא ולפי זה נסתלק החילוק של ה"ה אם כן תקשי לך ק"ש כדכתיבנא. ונראה דדעת רבינו כמ"ש הרמב"ן בספר המלחמות בפרק ראוהו ב"ד שכתב שם דנהי [illegible] ד מצות צריכות כונה או אינן צריכות אי בעי כונה בפסוק ראשון או לא וכל הני תנאי דלית להו דבעי כוונה בק"ש אית להו דמצות צריכות כוונה אבל למ"ד דמצות אינן צריכות כוונה אפילו בפסוק ראשון לא בעי כוונה ואין להלק בין כונת הענין לכוונה לצאת דהכל אחד. ורמיה לדבריו דאם מחלק בכך מאי הקשה הגמ' ממתניתין ש"מ דמצות צריכות כוונה נימא דמתני' דקאמר אם כיון לבו היינו כוונת הענין בפסוק ראשון א"ו אין לחלק בין כוונה לכוונה ושם האריך ע"ש. ולכך סובר רבינו דדוקא בפסוק ראשון בעי כוונה דפסק כמ"ד מצות צריכות כוונה אבל למ"ד אינן צריכות אפילו בפסוק ראשון לא. וא"ת לפי זה קשיא דרבא אדרבא דהוא פסק כר"מ בברכות דבפסוק ראשון בעי כוונה בר"ה בפרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) אמר רבא דמצות לא בעו כוונה דהכי אמר התם רבא אמר לצאת לא בעי כוונה וכו'. וי"ל דרבא לדבריו דרבה קאמר ולדידן אליביה וליה לא ס"ל וכדכתב שם דרבא לא מכרעה. וכ"ת איך כתב שם דרבא לא מכרעה דמשמע דמבואר לו אם אליבא דנפשיה קאמר או אליבא דרבה הא מוכרח הוא לפמ"ש דלא אמרו אליבא דידיה. וי"ל דאמר כן הרמב"ן לרבא דעליה קא מהדר דלא מכרעה אבל לדידיה ודאי דמוכרח הכי כדכתיבנא. אבל ה"ה כתב ועכ"ז אני מסתפק שלא תהיה נוסחת רבינו לא יצא. וא"ת אם נתחפק רבינו גבי מצה לא יצא איך כתב אח"כ לתת טעם כל מי שאכל בשעת חוליו והיה נכפה ונתרפא מפני שאכל בשעה שהיה פטור מן המצות ליתא מפני שאכל בלא כונה. ויש לומר דכי מצריכין כונה למאן דמצי לכוון דעתו אבל בשוטה שאינו יכול לכוון ודאי שהיה יוצא בכך נכך הוכרח לתת טעם שבאותה שעה היה פטור מן המצות והוא שטוס. והטור כתב בא"ח סימן תע"ה שנסתפק במ"ש רבינו בהל' חמץ ומצה אי ס"ל דבעי כוונה או לא. ולא ידעתי איך נסתפק בכך דאם גורס בדברי רבינו יצא אם כן ודאי דלא בעי כונה ואם גורס לא יצא ודאי דבעי כוונה. ועל מה שתמה ה"ה דמאין מנא רבינו חילוק זה. נראה לי טעם נכון בסוגיא דפסחים (דף קי"ד) דמשמע מהתם גבי טבול דלא בעי כוונה והכא משמע דבעי כוונה וכתבו שם התוספות דיש לחלק בין מצה לשופר ולכך לא הביאו שם לראיה דמצות צריכות כוונה מהא דאמר ר' יוסי גבי שופר וכיון דסוגיא דהתם מוכרחת דלא בעי כוונה והכא משמע דבעי כוונה מש"ה הוצרך רבינו לחלק כחילוק שחלק ה"ה והוא נכון ע"ש:

ו יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ומן הדין היה וכו' יבא עשה וכו' וידחה שבות. קשה דאיך כתב דמן הדין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם הא מצות עשה וליכא לא תעשה דכתב הוא ז"ל בריש הלכות שבת והוא ז"ל כתב לעיל בפרק ראשון בשופר של ר"ה אין מחללין עליו את יו"ט וכו' ואפילו בדבר שאיסורו משום שבות משום דיו"ט עשה ול"ת וכיון דיו"ט עשה ול"ת ועשה לא דחי תקיעה שהיא מ"ע השבות שלה בקום עשה דרבנן העמידו דבריהם גם של תורה בשב ואל תעשה א"כ היכי קאמר הכא דהיה ראוי שידחה התקיעה השבות של שבת דהוא עשה וכ"ת שאני התם שבות דהיא גזרה שמא יתלש וכו' הא ליתא דהך שבות דתקיעה נמי היא גזרה שמא יתקן כלי שיר. וי"ל דשאני כך שבות דתקיעה שהוא קל שהרי התורה התירה לגבי יו"ט דהא התקיעה ביו"ט שבות הוא והתורה התירה אותו דהא"כ לא משכח תקיעת שופר וא"כ ראוי היה ג"כ להתירו בשבת. ועי"ל דשאני התם שאין ראוי שידחה מפני שהוא דבר שאפשר לעשותו מבערב שיכול להכין השופר מאתמול אבל הכא דא"א לעשות התקיעה מאתמול דהיום היא נעשית עכ"פ. א"נ הכא שאני דהתקיעה שהיא המצוה דוחה השבות א"כ נמצא שבשעת עשיית המצוה נדחה השבות אבל התם קודם עשיית המצוה נדחה השבות. וא"ת מה הוצרך רבינו גזרה שמא יעבירנו הא התקיעה נמי גזרה שמא יתקן כלי שיר והיה ראוי לדחות השבות ומה לי חד גזרה או תרי גזרה. וי"ל דמ"מ הך גזרה דיעבירנו קרובה ביותר והוא בשופר עצמו:

ז התינוקות שלא הגיעו לחינוך וכו'. בפ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ב:) אמרו במשנה אין מעכבין את התינוקות מלתקוע אבל מתעסקין עמהם עד שילמדו ובגמ' (דף ל"ג) אמר רבי אלעזר אפילו בשבת תניא נמי הכי מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין התינוקות מלתקוע בשבת ואצ"ל ביו"ט. הא גופא קשיא אמרת מתעסקין בהן עד שילמדו ואפילו בשבת אלמא לכתחלה אמרינן תקעו והדר תנא אין מעכבין עיכובא הוא דלא מעכבין הא לכתחלה לא אמרינן תקעו ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך ע"כ בגמרא. ויש כאן שני פירושים האחד קטן שהגיע לחינוך מתעסקין בו שילמוד קטן שלא הגיע לחינוך אין מעכבין וזהו פירוש רש"י ז"ל ופירוש הראב"ד

הגהות מיימוניות

[ג] וכן גרסינן בספרים ישנים וכן בהלכות גדולות וכן פירש ראב"ם וכן ראיתי בפסקי גאונים אשר כתב בעל הרוקח בספרו. אבל רש"י גרס להפך דההוא דאין מעכבין קאי אתינוקות שהגיעו לחינוך וכן מוכח בריש ערכין ע"ש בתוס' ד"ה ושוב מצאתי בתוס' ריב"ם שכתב אין נראה לר"י כפ"ה כו' עד אלא נראה לפרש איפכא כו' ע"ש פר"ש בע"א

מגדל עוז

מי שתקע עד את הרבים ידי חובתן. פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט): יום טוב של ר"ה עד כדי שילמדם. פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ד): ומותר לגדול להתעסק עמהן עד משום שבות: כתב הראב"ד ז"ל דברי ר' אליעזר וכו'. זה הדרך ישר בעיני עכ"ל: ואני אומר כבר כתב ר"י אלפס ז"ל פרק ראוהו ב"ד גמרא מגיעין דשופר של ר"ה כדרכים שאלה ולפי ההלכה יש לשניהם פנים ואין לי ראיה להכריע ביניהם ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם. אמנם בשבת הסמוכה ליו"ט שכתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מאין לו אלא א"כ רוצה לבא בו מדרך הסברא לגרסה כן מכן דרך השלום להרגיל אותן במצות שמוך לזמן חובתה, ולפי הירושלמי שהוא נמשך אחריו בפסק שלו אינו אלא ביו"ט שחל להיות בשבת דגרסינן ומתעסקין שילמדנה אמר ר' אלעזר מפני בגדול וביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ותני כן מלמדין לתקוע בשבת לקטן שהגיע לחינוך וקא קרי ליה גדול ואין מעכבין מלתקוע ביו"ט לקטן שלא הגיע לחינוך ע"כ. והמה קרוב לודאי אני אומר מסכימיך

אינה אסורה אלא משום שבות: ח * אכשנזרו שלא לתקוע בשבת לא גזרו אלא במקום שאין בו בית דין. אבל בזמן שהיה בית המקדש קיים והיה בית דין הגדול בירושלים היו הכל תוקעין בירושלים בשבת כל זמן שבית דין יושבין. ולא אנשי ירושלים בלבד אלא כל עיר שהיתה בתוך תחום ירושלים. והיתה רואה ירושלים לא שתהיה בתוך הנחל. והיתה שומעת קול תקיעת ירושלים לא שתהיה בראש ההר. והיתה יכולה לבוא בירושלים לא שיהיה נהר מפסיק ביניהם. אנשי אותה העיר היו תוקעים בשבת כירושלים. אבל בשאר ערי ישראל לא היו תוקעין: ט ובזמן הזה שחרב בית המקדש כל מקום שיש בו בית דין קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת. ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקידשו את החדש אבל שאר בתי דינין אין תוקעין בהן אף על פי שהן סמוכין. ואין תוקעין אלא בפני בית דין גדול בלבד כל זמן שהן יושבין ואפילו ננערו לעמוד ולא עמדו תוקעין בפניהם. אבל חוץ לבית דין אין תוקעין. ולמה תוקעין בפני בית דין מפני שבית דין זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים שבית דין מזהירין את

א טור סי' תקפח סמ"ג עשין מב.

השגת הראב"ד

*כשגזרו שלא לתקוע וכו'. כתב הראב"ד ז"ל השבושין שאנו זה המחבר העניים ולא הביא אותם על סדר הגמרא הם גרמו לו לשנות הדברים ממה שהן והנ"ל בכאן אחר נסתלק לתקוע בעיר אפילו בירושלים אבל במקדש היו תוקעין וכו' אבל משחרב ב"ה וכו' ואע"פ שאין צורך להזכיר כלל וגם בזה טעה כי בזמן ב"ה לא היו תוקעין אלא במקדש אבל בזמן החרב תוקעין בכל הסמוך לה עכ"ל:

כסף משנה

ח כשגזרו שלא לתקוע וכו' ולא אנשי ירושלים בלבד וכו'. פרק יו"ט של ר"ה (ר"ה כ"ט) משנה ועוד זאת היתה ירושלים וכו' (עיין במ"מ) ומייתי בגמ' (דף ל') אהא מתני' ת"ר רואה פרט ליושבת בנחל שומעת פרט ליושבת בראש ההר וקרובה פרט ליושבת חוץ לתחום ויכולה לבא פרט לדמפסיק לה נהרא. ורבינו כלל לשון המשנה ולשון הברייתא בלשונו הטהור וכתב אלא כל עיר שהיתה בתוך תחום ירושלים והיתה רואה ירושלים לא שתהיה בתוך הנחל והיתה שומעת קול תקיעת ירושלים לא שתהיה בראש ההר והיא יכולה לבא בירושלים לא שיהיה נהר מפסיק ביניהם.

ט ובזמן הזה שחרב ב"ה משנה שם (דף כ"ט) משחרב ב"ה התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד. ופי' רבינו ב"ד קבוע וסמוך: ואין תוקעין בשבת אלא בב"ד שקידשו וכו'. ברייתא שם (דף ל'). ומ"ש ואין תוקעין אלא בפני ב"ד גדול בלבד וכו'. ברייתא פירשוה כן בגמ' דאמר נמי א"ר חייא בר גמדא אמר ר' יוסי בן שאול אמר רב אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין ולפי שהדינין האלו יוצאים כל אחד ממקומו כתבה רבינו כל אחד בפני עצמו ולא כללם יחד. ומ"ש ואין תוקעין אלא בפני ב"ד גדול. פירוש קבוע וסמוך שקדשו החדש:

בזמן

מגיד משנה

ושפת ההשגות היא כלשון הראשון הכתוב בהלכות דאדרבה כשהגיעו לחינוך הוא דאפילו בשבת וכלא הגיעו דוקא ביו"ט אבל לא בשבת. וכתב רבינו בשבת דאינה יו"ט של ר"ה לפי שביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ודאי מעכבין אותן שלא יתרו שתוקעין ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת. וכן נראה מן הירושלמי:

ח כשגזרו שלא וכו'. (שם כ"ט:) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משחרב ב"ה התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד אמר ר' אלעזר לא התקין אלא ביבנה בלבד אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד ועוד זאת היתה ירושלים יתרה על יבנה שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבא תוקעין וביבנה לא היו תוקעין אלא בב"ד בלבד ע"כ במשנה. ופירושה לדעת רבינו כך היא שזה שאמרו אבל לא במדינה אינו ר"ל אלא בגבולין אבל ירושלים עצמה הרי היא בכלל מה שאמרו במקדש היו תוקעין וכן פירש רבינו בפירוש המשניות. וזהו מה שאמרו ועוד זאת היתה ירושלים יתרה דקודם חרבן היה היתרון הזה וה"ק ועוד זאת היתה ירושלים יתירה קודם חרבן מבוא קודם התקנה ליבנה אחר חורבן ואחר תקנה וכן פירשו בתוס' ויש בזה שטה אחרת ומדינה כולל אפילו ירושלים עצמה ולפי שאין זה מפלס ומוריד לנו דמאי דהוה הוה לא האריך בזה:

ט ובזמן שחרב וכו'. מ"ש רבינו שבעינן ב"ד סמוך בא"י וזהו מוכרח כן הוא עיקר ואע"פ שמן ההלכות משמע דה"ה לכל ב"ד קבוע וחוזהק אע"פ שאינו סמוך וגכך העידו שהיו תוקעין לפני הרב אלפסי ז"ל בשבת של ר"ה ולא סמכו עליו בדבר זה אפילו תלמידיו אלא דוקא במקום בית דין הסמוך וכן כתב הרמב"ן ז"ל. ומ"ש רבינו ב"ד שקדשו את החדש. ברייתא שם (דף ל') היא וכן שאר הדברים המבוארים שם בגמרא. ונעגרו לעמוד בעיא דלא איפשיטא ולקולא שם לפי שאין זה אלא גזרה של דבריהם

בזמן

לחם משנה

הראב"ד בהשגות ופי' הרי"ף ז"ל. ויש פירוש אחר בספק והוא שהוזכר בדברי הרי"ף ואית דאמרי אפכא והוא פירוש התוספות הוזכרה שם בתוספות גרסא אחרת ותלמידיה בגמרא כתיבת יד תנ"ה מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין את התינוקות מלתקוע ביו"ט הא בשבת מעכבין הא איירי רישא אפילו בשבת אין מעכבין ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך והרב המגיד נראה שסובר כדברי רבינו דהוא מפרש כהית דאיירי בהרי"ף ז"ל דספי יש להקיר כשלא הגיע לחינוך מהיכא דהגיע ופשוט הוא שכך דעתו של רבינו ז"ל דאי דעתו להתמיר בלא הגיע לחינוך ספי וכוונתו לומר דהיכא דלא הגיעו אין מעכבין בשבת אבל אין מתעסקין אבל היכא דהגיעו לחינוך יש שם קולא יותר דאפילו להתעסק עמהם בשבת מותר ולזה כתב התינוקות שלא הגיעו לחינוך אין מעכבין אבל הגיעו אפילו מתעסקין בשבת אבל ביו"ט אפילו שלא הגיעו לחינוך מותר להתעסק וז"א ומותר לגדול להתעסק וכו' כלומר דאפילו לא הגיע לחינוך מתעסק עמהם מפני שלא התירו בברייתא אלא אין מעכבין בשבת כלומר בשבת אין מעכבין אבל ביו"ט אפילו מתעסקין. א"א לפרש כן בדברי רבינו ז"ל דאם כן לא היה לו לחלק בין קטן שהגיע לחינוך וכו' דקטן שהגיע לחינוך מאן דכר שמיה פשיטא דאפי' ההתעסקות בשבת מותר בו ובשלמא לפירוש ה"ה הוצרך להזכירו משום דבשבת אין מתעסקין בקטן שהגיע לחינוך ולכך הוצרך לומר דביום טוב מתעסקין אפילו בו אבל למאי דפרישית מאן דכר שמיה בקטן שהגיע לחינוך דעד השתא בקטן שלא הגיע קא עסיק ובקטן שהגיע לא הוצרך לומר דין זה דפשיטא דאפילו בשבת מתעסקין מ"ו דמה שפירש ה"ה עיקר. ועוד דבשלמא השתא הזכיר היתר ההתעסקות בשבת כדכתב ה"ה דפסיק לחלוקה בתרתי וקאי"ר מותר להתעסק בהן כדי שילמדו והיינו אפילו בשבת ואח"כ אחר ביו"ט ואי כאילו אחר וביו"ט והוי חלוקה אחרת דקאמר דביו"ט בכל הקטנים מותרים. אבל אם נפרש בהפך נמצא היתר ההתעסקות בקטן שהגיע לחינוך בא מן הדיוק ואין לו סתר. אלא שקשה למה שפירש ה"ה דלמה כתב דבלא הגיע לחינוך מותר ביו"ט אפילו בשבת מותר נמי להתעסק לזה תירץ הוא ז"ל דלא נקט ביו"ט אלא משום קטן שהגיע לחינוך. וקשה סוגיא דכמאן גריס רבינו ז"ל בגמרא אי גריס כגירסתנו קשה סוגיא דלגרסתנו אין מעכבין בשבת בכל הקטנים ורבינו כתב דמעכבין בקטן שהגיע לחינוך שכן כתב התינוקות שלא הגיעו וכו' אין מעכבין משמע הא הגיעו מעכבין וכן כתב ה"ה בדברי רבינו ועוד דמותר להתעסק ביו"ט לא הוזכר לגירסא זאת דלא אמרו אלא אין מעכבין בשבת ואין נ"ל ביו"ט אבל להתעסק ביו"ט לא הוזכר כלל היתר בגמרא ואי הוא גריס כגירסא שנזכרה בדברי התוספות מ"מ קשה דיהאין מנא היתר לקטן שהגיע לחינוך ביו"ט דשם לא אמרו אלא אין מעכבין את התינוקות מלתקוע ביו"ט אע"ג שיש להיות ולומר דמאי דנקט אין מעכבין הוא לותר דבשבת לא מבעיא דאין מתעסקין אלא אפילו עכובא מעכבין מ"מ לא ידענא מנא ליה הא לרבינו דאמאי לא קאמר דברייתא בדיוקא נקט אין מעכבין לומר ביו"ט אבל אין מתעסקין. ונראה לתרץ דודאי דהוא גרס כגירסת התוס' ומ"מ יצא לו לרבינו היתר זה דסובר רבינו דפשטא דמתניתין ביו"ט איירי ובכל גוונא איירי בין בקטן שהגיע ובין בקטן שלא הגיע וכי אירצו בגמרא כאן בקטן וכו' לא אירצו אלא לברייתא משום דבבר שנה ההתעסקות כל שכן חילוקא בתרא אבל מתני' זו לא א קתני וכיון דמהגיהין בסתמא איירי א"כ אפילו בקטן שהגיע מותר ההתעסקות ביו"ט אבל מדברי התוס' דריש ערכין (דף ב') משמע דהירושלמי דקאמר כאן בקטן כו' אמתניתין נמי קאי ומ"מ דעת רבינו כך כמ"ש:

ח כשגזרו שלא לתקוע בשבת וכו'. לפירוש רבינו קשה קצת דמקדש משמע מקדש דוקא ולדידיה הוי אפילו כל ירושלים. אבל לשון המשנה (דף כ"ט) דועוד זאת היתה ירושלים יתירה לשון היתה הוא תרווח יותר לפירושו דר"ל ירושלים מקודם כשהיתה בבנייה שהיו תוקעין בה היה לה מעלה גדולה ממה שיש ליבנה עתה אחר התקנה וביאור שכל עוד וכו'. ורש"י ז"ל בפירוש המשנה פי' אבל לא במדינה לא בירושלים ולא בגבולין ע"כ. וזה שלא כדברי רבינו ז"ל. וא"כ פירש ועוד זאת היתה ירושלים בעודה בבנייה יתירה בתקיעת שבת על יבנה עד כאן וזהו כפירוש רבינו ז"ל דלפירוש שאר המפרשים בעודה בבנייה היתה ירושלים ככל התקיעה ולכך לדברי רש"י ז"ל שהם סוחרים זה לזה נ"ע:

עוד זאת ראיתי ונתון אל לבי על כל הכתוב לעיל על הלכות שופר:

ט ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקדשו את החדש וכו'. אע"ג דרש"י ז"ל כתב בגמרא (דף ל') דהיינו כר' אלעזר דאמר במשנה לא התקין ריב"ז אלא ביבנה בלבד רבינו אינו סובר כן דודאי לא פסק כר' אלעזר דאין ראוי לפסוק כוותיה במקום ת"ק ובהדיא כתב בפירוש המשנה דאין הלכה כוותיה אלא סובר דת"ק אית ליה דבעינן בית דין שקדשו את החדש וסגי בכל בית דין של שלשה דלקדוש החדש בג' סגי ואם כן היתה על רש"י שכתב סנהדרי גדולה המקדשין את החדש ור' אלעזר היא דסבר דבעינן סנהדרי גדולה ובמה שאמרו בגמרא א"ב כי דינא דאקראי סובר נ"כ דלא כפירוש רש"י ז"ל דלרש"י ז"ל לסברה אמרו לו בעי ב"ד קבוע ולת"ק בכי דינא דאקראי סגי ורבינו סובר דאדרבא מה שאחר אמרו אחד יבנה ואחד. כ"מ שיש בו ב"ד משמע לאתויי כל ב"ד דאקראי וכן פירש הוא ז"ל בפירוש המשנה ולת"ק בעינן ב"ד קבוע והוא פסק כת"ק:

בזמן

מגדל עוז

שהספיק לשונו מן הירושלמי נשמועינן מילתא אגב אורחיה שלא נהד"ו ר"ה ודברי פי' תכס תן. ור"מ ז"ל הלך בדרך רבותיו עתי נשב ועל דרך הבבלי שלא חילק זה החילוק וכבר כתבתי כמה פעמים טעם סמיכתו על הבבלי כהיותו חולק על הירושלמי. כשגזרו שלא לתקוע עד סוף הפרק. פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל השבושין שהשג זה שהמחבר וכו' תוקעין כל הסמוך לה עכ"ל: ואני אומר לו הסג רבינו הראב"ד ז"ל לדעת דעת ר"מ ז"ל וכוונתיו לפירוש מקדש ומדינה אשר פי' כפירוש המשנה לא יקראנו מבלבל ולא יחבדנו טועה או שוכח כאותה משנה ואבונה דפרק יו"ט של ר"ה וז"ל שם כבר ביארנו כמה פעמים שבמקדש נקרא כל עיר ירושלים והמדינה נקראת כל שאר עיירות שבגבולין עכ"ל. וכזה יתוקן כתה וכתה קושיות שהקשו רבותינו בעלי התוס' וגדולים ז"ל על משנה זאת לפי פירש"י שפירש המשנה כשבושה על דקך זה שהבין הראב"ד ז"ל אבל פי' ר"מ ז"ל מדברי הקבלה נאמר וכך כתב הר"ם מקוצי ז"ל:

את העם ומודיעין אותן: י בזמן הזה שאנו עושין שני ימים בגלות כדרך שתוקעין בראשון תוקעין בשני. ואם חל יום ראשון להיות בשבת ולא היה במקום בית דין הראויין לתקוע תוקעין בשני בלבד:

פרק שלישי

א כמה [א]תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה. תשע תקיעות. לפי שנאמר תרועה ביובל ובראש השנה שלש פעמים וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן. בין בראש השנה בין ביום הכפורים של יובל תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהן. תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה: ב תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעין היאך היא. אם היא היללה שמיללין הנשים ביניהן בעת שמייבבין. או האנחה כדרך שיאנח האדם פעם אחר פעם כשידאג לבו מדבר גדול. או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה הן הנקראין תרועה. שכך דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל. לכך אנו עושין הכל: ג היללה היא שאנו קוראין תרועה. והאנחה זו אחר זו היא שאנו קוראין אותה שלשה שברים. נמצא סדר התקיעות כך הוא. מברך ותוקע תקיעה ואחריה שלשה שברים [א] ואחריה תרועה ואחריה תקיעה. וחוזר כסדר זה שלש פעמים. ותוקע תקיעה ואחריה שלשה שברים ואחריה תקיעה וחוזר כסדר זה שלש פעמים. ותוקע תקיעה ואחריה תרועה ואחריה תקיעה וחוזר בסדר הזה שלש פעמים. נמצא מנין התקיעות שלשים כדי להסתלק מן הספק: ד [ב]שיעור [ג]תרועה כשתי [ג]תקיעות. שיעור שלשה

א טור סי' תקצ סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

י בזמן הזה וכו'. אלו דברים פשוטים הם. ומה שכתב רבינו חל יום ראשון להיות בשבת ולא כתב יום שני לפי שא"א להיות יום ראשון בערב שבת כדי שלא יבא יוה"כ באחד בשבת:

פ"ג א כמה תקיעות חייב אדם לתקוע וכו'. ברייתא פ' י"ט של ר"ה (דף ל"ג ל"ד) מנין פשוטה וכו' ומנין פשוטה לאחריה וכו' ומנין שהן שלש של שלש שלש ת"ל והעברת שופר תרועה זכרון תרועה יום תרועה ומנין ליתן את האמור של זה בזה פי' של יובל בר"ה ושל ר"ה ביובל ת"ל שביעי שביעי לגזרה שוה הא כיצד שלש שהן תשע ע"כ: תשע תקיעות וכו'. כבר נזכר זה בסמוך:

ב תרועה זו האמורה וכו'. בגמ' (דף ל"ד) ובהלכות אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה ושלשה שברים תרועה ותקיעה ושאלו מה נסתפק אי ילולי הוא תרועה נעביד שלשה שברים לא נעביד אי גנוחי הוא שלשה שברים נעביד תרועה לא נעביד. ותירצו ר' אבהו מספקא ליה אי גנוחי הוא אי ילולי הוא. מתקיף לה רב עוירא ודלמא גנוחי הוא ואתיא תרועה ומפסקא בין שברים לתקיעה ותירצו הדר עביד בבא אחרינא תש"ת והקשה רבינא ודלמא ילולי הוא ואתיא שברים ומפסקא בין תקיעה לתרועה ותירצו הדר עביד תר"ת. והקשו א"כ דעביד תש"ת ותר"ת דר' אבהו דאתקין תשר"ת למה לי ותירצו דילמא גנוחי וילולי והקשו אי הכי ליעבד נמי תרש"ת ותירצו כהאי דמילתא גנחי אינש והדר מייליל ע"כ בגמרא ובהלכות. וכתבתי סוגיא זו לפי שיש ללמוד ממנה שאע"פ שאם שמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא כמו שיתבאר בסמוך דוקא בשלא הפסיק ביניהן בקול שופר שאינו מן הראוי באותה בבא כלומר שאם היה שומע בבבא תקיעה שברים תקיעה תקיעה ואחריה שברים ובין שברים לתקיעה של אחריה שמע תרועה לא יצא וכן הדין בכל הבבות לפי שאע"פ שאין שהייה פוסלת בהפסקה בקול שופר שאינו ראוי פוסל ולזה נתכוון רבינו ז"ל במה שכתב והוא שישמע כל בבא מהן על הסדר. וכן כתב הרמב"ן ז"ל ועיקר. וממ"ש ונמצא מנין התקיעות שלשים נראה שהוא סובר שבזמן התשר"ת יכול הוא להפסיק בין השברים לתרועה רוצה לומר שאין חייב לעשותן בנשימה אחת אלא יכול להפסיק ביניהם אבל ודאי השברים בנשימה אחת חייב לעשותן שברי תרועה אחת הן שלשתן ולא הוצרך רבינו ז"ל לבאר זה כיון שביאר שהן תרועה אחת. וכן דעת הרבה מן המפרשים ז"ל. אבל הרמב"ן ז"ל כתב השברים והתרועה דתשר"ת כולן תרועה אחת הן דלמא גנוחי וילולי הוא תרועה הלכך אע"פ שמשונין בקולן אין לו להפסיק ביניהן ויש לאום לדבריו. ודע שאם רצה להרבות בשברים ולעשותן ארבעה או חמשה רשאי הוא והוא שלא יפסיק ביניהם. וזה ברור:

ד שיעור תרועה כשתי תקיעות וכו'. משנה שם (דף ל"ג) שיעור תקיעה כשלש תרועות שיעור תרועה כשלש יבבות ובגמ' הקשו והא תניא שיעור תקיעה כתרועה ותירץ אביי תנא דידי קא חשיב תקיעות דכלהו בבי ותרועות דכלהו בבי תנא ברא קא חשיב חד בבא ולא פליגי. עוד הקשו על סוף המשנה מדתניא שיעור תרועה כשלשה שברים ותירץ אביי

כסף משנה

י בזמן הזה שאנו וכו'. קשיא לי שנראה מלשון רבינו שאפילו עכשיו שאין אנו מקדשין ע"פ הראייה תוקעין בב"ד קבוע שאמר ולא היה במקום ב"ד הראויים לתקוע משמע שאפשר להמצא עתה ב"ד הראויים לתקוע. ונמצאת שבך שאין תוקעין אלא בב"ד שקדשו את החדש. וי"ל שהטעם שאמרו שאין תוקעין אלא בב"ד שקדשו את החדש הוא לפי שאם היינו מהדרין לתקוע בכל ב"ד אע"פ שלא קדשו את החדש באותו ב"ד היו באים לתקוע אף בב"ד של עיר אחרת שלא קדשו החדש באותה העיר וגם לא ידעו אם היום קדש או למחר ואותו היום אינו ר"ה ותוקעין בשבת דלאו יו"ט ואח"כ עכשיו שהכל עושין ע"פ חשבון ועושין שני ימים הרי הדבר אגלגו ודאי וליכא למיחש להכיא דב"ד שקדשו את החדש ולפיכך כל ב"ד קבוע וסמוך תוקעין והרי הוא כב"ד שקדשו את החדש: ומ"ש כדרך שתוקעין בראשון תוקעין בשני וכו'. שלא תאמר הואיל ובקיאין בקביעא דירחא יום ראשון עיקר ואין צריך לתקוע בשני או אם ק"ל שצריך ה"מ בשתקעו בראשון שהוא העיקר אבל אמר שלא תקעו בראשון מה שתקע בשני תקיעה השני קמ"ל תוקעין בשני בלבד. ויותר נכון לומר שרבינו כתב הדין לזמן שהיו מקדשין ע"פ הראייה כמו שכתב דיני סומכה והכרכה ודיני הקרבנות אע"פ שאין נוהגין עכשיו וזה עיקר: הרי

השגת הראב"ד

[ב]שיעור תרועה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שיבוש המעתיק הוא אלא שיעור תקיעה כג' תרועות שיעור תרועה כג' שברים, ודע שאין מחלוקת בין התנאים אלא כענין התרועה מה היא וכמה שיעורה כי התנא האחד אומר כי התרועה היא טרומוט ושיעורה ג' טרומוטות שיהם קולות קצרים ביותר והוא שיעור קטן והתנא האחר אומר כי התרועה היא שלשה שברים והוא שיעור גדול אבל שיעור התקיעה אחד הוא לשניהם כט' טרומוטות או כג' שברים ככל שיעור אחד ומי שאומר שברים הוא שאומר שיעור תקיעה כתרועה ומי שאומר טרומוטות הוא שאומר שיעור תקיעה כג' תרועות, עכ"ל:

לחם משנה

י בזמן הזה וכו'. כתב ה"ה ולא כתב יום שני כלומר היה לו לכתוב אחד מימי ר"ה ולמה פרט יום ראשון דוקא:

פ"ג ב תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק וכו' לכך אנו עושין הכל וכו'. כתב ה"ה ולזה נתכוון רבינו שכתב לפניה ואחריה וכו'. קשה דאיך כתב זה בכוונת רבינו דלכאורה מ"מ לייסב כן בדבריו דהם כתב לא שישמע תרועה ולפניה שתי תקיעות או שתי תקיעות ולאחריהן תרועה ע"כ. דמשמע דכוונתו דכשמשמע הר"מ לא שישמע התרועה ואח"כ שתי תקיעות או אפכא אלא הכל על הסדר. ובתר"ה קא עסיק רבינו ואם כתו שפירש בו ה"ה שהכוונה לומר שכששומע הר"מ לא יפסיק בין תקיעה והתרועה תקיעה אחרת אע"פ שאחר כך שומע התרועה. ונדחוק ונפרש מ"ש או שתי תקיעות ואחריהן תרועה כלומר אע"פ שאח"כ ישמע תקיעה אחרת, וכן מ"ש לא שישמע תרועה ואחריה שתי תקיעות רוצה לשמוע תרועה ותקיעה ושמע התרועה על הר"מ ואח"כ שתי התקיעות קשה דמאי איכפת לן אם שמע שתי תקיעות ואח"כ התרועה כיון ששומע התקיעה אחרונה לבסוף נימא שהתקיעה השנייה מהשתי תקיעות שמשמע ראשונה היא בטלה והוי הכל על הסדר. וי"ל דכיון דכוונתו לגמה בהתקיעה הראשונה שמשמע אינו עולה לו השנייה כלל דהתקיעה שופר צריך כוונה א"כ אפשר דמשמע ליה הכי מיתורא דלשון רבינו באומר שכתב על הסדר למה כתב אח"כ לא שישמע וכו' אלא שבהנהגה אחר דין אחד ואח"כ דין אחר וגם זה דוחק. והיותר נכון שרצה ה"ה לכלול כך בלשון רבינו אע"פ שאינו מבואר בדבריו יפה. וע"ק בדברי ה"ה למה לא הביא ראיה מן הגמרא שאמרו שם בסוף ר"ה (דף ל"ד:) בברייתא וכששמען שומען על הסדר וע"ק לקמן שהביא ראיה מן הירושלמי למה לא הביא ראיה מגמרא דידן מברייתא. וי"ל דאי מהברייתא ה"א לכתחלה לא אבל בדיעבד יצא לכן הביא מהירושלמי דקאמר על מימרא דר' יוחנן דאמר יצא והוא ששמען על הסדר אבל אם לא שמען על הסדר משמע דלא יצא ובזה ה"ה כאן להביא ראיה דלא יצא ולכך הביא ראיה (מהירושלמי) מדברי רבינו ולא מן הגמרא והוא נכון:

ד שיעור תרועה כשתי תקיעות. כתב ה"ה ורבינו לא הזכיר שיעור כו'. מהא דכתב ה"ה נראה לו שרבינו מפרש כפי' בעל העטור שכתב בעל המאורות ז"ל דהא דידן והנא ברא לא פליגי בענין השיעור דכ"ע בברי דשיעורא הדא הוא אלא דמ"ד שיעור תרועה כג' יבבות ר"ל שצריך לעשות התרועה כמין ג' יבבות במהירות שכם

הגהות מיימוניות

בע"א ע"ש ובן בתוס', ע"כ: [א] אומר ר"ת שצריך לעשות השלשה שברים בנשימה אחת דבמקום תרועה קיימי אבל ג' שברים ותרועה דקשר"ק לא מסתבר דגנוחי וילולי לא עבדי אינשי בנשימה אחת. וראבי"ה הוסיף לאמץ דבריו ע"ש בספרו, ע"כ: [ג] כן איתא בברייתא ופריך מינה אמתני' דאמר שיעור תרועה כג' יבבות אמר אביי בהא ודאי פליגי דכתיב יום תרועה ומתרגמינן יום יבבא וכתיב באם סיסרא ותיבב מ"ס גנוחי גנח ומ"ס ילולי יליל ופר"ת ג' יבבות הן ג' כחות של כל שהו שהן רצופין וכן פר"ש וריב"א, וריב"ם פי' דיבבא הן ג' כחות של כל שהוא שהן לג' יבבות ט' כחות ובעל ס"ה רואה דבריהם. וצריך ליזהר שלא יאריך בשברים יותר מדאי שלא יהא נראית בתקיעה לפר כראות ליה ולבר כרא"ל וצריך לעשות התקיעה כשיעור היבבות של אותו סדר

מגדל עוז

פ"ג כמה תקיעות חייב אדם לשמוע עד כדי להסתלק מן הספק. פרק י"ט של ר"ה (דף ל"ג): שיעור תרועה כשתי תקיעות שיעור שלשה שברים כתרועה: כתב הראב"ד ז"ל כל זה שיבוש המעתיק היה וכו' תקיעה כשלש תרועות עכ"ל. ואני אומר הראב"ד ז"ל עומד בשיטת ריב"ם והעומדים בשיטתו מרבותינו בעלי התוספות ז"ל שצריכין כי כל יבבא שלשה טופין הן והשלש יבבות הן כשיעור התקיעה שהן ט' טופין וע"פ הירושלמי שאני שהיה לכתוב כגו"ה ומתני' הני שיעור תקיעה כג' תרועות ר"ל אחת מג' תרועות דהיינו ט' טופין דקתני כיצא שיעור תרועה כג' יבבות וכל יבבא ג' טופין שנמצא שיעור התקיעה והתרועה ט' טופין כל אחת ואחת מהן וכן כשבימו נכים. אמנם רבינו ז"ל פי' ג' יבבות ג' כחות בנגמא כל שהן וזיכו המפרשים ז"ל לגעתו על פי הירושלמי שכל כח הוא טוע אחד שהוא יבבא אחת ולפי זה נמצא שיעור דתרועה ג' טופין דקתני פירוש שיעור תרועה כג' יבבות

אביי בהא ודאי פליגי דכתיב יום תרועה יהיה לכם מר סבר ילולי הוא ומר סבר גנוחי הוא ע"כ בגמרא. וזהו פי' רבינו ושאר המפרשים ז"ל דשתי תקיעות כתרועה והגא דידן חשיב תקיעות דטלהו בני ר"ל עם תקיעה של שלש בבות מהם שלש לפני התרועות ושלש לאחר התרועות ושיעורן כשלש תרועות והגא ברא לא קא חשיב אלא תקיעות בבא אחת שהם שתים ושיעורן כתרועה אחת לדברי הכל. ובשיעור תרועה פליגי דהגא דידן סבר שהוא ילולי שהוא קולות קטנים והתרועה היא שלש יבבות שלשה קולות קטנים ונקראים בירושלמי טרימוטא והגא ברא סבר שהוא גנוחי ונקראים שברים והשבר הוא קול גדול ורבינו לא הזכיר שיעור לפי שכבר ביאר שנסתפק לנו מה היא התרועה אבל כתב ששיעור השברים הם כתרועה וכן הוא ששיעור היבבות והשבר אחד שהשברים הם שלש והיבבות תשע וכן כתבו ז"ל ולא נתבאר זה בדברי רבינו יפה. ובהשגות יש שטה אחרת שהם מפרשים תקיעות דטלהו בני כתקיעות שלפני התרועות ונמצא שיעור תקיעה אחת כתרועה דכיון דאמר אביי בהא ודאי פליגי ממילא לא צריכין לתירוצא אחריכא אלא דכ"ע שיעור *תקיעה אחת כשלשה שברים לפי שהם מפרשים דהגא דידן לא חשיב אלא תקיעה ולפי שהוא סובר שהתרועה שלש יבבות קטנות לפיכך אמר שהתקיעה היא כשלש מאלו שהן תשע יבבות. והגא ברא סובר שהתרועה היא שלשה שברים גדולים כט' יבבות ולפיכך אמר שהתקיעה היא כתרועה ונמצא שהם שוין בשיעור התקיעה ובשיעור התרועה הוא שנחלקו. ולדעת זה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ששיעור התקיעה כתרועה אחת והיא או שלשה שברים או תשעה טרימוטות שהכל בשיעור אחד וכן עיקר. ויש מי שהחמיר בתקיעה של תשר"ת שצריך להאריך בה כשיעור שלשה שברים ותרועה שהם שמונה עשר טרימוטות ואין זה עיקר אלא שיעור כל התקיעות אחד וכל אחת היא כתשעה טרימוטות. הרי שתקע והריע וכו'. משנה שם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ופירוש רבינו בה ברור ונכון וכן הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל:

ה שמע תקיעה אחת בשעה וכו'. מימרא שם (דף ל"ד) א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ומ"ש רבינו והוא שישמע כל בבא מהם על הסדר, פשוט הוא ומבואר בירושלמי והוא שסמכו על הסדר וכבר הארכתי למעלה לבאר זה:

ו שמע תשע וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד) גבי הא דר' יוחנן דלעיל הנ"ה שמע ט' תקיעות בתשע שעות ביום יצא מתשעה בני אדם כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כלו:

שלשה שברים כתרועה. הרי שתקע והריע ותקע תקיעה ארוכה ומשך בה כשתים בראשונה. אין אומרין תחשב כשתי תקיעות ויריע אחריה ויחזור ויתקע. אלא אפילו משך בה כל היום אינה אלא תקיעה אחת וחוזר ותוקע ומריע ותוקע שלש פעמים: **ה** אשמע תקיעה אחת בשעה אחת ושניה בשעה שניה אפילו שהה כל היום כולו הרי אלו מצטרפין [ג] ויצא ידי חובתו. והוא שישמע כל בבא מהן על סדרה. לא שישמע תרועה ואחריה שתי תקיעות או שתי תקיעות ואחריהן תרועה וכיוצא בזה: **ו** שמע תשע תקיעות מתשעה בני אדם כאחד [ד] לא יצא אפילו ידי אחת. תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה משלישי

א טור סי' תקצ סמ"ג עשין מב:

פ"ג ג הרי שתקע וכו' וחוזר ותוקע ומריע ותוקע ג"פ. לאו למימרא שיחזיר בסימן ג"פ דהא מיירי שתקע והריע ותקע אלא ג"פ תאמר לתקיעה ותרועה ותקיעה וזה לאפוקי מהירושלמי דאמר אפילו אחת אין בידו. רש"י גורס בתוספתא שמע ט' תקיעות יצא ורבינו גרס לא יצא וכן נראה בספרים ואין למחוק הספרים מפני התוספתא.

קנים

יצ"א תקעה.

חייבים

לחם משנה

שהם ט' כחות שכל יבבא הם ג' כחות אבל מ"ד כשלשה שברים הוא בקולות רופסקים שאין כאן בכל שבר שלשה כחות כמו בכל יבבא נמצא השברים הם ג' והג' יבבות הם ט' כלומר הם תשעה כחות אבל שיעורן שוה וה"ה שהשברים הם ג' והיבבות הם תשע. ומה שכתב הרב המגיד בשיעור תרועה פליגי ר"ל באיזה אופן יעשה אותה. וכן נראה שפירשה הרב"י ז"ל בא"ח. וקשה לי טובא על פירוש זה, חדא דה"ה כתב דהג' יבבות נקראים טרימוטין והוא כתב למטה דג' שברים הוי ט' טרימוטין א"כ היך נאמר לשיעור ג' יבבות שהם ג' טרימוטין הוי כשיעור ג' שברים. ועוד קשה מהו זה שאמר ורבינו לא הזכיר שיעור אם כונתו לומר באיזה אופן יעשה הרי כבר ביאר לעיל שיעשה הכל מספק וכ"ת היינו מה שתירץ ה"ה מ"מ לאו אורחיה לומר לא ביאר כן מפני שכבר ביארו הילל ורבינו כבר ביארו. ועו"ק מילת שיעור בלא היה נומר שיעור כיון דהשיעור הוא אחד. ועו"ק מ"ש והיבבות ט' דמשמע ט' יבבות דומיא דאתי דקאמר השברים הם שלשה, ועוד דקאמר ששיעור היבבות והשבר אחד. לכך היה נ"ל לפרש דה"ה סובר במאי דקאמר רבינו שיעור ג' שברים כתרועה היינו כל אחד מהם הוא כתרועה (ומאי דקאמר, ר"ל השיעור שיש בג' שברים הוא דכל אחד מהם הוי כתרועה והוא תרועה [של] שלש יבבות וכו' דלזה אנו קוראים תרועה זה שהוא יללה כהגא דידן. ולזה כתב ה"ה שהדין עתו שהיבבות כלומר הג' יבבות והשבר שיעור אחד דלרבינו שבר אחד ושלש יבבות הם שיעור אחד שהשברים הם שלשה והיבבות ט' יבבות כלומר ט' יבבות הם ג' שברים. ומפני שלשון רבינו הוא דחוק במ"ש שיעור שלשה שברים דמשמע כל הג' לכך קאמר לא נתבאר זה בדברי רבינו יפה. ומ"ש ורבינו לא הזכיר שיעור ה"ק היל"ל שיעור תרועה ג' יבבות לזה תירץ שכונתו לתת שיעור לתרועה של תורה וכיון דתרועה של תורה כתב למעלה שיש לנו בה ספק איך יאמר שיעור תרועה כג' יבבות וכי היתה נתן שיעור למה שאנו קוראים תרועה שהיא יללה יש לומר דרבינו אינו בא אלא ליתן שיעור לתרועה של תורה וכמ"ש שיעור התרועה כשתי תקיעות דהיינו בין שתהיה אנחה בין שתהיה יללה הוי כשתי תקיעות דכ"ע מודו בהא תנא דידן ותנא ברא. וכי היתה הכונה דאמר שלשה שברים כתרועה לא הוי כתרועה של תורה אלא כמו שאנו קוראים אותו תרועה כיון דכפי שלשה שברים הוי כל אחד מהם. וי"ל דמ"מ אינו מפרש התרועה של תורה אלא בא לפרש השברים ואע"פ שיפרש אותם בתרועה שלנו אינו דוחק אבל כשבא לפרש אינו מפרש אלא התרועה של תורה וכל זה הוא דוחק בפירוש דברי רבינו ועדיין צ"ע: **הרי** שתקע וכו'. מ"ש ה"ה פירוש רבינו בה ברור ונכון משום דיש פירוש אחר שפירש דאין בידו אלא אחת רוצה לומר התקיעה הראשונה קודם התרועה אבל זו אפילו באחת אינו עולה לו. ועיין בטור ובב"י ז"ל:

ו שמע תשע תקיעות וכו'. נראה דרבינו גורס בגמרא (דף ל"ד) שמע תשע תקיעות מט' בני אדם לא יצא ואע"ג דהקשה רש"י ז"ל דהא אסיקנא לעיל תרי קלי בתרי גברי משתמעי כתב הר"ן דליתא לכך טעמא דהכא משום הכי לא יצא

הגהות מיימוניות

סדר כיצד התקיעה של קשר"ק תהיה בג' שברים וג' יבבות שכולם ספק תרועה אחת הן דדילמא גנוחי גנח וילולי יליל התקיעה של קש"ק כג' שברים שהן תרועה של סדר זה ושל קר"ק כשיעור שלש יבבות ומכל מקום אם האריך בכל התקיעות כבשל קשר"ק לא הפסיד כלום דתנן התוקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים אין בידו אלא אחת רק שלא יקצר מן השיעור כדפרישית. ומטעם זה נמי אם עשה ד' שברים או ה' אין בכך כלום כי השברים היתרים נחשוב אותם מן התרועה והוה ליה תרועה אריכתא כטעמא דפרישית עיין בתוס', ע"כ: [ג] כרבי יוחנן ודלא כרבי אבוה דאמר אם שהה כדי לגמור כולה חוזר ע"ש וכן גר"ח וכן מסקי בירושלמי דברכות, ע"כ: [ד] כן גרסינן בספרים. ורש"י פי' דגירסת הספרים יצא דפסקינן לעיל ב' קלי מב' גברי משתמע אמנם ר"י קיים גירסת הספרים ופסק רבינו המחבר וטעמא דאין שומע אותם כסדר פשוטה לפניה

מגדל עוז

יבבות ומתוך כך נמצא שיעור התקיעה ט' טונין כדקתני ברישא שיעור תקיעה כג' תרועות כמו שפירש ריב"ם ז"ל והא אסיקנא בגמרא דהאי משנה פרק יו"ט של ר"ה דתנא ברא ותנא דמתני' נמי לא פליגי דהיינו בשיעור תקיעה ברישא ואסיקנא נמי אסיפא בשיעור תרועה ודאי פליגי וממילא דרש"י וריב"ם ז"ל פליגי ובלשון הירושלמי דגרסינן אינו היא שתוקע ר' חנינא ור' יונה חד אמר כהדין טרימוטא וחד אמר תלת רקיקן ע"כ, ואמר ז"ל כי רש"י גורס דקיקין בדל"ת וריב"ם ז"ל גורס רקיקין ברי"ש והראב"ד ז"ל נמשך בשיטת ריב"ם ז"ל כמו שכתבתי ואחרי אשר בררתי דעת הראב"ד ז"ל צריך אני לברר דעת ר"מ ז"ל. ודע כי אני נכייתי להבין דעתו ונלאיתי ימים לפי שקבלתי שטת הלכה על דקדוק זה ובכללתי לשון ר"מ ז"ל לא מצאתי ידי ורגלי משני שהיה קשה עלי תרא שהיה מהפך לשון המשנה מה שאין דרכו ועוד פתח לפרושי שיעור תרועה ותלאה בשתי תקיעות והניחו לא ידעינו שיעור התקיעה מדבריו לא בתחלה ולא בסוף, ועוד כתב לשון שברים כהנא דברייתא והניח לשון יבבות דתנא דמתניתין וככר כתבתי פ"ב לגבי אנדרוגינוס דקי"ל בפרק הערל כתנא דאמר ליתא לברייתא וקתני מתניתין סיכא דמתעקרא מתני' כי הכא דאסיקנא דאסיפא ודאי פליגי ועוד דהא פ"ק גירסא מתני' דטעשה סוכתו כמין צריף אמר ליה אביי לרב יוסף וכי שבקת מתניתין ועבדת כברייתא. עוד היאך כתב דשיעור תרועה כשתי תקיעות מנא ליה והוא דאתר כתנן דהי כתנא דמתני' לא אמר שיעור תקיעה כג' תרועות ולי כתנא דברייתא לא אמר שיעור תקיעה כתרועה וכ"ש שלא אמר כחד דירושלמי. ועוד כשמדקדק דבריו ז"ל יעלה בידך שיעור התקיעה כתני תרועה שהוא כשיעור שבר ותני והוא פירש בפי' את המשנה שיעור תקיעה כדי ג' תנועות ר"ל כי שיעור כל התקיעות יהיה כשיעור כל התרועות וכם שלשה עכ"ל. וא"כ אתמהה אנו תקיעה להלאין קתני שיעורה ומתאן שיעור לה ועוד כי כשזכיתי לבא לארץ הקדושה מצאתי תרועתם בקבלת אבותם כקול המתרעע ואין טוע בהם ושאלתי לכמה גדולים ולא פירשו לי דבר עד שכסף בקשתיו וכמטמונים חפשתיו ושאלתי לר"י בן גיאת ז"ל שפירשה בהלכות ר"ה מתבונה כונת רבינו שרירא ורבינו האי גאון ז"ל שכל דבריהם קבלה וז"ל ואין תרועה אלא שיש תקיעה לפניה ולאחריה הא כיצד שיעור תקיעה כתרועה שיעור תרועה כשלשה שברים בירושלמי אינו היא תרועה ר' חנינא ור' יונה חד אמר כהדין טרימוטא פי' קול המתרעע וחד אמר תלת רקיקן והיינו שברים שהן כבדים ילולי יליל לשון רעישה וגנוחי גנח לשון שבירה כאדם המתאנח וגונח מלב ואתקין רבי אבהו בקסרין תקיעה ג' שברים תרועה ותקיעה מספקא ליה כו' כלשון הגמרא עד כרישא מגנח והדר מייליל והבין אמר רב שרירא ורבינו האי ז"ל דהא תקנתא דר' אבהו לאו מדידיה תקין לה אלא עיקר הדבר כך היה מימות נביאים הראשונים. ומיהו לשון תרועה משמע גנוחי ומשמע ילולי פירוש דתרועה שברים קלילי ניהו כגון ילולי ושברים יקירי נמי דהיינו גנוחי תרועה מיקרו הילכך נמצאו שברים ותרועה אחד ושתא בפלתא נקראים שניהם משום דזה וזה תרועה נקרא וכן היה מנהגם כימות הקדמונים בכל ישראל מהם עושין תרועות יבבות קלות ומהן תרועות יבבות כבדות שהן שברים ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן כי שברים כבדים תרועה הן ויבבות קלות תרועה הן והיה הדבר נראה כמחלוקת ואע"פ שאינה מחלוקת והרי התנאין כלנו שוין שיעור תרועה שלש יבבות והללו שוין שיעור תרועה שלשה שברים אלו לפי מנהגן ואלו לפי מנהגן וקאמר אביי בהאי פליגי ולאו פלוגתא היא אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו בה כל ישראל מעשה אחד ולא יראה ביניהן דבר שהדיוטות רואין אותו כמחלוקת ושם את הראשונה כאלו וכאלו שניהן כי עשה את התרועה שברים ויבבות ועשוים כולה תרועה אחת היא שהרי היא אחת מג' של שלש שלש ואע"פ שאמר תשר"ת שיא כעלמא אחד כגון זה המנהג ואחד כגון זה המנהג כדי שלא יהא קפיד לא מאלו ולא מאלו וחוזר ותוקע בבא שנייה תש"ת כאלו ותר"ת כאלו וליכא קפידא ובסך זה שאומר הכי פירושיה זה שתיקן דבר זה מן הספק שנסתפק בתרועה כי לא מחמת ספק נתקנה התקנה נמצאת תקנת רבי אבהו לבנותי מנהג עכ"ל. ובזה נתרצו כל הקושיות וכן פירש ר"ת בפי' המשניות והוא דרך נכון מאד וגם על דרך האמת יש בו סוד נסתר מוסתר בנייתוסי:

הרי שתקע והריע עד שלש פעמים. פרק י"ט של ר"ה (דף ל"ג ל"ד) · שמע תקיעה אחת עד וכיוצא בזה. סוף פ' יו"ט שם (דף ל"ד) ופרק אין בערכין שמע ט' תקיעות עד חייבין בשמוע. סוף מסכת ר"ה:

ז חייבים לשמוע וכו'. במשנה (דף ל"ב) ואומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות ותוקע. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים וזו דעת ר' עקיבא. ובהלכות וקי"ל הלכה כר"ע מחברו:

ח שלש ברכות וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד:) התקיעות והברכות של ר"ה ויוה"כ מעכבות זו את זו פירוש התקיעות מעכבות זו את זו והברכות מעכבות זו את זו. ופירוש יוה"כ של יובל. וכן הוא פ' ראוהו ב"ד (דף כ"ז) שוה יובל לר"ה לתקיעות ולברכות:

וצריך לומר וכו'. משנה (דף ל"ב) פרק יו"ט של ר"ה אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות. ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר של שלשה שלשה יצא ואין מזכירין מלכיות זכרונות ושופרות של פורענות מתחיל בתורה ומשלים בנביא ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא ובסוגיא דה"ק ר' יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא. ובהלכות וקי"ל כר"י וכן בגמרא תניא א"ר אלעזר בר"י ותיקין היו משלימין בתורה. עוד שם ריב"ן אומר אם אמר שלשה מכלן יצא כנגד תורה נביאים וכתובים אמר שמואל הלכה כריב"ן. ובהלכות ובסוגיא בסוף פרקא א"ל חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך ה' אלהינו כתוב לאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד בין יחיד בין רבים שוב אינו צריך וכן הלכתא ע"כ בהלכות. ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש שבפסוק אחד של תורה די. ונראה לי לפי פירושו דרב חננאל סובר שריב"ן שאמר אם אמר שלשה מכולן יצא מכל הברכות קאמר דהיינו מלכיות זכרונות ושופרות וכי קאמר במשנה שלשה שלשה ה"ק שלשה מן התורה בין כל הברכות או ג' מן הנביאים וג' מן הכתובים וגם ר"ה וסי' דבעינן שיהא אותו הפסוק של תורה. ויש בפירוש הא דר"ה הרבה פנים ומדברי הגאונים ז"ל נראה כפירוש רבינו אבל הרמב"ן ז"ל פירש שהוא ז"ל ובהזרך וכן ז"ל ובדברי קדמך וכן ז"ל וע"י עדיף הנביאים אלא שאינו צריך להזכיר הפסוקים. ודע שאם רצה להוסיף יותר מי' פסוקים מוסיף וכן כתבו הגאונים ז"ל. עוד כתבו שהכתובים באמצע קודם הנביאים כמו שכתב רבינו ז"ל וכן נהגו:

ט ואין מזכירין וכו'. כבר נזכר זה במשנה והפסוקים שהזכיר רבינו מבוארים בגמ': ולא זכרון וכו'. ברייתא כלשון רבינו: ופקדונות אינן וכו'. בגמרא פקדונות הרי הן כזכרונות כגון פקד פקדתי אתכם דברי ר' יוסי ר"י אומר פקדונות אינן כזכרונות. ובהלכות אע"ג דקי"ל דר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי הכא נהוג עלמא כר' יהודה: ויש לו להזכיר פורענות של אומות עכו"ם וכו'. ברייתא כלשון רבינו ז"ל:

משלישי בזה אחר זה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו. ואינו יוצא ידי חובתו עד שישמע כל התשע תקיעות שכולן מצוה אחת הן לפיכך מעכבות זו את זו: **ז** [א]הצבור חייבין לשמוע התקיעות על סדר הברכות. כיצד אומר שליח צבור אבות וגבורות וקדושת השם ומלכיות ותוקע שלש. ואומר זכרונות ותוקע שלש. ואומר שופרות ותוקע שלש. ואומר עבודה והודייה וברכת כהנים: **ח** [ב]שלש ברכות אמצעיות אלו של ראש השנה ויום הכפורים של יובל שהן מלכיות חכרונות ושופרות מעכבות זו את זו [ג]וצריך לומר בכל ברכה מהן עשרה פסוקים מעין הברכה. שלשה פסוקים מן התורה. ושלשה מספר תהלים. ושלשה מן הנביאים. ואחד מן התורה משלים בו. ואם השלים בנביא יצא. ואם אמר פסוק אחד מן התורה ואחד מן הכתובים ואחד מן הנביאים יצא. ואפילו אמר ובתורתך ה' אלהינו כתוב לאמר ואמר פסוק של תורה והפסיק שוב [ה] אינו צריך [ו] כלום: **ט** אין מזכירין זכרונות מלכיות ושופרות של פורענות. זכרונות כגון ויזכור כי בשר המה וכו'. מלכיות כגון בחמה שפוכה אמלוך עליכם. שופרות כגון תקעו שופר בגבעה וכו'. ולא זכרון יחיד אפילו לטובה כגון זכרני ה' ברצון עמך, זכרה לי אלהי לטובה. ופקדונות אינן כזכרונות. כגון פקד פקדתי אתכם. ויש לו להזכיר פורענות של אומות עכו"ם כגון ה' מלך ירגזו עמים. זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים

א טור סי' תקצג כמ"ש שם: ב טור סי' תקצג: ג טור סי' תקצא:

לחם משנה

יצא לפי שצריך לשמוע על סדר תקיעה ותרועה ותקיעה הא לאו הכי לא יצא דאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. אבל מ"מ קשה לי אם דעת רבינו כן למה לא יצא אף ידי אחת כיון דתרי קלי משתמעי יצא ידי תקיעה אחת לבד ולזה היה נראה לתת טעם אחר לדברי רבינו משום דלית ליה דאע"ג דאסיקנא בגמרא גבי חצוצרות ושופר דמשתמעי בתרי גברי היינו משני שהן שני קולות משונים מחצוצרות ושופר אבל הכא שהכל הוא קול שופר לא משתמעי אע"פ שזה תרועה וזה תקיעה ומש"ה אפילו ידי אחת לא יצא וכי פריך בגמרא לעיל מהגים קורין והגים מתרגמין כזה מני לשנויי הכי דהתם לא משתמעי משום שהוא קול שוה אבל חצוצרות ושופר שהם קולות משונים אלא דפריש מידים קא משני דלא שייך אלא לשיטה אבל לפי הטעם שנתבאר בדברי הר"ן ק"ל מה שהקשתי בדברי רבינו אם הוא מוכר הטעם ההוא:

ז אבות וגבורות וקדושת ה' וכו'. בהלכות תפלה ביאר רבינו טעלה עם המלכיות וכאן לא ביאר שאין זה מקומו:

ח וצריך לומר בכל ברכה מהן עשרה פסוקים כו'. כתב ה"ה ומדברי רבינו נראה וכו' נ"ל לפי פירושו דר"ח וכו'. וקשה טובא לפירוש ה"ה דא"כ דר"ח קאי אמלכיות זכרונות ושופרות מאי פריך בגמרא בסוף ר"ה (דף ל"ה) כאי שנא הני תיליתא משום דנפישי וכו' והאמר רב חננאל וכו' הא ר"ח לא קאמר אלא בדיעבד דבאחד של תורה די דהא רבי יוחנן בן נורי לא פליג אלא בדיעבד כדקאמר יצא וכדכתב הר"ן ז"ל וכן נראה מדברי רבינו שכתב דלכתחלה בעינן שיאמר העשרה פסוקים ואע"ג דפסק כריב"ן ואם כן לא פריך כלל דאע"ג דבדיעבד יצא מ"מ כיון דלכתחלה בעינן סלהו לכי בעינן שליח צבור יוציאם. ויש לומר דהכי פריך דמאי חיישת דאמרת דמוציא את הבקי משום דילמא יטעה אפילו הבקי כא הוי ספק דדילמא הבקי לא יטעה ואפילו יטעה הא בדיעבד יצא וכיון דהוי כספק בדבר דבדיעבד יצא לא הוה ליה למימר דיוציא את הבקי. והכתי קשיא איך יפרש ר"ח המשנה (דף ל"ב) דתנן ריב"ן [אומר אם] אמר שלשה מכולן יצא דלפיכך לא הוה ליה למימר אלא שלשה לבד דחד למלכיות וחד לזכרונות וחד לשופרות וזו סייעתא לגרב הטור שמפרש דברי ר' יוחנן אפילו לכתחלה מדקאמר אין צריך כרבנן ולא כריב"ן ותמה עליו הרב ב"י וזה ודאי סיוע לדבריו וגם הוא סיוע לשון דקאמר שוב אינו צריך דאתי כריב"ן וזה הלשון משמע אפילו לכתחלה אבל לדברי רבינו קשה. וי"ל דה"ק אם אמר שלשה פסוקים לכל אחד ואחד כלומר שלשה למלכיות ושלשה לזכרונות ושלשה לשופרות כלומר לכל אחד אחד של תורה ואחד של נביאים ואחד של כתובים או אפילו שאמר שלשה מכלן כלומר אפילו שיאמר בזכרונות ומלכיות ובשופרות שלשה כלומר שלשה של תורה יצא ולפי זה מה שאמר שלשה ומה שאמר שלשה מכולן הוא שתי חלוקות א אף זו. וא"ת איך יתרץ הברייתא דאין פוחתין וכו' דהגיעו בגמרא לפסוק הבעיא דר' יוחנן בן נורי. וי"ל דר"ח דאתי ליה שפיר טפי דהבסיסות לא הוי אלא אי אמרת שלשה מן התורה ושלשה מן הנביאים ושלשה מן הכתובים וכו' שבעה נמי הוי כדי הג' והוה ליה ריב"ן מוסיף אבל לפירוש רב חננאל ודאי דאתי שפיר טפי דשבעה רוצה לומר שכלן ממלכיות זכרונות ושופרות וא"ש דפוחת טפי: וצריך לומר בכל ברכה וכו'. למה שהקשיתי לעיל איך יתרץ ר"ח המשנה נ"ל פירוש אחר כגון ויפה דהוא גורס במשנה אם אמר שלשה שלשה יצא ולא גרים שלשה שלשה מכלן כדפרישית. וכגירסתו בגמ' וכן הוא בגירסת ההלכות ה"ה והרי"ף והרמב"ם ז"ל והכי קאמר ריב"ן אומר אם אמר שלש ברכות דהיינו מלכיות וזכרונות ושופרות ובכל אחת שלשה פסוקים יצא וה"ק שלשה שלשה דאם יאמר שלשה דוקא הוה משמע אף שלשה פסוקים בחד ברכה לכך קאמר שלשה שלשה וגם ר"ח והאמר דהני שלשה הוי של תורה ובגירסא זו דלא גרים בגמרא מכלן אתי שפיר הבעיא דבעי בגמרא היכי קתני שלשה מן הנביאים וכו' דאם איתא במשנה מכלן פשיטא דמלכיות חכרונות ושופרות קאי דהיכן כתיב במשנה תורה נביאים וכתובים שיפול על זה מלת מכלן. והשתא אתי הכתובות דה"ה כשמו דשמים מהברייתא וקאמר ואם אמר שלשה מכלן דכיון דברייתא קאמרה מכלן משמע דקאי אמלכיות חכרונות ושופרות אבל רמ"י שגורס במשנה מכלן ואפילו הכי קא בעי לא מצי למימר דפשיטא מדקאמר בברייתא מכלן דעל כא קא בעי לכך הולך לדחוק ולומר דפשיט דס"ל ר' יוחנן דקאמר לא יפחות מעשרה הוי מוסיף אבל לפירוש רבינו אתי שפיר. והולך לומר רבינו דרב חננאל מפרש כן כריב"ן כדי שלא יחלוק עליו ונמצא דאתי דלא כמ"ד ואע"ג דלדידי הברייתא דבעי בגמרא לא משמע דבעי אלא אי במינן פ' דמלכיות וס' דזכרונות וס' דשופרות או שלשה דמלכיות וג' דזכרונות וג' דשופרות אבל שלשה בין כלן לא משמע הכי אפשר לומר דמאי דקאמר בגמרא או דלמא אחד מן התורה ואחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים דהוה להו שלשה הוי בכלהו במלכיות וזכרונות שופרות. אי נמי אע"ג דרב חננאל מפרש פירוש שלישי בדברי ריב"ן אין זה דוחק והודיה נקטיק חד עיקר דאם לדדי הבעיא לא הוי אלא אי משנה דמלכיות. והשנה דזכרונות והשנה דשופרות או שלשה בשלשתן אם כן למה הזכיר רבינו שלשה במלכיות אחד מן התורה ואחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים וכן בזכרונות וכן בשופרות כיון שלא הוזכרו בגמרא אין עיקר הפירוש כן ופסק כרב חננאל. ויש נוסחאות בדברי ה"ה מוספת בלשון וז"ל וכי קאמר במשנה שלשה ה"ק שלשה מן התורה בין כל הברכות או שלשה מן הנביאים או שלשה מן הכתובים וגם רב חננאל וכו' ובשאר הספרים ליתא וכן עיקר. והכי אפשר לייטב זאת הנוסחא וכוונתו לומר דמהגיסין הוה משמע הכי ג' ג' דמשמע בשלש ברכות שלשה ולא ידענו מה הן אותם השלשה והוה משמע בין מתורה בין מנביאים בין מכתובים עד שבא רב חננאל ופירש. אבל עיקר הדבר דלא גרסינן הא בדברי ה"ה. אבל אכתי קשיא לי טובא דבסוף סדר אהבה בנוסח התפלות שכתב רבינו כתב שם נהגו העם בכל תפלות המוספין שהוא אומר כמו שכתבת עלינו וכו' ומזכיר קרבנות היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים וכו' ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך שוב א"נ צריך ע"כ. הרי מבואר שם דמפרש הא דרב חננאל כפירוש רש"י ז"ל דקאי אמוספין וקאמר דאין צריך להזכיר הפסוקים וכן כתב הרב"י ז"ל באורח חיים בהלכות יום הכפורים שמפרש רבינו כפירוש רש"י ז"ל ואם כן הוא היאך נחזור על ה"ה שכתב שהוא מפרש פירוש רב חננאל כפירוש זה ואולי נאמר דמסברא ידע ליה רבינו הא דמוספין דכיון דלא הוזכרו פסוקים אלו בגמרא לא איכפת לן אי אמר להו והדוקשה הרמ"ם בפסקיו על ר"ח יעו"ש ועדיין צ"ע:

שמע

הגהות מיימוניות

לפגיה ופשוטה לאחריה, ע"כ: [ה] ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר ג' מכולן יצא אמר רב הונא הלכה כריב"נ בשלהי כבילחן אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמור שוב אינו צריך וכן אמר ריב"ל כו' עכ"ל, ע"כ: [ו] לא אמר מלכיות זכרונות ושופרות ולא של מוספים כאשר כתב בספר אהבה בנוסח הברכות והתפלה ע"ש וכן כתב רשב"א וכן ר"י ודלא כר"ת דכתב דלא קאי אלא אזכרונות מלכיות ושופרות אבל של מוספין צריך להזכיר ואדרבה יותר היה סברא להחמיר באלו ברחמן הפוחת לא יפחות מג' ואפ"ה אם לא התחיל אין צריך להתחיל כ"ש פסוקי דמוספין ואדרבה רש"י רוצה לומר דלא קאי אלא אמוספין ולא אמלכיות זכרונות ושופרות בשמעתא דפרישית

ירושלים. וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אתה הראת לדעת וכו' וידעת היום והשבות אל לבבך וכו' כל פסוק מאלו מלכות הוא ענינו אף על פי שאין בו זכר מלכות והרי הוא כמו ה' ימלוך לעולם ועד ויהי בישורון מלך וכו':

י המנהג הפשוט בסדר התקיעות של ראש השנה בצבור כך הוא. אחר שקוראין בתורה ומחזירין הספר למקומו יושבין כל העם [א]ואחד עומד ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר וכל העם עונין אמן. והוזר ומברך [ז] שהחיינו וכל העם עונין אחריו אמן. [ב]ותוקע שלשים תקיעות שאמרנו מפני הספק על הסדר. ואומרים קדיש ועומדין ומתפללין תפלת מוסף. ואחר שגומר שליח צבור ברכה רביעית שהיא מלכיות תוקע תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה פעם אחת. ומברך ברכה חמישית שהוא זכרונות. ואחר שגומרה תוקע תקיעה שלשה שברים ותקיעה. ומברך ברכה ששית שהיא שופרות. ואחר שגומרה תוקע תקיעה תרועה ותקיעה פעם [ח] אחת וגומר התפלה:

יא זה שתוקע כשהן יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות כשהן עומדים. [ג]ואינו [ט] מדבר בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד. ואם סח בינֵיהן אף על פי שעבר אינו חוזר ומברך:

יב [ד]בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהן שלש פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב אין מטריחין על הצבור לחזור בהן כולן על סדר ברכות. אלא די להן בבא אחת על כל ברכה כדי שישמעו תקיעות על סדר ברכות. וכל הדברים האלו בצבור אבל היחיד בין ששמע על סדר ברכות בין שלא שמע על הסדר בין מעומד בין מיושב יצא ואין בזה מנהג:

יג [ה]התקיעות אינן מעכבות את הברכות והברכות אינן מעכבות את התקיעות. [ו]שתי עיירות באחת יודע בודאי שיש שם מי שיברך להן תשע ברכות ואין שם תוקע. ובשנייה ספק יש שם תוקע ספק אין שם תוקע הולך לשנייה. שהתקיעה מדברי תורה והברכות מדברי סופרים:

השגת הראב"ד

התקיעות אינם מעכבות וכו'. א"א אבל של ר"ה מעכבות זו את זו עכ"ל:

מגיד משנה

שמע ישראל וגו'. שלשה פסוקים אלו בגמרא מחלוקת ר' יוסי ור' יהודה וקי"ל כר' יוסי דאמר שהן מלכיות וכן כתוב בהלכות:

י **המנהג** הפשוט בסדר תקיעות של ר"ה כך הוא. זה המנהג היה פשוט בכל העולם וכן מבואר בהלכות. נמצא עכשיו שתוקעין ג' פעמים תשר"ת ותוקעין ג"פ פעמים תש"ת ותוקעין שלש פעמים תר"ת ונהגו העם לתקוע כשהם יושבין ומברכין עליהן ברכת התקיעה ואלו שהצבור צריכין לשמוע התקיעות על סדר ברכות לפיכך חוזרין ותוקעין תשר"ת למלכיות פעם אחת ותש"ת לזכרונות פעם אחת ותר"ת לשופרות פעם אחת והדין הוא שיתקעו אותן על סדר ברכות כסדר שתקעו כשהן יושבין אלא כיון שהברכות אינן מעכבות את התקיעות והרי יצאו י"ח באותן שתקעו כשהן יושבין די להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר ברכות פעם אחת שלא להטריח את הצבור וכך מנהג בכל העולם ובשתי ישיבות עכ"ל. ורבינו יעקב ז"ל הנהיג בהרבה מקומות בצרפת לתקוע תשר"ת במלכיות ובזכרונות ובשופרות וכבר הכריעו הרמב"ן והרשב"א ז"ל כדברי הגאונים ורבינו וכן נהגו:

יא **זה** שתוקע כשהן עומדין וכו'. כ"כ הגאונים וכך אמר רבינו האי ז"ל המנהג בישראל שהתוקע בזמן שהצבור יושבין ומברך קודם התקיעה הוא התוקע על סדר הברכות כשהן עומדין וא"צ ברכה ואם נאנס הראשון ואינו יכול לתקוע שוב אין השני צריך לברך ע"כ: מ"ש רבינו ואינו מדבר אבל אם סח אינו חוזר ומברך, כך מבואר בהלכות שם בשם ריש מתיבתא וכן כתבו רבינו סעדיה ורבינו האי ז"ל ועוד כתב בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל בשם קצת גאונים שאפילו הקהל חייבים שלא לשיח באין זה מברך לתקוע אלא לשמוע ע"כ. ואין נראה כן מדברי רבינו ומן האחרונים ז"ל יש שכתבו שאפילו התוקע אינו צריך שלא ישיח והאריכו בזה. והנכון למנוע האיש התוקע מלשיח אבל הצבור אם לא נמנעו אין גוערין בהם.

יב **בדין** היה שיתקעו וכו'. כבר נתבאר זה בדברי ההלכות שכתבתי למעלה:

וכל הדברים האלו וכו'. שם (דף ל"ד.) תניא כשהוא שומען שומען על הסדר ועל סדר ברכות בד"א בחבר עיר פירוש ש"צ אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר ושלא על סדר ברכות ועוד מבואר שם:

יג **התקיעות** אינן מעכבות וכו'. זה מבואר במה שיתבאר בסמוך בדין שתי עיירות ועוד שנינו במשנה (דף ל"ג.) מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע וכן כתבו ז"ל: **שתי** עיירות באחת יודע וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד) מצוה בתוקעין יותר מן המברכין כיצד שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין ופשיטא הא דאורייתא והא דרבנן ופירש"י ז"ל דהא ודאי והא ספק, ע"כ:

שיעור

א טור סי' תקפה סמ"ג שם ע"ש הטעם: ב טור סי' תקצ סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם: ד שם: ה טור סי' תקצג סמ"ג שם: ו טור סי' תקצה:

שיעור

לחם משנה

ט שמע ישראל וכו'. עוד יש פסוקים בגמרא דפליגי ר' יוסי ור' יהודה במלכיות דהוזכר בהם פעמים מלכיות דהוי כשתים ולא הביאם רבינו וכן תרועה בלא זכרון ועוד אחרים. והטעם כמו שכתב הרב"י ז"ל דכיון דתנא פסוקים דלה לנאת מן המחלוקת אבל בשמע ישראל ה' וכו' והני ד' הביאן משום דלא מיא פסוק אחר ממלכיות דאין בעינן עשרה ואדרבה מלכיות של תורה וליכא כאן אלא שלשה כדפריך בגמרא לכך הוצרך לפסוק שם כר' יוסי.

יב בדין היה שיתקעו וכו' כל בבא מהם שלש פעמים. א"ל כדמתפרש הלשון דר"ל בדין היה שיתקעו במלכיות ג"פ תשר"ת ושלש פעמים תש"ת וג"פ תר"ת וכן בזכרונות וכן בשופרות דזה אין לו מובן כלל דמתחלה בעי שלש תרועות כדקתב רבינו בריש פרקין ורבנן תיקנו חד למלכיות וחד לזכרונות וחד לשופרות ותקנו תשר"ת תש"ת תר"ת מן הספק וא"כ כשיתקע פעם אחת תשר"ת ואחד תש"ת ואחד תר"ת במלכיות וכן בכלם יצאנו מידי כל הספיקות ולמה לן ג' פעמים כל סימן מהם במלכיות וכן בזכרונות וכן בשופרות ואם הפירוש הוא דכוונתו לומר במ"ש כל בבא מהם ר"ל במלכיות שלש בעיים תשר"ת ובזכרונות שלש פעמים תש"ת ובשופרות שלש פעמים תר"ת כמו שנהגו העולם זה א"א לפרש עם מ"ש אח"כ בסוף הלשון אלא די להן בבא אחת על כל ברכה וברכה ולא הול"ל אלא די להן פעם אחת על כל ברכה וברכה דבבא אחת למה הייתי אומרים שיתקעו מן הדין לא היה אלא בבא אחת (על כולן). ואם נפרש דה"ק בדין היה שיתקעו תשר"ת ותש"ת ותר"ת פעם אחת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות. ויהיה פירוש דבריו כך שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהן כלומר כל הבבות באופן שיהיה ג' פעמים נעשית כל בבא ובבא בזה האופן פעם אחת במלכיות ופעם אחת בזכרונות ופעם אחת בשופרות ואינו ר"ל שלש פעמים בכל ברכה וברכה אלא בכל הברכות שלשתן יהיה שלש פעמים. ובזה היה מתיישב סוף הלשון שכתב אלא די להן בבא אחת וכו'. אבל זה הוא דוחק גדול בלשון. ולכך היה עיקר הפירוש השני שכתבנו עם היות שסוף הלשון קצת [דחוק] כדפרישית אבל מ"מ מדברי הטור משמע הפירוש אחרון ועיקר:

יג התקיעות אינן מעכבות את הברכות וכו'. מלאתי בקצת ספרים השגה כתובה כאן. א"א אבל של ר"ה השנה מעכבות זו את זו. ונראה טעמו משום דמפרש כפירוש רש"י הברייתא דקאמרה תקיעות וברכות מעכבות הברכות לתקיעות והתקיעות לברכות. וכבר הקשה על פירוש זה הרא"ש ז"ל בפסקיו וכן הר"ן ז"ל דוחק ע"ש. ולכך אמרו דעיקר הפירוש כדברי רבינו דהתקיעות מעכבות זו את זו וברכות זו את זו אבל ברכות לתקיעות לא:

תלה

מגדל עוז

[ה]התקיעות על סדר ברכות עד סוף הפרק. פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ד) ובהלכות ר"י אלפס ובתשובות הגאונים ז"ל:

הגהות מיימוניות

דפרישית סיהו אם התחיל צריך לסיים. והנה ראיתי בר"ה שהתחיל החזן לפני מורי רבינו רק כאסור ולא רצה לומר הפסוקים של ר"ה והחזירו והקיקו לומר, ע"כ: [ז] ולא חילק בין ראשון לשני וכן בס"ה וכן נמצא בתשובת רשב"ם גם בשם זקנו רש"י וכן כתב רבינו שמחה ואפילו החולקים על רש"י היינו דוקא בקדוש אבל בתקיעה מודו דהיום אין יוצאין בתקיעה של אתמול ולא אמרינן יומא אריכתא הוא וה"ה נמי בברכת תקיעה וכן הנהיג מהר"ם ז"ל ודלא כראבי"ה ושאר גאונים שפסקו שאין אומרים זמן בשני אלא כשחל יומא קמא בשבתא כדלעיל בפרק כ"ט מהלכות שבת, ע"כ: [ה] וכן איתא בסדר רב עמרם וכן כתב ר"ח וכן יסד רבינו שמשון בר יונה בקדושה המתחלת אגן הסהר גוי ארבעים קולות בהר ענו וכן עמא דבר ודלא כר"ת שהנהיג לעשות קשר"ק לכל ברכה דהשתא יצאו מכל הספקות ואפילו אי יבבא פי' גנוח לרוד או ילולי ם ם יצאו ואין לחוש למה שכפסיק בינתים כדלעיל דק"ל כרבי יוחנן. ובערוך משמע יש תוקעין קשר"ק קש"ק קר"ק על כל ברכה, ואנו אין לנו אלא מנהגנו ודברי רבינו המהכר וטעמו ע"כ: [ט] וכן ג"ה משמו וכן פסק האלפסי ו...ערין בו על שסח. ורבינו שמחה כתב אם סח התוקע בין הברכה ובין הסדר עד שמסיים כל הסדר חוזר ומברך כמו סח בין תפלה לתפלה ו...מא ר"ל עד שמסיים סדרים שביושב שאז יצא מידי כל הספקות. עוד כתב ר"ש שכשם שאין לתוקע להסיח בינתים כך אין לשומעין להסיח הואיל והתוקע הוא שלוחן ומוציאן ושלוחו של אדם כמותו וכאילו השומע עצמו תוקע, ע"כ:

הלכות סוכה

פרק רביעי

א שיעור [א]הסוכה גובהה אין פחות מעשרה טפחים ולא יתר על עשרים אמה. ורחבה אין פחות [א] משבעה טפחים על שבעה טפחים. ויש לו להוסיף ברחבה אפילו כמה מילין. היתה פחותה מעשרה או משבעה על שבעה או גבוהה מעשרים אמה כל שהוא הרי זו פסולה: **ב** [ב]סוכה שאין לה שלש דפנות פסולה. היו לה שתי דפנות גמורות זו בצד זו כמין ג"ם [ב] עושה דופן שיש ברחבו יתר על טפח ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות ודיו. וצריך לעשות לה צורת [ג] פתח מפני שאין לה שלש דפנות גמורות. וכבר בארנו בהלכות שבת שצורת פתח האמור בכל מקום אפילו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן אע"פ שאינו מגיע להן: **ג** היו לה שתי דפנות זו [ד] כנגד זו וביניהן מפולש. עושה דופן שיש ברוחבו ארבעה טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחת משתי הדפנות וכשרה. [ה] וצריך לעשות לה צורת פתח. [ג]קנים היוצאים [ו] מסכך הסוכה לפני הסוכה ודופן אחת נמשכת עמהן הרי הן כסוכה: **ד** [ד]דפנות שהיו דבוקות בגג הסוכה ולא היו מגיעות לארץ אם היו גבוהות מן הארץ שלשה טפחים פסולה פחות מיכן כשרה. היו הדפנות דבוקות לארץ ולא היו מגיעות לסכך אם גבוהות עשרה טפחים אף על פי שהן רחוקין מן הגג כמה אמות כשרה ובלבד שיהיו הדפנות מכוונות תחת שפת הגג. הרחיק את הגג מן הדופן שלשה טפחים פסולה פחות מיכן [ז] כשרה. [ח] תלה מחיצה שגבוהה ארבעה ומשהו באמצע בפחות משלשה סמוך לארץ ובפחות

א טור סי' תרל"ג תרל"ד סמ"ג עשין מג : ב טור סי' תרל סמ"ג עשין מג : ג טור סי' תרל"א סמ"ג שם : ד טור סי' תרל סמ"ג שם :

מגיד משנה

פ"ד א שיעור הסוכה גבוהה אין פחות וכו'. ריש פ"ק סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ור' יהודה מכשיר ותחלה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלש דפנות פסולה וכו' ואין הלכה כר"י. ושיעור הרוחב מחלוקת בגמ' (דף ב' ג') וקי"ל כמ"ד אינה צריכה שתהא מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושולחנו והם שבעה טפחים על שבעה טפחים כמו שמפורש בירושלמי ומבואר הוא בגמרא דמסך סוכה שבעה ותוספת הוא: **היתה** פחותה מעשרה טפחים וכו'. במשנה הנזכרת ומבואר בהלכות דקי"ל כאוקימתא דרבא דכל גוונא שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ופירוש שיהא כתלי הסוכה מלבד שמי הסכך יותר מעשרים אמה דהלכתא כרבא דאמר ס"ק דעירובין (דף ג':) חלל סוכה תנן ויתבאר בדברי רבינו בפרק זה:

ב וסוכה שאין לה שלש דפנות וכו'. משנה הנזכרת ובגמרא (סוכה ו' ז') ת"ר שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ור' שמעון אומר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח וקי"ל כרבנן ונחלקו בגמרא אמוראים אותו טפח היכן מעמידו ורבי סימון וריב"ל אומר עושה טפח שוחק פי' יותר כל שהוא ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן וכל פחות מג' כלבוד דמי וכן הלכה. עוד שם סוכה העשויה כמבוי וכו' רבי סימון ואיתימא ריב"ל אומר עושה לו פס ד' טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן וכל פחות משלשה כלבוד דמי והקשו מאי שנא התם דקא אמרת טפח שוחק ומאי שנא הכא דקא אמרת פס ד' ותירצו התם דאיכא שתי דפנות כהלכתן דהיינו זו בצד זו כמין ג"ם סגי ליה בטפח שוחק הכא דליכא שתי דפנות כהלכתן אי איכא פס ד' אין אי לא לא. עוד שם אמר רבא ואיצטריכא נמי צורת הפתח וכו' ולשון אמרינן אמר רבא ואיצטריכא נמי צורת פתח רב אשי אשכחיה לרב כהנא דעביד טפח שוחק וקא עביד לה נמי צ"פ ואמר ליה דכי האי גוונא דרבנן ס"ל דאמר ואיצטריכא נמי צ"פ. ומפרש רבינו ז"ל לפי מ"ש למעלה כאן בסמוך דהא צ"פ אמרוייהו קאי בין סוכה שיש לה שתי דפנות כהלכתן בין סוכה העשויה כמבוי. וכן כתב בהלכות הרב רבי יצחק אבן גיאת ז"ל ומחלוקת היא בין המפרשים ז"ל שיש מהם שפירש שבסוכה העשויה כמבוי א"צ צ"פ שהרי פס ד' ומשהו בפחות מג' במקום דופן ז' הוא עומד וכל שיש לה שלש דפנות אינה צריכה צ"פ וזה דעת העטור והר"א ז"ל. ויש להחמיר כדברי רבינו והגאונים ז"ל אבל אם היו לה ג' דפנות גמורות ודאי א"צ צ"פ וכן מבואר מדברי רבינו:

ג היו לה שתי דפנות וכו'. כבר נתבאר למעלה: קנים היוצאים מסכך הסוכה וכו'. שם (דף י"ט) תנא פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה ונאמרו שם הרבה אוקימתות בפירושה ואתיא מכן רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו בקנים היוצאים מן הסוכה עסקינן ומסכך ואזלא דופן בהדייהו מהו דתימא לית בה הכשר סוכה קמ"ל. פירוש שדופן אחד ארוך מחבירו ונמשך עם קנים אלו וקמ"ל דלא אמרינן לא הכשיר ארוך אלא כנגד הקצר אלא הרי הוא כסוכה:

ד דפנות שהיו דבוקות וכו'. משנה שם (דף י"ז) המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהה מן הארץ שלשה טפחים פסול מלמטה למעלה אם גבוהות מן הארץ עשרה טפחים כשרה. רבי יוסי אומר כשם שמלמטה למעלה עשרה כך מלמעלה למטה עשרה והלכה כסתם משנה. עוד שם (דף י"ז) הרחיק את הסכך מן הדפנות ג' טפחים פסולה: **תלה** מחיצה וכו'. בגמרא (דף ט"ז:) אבימי אמר מהגלח ארבעה ומשהו מחרת בסוכה משום דופן תלוי בי מלעי פחות מג' למטה ופחות מג' למעלה וכל פחות מג' כלבוד דמי. והקשו

כסף משנה

פ"ד ג קנים היוצאים מסכך הסוכה וכו'. סוף פ"ק דסוכה (דף י"ט) תניא פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה מאי פסל היוצא מן הסוכה אמר עולא קנים היוצאים מאחורי הסוכה כלומר חוץ לדופן האמצעית שהיא אחוריה של סוכה יוצאים קנים מן הסכך ואוקמוה התם כגון דאית בה ז' על ז' ובצד דכנות וצלתה מרובה מחמתה ורבה ורב יוסף אוקמוה בקנים היוצאים לפני הסוכה כלומר ברוח רביעית הפתוח ומסכך ואזלא חד דופן בהדייהו ואפ"ה כשרה דמן הסוכה היא והויא כשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח אע"ג דלא ממכלא בלידך גיסא כשרה והיינו חידושא דבר"א כיון שמתחלה לא נתכוון לעשות הסוכה אלא כנגד דופן הקצר או משוך ממנו מעט הנהו קנים דמפקי לגבר מסוכה נגנ"ך כיון שלא נעשו בהכשר קמ"ל ורבנ"ח אמר ר' יוחנן מוקי לה בסוכה שרובה צלתה מרובה מחמתה ומיעוטה חמתה מרובה מצלתה דכיון דבכללה צלתה מרובה מחמתה כשרה אפילו תחת אותו מקום שחמתו מרובה מצלתו ורבי אושעיא מוקי לה כגון דאיכא סכך פסול פחות מג' בסוכה קטנה דכיון דבגיר משלשה

לחם משנה

פ"ד ד תלה מחיצה שגבוהה ארבעה ומשהו וכו'. כתב ה"ה ופירש בהלכות הרב רבי יצחק ן' גיאת עד סוף הלשון וכו'. ולכאורה נראה כוונת רבי יצחק ן' גיאת דס"ל דלאשמעינן הכא דלא כת"ק אלא כר' יוסי דאמר משלשלין דפנות מלמטה למעלה ואי ממתניתין הוה אמינא דאפילו לר"י דוקא בדיעבד אין אבל לכתחלה לא קמ"ל, כך נראה פשוטן של דברים וכ"כ הרא"ש (דף ס"ב:) בפסקיו. וז"ל ופי' הא קמ"ל דמשלשלין מלמעלה למטה אפילו לכתחלה כר"י דאי ממתניתין ה"א דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא ע"כ. ולכאורה נראה פירוש זה מוכרח כדברי הר"י ן' גיאת דאם נפרש דס"ל דהירתך הגמרא אליבא דרבנן ואי ממתניתין ה"א אפילו כשהוא לבוד ומשו משלשלין מלמעלה למטה ה"א בדיעבד מותר אבל לכתחלה לא קמ"ל קשה היכי קאמר נהרא משלשלין מלמעלה למטה דהא הכא לא הוי מלמעלה למטה דאיירי בגבוהה י"ג וקאי פס ז' ומשהו באמצע א"כ אמאי קרי ליה מלמעלה למטה מלמטה למעלה. לכך היה נראה לפרש דפי' הראשון מוכרח ועל זה הפירוש הקשה מוהריב"ל ז"ל בפסקיו הראשונים (דף קכ"ו) כמה קושיות. הדא דלמאי אצטריך להרב לומר דאי ממתניתין וכו' דלפי זה חידושא רבה אתא לאשמועינן דהלכה כר"י.

ועוד דאמאי דאצטריך ברייתא לאשמועינן דאע"ג דאיכא לבוד למעלה מלבד מה שהוא פרוץ למטה דאיכא תרתי לריעותא דה"א דבכי הא הוה מודה ר"י קמ"ל משמע דלר"י כשרה. וע"ק דאם פי' ר"י ן' גיאת כן הוא אין מובן לת"ם ה"ה ופירוש לדבריו כגון שאין הסוכה וכו' דלכאורה נראה דהאי ופירוש לדבריו אתא לפרושי דברי הרב ר' יצחק ן' גיאת. לכ"נ ודאי כפירוש הבני שפירשנו דהוא אליבא דרבנן. ומ"מ קשה הקושיא שהקשינו דהכי קאמר משלשלין מלמעלה למטה. וע"ק לכל הפירושים במאי דקאמר ופירוש לדבריו וכו' דרוצה ליישב תירוץ הגמרא אליבא דרבנן וא"כ היכי קאמר כגון שאין הסוכה גבוהה י"ג טפחים דאפילו שתהיה גבוהה מי"ג מה לנו בזה כיון שהמחיצה נמצאת ר"ל דהוי לבוד למטה ומוקי לה לכך פס ז' ומשהו תוך ג' למטה אפילו שיהיה פרוץ למעלה הרבה אין השם נכך וכמו שהקשו מוהר"י ן' לב שם. וע"ק הקושיא שהקשה שם לכל הפירושים דלמאי אצטריך להרב המגיד לאוקמיה שאין הסוכה גבוהה י"ג הא אפילו שתהיה גבוהה י"ג יכול להיות בשיעור המחיצה גבוהה שבעה באמצע ויהא לבוד למעלה ולבוד למטה. ומיהו הא ודאי נראה דטעות נפל בספרים וצריך להגיה בדברי ה"ה לומר שאין הסוכה גבוהה אלא י"ג, ויש שמגיה שאין הסוכה גבוהה יותר מי"ג

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב הלכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו והיינו שבעה טפחים כדמוכח בגמרא וזהו כב"ש לגבי ב"ה דלא בעו שולחנו ודלא כר' דבעי ארבע אמות על ארבע אמות, ע"כ: [ב] כרבנן לגבי ר"ש. ע"כ: [ג] ונראה היכא דאיכא צה"פ לא בעי שיחוק צה"פ כל הדופן כדפי' רש"י שא"כ לא היה צריך טפח דבכל מקום חשבינן צה"פ במקום דופן לגבי כלאים בפ"ק דעירובין וכן לענין שבת גבי הרחבה ואם יש לו צה"פ אין צריך למעטו ובכולהו לא בעינן קנים של טפח אלא נראה לפי בינותי מדברי ריב"א דלא בעינן אלא שיהא בין הקנים העשוים לצה"פ רוחב ארבעה טפחים שיעור פתח ומשוך מן הטפח תיכון פחות מג' דהוות ליה כפי כשבעה טפחים ומשהו בדי הכשר סוכה. ונראה שאם שני הקנים מגיעים לסכך שאין צריך קנה ע"ג ולא דמי לפתחי שימאי דלית להו תקרה שאין עליו כלום מלמעלה אבל הבא הסכך הוא במקום קנה, אבי"ה. אבל דעת רבינו המחבר שאין צריכין ליגע כדבסמוך, ע"כ: [ד] אמר רב יהודה סוכה העשויה כמבוי כו' רבי שמעון אמר ריב"ל עושה פס ד' ומשהו ומעמידו בפחות משלשה וכו'. ע"כ: [ה] בלישנא קמא דאמר רבא וצריכא נמי צה"פ כדאיתא התם רבא אשכחיה לרב כהנא וכו' עד א"ל אנא כאידך לישנא דרב סבירא לי וצריכא נמי צה"פ, ע"כ: [ו] בפ"ק פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה, ע"כ: [ז] כת"ק ודלא כר' יוסי דאמר כשם שמלמטה למעלה עשרה כך מלמעלה למטה עשרה ורבינו אבי"ה פסק כר' יוסי ובסמ"ג כתב רק דברי ת"ק כבעמוד: [ח] בירושלמי דשלשה שאכלו מסיק דאפילו הכי אין ישנים תחת אותו אויר ע"כ: [ט] אמר רב יצחק בר אבדימי בריצלת

מגדל עוז פ"ד שיעור הסוכה עד הרי זו פסולה. ריש מס' סוכה (דף ב'): סוכה שאין לה ג' דפנות עד הרי זו כשרה. פ"ק דסוכה (דף ו'):

והקשו כשיפא. ותירצו קמ"ל דאתרינן הרי לבוד. והקשו על דין זה מדתנית תחלת ז' ומשהו מהרת בסוכה משום דופן עירוב ואם איתא ליתני ד' ומשהו ותירצו כי תניא ההיא בסוכה גדולה פירוש גבוהה סכי דליכא למימר לבוד למעלה אלא למטה וקמ"ל דתלבלין דפנות מלמעלה למטה כך היא גרסת הגאונים ז"ל. ופירשו בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל דאי ממתניתין ה"א דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא קמ"ל. ופירוש לדבריו כגון שאין הסוכה גבוהה י"ג טפחים שאין מחצלת זו גבוהה מן הקרקע ג' טפחים דאי בגבוהה י"ג טפחים אתיא לה כר' יוסי ואין הלכה כמותו. ועיקר הגירסא וקמ"ל דמשלשלין דפנות מלמטה למעלה וכן גרסת רש"י ז"ל ופירוש דאע"ג דליכא אלא עשרה בהדי לבוד דלתתא אפילו הכי אתרת אע"ג דאויה מנעת לסיכוך עכ"ל. ורבינו לא הזכיר דין זה דסוכה גדולה דאתרינן לבוד למטה שכיון שהזכיר שאומרים שני לבודים כל שכן שאומרים לבוד אחד:

ובפחות משלשה סמוך לנג הרי זו כשרה: **ה** העושה סוכתו בין [א]האילנות והאילנות דפנות לה. אם היו חזקים או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהיה הרוח המצויה מנידה אותם תמיד ומלא בין האמירים בתבן [י] ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח וקשר אותם הרי זו כשרה. שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה אינה מחיצה: **ו** [ב]העושה סוכתו בראש העגלה או בראש [כ] הספינה כשרה ועולין לה ביום טוב. בראש האילן או על גבי הגמל כשרה ואין עולין לה ביום טוב. לפי שאסור לעלות ביו"ט באילן או על גבי בהמה. היו מקצת הדפנות עשויות בידי אדם ומקצתן אילנות רואין כל שאילו ניטלו האילנות היא יכולה לעמוד בדפנות שבידי אדם עולין לה ביום טוב: **ז** [ג]סוכה שאין לה נג [ל] פסולה. כיצד כגון שהיו ראשי הדפנות

א טור שם. ב טור סי' תרכח. ג טור סי' תרלא סמ"ג שם

כסף משנה

מסלשה מדון כסוכה. ורבינו כתב כאן אוקימתא דרבה ורב יוסף דשייכא בהאי פרקא וגא כתב אוקימתא דעולא דכ"ש היא ובפרק שאחר זה כתב אוקימתא דר' יוחנן ומתוך דבריו בלוהו פרק נתבאר אוקימתא דר' אושעיא:

ו העושה סוכתו בין האילנות וכו'. נראה לי שחיזוק זה צריך עד גובה עשרה לבד:

ז סוכה שאין לה נג וכו'. כתב ה"ה שנראה מדברי רבינו שאין צריך להחמיר כדברי

מגיד משנה

ה העושה סוכתו בין האילנות וכו'. משנה פרק הישן (דף כ"ד) העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה ובגמ' אמר רב אחא בר יעקב כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה והקשו והא תנן העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה והא קא אזיל ואתי ותירצו הכ"ע בקשין פי' אילנות חזקים שאינן נעין ע"י רוח מצויה. והקשו והא איכא נופי ותירצו דעביד לה בהוצא ודופנא. פירוש שתלא את האמירים בתבן ובקש. וכתב רבינו רוח מצויה של יבשה לפי שמבואר שם דלדיין דקי"ל סוכה דירת ערלאי בעינן כל שיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה אע"ם שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים כשרה:

ו העושה סוכתו בראש העגלה וכו'. משנה שם (דף כ"ב כ"ג) כלשון רבינו ז"ל ומפורש שם שכיון שיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה די בכך אליבא דהלכתא ואפילו בספינה:

בראש האילן וכו'. גם זה במשנה (דף כ"ב) כלשון רבינו: היו מקצת הדפנות וכו'. שם במשנה שתים בידי אדם ואחת באילן או שתים באילן ואחת בידי אדם כשרה ואין עולין לה ביו"ם שלא בידי אדם ואחת באילן כשרה ועולין לה ביו"ם זה הכלל כל שיכול האילן והיא יכולה לעמוד בפני עצמה כשרה ועולין לה ביו"ם ע"כ במשנה. ומפרש רבינו ז"ל ששתים ושלש דפנות הם וכן פירש"י ז"ל בפרק מי שהחשיך (דף קנ"ד) שהובאה משנה זו שם ושם כתב שאע"פ שקרקע הסוכה הוא קרקע עולם והסכך הוא שסמוך על הדפנות שקצתן האילנות אעפ"כ הכניסה בסוכה קרוי עליה ואסרו ליכנס לה תחלה שהיו רגילים לתלות בסכך חפציהם ולהשתמש בהן וכן כתב הרשב"א ז"ל. עוד כתב א"כ כשתחתית הסוכה נסמכת על האילן דהולך בסוכה ומשתמש באילן וכן פירשו בתוספות אבל אם לא היה נסמך הסוכה באילן ואינו משתמש על הסכך מותר שאינו אסור להשתמש תחת נלו של אילן עצמו כ"ש תחת נל הסוכה הנסמכת באילן עכ"ל. ויש בזה שיטות אחרות וזו עיקר.

ז סוכת שאין לה נג פסולה וכו'. פ"ק משנה (דף י"ט) העושה סוכתו כתין צריך או שסמכה לכותל ר' אליעזר פוסל וחכמים מכשירין ובגמרא תנא מודה ר"א שאם הגביהה

לחם משנה

מי"ג והיא היא והשתא קאי בתילעי, וע"ק אמאי לא קא מסני נירא לפי זה שפירש ה"ה דהמחילה קאי במילעי דאי ממתניתין חד לבוד אמרינן והרי לא אמרינן ושמעינן ברייתא דהיכא דקאי במילעי אמרינן לבוד לתתה ולבוד למעלה דהכי שנינן לעיל. מיהו הא ודאי לאו מילתא היא דכשלתא לעיל שנינן הכי משום דהוי סם ד' ומשהו ואנו צריכין לבוד למעלה ולבוד למטה להכשר סוכה אבל הכא דהוי סם ז' ומשהו אין אנו צריכין להכשר סוכה אלא ללבוד דלמטה אבל למעלה אפילו שיהיה פרוץ מאי איכפת לן דאליכא דכולי עלמא משלשלין מלמטה לתעלה ועו"ק לפי מה שפירשנו דברי הר"י ן' גיאת דהוא כרבנן ושמעינן ברייתא דמשלשלין לכתחלה ביש חד לבוד לתתה דלא נימא דמתניתין בדיעבד קאמר אבל לכתחלה אפילו חד לבוד לא א"כ אמאי לא שנינן לעיל הכי דאקשינן פשיטא כל פחות משלשה כלבוד דמי נימא דאשמעינן דאפילו לכתחלה עבדינן חד לבוד כי הא דשניק הכא, מיהו יש לתרץ דרצה הגמרא לומר דר"כ חסדא הודיענו חידוש אחר חוץ מהידוש הברייתא ועו"ק דמאי מסני הגמ' קמ"ל דמשלשלין דפנות וכו' דת"מ עדיין הקושיא במקומה דאמאי נקט סם ז' ומשהו פחות מג' לתתה לאשמועינן דאמרינן חד לבוד לכתחלה ומי איכא כרב חסדא אמאי לא נקט בסם ד' ומשהו והיה מודיע לנו דאפילו תרי לבוד אמרינן לכתחלה, וזו הקושיא בעצמה הקשה מוהר"י ן' לב בסם למ"ש ה"ה למטה דמאחר שרבינו הזכיר בסם ארבעה ומשהו שאומרים שני לבודים כ"ש היכא דאיכא חד לבוד למטה ופרוץ לתעלה דה"כ הדרא קושיא לדוכתא ואי איתא כדרב חסדא אמאי לא השמיעו הברייתא היכא דאיכא שני לבודים דהוי רבותא טפי. ותיהו קך קושיא לאו קושיא היא כלל לא במ"ש כאן הר"י ן' גיאת ולא לתטה במ"ש הרב המגיד ז"ל דמאי דפריך גמרא ואי איתא כדרב חסדא ליתני סם ד' ומשהו הוה משום דקס"ד דברייתא איירי בגבוהה י' ולהכי קשה כיון דרוצה לתקן בגבוהה עשרה יתקן בסם ד' ומשהו כרב חסדא והיה מודיענו דאמרינן תרי לבוד אבל השתא דברייתא איירי בגבוהה יותר מעשרה והברייתא רוצה לתקן סוכה שהיא גבוהה יותר מעשרה להכי נקט סם ז' ומשהו דס"א לתקנה בסם ד' ומשהו, ואין ראוי להקשות אמאי לא הודיענו בסוכה גבוהה עשרה שתיקונה בסם ארבעה ותשהו דהברייתא לא רצה להודיענו דין זה אלא בסוכה גבוהה יותר מעשרה ושוב נאמר לישמעינן רבותא בנושא אחר כשהיא גבוהה עשרה זה אינו דרך כלל דבשלמא לאקשויי לישמעינן רבותא באותו נושא עצמו שהיא גבוהה עשרה כדאנו אמרינן מעיקרא שפיר וזה נראה פשוט באמת. ולשאר הקושיות יש לתרץ דה"ה רצה לפרש דברי הר"י ן' גיאת אליבא דרבנן כמו שכתבנו ולא רצה לפרשם בענין אחר דאיהו סבירא ליה כר' יוסי מחמת השתי קושיות שכתבנו על פירוש זה. ועוד רצה לפרש דסבירא ליה להר"י ן' גיאת ז"ל דכשיש לבוד לתטה ופרוץ לתעלה דאיכא הרחי לריעותא אליבא דרבנן שהיא פסולה דאל"כ אמאי לא תסני הגמ' לדבריו דאשמעינן ברייתא דסם ז' ומשהו דהוא תוך שלשה למטה ופרוץ לתעלה הרבה שהיא גבוהה יותר מי"ג דכשרה ואשמעינן דאמרינן לבוד אע"פ שהוא פרוץ לתעלה א"ו מתאי דמסני הגמרא דאי ממתניתין ה"א בדיעבד אבל לכתחלה לא תסריע דסברה דכשאיכא תרתי לריעותא לבוד למטה ופרוץ למעלה דפסולה והוא ז"ל מפרש דברי הר"י ן' גיאת אליבא דרבנן ושמעינן ברייתא דמשלשלין דפנות מלמעלה למטה כלומר כשיש לבוד למטה לכתחלה ולא נימא דאפילו בפחות מג' למטה לא אמרה מתניתין אלא בדיעבד דהמשלשל קתני אבל לכתחלה לא. ועוד פירש דע"כ לדבריו איירי כגון שאין הסוכה גבוהה יותר מי"ג דאי גבוהה יותר מי"ג והוי לבוד למעלה ופרוץ למטה אתיא כר' יוסי ואין הלכה כמותו וא"א לומר נ"כ דאפילו שיהיה יותר מי"ג והוי לבוד למטה ופרוץ לתעלה אליבא דרבנן דר"י ן' גיאת ז"ל ס"ל דבכי הא כיון דאיכא תרתי לריעותא פסולה כמו שכתבתי והדבר מוכרח בדבריו ז"ל כמו שפירשתי. ואין להקשות לפירוש זה דכיון דקאי במילעי והוי לבוד למעלה ואם היה פרוץ לתעלה פסולה משום דהוה תרתי לריעותא אמאי לא מתרץ בגמרא דאתרינן לבוד לתטה ע"כ לבוד למעלה ולא הוי כפרוץ (דהוי תרתי לריעותא). די"ל דאין כאן מקום לאחר דאפילו שיהיה פרוץ לא תיכשל אלא משום דאיכא תרתי לריעותא דשיעור הסוכה כבר היה שלם א"כ פשיטא דכשהוא לבוד דכשר. ודע דמ"ש ה"ה ז"ל פי' גבוהה טפי וכו' היינו לפי' רש"י אבל לפי' הר"י ן' גיאת אין מקום לזה כלל ומ"ש בגמרא קמ"ל דמשלשלין מלתעלה לתטה לדבריו ז"ל ה"פ דברייתא אשמועינן דאע"ג דאיכא לבוד לתטה וגם לתעלה הוא לבוד כגון הכא (דאיכא) [דאי קאי] בתילעי משלשלין לכתחלה אע"ג דהוא לבוד לתטה א"כ יצא לנו מכאן דהיה שאמרו בתשנה המשלשל דפנות מלמעלה לתטה דפחות מג' כשרה דלאו דוקא המשלשל הוא הבילנו לכתחלה עבדינן וזה שאמרו בגמרא וקמ"ל כלומר תדין זה האמור בברייתא זו יצא לנו דין אחר דמה שאמרו במתניתין בכשהוא דבוק לריעלה ומשלשל מלתעלה לתטה דבפחות משלשה כשרה אפילו לכתחלה עבדינן הכי והשתא דקאמר דמשלשלין מלתעלה לתטה אינו כדין הברייתא דהברייתא איירי בדקאי בתילעי אלא שמדין הברייתא דהוא בדקאי בתילעי יצא לנו דין אחר דנפרש מתניתין דקאמר דכשהוא דבוק לתעלה משלשלין מלתעלה לתטה לכתחלה. וכדברי הגמרא שהקשה פשיטא וא"כ הקשה מיתיבי מחלת ז' ומשהו וכו' דמשמע חד לבוד אתרינן תרי לא אמרינן הקשה מוהר"י בן לב שם דאיך הקשה פשיטא ולמה. ויש להרץ דמעיקרא כשהקשה פשיטא היה סבור דאתא לי חד לבוד אתא לי תרי לבוד ותש"ה לא הוה קשה ליה לאתה דברייתא אע"ג דנקט חד לבוד הוא הדין תרי לבוד אבל השתא דאמר דתרי לבוד הוי רבותא טפי אקשי ליה תברייתא דתדנקט חד לבוד ולא נקט תרי לבוד דהוי רבותא טפי תשמע דלית ליה תרי לביד ותשום הכי אקשי לתה ומעיקרא דהוה ס"ל דמה לי חד לבוד מה לי תרי לבוד הוא הדין דהוה מני לאקשויי לברייתא פשיטא אלא דאקשי ליה וה"ה לברייתא

ו היו מקצת הדפנות עשויות בידי אדם וכו' כתב ה"ה ומפרש רבינו ז"ל ששתים ושלש דפנות הן וכו' נראה תפירוש הר"ן ז"ל שפירש שתים ברוחות כלומר דקאי אקרקעית הסוכה ור"ל רוח לשונית ויעבירה על קרקעיתה על האילן והאתר בידי אדם או איפכא ומ"ש ה"ה עוד כתב א"כ כשתחתית הסכך נסתכה על האילן וכו' נ"ל דיש להגיה כשתחתית הסוכה והיינו בקרקעית הסוכה שהוא נסוך באילנות כמו שפירש רש"י כן בפרק הישן. עוד כתב ה"ה אבל אם לא היה נסוך הסכך באילן ואינו משתמש כלומר מלתעלה דאיסור הסוכה שהיא נסמכת באילן הוא תפני שמשתמש בסכך לכך כתב שאפילו שיהיה נסוך אם אינו משתמש על הסכך כשר:

ז סוכה שאין לה גג וכו'. אעפ"י שזה נראה בפשקין (דף ז') דהוי כיתון דאמר דירת קבע בעינן ואנן קי"ל דירת עראי בעינן עיין בהרי"ף ז"ל פרק קמא דסוכה דמיכן זה:

מגדל עוז

העושה סוכתו בין האילנות עד עולים לה ביו"ט. פרק הישן (דף כ"ד). סוכה שאין לה גג עד כמתיצות לענין סוכה. פ"ק דסוכה (דף י"ט):

סוכה

הגהות מיימוניות

מחצלת ארבעה ומשהו מתרת בסוכה וכו ע"ש ע"כ [י] הכי סוקי לה בגמרא יע"ש ע"כ: [כ] הישן כר"ע שתבירו ר"ג וכותיה סתם מתני', ע"כ: [ל] ברבנן דברייתא לגבי ר' אליעזר

הדפנות דבוקות זו בזו כמין צריף. או שסמך ראש הדופן של סוכה לכותל. אם היה לה גג אפילו טפח. או שהגביה הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפח הרי זו כשרה. סוכה עגולה אם יש בהיקפה כדי לרבע בה שבעה טפחים על שבעה טפחים אף על פי שאין לה זויות הרי זו כשרה: **ח** סיכך על גבי [א]אכסדרה שיש לה [מ] פצימין בין שהיו נראין מבפנים ואין נראין מבחוץ בין שהיו נראין מבחוץ ואין נראין [נ] מבפנים כשרה: **ט** לא היו לה פצימין פסולה מפני שהיא סוכה העשויה כמבוי שהרי אין לה אלא שני צדי האכסדרה ואמצע האכסדרה אין בו כותל ושכנגדו אין בו פצימין: **י** סיכך על גבי [ב]מבוי שיש לו לחי או על גבי באר שיש לה פסין הרי זו סוכה כשרה לאותה שבת שבתוך החג בלבד. מתוך שלחי זה ופסין אלו מחיצות לענין שבת נחשוב אותן כמחיצות לענין סוכה: **יא** *נעץ ארבעה קונדיסין על ארבע זויות הגג וסיכך על גבן הואיל והסיכוך על שפת הגג [ס] כשר ורואין את המחיצות התחתונות כאילו הן עולות למעלה על שפת הסכוך: **יב** סוכה שיש לה פתחים רבים ויש בכתליה חלונות הרבה

א טור סי' תרל : ב טור שם :

השגת הראב"ד

*נעץ ארבעה קונדיסין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור דאפילו לרב נחמן קאי בתיקו ולחומרא, עכ"ל:

מגיד משנה

הגביהה מן הקרקע טפח או שהבדילה מן הכותל טפח שהיא כשרה ופסקו נמי דמתניתין יחידאה היא ואיפכא כויא דר"א מכשיר וחכמים פוסלין וקי"ל כחכמים. ופירש רש"י ז"ל שכל שהגביהה מן הקרקע טפח ואינו מגופע לגמרי כגג מעליא דמי דההוא טפח חשיב ליה כשפלים של סוכה ושפוע שלו חשיב ליה גג או שהרחיקה מן הכותל טפח וסכך אותו טפח כסכך הסוכה כשר דכיון דאיכא טפח דגג שהוא שוה כשרה ע"כ כדברי רבינו ז"ל. ורמיתי מן האחרונים מי שפירש ואמר דדוקא בשעשה הדפנות בדבר שמסככין בו ויש בדפנות אלו כדי פ"ז טפחים שעשה לדפנות ונשה לסכך תוך מטפח זה שעומד לגג שהוא מכן פסולה ע"כ דבריהם ויש לחוש להם אע"פ שאין נראין מהוזין:

סוכה עגולה אם יש בהיקפה וכו'. שם (דף ז':) מסורת דתניא אחרים אומרים סוכה העשויה כשובך פסולה לפי שאין לה זוית ואמרו שם דהאיא כמ"ד סוכה דירת קבע בעינן ואין הלכה כן. ומ"ש רבינו אם יש בהיקפה כדי לרבע וכו' גם זה מבואר במימרא דרבי יוחנן דבעי כדי לרבע בה ארבע אמות על ד' אמות ואליבא דהלכתא שיעור הסוכה ז' טפחים על ז' טפחים כמו שנתבאר:

ח סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין וכו'. שם (דף י"ח) אתמר סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין כשרה אין לה פצימין אביי אמר כשרה ורבא אמר פסולה אביי אמר כשרה אמרינן פי תקרה יורד וסותם ורבא אמר פסולה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ופסקו בגמרא כרבא ושם מבואר דפצימין אלו מכשירין אפילו נראין מבחוץ ושוים מבפנים וכתוב בהלכות והא דאמרינן על גבי אכסדרה לאו על גבה ממש אלא בסמוך לה כדכתיב ועליו מטה מנשה ומתרגמינן ודסמיכין עלוהי ע"כ. וזהו פירושה אכסדרה זו היא שני כתלים זה כנגד זה ומקצתן מקורה וסמוך לקירוי על הקצה אחד סיכך הסכך וזו היא צורתה (עיין בסוף הספר ציור י) נמצא שבסוכה א אין לה אלא שני כתלים ואם יש פצימין פירוש עמודים בולטים בזוית שלישית אע"פ שאינה ... כגון זו צריך שם ד' ומשהו כמו שנתבאר כאן די בפצימין לפי שכשיש פצימין אומרים פי תקרה יורד וסותם כלומר פי תקרה של אכסדרה שהוא קרוי קבע יורד וסותם אבל בלא פצימין לא ויש בזה פירושים אחרים וזו עיקר. וכבר ביארתי פ' י"ז מהלכות שבת נראה מבחוץ ושוה מבפנים נראה מבפנים ושוה מבחוץ מהו ענין:

י סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי או על גבי באר וכו'. שם (דף ז':) אמר רבא סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי כשר. ואמר רבא סיכך על גבי פסי בירות כשר. ומבואר בסוגיא דדוקא לשבת שבתוך החג אבל לא לשאר הימים וכן סברת הרבה מן הגאונים ז"ל ועיקר. וענין הלחי ופסי בירות מבוארים פרק י"ז מהלכות שבת:

יא נעץ ד' קונדיסין וכו'. שם ת"ר נעץ ד' קונדיסין וסיכך על גבן ר' יעקב מכשיר וחכמים פוסלין. אמר רב הונא מחלוקת על שפת הגג דר"י סבר אמרינן גוד אסיק מחיצתא ורבנן סברי גוד אסיק לא אמרינן אבל באמצע דברי הכל פסולה ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת. ויש מי שגורס איבעיא להו באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה או דלמא בין בזו בין בזו מחלוקת תיקו. והרבה מן הגאונים ז"ל אינן גורסין האי איבעיא להו כלל אלא ה"ק ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת אבל על ספת הגג דברי הכל כשרה והלכה כר"נ דרב הונא איתותב וכן כתב הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל בשם רב שרירא ורב ישראל גאונים ז"ל וגרסא זו נראית לי עיקר. חדא דלאותה גרסא ר"נ לא אתא לאפלוגי בהדיא אלא בדין אמצע הגג דר"י מכשיר ולא הל"ל באמצע הגג מחלוקת דלא נפקא לן מידי אלא אליבא דר' יעקב ולאפוקי מספיקא דין שפת הגג דנפקא לן דינא אליבא דרבנן. ועוד דסוגיין דאמרינן לימא הכוי היוכחא דרב הונא בתרתי משמע לכאורה דלא מספקא לן בסברית דר"נ אי פליגי בתרתי, ואע"פ שאין דברים אלו מוכרחין נראית א גרסא עיקר. ובהשגות א"א אין זה מחוור דאפילו לרב נחמן קאי בתיקו ולחומרא עכ"ל. והוא כפי גירסא זו שבספרים וכבר כתבתי דעת רבינו ז"ל ועיקר:

יב סוכה שיש לה פתחים הרבה וכו'. ברייתא שם (דף ז') דופן סוכה כדופן שבת ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים ויתירה שבה על הסוכה שהעשבת אינה נתרת אלא

כסף משנה

כדברי האחרונים שכתבו שצריך שיעשה הדפנות מדבר שמסככין בו ושיהיה בדפנות פ"ז טפחים שעשה לדפנות ונשה לסכך תוך מטפח זה שעומד לגג שהוא מכאן פסולה ואיני רואה מדברי רבינו הכרח להלוק עליהם ודבריהם הוו טעמא דמסתבר דהיאך אפשר שנקל בסוכה זו לפחות משיעור הראוי לסוכה ולדפנות:

כתב מהרא"ם למדברי התוס' נראה שיהיה השיעור שצריך לסכך יותר מז' טפחים בתוספת האלכסון על הגלגל לא ז' טפחים בלבד כדברי הר"ן אבל הרמב"ם כתב בפ"ה וכן כולה שיש לה גג אפילו טפח אם גבוהה י' טפחים אין ישנים בה בסוכה ונראה שהוא סובר דלא בעינן ז' על ז' בגובה י' שהרי הוא משפע ועולה וכלה בגג טפח ואין בכל גובהה רק י' ואפ"ה אין ישנים בה מטעם סוכה שתחת סוכה והוא תמוה מאד דא"כ הא דבעינן מסך ז' על ז' אינו אלא בחלל שבקרקע הסוכה אבל לא בחלל שבגובה י' וא"כ למה קראו לסוכה שמכסה ז' על ז' סוכה קטנה שהשיעורה מטופס שאין פחות ממנה הא במסך אחד נמי כשרה עכ"ל. ול"נ דמהאיא דליכא אין ראיה להכשיר סוכה דהתם משום דמחזי כסוכה בתוך סוכה אסריק לה וכל שיש לה גג טפח שהוא שיעור אהל לטומאה אתו לאיתפוי ולאכשורי סוכה בתוך סוכה. א"נ מפני שכל שיש לה גג טפח השיבא אהל ולא בטלה לגבי סוכה וכיון דכולה פסולה לסכך הוי כישן תחת סוכה פסולה שהיא תחת סוכה כשרה דהא ודאי לא יצא לעולם בסוכה העשויה כמין צריף או שסמכה לכותל והגביהה מהקרקע או הרחיקה מהכותל טפח בעינן שיהא בה ז' על ז' בגובה עשרה וכדברי המפרשים. אבל אי קשיא הא קשיא שכתב ה"ה ראיתי מהאחרונים מי שפירש ואמר דדוקא בשעשה הדפנות בדבר שמסככין בו ויש בדפנות אלו כדי פ"ז טפחים י' לדפנות ונשה לסכך תוך מטפח זה שעומד לגג שהוא מכאן פסולה ויש לחוש להם אע"פ שאינם נראים מהוזרים עכ"ל. הרי כתב בהדיא שלא נתחוורו לו דברי האחרונים שיהו בדפנות אלו פ"ז טפחים וא"כ הוא סובר שאע"פ שאינה גבוהה אלא י' טפחים כשרה וא"כ לא בעינן ז' על ז' בגובה י' שהרי היא משפעת ועולה וכלה בגג טפח ואין בכל גובהה אלא י' טפחים ואפ"ה מכשרינן לה וא"כ חפול עליו קושית הרא"ם דלמה קראו לסוכה שמכסה ז' על ז' סוכה קטנה שהשיעורה מטומם שאין פחות ממנה הא בטפח אחד נמי כשרה. ואפשר לידחק ולומר דהא דבעינן ז' על ז' בסוכה היינו בקרקעיתה אבל הסכך נהי שאם רחבו ז' על ז' אויר או סכך פסול פוסלים בו אפילו בג' מ"מ גג ז' על ז' אינו עיכוב בסוכה וכל שאין לה גג אלא טפח והוא מסוכך בסכך כשר כשרה כיון דגג טפח חשוב אהל לטומאה חשוב נמי אהל לסוכה והרי כל אהל סוכה א מסוכך בסכך כשר והיא גבוהה י' ויש בחלל קרקעיתה ז' על ז' סילוך כשרה לדעת הסוברים כן:

ח סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין וכו'. כתב ה"ה וזהו פירושה אכסדרה א היא שני כתלים זה כנגד זה וכו' וכן פי' הר"ן לדעת הרי"ף דכי אמרינן יש לה פצימין לאו בסמוכים שהוא מג' עסקינן כדברי רש"י אלא בשיש לה פצימין בלוחה רוח שלישית אחד מכאן ואחד מכאן דכיון שיש לה פצימין אמרינן פי תקרה יורד וסותם ע"י הפצימין. ולפי שטה זו הא דלאהוי ליה רב אשי נראה מבחוץ ושוה מבפנים אתיא כפשטה שע"י אותם השני פצימין היו אומרים פי תקרה יורד וסותם ואין צריך לידחק במה שנדחק בו רש"י. ונראה מדברי רבינו דאפילו בדאית לה פצימין לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם על ידי הפצימין אלא מרוח אחת בלבד וכ"נ גם מדברי הר"ן:

יב סוכה שיש לה פתחים הרבה וכו'. כתב הרב המגיד שדעת רבינו דהא דתניא

לחם משנה

יב סוכה שיש לה פתחים רבים וכו'. ברייתא שם (דף ז') דופן סוכה וכו'. כתב ה"ה ז"ל פי' ברוח שלישית דדי בסוכה במחיצת טפח וכו' ולזה כתב רבינו ז"ל דין זה. פירוש לענין זה של כותל שלישית כתב רבינו פרוץ מרובה על העומד אבל לא לענין שאר הכותלים אע"פ שהוא החמיל ויש בכותלים דמשמע דאיירי על כל הכותלים

הגהות מיימוניות

אליעזר דהיא עיקר לגבי מתניתין כדאמר ליה רב יוסף לאביי מתני' יחידאה היא ע"ש וכן פסק ה"ג ור"ח ור"י אלפס: [מ] והילכתא כלישנא קמא דרבא ודלא כדמתני באמבודיתא דביש לה פצימין פסולה לד"ה. ע"כ: [נ] רב אשי אשכחיה לרב כהנא דהוה מסכך ע"ג אכסדרה שאין לה פציכין כו' עד אחוי ליה נראה מבחוץ ושוה מבפנים ע"ש, ע"כ: [ס] ודלא כרב הונא דאמר על שפת הגג מחלוקת דר' יעקב ורבנן דהא איתותב אלא כרב נחמן דאמר באמצע הגג מחלוקת ומדקדק הספר אבל בשפת הגג ד"ה כשירה אפילו לרבנן

מגדל עוז

נעץ ד' קונדיסין על ד' זוית הגג עד על שפת הסיכוך: כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור דאפילו לר"נ קאי בתיקו ולחומרא עכ"ל: ואני אומר גרסאות חלוקות הן ריש פ"ק דסוכה (דף ז') כי ר"מ ז"ל גורס כגירסת הגאונים ז"ל שכל דבריהם קבלה וכ"ג ת"ר נעץ ד' קונדיסין וסיכך על גבן ר' יעקב מכשיר וחכמים פוסלין אמר רב הונא מחלוקת על שפת הגג דר' יעקב סבר אמרינן גוד אסיק מחיצתא אבל באמצע הגג דברי הכל פסול ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה מיתיבי נעץ ד' קונדיסין באר"ן עד תיובתא דר"ה תיובתא וכיון דאיתותב רב הונא שבקו כרב נחמן והראב"ד ז"ל גורס כגירסת שאר הספרים וכ"ג אמר באמצע הגג מחלוקת איבעיא להו באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת תיקו מיתיבי נעץ ד' קונדיסין באר"ן עד תיובתא דרב הונא תיובתא וכיון דאיתותב רב הונא קיימא דר"נ ולדידיה בעיא איבעיא הוא ולכן פסק לחומרא. ואפילו לגירסת הראב"ד ז"ל יש לי לומר ר"מ ז"ל דהא כיון דאיתותב רב הונא מסדר תלמודא באמצע הגג הוא דפליגי אבל על שפת הגג דברי הכל כשר דאי לא נמי תיהוי קיונתיה ופריק אמר לך רב הונא פליגי באמצע הגג והוא הדין על שפת הגג והא דקתני באמצע הגג להודיעך כחו דר' יעקב דאפילו באמצע הגג מכשיר ע"כ. אלמא קים ליה לתלמודא מפירוקיה דרב הונא דלר"נ וברייתא דמסייעה ליה דעל שפת הגג דברי הכל כשרה וכמו שפסק ר"מ ז"ל: סוכה שיש לה פתחים עד פרוץ מרובה על העומד. פ"ק דסוכה (דף ז') ופ"ק דעירובין

דחמת יתירה שבת על הסוכה וכו' היינו דוקא ברוח שלישית וכו'. וק"ל דא"כ לא היה צריך רבינו לכתבה שהרי כבר כתב דיני דופן שלישית בזה הפרק. ונראה דהכי קאמר הרב המגיד שלא הכשירו בפרוץ מרובה על העומד אלא בדופן שלישית דוקא שכן מצינו שהקלו בה ואמרו דבכי בה בטפח שוחק או בפס ד' וטילך יקילו בה נמי היכא שדופן שלישית היא על פני כולה אלא שפרוץ מרובה על העומד אבל בשתי דפנות האמורות דינה כדין שבת:

יד בנה איצטבה באמצעה וכו'. כתב הרב המגיד ופירש רבינו שרואין כאילו המחיצות נגעות באיצטבה וכן פי' הגאונים ז"ל ומדבריהם למדנו שהם מכשירים הסוכה ע"י כך ע"כ. וכתב כן לפי שיש מפרשים דדופן עקומה היינו שרואים כאילו הסכך טלו שמן הדופן עד האיצטבה הוא הדופן אלא שנתעקם שכן דרך של טפלים להתעקם ולפי דעתם דבבר ברור שאותו שיעור שבין הדופן לאיצטבה אינו כשר כיון שאנו דנין הסכך שעליו כאילו הוא דופן. ולא"ה הרי דעת רבינו בפרק ה' כדעת אותם המפרשים שכך כתב שם רואים כאילו הכותל נעקם ויהשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל. ואפשר לומר דשאני לרבינו בין היכא שפסול הסכך מחמת עצמו כי התם דהאי ודאי לא מכשרינן לאטול תההיו אלא רואין כאילו הכותל נעקם וכו' להיכא שפסולו מחמת גבהו כי הכא דכיון דאיכא שיעור הכשר סוכה באיצטבה ואידך הוי נמי סכך כשר אע"פ שהוא גבוה עשרים לא גרע מפסל היוצא מן הסוכה דדון כסוכה וזה דוחק דמ"מ דשאני פירוש דופן עקומה מהכא להתם ואם כך היתה כוונת רבינו הרבה כהם הדברים ועוד דאפילו אימא דסובר רבינו דרואין כאלו המחיצות נגעות באיצטבה מאן לימא לן שסובר שמכלין פחת אותו סכך שחוץ לאיצטבה דילמא ס"ל כהר"ן שחלק על רש"י וכתב דליה לן לאכשורי משום פסל היוצא אלא בהנהו גווני דאמרינן בגמ' לא בגוונא אחרינא דאיכא למימר דלא עדיף כהנהו אלא דוקא במקום איצטבה כשר. לכך נ"ל שדעת רבינו שלא להכשיר אלא ההוא סכך האיצטבה ובזה קת"ל דסד"א דניגזור דילמא אתי לאיכל באידך גיסא קמ"ל. ומ"ש כאן

הרבה הרי זו כשרה. ואף על פי [ע] שפרוץ מרובה על העומד. ובלבד שלא יהיה שם פתח יתר על עשר. אאבל אם היה שם פתח יתר על עשר אע"פ שיש לה צורת פתח צריך שלא יהיה הפרוץ מרובה על העומד:

יג בסוכה שאוירה גבוה מעשרים אמה ומיעטה בכרים וכסתות אינו מיעוט ואפילו ביטלם. מיעטה בתבן גובטלו הרי זה מיעוט. ואין צריך לומר עפר [פ] ובטלו. אבל בעפר סתם אינו מיעוט. היתה גבוהה מעשרים אמה והוצין יורדין לתוך עשרים אם היתה צלתן מרובה מחמתן יחשבו כגג עבה וכשרה:

יד דבנה איצטבה בה כנגד דופן האמצעית על פני כולה אם יש באיצטבה שיעור רוחב הסוכה [צ] כשרה. בנה איצטבה כנגד דופן האמצעית מן הצד אם יש משפת איצטבה ולכותל ארבע אמות פסולה פחות מארבע אמות כשרה. בנה איצטבה באמצעה אם יש משפת איצטבה ולכותל ארבע אמות לכל רוח פסולה. פחות מארבע אמות הכשרה. וכאילו המחיצות נוגעות באיצטבה והרי מן האיצטבה ועד הסיכוך פחות מעשרים אמה. בנה בה עמוד ויש בו הכשר סוכה פסולה. שאין אלו מחיצות הנכרות ונמצא על

א עי' בטור ובמ"ג שם. ב טור סי' תרלג. ג הטור חולק בזה ע"ש: ד טור שם. ה עי' בטור שם:

אלא בעומד מרובה על הפרוץ מה שאין כן בסוכה. פירוש ברוח שלישית דדי בסוכה במהיונה טפח או בפס ד' כפי מה שנתבאר אבל בשהיא הרי דינה כדין שבת וכן פירשו ז"ל. ולזה כתב רבינו ז"ל כאן דין זה וכיוצא בו מבואר פרק ט"ז מהלכות שבת בתרוכה בכבא התחתית כל מחיצה שיש בה פרוץ וכו' וגם האריכו לבאר דבריו ומה שהלכו עליו במ"ש שבמקום צורת פתח צריך שלא יהא פרוץ מרובה על העומד וכן מבואר בעירובין פרק ראשון דסוכה ושבת שוין לדבר זה:

יג סוכה שאוירה גבוה. פ"ק דסוכה (דף ג' ד') סוכה שאוירה גבוה מעשרים אמה ובא למעטה בכרים וכסתות לא הוי מיעוט ואע"ג דבטלינהו בטלה דעתו אצל כל אדם. ותבן ובטלו הוי מיעוט וכל שכן עפר ובטלו תבן ואין עתיד לפנותו ועפר סתם מחלוקת ר' יוסי ורבנן, ופירוש רבנן כברי דלא הוו בטול כדאיתא התם. ויש מי שכתב דעפר לא בעי בטול אלא כל שאין עתיד לפנותו כל שבעת ימי החג סגי ודעת רבינו כדעת ההל' דבעינן בטול גמור וכן עיקר ופירוש בטלו שדעתו להניחם שם לעולם ופי' אין עתיד לפנותו תוך שבעת ימי החג ויש בזה פירוש אחר וזה עיקר: היתה גבוהה מעשרים אמה וכו'. שם (דף ד') הלכה פסוקה כלשון רבינו ז"ל:

יד בנה איצטבה כנגד דופן האמצעית וכו'. שם הלכה פסוקה כלשון רבינו ז"ל וזו היא צורתה (עיין בסוף הספר ציור יא) וזו האיצטבה יש לה שלש דינות ונחלקו כל המפרשים אם הוכשרה כל הסוכה על ידי איצטבה או לא הוכשרה אלא האיצטבה בלבד ומדברי רש"י ז"ל והגאונים ז"ל נראה שכל הסוכה כשרה אבל יש מן האחרונים חלקו בזה: בנה איצטבה מן הצד וכו' ג"ז שם כלשון רבינו ז"ל ופי' שהאיצטבה דבוקה עם הכותל צפוני או דרומי ודבוקה ג"כ לכותל אמצעי ואם רחוקה מן הכותל השלישי ד' אמות פסולה לפי שאין לה אלא שתי דפנות ואם לאו כשרה כאילו המחיצה השלישית נוגעת באיצטבה ואף בזה נחלקו המפרשים ז"ל כמו שנחלקו לתעלה בנה איצטבה באמצעה וכו'. גם זה שם ואמרו שם פחות מד' אמות כשרה ואחריה דופן עקומה ופי' רבינו שרואין כאילו המחיצות נוגעות לאיצטבה וכן פירשו הגאונים ז"ל. ומדבריהם למדנו שהם מכשירין הסוכה ע"י כך והאחרונים ז"ל מפרשים בזה פירוש אחר ופוסלין יתר הסוכה חוץ מן האיצטבה. ובהלכות לא נזכרו דינין אלו לפי שאינן מצויין ולזה קצרתי בביאורן: בנה בה עמוד וכו'. שם (דף ד') בנה בה עמוד גבוה י' ויש בו הכשר סוכה סבר אביי למימר גוד אסיק מחיצתא וכשרה א"ל רבה בעינן מחיצות הניכרות וליכא ויש מי שפי' שאע"פ שהוא בתוך ד' אמות לדפנות פסולה לפי שכיון שגבוה י' חלק לעצמו רשות ואין דפני הסוכה מועילין לו וכן כתוב בהלכות הר"י אבן גיאת ז"ל בבנה איצטבה באמצעה שאם גבוהה י' טפחים אין דפנות הסוכה מועילין לה אע"פ שהן תוך ד' אמות. ויש מן האחרונים שחלקו בזה ופירשו דהא דעמוד דוקא בשהוא רחוק ד' אמות מן הדפנות הא לאו הכי ודאי כשר אפילו גבוה טפח וכן הדין באיצטבה. ומ"ש בגמרא גבוה עשרה לפי שפחות מי' והוא רחוק מן הדפנות ד' אמות אפילו אביי לא הוה מכשיר ליה שכיון שאינו רשות בפני עצמו היכי נימא גוד אסיק אבל בגבוה עשרה פשוט

לחם משנה

הכותלים לא קאמר כן אלא לשאר הדינים אשר כאן אבל דין זה אינו אלא לרוח שלישי לבד. ויש לתמוה על ה"ה ז"ל לפי פירוש זה איך אמרו יתירה שבת על הסוכה דאפילו בשבת נמי ברוח שלישי בצורת פתח סגי וכדכתב ה"ה ז"ל פרק ט"ז מהלכות שבת בלשון ואם היה לפרצה זו וכו' שכתב שם ודע שאף לדעת רבינו יש צורת פתח מועילה אפילו בפרוץ מרובה על העומד כמבואר פי"ז בדין מבוי תמוס וכו' וא"כ כיון דאיתא בסוכה רוח שלישית בטפח או בפס ד' לא הוי אלא עם צורת פתח כדכתב רבינו בריש פרק זה א"כ ה"ה בשבת מיועיל אפילו בצורת פתח לחודא וכ"ת אין דין זה אלא בתבוי מפולש אבל מבוי שיש לו שתי דפנות כמין ג"ם לא הא ליהא דפסי עדיף כמין ג"ם ממפולש כדכתב רבינו בריש פרק זה דכמין ג"ם די בטפח שוחק ובמפולש בעינן פס ד' ותחוהו וכן מבואר בגמרא. ואם נאמר בחצר ברוח שלישי לא סגי בהא משום דמינו הותרא בחצר מבמבוי דבשהוא יותר על עשר בעינן פס ארבעה ומשהו וכמבוי די בלחי וקורה הוא מ"ש ונ"ע. והקושיא בעצמה תפול לרבא דאמר בגמרא וכן לשבת דמגו דמתכשרא לענין סוכה מתכשרא לענין שבת כיון דע"כ איכא צורת פתח דבלא"ה לא מתכשרא סוכה. א"כ למה לי מגו בשבת בלאו הכי שרי. עוד כתב הרב המגיד שם בפרק ט"ז דכשיש צורת פתח ופרצה עשר אפשר שרבינו ז"ל יודה דאפילו פרוץ מרובה על העומד כשר וכן הכשיר וכו'. וקשה לזה דא"כ איך יפרש הברייתא שאמרו יתירה שבת על סוכה וכו' דאי ברליכא צ"פ אפילו בסוכה לא מהני כדכתב רבינו ואי בפרצה יתר על עשר לא מהני אפילו בצ"פ כדכתב רבינו כשפרוץ מרובה על העומד א"ו בפרצה עשר וג"ם א"כ כדין שוה ג"כ בשבת. וי"ל דיפרש הברייתא כך דבשבת פרוץ מרובה על העומד בלא צ"פ לא מהני אבל בסוכה כשיש ברוח שיעור דופן שהוא ז' טפחים אע"פ שיהיה פרוץ מפס ואילך הרבה הוי סוכה כמו קנים היוצאים בדופן אחת נתסכת עיהם תסא"כ בשבת דלא סגי אלא כנגד הגד הקצר לבד וכיוצא בזה כתב הר"ן בפירוש ההלכות בפ"ק דסוכה עוד כתב ה"ה וכן מבואר בעירובין פרק ראשון אם איר כן על מ"ש שם (דף ס"ו) לת"ד פרוץ כעומד אסור גבי שבת תהיא ברייתא דסוכה דהמקרה סוכתו בשפודין וכו' דמהניי' גבי סוכה ואי איתא דגבי פרוץ מרובה על העומד מהולקים סוכה ושבת אין זו ראיה לדוקא בסוכה מוהר א"ו דשוים ודוקא לענין רוח ג' מחולקים כדפרישית סוגיא זו איתא נמי בפרקא קמא דסוכה (דף פ"ו):

יג סוכה שאוירה גבוה וכו'. כתב ה"ה ודעת רבינו כדעת ההלכות דבעינן בטול גמור כלומר דלא די בעפר שאין עתיד לפנות אלא צריך שיבטל ובזה מסכימים ההלכות אבל לענין הבטול בתפי יהיה אם בפיו או שיהיה דעתו להניחו זה לא נתפרש בדבריהם ז"ל אלא ה"ה כתב מסברתו ואפילו בשלם וכו'. בהא תימה מהרב"י ז"ל שתמה בסימן הרל"ג על ה"ה דפירש על רבינו וההלכות דענין בטול הוא שיהיה בדעתו להניחם שם לעולם דהיכן ראה הוא כן בדברי ה"ה אם מפני מ"ש ודעת רבינו כדעת ההלכות וכו' לא לענין זה נאמר כדכתיבנא:

יד בנה בה עמוד וכו'. כתב ה"ה והו דעת רבינו ז"ל ולזה לא הזכיר גבוה עשרה וכו' קשה קצת דלפירוש הראשון איירי אע"פ שהוא בתוך ארבע אמות ובגבוה עשרה ולהך פירושא איירי רחוק מד' אמות אפילו אינו גבוה עשרה א"כ מנ"ל לה"ה לומר דדעת רבינו כפי' בתרא מדלא חילק בין גבוה עשרה לאינו גבוה דהדרבה דעת רבינו כפ' קמא מדלא חילק בין רחוק מד' לתוך ד'. וי"ל דודאי כפירוש בתרא מוכרחת דעת רבינו מתהר שלא חילק בין גבוה לעמוק והא דלא חילק בין רחוק ד' לרחות מד' אינו כלום דסמך על דין האיצטבא שחילק בכך וה"ה בזה אבל בין גבוה לנמוך שלא חילק בדין האיצטבא היה לו לחלק כאן. וקשה כיון שרבינו לא הזכיר עשרה למה הזכיר דין העמוד

מגדל עוז

דעירובין (דף י"א ע"ז) גמרא מהגיתין דשיירא שחנתה סוכה שאוירה גבוה עד כמו שביארנו בהלכות שבת. פ"ק דסוכה (דף י"ד):

הגהות מיימוניות

לרבנן ודלא כרב דימא דסתרץ לדידיה בתרתי פליגי ואע"ג דלעיל קאי בתיקו. ע"כ: [ע] דתניא דופן שית כרופן סוכה וכו' עד ויתירה שבת על הסוכה שהשבת אינו ניתר אלא בעומד מרובה על הפרוץ משא"כ בסוכה, ע"כ: [פ] כרבנן לגבי רבי יוסי וכתב ראבי"ה דכל הני בטולי נראה שמבטל בפיו עד לעולם וכן פר"ת כל שבעת ימי החג: [צ] כתב ראבי"ה דאע"פ שהסוכה כשירה אין ישנים משפת איצטבא ולכותל אע"ג דאמרינן דופן עקומה ברתבן נתן נכר שרוחבו ד' טפחים כשרה ובלבד שלא יישן תחתיו ואין להלק בין סכך פסול לסכך כשר א"א שבתחית שהגביה בעשרים נפסלה דם מ שניהם לפסול שוין וכן איתא בירושלמי רפ' ג' שאבלו ויליף לה כמים הגרוק שמשלים למכוה ואין נובלין בו ולקמן בסוף פירקין אויר משלשה מצטרף ואין ישנים תחתיו ויש גורם להפך ואין נכון:

על גב העמוד סכך כשר בלא דפנות: **טו** היתה [ה]פחותה מעשרה וחקק בה להשלימה לעשרה. אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים פסולה. פחות מיכן כשרה שכל פחות משלשה הרי הוא כדבוק כמו שבארנו בהלכות שבת: **טז** דפני סוכה כשרין מן הכל שאין אנו צריכין אלא מחיצה מכל מקום ואפילו מבעלי חיים. *[ו]עושה אדם את חברו דופן ביום טוב כדי שיאכל וישתה ויישן בסוכה כשרה שחבירו דופן לה. והוא שיעשה אותו שלא לדעת זה שנעשה דופן. אבל אם עשהו לדעת אסור ביום טוב. ומותר בשאר ימי החג. וכן עושה בכלים דופן רביעית ביום טוב. אבל דופן שלישית לא יעשה אותה בכלים ביום טוב לפי שהוא מכשיר הסוכה ואין עושין אהל עראי ביום טוב:

השגת הראב"ד

*ועושה אדם את חבירו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא חוץ שלישית אבל דופן רביעית מותר שהרי בגמרא שהעמידוהו לדעת לא אמרו אלא מפני אבל שלא ובדופן שלישית אבל שלא נראה לפילו דופן שלישית מותר וכטעם כיון שהוא כעומד אלא לדעת עומד אין כאן איסור מחיצה למעמיד דבר טוב דידיה אלין פכ"ל:

פרק חמישי

א [א] **הסכך** של סוכה אינו כשר מכל דבר. אין מסככין אלא בדבר שגידולו מן הארץ שנעקר מן הארץ ואינו מקבל טומאה ואין [א] ריחו רע ואינו נשר ואינו נובל תמיד: **ב** סיכך בדבר שאין גדוליו מן הארץ או במחובר לארץ או בדבר שמקבל טומאה פסולה. אבל אם עבר וסיכך בדבר הנובל ונושר או בדבר שריחו רע כשרה. שלא אמרו אין מסככין באלו אלא כדי שלא יניח הסוכה ויצא. [ב]וצריך להזהר שלא יהיו הקנים והעלין של סכך יורדין לתוך עשרה טפחים כדי שלא יצר לו בישיבתו. [ג]סיככה במיני מתכות או בעצמות ועורות פסולה מפני שאינן גדולי קרקע. הדלה עליה גפנים וכיוצא בהן עד שנעשו סוכה פסולה שהרי לא נעקרו. סיככה בכלי עץ ובמחצלות העשויות לשכיבה וכיוצא בהן פסולה מפני שהן מקבלין טומאה. וכן אם סיככה בשברי כלים ובליותיהן פסולה הואיל והיו מקבלין טומאה שמא יסכך בשברים שעדיין לא טהרו: **ג** סיככה באוכלין פסולה מפני שהן מקבלין טומאה. סוכי תאנים ובהן תאנים. פרכילי ענבים ובהם ענבים. מכבדות ובהם תמרים וכן כל כיוצא בהן. רואין אם פסולת מרובה על האוכלין מסככין בהן ואם לאו אין מסככין בהן. [ה]סיכך [ג] בירקות שאם ייבשו יבולו ולא ישאר בהן ממש אע"פ שהן עתה לחים

א טור סי' תרל"ג: ב טור סי' תרנט סמ"ג עשין מב: ג טור סי' תרל"ג: ד טור סי' תרכט סמ"ג שם: ה טור שם:

מגיד משנה

בהוא רשות היחיד לענין שבת ועולה עד לרקיע היה אביי סבור להכשיר בסוכה ואמר ליה רבא דלא. והוא דעת רבינו ז"ל ולזה לא הזכיר גובה י' אלא סתם דמשמע בין גבוה בין נמוך וכן דעת הטור ועיקר:

טו היתה פחותה מעשרה ספחים וכו'. פשוט קרוב ללשון רבינו ז"ל ומתוך בכלל הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל והוא שיש בחקקה שיעור הכשר סוכה וכן הסכימו הרבה מן האחרונים ז"ל:

טז דפני סוכה כשרים מן הכל שאין אנו וכו'. פרק היישן (דף כ"ג) ס"ל עשאה לבהמה דופן לסוכה ר"מ פוסל ור' יהודה מכשיר וקי"ל כר"י: **ועושה** אדם את חברו דופן ביום טוב כדי וכו'. זה מבואר בעירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ד) בברייתא ואוקימתא שם והכל מבואר שם הוא ממה שכתב רבינו ז"ל שאם עשאו לדעת שמותר בשאר ימי החג שאין זה מבואר שם אבל מוכרח הוא. שמה שאסרו כן ביו"ט ואם האדם אינו נעשה מחיצה לדעת ואין מחיצתו מועלת כל שהוא לדעת לא היה נאסר ביו"ט ומוכרח הוא שם. ובהשגות בכאן דברים לא הוצרכו ליכתב שכך כתוב שם אבל אם עשאו לדעת אסור ביו"ט. א"א דוקא דופן שלישית אבל דופן רביעית מותר וש"א לדעת אפילו דופן שלישית מותר והאריך בטעם זה והדברים פשוטים הם ומבוארים בדברי רבינו ז"ל שדבריו במחיצת האדם הם בדופן שלישי שהוא צריך להכשר הסוכה שהרי כתב כדי שיאכל וישתה בסוכה כשרה שחברו דופן לה ואם נשים לה שלש דפנות והאדם בדופן רביעי כבר היא כשרה בלא דופן האדם וגם כן שאם בדופן רביעי כיון שאינו צריך להכשר הסוכה יכול האדם לעמוד שם דלא גרע מכלים שכל מחיצה שאינה מכשרת מותר לעשותה ביו"ט או בשבת ומבואר כל זה בדברי רבינו ז"ל:

פ"ה א הסכך של סוכה אינו כשר וכו'. פ"ק דסוכה במשנה (דף י"א) מבוארים שלשה חלקים דבעינן דבר שגדולו מן הארץ ושאין מקבל טומאה ושנעקר מן הארץ שאם היה מחובר פסול ונלמד מן הכתוב בגמ' (דף י"א:) ושאר החלקים יתבארו בסמוך:

ב סכך בדבר שאין גדולו מן הארץ וכו'. כבר מבואר זה למעלה: **ואם עבר** וסכך וכו'. (דף י"ב:) אמר רב אמי הני שוושי ושוורי מסככין בהם. ופירש"י ז"ל עשבים הם ולאו בני אכילה נינהו אביי אמר בשושי מסככין בשוורי לא מסככין בהו כיון דסני ריחיה שביק לה ונפיק. ופירש רבינו לא מסככין לכתחלה אבל דיעבד ודאי כשרה וכן כתבו ז"ל. עוד שם אמר רב חנן בר רבא הני היזמי והיגי מסככין בהו אביי אמר בהיזמי מסככין בהיגי לא מסככין כיון דנתרי טרפייהו שביק להו ונפיק: **וצריך** להזהר שלא יהיו הקנים יורדין וכו'. שם (דף ד') היתה גבוהה עשרה והעלין יורדין בתוך עשרה סבר אביי למימר אם החמה מרובה מצלתן כשרה א"ל רבא כאי דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה וקי"ל כרבא: **סככה** במיני מתכות או בעצמות וכו'. כבר נתבאר זה: **הדלה** עליה גפנים וכו'. משנה שם (דף י"א): **סככה** בכלי עץ ובמחצלאות העשויות לשכיבה וכיוצא בהן וכו'. שם (דף ט"ו) משנה וברייתא: **וכן אם סככה בשברי כלים וכו'**. שם (דף ט"ו) מימרא סככה בבלאי כלים פסולה מאי בלאי כלים מבלגיות דאין בהן שלש על שלש דלא חזיין לא לעניים ולא לעשירים ותיוה נמי הכי נכי מחצלת:

ג סככה באוכלין פסולה וכו'. שם (דף י"ג:) משנה וברייתא סוכי תאנים וכהן תאנים פרכילי ענבים וכהן ענבים קשים וכהן שבלים מכבדות ובהן תמרים אם פסולת מרובה על האוכלין כשרה ואם לאו פסולה אהרים אומרים עד שיהיו קשין מרובין על האוכלין ועל הידות וקי"ל כת"ק: **סיכך** בירקות שאם ייבשו וכו'. שם מימרא שופלין משום

לחם משנה

העמוד דדין העמוד ומיאכבא הוה לפירוש ה"ה ז"ל בדברי רבינו וכ"ם כיון שהזכיר שאין אלו מחיצות ניכרות הרי המיעט בגובה עשרה דפחות מעשרה לא הוי מחיצה וא"כ טובא אשמועינן דאפילו י' לא אמריך גוד אסיק וא"כ איך כתב ה"ה שרבינו לא הזכיר עשרה והכי הזכירם. וי"ל דה"ק אם רבינו היה מזכיר עשרה משמע עשרה דוקא אבל השתא דקאמר שאין שם מחיצה ניכרות משמע בכל גוונא בין שיהיה עשרה בין שלא יהיה מדחלי טעמא משום דאינה ניכרת משמע בכל אופן שיהיה:

פ"ה ב שמא יסכך בשברים שעדיין לא טהרו. פי' בשברים שיש בהם שלש על שלש שעדיין לא יצאו מידי טומאה:

ג סיככה באוכלים פסולה מפני שהם מקבלים טומאה. הא דלא מייתי דרב מנשיא בר גדא דדוקא קצרן מתחלה לסכך אבל קצרן לאוכל צריך מעשה לבטל. דרבינו גרסה דפסק כמ"ד (דף י"ד) בפסן ממש וכדכתב בפירוש המשנה וכמבואר בבית יוסף בסימן תרכ"ט. ועוד דהיה דפסק כמ"ד כן בפרק ה' מהל' טומאת אוכלין לא הזכיר

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב יהודה הני שושי ושותרי מסככין בהן אביי אמר בשוושי מסככין בשוותרי אין מסככין מאי טעמא כיון דסרי ריחייהו שביק לה ונפיק אמר רב חנן בר רבא הני היזמי והיגי מסככין בהן אביי אומר בהיזמי מסככין בהיגי לא מסככין מ"ט כיון דנתרי פרסייהו שביק לה ונפיק. פירוש אין מסככין בהן לכתחילה מהאי טעמא אבל בדיעבד כשר אם סיכך בהן, ע"כ: [ג] אמר רבי אבא אמר שמואל ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו' עד פוסלין בסוכה מאי טעמא כיון דכי יבשי פרכי ונפלי כמאן דליתנהו דמי ופירש"י דלכל ענין יש לתת דין אויר לחומרא כגון לפסול בג' ולא בדין סכך פסול שאינו פוסל אלא בד' טפחים באמצע ובד' אמות מן הצד, ע"כ:

מגדל עוז

דפני סוכה כשרין מן הכל עד ואפילו מבעלי חיים. פ"ק דסוכה (דף ז') ופרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד) גמרא מעמידין דעשה אותו לא מכנסו לגמל: ועושה אדם את חבירו עד בשאר ימי החג. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד): כתב הראב"ד ז"ל דוקא דופן שלישית וכו' דבמאר טובא דידיה אלין פכ"ל: ואני אומר מכם כוס הראב"ד ז"ל לפי שלא סילק כאן האדם כמו שסילק בסמוך לגבי כלים ח"ל וכן עושה בכלים דופן רביעית ביו"ט אבל דופן שלישית לא יעשה אותו בכלים ביו"ט לפי שהוא מכשיר הסוכה ואין עושין אהל עראי ביו"ט עכ"ל. והאמת הוא שרש"י ורבותינו בעלי התוספות ז"ל כן פירשו כמ"ש הראב"ד ז"ל אבל בגמ' התלמוד פרק מי שהוציאוהו גמרא מתני' דשבת אחת לא נכנסו לגמל כלשון ר"מ ז"ל שכיח דכי אמרינן קשיא אדם אאדם קשיא כלים אכלים שהליכו ומדינן עלה עד דאסיקנא הא בה והא רבנן וכלים אכלים לא קשיא הא בדופן שלישית הא בדופן רביעית דיקא נמי דקתני מלה דאתי ב"מ אלא אדם אאדם קשיא כלומר שאין לחלק בו כמו בכלים בין דופן שלישית לדופן רביעית שאדם יש לו דעת ויעמוד ללכת ממש ולא יבטל לעמוד שם כמו הכלים שמסתלקים ועומדים בם לדעת המעמידם ומרקין אדם אאדם נמי לא קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת ע"כ. אלמא לא חילק התם בתלמוד באדם בין דופן שלישית לדופן רביעית:

פ"ה הסכך של סוכה וכו' עד ושלינו אינם. פ"ק דסוכה (דף י"ד):

להים הרי מקומן נחשב כאילו הוא אויר וכאילו אינם: **ד** *סיכוך בפשתי העץ שלא דק אותן ולא נפצן כשרה שעדיין עץ הוא. ואם דק ונפץ אותן אין מסככין בו מפני שנשתנית צורתו וכאילו אינן מגדולי קרקע. מסככין בחבלים של סיב ושל חלף וכיוצא בהן שהרי צורתן עליהן ואין החבלים כלים: **ה** אסיכוך בחצים בזכרים כשרה בנקבות פסולה אף על פי שהוא עשוי להתמלאות בברזל בית קיבול הוא ומקבל טומאה ככל כלי קיבול: **ו** *מחצלת קנים או מחצלת גמי או חלף. קטנה סתמה [ג] לשכיבה לפיכך אין מסככין בה אלא אם כן עשה אותה לסיכוך. גדולה סתמה לסיכוך לפיכך מסככין בה אלא אם כן עשה אותה לשכיבה. ואם יש לה קיר אפילו גדולה אין מסככין בה שהרי היא ככלי קיבול. ואפילו ניטל הקיר שלה אין מסככין בה מפני שהיא כשברי כלים: **ז** נסרים שאין ברחבן ארבעה [ה] טפחים מסככין [ו] בהן אף על פי שהן משופין. ואם יש ברחבן ארבעה אין מסככין בהן ואע"פ שאינם משופין גזרה שמא ישב תחת התקרה וידמה שהיא כסוכה. נתן עליה נסר אחד שיש ברחבו

א טור שם: ב ע"ש בטור סי' תרכט: ג טור שם סמ"ג עשין מג:

השגת הראב"ד

*סיכוך בפשתי העץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעם אחר יש לנו בזה מפני שאילני פשתן הוויים ליתן אותה בכרים וכסתות והרי הן מקבלין טומאה ע"י דבר אחר ולא פחיתי מגלאי כלים ע"כ:

*מחצלת של קנים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והברייתא חלוקה בכל קנים ושל חלף שאפילו בקטנה אם גדולה היא כעין עבותות מסככין בה מפני שהיא קשה ואינה ראויה לשכיבה אבל כשהיא ארוגה אחת אין מסככין בה שראויה לשכיבה אבל כל גדולה סתמא לסיכוך ואפילו ארוגה ע"כ:

כסף משנה

הפלין שביק לה ונסיק וזהו מ"ש בפ"ק דסוכה (דף י"ג) בהיני לא מסככין דכיון דנהרי סרסייהו שביק לה ונסיק. ומ"ש סיכך בירקות וכו' היינו בדבר שאחר שיבולו או ייבשו עליו ישאר המתו מרובה מללתו:

ז נתן עליה נסר וכו'. כתב הרב המגיד וה"ה שנתנו מן הצד אבל באמצעה הא אמרינן דפוסל בד' טפחים. ול"נ דלפשר שמי כגון שנתנו באמצע לרוחב הסוכה ושאר ממנו עד דופן אמצעי שיעור סוכה והנסר הזה אינו מבריח מן הקיר אל הקיר ואפשר שמותו לד שאגל הפחת אע"פ שהנסר מפסיק נדון כפסל פיולה מן הסוכה:

תקרה

מגיד משנה

משום אויר מ"מ כיון דכי יבשי פרכי ונפלי כמאן דליתנהו דמו. וירקות אלו אפילו אינן מקבלין טומאה שאין מיוחדין למאכל אדם הדין הזה הוא בהן:

ד סככה בפשתי העץ וכו'. שם (דף י"ב) אמר רב סככה באניצי פשתן פסולה בהוצני פשתן כשרה. ובהלכות פי' הוצני כהגא דלא דייק ולא נפיץ דעדין עץ הוא ע"כ. וכתב רבינו שהטעם שבאניצי פשתן פסולה הוא מפני שנשתנית צורתו וכן ראיתי לקצת מפרשים ז"ל והוכרחו לטעם זה מפני שהפשתן אינו מקבל טומאה אפילו כשהוא מטוה וזה ברור וכן מוכח בגמרא מדליקין (שבת כ"ז:). ובהשגות א"א טעם אחר וכו'. ואני אומר שטעם רבינו מחוור מטעמו דודאי גרעי מבלאי כלים שבאמרו מדבר שהיה מקבל טומאה מתחלה ואלו לא באו לכלל טומאה מעולם ולפי טעמו סככה בחיצין זכרים למה כשרה והלא ראוי להנתן בברזל ויעשו חלים (נקבות) ויקבלו טומאה אלא ודאי טעם רבינו עיקר: ומסככין בחבלים של וכו'. בירושלמי סככה בחבלים אית תנא תני כשרה ואית תנא תני פסולה מ"ד פסולה בחבלים של פשתן ומ"ד כשרה בחבלים של סיב ע"כ. ופירוש חבלים אינן מקבלין טומאה לפי שאינן כלים וכת"ש רבינו ושל פשתן מפני שאין צורתו עומדת פסולה. וגם זה ספק לטעם שכתב רבינו למעלה:

ה סככה בחיצין וכו'. מימרא שם (דף י"ב) קרוב ללשון רבינו. ופירש"י ז"ל זכרים אותן שמחודדין בראשן ותוחבין אותן בתוך הברזל והם פשוטי כלי עץ ונקבות שהקק בראשו של עץ ובאותו חקק מתחבין הברזל:

ו מחצלת של קנים או מחצלת גמי וכו'. רבינו השוה דין המחצלאות הוא שפתו. שנינו במשנה (דף י"ט) מחצלת קנים גדולה עשאה לשכיבה וכו' רבי אליעזר אומר וכו' ואסיקנא בגמרא קטנה כולי עלמא לא פליגי דסתם קטנה לשכיבה כי פליגי בגדולה תנא קמא סבר סתם גדולה לסכוך ובהלכות וקי"ל כת"ק. עוד בגמ' (שם כ') ת"ר מחצלת של שיפה ושל גמי גדולה מסככין בה קטנה אין מסככין בה של קנים ושל חלף גדולה מסככין ארוגה אין מסככין בה ר' ישמעאל בר"י אומר משום אביו זו וזו מסככין בה וכן היה ר' דוסא אומר כדבריו. וזה פירושה לדעת רבינו דסולה בברייתא בסתמא שלא עשאה בפירוש לא לסכוך ולא לשכיבה ואתיא כת"ק דמתניתין וכי קתני בשל קנים ושל חלף גדולה מסככין בה פירושה גדולה הפשט והשיעור ארוגה אין מסככין ר"ל אע"פ שהיא גדולה אם ארוגה היא אין מסככין בה ואהא פליגי ר' ישמעאל ור' דוסא דאמרי זו וזו מסככין בה כלומר גדולה בין ארוגה בין שאינה ארוגה מסככין וקי"ל כותייהו כי היכי דחיקוס פתאי' כפשטה דלא מפלגא בתחלה של קנים אלא בגודל וקוטן ולא בארוגה וזה דעת ההלכות. ובהשגות א"א והברייתא חלוקה בשל קנים ושל חלף שאפילו בקטנה אם גדולה היא כעין עבותות מסככין בה מפני שהיא קשה ואינה ראויה לשכיבה אבל כשהיא ארוגה אחת אין מסככין בה שראויה היא לשכיבה אבל כל גדולה סתמא היא לסכוך ואפילו ארוגה ע"כ. ופסקו היא שהוא גורס גדולה מלשון גדיל ודברי ת"ק הם בדוקא בקטנה ור' ישמעאל ור' דוסא אפילו בקטנה וארוגה סברי דמסככין ולא קי"ל כותייהו אלא כת"ק ומפנינו דמפלגא בין גדולה לקטנה בארוגה היא דאי בגדולה אפילו קטנה כשרה ולפי פסקו אין מתניתין כפשטה בכל גוונא. ואם יש לה קיר וכו'. ברייתא שם (דף כ'.) ואם יש לה קיר אין מסככין בה ובהלכות ואע"ג דשקיל לגדופא אין מסככין בהן מידי דהוה אבליות של כלים שאין מסככין בהן, ע"כ:

ז נסרים שאין ברחבן ארבעה טפחים וכו'. משנה שם (דף י"ד) מסככין בנסרים דברי ר' יהודה ר' מאיר אוסר ובגמרא שתי אוקימתות וקי"ל כרב פפא וכשמואל דבנסרים שיש בהן ארבעה טפחים דברי הכל אין מסככין משום גזרת תקרה פחות משלשה מסככין דקנים בעלמא נינהו כי פליגי מג' ועד ארבעה וקיימא לן כר"י כן פסקו הגאונים וההלכות ומשופין שהזכיר רבינו מבואר שם בגמרא. נתן עליה נסר וכו'. במשנה ובגמרא שם כלשון רבינו ופי' הסוכה כשרה כשהנסר הזה הוא מן הצד שנאמרו למבך הכשר שלא דפנות

לחם משנה

הזכיר אלא בפשתן לבד ואי אמרת דפסק כמ"ד בפשתן מתם ניחא דלא פירש דהפשתן הוא מתם אבל אי מפרש הכיר אגודן אמאי לא פירש כן אלא ודאי פסק כמ"ד מתם והפעם בלא ביאר לפי שסמך על מה שכתב שם וכדכתב הרב בית יוסף. דכתב שם הרב ב"י ואין לומר דטעמיה משום דסבר דהלכה כרבי אבא דפליג עליה ואמר דבעור נמי הוא דאין לו ידוע כו' והא דאמר כאחרים וכו'. ויש לתמוה עליו דאיך אפשר לומר כן דא"כ היה לו לרבינו לפסוק כאחרים והוא לא הביא כאן אלא דברי ת"ק. ואולי יש לייטב דברי הרב הנזכר דהכי קאמר ואין לומר דפסק כרבי אבא ואחרים ומאי דקאמר פסולה תרובה על האוכל כולה לומר היד והאוכל ולא ביאר מפני שסמך על מ"ש בהלכות טומאת אוכלין ידות האוכלים כאוכלין דזה אי אפשר וכו'. ודומה לזה כתב הרב בסוף דבריו דאם קאך לפסול אע"פ שנמלך לסכוך הוא בכלל אוכל:

ד סיכוכה בפשתי העץ וכו'. פ"ק דסוכה (דף י"ב) אמרי' סיכוכה באניצי פשתן פסולה בהוצני פשתן כשרה והוצני פשתן איני יודע מהו [והושני עלמן איני יודע מה] נשאך אי דייק ולא נפיץ הוצני קרי ליה אבל תרו ולא דייק הוצני קרי ליה או דילמא תרי ולא דייק נמי הוצני קרי ליה ע"כ. ובדין תרי ולא דייק אזלינן לקולא כמ"ש הכ"מ שהוא דבר מדרבנן ואזלינן לקולא ועוד דספק ספקא הוא ספק אם הוצני דר' יוחנן סוי מרי ולא דייק ואפילו הוי תרי ולא דייק מ"מ ר' יוחנן עצמו מסופק בדבר מפני כן כתב שלא דק ולא נפצן כשרה אע"ג דהרי דהוינו שכשרה במשרה קודם לכן אבל בדייק ולא נפיץ יש תימה גדול בדברי רבינו דנראה דפליג אדידיה אדידיה שבתחלה כתב לא דק ולא נפצן כשרה משמע הא דק ולא נפצן פסולה ואחר כן כתב אם דק ונפץ פסולה משמע דהא דק ולא נפץ כשרה ודבר תימה הוא זה דמאי דעתיה לפסוק בדייק ולא נפיץ אי דעתיה לפסוק לקולא כיון דר' יוחנן מספק בדבר וספקא דרבנן לקולא א"כ היה לו לומר סככה בפשתן העץ שלא נפצן כשרה ואם דעתו לפסוק לחומרא הוה ליה למימר ואם דק אותן אין מסככין בו וצ"ע. כתב ה"ה ז"ל ולפי טעמו סיככה בחצים זכרים למה כשרה והלא ראוי להנתן בברזל וכו'. נראה מלשונו שהוא סובר דמה שאמר סיככה בחצין זכרים כשרה ר"ל קודם שישימו עליהם הברזל ומפני כן הקשה הראב"ד ז"ל דניחוש שמא יתן עליהם הברזל וכתוב בהגהות אלפסי ז"ל בשם ריא"ז דאחר שמתן הברזל אפילו זכרים פסולים מחמת שימת הברזל:

ה אע"פ שהוא עשוי להתמלאות בברזל וכו'. פירש"י ז"ל מצוי שולם שלא להפרוקן עוד ע"כ:

ו מחצלת קנים או מחצלת גמי [או חלף] קטנה וכו'. נראה דרבינו גורס (דף כ') גדולה ותפרש להו גדולה מסככין בה ארוגה אין מסככין בה, כלומר אע"פ שגדולה מסככין בה כשהיא ארוגה אין מסככין בה והראב"ד ז"ל הגירסא היא גדולה דמסככין בה ארוגה אין מסככין בה ואיירי בקטנה כמו שמבואר בדברי ה"ה ז"ל. ויש תימה על ה"ה ז"ל אמאי לא קאמר דגירסת רבינו כגירסת הראב"ד ז"ל וכל שאר המפרשים גדולה מסככין בה דאיירי בגדולה דוקא כי היכי דלהראב"ד ז"ל איירי בקטנה דוקא וקיי"ל כר' יוסי דמשמע דאין חילוק בגדולה כלל וכדי הא אתי שפיר דאין צורך לדחוק בזה

משנה למלך פ"ה ה סיכוכה בחצים וכו'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בפ"ג מהל' כלים דין ג'):

מגדל עוז

סיככה בפשתי פשתן עד מגדולי קרקע. כתב הראב"ד ז"ל טעם אחר וכו' ולא פחיתי מבלאי כלים ע"כ: ואני אומר יפה פסק ר"מ ז"ל שחייב אדם לומר בלשון רבו וכן כתב ר"י אלפס ז"ל והראב"ד ז"ל יש לו טעם בפני עצמו גם רבים אומרים טעמים אחרים אבל דברי ר"מ ורבותיו ז"ל נראין דהא אסיקנא דגדולי קרקע בעינן לא ולא אשמעינן דבלאי כלים גמרא מתניתין דהסוכה סוכתו כשפוין מסככין בחבלים של סיב ושל חלף וכיוצא בהן שהרי צורתן עומדת וכו' בירושלמי גרסינן לה סיככה בחבלים אית תניי תני כשרה ואית תניי תני פסולה מ"ד פסולה בחבלים מאן דגורס כשרה בחבלים של סיב ע"כ: סיככה בחצים עד בכל כלי קבול. הכל פ"ק דסוכה. מחצלת של קנים עד כשברי כלים: כתב הראב"ד ז"ל והברייתא חלוקה וכו' ואפילו ארוגה ע"כ ואני אומר זו מחלוקת ישנה היא כי ר"י בן גיאת סמך על אותה ברייתא דסוף פ"ק כדברי הראב"ד ז"ל ור"י אלפס ז"ל סמך על סוגיין דתלמודא וכדאסיקנא כר אלא ועל אותו דק פסק ר"מ ז"ל וכן נכון כיון דתלמודא שקיל וטרי ובתר הכי אסקה כר פפא דסות כתראה הלכתא כוותיה נסרים שאין ברחבן עד ואם סמיכן כפרס

הגהות מיימוניות

[ג] כדאוקי רב פפא פלוגתייהו בגמרא: [ד] כת"ק ודלא כר' אליעזר ע"ש פ"ק. ע"כ: [ה] כשמואל דאמר יש בהן ארבע ר"ה פסולה כי פליגי דאין בהן ד' וכן פסק ר"ח ור"י אלפס דרב פפא קאי כוותיה דשמואל וכן אולא סוגיא דשבעתין ואע"ג דרב משני אליביה אשינויא לא סמכינן וכן ס"ה וראבי"ה ע"ש. ורא"ם פסק כרב וכרבי מאיר דהלכה כר' מאיר בגזירותיו והוא היא לענין פסק הלכה דר"מ אליבא דרב כר' יהודה אליבא דשמואל דוק ותשכח: [ו] כר' יהודה לגבי ר"מ: ס[כתב בסה"ק ומיהו נהגו העולם שלא לסכך

דשמא אבל באמצע הרי הוא מפסיק בין הדפנות ואין הסוכה כשרה כמו שיתבאר בפרק זה מסכך פסול פוסל באמצע בארבעה טפחים: היו נסרים שיש ברחבן וכו'. שם (דף י"ד) שמן על לידין פי' בהי נסרים שיש בהם ד' ר' הונא אמר פסולה ופליגי עליה ואסיקנא דפסולה דהוו להו כהי נסרים כשפתין על מסכה ומבואר בהלכות:

ח תקרה שאין עליה מעזיבה וכו'. שם (דף ט"ו) משנה תקרה שאין עליה מעזיבה ר' יהודה אומר ב"ש אומרים וכו' וב"ה אומרים מפקפק או נוטל אחת מבינתיים ר' מאיר אומר נוטל אחת מבינתיים אבל לא יפקפק. ופסקו בהלכות כב"ה ואליבא דר' יהודה וכן עיקר. ופירש רבינו תקרה זו היא נסרים שאין בהן ארבעה והוא נכון:

ט סוכה שנעשית בהלכתה וכו'. שם (דף ח':) תנו רבנן סוכת עכו"ם סוכת נשים סוכת בהמה סוכת כותים סוכה מכל מקום כשרה ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה מאי כהלכתה אמר רב חסדא והוא שעשויה לצל: אבל סוכה שנעשית וכו' וכן החוטט בגדיש וכו'. בגמ' משנה ולא מן המשוי ובמשנה (דף ט"ו) החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה ובגמרא (דף ט"ו) אמר רב הונא לא שנו אלא שאין שם חלל טפח במשך שבעה אבל יש שם חלל טפח במשך שבעה כ"ז סוכה. ופי' יש שם שעשה שם מתחלה בשעת עשיית בגדיש חלל טפח לשם סוכה שהוא השוב אבל במשך שבעה שהוא שיעור הכשר סוכה:

י חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין וכו'. משנה שם (דף י"ב) חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן וכולן שהתירן כשרין ופירשו בגמ' מה טעם אין מסככין פעמים שאדם בא מהשדה בערב וחבילתו על כתפו ומעלה ומניחה על גבי סוכתו כדי ליבשה ונמלך עליה לסכך והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי ע"כ:

ואין חבילה פחותה מעשרים וחמשה וכו'. זה מבואר בירושלמי. ובהשגות א"א בירושלמי וכו'. ורבינו ז"ל מפרש מ"ש בגמרתו דאגד שלשה שמיה אגד לענין הזאה דכתיב ביה אגודת אזוב אבל חבילה אינה קרויה פחות מכ"ה כדין כדי להשוות הירושלמי עם הגמרא שלנו. ויש מפרשים כדברי הרא"ש ז"ל ויש תימה מן ההלכות שלא כתבו לא הירושלמי ולא גמרתנו דאגד שלשה שמיה אגד:

יא חבילות קטנות שאגדו אותן למנין וכו'. שם (דף י"ג:) דרש מרימר הני אסורייתא דסורא מסככין בהו ואע"ג דאגידי למנינא הוא דאגידי: וכן החותך ראש דקל וכו'. שם (דף י"ג) אמר רב חסדא האי אפקותא דדיקלא מסככין בהו ואע"ג דאגידי אגד בידי שמים לא שמיה אגד ואע"ג דהדר אגיד להו אגד בחד לא שמיה אגד:

ח תקרה שאין עליה מעזיבה וכו'. פירוש דים כאן משום גזירת תקרה ומשום משנה ולא מן העשוי ובמפקפק או נוטל אחת מבינתיים כי היכי דמפיק ליה בהכי מן העשוי ולא מן העשוי מפיק ליה נמי מגזירת תקרה ושיטת רבינו כשיטת הרי"ף שכתב הר"ן פ"ק דסוכה:

ט וכן החוטט בגדיש וכו'. נראה מדבריו ז"ל (סוכה ט"ו) דדוקא כי חטט מלמטה למעלה כשרה דמחשיב לסכך כמו שהוא אבל אם חטט למעלה פסולה דסכך דמעיקרא ליתיה בעולם וסכך דהשתא לית ביה משום העשוי ולא מן העשוי ואחרים אומרים דכל דהכי סככה אסיר סמיך מיניה סכך הוי אלא דהשתא קלים ליה מלמטה סולק שפיר דמי (עכ"ל הר"ן):

יא חבילות קטנות שאגדו אותם למנין. ק"ל למה כתב קטנות דאי פחות מכ"ה אפילו לא היו אגודים למנין אלא לשם אגד מסככין בהם:

ברחבו ארבעה טפחים כשרה ואין ישנין תחתיו [ו]והישן תחתיו לא יצא ידי חובתו. היו נסרין שיש ברחבן ארבעה ואין בעביין ארבעה והפכן בצידיהן שאין בהן ארבעה וסכך בהן הרי זו [ז] פסולה. שהרי הנסר פסול בין שסיכך ברחבו בין שסיכך בעביו: ח [ב]תקרה שאין עליה מעזיבה שהיא הטיט והאבנים אלא נסרין תקועין בלבד הרי זו פסולה שהרי לא נעשו לשם סוכה אלא לשם בית. לפיכך אם פקפק הנסרים והגיד המסמרים לשם סוכה הרי זו כשרה. ובלבד שלא יהיה בכל נסר ונסר [ג]ארבעה טפחים. וכן אם נטל אחד [ח] מבינתים והניח במקומו סכך כשר לשם סוכה הרי זו כשרה: ט [ד]סוכה שנעשית כהלכתה מכל מקום כשרה אף על פי שלא נעשית לשם מצוה. והוא שתהיה עשויה [ט] לצל כגון סוכת [י] עכו"ם וסוכת בהמה וכל [כ] כיוצא בהן. אבל סוכה שנעשית מאיליה פסולה לפי שלא נעשית לצל. וכן החוטט בגדיש ועשהו סוכה אינה סוכה שהרי לא עימר גדיש זה לצל. לפיכך אם [ל] עשה בתחלה חלל [ה]טפח במשך שבעה לשם סוכה וחטט בה אחרי כן והשלימה לעשרה כשרה שהרי נעשה סכך [מ] שלה לצל: י [ו]חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן גזרה שמא יעשה אותן חבילות על גגו כדי לייבשן וימלך וישב תחתיהן לשם סוכה והוא מתחלה לא עשה סכך זה לצל ונמצאת כסוכה שנעשית מאיליה. ואם התירם כשירות. *ואין חבילה פחותה מעשרים וחמשה בדים: יא חבילות [נ] קטנות שאגדו אותן למנין מסככין בהן. וכן החותך ראש הדקל והחריות אגודות בו [ס] מסככין בו שאגד בידי שמים אינו

השגת הראב"ד

*ואין חבילה פחותה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מצא אותה ולא ידעתי למה כתבה שאפילו אגד ג' שמיה אגד, עכ"ל.

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' תרל"א סמ"ג שם: ג ממור כתב אפילו יש בכן ד' ע"ש: ד טור סי' תרל"ה סמ"ג שם: ה פי' במור שם: ו טור סי' תרכט:

וכן

לחם משנה

במה שמחק הוא ז"ל לפי גרסתו דפירש גזולה מסככין בה וכו'. וי"ל דמשמע דלאו גריס פסולה מסככין וכו' דע"כ קאי אקנה דבקטנה קאי וסליק קודם במה שאמר קטנה אין מסככין בה וא"כ נראה דעל דא קאי מאי דקאמר גזולה מסככין בה וכו':

מחצלת נמי או חלף קטנה סתמה לשכיבה לפיכך אין מסככין בה וכו'. כאן השוה רבינו קנים ונמי וחלף ובודאי שכלן מקבלין טומאה דאי לא כן אמאי אין מסככין בהם. וקשה דבהלכות כלים פרק כ"ה כתב רבינו מחצלת הקש מטמאה במדרס ושל קנים ושל חלף טהורים מפני שאינה ראויה למדרס ושאר המחצלאות אם עשאה לשכיבה מקבלת טומאה עשאה לסיכוך טהורה עשאה סתם גדולה סתמה לסיכוך קטנה סתמה לשכיבה ע"כ. משמע דשל חלף טהורים לגמרי והא לאו מילתא היא כלל דמאי דקאמר התם טהורים היינו ממדרס אבל טומאת מת מיטמאין דבכלל כלי עץ הם וכדכתב רבינו בפרק א' מהל' כלים כל הכלים העשויים מן הגומא ומן הערבה ומן הקנים וכו' ומן החלף כגון הכפיפות והטרסקלין והמחצלות והמפצות וכו' וא"כ נראה דמיטמאין בטומאה ולכך אינם ראוים לסיכוך ומאי דכתב בהל' כלים פ' כ"ה הוא דאינם מיטמאין במדרס משום דליטמא במדרס צריך כלי המיוחד לשכיבה וזה אינו מיוחד לשכיבה. וא"ת אכתי אמאי אינה מיטמאה מדרס הא אמרינן כאן דקטנה סתמא לשכיבה וכל דבר שסתמו לשכיבה מיטמא מדרס וכמ"ש בפרק כ"ז שלשה מפצין הם העשוי לישיבה טמא מדרס. וי"ל דודאי קטנה מי שעשה אותה אינה עושה אותה אלא לשכיבה אבל בסלה דעתו של מי שעושה אותה קטנה דאין דרך לעשותה קטנה לשכיבה אלא גדולה לסיכוך ואפ"ה שזה עשאה לשכיבה אינה מיטמאה מדרס כדאמרינן בגמרא בהלכי פ"ק דסוכה (דף כ':) דר' דוסא ורבנן פליגי על שאר מקומות ואע"ג דמקרי יתיב סברי רבנן דהם טהורות מפני שאין דרך לעשותה לשכיבה:

ח תקרה שאין עליה מעזיבה וכו' הרי זו פסולה. כתב כ"מ ופירש רבינו תקרה זו היא נסרים שאין בהם ארבעה והוא הנכון וכו'. פירוש דברי הגמרא בפ"ק דסוכה (דף ט"ו) במאי דקאמר בביטולי תקרה קא מיפלגי הוא כמ"ש הר"ן ז"ל לדעת הרי"ף הביאו הרב מוהרי"ק ז"ל בסי' מהרל"ב וכתב שבשיטה זו עולין יפה דברי הרמב"ם:

י ואין חבילה פחותה מעשרים וחמשה בדים וכו'. וא"ת לפי דברי רבינו שסובר דאגד שלשה טפחים שמיה אגד לא נאמר לענין סוכה אם כן היכי אמר בגמרא (דף י"ג) גבי אפקותא דדיקלא אגד בחד לא שמיה אגד דמשמע דאם היו שנים היה אגד בשלמא לשאר המפרשים ניחא דכן הוא אליבא דרבנן דבשנים הוי אגד אלא לרבינו מאי איכא למימר. ונראה דה"ק אע"פ שהם כ"ה בדים מ"מ כיון שמרסס הוא אחד אגד בחד לא שמיה אגד כלומר לעשותי אם היו נפרדים גם בשרשים שהיו כ"ה נפרדים עשים שמו

הגהות מיימוניות

לסכך בהם כלל משום דלמא אתי לסכך בהם בקביעות בענין שאין הגשמים יכולין לירד בה עכ"ל] : [ו] כרב התנא דקאי רב נחמן כוותיה וגם רב זירא ורבה בר רב הונא חזרו בהן, ע"כ : [ח] כב"ה אליבא דרבי יהודה דאומר מפקפק או נוטל אחת מבינתים : [ט] רש"י פי' צילתה מרובה מחמתה ובדבר שכשר לסכך בה ול"נ לראבי"ה, ור"ת פירש והוא שעשוי לצל ולא מעובה להגן מן הגשמים שזו פסולה ראי כשרה אמאי התירו לצאת מן הסוכה משתסרח המקפה יכסנה יפה ולא תסרח מקפתו ועוד אמאי אמר פרק הישן ובפ"ק דתענית דגשמים בחג סימן קללה הוא. והא דתנן המעובה כמין בית כשירה צ"ל שאין מצלת מן הגשמים שלבסוף יורדין דרך הגג ומעשה שסיכך ה"ר שמעון ניסו של ר"ת בנסרים שאין בהן ד' טפחים ועשה סוכה יפה מאד כעין כיפה ותקוע במסמרות ופסלה ר"ת משום דמצלת מן הגשמים אבל השכיבן זה אצל זה כשרה ואין מצלת מן הגשמים דריב"א כתב שתם סוכת רועים עשויה להגן מן החמה ומן הגשמים וכו' ושמא הצלת גשמים הצלה פורתא אבל אם אין יורדין בה גשמים כלל פסולה והמחמיר תבא עליו ברכה מאת השם יתברך ע"כ מן אבי"ה ועיין בהילכתא כ"א : [י] סוכת גנב"ך וסוכת רקב"ש. ע"כ : [כ] סוכה ישנה ב"ש פוסלים וב"ה מכשירין גרסינן בירושלמי צריך לחדש בה דבר חבריא אמרין טפח ר' יוסי אומר כל שהוא ואב"ח קאי. ע"כ : [ל] בעיית עשיית הגדיש עשאו כך : [מ] ומדאי טעמא אין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות תחלה ואם עשה הדפנות טפח סמוך לסכך תחלה יכול לסכך, ע"כ : [נ] דרש מרימר הני אסוריתא דסורא מסככין בהו ואע"ג דאגידי למציינא בטלשא הוא דאגידי, ע"כ : [ס] אמר רב גידל אמר רב האי אפקותא דדיקלא מסככין בהו, ע"כ :

מגדל עוז

כשרה. פ"ק דמס' סוכה (דף י"ד) : ואין חבילה פחותה מעשרים וחמשה בדים: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מצא וכו' שמיה אגד עכ"ל: ואני אומר גם ר"י בן גיאת כתב כן וז"ל בירושלמי אין חבילה פחותה מכ"ה ודין וסכין עיקר דמשנה ופסקה עכ"ל. ונראה לי ראיה לירושלמי דאמרינן פ"ק דע"ו גמרא מתניתין דאלו דברים וכו' ר' יהודה בן בתירה אומר אין חבילה פחותה מחמשה קנים ע"כ. ואולי יש שם אחרים שלא שלשון חלוק. ומ"מ הראב"ד הפ"ק דסוכה גמרא מתניתין דתלין חבלין להוד וחבילה כאמורה שם שכתם מפורשת בע"ז לתוד וזה יכול לכוון לשון הירושלמי כי חבילה לתוד ואגודה לתוד : חבילות קטנות עד סיכך על מקום הסכול. פ"ק דמס' סוכה (דף י"ב) :

אינו כחבילה. ואפילו קשר ראשי החריות כולן מצד האחד שנמצאו בחבילה אחת אחד משני ראשים בידי שמים ואחד בידי אדם מסככין בה שהאוגד עץ אחד אינו חבילה וזו כעין אחד היא שהרי אגודה בידי שמים. וכן כל אגד שאינו עשוי לטלטלו אינו אגד:

יב [א]העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית. הדלה עליה עלי האילנות ובדיהן [ע] וסכך על גבן ואחר כך קצצן. אם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה. ואם לא היה הסיכוך שהיה מתחלתו כשר הרבה מהן צריך לנענע [פ] אותן אחר קציצתן כדי שתהיה עשויה לשם סוכה: **יג** עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אף על פי שהכשר יתר על הפסול פסולה. [ב]סיכך בזה לעצמו ובזה לעצמו זה בצד זה. אם יש בסכך פסול שלשה טפחים במקום אחד בין

א טור סי' תרכו וש"ע וכסמ"ג שם. ב טור סי' תרלב סמ"ג עשין מג:

כסף משנה

יב העושה סוכתו תחת האילן וכו'. כתב ה"ה שם משנה כלשונה וכו' עד שהפרידן זה מזה. אבל בפירוש המשנה לרבינו נראה שהוא ז"ל מפרש דחבטן היינו שקצצן שכתב אמתניתין דהדלה עליה וכו' אם היה סיכוך הרבה מהן כשרה בתנאי שיקוץ אותם ואם לא קצצן יצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולה, עד אמר או שקצצן כשרה בתנאי שינענע אותם ואז תהיה כשרה וכן נראה מדברי רבינו גם כן שכתב הדלה עליה עלי האילנות ובדיהן וסיכך על גבן ואח"כ קצצן אם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה ואם לא היה הסיכוך שהיה מתחלתו כשר הרבה מהן צריך לנענע אותם אחר קציצתן כדי שתהא עשויה לשם סוכה ולפי זה מתניתין דהדלה עליה הכי מיפרשא אם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה בלא נענוע כלל וכדאוקימנא לה בשחבטן היינו בקצצן ומאי או שקצצן פירוש או שקצצן כיצד דהיינו קצצן ונענען אע"פ שאין הסיכוך הרבה מהם כשרה דאפילו כל הסיכוך מהם כשרה כיון שקצצן ונענען ומתני' דהעושה סוכתו תחת האילן ודאמר עלה בגמרא הכי נמי מיפרשא דכל שהאילן חמתו מרובה מצלתו מסתמא הסכך פסול מועט מהכשר הילכך אם חבטן דהיינו שקצצן אע"פ שלא נענעם כשרה וכשהאילן צלתו מרובה מחמתו מסתמא הסכך הפסול רבה על הכשר הילכך אפילו חבטן דהיינו שקצצן פסולה משום תעשה ולא מן העשוי עד שינענעם אע"פ שכשקצצן הם מתנענעים ונופלים על הסכך לא מהני משום דבעינן נענוע בידים והשתא נתבארו דברי רבינו שכתב עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אע"פ שהכשר יתר על הפסול פסולה בדבר שאין מסככין בו בלא קצצן ודאי מיירי והכי נמי בגמרא על חמתו מרובה מצלתו דמשמע דסכך פסול מועט מן הכשר אקשינן הא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ואיצטריך לאוקמה בשחבטן דהיינו קצצן הא אם לא קצצן פסולה ואפילו שכשר יתר על הפסול:

מגיד משנה

וכן כל אגד שאינו עשוי וכו'. שם (דף י"ג) כלשון רבינו, ופי' שאינו עשוי לטלטלו על ידי אותו אגד:

יב העושה סוכתו תחת האילן וכו'. שם (דף ט') משנה כלשונה העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא באילן שצלתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצלתו כשרה. והקשו וכי חמתו מרובה מצלתו מאי הוי הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ותירצו אמר רב פפא בשחבטן. והקשו אי בשחבטן היינו הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסכך על גבן פסולה ואם היה הסכך הרבה מהן או שקצצן כשרה היכי דמי אילימא בשלא חבטן הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר אלא לאו בשחבטן. ותירצו אי מההם הוה אמינא ה"מ דיעבד אבל לכתחלה לא קמ"ל ע"כ בגמרא. ולא נזכרה סוגיא זו בהלכות אלא שעל המשנה דהדלה עליה שהזכרתי כתוב בהלכות אם היה הסכך הרבה מהן אוקימנא בשחבטן דאי לאו הכי הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולה. או שקצצן כשרה וצריך לנענעו כדי שיהא מעשה לשם סוכה ולא אמרינן קציצתן זו היא עשייתן ע"כ. וזה דעת רבינו שהוא מפרש חבטן שהפרידן זה מזה. אבל אם היו מעורבין זה בזה אע"פ שהסכך כשר רבה מצטרפין זה בזה ופסול וזהו הדין שכתב בסמוך ערב דבר שמסככין בו וכו' ואם חבטן שרוצה לומר הפרידן צריך שיהא הסיכוך הכשר הרבה מן הפסול ואם היה כמוהו בצמצום פסול וז"ש המשנה או שהיה הסיכוך הרבה מהן ואוקימנא לה בשחבטן וזהו הדין שכתב רבינו סיכך בדבר פסול ודבר כשר וכו' ועוד יתבאר זה לתטה וכל זה כשאין בסכך פסול ביחד ג' טפחים כמו שיתבאר לפנינו ומ"ש רבינו כאן הוא סוף המשנה או שקצצן כשרה ובגמ' אמרינן דצריך לנענע כמוזכר בהלכות והודיע רבינו שאם היה הסכך כשר רבה וקצץ הפסול שאינו צריך לנענע ודבר פשוט הוא שהרי כיון שהסכך רבה לא היה צריך קציצה אלא חבטה להפרידן זה מזה כמו שנתבאר וכיון שקצצן כל שכן שכשרה ועוד שלא הצריכו נענוע אלא משום תעשה ולא מן העשוי וכשיש הוא זהו דעת רבינו בדברים אלו. וכן כתוב בהשגות שרבינו מפרש שחבטן שהפרידן זה מזה ושם כתוב ואם הלכה היא נקבל ואע"פ שיש להקשות עליו ריחא בהיירו התחתונה כשרה ועליונה פסולה וקיימא עליונה למעלה מעשרים אצטריכא ליה מהו דתימא נגזור דלמא מצטרף סכך פסול וכו' קמ"ל והכא ליכא עירוב כלל ת"מ אנו יש לנו פירוש אחר עכ"ל. וקושיא זו אינה כדאי וא"מ יש בזה שטה אחרת למפרשים האחרונים ז"ל שהם מפרשים הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר שכל סכך כשר שתחת סכך פסול אע"פ שתחתו של עליון מרובה מצלתו והתחתון ליתו מרובה מחמתו כיון שהעליון מאהיל על התחתון נמצא ניקא התחתון עצמו פסול שאינו עשוי לצל ואותו עליון הפסול מסכך עליו ומבטלו וכן אם היה פסול למטה וכשר למעלה וקירלו בשחבטן כלומר שערבן יחד מלמטן הבוע רמי. וכתב הרמב"ן ז"ל ג' דינין הם, היה סכך אחד פסול וסכך אחד כשר זה למעלה וזה למטה וזו שתחתיו והא קא מצטרף וכפסול נעוים. אבל נ"ל דכל שאילו ינטל מן הכשר מה שתחת הפסול ועדיין צלתו מרובה כשר ובלבד שלא יהא ד' טפחים במקום אחד כדי שלא יפסל משום סכך פסול חבטן ועשאן סכך אחד כשר ופסול מעורבין אם היה הפסול בעצמו חמתו מרובה מצלתו והכשר צלתו מרובה מחמתו הרי הכשר רבה על הפסול ויבטלו כתנא זה אינו פוסל ואינו מצטרף וזהו דין ב' עשה סכך אחד בכשר ופסול ולא היו מעורבין יחד אלא זה בפני עצמו וזה בפני עצמו אם היה כשר כפסול כשרה וזהו משנתנו דהמקרה סוכתו בשפודין ומאי דאתמר בה בגמרא עכ"ל. ולתטה תאריך בדין האחרון

יג עירב דבר שמסככין בו וכו'. כבר הזכרתי זה בסמוך. סכך בזה לעצמו ובזה לעצמו וכו' משנה (דף י"ז) בית שנפחת וסכך על גביו אם יש בין כותל לסכוך ד' אמות פסולה וכן חצר המוקפת אכסדרה וסוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככין בו אם יש תחתיו ד' אמות פסולה. ובגמרא (דף י"ז) נחלקו רב ושמואל שמואל אמר סכך פסול

לחם משנה

שמו אגד. א"נ ה"ק כיון שאלו הכ"ה הם לבדם והם שרש אחד לא שייך אגד אבל אם היה אוגד אחד באלו היה שמו אגד וכדכתב הרא"ש ז"ל דכי אגד אחד באלו הכ"ה שייך אגד:

יב העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית. רבינו מפרש חבטן שהפרידן ואע"ג דהעושה סוכתו תחת האילן משמע דהם נפרדים מ"מ מקשה גמ' והא קא מצטרף וכו' משום דס"ד דע"כ איירי מתני' במעורבין דאם הם נפרדים מאי קמיירא כמו שהקשה בתר הכי. ויש סעד לפירוש רבינו שפירש דחבטן ר"ל הפרידן מההיא דאמרינן בפ"ק (דף ט"ו) רבא אמר אפילו תימא בשאין מעדיף אם היו נתונים שתי נותנן ערב ונותנן שתי וקשה לפירוש הקונטרס כמ"ש שם התוספות דפירוש חבטן ר"ל עירבן א"כ הכא דזה בפני עצמו וזה בפ"ע אמאי יתבטל ולפירוש רבינו דפירש חבטן הפרידן ניחא אלא שקשה לפירושו אמאי לא הוזכר בדברי רבינו כשהאילן צלתו מרובה מחמתו אע"פ שהיה הסכך מרובה וחבטן פסול דהא רבא לא קאמר בגמ' היכא דהסיכוך מרובה וחבטן דכשר אלא בחמתו מרובה מצלתו אבל אם האילן צלתו מרובה מחמתו פסול. וי"ל דרבינו מפרש דמאי דקאמר ל"ש אלא כשהאילן וכו' היינו סיכוך מרובה כלומר כשהאילן צלתו מרובה מחמתו והסוכה היתה חמתה מרובה מצלתה אבל כשהאילן חמתו מרובה מצלתו והסוכה צלתה מרובה מחמתה כשר ולא אכפת לן אלא בסיכוך מרובה ולא שצלתו מרובה מחמתו של אילן ואין נראה כן דעת הטור ז"ל. ודעת הרמב"ן שהזכיר ה"ה ז"ל שוה לדעת הטור ות"ש דעת רבינו כך הוא ו[ן] דעת הכלבו ח"ש ה"ה ז"ל [לא] נזכרה סוגיא זו בהלכות וכו' כלומר כיון שלא הוזכרה ודאי שהוא מפרש כפירוש רבינו בענין צלתו מרובה מחמתו כדכתיבנא וע"ק בדברי ה"ה ז"ל לדעת רבינו תלתא משניות נ"ל חדא ההיא כאילו עשאה בתוך הבית דדייקינן מינה כבית וחדא ההיא דהדלה עליה וחדא ההיא דשפודין דכ"ע בין למ"ד פרוץ כעומד מותר בין למ"ד אסור בעינן מעדיף כדכתב ה"ה ז"ל בפלוגתא העושה סוכתו תחת האילן והדלה עליה את הגפן צריכי חד לבדיעבד וחד לכתחילה אבל הך דהמקרה סוכתו בשפודין למה. וי"ל דאצטריך לאשמועינן חידושא דבארוכות המטה דאמרו שם בגמרא (דף ט"ו.) ליתא מסייע ליה לר' אמי בר טביומי דאמר ר' אמי בר טביומי סיככה וכו'. ולפי האמת דקי"ל כר' אמי [דהנא] מסייע [ליה] ואפשר דליתא לדר' אמי בארוכה ושתי כרעים וכו' חידושא הוא וע"כ נ"ל אפילו להרמב"ן למ"ד פרוץ כעומד אמר דמוקי מתני' במעדיף ליה לי הך ליתא הנהו דלעיל ואע"פ שהוא מעורב עם הסכך מרובה כשר כל שכן הך בפני עצמו דבכשר היכא דמעדיף. וא"ת לדעת רבינו ליתא הך וליפתוק מחד דלעיל דחד אצטריך לכתחלה וכ"ת זו אף זו קתני הא ליתא דהא בגמרא פריך דלשתוק מההיא דכאילו עשאה בתוך הבית והנא ידענא לה מהאי דהדלה דהיא אחרונה. וי"ל דההיא דאם היה הסכך מרובה אצטריך לאשמועינן דדוקא היכא דהסיכוך מרובה מותר אבל פרוץ כעומד אסור והיית דתקרה הוא כמעדיף ולדידן דקי"ל פרוץ כעומד מותר נראה דאיצטריך דהיכא דקצצן וחבטן אע"פ שאין הסיכוך מרובה כשר ולז"א אם היה הסכך מרובה או שקצצן ר"ל קצצן וחבטן בלא סכוך מרובה וכתב ה"ה וז"ל ואם היה כמוהו בצמצום פסול וז"ש המשנה או שהיה הסיכוך הרבה מהם וכו'. קשה דא"כ מאי פריך בפ"ק בגמרא על מתני' (דף ט"ו) דהמקרה למ"ד פרוץ כעומד אסור מההיא מתניתין דאמרה אם יש ריוח ביניהם כמותן כשרה אפילו למ"ד מותר תקשי מתניתין דמתניתין דהכא אמרה מתני' דאם היה הסיכוך הרבה מהם כשרה משמע דבצמצום פסול כמ"ש ה"ה

הגהות מיימוניות

[ע] וצ"ע דהכי איתא התם ואם היה סיכוך הרבה מהן או שקצצן כשרה משמע דבסיכוך הרבה מהן אפילו בלא קציצה כשרה דהא או קתני וכן משמע בגמרא דגרסינן יתיב רב יוסף קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר או שקצצן כשרה אמר רב וצריך לנענע משמע דאקצצן קאי דמתניתין קיימי דברי רב ואם נפרש שקצצן אפילו כשהסיכוך הרבה מהן כבעומד ולא נפרש או שקצצן א"כ מה אומר על זה וצריך לנענע בהא ליכא מאן דמצריך נענוע כשהסיכוך הרבה מהן וגם קצצן. וכס"ה כתב ג"כ לשון רבינו כבעומד וסתוך לשון רש"י משמע דאם הסוכה צילתה מרובה מחמתה כשרה אפילו אם האילן מיצל כנגד סכך הסוכה ואפילו לא חבטן אבל לקמן כתב חזר בו בפירוש דגרסינן מהו דתימא דנגזור למיפסל תחתונה משום דקיימא עליונה פעמים למעלה מעשרים אלמא אפילו כשהתחתונה צילתה מרובה מחמתה אם העליונה למעלה מעשרים פסולה משמע דמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר לפסול מדלא מסיק אדעתיה למיחש אתחתונה שהיתה צילתה מרובה מחמתה משום צירוף סכך פסול וכן פסק ראבי"ה שהבין מדברי ריב"א ועיין בספרו בסימן תרנ"ג, ע"כ:

[פ] כשמואל וכן פסק ראבי"ה וכן פר"ח דרבים התם נהגו לגבי רב ור"ת חזה רגיל להוין מתקומן:

מגיד משנה

פסול באמצע פוסל בארבעה מן הצד פסול בד' אמות ורב אמר בין באמצע בין מן הצד בד' אמות. וכהלכות והלכתא בהא כשמואל דהא רבנן דבי רב כותיה סבירא להו וה"מ בסוכה גדולה אבל בסוכה קטנה בין באמצע בין מן הצד ג' טפחים ע"כ. ויש בקצת ספרי רבינו חסרון וטעות סופר בכאן וניתוסף בקצתן בדקדוק וממה שכתבתי יובן האמת:

טז סיכך בדבר פסול ודבר כשר וכו'. משנה (דף ט"ו) המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה ובגמרא לימא תהוי תיובתא דר' הונא בריה דרב יהושע דאמר פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור. ותירצו מאי כמותן בנכנס ויוצא שהוא מעדיף הכשר כמבואר שם ופסק רבינו כהידון זה וזה תמה אגלי שהרי בפי' נפסקה הלכה פירקא קמא דעירובין (דף ט"ו:) כרב פפא דאמר פרוץ כעומד מותר ורבינו עצמו כן פסק בפט"ז מהלכות שבת וא"כ למה פסק כאידך שהוא אליבא דמ"ד פרוץ כעומד אסור ואין הלכה כמותו. ונראה במן הטעם הזה לא מצרה כוונת ... בהלכות וגם כל המפרשים האחרונים ראיתי שמובנין כן שאם היה כשר ופסול כשרה וכבר הזכרתי למעלה דברי הרמב"ן ז"ל שסובר כן. ויש לי להעמיד דברי רבינו דע שעל כרחנו יש לנו לומר דסכך פסול לענין זה כפרוץ הוא נחשב דאי לא היכא הקשו מן המשנה לרב הונא דאמר פרוץ כעומד פסול דהא הכא ליכא פרוץ מידי אלא לאו ש"מ דלענין פרוץ ועומד סכך פסול כפרוץ הוא נחשב וכמ"ש רבינו וכיון שכן ודאי בעינן סכך כשר ספי טורתא דאי לא מאחר דכפרוץ הוא הויא לה למסה תמתה מרובה מצלתה כדאיתא ריש פ' הישן (דף כ"ב) ומבואר בחכמת הראיה בתוספת שאור השמש הנכנס בחור מרובה על החור וכיון שכן על כרחין בעינן ספי וסמך אהא דרבי אמי ורבה אוקמוה הכי ואי לאו דסבירא להו הכי לענין הלכה לא הוו מוקמי מתניתין בהכי, וא"ת א"כ סוגיין מקשי לך לאמי קא פריך לרב הונא דהא אפילו לרב פפא על כרחין מתניתין במעדיף וכדאמרן, יש לומר דהוה מצי למימר ולטעמיך ולא אמר. כנ"ל לדעת רבינו:

פרש

רמב"ם

בין באמצע בין מן הצד הרי זו פסולה: **יד** במה דברים אמורים בסוכה קטנה אבל בסוכה גדולה סכך פסול באמצע פוסלה בארבעה [י] טפחים פחות מיכן כשרה. ומן הצד פוסל בארבע אמות ופחות מיכן כשרה. א'כיצד בית שנפחת באמצעו וסיכך על מקום הפחת. וכן *חצר המוקפת אכסדרה שסיכך עליה. וכן סוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככין בו בצד הדפנות מלמעלה. אם יש משפת הסכך הכשר ולכותל ארבע אמות פסולה. פחות מיכן רואין באילו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך הפסול מנוף הכותל וכשרה. ודבר זה הלכה למשה מסיני: **טו** ואי זו היא סוכה קטנה כל שאין בה אלא שבעה טפחים על שבעה טפחים. וגדולה כל שישאר בה יתר על סכך הפסול שבעה טפחים על שבעה טפחים סכך כשר: **טז** *סיכך בבדבר פסול ודבר כשר זה בצד זה ואין במקום אחד מסכך הפסול רוחב שלשה טפחים אלא פחות. אם היה כל הסכך הכשר יותר על כל הסכך הפסול כשר. ואם היה זה במו זה בצמצום אע"פ שאין במקום אחד שלשה הרי זו פסולה מפני שסכך פסול כפרוץ

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' תרל"א:

השגת הראב"ד

*חצר המוקפת אכסדרה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל חסר בכאן סכך פסול באמצע פוסל בד' מן הצד פוסל בד' אמות במה דברים אמורים בסוכה גדולה אבל בסוכה קטנה בין באמצע בין מן הצד פוסל בג' ואיזו היא סוכה קטנה וכו' עכ"ל:

השגת הראב"ד

*סיכך בדבר פסול וכו'. א"א זה לא ידעתי למה אמרו ואולי בסוכה גדולה אמרו ובמקרה סוכתו בשפודין ובדבר כשר משום שא"א לצמצם אבל הטעם שכתב לא יבא על זה הדין עכ"ל:

כסף משנה

יד כיצד בית שנפחת וכו' וכן חצר המוקף וכו' וכן סוכה גדולה וכו'. הכל משנה פ"ק דסוכה (דף י"ז) ואמרו שם צריכא דאי אשמעינן בית שנפחת דמחיצות לבית עבידן אבל חצר המוקפת אכסדרה דמחיצות לאו לאכסדרה עבידן אימא לא צריכא ואי אשמעינן הני תרתי משום דסככן סכך כשר הוא כלומר ממין סכך כשר ופסולן משום העשוי אבל סוכה גדולה דסככה סכך פסול הוא אימא לא צריכא:

טו ואי זו היא סוכה קטנה וכו' וגדולה כל שישאר בה יתר על הסכך הפסול ז' על ז' סכך כשר. יש להסתפק בלשון זה אי ס"ל דז' טפחים על ז' טפחים מצומצמין כלומר שאם סכך פסול מתחיל מהדופן שמצד אחד ואינו מגיע עד הדופן האחר ואם בצד סכך שאצל דופן האחרים וסכך שאצל הפחה על ידי הצד שאין מגיע בו סכך פסול יש בסוכה א ז' על ז' ונכשיר או נימא דאין מצטרפין וצ"ע:

טז סיכך בדבר פסול ודבר כשר וכו'. כתב ה"ה משנה המקרה סוכתו וכו' וזה תימה אגלי שהרי בפירוש נפסקה הלכה פ"ק דעירובין כרב פפא דאמר פרוץ כעומד מותר וכו'. ואני אומר שאין כאן תימה כלל שרבינו גורס כגירסת ר"ח שכתבו התוספות (עירובין ט"ו.) והא א"א לצמצם א"ל אמי במעדיף רבא אמר אפילו בשאין מעדיף אם היו שתי נותן ערב נותן שתי והאי כאי פירכא בין לר"פ בין לרב הונא בריה דרב יהושע וא"כ כי אמי ר' אמי במעדיף הוי אפילו לרב פפא. אך יש לדקדק למה לא כתב רבינו שאם היו שתי נותן ערב כשינויא דרבא דבתרא הוא ונראה שבכלל מה שכתב אם היה כל הסכך הכשר יותר על כל הסכך הפסול כשרה הוי דכל שהם שתי ונותן הסכך הכשר ערב או אפכא הרי הוא מעדיף וכמו שפירש רש"י דע"כ אם אינו נותן ראשי הקנים על השפודים הרי הם נופלים לארץ והילך ה"ל כשר מרובה על הפרוץ ומכסלו. ואל יקשה עליך מה שכתב רבינו מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב והאמר א"כ אע"פ שלא ירבה הכשר על הפסול ליתכשר וכדקי"ל דפרוץ כעומד מותר. די"ל דהאי הכא שא"א לצמצם ולמלאות כל הריוח שלא יהא בו אויר כלל וא"כ כל שהוא פרוץ כעומד בענין זה הוי פרוץ מרובה על העומד הילכך בעינן שירבה הסכך הכשר. ולהכי קאמר שרבינו כתב לקמן גבי סכך שיש בו חלונות שאם יש בכל האויר ככל המקום המסוכך פסולה מפני שחמתה מרובה מצלתה והוא מה שאמרו בגמרא (דף כ"ב) כזוזא מלעיל כאסתרא מלתחת כלומר בנקב קטן החמה הנכנסת בו גדולה יותר ממנו והרי שם פרוץ כעומד ופסל רבינו ואין לחלק בין סכך פסול לאויר כמו שחילק הר"ן בפרק הישן שהרי כתב כאן רבינו שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב וי"ל דה"ק שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ומצטרף מקום סכך הפסול עם מה שנשאר מאויר שלא נתמלא בסכך הכשר משום דא"א לצמצם וה"ל פרוץ מרובה על העומד מש"ה פסול עד שירבה סכך כשר על הפסול ומהאי טעמא בדין סכך שהיו בו חלונות בכל האויר ככל מקום המסוכך פסולה משום דכשנצרף האויר שיש במקום הסכך הכשר שא"א לצמצם עם החלונות הוי פרוץ מרובה על העומד ומש"ה בעינן שיהא הסכך רב על האויר דלא יהיה פרוץ כעומד, ולפי זה נ"ל דהא דאמרינן כזוזא מלעיל כאסתרא מלתחת משום דגם מבין הסכך הכשר נכנס השמש משום דא"א לצמצם כנ"ל:

נויי

לחם משנה

ה"ה ז"ל כאן. וי"ל דהוה מצי למימר ולטעמיך כמ"ש ה"ה ז"ל למטה גבי סיכך בדבר פסול וכו'. עוד כתב ה"ה ז"ל מ"ש רבינו בכאן הוא סוף המשנה או שקנן כשרה וכו' קשה לדברי רבינו דאם היה הסיכוך הרבה וקנן שני מע"ג דלא חבטן היכי מייתי ראיה בגמ' דלא גזרינן היכא דחבטן אטו היכא דלא חבטן דהא לא חבטן הא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ודילמא לא איירי בחבטן אלא בקנן ושני. ומ"ש אא"כ או שקנן ר"ל או שקנן ומנען אפילו שלא היה הסיכוך דבר כשר וכן פירש רבינו בפירוש המשנה. ונראה ודאי דה"ה כוונו דפירוש זה הוא דחוק מפני שהחילוק שבין החלוקה של או שקנן לקודמת המנעט לא הוזכר בברייתא וזה דוחק. אבל כדאמרינן דאם היה הסיכוך וכו' איירי בחבטן החילוק שבין החלוקה א לאחרת הוא הקצינה שהחברה ואפילו לפי מה שפירש רבינו בפירוש המשנה י"ל דמ"מ מייתי ראיה שפיר דכי היכי דלא גזרינן קנן אטו לא קנן הכי נמי לא גזרינן חבטן אטו לא חבטן. עוד כתב ה"ה ז"ל וקושיא אינה כדאי וכו' כוונתו דפירוש הגמרא הוא לתרץ כאן כמו שתירץ למעלה מהו דתימא נגזור חבטן אטו לא חבטן וה"ק מהו דתימא נגזור דילמא אתי לערובי ואתי להצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר קמ"ל. ות"מ קשה דהך כבר הודיענו במשנה דלא גזרינן חבטן אטו לא חבטן וכן מתניתין דהדלה את הגפן הודיענו דאפילו לכתחלה לא גזרינן. וי"ל דהכא הוה ס"ד למיגזר טפי משום דהוי כבך מהחת סכך ואתי לערובי הנהו סככין אבל כשהסכך סכך והאחד אילן דהם מחולקים ליכא למיגזר כדבינא דילמא אתי לערובי. עוד כתב ה"ה ז"ל וכתב הרמב"ן ג' דינין הם היה סכך אחד פסול והסכך אחד כשר זה למעלה וזה למטה וכו' מ"ש בגמרא אילימא כשלא חבטן וכו' כלומר כיון שהדלה את הגפן והסיכוך הוא למעלה א"כ אמאי כשר חבטן ושאן סכך אחד פסול ואחד כשר וכו'. לדעתו ז"ל מ"ש (מ"מ) בגמרא ואם היה סיכוך הרבה מהם ר"ל שהפסול המצ"ג אבל אם הפסול נמצא מרובה מחמתו אפילו הכשר נמצא מרובה פסול:

טז סיכך בדבר פסול וכו'. אפשר שרבינו גורס בגמרא (עירובין ט"ו) והא אי אפשר לצמצם כדברי ר"ח וכן כתב הרב בעל הכ"מ ויישב הגירסא לדעת רבינו. ולמ"ש ה"ה דהוה מצי למימר ולטעמיך וכו' קשה דמתניתין מקשי אהדדי דהכא קאמר כמותן משמע דפרוץ כעומד מותר והתם קאמר אם היה הסכך מרובה משמע הא זה כזה לא וכ"ת כה"ה דלקושיא זאת נ"כ הוה מצי למימר ולטעמיך זה דוחק ועוד דלא הוזכר קושיא זאת בדברי ה"ה. וי"ל דבשלמא למ"ד פרוץ כעומד מותר כיון דמתניתין אשמעינן בחדא דפרוץ כעומד מותר דהיינו בכך דכמותן בשאר המקומות נקט הסכך מרובה דאורחא דמילתא נקט דאין דרך לצמצם כדכתב רש"י ז"ל ומה גם גבי סוכה דהא לפי גירסת רבינו שם הכא גבי סוכה אי אפשר לצמצם אבל למ"ד פרוץ כעומד אסור מקשי דאמאי נקט הכא כמותן:

היו

הגהות מיימוניות

[י] כשמואל לגבי רב דאמר בין באמצע בין מן הצד בארבע אמות וטעמא דרבנן דבי רב כשמואל סבירא ליה ע"ש וכן פסק רב אלפס וכן פסק בספר התרומה וכן ראבי"ה ודלא

מגדל עוז

וכן חצר המוקפת וכו' עד הלכה למשה מסיני. פ"ק דסוכה (דף ד'): כתב הראב"ד ז"ל נ"ל חסר בכאן וכו' קטנה וכו' עכ"ל: ואני אומר או הכשר שבניו בו היה חסר בטעות סופר או הקורא לפניו טעה ולא כשמים לאחוי רבינו כהראב"ד ז"ל או השגה אחת לא יצאה תחת ידו קדוש לעולם. דברי ר"ח ז"ל שקדים אותו הדין כמוך לזה וז"ל עירב דבר שמסככין בו וסיכך בשניהם אע"פ שהכשר יתר על הפסול פסולה סיכך כזה לעצמו וזה לעצמו זה בצד זה אם יש בסכך פסול ג' טפחים במקום אחד בין באמצע בין מן הצד פסולה בד"א בסוכה קטנה אבל בגדולה בסכך פסול באמצע פוסל בד' טפחים פחות מיכן כשרה ומן הצד פוסל בד' אמות ופחות מכאן כשרה כיצד בית שנפחת באמצעו וסיכך על מקום הפחת וכן חצר המוקפת וכו' ככל כמו שהעתקתי וסידר סדר יפה לכל אלו ההלכות והשמיענו דין דופן עקומה הלכה למשה מסיני כמו שהוזכר סוף גמרא שבקא אלמנה דס"ק דסוכה: וגם על זה כתב הראב"ד ז"ל ראיתי שטעה בדבר זה שני טעמים והוציאו ממה שאמר בגמרא וכי סכך הרבה מהם מאי הוי והא קא מצטרף סכך פסול וכו' ומפני בחבטן והוא פירש זה ומתחבר שבשעידן זה מזה הכשר בעצמו והפסול בעצמו ואם הלכה נקבל והעלם שיש להקצות עליו משה באמרו תחתונה כשרה ועליונה פסולה וקיימא עליונה למעלה מעברים אצטריכא ליה מהו דתימא נגזור דילמא מסריך בכך פסול וכו' קמ"ל והכא ליכא עירוב כלל ע"מ אנו יש לנו פי' אחר עכ"ל: ואני עתה רואה מזה כמה שכתבתי שהקורא לפניו לא הבינו לאשר בי הדין הראשון שכתב אם יש בסכך פסול:

כפרוץ הוא נחשב: **יז** פרש "עליה בגד מלמעלה או שפרש תחתיה מפני [ק] הנשר פסולה. פרשו כדי לנאותה כשרה. וכן אם סיככה כהלכתה ועיטרה במיני פירות ובמיני מגדים וכלים שתלויין בין בכתליה בין בסכך כדי לנאותה כשרה: **יח** נויי "סוכה אין ממעטין בגובהה אבל ממעטין ברחבה. היו נויי הסוכה [ר] מופלגין "מגגה ארבעה טפחים או יתר פסולה. שנמצא שהיושב שם כאילו אינו תחת הסכך אלא תחת הנויים שהן אוכלין וכלים שאין מסככין בהן: **יט** "סכך שהיו בו חלונות חלונות שהאויר נראה מהן. אם יש בכל האויר ככל מקום המסוכך הרי זו פסולה מפני שחמתה תהיה מרובה מצלתה. וכל שהחמה [ש] מרובה על הצל אינו סכך. ואם היה הסכך רב על האויר כשרה: **כ** "במה דברים אמורים בשלא היה במקום אחד אויר שלשה טפחים. אבל אם היה אויר שלשה טפחים בין באמצע בין מן הצד הרי זו [ת] פסולה עד שימעטנו משלשה. מיעטו בדבר הפסול כגון כרים וכסתות. אם סוכה גדולה היא כשרה. ואם בסוכה קטנה פסולה עד שימעטנו בדבר שמסככין בו. היה רוב הסכוך צלתו מרובה מחמתו ומיעוטו חמתו מרובה מצלתו הואיל וצילת הכל מרובה מחמת הכל כשרה: **כא** "דרך הסכוך להיות קל כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים. היתה מעובה [א] כמין בית אף על פי שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה. היה הסכוך מדובלל והוא הסכוך שיהיה מקצתו למעלה ומקצתו למטה כשר. ובלבד שלא יהיה בין העולה והיורד שלשה טפחים. ואם היה ברוחב זה העולה [ב] טפח או יתר אף על פי שהוא גבוה יתר משלשה טפחים "רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד

א טור סי' תרכט סמ"ג שם ב טור סי' תרלג תרלד סמ"ג עשין מג: ג טור סי' תרכו סמ"ג שם: ד טור סי' הנ"ל סמ"ג שם ה שם · ו שם ז עי' בטור שם:

כסף משנה

יח נויי סוכה אין ממעטין בגובהה. פירש בגבוהה מעשרים להכשירה דלאו מין סכך הן דא"כ הוו פוסלים משום מקבל טומאה ולא לפוסלה בפחות מי' ולא דמיא לבולין יורדין לתוך עשרה שפוסל משום דירה סרוחה וכמו שנתבאר בפרק ד' דהתם כמי דלאו עשויין:

כ במה דברים אמורים בשלא היה במקום אחד אויר ג' טפחים וכו'. הא דמשמע דבסוכה גדולה אויר מן הצד פוסל היינו כגון שהוא מפסיק כל הסוכה ולא נשאר לצד דופן האמצעית שיעור סוכה אבל אם נשאר ממנו לצד דופן אמצעית שיעור סוכה פשיטא דלאו לצד כיון שיש בו ג' דפנות דלא מיפסיל ואם מפסיל מצד זה ואיש מגיע לדופן שכנגדו יש להסתפק וכמ"ש למעלה:

כא דרך הסיכוך להיות קל. פרק הישן (דף כ"ב) תנן המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשר ואמרו בירושלמי כדא אמרה צריכין הכוכבים להיות נראים מתוכה ואמר רבי לוי בשם רבי המא כוכבי חמה שנו. ומפרש רבינו כוכבי חמה כוכבים הגדולים וקרי להו כוכבי חמה לפי שמתוך גדלם נראים ביום: היה הסכך מדובלל וכו' והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד. למד הר"ן בחדושיו מדברי הגמרא דחק אבל אין בהם טפח ואין ביניהם טוחת טפח וכו' דדילמא רבא סובר אבל יש בגגה טפח כשרה דאמרינן חבוט רמי ה"ה דבעינן נמי שיהא באויר שבין התחתונה טפח דאי לא אע"פ שיש בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי. ויש מי שאומר דכיון דכי יש בגגה טפח לא סגי לן עד שיהא באויר שבין שהתחתונה טפח ה"ה נמי שאם יש בגגן של עליונות יותר מטפח שצריך שיהא באויר שבין התחתונות כאותו שיעור. ואע"פ שהעלה הר"ן שאין נראין בעיניו דברי י"א פ"מ רבינו נראה שסובר כן ולפיכך כתב והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד. ואפשר שרבינו בא לומר ג"כ היכא שיש ברוחב הקנה העולה טפח או יותר ובין התחתונות יש יותר מרוחב הקנה העולה דלא אמרינן חבוט רמי אלא כשיבא הקנה העליון ליכנס בין התחתונות בצמצום הא לאו הכי לא· ואם היה ברוחב זה העולה טפח וכו'. כתב הר"ן דמוכח בגמ' דבעינן נמי שיהא באויר שבין התחתונות טפח דאי לא אע"פ שיש בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי וכן נראה דעת רבינו שכתב והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד:

העושה

מגיד משנה

יז פרש עליה בגד מלמעלה וכו'. משנה (דף י') פרס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה ובגמ' א"ר חסדא לא שנו אלא מפני הנשר אבל לנאותה כשרה ופירוש נשר העלים הנושרים. עוד שם ליתא מסייע ליה לרב חסדא סככה כהלכתה עטרה בקרמין ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים אפרסקים וכו' אלמא אם רצה לעפרס בסדינין לנאותה כשרה ודחי דלאו בדייתא מן הצד וק"ל כרב חסדא וברייתא היא כפשטה בין בסכך בין בכותלים ומבואר בהלכות:

יח נויי סוכה אין ממעטין וכו'. שם (דף י"ב) תנא נויי סוכה אין ממעטין בסוכה. פי' בשיעור עשרים אמר רב אשי ומן הצד ממעטין: היו נויי סוכה וכו'. שם אתמר נויי סוכה המופלגין ממנה ארבעה רב נחמן אמר כשרה ורב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי פסולה ובהלכות וקי"ל דיחיד ורבים הלכה כרבים. ויש מי שמפרשה דוקא בגלת הסיין מרובה מחמתן ואין נראה כן מדברי רבינו:

יט סכך שיש בו חלונות וכו'. משנה (דף כ"ב) פרק הישן סוכה מדובללת ושצלתה מרובה מחמתה כשרה ובגמרא מאי מדובללת רב אמר סוכה עניה ומאי מדובללת מדולדלת וחדא קתני סוכה מדולדלת שצלתה מרובה מחמתה כשרה ויש שם אוקימתות אחרות בפירוש משנתנו ואין חולקות כמו שיתבאר למטה. ועוד בגמ' (דף כ"ב) הא כהדדי פסולה ודמינכי ושחמתה מרובה מצלתה פסולה הא כהדדי כשרה ותירצו לא קשיא כאן מלמטה כאן מלמעלה. ופירשו בהלכות שאם החמה והצל מלמעלה שוין פסולה לפי שמלמטה החמה מרובה על הצל, וכבר הזכרתי זה למעלה:

כ במה דברים אמורים בשלא היה במקום אחד וכו'. פ"ק (דף י"ח) אויר פוסל בג' ואמר אביי אויר שלשה בסוכה גדולה ומיעטו בין בקנים בין בשפודין הוי מיעוט בסוכה קטנה בקנים הוי מיעוט בשפודין לא הוי מיעוט פירוש שפודין אין מסככין בהן לפי שהן של מתכות: היה רוב הסכוך וכו'. שם (דף י"ט) אוקימתא דר' יוחנן גבי ברייתא דסכך היוצא מן הסוכה נדון כסוכה ואוקמה ר' יוחנן לא נצרכה אלא לסוכה שצלתה מרובה מחמתה ומיעוטה חמתה מרובה מצלתה מהו דתימא תפסל בהך פורתא קמ"ל, ע"כ:

כא דרך הסכוך להיות קל וכו'. משנה פ' הישן (דף כ"ב) המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה: **היה** הסכוך מדובלל וכו'. על המשנה דסוכה המדובללת שהזכרתי למעלה אמר שמואל מאי מדובללת מבולבלת קנה עולה וקנה יורד וקתני תרתי סוכה מדובללת ושצלתה מרובה מחמתה כשרה ואמר אביי לא שנו אלא שאין בין זה לזה ג' טפחים אבל יש בין זה לזה ג' טפחים

לחם משנה

יח היו נויי הסוכה מופלגים (מגגה) ד' טפחים או יותר פסולה. כתב ה"ה ויש מי שמפרשה וכו' וא"ת לדעת רבינו שסובר דאפילו חמתו מרובה מצלתו פסולה מאי שנא דבולין היורדין לתוך עשרה דקאמר התם דאם הויין מרובה מצלתן דהויא כשרה אי לאו מפעתא דדירה סרוחה וא"כ הכא דליכא האי טעמא ליהוי כשרה וי"ל דשאני התם דליתן האוכלין בסלי ולכך אי לאו מפעתא דדירה סרוחה היא כשרה אבל הכא האי נויי תפיסי ולא בטלי.

יט סכך שהיו בו חלונות וכו'. כתב ה"ה משנה פרק הישן וכו' ובגמרא מאי מדובללת וכו' מדולדלת וחדא קתני סוכה מדולדלת שצלתה מרובה וכו' ולא ידעתי למה ע

מגדל עוז

פסול ג' טפחים במקום אחד וכל תלוייו כאילו לו בסוף כיון שכתבתי וכמו שמפורש פ"ק דסוכה בגמ' מתני' דהרחיק את הסכוך מן הכותל מדברי רבה דאמר אבכתחינהו לרבנן דבי רב ואין צריך לדחוק דבריו ולומר תבלל נאמרו אלא מגורשין נאמרו ומה בשנה פעם שנית הוא אם אין כבכך פסול ג' טפחים במקום אחד וי"ל סיכך בדבר פסול ודבר כשר זה בצד זה ואין במקום אחד מסכך הפסול כתב ג' טפחים אלא פחות וכו' עד כפרוץ הוא נחשב ודין תכנן וקלגן כתב כדין העושה סוכתו תחת האילן בזה הפרק על סדר התלמוד פ"ק דסוכה עתה רואה גם ראה מה אביא בוליי דבר על רשנת רבינו הראב"ד ז"ל אם יצא מפיו העמוד וזה שאתה רואה זה מבואר תבין כי דברי ר"מ מקובלים בהלכה מסודרין פ"ק דסוכה ואין לי צורך עוד להשיב על מוגליותיו. ובפי' תבנן אמת רבו הפירושים בו וככל כם מקיקים לנו בבית יכותינו בעלי התוספות ז"ל פ"ק דסוכה גתרת יתיי' דהעושה סוכתו תחת האילן ונתרה מפני' דהדלה עליה את הגפן ואין לי צורך להביאה כנה פרש עליה בגד מלמעלה עד בתוך הבית והעליונה כשרה א"פ"א ופ"ב דסוכה·

הגהות מיימוניות

ודלא כרא"ם דפסק כרב: [ק] פיר"ש שלא ינשרו עליו וקסמין על השולחן דשוית סכך להגן והרי הוא ס"ך המקבל טומאה. אבל התוספות פירשו מפני הנשר פירוש שלא ינשרו עליו ותהיה חמתה מרובה מצילתה א"ב נהכוין לשם סכך להכשר סוכה וכן מצא ר"ת בתשובת הגאונים וכן פירש רא"ם. ולפי פי' רש"י אין לנו טעם נכון לחלק בין מפני הנשר ובין לנאותה שהרי שניהן ענין נוי הכה שלא יטנפו העלין את המאכל והמשתה ואין לנאותה גדול מזה: [ר] כרב חסדא ורבה בר רב הונא ודלא כרב נחמן דאמר דכשרה וכן פסק ס"ד וכן ה"ג וכן ר"ח. ובתשובת הגאונים כתוב דוקא היכא דחמתה מרובה מצילתה אבל אם צילתה מרובה מחמתה כשירה ואין הסדין פוסלה וכן פסק ר"ת דפירש פירס עליה סדין מפני החמה לכך צילתה מרובה מחמתה או תחתיה פירס הסדין מפני הנשר שלא ינשרו עליו ובכך תהא חמתה מרובה מצילתה אע"פ שעתה צילתה מרובה בלא סער הסדין פסולה דכשינשרו לא מסיק אדעתיה ופסולה עתה טיר וכן צריך לפרש גמרא שעל משנה זו לא שנו אלא מפני הנשר כדפרישית אבל לנאותה שאינו דואג לנשר שתהא חמתה מרובה מצילתה כגון שהסכך הרבה עב ומרובה שאז אינו פורס אלא לנאותה כשירה ולא כמו שפירשו רבותינו מפני הנשר שלא ילכלך סעודתו אבי"ת. [ש] וכן פיר"ש בפ' הישן דפריך כהדי' אכתני' וכתרין כאן מלמעלה כאן מלמטה ופיר"ש מלמעלה כי הוו בהדי הדדי פסולה דהוי פרוץ בעומד מלמטה כשרה דהוי עומד מרובה על הפרוץ שהחמה מתפשטת על הקרקע וכשהיא שיה למטה בידוע שהעומד מרובה למעלה וגרסינן אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת וכו'. אבל ר"ת פירש כשהן כהדדי מלמעלה כשירה דפרוץ כעומד מותר כאן מלמטה כשהן כהדדי בעיני בני אדם העומד למטה ומסתכל למעלה פסולה דבידוע כיון דנראות לו למרחוק הפרוץ בעומד שהוא יותר ומרובה עליו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי וכו' ואיסתרא קטן מזוז כדאמרינן פ"ק דקידושין עבדי אינשי דקרו לפלגא דזוזי איסתרא ופירוש אדם בראש ההר נראה כצפור וראיה לדבר וגהי בעינינו כחגבים וגו' וכוכב גדול נראה לנו קטן ועתה לא יקשה דרב פפא אדרב פפא דאומר בעירובין פרוץ כעומד מותר אהא דתנן המקרה סוכתו בשפודין וכן פרא"ם כפר"ת [ת] אמר אביי אויר ג' בסוכה גדולה ומיעטה בין בשפודין בין בקנים הוי מיעוט וכו: [א] כבית הלל וכתב רא"ם מדקתני כמין בית ש"מ ולא כבית ממש למדנו שיכול לסככה בעובי כרצונו אך שתראה סוכה אבל כנכרים אפילו פחות מג' דהוו להו כקנים בעלמא אתרי שכל הבתים ככוכין בענין זה ואינה נראית כוכה כסולה דלא ה"א כמין בית אלא בית ממש ועיין בהלכתא ט. [ב] כרבא דאמר התם חבוט ודלא כאביי דפסיל בכל ענין אם יש בין

היורד. והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד: **כב** העושה [א]סוכה על גבי סוכה. התחתונה [ג] פסולה כמי שעשה סוכה בתוך הבית והעליונה כשרה *במה דברים אמורים שהתחתונה פסולה בשהיה גובה חלל העליונה [ד] עשרה טפחים או יתר והיה גג התחתונה יכול לקבל כרים וכסתות של עליונה אפילו [ה] על ידי הדחק. אבל אם אין גובהה של עליונה עשרה או שלא היתה התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אפילו על ידי הדחק (אף) התחתונה כשרה והוא שלא יהיה גובה שתיהן יתר על עשרים [ו] אמה שהתחתונה בסכך העליונה היא נתרת: **כג** [ב]מטה שבתוך הסוכה אם גבוהה עשרה טפחים. היושב תחתיה לא יצא ידי חובתו. מפני שהיא כסוכה בתוך סוכה. [ג]וכן [ז] כילה שיש לה גג אפילו טפח אם גבוהה עשרה טפחים אין ישנין בה בסוכה. וכן המעמיד ארבעה עמודים ופרש סדין עליהן אם גבוהין עשרה הרי זה כסוכה בתוך סוכה:

אבל

א טור סי' תרלג סמ"ג שם: ב טור סי' תרלג סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*כד"א שהתחתונה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל יפה עשה שפסק כשמואל בעשרה טפחים וכי אינה יכולה לקבל כרים וכסתות מאי הוי ואי לאו דבעינן ראויה לדירה כרים וכסתות למה אלא ש"מ דבעינן עשרה וקבלת כרים וכסתות ע"י הדחק לא"ק עכ"ל:

מגיד משנה

טפחים פסולה רבא אמר אפילו יש בין זו לזו ג' טפחים כשרה דאמרינן חבוט רמי ולא אמרן אלא שיש בגגה טפח אבל באין בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי וקי"ל כרבא:

כב העושה סוכה על גבי סוכה וכו'. פ"ק (דף ט') משנה סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה ר' יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה ובגמרא (דף י') כמה יהא בין סוכה לסוכה ותהא התחתונה פסולה אמר רב הונא טפח רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי ד' ושמואל אמר י' כהכשרה כך פיסולה מה הכשרה בי' אף פיסולה בי' והקשו על שמואל מדתנן ר' יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה מאי אין דיורין שאינה ראויה לדירה מכלל דת"ק סבר אע"פ שאינה ראויה לדירה העליונה פסולה התחתונה וקשיא לשמואל דבעי י' ותירץ רב דימי דפירושא דמתני' הכי מפרשי לה במערבא דרבי יהודה הכי קאמר אם אינה יכולה התחתונה לקבל כרים וכסתות של עליונה התחתונה כשרה. והקשו מכלל דת"ק אע"פ שאינה יכולה לקבל פסולה ותירצו ביכולה לקבל על ידי הדחק איכא בינייהו. ופסק רבינו כשמואל וכפירושיה דרב דימי וקי"ל כת"ק דמתניתין והבאתי דברי רבינו, ויש פוסקין דלא כשמואל וכבר הסכים הראב"ד ז"ל בהשגות לדברי רבינו. ומ"ש רבינו והוא שלא יהיה גובה שניהן וכו' פשוט הוא ונלמד מן הסוגיא שלמעלה מזה:

כג מטה שבתוך הסוכה וכו'. ריש פ' (דף כ':) הישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו, ובגמ' מוקמה שמואל במטה עשרה:

וכן כילה שיש לה גג וכו'. פ"ק (דף י':) אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לישן בכילה בסוכה ואע"פ שיש לה גג והוא שאינה גבוהה עשרה ולישנא אחרינא מותר לישן בכילה בסוכה והוא שאין לה גג אע"פ שגבוהה עשרה, ושני הלשונות אמת וכן מבואר בהלכות דלא מיפסלא אלא בגובהה י' ובשיש לה גג:

וכן המעמיד ארבעה קונדיסין וכו'. משנה (דף י"ט:) פרס על גבי קינוסות פסולה אבל פרס הוא על גבי נקליטי המטה, ובגמרא ברייתא נקליטין שנים וקינוסות ארבעה פרס על גבי קינוסות פסולה ע"ג נקליטין כשרה ובלבד שלא יהו נקליטין גבוהין מן המטה עשרה והקשו מברייתא זו לדין הכילה שנתבאר למעלה. והירצו שאני נקליטין דקביעי והאריכו שם בחלוק זה. והוא דבר מתמיה על דברי רבינו שהשוה כילה ונקליטין וקינוסות. וגם בהלכות לא זכרו החלוק הזה. וי"ל שרבינו והרב אלפסי ז"ל סוברין שהברייתא וסוגיא זו דלא כהלכתא דאתיא אליבא דמאן דמכשיר סוכה העשויה כמין צריף דפסולי אהלים דקביעי כאהלים דמו ואנן קי"ל דסוכה העשויה כמין צריף פסולה כמבואר בפרק ד' ולאו כאהלים דמו אע"ג דקביעי בין לקולא בין לחומרא כדמשמע התם בסוגיא שעל משנה זו (דף י"ט) דכשעשה סוכתו כמין צריף פסולה ואלינן סוגיי אהדדי וקימא לן

כסף משנה

כב העושה סוכה על גבי סוכה וכו'. בנוסחאות שלנו כתוב או שלא היתה התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אפילו ע"י הדחק אף התחתונה כשרה. ותמהני דמשמע ששתיהם כשרות ובגמרא משמע שכשאמרו שאינה יכולה לקבל כרים וכסתות ע"י הדחק להכשיר התחתונה לבד אמרו כן. ועוד דאמתניתין דתנן התם סוכה ע"ג סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה ואוקמוה ביכולה לקבל כרים וכסתות ע"י הדחק ומסקנא משמע דכשאינה יכולה לקבל האי איפכא דהתחתונה כשרה ועליונה פסולה. ועוד שאחר שכתב למעלה דהכא מיירי באינה יכולה לקבל ואינה גבוהה י' היאך אפשר להכשירה ועוד שאין מחיצות לישב בה שאינה יכולה לקבל אפילו ע"י הדחק, לכך נ"ל דל"ג אף אלא ה"ג התחתונה כשרה וגורס רבינו עליהם רש"י טעמים שהתחתונה כשרה ועליונה פסולה כגון שהתחתונה צלתה מרובה מחמתה ועליונה חמתה מרובה מצלתה וקיימין תרוייהו בתוך עשרים כלומר דאי עליונה למעלה מעשרים התחתונה נמי פסולה משום דמצטרף סכך פסול דהיינו שלמעלה מעשרים בהדי סכך כשר ואע"ג דבמקצת סכך למעלה מעשרים ובכאן יורדין בתוך עשרים לא אמרינן דליצטרף סכך פסול בהדי כשר התם היינו טעמא משום דהוי חד סכך אבל הכא דהוו תרי סככי מצטרף ופסול תדע דבמקצת סוכה בתוך עשרים מכשרינן אפילו אם כשתשול כל מה שלמעלה מעשרים פש ליה מה שבתוך עשרים חמתו מרובה מצלתו ובכאן לא מכשרינן אלא דצלתן מרובה מחמתן וטעמא לפי שמופלגין קצת מהסוכה בעינן שיהא צלתן מרובה מחמתן ולפי שמחוברים לסכך לא מצטרף בהדייהו לפסול אלא אדרבה הוא בטל לגבייהו. וזהו שכתב רבינו והוא שלא יהיה גובה שתיהם יותר על עשרים אמה. ומה שכתב שהתחתונה בסכך העליונה נתרת ה"פ אף בסכך העליונה נתרת כלומר שאם סכך העליונה גבוה עשרים אף התחתונה פסולה וזה דוחק. לכך נראה שרבינו מפרש הגמרא כמו שכתב רבינו ירוחם דהכ"ע כשהתחתונה צלתה מרובה מחמתה כשנצטרף סככה עם סכך העליונה ולהכי בעינן שתהיה עליונה בתוך עשרים

לחם משנה

[...]ה"ה להביא כלל דברי רב די שיניא מה שהקשו בגמרא הא כי הדדי וכו':

[בא] והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד. לכאורה נראה כוונתו שלא יהיה רחוק משפת היורד אלא יהיה מכוון כנגדו ממש כדי שנאמר בכך חבוט רמי וא"כ קשה מאין סוגיא זה רבינו. ופ"ק דבפרק י"ז מהלכות שבת גבי ג' קורות כתב רבינו אחת למטה ואחת למעלה רואין וכו' ובלבד שלא וכו' ולא יהיה ביניהם ג' טפחים [...] לוחה שירדה זו ועלתה זו בכוונה שיעשו זו ע"כ, פירוש כשאחת למעלה והאחת למטה [...] רחוקה ממנה במרחק זולת הגובה אין בכך כלום ורואין כאילו עלתה למעלה [...] כנגד זה והצריך תנאי שלא תהיה מה שלמטה רחוקה משלמעלה במרחק ג' [...] מפני שאז אפילו נאמר שעלתה למעלה תהיה נמצאת רחוקה מהאחרת ג' טפחים [...]בה שעלתה אלא כנגד המקום אשר היתה שם למטה בשוה ולזה אמר שלא [...]יהן ג' טפחים כשהוא וכו' אבל בגובה לא איכפת לן שיהיה מרוחק זה מזה, [...] פירוש דברי רבינו מדבריו שכתב כשרואין וכו' דמשמע דאיירי במרחק וכן [...] ועפ"י הקשה שם מה שהקשה. וא"כ משמע מהתם דאפילו שאינו מכוון [...] עם מה שלמטה במרחק אמרינן חבוט רמי. וא"כ הכא למה הצריך רבינו [...] יהיה רחוק הא ברחוק פחות משלשה מהני לענין שבת ובפרק הישן (דף [...]) [...] דשבת וסוכה שוין לדבר זה והוחק לומר דלרחוק פחות משלשה קרי מכוון, [...] נראה לפרש דמ"ש רבינו והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד כלומר שלא יהיה [...] היורד ויהיה מכוון כנגדו ממש כלומר עליו דאז אמרינן חבוט רמי אלא כנגד [...] זה שהביא מתניתין דקורות הבית שהובאה בפ' הישן דאמר שם דכשכן [...] מוטלת תחת אחת מכן מתחיה לכך פסולה משום דלא אמרו חבוט רמי כיון [...] על התחתונות ואם היו העליונות כנגד התחתונות כלומר שהעליונה מכוונת [...] התחתונה אז אמרינן חבוט רמי למלאת המקום שלמטה אבל כשהעליון על [...] אז לא אמרו חבוט רמי דהיך נמלא מקום הפנוי בכך כיון שאין העליון כנגד [...] לפי זה לא איכפת ליה לרבינו שיהיה רחוק משפת היורד דלא בא רבינו למעט אלא שלא יהיה עליו אבל אם יהיה כנגד השפה אז אפילו שיהיה רחוק מעלה כלבוד דמי כמו לענין שבת:

כב אף התחתונה כשרה. הרב"י מחק הגירסא בספר כ"מ ואמר שצריך לומר דהתחתונה כשרה אבל העליונה היא פסולה במה שהקשה כיון שאינה יכולין לקבל כרים וכסתות איך אפשר בה שום, ואין זו קושיא דאדם קל ברגליו יכול להלך בה, וגם מה שהקשה דאם אין בין העליונה והתחתונה עשרה הא הוי העליונה סוכה פחותה מעשרה. אפשר לתרץ דרבינו מ"ש אף לא קאי אלא אחלוקה דאו שלא היתה התחתונה יכולה לקבל וכו' ועל זה קאמר אף אבל בחלוקה דאין גובהה של עליונה י' אז התחתונה דוקא כשרה והיא פסולה, או אפשר דאע"ג דאין סכך העליונה גבוה י' הכל חשוב כסוכה אחת וקרקעית של התחתונה היא קרקעית של עליונה דכיון דאין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות וגם חמתה מרובה (דהא לא) בסכך העליונה נתרת דלאו סוכה היא, ומ"ש שהתחתונה בסכך העליונה נתרת משמע דה"ק דכיון דהתחתונה חמתה מרובה מצלתה בסכך עליונה היא נתרת לכך צריך שלא יהיה סכך של עליונה למעלה מעשרים דהוי כסכך פסול. וא"ת אפילו שיהיה בתוך עשרים איך מצטרף סכך של עליונה לסכך של התחתונה להכשירה הא אמרינן לעיל לדעת רבינו דלא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר היכא דחמתן דהיינו הצידין וא"כ הכא היכי מצטרף, וי"ל דהתם הוי אינן וסכך אבל הכא הוי הכל סכך והסכך בהדי סכך מצטרף:

כג וכן המעמיד ארבעה עמודים וכו'. כתב ה"ה ז"ל דרבינו דחה הברייתא והסוגיא שבפ"ק (דף י':) דאמרה דנקליטין גבוהין עשרה פסולה וכן בקינוסות אע"ג דלא גביהי עשרה משום דס"ל דהך סוגיא אתיא כמ"ד דהעושה סוכתו כמין צריף כשרה ומש"ה כאן הוי אהל ופוסל כיון דגבוה י' ואע"ג דהוא מופסק אבל אנן דקי"ל דהעושה סוכתו כמין צריף פסולה הכא בנקליטין אע"ג דגבוהים עשרה כשרה, וקשה ע"ז דהכי דאידחי לה הך סוגיא דנקליטין כיון דאנן קי"ל דכמין צריף פסולה כיון שאין לה גג אע"ג דקביע א"כ ה"ה בנקליטין אבל בקינוסות דיש להם גג מנין לנו להכשיר כשאין גבוהין

הגהות מיימוניות

[...]ות ג' טפחים: [ג] כת"ק ודלא כר' יהודה דאמר אם אין דיורין בעליונה התחתונה [כשרה]: [ד] כשמואל דאמר עשרה כהכשרה כך פיסולה, וסוגית התלמוד אליביה שמפרש [...]שא ונותן בדבריו ודלא כרב הונא דאמר טפח ורב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי [...] לראבי"ה נראה דהלכה כרב חסדא ורבה בר רב הונא דאינון בתראי וגבי גוי[...] כי האי שיעורא: [ה] פי' שאין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של העליונה בריוח אלא על ידי הדחק והכי מוכח פלוגתא בגמרא דאמר איכא בינייהו [...] לקבל ע"י הדחק, ע"ש: [ו] דגרסינן לעיל שתיהן פסולות בתרוייהו צילתה מרובה מחמתה וקיימא עליונה למעלה מעשרים: [ז] דרש רב חסדא מותר לישן בכילה בסוכה ואע"ג

מגדל עוז

ברי"א שהתחתונה פסולה עד על ידי הדחק: כתב הראב"ד ז"ל יפה עשה מ' ע"י הדחק עכ"ל: ואני אומר מאמר שהראב"ד ז"ל מסייעו די אין דבריהם צריכין חזוק: אבל אם אין גובהה עד היא נתרת. פ"ק דסוכה (דף ט'): מטה שבתוך הסוכה עד סוף הפרק. הכל פרק הישן (דף כ'):

עשרים ושיעור לשון רבינו כך הוא התחתונה כשרה והוא שלא יהיה גובה שביניהן יותר על עשרים אמה והיינו כשהתחתונה בסכך העליונה נחרת וכמו שכתבתי, ותיגה דאם אינה מחרת בסכך העליונה וכגון שעלתה מרובה מחמתה מחמת עצמה אפילו עליונה למעלה מעשרים אמה כשרה:

לן כי הא דלא חשיב אהל אלא בזרחי בגובה עשרה וגגג טפח. ויש מן הגאונים וגם מן האחרונים יש שפוסקין דכילה לא מפסקא אלא כתרהי וכדברי רבינו. אבל קינוסות שהן לרבעה וקביעי אפילו כהדא מיפסלי בגובה עשרה אבל הלוי בגובה ואין הגג מעלה ומוריד כאן:

כה וכן הגזולה כשרה וכו'. פי' דכשהוציא את חבירו מסוכתו יצא מדין סורה דקרקע אינה נגזלת וכשגזל עצים ועשה מהם סוכה לא יצא מדין סורה אבל אחר התקנה יצא דהסקר כ"ד הסקר. ומיהו תשנחת סוכה גזולה אפילו אחר התקנה כגון סוכה העשויה בראש הספינה או בראש העגלה דכיון שסיחה מסולכלת נגזלת:

כד אבל שני עמודים שפרש עליהן סדין וכן כילה שאין בגגה טפח אפילו גבוהין כל שהן מותר לישן תחתיהם בסוכה. שאינן כסוכה בתוך סוכה מפני שאין לה גג: **כה** [א]סוכה [ח] שאולה כשרה וכן [ט] הגזולה כשרה. כיצד אם תקף על חברו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב

א טור סי' תרלז וש"ע כס"ג שם

כה סוכה שאולה כשרה וכו'. מחלוקת ר' אליעזר וחכמים פ' הישן (דף כ"ז:) וקי"ל כרבנן שאפילו ביו"ט ראשון אדם יוצא ידי חובתו בסוכת חבירו והיא דומה ללולב: וכן הגזולה כשרה וכו'. פרק לולב הגזול (דף ל"א) מ"ד סוכה גזולה והמסכך ברשות הרבים רבי אליעזר פוסל וחכמים מכשירין ומפורש שם דגזל עצים וסכך בהן אפילו ר"א מודה

לחם משנה

גבוה עשרה כיון דבהך סוגיא דהכא אתריך דאע"ג דאין גבוהין עשרה כיון דקביעי פסולה. מיהו לזה י"ל דכיון דגלי לן התם דקביעות לא מהני דאי אהני קביעות הוה לן לאכשורי התם כיון דסוכה קביעא אע"ג דאין לה גג משמע דקביעות לא מהני ה"ה בקינוסות דאין קביעות מהני בהם לפסול. ועוד קשה דאם כדבריו דאמר דכיון דס"ל לרב הנא דבסוכה דהתם כשרה והוי סוכה הכא הוי פסולה ואנן דקי"ל דהתם פסול הכא כשר א"כ קינוסות דבגובה הליא אמאי פחות מעשרה תיפסל כיון דבסוכה פסול ואין הסוכה פחותה מעשרה לכ"ע ואפילו רב הנא מודה התם א"כ אמאי אינו כשר כאן כיון דהכשר דהכא תלוי בפסול דהתם ופסול דהכא בהכשר דהתם, וכ"ת שאני קינוסות דכיון דקביעי אע"פ שאין גבוהין י' פסולה זה אינו כלום דסוכה נמי קביעא כמו קינוסות דהרי בגמרא בפ"ק תירצו שאני קינוסות דקביעי והקשו על זה והרי סוכה על גבי סוכה דקביע וכו' כלומר דהתם כשרה פחות מעשרה וא"כ אמאי פסול הכא ואי ס"ד דקינוסות קביעי טפי מסוכה לימא דמשום דקינוסות קביעי טפי פסול אע"ג דשניהם שוים בקביעות. ולכאורה שם מה שהירצו בגמרא התם דלאיפסל סוכה וכו' נחזיק הקושיא דכיון דמגיע דלמיפסל סוכה בעינן כח גדול היכא דבעי לתיפסל סוכה שהרי פחות מעשרה לא הוי סוכה ואפי' שאינו אהל כלל ולא תיפסל בקינוסות והך קושיא נופלת אותה לעיל בגמ' כשתירצו דלמיפסל סוכה לא אהני בציר מעשרה דהיכי קאמר הכי הא סוכה שאינה על גבי סוכה פחותה מעשרה פסולה וא"כ הא אהני פחות מעשרה למיפסל סוכה. מיהו לזה כ"ל לתרץ דלאו מילתא היא וכי אמרינן דבעינן כח למיפסל סוכה היינו סוכה העשויה בכשרותה או צריך כח גדול לפוסלה כמו סוכה ע"ג סוכה דסוכה התחתונה היא כשרה ואתה בא לפוסלה צריך כח לפוסלה ולכן בבציר מעשרה לא פסלה אבל כשאתה רוצה לעשות סוכה והיא פחותה מעשרה לא נאמר או דבציר מעשרה יש כח לפוסלה הרי אין כאן סוכה נעשית בהכשר מתחלה שאני בא לפוסלה שאני אומר מעיקרא אין כאן סוכה ואדרבא אתה שבא לעשות סוכה צריך לך כח להכשירה כי היכי דכשאתה בא לפסול סוכה העשויה בהכשר דהיינו סוכה על גבי סוכה צריך כח לפוסלה כך כשאתה בא לעשותה מחדש כגון סוכה אחת פחותה מי' צריך לך כח להכשירה דהא אמר שחולל בהכשרה קך פיסולה ואם אתה מכשירה לא כשיהיה על סוכה אחרת תהיה פסולה האחרת וא"כ צריך לך כח להכשירה מתחלתה כמו כשאתה בא לפסול האחרת דמזה יוצא זה ולהכי סוכה פחותה מי' פסולה דאתה בא להכשיר תחלתה וכן סוכה על גבי סוכה לא פסלה בפחות מעשרה אבל בקנופית פחות מי' דלא פסלה שאר הסוכה בכך אלא שאר הסוכה כשרה ולא הוי לשווי אהלא אין צריך כח לפסול ולכך פסול בקינוסות אע"ג דנגי בוכה פחות מי' פסולה. אבל ה"ת דבדי ה"ה ז"ל תמוהים דהא שתלה ה"ה ז"ל כיון דבסוכה כשרה הכא פוסל בדין הלה דאדרבה להכשיר סוכה צריך יותר כח משום דאם אתה מכשיר לזו תפסול להחרת כשתהיה עליה כדפירש ואם כן כיון דהתם כשרה כ"ש דפסול הכא דהוי לשווי אהלא אבל מ"מ דלדידן דקי"ל דפסולה הכא בקינוסות כשרה קשה דאפילו לדידן אע"ג דהתם פסול הכא פסול דאין לתלות פסול סוכה בפסול קינוסות וא"כ אמאי דחה רבינו סוגיא זאת אפילו לדידן. וי"ל דהיינו לפי סוגיא זו אבל כסוגיא שבסוף פ"ק (דף י"ט:) משמע דפליגי על סברא זו דא"ל אביי לרב יוסף דגני בכילה תחנים כמאן כר"א דפוסל ימשמע דתלי ההכשר דלשווי אהלא דהיינו כילת חתנים בפסול סוכה, וז"ש ה"ה ז"ל בין לקולא בין לחומרא כדמשמע התם על סוגיא זו וכו' כלומר דהך סוגיא יגיד זו דאפילו לקולא כלומר לשווי אהלא קאמר דמותר. וא"ת א"כ איך יתרץ הכיא סוגיא קך ברייתא דקינוסות פחות מי' דפסול ואמאי פסול כיון דכולי עלמא מודו דגבי סוכה דפסול פחות מי' דהך סוגיא אינה מחלקת כלל בין פסול סוכה לענין לשווי אהלא, וי"ל דהא סוגיא סברה דסוכה וקינוסות אינן שוים בקביעות אדרבה סוכה דמי לכילה דסוכה בית ערלי, ורליה לדבר זה מדקאמר שם כמאן כר"א ואם איתא דסוכה בקינוסות דמיא אפילו כרבנן נמי אתיא דע"כ לא מכשרי רבנן אלא בסוכה דקביע דדמיא לקינוסות אבל בכילה לא א"נ דסוכה דמיא לכילה טפי ואין סברא לחלק בהם בקביעות ולהכי קך הנא דסבר דקינוסות פחות מי' פסולה אזיל לטעמיה דסבר דסיטוני אהלים כאהלים וכיון דבסוכה אהני קביעות להכשירה כשהיא גבוהה עשרה בקינוסה דקביעי טפי מעליא דרנא ואפילו פחות מי' פסול אבל לדידן דקי"ל דקביעות לא מהני כלל בסוכה ה"ה בקינוסות דפחות מי' לא מהני דאין בקביעות הסרש לדידן, לפ"ז א"ש דדחי רבינו סוגיא זו אפילו בקינוסות ויתורץ הקושיא הראשונה בתירוץ מרווח מלבד התירוץ הראשון. זע"ק כמ"ש ה"ה ז"ל ויש מן הגאונים וגם מן אחרונים יש שפוסקים וכו'. דאין מקום לסברא א דאם הם פוסקים כסוגיא דהכא היה להם לפסוק

דכילה בעינן תרתי ובנקליטין דקביעי בעינן עשרה ובקינוסות אע"ג דאין גבוהין עשרה כיון דקביעי סגי אבל זה שכתבו שבקינוסות אין גג מעלה ומוריד אלא בעינן עשרה היא דלא כמאן. ונראה לומר דהגאונים קשיא להם בגמרא שהקשו ליהוו כקינוסות דהוי קושיא שאני התם דיש להם גג וכבר הקשו התוספות ז"ל קושיא זו והיא עצומה ולכך פירש הכי דקינוסות אין להם גג אלא הם כמו נקליטין שיוצאים בראש המטה וכהולי תיבה אלא בנקליטין הם שנים ולא קביעי כ"כ וקינוסות מתוך שהם ד' קביעי וברייתא דייקא כוהייהו דקאמרה נקליטין שנים קינוסות ד' משמע שאין הפרש בין זה לזה אלא שאלו ב' ואלו ד' וז"ש והם ד' וקביעי והם דוחים מהלכה סוגיא זו מהמת סוגיא שבפ"ק כמו שדחאה רבינו. ות"ש דבקינוסות נבוהים עשרה פסולה יצא להם מכהם מתניתין דקאמר כירם על גבי קינוף פסולה ע"ג נקליטין כשרה ולא רצו לדחות משנה שתמא מהלכה לכך אמרו דבקינוף כשהם גבוהים י' פסולה דאע"ג דסיטוני אהלים דקביעי לאו כאהלים שאני קינוסות דקביעי טפי מסוכה וכל זה שלא לדחות המשנה מהלכה, וכ"ת אמאי לא אוקימו מתני' דכירם בפחות מעשרה אין זו קושיא דכל כמה דמצינן לאוקמי כללין דסיטוני אהלים דקביעי לאו כאהלים דמו מוקמינן ולכך אמרו דדוקא עשרה ועוד דאין סברא דקינוסות כפחות מעשרה כסול ונקליטין אפילו גבוה עשרה לא אהני לדידן דקי"ל דסיטוני אהלים לאו כאהלים ודי לן לחיכק דרגא לקינוסות מנקליטין. ולפ"ז א"ש שכתבו שאין גג מעלה ומוריד בהן משום דס"ל דקינוסות אין להם גג מכח הקושיא דפריך והשתא כילה ונקליטין שוים ולקינוסות דין אחר מכח דיתני'. והתוספות (בד"ה אי קביעי) כתבו לתרץ קושיא זו וז"ל אע"פ שא יש לה גג וזו אין לה גג מ"מ לא חשיב גג כיון דאין גבוהים י' ובגיהם אית בהו חדא לריעותא

*דכילה אין לה גג וגבוהה עשרה וקינוסות יש להם גג ואינם גבוהים י' ע"כ. ואיכא לתידק בדבריהם, הדא דלכאורה פליגי דידהו אדידהו דמעיקרא כתבו דבקינוסות אין לה גג מיקרי והוו כמו נקליטין דאיכא תרתי לריעותא אין לה גג ופחותין מעשרה ואח"כ כתבו דדמי קינוסות לכילה גבוה י' משום דאית ביה חדא לריעותא דאית

*נראה שכן היה נגירסת המחבר ולכך הקשה על התוספות מה שהקשה וכן היה ג"כ נגירסת החדושי הלכות ולפי שלא כתב דאין דבריהם מובנים כלל. וכתב עוד שלהם נגמרא של אבית שהגיה וכו' נקליטין במקום כילה וסיים וכאו יעותו דבריהם על נכון נגי גמגום ע"כ. וכן ג"כ היא גרסתנו:

לה גג, ותו קשיא דאם כילה דמי לקינוסות א"כ לפי תירוץ הגמרא כזי הקשי מ"מ כילה מקינוסות ואמאי בכילה כשרה ובקינוסות פסולה ועוד למה להו לפרש זה טעמי האי בשניהם טו', ונראה דפירוש דבריהם הכי הם הרגישו דמאי הקשה הגמ' לליפסלו נקליטין פחותין י' בקינוסות כיון דקביעי נימא דאין הקביעות מהני אלא היכא דאיכא חדא לריעותא והקביעות מסיר אותה ריעותא אבל היכא דאיכא תרתי כנקליטין דאין להם גג ופחותים מעשרה לא הסיבי גג ואיכא תרתי לריעותא בקינוסות וקושיית הגמרא היא דכיון דאע"ג דאיכא תרתי לריעותא בקינוסות הקביעות מסיר אותה א"כ גבי נקליטין נמי דאיכא תרתי לריעותא מהני להסיר אותם דאי אמרת כדס"ד מעיקרא דאין הקביעות מהני בקינוסות אלא להסיר חדא לריעותא אם כן בשניהם איכא חדא וכו' כלומר בקינוסות וכילה איכא חדא דבכילה איכא חדא לריעותא בקינוסות וכיון דבכילה קאמר שמוסל דמוהר אם כן הוא הדין בקינוסות ואמאי אסור וא"כ פירוש דברי הגמרא כך הוא בנקליטין איכא תרתי לריעותא ובקינוסות נ"כ דהאי גג אין חשוב גג וא"כ מ"מ אם הקביעות בקינוסות מסיר תרתי לריעותא ולהכי פסול גם בנקליטין ליהוי הכי ופסול ואי אמרת דקביעות דקינוסות לא מהני אלא להסיר חדא לריעותא או ודאי לא מקשיך ליהוי נקליטין כקינוסות דכי היכי דבקינוסות פסול בנקליטין נמי לפסול אדרבה מקשינן איפכא ליהוי בקינוסות כשר ככילה משום דקינוסות דמי לכילה וכשר וא"כ לא דקשה גמרא להוי כקינוסות וליפסול אלא לגד אחד שבקינוסות מסיר הקביעות תרתי לריעותא אבל לגד האחר דאין הקביעות מסיר אלא אחד בקינוסות לא פריך הכי אלא הקושיא הוי איפכא דקינוסות כנקליטין מכח הויא דכילה דכדין אמר בנקליטין דכשר דומיא דכילה והקושיא הוי בקינוסות, ותירץ הגמרא דשאני קינוסות דקביעי טפי ולכך מסיר אותו הקביעות תרתי לריעותא אבל בנקליטין דלא קביעי כ"כ לא אהני להסיר תרתי. וא"ת לפי זה למה כתבו התוס' דהתדא לריעותא דאיתא בקינוסות הוא שפחותים מעשרה הא כיון דהקביעות הוא שמסיר האחד א"כ מאי חזית לומר דמסיר ההיא דגג מההיא די', וי"ל דטפי מסתבר לומר דמהני להסיר ההיא דגג כיון דאית ליה גג אע"פ דלא חשיב מ"מ הא אית ליה ועוד דאי

הגהות מיימוניות

ואע"פ שיש לה גג ואע"פ שגבוה עשרה טפחים וטעמא דלא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע ל"ש ספח ל"ש כילה ולית הילכתא הכי וכן פסק בה"ג וכן פר"ח וביסוד האלפסי וראיה מדאמרינן בסוף פירקין הילכתא העושה סוכתו כמין צריף אביי אשכחיה לרב יוסף דגני בכילת חתנים בסוכה וסוכה התם דטעמא משום דשיפוע אהלא לאו כאהלא דמי אבל יש לה גג אסור דסתני' יהודאה היא וכו' כדאיתא התם ועוד בפרק הישן אשכחנא דלא שרא רבא לרב אחא לסיגני בכילה בסוכה אלא משום בקי ומיהו גבי שבת משמע פרק תולין דשיפועי אהלא כאהלא דמי ומה שהחמירו הכא משום דדמי לסוכה תחת סוכה ורבינו אב"ן פסק כרבה דבכל ענין מותר לישן בכילה בסוכת אבי"ה, ע"כ: [ח] הישן ויליף מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות מ מד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת, ע"כ: [ט] ודלא כר' אליעזר דמדמי לה ללולב ביו"ט ראשון ע"ש ורבינו אבי"ה רצה לומר דאם נכנס בסוכתו של חבירו שלא מרעתו לא יצא והביאו ראיה מן הירושלמי דמפרש הכי פירוש דגזולה, ע"כ:

ויושב בה יצא שאין הקרקע נגזלת. ואם גזל עצים ועשה מהן סוכה יצא. שתקנת חכמים היא שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד. ואפילו גזל נסרים והניחן ולא חברן ולא שנה בהן כלום יצא. העושה סוכתו ברשות הרבים הרי זו כשרה:

פרק ששי

א [א]נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה. טומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק. וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב. קטן שאינו צריך לאמו שהוא [כבן חמש] כבן שש חייב בסוכה מדברי סופרים כדי לחנכו במצות: **ב** חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה. ולא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו חש בראשו ואפילו חש בעיניו. [א] מצטער פטור מן הסוכה הוא ולא משמשיו. ואיזהו מצטער זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהן או מפני [ב] הריח: **ג** האבל חייב בסוכה. [ב]חתן וכל השושבינין וכל בני חופה [ג] פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה: **ד** [ג]שלוחי [ד] מצוה פטורים מן הסוכה בין ביום ובין בלילה. הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבין בלילה. הולכי דרכים בלילה פטורים מן הסוכה בלילה וחייבים ביום. שומרי העיר ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה. שומרי העיר בלילה פטורים מן הסוכה בלילה וחייבים ביום. שומרי גנות ופרדסין פטורין בין ביום ובין בלילה שאם יעשה השומר סוכה [ה] ידע הגנב

א טור סי' תרמ סמ"ג עשין מג : ב טי' נעור שם דכרמ"ם חולק בזה : ג טור וסמ"ג שם :

מגיד משנה

מודה לפי שאין לגזל אלא דמי עצים בלבד. וכן מבואר שם דאפילו בנסורי דהיינו נסרים דלא שכיחי כמו שאר עצים אין לגזל אלא דמי עצים בלבד: העושה סוכה ברשות הרבים וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך:

פ"ו א נשים ועבדים וקטנים וכו'. משנה פרק הישן (דף כ"ח) נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה:

טומטום ואנדרוגינוס וכו'. זה ברור ולמד רבינו מדין השופר כאשר פרק ב':

וכן מי שחציו עבד וכו'. אף זה נלמד משם והוא כלל לכל מצות עשה שהזמן גרמא:

קטן שאין צריך לאמו וכו'. במשנה (שם) קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה ובגמרא (דף כ"ח:) מבואר שחיובו מדבריהם. ובגמ' היכי דמי קטן שאין צריך לאמו אמרי דבי רבי ינאי כל שנפנה ואין אמו מקנחתו ר"ל אמר כל שנעור משנתו ואינו קורא אימא אימא. וכתב רבינו כבן חמש כבן שש ויש סמך לדבריו מן הסוגיא שבעירובין פרק כיצד משתתפין (דף פ"ב) וכן כתבו ז"ל ופירוש כבן חמש שאלמו לו חמש ובן שש שאלמו לו שש:

ב חולים ומשמשיהם פטורין מן הסוכה. ובגמרא (סוכה כ"ו) ת"ר חולה שאמרו לא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו חולה שאין בו סכנה אפילו חש בעיניו חש בראשו אמר רשב"ג פעם אחת חשתי בעיני בקסרי והתיר לי ר' יוסי ברבי לישן אני ומשמשי חוץ לסוכה: מצטער פטור מן הסוכה ומשמשיו הייבין וכו'. שם אמר רבא מצטער פטור מן הסוכה והקשו והא אנן תנן חולין ומשמשיהן חולה אין מצטער לא ותירצו חולה הוא ומשמשיו פטורין מצטער הוא אין משמשיו לא. ושם מבואר שמצטער הוא מפני דבר קל וכמו שכתב רבינו:

ג האבל חייב בסוכה וכו'. מימרא שם (דף כ"ה.) אמר רב האבל חייב בסוכה והקשו פשיטא ותירצו מהו דתימא הואיל ואמר רבא מצטער פטור מן הסוכה האי נמי מצטער הוא קמ"ל הני מילי מצטער לצערא דממילא אבל הא איהו הוא דמצער אנפשיה דמבעי ליה ליתובי דעתיה ע"כ: וחתן וכל השושבינין וכו'. שם אמר רב חנן וכן השושבינין וכל בני חופה פטורין מן הסוכה כל שבעה ואמרו שם דטעמא משום דבעו למיכל ולמחדי שהופה ואין שמחה אלא בחופה ואין שמחה אלא במקום סעודה. והקשו וליעביד חופה בסוכה והירץ רבא משום יחוד הוא ז"ל שהוא מצטער דלא מצו עיילי כל בני חופה בסוכה, ע"כ:

ד שלוחי מצוה פטורין וכו'. משנה (דף כ"ה) כלשונה: הולכי דרכים ביום וכו'. ברייתא כלשונה שם (דף כ"ו) וגוף הברייתא הולכי לדבר מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה. ויש מי שכתב והוא שיהיה בענין שאם ישבו בסוכה יתבטל קצת מלאכת מצוה, ואין נראה כן מדברי הגאונים ולא מדברי רבינו שכתבו וכתב למעלה שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה אלמא בכל גוונא פטורין כל זמן שעוסקין במצוה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה: שומרי העיר וכו'. ברייתא כלשונה שם: שומרי גנות ופרדסין וכו'. שם שומרי גנות ופרדסין פטורין בין ביום ובין בלילה והקשו וליעבדו סוכה וליתבו התם ותירץ אביי תעשו כעין תדורו פי' כיון שאין דרך לקבוע שם אינו חייב לעשות שם סוכה ורבא תירץ פירצה קורא לגנב. ואמרו איכא בינייהו כריא דפירי ופירשו הגאונים שאם הוא שומר כרי של פירות לרבא חייב שהרי יכול לעשות סוכה שם ולאמרו וקיי"ל כרבא וכל זה מבואר במה שכתב שאם יעשה השומר סוכה וכו'. ויש לרש"י ז"ל בזה פי' אחר וזה נכון:

כסף משנה

פ"ו א קטן שאינו צריך לאמו וכו'. כתב ה"ה כתב רבינו כבן ה' כבן ו' ויש סמך לדבריו וכו'. ודע דאיתא בפרק כיצד משתתפין (עירובין פ"ב) אהא דכל קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה וכמה כבר ד' וכבר ה'. ויש לתמוה אמאי דחה הא דאמר לענין סוכה ונקט שיעורא דאמר גבי עירובין. ואפשר לדחוק ולומר דמדגרסינן בירושלמי פ' הישן תני רבי הושעיא קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה ויוצא בעירוב של אמו משמע דסוכה ועירוב כי הדדי נינהו. וקצת כעס יש לדבר מדהזיק דהא דכמה כבר ד' וכבר ה' לא אתמר בפרק הישן דהוא דוכתיה אלמא לאו עיקר הוא. ודע דבפרק כיצד משתתפין מפליג לגבי עירוב בין איתיה לאבוה במתא לליתיה במתא ואע"פ שרבינו פסקה בפ"י מהל' עירובין דבן ו' יוצא בעירוב אמו היינו בדליתיה לאבוה במתא וכאן לענין סוכה כתב כבן ה' כבן ו' והיינו דבאיתיה לאבוה במתא בן ה' ובליתיה הוי בן ו' ומינה יליף לעירוב:

ד שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה. (סוכה כ"ה) פירש"י אפילו בשעת חנייתן אבל התוס' כתבו דלא פטרו אלא היכא שאם יקיימו מצות סוכה יבטלו ממצותן:

המנורה

כיצד

לחם משנה

דאי אמרת דמסיר הרישותא דעשרה ממילא הוסרה ההיא דגג דמה שאין חשוב גג היינו מפני שפחותין מעשרה וכיון דהשבינן ליה י' הא איתא ליה גג לכך צריך ליה קביעות לענין הגג לבד דהפסח מועט הפסח ונשאר הרישותא דספחות י':

ה ואם גזל עצים ועשה מהן וכו' בהן כלום יצא. בפרק לולב הגזול (דף ל"א) אמרינן הא כבורא דמתגלתא [דגזולה] עבדי לה רבנן תקנתא משום תקנת מריש וכו' ונראה מדברי רבינו שהוא ירשה עצים שלא שינה בהם מפני שכתב תקנת חכמים וכו'. משמע דאין הטעם אלא משום תקנת חכמים דאי משום שינוי חיסוק ליה דקנינהו בשינוי וח"ש ואפילו גזל נסרים וכו' ר"ל דאפילו נסרים דלא שכיחי כמבואר בגמרא ומ"ש ולא שנה בהן לכל קאי בין אנסרים בין אעצים. אבל רש"י ז"ל שפירש בעצים דקנינהו בשינוי מעשה ובנסרים ודאי לא קנינהו בשינוי כיון דתלי הטעם בגמרא משום תק"מ. ק"ק א"כ אמאי לא תירצו בגמ' כשהקשו פשיטא דאי מהתם ה"א משום דשנה בהן וקנינהו בשינוי אבל היכא דלא קנינהו בשינוי לא קמ"ל:

פ"ו א שהוא [כבן חמש] כבן שש כו'. מבואר בסוגיא דריש פרק כיצד משתתפין (דף פ"ב) *דהיכא דאיתיה לאבוה דמהא כבר ד' כבר חמש איתא וכמה כבר ארבע כבר חמש, *ופירש"י כל חד לפום חורפיה: כל חד לפום חורפיה והיכא דליתיה לאבוה במתא כבן שש. והיינו ההיא דר' יוסי דאמר בן שש יוצא בעירוב אמו ושם משוה עירוב לסוכה משום דבשניהם נאמר שיעור הקטן קטן שאין צריך לאמו. ולכן אני תמה על רבינו דלא ביאר מכל זה כלל לא כאן ולא בהלכות עירובין פרק ששי ששם כתב בסתם קטן בן שש או פחות יוצא בעירוב אמו והיה לו לבאר כאן השיעור בן חמש הוא להיכא דאיתיה לאבוה במתא ושיעור בן שש להיכא דליתיה ולא היה לו לכתוב בסתם כבן חמש וכבן שש כמ"ש שפירוש כל חד לפום חורפיה, ועוד היה לו לבאר דהיכא דאיתיה לאבוה כבר ד' כבר ה' כל חד לפום חורפיה כדאמרו שם בגמרא ואילו היה מבאר הדברים כאן או בהלכות עירובין לבדן היינו אומרים דבמקום אחד סמך על המקום האחר אבל אחר שלא ביאר באחד מהם הוא דבר תימה:

ד הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבין בלילה. כתב ה"ה ויש מי שכתב והוא שיהיה בענין שאם ישבו בסוכה יתבטל קצת מן המצוה ואין נראה כן דעת הגאונים ודעת רבינו ז"ל וכו'. הלשון הזה מוטעה*. וכך היתה הנסחא בספרים המוגהים ויש מי שכתב וכו' : ילא נדע הגי' שהיה לו כי הגי' שלפנינו היא מכוונת ג"כ : ילא אבין כוונת ההגה"ה דשם בגמרא משיך כן כמו שהביא הלח"מ :

מגדל עוז

פ"ו נשים ועבדים עד מספק. פרק הישן תחת המטה (דף כ"ח) : וכן מי שחציו עד לחנכו במצות. ריש ערכין ופרק הישן : חולים ומשמשיהן פטורין עד ואפילו חש בעיניו. פ' הישן (דף כ"ו) : מצטער פטור מן הסוכה עד וכיוצא בהן. פ' הישן וס"ק דמס' ע"ז (דף ג') : האבל חייב בסוכה עד שמוד השחר. פרק הישן (דף כ"ה) :

וכל

הגהות מיימוניות

[א] כתב ראב"ם שיתן אל לבו וישער אם היה יוצא מביתו מפני צער כזה רשאי לצאת מסוכתו ודוקא שעושה סוכתו מתחילתו במקום שראוי לאכול ולישן ונולד לו הצער אח"כ אבל אם עשאה מתחלה במקום הראוי להצטער באכילה או בשתייה או בשינה כגון שירא בה מגנבים דלא מיבעיא דלא מיפטר בהכי אלא אפילו אכל ושתה וישן בה לא יצא בה ידי חובתו דהא כעין תדורו בעינן והא לא הוי כעין דירה כיון שאין יכול לעשות בה כל צרכי אכילה ושתייה ושינה ומתחלה לא הוי סוכה כיון דלצערה קיימא, ע"כ : [וכתב הטור נראה שאין כל אדם יכול לומר מצטער אני ויפטר אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו, ע"כ] : [ב] רב שרא ליה לרב אחא ברדלא למיגני בר ססללתא משום סירוא דרגישתא פירוש קוקע לבנה שטחו בה קרקעית הסוכה, ע"כ : [ג] כתב ר' שמחה שבורני כל שפטור מן הסוכה ואינו יוצא אינו מקבל שכר אלא הדיוט הוא כראיתא בירושלמי שכל שפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, ע"כ : [ד] פירש"י הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויין והתוס' הקשו על זה וכתבו דצריך להיות כה"ג דכי ביפרדי בקיום מצות סוכה הוו מפטרי ממצוה. אמנם בספר משמע כפירש"י מעובדא דרב חסדא ורבה בר רב הונא דגנו ארקתא דסורא וכו' והם לא הלכו אלא לבי ריש גלותא בשבתא דריגלא וגם בפ"ק דאגגיגתו בר נחמן בסוכה שנויה מופלגים מסגה ר' שמחים והיא פסולה לדבריהם והשיבו שלוחי מצוה אנן ופטירינן ולא הלכו אלא להקביל פני ריש גלותא. ור' שמחה פי' דכל זה איירי בכה"ג דאי אפשר לקיים שניהם יחד וראבי"ה פי' הטעם משום דכשנחים וישנים בלילה בתנאתם יכולים לאחר לעסוק מפי והכל הוי בכלל עוסק במצוה : [ה] כרבא לגבי אביי :

הגנב שיש לשומר מקום קבוע ויבא ויגנוב מן מקום אחר: **ה** [א]כיצד [ז] היא מצות הישיבה בסוכה. שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום ובין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים. כיצד כלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה. וכלי שתייה כגון אשישות וכוסות בסוכה. אבל כלי [ז] אכילה כגון קדרות וקערות חוץ לסוכה. המנורה בסוכה. [ו]אם היתה סוכה קטנה מניחה חוץ לסוכה: **ו** אוכלין ושותין וישנים בסוכה כל שבעה בין ביום ובין בלילה. ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה אלא אם אכל אכילת [ח] עראי כביצה או [ט] פחות או יתר מעט. ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת [י] עראי. ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה. ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה [ב]אפילו מים הרי זה [כ] משובח: **ז** [ג]אכילה בלילי יום טוב הראשון בסוכה חובה. אפילו אכל כזית פת יצא ידי חובתו. מכאן ואילך [ל] רשות. רצה לאכול סעודה סועד בסוכה. רצה אינו אוכל כל שבעה אלא פירות או קליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה [מ] בפסח: **ח** [ד]מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך ביתו או חוץ לסוכה ואוכל הרי זה אסור [נ] וכאילו לא אכל בסוכה עד שיהיה שולחנו בתוך הסוכה. גזרה שמא ימשך אחר שולחנו. ואפילו בסוכה גדולה: **ט** כל שבעת הימים קורא בתוך הסוכה. [ה]וכשמבין [ס] ומדקדק במה שיקרא יבין חוץ לסוכה כדי שתהיה דעתו מיושבת עליו. המתפלל רצה מתפלל בסוכה או חוץ לסוכה: **י** ירדו [ע] גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית. [ו]מאימתי מותר לפנות משירדו לתוך הסוכה טפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל אפילו [פ] תבשיל של פול. היה אוכל בסוכה וירדו גשמים ונכנס לביתו ופסקו הגשמים אין מחייבים אותו לחזור לסוכה *(כל אותו הלילה) עד שיגמור סעודתו. היה ישן וירדו גשמים בלילה ונכנס לתוך הבית ופסקו הגשמים אין מטריחין אותו לחזור לסוכה כל אותו הלילה אלא ישן בביתו עד ° שיעלה עמוד השחר:

*בדפוס ווילנא ליתא.

א טור סי' תרלט סמ"ג שם: ב פי' בדברי הרא"ש: ג טור שם. ד טור סי' תרלד ע"ש ובסמ"ג שם: ה טור סי' תרלט: ו טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

ה המנורה בסוכה ואם היתה סוכה קטנה וכו'. בפרק הישן (דף כ"ט) פרגא אמרי לה כמתניתא ואמרו לה בר מתניתא ולא פליגי הא בסוכה גדולה הא בסוכה קטנה. וכתבו התוספות דהא דאמרינן דאסור להניחה שם היינו בשעה שדולקת דכיון דאין בה אלא ז' על ז' מעותותים היינו שמא תשרף סוכתו ודייקי לה מדאמרינן בפרק ד' דסוכה (דף מ"ה) שלכשול שסוכה מדליק בה את הנר ולא אמרינן מעייל כמו שאמרו דעייל בה מאני מיכלא. אבל רבינו כתב בסוף פרק זה מכמיס בה מנורה ואפשר שהיה גורס מכניס או שסובר דמדליק לאו דוקא. ולפי דעתי אפשר דכשהיא דולקת מותר להכניסה להשתמש לאורה דומיא דכלי אכילה דבשעה שמשתמש יתן מותר להכניסן בסוכה:

ט כל שבעת הימים קורא בתוך הסוכה. שם (דף כ"ח) בגמ' כא בתגרס הא בעיוני. ופירש רבינו כרש"י והרי"ף ואית דאמרי איפכא דעיוני הייש קבע ובעי סוכה וכתב הר"ן ולתומרא עביד כתרוייהו כל היכא דלא מיטרד אבל אי מיטרד ה"ל מצטער ופטור מן הסוכה:

בזמן

מגיד משנה

ה כיצד היא מצות הישיבה וכו'. שם מבואר בכמה מקומות ופ' לולב וערבה (דף מ"ג) בברייתא לתדו בגזרה שוה דשבעת ימים האמורין בסוכה אפילו לילות במשמע:

וכל שבעת הימים וכו'. משנה כהיבן (דף כ"ה) כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי ובגמרא כיצד היו לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה אוכל ושותה בסוכה ומטייל בסוכה אמר רבא מאני משתיא במטללתא מאני מיכלא בר ממטללתא. ופירש"י מאני מיכלא כגון קדרות ושפודין שלא בזמן אכילה שאין בהם צורך של כלום חוץ לסוכה משום כבוד סוכה דמאוס הוא עכ"ל:

המנורה בסוכה וכו'. שם (דף כ"ט) פירוש בשעה שאינה דולקת:

ו אוכלין ושותין וישנין וכו'. מבואר שם בכמה מקומות: **ואסור** לאכול סעודה וכו'. משנה שם (דף כ"ה) אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה ובגמרא (דף כ"ו) העלו שאכילת עראי היא כדשפים בר בי רב ועייל לדרשא. ופירש רבינו שהוא כביצה או פחות או יותר מעט וכן מוכח בגמרא וכן כתבו ז"ל:

ואין ישנין וכו'. בברייתא שם אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנין שינת עראי חוץ לסוכה מאי טעמא אמר רבה לפי שאין קבע לשינה:

ומותר לאכול פירות וכו'. זה מתבאר שם מן המשנה (דף כ"ו) דשני טובות ודלי של מים לא היו צריכין סוכה מן הדין ואם רצה להחמיר על עצמו מחמיר והרי זה משובח וכן כתבו ז"ל:

ז אכילה בלילי יו"ט הראשון וכו'. משנה שם (דף כ"ז) ר' אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה והכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יו"ט הראשון. ובגירסא מבואר שחכמים למדו חיוב לילה הראשון מחג המצות. וכתב רבינו כזית דומיא דמצה ושיעור חיוב אכילה בכל מקום היא כזית. וכתבו התוס' כיון שלילה הראשון חובה אפילו היו יורדין גשמים חייב לאכול שם. והרשב"א כתב בתשובה שאינו חייב וכן עיקר:

ח [ד]מי שהיה ראשו ורובו וכו'. משנה (דף כ"ח) שם מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשיר ומפורש בהלכות פ"ק שהלכה כאן כדברי ב"ש גזירה שמא ימשך אחר שלחנו. ויש מן הגאונים ז"ל שחולקין ופוסקין כב"ה שכל שיש בסוכה שיעור הכשר אע"פ ששולחן בתוך הבית יצא ידי חובתו. ודעת רבינו כדעת הלכות והוא דעת רוב הגאונים ז"ל וכן ראוי להחמיר:

ט כל שבעת הימים וכו'. שם (דף כ"ח) בברייתא שונה בסוכה ואמרו שם ה"מ מגרס אבל לעיוני בסברא בר ממטללתא:

(**המתפלל** רצה מתפלל וכו') י ירדו גשמים וכו'. משנה שם ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה. ובגמרא הנא משתסרח המקפה של גריסין פירוש שהיא קלה ליפגם: היה אוכל בסוכה וכו'. שם (דף כ"ט) ת"ר היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור סעודתו היה ישן בסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין אותו לעלות עד שיעור. ופירשו בגמרא משיעלה עמוד השחר. ויש מי שכתב והוא שנעור אבל ישן אין מעירין אותו אפילו אחר עמוד השחר דומיא דסעודה שגומר סעודתו, וכן עיקר:

נמר

לחם משנה

ה וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי וכו'. בפ' הישן (דף כ"ח) מה"מ דת"ר תשבו כעין תדורו מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם וכו'. וק"ק בדברי רבינו דהא לעיל בסמוך פסק כרבא דאמר סרבלא קורא לגנב ודלא כמ"ד תשבו כעין תדורו דלדידיה אפילו כריא דפירי פסור והוא ז"ל סובר שהייב כתבואר בדברי ה"ה ואיך פסק כאן ככך בברייתא דתשבו כעין תדורו. וי"ל דאפילו רבא דפליג על אביי לא ס"ל דלא אמריק תשבו כעין תדורו אלא ס"ל דלא נאמר על זה אלא לומר שאם היה לו כלים נאים מעלן לסוכה כו'. **המנורה** בסוכה כו' כתב ה"ה פי' בשעה שאינה דולקת כלומר דאם היתה דולקת כיון דהוא בעת הצורך אפילו בקטנה מותר דומיא דכלי אכילה. ובתוספות פרק הישן דהו פי' זה והקשו עליו מההיא דבפרק לולב וערבה דאמר מדליק בו את הנר ולדברי ה"ה י"ל דמדליק דקאמר ר"ל מכניס בה את הנר א"נ הדלקה שלא בשעת הצורך שאין בו צורך כלל:

י היה אוכל בסוכה וכו'. כתב ה"ה ויש מי שכתב והוא שנעור אבל ישן אין מעירין אותו וכו'. וא"ת לדברי החולקים על סברא זו אמאי קאמר בברייתא (דף כ"ט) עד שיעור ויעלה עמוד השחר דאמר בשעלה עמוד השחר ודאי מעירין אותו. וי"ל דאי הוה אמינא הכי הוה אמינא אין מטריחין אותו להעירו עד שיעלה עמוד השחר שאחר שעלה עמוד השחר מטריחין אותו ומעירין אותו אבל אם נתעורר מעצמו קודם שעלה עה"ש חייב ללכת לסוכה לז"א שאפילו שנתעורר עד שיעלה עה"ש אינו חייב וז"ש עד שיעור ויעלה עה"ש:

וספנה

הגהות מיימוניות

[ז] גרסינן בפרק קמא דערכין הכל חייבין בסוכה כהנים לוים וישראלים ופריך פשיטא אם לא מיחייבי הם מאן מיחייבי ומשני כהנים איצטריכא ליה סלקא דעתך אם נא הואיל וכתיב בסכות תשבו שבעת ימים ואמר מר תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהני הואיל ובני עבודה נינהו לא ליחייב בסוכה קמ"ל נהי דפטירי בעידן עבודה בלא עידן עבודה חיובי מיחייבי מידי דהוה אעוברי דרכים וכו': [ז] יש מפרשים משום מיאוס לאחר שאכלו בהן וכן פרש"י. וי"ם דקאי אקדרה ואגני דלישא וביוצא בהן שאין דרך כל ימות השנה להניחן בביתו אלא מקום מיוחד להן בפני עצמן: [ח] אמר אביי כדטעים בר בי רב ועייל לכלה: [ט] וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו הא כביצה בעי סוכה לימא תיהוי תיובתא דר' יוסף דאביי דאמרי כדטעים בר בי רב ועייל לכלה שהוא יותר מכביצה ומשני אמר לך רב יוסף דילמא כביצה סוכה הוא דלא בעי הא נטילה בעי ובעי ברוכי: [י] לפי שאין קבע לשינה ואפילו ודאי שלא ירדם כרבא שהוא בתרא: [כ] מעשה שהביאו לריב"ז לטעום את התבשיל ולר"ג שתי כותבות ודלי של מים ואמר העלום לסוכה ומוקי לה בגמרא שהחמירו על עצמן: [ל] כחכמים דאמרי אין לדבר קצבה ודלא כר' אליעזר דאמר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וכן אמר רבי אמי חזר בו ר' אליעזר, ע"כ: [מ] ילפינן חמשה עשר מחג המצות: [נ] כב"ש לגבי ב"ה דהכי פסיק רב הונא ע"ש פ"ק: [ס] הא למגרס הא לעיוני: [ע] כתב ראב"ה דבכל ענינים שאדם רגיל לצאת מדירתו רשאי לצאת מסוכתו ע"כ והכל לפי אנינות דעת האדם כדמשמע מעובדא דרב יוסף שיצא מפני הריח ואמר אנא דאנינא דעתאי כמי שהסריח המקפה דמי וכן מצאתי בשם רבינו שמחה: [פ] ירושלמי לא סוף מקפה של גריסין אלא אפילו מקפה של כל דבר °[לשון הטור ואם נער משינתו בלילה או שעלה עמוד השחר קודם שניעור אין צריך לחזור עכ"ל הסמ"ג כתב בלשון תעסוד]:

מגיד משנה

יא גמר מלאכול ביום השביעי וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ח) סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט האחרון. ובגמרא אין לו מקום לפנות מהו כלוי חייא בר אשי אמר רב פוחת בה ארבעה על ארבעה, ומפורש שם דהיינו לבני א"י שאין אוכלין בסוכה ביום שמיני לפיכך כשאין לו מקום אחר לאכול ביום שמיני הוא פוחת בה ביום שביעי להודיע שאין מטתה ביום שמיני ונתבאר זה בדברי רבינו למטה. וכתב רבינו ואם הוצרך לסעוד בשאר היום וכו'. לומר שאע"פ שאמרו מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה או פוחת בה ארבעה לא שאמרה שמצוה מטתה ביום שביעי מכשעה אלא כל היום עד הלילה מצוה מן התורה. ודבריו ברורים הם ולא היו צריכין לכך אלא מפני שבהשגות כתוב אמר אברהם איני יודע מהו זה וכו' וכבר בארתי כוונת רבינו:

יב כל זמן שיכנס בסוכה וכו'. מסקנא דגמרא פרק לולב וערבה (דף מ"ו) דכל זמן שנכנס לישב בה מברך וכן כתוב בהלכות ודעת הגאונים שאפילו נכנס בה מאה פעמים ביום חייב לברך וכן דעת רבינו. ובלשון כתוב דדוקא כשיצא יציאה גמורה לעשות עניניו ושלא לחזור לאלתר אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה לצורך שעתו לא הויא יציאה לחייבו בברכה כשיחזור והדבר מבן זה. ומ"מ נהגו שאין מברכין אלא מסעודה לסעודה והוא כסברת רבינו יעקב ז"ל: ובלילי יו"ט הראשון מברך על הסוכה וכו'. בגמרא פרק כהגיל (דף נ"ו) והלכתא סוכה ואח"כ זמן ופרק לולב וערבה (דף מ"ו) רב כהנא משמיה דרב סבא. והכאר רבינו מקדש מעומד לפי שאמרו ז"ל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ומצוה שרצו לברך קודם שישב וזה הוא מנהג רבותיו. ובהשגות כתוב א"א מנהג מקומנו לא היה כוס וכו'. ואני אומר שאין טעמו מספיק למנהגו הרי שנכנס לישב בה על דעת שלא לאכול לדבריו יברך מעומד. ונראה לקיים מנהגו ומנהגנו שאין טוב הברכה כשאמרו לישב ישיבה ממש הכרי ודאי אם היה עומד בסוכה כל היום ואכל ושתה בה ולא ישב כלל תאמר יצא ידי חובתו שאינו מחוייב לישב ובודאי כשאמרו לישב רצו לומר לעמוד ולמעט לשון הכתוב שאמר בסוכות תשבו שבעת ימים וכיון שכן כשנכנס בה כבר התחיל במצוה הכרי מלותה בין עומד בין יושב ולפ"כ הוא מברך וקרוי עובר לעשייתה לפי שכל שעה היא קודמת לשעה אחרת וכל היום נמשך מצוה ולדעת רבינו ורבותיו היה לו לברך קודם הכניסה הכרי כיון שנכנס התחיל במצוה. כך נראה לי:

יא *גמר *[א]מלאכול ביום השביעי בשחרית לא יתיר סוכתו. אבל מוריד הוא את כליו ומפנה אותן מן המנחה ולמעלה. אין לו מקום לפנות [ז] פוחת בה ארבעה על ארבעה. ואם הוצרך לסעוד בשאר היום צריך לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה: יב [ב]כל זמן שיכנס לישב בסוכה כל שבעה מברך [ח] *קודם שישב אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה. ובלילי יום טוב הראשון [ג]מברך על הסוכה ואחר כך על [ט] הזמן. ומסדר כל הברכות על [ע] הכוס. נמצא [ד]מקדש מעומד ומברך לישב בסוכה ויושב ואחר כך מברך על הזמן. וכזה היה מנהג רבותי ורבני ספרד לקדש מעומד [פ] בליל ראשון של חג הסוכות כמו שבארנו:

השגת הראב"ד

*גמר מלאכול וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה ואולי יאמר אם צריך לסעוד בסוכה בשאר הימים אינו צריך לפחות בה אלא יום שמיני שלא ישמש אדם בה אע"פ שאין לשום מגלה אבל הסכל מורה על זה, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*קודם שישב וכו' עד וכזה היה מנהג רבותי וכו'. א"א לא דייק ומנהג מקומנו לא היה מעולם כוס, והטעם כי הישיבה אינה אלא על דעת אכילה וכל זמן שאינו אוכל עובר למצוה הוא באמת, עכ"ל:

בזמן

לחם משנה

יא ומפנה אותן מן המנחה ולמעלה אין לו מקום לפנות פוחת בה ד' על ד'. כתבו בהשגות ואולי יאמר וכו'. לכאורה נראה פירוש ההשגה הר"ל שאם רצה לאכול אח"כ אחר יום השמיני מפני שאין לו בית אחר או שום מקום אחר כמו שרצה מדקאמר שאין לו מקום אחר לפנות והודיענו שאין צריך לפחות ארבעה על ארבעה ואילך דאין צריך הכי אלא ליום שמיני בלבד שישפטו בני אדם ויאמרו שאינו יושב שם מפני שאין לו מקום אחר אלא מפני שהוא חייב לישב שם בשמיני. וזה א"א להזכירו דאיך מיישב לשון רבינו שכתב ואם הוצרך לסעוד וכו' צריך לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה דאין סובל לשון זה פירושו זה כלל, ואם היה אומר רבינו יכול לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה היינו מיישבים פי' זה בדוחק דה"ק ואם הוצרך לסעוד בשאר היום מיום שמיני ואילך יכול לאכול בסוכה כשרה בלי פחיתה כלל (ולאו) [אלא] סוכה גמורה שמצותה כל שבעה אבל מאחר שכתב רבינו צריך לאכול אין אנו יכולין ליישב פירוש זה כלל ואע"פ שהוא ז"ל כתב אין לשום מראה מ"מ דבר קיימה דאין רלוי לומר על דבר כזה אין כלשון מראה דאין הלשון סובל זה כלל והוא דבר בלתי אפשר ליישבו בלשון בדרך זה. לכ"נ ודאי דפי' דברי הר"מ ז"ל הוא כך דאם יצטרך לסעוד עוד בסוכה ביום הז' מן המנחה ולמעלה צריך שיאכל בסוכה גמורה ולא יפחתנה עד סמוך לבין השמשות של שמיני ולא אמרו פוחת מן המנחה ולמעלה אלא למי שאין רוצה לאכול שם בסוכה באותו יום וח"ש רבינו ואם הוצרך לסעוד בשאר היום לא יפחתנה אלא צריך לאכול בסוכה גמורה שמצוותה כל שבעה כלומר סוכה הראויה לשבעה ולא אינה ראויה לז' ולכך צריך שלא לפוחתה. ואע"פ שזה הפי' דחוק כלשון שאמר צריך לאכול בסוכה שמצותה מר"ל בסוכה הראויה לשבעה. ולפי' ה"ה מתישב יותר דהכי קאמר צריך לאכול בסוכה וכמן הפם ואמר מפני שמצותה כל שבעה ולכך צריך לאכול בה עד הערב ומפני שהוא דחוק בלשון כתב הר"מ ז"ל אע"פ שאין לשום מראה בזה. ולפי זה מ"מ הר"מ אם יצטרך לסעוד בשאר הימים לא גרסינן בשאר בבי"ת אלא בכ"ף כשאר הימים וכן הגיה הגהה זאת בעל מ"ע בכ"ף ורוצה לומר אם יצטרך לסעוד שם ביום השביעי כמו שאר הימים אינו צריך לפרוץ בה אלא יום שמיני כו' ומ"מ קשה על פירוש זה לשון אינו צריך דלא הל"ל אלא אינו יכול לפרוץ בה כיון שעכ"פ צריך לאכול בה. וע"ק במ"ש אלא יום שמיני דשמיני אינו יכול לפרוץ דהוא יום טוב, דהשתא לבני א"י עסקינן דפייך בהו פחיתה. מיהו לזה נראה לומר דיום שמיני דקאמר הוא סמוך לבין השמשות שלו. ולקושיא הראשונה י"ל דמאי דקאמר אינו צריך כלומר אל תחשוב שצריך מכ"ש מן המנחה ולמעלה לפחות ולא יאכל עוד עד הלילה מפני שאין לו סוכה אלא אינו צריך לפרוץ ויאכל וסמוך ליום ח' יפרוץ:

יב ובלילי יו"ט הראשון מברך על הסוכה ואח"כ על הזמן וכו'. כתב ה"ה נראה לקיים מנהגו ומנהגנו. לכאורה המנהג של ה"ה הוא לקדש מעומד מדקאמר מנהגו ומנהגם משמע דמנהגו מחולק מהר"ם ז"ל והוא כמנהג רבותיו שהזכיר לעיל וא"כ הוא קשה דאיך מקיים מנהגו לקדש מעומד בכך אדרבה סותרו דלפי זה לעולם מקיים עובר לעשייתו אפילו שישב וק"ל. ואם היינו אומרים דמנהג ה"ה כמנהג הראב"ד ז"ל יראה מנהג רבותיו א"ש אלא דלשון מנהגו ומנהגם לא משמע הכי אע"פ שאפשר ליישבו:

בזמן

מגדל עוז

גמר מלאכול ביום השביעי עד שמצותה כל היום: כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה וכו' אבל הסכל מורה על זה עכ"ל: ואני אומר משמיה רבינו ז"ל לימד נשמו לומר איני יודע אבל על דבר שאמר ומשה נדק בה לומר ר"מ ז"ל מחזק גדול לפי דעתי כי לא"פ שאסקנו פרק הישן (דף כ"ו) שאין הלכה כר' אליעזר דאמר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה דהא אינו נוטה סדר היה לגבי חכמים שאומרים אין לדבר קצבה ושיש שלם על הדשא כי ר"א מחמיר וחכמים מקלין הרי כאן מאחר שאכל ביום השביעי שחרית גמרו שלש הסעוד ומאז והלאה שהכלה שאינו נר"ח ומעשה אם רצה להמשיך עוד סעודה לעשמו כהגריעם הכלך לא יצטרך לאכול אותה בסוכה קמ"ל והלכה כדברי חכמים בין לקולא אם לא רצה לאכול חון מליל יו"ט הראשון בין להחמיר אם רצה להרבות בסעודות ואפילו ביום השביעי לאחר סעודה שחרית מדיע דקתני פרק לולב וערבה (דף מ"ח) סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו ס' ולא קתני סעד סעודה שחרית אלא גמר מלאכול דמשמע גמר כל היום כדכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים. ועוד דבפרק הישן גמרא מתני' דמשמע דאמר ר"א מי שלא אכל בלילי יו"ט הראשון משלים ביו"ט האחרון פרכינן והא ר"א הוא דאמר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה כלומר וא"כ לא אפשר שלא יאכל בלילי יו"ט הראשון וכדילפינן לה בגזרה שוה חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות דכתיב ביה בערב תאכלו מצות ומסיקין אמר ר' אמי חזר בו ר"א וסדר פרכין היכא יכול לומר משלים ובמאי משלים אי בריפתא בסעודה דיומים קא אכיל כלומר ומודה לחכמים שאמרו אין לדבר קצבה גם להחמיר אלמא מצוה איכא באותה סעודה שלם ברכה מסעודת כל שבעה חייב לאכלן בסוכה לדברי הכל ואע"פ שהגיע זמן פרישתה לבטל אותה כשאין לו מקום לפנות דאליגי בה פרק לולב וערבה גמרא מתני' דסוכה שבעה רב חייא בר אשי אמר רב פוחת בה ד' על ד' וריב"ל אמר מדליק בה את הנר ולא פליגי הא לן והא להו כלומר הא לן בבל דיו"ט הוא והכור לפחות בה ד' משום סתירה מדליק בה את הנר משום סיכלא ולבני א"י דהוא של מועד הוא פוחת בה ד' וכן כתבו רבינו יוסף ן' הלוי בן מיג"ש ור"י אלפס ז"ל סוף הלכות סוכה וכזה נתישבו דברי ר"מ ז"ל שכתב כאן לבני א"י. ומ"ש סוף זה הפרק לבני בבל ע"פ ההלכה ולא מפי סברא מפה דבריו כזה כתובר כמו שהכתבתי כמה פעמים: כל זמן שיכנס לישב בסוכה קודם שישב אקב"ו לישב בסוכה ובלילי יו"ט הראשון מברך על הסוכה ואח"כ על הזמן ומסדר כל הברכות על הכוס נמצא מקדש מעומד ומברך לישב בסוכה ויושב ואח"כ מברך על הזמן וכזה היה מנהג רבותי ורבני ספרד לקדש מעומד בליל ראשון של חג הסוכות כמו שבארנו: כתב הראב"ד ז"ל לא דייק וכו' עובר למצוה הוא באמת עכ"ל: ואני אומר דברי הראב"ד ז"ל כמקום רבותינו בעלי ז"ל וגם דעת אלפסית יש בהם ז"ל כל זמן שנכנס לשוה וטיול מברך כמו לאכילה ועיקר דירה נמי בהכי הוא וכן נהגו בעשמי ע"פ רבותי ז"ל ואע"פ שאמרו אבי ולל גדולי מאשמחתי היו מסכימין בקבלת אנותם הספרדים כדברי ר"מ ז"ל ואין לי רשות בזה להכריע דמכברתא אין לי צורך בזה בתנור. שוב מצאתי לרבינו האי גאון ז"ל שהשיב כן ואפילו שלא לבקר את חבירו יחיד או רבים מברך על כל ישיבה ויציאה ואפילו מאה פעמים ביום ואפילו לא אכל ולא שתה וכן כתב ר"י ז"ל בן גיאת:

הגהות מיימוניות

[ז] הא להו ועיין בגמרא, ע"כ: [ח] ואפילו בעשרה זימני ביומא וכן כתב בה"ג וכן ספר יראים וראית מתפילין דרבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי מברכי וכן סמוגותי בפרק לולב וערבה ודלא כר"ת שאמר שברכה בסעודה פוטרת כל טיול ולימוד ושינה שבסעודה. וכן פסק רבינו שמחת וז"ל דכל חד וחד מהני דמיתייבי לנהוג בסוכה מברך עליו הברכה לישב בסוכה ואפילו נכנס לישן ולא ישנה מטבע הברכות ואומר לישב בסוכה דקרא כסכות תשבו עכ"ל וכן בעל הרוקח וכן רבינו אבי"ה. וכתב וז"ל שאם יצא על מנת לחזור מיד ולא הסיח דעתו שא"צ לחזור ולברך, ע"כ: [ט] כשילהי התליל הלכתא סוכה ואחר כך זמן כרבב"ח לגבית רדב. והגה רבינו יעקב ברבינו שמשון היה נוהג בלילה הראשון אבל בליל שני היה אומר זמן ואחר כך סוכה וטעמא דלילה הראשון בא זמן בעבור סוכה ובעבור קדוש הילכך אומר על שניהם אבל בליל שני אינו בא זמן רק בעבור קדוש כי זמן הסוכה כבר נפטר בליל ראשון לפיכך אומר זמן מיד אחר קדוש קודם ברכת סוכה. וראבי"ה כתב שגם בליל שני יברך זמן לבסוף דיקנה"ז והזמן אינו בא בעבור הבדלה ואעפ"כ אומר זמן אחריה וכן דעת המחבר וכן נראה עיקר שלא מצינו חלוק בין שני ימים הראשונים: [ע] אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דמסדר לכולהו אכסא: [פ] כתב רבינו שמחה דכל זמן שאדם עסוק במצוה שיכול לברך אע"פ שהתחיל העשייה כבר מיקרי שפיר עובר לעשייתן. עיין בפרק ו' בהג"ה בהלכה ו':

יג בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים וכו' וכן טומטום וכו'. כלומר כאם בשמיני עצרת יושבין ואין מברכין כן טומטום וכו'. אבל הטעם שאין מברכין בשמיני עצרת אינו מפני שהוא ספק דא"כ היאך אנו מברכין ביו"ט שני שהיינו ומתחלה כך תקנו שנעשה יו"ט שני ונמצא מספק ואפילו הכא משום מנהג אבותינו בידינו אנו עושים כמותם אבל טומטום ואנדרוגינוס העמידו הכתוב דבריהם על דין תורה שהם חייבים מספק דספיקא דאורייתא לחומרא וכיון דספק הוא אין מברכין לדעת רבינו וכמ"ש ה"ה. אלא ה"ט כי היכי דלא ליתו לזלזולי ביו"ט ואע"ג דביו"ט שני של כבה עבדינן יו"ט ומברכין על סבירת העומר הכא שהני דבתים אחד אנו מקדשין ומברכין לישב בסוכה וחיכא למיחש טפי לזלזולי א"נ דכיון דבקיאינן בקיבועא דירחא הוי ספירת העומר דאורייתא ומ"מ לדיהוה ולא את ברכהה משום חששא בעלמא והא דלא תקנו בלולב שיטלנו בלא ברכה משום דהוי בגבולין דרבנן א"נ משום דליה ביה איסור בלטול:

טו מי שלא עשה סוכה וכו' שמצותה כל שבעה פירוש דקרא דאמר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ה"ק סוכות תעשה לך באי זה יום משבעת הימים שתרצה ואפילו ביום האחרון אם לא עשית קודם לכן.

פרק ז ב וענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס וכו' כגון שיהיו שלשה עלין או יתר על כן בגבעול אחד וכו'. כתב הטור וז"ל כתבו הגאונים שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול. ובעל העיטור כתב אפילו אין בו רק פעם אחת הלתא בחד קינא כשר וכ"כ הרמב"ם עכ"ל. ואיני מוצא מקום על מה שיכריח לומר כן בדברי רבינו שהרי דבריו סתומים כדברי הגמרא:

ערבי

יג בזמן הזה וכו'. מסקנא פ' לולב וערבה (דף מ"ז) והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן. וכתב רבינו וכן טומטום ואנדרוגינוס וכו'. ודבר זה סובר רבינו בכל המלות שאין מברכין על ספקן. ודעת ההלכות פרק ר"א דמילה כך הוא וזהו לדעתם כחור הסוגיא שבשבת מדליקין (דף כ"ג) אמרו שם שמברכין על נר חנוכה אקב"ו. ושאלו היכן עמ רב נחמן אמר מלא תסור והקשו שם מדמאי שאין מברכין על הפרשת מעשרותיו אלמא שאין מברכין על מצוה דדבריהם ותירץ אביי ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דבריהם לא בעי ברכה. והקשו והא יו"ט שני דמברכים והוא ספק דבריהם ואמרו התם כי היכי דלא ליזלזלו ביה ורבא מתרץ תירוץ אחר על קושית הדמאי ואמר רוב עמי הארץ מעשרין הן. לפי דעת רבינו רבא אינו חולק על אביי דודאי ספק דדבריהם לא בעי ברכה אלא פירוקא אחרינא הוא דמפרק בדמאי וכבר האריך בזה הרמב"ם ז"ל. ולד"ה כיון שהברכות מדבריהם אין מברכין אותן על הספק וספק שמע קול שופר או נטל לולב אע"פ שחוזר ושומע או נוטל לולב מן הספק אינו מברך. ובהשגות שיטה אחרת לומר דרבא פליג אדאביי וכל ספק בעי ברכה חוץ מדמאי מפני שהרוב מעשרין והגיה הרשב"א ז"ל דין זה בנ"ע בפ' במה מדליקין ובפ' אחרון של ר"ה העלה שהנשים רשאות לברך על המצות שהן פטורות כמ"ש פרק שני וכ"ש לדבריו טומטום ואנדרוגינוס ודבריו נ"ע. ולדעת רבינו ודאי שאין הנשים מברכות והיאך יאמרו וצונו והן פטורות:

יד גמר מלאכול וכו'. על המשנה דגמר מלאכול שכתבתי למעלה אמרו בגמ' (דף מ"ח) לדידן שאינו יכול לפחות בה ביום השמיני ביו"ט ואין לו מקום להוריד את כליו מניח בה את הנר ואם היא סוכה גדולה מעייל בה מאני מיכלא ומבואר בהלכות:

טו מי שלא עשה סוכה וכו'. מחלוקת רבי אליעזר וחכמים פרק הישן (דף כ"ז) וקי"ל כחכמים דעושין סוכה בחולו של מועד:

עצי סוכה אסורין וכו'. פ"ק (דף ט') אמר רב ששת משום ר"ע מנין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה ת"ל חג הסוכות שבעת ימים ועוד מבואר שם. ' ומהסוגיא שבפרק המביא במסכת יו"ט (דף ל':) משמע דלא מהני שום תנאי בעצי סוכה דמצוה וכן עיקר וכן דעת רוב המפרשים ז"ל. וכתב רבינו שמנה ימים לפי שמבואר בפרק לולב וערבה (דף מ"ו) דשמיני נמי אסור מדין מגו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא אבל בשביעי אפילו לדידן מותרת וכן נפסקה הלכה שם גבי אתרוג ודעת רבינו שה"ה לסוכה וכ"כ מן הגאונים ז"ל. ויש מן האחרונים חולקים ואוסרין הסוכה ומיה אפילו בשביעי:

טז וכן אוכלין וכו'. ברייתא פ"ק (דף י') וביו"ט בפ' המביא (ביצה ל':) בככה

יג [א]בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים. יושבין בסוכה שמונה ימים. וביום השמיני שהוא יום טוב ראשון של שמיני עצרת יושבין בה ואין מברכין לישב בסוכה. *וכן טומטום ואנדרוגינוס לעולם אין מברכין לישב בסוכה מפני שהן חייבים מספק ואין מברכין מספק: **יד** גמר מלאכול ביום השמיני [ב]מוריד [א] כליו ומפנה אותה. אין לו מקום להוריד את כליו אם היתה קטנה מכנים בה מנורה. ואם היתה גדולה מכנים בה קדרות וקערות וכיוצא בהן כדי להזכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה ומפני שהוא יום טוב אינו יכול לפחות בה ולפסלה: **טו** מי שלא עשה סוכה בין בשוגג בין במזיד עושה סוכה בחולו של מועד. אפילו בסוף יום שביעי עושה סוכה שמצותה כל שבעה. [ג]עצי סוכה אסורין כל שמנת ימי החג בין עצי דפנות בין עצי סכך אין ניאותין מהן לדבר אחר כל שמנת הימים מפני שיום השביעי כולו הסוכה מוקצה עד בין השמשות והואיל והוקצת לבין השמשות של שמיני הוקצת לכל היום: **טז** וכן אוכלין ומשקין שתולין בסוכה כדי לנאותה אסור להסתפק מהן כל שמונה. ואם התנה עליהן בשעה [ג] שתלאן ואמר איני בודל מהן כל בין השמשות הרי זה מסתפק מהן בכל עת שירצה. שהרי לא הקצה אותם ולא חלה עליהן קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותה:

השגת הראב"ד

*וכן טומטום וכו'. כתב הראב"ד ז"ל רואה אני מדבריו שהנשים שאם רשות אין מברכות כלל ואין הכל מודים לו. ואני רואה מדברי רבא דאמר הטעם לדמאי שאין מברכין על הפרשת מעשרות משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם הא לאו הכי מספיקא מברכין מפני שהוא ספיקא דאורייתא מעתה ידעינן ודאי טומטום ואנדרוגינוס חייבין לברך, עכ"ל.

הלכות לולב

פרק שביעי

א [א]**כפות** תמרים האמורות בתורה הן הריות של דקל כשיצמחו קודם שיתפרדו העלין שלהן לכאן ולכאן אלא כשיהיה כמו שרביט והוא הנקרא לולב: **ב** פרי עץ הדר האמור בתורה הוא אתרוג. וענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס שעליו חופין את עצו. כגון שיהיו [ב]שלשה עלין או יותר על כן בגבעול אחד. אבל אם היו שני העלין בשוה

א טור סי' תרכח סמ"ג שם · ב טור סי' תרסו סמ"ג · ג טור סי' תרלח וע"ש סי' תרסו סמ"ג שם · ד טור סי' תרמה סמ"ג עשין מד: ה עי' בטור סי' תרמו

בהלכתה ועערה בקדרין ובבדינן המטויירים והלה בה אגוזים ואפרסקים ושקדים ורימונים ופרכילי ענבים עטרות של שבולים ייטת שמנים וסלתות אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו ובגמרא ובהלכות והוא דאמר איני בודל מהן כל בין השמשות דלא חיילא קדושה עלייהו כלל וכן מבואר בגמרא פ' המביא:

פרק ז א כפות תמרים וכו'. פ' לולב הגזול (סוכה ל"ב) א"ל אביי לרבא תרתי דהאי כפות תמרים לולב הוא אימר חרותא אמר ליה בעינן כפות וליכא ודבר כשום הוא· **ב פרי** עץ וכו'. שם (דף ל"ה) מבואר וגם זה פשוט: **וענף** עץ וכו'. אמרו שם (דף ל"ב) תנא עבות כשר ושאינו עבות פסול ה"ד עבות אמר ר' יהודה והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא ותכיקא התם דהכי והד הדס שוטה הוא. ובהשגות א"א וצריך שיהיה כן כל השיעור או רובו ע"כ. ואני אומר כולן בדוקא דהא כל מה שאינו עבות הוה ליה כמין אחר ונחסר השיעור:

ערבי

לחם משנה

יג בזמן הזה שאנו עושים שני ימים טובים יושבין בסוכה שמנה וכו' ואין מברכין לישב בסוכה [וכן טומטום ואנדרוגינוס וכו']. כתב הראב"ד ז"ל דכל ספק בעי ברכה ומה שאין אנו מברכין בה' הוא מפני שהן שני דברים הסכיים וכדברי הרב האלפסי בסוף פרק לולב וערבה דאמר אי יום סוכה הוא לאו שמיני עצרת וכו' ע"ש. ואם הבהל לדברי הרב האלפסי ז"ל כיון שהוא סובר כדברי רבינו דכל ספק לא בעי ברכה כמ"ש ה"ה ואמר ודעת ההלכות פרק ר' אליעזר דמילה כך הוא וכן הר"ן ז"ל בפ' במה מדליקין על ההוא דמברכין על נר חנוכה למה ליה לומר דטעמיה דקפיין אהדדי היפוך ליה דהוי ספק וכל ספק לא בעי ברכה. וי"ל דמ"מ משום דלא לזלזלו ביו"ט היה לנו לברך כמו שאירע בגמרא ביו"ם ב' כי היכי דלא לזלזלו ביה א"כ היו מזלזלים ולא היו יושבים בסוכה לכך הוצרך לומר טעמו דקפיין אהדדי ותאמי כן לא אמרינן ליה ואמרינן שמיני חג עצרת. ואין להקשות דאמאי דחי הא דליתב בסוכה מקמי הא דשמיני חג עצרת ליעביד איפכא די"ל דכיון דמ"מ הרי יש לנו היכר בדבר בישיבת הסוכה די לנו בזה אבל אם נדחית ברכת שמיני חג עצרת אין לנו היכר אחר כלל ועוד דאנן קי"ל בקיבועא דירחא דודאי שמיני חג עצרת הוא:

ערבי

מגדל עוז

בזמן הזה שאנו עושין עד לישב בסוכה. פ' לולב וערבה (דף מ"ז): וכן טומטום וכו' עד מברכין מספק כתב הראב"ד ז"ל רואה אני מדבריו וכו' טומטום ואנדרוגינוס חייבין לברך עכ"ל. ואני אומר כבר כתבתי זה פרק שלישי הלכות מילה ועשתה תשובתו ז"ל להכמי לוני"ל ז"ל על זה ע"ש. גמר מלאכול עד ולפסלה. פרק לולב וערבה (דף מ"ח) מי שלא עשה סוכה עד שמצותה כל שבעה. פרק הישן (דף כ"ז): עצי סוכה עד סוף הפרק. פרק המביא כדי יין (דף ל') ופ"ק דסוכה (דף ט'):

פ"ז כפות תמרים עד נקרא הדס שוטה:

הגהות מיימוניות

[א] אבל להעמיד השולחנות והספסלים לסדרן לצורך הלילה אסור דאין יו"ט מכין לחבירו דומיא דהצעת המטה: [ג] וגם אין שייך בהן מוקצה בחוה"מ ואם נפלו תולין אותן שנית או שוטחן עד אחר יו"ט ויאכלו הרס. וראבי"ה פסק בשם ה"ג עיטורי סוכה שנפלו בשבת אסורים באכילה ומותרים לטלטלן ומחזירן נפלו בחול אסורים באכילה ומחזירן למקומן:

בשוה זה כנגד זה והעלה השלישי למעלה מהן אין זה עבות אבל נקרא *הדס שוטה: ג "ערבי נחל האמורות בתורה אינן כל דבר הגדל על הנחל אלא מין ידוע הוא הנקרא ערבי נחל. עלה שלו משוך כנחל ופיו חלק וקנה שלו אדום וזה הוא הנקרא ערבה. ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נאמר ערבי נחל. ואפילו היה גדל במדבר או [א] בהרים כשר: ד ויש מין אחר דומה לערבה אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר וקנה שלו אינו אדום וזהו הנקרא צפצפה והיא פסולה. ויש שם מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר אלא יש בו תלמים קטנים [ב] עד מאד כמו פי מגל קטן וזה כשר. וכל הדברים האלו מפי השמועה ממשה רבינו נתפרשו: ה ארבעה מינין [ג] אלו מצוה אחת הן ומעכבין זה את זה וכולן נקראים מצות לולב. ואין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן. ואם לא נמצא אחד מהן אין מביאים תחתיו מין אחר הדומה לו: ו [ד] מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה אחת. וכשהוא נוטלם לצאת בהן [ה] מברך תחלה על נטילת [ו] לולב הואיל

א טור סי' תרמו סמ"ג שם: ב טור סי' תרנא סמ"ג שם: ג שם שם:

השגת הראב"ד

*הדס שוטה. כתב הראב"ד ז"ל וצריך לסיים כן כל השיעור או רובו, עכ"ל:

מגיד משנה

ג ערבי נחל וכו'. כל זאת הכבא מפורשת בברייתא פרק לולב הגזול (דף ל"ג ל"ד): ה ארבעה מינין אלו מצוה אחת הן וכו'. במנחות בהקומץ רבה (דף כ"ז) משנה ד' מינין שבלולב מעכבין זה את זה וכן אמרו שם (דף כ"ח) גבי ארבע ציציות ואמרו הטעם לפי שארבעתן מצוה אחת הן ופ' לולב הגזול (סוכה ל"א) תניא ד' מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהם כך אין מוסיפין עליהן לא מצא אתרוג לא יביא לא פרים ולא רמון ולא דבר אחר:

ו מצוה מן וכו'. שם (דף ל"ג) מחלוקת דל"י ורבנן דרבנן סברי לולב אין צריך אגד וקי"ל כותיה ואמרו שם דלרבנן מצוה לאגדו כדי להתנאות לפניו במצות. נוטל וכו'. (דף ל"ז) אמר רבה לולב בימין ואתרוג בשמאל מ"ל ר' ירמיה מ"ט מברכין אלולב הואיל ומינו גבוה

כסף משנה

ג ערבי נחל וכו' ואפילו היה גדל במדבר או בהרים. כתב הרא"ש ז"ל לפרש דערבי נחל הגדלות על הנחל כלומר ממין הגדל על הנחל והיינו ערבה שרובה גדלה על הנחל למעוטי נפלפה הגדלה על ההרים, ד"א ערבי נחל שעלה שלה משוך כנחל למעוטי נפלפה שעלה שלה עגול. והאי תנא לא מצריך קרא לרבוי של בעל ושל הרים דבכלל ערבי נחל הוא והכי סברי רבנן דלקמן דמצריכו שתי ערבות וכן משמע מתוך דברי הרמב"ם שכתב ערבי נחל האמור בתורה וכו' ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נקרא ערבי נחל ואפילו היה גדל במדבר או בהרים כשר עכ"ל. ומהרח"ס כתב על זה ואינו מחוור דמג"ל לפרושי אלא דהרמב"ם דלכך נאמר ערבי נחל מתמשמעות ערבי נחל ולא מרבויא דערבי כדקתני בברייתא ח"ל ערבי נחל מ"מ שפירושה מריבויא דערבי לשון רבים. ואולי הטעם שלא הביאו לפי שכתוב בו לכך נקראו ערבי נחל במקום לכך נאמר ערבי נחל הכתוב בכל המסחאות שבידינו עכ"ל. ולא ידעתי למה לא נתחוור לרח"ס דברי הרא"ש דכפי הבנת רבינו פסק דשתי ערבות בעינן והיינו ודאי מריבויא דערבי סיכי אפשר לרבויי מיניה או של בעל ושל הרים דשתי דרשות לא דפיק מערבי כדמוכח בגמרא והילכך נ"ל דמשמעות ערבי נחל מייתי של בעל ושל הרים:

ד ויש שם מין ערבה שאין וכו'. דברי רבינו כאן מקומים דפ' לולב הגזול (דף ל"ד) תנו רבנן ערבה קנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק לצפצפה קנה שלה לבן ועלה שלה עגול ופיה דומה למגל והתניא דומה למגל כשר דומה למסר פסול אמר אביי כי תניא ההיא בחילפא גילא ופירש"י מגל קציר פגימותיה כולן מנטות לצד אחד ערקומת כלפי בית יד שלה מסר היא מגירה ופגימותיה הולכות נכחו ולהם שני עורלים אחד מכאן ואחד מכאן כפגימת הסכין עכ"ל. אבל רבינו נראה שמפרש דומיה למגל שפגימותיה קטנות ואין כשר אלא בחילפא גילא כדמפורש בגמ' ולזה כתב בתחלה שערבה הכשרה פיה חלק והפסולה דומה למסר והדומה למגל יש מין ממנה שכשר והיינו חילפא גילא המוזכר בגמ', ואם לא נמצא אחד מהם אין מביאין ההוא מין אחר הדומה לו כלומר דסד"א דמיסי כי היכי דלא תפסכה מצוה לגמרי קמ"ל:

ו מצוה מן המובחר וכו' מברך תחלה על נטילת לולב. לאו למימרא שיברך בלשון הזה מאחר שכתב שמברך עובר לעשייתו כדמשמע ממ"ש והסכנה שלא לנאת בהם צריך לברך, ולא בא אלא לומר שיברך על הלולב ולא על שאר מינין. ובענין נוסח הברכה סמך על מ"ש בסוף ה' ברכות נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא י"ח

לחם משנה

פרק ז ג ערבי נחל האמורות וכו' לכך נאמר ערבי נחל וכו'. כלומר מפני אלו השני טעמים שהזכרתי נאמר ערבי נחל. האחד שהוא משוך כנחל והשני שהרוב גדל על הנחלים מפני אלו השני טעמים נקראים ערבי נחל אבל לעולם שא"נ עכ"פ שיהא גדל על הנחל והיינו השני טעמים שהזכירו בברייתא (דף ל"ד) ערבי נחל הגדילות על הנחל וכו'. אבל מה"ש מהכרי"ק ז"ל בסימן תרמ"ו כלשה שהרח"ס ז"ל הבין דהאי לכך נאמר ערבי נחל רוצה לומר מפני דאינו דוקא הגדל על הנחל לכך נאמר ערבי במשמעותו הכל אפילו של בעל ושל הרים. והרב מהרח"ס ז"ל השיג עליו שאין כונת הרמב"ם אלא לומר מפני שאינו גדל על הנהר דוקא לכך נאמר ערבי לשון רבוי לרבות (כלשון) של בעל ושל הרים ומרבויא דריש ולא ממשמעותא. ומהכרי"ק ז"ל תמה על הרב מהרח"ס ז"ל דודאי שפיר קא מייתי הרח"ס ז"ל ראיה דמהרמב"ם פסק דשתי ערבות בעינן והיינו ודאי מרבויא היכי אפשר לרבויי מיניה עוד של בעל וכו'. ואין זו דחיה לדברי הרב דהרב לא השיג על הרח"ס אלא מעיין האיתו מדברי הרמב"ם וזה ההכרח אינו אלא בדברי הגמרא עצמה וכבר כתבו הרח"ס ז"ל קודם שכתב והכי סברי רבנן לקמן דמצרכי שתי ערבות וכו' אבל מה שהוציאו מדברי הרמב"ם בדין תמה עליו:

ד ויש מין אחר דומה לערבה וכו'. בגמרא אמרו בדין הצפצפה ופיה דומה למגל והתניא דומה למגל כשר דומה למסר פסול. ותירצו בי תניא ההיא בחילפא גילא כלומר מין ערבה כשרה. וק"ל קשה על רבינו דמאי קאמר בדין הצפצפה ופיה דומה למסר דלפי המסקנא פיה דומה למגל הוי ואין כשרה בדומה למגל אלא חילפא גילא. וי"ל דרבינו רצה לחת כלל מוחלט ובתחלה כתב שהערבה כשרה ודאים עלה שלה משוך ופיה חלק ואח"כ כתב הצפצפה ודאים פיה דומה למסר אבל יש אחר דומה למגל שפעמים היא צפצפה ופעמים ערבה וז"ש ויש שם מין ערבה שאין פי העלה שלה וכו':

ו מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין לו. כלומר מפני שהכל סמוכין ללולב והוא העיקר מפני כן מברכין עליו. וקשה דהל"ל שמינו גבוה מכלן כמ"ש בגמרא. ואולי יש לפרש דהיינו סמוכין לו כלומר שהוא מעולה מכלן וח"ש בגמרא מינו

הגהות מיימוניות

[א] של בעל ושל הרים מנין ת"ל ערבי מ"מ, ע"כ: [ב] חילפי גילי נקרא בספר, ע"כ: [ג] הקומץ רבה ד' מינין שבלולב מעכבין זה את זה ואמרו בגמרא לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין, ע"כ: [ד] כרבנן וטעמא משום זה אלי ואנוהו ורלא כרבי יהודה דאמר שאינו אגוד פסול. וצריך שיאגדנו שני קשרים זה ע"ג זה דחניא הותר איגודו ביו"ט אוגדו כאגודה של ירק ואינו אוגדו אגד גמור וכו' וסוקי לה אליבא דרבנן הרי שיש לאגדו אגד האסור בשבת וביו"ט. וכן פר"ש האוגדה כאגודה של ירק לאו אגודה היא אפילו אליבא דרבנן דכי היכי דמצריך רבי יהודה אגד לעכב אצרכו רבנן אגד למצוה ספר יראים: [ה] דין ברכת שהחיינו תמצא בפרק אחרון מהלכות ברכות: [ו] אבל רשב"ם אומר שאין לברך קודם שיטלנו דמיחזי כך כי חוכא ואיטלולא אלא יטלנו וחדר יברך והוי שפיר עובר לעשייתן כיון שעיקר מצותו הוא הנענוע בשעת הלל כדאיתא פרק לולב הגזול א"נ יכוין שלא לצאת עד אחר שיברך. אמנם ר"ת היה אומר ליטלן שלא כדרך גרילתן שכל המצות כולן אין יוצאין בהן אלא כדרך גרילתן כדאיתא פרק לולב וערבה. ועיין בתוס' פ"ק דפסחים וכן כתב ברוקח. ורבינו שמחה כתב שכל זמן שאדם עסוק במצוה מברך בטוב וניקרי עובר לעשייתן אלא לאפוקי שלא יברך אחר עשייתן וראיה מתפילין דאמרינן מאימתי מברכין עליהן וכו' וכן בפ"ק דפסחים מיתיבי נטלו לצאת בו מברך על נטילת לולב שאני התם דמעידנא דאגבהיה נפיק ביה ופסיק הב"ע מיתת מעיקרא בעי ברוכי ואפ"ה לא אמר לברך קודם שיטול ויברך ליטול את הלולב אלא על נטילת לולב לאחר שנטלו מטעם דמעידנא דאגבהיה נפיק ביה וחשיב שפיר עובר לעשייתן בכל זמן שהוא תופסו עוסק במצוה הוי כרא"ל מר בר אמי לרב אשי אבא מצלי ביה וכן פי' ריב"ם בשם ריב"א כפירוש רבינו שמחה. ול"נ לראבי"ה מדגרסינן בירושלמי פ' הרואה מצות

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל וצריך לסיים כן כל השיעור או רובו עכ"ל: ואני אומר טעמו פירש אותו בפיתחו ז"ל סוף גמרא מתניתין קמייתא דפרק לולב הגזול דפסקינן הלכה כר' טרפון דאמר בה חמשה טפחים בתר דשקלינן וטרינן עלה ואסקינן מלתיה אליבא דהלכתא וו"ג מינו בעינן שליש שישריה דהדס שיהא עבות למצוה או כוליה לעכובא ממאי דאמרינן בגמ' לר"ט דאמר הדס בת חמשה בעינן עבות בה תלתא לא מכשרינן בת חמשה מבעיא אלמא בעינן כוליה שישריה דהדר עבות ואי לא מה קושיא יש בעשות בין מגולה שלשה לחמשה ועוד מי לא מכשרינן הדס בת ג' טופח אלא ודאי בעבות קאמר דלא מכשרינן שיהו כל הג' טפחים עבות בה' טפחים מיבעיא ועוד הדס דומיא דלולב וערבה מה התם בעינן רוב עלין שלכן בהכשר כדבעינן למימר קמן אף הדס נמי בעינן רוב עלין שהכשר ואין בכשרו של הדס אלא בעבות כדכתיב וענף עץ עבות והו לא מידי. הילכך למצוה ודאי בעינן כל ג' טפחים עבות ואם אין אלא הרוב עבות כשר כדבעינן למימר קמן מדנשרו מקצת עליו כשר ברובו ה"נ או הוי מיעוט שאינו עבות כשר דלא גרע מהיכא דנשרו. יש מי שאומר ונלמד מהכא עבותו ברלאשו כדאמרינן נקמן בהדס שיבשו עליו ובחיורין בו שלשה בדי עלים לאין דבעינן שיהא ברלאש כל אחד ואחד. ונ"נ דלא בעינן עבות ברלאשו ולא דמי להדס שיבשו עליו דהתם משום הדר הוא וכיון דכולן יבשין אם לא נשתיירו שלשה בדי לאין ברלאשו לא הוי הדר אבל הכא משום עבות ובעינן רובו עבות וכיון דרובו עבות אע"פ שאין ראשו עבות קא מקיים ביה עבות כשוליה עכ"ל. והרמב"ן ז"ל כתב בספר המלחמות להעמיד דברי ר"י אלפס ומה שאמרו עבות ג' לא מכשרינן לא מגני הקטומין שלא מגיעו גר"ע שאפשר ככם לכתחלה אלא מגני שאין הדס שכולו עבות מצוי להם במקומן כאורך ג' טפחים שרוב הארץ שוטה והיינו דקאמרינן בהדיא עבות שלשה אלמא משום עבות הוא שאינו מצוי ותלתא קטימי שכיחי לכו עשי מחד ולא קטים שדרך כהדס ליכם ראשו ולהגביר עליו העליונים ולפיכך יקוים עכ"ל, ואמר שכל הגאונים כן אמרו ולא עמד אדם מן הראשונים כדבר וקבלת תכריע. ולדעתי עוד נראה לי לומר על קושית דתשובה שהביא ממנה הראב"ד ז"ל כי תו"ש בב הונא ברה ליה מריה לר"ט בבת עבות ג' לא מכשרינן וכו' לא היה מבין דבריו תחלה וכדמוכח סוגיין דשקיל וטרי לאוקמה בכמה אנפי וכיון דסמה עליה דלא קאי אדעתיה סיכי דייקינן מפירקיה לפרושי מלתיה אליבא דהילכתא כא קכן דלאו דעתיה דייק והאו קושייתיה דייקא ומאה שתורך קושיא שניה כי היה סבור דלר"ט בעינן כולה עבות וליתא לבבריתיה לנפש כלכסא אלא כאמימר דאמר בר בריה משמיה דהווה הדס שוטה קרי ליה וכו' דהיגא סוף גמרא מקמי' דר' ישמעאל אומר ג' הדסים בהאי פירקא דלולב כגזול דחד דלא קטים לא שכיח ומידי דלא שכיח לא אטרח וכדומה לדברי הרמב"ן ז"ל. ומה שהקשה עליה גלקטי הדס כו' וערבה כו' ואין נראה לנו שהיה דבלולב וערבה בעינן הדר לר"ט אבל הדס לא בעינן הדר אלא בעינן עבות שלא רהגמה וכן מוכח בירושלמי לבדיה דלרבנן בעינן ביה הדר ולר"ט לא בעינן ביה הדר הלכך לית לן לאקשויה אהדדי מבבלא דילן ופ"ש לאוקויי מינה הלכה למעשה ועל"כ הכנים יפה ר"י אלפס והכמים כל אותה הסוגיא מן ההלכות מאחר שלא היו כהלכה כמ"ש כחדון הלכותה וכמה עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון וכדעת הגאונים כראשונים כלם ז"ל: ערבי נחל עד ממשה רבינו נתפרשו. פ' לולב הגזול: ארבעת מינין אלו עד סדומה לו. כמב' מנחות ב' הקומץ רבה וגמ' פירקא קמא דלולב הגזול: מצוה מן המובחר עד כומכין לו

הואיל וכולן סטכין לו ואחר כך [א]נוטל האגודה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו ונוטלן דרך גדילתן שיהיו עיקריהן למטה לארץ וראשיהן למעלה לאויר. ואם לא אגדן ונטלן אחד אחד [ז] יצא והוא שיהיו ארבעתן מצויין אצלו. אבל אם לא היה לו אלא מין אחד או שחסר מין אחד לא [ב]יטול עד שימצא השאר: **ז** *כמה [ג]נוטל מהן. לולב אחד ואתרוג אחד [ח] ושני בדי ערבה ושלשה בדי הדס. [ד]ואם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף [ט] ונויי מצוה

א עי' בטור שם · ב שם: ג טור סי' תרנא דלא כוותיה ועי' בסמ"ג לאוין שסד:

השגת הראב"ד

*כמה נוטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא שמעתי מעולם פסול בזה ולא איסור תוספת ולא גירוע ואפילו לר' יהודה דאמר לולב צריך אגד דהא אמר רבא מ"ט דר' יהודה דאמר אין אוגדין את הלולב אלא במינו קסבר לולב צריך אגד ואי אגיד ביה מינא אחרינא הוה ליה מוסיף מכלל דכי קטיר ליה בהיג ובעיקרא דדיקלא ליכא מוסיף אע"ג דאיכא ספי מלולב אחד וכ"ש לרבנן דאמרי א"צ אגד דאמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, עכ"ל:

כסף משנה

י"ח לולב אבל אם בירך קודם שיטול מברך לימול לולב, ואע"פ שכתב עוד בס' זה שמחייב בכס"ק שחקינו וכו' וכל יום ויום מברך עליו אקב"ו על נטילת לולב ה"נ סמך על מ"ש בהל' ברכות בנוסח הברכות ולא בא אלא ללמדם שאע"פ שאינו חייב בלולב מן התורה מיום ראשון ואילך צריך לברך עליו ולא נהיה לפרושי נוסח הברכה:

ז ואם רצה להוסיף וכו'. מדברי ה"ה נראה שלא היה גורס בדברי רבינו ובערבה, שכתב שמאן טעם רבינו בתשובה להתיר תוספת בהדס ולאסור תוספת הערבה דכיון דלא מצינו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס אין להוסיף במין אחר ע"כ. ואיני יודע היכן הזכיר בגמ' היתר הוספת הדס, אבל הר"ם כתב הגיהו בספרי הרב ואם רצה להוסיף בהדס ובערבה ואיו כן בדעת הרב שאין להוסיף על שני בדי ערבה שכך כתב בתשובה. ואמנם הערבה אני רואה שאין ראוי להוסיף על שני בדים כמו שאין ראוי להוסיף על לולב אחד ואתרוג אחד ומי שעשה כן עשה מצוה מן המובחר אך בהדס מוסיפין משום הושענא ונויי מצוה הוא ע"כ. מיהו אם הוסיף בערבה לא פסל ומשמע דמילתא דאי כתב שתי ערבות בהדיא והוסיף עליהם או גרע פסול אבל השתא דכתיב ערבי דאין פחות משנים ומשמע נמי יותר אם הוסיף לא פסל אבל לא עשה מצוה מן המובחר עכ"ל. אבל הר"ן ז"ל כתב בפרק לולב הגזול דכל לגאונים לא גזרו ולפיכך כתב הרמב"ם שאם רצה להוסיף בהדס ובערבה כדי שיהא אגודה גדולה מוסיף ונויי מצוה הוא אבל שאר המינים אין מוסיפין על מנינם מפירוש משום דנהגנו ניכא עי' עכ"ל הר"ן. ורבינו ירוחם כתב תשובת הרמ"ם ז"ל זה לשונה אם יוכל אדם

מגיד משנה

גבוה מטלן: ונוטלן דרך וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ה:) כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן: ואם לא אגדן וכו'. מפורש במנחות (דף כ"ז) הובא כאן בהלכות ד' מינין שבלולב מעכבין זה את זה לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין ואע"ג דנטל כל חד וחד לחודיה נפיק ידי חובתו דקי"ל לולב אין צריך אגד ע"כ:

ז כמה נטל וכו'. שם (סוכה ל"ד:) משנה ר' ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד אפילו שנים קטומים ואחד שאינו קטום. פי' אהדסים קאי ר' טרפון אומר אפילו שלשתן קטומים ר"ע אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת ובגמרא אמר שמואל הלכה כר"ט ודעת כל הגאונים לפסוק במנין כר' ישמעאל דבעינן ג' הדסים וכדברי ר"ט שאמר שלשתן קטומין הזכיר שלשה בהדס. אבל הרמב"ן ז"ל כתב דהלכה כר"ע מחבירו במנין שאפילו בהדס אחד יוצא י"ח, ור"ט נחלק על ר' ישמעאל בדין הקטימה ולא הכניס עצמו במחלוקת המנין ור"ע דיבר במנין ולא בקטימה וקי"ל כר"ט בקטימה לפי שנפסקה הלכה כמותו וקי"ל כר"ע במנין ושתיהן להקל דאפילו בחד וקטום יוצא בדיעבד אלא שלא קיים מצוה מן המובחר ע"כ דבריו. ונתלה בזה בלשון שנית באמורה שם ולידרוש להו כר"ע וכבר כתבתי שדעת כל הגאונים ז"ל כרבינו:

ואם רצה וכו'. דין תוספת ההדס מוסכם הוא לפי שהוא לנאותו ואע"ג שלולב אין צריך אגד לעכב מצוה לאגדו לנוי כחכר למעלה. אבל על מ"ש רבינו בשאר מינין ואם הוסיף או גרע פסול, כתוב בהשגות א"א לא שמעתי מעולם פסול כזה וכו'. נראה בדעת הר"ם ז"ל

לחם משנה

פיו גבוה כלומר שכיון שהוא גבוה הוא מעלה מטלן. (ולי המגיה סמוכין ר"ל הספנין עליו שכתו חזק לסובלן באגדו ולא כן לו והיינו מפני גובהו ותוקפו) ·

ז כמה טפל מהן לולב אחד. כתב ה"ה אבל הרמב"ן ז"ל כתב דהלכה כר"ע וכו' דברי הרמב"ן פירשם הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות וכלל דבריו דר' ישמעאל דהזכיר שנים קטומים ואחד אינו קטום משמע שנים קטומים הוא לכתחלה אבל בדיעבד בחד שאינו קטום סגי ועל דא פליג ר"ט וכ"ת א"כ וחד דקטים סגי כשהירך הגמ' חד ולא קטים לא שכיח אבתי לדרוש להו כר"ע ור"ט דחד וקטים סגי, לתרץ זה כתב הר"ן וזה לשונו ומשום הכי פרכינן דוקא ולדרוש להו כר"ע משום דקים לן דהלכתא כוותיה דאפילו חימא דלא בעי למדרש כקולי דתרוייהו לאכשורי בחד וקטים מ"מ לדרוש להו כר"ע ע"כ. ועדיין הקושיא במקומה דכיון דשמואל לא בעי למפסק כקולי דתרוייהו אין פסק הוא כקולי שניהם ועו"ק דמ"ש ר' ישמעאל שנים קטומים ואחד אינו קטום לכתחלה קאמר למה הוצרך לומר בגמרא חזר בו ר' ישמעאל ממאי דאמר תחלה שלשה הדסים ליתא דמאי דקאמר מתחלה שלשה הדסים לכתחלה קאמר ואח"כ שנים קטומים ואחד אינו קטום ומאי קושיא מאי מקשה ולדרוש להו כר"ע הא לכתחלה כ"ע מודו דבעינן שנים קטומים ואחד אינו קטום כדכתב הרמב"ן ואם כן היכי הוי מצי למדרש כר"ע כיון דלכתחלה מיהא לא עבדינן ליה. ונראה לתרץ לקושיא הראשונה עם הקושיא האחרונה דאע"ג דאנן נקטינן כתרוייהו ובחד וקטים סגי היינו בדיעבד ומ"מ שמואל לא הוה בעי ליה למדרש כקולי דתרוייהו כיון דלכתחלה כ"ע מודו דלא סגי וכ"ת אפילו בחד ולא קטים כולי עלמא מודו דלכתחלה לא מהני אין זה כלום דסוף סוף מה שהיה אומר לדרוש להם כר"ם דלשלשתן קטומין לכתחלה אסור דלפחות שאחד שאין קטום בעינן דאלמ"ה אלא דלכתחלה בשלשה קטומים סגי א"כ לדרוש להו כר"ע אמאי אזיר להו אשוו חבינו בין אשוו בין לא אשוו הוה ליה למדרש כדכריך בגמ' בפרק כל שעה (דף ל') גבי הא דאמר שמואל להגהו דזוכי כדי אשוו זביני אב"דיבי ואי לא דרשינן להו כר"ם ופריך שם בגמרא ולדרוש להו דהא שמואל כר"ש סבירא ליה ותירץ אתריה דרב הוה ומדלא פריך הכא הכי משמע ליה לגמרא דודאי לכתחלה חד שאינו קטום בעינן וכן כתב בספר הניא ז"ל ומדלא מקשינן ולדרוש כדמקשינן גבי קדרות בפסח ש"מ דר"ם למטה בעי שלמים ע"כ. וא"כ כיון דלכתחלה בעינן חד ולא קטום ומ"מ הוה אומר להם למדרש כר"ם ומש"ה פריך נתרא למדרש כר"ע אע"ג דלכתחלה לא אבל למדרש כקולי דתרוייהו חד וקטום כיון דלכתחלה אסור לא מקשה כל כך דבשלמא השתא דדריש כר"ם איכא חדא לריעותא דהוו קטומים אע"ג דהם ג' ואי דריש כר"ע איכא נמי ריעותא דהוי חד אע"ג שאינו קטום אבל לומר חד וקטים דהוו תרתי לריעותא אע"ג דבדיעבד מהני כיון דלכתחלה לא עבדינן ליה לא היה רוצה שמואל להקל כ"כ.

ולקושיא אמצעית י"ל דהוצרך לומר בגמרא דחזר. חדא משום דהאי שלשה הדסים ושתי ערבות וכי היכי דשתי ערבות הוי לעיכובא הכי נמי שלשה הדסים לכך קאמר דחזר. ועי"ל דאי לאו חזר אלא מעיקרא אמר שלשה הדסים לכתחלה א"כ אין כאן אלא שני מחלוקת דר' ישמעאל ור"ע הכל דבר אחד וא"כ למה הוזכרו במשנה דברי שלשתן דמשמע דהם ג' מחלוקות אבל השתא דחזר א"ש דהזכיר ר' ישמעאל משום קודם החזרה דהיה מחלוקת אחר אע"ג דלאחר החזרה הוא שוה עם ר"ע מ"מ בשביל קודם החזרה הזכיר. ומ"ש ה"ה ודעת כל הגאונים לפסוק במנין כר' ישמעאל ק"ק דהא ר"י אמרו בגמרא דחזר ואמר חד. ונראה דה"ק דמאי דקאמר ר"י מעיקרא אע"ג דחזר כיון דר"ט הזכיר שלשתן קטומים הרי הסכים למאי דאמר ר"י קודם דחזר

ואם רצה להוסיף בהדס כדי שיהיה אגודה גדולה מוסיף. כתב ה"ה נראה בדעת הר"ם שאין משום בל תוסיף אלא במין אחר כלומר שאין משום בל תוסיף אלא כשהוסיף מין אחר אבל כשהוסיף מאותו המין אין כאן בל תוסיף ולפי זה האי אחד שכתב הרב המגיד צריך להגיה ולומר אחר. מ"מ קשה דאיך כתב דדעת הראב"ד לומר כן דהא ודאי לרבנן אפילו דס"ל דלולב אין צריך אגד אפילו בהוספת מין אחר אין כאן משום בל תוסיף כמו שנראה מדברי רבא פ' לולב הגזול (דף ל"ו) דאמר מאי טעמא דר' יהודה קסבר לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא הוו (להו) חמשה מיני משמע דמשום דאית לן לולב צריך אגד אמרינן הכי אבל אי אמרינן דאין לולב צריך אגד אפילו מייתי מינא אחרינא לא הוי מוסיף ולא כתב הראב"ד ז"ל דאינו משום בל תוסיף אלא לר' יהודה אבל כפי האמת ליכא משום בל תוסיף אפילו במין אחר. ואולי שכוונת ה"ה לומר דלדעת הראב"ד ז"ל ליכא סברא דאית לה בל תוסיף אלא במין אחר אבל ודאי כפי האמת הדין אפילו במין אחר ליכא בל תוסיף אלא דבמין אחר איכא סלוגתא ובאותו המין ליכא פלוגתא כלל. ואם עיה ונאמר שאין משום בל תוסיף במין אחד ונתהפך מלת אלא מתיישב יפה דה"ק נראה בדעת הראב"ד ז"ל דס"ל דבמין אחד ליכא בל תוסיף כלל. עוד כתב והנראה אלי לתרץ הסוגיות וכו' וק"ק דהא כבר תירץ הוספה דמאי דשרי בפרק לולב הגזול הוא דקסריה בסיב ודיקלא שאין הטופלן בלבד יצא ידי חובתו אבל בפרק המוצא תפילין אמרינן שהמניח שני תפילין כראש עובר וה"ה דשני לולבין דבכל אחד מהם יוצא בפני עצמו ונראה לומר דמ"מ עדיין הוקשה לו דבהך סוגיא דלולב הגזול משמע דאפילו הוספה במין אחר אליכא דרבק אינו כלום והתם משמע דשני לולבין הוי הוספה ואע"ג דבכל אחד מהם יוצא בפ"ע מ"מ הוספה דמין אחר שקול כנגד זה לפי מאי דס"ד ואח"כ תירץ ואמר דאפילו במין אחר מותר ולא דמי לשני לולבין. ומ"מ קשה בדבריו ז"ל דלדעתו בשני לולבין איכא משום בל תוסיף אפילו לדידן דלולב אין צריך אגד א"כ איך הקשו בפרק אלו הנחנקין (דף פ"ח) אי ס"ל דלולב

מגדל עוז

ט. פרק הקומץ רבה במנחות וס"ק דמס' סוכה ופרק לולב הגזול: ואח"כ נוטל האגודה וכו' עד שימצא השאר. במס' מנחות פ' הקומץ רבה ובמס' סוכה פ' לולב הגזול: כמה נוטל מהן לולב אחד עד אם הוסיף או גרע פסול. כתב הראב"ד ז"ל לא שמעתי מעולם וכו'. והאי לחודיה קאי עכ"ל. ואני אומר כבר נסיתי ונלאיתי ימים על זאת דנא ושאלתי לכל רבותי נ"ע ולא אמרו לי דבר. רק מורי הרשב"א ז"ל אמר לי שגם הוא שאל את פי הרב ר' יונה זצ"ל מגירונדה ואמר שלא שמע בו טעם אלא שבהדס הידור מצוה מסברא. ואחר כולי מארץ הנגב יגעתי ומצאתי אשר כתב ר"י בן גיאת ז"ל תשובה לרב פלטוי גאון ז"ל שהסכים כן והעיד בו שכן היו נוהגין בשתי ישיבות וגם כי רב נטרונאי גאון ורבינו סעדיה גאון כן הסכימו ור"י בן גיאת ז"ל כתב בהלכותיו אחר תשובותיהן שאמרו שאם מוסיף הדס בשר הוא הידור מצוה מן המובחר ואם בהדס שוטה מ"מ שפיר דמי ודבריהן כן בלא טעם וקבלת והמן הוא ז"ל טעם מדעתו וח"ל וכדבריהם אנו סוברין דכיון דהדס שוטה או שאר מיני הדס שאינו כשרין לגמום מין הדם כן ולא מין אחר אין פוסלין באגודה דהא סיב ועיקרא דדיקלא לרבי יהודה דאמר אין אוגדין הלולב אלא במינו כשרין לאגודה הואיל ומינא דלולב נינהו ולא פסלי ואע"ג דקסבר לולב צריך אגד אבל לרבנן דסברי לולב אין צריך אגד כ"ש דכשר עכ"ל·

הגהות מיימוניות

מצות תפילין מאימתי מברכין עליהן רבי אחא אומר עובר לעשייתן רב הונא אומר בשעת עשייתן וכן בפ"ג שאכלו בעו מיניה מרב חסדא שכח ואכל ולא בירך וכו' משמע להריא שלכתחילה צריך לברך קודם התחלת אכילה אע"פ שיש שהות באכילה לברך קודם גמרה וכן תפילין צריך לברך קודם קשירה דהיינו הדוק שמהדק בראש כדפ' בהלכות תפילין: [ו] ועל זה כתב רבינו שטעה שאם סח בין מין ומין חוזר ומברך. ע"כ: [ח] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ט וכן פסקו התוס' ודלא כדמשמע מתוך דברי רש"י כר"ע דאמר מכל מין אחד: [ט] התוס' כתבו אפילו נותן כמה הדסים וכמה ערבות אין בזה בל תוסיף אלא א"כ הוסיף מין אחר ע"ש בתוס'. ובכל ארץ אשכנז נוהגים ליקח בדי ערבה כמנין לולב ס"ח וג' קשרים הרי ע"א כמנין סנהדרין. ע"כ:

מגיד משנה

[ז]"ל שאין משום בל תוסיף אלא במין אחר והביא ראיה מהא דרבא שבפרק לולב הגזל והסוגיא שבפרק המוצא תפילין בעירובין (צ"ה ל"ו) קשה לדעתו ז"ל שבגמרא נראה שם שהמניח [ב]' תפילין בראש עובר משום בל תוסיף ומה בין זה לשני לולבין והראיה שהביא מסיב ועיקרא דקרא איירי כעס דהא ודאי הנוטל בלבד לא יצא ידי חובתו וכיון שכן סופך יעבור עליהן משום שני לולבין והרי אינו לולבין ומ"מ כיון שכן ממינו אינו כהמשה מינין ואוגדין בהן את הלולב לדעת ר' יהודה. והנראה אלי להרב [ש]הסוגיא הוא בשם נטל שני לולבין הוסיף ועבר והוא שנטלן כאחד דומיא דתפילין אבל אם לקח עמו מין אחר לדידן דקי"ל לולב אין צריך אגד לא עבר משום לא תוסיף דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כמוזכר בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין (דף פ"ח:). ומ"מ אין מוסיפין לכתחלה כמוזכר פרק לולב הגזל (סוכה ל"א.) כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן. והעמידוה שם אפילו למ"ד לולב אין צריך אגד והוא בלכתחלה. כ"נ מדעת רבינו שכתב למעלה ואין מוסיפין עליהן ולא כתב ואם הוסיף פסול וכאן כתב ואם הוסיף או גרע פסול, ומ"מ כל נוי מוסיף הוא בין מינו בין מין אחר ורשאי לאגדו בכל מה שירצה ולזה המיר רבוי ההדס בין עבות בין שוטה וכן היה מן הגאונים שהיה מתיר תוספת הערבה דומה להדס, וכבר השיב רבינו בתשובה שכיון שלא אמינו בגמרא היתר הוספה אלא בהדס אין להוסיף במין אחד עכ"ד. ויש בדברים אלו שמות חלוקות למפרשים ז"ל:

ח כמה שיעור וכו'. משנה (דף כ"ט:) וגמ' (ל"ב) אמר ר"י אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מהן טפח ור' יוחנן אמר שדרו של [לו]לב צריך שיצא מן ההדס טפח וקיי"ל שמואל ור"י הלכה כר"י ומבואר שם עוד דלר"י שיעור [ה]לולב הוא משדרו ולמטה. ובהגהות בשיעור ההדס והערבה א"א שלשה טפחים קטנים [ש]הם עשר אצבעות בגודל כר"ט ע"כ. וכן פסקו מקצת הגאונים והאחרונים ז"ל אבל בהלכות לא הביאו אותה סוגיא אדרבי טרפון כלל אלא המימרות שהזכרתי בלבד ואמר שהם [צ]ריכין דשמואל הוא דפסיק כר"ט דאמר דסגי בטפחים קטנים ודלא כת"ק דברייתא דבעי טפחים שלמים ולא קיי"ל כוותיה דשמואל כי היכי דלא קיי"ל כוותיה במאי דאמר שיעור [ה]לולב הוא עם עליו אלא כר' יוחנן ואף בעל העטור לא כתב אלא מימרות כשמן ומ"מ הנכון כדעת שאר המפרשים ז"ל: ואם היו וכו'. זה מבואר בהלכות מן הגמ' דכל המי[ן] [אי]ן לבן שיעור למעלה: ואפילו אין בכל וכו'. שם (דף ל"ג) ת"ר יבשו עליו ונשתיירו בו ג' בדי עלין לחין כשר אמר רב חסדא ובראש כל אחד ואחד: ואם אגד וכו'. [כב]ר הזכרתי זה בסמוך. ודעת רבינו שאם ההדס והערבה ארוכין אפילו עשרה צריך שיהא שדרו של לולב טפח על גביהן וכן העלו בהלכות רבינו יצחק אבן גיאת ז"ל וכן הסכימו [ר]ב האחרונים ז"ל: ושיעור אתרוג אין וכו'. משנה (דף ל"ד.) שיעור אתרוג קטן ר' מאיר אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה וידוע ר"מ ור"י הלכה כר"י. עוד שם והגדול כדי שיאחז שנים בידו אחת דברי ר"י ור' יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו וידוע ר' יוסי ור"י הלכה כר' יוסי ומבואר עוד בגמרא דלרבי יוסי אין שיעור לגדלו:

משיגביה

מצוה הוא. אבל שאר המינין אין מוסיפין על מנינם ואין גורעין מהן ואם הוסיף [י] או גרע *(פסול): ח *כמה "שיעור אורך כל מין מהם. לולב אין פחות מארבעה טפחים ואם היה ארוך כל שהוא כשר. ומדידתו משדרתו בלבד לא מראש העלים והדס וערבה. אין פחות [ב]משלשה טפחים. ואם היו ארוכין כל שהן כשרים. ואפילו אין בכל בד ובד אלא שלשה עלין לחין כשרים והוא שיהיו בראש הבד. ואם אגד הלולב צריך שיהיה שדרו [כ] של לולב יוצא מן ההדס וערבה טפח או יותר. ושיעור [ל] אתרוג אין פחות מכביצה ואם היה גדול כל

השגת הראב"ד *כמה שיעור אורך וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ג' טפחים קטנים שהם עשרה אצבעות בגודל כר' טרפון, עכ"ל:

*עי' בכ"מ שהגי' נ"ל לא פסל:

א טור סי' תרנ סמ"ג עשין מד : ב כן כתב הסמ"ג סתם והטור כתב ג' טפחים ותלי שכן י' גודלים:

כסף משנה

אדם להוסיף על שני בדי ערבה או לא, כבר נשאלתי מאחכם טעם אחרת והייתי מורה לאיסור כדברי הרמב"ם ואח"כ העיד לי אדם גדול מחכמי פרובינציא שהוא עמד על השובך הרמב"ם שחזר בו בסוף ימיו: מדבר זה והורה בדבר להכשיר וכן הדעת נוטה להכשיר מ"מ ערבי נחל כתיב ולא"נ דמיעוט ערבי שנים ליכא לאשמועינן מידי דספי משנים פסול אלא דבתרי סגי ואי אוסיף שפיר דמי דערבי נחל משמע ואפילו מאה כדדרשינן גבי עדים ומנין אפילו הם מאה ת"ל עדים דאע"ג דמיעוט עדים שנים דרשינן מינייהו אפילו מאה ועוד בהדיא אמרינן בגמרא דאפילו הוסיף במינים ואגדן בהדייהו לא פסיל דקי"ל לולב אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי הילכך גבי לולב ואתרוג כיון דחד משמע אסור לאוסופי ואם הוסיף כיון דהאי לחודיה והאי לחודיה קאי נמצא שלא פסל וגבי הדס וערבה אפילו לכתחלה נמי עכ"ל: ואני יוסף המחבר באו לידי תשובות הר"א בנו של רבינו וכתוב בהן ששאלוהו האי דאסור לרבות בערבה שבלולב ואמר אם הוסיף על שתי ערבות ה"ז פסול ומ"ש מן ההדס שאם הוסיף כשר. והשיב תקנו הספרים שלכם שכבר חזר בו ותיקן הספר שלו בידו כך ואם הוסיף או גרע לא פסל והמשנו מפיו ראיה חזקה להאי סברא. והרא"ש כתב וז"ל הרמב"ם כתב אם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה מוסיף ומניי מנוה הוא אבל שאר מינין אין מוסיפין על מנינם ואם הוסיף או גרע פסול ואיפכא מסתברא דבהדס כתיב ענף עץ עבות ובערבות כתיב ערבי ומיעוט ערבי שנים אבל כל מה שמוסיף בכלל ערבי הוא וחכמי פרובינציא הקשו עליו וחזר בו והכשיר הכל עכ"ל:

משיגביה

לחם משנה

[ל]ולב אין צריך אגד דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כלומר ואין זה גורע דלפי [ד]עתו ז"ל כא משכחת ליה גורע אפילו בלולב דאין צריך אגד בשני לולבין. וי"ל דלהרב [ז]ה נתכוון ה"ה ואמר והוא שנטלן כאחד וכו' דבזה א"א לפרש בפרק הנחנקין דאיכא [גו]רע בשני לולבין דלא דמי לכותב ארבעה בתים בשל תפילין ואח"כ הוסיף אחד דהתם [כ]יון בראשו בכשרות ואח"כ הוית בית חמישי מפסול וא"כ לא הוי גרוע ועומד אבל [ה]כא כיון דבשעת הנטילה מיפסיל הוה ליה גרוע ועומד ודומה למה שפירשו התוספות [ש]ם בד"ה אי סבירא לן בלולב וכו'. ומ"ש דומיא דתפילין ר"ל דשקל שני זוגות של [ת]פילין לריפסל משום בל תוסיף במין שיטלם כאחד. ועל דברי הראב"ד ז"ל קשה איך [כ]תב הביא ברייתא דאין מוסיפין עליהן. וי"ל דייתב אותה לשאינו מינו. ומה שתמה [ע]ל רבינו ז"ל הוא במ"ש דבמינו שייך תוספה מ"מ מ"ש איסור תוספת וגרוע אינו מיושב [ו]אם פחת ודאי דמודה הראב"ד ז"ל דפסול דד' מינים מעכבין ומאי קאמר גרוע. ואפ"ה [א]פילו לשאינו מינו איך ייתב אותה והא לרבנן דקי"ל דאין צריך אגד קתנינן אותו בהוס [ו]לו במשיחה ואמאי כיון דברייתא קאמרה דלכתחלה אין מוסיפין. וי"ל דהאי התם [בה]אי נוי דלדידן דקי"ל דאין צריך אגד מצוה לאגדו משום זה אלי ואנוהו וא"כ גבי מי [ש]הוסר. וכ"ה א"כ מה הקשה הראב"ד ז"ל על רבינו מההם דקאמר דאי קמריה בסיב [וכ]ו' דמותר שאני התם דהוי לנוי הא ודאי לאו קושיא היא דלר' יהודה דאית ליה צריך [אג]ד ההגד מן המצוה לא איכפת לן שיהיה לנוי הלכך אסרו כשאינו מינו מפני שמוסיף [אב]ל לרבנן הותר משעם נוי וקי"ל: אבל שאר המינין וכו'. קשה בדברי רבינו שכתב [ש]אם הוסיף בערבה פסולה ומה בין הוסיף בד אחד של ערבה למוסיף בית אחד על [א]רבעה בתים דאמרו בפרק הנחנקין (דף פ"ט) דאינו מוסיף דאמרו שם אי הכי [ת]פילין נמי אם עביד ארבעה בתי ואייתי אחריגא ואנח גבייהו האי לחודיה קאי וכו' ועוד מה בין זה למוסיף חוט אחד על הציצית על השמונה דאמרו שם בגמרא למ"ד קשר עליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. וי"ל דאה"נ דאם הוסיף בד אחד של ערבה אינו פסול ומ"ש רבינו אם הוסיף פסול היינו כשהוסיף בדים כיון שראוי לצאת בהן בפני עצמן דהא כל מין ומין אם נטלו בפני עצמו יצא כדכתב רבינו לעיל וכיון דהוספה ראוי לצאת בה בפני עצמה הוה ליה כשני לולבין שראוי לצאת בכל אחד בפ"ע וה"ה כשהוסיף בתפילין ארבעה בתים שראוי לצאת עם כל הד' בפני עצמן דעובר וכן בציציות אם הוסיף שמונה על שמונה דראוי לצאת בכל שמונה בפני עצמן אבל בד אחד דערבה ובית אחד דתפילין וחוט אחד דציצית אין תוספה ולפי זה מ"ש רבינו ואם הוסיף וכו' היינו שני בדי ערבה דוקא ולא בד אחד וזה דוחק. עוד כתב ה"ה כן נראה מדעת רבינו שכתב למעלה ואין מוסיפין עליהן וכו' וכאן כתב ואם הוסיף. וא"ת גם שם כתב אין פוחתין ולא כתב ואם פחת פסול אלא מאי איכא לך למימר סמך על מ"ש כאן גם בהוספה נמי סמך על מ"ש כאן. וי"ל דבפחת לא הוצרך לבאר שהרי כתב ד' מינין מעכבין זה את זה וגם כתב שם ואם לא נמצא מין א' אין מביאין אחר הדומה לו וכו':

ח כמה שיעור אורך וכו'. כתב ה"ה ולא קי"ל כותיה דשמואל כי היכי דלא קי"ל כותיה במאי דאמר שיעור וכו'. קשה דמה ענין זה לזה. ונראה דה"ק דר' יוחנן פליג על הכל מדהזכיר שדרו של לולב צריך שיהיה יוצא מן ההדס טפח. וכך טפח סתמו טפח גדול דלשמואל לא אמרינן הכי אלא כמוס דלא פליג מדידיה אדידיה וסמך לזה מדכתב הרא"ש שם בפסקיו לדחות סברת הרי"ף ורבינו ז"ל ור"י נמי לא פליג עליה דשמואל בהא דבאותן טפחים דאיירי שמואל איירי נמי ר' יוחנן וכו' אם כן מכל טעמא דטעמא של הרי"ף כך כיון שהוצרך לדחותו:

כיצד

הגהות מיימוניות

[י] בספרי גרסינן מנין שאין מוסיפין על לולב ועל ציצית ת"ל לא תוסיף ומנין שאין [גו]רעין מהן וכו' היינו, למ"ד לולב צריך אגד אבל למ"ד אין צריך אגד א"כ האי לחודיה [קא]י והאי לחודיה קאי כדאיתא פ' הנחנקין, ע"כ: [כ] כר' יוחנן לגבי שמואל וע"ש [וב]רייתא מסייעא ליה בפ' המפלת חמשה שיעורם טפח עד שדרו של לולב, ע"כ: [ל] כר' יהודה לגבי ר"מ דאמר כאגוז:

מגדל עוז

כמה שיעור אורך עד פחות משלשה טפחים: כתב הראב"ד ז"ל שלשה טפחים קטנים שהם עשר אצבעות בגודל כר"ט עכ"ל: ואני אומר כן פירש ר"י בן גיאת ז"ל בהלכותיו והוסיף לומר כי ד' טפחים של לולב הם שלש אצבעות ושליש עכ"ל. והיינו כדאסיק רב דימי ורבין אליביה והלך לפי שיטתו שהעתקתי בסמוך לגבי הדס. אבל ר"מ ז"ל רוח אחרת עמו והלך גם הוא לפי שיטת רבותיו נ"ע כמו שכתבתי שם שכשמיעו כל אותה סוגיא לבשמיעתא שאינה הלכה וסמכו על ההלכה הפסוקה השנויה במס' מנחות פ' התכלת גמ' מפיסין קמייתא דגרסינן אמר רב פפא טפח דאורייתא ארבע [אצבעות] ...ל שיש בקומץ מנה וסילחא כאלגב וקנשם ר"י אלגם בהלכות גיאת ופסק כאן כשמעתין דלולב הגזל ככתם מסני' ומסקנא דתלמודא דמייתי לה נמי כתם בג' התכלת וכדרב יהודה אמר שמואל דפסק [תל]מודא הוא שיעור הדס וערבה ג' טפחים ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח וכן פסק רבותינו בעלי התום' ופירשו ג' טפחים שהם שש עשרה אצבעות בגודל ובלולב שש עשרה בגודל [ו]אל זה סמך ר"מ ז"ל שכתב כאן טפחים סתם ולא פירש האצבעות כמו שסתמו כאן רבותיו על דרך כמנהגו. אבל פירשו סוף פ' י"ז דהלכות שבת גבי דינין שבתורה כדרב דפ' התכלת שכתבתי וזה נכון כי ...שה תלמוד ערוך בכמה מקומות והלכות מרוזות למעשה משום שנויי דחיקי דלא דייקי דהא קתן מסיק תלמודא דלא דק ולחומרא לא דק ושיעורא דידן דייק שפיר ועוד דאין לחומרא אגן דהא בשיעור ...ו אין לא נפקינן ובשיעורא דידן נפקי אינהו והדאגילא כתם להדיא בפרק התכלת יש להם שיעור למטה ואין להם שיעור למעלה ולא הוה מי שיעשר של זה לשלם וכן כתב ר"מ ז"ל ואם היו ארוכין כל שהן כשרין כד"ן: ואפילו אין בכל בד ובד עד ואין אגודו משכתם. פ' לולב הגזל:

[מ] כל שהוא כשר: **ט** אמשיגביה ארבעה מינין אלו בין שהגביהן כאחת בין בזה אחר זה בין בימין בין בשמאל יצא. והוא שיגביהן דרך גדילתן אבל שלא דרך גדילתן לא יצא. ומצוה כהלכתה שיגביה אגודה של שלשה מינין בימין ואתרוג בשמאל ויוליך ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב שלש פעמים בכל רוח ורוח: **י** בכיצד מוליך [נ] ומנענע ראש הלולב שלש פעמים ומביא ומנענע ראש הלולב שלש פעמים וכן בעליה וירידה. גוהיכן מוליך ומביא בשעת [ס] קריאת ההלל בהודו לה' כי טוב [ע] תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא דוכל היום [פ] כשר לנטילת לולב ואינו נטל בלילה:

יא עשה לאגודה זו הנימון של כסף ושל זהב או שכרך עליה סדין ונטלה יצא. לקיחה על ידי

א טור סי' תרנא ע"ש סמ"ג שם ב שם: ג טור סי' תרנא סמ"ג שם ד טור סי' תרנב סמ"ג שם ה טור סי' תרנא.

כסף משנה

ט משיגביה ארבעה וכו'. וכתבו המפרשים דכיון דקי"ל דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתם שמברך עליו קודם שיטלנו או יהפוך אחד מהם ראשו למטה. וי"א שיכוון שלא לצאת עד שיברך ואחרים אומרים דספיר מיקרי עובר לעשייתן עד הנענוע כדאמרינן בגמ' עד שיגביה ידיו מיקרי עובר לעשייתן:

י ביצד מוליך וכו'. בירושלמי תנא צריך לנענע ג"פ על כל דבר ודבר ר' זירא בעי הכין חד והכין חד או"ד הכין והכין חד. ורבינו נראה שהוא מפרש דה"ק צריך לנענע על כל דבר ודבר היינו על כל תנועה של הולכה והבאה והעלאה והורדה ובתר הכי מיבעיא ליה אם מוליך ומביא חשוב חד ואין לנענע בשניהם אלא שלש תנועות קטנות וכן במעלה ומוריד או כל אחד מהם חשוב אחד ויש לו לנענע שלש תנועות קטנות בכל אחד ואחד מהן וכיון דלא איפשיטא אזהר דלאו מילתא דפסקא היא עבדינן לחומרא ומנענע ג"פ בכל דבר ודבר: בזמן

מגיד משנה

ט משיגביה ארבעה וכו'. שם (דף מ"ב) בסוגיא מדאגבהיה נפק ביה ושם (דף מ"ה:) מבואר שאם נטלן שלא כדרך גדילתן לא יצא כנזכר למעלה. ומצוה כהלכתה וכו'. כבר הוזכר למעלה (דף ל"ז) לולב בימין ואתרוג בשמאל מ"ט הלי תלתא מצוה והאי חדא מצוה והנענוע מפורש במשנה ואמרו בגמרא (דף ל"ז ל"ח) שהוא מוליך ומביא מעלה ומוריד. ורבינו וקצת מפרשים סוברין שהנענוע הוא מהולכה והבאה וכ"כ מן ההלכות אבל הרבה מהגאונים אמרו שאין שם נענוע אחר אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד ודיו. ויש מי שאמר שהוא מוליך ומביא מעלה ומוריד פעם אחת ואח"כ מנענע כלולב ומסרסו או קודם לכן. ויש מי שאמר שהוא מנענע ומסרסו בשעת הולכה והבאה ועליה וירידה ואין מנין לנענועין אלו וכלן יצאו בסוגית הירושלמי הכתובה בהלכות ואין להאריך בזה לפי שבכל אחד מן הצדדין אדם יוצא ידי חובתו:

י והיכן מוליך ומביא וכו'. משנה (דף ל"ז) היכן היו מנענעין בהודו לה' תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ה. פירש"י ז"ל תחלה וסוף הודו לה' ראשון ואחרון: וכל היום וכו'. משנה פרק הקורא את המגלה ושם (מגילה כ') ובהרבה מקומות מבואר שאינו ניטל בלילה:

יא עשה לאגודה וכו'. שם (סוכה ל"ו) במשנה מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין לולביהן בגימוניות של זהב ובגמרא (דף ל"ז) אמר להו רבה להנהו דגלי הושענא שיירו בית יד כי היכי דלא להוי חציצה רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ ואמר רבה לא לינקוט איניש הושענא בסודרא דבעיק ולקחתם וליכא רבא אמר לקיחה ע"י דבר אחר

לחם משנה

י כיצד מוליך וכו'. ה"ה כתב כאן ארבעה פירושים והשלשה נ"ל שהם תבוארים בדברי הר"ן בפירוש ההלכות בפרק לולב הגזול וכלם הוציאו דבריהם מן הירושלמי דאמר שם צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר ר' זירא בעי הכין חד והכין חד או דילמא הכין והכין חד וכו' ולא איתפרש. פי' האחד שהביא הר"ן הוא דעל כל דבר ודבר ר"ל בכל מקומות ההלל שמנענעין בהן וה"ק ודאי דהך מוליך ומביא מעלה ומוריד קרי ליה תלתא ולא חשיב ליה ארבעה משום דהעלאה והורדה אחת היא דא"א להעלאה בלא הורדה אבל מספקא להולכה בלא הבאה אלא אלא שיניחנו שם במקום שהוליכו והולכה והבאה מספקא ליה אי הוי הכל דבר אחד וצריך הולכה והבאה שתי פעמים או לא וכיון דלא איפשיטא נקטינן דהולכה והבאה תרי חילי ניניהו וזו הסברא היא מ"ש ה"ה אבל הרבה מן המפרשים אמרו שאין שם נענוע אחר אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד פעם אחת ודיו. הפירוש השני פירש דעל כל דבר ודבר ר"ל על כל תנועה של הולכה והבאה והעלאה והורדה ובעי באחרוייהו בהולכה ובהבאה ובהעלאה והורדה אי חשוב הולכה והבאה חד וכן העלאה והורדה וצריך לנענע בהולכה והבאה ג' פעמים או"ד הולכה חד והבאה חד וצריך לנענע שלש פעמים בהולכה וכן בהבאה וכיון דלא איפשיטא מבדיק לחומרא וזו היא סברת רבינו שכתב כיצד מוליך וכו'. ומ"ש רבינו שלש פעמים בכל רוח אע"ג דהוי שש פעמים לכל רוח דבהולכה תלתא ובהבאה תלתא משום דלהולכה והבאה הכל קרי חד לענין המנין וקרי ג' פעמים להולכה והבאה. ואחרים פירשו דבכל דבר ודבר היינו כל מקומות ההלל כפירוש קמא ואלו התנועות הם חוץ ממוליך ומביא מעלה ומוריד ושואל הירושלמי אם אלו התנועות הם תכל אחד מהולכה והבאה או הולכה חד והבאה חד וכיון דלא איפשיטא נקטינן לחומרא וצריך לנענע אח"כ שהוליך והביא והעלה והוריד ג' זוגות של תנועות קטנות. ונ"ל שזה הפירוש הוא מ"ש ה"ה ויש מי שאמר שהוא מוליך ומביא ומעלה ומוריד פעם אחת ואח"כ מנענע וכו'. עוד כתב ה"ה יש מי שאומר שהוא מנענע ומסרסו בשעת הולכה והבאה עליה וירידה ואין מנין לנענועים אלו ע"כ. והוא דבר תימה מ"ש אין מנין לנענועים וכו' דהא בירושלמי אמרו שלש פעמים וע"ק מה חילוק בין זה הפירוש לפירוש רבינו דלכאורה נראה דה"ק רבינו מוליך ומנענע ומביא ומנענע וכו' והיינו נענוע בשעת הולכה והבאה ונראה דלפי הפירוש זה מפרש כפירוש הירושלמי בפי' קמא דכתיבנא ולהולכה והבאה והעלאה והורדה קרי נענוע ומדקרי להו נענוע משמע ליה שצריך לנענע בשעת ההולכה וכן בשעת הבאה וכו' דאי לא אמאי תני נהו הירושלמי אבל מנין הנענועים כמה יהיו לפירוש זה אין כאן דמאי דקאמר הירושלמי שלש פעמים לא הוי אלא להולכה והבאה עליה וירידה אבל לא דבר ממנין הנענועים שיעשה בשעת ההולכה והבאה אלא מדקרי להו נענוע מספקינן הכי. א"נ שהוא צריך לנענע שלש פעמים כלומר בשלש פעמים שהוא ההולכה וההבאה צריך לנענע בכל אחד מהן וכמה יהיו הנענועים לא דבר אלא שיהיה נ"ג נענוע אבל לא אמר כמה הם אבל שאר הפירושים כפירוש קמא אלא שסובר דהספק בעיא דירושלמי לקולא ולכך מוליך ומביא מעלה ומוריד לבד ומנענע בכל אחד מהן וזה דוחק והראשון עיקר. עוד כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו וז"ל על כל דבר ודבר כלומר תכל רוח שמוליך הלולב צריך לנענע ג"פ חוץ ממוליך ומביא וכו' כלומר אין מספיק לו ההולכה וההבאה עד שינענע ג' פעמים בכל הולכה והבאה. ונ"ל שזה הוא פירוש תיובי בירושלמי שמפרש על כל דבר ודבר שר"ל בכל רוח ורוח שצריך לנענע ג"פ ושואל הירושלמי אלו הג"פ ההולכה וההבאה הכל אחד וצריך ג"פ בכל אחד מהולכה והבאה או"ד חשיב תרי ודי בהולכה והבאה והולכה ונקטינן לחומרא משום חבובי מצוה ולכך צריך ג"פ לכל רוח כל אחד מהולכה והבאה. והוא ז"ל כתב שזו כוונת הרי"ף ז"ל וע"פ פירוש זה יצא מנהג רוב העולם שעושין כן, באופן שלפי זה מ"ש בגמ' מוליך ומביא ר"ל שיעשה שלש תנועות מהולכה והבאה לכל רוח שמוליך ומביא ובגמרא לא הוזכר אלא ההולכה וההבאה והירושלמי ביאר יותר הדברים. ומ"ש צריך לנענע ג"פ בכל הולכה והבאה ר"ל בכל הולכה והבאה שיעשה לצד אחד צריך שיהיה ג"פ הולכה והבאה ולזה הפירוש מסכים מ"ש הטור בסימן תרנ"א וז"ל, כתב ב"ה הולכה והבאה הוא הנענוע ואין צריך נענוע אחר וא"ת הרי הטור כתב לימעלה והנענוע הוא שמוליך ידו תכנגדו וינענע שם ג"פ מהולכה וג"פ מהבאה ומדכתב וינענע שם כלומר במקום שהוליך ידו משמע שהוא מפרש כפירוש הרמב"ם ז"ל וכאן נראה שפירש כפירוש הראשון. ועוד שכתב שם ובהל' כתב ונענוע דרבנן ואזליק לקולא ואין צריך לכל רוח וכו' והיינו בהל' שכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו וליכא בינייהו לענין פירוש הירושלמי כלל אלא דמר נקיט ליה לחומרא ומר לקולא וכן נראה לשון הטור שכתב ובהלכות כתב וכו' שאין הפרש לא"ש תחלה אלא מתחלה נקט ליה לחומרא ואח"כ לקולא ופירוש ההלכות נראה מסכים לפירוש הרא"ש שכתבתי ואם כן הדבר קשה איך כתב וב"ה כתב וכו' דמשמע דאין ביניהם הפרש לענין הפירוש דהא טובא איכא דאיהו מפרש פירוש הרמב"ם ובהלכות מפרש כפי' הרא"ש. ונראה לדחוק לשון הטור ולומר דהוא מפרש כפירוש הרא"ש ומ"ש וינענע שם ג' פעמים איננו ר"ל במקום שהוליך ידו אלא באותו רוח כלומר אם מוליך ידו במזרח ינענע במזרח ג' פעמים בהולכה והבאה וז"ש אח"כ ואחר כך מטה ידו לצד צפון כלומר שם במזרח ינענע ג' פעמים ואחר כך מטה ידו לצפון. ומ"ש שמוליך ידו תכנגדו להלאה כוונתו לבאר לנו אל תחשוב שהנענוע בלא הולכה והבאה אלא כפשוט לבדו אלא שיוליך ידו תכנגדו להלאה. ופירוש זה דחוק הוא כדברי הטור אבל מה נעשה להסכים דבריו עם דבריו. והרב"י ז"ל כתב שדעת הרא"ש לפרש פירוש הרמב"ן והוא פירוש שלישי שכתבתי. ובעיני רחוק דעתו מדעת הרמב"ן כדכתיבנא ולשון שכתב שדעת הרא"ש כדעת הרמב"ם נראה דפליג דידיה אדידיה ולא נתבארו לי דבריו יפה

יא עשה לאגודה זו וכו'. כתב ה"ה וסובר רבינו שדברי רבא וכו'. ק"ק דכיון דס"ל דמאי דאמרו בגמרא (דף ל"ז) לא ליניקוט איניש הושענא בסודרא וכו' הוא דעביד לנוי ומש"ה אמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה היה לו לרבא לומר כל לנאותו אינו חוצץ כמו שאמר קודם. ותו קשיא לרבה דקאמר דבעיק ולקחתם וכו' אמאי

הגהות מיימוניות

[מ] כרבי יוסי האמר אפילו אוחזו בשתי ידיו וכן סובר רבי עקיבא בגמרא ודלא כרבי יהודה דאמר כדי שאוחזו בידו אחת. [נ] ירושלמי תניא צריך לנענע שלש פעמים רבי זירא בעי הכין חד והכין חד פירוש הולכה חד והבאה חד וחוזר ומוליך הרי שלש פעמים או דילמא הולכה חד והבאה חד וצריך להוליך ולהביא ג"פ שהן ג' הולכות וג' הבאות ופשיט ליה תמן תניגא צריך לכבכם ג"פ, משנה היא האשה שהיא עושה צדקות ובעי רבי ירמיה בגמרא כה"ג אמטווי ואיתניי חד א"ד וכו' וכן במנחות בעי רבי ירמיה הכי וקאי בתיקו ועבדינן לחומרא עיין בפרק אלו מנחות בגמרא, ע"כ: [ס] כתב רבינו אבי"ה ונראה בעיני דכל אלו הנענועים בשעת ברכה אבל נענוע דמתני' דהודו תחילה וסוף ואנא ה' הושיעה נא נענוע בעלמא ניתנו. אבל רבינו שמחה כתב דנענוע שלאחר נטילה לא מצינו לא בגמרא דידן ולא בירושלמי ולא בתוספתא רק בהלל רק הא דמייתי באילהי פרק תפלת השחר השבים לצאת לדרך מביא שופר ותוקע לולב ומנענע ושמא מכאן נהגו לנענע אחר נטילה אע"ג דאיכא למדחי דשאני התם דלית ליה לולב בשעת קריאת הלל. ופוק חזי מה עמא דבר שמנענעין בשעת נטילת לולב וגם מנענעים בשעת קריאת הלל אבל תימה דמתניתין דקתני היכן מנענע אמאי לא קאמר נמי אחר נטילתו, ע"כ: [ע] בהודו ראשון ובהודו שבסוף הלל וי"ם בסוף בכי לעולם חסדו שהוא סוף הפסוק ויש לעשות כדברי שניהם להחמיר. ואין מנענעין בשעת הזכרת השם יא בהודו ולא באנא ומה שמנענעין בהודו ובאנא הושיעה נא משום דכתיב אז ירננו עצי היער וגו' וסמיך ליה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ואמרו הושיענו וגו' סמ"ג [פ] בפרק לולב הגזול תנן מי שבא בדרך ואין בידו לולב נוטלו על שולחנו לא נטל שחרית יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב ומסיק בגמרא דפסיק סעודתו ויטול ודוקא בי"ט ראשון שהוא דאורייתא אבל בשאר הימים אינו מפסיק אא"כ לא יהיה שהות ביום אחר סעודתו ע"ש. ובפ"ב דמגילה כל היום כשר לנטילת לולב, ע"כ:

ידי דבר אחר שמה [ז] לקיחה. והוא שיהיה דרך כבוד ודרך הדור שכל שהוא לנאותו אינו חוצץ. אבל אם נתן את המינין האלו בעציץ או בקדרה ונטלה לא יצא ידי חובתו: יב אאגד את הלולב עם ההדס והערבה והבדיל בין הלולב ובין ההדס במטלת וכיוצא בה הרי זה חוצץ. הבדיל ביניהן בעלי הדס אינו חוצץ [ק] שמין במינו אינו חוצץ. ויש לו לאגוד את הלולב בחוט או במשיחה ובכל מין שירצה הואיל ואין אגידתו מעכב: יג במצות לולב להנטל ביום ראשון של חג בלבד בכל מקום ובכל זמן ואפילו בשבת שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון. ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום ויום משבעת ימי החג שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם גו'. חל יום השבת להיות בתוך ימי החג אינו ניטל בשבת גזרה שמא יוליכנו בידו ארבע אמות ברשות הרבים כמו שגזרו בשופר: יד ולמה לא גזרו גזרה זו ביום טוב הראשון מפני שהוא מצוה מן התורה ואפילו בגבולין. נמצא שאין דינו ודין שאר הימים שוה שבשאר ימי החג אין אדם חייב ליטול לולב אלא במקדש: טו גמשחרב בית המקדש התקינו שיהיה לולב ניטל בכל מקום כל שבעת ימי החג זכר למקדש. וכל יום ויום מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב מפני שהיא מצוה מדברי סופרים. ותקנה זו עם כל התקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי משחרב בית המקדש כשיבנה בית המקדש יחזרו הדברים לישנן: טז בזמן שבית המקדש קיים היה לולב ניטל ביום הראשון שחל להיות בשבת. וכן בשאר המקומות שידעו בודאי שיום זה הוא יום החג בארץ ישראל. אבל המקומות הרחוקים שלא היו יודעים בקביעות ראש חדש לא היו נוטלין הלולב מספק: יז ומשחרב בית המקדש אמרו חכמים ליטול את הלולב בשבת ביום הראשון ואפילו בני ארץ ישראל שקדשו את החדש. מפני בני הגבולין הרחוקים שאינן יודעין בקביעת החדש כדי שיהיו הכל שוין בדבר זה ולא יהיו אלו נוטלין בשבת ואלו אין נוטלין. הואיל וחיוב יום ראשון בכל מקום אחד הוא ואין שם מקדש להתלות בו: יח ובזמן הזה שהכל עושין על פי החשבון נשאר הדבר כמות שהיה שלא ינטל לולב בשבת כלל לא בגבולין ולא בארץ ישראל ואפילו ביום ראשון. ואף על פי שהכל יודעים בקביעת

א שם: ב טוש"ע סי' תרנא סמ"ג שם: ג סוכה שם כסמ"ג:

מגיד משנה

אחר שמה לקיחה ואמר רבא (דף ל"ז) לא ליחזן איניש לולביה בהושענא דלמא גחזי פרסיה והוה ליה חציצה רבא לטעמיה דאמר מין במינו אינו חוצץ. ובכלשון והלכתא בכולהו כרבא וסובר רבינו שדברי רבא הם שכל מה שהוא נוי לו והדור בין קשור עמו בין אינו קשור או שהוא ממינו אע"פ שאינו נוי לו אינו חוצץ ויוצא בו ידי חובתו ומכללה מה שאינו ממינו ואינו נוי לו ודאי חוצץ כמבואר שם (דף מ"ב) דרבא אמר שאם הגביהו בכלי לא יצא והקשו והא הוא גופיה אמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ותירצו ה"מ דרך כבוד אבל דרך בזיון לא ע"כ. ויש בזה גירסא אחרת וזה עיקר:

יב ויש לו לאגוד את הלולב וכו'. מפורש בגמרא (דף ל"ז:) שטעם ר"י שהיה אומר שאין אוגדין את הלולב אלא במינו הוא משום דסבר לולב צריך אגד ולדידן דקי"ל דאין אגד מעכב אוגדו בכל מה שירצה:

יג מצות לולב להנטל ביו"ט הראשון של חג וכו'. משנה פרק לולב הגזול (דף מ"א) בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז שיהיה לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ואמרו שם (דף מ"ג:) יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין לולביהן לבית הכנסת למחר כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו, פירוש מע"ש היו מוליכין אותו מפני איסור ההוצאה ולמחר היתה נטילתו דוחה שבת והעמידוה פרק לולב וערבה (דף מ"ג) בזמן שביהמ"ק קיים שהיה יום ראשון דוחה שבת בכ"מ. ושם' לולב וערבה (דף מ"ב מ"ג) לולב וערבה שבעה וששה כיצד יו"ט הראשון שחל להיות בשבת לולב שבעה ושאר כל הימים ששה והקשו בגמרא ושאר כל הימים ששה אמאי טלטול בעלמא הוא ולידחי שבת ותירץ רבה גזרה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברה"ר והיינו טעמיה דשופר והקשו אי הכי ראשון נמי לא לידחי ותירצו ראשון דאית ליה עיקר מן התורה בגבולין לא גזרו ביה רבנן הנך דלית להו עיקר מן התורה גזרו בהו רבנן פירוש אפילו במקדש והקשו אי הכי לדידן נמי לידחו ראשון ותירצו לא ידעינן בקיבועא דירחא והקשו אינהו דידעי בקיבועא דירחא לידחו ותירצו כיון דאנן לא דחינן אינהו נמי לא דחו ונתבארו כל דברי רבינו: ומ"ש אבל המקומות הרחוקים שלא היו יודעין וכו'. למד ממה שאמרו לא ידעינן בקיבועא דירחא אלמא מספק אין דוחין וה"ה לאותן מקומות שהיו בספק שלא היו דוחין וזה ברור. ומ"ש ובזמן הזה שהכל עושין ע"פ החשבון וכו'. דבר ברור הוא דהשתא נמי לא דמי ונתנו בזה המפרשים כסוגיא האמורה פ"ק דיו"ט (דף ד':) והאידנא דידעינן בקביעא דירחא מ"ט עבדינן תרי יומי ותירצו משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידכם וה"ה לכל דבר שנאסר כמות שהיה שהוא מפני טעם זה:

כסף משנה

טז בזמן שביהמ"ק קיים היה לולב ניטל ביום הראשון שחל וכו'. והקשו המפרשים דהא שופר דאיתיה בגבולין דאורייתא ולא דחי שבת אפילו בזמן שביהמ"ק קיים דתנן בפרק ב' דר"ה (דף כ"ט:) יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. ותירץ הר"ן ז"ל דה"ט לפי שברוב השנים לא היו יודעים בגבולים אימתי היתה תקיעת שופר בקבוע של חדש זה שבא חג שהחדש מתכסה בו ורוב השנים לא היו עדים באים בהרבית דמש"ה תמיד של שחר היה קרב כהלכתו לומר שאפילו באו עדים במנחה היו אומרים בו שיר של חול כדרכו ברוב השנים ולפיכך אמרו שבגבולים לא היו תוקעין שאם נתיר להם לתקוע שבגבול המעידים בשחרית לשנה הבאה יתקעו אע"פ שלא באו עדים עדיין יאמרו לאחר מי לא תקעינן עכשיו נמי נתקע כשם שאנו נוהגים אותו קדש ולפיכך לא רצו להתיר אלא במקדש במקום ב"ד יושבים: ואין שם מקדש להתלות בו.

כלומר

כל

לחם משנה

אמאי לא קאמר כדאמר לעיל משום טעמא דחציצה ועוד היכי קאמר דרבא לא אמר אלא היכא שעשאו לנאותו הא הראיה שהביא מההיא דלאוגד הני אפילו היכא דאינו לנאותו דהא התם אינו נוי ואפ"ה דחו אותו בגמרא לא דחו אותה אלא משום דחברו אבל היכא דחברו מודה ליה דשמה לקיחה אע"פ שאינו נוי ורבינו כתב שבין קשור דהוי חברו בין אינו קשור צריך שיהיה נוי כדכתב ה"ה וא"כ קשה. ועוד דלפי המסקנא דילוף ליה מספורת אפילו בלא חברו כא התם לא הוי נוי. וי"ל דלעיל דהוי אגד הצריך ללולב כמו גימוניות של זהב לא שייך שם טעמא דלקיחה על ידי דבר אחר כיון שהוא צריך ללולב אלא טעמא דחציצה בלחוד שייך ביה וכן טעמא דחציצה לא שייך אלא בלולב דוקא משום דכתיב כאן ולקחתם כדדרשינן ולקחתם שתהא לקיחה תמה כדדרשינן ליה בגבייתא ומהכא נפקא לן חציצה מדרבנן כדכתב הר"ן בפירוש ההלכות אבל בעלמא גבי אזוב ועפר לא שייך התם פיסול מטעם חציצה (אלא) דלא כתיב שם ולקחתם אבל פיסול מטעם לקיחה ע"י דבר אחר שייך בהו משום דכתיב קרא ולקחתם שאל כל שנים צריך ליקח הוא בידים והכי לעיל דלא שייך אלא טעמא דחציצה כדכתיבנא דהוי פסול דרבנן כדכתב הר"ן אמר רבה דפיסול מטעם חציצה אבל הכא דלאו אגד דצריך ללולב פסלו רבה מטעם אחר שהוא לקיחה על ידי דבר אחר שהוא פסול מן התורה לכך הוצרך רבא לומר לקיחה ע"י דבר אחר (לא) שמה לקיחה דמטעמא דלגוי לא פסי אלא לדהוה פיסול החציצה כדכתב הר"ן שהוא מדרבנן אבל לדהוה מטעמא דלקיחה על ידי דבר אחר שהוא מן התורה לא והביא ראיה ואמר שלקיחה על ידי דבר אחר (לא) שמה לקיחה דהא גבי אזוב וגבי עפר כתיב ולקח ולא איתא דלא שמה לקיחה הא מיפסל התם אי"ז דשמה לקיחה אבל הכא גבי לולב בעינן כי אע"ג דהתם לא בעינן נוי משום דהכא שייך פסול הגיה משום ולקחתם דליתא התם כדכתיבנא. ומ"ש בגמ' דגבי לולב לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה ה"מ דרך כבוד כלומר שהוא נוי אבל אם אינו נוי מיפסל מטעם הגיה ולא מטעם לקיחה על ידי דבר אחר וה"ש לפי רבינו מ"ש *בגמרא ה"מ דרך כבוד משמע דבעינן נוי אבל לבאר המפרשים ז"ל דרך הדרנא לא בעי לנאותו ולכך הוצרך לומר דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה דאם היה לנאותו אינו חציצה. ומ"ש בגמרא ה"מ דרך כבוד ר"ל דאינו בזיון ואינו נוי ושם בהגהות מתיישב יותר לפי רבינו ולכך כתב הרב המגיד דהיא עיקר:

יג מצות לולב לינטל ביום הראשון של החג בלבד בכל מקום ובכל זמן וכו'. כתב ה"ה ז"ל פי' אפילו במקדש *חסר התלוקה הנך דלית *[מגרסתו אוסו] להו עיקר גזרו וכו' ועל זה קאמר פי' אפילו במקדש:

יז ומשחרב בית המקדש וכו'. כאן חידש קצת אחת והוא דאפילו בראשונה בזמן שהיה במקדש הקרובים היו נוטלים ביום שבת והרחוקים לא הוו מיחזי כשתי תורות לכך קאמר דבזמן שהיה מקדש אע"פ שמי שהיה במקדש והקרובים למקדש היו נוטלים בשבת היו תולים הכל במקדש שהיה קיים אבל השתא דליכא מקדש מיחזי תורה כשתי תורות. וא"ת וי"ש נמי אמאי עבדינן ליה בתורה ולכן הא מיחזי כשתי תורות. וי"ל דשכ"ש מוכרחים מפני דמנהג אבותינו בידינו ואע"פ שאנו יודעים בקביעות החדש שמא יתבטל כדאמרו בגמ' וא"ת ליעבדו אותו ג"כ בא"י משום דלא ליחזי כשתי תורות כמו בלולב דמן הדין להם ליטול ואינן נוטלים משום דמיחזי כשתי [תורות] וי"ל דשב ואל תעשה שאני דבעלמא בלולב עבדו רבנן שב ואל תעשה אבל הכא בקום עשה איתנהו י"ט בא"י הכי לא עבדינן משום דמיחזי כשתי תורות:

יח וכבר ביארנו שעיקר האיסור וכו'. זה נראה ודאי שאין לו קשר פה ויש לגרש מקושר דה"ק אע"פ שהכל יודעים בקביעות החדש וגם שזה האיסור הוא קל דאינו אלא מדרבנן כדכתיבנא וא"כ היה לנו להקל בזמן הזה אפילו הכי לא מקלינן:

כדי

הגהות מיימוניות

[ז] כרבא דלא כרבה דאמר להו להגהו גדלי הושענא שיירי בית יד, ע"כ: [ק] כרבא ודלא כרבה דאמר לא ליגקוט איניש הושענא בסודרא ולא לידרוץ איניש הושענא בלולבא:

מגדל עוז

מצות לולב לנטול עד שבעת הימים. פרק יו"ט של ר"ה (דף ל'): חל יום השבת וכו' עד שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. הכל מפורש פרק לולב הגזול (דף מ"ג):

כסף משנה

כלומר דבשעת המקדש קיים מתוך שהיה לולב ניטל במקדש כך היה ניטל בכל היכא דידעי בקיבועא דירחא אבל כיון שאין בית המקדש קיים השוו חכמים מדותיהם בכל המקומות:

כג בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולביהן וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ג) איפליגו אמוראי אהא דפסק התם בכל יום מקיפין את המזבח אי הוי בלולבין או בערבה ופסק רבינו כרבא דאמר לר' יצחק הא אימא לך מילתא מעליא דבוה אמר אנוך הא דהכן אותו יום מקיפין את המזבח שבע פעמים הכי אמר אנוך משמיה דר' אלעזר בלולב משום דרבא הוא בתרא. ועוד שמנהגנו עכשיו הכי הוא שאנו מקיפין התיבה בכל יום פעם אחת ובשביעי שבע פעמים ואי הוה ס"ל דאותו היקף היה בערבה כיון שאין עושין ערבה זכר למקדש אלא יום שביעי בלבד לא היה לנו להקיף אלא בשביעי אבל כיון דס"ל דבלולב מתוך שהוא עליו חובה לעשות לולב זכר למקדש שבעה הנהיגו להקיף בו זכר למקדש. ואפי' זה אף בשביעי של ערבה ראוי להקיף בלולב ולא בערבה כך כתב הר"ן וכך כתב רש"י בתשובה.

כד כך היה המנהג בירושלים וכו' מתפלל והוא בידו. ומתרו בגמ' (דף מ"ח) דאע"ג דקי"ל לא יאחז אדם תפילין בידו ויתפלל התם לאו מצוה כלומר נטילתם בידו אינה מצוה ולהכי טריד עלייהו אבל הכא מצוה כלומר נטילתו מצוה ומתוך שחביבה עליו המצוה אין מפסקה ושיעורה כבד עליו ולא טריד:

כה מקבלת האשה וכו'. פירוש ביו"ט הראשון ובזמן שבהמ"ק קיים שהיה לולב דוחה שבת ואשמעינן דאפילו אשה דלאו בת חיובא היא מטלטלא ליה כיון דרתני לנטילה אנשים ואשמעינן נמי שמותר להחזיר למים בשבת אבל השתא לדידן שאין לולב דוחה שבת אפילו ביו"ט ראשון לא שרי לטלטולי כלל: וביו"ט מוסיפין. פירוש אבל לא מחליפין דטורח הוא:

כז ובזמן הזה שאנו עושים שני וכו'. ה"ה מן טעם למה אין נוטלין לולב בשמיני

הלכות לולב פרק ז

בקביעת החדש. וכבר בארנו שעיקר האיסור בנטילת הלולב בשבת גזרה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים: **יט** כל שחייב בשופר ובסוכה חייב בנטילת הלולב. וכל הפטור משופר וסוכה פטור מנטילת לולב. "קטן [י] היודע לנענע חייב בלולב מדברי סופרים כדי לחנכו במצות: **כ** הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב. ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב. ושיעורה אפילו עלה אחד בבד אחד: **כא** כיצד היתה מצותה. בכל יום ויום משבעת הימים היו מביאין מורביות של ערבה וזוקפין אותן על צדדי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח. ובעת שהיו מביאין אותה וסודרין אותה תוקעין ומריעין ותוקעין. חל יום שבת להיות בתוך החג אין זוקפין ערבה אלא אם כן חל יום שביעי להיות בשבת זוקפין אותה בשבת כדי לפרסמה שהיא מצוה: **כב** 'כיצד היו עושין מביאין אותה מערב שבת למקדש ומניחין אותה בגיניות של זהב כדי שלא יכמשו העלין. ולמחר זוקפין אותה על גבי המזבח ובאין העם ולוקחין ממנה ונוטלין אותה כדרך שעושין בכל יום. וערבה זו הואיל ואינה בפירוש בתורה אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג זכר למקדש אלא 'ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה. כיצד עושה לוקח [ב] בד אחד או בדין הרבה חוץ מערבה שבלולב וחובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש בלא [ח] ברכה שדבר זה מנהג נביאים הוא: **כג** 'בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולביהן בידיהן פעם אחת ואומרין אנא ה' הושיעה נא. אנא ה' הצליחה נא. וביום השביעי מקיפין את המזבח שבע פעמים. וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש: **כד** "כך היה המנהג בירושלים. יוצא אדם מביתו שחרית ולולבו בידו. ונכנס לבית הכנסת והוא בידו. מתפלל והוא בידו. ויוצא לבקר חולים ולנחם אבלים והוא בידו. וכשיכנס למדרש משלחו לביתו ביד בנו או ביד עבדו: **כה** 'מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים בשבת בזמן שהיו נוטלין לולב בשבת. וביום טוב מוסיפין על המים ובמועד מחליפין המים: **כו** [ס] הדס שבלולב 'אסור להריח בו מפני שאינו ראוי אלא לריח והואיל והוקצה למצוה אסור להריח בו. אבל אתרוג מותר להריח בו שהרי הוקצה למצוה מאכילה: **כז** "ואסור לאכול אתרוג כל יום השביעי מפני [נ] שהוקצה למקצת היום הוקצה לכולו. ובשמיני מותר באכילה. ובזמן הזה שאנו עושין שני ימים אף על פי שאין נוטלין לולב בשמיני האתרוג

א טור סי' תרנו סמ"ג שם: ב סמ"ג עשין מד: ג טור סי' תרסד: ד טור סי' תרס סת"ג שם: ה טור סי' תרנג סמ"ג שם: ו טור סי' תרנד: ז טור סי' תרנג סמ"ג שם: ח טור סי' תרכה סמ"ג שם:

מגיד משנה

יט כל שחייב וכו'. זה ברור שכולהם מצות עשה שהזמן גרמא ופשוט בסוגיא: קטן היודע לנענע חייב בלולב מדברי סופרים וכו'. משנה (סוכה מ"ב) קטן היודע לנענע חייב בלולב ופירשו בירושלמי מדבריהם כדי לחנכו ופשוט הוא:

כ הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ד) מבואר דלרבנן ערבה במקדש הל"מ ופסק רבינו כדברי האומר שם (מ"ד) ערבה צריכה שיעור ואינה נטלת אלא בפני עצמה ואין אדם יוצא בערבה שבלולב ואמרו שם וכמה שיעורה אמר רב נחמן שלשה בדי עלים לחין ורב ששת אמר עלה אחד בבד אחד וקי"ל ר"נ ורב ששת הלכה כר"נ בדיני ורב ששת באיסורי:

כא כיצד היתה מצותה בכל יום ויום משבעת הימים היו וכו'. משנה (דף מ"ה) מצות ערבה כיצד היו מלקטין מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצד המזבח וראשיהן כפופים על גבי המזבח תקעו והריעו ותקעו ע"כ במשנה: חל יום שבת להיות בתוך החג אין זוקפין ערבה אא"כ וכו'. שם (דף מ"ג) ערבה שבעה כיצד יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת ערבה שבעה ושאר כל הימים ששה ומפורש שם (דף מ"ה) כיצד שביעי בשבת היו מלקטין אותן מערב שבת ומניחין אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמשו ולמחר היו זוקפין אותן בצד המזבח:

כב וערבה זו הואיל וכו'. תמה אני על טעם זה לפי ששם (דף מ"ד) אמרו בגמרא מאי שנא לולב דעבדינן שבעה זכר למקדש ומאי שנא ערבה דלא עבדינן שבעה זכר למקדש ומתרץ אמר רב זביד משמיה דרבא לולב דאורייתא עבדינן שבעה זכר למקדש ערבה דרבנן לא עבדינן שבעה זכר למקדש ומקשה דערבה לאו מדרבנן היא לגוש תנא דהכא שאול מקרא יליף לה רבנן הלכתא גמירי לה ומתוך כך יהיב טעם אחר ואמרו אלא לולב דאית ליה עיקר מדאורייתא בגבולין עבדינן ליה שבעה זכר למקדש ערבה דלית ליה עיקר מן התורה בגבולין לא עבדינן שבעה זכר למקדש וזו היא מסקנא דגמ' וא"כ ה"ל לרבינו להזכיר כן לפי שאין לערבה עיקר כלל מן התורה בגבולין לא תקנו לה שבעה ואולי היה לו לרבינו גירסא אחרת בזה וצ"ע: כיצד עושה לוקח בד אחד וכו'. שם (דף מ"ד:) מסקנא חביט חביט ולא בריך מנהג נביאים הוא:

כג בכל יום ויום וכו'. משנה כלשונה שם (דף מ"ה) וכת"ק והמנהג שהזכיר רבינו פשוט הוא:

כד כך היה המנהג בירושלים וכו'. ברייתא פרק לולב הגזול (דף מ"א.) כלשונה ומפורש שם קורא קריאת שמע ומתפלל ולולב בידו:

כה מקבלת אשה וכו'. משנה שם (דף מ"ב) מקבלת אשה וכו' כלשון רבינו. ופירש רבינו דדוקא בזמן שהיו נוטלין לולב בשבת אבל בזמן הזה אינו ראוי לטלטול בשבת ודבר ברור הוא וכן כתבו ז"ל:

כו הדס שבלולב אסור להריח וכו'. מימרא מפורשה שם (דף ל"ז) הדין והטעם:

כז ואסור לאכול אתרוג ביום השביעי וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ו:) אמר ר'

לחם משנה

כא כדי לפרסמה שהיא מצוה וכו'. והו מ"ש בגמרא אמר ר' יוחנן כדי לפרסמה שהיא מן התורה. אע"ג דלכאורה כשפירשא שאני בית דין הייתו לה לא קאי מילתא דר' יוחנן אינו כן ולפי המסקנא דאמר ולידחי ביו"ט וכו' ופירשו לא מוכחא מילתא וכו' ותאי דקאי הך דר"י ולכך עבדינן לה ביום ז' ולא ביום הראשון כדי לפרסמה וליכא פרסום ביום ראשון:

כב וערבה זו הואיל ואינה בפירוש בתורה וכו'. ומה שתמה ה"ה ז"ל על רבינו תימה גדולה היא. ונראה דיש להקשות עוד על רבינו מכאן על מה שהניח בספר המצות דהל"מ ורבנן הוי *ד"ס וא"כ לכאורה קשה דהא הכא הקשו למ"ד מדרבנן דאיך קראו מדרבנן כיון דהוי הלכה למשה מסיני

*(נ"ב מהלשון מוכח מה כתב הרמב"ם בהדיא שהל"מ לא מקרי ד"ס וצ"ע):

מגדל עוז

כל שחייב בשופר עד מנטילת לולב. ריש מס' ערכין (דף ב') וס"ק דקדושין (דף ל"ד): קטן היודע לנענע וכו'. פ' לולב הגזול (דף מ"ב): הלכה למשה מסיני עד זכר למקדש. בכל פ' לולב וערבה (דף מ"ה): כך היה המנהג עד מחליפין המים. סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב): הדס שבלולב אסור להריח בו עד מאכילה. פרק לולב הגזול (דף ל"ז). ואסור לאכול אתרוג כו' עד סוף הפרק. פרק לולב וערבה (דף מ"ו) וגמ' ביצה פרק המביא (דף ל'):

הגהות מיימוניות

[י] סוף לולב הגזול קטן היודע לנענע חייב בלולב תרגמינן בירושלמי לא סוף דבר מנענע אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כשהוא מנענע, ע"כ: [ב] כרב ששת דאמר אפילו עלה אחד בבד אחד: [ח] שקיל חביט ולא בריך: [ס] כתב ראב"ם דאסור ליהנות מערבה אחר נטילתה אם לא התנה עליה מעיקרא דלכולי יומא איתקצאי לאפוקי מאותן שצולין בה בשר ע"כ. וריב"ק היה נוהג בערבה וכן בערבה של לולב לתקן מן העצים קולמוסים ולבער בהן חמץ בפסח כדאמר גבי עירוב הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה

[נ] ושאלת כשחל שמיני עצרת בשבת ושמחת תורה באחד בשבת אם מותר לאכול אתרוג של מצוה ויש אוסרו משום הכנה בו' כדלעיל בהלכה ה' שבפרק ח' בהל' עירובין כו':

האתרוג אסור בשמיני כדרך שהיה אסור בשמיני בזמן שהיו עושין שני ימים מפני הספק שהוא ספק שביעי. הפריש שבעה אתרוגין לשבעת הימים כל אחת ואחת יוצא בה ליומה ואוכלה למחר:

פרק שמיני

א **ארבעת** מינין האלו שהן לולב והדס וערבה ואתרוג שהיה אחד מהן יבש או גזול או גנוב אפילו לאחר יאוש או שהיה מאשרה הנעבדת אף על פי [א] שבטלו האשרה מלעבדה. או שהיה של עיר הנדחת הרי זה [ב] פסול. היה אחד מהן של עבודת כוכבים לא יטול לכתחלה ואם נטל יצא. היה

א טור סי' תרמט סמ"ג עשין מד:

מגיד משנה

ר' יוחנן אתרוג בשביעי אסורה בשמיני מותרת ור"ל אמר אפילו בשביעי נמי מותרת וקי"ל כר"י ואמרו בגמרא ולדידן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן ואמר אביי שמיני ספק שביעי אסורה תשיעי ספק שמיני מותרת ונפסקה הלכה שם כן. והטעם שאין שאלין לולב בשמיני ויושבין בסוכה לפי שסוכה היא כל שבעה מן התורה ולולב אין מצותו מן התורה בגבולין אלא יום ראשון בלבד: הפריש שבעה אתרוגין וכו'. שם הפריש ז' אתרוגין לשבעת הימים אמר רב כל אחת ואחת יוצא בה ואוכלה לאלתר רב אסי אמר כל אחת יוצא בה ואוכלה למחר והלכות והלכתא כרב אסי דקאי ר"י כוותיה ומפורש בגמרא שטעם אחד הוא לר"י ולרב אסי:

פ"ח א ארבעת מינין אלו שהלולב שהן לולב וכו' שהיה אחד מהן יבש או גנוב או גזול. ראש פרק (סוכה כ"ט:) לולב הגזול והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול וכיוצא בזה נאמר במינים שהם ומבואר בגמרא (דף ל') שאפילו אחר יאוש הגזול פסול ואמרו בגמרא (דף ל"א:) ושל אשרה פסול והאמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל כשר ותירצו באשרה דמשה עסקינן דכתותי מיכתת שיעוריה אף הכא נמי מיכתת שיעוריה דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת מה עיר הנדחת מיכתת שיעוריה אף ה"נ מיכתת שיעוריה ע"כ בגמרא ולא נכתב בהל'. ודעת רוב המפרשים ז"ל שראיתי את לפרש באשרה דמשה שהיתה בארץ בימי משה שלא היה לה בטול לפי שהיתה של ישראל שזכו בארץ וה"ה לעכו"ם של ישראל שאין לה בטול שאף היא אין יוצאין בה אבל אשרה אחרת של עכו"ם אף היא דינה כעכו"ם אחרת שאם נטל יצא ומ"מ אף בעכו"ם אם נתכוין ישראל לזכות בה הוה לה עכו"ם דישראל ואין לה בטול ואם נטל לא יצא וכשאמרו יצא הוא ביום שני שאדם יוצא בגזול אלו דברים ז"ל. ורבינו כתב בדין האשרה אפילו בטלה וכתב בסתם בעכו"ם יצא לא חלק בין עכו"ם לישראל לא באשרה ולא בעכו"ם והוא עצמו כתב פ"ח מהלכות עכו"ם שאף שהן שוין לענין בטול אם הם של עכו"ם יש להם בטול ואם הם של ישראל אין להם בטול וכאן לא חלק. וי"ל שהוא גורס כאן משום מצוה הבאה בעבירה כקצת נוסחאות וטעם האשרה היא שמעיקר נטיעתה להיות האילן נעבד וזהו פירוש באשרה דמשה ר"ל שהזכיר משה וכ"כ רבינו שם אילן שנטעו מתחלה עיקרו נעבד אסור בהנאה וזו היא אשרה האמורה בתורה עכ"ל. וכיון שנטיעת האילן מתחלה היתה להיות נעבד בדין הוא שיפסל משא"כ בעכו"ם זהו דעת רבינו ז"ל:

כסף משנה

בשמיני כשם שיושבים בסוכה לפי שסוכה כל ז' דאורייתא ולא לולב. ואפשר לתת טעם אחר דבלולב איכא איסור טלטול משא"כ בסוכה. ונ"ל שיש חסרון תיבה אחת בלשון רבינו ס"ס וכך צריך להגיה כדרך שהיה אסור בשמיני בזמן שהיו עושין שני ימים מפני הספק:

פ"ח א או גנוב או גזול אפילו לאחר יאוש. כתב ה"ה ומבואר בגמ' שאפילו אחר יאוש הגזול פסול ותמהני דגרסינן בר"פ (סוכה כ"ט:) הגזול פסול אפילו ביו"ט שני משום מצוה הבאה בעבירה ור' יצחק בר נחמני אמר שמואל לא שנו אלא ביו"ט ראשון אבל בשני מתוך שיצא בפסול יוצא בגזול כלומר דביו"ט ראשון לא מיפסל אלא משום לכם ופסק רבינו כר' יצחק כמבואר בדבריו בסוף פ' זה וטעמו משום דבגמרא מוקמינן עליה דר' יצחק ופריך רב אשי אליביה וכיון דרב אשי דבתרא הוא הוא פריך אליביה אלמא כוותיה ס"ל הכי נקטינן. ותמהני איך שפסק רבינו כר' יוחנן ודאי הייתי אומרים שנסתפק בגמ' דלאחר יאוש פסול כיון דפסליה משום מצוה הבאה בעבירה אבל כיון שפוסק כר' יצחק דטעמא משום לכם כיון שקנה אפילו שהמצוה מסייעת בקנין יצא דכיון שקנאו ומצותו באים כאחד ספיר קרינן ביה לכם. אלא כך י"ל דרבינו סובר כמ"ד דיאוש כדי לא קני כמבואר בפ"ב מהל' גזילה וכיון דססוגא דגזל ביום ראשון משום לכם ודאי דאפילו לאחר יאוש פסול: **או** שהיה מאשרה וכו'. תמה כי לשון זה קשה עד מאד כפי סוגיית הגמ'. ודברי ה"ה בכאן אינם מכוונים כמו שכתב שרבינו גורס גירסא אחרת שאינה בנוסחאות שלנו ועוד דאם איתא לגירסא אליבא דר' יוחנן דוקא אתמר דאית ליה נמי הכי גבי גזל אבל לר' יצחק בר נחמני דבגזל לא חיים למצוה הבאה בעבירה ה"ה דבאשרה לא חיים וכבר כתבתי בבבא הקודמת לזו דרבינו פוסק כר' יצחק בר נחמני דלית ליה פסול משום מצוה הבה"ע ועוד דאפילו לדעת אלו פוסקים אותה גירסא שהרי כתבו המפרשים שאהיא דר' יוחנן דכל שנקנה בתחלה בלא סיוע דמצוה שוב אין בו משום מהב"ע ולא פסיל ר' יוחנן אלא היכא שלא קנאו עדיין או שקנהו אלא שהמצוה מסייעת בקנין וא"כ גבי אשרה דליכא למימר ביה הכי שהעבירה שהיא נטיעתה לעכו"ם אין המצוה מסייעת בשבייתה כלום אפילו לר"י לא מיפסל אלא ודאי לית להו אותה גירסא. ועוד קשה לדבריו דיותר ראוי לאסור עבודת כוכבים של עכו"ם כל שלא בטלה וכ"ש של ישראל שאין לה ביטול מאשרה שבטלה אע"פ שתחלת נטיעתה היתה לעבודת כוכבים ועוד דהא בסוף כיסוי הדם (חולין פ"ט.) תניא לולב ושופר של עכו"ם פסולים אפילו דיעבד ואמר רב אשי כהם אליבא דרבא דה"ט משום דכתותי מיכתת שיעורייהו וכמאי מוקי להאי רבינו אם דעתו להכשיר אפילו בעכו"ם של ישראל ועוד שלא כתב ה"ה מהיכן הוציא רבינו דאשרה אפילו שבטלה לא יצא. אבל כך י"ל לומר דלדעת רבינו דין לולב ושופר של עבודת כוכבים כך הוא דקודם ביטול לא יצא משום דמיכתת שיעורייהו וכדאמרינן בסוף כיסוי הדם ולאחר ביטול לכתחלה לא יטול ולא יתקע משום דמאיסי אבל בדיעבד כשרים והיינו דאמר רבא בפרק לולב הגזול (סוכה ל"א:) לולב של עכו"ם אם נטל כשר וכמו שנפרש בסמוך בס"ד. ודין האשרה כל שמתחלה נטעו להיות נעבד אפילו בטלו אם נטל לא יצא והיינו דאמרינן בפרק כל האילנות (ע"ז מ"ח) בעי ריש לקיש המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה באילן שנטעו מתחלה לכך לא תבעי לך דאפילו להדיוט נמי אסור כי תבעי לך נטעו ולבסוף עבדו דשרי להדיוט מאי כיון דאפילו נתבטלה מאיסא למצוה ופסול דיעבד וכיון דהאיך דבאילן שנטעו מתחלה לכך קאמר לא תבעי לך לומר דפשיטא הוא ולא חזינן מאן דפליג עליה כוותיה נקטינן. ובפרק לולב הגזול (סוכה ל"א:) אמתני' דלולב של אשרה ושל עיר הנדחת פסול מקשינן בגמ' ושל אשרה פסול והאמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל כשר וה"פ אי אשרה דמתני' קודם ביטול פשיטא דפסול דכתותי מיכתת שיעוריה ולא אשמעינן מידי לא באשרה ולא בעיר הנדחת א"ו דלאחר ביטול עסקינן והאמר רבא דלאחר ביטול אם נטל כשר ומשני דמה"ט דלאחר ביטול אשמעינן מתני' ולא דמי לדרבא דהכא באילן שנטעו מתחלה לכך עסקינן דהיינו אשרה דמשה כלומר שהיא כתובה דכיון שמתחלה בריותה כתותי מיכתת שיעורה מאיסא למצוה אבל עכו"ם כיון שבתחלת בריותה לא מיכתת שיעורה אם נטלו אחר שנתבטלה יצא דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת פ"מ כלומר דלמאי דס"ד לא דמיא לעיר הנדחת שזו מבוטלת ועיר הנדחת אינה מבוטלת אבל השתא דאמרינן דביטול לא שרי לה למצוה כך לי מבוטלת כמו שאינה מבוטלת והוי שפיר דומיא דעיר הנדחת והא דאמרינן בפ' דלוהו ב"ד (ר"ה כ"ח) אמר ר' יהודה שופר של עכו"ם אם תקע בו יצא וכתוב בקצת נוסחאות מ"מ תמה לאו ליכתב ביתא דמשמע דבשלא בטלו עסקינן י"ל שכשכתב רבינו שופר של עכו"ם אם תקע בו יצא לא פסק כן משום ר"י דלא קי"ל כוותיה למשרי קודם ביטול אלא משום דמשמע דאמר רבא לגבי

לחם משנה

מסיני או רבוי לאבא שאול. ואין זו קושיא כלל דסוי' הגמ' לדברי רבינו כך הוא דאמרי מקלין ביה אע"ג דהוי מדרבנן כיון דהוי הל"מ או רבוי א"כ יש להחמיר בו כדין תורה וכפי מה שהבית רבינו בברכו דאע"ג דהוי דרבנן יש להחמיר בו כדין תורה:

פ"ח א ארבעת מינים האלו וכו' שהיה אחד מהן יבש או גזול או גנוב אפילו לאחר יאוש וכו' הרי זה פסול. קשה דלא אמרו כן בריש פרק לולב הגזול (דף ל') אלא משום מצוה הבאה בעבירה ורבינו לא פסק כן אלא כמ"ד דביו"ט שני יוצא בגזול ולא חיים למצוה הבאה בעבירה כמ"ש לקמן בפרק זה כל אלו שאמרנו שהן פסולין כו'. ונראה דרבינו מפרש דשואל ודאי ס"ל מצוה הבאה בעבירה והיינו דוקא ביו"ט ראשון דלא הוי דומיא דקרבן דאמרו לאחר יאוש דפסול משום מהב"ע אבל ביו"ט שני אע"ם שנמקדש הוא דאורייתא מ"מ שאני ליה מקרבן [דהכא] יוצא בגזול והכמה פסולים ויש"כ בקרבן וא"כ לא חיישינן למהב"ע דהאי מילתא מקרבן ילפינן ליה ולזה כתב ה"ה ומבואר בגמרא שהגזול אפילו אחר היאוש פסול אע"ג שזה אינו מבואר כ"כ. ומה ש"ב זוז לדקדק כאן כתבתי במקום אחר: אע"פ שבטלו האשירה מלעובדה וכו'. הרב"י בכ"מ הבין בדברי ה"ה שעבודת כוכבים של עכו"ם שלא בטלה וכן של ישראל אם נטל יצא וע"פ זה הקשה עליו. ואין הדבר כן כמו שהבאתי בהבנת דבריו וכן מה שהקשה דלוך אפשר שרבינו גורס משום מהב"ע וכו' דהא רבינו לא פסק כן אלא כמ"ד דיוצא בגזול ביו"ט שני מיושב במ"ש דאפילו דיוצא בגזול ביו"ט שני לאו משום דלית ליה מהב"ע קאמר הכי:

משנה למלך

פ"ח א ארבעת מינים האלו שהן לולב והדס וערבה ואתרוג שהיה אחד מהן יבש או גזול או גנוב וכו'. (א"ה דע דנסתפק הרב המחבר במי שקנה אתרוג בדמים יקרים ממי שהשיאו וכא אחר וגנבו ממנו אי מצי גנב פטר נפשיה בנתינת אתרוג אחר כשר או"ד אגי א"ל [illegible] המובחר [illegible] כברתו בזה בפי"ד מהלכות מעשה הקרבנות דין ו' פי' שם ביסו ע"ש):

עלתה

נסרק

הגהות מיימוניות

הכנה כמו ביצה שנולדה בשבת. אסורה ב יו"ט ב"ל רש"י דמה ענין הכנה לכאן והלא ביצה שנולדה בשבת או פירות שנשרו מן האילן ודגים שניצודו דהתם שייך לאסורן משום הכנה דנעשה בהן תיקון בשבת ואין שבת מכין ליו"ט אבל כאן מה תיקון נעשה בהן בשבת וכ"ת וליתסר משום דקדושת שבת ויו"ט אחת הן הא אמרינן הלכה כארבעה זקנים אליבא דר' אליעזר דשתי קדושות הן ועוד אפילו למ"ד קדושה אחת הן כיון דלא נאסר בשבת אלא משום מיגו דאיתקצאי לבין השמשות משום יום שעבר ואיתקצאי בע"ש ולא משום שבת אין שייך לאסור כאן משום קדושה אחת תדע דלא אישתמיט שום תנא ואמורא שיאסור אתרוג בתשיעי ספק שמיני אע"ג דאיכא למ"ד במס' ביצה שני ימים טובים של גליות קדושה אחת הן שמשון בר אברהם ולח"ה. ע"כ: [א] אמר רבא וכו' את הדין עצמו כתב ראא"ם דאשרה דעכו"ם אית לה בטול ולא אמרינן כתותי מיכתת שעורה כשל ישראל העומדת לשריפה כדמוקי מתני' באשרה דמשה וכן ר"י ודלא כר"ח דמוקי לכולהו בשל עכו"ם ומפליג בין קודם ביטול בין לאחר ביטול: [ב] דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה:

מגדל עוז

פ"ח ארבעת מינין אלו עד ואם נטל יצא. פ' לולב הגזול (דף ל"ב ל"ג):

איהיה [ג] כמוש ולא נמר ליבש כשר. *ובשעת הדחק או בשעת הסכנה לולב [ד] היבש כשר אבל לא בשאר המינין: ב אתרוג של ערלה וש"ל תרומה טמאה ושל טבל פסול. של דמאי כשר שאפשר שיפקיר נכסיו ויהיה עני שמותר לו לאכול דמאי. אתרוג של תרומה טהורה ושל מעשר שני בירושלים לא יטול שמא יכשירו לטומאה. ואם נטל כשר: ג ילולב שנקטם ראשו פסול. נסדק אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו [ה] כשנים פסול. היה עקום לפניו שהרי שדרו כגב בעל חטוטרת פסול. היה עקום לאחוריו כשר שזו היא ברייתו. נעקם לאחד [ו] מצדדיו פסול. נפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות כשר. נפרצו עליו והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החריות פסול: ד *ברית יעלין של לולב כך [ז] היא. כשהם גדלין נדלין שנים שנים ודבוקין מגבן וגב כל שני עלין הדבוקין הוא הנקרא תיומת ינחלקה [ח] התיומת פסול.

היו

א טור וסמ"ג שם: ב עי' בטור שם: ג טור סי' תרמה סמ"ג שם ד שם: ה עי' בטור שם:

השגת הראב"ד

*ובשעת הדחק וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן שהרי אמרו יבש פסול וכ"ש שאמרו פסול אפי' דיעבד הוא ופסולא דאורייתא הוא וכל פסולא דאורייתא אין חלוק בשעת הדחק וכשאמרו לו אין שעת הדחק ראיה כך אמרו ליניקום בידייהו כל דהוא כי היכי דלא תשתכח מינייהו תורת אתרוג ור"י לא העיד אלא שהיו מורישים לולביהם לבניהם ולא אמר שהיו מברכים עליו עכ"ל:

השגת הראב"ד

*בריית עלין וכו'. א"א והו דסליק כחד הוא עכ"ל:

כסף משנה

נבי לולב דלאחר בימול כשרה דיעבד במעיק לעושר חזו שלא כתב רבינו בשוכר של עכו"ם שכמעס משום דמלוה לאו ליהנות ניתנו כמס שכתב בשופר של עולה. א"נ שאינו נורם מ"ש וכמ"ש בנוכחות שלנו ואתי ר"י כרבנן והא דאמר רבא כס' מעה מלינה (יבמות ק"ג) דסנדל של עכו"ם אם חלן בו כשר ופסק רבינו פ"ד מהלכות יבום ח"ל סנדל המוסגר והמוחלם ושל עכו"ם אם חלן בו יצא ואע"פ שהוא אסור בהנאה, י"ל דההיא נמי בלאחר בימול ולכתחלה לא משום דמאים למצוה וכמו שפר"ת. ומ"ש אע"פ שהוא אסור בהנאה לא קאי אלא אמוסגר ומוחלם ולא לשל עכו"ם. א"נ אפילו תימא דקאי אכולא לק"מ דלא דמו שופר ולולב שיש להם שיעור קצוב וכי עומד לשריפה מיכתת שיעוריה כלומר הוא חסר משיעורו הקצוב לו אבל לסנדל דחליצה דלית לן בה שיעור קצוב אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו וכיון דבעי שיהא חופה רוב רגלו כיון שהרי אני רואה שהוא חופה ואין לה בו שיעור קצוב לא אמרינן דמיכתת שיעוריה חדא דהוסגר ותוחלם כשרים ואע"ג דעומדים לשריפה ואין לומר דהיינו משום דלאפוקי בשעת שריפה קרוי בגד וכדאמרינן התם דהא התם נמי אמרינן אליבא דמאן דפסל דדוקא לענין טומאה איקרי בגד בשעת שריפה ולא גמרינן מינה לחליצה וכולהו דלא גמרינן מטומאה אלא דמאן דאכשיר סבר כיון דאין לו שיעור קצוב לא אמרינן ביה מיכתת שיעוריה וה"ה לעכו"ם וכח"ש. כנ"ל ליישב דעת רבינו ודברי המפרשים ליישב הסוגיות לפי שיטתם יש בהם כמה פקפוקים ירגישם המעיין על דבריהם:

ג היה עקום וכו'. בגמ' (סוכה ל"ב) עקום דומה למגל פסול ופירש"י עקום דומה למגל חדא מילתא היא. ומשמע לי דהיינו הכי לאשמועינן שאע"פ שהוא עקום קצת לא מיפסל עד שיהא עקום לגמרי דומה למגל וכ"נ מדברי רבינו:

היו

אא"כ נקטם רובו ויש להוכיח אפילו בכל שהוא ובגמ' (דף ל"א ל"ב) אמר רב כהנא לא שנו אלא נקטם אבל נסדק כשר. ושם אמרו דנסדק ועביד כי הימנק והוא כלי שיש לו שני ראשים רחוקים קצת זה מזה כעין מרכז כסול. היה עקום וכו'. שם (דף ל"ב) עקום דומה למגל פסול אמר רב לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו ברייתו הוא ואמר רב פפא ולצדדין כלפניו דמי וא"ל כלאחריו וכהוב בכל' הילכך עבדינן לחומרא וכלפניו דמי ופסול. נפרדו עליו זה וכו' במשנה (דף כ"ט) נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר ובגמרא (דף ל"ב) אמר רב פפא נפרצו דעביד כי הופיא נפרדו דאיפרוד אפירודי ופי' נפרצו כגון שנחדו מן השדרה והן תלויין בה וזהו דעביד כי הוכיא שהעלין כשמתחכין מן השדרה נקראים הופיא נפרצו כגון שנפרדו התומין כעין פתיחת החריות ולא נתק אחד מתחברו כשרה ע"כ בהלכות. ובהשגות כתוב א"א אני אומר שנסדקו לארכן גופי העלין אע"פ שלא ניתקו מן השדרה וזהו דעביד כי הופיא פירוש הפוי הכלי שעושין מאותן הרצועות של ההוצין ע"כ. ופירוש זה מחלוקת הוא בין המפרשים ז"ל שהגאונים ז"ל מפרשים כדברי ההלכות ורבינו. ושאחרונים הכריעו כדברי הראב"ד ז"ל ושני הפירושין כתובים בערוך ואין לי להכריע אבל דע לך שדעת של רבינו אמת דכל שנדלדלו משדרו של לולב פסול ואפילו לא נדלדלו מעיקר חטריהן כיון שתלויות למטה פסול וכן הכריע הרמב"ן ז"ל אבל כל שעולין עמה מתליהן אע"פ שהן פרודות כשר. וכתבו קצת הגאונים ז"ל שמנוה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות. ודע לך ג"כ שדעת של הראב"ד בנסדקו גופי העלין שהוא פסול כן הוא האמת ויתבאר גם כן למטה:

ד בריית עלין וכו'. בגמרא ובהלכות א"ר יהושע בן לוי נחלקה התיומת נעשה כמי שנטלה התיומת ופסול ובהלכות מפורש כדברי רבינו וכ"ש אם נחלקו העלין במקום אחר ונסדקו לארכן שהוא פסול וכמ"ש הראב"ד ז"ל למעלה, ודע שפסול זה אינו אלא ברוב העלין ולא במיעוטן. ויש מי שפירש נחלקה התיומת העלה האמצעי העליון שבלולב וככר

מורישין לולביהם לבני בניהם אמרו לו משם ראיה אין שעת הדחק ראיה ומפרש רבינו שהיו מורישין אותן לבניהם והבנים היו נוטלין אותן ויוצאין בהן אף ביום ראשון:

וראיתי כתוב שהגאונים סמכו מכאן דיבש ונקטם ראשו וכל הפסולין יוצאין בהן בשעת הדחק אף ביום ראשון. ודעת רבינו שאין לנו להכשיר אלא לולב היבש שהזכירו חכמים וכן עיקר. ובהשגות אני איני אומר כן כו'. וכבר השיב עליו הרמב"ן ז"ל ואמר דודאי ר' יהודה לא היה מביא ראיה מן הירושה בלבד שהרי נחלה ממשמשת והולכת עד סוף כל הדורות והלולבין עם שאר הנכסים היו נוחלין ומנחילין ושמא לעשות מהן קושרות וחבלים ולכבד בהן את הבית היו עושין אלא ר' יהודה ה"ק מעשה בבני כרכום שהיו מורישים לולביהן לבני בניהם והיו נוטלין אותן ויוצאין בהם בהג ואמרו לו לפי שהיתה שעת הדחק וה"א לכן בלהים היו נוטלין יבשין למצותן עכ"ל. וזה סיוע לדברי רבינו ודברים ברורים הם:

ב אתרוג של וכו'. משנה כלשונה שם (דף ל"ד) והדמאי מחלוקת ב"ש וב"ה וידוע שהלכה כב"ה. אתרוג של וכו'. דין התרומה מפורש במשנה ודין המעשר ג"כ שם לא יטול ואם נטל כשר ופסק רבינו כדברי האומר בגמרא (דף ל"ה) שטעם לא יטול הוא מפני שמכשירה לטומאה ר"ל שע"י נטילתו בא לשומו במים עם הלולב ויוכשר:

ג לולב שנקטם וכו'. משנה (דף כ"ט.) נקטם ראשו פסול ורבו בזה הפירושים. והנכון שנקטם ראש העלה העליון שבו כלה הלולב. ויש מי שאומר שאינו פסול

לחם משנה

ג נסדק אם נתרחקו וכו'. אמרו שם ברייתא (דף ל"א ל"ב) לולב כפוף קווץ סדוק עקום דומה למגל פסול חרות פסול דומה לחרות כשר והכל הוזכר בדברי רבינו דחרות פסול כבר כתב בריש הלכות לולב דהוא פסול שכתב שם שצריך שיהיה כמו שרביט וממילא דדומה לו כשר כיון שאינו חרות ממש אבל כפוף קווץ לא הוזכרו בדבריו ולא ידעתי למה בעלי החריות פירוש כעלי החריות ר"ל שהחריות בימות החורף הם נושרים כדכתב רש"י בפרק לולב הגזול ודומה לחרות כשר [והוא שידלדלו וכו'. ר"ל שהם מתרחקים מן השדרה ומדלדלין וכ"כ מדברי הטור שהביאו בדבריו בריש הלכות לולב עיין בב"י ולזה כתב כאן שאם נדלדלו כאותן עלי החריות פסול. ולכאורה יש לדקדק בדברי ה"ה במה שהסכים דברי הרי"ף עם דברי רבינו דלכאורה נראים חלוקים דהרי"ף כתב בענין נפרדו שהוא כעין פתיחת החריות וזה כתבו רבינו בענין הפיסול שכתב נדלדלו כעלי החריות ועוד שכתב ה"ה שאפילו לא נפרדו מעיקר חיבוריהן אלא כל שאין שלוה עמו פסולין וזה שלא כדברי הרי"ף ז"ל שהוא כתב שאם נתתכין מהשדרה שכן כתב שעלין הנתתכין מן השדרה קרי הופיא. ונראה להרב לראשונה דכעין פתיחת החריות שכתב הרי"ף ז"ל ר"ל דומה לחריות שאמרו בגמרא שלא נפתחו לגמרי החריות אלא מעט. ומ"ש רבינו כעלי החריות ר"ל שנפרדו לגמרי. ומ"ש מ"ש הרי"ף ז"ל ולא נתק אחד מחבירו לא היל"ל אלא ולא נתקו העלין מן השדרה שהם מחוברים שם דאין העלין מחוברים אחד לחברו. ולקושיא שניה י"ל שלא אמר כן ה"ה אלא לדעת רבינו שכתב כעלי החריות שמשמע אע"פ שלא נתחתכו אלא שהם מרוחקין אע"פ שהוא תסכימו עם הרי"ף הוא לענין הפירוש של נפרצו אבל לעולם שהוא מוסיף עליו. או נאמר שהוא מסכים עם הרי"ף ז"ל ומ"ש ה"ה ואפילו לא נפרדו ממקום חבוריהן סברא דנפשיה קאמר אבל אין סברת רבינו כן:

היו

מגדל עוז

ובשעת הדחק או בשעת הסכנה לולב היבש כשר אבל לא שאר המינין. כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן וכו' ולא אמר שהיו מברכים עליו עכ"ל. ואני אומר זו מחלוקת ישנה היא בין הראשונים והאחרונים ור"מ ז"ל עמד בשיטת רבותינו ג"ם פ' לולב הגזול וגם דעתי מכרעת כדבריו שאי אומר אם לא היו יוצאין בהן ולא מברכין עליהן מאי אסהדותיה דר' יהודה ומאי אהני להו ירושתייהו לימרו להו שקלו פירותייכו והדו אחורי. ואף לדברי המפרש ז"ל דגימוניות של כסף וזהב שהיו נוקפין בהן לכבוד לולביהן קאמר, אי מסיב אם כן מאי קמ"ל ר"י שהיו כסף וזהב ואי משום לומר דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה בלאו סהדותיה ידעינן ליה מדרבה פרק לולב הגזול גמרא מפגיעין דאין אוגדין את הלולב אלא במינו ועוד כי פליג רבא עליה דרבה אמאי לא אשתיעא ליה מסהדותיה דרבי יהודה או אמאי לא אותי תלמודא פלוגתייהו כתנאי וכי אמר רבא תנא אמינא לה דתנן אגב קלר כו' לימא נמי סהדותיה דרבי יהודה ואתה נבחקעו דבריו מאותה שמועה ולא הוזכר שם כלל אלא ש"מ לאו להכי אסהיד אלא כדברי ר"מ ז"ל: אתרוג של ערלה עד החריות כשר. פ' לולב הגזול (דף ל"ה): נפרצו והוא שידלדלו וכו'. פרק לולב הגזול (דף כ"ט). כתב הראב"ד ז"ל אני אומר שנסדקו לארכן גופי העלין אע"פ שלא נתקו מן השדרה וזהו דעביד כי הופיא פירוש הפוי הכלים שעושין מאותן הרצועות של ההוצין עכ"ל. ואני אומר כבר נתחבטו בפירוש זה ור"מ ז"ל עומד כפירש"י והראב"ד ז"ל כרבותינו בעלי התוספות והבאים אחריהם רבו בו הפירושין וגם תשובות הגאונים נמצא גם בהלכה פרק לולב הגזול ואלו ואלו דא"ח הם אך לשון הופי כלים שפירש הראב"ד חדוש הוא ואין לי ראיה להכריע ביניהם ומחוירא אני שמא ירעו אם נגלתי ולענין הפסק דעת ר"מ ז"ל הסכמתי בריית עלין של לולב עד לגד עיקרן של זה פסול. פרק לולב הגזול:

הגהות מיימוניות

[ג] תחילת פ' לולב הגזול וכו' כמושין כשרים: [ד] ממעשה דאנשי כרכים ע"ש ואנו סומכין על זה גם בהדס היבש, ע"כ [ה] התם דעביד כהימנק: [פי' כלי שיש בו ב' ראשים כזה Y] [ו] כרב פפא ודלא כאמרי לה, ע"כ: [ז] האי לולב דסליק בחד חוצא כו', ע"כ: [ח] וכן פירש ר"ח ור"י אלפס וה"ג אבל רש"י פירש התיומת היינו ב' עלין האמצעיות ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלים שלמטה וכן פירש התוס' ורא"ם כתב ספי רבו נ"ב ורא"ם דידיה אמר ספי השמועה כדברי הגאון ורבינו המחבר ועיין

מגיד משנה

היה כמוש וכו'. שם (דף ל"א) כולן כמושין כשרין וכו' ופירוש כמושין הוא שיש בו עדיין לחות ויבש הוא שאין בו שום לחות אלא הרי הוא כעץ ומראהו הפך לבן ואע"פ שיש פירוש אחר זה עיקר. ובשעת הדחק וכו'. זה לתד רבינו מזה שאמרו בגמרא (שם.) יבש פסול ור"י יהודה מכשיר ואמר ר' יהודה מעשה בבני כרכים שהיו

מגיד משנה

וכבר הכריע הרמב"ן ז"ל מן הירושלמי שהוא כפירוש הגאונים ורבינו ואפילו לדברי האומן מפרשים אין הפסול אלא ברוב העלה ולא במיעוטו: היו עליו וכו'. זהו פסלה התיומת לפי דעת רבינו: לא היו וכו'. משנה וגמרא שם (דף ל"ב) כנזכר:

ה הדס שנקטם וכו'. במשנה שם (דף ל"ב) גבי הדס נקטם ראשו פסול ותמה במשנה (דף ל"ד.) אמרו ג"כ ר' ישמעאל אומר שלשה הדסים שנים קטומים ואחד שאינו קטום ר' טרפון אומר אפילו שלשתן קטומין ובגמ' אמר שמואל הלכה כר"ט ומתוך כך דנו בהל' משנה דנקטם ראשו פסול אלא כשר הוא וזה דעת הגאונים ורבינו. ובהשגות א"א כבר הופיע רוח הקדש בבית מדרשנו וכו'. ועם כל השבח הזה שהוא משבח סברתו כבר ראה הרמב"ן ז"ל דבריו והשיב עליהן ודחה קושיותיו שהקשה על הגאונים ז"ל והעמיד דבריהם, ואיני רואה להאריך לכתוב

...

הלכות לולב פרק ח

היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה להם תיומת פסול. לא היו עליו זה על גב זה כדרך כל הלולבין אלא זה תחת זה אם ראש זה מגיע לעיקר [ס] שלמעלה ממנו עד שנמצא כל שדרו של לולב מכוסה בעלין כשר. ואם אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסול: **ה** *[ב]הדס שנקטם ראשו [י] כשר. נשרו רוב עליו אם נשתיירו שלשה עלין בקן אחד [כ] כשר. היו ענביו מרובות מעליו אם ירוקות כשר ואם אדומות או שחורות פסול ואם מעטן כשר. [ג]ואין ממעטין אותן ביום טוב לפי שהוא כמתקן. עבר וליקטן או [ל] שליקטן אחד אחד לאכילה הרי זה כשר: **ו** *ערבה [ד]שנקטם ראשה כשרה. נפרצו עליה פסולה: **ז** *אתרוג [ה]שניקב נקב [מ] מפולש כל שהוא פסול. ושאינו מפולש אם היה כאיסר או יתר פסול. חסר כל שהוא

השגת הראב"ד

*הדס שנקטם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהלכה פסול כסתם מתני'. ודברי ר' טרפון שאמר אפילו שלשתן קטומים כשר ענין אחר הוא ולא שנקטם ראשו והכל נכון בחבורנו ומקום הניחו לי מן השמים עכ"ל:

*ערבה שנקטם וכו'. א"א דינה אחד להדס ולערבה עכ"ל:

*אתרוג שניקב וכו'. א"א זה שמע אלא נקב מפולש בחסרון משהו שאינו מפולש בחסרון כאיסר אבל מ"מ חסרון בעינן עכ"ל:

א טור סימן תרמו סמ"ג עשין מד: ב שם: ג טור סי' תרמו ופסק נקטם ראשה פסולה: ד טור סי' תרמח סמ"ג עשין מד פ"ט:

...

לחם משנה

...

ה נשרו רוב עליו אם נשתיירו ג' עלין בקן אחד כשר. כתב ה"ה דרוצה לומר בכל קן וקן. והטור לא הבין כן בדברי רבינו בסימן תרמ"ו אלא שסובר כסברת בעל העיטור דבקן אחד שלשה עלין להוס סגי ומכמו של כה"מ דמדמי ליה ליבשו עליו

הגהות מיימוניות

ועיין בתוספות הגוזל קמא, ע"כ: [ס] ציוני הר הכרמל כשר גרסינן אמר רב הונא לא שנו אלא שמגיע ראשו של זה לצד עיקרו של זה, ע"כ: [י] כר' טרפון אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון ורלא כסתמא דריש פירקין וכתב רבינו שמתה דהיינו דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא וכן משמע בגמרא אמר שמואל לתנהו דמזבני אסא כר' ואי לא דרישנא לכו כר' טרפון פי' מותר לכתחילה וההוספות כתבו דרך אחרת, ע"כ: [כ] כרב כהנא ודלא כרב פפא דאמר תרי וחד דרב אתא בריה דרבא הוה מהדר עליה ואמר ליה מר בר אמימר האי הדס שוטה הוא דקרי ליה, ע"כ: [ל] כרבי אליעזר בר"ש דסבר ליה כאבוה בדבר שאין מתכוין עיין שם בגמרא דמוקי לה בראית ליה הושענא יתירתא, ע"כ: [מ] וכן פסק רבינו שמחה וכן פר"ש דהא דתני עולא בר חנינא ניקב נקב מפולש בכל שהוא וכו' מיירי בלא חסרון אבל ראב"ם פירש אם אינו מפולש אפילו אם

מגדל עוז

...

קתני ניקב חד חסר כל שהוא פסול לאחר ואין גורסין וחסר דמשמע דלא בעינן תרתי לפסולא אלא בחד מינייהו פסול ופירוש ניקב נקב התבולע ושיפא חדא קתני ניקב ולא חסר כל שהוא כשר ופי' נקב שאינו מפולש וכיון דאינו חסר כל שהוא כשר ודברי עולא בר חיננא הם בלא חסר כלל ואעפ"כ כיון שהוא נקב כאיסר אע"פ שאינו מפולש פסול אבל חסר כבר נזכר פסולו ברשא המשנה וזו דעת רבינו ורש"י ז"ל ובהשגות א"א זה שכתב אלא נקב מפולש וכו' והוא מפרש דרישא דמתניתין חדא קתני ניקב נקב והחסר כל שהוא דאיכא תרתי לרישא פסול וסיפא נ"כ חדא דניקב ולאו חסר כשר וכולה בנקב מפולש הוא ולא דברה משנתנו בנקב שאינו מפולש כלל ועולא בר חיננא ניאור לנקב שאינו מפולש בחברון כאיסר הרי הוא

ויש מי שתירץ דמסכתות לה כגון שכתב בו יחד דלא חסריה מידי. עלתה חזזית עליו אם בב' או ג' מקומות פסול. מפולש הוקשה לי בין בנמ' בין בפוסקים השתא שנים פסול שלשה מיבעיא ולא מצאתי לשום מחבר בזה דבר וצ"ע:

שהוא פסול. ניטל [נ] דדו והוא הראש הקטן ששושנתו בו פסול. ניטל העץ שהוא תלוי בו באילן מעיקר האתרוג ונשאר מקומו גומא פסול. ז עלתה חזזית עליו אם בשנים ושלשה מקומות פסול. [ס] ואם במקום אחד אם עלתה על רובו פסול. ואם על דדו ואפילו כל שהוא פסול. ׳נקלף הקרום החיצונה שלו שאינו מחסרו

כל

אלא נשאר ירוק כמות שהיא ברייתו אם נקלף כולו פסול ואם נשאר ממנו כל שהוא כשר: ח אתרוג שהוא תפוח [ע] סרוח כבוש שלוק ° שחור לבן מנומר ירוק ככרתי פסול. גדלו בדפוס ועשהו כמין בריה אחרת פסול. עשהו כמין ברייתו אף על פי שעשהו דפין דפין כשר

א טור שם: ב ע' בטור שם:

כנקב המפולש בחברון כל שהוא וזה דעת התפרשים האחרונים ז"ל: ניטל דדו וכו'. דברי רבינו בפסול זה הם כדברי ההלכות וקצת מן הגאונים שפירשו (דף ל"ד.) נטלה פטמתו פסול בדדו של אתרוג והוא הוטמו וכו היא השושנה ומלשון רבינו נראה שאינו פוסל בנטילת השושנה בלבד אלא בנטילה הדד והוא העץ שהשושנה בו וכן עיקר וכן ראוי להורות אע"פ שיש בזה סברות ופירושין ודברים ארוכים. ניטל העץ וכו' גם זה כדברי ההלכות והוא תוספת תרוב הגאונים והאחרונים ז"ל ומכאן נראה לי ראיה דהחברון שהוא מכאיסר פוסל באתרוג וכשיטת רש"י ז"ל ורבינו שכתבתי למעלה דאי לא כשניטל העץ ונשאר מקומו גומא למה יהא פסול הרי אין כאן חברון כאיסר. ואע"ג אי משום חסרון הוא פשיטא וצ"ל למימר הא אשמעינן מתני' דחסר פסול בפי סיפה א. לא היא דה"א דדוקא חסר מגוף האתרוג מתה פסול אבל כשניטל העץ הזה אע"פ שנשאר מקומו גומא כשר קמ"ל דפסול כנ"ל ומתבאר בדברי רבינו שאם לא ניטל אלא היוצא מן העוקץ כשר ופשוט הוא שם. עלתה חזזית וכו' במשנה עלתה חזזית על רובו פסול ובסוף המשנה על מיעוטו כשר ובגמרא (דף ל"ה) לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים וג' מקומות מיהו' כשמתר ופסול אמר רבא על חוטמו אפילו כל שהוא פסול ופירש רבינו חוטמו דדו וכן פירשו קצת מפרשים ז"ל ובהלכות ר' יצחק אבן גיאת פירשו חוטמו שהוא חודו וראשו של אתרוג וקרובין דבריו לדברי רבינו וראיתי מי שפירש חוטמו מתקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו ופירוש חזזית הוא כעין גרב הנעשה באתרוג כדמתרגמינן או ילפת או חזזן וכשלו תפני שאינו הדר ולפיכך אע"פ שאינו מגיע עד הגבן פסול: נקלף הקרום וכו'. במשנה נקלף פסול ובגמרא (דף ל"ה ל"ו) אמר רבא האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא כשר והקשו והא תנן נקלף פסול ותירצו ל"ק הא בכולה הא במקצתה ורש"י ז"ל פי' מקלפה פסול דמיחזי כמנומר אבל הגאונים פירשו בהפך וכן עיקר. וכתוב בהלכות ואם נקלף כולו ולא נשתייר ממנו כלום פסול ואם נשתייר מקלפתו כשר וכו' והוא כדברי רבינו:

ח אתרוג שהוא וכו'. ברייתא שם (דף ל"ו) אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן או מנומר פסול ובמשנה (דף ל"ד:) הירוק ככרתי ר"מ מכשיר ור"י פוסל וקי"ל כר"י ופי' כושי שחור ועוד יתבאר דינו לפנינו. גדלו בדפוס וכו'. שם (דף ל"ו) ברייתא גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול אמר רבא לא שנו אלא כעין בריה אחרת

משנה למלך

ז עלתה חזזית עליו אם בשנים ושלשה מקומות פסול. כתב מרן ז"ל מפולש הוקשה לי בין בגמ' בין בפוסקים השתא שנים פסול שלשה מיבעיא ולא מצאתי לשום מחבר בזה דבר וצ"ע ע"כ. ודע דבפרק כמה אשה (דף ס') תנן לא יצא האיש בסנדל המסומר כו' נכרו רוב מסמרותיו ונשתיירו בו ד' או ה' מותר ופריך בגמרא השתא תשעה שרי ארבעה מיבעיא. וכקשו התוס' דבס"פ דסוכה (דף כ') גבי ר"י מכשיר עד מ' וכו' אמאי לא פריך השתא נ' מכשיר מ' מיבעיא וכן פריש אע"פ גבי משכב אדם עם אשתו ב' וג' שנים בלא כתובה ולא פריך השתא ג' משכה כ' מבעיא. ותירצו בשם ר"י דכל היכא דפשיטא ליה דבעי למימר אפילו טובא לא פריך אבל הכא ד' וה' ולא אפילו טובא דהה"ל בסרת סנדל כמסומר וכן בפרק בנות כותים (דף ל"ח) גבי וכמה היא קשויה ר"מ אומר אפילו מ' וכ' יום ופריך השתא נ' מקשה מ' מיבעיא דליכא למימר אפילו טובא דאין סברא שיתקשו דם סקישוי מחמת עבורה. וכר"ם מפנין אפילו ד' וה' קופות פריך השתא ה' מפנין ד' מיבעיא משום דמשמע ליה דעפי לא פרכינן משום טורח שבת כו'. וא"ם דבפ' אע"פ (דף ס') אמרינן תינוק יונק והולך אפילו ד' וה' שנים ולא פריך אע"ג דהוי דוקא תדפריך התם מיכילתו על כתפו ויתבעי אידי ואידי חד שיעור וי"ל הא בכחש הא בבריא. והא דאמרינן בפרק הזרוע (דף קל"ב) כהן טבח כ' וג' שבתות פטור מן המתנות מכאן ואילך חייב במתנות אומר ר"י דנקט כ' לרבי דאית ליה בב' כבא על יכמתו דכתרי ומני הויא חזקה וג' לרשב"ג והו תירוץ דברי התוס'. והנה חילוק זה שכתבו התוס' דכל היכא דפשיטא ליה להלמודא דבעי לתיתר אפילו טובא לא פריך, מלבד סראיות שהביאו לאמת חילוק זה יש להביא ראיה ממקום אחר והוא דבר"ם בית שמאי (דף ק"ז) תנן אמרו להם ב"ם לב"ש מאלת ושיא קטנה אפילו ד' וה' פעמים, ובפרק אלמנה נזונית (דף נ"ז) תנן והכ"א מוכרת היא ואפילו ר' וה' פעמים. וכר"ד דב"ק תנן שור שנגח ד' וה' שוורים זה אחר זה. ובפרק אלו מציאות (דף ל') תנן החזירה וברחה אפילו ד' וה' פעמים חייב להחזירה. וכר"ם גמר הדין תנן הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ד' וה' פעמים ובפרק שלוח הקן (דף קמ"א) תנן שלחה וחזירה אפילו ד' וה' פעמים חייב. ודע דחילוק זה כתבוהו התוס' ביומא (דף כ"ג) ד"ה שתים ובפ"ק דסוכה (דף כ') ד"ה עד ובפרק בנות כותים (דף ל"ז) ד"ה ארבעים ובפרק אע"פ (דף ד"ה

לחם משנה

פסול. וי"ל דע"כ דין נקב מפולש איתא במתניתין משום דבגמרא אמרו שם (דף ל"ו) בעי רבא עלדו באתרוג סימני טרפה מהו ואמר שם אי נקב חנינא ואי נקב הוי נקב מפולש ודאי מדקאמר עלדו בה סימני טרפה וטרפה לא הוי אלא בנקב מפולש כגון ניקב קרום של מוח מעבר אל עבר וכן נקיבת הלב לבית חללו וכדכתבו התוס' ואי במתניתין ליכא דין נקב מפולש היכי אתר הנינא דמשמע דאיתיה במתני'. ועוד נראה דמתה שרצה ה"ה ורבינו בפירוש המשנה פי' כאן שעם כתב שאינו רוצה בנקלף שתהיה נקלפת הירוקה עד שירצה הלובן כי זה נכלל באמרו חסר כל שהו משמע דס"ל דהחסר כל שהו האי חליקה בפני עצמה דאי לא [לא] הוי בכלל נקלף בנקב דחסר כל שהו דהתם האי נקב והכא נקלף לבד. ניטל דדו והוא הראש הקטן ששושנתו בו פסול. כתב ה"ה שדעת רבינו כדברי ההלכות שפירשו נטלה פטמתו פסול בדדו של אתרוג והוא הוטמו וכו'. ומלשון זה נראה שהבין בדברי ההלכות שלא די בנטילת השושנה אלא צריך נטילת הדד וכמ"ש הרב"י בסימן תרמ"ח. אבל קשה לזה מדכתב ומלשון רבינו נראה שאינו פוסל אלא בנטילת השושנה וכו' משמע דההלכות פוסלים בנטילת השושנה הפך האמור קודם לכ"נ ודאי דהבין כמו שהבין הר"ן בהרי"ף דבנטילת השושנה להוד סגי ומ"ש בדדו של אתרוג ר"ל דעתו של רבינו לפי זה בדד ולא בעוקץ כמו שפירש הה' בדד ולא בעוקץ. אבל מלשון רבינו נראה יותר שצריך ג"כ נטילת העוקץ והשתא מה שאמרו

מגדל עוז

דליות ועוד אין יוכל אדם לפרש הסוגיא כולה על דרך אותן קווצין אבל אני אפרש אותה הסוגיא על בירור ויתוך הפירוש שלי יתבריר לכל מבין שאין לנטות ממנו ימין ושמאל גם יתברר ממנו שאין הקוצין שלהם דומה למש"הנו. וכן היא פירוש הסוגיא כי היו ר' אבא בר ממל ור' תני סבורים לומר בתי דליות דקאמר ר' ישמעאל לשבת קאי וכמילתיה דר"י לא תנו אפילו כאשר כתבתי לעלה והכי איתא בסיפרא כמילתים דר' ישמעאל בתי דליות ואחת שאינה קטומה ר"ט אומר אפילו שלשתן קטומין וקא סברי ר' אבא בר ממל ור' תני כי הדליות שהזכיר ר"י לשבת קאמר כי הם הענפים העליונים הרכים והם שבח ההדסים וכמש"הנו קראן קטומין כדכתיב ואם ראש יניקותיו קטף ועל כל דבר שנשבר כשהוא רך נקרא קטיפה ועל כל דבר קשה נקרא שבירה וכן הוא אומר ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש יונקותיו רך אקטף וגו'. והנה ר"י בעי שיהו שני ההדסים אין הענפים העליונים הרכים והבלישים אע"פ שאינה קטומה כלומר אע"פ שאינה רכה אלא שנשברה מן הקשה שבה כך היה דעת אלו המקשים ומש"ה אקשי ליה ר' אבא בר ממל לר' אמי כיון שהיה ר' ישמעאל מרבה בהדרם של הדסים כך ירבה בהדר של שאר מינין ויהיה הלולב קטום מראש הייקות וכן בערבה השיב לו ר' אמי וכי סבור אתם קטום דאמר ר"י לשבח ההדס ולרבות הדרו והא תניא ר"י אומר אפילו שלשתן קטומין ואם קטומין לשבח הוא כדקא סברת מאי אפילו דמשמע דהוא מודה בשנים קטומין אטו תי מפסקי איניש הכי דלימא ר' ישמעאל בהדר השניה בגי ליה ואמר ליה ר"ט אפילו בהדר השלשה נמי סגי ליה אלא ודאי קטומין דקאמרי לאו שבח הוא כדקא סברת וכן שאל רבי תני קמי רבי אבי משום דסוס ס"ל כרבי אבא בר ממל ולשבח קא אמר וקשיא ליה מאי אפילו דקאמר ר"ט ומה בא להוסיף על דר' ישמעאל וכו' כאשר פירשתי וחזר רבי אמי ופי' דלאו לשבח קאמר אלא לגרע דר"י לא סבר קטום כדור ושאינו קטום הוא ההדור מש"ה בעיין שיהא אחד מן ההדסים שאינו קטום כדי לקיים בו הדר ור"ט סבר אפילו כולו קטום הדור הוא. עכשיו יש לנו לפרש מה הוא הגריעות של דליות והשבח של אינה קטומה ונאמר כי הדליות דקאמר ר"י ה"ק אפילו לא יהיה הגוף שלם אלא שיקטום פארה מכאן ופארה מכאן נחשוב כבני ההדסים אבל האחד צריך שיהא כולו שלם ולא קטום מן הגוף אלא כל הגוף שלם עם פארותיו והדר קרינא ביה וזהו אפילו דקאמר ר"ט וגמרא דילן מאי ככר אי שלמים בעי נבעי נמי כולהו וכו' כלומר אי ס"ל דנחו הדר הא"כ הגוף

הגהות מיימוניות

אם חסר כאיסר כשר לפיכך דוצריך ההנא לאסור ניטל פטמתו דהיינו דד העליון, כך פירש ר' יעקב ב"ר יקר ואע"פ שאין חסר כאסר כיון שרוא ראשו העליון: [נ] ניטלה פיטמתו בו פסול וכן פירוש בערוך בשר"ת נראין הדברים שהוא החוטם כפיטמא של דד כדתנן פיטמו של רימון אבל הא דאמר רבי יצחק ניטלה בוכנתו הוא קצה העץ ה תוך כאתרוג שהוא תלוי בו באילן ובעיקר האתרוג חקוק כמו אסיתא והעץ נתון בו וקי"ל שאם נעקר הבוכנא מן האסיתא חיישינן שמא ניטל מגופו של האתרוג וחסר האתרוג ופסול אבל אם דבוכנא באתרוג קיימת בתוך האסיתא ונחתך העץ למעלה ממנו כשר שהרי העיקר קיים וזהו ניטל עוקצו כשר ע"כ וכן פר"י אלפס וכן איתא בירושלמי להדיא ניטלה פיטמתו חסן אמרין נטלה שושנתו וכן נראה לרבינו שמחה. והנה גם רש"י פירש כן בשם רבו הזקן רבינו יעקב בר' יקר שפיטמתו דיינו ראש העליון אך שפירש דהיינו בוכנתו דתני רבי יצחק וקורא לו בוכנתו על שעשוי כבוכנא פלו"ן בלעז ופי זה נראה לרש"י שלא מצינו בשום מקום פטמא עוקץ ופי זה נראה לרא"ם ולפי זה אפילו ניטל כל הזנב ונעקר מן האתרוג כשר. וס"א פי' בערוך בשם רבינו גרשון שבוכנתו דד יצחק ופיטמתו דמתניתין הכל כזנב ור' יצדק פי' פיטמא דמתניתין היינו מה שנכנס באתרוג כבוכנא וכן פר"ש בשם ר"י הלוי וכן מצאתי בשם ר"ת. והנה גם הם כפרשים פי' זה וסר"לקין הא דאמרינן ניטל עוקצו כשר היינו שנשאר קצת ממנו קיים באתרוג כדלעיל אבל אם ניטל העליון שושנתו מזה לא דברו כלום ולא מצינן לפסול לפי פירושם: [ס] ל"ק הא בכולה הא במקצתה אבל רש"י פי' להפך דבכולה כשר ובמקצתה פסול דהוה ליה מנומר אבל בכולה כשר דהוה ליה כהא דאמרינן האי אתרוגא דאינגיד כאהינא סומקא כשר. אמנם ר"ת פירש כרבינו המחבר וכן פר"י אלפס דמקצתו כשר כמו גלודה שאם נשתייר בו מקצת כשר וכן כסה"ת וכן רבינו שמחה הביא ראיה דמסתברא הכי מדא דבעי רבא נולדו באתרוג סימני טריפה מהו מאי קמיבעי ליה נקלף הבינא אלמא דנקלף אית ליה דין טריפה דהייני גלודה: [ע] כר' יהודה ודלא כר' מאיר דמכשיר, ע"כ: [כתב הטור ז"ל ואם הוא שהור או לבן במקום א' פסול ברובו בב' או בג' מקומות דינו

כשר. יהתיום [ס] והבוסר כשר. מקום שהאתרוגין שלהם כעין שחרות מעוטה כשרין. ואם היו שחורים ביותר כאדם [ז] כושי הרי זה פסול בכל מקום: ט *כל אלו שאמרנו שהם °פסולין מפני מומין שבארנו או מפני גזל [ק] וגניבה ביום טוב ראשון בלבד אבל ביום טוב שני עם שאר הימים הכל כשר. והפסלנות שהוא משום עבודת כוכבים או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה בין ביום טוב ראשון בין בשאר ימים פסול: י אין אדם יוצא ביום טוב ראשון של חג בלולבו של יחבירו שישאלנו ממנו עד שיתננו לו במתנה. נתנו לו על מנת להחזירו [ג] הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו. שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. ואם לא החזירו לא יצא שנמצא כגזול. ואין נותנין אותו לקטן [ע] שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה ונמצא שאם החזירו לו אינו חוזר. ואחד הלולב

ואחד

השגת הראב"ד

יכל אלו שאמרנו וכו'. א"א אין הכל מודים בגזול ויבש שאין פסולים משום הדור אלא גזול ה"ל מצוה הבאה בעבירה יבש מפני שהוא כמת, בירושלמי:

א הטור פסק כן והסמ"ג פסל התיום וע"ש: ב טור סי' תרנח וע"ש סמ"ג שם:

מגיד משנה

אתרוג אבל כמין בריותו כשר אע"ג דעבדיה דפי ע"כ: יהתיום והבוסר וכו'. שם (דף ל"ו) בבריית אתרוג ככדור פסול ויש אומרים אף התיום אתרוג הבוסר ר"ע פוסל וחכמים מכשירין. ופסק רבינו כת"ק שאינו פוסל התיום וכחכמים שמכשירין אתרוג הבוסר. אבל יש לתמוה למה לא כתב רבינו פסול אתרוג ככדור ואולי סמך על מ"ש מעשהו כמין בריה אחרת פסול. ופי' מלות אלו. ככדור שהוא עשוי עגול מכל צד ככדור. תיום שני אתרוגין הדבוקין זה בזה. בוסר שלא נגמר בשולו: מקום שהאתרוגין וכו'. במשנה (דף ל"ה) אתרוג הכושי פסול והקשו והא תניא כושי כשר דומה לכושי פסול ותירץ רבא ל"ק הא לן והא להו ובהלכות פירש לבני ארץ ישראל כושי פסול וכ"ש כושי הדומה לכושי שהוא פסול. ולבני בבל שהאתרוגים שלהם כושים הכושי כשר והכושי הרבה שהוא דומה לאדם כושי פסול. וזה מבואר בדברי רבינו ועיקר: ט כל אלו וכו'. גמ' (דף ל"ו) ר' חנינא מסבל באתרוג ונפיק בה כלומר שהוא אוכל ממנו ואח"כ יוצא ידי חובתו והקשו והא תנן שהניטלין נקב חסר כל שהוא פסול והילכו ל"ק מתניתין ביו"ט ראשון ר' חנינא ביו"ט שני. ובהלכות וכן הלכתא מכאן למדו הגאונים לכל הפסולין מחמת מומין שהן כשרין בשני פק"ו שאין לך מום גדול מזה אבל הפסולין מחמת שיעוריהן ר"ל דמיכתת שיעורייהו אין יוצאין בהן אפילו בשני וזה מוסכם ויש מוסיפין לפסול עוד בשני גזול ויבש וכן כתוב בהשגות א"א אין הכל מודים כו'. ומלאתי בדברי הגאונים כדברי רבינו שהן מכשירין את כולן בשני חוץ מן האסורין באכילה וכבר הכריע הרמב"ן ז"ל היטב להכשיר אבל בגזול הודה לדברי ר"ם ז"ל לפסלו משום מצוה הבאה בעבירה. ומחלוקת הוא בגמרא בריש הפרק (דף ל') ביו"ט ב' במקדש אע"פ שהוא מן התורה ויש פוסקים כדברי רבינו והגאונים ז"ל וכן ראיתי בספור שהוא מכשיר אף הגזול בשני ולדיון דאית לן הרי יומי יש מי שכתב שיו"ט גליות יום השני הרי הוא כראשון לענין פסולין אלו שאם לא כן יהיו מזלזלין בו. וי"א שהוא כשאר הימים דכיון דידעינן בקביעא דירחא ויום ראשון הוא יו"ט בודאי לא החמירו במומין אלו ולא עוד אלא שנפי דברי הראשונים אם לא מצא בלא מום יטל ולא יפול והמלא הומרו קולו. וכן נראה מלשון רבינו שכתב ביום שני עם שאר הימים ואין בזה ראיה מכרעת מן הגמרא. ודע שכל הפסולים שהזכיר רבינו פ' שביעי בין מפני שאינן בין מפני שהן חסרי השיעור כלן פסולין בשני כראשון וזה מבואר שפוט בדברי רבינו:

י אין אדם וכו'. משנה (דף מ"א:) אין אדם יוצא ביו"ט הראשון בלולבו של חברו ושאר כל ימות החג אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו ואמרו בגמרא ביום ראשון הין יוצאין לא בשאול ולא בגזול עד שיתננו לו חברו במתנה. ועוד שם בגמרא הרי לך אתרוג זה במתנה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו והחזירו יצא לא החזירו לא יצא: ואין נותנין אותו לקטן וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ו) א"ר זירא לא לקני איניש הושענא לינוקא ביומא קמא מ"ט דינוקא מקני קני אקנויי לא מקני ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו: ואחד הלולב וכו'. זה פשוט ומבואר שם (דף מ"א):

כסף משנה

ט כל אלו שאמרנו וכו'. י"ל על דין זה ממה שהקשה הגמרא בראש לולב הגזול (דף כ"ט.) קא פסיק ותני ל"ש ביו"ט ראשון ול"ש ביו"ט שני דמשמע דבשתא כל הפסולין בראשון פסולין בכל הימים. וי"ל דודאי הכי ס"ד אבל כיון דא"ר ר' יצחק בר נחמני לא שנו אלא ביו"ט ראשון ופריק רב אשי אליביה מתניתא במיניין דדוקא בראשון פסולים ולא בשאר ימים ומתוך דברי הגמרא פרק זה יתבאר מ"ש. וכתב ה"ה שכל הפסולין מפני שאינן הדר או לפי שהם חסרי השיעור כשם שפסולין בראשון פסולין בשני. ושאין מין דבר פשוט הוא אבל בשהם חסרי השיעור צריך לי תלמוד מנין לו. וממ"ש רבינו אבל ביו"ט שני עם שאר הימים נראה שהוא סובר דיו"ט שני דינו כשאר הימים וטעמא משום דבקיאינן בקיבועא דירחא:

י ואין נותנין וכו'. ואע"ג דמ"מ להחזיר יהביה ניהליה אפ"ה קונה דקי"ל כל הגוי

לחם משנה

שאמרו בדדו של אתרוג לא כצריך נטילת דדו אלא לעשוי עוקץ ורבינו סובר דבנטילת בשושנה לא סגי וטעמו משום דס"ל דהדד קרינן פטמא כמו שהקשה הר"ן על הרי"ף ז"ל. וא"ת אי בעינן נטילת הדד בפטמא גם בעוקץ נמי אם נטל כל העוקץ פסול וא"כ אמאי אמר במתניתין (דף ל"ד:) בניטלה פיטמתו פסול ובניטל עוקצו כשר הא בגוונא דפסול בפטמא פסול בעוקץ. וי"ל דהדד בעקירה קאי מהדד סני אבל בעוקץ צריך שיעקור כל העוקץ וכ"כ הרב"י בסימן תרמ"ח:

ט כל אלו שאמרנו שהן פסולין מפני מומין שבארנו וכו' ביו"ט ראשון בלבד אבל ביו"ט שני עם שאר הימים הכל כשר. לרבינו יצא לו כן ממ"ש בגמרא (דף ל"ה) דר"ח מטביל ואכיל ודאי הסוגיא שבריש פרק לולב הגזול דאמר שם דהדר בעינן ביו"ט (א') [כ']. וא"ת כיון דלא בעינן הדר ביו"ט שני איך אמר שם בסוגיא לר' חנינא ניהא (ולין) [כאן] ביו"ט ראשון וכו' אלא לרבא דאמר אין זה הדר קשיא לרבא נמי ל"ק דלא בעינן הדר אלא ביו"ט ראשון לבד ואיהו לא אמר אלא דלא מקרי הדר ור' חנינא נמי מודה דלא מקרי הדר ומ"מ יוצאים ביו"ט שני ואם כן אין כאן קושיא כלל לרבא בשלמא לשאר המפרשים הסוברים דהדר בעינן לכל שאר הימים ולכך יבש פסול אפילו בשאר הימים כדאמרינן ריש לולב הגזול ניהא דכיון דקאמר אין זה הדר משמע דאפילו ביו"ט שני לא דהא דנקטוהו עכברים הדר מקרי לר' חנינא כדכתב הר"ן בריש פרק לולב הגזול לתרץ הקושיא דלא תפלוג הך סוגיא אריש פרקין. וגם על הר"מ ז"ל דמודה לו דכל הדר לא בעינן ביו"ט שני קשיא הקושיא הזאת ליהא כתב אין הכל מודים בגזול ויבש שהן פסולין משום הדר וכו' משמע דאי פסולים משום הדר מודה. וי"ל בדוחק דרבינו והר"א ז"ל סוברים דביום שני קצת הדר בעינן וכל הפסולים הדר קצת מקרי וביו"ט ראשון בעינן הדר גמור ולכך פסול יבש אבל אם אינו הדר כלל כ"ע מודו דאפילו ביו"ט שני פסול ונהי הקשה לרבא דקאמר אין זה הדר כלל דא"כ ביו"ט שני לא נפיק ולר' חנינא ניהא דאיהו סבירא ליה דהדר קצת מקרי ולהכי מיהא ליו"ט שני ומתני' ליו"ט ראשון והשתא ניחא דאמר דליו"ט שני זה הדר כלומר הדר קצת. והרי"ף ז"ל הביא כך דרבא אין זה הדר ואמר ולא היה וכו' ומה שיש לדקדק עליו כתבו בית יוסף בסימן תרמ"ח:

י שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה וכו'. הר"ן כתב שמ"ש בגמרא (דף מ"ו:) לא ליקני איניש הושענא לינוקא וכו' הייט שלא הגיע לעונת הפעוטות אבל הגיע כו

משנה למלך

שותפין

ס') ד"ה רבי יהושע: אך זאת קשה דאיהי בדברי התוס' בפרק בנות כותים שכתבו ז"ל ובפרק אע"פ תינוק יונק אפילו ד' וה' שנים נמי לא דייק מכוס דלאו דוקא ה' אלא לפי צרכו כדאמר התם דאפילו חבילתו על כתיפו עכ"ל. וכ"כ התוס' בפ"ק דסוכה. ובפ"ב דיומא לידדו דהיכא למימר דפשיטא ליה דהויא דתינוק דב"ס אפילו סוכה. ומלבד שדבריהם סותרים למ"ש בפרק נמצ לאחר ובפ' אע"פ מכוגית בגמרא דפרק אע"פ נלמד שהדבר מוכרח בעצמו בהכיא דתינוק הוי דוקא עד חמש שנים אבל פשי לא מדפריך עליה דר' יהושע מדסניא ר' יהושע אומר אפילו חבילתו על כתיפו ומשני אידי ואידי חד שיעורא וכמ"ש התוס' שם הכרת זה. ולא די לנו זה כאשר אלא שהתוספות בפרק בנות כותים הכריחו דלאו דוקא ה' אלא אפילו טובא נמי מכח דאפילו חבילתו על כתיפו וזה דבר מתמיה וכעת צ"ע: ודע שכתבו התוספות בפ"ב דיומא דהא דפריך בגמ' בפרק אלמנה נזונית אהביא דאלמנה שהניחה ב' וג' שנים ולא תנעה מזונותיה בשתא שנים אוכדת שלא מיבעיא אע"ג דהכא לאו דוקא דכ"ש אם שהתה יותר דאבדה. י"ל משום דהתם הוי ב' וג' זו ואצ"ל זו והלכך פריך ליה וכן בסוף כ"ק גבי לוקח מן הרועים ד' וה' נקט אבל לא ב' וג' פריך בשתא ד' מוגין (ג') (ה') מיבעיא התם נמי האי זו ואצ"ל זו ע"כ וכ"כ התוס' בריש סוכה יע"ש:

ול"נ עוד לחלק דע"כ לא אמרינן דהיכא דפשיטא לן דבעי למימר אפילו סוכה דלא פריך אלא היכא דהשיעור דנקט אינו גדול לא למעלה ולא למטה כגון הכיא דריש סוכה וריש עירובין דרב יהודה

הגהות מיימוניות

דינו כחוזית ליפסול אפילו במיעוטו וע"ש]: [ס] כחכמים ודלא כר"ע דפוסל, ע"כ: [ז] תני כושי כשר דומה לכושי פסול והא דתניא כבושי פסול מחלק רבא בגמרא הא לן והא להו פי' לן בני בבל כשר מפני ששם אינו שינוי וכו', ע"כ: °[טור א"ח סי' תרמ"ט כתב וכל הפסולין כמו שפסולין בראשון כן פסולין כל ז' חוץ משאול וכן חסר שמותרין מיום א' ואילך ע"כ ועיין בסמ"ג עשין מ"ד]: [ק] כריב"ב אמר שמואל דאמר ביו"ט שני בשם שיוצא בשאול יוצא בגזול ע"ש וראב"ם חולק בזה. ובירושלמי גרסינן אמר שמואל בר נחמני בשם ר"ש כל הפסולים אינן פסולין אלא ביו"ט ראשון בלבד ובפירקין דהכא ר' חנינא מטבל ביה ונפיק וכו' עד כאן ביו"ט ראשון כאן ביו"ט שני. ונראה דעתו כא"ד דאפילו נקבוהו עכברים מכשר ביו"ט שני ולא כלישנא דאמר שאני עכברים דמאיסי והיכא שלא היה לו אתרוג ולא נתעצל במצותו בפשיעתו מברעת הדעת שיכול לברך אפילו על אתרוג הניקב או שיש בו פסול אחר אע"פ שאינו הדר דבר"ם לולב הגזול פליגי ר' יהודה ורבנן בין בלולב בין באתרוג אי בעינן הדר ור"י מכשיר בשניהן אפילו יבשו דלא בעינן הדר וכדאי הוא ר"י לסמוך עליו בשעת הדחק אע"ג דרבים פליגי עליה ועוד ראיה מלולב יבש כרלעיל בריש פרק זה ע"כ מצאתי. וכל זה אינו אלא ביו"ט ראשון אבל בשאר ימים פשיטא דכשר בכעמוד וכ"ז מצאתי בשם הר"ם ועוד הביא ראיה מהא דפרק לולב הגזול האוחן שקנו אתרוג בתפיסת הבית וכו דלא מפיק אלא פריש וריסון ולא אפיק חסר הה"ת בלולב שנשבר קצת ואין לו אחר טירי דהוה איכא דאמרינן אין שעת הדחק ראיה. ואמנם נקבוהו עכברים פסול אפילו בשעת הדחק משום דמאיס כדאמרינן בגמרא, ע"כ: [ג] כס"ה כתב צריך להזהר בד' דברים שהתנאי מתקיים בהן כמבואר בהלכות אישות תצריך שיאמר על מנת שתחזירהו לי הרי הוא לך במתנה ואם לאו לא יהא שלך ע"כ, ולא הבינותי דארוכה אם לא יקיים תנאו בכל אלה כ"ש שהמתנה טובה והתנאי בטל ואפילו אם לא יחזיר לו יצא כדמשמע בגיטין פרק המגרש ובב"מ פרק הפועלים ומבואר לפו בהלכות אישות אבל אם יעשה התנאי בכל משפטיו צריך לי הר שיקיים התנאי ויחזיר ואם לא יחזיר לא יצא אחרי שכמשפטו נעשית תנאי גמור, ורשב"ם פירש שאין צריך תנאי כפול כ"א בגיטין. כדפיר' בהלכות אישות פ"ו: [ע] בלולב וערבה אמר ר' זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא וכו', ע"כ:

מגדל עוז

בגוש סלע שלם ליכשי כולהו שלמים דהא הדר אכולהו קאי ואי לא בעי שלמים כלל אפילו פלחים מזה ופלחה מזה הדר הוא אפילו חד שלם נמי לא ליבעי ואמרינן תני נו ר"י כלומר ודאי דהכי ס"ל דאפילו פלחה מזה ופלחה מזה הדור הוא וכי בעי הדר שלם להדור מצוה קא אמר וקבלה היתה בידו שמור

יא שותפין שקנו לולב או וכו'. פרק יש נוחלין (ב"ב קל"ז) אמר רבב"ח האחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית ונטלו אחד מהן ויצא בו אם יכול לאכלו יצא ואם לאו לא יצא ודוקא אתרוג אבל פריש או רמון לא כך היא הגרסא ברוב הספרים ובדברי הגאונים וההלכות ופירושה כדברי רבינו דכל דאין שם אתרוגין אחרים אע"פ שאין מקפידין עליו באכילתו אינו יוצא בו לפי שכל שאין שם מאותו המין אין מחילתן בכהם מועלת אבל כשיש שם מאותו המין אפילו היה זה מעולה מן האחרים מחילתן מועלת לפי שאינן מקפידין. ובהלכות ס' לולב הגזול ומשמעין מינה דהני בי תרי דזבני לולבא בשותפות לא נפיק חד ידי חובתו כיוצא קמא יעד דיהיב ליה הבריה מתנה דידיה ואי לא לא נפיק ע"כ וכן כתבו האחרונים ז"ל והסכימו לדברי רבינו. אבל הרשב"א ז"ל כתב ומסתברא לי דהא דאחין בשלא לקחוהו לצאת בו היא אלא לאוכלו ולהריח בו אבל לקחוהו לצאת בו ודאי בכל גוונא יוצאין בו דאמרינן יש ברירה שהרי בשעה שלקחוהו היו יודעים שאינו ראוי ליחלק ועל דעת כן לקחוהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהן לצאת בו תהא כולו שלו דומיא דשותפים שנדרו הנאה זה מזה שהן נכנסים לחצר על תנאים שאין בה דין חלוקה כמו שמבואר פ"ז מהלכות נדרים והטעם משום ברירה שכשלקחוהו על דעת כן נשתתפו שבשעה שכל אחד מהן נכנס יהיה מקום דריסתו שלו ואף בלולב כיוצא בו ואינן צריכין להקנות עכ"ד. ואפשר שעל דעת זה סמכו בהרבה מקומות שלוקחין לולב אחד וכל הקהל יוצאין בו בין בראשון בין בשני:

יב אע"פ שכל המועדות וכו' דברי רבינו עד השמחה שיבמת אדם וכו' מבוארין פ' החליל (דף נ') בבאור. מהן במשנה ובגמרא

חנאי שא"א לקיימו בסופו והתנה עליו בתחלה תנאו בטל ומעשה קיים, וכתב הר"ן דבקמן שלא הגיע לעונת הפעוטות עסקינן דאילו בהגיע דהיים בן שש או בן שבע אקנויי נמי מקני ומתנתו מתנה כדאיתא בהניזקין (גיטין נ"ט) הדבר פשוט הוא זה ותמהני שלא הזכירוהו הפוסקים:

סליקו להו הלכות לולב

ואחד כל מין ומין מארבע מינין שבו אם היה אחד מהן [א]שאול אין יוצאין בו ביום טוב ראשון: **יא** שותפין שקנו לולב או אתרוג בשותפות [ב]אין אחד מהן יוצא בו ידי חובתו בראשון עד שיתן לו חלקו [ת] במתנה. האחין שקנו אתרוגין מתפיסת הבית ונטל אחד מהן אתרוג ויצא בו. אם יכול לאכלו ואין האחין מקפידין בכך יצא. ואם היו מקפידין לא יצא עד שיתנו לו חלקם במתנה. ואם קנה זה אתרוג וזה פריש או שקנו באחד אתרוג ורמון ופריש מתפיסת הבית אינו יוצא באתרוג עד שיתן לו חלקו במתנה ואף על פי שאם אכלו אין מקפידין עליו: **יב** אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן. בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. וכיצד היו עושין ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו. ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח לשאר היום עם כל הלילה: **יג** והיאך היתה שמחה זו. החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו. ומי שיודע בפה בפה. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע ואומרים דברי שירות ותושבחות. ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב:

א טור סי' תרמט. ב טור סי' תרנח סמ"ג שם:

מצוה

משנה למלך

יהודה מכשיר עד מ' ונ' אמה דשיעור זה דנקט ר"י אינו גדול לא לתעלה ולא למשה וכל הנהו דאייתינן לעיל הוו דטותיה אבל ההיא דפרק אלמנה ניזונית דקתני כ' וג' שנים ואתא למעט פחות מכאים דלא איבדה וכן ההיא דבסוף ב"ק דאתא למעט דשלש אין גוקהין וא"כ ע"כ ליכא דדוקא נקט לא שייך לומר כהם ואפילו סוכא כדאמרי אינשי ודוק עוד נראה לחלק דע"כ לא אמרינן דהיכא דבעי למימר אפילו סוכא דלא היכא דלא צריך אלא היכא דאם לא היה שונה כי אם התלויה בתחודשת הוה ס"ד דעד כאן ותו לא כגון ההיא דפ' מפנין דאם היה שונה מאין תחת קושיא הוה ס"ד דדוקא כ' אבל הכי לא משום סירחא וכדס"ל לרב חסדא מש"ה קאמר שמואל דלהכי נקט ד' וה' לומר לך אפילו סוכא נמי ונקט ד' וה' כדאמרי אינשי ללמדנו אפילו טוכא. וכן ההיא דר' יהודה דריש סוכה וריש עירובין אי הוה נקט ר"י מכשיר אפילו עד נ' אפשר היה להעלות על הדעת דטפי מנ' אפילו ר' יהודה מודה דלא מהני להכי נקט מ' ונ' לומר לך ואפילו טוכא נמי כדאמרי אינשי. וכן כל הנהו דכתבנו לעיל יש חדוש במה שלמדנו דאפילו טוכא ומשום הכי נקט בלשונו כלשון בני אדם. אבל ההיא דפרק אלמנה ניזונית והיא דסוף ב"ק אין שום חדוש כלל במה שלמדנו דאפילו טוכא דכיון דבשפי שנים איבדה כתובתה כ"ש טוכא וכן כיון דד' לוקחים תן הרועה כ"ש ה' וא"כ נקיטה מלים דכרה תורה כלשון בני אדם ומילוק זה נכון הוא בעיני ויש לדקדק כפי מ"ש כאום' מהא דתנן בפ"ב דפרה משנה ב' היו בה שתי שערות ר"מ אומר אפילו ד' אפילו ה' והן מפוזרים יתלוש ר"א אומר אפילו חמשים. ועיין בר"ש האומנין (דף ע"ו) ועד כמה שוכר עליהם עד פ' וג' זוז ועיין בזה בדברי רבינו פ"ט מהלכות שכירות בדין ד' וכמ"ש ה"ה שם ועיין בפרק השוכר את הפועלים (דף נ"ג) המשיר ד' וה' מקצאות ה"ו לא ימלא כריסו מאחד מהן אלא אוכל אחד ואחד אוכל לפי תשבון. ועיין בפרק אע"פ (דף ס"ב) דאמרינן התלמידים יוצאים לת"ת ב' וג' שנים שלא ברשות, והרב בעל ב"ח אה"ע סי' ע"ו נסתפק אם ב' וג' שנים דוקא ולא יותר או ניתא דלאו דוקא דה"ה טפי וכתב בשם מהרש"ל דדוקא ג' שנים וב' דנקט לאורתא דמלתא ולכל היותר ג' שנים וככר כבית' דבריהם בעל חלקת מחוקק סי' ע"ו יע"ש. ובפרק ראשית הגז דף קל"ו אמרינן היו לו שתי רחלות גוז וכגית ב' וג' שנים אין מצטרפות. ובפ"ב דחולין (דף ל') אר"י אמר רב בשוחט בב' וג' מקומות שחיטתו כשרה. ובפ"ג דפאה משנה ב' תנן מודים חכמים לר"מ בזורע שבת או מרדל בב' וג' מקומות שנותן פאה מכל אחד ואחד עיין שם בתוי"ט ובפ"ו דנדה (דף נ"ח) מייתי לה. ובפרק ט"ו דשבת (דף קי"ג) תנן מקפלין את הכלים אפילו ד' וה' פעמים ובפרק ב' דסוכה (דף כ"ו) וכמה אכילת עראי אמר ר' יוסף טרתי או תלת ביעי ועיין שם ברש"י ותוס'. ובפ' קמא דסנהדרין (דף ס"ו) זימנין אמר רב בבית דין אחד הוא דאין עושין לא בשנים או בג' בתי דינין עושין וזימנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינין לעולם אין עושין ותו אמרינן התם אמר ר"ל לא שנו אלא במקום אחד אבל בב' וג' מקומות עושין. וברש"ס עגמר הדין (דף מ"ב) ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ד' וה' פעמים. ושם (בדף מ"ג) הניא פעם ראשונה ושניה בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו. ובפ"ח דעירובין

לחם משנה

הא מדרבנן מקרו מקח מחברו ממכר והוא מקנה. אבל רבינו נראה לו דוחק פירוש זה ופירש דאסור להקנות אפילו לפעוטות והטעם דקונה מן התורה דסובר רבינו דאע"ג דאין מקחו מקח מן התורה מכל מקום כשנתן לו קונה מן התורה וכדכתב בס' המצות ועשרים מהלכות מכירה ושם ביאר כן בדבריו ה"ה ולכך אפילו שהגיע לעונת הפעוטות אינו מקנה מן התורה וזהו אמרו ואינו מקנה לאחרים מן התורה אבל רש"י ז"ל נראה שדעתו כדעת הר"ן שפירש קונה דרבנן תיקנו ליה וזכיה ע"כ. אח"כ ראיתי להרב"י בכ"מ שכתב שדברי הר"ן הם כשוים ותמה על הפוסקים איך לא כתבו וכו', ואני תמה עליו איך תחר כן כי רבינו הולך עליו כדכתיבנא:

יא האחין שקנו אתרוגין כו'. נירסת רבינו בגמרא (ב"ב קל"ז) ודוקא אתרוג אבל רימון ופריש לא, דחתה רשב"ם והתוספות ייסטה בדוחק וכתבו אבל אי לית ליה לטחן אלא פריש או רימון לא יצא דמסתמא יקפיד אם יאכל הלה את האתרוג ע"כ, כלומר אל תתמה לומר שהוא לא יקפיד שאחר שימצאו הרבה אתרוגים בעיר וכו' דהיינו דוקא כשיש אתרוג אבל אם לאו לא. אבל רבינו לא פירש כן אלא אמר אע"פ שאם אכלו אין מקפידין לא מהני ולכאורה הוא תימה ונראה טעמו דכיון דעל דרך הסתם כל אדם מקפיד אפ"ה באלו אין מקפידין להוציא מדרך הסתם צריך שיאמרו בפירוש שמוחלין אבל כשיש שם מאותו המין וכו' אין לומר ודאי כל אדם מקפיד ולכך מועיל. וה"ה ה"ה אבל כשיש שם מאותו המין וכו' ולפי שאינן מקפידין כלומר אז מועיל טעם לפי שאין מקפידין כיון שאין הסתם להקפיד עכ"ל. או אפשר דמה שאמר רבינו לא היו מקפידין על אכילתו ר"ל שאלו האחין אין מקפידין זה על זה בדבר שוה כזה ומ"מ אין מקפידין על אכילתו כלומר מחמת שווי אבל יקפידו מחמת שלא יצאו ידי מצותו ולזה אין המחילה בסתם מועלת ועם זה יסכימו דברי רבינו עם דברי התוספות ז"ל:

יג ושמחה זו אינה דוחה וכו'. כתב ה"ה שיש שיר לקרבן שדוחה בין שבת ויו"ט כדפסק רבינו פרק ג' מהלכות תקדש. ונראה דזה כר' ירמיה דאמר בפרק

מגדל עוז

שמאי ר"י מדבריו ור"ם מיקל מסלבו ואפילו מדר"ע ת"ם תלתא קטימי שכן עבות שכיחי וחד דלא קטים לא שכיח שבוא עבות כלל וכן הוא הדבר בתמלא פארה אתא כפארת הגוע שהיא לבדה עבות והשאר אין עבות ולא תמנא גוש אחד אפילו כהלוף שיהא הוא וכל פארותיו עבות והו פי' שמועה זו על נכון וגם מדברי ר"ע נמי יתבאר זה הפירוש מדאמרינן לדברי ר"ע דחד עבות ולא קטים לא שכיח ואם בנקטם ראשו כדברי המפרשים היכי אמרינן לדברי ר"ע חד ולא קטים לא שכיח וזה שכיחי מוכא אלא ש"מ כדפרישית ולעולם הלכה כסתם מתניתו שאם נקטם ראשו פסול והא ראשו בפארה משום דלאו הדר הוא והטעם מוכח כדרך טעם מדרך השכל עכ"ל כתמרו. והרמב"ן ז"ל השיב על זה ואמר דבר זה לא רבינו הגדול אמרו אבל כל הגאונים ז"ל כך אמרו ולא פרטו אדם מן הראשונים בדבר וקבלתם תכריע. ועוד לזה הפירוש א"כ למה פסל שום תכם הקטומין ומוספתין בהדס יותר מאשאר המינין ואדרבה בהדס כשר לדברי הכל שהרי ענף כתיב בו ועוף הוא הכל כמוספה מן הענף וכירושלמי מפורש דמשום הדר פסלי ליה רבנן ואין לבד בנזו מן הקרקע יותר מן המוספה לא תאר ולא הדר אלא משמע דעל הקטומין כראש בבדים אמורין והיינו ליבנא דגמרא דשלמין ולא שלמין ור"ע מכשיר כזה ולא כאתר מפני שההדס כעבותו תלוי הדרו שעליו חופין את עצו מש"כ כשאר מינין וזו שנשים בתורה בכנים ר' ישמעאל אומר שתי דליות ואחת שאינה קטומה כלומר שצריך לחור עליה שלא תהיה קטומה והיינו דקתני אחת שאינה קטומה ולא קתני אחד שאינו קטום אלמא אדליות קאי והיינו נמי דלא א"ר טרפון אפילו שלשתן דליות לפי שאינן ודאי קטומין. אבל לי נראה שהענפים הגדולים שדרכן של כורמים לזמור אותן ולקוץ בכל שנה כדי שיוסיפו הן הנקראין דליות והענפים השלישים הם הנקראים בדים או פארות במקרא ויב"ע תרגם בו עובדיא וכן תרגם אונקלוס זמורה והוא הענף שכסתו ראשו ועל שם שיזמר נקרא כן וכן תרגומו ועל שם שהעבירו ממנה נקראת עוכראת ומן הלשון הזה של דליות אמרו חכמים המדלדל בנפנים ונלון לשון ומור וכסוה. ומ"ש עבות ג' לא מצאתיו לה מפני הקטומים שלא תליא לר' טרפון שאסר כהם לכתחלה אלא מפני שאין הדס שכולו עבות תלוי להם במקומן באורך שלשה טפחים שהוא אלרוך עשה והיינו דקאמרינן בהדיא עבות שלשה אלמא משום עבות הוא שאינו תלוי ואלתא קטימי שכיחי לכו מחד ולא קטים שדרך הסדים הוא ליבש ראשו ולהסיר עליו סעליונים ולכיוונו קטום עכ"ל ספר המלחמות. (מכאן ועד סוף הפרק חסר, כי הסעתק היה חסר ממנו לרוב יושנו ולא היה לנו זולתו):

הגהות מיימוניות

[ת] בסוף יש נוחלין וכתב רשב"ם מה שנהגו כל הקהל לברך על אתרוג אחד ויעתגו ססכמת שיהא נתון לכל אחד עד שיברך ואח"כ יחזיר אע"פ שלא פירש כמי שפירש דמי וכן כתבו התוס בסוף לולב הגזול אמנם הירא דבר ה' ומחבב את מצותיו לעשותן מן המובחר ראוי להיות לו לולב ואתרוג בפני עצמו. תרא כדי לעשות הנענועים כהלכתן ועוד שרוב בני אדם מברכים על דעת שהן שותפין לכל הקהל ברוב מקומות ואין דעת טובי הקהל כן ואינם מעלים על לב ולא יודעים שצריך ליזהר ולהסכים שיהא מתנה וכן ראיתי חסידים ואנשי מעשה עושים ולא נהגו מתחלה להיות לכל הקהל יחד אלא מרוחק שלא מצאו אתרוגים לכל הצורך:

יד מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה. אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע: **טו** השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן. עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וגו':

מגיד משנה

ובגמרא. ועוד היה שם שיר אחד לקרבן בין ביו"ט בין בשבת ומבואר פ"ג מהל' כלי המקדש. אבל זה לא היה אלא שיר של שמחה ואינו דוחה אפילו יו"ט:

טו השמחה שישמח אדם בעשיית מצוה וכו'. דברי רבינו מבוארים בכ"מ בגמרא ובבמה מדליקין (שבת ל':) אמרו ושבחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה. ועיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם לעשות המצות מצד שהן חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן ויעשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת ויקל בעיניו טרחן ויבין כי לכך נוצר לעשות את קונו וכשהוא עושה את שנברא בשבילו ישמח ויגיל לפי שהשמחה שאר דברים הגוים כדברים בטלים שאין קיימים אבל השמחה בעשיית המצות ובלמידת התורה והחכמה היא השמחה האמיתית. והנה שלמה בדברי מוסרו שבח שמחת החכמה ואמר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני:

סליקו להו הלכות לולב

לחם משנה

בפרק החליל (דף נ"א) אבל בשיר של קרבן ד"ה עבודה היא ודוחה את השבת. ונראה דלכאורה דזה סובר דעיקר שירה בכלי ולכך דוחה שבת. ותימה דהוא ז"ל פסק שם בפרק ג' מהלכות מקדש דעיקר שירה בפה שכתב שם ואין אומרים שירה אלא בפה בלא כלי שעיקר שירה שהיא עבודה בפה. ועוד כתב ואחרים היו עומדים וכו' מכן לויים ומהם ישראלים וכו' הייתי כמ"ד עיקר שירה בפה דלמ"ד עיקר שירה בכלי אמרינן בגמרא דלוייה דוקא. וי"ל דאע"ג דעיקר שירה בפה מ"מ דוחה את השבת כיון שהיא עבודה משום דאין שבות במקדש אבל כשהיא שמחת בית השואבה לא מחירין משום כלי שעמה דכיון שהיה שם כלי שיר גזור אטו וכדכתבו התוס' בדבור המתחיל ורבנן סברי עיקר שירה בפה וכו'. ועוד אמת נ"ל דאפילו דעיקר שירה בפה דוחה את השבת משום דאין שבות מכח הקושיא שהקשו בתוספות בד"ה כתנאי עבדי כהנים וכו' דהכא מסקינן עיקר שירה בפה והתם קתני רישא דחליל מכה בשמונה ימי החג ואי אמטר בלא שבת ותירצו מטעמא דסיפרא:

משנה למלך

דעירובין (דף פ"ב) וכמש כבר ד' כבר כ'. וכתו"כ דעירובין (דף י"ח) מנן אפילו כה ס' טורין אפילו גם י' טורין. ובפ"ג דשביעית משנה ג' ר"י אומר אפני כתף כשמש כל אבן ניטלות כ' ת' של סכתף. ובב"כ דמעשרות משנה כ' אמר ר"י משנה בגנת ורדים שביתם בירושלים וסיו אלפים שלא נשכרות מפלג ומארבע באיסר ולא הופרש משם פרוזבל ומעשר מבולם. ובפ"ב דעולם משנה י' תגלין ל' וג' שמות ממין אחד יע"ש. ובפ"ק דפרה משנה ו' בג"ע הרבה פעמים מן השנאים בין מג' בין מג'. ובפ"ג דמקוואות משנה ד' מכלי א' מב' מג' מצטרפין מד' אין מצטרפין יע"ש. ובפ"ק דידים מי רביעית נוטלין לידים לאחד אף לב' מחצי לוג אף לד' מלוג לכ' ולעשרה אף לגמאה. ובפ"ב דידים משנה ג' נוטלין ד' וס' זה בצד זה. ובפ"ב דכלאים משנה ס' אוספי כומן שהיו נעושות על ד' ד'. ובפ"ד דשביעית משנה ד' אוחז כמדל אחד או שנים כמהליך שלשה זה בצד זה. ובפרק ב' דכלאים משנה ח' היתה קרחת אחת או שתים אורשם חרדל שלשה לא יזרעם חרדל. ועיין בירושלמי פ"ס דברכות אמתני' דכלומר על קן נפול יגיעו רחמיך א"ר סימון כבס ריב"ל שלים נשר שהגיר ל' ג' ברכות אין מחזירין אותו והביאו כמוך א"ח פי' קנ"ו יע"ש. ובפ"ב דאהלות משנה ח' בין שעמדו בין פומס של נרס בין אמה בין טפים:

סליקו להו הלכות לולב, שבח לבוחן כליות ולב:

הלכות שקלים

מצות עשה אחת והיא ליתן כל איש מחצית השקל בכל שנה:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שָׁנה ושנה. אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב. ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל כסף שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט וגו'. ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו באחת בפעם אחת: **ב** מנין כסף האמור בתורה באונס ובמפתה ובמוציא שם רע והורג עבד הוא שקל הנאמר בכל מקום בתורה. ומשקלו שלש מאות ועשרים שעורה. וכבר הוסיפו חכמים עליו ועשו משקלו כמשקל המטבע הנקרא סלע בזמן בית שני. וכמה הוא משקל הסלע שלש מאות וארבע ושמונים שעורה בינונית: **ג** הסלע ארבעה דינרין והדינר שש מעין. ומעה היא הנקראת בימי משה רבינו גרה. ומעה היא שני פונדיונין ופונדיון שני איסרין. ופרוטה אחת משמנה באיסר. נמצא משקל המעה והיא הגרה שש עשרה שעורות. ומשקל האיסר ארבע שעורות. ומשקל הפרוטה חצי שעורה: **ד** ועוד מטבע אחר היה שם שהיה משקלו שתי סלעים והוא היה נקרא דרכון. ואלו המטבעות כולן שאמרנו ובארנו משקל כל אחד מהן הן שמשערין בהן בכל מקום. וכבר בארנום כדי שלא אהיה צריך לפרש משקלם בכל מקום:

א סמ"ג עשין מס:

כסף משנה

פרק א א מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה וכו': ואינו נותנו בפעמים רבות וכו':

ב מנין כסף האמור בתורה וכו'. משנה פ' יש בכור (בכורות מ"ט) חמש סלעים של בן במנה צורי שלשים של עבד ל' של אונס ומפתה ומאה של מוציא שם רע כולם בשקל הקדש במנה צורי. ופירש"י כלם בשקל הקדש דהוי עשרין מעין. ומ"ש ומשקלו ש"כ שעורה. זה מבואר ע"פ מה שאכתוב בסמוך בשם הרי"ף שמשקל הפרוטה חצי שעורה. ומ"ש וכבר הוסיפו חכמים עליו וכו'. בפרק יש בכור (דף נ') אמר רבא סלע דאורייתא תלתא ותילתא הוי דכתיב עשרים גרה השקל ומתרגמינן עשרין מעין ותנינן שש מעה כסף דינר מיתיבי סלע של קדש מ"מ פונדיונין בתר דאוסיפו עלייהו דתניא עשרים גרה השקל מנין שאם רצו להוסיף יוסיף ת"ל יהיה יכול יפחתו ת"ל הוא. ופירש"י בתר דאוסיפו עליה על סלע דאורייתא הוסיפו שתות ועשאוהו למדה סלע צורי כ"ד מעין. יהיה עשרים גרה יהיה השקל משמע עוד היום אמרינן בפרשת ערכין כתיב הוא בסדר ויקח קרח כתיב עשרים גרה הוא:

ג הסלע ארבעה דינרים וכו'. מבואר פ' הזהב (מציעא נ"ה:) במשנה. ומ"ש והדינר שש מעין וכו' עד ופרוטה אחת משמנה באיסר. בס"ק דקדושין (דף י"ב). ומ"ש ומשקל הפרוטה חצי שעורה, כך כתב הרי"ף שם:

ד ועוד מטבע אחר היה שם וכו'. כ"כ רבינו גם בפירוש המשנה רפ"ב דשקלים דתנן מצרפים שקלים דרכונים מפני משוי הדרך:

מחצית

פרק א מנין כסף עד בינונית. במס' בכורות פ' יש בכור (דף מ"ט): הסלע ארבעה דינרין עד חצי שעורה. פ"ק דקדושין (דף י"ב): ועוד מטבע אחר עד בכל מקום. במס' שקלים פ' מצרפין שקלים:

ה מחצית השקל זו מצותה שיתן מחצית מטבע של אותו הזמן אפילו היה אותו מטבע גדול משקל הקדש. ולעולם אינו שוקל פחות מחצי השקל שהיה בימי משה רבינו שהוא משקלו מאה וששים שעורה: ו *בזמן שהיה מטבע של אותו זמן דרכונות היה כל אחד ואחד נותן במחצית השקל שלו סלע. ובזמן שהיה המטבע סלעים היה נותן כל אחד במחצית השקל שלו חצי סלע שהוא שני דינרין. ובזמן שהיה המטבע חצי סלע היה כל אחד ואחד נותן במחצית השקל אותו חצי הסלע. ומעולם לא שקלו ישראל במחצית השקל פחות מחצי שקל של תורה: ז הכל חייבין ליתן מחצית השקל כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים. אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים. ואם נתנו מקבלין מהם. אבל הכותים שנתנו מחצית השקל אין מקבלין מהם. קטן שהתחיל אביו ליתן עליו מחצית השקל שוב אינו פוסק אלא נותן עליו בכל שנה ושנה עד שיגדיל ויתן על עצמו: ח השקלים אינן נוהגין אלא בפני הבית. ובזמן שבית המקדש קיים נותנין את השקלים בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ. ובזמן שהוא חרב אפילו בארץ ישראל אין נותנין: ט באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו. ויהיה עתיד ליתן. בחמשה עשר בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן. בחמשה ועשרים בו ישבו במקדש לגבות. ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן. וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו: י כל מי שאינו חייב בשקלים אע"פ שדרכו ליתן או הוא עתיד ליתן אין ממשכנין אותו. ואין ממשכנין את הכהנים לעולם מפני דרכי שלום אלא כשיתנו מקבלין מהן ותובעין אותן עד שיתנו:

פרק שני

א **כיצד** [א]כונסין השולחנים את השקלים. בכל מדינה ומדינה מניחין לפניהם שתי תיבות שולי התיבה רחבין מלמטה ופיה צר מלמעלה כמין שופר כדי שישליכו לתוכן ולא יהיה אפשר ליקח מהן בנחת. ולמה עושין שתי תיבות. אחת שמשליכין בה שקלים של שנה זו. והשנייה מניחין בה שקלי שנה שעברה. שגובין ממי שלא שקל בשנה שעברה: ב ובמקדש היה לפניהם תמיד שלש עשרה תיבות. כל תיבה כמין שופר. ראשונה לשקלי שנה זו. שניה לשקלי שנה שעברה. שלישית לכל מי שיש עליו קרבן שתי תורים או שני בני יונה אחד עולה ואחד חטאת משליך דמיהן לתיבה זו. רביעית לכל מי שיש עליו עולת העוף בלבד משליך דמיה לתיבה זו. חמישית למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה כהן. ששית למי שהתנדב מעות ללבונה. שביעית למי שהתנדב זהב לכפורת. שמינית למותר חטאת כגון שהפריש מעות לחטאתו ולקח חטאת והותיר מן המעות ישליך השאר לתוכה. תשיעית למותר אשם. עשירית למותר קיני זבים וזבות ויולדות.

אחת

[א] סמ"ג עשין מה:

השגת הראב"ד

*בזמן שהיה מטבע וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הדרך זה ע"ד המשנה אמרו שמינו כראשונה היו שוקלים דרכונות חזרו לשקול דינרין חזרו לשקול סלעים בקשו לשקול טבעין וכו'. זו היא דרך המשנה מ"מ לא אמרו שיהו שוקלין אחר יציאת המטבעות אלא היה המטבע מה שהיה אבל הם היו שוקלים לפי שהיו מתי מעט והוצרכו לשקול תחלה דרכונות ועל זה הדרך הלכו בכל שקליהם. ואין השכל נותן שיהיה להם נחלה מטבע של דרכונות והם עניים היו והעשירו עכ"ל:

כסף משנה

ה מחצית השקל זו היא מצותה וכו'. נלמד ממ"ש בפסוק הרבה לא להוסיף יוסיף וכו' יכול יפחות ת"ל הוא. ושנינו במשנה פ"ב דשקלים כשעלו ישראל מהגולה היו שוקלין דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעין בקשו לשקול דינרים ובירושלמי סלעים כשמטבען טבעין סלעים סילעין דינרין קרסין בקשו לשקול דינרין ולא קבלו מהם. ופירש רבינו כשעלו מהגולה היו שוקלים דרכונות ר"ל שהיה המטבע שלהם דרכונות כפל הסלע והיה שוקל אדם במחצית השקל סלע חזרו לשקול סלעים והיה שוקל אדם שקל ר"ל מחצית הסלע חזרו לשקול טבעין ר"ל שחזר המטבע שלהם חצי סלע והוא שקל והיה אדם שוקל במחצית השקל שקל שלם שהוא מחצית השקל של תורה כי סלע הוא שקל של תורה ואין אחר לשקול בשום פנים שהוא מן השיעור הכתוב בתורה אבל שוקל יותר כפי שנוי המטבעות בקשו לשקול דינרים והוא רביעית הסלע ולא הודו בזה, עכ"ל:

ו בזמן שהיה מטבע וכו' כתב הראב"ד הדרך הזה וכו'. והם עניים היו והעשירו עכ"ל. כוונתו לומר שלא היו שוקלים דרכונות מפני שהמטבע שלהם היה דרכונות שהם היו עניים כשעלו מהגולה ואיך אפשר שהיה להם מטבע גדול אלא אע"פ שהמטבע שלהם היה סלע היו שוקלים לשקליהם דרכונות שהם שני סלעים מפני שהיו מתי מעט ואילו לא היו שוקלים אלא מחצית השקל לא היה מספיק לקרבנות צבור. ואיני רואה שום זרות בדברי רבינו דאפשר מפני שהם עניים לא יתכן שיהיה להם מין מטבע גדול:

ז הכל חייבים ליתן מחצית השקל וכו' עד אין מקבלים מהם. משנה בפרק קמא דשקלים: ומ"ש שהכהנים חייבים. שם במשנה א"ר יהודה העיד בן בוכרי שכל כהן שהוא שוקל אינו חוטא. א"ל ריב"ז לא כי אלא שכל כהן שאינו שוקל חוטא. קטן שהתחיל אביו וכו'. גם זה משנה שם:

ח השקלים אינם נוהגים אלא בפני הבית. משנה בסוף שקלים (דף י"ח). ומ"ש ובזמן שבה"כ קיים נוהגים השקלים בין בא"י בין בח"ל. הכי משמע מדתנן בפ"ג דשקלים שהיה תורם לשם בבל לשם מדי ולשם מדינות הרחוקות:

ט באחד באדר משמיעין על השקלים וכו' עד ממשכנין הוא. משנה בפ"ק, ומ"ש כל מי שאינו חייב בשקלים וכו' אין ממשכנין אותו גם במשנה אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים ואם שקלו מקבלים מידם: ומ"ש ואין ממשכנין הכהנים מפני דרכי שלום. משנה פ"ק דשקלים. ובירושלמי כיני מתניתין אין ממשכנין הכהנים מפני (דרכי שלום) [דרך הכבוד]:

פ"ב א כיצד כונסין השלחנים את השקלים בכל מדינה ומדינה וכו'. רפ"ב דשקלים כשם שהיו שופרות במקדש כך היו שופרות במדינה, ובירושלמי רפ"ו דשקלים תני שופרות הללו היו קצרים מלמעלה ורחבים מלמטה מפני הרמאים כלומר כדי שלא יכניס אדם רמאי ידו ויעשה כמי שמטיל באמת מכאן ויטול ממה שבכאן. ומדקתני שופרות במדינה משמע דשנים היו. ומ"ש ולמה עושין שתי תיבות אחת שמשליכים בה שקלים של שנה זו וכו':

ב ובמקדש היו לפניהם י"ג תיבות כל תיבה כמין שופר. בפרק ו' דשקלים י"ג שופרות היו במקדש וכתוב עליהם תקלין חדתין תקלין עתיקין קינין וגוזלי עולה עצים ולבונה זהב לכפורת ושש לנדבה. תקלין חדתין שבכל שנה ושנה. ועתיקין מי שלא שקל אשתקד שוקל לשנה הבאה. קינים הם תורים וגוזלי עולה הם בני יונה וכלם עולות דברי ר' יהודה וחכמים אומרים קינים אחד חטאת ואחד עולה וגוזלי עולה כלם עולות. ובירושלמי ששה לנדבה כנגד שש קרבנות קני זבים קני זבות קיני יולדות חטאות ואשמות האמורות ועשירית האיפה ורבינו כמ"ש כאן כתב בפירוש המשנה. ומ"ש רבינו שמינית למותר חטאת וכו' תשיעית למותר אשם וכו' אין דבריו מכוונים עם הירושלמי ובתוספתא מכוון כדברי רבינו ונראה שבירושלמי יש ט"ס: ומ"ש ותנאי ב"ד הוא על כל המותרות שיקרבו עולת בהמה. ירושלמי פ"ד דשקלים:

בכל

משנה למלך

פרק ב ב חמישית למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה כהן. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר פ' ע"ז ממעשה הקרבנות דין י"ג):

מגדל עוז

מחצית השקל עד ששים ומאה. פרק יא בכור. בזמן שהיה מטבע עד פחות מחצי שקל של תורה: כתב הראב"ד ז"ל הדרך הזה על דרך המשנה וכו' והם עניים היו והעשירו עכ"ל: ואני אומר רבינו משה ז"ל קיבל פירוש משנה זו פ' מגרפין שקלים (דף ד') כמו שפירש בפירוש המשנה שלו כי ר"ש שנאה בא לפרש אבל לא הביא רק מדברי ר' יהודה שהביא הראב"ד ז"ל אלא גם מדברי ר"ש שבא לפרש דברי בית הלל ואמר מה בין שקלים לחטאת אלא שהשקלים יש להם קצבה ולחטאת אין לה קצבה ור"י חלק עליו ואמר אף לשקלים אין להם קצבה שכשעלו ישראל היו שוקלין דרכונות כו' עד בקשו לשקול דינרין אמר ר"ש אעפ"כ יד כולן שוה אבל חטאת זה מביא בסלע וזה מביא בשתים וזה מביא בשלש ע"כ. פירוש כי לא נחלקו ר"ש ור"י ואליבא דב"ה שהלכה כדבריו אלא בשינוי המטבעות אבל לא פירש ולא הוסיף אחד על חבירו ומאילא חזינן שהיו שם מטבעות הרבה ולפיכך היו מביאין לדברי הכל כמ"ש ר"מ ז"ל. ועוד יש לי ראיה להביא לדבריו מהא דגרסינן בהדיא נמי בירושלמי גמרא אוספה משנה שמפרשת טבעין פלגי סלעים בקשו לשקול דינרין קנטירין ע"כ. ועוד דאמרינן פרק יש נוחלין דרכמונין דאינון ונמתק אין פחות משתים אלא היו שמין הדרכון כמטבע אחרת ומתניתין דריש פירקין נמי הכי משמע דתנן מצרפין שקלים לדרכונות מפני משאוי הדרך ומ"ש עוד שלא פיחתו משלם מחצי שקל. זה מבואר בירושלמי דאותה משנה כמו שכתבתי ומסיים בו בקשו לשקול דינרין קנטירין ולא קבלו מהם, והעמדנו עליהן מלוה וכו' עד ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר לפי שחטאו בחצי היום יתנו מחצית השקל וחד אמר לפי שחטאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל דעביד שיתא גרומיסין רבי יהושע בן נחמיה בשם רבן יוחנן בן זכאי לפי שעברו על עשרת הדברות יהא כל אחד ואחד נותן עשרה גרה אלמא הכל מודים שלא פחתו וגם מטבעות הרבה היו להם וכן נמי משמע פ"ג דערכין נמצאו דברי ר"מ ז"ל על נכון: הכל חייבין. ליתן עד ויתן על עצמו. פ"ק דשקלים ופ"ק דערכין (דף ד'): השקלים אינן נוהגין עד בין בח"ל. סוף מסכת שקלים. ובזמן שחרב עד סוף הפרק. פ"ק דמס' שקלים: פ"ב כיצד כונסין עד בנחת. פרק ראשון ופ' שני דמסכת שקלים: ולמה עושין בנחת עד [illegible]

מכאן

אחת עשרה למותר קרבנות נזיר. שתים עשרה למותר אשם מצורע. שלש עשרה למי שהתנדב מעות לעולת בהמה: ג ושם כל דבר שיהיו מעותיו בתוך התיבה כתוב על התיבה מבחוץ. [א] ותנאי בית דין הוא על כל המותרות שיקרבו עולת בהמה. נמצאת למד שכל המעות הנמצאות בשש התיבות האחרונות לעולת בהמה ועורותיה לכהנים כשאר כל העורות. וכל המעות שבתיבה שלישית ליקח בהן עופות חציין עולות וחציין חטאות. ושברביעית כולן עולת העוף: ד בכל מדינה ומדינה כשגובין השקלים משלחין אותן ביד שלוחים למקדש. ויש להם [ב] לצרף אותן בדינרי זהב מפני משאוי הדרך. והכל מתקבצין למקדש ומניחין אותן בלשכה אחת מן הלשכות במקדש וסוגרין כל דלתותיה במפתחות וחותמין עליה חותמות וממלאין מכל השקלים שיקבצו שם שלש קופות גדולות שיעור כל קופה כדי שתכיל תשע סאין והשאר מניחין אותו בלשכה. וזה שבתוך הקופות הוא הנקרא תרומת הלשכה וזה שישאר שם יותר על מה שיש בקופות הוא הנקרא שירי הלשכה: ה יבשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה. בראש חדש ניסן. ובראש חדש תשרי קודם יום טוב או אחריו. וקודם עצרת בחמשה עשר יום. וכיצד תורמין אותה אחד נכנס לפנים מן הלשכה והשומרין עומדים בחוץ והוא אומר להם אתרום והן אומרים לו תרום תרום תרום שלש פעמים. ואחר כך ממלא שלש קופות קטנות כל קופה מהן מכילה שלש סאין מאותן שלש קופות הגדולות ומוציאן לחוץ כדי להסתפק מהן עד שיכלו. וחוזר וממלא אותן השלש קופות הקטנות מן שלש גדולות פעם שנייה קודם עצרת ומסתפקין מהן עד שיכלו: ו וחוזר וממלא אותן פעם שלישית מן השלש קופות הגדולות בתשרי ומסתפקין מהן עד שיכלו עד ראש חדש ניסן. ובראש חדש ניסן תורמין מתרומה חדשה. לא הספיקו להן השקלים שבשלש קופות הגדולות וכלו עד שלא הגיע ניסן חוזרין ותורמין משירי הלשכה: ז שלש קופות הקטנות שהוא תורם בהם ומוציאן לחוץ כתוב עליהן אל"ף בי"ת גימ"ל כדי שיסתפקו מן הראשונה עד שתכלה. ואחר כך מסתפקין מן השניה. ואחר כך מסתפקין מן השלישית. ותורם ראשונה מן הקופה האחת הגדולה ומחפה אותה הגדולה במטפחת. ותורם השניה מהקופה הגדולה השניה ומחפה אותה הגדולה במטפחת. ותורם השלישית מן הקופה הגדולה השלישית ואינו מחפה אותה במטפחת כדי שתהיה ניכרת שבה סיים. ויתחיל ממנה בתחלה בפעם שניה כשיכנס קודם עצרת. ותורם הראשונה מן הגדולה שהיתה מגולה ומחפה אותה. ותורם השניה מן הגדולה שתרם ממנה בראשונה תחלה ומחפה אותה. ותורם השלישית מן הגדולה הסמוכה לה ואינו מחפה אותה כדי שיתחיל ממנה בתחלה בפעם שלישית כשיכנס בתשרי. *עד שנמצא תורם ראשונה ושניה ושלישית הקטנות מכל אחת ואחת מן הגדולות:

כשהוא

א סמ"ג עשין מה:

השגת הראב"ד

*עד שנמצא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אמר אברהם אין זה ואין דרך המשנה כן עכ"ל:

כסף משנה

ד בכל מדינה ומדינה וכו'. כרפ"ב דשקלים מצרפים שקלים לדרכונות מפני משוי הדרך. ומ"ש וממלאין מכל השקלים שיקבצו שם ג' קופות גדולות וכו' שם בג' פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח ובפרוס העצרת ובפרוס החג ושנינו עוד שם בשלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה וכתוב עליהן א' ב' ג' וכו' שם רבינו פגין

ו לא הספיקו להם השקלים וכו'.

הנהות מיימוניות

מגדל עוז

כסף משנה

כלומר שמתחלה הקופה הקטנה שכתוב בה [ג' מהקופה הקטנה הגדולה השניה, שלחה שניה תוך לשלישית כלומר שתחלה הקופה הקטנה שכתוב בה] ג' מהקופה הגדולה הראשונה. כנ"ל פירוש הירושלמי ואין זה מכוון לדברי רבינו שכתב והורם השניה מן הגדולה שהרם מתנה בראשונה וצ"ע:

ח כשהוא תורם ג' קופות אלו תורם את הראשונה לשם א"י וכו'. תוספתא שם ופי' ה"ר עובדיה לשם א"י שהם שלהו שקליהם תחלה שבהרים עדיין לא הביאו לשם. כרכים המוקפים הסמוכים כמו עמון ומואב תלמוד תקיעין בנועי. ומ"ת בכל פעם היו תורמין על שם כל ישראל על הגבוי ועל העתיד לגבות ולא הזכיר ההגה חילוק מקומות הללו אלא להודיעך שתקנו ג' פרקים אלו לפי שאז ישקבצו כל שקלי ישראל, עכ"ל. וכ"כ הסמ"ג בשם ר"י:

ט כשהוא תורם מתכוין לתרום על הגבוי שיש בלשכה וכו'. בפרק בתרא דכתובות דף ק"א תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות. ורבינו נראה שגורס על הגבוי ועל הגבוי ועל העתיד לגבות ופירש"י על העתיד לגבות ואפילו לא נגבה לאחר תכאן יש לו חלק בתרומה ובקרבנות אלא שחיסר תלוה

י כשיכנס התורם לתרום לא יכנס בבגד שאפשר להחבות בו כסף וכו' בפרק ג' דשקלים: ומ"ש ומדברים היו עמו משעה שיכנס ירושלמי שם: ואע"פ שמזהרים כל כך עני ומי שהוא נבהל להון לא יתרום מפני החשד וכו'. שם תנא דבי ר' ישמעאל קוון לא יתרום מפני החשד ונראה שרבינו מפרש קוון עני. והראב"ד כתב וז"ל כתב זה מפני שראה בירושלמי וכו' שמא יחביא בשערו ע"כ. ובעל מ"ע כתב גירסת הירושלמי קבון בבי"ת וכתב שטעם רבינו שפי' עני שהוא מקבץ ממקום למקום והפירוש השני נבהל להון מלבון וקוכן על יד

פ"ג א חציי השקלים הכל צריכים להם וכו'. מהכתר בפ"ק דשקלים במשנה

ב כל מי שאינו חייב בשקלים וכו'. שם ואלו חייבין בקלבון לויים ישראלים גרים ועבדים משוחררים אבל לא כהנים ולא נשים ולא עבדים ולא קטנים. ומ"ש וכן אם היה אחד חייב ואחד פטור וכו'. שם השוקל על יד כהן על יד אשה ע"י עבד ע"י קטן פטור ופירש שם רבינו אם שקל אדם שקל בשבילו ובשביל מי שאינו חייב בשקל כגון כהנים והעבדים שנהיים אותו חצי שקל השיחום לא תורה אינו חייב בקלבון. ומ"ש רבינו וכן הכהנים פטורים מן הקלבון נלמד ממה שאינו השוקל ע"י כהן פטור והוצרך רבינו להשמיענו שהכהנים פטורים מן הקלבון מפני שהם חייבים בשקלים כמו שנתבאר בפרק ראשון ואעפ"כ פטורים מקלבון כיון שאין ממשכנין אותם. וי"ס שגורסים במשנה דלעיל בהדיא אבל לא כהנים:

ג הנותן שקל עליו ועל העני וכו'. גם זה שם השוקל ע"י עני או ע"י שכנו או ע"י בן עירו פטור אם הלוון חייב:

ד האחין שעדיין לא חלקו וכו'. שם האחין השותפין שחייבים בקלבון פטורים ממעשר בהמה. [ופי' שם רבינו מעשר בהמה] הוא חייב בו מי שנולד אצלו סבל הלוקח מחבירו בהמה אינו חייב להוציא מעשר והשותפין והאחין בהיותם שותפים בנכסי אביהם אינם חייבים בקלבון לפי שהם כמו אדם אחד וכם חייבים להוציא מעשר בהמה ממה שילדו גופם ובקרם וכשיפרדו איש מעל אחיו ויחלקו ממונם יהיה כל אחד מהן כאילו קנה מחבירו החלק המגיע לו ולא יתחייב במעשר בהמה מאותם ולדות שחלקו ואם נתנו שקל בשבילם אחר שחלקו יתחייבו בקלבון עכ"ל: כתב הראב"ד לא מצאתי לזה שורש בגמרא וכו' אלא האחין השותפין עכ"ל. ואין בזה השגה מאחר שבקצת ספרים כתוב כן ובמגדל עוז הביא כמה ראיות להחזיק דברי רבינו. ומ"ש רבינו כד"א בשותפין שנשאו ונתנו במעות השותפות אבל אם הביא זה מעותיו וכו', בעל מגדל עוז נתן טעם לדברי רבינו ואינו מספיק וצ"ע: ומ"ש רבינו נשאו ונתנו ואחר זמן חלקו וחזרו ונשתתפו חייבים בקלבון. [משנה פ' מעשר בהמה בכורות נ"ו]: ומ"ש האחין והשותפין וכו' וחלקו בנכסים וכו' עד שעמדו לחלוקה. שם בגמ' (שקלים ו') וכתב הראב"ד ח"א בירושלמי עד כאן עיקר נכסים עכ"ל. ולדעת רבינו י"ל שמאחר שבגמ' דידן לא חילקו בכך משמע דגמ' דידן לא סבר להא דר' מנא:

זמנים. הלכות שקלים פרק ב

ח כשהוא תורם שלש קופות אלו [ג] תורם את הראשונה לשם ארץ ישראל. והשניה לשם כרכין המוקפין לה ולשם כל (ארץ) ישראל. והשלישית לשם בבל ולשם מדי ולשם המדינות הרחוקות ולשם שאר כל ישראל:

ט כשהוא תורם מתכוין לתרום על הנבוי שיש בלשכה. ועל הגבוי שעדיין לא הגיע ללשכה. [ד] ועל העתיד לגבות כדי שיהיו אלו השקלים שהוציאן להם ספק מהן כפרה על ישראל וכאילו הגיעו כל שקליהן ללשכה ונתרמה מהן תרומה זו:

י כשיכנס התורם לתרום לא יכנס בבגד שאפשר להחבות בו כסף ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפלה ולא בקמיע שמא יחשדו אותו העם ויאמרו החביא ממעות הלשכה תחתיו כשתרמה. ומדברים היו עמו משעה שיכנס עד שעה שיצא כדי שלא יתן לתוך פיו. *ואע"פ שנזהרים כל כך עני או מי שהוא נבהל להון לא יתרום מפני החשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל:

השגת הראב"ד

*ואע"פ שנזהרים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מפני שראה בירושלמי קוון לא יתרום ודמה בלבנו שהוא עני ונבהל להון מן ויקוצו או מן קוצתי בחיי. ואינו כן אלא כבעל שיער מן קווצותיו תלתלים שמא יביא בשערו, עכ"ל:

פרק שלישי

א חציי השקלים הכל צריכין להן כדי שיתן כל אחד ואחד חצי שקל שהוא חייב. לפיכך כשהיה אדם הולך אצל השולחני ומצרף שקל בשני חצאין יתן לו תוספת על השקל. ואותה התוספת נקראת קלבון. לפיכך שנים שנתנו שקל על שניהם חייבין בקלבון:

ב כל מי שאינו חייב בשקלים כגון שתי נשים או שני עבדים שנתנו שקל פטורים מן הקלבון. וכן אם היה אחד חייב ואחד פטור ונתן החייב על ידי הפטור כגון איש שנתן שקל עליו ועל אשה או עבד פטור מן הקלבון. וכן הכהנים פטורין מן הקלבון והשוקל על יד הכהן פטור מן הקלבון:

ג הנותן שקל עליו ועל העני או על שכינו או על בן עירו. אם נתנו להם מתנה פטור מן הקלבון. שהרי נתן חצי שקל מתנה כדי להרבות בשקלים. ואם נתן להם החצי ששקל על ידם דרך הלואה עד שיחזירו לו כשתמצא ידם חייב בקלבון:

ד *האחין שעדיין לא חלקו מה שהניח להם אביהם. וכן השותפים שנתנו שקל על ידי שניהם פטורין מן הקלבון. במה דברים אמורים בשותפין שנשאו ונתנו במעות השותפות ונשתנה עין המעות. אבל אם הביא זה מעותיו וזה מעותיו וערבום ועדיין לא נשתנו המעות ולא הוציאום

השגת הראב"ד

*האחין שעדיין לא חלקו. כתב הראב"ד ז"ל לא מצאתי לזה שרש בגמרא ולא בתוספתא ולא בירושלמי, ואני אומר שטעהו מה שראה במקצת ספרים האחין והשותפין והוא טעות סופרים אלא האחין השותפין, עכ"ל:

הנותן

הגהות מיימוניות

בקינות סעורה מיני סתיקה והוא לשון קיץ כדכתב הלחם והקיץ לאכול לנערים ופירוש בנות שוח תמצא שם בתוס': [ג] כתב הסמ"ג ז"ל ואומר רבינו יצחק שכולם מפריש לשם כולם אלא מזכיר אותם ששקלו שקליהם תחלה כסדר עכ"ל: [ד] הסמ"ג שם הזכיר גם כן ועל האבוד ופי' ר"י שהגיע ללשכה ואבד, ע"כ:

מגדל עוז

שינו שם משנה רביעית תורם את הראשונה ומכסה בלווח ויש שגורסים בקטיבליות ושניה מכסה בקטיבליות שלישית לא היה מכסה שמא ישכח ויתרום עד כאן. למדנו שהיה צריך לתרום מכל אחת כסדר ומתחלה שלא יוסיף לתרום מזו. עוד גרסינן עלה בגמרא ירושלמי נטל מן הראשונה אע"פ שיש בראשונה חוזר לשניה נטל מן השניה חוזר לשלישית שלמה שלישית חוזר לשניה שלמה שניה חוזר לראשונה שלמה שלשתן חוזר ותורם ר"מ אומר חוזר לשירים ע"כ. למדנו גם מזה שאין משגין אחת מחברתה לא כסידק אלא בשיעור. ועוד גרסינן בגמ' ירושלמית בג' קופות ר' זעירא שאיל ית ר' יאשיה כמה שיעורן של קופות א"ל נלמוד סתום ממפורש תני ג' קופות של ג' ג' סאין שכן ט' סאין שכן כ"ז סאין וכתוב כהן א' ב' ג' ולמה כיצב עליהן א' ב' ג' אתמר כן אם להכחסק מספקק מן הראשונה קודם לשניה ומן השניה קודם לשלישית ע"כ. נמצאת אומר בעל כרחך שכן הגדולות כמדתן מעיה שבע ועשרים סאה כמ"ש ר"מ ז"ל וכן פירש בפירוש המשנה לא פחות ולא יותר: כשהוא תורם עד מה' ומישראל.

פ' בג' פרקים. כתב הראב"ד ז"ל מפני שראה בירושלמי וכו' שמא יביא בשערו עכ"ל ואני אומר פ' בג' פרקים גמרא ירושלמית דמשנה אין התורם נכנס בפרגוד גרסינן לה הכי תנא דבי רבי ישמעאל קבון לא יתרום מפני החשד ע"כ. וקיבל בפירושו ר"מ ז"ל שני פירושין הללו כאחד עני שהוא מקבץ ממקום למקום והשני נבהל להון מלבון וקובץ על יד. ואם הראב"ד ז"ל יש לו גירסא אחרת וקיבל או נראה לו פי' אחר יגדיל תורה ויאדיר:

פ"ג חציי השקלים עד חייב בקלבון. הכל פרק ראשון דמסכת שקלים האחין שעדיין עד ויעשו המעות. פרק כאחד בנדר ופרק מי שהיה. כתב הראב"ד ז"ל לא מצאתי לזה וכו' אלא האחין השותפין עכ"ל: ואני אומר אם הגירסא בלבד הטעהו ולפי כבה ואת סולך לגבות השותפין מתלוקת ישנה היא בין הספרים והסופרים במשנה זאת כאתורה כאן סוף פ"ק שקלים (דף ט') ושנויה פ"ק דתמורת חולין ומשולשת בבכורות פרק מעשר בהמה בשלימות יותר מכולן שנזכר בו האחין ותורו ונתהתאו ודכוותה בב"ב פ' מי שמת האחין והשותפין שנפל אחד מהן לאומנות ובכל הספרים הישנים והשותפין בוא"ו וכן קבלה ר"מ ז"ל וכן פירש בפירוש המשניות בכל מקום או אחין או שותפין ויש לו שרש בגמרא פ' מי שמת גמרא דאותה משנה דבנית בנים גדולים וקטנים להוכיח דהאחין כל זמן שלא חלקו דינן כשותפין דמייתינן עלה מעשה דרב ספרא שבק אבוה ווזי שקלינהו עבוד כהו עיסקא אתו אחוה תבעוה בדינא קמיה דרבה אמר להו רב ספרא גברא רבה הוא לא שביק גירסו וטרח לאחריני ע"כ, משמע דוקא משום דגורבא מרבנן הוא הא לאו הכי העסק לאמצע כעסקא דתרי שותפי וכן נמי במשנה שלאחריה דהאלמנה שהשביחה וכו' וחזינן בגמרא דמשנה המחלק נכסיו על פיו פ' יש נוחלין דקרי ליה שותף דהסיקנא התם כיון שפשלה שותף בין הבנים איבדה ירושתה וכל שכן בשאת עם האחין שלא חלקו הוי שותף ומינה דשותפי ואחי דין אחד יש להם ודעת רבותינו נ"ע כן הוא דגרסינן התם גמרת מתני' דהכותב נכסיו יבנו אמר רבה בר רב הונא האחין שקנו אחרוג בתפיסת הבית נטלו אחד ויצא בו אם יכול לאכלו יצא, ואם לאו לא יצא. וכתבו ר"י בן גיאת ור"י אלפס ז"ל ושמעינן מינה דהני בי תרי דזבני לולבא בשותפות וכו' אלמא אחי ושותפי ילפי מהדדי וכחדא נינהו. ובירושלמי נ"כ מצאתי מפורש כן פרק מי שמת גמרא משנה זו דגרסינן תני ר' חייא רובא שאם אחין שותפין עד שלשה דורות ר' יוסי בר בון אף רב המנונא סברה כן ע"כ. ועוד בגמרא מתני' דהאחין השותפין וכו' גרסינן בגמ' דידן ת"ר אחד מן האחין שמנוהו גבאי או סולטוסטום אם מתמת האחין לאחין. ובירושלמי גרסינן עלה תני האחין והשותפין שנפל אחד מהם לאומנות המלך וי"ג בעבק המדינה בזמן שהוא בא מכח

זמנים. הלכות שקלים פ"ג

הוציאום הרי אלו חייבין בקלבון. נשאו ונתנו ואחר זמן חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקלבון עד שישאו ויתנו בשותפות זו האחרונה וישתנו המעות: **ה** *"האחין והשותפין שהיה להן בהמה וכספים וחלקו בכספים חייבים בקלבון. אף על פי שעדיין לא חלקו הבהמה. ואם חלקו הבהמה ולא חלקו הכספים פטורין מן הקלבון עד שיחלקו הכספים ואין אומרין הרי הם עומדין לחלוקה: **ו** הנותן שקל להקדש כדי שיחשבו לו מחצית השקל שהוא חייב בה ויטול חצי שקל ממה שנגבה מן האחרים חייב שני קלבונות. שאילו היה השקל כולו לשקלים היה חייב קלבון אחד: **ז** כמה הוא שיעור הקלבון. בזמן שהיו נותנין במחצית השקל שני דינרין היה הקלבון חצי מעה שהיא אחד משנים עשר בדינר ומעולם לא נתן הקלבון פחות מזה. *והקלבונות אינן כשקלים אלא מניחין אותן השולחנים בפני עצמן עד שיסתפק מהן ההקדש: **ח** מי שאבד שקלו חייב באחריותו עד שימסרנו לגזבר. בני העיר ששלחו את שקליהן ביד שליח ונגנבו או אבדו. אם שומר חנם הוא הרי זה נשבע להם ונפטר כדין כל שומרי חנם והן חוזרין ונותנין שקליהן פעם שניה. ואם אמרו אנשי העיר הואיל ואנו משלמין שקלינו אין רצוננו שישבע השליח שהוא נאמן לנו אין שומעין להן. לפי שתקנת חכמים היא שאין הקדש יוצא בלא שבועה. נמצאו השקלים הראשונים אחר שנשבע השליח אלו ואלו שקלים הם ואין

השגת הראב"ד

האחין והשותפין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אמר ר' מנא הדא דתימא בשלא היתה הבהמה רוב אבל היתה הבהמה רוב הן עיקר נכסין עכ"ל:

השגת הראב"ד

והקלבונות אינם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הרבה מחלוקת יש בתוספתא ובירושלמי עכ"ל:

כסף משנה

ו הנותן שקל להקדש וכו'. משנה פ"ק דשקלים על ידו ועל ידי אחרים חייב בקלבון אחד ר"מ אומר שני קלבונות נתן סלע ליטול שקל חייב שני קלבונות. ופירש רבינו אם נתן סלע כדי ליקח מן האדם המקבל השקלים שקל ויחשוב לו השקל בשביל אדם שהוא חייב בשקלים שיתן שני קלבונות כאחד כמתחייב לשקל שלקח בסלע והשני כמתחייב עליו בעותו שנתן בשבילו או בשביל חבירו עכ"ל:

ז כמה הוא שיעור הקלבון וכו'. שם כמה הוא שיעור קלבון מעה כסף והחכמים אומרים חצי וידוע דהלכה כחכמים: ומה שכתב ומעולם לא נתן הקלבון פחות מזה:

והקלבונות אינם כשקלים אלא מניחין אותן בפני עצמן וכו'. ירושלמי בסוף פ"ק דשקלים להיכן היו קלבונות נופלים ר"מ אומר לשקלים ר' אלעזר אומר לנדבה ר"ש אומר ריקועי פחים לפני בית קדשי הקדשים בן עזאי אומר שולחנים היו נוטלין ושוכרין בשכרן ויש אומרים להוצאת דרכים ור"מ דאמר לשקלים הוי יחידאה לגבי איניך תנאי ומ"מ כתב רבינו והקלבונות אינם כשקלים ומפני שנסתפק בדברי שאר תנאים הלכה כדברי מי סתם וכתב אלא מניחים אותם השלחנים בפני עצמן עד שיסתפק מהם ההקדש. והראב"ד כתב על דברי רבינו הרבה מחלוקת יש בזה בתוספתא ובירושלמי עכ"ל. וכבר כתבתי טוב טעם ודעת בדברי רבינו: מי שאבד שקלו וכו'. ברפ"ב דשקלים פלוגתא דר"י ור"ל וידוע דהלכה כר' יוחנן:

ח בני העיר ששלחו שקליהם וכו'. בפרק הזהב (מציעא נ"ז נ"ח) אבא דתקן דהקדשות אין שומר חנם נשבע עליהם רמי מדתק ברפ"ב דשקלים בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או אבדו אם משנתרמה התרומה נשבעים לגזברים ואם לאו נשבעים לבני העיר ובני העיר שוקלים אחרים תחתיהם אמר שמואל בנושא שכר עסקיק ונשבעין ליטול השכר והא נגנבו או שאבדו קתני וש"ס בגניבה ואבידה חיובי מיחייב והכא נמי דשלמי לא משלמי אבריייהו מיהא ליפסיד אמר רבה נגנבו בגנבים מזוין אבדו שאבדה ספינתו בים ר"מ אמר שבועה זו תקנת חכמים היא שלא יהו בני אדם מזלזלין בהקדשות ופירש"י ר' אלעזר אמר לעולם שבועה זו ליפטר מתשלומין היא ובש"ח ודקשיא לך מאחריות דאורייתא פטור לגמרי ורבנן הוא דתקון לה שלא יזלזלו בהקדשות בשמירתן. וממה שסתם רבינו כאן וכתב והם חוזרים ונותנים שקליהם פעם שניה ולא חילק בין נתרמה תרומה ללא נתרמה ולקמן גבי מ"מ כתב ובני העיר מה היה להם לעשות כדי לא תמרו אלא לא"מ משמע בהדיא שהוא סובר שאם שלחום ביד ש"ח אע"פ שנתרמה תרומה שוקלין שקלים אחרים תחתיהם מפני שפשעו במה ששלחו ביד ש"ח וכ"כ בהדיא בפירוש המשנה. ויש לתמוה על זה כי ש"ד דמתני' בש"ח אמאי לא אסקיה עליה הכי קתני אם משנתרמה התרומה נשבעים לגזברים ואם לאו נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלין אחרים תחתיהם דמשמע דכשנתרמה תרומה אין בני העיר שוקלין אחרים תחתיהם וכן יקשה על ר' אלעזר דאמר שבועה זו תקנת חכמים היא לאימרא דמתני' בש"ח היא. וי"ל שרבינו סובר דמאן דמוקי לה בש"ח יפרש דכי קתני ובני העיר שוקלים אחרים תחתיהם ארישא נמי קאי. ומ"ש ואם אמרו אנשי העיר הואיל ואנו משלמין שקלינו אין רצוננו שישבע השליח וכו' ירושלמי בפ' ב' דשקלים: נמצאו השקלים הראשונים וכו'. בפ"ב דשקלים: ומ"ש והראשונים יפלו לשקלי השנה והאחרונים יפלו לשקלי שנה שעברה. ירושלמי שם ומסיים בה אלו הם הראשונים אלו הם השניים ר' פנחס בר' חיננא ור' אבא מרי חד אמר אלו ששלחו בני העיר תחלה (ולמרונה) [ואחרונה] אחר אלו שהגיעו ליד גזברים תחלה וכתבו רבינו לקמן בסמוך:

שלחו

מגדל עז

מכה לאחרים נוטלין מכה בעל הבית ע"כ. ועוד גרסינן בירושלמי סוף פ"ק דשקלים רב ביבא בר' אבא בר רב הונא שני אחין שירשו את אביהם שני גיסין שירשו את חמיהן, הנה מפורש בירושלמי שהאחים והשותפין שוים הם ועל זה סמך ר"מ ז"ל שכתב סוף פ"ח דהלכות שלוחים ושותפים האחין או שאר יורשין שלא חלקו יחשבו מורישן אלא כולן משתתפין כיחד הרי הן כשותפין לכל דבר. אחד מן האחין שעסק לאומנות המלך הריוח לאמצע עכ"ל. ולשון הבבלי כתב פ"ט דהלכות גזלות. ובפרק בית כור ג"כ נחלקו האחין שחלקו אי כיורשין דמו אי כלקוחות דמו דוק מינה דעד שחלקו שותפין הן כיורשתן וכמו שהוכיח מסוגיין דהתרא ועוד הכא בפרק מעשר בהמה בנינו לראיה האחין והשותפין שחייבין בקלבון פטורין ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלבון קנו מתפיסת הבית חייבין ואם לאו פטורין חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקלבון ופטורין ממעשר בהמה עכ"ל המשנה. ופי' שם ר"מ ז"ל באורך כאי מ"ש כאן בהלכות שקלים אותם כאחד ואמר שכן הוא פירוש ההלכה הואיל כעיקר. והדין עמו מכמה טעמים שכתב ועוד דמדקתני קנו מתפיסת הבית חייבין כלומר חייבין במעשר בהמה ופטורין מן הקלבון אלמא תפיסת הבית עבדינהו שותפי כמו שהוכחתי ואמרינן עלה בגמרא פ"ד יהיה לך ולא של שותפות יכול אפילו קנו מתפיסת הבית ת"ל יהיה ע"כ. אלמא על כרחין אית לן למימר דתפיסת הבית שייך באחין וקרא קא ממעט שותפי אלמא שוין הן כאחד ומינה דאחין ושותפין או שותפין קאמר וכן מוכחא סוגיין התם דשקיל וטרי בחלקו גדיים כנגד תיישים וגם כחלקו פ' כנגד ט' דמיירי באחין וכדמסיק רבי יוחנן אמר אפילו חלקו פ' כנגד פ' ועשרה כנגד עשרה אין אומר זה חלקו כמגיעו משעה ראשונה לכן ואודא ר"י לטעמיה דאמר רב אסי א"ר יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל ומייתי וכו' אלמא מלתא דפשיטא היא דבאחין קא מיירי עד השתא ואקשינן עלה נמאר כתר גריכותא מזאת הברייתא בשותפים בתוספתא מייתי וכן השותפין שחלקו אחד נטל עשרה ואחד נטל תשעה וכו' דוק מינה ברישי, הדא דשותפין ואחין שלא חלקו דינם שוה דאל"כ מאי קא מוסיף ועוד דאחין בפני עצמן ושותפין בפני עצמן וכמתני' האחין והשותפין גרסינן כלומר וכן השותפין כדברי ר"מ ז"ל כדמפרש בהדיא בברייתא לבדיה וכן השותפין ואי ס"ד דאחין שותפין קתני כדברי הראב"ד ז"ל מאי וכן. ועוד דהא מלשון ירושלמי שכתבתי בין לגי' חייא בין לרב המנונא סתם אחין שותפין הם וא"כ אמאי צריכא לפרושי באחין שהם שותפין למאי באחין ואגב ידעינא דסתם אחין שותפין הן א"נ דברי ר"מ ז"ל עיקר ולכן מרשים מן המשנה והגמרא והתוספתא וירושלמי אם על הגירסא בלבד כשטעו ואם על ששי עין במשות אחר בלא מצא להם שרש גם לא מצאתי שרשים ועיקרים השרשין מאליהן מתוך הדברים שכתבתי שהאחין שלא חלקו והשותפין שוין הם לכל דבר ולגבי שותפין גרסינן במסכת כתובות פרק מי שהיה נשוי גמרא מתניתין דמי שהיה נשוי שלש נשים אשיכקא דסיפא דקתני וכן שלשה שהטילו לכיס וכו' אמר שמואל שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע אמר רבה מסתבר מלתיה דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה וכו' עד ורב המנונא אמר אפילו שור לחרישה ועומד לטביחה השכר לאמצע ואותבינן עליה דרבה מהא דתניא שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע מאי לאו בשור לחרישה ועומד לטביחה ומיובתא דרבה ופרקינן לא בשור לחרישה ועומד לחרישה ומתמהינן אבל שור לחרישה ועומד לטביחה מאי זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו אי הכי אדתני סיפא לקח זה בשלו וזה בשלו ותזרו ונתערבו זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ליפלוג ולתני בדידיה בד"א בשור לחרישה ועומד לחרישה אבל שור לחרישה ועומד לטביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ופרקינן ה"נ קאמר וכו' והדרינן לאותוביה לשמואל ממתני' חגן וכן שנים שהטילו לכיס פחתו או הותירו כך היו חולקין מאי לאו הותירו הותירו ממש פיחתו פיחתו ממש פי' וקשיא לשמואל בין לרבה בין לרב המנונא ופרקינן אמר רב נחמן בר יצחק אמר רבה בר אבוה לא הותירו הותירו ממש ולא פיחתו פיחתו ממש אלא הותירו או פיחתו מחמת מטבע דלאוקימתא דגיטאה ע"כ. וכתב ר"י אלפס ז"ל וקמה לה מתניתין לפירוקא דרב נחמן והכי הלכתא דמתניתין דקתני חולקין לפי מעות נמי שהותירו ממש ופיחתו אלא דלוקימו או פיחתו מחמת שני טיבעא ומטונא כדקאי קאי אבל אם הותירו ממש או פיחתו ממש הלכתא כשמואל ואליבא דרב המנונא דאמר דבכל ענין שלקחו השכר לאמצע וכהכיה בבריתא דהוה מקשינן מינה דקא מסייעא ליה ואוקימתא דרבה פשיטא היא ולא סמכינן עליה ע"כ. וזה רב המנונא הוא הוא דאורי כר' מיא בירושלמי שכתבתי למדנו מזה שכל זמן שלא נתחנו המעות כל אחד נוטל לפי מעותיו כאילו לא נשתתפו וגם אם רצו לחזור בהן יכולין לחזור וכן כתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכן כתב ר"מ ז"ל ס"ד דהלכות שלוחין ושותפין וז"ל השותפין שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים ונתעסקו שלא במעות ופיחתו או הותירו השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מנינם לא לפי המעות ואפילו לקחו שור לטביחה שאילו שכתוהו היה כל אחד ואחד נוטל מבשרו לפי מעותיו אם מכרוהו חי ופיחתו או הותירו השכר או הפחת לאמצע כר"מ בשגאו או שהו בעצמו שנשתנו ככה אבל אם המעות קיימין ועדיין לא הוציאו אותן ופיחתו או הותירו מחמת המטבע ששינהו המלך או אנשי המדינה חולקין השכר או ההפסד לפי המעות עכ"ל. למדנו שכל זמן שלא נשתנו המעות אינן נקראין שותפין ואפילו לחזור בהן. ועל זה בעסק נקראת עיסקא דשותפי ויש לי ראיה לזה במציעא פרק איזהו נשך גמרא מתניתין דאין מושיבין חנוני דגרסינן הנהו תרי כותאי דעבוד עסקא בהדי הדדי אזל חד מינייהו פלג ליה זוזי בלא דעתא דחבריה אתא לקמיה דרב פפא אמר ליה מאי נפקא מינה הכי אמר רב נחמן זוזי כמאן דפליגי דמו גשנה ובזמן תמרה אזל איהו פלג בלא דעתא דחבריה אתא לקמיה דר"פ אמר ליה מאן פלג לך אמר ליה קא סיימא דכל בתרתי דידי קא אזיל מר אמר ר"פ כה"ג ודאי צריך לאודועי זוזי מי איכא טבי ואיכא חסירי ותקילי דשקיל טבי ותקילי ושביק חסירי אלא תמרה כ"ע ידעי דאיכא דנסים ואיכא דלא נסים ע"כ. ואוקימנא לר' נחמן ברוחי טבי ועבי תקילי ושקילי אבל טבי ותקילי לא עד דאיכא בית דין ולפחות בדיוטות כדתוכח פרק אלו מציאות סוף גמרת מתני' דהיה בטל מסלע דגרסינן איסור ורב ספרא עבוד עסקא אזל רב ספרא פלג בלא דעתא דאיסור בהדי תרי אתא לקמיה דרבא אמר ליה מיל איתי ליה תרי מגו תלתא דפלגת קמייהו א"נ תרי דפלגת באפי תלתא ואסיקנא אפילו בג' הדיוטות וכן כתב ר"מ ז"ל פרק ה' דהלכות שלוחין ושותפין, למדנו כי כל זמן שלא נשתנו המעות אינן נקראין שותפין ואפילו לחלוק יכול אחד לחלוק בלא דעת חבירו ומן השותפין נלמוד לאחין כמו שהוכחתי ובזה יצא ר"מ ז"ל זכאי בדבריו: האחין והשותפין עד עומדין לחלוק: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אמר רבי מנא הדא דתימר בשלא היתה הבהמה רוב אבל היתה הבהמה רוב הן עיקר נכסין עכ"ל: ואני אומר יפה עשה שלא כתב על דברי רבי מנא דהא רבי אבין אמר רבי שמי פליג עליה מיד דגרסינן רבי אבין אמר רבי שמי בעי מפני שעשאן כלרון אחד למעשר בהמה השטנו מן הקלבונות ע"כ. ולשון בעי כמו מקשה וכן פי' הרב ר' משה תקו"ו ז"ל מאי הקבלה ואפילו אם יפרש הראב"ד ז"ל כענין אחר לא יסמוך על פירושי שדוחה לירושלמי שם מאחר שהתלמוד בבלי לא חשש לדברי ר' יונה פ' מעשר בהמה ומפרש לה סלמודא הכי וגם בירושלמי מפרש לה רבי תוקים ור' ירמיה בתלמודא בגלאה לא נחית מינה. ועוד שכבר הסכימו כל הראשונים כי הבבלי עיקר לפי שסדרוהו באחרונה והם היו בקיאי בירושלמי יותר ממנו ואילו ידעו שאותו הירושלמי עיקר היו מביאין אותו: הנותן שקל להקדש עד חצי מעה. פ"ק דמסכת שקלים: חצי מעה עד פחות מזה. מסכת בכורות פ' יש בכור (דף מ"ד): והקלבונות עד ההקדש. פ' יש בכור. כתב הראב"ד ז"ל הרבה מחלוקת יש בתוספתא ובירושלמי עכ"ל: ואני אומר מה נכן מכל מקום פלוגתא שמעתין פ' יש בכור (דף ס"ב): מי שאבד שקלו עד לשנה שעברה. פ' שני שעירי יוה"כ (דף ס"ב) ופרק מגרשין שקלים מקצתן במשנה ומקצתן בגמרא ירושלמית א"נ:

ואין עולין להן לשנה אחרת. והראשונים יפלו לשקלי השנה והאחרונים יפלו לשקל שנה שעברה: **ט** שלחו את שקליהם ביד שומר שכר שהרי הוא חייב בגניבה ואבידה ואבדו ממנו באונס. כגון שלקחום לסטים מזויינים שהוא פטור. רואין אם אחר שנתרמה התרומה נאנס נשבע השליח לגזברים ובני העיר פטורין. שהתורם תורם על הגבוי ועל העתיד לגבות וברשות הקדש הן ובני העיר מה היה להן לעשות הרי לא מסרו אלא לשומר שכר שהוא חייב בגניבה ואבידה. אבל האונס אינו מצוי. ואם אבדו קודם שנתרמה התרומה עדיין ברשות בני העיר הם והשליח נשבע לפני אנשי העיר והן משלמין. נשבע ונבו שקלים שנית ואחר כך החזירום הליסטים אלו ואלו שקלים ואין עולין להן לשנה אחרת והשניים יפלו לשקלי שנה שעברה. *יש מי שאומר שהשקלים הראשונים שיפלו לשקלי השנה הם השקלים שנגנבו בתחלה ואבדו או נאנסו וחזרו. ויש מי שאומר שהשקלים הראשונים הן שהגיעו ליד הגזבר תחלה: **י** הנותן חצי שקל לחבירו להוליכו לשולחני לשקול אותו על ידו. הלך ושקלו על ידי עצמו כדי שלא ימשכנו אותו. אם נתרמה התרומה מעל השוקל שזה השקל ברשות הקדש הוא שכבר תרמו על העתיד לגבות ונמצא זה הציל עצמו בממון ההקדש ונהנה בשקל הזה. ואם לא נתרמה התרומה לא מעל והוא חייב ליתן לחבירו חצי שקל שנתן לו. וכן הגוזל או הגונב חצי שקל ושקלו יצא והוא חייב לשלם לבעלים שנים או להוסיף חומש: **יא** הנותן מחצית השקל מן ההקדש ונתרמה התרומה ממנו. כשיסתפקו ממנה יתחייב במעילה ויצא ידי מחצית השקל. נתנו ממעות מעשר שני יאכל כנגדו בירושלים. מדמי שביעית יאכל כנגדו בקדושת שביעית. היה של עיר הנדחת לא עשה כלום: **יב** *המפריש שקלו וסבור שהוא חייב בו ונמצא שאינו חייב לא קדש. המפריש שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד. אם בזה אחר זה האחרון לא קדש. ואם בבת אחת האחד שקלים והשני מותר שקלים. הפריש שקלו ומת יפול לנדבה: **יג** הלוקח מעות בידו ואמר אלו לשקלי. או שהיה מלקט מעה מעה או פרוטה פרוטה וכשהתחיל ללקט אמר הריני מלקט מעות לשקלי. אפילו לקט מלא כיס נותן מהן חצי שקל שהוא חייב בו והשאר חולין שמותר השקלים חולין: **יד** מעות שנמצאו בין תיבה של שקלים לתיבה של נדבה. קרוב לשקלים יפלו לשקלים. קרוב לנדבה יפלו לנדבה. מחצה על מחצה יפלו לנדבה מפני שהנדבה כולה עולה לאישים והשקלים מסתפקין מהן לעולות ולדברים אחרים: **טו** וכן כל המעות הנמצאים בין כל תיבה ותיבה יפלו לקרוב. נמצאו מחצה למחצה. אם בין עצים ללבונה נמצאו יפלו ללבונה. בין קנים לגוזלי עולה יפלו לגוזלי עולה. זה הכלל הולכין אחר הקרוב בכולן. מחצה למחצה להחמיר. וכל המעות הנמצאות בהר הבית חולין שאין הגזבר מוציא מעות מתרומת הלשכה עד שהוא מחללן על הבהמות שלוקח לקרבנות:

תרומות

השגת הראב"ד

*יש מי שאומר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מחלוקת אמוראים עכ"ל:

השגת הראב"ד

*המפריש שקלו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אינו כן אלא האחד חולין לפי שהוא או כמי שהוא סבור שהוא חייב ואינו חייב או כמי שאמר הרי אלו לשקלי דלעיל שכל מותרן חולין, עכ"ל:

כסף משנה

ט שלחו שקליהם ביד שומר שכר וכו'. משנה כתבתיה בסמוך בני העיר ששלחו שקליהן ונגנבו או אבדו אם משנתרמה התרומה נשבעים לגזברים ואם לאו נשבעים לאנשי העיר ובני העיר שוקלין אחרים תחתיהם ואוקמה שמואל (מציעא נ"ח) בנושא שכר ואפי' נגנבו בלסטים מזויין ואפי' אבדו דשבועה ספינהו ביה: ומ"ש ובני העיר פטורים וכו'. בפרק ב' דשקלים תנא דתק אם משנתרמה תרומה וכו' פירש רבינו מעות השקלים כשגובים אותם הגזברים אותה בלשכה ידועה ואח"כ לוקחין ממנו קלא בג' קופות ומוציאים אותו בקרבנות לצור חלקה הלקיחה נקראת תרומת הלשכה והיא תורמין על הגבוי ועל העתיד ליגבות ולפיכך אם נתרמה תרומה ואח"כ אבד הממון נשבעים השלוחים לגזברים לפי שמאחר שנתרמה התרומה ברשות הגזברים יחשב ואפילו מה שלא הגיע לידם שהרי תורמין על העתיד ליגבות ואם עדיין לא נתרמה תרומה נשבעים השלוחים לאנשי העיר והם שוקלים פעם שניה ודע דבפרק הזהב על הא דאמר שמואל בש"ש עסקינן ונשבעין ליטול שכרן מקשה א"ה נשבעין לגזברים נשבעין לבני העיר אמר רבה נשבעין לבני העיר במעמד גזברים כי היכי דלא נחשדינהו וא"נ כי היכי דלא לקרו להו פושעים. ויש לתמוה למה רבינו השמיט זה וסתם וכתב כלשון המשנה נשבעים לגזברים. וי"ל שמאחר שאמר ר' אלעזר שבועה זו תק"ח היא כדי שלא יהיו בני אדם מזלזלים בהקדשות שוב לא צריך להביא שינויא: יש מי שאומר שהשקלים הראשונים וכו': כתב הראב"ד בירושלמי מחלוקת אמוראים, עכ"ל. וכבר כתבתיו בסמוך:

י הנותן חצי שקל לחבירו וכו'. משנה פ"ב דשקלים הנותן שקלו לחבירו לשקול על ידו ושקלו על ידי עצמו אם נתרמה תרומה מעל. ומ"ש וכן הגוזל או הגונב וכו'. ומ"ש והוא חייב לשלם לבעלים שנים. כלומר אם לא נתרמה תרומה כדין גונב מההדיוט שהוא משלם תשלומי כפל או להוסיף חומש אם נתרמה תרומה כדין גונב מההקדש שהוא מוסיף חומש:

יא הנותן מחצית השקל מן ההקדש וכו'. משנה פ"ב דשקלים השוקל שקלו מן ההקדש אם נתרמה תרומה ואח"כ קרבה בהמה מעל ממעות מעשר שני ומדמי שביעית יאכל כנגדו. והדבר מבואר שמ"ש רבינו כשיסתפקו ממנה יתחייב במעילה הוא פירוש מה שאמרו ואח"כ קרבה בהמה, ופירש ה"ר עובדיה השוקל שקלו מן ההקדש שהיו בידו מעות שהוקדשו לבדק הבית וכסבור שהם של חולין ושקל מהם שקלו ונתרמה התרומה וקנו בהמה בלשכה תרומה והקריבוה אז נתחייב השוקל קרבן מעילה אבל לא קודם לפי שזה ההקדש שאר הקדש כמו שהיה בכל מקום שהוא ולא נשתנה וכשנקרבה הבהמה והוא ממון שהיא ממון כל מי ששקל בתרומת הלשכה נעשה כאילו קנה בהמה בממון מעות של הקדש והקריבה ונהנה שלא משכנוהו בשביל שקלו ומתחייב בקרבן מעילה וריישא נמי דקתני כשנתן לו חבירו לשקול ע"י ושקל על ידי עצמו דמעל היינו נמי שקרבה בהמה אחר שנתרמה התרומה והאי דלא תנייה ברישא משום דסמיך אסיפא שמפרש בה מעילה שניהם וה"ט שאינו מועל מיד אע"פ שנהנה כבר לפי שאין מעילה אלא במוציא מן ההקדש לחולין אבל המוציא מהקדש להקדש אע"פ שנהנה אינו מועל אלא לאחר שעשה מעשה בהקדש השני וכן מוכח בירושלמי עכ"ל: היה של עיר הנדחת לא עשה כלום. הטעם מפני שהוא אסור בהנאה וצריך טעם למה פרט עיר הנדחת:

יב המפריש שקלו וכו'. ירושלמי פרק ב' דשקלים: המפריש שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד וכו'. שם הפריש שנים והוא סבור שחייב שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד השני מה את עביד ליה נשמעינה מן הדא הפריש חטאתו וסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב לא קדשה הפריש שתים סבור שהוא חייב שתים ונמצא שאינו חייב אלא אחת אותה שניה מה את עביד לה אלא רועה כ"נ אלו לנדבה:

יג הלוקח מעות בידו וכו'. משנה פרק ב' דשקלים המכנים מעות ואמר הרי אלו לשקלי ב"ש אומרין מותרן נדבה וב"ה אומרים מותרן חולין ובירושלמי ר' יוסי בשם ר' אלעזר במה פליגי במכנים פרוטרוט אבל באומר אלו לשקלי דכ"ע שמותרן נדבה ר' חזקיה ורב ביבא בשם ר' אלעזר פליגי במכנים פרוטרוט אבל באומר אלו לשקלי מודו דמותרן חולין אמר ר' חזקיה מתניתין מסייעא לר' ביבא ופסק כר' ביבא משום דמתני' מסייעא ליה:

יד מעות שנמצאו וכו' עד מחצה למחצה להחמיר. משנה רפ"ז דשקלים והטעם שמחצה למחצה יפלו ללבונה מפני שהלבונה היא עצמה קרבן ועצים מכשירי קרבן. כתב ה"ר עובדיה מחצה על מחצה יפלו לגוזלי עולה בירושלמי פריך בשלמא קרוב לגוזלי עולה כיון דמדאורייתא אזלינן בתר קורבא הוי כאילו ודאי הן מגוזלי עולה אלא מחצה על מחצה דמספקא אמאי שדיין להו לגוזלי עולה להומרא האשה שהביאה המעות הללו במה תתכפר שמא מקיני חובה נפלו וכשאתה מקריב מהן גוזלי עולה במה תתכפר האשה ומשני ב"ד הממונים על הקינין לוקחין משל צבור כפי אותן המעות שנמצאו ומקנין אותם לבעלי המעות שנמצאו ומקריבין מהן קינין על הספק והחטאת לא תהא נאכלת עכ"ל. ואיני יודע למה השמיטו רבינו:

טו וכל המעות הנמצאות בהר הבית חולין. ג"ז משנה שם. ומ"ש שאין הגזבר מוציא מעות מתרומת הלשכה וכו' שם בירושלמי:

תרומות

מגדל עוז

יש מי שאומר עד הגזבר תחלה: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מחלוקת אמוראין עכ"ל: ואני אומר יפה פי' דעת ר"מ ז"ל ובכל בלא יטעה הרואה לומר שהוא מחלוקת גאונים או מפרשים גילה דעת ר"מ ז"ל והוא האמת כי במסכת שקלים נחלקו בו והכי גרסינן לה ואלו הן הראשונים ואלו הן השניים רבי פנחס ברבי חנינא ורבי אבא מרי חד אמר אלו ששלחו בני העיר את שקליהן תחלה וחד אמר אלו שהגיעו לידי גזברין תחלה ע"כ. ומתוך שלא נפסקה בה הלכה להדיא כתב כן כי כן ראוי: הנותן חצי שקל עד לא עשה כלום. פרק מגרסין (דף ג'). המפריש שקלו עד מותר שקלים. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אינו כן וכו' דלבית הלל מותרן חולין עכ"ל ואני אומר הלכה זאת פרק מגרסין שקלים היא שנויה בירושלמי גמרא מתניתין דהמצרף מעות אבל אלו הטעמים אינם כגירסות שלנו הספרדיות ועל זה סמך ר"מ ז"ל וכפי קבלתו שם ואם הראב"ד יש לו גירסא אחרת יגדיל תורה ויאדיר: הפריש שקלו ומת עד שמותר השקלים חולין ס' מגרסין שם. מעות שנמצאו עד סוף הפרק. פרק מעות שנמצאו (שקלים דף י"א):

פרק רביעי

א **תרומת** הלשכה מה יעשה בה. לוקחין ממנה תמידין של כל יום והמוספין וכל קרבנות הצבור ונסכיהם והמלח שמולחין בו כל הקרבנות. וכן העצים אם לא הביאו עצים ולא נמצאו אלא בדמים. והקטרת ושכר עשייתה. ולחם הפנים ושכר עושי לחם הפנים. והעומר ושתי הלחם ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית שקושרין בין קרניו כל אלו באין מתרומת הלשכה: ב אבל פר העלם דבר של צבור ושעירי עבודת כוכבים בתחלה גובין להן ואינן באין מתרומת הלשכה. פרוכות של היכל תחת בנין עשויות ואינן באין מתרומת הלשכה אלא מקדשי בדק הבית. אבל פרוכות של שערים באין מתרומת הלשכה. המנורה וכלי שרת מצותן שיבואו ממותר הנסכים. ובהלכות כלי המקדש והעובדים בו יתבאר מה הוא מותר הנסכים. ואם לא היה להן מותר נסכים יביאו מתרומת הלשכה. בגדי כהונה בין בגדי כהן גדול בין שאר בגדי הכהנים שעובדין בהן במקדש הכל מתרומת הלשכה: ג כל הבהמות הנמצאות בירושלים או בחוצה לה בקרוב ממנה באות עולות כמו שיתבאר בפסולי המוקדשין. נסכיהן באין מתרומת הלשכה. וכן עובד כוכבים ששלח עולתו ממדינה אחרת ולא שלח עמה דמי נסכים יביאו נסכיהם מתרומת הלשכה: ד גר שמת והניח זבחים אם יש לו נסכים קרבין משלו ואם לאו באין מתרומת הלשכה. כהן גדול שמת ולא מנו אחר תחתיו מקריבין את החביתין מתרומת הלשכה. מבקרי מומים שבירושלים ותלמידי חכמים המלמדים הלכות שחיטה לכהנים והלכות קמיצה ונשים המגדלות בניהן לפרה אדומה כולן נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. וכמה הוא שכרן כמו שיפסקו להן בית דין: ה בשנת השמיטה שהוא הפקר שוכרין בית דין שומרין שישמרו מקצת ספיחים שצמחו כדי שיביאו מהן העומר ושתי הלחם שאין באים אלא מן החדש. ואלו השומרין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה: ו מי שהתנדב לשמור בחנם אין שומעין לו משום בעלי זרוע שמא יבואו ויטלום

מהן

א סמ"ג עשין מס :

כסף משנה

פ"ד א תרומת הלשכה מה יעשה בה וכו'. רפ"ד דשקלים התרומה מה היו עושין בה לוקחין בה תמידים ומוספין ונסכיהם העומר ושתי הלחם ולחם הפנים וכל קרבנות הצבור: ומ"ש והקטרת ושכר עשייתה. שם: ומ"ש ולחם הפנים ושכר עושי לחם הפנים. בר"פ שני דייני בית גרמו על מעשה לחם הפנים נוטלים שכרן מתרומת הלשכה: ומ"ש ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית שקושרין בין קרניו. משנה פ"ד דשקלים: ומ"ש אבל פר העלם דבר של צבור ושעירי עכו"ם בתחלה גובים להם וכו' [מנחות נ"ב]:

ב פרוכות של היכל תחת בנין עשויות וכו'. בר"פ שני דייני (כתובות ק"ו) אמר ר' נתתן אמר רב נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה ואמי אומר מקדשי בדק הבית הואיל ופרוכות תחת בנין עשויות ומיהו נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה התם בדבני דא"ר אמר רב י"ג פרוכות היו במקדש שבע כנגד ז' שערים אחד לפתחו של היכל ואחד לפתחו של אולם ב' בדביר ב' כנגדן בעליה. ופירש"י בדבני בפרוכות שכנגד הפתחים דלצניעותא עבידי ולאו תחת בנין אבל כל צורך בנין כגון פרוכות המבדילות בין היכל לקה"ק שהיו במקדש שני במקום אמה טרקסין שעשה שלמה בבנין כותל ואותן פרוכות נעשו מקדשי בדק הבית: המנורה וכלי שרת וכו'. בר"פ שני דייני (דף ק"ו:) תנא דבי ר' ישמעאל כלי שרת באים מתרומת הלשכה מיתיבי כלי שרת באים ממותר נסכים תנאי היא דתנן ר' ישמעאל אומר מותר תרומה לכלי שרת ר"ע אומר מותר נסכים לכלי שרת. ופסק רבינו כר"ע ואע"ג דר' חנינא סגן הכהנים סבר כר"ע ומשמע ליה דהיכא דליכא מותר נסכים מודה ר"ע לר' ישמעאל: ודע דגרסינן התם בעא ר' הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית צורך מזבח ניהו ומקדשי בדק הבית אתו אלו צורך קרבן ניהו ומתרומת הלשכה היו עושים אותם א"ל אין נעשים אלא מתרומת הלשכה איתיביה וכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע וכו' ל"ק כאן שגנו והותירו כאן שגנו ולא הותירו וכי גנו והותירו מאי הוי א"ר אבהו לב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהו לכלי שרת. ויש לתמוה דמשמע דפליגי אר' ישמעאל ור"ע דמר אמר מתרומת הלשכה ומר אמר ממותר נסכים אבל מקדשי בדק הבית לא. וי"ל דכי לב ב"ד מתנה עליהם הדר אותם מעות כמותר נסכים או כתרומת הלשכה. ומ"מ יש לתמוה למה השמיט רבינו דבר זה דמקדשי בדק הבית אתו היכא דגנו והותירו: בגדי כהונה וכו'. הכל מתרומת הלשכה [תוספתא יומא פ"א]:

ג כל הבהמות הנמצאות בירושלים וכו' עד מקריבין את החביתין מתרומת הלשכה. משנה פ"ז דשקלים אלא שבמשנה כתוב בכל אלו באים משל צבור ומפרש לה רבינו דהיינו מתרומת הלשכה שאלו בכלל מה ששנינו בר"פ ד' דשקלים שכל קרבנות הציבור באים מתרומת הלשכה: ודע דמהרמב"ן הכי איתא אר"ש ז' דברים התקינו ב"ד וזה אחד מהם וכו' ותנאי ב"ד הוא על כ"ג שמת ולא מינו כהן אחר תחתיו שתהא מנחתו קריבה משל צבור ר"י אמר משל יורשיו וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"ש וכן פסק רבינו עצמו בדין זה בפ"ג מהלכות תמידין דמשל יורשיו קרבה שלמה, ויש לתמוה היאך פסק כאן כר"ש וצ"ל שמ"ש כאן אגב גררא דלאיך שהם תנאי ב"ד נקטה ולאו דוקא: מבקרי מומין וכו' עד מתרומת הלשכה. בר"פ שני דייני: ומ"ש וכמה הוא שכרן וכו':

ה בשנת השמטה שהוא הפקר וכו' עד מתרומת הלשכה. משנה פרק ד' דשקלים: ומ"ש מי שהתנדב לשמור בחנם וכו'. שם ובסוף מגילה (דף כ"ח): מגיהי

משנה למלך

פ"ד א ושעיר המשתלח ולשון של זהורית שקושר בין קרניו כל אלו באין מתרומת הלשכה. נראה דט"ס הוא דהא לשון זהורית שקושרין בקרני שעיר המשתלח לא הוי בא מתרומת הלשכה וכדתנן בפ"ד דמס' שקלים משנה ב'. ונראה דל"ל שקושרין בין קרניו אלא לשון של זהורית לחוד והיינו לשון של זהורית שהיו מעליכין אל חוץ שריפת הפרה. ולקמן בפרקין דין ח' שכתב רבינו וכנס שמוליכין עליו שעיר המשתלח ושאינן ממשכין מכירי הלשכה שם צריך לגרוס ולשון שקושרין בין קרניו. והדבר צריך תלמוד ועיין בסמ"ג בהלכות שקלים ובהל' עבודת יוה"כ ודוק:

ב המנורה וכלי שרת מצותן שיבואו ממותר הנסכים. פלוגתא דתנאי בפ' שני דייני גזרות והפסק רבינו כר"ע. ולא ידעתי למה לא כתב שגם מזבח הזהב ולבונה מנותן שיבאו ממותר הנסכים וכדאיתא בברייתא שם (דף ק"ו) וככר הביא הרהמ"ד ברייתא זו בסוף הלכות תרומה יע"ש. ודע דגרסינן התם בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית צורך מזבח ניהו ומקדשי בדק"ה אתו או צורך קרבן ניהו ומתרומת הלשכה אתו א"ל אין נעשין אלא מתרומת הלשכה איתיביה וכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע וכו' ל"ק כאן שגנו והותירו כאן שגנו ולא הותירו וכי גנו והותירו מאי הוי א"ר אבהו לב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהיו לכלי שרת ע"כ. וכתב מרן הכ"מ וז"ל ויש לתמוה דמשמע דפליגי אר' ישמעאל ור"ע דמר אמר מתרומת הלשכה ומר אמר ממותר נסכים אבל מקדשי בדה"ב לא וי"ל דכי לב ב"ד מתנה עליהם הדר אותם מעות כמותר נסכים או כתרומת הלשכה ע"כ: ולא ידעתי מאי קשיא ליה למרן דהא לפי ר' ישמעאל ור"ע לא מיירו אלא היכא דליכא מותר נקדשי בדק הבית ומה שגנו יש בו אחרים במציאות זה הוא דפליגי ר"י ור"ע היכא דהוצרכו לכלי שרת ממה היו מביאים אותם אבל היכא דיש נקדשי בדק הבית מותר שאין צורך בו גלא כ"ע מודו דמקדשי בדק הבית היו נעשים כלי שרת. ואם קושיתו היא דלמה לא הזכירו ר"י ור"ע דכלי שרת היו באים ממותר קדשי בדק הבית לא תירץ לנו כלום. גם מ"ש מרן דכי לב ב"ד מתנה כו' לא ירדתי לסוף דעתו וכי ב"ד מתנה לשנות קדשי בדק הבית ולומר שהם מותר נסכים או תרומת הלשכה. ובגמרא לא אמרו לב ב"ד מתנה עליהם אלא לפי שהוקשה להם דהיך יכולים להביא כלי שרת מקדשי בדה"ב והלא לא קדושת קרבן גבו והיך מבנים מדעת הבעלים. לזה תירצו דלב ב"ד מתנה והרי הוא כאלו דעת המקדישים שאם לא הוצרכו לקדשי בדק הבית שיהיו לכלי שרת. אבל שיאמרו ב"ד שאם לא הוצרכו שיהיו מותר נסכים או תרומת הלשכה זה לא שמענו. (א"כ ועיין בדברי הרב המחבר פ"ח מה' כלי מקדש דין ו' יע"ש):

ו מי שהתנדב לשמור בחנם וכו'. בס"פ בתרא דמגילה גרסינן תנן שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ר' יוסי אומר הרוצה מתנדב הוא ושומר חנם אמרו לו אתה אומר כן אין באים משל צבור ובגמרא נחלקו במאי פליגי ת"ק ור"י דרבה אמר בהכנסה בהפקר פליגי דת"ק סבר הכנסה בהפקר קני ואי יהבי ליה אגרא אין אי לא לא ור"י סבר הכנסה בהפקר לא קני וכי תאלי בצבור ומייתו השתא הוא דזכי בהו ע"כ. ונראה דלפי אוקמתא א' כ"ע אית להו דחיישינן שמא לא ימסרם יפה ומשום הכי ס"ק דת"ק ליה דהכנסה בהפקר קני אין היחיד מתנדב לשמור חנם אף שימסרם לצבור משום דחיישינן שמא לא ימסרם יפה ורבי יוסי אית ליה דהכנסה בהפקר לא קני ומשום הכי מתנדב יחיד. והשתא עוד דלכ"ע לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה והכא בעיקר דינא פליגי היכא דלא מסרם ורבנן ס"ל שאין היחיד מתנדב משום דהכנסה קני וכיון שלא מסרם נמצא קרבן צבור קרב משל יחיד ור"י אית ליה דאף אם לא ימסרם מתנדב משום דהכנסה לא קני. באותן שדין זה אי חיישינן שמא לא ימסרם יפה אין לבכריע אותו ממחלוקת זו כפי אוקמתא א. ותמיד נאמר מגדולי כדור (הוא מיני הסבים בשלם הרב כמוהר"ר יעקב אלפנדארי ז"ל) שהקשה דמאי דת"ק אית ליה דהכנסה בהפקר קני הא ק"ל דהמחזיק בהפקר צריך כונה והא לא היה דעתו לקנות לא קנה ואם כן יתנדב לשמור ולא יתכוין לקנות עכ"ד. (א"ה עיין בספר אסיפת זקנים בגלוי מגילה דהרשב"א ז"ל הקשה נ בן ונראה ליה דכיון דהשומר יודע שאין הצבור קונים כהכנסתו טפי בדעתו לקנות לעצמו כדי שלא יבואו אחרים ויטלום לעצמם וכבר כתוס' כתב דתוס"ל דבאינו מסכין לקנות מהני יע"ש ועיין בתוי"ט פ"ד דשקלים). והנה כפי צד האחד שלדעתו דכפי אוקמתא א' כ"ע אית להו דחיישינן שמא לא ימסרם יפה אין כאן קושיא כלל דהוא הדין דחיישינן שמא יהיה דעתו לקנות משום דשמא לא יקריבו משלו וכמו שפירש"י בהמגילה שמא לא ימסרם יפה. ואי מעריך דכ"ע אית להו דלא חיישינן שמא לא ימסרם יפה והכא בעיקר דינא פליגי בשלא מסרם דלוי מסרם אף ת"ק מודה דמתנדב. אף אתם אומר דלעולם בשלא נתכוין לקנות דכ"ע לא פליגי דמתנדב והכא במתכוין לקנות פליגי דת"ק אית ליה דאף במתכוין לקנות מתנדב משום דהכנסה קני ור' יוסי אית ליה דאף במתכוין לקנות מתנדב משום דהכנסה לא קני. ועוד י"ל דאף דנימא דכ"ע אית להו דלא חיישינן שמא לא ימסרם מ"מ לא מהני מה שאומר שאין דעתו לקנות משום דדוקא במוסרם לצבור הוא דאמרינן דלא חיישינן שמא לא ימסרם יפה דהאמר דכפיו ובשפתיו אומר שמוסרם לצבור לא חיישינן דלמא רמאי הוא וכקרבנו ישים ארבו ואינו מוסרם יפה. אבל כאומר שאין דעתו לקנות איכא למיחש שמא יאמר כן בפיו שהוא אומר כספיחים ויהיה דעתו לקנות ואף אם בשעת גמר מלאכה אומר שמעולם לא היה דעתו לקנות מ"מ חיישינן דלמא לאו אדעתיה ובאי זה זמן היה דעתו לקנות ומש"ה לא מהני מה שאומר שמעולם לא היה דעתו לקנות אבל לעולם אם מוסרם לצבור מהני:

ועוד י"ל לומר דאף למאן דס"ל ליה דלא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה מודה דלא מהני מה שאומר שאין כדעתו לקנות משום דאי סבר דעתא הוא משום דאף דנימא שבלבו אינו מוכרם

מגדל עוז

פ"ד תרומת הלשכה עד כל מתרומת הלשכה. במסכת שקלים פרק התרומה: כל הבהמות עד הלשכה. פרק בנות שנאמר (דף י"ח): מבקרי מומין עד ב"ד. מס' כתובות פרק שני דייני גזרות (דף ק"ו): בשנת השמטה עד שומרים שם. במסכת שקלים פרק התרומה:

ז מניהי ספרים שבירושלים וכו' עד כדי צרכן. פרק שני דייני (כתובות ק"ו):
ח כבש היו עושין מהר הבית להר המשחה וכו'. בס"ג דפרה: ומ"ש וכן היו עושים כבש שמוציאין עליו שעיר המשתלח. משנה פ' ב' שעירים (יומא ס"ו): ומ"ש ושניהם נעשין משירי הלשכה. משנה פרק ד' דשקלים. ומ"ש וכן מזבח העולה וההיכל והעזרות באים משירי הלשכה. ירושלמי פ"ד דשקלים. אבל בגמ' דידן ר"פ שני דייני (כתובות ק"ו) מזבח העולה הלשכות והעזרות באים מקדשי בדק הבית, ויש לתמוה למה הניח רבינו גמרא דידן ופסק כירושלמי: אמת המים שבירושלים וכו' עד משירי הלשכה. משנה פ"ד דשקלים:

ועכו"ם שהתנדב מעות לדברים אלו וכו'. ירושלמי פ"ק דשקלים. ומ"ש ואפילו גר תושב. הוא ללמוד מדמשוה התם כותי עם העכו"ם וכותיים בזמן לא היו עובדים ע"ז וקתני דאין מקבלים מהן וכ"ש לגר תושב ואפילו מ"ד התם בירושלמי [דמקבלין] מן כותי ע"כ לא אמר [אלא] בכותי אבל לא בגר תושב:

ט מותר תרומת הלשכה וכו'. פ"ד דשקלים תנאי ב"ד הוא על המותרות שיקרבו עולות ושם במשנה מותר תרומה ר"ע אומר לקיץ המזבח:

מהן. לפיכך תיקנו להם חכמים שיטלו שכר מן הלשכה כדי שיפרשו הכל מאותו מקום שאלו שומרים שם: **ז** מניהי ספרים שבירושלים ודיינין שדנין את הגזלנין בירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. וכמה היו נוטלים תשעים* מנה בכל שנה ואם לא הספיקו להן אף על פי שלא רצו מוסיפין להן כדי צרכן הם ונשיהם ובניהם ובני ביתן: **ח** כבש היו בונין מהר הבית להר המשחה שעליו היו מוציאין פרה אדומה. וכבש שמוציאין עליו שעיר המשתלח. ושניהם נעשין משירי הלשכה. וכן מזבח העולה וההיכל והעזרות נעשין משירי הלשכה. אמת המים שבירושלים וחומת ירושלים וכל מגדלותיה וכל צרכי העיר באין משירי הלשכה. ועובד כוכבים שהתנדב מעות לדברים האלו או לעשות עמהם בחנם אין מקבלין ממנו ואפילו גר תושב. שנאמר לא לכם ולנו לבנות וגו' ונאמר ולכם אין חלק וגו': **ט** מותר תרומת הלשכה ושירי הלשכה לוקחין בו זכרים ויקרבו כולן עולות שתנאי בית דין הוא על כל המותרות שיקרבו

*בגמ' לפנינו תשעים ותשע.

משנה למלך

מוסכם מ"מ מהני כמסירה דהא קי"ל דדברים שבלב אינם דברים כדאיתא בכמה דוכתי. וליכא למימר דהא דאמרינן דאינם דברים הוא משום דלא מהימן לומר דבלבו היה כך מה שאומר בפיו אבל לאיסור חיישינן מספק. הא ליתא כדמוכח מההיא דאמרינן בקדושין ובכולן אע"פ שאמרה בלבי היה להתקדש לו אעפ"כ אינה מקודשת ומדלא אמרינן שהיא אסורה בקרוביו ש"מ דהגיטו ליכא אמרינן דדברים שבלב אינם דברים. (א"ה עיין מ"ש הרא"ש נדרים (דף כ"ח) ובתוס' שם דדברים שבלב המוכיחין הויין דברים דכיון דהגן סהדי הו"ל כאלו פירש בהדיא ולא הוו דברים שבלב. והנה הכא פירש"י שנוח לו שיקרבו משלו. ועיין תוס' בפ' ספק ת"ע פ' כ"ו דנמצאו הויין דברים יע"ש ועיין גופי הלכות סי' ק"ו). ומאי דקאמר ר"י לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה הכונה היא דליכא למיחש דלמא לא מסר יפה משום דאפילו אם לא מסר להו כלום מהני משום דדברים שבלב אינם דברים. אבל כאומר שאין דעתו לקנות אף ר"י מודה דחיישינן דלמא יהיה דעתו לקנות וכדכתיבנא דספק איסור הוא וחיישינן. כן אמת דלרבנן דאית להו דחיישינן צריך עוד לייסב דמה תשובה היא זו מאחר דקי"ל דדברים שבלב אינם דברים וכעת צל"ע:

תו אמרינן התם אמר רבא דכ"ע הכונס בהפקר קני והכא אי חיישינן שמא לא ימסרם יפה קמיפלגי דרבנן סברי יהבינן להו אגרא ואי לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה ור"י סבר לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה. והנה כפי אוקמתא זו דת"ק ור"י לאו בעיקר דינא פליגי אלא דרבנן ס"ל דליכא תקנתא למתנדב לשמור חנם משום דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה ור"י אית ליה דלא חיישינן, מאי דלא אמרינן דפליגי באומר שאין בדעתו לקנות דת"ק ס"ל דחיישינן שמא יהיה בדעתו לקנות ור"י סבר דלא חיישינן כפי הכל שאידרנו לעיל דמתן דחיים דלמא לא ימסרם יפה היינו נמי דלמא יהיה בדעתו לקנות, נ"ל דהכא הדא מינייהו נקט וה"ה לאידך וכונת ת"ק היא דמאחר דהכונס קני ליכא שום תקנה לשמור חנם שאם ימסרם לצבור חיישינן שמא לא ימסרם יפה ואם יאמר נמי שאין בדעתו לקנות חיישינן שמא יהיה בדעתו לקנות כי היכי דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה, ולר"י שפיר מתנדב יחיד לשמור ושימסור לצבור משום דלא חיישינן דלמא לא ימסרם וה"ה דמהני כאומר שאין בדעתו לקנות דלא חיישינן דלמא יהיה בדעתו לקנות כי היכי דלא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה נמצא דלר"י שתי תקנות יש למתנדב יחיד לשמור או שיאמר שאין בדעתו לקנות או שימסור לצבור. והא דלא קאמר ליה ר"י הוא משום דשמעיה לת"ק דקאמר דתקנה דמסירה לצבור לא מהני אמר ליה דמהני אבל לעולם דאיכא נמי תקנה אחריתי דהיינו שיאמר שאין בדעתו לקנות. אך כפי השני חילוקים שכתבנו היה נחלק בין תשובת דלמא יהיה בדעתו לקנות לתשובת דלמא לא ימסרם יפה אתיא סוגיית הגמרא כפשטה דאליבא דכ"ע תקנה שיאמר שאין בדעתו לקנות לא מהני דחיישינן שמא יהיה בדעתו לקנות אך במקנה דמסירה לצבור נחלקו דת"ק אית ליה דאף תקנה זו לא מהני ור' יוסי סבר דתקנה זו ניחא מטעמים שכתבנו. ולפי זה לר"י לית ליה תקנה למתנדב לשמור כי אם במסירה לצבור אך כמה שאומר שאין בדעתו לקנות לא מהני אף לר"י:

תו אמרינן התם איכא דאמרי רבא אמר דכ"ע הכונס בהפקר לא קני והכא בחיישינן לבעלי זרועות קא מפלגי דת"ק סבר דתקינו רבנן למיהב ליה ד' זוזי כי היכי דליסמעו בעלי זרועות וליפרשו מיניהו ור' יוסי סבר לא תקינו ומה אתה אומר ת"ק ליה מדבריך לדבריו אין כלים משל נזור ע"כ. ופירש רש"י מדבריך דקא אמרת ישמרם חנם לדבריו דס"ל דתקינו רבנן ד' זוזי מן התרומה לשומרי ספיחים וזה מוחל עליהם ונמצאו לו בתרומה ד' זוזים שאין לצבור חלק בהם ואם קנים מהם תמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור אין תמידין באים משל צבור ע"כ. ונראה דדוקא הכי הוא דאמרינן דכיון דתקינו רבנן ד' זוזי וזה מוחל עליהם נמצא דאין תמידין באים משל צבור. אך באלו דברים דתקינו רבנן שיקחו מתרומת הלשכה וכדתנן בפרק שני דייני גוזרות ספיר מחיל להו. ומשמע דרבנן דלא תקינו להו אלא אם לא ירצו ליקח אבל אם ירצו לא תקינו להו ועליהם הנא ברכה טוב. אך בכך דשומרי ספיחים דרבנן תקינו להו משום בעלי זרועות ואף אם לא ירצו ליקח סק"א היא שיקחו משום בעלי זרועות אי מחיל להו נמצאו תמידין ומוספין באין משל יחיד והם משום: והנה כפי אוקמתא זו היה נראה דרבנן ס"ל דחיישינן שמא לא ימסרם יפה ד'? לא היכי קאמרי מדבריך לדבריו אינן באין משל צבור הא איכא תקנה במסירת הד' זוזין לצבור. (א"ה והכי מוכח מדברי התוס' ר"ה (דף ז') שהביא הרב המחבר לקמן דאל"כ אין מקום לקושיתם דהיתא דסוגיא דהכא ס"ל כלשנא בתרא דהכא. אך ק"ל להני לישנא אמאי איצטריך לדחויי ולומר דר' יוסי סבר לא תקינו דהוא מפלוגתא בפלוגתא בעיקר התקנה לימא דהכא פליגי דר"י ס"ל לא חיישינן ורבנן סברי חיישינן שמא לא ימסרם יפה). ואיכו אפשר לומר דלעולם במסירה מהני אף לרבנן דלא חיישינן דלמא לא ימסור יפה אלא דלסברת ר"י דלא תקינו יכול למחול אף בלא מסירה ועל זה אמרו לו רבנן לר"י מדבריך שאתה אומר שיכול להתנדב חנם בלא מסירה לדבריו שהם אומרים דתקינו להו רבנן ד' זוזים נמצאו תמידין ומוספין אינן באים משל צבור. וא"ת כפי הלך כוה דמסירה מהני לרבנן א"כ מאי קאמר דכ"ע הכונס בהפקר לא קני לימא דכ"ע הכונס בהפקר קני ואעפ"כ ה"ה יכול להתנדב חנם לפי שהיה מוסרם לצבור ולא חיישינן דילמא לא ימסרם יפה אלא שחכמים תיקנו למיהב ליה ד' זוזי משום בעלי זרועות ור"י סבר דלא חיישינן לבעלי זרועות ומש"ה מתנדב חנם ואמרו לו רבנן לר"י כפי דבריך שאתה אומר שלא תיקנו חכמים משום בעלי זרועות ונמצא שיכול למחול עליהם נמצא שתמידין ומוספין הבאים מד' זוזים אלו אינן באין משל צבור ואף שיש תקנה שימסרם לצבור

רוצה דספיחים שימסרם לצבור מ"מ לר"י דאית ליה דלא תקינו רבנן למיהב ליה ד' זוזי והשתא שאינו צריך למוסרם לצבור נמצאו תמידין ומוספין באין משל יחיד אליבא דרבנן דאית להו דרבנן תקינו להו. הא ל"ק משום דרבה הוא דס"ל דהכונס בהפקר תנאי היא והביא משנה זו לומר דת"ק ור"י נחלקו בזה ועל זה בא רבא לומר דליתא אלא דכ"ע אית להו דהכונס בהפקר קני א"נ דכ"ע אית להו דהכונס בהפקר לא קני כלומר דאין להכריח משנה זו שום צד מהצדדים דאפשר דכ"ע אית להו דקני ואפשר דכ"ע אית להו דלא קני: העולה ממ"ש דכין אליבא דרבה דקאמר דפליגי בהכונס בהפקר אי קני או לא בין אליבא דרבא דקאמר דפליגי אי חיישינן לבעלי זרועות אליבא דא אי חיישינן דלמא לא ימסרם יפה או לא אין להכריח כה שום צד מהצדדים דאפשר דכ"ע אית להו דלא חיישינן ואפשר דכ"ע אית להו דחיישינן וכדכתיבנא. אך לרבא דקאמר דכ"ע הכונס בהפקר קני דין זה את מחלוקת ת"ק ור"י דלת"ק חיישינן דלמא לא ימסרם יפה ולר"י לא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה: וראיתי לר' עובדיה בפ"ד דשקלים דפירש למתניתין כאוקימתא קמייתא דרבא דפליגי אי חיישינן שמא לא ימסרם יפה והקשה הרב בעל תוי"ט שם דמ"ש הכא דחיישינן שמא לא ימסרם יפה מגזלים דמקבלים מנשים ועבדים וקטנים וכדתנן בס"ק ולא חיישינן דלמא לא ימסרו יפה. (א"ה עיין מה שכתב מהר"ר בצלאל בהלכי מניעת כהם הרא"ב"ד). ותירץ דשאני שקלים שאין נותן קרב וכשמתנין שיקנו בהם דבר הקרב בחלם נמי לשל צבור. ואח"כ לא נתה דעתו של הרב וכ"ל בשיתן זה וחילק דשאני שומר ושתי הלחם דהיו פעם אחת בשנה איכא למיחש דלמא לא ימסרם יפה משום דנוח להם שיקרבו משלהם אבל שקלים דלקרבנות דכולה שתא ליכא למימר נוח להם וא"נ כמי ללישנא בתרא דהכונס בהפקר לא קני ולאותו לשון טעמא דרבנן שתקנו שכר כדי שיהיה קל כו' וכשמוחלין נתנא שיש לשומרים אותן מעות בתרומה ואין לצבור חלק בהן ולפ"ז אין לחלק משום שאין נותן קרב ע"כ. ומדברי רבינו נראה דס"ל דלישנא בתרא ס"ל לת"ק דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה ומ"ה אמרו לר"י מדבריך לדבריו אין באין משל צבור וככר כתבנו. דאפשר דלפי אוקמתא זו ס"ל לת"ק דלא חיישינן דלמא לא כו'. ובעיקר החילוק שחילק הרב בין דבר הבא פ"א בשנה לשקלים לא ידעתי מהו. ולפי חומר הכוונה נ"ל לחלק דשאני שומרי ספיחים דלעולם יש לשומר חלק בהם כיון דבאים משל צבור חיישינן דלמא לא ימסרם יפה דסבור השומר דמה שב"ד אומרים לו שימסרם יפה הוא כדי שיהיה לכל ישראל חלק במצוה ומש"ה אינו מוסרן יפה דניחא ליה שיקרבו משלו. אבל גבי שקלים דכתיבא אמר דכהניה ונשים ועבדים לא יהיה להם חלק בקרבנות כי מסרי לצבור ליכא למיחש דלמא לא ימסרו יפה משום דניחא להו שיקרבו משלהם דלאו גרשיעי עסקינן מאחר שרוצים דאפילו בשותפות אין חפץ לה' שיהיה להם חלק בקרבנות צבור מש"ה לא חיישינן דלמא לא ימסרו יפה: שוב ראיתי שהתוספות הקשו קושיא זו פ"ג (דף ל"ב) ולפי שיש לי משא ומתן בדבריהם אעתיק סוגיית הגמ' ומ"ש התוס' שם. גרסינן התם תני רב אושעיא בר יהודה ואמרי לה רב שמואל בר יהודה אשה שעשתה עבודה לצבור כהן שעשתה לו אמו כתונת לובשה ועובד בה עבודת יחיד ובלבד שימסרנה לצבור פשיטא מהו דתימא ניחוש דלמא לא ימסרנה יפה קמ"ל ע"כ. ופירש"י עבודת יחיד הואיל כך ומתוך שאינה צריכה לצבור אלא לפי שמוטלת עליו לפנות את המקום לפיכך קורא לה עבודת יחיד, ובלבד שימסרנה לצבור דס"ל מעבודת צבור היא כך נראה בעיני. ואני מצאתי עבודת יחיד מקרא פרשה דתנן בה התם קורא כאצטלית לבן משלו וקשיא לי בגוה דלא תנן התם ובלבד שימסרנה לצבור. פשיטא דעובד בה כיון דאמרת דמוסרה לצבור דלצבור היא ע"כ. וכתבו התוספות ניחוש שמא לא ימסרנה יפה קמ"ל ואפילו לרבנן דר"י בפרק הבית והעליה דס"ל שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ור"י אומר אף הרוצה להתנדב חנם עושה וקאמר דפליגי במיחש דלמא לא מסר לצבור יפה דרבנן כברי חיישינן הכא מודו דהאי סהדי דכ"ג מסר לה יפה שהוא גדול בתורה וידע שיש למסור יפה ועוד דכיון שכל כמה כהונה שלו מסר לה יפה אגב חביבות שעובד בה עכ"ל: והנה טרחות נפלאתי על רבותינו בעלי התוס' דמה הוקשה להם דבפירוש אמרינן אשה שעשתה עבודת צבור וכו' עובד בה עבודת יחיד דמשמע דלא הותר אלא עבודת יחיד אבל עבודת צבור לא הותר וע"כ טעמא דמלתא הוא משום דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה והויא בעבודת יחיד הוא דלא חיישינן אבל בעבודת צבור חיישינן וא"כ אתיא סוגיא זו כרבנן דפרק הבית והעליה דלגבי מנחת העומר שהיא של צבור חיישינן דלמא לא ימסרם יפה. (א"ה תו ק"ל ע"ד התוס' מסוגיא דירושלמי רפ"ד דשקלים וזה סריה תני האשה שעשתה כתונת לבנה צריכה שתמסרנה לצבור א"ר אחא דר' יוסי היא דר"י אמר הרוצה מתנדב שומר חנם ור' אסי בשם ר' אילא אמר כדברי הכל היא במה פליגי בגופו של קרבן אבל במכשירין של קרבן דכ"ע מודו דמתנדב קרבן יחיד לקרבן צבור, ע"כ. תו גרסינן התם בשעה שעלו ישראל מן הגולה לא מצאו עצים בלשכת העצים עמדו אלו והתנדבו עצים ומסרום לצבור והתנו עמהם נביאים שביניהן שאפילו לשכה מלאה עצים יעמדו אלו ויתנדבו עצים משלהן שלא יהא קרבן מתקרב אלא משלהן תחלה א"ר אחא דר' יוסי היא דר"י אמר אף הרוצה מתנדב ש"ח ס' יע"ש ורמז סוגיא זו הרב תוי"ע. ונ"ל דהירושלמי פליג אש"ס דילן דבהדיא אמרינן בפרק הקומץ רבה (דף כ"ו) דתניא קרבן מלמד שמתנדבים עצים והכי איתא במנחות (דף ק"ו) ושמא הירושלמי דריש ליה ליתורא דקרבן לדרשא אחריתי ומש"ה אוקמה למתניתין דעצים כר"י. אך קשה דהתם מייתי קרא מלא בנחמיה דכתיב והגורלות הפלנו על קורבן העצים הכהנים והלוים והעם להביא לבית אלהינו והכי איתא בפ"ד דתעניות (דף כ"ח. יע"ש). כן אמת דבעיקר הסוגיא אני

מגדל עוז

מניהי ספרים עד ובני ביתן. בגמ' כתובות פרק שני דייני גזירות (ק"ו): כבש היו בונין עד משירי הלשכה. במסכת שקלים פרק התרומה: ועכו"ם שהתנדב עד ובחנם בירושלים. פ"ק דשקלים במשנה ובגמ' בירושלמי: מותר תרומת הלשכה עד קיץ למזבח. פ"ק דשבועות (דף י"ב):

שיקרבו עולת בהמה. אבל לא עולת העוף שאין בקרבנות הצבור עוף. ואלו העולות הבאין ממותר השקלים הם הנקראים קיץ למזבח:

י *שקלים שלא הספיקו להן לכל קרבנות הצבור מוציאין את הראוי להם מקדשי בדק הבית. אבל אין בדק הבית מוציא את הראוי לו מקדשי המזבח:

יא משיגיע ראש חדש ניסן אין מקריבין קרבנות צבור אלא מתרומה חדשה ואם לא באה החדשה לוקחין מן הישנה. לפיכך אם הגיע ראש חדש ניסן ויש עמהן בהמות לתמידים מתרומה ישנה פודין אותן ויוצאין לחולין אף על פי שהן תמימין ויפלו דמיהן לתרומה ישנה שמקיצין בה את המזבח. שתנאי בית דין הוא על כל הבהמות שלוקחין לתמידין שאם לא יהיו צריכין להן יצאו לחולין:

יב וכך היו עושין במותר הקטרת. משיגיע ראש חדש ניסן מחללין אותו על שכר האומנין וחוזרין מעות השכר לקיץ המזבח ונוטלין האומנין מותר הקטרת בשכרן וחוזרין ולוקחין את הקטרת מהן מתרומה חדשה כדי להקריבה ממעות תרומה חדשה. ואם אין להן תרומה חדשה מקטירין אותה מתרומה ישנה:

סליקו להו הלכות שקלים

השגת הראב"ד

*שקלים שלא הספיקו. כתב הראב"ד בשקלים בירושלמי אלא זה השנוי. אבל לא כדבריו שלא דבר אלא בכלי שנמצא בלשכת נדבות הכלים והיא היתה לשכה בפני עצמה חוץ מלשכת בדק הבית שהיה לגנזים ולשכת הכלים היתה מעשים על הגזבר זה שאם ימצא ממנה כלי למזבח נוקחין אותו למזבח אבל קדשי בדק הבית אין מוציאים אותם סברי שאינו כן (במעילה) [בתמורה] עכ"ל:

כסף משנה

י שקלים שלא וכו'. ירושלמי פ"ב אלו הם המותרים תנן התם קדשי מזבח מוציאים כראוי להם מקדשי בדק הבית א"ר חייא בן בא מתניתין קדשי מזבח מוציאין את הראוי להם מקדשי בדק הבית קדשי בדק הבית (אין) מוציאין את הראוי להם מקדשי מזבח כך היא הגירסא הנכונה. וכתב הראב"ד בשקלים ירושלמי מלא דבר זה וכו' סברי שאינו כן במעילה עכ"ל. וטעמו משום דמסיים בה התם והא תנינן כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרין ודמיהם נופלים ללשכת בדק הבית א"ר חזקיה כיני מתניתין צורך לשכת בדק הבית וזה נאמר על מתניתין דקתני בתר לשכות היו במקדש אחת מהן לשכת הכלים כל מי שהוא מתנדב כלי אורקו לתוכה אחת לשלשים יום הגזברים פותחין אותה וכל כלי שנמצא בו צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרים ודמיהם נופלים ללשכת בדק הבית. וסובר הראב"ד דכיון דעל הא מתניתין הוא דאתמר לא נאמר אלא בלשכה זו דוקא. ופשטא דירושלמי לא משמע הכי. ובעל מגדל עוז כתב ראיות לדברי רבינו. והירושלמי כזה צריך לימוד:

יא משיגיע ר"ח ניסן וכו'. בפ"ק דר"ה (דף ז') ומ"ש לפיכך אם הגיע ר"ח ניסן ויש עמהם בהמות לתמידים וכו'. בפ"ק דשבועות (דף י' י"א) אמר עולא א"ר יוחנן תמידים שלא הוצרכו לצבור נפדין תמימים א"ל רב חסדא וכי קדושה שבהן נסתלקה אמר רבה לב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהיו לדמיהם. ופירש"י תמידין שלא הוצרכו לצבור שלקחום ממעות תרומה הלשכה דתנן אין פוחתין מששה טלאים המבוקרים בלשכת הטלאים וכשמגיע ר"ח ניסן לא היו מקריבים אותם קרבנות צבור ממעות התרומה של אשתקד כדאמר בפ"ק דר"ה ונמצאו בכל שנה ד' טלאים בלשכת הטלאים ממעות התרומה הישנה והיינו לא הוצרכו לצבור להקריב בשנה שעברה, נפדים תמימים להכשירם בשנה זו מחללים אותם על מעות חולין ואותם המעות ילכו למותר התרומה ישנה וכיון שיצאו לחולין חוזרים ולוקחים אותם ממעות תרומה חדשה ויקרבו בשנה זו עכ"ל: יב ומ"ש רבינו וכך היו עושים במותר הקטרת וכו' עד סוף הפרק. משנה פ"ד משקלים:

סליקו להו הלכות שקלים בס"ד

משנה למלך

אף שאין המלבד מה שקשה על זה החילוק בחילוק בין עבודת יחיד לעבודת צבור דלא ימנע אם עבודת יחיד כלא צריכה בגדי כהונה וצריך שיהיו משל צבור כי היכי דחיישינן בעבודת צבור דלמא לא ימסור יפה ה"נ ניחוש בעבודת יחיד ואם איכא צריכה שיהיו בגדי כהונה למה לי שימסרם לצבור. ועוד יש לתמוה דמה הקשו פשיטא וכי לא ראה דלא הסיר כי אם עבודת יחיד ולא עבודת צבור וע"כ טעמא הוא משום דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה וא"כ והו מאי דאשמעינן דבעבודת יחיד לא חיישינן וחדוש גדול אשמעינן. ובמעשי אומרים דלשלם מסירה לצבור מהני אף לעבודת צבור והכא הוא משום דלצבור אינן רוצין שיהיו בגדי כהונה משל יחיד אף שמסרם לצבור משום דחלים שיהיו הבגדים משקליהם כדי שיכפרו עליהם ולא שיהיו משל יחיד אף שמסרם לצבור אך בעבודת יחיד אפשר נמי צריכה לצבור ליכא קפידא ועל זה הקשה פשיטא דמהני דמאחר שאינה של צבור ליכא קפידא ושינוי דאצטריך משום דס"ד שיש קפידא אחרת דהיינו דלמא לא ימסרם יפה קמ"ל דחשש זו ליתא ומה שאינו עובד בה עבודת צבור הוא משום חששא דדלמא לא ימסרם יפה דאי משום חששא זו אין נחלק בין עבודת יחיד לעבודת צבור אלא הטעם הוא דכל שהוא עבודת צבור אין הצבור רוצים שיהיו בעבודה כי אם בגדים הבאים משל צבור ולפי זה א"ש קושיית הגמ'. אלא שעדיין אני תמיה דלפי זה סוגיא זו אתיא דלא כמאן דהא מתוספת סוגיא דפרק הבית והעליה מוכח דע"כ לא נחלק רבנן ור"י אלא אי חיישינן דלמא לא ימסרם יפה אבל אי לאו הך חששא לכ"ע יכול יחיד להתנדב משלו ולא אמרינן דלא ניחא להו שיביאו מנחה כשומר שהוא דבר של צבור כי אם משקליהם ולא משל יחיד ואף שימסרם לצבור וכעת הדבר צריך תלמוד. ועל מ"ש התוספות דהאי כ"ג שהוא גדול בתורה וכו' קשה דהא בבית שני לא היו חכמים וכדאמרינן בפ"ק דיומא (דף י"ח) שהיו אומרים לו אישי לא למדת כו' ואמרינן בגמ' דמיירי בבית שני. ונראה לי דרכ הוא היה בכל הדורות ולא חילקו בין זמן לזמן. גם התירוץ השני שכתבו ועוד כיון שכל כבוד כהונה הוא שלו וכו' לא ידעתי כוונתם דמה טעם הוא דמשום דכל כבוד כהונה שלו הוא מסר לבו יפה:

עוד כתבו התוס' וכן לגבי נכרי דאמר בפרק הקומץ רבה כל כהן שאינו שוקל אינו חוטא ופריך כיון דלכתחלה לא מחייב לאתויי כי קא מייתי מעייל חולין בעזרה ומשני דמסר ליה לצבור איכא למימר אפילו את"ל דס"ל כרבנן דפרק הבית והעליה אפילו רבנן מודו כיון שכל ישראל מביאין שקלים איהו נמי גבי דמיירי מסרי לצבור יפה ועוד כיון שכל ריום הקרבנות הבאים מן השקלים שלהם הוא נמסרי ומסרי יפה עכ"ל. ולא הבינותי דבריהם כלל דמה ששנה היא שכל ישראל מביאים שקלים שימסרו יפה. ובשלמא הייתי לטעמים בדבריהם בחילוק שבתבמוי לעיל דכיון דכל ישראל מביאין שקלים ואיהו מסירי כבר רוצים שאין ה' חפץ בשלהם ומש"ה מסרי יפה דלאו בדשיאי מספקין. אלא שלשונם רחוק לפי פירוש זה. ומ"ש עוד כיון שכל ריום הקרבנות כו' מלבד שלא ידעתי כונתם עוד אני תמיה דמה יענו ביום שידובר בהם מתניתין דפ"ק דשקלים משנה ה' אע"פ שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מקבלים מידם. והכא איכא לאקשויי כקושיא דפריך בפרק הקומץ דכיון דשמירי כיכי מייתו וצ"ל דמסרי לצבור וכן פירש שם ר' עובדיה ז"ל. מקבלים מידם ובלבד שימסרום לצבור כי היכי דלא ליהוי קרבן צבור קרב משל יחיד ע"כ. והכא לא שייך לומר שכל ריום הקרבנות כו' ואיכא למימר שסמכו על תירוץ ראשון דכיון דתירוץ ראשון הכא שמביאין הנשים ועבדים וקטנים מ"ל נחלק בענין אחר. ועוד אני תמיה מהא דאמרינן בפרק התכלת בשוף (דף ס') הלמדין לפני חכמים אומרים יביא דבר שכולו למזבח ומאי ניהו קטרת וע"כ כדמסר לצבור מיירי דאי לא קטרת יחיד הוי קטרת זרה וכמ"ש התוס' בפרק התכלת (דף נ') ד"ה יכול (וע"ש עיין בדברי הרב המחבר פ"ב מהל' כלי המקדש דין ו' יע"ש ועיין כתוס' ישנים פ"ג דיומא (דף ל"ה) ד"ה ובלבד שהוקשה להם קושיא זו וז"ל ולא ידע רבינו יהודה מ"ש מקטרת שיכולין להקטיר אם עשאה יחיד ומסרה לצבור עכ"ל): עוד אני תמיה מהא דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף ז') כל קרבנות הצבור דיחיד שהתנדב מהלו כשרים ובלבד שימסרם לצבור ופריך בגמרא פשיטא ומשני מהו דתימא ליחוש שמא לא ימסרם יפה קמ"ל ע"כ. והנה מן התוספות כלל נדחו אני התירוצים שכתבו התוס' ודאי לתוס' אם כ"ג שהוא שכתבו ז"ל שמא לא ימסרם יפה פלוגתא דתנאי היא בס"פ הבית והעליה גבי שופרי מעשים בבגדים אי מתנדב ש"מ וקא תימה דפריך הכא פשיטא כפלוגתא דפוי פלוגתא דתנאי ושמא יש לחלק דהכא לא"ל סלי הוא כמו בשומר ע"כ. והנה כפי דברי התוס' הללו דהאי שומר דחיישינן אין שרך לשום אחד מההיוטקים שכתבו התוס' דדוקא גבי שומר חיישינן דלמא לא ימסרם אבל בכסות דכן נכרי וכן ההיא דנשים ועבדים וקטנים וכן ההיא דקטרת וההיא דבגדי כהונה לא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה (וע"ש עיין פ"ח מהלכות כלי מקדש דין ו' מ"ש הרב המחבר יע"ש ועמ"ש מהלכות כלי מקדש דין ס'):

יב וכך היו עושים במותר הקטורת וכו'. משנה פ"ד דשקלים מותר הקטרת מה היו עושין בה מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה על שכר האומנין ונותנין אותה לאומנים בשכרם וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה ע"כ. והובאה משנה זו בגמרא פ"ק דשבועות (דף י':) ופירש"י דהאי שכר האומנין הוא שכר מפטמי הקטרת כו'. עוד כתב דהאי דתנן ומחללין אותה על שכר האומנין הוא דמזכין המעות לאומנין על ידי אחד מן הגזברין והרי הוא חולין ואח"כ יחללו הקטרת עליהן ונותנין אותה לאומנין והרי היא חולין חוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה ע"כ. ומה שהוצרך רש"י לומר דמזכין המעות כו' הוא משום דס"ל דכל שלא זכה המעות ע"י אחד מן הגזברין לא יצאו המעות מקדושתם וא"כ אינם יכולין לחלל הקטרת על מעות אלו לפי שאין הקדש מתחלל על הקדש וכמו שפירש"י גם עלה דהכיא דתמידין שלא הוצרכו לצבור יע"ש. ולסברת רש"י מאי דתנן ומחללין אותה על מעות האומנין היינו מדעת האומנין מאחר שכבר זכו בהם וכ"כ התוס' לסברת רש"י אך התוס' ס"ל דלא היו מזכין המעות וכתבו דלב ב"ד מתנה עליהם והכא"ר בשלמא יהיו חולין ע"כ: וראיתי לר' עובדיה שכתב ז"ל וחוזרין המעות לאומנין ע"י אחד מהגזברין והרי הם חולין ואע"פ שאין הקדש יוצא לחולין אם לא שיכנס דבר אחר תחתיו לקדושה תרומת הלשכה שאני דב"ד מתנה עליהם ליתנם לכמה דברים ע"כ. והגרסא דהוקשה לו ז"ל דקי"ל דאין הקדש מתחלל על המלאכה והסברא בן עזאי וודאי דבן עזאי לא אמרה כי אם בדבר שקדוש קדושת הגוף אבל במעות לא שהרי בר"ש שני דייני גזרות אמרינן שהיו נוטלים מתרומת הלשכה למפרע [ומנין] ולדונן דיני גזרות ועוד יש דברים רבים שהיו גם שהיו נותנין מתרומת הלשכה אע"פ שלא נכנס דבר אחר תחתיו. ולפי דברי הרב ר"ע ז"ל דלעולם מה שנותנים לאומנים ממעות תרומת הלשכה הוא מטעם דלב ב"ד מתנה אלא דבדבר שיש בו קדושת הגוף נחלק ר"ע ובן עזאי דבן עזאי ס"ל דאפי' דקדושת דמים מתחלל על המלאכה משום דלב ב"ד מתנה עליהם אבל בקדושת הגוף לא אמרינן לב ב"ד מתנה עליהם ואינו מתחלל על המלאכה ור"ע ס"ל דכשם דקדושת דמים מתחלל משום דלב בית דין מתנה הכא נמי קדושת הגוף אמרינן לב בית דין מתנה ומתחלל על המלאכה, ואין דעתי מתיישב לומר דמחלוקת ר"ע ובן עזאי הוא אי אמרינן בדבר שקדוש קדושת הגוף לב ב"ד מתנה עליהם משום דע"כ לא אמרינן לב ב"ד מתנה אלא בהקדש צבור שתלוי בדעת ב"ד אבל בהקדש יחיד לא שייך לומר לב ב"ד מתנה. (וע"ש עיין מ"ש מורי"ט ז"ל בספר כתנות אור פ' ק"ד ע"ש. והנה רש"י בשבועות (דף י"א.) שכתב וז"ל וכל מידי דלצבור עומדין ב"ד לב ע"כ דייק כדברי הרב המחבר ז"ל וכן מבואר בתוספות פרק שתי מדות (דף פ"ט.) ד"ה בינאי המזמן ועיין מ"ש הרב המחבר

מגדל עוז

שקלים שלא הספיקו עד מקדשי מזבח. פרק אלו המותרים: כתב הראב"ד ז"ל בשקלים בירושלמי מצא זה הענין וכו' סברי שאינו במעילה עכ"ל: ואני אומר כאמת שבמסכת שקלים מצאנו ובסוף פרק ואלו הן המותרין שלא כדבריו אות באות ביארו שם רבי אחא וכן היא הנוסחא (תנן התם קדשי מזבח מוציאין כראוי להם מקדשי בד' הבית [קדשי בה"ב אין] מוציאין את הראוי להם מקדשי מזבח) א"ר אחא כן היא מתני' קדשי מזבח מוציאין את הראוי להן מקדשי בדק הבית [קדשי בה"ב אין] מוציאין את הראוי להם לקדשי מזבח. ומלאתי נוסחאות משובשות בספרים רבים כהלכה זו ואלו כנוסחת ר"מ ז"ל היה כלשון ואף לגירסא ו לשון נכון. וגם מצאתי לו עוד ראיה מגרסינן פרק מגלחין שקלים גמרא מתניתין דשוקל שקלים אמר רבי אלא מנין דבר שהוא לאכילה לדבר שהוא לאכילה ומנין דבר שהוא לאכילה לדבר שאינו לאכילה. ועוד תניא סוף מסכת תמורה המקדיש תמימים לבדק הבית כשהן נפדין אין נפדין אלא למזבח שכל דבר הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם ע"כ. נמצא מכל אלו שבדק הבית יוצא לקדשי מזבח אבל קדשי מזבח אין יוצאין לקדשי בדק הבית ובכך עמדו דברי ר"מ ז"ל על נכון:

משיגיע ראש חדש ניסן עד מן הישנה. פ"ק דר"ה (דף ז'): לפיכך אם הגיע ר"ח ניסן עד סוף הפרק. פ"ק דשבועות (דף י' י"א) ובכמה מקומות מייתי לה עיקר:

שמחבר פ"ב מהל' מעשה הקרבנות). ומלבד שהסברא מגד עצמה היא נכונה מצאתי כן לתוספות בפ"ג דמעילה (דף י"ד) ד"ה כונין שכתבו דלא שייך לומר לב ב"ד מתנה בהקדש נדבת יחיד אפילו הקדישה למוסרה לצבור יע"ש. והנה מאנה זו דתלינן בה ר"ע וכן עולי בהקדש יחיד היא. אבל על כן נראה לומר דטעמא דר"ע לאו משום דלב ב"ד מתנה אלא משום דשורת הדין כן הוא דמתחלל על המלאכה. וזו דר' עובדיה ז"ל כשפירש דברי ר"ע שאמר ימתו לאומנין בשכרן כתב ויוצאין לחולין אע"פ שאין דבר אחר נכנס תחתיו דקבבר הקדש מתחלל על מלאכה דכתיב ועשו לי מקדש שתהיה המלאכה נעשית מן ההקדש ע"כ. ודעת שפתיו ברור מללו דס"ל דטעמא דר"ע דלית ליה דהקדש מתחלל על המלאכה היינו משום דלב ב"ד מתנה עליהם אלא מן הדין הגמור. וכן עולי ס"ל דמן הדין אין הקדש מתחלל על המלאכה. ואיכ עדיין קשה דהא בפ"ק דשבועות (דף י"א) הקשו אמתני' דמותר הקטרת מה היו עושין בה ס' וכי קדושה שבהם היכן הלכה ותירץ רבה לב ב"ד מתנה עליהן אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יסיו לדמיהן ואי אמרת דבהקדש דיחיד לא שייך לומר לב ב"ד מתנה א"כ קשיא מתני' דמקדיש נכסיו דמיירי בקטרת וכדאיתא בפ"ק דכריתות (דף ו') וכיון דר"ש וכיון לכן עולי מיקרי קדושה שבהם להיכן הלכה. ונראה דלא קשיא מידי משום דע"כ לא הוצרכו נמי לומר לב ב"ד מתנה אלא משום דהכריחו דקטרת הוי קדושת הגוף שהרי נתחלה רלו לתרץ בהאי קטרת דקדושת דמים הוא אלא שאחר כך הכריחו דקדושת הגוף הוא והוכרחו לומר לב ב"ד מתנה עליהם. ודין זה דקטרת הוי קדושת הגוף אינו אלא בקטרת דצבור דמהמשה מקדש לכן אך במקדיש נכסיו והיה בו קטרת אף שהקטרת זו נתקדש מתחלתו קדושת הגוף מ"מ כיון שכבר חללו אותו ונתנו אותו לאומנין בשכר שקע מיניה קדושתיה ואח"כ כשהקדיש אותו אין לו כי אם קדושת דמים. ואף למה שכתבו התוספות ז"ל שם בפ"ק דשבועות ד"ה מכל דמכתשת לא היתה כלי שרת אלא שהקטרת היה נקדש קדושת הגוף כדבורו כו'. מ"מ במקדיש קטרת שכבר נתחלל אין בו קדושת הגוף שהרי דבור זה שלומר יהא לקטרת צריך שיאמרו אותו הגזברים לאחר שלוקחין אותו. וכ"ש שהגאלה מדברי התוס' הוא שדבור זה היה כשהיה במכתשת ולאחר שהיה צריך להחזירו במכתשת ולומר יהא זה לקטרת. ואין זה מן התימה שהרי למ"ד דמכתשת דוקא מקדש פשיטא ליה דמקדיש קטרת שכבר נתקדש דצריך להחזירו למכתשת כדי לקדשו קדושת הגוף. וא"כ אף למ"ד דבדבור היה מקדשו אפשר שהיה מחזירו למכתשת ומקדישו בדבור. כאופן דלכל הפירושים במקדיש קטרת שכבר נתחלל אין בו כי אם קדושת דמים. וכ"ש כפי האוקמתא דפ"ק דכריתות דמוקמינן למתניתין במקדיש פ' מסממני ר, ורי דשביעית דלית בהו קדושת הגוף ומש"ה אין להקשות במתני' דמקדיש קדושה שבהן להיכן הלכה:

סליקו להו הלכות שקלים בס"ד:

הקדמת המפרש

בשם אל רם על רמים, נטוה על כל גבוהים, שדי שוכן שחקים. אשר מזיו יקרו המגיה תלאכים וחיות הקדש וכרובים ובמאמרו ברא שחקים, ומכח גבורתו עשה ימים ולרקים, ובחר בישראל מכל העמים והנחילם תורות וחקים, ועדות ומשפטים, וגם על יד נאמנו משה בחירו ועבדו וכיאו לסמוך בחדשים ובמועדים על ראיית הלבנה בחידושה, ולהשען על בית דין בקידושה. ואחר שגלו ישראל לבין העמים ונתפזרו בין האומים בקצוות ובאפסים, ואבדה החכמה ונסתרה הבינה מהם, ונקנו הדעות בזמניהם והכשו הצרות עליהם, עד שנשתכחה ההורה מביניהם, עד שעמד להם גואל, הרב הגאון הגדול התחכמון, נר המערבי שנהדרא רבא בגינא דנהורא, המאיר בחכמתו לבות כל בני הגולה, מרנא ורבנא אדונינו רבינו משה, יחיד הדור ופלאו, מחזרח שמש עד מבואו, כל דבריו באזני צדק. וחזק הבדק זק"ל, בן הרב הגדול רבינו מימון, המגדל והמעוז מדרכי הזמן, גאלות התן זק"ל, והחזיר התורה ליושנה, ביאר סודותיה וגלה תלמוניה, וחבר זאת ההלכה בכלל חבורו הנקרא משנה תורה, וביאר בה דרכי חשבון קדוש החדש ביאור יפה אבל מבלי מופת. וכאו העת העירני לבי לכתוב עליה ביאורים יכים ומופתים מדוייקים כדי שיהיו שמורים אצלי לעת זקנתי, אע"פ שאיני כדאי אבל נשענתי על העזר ב"ה שיעזר אותו ויעיר לבי עד שאגיע לכונתי ואשלים חכלי, אני עובדיה בכ"ר דוד בר' עובדיה ז"ל הצעיר שבחבורה. השם יקיים עלי קרא דכתיב גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך:

הלכות קדוש החדש

הוא מצות עשה אחת והיא לחשב ולידע ולקבוע באי זה יום תחלת כל חדש מחדשי השנה:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א חדשי השנה הם חדשי הלבנה שנאמר עולת חדש בחדשו ונאמר החדש הזה לכם ראש חדשים. כך אמרו חכמים הראה לו הקב"ה למשה במראה הנבואה דמות לבנה ואמר לו "כזה ראה וקדש. והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה שנאמר שמור את חדש האביב: ב וכמה יתרה שנת החמה על שנת הלבנה קרוב מאחד עשר יום. לפיכך כשיתקבץ מן התוספת הזאת כמו שלשים יום או פחות מעט או יותר מעט מוסיפין חדש אחד ועושין אותה השנה שלשה עשר חדש והיא הנקראת שנה מעוברת. שאי אפשר להיות השנה שנים עשר חדש וכך וכך ימים שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנה ואי אתה מונה ימים: ג הלבנה נסתרת בכל חדש ואינה נראת כמו שני

א כל ההלכות האלו סה"ג עשין מו, טור סי' תכז תכח:

פירוש

פרק א א אמר הגאון ז"ל חדשי השנה הם חדשי הלבנה שנאמר עולת חדש בחדשו וכו'. פירוש כשיתחדש לכם ראיה בירח אחר שנסתר אור השמש ויראה לעינים או הקריבו קרבן ר"ח שהרי נאמר החדש הזה לכם ראש חדשים פי' על ניסן הוא אומר ועיין עליו הכתוב כאומרו הזה ראה על מה שהעתיקו רז"ל שהקב"ה הראה למשה בעיני הלבנה בהתחדשותה ואמר לו כזה ראה וקדש, אבל רוב האומות חדשיהם חדשי החמה ואין להם דבר במתחדש, אבל השנים שלנו אנו צריכים שיהיו שני החמה כדי שלא יבוא הפסח פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים שהרי כתיב שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך לפיכך חייבים אנו לעשות הפסח בחדש האביב ושוא זמן יציאת מצרים שנאמר כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. וכן צריכים אנו להשען על בית דין לעשות שאר המועדים בזמניהם חג השבועות בזמן הקציר וחג הסוכות בזמן האסיף, וזה לא יתכן עד שיהיה הפסח בזמן האביב:

ב וכמה יתירה שנת החמה וכו'. לפיכך יתגאל לך שבשנת החמה יתירה על שנת הלבנה עשרה ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים וסימנה יכ"א ר"ד, לפי שנת החמה מדתה על רוב הדעות שס"ה ורביע יום, סימנה שס"ה ו', ומדת שנת הלבנה שנ"ד יום ושמונה שעות ותתע"ו חלקים סימנה שנ"ד ח' תתע"ו, ומה שביניהם עשרה ימים וכ"א שעה ור"ד חלקים, סימנם י' כ"א ר"ד: לפיכך כשיתקבץ מן התוספת הזאת. וכן יתבאר לנגיע כידור השנים המעוברות מן המחזור, שהרי באחרית שנה ראשונה ושנים מן המחזור והמשה חדשים משנה שלישית קרוב מכ"ז יום, נגוה תשלום חדש העבור והוא שלשים יום ונוסיף אותו בשנה השלישית והוא אדר ראשון, ואח"כ נקח שארית שנה שלישית ונוסיפנו על שנה רביעית וחמישית ונוסיף על הכל שארית ה' חדשים מן הששית יתקבץ עמנו מן הכל כמו שלשים ושלשה יום, נשלם המגוה שלרינו לתשלום אדר של שנה שלישית ישאר כמו חדש, נוסיף אדר ראשון בשנה ששית. אח"כ נקח שארית שבשנת החדשים משנה ששית ושארית בשנה שביעית ושארית חמשה חדשים משנה שמינית, יעלה בידנו כמו עשרים ושנים יום, נוסיף אדר ראשון בשנה שמינית. ואח"כ נקח שארית שנה שמינית עם שארית שנה תשיעית ועשירית ושארית חמשה חדשים משנת י"א, יתקבץ מהם ל"ג יום בקירוב, נגרע מהם השמנה ימים שלוים לשנה שמינית נשאר כמו כ"ה יום, נוסיף אדר ראשון של שנת י"א וכן הדין על שנת י"ד, יעלה בידנו ל"ג יום, נגרע ה' ימים נשאר כ"ח יום, נוסיף אדר ב"ד. וכן תעשה עד ט"ז יתקבץ ל"ג יום, נגרע שני ימים ישאר ל"א יום בקירוב, נוסיף בשבילו אדר ראשון בשנת י"ז ומשנה סוף המחזור ישאר כמו כ"ז יום. נוסיף בשבילו אדר ראשון בשנת י"ט. ולמה נקראת שנה מעוברת כי היה השנה דמיון לאשה עוברה שיש במעיה תוספת והוא הבן. וכן אלה השנה יתירה חדש על השנה הפשוטה:

ג הלבנה נסתרת בכל חדש וכו'. צריך אתה לידע שאור הלבנה נאצל מאור השמש והגגים כל אחד מהם כדור וגוף הירח קטן מגוף השמש

לחם משנה

פ"א א כך אמרו חכמים וכו'. בס"ק דר"ה (דף כ') אמרו יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם כזה ראה וקדש: ב ובמה יתירה וכו' בפ"ק דערכין (דף ט') ובפ"ק דסנהדרין (דף י"ג): ג הלבנה נסתרת בכל חדש וכו'. בפ"ק דר"ה (דף כ') אמריק אמר ר' זירא אמר ר' נחמן עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא

מגדל עוז

פ"א חדשי השנה כן עד שני החמה. בתס' מנחות פ' הקומץ רבה (דף כ"ט) ופ"ק דר"ה (דף כ"ד). שנאמר שמור את חדש האביב. פ"ק דסנהדרין (דף י"ב י"ג) · וכמות תהא שנת החמה עד מונה ימים לשנה. זה תמצא במכילתא ופ"ק דערכין (דף ט') ופ"ק דסנהדרין: הלבנה נסתרת עד יתירה לכה. פ"ק דר"ה ומקצת מתכמו באלמגיסטי:

בשמש הרבה. כבר נתבאר בספרי הקדמונים מבעלי חכמת התכונה שהירח חלק אחד מששה אלפים ושמונה אלפים מגוף השמש לפיכך יהיה המאיר מכדור הירח יותר מחציו [ציור י"ב]. והוא מאור השמש כמו שביארוהו בעלי חכמת התשבורת. לפיכך אין זה המאור מן הירח נראה כלו לעינינו אלא כשהיה השמש כנגד הירח כשהוא בליל י"ד או ט"ו [ציור י"ד]. אבל אם תהיה הלבנה במקום אחר מן הגלגל אע"פ שיותר מחציו מאיר אינו נראה כלו לעינינו אלא כפי גלויות הירח אל השמש ואם יהיו שניהם מכוונים [ציור י"ג] זה למטה מזה על קו אחד כאלו יהיו שניהם בחלק אחד מן הגלגל אחד למעלה ואחד למטה והוא עת קיבוצם אין נראה מאור הירח כלום לפי שפניו המאירים למעלה כלפי השמש ופניו האפלים למטה ואין בשין לראותם וכן אחר הקבוץ כיום אחד או קרוב לו לא תראה לעין. והטעם בשנוי זמן ההסתרה שני ימים או פחות או יותר הוא שני הטעויות הנזכרות. הקלושו שלא הכיר תנועת השמש כשהיא במהלכה אתוק ותנועת הירח במהירות והוא כשהיה נמרחק מקרוב יהיה עם הסתירה קצר הרבה לפי שהירח ישיג השמש במהרה [ציור ט"ו]. ואם תהיה תנועת השמש במהירות ותנועת הירח כבכדות יהיה עת הסתירה ארוך הרבה לפי שאין הירח משיג אותה אלא לאחר זמן מרובה לפי שהיא ממהרת והוא תנועתו כבידה, ואם יהיו שניהם ממהרים בתנועותיהם יהיה זמן הסתרה קצר ואינו כמו קוצר החלק הא' שהיתה תנועת השמש בו כבידה והוא ממהר, ואם יהיו שניהם כבדים בתנועה יהיה זמן הסתירה ארוך ואינו כאורך החלק הב' שהיתה השמש בו ממהרת והירח יהיה בכבדות. והשיהיה מרוחק הירח מן השמש על קו ידוע שלמה מתנו שיראה והוא הגיגה קבה הראיה מלפים אחדים לראייתו במערב בעת שקיעת החמה בליל ל' יום לורח שינוי ראייתו כפי קרבתו מן השמש ורחוקו ממנה [ציור י"ג]. והשיהיה הירח נקבת א"כ נכחד מן העין ונקודת א' היא תחלת הסתרתו קודם הקבוץ ונקודת ב' היא סוף קץ הסתרתו ובה יראה ממנו מעט כוח סתלה ליל ראייתו:

ד שאין לך חדש ללבנה יתר על שלשים יום. לפי שהחדש אם יהיה חסר יראה הירח בליל שלשים ואם לא יראה בליל שלשים יהיה החדש משנבר וכבר אמר רבן גמליאל ע"ה כך מקובל אני מבית אבי אבא שאין חדש הלבנה פחות מתשעה ועשרים יום ומחצה ושתי ידות שעה וע"ג חלקים ושתי ידות שעה הם שני שלישים והוא ס"מ חלקים יהיו כל החלקים תשל"ג. ואע"פ שצריך שיאמר ולא יותר מזה עד שיהיה זה הקבע ידוע אמר שבזמן רבן גמליאל לא נחלקו ולפיכך לא נצרך לומר אלא אין פחות מכך וכן ולא נצרך לומר ולא יותר לפי שאין ביניהם בזה חלוקה. ולפי שאמרנו למעלה שיותר מחצי כדור הירח מאיר צריכין אנו לבאר זה הענין ונאמר כל שני כדורים שיהיה האחד מאיר והאחרים אינם מאירים ויהיה החלק שמקבל האורה מן המאירה הוא חציו בשוה וכל שני כדורים שוים שהאחד גדולה מחברתה אם היתה הגדולה היא המאירה יאיר מן הקטנה יותר מחציה ואם יהיה בהפך יאיר מן הגדולה פחות מחציה. [ציור י"ב]:

שני ימים או פחות או יותר מעט. כמו יום אחד קודם שתדבק בשמש בסוף החדש וכמו יום אחד אחר שתדבק בשמש ותראה במערב בערב. ובליל שתראה במערב אחר שנסתרה הוא תחלת החדש ומונין מאותו היום תשעה ועשרים יום. ואם יראה הירח ליל שלשים יהיה יום שלשים ראש החדש. ואם לא יראה יהיה ראש החדש יום אחד ושלשים ויהיה יום שלשים מחדש שעבר. ואין נזקקין לירח בליל אחד ושלשים בין שנראה בין שלא נראה. שאין לך חדש לבנה יותר על שלשים יום: ד חדש שיהיה תשעה ועשרים ויראה ירח בליל שלשים נקרא חדש חסר. ואם לא יראה הירח ויהיה החדש שעבר שלשים יום נקרא חדש מעובר ונקרא חדש מלא. וירח שיראה בליל שלשים הוא הנקרא ירח שנראה בזמנו. ואם נראה בליל אחד ושלשים ולא נראה בליל שלשים הוא נקרא ירח שנראה בליל עבורו: ה אין ראיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית שכל אחד מונה ששה ושובת בשביעי. אלא לבית דין הדבר מסור עד שיקדשוהו בית דין ויקבעו אותו היום ראש חדש הוא שיהיה ראש חדש. שנאמר החדש הזה לכם עדות זו תהיה מסורה לכם: ו בית דין מחשבין בחשבונות כדרך שמחשבים האיצטגנינים שיודעין מקומות הכוכבים ומהלכם וחוקרים ומדקדקים עד שידעו אם אפשר שיראה הירח בזמנו שהוא ליל שלשים או אי אפשר. אם ידעו שאפשר שיראה יושבין ומצפין לעדים כל היום כולו שהוא יום שלשים. אם באו עדים ודרשום וחקרום כהלכה ונאמנו דבריהם מקדשין אותו. ואם לא נראה ולא באו עדים משלימין שלשים ויהיה חדש מעובר. ואם ידעו בחשבון שאי אפשר שיראה אין יושבים יום שלשים ואין מצפין לעדים. ואם באו עדים יודעין בודאי שהן עדי שקר או שנראית להם דמות לבנה מן העבים ואינה הלבנה הודאית: ז מצות ° עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה. ושידרשו את העדים עד שיקדשו את החדש. וישלחו ויודיעו שאר העם באי זה יום הוא ראש חדש כדי שידעו באי זה יום הן המועדות. שנאמר אשר תקראו אותם מקראי קדש ונאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה: ח אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברין שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ואם היה אדם גדול בחכמה ונסמך בארץ ישראל ויצא לחוצה לארץ ולא הניח בארץ ישראל כמותו הרי זה מחשב וקובע חדשים ומעבר שנים בחוצה לארץ. ואם נודע לו שנעשה בארץ ישראל אדם גדול כמותו ואין צריך לומר גדול ממנו הרי זה אסור לקבוע ולעבר בחוצה לארץ ואם עבר וקבע ועיבר לא עשה כלום:

ה אין ראיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית וכו'. שאם תהיה ראיית הירח מסורה לכל אדם וכל"ש ינא כך מזה שיבוא ויאמר כל מי שיראה הירח עשה המועד על ראייתו בעצמו ואפשר שיראה זה ולא יראה זה או יראה זה במדינה זו ולא יראה זה במדינה אחרת לפיכך יהיה זה שבה היום הזה מקרא קודש וזה שבה למחר ויהיה כל אחד ואחד עושה לו מועד לעצמו:

ו בית דין מחשבין וכו'. ואם תשאל מפני מה כשידעו ב"ד שהירח יראה ולא באו עדים שאין החדש מלא ואע"פ שאנו מחשבים שיראה הירח ואין מקדשין על החשבון עד שיעידו בב"ד העדים בראייתם ואם ידעו שאינו נראה אין מקבלין על העדים וסומכים על החשבון אם ידעו בחשבון שיראה ולא באו עדים עושין יום ל"א ר"ח כמו שבשו כשתחבר לכם שאינו נראה שהרי סומכים על החשבון. והתשובה שאין אנו סומכין אלא על שניהם כאחד הראייה והחשבון כדין העדות דכתיב ע"פ שנים עדים עד שיעידו שניהם כאחד לפיכך כשידעו בחשבון שהוא נראה ולא באו עדים והעידו שראוהו אין קובעין אותו. אבל אם ידעו בחשבון שאינו נראה ובאו עדים והעידו שראוהו אפשר שיהיו עדי שקר לפיכך אין סומכין על דבריהם ואפשר שלא יהיו עדי שקר אלא שנדמתה להם דמות לבנה מן העבים וגם לא נסמוך על דבריהם ושכ"ש א"א בלא שניהם כאחד וכשיסלק אחד מהם מסתלק הקביעה:

ז מצות עשה וכו' שנאמר החדש הזה לכם וגו'. עדות זו מסורה לכם וכן מחייבין ב"ד לדרוש העדות: וישלחו ויודיעו לא שאר העם וכו'. שהרי כתיב אשר תקראו אותם אל תקרא אותם אלא אתם פירוש על ב"ד הוא אומר שעושין את המועדות ביום פלוני:

ח אין מחשבין וקובעין חדשים וכו'. זה הפסוק בספר ישעיה וגם כמותו בתרי עשר ולשון שניהם והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, פי' כל עם יאמר לחבירו לכו ונעלה וכו' אבל כי מציון תצא הוא דברי הנביא לא דברי העמים וכאלו הענין כמלות שהם כדרך המקרא שהרי ציון היא ירושלים ותורה היא דבר ה'. ואין אנו סומכין אלא על קביעות ב"ד שהן עמוד ההוראה והוא ב"ד שבירושלים שהרי כל בני דינין שבארץ ישראל הם העיקר ואין גדול לסמוך עליו. וא"ת זה הפסוק אינו מורה על הגבלת קביעת החדשים בלבד אלא הוא כולל כל ההוראה כולה שנאמר כי מציון תצא תורה וכו'. והתשובה אע"פ שהפשט מורה על זה יועיל זה הפסוק לנו בזה הענין שהרי הוא מכלל התורה ומשפט והתורה כולה יוצאת מירושלים גם זה הענין יוצא מירושלים, וזה הנראה לי בתשובה:

פ"ב א אין כשר לעדות החדש וכו'. הפלגים בתורה אבל י"ל מפני מה הוצרך לאמר וכו

פרק שני

א אין כשר לעדות החדש אלא שני אנשים כשרים הראויין להעיד בכל דבר ודבר. אבל נשים ועבדים הרי הן כשאר פסולי

לחם משנה

מחלוקת לדידהו שיש מחלוקת ותמני סברי מעתיקה ע"כ. וא"כ קשה על רבינו ז"ל איך כתב שהיא נסתרת שני ימים ואולי י"ל דרבינו ז"ל דבר כפי הרוב שמתכמתו בהסתגנינות ראה שכן הוא וגמרא קבלה דלפעמים לא ימשיך מכ"ד שעי:

ה אין ראיית הירח מסורה לכל אדם וכו'. ס"ק דר"ה (דף כ"ב) אמרו דר' שמעון סבר דהחדש הזה לכם עדות זו תהא כשרה בכם ורבנן סברי עדות זו תהא מסורה לכם. וכדברי רבנן כתב רבינו ז"ל דהלכתא כוותייהו:

ו בית דין מחשבין בחשבונות וכו'. בס"ק (דף כ':) אמרו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה למאי נפקא מינה וכו' לאכחושי סהדי, כלומר אם נולד אחר חצות ובאו עדים ואמרו ראינוהו החדש קודם שקיעת החמה כדי לקדשו היום עדי שקר הם וכן אמרו שם עוד שעורים אחרים לאכחושי סהדי:

ז מצות עשה מן התורה על ב"ד שיחשבו וידעו וכו'. היינו משום דכתיב החדש הזה לכם דהיינו עדות זו מסורה לכם: וישלחו ויודיעו וכו'. בס"ק בסופו (דף כ"ב) אמרו מחללין את השבת ויוצאין לעדות החדש שנאמר אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם עד כאן. ומכאן למד רבינו ז"ל דמצוה לשלוח ולהודיע שהרי משמע מן הברייתא דענין שלוח השלוחים נכנס בכלל קריאה והא דכוי החיוב על בית דין

הגהות מיימוניות

°[סמ"ג עשין מ"ז מונה מצוה זו מיוחדת לב"ד ואח"כ מונה מצוה אחרת בללית לחשב תקופות ומולדות מקרא דשמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואחז"ל בפרק כלל גדול יזו זו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים זו היא חישוב תקופות

מגדל עוז

ב"ד מחשבין עד למועדה. פ"א וב"ב דר"ה (דף כ"ד): אין מחשבין עד סוף הפרק. במס' . ברכות פרק הרואה (דף ס"ג):

פ"ב אין כשר לעדות החדש עד פסול לעדות החדש. ס"ק דר"ה (דף כ"ב):

זה הענין וככר נאמר בהלכות עדות. וי"ל שלא זכרו אלא לאפוקי מדברי בתעון שמכשיר עדות הקרובים בעדות החדש וכן מכשיר שאר פסולי עדות דתנן כראש השנה (דף כ"ב) אב ובנו שראו את החדש ילכו לא מפני שהן מצטרפין אלא שאם יפסל אחד מהם יצטרף השני עם אחר ר"ש אומר אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החדש וכו' ואמרי עלה בגמרא אמר ר' לוי מאי טעמא דר"ש דכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' החדש הזה לכם ראש חדשים עדות זו תהא כשרה לכם פי' אע"פ שהם אחים ורבנן סברי עדות זו תהא מסורה לכם פי' לתשובי הדור אני מוסר שיקבלו העדות ויקדשו החדש ולא להכשיר קרובים בה ונסף בגמרא אמר מר עוקבא אמר שמואל אין הלכה כר"ש:

ב דין תורה אין מדקדקין בעדות החדש וכו'. פי' מאחר שאמרו ב"ד מקודש ככר נתקדש שהרי כתיב אשר תקראו אותם אל תקראו אותם אלא אתם ושוד כל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי: שכל ישראל בחזקת כשרות הן עד שיודע לך שזה פסול. ויש לתמוה מפני מה אמר שכל ישראל בחזקת כשרות ככר אמר בפרק י"א מהלכות עדות שכל עם הארץ פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי הכשרים. והתבונה שז"ש שכל ישראל בחזקת כשרות כלומר מן התורה ומ"ש בהלכות עדות הוא שיהיה פסול מדבריהם שהרי אמר הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדבריהם לפיכך כשקלקלו הבייתוסים לא היו החכמים מקבלים עדות החדש אלא ממי שהוחזק בכשרות דגרסינן בר"ה אם אין מכירין אותו (ר"ה כ"ב:) ת"ר ומה קלקול קלקלו הבייתוסים פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את חכמים שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז אחד משלנו ואחד משלהם שלהם העיד עדותו ויצא ושלנו אמרו לו אמור כיצד ראית את הלבנה אמר להם עולה הייתי במעלה אדומים וראיתיו שהוא רבוץ בין שני סלעים ראשו דומה לעגל ושתי אזניו דומות לגדי וקרניו דומות לצבי וזנבו מונח לו בין שני ירכותיו והצצתי בו ונרתעתי ונפלתי לאחורי ואם אין אתם מאמינין אותי הרי מאתים זוז צרורים לי בסדיני. אמרו לו מי הזקיקך לכך אמר להם שמעתי שבקשו בייתוסין להטעות את החכמים ואמרתי מוטב שאלך אני ואודיע את החכמים שמא יבואו בני אדם שאינם הגונים ויטעו את החכמים. אמרו לו מאתים זוז נתונים לך במתנה וזה שהכך יומתח על העמוד באותה שעה התקינו שלא יהו מקבלין עדות אלא מן המכירין:

ד בית דין מחשבין וכו'. דע שמהלך השמש תמיד תחת עגולת המזלות ואינו נוטה מעליה לא לצפון ולא לדרום ועגולת המזלות נוטה מעל עגולת משוה היום חציה נוטה לצפון וחציה נוטה לדרום ושתי הנקודות שבהן פוגעות זו בזו הם שתי נקודות השוויי באחת מהלם אל עלה ובשנייה מהלה אל מחוזים וכירח הנכר על גלגל נוטה מעל גלגל המזלות חציה לצפון וחציה לדרום לפיכך הגלגל יהיה על גלגל המזלות כשהיה בנקודת הפגישה והיא הנקודה שנוגע בה גלגל הנוטה וגלגל המזלות והוא הראש או הזנב והפעם יהיה על גלגל משוה היום במקום שנוגעת עגולת הנוטה במשוה היום כגון זה [ציור ט"ז]. והפעם יהיה על שלבתם והוא כשהיה על שתי נקודות הפגישות בין הנוטה והמזלות ומשוה היום כגון זה [ציור י"ז]. והפעם תהיה הלבנה נוטה מעל שניהם: ואם תהיה רחבה. פי' יהיה רחבה בראיית העין הרבה או יהיה זה מעט לצפון או לדרום:

ולהיכן היו ראשי קרניה נוטות. פירוש כשיוזז הירח מעל קבוץ השמש מעט והוא הנקרא מולד נגלה ממנו כחוט אחד מן המאיר ממנו והוא שכנגד השמש ואע"פ שאין העין יכולה לראות הירח ולא המאיר ממנו לפי שהוא נסתר באור השמש אבל אנו יודעים שנגלה ממנו דבר מועט וכשיתרחק מן השמש כמו יום אחד ונראה מקצת המאיר ממנו לעינים ונקרא בלשון ערבי הלל יראה כאילו שתי קווית כשני קרנים [ציור י"ח]. ואלו השני קרנים א"א שיהיו פונים נגד השמש אלא לרוח שכנגדה אבל אם אין לירח רוחב אלא יהיה מהלכיה על עגולת המזלות בשוה יהיו שני קרני הלבנה כנגד המזרח בשוה ואם תהיה הלבנה נוטה מעל גלגל המזלות בצפון יהיה קרניה פוניה למזרח ויש להם נליזה אל הדרום. ואם היא נוטה לדרום יהיו קרניה פונים למזרח עם נליזה נגד צפון. לפיכך שואלין ב"ד העדים על נטיית ראשי קרניה ואם יעלה במחשבתם שהיה על אחת מאלו השלשה פנים והעידו העדים בחילוף הדברים או שיעידו שראשי קרניה נוטים נגד השמש וזה החלק א"א שיהיה לפי שראשי קרניה תמיד לחפך פאת השמש כמו שיתבאר בפרק י"ט מזאת ההלכה במופת לפיכך אם העידו בדבר שלא יעלה בחשבון בידוע שהם עדי שקר ואין מקבלין אותם.

ה אמרו העדים ראינוהו במים. פירוש כשהסתכלנו במים ראינו בבואה של ירח על פני המים או שראינו ברקיע עבים דקים שאינם סותרים מה שאחריהם וראינו דמות ירח בתוכה או שראינו אותם בעששית. פי' ראינו בבואה שלו בעששית. או שראינו וכו'. פי' ראו מקצתו ברקיע ומקצתו בעבים שנראה מאחרי העבים וכן אם ראינו מקצתו ברקיע ומקצתו במים וכן מקצתו ברקיע ומקצתו בעששית אין זו ראייה לפי שבכל אלו הפנים נדמה להם דמות לבנה ואינה הלבנה עצמה. וזה שאנו אומרים מקצתו ברקיע ומקצתו במים או בעבים או בעששית לאו למימרא שראו מקצת עגולו [ציור י"ט] שאלמלא ראו ברקיע מקצת עיגולו אפילו אין מקבלין אותן וכלא אם נראה ממנו כחוט השערה מעידין ועוד א"א שיראה בלילה הראשונה חציה והלא אין נראה ממנו אלא כחוט אחד אלא כך פירוש הדבר מקצתו ברקיע כגון שזקפו עיניהם וראו אותו והוא חצי כחוט כנראה וכן כחוט החצי במים ומש"ה אין מעידין מפני שבוכייתא דעיבא היא בהרי א"א שיראה חצי כחוט על זה הדרך שאיירם:

פסולי עדות ואין מעידין. אב ובנו שראו את הירח ילכו לבית דין להעיד. לא מפני שעדות החדש כשרה [ה] בקרובים אלא שאם ימצא אחד מהן פסול מפני שהוא גזלן וכיוצא בו משאר הפסלנות יצטרף השני עם אחר ויעידו. וכל הפסול לעדות מדברי סופרים אע"פ שהוא כשר מן התורה פסול לעדות החדש: **ב** דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש. שאפילו קדשו את החדש על פי עדים ונמצאו זוממין בעדות זו הרי זו מקודש. לפיכך היו בראשונה מקבלין עדות החדש מכל אדם מישראל שכל ישראל בחזקת כשרות עד שיודע לך שזה פסול. משקלקלו הבייתוסים והיו שוכרין אנשים להעיד שראו והם לא ראו התקינו שלא יקבלו בית דין עדות החדש אלא מעדים שמכירין בית דין אותן שהם כשרים ושיהיו דורשין וחוקרים בעדות: **ג** לפיכך אם לא יהיו בית דין יודעים את העדים שראו את הירח משלחין אנשי העיר שנראה בה עם העדים שראו עדים אחרים שמזכין אותן לבית דין ומודיעין אותן שאלו כשרים הם ואחר כך מקבלין מהם: **ד** בית דין מחשבין בדרכים שהאיצטגנינין מחשבין בהם ויודעין הלבנה כשתראה בחדש זה אם תהיה בצפון השמש או בדרומה ואם תהיה רחבה או קצרה ולהיכן יהיו ראשי קרניה נוטין. וכשיבאו העדים להעיד בודקין אותם [א]כיצד ראיתם אותה בצפון או בדרום. להיכן היו קרניה נוטות. כמה היתה גבוהה בראיית עיניכם וכמה היתה רחבה. אם נמצאו דבריהם מכוונין למה שנודע בחשבון מקבלין אותם ואם לא נמצאו דבריהם מכוונין אין מקבלין אותם: **ה** [ב]אמרו העדים ראינוהו במים או בעבים או בעששית. או שראו מקצתו ברקיע ומקצתו בעבים או במים או בעששית אין זו ראייה ואין מקדשין על ראייה זאת. אמר אחד ראיתיו גבוה בעיני כמו שתי קומות ואמר השני כמו שלש קומות היה נבוה מצטרפין. אמר האחד כמו שלש קומות והשני אמר כמו חמש אין מצטרפין. ומצטרף אחד מהם עם שני שיעיד כמותו או יהיה בינידן קומה אחת:

[א] שם ר"ה כג: [ב] שם כד:

לחם משנה

דין משום דבפרק אם אין מכירין (דף כ"ה) דרשו אתם ואפילו שוגגים אתם ואפילו מוטעים חד הוי לב"ד:

פ"ב ב דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש וכו' שכל ישראל בחזקת כשרות וכו'. הקשה המפרש דהא אמר הרב ז"ל בפרק י"א מהל' עדות שכל עם הארץ פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי הכשרים ותירץ שמ"ש כאן שכל ישראל בחזקת כשרים וכו' היינו מן התורה אבל מה שאמרו בהלכות עדות הוא שפסול מדבריהם ע"כ. ואני אומר אם קושיתו קושיא תירוצו אינו תירוץ דמ"מ כיון דהוא פסול מדבריהם איך היו מקבלין ממנו עדות והא ברים הפרק כתב רבינו ז"ל שהפסול מדבריהם פסול לעדות החדש. אבל באמת קושיתו אינה קושיא דהכי דמי שידענו שהוא ע"ה ודאי שהוא פסול לעדות אבל בסתמא אין אנו מחזיקים לשום אדם מישראל שהוא ע"ה דהיינו שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ דעל הסתם כל ישראל בחזקת כשרים הם והם בדרך ארץ לפחות אבל כשידענו אותו ודאי שהוא ע"ה פסול וזהו שכתב שם בהלכות עדות דהיינו היכא שידענו אותו בודאי. אבל מ"מ אני תמיה קצת דמשמע מדברי רבינו ז"ל ודוקא הכא משום דאפילו היו מזומין לעדים היה החדש מקודש לפיכך אין אנו צריכין להכיר את העדים אבל בעלמא בדיני ממונות דאם הוחזו עדותן בטלה צריך שיכירו את העדים, ולא ראיתי לרבינו ז"ל בהלכות עדות ולא לשום פוסק אחר שהצריך שהדיינים יכירו לעדים או שיביאו עדים להעיד שהם כשרים משמע דהם סוברים כפשטא דברייתא דפ' אין מכירין (דף כ"ב) דקאמר דהתקינו בקידוש החדש שלא יהיו מקבלין אלא מן המכירין, שם הוא משום דרצו לעשות מעלה בקידוש החדש מפני שקלקלו אבל בעלמא ודאי דאינו צריך. ומה"ש רבינו ז"ל כאן נראה בהפך דהתקנה לא היתה אלא להשוות עדות החדש עם שאר עדויות דבעלמא דהאזה מועלת כאן ודבר זה לא מצינו ולא ראינו. ומה שכתב רבינו דאע"פ שנמצאו זוממין החדש מקודש אפשר דנפקא ליה משום הא דאמרו בפרק שני דר"ה (דף כ"ה) אתם ואפילו שוגגים אתם ואפילו מוטעים אבל הטעם שכתב המפרש משום דמילתא דעבידא לגלויי לא משקרי אינו ענין לכאן דלא מקרי בהא מילתא דעבידא לגלויי אלא כשבא אחד ואמר ב"ד קדשו את החדש וכדאיתא בפרק אם אין מכירין (דף כ"ב.) גבי שלא דאמר קדשוה לירחא במערבא וכתבו רבינו ז"ל לקמן בפרק ג' אבל עומר אם ראו את החדש או לא אין זה מילתא דעבידא לאגלויי דמי יודע אם אינו לא ראו דאע"פ שרבים אחרים לא ראו אפשר דאלו ראו ואפילו היה מילתא דעבידא לאגלויי היה נאמן בעד אחד כמו בעד אחד שבא ואמר קדשו בית דין את החדש דהוא לבדו נאמן כדאיתא לקמן בפרק שלישי. ומה שיש לדקדק בדברי רבינו ז"ל אכתוב לקמן בס"ד: ושיהיו דורשין וחוקרין בעדות וכו'. קשה דאין זה מן התקנה דבלא"ה מדין התורה היה כן דכיון דעדות החדש בעי מומחין ודאי דבעי דרישה וחקירה כדאיתא בריש סנהדרין ובהודאות והלואות דמשום נעילת דלת ליתא לדרישה וחקירה אבל בעדות החודש דליכא ה"ט ודאי דלא פליגי רבנן הדרישה והחקירה וכן נראה לעיל מדברי רבינו ז"ל בסוף פרק שני שכתב מצות עשה מן התורה וכו' ושידרשו העדים:

ד בית דין מחשבים בדרכים וכו'. בפרק אם אין מכירין (דף כ"ד) וכו' ועוד אמרו שם לפני החמה או לאחר החמה ואמרו שם (דף כ"ג.) פגימתה לפני החמה או לאחר החמה ולא ביארו רבינו ז"ל שכללו במה שכתב להיכן ראשי קרניה נוטות וביאור ענין זה היטב בפרק י"ט ושם נתבאר הכל:

ה אמרו העדים ראינוהו במים וכו' או שראו מקצתו ברקיע ומקצתו בעבים. בפ' אין מכירין (דף כ"ד): אמר אחד ראיתיו גבוה וכו'. גם זה ברייתא שם ואמרו שם בסיפא דברייתא אבל מצטרפין לעדות אחרת ובפרק כל הנשבעים (דף מ"ח) בעינו הקשו מהך ברייתא לרב חסדא דאמר בכדי סהדי שקרי למה לי גבי ב' כתי

מגדל עוז

דין תורה שאין מדקדקין בעדות עד מקודש. פרק אם אין מכירין (דף כ"ד כ"ב): ואין מקדשין עד ואין מקבלין אלא כהלכה. פרק אם אין מכירין (דף כ"ד) ופ"ק דסנהדרין (דף י"ב י"ג):

הגהות מיימוניות

תקופות ומולדות ע"ש וכל ענין חישוב תקופות ומולדות תמצא במא"ח סי' תכ"ז תכ"ח וע"ש]: [ה] פ"ק דר"ה כר' יוסי ודלא כרבי שמעון דשרי בקרובים, ע"כ:

ו אמרו ראינוהו בלא כונה וכו'. אמרו עדים ראינוהו ביום כ"ט שחרית וכו'. פירוש א"א שיראה במזרח ביום כ"ט כי עד כאן לא נסתר האור [illegible] והוא קודם המולד כמו יום אחד לפיכך צריך שיהיה בין ראייתה בשחרית קודם המולד ובין ראיתה במערב אחר המולד ב' ימים והיה מן הדין שאין מאמינין אותם בעדות זו אבל חכמים מאמינים אותם לפי שהעידו שראוהו בזמנו אבל ראיית שחרית לא השגיחו עליה לפי שהרי העבים נתקשרו ונראים להם כלבנה. וא"ת ומפני מה השגיחו על ראיית ליל שלשים ולא השגיחו על ראיית יום כ"ט בשחרית שיש לנו לומר ג"כ שמא זו הראייה שראו בליל שלשים עבים שנתקשרו אבל ראיית יום תשעה ועשרים היא הראייה האמיתית ואין [illegible] נראה בליל שלשים. והתשובה אין אנו מהרהרין לראיית שחרית אם היא אמיתית או אינה אמיתית מאחר שהעידו בראיית ליל שלשים אין נזקקים לב לראיית יום כ"ט וכאילו לא העידו לפנינו בה כלל. ועוד אמרינן בגמרא (ר"ה כ"ה) ר' חייא חזא לסיהרא דקאי בעשרים ותשעה לירחא שקל קלא פסק ביה אמר נאורתא בעינן לקידושא ואת קימא הכא זיל איכסי נמדנו מזה כמעשה שאין חוששין לראיית כ"ט שחרית:

ז כיצד מקבלין וכו'. פירוש נפחי נפש בלשון ערבי [illegible] מגזרת מפח נפש (איוב י"א) ואח"כ ראש ב"ד אומר מקודש דכתיב וידבר משה את מועדי ה' וכו' מכאן שראש ב"ד אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש מנלן (ר"ה כ"ד) אמר ר"פ דאמר קרא אשר תקראו אותם קרי ביה אתם רב נחמן בר יצחק אמר אלה הם מועדי הם יאמרו מועדי:

ח ואין מקדשין החדש אלא בשלשה. שהרי קדוש החודש אינו מסור לכל אדם אלא לבית דין ואין ב"ד פחות מג' ואמרינן בגמרא (ר"ה כ"ה:) סד"א הואיל ותנן דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן ואפילו ביחיד ה"נ נקדשיה יחיד קמ"ל שאין לך מומחה יותר ממשה רבינו ואמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדן דכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר וכן אמר ובראשי חדשיכם ולא אמר ובראשי החדשים וזה לעד שזה החשבון מסור לכם לא החדשים הטבעיים והוא מן קנון [illegible] עם השמש עד [illegible] עם שנייה. אבל בתמיד אומר וביום השבת שני כבשים בני שנה ולא אמר שבתכם לפי שהוא דבר טבעי ואינו ברצונכם לפיכך אינו תלוי בכם: וכן אין מחשבין וכו'. אם יראה או לא יראה והיה החדש מלא או חסר, אלא ב"ד שעל חשבונם אנו סומכים ומפני זה צריכין ב"ד לידע חשבון תקופות ומזלות וגימטריאות כדי שיחשבו וידעו באי זה יום יקבעו ר"ח: ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו. שהוא ליל שלשים אבל לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו מן השמים: ואין מקדשין אלא ביום. דאמר קרא כי חק לישראל הוא משפט וכו' מה משפט ביום אף קדוש החדש ביום: ואפילו ראוהו בית דין וכל ישראל וכו'. אמרינן בגמרא ל"ל למיתנא ראוהו ב"ד וכל ישראל איצטרי ס"ד אמינא הואיל וראוהו ב"ד וכל ישראל איפרסמא לה מילתא ולא ליעברוה קמ"ל: או שנחקרו עדים וכו'. אמרינן בגמרא ל"ל למיתנא ס"ד אמינא חקירת העדים כתחלת דין ומקדש כגמר דין ולקדשוה בליליא מידי דהוה אדיני ממונות דתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה ה"נ ליקדשיה בליליא קמ"ל:

ו [א]אמרו ראינוהו בלא כוונה וכיון שהתבוננו בו ונתכוננו לראותו להעיד שוב לא ראינוהו אין זו עדות ואין מקדשין עליה. שמא עבים נתקשרו ונראו כלבנה וכלו והלכו להם. אמרו עדים ראינוהו ביום תשעה ועשרים שחרית במזרח קודם שתעלה השמש וראינוהו ערבית במערב בליל שלשים הרי אלו [ג] נאמנים ומקדשין על ראייה זו שהרי ראוהו בזמנו. אבל הראייה שאמרו שראוהו בשחרית אין נזקקין לה שאין אנו אחראין לראיית שחרית ובידוע שהעבים הם שנתקשרו ונראה להם כלבנה. וכן אם ראוהו בזמנו ובליל עיבורו לא נראה הרי אלו [ג] נאמנין שאין אנו אחראין אלא לראיית ליל שלשים בלבד: ז [ב]כיצד מקבלין עדות החדש. כל מי שראוי להעיד שראה את הירח בא לבית דין. ובית דין מכניסים אותן כולן למקום אחד ועושין להן סעודות גדולות כדי שיהיו העם רגילין לבא. וזוג שבא ראשון בודקין אותן ראשון בבדיקות שאמרנו. מכניסין את הגדול ושואלין אותו נמצאו דבריו מכוונים לחשבון מכניסים את חברו. נמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת. ושאר כל הזוגות שואלין אותם ראשי דברים לא שצריכים להם אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש כדי שיהיו רגילין לבא: ח ואחר כך אחר שתתקיים העדות [ג]ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש ואין מקדשין את החדש אלא בשלשה. ואין מחשבין אלא בשלשה. ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו. ואין מקדשין אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש. ואפילו ראוהו בית דין וכל ישראל ולא אמרו בית דין מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים. או שנחקרו העדים ולא הספיקו בית דין לומר מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים. אין מקדשין אותו ויהיה החדש מעובר ולא יהיה ראש חדש אלא יום אחד ושלשים אע"פ שנראית בליל שלשים. שאין הראייה קובעת אלא בית דין שאמרו מקודש הם שקובעין: ט ראוהו בית דין עצמן בסוף יום תשעה ועשרים. אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים. בית דין אומרים מקודש שעדיין יום הוא. ואם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים. למחר מושיבין שני דיינין אצל אחד מהם ויעידו השנים בפני

א שם כה: ב שם כג: ג שם כד:

פירוש רבי לוי ן' חביב

פרק ב ט כתב הרב ראוהו ב"ד עצמן בסוף יום כ"ט אם עדיין לא יצא כוכב וכו' ואם ראוהו אחר שיצאו שני כוכבים וכו'. דברי הרב בכאן כנראה הם סתומים וחתומים כי יש להם קושיא כן מהגמרא כן מדבריו עצמם וזה בשני פנים. מדבריו שכתב בכאן ומדבריו שכתב בפרק ה' מהלכות שבת:

הקושיא מהגמרא היא שבסוף פרק במה מדליקין (שבת ל"ה:) אמר שמואל והם כשיעור בין השמשות אמרו בגמ' אמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה תניא נמי הכי כוכב א' יום ב' וכו' והביאו הרי"ף ז"ל לפסק הלכה וא"כ קשה איך אמר הרב בכאן אם עדיין לא יצא כוכב בליל שלשים וכו' שעדיין הוא יום כנראה שאם

ט ראוהו ב"ד עצמן וכו' אם לא יצא כוכב בליל שלשים עדיין יום הוא ומקדשין [illegible] בסוף יום כ"ט ויהיה ר"ח יום שלשים. לפי שהראייה גדולה מהמיעוט כלומר ראיית ב"ד עצמן גדולה מהמשמעות דברי העדים (ועלמן) שיעידו על הראייה בפניהם: ואם ראוהו בליל וכו'. שהרי יצא היום ואין מקדשין אלא ביום ואם תקשה על ההלכה שאמרה אפילו ראוהו ב"ד וכו' ואמר למה מעברין זה החדש והרי אמר כמ"כ שאם לא באו העדים ביום שלשים ועברו ב"ד את החדש ואחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו ונחקרו מקדשין אותו. והתשובה שיש הפרש בין [illegible] שהרי העדים העידו ביום שלשים ונחקרו ב"ד ולא קדשוהו בזמנו עד שחשכה ליל ל"א ולפיכך עברוהו אבל אם לא באו העדים כלל ביום ל' ולא באו אלא אחר ד' או ה' ימים אחר שעיברו החדש אומר שמקדשין אותו

לחם משנה

כתי עדים המכחישות זו את זו. ותירצו אליבא דר"ק אמר רבא הוא ואחר שנפרסין לעדות אחרת של ראש חדש דהוה להו תרי וחד ואין דבריו של אחד במקום שנים כלום ואע"ג דפסק קיימא לן כר' הונא דאית ליה זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה מ"מ פסק רבינו ז"ל כאוקימתא דאמר אליבא דרב חסדא משום דודאי הדין אמת אלא דמה שהקשה שם לרב חסדא הוא משום דלר' הונא אתי שפיר דלעדות אחרת כפשוטו דקייט עדות מגין אחר אבל לרב חסדא זו עדות עצמה היא אלא שהוא עד אחר וכבר כמו בתוס' ז"ל דוחק זה בפרק אין מכירין אבל הדין אמת אליבא דכ"ע. ולהכי נ"ל דרש"י ז"ל פרק אין מכירין פירש הברייתא כמו שתירצו בשבועות אליבא דרב חסדא אע"ג דלא ק"ל כוותיה דכיון דדינא אמת לכולהו ניחא לפרש הברייתא בענין שיהיה הדין אמת לכולהו אע"ג דהלשון הוא דחוק קצת:

ו אמרו ראינוהו בלא כונה. גם זה שם בברייתא וגמרא: אמרו עדים ראינוהו ביום תשעה ועשרים שחרית וכו'. במשנה פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד:) מעשה שבאו עדים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב אמר ר' יוחנן בן נורי עדי שקר הם. ורש"י ז"ל פירש דעל המדמה העידו ועדי שקר דקאמר ר' יוחנן בן נורי לפי שאינה ממהרת לבוא בפחות מעשר שעות ביום מתוך המזרח לתוך מערב ע"כ. ומסתייעא מילתיה ממאי דקאמר בגמרא פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה. ורבינו ז"ל והרחיק מאד מן הדעת פירוש זה ופירש דריב"נ שהיה תולק הוא מפני שכפי החשבון לא היה יכול להראות ערבית של ליל שלשים ומפני זה היה מרחיק הענין ולזה השיב רבן גמליאל פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה אפשר שתוכל להראות פעמים יותר מהרה מפעם אחרת כפי דרכי ההגונה. וכמ"ש רבינו ז"ל פרק י"ב מהלכות אלו וז"ל

שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו וכו' ולפיכך אמרו חכמים שמה ידע מהלכו ירח לא ידע מהלכו ואמרו חכמים פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה כמו שתראה מחשבונות אלו שפעמים תוסיף ופעמים תגרע וזה הוא ההסכמה שהיה בין ריב"נ ור"ג. אבל מה שהיו אומרים שראו שחרית זה ודאי דברי הבל הם וכדמות לבנה נראה להם שזה א"א ומה שהשיב ר"ג הוא דכיון דפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה ואפשר שתראה ערבית א"כ נאמר דכן הוא האמת ומה שאמרו ראינוהו במזרח שחרית דברי הבל הם ונראה להם כלבנה:

ז כיצד מקבלין עדות החדש וכו'. בפרק אם אינן מכירין (דף כ"ג:) במשנה חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת ולשם כל העדים מתכנסים וכו' וכל אלו הם דברי רבינו ז"ל. עוד אמרו שם במשנה בראשונה לא היו זזים משם כל היום התקין רבן גמליאל וכו' והזכיר רבינו ז"ל זה בהלכות שבת פרק כ"ז: מכניסין את הגדול ושואלין וכו'. גם זה משנה שם:

ח ואחר כך אחר שתתקיים העדות וכו'. גם זה שם במשנה (דף כ"ה): ואין מקדשין את החדש אלא בג'. ריש פרק ראוהו בית דין (דף כ"ה) ופרקא קמא דסנהדרין (דף י'.): ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו. משנה בפרק אם אין מכירין (דף כ"ד) ופסק כר' אליעזר בר צדוק דאמר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים וכן פסקו שם בגמרא: ואפילו ראוהו בית דין. משנה וגמרא שם (בריש ראוהו ב"ד) (דף כ"ה:):

ט ראוהו בית דין עצמן בסוף יום כ"ט וכו'. זה הלשון קצת נסתר [illegible] ן' חביב ז"ל כתבו בו בטוב טעם ודעת ע"ש:

בית

הגהות מיימוניות

[ב] כר"ג ודלא כרבי יוחנן ב"נ דאמר עדי שקר הם, ע"כ: [ג] כר"ג ודלא כרבי דוסא בן הרכינס דאמר עדי שקר הם, ע"כ:

מגדל עוז

ואין מקדשין אלא ביום עד ויקדשוהו בשלשה. פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ה כ"ז) ופ"ק דסנהדרין:

אותו שהרי לא באו העדים בזמן שמעידים להם ב"ד וכיוצא ובאו אח"כ מקבלין אותם מה יעשו והרי פעם שראו בו טירה רחוק הוא. וא"ת שלא אמר בתחלת פרק שלישי עדים שראו את החדש וכו' ואם היה ביניהם יותר על כן לא ילכו וכו'. התשובה שענין אותה העדות אינה מועלת בענין קרבן ראש חדש שכבר נתעבר החדש אבל מועלת בסיהן המועדות וכיוצא בו. ודע שהלכה באחריה והיא ראוהו ב"ד עצמן יש עליה כמה קושיות, האחד שאמר אם עדין לא יצא כוכב בליל שלשים וכו' שעדיין יום הוא והלא אפשר שיהיה זה העת בין השמשות שהרי אמר ז"ל בפ"ה מהלכות שבת משתשקע החמה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום והוא ספק מן היום ספק מן הלילה ודנין בו להחמיר בכל מקום וכו' וממשמע דבריו ז"ל אפשר שתשקע החמה ולא יראה כוכב והוא הנקרא בין השמשות כמו שאמר בספר זמנים ואמר הנה עדין יום הוא וצ"ע. הקושיא הב' שאמר אם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים ולמדנו מדבריו ז"ל שזה העת מן הלילה ולפיכך דחה הקידוש למחר ומשמע דבריו בספר זמנים יהיה זה הזמן בין השמשות לא מן הלילה שהרי אמר עד שיראו ג' כוכבים.

וא"ת אע"פ שזה הזמן הוא מכין השמשות דנין בו להחמיר ואין מקדשין אלא למחר ונאמר שגם אנו צריכין להחמיר בזמן שהוא משקיעת החמה עד שיצא כוכב א' שהוא בין השמשות כמו שאמר בספר זמנים ואין מקדשין אלא למחר ומה הפרש יש בין תחלת בה"ש וסופו. ועוד היה צריך לזכור דין העת שהוא משקיעת החמה בזמן יציאת כוכב א' עד שיצאו שני כוכבים אם להקל ומקדשין בו אם להחמיר ואין מקדשין בו לפי שהוא ג"כ מכין השמשות ואין מקדשין אלא ביום לא יהיה חילוק בינו לזמן שאחר שיראו שני כוכבים עד שיראו ג' כוכבים שהוא עת בין השמשות הגעלה בראיית הקידוש למחר הלא דין כמעט שלפניו מבה"ש כדינו ועכ"פ צ"ע. הקושיא השלישית מפני מה אם ראוהו ב"ד עצמן בסוף יום כ"ט ועדין לא יצא כוכב ב"ד אומרים מקודש ואין מצריכים שנים מהם להעיד בפני ג' כמו שהצריך בסוף כשאמר ואם ראוהו ב"ד אחר שיצאו שני כוכבים למחר מושיבין שני דיינין וכו' ומה הפרש בין ראייתם בסוף יום כ"ט או בליל ל' עד שנשתנה דין הקידוש והיה די לנ"ד שיראו בליל שלשים שיקדשוהו למחר מאחר שראו אותו כמו שעשו כשראו אותו ביום כ"ט וצ"ע:

בית

ן' חביב

שאם כבר יצא כוכב אפילו אחד שלא יקרא יום והרי מבואר במאמר שמואל שאף על פי שיצא כוכב אחד עדיין הוא יום עד שיצאו שני כוכבים כי אז מתחיל בין השמשות כי כן הוא פירוש דברי שמואל בודאי וכן כתב הרב ז"ל בפירוש המשנה וז"ל. ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראה כוכב מן הכוכבים הבינוניים בגודל נקרא יום ומשיראה כוכב אחד עד שיראו שנים הוא ג"כ יום ומשיראו ב' עד שיראו ג' הוא זמן בין השמשות וכשיראו ג' הוא לילה בלי ספק ע"כ. הרי נראה מבואר מ"ש ואע"פ שבמשנה תורה לא נמצא זה הלשון כי אם לשון אחר והוא, ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראו ג' כוכבים בינוניים בגודל והמראה הוא זמן בין השמשות וכו' ע"כ זהו להסכים הדין שכתב בכאן עם מ"ש בהל' שבת אבל עכ"ז נראה מבואר שפירוש מאמר שמואל הוא כמ"ש ובאור פי' א מהעתקות היא המתמיה או אם אפשר לומר שהתיקון אחד מיד יבא מתוך דברי בעז"ה מ"מ הקושיא שהקשיתי היא אמתית וחזקה וראוי להבדיל בהיתרה: הקושיא מדבריו ז"ל עצמן בכאן הוא מדיוק דבריו הראשונים כותב לדיוק דבריו האחרונים שהרי אמר ז"ל אם עדיין לא יצא כוכב אומרים מקודש וכו' הא אם יצא אפילו כוכב אחד אין אומרים מקודש שכבר עבר היום אח"כ כתב ואם ראוהו וכו' אחר שיצא ב' כוכבים למחר מושיבין, טעמא דראוהו אחר שיצאו ב' כוכבים הא אחר שיצא כוכב אחד לא יושיבו למחר ב"ד אלא אומרים מיד מקודש הרי שני קושיות חזקות בלשון הרב. וכנראה שאין תיקון בכן זולתי בשבוש לשונו ז"ל והלשון הנכון הוא אם עדיין לא יצא רק כוכב אחד אבל מה נעשה שלא נמצא זה בשום ספר לא דפוס ולא מכתיבת יד. עוד נ"ל להעיר הערה אחת בדברי הרב ז"ל אע"פ שאינה כחוזק הנזכר והיא כי מה שכתב הרב ז"ל ואם ראוהו אחר שיצאו ב' כוכבים למחר מושיבין וכו' לא מפני שהוא לילה ודאי כי עד שיצאו ג' כוכבים אינו לילה ודאי אלא הטעם שהוא בין השמשות והוא ספק לילה כי כן מפורש במימרא דשמואל שכתבתי. גם הרב ז"ל בפ"ה מהלכות שבת כתב בפירוש שאינו ודאי לילה עד שיראו ג' כוכבים וא"כ נראה שבזמן בין השמשות אין אומרים ב"ד מקודש כיון שהוא ספק לילה ולכן צריך שיהיה יום ודאי וקשה שהרי אמר הרב למעלה וז"ל או שנתקרבו העדים ולא הספיקו ב"ד לומר מקודש עד שחשכה ליל ל"א אין מקדשין אותו ע"כ. הא אם הספיקו לומר מקודש עד שלא חשכה שיאמרו מקודש אע"פ שהוא בין השמשות, כי פי' חשכה ר"ל שהוא לילה ודאי וזה הפך מ"ש למטה כאמור. עוד יש הערה אחת בלשון הרב והיא כי למה כשראהו ב"ד הירח ועדיין הוא יום יקדשו אותו בראייתם וכשראו אותו בזמן בין השמשות צריך למחר שיעידו שנים מהם בפני שלשה כדי לקדשו למה לא יקדשו אותו למחר בלי שיעידו שנים מהם. זאת ההערה העיר המפרש והניחה בצ"ע. ובמחילה מכבודו כי הוא דבר קל להשיב וגם אני לא זכרתיה כי אם לפרש כל דברי הרב ז"ל. עוד יש קושיא חזקה בדברי הרב ז"ל ממ"ש בהל' שבת פ"ה והוא כי הרב ז"ל בכאן תלה ידיעת שהוא יום עדיין או זמן ביה"ש בשיצאו כוכבים או שלא יצאו ופירוש דבריו כפי הפשט הנכון הוא אע"פ שכבר שקעה חמה אם עדיין לא יצא כוכב הוא יום ודאי וא"כ קשה שבהל' שבת כתב הרב ז"ל דמשתשקע החמה מיד מתחיל זמן בין השמשות ולבאר זאת הקושיא יותר אומר כי לא ימנע מחלוקה או מ"ש הרב בכאן אם לא יצא כוכב אחד וכו' הוא מדבר קודם ביאת השמש או אח"כ או שנאמר כי הכל אחד ר"ל ששני הדברים והם ביאת השמש ויציאת שני כוכבים באין כאחת. אם נאמר שמדבר קודם שתשקע החמה א"א שהמשנה שלימה שנינו בשבת פ"א (דף י"ז י"ח) וכולם ב"ה מתירין עם השמש ובודאי כל זמן שלא שקעה החמה נקרא יום ודאי גם כי לא יצאנו מהקושיא שהמדע שהרב סותר דבריו שהם בהל' שבת כתב שעד שתשקע החמה הוא יום אבל בהכרח מדבר אחר שקיעת החמה וא"כ קשיא הקושיא שאמרתי, מה האמר אינו מדבר לא קודם ביאת החמה ולא אח"כ אלא שני הדברים באין כאחד עכ"ז קשה למה הרב במקום אחר תלה זמן בין השמשות בשקיעת החמה ובמקום אחר תלה אותו כשיצאו שני כוכבים היה לו להזכיר בשני המקומות דבר אחד כיון שהכל הוא זמן אחד, ואם ללמדנו ששני הדברים באים בזמן א' היה לו להשוות ב' הדברים במקום א' והוא שיאמר ככה משיראו ב' כוכבים שהוא זמן שקיעת החמה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים הוא הנקרא זמן בין השמשות וכו' וא"כ אף אם נאמר שזמן שני הדברים הוא א' עכ"ז לא יצאנו מהקושיא. והאמת שאין זמנם אחד אלא שזמן יציאת ב' כוכבים שאמר הרב הוא אחר ביאת השמש וכן נראה מלשון הרב ז"ל בפירוש המשנה שכתב גם כי זמן ראיית הירח החדש בזמנו הוא אחר שקיעת החמה לעולם וכן בסוף פי"ד מאלו ההלכות קרא הרב שעת הראייה שלש שעה אחר שקיעת החמה וא"כ קשיא הקושיא הראשונה שאמרתי. אלו הם ההערות הנופלות בלשון. והנני משיב עליהם לעניות דעתי ואתחיל באחרון ראשון כי הוא כמו הקדמה לישב כל הלשון. וראשונה ראיתי להביא סוגיית הגמ' והיא בסוף פרק במה מדליקין (שבת ל"ד.) ואעיר בה קושיא אחת דומה כנגד מה לקושיא שהקשיתי בלשון הרב ז"ל. וזו היא הגמרא של שמועה. ת"ר אי זהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימים וכו' הא גופה קשיא אמרת אי זהו בין השמשות וכו' והדר אמרת וכו' אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל ה"ק וכו' ר' יוסף אמר ר' יהודה אמר שמואל ה"ק וכו' ואזדו לטעמייהו דאיתמר שיעור בין השמשות וכו' וכל כנמרא בזה כי שיעור בה"ש לדעת רבה אמר ר' יהודה אמר שמואל הוא מהלך ג' רבעי מיל שהם אלף ות"ק אמה והתחלת זמן ביה"ש הוא משתשקע החמה מיד ולדעת ר' יוסף אמר ר"י אמר שמואל שיעור ביה"ש הוא מהלך שני שלישי מיל שהם אלף

וש"ג אמות בקירוב וזמן התחלתו הוא כשיעבור אחר שקיעת החמה שיעור קס"ז אמות בקירוב שהוא חצי שתות מיל וא"כ בסוף בין השמשות אין חילוק ביניהם כלל והחילוק ביניהם הוא בזמן ההתחלה אם מתחיל מיד סמוך לשקיעת החמה או אם מתחיל אח"כ כשיעור קס"ז אמות כנזכר אח"כ בסוף הסוגיא (דף ל"ה) אמרו אמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב א' יום ב' בין השמשות ג' לילה תנ"ה וכו'. והשתא קשיא לי כפי מה שאמרתי הפשט הנכון בדברי שמואל הוא במדבר אחר שקיעת החמה שכל זמן שלא יראו שני כוכבים שעדיין הוא יום שאם תאמר שמדבר קודם שקיעת החמה פשיטא שיום הוא אפילו אם יראה כוכב אחד ומה בא ללמדנו. ובשלמא לדעת ר' יוסף שאמר שזמן ביה"ש אינו מתחיל סמוך לשקיעת החמה יבא בטוב ויאמר כי אותו הזמן שבין שקיעת החמה לזמן התחלת בין השמשות עדיין יום הוא אף אם יראה כוכב אחד אם לא יראו שנים כי לדעתו לעולם לא יראו שנים עד התחלת בין השמשות והוא כשיעור מהלך קס"ז אמות אחר שקיעת החמה כנזכר אבל לדעת רבה שאמר שמיד מתחיל זמן ביה"ש אחר שקיעת החמה איך אפשר ליישב עם זה מאמר שמואל שאפילו אם יראה כוכב אחד עדיין הוא יום והוא מדבר בהכרח אחר שקיעת החמה כנזכר. ונאמר שמאמר רבה חולק עם מאמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב אחד וכו' ואע"פ שרבה אמרו גם רב יהודה אמר שמואל עם כל זה חולק עמו כי מאמר רבה אמר שמואל הוא ליישב הברייתא דלא תיקשי רישא לסיפא לא שיהיה כן דעתו בענין התחלת זמן בין השמשות כי אם כפי הברייתא ההיא שאחריה כוכב אחד יום וכו' זה א"א לאמרו שהרי רבה ורב יוסף לא לבד היתה כוונתם לפרש הברייתא כי אם לומר לנו זמן בין השמשות כפי האמת, ראיה לדבר שהרי אמרו בגמ' ואזדו לטעמייהו וכו' זמן ביה"ש רבה אמר ר' יהודה אמר שמואל וכו' וא"כ כיון שרבה אומר שמואל סובר שזמן בין השמשות הוא משתשקע החמה מיד והגמ' הביא כתם מאמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב אחד וכו' בלי מחלוקת בהכרח לנו לומר שרבה מודה שמואל אמרה. ועוד אני מוכרח להוסיף על דברי ולומר כיון שמצאת מה שאמר בגמ' ואזדו לטעמייהו דאתמר שיעור בין השמשות בכמה רבה אמר וכו' נראה דאין כוונת רבה ור' יוסף לפרש הברייתא לבד כי אם להודיענו שיעור בין השמשות בשם שמואל לדעתם כפי האמת והדין כנזכר, אם כן בהכרח לנו לומר שסוף זמן שיעור בין השמשות הנזכר בדברי רבה ור' יוסף שהוא שיעור מהלך אלף ות"ק אמה הוא אחר שהכסיף התחתון והשווה לעליון המוזכר בברייתא כדברי ר' יהודה זרין מוען שאם לא נאמר כן יש סתירה מתאמרם בשם שמואל למאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' ג' לילה והוא בזה האופן. כבר הוא מבואר בגמרא בשם ר' יהודה אמר שמואל שבין השמשות דר' יוסי הוא אחר בין השמשות דר' יהודה וניאמרו בתוס' שיש ספק בין האמוראים כמה הוא זה הזמן שהוא אחריו אבל ודאי ידעו שאין בו כדי שיעור טבילה ויאמר הרא"ש ז"ל בפסקיו ששיעור טבילה הוא שיעור מהלך ג' אמה ויתחר שמואל שאחר ג' כוכבים לילה בודאי הוא אחר שעבר ביה"ש דר' יוסי שהרי נפסקה הלכה בגמרא כר"י בענין תרומה וכתבו הפוסקים ז"ל דכ"ש לענין מוצאי שבת ומאחר שמואל ג' כוכבים לילה הביאו הרי"ף ז"ל לפסק הלכה וכן כל הפוסקים א"כ נראה שהוא אחר ביה"ש דר"י ואם סוף שיעור בין השמשות דרבה ור"י שהוא בסוף שיעור מהלך אלף ות"ק אמה אחר שקיעת החמה הוא כשהכסיף התחתון והשווה לעליון שאז הוא לילה לדעת ר' יהודה א"כ לדעתם נתשלם זמן בין השמשות דר' יהודה הוא לילה לדעת שמואל וכבר תאמר שמואל ג' כוכבים לילה אינו לילה עד שיעבור בין השמשות דר"י כנזכר א"כ בהכרח לנו לומר שבגמרא הביאו ראשונה מאמר רבה ור' יוסף לפרש הברייתא לבד וא"כ הביאו מאמרם לענין האמת כפי דעתם שאזדו לטעמייהו כלומר שיש ביניהם חילוף בענין התחלת בין השמשות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אמנם בסוף שיעור בין השמשות שניהם הודיעו שיעור שוה והוא שיעור ביה"ש דר"י. וא"כ בשיעור מהלך אלף ות"ק אמה אחר שקיעת החמה עבר זמן ביה"ש דר"י ור' יוסי ואז הוא לילה ומסכים עם מאמר כוכב אחד וכו' ג' לילה. זה נ"ל לענ"ד שהוא מוכרח לאמרו שלא יסתרו מאמרי אלו האמוראים בשם שמואל לתאמר כוכב אחד וכו' כיון שלשון שיעור בין השמשות בכמה רבה אמר וכו' מורה שאין דעתם לפרש דברי ר' יהודה שבברייתא כי אם להודיענו הדין כפי האמת שא"כ הול"ל שיעור בין השמשות לר' יהודה בכמה רבה אמר וכו'. אבל קשיא לי שהרא"ש ז"ל בפסקיו נראה שלא כתב כן שאחר שביאר שבין השמשות דר"י הוא אחר בין השמשות דר' יהודה ושאינו מתאחר אח"כ שיעור טבילה שהוא מהלך ג' אמה כתב וז"ל נראה משהשקע החמה מהלך אלף ות"ק ומ"ע אמות יותר לעבוד מלאכה במוצאי שבת ע"כ מכאן הרי נראה בפירוש ששיעור אלף ות"ק אמה שנהגו רבה ור' יוסף נתשלם זמן בין השמשות הוא לר' יהודה לבד ולכן הוסיף הרא"ש ז"ל מ"ע אמות תבוס ספק בין השמשות דר' יוסי מתי הוא. ונראה לענ"ד לומר שאפילו לדעת הרא"ש ז"ל הפשט הנכון בגמרא הוא מה שאמרתי שדברי רבה ור' יוסף בסוף זמן בין השמשות הוא לכי האמת לדעתם לא לדעת ר' יהודה לבד כי כן מראה לשון הגמ' כאשר כתבתי אבל לכי שמסק כלל מזה הפירוש והוא שאחר עבר שיעור מהלך אלף ות"ק אמה אחר שקיעת החמה יוכלו לעשות מלאכה ואולי יאמר כי מה שאמרו בגמ' ואזדו לטעמייהו שיעור וכו' הוא לפרש דברי ר"י לבד ואם לא אמרו בפירוש שיעור בין השמשות לר' יהודה בכמה מבוס דכמיך אלעיל לכן הרא"ש כתב מה שכתב לתוספת גם בלשון התוס' בפסחים פרק תי שהיה כמא (דף נ"ד) יש הערה דומה לזו שכתבתי בלשון הרא"ש ז"ל שנראה

שגם

שנם כם בותרים דברי. והתשובה אלי ממין התשובה הזאת שי: ירא"ם ז"ל והמעיין יבין כי לא ראיתי להאריך ובין לדעתם ז"ל ובין לדעת הרא"ם ז"ל הפי' הנכון בגמרא הוא שמה שאמר ואזדו לטעמייהו הוא לגלות סברתם בשם שמואל כפי האמת וא"כ צריך שלא יסברו מאחריהם למאמר כוכב אחד יום וכו' אפר לפי זה נתקיימה הקושיא שאמרתי כיון שרבה ורב יוסף שניהם מוכרחים להודות ששמואל אמר מאמר כוכב אחד וכו'. ועוד שהרי מצינו שהרי"ף ז"ל פסק כרבה להומרא והביא לפסק מימרא דשמואל כוכב אחד וכו' כנראה דלא פליגי אהדדי. ובמאמר שהביאו לפסוק כמותו בזמן סוף בין השמשות והוא כשיראו ג' כוכבים בינונים לא לפסוק כמותו בזמן התחלה זה דוחק ויש לו ליישב לפרשו:

כלל הדבר שההכרח לנו לומר שרבה יודה במימרא דשמואל כוכב אחד יום וצריך לנו לדעת במאי זה אופן ובאי זה ענין כי כפי הנראה בהכרח לומר שחולקים. ולפי פי' רבינו תם ז"ל דיש חילוק בין משתשקע החמה לשקיעת החמה ככתוב בתוס' גם בספרי בעלי החדושים ובפסלו לדעת רבה יש שיעור ג' מילין ורביע אחר שקיעת החמה קודם שיתחיל זמן בין השמשות אין קושיא כלל ומאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' יצא כפשוטו שמדבר אחר שקיעת החמה ועם כל זה הוא יום כיון שלא נראו ב' כוכבים ומחלוקת רבה ורב יוסף הוא שלדעת רבה כשיעבור אחר שקיעת החמה שיעור זמן מהלך ג' מילין ורביע יריה ביה"ש ויראו שני כוכבים בינונים ולדעת ר' יוסף לא יראו עד שיעבור אחר שקיעת החמה שיעור זמן מהלך ג' מילין ושליש ואז מתחיל זמן ביה"ש ואם כן אין קושיא כלל לדעת רבינו תם ומחזיקי דבריו. אבל לדעת הרמב"ם ז"ל נראה שאין זה אמת שא"כ היה לו לפרש אי זה דבר מזה. ולדעתו פי' משתשקע החמה ר"ל מיד אחר שתכסה גוף החמה מעינינו וודאי שלדעתו ז"ל גם זו היא סברת הרי"ף ז"ל גם הרא"ש ז"ל לא כתב בפסקיו כלל מדברי ר"ת כנראה שלדעתו ז"ל פי' משתשקע החמה הוא כפשוטו כשיסתר גוף החמה מעינינו ואם כן הדרן קושין לדוכתין כי אין אפשר להשוות מאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' עם סברת רבה:

ולישב כל זה לענ"ד אקדים הקדמה קטנה והיא כי זמן הראות הכוכבים אינו אחד תמיד בכל ימות השנה, דרך משל לדעת רבה ימצאו ימים בשנה שכוכב אחד בינוני יראה קודם שתשקע החמה ויש ימים שלא יראה עד אחר שקיעת החמה. גם יש ימים ששני כוכבים בינוניים יראו עם שקיעת החמה בסמוך ויש ימים שלא יראו עד שיעבור זמן מה אחר שקיעת החמה. ובקיום דברי אלה שאמרתי שאין הכוכבים נראין תמיד בכל ימות השנה בזמן אחד בערך אל שקיעת החמה איני מצריך כי השכל גוזר היותו כן ושיתחלף זמן הראותם כפי מצב השמש בגלגל וכפי רוחק הכוכבים ממנו. וזמן זה החילוף ר"ל כמה יקדמו להראות או כמה יתאחרו יש לו שיעור. דרך משל לדעת רבה לעולם שני כוכבים אינם נראים קודם שקיעת החמה אלא ביום שמקדימין יותר להראות הוא כשיראו עם שקיעת החמה ויש יום שיתאחרו מעט אחר שקיעת החמה ויש יום שיוסיפו להתאחר יותר והרוב שיוסיפו להתאחר להראות אחר שקיעת החמה הוא שיעור מהלך קמ"ז אמות שהוא חצי שתות מיל כי כשיעבור שיעור זה הזמן אחר שקיעת החמה לעולם אפשר לשני כוכבים ליראות אם לא יהיה לגודל קוצר ראות המבים או אי זה עבים שיכסו אותם וא"כ לדעת רבה זמן מהלך חצי שתות מיל אחר שקיעת החמה יש ימים שראוי להיותו כולו בין השמשות כפי הדין והאמת כי כבר נראים שני כוכבים ויש ימים שראוי להיות קצתו בין השמשות. וזמן מהלך שני שלישי מיל אחר זה הזמן תמיד בכל ימות השנה הוא ביה"ש. ועפ"ז אין קושיא כלל בסוגיא שמה שאמר שמואל כוכב אחד יום מדבר בין קודם שקיעת החמה בין לאחר שקיעת החמה והחדוש שהודיענו הוא ביום שיהיה אחר שקיעת החמה כי עדיין הוא יום כיון שלא נראו שני כוכבים ועכ"ז אינו סותר לדברי רבה שדעתו היא שהתחלת הזמן בין השמשות אינו מתחיל כפי הדין עד שיראו שני כוכבים אבל כיון שזמן הראות שני כוכבים יש זמן בשנה שהוא עם שקיעת החמה יש לנו לומר שמשתשקע החמה תמיד יש לו דין ב[ין ה]שמשות כי אולי הם נראים והמבים אינו רואה אותם לקוצר ראותו כי לא ראיתי בשיעור רחוק גדול כזה אינה ראיה, ועם זה אפ"ש ששני המאמרים יהיו לשמואל אין קושיא כלל כי במאמר האחד הודיענו זמן ביה"ש כפי האמת ושורש הדין ובמאמר האחר הודיענו שיעורו כפי הזמן שאפשר להסתפק והרי דינו לחומרא כדין בה"ש. ואל יחשוב הרואה דברי אלה שאמר אליהם כי הם חדשים מקרוב באו לא שערום חכמי המשנה והגמרא ואולי בשביל זה ידחה אותם כי האמת יש לדבר סיוע גדול מהגמ'. ועל פיהם נתיישבה לי קושיא אחת וכיוצא. כי כשהקשה המקשה על הברייתא ואמר הא גופה קשיא אמרת אי זהו בין השמשות וכו' הכרת המקשה הוא דלא"ה ליפרכינהו ולהגיהו ולימא הכי אי זהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין והכסיף התחתון ולא הכסיף העליון אבל הכסיף העליון וכו' הכי ה"ל למימר ולא ה"ל למנקט ביה"ש שתים אחרים וא"כ כשתירץ רבה כרוך ותני מה תירץ להכרח קושית המקשה, אבל לפמ"ש הברייתא היא מדוייקת ונקט התנא תרי זימני בין השמשות דלפי האמת ככה הם שני מיני זמן הנקראים ביה"ש, משהכסיף התחתון עד שיכסיף העליון שהוא שיעור שני שלישי מיל הוא זמן ביה"ש ודאי ולעולם אמנם משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין שהוא שיעור מהלך חצי שתות מיל דינו ג"כ כדין ביה"ש לפי שימים רבים בשנה הוא ודאי זמן בין השמשות ונראין בו שני כוכבים ואע"פ שהוא אינו רואה אותם אולי הסבה בשביל קוצר ראותו גם שאינו מסתכל במקום הראוי להסתכל וסדרם התנא כפי סדר זמנם ואמר אי זה הוא בין השמשות משתשקע החמה וכו' כי דין ביה"ש יש לו הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון ביה"ש ודאי ולעולם וזאת היא סברת רבה. אמנם ר' יוסף סובר דלעולם לא יראו שני כוכבים קודם שיעבור אחר שקיעת החמה שיעור מהלך חצי שתות מיל ולכן קודם זה הזמן הוא יום ואם דעתו היא שלעולם נראין שני כוכבים מיד אחר עבור זה הזמן או אם סברתו היא ג"כ שיש ימים שאין נראין גם שני כוכבים בזה הזמן ועכ"ז שיעור בין השמשות שוה לעולם כי הוא שיעור מהלך ב' שלישי מיל בשביל שלא נדע מה הם אותם הימים שמתאחרים בהם הכוכבים להראות על דרך סברת רבה לא אפסל בזה כי אין לי מבוא לדעתו מלשון הגמ': **כלל** הדברים שיתישב הסוגיא בלי שום קושיא כלל גם דברי הרמב"ם ז"ל מבוארים עפ"ז ודעתו היא שלענין שבת וכל דבר חומרא כמו בזה ביה"ש מתחיל משתשקע החמה ואע"פ שלא ראה המבים שני כוכבים כיון שהדבר תלוי בכל אחד ואחד מישראל יש לנו לומר כי הגיע זמן בין השמשות וקוצר ראותו גרם שלא ראה הכוכבים. אמנם בענין קידוש

החדש שהדבר מסור לב"ד לבד אם ראו הם הירח ולא יצאו כוכבים יכולים הם לקדשו כי הרי הוא יום ונסמוך על מאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' וכיון שהדבר מסור להם לבדם בראייתם הדבר תלוי מלבד שבודאי הם היו אנשים שלימי היצירה והמעיין ולא נאמר עליהם שלקוצר ראותם לא ראו הכוכבים עם היות כי ב"ד של ג' כשר אפילו בסומא באחת מעיניו כדתנן בסוכה פ"א גם בר"ה פרק ראוהו ב"ד וכתבו הרב ז"ל פ"ב מהלכות סנהדרין עם כל זה אינו קושיא כלל דלדעתו ז"ל צריך שאותם הג' יהיו מהסנהדרין ואם היות שחלק עליו הרמב"ן ז"ל אין לנו לחוש כי ליישב דעת הרמב"ם ז"ל אנו דנין. ובזה הדרך אשר דרכתי יוכל המעיין לראות כי שתי הטעמאות שכתבתי למעלה להרמב"ם ז"ל בפי' המשנה שחייב אמת כי שתי הטעמאות מורים שודאי שלא נפלו במקרה ובטעות אבל בכונה מכוין כפי שידורם. ולכן נראה שהרב סידר הלשון בראשונה כי העתיק מאמר שמואל כוכב א' יום וכו' והוא אמת כפי הדין שאם הוסיפו על אותו השיעור משתשקע החמה הוספה אנו עושים אלא מטעם שמא באותו היום האמת היה שנראו שני כוכבים מיד אחר שקיעת החמה כאשר נתבאר כל זה למעלה ביתור באור. אמנם אח"כ תיקן כפי מ"ש בספרו ומטעם הנזכר לא מטעם שמ"ש בראשונה אינו אמת. וזו מה שהשיגה דעתי הקצרה להשיב לקושיא האחרונה שבדברי הרב והנני בא להשיב לאחרות אחר שאביא סוגיא אחרת שהיא מקור כל אלו הדינין בר"ה ר"פ ראוהו ב"ד (דף כ"ה) וזו היא המשנה: תנן ראוהו ב"ד וכל ישראל נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ה"ז מעובר. ראוהו ב"ד בלבד יעמדו שנים ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש ראוהו ג' וכו', גמרא למה לי למתני ראוהו ב"ד וכו' ראוהו ב"ד יעמדו שנים ויעידו בפניהם ואמאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה א"ר זירא כגון שראוהו בלילה ע"כ. פירש"י ז"ל ראוהו ב"ד בלבד שאין מי שיעיד אלא הם ולאו ארישא קאי בסמוך להשיכה אלא שהיה שהות לקדש ואמאי יעמדו שנים ויעידו הלא ראוהו כולם יקדשוהו בראייתם דלא תהא שמיעה שמעמידים מפי עדים גדולה מראייה וכו' שראוהו בלילה הילכך למחר אי לאו שמיעה על מה יקדשו, ע"כ:

תוספות ראוהו ב"ד פי' ב"ד של כ"ג ולכך פי' בקונ' דהיה להם שהות דאי לא היה להם שהות מאי פריך בגמרא לא תהא שמיעה גדולה מראייה ולקדשוהו מיד שראוהו הלא היה להם שהות לקדש. כגון שראוהו בלילה דאין יכולים לקדש על פי ראייה בלילה דא"כ היתה ראייה בלילה מקום קבלת עדות ואין קבלת עדות אלא ביום ואפילו בדיני ממונות כדאמרינן לעיל דקרי חקירת עדות כתחלת דין עכ"ל. ואחר הבנת שתי הסוגיא קשיא לי קושיא אחת אריפא כיון שכשהקשה המקשה ואמר ואמאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה הוא משום דס"ל דסיפא לאו ארישא קאי אלא שהיה שהות לקדש כדכתב רש"י ז"ל ופירשו מעמיה בעלי התוס' א"כ מה לו לתרץ לחדש אוקימתא שראוהו בלילה נימא ליה דסיפא ארישא סמיך ומיירי בשלא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ואע"ג דלא שייך למימר עד שחשכה מכל מקום דמשמע כל לא חשכה יאמרו מקודש ואין הדין כן בסיפא אע"ג דברישא הדין כן וכמו שאבאר בעז"ה עכ"ז הסוגיא היא דלא הספיקו לומר מקודש ביום ולעולם שראוהו ביום. ואע"ג דלא דמי ממש לרישא דלא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ברישא ר"ל דלא הספיקו ביום ל' ובסיפא מיירי ביום כ"ט עכ"ז הרי דומה לרישא דרישא וסיפא מיירי בדלא הספיקו לומר עד שחשכה אלא בראייה והאי בראייה דהא רש"י ז"ל עצמו כתב ק' כפי מה שפירשו התוס' דלאו ארישא קאי וכו' ומה לו לתרץ א"כ לחדש אוקימתא חדשה מכל וכל והיא דראוהו בלילה. והנראה לענ"ד לומר דהכרח גדול הכריחו לתרץ לומר דגם בראייה היתה בלילה והוא הדין שפסקו בהשגה יעמדו שנים וכו' ואם אמת הדבר דבראייה היתה ביום אלא דלא הספיקו לומר מקודש א"כ אע"ג דאין יכולין ב"ד לקדש בו ביום משום דאין דנין אלא ביום עכ"ז למה צריך למחר שיעמדו שנים ויעידו וכו' כיון שבראייה היתה ביום הרי היא כמו קבלת עדות ביום ולמחר יקדשו החדש בלי קבלת עדות כלל כי אינו צריך כפי הטעם שפירשו התוספות ואפילו לפי מה שכתב רש"י ז"ל הלכך למחר אי לאו שמיעה על מה יקדשו דמשמע מיניה דאפילו שראו בית דין הירח ביום שהוא זמן דין אם לא קדשוהו בו ביום צריך שמיעת עדות למחר שיקדשו ב"ד עליו אפילו לדבריו ז"ל צריכין א"ל מכח הקושיא שאמרתי שכוונתו היא כמו מה שפי' התוס' ור"ל הילכך למחר אי לאו שמיעה שהוא קבלת עדות ביום על מה יקדשו וראייתה בלילה אינה כמו קבלת עדות כיון שהיתה בזמן שאין ראוי לדין. ועוד לענ"ד לומר שזה הדין הוא מוכרח מרישא דמתני' דקאמר ג' חלוקות, א' ראוהו בית דין וכל ישראל, ב' או שנחקרו העדים, ואתרווייהו קאי ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה כנראה שהדין בשניהן שוה וכמו שכשנחקרו העדים לא חסר דבר כי אם לומר מקודש גם כשראוהו בית דין וכו' אין צריך דבר אחר ומפני ראוהו בסוף יום כ"ט ומפני לא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ביום ל' כנראה שאם הספיקו לומר מקודש עד שלא חשכה ביום שלשים דהחדש מקודש ואין צריך דבר אחר כלל. א"כ נראה בהכרח שכשראו ב"ד הירח בסוף יום כ"ט בזמן הראוי לדין אם לא הספיקו לומר מקודש שיקדשו אותו למחר בלי קבלת עדות כלל ולמדנו מזאת הסוגיא א"כ שיש ג' חלוקות וכל א' דינה מחולק. הא' כשראוהו ב"ד ביום ויש זמן לומר מקודש שיקדשו אותו מיד ויאמרו מקודש וזה למדנו ממה שהקשה המקשה ואמאי לא תהא שמיעה גדולה וכו'. חלוקה ב' כשראוהו בלילה והדין הוא דלמחר יעמדו שנים וכו' וזה למדנו מהתירוץ. חלוקה שלישית כשראוהו ביום ולא הספיקו לומר מקודש והדין הוא שיקדשו אותו למחר בלי ד"א וזה נלמד מכח ההכרחיות שאמרתי. וזו מה שאני צריך ללמוד מזאת הסוגיא להבין דברי הרמב"ם ז"ל. ועם כל זה טרם אבא לבאר דבריו לא אמנע פי לומר מה שקשה לי בדברי התוס' שאמרו ולכך פי' בקונטרס דהיה להם שהות וכו'. ואי לאו דמסתפינא הייתי אומר שהיא הגהה מתלמיד ואינם דברי רבנים גדולים ככה. בדבור כתוב במשנה כתב רש"י דלאו ארישא קאי כדי לתת סברא למקשה וא"כ הדבר קשה לי שהיה לו לרש"י ז"ל לומר קס"ד בדבר כזה ולא נפרש המשנה ככה בפשיטות כיון שהסברא היא זרה כפי פשט המשנה דיותר טוב לומר דסיפא ארישא סמיך ולא יקשה כלל אם הקושיא היא שיקדשוהו מיד בטעם ראייה גם פירושו במשנה פי' בעל לדעת המתרץ דהוא ז"ל כתב אלא שהיה שהות לקדש והמתרץ תירץ כגון שראוהו בלילה וא"כ לסברה זרה כזאת הל"ל קס"ד. ועוד פ"מ בדבור מאי פריך לא תהא שמיעה גדולה מראייה וליקדשוה מיד שראוהו מנין להם זאת היתה קושיית המקשה ואם בשביל מ"ש רש"י יקדשוהו בראייה מי הכריחם לפרש כר"ל בטעם ראייתן אני אפרש שר"ל

בפני השלשה ויקדשוהו השלשה: י בית דין שקדשו את החדש °בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסים הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו. אע"פ שזה יודע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבר מסור אלא להם ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם שנאמר אשר תקראו אתם וגו':

פרק שלישי

א עדים שראו את החדש אם היה ביניהם ובין מקום שיש בו בית דין מהלך לילה ויום או פחות הולכין ומעידין. ואם היה ביניהן יתר על כן לא ילכו שאין עדותן אחר יום שלשים מועלת שכבר נתעבר החדש

עם ראייתן כלומר לא יצטרפו לעדות וראייתן תהיה כמו עדות. וע"ק לי שכיון שגם זאת ההקדמה להקשות כנראה שבההבנל זאת ההקדמה תתבטל הקושיא ולא כן שאף אם סדה שא"א לקדשו בשעת ראייתו כי אם לאחר עם כל זה מקשה למה הוצרכו לעמוד שנים שיעידו בפניהם תהיה ראייתם כמו עדות. ועוד נראה כי זאת היא הקושיא שהקשה המקשה לא הבהרת כי לאחרת אין חזוק במה שאמר ומאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה, אבל אם יקשה למה צריך עדים כאי זו שעה שיקדשוהו יקדשוהו כראייתה דלא תהא וכו' יבא בטוב לכן אני אומר כי מה שאמר רש"י בראייתם פירושו עם ראייתם כמו שאמרתי ר"ל שתהיה ראייתם כמו עדות וכאי זו שעה שיקדשוהו לא יצטרפו לעדים ולזה השיב התשיב שראייתם אינה כמו עדות לפי שראוהו בלילה. ומה שאמר רש"י למעלה ולאו אריכא קאי בא להרץ קושיא אחת שיש כפי הלשון והיא דפירוש ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ר"ל עד שחשכה ביום שלשים ולא נאמר דזאת החלוקה השניה דראוהו ב"ד וכו' מדבר בכך א"כ איך אמר יעמדו שנים ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש הרי עבר היום, לזה אמר רש"י דלאו אריכא קאי בסמוך לחשכה דר"ל חשכת יום שלשים אלא שראו אותו ביום כ"ט ונשאר שהות לקדש קודם שיעבור כל יום שלשים ולזה אפשר להעמיד שנים ויעידו וכו', ואע"ג דלפי מה שאני מפרש זה הלשון ר"ל דנשאר כל יום שלשים עם כל זה אמר רש"י שהיה שהות לקדש כנראה שהוא לבד לא יותר משום דבריש' איירי דלא נשאר כלל מכל יום שלשים אפילו שהות לקדש אבל אכ"ל דבסיפא נשאר כל יום שלשים וקודם שיצא חידוש כגון שראוהו בלילה אפשר היה לומר דנשאר גם מיום כ"ט שהות. זהו הנלע"ד בתבנת ההלכה ע"פ פירש"י ז"ל וכתבתיו כפי ההקדמה שכתבתי שהדבור הזה הוא הגהה תלויה תלמיד שרצה לפרש דברי רש"י ז"ל. ואם אינו כן אלא שהם דברי בעלי התוס' הרי כאילו עבר הקולמוס על מה שכתבתי בזה כי כל הדברים אמת ודעתי הקצרה לא יכלה נהשיגם. כלל הדברים נתבארה ההלכה והדינים שכתבתי למעלה הם אמת בין הכי ובין הכי ועל פיהם אבא ליישב דברי הרב ז"ל בלי שתשאר קושיא כלל ואומר, כבר נתבאר שיש ג' חלוקות בענין ודינם מחולף. הב' נכנסו בביאור והא' למדנו היתה מדיוק דזה עצמו עשה הרב החלוקה, הא' שראוהו ב"ד ביום ונשאר זמן לומר מקודש והדין בזה שיאמרו מיד מקודש, זאת החלוקה הזכיר הרב בראשונה במ"ש ראוהו ב"ד עצמן וכו' אם עדין לא יצא כוכב וכו'. החלוקה הב' היא בהפך וזאת שאפילו לראות בליל שלשים אחר שיצאו וכו' למחר מושיבין וכו' והוסיף הרב ללמדנו בכאן דביה"ש והוא אחר שיצאו שני כוכבים הרי הוא כלילה. החלוקה הג' היא כשראוהו ביום ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה והדין בה דלמחר יקדשוהו ב"ד בלי שום עדות כלל גם זאת החלוקה הנה נלמוד אותה מדיוק דברי הרב שהרי הוא אומר אם עדין לא יצא כוכב אומרים מקודש טעמא דלא יצא כוכב הא אם יצא כוכב אין אומרים מקודש מיד וגם לא יושיבו דיינים וכו' אלא דבר אחר ומה הוא שלמחר יאמר מקודש בלי שיושיבו דיינים וכו' גם מדיוק דבריו האחרונים ככה נלמוד שהוא כתב ואם ראוהו וכו' אחר שיצאו ב' כוכבים למחר כו' טעמא דיצאו שני הכוכבים הא אם לא יצא כי אם אחד אין מושיבין דיינין וגם אין אומרים מקודש מיד אלא מה יעשו שיאמרו למחר מקודש בלי שיעמדו ב"ד כלל הרי הוזכרו בפירוש בדברי הרב הג' דינים הנזכרים ובזה ניטל מקושית סתירת דבריו אלו לאלו שהיא הקושיא השנית שהקשיתי בדבריו ז"ל כמו שאתה רואה גם טעמי הדינים ומחלוקות הנזכרות הם עצמם אותם שהזכיר הרב כי לדמיון שראו הירח ב"ד ביום שנשאר זמן לומר מקודש שם הרב משל שראו אותו קודם שיצא שום כוכב כי בודאי יוכלו לומר מקודש קודם שיצאו שני כוכבים. ולדמיון שראו אותו ביום ולא נשאר זמן לומר מקודש שם הרב משל בדיוק דבריו שראו אותו אחר שיצא כוכב אחד כי אז לא ידעו הם אם יש זמן לומר מקודש כיון שלא ראו מתי יצא אותו הכוכב האחד וגם אין אנו יודעים כמה יתעכב לצאת הכוכב השני על האחד ואולי קודם שישלימו לומר מקודש יצא כוכב אחר, מה תאמר יאמרו מקודש ואח"כ יראו אם יצא כוכב אחר בין כך ובין כך יחזרו לומר לאחר מקודש ואם לא יצא כוכב יאמר החדש מקודש לא נתן ליעשות כן דבקידוש החדש אין ראוי לב"ד לומר דבריהם על ספק לילה, הרי מבואר מזה דאע"ג דהרב תפס בכאן לפסק הלכה מאמר שמואל כוכב אחד יום מהטעם הנזכר למעלה אינו סותר לזה במה ששם תפס אם עדין לא יצא כוכב כי אין כוונתו לשום משל ולבקש שעדין יהיה יום לבד כי לזה אע"פ שיצא כוכב אחד עדין הוא יום כמבואר בדברי שמואל בפי' אבל כוונתו לשום משל בעבור שעדין יהיה יום וישאר עוד מהיום זמן לומר מקודש כבר כי בודאי אם כשראוהו לא יצא שום כוכב נשאר זמן משא"כ אם כבר יצא כוכב שאע"פ שעדין הוא יום לא ידענו שנשאר מהיום עוד זמן כאמור ובזה תירצנו לקושיא הראשונה: גם הג' דבר קל להקן וזה כי זמן ביה"ש נדון עליו שהוא מהלילה כשיהיה חומרא לא כשיהיה קולא ולכן כשלא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ליל ל"א שאין מקדשין החדש בזמנו ומעברין אותו אז נדון זמן ביה"ש ליום ובודאי אם הספיקו לומר מקודש קודם שחשכה אע"פ שהוא בזמן ביה"ש מקדשין אותו כי שלא לקדש החדש בזמנו הוא קולא כמו שמתבאר מדברי הרב סוף פ"ג אבל בחלוקה השניה שמדבר שראו אותו אחר שיצאו שני כוכבים בליל שלשים אין מקדשין אותו אז בזמן ביה"ש ודנין אותו כלילה כיון שנשאר להם כל יום ל' שיוכלו לקדשו. והנה נראה חכמת הרב ז"ל כי הדין שלמעלה הוזכר במשנה שאמרה ראוהו ב"ד וכו' ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה והדין של מכה [illegible] יצאו שני כוכבים וכו' הוזכר בגמרא כת"ש כגון שראוהו בלילה ורצה הרב בחכמתו להניח עד שחשכה שהוזכר במשנה כפשוטו ואם לא חשכה ודאי עדין יוכלו לומר מקודש שאם לא נאמר כן הרי הוא קולא כנזכר וכת"ש בגמ' כגון שראוהו בלילה פירש כי ביה"ש הרי הוא כלילה שאם לא נאמר כן הרי הוא קולא וזה לחלוף הנושאים כאשר נתבאר: גם ההערה הד' מבואר בה התירוץ למעלה בשם התוספות ורש"י ז"ל ואין צורך לכפול הדברים:

פירוש

י בית דין שקדשו וכו'. זו קולא בקידוש החדש שהרי נאמר אשר תקראו אותם כאילו אמר אשר תקראו אתם שהרי אין אנו סומכים אלא על אמירתם מקודש ואפילו כשגגה או זולתה:

פ"ג א עדים שראו את החדש וכו' לא ילכו. לפי שאינם מגיעים למקום בית דין אלא אחר יום שלשים אחר שנתעבר החדש. וקשיא לי שהרי אמר בסוף פרק ה שאם לא באו עדים כל יום שלשים ועברו את החדש ואחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקין והעידו שראו הירח בזמנו ואפילו בסוף החדש מאיימין עליהם אם עמדו בדיבורן מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים. הנה נתבאר מדבריו ז"ל שיש תועלת לעדות העדים אחר יום ל' הואיל ונראה בזמנו וזה נראה שאפילו שעברו אותו ב"ד יש להם לחזור ולקבעו בזמנו ואמאי בכאן שאין עדותן אחר ל' יום מועלת וכבר קבעו טעם שכבר נתעבר החדש וזה מורה שאם עיברו ב"ד את החדש

כל

לחם משנה

י בית דין שקדשו את החדש וכו'. בפרק אם אינן מכירין בסופו (דף כ"ה) אמרו שם שכך דרש ר"ע ואמר לו ר' יהושע עקיבא נחמתני (עקיבא) נחמתני.

פ"ג א עדים שראו את החדש אם היה ביניהן וכו'. במשנה בסוף פ"ק (דף כ"ב) אמרו ואם היתה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החדש הקשה כאן המפרש דהא רבינו ז"ל אמר לקמן בסוף הפרק דאם אחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל שלשים אם עמדו העדים בעדותם מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו חדש מיום שלשים הואיל ונראה הירח בלילו וא"כ איך כתב רבינו ז"ל כאן דאינו מועיל העדות שכבר נתעבר החדש. ותירץ דאינו מועלת לענין הקרבת הקרבן אבל מועיל לחזור ולמנות לאותו חדש מיום שלשים. ואני אומר אין תירוצו זה תירוץ דעדיין תקשי לך למה לא ילכו ויועיל לנו לענין מנין החדש דנפקא לן מינה בענין בשנה חדשים שיוצאים בהם השלוחים כמו שביאר רבינו ז"ל לקמן וכ"ש דמ"מ אין מחללין על זה השבת כיון דכבר עבר קרבן ראש חדש ונסכיו מ"מ קשה. חדא דרבינו ז"ל לא הזכיר שלא ילכו בשבת אלא שלא ילכו ומשמע אפילו ביום חול לא ילכו שעדותם לא יועיל ואילו היה מזכיר רבינו ז"ל בלשון המשנה שעל מהלך יום ולילה מחללין את השבת ניחא דמשמע דלא קאמר מהלך יום ולילה אלא לענין חלול שבת דוקא אבל מדברי רבינו ז"ל משמע דיום ולילה הוזכר במשנה לענין הילוכם אפי' בחול דאל"כ אין ילפין כחול דאינם מחוייבים העדים לילך כיון שלא יועיל עדותם ועוד בתשרי וניסן דאיכא תקנת מועדות מה איכא למימר ילכו אפילו בשבת לתקן המועדות כדי שיוכלו השלוחין לצאת מהרה לתקן המועדות וכ"ש במשנה דמשני זה מחללין את השבת בניסן ותשרי לכך נראה לי ודאי דאין תירוץ המפרש עולה כלל. ולעיקר הקושיא נ"ל לתרץ דכיון דב"ד קדשו את החודש אע"פ שימצא הדבר טעות מדין תורה הוא מקודש כמו שכתב רבינו ז"ל בפירוש דאפי' נמצאו העדים זוממין מדין תורה מקודש דהתורה לא תלה הדבר אלא במה שיעשו ב"ד וכיון שכן אחר שעברוהו בית דין אע"פ שלא ימצא הדבר כן מעובר הוא ואין אנו צריכים לקבל כל עדות שיבא אחרי כן דאפילו האמת כדברי העדים הבאים אין אנו מחוייבים לבטל מה שעשו ב"ד אבל מ"מ ב"ד מפני שנראה הדבר כשקר היכא דבאו עדים ונראו דבריהם מכוונים סותרים את העיבור ומפני כך מבלבלין ומאיימים אותם כדי שיחזרו בהם אע"פ שבית דין מבינים שהאמת אתם מ"מ רוצים שיחזרו בהם דאם יחזרו בהם טוב ליכא כאן לעז העולם שיאמרו שנתעבר החדש שלא כדין אבל כשהעדים עומדים בדבורם אז מוכרחים ב"ד לסותרו שלא יאמרו העולם שהחדש נתעבר בשקר וכיוצא בזה חייש רב דימי בפ"ק דראש השנה ואיך שם מתוי כשיקרא ולכך נראה אע"פ שאין הדין. כך סותרין את עיבורם מפני שלא יוציאו לעז ולכך ודאי כל היכא דאנו יכולים לעשות שלא יעידו אותם העדים עבה ולכך אמרינן שלא ילכו להעיד שכבר נתעבר החדש ואין לנו תועלת בעדותם כלל דאם אנו סותרין את העיבור אחרי כן הוא מפני שהם באים מאליהם

מגדל עוז

בית דין שקדשו את החדש עד סוף הפרק. סוף פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד כ"ה) עדים שראו את החדש עד שכבר נתעבר החדש. סוף פ"ק דר"ה (דף כ"ב):

הגהות מיימוניות

° [כדתניא בר"ה (דף כ"ה) שאמר רבי עקיבא לרבי יהושע הרי הוא אומר אתם אתם אתם שלש פעמים ללמד אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מוטעין אתם אפילו מזידין פי' דתלת אותם חסרי וא"ו כתובים בפ' שור או כשב וקרי אתם כלומר אתם תקראו אותם שבגזרתכם הדבר תלוי ואתו לרבות שוגגין מזידין ומוטעין. ופירש"י שוגגין מאליהן כסבורין שהוא ראוי להתעבר. מוטעין ע"י עדי שקר ובעמוד כתוב במקום מזידין אנוסים ולשון הגמרא הוא אפילו מזידין וכן כתב הסמ"ג עשין מ"ז ושמא טעות נפל בהעתקות]:

החדש: ב עדים שראו את החדש הרי אלו הולכין לבית דין להעיד ואפילו היה שבת שנאמר אשר תקראו אותם במועדם וכל מקום שנאמר מועד דוחה את השבת. לפיכך אין מחללין אלא על ראש חדש ניסן ועל ראש חדש תשרי בלבד מפני תקנת המועדות. ובזמן שבית המקדש קיים מחללין על כולן מפני קרבן מוסף שבכל ראש חדש וחדש שהוא דוחה את השבת: ג כשם שמחללין העדים שראו את החדש את השבת כך מחללין עמהן העדים שמזכין אותן בבית דין אם לא היו בית דין מכירין את הרואין. ואפילו היה זה שמודיע אותן לבית דין עד אחד הרי זה הולך עמהן ומחלל מספק שמא ימצא אחר ויצטרף עמו: ד היה העד שראה את החדש בליל השבת חולה מרכיבין אותו על החמור ואפילו במטה. ואם יש להן אורב בדרך לוקחין העדים בידן כלי זיין. ואם היה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות. ואפילו ראהו גדול ונראה לכל לא יאמרו כשם שראינוהו אנחנו ראוהו אחרים ואין אנו צריכין לחלל את השבת אלא כל מי שיראה החדש ויהיה ראוי להעיד ויהיה בינו ובין המקום שקבוע בו בית דין לילה ויום או פחות מצוה עליו לחלל את השבת ולילך ולהעיד: ה בראשונה היו מקבלין עדות החדש בכל יום שלשים. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד בין הערבים ונתקלקלו במקדש ולא ידעו מה יעשו אם יעשו עולה של בין הערבים שמא יבאו העדים ואי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים. עמדו בית דין והתקינו שלא

פירוש

החדש אין להם לקבעו בזמנו וקשיא לן בהאי מימרא טובא. והתשובה שאין שני הדינין שוים שהרי שנין דברו הנה שאין מזומן מועלת בהקרבת קרבן ר"ח והכיון שהרי עבר יום שלשים שבאו ומן הקרבן, אבל שנין דברו בסוף שאמר מקדשין אותו ויהיה לקדשו אחר ד' או ה' ימים אפילו בסוף החדש מועלת כדי לתאר ולמנות לאותו החדש מיום שלשים אבל לא יהיה שם תועלת לקרבן:

ב עדים שראו את החדש וכו' על ר"ח ניסן ותשרי מפני תקנת המועדות. כיון שפירש הכתוב בקריאת המועדים ואמר במועדם מחללין עליהן את השבת כמו שמחללין את השבת על התמיד ועל הפסח דכתיב בהם במועדם מדרשינן על המועדים דכל היכא דכתיב ביה במועדו ואפילו בשבת ונאמר בתמיד ריח ניחוח תשמרו להקריב לי במועדו וכתיב בפסח ובני ישראל הקריבו את קרבן ה' במועדו וקריאת המועדים בשמם היא בשני החדשים הללו ובזמן שבהמ"ק קיים יוצאים על כל החדשים מפני מוסף ר"ח:

ג כשם שמחללין וכו'. לשון הגמרא (ר"ה כ"ב:) וחד לא מהימן ופריך מעשה בחדא נהורדעי שהלך אבל העד לעוסה בשבת להעיד עליו שיהיה נבדק לבית דין על העדים שאין מכירין אותן אמרי רבי נהורדעי סהדא אחרינא הוה בהדיה והאי דלא קא חשיב ליה משום כבודו דרבי נהורדעי רב אשי אמר רבי נהורדעי סהדא אחרינא הוה בלושא ואזל ר' נהורדעי לאצטרופי בהדיה א"ה מאי למימרא מהו דתימא כיון דלא ידע אי מצטרף ליה אי לא מחללת ליה מספיקא לא מחללין שבת קמ"ל עכ"ל הגמ'. וקשיא לי היאך מחללין השבת מספק שהרי אמר בהלכות מילה כמי שנולד בין השמשות של ערב שבת שנימול יום א' שהוא יום ט' לפי שאין מחללין שבת מספק ואמרו ז"ל שמא ימצא אחר ויצטרף עמו וכן נאמר אנו שמא לא ימצא אחר שיצטרף עמו ולא יקבלו בי"ד עדותו לפי שאין יודעין אותו ונמצא שחללו את שבת ולא נתקיימה עדותן:

ד היה העד שראה את החדש כו' אפילו במטה. לפי שאסור להוציא משא על הבהמה בשבת ואדם חי שאינו בריא או שאינו חולה אינו משא ואם היה חולה הרי הוא משוי וכל שכן המטה שהוא משוי ואע"פ שהמוציא אדם חי שאינו חולה במטה פטור לפי שהמטה טפילה לו ה"מ כשהוציא אדם אבל לענין משוי בהמה הרי האדם והחולה והמטה משוי הם ואסור להוציאם על הבהמה בשבת אבל בשביל עדות החדש מרכיבין את החולה ואפילו במטה ואם יש להם אורב בדרך לוקחים העדים בידם כלי זיין ואע"פ שאינו דרך מלבוש כגון רומח וסייף וקשת ואלה ותריס וכיוצא בהן שהוא חייב על הוצאתן בשבת מותר לעדים ליקח את אלו הכלים בידם וכ"ש כלים שהן דרך מלבוש שמותר כגון שריון וכובע וכיוצא בהן:

ה בראשונה היו מקבלין עדות וכו' ואי אפשר להקריב מוסף. פירוש לפי שאין מקריבין קרבן קודם תמיד של שחר ולא אחר תמיד של בין הערבים לפי שהתמיד בין הערבים היה נשחט באחרונה

לחם משנה

שאליהם ומעידים עדות גמורה ומפני הלעז אנו עושים העיבור הראשון אבל יותר טוב היה שלא ילעזו. ובזה נתיישב אלי קושיא אחרת דכתב הרב ז"ל בסוף פרק זה עד שלא שהקיים הזמנה ויהקדש החדש בזמנו משמע דלא נתקיימה הזמנה מקבל הקידוש והוי החדש מעובר והא לעיל בפרק שני כתב דאע"פ שיבאו עדים ויזומו לאחר שקדשו החדש מקודש, א"ו דשם כתב דדין תורה הוא זה אבל מ"מ רבנן תקנו דהיכא דנראה ודאי דהעדות הוא שקר ברור לכל העולם אע"ג דמדין התורה החדש מקודש מכל מקום כדי שלא יוציאו העולם לעז מעריך הקידוש הראשון. זה נראה לי בלאמת נכון ליישב דברי רבינו ז"ל:

ב עדים שראו את החדש הרי אלו הולכים לבית דין להעיד וכו'. קשה מאי לפיכך הוא זה הא מן התורה על כולן מחללין משום דכולהו ראשי חדשים איקרו מועד כדכתבו רש"י והתוס' ז"ל בספ"ק אלא דרבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהם אלא דוקא ניסן ותשרי שתלוי בהם תקון המועדות והוכרחים אם נאמר כן דאי לאו אלא ניסן ותשרי דכתיב בהו קרא דאלה מועדי ה' א"כ בשבה"מ קיים אמאי מחללין שבת ועקרו רבנן דבר תורה וא"כ תימה על רבינו ז"ל שכתב לפיכך אין מחללין אלא על אלו אדרבה מפני טעם זה היה ראוי לחלל על הכל. וי"ל דאע"ג דשאר חדשים אקרו מדאיתקרו מועד בפרשת פנחס מ"מ הך קרא דאלה מועדי ה' לא כתיב אלא בניסן ותשרי וכיון שכן מגלא מקום רבנן לומר דלגבי תלקינהו קרא לגבי לומר דהאי בכל זמן מחללין משא"כ בשאר דמחללין השנים כמקדש קיים אבל השתא דאין בהמ"ק קיים לא:

ג כשם שמחללין העדים כו'. בריש פרק אם אינן מכירין (דף כ"ב) על מתני' דאמרה משלחים עמו אחר להעידו הקשו שם וחד מהימן והאיכא מעשה שבא הוא ואחר עמו וכו' אמר רב פפא מאי אחד אף אחד וכו' וחד לא מהימן והאיכא מעשה בר' נהורדאי שהלך אבל העד להעיד עליו בשבת בלושא ותירצו רבי נהורדאי סהדא אחרינא הוה בהדיה והא דלא חשיב ליה משום כבודו של ר' נהורדאי רב אשי אמר ר' נהורדאי סהדא אחרינא הוה בלושא ואזל ר' נהורדאי לאצטרופי בהדיה א"כ מאי למימרא מהו דתימא מספיקא לא מחללינן שבתא קמ"ל ע"כ. והקשו התוס' ז"ל גבי הא דהקשו בגמ' וחד מי מהימן תימה כי לא מהימן נמי מחלל את השבת וליזיל שמא ימצא שם אחר ויצטרף עם אחר כדתנן בפ"ק גבי אב ובנו דילכו לא מפני שיצטרפו זה עם זה אלא שאם יפסל האחד שיצטרף השני עם אחר ונראה דלא מקשה היאך אחד מחלל שבת כיון דלא מהימן לחודיה אלא מקשה על לישנא דמתניתין דנקט אחד דמשמע דחד מהימן ע"כ. וקשה על זה דמשמע דאית להו דאחד ילך בשבת אע"פ שאינו יודע אם יש שם אחר א"כ למה הוצרכו בגמ' לידחק בההיא דרבי נהורדאי דליכא מהתם קושיא כלל דהתם לא קאמר אלא שרבי נהורדאי הלך להעיד עם בשבת אע"פ שלא היה עד עמו אלא אולי ימצא שם עד אחר דבשלמא במתניתין הוצרך לידחק ולומר מאי אב אותו כתב משום דקשיא ליה דלמאי משלחין אחד לבד הא אחד לא מהימן היה להם לשלוח שנים אבל מברייתא דר' נהורדאי לק"מ. ויש לומר דהכי מקשה מברייתא מדקאמרה להעיד עליו ולא קאמרה להצטרף עם אחר להעיד עליו משמע דרבי נהורדאי לחודיה היה נאמן ותירצו דלא הזכירו משום כבודו של רבי נהורדאי. וא"ת אם תירץ רב אשי קושיא זו דעדיין קשיא ליה להצטרף עם אחר להעיד מבעי ליה ולא להעיד עליו דמשמע דהוא לחודיה מהימן והא קשיא למה לי היכא עד אחר בלושא אע"פ שלא ידעו שיש שם עד אחר הלך להצטרף אולי ימצא שם עד אחר לפי דברי התוס' ז"ל. לזה יש לתרץ עם מה שכתבו התוס' ז"ל (בדיבור סהדא הוה) וז"ל וי"ל דמיירי בעד אחד שראה את החדש שהלך רבי נהורדאי להצטרף ולהעיד גמי על החדש. ולפי זה פירוש הברייתא הכי הלך אבל העד של החדש שהיה בלושא להצטרף עמו ולהעיד על החדש וא"כ הוכרח בברייתא השניה עדים ולזה הקשו בגמרא א"כ מאי למימרא כלומר בשלמא כלישנא קמא דתירץ דהיה רבי נהורדאי העד שמכיר העד שמפקפק בברייתא דאע"ג דלא היה העד עצמו חילל את השבת אבל למירוצא בתרא דהוא היה העד עצמו מאי למימרא אבל לפירוש רש"י ז"ל שפירש דסהדא אחרינא הוה בהדיה איירי בעד המכיר א"כ הך קושיא דאי הכי קאי אתירוצא קמא ג"כ ולהכי כתבו התוס' ז"ל דלפירוש רש"י ז"ל קאי סירכא דאי הכי אב' שמיי. אבל קשה דאתירוצא קמא מתרץ מהו דתימא מספיקא לא מחללין שבתא הא לא הוי ספקא דפעם עצמו היה הולך עמו אלא שלא הזכירו מפני כבודו. וי"ל דמ"מ איכא מהו דתימא דילמא אותו העד שהלכו להעיד עליו שהוא כבר לא ימצאוהו בלושא שיעיד על החדש וא"כ נמצא דהליכתן להעיד עליו שהוא כבר היה לבטלה א"כ נמצא ודאי דלפי רש"י ז"ל דוקא היכא דידעו שיש שם עד אחר בלושא מקום שהולך שם להצטרף עמו אע"פ שלא ידעו שהוא בביתו אם לא מחלל את השבת אבל אם לא ידעו שיש שם עד כלל לא דאי לא למה הזכירו בגמ' סהדא אחרינא הוה בלושא. א"כ נמצא דרבינו ז"ל דאית ליה דאפילו עד אחד שמכירו לעד ילך אפילו שלא ידע שיש לשם אחר שיעיד גם כן להצטרף עמו ודאי דאית ליה כפירוש התוספות ז"ל דאפילו ס"ל דאפילו חד ילך אמאי שלא ידע אם יש שם אחר דומיא דאב ובנו. ועדיין קשה מנא לן הך דינא דמהימא דאב ובנו אין ראיה דילמא דמתני' לא קאמר בשבת אלא בחול קאמרה מפני' דחייבים לילך שניהם משום דדילמא ימצאו אבל ודאי לחלל שבת לא יחלל אלא אחד מהם דוקא ומנ"ל לתוס' האי דינא. וגם לפי פירושם מהך סוגיא אין הכרח לדין זה דלתירוצא קמא שניהם הם שהלכו ומשום כבודו של ר' נהורדאי לא הזכירו ולתירוצא בתרא העד המעובר בברייתא הוא העד המעיד על החדש ועמו הלך להצטרף עם העד שהיה שם בלושא. ונראה ודאי להביא ראיה לדין זה מהאיא מתני' דספ"ק שאמרו מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ומשמע דכולן מחללין את השבת אע"פ שבכל הלכו ראשונים להעיד ומשמע דבשבת איירי מפני מדקאמר דעיכבן ודאי דמדקא משמע היה רוצה לעכבן שלא יחללו את השבת ועוד דקאמר בגמרא דאפילו דנראה בעליל דהיא גלויה לכל מחללין את השבת אבל מ"מ הא דאב ובנו דהכריחו התוס' ז"ל אינה ראיה מכרחת כ"כ ואולי דהתוס' ס"ל דפשטא דמתני' דאב ובנו אדלעיל קאי דמתני' דלעיל קאמרה דמחללין את השבת ואח"כ אמרה אב ובנו וכו' משמע דהם נמי יחללו השבת ומ"מ למדנו דדעת רבינו ז"ל כדעת התוס' ז"ל ולא כדעת רש"י ז"ל. ומה שהקשה המפרש מענין המילה שאין מחללין עליה השבת על הספק שאני קידוש החדש דתלוי ביה תקנת המועדות ועל כוס ספק מחללין משא"כ מילה שיכול לעשותה ביום אחר ותשוב הוא:

ד היה העד שראה את החדש וכו' חולה. פ"ק (דף כ"ב) במשנה מי שראה את החדש ואינו יכול להלך מוליכין אותו וכו': ואפילו ראהו גדול וכו'. שם (דף כ"ט:) בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת וכו':

ה בראשונה היו מקבלים עדות החדש בכל יום שלשים וכו'. בפרק י"ט של ר"ה (דף ל':) אמרינן במשנה בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום פעם אחת נשתהו העדים מלבא ונתקלקלו הלוים בשיר וכו' ואמר שם מה קלקול קלקלו הלוים בשיר שלא אמרו שירה כל עיקר ר' זירא אמר שאמרו שירה של חול

מגדל עוז

עדים שראו את החדש עד מקום נחלל עליו את השבת וילך ולהעיד. פרק קמא דר"ה: בראשונה היו מקבלין עד יום שלשים בלבד. פרק י"ט של ראש השנה (דף ל'):

פירוש

בשמנה שעות ומחצה ויקרב בשעה ומחצה חוץ מערב הפסח שמקדימים אותו שתי שעות בשביל שחיטת הפסחים כמו שיתבאר במקומו :

ו נודעין אותו היום קדש. ואת יום שבאו העדים ולא העידו והיה יום שלשים ולמחר קדש והוא יום ל"א ומונין מיום שני עשרה ועושין אלול ולתה לא ימנו לגום מיום ראשון ולא מיום שני לפי שבראשון לא קדשוהו בית דין ואין הראיה קובעת אלא בית דין שאמרו מקודש הם שקובעים ועליהם אנו סומכים: **משחרב** בית המקדש וכו'. ומפני מה מקבלין עדות החדש כל היום לפי שנתבטל הקלקול ובטל התמיד ומקדשין החדש ואפילו בסוף היום :

ח בראשונה וכו' היו משיאין משואות. בתרגום כמו ותעל משאת העיר השמימה תרגום שריבתא וכן ויבאם דוד ואנשיו ומתרגמינן ואוקידינון ופירוש שרפום. לשון המשנה (ר"ה כ"ב) וכיצד משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכים וקנים ועצי שמן ונעורת פשתן וכורכן במשיחה ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור ומוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שרואה את חבירו שהוא עושה כן בראש ההר השני וכן בראש ההר השלישי. ומאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבא ומסרטבא לגרופינא ומגרופינא לחורן ומחורן לבית בלתי ומבית בלתי לא זזו משם אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד עד שהיה רואה כל הגולה לפניו כמדורת אש, ע"כ.

שאין מחללין את השבת לקיימו אלא לקדשו בלבד. לשון הגמרא (שם כ"א.) יכול כשם שמחללין עד שיתקדשו כך מחללין עליהן עד שיתקיימו ת"ל אשר תקראו אתם במועדם על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומן :

ט על ששה חדשים וכו'. לא זכר עצרת לפי שזמנה תלוי בספירת העומר והוא יום נ' מיו"ט שני של פסח לפיכך אין השלוחין יוצאין על סיון ואמרינן בגמ' (ר"ה י"ח) וליפקו נמי אתמוז ואטבת פי' מפני הצומות שבהם. בזמן שיש שלום שהמקדש קיים. וכוף המימרא אין גזירה ואין שלום כגון שתה בזמן הזה שאם לא רצו להתענות אין חייבין עליהן אם רצו מתענין ואם לאו אין מתענין אי הכי אב נמי אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר בט' באב חרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר מכלל אלו הדברים נסכרר שיוצאין השלוחין על אב לפי שהוכפלו בו צרות יותר מתמוז וטבת. לשון רש"י ז"ל השלוחין יוצאין כשקדשו ב"ד את החדש על פי עדים שראו את החדש ומודיעין השלוחין לגולה יום שקדשו אותו אם ביום שלשים והחדש שעבר חסר או ביום ל"א והחדש שעבר מלא. מפני הפסח והולכין השלוחין עד הפסח חוץ מן השבתות. ועל אב מפני התענית והולכין השלוחין כל ח' ימים חוץ מן השבת. ועל אלול מפני ר"ה מודיעין מתי יתחיל אלול ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר ואע"ג דספק הוא בידם שמא יעברוהו בית דין אי"א להם לדעת ועל כרחך הולכין אחר רוב השנים ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו מתי הוא יום שלשים שלו. ועל תשרי מפני תקנת המועדות לאחר שקדשוהו ב"ד לתשרי השלוחין יוצאין ליום המחרת והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג ומודיעין אם עברו בית דין לאלול ואם לאו כדי שלא יבא לגבם נוקפס ביוה"כ וסוכות. פסח קטן הוא פסח שני לפמאת ושהיה בדרך רחוקה בראשון ולפיכך קרי ליה פסח קטן דלא הוי אלא יום אחד :

שלא יהיו מקבלים עדות החדש אלא עד המנחה כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין ותמיד של בין הערבים ונסכיהם: **ו** ואם הגיע מנחה ולא באו עדים עושין תמיד של בין הערבים. ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נודגין אותו היום קדש ולמחר קדש ומקריבין מוסף למחר לפי שלא היו מקדשין אותו אחר מנחה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי ובית דינו שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום כולו ואפילו באו עדים יום שלשים בסוף היום סמוך לשקיעת החמה מקבלין עדותן ומקדשין יום שלשים בלבד: **ז** כשמעברין בית דין את החדש מפני שלא באו עדים כל יום שלשים היו עולין למקום ״מוכן ועושין בו סעודה ביום אחד ושלשים שהוא ראש חדש. ואין עולין לשם בלילה אלא בנשף קודם עלות השמש ואין עולין לסעודה זו פחות מעשרה. ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואוכלין בעת הסעודה. וזו היא סעודת מצוה של עיבור החדש האמורה בכל מקום: **ח** בראשונה כשהיו בית דין מקדשין את החדש היו משיאין משואות בראשי ההרים כדי שידעו הרחוקים. משקלקלו הכותים שהיו משיאין משואות כדי להטעות את העם התקינו שיהו שלוחים יוצאין ומודיעין לרבים. ושלוחים אלו אינן מחללין לא את יום טוב ולא את יום הכפורים ואין צריך לומר שבת שאין מחללין את השבת לקיימו אלא לקדשו בלבד: **ט** על ששה חדשים היו שלוחים יוצאין. על ניסן מפני הפסח. ועל אב מפני התענית. ועל אלול מפני ראש השנה. כדי שישבו מצפין ביום שלשים לאלול אם נודע להם שקדשו בית דין יום שלשים נוהגים אותו היום קדש בלבד. ואם לא נודע להם נוהגים יום שלשים קדש ויום אחד ושלשים קדש עד שיבואו להם שלוחי תשרי. ועל תשרי מפני תקנת המועדות. ועל כסליו מפני חנוכה. ועל אדר מפני הפורים. ובזמן שבית המקדש

א ר"ס נג:

לחם משנה

הוא עם התמיד של בין הערבים ע"כ. והתימה על רבינו דלא כתב בשום חד מינייהו אלא מפרש בהיו בהולים ולא היו יודעים מה יעשו ומשמע דלא עשו כלל. והוא תימה שלא הוזכר זה לא במשנה ולא בגמרא ועוד הייה אמאי קאמר בגמרא שקלקלו בשיר לימא שלא הקריבו מוסף היום שא"א להקריבו אחר תמיד של בין הערבים ואם הקריבו קרבן תמיד של בין הערבים אבדו המוסף. והתוס' ז"ל הקשו קושיא זו ולא מצאו תירוץ לו אלא דאית לכו דיכול להקריב אח"כ מוסף היום דלאוי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה. אבל רבינו ז"ל דאית ליה דא"א להקריבו אמאי לא הזכירו קלקול זה ואי משום שהיו בהולים [לא הקריבו] לא תמיד ולא מוסף. כל שכן שהוספת שהיה לו להזכיר קלקול זה הגדול. ועוד דזה א"א דהרי בגמרא אמרו שלא אמרו שירה כל עיקר. ואחר אחר שאמרו שירה של חול ולדברי הכל הקריבו התמיד של בין הערבים. וי"ל דרבינו ז"ל הוקשה לו קושית התוס' ז"ל דאמאי לא הזכיר קלקול זה של מוסף והוכר כתירוץ דדחי שם התוס' ז"ל דכשהביאו התמיד של בין הערבים ההגו ואמרו אם יהיה מוסף או התמיד ולמברע נמלא שהיה מוסף ואמרו עליו שירה של חול. וכ"ת אמאי לא קאמר שאמרו עם המוסף שירה של חול ולא עם התמיד, וי"ל דקאמר עם התמיד משום דבאותה שעה שהקריבוהו היה נראה כתמיד של בין הערבים שעדיין לא באו העדים ואח"כ כשבאו אח"כ היה הראשון מוסף ואח"כ הקריבו התמיד וא"כ לא היה קלקול במוסף. ומ"ד שלא אמרו שירה כל עיקר הוא מפני שלא היו יודעים אם זה יהיה מוסף וג"ל שירה של יו"ט או יהיה תמיד וג"ל שירה של ח.ל ולפיכך לא אמרו שירה כל עיקר והקלקול לא היה אלא בשירה לבד משום דלמ"ד לא אמרו שירה כל עיקר באותו היום לא באו העדים כדכתבו שם התוס' ז"ל בס' יו"ט של ר"ה ורבינו ז"ל פסק כמ"ד שלא אמרו שירה כל עיקר משום דבגמ' אמרו הכא הרגימו ולכך כתב שנתקלקלו מפני שלא היו יודעים אם היה זה מוסף מפני בואו יו"ט וא"א שיהיה תמיד שאחריו לא יוכלו להקריב מוסף או יהיה תמיד מפני שלא יבואו העדים והם הקריבו בדרך הנזכר והקלקול נמ"א שהיה בשיר. אע"פ שזה הוא קצת דוחק בדברי רבינו ז"ל ומה גם כי לא הזכיר כלל מענין השיר אלא שצריך לדחוק וליישב בלשונו אבל מה אעשה כי לא ראיתי ישוב אחר בלשונו ז"ל :

ו ואפילו באו עדים יום שלשים בסוף היום סמוך לשקיעת החמה מקבלין עדותן. קשה דלמה לי סמוך לשקיעת החמה כל זמן שלא נראה כוכב אחד הוא יום כמ"ש לעיל בסוף הפרק אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים ב"ד אומרים מקודש וכו'. ולא שייך כאן התירוץ שתירץ מהרי"ל ן' חביב ז"ל על מה שהקשה מדברי רבינו ז"ל מדידיה אדידיה שמ"ש כאן בפרק ב' דכשלא נראה כוכב אחד הוי יום עם מ"ש בהלכות שבת דמשקיעת החמה הוי לילה וכתב שם אחר שהאריך בתירוץ הקושיא עם סוגית הגמרא וז"ל גם דברי הרמב"ם ז"ל מבוארים עפ"ז ודעתו שלענין שבת וכל דבר חומרא כמו זוב בין השמשות תתחיל משתשקע החמה אע"פ שלא ראה המבים שני כוכבים כיון שהדבר תלוי בכל אחד ואחד מישראל יש לנו לומר כי הגיע זמן ביה"ש וקודם ראותו גרס שלא ראה הכוכבים. אמנם בענין קדוש החדש שהדבר מסור לב"ד לבד אם ראו הם הירח ולא יצאו כוכבים יכולים הם לקדשו כי הרי הוא יום כו' ע"כ. ומבואר הוא דאין זה החילוק שייך כאן דהכא נמי קידוש החדש הוא ואמאי בעינן סמוך לשקיעת החמה וצ"ע.

ז כשמעברין ב"ד את החדש וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף י"ב) ופרק בן סורר (דף ע'):

ח בראשונה כשהיו בית דין וכו' בפרק אם אינם מכירין משנה (דף כ"ב.):

ושלוחים אלו אין מחללין וכו'. ברייתא בפ"ק (דף כ"א.) יכול כשם שמחללין עד שיתקדשו כך מחללין עד שיתקיימו תלמוד לומר אשר תקראו אותם וכו'.

ט על ששה חדשים היו שלוחין יוצאין וכו'. משנה בפ"ק (דף י"ח): **ועל אלול מפני** ר"ה. פירש"י ז"ל מודיעים מתי התחיל אלול ועושים ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר ואע"פ שספק הוא בידם שמא יעברוהו ב"ד א"א להם לדעה ע"כ הולכים אחר רוב השנים ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו יום שלשים שלו ע"כ, משמע מדברי רש"י ז"ל דס"ל דבני גולה כיון דידעו יום ר"ח אלול לא היו עושים ר"ה אלא יום אחד והיו סומכים על שלעולם אין אלול מעובר. אבל רבינו ז"ל לא ס"ל הכי דלעולם היו עושים ר"ה [שני ימים] וכן כתב בפ"ה לקמן יו"ט של ר"ה בזמן שהיו קובעים ע"פ הראיה היו רוב בני ארץ ישראל עושים אותו שני ימים מספק לפי שלא היו יודעים יום שקבעו ב"ד את החדש שאין השלוחים יוצאים ביו"ט ע"כ וכ"ת א"כ כיון דלדעת רבינו ז"ל לעולם היו עושים שני ימים אם כן מה לנו לידיעת ר"ח. וי"ל דיש ספק בזה ואלול אם שניהם מעוברין או שניהם חסרים או אחד מלא ואחד חסר ואם שניהם מעוברים יום ס"א אי ר"ח תשרי ואם שניהם חסרים יום החמשים ותשע הוי ר"ח תשרי ואם אחד חסר ואחד מלא הוי יום ששים ר"ח תשרי וכשיודע לנו יום ר"ח אלול יצאנו מזה הספק דחדש אב ונשאר לנו ספק אם אלול מעובר או לא ועבדינן יום שלשים ויום שלשים ואחד ר"ח ויצאנו מידי ספק אבל אם לא היינו יודעים ר"ח אלול היינו עושין ר"ח תשרי שלשה ימים יום נ"ט ויום ס' ויום ס"א לצאת מידי כל ספק כאשר כתבתי להכי מועיל לנו ידיעת ר"ח אלול. זה נראה שפם לרבינו ז"ל. אבל קשה מ"ש כדי שישבו מצפים ביום ל' כלומר אם יודע להם שקדשו את החדש והיך אפשר לתקוות הרחוקים לידע זה כיון דאין השלוחים יוצאים בו ביום שהוא יו"ט. ואולי י"ל דמ"ש אם נודע להם היינו לעיירות שהם בתוך תחום שבת שיוכלו השלוחים לילך שם ולזה אמר כיון שידעו ר"ח אלול ישבו ביום שלשים העיירות שאפשר להם לבא השמועה ביו"ט שהם בתוך התחום יעשו ל' והשאר יעשו יום שלשים ויום ל"א אבל אם לא היו יודעים ר"ח אלול היו צריכים לעשות שלשה ימים כאשר כתבתי מפני הספק ועל אדר מפני הפורים. קשה דבגמרא (דף י"ח:) אמרו ופליגו נתעברה השנה יוצאים אף על אדר שני מפני הפורים לא קתני מתני' דלא כר' דתניא רבי

מגדל עוז

כשמעברין עד בכל מקום. פ"ק דסנהדרין (דף י"א י"ב י"ג) ומקצתו בבבלי ומקצתו בירושלמי ופרק בן סורר ומורה (דף ע') **בראשונה** כשהיו ב"ד עד לקדשו בלבד. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ב) וסוף פ"ק דר"ה: **על** ששה עד פסח קטן. פ"ק דר"ה (דף י"ח) :

י שלוחי ניסן וכו'. כתב שצריכין לצאת בשני חדשים שיוצאות בהן הדבר יותר משאר חדשים מפני המועדים שבהן, ובשאר מהששה חדשים אינם צריכין לכך שאע"פ שלא שמעו השלוחין מפי ב"ד מקודש יש להם לילך ולהודיע מאחר שנראה הירח: ומ"ש ז"ל אין יוצאין אלא ביום וכו'. זה לא יתכן אלא בשלוחי ניסן אבל שלוחי תשרי אינן יוצאין ביום ר"ה לפי שהוא יו"ט והיה לו לומר שלוחי ניסן אין יוצאין אלא ביום ר"ח וכו' אבל שלוחי תשרי אינן יוצאין אלא ביום שני לפי שיום ראשון יו"ט ולפיכך לא יתכן זה הדין אלא בר"ח ניסן בלבד. וי"ל לפי"ד שיתכן לצאת ביום ר"ה אבל אין מגיעין אלא עד המקום וישבו לפנים מן התחום עד שתחשך החמה ואחר שתחשך החמה אם יכולין לילך ולא ישהו לבן שבת הולכין ואם יש לבן שבת בדרך יוצאין לבאר ואת יום ב' של תשרי. [ומה] שאמרו יוצאין פירוש יוצאין מירושלים הולכין ואם לא הולכין עד התחום:

המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן: י שלוחי ניסן ושלוחי תשרי אין יוצאין אלא ביום ראש חדש אחר שתעלה השמש עד שישמעו מפי בית דין מקודש. ואם קדשו בית דין בסוף יום תשעה ועשרים כמו שאמרנו ושמעו מפי בית דין מקודש יוצאין מבערב. ושלוחי שאר הששה חדשים יש להם לצאת מבערב אחר שנראה הירח אף על פי שעדיין לא קדשו בית דין את החדש הואיל ונראה החדש יצאו שהרי למחר בודאי מקדשין אותו בית דין: יא כל מקום שהיו השלוחין מגיעין היו עושין את המועדות יום טוב אחד ככתוב בתורה. ובמקומות הרחוקים שאין השלוחים מגיעין אליהם היו עושין שני ימים מפני הספק לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית דין את החדש אי זה יום הוא: יב יש מקומות שהיו שלוחי ניסן מגיעין אליהם ולא היו מגיעין להן שלוחי תשרי. ומן הדין היה שיעשו פסח יום אחד שהרי הגיעו להן שלוחין וידעו באי זה יום נקבע ראש חדש. ויעשו יום טוב של חג הסוכות שני ימים שהרי לא הגיעו אליהן השלוחין. וכדי שלא לחלוק במועדות התקינו חכמים שכל מקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שם עושין שני ימים אפילו יום טוב של עצרת: יג וכמה בין שלוחי ניסן לשלוחי תשרי שני ימים. ששלוחי תשרי אינן מהלכין באחד בתשרי מפני שהוא יום טוב ולא בעשירי בו מפני שהוא יום כפור: יד אין השלוחין צריכין להיותן שנים אלא אפילו אחד נאמן. ולא שליח בלבד אלא אפילו תגר משאר העם שבא כדרכו ואמר אני שמעתי מפי בית דין שקדשו את החדש ביום פלוני נאמן ומתקנין את המועדות על פיו. שדבר זה דבר העשוי להגלות ועד אחד כשר נאמן עליו: טו בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החדש כמו שבארנו בפרק זה. ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל שלשים. ואפילו באו בסוף החדש. מאיימין עליהן איום גדול ומטריפים אותם בשאלות ומטריחין עליהן בבדיקות ומדקדקין בעדות ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חדש זה הואיל ויצא שמו מעובר: טז ואם עמדו העדים בעדותן ונמצאת מכוונת והרי העדים אנשים ידועים ונבונים ונחקרה העדות כראוי. מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים הואיל ונראה הירח בלילו: יז ואם הוצרכו בית דין להניח חדש זה מעובר כשהיה קודם שיבאו העדים אלו מניחין. וזה הוא שאמרו מעברין את החדש לצורך. ויש מן החכמים הגדולים מי שחולק בדבר זה ואומר לעולם אין מעברין את החדש לצורך. הואיל ובאו עדים מקדשין ואין מאיימין עליהן: יח יראה לי שאין מחלוקת החכמים בדבר זה אלא בשאר החדשים חוץ מן ניסן ותשרי. או בעדי ניסן ותשרי שבאו אחר שעברו הרגלים. שכבר נעשה מה שנעשה ועבר זמן הקרבנות וזמן המועדות. אבל אם באו העדים בניסן ותשרי קודם חצי החדש מקבלין עדותן ואין מאיימין עליהן כלל. שאין מאיימין על עדים שהעידו על החדש שראוהו בזמנו כדי לעברו: יט אבל מאיימין על עדים שנתקלקלה עדותן והרי הדבר נוטה ונגאי שלא התקיים העדות ויתעבר החדש. מאיימין עליהן כדי שתתקיים העדות ויתקיים החדש בזמנו. וכן אם באו עדים להזים את העדים שראוהו בזמנו קודם שקדשוהו בית דין הרי אלו מאיימין על המזימין עד שלא תתקיים ההזומה ויתקדש החדש בזמנו:

יב יש מקומות וכו'. לפי שאין מסכנין השלוחין בניסן כמו שמסכנין בתשרי לפי שיש בניסן שני ימים יום ראש השנה ויום כפור לפיכך שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין מגיעין שלוחי תשרי וכדי שלא לחלוק במועדות שלא יטעו לעשות פסח יום אחד יבואו לעשות סוכות יום א' אע"פ שלא הגיעו אליהן השלוחין ולפיכך הלוי כרואים ולא כשלוחין שהרי אינך עושין עצרת אלא על ספירת הימים על שאר הימים מיו"ט שני של פסח, לפי שהתקינו חכמים שלא ישנו במקומות אלו יעשו עצרת יום אחד שלא יעשו סוכות יום אחד גם במקום שאין שלוחי תשרי מגיעין אליו השמיטו באלו המקומות כל המועדים שני ימים מפני תקנת חכמים, ושאר הפרק אינו צריך ביאור:

שנה

לחם משנה

כדי לומר אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר השני מפני הפורים ואמרו שם בגמ' דפליגי דרבי סבר כר' שמעון דעיבור שנה רבו חדש רבו ל' יום ורבנן סברי ל' יום דוקא. ורבינו ז"ל פסק כסוף פ"ד דרבו חדש רבו ל' יום והוי כר"ם א"כ הל"ל כאן דיוצאין על אדר השני מפני הפורים וצ"ע:

י שלוחי ניסן ושלוחי תשרי וכו'. בפר"ק (דף כ"א:) אמרו על סלן יוצאין מבערב על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש. ומ"ש שיוצאין בר"ח לא נקט הכי בדוקא אלא משום ניסן אבל בתשרי ודאי שאין יכולין לצאת דהוי יו"ט וכבר עמד על זה המפרש ז"ל:

יב יש מקומות שהיו מגיעין וכו'. בפ"ק (דף כ"א) מכריז ר' יוחנן כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי גזרה ניסן אטו תשרי:

יד אין השלוחין צריכים להיות שנים אלא אפילו אחד וכו'. ריש פרק אם אינן מכירין (דף כ"ב:) תניא וכו' בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו ב"ד את החדש נאמן ואמרו שם טעמא משום דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי ביה אינשי:

טו בית דין שישבו כל יום ל' ולא באו עדים וכו'. בפ"ק (דף כ') הקשו בגמ' על הא דאמרינן התם דמעברין לצורך משום מחיא וירקיא אתי והאמר רבה בר שמואל יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם ראשי חדשים כזה ראה וקדש. אמר רב ל"ק כאן לעברו כאן לקדשו וה"ק יכול כשם שמעברין את השנה ואת החדש לצורך כך מקדשין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה וכו' וכי הא דאמר ריב"ל מאיימין על העדים על החדש וכו' ואין מאיימין וכו' על שלא נראה בזמנו לקדשו אימי והא שלח ליה ר' יהודה נשיאה לר' אמי הוו יודעין שכל ימיו של ר' יוחנן היה מלמדנו מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינוהו אמר אביי ל"ק הא בניסן ותשרי [הא בשאר ירחי] רבה אמר הא דתני רבה בר שמואל אחרים היא דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים בלבד וכו' רב דימי מנהרדעא אמר

איפכא מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו ואין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו מ"ט כאי מחאי כשיקרא הוי לא ימחא כשיקרא ע"כ א היא סוגיית הגמרא. ופירש"י ז"ל מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו ביום ל' שיחזירו בשביל לעברו. ואין מאיימין ביום ל' על העדים שלא ראוהו ואין צריכין לקדשו היום כדי להסגיר שבת מיה"כ שיאמרו ראינו ויעידו שקר. היה מלמדנו מאיימין וכו' אם צריכין לעשות כן. בניסן ותשרי שהמועדים תלויין בהם מקדשין לצורך וכו'. ובאמת אין שיטת רבינו ז"ל דומה לשיטת רש"י ז"ל דלפי פירושו של רש"י ז"ל א"ר מאיימין על העדים לעברו הוא לומר שלא ראו אע"פ שראו. ורבינו ז"ל לא ס"ל הכי דודאי אית ליה דאם ראו את החדש בזמנו ודאי שלא יעברוהו בין שלא לצורך ולא נאמר עיבור לצורך אלא היכא דנתעבר מתחילה בשעה דלא אם הוצרכו לעבר כיון דכבר נתעבר בשעתו מוקמינן ליה אחזקתיה. א"נ כדכתב בפרק ח' וז"ל וכן זה שאמרו חכמים מעברין את החדש לצורך הוא והדברים אלו שמעברים אותן לפי החשבון עושים אחד מלא ואחד חסר ויש להם לעבר הדש אחר חדש או להחסיר כזה הוא שמעברין לצורך מפני שלא נראה הירח בזמנו אבל כשנראה הירח בזמנו שהוא תחילת היותו אחר שנתקבן עם השמש מקדשין לעולם ע"כ. ולכך פירש הלכה כדרך אחרת דאיירי הכא דכבר עיברו ב"ד את החדש ועתה באו עדים לומר שראוהו בזמנו ולסתור העבור. וכן בענין הקידוש הוא בהפך שבאו עדים מתחילה שראוהו בזמנו וקדשוהו ואח"כ בא סתירה לעדים או הזמה או הכחשה או דבר מבטל עדותן והוא שקלא וטריא בגמרא, לדעת רבינו ז"ל דר' יהושע אמר מאיימין על העדים היכא שכבר עיברו את החדש ובאו עדים על החדש שראוהו בזמנו מאיימין עליהם לסתור דבריהם שלא יעמדו בדבריהם לעברו כלומר כדי שהעיבור שעשו יהיה מקויים והשואה בהפך שעשו קידוש ובאו עדים לומר שלא נראה בזמנו כלומר שהעדות הראשון של קידוש שנראה בזמנו הוא שקר והם באים לסותרו בהכחשה או בהזמה אין מאיימין עליהם כדי שהקידוש שעשו יהא קיים. וצריך לתת טעם לר' יהושע לפי פירוש זה. וי"ל טעמו דבעיבור החדש כיון דעשו העדה בעיבור

מגדל עוז

שלוחי ניסן עד יום הכפורים. סוף פ"ק דר"ה כתנו (דף כ"א): אין השלוחין עד כבר נאמן עליו. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ב): בית דין שישבו עד ויתקדש החדש בזמנו. פ"ק דר"ה (דף כ'): וכן אם באו עדים עד סוף הפרק. פ"ק דר"ה:

פ"ד א **שנה** מעוברת וכו'. כבר בארנו לעיל שקראה השנה שיש בה י"ג חדש מעוברת דמיון לאשה עוברה. ואין מוסיפין לעולם אלא אדר. לפי שהוא קרוב לזמן האביב לפי שאם יעברו חדש לפניו יתכן שיתבשל התבואה במהרה ולא תלקט השנה לעיבור אבל אם יעשו חדש העיבור קרוב לזמן האביב הם יודעים אם הגיע בשל האביב אם לא הגיע. ומפני מה חדש העיבור ל' לפי שחדש החדש כ"ט י"ב תשצ"ג ואם יעשו אותו כ"ט בלבד ישאר ממנו י"ב תשצ"ג ואם יעשו בתחלת השנים חדש העיבור כ"ט ובתקופת ל' שמא יטעו מפני ריחוק הזמן וע"כ ישאר לנו שלשים אחרת לעיקר יעשו אותו בכל שנים של עיבור ל' יום והנשאר מחלוקים החדש יבלע בתכנון שדור מרחשון וכסליו ולולא תוספת החדש הזה היו חוזרין חדשי השנה חולה על כל זמני השנה מפני הוספת שנת החמה על שנת הלבנה והיה הפסח בא בעתים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים

פרק רביעי

א שנה *מעוברת היא שנה שמוסיפין בה חדש. ואין מוסיפין לעולם אלא אדר ועושין אותה שנה שני אדרין אדר ראשון ואדר שני. ומפני מה מוסיפין חדש זה מפני זמן האביב כדי שיהא הפסח באותו זמן שנאמר שמור את חדש האביב שיהיה חדש זה בזמן האביב. ולולא הוספת החדש הזה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים: **ב** על שלשה סימנין מעברין את השנה. על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן. כיצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה. ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב. ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר*: **ג** וכן אם ראו בית דין שעדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא. ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח. סומכין על שני סימנין אלו ומעברין את השנה. ואף על פי שהתקופה קודם לששה עשר בניסן הרי הן מעברין. כדי שיהיה האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בששה עשר בניסן. וכדי שיהיו הפירות צומחין כדרך כל זמן האביב: **ד** ועל שלש ארצות היו סומכין באביב. על ארץ יהודה ועל עבר הירדן ועל הגליל. ואם הגיע האביב בשתי ארצות מאלו ובאחת לא הגיע אין מעברין. ואם הגיע באחת מהן ולא הגיע בשתים מעברין. אם עדיין לא צמחו פירות האילן. ואלו הן הדברים שהן העיקר שמעברין בשבילן כדי שיהיו השנים שני החמה: **ה** ויש שם דברים אחרים שהיו בית דין מעברין בשבילן מפני הצורך. ואלו הן. מפני הדרכים שאינן מתוקנין ואין העם יכולין לעלות מעברין את השנה עד שיפסקו הגשמים ויתקנו הדרכים. ומפני הגשרים שנהרסו ונמצאו הנהרות מפסיקין ומונעין את העם ומסתכנים בעצמן ומתים, מעברין את השנה עד שיתקנו הגשרים. ומפני תנורי פסחים שאבדו בגשמים ואין להם מקום לצלות את פסחיהם מעברין את השנה עד שיבנו התנורים וייבשו. ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו לירושלים מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי להגיע: **ו** אבל אין מעברין השנה לא מפני השלג ולא מפני הצנה ולא מפני גליות ישראל שעדיין לא נעקרו ממקומם. ולא מפני הטומאה. כגון שהיו רוב הקהל או רוב הכהנים טמאים אין מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי לטהר ויעשו בטהרה אלא יעשו בטומאה. ואם עיברו את השנה מפני הטומאה הרי זו מעוברת: **ז** יש דברים שאין מעברין

א כל זה בסה"ג עשין מו מז, ובטור סי' תכו תכח ב סנהדרין יא

השגת הראב"ד

*לא ליתא דההיא תניא על ג' סימנין מעברין השנה על ב' מהם מעברין על אחד מהם אין מעברין. ואי משום ההיא דגרסינן בר"ה שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית תקופת טבת דמשכא עד שיתסר בניסן עברה לההיא שתא ולא תיחוש לה. התם בתקופת טבת קאי כדמפרש בהדיא וכיון דמשכא תקופת טבת עד ט"ז בניסן משכא תקופת תמוז עד בתר החג ואמטול הכי מעברין. חדא דבעינן אביב בתקופת ניסן וליכא, ואו דבעינן פירות חג בתקופת תשרי וליכא, וכי קתני בברייתא על אחד מהם אין מעברין אתקופת תשרי קאי דס"ל כת"ק דאידך ברייתא דקתני אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסרה ט"ז יום דכי משכא תקופת תמוז עד ט"ז ותו לא, אשכח דלא משכא תקופת טבת עד ט"ז בניסן וכיון דאתי אביב בזמנו אין מעברין על התקופה לגדה דלא דחינן תרתי מקמי חדא, ע"כ:

*(ההשגה שייכא להלכה ב', ועי' כ"מ שם):

ב על שלשה סימנין מעברין וכו'. אם יתאחר התקופה עד ט"ז בניסן או אחר זמן זה יודע שיתאחר בישול התבואה ויתכן שלא ימצאו שעורים להקריב מהם מנחת העומר לפיכך אלו התקופה בזמן ט"ז בניסן זמן חיוב הקרבת העומר.

ג וכן אם ראו ב"ד וכו'. פירוש אפל מאוחר ולא צמח מן האדמה ודומה כאילו הוא כבשן שאכן באפילה דכתיב והחטה והכוסמת לא נכו כי אפילות הנה, פירוש לא הספידם הברד מפני שלא נראו ויצאו על הארץ עד שיגיע אליהן הברד ויתיח אותם לפי שהיו בבטן הארץ ולא יצאו לאויר. וענין וסומכין על שני סימנין לומר על שניהם ביחד לא על אחד מהם בלבד

ד על ג' ארצות וכו'. אלו השלש ארצות מארץ ישראל (מתוברות התבואה להתבשל בהם קודם) [כוללות] כל עיירות א"י ופירוש אם עדיין לא צמחו פירות האילן שהרי (לא) כאלו לנו סימן תוך שיסמוך עליו בעיבור השנה שהרי האביב לא הגיע אלא באחת משלש ארצות אלו שבשתי ארצות לא הגיע בהם וגם פירות האילן לא צמחו ואע"פ שלא הגיע התקופה עד ט"ז בניסן וכל שכן אם עברה שאין אנו צריכין נידיעת שני סימנין אלו שהרי אמר ועל סימן זה וכו'. נמצאת אומר שאם עברה התקופה ט"ז בניסן מעברין ואם לא הגיע לט"ז בניסן והגיע האביב וצמחו פירות האילן אין מעברין. ואם עברה התקופה רובו של חדש אע"פ שהגיע האביב וצמחו הפירות [מעברין] שהרי אמר ועל סימן זה סומכין ואין חוששין לסימן אחר. ואם לא הגיע התקופה לט"ז בניסן אם עדיין לא הגיע האביב או לא צמחו הפירות יראה לי שאין מעברין שהרי יש זמן האביב להגיע ולפירות להצמיח מאחר שלא הגיע התקופה עד ט"ז בניסן. אבל בחלק רב' יש לחוש שהרי אין אנו מעברין אם הגיע התקופה לט"ז בניסן אלא כדי שיבא הפסח בזמן האביב והרי הגיע האביב וצמח הוצרכנו בשנה זו לעבר ובכלל אמר ואין חוששין לסימן אחר וצ"ע:

ה ויש שם דברים וכו'. לא מפני השלג לפי שיכולים להתחמם בבגדים או בחמימות המדורות דכיון דעקר אינש כרעיה למיזל באורחא לא שכי באורחא מפני הצנה, וגליות ישראל שלא נעקרו ממקומן שעדיין לא נהיה להם טורח ואין חוזרין נראה אם כשיעקרו ממקומן לא יהיו יכולין להגיע לירושלים אלא לאחר י"ד יום נעבר השנה מיד כדי שיגיעו לירושלים, וקרי להו גליות ישראל דכתיב שני היו משועבדין תחת יד האומות:

ו ולא מפני הטומאה כגון שהיו רוב הקהל או רוב הכהנים טמאים מת שהרי יכולין לעשות הפסח בטומאה הטמאים עם הטהורים שנאמר ויהי אנשים אשר היו וכו' כך למדו מפי השמועה יחידים נדחים ואין הצבור נדחים. והדבר זה בטומאת מת בלבד והפסח שהקריבוהו בטומאה נאכל (בטהור) [בטומאה] לטמא מת או לטמא בשאר הטומאות כגון נגע בשרץ ובנבלה. ואינו נאכל בטומאה אלא אם נטמא הציבור קודם זריקת הדם אבל אם נטמא לאחר זריקת הדם אינו נאכל. כתב הרב הגאון ז"ל אם תשאל ה"ד טומאה זו שתאמר עליהן מחדש אדר שבו מעברין עד הפסח והא אין לנו טומאה יותר מז' ימים. ושמענו בפירש טעם זה רבינו האיי גאון ז"ל פירוש יפה ורבינו יהוסף הי"ו לא עמד על מה שפירש רבינו האיי גאון ז"ל מיהו אמר שיתכן זה בשנה שלא מצאו בה אפר פרה אדומה כדי שיטהרו וכיון שלא מצאוה טמאים הם ולא נטהרו וס"ד מעברין אותה שמוסיפין חדש בה כדי לחפש בו פרה אדומה לטהר אותן קמ"ל דלא ואם עיברוה (אינה) מעוברת עכ"ל. ונ"ל לפי ענ"ד שיתכן זה כגון שיהיו מחוסרי כפרה ולא היתה כפרתם ראויה ליקרב אלא לאחר הפסח מהו דתימא מעברין עד שיגיעו אילים של מחוסרי כפרתם ליקרב קמ"ל דלא זה טעם דבריו ז"ל בפירוש הגמרא שלו ואם עיברו בית דין את השנה מפני הטומאה הרי זו מעוברת פירוש בדיעבד שאין מעברין מפני הטומאה לכתחלה מאחר שכן יכולין לעשות הפסח בטומאה:

ז יש דברים וכו'. והגוזלות מצויין לראייה שהרי עולת ראייה באה בין מן העוף בין מן הבהמה שראייה אין לה שיעור מן התורה שנאמר איש כמתנת ידו ומד"ס שלא תהיה ראייה פחות משוה מעה כסף מפני

לחם משנה

בעיבור כדכתב רבינו ז"ל לעיל איפרסמא מילתא טפי וסיכא טפי זילותא דבי דינא לשהור יתה שעבו. וז"ש רבינו ז"ל שכבר יצא שמו שהוא מעובר כלומר אפרסמא מילתא טפי מבא"כ בקידוש דלא איפרסמא כ"כ ולזה מאיימין בעיבור ולא בקידוש אבל אם עמדו בדבריהם ודאי דסותרין אפילו העיבור. וזה הדין שהזכיר רבינו ז"ל בתחלת דבריו ב"ד שישבו וכו' עוד אמרו הואיל ונראה הירח בלילו. ומשום דהקשה בגמרא על הא דריב"ל מהא דר' יוחנן דאמר מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו אוקימנא בגמרא דהא דריב"ל איירי בשאר חדשים אבל בניסן ותשרי מאיימין על הקידוש. ומשמע ליה לרבינו ז"ל דלא זו בלבד חלוק ניסן ותשרי משאר חדשים בענין הקידוש אלא בענין העיבור נמי הוא חלוק דבניסן אין מאיימין על העיבור וטעמא דכיון דר' יוחנן דאיירי בניסן ותשרי כדאוקימנא בגמרא קאמר שהיה מלמדם לאיים על הקידוש ולא הזכיר ג"כ איום על העיבור משמע דלית ליה בניסן ותשרי איום על העיבור וטעמא כיון דבניסן ותשרי איכא תקנת מועדות דקודם אני החדש איירי כדכתב רבינו ז"ל לא מסהדינן בזילותא דבי דינא אלא לעולם אנו מקיימין הקידוש מפני שהוא עדות שנראה הירח בזמנו ועיבור הוא דנראה שלא בזמנו וטפי עדיף לאוקמי דנראה בזמנו כי אורחיה מלומר דלא נראה בזמנו אלא שלא בזמנו דלאו אורחיה וצריך לקדש החדש ולתקן המועדות וזו היא סברת אחד מהחכמים דסובר דמעברין את החדש לצורך כלומר היכא שעיברה מתחלה ואח"כ סתרו העיבור אם יש טעם לעברו מוקמינן ליה אחזקתיה וז"ש בגמרא לדעת רבינו ז"ל. וכי הא דאמר ריב"ל, דאיהו הא דאמרינן דמעברין לצורך הייט כריב"ל שעברוהו מתחלה ב"ד בפשע או כשהוצרכו ב"ד מוקמינן ליה אחזקתיה אבל לא שיעברוהו מתחלה שלא לצורך. וא"כ נמצא לפי זה דבניסן ותשרי קודם אני החדש מאיימין על הקידוש ולא על העיבור לזה אמר רבינו ז"ל דאפילו מי שסובר דמעברין את החדש לצורך בניסן ותשרי מודה כדאמרינן בגמרא דאוקי מילתא דמאיימין על הקידוש ולא על העיבור בניסן ותשרי. וטעם החכמים החולקים שכתב רבינו ז"ל דאית להו דבכל גוונא אין מעברין לצורך הוא משום דס"ל כחירוצא בתרא דתרין רבא דרבה בר שמואל ס"ל דבכל גוונא אין מעברין את החדש לצורך ואהי כסברת אחרים והם פסקו כאחרים משום ברייתא דרבה בר שמואל אבל החכמים האחרים חולקין ופוסקין כחירוצא דאביי ומודו בניסן ותשרי כדכתב רבינו ז"ל. ועם מ"ש אע"פ שהענין קצת דחוק נתיישבו כל דברי רבינו ז"ל ודיניו שהם יוצאים מן הגמרא שלפי שיטת רש"י ז"ל אין להם מקום. גם מ"ש שאין מאיימין על העיבור גבי ניסן ותשרי ולעיל כתב שמאיימין על העיבור וכנז' משמע דאין הפרש בין ניסן ותשרי לשאר חדשים אלא לענין הקידוש. וכבר כתבתי טעמו. הגם כי בעיני הוא דחוק והתימה על המפרש שכתב שדברים אלו לא רצה לבארם מפני שהם מבוארים ואיך לא שת לבו לסוגית הגמרא כי לכאורה אין מקום לפי דברי רבינו ז"ל ומה שנראה לעניות דעתי כתבתי:

מגדל עוז פ"ד שנה מעוברת עד באמירה. הכל פ"ק דסנהדרין (דף י"ב):

מעברין בשבילן כלל אבל עושין אותן סעד לשנה שצריכה עיבור מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן. ואלו הן. מפני הגדיים והטלאים שעדיין לא נולדו או שהן מעט. ומפני הגוזלות שלא פרחו. אין מעברין בשביל אלו כדי שיהיו הגדיים והטלאים מצויין לפסחים והגוזלות מצויין לראייה או למי שנתחייב בקרבן העוף. אבל עושין אותן סעד לשנה: **ח** כיצד עושין אותן סעד לשנה. אומרין שנה זו צריכה עיבור מפני התקופה שמשכה או מפני האביב ופירות האילן שלא הגיעו ועוד שהגדיים קטנים והגוזלות רכים: **ט** אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. כיצד יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין היו מזומנין למקום פלוני שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עיבור או אינה צריכה. ואותן שהוזמנו בלבד הן שמעברין אותה. ובכמה מעברין אותה מתחילין בשלשה דיינין מכלל סנהדרי גדולה ממי שסמכו אותן. אמרו שנים לא נשב ולא נראה אם צריכה עיבור אם לאו ואחד אמר נשב ונבדוק. בטל יחיד במיעוטו. אמרו שנים נשב ונראה ואחד אומר לא נשב. מוסיפין עוד שנים מן המזומנים ונושאים ונותנין בדבר: **י** [א]שנים אומרים צריכה עיבור ושלשה אומרין אינה צריכה. בטלו שנים במיעוטן. שלשה אומרין צריכה עיבור ושנים אומרין אינה צריכה עיבור. מוסיפין שנים מן המזומנין לה ונושאין ונותנין וגומרין בשבעה. אם גמרו כולם לעבר או שלא לעבר עושין כמו שגמרו. ואם נחלקו הולכים אחר הרוב בין לעבר בין שלא לעבר. וצריך שיהא ראש בית דין הגדול שהוא ראש ישיבה של אחד ושבעים מכלל השבעה. ואם גמרו בשלשה לעבר הרי זו מעוברת [ב]והוא שיהא הנשיא עמהן או שירצה. ובעיבור השנה מתחילין מן הצד. ולקידוש החדש מתחילין מן הגדול: **יא** אין מושיבין לעיבור השנה לא מלך ולא כהן גדול. מלך מפני חיילותיו ומלחמותיו שמא דעתו נוטה בשבילן לעבר או שלא לעבר. וכהן גדול מפני הצנה שמא לא תהיה דעתו נוטה לעבר כדי שלא יבא תשרי בימי הקור והוא טובל ביום הכפורים חמש טבילות: **יב** היה ראש בית דין הגדול והוא הנקרא נשיא בדרך רחוקה אין מעברין אותה אלא על תנאי אם ירצה הנשיא. בא ורצה הרי זו מעוברת לא רצה אינה מעוברת. ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה שהשכינה בתוכה שנאמר לשכנו תדרשו. ואם עיברוה בגליל מעוברת. ואין מעברין אלא ביום. ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת: **יג** יש לבית דין לחשב ולקבוע ולידע אי זו שנה תהיה מעוברת בכל עת שירצה אפילו לכמה שנים. [ג]אבל אין אומרין שנה פלונית מעוברת אלא אחר ראש השנה הוא שאומר שנה זו מעוברת. ודבר זה מפני הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מודיעין שהיא מעוברת אלא באדר הוא שאומר שנה זו מעוברת וחדש הבא אינו ניסן אלא אדר שני. אמרו לפני ראש השנה שנה זו שתכנס מעוברת אינה מעוברת באמירה זו: **יד** [ד]הגיע יום שלשים באדר ולא עיברו עדיין השנה לא יעברו אותה כלל. שאותו היום ראוי להיות ראש חדש ניסן ומשיכנס ניסן ולא עיברו אינן יכולים לעבר. ואם עיברוה ביום שלשים של אדר הרי זו מעוברת. באו עדים אחר שעיברו והעידו על הירח הרי אלו מקדשין את החדש ביום שלשים ויהיה ראש חדש אדר שני. ואילו קידשוהו קודם שיעברו את השנה שוב לא היו מעברין שאין מעברין בניסן: **טו** אין מעברין את השנה בשנת רעבון שהכל רצים לבית הגרנות לאכול ולחיות ואי אפשר להוסיף להן זמן לאיסור החדש. ואין מעברין בשביעית שיד הכל שולטת על הספיחין ולא ימצאו לקרב העומר ושתי הלחם. ורגילין היו לעבר בערב שביעית:

פירוש

מפני הגדיים והטלאים. שלא גדלו שאין אומרים נעבר את השנה כדי שיגדלו לצורך פסחים דאכילת הפסח הני לא בעיא ויכולין לימנות הרבה על גדי אחד אע"פ שהוא קטן: ומפני הגוזלות שלא פרחו וכו'. פי' שלא גדלו לצורך קיני יולדת לפי שכל השנה מעכבין קיניהם עד הפסח לפי שדורת הוא לכן לעלות בכל עם לירושלים וממתינין עד לפסח ושולין בשל כרחן שלא מן חייבות באכילת פסח ראשון והשתא עדיין הגוזלות קטנים אע"פ אין מעברין השנה מפני הגוזלות שלא הצטרכו כדי שימצאו היולדות קינין לקנות:

ט אין מעברין את השנה אלא במזומנים וכו'. פי' קריין לכך ואמרינן בגמרא (סנהדרין י"א) מעשה ברשב"ג שאמר השכימו לי לעלייה שבעה השכים ומצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות יעמוד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי אמר לו שב בני שב ראויין כל השנים כלם להתעבר על ידך אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה ולא שמואל הקטן הוה אלא אינש אחרינא הוה ומאי דעבד שמואל הכי כי היכי דלא ליכסיף הוא דעבד, כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי הוא שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כלם ויצאו אחריו למחר מצאו ר"ש ברבי לרבי חייא אמר לו אתה הוא שציערת לאבא אמר אמר לו ח"ו לא תהא כזאת בישראל: היו מזומנים למקום פלוני. פי' כדי שיעיינו ביון לבין עצמן בדיני עיבור השנה קודם שיבאו ולא יטעו או ישגו ואותן שזימנו בלבד הן שמעברין אותה ואע"פ שעלו עמהם לעלייה אחרים שהרי אותן שעלו שלא ברשות אינן הם מן המעברין שהרי לא הוזמנו לכך כדאמרינן במעשה דרשב"ג שאמר לו שמואל הקטן לא לעבר השנה עליתי וכו' מכלל שאפשר להושיב מי שאינו מזומן לעבור לא להמנות מן המעברין אלא ללמוד הלכה למעשה:

ובכמה מעברין אותה. פירוש שהיו ב"ד יושבין ורואין אם השנה צריכה עיבור מפני האביב או התקופה מתחילין בג' שאין ב"ד פחות מג' כדי שיהיה בהם רוב ומיעוט אם היה ביניהם מחלוקת כדין מן הדינים: אמרו שנים לא נשב. פירוש אין צריך להושיב ב"ד על כך שאין כאן ספק דודאי א"צ עיבור ואחד אומר נשב ונבדוק ונעיין אם צריכה שנה זו לעבר אותה מפני האביב או התקופה או פירות האילן בטל היחיד במיעוטו ולא ישבו ולא יעיינו בדבר דכתיב אחרי רבים להטות: אמרו השנים נשב ונראה ואחד אומר לא נשב מוסיפים שנים. שהרי מצא ומצא של עיבור צריך ה':

י ובעיבור השנה מתחילין מן הצד. פירוש לא מן הגדול שבדיינין שמא יסמכו השאר על דעתו ולא יראו עצמן כדאי לחלוק על הגדול וימנע כל אחד לומר דבר הנראה לו בדעתו כמו שאמרנו בדיני נפשות. אבל בקידוש החדש מתחילין מן הגדול כמ"ש למעלה אחר שמתקיים העדות של קידוש החדש רב"ד אומר מקודש וכל העם עונים מקודש מקודש שאין כבוד לרב"ד להתחיל בקידוש לפניו מי שהוא פחות ממנו. ויש לשאול מפני מה אם שנים אומרים לא נשב ואחד אומר נשב בטל יחיד במיעוטו ואם אמרו שנים נשב ואחד אומר לא נשב מוסיפים שנים ולמה לא נאמר כמו שאמרנו בתחלה בטל יחיד במיעוטו וכן הדין אם אמרו צריכה עיבור או אינה צריכה ולמה סמכנו על העיקר והוא אחרי רבים להטות במה שאומרים לא נשב או אינה צריכה עיבור ולא נסמוך על עיקר זה במה שאומרים נשב ונראה אם צריכה עיבור אלא מוסיפין שנים והיה ראוי שיהיו שני הדיינים שוים או יבטל המיעוט במיעוטו או יוסיפו השנים

השנים או יחלוק המעט על הרוב. והתשובה שהאומר נשב ונראה הוא מוציא השנה ממנהגה ושני כמו המחייב בדיני נפשות שלא נלך בו אחר הרוב עד שירבו המחייבין יותר מן המזכין בשנים, גם לזה כשיאמרו שנים צריכה עיבור ואחד אומר אינה צריכה עיבור לא נחזור לדבריהם עד שירבו השנים או עד שיגיעו שבעה שהם לגבי העיבור כע"א לגבי דיני נפשות:

יא אין מושיבין וכו' היה ראש בית דין וכו'. כדאמרינן בגמרא (סנהדרין י"א) מעשה ברשב"ג שהלך לבורית ליטול רשות מהגמון אחד ושהה לבא ועיברו את השנה על מנת שירצה רשב"ג וכשבא אמר להן רוצה אני ונמצאת השנה מעוברת:

יב ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה. פירוש זו ירושלים. נקראת הדרשו פירוש לשכנו של מקום והוא בית המקדש: ואין מעברין אלא ביום. שהרי הוקש עיבור השנה לקידוש החדש וכשם שאין קידוש החדש אלא ביום כך אין מעברין את השנה אלא ביום ותנן שאין מקדשין את החדש אלא ביום (שם י"א:) אמר ר' אבהו מאי קרא תקעו בחדש שופר וכו' אי זהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זו ראש השנה וכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב כמשפט מה משפט ביום דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו אף קידוש החדש ביום:

יג יש לבית דין לחשוב ולידע וכו'. פירוש יחשבו מהלך השמש ואומתי תהיה התקופה פירוש תקופת ניסן והוא עת היות השמש בתחלת מזל טלה בכל עת שירצו אפילו כמה שנים ויודעין זה בסימן נעלמו אבל לא יודיעו זה לעם שמא לא יגיע האביב ולא פירות האילן או יגיעו וע"פ התקופה יעברו או לא יעברו לפיכך אם אמרו מעוברת שמא בשביל הסימן האחר לא תהיה מעוברת שהרי אין זה ידוע אלא באדר ויהיה לבית דין כיסוף לפיכך צריכין להמתין ולא יודיעו לעם שהשנה מעוברת אלא בזמנה שהוא אדר ואע"פ (כן) שיתכנו התקופה לפני זמן זה אינו אלא לאחר ר"ה שאין מעברין שנה לחברתה. ודבר זה מפני הדוחק שאם היה הגם או גזירה ביהודה ורוצה לילך למקום רחוק וסבור שלא יבא קודם אדר אומר אחר ר"ה מיד שנה זו תהא מעוברת:

יד הגיע יום ל' באדר וכו'. דכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים מאחר שבא יום שראוי לקבוע ניסן והוא יום ל' אי אתה רשאי לקבעו עיבור לעשות ניסן אחר סמוך לו לפי שזה ניסן ואין אחר ניסן. ובזה הענין טעה חזקיה מלך יהודה שעיבר ניסן בניסן ולא הודו לו חכמים וביקש רחמים על עצמו הכתוב הואיל וראוי ליקבע ניסן לא אמרינן אלא אע"ג דראוי כיון דעדיין לא הוקבע לא קרינן ביה זה ניסן ואין אחר ניסן: ואם עיברוה ביום ל' של אדר ה"ז מעוברת. הואיל ולא באו עדים ולא נתקדש החדש לפיכך אם קדשו את החדש קודם שעיברו שוב לא היו מעברין. ומזה יתבאר לך שזו שעשה חזקיה מלך יהודה בדיעבד אבל מה שעשה עשוי הוא:

טו אין מעברין את השנה בשנת רעבון וכו'. ואין מעברין בשביעית שיד הכל שולטת על הספיחים והוא כל שהוציאה הארץ בשנה שביעית בין מן הזרע שנפל בה קודם שביעית בין מן העקרים שנקצרו מקודם וחזרו וצמחו שהכל מותר לאכלן מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ואע"פ שהן אסורין מד"ס באכילה מפני עוברי עבירה שזורעין בשדותיהן בסתר ואומרים ספיחים הם ואעפ"כ יד כל העם שולטת בספיחין לאכלן מאחר שהן מותרין מן התורה שמא יאכלו ולא ישאר מן הספיחים לקרבן העומר ושתי הלחם הבאה להקריב ממנה בשביל תוספת חדש העיבור:

כשמעברין

א סנהדרין י: ב שם יא: ג שם יב: ד שם:

יראה

מגדל עוז

הגיע יום ל' עד מעברין בניסן. פ"ק דברכות (דף י' ע"ב) ופ"ז דעדיות ופ"ק דסנהדרין: אין מעברין עד סוף הפרק. פ"ק דסנהדרין (דף י"ב):

טז יראה לי שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית. שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים והגשרים וכיוצא בהם. אבל אם היתה השנה ראויה *להתעבר *מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן מעברין לעולם בכל זמן:

יז כשמעברין בית דין את השנה כותבין אגרות לכל המקומות הרחוקים ומודיעים אותן שעיברוה ומפני מה עיברו. ועל לשון הנשיא נכתבו. ואומר להן יודע לכם שהסכמתי אני וחברי והוספנו על שנה זו כך וכך. רצו תשעה ועשרים יום רצו שלשים יום. שחדש העיבור הרשות לבית דין להוסיפו מלא או חסר לאנשים הרחוקים שמודיעין אותם. אבל הם לפי הראיה הם עושים אם מלא אם חסר:

פרק חמישי

א **כל** מה שאמרנו מקביעות ראש חדש על הראיה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך. אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות. שכך נאמר למשה ולאהרן החדש הזה לכם ראש חדשים ומפי השמועה למדו איש מאיש ממשה רבינו שכך הוא פירוש הדבר עדות זו תהיה מסורה לכם וכל העומד אחריכם במקומכם. אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום: **ב** ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא. שבזמן שיש סנהדרין קובעין על פי הראיה ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראיה. אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו ביום. וזה שיהיה לאחר הראייה ביום פלא הוא ובארצות שהן למערב ארץ ישראל: **ג** ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה. מסוף חכמי הגמרא בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע. אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי הגמרא עד ימי אביי ורבא על קביעת

*מפני התקופה. לכאן שייכא ההשגה מהל' כ':

השגת הראב"ד

יכא מילתא ליסא דבהדיא גרסינן תניא ר"מ אומר ואם בא מבעל שלישה וכו' אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברוה כו' והא התם דהוה חזיא לעיבורא מפני האביב ופירות האילן כדמפרש בברייתא ולא עיברוה מפני שאין מעברין בשני רעבון, עכ"ל:

כסף משנה

פ"ד טז יראה לי שזה שאמרו חכמים וכו'. הקשה ע"ז הרא"ה דבהדיא (סנהדרין י"ב) תניא ר"מ אומר ואם בא מבעל שלישה וכו' עד אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע מפני שפנת בצורת היתה והכל רצים לבית הגרנות והא התם דהוה חזיא לעבורה מפני האביב ופירות האילן כדמפרש בברייתא ולא עיברה לפי שאין מעברין בשני רעבון. גם שם נמצא כתוב שמעברין על התקופה לבדה ובהדיא תניא (שם דף י"א) על ג' סימנים מעברים את השנה וכו' על שנים מהם מעברין על אחד מהם אין מעברים ואי ישום היא דגרסינן בר"ה (דף כ"א) שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיהסר בניסן עברה להאי שתא ולא תחוש לה ההוא בתקופת טבת קאי כדמפרש בהדיא [וכיון] דמשכא תקופת טבת עד שיחסר בניסן משכא תקופת תמוז עד בתר חג ואתמול הכי מעברין, חדא דבעינן אביב בתקופת ניסן וליכא, ותו דבעינן שליה חג בתקופה חדשה וליכא וכי קתני בברייתא על אחד מהם אין מעברין אתקופת תשרי קאי דס"ל כת"ק דאידך ברייתא (סנהדרין י"ג) דקתני אין מעברין את השנה אא"כ היתה חסרה רובה ש"ז יום דכי משכא תקופת תמוז עד שיחסר בתשרי ותו לא, אמהכה דלא משכא תקופת טבת עד שיחסר בניסן, וכיון דאתי אביב כתקנו אין מעברין על התקופה לבדה דלא דהוין תרתי מקמי חדא: והה"ר אהרן בר משלם השיב ואמר דעת הרב דהא דקתני אמור מעתה ראויה היתה להתעבר לא מפני האביב ופירות האילן כאשר כתבת דבפירות האילן לא איירי ברייתא כלל דמין אחד דקתני ממיני התבואות קאמר אלא ה"ק כלומר כיון שלא נכרה מ"י להביא כי אם במקום א' ומין א' והוא שעורים ונאכר העומר נמצא שלא היה רוב אביב בחדש ניסן וכיון שנתמעט כל כך האביב נראה ודאי שהגדיים והטלאים רכים ודקים כי לא מצאו מרעה ואע"פ שמפני אביב לבדו לא היו מעברין כיון שנמצא להקריב ממנו העומר ת"מ היתה השנה ראויה להתעבר מפני הגדיים והטלאים לעמותן סעד לשנה כדאמרינן לעיל דזמן דאביבא לא מטא ואמריא דעדקין ומכני מה לא עברוה אלישע וביה דינו לפי שפנת בצורת היתה וכו' אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני אביב שלא הגיע או מפני התקופה שלא יהא אביב בתקופה חדשה שהם עיקר זמני העיבור מן התורה הכי נמי דמעברין. וחזר הרא"ה וכתב עליו אין אחד שמשא קתני מנ"ל לאוקמיה בתבואה בלחוד והו מנ"ל למידק מקראי דאתריא הוו דעדקין לאו משום דאיתחר ליה אביבא טולי האי והוראתא דעלמא דכי מתאחרא התבואה מחמת בצורתא לא משכחין אמריא דוכתא רעיבא למרעא ביה והוו דעדקין הן ה"נ איכא למידק גבי פירות האילן כיון דאיתחר ליה אביב של תבואה כל שכן דאיתחרו להו פירות האילן ובעינן שיהיו פירות האילן מצויים בניסן כדרך כל אביב לסוס כפתיה דרבינו הרב דמפרש טעמא דפירות האילן הכי. ומאי דקאמר מר טעמא דאם היתה השנה ראויה להתעבר מפני שלא הגיע האביב או מפני התקופה שלא יהא אביב בתקופה חדשה שמעברין בשני רעבון וקאמר מר טעמא לפי שהם עיקר סימני העיבור מן התורה תמיה לי מאי קסבר אי קסבר דהאי דמעברין אאביב וגדיים וטלאים מדרבנן הוא סוף תיקשי ליה למר דכשם שמצוה מן התורה לעבר בזמן שהשנה ראויה כך מצוה שלא לעבר בזמן שאין השנה ראויה לעבר כדי שלא לעקור את המועדות ממקומן וא"כ היכי קיימי רבנן ומעברין שלא לצורך ועקרי להו לכולהו מועדות מההיא עידנא דקבעי להו וכ"ת תורה נתנה רשות לב"ד לקבוע חדשים ולעבר שנים ולעקר את המועדות ממקומם א"כ כי חזית שהא נמי להתעבר מן התורה התורה נתנה רשות לב"ד שלא לעבר בשני רעבון וכיוצא בהם וכ"ש דמתני' קתני סתמא אין מעברין את השנה בשני רעבון וליכא לאפוקי מינה אלא בראיה עכ"ל. על מה שכתוב למעלה שיש ראיה לדברי רבינו מדגרסינן ס"ק דר"ה (דף כ"א) כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיחסר בניסן וכו' מ"כ אע"ג דההיא דתקופת ניסן ובסנהדרין איירי בתקופת תשרי מה לי הא ומה לי הא דבתרוייהו קראי קא דרשי:

פירוש

יז כשמעברין בית דין את השנה וכו'. כדגרסינן בסנהדרין (דף י"א:) מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גבי מעלה בהר הבית והיה ר' יוחנן סופר הלז עומד לפניו ושלש איגרות הזוכות לפניו מונחות אמר ליה טול איגרא חדא וכתוב לאחנא בני גליאה עילאה ולאחנא בני גליאה תתאה שלמכון ישגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא ממעטני דזיתא וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא שלמכון ישגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שובליא וטול איגרא חדא וכתב לאחנא בני גלותא דבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל שלמכון ישגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזלייא רכיכין ואמריא דעדקין וזימנא דאביבא לא מטא ושפרא מילתא באנפי ובאנפי חבראי ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין וזה שצריך ר"ג להודיען שעיברו את השנה לפי שהם רחוקים מירושלים שהרי היו בח"ל.

פ"ה א כל מה שאמרנו מקביעות ראש חדש וכו'. דע דענין זה נתבאר בפרק ר' אליעזר הגדול.

ב אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו חשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו וכו'. דע שהחמה סובבת בגלגלה קרוב מעלה בכל יום ממערב למזרח ומולך גלגל מעגל הירח תנועתו בכל יום גם ממזרח למערב י"ג מעלה וי' חלקים ול"ה שניות. (ומעגל) [ויהלך] הירח בחצי מעגלו העליון לצד מערב על הפך סדר המזלות ובחציו התחתון למזרח. ושיעור תנועתו בכל יום כזה בגלגל י"ג מעלה וד' חלקים בקירוב [ציור ב'] נניח שגלגל השמש שהזומה א' ב' ג' ד' וגלגל הירח ה' ז' ח' ט' ומולך שני הגלגלים נקודת כ' והשמש נקודת א' ומעגל הירח נג"ט אח"כ נאמר פעמים יהיה עת הקבוץ האמצעי הוא עת הקבוץ האמיתי ופעמים יהיה עת הקבוץ האמיתי קודם לקבוץ האמצעי. ופעמים יהיה עת הקיבוץ האמצעי קודם האמיתי. לפיכך נניח בתחלה שמולך מעגל הירח כנגד מולך השמש בשוה וכשיהיה הירח עליו או בנקודת ל' בתכלית מן הארץ או בנקודת מ' והוא בסוף קריבתו יהיה עם הקבוץ האמצעי הוא עת הקבוץ האמיתי לפי שבלכתו על קו א' ואין אחד מהן זז מכנגד חבירו. ואם היה הירח לצד מערב ממולך מעגל הירח והמולך כנגד השמש בשוה כגון שהיה הירח על נקודת נ' יהיה הקבוץ האמצעי קודם לקבוץ האמיתי והוא קבוץ נקודת ל' הירח עמו עם השמש והוא נקודת א' לפי שכשנתקבץ מולך המעגל והוא נקודת ה' עם השמש והוא הקבוץ האמצעי ומולך המעגל והשמש תנועתם אל המזרח והירח בחצי מעגלו העליון תנועתו אל המערב ובחציו התחתון למזרח וכשיתקבצו הקבוץ האמצעי או מיהר מעגל הירח אל המזרח ואע"פ שהשמש תנועתה גם למזרח אבל היא נעה בכבדות. וכשהגיע נקודה ה' מכנגד נקודת א' בתמורה ונהיתה על נקודת ס' או נהיתה נקודת נ' תחת נקודת א' והוא השמש וזה הקבוץ האמיתי. ואם יהיה כוכב הירח לצד מזרח כמו על נקודת ע' כבר קדם בזו הצורה הקבוץ האמיתי לאמצעי לפי שלא נהיה הירח לצד מזרח מן השמש אלא עד שנתקבץ עמה תחלה ונהיתה נקודת ע' תחת נקודת א' ואח"כ סרה הירח אל המזרח ומיהר מולכה מעגל תחת השמש בשוה לפיכך נהיה הירח למזרח. ואחר שביארנו זה הענין והוא אפשר שיהיה יום המולד האמצעי הוא עם האמיתי או קודם לו או אחריו נחזור לבאר דבריו ז"ל. והוא אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בחשבון זה וכו' שהרי אם יהיה הקבוץ האמיתי בתחלת ליל שני כדרך משל ויהיה הקבוץ האמצעי אחריו בתחלת יום שני ותהיה הקביעה בחשבון זה ביום ב' ותהיה הראייה בליל ג' יהיה יום הקביעה קודם יום הראייה ביום ואם יהיה המולד האמצעי אחר חצות יום ב' ותהיה הקביעה ביום ג' והראייה כמו שאמרנו בליל ג' בזה המשל יהיה יום הראייה הוא יום הקביעה. ועוד אם יהיה הקבוץ האמיתי בליל ג' ותהיה הראייה בליל ד' ויהיה המולד ביום ג' אחר חצות תהיה הקביעה ביום ה' הרי נתאחר יום הקביעה אחר יום הראייה ביום. וכן אפשר שיקדם הקבוץ האמצעי לקבוץ האמיתי כמו שאמר שהיה הקבוץ האמצעי ביום ב' ואם יהיה בין זמן הקבוץ האמיתי שאחר הקבוץ האמצעי ובין ליל ג' ריוח שאפשר שיראה הירח בליל ג' יהיה יום הקביעה קודם יום הראייה ביום שהרי הקביעה ביום שני והראייה בליל ג'. ואם יהיה הקבוץ האמצעי אחר חצות והירח נראה בליל ג' יהיה הקביעה הוא יום הראייה והוא יום ג' לפיכך על שני הפנים או יוקדם הקבוץ האמיתי לאמצעי או בהפך אפשר שיהיה יום הקביעה הוא יום הראייה או קודם לו ביום אבל לא יהיה יום הקביעה אחר יום הראייה אלא על תנאי שיהיה הקבוץ האמיתי קודם האמצעי שהרי אע"פ שיהיה הקבוץ האמצעי אחר חצות יום ג' תהיה הקביעה ביום ה' א"א שתהיה הראיה בליל ד' שהרי אמרנו שהקבוץ האמיתי מתאחר מהאמצעי* ויתכן שלא יראה הירח בליל ד' ולא עוד אלא לפעמים ולא בליל ה' כגון שהיה המולד האמיתי ביום ד' בסוף היום: וזה שיהיה לאחר הראייה ביום פלא הוא ובארצות שהן למערב א"י. העילה שבשבילה היה זה פלא לפי שלא יארע זה אלא מעט שהרי ברוב הפנים יהיה יום הראייה יום הקביעה ויהיה המולד הוא יום הראייה או יהיה יום הראייה אחריו או יהיה יום הקביעה הוא יום הראייה ולא יתכן שיהיה ביום הקביעה אחר

*ס"א האמצעי מתאחר מן האמיתי.

מגדל עוז

פ"ה כל שאמרנו עד מפני הצורך. פ"ק דסנהדרין. אין עושין אותו אלא סנהדרין עד ראשי חדשים. פרק הראה (דף כ"ג): ומפי השמועה למדו עד מחשבין בו היום. סוף פרק קמא דר"ה (דף כ"ג): ודבר זה הלכה למשה מסיני עד למערב ארץ ישראל. פרק קמא דראש השנה (דף כ"א).

אחר יום הראייה אלא כמה שהרחק הקביעה ליום ג' מן המולד שאפשר שיהיה יום הקבוץ האמיתי הוא יום הקבוץ האמצעי ויראה הירח ביום ב' מיום המולד והדחייה היתה ליום ג' מן המולד לפיכך יהיה יום הקביעה אחר יום הראייה ביום. ואם המזורע לא יתכן כלל שם אלא במקצת השנים ולא יהיה אלא בארצות שהן למערב א"י שאחרי הראייה בהם קודמת לראיית בני א"י כמו שאנו אומרין שיש מדינה שהיא מזל א"י נגד מערב ט"ו מעלות ונראה בה הירח בליל ד' שהיה המולד האמיתי בליל ג' אבל היה המולד האמצעי ביום ג' אחר חצות לפיכך נדחית הקביעה ליום ה', אבל כשנראה בזו המדינה שהיא במערב א"י היה גבוה בעיניהם כשנקבה שתהיה כמו י"ב מעלות או יותר כמו שיתבאר בחשבון אבל לא גבוה בעיני בני א"י כלום אלא שקת אצלם או יהיה גבוה אצלם מעט לפיכך אינו נראה להם בליל ד' ואינו נראה אצלם אלא בליל ה' ויהיה אצלם יום הקביעה הוא יום הראייה שהוא יום ה', ויחד אומר בארצות שהן למערב א"י והשינוי לא יהיה אלא בשביל הראייה לא בשביל הקביעה שהרי זמן הקביעה אינו משתנה בכל המקומות לפיכך אמ"ה שזה הדין הוא בכל מקום שהוא מערב למקום אחר בין שיהיה במזרח של א"י בין שיהיה במערבה או שיהיה אחד במזרחה ואחד במערבה, אבל מפני שאינו מדבר אלא בראיית ארץ ישראל ייחד הדין בארצות שהן למערב ארץ ישראל. וזו היא צורתו [ציור כ"א]:

ד כשהיתה סנהדרין קיימת וכו'. הלכה כדין בלשון הגמרא לא כשלוחי ניסן לפי שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין מגיעין אליהם שלוחי תשרי שהרי אינן מהלכין לא ביו"ט של ר"ה אלא בחו"ל לפיכך בניהם מ-לן שני ימים. ושאר הפרק א"צ ביאור:

יג זה שאנו מחשבין בזמן הזה וכו'. וכר אותו בספר המצות והוסיף עליו ואמר ושני מוסיף לך ביאור ואומר שאם ח"ו יאבדו בני ישראל מן הארץ לגמרי ח"ו תאבד האומה שלא לפי שהבטיחנו בתורה שלא תכלה או שאומה כלל וכן אם לא נמצא ב"ד בא"י אלא בח"ל ב"ד שנסמכו בא"י היה זה החשבון שלנו מחשבים אותו בח"ל לא יועיל לנו כלום לפי שאין מעברין שנים וקובעין חדשים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וכו':

קביעת ארץ ישראל היו סומכין: **ד** כשהיתה סנהדרין קיימת והיו קובעין על הראייה. היו בני ארץ ישראל וכל המקומות שמגיעין אליהן שלוחי תשרי עושין ימים טובים יום אחד בלבד. ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהם היו עושים שני ימים מספק לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החדש: **ה** בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובית דין של ארץ ישראל קובעין על חשבון זה. היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני ארץ ישראל. שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין. אבל תקנת חכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם: **ו** לפיכך כל מקום שלא היו שלוחי תשרי מגיעין אליו כשהיו השלוחין יוצאין. יעשו שני ימים ואפילו בזמן הזה כמו שהיו עושין בזמן שבני ארץ ישראל קובעין על הראייה. ובני ארץ ישראל בזמן הזה עושין יום אחד כמנהגן שמעולם לא עשו שני ימים. נמצא יום טוב שני שאנו עושין בגליות בזמן הזה מדברי סופרים שתקנו דבר זה: **ז** יום טוב של ראש השנה בזמן שהיו קובעין על הראייה היו רוב בני ארץ ישראל עושין אותו שני ימים מספק. לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בית דין את החדש שאין השלוחין יוצאין ביום טוב: **ח** ולא עוד אלא אפילו בירושלים עצמה שהוא מקום בית דין פעמים רבות היו עושין יום טוב של ראש השנה שני ימים. שאם לא באו העדים כל יום שלשים נוהגין היו באותו היום שמצפין לעדים קדש ולמחר קדש. והואיל והיו עושין אותו שני ימים ואפילו בזמן הראייה התקינו שיהיו עושין אפילו בני ארץ ישראל אותו תמיד שני ימים בזמן הזה שקובעין על החשבון. הנה למדת שאפילו יום טוב שני של ראש השנה בזמן הזה מדברי סופרים: **ט** אין עשיית יום טוב אחד תלויה בקריבת המקום. כיצד אם יהיה מקום בינו ובין ירושלים מהלך חמשה ימים או פחות שבודאי אפשר שיגיעו להן שלוחין. אין אומרין שאנשי מקום זה עושין יום טוב אחד. שמי יאמר לנו שהיו השלוחים יוצאין למקום זה. שמא לא היו שלוחים יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל ואחר שחזרו לקבוע על החשבון ישבו שם ישראלים שהן חייבין לעשות שני ימים. או מפני שהיה חירום בדרך כדרך שהיה בין יהודה וגליל בימי חכמי המשנה. או מפני שהיו הכותים מונעין את השלוחין לעבור ביניהן: **י** ואילו היה הדבר תלוי בקריבת המקום היו כל בני מצרים עושין יום אחד. שהרי אפשר שיגיעו להם שלוחי תשרי. שאין בין ירושלים ומצרים על דרך אשקלון אלא מהלך שמנה ימים או פחות וכן רוב סוריא. הא למדת שאין הדבר תלוי בהיות המקום קרוב: **יא** נמצא עיקר דבר זה על דרך זו כך הוא. כל מקום שיש בינו ובין ירושלים מהלך יתר על עשרה ימים נמורים עושין שני ימים לעולם כמנהגם מקודם. שאין שלוחי כל תשרי ותשרי מגיעין אלא למקום שבינו ובין ירושלים מהלך עשרה ימים או פחות. וכל מקום שבינו לבין ירושלים מהלך עשרה ימים בשוה או פחות שאפשר שיהיו שלוחין מגיעין אליו. רואים אם אותו המקום מארץ ישראל שהיו בה ישראל בשעת הראייה בכבוש שני כגון אושא ושפרעם ולוד ויבנה ונוב וטבריא וכיוצא בהן עושין יום אחד בלבד. ואם אותו המקום מסוריא כגון צור ודמשק ואשקלון וכיוצא בהן. או מחוצה לארץ כגון מצרים ועמון ומואב וכיוצא בהן. עושין כמנהג אבותיהן שבידיהן אם יום אחד יום אחד ואם שני ימים שני ימים: **יב** מקום שבינו ובין ירושלים עשרה ימים או פחות מעשרה והוא סוריא או חוצה לארץ ואין להם מנהג. או שהיא עיר שנתחדשה במדבר ארץ ישראל. או מקום ששכנו בו ישראל עתה. עושין שני ימים כמנהג רוב העולם. וכל יום טוב שני מדברי סופרים ואפילו יום טוב שני של ראש השנה שהכל עושין אותו בזמן הזה: **יג** זה שאנו מחשבין בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חדש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני. לא בחשבון שלנו אנו קובעין ולא עליו אנו סומכין. שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ. ואין אנו סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם. וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא. כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל אי זה יום הוא. וקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב. לא מפני חשבון שאנו מחשבין:

פ"ו א בזמן שעושין על הראייה היו מחשבין בדקדוק הרבה והוא הקבוץ האמיתי

והוא כשיתקבץ מולך הירח עם מולך השמש ויהיו שניהם על קו אחד מיושר. והקבוץ האמצעי הוא כשיתקבץ מולך גלגל מעגל הירח עם מולך סובב השמש יהיו ג"כ שניהם על קו אחד מיושר ויוצא ממולך העולם עד מולך גלגל הירח ויגיע עד מולך השמש [ציור כ"ב]:

ב היום והלילה כ"ד שעות בכל זמן וכו'. השעות על שני פנים שעות שוות ושעות מעוותות ונקראות זמניות והשעות השוות ישתנה מניינם ולא ישתנה שיעורם שפעם יהיו מהם ביום או בלילה יותר שעות או פחות או יתר כפי רוחב המדינות כמו שנתבאר בספר האיצטגנינות אבל שיעורם ט"ו מעלות בקירוב תמיד, והשעות הזמניות כהפך לא ישתנה מניינם אלא ביום או בלילה י"ב שעות ולא פחות ולא יותר אבל שיעורם משתנה פעם תהיה השעה מהם ט"ו מעלות או פחות או יתר כפי אורך הימים והלילות וקצרתם, ואפשר שיהיו השעות הזמניות שוות לזמניות והוא כשתהיה השמש בראש טלה ובראש מאזנים לפי שהיום או הלילה בשני מקומות אלו שישרן שוה וכשתחלק כל אחד מהם לי"ב חלקים יהיה מנת כל חלק וחלק

פרק ששי

א בזמן שעושין על הראייה היו מחשבין ויודעין שעה שיתקבץ בו הירח עם החמה בדקדוק הרבה כדרך שהאיצטגנינין עושין. כדי לידע אם יראה הירח או לא יראה. ותחלת אותו החשבון הוא החשבון שמחשבין אותו בקירוב ויודעין שעת קיבוצן בלא דקדוק אלא במהלכם האמצעי הוא הנקרא מולד. ועיקרי החשבון שמחשבין בזמן שאין שם בית דין שיקבעו בו על הראייה והוא חשבון שאנו מחשבין היום הוא הנקרא עיבור: **ב** [א]היום והלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן. שתים עשרה ביום ושתים עשרה בלילה. והשעה מחולקת לאלף ושמנים חלקים. ולמה חלקו השעה למנין

[א] שם סי' תכו סכה סמ"ג עשין מו:

מגדל עוז

אין עושין יו"ט אחד עד רוב העולם. סוף פ"ק דר"ה (דף כ"א): וכל י"ט שני עד בזמן הזה. פ"ק דביצה: זה שאנו מחשבין עד סוף הפרק. פ"ק דסנהדרין (דף י"א):

פ"ו ב"ד שמחשבין עד של לבנה. זה כתב מורך הבנתו בחשבון עם המקובל מדברי רבותינו ז"ל המאורין בתלמוד:

למנין זה. לפי שמנין זה יש בו חצי ורביע ושמינית ושליש ושתות ותשע וחומש ועישור. והרבה חלקים יש לכל אלו השמות: **ג** משיתקבצו הירח והחמה לפי חשבון זה עד שיתקבצו פעם שנייה במהלכם האמצעי. תשעה ועשרים יום ושתים עשרה שעות מיום שלשים מתחלת לילו. ושבע מאות ושלשה ותשעים חלקים משעת שליש עשרה. וזה הוא הזמן שבין כל מולד ומולד וזה הוא חדשה של לבנה: **ד** שנה של לבנה אם תהיה שנים עשר חדש מהחדשים אלו יהיה כללה שלש מאות יום וארבעה וחמשים יום ושמנה שעות ושמנה מאות וששה ושבעים חלקים. ואם תהיה מעוברת ותהיה השנה שלשה עשר חדש יהיה כללה שלש מאות ושמנים ושלשה יום ואחת ועשרים שעות וחמש מאות ותשעה ושמנים חלקים. ושנת החמה היא שלש מאות חמשה וששים יום ושש שעות. נמצא תוספת שנת החמה על שנת הלבנה עשרה ימים ואחת ועשרים שעות ומאתים וארבעה חלקים: **ה** כשתשליך ימי חדש הלבנה שבעה שבעה שהן ימי השבוע. ישאר יום אחד ושתים עשרה שעות ושבע מאות ושלשה ותשעים חלקים. סימן להם אי"ב תשצ"ג. וזו היא שארית חדש הלבנה. וכן כשתשליך ימי שנת הלבנה שבעה שבעה. אם שנה פשוטה היא ישאר ממנה ארבעה ימים ושמנה שעות ושמנה מאות וששה ושבעים חלקים. סימן לה ד"ח תתע"ו. וזו היא שארית שנה פשוטה. ואם שנה מעוברת היא תהיה שאריתה חמשה ימים ואחת ועשרים שעות וחמש מאות ותשעה ושמנים חלקים. סימן להם הכ"א תקפ"ט: **ו** כשיהיה עמך ידוע מולד חדש מן החדשים ותוסיף עליו אי"ב תשצ"ג יצא מולד שאחריו. ותדע באי זה יום מימי השבוע ובאי זו שעה ובכמה חלקים יהיה: **ז** כיצד הרי שהיה מולד ניסן באחד בשבת בחמש שעות ביום ומאה ושבעה חלקים סימן להם אהק"ז. כשתוסיף עליו שארית חדש הלבנה והוא אי"ב תשצ"ג. יצא מולד אייר בליל שלישי חמש שעות בלילה ותשע מאות חלקים. סימן להם ג"ה תת"ק. ועל דרך זו עד סוף העולם חדש אחר חדש: **ח** וכן כשיהיה עמך ידוע מולד שנה זו ותוסיף שאריתה על ימי המולד. אם פשוטה היא שארית הפשוטה ואם מעוברת היא שארית המעוברת. יצא לך מולד שנה שלאחריה. וכן שנה אחר שנה עד סוף העולם. והמולד הראשון שממנו תתחיל הוא מולד שהיה בשנה הראשונה של יצירה. והוא היה בליל שני חמש שעות בלילה ומאתים וארבעה חלקים. סימן להם בהר"ד וממנו הוא תחלת החשבון: **ט** בכל החשבונות האלו שתדע מהן המולד. כשתוסיף שארית עם שארית. כשיתקבץ מן החלקים אלף ושמנים תשליך שעה אחת ותוסיף אותו למנין השעות. וכשיתקבץ מן השעות ארבע ועשרים תשליך יום ותוסיף ממנו למנין הימים. וכשיתקבץ מן הימים יותר על שבעה תשליך שבעה מן המנין ותניח השאר. שאין אנו מחשבין לידע מניין הימים אלא לידע באי זה יום מימי השבוע ובאי זה שעה ואי זה חלק יהיה המולד: **י** כל תשע עשרה שנה שיהיו מהן שבע שנים מעוברות ושתים עשרה פשוטות נקרא מחזור. ולמה סמכנו על מנין זה. שבזמן שאתה מקבץ מנין ימי שתים עשרה שנה פשוטות ושבע מעוברות ושעותיהן וחלקיהן ותשליך כל אלף ושמנים חלקים שעה. וכל ארבע ועשרים שעות יום. ותוסיף למנין הימים תמצא הכל תשע עשרה שנה משני החמה שכל שנה מהן שלש מאות וחמשה וששים יום ושש שעות בשוה. ולא ישאר ממנין ימי החמה בכל תשע עשרה שנה חוץ משעה אחת וארבע מאות ושמנים וחמשה חלקים. סימן להם אתפ"ה: **יא** נמצא במחזור שהוא כזה החדשים כולם חדשי הלבנה והשנים שני החמה

פירוש

והלק ס"ו מעלות ויהיה כבני הנקודות האוכלות בשעות השוות כמו הזמניות: **לפי** שמנין זה יש לו חצי וכו'. סק"ס ורביע וכו' ר"ע ושמינית והוא קל"ה ושליש והוא ש"ס ושתות והוא ק"פ ותשיעית והוא ק"כ וחומש והוא רי"ו ועשור והוא ק"ח והוא עשור והוא נ"ד ורביע עשור והוא כ"ז אבל אין לשעה שביעית שלם ואינו חלק השעה נחלק לא נמצא בה לא שביעית ולא תשיעית ולא שתות וכל מין ומנין. ובעלי חכמת האצטגנינות חלקו השעה לששים חלקים ואעפ"כ אין לה לא שביעית ולא שתיתית ולא תשיעית לפיכך זה המנין שלם בחלקיו יותר מזולתו:

ג משיתקבצו הירח עם השמש בראש טלה וכו'. והוא הזמן שיסוב בו הירח כל גלגל המזלות ויותר עליו תנועת השמש בזה העת עד שיתקבצו פעם שנייה במהלך האמצעי כמו שאמרנו. ויתבאר בזה נגיח משל היום עגולת א' ב' ג' ד' ועגולת המזלות עגולת אבג"ו ושתי נקודות א"ג הם שתי נקודות השווי נקודת א' ראש טלה ונקודת ג' ראש מזל מאזנים וכשיתקבצו הירח עם השמש בראש טלה והיא נקודת א' יסוב הירח כל עגולת המזלות ויגיע לנקודת א', לא מצא השמש בזו הנקודה תהיה בנקודה אחרת ונגיח שהיא נקודת ה' והיא ראש מזל שור ותהיה תנועתה מן הקבוץ אל הקבוץ קשת אבג"ו וקשת א' והוא מקום מזל טלה כולו ולא ישיג אותה הירח אלא בנקודת ה' ומתקבץ עמה פעם שנייה והוא קבוץ החדש הבא אחריו, ויהיה הירח כבר סבב בזה הזמן והוא שיעור כ"ט י"ב תשצ"ג כל גלגל המזלות ומזל טלה כלו וזו היא טרתו [נזיר ב"ג] גרסינן בר"ה (דף כ"ה) ע"כ פעם אחת נקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בכ"ט להדם והכבורים העם לומר ר"ח הוא ובקשו בית דין לקדשו אמר להם ר"ג כך מקובל אני מבית אבי אבא שאין חדשה של לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה ושני ידיות שעה וע"ג חלקים ואותו היום מתה אמו של בן זזא והספידה ר"ג הספד גדול לא שראוי לכך אלא כדי שידעו העם שלא קדשו ב"ד את החדש עכ"ל הגמרא. וכשתבקש דבר זה לפי דקדוק החשבון תמצא הדבר אינו כן אלא לפחות מחשבון זה נקבלים שהרי חדש הלבנה אצל חכמי האצטגנינים על דעת בטלמיוס כ"ט י"ב תשצ"ג בפחות חלק מת"ם ר"ג שהרי חדש הלבנה אצל בטלמיוס כ"ט יום ול"א חלק מששים ביום וג' שניות מששים בחלק, לפי שזה היום אלנו חלוק לס' חלקים תהיה כל שעה מהנו שני חלקים ומחצה לפיכך יהיה החלק היתר על השלשים שהוא חצי יום עם הג' שניים מן השעה שני שלישי שעה ועשר שניות, שני שלישי שעה הם מאה ששים והם תש"כ חלקים מחלוק השעה באלף ושמנים חלקים יאלו בידים י' שניות והוא שליש חומש שעה כחלוק השעה בשני חלקים ומחצה ושליש חומש שעה על חלוק השעה באלף וס' חלקים הוא ע"כ הוסיף אותו על תש"כ והוא שני שלישי השעה בידינו יהיה הכלל תשצ"ג חלקים, ויהיה חדש הלבנה על דעת ר"ג יתר על חדש השלם מן החשבון על דעת בטלמיוס כחלק א' ותהיה השנה שלנו יתירה על שנת בטלמיוס כי"ב חלקים מאלף וס', שנ"ד א' תתס"ד: **שנת** החמה וכו'. נחלקו חכמי האומות במדת שנת החמה יש מהן אומר שמדתה שס"ה יום ורביע יום ועל זו הדעת יהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה י' כ"א ר"ד, ויש מהם אומרים שהיא יתירה על רביע יום כמנו חומש שעה ותומש עישור שעה, ויש מהן שהן אומרין שהיא פחותה מרביע יום ואלה האומרים שהיא פחותה מרביע יום נחלקו בזה החסרון, מהם בטלמיוס שהוא סובר שזה הפחות חלק מבלש מאות חלק ביום והוא בחלו החלקים שעה וס' חלקים ושני חומשי חלק לפיכך תהיה מדת שנת החמה שס"ה יום וה' שעות ותתקנ"ג חלקים וג' חומשי חלק ותהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה יכ"א קי"ז וג' חומשי חלק, ועל דעת אלבתני שאמר שהחסרון ג' חלקים וב' שלישי חלק מת"ם ויהיה החסרון באלו החלקים רס"ד חלקים ותהיה מדת שנת החמה שס"ה יום וה' שעות ותתי"ו חלקים ותהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה י' כ' תתר"ן:

ח והמולד הראשון אשר ממנו תתחיל וכו'. דע שאדם הראשון היה בריאתו בתחלת שנה שלישית מיום שני משבעת ימי בראשית שהרי אמרו ז"ל בראשונה נברא אדם עפרו כשניה גבלו בג' ילדו וכו', ולפי שקדם לבריאתו מששת ימי בראשית חמשה ימים וארבע עשרה שעות מיום שני הוצרכנו לידע כהדש שאלו הימים והשעות ממנו וכן מולד השנה שזה החדש ממנה. בלאנו לחקור על זה המולד גרענו מן המולד הזה והוא יום ו' כ', ד"ח תתע"ו, והוא שארית השנה הפשוטה, יצא לנו מולד שנה זו שהיא קודם יצירת אדה"ר בליל שני ה' שעות ור"ד חלקים וסימן בהר"ד ונקראת גם זו השנה שנת היצירה ואם עסיף ד"ח תתע"ו על יום ו' כ' יצא לנו מולד שנה שלאחריה ג"י תתע"ז. לפיכך בעלי חכמת העיבור נחלקין. יש מהן מי שסמך על השנה במולדה לנבהר"ד במנין שני היצירה ואמר לא יתכן שנשליך אלו החמשה ימים וארבע עשרה שעות מן המנין ולא נשגיח עליהן, ויש מהם מן שהתחיל ממולד אדה"ר והוא יום ו' כ' ואירע בזה המולד שהוא מולד השנה הזאת והוא מולד תשרי ממנה ולפי שאין אדם סופר ימיו ר"ל מתחלת לידתו לפיכך תהיה תחלת ימי אדה"ר ממולד יום ו' כ' שאירע שהיה בו מולד תשרי לפיכך היה מולדו מולד תשרי בזו השנה כיחד ואין מונין לאדם אלא מזו השנה כאדם שנולד ט' בפסח כן מחשבין לתשלום חדש מימיו ט"ו באייר ולתשלום שנה יום שבת הבא ואעפ"ש שאין יום שבת זה לא ר"ח ולא ר"ה וכ"ש שאירע בזה העת שהיה ג"כ מולד שנה ראשונה שהרי אירע בזה העת מולד שנה זו. ולפי שנצטווה אדם בזה החשבון לא יתכן שיהיה תחלת חשבון השנים אלא ממולדו לפי שא"א שיצטוה מי שלא נברא עד עתה. ויש מהם מי שיתחיל שני יצירה מן השנה שאחר מולד אדה"ר ואומר שאדה"ר לא התחיל לחשוב אלא אחר שנת יצירתו לפי שבשנה ראשונה אינו צריך לחשוב אותה, וכל אחד מאלו השלש דיעות יש בידו באמת. לפי שכלם מעברים השנים ביחד, אבל הראשון אם יהיה אצלו שני היצירה חמשת אלפים יהיו אצל השני חמשת אלפים פחות שנה ואצל הג' פחות שתי שנים. ומי שסמך בשני יצירה על שנה שמולדה לבהר"ד יהיו אצלו שני העיבור גו"ח אדז"ט והמעוברות אצל השני בהי"ג י"ח ואצל הג' אד"ו טבה"ז והכל שנת העיבור אצלם שנה אחת לפי שהשנה הג' מהמולד לבהר"ד היא שנייה למולד יום ו' כ' והיא ראשונה למולד יום ג"י תתע"ז. וכתבו רוב בעלי חכמת העיבור להתחיל ממולד לבהר"ד כדי שלא ישליכו אפילו יום אחד מימי יצירה שלא ישגיחו עליו:

י כל תשע עשרה שנה וכו'. יש לזה החשבון ג' דרכים. הדרך הראשון שסדרו ז"ל והוא דרך ארוכה לפי שצריך אדם לקבץ כל ימי י"ט שנה משני החמה ביחד וכל ימי י"ט שנה משני הלבנה י"ב פשוטות וז' מעוברות וישליך המנין האחד מן הב' ישאר שעה ותפ"ה, והדרך השניה אין בה קושי ולא אריכות והוא שתקבץ י"ט עשרה כ"א ר"ד והיא שארית שנת החמה על שנת הלבנה ונקבץ הכל יהיה כללם ר"ו י"ח תכל"ו, ר"ו ימים וי"ח שעות ותכל"ו חלקים, ונקבץ ז' חדשים מחדשי לבנה יהיה כללם ר"ו י"ז קנ"א יהיה תוספת המנין הראשון על הב' שעה ותפ"ה. ועל הדרך הראשון כשתקבץ ימי י"ט משני החמה יהיו כלל ימיהם ששת אלפים ותתקל"ט יום וחצי יום ורביע יום והם י"ח שעות וכשתקבץ ימי י"ב שנה פשוטות ושעותיהם וחלקיהם יהיו הכל ארבעת אלפים יום ורנ"ב יום ותשע שעות ותשל"כ חלקים וכשתקבץ ימי ז' שנים מעוברות ושעותיהם וחלקיהם יהיו הכל ו' אלפים ותתקל"ט יום וט"ז שעות ותקנ"ה חלקים הרי תמצא זה המנין חסר י"ט שנים משני החמה שעה ותפ"ה. ומזה נתבאר לך מדת ימי המחזור כלו והוא ששת אלפים ותשע מאות יום ול"ט יום וט"ז שעות ותקנ"ה חלקים לפיכך אם תשליך ימי המחזור ז' ז' ישאר תמש בי"ו תקנ"ה והוא שארית המחזור. ושאר הפרק אינו צריך ביאור:

שנת של לבנה עד וחמשה ושמונים חלקים. פרק הא אינן מכירין (דף כ"ג כ"ה) ובמסכת ערכין (דף ט'): ושנת החמה עד סוף הפרק. פרק אין נערכין עם מה שמקובל לנו מדברי התלמוד:

החמה. והשבע שנים המעוברות שבכל מחזור ומחזור לפי חשבון זה. הם שנה שלישית מן המחזור וששית ושמינית ושנת אחת עשרה ושנת ארבע עשרה ושנת שבע עשרה ושנת י"ט. סימן להם גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט:

יב כשתקבץ שארית כל שנה משתים עשרה שנה הפשוטות שהיא ד"ח תתע"ו. ושארית כל שנה משבע שנים המעוברות שהיא הכ"א תקפ"ט. ותשליך הכל שבעה שבעה ישאר שני ימים ושש עשרה שעות וחמש מאות וחמשה ותשעים חלקים. סימן להם בי"ו תקצ"ה. וזה הוא שארית המחזור:

יג כשיהיה לך ידוע מולד תחלת מחזור ותוסיף עליו בי"ו תקצ"ה. יצא לך תחלת המחזור שאחריו. וכן מולד כל מחזור ומחזור עד סוף העולם. וכבר אמרנו שמולד תחלת המחזור הראשון היה לבהר"ד. ומולד השנה הוא מולד תשרי של אותה השנה:

יד ובדרך הזאת תדע מולד כל שנה ושנה שתרצה ומולד כל חדש וחדש שתרצה. משנים שעברו או משנים שעתידים לבא. כיצד תקח שני יצירה שעברו וגמרו ותעשה אותם מחזורין של תשע עשרה תשע עשרה שנה עד תשרי של אותה השנה. ותדע מנין המחזורין שעברו ומנין השנים שעברו ממחזור שעדיין לא נשלם. ותקח לכל מחזור ומחזור בי"ו תקצ"ה. ולכל שנה ושנה פשוטה משני המחזור שלא נשלם ד"ח תתע"ו. ולכל שנה מעוברת הכ"א תקפ"ט. ותקבץ הכל ותשליך החלקים שעות. ותשליך השעות ימים. והימים תשליכם שבעה שבעה. והנשאר מן הימים ומן השעות והחלקים הוא מולד שנה הבאה שתרצה לידע מולדה:

טו מולד השנה שיצא בחשבון זה הוא מולד ראש חדש תשרי. וכשתוסיף עליו א"ב תשצ"ג יצא מולד מרחשון. וכשתוסיף על מרחשון א"ב תשצ"ג יצא מולד כסליו. וכן לכל חדש וחדש זה אחר זה עד סוף העולם:

פרק שביעי

א אין *קובעין לעולם ראש חדש תשרי לפי חשבון זה לא באחד בשבת ולא ברביעי בשבת ולא בערב שבת. וסימן להם אד"ו. אלא כשיהיה מולד תשרי באחד משלשה ימים האלו קובעין ראש חדש ביום שלאחריו. כיצד הרי שהיה המולד באחד בשבת קובעין ראש חדש תשרי יום שני. ואם היה המולד ברביעי קובעין ראש חדש יום חמישי. ואם היה המולד בששי קובעין ראש חדש בשביעי: ב וכן אם יהיה המולד בחצי היום או למעלה מחצי היום. קובעין ראש חדש ביום שלאחריו. כיצד הרי שהיה המולד ביום שני בשש שעות ביום או יתר על שש שעות קובעין ראש חדש בשלישי. ואם יהיה המולד קודם חצי היום אפילו בחלק אחד קובעין ראש החדש באותו יום המולד עצמו. והוא שלא יהיה אותו היום מימי אד"ו:

א טור סי' תכח סמ"ג עשין מז:

כשיהיה

מגדל עוז

המולד כחצות או קודם חצות ביום שני שיהיה אותו היום ר"ח שא"א שנראה בליל יום שני קודם שנולד, ואין מחשבין תולדותיו אלא ליום שלאחריו שאם היה המולד ביום שני קודם חצות נידוע שנראה כשלם בליל שלישי ויהיה ר"ח ביום ג', ואם היה המולד ביום שני אחר חצות נידוע שלא נראה בליל שלישי ויהיה ר"ח יום רביעי, אבל יום שני עצמו אי אפשר שיקבע בו ר"ח שאי אפשר שנראה בליל יום שני קודם המולד.

על קצת המורה ועת הראייה על קצת המערב [ציור כ"ח]. ויש בזו הסברא הספק אחד והוא שלא יהיה הפרש בין קודם חצות ואחר חצות, ולא עוד אלא ולא נתקיים ליל שלישי שהרי הירח נראה בשלישי בכל אלו הפנים וזה לא יתכן. ויש בזה הספק מדקדק אחרת לפי שאין סומכין על ראיית קצת המערב, ולא עוד אלא אפילו אנשי בבל לא תועיל להם ראייתם לעצמם שיקדשו עליה אלא על ראיית בני א"י וכ"ש שיסמכו בני א"י על ראיית אנשי מערב, הלא פרשה שאין מעידין על הראייה אלא בירושלים שהרי אמרו אבר גדולה וכו'. לפיכך זאת ההלכה וזאת המסורת צריכה עיון גדול לפי שהוא עיקר הדת בעניים המועדים והלום וחולפם:

ג כשיהיה המולד בחצי היום או אחר חצות וידחה ליום שלאחריו. אם יהיה יום שלאחריו מימי אד"ו הרי זה נדחה לשלאחריו ויהיה ראש החדש קבוע בשלישי מיום המולד. כיצד הרי שיהיה המולד בשבת בחצות סימן ז"ח קובעין ראש החדש בשנה שמולדה כזה בשני בשבת. וכן אם היה המולד בשלישי בחצות או אחר חצות קובעין ראש החדש בחמישי בשבת:

ד מולד תשרי שיצא בחשבון זה בליל שלישי בתשע שעות בלילה ומאתים וארבעה חלקים משעה עשירית סימנה ג"ט ר"ד. או יותר על זה. אם היתה שנה פשוטה דוחין את ראש החדש ואין קובעים אותו בשלישי בשנה זו אלא בחמישי בשבת:

ה וכן אם יצא מולד תשרי ביום שני בשלש שעות ביום ותקפ"ט חלקים משעה רביעית. סימנה בט"ו תקפ"ט. או יותר על כן. אם היתה אותה השנה מוצאי המעוברת שהיתה השנה הסמוכה לה שעברה מעוברת. אין קובעין ראש החדש בשני בשנה זו אלא בשלישי:

ו היה מולד השנה הפשוטה שאמרנו שתדחה לחמישי פחות חלק אחד. כגון שיצא סימנה ג"ט ר"ג או פחות מזה. קובעין אותה בשלישי. וכן אם היה מולד מוצאי העיבור ביום שני פחות חלק. כגון שהיה סימנה בט"ו תקפ"ח או פחות מזה. קובעין אותה בשני. נמצא דרך קביעת ראש חדש תשרי לפי חשבון זה כך הוא. תחשוב ותדע המולד באי זה יום יהיה ובכמה שעות מן היום או מן הלילה ובכמה חלקים מן השעה. ויום המולד הוא יום הקביעה לעולם. אלא אם כן היה באחד בשבת או ברביעי או בערב שבת. או אם היה המולד בחצות היום או אחר חצות. או אם היה בר"ד חלקים משעה עשירית מליל שלישי או יותר על זה והיתה שנה פשוטה. או שהיה המולד בתקפ"ט חלקים משעה רביעית מיום שני והיתה השנה פשוטה שאחר המעוברת. שאם יארע באחד מארבעה דברים האלו אין קובעין ביום המולד אלא ביום שלאחריו או שלאחר אחריו כדרך שביארנו:

ז *ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו. לפי שהחשבון הזה הוא לקיבוץ הירח והשמש בהלוכה האמצעי לא במקום האמיתי כמו שהודענו. לפיכך עשו יום קביעה ויום דחייה כדי לפגוע ביום קיבוץ האמיתי. כיצד בשלישי קובעין ברביעי דוחין. בחמישי קובעין בששי דוחין. בשבת קובעין אחד בשבת דוחין. בשני

השגת הראב"ד

א"א מפני שהמחבר הזה מתגדר אחר ומתפאר בחכמה הזאת והוא בעיניו שהגיע לתכליתה. ואני איני מתגאה כי גם רבותי לא הגיעו אליה ע"כ לא נכנסתי בדבריו לדקדק אחריו. אך כשראיתי בדבר הזה שכתב נפלא בעיני הפלא ופלא, ואם יהיה המולד בנגה"ץ על סדרך בר"ד שלו למה לא ידחה למחר: אל המולד האמיתי. [illegible] אין ראוי לקובעו לעולם יום מולדו ומה [illegible] יהיה בו המולד לעולם [illegible] ולעולם ידחה [illegible] שיהיה ולא [illegible] שלא יבא לא [illegible] והוא בעיני כמי [illegible]

בשני קובעין: **ח** ועיקר שאר הארבע דחיות אלו הוא זה העיקר שאמרנו שהחשבון הזה במהלך אמצעי. וראיה לדבר שהמולד יהיה בליל שלישי וידחה לחמישי פעמים רבות לא יראה ירח בליל חמישי ולא בליל ששי מכלל שלא נתקבצו השמש והירח קבוץ אמיתי אלא בחמישי:

פרק שמיני

א חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה ותשצ"ג חלקים כמו שביארנו. ואי אפשר לומר שראש החדש יהיה במקצת היום עד שיהיה מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא. שנאמר עד חדש ימים מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש ואי אתה מחשב שעות: **ב** לפיכך עושין חדשי הלבנה מהן חדש חסר ומהם חדש מלא. חדש חסר תשעה ועשרים יום בלבד ואע"פ שחדשה של לבנה יתר על זה בשעות. וחדש מלא משלשים יום ואף על פי שחדשה של לבנה פחות מזה בשעות. כדי שלא לחשב שעות בחדש אלא ימים שלמים: **ג** אילו היה חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה בלבד היו כל השנים חדש מלא וחדש חסר. ויהיו ימי שנת הלבנה שנ"ד, ששה חדשים חסרים וששה חדשים מלאים. אבל מפני החלקים שיש בכל חדש וחדש יותר על חצי היום יתקבץ מהן שעות וימים. עד שיהיו מקצת השנים חדשים חסרים יותר על המלאים ובמקצת השנים חדשים מלאים יותר על החסרים: **ד** יום שלשים לעולם עושין אותו ראש חדש בחשבון זה. אם היה החדש שעבר חסר יהיה יום שלשים ראש חדש הבא. ואם יהיה החדש שעבר מלא יהיה יום שלשים ראש חדש הואיל ומקצתו ראש חדש. ויהיה תשלום החדש המלא שעבר. ויהיה יום אחד ושלשים ראש חדש הבא וממנו הוא המנין. והוא יום הקביעה. ולפיכך עושין ראשי חדשים בחשבון זה חדש אחד יום אחד בלבד וחדש אחד שני ימים: **ה** "סדר החדשים המלאים והחסרים לפי חשבון זה כך הוא. תשרי לעולם מלא. וטבת לעולם חסר. ומטבת ואילך אחד מלא ואחד חסר על הסדר. כיצד טבת חסר שבט מלא. אדר חסר ניסן מלא. אייר חסר סיון מלא. תמוז חסר אב מלא. אלול חסר. ובשנה המעוברת אדר ראשון מלא ואדר שני 'חסר: **ו** נשארו שני החדשים שהן מרחשון וכסליו. פעמים יהיו שניהם מלאים ופעמים יהיו שניהם חסרים ופעמים יהיה מרחשון חסר וכסליו מלא. ושנה שיהיה בה שני חדשים אלו מלאים היא שנקראו חדשיה שלמים. ושנה שיהיו בה שני חדשים אלו חסרים נקראו חדשיה חסרין. ושנה שיהיה בה מרחשון חסר וכסליו מלא נקראו חדשיה כסדרן: **ז** דרך ידיעת השנה אם חדשיה מלאים או חסרין או כסדרן לפי חשבון זה כך הוא. תדע תחלה יום שנקבע בו ראש השנה שתרצה לידע סדור חדשיה כמו שביארנו בפרק שביעי. ותדע יום שיקבע בו ראש השנה שלאחריה, ותחשב מנין הימים שביניהן חוץ מיום הקביעה של זו ושל זו. אם תמצא ביניהן שני ימים יהיו חדשי השנה חסרין. ואם תמצא ביניהם שלשה ימים יהיו כסדרן. ואם תמצא ביניהם ארבעה ימים יהיו חדשי השנה שלמים: **ח** במה דברים אמורים כשהיתה השנה שתרצה לידע סדור חדשיה פשוטה. אבל

פירוש

כי פירוש נראות נדמה לו שב"ד מעברין לצורך השנה כגון בכות המים וצמחת יו"ט והפסח. וקשה ויוצא כהן ותלונה נעבר אלא ממסורת שבידם ממרע"ה אבל מי שלא נהגנו לו העיקרים מדמה כי של צורך מעברין וע"ז אמר שולא משום ירקיא ר' אחא אמר משום מיתייא ודברים הללו שאמר שולא ור' אחא לא שבו אותם כנגד המסורת שבידם שבכה מעברין לא כמו שאמרו שעיקר עיבור השנה בעיבור האביב וכאן אין מעברין מפני גדיין וכו' אלא עושין אותו סעד לשנה. הנה נתבאר שמעברין לאביב בלבד מפני המסורת שבידם:

ח ועיקר שאר הד' דחיות וכו'. לפי שסימן ג"ט ר"ד וכן סימן בט"ו תקפ"ט בטיין של כל י"ח חסין ועולם כל י"ח דוחין כדי לגעת ביום הקיבוץ שלאמיתי או קרוב לו ובראיה נדבר שבהי המולד יהיה בשלישי כמו לג"ט ר"ד וידחה לחמישי מפני שאין קובעין בימי אד"ו ונמצא הקביעה מיום ג' עד ליל חמישי כדי לגעת בליל הקיבוץ האמיתי: **ופעמים** רבות לא יראה הירח בליל חמישי אלא עוד אלא ולא בליל ו' מכלל שלא נקבצו השמש והירח קיבוץ אמיתי אלא בחמישי. פי' אפשר שיהיה המולד על המהלך האמצעי בסוף יום ג' ויהיה הירח במהלכו לצד מערב [ציור כ"ט]. ונניח שגלגל השמש אבג"ד וגלגל הירח הוז"ח ומוצק שני הגלגלים נקודה כ' והשמש נקודת א' ומעגל הירח לג"מ והירח עצמו על נקודת נ' לצד מערב, וזהו כשורה יהיה הקיבוץ האמצעי והוא קיבוץ נקודה כ' עם א' קודם הקיבוץ האמיתי והוא קיבוץ נקודה נ' הירח עצמו עם השמש והיא נקודת א' והיא שכשנתקבצו מוצק המעגל והיא נקודה ה' עם השמש נמה הקיבוץ האמצעי ומוצק המעגל והשמש תנועתם אל המזרח והירח במלוי מעגל העליון תנועתו אל המערב ובחציו התחתון תנועתו אל המזרח וכשנתקבצו הקיבוץ האמצעי אז מיסר מעגל הירח אל המזרח אע"פ שהשמש תנועתם גם למזרח אבל היא נוסה בכבדות ובמסרה נקודת ה' מעל נקודת א' כמהרה או נדייסה נקודה נ' ממש נקודת א' והיא כשמש או נתקבצו קיבוץ אמיתי. ונניח הצורה בעצמה אבל נצייר מוצק המעגל כבר סר אל נקודת ל' והיתה נקודת נ' הירח עצמו מכוונת כנגד השמש והוא הקיבוץ האמיתי. וכמו הצורה הוא א' האמצע. ואפשר שלא יהיה הקיבוץ האמיתי אלא ביום ה' ולא יתכן לירח שיראה (ולא) בליל ו' לפי שלא נתרחק הירח מן השמש שיעור הקשת שדרכו שיראה אם יתרחק מן השמש כשיעורה לפיכך אינו נראה אלא בליל שבת:

פ"ח א חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה תשצ"ג חלקים וכו'. דע שהחדשים החסרים יהיו יותר על המלאים אם יהיה מרחשון וכסלו באותה השנה חסרים ויהיו החסרים ז' והמלאים ה':

ה סדר החדשים המלאים והחסרים וכו'. פירוש בחשבון זה יהיה תשרי לעולם מלא אבל על חשבון הראיה יתכן שיהא חסר וכן שאר החדשים יתכן שבחדש שאמר שהוא חסר תמיד אפשר כראיה שיהיה מלא וכן במלא אפשר שיהיה חסר. ומפני מה עשו תשרי לעולם מלא לפי שחדש הלבנה כ"ט ימים י"ב שעות תשצ"ג חלקים כמו שהודיענו ולפי שיום ל' יתר מחצי נחשב אותו כיום שלם לפיכך עשו תשרי לעולם מלא, ובחדש השני כשו אותו כ"ט יום לפי שהתוספת של כ"ט יום כבלים ממנה הנרון חדש תשרי וכן כולם על דרך זו. והאומר לשהיה לנון הגמרא כזה הפסוק. אמרינן בגמ' (ר"ה י"ט:) העיד ריב"ל משום קהלא קדישא דירושלים על שני אדרים שמקדשים אותם ביום עיבורן למימרא דחסרין עבדינן מלאין לא עבדינן לאפוקי מדרבה רב נחמן בר רב חסדא דאמר רב נחמן בר רב חסדא העיד ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי על שני אדרים שאם רצו ב"ד לעשות שניהם מלאים עושים שניהם חסרים עושים וכן היו נוהגין בגולה ומשום רבינו אמרו לעולם אחד מלא ואחד חסר עד שיודע לך שנקבע ר"ח בזמנו שלהו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר מתיב רב נחמן על שני חדשים מחללין את השבת על ניסן ועל תשרי אי אמרת בשלמא זימנין מלא וזמנין חסר מש"ה מחללין אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללין משום דמעט לקדש על כרחיה עכ"ל הגמרא. לשון ר"ש ז"ל ביום עיבורן פי' מקדשין ר"ח אדר ביום ל' של אדר הראשון שהוא יום עיבורו ויום ל' של אדר שני מקדשין אותו יום ר"ח ניסן. למימרא דהני אדרים לעולם חסרים ולאפוקי מדרב נחמן בגולה והיא סוגיא דשמעתא סלקא כהדוס ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי ונרסינן בגמרות בפרק מעבר השנה (דף י"ח) וז"ל עקיבא בשמים אמר אדר הסמוך לניסן פעמים מלא ופעמים חסר וכן שלחי סוף דקאמר אדר הסמוך לניסן לעולם חסר וקי"ל כר"ע, וכן דגרסינן בהאי מנייתא הכא דלאו ליה לגמר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר עלתה בתיובתא מדתנן אי אמרת בשלמא דמנין מלא וזמנין חסר וכו' וגם לפדוס ריב"ל דאמר לעולם שני אדרים חסרים לא מתניתא סייעה עלה ולא עמדה אלא עדות ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי. וכן אמרינן בגמרא (ר"ה י"ט:) אמר רב חיננא בר כהנא אמר רב מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר לא מצינו דלא איצטריך הא איצטריך מעברינן ליה, אמר ר' חנינא ותרוייהו מקראי דבימות עזרא עבדים באלול ע"כ. והאומר אני שהמולה מכלל הדברים שבזמן שעושין על הראיה אין לחדשים סדר בחסרים ובמלאים אלא בחסרות ויתירות והסדר ע"פ הראיה, ומה שאמר הגאון ז"ל בחבור הוא לפי החשבון לפיכך הא דלאו לוס למר עוקבא אדר הסמוך לניסן חסר לעולם הוא לפי החשבון שמכר שבידינו כמן הוא ואדר הראשון לעולם מלא לפי שחדש הלבנה כ"ט י"ב תשצ"ג לפיכך עושין אותו ל' יום. ודע שלא נצרכין לסיום מרחשון וכסליו משונים מכל החדשים ולפי שכל ימי המחזור של י"ט שנה שנ"ח תתפ"ז ומוסף עליהם שבפס חדשים על מיכור כל חדש כ"ט י"ב תשצ"ג יהיה הכלם ששת אלפים יום ותתקל"ט יום וט"ו שעות ותקנ"ה חלקים ונמצא מזה וי"ד חדשים מלאים יהיו ג' אלפים ותרך יום ונמצא מהם ג"ע קי"ד חדש חסרים כנגד קי"ד שלמים ובהנה חדשים של עיבור ר"י ימים יהיו הכל ששת אלפים ותתקל"ו יום ישאר בידינו מימי המחזור ג' ימים וט"ו שעות ותקנ"ה חלקים. ומפני זה התוספת הוצרכו שיהיה במקצת השנים חדשים שלמים יותר, ומפני צורך הדחיה סדרנו מקצת השנים שלמים ומקצתם חסרים או כסדרן כפי הקביעה:

ו נשארו שני החדשים שהן מרחשון וכסליו וכו'. ואם תשאל מפני מה היה זה בשינוי באלו השני חדשים ולא באחרים. והתשובה שמוטב לתקן השנה מתחלתה כדי לידע סידורה ותחלת חדשי השנה אחר תשרי הם אלו השני חדשים, ולא יתכן להוסיף בתשרי ולא לגרוע ממנו לפי שיש בו צומות ומועדים ור"ל לגאות השופטה או בגרשון:

ז ודרך ידיעת השנה אם חדשיה וכו'. והסימן בג"ד בפשוטה דה"ו במעוברת. ויש מי שאומר גה"ז בפשוטה הו"ז במעוברת. ויש אומרים דה"ו בפשוטה וז"ח במעוברת. והכל עיקר אחד ואין בו מחלוקת, לפי שעל הדרך הראשונה אינו מחשב יום הקביעה אלא הימים שביניהם בלבד, ועל הדרך השנית מחשב יום הקביעה של שנה הראשונה לא יום הקביעה של שנה שנייה, ועל הדרך השלישית מחשב שני הימים של הקביעה של שנה ראשונה ושנייה. והכוון שהכוון על הדעה השנייה שהוא מחשב יום הקביעה של שנה ראשונה לא יום קביעת שנה שנייה מפני שאין פוחת מימי השנה ולא מוסיף עליהם שהרי אם יהיה בין שתי הקביעות ג' ימים ביום הקביעה הראשון של שנה ראשונה ואין מיום הקביעה של שנה שנייה חשוב השנה חסרין לפי שחדשי השנה שנ"ג כשלין ש"נ יום ז' ז' ישאר מן השנה ג' ימים והוא פחות מן הכסדרן, ואם ישאר ד' אחר השלמת שבועות ו' ו' חשוב כסדרן לפי שיהיו ימי השנה שנ"ד יום ואם ישאר חמשה חשוב שלמים לפי שחדשי השנה שנ"ה יום והוא יתירה של השנה הסדורה ביום א', ועלה תוספתו למעוברת שני ימים על השבועות בכל פעם העיבור שהוא ל' יום, וכשתשליך ממנו כ"ח ז' ז' ישאר ממנו ב' ימים לפיכך היה הסימן במעוברת על דעת הגאון ז"ל דה"ו במעוברת:

יש

א טור סי' תכח סמ"ג עשין מז:

מגדל עוז

פ"ח חדשה של לבנה עד כמו שביארנו. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ט): ואי אפשר לומר בר"ח עד אלא ימים שלמים. פ"ק דר"ה (דף כ'): אילו היתה חדשה עד על החסרים. פרק אין בערכין: יום שלשים עד שני ימים. פ"ק דר"ה ופ"ק דסנהדרין (דף י"ב י"ג): סדר החדשים עד אדר שני חסר. פ"ק דסנהדרין ופרק קמא דר"ה בהלכה השנה ובמסכת בכורות פ' מעשר בהמה: נשארו שני עד וכסליו מלא. פ' אין בערכין: דרך ידיעת השנה עד סוף הפרק. במסכת ערכין פ' אין בערכין ובפ"ק דר"ה ובפ"ק דסנהדרין יובן כל דבר ודבר מאלו בהלכותיהם המבין המבין בו:

י יש שם סימנים שתסמוך עליהם וכו' כל שנה שיהיה בה ר"ה בשלישי תהיה לעולם כסדרן לפי חשבון זה. ואלו תשבון העיבור לפי שהחשבון שהוא על המהלך האמיתי שהוא החשבון הראייה אפשר שיהיה חדש תשרי קביעתו בשלישי ויהיה מרחשון וכסליו שלמים או חסרים או כסדרן ומפני זה אם יהיה ר"ה בג' לעולם כסדרן בין בפשוטה בין במעוברת לפי שהקביעה לא תהיה בג' בשנה פשוטה אלא אם יהיה המולד בט"ו תקפ"ט עד ג"טר"ד לפי שיהיה מולד שלאחריה בשבת או בלילו או ביומו קודם חצות ותהיה הקביעה ביום המולד והוא יום שבת ותהיה השנה סדורה שנ"ד ימים לפי שמיום ג' עד תחלת יום ו' ד' ימים אם נכלול יום הקביעה הראשונה בכלל

והשלמים יתירים על הסדורה יום א' והחסרים תחסר מן הסדורה יום א' והמעוברת יש בה תוספת ג' ימים על הפשוטה כמו שתאמר בסימן גכ"ה ר"ה יום ג' והוא כסדר יהיו הימים היתרים על השבוע ג' יתחיל מיום ג' שנכנסין ג"כ עיע ליום ה' ועל דרך זו תדע משפט כל סימן וסימן מהם. וכבר על אלו הי"ד סימנין תמצא מהם ג' כסדר והן גכ"ה גכמ"ז הכ"ז ותמצא מהם חסרים ה' וכו'

אבל אם היתה מעוברת . אם תמצא בין יום קביעתה ובין יום קביעת שנה שלאחריה ארבעה ימים יהיו חדשי אותה שנה המעוברת חסרים . ואם תמצא ביניהם חמשה ימים יהיו כסדרן . ואם תמצא ביניהם ששה יהיו שלמים : ט כיצד הרי שרצינו לידע סידור חדשי שנה זו . והיה ראש השנה בחמישי והיא פשוטה וראש השנה שלאחריה בשני בשבת . נמצא ביניהן שלשה ימים . ידענו ששנה זו חדשיה כסדרן . ואילו היה ראש השנה שלאחריה בשלישי היו חדשי השנה זו שלמים . ואילו היה ראש השנה בשנה זו בשבת ובשנה שלאחריה בשלישי בשבת היו חדשי שנה זו חסרין . ועל דרך זו תחשב לשנה המעוברת כמו שביארנו : י יש שם סימנין שתסמוך עליהם כדי שלא תטעה בחשבון סידור חדשי השנה והן בנויין על עיקרי זה החשבון והקביעות והדחיות שביארנו דרכם . ואלו הן . כל שנה שיהיה ראש השנה בה בשלישי תהיה לעולם כסדרן לפי חשבון זה . בין פשוטה בין מעוברת . ואם יהיה ראש השנה בשבת או בשני לא תהיה כסדרן לעולם בין בפשוטה בין במעוברת . ואם יהיה ראש השנה בחמישי . אם פשוטה היא אי אפשר שיהיו חדשיה חסרים לפי חשבון זה . ואם מעוברת היא אי אפשר שיהיו חדשיה כסדרן לפי חשבון זה :

פרק תשיעי

א שנת החמה יש מחכמי ישראל שאומרים שהיא שס"ה יום ורביע יום שהוא שש שעות . ויש מהן שאומרים שהוא פחות מרביע היום . וכן חכמי יון ופרס יש ביניהן מחלוקת בדבר זה : ב מי שהוא אומר שהיא שס"ה יום ורביע יום . ישאר מכל מחזור של תשע עשרה שנה שעה אחת ותפ"ה חלקים כמו שאמרנו . ויהיה בין תקופה לתקופה אחד ותשעים יום ושבע שעות וחצי שעה . ומשתדע תקופה אחת באי זה יום באיזו שעה היא תתחיל למנות ממנה לתקופה השניה

א טור סי' תכז תכח סמ"ג עשין מז :

מגדל עוז

פ"ט שנת החמה יש מחכמי ישראל עד וחצי שעה . זה ידוע תוך מחלוקת תקופות שמואל ורב אדא והשאר מבואר במסכת עירובין פרק כיצד מעברין (דף נ"ו) עם קצון המעטים לכללים שהוא מבאר כיצד יתברר עניינו והתחיל ואמר ומשתדע תקופה אחת עד וכשיה שעה תקופת ניסן עד ובין בלילה . פרק כיצד מעברין . וממנו נלמד לחכמים כל החשבון המצורף לזה עד סוף הפרק עם הסימנים הידועים למעברים בקבלה :

השניה שאחריה ומן השניה לשלישית עד סוף העולם:

ג תקופת ניסן היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה. ותקופת תמוז היות השמש בראש מזל סרטן. ותקופת תשרי היות השמש בראש מזל מאזנים. ותקופת טבת היות השמש בראש מזל גדי. ותקופת ניסן היתה בשנה הראשונה של יצירה לפי חשבון זה קודם מולד ניסן בשבעה ימים ותשע שעות ותרמ"ב חלקים, סימנה ז"ט תרמ"ב: **ד** דרך חשבון התקופה כך היא. תדע תחלה כמה מחזורין שלמים משנת היצירה עד המחזור שתרצה. וקח לכל מחזור מהן שעה אחת ותפ"ה חלקים. קבץ כל החלקים שעות וכל השעות ימים ותגרע מן הכל שבעה ימים ותשע שעות ותרמ"ב חלקים, והשאר תוסיף אותו על מולד ניסן של שנה ראשונה מן המחזור. יצא לך באי זו שעה ובכמה בחדש תהיה תקופת ניסן של אותה השנה מן המחזור. וממנה תתחיל למנות אחד ותשעים יום ושבע שעות ומחצה לכל תקופה ותקופה. ואם תרצה לידע תקופת ניסן של שנה זו שהיא שנת כך וכך במחזור שאתה עומד בו. קח לכל המחזורין השלמים שעה ותפ"ה לכל מחזור. ולכל השנים הגמורות ששלמו מן המחזור עשרה ימים וכ"א שעות ורי"ד חלקים לכל שנה וקבץ הכל. ותגרע ממנו ז' ימים וט' שעות ותרמ"ב חלקים. והשאר תשליכם חדשי הלבנה כ"ט יום וי"ב שעות וז' מאות וצ"ג חלקים. והנשאר פחות מחדש הלבנה תוסיף אותו על מולד ניסן של אותה השנה. ותדע זמן תקופת ניסן של אותה השנה בכמה יום בחדש היא ובכמה שעה. תקופת ניסן לפי חשבון זה אינה לעולם אלא או בתחלת הלילה או בחצי הלילה או בתחלת היום או בחצי היום. ותקופת תמוז לעולם אינה אלא או בז' שעות ומחצה או בשעה אחת ומחצה בין ביום בין בלילה. ותקופת תשרי לעולם אינה אלא בט' שעות או בג' שעות בין ביום בין בלילה. ותקופת טבת לעולם אינה אלא או בי' שעות ומחצה או בארבע שעות ומחצה בין ביום בין בלילה. אם תרצה לידע באי זה יום מימי השבוע ובאי זו שעה תהיה התקופה. קח שנים גמורות שעברו משנת היצירה עד שנה שתרצה והשלך הכל כ"ח כ"ח והנשאר יותר מכ"ח קח לכל שנה יום אחד ו' שעות. וקבץ הכל והוסיף עליו ג' והשלך הכל ז' ז'. והנשאר מן הימים ומן השעות תתחיל למנות מתחלת ליל אחד בשבת ולאשר יגיע החשבון בו תהיה תקופת ניסן. ולמה מוסיפין שלשה לפי שתקופה ראשונה של שנת יצירה היתה בתחלת ליל רביעי: **ה** כיצד הרי שרצינו לידע תקופת ניסן של שנת תשע מאות ל' וארבעת אלפים ליצירה. כשתשליך הכל כ"ח כ"ח תשאר שנה אחת. תקח לה יום אחד ושש שעות ותוסיף עליו ג' נמצאת תקופת ניסן בליל חמישי שש שעות בלילה. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה הרי תהיה תקופת תמוז בשעה ומחצה מיום ה'. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה תהיה תקופת תשרי בט' שעות מיום ה'. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה תהיה תקופת טבת בד' שעות ומחצה מליל ו'. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה תהיה תקופת ניסן הבאה בתחלת יום ו'. ועל דרך זו עד סוף העולם תקופה אחר תקופה: **ו** אם תרצה לידע בכמה יום בחדש תהיה תקופת ניסן של שנה זו. תדע תחלה באי זה יום מימי השבוע תהיה ובאי זה יום יקבעו ניסן של שנה זו וכמה שנים גמורות עברו מן המחזור. ותקח לכל שנה אחד עשר יום ותוסיף על סכום הימים ז' ימים בזמנים אלו. והשלך הכל ל' ל' והנשאר פחות מל' תתחיל למנותו מראש חדש ניסן. אם יגיע ליום התקופה מוטב ואם לאו הוסיף יום או שני ימים או ג' ימים על המנין עד שיגיע ליום התקופה. ואם תהיה השנה מעוברת תתחיל למנות מראש חדש אדר שני וליום שיגיע החשבון באותו היום

ג תקופת ניסן היא בשעה וכו'. זו התקופה על דעת שמואל שסובר שבנת החמה שס"ה ו' ותקופת ניסן היתה בשנה ראשונה של יצירה וכו'. כבר העתיקו קדמונינו שתקופת תשרי שהיתה קודם מולד אדם הראשון היתה בשלש שעות ביום רביעי קודם מולד אדם הראשון יום א' וכ"ג שעות לפי שהשמש נבראת בכ"ח באלול בליל ד' בתחלת שנה ראשונה ולא שהתחילה בשעה עד ג' שעות מיום ד'. והיה סירה קרוב לקיבוצו עם השמש ונתקבץ עמה בסוף שתי שעות מיום ששי והוא מולד תשרי נקרא מולד אדם הראשון וכשתוסיף עליו יום א' וכ"ג שעות שקדמה תקופת תשרי על מולד אדם הראשון ותוסיף עליה שנת החמה על שנת הלבנה והוא י' ימים ושנה שעות ותרמ"ב חלקים יצא לך ז"ט תרמ"ב שקדמה תקופת ניסן למולד ניסן, ואמר בעל ספר ביאור לפי שהשמש נבראת בליל רביעי בכ"ח באלול והיה התקופה ביום זה עלמו בג' שעות ביום, ולפי שאלנו עיקר גדול שר"ה לתקופות הוא ניסן והיתה התקופה בתחלת ליל ד' בכ"ג ימים באדר והיה מולד ניסן בו השנה בליל ד' בט' שעות ותרמ"ב חלקים ויהיה בין תקופת ניסן ומולד ניסן בשנה שקודם מולד אדם הראשון ז"ט תרמ"ב לפיכך הוצרכו לומר ז"ט תרמ"ב והיה בהתחלת מר"ח ניסן, ואם תשאל מפני מה אנו מתחילין מר"ח ניסן לא מכ"ג באדר. והתשובה לשני פנים, הא' כדי שתהיה ההתחלה לתקופות מהתחלת חדש ניסן והב' שלא נצטרך למנות אלא אחר ב' אלפים תמ"ח שנים ליצירה ובזה הגיעה התקופה לר"ח ניסן בקרוב לפי שאחרים כל מחזור שעה ותפ"ה חלקים ונתקבץ ממנה בזה הזמן והוא עם הלוי מה שהגיע בו התקופה לתחלת ניסן בקירוב ומב' תמ"ח עד עתה נתרחק בניסן כמו ח' ימים. וא"ת יתחייב מזה שתהיה התקופה אחר שנים רבות באייר לפי שיתקבץ מכל מחזור שעה ותפ"ה, נאמר וכן הדין אבל עד יבא מורה לדק ויודיענו מה יהיה הדין בעת המאוחר. וא"ת מפני מה היתה ראש השנה לתקופת ניסן ולא תשרי. והתשובה לפי שאין שוין ההתחלה אלא מזמן ישר ונשים והוא בהיות השמש בראש טלה והוא עת השווי, וא"ת מפני מה לא היתה תקופת תשרי בליל ד' בעת הבריאה, והתשובה שהקב"ה לא יעזב לבריות בדבר שאינו ברור להם ואינם יודעים אותו והשמש נבראת בתחלת ליל ד' לפיכך היתה תחת הארץ ואינה נראית י"ב שעות והוא זמן הלילה והכסיה זורחת לא יהיה אורה בהיר עד ג' שעות ביום לפיכך היתה התקופה בג' שעות מיום רביעי, והביאו בעלי חכמת העיבור תשובה אחרת שבעת בריאת השמש היתה בסוף מזל בתולה ולא הגיע לתחלת מזל מאזנים עד ג' שעות מיום ד'. והקושיא על התשובה הראשונה שזמן תקופת תשרי הוא עת הגותה בתחלת מאזנים לפיכך אם היתה בתחלת מאזנים בתחלת ליל ד' יהיה זה השעה הוא עת התקופה לא ג' שעות מיום ד'. ואם נבראת בסוף בתולה היא התשובה השנייה ואין סומכין אלא עליה, לפיכך התשובה הראשונה בטלה:

ד דרך חשבון התקופה וכו'. זו השעה ותפ"ה חלקים היא שאריו מהלך החמה על מהלך הלבנה בכל מחזור כמ"ש לעיל ה. ומפני זה גורעין ז"ט תרמ"ב לפי שאמרנו שתקופת ניסן היתה קודם מולד ניסן בז"ט תרמ"ב לפיכך גורעין אותם כדי שיהיה ההתחלה מתחלת מולד ניסן, ואם תרצה שלא לגרוע ז"ט תרמ"ב תקבץ כל שעה ותפ"ה של כל המחזורים שהלכו ותתחיל מג' ושעים באדר ושני החשבונות עולין כאחד: ואם תרצה לידע תקופת ניסן וכו'. בתחלה תקבץ שארית מהלך השמש על מהלך הירח לכל מחזור והוא שעה ותפ"ה כמו שאמר למעלה וחזר ותקבץ שארית שנת החמה לכל שנה מן המחזור שלא נשלם ויהיה הכל שארית למהלך החמה ואח"כ גורע מן הכל ז"ט תרמ"ב שקדמה בו התקופה למולד ניסן כדי שתהיה ההתחלה ממולד ניסן והנשאר אחר הגרעון הוא שארית מהלך החמה נשליך א' בשארית חדשי לבנה והנשאר פחות מחדש לבנה נוסף על עת ההתחלה והוא מולד ניסן: תקופת ניסן לפי חשבון זה וכו'. שהרי אמר ע"ד חשבון האצטגנינים שתהיה התקופה בעתים אחרים אלתי העתים המוכרים אבל בזה החשבון היתה תקופת ניסן בתחלת ליל רביעי ובין כל תקופה צ"א יום וז' שעות ומחצה וכן של

דרך

דרך זו תדע דרך שאר כל התקופות: אם תרצה לידע באי זה יום וכו'. וכבר דרך אמרת הקדה בידיעת יום התקופה בשבוע ומפני מה משליך הכל כ"ח כ"ח לפי שכל כ"ח שנים אם תשליכם ז' ז' לא ישאר מהם כלום לפי שבשנת החמה שס"ה יום ורביע שנים על דעת הרב כשתשליך ימים ז' ז' ישאר ממנה יום א' ורביע יום ולא תמצא מנין שהשלים מכושת שלמים ולא ישאר ממנו כלום פחות מכ"ח שנים לפיכך כשתקבץ יום ורביע כ"ח פעמים יצא לך ל"ה יום והוא ה' שבועות שלמים לפיכך עשו מחזור התקופה כ"ח שנים כדי שיהיו כל ימיו מושלכים ז' ז' ולא ישאר ממנו כלום, ואח"כ קח לכל השנים שנשארו פחות מכ"ח יום ורביע לכל שנה והוא הנשאר יתר על השבועות השלמים:

ו אם תרצה לידע בכמה יום וכו'. זו הדרך בידיעת יום התקופה בחדש:

וכמה שנים גמורות עברו מן המחזור וכו'. פירוש מחזור הלבנה של י"ט שנה לא ממחזור של כ"ח:

ותקח לכל שנה י"א יום וכו'. והוא קרוב מאחרים שנת החמה על שנת הלבנה:

ותוסיף על סכום הימים ז' ימים לזמנים אלו. כלומר במחזור ר"ס שאנו עם היצירה ומפני מה ז' שהרי יתקבץ משנה ותפ"ה כמו ע"ו ימים נשלים אדר בז"ט תרמ"ב ישאר כמו ז' ימים או יותר והוא המנין שנכנס בו התקופה בניסן במנין זה. לפיכך מוסיף ז' ימים לזמנים אלו ולאחר זה בזמן נוסף יותר מז'. ועל דרך האמת צריך להוסיף יותר שהרי שארית שנה ותפ"ה בר"ס מחזור ע"ו ימים וע"ו שעות ותפ"ה חלקים וכשנגרע מזה המנין ז"ט תרמ"ב ישאר ח' ימים ושבע שעות ותת"ס חלקים אבל לפי שבאה אותו דרך קצרה הוא אבל החשבון בקירוב ולפיכך אמר בסוף שמוסיף יום אחד עד שיגיע ליום התקופה. ויראה לי שלא אמר ז' ולא יותר אלא לפי שקביעת ניסן היתה בשנת היצירה ביום ה' לפי שמולד ניסן של שנה ראשונה של יצירה בליל ד' והתחיל לכ' לפיכך אע"פ שהיתה בין התקופה הראשונה ומולד ניסן בשנה זו ז"ט תרמ"ב היה ביום ובין הקביעה ח' ימים ולפיכך נשאר יותר מז' ימים בשעות ולא השגיח בשעות אלא השגיח בימים שבסוף כשיוסיף יום אחר יום תכנס ואם התוספת. ושב"ם יש בחשבון קירוב. ואח"כ הלך המתקבץ ל' ל' והוא ימי חדש העיבור וזה שתוסיף יום אחר יום הוא בשביל השברים שאמרו מן המנין או שוסירו:

ואם תהיה השנה מעוברת מתחיל למנות מר"ח אדר שני וכו'. לפי שאין אנו מוסיפין על שארית השנים הגמורות ועל כלל שנה ושנה כי אם שארית החדשים לפיכך כשתהיה השנה מעוברת תתחיל להוסיף על תוספת אדר שני. ומזה המשל שזכרו ז"ל יתבאר לך מה שביארנו לפי שקביעת ניסן בזו השנה השלמה היה בחמישי והמולד של ניסן היה יום ה' בתחלת היום שימנו ה' י"ב תרנ"ד והתקופה היתה בט' שעות מליל ה' כמו שביאר למעלה ולקח לט' שנים פ"ח יום וכראוי ט"י א' תתקל"ב ותוסיף שנה והיה ראוי להוסיף שנה י"א כ"ו שהרי מנת רנ"ט מחזור משנה ותפ"ה פ"ו ימים ופ"ו שעות ותל"ם חלקים נגרע ממנה ז"ט תרמ"ב נשאר שמנה ימים כ' שעות תתס"ג חלקים וזהו שראוי להוסיפו והם לא הוסיף אלא ז' וכשתתקבץ הכל יהיו ל"ה ימים ז' שעות רע"ה חלקים וזה המנין הוא שארית למנות על הלבנה ולפי שנאלו הח' שנים שבמחזור ר"ס יש בהם שלש שנים מעוברות נשליך מזה המנין כ"ט י"ב תשצ"ג ג' פעמים והלכן פ"ח י"ד רי"ם והוא גורע ל' יום נשאר אח"כ ו' ימים י"ז שעות וכ"ו חלקים והוא אמר ה'. לפיכך יש בידינו יותר על מ"ש יום א' וי"ז שעות וכ"ז חלקים והוא התחיל למנות הה' ימים מתחלת ליל ה' והאמת שאינו מתחיל אלא משעת המולד והוא בתחלת יום ה' הרי ניתוסף בחשבון י"ב שעות תתרנ"ד חלקים. ונוסיף בחשבון ב' ימים ורביע והה' שאמר הרי ז' ורביע יום. ונתחיל למנות מתחלת ליל ה' יגיע החשבון ללילי ה' ו' שעות בליעה כמו שיולא לנו שעת התקופה מקדם. הנה נתבאר לך בזה שאתם צריך להוסיף יום אחר יום הוא בשביל השברים שתקבץ מאלו החשבונות:

וח

היום מן החדש תהיה התקופה: ז כיצד הרי שרצינו לידע בכמה בחדש תהיה תקופת ניסן של שנת תתק"ל. שהיא שנה תשיעית ממחזור ר"ס. מצאנו ראש חדש ניסן נקבע בה בחמישי ותקופת ניסן בחמישי. ולפי שהיתה שנה זו תשיעית למחזור יהיו השנים הגמורות שמנה. כשתקח לכל שנה מהן י"א יום יהיו כל הימים פ"ח. תוסיף ז' הרי הכל צ"ה. תשליך הכל ל' ל' נשארו ה' ימים. כשתתחיל למנות ה' ימים מראש חדש ניסן שהיה בחמישי יגיע החשבון ליום שני. וכבר ידענו שאין התקופה בשני בשבת אלא בחמישי. לפיכך תוסיף יום אחר יום עד שתגיע לחמישי שהוא יום התקופה. נמצאת תקופת ניסן בשנה זו ביום שמיני מחדש ניסן. ועל הדרך הזאת תעשה בכל שנה ושנה: ח זה שאמרנו תוסיף יום אחר יום עד שתגיע ליום התקופה. לעולם לא תהיה צריך להוסיף אלא יום אחד או ב' או ג'. ופלא גדול הוא שתהיה צריך להוסיף ארבעה ימים. ואם מצאת שאתה צריך להוסיף יום על זה תדע שטעית בחשבון ותחזור ותחשוב בדקדוק:

פרק עשירי

א שנת החמה למי שהוא אומר שהוא פחות מרביע מחכמי ישראל. יש מי שאומר שס"ה יום וחמש שעות ותתקצ"ז חלקים ומ"ח רגע. והרגע אחד מע"ו בחלק. ולפי חשבון זה תהיה תוספת שנת החמה על שנת הלבנה י' ימים וכ"א שעה וקכ"א חלק ומ"ח רגע. סימן להן יכ"א קכ"א מ"ח. ולא תמצא תוספת במחזור של י"ט שנה כלל אלא בכל מחזור מחם ישלמו שני החמה עם שני הלבנה הפשוטות והמעוברות: ב בין כל תקופה ותקופה לפי חשבון זה צ"א יום וז' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגע. סימן להם צ"א ת"ק י"ט ל"א. וכשתדע תקופה מן התקופות אימתי היתה. תחשוב מאותו רגע מנין זה ותדע תקופה שאחריה על הדרך שביארנו בתקופת השנה שהיא רביע: ג תקופת ניסן לפי חשבון זה היתה בשנה ראשונה של יצירה קודם מולד ניסן בט' שעות ותרמ"ב חלקים. סימן להם ט' תרמ"ב. וכן היא לעולם בכל שנה ראשונה של כל מחזור קודם מולד ניסן בט' שעות ותרמ"ב חלקים: ד כשתדע תקופת ניסן של שנה ראשונה מן המחזור. תחשוב ממנה צ"א יום וז' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגע לכל תקופה ותקופה עד סוף המחזור: ה אם תרצה לידע מתי תהיה תקופת ניסן לפי חשבון זה. תדע תחילה שנים גמורות שעברו מן המחזור. ותקח לכל שנה מהן תוספת. והיא יכ"א קכ"א מ"ח. וקבץ כל הרגעים חלקים וכל החלקים שעות וכל השעות ימים כדרך שתחשוב במולדות. ותגרע מן הכל ט' שעות ותרמ"ב

פירוש

ח זה שאמרנו תוסיף יום אחר יום וכו'. לפי שא"א שיתקבן מן התוספת יותר על זה וכ"ש אם יהיה יום הקביעה אחר יום המולד כיום או בשנים. שאין זה השינוי שהוא אלא כשיהיה יום המולד הוא יום הקביעה. לפיכך יתכן שיתרחק יום התקופה מיום הקביעה אבל אם יהיה יום המולד קודם ליום הקביעה כיום או בשנים יתרחק יום התקופה מיום המולד ויקרב ליום הקביעה. לפיכך אין אתה צריך להוסיף כלום או שהיה צריך להוסיף יום א' כפי ריחוק המולד מן הקביעה כמו המשל שכתב ז"ל שהרי היה מולד ניסן ה' י"ב תתרנ"ד חלקים משעה ראשונה והיתה הקביעה בו ליום והיתה הנשארית השנייה ה' ימים והיתה התקופה בליל ה' מתרחקת מן המולד כמו ח' ימים ואילו היה יום הקביעה בשבת והיה המולד בשבע שעות מיום ה' והיתה התקופה בליל ה' לא היינו מוציין אלו הח' ימים מיום שבת היה מגיע החשבון ליום ד' ונוסיף יום ונגיע ליום התקופה. ודע שזו הדרך השניה היא בעלמה הדרך הראשונה אבל הראשונה בדקדוק והשניה בקירוב כדי שימהר אדם להוציא זמן התקופה. ומה שישאר מן החשבון כפי הקירוב והוא החשבון המתקבץ מיכ"א כ"ד שהחדש ללבנה אנו מוסיפים בבגללו יום או שנים או שלשה שאמר להוסיפם. ודע שבאלו הסימנים והוא בתחלת המחזור, רס"ח אנו צריכים להוסיף חלק השבעה שאמר להוסיפם שהוא לפי הנשארים שנה ותנ"ה לרס"ד מחזורים י"ו יום ושתי שעות ותתקע"ב חלקים נשליך מהם י"ט תרמ"ב ישאר ה' ימים וי"ז שעות ושל"ג חלקים. לפיכך אין פחות בתוספת מה' ימים בקירוב. כזה בזכרם ז"ל, והשעות והחלקים שאמר שנשארו סוף שיכנסו בחשבון בתוסיף יום אחר יום:

פ"י א שנת החמה למי שהוא אומר שהוא פחות מרביע מחכמי ישראל יש מי שאומר שלש מאות וכו'. שנת החמה לדברי רב אדא בר אהבה כאשר אדם מבין מטעמו וכאשר ראינו מברייתא במקראות על אמו היא שס"ה יום ושש שעות פחות כ"ב חלקים ועוד פחות ב"ח רגעים לפיכך יהיו ימי תקופה אחת לדבריו צ"א וז' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגעים ותהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה יכ"א קכ"א מ"ח רגעים וכאשר שס"ה יום וחמש שעות ותתקצ"ז חלקים ומ"ח רגעים לי"ב יצא לך חדש חמה ל' יום י' שעות ותקל"ג חלקים וי' רגעים ושליש רגע ובין שלשת חדשי חמה שהוא זמן תקופה אחת לשלשת חדשי לבנה ב' ימים וי"ז שעות ושלש מאות חלקים ול"ח רגעים ושארית שנה ה' ימים י' שעות פ"ב חלקים ס"ב רגעים ושארית ט' ח' ימים ג' מתק"א י"ג ושארית י"ב יכ"א קכ"א מ"ח וכשאתה כופל אם המותרות הללו י"ט פעמים תמצא שני מחזור לבנה יצא ממנו ז' חדשי עבור שאנו עושים במחזור והוא כ"ז י"ז קנ"א ונמצא שנה ותס"ה שבחשבון שמואל ולאדא, וכשידע האדם זמן התקופה לדברי ר' אדא למחזור א' אינו צריך בחשבונו אל מחזור אחר מפני שהתקופה תגרע בראש כל מחזור אל אשר עברה בו מן החדש בשעת בריאתה ותקופה ראשונה שהיתה נשלם בעת שנבראו המאורות היתה תקופת ניסן ונשתנה בראש מזל טלה בתחילת ליל ד' והקדימה התקופה למולד ניסן, לדברי ר' אדא ט' תרמ"ב בלבד. ואם תשאל מפני מה תקופת שמואל קודמת למולד ניסן ט"ט תרמ"ב ותקופת רב אדא לא קדמה אלא בט' תרמ"ב בשעות ז' ימים. והתשובה שהתקופה שמואל כשאמר שאחרי ו' חדשים אחרונים מיום ו"כ והוא מולד אדם הראשון יצא מולד ניסן בליל ד' בתשע שעות ותרמ"ב חלקים והתקופה הראשונה על דעת שמואל והיא תקופת תשרי היתה בג' שעות מיום ד' כ"ח אלול קודם מולד הראשון ביום א' וכ"ג שעה וכשנגרע שני שליש שנת החמה על שנת הלבנה מזמן התקופה הראשונה יהיה הכל ז' ימים וט' שעות ותרמ"ב חלקים והוא מוקדם על מולד ניסן כזה לשיעור מן הזמן, אבל בתקופת ר"א שמו על דעת ר' יהושע והיתה התקופה הראשונה בליל ד' בתחלת שעה ראשונה מן הלילה ועל דעת ר' יהושע יום ד' לבריאת עולם הוא ר"ח ניסן ללבנה ולחמה שהרי מולד הלבנה היה בליל ד' בט' שעות ותרמ"ב חלקים והוא מולד ניסן וכן תחלת שנת החמה היא שהיה התקופה והיא היתה בליל רביעי בתחלת הרגע הראשון והוא תחלת חדש ראשון מחדשי שנת החמה לפיכך הוא היה ר"ח ללבנה ולחמה והחמה בראה הקב"ה בראש טלה בתחלת ליל ד' אבל הירח עברה בסוף מזל דגים והתחילה הלבנה והחמה ללכת במזלות כתחלתם כהווגבל כהם עד שאחקבעו במעלה ראשונה ממזל טלה כהיו כ"ד חלקים ממנו בט' שעות מליל רביעי ותרמ"ב חלקים וכשר שבתחלת הבריאה קדמה החמה ללבנה ט' תרמ"ב והיתה בחדש אדר בכ"ט יום ג' שעות וקכ"א חלקים כך נשלם כל ראש מחזור תבא התקופה באדר ותקדים למולד ניסן בט' תרמ"ב ואחר שמצינו שבתחלת תקופה הראשונה קדמה התקופה למולד ניסן ט' תרמ"ב כן כל הכלים מחזור תקדים התקופה ותהיה בסוף מחזור של לבנה קודם ראש המחזור בנכנס ט' תרמ"ב וזו התקופה של ר"א לא תבא על חשבונם תקופת ניסן בס"ז

בס"ו בניסן לעולם ותהיה השנה מעוברת ותהיה התקופה באדר, והייטו דאמר רב אדא בר אהבה משכה תקופת ניסן עד שיתבר בניסן עברה להיות שתא ולא תיחוש לה שנאמר את חדש האביב שיהא בתקופת ניסן, ולמה נקרא אותה בלינוש לפי שלא כיבו לגלות סודה ועתה ועונה מפני המכשים אילו עמדו על סודה ועונתה ועתה היו מצליחים במעשיהם ולפיכך נשתכחה מן הדורות. הנה נתבאר מכלל הדברים שיש לנו ג' עתים על דעת ר' יהושע הראשון עת תקופת ניסן והיא תחלת התקופה והיא בתחלת ליל ד', והשני מולד ניסן בליל ד' עד ט' שעות תרמ"ב חלקים, והשלישי מולד אדם ביום ו' עד שתי שעות. לפיכך על דעתו יהיה מולד ניסן ומולד אדם שלישי ליום מולד ניסן ואע"פ שר' יהושע ור' אליעזר סוברין שמולד אדם ביום ו' בב' שעות הרי הן נחלקים בחדש מולדו ר' אליעזר סובר שהוא ג' בתשרי ור"י סובר שהוא ג' בניסן. נמצא כתוב בכתב יד הגאון רמו"ל בקונדריסין בענין זו התקופה אמרו ז"ל הקדימה התקופה למולד לדברי רב אדא ט' תרמ"ב בלבד מפני שהלבנה הלשינה בחמה כמו שמפרש בגמרא דגרסינן התם ר' שמעון אומר כתיב ויעש אלהים את שני וגו' וכתיב את המאור הקטן אמר ירח לפני הקב"ה רבש"ע אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד אמר לו הקב"ה לך ומעט את עצמך אמר לפניו רבש"ע מפני שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי וכו' ותייעצו הקב"ה והיה המיעוט הזה אור שהיתה ראויה להבראות כחלק אחד עם החמה והיה אורה מתגדל ונותה לאחר ומפני שהלשינה על החמה החזירה לאחר החמה כדי שלא יהיה האורה הנמצא בה מתפשט עד שתגיע אל החמה וזה הוא המיעוט שמיעטה לא שיהיה גופה גדול ואח"כ מיעטה אלא אורה הוא הגדול והתמעט בעיני אדם ותשני זה קראה הכתוב בשני מקומות גדול וקטן, גדול מפני שאורה מתגדל ורבה בעיני בני אדם עד שיהיה גופו כאילו מלא אורה, וקטן מפני שאורה אחר גדלו מתמעט עד שיכלה. וכראה הקב"ה והאור בה עוד מתפשט והיה המיעוט הזה מהלך ט' תרמ"ב חלקים והתדה הזאת היא יתר ממחצית הזמן אשר הלבנה מתחברת בו תחת אור החמה אשר הוא י"ח שעות כאשר פירשתי והלבנה הולכת בשעות האלה אשר הקדימה התקופה למולד ה' חלקים מחלקי הרקיע ונמצאת בעת בריאתה עומדת בכ"ס מעלות ממזל דגים והדביקה לחמה כבדי שליש המעלה הראשונה ממזל טלה ונמצא בלביה מן האור בעת בריאתה יותר ממחצית האור אשר היא נראית בו על הארץ ויהיה אורה מתמעט והולך עד שדבקה בחמה והוא מולד החדש ויתכן ואילך שב אורה לנגוה ולהאיר עד שיהיה בה מן האור מה שהיא יכולה להראות בו על הארץ עם שלש שעות ותרמ"ב חלקים מליל ה' בקצה המערב ונראית הלבנה סמוך לשקיעת החמה ביום ד' ברוב הישוב מן המקומות שהם רחוקים מקצות המזרח בקצה בכדי ג' שעות עד סוף המערב ונמצאת הלבנה ביום ד' עצמו ראויה להקרות בשני שמות. והרוצה לידע יום התקופה ושעתה לדברי רב אדא ידע באי זו שנה עומד ממחזור י"ט ויחשוב ראש מחזורו לעולם מניסן והחשבון הזה יתכן בידך אם אתה גורע מן החשבון שאתה מחשב לו מתשרי ו' חדשים בלבד כגון אם אתה מחשב לתשרי זה י"ח שנים שלימות למחזור והוא תחלת י"ט הוי מחשב י"ח שנים וששה חדשים בלבד לתשרי ותהיה מתחיל לחשוב מניסן ותשלים בתשרי זה כלו ו' חדשים משנה י"ח למחזור ואין בין שני החשבונות אלא ו' חדשים והתקופה בראש כל מחזור נופלת קודם מולד ניסן בתשע שעות ותרמ"ב חלקים ואם גורע השעות האלו והחלקים ממולד ניסן ואתה תמצא התקופה אחר כ"ט ג' קנ"ח חלקים ממולד אדר ודע שאין במרחק מדת חדש לבנה. וזה יארע לך בשתי שנים במחזור לפי שכשאתה דורש תקופת ניסן לשנה השנייה תדע שהתקופה נופלת בחדש ניסן והמרחק הזה הוא מרחק התקופה מהמולד ניסן וכשאתה דורש תקופת ניסן לשנה שלישית תדע שהיא נופלת באדר שני מפני שהשנה מעוברת ואין במותר השנים מדת חדש העבור ויהיה המרחק שבידך מרחק התקופה ממולד אדר שני, ואם יעלה בידך יותר מחדש לבנה תדע כמה חדשי לבנה יש בו וגרע אותו ממנו ושמור הנשאר והוא מרחק התקופה מן המולד. אם יהיו החדשים אשר גרעת פחות מחדשי העבורים שעברו מן המחזור תדע תקופת ניסן באדר ואם יהיו החדשים של עיבורים שלמים בידך תדע שהתקופה נופלה בניסן ואין צ"ל אם יהיו החדשים יותר מן העבורין כי זה אינו נמצא ואתה מוצא לעולם שתקופת ניסן בכל שנה מעוברת נופלת באדר שני ובכל שנה פשוטה נופלת בניסן חוץ משתי שנים בלבד שהיא נופלת בהם באדר והיא שנה ראשונה ותשיעית למחזור, וכשאתה יודע התקופה באי זה חדש היא נופלת הוי יודע מולד החדש ההוא והוסיף שעותיו וחלקיו שתרת ותדע מהם יום התקופה מהשבוע ומהחדש וכשתרצה לידע תקופת תמוז הוסיף על מרחק תקופת ניסן ב' ימים וי"ז וש' חלקים ול"ח רגע סימן בי"ז של"ח ויעלה בידך

מגדל עוז

פ"י שנת החמה עד סוף הפרק. והוא על דרך תקופת רב אדא שכתבתי כבר עם דקדוק אשר לו בחכמה זאת:

פירוש

[illegible]

פי"א **א** לפי שאמרנו בהלכות אלו. [illegible]

ותרמ"ב חלקים. והנשאר תשליך חדשי לבנה. והנשאר שאין בו חדש לבנה תוסיף אותו על מולד ניסן של אותה שנה. וברגע שיגיע המנין בו תהיה תקופת ניסן של אותה שנה: **ו** ונראין לי הדברים שעל חשבון תקופה זו היו סומכין לענין עיבור השנה בעת שבית דין הגדול מצוי. שהיו מעברין מפני הזמן או מפני הצורך. לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון. והוא קרוב מן הדברים שנתבארו באיצטגנינות יותר מן החשבון הראשון שהיתה בו שנת החמה שס"ה יום ורביע יום: **ז** וחשבון שתי תקופות האלו שביארנו דרכם הכל בקירוב הוא ובמהלך השמש האמצעי לא במקומה האמיתי. אבל במקום השמש האמיתי תהיה תקופת ניסן בזמנים אלו בכמו שני ימים קודם שתי התקופות שיוצאין בחשבון זה. בין בחשבון מי שחשב רביע יום גמור בין למי שמחשב לפחות מרביע יום:

פירוש

[illegible]

ח שמא יתבונן חכם מחכמי האומות או מחכמי ישראל וכו'. [illegible]

ז העקרים וכו'. [illegible]

פרק אחד עשר

א **לפי** שאמרנו בהלכות אלו שבית דין היו מחשבין בדקדוק ויודעים אם יראה הירח או לא יראה. ידענו שכל מי שרוחו נכתה ולבו תאב לדברי החכמות ולעמוד על הסודות יתאוה לידע אותן הדרכים שמחשבין בהם עד שידע אדם אם יראה הירח בליל זה או לא יראה: **ב** ודרכי החשבון יש בהן מחלוקות גדולות בין חכמי הגוים הקדמונים שחקרו על חשבון התקופות והגימטריאות. ואנשים חכמים גדולים נשתבשו בהן ונתעלמו מהן דברים ונולדו להן ספיקות. ויש מי שדקדק הרבה ולא פגע בדרך הנכונה בחשבון ראית הירח אלא צלל במים אדירים והעלה חרס בידו: **ג** ולפי אורך הימים ורוב הבדיקות והחקירות נודעו למקצת החכמים דרכי חשבון זה. ועוד שיש לנו בעיקרים אלו קבלות מפי החכמים וראיות שלא נכתבו בספרים הידועים לכל. ומפני כל אלו הדברים כשר בעיני לבאר דרכי חשבון זה כדי שיהיה נכון למי שמלאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה: **ד** ואל יהיו דרכים אלו קלים בעיניך מפני שאין אנו צריכין להם בזמן הזה. שאלו הדרכים דרכים רחוקים ועמוקים הן. והוא סוד העיבור שהיו החכמים הגדולים יודעים אותו ואין מוסרין אותו לכל אדם אלא לסמוכים נבונים. אבל זה החשבון בזמן הזה שאין בית דין לקבוע על פי הראיה שאנו מחשבין בו היום אפילו תינוקות של בית רבן מגיעין עד סופו בשלשה וארבעה ימים: **ה** שמא יתבונן חכם מחכמי האומות או מחכמי ישראל שלמדו חכמת יון בדרכים אלו שאני מחשב בהן לראיית הירח ויראה קירוב מעט במקצת הדרכים. ויעלה על דעתו שנתעלם ממנו דבר זה ולא ידענו שיש באותו הדרך קירוב. אל יעלה זה על דעתו אלא כל דבר שלא דקדקנו בו מפני שידענו בעיקר, הגימטריאות בראיות ברורות שאין דבר זה מפסיד בידיעת הראיה ואין חוששין לו. לפיכך לא דקדקנו בו: **ו** וכן כשיראה בדרך מן הדרכים חסרון מעט מחשבון הראוי לאותה הדרך. בכוונה עשינו זה לפי שיש כנגדו יתרון בדרך אחרת עד שיצא הדבר לאמיתו בדרכים קרובים בלא חשבון ארוך. כדי שלא יבהל האדם שאינו רגיל בדברים אלו ברוב החשבונות שאין מועילין בראיית הירח: **ז** העיקרים שצריך אדם לידע תחלה לכל חשבונות האיצטגנינות. בין לדרכי חשבון הראיה בין לשאר דברים, אלו הן. הגלגל מוחלק בש"ס מעלות. כל מזל ומזל שלשים מעלות. ומתחיל מתחילת מזל טלה. וכל מעלה ומעלה ס' חלקים. וכל חלק וחלק ס' שניות. וכל שניה ושניה ששים שלישיות. וכן תדקדק החשבון ותחלק כל זמן שתרצה: **ח** לפיכך אם יצא לך בחשבון שכוכב פלוני מקומו בגלגל בע' מעלות ול' חלקים ומ' שניות. תדע שכוכב זה הוא מזל תאומים בחצי מעלה אחת עשרה ממזל זה. לפי שמזל טלה ל' מעלות ומזל שור ל' מעלות נשאר עשר מעלות ומחצה ממזל תאומים ומ' שניות מחצי המעלה האחרון: **ט** וכן אם יצא מקומו בגלגל בש"כ מעלות. תדע שכוכב זה במזל דלי בכ' מעלות בו. ועל דרך זו בכל המניינות. וסדר המזלות כך הוא. טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים: **י** החשבונות כולם כשתקבץ שארית לשארית או כשתוסיף מנין על מנין. תקבץ כל מין עם מינו. השניות עם השניות והחלקים עם החלקים והמעלות עם המעלות. וכל זמן שיתקבץ מן השניות ס' תשים חלק אחד ותוסיף על החלקים. וכל שיתקבץ מן החלקים ס' תשים אותו מעלה ותוסיף אותה על המעלות. וכשתקבץ המעלות תשליך אותן ש"ס והנשאר מש"ס ולמטה הוא שתופסין אותו לחשבון: **יא** בכל החשבונות כולן כשתרצה לגרוע מנין ממנין. אם יהיה זה שגורעין אותו יתר על זה שגורעין ממנו אפילו בחלק אחד תוסיף על זה שגורעין ממנו ש"ס מעלות כדי שיהא אפשר לגרוע זה המנין ממנו: **יב** כיצד הרי שהצריכך החשבון לגרוע מאתים מעלות וג' חלקים ומ' שניות. סימן רג"ם. מק' מעלות וכ' חלקים ול' שניות. סימן קכ"ל. תוסיף על הק' ש"ס יהיו המעלות ת"ס ותתחיל לגרוע השניות מן השניות תבא לגרוע ארבעים משלשים אי אפשר תרים חלק אחד מן העשרים חלקים ותעשה אותו ששים שניות ותוסיף על השלשים ונמצאו השניות תשעים. תגרע מהם המ' ישאר חמשים שניות. ותחזור לגרוע חמשים חלקים מי"ט חלקים שכבר הרימות

מגדל עוז

[illegible]

טו או השמש או הירח בגלגלו שהוא הנקרא וכו'. דע שיש לשמש ולירח ולשאר כוכבי לכת שני גלגלים ויש מהם שיש לו ג' וגלגל קטן הנקרא גלגל התעגל אבל בכל נשתתפו כב"ב לכל אחד מהם ב' גלגלים כל אחד מקיף את העולם אבל הא' מהן הארץ באמצעו ונקרא הגלגל הדומה וכן נקרא לפי שדומה במהלכו לגלגל המזלות לפי שתנועתו כנגד תנועת גלגל המזלות אינה נוטה מעליה לא לצפון ולא לדרום, והגלגל הב' אין הארץ באמצעו ואע"פ שהיא בתוכו ונקרא גלגל היוצא לפי שאמצעו יוצא מתוך הארץ וגלגל הנטה לפי שהוא נוטה מוצק השתא ומוצק גלגל תעגל בשאר הכוכבים וכוכב השמש קבוע בגלגל הנוטה שלו אלכסונו שוה לעניו ותנועת השמש בזה הגלגל בכל יום מימות השנה אין לה בו לא קלות ולא כבדות והוא הנקרא המהלך האמצעי והליכה בערך אל גלגל המזלות הוא המהלך האמיתי שמשתנה

פירוש רבי לוי ן' חביב

פי"א טז כל מה שכתב הרב בזה הפרק הוא מבואר עם מה שפירש בו המפרש, אלא במה שאמר הרב ז"ל לפיכך עשינו העיקר שממנו מתחילין וכו' שיומו יום שלישי לחדש ניסן וכו קשה לי למה עשה הרב העיקר מיום שלישי לחדש והדין היה לעשותו מיום אחד לחדש. והתשובה לזה מבוארת לעניות דעתי והוא שהרב עשה עיקר מיום שנראה בו הירח כדי לשים משל אח"כ כשנוסיף על העיקר תשעה ועשרים יום אם ירָאה הירח או לא ובודאי אם אותו היום עדיין לא היה יום הראיה פשיטא שלא ירָאה בסוף יום תשעה ועשרים כמו שכתבתי ברא"ש פרק י"ב ואם כבר עבר יום הראיה פשיטא שכשנוסיף תשעה ועשרים יום שירָאה הירח כיון שכתב הוא ז"ל גם כן בפרק הנזכר. האתנם בסוף יום תשעה ועשרים יש ספק אם ירָאה הו לא וגם הרב משל בכל פרקיו אחר תשלום תשעה ועשרים יום כמוזכר בהם נמצא שנראה הירח כפי החשבון׃

פי"ב א מהלך השמש האמצעי וכו'. מה שכתב היתפרש הרב הריך על דעת אלבאתני ולכן הוסיף בעשרה ימים ג' שניים נראה דבר פשיטי ונדון ומוכרח. אבל קשה לי למה לא עשה כן הרב באלף יום שהיה לו להוסיף שלשה שניים ג"כ שהוא העולה משני שלישים הנשארים במאה יום וכן בעשרת אלפים יום אבל בזמננו זה שהוא אחר העיקר של הרב יותר מקכ"ו אלף יום יש חילוף במקום השמש ז' הלקים שהם שהוא וצ"ע. גם במה שכתב הרב שמהלך החמה לשנה סדורה שמ"ח נ"ה ס"ו קשה לי כי למה שהוסיף הרב בכי המהלך הנזכר ז' שנים יותר מן הראוי וצ"ע כי עם היות טעו על גבי קצת דברים לייבצו עדיין לא נגלמו בשכלי ולכן לא כתבתים׃

עוד

הרימות מהם חלק אחד ועשיתו שניות. ואי אפשר לגרוע חמשים מתשעה עשר. לפיכך תרים מעלה אחת מן המעלות ותעשה אותה ששים חלקים ותוסיף על התשעה עשר ונמצאו החלקים ע"ט. תגרע מהן החמשים ישאר תשעה ועשרים חלקים. ותחזור לגרוע המאתים מעלות מן ארבע מאות ונ"ט מעלות שכבר הרימות מעלה אחת ועשית חלקים. ישאר מאתים ותשע וחמשים מעלות ונמצא השאר סימנו רנ"ט כ"ט נ'. ועל דרך זו בכל גרעון וגרעון השמש והירח: **יג** וכן שאר השבעה כוכבים מהלך כל אחד ואחד מהן בגלגל שלו מהלך שוה. אין בו לא קלות ולא כבדות אלא כמו מהלכו היום כמו מהלכו אמש כמו מהלכו למחר כמו מהלכו בכל יום ויום. וגלגל של כל אחד מהם אע"פ שהוא מקיף את העולם אין הארץ באמצעו: **יד** לפיכך אם תערוך מהלך כל אחד מהן לגלגל המקיף את העולם שהארץ באמצעו שהוא גלגל המזלות. ישתנה הלוכו ונמצא מהלכו ביום זה בגלגל המזלות פחות או יותר על מהלכו אמש או על מהלכו למחר: **טו** המהלך השוה שמהלך הכוכב או השמש או הירח בגלגלו הוא הנקרא אמצע המהלך. והמהלך שיהיה בגלגל המזלות שהוא פעמים יותר ופעמים חסר הוא המהלך האמיתי. ובו יהיה מקום השמש או מקום הירח האמיתי: **טז** כבר אמרנו שאלו הדרכים שאנו מבארים בהלכות אלו אינן אלא לחשבון ראיית הירח בלבד. לפיכך עשינו העיקר שממנו מתחילין לעולם לחשבון זה מתחילת ליל חמישי שיומו יום שלישי לחדש ניסן משנה זו שהיא שנת י"ז ממחזור ר"ס. שהיא שנת תתקל"ח וארבעת אלפים ליצירה. שהיא שנת תפ"ט ואלף לשטרות. שהיא שנת ק"ט ואלף לחרבן בית שני. וזו היא שאנו קוראים אותה שנת העיקר בחשבון זה: **יז** ולפי שהראיה לא תהיה אלא בארץ ישראל כמו שביארנו. עשינו כל דרכי החשבון הזה בנויים על עיר ירושלים ולשאר המקומות הסובבין אותה בכמו ששה או שבעה ימים שבהן רואין את הירח תמיד ובאים ומעידים בבית דין. ומקום זה הוא נוטה מתחת הקו השוה המסבב באמצע העולם כנגד רוח צפונית בכמו ל"ב מעלות עד ל"ה ועד כ"ט. וכן הוא נוטה מאמצע הישוב כנגד רוח מערב בכמו כ"ד מעלות עד כ"ז ועד כ"א:

פרק שנים עשר

א מהלך השמש האמצעי ביום אחד שהוא כ"ד שעות נ"ט חלקים ושמנה שניות. סימנם כ"ד נט"ח. נמצא מהלכה בעשרה ימים תשע מעלות ונ"א חלקים וכ"ג שניות. סימנם טנ"א כ"ג. ונמצא מהלכה במאה יום צ"ח מעלות ושלשה ושלשים חלקים ונ"ג שניות, סימנם צ"ח ל"ג נ"ג. ונמצא שארית מהלכה באלף יום אחר שתשליך כל ש"ס מעלות כמו שביארנו. רס"ה מעלות ול"ח חלקים ונ' שניות. סימנם רס"ה לח"ן. ונמצא שארית מהלכה בעשרת אלפים יום. קל"ו מעלות וכ"ח חלקים וכ' שניות. סימנם קל"ו כ"ח

בכל עת שאחרי כשטליא קו מיושר ממוצק הארץ עד שיגיע אל השמש או אל אחד מגלגלי המעגל לשאר הכוכבים ויגיע אל שפת גלגל המזלות יגיע אל נקודה מן המזלות וכן טליא קו אחד ממוצק גלגל היוצא עד מוצק השמש ויגיע ג"כ אל גלגל המזלות יפגע בנקודה אחרת חוץ מן הראשונה ויהיה בין שתי הנקודות קשת נקרא קשת השינוי בין שני המהלכים האמצעי והאמיתי פעם לתוספת פעם למגרעת, ואע"פ שקשת השינוי הוא גדול מזה הקשת בכל מקום כמו שאומר זה הענין במקומות אחרים מן המאמרים שחברנו אותם בזו החכמה ונאמר עתה שנניח [ציור ל'] גלגל המזלות אבג"ד ומוצקו ט' וגלגל היוצא אהז"ח ומוצק כ' וכוכב השמש בכל מקום ס' ונוי הקוין היוצאין מנקודת ט' ומנקודת כ' ונוגעין בנקודת ס' ויוצאים ונוגעים בגלגל המזלות מגיעין ממנו אל נקודת ל' ונקודת מ' ובין שני הנקודות קשת ל"מ ונקרא קשת השינוי בין שני המהלכים, ונקודת ל' הוא מקומה האמיתי ונקודת מ' מקומה האמצעי ועלה שינוי המהלך האמיתי לפי שנטל מגלגל היוצא בחצי גלגל המזלות קשת יתירה או חסרה ממנו. לפי שחצי גלגל המזלות שיש בו המרחק הרחוק נטל מן הגלגל היוצא יתר מחציו והיא קשת א' ע' ס' לפי שחצי המזלות בא"ד וחצי הגלגל היוצא הא"ח וכהפך זה בחצי בג"ד נטל בו מגלגל היוצא פחות מחציו והוא קשת עז"ס. ועל זה הדרך בכל קשת וקשת כמו שנתבאר בספרי חכמת התכונה:

טז כבר אמרנו שאלו הדרכים שאנו וכו'. דע שזה העיקר שהתחיל ההכם רחוק מזמננו זה הרבה לפיכך אנו צריכים לעשות עיקר אחר שנתחיל ממנו וכבר עשינו עיקר שני מתחלת ליל שלישי שיומו אחד לחדש ניסן משנת תשעה ממחזור רס"ט ובפי"ב נבאר כיצד הדרך לידיעתו על דרך פרט אבל בזה הפרק נבאר הדרך בידיעתו על דרך כלל, והדרך בזה שנקבץ מנין הימים שמתחלת ליל ה' שיומו שלשה לחדש ניסן משנת ט' ממחזור רס"ט ונקח מנינם מן המהלך האמצעי לשמש או לירח ונוסיפהו על העיקרים שיסדם ז"ל ויהי שיצא אחר זו התוספת יהיה העיקר השני והוא העיקר שסמכנו עליו אנחנו, וכבר מנאנו אלו הימים שבין שני העיקרים נ"ט אלף ותקל"ג יום וכבר חשבנו ודקדקנו ומצאנו העיקר שזכרו ז"ל נוטל משני ערביים ביום שני מחדש עשירי הנקרא בלשונם שוא"ל ובנת תקפ"ג משנותם ומצאנו תחלה שני הערביים שהוא יום נוטל ביום שלשה מחדש אב שנת י"ב ממחזור רל"א.

יז ולפי שהראייה לא תהיה וכו'. בפרק א'׃ ומקום זה נוטה מתחת הקו השוה וכו'. זה הקו הוא מכוון תחת עגולת משוה היום והיא חגורת גלגל תשיעי ונקרא בלשון ערבי כא אל סתוי, וירושלים נוטה לצד צפון העולם מתחת זה הקו ל"ב מעלות ונקרא זה הריחוק רוחב המדינה, גם ירושלים רחוקה מסוף הים המערבי לצד מזרח ט"ו מעלות ויש שם עגולה שחולקת הישוב לב' חלקים שוים סובבת מן הצפון אל הדרום הולכת אל אמצע הישוב לפי שכל הישוב מן המזרח אל המערב קרוב מק"ף מעלות ותגי זה המנין נ' לפיכך כל מדינה רחוקה מתוך הים המערבי נ' היא תחת זו העגולה ומזה למדנו שעיר ירושלים נוטה מתחת [ציור ל"א] את העגולה לצד מערב כ"ד מעלות לפי שהיא רחוקה מן המערב כ"ו מעלות וכן הדין בכל המדינות והן סוף הישוב מפני הלדריס עגולת אבג"ד וקו א"ג אלכסון עגולת משוה היום והוא הקו השוה וכל מדינה שהיא עליו עגולת משוה היום אין לה רוחב, ואפשר שלא יהיה לה אורך והוא כשתהיה בסוף הישוב על אחת משתי נקודות א' או ג' וקו ב"ד אלכסון עגולת חצי היום לאמצע הישוב באורך א' וחצי, אד"ג חרב לפי שהוא דרומי והחצי שהוא כדור הארץ שמקיף אותו חצי עגולת אב"ג לשוני וכו הישוב ונקודת ג' באחת

מערב וא' באחת מזרח, וכל מדינה שהיא תחת עגולה ב"ד מרחקה מרוח מזרח ומערב שוה והוא נ' מעלות. ונניח שלש מדינות תחת זו העגולה והן לס"ע, אבל רחבן משתנה, המדינה שהיא במקום ל' היא תחת הקו השוה ואין לה רוחב אבל יש לה אורך, אבל כשהמדינה שבמקום ס' רחוקה מן הקו השוה קשת ל"ס והוא רחבה ונקודת ע' רחוקה מן הקו השוה יותר ורחבה קשת ל"ע. ואם תהיה מדינה מערבית מנקודת ס' כמו נקודת נ' והיא ירושלים ומרחקה מנקודת ס' כ"ד מעלות ורחבה תקו א"ג קשת מדינת נ"ס והוא ל"ב מעלה, וכן הדין בכל המדינות יש מהן שוין ברוחב ומשתנים באורך ויש מהן בהפך ויש מהן מבשנים בשניהם באורך וברוחב ולא יהיו שתי המדינות שוין באורך וברוחב אלא שיהיו שתיהן מדינה אחת. ונקודת נ' נוטה לצד מזרח מאמצע הישוב ונ' לצד מערב ואע"פ על חוף הים המזרחי ונה"ח על חוף הים המערבי שהוא תחלת הישוב באורך שאחרי הסכימו בעלי חכמת התכונה שתהיה התחלת האורך מים מערבי והכוכבים זורחים על ז' קודם נ' ועל נ' קודם ס' ועל ס' קודם לנ' ועל כ' קודם ה' ועל זו הדרך בכל מדינות הישוב׃

פי"ב א מהלך השמש וכו'. כבר ידעת למעלה ענין המהלך האמצעי ושהוא מהלך השמש בגלגל התוסגל והוא גלגל היוצא ובזה המהלך כבזה אין בו לא קלות ולא כבדות אלא מהלכו היום כמו מהלכו אמש

מגדל עוז

פי"ב ופרק י"ג ופרק י"ד ופרק ט"ו ופרק ע"ז. הכל כלול בהלכה דרבי יוחנן דאמר שרק אם אינן מכירין (דף כ"ג) גמרא מתניתין דברא"ש לא היו זוין מהם וכו' מאי דכתיב המשל ואחד עמו וגו' משלם לא ראה המה פגימתם של לבנה ולא פגימתם של קשת וכו' עם השיעורין הרוחין בתמנה כמה היה גבוה וכו' ונשאלה לשונה או דומה לאמורין שם בלשון הברייתא וא' בילד מעברין (דף נ"ז) בשתעתין דהולך אל דרום

כ"ח כ'. ועל הדרך הזה תכפול ותוציא מהלכה לכל מנין שתרצה. וכן אם תרצה לעשות סימנין ידועים אצלך למהלכה לשני ימים ולשלשה ולארבעה עד עשרה תעשה. וכן אם תרצה להיות לך סימנין ידועים מוכנין למהלכה לכ' יום ולל' ולמ' עד מאה תעשה. ודבר גלוי הוא וידוע מאחר שידעת מהלך יום אחד. וראוי הוא להיות מוכן וידוע אצלך מהלך אמצע השמש לכ"ט יום ולשנ"ד יום שהן ימי שנת הלבנה בזמן שחדשיה כסדרן. והיא הנקראת שנה סדורה. שבזמן שיהיו לך אמצעיות אלו מוכנין יהיה החשבון הזה קל עליך לראיית החדש. לפי שכ"ט יום גמורים מליל הראיה עד ליל הראיה של חדש הבא וכן בכל חדש וחדש אין פחות מכ"ט יום לא יותר. שאין חפצנו בכל אלו החשבונות אלא לדעת הראיה בלבד. וכן מליל הראיה של חדש זה עד ליל הראיה לאותו החדש לשנה הבאה שנה סדורה או שנה ויום אחד. וכן בכל שנה ושנה. ומהלך השמש האמצעי לכ"ט יום כ"ח מעלות ול"ה חלקים ושניה אחת. סימנן כ"ח ל"ה א'. ומהלכה לשנה סדורה שמ"ח מעלות ונ"ה חלקים וט"ו שניות סימנן שמ"ח נ"ה ט"ו:

ב נקודה אחת יש בגלגל השמש וכן בשאר גלגלי השבעה כוכבים. בעת שיהיה הכוכב בה יהיה גבוה מעל הארץ כל מאורו. ואותה הנקודה של גלגל השמש ושאר הכוכבים חוץ מן הירח סובבת בשוה. ומהלכה בכל שבעים שנה בקירוב מעלה אחת. ונקודה זו היא הנקראת גובה השמש. מהלכו בכל עשרה ימים שניה אחת וחצי שניה שהיא ל' שלישיות. נמצא מהלכו בק' יום ט"ו שניות. ומהלכו באלף יום שני חלקים ושלשים שניות. ומהלכו בעשרת אלפים יום כ"ה חלקים. ונמצא מהלכו לתשעה ועשרים יום ארבע שניות ועוד. ומהלכו בשנה סדורה נ"ג שניות. כבר אמרנו שהעיקר שממנו התחלת חשבון זה הוא מתחלת ליל חמישי שיומו שלישי לחדש ניסן משנת תתקל"ח וארבעת אלפים ליצירה. ומקום השמש במהלכה האמצעי היה בעיקר הזה בשבע מעלות ושלשה חלקים ול"ב שניות ממזל טלה. סימנן ז"ג ל"ב. ומקום גובה השמש היה בעיקר זה בכ"ו מעלות מ"ה חלקים ושמנה שניות ממזל תאומים. סימנם כ"ו מ"ה ח'. כשתרצה לידע מקום השמש במהלכה האמצעי בכל זמן שתרצה. תקח מנין הימים שמתחלת יום העיקר עד היום שתרצה. ותוציא מהלכה האמצעי באותן הימים מן הסימנין שהודענו. והוסיף הכל על העיקר ותקבץ כל מין עם מינו. והיוצא הוא מקום השמש במהלכה האמצעי לאותו היום. כיצד הרי שרצינו לידע מקום השמש האמצעי בתחלת ליל השבת שיומו ארבעה עשר לחדש תמוז משנה זו שהיא שנת העיקר. מצאנו מנין הימים מיום העיקר עד תחלת היום זה שאנו רוצים לידע מקום השמש בו מאה יום. לקחנו אמצע מהלכה לק' יום שהוא צ"ח ל"ג נ"ג והוספנו על העיקר שהוא ז"ג ל"ב. יצא מן החשבון מאה וחמש מעלות ול"ז חלקים וכ"ה שניות. סימנן ק"ה ל"ז כ"ה. ונמצא מקומה במהלך אמצעי בתחלת ליל זה במזל סרטן בט"ו מעלות בו ול"ז חלקים ממעלה ט"ז. והאמצעי שיצא בחשבון זה

פעמים

קרוב לראש מאזנים כי יתרון התוספות שהיה הולך וגדל עד ראש סרטן הולך ומתקצר עד קרוב לראש מאזנים שאז אותו החלוף נשלם מכל וכל ומראש מאזנים עד קרוב לראש טלה הוא בהפך רצוני שהימים האמצעיים יותר גדולים הם מהאמתיים כיון שהרי"ות שמראש מאזנים עד ראש גדי הם קצרי השקיעה הרבה ומראש גדי עד ראש טלה אותו החלוף הולך ומתמעט ונשלם בראש טלה. וזה החלוף שיש בין העליות לשקיעות לא רבין אותו המפרש ולכן לא עלה בידו ליישב דברי הרמב"ם כאשר נתבאר. הרי לך סברא כללית למקום התוספת או למקום הגרעון אבל הגבולים הפרטיים שנתן הרב אין בי כח לתת להם סבה כי לענ"ד הם מהדברים שאמר הרב שאע"פ שיש חסרון או יתרון בקצת מהדברים שיאמר אינם מזיקים ברלוס. ומי שסבריתני לומר כן הוא כי לבי אומר לי שמקום השמש שאמר הרב בעיקר הוא אחר שתקן הימים והם מוכרת כפי השכל, ואני הוצאתי מקום השמש האמתי בעיקר והשקיעות של אותה המעלה שהם ברוחב ל"ב י' מעלות ל"ב חלקים. גם שקיעת תלי טלה באותו הרוחב ומצאתי שאותם הימים שבינתיים האמתיים יתרים על האמצעיים מעלה אחת וך' חלקים בקרוב וזהו עד שקיעת החמה ועוד שליש שעה אחר שקיעת החמה שהוא עת הראייה יהיו ו' מעלות והוי בקירוב. והרב בכל זה לא נוה להוסיף דבר במקום הירח האמצעי לפי שאינו מזיק כי הוא פחות מס"ו חלקים מהאמצע. אמנם מכאן והלאה שיוכל הירח ללכת באותו שיעור מהזמן ס"ו חלקים נוה להוסיף אותם עד סוף שור שכלבד הב"ן חלקים שנוה להוסיף יש עוד זמן עסף קרוב לזמן הנוסף בתלי טלה אבל לא היה בזמן הנוסף יותר להוסיף ס"ו חלקים אחרים לשיהיו ל' אמנם מכאן והלאה נוה להוסיף ל' עד סוף סרטן וכו' כל הדברים כשיש בשיעור יתרון הימים האמתיים על האמצעיים זמן שיוכל הירח ללכת בו ס"ו חלקים הוא חושב אליו ומנוה להוסיפו ולפחות מזה אינו חושש, גם כשיש בהם חסרון זמן כזה הוא חושב אליו לא בפחות. וזה יש לי כתוב בגליון כי הוצאתי לזמן כל הגבולים שכתב הרב היתרון שיש לימים האמתיים על האמצעיים או החסרון. ופירוש מ"ש הרב ודבר זה לא תחוש לו בשמש בחשבון הראייה שהרי אנו משלימים וכו', אין כוונתו כאשר כתב המפרש שקירוב זה שבשמש עלתו תקן בתקון הירח שאם בירח לא השש לפחות מס"ו חלקים כ"ש שלא יחוש לב' חלקים ותלי שבשמש, אבל כוונתו שאין לחוש לזה הקירוב הבא מצד חלוף הימים בשמש למיעוטו אמנם בירח שהקירוב הוא גדול הוא ישלים זה שם. אהו מה שהשיגה יד דעתי הקצרה בהבנת דברי הרב. ואיני סומך על עצמי לפי שקשה לי שהרב אחר שהאמצעי שילא בחשבון זה כעמים יהיה קודם שקיעת החמה כשעה ואני חפשתי על זה בסוף תאומים שאז הוא הזמן שזה החלוף הוא יותר גדול ולא מצאתי שיקדים קודם שקיעת החמה כי אם כ"ד חמישיות שעה, גם חפשתי על סוף קשת שאז יוצא האמצע בחשבון זה אחר שקיעת החמה יותר מאוחר ומצאתי שהוא מאוחר אחר שקיעת החמה כשעה ושליש בקרוב וצ"ע. גם מ"ש המפרש הזה בסוף פי"ד הם דברים בטלים כי כל מ"ש שם הם דברים נוגעים לענין החלוף שיש בין קצת היום לקצת הלילה שאלו אמנם חלוף הימים שהרב רצה לתקנו הוא החלוף שיש בין יום ולילה ליום ולילה אחר או בין סך ימים ולילות לסך ימים ולילות אחר וא"כ כל דבריו בטלים. וראוי לדקדק עוד למה לא חשש הרב במהלך אמצע המסלול לחלוף הימים כיון שמהלכו הוא קרוב למהלך אמצע הירח והיה לו להוסיף על אמצע המסלול או לגרוע ממנו סך דקים שוה לסך דקי תיקון אמצע הירח. והתשובה לזה מבוארת לענ"ד והיא כי אע"פ שדקי תיקון אמצע האמצעי הם רבים שלפעמים יגיעו עד ל' להוספה או לגרעון עם כל זה בערך המזל הוא דבר מועט כי הרוב שיוכל להגיע במזל מל' דקים מאמצע המסלול לא יעלה עד שלשה דקים כאשר תראה זה מבואר בלוח מנה מסלול הירח ולמיעוטו לא חשש הרב לתקנו כי אינו מזיק בראייה ומכאן תראה שהוא אמת מה שכתבתי שלא תקן הרב חלוף הימים באמצע השמש למיעוטו כמו שלא תקנו באמצע המסלול כי העולה משניהם בחזל הוא קרוב להיותו שוה וכמו שלא חשש בזה לא חשש בזה. ודברי המפרש הם בטלים מכל וכל ולא הרגיש כי הרב לא תקן אמצע המסלול ולדעתו היה לו לרב לתקנו כיון שתקן אמצע השמש. ולמי שיקשה בעיניו איך הרב לא חשש לכל אלו הקרובים שכתבנו אומר אליו כי אולי השלימם הרב ממקום אחר וככה אני חושב:

כתב

פעמים יהיה בתחלת הלילה בשוה. או קודם שקיעת החמה בשעה. או אחר שקיעת החמה בשעה. ודבר זה לא תחוש לו בשמש בחשבון הראיה. שהרי אנו משלימים קירוב זה כשנחשוב לאמצע הירח. ועל הדרך הזאת תעשה תמיד לכל עת שתרצה ואפילו אחר אלף שנים

פירוש

מסבב השמש בכל יום כל אחד מהן נחלקת בעגולת זריחתה ושקיעתה והיא עגולת האופק בב' חלקים פעם יהיו שוין והוא בכל מדינה שהיא תחת משוה היום על קו השוה. לפיכך היום והלילה באלו המקומות שוין תמיד ובשאר המדינות הנוטות מתחת קו השוה לצפון או לדרום עגולת מרכז היום בשני חלקים שונים לפיכך היום והלילה משתנים. ומפני שכשיהיה בצפון כשתהיה השמש במזלות הצפונים יהיו הימים ארוכים מהלילה וכשתהיה בדרומיים יהיו הלילות ארוכות מהימים, לפי ששני צדי משוה היום אינם של עגולת האופק כמו המדינות שעל קו השוה אבל הצד הצפוני גבוה בצפון והדרומי שפל בדרום לפיכך יהיה בצפון קצת ממסיבת השמש למעלה יתר מחציו וקצת פחות מחציו למטה תחת האופק לפיכך יהיו הימים ארוכים מהלילות במזלות הצפוניים ובמזלות הדרומיים בהפך לפי שהקשת של מעלה פחות מהקשת של מטה, וזו צורתו מעל האופק [ציור ל"ג]. וזו היא צורת האופק הגובה וציר משוה היום גבוה מעל האופק. ודע שהשמש יש לה שינוי אחד מורגל בה והוא קצת השווי שלה שבין מקומה האמצעי והאמתי וזה הקצת פעם יהיה גדול ופעם יהיה קטן וסוף תכליתו כשתהיה השמש או בראש טלה או בראש מאזנים יהיה סוף גדלו כאלו השני מקומות שתי מעלות. והוא כשתהיה במרחק הממוצע. וכשתהיה בראש סרטן והוא המרחק הרחוק או בראש גדי והוא המרחק הקרוב אין לה שווי כלל. ובין אלו הארבע נקודות יהיה קצת השווי פחות מזה תמיד בין מעט בין הרבה אבל אינו מגיע עד שתי מעלות אלא בראש טלה או מאזנים ופעם יהיה זה השווי ראוי לתוספת על האמצע ופעם לגרעון לפי מה שיהיה הכוכב האמתי פעם יהיה יתר מן האמצעי כשתהיה השמש במזלות שבין ראש גדי וראש סרטן על סדר המזלות והם שבאמצעם ראש טלה ופעם יהיה פחות מן האמצעי והוא במזלות שבין ראש סרטן וראש גדי על סדר המזלות והם המזלות שבאמצען ראש מזל מאזנים וזה השינוי אינו גלוי ביום או יומים מפני מעוטו ומורגש בו בימים רבים. כמו שאחר כשתהיה השמש בגובה שלה אין לה שווי וכשתרחק ממנו יום אחד יהיה השווי שני חלקים ושני שניות, ואם תתרחק י' מעלות יהיה השווי כמו י"ג שניים וכן יוסיף זה השווי עד שיגיע לשתי מעלות ושלשים שניות והוא כשתהיה השמש בג' מעלות ממזל מאזנים, ואח"כ הולך וחסר עד שיכלה במעלה ראשונה ממזל גדי, ואח"כ הולך ונוסף עד שתי מעלות ושלשים חלקים כשתהיה השמש בכ"ח מעלות ממזל דגים יהיה השווי בסוף תכליתו ואח"כ הולך וחסר עד שיגיע אל המעלה א' ממזל סרטן ושם הוא כלה. ויגיע לשמש שינוי אחר בשביל זריחתה ושקיעתה והוא מפני שקצת העולם עמה מתשוה היום הנקרא מעתל"ע אלבכרו"ג ונקרא תנועדי המזלות. והוא על שני פנים, הראשון כשתהיה המדינה על קו השוה, והשני כשתהיה רחוקה ממנו, ואלו הן המדינות שיש להן רוחב והוא מרחקם לצפון העולם, ודין המעתל"ע בחלק האחד שוה בכל המדינות שהן תחת קו השוה כלומר כשיעלה מתשוה היום עם מזל טלה באחת מן המדינות שעל קו השוה כ"ז מעלות ונ"ג חלקים ג"כ יעלה כזה השיעור במדינה אחרת מן המדינות שתחת תשוה היום ואפילו הם ק' או אלף. והעילה בזה ששני צידי משוה היום הם על אופק כל המדינות שעל קו השוה אחד צפוני ואחד דרומי ועליה מתקבלים כל אופק ואופק. ונניח עגולת [ציור ל"ד] אופק אמצע העולם אבג"ד וג' במערב וב' בצפון וא' במזרח וד' בדרום וקו אה"ג הוא אלכסון משוה היום והוא קו השוה שאם תהיה עליו מדינה לא יהיה לה רוחב. ונניח חצי היום לנקודת ה' עגולת בה"ד לפיכך תהיה נקודת ה' מרחקה מכל צד צ' מעלות בין מזרח בין מערב, ולפי שהיישוב בצפון ואורך כל מדינה הוא מרחקה מן המערב והיא נקודת ג' לפיכך כל מדינה שהיא רחוקה מן קו השוה לצפון יש להן רוחב וגם יש לה אורך מן המערב והוא מרחקה מחצי האופק המערבי והוא קשת גג"ד אלא אם תהיה על חוף הים המערבי ונניח ג"כ המדינה מרחקה מנקודת ג' ס' מעלות והיא נקודת ו' על קו השוה יהיה האופק שלה תעט"ד ועגולת חצי היום שלה בז"ד, וגם נניח מדינה מרחקה מנקודת ג' ע' מעלות והיא נקודת נ' על קו השוה והאופק שלה ס"כ מ"ד וחצי היום שלה בנ"ד, ונניח שתי מדינות מן קו השוה לצפון, האחד ששים והשנית ע', האחת עוברת על ראש שוכני אופק דח"כ והשנית על ראש שוכני אופק דז"כ, לפיכך מן הצורה הזאת יתבאר לך שעגולת חצי היום לכל מדינה שהיא על קו השוה אפשר שתהיה אופק למדינה מן המדינות, ואחר שהקדמנו אלו הענינים יאות לנו לבאר דבריו שאמר והאמצע שילא מחשבון זה פעמים יהיה בתחלת הלילה בשוה וכו'. דע תחלה שבעלי חכמת הגימטריאות כשרצו לידע מקום אמצע כל כוכב לכל עת שירצו הניחו מהלך יום א' וכפלו אותו והיה מנת שני ימים וכן עד שלשים ועד י"ב חדש ועד שנה תמימה וכן כל הימים והשנים והחדשים שרצו וכל השיעורים מכל מהלך אמצעי הוספתו בשיעור שוה. כאילו תאמר שאמצע השמש ביום אחד נ"ט ח' כ' ובשני ימים א"ח י"ט וכשלשה ימים כנ"ז כ"ס ולפי שהכפילה על שיעור שוה לא יתכן להניח אותם בעיין על הימים המשונים והם הימים האמתיים שבעם הם יתר מן הימים האמצעיים שהן שוין תמיד לפיכך תהיה כפילת מהלך הכוכב האמצעי שוה לפי שהיא בימים שוים ואילו עשו אותם על הימים האמתיים לא היה דבר נכון לפי שאין לימים האמתיים שיעור ידוע בכל זמן וזמן אלא ישתנה, לפיכך כשנתקן התנועה האמצעית לימים השוים אפשר שלא הגיע עד שקיעת החמה אם יהיה האמצע יתר מן המעתל"ע, ואפשר שמתאחר לאחר שקיעת החמה אם יהי' האמצע חסר מן המעתל"ע, משל נניח הימים שנוסיף אותן על העיקר ותשים יום מנחה מן האמצע מ"ס מעלות וט"ו חלקים מ"א שניות נוסיפנו על העיקר שמצאו ז"ל שהוא ז"ג ל"ב יעלה אמצע השמש נ"ו מעלות ך' חלקים י"ג שניים והגובה יהיה אחר תוספת מנתו כתשיעי יום על העיקר שלו יצא הגובה כ"ו ת"ה י"ו נגרע הגובה מן האמצע אחר שנוסיף על האמצע ש"ס מעלות ישאר שכ"ט מעלות כ"ד חלקים וכ"ו שניים ומנתה מן השווי כ"ח חלקים ולפי שהמסלול הוא יתר על ק"פ נוסיף זה המנה אם אמצע השמש יעלה בידע מקום השמש האמתי נ"ו מעלות ומ"ח חלקים וי"ג שניים נקח מעלעתו ברוחב ל' יהיה מ"ג מעלות ונ' חלקים והוא פחות מאמצע השמש כ"ג מעלות וט"ו חלקים וזה השיעור מבעת יהיה שהוסיף כה הזמן האמתי על האמצעי אם הוסף אותו על הזמן האמצעי יגיע הזמן עד שקיעת החמה וזו הי"ג מעלות וט"ו חלקים מנחה מן השעה נ"ג חלקים ותנתה ואמצע השמש יותר מכ' חלקים בינעם, נוסיף אותה על אמצע השמש עלה בידינו אמצע השמש לעת שקיעת החמה נ"ז מעלה וכ"ב חלקים וכ' שניים, וכן נוסיף על אמצע הירח כ"ט חלקים ות' שניות וזהו אמצע הירח לשקיעת החמה. משל אחר נוסיף על העיקר מנת ק' יום והוא נ"ח ל"ג ונוסיף עליו ז"ג ל"ב יעלה בידינו ק"פ ל"ז כ"ה נגרע ממנו הגובה והוא פ"ו מ"ס כ"ג שניים יהיה המסלול י"ח נ"כ כ' מנתו מן השווי ל"ח חלקים, ולפי שהמסלול היה פחות מק"פ נגרע המנה מן האמצעי ישאר ק"פ מעלות בקירוב והוא מקום השמש האמתי נקח מעלעה"א יהיו ל"ב נ"ו והוא פחות מן האמצע כ"ב מעלות וג' שניות והיא ד' חומשי שעה לפיכך נצריך להוסיף על אמצע השמש או הירח מנתה מן אמצע השמש או אמצע הירח עד שיהיה האמצע לשקיעת החמה, משל אחר הוספנו על עיקר מנת ר' יום מאמצע השמש הוא קנ"ז מעלות וז' חלקים ומ"ו שניים וכשנוסיף על זה כמנין העיקר יצא לנו ר"ד מעלות וי"ח חלקים וי"ח שניים נגרע ממנו הגובה והוא פ"ו מ"ס יצא לנו מסלול השמש קי"ז מעלות וכ"ה חלקים ות' שניים מנסה מן השווי מעלה אחת וחמשים חלקים, ולפי שהמסלול פחות מק"פ נגרע המנה מן האמצע ישאר ר"ב מעלות כ"ט י"ח וזהו מקום השמש האמתי ומעלעה"א ר"ה מעלות ול"ד חלקים בקירוב והאמצעי כזה יתבל פחות מן המסאלע כמעלה אחת וכ"ג חלקים והוא קרוב מעשור שעה ויהיה הזמן האמתי כזה המשל יתר על האמצעי כעשור שעה ונקח מנתה מאמצע השמש והירח ונגרע אותו מן האמצע שישאר אמצע השמש או הירח לשקיעת החמה. משל אחר נוסיף על העיקר מנתה ש' יום מאמצע השמש והיא רנ"ס מ"א נ"א ואחר תוספת העיקר יהיה ש"ב מ"כ י"א נגרע ממנו הגובה והוא פ"ו מ"ה מ"ס ישאר המסלול ר"ו מעלות בקירוב ומנתה מן השווי מעלה אחת וי"ב חלקים נוסיף אותם על אמצע יעלה בידינו ש"ג נ"ז י"א והוא מקום השמש האמתי נקח מעלעה"א יהיו ש"ח מעלות ושני חלקים והוא יתר על האמצע כ"ד מעלות וה' חלקים והוא כמו נ"ו חלק מס' בשעה וזהו שיוסיף בו הזמן האמתי על האמצעי נגרע מנתו מן האמצע לשמש לירח יצא לנו האמצע לעת שקיעת החמה, וככר האריכו בתשלים כדי שיידע הדבר על בוריו ולא נחוש לאורך הדברים מאחר שנבין הדבר היטב לפי שזו ההלכה קשה עד מאד. ודע שהמעלות שיש בהן סוף תוספת האמצע על מעלעה"א הם סוף מזל תאומים שהרי הקשת תשעים ומעלעה"א ברחב שלשים ע"ה כ"ד לפיכך הקשת יוסיף על מעלעה"א כ"ד מעלות ול"ו חלקים. והמעלה שבה הקשת פחות מן המעלעה"א הוא סוף מזל קשת שהרי הקשת ר"ע מעלות ומעלעה"א רס"ד מעלות ול"ו חלקים והמעלה שהקשת שבה שוה למעלעה"א הוא ראש מאזנים שכל אחד מהם כ' מעלות אבל ראש טלה אין שם לא קשת ולא מעלעה"א, ומאחר שדברנו באלו הענינים יראה לנו שנשלים דבריו שכתב בסוף פי"ד לפי שבן כוזיין על דבריו הנה, שהרי אמר שהם והאמצע שילא בתשבון זה פעמים יהיו בתחלת הלילה בשוה והוא כשיהיה האמצע שוה למטה למעתל"ע מקום השמש האמתי יהיה הזמן האמצעי שוה לזמן האמתי:

או קודם שקיעת החמה בשעה. והוא כזמן שיהיה האמצעי פחות מן הזמן האמתי וצריך להוסיף על האמצע מית הזמן שחסר ולא יגיע החסרון כאלו התדירות אלא כמו שעה אחת או יתר מעט או חסר מעט כמו שנתבאר: **או** אחר שקיעת החמה בשעה. והוא בעת שיהיה הזמן האמצעי יתר על האמתי לפיכך צריך לגרוע מן הזמן האמצעי כנגד היתר עד שיגיע לשקיעת החמה וצריך לגרוע מן האמצע לשמש או לירח כנגד היתר עד שיהיה האמצע לשקיעת החמה: **ודבר** זה לא תחוש לו בשמש וכו'. לפי שהוא דבר מועט והיא תנועת השמש בשעה קרוב מב' חלקים או יותר מעט ובסוף החשבון אם הוספתו הוא בשיעור הזמן החסר או היתר שעה. **שהרי** אנו משלימין קירוב זה כשנחשוב לאמצע הירח. לפי שאם יהיה הזמן החסר או היתר חצי שעה יהיה קירוב זה יותר מחלק א' ותנועת הירח האמצעית בחצי שעה יתר מי"ו חלקים כמעט כשיגרע זה הקירוב ממהלך הירח בחצי שעה ישאר ע"ו חלקים פעם נוסיף אותה על אמצע הירח ופעם נגרע אותה ממנו ואם הזמן החסר או היתר כמו שעה ותנועת השמש בה כמו

כמו

שנים. שתקבץ כל השארית ותוסיף על העיקר יצא לך המקום האמצעי. וכן תעשה באמצע הירח ובאמצע כל כוכב וכוכב. מאחר שתדע מהלכו ביום אחד כמה הוא ותדע העיקר שממנו תתחיל. ותקבץ מהלכו לכל השנים והימים שתרצה ותוסיף על העיקר ויצא לך מקומו במהלך אמצעי. וכן תעשה בגובה השמש תוסיף מהלכו באותם הימים או השנים על העיקר יצא לך מקום גובה השמש לאותו היום שתרצה. וכן אם תרצה לעשות עיקר אחר שתתחיל ממנו חוץ מעיקר זה שהתחלנו ממנו בשנה זו. כדי שיהיה אותו עיקר בתחלת שנת מחזור ידוע. או בתחלת מאה מן המאות. הרשות בידך. ואם תרצה להיות העיקר שתתחיל ממנו משנים שעברו קודם עיקר זה לאחר כמה שנים מעיקר זה הדרך ידועה. כיצד היא הדרך. כבר ידעת מהלך השמש לשנה סדורה ומהלכה לכ"ט יום ומהלכה ליום אחד. ודבר ידוע שהשנה שחדשיה שלמים היא יתרה על הסדורה יום אחד. והשנה שחדשיה חסרין היא חסרה מן הסדורה יום אחד. והשנה המעוברת אם יהיו חדשיה כסדרן תהיה יתרה על השנה הסדורה שלשים יום. ואם יהיו חדשיה שלמים היא יתרה על הסדורה ל"א יום. ואם יהיו חדשיה חסרין היא יתרה על הסדורה כ"ט יום. ומאחר שכל הדברים האלו ידועים תוציא מהלך אמצע השמש לכל השנים והימים שתרצה ותוסיף על העיקר שעשינו. יצא לך אמצעה ליום שתרצה משנים הבאות. ותעשה אותו היום עיקר. או תגרע האמצע שהוצאת מן העיקר שעשינו ויצא לך העיקר ליום שתרצה משנים שעברו. ותעשה אותו אמצע העיקר. וכזה תעשה באמצע הירח ושאר הכוכבים אם יהיו ידועים לך. וכבר נתבאר לך מכלל דברינו שכשם שתדע אמצע השמש לכל יום שתרצה מימים הבאים כך תדע אמצעה לכל יום שתרצה מימים שעברו:

פרק שלשה עשר

א אם תרצה לידע מקום השמש האמתי בכל יום שתרצה. תוציא תחלה מקומה האמצעי לאותו היום על הדרך שביארנו. ותוציא מקום גובה השמש. ותגרע מקום גובה השמש ממקום השמש האמצעי והנשאר הוא הנקרא מסלול השמש: **ב** ותראה כמה מעלות הוא מסלול השמש. אם היה המסלול פחות מק"פ מעלות. תגרע מנת המסלול ממקום השמש האמצעי. ואם היה המסלול יותר על ק"פ מעלות עד ש"ס תוסיף מנת המסלול על מקום השמש האמצעי. ומה שיהיה אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו הוא המקום האמתי: **ג** ודע שאם יהיה המסלול מאה ושמונים בשוה או ש"ס בשוה. אין לו מנה אלא יהיה המקום האמצעי הוא המקום האמתי: **ד** וכמה היא מנת המסלול

המסלול. אם יהיה המסלול עשר מעלות. תהיה מנתו כ׳ חלקים. ואם יהיה כ׳ מעלות תהיה מנתו מ׳ חלקים. ואם יהיה ל׳ מעלות תהיה מנתו נ״ח חלקים. ואם יהיה מ׳ מעלות תהיה מנתו מעלה אחת וט״ו חלקים. ואם יהיה נ׳ מעלות תהיה מנתו מעלה אחת וכ״ט חלקים. ואם יהיה ס׳ מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ומ״א חלקים. ואם יהיה ע׳ מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ״א חלקים. ואם יהיה פ׳ מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ״ז חלקים. ואם יהיה צ׳ מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ״ט חלקים. ואם יהיה ק׳ מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ״ח חלקים. ואם יהיה ק״י תהיה מנתו מעלה אחת ונ״ג חלקים. ואם יהיה ק״כ תהיה מנתו מעלה אחת ומ״ה חלקים. ואם יהיה ק״ל תהיה מנתו מעלה אחת ול״ג חלקים. ואם יהיה ק״מ תהיה מנתו מעלה אחת וי״ט חלקים. ואם יהיה ק״נ תהיה מנתו מעלה אחת וחלק אחד. ואם יהיה ק״ס תהיה מנתו מ״ב חלקים. ואם יהיה ק״ע תהיה מנתו כ״א חלקים. ואם יהיה ק״פ בשוה אין לו מנה כמו שביארנו אלא מקום השמש האמצעי היא מקומה האמתי: **ה** היה המסלול יותר על ק״פ מעלות. תגרע אותו מש״ס מעלות ותדע מנתו. כיצד הרי שיהיה המסלול ר׳ מעלות. תגרע אותו מש״ס תשאר ק״ס מעלות. וכבר הודענו שמנת ק״ס מעלות מ״ב חלקים. וכן מנת המאתים מ״ב חלקים: **ו** וכן אם היה המסלול ש׳ מעלות. תגרע אותו מש״ס ישאר ס׳. וכבר ידעת שמנת ס׳ מעלות מעלה אחת ומ״א חלקים. וכן היא מנת הש׳ מעלות. ועל דרך זו בכל מנין ומנין: **ז** הרי שהיה המסלול ס״ה מעלות. וכבר ידענו שמנת הששים היא מעלה אחת ומ״א חלקים. ומנת הע׳ היא מעלה אחת ונ״א חלקים. נמצא בין שתי המנות י׳ חלקים. ולפי חשבון המעלות יהיה לכל מעלה חלק אחד. ויהיה מנת המסלול שהוא ס״ה מעלה אחת ומ״ו חלקים: **ח** וכן אילו היה המסלול ס״ז היתה מנתו מעלה אחת ומ״ח חלקים. ועל דרך זו תעשה בכל מסלול שיהיה במניינו אחדים עם העשרות. בין בחשבון השמש בין בחשבון הירח: **ט** כיצד הרי שרצינו לידע מקום השמש האמתי בתחלת ליל השבת י״ד יום לחדש תמוז משנה זו. תוציא אמצע השמש תחלה לעת הזאת. וסימנו ק״ה ל״ז כ״ח כמו שביארנו. ותוציא מקום גובה השמש לעת הזאת. יצא לך סימנו פ״ו מ״ה כ״ג. ותגרע מקום הגובה מן האמצעי. יצא לך המסלול י״ח מעלות ונ״ב חלקים ושתי שניות. סימנם י״ח נ״ב ב׳. ואל תקפיד בכל מסלול על החלקים אלא אם יהיו פחות משלשים אל תפנה אליהם. ואם היו שלשים או יותר תחשב אותם מעלה אחת ותוסיף אותה על מנין מעלות המסלול. לפיכך יהיה מסלול זה י״ט מעלות ותהיה מנתו על הדרך שביארנו ל״ח חלקים: **י** ולפי שהמסלול הזה היה פחות מק״פ. תגרע המנה שהיא ל״ח חלקים מאמצע השמש ישאר ק״ד מעלות ונ״ט חלקים וכ״ה שניות. סימנם ק״ד נ״ט כ״ה. ונמצא מקום השמש האמיתי בתחלת ליל זה במזל סרטן בט״ו מעלות בו פחות ל״ה שניות. ואל תפנה אל השניות כלל לא במקום השמש ולא במקום הירח ולא בשאר חשבונות הראיה. אלא חקור על החלקים בלבד. ואם יהיו השניות קרוב לשלשים עשה איתם ה״ק אחד והוסיפו על החלקים: **יא** ומאחר שתדע מקום השמש בכל עת שתרצה. תדע יום התקופה האמיתי כל תקופה שתרצה. בין תקופות הבאות אחר עיקר זה שממנו התחלנו. בין תקופות שעברו משנים קדמוניות:

פרק ארבעה עשר

א הירח שני מהלכים אמצעיים יש לו. הירח עצמו מסבב בגלגל קטן שאינו מקיף את העולם כולו. ומהלכו האמצעי באותו הגלגל הקטן נקרא אמצעי המסלול. והגלגל הקטן עצמו מסבב בגלגל גדול המקיף את העולם. ובמהלך אמצעי זה של גלגל הקטן באותו הגלגל הגדול המקיף את העולם הוא הנקרא אמצע הירח. מהלך אמצע הירח ביום אחד י״ג מעלות וי׳ חלקים ול״ה שניות. סימנם י״ג י״ל״ה: **ב** נמצא מהלכו בעשרה ימים קל״א מעלות ומ״ה חלקים וחמשים שניות. סימנם קל״א מה״נ. ונמצא שארית מהלכו בק׳ יום רל״ז מעלות ול״ח חלקים וכ״ג שניות. סימנם רל״ז ל״ח כ״ג. ונמצאת שארית מהלכו באלף יום רי״ו מעלות וכ״ג חלקים ונ׳ שניות. סימנם רי״ו כג״ן. ונמצא שארית מהלכו בי׳ אלפים יום ג׳ מעלות ונ״ח חלקים וכ׳ שניות. סימנם ג׳ נ״ח כ׳. ונמצא שארית מהלכו בכ״ט יום כ״ב מעלות וששה חלקים ונ״ו שניות. סימנם כ״ב ונ״ו. ונמצא שארית מהלכו בשנה סדורה שמ״ד מעלות וכ״ו חלקים ומ״ג שניות. סימן להם שד״ם כ״ו מ״ג. ועל דרך זו תכפול לכל מנין ימים או שנים שתרצה: **ג** ומהלך אמצע המסלול ביום אחד י״ג מעלות ושלשה חלקים ונ״ד שניות. סימנם י״ג גנ״ד. נמצא מהלכו בעשרה ימים ק״ל מעלות ול״ט חלקים בלא שניות. סימנם ק״ל ל״ט. ונמצא שארית מהלכו במאה יום רכ״ו מעלות וכ״ט חלקים ונ״ג שניות. סימנם רכ״ו כ״ט נ״ג. ונמצא שארית מהלכו באלף יום ק״ד מעלות ונ״ח חלקים וחמשים שניות. סימנם ק״ד נח״ן. ונמצא שארית מהלכו בעשרת אלפים יום שכ״ט מעלות ומ״ה חלקים

פירוש

ה היה המסלול יתר על ק״פ וכו׳. והדמיון יהיה המסלול ר׳ יהיה שיעורו קשת אדג״ל והיה קשת אד״ג ק״פ וקשת ג״ל כ׳ יהיה קשת לג״א ק״פ והדא ימא והוא קשת ל״א, לפי שאין הפרש שיהיה ההרחק מן הגובה מצד אד״ג או מצד קשת אב״ג מאחר שבשניהם שוים לנוקד תית הא׳ הוא כשלקח מנת ק״פ נשוה וכן הדין אם היה המסלול ש׳ היה מנת ס׳ כמו מנת כ׳ פ״ד שביארנו בקשת ר׳. והמשל שהביאו ז״ל ברור הוא. והמשל שעשינו כבר ידעת בתחלה שאמצע השמש היה בעיקר כשהיה כ״ה מעלות ול״ב חלקים מ׳ שניים ממזל טלה, סימנם כ״ה ל״ב מ׳, ומקום הגובה היה בכ״ט י״ד חלקים גתנו נגרוע הגובה מן האמצע אינו נגרע ממנו לפי שהוא מועט ממנו נוסיף על האמצע ש״ס מעלות יהיה כלל האמצע שפ״ה ל״ה נגרע ממנו מקום הגובה והוא פ״ט י״ד חלקים ישאר רצ״ו מעלות וי״ח חלקים ומ׳ שניות וזו היא מסלול השמש לעת העיקר הזה, יקח מנתו והיא מעלה אחת ונ״ט חלקים לפי שגרענו המסלול והוא רצ״ו כ״א מש״ס מעלות ישאר לנו ס״ד מעלות בקירוב ומנתה קרוב ממעלה אחת ונ״ה חלקים. ולפי שהמסלול הזה היה יתר על ק״פ נוסיף מנתו על אמצע השמש והיא כ״ה מעלות ול״ב חלקים ומ׳ שניות יהיה כללם ז׳ מעלות ול״ג חלקים מ׳ שניות ממזל טלה, סימנם ז״ל ג״מ, והוא מקום השמש האמיתי

י ואם יהיו השניות קרוב כו׳. צריך שיהיה יתר אמירתו קרוב לל׳ יתר על ל׳ לפי שהמובן מקרוב לל׳ פחות מל׳ ופחות מל׳ הוא מבטלינו והוא משגיח עליו והוסיפו בחלקים כשיהיו פחות מל׳ אינו הושם לכן כ״ט בשניות.

יא ומאחר שתדע מקום וכו׳. לפי שתקופת ניסן היא עת היות השמש בתחלת מזל טלה במהלכו האמיתי על דעת בעלי חכמת התכונה ותקופת תמוז היותה בתחלת מזל סרטן ותקופת תשרי היותה בתחלת מזל מאזנים ותקופת טבת היותה בתחלת מזל גדי וזה החשבון ידוע מן הדרך הנזכרת:

פי״ד א הירח שני מהלכים אמצעיים יש לו כו׳. דע שיש לירח ד׳ גלגלים הגלגל האחד שהוא הגלגל העליון נקרא נוטה בירח ובלשון ערבי פלך אלגוז״ה ותנועתו בכל יום מן המזרח למערב על הפך סדר המזלות ג׳ חלקים וי״א שניים בקירוב והשני הוא מוצק העולם, והגלגל השני גם מוליך מוצק הארץ נקרא גלגל נוטה לפי שחגורתו נוטה מעל חגורת המזלות לצפון ולדרום כמו ה׳ מעלות ותנועתו בכל יום על הפך סדר המזלות מן המזרח למערב י״א מעלות וט׳ חלקים וכשתוסיף עליה תנועת הגלגל הא׳ יהיה כללם מן מזרח למערב י״א מעלות וי״ב חלקים לפי שהגלגל האחד מגיע גלגל הנוטה בסביבתו בהסכמה לפי ששני צירי הגלגל האחד הם כנגד שני צירי גלגל המזלות ושני צירי גלגל הנוטה הם נוטין מעל שני צירי גלגל המזלות כפי נטיית חגורתו מעל חגורתו ושיעור א הנטייה חמש מעלות והוא סוף רוחב הירח. והגלגל הג׳ נקרא גלגל היוצא ונקרא גלגל היוצא לפי שהוא יוצא מוצק גלגל הנעגל שאנו מבארים אותו ותנועתו בכל יום מן המערב למזרח על סדר המזלות כ״ד מעלות וכ״ג חלקים בקירוב ומוצקו יוצא ממוצק הארץ בכמו י׳ מעלות וכ׳ חלקים וכשתשליך י״א מעלות וי״ב חלקים מתנועת היוצא לפי ששני גלגלים הראשונים מחזירין את היוצא כשיעור תנועתם לפי שמוצקו יוצא ממוצקם ישאר אחר הגרעון לצאת מזרח י״ג מעלות וי״א חלקים בקירוב לפי שיש לנו שניות יתרים בתנועת הגלגל הראשון והשני ישאר מעט פחות. והגלגל הד׳ נקרא מעגל והוא הגלגל הקטן שאינו מקיף את העולם וגוף הירח תקוע בו ותנועתו בכל יום י״ג מעלות וג׳ חלקים ונ״ד שניות מהלכו זה הגלגל הקטן אע״פ ששיעורה בערך אל גלגל המזלות מועט. ואין משערין זאת התנועה אלא בערך זה הגלגל הקטן. ונניח הגלגל הא׳ [ציור ל״ה] עגולת אבג״ד והגלגל הב׳ עגולת הזח״ט והגלגל היוצא הכל״מ ונעגל המעגל הנ״ס והכה הירח נקודת נ׳ וכ׳ המזרח וד׳ המערב ומוצק הארץ ע׳ ומוצק גלגל היוצא פ׳ וזה שתמצא בספרים מהלך ק׳ יום לאמצע הירח ג׳ שניות יתרים לפי שיש בתהלך היומי שלישיות יתירים וגם זה שאמר תוספת הספרים בספרים מהלך יום לאמצע המסלול ו׳ שניות לפי שאמצע המסלול מהלכו ביום א׳ י״ג מעלות וג׳ חלקים ונ״ד שניות פחות מעט וזה בלא חשש לכם ככסילה י׳ יתים לפי שלא נתקנן מהם שיעור שיחסר אותו מן המנין ונתקנן מהם בק׳ יום שיעור שיחסר אותו מן המנין ג׳ שניות ולפיכך חשש להם מקום

[illegible]

חלקים ועשרים שניות. סימנם שכ"ט מח"כ. ונמצא שארית מהלכו בכ"ט יום י"ח מעלות ונ"ג חלקים ו"ו שניות. סימנם י"ח נג"ו: ד ונמצא שארית מהלכו בשנה סדורה ש"ה מעלות וי"ג שניות בלא חלקים. סימנם ש"ה י"ג. מקום אמצע הירח היה בתחלת ליל חמישי שהוא העיקר לחשבונות אלו במזל שור מעלה אחת וי"ד חלקים ומ"ג שניות. סימנם א' י"ד מ"ג. ואמצע המסלול היה בעיקר זה פ"ד מעלות וכ"ח חלקים ומ"ב שניות. סימנם פ"ד כ"ח מ"ב. מאחר שתדע מהלך אמצע הירח והאמצע שהוא העיקר שעליו תוסיף. תדע מקום אמצע הירח בכל יום שתרצה על דרך שעשית באמצע השמש. ואחר שתוציא אמצע הירח לתחלת הלילה שתרצה התבונן בשמש ודע באי זה מזל הוא: ה אם היתה השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה. תניח אמצע הירח כמות שהוא. ואם תהיה השמש מחצי מזל טלה עד תחלת מזל תאומים. תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל תאומים עד תחלת מזל אריה. תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל אריה עד חצי מזל בתולה תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מחצי מזל בתולה עד חצי מזל מאזנים. הנח אמצע הירח כמות שהוא. ואם תהיה השמש מחצי מזל מאזנים עד תחלת מזל קשת. תגרע מאמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל קשת עד תחלת מזל דלי. תגרע מאמצע הירח ל' חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל דלי עד חצי מזל דגים. תגרע מאמצע הירח ט"ו חלקים: ו ומה שיהיה האמצע אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו או תניח אותו כמות שהוא. הוא אמצע הירח לאחר שקיעת החמה בכמו שליש שעה באותו הזמן שתוציא האמצע לו. וזה הוא הנקרא אמצע הירח לשעת הראיה:

פרק חמשה עשר

א אם תרצה לידע מקום הירח האמתי בכל יום שתרצה. תוציא תחלה אמצע הירח לשעת הראייה לאותו הלילה שתרצה. וכן תוציא אמצע המסלול ואמצע השמש לאותו העת. ותגרע אמצע השמש מאמצע הירח. והנשאר תכפול אותו. וזהו הנקרא מרחק הכפול: ב וכבר הודענו שלא באנו בכל אלו החשבונות שעשינו בפרקים אלו אלא לדעת ראיית הירח. ולעולם אי אפשר שיהיה מרחק זה הכפול בליל הראייה שיראה בה הירח אלא מחמש מעלות עד ס"ב מעלות. ואי אפשר שיוסיף על זה ולא יגרע ממנו: ג והואיל והדבר כן. התבונן במרחק זה הכפול. אם יהיה המרחק הכפול חמש מעלות או קרוב לחמש אין חוששין לתוספת ולא תוסיף כלום. ואם יהיה המרחק הכפול משש מעלות

ן' חביב

פט"ו ב כתב הר"ג ולעולם א"א שיהיה זה המרחק הכפול וכו'. פ"ה המפרש נסבה הנו הגבולים נראה שאינו אלא מפי' במ"ש הרב ז"ל אלא מחמש מעלות שנכנסו חלקים במעלה הששית ולא ידעתי מי הכריחו לפ"ה כן. אלא פירוש מחמש ר"ל מתחלת חמש כי אפילו אם נפרש כן יקשה על זה שאמר הרב מדרי תיקון השמש ביותר גדול כפי דברי הרב את מעלה אחת וג"ס חלקים ותיקון הירח לדעתו ז"ל גם יגיע לה' מעלות ומ' דקים. כשנחבר שניהם יעלה ו' מעלות וח' דקים. והיה מן הראוי כשהמרחק הכפול הוא ד' מעלות שיאמר הרב באפשר שיראה הירח. ואם נפרש מחמש שאמר הרב שכבר נכנסו חלקים במעלה הה' כ"ש שיקשה. ולכן בהכרח פירוש מחמש ר"ל מתחלת חמש והוא סוף ארבע, ולדקים המחבר נראה שלא חשש הרב לכם יען כי הוא אפשר לחוק שהשמש והירח שניהם ימצאו יחד בתכלית תיקונם ותיקונו של זה הפך משל זה. גם כי אפילו כשיהיה כן א"א שיראה הירח כי אם לאותם העומדים במקום נטוה ובזמן שיהיה האויר זך כאשר כתב הרב בפי"ח לכן נתן הרב גבול קבוע מתחלת מעלה ה' כמבאר. ואלו דברי הפרק הזה והנה אחריו מבוארים בפירושו: להיות

[illegible]

מעלות עד אחד עשר מעלות תוסיף על אמצע המסלול מעלה אחת. ואם יהיה מרחק הכפול משתים עשר מעלות עד י"ח מעלות תוסיף על אמצע המסלול שתי מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מי"ט מעלות עד כ"ד מעלות תוסיף על אמצע המסלול שלש מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מכ"ה מעלות עד ל"א מעלות תוסיף על אמצע המסלול ד' מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מל"ב מעלות עד ל"ח מעלות תוסיף על אמצע המסלול ה' מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מל"ט מעלות עד מ"ה מעלות תוסיף על אמצע המסלול שש מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול ממ"ו מעלות עד נ"א מעלות תוסיף על אמצע המסלול שבע מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מנ"ב מעלות עד נ"ט מעלות תוסיף על אמצע המסלול ח' מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מס' מעלות עד ס"ג מעלות תוסיף על אמצע המסלול ט' מעלות. ומה שיהיה אמצע המסלול אחר שתוסיף עליו מעלות אלו הוא הנקרא מסלול הנכון: **ד** ואחר כך תראה כמה מעלות הוא המסלול הנכון. אם היה פחות מק"פ מעלות תגרע מנת המסלול הזה הנכון מאמצע הירח לשעת הראייה. ואם היה המסלול הנכון יותר על ק"פ מעלות עד ש"ס תוסיף מנת זה המסלול הנכון על אמצע הירח לשעת הראייה. ומה שיהיה האמצע אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו הוא מקום הירח האמיתי לשעת הראייה: **ה** ודע שאם יהיה המסלול הנכון ק"פ בשוה או ש"ס בשוה אין לו מנה. אלא יהיה מקום הירח האמצעי לשעת הראייה הוא מקום האמיתי: **ו** וכמה הוא מנת המסלול. אם יהיה המסלול הנכון עשר מעלות תהיה מנתו נ' חלקים. ואם יהיה המסלול הנכון כ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ול"ח חלקים. ואם יהיה שלשים תהיה מנתו שתי מעלות וכ"ד חלקים. ואם יהיה מ' תהיה מנתו שלש מעלות וששה חלקים. ואם יהיה נ' תהיה מנתו שלש מעלות ומ"ד חלקים. ואם יהיה ס' תהיה מנתו ארבע מעלות וט"ז חלקים. ואם יהיה ע' תהיה מנתו ארבע מעלות ומ"א חלקים. ואם יהיה פ' תהיה מנתו חמש מעלות. ואם יהיה צ' תהיה מנתו חמש מעלות וה' חלקים. ואם יהיה ק' תהיה מנתו ה' מעלות וח' חלקים. ואם יהיה ק"י תהיה מנתו ד' מעלות ונ"ט חלקים. ואם יהיה ק"כ תהיה מנתו ד' מעלות וכ' חלקים. ואם יהיה ק"ל תהיה מנתו ד' מעלות וי"א חלקים. ואם יהיה ק"מ תהיה מנתו ג' מעלות ול"ג חלקים. ואם יהיה ק"נ תהיה מנתו שלש מעלות ומ"ח חלקים. ואם יהיה ק"ס תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ו חלקים. ואם יהיה ק"ע תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ט חלקים. ואם יהיה ק"פ בשוה אין לו מנה כמו שאמרנו אלא מקום הירח האמצעי הוא מקום האמיתי: **ז** ואם יהיה המסלול הנכון יותר על ק"פ מעלות. תגרע אותו מש"ס ותדע מנתו כדרך שעשית במסלול השמש. וכן אם יהיו במנין המסלול אחדים עם העשרות תקח מן היותר שבין שתי המנות האחדים. כדרך שביארנו במסלול השמש במנות שלו כך תעשה במסלול הנכון במנות שלו: **ח** כיצד הרי שרצינו לידע מקום הירח האמיתי בתחלת ליל ערב שבת שיומו שני לחדש אייר משנה זו שהיא שנת העיקר. ומנין הימים הגמורים מתחלת ליל העיקר עד תחילת ליל זה שאנו רוצים לידע מקום הירח האמיתי בו כ"ט יום. תוציא אמצע השמש תחלת ליל זה. יצא לך אמצעו ל"ה מעלות ול"ח חלקים ול"ג שניות. סימנם ל"ה ל"ח ל"ג. ותוציא אמצע הירח לשעת הראייה לעת זו. יצא לך אמצעו נ"ג מעלות ול"ו חלקים ול"ט שניות. סימנם נ"ג ל"ו ל"ט. ותוציא אמצע המסלול לעת זו יצא לך אמצעו ק"ג מעלות וכ"א חלקים ומ"ו שניות. סימנם ק"ג כ"א מ"ו. תגרע אמצע השמש מאמצע הירח ישאר י"ז מעלות ונ"ח חלקים ושש שניות. וזה הוא המרחק. תכפול אותו יצא לך המרחק הכפול ל"ה מעלות ונ"ו חלקים וי"ב שניות. סימנם ל"ה נ"ו י"ב. לפיכך תוסיף על אמצע המסלול חמש מעלות כמו שהודענו ויצא לך המסלול הנכון ק"ח מעלות וכ"א חלקים. ואין מקפידין על החלקים במסלול כדרך שביארנו בשמש: **ט** ובאנו לחקור על מנת זה המסלול הנכון שהוא ק"ח נמצאת מנה שלו חמש מעלות וחלק אחד. ולפי שהמסלול הנכון היה פחות מק"פ תגרע המנה שהוא חמש מעלות וחלק אחד מן אמצע הירח. ישאר מ"ח מעלות ול"ג חלקים ול"ט שניות. תעשה השניות חלק ותוסיף על החלקים. ונמצא מקום הירח האמיתי בשעה זו במזל שור בי"ח מעלות ול"ו חלקים ממעלת י"ט. סימנם י"ח ל"ו. ועל הדרך הזה תדע מקום הירח האמיתי בכל עת ראיה שתרצה מתחלת שנה זו שהיא העיקר עד סוף העולם:

פרק ששה עשר

א העגולה שסובבת בה הירח תמיד היא נוטה מעל העגולה שסובבת בה השמש תמיד. חציה נוטה לצפון וחציה נוטה לדרום

פירוש

נתבנון הראייה מאי בשוה מעשה ואין מבגיהין עליהם. וענין זה השוי הוא הביטוי בין גובה המעגל והאמצעי ובין גובה האמתי. וזה השווי קורא אותו בטלמיוס נטיית גלגל המעגל וגליותו פירוש גליותו מנכה מוצק המזלות ומטכח מוצק גלגל היוצא אל נקודה אחרת נקראת הנקודה הנכחית ונקראת ג"כ נטיית גובה מעגל האמצעי המתייחס אל הנקודה הנכחית ועל הגובה הנראה אל המתייחס מוצק העולם וצריך שיהיה לנו נקודה ידועה תגלגל המעלות ממנה תהיה התחלה למנין המסלול כשיהיה מוצק המעגל במרחק הרחוק מן הגלגל היוצא וכשיהיו מוצק המעגל ממרחק הרחוק ישתנה הגובה האחר מהכרו ויהיה סוף האלכסון המתייחס לנקודה הנכחית אל הגובה האמצעי, והמשל נניח גלגל הירח כטטם עגולת אבג"ד וגלגל היוצא אה"ז והגובה היוצא א' ומוצק המעגל ז' ומוצק הארץ ח' ומוצק היוצא ח' והנקודה הנכחית כ' ונקודת נ' מן המעגל הוא סוף קו היוצא מן הנקודה הנכחית והוא הגובה האמצעי ונקודת מ' היא סוף קו היוצא ממוצק העולם והוא הגובה האמיתי והרי נקודת נ' היא הנקודה שיהיה החשבון עליה בתחלה כלומר חשבון אמצע השמש ואמצע הירח והוא מוצק המעגל והגובה הגמור לירח. ונניח שהיה ראש טלה ונתרחק הירח הגובה מן השמש י' מעלות יהיה מרחק הכפול כ' מעלות והוא קשת ז"א, ונניח הירח במעגלו ע' ונוציא קו ישר מנקודת ח' אל נקודת ע' וכבר זכר שמנה כ' מעלות ג' מעלות תהיה קשת נ"מ ג' מעלות והוא שוי המסלול והוא השינוי שבין הגובה האמצעי והאמיתי ויהיה אמצע המסלול קשת ל"ע וכשנוסיף קשת נ"מ על קשת ל"ע יצא המסלול הנכון, ונניח אמצע המסלול הוא קשת ל"ע ס' מעלות מחלקי המעגל והוא קשת ל"ע כבר זכר שהוא ג' מעלות יהיה קשת מ"ע ס"ג מעלות. וזו צורתו [ציור מ"ב]. ודע שאלו המנות הם בקירוב לפי שלא יקח כל מנה מהם לתת מיוחד אלא אמר מקן פלוני עד קן פלוני שהרי אמר ואם יהיה מרחק הכפול מו' מעלות עד י"א תוסיף על אמצע המסלול מעלה, וכשתתבונן בספרי בעלי החשבון תמצא מנת ו' מעלות נ"ג חלקים ומנת י"א מעלות מעלה אחת ול"ח חלקים לפי קירוב התבונן ולקח באלו השש מעלות מנה ידועה בין שתי המנות. וכן מי"א ועד י"ח לקח ב' מעלות וי"ח מעלות מנתם מן השווי ב' מעלות ול"ט חלקים. וכן מי"ח עד כ"ד תוסיף ג' מעלות ומנת כ"ד ג' מעלות ל"א חלקים ומכ"ה עד ל"א תוסיף ד' מעלות והנה מנתה ארבע מעלות ושנים ושלשים חלקים ומל"ב עד אחת ושלשים מעלות תוסיף ה' מעלות ומנת ל"ח ה' מעלות ול"ג חלקים ומל"ח עד מ"ה תוסיף ו' מעלות ול"ג חלקים וממ"ו מעלות עד נ"א תוסיף ז' מעלות ומנת נ"א ז' מעלות ונ"ג חלקים ומנ"ב עד נ"ט תוסיף ח' מעלות ומנת נ"ט שמונה מעלות כ"ח חלקים ומס' עד ס"ג מעלות תוסיף ט' מעלות ומנת ס"ג תג"ג, לפיכך זה הקירוב הוא לפי שהוא לוקח לכל שני מעלות מנה אחת ומשני זה לקח מנה ממוצעת בין שתי המנות של ב' הקצין. ואם תשאל למה מוסיפין המנה שלו שהרוב במרחק הכפול על אמצע המסלול תמיד ולמה לא זכר מקום גרעון ומקום תוספת. והתשובה שהרי התבאר בחכמת התכונה במופת שכל זמן שיהיה המרחק הכפול פחות מק"פ מעלה תוסיף מנתו על אמצע המסלול וכשיהיה המרחק הכפול יותר על ק"פ תגרע מנתו מאמצע המסלול והואיל והדבר כן א"א בחשבון הראייה שנגרע מנת מרחק הכפול מן אמצע המסלול שהרי אי אפשר בליל הראייה שיגיע המרחק הכפול ליותר מס"ב מעלות כמו שנתבאר בתחלה שהרי אמרנו שאם יהיה המרחק הכפול פחות מק"פ מעלות נוסיף מנת המרחק הכפול על אמצע המסלול ולפי שלא היתה הכונה לידע מקום הירח האמיתי אלא בליל הראייה בלבד ולפיכך לא זכר שוי המסלול אלא לס"ב מעלות מן המרחק הכפול ואע"פ שיש מרחקות כפולות יתר מס"ב עד ק"פ ועד ש"ס, ואע"פ שיש לכל חלק וחלק מנה בפני עצמה ופעם מוסיפין אותה על המסלול ופעם גורעין אותה ממנו אבל בליל הראייה לא יתכן הגרעון לפי שהמרחק הכפול יהיה פחות מק"פ לפיכך מוסיפין מנת המסלול על אמצע המסלול תמיד.

ד ואחר תראה וכו'. המסלול הנכון הוא השינוי שבין מקום הירח האמצעי ובין מקומו האמתי והעילה שבשבילה נגרע מנת המסלול הנכון ממקום הירח אם היה המסלול פחות מק"פ לפי שהירח היה לנגד השמש וכבר הנחנו נקודת הקנין נקודת ג' הוא ראש טלה ויהיה בין ראש טלה ונקודת ז' והוא מוצק מעגל הירח י' מעלות כמו שהודענו בתחלה והוא אמצע הירח, וכבר אמרנו שקשת מ"ע מחלקי המעגל הוא המסלול הנכון, ולפי שהירח הוא בשאר השמש שהרי הנחנו הירח בנקודת ע' והשמש קרוב מראש טלה והוא נקודת נ' לפיכך יצא לנו שנגרע שווי המסלול מן האמצע שהרי האמצע קשת נ"ז והשווי קשת נ"ו והאמיתי קשת נ"ג ואילו הירח בחצי השני מן המעגל כמו נקודת פ' היינו מוסיפים קשת השינוי והוא קשת ק"ו על האמצע והוא קשת ז"נ והיה הקשת האמיתית קשת ק"נ ואם יהיה המסלול ק"פ כמו שהוא על נקודת ו' או ש"ס כשיהיה על נקודת ד' לא יהיה ביניהם שינוי ויהיה מקום הירח האמצעי הוא מקומו האמיתי:

פט"ז א העגולה שסובבת בה הירח תמיד וכו'. זו העגולה היא חגורת גלגל הירח

לדרום. ושתי נקודות יש בה זו כנגד זו שבהן פוגעות שתי העגולות זו בזו. לפיכך כשיהיה הירח באחת משתיהן נמצא סובב בעגולה של שמש כנגד השמש בשוה. ואם יצא הירח מאחת משתי הנקודות נמצא מהלך לצפון השמש או לדרומה. הנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לצפון השמש היא הנקראת ראש. והנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לדרום השמש היא הנקראת זנב. ומהלך שוה יש לזה הראש שאין בו לא תוספת ולא גרעון. והוא הולך במזלות אחרוניות מטלה לדגים ומדגים לדלי וכן הוא סובב תמיד:

ב מהלך הראש האמצעי ביום אחד ג' חלקים וי"א שניות. נמצא מהלכו בי' ימים ל"א חלקים ומ"ז שניות. ונמצא מהלכו בק' יום ה' מעלות י"ז חלקים ומ"ג שניות. סימנם ה"י מ"ג. ונמצא מהלכו באלף יום נ"ב מעלות ונ"ז חלקים ו"י שניות. סימנם נ"ב נז"י. ונמצא שארית מהלכו בעשרת אלפים יום קס"ט מעלות ול"א חלקים ומ' שניות. סימנם קס"ט לא"מ. ונמצא מהלכו לכ"ט יום מעלה אחת ול"ב חלקים ומ' שניות. וסימנם א' לב"מ. ונמצא מהלכו לשנה סדורה י"ח מעלות ומ"ד חלקים ומ"ב שניות. סימנם י"ח מ"ד מ"ב. ואמצע הראש בתחלת ליל ה' שהוא העיקר היה ק"פ מעלות ונ"ז חלקים וכ"ח שניות. סימנם ק"פ נ"ז כ"ח:

ג אם תרצה לידע מקום הראש בכל עת שתרצה. תוציא אמצעם לאותו העת כדרך שתוציא אמצע השמש ואמצע הירח. ותגרע האמצע מש"ס מעלות. והנשאר הוא מקום הראש באותו העת. וכנגדו לעולם יהיה מקום הזנב:

ד כיצד הרי שרצינו לידע מקום הראש לתחלת ליל ערב שבת שיומו שני לחדש אייר משנה זו שהיא שנת העיקר. ומנין הימים הגמורים מתחלת ליל העיקר עד תחלת ליל זו שאנו רוצים לידע מקום הראש בו כ"ט יום:

ה תוציא אמצע הראש לעת הזאת על הדרך שידעת. והוא שתוסיף מהלכו לכ"ט על העיקר. יצא לך אמצע הראש קפ"ב מעלות וכ"ט חלקים ול"ז שניות. סימנם קפ"ב כ"ט ל"ז. תגרע אמצע זה מש"ס ישאר לך קע"ז מעלות ול' חלקים וכ"ג שניות. סימנם קע"ז לכ"ג. וזה הוא מקום הראש. ואל תפנה אל השניות. נמצא מקום הראש במזל בתולה כ"ז מעלות ול' חלקים. ומקום הזנב כנגדו במזל דגים בכ"ז מעלות ול' חלקים:

ו לעולם יהיה בין הראש ובין הזנב חצי הגלגל בשוה. לפיכך כל מזל שתמצא בו מקום הראש יהיה הזנב במזל ז' ממנו בכמו מנין המעלות והחלקים בשוה. אם יהיה הראש בי' מעלות במזל פלוני יהיה הזנב בי' מעלות ממזל ז' ממנו:

ז ומאחר שתדע מקום הראש ומקום הזנב ומקום הירח האמיתי. התבונן בשלשתן. אם מצאת הירח עם הראש או עם הזנב במעלה אחת בחלק אחד. תדע שאין הירח נוטה לא לצפון השמש ולא לדרומה. ואם ראית מקום הירח לפני מקום הראש והוא הולך כנגד הזנב. תדע שהירח נוטה לצפון השמש. ואם היה הירח לפני מקום הזנב והרי הוא הולך כנגד הראש. תדע שהירח נוטה לדרום השמש:

ח הנטיה שנוטה הירח לצפון השמש או לדרומה. היא הנקראת רוחב הירח. אם היה נוטה לצפון נקרא רוחב צפוני. ואם היה נוטה לדרום נקרא רוחב דרומי. ואם היה הירח באחת משתי הנקודות לא יהיה לו רוחב כמו שביארנו:

ט לעולם לא יהיה רוחב הירח יתר על ה' מעלות בין בצפון בין בדרום. אלא כך הוא דרכו יתחיל מן הראש ויתרחק מעט מעט. והמרחק הולך ונוסף עד שיגיע לחמש מעלות. ויחזור ויתקרב מעט מעט עד שלא יהיה לו רוחב כשיגיע לזנבו. ויחזור ויתרחק מעט מעט והמרחק נוסף עד שיגיע לחמש מעלות. ויחזור ויתקרב עד שלא יהיה לו רוחב:

י אם תרצה לידע רוחב הירח כמה הוא בכל עת שתרצה. ואם צפוני הוא או דרומי. תוציא מקום הראש ומקום הירח האמיתי לאותה העת. ותגרע מקום הראש ממקום הירח האמיתי. והנשאר הוא הנקרא מסלול הרוחב. ואם יהיה מסלול הרוחב ממעלה אחת עד ק"פ. תדע שרוחב הירח צפוני. ואם היה המסלול יתר על ק"פ תדע שרוחב הירח דרומי. ואם היה מאה ושמונים בשוה או ש"ס בשוה אין לירח רוחב כלל. ותחזור ותראה מנת מסלול הרוחב כמה היא. והוא שיעור נטייתו לצפון או לדרום. והוא הנקרא רוחב הירח הדרומי או הצפוני כמו שביארנו:

יא וכמה היא מנת מסלול הרוחב. אם יהיה מסלול הרוחב עשר מעלות תהיה מנתו נ"ב חלקים. ואם יהיה המסלול הזה כ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ומ"ג חלקים. ואם יהיה המסלול ל' תהיה מנתו שתי מעלות ול' חלקים. ואם יהיה המסלול מ' תהיה מנתו שלש מעלות וי"ג חלקים. ואם יהיה המסלול נ' מעלות תהיה מנתו שלש מעלות ונ' חלקים. ואם יהיה המסלול ס' תהיה מנתו ארבע מעלות וכ' חלקים. ואם יהיה המסלול ע' תהיה מנתו ד' מעלות ומ"ב חלקים. ואם יהיה המסלול פ' תהיה מנתו ד' מעלות ונ"ה חלקים. ואם יהיה המסלול צ' תהיה מנתו ה' מעלות:

יב ואם יהיו אחדים עם העשרות תקח הראוי להם לפי היתר שבין

פירוש

הירח לפי שבכבר אמרנו שיש לירח ד' גלגלים גלגל נוטה כרית והגלגל הנוטה והאיסם מוצקם מוצק הלגן ופא' נקרא הגלגל סיוצא כלומר מוצקו יוצא ממוצק הארץ והרכיעי גלגל המעגל וזו העגולה מוכרת כגה היא עגולת גלגל סיוצא שאין שולך המעגל ומוצק הירח אין מעליו והיא נוטה מעל עגולת נוטה כריח המזומה בתגורת המזלות הניס נוטה לצפון ונוטה לדרום לפי שתגורת גלגל נוטה כרים תחת תגורת המזלות בשוה ונגית תגורת המזלות עגולת אבג"ד ותגורת הנוטה אהג"ז ושתי נקודות הפגישה א"ג ונקודת ס' סוף נטיית הירח בצפון ונקודת ז' סוף נטייתו בדרום והפיסים נלמה משתי נקודות א"ג יהיה מוצק המעגל של גלגל המזלות ואע"פ שהוא של תגורת הנוטה לפי שתי הנקודות משתי העגולות יחד, וזו היא צורתו [ציור ס"ג]: הנקודה שממנה יתחיל וכו'. נוס המזל הוא נקודת א' והירח יסוב מנקודת א' עד נקודת ס' שהיא סוף נטייתו בצפון ויסוב עד נקודת ג' והנקודה הסיא נקראת זנב והיא נקודת ג' וממנה יתחיל הירח לנטות לדרום כנגד נקודת ז' והוא סוף נטייתו בדרום: והוא הולך במזלות אחרונית, לפי שגלגל נוטה כרית מהלכו על הפך סדר המזלות והוא פי' אחורנים, וזה השיעור מן התנועה היא תנועתו ובכן התנועתו בימים שבין שני העיקרים ימים רע"ב מעלות וכ"ז חלקים וי"א שניות. תוסף עליו העיקר שזכר ז"ל והוא ק"פ נ"ז כ"ח, יצא לנו מקומו בליל ג' שיומו א' לחדש ניסן שנת פ' ממחזור רס"ט נ"ג כ"ג ל"ז וזהו הנקרא אמצע הראש וגרע זה האמצע מש"ס ישאר לנו רס"ו מעלות ול"ז חלקים ופ"ג שניים וזהו מקום הראש האמיתי והיא בכ"ז מעלות ממזל קשת והזנב כנגדו בכ"ז מעלות ממזל תאומים. ולמה נגרע מקום הראש מש"ס מעלות ולא עשינו כמו שעשינו במקום השמש והירח ואולם לפי שהראש מהלכו על הפך סדר המזלות עד שישוב לאחורנים וזהו מקומו:

ז ומאחר שתדע מקום הראש כו'. הקדמה בזה המזל ולא מצינו הירח לא עם הראש אלא עם הזנב לפי שמקום הירח האמיתי במזל טלה ידענו שהירח בצפון המזלות לפי שהוא לפני הראש והוא פונה אל הזנב מטלה לשור ולתאומים, ואע"פ שהזנב פונה לנגדו מתאומים לשור אבל תנועתו בהדה ממעטת הירח מרובה לפיכך נראה הירח כאילו הוא הממ.ועע והנקודה כאילו היא קיימת אין לה תנועה לפיכך הירח בזה המזל צפוני. והתועלת בידיעת רוחב הירח ואם הוא צפוני או דרומי כדי לידע אם הוא זז לצפון או לדרום מעל גלגל המזלות כדי לידע יותר העגולה הנראית מן הארץ:

ט לעולם לא יהיה רוחב הירח יתר על ה' מעלות וכו'. ידעו זה הענין בחכמת העיון בכלים המוזמנים לידיעת זה השיעור ומצאו מן השיעורים ומצאו אותו ה' מעלות ואע"פ שיש מי שחלק בזה בשיעור המעות ויתר לפי שיש מי שאמר שהכלים זה הרוחב ד' מעלות ומ"ט דקים וי"א ד' ותגי וי"א ס' מעלות וג' דקים ועכ"פ רוב החכמים סומכין על דעת מי שאמר שהכליסו ה' מעלות ודרכו שיתחיל מנקודת הראש והיא נקודת א' ויתרחק ממנה מעט מעט אל נד נקודת ס' עד שיגיע אל מרחקו ונקודתה מגלגל המזלות והיא קשת ס"כ ה' מעלות ויחזור ויתקרב מן הזנב ויתרחק עוד עד שיגיע אל נקודת ז' והיא סוף נטייתו בדרום ושיעור קשת ז"ד ה' מעלות ויחזור ויתקרב עד שיגיע אל הראש והיא נקודת א' ויהיה כמשמש הראשון ולא יהיה לו רוחב. כשיהיה בקשת א"ס נקרא רחבו רוחב צפוני מוסף וכשיהיה בקשת ס"ג נקרא רחבו רוחב צפוני חסר. וכשיהיה בקשת ג"ז נקרא רחבו רוחב דרומי מוסף וכשיהיה בקשת ז"א נקרא רחבו רוחב דרומי חסר. ודע שאין הירח פוגע בראש או בזנב אחר שיגיע פגישה שלימה אלא מסיבה פחותה משיעור מהלך הראש בחדש א' לפי שבעת שישוב הירח מן הראש על סדר המזלות מכ"ז מעלות ממזל קשת הוא חוזר אל הראש ופוגע בה בכ"ה מעלות ממזל קשת לפי שהראש סובב אחורנית במזל קשת בכ"ט יום מעלה ול"ב חלקים. והדמיון בזה שהירח נסקבן עם הראש בכ"ז מעלות ממזל קשת וסובב על סדר המזלות עד שיפגע בנקודת הראש פעם שניה ולא יפגע בה בכ"ז מעלות ממזל קשת עד שנמצא מן הקבוץ הראשון עד הקיבוץ הב' מסבה שלימה שהיא ש"ס מעלה אלא מסבה פחותה מהלך הראש בשיעור הזמן שסבב בו הירח זה השיעור לפיכך יתקבץ עמו בכמו כ"ה מעלות ומחצה ממזל קשת כפי התאחרות הראש במהלכו אחורנים ממקום הקיבוץ הראשון:

י אם תרצה לידע רוחב הירח וכו'. תגרע ממקום הראש מעלה שבשבילה גורעין מקום הראש ממקום הירח, לפי שכוונתנו לידע רוחב הירח וזה לא נדע אותו אלא בידיעת מרחק הירח מן הראש לפיכך נגרע מקום הראש ממקום הירח ישאר מרחק הירח מן הראש, וכבר ידעת שמקום הראש הוא מזל קשת סס המזל בכ"ז מעלות ול"ז חלקים וכ"ג שניים כמו שידענו כוס המקום ומקום הירח האמיתי במזל טלה בכ"ז מעלות וכ"ט חלקים ואין גורעין הרוב מן המועט נוסיף על אמצע הירח ש"ס מעלות יהיה הכל שפ"ז מעלות וכ"ט חלקים, נגרע מזה הכלל מקום הראש והוא כ"ז ל"ז ממזל קשת ישאר ק"ט מעלות ונ"ב חלקים והוא נקרא מסלול הרוחב והוא מרחק הירח עצמו מן הראש ומנת המסלול והוא רוחב הירח עצמו והוא שיעור נטיית הירח מגלגל המזלות כאותה מעלה וזה הרוחב היוצא לנו בזה המסלול הוא רוחב צפוני לפי שזה המסלול פחות מק"פ וכקצנו מנת זה הרוחב מן הקצה הצריכין אנו לגרוע זה המסלול מק"פ לפי שהוא יותר מצ' נשאר לנו קרוב מס' מעלות וכ"ב סודישנו שמנת ס' מעלות ד' מעלות וכ' חלקים וזו מרוחב סלמנו לפי זה המסלול פחות מק"פ: כל

פי"ז א כל הדברים שהקדמנו כו'. כבר ידעת שמקום השמש האמיתי לשעת העיקר ה' מעלות ל"ג חלקים מ' שניים ממזל טלה סימנם ז' ל"ג מ' ומקום ירח האמיתי כ"ו מעלות ותשעה ועשרים חלקים ממזל טלה ויצא לנו מקום הראש השמיתי במזל קשת בכ"ז מעלות וכ"ג חלקים ול"ז שניים גרענו מן מקום השמש האמיתי ממקום הירח האמיתי יצא לנו האורך הראשון והוא י"ח מעלות נ"ד חלקים כ' שניים, וכבר ידעת שרוחב הירח היה צפוני ד' מעלות כ' חלקים וזהו רוחב הראשון, ולפי שמקום הירח היה במזל טלה בקשת שהיא תחלת גדי עד סוף תאומים והאורך הראשון קרוב מי"ט מעלות ידע שהירח נראה בכל א"י ואין אנו צריכין חשבון אחר ע"פ העיקרים שזכר הנשם לפיכך ידענו שהראה של ר"ח ניסן שנת העיקר הפני נראה בליל ג' והוא תחלת ניסן כחשבון וגם תחלתו כראייה, ואם תשאל מה היה עילת

ן' חביב

פי"ז א להיות זה הפרק סרי ועיקר אלו ההלכות ראיתי לבאר כלו בלשון קצר לא כדברי המפרש שהאריך במקומות יותר מן הראוי ובמקומות לא הבין כלל דברי הרב כמו שנראה מעגל והרבה טעות לגבלה:

כתב הרב כל הדברים שהקדמנו וכו' עד תצטרך לדרוש ולחקור בחשבונות הראיה:

פירוש הסבה הטלאה בהיות גטל הראיה יותר קטן במזל שמתחלת גדי עד סוף תאומים מבמזלות שמתחלת סרטן עד סוף קשת היא בעבור שהמזל שמתחלה גדי עד סוף תאומים הם ארוכי השקיעה כנזכר למעלה. ר"ל שמעלות אלה המזלות מהאחר ישקעו בשיעור הרבה יותר ממעלות משוה היום שבהם תשוערנה שעות היום והלילה לא ישקע שם הירח עד שירד השמש מאד תחת הארץ ולא יוכל להשליך ניצוציו על הלבנה באופן שידעיך את אורה, והפך במזלות שמסרטן ועד קשת

כתב

שבין שתי המנות כמו שעשית במסלול השמש ובמסלול הירח. כיצד הרי שהיה מסלול הרוחב נ"ג מעלות. וכבר ידעת שאילו היה המסלול נ' היתה מנתו שלש מעלות ונ' חלקים. ואילו היה המסלול ס' היתה מנתו ד' מעלות וכ' חלקים. נמצא היתר בין שתי המנות ל' חלקים ג' חלקים לכל מעלה. ונמצא לפי חשבון מסלול זה שהוא נ"ג שלש מעלות ונ"ט חלקים. ועל דרך זו תעשה בכל מנין ומנין: **יג** מאחר שתדע מנתו של מסלול הרוחב עד צ' כמו שהודענוך. תדע מנות של כל מניינות המסלול. שאם יהיה המסלול יותר על צ' עד ק"פ תגרע המסלול מק"פ והנשאר תדע בו המנה: **יד** וזה הוא רוחב הירח בתחלת ליל זה. והוא דרומי שהרי המסלול יתר על ק"פ. וכן אם היה המסלול יתר מק"פ עד ר"ע תגרע ממנו ק"פ והנשאר תדע בו המנה: **טו** ואם היה המסלול יותר על ר"ע עד ש"ס. תגרע אותו מש"ס והנשאר תדע בו המנה: **טז** כיצד הרי שהיה המסלול ק"נ תגרע אותו מק"פ נשאר ל'. וכבר ידעת שמנת שלשים שתי מעלות ושלשים חלקים וכך תהיה מנת ק"נ שתי מעלות ושלשים חלקים: **יז** הרי שהיה המסלול ר'. תגרע ממנו ק"פ ישאר כ'. וכבר ידעת שמנת כ' היא מעלה אחת ומ"נ חלקים. וכן אם תהיה מנת ר' תהיה מעלה אחת ומ"נ חלקים: **יח** הרי שהיה המסלול ש' תגרע אותו מש"ס נשאר ס'. וכבר ידעת שמנת ששים ארבע מעלות וכ' חלקים. וכך היא מנת ש' ד' מעלות וכ' חלקים. ועל דרך זו בכל המניינות: **יט** הרי שרצינו לידע רוחב הירח כמה הוא ובאיזו רוח הוא אם צפוני ואם דרומי בתחלת ליל ערב שבת שני לחדש אייר משנה זו. וכבר ידעת שמקום הירח האמיתי היה בליל זה בי"ח מעלות ול"ו חלקים ממזל שור. סימנו י"ח ל"ו. ומקום הראש היה באותה העת בכ"ז מעלות ול' חלקים ממזל בתולה. סימנו כז"ל. תגרע מקום הראש ממקום הירח. יצא לך מסלול הרוחב רל"א מעלות ו' חלקים. סימנו רל"א ו'. לפי שאין משגיחין על החלקים בכל המסלול. ונמצאת המנה של מסלול זה בדרכים שביארנו בפרק זה שלש מעלות ונ"ג חלקים. וזהו רוחב הירח בתחלת ליל זה. והוא דרומי שהרי המסלול יתר על ק"פ:

פרק שבעה עשר

א כל הדברים שהקדמנו כדי שיהיו עתידים ומוכנים לידיעת הראיה. וכשתרצה לדעת זאת תתחיל ותחשוב ותוציא מקום השמש האמיתי ומקום הירח האמיתי ומקום הראש לשעת הראיה. ותגרע מקום השמש האמיתי ממקום הירח האמיתי והנשאר הוא הנקרא אורך ראשון: **ב** ומאחר שתדע מקום הראש ומקום הירח תדע מקום הירח כמה הוא. ואם הוא רוחב צפוני או דרומי והוא הנקרא רוחב ראשון. והזהר באורך הזה ראשון וברוחב הראשון ויהיו שניהם מוכנים לך: **ג** והתבונן באורך הזה הראשון וברוחב הזה הראשון. אם יצא לך תשע מעלות בשוה או פחות. תדע בודאי שאי אפשר לעולם שיראה הירח באותו הלילה בכל ארץ ישראל ואין אתה צריך חשבון אחר. ואם יהיה האורך הראשון יתר על ט"ו מעלות תדע בודאי שהירח יראה בכל ארץ ישראל ואין אתה צריך לחשבון אחר. ואם יהיה האורך הראשון מ"ט מעלות ועד כ"ו תצטרך לדרוש ולחקור בחשבונות הראיה עד שתדע אם יראה או לא יראה: **ד** במה דברים אמורים כשהיה מקום הירח האמיתי מתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים. אבל אם היה מקום הירח מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת ויהיה אורך הראשון עשר מעלות או פחות. תדע שאין הירח נראה כלל באותו הלילה בכל ארץ ישראל. ואם היה הראשון יתר על

כ"ד

אלו הקוים הקטנים לראייה שכן פחות מט"ז מעלות או יתר על ט"ו או פחות מי' ויתר על כ"ד מעלות ולמה נתן אלו הקוין הקטנים כלא פחות ולא יתר, והתשובה שעילת אלו הקוין הקטנים הנסיון והבחינה כלכד הורה עליהם לפי שראו בבחינה הדבר כן שהרי כשמצאו האורך הראשון פחות מט' מעלות בקשת שבין גדי והתאומים ועיינו בירח אם יראה אם לא יראה ועשו כן פעמים רבות ולא ראו אותו והשיגו קטן וכן כשהיה בשאר המזלות ואמרי אלו הנזכרים שהם מתחלת סרטן עד סוף קשת והיה הקטן פחות מעשר מעלות לא יראה וכן הדין ביתר מט"ו ועד כ"ד שיראה עכ"פ וכשיהיה הקשת מט' מעלות עד סוף ט"ו או מתחלת י"א עד סוף כ"ד הוצרכנו כאלו הפתי צורות לדרוש ולחקור עד שידעו אם יראה הירח או לא יראה לפיכך אלו הו' חלקים הוכרים אל הנסיון, ואם תשאל עוד למה היה קטן הראייה במזלות שתחלתן מזל גדי וסופן מזל תאומים פחות מן הקטן במזלות שתחלתן מזל סרטן וסופן מזל קשת ולמה לא היה הדבר בהפך או יהיה הקטן בכל שוה, והתשובה שעילת זה השינוי מפני הקשת ממשוה היום שעולה עם כל מעלה ומעלה ממעלות המזלות ושנוייה בכל מזל ומזל בכל מדינה ומדינה ונקראת מלעדי המזלות ובלשון ערב מטאל"ע אל ברוג שהרי המזלות שבין מזל גדי ומזל תאומים עולה עם כל אחד מהם ממשוה היום פחות ממנו והקשת שבין סרטן וסוף קשת שלם שמכן ממשוה היום יותר מהם שהרי הקשת שבין טלה גדי וסוף תאומים יעלה עמה ממשוה היום במארים ק"נ מעלות והקשת האחרת יעלה עמה ממשוה היום ר"י מעלות וכל מזל שעולה עמו קשת ממשוה היום פחות ממנו שוקע עמו קשת יתר ממנו שזה לקשת משוה היום שעלה עם שכנגדו והוא במזל בשיעור ממנו, וכל מזל שעולה עמו קשת יתר ממנו הוא שוקע עמו קשת משוה היום פחות ממנו והוא שוה לקשת שעולה עם שכנגדו, שהרי מזל טלה עולה עמו ברוחב שלשים והיא מדינת מצרים קשת מעגולת משוה היום כ"א מעלה ושבעה חלקים ומזל מאזנים שכנגדו והוא קשת שביעי ממנו עולה עמו ל"ד מעלות ול"ט חלקים לפיכך שוקע עם מזל טלה בזו המדינה ל"ד מעלות ול"ט חלקים ממשוה היום ומזל מאזנים שוקעים עמו כ"א מעלות וז' חלקים וכן הדין בכל המזלות, לפי שמזל טלה איננו שוקע כלו עד שיעלה מזל מאזנים כלו וכן מזל מאזנים כלו איננו שוקע עד שיעלה מזל טלה כלו לפיכך כל מזל הוא שוקע עם מעלות ממשוה היום שוין למעלות שעולין עם מזל שכנגדו והוא עולה במעלות שוקע בהן מזל שכנגדו. ואחר שהקדמנו זו ההקדמה נתבאר לנו עילת זה השינוי שהרי המזלות שהן מראש גדי עד סוף התאומים אין שוקעין במהרה נאורך קשת עריכתן לפיכך אפילו היה האורך הראשון שלהן קצר הירח נראה גבוה ואינו ממהר לשקוע, ושאר המזלות דינן בהפך וזה הדין לפי ששוקעין במהרה שהרי הקשת ששוקעת עמהם ממשוה היום קצרה ומפני זה צריך שיהיה האורך הראשון שלהן ארוך ואם לאו תראה הירח נמוך וממהר לשקוע, ונניח עגולת האופק אבג"ד ה"ו [ציור מ"ד]. ועגולת משוה היום אח"ה ועגולת המזלות גסח"ז ועגולת המסבה היומית כט"ד ונקודת ראש מזל מאזנים ח' וקשת ג"ס עשר מעלות מתחלת מזל אריה ונסיה נקודת ג' ראש מזל אריה והוא שוקע עם קשת ס"כ ממשוה היום לפי שהיא ס"ב מעגולת המסבה היומית והוא דומה למשוה היום לפי שציריהן אחד ושיעור קשת ס"כ ח' מעלות ומ' חלקים והוא חלק מקשת היום והוא הזמן ששוקעת בו קשת נ"ס ונקודת ה' בפאת המזרח ונקודת א' בפאת המערב. הנה התבאר לך שזה הזול הנזכר והוא מזל אריה מנתו עשר מעלות מתחלתו ממשוה היום והיא קשת שיצאה מן האופק המערבי שמונה מעלות ומ' חלקים והיה שוה למעלת עשר מעלות מתחלת מזל דלי והוא המזל שכנגדו וזה הקשת הוא חלק מקשת היום והוא קצר בערך אל אלתו הקשת הצריכה למזל שכנגדו לפיכך

שצריך שיהיה קשת האורך הראשון ארוכה כדי שיהיה הירח גבוה כראייה הטעם לפי שבקיעתו נחסרה כפי קצר קשת ע"כ לפיכך אמר שצריך שיהיה כאלו כמזלות מעשר מעלות כ"ד מעלות, וזה הקשת הוא שצריך לו הדיבה והקירוב עד שידע אם יראה הירח או לא יראה ונניח ג"כ י' מעלות מן המזל שכנגדו הסיס י' מעלות ממזל דלי שהיה עגולת האופק אבג"ד ה"ו ועגולה משוה היום נח"ה ועגולת המזלות א"ם מ"ד ועגולם המסבה היומית ב' פ"ז ונקודת ע' היה סוף י' מעלות ממזל דלי ונקודת א' ראש תל דלי כשהיה שוקעת שהיה קשת ס"ח י' מעלות וקשת ט"ב מן המסבה היומית והיא הקשת השוקעת עם אלו ס' מעלות ממזל דלי ובישורם י"ח מעלות וכ"ב חלקים והוא הזמן דקשת היום ששוקעים בו קשת ס"ח והוא זמן ארוך בערך אל זמן המזל שכנגדו לפיכך די לנו שתהיה קשת האורך הראשון ט' מעלות לפי שקשת השקיעה ארוכה תהיה הלבנה גבוהה בראיית העינים ושתאחר בשקיעה כמו זו הטורה [ציור מ"ה]. הנה התבאר לך שכל זמן שתקשת ממשוה יום השוקעים עם קשת מן המזלות ארוכה אין צריך שיהיה האורך הראשון ארוך לפי שהירח איננו ממהר לשקוע שהרי יראה לשקיעתו מקשת היום זמן רב ובזמן שקשת השקיעה קצרה צריך שיהא האורך הראשון קשת גדולה לפי שהירח ממהר לשקוע

מגדל עוז

פי"ז כל הדברים עד סוף הראיה הלכה. פ"ק דר"ה (דף כ') בהמעשה דאבא ועברין שמי מיכסא סיהרא מ':

לבקוע מפני שהאויר מקבל היום קצת קטנה לפיכך במזלות שזמן שקיעתן ארוך מפני גודל קשת הערובה אינו צריך שיהיה האורך הראשון שבין השמש והירח ארוך והוא מתחלת מזל דלי עד סוף תאומים, אבל במזלות שזמן שקיעתן קצר מפני קוטן קשת הערובה צריך שיהא אורך הראשון ארוך והוא מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת:

ו ולמה גורעין כו'. צריך אתה לידע ענין שינוי המראה והוא הקשת שבין מקום הירח האמיתי מגלגל המזלות ובין המקום שיראה ממנו והוא על ג' פנים. הא' שינוי המראה בעגולת הגובה. והב' שינוי מראה האורך, והג' שינוי מראה הרוחב. והנה [ציור ס"ז] עגולת הגובה עגולת אבג"ד ועגולת גלגל הירח הנמשך עגולת הזח"ט ועל שטח כדור הארץ נקודת כ' והוא מקום הרואה והוא השולה מקודת י' והירח בגלגל המשנה נקודת ל' וסוף קו היוצא ממוצק הארץ עד הירח ומגיע עד עגולת הגובה ופוגע בה בנקודת ל' הוא קו יל"צ וסוף היוצא משטח הארץ מנקודת כ' אל הירח ומגיע אל עגולת הגובה קו כל"מ יהיה בין סוף שני הקוים קשת מ"צ מעגולת הגובה ונקראת קשת שינוי המראה בגובה וזה הקשת כל זמן שהוא קרוב לנקודת ד' והוא מקום הנקיפה הוא מתגדל וכל זמן שהוא מתקרב אל נקודת א' והוא נכח הראש הוא מתמעט לפי שאם יהיה הכוכב על נקודת א' והוא גובה הראש אין לו שינוי מראה לפי שהקו היוצא ממוצק הארץ והקו היוצא משטח הארץ והם שני נקודות כ"י אלו בשני קוים נופלים זה על זה ואין ביניהם שינוי ואם תהיה עגולת הגובה והיא עגולת אבג"ד היא תגורת המזלות שנאמר תהיה זו העגולה פוגעת נכח הראש והוא במדינות שרחבם כ"ד מעלות או פחות, לפיכך יהיה שינוי המראה באורך בלבד ויהיה קשת נ"מ מעגולת המזלות והוא בעצמו שינוי המראה בעגולת הגובה לפי שעגולת הגובה בזו הצורה היא עגולת המזלות בעצמה ויהיה שינוי המראה באורך הוא בעצמו שינוי המראה בעגולת הגובה וזו הצורה לא יהיה לו שינוי מראה ברוחב. ואם תהיה עגולת אבג"ד והיא עגולת הגובה היא עגולת רוחב הירח יהיה שינוי המראה ברוחב בלבד ויהיה הוא בעצמו שינוי המראה בעגולת הגובה ויהיה לו שינוי מראה באורך. והנה נקודת ע' ראש מזל טלה והוא האופק המערבי והכבר שהן במערב ונקודת פ' ראש מזל שור וכשהיה הנקודה ד' כשהיא שוקעת באופק יהיה קשת עפ"ד ל"ס מעלות מתחלת טלה עד כ' מעלות ממזל שור לפי שמקומה האמיתי ע"ד הנחה כבר אמרנו שהוא כ' מעלות ממזל שור וקשת ע"נ נניח שהוא מ"ח מעלות ונקודת נ' הוא מקום הירח האמיתי והוא סוף י"ח מעלות ממזל שור ותהיה קשת נ"מ שינוי המראה והיא מעלה אחת ויהיה קשת ע"מ מ"ז מעלות ונקודת מ' היא הנקודה שיראה בה הירח נעין. לפיכך גרענו קשת נ"מ והיא קשת שינוי מראה האורך מן האורך הראשון ושאר קשת ד"נ ושיעורו י"ג מעלות יבאר בידינו י"ב מעלה וזהו הנקרא אורך השני. הנה נתבאר בבירור והמופת עליו גורעין שינוי מראה האורך מן האורך הראשון תמיד ואי אפשר להוסיף אותו בשום מקום מן המזלות לפי שסוף קו כל"מ תמיד הוא נוטה אל האופק אלא על סדר המזלות לפיכך צריכין אנו לגרוע קשת שינוי מראה האורך מן האורך הראשון תמיד ומופתם על השיעור החלקים לכל קשת מהמזלות מבואר בספרי הגימטריאות:

ז אבל שינוי מראה הרוחב כו'. העילה שבשבילה אם יהיה רוחב הירח צפוני גורעין חלקים של שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון לפי שרוחב הירח צפוני והראשון הוא יתר על הרוחב השני לפי שרוחב הירח הראשון הוא קשת בין גלגל המזלות ובין מקומו בגלגל הנוטה בנקודה שנפגשו בעגולת הגובה וזו הקשת היא מעגולת הרוחב והיא עגולה יוצאה מציר המזלות ופוגע בנקודה שהגיע בין עגולת הגובה ועגולת הנוטה והיא סוף הקו היוצא ממוצק הארץ עד שמגיע אל עגולת הגובה ו העגולה היא פוגעת בתגורת המזלות על זוית נכח והרוחב השני הוא קשת נ"כ מעגולת הרוחב שעוברת על מקום הקו היוצא משטח הארץ אל עגולת הגובה וגם זו העגולה היא כעמוד אל תגורת המזלות. ונניח חצי האופק המערבי אבג"ג ונכח הראש נקודת ד' וציר המזלות ק' ורביע עגולת המזלות ה"ב וקשת מגלגל הנוטה צפוני ה"ז וקשת הגובה ד' ח"ט והנקודה שנפגשו בה עגולת הגובה בתגורת גלגל הנוטה נקודת ח' והיא צפונית נסיכן נקודת ח' היא הראש, ונניח קשת ה"ב מתגורת המזלות כם טלה שור תאומים ותהיה נקודת ב' ראש טלה והוא פונה לשקוע תהיה נקודת ה' ראש סרטן ויהיה בין נכח הראש ובינה ברוחב ל"ו מעלות כ"ס חלקים. ונניח קשת הרוחב השנוגעת בראש הקו היוצא ממוצק הארץ המגיע אל עגולת הגובה והיא נקודת ח' ומגיע אל תגורת המזלות לנקודת מ' תהיה קשת ח"מ היא רוחב הראשון ותהיה נקודת ל' מעגולת הגובה היא מקום הירח הנראה והיא סוף הקו היוצא מן הראות אל עגולת הגובה וגם נוציא מציר המזלות עגולה עוברת על נקודת ל' עד שתגיע אל עגולת המזלות ותפגע בה על נקודת ס' והיא עגולת ק"ס ויהיה קשת ל"ס היא הרוחב השני והשטוניה קשת בעמוד על קשת ח"מ מנקודת נ' והיא קשת נ"ע תהיה הקשת ס"ג כמו קשת ע"מ ותהיה קשת ע"ח תוספת הרוחב הראשון על הרוחב השני לפיכך כשנגרע קשת ח"ע מקשת ח"מ ישאר קשת ע"מ והוא שוה לקשת ל"ס והוא הרוחב השני וזו צורתו [ציור ס"ז]. ואם יהיה הירח דרומי [ציור ס"ח] והראש על נקודת בקשתה ומקומו הראש מזל טלה ויהיה רביע המזלות בפאת מערב יהיה הדין בכ' הצורות האלו אחד והוא שנגרע חלקים של שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון כשם ביהיה רוחב הירח צפוני, אבל אם יהיה רוחב הירח דרומי יהיה הדבר בהפך ונניח חצי עגולה האופק אבג"ג וקשת מן המזלות ה"ב והוא מתחלת תאומים עד סוף קשת [ציור ס"ט] ויהיה ראש תאומים על נקודת ב' פונה לשקוע ואפשר נקודת ה' ראש גדי והיא נקודת הטוב והביא קשת מן הנוטה ב"ז דרומי וקשת דה"ע מעגולת הגובה פוגעת בגלגל הנוטה על נקודת ח' וקשת מ"ח מעגולת הרוחב והיא הרוחב הראשון דרומי ונקודת ג' על עגולת הגובה והוא סוף הקו היוצא מן הראות [illegible] בארץ והביא קשת נ"ס קשת מעגולת ברוחב והוא הרוחב השני, ונוציא קשת בעמוד מנקודת ח' והוא מקום הירח האמיתי על קשת הרוחב השני והוא קשת ע"ח מגדל מן הרוחב השני קשת ע"ס שוה לרוחב הראשון והוא קשת ח"מ לפיכך קשת הרוחב השני יתירה על הרוחב הראשון בקשת נ"ע לפיכך הו"ל ואם יהיה הרוחב דרומי מוסיפין החלקים של שינוי מראה הרוחב על הרוחב הראשון לפיכך יצא לך רוחב שני:

כ"ד מעלות ודאי יראה בכל גבול ישראל. ואם יהיה האורך הראשון מעשר מעלות ועד עשרים וארבע תצטרך לדרוש ולחקור בחשבונות הראיה אם יראה או לא יראה: **ה** ואלו הן חשבונות הראיה. התבונן וראה הירח באיזה מזל הוא. אם יהיה במזל טלה תגרע מן האורך הראשון נ"ט חלקים. ואם יהיה במזל שור תגרע מן האורך מעלה אחת. ואם יהיה במזל תאומים תגרע מן האורך נ"ח חלקים. ואם יהיה במזל סרטן תגרע מן האורך מ"ג חלקים. ואם יהיה במזל אריה תגרע מן האורך מ"ג חלקים. ואם יהיה במזל בתולה תגרע מן האורך ל"ז חלקים. ואם יהיה במזל מאזנים תגרע מן האורך ל"ד חלקים. ואם יהיה במזל עקרב תגרע מן האורך ל"ד חלקים. ואם יהיה במזל קשת תגרע מן האורך ל"ז חלקים. ואם יהיה במזל גדי תגרע מן האורך מ"ד חלקים. ואם יהיה במזל דלי תגרע מן האורך נ"ג חלקים. ואם יהיה במזל דגים תגרע מן האורך נ"ח חלקים. והנשאר מן האורך אחר שתגרע ממנו אלו החלקים הוא הנקרא אורך שני: **ו** ולמה גורעין חלקים אלו. לפי שמקום הירח האמיתי אינו המקום שיראה בו אלא שינוי יש ביניהם באורך וברוחב. והוא הנקרא שינוי המראה. ושינוי מראה האורך בשעת הראיה לעולם גורעין אותו מן האורך כמו שאמרנו: **ז** אבל שינוי מראה הרוחב. אם היה רוחב הירח צפוני גורעין חלקים של שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון. ואם היה רוחב הירח הדרומי מוסיפין החלקים של שינוי מראה הרוחב על הרוחב הראשון. ומה שיהיה הרוחב הראשון אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו אותם החלקים הוא הנקרא רוחב שני: **ח** וכמה הם החלקים שמוסיפין או גורעין אותן. אם יהיה הירח במזל טלה תשעה חלקים. ואם יהיה במזל שור י' חלקים. ואם יהיה במזל תאומים ט"ז חלקים. ואם יהיה במזל סרטן כ"ז חלקים. ואם יהיה במזל אריה ל"ח חלקים. ואם יהיה במזל בתולה מ"ד חלקים. ואם יהיה במזל מאזנים מ"ו חלקים. ואם יהיה במזל עקרב מ"ה חלקים. ואם יהיה במזל קשת מ"ד חלקים. ואם יהיה במזל גדי ל"ו חלקים. ואם יהיה במזל דלי כ"ד חלקים. ואם יהיה במזל דגים י"ב חלקים: **ט** מאחר שתדע חלקים אלו תגרע אותן מן הרוחב הראשון או תוסיף אותן עליו כמו שהודענוך ויצא לך הרוחב השני. וכבר ידעת אם הוא צפוני או דרומי. ותדע כמה מעלות וכמה חלקים נעשה זה הרוחב השני ותבין

ז' חביב

ה כתב עוד הרב ואלו הן חשבונות הראיה וכו'. פירוש כוונת הרב בכל זה כאשר יתבאר בסוף פ"ח לדעת כמה זמן יתאחר הירח לשקוע אחר שקיעת החמה ושם אמר קרוב הרב קשת הראיה ר"ל כמה מעלות מחוגה ישקעו משקיעת החמה עד שישקע הירח:

כתב עוד הרב התבונן וראה באי זה מזל הוא הירח וכו' עד ושינוי מראה האורך בשעת הראיה לעולם גורעין אותו וכו':

פירוש טעם כל זה מבואר הרבה בספר התכונה, כי כשתאר שהקו המגביל מקום הירח האמיתי במזל הוא הקו היוצא ממרכז הארץ ועובר דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות והקו המראה לעינינו את מקום הירח במזל הוא הקו היוצא מעינינו אשר אנחנו עומדים על שטח נבנוים הארץ ועובר ג"כ דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות יהיה בהכרח הבדל מה בין שני הקוים האלה בגלגל המזל אחרי נאמר מנקודות מתחלפות והמנצם בנקודה אחת באמצע שהיא מרכז הירח והמספרדם משם ויעלה והבדל הזה יראה תמיד את הירח קרוב לאופק כפי הנראה יותר ממה שהוא כפי המקום האמיתי ולכן בעת הראיה שהירח כלפי המערב יראה כפי ראותנו שהוא יותר קרוב אל השקיעה ממה שהוא כפי המקום האמיתי ויהיה א"כ יותר קרוב אל השמש כפי הנראה מהנכסתו יותר ממה שהוא כפי המקום האמיתי. ולכן יצטרך בהכרח לגרוע שינוי המראה מהאורך הראשון וכן תמיד אחר חצי היום אבל קודם חצי יום הוא בהפך שמוסיפין שינוי המראה על מקום הירח האמיתי ולכן אמר ושינוי מראה האורך בשעת הראיה לעולם גורעין וגו' לאפוקי משינוי מראה האורך שהוא קודם חצי היום שמוסיפין אותו על מקום הירח ומוסיפין אותו על האורך הראשון לאחר המולד:

ז כתב עוד הרב אבל שינוי מראה הרוחב אם היה בצפונה עד והכין אותו לפניך ויהיה עמיד. פירוש הסבה בשינוי מראה הרוחב וכו' הרוחב היא בעצמה הסבה שביארתי בשינוי מראה האורך. ולפי שמרחב הירח לא יוסיף על ה' מעלות והקשת שבין אזור המזל לאופק המישור אינו כי אם כ"ג מעלות ל"ג דקים לא יוכל הירח להתרחק מאופק המישור יותר מכ"ח מעלות ל"ג דקים בקירוב. ונמצא שבירושלים תוב"ב שרחבה ל"ב מעלות שעליה בנה הרב כל חשבונותיו יהיה הירח נוטה תמיד מנכח הראש כלפי דרום. ולהיות הקו היוצא מעינינו אל גוף הירח מראה אותו תמיד יותר קרוב אל האופק ממה שהוא כפי האמת כמו שהתבאר נמצא שיראה לנו הירח תמיד יותר קרוב אל האופק הדרומי ממה שהוא כפי המקום האמיתי. וע"כ אם היה רוחב הירח צפוני גורעין החלקים של שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון ואם היה דרומי מוסיפין אותם עליו והיוצא הוא רוחב המראה ונקרא רוחב שני. ואמר הרב וכבר ידעת אם הוא צפוני או דרומי לפי שצוה למחשב בחשבונות האלו שיגרע אלה החלקים מהרוחב הראשון או יוסיפם עליו כפי מה שהודיע והוא אמר כי אם הוא דרומי מוסיפים אותם ולא טוב בכאן [illegible] כאשר עשה בשינוי מראה האורך שצוה ואמר ועם כל זה וכבר ידעת אם הוא צפוני או [illegible] שהתבונן אם הוא צפוני או דרומי לפי שכבר [illegible] זה בתחלת זה הפרק באמרו ומאחר שתדע מקום הראיה וכו' ואין כן בידיעת הירח באיזה זה מזל הוא לפי שמקום הירח שיצרו הרב נמסר המעלות לבד לא במספר המזלות וע"כ הוצרך לצוות התבונן הירח באיזה מזל הוא:

כתב

ותבין אותו לפניך ויהיה עתיד: י ואחר כך תחזור ותקח מן הרוחב השני הזה מקצתו. מפני שהירח נלוז מעט במעגלו. וכמה הוא המקצת שתקח ממנו. אם יהיה מקום הירח מתחלת מזל טלה עד כ' מעלות ממנו. או מתחלת מזל מאזנים עד כ' מעלות ממנו. תקח מן הרוחב השני שני חמישיו. ואם יהיה הירח מכ' ממזל טלה עד י' מעלות ממזל שור או מכ' ממזל מאזנים עד י' מעלות ממזל עקרב תקח מן הרוחב השני שלישיתו. ואם יהיה הירח מעשר מעלות ממזל שור עד כ' ממנו או מעשר מעלות ממזל עקרב עד כ' ממנו תקח מן הרוחב השני רביעיתו. ואם יהיה הירח מכ' מעלות ממזל שור עד סופו או מכ' ממזל עקרב עד סופו תקח מן הרוחב השני חמישיתו. ואם יהיה הירח מתחלת מזל תאומים עד עשר מעלות ממנו או מתחלת מזל קשת עד עשר מעלות ממנו תקח מן הרוחב השני שתותו. ואם יהיה הירח מי' מעלות ממזל תאומים ועד כ' ממנו או מעשר ממזל קשת עד כ' ממנו תקח מן הרוחב השני חצי שתותו. ואם יהיה מקום הירח מכ' ממזל תאומים עד כ"ה ממנו או מכ' ממזל קשת עד כ"ה ממנו תקח מן הרוחב השני רביע שתותו. ואם יהיה מקום הירח מכ"ה ממזל תאומים עד חמש מעלות ממזל סרטן או מכ"ה ממזל קשת עד חמש מעלות ממזל גדי לא תקח כלום. לפי שאין כאן נליזות מעגל. ואם יהיה הירח מחמש ממזל סרטן עד עשר ממנו או מחמש ממזל גדי עד עשר ממנו תקח מן הרוחב השני רביע שתותו. ואם יהיה מקום הירח מי' ממזל סרטן עד כ' ממנו או מעשר ממזל גדי עד עשרים ממנו תקח מן הרוחב השני חצי שתותו. ואם יהיה מקום הירח מכ' ממזל סרטן עד סופו או מכ' ממזל גדי עד סופו תקח מן הרוחב השני שתותו. ואם יהיה הירח מתחלת מזל אריה עד עשר מעלות ממנו או מתחלת מזל דלי עד עשר מעלות ממנו תקח ממנו הרוחב השני חמישיתו. ואם יהיה הירח מי' מעלות ממזל אריה עד כ' ממנו או מי' ממזל דלי עד כ' ממנו תקח מן הרוחב השני רביעיתו. ואם יהיה הירח מכ' ממזל אריה עד עשר ממזל בתולה או מכ' ממזל דלי עד עשר ממזל דגים תקח מן הרוחב השני שלישיתו. ואם יהיה הירח מעשר מעלות ממזל בתולה עד סופו או מי' מעלות ממזל דגים עד סופו תקח מן הרוחב השני ב' חמישיו. וזאת המקצת שתקח מן הרוחב השני היא הנקראת מעגל הירח:

יא ואחר כך תחזור ותתבונן ברוחב הירח ותראה אם הוא צפוני או דרומי. אם הוא צפוני תגרע מעגל הירח הזה מן האורך השני. ואם היה רוחב הירח דרומי תוסיף המעגל הזה על האורך השני. במה דברים אמורים כשהיה מקום הירח מתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים. אבל אם היה הירח מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת יהיה הדבר הפך. שאם יהיה רוחב הירח צפוני תוסיף המעגל על האורך השני. ואם היה רוחב הירח דרומי תגרע המעגל מן האורך השני. ומה שיהיה האורך השני אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו

הוא

ן' חביב

י כתב עוד ואחר כך תחזור ותקח מן הרוחב השני הזה מקצתו וכו' עד ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל וכו'. הפירוש כבר ידעת כי כשנאמר שמקום הירח במעלה פלונית ממזל פלוני, כוונתו בזה שכאשר נדמה קשת יוצאת מקוטב האזור ועוברת על מרכז הירח ומגעת עד מעלה אחת ממעלות האזור אותה המעלה היא מקום הירח. ובהיות לירח מרחב תהיה התחלת מזאת הקשת שבין מרכז הירח למעלת האזור שהקשת הזאת מגעת עליה היא קשת המרחב. ולהיות כל הגלגלים סובבים בתנועה היומית סביב קטבי העולם אשר קטבי האזור נוטים מהם לצפון ולדרום כ"ג מעלות ל"ג דקים הנה כאשר נשער קשת מהאזור שתצא ממעלת הירח ותגיע עד אי זו מעלה שוקעת ונדמה קשת אחרת נכחית לה יוצאת ממרכז הירח ומגעת עד העגולה המגבלת שקיעת המעלה השוקעת הנזכרת שהיא עגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על נקודת האופק ששם שקיעת אותה המעלה ולא יהיה הירח בראש סרטן או בראש גדי, שתי הקשתות האלה תהיינה מתחלפות בהכרח במדת ארכן. ר"ל שיהיה הקשת האחת מהן אל העגולה שאמרנו אורכה אותה הקשת מתחלפת ליחס הקשת השנית אל עגולתה באופן שלא יוכלו רפשי שתי הקשתות האלה להגיע אל העגולה המגבלת שקיעת המעלה הנזכרת בזמן אחד. והחלוף הזה הוא שקרא הרמב"ם הנה נליזת מעגל ושאמר עד סופו: דע כי בהיות הירח בראש סרטן או בראש גדי אין שם נליזת מעגל לפי שהעגולה היוצאת מקטבי האזור ועוברת על ראש סרטן וראש גדי היא בעצמה העגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על שתי הנקודות ההם ולכן כאשר נדמה העגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על אי זו מעלה שוקעת ונדמה עוד שתי קשתות נכחיות האחת יוצאת ממעלת הירח והשנית יוצאת ממרכז הירח ושתיהן הולכות אל העגולה הנזכרת בהכרח תהיינה שתי הקשתות האלה שוות בארכן כפי יחס עגולותיהן אפילו היה הירח בתכלית המרחב האפשר ומעלת הירח היא ראש סרטן או ראש גדי. אבל בהיות הירח באחת מהמעלות הנוטות מראש סרטן או מראש גדי יהיה חלוף בהכרח בין שתי הקשתות כפי יחסן אל עגולותיהן, לפי שכאשר תהיה המעלה שבה הירח מראש גדי עד ראש טלה הנה בהכרח שני רבעי העגולה היוצאות מקטבי האזור ועוברת, על אותה המעלה שהם רביע צפוני מערבי ורביע דרומי מזרחי ימו בשעת הרשיה מהעגולה היוצאה מקטבי העולם ועוברת על אותה מעלה כלפי מערב ורביע צפוני מזרחי ורביע דרומי מערבי ימו אז מהעגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על אותה מעלה כלפי מזרח ותתחברנה שתי העגולות האלה על המעלה ההיא ועל הנכחית לה וכל זה ניתן מגד שקוטב האזור הצפוני נטה מעל עגולת חצי היום שהיא העגולה העוברת על קטבי העולם ועל נכח הראש כלפי מערב והדרומי כלפי מזרח ויתחייב מזה שאם מרחב הירח צפוני והוא מראש גדי והלאה כלפי טלה שתהיה הקשת שבין מעלת הירח לאי זו מעלה שוקעת ביחס אל עגולת אותה הקשת יותר ארוכה מהקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ומגעת עד עגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על מקום שקיעת אותה מעלה ביחס אל עגולת אותה הקשת אחרי שהקשת מהעגולה היוצאת מקטבי האזור ועוברת על מעלת הירח אשר הירח באותה הקשת מערבית לקשת העגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על מעלת הירח כי בהיות מרחב הירח צפוני יהיה הירח בחלק צפוני מהעגולה ומזה יתבאר שבהיות מרחב הירח דרומי תהיה הקשת היוצאת ממעלת הירח והולכת אל אי זו מעלה שוקעת יותר קטנה

מהקשת

פירוש

רחב השני אם תוסיף על קשת ה"מ קשת נ"ט יצא לך קשת ס"ג והוא הרוחב השני נראה לעין לפי שלא יועיל בראיה אלא קשת הראה. ואם תהיה [ציור כ'] נקודת הגב על האופק נניח הצורה כמו שהיא אבל תהיה נקודה ז' מן הנוטה שהיתה על האופק על חצי היום כנגד נקודה ה' ונקודת הגב תחת אותה בראש גדי יהיה כנגד המערב פונה לשקוע גדי דלי דגים ותהיה נקודת ה' ראש טלה ויהיה גם כן הרוחב הראשון מ"ח והרוחב הב' ס"ג והוא תוסיף על הרוחב הראשון בקשת ע"ג כמו שנהיה בצורה שקדמה עגולת אמד"ג היא עגולת חצי היום בכל הצורות של שינוי המראה והיה הרוחב השני קרוב מן האופק יותר מרוחב ראשון לפי שראיית העין הגיע לנקודה מעגולת הגובה הקרובה אל האופק כמו שנתבאר בתחלה. ודע שאלו הצורות שזכרנו אותם הם כאלות ותאמר בהרכבה שיבאו כמה גורם אבל עורת הלגיבות מונע אותנו לזכור הכל. ושיעור שינוי המראה לכל חלק מהמזלות מבואר בספרי תשמן הגימטריא [ציור כ"א]:

י ואחר כך תחזור ותקח מן הרוחב השני הזה מקצתו מפני וכו'. דע שזו הנליזה לא הרגישו בה ולא הכירוה אלא מקצת חכמי התכונה האחרונים אבל הראשונים כמו בטלמיום והבריו לא זכרו זאת הנליזה ולא זכר אחד מהם שסובב הירח נלוז במעגלו לצפון או לדרום לפי שהקדמונים היו סוברים שתגורת גלגל המעגל בשעת תגורת גלגל היוצא ותגורת גלגל היוצא בשעת גלגל הנוטה ולא זכרו שהירח סובב על תגורה אחרת זולתי תגורת מעגלו אלא הוא סובב עליה תמיד ואינו זז מעליה לא לצפון ולא לדרום לפיכך אצל הקדמונים לא יהיה לירח נליזה במעגל כלל. ועל דעת האחרונים שהרגישו בזו הנליזה מצאו אותה בכלי העיון אחר בחינה גדולה שתגורת המעגל נוטה תמיד מעל תגורת הנוטה כלפי תגורת המזלות וגם מצאו בעיון שסוף הנליזה כשהיה הירח במזל טלה או במזל מאזנים ותכלה זאת הנליזה במזל סרטן וגדי בין שיהיה הירח בסוף רחבו או בזולתו לפי שבעת יהיה במזל טלה או במאזנים ותהיה בתכלית רוחק הנוטה מעל המזלות או יהיה רחבו רוחב חלקי שהוא מתכלית רחבו וכ"ש בכל מזל ומזל בין סרטן בין גדי בין זולתם וכן הדין בכל נליזה ונליזה חלקית ובכל מעלה ומעלה מן המזלות שאחרי אם יהיה רוחב הירח השני ה' מעלות וזאת במזל טלה או מאזנים תקח מן הרוחב השני ב' מעלות שהן שני חומשיו ואם יהיה הרוחב השני ג' מעלות תקח מן הרוחב מעלה אחת וי"ב חלקים שהן שני חומשי הג' מעלות ועל דרך זו בכל מזל ומזל ובכל רוחב ורוחב חוץ ממזל סרטן וגדי או קרוב מהן לפי שאין שם נליזת מעגל וזו היא צורתו [ציור כ"ב]. מגוה היום ותגורת המזלות ותגורת הנוטה והירח בסוף נטייתו במזל טלה או מאזנים, וכ"ש אם תהיה הנטיה חלקית במזל טלה ומאזנים או זולתם:

יא ואחר כך תחזור ותתבונן וכו'. עילת זה הדין לפי שמתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים הקשת השוקעת עמהם ממגוה היום ארוכה וניקראת מגריב אלברו"ג ושאר המזלות שמתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת הקשת שוקעת עמהן קצרה כמו שביארנו בתחלת זה הפרק וקשת השקיעה הוא חלק מקשת היום הנקרא מסבת היום לפיכך כשתהיה קשת ארוכה יראה הירח גלוי למעלה ויתאחר זמן שקיעתו וכשתהיה קצרה יראה הירח למטה ויהיה בעת שבין שקיעת השמש ושקיעת הירח קצר. והמזלות שהתחלתן מזל גדי וסופן מזל תאומים אם יהיה הירח בהם הוא שוהה לשקוע לפיכך כשתהיה רוחב הירח צפוני גורעין מעגל הירח מן האורך השני. ואם יהיה הרוחב דרומי מוסיפין אותו על האורך הב' לפי שהוא נראה קרוב מן האופק. ובשאר המזלות כהפך, והמשל נניח במדינה ברחבה ל"ב וחיה הירח בעשר מעלות ממזל דגים ורחבו צפוני ותהיה המעלה השוקעת כ' מעלות ממזל דגים וכן אם היה הירח בעשר מעלות ממזל דגים והיה השוקע כ' מעלות ממזל דגים והיה רוחב הירח דרומי בעת שרחבו צפוני נראה גבוה בראיית העינים ובעת שרחבו דרומי הירח נראה שפל ממה שהוא צפוני. לפי שכשיהיה בצפון יהיה קרוב מן אופק זו המדינה יותר מזה שהוא בדרום. ותוספת על זה כבר זכרו אקלידי"ס בחבורו בשינוי המראה שהמראים כשיהיו על קו אחד ישר ויהיו הרואות למטה מן הנראים נראית הרחוק למטה והקרוב למעלה. ונניח ג' דברים נראים והם אב"ג דה"ז, [ציור כ"א]. ונניח נקודות ח' מקום הרואות שהנראים נראין בקוים היוצאין מן הרואות לפיכך נניח קוי ח"ב ח"ד ח"ז ולפי שהרואות אינם זזות והקוים היוצאין מן העין משתנים יהיו קו ח"ב שפל מקו ג"ד וקו ג"ד שפל מה"ז ובהכרח נקודת ב' נראית למטה מנקודת ד' ונקודת ד' נראית למטה מנקודת ז'. ולפי שראינו ביישוב הצפון משוה היום יתוח שתראה הכוכבים הצפונים גבוהים מן האופק יתר מן הדרומיים ולפי שאתה בצפון קרובה אלינו מפאת דרום לפיכך הוצרך ז"ל לגרוע ממקום הכוכב הצפוני הנראה גבוה ולהוסיף על הדרומי הנראה שפל לפי שתנועת הכוכבים בתנועה היומית מן המזרח למערב וכשיוסיף או יגרע על מקום הירח יהיה הקו היוצא מן הרואות אל הירח נראה על דרך מיושר על קו אחד ויהיה נרחק מן הרואות מרחק א', ונניח [ציור נ"ב]. עגולת חצי היום אבג"ז ועגולת האופק אח"ה ועגולת המזלות דה"ז וציר המזלות הצפוני ב' והדרומי ו' ונקח הראש ג' והשמש על האופק במערבי פונה לשקוע ובפי נקודות גובה הירח נ"ס צפוני

ונ"ס

ונ"מ שוכרת מן הצפון ומגעת עד הירח בדרום ומקום הירח האמיתי בצפון על מעלה הנוגה בנקודת ס' ומעלתו מן המזלות נ' והרגו האמיתי כ"ג ומקומו הנראה במעגלת הנוגה נקודת ר' ומעלתו הנראים [illegible]

המוגלת כפי מראית חוץ ומסלול בנגודלה בעד [illegible] ומעלתו האמיתית בעגולת המזלות מ' והנראים כ' ולעיון מעגלו בדרום ק"ם והוא במזלות שמתחלת גדי עד סוף תאומים שקשת שקיעתם ארוכה לפיכך נוסיף גוזת זה המעגל והוא קשת כ"ל השוה לקשת ק"ם על האורך השני כוו הגורה והוא קשת מ"ב יצא האורך מ' מ"ל, ואילו היה הירח במזלות הבשרות שקשת שקיעתם קצרה הייתי גורעין זה המעגל מן האורך הב' יצא האורך הג' קשת פחות מקשת מ"ב, וכנה אנו מבארים אח"כ צורות אחרות בזה הענין :

הוא הנקרא אורך השלישי. ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל ולא נתן החשבון לקחת מן הרוחב השני כלום. יהיה האורך הב' עצמו הוא האורך השלישי בלא פחות ובלא יתר: **יב** ואחר כך תחזור ותראה האורך השלישי הזה והוא המעלות שבין הירח והשמש באיזה מזל הוא

ן' חביב

מהקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ושוברת על מקום שקיעת אותה מעלה אחרי שהירח בחלק מערבי דרומי מהעגולה וכל עוד שמרחק המעלה מראש גדי תהיה הגבהה יותר גדולה בעבור שנטיית קטבי האזור מעגולת חצי היום יותר גדולה והיא הולכת וגדלה עד ראש טלה שאז יהיו קטבי האזור רחוקים מעגולת חצי היום רביע העגולה הגדולה מסביב קטבי האזור סביב קטבי העולם שהוא תכלית המרחק שאפשר להם לקטבי האזור להתרחק מעגולת חצי היום ולכן תהיה שם נליזת המעגל האמת בתכלית הגודל שאפשר לה להיות אם לצפון אם לדרום על האופן שהתבאר. ומראש טלה והלאה תהיה נליזת המעגל הזאת הולכת ומתמעטת עד היות הירח בראש סרטן שאז יהיו שתי העגולות שהן העגולה היוצאת מקטבי העולם והעגולה היוצאת מקטבי האזור ושוברת על מעלת הירח שהוא ראש סרטן שחייב שיהיו זו ושבו עגולה אחת בעצמה ולא תהיה שם נליזת מעגל כמו שבמזלות שמראש גדי עד סוף תאומים אם היה מרחב הירח לפוני יצטרך לגרוע נליזת המעגל מן האורך השני כי אז הקשת מהאזור היוצאת ממעלת הירח ומגעת עד מקום שקיעת השמש היא יותר ארוכה ביחס אל עגולתה מקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ומגעת עד העגולה המגבלת שקיעת השמש ביחס אל עגולתה ויגיע א"כ הירח לאותה עגולה קודם שתגיע [illegible]

ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל ולא נתן החשבון לקחת וכו'. והוא כשיהיה מקום הירח קרוב מראש סרטן או מראש גדי כמו שאז"ל לפי שנאלו השני מקומות יהיה שטח גלגל המעגל כשטח גלגל הנוטה ואין לו נטייה לא לצפון ולא לדרום. ודע שראיית הירח תודע משלש קשתות. הקשת הראשונה שבין ב' המאורות במעלות השקיעה וממנה יודע אורך זמן הגלותו על הארץ וקלותו, והדרך בידיעת זו הקשת שנגרע החלק השוקע עם השמש בעת שקיעתו מן החלק השוקע עם הירח ומה שבניהם הוא המעלות שבין הירח והשמש ממעלות השקיעה, משל אם היה השמש בתחלת מזל שור נקח החלק השוקע עמה מטבילי עליות המזלות מגלגל שהמעלה השוקעת עמה ממעלות מצוב היום רי"ד מעלות ונ"ט חלקים, ואם יהיה הרוחב כ' מעלות ממזל שור שוקע עמו ממצוב היום רי"ד מעלות ול"ט חלקים, ואם יהיה הירח כ' מעלות ממזל שור שוקע עמו ממצוב היום רכ"ז מעלות וכ"ד חלקים נגרע המעט מן הרב ישאר י"א מעלות ומ"ה חלקים וזהו הקשת שבין השמש והירח במעלות השקיעה וזו היא הקשת הא'. והקשת הב' שבין ב' הקשת המאורות לפי הרוחב וממנה יודע תוספת האור בירח ותכרונו, והקשת הג' קשת הראיה והיא קשת מעגולת הגובה שבין עגולת האופק והשמש עליו ובין כוכב שיש לו רוחב ויהיה מקומו למעלה מן האופק, ואפשר שיהיה קשת הראיה קשת בין הירח [illegible]

מתחלפים מהגלגל כל אחד נבחן בבחינה שונה א מזו והאחרונה נמשכת מהקודמת לה תמיד כי עיקר הדבר המבוקש בכל אלו המשבונות הוא מדת אורך הקשת שמפסקת ממשות היום בין שקיעת השמש לשקיעת הירח, וכדי לדעת זה אנו צריכים תחלה לדעת המרחק שבין שתי המאורות ממעלות האזור כפי מקומם האמיתי. ולסיום הדבר שצריך לדעת ראשונה קראנוהו אורך ראשון ואח"ז צריכין אנו לדעת המרחק שבין שתי המאורות ממעלות האזור כפי מקומם הנראה. והנה החלק הזה מהגלגל הוא מתחלף מהראשון ולא נוכל לדעתו אם לא נדע תחלה המרחק כפי המקום האמיתי וע"כ קראנו החלק מהגלגל המגביל המרחק הנראה אורך שני ואחר שידענו זה צריכין אנו לדעת המרחק שבין מרכז הירח אל העגולה המגבלת מקום שקיעת השמש בקשת הנכחית לקשת האזור שבין מעלת הירח למקום שקיעת השמש כדי שנבא מתוך זה אל המבוקש שאמרנו וכמו שיתבאר אח"ז. והנה זה החלק מהגלגל מתחלף משני החלקים הראשונים ולא נוכל לדעתו אם לא נדע תחלה החלק מהגלגל המגביל המרחק הנראה שהוא האורך השני וע"כ קראנו זה החלק אורך ג'. והנה אמר הר"ם שכשלא יהיה שם נליזת מעגל יהיה החלק מהגלגל המגביל המרחק שבין מרכז הירח אל העגולה המגבלת מקום שקיעת השמש בקשת הנכחית לקשת האזור שבין מעלת הירח למקום שקיעת השמש הנקרא אורך ג' וזהו שסיים הרב לא פחות ולא יותר :

יב כתב עוד אח"כ תחזור ותראה האורך הג' וגו' עד הוא הנקרא אורך ד'. הפירוש ראוי שתדע שהאורך הג' שהוא שיעור הקשת שבין מרכז הירח לעגולה המגבלת מקום שקיעת השמש הנכחית לקשת האזור שבין מעלת הירח למקום שקיעת השמש אנו רואים אותו כאילו הוא קשת מאזור המזלות אחרי שהיא נכחית לקשת האזור

ודמשך בתנם ל"ג וידיעת מעלה"ע כל מעלה ומעלה וכל מזל ומזל בכל מדינה ומדינה הוא תכסרי התכון סקושות וגמטריאות הנוויים על המוסת: דע שכונת הגאון ז"ל היה להודיענו קשת ממשוה היום שבין ב' המאורות במעלות השקיעה אחר שיוסיף או יגרע גליות המעגל על האורך השני עד שנעשה אורך שלישי וכוונתו עתה להודיענו האורך הרביעי. וככר ידעת מן הסכיל שקדם שיש מזל שמעלות עלייתו פחות ממנו ויש מזל שמעלות עלייתו יתר ממנו וכן המעלות שנשקעות עם כל מזל ומזל מתשוה היום פעם יתר ממנו ופעם חסר וכל מזל שעולה עמו ממשוה היום קשת מה הוא שוקע עם עליון מזל שכנגדו, והמשל כרוחב שלשים שהרי מזל טלה עולה עמו כ"ח מעלות ו' חלקים ושוקע עמו ממשוה היום ל"ד מעלות ונ"ט דקים ואלו המעלות הם שעולים עם המזל שכנגדו והוא

ן' חביב

האזור והונבל הקשת הזאת באזור כשני עגולות יונאות מקטבי העולם, הראשון עוברת על מרכז הירח ועל אזור המזלות והשנית עוברת על מעלות השמש השוקעת, והוא שאחר שהאורך הג' הוא המעלות שבין הירח והשמש לכן בא הר"ם עתה להורותנו הדרך אשר נעלה בה לדעת כמה מעלות מתשוה היום ישקעו במוד שתשקע כל הקשת הנזכר ר"ל קשת האורך השלישי מהאזור. ידוע הוא כי כל שתי מעלות שמרחקן מראש טלה מרחק שוה שקיעתן שוה וכן בראש מאזנים וע"כ הו דגים וטלה שוים וכן דלי ושור גדי ותאומים קשת וסרטן עקרב ואריה מאזנים ובתולה, ובאופק ירושלים תוב"ב המזלות היותר ארוכי השקיעה הם דלי ושור והיותר קצרי השקיעה הם מאזנים ובתולה ואחריהם באורך דגים וטלה וכקצר עקרב ואריה, ואחריהם באורך גדי ותאומים אלא שההבדל שביניהם לדגים וטלה כ"כ מועט שכמעט אינו מוחש, וכעקרב קשת וסרטן אלא שהקושי בהם כל כך מועט שכמעט אינו מוחש וכל זה הדבר מבואר היותו כן בלוח המעלות שהביא המחבר כי תדע שקיעת כמזל עליות שכנגדו. דרך משל שקיעת טלה הם כמו עליות מאזנים וכן כלם. והטעם כי בכל הפרק הנביל הדברים כפי מקום הירח ולא עשה כן בהודעת האורך הד' רק אחר שתראה האורך הג' באי זה מזל הוא שאל האמת אינו תלוי במקום הירח לבד אבל בכל האורך בכלנו ואם יהיה האורך בשני מזלות הולך לשער האורך הד' כפי התחלות שבכל מזל מהם: **כתב** עוד ואח"כ תחזור אצל רוחב הירח הראשון ותקח ממנו שני שלישיו לעולם וגו' עד הוא הנקרא קשת הראיה **הפירוש** אחר שהודיע הרב הדרך לדעת אורך הד' שהוא מספר מעלות השוקעות מתשוה היום בעוד שתשקע קשת האורך הג' ממעלות האזור בא עתה להודיענו כמה יקרב אל הירח או ירחק מתנו הנקודה מהאופק שבה תשקע הירח העומדת רחוקה מהאזור כפי התרחב יותר ממה שתקרב או תרחק הנקודה מהאופק שבה תשקע כל קשת האורך הג' ממעלות האזור אל התעלה העגלת בעגולה היונאת מקטבי העולם ושעברה על הירח ועל אזור המזלות. ולהיות החלוק הזה בלתי נמנא בתקומות אשר הם תחת משוה היום כי כל העגולות הנכחיות למשוה היום תשקענה עם כרגע אחד קרא לזה התיקון מנת גובה המדינה כלומר גובה הקוטב על האופק. ודבר ברור הוא שהעגולות הנכחיות למשוה היום כל שתהיינה יותר לנפון האופק תהיינה הקשתות אשר מהן על הארץ יותר ארוכות ותהיה א"כ כל נקודה מאותן הקשתות אשר מחליין ומעלה כלפי נכח הראש יותר רחוקה מהאופק ויותר מאוחרת לשקוע וכל עוד שתהיינה יותר נוטות לדרום האופק תהיינה הקשתות אשר מהן על הארץ יותר קצרות ותהיה א"כ כל נקודה מהן יותר קרובה אל האופק ויותר ממהרת לשקוע והקורבה והרוחק הללו יתחלפו בכל אופק ואופק כפי מרחבו לפי שכל עוד שיגבה הקוטב יותר על האופק קטנה הקשתות אשר על הארץ מהעגולות הנכחיות למשוה היום הלפוניות אליו יותר ארוכות והפך בדרומיות. ואמר הר"ם שנקח מהרוחב הא' בעבור זה שני שלישיו לעולם שהוא השעור בקירוב משקיעת השיעור שמהלך או תתקצר העגולה הנרשמת בתרכז הירח סביב האופק לכל אחד משני לדדי האופק יותר מהעגולה הנרשמת בתעלה האחרונה מן האורך הד' באופק ירושלים תוב"ב. ולפי שהחכמים שזכר קודם לזה הבדיל ביניהם כשיהיה הירח במזל כך או במזל כך והורך טפר בתיקון הזה שהוא שוה לעולם ובעבור שכשהמרחב לפוני העגולה הנכחית לתשוה היום הנרשמת במרכז הירח יותר נוטה לנפון האופק ויותר ארוכה תמותה שהיא נרשמת בתעלה האחרונה מהאורך הד' והפך כשהמרחב דרומי נוה להוסיף מנת גובה המדינה על האורך הד' כשהמרחב לפוני ולגרוע אותו כשהוא דרומי ואשר יהיה הוא מה שיתאחר הירח לשקוע אחר השמש הנקרא קשת הראיה:

כתב

הוא. אם יהיה במזל דגים או במזל טלה. תוסיף על האורך השלישי שתותו. ואם יהיה האורך במזל דלי או במזל שור. תוסיף על האורך השלישי חמישיתו. ואם יהיה האורך במזל גדי או במזל תאומים. תוסיף על האורך השלישי שתותו. ואם יהיה האורך במזל קשת או במזל סרטן. תניח האורך השלישי כמות שהוא ולא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו. ואם היה האורך במזל עקרב או במזל אריה. תגרע מן האורך השלישי חמישיתו. ואם יהיה האורך במזל מאזנים או במזל בתולה. תגרע מן האורך השלישי שלישיתו. ומה שיהיה האורך השלישי אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו או תניח אותו כמות שהוא. הוא הנקרא אורך רביעי. ואחר כך תחזור אצל רוחב הירח הראשון ותקח שני שלישיו לעולם. וזה הוא הנקרא מנת גובה המדינה.

ותתבונן

מזל מאזנים וכן מזל מאזנים שוקע כמעלות ממשוה היום שעולים עם מזל טלה והן כ"ח מעלות וו' חלקים, והעילה בזה לפי שהמזל השוקע כשיתחיל תחלתו לשקוע יעלה מן המזרח תחלת המזל שכנגדו ובסוף שקיעתו הוא סוף עליות שכנגדו שהרי תחלת מזל מאזנים כשת שיעלה ישקע תחלת טלה וכשישקע סוף טלה יהיה סוף מאזנים עולה לפיכך מזל טלה שוקע עם ל"ד נ"ט ומזל מאזנים שוקע עמו כ"ח ו' וכם המעלות שעולים עם מזל טלה, לפיכך אמר ז"ל אם יהיה במזל דגים או במזל טלה תוסיף על האורך השלישי שתותו. לפי ששקיעת טלה עם קרוב מל"ה מעלות ממשוה היום והם אמנין יתר על מעלות מזל טלה בה' מעלות והם שתותו, ודין מזל דגים כמו טלה לפי שביניהם שוים במעלות עלייתם ושקיעתם, והמשל שאם יהיה האורך השלישי י"ב מעלות תוסיף עליו ב' מעלות אם יהיה זה האורך במזל דגים או טלה לפי שדין שניהם אחד וזהו המרחק שבין שני המאורות במעלות השקיעה אחר תוספת גליות המעגל ושיעורו שהם י"ד מעלות: **ואם** יהיה האורך במזל דלי או במזל שור תוסיף על האורך השלישי חמישיתו. לפי שקשת השקיעה במזל דלי ומזל שור מתשוה היום תוסיף על מעלת כל מזל מהם קרוב מן החמש לפי שהשוקע עם כל אחד מהם קרוב מל"ו מעלות והשש מעלות כיתירות על השלשים הם חומש השלשים לפיכך אמר ז"ל שתוסיף בכל אחד מאלו הב' מזלות חמישית האורך הג' כפי תוספת מעלות קשת השקיעה על מעלות המזל **ואם** יהיה האורך במזל גדי או במזל תאומים תוסיף על האורך השלישי שתותו. לפי שקשת שקיעת כל אחד מאלו השני מזלות לא תוסיף על מעלות המזל כי אם שתותו, לפי שקשת שקיעת כל אחד מאלו השני מזלות ל"ד מעלות וחצי והוא קרוב מחמש ושלשים: **ואם** יהיה האורך במזל קשת או במזל סרטן תניח האורך השלישי כמות שהוא לא תוסיף עליו ולא תגרע. לפי שקשת השקיעה באלו השני מזלות קרובה ממנין מעלות המזל לפי שכל אחת מהן כ"ט ל"ס חלקים **ואם** יהיה האורך במזל עקרב או במזל אריה תגרע מן האורך השלישי חמישיתו, לפי שקשת השקיעה מכאן ואילך פחות מתעלות המזל או בחומש או בשליש. לפי שקשת שקיעת מזל עקרב או אריה כ"ד מעלות וכ"ב חלקים לפיכך קשת השקיעה פחותה ממעלות אלו השני מזלות בקרוב בחומשם ותשני זה נגרע חומש מן האורך השלישי. וכן קשת השקיעה במזל מאזנים ובתולה כ"א מעלות וו' חלקים והוא חסר מתעלות המזל בקרוב משלישו, ואלו המעלות שמוסיפין או גורעין היא מעלות מקשת היום שבין שקיעת החמה ושקיעת הירח, וזה האורך הרביעי הוא המרחק שבין השמש והירח בתעלות הערובה ובלשון ערבי אל בע"ד כאל גר"ב והוא חלק קשת היום, וזכרנו המשל ברוחב שלשים וה"ה ברוחב כ"ט עד ל"ו ואע"פ שבמעלה"ע אלו המדינות חסרון או יתרון על מה שזכרנו במשל אבל הדין בתוספת או בחסרון אחד מרוחב כ"ט עד רוחב ל"ו:

ואחר כך תחזור אצל רוחב הירח הראשון ותקח ממנו שני שלישיו לעולם כו'. ככר ידעת מכלל הדברים שקדמו בזה הפרק שהאורך הראשון הוא המעלות שבין מקום השמש האמיתי ובין מקום הירח האמיתי מקשת המזלות ואע"פ שיש לירח רוחב והאורך השני הוא זה הקוטר אחר שגורעין ממנו שינוי מראה האורך והאורך הג' הוא האורך השני אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מעגל הירח, והאורך הרביעי הוא האורך השלישי אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מעלות הערובה והוא המרחק שבין השמש והירח במעלות הערובה והוא חלק מקשת היום והוא כעלמו קשת מן המסבב היומית ותוו הקשת יודע אם הירח ממהר לשקוע או מתאחר מלשקוע לפיכך האורך הראשון הוא מתעלות המזלות והאורך הרביעי הוא מתעלות משוה היום והוא מנת המעלות של מזלות שנשקעין עמה וקשת הראיה היא העולה מן האורך הרביעי אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מנת גובה המדינה והוא קשת מעגולת הגובה בין מקום השמש והוא על האופק ובין הירח ויש לנו נוגה על הארץ, והמשל שנניח עגולת האופק אב"ג ועגולת חצי היום עגולת אה"ג ונקודת ה' נכח הראש וקשת ה"י קשת מעגולת הגובה ונקודת ד' מקום הירח האמיתי ונקודת ז' מקום הירח הנראה ויהיה קשת ד"ז הוא קשת שינוי מראהו בעגולת הגובה לפיכך תהיה קשת הראיה קשת ז"י לפי שנקודת ב' מונחת מקום השמש האמיתי כגון זה [ציור ב"ו] ועגולת המסבב היומית חט"כ לפונית ועגולת משוה היום לת"נ והצי המזלות סכ"ע וגלגל הנוטה קשת סד"ו ונניח נקודת נ' היא מקום מעלות הירח האמיתי כשטליה קשת לעיתוד מנקודת ר' מעגולת הגובה אל גלגל המזלות יגיע אל נקודת נ' ועגולה עמוד אחר מנקודת ז' יגיע אל נקודת פ' ותהיה נקודת פ' הוא מקומו הנראה מן המזלות ויהיה האורך הראשון קשת ב"נ מן מקום השמש האמיתי והיא נקודת ב' על האופק עד נקודת נ' והוא מע"ת הירח האמיתי ויהיה האורך השני קשת ב"ס שבין השמש על האופק ובין הירח הנראה ויהיה האורך הג' קשת כ"ס פחות מקשת המעגל או ביותר ממנו לפיכך יהיה אורך הג' או פחות מקשת כ"ס או יתר ממנו, והאורך הד' הוא קשת כ"ט שהוא קשת ממסבת השמש היומית דומה לקשת ממשוה היום,

כשלית ממשוה היום עגולה עוברת על נקודת ס' ותגעת עד תשוה היום לנקודה ונניח שהיא נקודת ק' יהיה קשת מ"ק דומה לקשת כ"ט והיא כעלמה האורך הג' כשתוסיף עליו או תגרע ממנו מנת האורך הוא ממשוה היום והוא הנקרא המרחק במעלות הערובה כמו שאמרנו למעלה וקשת הראיה היא קשת ו"י מעגולת הגובה בין האופק והשמש עליו ובין מקום הירח הנראה והוא קשת ד' מעגולת הגובה והוא האורך הד' בעלמו כשנוסיף עליו או נגרע ממנו מנת גובה המדינה, וזאת הסיבה שקדמה היא בהיות רוחב הירח לפוני וכשתרצה לידע הלורה על שיהיה מנת רוחב הירח דרומי נחאר הצורה הראשונה [ציור ב"ז]. ונניח מסבב השמש הצפוני תסבת דרומית וכן קשת התלות דרומי ויהיה האורך הא' כ"ג והב' כ"ס והשלישי כ"ק חסר ממנו התעגל או תוסיף עליו והאורך הד' קשת מ"ק וכנגדו מעגולת המסבב היומית קשת כ"ס תוסיף עליו או תגרע ממנו מנת גובה המדינה. ועילת לקיחתו תן הרוחב הראשון שני שלישיו לעולם וכו' שככר ביארנו שאפשר שתהיה קשת הראיה פחותה מן האורך הד' וכפך. ונתבאר בחכמת התכונה שיחס רוחב גי"ב רוחב המדינה אל גי"ב תשלום רוחב המדינה עד צ' כיחס גי"ב תוספת אחת משתי הקשתות על חבירתה אל גובה רוחב הירח בשעת הראיה ובשני הקשתות מן האורך הרביעי וקשת הראיה. והלו הד' שיעורים מתיחסים על ד' שיעורין מתיחסים נושאין על ד' פנים תכפול הא' בד' ותחלק אותו על השני ילא לך שיעור הג' שאינו ידוע, ואם תחלק המוכפל על הג' ילא לך שיעור הד' שאינו ידוע, ואם תחלק אותו על הד' ילא לך הא' שאינו ידוע, והמשל אם יהיה הראשון ג' והשני ו' והרביעי ה' והשלישי אינו ידוע כשנכפול הראשון בד' והוא ג"ח, ילא לך כ"ד כשנחלק הכ"ד על השני והם ו' ילא לך השלישי ד', ואם היה הידוע הוא השלישי אבל אין השני ידוע נחלק המוכפל בקנות והוא כ"ד על השלישי ואת ד' ילא לך הב' הנעלם והוא ו', ואם יום הנעלם הא' תכפול הב' והוא ו' בג' והוא ד', ותחלק המוכפל הזה על הרביעי והוא ח', ילא לך הראשון ג', ואם יהיה הד' הוא הנעלם תחלק המוכפל מו' עם ד' והוא כ"ד על הראשון והוא ג' ילא לך שיעור הד"ח (כזה). ואחר ואם הקדמנו ספק גי"ב רוחב המדינה בגי"ב רוחב הירח ונניח רוחב המדינה ל' והגי"ב עלה ל' ותקח גי"ב תשלום רוחב המדינה והוא ח' וגי"ב נ"א נ"ז מ"א ותקח גי"ב ד' מעלות והוא רוחב הירח ע"ד הנחה וגי"ב דיל"ז, והלו הג' שיעורים יש לכם שיעור הד' שיתייחס עיתים, ואשר ביותר האחד מן הרביעי שאינו ידוע השיעור הראשון או השני או השלישי או הרביעי, ונניח אותו השלישי, לפיכך נכפול גי"ב הראשון והוא שלשים בגי"ב הד' והוא גי"ב רוחב הירח והוא ד' מעלות י"א ז', ויחלק אותו על גי"ב השני ואת גי"ב תשלום רוחב נ"א נ"ז מ"א, יעלה בידינו מן החלוק שתי מעלות וכ"ס חלקים ול"ז שניות הוא השיעור שבין שתי הקשתות הנזכרות והם קשת הראיה וקשת האורך הרביעי, אבל בזו הצורה אינו מגיע עד שני שלישי רוחב הירח לפי ששני שלישי רוחב הירח (כמנות) שתי מעלות ומ' חלקים והוא יותר מן היולא מן החלוקה כמו ע"ו חלקים, ואם נקח זה ברוחב ל"ד יהיה גי"ב ל"ד ואת הרוחב לג"ו ותשלומו לנג"ו וגי"ה מ"ז מ"ם ל"ב, ואם נכפול גי"ב רוחב המדינה בגי"ב רוחב הירח ונחלק אותו על גי"ב תשלום רוחב המדינה יעלה בידינו קרוב מב' שלישי רוחב הירח ביותר מעט, וזה השיעור העולה בידינו מן החלוקה הוא השיעור המוכפל ידיעתו והוא השיעור שבין קשת הראייה והאורך הד', ואם נקח זה הענין ברוחב ל"ו יהיה גי"ב רוחב בשנה ושלם כ ל"ה מעלות וי"ו חלקים וגי"ב תשלום רוחב המדינה והוא א"ח ל"ב כ"ד נכפול גי"ב רוחב המדינה וגי"ב רוחב הירח ונחלק אותו על גי"ב תשלום רוחב המדינה ילא לנו ג' מעלות וג' חלקים היא השיעור שבין קשת הראיה והאורך הרביעי, והוא בזו הצורה יתר על שני שלישי רוחב הירח נגדי כ"ג חלקים ולפיכך לקח שני שלישי רוחב הירח תמיד ולא"פ שפעמים יהיה חסר ממנו ופעמים יהיה כמותו ופעמים יהיה יתר ממנו, לפי שאינו מתחשב לראיה ברוחב אחד מיוחד. ואם

תכפל

ותתבונן ותראה אם יהיה רוחב הירח צפוני. תוסיף מנת גבה המדינה על האורך הרביעי. ואם יהיה רוחב הירח דרומי. תגרע מנת גובה המדינה מן האורך הרביעי. ומה שיהיה האורך הרביעי אחר שנורעין ממנו או שמוסיפין עליו הוא הנקרא קשת הראייה:

יג כיצד הרי שבאנו לחקור אם יראה הירח בליל ערב שבת שני לחדש אייר משנה זו או לא יראה. תוציא מקום השמש האמיתי ומקום הירח האמיתי ורוחב הירח לשנה זו כמו שהודענוך. יצא לך מקום השמש האמיתי בז' מעלות וט' חלקים ממזל שור. סימנו ז"ט. ויצא לך מקום הירח האמיתי בי"ח מעלות ול"ו חלקים ממזל שור. סימנו י"ח ל"ו. ויצא לך רוחב הירח ברוח דרום שלש מעלות ונ"ג חלקים. סימנו ג"נ ג'. וזה הוא הרוחב הראשון. ותגרע מקום השמש ממקום הירח ישאר י"א מעלות וכ"ז חלקים. סימנו י"א כ"ז. וזה הוא האורך הראשון. ולפי שהיה הירח במזל שור יהיה שינוי מראה האורך מעלה אחת וראוי לגרוע אותה מן האורך הראשון. יצא לך האורך השני י' מעלות וכ"ז חלקים. סימנו יכ"ז. וכן יהיה שינוי מראה הרוחב י' חלקים. ולפי שרוחב הירח היה דרומי ראוי להוסיף עליו שינוי המראה שהוא עשרה חלקים. יצא לך הרוחב השני ד' מעלות וג' חלקים. סימנו ד"ג. ולפי שהיה הירח בי"ח מעלות ממזל שור ראוי ליקח מן הרוחב השני רביעיתו והוא הנקרא מעגל הירח. יצא לך מעגל הירח לעת זו מעלה אחת וחלק אחד לפי שאין מדקדקין בשניות:

יד ולפי שרוחב הירח דרומי ומקום הירח האמיתי בין ראש גדי וראש סרטן. ראוי להוסיף המעגל על האורך השני. יצא לך האורך השלישי י"א מעלות וכ"ח חלקים. סימנו י"א כ"ח. ולפי שהאורך הזה במזל שור ראוי להוסיף על האורך השלישי חמישיתו שהוא שתי מעלות וי"ח חלקים. ויצא לך האורך הרביעי י"ג מעלות ומ"ו חלקים. סימנו י"ג מ"ו. וחזרנו אצל הרוחב הראשון ולקחנו שני שלישיו ויצא מנת גובה המדינה והוא שתי מעלות ול"ה חלקים. ולפי שהיה הרוחב דרומי. ראוי לגרוע ממנו מנת גבה המדינה מן האורך הרביעי. ישאר לך י"א מעלות וי"א חלקים. סימנו י"א י"א. וזו היא קשת הראיה בלילה הזה. ועל הדרך הזה תעשה ותדע קשת הראיה כמה מעלות וכמה חלקים יש בה בכל ליל ראיה שתרצה לעולם:

טו ואחר שתצא קשת זו תבין בה. ודע שאם תהיה קשת הראייה תשע מעלות או פחות אז אפשר שיראה בכל ארץ ישראל. ואם תהיה קשת הראייה יתר על י"ד מעלות אי אפשר שלא יראת ויהיה גלוי לכל ארץ ישראל:

טז ואם תהיה קשת הראייה מתחלת מעלה עשירית עד סוף מעלה י"ד. תערוך קשת הראייה אל האורך הראשון ותדע אם יראה או לא יראה מן הקיצין שיש לו. והן הנקראין קיצי הראיה:

יז ואלו הן קיצי הראיה. אם תהיה קשת הראיה מיתר על ט' מעלות עד סוף עשר מעלות או יתר על עשר. ויהיה האורך הראשון י"ג מעלות או יותר.

ודאי

פירוש

ישלם נידיע מעלה אחת ול"א חלקים ...

רוחב ל"ו:

ותתבונן ותראה אם היה רוחב הירח צפוני תוסיף מנת גובה המדינה וכו'.

מגדל עוז

ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: **יח** ואם תהיה קשת הראייה מיתר על עשר מעלות עד סוף י"א מעלות או יתר על אחת עשרה. ויהיה האורך הראשון י"ב מעלות או יותר. ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: **יט** ואם תהיה קשת הראייה מיתר על י"א עד סוף י"ב מעלות או יתר על י"ב. ויהיה האורך הראשון י"א מעלות או יותר ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: **כ** ואם תהיה קשת הראייה מיתר על י"ב מעלות עד סוף י"ג מעלות או יתר על י"ג. ויהיה האורך הראשון י' מעלות או יותר ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: **כא** ואם תהיה הראייה מיתר על י"ג מעלות עד סוף י"ד או יתר על י"ד. ויהיה האורך הראשון תשע מעלות או יותר ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה. ועד כאן סוף הקיצין: **כב** כיצד באנו להתבונן בקשת הראייה של לילי ערב שבת שני לחדש אייר משנה זו. יצא לנו בחשבון קשת הראייה י"א מעלות וי"א חלקים כמו שידעת. ולפי שהיה קשת הראייה בין עשר עד ארבע עשרה ערכנו אותה אל האורך הראשון. וכבר ידעת שהאורך הזה בליל זה י"א מעלות וכ"ז חלקים. ולפי שהיתה קשת הראייה יתר על י"א מעלות והיה האורך הראשון יתר על עשרה*. יודע שודאי יראה בליל זה לפי הקיצין הקצובות. וכן תשער בכל קשת וקשת עם האורך הראשון שלה: **כג** וכבר ראית מן המעשים האלו כמה חשבונות יש בו וכמה תוספות וכמה גירועין אחר שיגענו הרבה. עד שהמציאנו דרכים, קרובים שאין בחשבונם עומק גדול. שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו. ולפיכך אמרו חכמים שמי שידע מבואו ירח לא ידע מבואו. ואמרו חכמים פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה. כמו שתראה מחשבונות אלו שפעמים תוסיף ופעמים תגרע עד שתהא קשת הראייה. ופעמים תהיה קשת הראייה ארוכה ופעמים קצרה כמו שביארנו: **כד** וטעם כל אלו החשבונות ומפני מה מוסיפים מנין זה ומפני מה גורעין. והיאך נודע כל דבר ודבר מאלו הדברים. והראיה על כל דבר ודבר. היא חכמת התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה והם הנמצאים עכשיו ביד החכמים. אבל הספרים שחברו חכמי ישראל שהיו בימי הנביאים מבני יששכר לא הגיעו אלינו. ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר בין שחברו אותם נביאים בין שחברו אותם האומות. שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמיתתו בראיות שאין בהם דופי אנו סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו על הראיה שנתגלתה והטעם שנודע:

*ס"א אחת עשרה

דבר

ן' חביב

פיעור הקשת ממשוה האחז בין שתי עגולים יוצאים מקטבי העולם ועוברים על שתי נקודות נ"ב וככה הוא האמת כאשר נתבאר למעלה עכ"ז לא יצאתי מהקושיא בשלימות כי גם השני קשתות הנזכרים מעיגול המשוה הנאחזים בין שני עגולים המזכרים נראים שוים זה לזה בזה המאמר מתגלגל וצל"ע: עוד ראיתי להעיר על דבר אחר כזה בדברי הרב עם היותו קל להשיב על פי דרכו ז"ל והוא זה. כי הנה בכאן יש שלש חלוקות אחרות שלא נתן הרב הדין בהם. הראשון כשלא נשוה רוחב שני לירח והוא כשרוחב הירח הא' צפוני והוא שוה לחלוף המראה (חסר מכאן החלוקה הב') החלוקה הג' היא כשרוחב הירח הא' צפוני וחלוף המראה יותר גדול מרוחב הנזכר שאז יהיה רוחב הירח נגד דרום כשיעור יתרון חלוף המראה על רוחב הירח הא'. בג' חלוקות האלו כנראה לא נזכר בדברי הרב מהדינים. והנראה הוא שאין צריך לשום תיקון בכל אלו החלוקות למנת גובה המדינה אלא שהאורך הד' הוא בעצמו קשת הראיה וזה כי בחלוקה הא' השכל והציור גוזר כי אין צריך תיקון. גם בחלוקה השנית אין צריך תיקון על פי דברי הרב וזה כי הוא נוה שכשרוחב הירח הא' דרומי עם היות שצריך להוסיף עליו חלוף המראה לא נקח לענין מנת גובה המדינה כי אם שני שלישי הרוחב הא' ולא נחוש למה שנתוסף עליו על ידי חלוף המראה אם כן גם כשלא היה רוחב א' לירח לא נחוש לרוחב הדרומי שיש לו על ידי חלוף המראה וכל שכן בחלוקה השלישית שלא נחוש אליו לגבה המכרת.

הקושיא הב' בכלל דברי הרב היא שהרב כתב במזלות שהם מראש גדי עד סוף התאומים שאם יהיה האורך הא' יותר מט"ו מעלות א"א שלא יראה הירח ושאם יהיה האורך הא' פחות מט"ו מעלה אנטרך לדרוש ולחקור וכו' ואנחנו כאשר התבוננו בהשבונותיו מצאנו שבהיות הירח בראש גדי ויהיה לו אז בתכלית מרחבו לדרום שהוא המצב שבו יתאחר יותר להראות באלה המזלות ויהיה האורך הא' י"ג מעלות ד' דקים תהיה אז קשת הראיה ס' מעלות בצמצום והוא שאמר שאם תהיה קשת הראייה יתר על ט' מעלות ויהיה האורך הא' י"ג מעלה יראה. וא"כ למה נתן הרב הגדר כל כך ארוך עד ט"ו מעלות וידיעת איך המקום שהזכרנו הוא המצב שבו יתאחר יותר להראות באלו המזלות הוא מבואר למתפש ודרך כלל הוא כד הוי במקום אחר אי זה שיהיה מאותם הששה מזלות. שם הרוחב יהיה צפוני וצריך לגרוע לזה המעגל צריך להוסיף מנת גובה החקום, ואם הרוחב יהיה דרומי וצריך לגרוע מנת גובה המדינה צריך להוסיף לזה המעגל. מלבד זה צריך להוסיף על האורך השלישי מפני שקיעת המזלות והוא קשת הראיה יותר ארוכה. אמנם במצב אשר זכרתי אין שם לזה מעגל גם אין שם תוספת כיון שקשת האורך הג' כולו הוא במזל קשת ויש שם מנת גבה המדינה לגרוע לכן צריך שיהיה שם קשת האורך הא' יותר גדול מבכל שאר המקומות שבמזל המכר. גם במה שאמר הרב במזלות שהם מראש סרטן עד סוף קשת יש להתמה עליו בכיוצא בזה ויותר. וזה שאם באנו לצמצם כמשבון בסרטן ע"פ הדרכים שביאר הרב תמצא שבהיות האורך הא' בראש מאזנים בה' מעלות כ"ב דקים ויהיה הירח בתכלית מרחבו לדרום אז תהיה הקשת הראיה ט' מעלות בצמצום ולמה א"כ אמר הרב בראש הפרק שאם היה האורך הא' יתר על כ"ד מעלות א"א שלא יראה ושאם יהיה האורך הא' מעשר מעלות עד כ"ד

פירוש

ראשון מתחיל ניסן וסיהר בו אמצע השמש כ"ה מעלות מזול טלה ול"ה חלקים ות' שניים, יצא לנו אמצע השמש ק"ס מעלות ושלשה חלקים וי' שניות סימנים ק"ס ג"י ויצא לנו מקום הגובה פ"ט י"ד כ"ז כן עשינו באמצע הירח לקחנו מנת קפ"ז יום היה קפ"ב מעלות וי"ג חלקים וי"ח שניים והיה העיקר כ"א מ"כ ג' ובללנו קנ"ג מעלות ול"ס חלקים וכ"א שניים סימנם קנ"ג נ"ס כ"א וכן לקחנו מנת קפ"ז יום מאמצע מסלול הירח היה קנ"ב ל' י"ח הוספנו על העיקר והוא רפ"א כ"ז נ"ט נשאר לנו ע"ד מעלות וכ"ח חלקים וי' שניות סימנם ע"ד כ"ח י', באנו לחקור על מקום השמש האמיתי גרענו הגובה מאמצע השמש יצא לנו מסלול השמש ע"ח מ"ג מנתו מן השווי מעלה אחת ונ"ט חלקים, ולפי שהמסלול הזה פחות מק"פ נגרע מנתו מאמצע השמש יצא לנו מקום השמש האמיתי קע"ח מעלות וארבע חלקים וי' שניות כב"ט מעלות ממזל בתולה. באנו לחקור על מקום הירח האמיתי גרענו מקום השמש האמצעי מאמצע הירח נשאר לנו י"ג נ"ב י"ג כפלנו אותה היה המרחק הכפול כ"ז מ"ד כ"ב לקחנו מנתו והיא ד' מעלות הוספנו אותה על אמצע המסלול היה המסלול הנכון ע"ח כ"א י' ומנתו ד' מעלות ונ"ז חלקים, ולפי שהמסלול הנכון פחות מק"פ נגרע מנתו מאמצע הירח ישאר לנו קמ"ט מעלות נ"ח חלקים כ"א שניים וזהו מקום הירח האמיתי כי' מעלות ממזל מאזנים. אח"כ לקחנו מנת קע"ז יום מאמצע הראש יצא לנו ט' כ"ב כ"ט הוספנו אותו על העיקר והוא ס"ג כ"ג ל"ז והיה הכל ק"ב מ"ו ו' גרענו אותו מש"ם היה הנשאר רנ"ז מעלות וי"ג חלקים ומ"ד שניים וזהו מקום הראש האמיתי. אם תרצה לידע רוחב הירח לעת הזה תגרע מקום הראש מתקום הירח האמיתי ישאר לנו רנ"ב מעלות בקירוב וזהו מסלול הרוחב נגרע אותו מש"ס ישאר ס"ח מעלות והמנה שלה ד' מעלות ול"ס חלקים וזהו רוחב הירח, ולפי שהמסלול הרוחב יתר על ק"פ יהיה זה הרוחב דרומי, ואח"כ באנו לחקור על הראיה בליל זה גרענו מקום השמש האמיתי מתקום הירח האמיתי נשאר לנו י"א מעלות בקירוב וזהו האורך הראשון, ולפי שהירח בין סרטן וגדי והאורך הראשון יתר מי' מעלות צריכין אנו לדרוש ולחקור אם יראה הירח או לא יראה, ולפי שהירח קרוב במזל בתולה תגרע ממנו ל"ז חלקים והוא שינוי מראה האורך ישאר י' מעלות וכ"ג חלקים וזהו הנקרא אורך שני, והרוחב הראשון כבר אמרנו שהוא ד' מעלות ול"ס חלקים והוא דרומי, והירח במזל בתולה ומנתו משינוי מראה הרוחב מ"ד חלקים, נוסיף אותה על הרוחב הראשון יצא לנו הרוחב הב' ה' מעלות וכ"ב חלקים, ולפי שהירח במזל בתולה נקח מן הרוחב השני שני חומשיו והן ב' מעלות וט' חלקים, ולפי שרוחב הירח דרומי והוא במזל בתולה תגרע אלו השתי מעלות וט' חלקים מן האורך השני יצא לנו האורך הג' ח' מעלות וי"ד חלקים, ולפי שזה הקשת במזל מאזנים נקח שליבית האורך הג' ממנו ישאר ה' מעלות וחצי וזהו הנקרא אורך רביעי, וחזרנו אל רוחב הירח הראשון לקחנו שני שליביו והוא ג' מעלות וכ' חלקים והוא מנת גובה המדינה, ולפי שרוחב הירח דרומי תגרע מנת גובה המדינה מן הא' רק הד' ישאר שתי מעלות וכ"ה חלקים וזהו קשת הראיה ולפי שזו הקשת פחותה מט' מעלות ידענו שא"א שיראה הירח בליל ה' יום א' מחדש תשרי כהשבון זה לפיכך הוא נראה בליל ו' בהכרח. משל אחר עסיף על העיקר שעשינו תנת שנה תימה פשוטה וכסדרן מאמצע השמש והירח והמסלול ותנת שנה סדורה ר"ל שנת הלבנה מאמצע השמש שמ"ס נ"ה ט"ו נמצא מקום האמצע אחר תוספת הערך שנ"ד ל' כ"ס ומקום העיקר לגובה אחר תוספת מנת שנה סדורה פ"ט י"ד נ"ג נגרע מקום הגובה מאמצע השמש יהיה המסלול רס"ה י"ז כ' ומנתה מן השווי מעלה אחת ונ"ט חלקים, ולפי שהמסלול יתר על ק"ף תוסיף מנתו על האמצע יצא לן מקום השמש האמיתי שנ"ו כ"ט נ"ה. וכן חקרנו על מקום הירח האמיתי לקחנו מנת שנה סדורה מאמצע הירח שמ"ד ל"ו מ"ג והוספנו עליו העיקר שעשינו והוא כ"א מ"ב ג' יעלה בידינו י' מעלות וה' חלקים וו' שניות, לקחנו מנת שנה סדורה מאמצע המסלול והוא ש"ה מעלות וי"ג שניים והוספנו עליו העיקר והוא רפ"א כ"ז נ"ט יצא לנו אמצע המסלול רכ"ז נ"ה י"ב ובקשנו לידע מקום הירח האמיתי גרענו אמצע השמש מאמצע הירח ונשאר י"א ל"ז נ"א כפלנו אותו עלה בידינו ט"ו וי"ד מנתו שלש מעלות נוסיף אותה על אמצע המסלול יעלה בידינו המסלול הנכון ר"ל מעלה בקירוב ומנתו ד' מעלות וי"א חלקים, ולפי שהמסלול הנכון יתר על ק"ף עסיף מנת זה המסלול על אמצע הירח לשעת הראייה יוצא לנו מקום הירח האמיתי עשר מעלות וי"ט חלקים מ"ו שניות ממזל טלה באנו לחקור על רוחב הירח הוספנו על אמצע הראש והוא העיקר מנת שנה סדורה מתנועתו והוא י"ח מעלות ומ"ד חלקים ומ"ב שניות והיה הכל קי"ב מעלות ות' חלקים כ"ט שניים נגרע אותו מש"ס מעלות ישאר רמ"ח מעלות בקירוב וזהו מקום הראש האמיתי ואחר כי רמ"ח מעלות ממזל קשת ואח"כ גרענו מקום הראש מתקום הירח האמיתי ישאר קכ"ב מעלות בקירוב וזהו מסלול הרוחב ומנתו מן הרוחב ד' מעלות וי"ד חלקים, ולפי שהמסלול הזה פחות מק"ף יהיה רוחב זה צפוני ואח"כ באנו לחקור על הראייה גרענו מקום השמש האמיתי ממקום הירח

ואמרו חכמים פעמים בא בארוכה עד סוף הפרק. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ה):

סירח האמיתי כאשר בידינו י"ג מעלות מ"ט חלקים נ"ח שניים. וזהו האורך הראשון. ולפי שזה האורך בין ע' מעלות וי"ד וזאת בין ראש גדי וסוף תאומים צריכים אנו לחקור בחשבונות הראייה. ולפי שזה האורך בין סוף דגים ותחלת טלה צריכים אנו לגרוע מזה האורך נ"ט חלקים ישאר י"ב מעלות חמשים חלקים י"א שניים וזהו אורך שני, ולפי שרוחב הירח צפוני צריכין אנו לגרוע שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון. ולפי שהירח במזל טלה נגרע מן הרוחב הראשון ט' חלקים ישאר מן הרוחב הראשון ד' מעלות ה' חלקים, וזהו הנקרא רוחב שני. ולפי שהירח במזל טלה לקחנו מן הרוחב הזה השני שני חומשיו וזאת מעלה אחת ול"ח חלקים וזהו הנקרא מסלול הירח, ולפי שרוחב הירח צפוני והירח במזל טלה נגרע המעגל הזה מן האורך השני ישאר י"א י"ב כ"א ויצא לך אורך ג', ולפי שהאורך הזה בסוף מזל דגים ותחלת טלה ד' נוסיף על האורך הג' שטותו והוא מעלה אחת וי"ג חלקים יהיו הכל י"ג ד' נ"א וזהו אורך רביעי. ותפרש אגל רוחב הירח הראשון ולקחנו ב' שלישיו והוא ב' מעלות ומ"ט חלקים וזאת הנקרא מנת גובה המדינה, ולפי שרוחב הירח צפוני נוסיף מנת גובה המדינה על האורך הרביעי יעלה בידינו ט"ו מעלות ומ"ג חלקים ונ"ח שניים וזו היא קשת הראייה, ואם תעיין בקצי הראייה תמצא שהירח נראה בליל זה והוא ליל ז' שהוא א' לחדש ניסן שנת י' ממחזור רס"ט והוא אחר שנה סדורה מן העיקר שעשינו, שהרי שנת שנה סדורה כשנלך אותה ו' ז' ישאר ד' ימים ונתחיל מליל העיקר הראשון יצא לנו ליל ו' שהרי הארבעה הם שלישי ורביעי וחמישי וששי מימי השבוע ויגיע החשבון לליל ז' יום א' מחדש ניסן. ודע שהכלל הדברים שהקדים ז"ל יתבאר הענינים שצריך להם בראיית הירח וכן שוכרן על זה הסדר:

א מקום אמצע השמש והוא תנועתה בגלגלה היוצא שיש בנה קוטב ואה כבוות: ב מקום גובה השמש והוא המרחק הרחוק ממרכז הארץ ובלשון ערבי אוג אל שמש: ג מסלול השמש והוא הקשת שבין מקומה האמצעי ובין נקודת הגובה: ד מנת המסלול והוא שווים: ה מקום השמש האמיתי והוא מקומה בגלגל המזלות: ו אמצע מסלול הירח והוא תנועתו בגלגל המעגל: ז אמצע הירח והוא תנועת מרכז גלגל הקטן על גלגלו היוצא: ח אמצע הירח לאחר שקיעת החמה והוא אמצע הירח אחר שמוסיפין עליו או גורעים ממנו מעלות השקיעה לאותו הזמן: ט המרחק הכפול והוא מרחק מרכז מעגל הירח מסוף גובה שלו כי אלקתו מרחק המוצק מן השמש וכפלנו אותו: י המסלול הנכון הוא אמצע המסלול אחר שמוסיפין עליו השווי והוא מנתו: יא מנת המסלול הוא המרחק שבין אמצע"ז האלוסט"י ואלקיקי"ה: יב מקום הירח האמיתי והוא מקומו מגלגל המזלות: יג אמצע הראש הוא תנועתו בימים ידועים: יד מקום הראש האמיתי הוא הקשת מן המזל טלה שגורעין האמצעי מש"ס מעלות: טו מסלול הרוחב הוא מרחק הירח מן הראש: טז רוחב הירח הוא שיעור נטייתו מגלגל המזלות ונקרא רוחב ראשון: יז אורך ראשון והוא מרחק הירח האמיתי ממקום השמש האמיתי: יח שינוי מראה האורך הוא השינוי שבין מקום הירח האמיתי ובין מקומו הנראה: יט אורך שני הוא האורך הראשון אחר שגורעין ממנו שינוי מראה האורך: כ שינוי מראה הרוחב הוא השינוי שבין רחבו הנראה ובין רחבו האמיתי: כא רוחב שני הוא הרוחב הראשון אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו שינוי מראה רוחב: כב מעגל הירח הוא נטיית תורת המעגל מעל מגורת הנוטה: כג האורך השלישי הוא האורך השני אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מעגל הירח: כד האורך הרביעי הוא המרחק שבין השמש והירח במעלות השקיעה והוא קשת מעגלת היום מסבה היומית דומה למשוה היום בין השמש והירח: כה מנת גובה המדינה והוא ב' שלישי רוחב הירח בשעת הראייה: כו קשת הראייה הוא האורך הד' אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מנת גובה המדינה: כז קצי הראייה הוא ערכת אורך ראשון לקשת הראייה:

פי"ח א דבר ידוע וברור שאם וכו'. דע שמתחלת זה הפרק עד סוף המילתא כמו שאמרנו בהלכות אלו ברור הוא ואין צריך בו פירוש:
יתבאר

פרק שמנה עשר

א **דבר** ידוע וברור שאם יוציא לך החשבון שהירח יראה בלילה. אפשר שיראה ואפשר שלא יראה מפני העבים שמכסין אותו או מפני המקום שהוא גיא או שיהיה הר גבוה כנגד רוח מערב לאנשי אותו המקום שנמצאו כאילו הן יושבין בגיא. שהירח לא יראה למי שהוא במקום נמוך אפילו היה גדול ויראה למי שהוא עומד בראש הר גבוה ותלול אע"פ שהירח קטן ביותר. וכן יראה למי ששוכן על שפת הים או למי שמהלך בספינה בים הגדול אע"פ שהוא קטן ביותר: **ב** וכן בימות הגשמים אם יהיה יום צח יראה הירח יותר ממה שיראה בימות החמה. לפי שבימות הגשמים אם יהיה יום צח יהיה האויר זך הרבה ויראה הרקיע בטוהר יותר מפני שאין שם אבק שיתערב באויר. אבל בימות החמה יהיה האויר כאילו הוא מעושן מפני האבק ויראה הירח קטן: **ג** וכל זמן שתמצא קשת הראייה והאורך הראשון שתערוך לה עם שני הקצין שלהם בצמצום. יהיה הירח קטן ביותר ולא יראה אלא במקום גבוה ביותר. ואם תמצא קשת הראייה והאורך הראשון ארוכין הרבה והוסיפו עד סוף הקצים שלהן ממעלות. יראה הירח גדול לפי אורך הקשת והאורך הראשון יהיה גדול וגלייתו לכל: **ד** לפיכך ראוי לבית דין לשום שני דברים אלו בלבם, שהן זמן הראייה ומקומה ושואלין את העדים באי זה מקום ראיתם. שאם היתה קשת הראיה קצרה ויתן החשבון שיראה בצמצום. כגון שהיתה קשת הראיה ט' מעלות וה' חלקים והיה האורך הראשון י"ג מעלות בשוה ובאו עדים שראוהו. אם היה בימות החמה או שהיו במקום נמוך חוששין להן ובודקין אותן הרבה ואם היה בימות הגשמים או במקום גבוה ביותר ודאי יראה אם לא יהיו שם עבים המבדילין: **ה** עדים שראו החדש בזמנו ובאו והעידו וקבלום בית דין וקדשו את החדש הזה הראשון ומנו כ"ט יום מן היום המקודש. וליל שלשים לא נראה הירח מפני שאי אפשר לו להראות או מפני שכיסוהו עבים. והרי בית דין מצפין לו כל יום שלשים כמו שביארנו. ולא באו עדים ועברו את החדש ונמצא יום ר"ח השני יום ל"א כמו שבארנו. (ו) והתחילו למנות כ"ט יום מן יום ראש החדש השני וליל שלשים לא נראה הירח. אם תאמר שכך מעברין את זה ועושין אותו שלשים וקובעין ראש החדש השלישי יום ל"א. כך אפשר שלא יראה הירח בליל שלשים גם מחדש זה ונמצאו מעברין והולכין ועושין חדשים אחר שלשים כל השנה כולה. תמצא בחדש אחרון אפשר שיראה הירח בליל כ"ה כו או בליל כ"ו. ואין לך דבר שחוק והפסד יותר מזה: **ז** ואל תאמר שהדבר הזה דבר שאינו מצוי הוא שלא יראה הירח בכל השנה. אלא דבר קרוב הוא הרבה. ופעמים רבות יארע זה וכיוצא בו במדינות שזמן הגשמים שם ארוך והעבים רבים

ן' חביב

כ"ד מעלות במזל המאזנים סמוך לדרום ולמקור בחשבונות הראייה. והלא מתוך דבריו בקצי הראייה יראה בביאור שאם יהיה האורך הא' יותר על כ"ה מעלות כ"ב דקים א"א שלא יראה כאשר. וידיעת איך המקום שהזכרתי הוא כמבו שצריך שיהיה קשת האורך הא' יותר ארוך מבכל שאר המקומות מהששה מזלות הנזכרים הוא מבואר למחפש ודרך כלל. והקוצר הוא כי בלותו המבו נליזת המעגל הוא לגרוע והוא היותר גדול מבכל שאר המקומות שהוא ב' חומשי רוחב הב'. גם בשביל השקיעה צריך לגרוע שלים האורך הג' והוא השיעור היותר גדול א"כ קשת הקשיא הנזכרת, ואם נאמי להשוב ונאמר כי שמא א"ו לא דקדק הרב בדבריו יראה אני מן ישראל נבלל פיו, ולאיתי להכם כה"ר אברהם זכו"ם ז"ל שתמה על שכתב על הרב רק בפירוש מספרו ח"ל שם, והגדרים שכתב הרמב"ם ז"ל לאקלים ירושלים תוב"ב הם אלה. התבונן באורך הזה הא' אם יצא לך מט' עד ט"ו מעלות וכ"ש יותר לא אפשר שיראה הירח, ואם פחות מט' אז אין לו אור מהשמש שיהיה אפשר לה שיראה, ואם יותר מט"ו מעלות אז איך צריך תשבון כי בודאי יראה, וכל זה אם היה הירח מתחלת גדי עד סוף תאומים בעבור שאלו המזלות שוקעים במהירות בכל אקלים. הנה זה הגדר הא' שנתן הרב. והתמיהה עליו מרוב זריזותו ובקיאותו באלה החכמה איך נתן זה הגדר עד ט"ו מעלות כי בודאי הגדר הוא כפי הדרכים שהוא נתן לראיית הירח עד שלש עשרה מעלות ולא יותר. ולפי הנראה לי שהוא [נ"א כשגגה היוצאת מלפני השליט] שטה בזה החשבון כשחשב כי התלושים שיבאו במאזנים הם עצמם יבאו בטלה ר"ל התלושים שהם מלבד המוגדרים, ואינו כן כי אם רוחב דרומי במאזנים ה' מעלות אז יצא בחשבון לגרוע מהאורך כ' מעלות ועשרים דקים. שתי מעלות בעבור נליזת המעגל וג' מעלות ועשרים דקים בעבור האופק ועוד דקין מאוף הגבהה שיהיה הכל בקירוב שש מעלות ובטלה לא יהיה אלא מעלה אחת ל"ב דקים לגרוע, וכן בכל המזלות שהם מגדי עד סרטן לא יצא לגרוע על הרוב מהאורך יותר משלש מעלות ועשרים דקים ועוד דקי מאוף הגבהה שיגיע הכל לד' מעלות ולא יותר וא"כ הגדר הוא י"ג מעלות ולא יותר, אבל הגדרים האחרונים הם באים כסדר והשורה ואלה הם. אם יהיה מקום הירח מתחלת סרטן עד סוף קשת שאלו המעלות שוקעים במהירות או גדרי ראיית הירח מי' מעלות עד כ"ד מעלות. ואם היה פחות מי' לא יראה ואם יותר מכ"ד אז איך צריך חשבון כי בודאי יראה עכ"ל:
והנך המעיין רואה המגס הזה עם היותו גדול בדורו בחכמה הזאת איך נלכד ברשת הסכלות וקוצר ההבנה בדברי הרב שהוא הקשה כנגד הרב בגדרים שנתן במזלות שהם מתחלת גדי עד סוף תאומים ולא הקשה כנגד הגדרים שנתן המזלות שהם מראש סרטן עד סוף קשת אדרבה אמר עליהם שהם באים כסדר והשורה וכבר ביארתי למעלה והראיתי במופת שהקושיא היא גם כן כנגד מה שכתב בגדרים האחרונים ויותר חזקה שהרי בגדרים הראשונים לא הוסיף כי אם מעלה אחת ול"ו דקים ובגדרים האחרונים הוסיף שתי מעלות ל"ח דקים. ויכול הייתי לבקש אלטומו ז"ל סבה שגגתו והמקום שבו נסתבך שבלו כאשר הוא עשה על הרב ז"ל, אבל איני רוצה כי לענ"ד לא קרה לו זה אלא לטעום מה שכתב על הרב שטעה או ששגג והתחיל לבקש סבה טעותו או שגגתו וקרה לו בזה מה שאז"ל כל המתייהר חכמתו מסתלקת ממנו כי גם במקום אחד בפרק ההוא מצאתיו שנלכד בדבר שהמתחילים בחכמה לא ימצאו בו ח"ל

מגדל עוז

פי"ח דבר ידוע כו' עד או למי שהלך בספינה בים הגדול אע"פ שהוא קטן ביותר. זה רמוז סוף פ"ק דר"ה (דף כ"ה) במאי דאמר להו רב נחמן לסבוה נתותי ימא: וכן בימות הגשמים כו' עד עבים המבדילין. זה מובן פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד) גבי דפריך אביי בריוותא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים ולמדנו בקצרה. ור"מ ז"ל נירף עמו דקדוקו כפי חכמתו המקובלת לו:

עדים שראו את החדש כו' עד יותר מזה. זה אמור במשנת דמות צורת לבנה. ובגמרא פרק אם אינן מכירין רק לא מבואר אלא מתוך דבריהם מובן לחכמים המקובלים בענין סוד העיבור כמו שכתב וביאר הר"מ ז"ל בפרקים אלו: ואל תאמר עד שם ארוך. זה מדקדוק בחכמים בגם שאמרו פרק אם אינן מכירין וסוף פ"ק דר"ה (דף כ"ה):

ח"ל שם וכן לזה העת עלמה הקת חלוף הרוחב והגרע אורו מרוחב הירח הא' אם היה לפוני או תוספהו עליו אם היה דרומי אם היה רוחב המדינה מכ"ד מעלות ומעלה וכו' ע"כ. הנה לא כמעיין איך הוא אחת מה שאמרתי שניפלה כל הכרית ההכם הזה לטעם מה שכתב על הרב ז"ל, כי בכאן נכשל בדבר מבואר מאד והוא שכתב שזה הדין שביאר הרב ברוחב הב' יובן אם היה רוחב המדינה מכ"ד מעלות ומעלה וזה שקר מפורסם והגבול והנכון הוא אם רוחב המדינה מכ"ח מעלות ול"ג חלקים ומעלה בקירוב כי זהו השלה מגביית ראש סרטן ומרוחב הירח אבל אם הוא פחות מזה במשל שרוחב המדינה כ"ה מעלות אם רוחב הירח הא' לפוני והוא כ' מעלות וכ"ש יותר צריך להוסיף ה וף המראה על הרוחב הא' וכשלה מגביהם הוא הרוחב השני והשכה מעוארח בת"ש למעלה. ומדברי הרב בכאן אין להביא ראיה לדבריו כי הרב דבר בכאן ברוחב שהוא מכ"ם עד ל"ה ולכל המקומות שהם בתוך אלו הגבולים הירח לפוני לעולם אבל מכ"ד ומעלה שכתב שקר מפורסם. הרי שאין לחשוד על הרב ח"ו שלא דקדק בדבריו וגם אין זה מהדברים שראוי להניחם בנ"ע מכל וכל אבל ראוי להשתדל בביאורו כיון שזאת היא קושיא בדברי הרב מיניה וביה. והנלענ"ד הוא כי הרב עצמו פתח פתח כלשוע להכנס בו להבין סוגיתו. ומקום הפתח הוא במה שדקדק כשנתן גבול לאורך הא' שאמר אם יצא לך ס' מעלות וכו' תדע בודאי שא"א שיראה הירח בכל א"י וכו' ואם יהיה האורך הא' יתר על ס"ו מעלות תדע בודאי שהירח יראה בכל א"י, ובזה כעניו למטה במזלות שמראש סרטן עד סוף קשת הוסיף סימות בכל א"י הן בגבול הא' הן בגבול האחרון. גם כשהזכיר שיעור קשת הראייה דקדק ככה שאמר ח"ל. ודע שאם תהיה קשת הראייה ס' מעלות וכו' א"א שיראה בכל א"י ואם תהיה קשת הראייה יתר על י"ד מעלות א"א שלא יראה ויהיה גלוי לכל א"י ע"כ. ולא כן עשה הרב למטה כשערך קשתות הראייה אל האורך הא' כי לא הזכיר בשום אחד מהם לשון זה והוא בכל א"י אלא ודאי יראה לבד, וכוונתו בכלל זה היא כי כשהאורך הא' הוא כשיעור שאמר בראשונה הרי הוא נראה בכל המקומות שבא"י הן בהרים הן בעמקים ובגאיות אמנם כשהוא באותו השיעור ודאי יראה אבל לא בכל א"י. ויתבאר יותר זה במ"ש הרב בפ' י"ח דבר ידוע וברור שאם יוציא לך החשבון שהירח יראה בלילה וגו' עיין כל לשונו שם עד ואם היה ביאות הגשמים או במקום נמוך ביותר ודאי יראה אם לא יהיו שם עבים המבדילים ע"כ. ולכן כשבא הרב לבאר גבול האורך הא' שא"א בכמותו שלא יראה הירח הוסיף בשיעורו ונתן בו גבול שיוכל להראות בכל מקום שיהיה מא"י ואז אין ערך לב"ד לשום חשבון. ולא רצה להשען על קצו המצומצם עם קן קשת הראייה המצומצם לפי שגם אז ב"ד צריכין לחשבון הראייה כדי לידע מתוכם אם העדים עדי שקר כי הוא אפשר קרוב כגון שלא היו עומדים בראש הר גבוה וחלול ומפני זה צריך לדעת מתי יצטרכו ב"ד לחקור מהעדים אם היו בראש ההר בעת הראיה ומתי יהיו חושבים שהם עדי שקר הם באמרם שהיו עומדים בעמק. ועל כן הרחיב הרב רבינו משה ז"ל גבול האורך הא' בראש גדי מעלה אחת ל"ג חלקים ובראש מאזנים שתי מעלות נ"ם חלקים ואמר שאם יהיה האורך הא' יתר על ס"ז מעלות בראש גדי א"א שלא יראה ובנקל נאמין לעדים שראו את הירח גם אם היו בגיא נמוך מאד. אבל מאלה הגבולים צריך לחקור בחשבון הראייה ולדרוש מהעדים מקום שנחם בעת הראייה ואם שאלו קשת הראייה והאורך הא' מצומצמים עם שני קציהם ויאמרו שהיו בגיא ובערב ביותר בתמס ראוי לדון שעדי שקר הם. ואם נמצא הקצים עודפים על מדתם בצמצום אבל אינם מגיעים לקן הברור שיראה בעמקים ובגאיות תדע אם הם עדי שקר כפי יתם מקום שנתם אל יתם ההרים הגבוהים וכפי זה נצרך להרבות עליהם בחקירות ובדיקות עד שתדע אמתת הדבר. ומפני שהירח יראה בראש גדי יותר מהר מבראש מאזנים כשיהיו הקצים שוים בשני המקומות לנוכח להאיר בהיות השמש עם יותר מכסותו בראש מאזנים הוסיף הר"ם בראש מאזנים בעבור העמקים והגאיות ממה שהוסיף בראש גדי ואולם מי הגיד לו אלה השיעורים בגבהי ההרים ועמקי הגאיות אפשר שמצא כאלו זה ספר מספרי הקדמונים בגבה ההרים היותר גבוהים שבא"י וכן עומק הגאיות והעריך אותם אל זכות האויר בראש גדי יותר מבראש מאזנים ואולי מפי אלו הגבולים וכל זה ע"פ מ"ש בתחלת פרק י"ח שיש לו בעיקרים אלו קבלות מפי חכמים וראיות שלא נכתבו בספרים הידועים לכל. אלה הדברים האחרונים הנני אומר אותם מצומד הדעת אמנם כלל טועם הלשון ויסוב הקושיא האחרת נלע"ד אמיתי ונכון והרב בעצמו פתח לנו פתח להכנס בו באותו הלשון שהוסיף ואמר בכל א"י כאמור. ועתה ראינו כי הפתח הוא גבול יותר מאד במה שסמך לאותו הלשון ואין אתה צריך לחשבון אחר. כלומר כי באורך קשת הראייה כזה אין צריך לב"ד שום חשבון אחר. אמנם בפחות מזה עם היות אפשר שיראה הך צריך לחשבון הראייה כדי לחקור מתוכם העדים כאשר הגלים ביאור כל זה הרב באותו פרק שמנה עשר:

רבים. שאין אנו אומרין שלא יראה הירח בכל השנה אלא שלא יראה בתחלת החדשים ויראה אחר כך. ופעמים לא יראה מפני שאי אפשר לו שיראה בהם והחדשים שאפשר שיראה בהם לא יראה מפני העבים או מפני שהיה קטן ביותר ולא נתכוון אדם לראותו: **ח** אלא הקבלה שהיה ביד חכמים איש מפי איש מפי משה רבינו כך היא. שבזמן שלא יראה הירח בתחלת החדשים חדש אחר חדש. בית דין קובעין חדש מעובר משלשים יום והחדש חסר מכ"ט יום. וכן מחשבין וקובעין חדש מעובר והחדש חסר בקביעה לא בקידוש. שאין מקדשין אלא על הראייה. ופעמים עושין מלא אחר מלא או חסר אחר חסר כמו שיראה להם מן החשבון: **ט** ומתכוונין לעולם בחשבונם שאם יראה הירח בחדש הבא יראה בזמנו או בליל עיבורו. לא שיראה קודם זמנו שהוא ליל כ"ח. ובחשבונות הראיה האלו שבארנו יתבאר לך ותדע מתי אפשר שיראה ומתי אפשר שלא יראה. ועל זה סומכין ומעברין חדש אחר חדש או עושין חדש חסר אחר חדש חסר. ולעולם אין פוחתין מארבע חדשים המעוברין בשנה ולא מוסיפין על שמנה חדשים המעוברין. וגם לעיבור חדשים אלו שמעברין לפי חשבון עושין סעודת עיבור החדש כמו שאמרנו בפרק שלישי: **י** וכל שתמצא בגמרא מדברים שמראין שבית דין סומכין על החשבון ומפי משה מסיני שהדבר מסור להם והרשות בידם לחסר או לעבר. וכן זה שחסר תשעה חדשים בשנה וכל כיוצא בזה הכל על עיקר זה הוא בנוי בזמן שלא נראה החדש בזמנו: **יא** וכן זה שאמרו חכמים שמעברין את החדש לצורך הוא בחדשים אלו שמעברין אותן לפי חשבון ועושין אחד מלא ואחד חסר. ויש להם לעבר חדש אחר חדש או לחסר. בזה הוא שמעברין לצורך מפני שלא נראה הירח בזמנו. אלא בעת שיראה הירח בזמנו שהוא תחלת היותו נראה אחר שנתקבץ עם השמש מקדשין לעולם: **יב** וכל הדברים האלו בזמן שיש שם בית דין וסומכין על הראייה. אבל בזמנים אלו אין סומכין אלא על הקביעה בזה החשבון האמצעי הפשוט בכל ישראל כמו שביארנו בהלכות אלו: **יג** יתבאר בספרי החשבון התקופות והגימטריאות שאם יראה הירח בארץ ישראל יראה בכל מדינות העולם שהן למערב ארץ ישראל ומכוונות כנגדה. ואם יתן החשבון שלא יראה בארץ ישראל אפשר

פירוש

יג יתבאר בספרי חשבון התקופות והגימטריאות וכו'. התקופות הוא כמו תקופת הימים כלומר חזרת הזמן הידוע והכונה בזה היא חזרת השמש למקומה מגלגל המזלות עד שיחזור לסוף הזמן לכמות שהיה ובמקלת המקיפות תהיה הכונה בזה המלה על חזרת כל כוכב מז' כוכבי לכת אל מקומו הראשון. וענין גימטריאות חכמת החשבון והיא מלה יונית תורה על החשבון והם אומרין בלשון יוני אגומטריאה, ותורה בדברי חכמים על חשבון מיוחד והוא חשבון אותיות המנה כמו אמרם ז"ל שמנין רד"ו שמה ר"י והוא זמן ישיבת ישראל במצרים וכן חשבון ונושנתם בארץ שמניינו תתנ"ב והוא מנין ישיבת ישראל בארץ עד חורב בית ראשון וכן כל כיוצא באלו: **שאם** יראה הירח בא"י יראה בכל המדינות שהן במערב א"י, לפי שכל מקום שהוא למערב א"י הכוכבים שוקעין מתוו אחר ששוקעין באופק א"י לגד מערב לפיכך כשיראה הירח בא"י נדע בודאי שיצא מתחת ניצוץ השמש כל שכן שיראה באופק הנוטה המערבי לפי שיצא מתחת ניצוץ השמש ועוד שהוא גבוה על האופק המערבי יותר מאופק ארץ ישראל:

ומכוונות כנגדה שהרי אפשר שיהיו שתי מדינות האחת מזרחית והאחרת מערבית והם שוים ברוחב הרבה ויראה הירח בא"י ולא יראה במדינה שהיא מערבית מא"י כמו שנבאר אח"כ אבל עתה אנו מדברים על המדינות המכוונות זו כנגד זו ברוחב או במדינות שהן מתקרבין בריחוק קירוב מעט כמו ו' או ז' מעלות ואע"פ שאין רחבם אחד. והמשל נניח [ציור נ"ט] עגולת אבג"ד עוברת על שני קצוות הישוב מן המזרח למערב והוא אופק אמצע הישוב לפי שאמצע הישוב מרחקו מן המזרח צ' מעלות וזמן המערב ג"כ צ' מעלות. ואפשר שתהיה המדינה שבאמצע הישוב על קו השווי ותהיה עגולת משוה היום עוברת על נוכח ראשם ואפשר שתהיה רחוק מהשווי לפי שיש לה רוחב. ונניח סימן אמצע הישוב נקודת ש' וגם נניח שלש מדינות אחרות מתקרבין ברוחב ומשתנות באורך ונניח רוחב האחת כ"ם מעלות וארכה ס"ג מעלות מצאת מערב ותהיה מסס מאמצע הישוב לגד מערב כ"ז מעלות ונניח האופק שלה עגולת כל"מ ונניח רוחב המדינה האחת ל"ב וארכה מן המערב ס"ו מעלות וחצי והיא ירושלים לפיכך היא נוטה מאמצע הישוב כנגד רוח מערב כ"ג מעלות וחצי ויהיה האופק שלה עגולת נס"ע. ונניח רוחב המדינה האחרת ל"ה מעלות וארכה ס"ס מעלות לפיכך היא נוטה מאמצע הישוב לרוח מערב כ"א מעלות והאופק שלה פצ"ק לפיכך כשיראה הירח גבוה על אופק אמצע הישוב והיה עגולת אבג"ד אחר שיצא מתחת ניצוץ השמש היא נראית כהכרח על כל אופק מערבי מזה האופק לפי שהוא נמוך ממנו בפאת מערב מפני שהוא גבוה בראייה אלגם ועוד שיצא מתחת ניצוץ השמש לפיכך הוא נראה בהכרח על אופק כל"מ ועל אופק נס"ע ועל אופק פצ"ק וכן הדין בכל אופק שהוא נמוך מתכרו לגד מערב לפי שהארץ כדורית וכן דין אופק ירושלים והוא אופק נס"ע עם אופק כל"מ כגון זו הצורה [ציור נ"ט] **ואם** יתן החשבון שלא יראה בא"י אפשר שיראה במדינות אחרות שהן למערב א"י, כלומר שאם יתן החשבון כשתהיה השמש על אופק ירושלים והוא אופק נס"ע והיה מתחלה לגמרי שלא יראה הירח לפי שלא יצא מתחת ניצוץ השמש מפני שמרחקו מן השמש קשת קטנה שהיה תחת ניצוץ השמש לפיכך אין בני א"י רואין אותם וכשהגיע השמש אל אופק המדינה שהיא למערב א"י כלומר למערב ירושלים והוא אופק כל"מ יצא הירח מתחת

עד כאן הגיע פירוש החכם כמ"ר לוי בן חביב זלה"ה על הלכות קדוש החדש להרמב"ם ז"ל בחבורו הגדול:

מגדל עוז

אלא הקבלה עד מפי משה. כתוב בפ"ק דר"ה ובפרק אם אינן מכירין: אין פוחתין מארבעה חדשים עד סוף הפרק, הכל הוא פרק אין נערכין (דף ט') וכפי מה שראה בגמרא ובספרי התקופות וע"פ קבלתו כתב כל זה על דרך אמת ונכוח צדק:

פירוש

שמשם ניצוץ השמש לפי שהירח כבר נתרחק מן השמש בזמן שבין שתי הקשתות שמעל שתי האופקים סירוח בין אופק נס"ע וכל"מ, לפיכך יראה באופק המערבי ולא נראה באופק ירושלים ואפשר שלא יראה באופק כל"מ המערבי מירושלים כמו שאינו נראה בירושלים כאופק נס"ע לפי שהיה המרחק בין ב' האופקים כלומר אופק ירושלים ואופק המדינה המערבים מרחק מעט ולא יתן המשכון שיראה במדינה המערבית כמו שאינו נראה בירושלים לפי שלא יצא מתחת ניצוץ השמש לפי שהזמן שבין שתי הקשתות מעט ואינו מספיק לנראות הירח מתחת ניצוץ השמש שהרי ע"ד משל כשתהיה השמש על אופק ירושלים ויהיה בינו ובין הירח ז' מעלות שהרי בודאי אין הירח נראה בירושלים לפי שלא יצא מתחת ניצוץ השמש וכשתשקע החמה מעל אופק ירושלים יהיה בינה ובין שקיעתה באופקים המערביים זמן מעט יהיה קצר ופעם יהיה ארוך, אם יהיה ארוך בזמן עד שיתרחק הירח ריחוק שיראה בו מפני שיצא מניצוץ השמש בעת שהגיע השמש אל האופק המערבי הוא נראה בזה האופק אע"פ שאינו נראה באופק ירושלים כמו שאנו אומרים שנתרחק יותר על הז' מעלות ח' מעלות אחרות ויהיה בין הירח והשמש בעת שקיעתה באופק המערבי ט"ו מעלות שבודאי יראה באופק המערבי לפי שיצא מתחת ניצוץ השמש, ואם יהיה בין שני האופקים ריחוק מעט שיאמר שלא יתרחק הירח מן השמש בעת שתהיה השמש על האופק המערבי כגון שלא יהיה ביניהם מן הנטיה אשר שיוסיף ריחוק הירח מן השמש אלא כמו מעלה אחת יותר על הז' כראשונות ידוע בודאי שאינו נראה באופק המערבי כמו שאינו נראה באופק ירושלים לפי שלא יצא מתחת ניצוץ השמש: אם יראה הירח במדינה שהוא למערב א"י אין בזה ראיה שנראה הירח בא"י, שהרי כבר אמרנו בתחלה שאפשר שיראה במדינה המערבית מפני שיצא מן הניצוץ ולא יראה במזרחית לפי שלא יצא עדיין מן הניצוץ:

טו וכן אם לא נראה הירח בא"י וכו'. דין זה יתאמת כדי החלק שלפניו שאם העוון א"י למזרחיות הסיה מרכה כענין המדינה המערבית לירושלים:

טז וכל אלו הדברים כשהיו וכו'. דע זה הדין שלא הוא ולא נודע אלא דמיון השכל לפי שהמשורסם שהכוכבים שוקעין במדינות המזרחיות קודם המערביות וזה הדין על תנאי שיהיו מכוונות ברוחב או קרובים ברוחב אבל אם יהיו ב' המדינות משונים ברוחב הרבה אפשר שיעלה הכוכב באופק מערבי קודם עלייתו באופק המזרחי וכן הוא שוקע באופק מערבי קודם שישקע מן האופק המזרחי. וגנית [ציור ס] מדינה רחבה מ' מעלות והרכה ל' ומדינה אחרת רחבה חמשים מעלות והרכה כ' מעלות ויהיה אופק

אפשר שיראה במדינות אחרות שהן למערב ארץ ישראל ומכוונות כנגדה. לפיכך אם יראה הירח במדינה שהיא למערב ארץ ישראל אין בזה ראיה שלא יראה בארץ ישראל אלא אפשר שנראה הירח בארץ ישראל: **יד** אבל אם לא יראה הירח בראש ההרים במדינה המערבית המכוונת כנגד ארץ ישראל בידוע שלא נראה בארץ ישראל: **טו** וכן אם לא יראה הירח בא"י בידוע שלא נראה בכל מדינות העולם שהן למזרח ארץ ישראל ומכוונות כנגדה. ואם יראה בארץ ישראל אפשר שיראה במדינות מזרחיות ואפשר שלא יראה. לפיכך אם יראה במדינה שהיא למזרח ארץ ישראל ומכוונת כנגדה בידוע שנראה בארץ ישראל. ואם לא נראה במדינה המזרחית אין בזה ראיה אלא אפשר שיראה בארץ ישראל: **טז** וכל אלו הדברים כשהיו המדינות שבמערב ושבמזרח מכוונות. כגון שהיו נוטות לצפון העולם משלשים מעלות עד ל"ה מעלות. אבל אם היו נוטות לצפון יותר מזה או פחות. משפטים אחרים יש להן שהרי אינן מכוונות כנגד א"י. ודברים אלו שביארנו בערי מזרח ומערב אינן אלא להגיד כל משפטי הראייה להגדיל תורה ולהאדירה. לא שיהיו בני מזרח או בני מערב סומכין על ראיית הירח או תועיל להם כלום. אלא לעולם אין סומכין אלא על קידוש בית דין שבארץ ישראל כמו שביארנו בכמה פעמים:

פרק תשעה עשר

א לפי שאמרו חכמים שבכלל דברים שהיו בודקין בהן את העדים אומרין להן להיכן היה הירח נוטה. כשר בעיני להודיע דרך חשבון דבר זה. ואין אני מדקדק בו לפי שאינו מועיל בראייה כלל. ותחלת חשבון זה לדעת נטיית המזלות תחילה: **ב** העגולה שהיא עוברת במחצית המזלות שבה מהלך השמש. אינה עוברת באמצע העולם מחצי המזרח לחצי המערב. אלא נוטה היא מעל הקו השוה המסבב באמצע העולם כנגד צפון ודרום. חציה נוטה לצפון וחציה נוטה לדרום: **ג** ושתי נקודות יש בה שפוגעת בהן בעגולת הקו השוה המסבב באמצע העולם. הנקודה האחת ראש מזל טלה. והנקודה השנייה שכנגדה ראש מזל מאזנים. ונמצאו ששה מזלות נוטות לצפון מתחלת טלה עד סוף בתולה. וששה נוטות לדרום מתחלת מזל מאזנים עד סוף מזל דגים: **ד** ומראש מזל טלה יתחילו המזלות לנטות מעט מעט ולהתרחק מעל הקו השוה כנגד הצפון עד ראש סרטן. ויהיה ראש סרטן רחוק מעל הקו השוה לרוח הצפון שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה בקירוב. ויחזרו המזלות להתקרב לקו השוה מעט מעט עד ראש מאזנים שהוא על הקו השוה. ומראש מאזנים יתחילו לנטות ולהתרחק כנגד רוח דרום עד ראש גדי. ויהיה ראש גדי רחוק מעל הקו השוה לרוח דרום שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה. ויחזרו המזלות להתקרב מעט מעט כנגד הקו השוה עד ראש טלה: **ה** נמצא ראש טלה וראש מאזנים מסבב על הקו השוה. ולפיכך כשתהיה השמש בשני ראשים אלו לא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום. ותזרח בחצי מזרח ותשקע בחצי מערב. ויהיה היום והלילה שוין בכל הישוב: **ו** הרי נתברר לך שכל מעלה ומעלה ממעלות המזלות נוטה לצפון או לדרום ויש לנטייתה שיעור. ורוב הנטייה לא תהיה יותר על שלש ועשרים מעלות וחצי בקירוב: **ז** ואלו הם השעורים של נטיות לפי מניין המעלות של מזלות. והתחלה מתחלת מזל טלה. י' מעלות נטייתם ד' מעלות. כ' מעלות נטייתם ח' מעלות. ל' מעלות נטייתם י"א מעלות ומחצה. ומ' מעלות נטייתם ט"ו מעלות. נ' מעלות נטייתם י"ח מעלות. ס' מעלות נטייתם כ' מעלות. ע' מעלות נטייתם כ"ב מעלות. פ' מעלות נטייתם כ"ג מעלות. צ' מעלות נטייתם כ"ג מעלות וחצי מעלה: **ח** ואם יהיו אחדים במנין תקח להם מנתם מבין שתי הנטיות כמו שביארנו בשמש ובירח. כיצד חמש מעלות נטייתם שתי מעלות. ואם היה מניין המעלות כ"ג נטייתם ט' מעלות. ועל דרך זו בכל האחדים שהן עם העשרות: **ט** ומאחר שתדע הנטייה של מעלות מאחד עד צ'. תדע נטייתם כולן כדרך שהודענום ברוחב הירח. שאם היה המניין יותר על צ' עד ק"פ תגרע אותו מק"פ. ואם היה יותר על ק"פ עד ר"ע תגרע ממנו ק"פ. ואם היה יותר על ר"ע עד ש"ס תגרע אותו מש"ס. והנשאר תדע נטייתו והוא נטיית אותו המניין שבידך בלא גרעון ולא תוספת: **י** אם תרצה לידע כמה מעלות הוא הירח נוטה מעל הקו השוה כנגד צפון העולם או כנגד דרום העולם. תדע תחלה כמה נטיית המעלה שהיא מקום הירח האמיתי ולאי זה רוח היא נוטה לצפון או לדרום. ותחזור ותחשוב ותוציא רוחב הירח הראשון ותראה אם הוא

פירוש

אופק המדינה המזרחית כד"ח ואופק המערבי וח"ע ואופק סקו השוה אב"ג ועגולת משוה היום אג"ם ורחב מזל גדי סובב עליהם כפ"י, לפיכך כשיהיה הירח או השמש בזו המסבה הם שוקעים מן אופק המדינה המערבים מנקודת פ' קודם שתשקע מן אופק המזרחי מנקודת י'. ועילת זה הדין שיהיו ברוחב כרסם וזהו שאמר משפטים אחרים יש לה סירוב גוריתה ונעריבתם, והעילה לפי שאינן מסוגות כנגד ארץ ישראל אלא רחבן משונה הרבה. ומן הצורה הואת יתבאר שהכוכב שוקע בנקודת פ' מן האופק המערבי קודם שתשקע מנקודת י' מן האופק המזרחי לפיכך בזו הצורה יראה הכוכב שוקע מעל המערביים קודם המזרחיים:

פירוש **א** לפי שאמרו חכמים וכו' להיכן היה הירח נוטה וכו'. פירוש לצפון השמש או לדרומה וכו' נויח [ציור ס"א] עגולת משוה היום אבג"ד ועגולת המזלות אהג"ז וג' ראש טלה וה' ראש מאזנים וו' ראש סרטן וכ' ראש גדי, ומנקודת ג' מתחיל השמש לנטות עד ז' סוף סנקייס לצפון ותחזור ומתקרבת עד נקודת א' ממשוה היום. ותחזור ומתרחקת ממנה אל הדרום עד סוף סנקייס וסוא ראש גדי ושיא נקודת ה' ומתקרב עד שהגיע לראש טלה:

ח ויהיה היום והלילה שוים בכל הישוב. לפי שכל שתי עגולות גדולות כל אחת חותכת חברתה על מחציתה וכל אופק ואופק עגולה גדולה ועגולת משוה היום עגולה גדולה כחצי הגלוי ממשוה היום על הארץ הוא זמן היום וחציה האחר נסתר תחת הארץ והוא זמן הלילה. וכהיות שעגולת משוה היום עגולה גדולה לפי שהיא חוגרת גלגל המישור וכראש טלה ומאזנים השמש כאלו שתי הנקודות שהם משוה היום. לפיכך עגולת כל אופק ואופק חולקת עגולת משוה היום על מחציתה. לפיכך יהיה היום והלילה שוים בכל היישוב כשתהיה השמש בראש טלה או בראש מאזנים:

ט ומאחר שתדע הנטייה של מעלות וכו'. שאם יהיה הקשת ק"נ מתחלת מזל טלה עד סוף סרטן [ציור ס"ב] והוא קשת ג"ס תגרע אותו מק"פ והוא קשת ג"ח ישאר ס' מעלות והוא קשת ש"ל, ונטייתה כמו נטיית קשת ג"ר והוא ס' ונטייתם קשת ק"ל שהוא כמו קשת ש"ס, ואם יהיה הקשת ר"י הוא קשת ג"ז א"ח נגרע ממנו ק"פ והוא קשת ג"מ ישאר ל' והוא מזל מאזנים. ואם יהיה ש' והוא קשת גוא"מ תגרע אותו מש"ס ישאר ששים והוא קשת מ"ג. ועל הדרך הזאת בכל קשת וקשת:

י אם תרצה לידע כמה מעלות הוא הירח נוטה מעל וכו'. לפי שהגלגל הנוטה הוא רחוק מעל עגולת המזלות וגלגל המזלות נוטה מעל עגולת משוה

לפי שאמרו חכמים עד סוף הפרק. פשוט ושורש פרק זה שאין מבינין (דף כ') ותשמעיהו מהכשמי נמאמגניתם:

הוא צפוני או דרומי. אם נמצאו רוחב הירח ונטיית מעלתו ברוח אחת כגון שהיו שניהם צפונים או דרומיים תקבץ שניהם. ואם נמצאו בשתי רוחות כגון שהיה האחד דרומי והאחד צפוני. תגרע המעט משניהם מן הרב והנשאר הוא מרחק הירח מעל קו השוה באותה הרוח שהיה בה הרב בשניהם: **יא** כיצד באנו לידע כמה הירח נוטה מעל הקו השוה בליל הראייה שהוא שני לחדש אייר משנה זו. וכבר ידעת שמעלת הירח היה י"ט ממזל שור. נטייתה בצפון כמו י"ח מעלות. ורוחב הירח היה בדרום כמו ד' מעלות. תגרע המעט מן הרב ישאר י"ד מעלות. נמצא הירח רחוק מעל הקו השוה י"ד מעלות לרוח צפון. שהרי המניין הרב שהוא שמנה עשרה מעלות היה צפוני. וכל חשבון זה בקירוב בלא דקדוק לפי שאינו מועיל בראייה: **יב** אם תרצה לידע לאי זו רוח מרוחות העולם יראה הירח נוטה. תחשוב ותדע מרחקו מעל הקו השוה. אם יהיה על הקו השוה או קרוב ממנו בשתים או שלש מעלות בצפון או בדרום. יראה מכוון כנגד אמצע מערב ותראה פגימתו מכוונת כנגד מזרח העולם בשוה: **יג** ואם יהיה רחוק מעל הקו השוה לצפון העולם. יראה בין מערב העולם ובין צפונו. ותראה פגימתו נוטה מכנגד מזרח העולם כנגד דרום העולם: **יד** ואם היה רחוק מעל הקו השוה לדרום העולם. יראה בין מערב העולם ובין דרומו. ותראה פגימתו נוטה מכנגד מזרח העולם כנגד צפון העולם. ולפי רוב המרחק ולפי רוב הנטייה: **טו** ומחקירת העדים שאומרין להם כמה היה גבוה. ודבר זה יודע מקשת הראייה. שבזמן שתהיה קשת הראייה קצרה יראה הירח כאילו הוא קרוב מן הארץ. ובזמן שתהיה ארוכה יראה גבוה מעל הארץ. ולפי אורך קשת הראייה לפי גובהו מעל הארץ בראיית העינים: **טז** הרי ביארנו חשבונות כל הדרכים שצריכין להם בידיעת הראייה ובחקירת העדים. כדי שיהיה הכל ידוע למבינים ולא יחסרו דרך מדרכי התורה ולא ישוטטו לבקש אחריה בספרים אחרים. דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה:

פירוש

משוה היום ונניח [ציור ס"ג א'] לעגולת משוה היום עגולת אהג"ד ועגולת המזלות אהג"ז וגלגל הנטה אחג"ט, וגלגל הנוטה פעם יפגע בעגולת המזלות בנקודה שפוגעת עגולת המזלות בעגולת משוה היום, ופעם פוגעת בה בנקודה אחרת, ונניח בתחלה שפוגעת בה על שתי נקודות השווי והן א"ג ופעם יפגע בה על ב' נקודות אחרות וכם ח"ט ותהיה נקודת סוף הנטיה בצפון בצורה השניה [ציור ס"ג ב'] נקודת כ' ובדרום נקודת ל'. וכשיהיה הירח על קשת אט"ג בצורה הא' יהיה נוטה לצפון וכשיהיה על קשת אח"ג יהיה בדרום וכשיהיה בנקודה ח' שהיה נטייתו בצפון כ"ח מעלות ול"ה חלקים לפי שסוף נטיית המזלות מעל משוה היום והוא קשת ח"ג כ"ג מעלות ול"ה חלקים וסוף נטיית גלגל הנטה מעל המזלות חמש מעלות והוא קשת ס"ח. לפיכך יהיה קשת מרחק הירח ממשוה היום קשת כ' ס"ח, וכשיהיה בנקודה אחרת כמו נקודה כ' יהיה רחבו מעל המזלות קשת כ"ע ומרחק המזלות ממשוה היום ל"ת לפיכך יהיה מרחק הירח ממשוה היום קשת כל"ם, וכן הדין בכל קשת וקשת, לפיכך אמר אם נמצאו רוחב הירח ונטייתו ברוח אחת כמו זו הצורה לפי ששניהם צפוניים כי קשת ס"ח וקשת כ"ע צפונית מעל המזלות וקשת ח"ג וקשת כ"מ צפונים מעל משוה היום, וכן הדין בדרום כמו שנאמר שהיה רחבו מעל המזלות קשת ט"ז או קשת ס"ע, ונטיית המזלות מעל משוה היום גם לדרום קשת ז"ד או קשת ס"ע לפיכך כשיהיה הירח בנקודת ט' בדרום שהיה נטייתו מעל משוה היום אל הדרום קשת ט"ד וכשיהיה הירח בנקודת ס' תהיה נטייתו מעל משוה היום אל הדרום קשת סע"ם, ואם תפגע עגולת הנטה בעגולת המזלות על ב' נקודת השווי וגם בצורה הא' בשוה נקודת א' או נקודת ג' וגם הירח על הנקודה ויהיה הירח נראה או נוגע ממקום השווי או יהיה הירח בנקודת הראש או הזנב שלא במקום השווי וכם בצורה השנייה והם נקודת ח' או נקודת ט' יהיה מרחקו ממשוה היום הוא מרחק מעלתו לפי שאין לו רוחב לפי שהוא על גלגל המזלות מצד שהוא במקום הפגישה, ואם יהיה בנקודה אחרת כמו נקודת מ' מן הצורה השניה יהיה רחבו מעל המזלות פ"ג ומרחקו ממשוה היום מ"ג ושניהם בצפון, ואם יהיה רוחב בצפון ע"פ ומרחקו ממשוה היום פ"ם חסם מן הרוחב בקשת ע"ם, לפיכך אמר אם נמצאו בשתי רוחות כגון שהיה האחד דרומי והשני צפוני תגרע המעט משניהם מן הרוחב, לפיכך בזו הצורה תגרע קשת ע"ש והוא יתרת המזלות מן הנטה והנשאר יהיה מרחק הנטה ממשוה היום וכן הדין בכל קשת וקשת. כיצד כבר ידעת שהירח היה במזל שור כ"ח מעלות והיה נטייתה בצפון על הדרך שלמדת אם יהיו אחדים עם העשרות י"ז מעלות ומ"ב חלקים, ולפי שרוחב הירח בזה המקום היה צפוני כ' מעלות וכ"ז חלקים והרי שניהם ברוח אחת הרוחב והנטייה תקבץ אותם יהיה כלו כ' מעלות ול"ח חלקים בצפון וזהו מרחק הירח ממשוה היום: אם תרצה לידע לאיזה רוח מרוחות העולם וכו'. [ציור ס"ד א'] נניח א"ב גדה"ו אופק ירושלים ורחבה ל"ב מעלות ועגולת המזלות גז"ו ועגולת משוה היום מ"ס וכ' חצי המזרח וס' חצי מערב ועגולת או"ד הוא גלגל הירח הנוטה והשמש שוקעת בנקודה ו' והירח גבוה על האופק המערבי י' מעלות על נקודה ח' והוא קרוב מחצי מערב מכוון כנגד חצי מערב והוא הסר ממנו והשאר לצד מזרח אבל ב' קרניו מן האחד פונים לחצי מזרח כגון זו הצורה. בזו הצורה הב' [ציור ס"ד ב'] הירח רחוק מעל הקו השוה והוא עגולת גז"ו לצפון והוא נראה בין מערב העולם והוא נקודת ו' אל הצפון על נקודה ח', וגם בזו הצורה האופק אבגדה"ו ועגולת משוה היום עגולת גז"ו והמזלות בט"ה והנוטה אזח"ד והירח נראה בין מערב העולם והוא נקודת ו' ובין צפונו והיא פאת כ'. ופגימתו נוטה מן המזרח והוא נקודה ג' כנגד דרום העולם, והוא פאת ל', ובצורה השלישית [ציור ס"ד ג']. האופק אבגדה"ו ומשוה היום אז"ד והמזלות ת"ס וגלגל הנטה נח"ו והירח ס' והשמש נקודת ה' שוקעת והירח נראה בין מערב העולם והוא נקודת ד' ובין דרומו והיא פאת כ' ופגימתו נוטה מן מזרח העולם והיא נקודה א' לצד צפון העולם והוא פאת נקודה ל' ושני קרניו כנגד מזרח העולם והוא נקודה א' ובין צפונו והיא ל': ולפי רוב המרחק ולפי רוב הנטייה. שאם יהיה רחוק הרבה לצפון תהיה נטייתו ופגימתו מכנגד המזרח לצד הדרום הרבה, ואם יהיה הריחוק מעט תהיה נטייתו מעט ופגימתו מכנגד המזרח לצד הדרום הרבה, ואם יהיה הריחוק מעט תהיה הנטייה מעט וכן הדין ברחוקו בדרום, לפיכך אמר ז"ל ולפי רוב המרחק ולפי רוב הנטייה:

נשלם פירוש קדוש החדש

סליק הלכות קדוש החדש

הקדמת מגיד משנה להלכות תעניות

פרק ראשון נתבאר בו ענין התענית מהו. וכיצד אדם מקבלו ואי זה דבר אסור בכל תענית. ומה שעושין לצבור בכל תענית. וסוף דבר נתבאר בו מה שהוא ביאור כללי לנמשך אחר מצות התורה והוא לזעוק בעת צרה כמבואר שם:

פרק שני נתבאר בו ענין על אלו צרות מתענין. ונזכרו בו פרטי הצרות אחת לאחת ודיניהן בפרט ואחת מהן צרת מניעת הגשמים. ויש לה סדר ארוך ותעניות משונים בענינה ולזה נתיחדו לה שני פרקים אחרים:

פרק שלישי נתבאר בו חלוקי תעניות הגשמים והזמן הקבוע לצבור וליחידים להתענות. ופרטי הדברים האסורין בזמן העצירה ומניעת הגשמים:

פרק רביעי נתבאר בו הסדר שעושין בתקנת תעניות מתעניות הגשמים מענין התפלה ותוספת הברכות והכהנים אם בזמנם. וכיצד היה נוהג בהר הבית בזמן שהיה בית המקדש קיים. ונסתיים הפרק בביאור כמה גשמים ירדו ולא יפסקו להתענות:

פרק חמישי נתבארו בו עניני הארבעה צומות שהם מדברי קבלה ומנהג כמבואר שם. והיה רוב הביאור בענין צום תשעה באב לפי שהוא חמור מן האחר בהרבה דברים. ונמשך לזה ביאור מה שאסור לעשותו בזמן הזה מפני חורבן הבית. והרואה ירושלים ובית המקדש וערי יהודה מה הוא חייב לעשות מפני אבלותן. ונסתיים זה הפרק האחרון בביאור שהצומות האלו עתידין להיות ימי ששון ושמחה בימות המשיח:

וסבת סדר הלכות אלו מבואר. פרק ראשון הוא כללי כמו שהזכרתי למעלה. פרק שני והוא מדבר בפרטים. ואחריו פרק שלישי בפרטי פרט אחד מן הפרטים המוזכרים בפרק שני. וראוי להקדים פרטים אלו שהן תומר יאסור, לתעניות הגשמים שהוא בענין המטה לעשות בהן מסדר התפלה. והסבה גלויה לנו בזה בהרבה מקומות שיש להקדים ביאור המוזכר לביאור הינוה. ואחריו פרק רביעי וכבר נתבאר למה נתאחר. וקדימתו לפרק חמישי הוא להיות ענינו נמשך אחר מה שהוא מן התורה ופרק חמישי כל ענינו הוא מדברי סופרים. ואחריו פרק חמישי וכבר נתבאר למה נתאחר. ונשלם ביאור סבות הלכות אלו:

הלכות תעניות

מצות עשה אחת והיא לצעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבא על הצבור:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א מצות °עשה מן התורה לזעוק [א]ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו: **ב** ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם המו וגו'. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם: **ג** אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית. הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי. כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהיא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי: **ד** ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד. ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר. השופר מקצר והחצוצרות מאריכות. שמצות היום בחצוצרות. ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש שנאמר

א טור סי' תקעו:

מגיד משנה

א מצות עשה מן התורה וכו'. זה מבואר בכתוב ומפורש בספרי. ורמזתי לרבינו בספר המצות שלו שמנה תרועה זו ותקיעה שבשעת הקרבנות במצוה אחת. ותמה אני למה שהביא שני פסוקים הם בכתוב. ונראה דעתו ז"ל שהמצוה היא אחת כוללת לתקוע בחצוצרות במקדש בשעת הקרבנות ובשעת [הצרות] בין במקדש בין בגבולין ואין ראוי למנותן [בשתי מצ]ות ועוד צ"ע. ויתר הדברים שכתב [כא]ן דברים ברורים ורמוזין אליו ומפורשים בספרא ובספרי:

ד ומדברי סופרים להתענות וכו'. זה ברור שאין כאן תענית מן התורה אלא מכח שמי בכתוב:

ובימי [ה]תעניות אלו וכו'. מדברי רבינו נראה שאין תוקעין אלא בחצוצרות בגבולין [ולא בשופ]ר כלל. וכן נראה לכאורה מן הברייתא [שבפרק] ראוהו ב"ד בר"ה (דף כ"ז) שאמרו [שם בגב]ולין מקום שיש חצוצרות אין שופר. [ופירש"י] ז"ל וכן רוב המפרשים מקום שיש חצוצרות כגון תעניות. והקשו לזה ממה שאמרו פ"ק דתענית (דף י"ד) אלא שופרות ור"ע לא פליגי דקרי לה התרעה. ופירש הראב"ד ז"ל בפירושיו שתקיעת החצוצרות היתה על סדר ברכות הזכרונות פרק רביעי אבל בשופרות היתה בשאר היום בשעה שהיו מתפללין. ולדברי רבינו שלא הזכיר שופר בגבולין כלל יש לי לומר דשופרות לאו דוקא אלא כלומר שאמרו התרעה בענין שהיא בשם הזכירו שופרות הרגילין בכל מקום ולפי שיש במקדש שופרות ועל כן המקדש הזכירו שופרות אבל בגבולין אין שם לעולם אלא חצוצרות. ומ"מ המחוור כדברי הרשב"א ז"ל דבמקדש איכא תרתי חצוצרות ושופר ובגבולין ליכא אלא חד מינייהו חצוצרות או שופר. וז"ש בדברי הגאונים תקיעה בשופר בתעניות לפי שנאמר זה מכן עירנה רמאי ובלבד שלא יהיה שניהם אלא במקדש עכ"ד: ואם היו במקדש וכו'. משנה וברייתא פרק ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ז): ואין תוקעין וכו'. שם בגמ':

תעניות

לחם משנה

(כתב המחבר ז"ל הלכות תעניות להרמב"ם ז"ל עיינתי בהם בכפר ליוורי ויען כי ספרי אין אתי הצריך אני לחוש בספרים בקצת ענינים כאשר גבאו העיר בעזרת האל ושיננם פה):

א א כגון בצורת ודבר וארבה וכו'. קשה דהא בס"ג דמסכת תענית (דף י"ט) אמרו במשנה על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה וכו' שמעון התימני אומר אף על הדבר ולא הודו לו חכמים ואמרו בגמרא (דף כ"ב:) איבעיא להו לא הודו לו חכמים בשבת אבל בחול הודו לו או דילמא לא הודו לו כלל ת"ש דתניא מתריעין על הדבר בשבת ואין צ"ל בחול רבי חנן בן פיטום תלמידו של ר"ע (משום ר"ע) אומר אין מתריעין על הדבר כל עיקר ע"כ. ופירש"י ז"ל אין מתריעין כל עיקר אפילו בחול דגזרה היא ע"כ. כלומר גזרו חול אטו שבת והא דלא גזרו בכל הני דמתני' כגון שדפון וחסיל ואיך דמתריעין בחול משום דדבר הוא רוע גדול ואתו לאתרועי בשבת אי שרו בחול משמע דלחכמים דקי"ל כוותייהו אין מריעין בחול. ורבינו ז"ל כתב כאן ולקמן בפ"ב דמתריעין על הדבר וכן בהלכות שבת פ"ב כתב דאין זועקין ומתחננים על הדבר בשבת משמע הא בחול מתריעין ולא כחכמים. וי"ל דבמתני' יש שלש מחלוקות דלחכמים אין מתריעין על הדבר אפילו בחול ולשמעון התימני מתריעין אפילו בשבת ולת"ק דלעיל מתריעין בחול שכן אמרו במשנה למעלה עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות ר"ע אומר מתריעות ולא מתענות א"כ הרי רבנן אמרי בפירוש דמתריעין ורבינו ז"ל פסק כרבנן דהוי סתם משנה. ולפי זה הא דלא הודו לו חכמים דמתניתין הוי אליבא כדכתיבנא. אבל ראיתי לרבינו ז"ל שכתב בפי' המשנה וז"ל ר' יוסי אומר שאין תוקעין שופר בשבת אלא כדי שיתקבצו העם להושיע אותה מדינה אבל לזעוק ולהתפלל לא ואין הלכה כר' יוסי למנוע מהם הצעקה בשבת אלא שזועקין ומתפללין להם בשבת ולא כשמעון התימני שאומר מתריעין על הדבר אבל הדין שלא אין מתריעין על הדבר כל עיקר אבל מתפללים עליו בלבד ואותם שאר בכאן הדבר הם בלבד מתענים ומתריעין כמו שקדם ע"כ. נראה דהוא מפרש דשמעון התימני היה אומר דמתריעין על הדבר בשבת אפילו הסביבות של המדינה שאמרו במתני' דמתענות ולא מתריעות ועל זה קאמרה הגמרא דלא הודו לו חכמים דאין מתריעות הסביבות אפילו בחול אלא מתענות בלבד וכמו שקדם ולפי זה הוי קך ולא הודו לו חכמים סברת ת"ק דלעיל ופסק כת"ק. ולכולהו פירושי קשה דבגמרא אמר בברייתא דר"ע פליג אדשמעון התימני ולית ליה דאין מתריעין כל עיקר והא ר"ע גופיה אמר במתניתין דהסביבות מתריעות ולא מתענות ואיך גופא מתענה ומתרעת וא"כ בין דאיירי מסביבות בסביבות כהרמב"ם ז"ל בין בעיר גופא כדפרישית קשיא דר"ע אדר"ע דמתניתין קאמר דאיכא התרעה ובברייתא קאמר דליכא. ואפשר לומר דתרי תנאי ואליבא דר"ע וכך בברייתא כוי רבי חנן דאמר כן משמו ודמתניתין הוא אמר. או אפשר לומר דר"ע דמתניתין לא קאי אלא אמפולת ולא על דבר אבל בדבר אית ליה דלית ליה התרעה כלל ולפירוש הרמב"ם ז"ל בסביבות ולפי מאי דפרישית אפילו בעיר עצמה נמי לית ליה לר"ע התרעה וכל זה דוחק. ומ"מ אי הרמב"ם ז"ל מפרש דלא הודו לו דקאמר מתניתין לא קאי אלא אסביבות מנ"ל דבשום צלמא אין זועקין ואין מתחננין בשבת שכן כתב בפ"ב מהלכות שבת. וי"ל דפסק כמתני' דלא הזכירה התרעה בשבת בדבר כלל משמע דלית ליה התרעה בשבת בדבר אפילו בעיר עצמה:

ד ומריעין בחצוצרות בלבד. על מה שהורה הראב"ד ז"ל ויוצא מהתגות דפ"ק דתעניות ודפרק ראוהו ב"ד שתקיעת החצוצרות היתה על סדר הברכות אבל בשופרות היתה בשאר היום בשעה שהיו מתפללין. ק"ק ליתא דגמרא דאמר בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' דכייתו גבים במקדש בעינן חצוצרות ושופר אבל לא בגבולין דמשמע מדבריהם הלשון דבגבולין ליכא שופר כלל כדברי רבינו ז"ל דאילו להראב"ד ז"ל צריך לדחוק דלא איירי קרא אלא לענין סדר הברכות ולא משמע כן מפשטא הכתוב דבכל גונא משמע דקאמר קרא דבגבולין ליכא שופר. אבל על מה שכתב הרשב"א ז"ל קשה דכיון דבר"ה קאמר קרא שופר אמריק שופר דוקא ולא אמריך שופר או חצוצרות א"כ בתעניות נמי דקאמר קרא חצוצרות כדכתיב והרעותם בחצוצרות יהא חצוצרות דוקא וכדכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ומפני זה היה מנהג יום התענית בחצוצרות לפי שהתענית אינו אלא על צרות הצבור וה' אמר על הצר הצורר אתכם והריעותם בחצוצרות ומכרתם א"כ הואיל דחצוצרות דוקא. ומדברי הר"ן ז"ל בפי' הכל יש ללמוד תירוץ על קושיא זו שכתב שם וז"ל והיינו טעמא משום דכיון דאמר רחמנא דבשעת מלחמה מריעין ילפינן מינה נמי בכל צרה וצרה שלא תבא על הצבור דמריעין ומיהו כיון דבחצוצרות בכינופיא דכולהו ישראל הוא דאשכחן כדכתיב והיה לך למקרא העדה ולמסע את המחנות ותעניות דבגבולין לאו כנופיא דכל ישראל הוא ולהכי תוקעין ומריעין בשופר דר"ה ולא בחצוצרות ע"כ. ומכאן יצא לו להר"ן ז"ל שופר משום דלאו כינופיא דכל ישראל הוי ומיהו אי בעי בחצוצרות תוקע גם כמ"ש בברייתא מקום שיש חצוצרות אין שופר כתב הר"ן ז"ל דלפי פירוש זה הוי בשעת מלחמה ולא בתעניות כדפירש"י ז"ל ורבינו ז"ל: ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות וכו'. קשה למה לא הזכיר כאן רבינו ז"ל דהשופר צריך שיהיה בעל שופין כדאמר רבי לוי בס' ראוהו ב"ד (דף כ"ז:) דשל יובל ושל ר"ה פי' בכפופין ושל כל השנה בפשוטין ופירש"י ז"ל (של כל השנה) של תעניות דהוא פסק כר' לוי בהלכות שופר א"כ למה לא הזכיר כאן דצריך שיהיה בעל פשוטין כרבי לוי כמו שהזכיר שם בר"ה דבעי כסף ולא עוד אלא דמשמע מדברי רבינו בהלכות שופר כדכתב ש"כ נ"ל דר' לוי לפיכותא קאמר. ולפי זה הלא נמי לשיטתא

וכיון

משנה למלך

פרק א א מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות וכו'. (ע"ש מה שכ' הר"ם ולאיזו לרבינו וכו' ועיין מדברי הרב המחבר בספר דרושיו בדרך שופטים מ"א (דף פ'):

ולא

הגהות מיימוניות

א[ואמצ"ל לא מנה מצוה זו לזעוק ולהריע על כל צרה אלא לתקוע בחצוצרות על הקרבנות לבד, ובעשין דרבנן ג' לגבי ש' באב אבר ענין שאר תעניות]:

מגדל עוז

פ"א מצות עשה עד קרי. התלוי פרק סדר תעניות קמא (דף ט"ו). ומוצו כמזכרות ומפורש בספרי ומדברי סופרים: ומתחננים. פרק סדר תעניות אלו (דף כ"ח): ומריעין עד לפני ה'.

כאמר

ה תעניות אלו שגוזרין וכו'. גם זה פשוט ומבואר בכמה מקומות במסכתא: ואין גוזרין תחלה תענית אלא בשני וכו'. משנה פ' סדר תעניות כיצד (תענית ט"ו:) אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלא להפקיע שערים אלא ג' תעניות הראשונות שני וחמישי ושני ושלש שניות חמישי ושני וחמישי ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות בחמישי ולא אחרונות. ופסק רבינו כר' יוסי דנימוקו עמו. ופירוש שלא להפקיע שערים פי' רש"י ז"ל כשרואים בעלי החנויות שקונין למוצאי יום התענית ב' סעודות גדולות אחת ליום ואחת לשבת מעלים והם סבורים שבא רעב לעולם ומייקרין השער אבל כשהתחילו בשני יודעין שאין זה אלא מפני התענית עכ"ל. ורבינו לא הזכיר הטעם לפי שאפילו במקום שאין להוש לו כגון עיר שרובה עכו"ם הדין כן וכ"כ קצת הגאונים ז"ל שבשום מקום אין גוזרין תענית לכתחלה אלא בשני וכן נהגו ועיקר:

ו אין גוזרין תענית על הצבור וכו'. זהו מבואר ויתבאר שהדין החכר בסמוך ופשוט הוא בכמה מקומות:

וכן אין תוקעין וכו'. משנה פ' סדר תעניות האלו האמור (דף י"ט) ועל אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה עכו"ם או נהר ועל ספינה המטורפת בים. ובגמ' (דף כ"ב) ויחיד הנרדף מפני עכו"ם מפני רוח רעה ומפני הליסטים מתריעין עליהם בשבת. על כולן יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית ר' יוסי אומר אינו רשאי וכו' ובפ"ק (דף י"ד) אמרינן מאי התרעה אילימא בשופרות שופרות בשבת מי איכא אלא לאו בעננו. ולפי מה שמצאתי בספרי רבינו שכתוב כאן מתענין עליהן בשבת וזועקין ומתחננין בתפלות נראה שהוא מפרש בענט תפלה תעניות שהיא ענט מתפללין אותה לפי שמתענין. ומכאן למד רבינו שמתענין על דברים

פרק א ו אין גוזרין תענית על הצבור לא בשבתות וכו'. אא"כ היתה עיר שהקיפוה עכו"ם וכו' מתענין עליהם בשבת. הרב המגיד כתב שהוא תמה על זה. והאה הטור כשהעתיק דברי רבינו בשמים תיבת מתענין ונראה שלא היה כתוב כן בנוסחתו. והיא הנוסחא הנכונה שהרי בהלכות שבת פרק שני ופרק שלשים שכתב שזועקין על אלו בשבת לא כתב שמתענין עליהם כל

שנאמר בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה':
ה [א]תעניות אלו שגוזרין על הצבור מפני הצרות אינן יום אחר יום. שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בדבר זה. ואין גוזרין בתחלה תענית אלא [א] בשני בשבת ובה' שלאחריו ובשני שלאחריו וכן על הסדר הזה שני וחמישי ושני עד שירוחמו: **ו** [ב]אין גוזרין תעניות על הצבור לא [ג] בשבתות ולא בימים טובים. וכן אין תוקעין בהן לא בשופר ולא בחצוצרות ולא זועקים ומתחננים בהם בתפלה. אלא אם כן היתה עיר שהקיפוה עכו"ם או נהר או ספינה המטרפת בים. אפילו יחיד הנרדף מפני עכו"ם מפני ליסטים ומפני רוח רעה *(מתענין עליהם בשבת ו) זועקין ומתחננים עליהם בתפלה. אבל אין תוקעין אלא אם כן תקעו לקבץ את העם לעזור אותם ולהצילן: **ז** [ג]וכן אין גוזרין תענית בתחלה בראשי חדשים. או בחנוכה ופורים או בחולו של מועד. ואם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום אחד ופגע בהן יום

א טור סי' תקעב תקעה: ב טור סי' תקעו: *[הטור השמיט זה מדברי רבינו, ועיין בכ"מ]: ג טור סי' תקעב סמ"ג עשין דרבנן ג' וע"ש:

אלו בשבת ולא ראיתי כן לאחד מן המפרשים ז"ל. והרבה ראיתי שהם מפרשים דקך התרעה דענגו רוצה לומר מי שענה ולא ענגו ממש דתפלת תענית ולהדרכה יש שפירשו שאפילו בחול אין גוזרין תענית על הצבור מחמת דברים אלו, וז"ש שהיחיד רשאי לסגף עצמו כלומר על הצבור אין גוזרין תענית אבל היחיד רשאי לסגף עצמו. ולפי דעת רבינו יש לפרש שהיחיד רשאי לסגף עצמו בתעניות רצופין זה"ו ואין כן הצבור אלא על הסדר. ובאמת שדברי רבינו כמ"ש מתענין בשבת תמהים בעיני וצ"ע: **אבל** אין תוקעין אא"כ תקעו לקבץ וכו'. ז"ש למעלה שאחרו פ"ק שופרות בשבת מי איכא כהמיה אבל לעזור אותן פשיטא שהרי אפילו חילול גמור מחללין ויוצאין בכלי זיין להצילן כמוכר פ"ב מה' שבת:

ז וכן אין גוזרין תעניות בתחלה וכו'. משנה וגמ' פ' סדר תעניות כיצד (דף ט"ו וי"ח) ופסק כר' יוסי דכיון שהתחילו יום א' קודם אין מפסיקין וכן פסקו ז"ל:

תעניות

לחם משנה

וכיון דהאי עיכובא לא הוה ליה לרבינו ז"ל למשתק מיגה. וי"ל דרבינו ז"ל סובר דמתני' הזכירה גבי תענית כשופין וכן רבי לוי שהזכיר פשוטין אין הכונה לומר דדוקא קך בעי אלא משום דבר"ה ויובל קאמר דבעינן פשוטין אליבא דמתני' הוצרכה לומר דבתעניות בכפופין סגי ולא בעי דוקא בפשוטין אלא בכפופין סגי וכן ר' לוי דקאמר פשוטין ר"ל דלא בעינן כפופין אלא בפשוטין סגי ולא כמו ר"ה דבעינן דווקא כפופין אלא בכל ענין סגי. וטעמא כמו שכתב רש"י ז"ל דבתעניות כיון דהוי לכנופיא לא איכפת לן כלל. שכיון שכן מסתבר דלא איכפת לן כלל ולכך לא הזכיר רבינו ז"ל כאן כלל דבכל גוונא כשר. ודייק ליה"ה דכתב ברים הלכות שופר שכתב ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין ביובל וכו' מפרש דוקא להני קפדינן שיהא כפוף אבל לא במקום אחר. ומ"מ קשה למה לא הזכיר רבינו ז"ל שם שיהא מצופה זהב ולא כאן שיהיה תוספה כסף כדאמרינן במשנה בפ' ראוהו ב"ד. כתב ה"ה ז"ל הזכירו שופרות הרגילים בכ"מ וכו'. פירוש דבריו דשופר הוא בר"ה וביובל מפא"כ בחצוצרות והוקשה לו מ"מ אע"פ שהוא רגיל בכ"מ כיון דהדין הוא בחצוצרות לא הוה ליה למשבק דינא דהוי בחצוצרות ולמנקט שופר דלא הוי דינא הכי. לזה תירץ דהא במקדש איתיה וכיון דבכ"מ הוא רגיל ובדין זה איתיה במקדש מש"ה נקטיה:

ה ואין גוזרין בתחילה תענית אלא בשני בשבת וכו'. מדכתב רבינו ז"ל וכן על הסדר הזה שני והמישי ושני ולא קאמר חמישי ושני וחמישי כת"ק משמע דפסק כר' יוסי. ומ"ש ה"ה ז"ל דפסק כר' יוסי דנימוקו עמו. קשה דאי משום דר' יוסי נימוקו עמו ולהכי פסק כוותיה א"כ בדין דלקמיה דקאמר על עיר שהקיפוה עכו"ם וכו' דמריעין ופליג ר"י ואמר לעזרה אבל לא לצעקה הוה לו לפסוק כר' יוסי משום דנימוקו עמו ולא פסק וכמ"ש ה"ה ז"ל בפ"ב מהלכות שבת תע"ג דאין נראה כן מדברי הטור ז"ל בסי' תקע"ו וכמ"ש שם הרב"י ע"ש. וגם מ"ש שרבינו ז"ל לא הזכיר לפי שאפילו במקום שאין לחוש וכו'. קשה וכי רבינו ז"ל דרכו להזכיר בכל הדינים טעמן שהוקשה לו דאמאי לא הזכיר כאן הטעם:

ו אלא אם כן היתה עיר שהקיפוה וכו'. בגמרא (דף כ"ב) איפליגו ר' יוסי ורבנן אי יחיד רשאי לסגף עצמו או לא ורבינו ז"ל לא הזכירו ונראה שטעמו משום דס"ל דהנהו תנאי פליגי בפלוגתא דאמוראי אי יושב בתענית נקרא חוטא או לא דלר"י נקרא חוטא ולית ליה מאי דכתבו התוספות ז"ל דלא פליגי בהכי אלא פליגי בהיכא דלא מצי מצער נפשיה אלא ס"ל דפליגי בהכי וכיון דהוא פסק בהל' דעות דנקרא חוטא ממילא משמע דקי"ל כר"י וכיון דכן אין היחיד רשאי לסגף עצמו ולהכי לא הזכיר

חילוק בין יחיד לציבור ומדפסק מסתמא כר"י. עוד כתב רבינו ז"ל מתענין (עליהם בשבת וכו' וכן כתב בפירוש המשנה כדכתיבנא ואע"ג דבהל' שבת בפרק ב' ולא בפ' ג' לא הזכירו אפשר דסמך על מ"ש כאן. וי"ל טעמא משום דסבירא ליה דכל היכא דהזכירו במתני' מתריעין סתמא הוי נ"כ מתענין וכדכתבו התוספות ז"ל לעיל ברים תהני' גבי מתריעין עליה מיד והקשו כיון דכל מתריעין משמע מתריעין ומתענין למה הוצרכו לפרש במתניתין אותה העיר מתענה ומתרפת והירצו משום דבעי ר"ע לאיפלוגי בסיפא דקאמר מתריעות ולא מתענות ע"כ משמע דכל מתריעין דמתני' הוי תענית נ"כ ואע"ג דהך מתריעין דשבת הוא תרועה בפה ולא דמי לשאר מתריעין דמהני' מ"מ משמע ליה לרבינו ז"ל כיון דכל מתריעין דמתני' משמע תענית ה"ה הא והר"ן ז"ל בפי' ההלכות ברים פ"ג כתב דאע"ג דתרועה דמתניתין הוי עם תענית אך דשבת הדבר מוכיח דהוי בלא תענית הרי שהוקשה לפירושו לשון המשנה. זה נ"ל הכרת לפי' רבינו ז"ל וכדכתיבנא וה"ה ז"ל כתב שטעמו משום שהוא מפרש דעננו האמור בשנית בפ"ק הוא עננו דתפלת תענית וקשה לזה הפירוש מה שהקשו שם התוספות ז"ל ורש"י דא"כ איך קאמר דאתרועות יתרות על הראשונות למ"ד עננו דהוי תפלת תענית הא בראשונות נמי אמרינן עננו. ועוד מה שהקשה רש"י ז"ל דמאי פריך בגמרא מסימן לדבר יריחו לפרוך וכי בשבע תעניות י"ח תפלות איכא. וי"ל לתרץ ולומר דמפי דרבינו ז"ל סובר דעננו לאו דוקא עננו דתפלת התענית אלא עננו אבינו עננו כמו שאומרים בסליחות כדכתב רש"י ז"ל אלא מה שהזכירו בגמרא בלשון עננו משמע דאיח בהו נמי עננו דתפלת התענית. זה נ"ל ליישב דברי ה"ה ז"ל ודוחק. עוד כתב ה"ה ז"ל דיש מי שפירש דעל אלו הדברים אין מתענין. וקשה על זה דהא דבר גריע מהני דהא אין מתריעין בשבת על הדבר דלא אודו לו חכמים לשמעון התימני בדבר ובאיך מתריעין בשבת וכיון דקי"ל דבדבר מתענין כמתניתין דאמרה דאותה העיר מתענה ומתרפת וכו' א"כ כל שכן בכל איך ולכן דעת רבינו ז"ל עיקר. והר"ן ז"ל בפירוש ההלכות נראה דתירץ זה דלא גזרו באלו תענית מפני שהם בהולים או מפני שצריך לעשותן רצופין יעו"ש אבל בדבר דלא שייך הך טעמא דלא גזרו: **אלא** א"כ תקעו לקבץ (והוא לעזרה). והוא לעזרה דאמר ר' יוסי סובר רבינו ז"ל דאפילו תרועה בשופר כדכתב בפי' המשנה שהבאתי וטעמו כדכתב ה"ה ז"ל אע"ג דר"י לא קאי אלא אדרבנן ורבנן תרועה בפה קאמר מ"מ מ"ש והוא לעזרתן הוי אפילו בשופר שאפילו חילול גמור מחללין כדכתב ה"ה ז"ל:

ז או בחנוכה ופורים וכו'. התוספות כתבו דבחנוכה ופורים דכתיב בהו ימי משתה ושמחה אין משלימין:

וכל

מגדל עוז

במס' תעניות ופרק ראוהו בית דין (דף כ"ו): תעניות אלו עד ומשלימין סיום. בתענים פרק סדר תעניות תניין (דף כ"ב):

הגהות מיימוניות

[א] כשמתענים בשני ובחמישי אחר החג ואפילו כל עשרת ימי תשובה ואירע ברית מילה מצוה לאכול ואין צריך התרה אע"ג דדבר שאינו כ"א מנהג צריך התרה כדמשמע בנדרים הכא אין צריך כי לא נהגו להתענות בבה"ג ודוקא האוכל שם אבל אם שולחים לו מנה לאכול מן הסעודה לביתו אין לו לאכול ומי שקבל עליו תענית במנחה בעשרת ימי תשובה צריך התרה כשם מהר"ם ע"כ: [כתב אבי העזרי מי שרגיל להתענות בעשרת ימי תשובה א"צ להתענות עד צאת הכוכבים רק עד שיצא מבית הכנסת רצערא בעלמא קביל עליה מדפריך תלמודא עליה דרב חסדא מאנשי משמר שמתענין ולא משלימין ומשני התם לצעורא בעלמא ורב חסדא לא אמר אלא מי שקיבל עליו תענית בפירוש וסתם תענית יום שלם אבל בעשרת ימי תשובה לא, עכ"ל]: [ג] מי שמתענה בכל יום ואכילה בשבת מחמת שינוי ופת צער לו ראינו כמה הסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכי שמעתי שהיה הרב רבי יהודה חסיד ז"ל עושה ובפסחים פרק אלו דברים גרסינן מר בריה דרבינא כולה שתא יתיב בתעניתא בר מעצרתא ובפוריא ומעלי יומא דכיפורי אבל אי לאו כה"ג אסור דגרסינן בירושלמי דנדרים פ' קונם נדר להתענות ופגעו בו שבתות וי"ט לוקה ואינו צריך התרת חכם. עוד שם ר' יעקב בר אחא ספקר לספרייא אין אתת איתא מישאלינכון איסורין לא בכל מתענין חוץ משבתות וי"ט וראשי חדשים וחנוכה ופורים וחש"מ, ומסקי' בפ"ק דר"ה ובפ"ב דתענית דימים הכתובים במגילת תענית לפניהם ולאחריהם אסור דדברי סופרים צריכים חזוק וכן כתב ס"ה אבל רבנו

יום מאלו מתענין [ג] ומשלימין היום בתענית: ח *תעניות אלו שמתענין על הצרות אין מתענין בהן לא עוברות ולא מניקות ולא קטנים. ומותרין לאכול בלילה אע"פ שמתענין למחר חוץ מתעניות המטר כמו שיתבאר. *וכל תענית שאוכלין בה בלילה בין צבור בין יחיד הרי זה אוכל ושותה עד [ד] שיעלה עמוד השחר. [ה] והוא שלא ישן אבל אם ישן אינו חוזר ואוכל: ט *כשם שהצבור מתענים על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו. כיצד הרי שהיה לו חולה או תועה במדבר או אסור בבית האסורין. יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים בתפלתו. ואומר [ו] עננו וכו' בכל תפלה שמתפלל. ולא יתענה בשבתות ולא במועדות ולא בראשי חדשים ולא בחנוכה ופורים: י *כל תענית שלא קיבלה עליו היחיד [ז] מבעוד יום אינו תענית

א טור סי' תקעה: ב טור סי' תקנד פ"ט סמ"ג שם וש"ע: ג טור סי' תקעא: ד טור סי' תקסב:

מגיד משנה

ח תעניות אלו שמתענין על הצרות וכו'. דע שכל תעניות של דבריהם עוברות ומניקות אין מתענות בהן וכל אדם אוכל בהן בלילה חוץ מאותם שגזרו חכמים בהם שאף מתענות ובלילה אסור וזהו שאמרו לומר כן בתשעה באב ובקצת תעניות של מטר כמו שיתבאר פ' ג' וזה מוכרח מן הגמ' (דף י"ד) ומוסכם מן הפוסקים ז"ל:

וכל תענית שאוכלין בה בלילה וכו'. פ"ק ת"ר עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה ע"ה דברי רבי רשב"א אומר עד קריאת הגבר וקי"ל כרבי מתברו. עוד שם אמר רבא לא שנו אלא שלא גמר אבל גמר אינו אוכל. איתיביה אביי ישן ועמד ה"ז אוכל ותירצו התם בשלא סלק. א"ד אמר רבא ל"ש אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיביה אביי ישן ועמד וכו' ופירשו התם במתנמנם. ופסקו בהלכות כלישנא בתרא דכל שלא ישן אפילו סלק אוכל עד שיעלה ע"ה והכל תלוי בשינה וזה דעת רבינו וכן עיקר אע"פ שיש דעה אחרת לקצת הגאונים ז"ל. ובירושלמי נמי ישן ועמד אסור הדא דתימא בשלא התנה אבל התנה מותר והוא כתוב בפירוש הראב"ד בס' העתים אבל לא נכתב בהלכות ויש להחמיר:

ט כשם שהצבור מתענין וכו'. מלשון רבינו נראה שהוא כמו שהיחיד חייב להתענות על צרתו כשם שהצבור חייבין להתענות על צרתן ודבר נכון הוא אע"פ שאין לו הכרח מן הגמרא שיש לפרש כל מה שהזכיר בגמרא בתענית יחיד שהוא כשקבל עליו מדעתו לא שיהיה מחוייב להתענות אבל דברים נראים הם שכיון שהתענית הוא מדרכי התשובה והכניעה כל יחיד ויחיד מחוייב לחפש בדרכיו בעת צרתו ולשוב אל ה'. וכבר הוא בהרבה מקומות שאינו רשאי להתענות בימים שהזכיר רבינו ואפילו התחיל כגון שקבל להתענות ב' וה' של כל השנה כולה והתחיל בהם ופגעו בו אחד מימים אלו אינו מתענה בהן שלא אמרו התחלה אלא לנדור וכן מוכרח בברייתא דיחיד שקבל תענית וכו' דפ"ק (דף י"ב) לפי הפירוש הנכון וכבאור אמרו פ"ק (דף י') שהיחידים מפסיקין בראשי חדשים ומבואר בהלכות. והטעם לפי שאין קבלת התענית נדר גמור ותמור שהרי אמרו (דף י"ב) לוה אדם תעניתו ופורע וזה ברור. ודע שדעת רבינו שחנוכה ופורים לפניהם ולאחריהם מותרין בתענית. ועוד יתבאר בהלכות מגילה וחנוכה:

י כל תענית שלא קבלה וכו'. מימרא פ"ק (דף י"ב) אמר שמואל כל תענית שלא קבלה עליו מבע"י לא שמה תענית היכי מקבל אמר רב במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה. ופסק רבינו

כסף משנה

י כל תענית שלא קיבלה עליו היחיד וכו'. כתב ה"ה וסכ"מ יש לי תימה קצת בדברי רבינו שכתב אומר עננו ונראה מדבריו שהוא מתפלל עננו בתפלת המנחה והוא כמה וכו'. ואני אומר שההא משובשת ומדפוס לה"ה בדברי רבינו שבנוסחא שלנו בספרי רבינו אין כתוב כן:

כל

לחם משנה

ח וכל תענית שאוכלין בו בלילה וכו'. הרי"ף ז"ל כתב בהלכות אחר שהביא השתי לישנות האי מילתא לא איפסיקא וכו' שמעינן דהלכה כלישנא בתרא ועוד דאיסורא דרבנן הוא ולקולא עבדינן ובין סילק ובין לא סילק אם לא ישן אוכל ועולה עד שיעלה עמוד השחר ע"כ. ומשמע מתוך דבריו כפי מה שהבין הרא"ש ז"ל בפסקיו דבעינן תרתי כדי שלא יוכל לאכול שיסלק וגם ישן אבל סלק ולא ישן יוכל לאכול א"נ ישן ולא סלק דהוי ישן בתוך הסעודה לא מהני שיוכל לאכול אלא תרתי בעינן סלק וישן, וכיון דהרי"ף ז"ל כתב דסלק לא מהני כ"ש ישן בתוך הסעודה ולא סלק דלא מהני ולדכתב הרא"ש ז"ל שם דישן בתוך סעודתו לאונסו ולכך לא הוצרך הרי"ף ז"ל לבאר דישן בתוך הסעודה קודם שסלק לא מהני. אבל מדברי ה"ה נראה שהבין מדברי הרי"ף ז"ל דלא איכפת לן דסלק כלל אלא אם ישן אפילו בתוך הסעודה לא יוכל לאכול ואם לא ישן אפילו סלק יוכל לאכול וא"כ לא איכפת לן דסלק והכי רבינו ז"ל לא הזכירו. כן נראה מדברי ה"ה ז"ל שהביא בדברי הרי"ף ז"ל שכתב והכל תלוי בשינה וא"כ קשיא סוגיא דאיך כתב הרי"ף ז"ל דקי"ל כלישנא בתרא (דף י"ב) דהוי קולא הא שוים הם ל"ק ולישנא בתרא דהכלא איכא קולא מצד ומחמרא מצד דללישנא קמא כל זמן שלא סלק אע"פ שישן יאכל וזו היא קולא ואם סלק אע"פ שלא ישן לא יאכל וזו היא חומרא וללי"ב כל זמן שלא ישן אע"פ שסלק יאכל וזו היא קולא ואם ישן אע"פ שלא סלק אלא שהוא בתוך הסעודה לא יאכל וזו היא חומרא ול"כ הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות. ועוד קשה דהרי הראב"ד ז"ל והרא"ש ז"ל שוים כולם כמבואר בפסקי הרא"ש ז"ל דסלק הוי היסח הדעת יותר מישן בתוך הסעודה. לכן נ"ל לומר דה"ה ז"ל הבין בדברי הרי"ף ז"ל כדברי הרא"ש ז"ל ומ"ש שהכל תלוי בשינה ולא קאמר דתרתי בעינן סלק וישן הא משום דסתמא דלא מהני בלא סלק שינה הוא משום דהוי שינת עראי כדכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו דאילו הוא שינת קבע ודאי דמהני אלא משום דשינה גרועה לא מהני אבל בסלק הוי שינת קבע א"כ נמצא דלא"נ דבעינן סלק אין,הטעם אלא שיהא השינה קבועה נמצא דהכל תלוי בשינה אבל לעולם דבעינן סלק. ורבינו ז"ל כיון דכתב היכא דלא ישן יאכל ומשמע אפילו סלק א"כ כ"ש ישן בתוך הסעודה ולא סלק דיאכל דהוי ישן לאונסו כדכתב הרא"ש ז"ל ולכך הוצרך רבינו ז"ל לבארו. כנ"ל ליישב דברי ה"ה ז"ל. והכרכ"י ז"ל בא"ח סימן תקס"ד ישבם בענין אחר יע"ש:

ט כשם שהצבור מתענין על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו. כתב ה"ה שאם התחיל ופגע באחד מהימים שהזכיר רבינו ז"ל דהיינו שבתות ומועדות ור"ח וחנוכה ופורים שאינו מתענה בהם והוא מוכרח בברייתא דיחיד שקבל תענית בפ"ק לפי פירוש הנכון והברייתא היא שאמרו שם (דף י"ב) יחיד שקבל עליו ב' וה' וב' של כל השנה כולה ואירעו בם יו"ט הכתובים במגילת תענית אם נדרו קודם לגזירתנו יבטל נדרו את גזרתנו ואם גזרתנו קודמת לנדרו תבטל גזרתנו את נדרו, וכתב הר"ן ז"ל בפ"ק דתעניות ואיכא למידק מאי תבטל גזרתנו את נדרו והא בשבתות וימים טובים שהם מן התורה תנן פותחין ביו"ט בשבתות אלמא צריכים להיתר חכם. ותירצו בזה שני תירוצים האחד דכי אמרינן תדחה את נדרו היינו לומר שילך אצל חכם ופותח לו בכך כלומר שפותחין לו בשבתות וימים טובים. עוד יש תירוץ שני דאע"ג דבנדרים על דבר מצוה כדבר רשות ויו"ט ושבתות צריכים היתר אפ"ה ביו"ט אלו של דבריהם עשו חיזוק

בשל

משנה למלך

ט ולא יתענה בשבתות ולא במועדות ולא בר"ח ולא בחנוכה ופורים. (א"ה עיין בס"ו מהלכות כלי מקדש דין ס' כי שם ליד הרב המחבר לומר דאסור להתענות בע"ש מחצות ולמעלה יע"ש):

מגדל עוז

תעניות אלו שמתענין עד אינו חוזר ואוכל. פ"ק דתענית (דף י"ד): כשם שהצבור עד בחנוכה ופורים. פ' כ"מ (דף כ"ח): כל תענית שלא קיבלה עליו עד תענית כלל. פ"ק דתעניות (דף י"ב):

הגהות מיימוניות

רבינו שב"ש כתב דחנוכה ופורים לפניהם ולאחריהם מותר חנוכה לפרסומי ניסא ופורים דתנא כתוב בכתובים והוה ליה כד"ת דאורייתא ולא בעי חיזוק וכן קצת ראיה מההיא דירושלמי רסדמי להו להדדי. והנה מנהג כל ישראל להתענות ביום שלפני פורים אמנם מזה אין ראיה דשמא תענית אסתר חשיב לן כתענית חובה כט' באב כיון דהוי מדברי הגאונים ומנהג כל ישראל אבל תענית של רשות לעולם אסור כאשר חלקו התוספות סוף פרק בבל מערבין בין ט' באב לשאר תענית, ע"כ: [ג] בפרק בבל מערבין תני בני בי רב דיחבי כתענית במעלי יומא דשבתא מהו לאשלומי וכו' הילכתא מתענה ומשלים ואפילו בתענית יחיד וכן משמע תלשון דקאמר הנהו בני בי רב וכו' וכן משמע בשאלתות דרבי אחאי וכן משמע בירושלמי דתענית וחנה פי' מתענה ומשלים אם רוצה ואין איסור בדבר, תוס' וכן הר"מ. ולא כאשר כתב ראבי"ה ורוקח שצריך להשלים ופירוש השלמה היינו שמתענת אחר שקבל שבת ותפלת שבת היא מפלג המנחה ולמעלה ואפילו אם עוד היום גדול מקרי שפיר השלמה וכן מצאתי בשר"ת שכתב ר"י ככל אשר כתבתי אבל תענית חלום בע"ש יש להתענות עד צאת הכוכבים כיון שהוא מפני הסכנה לבער ולבטל חלום רע אין להקל בו שמא לא יועיל לכך אם לא התענה עד צאת הכוכבים ותדע לך שאפילו ביום השבת מתענין לכתחלה אבל כל שאר תעניות אפילו הרוצה להשלים אוכל לאלתר לאחר תפלת השבת והוי שפיר השלמה, ויש שאינם רוצים להשלים ומתחילים לטעום תתבשיל מן המנחה ולמעלה, ע"כ: [ד] כרבי מחבירו ר' שמעון ב"א דאמר עד קרות הגבר וכן פסק ר"י אלפס ושאר רבותינו, ע"כ: [ה] כאיכא דאמרי דרבא וכ"פ ר"י אלפס מדחזינן ליה לגמרא דקא טרח לפרושי מתנמנם שמעינן דהילכתא כי האי לישנא בתרא ועוד דאיסורא דרבנן הוא ולקולא עבדינן הילכך בין סילק בין לא סילק אם לא ישן אוכל עד שיעלה עמוד השחר, הרין סברא דידן ואיכא מרבוותא מאן דכתב הכי ק"ל דגבי תענית דאכיל בלילה ומפסיק אם גמר וסילק לא יאכל אבל אם לא סילק ודעתו עוד לאכול אע"פ שישן עומד ואוכל והאי מימרא אתיא כלישנא קמא עכ"ל ר"י אלפס. וכדבריו פסק ס"ה והביא רק לישנא בתרא וכן ראבי"ה וכתב ויש מרבותינו שמחלקים ומתירים לשתות כי אדם צמא אחרי אכילה ואחרי שישן וה"ל כהתנה לשתות ע"כ. וכתב בא"ז על זה וכן הדעת נוטה שמותר לשתות דודאי אדם דעתו לשתות מים כשניעור בלילה עכ"ל. וכן הורה הר"פ בה"ר אליהו דבשתית אין צריך תנאי ובשם הר"ם מצאתי דתנאי לא מהני מדפריך תלמודא והתניא ישן מותר ומשני במתנמנם ואמאי לא משני בשהתנה אלא ש"מ דתנאי לא מהני ע"כ. אמנם יכולני לומר הא דלא משני בהתנה משום דמילתא דפשיטא היא דאם התנה דשרי דהא מתענים אפי' לשעות כ"ש שיכול להתענות כת"נ כפי דעתו לאכול עד שיעלה עמוד השחר ולא מסתבר ליה לאוקמי ברייתא במילתא דפשיטא לן כולי האי ולא אשמעינן שום חדוש להכי אוקמא במתנמנם דמשמע אפילו בלא תנאי שרי ונמצא דתלמודא דידן והירו' לא פליגי וה"ש שפי בכ"מ: [ו] בתוס' תניא יש אוכל ושותה ומתפלל תפלת תענית פי' כגון לילה שלפני התענית ויש שרוי בתענית ואין מתפלל תפלת תענית פי' כגון לילה שלאחר התענית אמנם כתבו רבותינו שלא נהגו אפילו בשחרית לתתפלל עננו גזירה שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו אבל ש"צ מתפלל עננו רא"א שלא יתענה אחד מן הצבור וס"ם בהלכות משמע דלא חיישינן לזה ולא נמצא שקרן בתפילתו כיון שבשעת תפלה היה ברעתו להתענות כדאמר לוה אדם תעניתו ופורע, ע"כ: [ז] אמר רב יוסף כוותיה דשמואל מסתברא ועתה שאין אומר עננו כבהגהה הסמוכה אומר כשומע תפלה הריני למתר לפניך בתענית יחיד וכו' וכן פר"ח וכ"נ לראבי"ה ודלא כדברי השאלתות שכתב להתפלל עננו במנחה שלפני תענית ואם הקהל קבלו תענית אע"פ שהיחיד לא ידע ולא קבל יש לו להתענות עמהם כדאמר ליה ר"ל לר"י בפ"ג אנן בתרייהו גרירין. כתב ראבי"ה נראה הדבר דשמואל מודה ליה לרב דאם קבל קודם תפלת המנחה שפיר

רבינו כשמואל דאמר בתפ"ת מנחה משום דא"ר יוסף התם כוותיה דשמואל מסתברא. ובנוסחת ספרי רבינו מצאתי כשיתפלל תפלת המנחה או אחר תפלה ונראה פירושו קודס שיעקור רגליו אחר שסיים תפלתו וכשיתפלל ר"ל בשומע תפלה ודאי דשמואל ה"ק בתפלת המנחה כלומר זה מקום שירצה אלא שאין להזכיר נדריו אלא בש"ת או אחר תפלתו. ומ"מ יש לי תימה קצת בדברי רבינו שכתב אומר עננו. ונראה מדבריו שהוא מתפלל עננו בתפלת המנחה והוא תמה שלא תקנו עננו אלא ביום התענית אבל קודם לכן ודאי לא, וכן ראיתי לכל המפרשים ופירשו שהוא מקבל תעניתו ויתפלל שירצה בתענית שיתענה למחר ואפשר שאף לזה נתכוין רבינו: וכן אם גמר בלבו וכו'. זה מתבאר שם (דף י"א:) במימרא דיחיד שקבל עליו תענית שני ימים וכו' כמו שיתבאר בסמוך.

יא קבל עליו מבע"י כו'. שם א"ר הונא יחיד שקבל עליו תענית שני ימים וא"ת אפילו אכל ושתה כל הלילה כולה למחר מתפלל תפלת תענית כן בתעניתו אינו מתפלל תפלת תענית. והלכות כלומר אם לא קבל עליו אלא יום אחד בלבד והתענה אותו היום ובלילה נמלך וגן בתעניתו למחר אינו מתפלל תפלת תענית שהרי לא קבל עליו מבע"י ע"כ. וכן כירשו הגאונים ז"ל וזו היא שיטת רבינו. ודע שכ"ס אם לא קבל עליו תענית כלל מבע"י והתענה לילה ויום שאינו תענית. ויש שאין גורסין במימרא שני ימים זה"ז ומפרשים שהוא בתענית אחת וכמ"ש

תענית. כיצד מקבלה כשיתפלל תפלת מנחה אומר אחר התפלה ° מחר אהא בתענית וגומר בלבו להתענות למחר. ואף על פי שהוא אוכל בלילה לא הפסיד כלום. וכן אם גמר בלבו וקבל עליו להתענות שלשה או ארבעה ימים זה אחר זה אע"פ שהוא אוכל כל לילה ולילה לא הפסיד תעניתו. ואינו צריך כוונה לכל יום ויום מבעודו: **יא** קבל עליו [ח] מבעוד יום להתענות למחר בלבד והתענה. ובלילה נמלך להתענות ביום שני. אף על פי שלן בתעניתו אינה תענית מפני שלא קבלה עליו מבעוד יום. ואין צריך לומר שהיה אוכל ושותה בלילה והשכים בבקר ונמלך להתענות שאין זו תענית כלל: **יב** [א]הרואה חלום רע צריך להתענות למחר. כדי שישוב ויעור במעשיו ויחפש בהן ויחזור בתשובה. ומתענה ואפילו בשבת. ומתפלל עננו בכל תפלה אף על פי שלא קיבלה מבעוד יום. והמתענה בשבת [ס] מתענה יום אחר מפני שביטל עונג שבת: **יג** מתענה [י] אדם [ב]שעות והוא שלא יאכל כלום שאר היום. כיצד הרי שהיה טרוד בחפציו ומתעסק

יב הרואה חלום רע צריך להתענות וכו'. זה מבואר שם (דף י"ב) ובהרבה מקומות יפה תענית לחלום כאש לנעורת וכו' ביום ואפילו בשבת. וכס' אין עומדים כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גז"ד של ע' שנה אח"כ וחוזרין ונכרעין מתנו דין עונג שבת מאי תקנתיה ניתיב תענית על תעניתיה ופירש הר"ח ז"ל בתענית חלום וכ"ה במדרש תהלים וזהו דעת רבינו. ופי' ניתיב תעניתא למחר ביום א' או ביום אחר אם אינו בריא להתענות שני ימים רצופין. וכתוב בה"ג שבשבת אומר עננו באלהי נצר לשוני:

יג מתענה אדם שעות וכו'. החלק הראשון שכתב רבינו נראה מוסכם מן הגאונים שזהו מתענין לשעות שהשנו בגמרא (תענית י"א) שהוא תענית ומתפלל בה עננו אבל

א טור סי' תקסח סמ"ג שם ב טור סי' תקסב סמ"ג שם וע"ש:

לחם משנה

בטל דבריהם יותר משל תורה, והוא דחה ב' הפירושים והעלה העיקר כדברי הרמב"ן ז"ל דהפי נדר לאו נדר מתם אלא קבלה דתענית בעלמא וקבלה דתענית לא חמירא כנדר ע"כ. והוא הפירוש הנכון שהזכיר ה"ה ז"ל ונאפוקי מהפירושים ראשונים. אבל קשה דרבינו ז"ל כתב בפ"ג מהל' נדרים דהנודר לצום כמה ימים ופגע בהם חנוכה ופורים מדו בטל ולא יצום מפני שהם מדבריהם וצריכים חיזוק ע"כ וא"כ אין מכרייתא זו ראיה לדעת רבינו ז"ל לימים שאין של דבריהם דאפשר לומר דשאני התם מפני שהם של דבריהם אבל בעלמא היכא דהוי דבר מן התורה אז ידחה את נדרו. איברא דמהכיא דמספיקין לר"ת יש ראיה תמני ברבינו ז"ל סובר שם דהוי מן התורה אבל מכן נרייתם ליכא ראיה וכיון דהוא בא לתת טעם לדברי רבינו ז"ל עכ"פ צריך שהראיות שמביא יהיו ראיות לדעתו והוא ודאי משמע דבא לתת טעם לדבריו דאתאי אינו מחלק בין התחיל ללא התחיל וכמו שנראה כן דעת הרב"י ז"ל בסי' ת"ח ואם היינו אומרים דכך ואפילו התחיל דקאמר ה"ה ז"ל הוי מילתא באפי נפשה ולא בא לתת טעם לרבינו ז"ל א"ש אבל לא משמע כן אלא כדפרישית. [וכתב עוד ה"ה] והטעם לפי שאין קבלת תענית וכו'. עם זה נתיישב למה פסק הרי"ף ז"ל ורבינו ז"ל כהנהו תרי לישני דסלק וגמר ויסן ונמר כל"כ לקולא הא כדר הוא והוי דאורייתא ולחומרא וכת"ש הרא"ש ז"ל בפסקיו לתת טעם לדברי הראב"ד ז"ל דפסק לחומרא [ואמר] שאין זה נדר גמור אלא קבלת תענית לבד.

י **כיצד** מקבלה כשיתפלל תפלת מנחה וכו'. כתב ה"ה ז"ל דפסק כשמואל משום דאמר רב יוסף כוותיה מסתברא ולע"ג דהסיוע שהביא מברייתא ליתא דהרי נביא ברייתא אחרה בגמ' דמשמע דיאכל קאמר וכדהקשה הראב"ד להרי"ף ז"ל הביאו הרא"ש ז"ל בפסקיו מ"מ כיון דאמר מסתברא כוותיה פסק כן. וי"ל לותר דהכוונה דס"ל דהך דקאמר שמואל דמקבלו בתפלת המנחה לאו לתיררא דאם קבלו קודם אינו קבלה כלל אלא לא הוי קבלה מעליותא להיות יו"ט של דבריהם אבל מ"מ קבלה הוי. ויש סעד לזה מהא דהביא רב יוסף ראיה מברייתא דתענית תענית דקאמרה להן כל פוס דייתי עלוהי תקדתת דנא ייסר מאי לאו ייסר עלמו בנלו ותשמע ליה לסור דלא מיסתכיך ייסר עלמו בגלו אלא להיות אלו הימים שיהיה קבלתו קבלה מעליא אבל אי לא דהי אנו הימים הוי קבלה ולכך כתב הטור ז"ל בסימן תקס"ג דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא אי הלכתא כרב או כשמואל הטוב שלא יפסיק בתפלה ואי שמואל דוקא קאמר אבל אי לא קבלה בתפלה לאו כלום הוא היכי נפיק ידי שמואל מ"ו דה"ק כיון דלשמואל קבלה מיהא הוי טוב שלא להפסיק בתפלה ועבדינן כרב וכמ"ש שם הרב"י ז"ל נתרץ קושיא זו כנ"ל. וכן אם גמר בלבו וכו'. וזהו כפי גירסתו שגורס בפ"ק דתענית (דף י"א:) במימרא דרב הונא יחיד שקבל עליו להתענות שני ימים וכו':

א קבל עליו מבע"י להתענות למחר בלבד כו'. זו היא מימרא דרב הונא בפ"ק וי"ל על רבינו ז"ל דאית ליה לקמן דתענית שעות אפילו לא קבלו מאתמול הוי

כסברת הרמב"ן ז"ל וזהו מה שהקשה הרא"ש ז"ל בפסקיו וז"ל והרמב"ן ז"ל כתב דאפי' לא קבל עליו מזמן המנחה כיון שקבל עליו תענית קודם שעת התענית שני ותימה מ"ש מתענית יום שצריך לקבל עליו בשעת המנחה ואם קבל עליו בלילה לא הוי תענית. וי"ל דהתם הוא מחוייב תענית יום שלם הילכך צריך קבלה קודם שיתחיל התענית ולפי זה מי שלא היה בדעתו להתענות ובלילה נמלך וקבל עליו תענית הוי תענית דלא גרע מקבל עליו תענית משם שעות ותעלה וא"א לומר כן מדקאמר ליה אביי לשלם מתענים לשעות וכו' ושאני הכא [דאיכא שעות דליליא] דלא קבלה עליה ע"כ. וא"כ על רבינו ז"ל קשה מדידיה אדידיה והגמרא נמי הוי תיובתיה דלפי דעת זה היכא דנמלך בלילה להתענות לא גרע מתענית שעות והוא כתב דלא הוי תענית כלל ומדכתב כלל משמע משום תענית שעות לא עלתה לו ומינה דגמ' נמי הוי תיובתיה וכדכתב הרא"ש ז"ל דאתאי קאמר דלא קבליה עלויה הא בתענית שעות לא קבלו אלא בו ביום לבד וי"ל דהה"נ דאי קבליה בתורת תענית שעות ודאי דמהני אלא דדעתו שיהא בתענית יום שלם ולע"ג דאינו מחוייב תענית יום שלם וכדכתב הרא"ש ז"ל מ"מ כיון שדעתו שיקובל בתענית יום שלם עד שאילו היה חייב יום אחד היה נפטר עם זה לפי דעתו מש"ה לא מהני כלל דאינה יכולה להתקיים מחשבתו דלהיות תענית יום שלם צריך שיקבנהו מאתמול וכיון דמחשבתו לא נתקיימה גרע מתענית שעות ולא הוי תענית כלל. זה נראה לי ליישב דעת הרמב"ן ז"ל ורבינו ז"ל:

יב הרואה חלום וצריך להתענות כו'. בפ"ק דתעניות (דף י"ב) אמרו יפה תענית לחלום וכו' וכו ביום ואפילו בשבת ואמרו שם ליתיב תענית לתעניתיה וא"כ קשה מה לו לה"ה ז"ל להביא ההיא דפ' אין עומדין דקאמר קורעין גזר דינו ור"ח פירשה בתענית חלום וקאמר שכן דעת רבינו ז"ל ומי הזקיקו לכך ומנ"ל דדעת רבינו ז"ל כן דילמא רבינו ז"ל הוציא דינו מפ"ק דתענית שהוא שם ברור כשמש אלא שי"ל דבפ"ק דתענית לא אמרו אלא שאם רצה לעשות התענית הוא יפה לו אבל לא שיהא חייב לעשותו וא"כ רבינו ז"ל שכתב שחייב לעשות ולפשפש במעשיו מנ"ל לכך נסתייע מההיא דקורעין גז"ד וכיון שכן ודאי שחייב הוא לעשותו דס"ל כפירוש ר"ח ז"ל שפירש שם דאיירי בתענית חלום ובודאי דראוי לחייבו בשביל כך:

יג וכן אם אכל ושתה כו'. כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו דאע"ג דלכאורה נראה דהירושלמי מסייעי מ"מ לא שבקינן גמ' דידן דאית ליה דבעינן שלא יטעום כלל כל היום ועוד רצה להשכים הירושלמי עם גמ' דידן הסך דברי רבינו ז"ל ולותר דמאי דקאמר בירושלמי הוא דמיקרי תענית שצריך לקיים נדרו דלא"ת דלא מיקרי נדר כיון שלא קבל עליו להתענות יום שלם קמ"ל דמיקרי שפיר נדר וצריך לקיים דבריו אבל לענין עננו לא מקרי תענית ע"כ. וק"ק לזה דא"כ מאי הקשו בגמרא מההוא דר"י דקאמר לבי נשיאה אהא בתענית עד שאבא לביתי הא נדר הוא ותענית מקרי וצ"ל להרוצי לשמועי נשסיה מדברי הגש"א דמשמע דהתענית לא הוי כדכתב רש"י ז"ל והא לא צריכה והל"ז הוי כאידך

מגדל עוז

והרואה חלום רע עד קודם שעות שתענית. פרק יציאות שבת (דף י"א) ופרק אין עומדין. ופירוש מתענים שעות שני' מפי הקבלה הוא אלנו והירושלמי מסייע לו ואף כפי פירש"י ז"ל ורבותינו בעלי התוס' ז"ל יש נסח דרכים אחרים בזה הפירוש ולא כלתי כתבור זוה לסתור אלא לבנות

הגהות מיימוניות

שפיר דמי וכ"ש קודם לכן וכן נהגו העולם בשבת מקבלים תענית שני וחמישי ושני ושוב אין צריך לקבל אבל רב לית ליה דשמואל ע"כ. בתוס' ע"ז מצאתי שר"י היה מקבל תענית אחר תפלתו קודם אלהי נצור והיה אומר הרי אני לפניך בתענית יחיד למחר. ור"ת פי' דאין צריך לקבל מאתמול וסגי בליל שלפניו וגם אין צריך להוציא

נ אפתיו דסגי שיחשוב בלבו שרעתו להתענות למחר ואע"ג דאמרינן בשבועות בשפתיו ולא בלבו שאני שבועה דגלי קרא דכתיב לבטא בשפתים אבל גבי תענית סגי במחשבה ע"כ:
ס בספר ישן מכתיבת יד שלפני היתה הנוסחא כך כשמתפלל תפלת המנחה אומר בתפלתו עננו וכ"נ מדברי הטור סי' תקס"ג ומדברי הס"ם שתמהו עליו בזה ע"ש, והסמ"ג כתב שאומר עננו בתענית שאנשה למחר ע"ש, והטור סי' תקס"ג כתב על סברת ר"ת ז"ל ודוקא שהרדר בשעת מנחה לרב ושמואל בתפלת המנחה ע"ש] : [ח] לוה אדם
ו ניתו ופורע פר"ח שאירע בו אונס והורה ר"י דאפילו אמר יום זה סותר ללוות דאפילו ללישנא דאמר בתענית פשיטא לא יהא אלא נדר משמע שמותר ללוות וכ"ש ללישנא
י דקאמר וכי נדר הוא צערא קביל עליה אי מצי מצער נפשיה ואי לא מצי לא מצער נפשיה ואי דאמר יום סתם מה שייך לומר ופורע הרי אינו מחוייב יום זה יותר משאר
יב אלא ודאי דאמר יום זה ואפילו הכי מתיר הספר, והא דאמרו בירושלמי דאי אמר יום זה ושכח ואכל גומר תעניתו היינו אם אינו רוצה ללוותו עד יום אחר ישלים אחר
ל ויפסר, ע"כ: [ועיין בטור כימן תקס"ח דמפסיק בתענית סתם]: [ס] כתב הר' אלחנן הנודר להתענות בשבת או בר"ח חנוכה ופורים צריך לסיתב תענית לתעניתו כדאמר
ג ז אמר להם צאו והתענו על מה שהתעניהם וזה היה בחנוכה ובשוגג ואין נראה להלק בין שוגג לתענית חלום מצאתי, ע"כ: [י] בירושלמי דנדרים גרסינן מרר"י ור'
י למדנו שמתענין לשעות דר"י אמר הריני בתענית עד שאסיים פרקי עד שאסיים פרשתי ור' יונה הלך לצור ושמע שנפטר בנו של ר' יוסי אע"ג דאכל גובנא ושתה מוי אסקינן

אבל מ"מ וכן אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות שאר היום ה"ז תענית שעות לא ראיתי כן לאחד מן המפרשים ז"ל. ובהגהות כתב א"א אין זה כלום וכו' לאו כלום היא עכ"ל. ובאמת לפי גירסא שכתב הר"א ז"ל והוא דלא טעם כל אותו היום אין המגלגה לרבינו במ"ש. אבל גירסתו כך היא והוא דלא טעים כלום עד הערב וכא למעוטי מי שמתענה עד הגות היום ואוכל אחר היום אלא שקשה לזה הפירוש מאי דס"ל אביי האי תעניתא מעליתא היא וכו' לפיכך נראה שרבינו סובר דהא דר"ח קמייתא לאו הלכתא היא והו שלא הביאוה בהלכות ומ"מ דבריו הם מן המתמיהין וצ"ע. וראיתי לרשב"א שכתב בתשובה שאלה ששמע שהוא שרז"ל אור בו וחתן כך עני ששה אחר, אבילה אינו עני אלא אם לא טעם באותו היום ונמלך להתענות הוסכין לו ששה מאותה שעה שנמלך ע"כ. וזה דבר אמת וכן עיקר:

יד כל השרוי בתענית וכו'. מפורש שם (דף י"א) ואל ינהוג עדונים בעצמו ומבואר ודאי דבכל תענית הוא כן ודבר פשוט הוא: ומותר לו לטעום וכו'. בברכות פ' היה קורא (דף י"ד) השרוי בתענית טועם ואין בכך כלום רב אמי ורב אסי טעמי עד רביעתא וכתוב כאן בהלכות ומיכרסי רבק דצריך לאזהורי כי היכי דלא ליבלע כלום:

שכח ואכל וכו'. ובהגהות א"א ירושלמי באומר יום זה אכל אמר יום ששם אבד את תעניתו ע"כ. ואמת הדבר שכן הוא בירושלמי מפורש הובא בהלכות כאן וכבר כתב רבינו חילוק זה סוף פ"ד מהלכות נדרים בביאור וכאן מפום הוא שדבריו הם בשקבל עליו אותו יום וכן הוא ענין הפרק. והמעיין היטב החלוקה שחלק רבינו בספריו ימצא כי נזדקק כל אמרי פיו:

טו יחיד שהיה מתענה וכו'. גם זה בלשונה בברייתא שם (תענית י':) כלשון רבינו: ההולך ממקום שמתענין וכו'. בברייתא פ"ק כלשון רבינו:

ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות או עד [כ] תשע שעות ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום. הרי זה מתענה אותן שעות ומתפלל בהן עננו. שהרי קבל עליו התענית קודם שעות התענית. *וכן אם אכל ושתה ואחר כך התחיל להתענות שאר היום הרי זה תענית שעות: יד כל השרוי בתענית. בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו בין שהיה מתענה עם הצבור על צרתם. הרי זה לא ינהוג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. ומותר לו לטעום את התבשיל ואפילו בכדי רביעית והוא שלא יבלע אלא טועם [ל] ופולט. *שכח ואכל משלים תעניתו: טו יחיד שהיה מתענה על החולה ונתרפא. *על צרה ועברה. הרי זה משלים תעניתו. ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים תעניתו. הלך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמהן. שכח ואכל ושתה אל יתראה בפניהם ואל ינהוג עידונין בעצמו: טז צבור שהיו מתענין על הגשמים וירדו להן גשמים. אם קודם חצות ירדו לא ישלימו אלא אוכלין ושותין ומתכנסין וקוראין הלל הגדול. שאין אומרין הלל הגדול אלא בנפש שבעה וכרס מלאה. ואם אחר חצות הואיל ועבר רוב היום בקדושה ישלימו תעניתן. וכן אם היו מתענין על צרת ועברה או על גזרה ובטלה. אם קודם חצות לא ישלימו ואם אחר חצות ישלימו: יז בכל יום תענית שגוזרין על הצבור מפני הצרות. בית דין והזקנים יושבין בבית הכנסת ובודקים על מעשי אנשי העיר מאחר תפלת שחרית עד חצות היום. ומסירין המכשולות של עבירות. ומזהירין ודורשין וחוקרין על בעלי חמס ועבירות ומפרישין אותן. ועל בעלי זרוע ומשפילין אותן

השגת הראב"ד

*וכן אם אכל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה אינו כלום שהרי אמרו והוא שלא טעם כלום כל אותו היום ועוד אמרו כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. והאמת הראשונה מיוסדת שאם אכל בחצי היום ורצה להתענות עד הערב לאו כלום היא כי מאחר שאכל שוב אינו מתענה. והאמת השנית באה למעט מי שאמר אתענה בערב הריני בתענית עד חצי היום כי מאחר שלא יצא עליו היום בתעניתו קבלתו לאו כלום היא, עכ"ל:

*שכח ואכל וכו'. א"א ירושלמי באומר יום זה אכל אם אמר יום כשם אבד תעניתו, עכ"ל:

*על צרה ועברה וכו'. א"א סובר זה המחבר לחלק בין יחיד לציבור ואנו אומרים אחד יחיד ואחד צבור על כל צרה שעברה משלימים תעניתם חוץ מתענית של גשמים שאין צרה שעברה גמורה אלא צרת גשמים שהיא לשעתה, עכ"ל:

טז צבור שהיו מתענין וכו'. משנה פרק סדר תעניות כאמור (דף י"ט) וכר"א וכן מפורש בגמ' (דף כ"ה) ודין המשנה בירדו להם גשמים וסובר רבינו דה"ה בכל צרה שהצבור מתענין אם עברה קודם חצות אין משלימין תעניתן אבל יחיד ודאי משלים תעניתו והטעם משום דטרחא דצבורא ספי הקלו עליה א"נ משום דכ"ד כי גזרי תענית לבן מתנה עליהן בכך אבל יחיד דברים שבלבו אינן דברים ואם תאמר מהני' למה דברה בגשמים כנגד יש לי לומר משום דהכיא שכיחא ספי ונכרת העברתה אבל שאר צרות כגון דבר ומשלח וכיוצא בהן אין העברתן נכרת בחצי היום אבל ודאי ה"ה לכל צרה שהיא כיוצא בגשמים שהעברתה נכרת שאין מתענין דמאי שנא זה נ"ל לדעת רבינו. ובהשגות א"א סובר זה המחבר כו'. ודברי רבינו נראין יותר והו שהברייתא דכלה ביחיד בדוקא ודין הלל הגדול שכתב רבינו מפורש במשנה ובגמרא כלשונו והטעם הוא שא"א הלל הגדול אלא כשנענו ביום תעניתם על הדרך שהזכיר רבינו:

יז בכל יום תענית שגוזרין וכו'. פ"ק (דף י"ב) אמר אביי היכי עבדינן מצפרא לפלגא

א טור ושם"ג לא ססקו כותיה וע"ש : ב טור סי' תקנו : ג טור סי' תקסח וע"ש : ד טור סי' תקסח וע"ש : ה טור סי' תקנד וע"ש : ו טור סי' תקסט תקסט : ז טור סי' תקסט :

לחם משנה

כאידך מימרא דקאמר בירושלמי דר"י הריני בתענית עד שנחשיל סירקין. וי"ל דמ"מ כיון דלא הוי תענית להשלים ענינו לא ה"ל למקרי ליה תענית אי לאו לגמוסי ששיה וכן היום דנחשיל סירקין קאמר הכי לזרוזי נפשיה וקראו בשם תענית שהוא שם חמור. ולמה שהקשו על רבינו ז"ל תירץ ה"ה ז"ל דהגירסא היא והוא דלא טעים כלום עד הערב. ומ"מ קשה א"ל מאי חידש ר"ח במימרא שניה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית דלהראב"ד ז"ל במימרא דוהוא שלא טעם אשמעינן דאם אכל ושתה בתחילת היום ואח"כ קבל תענית לא מהני ובמימרא שניה אשמעינן דאם קבל מבערב עד חצי היום לא מהני כיון דאוכל אח"כ אבל לרבינו ז"ל קשה מה השמיענו במימרא שניה. ונראה דלא גרים כגירסתנו דגרסינן ואמר ר"ח וכו' אלא ר"ח לפעמיה כדכתב הר"ן ז"ל ולפי זה הכל דבר אחד אלא שה"ה היה לו לגמר כן ואולי בגירסתו של ה"ה היה לו כך. עוד כתב אלא שקשה לזה הפי' מאי דאמר ליה אביי האי תעניתא מעלייתא כו' ודאי דקושיא אלימתא היא אבל מ"מ אפשר לתרץ זה ולפרש דאביי הוא סבר דמ"מ והוא שלא טעם כלום עד הערב הוא שלא טעם כל היום כלל ולכך הקשה תענית מעליתא היא והמתרץ תירץ לו דאימלך איתלוי. וסובר רבינו ז"ל דאמשר לפרש בשני פנים או שלא אכל עד שחר אלא שלא היה בדעתו להתענות או שאכל עד שחר משום שלא היה כדעתו להתענות ומפני כן כתב האי דינים דסבר ליה דהאי פירושים אמת וכתב זה אחר דין דאמלוכי לומר דאיכא נוגא אחרינא דאמלוכי כגון אם אכל ושתה ולא היה בדעתו להתענות ואח"כ נמלך להתענות אבל אביי ודאי דהיה סבור דכל היום היה מתענה ועם זה נסתלקה קושייתו של ה"ה ז"ל:

טו ההולך ממקום וכו' הרי זה מתענה ומשלים תעניתו. בברייתא פ"ק (דף י':) אמרו הרי זה מתענה ומשלים וכתב רש"י ז"ל ומשלים כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו ע"כ. ורבינו ז"ל כתב ומשלים תעניתו וק"ק דפשיטא דישלים התענית בשלמא לרש"י ז"ל אשמעינן חידושא דישלים כל השאר אבל לרבינו ז"ל כיון דמתענה ודאי דישלים דלאו לאו תענית הוא, ואולי משום דקאמר ר"ל כל התעניות אשר קבל וכדפירש"י ז"ל הנה כי הלשון דחוק: הרי זה מתענה עמהן. רבינו ז"ל לא חלק בין דעתו לחזור לאין דעתו לחזור כדכתב הטור ז"ל בסימן תקע"ד והרא"ש בפסקו משום דס"ל כדברי התוספות ז"ל דבין הכי ובין הכי הואיל וקבל עליו התענית מתענה ומשלים: שכח ואכל ושתה אל יתראה בפניהם. כתב הטור ז"ל בסימן ר"נ בשם ר"י דאפילו בעיר מותר לאכול שלא בפניהם ע"כ. ולשון זה שהוא לשון הברייתא כוונתו הוא דלא קאמרו בברייתא אלא כשעשה בדיעבד אל יראה בפניהם כאילו אכל [אבל] לעשות בתחלה ולכתחלה ולא יראה בפניהם לא דאל"ה לישמעינן דאפילו לכתחילה יכול לאכול ולא יתראה בפניהם. וי"ל דה"ק לדעתם שכח ואכל בפניהם אל יתראה כאילו אכל במזיד אלא יראה להם דאכל בשוגג ויבינו שלא לכתחילה עשה כן:

יז בכל יום תענית שגוזרין על הצבור כו'. בפ"ק דתעניות (דף י"ב.) הביאו הא דאביי על ג' תעניות אמלעיות דאמרו בגמרא דהקשו שם אמאי והביאו קרא דקדשו צום קראו עצרה אספו זקנים ואמר מה לעצרה מה עצרה אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה והקשו מה לי מה עצרה מטורתא וכו' ותירצו דומיא דאסיפת זקנים מה אסיפה זקנים ביום אף צום נמי ביום ולימא מסייעא אמר רב ששת בריה דרב אידי מסייע ליה לרב הונא דאמר מצפרא לפלגא היכי עבדינן אמר אביי וכו' ועוד הביאו כא בפרק בני העיר (דף ל':) גבי מתני' דחוזרין לכסדרן ור' ירמיה אמר לסדר הפטרות הוא חוזר ומקשו ליה מהני' דאמרה לכל מפסיקין ואמרו שם ובתענית למה לי הפסקה ליקרי מגפרא בעניינא דיומא ובמנחה בתעניתא ותירצו מסייע ליה לרב הונא מצפרא כפלגא היכי עבדינן אמר אביי וכו' ופירש"י ז"ל מצפרא כפלגא מפספין בני אדם ובודקין ומזהירין אם יש בידם עבירה [ויחדלו כדי שיתקבל התענית] לפיכך אין פנאי באחרים לקרות בתורה ע"כ. ומשמע בהדיא מסוגיא דפ' בני העיר דבשחרים לא היו קורין בתורה כלל שהיו טרודין לחפש בעבירות וכן תירצו שם אליבא דהלכתא

הגהות מיימוניות

אספית בתענית כל התוא יומא, ע"כ : [כ] וכן פר"ש בפירקין דהכא ופי' אין שמעמידין עוד פי' פ"א כגון שקבל עליו תענית עד חצי היום וכשהגיע חצי היום קבל עליו להתענות עד הערב וכתבו התוס' והא דאמר כל תענית שלא קבל עליו מבעוד יום לא שמיה תענית היינו שאמר אם לא אוכל למחר עד חצות אהא בתענית עד שתחשך או שקבל עליו יום א' להתענות ולא בירר איזה יום וכשהתענה היום לקבלה מאתמול לא יצא ידי נדרו ומעשה באחד שהתענה כמה תעניות ולא קבלם מקודם ואמר ר"ת שלא הפסיד תעניותיו, ע"כ : [ל] וכן פר"ת ולא ישתום רביעית בתוך בפעם אחת אלא מעט מעט ורוקקו ופי' התוס' דאפילו זה עצמו אין מותר אלא בתענית שקבל אבל בתענית הכתוב אסור לטעום כלל. כתב ראבי"ה כיון דאסקינן דהגאה לא קבל עליה יכול לבוס קנמון ולקרות"א ללחלח גרונו ולפלוס ואמרינן בפ' ביצד מברכין כס זנגבילא ביומא דכיפורי פטור, ע"כ :

מגדל עוז

וכן אם אכל ושתה עד כרי זה תענית שעות, במס' נדרים ירושלמי פרק קונם (דף מ') וע"ש :

לסגנא דיומא מעיינין במילי דמתא מפלגא דיומא לבניה רבעא דיומא קרינן ומפטירינן ורבעא דיומא מצלינן ובעינן רחמי דכתיב ויקרא בספר תורת אלהים רביעית היום ורביעית מודים. ומ"ש רבינו קוראין בברכות וקללות וכו'. משנה פרק בני העיר (מגילה ל' ל"ח) בתעניות ברכות וקללות, ואנו מנהגנו לקרות בבקר ובערב בס' ויחל ומפטירין בדרשו ואין אנו עושין לא כסדר שאמרו חכמים ולא לקרות אחר חצי היום ולא לקרות מה שנהגו הם ומדברי קצת הגאונים נראה שאף הם היו עושין כמנהגנו ואיני יודע טעם לשינוי מנהג חכמים ז"ל :

פ"ב א אלו הן הצרות וכו'. פרטי צרות אלו שהזכיר רבינו כלן מבוארות פרק סדר תעניות האמור (תענית י"ח י"ט) הון מצרת המזונה שהיא מבוארת פרק המוכר את הספינה כמו שיתבאר :

אותן. וכיוצא בדברים אלו. ומחצי היום ולערב רביע היום קוראין בברכות וקללות שבתורה שנאמר מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו ומפטירין בנביא בתוכחות מענין הצרה. ורביע היום האחרון מתפללים מנחה ומתחננים וזועקים ומתודים כפי כחם :

פרק שני

א *אלו הן הצרות של צבור שמתענין ומתריעין עליהם. על הצרת שונאי ישראל לישראל. ועל החרב. ועל הדבר. ועל חיה רעה. ועל הארבה. ועל החסיל. ועל השדפון. ועל הירקון. ועל המפולת. ועל החלאים. ועל המזונות. ועל המטר: **ב** כל עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה. וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים. ובכל מקום אין צועקין ולא מתריעין בשבת כמו שאמרנו. חוץ מצרת המזונות שצועקין עליה אפילו בשבת. אבל אין מתריעין עליה בחצוצרות בשבת: **ג** על הצרת שונאי ישראל לישראל כיצד. עכו"ם שבאו לערוך מלחמה עם ישראל או ליטול מהם מס או ליקח מידם ארץ או לגזור עליהם גזרה אפילו במצוה קלה הרי אלו מתענין ומתריעין עד שירוחמו. וכל הערים שסביבותיהם מתענין אבל אין מתריעין אלא אם כן תקעו להתקבץ לעזרתן: **ד** על החרב כיצד. אפילו חרב של שלום כגון שערכו מלחמה עכו"ם עם עכו"ם ועברו במקום ישראל אף על פי שאין ביניהם ובין ישראל מלחמה הרי זו צרה ומתענין עליה שנאמר וחרב לא תעבור בארצכם מכלל

שראיית

א טור סי' תקעו :

כסף משנה

פ"ב ב כל עיר שיש בה צרה מכל אלו וכו'. כתב ה"ה שיטת רבינו בזה וכו' דלרבנן אין שום צרה שהסביבות מתענות ומתריעות וכו' במשנה פ"ג דתעניות (תענית י"ח י"ט) עיר שלא ירדו עליה גשמים או שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות אבל לא מתריעות ר"ע אומר מתריעות אבל לא מתענות ויחוש דהלכה כת"ק וסובר רבינו דה"ה לשאר צרות כולם :

אי

מגיד משנה

ב כל עיר שיש בה וכו'. שיטת רבינו בזה כשיטת הר"א ז"ל בפירושיו דלרבנן אין שום צרה שהסביבות מתענות ומתריעות ואפילו מכה משולחת אלא מתענות ולא מתריעות. אבל הרמב"ן ז"ל סבור שיש צרות משולחות שאפילו הסביבות מתענות ומתריעות ופי' סביבות אותה הפרכיא :

ובכל מקום אין צועקין וכו'. דין שאר צרות שאין מתריעין עליהן בשבת נתבאר פ"א ודין המזונות בפ' המוכר את הספינה (בתרא צ"א) מתריעין על פרקמטיא ואפילו בשבת ופי' רבינו מתריעין בתפלה וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא שאין דוחין שבת לתקוע בחצוצרות שאין תקיעתן דבר ברור שיציל :

ג על הצרת שונאי ישראל וכו'. פרק סדר תעניות (תענית י"ט) על עיר שהקיפוה עכו"ם וכו' וביבמות פ' הבא על יבמתו* אמרו ליה לרבא אתו חברי לבבל גזר תעניתא ושם מתבאר שגוזרין תענית על הגזירה ודבר ברור הוא. ודין הסביבות מבואר פרק סדר תעניות כדעת ת"ק דרים מתני' דהוא סתם משנה :

ד על החרב כיצד וכו'. במשנה תענית (דף י"ט) ועל החרב ובגמ' א"ל לומר חרב שאינה של שלום אלא חרב של שלום :

אי

*[בדף ס"ג גרס רבי יוחנן במקום רבא ולא גרס גזר תעניתא, ואולי גירסא אחרת היתה לו, ואם אינו כן לא ידעתי מקומו] :

לחם משנה

דהלכתא דהא קי"ל כר' ירמיה וכ"נ מדברי רבינו ז"ל שכתב שמחצי היום ואילך קוראין ולא הזכיר בשחר כלל. אבל הטור ז"ל בסימן תקע"ט כתב דקורין בשחרית בקללות ובמנחה בפרשת ויחל והוא תימה דהוכח בגמרא דבשחר אין קורין כלל גם בשני ראשונות דאית ליה דקורין שחרית ומנחה ויחל כיון שהעלה כותו הרב"י ז"ל בסימן תקע"ח והדין עמו מהטעם שכתב ודברי הרא"ש ז"ל יוכיחו שהם כן בפסקן דמתניתין דברכות וקללות לא איירי אלא בז' תעניות אחרונות שכתב כן כדי להסכים מתני' עם מ"ש שכתב שם אחר שהביא דברי מ"מ וז"ל תימה איכא למימר דמתניתין נמי איירי בתשעה באב וכו' תעניות ולא פליגי ע"כ. מ"מ קשה דכיון דכתב בסי' תקע"ה שבכ"ד מרפין ומוקרין תלפרא כדאיתא בגמ' א"כ ליכא קריאת תורה בשחרית כדאמר בס' בני העיר. כל זה אני תמיה על הטור ז"ל דרוצה להלך על שיטת הגמרא דמחלק בין ז' תעניות אחרונות לאחרות דבאחרונות קורין בקללות אבל בראשונות לא דאילו לא היה הולך על שיטת הגמ' אלא שהיה כותב דבכל קורין ויחל לא הייתי תמיה שהייתי אומר שהיה הולך על מנהג הגאונים כמ"ש ה"ה ז"ל ולא על שיטת הגמרא ויותר אני תמיה על הר"ן ז"ל שכתב וז"ל מדאמרינן דמפלגא דיומא לבניה רבעא דיומא קורין ומפטירין משמע שלא היו קורין בבוקר בס' תעניות אלא מחצי היום ואילך ואף הגאון רב פלטוי כתב בתעניות של שני וחמישי בגמרא קרינן בפרשתא דשבתא ובמנחה בפרשת תעניות ע"כ. משמע לכאורה דאית ליה דבבוקר לא היו קורין אלא בפרשת השבוע והוא הפך הנאמר בסוגיא בס' בני העיר דבבוקר לא היו קורין כלל וצ"ל לתרץ מה שהוקשה בעיני ה"ה ז"ל ואיני יודע טעם לשינוי מנהג חכמים ועם זה יתברר טעם רב נטרונאי דבזמן הגמרא כיון שהיו כל כך עסוקים ורדופים במצוה ולהסיר התקלות והעבירות ראוי היה לבטל קריאת התורה בבוקר כדאמרינן בס' בני העיר ולחפש בעבירות ולהסיר מכשולות אבל בדורות אלו שאין אנו רודפים כל כך במצוה אין ראוי לנו לבטל קריאת התורה בבוקר בשביל כך והוא טעם נכון לרב נטרונאי שכתב הר"ן ז"ל דכיון דמן הדין הייתו קוראים בבוקר פרשתא דשבתא כדאמר בס' בני העיר אי לא דחיישינן השתא דלית לן ה"ם הדריך לזילא דבשחרית קורין פרשתא דשבתא ובערב פרשת התענית אבל הכונה דס"ל דבכל התעניות אנו קורין בבוקר ובערב בחד גוונא דכיון דהתם תקנו בתחלה כפרשה אע"ג דבשחר לא תקינו מפני שהיו טרודים השתא דאין אנו טרודים קרינן בשחרים מאי דקרינן במנחה וקורין ויחל. קשה טובא דבס' בני העיר משמע דאי לאו משעתא דטרודים היו קורין פרשת השבוע דכן הקשו לר' ירמיה ל"ל הפסקה כו' וקי"ל כר"י דהא קריין פרשיות השבוע עם ד' פרשיות וא"כ לא היה לנו לקרות אלא פרשת השבוע בבוקר ובערב ויחל ותו דבז' תעניות פסק דבבקר קורין קללות ובערב ויחל אע"ג דלא הוי בחד גוונא וכיון דכן אמאי לא קרינן בבוקר פרשת השבוע ובערב פרשת הקללות ולתה לי הפסקה לדידן דקי"ל כר"י ונשארה לנו הקושיא בלי תירוץ על כן דברי הטור נעלמו ממני. עוד יש לי קצת תימה על הטור ועל רבינו ז"ל דמסוגיא בפ"ק דתעניות משמע דהך דאמר רב הונא כנופיא מגזרתא לא הוי בג' תעניות ראשונות דהא אסיפת זקנים דעה הכתוב לא הוי אלא בג' תעניות אמצעיות דהם אסורים במלאכה דאמר קרא קראו עצרה ואמריק בגמ' דהוי כעצרת שאסור במלאכה והא לא הוי אלא באמצעיות ואחרונות אבל לא בראשונות ואם כן מנא להו לומר הך דדורשין ומוקרין דהוי אפילו בתעניות ראשונות דבגמרא לא משמע הכי כדכתיבנא :

קוראין בברכות וקללות שבתורה כו'. קשה דבפרק בני העיר (דף ל' ל"א) אמריק במתני' דתעניות ברכות וקללות אין מפסיקים בקללות ואמרו בגמרא (דף ל"א:) מנא הני מילי א"ר חייא בר גמדא א"ר אסי דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס ר"ל אמר לפי שאין אומרין ברכה על הפורענות. ופירש"י ז"ל אל תמאס והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות וכו' משמע דיהיב טעמא למאי דאין מפסיקין בקללות ועל זה הביאו קרא דמוסר ה' בני אל תמאס וכן משמע דר"ל אמר לפי שאין אומרים ברכה וכו' משמע שהוא טעם לאין מפסיקין אבל אין זה טעם לקריאה בברכות וקללות מענין אחר כדכתב רבינו ז"ל דמה טעם הוא זה אבל טעם הקריאה כדכתב רש"י ז"ל להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם ויחזרו בתשובה וכיוצא בזה כתב רבינו ז"ל בסי"ג מה' תפלה וז"ל קורין ברכות וקללות כדי שישובו העם ויכנע לבבם כשישמעו אותם, ואולי דזו כונתו במ"ש מוסר ה' בני אל תמאס כלומר אע"פ שיבואו לך צרות הרבה אל תמאס בתוכחת האל יתברך אלא תשוב והקרא אותם. ומפטירין בנביא בתוכחות. כן אמרו שם בגמרא והתימה מהרב"י שכתב בסימן תקע"ד דמדברי רבינו ז"ל בסי"ג מהל' תפלה משמע דאין מפטירין בשום תענית לא בשחרית ולא במנחה אלא בתשעה באב בלבד דהא בהדיא כתב כאן שמפטירין בתעניות שגוזרין על צרות ואע"ג דשם הזכיר הפטרה בתענית ט' באב ולא הזכיר בתעניות דשאר צרות ודאי דסמיך על מ"ש כאן ואולי לא אמר הרב בית יוסף ז"ל כן אלא לתעניות ג' תעניות הכתובים אבל לא תעניות שגוזרים על הצבור דבהדיא כתב כאן מפטירין בהן

פ"ב ב כל עיר שיש בה צרה וכו'. תימה גדול הוא על רבינו ז"ל שהרי במתני' (דף י"ט) הזכירו הא דשדפון וירקון וארבה וחרב וחיה רעה שמתריעין עליה בכ"מ מפני שהיא מכה מהלכת ורבינו ז"ל לא כתב אלא בכולן דהסביבות דוקא מתענות ולא מתריעות והרב ב"י בסי' תקע"ו ובספר כסף משנה תירץ ופירש דהוא הסביבות מלת סברא דאיך אפשר דדבר אינו בכלל מכות מהלכות ועוד איך אפשר דבמקומות הרחוקים מתריעין על שום מכה דא"כ היינו צריכים להתענות לעולם שהרי אין זמן בעולם שלא יהיה בו חרב באחד מן המקומות. והכריחו לומר כן לשון דבכ"מ ועוד דחק עצמו בלשון מתני' במה שאמרה מפני שהיא מכה מהלכת וכתב דכל מכה היא מהלכת (וק"ק) מפני שכל מכה שבעיר אחת דרכה להיות מהלכה. ולעיקר הקושיא נ"ל דהרב המגיד ז"ל רמזה במ"ש שיטת רבינו ז"ל בזה כשיטת הראב"ד ז"ל בפירושיו דלרבנן אין שום צרה שהסביבות תתענות ותתריעות ואפילו מכה משולחת וכו'. אבל מ"מ צריך ליישב פי' זה של הראב"ד ז"ל. וצ"ל דהוא גרים במתני' כדגרים הרא"ש ז"ל בהך מתני' דמתריעין עליהם מיד מפני שהיא מכה מהלכת ולפי זה טעם שהיא מכה מהלכת לא הוי אלא להתריע מיד כלומר שאינו כבשאר שאין מתריעים אלא על ג' אמצעיות אבל לא בראשונות אלא מתריעין מיד מפני שהיא מכה מהלכת ומפרש דבכ"מ שהם הסביבות משום הברייתא שאמרו בגמרא על כולם אין מתריעין אלא באפרכיא שלהם וכתב הר"ן ז"ל שבא לומר שאפילו במכה מהלכת אע"פ ששנינו מתריעין עליה בכ"מ אין מתריעין אלא באפרכיא שלהם ופירוש סביבות הוי אפרכיא כדכתב ה"ה ז"ל א"כ לפי זה מתני' קאמרה דאלו מתריעין בסביבות שלהם כמו בדבר וגשמים ויש לנו לתרץ שמתריעין מיד מפני שהיא מכה מהלכת וס"ל להראב"ד ז"ל דזה לא איירי אלא לר"ע דאית ליה התרעה מיד בסביבות ולא עמי אבל לרבנן אי בהסך עגוי ולא התרעה

והוכרח

שראיית המלחמה צרה: ה ועל הדבר. אי זו היא דבר עיר שיש בה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר. היה בה אלף ויצאו ממנה ששה מתים בשלשה ימים זה אחר זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה אין זה דבר. וכן לפי חשבון זה. ואין הנשים והקטנים והזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה: ו היה דבר בארץ ישראל מתענין שאר גליות ישראל עליהן. היה דבר במדינה ושיירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת שתיהן מתענות אף על פי שהן רחוקות זו מזו: ז אין מתענין על חיה רעה אלא בזמן שהיא משולחת. כיצד נראתה בעיר ביום הרי זו משולחת. נראתה בשדה ביום אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם הרי זו משולחת. ואם היה שדה הסמוכה לאגם וראתה שני בני אדם ורדפה אחריהם הרי זו משולחת לא רדפה אחריהם אינה משולחת. ואם היה באגם אפילו רדפה אחריהם אינה משולחת אלא אם כן טרפה שניהם ואכלה אחד מהן. אבל אם אכלה שניהם באגם אינה משולחת מפני שזה הוא מקומה ומפני הרעבון טרפה לא מפני שהיא משולחת: ח בתים הבנויים במדברות ובארצות הנשמות הואיל והן מקום גדודי חיה. אם עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה הרי זו משולחת. ואם לא הגיעה למדה זו אינה משולחת. שאלו בני אדם הם שסכנו בעצמם ובאו למקום החיות: ט *שאר מיני רמש הארץ ורמש העוף ששלחו והזיקו.

כגון

א טור סי' תקעו:

מגיד משנה

ה אי זהו דבר כו'. משנה ונמרא (דף י"ט וכ"א) עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה ה"ז דבר ביום א' או בד' ימים אין זה דבר עיר גדולה המוציאה ט"ו מאות רגלי כגון כפר עכו ויצאו ממנה ט' מתים בג' ימים זא"ז הרי זה דבר ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר. וכתב רבינו ואין הנשים והקטנים והזקנים וכו' ודבר ברור הוא שכוונת רגלי הגברים לבד מטף:

ו היה דבר בא"י וכו'. בגמרא (דף כ"א:) אמרו ליה לרב נחמן איכא מותנא בא"י גזר תעניתא אמר גבירה לוקה שפחה לא כ"ש והקשו טעמא דגבירה ושפחה הא שפחה ושפחה לא והא אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי חוזאי וגזר תעניתא ותירצו שאני התם כיון דשכיחי שיירתא מיגרי ע"כ בגמ'. ולא נכתב בהלכות ולא ידעתי הטעם:

ז אין מתענין על חיה וכו'. כל התלוקים שהזכיר רבינו מבוארים בברייתא ושנויה שם (דף כ"ב) ומ"ש ואם היתה באגם וטרפה שניהם ואכלה אחד מהם משולחת אכלה שניהם אינה משולחת מבואר שם. והטעם מפני שכל שלא אכלה אלא אחד נראה שלא היתה רעבה אלא לאחד ואפ"ה כן טרפה שניהם אלמא משולחת היא להרוג שלא מחמת רעבון אבל כשאכלה שניהם נראה שמחמת רעבונה לשניהם טרפתם ואינה משולחת כיון שהם כאו בגבולה וכאגם שלה וכן פירש"י ז"ל:

ט שאר מיני רמש הארץ וכו'. ברייתא סוף פ"ק

כסף משנה

ה אי זו היא דבר וכו' ואין הנשים והקטנים והזקנים וכו'. כתב ה"ה דהכי דייק מתני' דקתני עיר המוציאה ת"ק רגלי דרגלי משמע הגברים לבד מטף. והר"ן כתב דלשון המוציאה דייק הכי. ול"נ שמהירושלמי למד כן דגרסינן התם נשים שאמרו בריאים ולא מרועשים ודכותה בחורים אבל לא זקנים וכי היכי דמשמע זקנים יש למשמע קטנים וכן יש למשמע נשים לפי שאין מלמות כמוש:

ז אין מתענין על חיה רעה אלא בזמן שהיא משולחת כיצד נראתה בעיר ביום ה"ז משולחת נראתה בשדה ביום אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם ה"ז משולחת ואם היתה שדה הסמוכה לאגם וראתה שני בני אדם ורדפה אחריהם הרי זו משולחת לא רדפה אחריהם אינה משולחת. ע"ס הגירסא הנכונה בדברי רבינו ונקלא ספרים היא כתובה בשיבוש:

תנן בס"ג דתעניות (דף י"ט) על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל ועל החרב מפני שהיא מכה מהלכת. ויש לתמוה על רבינו שהשמיט זה ולא כתב שיהו מתריעין על כוס גרב בכ"מ. ול"נ שטעמו משום דמשמע דמחמיחין משמע דעל אלו בלבד מתריעין בכ"מ מפני שהם מכות מהלכות אבל על שאר צרות כגון חסר או דבר או מפולת אין מתריעין עליהם במקומות הרחוקים לפי שאינם מכות מהלכות וסביבותיה נכבן מתענות ולא מתריעות למ"ק והוקשה לו ז"ל היכי מצינן למימר דדבר אינה בכלל מכות המהלכות והלא הדבר ידוע שאין בעולם מכה מהלכת יותר מהדבר. וע"ק דהיאך אפשר לומר דבמקומות הרחוקים מתריעים על שום מכה דא"כ היינו צריכים להתענות לעולם שהרי אין זמן בעולם שלא יהא בו חרב באחד מהמקומות וא"כ בכל העולם היו צריכים להתענות לעולם מפני שהיא מכה מהלכת ולכן כוא ז"ל מפרש דהא דתנן על אלו מתריעין בכ"מ לאו במקומות הרחוקים קאמר אלא בסביבותיה דוקא וקאי אהאי דקתני לעיל מהאי מתני' דעל חסר או דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעות ר"ע אומר מתריעות ולא מתענות והשתא קאמר דגם על אלו הצרות מתריעין בכ"מ כלומר בסביבות אותה העיר על השדפון ועל הירקון וכו' מפני שהיא מכה מהלכת ויש לסביבות לחוש לעצמה מן הדבקם הרעה אבל עיירות שחוץ לסביבות אין חוששין כלל ולפי זה כהי מתני' דקתני על אלו מתריעין בכ"מ אתיא כר"ע דאילו לת"ק על אלו מתענין כל"מ מבעי ליה וכיון דקי"ל כת"ק הוי דינא הכי בין בהך דמני הכא מתריחין שדפון וירקון וארבה וכו' בין בהוך דלעיל אמר דבר מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעות וי"ש אלו הן הצרות של צבור שמתענין ומתריעין עליהם על הצרה שונאי ישראל ועל וכו' ועל החסיל ועל השדפון ועל הירקון ועל המפולת ועל המזונות ועל החסר כל עיר שיש בה צרה מכל אלו אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשין עליהם רחמים. ועדיין יש לדקדק בדברי רבינו שכלל כל הצרות ושבק כאן דסביבותיה מתענות א"כ היכי יהיב מתני' טעמא מפני שהיא מכה מהלכת דמשמע דאיכא מכה שאינה מהלכת שאין הסביבות חוששין להם כלל. ול"ל שרבינו מפרש דמפני שהיא מכה מהלכת אינו כנל בין מכה למכה אלא נתינת טעם הוא כלומר למה כשיש צרה בעיר אחת מתענות אלו מתריעות סביבותיה ויהיב טעמא מפני שכל מכה שיש בעיר אחת דרכה להיות מהלכת ומתפשטת לסביבותיה:

ט שאר מיני רמש הארץ וכו'. כתב ה"ה על דברי הראב"ד אם כדבריו כשהזכירו בברייתא וכו' אלא הטעם שאין מתענין הוא מפני שאדם יכול להרגן ולהשמר מהן מאליהן בחיים

השגת הראב"ד

*שאר מיני רמש וכו'. א"א אם היו משכן ומימיתין אפי' נרעין ויעושין ונוכים כי כלם שלוחי המקום הם עכ"ל:

לחם משנה

והוכרח לומר כן משום דקשיא ליה דמעשה בה' זקנים שהביא אמרו שגדרו תענית ולמה לא אמרו שהתריעו אלא מפני שאלו הזקנים סבירא להו כת"ק והוי ענוי ולא התרעה והראיה שהביא מן הזקנים היא דאית היא צריך להתענות לרבנן סביבותיה ומינה לר"ע התרעה בסביבות. זהו דעתו של הראב"ד ז"ל וכ"כ בא"ח סימן תקע"ו בשם יוסף דהראב"ד ז"ל פירש דהך דקאמר על אלו מתריעין הוי התרעה בלא תעניות והוי כר"ע וא"כ נמצא לפי פירוש זה דלדידן דקיימא לן כרבנן מתענין בסביבות וזהו שכתב ה"ה ז"ל דדעת רבינו כדעת הראב"ד ז"ל בפירושיו. אבל הרמב"ן ז"ל רוח אחרת עמו דס"ל דהך מתריעין דמתאיכון האי בעינוי ג"כ והך סיפא אתי כר"ע דאפילו רבנן מודו משום דהויא מכה מהלכת ולכך מתריעין בכ"מ היינו בכ"מ ממש שהוא הסביבות מכח הברייתא שכתבתי וכדפירש הר"ן ז"ל כדהיינגא. ומה שהזכירו כאן התרעה ובמעשה דזקנים התענית משום דהא והא איתא נמצא דבזו כ"ע מודו דהסביבות מתענים ומתריעות:

ה יצאו ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר וכו'. ברייתא היא בס"ג דתעניות (דף כ"א) ואמרו שם בברייתא עיר המוציאה ת"ק רגלי [כגון כפר וכו' ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר וכו' עוד שם דרוקרת עיר המוציאה ת"ק רגלי] הוה ויצאו ממנה ג' מתים ביום אחד וגזר ר"נ בר רב חסדא תענית א"ל בר יצחק כמאן כר"מ דאמר ריחק נגיחותיו חייב קירב [נגיחותיו] לא כ"ש ע"כ. ומחלוקת דר"מ ור"י איתא בפרק כיצד הרגל (דף כ"ד) ואמרו שם בגמרא הלכה כר"י במועד ולא כר"מ דאית ליה דכשהעידו בו ג' פעמים אפילו ביום אחד סגי אלא כר"י דאית ליה ג' ימים דוקא כדמשמע מקרא דאמר תמול מתמול ודרשינן ביה תלתא זמני דמשמע בתלתא יומי ולא אמרינן ריחק נגיחותיו חייב קירב לא כ"ש וא"כ שפסק כמן רבינו ז"ל דביום אחד אינו דבר משום דלא קיימא לן כר"מ וכן הטור פסק כן בא"ח סימן תקע"ו. אבל יש לי תימה על הטור ז"ל דבסימן קי"ד כתב בשם הר"ש מרוטנבורג דהיה אומר בשמיני עצרת אחר גבור ג' פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם כנגד ג' יום שאומר אותו ג' פעמים ביום ועכשיו אם היה מסופק אין צריך לחזור ורציתי בפ' כיצד הרגל דאמר גבי שור המועד ריחק נגיחותיו חייב קירב לא כ"ש וכו'. וכתב רבינו פרק דחה ראיה זו דלא דמי והר"ש ז"ל נטה לסברת הר"מ מרוטנבורג משמע מהתם דהלכתא כר"מ אליבא דטלכו דע"כ לא פליגי התם אלא אי דמי לכא דר"מ או לא. ודבר זה תימה דבהדיא איפסיקא הלכתא כר"י כדהיינגא ועוד דא"כ למה פסק הטור ז"ל בסימן תקע"ו דביום א' אינו דבר הא לר"מ הוי דבר כדמשמע בס"ג דתעניות וכי תימא דמאי דפסקינן כר"י בפרק כיצד הרגל הוי לענין שור המועד משום דמשמע דקרא ליה ליה ק"ו משום דקרא הזכיר ימים ולא קאמר שאחה המועדה דלישתמע בין בג' ימים בין ביום אחד אבל בעלמא דליכא קרא ודאי דהסברא כר"מ הוא אמת ולכך הביא הר"ש מרוטנבורג ז"ל ראיה מיניה. א"כ כן מלבד שהוא דחוק עדיין קשה לך קושיא אחריתי דלמה גבי דבר לא פסק דביום אחד הוי דבר כר"מ כיון דסברתו היא אמת. ואולי י"ל דכיון דברייתא קאמר ביום אחד לא הוי דבר פסק כותיה ומאי דקאמר בגמרא כמאן כר"מ ס"ק ליה בתמיה להיכן אתה מונך בדין זה לר"מ אפילו לדר"מ לא דמי דשאני הכא דאיכא טעמא דכשהם ביום אחד הוי מקרה ולא הוי דבר אבל בג' ימים ודאי דאינו מקריה אבל התם טעמא הוא דסבא השור הוא רע ושון דהוסתע בו בג' פעמים ביום אחד ודאי דהוי קרן רע כדכתב שם הרב בית יוסף ז"ל בשם מהר"י אבוהב ז"ל יעוין שם. ופי' כן הטור ז"ל כדי לפסוק כהסם ברייתא ועדיין צ"ע: ואין הנשים והקטנים וכו'. כתב ה"ה ז"ל דנפקא ליה ממאי דאמרו וגמ' חמש מאות אלף רגלי דמשמע לבד מטף אבל הרב בית יוסף ז"ל כתב דנפקא משום דאמרינן בירושלמי גבי מפולת נשים שאמרו בריאים ולא מרועעים דכותיה בחורים ולא זקנים וכו'. ולי נראה דאין הלשון משמע אלא כדברי ה"ה ז"ל דלדבריו לא קשיד רבינו ז"ל אלא שמנין האנשים על כחמש מאות יהיו לבד מנשים וקטנים וזקנים אבל לפי פירוש הרב בית יוסף ז"ל לא קפיד אלא שהמתים אחר ימותו יהיו בחורים ולא זקנים ולא נשים וקטנים ואפילו יהיו בעיר חמש מאות רגלי לבד מזקנים ונשים וקטנים אם ימותו חמשה או ו' קטנים בג' ימים לא הוי דבר דומיא דמפולת דאם יפלו בתים רעועים לא הוי מפולת ואין זה במשמע דברי רבינו דנראה דמאי דקאמר הוא למנין מנין ההמון מנא כדקאמר ואין הנשים והקטנים וכו' ממנין זה אבל לא דבר שממון מעבר ימותו אם יהיו נשים וקטנים או גדולים:

ז נראתה בשדה ביום וכו'. פ"ס בספרים בחלוקה זאת לא רדפה אחריהם הרי זו משולחת

בחיה רעה. ואני אומר שאם מפני זה איפכא מסתברא שיותר קשה הוא להשמר מהרמשים מלהשמר מחיה רעה. ולענין מ"ש הראב"ד ז"ל שאם היו נושכים וממיתים פשיטא שמתענין עליהם וכדברי הראב"ד שאין אדם יכול להשמר מהם שהרי מצויים לבוא ולנשוך את האדם שלא מדעתו ובברייתא בשאינם ממיתים אלא מזיקין והכי דייק לשון רבינו ששולחו והזיקו:

יג וכן חיכוך לה וכו' ואם פשט ברוב הצבור וכו' נראה מדברי רבינו דרובא דוקא בעינן ונראה שכ"כ משום דקתני בברייתא תענית

פ"ק (דף י"ד) מבוארת. ובהשגות א"א אם היו נושכין וממיתין אפילו צרעין ויתושין חגובין כי כולן שלוחי המקום ע"כ. ואני אומר אם כדבריו כשהזכירו בברייתא שלוח נחשים ועקרבים היה להם לחלק בין ממיתין בין אינן ממיתין אלא הטעם שאין מתענין הוא מפני שאדם יכול להרגן ולהשמר מהם משא"כ בחיה רעה:

כגון שילוח נחשים ועקרבים ואין צריך לומר צרעין ויתושין והדומה להן °אין מתענין עליהם ולא מתריעין אבל זועקין בלא תרועה: י על הארבה ועל החסיל אפילו לא נראה מהן אלא כנף אחד בכל ארץ ישראל מתענין ומתריעין עליהן. ועל הגובאי בכל שהוא. *אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתריעין אלא זועקין בלבד: יא על השדפון ועל הירקון משיתחיל בתבואה. ואפילו לא התחיל אלא ממקום קטן כמלוא פי תנור גוזרין עליו תענית ומתריעין: יב [א]על המפולת כיצד. הרי שרבתה בעיר מפולת כתלים בריאים שאינן עומדים בצד הנהר הרי זו צרה ומתענין ומתריעין עליה. וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין מתענין ומתריעין עליהן: יג על החליים כיצד. הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה באותה העיר. כגון אסכרה או חרחור וכיוצא בהן והיו מתים באותו החולי הרי זו צרת צבור וגוזרין לה תענית ומתריעין. וכן חיכוך לח הרי הוא כשחין פורח. ואם פשט ברוב הצבור מתענין ומתריעין עליו. אבל חכוך יבש צועקים עליו בלבד: יד על המזונות כיצד. הרי שהוזלו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהן. כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל. ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה ואחר

א טור סי' תקעו:

השגת הראב"ד

*אבל על החגב וכו'. א"א אלא חגב ידוע להם שאינו מזיק, אבל שאר מינין מזיקים הן שהרי סילק והגזם כשחיתו בימי יואל וה"ה לסלעם וחרגול וטכשיו שאין אנו מכירין מיניהם על כולן מתריעין, עכ"ל:

י על הארבה ועל החסיל וכו'. במשנה (דף י"ט וכ"ב) על הארבה ועל החסיל ובגמ' ארבה וחסיל אפילו לא נראה אלא כנף בכל א"י מתריעין מיד עליו:

ועל הגובאי. בגמ' (דף י"ט) בברייתא מתריעין על הגובאי בכל שהוא רשב"א אומר אף על החגב וקי"ל כת"ק. ובהשגות א"א אלא חגב ידוע להם כו'. ואני אומר לדבריו למה הזכירו בפרט ארבה וחסיל ונובאי אלא ודאי הם היו יודעים מינין אלו שהן מיוחדין בהשחתה בלא תערובת שאר המינין משא"כ בשאר המינין. וכתב רבינו דינו כדין הכתוב בגמרא והכי בכן ובשמוחיהן ידע על אי זה מהן מתריעין:

יא על השדפון ועל הירקון וכו'. במשנה (דף י"ט) על השדפון ועל הירקון וכו' עוד שם מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון ובגמ' (דף כ"ב) מפורש כמלא פי תנור ופי' תבואה שיעשה ממנה פת כמלא פי תנור ובברייתא בגמ' (דף כ"ב) על השדפון ועל הירקון בכל שהוא. ונראה לי שרבינו מפרש דהאי כל שהוא יש לו שיעור והיינו כמלא פי תנור וקרי ליה כל שהוא לפי שהוא דבר מועט אבל רש"י ז"ל פירש כיון שנראה כל שהוא מתריעין מיד ומלא תנור דמתני' הוא להתענות אי נמי מעשה שהיה כך היה עכ"ל. ולשון אחרון שכתב דכך היה מעשה אבל לענין דינא אפילו בכל שהוא קשה לי דא"כ למאי שקלו וטרו בגמ' אם הוא כמלא תנור תבואה או כמלא פי תנור פת ואתאי איכפת לן מאי דהוה הוה. גם לשון ראשון קשה לי שהוא ז"ל חלק בין תענית להתרעה ומשמע התם דהגהו דאמרינן מתריעין עליהן מתענין בהתרעה קאמר אלא ודאי דברי רבינו עיקר:

יב על המפולת כיצד וכו'. משנה שם (דף י"ט וכו') על התכולת ובגמרא מבואר שאינו קרוי מפולת אלא בנפילת כותלין בריאות ושאינן עומדות בצד הנהר דאיכא תרתי וכמ"ש רבינו: וכן על הרעש וכו'. נראה שזה נכלל בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

יג על החליים כיצד וכו'. שם (דף י"ט) בברייתא ואסכרה בזמן שיש עליה מיתה מתריעין עליה בזמן שאין עליה מיתה אין מתריעין עליה: וכן חכוך לח וכו'. בב"ק פ' מרובה (דף פ'.) מתריעין על החכוך בשבת והקשו מדתניא ושאר מיני פורעניות הבאים על הצבור כגון על החכוך וכו' לא היו מתריעין אלא צועקין. ותירצו ל"ק הא בלח הא ביבש. דאריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים היה לח מבפנים ויבש מבחוץ שנאמר ויהי שחין אבעבועות ע"כ שם

יד על המזונות כיצד וכו'. פרק המוכר את הספינה (בהרא נ"א) ת"ר מתריעין על פרקמטיא אפילו בשבת. א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בא"י א"ר יוסף והוא דזל וקם עשרה בשיתא.

על

לחם משנה

מפולת ודאי דהוא פ"ם ובגירסא שהביא הרב בית יוסף ז"ל ליתיה ומוכרח הוא ולא ברחה לבד אלא שעמדה היא מפולת כיון שאינה סמוכה לאגם. וכגירסא (דף כ"ב) אמרו ל"ק ה"ק נראהה בעיר ביום מפולחת בעיר בלילה אינה מפולחת אי נמי בשדה ביום מפולחה בשדה בלילה אינה מפולחת. ורבינו ז"ל פסק כלישנא קמא אע"ג דבמקומות אחרים פסקינן כלישנא בתרא משום דמילתא דרבנן הוא ולקולא נקטינן דבשדה בכל גונא בין ביום בין בלילה אינה מפולחת ואין מתענין.

ט כגון שילוח נחשים ועקרבים וכו'. הטור ז"ל השיג עליו בסימן תקע"ו וכתב ונראה דנחשים ועקרבים מתענין עליהם ע"כ. ואע"ג דבברייתא (דף י"ד) בס"ק הזכירו נחשים ועקרבים ואמרו שם ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות [לבא בעולם] כגון חכך חגב וזבוב וצרעת ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעים נראה דהטור מפרש דלא השוה נחשים ועקרבים לאידך אלא לענין ההתרעה אבל לא לענין תעניתא דבנחשים אית ליה דודאי מתענים מפני שסתמן ממיתים אבל טעם רבינו ז"ל כבר ביארו הרב בית יוסף ז"ל:

י אפילו לא נראה מהם אלא כנף אחד כו'. קשה טובא דכיון דהוא פסק כת"ק (דף י"ט) דעיר שיש בה גרה סביבותיה מתענה ולא מתריעות א"כ למה פסק כאן ארבה אחד בכל א"י מתענין ומתריעין דהא הר"ן ז"ל בס"ג דתענית רבותא קא משמע לן דכל א"י נקרי אפרכיא אחת ונקראו בכלם סביבות לעיר שיש בה גרה דפי' סביבות האפרכיא כדכתב ה"ה ז"ל ופרח להביא ראיה על זה ויותר מזה אין לנו אלא שנקרא כל א"י סביבות לעיר שיש בה גרה כשאותה העיר מא"י וכיון דאק קי"ל כת"ק א"כ מתענים ולא מתריעין ואיך כתב דכיון שנראה אחד בכל א"י כלם מתריעין אע"ג דלשון זה הוזכר בברייתא הם דברי ר"ע ואיהו אזיל לטעמיה דאית ליה דבסביבות מתריעין וכיון דכל א"י הוי סביבות לעיר שיש בה גרה לכך מתריעין אבל לדידן קשה אם לא שנאמר דס"ל לרבינו דכל א"י מקרי כעיר אחת וכשיש באחת מהן גרה כלן מתריעין מפני דכולה כעיר אחת ומה שהביאו במשנה ראיה ממעשה זקנים הוא דהמכה היתה באשקלון דאינה מא"י כדכתב הר"ן ז"ל ואע"ג דחשיב כא"י מ"מ אינה כא"י ממש להיות נחשבת עם א"י כעיר אחת וגוף אחד אלא א"י הוי כסביבות לה וגזרו תענית מפני שהסביבות מתענין אבל לא ההתרעה כדפירש' לעיל לדעת רבינו ז"ל והוא פירוש הראב"ד ז"ל כדכתיבנא לעיל ואו הראיה שהביאו שהסביבות מתענין ומינה דלר"ע מתריעין אבל באמת כל זה דוחק דהא שנים ג' ארצות לחזקה יהודה ועבר הירדן והגליל משמע דנחשבות כג' ארצות ופרח הר"ן ז"ל לומר דנחשבים כאפרכיא אחת אבל שיהא נחשבת כעיר אחת דבר רחוק הוא וצריך עיון:

יא על השדפון ועל הירקון כו'. פירוש תבואה שיעשה ממנה כמלא פי תנור ואמרו בגמ' בס"ג דתעניות (דף כ"ב:) ועדיין תבעי לך ככסויא דחסרא או דילמא כי דרא דריסתא דהדר לה לפומא דתנורא חיקו, ע"כ. ורבים ז"ל לא פסק כבעיא זו כלל ולא ביאר דעתו ולא ידעתי למה:

יג על החליים כיצד וכו'. הרב בית יוסף ז"ל בסימן תקע"ו תמה דלמה לא חלקו כאן בין מתו ג' בג' ימים למתו ביום אחד או בארבעה כמו שחלקו בדבר ותירץ דשאני דבר שהוא שינוי אויר מתיח בלי שהייה זמן וכל שאיש באותו ענין וכו' אינו אלא אקראי בעלמא וקשה קצת בעיני דלדעתו יהא חמור מיתת אסכרה ממיתת דבר וביותר אסכרה אפילו שימותו שניהם ביום אחד סגי ובדבר בעינן שלשה בשלשה ימים. לכך נ"ל דרבינו ז"ל תירץ קושיא זאת בלשונו שכתב הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה מאותה מדינה כלומר שבדבר אע"פ שלא ירד הדבר באנשים הרבה אלא שהאיש ג' אנשים לבד ומת כל אחד ביומו סגי אבל הכא אינו כן אלא שירד החולי ברוב העיר כמו חיכוך שכתב שפשט ברוב הצבור גם חולי זה ודאי שהוא כמוהו שכן כתב שירד לאנשים הרבה דמשמע רוב הצבור ואפילו תאמר לאנשים הרבה לא משמע רוב הצבור מ"מ הרי ירד לכמה אנשים ואע"פ שלא מתו אלא שנים מהם ודאי דהיא מכה מפולחת כיון דהיא באה על אנשים הרבה אע"פ שרבים ניצולים כיון שראינו שנים מהם מתים מתענין ומתריעין ולפי זה כ"ש בדבר שאם ראינו שבאו בדבר בעיר אנשים הרבה אע"פ שלא מתו אלא ב' מהם ביום אחד מתענין דלא גרע מאסכרה דכיון דפשט ברוב הציבור מתענין דהא באסכרה דבעיר רוב הציבור נסקא ליה לרבינו ז"ל מברייתא דפ"ק דתעניות (דף י"ד) והוא בפרק מרובה (דף פ"ב) דקאמרה ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות לבא על הצבור ומשמע שבאה על רוב הצבור א"כ ה"ה וכל שכן בדבר דלא גרע משאר פורעניות והרבותא דאיכא בדבר הוא דאע"פ שלא נתפשטה המכה ברוב הצבור אלא הוכה אחד בכל יום ומתו שלשה בשלשה ימים ולא הוכו בעיר אנשים הרבה ולא אחרים לבד מהם דהוה ס"ד דתקרה הוא קמ"ל כיון דהוא דבר תיפסיק ותתענין ובאסכרה בזה האופן אולי דאין מתענין דאם מתו שלשה בשלשה ימים כל אחד ביומו ואחרים לא חלו מהחולי ההוא אין מתענין. כנ"ל ליישב קושיא זאת: וכן חיכוך לח הרי הוא כשחין פורח וכו'. בפ' מרובה (שם דף פ') אמרו מתריעין על החיכוך בשבת והך התרעה בפה היא דבשופרות ליכא התרעה בשבת ותימה על רבים ז"ל דאיך לא הזכיר זעקה גבי חיכוך בשבת כמו גבי מזונות כיון דבהדיא אמרו כן בפ' מרובה בשחין לח כדפי' רבינו ז"ל וקשה עוד מזאת דבראש הפרק לעיל כתב ובכ"מ אין צועקים ולא מתריעין בשבת כמו שאמרו חוץ מגרם המאכה שזועקים עליהם ואפילו בשבת משמע

הגהות מיימוניות

°[כתב הטור שם ז"ל ונראה דנחשים ועקרבים מתענין עליהם ע"כ]:

טו על המטר כיצד וכו'. פ' סדר תעניות וכו' (תענית י"ט וכ"ב) במשנה מבואר שאין מתריעין על רוב גשמים ובגמרא אמר רב בגולה מתריעין עליהם מיד ותניא נמי הכי והזכירו שם הטעם כדי שלא יהו בתיהם קבריהם וכמ"ש רבינו:

טז תבואה שצמחה וכו'. משנה ריש פ' סדרי תעניות הללו האמור (דף י"ח י"ט) ופירושה בגמרא שאם ירדו גשמים ולמחר זורעים וחזרו ושנו מתריעין עליהן מיד א"ל משמע דוקא שינוי אבל יבשו לא שינוי שינוי היא שק והירצ לא צריכא דאקון מכו דחימא אקנתא מלתא היא קמ"ל לאו מלתא היא ע"כ. ופירושה לדעת רבינו דיבשו שוב אין בכם הקנה ואחרית ואפילו עמדו בקנה שלהם ויבשו והיינו אקון שהזכירו בגמרא ולזה הזכיר רבינו יבשו סתם וכן פי' הראב"ד ז"ל ויש כאן פירוש אחר לרש"י ז"ל וזה עיקר:

וכן אם הגיע זמן הפסח וכו'. משנה (דף י"ח:) ירדו לצמחים ולא לאילן מתריעין וגמ' (דף י"ט:) מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ועל בורות שיחין ומערות בפרוס החג ואם אין להם מים מתריעין עליהם מיד ואי זהו מיד שאין ב' וה' וב' וכבר ביאר רבינו פרק ראשון שכל תעניות הצבור הם בזה הסדר שני וחמישי ושני:

יח פסקו הגשמים בין גשם וכו'. במשנה (דף י"ח:) וכשפסקו הגשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצורת ופירשו בגמרא (דף י"ט) מכה המביאה לידי בצורת. ופירש רבינו שאין זה אלא בימות הגשמים ודבר פשוט:

פ"ג א הרי שלא ירדו גשמים כל עיקר וכו'. משנה פ"ק (תענית י') הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין אוכלין ושותין משחשכה ומותרין במלאכה ברחיצה בסיכה בנעילת הסנדל בתשמיש המטה ובגמרא מאן יחידים רבנן א"ר הונא יחידים מתענין שלש תעניות שני וחמישי ושני ופירשו שם דדוקא כסדר הזה. עוד שם ומפסיקין בר"ח. ורבינו לא הזכיר זה ולא מה שאמרו אוכלין ושותין משחשכה לפי שאלו הן כתענית יחיד לדברים אלו וכבר נתבארו דינין אלו פרק ראשון. עוד בגמרא (דף י':) ת"ר לא יאמר אדם תלמיד אני אין אני ראוי לכך אלא כל התלמידים ראויין לכך:

ואחר כך ימצא לוקח. הרי זו צרת צבור ומתריעין עליה וזועקין עליה בשבת: **טו** [א]על המטר כיצד. הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן. שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלין ונמצאו בתיהן קבריהן. ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים מפני שהיא ארץ הרים ובתיהם בנויים באבנים ורוב הגשמים טובה להן ואין מתענין להעביר הטובה: **טז** [ב]תבואה שצמחה ונמנע המטר והתחילו צמחין לייבש הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים או עד שייבשו הצמחים. וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו בארץ ישראל שהוא זמן פריחת האילנות שם ולא ירדו גשמים הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים הראויין לאילנות או עד שיעבור זמנם: **יז** וכן אם הגיע זמן חג הסוכות ולא ירדו גשמים הרבה כדי למלאות מהם הבורות השיחין והמערות הרי אלו מתענין עד שירד גשם הראוי לבורות. ואם אין להם מים לשתות מתענים על הגשמים בכל עת שלא יהיה להם מים לשתות ואפילו בימות החמה: **יח** פסקו הגשמים בין גשם לגשם ארבעים יום בימות הגשמים הרי זו מכת בצורת ומתענים וזועקים עד שירדו הגשמים או עד שיעבור זמנם:

(תענית י"ד) גבי חיכוך שאר מיני פורענויות כגון... על הגבור משמע דכל הצבור בשוק ומתו כמלו:

ונעלים

פרק שלישי

א [א]הרי שלא ירדו להם גשמים כל עיקר מתחלת ימות הגשמים. אם הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים מתחילין תלמידי חכמים כלבד להתענות שני וחמישי ושני. וכל התלמידים ראויין לכך: **ב** [ב]הגיע ראש חודש כסליו ולא ירדו גשמים בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור שני חמישי ושני. ומותרין בהן לאכול ולשתות בלילה. ואנשי משמר אין מתענין עמהן מפני שהן עסוקין בעבודה. וכל העם נכנסים לבתי כנסיות ומתפללין

א טור סי' תקעו: ב טור סי' תקעה: ג טור סי' תקעה וש"ע:

ב הגיע ר"ח כסליו וכו': ואנשי משמר וכו'. משנה פרק שני (דף ט"ו:) גבי אנשי משמר ומכ"מ תעניות הראשונות לא היו מתענין פי' אנשי משמר הכהנים שעיתה משמרתן באותה שבת עברו

לחם משנה

משמע דליכא שום דבר אחר שזועקים והא ליתא דהא איכא חיכוך כדאיתא. וגם שם קשה דהא איכא עיר שהקיפוה ויחיד הנרדף שזועקים בשבת כמ"ש בריש פ' ראשון, והטור ז"ל בסימן תקע"ו כיון בלשונו יפה שכתב אבל על כל האחרים אין מתענין אלא חוץ מעיר שהקיפוה עכו"ם או נהר וספינה המיטרפת וכו' אבל על רבינו ז"ל קשה. מיהו בבאי י"ל דלא מנה רבינו ז"ל לחזור ולהוציאה מן הכלל דכל"מ דס"כ דסמך על מ"ש בפ"א אבל הא דחיכוך קשה טובא דלא הזכיר וצ"ע:

טו. שהבתים נופלים ונמצאו בתיהם קבריהם. ה"ה דליכא טעמא שמשטפתן את הקרקע ואינה מוציאה פירות כדאמרו שם בגמרא בברייתא גשמים לא עטרה ולא נמצא שכל זמן שהגשמים מרובים וכו' ונודאי שעל זה מתפללין כדכתב הר"ם גבי נמח כתבו הרב בית יוסף ז"ל בסי' תקע"ו אלא שבגמ' איתא הטעם יותר גדול וכן דקדק הטור ז"ל בלשונו שכתב אבל ארץ מעלה שרוב הגשמים קשים לה ולא עוד אלא שמשילין וכו' משמע דליכא טעמא אחרינא דמשטפתן אלא שזה הוא טעם יותר גדול שנעשין קבריהם:

טז והתחילו צמחים לייבש הרי אלו מתענים וכו'. פ"ג במשנה (דף י"ח:) שינו אבל צמחים שמה מתריעין עליהן מיד וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מפני שהיא מכת בצורת ירדו לצמחים אבל לא ירדו לאילן ולא לצמחים לזה ולזה אבל לא לבורות שיחין ומערות מתריעין עליהן מיד ע"כ. והרב ב"י בסימן תקע"ה כתב דהך התרעה דרעים שאנו הוי בפה מדכתב מתענין וזועקין ולא כתב מתריעין ולדבריו בכל איך דמתני' דפסקו גשמים בין גשם לגשם וירדו לצמחים אבל לא לאילן דבמשנה הזכירו מתריעין וכן בברייתא הזכירו התרעה מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ורבינו ז"ל לא כתב התרעה בכל הני אלא תענית צ"ל ג"כ דס"ל לרבינו ז"ל דכל הני התרעות דמתני' הוי בפה. ולי קשה דהכל"מ דמזכיר התרעה מפרש רבינו ז"ל בשופר אלא כשהזכיר התרעה בשבת משום דא"א התרעה בשופרות בשבת אבל כל איך הוי בשופר דשדפון וירקון וארבה וחסיל וכל הני שהזכיר המשנה אלא ואמרו עליהן מתריעין מפרש רבינו ז"ל בשופר ומ"ש דבהני מפרש בפה ועוד דברייתא אמרו מתריעין על האילנות בפרוס הפסח וכו' ואמרו שם ואפשרו בזמן שיש בה מיתה מתריעין. ועוד אמר מתריעין על הגובאי וכו' והך דאפשרו ונגבאי מפרש רבינו ז"ל התרעה בשופר. והך דמתריעין על האילנות הוי בפה וכולהו בחדא ברייתא ובחד ליפנא מתנו. לכן בעיני ק"ק. ועוד קשה להרב"י ז"ל אם האמת כן הוא דהרבינו ז"ל הזכיר בפרק זה מתענין הוי תענית דוקא ולא התרעה גבי חרב דכתב לעיל על החרב כיצד אפילו חרב של שלום כגון שעברו מלחמה עכו"ם עם עכו"ם וכו' הרי א צרה ומתענים עליה ולא הזכיר שם התרעה וכן גבי מטר שכתב על המטר כיצד הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצרו להם הרי אלו מתפללין עליהן וכו' שלא הזכיר שם התרעה ה"נ דהוי תענית בלא התרעה וליתא אין ה"נ זה א"ת דלעיל ברשא הפרק אחר שהזכיר צרות של חרב ושל מטר כתב כל עיר שיש בה צרה מכל אלו אנשה העיר מתענה ומתריעה עד שתעבור הצרה והדר מפרש חרב ומטר וכיון דפרים למאי דאמר לעיל ודאי הוא שמענית שהזכיר בכאן עם התרעה הוא. אלא מאי איכא לך למימר דכיון דרבינו ז"ל הזכיר בריש הפרק דעל כל אלו הצרות מתריעין מפרש נהו הכאה לא איצטריך ליה לחזור ולומר מתריעים דכיון דכתב תענית למוד ממילא משמע נמי התרעה דלעיל סמיך, א"כ גם אנו נאמר בהני דכיון דכבר הזכיר לעיל דנמסר מתריעין והשתא מפרש לחלוקה דמסר א"כ כיון דכבר הזכיר התרעה ממילא משתמע דהך תענית דאמר כאן הוי בהתרעה אבל מ"מ ק"ק דנשאר החלוקות דשדפון וירקון וארבה ומכולם ואיך לא עשה רבינו ז"ל כן אלא הזכיר תענית והתרעה בכאן ולא סמך אמאי דהזכיר לעיל ברשא הפרק דאוסה העיר מתענה ומתרעת כמו שסמך גבי חרב ומטר ורואי נשים לב על זה ולא ידעתי למה אם לא שנאמר שאינו סומך על מ"ש לעיל כדכתב הרב"י ז"ל והרואה שכאלו מתה לפרשה אבל מ"מ דעת רבינו ז"ל נראה בעיני דבכל הני איכא התרעה ועדיין צ"ע. ומ"מ נ"ל דאינו מפרש רבינו ז"ל כפירש"י דהא בצמחים שמה מתריעין עליהן מיד דמפרש מתנין להם חומר ז' אחרונות אלא דוקא כהא דהתרעה מדמיק להו לז' אחרונות דהני חלוקות שהזכיר כאן רבינו ז"ל עד סוף הפרק הם פירוש דעל המטר ובמסר דוקא כמש לעיל בריש הפרק דמתריעין דהיינו התרעה דוקא. ומה שלא הזכיר דין ירד לאילן ולא לצמחים או לזה ולזה ולא לבורות דהם חלוקות המוזכרות במשנה משום דאין צורך דהכי הזכיר בדבריו שמתענין בכל עת הצורך בין לצמחים בין לאילנות בין לפירות:

פ"ג א אם הגיע י"ז במרחשון וכו'. בפ"ק דתעניות (דף י':) ת"ר לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה [והתלמידים עושים עצמם] דברי ר"מ ר' יוסי אומר עושה וזכור לטוב וכו' כך גירסת הרי"ף ז"ל. ולפ"ז אליבא דר"י כל אדם אפילו אינו ת"ח יכול להחזיק עצמו ת"ח לכך. ומשום כן כתב הרב הב"י בסי' תקע"ה דלפי גירסת הטור ז"ל כן דס"ל שיש לו לפסוק כר"י ולמה כתב דפסק הטעם אין יכולין להחזיק עצמן תלמידים לכך כיון דהלכה כר"י לגבי דר"מ וכתב שגירסתו כגירסת רש"י ז"ל וגרסינן בלשון שני דה"ק לא כל אדם יכול לעשות עצמו יחיד וכן לא לעשות עצמו תלמיד ופליג ר"י אריפא וקאמר דיכול לעשות עצמו יחיד וקשה על זה דמשמע דברייתא משמע א"כ דר"י אפילו אמר כתם קאמר דיכול לעשות עצמו יחיד דר"מ באמר כתם קאמר דאינו יכול לעשות עצמו לא יחיד ולא תלמיד ועל זה קאמר ר"י דיכול לעשות יחיד ודוחק לומר דר' יוסי אתלמיד דוקא קאי כדכתב שם הרב"י דר"מ בכל אדם הם ואלייהו קאי מילתיה דר"י דיוחנר וכן נעשי לומר דגרים כגירסת הרי"ף ז"ל. ומ"מ פסק הר"מ משום דסתמא דברייתא סוברים דאמר אלא כל התלמידים יחידים משמע אבל לא שאר העם וכן דברי רבינו הם כדברי הטור ולפ"ז אתי שפיר דאזיל בשיטת הרי"ף רבינו וגם הרא"ש ז"ל גרסה דברים כגירסת הרי"ף ז"ל בפסקיו ואזיל הטור לפי זה בשיטת אביו הרא"ש ז"ל. ולהכי הביא ה"ה ז"ל הברייתא לגמרו דטעם רבינו ז"ל זהו דמשום הכי פסק הר"מ כדכתיבנא:

ב ומותרין בהן לאכול ולשתות בלילה וכו'. אמריק בגמ' בברייתא (דף י"ב) עד מתי אוכלים ושותים עד שיעלה ע"ה. וכבר כתבו רבינו ז"ל בפרק ראשון שכתב

ומתפללין וזועקין ומתחננין כדרך שעושין בכל התעניות:

ג עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור שני וחמישי ושני. ובשלש אלו אוכלין ושותין מבעוד יום כמו שעושין בצום כפור. ואנשי משמר מתענין מקצת היום ולא משלימין. ואנשי בית אב והם העוסקין בעבודה באותו היום לא יהיו מתענים כל עיקר. [א]וכל תענית שאוכלין בה מבעוד יום אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול אינו חוזר [א] ואוכל אף על פי שיש שהות ביום:

ד בשלש תעניות אלו כל העם אסורין בעשיית מלאכה ביום ומותרין בלילה. ואסורין ברחיצת כל הגוף בחמין אבל פניו ידיו ורגליו מותר לפיכך נועלין את המרחצאות. ואסורין בסיכה. ואם להעביר את הזוהמא מותר. ואסורין בתשמיש המטה. ובנעילת הסנדל בעיר אבל בדרך מותר לנעול. ומתפללין בבתי כנסיות וזועקין ומתחננין כשאר תעניות:

ה °עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שבע תעניות אחרות על הצבור שני וחמישי ושני וחמישי ושני וחמישי ושני. ובאלו השבע בלבד עוברות ומניקות מתענות אבל בשאר התעניות אין עוברות ומניקות מתענות. ואף על פי שאינן מתענות אין מענגות עצמן בתפנוקים אלא אוכלות ושותות [ג] כדי קיום הולד:

ו ובשבע תעניות אלו אנשי משמר מתענין ומשלימין. ואנשי בית אב מתענין מקצת היום ולא משלימין. וכל דבר שהוא אסור בשלש אמצעיות אסור באלו השבע האחרונות

א טור סי' תקנג וש"ע סמ"ג עשין דרבנן כג :

מגיד משנה

ג עברו אלו ולא נענו וכו'. פ"ק בתענית (דף י"ב) ודין אנשי משמר פ"ב (דף ט"ו) סברת חכמים במשנה ופירוש הכהנים היו חלוקים למשמרות בכל שבת ושבת והמשמרה היתה חלוקה לבתי אבות לימי שבוע ואם תכבד העבודה על אנשי בית אב בני משמרתן היו מסייעין להן: וכל תענית שאוכלין וכו'. זו סברת ההלכות שכתבו פ"ק ולענין תענית שפוסק בה מבע"י הזין לגאון דקאמר הכי אע"פ שפוסק חוזר ואוכל מבע"י עד שיבא השמש ואנן מסתברא לן דה"מ היכא דלא קבלה עליה לתענית אבל היכא דקבלה עליה לתענית א"כ איתסר ליה למיכל ולמשתי דהא אמריק לענין זמן וכו' ולענין משתי מיא היכא דלית ליה למיכל לית ליה למשתי והכי נמי כתב רב האיי גאון ז"ל עכ"ל. ולזה כתב רבינו אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול וכו' לומר שאינו אסור אלא בשגמר שלא לאכול אבל אם לא גמר שלא לאכול ודאי אינו אסור והגמר הזה הוא קבלת התענית שהזכירו בהלכות ויש מן האחרונים ז"ל שחלקו בזה ואמרו שאפילו פסק על דעת שלא לאכול חוזר ואוכל כל היום והביאו ראיה לזה מן המדרש הנזכר באיכה רבתי דרבי יהודה בן בתירא אחר שאכל ופסק ערב יום הכפורים חזר ואכל הרבה לכבוד אדם אחד שזימנו. ואני אומר שאם כונת ההלכות ורבינו היא כשקבל עליו בפירוש והוציא בשפתיו שלא יאכל עד היום וקבל עליו תענית אין מן המדרש הזה תשובה עליה מ"מ כתב הרמב"ן ז"ל שאין קבלה אוסרת אלא ביום הכפורים שיש לו תוספת דכיון שהוא מקבלו מבעוד יום אפילו קודם זמן התוספת הרי זה אסור אבל שאר תעניות שאין להם תוספת כלל אין קבלה אוסרת בהן ואע"פ שמדברי רבינו נראה שיש להעניות אלו תוספת שהרי כתב לתפלה בסמוך כמו שעושין בצום כפור דברי הרמב"ן ז"ל נראין עיקר לא יהיו חמורין אלו מתשעה באב שיתבאר בפ"ה שאין לו תוספת כמו שאבאר שם.

ד בשלש תעניות אלו וכו'. כל אלו הפרטין שהזכיר רבינו מבוארים שם משנה (י"ב) וגמרא (י"ג) חוץ ממ"ש בסיכה שאם להעביר את הזוהמא מותר ולמד זה רבינו מק"ו מאבל הנזכר שם (דף י"ג) היתר זה ודבר ברור הוא. ודין התפלה ר"ל שאין בהם התוספת וסדר הנזכר באחרונות בריתא שם פרק שני (דף ט"ו):

ה עברו אלו ולא נענו וכו'. במשנה שם (דף י"ג). ובאלו השבע בלבד וכו'. שם (דף י"ד) תני חדא דעוברות ומניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות ותניא אידך אין מתענות לא באחרונות ולא בראשונות אמר רב ששת נקוט מציעתא בידך זו עיקר הנוסחא שם. ופירושה לדעת רבינו שהברייתות האלו חולקות זו על זו ורב ששת פסק כברייתא מציעתא ופירוש אחרונות הן שבע אלו שאין אחריהן תענית. וראשונות הן שש תעניות ראשונות ולזה פסק רבינו כברייתא אמצעית. אבל יש גירסא אחרת נקוט מציעתא דמתרצא לכולהו. ואף לגירסא ראשונה פירש"י ז"ל שכל הברייתות מסכימות שבשלש אמצעיות הן מתענות בלבד ולא בראשונות שהרי אינם חמורים כל כך ולא בשבע אחרונות לפי שהן מרובין ולא תוכלנה להתענות בהן וברייתא ראשונה קוראה האמצעיות ראשונות [לא] ראשונות ממש ואחרונות אחרונות ממש וברייתא שניה קוראה ראשונות ג' ראשונות ואחרונות הן האמצעיות וברייתא שלישית קוראה ראשונות ראשונות ממש ואחרונות אחרונות ממש ולא דברה באמצעיות אבל ממילא שמתענות בהן כיון שלא אמרה אין מתענות באחד מהן זהו פירושו ז"ל ואף כן פי' הראב"ד ז"ל ואף בהלכה כתוב בפירוש שהן מתענות באמצעיות בלבד וכ"כ בס' העתים. ובירושלמי מפורש ג"כ שאין מתענות בשבע אחרונות ורבינו תפס לו התחוור לפי לשון הגמרא כי ברור הוא שהלשון יותר נאות לפירושו ממה שהוא לפי השיטה האחרת ומ"מ ואע"פ שאין מתענות אין מענגות עצמן וכו' דבר מבואר הוא בירושלמי באותן שאין מתענין.

ו ובשבע תעניות אלו וכו'. פרק שני (דף ט"ו) דברי חכמים במשנה:

וכל דבר שהוא אסור וכו'. מבואר שם פ"ק (דף י"ג י"ד):

ויתרות

לחם משנה

שכתב וכל תענית שאוכלים בה בלילה בין לצור בין יחיד וכו' והרב"י בסי' תקס"ד כתב דין זה בשם רבינו ז"ל ואין צורך דברייתא היא כדהיבנא:

ג וכל תענית שאוכלים בה תבע"י וכו'. בפ"ד דתעניות (דף ל') תניא כל שהוא מתאחם ט' באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ וכו' ר' ישמעאל בר"י אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול וכו' וכפי מה שתפרש הרמב"ן ז"ל ברייתא זו כדכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו לרבנן אית להו דהכל סעודה שמפסיק בה בט' באב אסור לרחוץ משם ואילך אבל מותר לאכול ולשתות עד בה"ש ור' ישמעאל בר"י אית ליה דלרחוץ נמי מותר וכפי פי' הראב"ד ז"ל דהביא שם בפסקיו נפקא לן דבט' באב אחר שהפסיק אינו יכול לאכול בין לת"ק בין לר"י בר ר"י והרמב"ן ז"ל תמה על הרי"ף ז"ל איך לא הביאה בהלכותיו וגם על רבינו ז"ל ודאי דיש לתמוה כן שלא ראינו שחילק בין ט"ב לשאר תעניות אלא קך כללא דכייל הכא הוה לכל התעניות והשתא קשה אי מפ' בהיא ברייתא כפי' הראב"ד ז"ל דין זה ליתיה בט"ב אלא תאכל סעודה שהפסיק בה אסור לאכול ואיהו כייל הכא כללא דמותר ולא ראינו בדיני ט"ב שחילק שם שיהא אסור לאכול משמע דאית ליה דט"ב שוה לכל שאר התעניות דמותר לאכול אחר שהפסיק אא"כ קבלו בפירוש ואי אתפ' כפי' הרמב"ן ז"ל מ"מ היה לו להזכיר בדיני ט' באב דאסור לרחוץ אחר שהפסיק כת"ק. ודאיתי להרא"ש ז"ל שכתב בפסקיו על דברי הרמב"ן ז"ל ולא כן עמא דבר ודבר תימה הוא שיהא מותר לאכול ולשתות ויהא אסור לרחוץ ולסוך. ואיכא לתידק עליה מה שמקשה להרמב"ן ז"ל הא ע"כ ת"ק סבר הכי דע"כ ת"א שיפרש הוא הברייתא אלא כפירוש הרמב"ן ז"ל דלהראב"ד ז"ל נפקא דאסור לאכול אחר הפסקה ואיהו ז"ל סבר בהפך אם כן ודאי דאית ליה פירוש הרמב"ן ז"ל בברייתא וכיון שכן ת"ק ע"כ אית ליה הכי ומה שפסק כן הרמב"ן ז"ל הוא משום דר' ישמעאל בר ר' יוסי יחידאה הוא כדכתב הוא ז"ל וא"כ מה התה עליו כיון דדברי ת"ק הכי הוי, ואפשר דהשיג עליו דאע"ג דדברי ת"ק הם מ"מ לא היה לו לפסוק אלא כר' ישמעאל דמסתבר טעמיה דדברי ת"ק הם דברי תימה דאיך אפשר שיהא מותר לאכול ולשתות ואסור לרחוץ ועם זה יצא לנו תירוץ להרי"ף ז"ל ולרבינו ז"ל דמשום הכי פסקו כר' יוסי. ולפ"ז אין חילוק בין תשעה באב לשאר תעניות דבכולהו אחר שהפסיק מותר לאכול ולרחוץ ולסוך ולכך לא הוצרכו לבאר כלל בתשעה באב. ועוד יש לתת טעם מפני דר' ישמעאל בר ר' יוסי משם אביו אמרו וקיימא לן דר' יוסי נמוקו עמו ולכך פסקו כוותיה:

ד בשלש תעניות אלו וכו'. כתב ה"ה ודין התפלה ר"ל שאין בהם התוספת והסדר הנזכר באחרונות בריתא שם פ"ב. הברייתא היא דאמרו שם בריש פ"ב (דף ט"ו) ג' תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבה"כ ומתפללין כדרך שמתפללין בכל השנה כולה ע"כ ומפרש כדרך שמתפללין וכו' היינו שאין מוסיפין על הסדר דאי למעוטי דאין מוציאין התיבה לרחובה של עיר הרי כבר אמרו ונכנסין לבה"כ. וקשה על זה דאם פשט הברייתא כן ללישנא קמא דפ"ב דאית ליה דאותרים כ"ד באמצעיתא קשה מהך ברייתא ולל"ב דהתם דאית ליה דלא מצלינן כ"ד באמצעיתא אמאי לא מייתי סייעתא מהך ברייתא וכבר הקשו התוס' קושיא זו בפ"ב ותירצו דלא אתא הברייתא אלא שאין מוציאין התיבה לרחובה של עיר אבל לה"ה ז"ל דסובר דאין פשט הברייתא כן קשה. וי"ל דה"ה ז"ל לא פי' כן הברייתא אלא אחר דאית לן הלכתא כל"ב דפ"ב דאית ליה דלא מצלינן באמצעיות דכן ראוי לפסוק כל"ב והשתא מפרש הברייתא בכה"ג ומ"מ אין הברייתא הכרח כל כך דיש לדחות כתירוץ התוס' ז"ל ומ"מ ק"ק דהכרח גמור הוא משום דרבינו ז"ל פסק כלישנא בתרא דבפרק שני והיה לו לה"ה להזכיר דחה שהזכיר אינו מבואר יפה אם לא נדעה לנו הסוגיא דפרקא קמא:

ה עברו אלו ולא נענו וכו' ובאלו השבע בלבד עוברות וכו' רבינו ז"ל מפרש דהברייתות פליגי כדכתב ה"ה ז"ל וקרי בגמרא ראשונות לשש ראשונות והברייתא דאמרה מתענות בראשונות ולא באחרונות הוא משום דהראשונות שש והאחרונות הם ז' ואע"פ שיכולות להתענות שש שבע אין יכולות א"נ השש ראשונות יש הפסק דגוזרים שני וחמישי ושני ואח"כ תפסיקים החמישי וגוזרין השני הבא והחמישי דבכר איפסיקא הלכתא כרבי יוסי לעיל כדכתב רבינו ז"ל בפרקא קמא דלפילו התעניות שניות לא יגזרו בתחלה אלא בשני אבל הז' הם שני וחמישי ושני וה' וב' וה' וב' בלי הפסק ובכולי האי אין כח בהן לעמוד כתב ה"ה ובירושלמי מפורש ג"כ שאין מתענות בז' אחרונות קשה דהרב"י ז"ל כתב בסימן תקע"ה וז"ל ובירושלמי אמרו שמתענות בראשונות ובאמצעיות ולא באחרונות ולד"ה הולך על גמרא דידן ולא קיימא לן כוותיה ע"כ וכיון דלא קיימא לן כוותיה מה ראיה תביא מהירושלמי. וי"ל דמכל מקום הוי קצת סייעתא לדידכו

הגהות מיימוניות

[א] וכ"פ ר"י אלפס ודלא כדברי גאון אבל התוס' פסקו שיכול לחזור ולאכול ולשתות כל זמן שיש שהות ביום עד שיבא השמש. וכן פר"ה וכן כתב באלפסי שפסק הגאון ורא[י]יתו מהא דאיתא באגדת איכה רבתי ר' יהודה בן בתירא אזל לנציבין בערב צומא רבה אתא ריש כנישתא לזמוניה א"ל אכלית ופסקית א"ל אשגח עילואי דלא ליסרון ההוא דבי לא אשגח עילוית אזל עימיה ואכל סכל עיגול חד פתית וכו'. אמנם מהר"ם כתב בפרק בכל מערבין דאין נראה לו ראיה שזה המעשה בבקר היה והא דקאמר אכלי ופסקי פירוש שבעתי דאם ת"ל בערב היה וקא"ל פסקית נתכוונתי שלא לאכול היום עוד א"כ היה תופס איסור בדבר שלא לחזור ולאכול ואיך חזר ואכל ע"כ וכ"כ ראבי"ה דאינו ראיה כדפי': °[טור סימן תקע"ח ופסק בעוברות ומניקות שאין מתענות אלא באמצעיות כראיתא במגיד משנה דלא כעסור] : [ג] וכן איתא בירושלמי, ע"כ :

האחרונות: ז ויתרות אלו. שבהן בלבד מתריעין ומתפללין ברחוב העיר. ומורידין זקן להוכיח לעם כדי שישובו מדרכם. ומוסיפין שש ברכות בתפלת שחרית ובתפלת מנחה ונמצאו מתפללין כ"ד ברכות. ונועלין את החנויות. ובשני מטין לעת ערב ופותחין את החנויות. אבל בחמישי פותחין כל היום מפני כבוד השבת. ואם יש לחנות שני פתחים פותח אחד ונועל אחד. ואם יש לחנות אצטבה פותח כדרכו בחמישי ואינו חושש: ח עברו אלו ולא נענו. ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה כגון ציור וכיור. ובנטיעה של שמחה כגון מיני הדס ומיני אהלים. וממעטין באירוסין ונישואין אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה. וכל מי שקיים מצות פריה ורביה ^אאסור לו לשמש מטתו בשני רעבון. וממעטין בשאלת שלום בין אדם לחבירו. ^בותלמידי חכמים לא ישאלו שלום אלא כנזופין וכמנודין למקום. ועם הארץ שנתן להם שלום מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש: ט תלמידי חכמים חוזרין לבדם ומתענים שני וחמישי ושני עד שיצא ניסן של תקופה אבל לא הצבור. שאין גוזרין על הצבור בשביל גשמים שלא ירדו יתר משלש עשרה תעניות אלו. וכשמתענין היחידים עד שיצא ניסן מותרין לאכול בלילה ומותרין בעשיית מלאכה וברחיצה ובסיכה ותשמיש המטה ונעילת הסנדל כשאר כל התעניות. ומפסיקין לראשי חדשים ופורים. יצא ניסן של תקופה והוא כשהגיע השמש לתחלת מזל שור אין מתענים. שאין הגשמים בזמן הזה אלא סימן קללה הואיל ולא ירדו כל עיקר מתחלת השנה: י *במה דברים אמורים בארץ ישראל וכל הדומה לה. אבל מקומות שעונת הגשמים שלהן קודם י"ז במרחשון

אז

א טור סי' תקעד: ב טור סי' תקעה:

השגת הראב"ד

*בד"א בא"י וכו'. א"א על ההקדמה איני מודה לו שאע"פ שיש מקומות שמקדימים וזורעים אין להם הפסד באיחור הגשמים עד הזמן הנזכר במשנה, עכ"ל:

מגיד משנה

ז ויתרות אלו שבהן בלבד וכו'. שם במשנה (דף י"ב:) מה אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות בשני מטין עם חשכה ובה' מותרין מפני כבוד השבת ובגמ' (דף י"ד.) תנא בשני מטין לעת ערב ובחמישי פותחין מפני כבוד השבת. יש לו ב' פתחים פותח אחד ונועל אחד ואם יש לו אצטבא לפניה פותח כדרכו ואינו חושש. ופרק שני (דף ט"ו) בשבע אחרונות מוציאין את התיבה ברחובה של עיר וכו' והזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושין וכו' עמדו בתפלה וכו' ואומר לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ויום ומוסיף עוד שש ברכות. וכתב רבינו שבשחרית ובמנחה הוא מוסיפין אותן אע"פ שלא נתבאר בגמרא כיון שהזכירו סתם משמע שבכל התפלות מוסיפין אותן ולא בשחרית בלבד שאל"כ היה להם לפרש וכ"כ הרמב"ן ז"ל:

ח עברו אלו ולא וכו'. פ"ק (דף י"ב:) משנה עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה ובאירוסין ובנשואין ובשאלת וכו' תנא בנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו אי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע אבורנקי של מלכים. ובהלכות ירושלמי הדא דתימא בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו נוטה סותרו ובונהו ע"כ. ומכאן למד רבינו דלאו חתנות ממש ולאו דוקא אבורנקי ממש אלא כיוצא בהן דהיינו ציור וכיור ונטיעות העשויות להריח ולהתענג:

וממעטין באירוסין וכו'. כתב רבינו אא"כ לא קיים מצות פריה ורביה. דבר ברור הוא שאינו מבטל מצוה גמורה. ובגמרא (דף י"א) אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון שנאמר ולו ילד שני בנים וגו'. תניא חשוכי בנים משמשין מטתן בשני רעבון:

וממעטין בשאלת שלום בין אדם וכו'. במשנה שם (דף י"ב. ודף י"ד.) בשאלת שלום שבין אדם לחבירו כבני אדם הנזופים למקום וכו'. ובגמ' ת"ר חברים אין ביניהם שאלת שלום ועם הארץ ששאל מחזירין לו בשפה רפה ובכובד ראש:

ט תלמידי חכמים חוזרין וכו'. במשנה (דף י"ב:) היחידים חוזרין ומתענים עד שיצא ניסן ומפרש ניסן של תקופה. וכתב רבינו אבל לא על הצבור מפורש פ"ק (דף י"ד) ר"י נשיאה גזר י"ג תעניתא ולא איענו סבר למגזר טפי א"ל ר' אמי הרי אמרו אין מטריחין על הצבור יותר מדאי אר"י לא שנו אלא גשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו:

וכשמתענין היחידים וכו'. זה ברור שם (דף י') שכל תענית שהוא של צבור יחידים מותרין בכל אלו ומפסיקין בר"ח ובחנוכה ופורים: יצא ניסן של וכו'. במשנה (דף י"ב:) יצא ניסן ולא ירדו גשמים הגשמים סימן קללה:

י בד"א בא"י וכו'. זה ברור ומבואר בירושלמי וגם נראה מן הגמ' שלנו (דף י"ד). והשגות א"א על ההקדמה איני מודה לו וכו'. ודעת רבינו שכיון שאין זומנים שוין מה לי להקדים מה לי לאחר:

כסף משנה

פ"ג ז ונועלים את החנויות ובשני מטין לעת ערב ופותחין את החנויות. כך היא הנוסחא האמיתית ובקצת ספרים כתובה בטעות:

י בד"א בא"י וכל הדומה לה אבל מקומות שעונת גשמים שלהם קודם י"ז במרחשון וכו' ונוהגין אח"כ כמו ז' ימים. פעמו

כל

לחם משנה

לדידהו דמתעטת באמצעיות ולא באחרונות אע"ג דבראשונות פליגי אבל לרבינו ז"ל באחרונות דקאמרה גמרא דמתענות קאמר כהם דאין מתעטות ובראשונות נמי פליגי דהתם קאמר דמתענות והגמרא דידן סוברת דאין מתעטות כדקאמר נקוט מצייתא בידך:

ז ואם יש לחנות אצטבא וכו'. בגמ' (דף י"ד:) תניא מטין בשני עד הערב ובחמישי פותחין כל היום כולו מפני כבוד שבת היו לו שני פתחים פותח א' ונועל א' היה לו אצטבא כנגד פתחו פותח ונועל כדרכו ואינו חושש ע"כ. ונראה דרבינו ז"ל מפרש כך. אע"פ שאמרו בחמישי דפותחין כל היום כולו מפני כבוד השבת מ"מ אם היה לחנות שני פתחים הרי יכול לנעול אחד ולפתוח אחד ודיו. ואמר עוד דאע"פ דיש לחנות ב' פתחים אם יש לה אצטבא פותח ונועל כדרכו כלומר השני פתחים ואין צריך לפתוח א' ולנעול א' ונולה סיפא בחמישי האי ולא בשני וכן נראה מדברי הרב ב"י ז"ל בסימן תקע"ה:

ח ממעטין במשא ומתן וכו'. בתשעה באב תניא פ' החולץ (דף מ"ג) ברייתא כי האי נוגא הביאה הטור ז"ל בסימן תקנ"א, קודש לזמן הזה פירוש מר"ח עד התענית העם מרעטים בעסקים מליאה וליחן מלבנות ולנטוע ומארסין (אבל לא) כונסין וכו'. וקשה דרבינו ז"ל בדיני תשעה באב לא כתב אלא משנכנס אב ממעטין בשמחה ולא הזכיר כלל מדינים אלו. ושמא י"ל דרבינו ז"ל מפרש דמשא ומתן דאוסר כאן ברייתא א הוי של שמחה דומיא דבנין ונטיעה של שמחה כסברא דדחו שם התוס' ז"ל בפרק החולץ. וכיון שכן כיון שכתב ממעטים בשמחה לא הוצרך להזכיר כל אלו כיון דהם עניני שמחה ודאי דנכנס בכלל מ"ש ממעטים בשמחה אבל אי קך משא ומתן הוי כל משא ומתן אפילו אינו של שמחה היה לו לרבינו להזכיר בדיני ט' באב משנכנס אב ממעטין במשא ומתן אפילו אינו של שמחה דאין זה נכנס בכלל ממעטין בשמחה:

ובנטיעה של שמחה וכו'. ה"ה ז"ל הביא בירושלמי דקאמר אבל אם היה כותלו נוטה סותרו ובונהו וכתב עליו דמשם למד רבינו דלאו חתנות ממש ול"ד אבורנקי ממש וכ"כ הר"ן ז"ל בסוף פ"ק דתעניות דמשמע כן מתוך ירושלמי. וטעמא דאל"כ אמאי קאמר בירושלמי כותלו נוטה אפילו אין כותלו נוטה כיון דלא הוי של חתנות מותר דמשום הך טעמא מוקי לה הטור והרא"ש אביו ז"ל הך דכותלו נוטה דאיירי אפילו בבית חתנות. אבל רבינו ז"ל סבר דלהכי נקט כותלו נוטה לומר דכל דלא הוי דומיא דכותלו נוטה כיון שיש לו דירה לדור בו ועושה זאת להרווחה בעלמא אינו עושה אלא דבר שהוא מוכרח לו כגון אם נפל כותל ביתו או אם אין לו מקום לדור יעשה אבל מילתא דעביד להרווחה לא. והוצרכתי לכתוב כן מפני שראיתי להרב ב"י ז"ל שכתב על ה"ה ז"ל ואיני יודע היאך למד כן לא מירושלמי ולא מהגמ' דידן וכסי' תקנ"א הביא דברי הר"ן ז"ל שהם כדברי ה"ה ז"ל ולא תמה עליהם. ובסימן תקע"ה תמה וגדמה לו דבר חדש ועם מה שביארתי הוא פשוט בעיני:

וממעטין באירוסין. התוס' כתבו בפ"ק דמגילה (דף ה'. בד"ה ממעטין) דהך דממעטין באירוסין הוי דלא יארסו כלל ותמיהי מתשעה באב שמארסין בו ע"כ. וכ"נ דברי רבינו ז"ל שכתב אא"כ לא קיים פ"ו משמע דאי לאו אסור ובתשעה באב תניא בההיא ברייתא דהחולץ שהבאתי שמארסין וכ"כ הטור ז"ל בסימן תקנ"א וכ"כ רבינו ז"ל בפ' עשירי מהל' איסורי מותר לארס בכל יום חול אפילו בט' באב וכו' וא"כ ק"ק על ה"ה ז"ל שכתב לעיל נראה מכאן זה דברי הרמב"ן ז"ל נראין עיקר לא יהו אלו המורים מט' באב שיתבאר בפרק חמישי שאין לו תוספת ע"כ. משמע דאין כאלו להיות חמורים יותר מתשעה באב וכאן נראה דחמורין יותר כדכתיבנא. ואם כן נתבטל ק"ו דידיה וצ"ע:

ט יצא ניסן של תקופה וכו' אין מתענין וכו'. בסוף פ"ק דתעניות (דף י"ב:) אמרו יצא ניסן וירדו גשמים (הגשמים) סימן קללה. ובירושלמי אמרו על זה ובלבד ניסן של תקופה ע"כ. והטור ז"ל כתב בסי' תקע"ה יצא תקופת ניסן. ובאמת שאין הלשון מורה כפירושו דא"כ תקופה של ניסן מבעי ליה מאי ניסן של תקופה הדברים הפוכים. לכך נראה ודאי כפי' רבינו ז"ל שמיום תקופת ניסן מונים *(מעלה מטה) ל' יום עד שנכנס השמש בתחלת מזל שור דהתקופה של ניסן כתב רבינו ז"ל פ"ט מהל' קדוש החדש היא כשעה והתלק שנכנס השמש בראש מזל טלה ובהליכת מזל שור שנכרין ל' יום יותר מעט ואז נכנס למזל שור חה הנקרא ניסן של תקופה כלומר דמונין ניסן מיום התקופה דומה למ"ש בפ"ק דר"ה שבע דתקופה דמונין שבע מיום התקופה של טבת הכא נמי כיוצא בזה והוא עיקר הפירוש דכשיעברו אלו הימים אחר תקופה של ניסן לא יתפללו עוד: אבל לא הצבור. כתב ה"ה ז"ל מפורש פ"ק ר"י נשיאה כשגזר תעניתא וכו'. נראה דסובר דהא דר' יהודה נשיאה (דף י"ד) בתעניות המסדר איירי ודבריו לקוחים מדברי הרי"ף ז"ל בהלכות וכבר תמה הר"ן ז"ל על זה דאין נראה כן מדברי הגמ' דאמרו שם רבי אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד אלא הכי א"ל חייא בר אבא א"ר יוחנן לא שנו וכו', ואולי י"ל ולתרץ זה דהאי דהתעניות היו בשביל הגשמים אבל ממה שתלה ר' אמי הטעם מפני שאין מטריחין ולא תלה מפני שילא זמן של רביעה משמע דלית ליה דאפילו בשאר פורעניות כן ועל זה תמה עליו רבי אבא דאינו כן אלא לעצמו דרש שלא רצה להתענות בשאר פורעניות ולכך נתן טעם זה אבל אינו כן דאינו אלא בגשמים אבל לא בשאר פורעניות ועם זה נסתלקה תמיהת הר"ן ז"ל ועל זה הדרך הלך ה"ה ז"ל:

*(נ"ל שצריך למחוק אלו השתי מלות):

י בד"א בא"י וכו': בפ"ק דתעניות (דף ו') איפליגו ר"מ ור' יוסי ור' יהודה בזמן ג' רביעיות ר"מ אית ליה כתשנה נג' במרחשון בינונית בשבעה בו אפילה בי"ז בו ר' יהודה אומר בשבעה ובשבעה עשר ובעשרים ור' יוסי אומר בשבעה עשר

טעמו שכך שוהין בא"י שהרי כשהגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים היחידים מתענין ב' וה' וב' נמצאו נעצרים בכ"ה לחשון ואם הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרים ג' תעניות הרי ה' ימים שנשארו מחשון ויום ר"ח כסלו הרי ו' ימים ובשביעי שהוא מחרת ר"ח כסלו מתחילים להתענות אם הוא יום ב' ואם לא יהיה יום שני ימתינו מלהתענות עד יום ב' הבא לאחון ונמצאו שוהים יותר מז' ימים. ואפשר שתפסי כך כתב שוהין כמו ז' ימים מפני שלפעמים שוהים יותר משבעה אבל קשה שלא ה"ל לכתוב אלא שוהים כמו ו' ימים שהרי ה' ימים מסוף הדש חשון ויום ר"ח כסלו ו' ימים ולא ז'. ואפשר שרבינו כתב כמו ו' ימים והיה כתוב ו' וטעה הסופר בין ו' לז'. ויותר נכון לומר כי מפני שכשר"ח כסלו אינו אלא יום אחד הם ששה ימים וכשר"ח כסלו ב' ימים הם ז' ימים לפיכך כתב כמו ז' ימים. והר"ן כתב שלא נתבארו לו יפה דברי רבינו:

או אחר זמן זה כשיגיע זמנם ולא ירדו גשמים יחידים מתענים שני וחמישי ושני. ומפסיקין בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים. ושוהין אחרי כן כמו שבעה ימים. אם לא ירדו גשמים בית דין גוזרין על הצבור שלש עשרה תעניות על הסדר שאמרנו: **יא** כל תעניות שגוזרין הצבור בחוצה לארץ אוכלים בהם בלילה ודיניהם כדין שאר התעניות. שאין גוזרין על הצבור תענית כגון צום כפור אלא בא"י בלבד ובגלל המטר. ובאותן עשר תעניות שהן שלש אמצעיות ושבע אחרונות:

יא כל תענית שגוזרין הצבור בח"ל וכו'. פ"ק (דף י"ג) אמר שמואל אין ת"צ בבבל אלא ט' באב בלבד. וכתב הרמב"ן ז"ל שהטעם מפני שאין נשיא בח"ל וגזרתן גזרת הדיוטות והרי הן כיחידים ואין יכולת בידם להשוות תענויותיהן לת"צ אלא הרי הן כיחידים ואין מפסיקין בהן מבעוד יום ואין אסורין אלא באכילה ושתיה ביום בלבד ומתוך הטעם הזה כתב שבח"ל כל יחיד ויחיד צריך קבלה בערבי תעניות אלו ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב פ"א. וכתב רבינו בא"י בלבד ובגלל המטר לומר שבשאר הצרות אפילו בא"י אין להם חומר זה והטעם לדבריו שלא ראינו שהזכירו כאן בגמרא חומרות אלו ולפיכך מן הספק הן מותרין וכ"נ מדברי רש"י ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל חלוק בזה ואומר שבשאר צרות יש בהן חומרות אלו. ומנהגנו כדברי רבינו:

פ"ד א בכל יום ויום משבעה תעניות אלו וכו'. ראש פ' סדר תעניות כיצד וכו' (תענית ט"ו וט"ז) ובברייתא ובגמ' מבואר הסדר שהזכיר רבינו בפשיטות קרוב ללשון רבינו:

ונותנין ... ושליח

פרק רביעי

א [א] **בכל** יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר מתפללין על סדר זה. מוציאין את התיבה לרחובה של עיר וכל העם

א טור סי' תקע"ט:

לחם משנה

פסר וכעשרים ושלשה וכר"ח כסליו וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ר"ח כסליו ואמרו שם א"ר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמימר מתני לה להאי דרב חסדא בהא ליענא בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים ר"ג אומר בשבעה בו אמר רב חסדא הלכה כר"ג כמאן אזלא הא דתניא רשב"ג אומר גשמים וכו' כמאן כר' יוסי אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי. עוד אמרו שם בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות שניה למאי א"ר זירא לנדרים דתנן הנודר עד הגשמים מפירבו גשמים עד שתרד רביעה שניה וכו' ובאמת קשה בלישנא בתרא דכיון דפסק ר"ח כר"ג דשואלים בז' בו א"כ איך פסק אח"כ כר' יוסי דאי הלכה כר' יוסי אין שואלים אלא בי"ז דהכי אמרו שם רביעה ראשונה לשאול ולכך שנה רש"י ז"ל הגירסא שם ואמר נראה דגרסינן אמר רב חסדא הלכה כר' יהודה דאית ליה ראשונה בז' והשתא אהי כמאן דפסק הלכה כר"ג דהוי בז' ולא היה רש"י ז"ל אפשר לו לגרוס הלכה כר"מ דלמאי פסק הלכה כר"מ ברביעה ראשונה אם לא לשאול כדאמר שם ראשונה לשאול ואיהו פסק כר"ג דהוי בשבעה לכך הוכרח רש"י ז"ל לומר דגרסינן הלכה כר' יהודה ולפ"ז היחידים מתחילין להתענות מכ"ג בו דהוי זמן רביעה שלישית לר' יהודה דהא אמרו שם שלישית להתענות והיינו יחידים. ורבינו ז"ל דפסק דמשהגיע י"ז במרחשון מתחילין להתענות הוי כר"מ וכההיא מתניתין דלאו כוותיה כדכתב שם רש"י ז"ל ואע"ג דפסק דשואלין בז' בכ"ג הוי משום עולי רגלים כדיהיב ר"ג טעמא במתני' ואע"ג דהשתא ליכא עולי רגלים כבר הוקשה זה בעיני הר"ן ז"ל בפ"ק דתעניות ויישב זה יעויין שם ולפי זה נ"ל דמה שאמר רבינו ז"ל כאן מקומות שעונת גשמים קודם י"ז או אחר י"ז היינו ברביעה שלישית שהיא אפילה דאז מתחילין להתענות היחידים ותשערינן ג' רביעיות באומד כדכתב הר"ן ז"ל בפ"ק דתעניות גבי ס' יום אחר התקופה ה"נ אמרינן הכי דאחר דמשערים הג' רביעיות באומד הדעת והוי רביעה אפילה שהיא השלישית קודם י"ז או אחר י"ז אז מתחילין להתענות היחידים דאי לאו הכי הרי אמרו שלישית להתענות ומ"ש ושוהין אחרי כן כמו ה' ימים כבר נתן הטעם הרב"י ז"ל. ובכן נראין הדברים. וקשיא טובא הדא דאיך פסק כר"מ דבלישנא קמא בגמ' שהבאתי אחר רב חסדא הלכה כר' יוסי ובלישנא בתרא ע"כ גרסינן הלכה כר' יהודה וכיון שכן כיון דר' חסדא אמר הלכה כר' יוסי או כר' יהודה לא הוה ליה למפסק כר"מ אע"ג דסתם מתניתין כותיה דהיך יש לו כח לרבינו ז"ל לחלוק על גמרא ערוכה. והו קשיא טובא דגבי נדרים הנודר מן הגשמים פסק כר' יוסי דברביעה שניה הוי חכ"ג תרחשון ואילך וכו' והיינו כלישנא קמא דהתם הלכה כר' יוסי ודבריו כותן לשנים וכעשן לעינים דא"כ לא היו היחידים מתחילין אלא מר"ח כסליו כדקאמר התם בגמרא בהדיא והוא פסק כאן בהפך כי באמת דעתו נראה כר"מ כדכתיבנא והולך לשון הר"ן ז"ל בפי' ההלכות מסכים לדברי כתב שם על מתני' דהגיע י"ז בתרחשון וכו' וסתמא דהך מתניתין כר"מ דזמנה של רביעה *ראשונה בז' וכו' אבל ר"י פליג עליה וכו' ולר"י אין היחידים מתענים עד ר"ח כסליו ואמרינן לעיל בגמ' א"ר הבדא הלכה כר"י אמימר מתני לה אשמעתא דר"ח אהא דתנ' בחשון שואלין את הגשמים ר"ג אומר בז' בו ואר"ח הלכה כר"ג. ולפ"ז נ"ע אי קי"ל כסתם משנה מדאמר ר"ח הלכה כר"י אע"ג דבתר הכי אמרינן דאימר מתני לה וכו' אפ"ה כיון דלישנא קמא הוי לישנא דגמרא ולישנא בתרא הוי מילתיה דאמימר משמע דהלישנא קמא סמכינן שבעמן זה כתב הרב וכו' ובסוף דבריו כתב אבל הרב אלפסי ז"ל והרמב"ם ז"ל סמכו על סתם מתני' הרי מבואר בלשונו זה דמתני' כר"מ אבל לר' יהודה שואלין בז' ובכ"ג מתחילין היחידים להתענות בשלישית ולר"י היחידים מתחילין מר"ח כסליו ולר"מ בי"ז במרחשון כמתני' א"כ כיון דכאן פסק כר"מ איך בהל' נדרים פ"י כתב רבינו ז"ל האוסר עצמו בדבר עד הגשם וכו' ואם אחר עד הגשמים ה"ז אסור עד שירדו גשמים והוא שירדו מזמן רביעה שניה שהיא בא"י ובמקומות הסמוכים לה מכ"ג במרחשון ואילך ואם אמר עד שיפסקו הגשמים וכו' הרי מבואר שם דבג' בתרחשון לביעה שניה כר"י וכאן פסק כר"מ. גם יש לתמוה על הטור ז"ל דכאן בא"ח הלכות תעניות פסק כסתם מתניתין דהיינו כר"מ כדכתיבנא ובטי"ד סימן ר"כ פסק כר' יהודה דכ"כ שם עד שתרד רביעה שניה שהיא בא"י י"ז במרחשון וכו' וכן בטח"מ בסי' רמ"ד בהל' זכיה מההפקר כתב הנ.כים בשבילים שעל בני השדות עד י"ז בתרחשון שהוא זמן רביעה שניה ע"כ הרי דפסק כר' יהודה והוא סותר למ"ש בהלכות תעניות. אבל מה שהקשה עליו הרב"י ז"ל סי' ר"כ ועל הרא"ש ז"ל דלמה פסקו כר"י לגבי דר' יוסי אין זו קושיא דיש לתרץ דהוא גורס כגי' רש"י ז"ל שכתב לתעלה דגרים כלישנא בתרא א"ר חסדא הלכה כר"י ופסק כלישנא בתרא. אבל מה שהקשיתי אני ודאי קושיא היא ועוד היתה על רבינו ז"ל דפסק כאן כר"מ ושם פסק כר"י בהל' נדרים ובהל' מתנות עניים לא פסק לא כזה ולא כזה דשם כתב בפ"א מאימתי מותרים כל אדם בשכחה של זיתים בא"י ה"ז מותר בה מר"ח כסליו שהיא זמן רביעה שניה בשנה אפילה ע"כ. ואי פסק כר"י האי זמן רביעה שניה בכ"ג בחשון וכדכתב בהלכות נדרים וכבר עמד על זה שם הרב כסף משנה וחירץ דמדכתב רבינו ז"ל בשנה אפילה דמשמע דבשאר השנים אינו כן משמע דמפרש דר' יוסי ארביעה שניה קאי וה"ק רביעה שניה בשנה בכירה בי"ז ובשנה בינונית היא בכ"ג ובשנה אפילה בר"ח כסליו וכו' ואע"ג דבנוסחאות דידן כתוב בדברי ר"מ אימו היא רביעה ראשונה הבכירה כ"ג וכו'. ולפי זה הפי' לשון הבכירה והבינונית וכו' מתפרש דעל השנים קאמר שנה בכירה ושנה בינונית ושנה אפילה ועל דא קאי ר' יהודה וכן ר"י וא"כ משמע דבראשונה פליגי. ואפשר דלא גרסינן ראשונה דבפ' קונם יין (דף ס"ב) כשהביאו ברייתא זו לא אמרו שם אלא איזו היא רביעה ולא הזכירו ראשונה, ואפשר דרבינו ז"ל מפרשה השניה, ובאמת פי' זה מוכיח מת"ש רבינו ז"ל בפי' המשנה דפ"ח מפיאה וכפ"ע משביעית דשם כתב בהדיא כדברים האלו שכתב הרב"י ז"ל. אבל קשה לענ"ד דאיך ייושב כל הסוגיא דאמרו שם כמאן אזלא הא דתניא רשב"ג אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה בהם רביעה ראשונה ושניה בשלישית כמאן כר' יוסי. עוד אמרו שם בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות שנייה למאי וכו' דמכל הני מוכרח לומר דר' יוסי מאי דקאמר בי"ז וכו' איירי בזמן הרביעיות שלשתן ולא ברביעה שניה לבד ובשניה תיקות דלפי זה לא יתיישב מ"ש כתאן כר' ולא מה שקשה בשלמא וכו'. על כן הדברים נראים קשים בעיני ולא ירדתי לסוף דעת רבינו, ות"ת לתרץ מה שהקשיתי על הטור ז"ל דאע"ג דאמרו בגמ' שלישית להתענות אין זה מוכרח דאע"ג דקי"ל כר' יהודה דשלישית בכ"ג מ"מ מתחילין התעניות בי"ז שהיא רביעה שניה דכיון דעברה הראשונה איכא נערא ולא אמרו כן בגמ' שלישית להתענות אלא על דברי ר"י שכ"כ במס' נדרים כשהביאו סוגיא זו אמרו ואמרינן עלה בשלמא רביעה ראשונה וכו' כלומר לר"י דאמר דשלישית להתענות שכן אמר אין היחידים מתענים עד שיגיע ר"ח כסליו וכו' משמע דס"ל שלישית להתענות ניחא ליה שלישית וניחא ליה ראשונה אבל שנייה למאי אבל אנן דקי"ל כר' יהודה משום דר"ת כלישנא בתרא קאמר הכי כדפרישית ולא אמרינן דמתני' דהגיע י"ח בתרחשון דהיחידים מתענין דהוי דלא כר' יהודה דהאי הלכתא כותיה דאדרבה ראוי ליישב סתם משנה אליבא דהלכתא ונאמר דס"ל למתני' דשניה להתענות דכיון דעברה ראשונה איכא נערא ומתענין אבל מה שקשה בעיני על רבינו ז"ל קשה עד מאד אגלי וג"ע ומ"מ עיקר החילוק שחילק רבינו ז"ל בין א"י לשאר המקומות כתבו בפירוש המשנה וכ"ל סעד לדבריו מגמ' דידן דבפרקא קמא הביאו ברייתא גבי ניטה א"ר יהודה אימתי בזמן שהשנים כתקנן וישראל שרויים על אדמתם אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי הדקומות הכל לפי הזמן ואע"ג דר' פליג על הא ברייתא וקי"ל כותיה דאמריך התם היינו לענין דאומרו בשומע תפלה אבל לענין התעניות ודאי דקי"ל כברייתא דיעשה כל אחד בזיע דהיין סברא שישאל שום אדם דבר בלא זמנו וכדהכריח רבינו ז"ל בפירוש המשנה ע"ש ואפשר דלראיה זאת רמז ה"ה ז"ל שאומר וגם נראה מן הגמ' שלנו:

יא כל התעניות שגוזרים הצבור בח"ל וכו'. כתב ה"ה ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל שהטעם וכו'. נראה מדברי ה"ה ז"ל דסובר רבינו ז"ל כטעמו של הרמב"ן ז"ל מפני שאין נשיא בח"ל אבל לענין הקבלה שכתב שבח"ל כל יחיד ויחיד צריך לקבלו בזה לא סבר כוותיה וכדכתב הרב"י בסי' תקס"ה בתירון בהרא על דברי הטור ז"ל יעויין שם. ומ"מ נראה שדעת הרמב"ן ז"ל דאע"ג דהן כתעניות יחיד מתריעין ומוסיפין שם ברכות דהא הרב"י ז"ל בסי' תקע"ה הביא תשובה להרשב"א ז"ל שאחר לו השואל משמו של הרמב"ן ז"ל דהיכא דשנו הכתים מתריעין ומוסיפין שם ברכות באחרונות ומשמע דבח"ל היא. וקצת קשה כיון דבתעניות יחיד ממש דייניגן ליה דהא בעי קבלה לכל חד וחד אמאי מוסיפין שם ברכות כתענית צבור:

פ"ד א משבע תעניות האחרונות של מטר מתפללין על סדר זה וכו' לאפוקי שאר צרות שאין אומרים סדר זה בתעניות. וכמ"ש הרב ב"י בסוף סי' תקע"ט

מגיד משנה

ה ושליח צבור מתחיל וכו'. מדברי רבינו נראה שזכרונות ושופרות ואל ה' בצרתה לי ושאר המזמורים שהזכיר כולן נאמרים בבת אחת אחר ברכת סליחה ואין בכך תמיהה ברכה וכ"נ מדברי רב פלוס גאון ז"ל. אבל רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל והמפרשים האחרונים ראיתי שפירשו שכל אחד מהן נאמר בברכתו וחותם עליו. בברכה ראשונה הוא אומר פסוקי זכרונות וחותם בהן זוכר הנשכחות. בשניה אומר פסוקי שופרות וחותם שומע תרועה. בשלישית אומר אל ה' בצרתה לי וחותם שומע צעקה וכן בשאר. ונותנין טעם מפני מה נסמך כל אחד מהם לחתימתו לפי שהוא דומה לו ואף לשון המשנה (דף ט"ו) מוכיח שכן הוא ואומר לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהם שש אלו הן זכרונות ושופרות. אל ה' בצרתה לי. אשא עיני אל ההרים. ממעמקים קראתיך ה'. תפלה לעני כי יעטוף. אלמא אלו הן השש שהוא מוסיף. ואם כוונת רבינו היתה כן היה לו לבאר ודבריו צ"ע. עוד נראה מדברי רבינו שבגבולין אין תוקעין בסוף כל ברכה וברכה והוא ז"ל מפרש מ"ש במשנה (דף ט"ו:) לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית שהוא על התקיעות ועל עניית ברוך שם ומ"מ יש תקיעות בגבולין בתעניות כמו שמוכיח כאן ובמסכת ר"ה (דף כ"ז) אלא שאינן על סדר ברכות זהו דעתו ז"ל. אבל יש מן האחרונים שפירשו שאף בגבולין תוקעין בסוף כל ברכה וברכה ואין הגבולין חלוקים מן המקדש לענין התקיעות אלא שבמקדש אחר שאומר חזן הכנסת לכהנים תקעו חוזר ואומר ש"צ מי שענה קודם שיתקעו וכמו שכתב רבינו, ובגבולין תוקעין מיד שאמר להם תקעו. וטעם חזרת מי שענה במקדש פירשו ז"ל לפי שהעניה במקדש היא ברוך שם ונראים כברכה בפני עצמה ואילו לא היו חוזרין מי שענה היה נראה שהתקיעות אינן באות על הברכות אלא על ברוך שם לכך התקינו שיחזור מי שענה ואח"כ יתקעו אבל בגבולין אין העניה אלא אמן בלבד ולזה לא הוצרכו לחזור מי שענה, אלו דבריהם ז"ל ולדברי הכל מבואר הוא שאין תוקעין בגבולין בחצוצרות ושופר כמבואר פ"א:

שבע

כסף משנה

פ"ד א ונותנין אפר מקלה ע"ג התיבה וע"ג ס"ת. איני יודע מנין לו לרבינו שנותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת:

משורב

הלכות תעניות פרק ד

העם מתקבצים ומתכסים בשקים. ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה כדי להגדיל את הבכיה ולהכניע לבם. ואחד מן העם נוטל מן האפר ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין במקום הנחת תפילין כדי שיכלמו וישובו. וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו: **ב** ואחר כך מעמידין ביניהן זקן חכם והן יושבין. לא היה שם זקן חכם מעמידין חכם. לא היה שם לא זקן ולא חכם מעמידין אדם של צורה. ואומר לפניהם דברי כיבושין. אחינו לא שק ולא תענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובים. שכן מצינו בנינוה שלא נאמר באנשי נינוה וירא האלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא האלהים את מעשיהם. ובקבלה הוא אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם. ומוסיף בעניינות אלו כפי כחו עד שיכניע לבם וישובו תשובה גמורה: **ג** ואחר שגומר זה דברי כיבושין עומדין בתפלה ומעמידין שליח צבור הראוי להתפלל בתעניות אלו. ואם היה אותו שאומר דברי הכיבושין ראוי להתפלל מתפלל ואם לאו מורידין אחר: **ד** ואי זה הוא הראוי להתפלל בתעניות אלו. איש שהוא רגיל בתפלה. ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים. ומטופל ואין לו. ויש לו יגיעה בשדה. ולא יהיה בבניו ובבני ביתו וכל קרוביו הנלוים עליו בעל עבירה. אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות. ולא יצא עליו שם רע בילדותו. שפל ברך. ומרוצה לעם. ויש לו נעימה וקולו ערב. ואם היה זקן עם כל המדות האלו הרי זה מפואר. ואם אינו זקן הואיל ויש בו כל המדות האלו יתפלל: **ה** ושליח צבור מתחיל ומתפלל עד ברכת גואל ישראל. ואומר זכרונות ושופרות מעין הצרה. ואומר אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני. אשא עיני אל ההרים וגו'. ממעמקים קראתיך ה'. תפלה לעני כי יעטוף וגו': **ו** ואומר דברי תחנונים כפי כחו. ואומר ראה נא בענינו וריבה ריבנו ומהר לגאלנו. ומתחנן ואומר בסוף תחנוניו מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' גואל ישראל: **ז** ומתחיל להוסיף שש ברכות שהוא מוסיף זו אחר זו. ומתחנן בכל אחת מהן בדברי תחנונים ופסוקים מדברי קבלה ומכתבי הקדש כפי שהוא רגיל וחותם בכל אחת מהן בחתימות אלו: **ח** בראשונה הוא חותם מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות: **ט** בשנייה הוא חותם מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע תרועה: **י** בשלישית הוא חותם מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע צעקה: **יא** ברביעית הוא חותם מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע תפלה: **יב** בחמישית הוא חותם מי שענה את יונה במעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' העונה בעת צרה: **יג** בששית הוא חותם מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' המרחם על הארץ. וכל העם עונין אמן אחר כל ברכה וברכה כדרך שעונין אחר כל ברכות: **יד** בשביעית אומר רפאנו ה' ונרפא וכו'. וגומר התפלה על הסדר ותוקעין בחצוצרות. וכסדר הזה עושין בכל מקום: **טו** כשהיו מתפללין על הסדר הזה בירושלים היו מתכנסין להר הבית כנגד שער המזרח ומתפללין כסדר הזה. וכשמגיע שליח צבור לומר מי שענה את אברהם אומר ברוך אתה ה' אלהינו אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' גואל ישראל. והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הכנסת אומר לתוקעים תקעו בני אהרן תקעו. וחוזר המתפלל ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ואחר כך תוקעין הכהנים ומריעין ותוקעין: **טז** וכן בברכה השנייה לזו שהיא ראשונה מן השש שמוסיף חותם בה ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות. והן עונין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הכנסת אומר להן הריעו בני אהרן הריעו. וחוזר שליח צבור ואומר מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ואחר כך מריעין ותוקעין ומריעין: **יז** וכן על כל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור כל שבע הברכות. *ונמצאו הכהנים פעם תוקעין ומריעין ותוקעין.

ופעם

א סכל שם סי' סקעט: ב עי' שם בסדור הגאונים:

השגת הראב"ד

*ונמצאו הכהנים וכו'. א"א מן התוספתא הוא זה אם הלכה ולא כמ"ש הוא והתוספתא עצמה מגומגמת שלא היתה תקיעה עם תרועה ולא תרועה עם תקיעה במקדש ואפשר שהיו אלמא בגבולין תקיעה תרועה תקיעה, עכ"ל:

לחם משנה

סקע"ס לאוקי ממאי דכתב הר"ן ז"ל בריש פ"ב דתעניות דמדאמרינן גבי יהודה שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא ביובל ובר"ה ובשעת מלחמה ומדקאמר שעת מלחמה הוא הדין לשאר צרות אלא דלישנא דקרא נקט. ורבינו ז"ל אפשר דסובר דשעת מלחמה דוקא. ומ"מ מעניות של מסר דוקא קאמר: אפר מקלה על גבי התיבה. כתב רש"י ז"ל בפירוש המשנה (דף ט"ו) דהוה אפר מקלה גנאי יותר מאפר סתמא ולכך מסימין אותו. והא דלא קאמר זכר לעקידת יצחק כדאמרו בגמ', אפשר דס"ל דבגמ' לא פליגי אלא גבי אפר שנותן כל אחד על ראשו אם הוה מכך סתמא או לא אבל גבי אפר שנותנין על גבי התיבה לא שאלו למה הוה אפר מקלה ולכך נראה ודאי דאית להו דטעמא הוי משום דהוי גנאי יותר מאפר סתמא. אי נמי אפשר דרש"י ז"ל פי' כן למאן דלית ליה טעמא דזכר לעקידת יצחק והתוס' פירשו בין בהך דנותנין על גבי התיבה בין בהא דנותנין על כל אחד ואחד משום דהוי זכר לעקידת יצחק למאן דלית ליה בגמרא כך טעמא אפשר דלית ליה טעמא דרש"י ז"ל:

ג רגיל בתפלה וכו'. בברייתא אמרו כך [נקי] בברכות כולן וכ"כ הטור ז"ל רגיל בתפלה ובכל הברכות. ורבינו ז"ל כלל הכל ברגיל בתפלה:

טו כשהיו מתפללין על הסדר וכו'. נראה דרבינו ז"ל מפרש דמתני' דקאמרה (דף ט"ו:) והנהגו הדבר אבל חכמים אמרו לא היו נוהגים כן אלא בשער המזרח קאי נמי אתקיעות ודלא כדבריו במתני' בריש לא אמרו בסדר הברכות כלום ולפ"ז מתני' פליגא אברייתא דקאמרה בהדיא דעושין סדר זה בגבולין דאחר דהזכירה הסדר אמרה בר"א בגבולין אבל במקדש אינו כן וכו' ופסק כמתניתין כ"כ הר"ן ז"ל בשם בעל ההלכות והוא דעת רבינו ז"ל, ובאמת דברי רבינו ז"ל צ"ל קשה דהך עובדא דמהגיסין גופא כאיכוה בסיפא דברייתא ואמרו והנהגו הדבר אבל חכמים אמרו לא היו עושין אלא בשער המזרח ובהר הבית והיינו ממש עובדא דמתני' וכיון דבברייתא על כרחין צריך לפרש עובדא זו דלא קאי אתקיעות דבהדיא קאמרה בריש והסדר תקיעות עבדינן בגבולין א"כ למה לא נפרש במתני' כן ולא נאמר דמשנה פליגא אברייתא:

יז פעם תוקעין ומריעין וכו'. בברייתא (שם) אמרו הכי ת"ר על הראשונה אומר ברוך ה' אלהי ישראל וכו' והם תוקעין ומריעין ותוקעין וכו' ועל השניה

הוא

יח שבע תעניות וכו'. מפורש שם בגמרא (תענית ט"ז) שיוצאין לבה"ק ומפרש רבינו שהוא אחר תפלה ופשוט הוא **ובבל** תענית וכו'. מפורש בפ' בג' פרקים (דף כ"ו) שיש נעילה בתענית וכתב הראב"ד ז"ל דבכל ת"צ קאמר בין בראשונות בין באחרונות דאי באחרונות בדוקא הוה ליה למתני במה אלו יתרות על הראשונות ואף בזמן הזה הדין כך וזה דעת רבינו אע"פ שלא נהגו כן הוא עיקר:

יט ירדו להם וכו'. סברת ר' יהודה בברייתא פ' סדר תעניות כאמור (דף כ"ה:) והלכתא כוותיה דר"י כמו שמבואר בהלכות:

פ"ה א יש שם וכו' ואלו הן יום ג' בתשרי וכו'. ד' ימי הצומות האלו מפורשים בר"ה פ"ק (דף י"ח) וה' דברים שאירעו בי"ז בתמוז וה' שאירעו בתשעה באב כולן מפורשין במשנה בפ' בג' פרקים בשם (תענית כ"ו):

ד וארבעת ימי וכו' צום הרביעי זה י"ז בתמוז וכו'. א סברת ר"ע שם פ"ק דר"ה (דף י"ח) שהוא מפרש הכתוב על סדר חדשים וכן הלכה:

ה ונהגו כל ישראל וכו'. תלה רבינו ענין במנהג לפי שנתבאר בגמרא שם שבזמן שיש שלום דהיינו לכשיבנה בהמ"ק הן לששון ולשמחה אין שלום ואין גזרה ידועה על כל ישראל רצו מתענין רצו אין מתענין חוץ מתענית תשעה באב יאחל ונכפלו בו צרות. ועכשיו נהגו הכל כמ"ש רבינו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בהמ"ק:

ובשלשה

ופעם מריעין ותוקעין ומריעין שבע פעמים. ואין עושים הסדר זה אלא בהר הבית בלבד. וכשהן תוקעין ומריעין שם תוקעין בחצוצרות ובשופר כאחת כמו שאמרנו: **יח** שבע תעניות האלו כל מקום שגוזרין אותם שם. ° אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות ובוכין ומתחננים שם. כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם. ובבל תענית מתעניות הצרות שגוזרין על הצבור מתפללין תפלת נעילה בכל מקום: **יט** ירדו להם גשמים עד מתי יהיו יורדין ויפסקו הצבור מן התענית. משירדו בעומק הארץ החריבה טפח. ובבינונית טפחים. ובעבודה עד שירדו בעומק שלשה טפחים:

פרק חמישי

א יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו': **ב** ואלו הן יום [א] שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבת נחלת ישראל הנשארת וסיבב להתם גלותן. ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. וי"ז בתמוז חמשה דברים אירעו בו. נשתברו הלוחות. ובטל התמיד מבית ראשון. והובקעה ירושלים בחורבן שני. ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה. והעמיד* צלם בהיכל: **ג** ותשעה באב חמשה דברים אירעו בו. נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. וחרב [ב] הבית בראשונה ובשנייה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודמו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח. ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש. ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל ואת סביביו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש: **ד** וארבעה ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה צום הרביעי וצום החמישי וגו'. צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי. וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי. וצום השביעי זה שלשה בתשרי שהוא בחדש השביעי. וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי: **ה** ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות

א טור סי' תקמט סמ"ג עשין דרבנן ג:

*נ"א והועמד

לחם משנה

הוא אומר וכו' הריעו בני [אהרן] הריעו והם מריעין ותוקעין ומריעין וכן בכל ברכה וברכה וכו', מפורש כאן דכשהאומר להם תקעו עושים התקיעה קודם וכשאומר הריעו עושין התרועה קודם וכן הטור בסי' תקע"ט הזכיר סדר זה בראשונה הזכיר תר"ת ואח"כ הזכיר תרועה גתקיעה ותרועה ואח"כ תר"ת. ועל זה הסדר עוד הוסיף אלא שלא הזכיר שחזן הכנסת אומר להם תקעו או הריעו. ואפשר דסובר דאין זה אלא במקדש ולא ידעתי בו טעם ברור ולכן אני תמיה על הרב"י ז"ל שכתב בסימן תקע"ט על דברי הטור ז"ל ונ"ל שהוא מפרש דאע"ג דפעם אחת היה אומר להם תקעו ופעם אחת היה אומר להם הריעו לא היה אלא לחלוק כבוד לתרועה כמו לתקיעה אבל לעולם היה תר"ת ושלא כדברי הרמב"ן שכתב דבשער המזרח בהר הבית כשהיה אומר תקעו היו תוקעין ומריעין ותוקעין וכשהיה אומר להם הריעו היו מריעין ותוקעין ומריעין ע"כ, דאיך אפשר לחלוק על דברי הרמב"ם ז"ל דברייתא ערוכה הוא כדכתיבנא ועוד היכן ראה בדברי הטור ז"ל שחולק עליו, ואולי גירסא אחרת נזדמנה לו בדברי הטור ז"ל שאומר שבכלן תוקע תר"ת ולנו הגירסא כדכתבנו בדברי הטור ז"ל והיא מכוונת כדברי הגמרא. **ופעם** מריעין ותוקעין ומריעין שבע פעמים. כן מבואר במשנה וברייתא דהוו שבע פעמים דבסוף ברכת גואל ישראל דליכא מתניין השם ברכות קאמר שם בהדיא דתוקעין ומריעין ותוקעין. וקשה דבפרקא קמא אמריק אין שותין מז' תעניות על הצבור שבהן י"ח התרועות ע"כ ופירש"י ז"ל שבהן מוסיפין ו' ברכות ולכל אחת ג' תרועות, והשתא קשה דכ"א הויין דהא איכא בלא אחרות בברכת גואל ישראל אלא י"ל דלא מני אלא התרועות הבאות מחמת הברכות הנוספות:

יח שבע תעניות אלו וכו'. אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות משמע דאין יוצאין לבית הקברות אלא בז' תעניות האחרונות ולא באמצעיות וקשה דבהדיא אמר רב אשי בפ"ק (דף י"ג י"ד) ובמתניתין כשאמר יתירות על הראשונות ולא מני כ"ד ברכות משמע דהם שוין לכ"ד ברכות ותיבה לאו שיורא משום דתשיב לה באידך פרקין ובתר הכי אמר דכ"ד נמי השיב ליה באידך פרקין ולא הוי שיורא תשיע דכל דלא חשיב באידך פרקין דומיא דתיבה וכ"ד ברכות ודאי דלאו שיורא ויתר עיעת דייק הראב"ד דאית בהו נעילה באמצעיות מדלא תני לה גבי יתירות דליכא לאיתר דנעילה חשיב לה לאידך פרקין וכמ"ש הר"ן ז"ל בריש פ' בתרא דתעניות וא"כ הא דבית הקברות דלא חשיב לה באידך פרקין אי איתא דאיכא בז' אחרונות ולא באמצעיות אמאי לא מני לה מתני' וכן הא דמתכסים בשקים דמשמע דליתיה באמצעיות אמאי לא מני לה כיון דלא חשיב לה באידך פרקין. וי"ל דאלו החומרות דכסוי שקים ויציאת בית הקברות הרי הוא כאילו מנה אותם בתשנה דכיון דחשיב במתן כל אחד אפר על ראשו כסוי שקים ויציאת בית הקברות תילתא דדמי להאי הוי אלא דמתני' לא חששה למתני כל תילי דגער' הרי אתם מתים כאלו וכו'. בגמ' (דף ט"ז) איפלגו למה יוצאים לבית הקברות ר' לוי בר חמא ור"ח חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים מאי בינייהו איכא בינייהו קברי עכו"ם. ופירש"י ז"ל קברי עכו"ם במקום שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפילו על עצמן ליכא כ"ש עלינו ע"כ. נראה דרבינו ז"ל דפסק כמ"ד הרי אנו כמתים הולכים לקברי עכו"ם במקום שאין קברי ישראל ולכן סתם רבינו ז"ל וכתב יוצאים לבית הקברות סתמא ומפרש רבינו ז"ל הרי אנו חשובים לפניך כמתים שר"ל שנהיה כאלו אם לא נחזור בתשובה אע"פ שאין פשט הלשון משמע כן לכאורה: **ובבל** תענית מתעניות הצרות כו'. כן דעת הראב"ד ז"ל מתמהר דיתני' דיתרות על הראשונות כדכתיבנא ואע"ג דבג' ראשונות אין הדבר מוכרח דהא"ג דאיכא ברייתא בפ"ק (דף י"ג) דאמרה אין בין ג' ראשונות לאמצעיות אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה וכו' דמשמע דלכל שאר הדברים שוים כבר דחו שם דבאיסור מיירי בתפלה לא מיירי ומ"מ הדין כן מטעמא דכתב הר"ן ז"ל בריש פ' בתרא דתעניות ה"נ כיון דאמרו בגמ' ואבע"א דאמצעיתא וכו' ליפוא בתרא עיקר וליה לן דהוייא דבאיסור מיירי בתפלה לא מיירי והטור ז"ל דאית ליה בסי' תקע"ט דבאחרונות אומרים נעילה ומשמע דלא בראשונות ובאמצעיות כדכתב שם הרב"י ז"ל אפשר דאית ליה דהך הברייתא דרב אשי לאו הכרח הוא ואיהו נמי לא אמר אלא מתניתין דייקא דקדוק בעלמא דהא הצ"ג דתני אלו אחרונין דשייר כדכתבו התוס' ז"ל בההיא דוכתי וכ"ת מאי שייר דהאי שייר בית הקברות ושקים וליה ליה תירוצא שתירלתי לעיל דהם כלולים במתני'. זה נראה טעמו ז"ל:

פ"ה ב והובקעה ירושלים בחרבן [ב"ה] שני אע"ג דתענית דקרא דצום הרביעי לא הוי אלא בט' משום דהובקעה העיר בט' מ"מ השתא עבדינן ליה בי"ז תפני בחרבן בית שני חמיר לן והובקעה העיר בי"ז. וכ"ה י' בטבת דעבדינן ליה תשום דסמך מלך בבל ידו על ירושלים בחרבן בית ראשון היו לנו לשנותו ליום אבר סיוך גר ידו על העיר בחרבן בית שני דחמיר לן. י"ל דשאני הכא דהכל היה בחדש אחד ואין קפידא לשנותו בין ט' לי"ז אבל התם הזמנים חלוקים. ונהא דהבקעת העיר כתב הרב"י ז"ל בסי' תקמ"ט דבגמרא נסיק מקרא ולא דק אלא נראה הוא דתיקרא לא נסיק אלא בתשעה. והעמיד צלם בהיכל. רש"י ז"ל (דף כ"ו) גרים והועמד וקאי אצלם

הגהות מיימוניות

°[ז"ל תשו"ר שם ויוצאין לבית הקברות להתחנן כלומר הרי אנו כמתים אם לא תרחם עלינו משמע שהולכין שם קודם התפלה להתחנן שם, ע"כ]: [א] ר"ת התיר לאשה יולדת לאכול בצום גדליה שהיה שמיני ללידתה ואע"ג דאמרינן בפ' מפנין דלאחר ז' יום אם אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת וצום גדליה דברי קבלה ודברי קבלה כדברי תורה אפילו הכי מותר דאמרינן בפ"ק דר"ה קרי ליה צום וקרי ליה ששון וכו' עד רצו מתענין רצו אין מתענין ולכך הוא רשות ומותר לה לאכול ע"כ מצאתי. ונראה דאפילו עוברות ומניקות דעלמא שהיו מצטערות הרבה שהיה להם לאכול בכל אלו הצומות לבד מתשעה באב מדאמרינן בתשעה באב עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ מכלל דשאר התעניות שאין חמורות כ"כ אין משלימות בו, ע"כ: [ב] בפרק בתרא בשבעה בחדש נכנסו עכו"ם להיכל כו' עד לעתותי ערב הציתו בו את האור ונשרף עד שקיעת החמה דבעשור והיינו דאמר רבן יוחנן בן זכאי אילמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי שרובו של היכל נשרף בו ע"כ, ובירושלמי

להתענות. ובי"ג [ג] באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר דברי הצומות וזעקתם. ואם חל י"ג באדר להיות בשבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא י"א. ‏[א]אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת. חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת. ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה. אבל קורין בתורה שחרית ומנחה בויחל משה. ובכולן אוכלים ושותין בלילה חוץ מתשעה באב: ו [ד] משיכנס אב ממעטין [ב]בשמחה. ושבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר [ה] ולכבס וללבוש כלי מגוהץ אפילו כלי [ו] פשתן עד שיעבור התענית. ואפילו לכבס [ז] ולהניח לאחר התענית אסור. וכבר נהגו ישראל שלא לאכול בשר בשבת זו ולא יכנסו למרחץ עד [ח] שיעבור התענית. ויש מקומות שנהגו לבטל השחיטה מראש החדש [ט] עד התענית: ז [ג]תשעה באב לילו כיומו לכל דבר. ואין אוכלין אלא [י] מבעוד יום. ובין השמשות שלו [כ] אסור כיום הכפורים. ולא יאכל בשר [ד]ולא ישתה יין [ל] בסעודה [מ] המפסיק בה. אבל שותה הוא יין מגתו שיש

א טור סי' תקנ סמ"ג שם: ב טור סי' תקנא סמ"ג שם: ג טור סי' תקנג: ד טור סי' תקנב סמ"ג שם:

מגיד משנה

ובשלשה עשר וכו'. תענית זו לא תזכר בגמרא אבל נהגו בו ואמרו קצת מפרשים שמ"ש פ"ק דמגילה (דף ב') זמן קהלה לכל היא ר"ל זמן שהגיעו שנקהלו הכל בשושן בי"ג באדר להתענות עם מרדכי ואסתר ועל זה סמכו להתענות: ואם חל י"ג באדר וכו'. גם זה פשוט והטעם שלא נאחרו עד יום א' לפי שהוא פורים וכן אין מתענין בע"ש מפני כבוד השבת ואע"פ שנפסקה הלכה בתענית שחל להיות בע"ש מתענה ומשלים כמו שיתבאר במקום דוקא כשבא זמנו הקבוע לו בע"ש אבל כשהוא נדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש וכן מפורש בתשובת הגאונים ז"ל:

אבל אחד מן וכו'. פ"ק דמגילה (דף ה') תשעה באב מאחרים ולא מקדימין ובגמרא משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן ומגילה דה"ה לשאר תעניות:

חל להיות וכו'. כך נפסקה הלכה בעירובין פ' בכל מערבין (דף מ"א) הלכתא מתענה ומשלים. וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ע"כ דבריו:

ובבל הצומות וכו' תפלת נעילה. פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ד:) מבואר שאין נעילה בט"ב וה"ה לשאר. והסדרים דבר פשוט הוא באינו נוהגת כאן. ומ"ש שקורין ויחל כן נהגו חוץ מתשעה באב שקורין כי תוליד בנים בשחרית וכבר נתבאר בדברי רבינו פי"ג מה' תפלה:

ובבולן אוכלין וכו'. כתב הרמב"ן שמעיקר הדין כולן שוין בלילה וביום אלא כיון שנתבאר בשאר צומות חוץ מט"ב רצו מתענין רצו אין מתענין אמר דנהוג נהוג מאי דלא נהוג לא נהוג ונהגו אותן כתענית יחידים אלו דבריו והמנהג פשוט הוא:

ו משנכנס אב ממעטין וכו'. משנה פרק בג' פרקים (תענית כ"ו:) משנכנס אב ממעטין בשמחה שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ובגמ' (דף כ"ט:) א"ר נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור ואיתותב ר"נ מדתניא אסור לכבס לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר ט' באב וניכר שלא ככבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, עוד שם אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה ע"כ בגמ'. והעולה מכל זה הוא שאסור ללבוש אפילו כלי פשתן מכובסין עד התענית אבל לכבס כדי להניח כולן אסורין חוץ מכלי פשתן. והרמב"ן ז"ל הוסיף להסיר כבוס שלהם אפילו בכלי נמר כדי להניח ורבינו לא כתב בזה שום היתר לפי שנהגו להחמיר ולא כתב מה שאמרו ובה' מותרין לפי שעניים כשחל ט' באב להיות בע"ש ובזמננו אינו חל כדי שלא יבא יום ערבה בשבת והכיפורים בי"ס ונקדם ע"פ ארביה יהיה ט' באב בשני. ודע שאחר התענית אפילו ללבוש מותר וכן מבואר בגמ' ומבואר בלשון רבינו שכתב עד התענית:

וכבר נהגו כל ישראל וכו'. המנהג הזה לא שמו האחרונות אלו לענין אכילת בשר שאין נמנעין אלא ערב התענית אבל אין נכנסין למרחץ ודבר ברור הוא שבדין גמור אפי' ערב תשעה באב מותרין לרחוץ:

ז תשעה באב לילו כיומו לכל דבר וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ועיקר בפסחים פ' מקום שנהגו (דף נ"ד:) ושם נתבאר שבין השמשות שלו אסור ואע"ג דספיקא דרבנן הוא בכי האי ספק אזלינן לחומרא כדאיתא התם ומכאן למד הרמב"ן ז"ל שאין לתשעה באב תוספת מבע"י כמו שיש ליום הכפורים שאם היה לו תוספת לא היה צריך לומר שבין השמשות שלו אסור שהרי תוספת מבעוד יום הוא ודבר ברור הוא: ולא יאכל בשר וכו'. משנה פ' בג' פרקים (תענית כ"ו:) לא יאכל שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין ומפורש בגמרא (דף ל') שאינו אסור אלא בסעודה המפסיק בה והוא שהביא מפסק ששת ולמעלה וכמ"ש רבינו וכן מפורש שם שאוכל הוא בשר מליח כל זמן שהוא כשלמים, פי' שנשתהא במלח יותר משיעור שני ימים ולילה אחד וכן שותה הוא יין מגתו והוא כל ג' ימים הכל כדברי רבינו. והעלה הרמב"ן ז"ל שפירוש שני תבשילין הם אפילו ממין אחד של ירק או קטנית והוא שיהיו שני מיני תבשילין אבל שני מינין בקדרה אחת מותרין וכן כל מיני פירות היין מותרין ללפת בהן את הפת וסעודה המפסיק

לחם משנה

ה אבל אחד מד' ימי צומות וכו'. בגמ' (דף כ"ה) אמרינן בט"ב דאקדומי פורענותא לא מקדמינן כלומר דאי לאו האי טעמא היה לנו לעשותו ביום ה' דביום ו' א"א כיון דנדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש כדכתב ה"ה ז"ל בלשון הקודם, וא"ת למה היינו עושים כן אדרבה הכי עדיף לאחרו ליום ראשון דהוא סמוך ליום שבת שהוא זמנו הקבוע מלעשותו ביום ה' שהוא רחוק מזמנו הקבוע. י"ל דמ"מ היה ראוי להקדים כדי למהר להתאבל על ירושלים ולזה הוצרכו בגמרא טעמא דאקדומי פורענותא לא מקדמינן. א"נ י"ל דאי לאו טעמא דאקדומי פורענותא היו קובעין אותו בע"ש ואע"ג דכיון דנדחה מזמנו אין קובעין בע"ש כדכתב ה"ה ז"ל לעיל מיהו שאני חרבן ב"ה דחמיר טובא וכל שאפשר לעשותו ליום הקבוע סמוך וקובעין אותו בע"ש:

חל להיות בע"ש וכו'. כתב ה"ה ז"ל בשם הראב"ד ז"ל וכו' אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות. מדיוק הלשון משמע דקאים רישא אסיפא דבתחילה כתב אם רצה לאכול וכו' ואח"כ כתב שאינו רשאי דמשמע דחייב לאכול. ונראה דה"ק כיון דאינו רשאי להתענות ואינו יכול לקבל תענית בע"ש כדי שלא לאכול משתשקע החמה בשבת שאירע שחל ט"ב בע"ש ולא קבלה יהיה הדבר תלוי ברצונו אבל אם יתענה אין בו איסור מפני דלא בא התענית מגד קבלתו אלא שאירע כך:

ו משיכנס אב ממעטין בשמחה וכו'. כבר כתבתי לעיל למה לא הביא רבינו לשון דממעטין במשא ומתן דהיא ברייתא בתחלת. וכתב ב"י ז"ל בסי' תקנ"א כתב והה"א דהתולן מדת חסידות היא או במקום שנהגו ולפיכך השמיטוה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ע"כ והוא: וללבוש כלי מגוהץ. קשה דאפילו מגוהץ מכובס מנפי ליה כדכתב ה"ה ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל וכתב שכן דעת רבינו ז"ל. אמר על כן ל"ל טעמא דהוקשה לו לרבינו ז"ל בפ"ב דתעניות (דף כ"ט:) על דברי רב נחמן בפירוש מתני' דלספר ולכבס דהיינו לכבס וללבוש דמאי נקט מתני' לכבס ללבוש לתודא סגי וכבר הקשה הרא"ש ז"ל זה בפסקיו וכתב דאין סברא לומר דלר"נ מותר ללבוש המכובסים קודם לכן. ולי היה נראה לומר דרבינו סבירא ליה דדעת ר"נ הוא דמה שהוא מכובס מקודם לכן יכול ללבוש אבל לא המגוהץ דודאי מגוהץ קודם לכן אסור ללבוש ולהכי נקט מתניתין לכבס וללבוש דללבוש המכובס מקודם ודאי דמותר וע"כ לא פליג רב ששת עליה דר"נ אלא בלכבס ולהניח דאסור אבל ללבוש המכובס קודם לכן מודה ליה ולכך כתב רבינו ז"ל דאינו אסור ללבוש אלא המגוהץ מקודם לכן ולא המכובס. אבל ה"ה ז"ל אין כן דעתו אלא הסכים דעת רבינו ז"ל לדעת הרמב"ן ז"ל ולדבריו נ"ל דמגוהץ דנקט רבינו ז"ל ל"ד נקטיה דה"ה מכובס. ובגמ' אמרו ובה' מותרין מפני כבוד השבת וכתב ה"ה ז"ל דרבינו לא הזכירו מפני דלדידן לא מקלע בערב שבת ט' באב אבל קשיא לרבינו ז"ל בפירוש המשנה שכתב בהא דבחמישי מותרין הוי דלא כהלכתא שכתב ובחמישי מותרין הוא מאמר רשב"ג

הגהות מיימוניות

ובירושלמי רבי וריב"ל היו מתענין ט' וי'. ומה שנהגו בני אדם שלא לאכול בשר מי"ז בתמוז עד תשעה באב נמצא בשם רב סעדיה גאון כי רמוזים הם ברניאל. ומה שקורין איכה בתשעה באב יש במס' סופרים ובאיכה רבתי וכתב רבינו דאמגילת קינות ומגילת רות ומגילת שיר השירים מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה כדאיתא במס' סופרים וכן נהג מהר"ם ע"כ: [ג] בשאלתות פרשת ויקרא יליף לה מהכא דאמר רב שמואל בר יצחק י"ג זמן קהלה לכל תניא שבו נקהלו היהודים בעריהם מאי קהלה יום תענית שמתכנסין בו ישראל ויושבין בתענית ומבקשין רחמים, ע"כ: [ג] גרסינן בירושלמי מקום שנהגו אמר שמואל הני נשי דנהיגי דלא למשתי חמרא מן ראב עליל מנהג ויש גורסים דלא למשתי עמרא פי' לארוג צמר שבו פסקה אבן שתיה שנאמר כי השתות יהרסון פ"א דתענית ירושלמי. ופ"א דכתובות אמר שמואל אפילו בתשעה באב יארס שלא יקדמנו אחר ברחמים ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין משיכנס אב אין עושין סעודת אירוסין כדאיתא ביבמות פ' החולץ, ע"כ: [ה] אסור לספר ולכבס מר"ח עד התענית דברי ר"מ ר' יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותו שבת בלבד וכו' עד אמר רבא הלכה כר"מ והלכה כרשב"ג ותרוייהו לקולא פי' הלכה כר"מ בהא דאמר עד התענית והלכה כרשב"ג דאמר כ"א אותה שבת ולמעוטי קודם לכן ואפילו אחר ר"ח. כתב הרוקח ונראה דאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת שחל תשעה באב בתוכה ונהגו רבותינו לאסור לספר ולכבס כל אותו שבוע אע"פ שנדחה לאחר השבת רק בה' או בו' ע"כ: [ו] שלהו משמיה דר"י אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בו משום גיהוץ אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה: [ו] כרב ששת ודלא כר"נ בר יצחק דשרי אמר רב ששת תרע דבבלי קצרי רבי רב ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ואיתוקמא בגמרא כגון שחל ט' באב בע"ש וה"ה בשחל ט' באב בשבת שמותר ביום חמישי או בששי שהרי גם בשאר ימות השבוע אינו אלא חומרא יתירא שהרי לא אסרו אלא שבת שחל ט' באב להיות בתוכה ובפרק בתרא דמגילה מחלק בין חל להיות בשבת בין חל להיות בתוכה ס"ת ע"כ: [ח] כתב מהר"ם בפרק בכל מערבין אהא דאמר מפני שי"ט שלנו היה מעשה בריעב"ק שהיה בעל ברית בתשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה עד יום א' והיה מתפלל מבע"י גדול ורחץ ולא השלים אותו מת"ט דהגא די"ט שלנו היה ע"כ: [ט] וכן נהגו בכל אשכנז וגם שלא לשתות יין ע"כ: [י] עד שיבא השמש עיין בפ"א בהל' צום העשור בהלכתא ר' ע"כ: [כ] פ' מקום שנהגו כר"י ודלא כשמואל ע"ש ע"כ: [ל] ויש מגדולי אשכנז שהנהיגו כשחל תשעה באב במוצאי שבת אחר סעודה שלישית בין מנחה למעריב עושים סעודה אחרת ואוכלים ביצים ושותים מים ואין מברכין בזימון ומורי לא חשש על מנהג זה אך לא היה משנה מסעודותיו כשאר שבתות ע"כ: [הנהיגו רבותינו וכ"כ רב שרירא גאון שנהגו שלא לזמן בג' בזו הסעודה אלא כל א' ישב לעצמו דכתיב ישב בדד וידום וכן נהגו ר"י ורבינו משולם לברך לעצמן כשאכלו עם ג' בני אדם ונכון הוא שלא ישבו ג' יחד כדי שלא יתחייבו בזימון ע"כ וע"ש בגאון]: [מ] דוקא מפסקת אבל אם אין מפסיק בה מותר ואפילו אחר חצות כתרי לישני דרב יהודה אמר רב ותרוייהו לקולא ותניא כתרויהו ע"ש וכ"מ

כמפסיק בה כל שאינו עתיד לסעוד סעודה אחרת של קביעות אע"פ שדעתו לאכול ערבי לא כאלה שבפנים כמן רפעים אוכלין בשר ומשתכרין ביין ואה"כ אוכלין ערבי כדי להפסיק באכילה שאין בה בשר ויין:

ח וערב תשעה באב וכו'. ברייתא (שם דף כ"ט.).

ט אבל חסידים וכו'. (דף ל"א) אמר רב כך היה מנהגו של ר"י ב"ר אלעאי ערב ט' באב מביאין לו פת חרבה במלח ופורה אותה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו ע"כ:

י עוברות ומיניקות וכו'. מימרא פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ד:) וכתב הרמב"ן ז"ל אלא מיהו חיה כל ל' וכן חולה שהוא צריך מאכילין אותו וא"צ אומד דבמקום חולי לא גזור רבנן עכ"ל. ודבר פשוט הוא שאם תמצא לומר שאין מאכילין אלא במקום סכנה למה להו למימר עוברות ומיניקות מתענות השתא חולה שאין בו סכנה מתענה אלא לא כ"ש אלא ודאי לא החמירו במקום חולי וכן נ"ל לדקדק מכאן שעוברות ומיניקות אסורות מלהתענות בג' צומות אחרים שלא החמירו עליהן אלא בט' באב בלבד.

ואסור ברחיצה וכו'. שם ונכתב בהלכות בפ' בשלשה פרקים: **ואסור** בסיכה כו' **של תענוג** וכו'. ברייתא שם (תענית ל') אסור בסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ופי' רבינו בסיכה של תענוג ודבר ברור הוא דלא עדיף

שיש לו שלשה ימים או פחות. ואוכל בשר מליח שיש לו שלשה ימים או יותר. ולא יאכל [נ] שני תבשילין:

ח [ס] בד"א שאכל ערב תשעה באב אחר חצות. אבל אם סעד קודם חצות אף על פי שהוא מפסיק בה אוכל כל מה שירצה. וערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה. וכן תשעה באב עצמו שחל להיות בשבת אינו [ע] מחסר כלום: **ט** זו היא מדת כל העם שאינן יכולין לסבול יותר מדאי. אבל חסידים הראשונים כך היתה מדתן. [פ] ערב תשעה באב היו מביאין לו לאדם לבדו פת חרבה במלח ושורה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים בדאגה ובשממון ובכיה כמי שמתו מוטל לפניו. כזה ראוי לחכמים לעשות [צ] או קרוב מזה. ומימינו לא אכלנו ערב תשעה באב תבשיל אפילו של עדשים אא"כ היה בשבת: **י** [א]עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב. ואסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו במים. ואסור בסיכה של תענוג [ק] ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה כיום הכפורים. ומקום שנהגו לעשות בו מלאכה עושין. ומקום שנהגו שלא [ר] לעשות אין עושין. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלין. **ואמרו** חכמים שהעושה בו מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם: **יא** [ש] תלמידי חכמים אין נותנין זה לזה שלום בתשעת באב. אלא יושבים דוים ונאנחים כאבלים. [ת] ואם נתן להם עם הארץ שלום מחזירים לו בשפה רפה וכובד ראש [א]. ° ואסור לקרות בתשעה באב בתורה או בנביאים או בכתובים ובמשנה ובהלכות ובגמרא ובהגדות. ואינו קורא אלא באיוב ובקינות

א טור סי' תקנד סמ"ג שם:

עדיף מיום הכפורים וכן הדין לרחילה שמותר ביום הכפורים: **ומקום** שנהגו וכו'. משנה פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ד ב') שהם משנה **ואמרו** חכמים ז"ל וכו'. סברת דברי ר"ע בברייתא פרק בג' פרקים בשנה (תענית ל'):

יא תלמידי חכמים אין וכו'. תוספתא אין שאלת שלום לחברים בתשעה באב ולהדיוטות בשפה רפה. פי' משיבין את ההדיוטות בשפה רפה וכן אמרו בירושלמי:

ואסור לקרות וכו'. דברי ר' יהודה בברייתא שם (תענית ל') והלכה כמותו ומ"מ כתב הרמב"ן ז"ל שאומר סדר היום פרשת התמיד ואיזהו מקומן וכל הסדר כדרכו ואינו חושש: **ומקצת** החכמים מהגין וכו'. פירוש סברת רבינו הוא שרשאי אדם לנהוג תפילין בט' באב והרי הוא בזה כשאר הימים אלא שמקצת החכמים נהגו שלא להניחם שאם היה דעתו ז"ל שאסור להניחם לא היה כותב כן אלא דעתו הוא כמ"ש וכן הוא עיקר. ואע"פ ששנינו בברייתא כל מצות שנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור ברחילה וכו' לאו כלל גמור הוא אלא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט והן הן הדברים שנפרטו בברייתא רחילה וסיכה ושאר הדברים תדע דלאו כלל הוא שהרי אין לנו כפיית המטה בתשעה באב וכן מפורש שם בגמ'. ויש מי שפי' שהוא כלל לכל מצות ל"ם הנוהגות באבל ואע"פ כן אין תפילין בכלל לפי שאפילו אבל אינו אסור בהן אלא ביום ראשון ולא אמרו אלא מה שנוהג באבל כל שבעה וכן העלה הרמב"ן ז"ל:

משחרב

לחם משנה

רשב"ג שאמר כל השבת אסור ואפילו אחר התענית משמע דאית ליה דאי התיפי הוי קודם התענית אין סברא להתיר ומהני' איירי אחר התענית אליבא דר"ם ולפי זה ה"ם דלדידן דקי"ל דלאחריו מותר ליתיה להאי דינא ולכך לא הזכירו רבינו ז"ל אבל היתה על זה שפירש רבינו ז"ל בפירוש המשנה דבגמרא אמרו בברייתא חל להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ואם לא כבס בחמישי בשבת מותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה לייט עלה אביי ואי תימא רב אחא אהא ע"כ, הרי בהדיא אמרו בברייתא דאפילו כשחל ביום ששי ובחמישי מותר ולמה אמר במתניתין דבחמישי בשבת מותרים אי דלא כהלכתא. ואולי דרבינו ז"ל מפרש דמאי דקאמר לייט עלה אביי אהא קאי נמי אהא דבה' מותרים אע"ג דרש"י ז"ל פירש דקאי אהא דואם לא כבס בחמישי אולי סובר רבינו ז"ל דאכולה מילתא תהדר וכיון דלייט עלה אביי לא רצה רבינו לפרש דמתני' כך משום דמשמע ליה דהוי כהלכתא. זה נראה קצת טעם לרבינו ז"ל אם שהוא קצת דחוק:

ז שיש לו שלשה ימים. קשה דבגמרא (דף ל') לא אמרו אלא כשלאים דהיינו ב' ימים ולילה אחד:

י ואסור בסיכה של תענוג. כתב ה"ה ז"ל ודבר ברור היא דלא עדיף מיום הכפורים. ודבריו קשים אלי דאי ילפינן מיה"כ אפילו סיכה שאינה של תענוג אסור דה"כ רבינו ז"ל בסוף הלכות שביתת עשור ופי' סיכה שאמר של תענוג הוי להעביר את הזוהמא וכ"כ הטור ז"ל בהל' יוה"כ סימן תרי"ד סיכה דהויא אסור לסוך וכו' אבל בלא חולי אפילו אינו סך לתענוג אלא להעביר את הזוהמא אסור ונפקא מהירושלמי דאתרז על זה סיכה בין של תענוג בין שאינה של תענוג וכך הם דברי רבינו ז"ל בסוף הלכות שביתת עשור שכתב שם אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג ואם היה חולה וכו' וכתב שם ה"ה ז"ל דנפקא ליה מהירושלמי א"כ נתבאר מכאן דביה"כ סיכה להעביר את הזוהמא אסורה וכאן כתב דוקא סיכה של תענוג משמע דכשאינה של תענוג דהיינו להעביר את הזוהמא מותרת. ונראה דנסתפק ליה מהא דאתריך בפ"ק דתעניות (דף י"ג) גבי אבל והלכתא אבל אסור ברחוץ וכו' אבל לסוך אפילו כל שהו אסור ואם להעביר את הזוהמא מותר ע"כ, ונראה לו להשוות ט' באב לאבל דהכל משום צער דכשאמר שם בגמ' ולא ביה"כ דהוי משום תענוג וכיון דקי"ל דבאבל סיכה שאינה של תענוג מותר דהיינו להעביר את הזוהמא וכן פסק רבינו ז"ל בהל' אבילות והטור ז"ל כתב כאן דסיכה של תענוג דוקא אסורה ואיך השוה רבינו והענינים רחוקים. וגם על הטור ז"ל קשה לי שעשה השוואה כיולא בזו בסימן תקנ"ד שכתב דבט"ב אפילו שלא לצורך ברכה ותכלה אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ אותם וכו' שלא אסרו אלא סיכה של תענוג כדאיתא בגמ' מי שיש לו חטטין וכו' וזה ענין חטטין לסיכה שאינה של תענוג יה"כ יוכיח שסיכה שאינה של תענוג אסורה והחטטין מותרת כדכתב הוא עצמו בסימן תרי"ד ואדמייתי ראיה מחטטין דהיא ברייתא דיתענית גבי יה"כ לייתי ראיה מברייתא אחרת דאמרו שם אם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש והיא ראיה מפורשת אבל זו אינה ראיה דשאני חטטין שהוא חולי אבל להעברת לכלוך לא התירו דחילוק זה יש בין רחילה לסיכה כנראה מדברי הטור ז"ל בסימן הרי"ד דרחילה להעביר את הזוהמא מותרת וסיכה אינה מותרת אלא מחמת חולי לבד ודברים אלו צ"ע בעיני. וכל דיני יה"כ שהזכיר רבינו ז"ל גבי רחילה ונעילת הסנדל וכו' נוהגים בט"ב וסמך רבינו ז"ל כאן על מ"ש שם ולכך כתב כאן ביה"כ, אלא דת"מ בההיא דשורה מטפחת יש קצת חילוק בין יה"כ לט' באב דביוה"כ משמע מדברי הטור ז"ל דשוחטה מערב יום הכפורים ובתשעה באב לא וא"כ היה לו לרבינו ז"ל לבאר אלא שרבינו ז"ל לא הזכיר ביה"כ ענין הסחיטה, ואולי הוא סובר דהדין שוה בשניהם ולכך סמך כאן על מ"ש שם. צ"ע בסדר התפלות לעיל אחר הל' תפלה שהזכיר רבינו ז"ל שאומרים נחם בט' באב ומדלא חלק בין מנחה לשאר התפלות משמע דאית ליה דאומרים אותו בשלש תפלות כדעת הרא"ש ז"ל (מ"ק דף כ"ו) בפ' בתרא דתעניות

משחרב

הגהות מיימוניות

וכ"פ בה"ג וכן ס"ת' ע"כ: [נ] [כתב רב האיי כגון אורז ועדשים שהן ב' מינים והר"י גיאת כתב כל ב' תבשילין הוא דרך כבוד ואסרוה חכמים אפילו מין אחד של קטנית ואין צ"ל ב' מינים וכ"כ הרמב"ן ע"ש בטור]: [ס] ריצב"א היה אוסר לאכול תפוחים מבושלים עם תבשיל אחר מדיוצא בהם משום ע"ת כדאיתא בירוש' דנדרים: [ע] אבל תשמיש המטה כתב ה"ר יצחק מווינ"א דאסור בשבת שחל בו ט"ב ונדחה עד למחרתו מידי דהוה אאבל דאסר דברים שבצינעה נוהג, וא"נ למורי ומ"ם כתב שאין לשבוע לו בסקום רבו עיין בסוף הלכות שמחות וכן בעל הרוקח כתב להיתר: [פ] כך היה מנהגו של ר' יהודה בר' אילעאי כו'. גרסינן בירושלמי רב מן דהוה אכיל כל צרכיה צבע פיסתיה בקיטמא ואומר זו היא עיקר סעודת ט' באב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני וכן באיכה רבתי רבי בון כשהית אוכל סעודת תשעה באב היה נוטל פרוסה וטובל באפר כו' ע"כ: [צ] סכאן נהגו לישב ע"ג קרקע בסעודת המפסקת: [ואוכלים ביצים מבושלות קרות וקשות כדאמרי' מה ביצה מגולגלת אף אבילות גלגל שחוזר בעולם ע"כ]: [ק] תניא באבל רבתי אבל ומנודה שהיו מהלכים בדרך מותרים בנעילת סנדל וכיון שהגיעו לעיר יחלצו וכן פ' באב וכן העניה צבור, כתב ה"ר מאיר מאינגלטיר"א דוקא בעיר שרובה ישראל אבל בעיר שרובה נכרים אינו חולץ עד שיכנס ברחוב היהודים: [ר] להכין סעודה ולשחוט לצורך הלילה נהגו להמתין לאחר חצות וכתב מהר"ם דלשון התוס' משמע כן הא דתנן מתקינים מט' באב למוצאי ט' באב פי' מסוף היום כמו ממנחה גדולה ולמעלה דומיא דיום הכפורים דמותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה, ע"כ: [ש] תוספתא אין שאילת שלום לחברים בתשעה באב ולהדיוטות בשפה רפה: [ת] בפרק בתרא דתעניות ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב אסור באכילה ושתייה ברחיצה וסיכה וכו'. ונראת למהר"ם מנהג הצרפתים שאין יושבים על ספסלים כל היום עד תפלת המנחה דהא אבל כל ז' הימים אין לו לישב אלא ע"ג קרקע. [א] באיכה רבתי א"ל הקב"ה למלאכי השרת בשעת החרבן מלך בשר ודם כשהוא אבל מה הוא עושה מכבה את הפנסים אף אני אעשה כן שנאמר שמש וירח קדרו, מכאן הביא מהר"ם ראיה למנהג שנהגו שאין להדליק בבה"כ בתשעה באב כ"א נר אחד לצורך החזן, ע"כ: °[ומיהו פ' הקרבנות ומשנת איזהו מקומן

[ג] ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו. ותינוקות של בית רבן בטלין בו. ומקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין של [נ] ראש: **יב** "משחרב בית [ד] המקדש תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים. אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד. והלוקח חצר מסויידת ומכויירת הרי זו בחזקתה ואין מחייבים אותו לקלוף הכתלים: **יג** וכן התקינו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם. וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב משיירת מן ממיני התכשיט שנוהגת בהן כדי שלא יהיה תכשיט שלם. וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו מקום הנחת התפילין. וכל אלו הדברים כדי לזכור ירושלים שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי: **יד** "וכן גזרו שלא לנגן בכלי [ה] שיר. וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן. ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין. וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או [ו] שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין: **טו** ואחר כך גזרו על עטרות חתנים שלא להניחם כלל. ושלא יניח החתן בראשו שום כליל שנאמר הסר המצנפת והרם העטרה. "וכן גזרו על עטרות כלות אם היה של כסף או זהב אבל של גדיל מותר לכלה: **טז** "מי שראה ערי יהודה בחורבנם אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע: ראה ירושלים בחורבנה אומר ירושלים מדבר וגו'. בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו וגו' וקורע. ומהיכן חייב לקרוע מן הצופים. וכשיגיע למקדש קורע קרע אחר. ואם פגע במקדש תחלה כשיבא מדרך המדבר קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים: **יז** * "כל הקרעים האלו כולם קורע בידו מעומד וקורע כל כסות שעליו עד שיגלה את לבו. ואינו מאחה קרעים אלו לעולם. אבל רשאי

מגיד משנה

יב משחרב בית המקדש תקנו וכו' עד וכן גזרו שלא לנגן. הכל בב"ב פרק חזקת הבתים (דף ס':) והובא בהלכות פרק בשלשה פרקים:

יד וכן גזרו שלא לנגן בכלי וכו'. פ' אחרון דסוטה (דף מ"ח) ובפ"ק דגטין (דף ז') זמרא מנא לן דאסור ואסיקו דאפילו זמרא דפומא אסור:

וכבר נהגו כל ישראל וכו'. כן כתב רבינו האיי גאון ז"ל הא דאמרינן זמרא דפומא אסור ה"מ כגון עגיבות של אהבה שבין אדם לחברו ושבח יפה ביופיו אבל שירות ותושבחות וזכרון חסדים של הקב"ה מנהג כל ישראל לאמרן בבית ההלולה ובבית המשתאות בקול עגיבה ובקול שמחה:

טו ואח"כ גזרו על עטרות וכו'. שם (סוטה מ"ט) משנה גזרו על עטרות חתנים והלכה כלוי דבכל דבר אפילו של קנים ושל חילת אסור. ופי' דוקא חתנים שהוא זמן שמחה אבל שאר בני אדם מותרין בטלן וכ"כ ז"ל:

וכן גזרו על עטרות של כלה וכו'. שם במשנה ועל עטרות כלות ופירשו בגמ' מאי ניהו אמר רבה בר"ח עיר של זהב. והעלה הרמב"ן ז"ל דלאו דוקא עיר של זהב אלא כל שהיא של כסף או של זהב אסורה ולפי שדרכן היה בכך הזכירו עיר של זהב. ויש לזה ראיה וזהו שכתב רבינו של כסף או זהב ועיקר ואף אלו אינן אסורות אלא לכלות אבל לשאר נשים מותרות:

טז מי שראה ערי יהודה בחורבנם אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע וכו'. במועד קטן בפ' ואלו מגלחין (דף כ"ו) א"ר חלבו אמר עולא הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו וגו' ירושלים בחורבנה אומר ירושלים מדבר היתה וגו' בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו וגו' וקורע על המקדש ומוסיף על ירושלים כשפגע במקדש תחלה ואם פגע בירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפ"ע. וכתב הרמב"ן ז"ל אני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחורבנם קורע מה צורך לומר בירושלים בחורבנה והלא בכלל היתה, וי"ל שאם קרע בערי יהודה חוזר וקורע על ירושלים שאינו בשאר ערי יהודה קרע על אחת מהן אינו קורע על השאר וקורע על ערי יהודה בפני עצמן ועל ירושלים קורע אחר בפ"ע ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע לקדושה שבכולה, עכ"ל:

יז כל הקרעים האלו כולן בידו מעומד וכו'. שם ואלו קרעים שאין מתאחין הקורע על

כסף משנה

פ"ה יב משחרב בהמ"ק תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר וכו'. הטור כתב סד אדם את ביתו בסיד ומניח בו אמה על אמה בלא סיד וכך נראה מדברי רבינו והרמב"ם ז"ל כתב אין בונין בנין מסיד כבנין המלכים אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר בו אמה על אמה ואינו משמע כן בגמרא (בתרא ס' ע"ב) דבתר דמייתי הך ברייתא ת"ר לא יסוד אדם את ביתו בסיד ואם עירב בו חול או תבן מותר ר' יהודה אומר חול הרי הוא טרכסיד ואסור תבן מותר ומסיק כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו ומשייר בו אמה על אמה אלמא ע"י שיור אמה על אמה מותר כל מיני סיד עכ"ל, נראה מדבריו שהוא סובר שטעמו של רבינו שאסור לבנות בנין מסיד כבנין המלכים הוא מהא דת"ר לא יסוד אדם את ביתו בסיד ומשני כך הקשה לו מדמסיק בתר הכי סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו אמה על אמה אלא על ידי שיור אמה על אמה מותר כל מיני סיד. ותמהני עליו כמה תימהי, חדא דהא דקתני כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו וכו' לאו מסקנא דמקמה ופריה על דין סד את ביתו בסיד היא אלא הכי איתא ת"ר כשחרב הבית בראשונה רבו פרושים בישראל וכו' נטפל להם ר' יהושע אמר להן מפני מה אין אתם אוכלים בשר וכו' שלא להתאבל כל עיקר א"א וכו' להתאבל יותר מדאי א"א וכו' אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט. וכיון דברייתא בפני נפשה היא לא שייך למימר דמסיק כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד דהא לאו מסקנא היא. ועוד דהא"ת דפליגי ברייתות אהדדי אמאי דחקי הלכתא כקמייתא ולא כבתרייתא דמשום דמרי דגמרא מייתי לה בבתרייתא לא מכרעא מילתא דהלכתא כוותה. ועוד דהא ליכא למימר דלא פליגי דבהדא מסרי גוונא שרי או שעירב בו חול או תבן או שישייר בו אמה על אמה ובברייתא קמייתא תני מסקנא דחול ותבן ואידך ברייתא קתני מסקנא דשיור אמה. ועוד לפי דברי הטור מאי איכא סיד כבנין המלכים ומאי איכא סד את ביתו בסיד דפרושיו סיד הוא ומה בין זה לזה שאסר רבינו בזה והתיר בזה. לכך נ"ל שהטור לא דק בדברי רבינו כלל דרבינו לאו אמיני סיד קפיד דכל מיני סיד שרים ולא אתי למיסר אלא מיני ציור וכיור, וכך מפורש בדברי רבינו שכתב תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים וזו ברייתא מפורשת בסוף פרק חזקת הבתים שנויה בלא מחלוקת אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה ומשמע ליה דסיוד וכיור ופיוח מיני שיחוחים וציורים הם ומפרש דאין מכיירין ואין מפייחין הם שיחוחים וציורים ואין מסיידין אינו מיני ציור אלא כמשמעו וה"ק אין מסיידין ועל הסיוד יכייר ויפייח דאילו ציור ופיוח בלא סיוד תחלה לא אסר לו ולא כדר הילכך לא מיתסר. ולאמר עוד עמר שדרך העולם הגדולים לסוד בתיהם פתוח בסיד תחלה ואח"כ סדים בסיד אבל המלכים אין סחין בטיט תחלה אלא הכל סיד וקתני דאין מסיידין בענין זה שהוא דרך גדולה ומעלה ובסיוד וכיור כזה אין שום תקנה אפי' ע"י שיור אמה והיינו דלא קתני בהאי מתניתא שום תקנתא, והוא שכתב רבינו שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים ומדקאמר לעולם משמע שאין לו שום תקנה ובאידך תרי ברייתות סובר רבינו דלא פליגי אהדדי אלא הדא ברייתא תנא תקנתא חדא ואידך תני אידך תקנתא ותקנתא דשיור אמה הרי כתב אותה בהדיא ותקנתא דעירוב חול ותבן לא איצטריך למימני דאין בונין בנין מסוייד להודיה משמע בלא עירוב דבר אחר: ודע דבברייתא דהלוקח חצר מסויידת וכו'. מסיים בה בברייתא נפלה אינו חוזר ובונה אותה, ולא חשש רבינו לכתבה משום דמילתא דפשיטא היא:

טו ואח"כ גזרו על עטרות חתנים שלא להניחם כלל. כתב הטור אסרו עטרה לחתנים וקאמר רב (סוטה מ"ט:) לא שנו אלא של מלח וגפרית אבל של ורד והדס מותר ושמואל

השגת הראב"ד

*כל הקרעים וכו'. א"א לא כן נראה מן הגמרא שהרי שם בתוספתא לא כשוו למתיו ולאחיו אלא לאחיו בלבד אבל בכלי וכל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו לא כשוו אבל שיקרע בהן לעיני העם גם לא פחות טפח בלבד, עכ"ל:

א טור סי' תקס וע"ש סמ"ג שם: ב טי' כטור שם ובסמ"ג שם: ג טי' כטור שם: ד טור יו"ד סי' שמ, ואו"ח סי' תקנא ובסמ"ג ענין הקריעה בעשין דרבנן ג' ה טור שם וסמ"ג שם:

לחם משנה

יז כל הקרעים האלו כו'. בברייתא הזכירו שם דהקרעין שאין מתאחין הם על אביו ועל אמו ורבו ונשיא ואב ב"ד ושמועות וברכת השם וס"ת שנשרף וערי יהודה וכו'. ורבינו ז"ל נראה דכיון דהשוו לאביו ולאמו ואמרו אותו לכל הדברים, וקשה דבברכת השם בהלכות ע"ז גבי מגדף לא הזכיר שם אלא קורעין ולא מאחין משמע שם

הגהות מיימוניות

מקומן וכל כרך היום מותר כמו שהביא הטור סי' תקנ"ד ע"ש] : [ג] כר' יהודה ודלא כר"מ דאמר קורין במקום שאין רגילין לקרות. הגהת מהר"ם קורא תגר על תקרין קרבו גוים וכמה פסוקים דנחמות וכתב דנקיי הדעת מדלגים את כולם ונהגו לקרות איוב ודברים הרעים שבירמיה ודבר זה התירו חכמים אבל הקורא פסוקי דנחמות שבירמיה וקרבו גוים בישעיה עבירה היא בידו שהרי אפילו תלמוד תורה שאינו לא נחמה ולא תוכחה אסור כ"ש וכ"ש דברים בונים ונחמות שאסור לקרותן. למנחה קורין ויחל ומפטירין ומתפללין כבשאר תעניות ואומר נחם בברכת בונה ירושלים ע"כ : [ג] וכן בספר המצות שאמר מפני שנקרא פאר וכן מהר"ם כתב בהלכות שמחות שלו, אמנם ראיתיו מניח תפילין מן המנחה ולמעלה, וציצית נהגו קדמונינו בכל ארץ אשכנז שלא להתעטף בציצית בתשעה באב ואסמכוה אקרא בצע אמרתו ואמרינן באיכה רבתי בזע פורפירין דיליה. ואין מזה שום ראיה. ויש שאינם רוצים לשנות המנהג וגם אינם רוצים להיות בלא ציצית ורגילים להתעטף בטלית קטן תחת בגדיהם עכ"ל מהר"ם. בפסקא איכה רבתי בט' באב מותר אדם לכל הרוחות כאילו מתו מוטל לפניו וקברו ע"כ : [ד] באיכה רבתי איתא שצריך ליזהר מי"ז בתמוז עד תשעה באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד תשע שעות ואין להכות אפילו הרב את תלמידו ואפילו ברצועה שבהן קטב מרירי שולט ומכבת יש בהבר שנאמר כל רודפיה וגו' כדאיתא התם, ע"כ : [ה] פירש"י לשורר בבתי המשתאות אמנם לשמח חתן וכלה שהוא שיר של מצוה מותר ע"כ : [ו] וכ"כ האלפסי בשם הגאון דשרי ולא אסור אלא שיר של אהבת אדם ושבח אדם וכיוצא בזה, ע"כ:

רשאי הוא לשללן למללן ללקטן ולתופרן כמין סולמות: **יח** היה הולך ובא לירושלים הולך ובא [ז] תוך שלשים יום אינו קורע קרע אחר. ואם לאחר שלשים יום חוזר וקורע: **יט** כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח. ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו:

סליק הלכות תעניות

כסף משנה

ושמואל אמר אף של ורד והדס אסור אבל עושה של קנים ושל חילא, ופסק הרמב"ם כשמואל ואיני יודע למה דהא קי"ל כרב באיסורי עכ"ל. ולא דק דהא רבינו אף כשמואל לא פסק דלשמואל של קנים ושל חילא מיהת שרי ואילו רבינו כתב סתם לאסור ולא חילק. וטעמו משום דבגמ' בתר פלוגתא דרב ושמואל איתמר' ולוי אסר אף של קנים ושל חילא **אסר** וכן תני לוי במתניתיה. ופסק כלוי משום דגדול מרב ושמואל היה:

סליק הלכות תעניות

מגיד משנה

על אביו ואמו ועל רבו וכו' ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים, ודעת רבינו שבכל אלו הדברים הם שוים קרעים אלו וכשם שעל אביו ואמו הם ביד ועד שמגלה את לבו הוא הדין לאלו ובהשגות אמר אברהם לא נראה כן מן הגמ' שהרי שם בתוספתא לא השוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד אבל בכלי וכל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו לא השוו, עכ"ל. ואף דעת הרמב"ן ז"ל נראה כן וס"ס מהלכות אבל יתבאר:

יח היה הולך ובא לירושלים הולך ובא וכו'. ירושלמי שמעון קמטרא שאל לר' אבא בגין דאנא חמר וסליקנא לירושלים בכל שעה א"ל תוך ל' אין אתה צריך לקרוע לאחר ל' יום אתה צריך לקרוע ע"כ:

יט כל הצומות האלו עתידים ליבטל וכו'. שנאמר יהיה לבית יהודה לששון וכו' ולשמחה והשלום אהבו:

סליק הלכות תעניות

לחם משנה

עם דסובר דלא השוו אלא לאיחוי בלבד וכן ברבו לא הזכיר אלא מגלה את לבו וקורע ושיש מאהה ולא הזכיר השאר אף על פי שבברייתא הזאת הושוו לאביו ולאמו והיה לו להשוותו לכל הדברים כדעתו כאן גבי מקדש וירושלים וצ"ע וגם בהלכות אבלות צ"ע:

הגהות מיימוניות

[ז] בירושלמי שמעון קמטרא שאל לר' חייא בר אבא כגון אנא דאנא הבר וסליקנא לירושלים כל שעה מהו שאקרע א"ל תוך ל' יום אי אתה זקוק לקרוע:

סליקו להו הלכות תעניות

הגהות מיימוניות מנהגי תשעה באב

ערב תשעה באב במנחה נהגו שלא לומר תחנה משום דאיקרי מועד. אחר תפלת המנחה הולכים לבתיהם ואוכלים סעודה המפסקת. ונהגו לישב בסעודה זו ע"ג קרקע ואוכלים ביצים מבושלות וקרות רומיא דאבל בדאמר מה ביצה מגולגלת אף אבילות וכו'. וחולצין מנעלים קודם התחלת תפלת ערבית ואם שבת הוא אין חולצים עד אחר שיאמר החזן ברכו לבר שליח צבור הוא חולץ קודם מפני המירוף. ובסעודה המפסקת הנהיגו רבותינו שלא לזמן בג' וכן כתב רב שרירא שנהגו כן כל ת"ח שבארץ ישראל אלא כל אחד מברך לעצמו על שם ישב בדד וידום ואם כן לא ישבו ג' לאכול יחד כדי שלא יתחייבו בזימון. ובירושלמי גרסינן ואיבעי ליה לשנויי אם היה רגיל לסעוד בין בני אדם סועד יחידי וכן איתא בתלמוד שלנו ורבינו משולם אפילו כשאכל עם ג' בירך לבדו וכן נהג אחריו ר"ת. ואם שבת הוא לא ישנה דבר בסעודותיו כדלעיל בהלכתא ה'. אמנם בבגדי שבת נהגו לשנות קצת בשבת דאין מחליפין כל בגדיהם בשבת זו כבשאר שבתות להראות קצת סימני אבלות, חשכה הולכין לבה"כ ומתפללין ערבית כמו בפעם אחרת אמנם בנחת ובעצבון כדרך אבלים. ואחר תפלת ערבית גומרים קדיש כבשאר ימות השנה ויושב החזן לארץ וקורא איכה כדאיתא באיכה רבתי וכן במס' סופרים ויש שם במס' סופרים דמגילת רות ושיר השירים ומגילת קינות מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה, וכ"כ רבינו שמחה וכן נהג מהר"ם לאומרה בנחת. כשמסיים הדין עד השיבנו ה' אליך אומר הקהל כל אותו הפסוק בקול רם וחוזר החזן וגומר וחוזר ומתחיל זכור ה' מה היה לנו אוי הביטה וראה את חרפתנו אוי ואוי מה היה לנו. וכן חולק כל פסוק באמצע אוי ואוי מה היה לנו בסופו. עד אתה ה' לעולם תשב ומשם והלאה גומר כבראשונה, והקהל עונין הפסוק השיבנו כמשפט הראשון. ואומר קינות כמנהג המקום ועומד ואומר ובא לציון ומדלג ואני זאת בריתי עד ואתה קדוש יושב תהלות. ובעבא משום דאסור בתלמוד תורה ואין שייך לומר לא ימושו מפיך. וגומר סדר קדושה ואומר קדיש ומדלג תתקבל לפי שכבר אמר באיכה שתם תפלתי, אבל לפני איכה אומר קדיש כולו כפעם אחרת. ויש מקומות שאין מדלגין תתקבל אלא בלילה אחר התפלה אבל בשחר אומר אותו מפני שכבר סיימו קינות ואומר קצת פסוקי דנחמתא בסופו וכן נהגו ברוטנבור"ק. ואם מוצאי שבת הוא מברך קודם התחלת איכה בא"י אמ"ה בורא מאורי האש כן נמצא בשם רש"י אבל על הכוס אין מבדילין מפני שא"א לטעום וגם ליתוקא א"א לסיתביה דילמא אתי למיסרך כדאיתא בפ' בכל מערבין ומבואר בהלכות שבת בפ' כ"ט לפיכך לא יבדיל על הכוס עד מוצאי תשעה באב אז יבדיל על הכוס כדאמרינן בפ' ע"פ כי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה עד יום ד'. ויש מי שאומר לברך גם על הבשמים בליל תשעה באב ול"נ ולא הנהיגו רבותינו כן. ואין אומרים ויהי נועם אלא אומר קינות מתחיל ואתה קדוש. אבל רבינו אליקים היה אומר להתחיל ובא לציון כאילו לא היה מוצאי שבת כדי להזכיר ולבקש על הגאולה אחר הקינות. ולמחר מתפללין כשאר ימי תענית צבור והחזן אומר עננו כשאר ימי תעניות ודלא כר"י שלא הנהיג לאומרו בתפלת יוצר משום שתם תפלתי. ואומר קינות בתפלה כמנהג המקום ואין אומרים תחנה ולא והוא רחום ולא אל ארך אפים אפילו אם חל להיות ביום ה' אכן בשם ראבי"ה כתב שיש לומר ארך אפים וכן נוהגין ביש מקומות אם חל בחמישי. וקורין ג' בתורה מכי תוליד עד נותן לך כל הימים והשלישי מפטיר באסוף אסיפם כדאיתא פ' בני העיר. ואחר הקריאה אומר קדיש וגולל ס"ת ומחזירו למקומו ויושב החזן לארץ ואומר קינות כמנהג המקום ואח"כ עומד ופותח באשרי ויש מקומות שנוהגין לומר למנצח ויש מקומות שאין אומרים ואומר ובא לציון כאמש בדילוג וגומר סדר קדושה וקדיש בלא תתקבל ויושב ע"ג קרקע ולא ע"ג ספסלים עד תפלת המנחה, ע"כ:

הקדמת מגיד משנה להלכות מגילה וחנוכה

פרק ראשון נתבאר בו המחוייבים בקריאה וזמן קריאת המגילה וחלוקו לפי חלוף המקומות

פרק שני נתבאר בו איכות המגילה והכשרה ופסולה, והאסור מן העשוי והאבל בימים אלו, והמחוייב לעשות בהם תהשמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים. ונסתיים הפרק בביאור שמגילה זו תתקיים לעד וזכרה לא יסוף מזרענו

פרק שלישי נתבאר בו ענין הנס שאירע בזמן החנוכה בימי בית שני, וחיוב ההדלקה בשמונת הלילות, וקריאת ההלל בשמונה הימים. ונמשך לזה ביאור קריאת ההלל וענינו בכל הימים שנקרא בהם שהוא מדברי סופרים. **ונתבאר בו ג"כ** כיצד היו קוראין אותו בזמן חכמי המשנה והגמרא.

פרק רביעי נתבאר בו משפטי ההדלקה בשלמות כמה נרות הם מדליקין ובאי זה זמן ושיעור השמן ובאי זה שמן ואם אסור ליהנות ממנו. ובאי זה מקום מניחין אותו ומדליקין אותו ומי הם הראויים להדליקו ואם אדם נסכר מפני שמדליקין בשבילו. ונסתיים הפרק בביאור מעלת המצוה ושהיא קודמת לקדוש היום. ואחר כן נתבאר שנר ביתו קודם לנר חנוכה מפני השלום. ונכנס רבינו בספרו זה בשביתה ויצא בשלום:

וסבת זה הסדר מבוארת שיש להקדים מגילה לחנוכה לפי שקדמה בזמן ולפי שהיא בכתבי הקדש. ואחר זה אין צורך לתת טעם רק לסדר פרקי כל אחד מעימות אלו כאילו הן שתי הלכות מוחלקות. והסבה בכאן להקדים ביאור המחוייבים והזמן לביאור הכשר המגילה הפך הסדר אשר בענין השופר. ירמה לי לפי שאין המצוה הזאת מן התורה אלא מדבריהם וענין המבואר ממנה בכתוב הוא מה שהקדים רבינו שהוא הזמן. ועיקר פרק ראשון הוא בביאור הזמן, וביאור המחוייבים והזמן ג"כ נכלל בפרק ראשון בהלכות שופר וענין פרק שני מן האסור בו נתאחר אע"פ שקדם לא היה להקדים המותר לתלווה הוא מפני זאת הסיבה לפי שאין מבוארין כל כך בכתוב כמו קריאת המגילה, ואס"ס שכתוב ימי משתה ושמחה אינו מבואר איסור ההספד והתענית בכתוב בביאור ועוד שזה הביאור הוא אפילו בסדר הראשון שאין קורין את המגילה. ועוד שידוע שהקריאה הוא עיקר וראוי להקדימו: **פרק שלישי** ענינו שני דברים הנוקים ההדלקה וקריאת ההלל וכל אחד כפני עצמו, וביאר רבינו פרטי ההלל בפרק זה וענין קריאתו לפי שהוא כולל ימים רבים יותר מן ההדלקה: **פרק רביעי** כבר נזכר מה נתאחר. ונתבאר שאין בדברי רבינו מוקדם ומאוחר אלא בטעם נכון לקוח מן האמת ונבחר. **ובזה ביאור סבת** סדר הלכות אלו:

הלכות מגילה וחנוכה

יש בכללן שתי מצות עשה מדברי סופרים ואינן מן המנין :

וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו :

פרק ראשון

א קריאת [א]המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים. והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים. והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים [א] וגרים ועבדים משוחררים. ומחנכין את הקטנים לקרותה. ואפילו [ב] כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. וכן מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה. ואין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה [ג] שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא: ב [ב]אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא ששמע מפי מי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא: ג מצוה לקרות את [ד] כולה. ומצוה לקרותה בלילה וביום. וכל הלילה כשר לקריאת הלילה. וכל היום כשר לקריאת היום.

ומברך

א טור סי' תרפט סמ"ג עשין דרבנן ד': ב טור סי' תרצ חול סמ"ג שם:

מגיד משנה

פ"א א קריאת המגילה בזמנה וכו' והכל חייבין בקריאת מגילה וכו'. משנה פ"ק דערכין (דף ב':) הכל חייבים במגילה ומפריק לאתויי נשים וכדריב"ל דאמר נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס והא דריב"ל פ"ק דמגילה (דף ד') ודין הקטנים שמחנכין אותן מפורש בסוגיא פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט:) אבל חרש ושוטה פטורין הם לגמרי כמו שיתבאר:

ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין וכו'. מימרא פ"ק (דף ג') וכן מבואר שם שמבטלין תלמוד תורה ושם מוכיח בביאור שכל המצות נדחות מפניה חוץ ממת מצוה:

ב אחד הקורא וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט:) הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחש"ו ור' יהודה מכשיר בקטן והלכה כסתם משנה אבל אשה נראה מדברי רבינו שהיא מוציאה את אחרים וכן עיקר:

ג מצוה לקרות את כולה וכו'. פסק הלכה בגמרא שם (דף י"ט) הלכה כדברי האומר כולה: ומצוה לקרותה וכו'. פ"ק מימרא חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום ובמשנה פרק הקורא את המגילה למפרע (דף כ'.) כל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ביום כשר כל היום:

ומברך

כסף משנה

פ"א ב אחד הקורא ואחד השומע וכו' לפיכך אם היה הקורא חש"ו השומע ממנו לא יצא. בפ"ב דמגילה (דף י"ט:) תנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחש"ו פי' הלא חרש היינו שהוא מדבר ואינו שומע ואמרינן בגמרא מאן תנא חרש דיעבד נמי לא רבי יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר"י אומר לא יצא, ולפי זה לא קי"ל כי הא מתני' דהא בפרק היה קורא (ברכות ט"ו:) איפסיקא הלכתא דלא כר"י ולפיכך יש לתמוה על רבינו שפסק שאם היה הקורא חרש השומע ממנו לא יצא. ולכך נ"ל שאין בנוסחת ספרי רבינו אלא שוטה וקטן בלבד לא חרש וכן מצא בספר א"ח שכך היתה נוסחתו בספרי רבינו וכך אמרו בירושלמי לית כאן חרש באגרות לישן היא מתני'. ואם צריך לקיים נוסחת ספרינו כדברי רבינו שכתוב בה חרש אפשר לדחוק ולומר שסובר רבינו דאע"ג דגמרא אוקי מתניתין כר"י היינו אי אמרינן דכי היכי דפליגי בק"ש פליגי במגילה אבל כיון דחזינן דרבי נמי ק"ש שנה הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא

דמשמע

לחם משנה

פרק א א הכל חייבין בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים וכו'. אפשר דרבינו ז"ל סבור כדכתב הרב"י בשם הרס"ם דעבדים שמעו וכללו לגבי מצות אינם חייבים ולהכי מפרש הוא ז"ל דדוקא עבדים משוחררים ואין לדמותם לנשים דשאני נשים שע"י אשה נעשה הנס וכמ"ש שם הרב"י ז"ל אבל אין לומר דרבינו ז"ל מפרש דעבדים דברייתא הם משוחררים משום דאם הם עבדים ממש נלמד מדין נשים דא"כ איך פירש דהם עבדים משוחררים דהשתא נמי קשה דנכלל גרים הם א"ו דהעיקר כמו שפירשתי:

וכן מבטלין תלמוד תורה. בפ"ק (דף ג') אמרו שמבטלין ת"ת ק"ו מעבודה ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין ת"ת לא כ"ש ובגמ' הקשו דאדרבא ת"ת חמירא ואמר שם דת"ת דרבים חמירא מעבודה וא"כ נראה לכאורה דת"ת דרבים לא מבטלינן מקמי מגילה כיון דלא ילפינן לה מעבודה וא"כ קשה על רבינו ז"ל למה אמר סתם מבטלין ת"ת ולא חילק בין יחיד לרבים. ונ"ל ודאי דאפילו ת"ת דרבים מבטלינן והראיה דבגמרא שאלו אם מקרא מגילה ומת מצוה הי מינייהו עדיף ואם קי"ל דמת מצוה דוחה אפילו תלמוד תורה דרבים וא"כ אי תלמוד תורה דרבים דוחה מקרא מגילה מאי קמבעיא ליה השתא תלמוד תורה דרבים דדוחה מקרא מגילה מת מצוה דוחה אותה כל שכן מקרא מגילה שנדחית מפני מת מצוה אלא ודאי דאפילו תלמוד תורה דרבים נדחה מפני מקרא מגילה ולהכי קמבעיא ליה:

ב אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו. פרק הקורא למפרע (דף י"ט:) משנה הכל כשרים וכו' חוץ מחש"ו ר' יהודה מכשיר בקטן ובגמ' אמרו מאן תנא חרש דיעבד נמי לא א"ר מתנה ר' יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא וממאי דר' יוסי וכו' עד אמרו במאי אוקימתה כר' יוסי וכו' אלא הא דתני יהודה בריה דר"ש בן פזי וכו' ואלא מאי ר' יהודה והכי לכתחלה וכו' אלא הא דתניא וכו' לעולם ר' יהודה ואפילו לכתחלה ולא קשיא הא דידיה והא דרביה וכו' השתא דאתית להכי אפילו תימא ר' יהודה וכו' והא דתני ר"י בריה דר"ש בן פזי ר"מ היא וכי הך סוגיא איתא בברכות פ' היה קורא (דף ט"ו). והרב"י פי"ז תמה על רבינו ז"ל תימה גדולה בספ' הרס"ם דהוא ז"ל פסק דשומע מן החרש לא יצא ובגמ' אמרו דהך אתיא כר' יוסי ובגמרא פ' היה קורא איפסיקא הלכתא דלא כר' יוסי וכן רבינו ז"ל עצמו בפ"ב מהל' ק"ש כתב ואם לא השמיע לאזנו יצא (וכן בהלכות קריאת התורה גבי חרש שאינו שומע הברכה פסק דיצא דהיינו כר' יהודה). ועוד נ"ל לדקדק דכיון דבגמרא אמרו במסקנא השתא דאתית להכי אפילו תימא וכו' משמע דבמסקנא פשיטא ליה לגמ' לאוקמי מתני' כר' יהודה משום דהוי הלכתא כוותיה וכדכתבו התוס' ז"ל א"כ נראה דמסקנא מתני' ר' יהודה היא וליכא בה פלוגתא כלל ובקטן שהגיע לחינוך מכשיר אבל בקטן שלא הגיע לחינוך לא וא"כ קשה דהיה לו לרבינו ז"ל לפסוק כמסקנא והיה לומר דבקטן שהגיע לחינוך כשר אבל בקטן שלא הגיע לא. וי"ל ולתרץ הכל דרבינו ז"ל הוקשה לו בהלכה קושיא והוא דכשאמר בגמרא לעולם ר' יהודה ואפילו לכתחלה דהיכי אפשר לומר דאם היה ר' יהודה מכשיר בחרש ואפילו לכתחלה היל"ל במתניתין ר' יהודה מכשיר בקטן ובחרש ומדקאמר בקטן מכלל דבחרש מודה דבשלמא לאבי דס"ד מעיקרא דר"י מכשיר בחרש בדיעבד אבל לכתחלה לא אתי שפיר דלא אמר ר"י מכשיר בקטן ובחרש משום דבקטן מכשיר לכתחלה ובחרש אינו כן דלכתחלה אינו כשר אלא דוקא בדיעבד אבל השתא דאמרינן דאפילו לכתחלה מכשיר בחרש קשה, לכך מפרש הוא ז"ל הסוגיא דכשאמרו בגמרא לעולם ר"י ואפילו לכתחילה ר"ל דר' יהודה לכתחלה קאמר ומתני' דמגילה והכא דהמע לא דמיין אהדדי דבמגילה דהוי פרסומי בעינן אפי שמיעת אזן ור' יהודה דאמר התם יצא הכא מודה דלא יצא וא"כ מתני' דחרש נמי אתיא כר"י ומש"ה אמר מכשיר בקטן דבחרש מודה דלא יצא וטעמא דפרסומי ניסא כדכתב הרב ב"י. והשתא אתי שפיר נמי דכתמיה דרבי לא קשו אהדדי דבמגילה אתא לן לא יצא משום פרסומי ניסא אבל בשמע דליכא פרסומי אתא לן דיצא ועל זה אמרו בגמרא השתא דאתית להכי כלומר השתא דאשמעת לן פלוגתא דר"מ לא צריך לן לדחוקי ולומר דלית ליה דרביה אלא דרביה אית ליה וברייתא דבן פזי הוא ר"מ וברייתא דברכת המזון הוא ר' יהודה אבל מתני' דחרש אתי כר"ע מטעמא דפריסיה משום פרסומי ניסא ודלא כרש"י ז"ל דקאמר ולפי המסקנא אתי מתני' כר' יהודה והבורי מחסרא וכו' וכן מה שאמרו בגמ' בפ' היה קורא השתא דאתית להכי וכו' הא ר"מ הא ר"י פירש בכה"ג הברייתא דתורם ר"מ ודברכת המזון ר' יהודה אבל מתני' אתי כר"ע ולהכי פסק רבינו ז"ל בחרש דלא יצא דכ"ע מודו אבל בשמע ותורם פסק דיצא משום דליכא טעמא דפרסומי ניסא כדפרישית. וא"ת כשהקשו בגמרא ואמרו ואלא תפי ר' יהודה ואפילו לכתחלה אלא הא דתניא וכו' אמאי לא הקשו ממתני' דא"כ דר' יהודה הוא לכתחלה לא משיירא מתניתין כלל דהל"ל ר"י מכשיר בקטן ובחרש כדאקשינן. וי"ל דהוא הדין דהמקשה הוה מצי לאקשויי אלא רוצה להקשות לו מהברייתא דקאמרה בפירוש דלכתחלה לא וע"כ אתי כר' יהודה דאל"כ אתיא דלא כמאן:

ג וכל הלילה כשר לקריאת הלילה וכו'. כתב ה"ה ז"ל דנלמד זה מדאמר במשנה (דף כ':) כל דבר שמצותו ביום כשר כל היום דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה

הגהות מיימוניות

[א] בתוספתא תניא הכל חייבין במקרא מגילה כהנים לויים וישראלים וכו' עד נשים עבדים וקטנים פטורים ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן ומפרש בה"ג נשים ועבדים וקטנים פטורין ממקרא מגילה אלא שחייבין בשמיעה וכן משמע בירושלמי פרק הקורא את המגילה למפרע בר קפרא אומר צריך לקרות בפני אנשים ונשים וקטנים שאף הם היו באותו נס ריב"ל הוה עבד כן מכנש בנוי ובני ביתיה וקרי לה קמיהון וכן פר"ח דנשים חייבות לשמוע מקרא מגילה וכו'. ואומר רבינו שמחה שאין שייך לומר כאן אתי דרבנן ומפיק דרבנן הואיל ואין חייבים בקריאה אלא רק בשמיעה דבהא פליגי ר' יהודה ורבנן דר' יהודה מכשיר קטן בפ"ב וכן פי' ראבי"ה אכן בריש ערכין משמע לחדיא שמוציאין אחרים בקריאתן דגרסינן הכל חייבין במקרא מגילה והכל כשרים לקרות המגילה לאתויי מאי לאתויי נשים וכדריב"ל דאמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הם היו באותו הנס וכ"נ דעת רבינו המחבר שלא הוציא אלא חרש קטן ושוטה: [ב] בפ"ק דמגילה משפחה ומשפחה למאי אתא א"ר יוסי בר חנינא להביא משפחת כהנים לויים וישראלים שמבטלים מעבודתם ובאין לשמוע מקרא מגילה עד כאן סמכו של בית רבי שהיו מבטלין תלמוד תורה ובאים לשמוע מקרא מגילה ק"ו מעבודה, ע"כ: [ג] פ"ק בעי רבא מגילה ומת מצוה איזה מהן עדיף מגילה משום פרסומי ניסא או דילמא מת מצוה עדיף בתר דבעייה הדר פשטה מת מצוה עדיף דגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, ע"כ: [ד] פ"ב דמגילה מהיכן קורא את המגילה ויוצא ידי חובתו ר"מ אומר כולה ר' יהודה אומר מאיש יהודי רבי יונה אומר מאחר הדברים האלה ומסיק בגמרא

אמר

ומברך קודם קריאתה בלילה וכו' על מקרא מגילה וכו'. בפרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"א) מקום שנהגו לברך יברך שלא לברך לא יברך ובגמרא לא שנו אלא לאחריה אבל לפניה חייב לברך ואמרו מאי מברך מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו. וכתב רבינו שכיון שבירך בלילה שהחיינו אינו חוזר ומברך ביום והרי זה כתובה שכיון שבירך זמן בלילה אינו מברך ביום. אבל יש מן המפרשים שכתבו שעיקר הקריאה היא ביום ואע"פ שבירך זמן בלילה חוזר ומברכו ביום וכן נהגו בארצותינו:
ומקום שנהגו לברך אחריה מברך וכו'. שם בגמרא (דף כ"א.) בתרא דגיכי מאי מברך אמר ר' יוחנן הרב את ריבנו:

[ה] ומברך [א]קודם קריאתה בלילה שלש ברכות ואלו הן בא"י אמ"ה אשר קב"ו על מקרא מגילה. בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה. בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. [ב]וביום אינו [ו] חוזר ומברך שהחיינו. ומקום שנהגו לברך אחריה מברך. בא"י אמ"ה האל הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו בא"י הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע [ז]:

ד [ג]איזהו זמן קריאתה זמנים הרבה תקנו לה חכמים שנאמר בזמניהם [ח]. ואלו הן זמני קריאתה. כל מדינה שהיתה מוקפת חומה מימי יהושע בן נון בין בארץ בין בחוצה לארץ אע"פ שאין לה עכשיו חומה קורין בט"ו באדר ומדינה זו היא הנקראת כרך. וכל מדינה שלא היתה מוקפת חומה בימות יהושע ואע"פ שהיא מוקפת עתה קוראין בי"ד ומדינה זו היא הנקראת עיר: **ה** שושן הבירה אע"פ שלא היתה מוקפת חומה בימי יהושע בן נון קוראין בט"ו שבה היה הנס שנאמר ונוח בחמשה עשר בו. ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לא"י שהיתה חרבה באותו הזמן. כדי שיהיו קוראין כבני שושן ויחשבו כאילו הן כרכין המוקפין חומה אף על פי שהן עתה חרבין הואיל והיו מוקפין בימי יהושע קורין בט"ו ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה: **ו** בני [ט] הכפרים שאינם מתקבצים בבתי כנסיות אלא בשני ובחמישי תקנו להם שיהיו מקדימין וקוראים ביום הכניסה. [ד]כיצד אם חל יום י"ד להיות בשני או בחמישי קוראין בו ביום. ואם חל ביום אחר חוץ משני וחמישי מקדימין וקוראין בשני או בחמישי הסמוך לי"ד: **ז** כיצד חל י"ד להיות באחד בשבת מקדימין וקוראין בחמישי שהוא יום י"א. חל להיות בשלישי קוראין בשני שהוא יום י"ג. חל להיות ברביעי קוראין בשני שהוא יום י"ב. *וכל אלו שמקדימין וקוראין קודם י"ד אין קוראין אותה בפחות

כסף משנה

דמשמע דסבר דהלכה כת"ק דיצא וגבי מגילה שנה ספק דלא יצא אית לן למימר דסבר דמגילה שאני דבעיק בה פרסומי ניסא וכל שלא השמיע לאזנו ליכא פרסומי ניסא. ודרך זה צריך עמד לדעת רי"ף והרא"ש שכתבו גבי מגילה כמם מתניתין דלא יצא וגבי ק"ש פסקו דיצא:

וכל

השגת הראב"ד

*וכל אלו שמקדימין וכו'. א"א ואף בי"ד עצמו מצוה בעשרה כרב אסי דהא רב גופיה דפליג עליה הם להא דרב אסי ותאי דכתב הרב ז"ל בהלכות ודחה לרב אסי לאו מילתא היא דהיכא דאפשר למיעבד בעשרה מצוה למהדר עלייהו והיכא דלא אפשר ודאי קרי ביחיד, עכ"ל.

מגיד משנה

ד איזהו זמן וכו'. (דף ב'.) רפ"א פ' מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו ובגמרא זמנים הרבה תקנו חכמים להם ובמשנה כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו. וכתב רבינו בין בארץ בין בח"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל והביאו ראיות לזה ועיקר. ומפרש בגמרא שהע"פ שאין לו חומה עכשיו קוראין בט"ו.

ה שושן הבירה וכו'. מפורש בסוגיא שם (דף ב') דלדברי הכל בשושן קוראין בט"ו ומפני הטעם שכתב רבינו הואיל ונעשה בה נס ומבואר בהלכות: ולמה תלו הדבר וכו'. ירושלמי שם

ו בני הכפרים וכו' במשנה (דף ב') הכפרים מקדימין ליום הכניסה ופירשו בירושלמי בגמ' מפני קריאת התורה וכן כתבו בתוספות:

ז כיצד אם חל י"ד וכו'. מבואר במשנה בארוכה: וכל אלו שמקדימין וקוראין וכו'. בגמרא (דף ה'.) אמר רב מגילה בזמנה קוראין אותה ביחיד שלא בזמנה בעשרה ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה קורין אותה בעשרה הוה עובדא והם לה רב להא דרב אסי. ובהלכות ואע"ג דחש לה רב להא דרב אסי קי"ל כרב. וכן העלה הרשב"א ז"ל מתוך הירושלמי שאמרו כל שאמרו ידחה ליום הכניסה ובלבד בעשרה ומם מוכיח דלדעת הירושלמי לא צריך בזמנה עשרה. ופי' זמנה בי"ד או ט"ו לבני כרכין שלא בזמנה קודם לכן מחמת אי זו סבה שיהיה. ובהשגות א"א ואף בי"ד עלמו מצוה בעשרה וכו' והיכא דלא אפשר קרי ביחיד עכ"ל. וזה דעת רב אסי ממש דודאי אפילו רב אסי לא אמר אין קורין אלא בעשרה ולישתמע פכובא אלא קורין אותה בי' קאמר היכא דאפשר וכבר כתבתי שהרשב"א ז"ל

לחם משנה

בלילה. וקשה דשם סוף פרק הקורא את המגילה למפרע (דף כ"א) אמרו זה הכלל לאתויי מאי ואמר דדבר שמצותו ביום אתי לאתויי סידור בזיכים והדבר שמצותו בלילה אתי לאתויי אכילת פסחים ודלא כר' אליעזר וא"כ זה הכלל הוא אינו שהוא דלא כהלכתא שהרי רבינו ז"ל בהלכות קרבן פסח פסק כר"א וכן בסידור בזיכין פסק בהל' תמידין דלא כר' יוסי וא"כ איך נלמוד מכלל זה. ועוד קשה דלמאי אמר בגמ' דדבר שמצותו בלילה וכו' אתי לאתויי דלא כר"א דזה הכלל אינו משום דהלכתא כר"א דסתם מתני' אתי טובא והוי דוחק דקשיא כמאן אסהמא דאתי לאתויי מקרא מגילה בלילה דכשר כל הלילה כדכתב רבינו ז"ל. וי"ל לקושיא האחת ואע"ג דכלל זה אינו מ"מ דתני' כללא כייל בכל הדברים ואע"ג דבההיא דאכילת פסחים כליג ר"א מ"מ היכא דלא אשכחיק פלוגתא ודאי דאמרינן דהדריך לכללין דתתני' והיכא דאשכחינן כללין אשכחינן והיכא דלא אשכחינן לא אשכחינן. ולשניה יש לומר דגמרא לא שני הכי משום דלא אשכחן במשנה דקאמרה דחייב אדם לשנות את המגילה בלילה אלא ריב"ל אמרה ואם כן ספי מסתבר לאוקמי כללא לאתויי דבר המפורש במשנה יותר מדבר שאינו מפורש במשנה

ו בני הכפרים וכו'. נראה שרבינו מפרש ביום הכניסה שקורין הכפרים הוא בכפר שלהם דשם מתכנסים בבתי כנסיות ואין מתקבצים אלא בשני ובחמישי בבתי כנסיות שלהם וכן כתבו התוס' ז"ל בפ"ק דיבמות (דף י"ד) בשם הרב רבי חיים והיכן קושיא חזקה שיש שם בגמרא וכן מורה לשון רבינו ז"ל שכתב שאין מתקבצים בבתי כנסיות וכו' משמע דהוא בבתי כנסיות שלהם וכן מורה הלשון שכתב לקמן בכפר שמקדימין וקורין וכן בזמן שאין נכנסין בו ואם הוא מפרש שבאים לעיר לקרות לא הל"ל אלא בזמן שאין נכנסין לעיר מאי בו אלא הכונה היא שבו בכפר עצמו היו מתכנסין בבית הכנסת ולהכי אמר דאם אין נכנסים בכפר בשני ובחמישי להתאסף שם אין קורין אותה אלא בי"ד:

ז כיצד חל י"ד להיות באחד בשבת וכו' וכל אלו שמקדימין וכו' כתב ה"ה שלא בזמנה קודם לכן מחמת איזו סבה שיהיה וכו' כלומר לא אימא יום הכניסה דכפרים כדפרישית דא"כ קשה דבזמן רב אסי ורב כבר נתבטל יום הכניסה וכדהקשו עליו אלא אימא מחמת איזו סבה אחרת כמו מפרש בים ויוצא בשיירא וכדכתב הר"ן ז"ל ובהשגות א"א וכו'. כוונת ההשגה בת"ש ומאי דכתב הרב ז"ל ודחה להא דרב אסי (דף ה') לאו מילתא היא לפי הנראה דהכונה להקשות עליו מה שהקשה על הרי"ף ז"ל הר"ן הלוי ז"ל דהוא דחה להא דרב אסי משום דאמר ר' יוחנן לקמן דבין הכהנים לא יצא ה"מ בציבור (אבל ביחיד) דמשמע דביחיד יצא ועל זה הקשה דמ"מ נימא דהלכתא כרב אסי דעד כאן לא קאמר רב אסי אלא דמצוה לאהדורי היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יצא וא"כ ר"י דאמר לקמן יצא הוא היכא דלא אפשר זו נראה כוונתו ז"ל. ואם כן הבין ה"ה ז"ל בדבריו אלו לכוורה קשה מאי דקאמר וזה דעת רב אסי ממש דאדרבא נראה זה כסיוע לדברי הראב"ד ז"ל אא"כ נאמר דמתחלה רצה להודות לו ואחר כלותו ודאי דהדין עמו דדעה רב אסי כך הוא אבל מ"מ הרשב"א ז"ל הכריח כדברי ההלכות ז"ל מכח ההיא דירושלמי. ואפשר לומר דהוא הבין בדברי הראב"ד ז"ל שהקשה להרי"ף ז"ל דלמאי דחה לדרב אסי לגמרי נהי דלית הלכתא כוותיה מכח ההיא דר'

הגהות מיימוניות

אמר רבי חלבו אמר רבי חייא בר גוריא אמר רב הלכה כר"ם האוסר כולה. [ה] כתב ראבי"ה שאין לכתוב הברכות במגילה כלל וראיתו משילהי פ"ב דמגילה דמשמע דלכולי עלמא אין כותבין ברכות בס"ת וה"ה במגילה שאינה חלוקה ומשונה מס"ת חוץ מדבר אחד כדלקמן, ע"כ: [ו] אבל לר"ת נראה שיהא חוזר ומברך זמן כיון שעיקר המצוה ביום דילפינן מוהימים האלה בפ"ג וכן סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא. אמנם נהגו העם כרבינו המחבר וכן הנהיג מהר"ם וכן בעל הרוקח. שוב מצאתי כתוב בשם הר"ם שהוא בעצמו היה מברך גם ביום זמן בלחש בשעת עניית אמן של הקהל כדי לקיים דברי ר"ת, ע"כ: [ז] ירושלמי רב אמר צ"ל ארור המן וארורים בניו אמר ר' תנחום חרבונה זכור לטוב ועיין בבראשית רבה פר' וה' אמר המכסה אני מאברהם לכך נהגו לומר להודיע שכל קויך וכו ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארורה זרש אשת מפחידי ברוכה אסתר בעדי וגם חרבונה זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונה אתא אליהו אידמי ליה לחרבונה. ונהגו לומר אשר הניא בלילה. ונהגו הקהל לומר אלו הפסוקים בקול רם איש יהודי ומרדכי יצא ליהודים היתה אורה כי מרדכי היהודי ואין זה רק שמחה בעלמא שנהגו לשמח התינוקות ולזרז אותם כדי שיתנו דעתם מתוך זה לשמוע קריאת מגילה ויש מקומות שלא נהגו מנהג זה, ע"כ: [ח] כרב שמן בר אבא א"ר יוחנן ודלא כרבי שמואל בר נחמני דיליף מוהימים, ע"כ: [ט] תניא בתוספתא בפ"א דמגילה היוצא בשיירא וה"ה פרש בספינה קורין בי"ד וכן כתב בה"ג לא אמרינן להקדים אלא בכפרים. וכתב ראב"ם שאם אינו יכול לקרותה בי"ד שיקדים בי"ג או בי"ב או בי"א לא קודם וכן כתב בעל הרוקח וכתב שאין לברך לא לפניה ולא לאחריה וכן בתשובת ר"ג מ"ה דיחיד אין לו לברך לא לפניה ולא לאחריה ואפילו בזמנה דהא לא מיחייב בה כרב אסי דקטן בהג"ה בהילכתא ז' ופסק ראבי"ה והביא ראיה מדגרסינן פ"א דמגילה ירושלמי תני רבי נתן אומר כל החדש כשר לקרות המגילה ואמר הטעם והחדש אשר נהפך וגו אמר רבי חלבו עד ט"ו ראשו ולא יעבור. הא דאיתמר כל החדש כשר לקרות את המגילה בשביל הולכי דרכים שאין בידם מגילה אבל סעודה אין עושין אלא בט"ו. ואפילו קודם י"א נראה לי דיקרא די"א לא תנן אלא לכפרים בשום יום כניסה אבל להולכי דרכים שרי מדלא אמר רבי חלבו ובלבד מי"א עד ט"ו והיא דתוספתא כשאפשר לקרות

[י] בפחות מעשרה: ח כפר שמקדימין וקוראין ביום הכניסה בזמן שאין נכנסין בו בשני ובחמישי אין קוראין אותה אלא בי"ד. וכל עיר שאין בה עשרה בטלנין קבועין בבית הכנסת לצרכי הצבור הרי היא ככפר ומקדימין וקוראין ביום הכניסה. ואם אין שם עשרה בני אדם *תקנתו קלקלתו והרי הם כאנשי עיר גדולה ואין קוראין אלא בי"ד: ט במה דברים אמורים שמקדימין וקוראין ביום הכניסה בזמן שיש להם לישראל מלכות. [כ] אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה שהוא יום י"ד ויום ט"ו. בני הכפרים ובני עיירות קוראין בי"ד. ובני כרכין קוראין בט"ו: י א) בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה ונתעכב ולא חזר קורא כמקומו. ואם לא היה בדעתו לחזור

אלא

א) טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*תקנתו קלקלתו וכו'. א"א מצא אותו ואין לו טעם ואולי מפני שאינו לא כפר ולא כלום וכן אמרו כפרים מקדימין וכן אמר אלימאי כבשים עיר שנזדמנו מביתו בה מעשרה עד מאה ופירש בירושלמי עיר לא כפר עיר לא כרך יותר ממאה כרך הוא עשרה כפר פחות מעשרה לא עיר ולא כפר, וכל זה אינו מספיק דלעולם אימא לך עשרה ופחות מעשרה כפר הוא עכ"ל:

מגיד משנה

ז"ל הכריע כדברי הגאונים ומ"מ אי איכא עשרה ספי עדיף ברב עם הדרת מלך אבל א"צ לחזור אחריהם:

ח כפר שאין נכנסין וכו'. במשנה (דף ה'.) א"ר יהודה אימתי מקום שנכנסין בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה ע"כ. ויחיד כ"מ שאמר ר"י אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים: ועיר שאין בה וכו'. במשנה אי זו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכן הרי זה ככפר ובגמרא שהם עשרה בטלנין של בית הכנסת. ומדברי רבינו נראה דדוקא לעיר בעינן עשרה בטלנין אבל לכרך המוקף חומה לא בעינן וזהו שאמרו אי זו היא עיר ולא הזכירו כרך וזה דעת התוספות. וכן פירשו מה שאמרו בגמרא (דף ג':) אמר ריב"ל כרך שאין בו עשרה בטלנין נדון ככפר דלאו כרך המוקף חומה מימות יהושע קאמר אלא בשאר כרך המוזכרים בגמרא שהם מקומות גדולים. ונראה שיש לזה הפירוש סעד ממה שהקשו עליו בגמרא מאי קמ"ל תנינא אי זו היא עיר וכו' ותירץ כרך אצטריכא ליה ואע"ג דחקלעי ליה מעלמא. ואם דברי ריב"ל בכרך המוקף חומה מימות יב"נ שזמנן בט"ו מאי קשיא ממתניתין והא מובא שמעינן דאי ממתניתין לא שמעינן דינא אלא בעיירות ואיהו אשמעינן בכרכין המוקפין. ומ"מ יש ספרים אחרת יש בזה דאפילו בכרך המוקף מימות יהושע בעינן עשרה בטלנין ואם לאו ה"ז כעיר וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

ואם אין בעיר וכו'. בירושלמי הוא זה לפי גרסת רבינו. ובהשגות א"א כתב אותו ואין לו טעם ואולי מפני שאינו לא כפר וכו'. ועוד האריך ואין להאריך בזה שאין לנו קריאה קודם י"ד בזמן הזה כמו שיתבאר בסמוך:

ט בד"א שמקדימין וקורין וכו'. בגמרא (דף ב'.) א"ר יהודה אימתי בזמן שהשנים כתקנן וישראל שרויין על אדמתם אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה והוא כדברי חכמים כמבואר שם:

י בן עיר שהלך לכרך וכו'. פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט.) בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו ואם לאו קורא עמהן. ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בליל י"ד ונתעכב ולא חזר אבל אין דעתו לחזור בליל י"ד קורא עמהן דכתיב על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות מכדי כתיב הפרזים למה לי למכתב היושבים בערי הפרזות הא קמ"ל דפרוז בן יומו נקרא פרוז ומדפרוז בן יומו נקרא פרוז מוקף בן יומו נקרא מוקף ע"כ לשון הגמרא. ופירש"י ז"ל והרבה מן המפרשים דהא דרבא אבן כרך שהלך לעיר קאי דלא שנו אלא כשעתיד לחזור במקומו בזמן מיוחד של כרך דהיינו בליל ט"ו אלא כשעתיד לחזור בליל י"ד ואינו מתעכב שם ביום י"ד קאי אבל אם אין דעתו לחזור למקומו בליל י"ד

אלא

כסף משנה

ח וכל עיר שיש בה עשרה בטלנין וכו' ואם אין שם עשרה בני אדם תקנתו קלקלתו והרי הם כאנשי עיר גדולה ואין קורין [אלא] בי"ד. פירוש שהכפרי שהיו מקדימין ליום הכניסה קלקלה הוא להם לפי שהם נדונים ככפר וכשאין קורין אלא בי"ד תקנה הוא להם לפי שהם נדונים כאנשי עיר ולא כבני כפר, ושיעור הלשון כאילו אמר קלקלתו תקנתו וכך הוא פירושו קלקלתו שאין שם י' תקנתו להיות נדונין כאנשי עיר גדולה לקרות בי"ד. והכא היה אפשר לפרש דאדרבה כשזמנה ארוך יותר כגומר שמקדימין תקנה הוא להם וכשזמנם קצר כלומר שיש להם יום מיוחד ולא יותר קלקלה הוא להם ולפי זה יתיישב הלשון כפשוטו שלפי שאמר למעלה שאם יש שם עשרה בטלנין הרי הם ככפר אמר לא יעלה על דעתך לומר כ"ש כשאין שם עשרה בני אדם שתהיה נדונת ככפר אלא אדרבה מה שחשוב שמתקן אותה לשהדון ככפר שהוא שאין שם עשרה בני אדם הוא סבה לשיתקלקל ולא יקראו אלא ביום מיוחד כאנשי עיר גדולה. אלא שבשפ"ב דסנהדרין (דף כ"ב:) ובפ"ב דתעניות (דף י"ז.) איתא שתקנתו קלקלתו ומהפרש כפירוש הראשון:

י בן עיר שהלך לכרך וכו'. פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט.) תנן בן עיר שהלך לכרך וכו' (עיין במ"מ). וכפי סבת המחלוקה מאחר רבא יתבאר אחד מג' פירושים, אם שנאמר שהוא לבן עיר שהלך לכרך ומשם נלמוד לבן כרך שהלך לעיר, או שנאמר דקאי לבן כרך שהלך לעיר ומשם נלמוד לבן עיר שהלך לכרך, או נאמר דקאי אתרוייהו בין לב"ע שהלך לכרך בין לבן כרך שהלך לעיר. והיותר נראה מהפירושים הוא הפירוש הראשון דרבא ארישא קאי שעיקר הדבר אם דעתו שלא להמצא במקום ההוא ביום קריאת מקומו אף אם נתעכב קורא כמקומו ואם דעתו להתעכב כאן קודם יום קריאת מקומו דהיינו י"ד לב"ע שהלך לכרך נעקר מלהיות כבן עירו וקורא עמהם ומשם נלמוד לבן כרך שהלך לעיר שאם דעתו לחזור יום קריאת מקומו דהיינו ט"ו אף אם נתעכב קורא כמקומו ואם דעתו להתעכב קודם יום קריאת מקומו דהיינו ט"ו בטל מעליו שם אנשי מקומו וחל עליו שם אנשי העיר ההיא ופרוז בן יומו פי' שיושב שהוא יום קריאת אנשי מקומו שהם מוקפים ודעתו להתעכב כאן קרוי מקרי פרוז וכן פי' מוקף בן יומו מיקרי מוקף. אבל לא יתכן פי' זה לפי שהוא בנוי על שרבא קאי ארישא ומשם אנו לומדים לסיפא ובגמרא אמרינן איפכא דמדפרוז בן יומו מיקרי פרוז מוקף בן יומו וכו' הרי שמבן כרך שהלך לעיר אנו לומדים לב"ע שהלך לכרך. והטור כתב ב"ע שהלך לכרך וכו' ויש נדקדק בלשונו מה הוסיף באומרו כיצד ממה שאמר קודם. ב' למה למעלה חסם ב"ע שהלך לכרך בתחלה ובכיצד הפכם בסמך. ג' למה בב"כ שהלך לעיר אמר חל עליו ובב"ע שהלך לכרך אמר נסתלק מעליו וכו'. ולזה נאמר שבלי ספק כר"י לא חסם פי' שני משום דלדידי ניחא דרבא לא קאי אלא אסיפא ומינה ילפינן לרישא ואורחא דגמרא איפכא הוי גם הפירוש הא' לא ייטב בעיניו מהטעם שאמרנו למעלה ולכן חסם לו הפי' הג' דרבא קאי בין ארישא בין אסיפא וכ"ש דמשום דאין מעבירין על המצות סוף הראשון שהוא י"ד ראוי לשם וליתן בו אם יתחייב גם לא וכ"ש שקריאת מקומו בי"ד אם כשהלך לכרך לא היה דעתו להמצא באותו מקום ביום ההוא אף אם נתעכב עדיין הוא כאנשי מקומו וקורא בי"ד אם דעתו שלא להמצא במקום הזה ביום קריאתה אף אם נתעכב לא חל עליו חובת קריאת מקום זה אבל אם דעתו להתעכב קודם יום קריאת מקום זה הרי חל עליו חובת זמן קריאתן וקורא עמהם. ועם הפי' הזה מתיישב לשונו כהוגן שתחלה אמר בן עיר וכו' ואחר כך חזר ואמר כיצד וכו' לפי שבתחלה אמר הדין דרך כלל שאם דעתו לחזור בליל י"ד חוזר לשתי החלוקות ואח"כ פירש כיצד חוזר לכל אחד ואחד וטעם אומרו בבן כרך חל עליו ובבן עיר נסתלק מעליו. הנה מתוך מה שפירשנו יתבאר שלפי שבן כרך עדיין לא הגיע זמן מקומו ואנו מחייבים אותו בזמן זה קודם זמנו לפי שהיה דעתו להתעכב שייך שפיר למימר חל עליו

לחם משנה

דר' יוחנן ועוד דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכדכתבו התוספות מ"מ מיהת מיהו מיפשיק כי היכי דחייש רב נפשיה והיכא דאפשר למיהדר בתר עשרה מצוה למיהדר ולכך השיג עליו ה"ה ז"ל דהיכי קאמר הכי דאם כן פירש היינו דעת רב אסי ממש וכיון דהוא מודה דלית הלכתא כרב אסי משום דאין הלכה כתלמיד במקום הרב א"כ ודאי דלא חיישינן לדרב אסי כלל. וכתב עוד ומ"מ וכו', כרבינו לפי פירושו שפירשו דפלוגתא דרב ורב אסי הוא אי מצוה למיהדר או לא א"כ רב דס"ל דאינו אפילו מצוה אם כן תקשי ליה מכסיא דשמשי של בית רבי שמכנסין מ"מ שלהם לקרותה וכדהקשה הר"ן ז"ל ותירצו הוא בעצמו דמ"מ אע"פ שאין צריך לחזר אחריהם ברב עם הדרת מלך. ומ"מ דודאי אפילו רב אסי וכו' משמע דדקדק מלשון רב אסי מדלא קאמר אין קורין אלא בעשרה דהוה משמע עיכובא ומדקאמר קורין אותה בי' משמע דלכתחלה קאמר. ויש לדקדק דהכי אמר קורין שלא בזמנה בעשרה והאי קורין משמע עיכובא וכדמשמע מדברי רבינו ז"ל שכתב וכל אלו שמקדימין וכו' אין קורין אותה בפחות מעשרה דמשמע דהוא עיכובא. ויש לומר דמאי דקאמר קורין הוא משום בזמנה ביחיד והתם לא שייך לומר אין קורין אלא ביחיד אבל רב אסי ס"ל בין בזמנה בין שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה:

ח וכל עיר שאין בה עשרה בטלנין וכו' תקנתו קלקלתו וכו' ואין קורין אלא בי"ד. ר"ל הקלקול שלו הוא מתקן דהקלקול שלו הוא דאין בו עשרה בני אדם ודים שם ותפני כך הוא מתוקן דהוא כעיר גדולה ובגמרא (דף ג':) איכא מימרא דריב"ל כרך שישב ולבסוף הוקף וכו' ולא הזכירה כאן רבינו ז"ל ונראה שהוא סובר כפירוש רש"י ז"ל דלא נאמרה לענין מקרא מגילה אלא לענין בתי ערי חומה. עוד שם כרך שחרב ולבסוף ישב ואוקמוה בגמרא כרך שחרב מעשרה בטלנין והיינו ודאי שלא הוקף מימות יהושע שאם הוקף מימות יהושע אפילו אין בו י' בטלנים נדון ככרך, ולא הזכיר רבינו ז"ל מכל דבר זה כלל:

ט בד"א שמקדימין וכו'. שם (דף ב':) אמר ר' יהודה וכו' והוא כדברי חכמים. ובגמרא הקשו מינה להדיא דאימתי במקום שנכנסין בשני ובחמישי וכו' ואוקימנא חד כר' יהודה וחד כר' יוסי בר' יהודה ורבינו ז"ל פסקה לגמרי משום דבגמ' לא הקשו אלא דמשמע להו כר"י שאמר אימתי וכו' בזמן שאין מלכות קאמרה דהוא בזמנו אבל רבינו ז"ל ביאר הדבר כבר שלא דבר אלא בזמן שמותר הכניסה:

בן עיר שהלך לכרך וכו'. עיין בהרב"י ז"ל כי הוא האריך לבאר זה יפה. ומה שאמר רבינו ז"ל ונתעכב וכו' הוא משום דסובר דהכל תלוי במחשבה ואין תלוי הדבר במעשה אבל מלשון ה"ה ז"ל נראה שהדבר תלוי במעשה שכתב אלא כשעתיד לחזור וכו' ואין מתעכב שם ביום י"ד וכו' משמע דהדבר תלוי במעשה, ואע"פ שנראה שבא לפרש דברי רבינו ז"ל לא בא לפרש אלא ענין זמן הקריאה דקאמר רבינו ז"ל דאיירי בזמן קריאה במקום שהוא בו עתה אבל בזה לא קא מיירי דודאי פליג רבינו ז"ל

הגהות מיימוניות

לקרות עמהן, ע"כ דברי ראבי"ה: [י] אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד ושלא בזמנה בעשרה וכן פסק ר"ח וכן רב אלפס ודלא כרב אשי דאמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה ואע"ג דחשו לה רב לחוא דרב אסי מדאמר רבי יוחנן בפרק ב' דקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ה"מ בצבור אבל ביחיד יצא הרי הוא אומר שיחיד יכול לקרות והלכה כר' יוחנן לגבי רב ורב אסי אפילו היכא דפליגי עליה להדיא וכן פסק ר"ת וכן פ"ה. וכן רבינו שמריה ודלא כה"ג. וספר יראים ורב עמרם ורבינו גרשום דפסקי כרב אסי. ע"כ: [כ] פ"ק וז דברי ר"ע שתימתאה אבל חכמים אומרים בזמן הזה החשל והכל מסתכלין בה אין קורין פירוש החשל והכל מסתכלין בה ואין מקדשין על פי

אלא לאחר זמן הקריאה קורא עם אנשי המקום שהוא שם. וכרך וכל הסמוך [ג] לו וכל הנראה עמו אם אין ביניהם יתר על אלפים אמה הרי זה ככרך וקוראין בט"ו: **יא** "עיר שהיא [ס] ספק ואין ידוע אם היתה מוקפת חומה בימות יהושע בן נון או אחר כן הוקפה קוראין בשני הימים שהן י"ד וט"ו ובליליהם. ומברכין על קריאתה בי"ד בלבד הואיל והיא זמן קריאתה לרוב העולם: **יב** "קראו את המגילה באדר ראשון ואחר כך עיברו בית דין את השנה חוזרים וקוראים אותה באדר השני בזמנה: **יג** אין קוראין את המגילה בשבת גזירה [נ] שמא יטול אותה בידו וילך אצל מי שהוא בקי לקרותה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים. שהכל חייבים בקריאתה ואין הכל בקיאין בקריאתה. לפיכך אם חל זמן קריאתה בשבת מקדימין וקוראין אותה קודם השבת. ושואלין ודורשין בהלכות פורים באותה שבת

א טור סי' תרפח וע"ש: ב טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

עליו אבל בב"ע שהגיע זמן מקומו ואינו עומדים אותו מפעם שהיה להתעכב שייך שפיר למימר נסתלק מעליו, והטעם שלמעלה תפס ב"ע בתחלה לפי שתפס לשון המשנה אבל בכולה תפס בהפך להודיענו תולדות הפירוש הא' דרבא קאי אריפא ומשם נלמד לרישא ורמז לנו דס"ל משום דמכן כרך וכו' ילפינן לב"ע וכו' כמ"ש למעלה. א"נ לפי שחלוקת בן כרך וכו' מוסכמת מרוב הפוסקים לכן תפסה ראשונה ובזה נתיישב לשון הר"י. אבל הפי' קצת דוחק והוא שלזם הפי' מוקף בן יומו וכו' ה"ס מוקף בן יומו שאילו יום עירו דהיינו שהיה דעתו להתעכב מיקרי מוקף ונסתלק מעליו חובת אנשי מקומו ופרוז בן יומו היינו שנתעכב בעיר יום י"ד שהוא יום קריאתם חל עליו חובת בני מקום זה. ולכן פירש"י הפירוש השני דהיינו דרבא קאי אב"כ שהלך לעיר שקריאתם בי"ד אם היה דעתו להתעכב עמהם ביום קריאתם אף אם נתעכב אינו נהנה רק כאנשי מקומו ואם דעתו להתעכב הרי הוא נחשב עמהם וקורא עמהם דה"ל פרוז בן יומו ומיקרי פרוז ומינה לב"ע שהלך לכרך שקריאתן בט"ו אם דעתו שלא לשהות שם יום קריאתם לא הוי מוקף ליומיה וקורא כמקומו בי"ד אבל אם עתיד להתעכב יום קריאתם דהיינו ט"ו אין צריך לקרותה בי"ד אלא ממתין וקורא עמהם אע"ג שבבוא לאחר זמן משום דהוי מוקף ליומיה ומיקרי מוקף. ורבינו סתם דבריו שכתב בזמן הקריאה ולא משמע אם פי' בזמן קריאת המקום שיצא משם או בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה אבל כבר הוכחנו מתוך הגמרא שא"א לפרש בזמן קריאת המקום שיצא וא"כ ע"כ יש לנו לפרש דברי רבינו שכוונת דבריו כאומרו בזמן הקריאה בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה כפירש"י וכ"כ ה"ה שזה דעת רבינו גם הר"ן פירש על הרי"ף הפירוש הזה ויש לנו לומר שרבינו מסכים עם רבו הרי"ף ז"ל:

וכרך וכל הסמוך לו וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל שבנוסחת הספרים כ"כ וכתב שהנוסחא האמיתית כרך וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו וכו' ואם אין ביניהם לא קאי אלא אסמוך בלבד וכתב שזה דבר מוכרח בגמרא. ואני אומר הרי תקנו דברי רבינו בנוסח הנוסחא אבל מה נעשה והטור כתב ז"ל וכן הכפרים הסמוכים להם אפילו אינם נראים עמהם כגון שהם בעמק או שנראים עמהם אפילו אינם סמוכים כגון שהם בראש ההר ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל, ואם באנו לומר שגם נוסחת ספרי הטור נתקן כאשר תקנו נוסחת רבינו מה נעשה להר"ן שכתב על מימרת ריב"ל דכרך וכל הסמוך וכו' דאפשר דהכי אמרינן ועד כמה וכו' אכולה מילתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך ועליו נתיישב לשון הגאונים האלה אשר מפיהם אנו חיים. ואמת הדבר שזה שפסק הרב המגיד ראוי לפסקו כל מעיין והוא שא"כ למה הוזכר נראה שהרי אם אין ביניהם יותר ממיל הרי הוא סמוך ואפילו אין נראה עמו דינו כמוהו ואם רחוק יותר אינו נדון כמוהו. ולישב זאת הקושיא ראיתי להביא לשון הגמרא ולפרש הפירושים אשר במקום החלוקה אפשרית. בפ"ק דמגילה (דף ב':) אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך ועד כמה א"ר ירמיה כמחמתן לטבריא מיל ואמר מכאן אתרו (דף ג') נוסף אריב"ל וכו' תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך ופי' נראה אע"פ שאינו סמוך דיתבא בראש ההר סמיך אע"פ שאינו נראה דיתבא בנחל ע"כ בגמרא. והנה אפשר לנו לפרש דכי בעי ועד כמה לא בעי רק אסמוך דלנראה לא בעי מידי דאפילו רחוק כמה כיון דרואין אותו מן הכרך נדון כמותו ונראה שזה דעת ה"ה ואפשר היה לנו לומר שגם דעת רבינו והטור זה הוא וכשכתבו אם אין ביניהם אלפים אמה אריפא קאי דהיינו אסמוך לו דאילו לנראה לא בעינן האי שיעורא כדאמרן אלא שזה דוחק, א"נ אפשר לפרש דכי בעי ועד כמה לא בעי אסמוך דסמוך משמע סמוך ממש דהיינו בעיבורה של עיר אלא אנראה בעי דאין סברא לומר שאפילו רחוק כמה פרסאות לפי שהוא נראה מן הכרך יהיה נדון כמוהו וזה נראה דעת רבינו והטור שכשכתבו אם אין ביניהם אלפים אמה וכו' אסיפא דהיינו נראה אע"פ שאינו סמוך קאי. ועוד אפשר לפרש בדרך אחרת דכי קאמר אם אין ביניהם אלפים ה"מ בשתחן אבל מעיר לעיר באויר לא מדה בקרקע ונכון הוא לדעת הר"ן:

מגיד משנה

אלא שנתעכב שם אותו הלילה וקצת מן היום שהוא עיקר הקריאה אפילו יצא משם קודם ט"ו וחוזר למקומו קורא כעיר וה"ה לבן עיר שהלך לכרך ואין דעתו לחזור בליל ט"ו. ולפי פירוש זה שכתב רבינו אם דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה ר"ל בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה לא זמן המקום שיצא משם וכן עיקר:

וכרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו אם אין ביניהם יותר מאלפים אמה הרי זה ככרך וקוראין בט"ו. כך מצאתי הנוסחא בספרי רבינו ונראה תמה דאפילו נראה עמו אם רחוק יותר מאלפים אמה אינו ככרך, ואני תמה בזה שהרי שנינו פ"ק (דף ב':) אריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך ועד כמה אמר ר' ירמיה כמחמתן לטבריא מיל ואמר מכן (דף ג':) אתרו נוסף אמר ר' יהושע כרך וכל הסמוך לו וכו' תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך ופירשו נראה אע"פ שאינו סמוך דיתבא בראש ההר, סמוך ואינו נראה דיתבא בנחל ע"כ בגמרא. וכיון שכן דבר פשוט הוא שאין שיעור מיל לנראה שא"כ היינו סמוך והכרח גמור הוא לפרש הפי' ועד כמה אסמוך בלחוד אבל אנראה כל זמן שהוא נראה וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא. ואני תמה לפי לשון רבינו למה הוזכר נראה שהרי אם אין ביניהם יותר ממיל שהוא אלפים אמה הרי הוא סמוך ואפילו אין נראה עמו דינו כמוהו ואם רחוק יותר אפילו נראה עמו אין נדון כמוהו, ובאמת שגם בהלכות היה להם לבאר זה ולא הביאו כלל מימרא שהזכרתי ראשונה אלא שסמכו להם על מ"ש דהכרח הוא לפרש דעד כמה אסמוך לו בלבד קאי דאי לא למה הוזכר נראה עמו. ונ"ל שעיקר הנוסחא בדברי רבינו כרך וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו אם אין ביניהם וכו', ואם אין ביניהם לא קאי אלא אסמוך בלבד וזה דבר מוכרח בגמרא:

יא עיר שהיא ספק וכו'. שם (דף ה') רב אסי קרא מגילה בהוצל בי"ד ובט"ו אלמא מספקא ליה חזקיה קרא בטבריא בי"ד ובט"ו משום דמספקא ליה וכתב רבינו שתברך בראשון ולא בשני וכן כתבו ז"ל, ומ"מ י"א שכתבו דמדת חסידות היה להם אבל מדין גמור אזלינן בתר רובא דעלמא ולאו מוקפין נינהו. ויש מי שכתב שלא תפס לספק זה אלא בא"י שהיו עריהם ידועות בשעת התקנה מתחת דין בית בבתי ערי חומה אבל בח"ל מעיקרא כך התקינו שכל שהוא ספק לא יקראו אלא בי"ד. וי"א שהיו סוברים ונוהגין כדברי רבינו וכן ראוי לעשות:

יב קראו את המגילה באדר וכו'. משנה שם (דף ו':) קרוב ללשון רבינו:

יג אין קוראין את וכו'. שם (דף ב' ודף ד') כמשנה ומבואר בגמ' הדין והטעם:

לפיכך אם חל וכו'. כמשנה שם (דף ב' ודף ד':) ובגמ' פורים שחל להיות בשבת

משנה למלך

יא עיר שהיא ספק ואין ידוע אם היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון או אח"כ הוקפה קוראין בשני הימים וכו'. בפ"ק דמגילה, וכתב הר"ן ז"ל ולענין עיירות המסופקות אם הם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון או לא הורו הגאונים שהולכין בהן אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות חומה וקורין בהן בי"ד ועוד שאפילו תאמר שהוא ספק שקול הו"ל ספק של דבריהם ולקולא ונמצא עוקרו בשניהם ובטל ממנו בודאי מקרא מגילה לפיכך יקרא בראשון ופטור בשני ע"כ. וכונת דבריו נראה דכיון דמן הדין הוי ספק של דבריהם ולקולא אלא דלא אפשר באזיל לקולא דא"כ נמצא אתה עוקר בשניהם דבכל יומא ויומא איכא למימר שמא אינו חייב ביום זה מש"ה אמרינן דיקרא בראשון ופטור בשני משום דהוי ספק של דבריהם דשמא נפטר במה שקרא בראשון ומאי דאמרינן דיקרא בראשון הוא משום דכיון דעכ"פ צריך לקרות יום אחד או בי"ד או בט"ו צריך לקרות בי"ד דתיכף שבאה המצוה לידו צריך שיקיימנה: ויש לדקדק מסוגיא דאיבעיא לן בפרק התכלת (דף מ"ט.) תמידין קודמין למוספין דהא תמידין עדיפי שכן תדיר או דלמא מוספין עדיפי דקו"ל מקודש ולא איפשיטא. וכתב רבינו בפ"ח מהלכות תמידין ז"ל לא מצאו אלא שני כבשים וכו' הרי הדבר שקול אם הקריבום למוסף היום הקריבו ואם רצו להניחם למחר לתמידין יניחו ע"כ. ואם כפי מה שכתבנו כיון דמספקא לן איזה מהם קודם הו"ל דיקריבו אותם למוסף היום שהיא המצוה שבאה לידו תחלה. ונראה דלא דמי דשאני מצות חלוקות כגון תמידין ומוספין דמספקא לן איזה מהם עדיף וכיון דלא ידעינן רשות בידו לעשות המצוה שירצה אבל במצוה אחת דלא ידעינן אם יקיימנה היום או למחר וקיום יום אחד סגי פשיטא דאמרינן ליה שיקיימנה היום ולא יניחנה עד למחר. א"ס

היתה

לחם משנה

ז"ל עליה. ור"ם אלא כשעתיד לחזור ואינו מתעכב דמשמע דתרתי בעינן מחשבה ומעשה אבל בחד מינייהו קורא כאנשי המקום ולבסוף נראה דכתב איפכא דקאמר אין דעתו לחזור אלא שנתעכב וכו' דמשמע דתרתי בעינן לקרות כאנשי המקום אשר שם מחשבה ומעשה וא"כ נראה דקשיא דיוקא אדיוקא. הא לאו מילתא היא דודאי הכל תלוי במעשה ופי' דעתו ואין דעתו ר"ל המעשה אבל אינה תלויה במחשבה כלל. עוד איכא (בגמרא דף י"ט) אמר רבא בן כפר שהלך לעיר בין כך ובין כך קורא עמהן ולא הביאה רבינו ז"ל משום דלדידן הכפרים והעיירות שוים דליכא יום הכניסה וכמ"ש ה"ה ז"ל לקמן גבי חל יום חמשה עשר וכו' שאמר ודברי רבינו ז"ל הם בזמן הזה שאין לנו יום הכניסה אע"ג דזה ודאי דוחק דכיון דהזכיר הדינים שהוא בזמן הכניסה היה לו להזכיר הכל ולא להזכיר מקצת ולהניח מקצת:

יב קראו את המגילה באדר ראשון ואח"כ עיברו ב"ד וכו'. הוא הדין למתנות לאביונים שאם נתנו בראשון צריך לתת בשני דכן אמרו שם במשנה (דף ו'.) אין בין אדר ראשון לשני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים ורבינו ז"ל כיון דכתב דלא יצא מידי מקרא מגילה ה"ה ממתנות דכולה חדא מילתא היא:

יג ושואלין ודורשין בהלכות פורים וכו'. מלשון רבינו ז"ל משמע דמשום דהוא נדחה וקראו המגילה אתמול וישכחו שהיום הוא פורים לכך הצריכו לדרוש בענינו של יום אבל אם לא היה נדחה שקראו המגילה היום לא היה צריך

ובגמרא לא מוכח הכי דאמרו שם בפ"ק (דף ד') על מימרא דריב"ל פורים שחל וכו' והקשו שם מאי איריא פורים אפילו יום טוב נמי דתניא משה תקן להם לישראל וכו' מהו

דתימא

הגהות מיימוניות

פי' הראיות אלא מתני' מקריאת מגילה עד הפסח ואם אלו היו מקדימין ואלו מאחרין אתי למיכל חמץ בפסח, ע"כ: [ג] פ"ק אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכו' עד וכמה א"ר ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא כמחמתן לטבריא מיל, ע"כ: [ס] פ"ק חזקיה קרי מגילה בטבריה בי"ד ובט"ו דמספקא ליה אי מוקפת חומה בימי יהושע או לא רב אסי קרי מגילה בי"ד ובט"ו בהוצל דמספקא ליה וכו', ע"כ: [נ] ודלא כרב יוסף דאמר מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ע"כ:

בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום והלכות פורים ש"ו לבני הכרכים ע"כ, וה"ה לי"ד לבני עיירות אבל חכמי הספר כתבו ההלכות לשון זה לפי שבזמננו שאין מקדשין על פי הראיה לעולם אין י"ד חל בשבת כדי שלא יבא יוה"כ בערב שבת וזה גבול בדרכי הקביעות וכל מה שהזכירו חל י"ד בשבת הוא בזמן הראיה :

שבת כדי להזכיר שהוא פורים :

יד *כיצד יום ארבעה עשר שחל להיות בשבת בני עיירות מקדימין וקוראין בערב שבת ובני כרכים קוראים בזמנם באחד בשבת. חל יום ט"ו להיות בשבת בני כרכים מקדימין וקוראין בערב שבת שהוא יום ארבעה עשר ובני עיירות קוראין בו ביום שהוא זמנם ונמצאו הכל קוראין בארבעה עשר :

השגת הראב"ד

*כיצד יום ארבעה עשר וכו'. א"א כל זו הפסקא בשיבוש והרי היא מסודרת במשנה, עכ"ל :

פרק שני

א *הקורא את [א] המגילה למפרע לא יצא. קרא ושכח פסוק אחד וקרא פסוק שני לו וחזר וקרא פסוק ששכח וחזר וקרא פסוק שלישי [ב] לא יצא מפני שקרא פסוק אחד למפרע. אלא כיצד עושה מתחיל מפסוק שני ששכח וקורא על הסדר : ב מצא צבור שקראו חציה לא יאמר אקרא חציה האחרון עם הצבור ואחזור ואקרא חציה ראשון שזה קורא למפרע. אלא קורא מתחילה ועד סוף על הסדר. קרא [ג] ושהה מעט וחזר וקרא אף על פי ששהה כדי לגמור את כולה הואיל וקרא [ד] על הסדר יצא : ג הקורא את המגילה על פה לא יצא ידי חובתו. הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקדש ובכתב הקדש אף על פי שאינו יודע מה הן אומרין יצא ידי חובתו. ב וכן אם היתה כתובה [ה] יונית ושמעה יצא אע"פ שאינו מכיר ואפילו היה השומע עברי : ד היתה כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות הגוים לא יצא ידי חובתו בקריאתה אלא המכיר אותו [ו] הלשון בלבד. והוא שתהיה כתובה בכתב אותו הלשון. אבל אם היה כתובה בכתב עברי וקראה ארמית לארמי לא יצא שנמצא זה קורא על פה. וכיון שלא יצא ידי חובתו הקורא לא יצא השומע ממנו : ה הקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא. כיצד היה כותבה או דורשה או מגיהה אם כיון את לבו לצאת

א טור סי' תרצ סמ"ג שם : ב פ"ש כטור :

כסף משנה

יד כיצד יום י"ד שחל וכו'. במשנה (דף ב'.) חל להיות בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה ומוקפין חומה למחר ואין הלכה כמשנה זו דאתיא כרבי דאמר (דף ד' ה'.) הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה ואנן קי"ל כת"ק דברייתא ורבי דאמר הכין פורים שחל להיות בשבת ערב שבת זמן לאשוקי מדרכי וכ"ש לדידן דאין לנו עכשיו יום הכניסה שקורין בערב שבת וזה ברור וכבר כתבתי שאין יום י"ד חל בשבת בזמן הזה. ובהשגות א"א כל זו הפסקא בשבוש והרי היא מסודרת במשנה ע"כ. וכבר כתבתי שאין הלכה כן כלומר המשנה והוא שבוש ואולי נוסחא משובשת בדברי רבינו נזדמנה לו לר"א ז"ל, ואם היתה כונתו לפסוק כפשט משנה לא יפה כיון : חל יום חמשה עשר וכו'. זה מבואר במשנה (דף ב'.) אלא ששם אמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה ודברי רבינו הם בזמן הזה שאין לנו יום הכניסה כמו שנתבאר וזה פשוט ומבואר :

פ"ב א הקורא את וכו'. ר"פ (דף י"ז) הקורא את המגילה למפרע לא יצא ובגמרא קראה סירוגין לא יצא. ובהלכות ירושלמי סירוגין קרי חדא פרא חדא פי' קורא אחד ומניח אחד כגון שקרא פסוק א' ומדלג פסוק ב' וקורא פסוק ג' ואחר הפסוק השני שדלג הקורא בי האי גוונא לא יצא דהוה ליה למפרע ע"כ. עוד בגמ' א"ר השמים כה הקורא פסוק אחד לא יאמר אגמור את כולה ואקרא את הפסוק אלא קורא מאותו הפסוק והולך ע"כ :

ב מצא צבור וכו'. בברייתא קרוב ללשון רבינו : קרא ושהה וכו'. בגמרא מחלוקת בששהה כדי לגמור את כולה. ובהלכות דאפילו שהה יותר מכדי לגמור את כולה יצא וכן פסקו ז"ל :

ג הקורא את המגילה וכו'. משנה שם (דף י"ז) קראה על פה לא יצא : הלועז ששמע וכו'. במשנה והלועז ששמע אשורית יצא : וכן אם היתה כתובה יונית וכו'. בגמ' (דף י"ח.) רב ושמואל דאמרי תרוייהו לעז יוני לכל כשר. ופסק רבינו כן וכן עיקר, ומשמע בשאר לועזים הוא וכ"פ הרבה מן המפרשים :

ד היתה כתובה תרגום וכו'. במשנה (דף י"ז.) קראה תרגום בכל לשון לא יצא אבל קורין אותה ללועזות בלעז ופירש"י לעזות שיודעים לשון אחר שאינו לה"ק. ונראה מדבריו שאע"פ שיודע אשורית ויודע לעז אינו רשאי לקרותה בלעז יוצא בה ידי חובתו. וזה נראה בדעת רבינו ואין נראה כן מן הירושלמי שאמרו יודע לעז ויודע אשורית מהו שיוציא אחרים בלעז לא יצא כהדא כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן אלמא פשיטא להו במי שיודע אשורית ולעז הוא עצמו אינו יוצא בלעז ע"כ בהדיא הרשב"א ז"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל : והוא שתהיה כתובה וכו'. מפורש בגמרא שם (דף י"ח.) הדין והטעם :

ה הקורא את המגילה וכו'. במשנה היה כותבה דורשה ומגיהה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא ופירש רבינו אם כוון לבו לצאת כפי דבריו שפסק פ' ב' מהל' שופר דבעינן

פ"ב ד היתה כתובה תרגום וכו' והוא שתהיה כתובה בכתב אותו לשון. אין לפרש דברי רבינו דהרי"ף בעי מדא שתהא כתובה בגופה לשון ושל שתהא כתובה בכתב אותו לשון לאפוקי אם היתה כתובה בלשון גפטי וכתב עילאי דהא לא קפדינן אלא שתהא כתובה בלשון אחר אלא כדי שלא יהא כקורא ע"פ אבל כל שכתובה בגופה לשון שהוא קורא אע"פ שכתובה בכתב אחר מה בכך והכי דייק לשון רבינו ששיים וכתב אבל אם היתה כתובה בכתב עברי וקראה ארמית לארמי לא יצא שנמצא זה קורא על פה. אלמא דמאי דקאמר והוא שתהיה כתובה בכתב אותו לשון לא שכתב קפיד אלא אלשון דבלשון הוא דסייך למימר שקורא על פה אם שאינו קורא על פה ולא בכתב. כתב ה"ה היתה כתובה תרגום וכו' ונראה מדבריו שאע"פ שיודע אשורים ויודע לעז אינו רשאי לקרותה בלעז יוצא בה י"ח ואין נראה כן מן הירושלמי וכו'. ולי נ"ל ז"ל בתשובותיו הביא תשובת הרב"א שכתב לפרש הירושלמי לדעת מי שסובר דיודע לעז ויודע אשורית אינו רשאי לקרותה בלעז יוצא ידי חובתו :

ולא

לחם משנה

דקיימא גזור משום דרבה קמ"ל משמע דרבותא הוא לאשמועינן דמחזירין כאן וכל שכן כשלא היה נדחה וא"כ למה כתב רבינו ז"ל טעם זה שיוכל האדם לעשות. ונראה לומר דרבינו ז"ל רצה לומר דאע"ג דאיכא למגזר משום דרבה וא"כ לא היה ראוי לקרות בשבת א כדאמרו בגמ' אע"ג דבשאר פורים קורין מ"מ קורין בשבת א כדי להזכיר שהוא פורים והשתא ודאי פשיטא דקורין בשאר פורים מכ"ש ולא צריכא להאי טעמא הכא אלא משום דאיכא למגזר משום הכי :

פ"ב ג וכן אם היתה כתובה יונית. בגמ' (דף י"ח) רב ושמואל דאמרי תרוייהו בלעז וכו' וכבר כתב רבינו ז"ל בהל' תפילין פרק א' דכבר נשתקע יונית מן העולם ומשני זה לא הביאו בהלכות רק דרב ושמואל. אבל הרא"ש ז"ל כתב בפסקיו דטעם ההלכות הוא דס"ל דרב ושמואל לאו אליבא דנפשייהו קאמרי אלא אליבא דרשב"ג ולית הלכתא כרשב"ג ע"כ. ולא הבינותיו דהא מוכח בגמרא דרב ושמואל ס"ל כרשב"ג דהקשו שם וליתא הלכתא כרשב"ג והירצו אי אמר הלכה כרשב"ג ה"א ה"מ שאר ספרים וכו' משמע דאית להו דהלכה כרשב"ג וכן בפ"ק (דף ט':) אמרו אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג וליכא מאן דפליג עליה וצ"ע :

ה הקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא וכו'. כתב ה"ה ז"ל ואולי שהכל מודים במגילה, וקשה דהא בר"ה פרק ראוהו בית דין סקשו לרבא דאמר מצות אין צריכות כוונה מהיות דהיה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה

משנה למלך

(א"ה ומה שהשיבו דברי הרדב"ז בתשובה סי' י"ג שכתב על מי שאין לו בשר רשות לגאת מבית בסוכר יום אחד לשנה הוקא כדי להתגלג שרתוי הוא שלא להתחיין במטה. והקשה עליו מהר"ל נבי אחכמי בתשובה סי' ק"ז מהאי בעיא דספק בהכלה דלא איפשיטא יע"ש. וע"ש דברי הרב שהתבר לק"מ. ועיין בנוקב הכמת א"ת (דף י"ח.) ובספר דרך הקדש (דף פ"א.) שהירגו כלום. אחר יע"ש) : אך מה שיש לי לדקדק בדברי הר"ן שלגו בוא דכיון דלא מגינה למימר דס"ל פסק של דבריהם ולקולא מבוס דא"כ אתה פוטר בשוגם ומכשל ממנו מקרא מגילם א"כ נחייב אותו שיקרא בי"ד ובט"ו דמאי חזיא דנקיל בט"ו טפי מי"ד. והר"ן עצמו בארק שרבי ספקים עלה דהבייה דאמרינן וכפאת דאתמר הכי ואתמר הכי בולכו צריכי סיסנה כתב דהא"נ דבעלמא קי"ל איפכא וכל ספיקא דרבנן לקולא מ"מ הכא כיון למעכד סיסנה בכולהו דאי זיזיל לקולא תמאי אקל הכא טפי מהכי ואי אקל בתרוייהו הא מיעקרא מגוח סיסנה לגמרי ע"כ. ולפי מ"ש הר"ן במגילה ה"נ גבי הספקס הו"ל שיעשה סיסנה טפי קמאי דוקא. ונראה דיש לחלק בין כשהספק הוא בתקנת חכמים דלא כדי שלא תיעקר תקנתם צריך לקיים בכל מאי דאפשר שספקו כגון במצות סיסנה דאי אמרו דדוקא קמאי צריכי א"כ דתקנת חכמים סיסנה בכשי כחרואי נמצא שנתבטלה תקנת חכמים מכל וכל וכן איפכא אבל גבי מגילה דתקנת חכמים במקומה עומדת אלא דיש קצת עיירות שמסופקים כאיזה יום יקראו גבי דלא מבני טעמא דספק של דבריהם לפוטרם מכל וכל מ"מ סיכא דקרא בי"ד מבני מסמא דספק של דבריהם לפוטרו מקריאה בט"ו. ועיין בתשובת הרב"ש חלק א' סי' כ"א שכתבו ז"ל ואמר משם שיש נולד בין החכמים מחלוקת על אם השמיטה היא היא ואמר כי על זה יש ידיהם מלנהוג איסור בפירות שביעית של עט"ס דשביעית בזמן הזה דרבנן והוי ספיקא דרבנן אזו אם היא ולקולא ע"כ :

הגהות מיימוניות

[א] נהגו בקריאת מגילה שלא להפסיק בין פסוק לפסוק אלא תיכף לסיום פסוק זה מתחיל באותה נשימה פסוק שלאחריו שהרי קרי אגרת וכן נמצא בשם רב יהודה בן יצחק. אמנם בשם רב צמח גאון מצאתי שיפסוק בכל מקום שירצה והיכא דגילה לן בתלמוד לומר בנשימה אחת גילה והיכא דלא גילה לא גילה וכן רבינו המחבר לא הזכיר ממנהג זה כלום וכן נראה להביא ראיה שאין ממש במנהג זה מדגרסינן בפ"ק דמגילתין א"ר יוחנן רמן ואת בני המן ועשרת צריך לאומרינהו בנשימה אחת והדי לא הזכיר מסוף פסוק שלפניו כלום ואילו לפי מנהג זה היה לו לומר תיבה אחרונה של אותו פסוק גם כן. ומ"מ לפי המנהג נהגו לומר חמש מאות איש ואת פרשנדתא וכו' בנשימה אחת ופלא הוא שהרי הספר אומר הטעם משום דכולהו בהדי הדדי נפקי נשמתייהו וזה לא היה אלא בעשרת בני המן וחמש מאות איש לא שייכי בהאי טעמא ומכל דברים אלה אומר מהר"ם שיכולין להפסיק בין כל פסוק אם ירצה, ע"כ : [ב] ת"ר קראה סירוגין יצא סירוסין לא יצא, ע"כ : [ג] חיינו סירוגין כדאיתא התם טאטתיה דרבי, ע"כ : [ד] בגמרא גרסינן רבי סונא בשם רבי יוחן אומר אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומסקינן דהיינו פירוש כולה מראשה לסופה ופליגי אמוראי אי הלכה כרבי סונא או לא עד רב ביבי מתני איפכא רב אמר אין הלכה כר' סונא אמר רב יוסף נקוט דרב ביבי בידך והילכתא כרב באיסורי וכן פסק רבינו שמחה משר"ת וכן ספר התרומות והלא כשאלתות וספר יראים שפסקו כרבי סונא וכן פסק רב אלפס דאין הלכה כר' סונא, ע"כ : [ה] איתמר רב ושמואל דאמרי תרוייהו יונית לכל כשר ומסיק אינהו דאמרי כרשב"ג דתנן כו' : [ו] כגון גיפטית לגיפטים עילמית

לצאת בקריאה זו יצא ואם לא כיון לבו לא יצא. קרא והוא מתנמנם· הואיל ולא נרדם בשינה יצא: ו בד"א [א]שהמכוין לבו בכתיבה יצא בשנתכוון לצאת בקריאה שקורא [ז] בספר שמעתיק ממנו בשעה שהוא כותב. אבל אם לא נתכוון לצאת בקריאה זו שכתב לא יצא. שאינו יוצא ידי חובתו אלא בקריאתה מספר שכולה כתובה בו בשעת קריאה: ז הקורא את המגילה וטעה בקריאתה וקרא קריאה משובשת יצא. לפי [ח] שאין מדקדקין בקריאתה. [ב]קראה עומד או יושב יצא ואפילו בצבור. אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה מפני כבוד הצבור. קראוה שנים אפילו עשרה כאחד יצאו הקוראין והשומעים מן הקוראין. וקורא אותה גדול עם הקטן ואפילו בצבור: ח [ג]אין קוראין בצבור במגילה הכתובה בין הכתובים. ואם קרא לא יצא. אלא אם כן היתה יתירה על שאר היריעות או חסירה כדי שיהא לה היכר. [ד]אבל [ט] היחיד קורא בה ואפילו אינה חסרה ולא יתרה ויוצא בה ידי חובתו: ט [ה]אין כותבין המגילה אלא בדיו על הגויל או על הקלף כספר תורה. ואם כתבה במי עפצא [י] וקנקנתום כשרה. כתבה בשאר מיני צבעונין פסולה. וצריכה [כ] שרטוט כתורה עצמה. ואין העור שלה צריך לעבד [ל] לשמה. היתה כתובה על הנייר או על עור שאינו מעובד או שכתבה עכו"ם או אפיקורוס פסולה: י [ו]היו בה אותיות [מ] מטושטשות או מקורעות. אם רישומן ניכר אפילו היו רובה כשרה. ואם אין רישומן ניכר אם היה רובה שלם כשרה. ואם לאו פסולה והקורא בה לא יצא. השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא את המגילה על פה יצא: יא [ז]המגילה צריכה שתהא תפורה כלה עד שיהיו כל עורותיה מגילה אחת. ואינה נתפרת אלא בגידין [נ] כספר תורה. ואם תפרה שלא בגידין פסולה. ואינו צריך לתפור את כל היריעה בגידין כספר תורה אלא אפילו תפר בגידין שלש תפירות בקצה היריעה ושלש [ס] באמצעה ושלש בקצה השני כשרה מפני שנקראת אגרת: יב [ח]וצריך הקורא לקרות עשרת בני המן ועשרת [ע] בנשימה אחת

כדי

מגיד משנה

דנפיק כוונה לצאת נראה שהכל מודים במגילה: קרא והוא מתנמנם וכו'. ביבמות שם (דף י"ו) קראה מתנמנם יצא ובגמ' (דף י"ח.) היכי דמי מתנמנם נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר:

ז הקורא את המגילה וכו'. בירושלמי תניא אין מדקדקין בטעיותיה חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון.

וכתוב בחדושי הרשב"א ז"ל ודוקא בטעיות שהלשון והענין אחד יהודים ויהודיים אבל טעות אחר לא שא"כ לא קראה כולה, עכ"ל:

קראה עומד וכו'. ר"פ פרק (דף כ"א) הקורא את המגילה עומד ויושב יצא. פי' עומד או יושב ופירשו בירושלמי אפילו לכתחלה: אבל לא יקרא בצבור וכו'

קראוה שנים וכו'. במשנה שם (דף כ"א.) קראוה שנים יצאו ובגמרא במגילה אפילו עשרה קורין עשרה מקרינן מ"ט הואיל וחביבא להו יהבי דעתייהו:

ח אין קוראין בצבור וכו'. שם (דף י"ט) מבואר ובהלכות פרק הקורא למפרע מימרות והעולה מהן בביאור הוא כדברי רבינו ומבואר בהלכות:

ט אין כותבין את המגילה וכו'. במשנה (דף י"ז.) היתה כתובה בסם בסקרא בקומוס וכו' לא יצא עד שתהיה כתובה אשורית על הספר ובדיו ושם נתבארו דברי רבינו. ומ"ש במי עפצא וקנקנתום כשרה אף על פי שלא הוזכר שם פשוט הוא ונלמד מדין ק"ו מספר תורה כמו שנתבאר פ"א מהלכות תפילין. ודע שהקנקנתום פסולה ובמימיו כשרה ושם יתבאר:

וצריכה שרטוט וכו'. פ"ק (דף ט"ז) צריכה שרטוט כאמתה של תורה.

ואין העור שלה וכו'. זה פשוט שלא הוזכר בה עבוד ואינה כס"ת אלא לדברים שהשוה לו·

היתה

היתה כתובה על הנייר וכו'. שם על הנייר ועל הדפתרא לא יצא. או שכתבה עכו"ם וכו':

י היו בה אותיות וכו'. שם (דף י"ח) ת"ר השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם יצא והקשו והא תניא היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רשומם ניכר כשרה ואם לאו פסולה ותירצו ל"ק הא בכולה הא במקצתה ע"כ ונתבארו דברי רבינו:

השמיט בה הסופר וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך ומכאן אתה למד שכשאמרו קראה ע"פ לא יצא לא אמרו במקצת פסוקים וכתב בעיטור הלכך רשאין הצבור לקרות ע"פ עם הקורא במקצת פסוקים עכ"ל:

יא המגילה צריכה תפירה וכו'. שם (דף י"ט.) אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת כספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם הטיל שלשה חוטי גידין כשרה. ובהלכות פירשו שתים בשתי קצות היריעה ואחת בתוך היריעה אמר רב נתן ובלבד שיהו משולשין ע"כ. ופירש רבינו משולשים שיהא בכל אחד משלשה מקומות אלו שלש תפירות וכן פירשו בעיטור אבל רש"י ז"ל פירש שיהא מראש מקום היריעה עד מקום תפירת הגיד הראשון כממנו עד השני ומן השני עד ג' כמשלישי עד סוף התפירה עכ"ל ודברי רבינו עיקר:

יב וצריך הקורא לקרות וכו'. בגמרא פ"ק ושם א"ר זירא וי"ו דויזתא צריך למימתחיה כזקיפא מ"ט כולהו בחדא זקיפא איזדקיפו. עוד שם שירה זו אריח על גבי אריח לבנה על גבי לבנה, פי' אריח ואת ואת זה ע"ג זה, לבנה שמות הרשעים שהם רחבין ופתיחם בהלכות ולא ידעתי למה לא נתבארו בדברי רבינו ואולי יש לו פי' אחר בזה:

וסנהג

א טור סי' תרצ סמ"ג שם : ב טור וסמ"ג שם : ג טור סי' תרצא ע"ש : ד טור וסמ"ג שם · ה טור וסמ"ג שם · ו טור סי' תרצ סמ"ג שם : ז טור סי' תרצא ח טור סי' תרצ ע"ש :

לחם משנה

מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ואמרו מאי לאו כיון לבו לצאת לא לקרות וא"כ משמע דבמגילה נמי למ"ד אין מצות צריכות כוונה לא בעי כוונה לצאת דהא תרוייהו מני בברייתא וא"כ איך כתב דהכל מודים במגילה הא מאי דפסק כרבא דאמר מצות אין צריכות כוונה וכמ"ש הוא ז"ל בפרק חמישי והאי דלא מודה במגילה, וכ"ת דמאי דאמרו בגמרא כיון לצאת לא קאי אלא אתוקע וברייתא לגדדין קתני דבתרוייהו בעינן כוונה אבל לא דמי האי כוונה להאי כוונה דבמגילה בעינן לצאת ובשופר לשמוע מ"מ קשה מנין לו לחלק בין מגילה לשופר ולמשכוני נפשין לפרוקי ברייתא בהאי דוחקא. ואפשר היה לחלק דבשופר עביד קצת מעשה שהיא התקיעה ולהכי לא בעי כוונה אבל במגילה דלא עביד מעשה כלל בעי כוונה וכעין זה חילק רבינו יונה ז"ל סוף פ"ק דברכות דהקשה על רבינו האיי ז"ל ושאר הפוסקים שפסקו דמצות אין צריכות כוונה מההיא דפסח במרור ושיים בשיכרא ותירץ שאפילו מי שסובר דמצות אין צריכות כוונה ה"מ בדבר שיש בו מעשה קצת שהמעשה הוא במקום כוונה כגון נטילת לולב וכו'. אבל קשה לי על זה דבגמ' מוכח בהדיא דלמ"ד מצות אין צריכות כוונה הוי אפילו בקריאת שמע דלא שייך שם מעשה כלל וכן בתקיעה לא שייך מעשה כדכתב ה"ה ז"ל בפרק חמישי מהלכות שופר וצ"ע·

ו שקורא בספר וכו'. נראה ודאי שצריך שאותו ספר יהיה מגילה שוויה כתקנה:

ז אבל לא יקרא בצבור וכו'. מדברי הטור ז"ל משמע דרבינו ז"ל פליג על הירושלמי דאמר אפילו לכתחלה שהרי כתב הקורא את המגילה וכו' אבל בירושלמי משמע דאפילו לכתחלה וכו' והרמב"ם ז"ל כתב וכו'. דמשמע מדקאמר והרמב"ם ז"ל כתב דפליג על הירושלמי אבל אפשר דרבינו ז"ל לא פליג עליה אלא דקשיא לו על הירושלמי דמתני' בדיעבד קאמר ואיך קאמר דאפילו לכתחלה ותירץ דמתני' מיירי אפילו בצבור ובצבור לכתחלה לא תשמעא דקאמר אבל הירושלמי דקאמר אפילו לכתחלה לא קאמר אלא ביחיד ואולי שזה דעת ה"ה ז"ל שהביא הירושלמי על דברי רבינו ז"ל משמע דלא פליג: וקורא אותה גדול עם הקטן וכו'. נראה דהשמיענו דאע"ג דאחד מן הקוראים דהיינו הקטן אינו מוציא האחרים ידי חובתם ודילמא יהיב דעתיה אקטן מ"מ כיון שגדול קורא עמו לית לן בה:

אמרו

הגהות מיימוניות

עילסית לעולמים: [ו] אלא דסגרא מגילה קמית, ע"ש: [ח] פ"ב בירושלמי אין מדקדקין בטעיותיה רבי יצחק בר אבא בר מחסיא ורב חננאל הוון יתבין קומי רב חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון, ע"כ: [כתב הטור ז"ל וי"מ דוקא בטעות כי האי שהלשון והענין אחד אבל בטעות אחר לא שאם כן לא קראה כולה ע"ש, ע"כ]: [ט] יחיד יוצא במגילה הכתובה בין הכתובים אפילו בצבור אי מהכרא או מייתרא פורתא ועוד תנא אמר אם היו אותיות מטושטשות או מקורעות ואפילו אם אין רישומן ניכר אם היה רובה שלם כשרה ואילו בס"ת תנן בפרק הקומץ אפילו כתב אחד מעכב ומפרש בגמרא לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד, ע"כ. [י] עיין בפרק ראשון הלכות תפילין, ע"כ [כ] פ"ק דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה עיין בהלכות תפילין פ"א, ע"כ: [ל] וכן פסק בעל ס"ת משמו וז"ל ונראה לי ראייתו מדקרינן במגילת הכתובה בין הכתובים ביחיד עכ"ל. אבל רבינו שמחה וראב"ם כתבו שצריכה עיבוד לשמה מדאיתקש לאמתת של תורה לענין שרטוט והוא הדין לעיבוד וזיוני האותיות וחיקף גויל ושאר תרומה לאלו ועיין בהגה"ה המתחלת בקצר אשיבך, ע"כ: [מ] מכאן פסק רבינו שמשון שאל חסרון ויתרון אין לחוש במגילה: [נ] בקצר אשיבך כי ר"ת כתב שמגילה יש לה כל דין ס"ת לענין שיטין כדאיתא במסכת סופרים ורוחב העמוד בג' למשפחותיכם ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה וכל אות מוקפת גויל ושיעור גליון ג' אצבעות ולמטה ד' ובין כל דף ודף כמלא רוחב ב' אצבעות וכל פרשיותיה סתומות ומניח בסופה כדי לגול עמוד ובראשה כדי לגול את כל המגילה וכל תגין של האותיות כתב גם כן כאשר ביארנו, ע"כ: [ס] אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם הטיל בה ג' חוטי גידין כשרה אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שיהו משולשין. אבל רש"י פי' שיהא מראש היריעה עד תפירה ראשונה כמו מתפירה ראשונה עד השנית וכן משניה עד השלישית כמו משלישית עד סוף היריעה ובערי סקלש מצינו כיוצא בזה במסכת סכות. וכתב רבינו שמחה שיותר טוב לתפור בפשתן בין התופי גידין אלו מלהניח בלא תפירה בינתים וראיתו מהא דאמרינן בפרק גט פשוט הרחיק את העדים ב' שיטין מן השטר פסול כו' עד מסייע ליה לחזקיה דאמר מלאהו בקרובים כשר ואל תתמה שהרי אויר פוסל בג' וסכך פסול פוסל בד', ע"כ· [ע] גרסינן בפ"ק אמר רבי יונה וי"ו דויזתא צריך למימתחיה בזקיפה מאי טעמא כחד זקיפא איזדקפו אמר ר' חנינא בר פפא כל השירות כולן אריח על גב לבינה ולבינה על גב אריח חוץ מזו שאריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה מ"ט אמר רבי אבהו כדי שלא תהא תקומה למפלתן

ופירש

[פ] כדי להודיע לכל העם שכולם נתלו ונהרגו באחד. ומנהג כל ישראל שהקורא המגילה קורא ופושט [ז] כאגרת להראות הנס וכשגומר חוזר וכורכה כולה ומברך: יג ^ושני הימים האלו שהן י"ד וט"ו אסורין [ק] בהספד ותענית לכל אדם בכל מקום. בין לבני כרכין שהן עושין ט"ו בלבד. בין לבני עיירות שהן עושין י"ד בלבד. ושני [ר] הימים אסורין בהספד ותענית [ש] ^באדר הראשון ובאדר השני. אנשי כפרים שהקדימו וקראו בשני או בחמישי הסמוך לפורים מותרים בהספד ותענית ביום קריאתה ואסורין בהספד ותענית בשני הימים האלו ואע"פ שאין קוראין בהן: יד מצות יום י"ד לבני כפרים ועיירות ויום ט"ו לבני כרכים להיותן יום שמחה ומשתה ומשלוח מנות לריעים ומתנות לאביונים. ^ומותר בעשיית מלאכה ואעפ"כ אין ראוי לעשות בו מלאכה. אמרו חכמים כל העושה מלאכה ביום פורים אינו רואה [ת] סימן ברכה לעולם. בני כפרים שקדמו וקראו בשני או בחמישי אם חלקו מעות לאביונים ביום קריאתן יצאו. ^אבל השמחה והמשתה אין עושין אותם אלא ביום י"ד. ואם הקדימו לא יצאו. וסעודת פורים שעשאה [א] בלילה לא יצא ידי חובתו: טו כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו. ושותה יין עד [ב] שישתכר וירדם בשכרותו. וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו ^שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לריעים משובח. ואם אין לו [ג] מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו: טז ^וחייב לחלק לעניים ביום הפורים. אין פוחתין משני עניים נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין שנאמר ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני עניים. [ד] ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו. ואין משנין מעות פורים לצדקה אחרת: יז מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו

א טור סי' תרצ"ו וסמ"ג שם: ב טור סי' כנ"ל כנ"ל: ג טור סי' תרצ"ו סמ"ג שם: ד טור סי' תרצ"ה: ה טור סי' תרצ"ה סמ"ג שם:

מגיד משנה

ומנהג כל ישראל וכו'. כך כתוב בהלכות בשם רבינו האיי גאון ז"ל:

יג שני הימים האלו וכו'. שם פ"ק (דף ה':) לאסור את של זה בזה שניהם אסורין בכל מקום: ושני הימים האלו וכו'. משנה שם (דף ו':) אין בין אדר ראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים וגמ' בלשון אחרון הכי קתני אין בין י"ד של אדר ראשון לי"ד של אדר וכו' הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין ובהלכות וכן הלכתא. וכתב רבינו דה"ה לט"ו ופשוט הוא: אנשי כפרים וכו'. במשנה (דף ה'.) אע"פ שאמרו מקדימים מותרים בהספד ותענית ומתנות לאביונים ובגמ' (דף ד' ה'.) אבל שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה:

יד מצות יום י"ד וכו'. מבורר שם בהרבה מקומות: ומותר בעשיית מלאכה וכו'. מחלוקת אמוראי שם (דף ה':). ופסק הרבה דהוא בתרא דאמר ימי שמחה ומשתה קבילו עלייהו יו"ט לאסור בעשיית מלאכה לא קבילו עלייהו וכן פסקו בהלכות ושאר הפוסקים: אבל אמרו וכו': בני כפרים וכו'. במשנה כמבואר למעלה (דף ה'.) ובגמרא (דף ד':) ג"כ הואיל ואמרו בני כפרים מקדימין ענין בו ביום ומחלקים בו ביום מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה אבל שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה. ורבינו כתב את חלקו ולא כתב מחלקין מפני לשון המשנה שאמרו מותרין משמע אבל לא מייבין אלא רשאין ואף פירוש הברייתא כן הוא לדעתו ז"ל: וסעודת פורים וכו'. מימרא שם (דף ז':) כלשונה. ופי' בלילה לול שנו קורין את המגילה אבל בליל אחר יום הקריאה שעיפשא אלא יצא שכבר עבר פורים:

טו כיצד חובת וכו'. שם מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור מרדכי לברוך המן ובשאר מקומות אמרו אין שמחה אלא בבשר: וכן חייב וכו'. שם (דף ז') תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מתנות לאחד אביי ורב חנינא הוו מחלפי סעודתייהו להדדי:

טז וחייב לחלק וכו'. שם (דף ז'.) ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם: ואין מדקדקין וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה כלשון רבינו: ואין משנין מעות פורים לצדקה אחרת. משנה הובאה פ' השוכר את הפועלין במציעא (דף ע"ח:) מגבת פורים לפורים:

יז מוטב לאדם וכו'. דברי רבינו ראויין אליו:

לחם משנה

יד אמרו חכמים כל העושה מלאכה ביום פורים אינו רואה סימן ברכה. לא ידעתי למה לא חילק רבינו ז"ל בין אתרא דנהוג לאתרא דלא נהוג וכמו שחילקו בגמ' וכן נסיבה של שמחה שאמרו שם שמותר. והטור ז"ל ביאר כל זה: בני כפרים שקדמו וכו'. נראה דס"ל דמ"ש במשנה (דף ה') אע"פ שאמרו מקדימין וכו' מותרים וכו' ר"ל דרשאין לתת מתנות לאביונים בתוך היום. וא"ת והיכי קאמר אע"פ שאמרו וכו' אדרבה הואיל ואמרו הול"ל וכדהקשו לעיל בגמ' דברייתא דאמרה אע"פ שאמרו והקשו אדרבה משום שאמרו הוא הכא נמי משום דאמרי מקדימין משום הכי רשאין דאל"כ לא היו רשאין. וכ"ת כ"ק אע"פ שאמרו מקדימין מ"מ רשאין ולא מייבין דס"ד דחייבין לתת מתנות לאביונים א"כ מה הקשו בגמ' בברייתא נימא דמ"ש הברייתא נמי ס"ק דאע"פ שאמרו כפרים מקדימין וכו' דהוה ס"ד דחייבים קמ"ל דגובין כלומר אם ירצו גובין דכן הוא פירוש הברייתא לדעת רבינו ז"ל. וי"ל דהפיכ סריך בברייתא דאע"פ שפירושה הוא רשות מ"מ לא הוזכר בברייתא לשון רשות כדי שיפול עליו לשון אע"פ כמו שהוזכר במשנה לשון מותרין שהוא רשות, א"נ י"ל דמתני' מאי דקאמר קאי אמותרין בהספד. וא"ת לדעת רבינו ז"ל דחלוקת המעות ביום הקדימה רשות א"כ היכי קאמר ר"י בגמ' מפני שעיניהן של עניים נשואות וצריך לחלק ביום הקריאה לכך אין קוראין אותה בשבת הא לדעתו ז"ל דחילוק יום הקדימה רשות ולמה דחו המגילה משום קריאתו בשביל זה. הא לאו מילתא היא כלל דבשלמא כשאנו יכולים לחלק ביום י"ד ויום ט"ו עצמו ודאי דהחלוקה ביום הקדימה רשות אבל כשאין אנו יכולים לחלק ביום פורים עצמו כמו היכא דאיקרמי בשבת אז ודאי דהחלוקה ביום הקדימה חשוב מפני שעיניהן של עניים נשואות למקרא מגילה: ואם אין לו מחליף וכו'. שם (דף ז':) אביי בר אבין וכו"ח מחלפי סעודתייהו להדדי ע"כ. ופירוש רבינו ז"ל בה מבואר. ורש"י ז"ל פירש זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חבירו עמו. וקשה על דבריו דא"כ לא היה מקיים מצות משלוח מנות אלא אחד מהם שהיה נותן סעודתו לחבירו אבל חבירו לא היה מקיים וכן הקשה מהרי"ק ז"ל. ול"ל לפרש דהיו עושין כך זה היה נותן סעודתו לחבירו במתנה בשנה זו ואחר שהיה שלו אז חבירו כשהיה מתן לו מאותה סעודה והיה סועד עמו מאלא שגם הוא נותן לו כיון שכבר היתה קנויה לו במתנה והרי נתן מהנאתו לו:

טז ואין משנין מעות פורים וכו'. בפרק השוכר את הפועלין (דף ע"ח) אמרו על מתני' דהשוכר את החמור להוליכה בהר וכו' אתיא כר"מ דאמר כל המשנה על דעת בעל הבית נקרא גזלן. והקשו הי ר"מ וכו' אלא הא ר"מ דמגבת פורים דתניא מגבת פורים לפורים מגבת העיר לאותה העיר כו' ר' אליעזר אומר מגבת פורים לפורים ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו אא"כ התנה במעמד אנשי העיר דברי

הגהות מיימוניות

ופירש בה"ג אי זהו אריח ואת ואת לבינה פרשנדתא דלפון אספתא וכו' שאריח חצי לבינה והענין זה מצינו במלכים דיהושע ושירת האזינו דמוכח במס' סופרים שהן לבינה על גב לבינה. אבל רש"י כתב אריח הכתב ולבינה החלק. ובתוב במסכת סופרים איש בריש דפא ואת בסופה ועשרת בסוף דפא ופרי' כזה ומדקאמר הלשון ואת בסופה ע"כ בסוף שיטה קאמר ראם ת"ל בסוף דפא הא קאמר ועשרת בסוף דפא אלא ודאי ראש שיטה וסוף שיטה קאמר. וכן כתב מהר"ם במגילת אסתר שכתב לעצמו וכן כתב ש"ן ותי"ו של פרשנדתא קטנות וא' גדולה וי"ו דויזתא ארוכה וזי"ן קטנה: [ז] בשילהי פ"ק א"ר יודן דמן איפא וכו' מספקא לראבי"ה אי למצוה אי לעכב, ע"כ: [ז] אמנם כתב רב צמח גאון דהקורא את המגילה קורא וכורך כס"ת וכן מנהג בשתי ישיבות ובית רבינו שבבבל ובכל מקומות ישראל וכן כתב רב פלטוי גאון אבל רבינו האיי גאון כתב כרבינו המחבר וה"ל מנהגא רחויא לנא דמאן דקרי מגילה כורך ופושטה כאגרת וכשגומר חוזר וכורכה כולה ומברך אבל הקורא וכורך כס"ת לא חזי לנא וכן כתב ס"ה משמו וכן נמצא במנהגינו כתוב בשם רבינו כאיר ש"צ וכן הנהיג מהר"ם: [ק] במגילת תענית ובפ"ק מייתי לה ויליף טעמא נמי מקרא שמחה אלמא שאסור בהספד משתה אלמא שאסור בתענית וכו' ואמר רב לא נצרכת אלא לאסור של זה בזה ואת של זה בזה וגרסינן בפ' אלו דברים מר

בריה דרבינא הוה יתיב קמי' דמר בר רב אשי חלש דעתיה ורבינא הוה יתיב בולי שתא בתעניתא בר מעצרתא ומעלי יומא דכפורי ויומא דפוריא, ע"כ: [ר] תניא רשב"ג אומר מצות שנוהגות באדר השני אין נוהגות באדר הראשון חוץ מן ההספד ותענית ששוין בזה ובזה רבי ברכיה בשם רב ורבי סימון בשם רבי יהושע ור' הונא וציפורי כהוא דרשב"ג תנהוג הלכה. לענין שטרות כותבין אדר הראשון ואדר השני רבי יהודה אומר אדר השני כותב ת' ודיו וכן בפ"ק דשקלים, ע"כ: [ש] ס"ה אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים בלבד הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין. מהר"ם כתב וכל הלכה מוכחת דמיירי שקראו המגילה בראשון ושוב נמלכו לעבר את השנה וכן כתב בשם רבינו שמחה עיין בהגה"ת המתחלת תניא רשב"ג, ע"כ: [ת] בשאלתות כתב דמאן דעביד עבידתא באתרא דלא נהוג משמתינן ליה מעוברא דרב דלייטיה לההוא גברא דזרע כיתנא ופסיק דבאתרא דלא נהוג ביה הוה, ע"כ: [א] פ"ק אמר רבא כו' עד מאי טעמא ימי משתה ושמחה כתיב. ומיהו אם משתה סעודתו עד הלילה אומר מהר"ם שצריך לברך על הנסים כראשכחן ^רב נלי של שבת במוצאי שבת משום ח"ד קיבלין, ע"כ: [ב] פ"ק אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כתב ראבי"ה דכל הני למצוה בעלמא ולא לעכב: [ג] אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי: [ד] גרסינן בפרק המקבל מעות פורים לפורים ואין העני רשאי לקנות מהן רצועה למנעל אלא א"כ התנה במעמד אנשי העיר זו דברי ר"מ שאמר משום ר"ע ורשב"ג מיקל והלכה כר"ע מחברו, ע"כ:

^[לא ידעתי מקומו, ובנדפוס כ"י ליתא רב צלי של שבת בע"ש:]

בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו. שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים. שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: **יח** *כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ [ה] ממגילת אסתר והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני. ימי הפורים לא יבטלו שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם:

מגיד משנה

יח כל ספרי וכו'. במדרש, ויש כאן השגה. ואם כונתו כפשוטו לימות המשיח האמת יראה את דרכו*:

אמר המגיה אבן גולל לייסד שכונת הרב פי' קריאתן שלא יסיה על דרך החיוב רק קריאת המגילה:

השגת הראב"ד

*כל ספרי הנביאים וכו'. א"א לא יבטל דבר מכל הספרים שאין ספר שאין בו למוד. אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרותה בצבור, עכ"ל:

הגהות מיימוניות על הלכות פורים

כתב תלמיד אחד לפני רש"י ראיתי בני אדם שנהגו לחלק מתנות פורים לעבדים ולשפחות העובדים בבית ישראל והיה הדבר קשה בעיני דבי לפי שנאמר ומתנות לאביונים וזה הנותן לעבדים ולשפחות גוזל את האביונים ומדחה בעצמו כאילו מקיים ומתנות לאביונים הנאמרים באביוני ישראל ולפי שמתחלה התחילו העניים המתביישים לשלוח תינוקות שלהן ביד עכו"ם מניקות להחזיר הילדים לבתי אביהן נהגו לתת אף לשפחות ומניקות ואין רבי נוהג בדבר זה ומדברי רבי טוב ממנו לזרוק צרור לים שמראה שמתנות היום נעשה אף לעכו"ם וקורא רבי עליהם וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל שהרבה הקב"ה זהב לישראל והביאו לעבודת המשכן בא להן מעשה העגל ופרקו נזמי הזהב משל לאדם שהיה מקבל אורחים באו אורחים ישראל קבלם באו אורחים עכו"ם קבלם אבד את הראשון שאמר שוטה זה הרגו בכך, וכן נמצא בשם מורי רבינו ששמע בשם רבינו אפרים ולפיכך כתב דבעיר חדשה שלא הרגילו בכך אסור להרגילם אבל במקום שהרגילו אין לבטל הדבר מפני דרכי שלום כדתנן מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל וכו' ומחזיקין ידיהם בשביעית ושואלים שלומם בשלום ישראל מפני דרכי שלום, ע"כ. פורים שחל להיות במוצאי שבת אבל היושב בבה"כ לא יצא מיד אחר ברכו כבשאר מוצאי שבתות אלא ישאר שם עד אחר התפלה וקריאת מגילה וביום פורים לא יצא מביתו אלא קוראין לו ומתפללין עמו או קורא בעצמו וכן אם פורים חל באמצע השבוע לא יצא מפתח ביתו אלא קורא בביתו. אבל מהר"ם הנהיג והורה שלעולם ילך לבית הכנסת ערבית ושחרית לשמוע מקרא מגילה וכשישוב לביתו דוזר לאבלו וחולץ מנעליו ועיין בהלכות אבל פ"א ובסוף הלכות שמחות כתב מהר"ם דנראה לו דאין אבלות נוהג בפורים כלל וע"ש בהלכות אבל. מנהג פורים. בליל פורים מתפללין ערבית על הנסים אע"פ שעדיין לא קראו את המגילה ודלא כאשר כתב רב עמרם בסדרו שאין אומרים על הנסים עד אחר קריאת מגילה דמאי שנא פורים מכל יו"ט שאומר מעין המאורע בערבית אע"פ שעדיין לא קדשו ולא מצינו לעולם חפלת ערבית חלוק מתפלת יוצר אלא לעולם מזכירין בזו וכזו. ולאחר תפלת ערבית משלימין קדיש וקורין המגילה אחר כך מתחיל ש"צ ואתה קדוש וסדר קדושה לפי שאסתר אמרה ואתה קדוש סמוך לפסוק אלהי אקרא יומם דמיניה דרשינן מקרא מגילה. ואם מוצאי שבת הוא מתחיל ויהי נועם ואומר בנעם אחרת, אמנם ראב"ן כתב שאין לאומרו. ואומר פסוקים ויתן לך אבל ובא לציון אין אומרים לפי שאין גאולה בלילה:

שחרית מתפלל יוצר ומוציא ס"ת וקורין בויבא עמלק ומחזירין ס"ת למקומו וקורא המגילה ואחרי כן פותח באשרי וסדר קדושה. ונהגו לומר בקול רם. איש יהודי, ומרדכי יצא, ליהודים, כי מרדכי, ואין זה אלא מנהג לשמח התינוקות לזרוס שמתוך כך יתנו דעתם לשמוע מקרא מגילה ויש מקומות שאין נוהגין כן. ונהגו לומר אשר הניא בלילה, ע"כ:

הלכות חנוכה פ"ג

א *בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות. ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות. וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנים עד החורבן השני: **ב** וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור: **ג** ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים. והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה: **ד** כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה והמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן. בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק

א טור סי' תרע סמ"ג עשין דרבנן ה': ב טור סי' תרעא סמ"ג שם: ג טור סי' תרעו:

מגיד משנה

פ"ג א בבית שני כשמלכי וכו'. ספר התאורע הזה פשוט וידוע בפ' במה מדליקין בשבת (דף כ"א) ת"ר בכ"ה בכסליו יומי חנוכה דלא למספד בהון שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כ"ג ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו שמונה לילות לשנה אחרת קבעום יו"ט וכך אמרו ב"ת ילוה להניח על פתח ביתו. ודע שדעת רבינו כדעת האומר שחנוכה ופורים אין אסורים בהספד ותענית אלא הן עצמן אבל לפניהם ולאחריהם מותרין וכשאמרו ס"ק דר"ה (דף י"ט:) לא בטלה מגילת תענית לענין חנוכה ופורים דוקא ביותן אבל לפניהם ולאחריהם בטלה חהו שאנו מתענין בי"ג באדר:

ד כל שחייב בקריאת וכו'. שם (שבת כ"ג.) אמר ריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הם היו באותו הנס והשאר פשוט הוא שהן חייבין ושם מפורש שחש"ו פטורין א"כ הרי היא כמגילה:

והמדליק אותה וכו'. שם מימרא מבוארת ואמרו

לחם משנה

דברי ר' יעקב שאמר משום ר"מ והפב"ג תיקו ודחו דדילמא התם לאו טעמא משום דמעביר על דעת בעל הבית גזלן הוי אלא דאדעתא דפורים הוא דיהיב ליה אדעתא דקידי אחרינא לא יהיב ליה ותזרו לותר אלא הא ר"מ דתניא ר"ש ב"א אומר ואסיקו מכאן דסבר ר"מ ברייתא דהמעביר על דעת בעה"ב גזלן הוי ותשמע להו להלכות ולהרמב"ם ז"ל דכיון דמסקנא סבר ר"מ הכי א"כ איגלאי מילתא דמאי דקאמר מעיקרא ואין משני רשאי וכו' מהך טעמא ודחיה דאדחו בגמרא דילתא התם דאדעתא דפורים וכו' לא קמה וא"כ כיון דטעמא משום דמעביר על דעת בעה"ב גזלן הוי כיון דלית הלכתא כותיה בהא ה"ה דהייא דמגבת דכולא חד טעמא הוי ולהכי לא כתבו בהלכות בפ' השוכר את האומנין ההיא דאין משני רשאי. אבל רבינו ירוחם ז"ל כתב דיש גורסים בההיא דאין העני רשאי וכו' דברי ר"מ שאמר משום ר"ע וכיון דכן ודאי דהלכתא כההיא ברייתא דהא קי"ל כר"ע מחבירו ולפי זה ההיא דחיה דדילמא התם משום דאדעתא וכו' קמה לה וטעמא דההיא ברייתא לא הוי משום מעביר על דעת בעל הבית גזלן הוי וכן הוא דעת הטור ז"ל שהביא ההיא דאין העני רשאין ליקח מהם רעותה וכו'. ודעת רבינו ז"ל שלא הזכיר זה הוא כדעת ה"ה:

יח כל ספרי הנביאים וכו'. השיג ע"ז הראב"ד ז"ל [לא יבטלו] דבר מכל הספרים שאין ספר שאין בו למוד וכו', נראה כונתו שהוא הבין בדברי רבינו ז"ל שר"ל שספרי הנביאים יתבטלו לגמרי ואין לומדים מהם לדבר מן הדברים וכמאן דליתיה ואתר שאין הדבר כן שהרי כל ספר וספר מהם אנו לומדים מתנו דברים הרבה וא"כ יתבטלו אותם הדינים, וזה אמרו שאין ספר שאין בו לתודין, לכך אמר דאין הכוונה כמ"ש רבינו ז"ל שיגנזו אלא קיימים יהיו אלא אע"פ שאין קוראים בהם בכל שעה אלא לפום עת רחוק ת"ח במגילת אסהר קורין:

פ"ג א בבית שני וכו'. כתב ה"ה וכשאמרו בפ"ק דר"ה לא בטלה מגילת תענית לענין חנוכה ופורים וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ט) אמרו והלכתא בטלה הלכתא לא בטלה קשיא הילכתא אהלכתא ל"ק כאן בחנוכה ופורים כאן בשאר יומי וא"ם לפי דעת רבינו ז"ל דלא בטלה בחנוכה ופורים ר"ל ביומייהו דוקא א"כ ליתא אידי ואידי בחנוכה ופורים ומאי דקאמר בטלה הוא לפניהם ולאחריהם ודקאמר לא בטלה היינו ביומייהו. וי"ל דעדיפא מינה משני דבטלה הוי לגמרי בין ביומייהו בין לפניהם ולאחריהם ועוד דסתמא דגמרא הוא דמתרץ קושטא דמילתא דקים לה לגמרא דבחנוכה ופורים לא בטלה ובשאר יומי בטלה:

ד והמדליק אותה ד"ל לה הראשון מברך ג' ברכות כו' וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים. כתב ה"ה ז"ל מימרא מבוארת ואמרו בה הרואה אותה ולא בירך*. ונראה לי שיש ס"ם בדבריו וכן צריך להגיה ואמרו בה וכל הרואה אותה מברך כלומר

*כ"ה הגי' בדפוס וויניציא וגי' הספרים מסופקת כעוב בלא שום דוחק:

הגהות מיימוניות

[ה] ירושלמי גרסינן ר' יוחנן וריש לקיש ר"י אמר הנביאים והכתובים עתידים ליבטל וה' סדרי תורה אינן עתידין ליבטל מה טעמא קול גדול ולא יסף ר"ל אמר אף מגילת אסתר והלכות

להדליק נר של חנוכה ושעשה נסים לאבותינו וכו' ושהחיינו וקיימנו וכו'. וכל הרואה [א] אותה ולא בירך מברך שתים. שעשה נסים לאבותינו [ב] ושהחיינו. ובשאר הלילות המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת שאין מברכין שהחיינו אלא בלילה הראשון:

ה בכל יום ויום משמונת הימים אלו גומרין את ההלל ומברך לפניו אקב"ו לגמור [ג] את ההלל בין יחיד בין צבור. אע"פ שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים מברך עליו אקב"ו כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב. שכל ודאי של דבריהם מברכין עליו אבל דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן לו מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין

א טור סי' תרע"ג סמ"ג שם:

מגיד משנה

ואמרו בה הרואה מברך שתים. ופירש רבינו הרואה אותו ולא בירך דעתו ז"ל שאע"פ שהוא מן המצוה כגון שהדליקו עליו בתוך ביתו מברך וזה דעת קצת הגאונים ז"ל. והרשב"א ז"ל כתב שמסתברא בשלא הדליק ולא הדליקו עליו בתוך ביתו והוא עתיד להדליק בלילה הא לא"ה אינו צריך לברך דלא עדיף יוצא מן המצוה וחוזר ומברך על הראיה. ויש מבוארת דבריהם שאע"פ שמדליקין עליו בתוך הבית צריך לברך על הראיה ואין להם על מה שיסמוכו עכ"ל. וכן ראיתי לבעל העיטור שכתב והרואה דוקא שעומד בקרון או בספינה שלא הדליק בביתו וכן פירשו מפרשים אחרים ולשון הגמרא שהזכירו רואה משמע יותר נאות לדעת רבינו:

ה בכל יום ויום וכו'. פ"ב ממסכת ערכין (דף י'.) אמר רשב"י ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל אלו הן שמונת ימי חנוכה. והסוגיא כאן בהלכות:

אע"פ שקריאת וכו'. זה ידוע שמברכין על ההלל וכמ' במה מדליקין (שבת כ"ג.) שאמרו גבי ברכת חנוכה היכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רנב"י אמר שאל אביך ויגדך והקשה רב עמרם על מה שאמרו שמברכים על של דבריהם מדתנן הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו ומפרישין אותו ערום ובין השמשות ואי אמרת בדרבנן בעי ברכה היכי מברך והא בעינא והיה מתקן קודם ונאכל ותירץ אביי ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דבריהם לא בעי ברכה והקשו על תירוץ זה והא יו"ט שני דספק דדבריהם וקא מברכין ותירצו התם כי היכי דלא ליזלזלו ביה ורבא תירץ על קושית הדמאי ואמר רבא רוב עמי הארץ מעשרים הן. ודעת רבינו והגאונים ז"ל נפרש דרבא לא פליג אהאי טעמא דאביי דהא בהדיא אמרינן בברכות (דף כ"א.) ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ק"ש א"ם ק"ש דרבנן אלמא

לחם משנה

כלומר דייק לשון רבינו ז"ל שהוסיף על לשון הגמרא מלת כל שאמר כל הרואה מברך וקאמר דמ"ש רבינו ז"ל וכל הרואה אותה כוונתו לומר דבכל אופן שיראה אותה אפילו שהדליקו עליו בתוך ביתו ולכך קאמר כל. וה"ם ואמרו בה הרואה אותה וכו' דעתו ז"ל על מה שכתב כל הרואה הוא מפני שדעתו ז"ל וכו':

ה אע"פ שקריאת הלל מצוה מד"ס מברך עליו. ה"ה ז"ל האריך בלשון זה לפרש הסוגיא לדעת רבינו ז"ל וצריך אני לבאר דעתו בפירוש הסוגיא שנראה מחולף ממה שכתב רבינו ז"ל בתשובותיו לחכמי לוניל הביאה מ"מ בסוף הלכות מילה דשם כתב רבינו ז"ל וז"ל וכן האנדרוגינוס אין מברכין על מילתו (מפני שהוא אינו זכר ודאי) ושאלו ממנו חכמי לוניל ז"ל וז"ל והלא ספק תורה הוא ועל ספק דרבנן הוא דלא מברכין (עליו) אבל ספק דאורייתא מברכין (עליו) חוץ מן הדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין הן כדאיתא בפרק במה מדליקין וכו' ושם השיב רבינו ז"ל כמבואר בלשון התשובה ואיני חש להעתיקה שהספר מצוי ביד כל אדם. ונראה דדעת חכמי לוניל הוא לפרש הסוגיא דפ' במה מדליקין כך דהקשו שם (דף כ"ג) דהיכי מברכין בחנוכה משום דהיא מצוה דדבריהם הא בדמאי אין מברכין עליו אע"פ שמעשרו מצוה מדבריהם ותירץ אביי ואמר ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דדבריהם לא בעי ברכה פי' כל דבר שהוא ודאי מדבריהם כלומר בכל המצות בין שיהיו מדרבנן כגון נר חנוכה ועירוב בין שיהיו מדאורייתא כגון מעשר וכיוצא בו כיון שהם מצות בודאי המה הברכות אשר תקנו בהם חכמים נקראו מצוה מדבריהם ודאית ולכך בעי ברכה אבל ספק דדבריהם כלומר כל דבר שהמצוה אינה ודאית אלא ספק בין שנפל לי הספק אם עשיתי המצוה או לא בין שהמצוה עצמה תקנוה חכמים מפני הספק בכל איזה אופן שיהיה הנה הברכה נקרא בזה ספק דדבריהם ולכך לא בעי ברכה והקשו מיו"ט שהוא ספק מדבריהם ותירצו דטעמא דיו"ט כי היכי דלא נזלזלו ביה ובא רבא ונחלק על אביי ואמר דודאי ספק דבריהם בעי ברכה וטעמא דדמאי הוא מפני שרוב ע"ה מעשרין הן וכו' ואע"ג דאמרינן בפרק מי שמתו (דף כ"א) דספק קרא ק"ש לא בעי ברכה מפני שק"ש הוי דרבנן היינו דוקא היכא דהמצוה עצמה היא מדרבנן אבל ברכת המצוה של המצוה מן התורה כגון דמאי שעיקר המעשר מן התורה ודאי דמברכין אי לאו טעמא דרוב ע"ה מעשרין וכדכתב הר"ן ז"ל בפ' במה מדליקין חילוק זה לדעת המפרשים, נמצינו למדין לפי דעת זה דבכל ספק דאורייתא כלומר שהמצוה היא של תורה מברכין אבל היכא דהמצוה מדרבנן כגון ספק בירך בק"ש וידוע לו שקרא ק"ש ודאי דלא מברכין. א היא דעתם של חכמי לוניל. ומשום כן השיבו על דברי רבינו ז"ל דעל ספק דרבנן הוא דלא מברכין אבל על ספק דאורייתא מברכין דקי"ל כרבא וזו היא דעת הראב"ד ז"ל בהשגות. וה"ה ז"ל הבין כאן שפירוש הסוגיא הוא כן לדעת רבינו ז"ל בחילוף קצת שסובר הוא שדעתו ז"ל הוא דרבא לא פליג אאביי כלומר דס"ל ודאי דכל ספק דדבריהם לא בעי ברכה מכח ההיא דמי שמתו דספק קרא ק"ש וכו' דלא מסתבר ליה לחלק בחילוק המפרשים ז"ל בין היכא שהמצוה היא מדבריהם להיכא דהמצוה היא מדאורייתא משמע ליה דהכל שוה ובכל ענין מודה רבא לאביי דלא בעי ברכה ומה שהוצרך לתרץ דמאי רוב ע"ה מעשרין וכו' הוא משום דדמאי הוי עיקר תקנתו על הספק כלומר דרבנן מתחילה תקנוהו על הספק וכיון דכן הוי כודאי דדבריהם והוא מצוה שהם ולכך הוי לברך עליו אי לאו טעמא משום דרוב ע"ה מעשרין וכו'. נמצא לפי דעת זה שבכל ספק שנסתפק לי אין מברכין עליו אבל בדבר שעיקר תקנתו על הספק כלומר שחכמים תקנו עליו מן הספק כמו דמאי ודאי דמברכין זולת דמאי מטעמא דרוב ע"ה מעשרין וא"כ לפי זה לא נריכא ביו"ט טעמא דלא ליזלזלו ביה דהרי יו"ט עיקר תקנתו על הספק הוא, וא"כ יש לתמוה טובא כפי פירוש זה שמפרש ה"ה ז"ל בדעת רבינו ז"ל דא"כ איך כתב רבינו ז"ל טעמא ביו"ט משום דלא ליזלזלו ביה והא קי"ל כרבא לגבי דאביי ולדידיה לא נריכא לטעמא דאתי לזלזולי וטעמא דיו"ט לאו מש"ה הוא אלא משום דעיקר תקנתו על הספק. וע"ק דאיך כתב ועיקר עשייתן לא מן הספק כגון דמאי וכו' דלדברי רבא אינו כן דכל דבר שיהיה כמו דמאי שעיקר תקנתו על הספק ודאי דמברכין עליה ובדמאי שאני שרוב ע"ה מעשרין הן וא"כ איך כתב דכל ספק שיהיה כמו דמאי שאין מברכין עליו. ורבינו ז"ל בתשובה שכתב נראה שמפרש הסוגיא באופן אחר וה"ם ודאי דדבריהם כגון נר חנוכה ועירוב בעי ברכה אבל דבר שעיקר תקנתו על הספק כגון דמאי לא בעי ברכה והקשו על זה מיו"ט שעיקר תקנתו על הספק והיכי בעי ברכה ותירצו משום דלא ליזלזלו ביה ובא רבא ותירץ דכל דבר שעיקר תקנתו על הספק מברכין דלא כאביי שהרי ביו"ט מברכין וטעמא דלא מברכין בדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין הן אבל לענין ספק שנסתפק לנו אי מברכין אי לא בהא לא איירי סוגיין כלל דכ"ע מודו דלא מברכין וראיה ממה שאמרו בשמיני ספק שביעי יושב ואינו מברך לא מברכים וזה מה שביאר שם רבינו ז"ל בלשון תשובה. ולפי זה ג"כ קשה הקושיא שהקשיתי דכיון דקי"ל כרבא לא היה לו להזכיר כאן בהל' חנוכה טעמא דלא יזלזלו. ועוד איך כתב כגון מעשר דמאי כמו שהקשינו למעלה. ומ"מ עכ"פ נ"ל שה"ה ז"ל לא ראה אותה תשובה של רבינו ז"ל ולא הבין בדבריו שהוא מפרש הסוגיא כך דלאו"ה איך כתב דרבא לא פליג אאביי דהא בהדיא אמרינן בברכות פ' דעכ"פ צריך אתה לומר דפליג אאביי כיון דדמאי דקאמר אביי הוא דדבר שעיקר תקנתו על הספק מברכין איך ודאי דרבא פליג אהא כמו שאמר ה"ה ז"ל לבסוף דאי לאו טעמא דרוב ע"ה מעשרין הוה קאמר בדמאי דמברכים משום דעיקר תקנתו על הספק כדכתיבנא ובשלמא אי ה"ה ז"ל הבין בדברי רבינו ז"ל דמפרש דמאי דקאמר אביי ספק דדבריהם לא בעי ברכה איירי בכל ספק דדבריהם בין שעיקר תקנתו על הספק בין ספק שנסתפק לנו ניחא דקאמר דלא פליג אאביי אמאי דקאמר דספק שנסתפק לנו דלא מברכין אלא אמאי דקאמר דהיכא דעיקר תקנתו על הספק אין מברכין אהא לחודיה פליג עליה אבל אי מפרש כפירוש רבינו ז"ל דסוגיין לא איירי אלא כשעיקר תקנתו על הספק לחודיה ועל דא קאמר אביי ספק דדבריהם לא בעי ברכה א"כ היכי קאמר דלא פליג רבא עליה א"ו כדאמרנו. ותו איכא לאקשויי קושיא חזקה בדברי רבינו ז"ל דס"ל דכל ספק אפילו של תורה אין מברכין עליו כגון ספק מילה כדכתב בהדיא בהלכות מילה דא"כ איך כתב בהל' ק"ש פרק שני ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה הא הוי ספיקא בדבר דרבנן והיה לו לעשות המצוה בלא ברכה וכמו דבמילה עושה המצוה בלא ברכה ה"נ היה לו לקרות ק"ש בלא ברכה והרב"י בסי' ס"ז כתב שדעתו של רבינו ז"ל כדעת ה"ר יונה שכל דבר שהוא ספק של תורה מברכים עליו ולאפוקי מדברי האומרים דכיון דהברכות דרבנן מינו משום ספיקא דרבנן אינו חוזר ומברך ע"כ. ואגב לענ"ד נראה ממ"ש רבינו ז"ל דעתו הפוך מדעת ה"ר יונה שהרי במילה ספק שאין מברכין עליו מספיקא ואגב שהרב"י ז"ל עצמו פליג דידיה אדידיה שהרב ז"ל בטי"ד סימן כ"ח גבי כיסוי הדם דכוי שכתב הטור שאין לברך עליו הביא לשון הרמב"ם ז"ל שכתב בשם ה"ר יונה ז"ל שצריך לברך על כיסוי הדם בכוי והוא חלק עליו ואמר דאפילו דהמצוה מדאורייתא אין מברכים עליו מספיקא וכתב הוא ז"ל שכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל שלא כדעת ה"ר יונה ז"ל. והרב"י כתב שם שדעת הראב"ד ז"ל בהשגות כדעת ה"ר יונה א"כ קשיא דידיה אדידיה. ונ"ל לתרץ הקושיא ולומר שמה שאמר שם ספק קרא אינו ר"ל שיש לו ג"כ ספק בברכות דאז אינו חוזר ומברך אלא ר"ל שבברכות אין לו ספק שודאי לו שלא אמרן והוא דומה לתינוקת שלאחריו שכתב אבל אם יודע שקרא ונסתפק לו אם בירך וכו' היכי דהתם שפשיטא ליה בחדא ומספקא ליה בחדא בתינוקת קמייתא נמי פשוט לו בברכות שלא אמרן, ואין לו ספק אלא בקריאה ולהכי חוזר ומברך כיון שפשוט לו שלא אמרן ומיהו אם היה פשוט לו שקרא ק"ש אע"פ שקראה בלא ברכותיה לא יחזור ויקראנה בברכותיה דאפשר דהרב"י ז"ל סבור כדעת הרא"ה כמו הרב"י ז"ל בסימן ס"ז דסובר דהיכא שקראה מתחילה בלא ברכות אינו יכול לחזור ולקרותה בברכות דהכי יצא י"ח ולהכי כתב רבינו ז"ל ספק אם קרא כלומר דוקא ספק אבל בודאי קרא אע"פ שלא קרא הברכות

הגהות מיימוניות

והלכות אין עתידין ליבטל נאמר כאן קול גדול ולא יסף ונאמר להלן חכרם לא יסוף וגו' הלכות הליכות עולם לו. ע"כ: [א] וכן כתב רש"י שמענו בשם ר"י בר יהודה שלא הוקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה וכתב בס"ה דהזקא אם אינו נשוי. וכתב רבינו שמחה דאם דעתו להדליק בביתו נראה דאין צריך לברך על הראיה עד שיסדר כולן על ההדלקה בביתו וכן כתב ראבי"ה מידי דהוה אסוכה ומסדר להו כולהו אכסא, ע"כ: [ב] בכס' סופרים פ"כ שיש לומר אחר ההדלקה נוסח זה הנרות הללו אנו מדליקים על הישועות ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודשים הם ואין לנו רשות להשתמש לאורן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל ישועתך ברוך שהחיינו ואשר עשה נסים. וכן היה רגיל מהר"ם ז"ל, ע"כ: [ג] מהר"ם נהג לומר לקרוא את ההלל בכל פעם כטעם דאם ידלג וישכח אות אחת נמצא שלא גמר את ההלל ע"כ: [ואמר הרא"ש ז"ל דאין לדקדק בזה כי לגמור הוי פירושו לקרות כמו ותיקין היו גומרין אותה פי' קורין אותה כן הוא בטור א"ח סי' תפ"ח]:

מברכין עליו. *ולמה מברכין על יו"ט שני והם לא תקנוהו אלא מפני הספק כדי שלא יזלזלו בו: ו ^אולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים אלא קריאת ההלל *לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל. ושמנה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל ואלו הן. שמנת ימי החג. ושמנת ימי חנוכה. וראשון של פסח ויום עצרת. ^באבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה. ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל: ז מקומות שעושין יום טוב שני ימים גומרין את ההלל כ"א יום. תשעה ימי החג. ושמנה ימי חנוכה. ושני ימים של פסח. ושני ימים של עצרת. ^גאבל בראשי חדשים קריאת ההלל מנהג ואינו מצוה. *ומנהג זה בצבור לפיכך קוראין בדילוג. [ד] ואין מברכין עליו שאין מברכין על המנהג [ה] ויחיד לא יקרא כלל. ואם התחיל ישלים ויקרא בדילוג כדרך

א טור סי' תכח תרמד : ב טור סי' תקפד · ג טור סי' תכב :

השגת הראב"ד

*ולמה מברכין על יו"ט שני וכו'. א"א זה הטעם לאביי אבל רבא חלק עליו ואמר שאין הטעם לדמאי אלא מפני שרוב ע"ה מעשרין הם אבל ספק אחר אפילו בדרבנן מברכין :

*לעולם מדברי סופרים וכו'. א"א ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם :

השגת הראב"ד

*ומנהג זה בצבור וכו'. א"א זה אינו כלום וכבר כתבנו עליו. ומה שכתב ליחיד שהתחיל לקרות בדילוג לא אמר כלום אלא יקרא כמו שירצה ויוסיף כחתימה הצבור, עכ"ל :

כסף משנה

פ"ג ו ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמד"ס אלא קריאת ההלל לעולם מד"ס. וכתוב בהשגות א"א ויש בהן עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. ע"כ וכתב עליו ה' המגיד ובגמרא שבפרק ערבי פסחים אמרו נביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלים ממנה אבל לאומרו בימים קבועים מדבריהם הוא ואע"פ שהביאו בערכין אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון זה דעת רבינו והוא הנראה עכ"ל. וק"ל על דבריהם, אם על הראב"ד שכתב שיש בו עשה מדברי קבלה כמשיג על רבינו שכתב שהוא מד"ס והלא אף אם תודה שכן הוא שיש בו עשה מדברי קבלה שפיר דמי למקרייה ד"ס וא"כ מה רצה להשיג או להוסיף על דברי רבינו, גם ה"ה שכתב שאע"פ שהביאו בערכין אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון נראה מדבריו שאילו הוכחה לראיה ממש מודה הוא להראב"ד שלא היה ראוי לומר שהוא מד"ס וכתב בסוף דבריו זה דעת רבינו והרי רבינו להדיא בסה"מ אסר לו בשרש הא' חולק על בה"ג שמנה קריאת ההלל ומקרא מגילה מצות עשה והשיג עליו רבינו שאין ראוי למנות בכלל תרי"ג מצות שהם מדרבנן והרי מקרא מגילה דברי קבלה מפורשים הם לא הביאום לסמך ולדמיון ואפ"ה קרא אותם רבינו מצות דרבנן. ואין לומר שה"ה יודה להראב"ד שאילו הוכחה לראיה לא היה ראוי לקרותו ד"ס גם לא ד"ת אבל דברי קבלה. ומ"ש רבינו בס' המצות על מקרא מגילה מצות דרבנן איידי דנקט הך אחריני נקט נמי מקרא מגילה וקושטא דמלתא דלאו דברי תורה היא אבל דברי קבלה מקריא שהרי רבינו בתחלת הלכות מגילה וחנוכה כתב יש בכללן שתי מצות עשה מד"ס והיה לו לומר אחת מד"ס ואחת מדברי קבלה והכא דוקא נקט אלא ודאי דאף מצות דברי קבלה ד"ס מיקריא בין שהוא לסמך בין הוכא לראיה. והרמב"ן ז"ל בספר השגותיו כתב ובמס' ערכין דרשו בו השיר וכו' ואע"פ שזה מדברי קבלה הוא אבל יאמר הנביא שישירו לנס המושיעם כמו המשוררים בליל אכילת הפסח הרי שאמר שאילו מן הכתוב היתה הראיה לא היה נמנה בספרי"ג מצוה אבל כמצות דרבנן. ועוד קשה על ה"ה שכתב ואמת שבפ' ערבי פסחים אמרו נביאים תקנו הלל וכו', שנראה שאילו תקנו גם הימים הקבועים לא היה מד"ס וזה

מגיד משנה

אלא כל ספק דדבריהם לא בעי מיהדר וברוכי אלא טעמא דרבא כיון דתקינו רבנן וגזרו על הדמאי כמצוה של דבריהם ממש הוו להו לתקוני בברכה אלא משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן עבוד רבנן היכרא דלא לימרו כדאורייתא דמי להו לרבנן. ומכאן למדו הגאונים ז"ל לספק תילה שאין מברכין עליה וזה כדעת הרמב"ן ז"ל אבל הר"א ז"ל סובר דרבא פליג אדאביי ולרבא כל ספק אפילו בדרבנן בעי ברכה וכן כתוב בהשגות וקבלת הגאונים הכריע :

ו ולא הלל של חנוכה וכו'. בפירוש אמרו פ' היה קורא (ברכות י"ד.) אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא אלמא הלל דרבנן ושם בסתם הזכירו אלמא בכל זמן הוא דרבנן ויש מסתפקין בזה ואומרין שיש ממנו מן התורה. והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א ויש בהן עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ע"כ. ובגמרא שבפרק ערבי פסחים (דף קי"ז) אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלין ממנה אבל לאמרו בימים קבועין מדבריהם הוא ואע"פ שהביאו בערכין (דף י') אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון, זה דעת רבינו והוא הנראה.

ושמנה עשר יום וכו'. מימרא פ"ב בערכין (דף י':) ושם ביארו הטעם שהזכיר רבינו למה אין קורים בר"ה ויוה"כ ולא בפורים :

ז מקומות שעושין שם שני ימים וכו'. גם זה במימרא שהיא שם (דף י') ובגולה כ"א יום: אבל בר"ח וכו'. שם בערכין (דף י') שאלו ר"ח דאיקרי מועד לימא ותירצו לא איקדיש בעשיית מלאכה ופרק בשלשה פרקים (תענית כ"ח) רב איקלע לבבל בר"ח חזנהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי אמר מנהג אבותיהם בידיהם ואמרו שם תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ע"כ. והמעשה של רב מוכיח בבאור שאפילו מנהג פשוט בכל ישראל לא היתה קריאתו ואפילו בדלוג לא היו קורין בארץ ישראל שהא מתחלה רב לבבל שאם היה מנהג פשוט בכל מקום לא לימרו סבר לאפסוקינהו דהא מנהג היה לקרותו בדלוג בכל מקום. ומפני שקריאתו הטיה במנהג כתב רבינו שאין מברכין עליו וכן אמרו קצת מפרשים והביאו ראיה ממה שאמרו בפ' לולב וערבה (סוכה מ"ד

לחם משנה

הברכות כבר יצא ואין לו לחזור ולברך אבל גבי תילה שכתב שיעשה תילה בלא ברכה הוא מפני שהוא ספק אם הוא זכר וחייב בתילה או אם היא נקבה ופטור ואם נסתפק לו אם חל עליו חיוב ברכה או לא הל או ודאי אזלינן לקולא אבל הכא כבר ידע שיש עליו חיוב ברכה ולא אמרה ולהכי יחזור ויברך. ולקושיא הראשונה שהקשיתי על מה שהבין ה"ה ז"ל בדברי רבינו ז"ל עלה בדעתי לומר דרבא נ"כ צריך לטעמא דלא לזלזלו ביה דאל"כ תקשי ליה היכי מברכין על יו"ט שני הא הוא מנהג ואין מברכין על המנהג לדעת רבינו ז"ל כמו שכתב גבי קריאת ההלל וכן הקשה ר"ת ז"ל לדעת מי שסובר שאין מברכין על מנהג בפרק היה קורא בד"ה ימים שהיחיד גומר בהם וכו' ולהכי ודאי דלדעת רבינו ז"ל צריך רבא לטעמא דלא ליזלזלו ביה ומהכי הן מברכים אע"פ שהוא מנהג ומה שחולק על אביי הוא דסובר דכל דבר שעיקר תקנתו על הספק מברכין חוץ מהדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין הן. ומ"ש רבינו ז"ל אבל דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן וכו' אין מברכין ר"ל דבר שעיקר תקנתו על הספק והוא ספק דומה לדמאי שבדמאי יותר נוטה אחד מצדדי הספק מהצד האחר דודאי עשה [שלא] לברך מפני שרוב ע"ה מעשרין הן ולזה כתב רבינו ז"ל כגון מעשר דמאי כלומר שהוא ספק יותר לצד שאין ראוי לברך מצד שראוי לברך. כל זה עלה בדעתי לדחוק ולפרש אבל מה אעשה שלשונו אומר ולמה מברכין וכו' והם לא תקנוהו אלא מפני הספק דמשמע שמה שהוקשה לו הוא מכני ביו"ט שני הוא על הספק ולפי מה שפירש אין הקושיא אלא מפני שלדידן הוא מנהג, ועוד שלפי מה שמפרש רבינו בהוראה הטובה אין התירוץ הזה עולה כלל שנראה שרבא לית ליה טעמא דלזלזלו וכו' שכן כתב שם ובא רבא ופריך וכו' אל תאמר דכל דבר שעיקר תקנתו על הספק לא תקנו עליו ברכה שהרי יו"ט שני מפני הספק הוא משמע דלית ליה טעמא דלא ליתו לזלזולי ביה דאל"כ היכי קאמר שהרי יו"ט שני מפני הספק הוא וכו' הא איכא טעמא דלא ליתו לזלזולי ביה על כן דברי רבינו ז"ל צ"ע. ומ"מ לחדש דעת רבינו ז"ל ממה שכתב באותה תשובה דכל דבר שנסתפק לנו בברכות בין שהמצוה מן התורה בין שהיא מדרבנן אין מברכים והביא ראיה ממה שאמרו בסוכה מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן דאינו סובר הוא ז"ל דטעמא דלא מברכינן משום דסהרי אהדדי כדכתב הרב האלפסי במסכת סוכה אלא סובר דטעמא משום דהוי ספק ולכך לא מברכינן מספיקא דלא שייך טעמא דלא ליזלזולי ביה ואע"ג דמזלזלי ולא יתבי בסוכה מ"מ אין זה זלזול כזלזול יו"ט דאתי לחלל יו"ט ובכל דבר שעיקר תקנתו על הספק כלומר שחכמים גזרו ותקנו עליו ביחוד ולא הניחוהו בכלל שאר הספקות כמו דמאי דחכמים נמי גזור עליו ביחוד וכן יו"ט שני אז ודאי מברכינן משום דהוי מצוה מדבריהם אי לאו דאיכא טעמא כמו בדמאי דרוב ע"ה מעשרין הן אבל כל דבר שלא נמנו עליו חכמים לתקן בו ביחוד אלא הניחו לנו הדבר שנדון בו ככל הספקות שבתורה אז ודאי עושין המצוה ולא מברכין. וה"ר יונה בפרק מי שמתו כתב דכל דבר שהוא ספק של תורה מברכין עליו והביא ראיה מדאמרינן בשבת פ' במה מדליקין דאין מברכין על הדמאי בשעה שמפרישין ממנו מעשר ואמרינן התם טעמא מפני שהוא ספק של דבריהם דמשמע דוקא מפני שהוא כספק של דבריהם אין מברכין עליו הא אם היה ספק דאורייתא מברכין עליו ע"כ. וכיוצא בזה כתב הרא"ש ז"ל בשמו בריש פרק כסוי הדם גבי כוי דמברכים עליו מפני שבספק דאורייתא הוא. ויש לתמוה עליו דהא דמאי כספק של תורה הוא דהוא ספק אם הוציא מעשר או לא הפריש מעשר וחייב להפרישו מן התורה והרי הוא דומה לכוי דספק חיה היא וחייב לכסות מדאורייתא או בהמה הוא ופטור דכותה נמי הא ואיך חילק מדמאי לכוי. וחכמי לוני"ל בשאלתם לרבינו ז"ל והראב"ד ז"ל בהשגות משמע דס"ל דדמאי הוא דאורייתא שכן כתבו בשאלתם על ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין ע"כ, משמע דדמאי ספק דאורייתא קרי להו ולא נקרא ספק דדבריהם אלא מפני שהברכה היא מדבריהם. ואולי יש לדחוק ולפרש דברי הר' יונה ז"ל דהכי קאמר דוקא דמאי מכני דהוי ספק דבריהם כלומר דמן התורה אזלינן בתר רובא דרוב ע"ה מעשרין הם וכתירוצא דרבה אלא דרבנן חששו חששא זו ולכך לא בעי ברכה אבל ודאי היכא דהוי ספק של תורה בעי ברכה ומאי דקרא ספק של דבריהם משום דרוב ע"ה מעשרין הם ודוחק. ומ"מ לדעת רבינו דסובר אביי דדבר שעיקר תקנתו על הספק אין מברכין עליו והא בדיקת חמץ בתחילתה נעשתה על הספק ולדכתב ה"ה ז"ל בהל' חמץ ומצה וא"כ איך מברכין. וי"ל דמ"מ מצות הביטול הוא מן התורה והביטול הוא דמברכין ואע"ג דלא מברכין אביטול חמץ כבר נתן טעם שם הר"ן ז"ל

ו ולא הלל של חנוכה בלבד וכו'. כתב הה"מ ז"ל ויש מסתפקים בזה ואומרים שיש ממנו מן התורה כלומר ההלל של חנוכה הוא ודאי מדרבנן מפני דלא מספקינן נים

הגהות מיימוניות

[ד] תניא לא יתחיל ואם התחיל גומר ופר"ה ואם התחיל בברכה כבהגדה גדולה שלאחר זו, ע"כ : [ה] וכן פסק ר"י אלפס וכן רש"י לא היה מברך וכן כתב במחזור ויטר"י אבל ר"ת כתב דיש לברך מידי דהוה איו"ט שני וכן רש"ר מקוצי כתב דלא הוה ברכה לבטלה כיון שרוצה האדם להתחייב בה מידי דהוה אלולב ואתפילין דהני נשי מברכות אע"פ שאינן חייבות ולא מחינן בהו ע"כ, ועיין בהל' ציצית בפ"ג בהלכה ט' וכן רבינו שמחה כתב שיש לברך דלא יהא אלא בעוסק בתורה ואפילו במגילת רות וקינות ושיר השירים יש במס' סופרים שמברכין בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה ואע"ג שאין נזכרות בשום מקום בתלמוד. כ"ש הלל שגם לחכמי התלמוד היה מנהג וכן כתב בשם רב עמרם שכתב בסדרו העובר לפני התיבה בר"ח מברך לקרות את ההלל וכן כתב בשם ר"ח ואפי' יחיד צריך לברך מדאמרו להפסיק בו כדלקמן. ומהר"ם היה נוהג שלא אמר אלא עם הצבור

מ"ד:) גבי ערבה ביום שביעי חבים ולא בריך אלמא קסבר מנהג נביאים הוא ומכאן שאין מברכין על המנהג ויש מן הגאונים כדעת זו ויש בזה כרכה סברות ומנהגנו שמברכין עליו ויחיד אומרו בלא ברכה. ומ"ש רבינו ויחיד לא יקרא הוא פירוש למה שאמרו (תענית כ"ח:) תנא יחיד לא יתחיל וכו'. ויש בזה פירושים אחרים וכבר כתבתי מנהגנו:

אינו דאטו מי נימא דקריאת התורה בשבת ובשני ובחמישי שהרית דתקנת משה היא שאינה מד"ס וסוכה נמי כהאי גונא בשניות ועירובין דתקנת שלמה היא ונביא הוה וכלהו מד"ס מיקרו. ועוד שנראה מדבריו ז"ל שמצות עשה לגמור את ההלל על כל צרה שנאמין כיון שנביאים שביניהם תקנוה לכך אבל לאומרו בי"ח ימים הוא דרבנן. ולשון רבינו שהסר זה שכתב ולא הלל של חנוכה וכו' אלא קריאת הלל לשלם מד"ס וכיון שמלים לו ז"ל בספר המצות שכתב שמצות הלל דרבנן היא גם לשונו כאן מוכיח כן רק יש לנו לפרשו ודברי הראב"ד והה"מ צריכין עיון:

כדרך שקוראין הצבור. וכן בשאר ימי הפסח קוראין בדילוג בראשי חדשים: **ח** כיצד מדלגין. מתחילין מתחלת ההלל עד חלמיש למעינו מים ומדלג ואומר ה' זכרנו יברך כו' עד הללויה ומדלג ואומר מה אשיב לה' עד הללויה ומדלג ואומר מן המצר קראתי יה עד סוף ההלל. זה הוא המנהג הפשוט. ויש מדלגין דילוג אחר: **ט** כל היום כשר לקריאת ההלל. והקורא את ההלל למפרע לא יצא. קרא ושהה וחזר וקרא אע"פ ששהה כדי לגמור את כולו יצא. ימים שגומרין בהן את ההלל יש לו להפסיק בין פרק לפרק אבל באמצע הפרק לא יפסיק. וימים שקוראין בהן בדילוג אפילו באמצע הפרק [ו] פוסק: **י** כל יום שגומרין בו את ההלל מברך לפניו. ומקום שנהגו לברך אחריו מברך. כיצד מברך יהללוך ה' אלהינו כל מעשיך וצדיקים וחסידים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו לשמך כי אתה ה' לך טוב להודות ונעים לשמך לזמר ומעולם ועד עולם אתה האל ברוך אתה ה' המלך המהולל המשובח המפואר חי וקיים תמיד ימלוך לעולם ועד [ז]: **יא** יש מקומות שנהגו לכפול מאודך כי עניתני עד סוף ההלל כופלין כל דבר ודבר שתי פעמים. ומקום שנהגו לכפול יכפול ומקום שנהגו שלא לכפול אין כופלין: **יב** מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כך היה. אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל מתחיל ואומר הללויה וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר הללו עבדי ה' וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר הללו את שם ה' וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם וכל העם עונין הללויה וכן על כל דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלש ועשרים פעמים סימן להם שנותיו של אהרן: **יג** וכן כשהקורא מגיע לראש כל פרק ופרק הן חוזרין ואומרין מה שאמר. כיצד כשהוא אומר בצאת ישראל ממצרים כל העם חוזרין ואומרין בצאת ישראל ממצרים. והקורא אומר בית ישראל מעם לועז וכל העם עונין הללויה עד שיאמר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני וכל העם חוזרין ואומרין אהבתי כי ישמע ה' וכו'. וכן כשיאמר הקורא הללו את ה' כל גוים כל העם חוזרין ואומרין הללו את ה' כל גוים: **יד** הקורא אומר אנא ה' הושיעה נא והם עונין אחריו אנא ה' הושיעה נא. אע"פ שאינו [ח] ראש פרק. הוא אומר אנא ה' הצליחה נא והם עונים אנא ה' הצליחה נא. הוא אומר ברוך הבא וכל העם אומרים ברוך הבא. ואם היה המקרא את ההלל קטן או עבד או אשה עונה אחריהם מה שהן אומרין מלה מלה בכל ההלל. זהו המנהג הראשון ובו ראוי לילך. אבל בזמנים אלו ראיתי בכל המקומות מנהגות משונות בקריאתו ובעניית העם ואין אחד מהם דומה לאחד:

במה

א טור סי' תכב: ב טור סי' תכד: ג טור סי' תכב:

מגיד משנה

וכן בשאר ימי הפסח וכו'. דעת רבינו להשוות חולו של פסח לראשי חדשים וזה נראה כדעת כל המפרשים חוץ מהרמב"ן ז"ל שחלק ביניהם ואמר דחולו של פסח אפילו יחיד מחוייב לקרותו בדלוג שעיקר תקנה כך היתה לאומרו כחול המועד בדלוג ולברך עליו:

ח ביצד מדלגין וכו'. זה המנהג גם כן בינינו:

ט כל היום כשר לקריאת ההלל וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה למפרע (מגילה כ':):

הקורא את ההלל וכו'. שם (דף י"ז) הקורא את המגילה למפרע לא יצא ובגמרא תנא וכן בהלל: קרא ושהה וכו'. סוף ר"ה (דף ל"ד:) מוכיח דהלל ומגילה שוין בזה וכבר נתבאר הדין לענין מגילה פרק שני:

ימים שגומרין וכו'. פ' היה קורא (ברכות י"ד) אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק. ומדברי רבינו נראה שהוא פוסק לכל דבר ואינו כדין ק"ש שאינו מפסיק אלא לדברים ידועים כמבואר פרק ב' מהלכות ק"ש, וכן בדין שהרי אין ברכה מתוקנת לאחריו ותלויה היא במנהג. אבל רוב המפרשים ז"ל ראיתי שפירשו שבימים שהיחיד גומר את ההלל הוא כק"ש ממש וימים שאין היחיד גומר הרי הוא באמצע הפרק כבין פרק לפרק בימים שהיחיד גומר וזהו דעתם ז"ל:

י כל יום שגומרין בו את וכו'. בסוכה פרק לולב הגזול (דף ל"ח ול"ט) ומקום שנהגו לברך אחריו יברך. ובגמרא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מצוה לברך:

יא יש מקומות שנהגו לכפול וכו'. שם במשנה ובגמרא מבוארין מנהגין אלו:

יב מנהג קריאת ההלל בימי חכמים וכו'. המנהג הזה מבואר בגמ' (דף ל"ח:) שם. ומ"ש רבינו שהן קכ"ג פעמים הסימן שנתן להם הכל מבואר במדרש תהלים:

יג וכן כשהקורא מגיע לראש פ' וכו'. גם זה שם מצוה לעשות ראשי פרקים וכן מבואר שם שעונין אחריו אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא. והכל מבואר שם:

יד ואם היה הקורא וכו'. שם במשנה ובגמ' (דף ל"ח):

כמה

כסף משנה

ז וכן בשאר ימי הפסח וכו'. כתב הרב המגיד דעת רבינו להשוות חולו של פסח לר"ח וזה נראה כדעת כל המפרשים חוץ מהרמב"ן ז"ל שחילק ביניהם ובסוף הל' ברכות כתב רבינו בפירוש שהלל של חוה"מ של פסח אין מברכין עליו:

ובכאן נשלם החלק הראשון וספר זמנים. ההודאה למלך מלכי המלכים ואדוני האדונים:

לחם משנה

ליה מהשיר יהיה לכם וכו' כדאמר בערכין (דף י':) אבל הש"ר דמסקינן לאו מהאי קרא הוא מן התורה וה"א ממנו מן התורה ודעת רבינו ז"ל דהכל מדרבנן. וא"ת קשה לכולהו דסיך אמרו בפ"ד דתעניות (דף כ"ח:) אמר רבא זאת אומרת הלילא דר"ח ירחא לאו דאורייתא משמע דבחנוכה ובכל השאר הוי מן התורה כיון דדחי מעמד. ויש לומר דמאי דקאמר [לאו] דאורייתא ר"ל אין לו סמך כלל בתורה אבל כל השאר מה"מ לדעת רבינו ז"ל משום דיש להם סמך מדברי קבלה נפסוק השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, וחנוכה אע"ג דלית ליה סמך מ"מ נביאים תקנו לומר הלל בכל צרה והוי קצת סמך וכדכתב שם רש"י ז"ל:

ט ימים שגומרים בהם ההלל וכו'. כתב הה"מ ז"ל וכן בדין שהרי אין ברכה מתוקנת לאחריו וכו'. קשה דמנין לו להה"מ ז"ל זה דהא בגמ' (דף י"ד) משמע דלא למדו אלא מק"ש מק"ו שכן אמרו שם בהלל ובמגילה מהו שיפסיק אמרין ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן לא כ"ש וא"כ דיו לבא מן הדין להיות כנדון והכי אמרת דפסיק אפי' מק"ש. וי"ל דזה כברת הבעיין אבל המתרצן הידע לו סברא אחרת דאמרין פוסק ואין בכך כלום והיה די לומר פוסק לבד למה ליה למימר ואין בכך כלום אלא הכי קאמר לא כמו שאתה סובר דפסקינן בק"ש אלא אין בכך כלום ופוסק כמו שירצה מפני הסברא דאמר וכן בדין וכו', ומה שאמר בגמ' שאני רב בר שבא דלא חשיב וכו' אינו רוצה לומר לדעת רבינו ז"ל שאין בזה שאלה מפני הכבוד דלא חשיב ליה ולכך לא אבל לאפילו שלא מפני הכבוד רשאי לשאול לדעת רבינו ז"ל אלא הכוונה לומר דלא פסק מפני דלא חשיב כלל ולכך לא פסק לו מפני דהוי פסק שלא לצורך, ומה שאמר הה"מ פוסק לכל ר"ל לדבר שיש בו צורך קצת:

יב מנהג קריאת ההלל וכו'. בפרק לולב הגזול (דף ל"ה) מבואר כל זה. ואמרו שם הוא אומר הודו לה' והם אומרים הודו לה' מכאן שמצוה לענות בראשי פרקים. וקשה דלמה לא הזכיר זה רבינו ז"ל שהוא אומר הודו והם אומרים הודו. וי"ל דסובר רבינו ז"ל דהבא כשאמר זה אינו אלא למנהג שהיה מנהג אחר אחר המנהג הראשון וכדמשמע התם ולכך הוצרכו לומר הודו והם יענו הודו כדי להודיעם שמצוה לענות וכו' כלומר מפני שבמנהג האחרון הזה לא היו עונין בראשי הפרקים כמו שהיו עושים במנהג הראשון לכך הוצרכו לעשות דוגמא לדבר כדי שלא תשכח ועשו היכר זה אבל במנהג הראשון לא היו צריכים להיכר זה שהרי היו עושים השמטת בראשי הפרקים אבל כל שאר הדברים האמורים שם שכם ללמד לנו דינים סובר רבינו ז"ל דאפילו במנהג הראשון היה זה מפני שלמדו דינים מהן שהם צריכים לזמן ההוא. זה נ"ל דעתו של רבינו ז"ל:

יד הוא אומר ברוך הבא והם אומרים ברוך הבא וכו'. תימה דשם אמרו הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה ופירש"י ובברוך הבא היו סומכים עליו ואין עונין לא בתיבות מגמן ולא הללויה מכאן ללמוד לשאינו יודע לא לקרות וכו' אם שמע וכיון לבו וכו'. וכפי דעת רבינו ז"ל שאומר והם אומרים ברוך הבא אין ללמוד דין זה כלל וא"כ דבריו הם הפך הגמ' וצ"ע:

מנהג

הגהות מיימוניות

הצבור ואז היה מברך, ע"כ: [ו] אמנם התוס' פסקו שאפילו בימים שאין היחיד גומר בהם לא יפסוק וע"ש, ע"כ: [ז] גרסינן במס' סופרים צריך לברך בתחלה ולקרותו בנעימה לקיים מה שנאמר ורוממה שמו יחדיו, ע"כ: [ח] בירושלמי צריך להתוו כי לעולם חסדו. ע"כ:

פרק רביעי

א כמה נרות הוא מדליק בחנוכה. ״מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד [א] בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד:

ב כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה. בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות:

ג מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמנה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד:

ד ״נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם. מלא קערה שמן והקיפה פתילות. אם כפה עליה כלי כל פתילה ופתילה נחשבת כנר אחד. לא כפה עליה כלי נעשית כמדורה ואפילו כנר אחד אינה נחשבת:

ה ״אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד [ב] שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה כמו [ג] חצי שעה או יתר. עבר זמן זה ״אינו מדליק. וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה [ד] פעם אחרת. ״נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה:

ו ״כל [ה] השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי [ו] שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור ״להדליק בהן נר שבת, לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לבדוק [ז] מעות או למנותן לאורה אסור:

א טור סי' תרעא סמ"ג שם ב טור סי' תרעב סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם ד עי' בטור שם. ה טור סי' תרעג. ו טור שם:

מגיד משנה

פ"ד א כמה נרות הוא מדליק וכו'. ס' במה מדליקין (שבת כ"א) ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. ופי' רבינו בהמהדרין מן המהדרין עושין מה שהמהדרין עושין להדליק נר אחד לכל אחד ואחד מבני הבית ושעושין יותר מהן שמוסיפין בכל לילה ולילה כמנין נרות של ליל ראשון ופי' מדליק נר אחד לכל אחד ואחד, זה פירוש רבינו ונכון הוא:

ג מנהג פשוט בכל ערינו וכו'. ג"כ הוא מנהגם:

ד נר שיש לה שתי פיות וכו'. מימרא (דף כ"ג) שם כלשונו ופירש"י ז"ל לשני בני אדם למהדרין שעושין נר לכל אחד ואחד וכן פירשו בעיטור. ולי נראה אפילו לבאין מהדרין כגון שפתחי בתי שני בני אדם סמוכין זה לזה בכדי שהנר הוא לכל פתח בפתח הסמוך לו אי נמי כגון שני בני אדם הנכנסין בפתח אחד והם חלוקים בעיסתן ואין סמוכין על שלחן אחד שכל אחד צריך להדליק, כך נ"ל:

מלא קערה וכו'. גם זה שם:

ה אין וכו'. שם (דף כ"א) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ופירשו בגמרא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורו. ובהלכות שני פירושין היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. והשני שצריך ליתן לתוכן שמן כדי שיהא דולק והולך עד השיעור הזה ובשניהם כתבן רבינו ושם נתבאר בהלכות ששיעורו עד שתכלה רגל מן השוק כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה. וכתב רבינו עבר זמן זה אינו מדליק וכן לשון הגמרא מוכיח דקאמר אי לא אדליק מדליק אלמא אחר זמן זה אינו מדליק דאי לא שיעור זה מה הועיל לנו. ויש מן החכמים מדקדקין ואומרים דודאי אם לא הדליק בתוך שיעור זה מדליק כל הלילה דהא הכן (מגילה כ') כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה אלא שלא עשה מצוה כתקנה אבל חוץ זמן זה עשה מצוה כתקנה אלו דבריהם ז"ל. ולשון דאי לא אדליק קשה לפירוש זה דמשה כתקנה אינו כל הזמן הזה דא"כ הוה להו למימר לאדלוקי. ומ"ש רבינו ולא מקדימין ולא מאחרין יצא לו ממה שאמרו שם (שבת כ"ב) הנא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר והוא מפרשה בנר חנוכה:

הדליקה וכבתה וכו'. שם (דף כ"א.) כבתה אין זקוק לה וכן הסכו בהלכות:

נשארה דולקת וכו'. זהו הפירוש הראשון שכתבתי למעלה בשם ההלכות ומכאן למד הרמב"ן ז"ל שדעת ההלכות שמותר השמן שבנר חנוכה מותר לכל צרכי חול. ונראה לי אפילו בנה תוך זמנו שלא כדברי קצת הגאונים שמותר השמן שביום ראשון מוסיף עליו ביום שני ומדליקו וכן בשאר הימים והנותר ביום שמיני עושה לו מדורה ושורפו לפי שהוקצה למצותו. ודעת רבינו וההלכות לדמותן לעצי סוכה ונוייה שמותרים לאחר החג וכ"ש כאן שאפילו בעודו דולק חוץ שיעורו לא נאסר להשתמש ממנו אלא משום בזוי מצוה וכן עיקר:

ו כל השמנים וכו'. כן פסקו בהלכות כרב (דף כ"א) דאמר פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול ואמרו מ"ש דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה וכן פסקו רוב הפוסקים ז"ל:

ואפ לו למנות מעות וכו'. שם (דף כ"ב) מבואר אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה ופסקו בהלכות וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל לאסור כל תשמישים ועיקר:

לחם משנה

פ"ד ג מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בכל לילה. וא"ת לדעת רבינו ז"ל שמפרש שמהדרין מן המהדרין עושין מה שמהדרין עושין א"כ הך מנהג כמאן דמהדרין מדליקין נרות כמנין אנשי הבית בכל לילה ולילה בלי תוספה וא"כ אנן דמדליקין נר אחד בלילה הראשון ואנו הולכים ומוסיפין לא אתיא כוותייהו דמהדרין מן המהדרין נמי לא אתיא ואי מדינא לא בעינן אלא אחד בלילה הראשון וכן בכל לילה ולילה בלי תוספה כלל וא"כ מנהג דידן לפי דעת רבינו ז"ל לכאורה נראה מנהג בטעות בשלמא לפירוש התוספות דמפרשין דמהדרין מן המהדרין אין מדליקין אלא נר אחד בלילה הראשונה והולכים ומוסיפין ניחא. וי"ל דס"מ לא הוי מנהג בטעות כיון דעבדיק כדין ואע"ג דמדינא לא בעי תוספה אך נראה לנו למיעבד הכי שפיר ולעשות התוספה נכה"נ:

ד נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם כתב הה"מ ז"ל כגון שני פתחי בתי בני א"ם וכו'. ואע"ג דבעינן מזוזה מימין וחנוכה משמאל וכי ה"נ לא מצי לאיתויי הכי וכדהקשו התוס' אפשר דסובר הה"מ ז"ל דלא בעינן הכי אלא לכתחלה אבל לעיכובא לא ובדיעבד עולה

ה נשארה דולקת וכו' כתב הה"מ ז"ל ודעת רבינו ז"ל וההלכות ז"ל לדמותה וכו' וכמ"ש כאן שאפילו בעודו נר דולק וכו' אלא משום בזוי מצוה. וא"ת בעצי סוכה ונוייה נמי הוי טעמא משום בזוי מצוה וכמו שאמרו שם בפ' במה מדליקין (דף כ"ב) בעו מיניה מריב"ל מהו להסתפק מנויי סוכה וכו' ואמרו שם בתשובה אבוהון דכולהו דם כלומר כסוי הדם דנפקא לן מיקרא שלא יכסנו ברגל משני שלא יהו מצות בזויות עליו. וי"ל דמכל מקום איכא טעמא אחרינא בסוכה לימים טובים והוא אינו דאתקצאי

הגהות מיימוניות

[א] לשון מסכת סופרים בכ"ת בכסלו מדליקין נר חנוכה ואסור להדליק בנר ישן ואם אין לו אלא ישן מלבנו באור יפה יפה ומותר ואין מגביהו ממקומו עד שיכבה מס"ע. והנה הקלי"ר יסד ג"כ בקרובץ של חנוכה המתחלת אעריף כל שמנה צרור מלהדליק בנר ישן, וכן מהר"ם נהג איסור בנר ישן, ע"כ: [ב] ורמינהי מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה זקוק לה לא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורא. והנה פסק כשני הלשונות וכן כתב ראבי"ה שמצא בשם ר"ת דבהני תרויהו אזלינן לקולא כשיעורא וכדלא אדליק דבשל סופרים הלך אחר המיקל אבל ר"י אומר שנהגו העם כלשון ראשון. אמנם כיון שאין אנו מדליקין אלא בבתים מבפנים ואין כאן פרסום נס כ"א לבני הבית א"כ כל זמן שאין בני הבית ישנים צריך פרסום נס אפילו עד עמוד השחר ע"כ. כתבו התוס' אהא דאמר כשילהי במה מדליקין ושוהא כדי לצלות תג קטן מכאן היה נוהג רבינו שמשון שאין חשוב הדלקת נר בקדוש שבת ליאסר במלאכה אחריו ואע"פ שמברך בו שאין חשוב שבת אלא א"כ תתפלל ערבית וקדוש השבת שהרי אחר הדלקת נר היו צולין דגים ומדביקין פת ודלא כדברי ה"ג שפסק שאסור להדליק נר של שבת אלא נר של שבת אלא בתפלה תליא מילתא בראיתא פ' תפלת השחר רבי צלי של שבת בע"ש ונכנס למרחץ וכו' עכ"ל התוס'. אמנם רבי מצריך והנהיג להתנות קודם שידליק שאין מקבל שבת עד שיסיר מידו הנר שהדליק בו או עד תפלת ערבית ראל"כ שמא באיסור הוא מטלטלו אחר שבירך להדליק נר של שבת וכן נראה לבעל ס"ה והביא ראיה מדתניא בתוספתא לסוף גמר מלקרות פי' שלתקוע אפילו מיחם בידו אינו מטמינו א"א מג הו בארץ, וכן כתב רבינו שמחה שצריך להקדים נר חנוכה לנר שבת ואם הדליק נר של שבת אסור להדליק אחריו של חנוכה ע"כ וכן ראבי"ה. ומ"מ ההיא דתוס' לאו ראיה דההיא איירי בגמר התקיעות ע"כ: [ג] וכן פסק ר"י אלפס דהוי שיעור הזמן דכלים רגלי דתרמודאי, ע"כ: [ד] ודלא כרב הונא ע"ש במס' סופרים לא משמע כן כבהגהה בתחלת הפרק. אכן באלפס כתב ג"כ שאם כבת שיכול להשתמש במותר. ומורי הר"ם אמר דהיינו כשהשים בנר יותר מכשיעור אבל אם חשיב כשיעור אסור להשהמש במותר כמפורש בתוס' וכן נוכל לפרש ההיא דמס' סופרים, ע"כ: [ה] ואמר ריב"ל כל השמנים יפין לנר ושמן זית מצוה מן המובחר וכן אמ. רבא מריש הוה מר מהדר אמשחא דקאזא וכו' דהיינו שמן קיק לרבי יצחק בריה דרב יהודה בריש פירקין. מכאן ראיה דלא קאי הא דריב"ל אלא אנר חנוכה ודלא כי"ם הא דריב"ל אנר שבת שהרי בנר שבת לא היה אומר כל השמנים יפין לנר ועוד דמשמע דקאזא היינו שמן קיק ותנן בפ' במה מדליקין בפירוש שאין מדליקין בו בשבת ולא הוי מהדר עלה אלא ודאי לא קאי אלא אנר חנוכה, ע"כ: [ו] כר' זירא אמר רב מתנא אמר רב ואמרי לה אמר ר' זירא אמר רב ודלא כרב חסדא דמתיר בחול אבל לא בשבת ודלא כרב הונא דאמר אין מדליקין לא בחול ולא בשבת אלא באותן שמדליקין בו נר של שבת ע"ש וכן פירש רבינו שמחה והתוס', ע"כ: [ז] אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה וכן כבר אביי לעיל ודלא כרב הונא ע"ש וכן אמר רב יהודה אמר רב אסור להרצות מעות וכו, ע"כ: [ובעל העיטור כתב דוקא תשמיש של חול אבל תשמיש

ז נר חנוכה וכו'. מימרא שם: ואם היה דר וכו'. ברייתא שם (דף כ"א:): ונר חנוכה וכו'. שם (דף כ"ב) נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי, עוד אמרו שם (דף כ"א:) זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה תוך עשרה טפחים ודחו שם הראיה ולפיכך לא נכתב בהלכות. ועוד נראה לי ראיה לדחות זה מהמימרא הראשונה דאמר למעלה מעשרים פסולה משמע דתוך עשרים אמה בלאו זה מקום מילתא כשרה אלא שיש לנדון דלא פליגן ואע"פ שבתוך כ' אמה אין שם פסול מצוה מן המובחר היא בתוך עשרה טפחים. ויש שפסקו כן שמצוה להניחה בתוך עשרה ומדברי בעל העיטור נראה כדעת רבינו והלכות:

ח בימי הסכנה וכו'. שם ברייתא ופי' סכנת עכו"ם שיקפידו על הדבר:

וצריך להיות וכו'. מימרא שם אמר רבא וצריך נר אחר להשתמש לאורה ואי איכא מדורה לא צריך ואי אדם חשוב אע"ג דאיכא מדורה צריך:

ט נר חנוכה וכו'. שם (דף כ"ג) והטעם דאמרת הדלקה עושה מצוה הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום אשה ודאי מדליקה: הדליקו מבפנים והוציאו דלוק וכו'. שם (דף כ"ב:) אמר רבא הדליק מבפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום: אחז הנר בידו וכו'. שם מימרא הדין והטעם: עששית שהיתה דולקת וכו'. מימרא שם (דף כ"ג): ומותר להדליק נר של חנוכה וכו'. שם (דף כ"ב) אמר שמואל מדליקין מנר לנר ורבה עבד כותיה ומשום הכי הלכתא כותיה דשמואל אע"ג דרב פליג עליה וכן פסקו בהלכות ובעל התוספות. ובהגהות מ"מ ועל ידי קינסא ע"כ. רצה לומר שאפילו ע"י קינסא מותר וכבר הכריחו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דע"י קינסא ודאי אסור כיון שבשעה שמדליק אינו עושה המצוה ולא אמרו אלא במדליק מנר לנר ממש וכגון בפתילות ארוכות וזה נראה דעת רבינו:

י חצר שיש לה שני פתחים וכו'. שם (דף כ"ג) מבואר הדין והטעם:

ז [א]נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ בטפח הסמוך לפתח על שמאל הנכנס לבית כדי שתהיה מזוזה בימין ונר חנוכה [ח] משמאל. ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ונר חנוכה שהניחו [ט] למעלה מעשרים אמה לא עשה כלום לפי שאינו ניכר:

ח בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים ואפילו הניחו על שלחנו דיו. וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו. ואם היתה שם מדורה אינו צריך נר אחר. ואם אדם חשוב הוא שאין דרכו להשתמש למדורה צריך נר אחר:

ט [ב]נר חנוכה שהדליקו חרש שוטה וקטן [י] או עכו"ם לא עשה כלום עד שידליקנו מי שהוא חייב בהדלקה. הדליקו מבפנים והוציאו דלוק והניחו על פתח ביתו לא עשה כלום עד שידליקנו במקומו. אחז הנר בידו ועמד לא עשה כלום שהרואה אומר לצרכו הוא עומד. °עששית שהיתה דולקת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומברך ומדליקה שההדלקה היא המצוה ולא ההנחה. ומותר להדליק [כ] נר חנוכה *מנר חנוכה:

י חצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות [ג]צריכה שתי [ל] נרות. שמא יאמרו העוברים ברוח זו לא הגיח נר חנוכה. אבל אם היו [מ] ברות אחת מדליק באחד מהן:

א טור סי' תרעא סמ"ג שם: ב טור סי' תרעה סמ"ג שם: ג טור סי' תרעג:

השגת הראב"ד

*מנר חנוכה לנר חנוכה וכו'. אמר אברהם על ידי קינסא:

לחם משנה

דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא וכמו שכתבו שם התוס' ז"ל:

ומותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה וכו'. שם רב אמר אין מדליקין מנר לנר ושמואל אמר מדליקין ואמרו שם יתיב ההוא דרבנן קמיה דרב אדא בר אהבה ויתיב וקאמר טעמא דרב משום ביזוי מצוה (הוא) אמר להו לא תציתו ליה טעמא דרב משום דקא מכחיש מצוה מאי בינייהו איכא בינייהו דקא מדליק משרגא לשרגא מאן דאמר משום בזוי מצוה משרגא לשרגא מדליק מאן דאמר משום אכחושי מצוה משרגא לשרגא נמי אסור. והקשו שם בגמרא לת"ד טעמא דרב משום אכחושי מצוה ואסיק בקשיא. וסובר הראב"ד ז"ל דכיון דאסיק בקשיא אית לן למפסק כמ"ד טעמא דרב משום בזוי מצוה וכיון דכן פליגי רב ושמואל ואנן קי"ל כשמואל דשרי משום דאמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מהני תלת וה"ה על ידי קינסא שרי כשמואל ומפני כן כתב בהשגות ועל ידי קינסא. אבל רבינו ז"ל סובר דאית לן למפסק כמ"ד טעמא דרב משום אכחושי מצוה משום דרב אדא אמר לא תציתו להוא דרבנן דאמר משום בזוי מצוה ואית לן למפסק כרב אדא דהוא מריה דגמרא טפי מהוא דרבנן דקאמר משום בזוי מצוה ואע"ג דמ"ד אכחושי מצוה אסיק בקשיא אפשר דסובר רבינו ז"ל דמאי דאמר שם בגמ' מאי הוי עלה פי' הוא דהוי תיובתא גמורה הך דאקשינן למ"ד אכחושי מצוה או לא הוי תיובתא ואסיק דלא הוי תיובתא גמורה וכדפי' הרא"ש ז"ל ולהכי פסקינן לחומרא כמ"ד טעמא דרב משום אכחושי מצוה ובהא פליג שמואל אבל בבזוי מצוה כמו קינסא מודה שמואל דאסור וכן פסק רבינו ז"ל בפ"ג מהלכות תמידין ומוספין דע"י קינסא אסור משום בזוי מצוה שכתב שם נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דישונו כו' כילד מדליקו כו' ואינו יכול להדליקו בנר אחר משום בזיון ע"כ. וכי תימא אמאי לא קאמר ה"ה ז"ל דפסק כרב דהלכתא כותיה באיסורי וכמ"ד דטעמא משום בזוי מצוה משום דלא אסיק בקשיא. וי"ל דודאי דכמאן דאמר משום אכחושי מצוה עיקר כדפרישית דאית לן למפסק כרב אדא ועוד דאית לן למפסק בהא כשמואל משום הא דאמר אביי כל מילי וכו'. וא"ת כיון שרבינו ז"ל פסק כמ"ד אכחושי מצוה ובהא פליגי ומודה שמואל בבזוי מצוה דאסור א"כ אמאי כתב בהלכות מעשר שני פרק ג' דטעמא דמעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב לחלל עליהם מעשר הוא משום שמא יכוין ממנו משקלות וכו' היה לו לומר דהוי טעמא משום בזיון ואע"ג דאסור לחלל עליהם מעשר אחר מ"מ דמי לקינסא וכמו שאמרו בגמרא פ' במה מדליקין מתיב רב אויא סלע של מעשר שני וכו' אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר אבל בקינסא אסר שמואל כלומר והיינו כמ"ד משום אכחושי מצוה הא לא הגוי תיובתא אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי הא הגוי תיובתא אמר רבה גזירה שמא לא יכוין משקלותיו וקא מסיק להו לחולין ע"כ. משמע דלא נאמר טעם זה אלא למ"ד משום בזוי מצוה אבל למ"ד משום אכחושי מצוה לא אמרן טעם זה אלא משום דדמי לקינסא. ויש לומר דסובר רבינו ז"ל דאפילו למ"ד משום אכחושי צריך להאי טעמא מפני שיש לדקדק בלשון המקשה דאמר אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר אבל בקינסא אסר שמואל הא לא הגוי תיובתא דהל"ל אי אמרת בשלמא כו' ניחא כי כן הדרך בכל המקומות ומאי האי לישנא דקאמר הא לא הגוי תיובתא, ונראה דכוונתו היא דאע"ג דהאי לא דמי לגמרי לקינסא דאע"ג דבקינסא איכא בזוי הכא ליכא בזוי דבקינסא זה דאנו מדליקין אינה היא עצמה המצוה אלא שאנו מדליקין בו הנר מצוה וה"ל ודאי דהתם איכא בזיון אבל הכא אלו המעות הם עצמם הם המצוה שהרי עליהם מחללין המעשר וזה ערמז בלשון רש"י ז"ל שכתב ואע"ג דלמצוה קא בעי להו לקינסא דמי כלומר אע"ג דהם עצמם המצוה מ"מ דמי קצת לקינסא ומשום הכי אמרו בגמ' הא לא הגוי תיובתא כלומר מיהושא ודאי ליכא דמ"מ לא שייך כאן בזיון אבל מ"מ לא הוי תיובתא גמורה אלא בדרך קושיא שיש בה קושיא מעט אלא למ"ד משום בזוי מצוה איכא תיובתא גמורה וגם רבה ותירץ אין זה טעם המשנה דלעולם לא למ"ד משום בזוי איכא תיובתא ולא למ"ד משום אכחושי איכא קושיא קצת דטעמא דמתני' לא משום הכי הוא אלא משום הוא שמא יכוין משקלותיו בין למ"ד אכחושי בין למ"ד משום בזוי מצוה ופירש רבינו ז"ל גזירה שמא יכוין משקלותיו שלא כפירוש רש"י ז"ל דלרש"י ז"ל קשה היכי קאמר ומסיק להו לחולין הא אין כאן הוצאה לחולין אלא הרי הן כמו שהיו וכבר הוקשה לרש"י ז"ל זה ואמר כלומר יניחם כחולין כמו שהן. ורבינו ז"ל מפרש כן דטעמא דאין שוקלין כנגד מעשר שני מעות מפני שהפירות דרכן להחסר ואע"פ ששקל אותו ליטרא של פירות אפשר שזו הליטרא של פירות היא חסרה מעט והוא חושב שהיא שלמה וישקול כנגדם כסף ויחשוב שהכסף הוא ליטרא ג"כ ואינו כן אלא הוא פחות מעט מפני שהפירות מעשר שני אשר שקל כנגדם חסרו מעט ונמצא שהמעשר שמחלל על ליטרא ז' של כסף הוא מוציא לחולין בפחות מדמיו. ובזה יובן כוונת רבינו ז"ל במה שאמר שם גזירה שמא יכוין ממנו משקלות ונמצאו הפירות חסרים והוא שוקל בהן מעות לחלל עליהם מעשר ונמצא מוציא מעשר שני לחולין בפחות מדמיו ע"כ. ומ"ש גזירה שמא יכוין וכו' אפשר שהוא גורס בגמ' אמר רבה גזירה שמא יכוין משקלותיו ופירותיו כך אם כשהיה זה שוקל היה מעשר בדמתו האחרון שהיו יכולין לחסר אלו הפירות של מעשר מעט שקלן ועד עתה ודאי דהיה יכול לשקול כנגדה אבל אין זה מפעם האחרון שחסרו אלא הוא יכוין המשקל כמו שהיה בתחלה ויחשוב שיש כאן כמו הפירות [illegible] כמו שהיה בתחלה ואינו כן אלא נמצאו הפירות וכו'. ואפילו שנאמר שטרם נגמרא כגרסתנו גזירה שמא לא יכוין משקלותיו אפשר ליישב בלשון פירוש רבינו ז"ל ולומר דה"ק שמא לא יכוין המשקל ששוקל הליטרא של כסף כנגדו של מעשר שני לא יהיה ליטרא שלמה בכוין אלא הוא פחות מליטרא מפני שהפירות של מעשר שני חסרו וזה פירוש רבינו ז"ל. וא"ת א"כ מה לי משום של מעשר שני מה לי משום אחרים שאין של מעשר שני הי"ל שאין לשקול כסף שמחללין מעשר שני כנגד פירות דעלמא משום דאפשר דהפירות חסרו. ויש לומר דאין הכי נמי אלא לא נקט מעשר שני אלא משום מה שאמר

הגהות מיימוניות

תשמיש של קדושה שרי ולא נהירא לרא"ש ז"ל]: [ח] כרב ירמיה מדפתי ולא כרב אחא בריה דרבא וכן פסק הספר והלכתא משמאל. ופתח דאין לו מזוזה מניחו בימין שהרי לא פסק הספר בשמאל אלא מפני הטעם שבעמוד הא היכא דליכא האי טעמא הויא ימין עדיפא לכבוד המצות, כן פירש רבינו שמחה וכן מצאתי בש"ד אפרים וכן ראבי"ה, ע"כ: [ט] תוס' ר"י שהלכה כרבא דאמר נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה אע"פ שהספר דוחה ראייתו אנן ארחויא לא ספינן מאחר שלא מצינו שחזר בו רבא וכן פר"ח. ולראבי"ה נראה שכיון שנדחה הדקדוק אין קפידא בהכי וכן נראה דעת רבינו המחבר שלא הזכירו וכן ר"י אלפס, ע"כ: [י] אשה ודאי מדלקת דאמר ריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה וכו', ע"כ: ◦[טור שם ז"ל וכיון שעיקר המצוה בשעה ההדלקה צריך שיהא בנר שיעור שמן הותה"כ ידליק אבל לא ידליק ויתן שמן אח"כ. ע"כ]: [כ] אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מהני תלת דעביד כשמואל מדליקין מנר לנר והני ומסיק שם דאפילו בקינסא שרי וכן כתב רבינו ברוך בספר התרומות ובסה"ת דלאו דוקא להדליק בה נר חנוכה אלא אפילו להדליק נר של שבת או נרות שבבית הכנסת שגם הם נרות של מצות וצ"ע בספרי. ורבינו שמחה כתב שאם כבה הנר שהוא מדליק בה שאין לו להדליק מן הנדלקות כדי לגמור להדליק כולן אלא לוקח אחד מן הנדלקין ומדליק בו כולן וכן כתב ראבי"ה. ואע"פ שגם התוס' פסקו שמותר מנר לנר מ"מ כתבו שהעם נהגו להחמיר ואין לשנות המנהג, ע"כ: [ל] אומר ר"י דלאו דוקא חצר דלא מצינו שנצטרך נרות בחצר אלא בבית שבחצר קאמר. ורבינו שמחה כתב דהאן שאנו מדליקין בפנים ואין כאן חשדא אין צריך להדליק כ"א לפתח אחד הרגיל לבני בית מ"מ כל דיני מקום הדלקה נוהגין כמו מבחוץ כמפורש בעמוד, ע"כ: [מ] אמר רבא לא אמרן אלא

יא אאורח שמדליקין עליו בתוך ביתו אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו. אין לו בית להדליק עליו בו צריך להדליק במקום שנתארח בו. [ג] ומשתתף עמהן בשמן. ואם היה לו בית בפני עצמו אע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו צריך להדליק בבית שהוא בו מפני העוברין: **יב** במצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק: **יג** גהרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס: **יד** היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום:

א טור סי' תרעז סמ"ג שם · ב טור סי' תרעא · ג טור סי' תרעח:

יא אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו וכו'. שם מפורש להכנאי חייב בנר חנוכה א"ר זירא מרים כי הואי בי רב הוה משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזי בתר דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדלקי עלאי בביתאי. **ואם** היתה וכו'. בהלכות אי סתח בבא לנפשיה מיחייב לאדלוקי משום חשדא ופי' רבינו אפילו מדליקין עליו בתוך ביתו וכן עיקר דודאי בכה"ג כיון דפתח בבא לנפשיה אי לא מדליק איכא חשדא וגדולה מזו אמרו למעלה בחצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות שצריכה להדליק מפני החשד ופירש בגמרא חשדא דבני מתא דזמנין דחלפי בהא ולא חלפי בהא ואמרי כי היכי דבהאי פתחא לא מדליק בהאי פתחא נמי לא מדליק ע"כ בגמרא שם:

יב מצות חנוכה וכו'. שם (דף כ"ג) אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין לו בנים ת"ח: ומ"ש רבינו אפילו אין לו מה יאכל וכו'. נראה שלמדו ממה שנתבאר פ' ז' מהלכות חמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות והטעם משום פרסומי ניסא וכ"ש בנ"ח דעדיף מקדוש היום כמו שיתבאר בסמוך:

יג הרי שאין לו וכו'. שם נ"ח וקדוש היום נ"ח עדיף משום פרסומי ניסא. וכתוב בה"ג אם רוצה להדליק נ"ח ונר שבת מתחלה מדליק של חנוכה ואח"כ של שבת שאם הדליק של שבת תחלה כבר קבל שבת עליו ואסור להדליק של חנוכה. וכבר השיגו עליו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ואמרו שאין הדלקת הנר קבלה האוסרת והביאו ראיות לזה ואדרבה מדליק של שבת תחלה דתדיר ועדיף טפי משום דהוא נר ביתו. ולא מצאתי בדברי רבינו קבלה אוסרת בע"ש ואף לא תוספת כמ"ש פ"א מהלכות יוה"כ. ומ"ש רבינו הואיל ושניהם מד"ס הכונה שהקידוש אע"פ שהוא מן התורה אפשר בלא יין כמבואר בפרק כ"ט מהל' שבת וכן נתנו טעם זה קצת מפרשים ז"ל:

יד היה לפניו וכו'. שם מבואר נ"ח ונר ביתו נר ביתו עדיף משום שלום ביתו: **גדול** השלום וכו'. בספרי. ושם אמרו גדול השלום שחותמין בו כל הברכות שנאמר ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום:

הרי

תם ונשלם תהלה לאל עולם:

נגמר ספר שלישי והוא ספר זמנים הלכותיו עשר ופרקיו שבעה ותשעים.

הלכות שבת שלשים פרקים: הלכות עירובין שמנה פרקים: הלכות שביתת עשור שלשה פרקים: הלכות שביתת יום טוב שמנה פרקים: הלכות חמץ ומצה שמנה פרקים: הלכות שופר וסוכה ולולב שמנה פרקים: הלכות שקלים ארבעה פרקים: הלכות קדוש החדש תשעה עשר פרקים: הלכות תעניות חמשה פרקים: הלכות מגילה וחנוכה ארבעה פרקים:

וככאן נשלם החלק הראשון הססיים בשלום. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם:

לחם משנה

שאמר ראשונה אין שוקלין כנגדו, ופירש דינר זהב בכאן לא הוי טעמא אלא משום בזיון ולא שייך דין זה אלא במעשר שני אבל מ"מ ואפילו להלל עליהם וכו' ודאי דדין זה בכל פירות איתיה דזל בתר טעמא דגזירה כדפרישית. ונראה לפי פירוש זה שודאי סלע של מעשר שני יכול לשקול כנגדו סלע של מעשר אחר מפני דלא שייך כאן טעמא דהוא חסר דבפירות שייך האי טעמא שדרכן לחסר וא"כ לפי זה ודאי לא גרים בברייתא סלע של מעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב אלא מעשר שני אין שוקלין כנגדו דר"ל הפירות של מעשר שני וכו'. וכן מצאתי הגירסא בגמ' דכתיבת יד.

יא ואם היה לו בית בפני עצמו וכו' צריך להדליק בבית שהוא בו מפני העוברין וכו'. כתב הה"מ ז"ל ופירש רבינו אפילו מדליקין וכו'. נראה שכתב כן מפני שיש לפרש פירוש אחר בהלכות דהכי קאמר אי פתח בבא לא מהני ליה בשיתוף דפריטי אלא שעל כל פנים צריך להדליק משום חשדא והיינו דוקא למי שאין מדליקין בתוך ביתו, לזה אמר שרבינו ז"ל מפרש דאפילו מדליקין עליו וכו' דכיון דטעמא משום שלא יחשדוהו שאינו מדליק מה לי מדליקין עליו מה לי אין מדליקין:

יב מצות נר חנוכה וכו'. כתב ה"ה וכ"ש בנר חנוכה דעדיף מקדוש היום. וקשה דאדרבה כ"ש הוא זה אי אמרינן הנוכה עדיף מקדוש היום היינו דמשום אי פרסומי ניסא כדאמרינן בגמרא מסא"כ בקדוש היום אבל ד' כוסות דאיכא נמי פרסומי ניסא כדכתב ה"ה ז"ל ודאי דהוי כמו חנוכה וא"כ לא היה לו לה"ה ללמוד הדין מכל שכן אלא מהוא הדין וצ"ע.

הגהות מיימוניות

אלא שתים בשתי רוחות, ע"כ: [ג] אמר ר' זירא מריש הוינא משתתפנא בפריטי, ע"כ: בשאלתות דרב אחאי פרשת וישלח נר חנוכה שכבה בליל ראשון מוסיף עליו שמן ומדליק בליל ב' מוסיף עליו בליל ג' ומדליק וכן עד ליל ח' ליל ח' עושין לה מדורה קטנה בפני עצמה ושורפה. וכן כתב רבינו שמחה והביא ראיה לדבריו דלא דמי לשירי מצות הנזרקין כיון שהוקצה לשריפה וכן התוס' הביאו דבר זה בלשון ברייתא אהא דפרק כירה מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר וכתבו התוס' וז"ל תימה מאי שנא מהא דתניא בנר חנוכה כבה בליל א' מוסיף עליו ליל שני וכו' עד כבה ליל ח' עושין לה מדורה בפני עצמה מפני שהוקצה למצותו. וי"ל מעלת עשו בנר הנוכה משום פרסומי ניסא דכסתמא המדליק כשדליק רצונו שידליק עד החצות אבל גבי שבת רצונו שישאר קצת אחר שבת, ע"כ:

נגמר ספר זמנים בס"ד:

מפתח לספר הרמב"ם ולפרקיו

ספר שלישי והוא ספר זמנים

הלכות שבת

פרק א יבאר לשבות ממלאכה ביום השביעי. דבר שאינו מתכוין בו והמקלקלין פטורין. מלאכה שאינה צריכה לגופה. ודין מלאכה שעשאוה שנים:

פ"ב יבאר שדוחין את השבת מפני הסכנה. היולדת אם היא בסכנת נפשות. ואם מספקין פיקוח נפש בשבת. המהלך במדבר ולא ידע אי זה יום שבת. עכו"ם שצרו על עיירות ישראל. ודין ספינה המיטרפת בים. ואם מתריעין על הדבר בשבת:

פ"ג שמותר להתחיל מלאכה בערב שבת. והטמנת חמין בע"ש נגרם שמא יחתה בגחלים. אם עשה מדורה מבעוד יום. כשנותן פת בתנור עם חשכה מה דינו:

פ"ד יבאר דין המוסיף הבל:

פ"ה יבאר הדלקת נר בשבת חובה. והשמנים והפתילות. שצריך להדליק בנוגה היוגא. ופירוש בין השמשות. אם קורין לאור הנר וכו'. דין מקיפה בע"ש:

יבאר

פ"ו יבאר שאמירה לנכרי שבות. הלוקח בית בארץ ישראל ובסוריא אם מותר לומר לנכרי לכתוב שטר. השוכר נכרי לימים רבים והשאיל כליו והשכירן לנכרי. המשתתף עם הנכרי במלאכה. ודין הנותן אגרות לנכרי. מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום. ודין המבשל בשבת:

פ"ז יבאר שהאבות מלאכות הם מ' חסר א'. התולדות שהם מלאכות הדומות לאבות. שיעורי חורש וזורע וקוצר ומעמר וכו':

פ"ח יבאר דין תובל ותולב. הטוחן את הפירות לבונות מימיהן. הזורה והבורר אוכל מתוך פסולת או איפכא. הטוחן כגרוגרת או הבורר. מרקד ולש ואופה ניטל נאפר:

פ"ט יבאר האופה כגרוגרת והנותן ביצה בצד המיחם. אחד נותן את הצמר ואחד נתן את הסמנים. ודין התולש כנף מן העוף או הגוזז שערו או צפרניו. המלבן והמנפץ והצובע והטווה והאורג והבוצע:

פ"י יבאר הקושר קשר של קיימא. ודין המתיר והתופר. הקורע בחמתו על המת. הבונה על גבי כלים ומכניס יד הקרדום בבית שלו. הסותר והמכה בפטיש. ודין מסים חורסא בשבת. והמגבב עלים מדפה. ודין הצד:

פי"א יבאר השוחט או הנוטל נשמה. המפשיט והמעבד והמוחק והמחתך. הנוטל קיסם של עץ לחצוץ בו שיניו. ודין המוחק ודין הכותב. הכותב על מגג נקלקל, וכל דיני כותב או כותש. ודין המשרטט:

פי"ב יבאר דין המבעיר כל שהוא חייב. ודין המכבה דליקה שנפלה בשבת. ודין המוציא מרשות לרשות או הזורק. המעביר מתחלת ארבע לסוף ארבע, וד"א ולאכסדרה:

פי"ג יבאר שידו של אדם חשובה כארבעה על ארבעה. עקר החפץ והניחו על גבי חבירו כשהוא מהלך. הזורק או המושיט מרה"י לרה"י ור"ה באמצע:

פי"ד יבאר איזהו רה"י וד' רשויות לשבת. רה"י ומקום פטור אם מותר לטלטל בכלו. כל המוציא או זורק מד' רשויות אלו לחבירו. אויר ר"ה ורשות היחיד. בור ט' בר"ה או עמוק י' מלא מים:

פט"ו יבאר דין עומד אדם ברה"י ומטלטל ברשות הרבים או איפכא. אם שלשה חלון באויר רשות הרבים. שני בתים בשני צדי רשות הרבים. ודין אשפה ברשות הרבים וחלון על גבה. אמת המים שעובר בחצר ודין הגזוזטרא שהיא למעלה מן הים. הגג שתוכו מד"א אם שופכין לתוכו מים. הקורא בספר בכרמלית ונתגלגל מקצתו לר"ה. מה שהסריח ונתבזה יותר מדאי:

פט"ז יבאר דין מקום שלא הוקף לדירה. רחבה שאחורי הבתים וכמה היא בית סאה ובית סאתים. כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה. מחיצה שהפרצה מרובה על העומד. גובה הלחיים וגודל הפתח. מחיצה העומדת מאיליה ומחיצה של בני אדם

פי"ז יבאר דין מבוי סתום ומבוי עקום. מבוי שהכשרו בקורה או בלחי. ודין מבוי המפולש כולו. קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל זה. שני בילטות ואחת הקיפו אותם. מבוי שנפלה קורתו או לחיו בשבת. האוכף והסולם שמעברין בה בכל מקום:

פי"ח יבאר שיעור הדבר שיוציא שיהיה חייב. המוציא חצי שיעור וחזר. המוציא אדם חי שאינו כפות על המטה:

פי"ט יבאר שכלי מלחמה אין יוצאין בהן בשבת. סנדל שאין עליו מסמרים. אשה לא יוצאה בתכשיטין בשבת. כל שאמרו חכמים לא אסור לצאת בו לחצר. אם יוצאין בקמיעין של מומחה. המתעטף בטליתו ויוצא בטלית מקופלת. אם מותר לצאת בגליל שבה בגליון. היוצא בתפילין בשבת ברשות הרבים. המוצא ס"ת ודין אם מותר לצאת בתפילין ע"ש:

פ"כ יבאר שאסור להוציא משא על הבהמה בשבת. אסור לישראל להשאיל ולהשכיר ולמכור בהמה גסה לעכו"ם. ודין מי שהחשיך לו בדרך ולא היה עמו נכרי. אסור להנהיג בהמה אפילו בקול. כל הדברים שהבהמה יוצאה עמהם בשבת. אם אדם מצווה על שביתת עבדו. גר תושב שכיר אם אסור לעשות מלאכה לרבו:

פכ"א יבאר דברים האסורים משום שבות. ואם מכבדין הבית בשבת. ודין פירות שנפזרו בשבת. והדס מחובר אם מותר להריח בו. ודין אם רוכבין על גבי בהמה בשבת. אם עוקרים משוי מעל גבי בהמה בשבת. המרבק או הכותש פירות והמרסק את השלג. פירות שזבו מהן משקין. אסור לבריא להתרפאות בשבת. רפואה שמותר או אסור לעשותה בשבת. מחינת מורסן לתרנגולין בשבת:

פכ"ב יבאר דין רדיית הפת. ודין אם יכנס למרחץ אפילו להזיע. ודין אם אסור לתת מים צונן לתוך חם. אם אסור לראות במראה של מתכת. מים שעל גבי בגדו. ודין אם מקפלין בגדים בשבת. העושה אהל קבוע או אהל עראי:

פכ"ג יבאר שאין נוקבין נקב בחבית. שובר אדם את החבית לאכול גרוגרות. אם מספקין ואם מרקדין. אם שטין על פני המים. אסור להדיח קערות ולהטביל כלים. אין דנין בשבת. ואם אסור לחשב חשבונות. אם מגביהין תרומה ומעשרות בשבת. ואם אסור לשחק באגוזים בשבת. ודין נפלה דליקה בחצר מה מצילין:

פכ"ד יבאר פירוש ממצוא חפציך ודבר דבר. אם מותר לרוץ לדבר מצוה. אם מטיילין על הגדרים של שבת בשבת. אם שוכרין בשבת. ואלא לטלטל מקצת דברים. היתר שבות בין השמשות:

פכ"ה יבאר דין כלי שמלאכתו לאיסור. ומוקצה מחמת חסרון כיס. והכסא שהמוקצה מחמת איסור למיאוס. כל כתבי הכלים אם ניטלין בשבת. פירות שאסור לאכלן אם אסור לטלטלן. אם אסור לבטל כלי מהיכנו. בהמה שנפלה לבור או לאמת המים:

פכ"ו יבאר כלי האורג שמותר או אסור לטלטלן. ומחרה של טליות אם מטלטלין אותה. אבנים מקורזלות של בית הכסא. נר שיש בראשו נלובמרא. אם מסקן הלוגר לאורחין. ואם מטלטלין המת בשבת:

פכ"ז יבאר דין היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת. ומי ששבת בבקעה והקיפוה עכו"ם מחיצות. מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה או שהוציאוהו עכו"ם. המפרש בים הגדול. ודין מי שיצא ברשות בית דין:

פכ"ח יבאר דין שבעים אמה ושיריים. היו שתי עיירות זו סמוכה לזו. אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה. וכיצד מקדרין בהרים. היתה עשויה כמין ג"ם או כקשת ויוצא בו. היו לגו תחומי שבת שמוקין ובא מומחה ומישב או ריבה:

פכ"ט יבאר שמן התורה לקדש את יום השבת בדברים. שכח או עבר ואכל ושתה קודם שיקדש או שיבדיל. אין קידוש אלא במקום סעודה. מי שהיה אוכל בע"ש וקדש עליו היום והוא בסעודה. אין מקדשין אלא ביין הראוי לנסך על גבי המזבח. אם מקדשין ביין מבושל. ונוסח קידוש שבת ויו"ט. וסדר הבדלה במוצ"ש ויו"ט. והאור שמברכין עליו במוצאי שבת ויוהכ"פ:

פ"ל יבאר אי זהו כבוד שבת ואי זהו עונג שבת. אסור לו לאדם שיהלך יותר מג' פרסאות בע"ש. אסור להתענות ולזעוק בשבת. כמה גדול שכר שמירת שבת. אם בועלין בתולה לכתחלה בשבת:

הלכות עירובין

פ"א יבאר שחצר שיש בה שכנים הרבה צריכה עירוב. עירובי חצרות ושתופי מבואות ומה בין זה לזה. וכיצד מערבין בחצרות. המשתתפין במבוי אם צריכין לערב. אם מערבין ערובי חצרות ושתופי מבואות בין השמשות:

פ"ב יבאר דין ביטול רשותו סתם או מפרש. ישראל הדר עם הגר תושב או עם העכו"ם. אם שוכרין מן העכו"ם רשותו אפילו בשבת. ישראל שאינו מודה במצות עירוב:

פ"ג יבאר חלון שבין שתי חצרות או כותל או באר. ודין מרין שבין שתי חצרות. כל נגוס הכותל זה גבוה וזה נמוך. בור שבין שתי חצרות. חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה. שתי חצרות שעירבו עירוב אחד דרך הפתח שביניהן:

פ"ד יבאר אנשי חצר שאוכלין יחד. האב ובנו והרב ותלמידו והאחין שכל אחד יש לו בית לעצמו. חמש חבורות ששבתו בטרקלין. עשרה בתים זה לפנים מזה. אחד מבני החצר שהיה עמם או בית בימו והלך אנשי חצר ששכחו ולא עירבו. ודין היוצאים מהכותלים. רגל המותרת במקומה אין אוסרת אלא במקומה. ב' גזוזטראות זו למעלה מזו:

פ"ה יבאר דיני בני מבוי שהיה להם שתוף סחורה במאכל. אומר של אדם אם מערבים לו שלא מדעתו. המשתף אנשי החצר זו עם אחד מאנשי מבואות אם סומכין על שתוף במקום עירוב. עכו"ם או צדוקי שדר במבוי. ודין כיצד משתתפין במדינה:

פ"ו יבאר דין עירובי תחומין וכמה שיעורו. המניח עירובו ברשות היחיד והוא בר"ה. נתנו במגדל ואבד המפתח. ודין אמרו לו שנים צא וערב עלינו. אכל את העירוב בה"ש. רבים שבאו להשתתף בעירובי תחומין. אם מערב עירובי תחומין על יד בנו ובתו. המזכה בעירוב ממה שצוה:

פ"ז יבאר דין האומר שביתתי במקום פלוני. הקונה שביתה ברחוק מקום ולא היה במקום. האומר שביתתי תחת האילן. התלמידים שהולכין בלילי שבתות בשדות ובכרמים:

פ"ח יבאר אם מערבין שני עירובין ליום אחד. ואם מערבין עירובי תחומין וחצרות ליום הכפורים ועירובי תחומין ליו"ט. המערב לשני ימים טובים או לשבת ויו"ט. ואם נאכל העירוב. יו"ט שחל להיות בע"ש אם עושה עירוב ביו"ט:

הלכות שביתת עשור

פ"א יבאר דין שביתת יוה"כ ממלאכה. כל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור ביוה"כ. ומאי איכא בינייהו לענין עונשין. ודין קניבת ירק ביום הכפורים. ועניתם את נפשותיכם בכמה דברים הוא. בין השמשות לענוי:

פ"ב יבאר כמה יאכל וישתה ביום הכפורים ויהיה חייב. האוכל דברים אסורין ושאינן ראויים למאכל אדם. חולה שיש בו סכנה או עוברה שהריחה. סימן לקטן וקטנה:

פ"ג יבאר שאסור לרחוץ ביום הכפורים בחמין ובצונן. אם מותר לנעול ביום הכפורים. נוטל אדם מטפחת שרויה במים בערב יוה"כ. וכל הדברים שאסורין ביוה"כ. הדלקת נר בו ונעילת הסנדל לקטנים:

הלכות שביתת יום טוב

פ"א יבאר דין שביתת יו"ט ממלאכה חוץ מאוכל נפש. מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. מי שהיתה לו בהמה מסוכנת. בהמה או עיסה חציה של נכרי וחציה של ישראל. מכשירי אוכל נפש. ודין ביצה שנולדה ביום טוב. כל שאסור לטלטלו ביום טוב. ובשני ימים של גליות. מנהג אם ביום טוב ראשון:

פ"ב יבאר איסור נולד ומוקצה. כלים שנשברו ביו"ט ובהמה שמתה ביו"ט אם מחתכין אותה לכלבים:

פ"ג יבאר שעפר מוכן לשחיטה אם מותר לטלטלו. ולמי מכסין אם דשו או אין מכסין. השוחט אם מותר להוליך עפר למקום הסכין. המאכיל שור בהמה ביו"ט. אם מולחין את החלבים ואם מרגילין. אם מותר ללוש עיסה גדולה ביו"ט. אם אופין בתנורי הדפס. אם דכין את התבלין כדרכן ביו"ט, ואם טוחנין את הקמח:

פ"ד יבאר שאין מוציאין את האש לא מן העצים כו'. אין מכבין את הנר ודבר הגורם כיבוי. אין משחיזין את הסכין ביו"ט. השוחט מזורה ביו"ט כיצד יעשה. אם מטבילין כלים ביו"ט. דברים האסורין ביו"ט משום מקח וממכר. גנאי לזקן אם נובין בחגרות ביו"ט:

פ"ה יבאר שלא ישא משאות גדולות ביו"ט. אם מנהיגין את הבהמה במקל. אם מוליכין את הכלים מתוך לתוך. פירות שיצאו חוץ לתחום ונכנסו וכלים אם הם כרגלי הבעלים. נר של יחיד כרגלי בעליו. ודין שנים ששאלו חלוק אחד:

פ"ו יבאר דין עירובי תבשילין ולמה נקרא שמו עירוב. עירוב זה במה הוא וכמה שיעורו. יש לו לאדם לערב על כל העיר. מניח עירובו ומתנה. ביו"ט של ר"ה

ר"ה אם הוא מתנה. מצוה לשמוח ולהתענג ביו"ט. חייבין ב"ד להעמיד שוטרים ברגלים. תוכו של מועד אם סופדין בו:

הלכות חול המועד

פ"ז יבאר דין דבר האבד בחול המועד. כשרים שיכול לאכול מהם במועד. אם עושין כל צרכי רבים. אין מגיהין אפילו אות אחת. ודין אם מותר לכתוב שטרות. אם נושאין נשים במועד. אין מגלחין ואין מכבסין במועד אבל מהו שביאו שלו להיות ביו"ט. אם עושין סחורה במועד ודין מכשמות הידים. מי שאין לו מה יאכל אם עושה מלאכה. נכרי שקבל קבולה מישראל

פ"ח יבאר דין נהרות הנמשכין אם מותר להשקות מהם. אם צדין את העכברים במועד. אם מכניסין את הגתן לדיר. אין חופרין קבר להיות תוכן למת ואין מספדין אותו. אם קוצצין לצרכי תחור של רחים אם מביאין כלים מבית האומן במועד. אם עושין מלאכה בערב שבת ויו"ט או בי"ד בניסן. אם מותר לעשות מנהג המקום משני המחלוקת.

הלכות חמץ ומצה

פ"א יבאר דין האוכל כזית חמץ בפסח והנהנה ממנו. החמץ שעבר עליו הפסח והערובה חמץ. איסור החמץ בי"ד מחצות ואילך

פ"ב יבאר דין השבתת חמץ קודם זמן איסורו. בדיקת החמץ וכיצד בודקין וכמה בודקין. ט' צבורין ועכבר. וכלך שנסתפקו עריכה. המשכיר בית לחבירו.

פ"ג יבאר מה יעשה בהחמץ אחר שבדק בליל י"ד אם חל י"ד להיות בשבת. מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל י"ד. כשבודק בליל י"ד מברך ומה מברך. מי שלא תבונו קודם שעת הביעור לעשות מצוה. החמץ שנפלה עליו מפולת

פ"ד יבאר איסור בל יראה ובל ימצא. ישראל שהרהין או הפקיד חמצו אצל נכרי או איפכא. תערובת חמץ שאינו ראוי לאכילה

פ"ה יבאר שה' מיני דגן חמוצן אסור. מותר ללוש הדגן או הקמח במי פירות. שימור מצה והדגן. המין והשעורין תבוקעות. כמה שיעור העיסה שלשין בפסח. אין עושין סריקין המצויירין בפסח. אם בורין את התורמסין לתתן לפני התרנגולים. אם יותר ליתן הבצין לתוך הכלים ודיני המעלה.

פ"ו יבאר שמצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל ט"ו. באי זה מצה יוצאין. הכל חייבין באכילת מצה. אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח

פ"ז יבאר שמצוה לספר בנסים בליל ט"ו. שצריך היסבה וארבעה כוסות. החרוסת מדברי סופרים:

פ"ח יבאר סדור עשיית מצות אלו בליל ט"ו. האפיקומן. ומי שאין לו יין בפסח. הישן בתוך הסעודה. ונוסח ההגדה·

הלכות שופר

פ"א יבאר שמצוה לשמוע תקיעת שופר. ואי זה שופר כשר. אם מחללין עליו יו"ט. ושיעור השופר. ואם נקב וסתמו וכו'. התוקע לתוך הבור או לתוך החבית

פ"ב יבאר שהכל חייבין לשמוע קול שופר. המתעסק בתקיעת שופר להתלמד. יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת. כשגזרו שלא נתקע בשבת הוא במקום שאין ב"ד קבוע:

פ"ג יבאר כמה תקיעות חייב אדם לתקוע בר"ה שיעור התרועה ומה היא. ומה הם שברים ושיעורן. הצבור חייבין לשמוע התקיעות על סדר הברכות. הברכות שתברך בר"ה אם מעכבות התקיעות·

הלכות סוכה ולולב

פ"ד יבאר שיעור הסוכה והדפנות. סוכה שאין לה גג או שסיכך ע"ג אכסדרה. היתה גבוהה מעשרים אמה. היתה פחותה מעשרה והקק בה. דפני סוכה אם כשרים מן הכל

פ"ה יבאר הכשר דבר שמסככין בו. העושה סוכתו תחת האילן. דופן עקומה וטי סוכה. סוכה על גבי סוכה. סוכה שאולה וגזולה.

פ"ו יבאר שנשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה. ושלוחי מצוה. ושומרי העיר בלילה. כל שבעה עושה ביתו עראי. מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית. ירדו גשמים וסדר הקידוש בסוכה. ע"ג סוכה ואוכלין שאולין בה לנאותה:

פ"ז יבאר דין ארבעה מינין שבלולב וכמה נוטל מהן. היכן מנענעין את הלולב. כל היום כשר לנטילת לולב. אם נוטלין את הלולב בשבת. מצות ערבה לבדה הדס והאתרוג אם מותר להריח בהם·

פ"ח יבאר דין פיסול ארבעה מינים שבלולב. אם אדם יוצא ביו"ט ראשון בלולבו של חבירו. שוחטין בקנו לולב או אתרוג. שמחת בית השואבה

הלכות שקלים

פ"א יבאר דין מחצית השקל ושיעורו. הכל חייבין במחצית השקל. מחצית השקל אם נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית. באחד באדר משמיעין על השקלים

פ"ב יבאר כיצד כונסין השולחנין את השקלים. י"ג שופרות שהיו במקדש. הרומת הלשכה וכיצד תורמין. ומי כשר לתרום:

פ"ג יבאר דין קלבון של שקלים. וכמה שיעור הקלבון שנותנים. שקלים שנגנבו או אבדו. והמפריש שקל כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב:

פ"ד יבאר מה עושין מתרומת הלשכה ומותרה ומותר שיורי הלשכה. בר"ח ניסן מקריבין מתרומה חדשה:

הלכות קידוש החדש

פ"א יבאר שחדשי השנה הם חדשי הלבנה. ב"ד מחשבין כחשבון האצטגנינים. אם מחשבין וקובעין חדשים בחוצה לארץ:

פ"ב יבאר מי הוא הכשר לעדות החדש. משקלקלו הבייתוסים והיו שוכרין אנשים אמרו העדים ראיתיה בכ"ס בהרים במזרח כו'. אין מקדשין את החדש בלילה. אין מקדשין את החדש אלא בשלשה:

פ"ג יבאר אם עדות החדש דוחה שבת. על ששה חדשים השלוחין יוצאין. ב"ד שהתחילו כל יום שלשים ולא באו עדים:

פ"ד יבאר על ששה דברים מעברין את השנה. מה הם הסימנין שמעברין בהם השנה. בכמה יום שראוי לר"ח ניסן אם מעברין. ואם מעברין את השנה בשנת רעבון:

פ"ה יבאר שקביעות הראיה והעבור בסנהדרין. אזהרת מנהג האבות בשני ימים:

פ"ו יבאר קבוץ החמה והירח בדקדוק. ומהו מחזור י"ט שנה. ואי"ב השל"ג מולד הלבנה:

פ"ז יבאר שאין קובעין ראש חדש תשרי ביום אד"ו. ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו·

פ"ח יבאר חדשה של לבנה כמה ימים היא. דרך ידיעת חדשי הלבנה אם הם שלמים או לא:

פ"ט יבאר ששנת החמה שס"ה יום ורביע ויום התקופה ושעתה:

פ"י יבאר שבין תקופה לתקופה צ"א יום וז' שעות:

פי"א יבאר דרכי החשבון למי שמלאו לבו לדעתו. והגלגל נחלק לשלש מאות וששים מעלות. שנת חשבון הרמב"ם ז"ל ד' אלפים תתקל"ח:

פי"ב יבאר מהלך השמש האמצעי ביום אחד.

פי"ג יבאר מקום השמש האמתי ויום התקופה האמתי:

פי"ד יבאר שהירח יש לו שני מהלכים אמצעיים:

פט"ו יבאר מקום הירח דאמתי:

פט"ז יבאר העגולה שסובבת בה הירח שנוטה מעגולת השמש. וראש התלי וזנבו:

פי"ז יבאר ידיעת ראיית הירח האמתי. ומעגל הירח. ופעמים בא בהרוכה פעמים בקצרה

פי"ח יבאר שהירח אפשר שיראה או לא. אם מעברין את החדש לעולם:

פי"ט יבאר להיכן הירח נוטה:

הלכות תענית

פ"א יבאר שמצות עשה לצעוק ולהריע בעת צרה. אם גוזרין תענית בתחלה בר"ח ובשבתות וי"ט. התענית הלוס שיתענה אפילו בשבת אם כועס המתענה מתכסיף. כל תענית שלא קבלו מאתמול. צבור שהיו מתענים וירדו להם גשמים:

פ"ב יבאר הצרות שמתענין עליהם:

פ"ג יבאר אם לא ירדו גשמים מה יעשו:

פ"ד יבאר סדר תפלות תעניות:

פ"ה יבאר דין ארבע תעניות שבפסוק. משנכנס אב ממעטין בשמחה. בין השמשות של תשעה באב דברים שהם זכר להורבן. הרואה ירושלים בחורבנה או ערי יהודה:

הלכות מגילה

פ"א יבאר דין קריאת המגילה בזמנה ומי חייב בה. כפרים ומוקפין חומה. ואם קורין את המגילה בשבת·

פ"ב יבאר כיצד קריאת המגילה וכתיבתה ותפירתה. י"ד וט"ו אסורין בהספד ותענית. חובת סעודת פורים כיצד ומשלוח מנות. אם משנין מעות פורים לדבר אחר.

הלכות חנוכה

פ"ג יבאר שימי חנוכה אסורין בהספד ותענית. מי הוא החייב בהדלקת הנר ומה מברך. קריאת ההלל כל שמונה ימים

פ"ד יבאר כמה נרות מדליק. וזמן הנחה ומקום הנחת הנר. נר שהדליקו חרש שוטה וקטן. עששית שהיתה דולקת כל היום כלו:

הלכות שבת

פרק א הלכה א מ"ע שאמר וביום השביעי. והא דלא כתב רבינו השמר בי"ט אם השבת שמור את יום השבת ודומיהם משום דהאי איכא לאוקמיה בשאר מיני קדושות משא"כ קרא דהשבות ודאי עשה הוא ועיין ל"ע אמאי לא הביא קרא דשבתון ועיין שבת דף כ"ד ע"ב וכו"ם אלו קשרים ועיין ברשב"א מס' יבמות מ"ש שם בשם מורו דעשה דשבת הוא דוקא במלאכה שיש בה מיתה אבל לא במלאכה שיש בה לאו גרידא כגון מבמר ע"ש ומדברי רבינו שם משמע דאינו מחלק בהכי, ודברי הכ"מ עבלין במס' שבת קל"ב ע"ב בתוס' ד"ה יאי עשה ול"מ שהבין מטוותם דשבת לא מקרי עשה ול"ם כ"ם ל"ת גרידא וזה תמוה דהרי התוס' בעצמם כתבו לקמן עשה דביום השביעי תשבות ועיין ש"י כוף מס' שבת:

הלכה ח נולד אדם. עיין הה"מ דגירסת הספרים בין גדולים ובין קטנים מותר וזה פשטם רבינו. והכ"מ הביא דברי הערוך שכתב דבגדולים ד"ה אסור דדמי לפסיק רישיה ועיין בס' ארע יעקב מס' שבת מ"א ע"ב בתוס' ד"ה ל"ש אלא להשביר ולי נראה דאותן הגרסאות י"ל במה דפליגי. התוס' כתבו במס' שבת מ"א ובמס' יומא ל"ד דגם לר"י דסבר דבר שאינו מתכוין אסור גבי שבת אינו אסור אלא מדרבנן והרב פ"י כתב דל"ה לגירסת התוס' אבל לגירסת רש"י י"ל דס"ל לר"י הוי איסור תורה ועיין מ"ש לקמן פ"ט ה"ד ובס"י יומא מקשה מאי מקשה אלעזר שאמרים י"א מ"ש גבי קרוד דלא גזר ומאי קושיא הא שם לא יכול לגזור כיון דדבר שאינו מתכוין גם לר"י אינו אלא מדרבנן. ואפשר לחלוק בדבר בזה דאמרינן במס' ביצה כ"ג ע"ב תרי תנאי אליבא דר"י ופירש"י א"ם העגלה גבי כשאר כלים דעושה חריץ שמתמים אפין הלוקן מתגלגל ואידך סבר ל"ם. ולכאורה קשה במאי פליגי וכי יפלגו במציאות א"ו דפליגי בזה למ"ד דהעגלה נמי כשאר כלים משום דלפעמים הוא גורר ועושה חריץ דדבר שאינו מתכוין הוא איסור תורה וא"כ צריכין למיחש לגבי דלמא עביד חריץ הגם דל"ם ומ"ד דעגלה מותר סובר דדשא"מ אינו אלא מדרבנן ובמלתא דל"ם לא גזרו רבנן ואפי"ז נתיישב היטב קושית התוס' וגם מה שהעיר במל"מ אי ר"י ס"ל דשא"מ גם בדרבנן או לא יש לפלוג נמ"ש. וגם רבינו סובר כשיטת התוס' דדשא"מ לר"י אינו רק מדרבנן ומש"ה בדרבנן פסק להקל כגירסא שלפנינו:

ועיין ברש"י כריתות דף י"ט בד"ה מבעיא ליה כו' ואו"ק א"כ הר"א ס"ל דר"ל האי בה דדריש ר"א פרט למתעסק כו' וצ"ל דר"א ל"ל דר"ל דדריש ממ"ח אסרה תורה כו' אבל ר"י דדריש אשר חטא בה עד שיודע איהו ס"ל דר"ל מלאכת מחשבת ע"כ. הרי דסובר רש"י דבגוף דין מלאכת מחשבת אסרה תורה יש בזה פלוגתא א"כ דשא"מ אי אסור מה"ת או לא תליא בפלוגתא ו. ולפ"ד מיושב מה שהקשה מהרש"א בתוס' כתובות דף ה' ע"ב בד"ה מהו לבעול בשבת א"נ ידע לה ובעי היכא הלכתא א"כ מה דקאמר בגמרא עם אה"ל הלכה כר"י מקלקל הוא אלהכי מאי קא מ"ל ע"כ מתקן דאל"כ הך ברייתא כמאן ולפ"ד מיושב דהנה בתוס' שם ד"ה הלכה כר"י מקלקל הוא כתב אע"ג דפטור אבל אסור הכא מותר לכתחילה משום דאיכא תרתי וסברת התוס' עולה שפיר אם דשא"מ אינו אסור ר"א מדרבנן אבל אי אסור מה"ת א"כ מאיזה טעם יהיה מותר לכתחילה ושפיר קא מבעיא ליה דהך ברייתא מאי לאוקמי כמאן דסובר דדשא"מ אסור מה"ת ושפיר לא שריק לכתחילה גם אם מקלקל הוא. מיהו התוס' שבת ע"ב סנהדרין ס"ב חלקו על רש"י דמלאכת מחשבת שמעיק דמתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דפטור דלא נעשית מחשבתו אבל נתכוין לחתוך התלוש וחתך מחובר דמיירי שחתך אותו דבר שרצה לחתוך ונמצא שהיה מחובר דנתקיימה מחשבתו אלא שלא היה יודע שהוא מחובר ואיצטריך בה והשתא לכ"ע איצטריך דרשה דמלאכת מחשבת ודרשה דבה ולשיטתם צ"ל כמ"ש דפליגי תנאי אליבא דר"י גופיה ודו"ק:

הלכה ו כיצד הרי שצריך לראש שוף כו'. מסתימת דברי רבינו פה נראה דלא ס"ל כפי' הערוך כמ"ש הה"מ, כתב בשלטי גבורים ל"ם הטור ונראה לדברי רשב"א נמצא למידן דאע"ג דקיימ"ל דפ"ר אסור היינו דוקא כשאותו מעשה דעביד הפ"ר אינו מתכוין ואינו עושה דבר היתר עמו אבל אם באותו הפ"ר שעושה עושה ג"כ דבר היתר עמו ומתכוין גם לדבר היתר אז אפילו עביד פ"ר ומכוין גם לו שרי. ובאמת כי קולא היא ו ואני כתבתי בחידושי דכל מעשה שאפשר לעשות אלת הפ"ר אז אפילו עבד אותו מעשה אפילו בפ"ר שרי כו' ועיין בר"ן שתמה מאוד על דברי הרשב"א. וראיתי בס' מרכבת המשנה שכתב בסברת רשב"א אינו אלא בגידת גבי דהגידה נעשית מאיליה אח"כ ובשעת נטילת הדלת עדיין אינו עושה בידים הגידה לאפוקי מהוכלא דמיפרא דמיד נעשה האיסור מאיפה וסברא ו לא נבירא ל"ה ואפשר לומר דסברת רשב"א הגם דקיימ"ל פ"ר אסור היינו משום דהוי דומיא דמלאכת המשכן ושם כל המלאכות לא היה עוך אחר בהדה ובזה לא קשה עליה דהרשב"א מאילה בגרעה דלא כתב כן אלא גבי שבת משום דבעינן דומיא דמשכן משא"כ בשאר איסורים וכמו שמחלק הרשב"ם לשיטת הערוך בין שבת לשאר איסורים אלא שאי דמשיכרא דנזייתא לא נתיישב בסברה ו לשיטת הרשב"א דלא רצה לפרש כשיטת ר"ת משום דלמא מבשל ליה ומשום זה לא ניחא ליה בשיטת הערוך כמ"ש בתי' שם ובאמת הר"ן חלק על הרשב"א אע"ג דהביא סייעתא מהירושלמי דחיק עצמו לסהור ראייתו דאין הכוונה שיתכוין לגידה גבי כלל אע"ג דמתכה לאו חינוק כו' לא שיהו דומות ממש כו' ע"ש:

ולדעתי נראה מדכייל הך שלשה דינים בהדדי הדין בס הרשב"א דכוונת הירושלמי שמותר לכוין גם לגידה גבי אמנם זה ניחא לפי לשון הבבלי במס' פסחים דף כ"ה ע"ב דפליגי אביי ורבא בל"א וקא מכוין ואליבא דר"י דאמר ל"א מכוין ול"א א"מ אבבר אסור וסובר אביי אליבא דר"י היכא דל"א אפילו מכוין מותר וא"כ לפי"ז אם אדם מטל אם ניתו עטור דבר היתר הצריך לו אז מותר לר"י גם אם מתכוין ג"כ על האיסור דהוי כל"א ומכוין ואבי"י ליכא חילוק בין מכוין לא"מ משא"כ אם לא צריך דבר היתר לו ודאי אסור כיון דיקא דאפשר דלא יעשה כלל ואסור לו לעשות וא"כ י"ל דהירושלמי סובר כאביי בל"א וא"כ שפיר קאמר דמותר והוי דומיא דאיך משא"כ גידין דקיימ"ל כרבא וא"כ מכוין בל"א אסור ודאי דליכא לדיוק על הרשב"א. ואפשר דגם הרשב"א לא כתב לדינא אלא לפרש דברי הירושלמי והא הר"ן שלא רצה לחלק נומר דאינם דומים ודוק וזה ברור בפי' הירושלמי:

ולפ"ד אזלא לה קושיתו על הכ"ג מה שהביא ראיה לסברתו מסברת הרשב"א דאדרבה כיון שאפשר לו לעשות בהיתר מדוע נזיר לו לעשות באופן דהוי פסיק רישיה וגוף הסברא שלו מצויה בפי' הסוגיא בזבחים דף ל"ג. ובס' מרכבת המשנה רצה ליישב סברא ו לשיטת רבינו ואינו מוכרח:

הלכה ז אע"פ שאינה צריכה לגופה חייב כו'. עיין השגת הראב"ד והה"מ הלך בעד רבינו משום דרו"ם ס"ל כר"י ואין ו ראיה שהרי ר' יוחנן שוקי לר' יוסי כר"ש וס"ל הכי וכבר כתב התוס' שבת קמ"ה דהלכתא כוותיה דר"י אפילו נגד ר"ש ואף שהרמב"ם שם לא כתב כן כבר כתוב בס' ק"ל כלל ע"ז דהרמב"ם בעצמו בפ' נגה"ס כתב דהלכה כר"י נגד ר"ש ג"כ ועיין מ"ש בש"י עירובין דף ס' ע"ד ד"ה הלכה מ"ש ליישב דברי הרמב"ם ומ"ם אליבא דכ"ע כיון שגם רבא פסק הלכה כר"ש לא ס"ל לרבינו לפסוק דלא כוותיה. ונראה ליישב דברי רבינו עיין בתוס' שבת ל"ד ע"ב ד"ה אבל בכלי כו' דהיינו דוקא למאן דמחייב במלאכה שאצ"ל וא"כ הכא דמסי' סובר כר"י במלאכה שאצ"ל וגם הא דמשני שם משום רשב"א ביד ספור בבלי חייב ע"כ כר"י ס"ל ור"י אמר שם דהלכה כרשב"א משמע דהלכתא מילתא דרשב"א קאי והרי מוכח מסוגיא דהתם דהלכתא מלאכה שאינו צריך לגופה חייב כן אמה לשיטת הריב"ם הובא במג"א ס' ש"מ שסובר גבי נוח חייב אפילו אצ"ג אינו ראיה משם אבל דברי הריב"ם תמוהים הם וכבר כתבתי בזה בש"י פ' המצניע ע"ש. ועוד כתבתי שם הרבה ראיות לדברי רבינו. ועיין הה"מ פ' כ"ג הל' כ"ו ראיה לרבינו ומ"ש הכ"מ שסתרו בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישא מיסוד הר"ר אברהם החסיד ס' עיין בזה בס' כפות תמרים במס' סוכה דף ל"ג ע"ב ד"ה כתב מרן:

הלכה ח שנתכוין לחתוך התלוש וחתך המחובר. כתב הה"מ ועיקר הפי' הוא מכוין לחתוך א"ד כסבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר. ולי נראה דהלכה ו עסיק בדין מלאכת מחשבת שלא נעשית מחשבתו וכל הך דינים בהל' ט' וי' בכולם הטעם משום מלאכת מחשבת ועיין מ"ש לעיל הל' ה' בשה"ד בשם התוס' דנתכוין לחתוך תלוש וחתך מחובר דלא נתקיימה מחשבתו ודבר זה דגם כן פטור ילפינן מדכתיב בה פרט למתעסק ובהל' י"א מסיים רבינו וכל העושה מלאכה במתעסק פטור פה רמז לדין זה דקסבר שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר ואעפ"כ פטור מדכתיב בה פרט למתעסק והוא רבינו כשיטת התוס' ובהלכה ו פי' כהי"מ:

הלכה יב כל המתכוין כו'. נעשה שמירה משלה משום דאמרינן בירושלמי שלא דתך מתני' ותלה הדבר בפלוגתא דר"י ור"ש אי גם במר מינה דבעינן שידע ליה במה חטא דה"נ שם לא נחלקו על דבר שהוא משם אחד שהוא חייב לא נחלקו אלא על דבר שהוא משום ב' שמות שר"ש מחייב ור"י פוטר והכא במתני' דמי לגבי מינן וליפא קתני פטור וליפא קתני חייב ומסיק ר' אילא בשם ר"ש תנין אימן מ"ק פוטר בתרווייהו וכמ"ד בשני שמות נחלקו וחנא כתרא מחייב בתרווייהו וסובר בשם אחד נחלקו ע"ש. וגם בתלמוד בבלי ל"ב ע"ב דאמר ר"ש תברא כו' הוא מכך טעמא ואנן קימ"ל דדוקא היכא דעבד שמירה פתוחה פטור אבל בשמירה משלם חייב דדמי כמו מי שנתכוין לכל הדברים שכתב רבינו בהלכה י' וי"א ומש"ה סמכה רבינו להך דינים ודו"ק:

הלכה טו או אחז בכר כו'. עיין מ"ש בש"י שבת דף ל"ו ע"ב ד"ה בלבד:

הלכה יז כל המקלקלין פטורין כו'. רבינו פסק פה כר"י והיינו משום דלמסמיך אזיל דפסק כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה ולגבי פירש"י והר"ן הדבר תלוי זה בזה מאן דלית ליה משאצ"ל חייב סובר דכל המקלקלין פטורים גם חובל ומבעיר ור"י דאמר שוק הוי לבראה חובל ומבעיר אינה משנה לפי פי' זה גם הוא פסק כר"י במלאכה שאצ"ג וכזה יפה כתב הה"מ דפסק רבינו כרב ושמואל ומ"ש לעיל דגם ר"י ס"ל כרבה לא מוכח כאן דהלכה לא ס"ל כר"ש אלא כר"י:

והנה בעניין מקלקל פי' רש"י בפ' חבית במתני' סובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות פירש"י דאין במקלקל שום איסור שבת. והר"ן כתב דלא נהירא דכל המקלקלין פטורים איסור מיהא איכא והתם טעמא דמתירין משום עונג שבת ואפשר דגם רש"י כיון לזה דאין במקלקל שום איסור שבת מה"ת. ובס' לחם משנה להגאון הפרי על המדה שכתב לפע"ד אפשר דמקלקל אסור מה"ת אע"פ שאין חייבים עליו כמו ח"ש. אף שלכאורה נראה כן מדברי רש"י במס' ב"ק דף ל"ה ע"א בהא דאמר רבא שם מתני' בשוגג ופירש"י דרבא מוקי למתני' דל"ב לאפטרו ותפסו מאותו טעם דשוגג פטור והתוס' מקשה שם דל"ד לשוגג שיש בו איסור מלאכה אבל כאן אין איסור מלאכה פי' דהא מקלקל הוא ולא הוי מלאכה כלל, ובאמת הוא דבר תמוה איך עלה על דעת רש"י לפרש כן ואי אמרינן דמקלקל איסור תורה יש בו שפיר יש מקום לדברי רש"י כיון דעכ"פ עשה מלאכה שיש בו איסור תורה ואיסורא דשבת חמיר הוי כמו שוגג דפטור מתשלומין אבל מ"מ דבריו תמוהים דאין במקלקל ע"כ שום איסור תורה דאם"ד שיש בו איסור תורה א"כ הוא מאי קאמר הגמרא מדאצטריך למשרי מילה ע"מ מקלקל בחבורה חייב הא עכ"פ איצטריך למשרי דלא יהיה איסור כלל מה"ת ולפי מ"ש בהל' א' בשם רשב"א מ"ם בשם מורו דהיכא דליכא מיתה לא שייך עשה דהשבתות ואינו אלא ל"ת יש ליישב קושיא ו דאעפ"כ לא איצטריך קרא להתיר דבלא"ה ידעינן דעשה דוחה ל"ת בכ"מ אבל לפמ"ש לעיל דמדברי רבינו לא משמע כן ע"כ מוכח דבמקלקל אין בו שום איסור תורה. וגם בלא"ה א"א לומר דיהיה בו איסור תורה דהא כתב התוס' במס' כתובות דף ה' ע"ב ד"ה אה"ל כו' כתב התוס' וקשה דבגלוסי פ' שמ"א אמר לר"ש הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב ומ"ש דאינו מכוין פוטר ר"ש בחבורה שפי מתהבסק וי"ל דמתעסק שמתכוין למלאכה לא מיפטר בשבת אלא משום דאין זה מלאכת מחשבת ואם מקלקל חייב אע"ג דאין זה מלאכת מחשבת מתעסק נמי חייב משא"כ בדשא"מ לא משום דבעינן מלאכת מחשבת מיפטר דהא בפ"ש נמי מיפטר כגון גבי כלאים ע"ש. ומבואר מזה אלא אליבא דר"ש דסובר דדבר שאינו מתכוין מותר אפילו בשאר איסורים משא"כ לר"י דסובר דבשאר איסורים דשא"מ אסור מה"ת וגבי שבת כתב התוס' דאינו אלא דרבנן והוכיחו כן מסוגית הגמרא דיומא כמ"ש לעיל

וא"כ

ואא"כ ע"כ טעמא דר"י משום מלאכה מחשבת ואפ"ה דסבר ר"י במקלקל יש בו איסור תורה וע"כ דלא בעינן מלאכת מחשבת וא"כ למה לא יאסר דשא"מ מן התורה, והנה הר"ן בחידושיו למסכת סנהדרין כ' בשם התוס' דשגגת לאו דלאוי' דמותר שהוא דשא"מ אבל באיסור מיתה לא הותר דשא"מ ואע"ג דהותר דשא"מ באיסור שבת דהוא איסור סקילה ה"מ משום דילפינן מהשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה. ולפום רהיטא משמע דדברי תוס' סותרין אהדדי. והקשה לי חכם אחד דא"כ קשה קושית התוס' בכתובות לפמ"ש הר"ן בשמם ועוד מאי מקשה תלמודא בכתובות דף ז' על הא דשרי ר"ש למבעל ביו"ט ובעי התלמודא מ"ש בין יו"ט לשבת ומאי קושיא דלמא שפיר אסור משום דשא"מ משום איסור סקילה. ואני השבתי דדברי התוס' אינם סותרין כלל דהכי כוונת הר"ן בשם התוס' דכיון דכ"ד קי"ל דדשא"מ אין בו איסור תורה וגם רבנן לא החמירו וכ"ז באיסורי לאוין אבל באיסורי מיתה החמירו רבנן ובשבת דהיכא נימא סברת מלאכת מחשבת אסרה תורה לא החמירו רבנן כלל אבל גוף דין דדשא"מ אינו תלוי כלל במלאכת מחשבת כיון דבשאר איסורים קי"ל דמותר כמ"ש התוס' בהי' אבל ר"י דסבר בכ"מ דשא"מ אסור ע"כ בשבת דמתיר דשא"מ מן התורה טעמו משום דבעי' מלאכת מחשבת ואם במקלקל אסור מן התורה א"כ מילא גם דשא"מ אסור מן התורה וזה ליתא כדמוכח כמ"ש התוס'. ולכמ"ש לעיל דרש"י ז"ל סברת התוס' אלא דר"י אוסר ג"כ גבי שבת דשא"מ מן התורה או שפיר יש מקום לסברת הל"מ דיש במקלקל איסור תורה וכ"ז לר"י וא"כ רש"י שכתב בב"ק לפרש שם דמקלקל יש בו איסור תורה שם קאי רש"י אליבא דר' יוחנן דסובר כר"י א"כ שפיר כתב רש"י לטעמיה אליבא דר"י דשא"מ אסור מן התורה ושפיר י"ל דגם מקלקל יש בו איסור תורה והתוס' לשיטתם שסוברים גם לר"י דשא"מ אינו אסור מן התורה לר"י וע"כ מוכח דמקלקל לית בו איסור תורה ושפיר מקשה תוס' הא ליכא כאן מלאכה כלל במקלקל ודו"ק.

פרק ב הלכה א דחויה היא, עי' בכ"מ שדעת רבינו שדמי לטומאה וקי"ל דחויה ולא הותרה וכ"ה בחנו' רשב"א אבל בשו"ת תשב"ץ ח"ג דף י"ב ע"ג כ' אף דקי"ל גבי טומאה דחויה אבל לענין שבת הסכים בפ' טרף בקלפי דאמרי' בהדיא דשבת הותרה לגבר וטומאה דחויה ועוד דהא בפ' יוה"כ יליף ראב"ע דפק"נ דוחה שבת ממילה ונראה ודאי דשבת הותרה למילה דלאו דחויה בלבד היא שאין בין עבודה למילה לענין שבת כלום וכיון שהתירה התורה להדיא ע"ש שהאריך עוד בראיות ולכן שבת אמרי' הותרה. ונראה לשיטת הכ"מ י"ל דאין מזה הכרח דעיכך ערכא צריך דגם במילה יש מקום לומר דאינה אלא דחויה והרי גם ראב"ע ,קא בלשונו ליטנא דחויה מה מילה דוחה כו' ואף שנראה לדידן דיש מקום לומר דגבי מילה הותרה לפמ"ש סוף מסכת עירובין בש"י וגם רמזתי בהל' מילה דהם גם רבנן א"ל הלכה דדוחה את השבת כדאמר שלא שבת קל"ב וגם קרא דביום דמילה דוחה את השבת וא"כ קשה כיון דהלכתא היא קרא למה לי א"ו דקרא בעי להורות דהותר מילה בשבת וכמ"ש בהל' מילה בשם הסה"ד דהא רשאי למול בעצמו בשבת אע"פ שמתכוין לתקנו אבל פקוח נפש דקי"ל דפ"נ דדוחה את השבת מודו בהם כמ"ש רבינו וא"כ שפיר י"ל דאינו אלא דחויה ועי' בכנה"ג או"ח סימן שכ"ח בהגה"ת ב"י שכתב בשם שה"ג בפ' ח' שרצים ובפ"ק דיומא דחם הספר לעשות בהיתר ע"י נכרי אין לנו לעשות באיסור, ונראה שעל סברת ריא"ז סמכו באמנו זה לעשות התרופות ע"י נכרי היכא דאפשר אפי' בחולה שיש בו סכנה ומ"מ נ"ל דהכ ע"י ישראל נעשית יותר מהרה דודאי דיש לעשות על ידי ישראל ולא ע"י נכרי ע"כ ועי' עוד שם בשו"ת תשב"ץ ה"א סימן נ"ד כמ"ש רבינו כל' ג' ע"י גדולי ישראל וחכמיהם ע"ש שם. ועי' ב"י סי' שכ"ח שיטת מהר"ם וכ"ה שם:

הלכה ח חולה כו'. עי' שו"ת תשב"ץ ח"ג דף י"ג:

הלכה יא קורעין לה הכמה. עי תוי"ט במתני' פ' מפנין מ"ג וע"ש בס' שושנים לדוד מ"ש רבינו פה והעתקין את הפטור והוכיח שהוא איסור תורה דתני' בהדיא ס"פ המצניע דבכלי חייב חטאת:

הלכה טו פטור מכלום. הכ"מ כתב על דין זה בשם במנחות דף כ"ד והאמת אתו עי' מרכבת המשנה דשוכח כן בגמ' ותמה שם על הל"מ שכתב דרבינו אמרה מסברא דנפשיה ובאמת כוונת הל"מ מ"ש רבינו כאן פטור מכלום ולא כתב כתם פטור ותיטק רב ביהס כמ"ש רבינו רפ"א ועי' כ' הל"מ שזה הוא מסברת רבינו ולא מכר בגמ' פטור מכלום וכ"כ בס' ברכי יוסף או"ח סי' שכ"ח:

שם והעלה דגים ותינוק פטור עי' ראב"ד. והמ"מ כתב כלל חדש בשם הרשב"א ועי' ברכי יוסף סימן שכ"ח ועי' בב"י יו"ד סימן ל"ב גבי כלונסא דר"י ור"ל דבין שלפניים ופסק הרשב"א להוכחא ותמה על רבינו שם' כר' ינאי להקל וכתב ב"י דהרמב"ם פסק כר"י משום דהוא רביה דר' יוחנן והלכתא כוותיה כריקוס ר"י כ"ש במקום ר"ל ול"ע מדברי רבינו פה לפי סברת המ"מ דרבינו סובר כרשב"א והרי שם חולק עמו בסברא זו. ול"ע עוד מ"ש הב"י ביו"ד סימן ה' הא דפסק רבינו כר"י נגד ר' ינאי אפי' בפלי מומין אע"ג דהוי תלמיד במקום רב אפשר דמסתבר טעמיה. ובזה יש ליישב פה דעת רבינו ועי' בתשובות טור בסימן ל"ב שמביא דברי הב"י בספרו הליכות עולם כללי הגמ' דף נ"ה ע"א שכתב בשם הר"ן מקבלת הגאונים הא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב היינו דוקא כשנחלק התלמיד עם הרב בחייו והרב לא קיבל דבריו. ודברי הר"ן סותרים קצת אהדדי עם מ"ש בריש מסכת סוכה הא דפסק התם כרבה לגבי רבא משום דלא מצינו שנחלקו פנים בפנים ויש לחלק בכלל זה ע"ש בח"ם והין מקומו פה להאריך:

ובדרך חידוד שלכה אמרתי פרפרת נאה לפלוגתת רבינו והראב"ד פה כל חד לטעמיה אזל. דהנה לכאורה יש להקשות באיזה סברא פליגי רבה ורבא דמאן דמחייב סבר דסלי' בתר מחשבתו ומאן דפטר סבר זיל בתר מעשה ומאי היא סברת כל אחד ואחד, ובפ' דהתוס' מקשה שם למאן דמחייב אמאי לא אמרי' הואיל ע"ש תירוצם. ונראה דהנה שיט' היש"ש הובא במג"א או"ח סימן תל"ז אות ו' בדגים אינו חייב משום צידה דלא הוי דומיא דמשכן אלא חייב משום קוצר דהוי עוקר דבר מגדולו כדאיתא בירושלמי פ"ז דשבת והפ"א שם הלק עליו דפשיטא דשייך בדגים צידה כמ"ש כל הפוסקים, ומעתה אי אמרי' כשיטת היש"ש א"כ בהעלה דגים ותינוק נעשית כוונתו בשלימות שמתכוין לעקור דבר מגדולו ועקר דבר מגדולו ע"י העלאת הדגים אלא שהעלה ג"כ תינוק עמו וגבי תינוק אין האיסור משום עוקר דבר מגדולו אלא איסור אחר יש יה באיסור הפירה תורה. אמנם עכ"פ איך שייך לומר הואיל והותר התינוק הותרו ג"כ הדגים דזה לא אמרי' להתיר מסוכנה זו למלאכה אחרת ולא מצינו בכל הש"ס הואיל כזה אלא באותה מלאכה כמו גבי אפייה דמותר מלד הואיל ואי מלי"א ומיושב היטב קושית התוס', ומאן דמחייב סבר דשיטת היש"ש ומאן דפטר סבר כשיטת הפ"א דגם בדגים אסור משום צידה דלא בעינן דומיא דמלאכת המשכן וא"כ שפיר פוטר כיון שאותו מעשה שעושה באיסור צידת דגים בשעת גמר נעשה עמו באותו מעשה היתר מה שמעלה התינוק ושפיר פטור:

והנה סברת היש"ש והפמ"א יש לתלות אי קיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור דלמ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור הטעם כמ"ש התוס' במסכת שבת צ"ד ע"א ד"ה ר"ש דבעינן דומיא דמלאכת המשכן ע"ש וא"כ ה"נ י"ל דגבי דגים לא הוי צידה אבל למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ע"כ דלא בעינן דומיא דמשכן וא"כ גם גבי דגים שייך צידה לפי"ז רבינו לשיטתו דפסק לעיל בפ"א מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב וא"כ שפיר נהר בנירסא זו דרבה סובר דפטור משום דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב והר"כ תמילא הכא פטור והראב"ד לטעמיה דסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ומש"ה פסק פה דחייב וע"ש דבריו א"ה מיושב קושית הה"מ בפ"א מה שמקשה למה פסק רבינו כן הלא רבא פסק הלכה כר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור כיון דרבה סובר הכא דפטור ע"כ דסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב והלכה כרבה נגד רבא כמ"ש הראב"ד. וקודשא בריך הוא חדי בשמעתא:

הלכה כא נעקרו עי' כ"מ ועי' בס' שיח יצחק מס' יומא פ' תמו' רבינו ועי' בכס"מ מה' איסורי ביאה:

הלכה כב המהלך במדבר עי' מג"א סי' שמ"ד אות א' דזה מקרי קבוע ועי' מ"ש בזה בס"י מס' שבת ר"פ כ"ג ראיה לסברא זו:

פרק ג הלכה ב וטומנין בקורות. עי' הה"מ ועי' בפ"י בתוס' ד"ה ר' ישמעאל אומר ועי' פכ"א ובגוף פי' דברי הה"מ עי' בשו"ת הכס לבי סימן ז' שנתקשו הגדולים בפירוש דבריו:

הלכה ד או שהסיקוה בקש כו'. מתני' דכירה תנן בגפת ובעצים וכירש"י פסולת של שומשמין וכר"פ בשם פוסקין מבעי הגמ' דזיתים מנן או דשומשמין וכתב המהרש"א דכיון שככר הוסק ודאי דאף של שומשמין מוסיף הבל ורבינו בפי' המשנה רים כירה כתב גפת פסולת של זיתים. ונראה דל"ד משום דסמך רבינו מדלא פסיר במתני' כ"א קש וגבבא משמע דלא טיהר כ"א הני אלא דקשה ע"ז ממה שכתב רבינו דגללי בהמה דקה ג"כ מוהר ועי' ב"י שדין זה מוכח בירושלמי ויש שם חילופי גרסאות וגם שם בירושלמי מוכח דפליגי הדיות שהיו יכשן מתחלפן הם כקש וגבבא והא דלא הפ' הרמב"ם פה נ"ל כמ"ש בפירי קרבן דסובר רבינו קש וגבבא ל"ד אלא כל הדברים שאין שם גחלים טעכות וא"כ עדיין קשה למה פירש רבינו במתני' דזיתים וראיתי בס' תוספות שבת סימן רנ"ג דכתב דוקא לשיטת רש"י דטעמא דשהייה משום השמנה א"כ ודאי דאף שומשמין מוסיף הבל מבא"כ לשיטת התוס' דשהייה והטמנה אינם ענין אחד דהטעם משום שמא יחתה בגחלים וזה לא שייך אלא בזיתים אבל לא בשל שומשמין דאינם נעשים גחלים וא"כ יפה כתב רבינו. ועי' במג"א בסוגיא דשולחנ סגרוף ועי' ח"ס בס"ד ס"ד:

ודע דיש באיסור זה ג' שיטות והעתיקם הר"ן בקצרה. שיטת רבינו כאן נתן כל ש.הבשל כמב"ד מותר לשהותו ע"ג כירה שא"ג אפי' מצטמק ויפה ושיטת האלפסי אסור לשהותו אלא א"כ מצטמק ורע לו. ושיטת הר"ה תבשיל שהגיע למאכל ב"ד ואין לימוקו יפה לו מותר להשהותו אבל לימוקו יפה לו כל שלא נתבשל כל צרכו אסור נתבשל כל צרכו ולימוקו יפה הכל כמנהג המדינה ע"ש שהאריך בראיות. ובאמת שיטת רבינו כשיטת האלפסי והא דפסקי' דאין נולין כשר וגלל ועיין לקמן בהלכה ס"ח וכן בהלכה ח' גבי פת והררה ע"ג גחלים ככר ביאר רבינו טעמו ועי' בר"ן חי' ועי' מ"ס בזה בספרי ס"י:

הלכה ה הסגור אע"פ שנגרף כו'. עי' כ"מ דהרמ"ך חולק ועי' בטור סימן רנ"ג ובב"י דהסגור ס"ל לשיטת הרמב"ם אפי' בקש וגבבא לא מהני גרוף וקטום בתנור וכס' ח"כ אות י"ח תמה על הב"י דהתנור בדברי רבינו דבקש וגבבא מהני גרוף וקטום אבי' בתנור שהרי דייק בלשונו אע"פ שנגרף כו' או שהסיקוהו בקש ומטעם שכתב רבינו דע"י חמון שיבחייר יכול להבעיר וזה לא שייך בקש וגבבא. ועי' בתוי"ט במתני' פ"ג מ"ב ד"ה תנור ודוק שם בדבריו דגבי קש וגבבא בגרף וקטם לא מעלה ולא מוריד ובהג"א כ' להדיא וז"ל ובתנור אפי' בקש וגבבא לא יחזיר בין לתוכה בין ע"ג ואפי' גרופה וקטומה אפי' מבע"י ע"ש וכ"מ בדברי רבינו בהלכות לסמדקדק שם כמ"ש הב"י:

הלכה ז אבר חי וכו'. ויש מיני ירק שצריכין בישול רב ובהאך מיירי רבינו בפירוש המשנה ועי' כ"מ:

הלכה ט עי' השגת הראב"ד ומ"ש בס' זרע יעקב שבת דף ל"ח ע"א ליישב קושית הראב"ד:

הלכה י ואין מחזירין כו' ע"ג כו'. משמע דבתוכה אסור ועי' בב"י סי' רנ"ג ובד"מ שם ובזמן הנוהגים דבליל שבת נוטלין הקדירה מכירה שאינה גרופה וניתנין לתוך התנור אחר שלוקחין משם מאכלי בשר ושוהין שם עד למחרת וזה אסור לפי דברי רבינו פה וגם דרמ"א כ' שם היתרא מ"מ הח"א פקפק עליו וגם אם היש"ב אודא לה סיתרא והגאון מ"ו בספרו זרע יעקב כתב בסוף טעם דיש להם מקום לסמוך ואין למחות בידם יע"ש:

שם אבל מניחה ע"ג קרקע כו'. עי' בר"ן בפ' כירה שכתב דמשמע בירושלמי דכל הך לא מיירי אלא כשסלקו מע"ג כירה מע"ש ולא הניחו עד חשיכה אבל נטלו משחשיכה אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר להחזירו וכו' מזה טבעים דברי הרמ"א בסי' רנ"ג בשם י"א והב"י כתב דמדברי רבינו מוכח דלא כדבריו ולא העיר איך מיישב לדברי רבינו הך דירושלמי, ועי' בק"ע שם שדחק עצמו שהיה לרבינו גי' אחרת ועי' מ"ש בס' ליישב דעת רבינו וכיוצא בחידושי ש"י:

שם וכל שאין מחזירין אין סומכין כו'. דברי רבינו פה דסובר דסמיכה דוקא בשהייה מותר אבל לא בחזרה ואין כן שיטת התוס' דף ל"ז ע"א ד"ה מהו לסמוך למ"ד לשהות ספק מבעי ליה בין בשהייה בין בחזרה יע"ש. ובאו"ח נראין דברי רבינו ורא"ה לזה דאל"כ קשה כהא דאמר דף ל"ח ואף ר"א סבר מחזירין אפי' בשבת דלמא בסמיכה בחזרה ואי וכמ"ש הרש"א בתוס' דף ל"ו ע"ב ד"ה המין יע"ש. ולשיטת התוס'

י"ל דהנה ר"ח בדף ל"ו אמר קטמה וגובהה מבהון עלי' כו' ומחזירין כו' ולפי מה דמבאר תלמודא שם דלא צריך למתני שומכין משום מקיימין ירחה דסובר ר"ח לפי הלכה שהיכה מנורה וא"כ חולק על הברייתא וצ"ל לגירסת התוס' דהנה שומכין משום מבזיזין דברוייהו שאין שיכה דשותר להחזיר מותר לשמוך וא"כ בטיל הוכיח ר"ח לגירסתיה ודוק היטב :

הלכה יא ומותר להחזיר מכירה לכירה. כ' הה"מ שהוא מהירושלמי סוף הלכה ה' ועי' בק"ע שם ד"ה אפי' כו' מה שהביא הב"י סימן רנ"ג בשם ר"י בה"ג כתב בשם ירושלמי שאסור להחזיר מכירה לכירה מדבר זה שמוע שהאוסר והמתיר מניסם מביאים ראיה ממקום אחד ע"ש מ"ש ליישב וגם"ע הקשים דין זה ועי' נכי' בבכי יוסף שם :

הלכה יב מפני שאין צריכין ביטול הכרכה. ועי' בב"ה ואחריה פירשו בו בסיפך ולגוש בבימן רכ"ד ג"כ כתב הבך ב"ם וכתב דאין ל"מ בין הטעמים וגה"ז כתב ל"מ דלפי' רבינו המור גם כבונג כמ"ם מש"כ לגעש הכ' דלא רבו העופים כן לט"ם אין לאוסרו כבונג וכמ' ק"נ הקשה לפי פי' רבינו בשבת דף י"ח כהא דלא ידע מעיקרא טעמא דשמא יחתה סקשי למפני' דכשר ונגל ואין לומר כמ"ש התוס' שם דשא"ח דאין דבר מפסיק בינו לגחלים וא"ם קשה מאי פריך מוגמר ונפרים נמי לגזור הא בלא דך בריישא דמוכמסין קשה דהא ג"כ אין דבר מפסיק בשלמא לפירוש התוס' ניחא דה"א דבדבר שצריך נמרו יום ולילה הסה דעתיה עליה ולא פריך התוי ובפרים ומוגמר מפי סמגמרין והולכין כל היום כולו ועל מוכמסין פריך שפיר דג"כ צריך לשלם יום ולילה אבל לפי' רבינו קשה. ע"ש שדחק מאוד ובאמת לק"ע דס"ל דרבינו סובר כיבת קושית התוס' כמ"ם בס' ק"ע פ"ק בשבת הל' ה' ד"ה דרש כו' דבשר ובגל שאני בדרך מתפסך הלכך שפיר יש לגזור בהו שמא יחתה וסברא זו מבר בירושלמי שם, א"נ י"ל דעת רבינו עפמ"ש בהי' מהר"ם לובלין בהא דמפיק בגמ' דף י"ח טעמא דלא ססלא שם כו' שמא תחתה בגחלים א"כ לפי טעם זה אין לאסור כ"א לכתחילה וחמאי קתני בברייתא אם עשה כן למ"ם אסורין בכדי שיעשה הטעם כדי שלא יהנה ממלאכה שבת ומאי מלאכה שבת היכא כאן ע"ש. וא"כ י"ל דהסתבה מש"ה לא רצה לבכיי טעם משום מפני דדחוק לי' קושיח הירושלמי ושי' גמ' הגהון מ"ץ בגמ' ז"י שם בתוס' . ודע דמ"ם מהר"ל שם ליישב קושיא זו דמה"ם לאסר בכדי שיעשה דחיישינן שמא יחתה בגחלים ולא אדעתיה והיכא מלאכת שבת ודברים אלו המתוקים מאוד דא"כ אם ידע בודאי שלא היה בניתו כלל ולא נעשים איסור מותר למ"ם מיד וח"א דהא רבינו פה כתב סדברים האסורין למ"ם בכדי שיעשו ועוד מי גרע בשגגה וזהה נתבשל שאסור להפכוסו ואסור למ"ם בכדי שיעשה ושם לא שייך סברא זו כמבואר בדברי רבינו בכל' פ' אלא ודאי דהטעם שכל מעבר על מה שהכבו חז"ל קנסו אותו ליאסר בכדי שיעשה ודוק :

הלכה טו מפני שהן כמלבמק ורע לו. עי' כ"מ מ"ם הרמ"ך סיוע לדבריו דרב גופא דאמר כו' וכ"כ הר"ן ליישב שיטת הרי"ף בזה ע"ש :

הלכה יח כדי שיקרמו פניה בעוד מבעוד כו'. כתב הה"מ רבינו פסק כר"א ועי' ר"ן שכתב די"ם דר"א דהכא הוא רשב"י ולפמ"ש שנה היה דעת רבינו ומש"ה פסק כוותיה דקיי"ל דמשנת רשב"י קב ונקי, ועי' בתוס' דף כ' דרש"י כתב עד שירושלמי וכמ' שותפים לזוד לפלק יצא בין נרף הפטור מאור ובין שיגו גרוף וכזה אפשר ליישב שהירש רבינו עי' כ"מ ודו"ק:

פרק ד הלכה א' כגון זפת כו', עי' מ"ם בפ"ג והעיקר כמ"ם ס"ס ודבינו פסק הלכתא להטמיל וכן הא דמפיק רבינו דאין חילוק בין לחין ומחמם אלא מחמת ד"ח ובגמ' מבעי ליה גם בזה וגם הא דהעתיק רמ"ם סי' רנ"ז ס"ג דמותר להטמין בשלפים הגם דמוסיפין הבל מ"מ בשילפא דלא שכיחא לא גזרו וגם זה השמיט רבינו ועי' בק"ע ר"ם ב"ם ד"ם לא שהשלפים כו' וא"כ ילאה מדעת רבינו להטמיל בכל אלה ומהטעם שכתב הה"מ ועולה דבריו סיה אפשר ליתן טעם אחר דהנה רבינו פרקין לא העתיק כלל הא דכתב הר"ן אם הטמין בדיעבד אסור כדקי"ל בש"ע סימן רנ"ז והוא מוכח ממתני' בגמ' אמי סברי' ואסרו להם חכמים וכמ"ם גם התוס' בתוס' אחד פירולא דף ל"ם ע"ב ד"ה מטמנה כו' והיה כוונה דסובר רבינו כשיטת התירוצים בתוס' שם ולא מבר בגמ' איסור דיעבד וכל איסור הטמנה אינה אלא לכתחילה וכיון דאין כאן איסור דיעבד אלא שלא לעשות ודאי דיש לנו להטמיל לכתחילה ושלא להטיל ספק. כן אמת דלבישום רש"י דס"ל בר"ם כירה דסריה מטעם הטמנה משום דגזרי בנוסף הבל שיפא דלא גרע הטמנה מסריה וכבר הבלאי דנבי המג"ם שסובר גזעם רבינו שם מוכרב בהלכה ב' מן הדין היה שמותר כו' שהרי שמסן ע"ג הלא כו' א"כ דימה שטפלן להדדי כו' ע"ם שהאריך בזה וא"כ כיון שכבר ניאר בפ"ג דשהיה אסור בדיעבד לא צריך לאשמעי' שוב בהטמנה ושיפא דאסור בדיעבד אבל לפג"ד אין דברי המג"ם מוכרחים די"ל בהיפך דכוונת רבינו לומר דמה"ד היה לנו להתיר דהרי שוהין ע"ג האש ומבשל כל צרכו ומלספק ורע לו ואפ"כ אסרו חכמים והיינו משום לאו דשהייה במצטמק ויפה לו וא"כ י"ל כיון דמשום גזה דשמא יחתה ברמן אסרו לא התירו כ"א לכתחלה אלא בדיעבד אבל לדינא עיקר כדברי הר"ן וכן הסכים הרשב"א דמשם שהוכירו שם מטעמים דאמי סברי' סהמנה ושם אסרו בדיעבד ושם לא מוכח כ"ם במזיד אבל בשכח אבל אין ראי' לאסור וכמ"ם בהגה"ה כמ"ש שם ודלא כמ"ז אלא דאפשר לומר דאמי סברי' לומר מותר כוו ומיהש כשוגג ועי' בש"ז יו"ד סי' נ"ם :

ובעיקר פי' הרמב"ם שיותר הס שמטמין בשלחין מחמת ד"א. נסתר משי"ם האריך להקשות על פירושו שיוצא נגד הירושלמי ועוד כמה קושיות והבל כשבתי ישוב לדברי רבינו בפי' ס' גמס מוגמין דף י"ח ד"ה מוכין :

הלכה ד' מותר לטמון את כו'. עי' מ"ם רבינו בפי' המשנה ועי' הרע"ב וכבר האריך בפירושם בס' שופטים לחוד ועי' מ"ם בזה בש"י שם ובגמ' קאמר שם דאדם חשוב יש לו להטמיל כזה ועי' בכס"ג שמגן טעם לזה למה השמיטו רבינו ובס' ברכי יוסף סימן רנ"ו האריך בכלל הזה דאדם חשוב בגאוה דברים שיש לאדם להטמיל ע"ם : שלש מצוה בשבת כו', בב"י סי' רנ"ו הוכיח מדברי רבינו דאם מגלה מבפני' אסור לכסותו משתחשך ומפיק שם להטמיל והביא ביאסה מהירושלמי והק"ע תמה שם דלפי גירסא שלפנינו קך מילתא מספקא שם ולא איפשטא ויש לנו לפסוק להקל וגק"ם יסבי רבינו פסק בספיקא דהסמנה להחמיר כמ"ם בכ"מ בהלכה א' ע"ם ועי' ב"מ שמסיק לכקל אע"ג דרבינו סתמיר ע"ם :

הלכה ה' פיה כו' כמו שדבר הצוק, עי' בתוס' יתרים שם ועי' עוד בתוס' דף ל"ח ע"ב ד"ה פיה כו' ומ"ם בתוס' יתרים שם בשם ר"י הוא דלא כפי' רבינו שם דלפי' בשבת מותר וכן משמע בתוספתא שהביא בחדושי רשב"א לא אסרו לשמון אלא במיחם שהחמו בו מע"ש אבל מיחם הוא לתוך ביחם אחר ומטמין. ודע דלפי סברת התוס' י"ל דכפיא דר"ח דף ל"ח פיה ממיחם למיחם יש לפנות מהתוספתא מדלא הטיל בה"ג אלא בהטמנה ולא נקט שהייה דהוא רבותא יתירא דגרע כשנעסק א"ז דבאמת אסור ומשום זה השמיט רבינו הך בעיא דר"ח בפ"ג משום דסמך על מ"ם כאן דהכא מותר משום דמותר להטמין את הצוק משא"כ בשהייה :

פרק ה הלכה א' חייב לעבך. בהגה"ם כתב בירושלמי פ' במה כו' ואמרי לא מצאתי כתוב רק בפ' כהונה מכר ברכה על גר של שבת אבל לא, מכר שם יו"ם :

הלכה ג' ספק חשיכה כו'. הא דרבינו האריך בלישנא משום דקשיא ליה כיון דספק אין מעשרין ואין מטבילין דהוי מידי דרבנן ואמאי עורך אני טוב אין מדליקין אם כבר דהוי זו ואנ"ל זו ולא ניחא ליה למ"ם הרע"ב בשם רבותיו דאין מדליקין אם הגרוש קמ"ל דאין אומרים לעכו"ם להדליק דזה דוחק ועוד דאליא כפלוגתא אי גזרו בשבות בבה"ם מש"ה כתב רבינו דאפי' אם מספקא ליה אם כבר שקעה החמה והתחיל בה"ם ג"כ אסור להדליק אם שכר אלא צריך להדליק מבעוד יום ממש ומש"ה גבי הטמנה בפ"ד לא האריך כ"כ :

הלכה ד' משמשקע החמה כו' והעושה מלאכה בה"ם כו'. גרסינן בירושלמי ברכות ר' יוסי בר בון בעי אין תימר פרס ספק ראה שני כוכבים בע"ש והתרו בו ועשה מלאכה ראה שני כוכבים במ"ש והתרו בו ועשה מלאכה מה מעך אם בראשונים יום כן אף באחרונים יום כן ויהא חייב על האחרונים אם הראשונים לילה אף האחרונים לילה ויהיה חייב על הראשונים עכ"ל ע"ש. ועי' הגליא דמספק הוא למ"ד התראת ספק התראה הוי אבל למ"ד לא שמה התראה אין כאן ספק דהא בעינן התראה בשעת האיסור ובפ"מ פי' דמסיקונו הוא למ"ד לא שמה התראה ולפ"ם מספקא ליה הואיל ומכל מקום מיחייב לא הוי התראת ספק ע"ש ונראה בירושלמי מסכת פסחים דף י"ם ע"ב אסמכתא ר"י זכ"ל גבי שני ימים טובים של גליות ר"י אמר מקבלין התראה על הספק וה"ל אמר אין מקבלין ועי' מ"ם שם בהגהותי דהכי מסורש ג"כ בירושלמי מסכת חולין פ"ח הלכה א' ומבואר שם דסמיכו בו על שניהם בבת אחת ואפ"ה סובר ר"ל דספור למ"ד התראת ספק לא שמה התראה ועי' בירושלמי יבמות פ"ח נפלגין דמשמע שם גבי שני ימים טובים של גליות דוקא הואיל ועומד להתברר אימתי קדשו ב"ד אם ההודם לא מקרי התראת ספק והוא כעין סברת התוס' במסכת יבמות דף פ' ע"א גבי מעשה סרים למבגע ע"ם ובמל"מ פ"ז מה' סנהדרין הקשה על התוס' דסתרו דבריהם בפ' יוצא דופן דף מ"ז גבי מופלא סמוך לאיש ועי' עוד תוס' בחולין דף י"מ ע"ב בהא דמקשה למ"ד התראת ספק לא שמה התראה מאי אמאי ודקדוק ליה ובאמת התוספות לא התליטו סברא זו וביבמות אפשר דסוע לירושלמי שהבאתי דמשמע כדבריהם. והנה באמת בירושלמי נופיה מליגו היפך ממה שפי' בירושלמי ספ"ז דיבמות דמקשה על הא דמעשה סרים ולא התראת כספק הוא ומשני מתניה כמ"ד מקבלין התראה על הספק משמע דזה הדבר במחלוקת שניה בירושלמי ועפ"ז מכין סוגיה ירושלמי נברכות דודאי אודא אליבא דמ"ד שמה התראה וכפי' הרא"ש וסיינו דאפשר דמספקא ליה בפרש"י בשבת בהך דהכא שני ימים ספק לטומאה ולקרבן ועי' בתוס' דף ל"ד ודוק. ומ"ם לא הביא רבינו זה. ובעיקר סברת התוס' ומעמידם אבאר בתוס' בג"ה. ולפן רבינו פה שכתב משתשקע החמה כו' עי' ל"מ ועי' בב"מ וב"ע דבריו ובכל' קדוש החודש פ"ב האריך בזה הרב מהרלב"ח והעלה דודאי שיעורא דכוכבים אינו שמיד בכל ימי השנה בזמן אחד כפי מלב השמש נגלגל וכפי רוחק הכוכבים ממנו ומשפקא סמשם גם אם לא ראה כוכבים יש לנו לומר כי הגיע כבר בה"ם וקאל רמ"יס גרס שלא ראה כוכבים וא"ל לענין שבת שפיר כתב הרמב"ם מהתשקע החמה משא"כ בקה"ח שהדבר מסור לב"ד ע"ם. ובזה יש להעתיק דברי רבינו פה עי' רפ"י שבת דף ל"ד דמ"ל דיש ספק בבה"ם אף דהיום יום הוא מתמול אמר מעשה לילה והתוס' שם מקשים ע"ז ע"ש ונראה דהיינו דוקא בבה"ם דשני כוכבים וצריכים לשום שיעורים והדבר תלוי בראות כעין אזי שפיר שייכא מקום וסברא לשיטת רש"י וכס"ג באמת א"ם למיעבד חטאת מש"כ בעושה מלאכה בשני בה"ם אולי עשה בדמיונו וסוס קמיים והוי לילה או בהיפך וכמה מיירי סא דאמרינן ראה שני ספק לטומאה ולקרבן ופי' רש"י דאפשר למיעול היום ועכשיו לילה משא"כ בשעת מלאכה בשני בה"ם ממקומם החמה ועד הלילה דאין בו ספוק בזמן כלל ודאי דמספקא דחייב חטאת ממ"נ. והנה יונגו דברי רש"י שם ומהורו כל מה שמקשה התוס' שם דהא דתני בתוספתא דשמא ברואה שני בה"ם מיירי ג"כ בזמן דשקיעת החמה ועפ"ז יפה כתב רבינו פה הך שיעורא דמשמשקע החמה משום דכאן רוצה רבינו ללמדנו דין דעושה מלאכה בשני בה"ם ובכיון לא הביא כאן כה"ם דב' מיבכים דבנגה"ם דכוכבים א"א לומר חטאת ממ"נ תימם רבינו ורש"י שלים בקנה אחד. ועי' ברמב"ם פ"ב מכלי מהוסרי כפרה דין י"ד ודו"ק שם ותמצא כי כלם סדברים אשר כתבתי :

הלכה ה' כגון גמר ופשתן. ובגמ' ר"ס כ"ס שנא כוסיהו פליגי על גמר ועל פשתן והגא דיין גמר מיכוין כוון סבר אסורי מיתגך ופרש"י דלא צריך לגמר. ול"ע על רבינו שהעתיק הך דמסקין ותני ברייתא גמר ופשתן ול"ג דכא דלא שני הכא גמר ופשתן כיים משום דקיי"ל הך דבר שמדליקין על גבי דבר שאין מדליקין כדי להוסיף אורה אסור כמ"ם בהלכה ו' ומחלק הרמב"ן בין דבר שדולק לבדו דשייך לגזור ביה דלמא אתא לאדלוקי בעיניה משא"כ בשאין ראוי להדליק בפ"ע, ואמ"ם כתב להתיר לעבות הפתילה בקש כיון דהקש אינו דולק בפ"ע וא"כ יש חילוק בין הך דהכא במתני' ובין גמר ופשתן דבהך דמתני' אין מדליקין גם אם כורך עליו דבר שמדליק משא"כ בגמר ופשתן דודאי אין מדליקין בו לבדו אבל לכרוך עליו דבר שמדליקין מותר וזה הוא פי' הגמ' והנא דיין גמר מיכוין כו' וא"כ אין לאוין בפ"ע ומש"ם לא שני לה בהדי איק, ורבינו משמע דסובר דלא כסברת רשב"א דהכל דבר שאין מדליקין אסור לכרוך הגם שלא יוכל להדליק בפ"ע דגם רשב"א לא כתב סברתו כ"א בדרך אפשר מש"ה נקט רבינו בריתא לכולה בהדי איך השמיט במתני' לגמרום בא דגם מה שכתב בהלכה ו' סכורך כו' קאי על גמר ופשתן הגם דבעיניהו א"א לסדליק בהן מ"מ אסור
תלה

והלא כרשב"א ולענין דינא העיקר כדברי רשב"א וכת"ש המג"א בסימן רס"ב ואף כי יש חולקין על רשב"א וגם הוא בדרך אפשר מ"מ יש לצרף בזה סברת התוספות דבכיונה אינה מלאכה ועי' מש"ל מפ"ה הלכה ו'. ועי' עוד בש"ג ר"פ ב"מ מ"ש בשם הריא"ז ועי' בש"ע סימן רס"ד ואפשר דגם רבינו מודה לסברת רשב"א בקש וס"ל דגמר ושער דולקים קצת אפי' בש"ע מבא"ר בקש והכי נוהגין, ועי' בא"ר:

הלכה ז' נותנין נרגר של מלח וכו'. עי' שבת דף ס"ז ע"ב ת"ר נותנין טל של מלח וכו'.

הלכה ח' גזירה שמא יהיה אור הגר אכל ויסה וכו'. וכתב רש"י שבת דף י"א בד"ה ולא יקרא לאור הנר שמא יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה שידלק יפה ונמצא מבעיר בשבת וגם מהתוס' מסכת יבמות ו' ע"ב ד"ה לאו מינו ממה שמקשו שם על רבי ישמעאל מוכח דס"ל דאין בהטייה אלא משום מבעיר, אבל הב"י בשבת מ"ו כתב דגם חשש כיבוי איכא למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ומעתה לשיטת רבינו שפסק בפ"א מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב יש להוש גם לכיבוי ובכ"י המבניום כתב רבינו טעם אחר משום שמא יהיה התור הלא ויאפיל ויטהנו ויאה והעיקר אנלנו וכו' וצ"ע. ואפשר לפי סברת רש"י ביבמות ק"ס דלענין הרחקה מחלקין בין איסור לאו לאיסור כרת ודלא כתלומת הדשן שהביא המג"ל בפ"א מהלכות יו"ט ע"ש, וא"כ למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור הם סובר נמי הסברה לאו בעלמא הוא א"כ אין כאן רק כ"א לאיסור לאו וסד"א דלדידיה ל"ג ומש"ה כתב רבינו דכאן יש עוד סברה לצרף דשמא יטהנו ואסור אליבא דכ"ע:

ונ"ם בין הטעמים כתב בס' פ"מ אם אין לו כ"א הפסולים, דלפת"ש הר"פ בפי' המשנה דשאי להדליק בהן ע"ב. גם יש נפקותא לפי שיטת רבינו הלכה ס' אפי' עבן בשמים שמדליקין בהן לפת"ש הה"מ פי' שנהגו א"כ שיטתא דשאי להדליק אבל לטמ"ש דאין זה הטעם עיקר ולא הוי אלא סניף בעלמא בכל ענין יש להחמיר ודו"ק.

הלכה י' ולא בנגרי וכו' מפני שהוא עף וכו' ולא נכנס לבן אפי' ביחל. ודקדק בס' מעיל שמואל דבנגרי לא מסבר כחול דהיינו עף כ"כ ועי' בס' ברכי יוסף סימן רס"ד:

הלכה י"ב גזירה שמא יקח מן השמן וכו'. עי' מ"ש הלח"מ ועי' בס' להם יהודה שסמה על דבריו:

הלכה י"ג שברי מבשל כלי מהיכנו. עי' פכ"ה הלכה כ"ד.

שם ואסור ליתן מים וכו'. עי' בתוס' ס"פ כירה מה שרגילין לתת מים בזכוכית שקורין לאמפ"א כיון שאין מתכוין לכיבוי אלא להגביה את השמן ולפי דבריהם אסור ליתן לתוך הקנה שעומד בו נר כדי שיכבה כשיגיע עד המים וכמ"ש המ"א בסימן רס"ה ועי' בה"ל בתמה על שנהגין העולם להתיר ונתן טעם לתנהג ע"ש סברת הכ"ב ע"ש. ועי' בחידושי רשב"א ס"פ כירה בקירולא קצת מסכים לס' הכ"ב.

הלכה ט"ו לפני רבן וכו'. משמע דבלא בפניו הסור להם לקרוא לאור הנר והיינו לטעם הבבלי אבל לפי טעם ירושלמי שכתב אילן בעיי דיספי טלינא ואילן לא בעיי דיספי וכו', פי' אילן התינוקות רוצין שיכבה הנר וא"כ בכל ענין מותר ועי' עוד שם בק"ע ד"ה ואהד דפ"ש רבינו בהלכה י"ד נבע מהירושלמי ועי' מ"ש בספרי שלום ירושלים דאין מחלוקת בין בבלי וירושלמי דלא כבעל קרבן עדה:

הלכה י"ט ושוקע ושוכב וכו'. עי' בכגמיי' מה שהביא בשם התוספתא דאחר קבלת שבת אסור להטמין דאיתא שם גמרו אפי' מיהם בידו מיתנו על הארץ וכו'. ותו"ח הכס נבי סימן י"א כתב דרבינו לא ס"ל כן אלא דכל השטותין לצורך שרי בנכ"ם כמ"ש רבינו פכ"ד מה"ם ומש"ה כתב בפכ"ד בספק חשיכה מותר לטמון ע"ש אלא מ"ם שם ותוהה התוספתא ס"ל לרבינו דלאו הלכתא היא תמוה מאוד, והעיקר פי' התוס' כמ"ש הט"ז בסוף סימן ה"כ בסוף דבריו וחזר בו הט"ז ממה שפי' בתחלת דבריו בתיספתא ודו"ק שם:

פרק ו הלכה א' אע"פ שאמר לו מקודם השבת וכו'. עי' במל"מ הלכה ס' דאפי' היכא דהוי לפיטוא כמ"ש דאסור לומר לעכו"ם בע"ש הילך מעות וקנה לי כך וכך וכו' ע"ש. וכה שנהגו פנחי ישראל למסור השריכות בשאר להם מע"ש לעכו"ם למסור לותם בשבת משום שבידא עי' פ"ם סי' רמ"ד הות ה' בה"ח, והדבר הזה יש לו קצת דמיון לקונה מכם:

הלכה ג' מילא מים וכו' משקה אחריו וכו'. כן הוא לשון המשנה ויש מדקדקין מלשון זה דהם נתן לו העכו"ם מתחלה להשקות בהמת ישראל והה"כ נותן לבהמתו דמיהדי כאלו מילא לצורך ישראל וחינו שוכרת דא"כ קשה לאה לא מהלך המפני' כן וממאי שמ ואם בשביל ישראל אסור משמע דוקא בידוע שמילא בשביל ישראל או שמי במכירו דהוי כאלו עשאו בשבילו, ועי' בס' שושנים לדוד:

הלכה ד' אין אומרים לו כבה וכו'. ומה שנוהגין בקצת קהלות קדישות אחר יציאת ביהכ"נ בליל שבת בא נכרי מעצמו ומכבה הנרות שהודלקו לכבוד שבת, ולפי הדין אסור בדבר עי' מ"א סימן של"ד ועי' תבו' שב יעקב סימן פ"ז מה שהיפך בזכותן לכתיר ע"ש, ולפי שיטת רבינו בפ"א מהלכות שבת מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב אדם עליה עלו, אלא שקרוב לשרוע מ"ם עוד שם לדידן דקי"ל כיבוי לא הוי איסור תורה, ועל פי רוב יוצאים מביהכ"נ ועדיין יום הוא ועכ"פ בה"ש התירה לנכרי מותר אפי' במלאכה דאורייתא ועוד מפני הפש סכנת דליקה ח"ו, ועי' מ"ש הרע"ב בשם רבותיו בפירוש המשנה ס' במה מדליקין וכו' אין מדליקין וכו' ובמקום שאפשר להעתיד נרות קטנים ודקים והשמן ימשך מעט בביהכ"נ עד שיכבה כמו שעושין בעיר הקדושה פראג מה טוב ומה נעים:

הלכה פ' דבר שאין מלאכה וכו' והוא או מפני מצוה וכו'. ודבר זה בואם אין צורך מצוה דאמירה לנכרי אסור אפי' בדבר של שבות מוכח מהא דאמריך שבת דף ק"ל ע"א מאי תבירו נכרי ומקשה הגמ' דאמירה לנכרי שבות הוא ושם מיירי בשכירת שופלים דאין בו איסור תורה כ"א איסור משום ממעא הפ:יך. ודע דקשה סוגא מאי מקשה המלמודא שם שיטא ופירש"י דכבר שמעינן לה מהא דתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ומאי קושיא דלמא מתני' כר"י אתיא דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ומשום לא ידעינא כ"א דאיסור תורה וקמ"ל אפי' בשכירות שופלים דאינו אלא ישום שבות ג"כ אסור וכן הקשה קושיא א הגאון פ"ו בספרו ז"י וביותר קשה לשיטת רבינו דס"ל לגבה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, וי"ל דקושית הגמ' האי משום דשכירות פועלים שאן שקלא ממעא הפ:יך הוי כמו דבר שאוא מן התורה כמ"ש רש"י ביצה ל"ז

ע"א דהא דלהמריך שם אין מחרימין משום נדרא מו"מ ע"ש:

ואפשר לייטב קושיא א בדרך יותר נכון דהנה במתני' שבת ל"ד בהא דקתני אין מעשרין את הודאי וכו' והין מדליקין את הנרות פי' הרע"ב בשם רבותיו דקמ"ל דהפי' ע"י נכרי אין מדליקין בה"ש א"כ לפ"ז קשה על הא דתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה קשה מאי קמ"ל מתני' אי להשמועין דאמירה שבות הא כבר ידענו ממתני' דאין מדליקין את הנרות דאם אמירה לנכרי בבה"ש אסור כ"ש בשבת ועכצ"ל דמהני' דאין אומרים לו כבה אשמועינן אפי' למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ואין בכבוי כ"א שבות בעלמא אפ"ה אסור לומר לנכרי כבה לפ"ז שפיר פי' רש"י דאמירה לנכרי אסור אפי' בדבר דרבנן כבר שמעינן ממתני' דאין אומרין לו כבה ומיושב היטב דברי רש"י ולשיטת רבינו לפי מה שהוכחתי מדבריו בפ"ה ע"כ צ"ע כתירוץ הראשון:

ודע דמדברי רבינו פה ילהה דאפי' במקום מצוה לא הותר אמירה לנכרי כ"א היכא דהיין בו אלא משום שבות כגון לעלות באילן ועי' בהגה"ה רמ"א א"ח סימן רע"ו שהביא דעת הי"א דהתירה לנכרי הותר במקום מצוה אפי' באיסור תורה והעולם שנוהגים היתר בהאזה קהלות שמניחים לנכרי להדליק הנרות ביוה"כ לעת ערב בתפילת נעילה הו בר"ה שהל יום רהשון בשבת להדליק בנוקר הנרות באמת אין נכון לעשות כן ובפרט בזיים הקדושים נסמיך על דעת היחיד גם הרב הגאון בנב"י מהדורא קמא סימן ל"ג כתב דיש לבטל המנהג ועי' פ"א דמס' תמיד גבי הא דתנן ושתי תנוקות של אור בידם בתוי"ם שם שכתב מדסתם תנא משמע דאף בשבת וי"ם היו עושין כן וטלטול נרות אינה אלא שבות, אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות בית הבחירה דבליל שבת אין בידם איר אלא נודקין בנרות הדולקין שם מע"ש וכתב הכ"מ דאע"ג דאין שבות במקדש שאני הכא דאפשר בנרות הדולקים מע"ש ע"ש. הרי חזינן דגם במקדש לא התירו שבות ואין לך מצוה גדולה מזו משום דהפשר וגם ביוה"כ ובר"ה אפשר להדליק נרות ארוכות מבע"י ואע"ג דיש לחלק בין שבות הנעשה ע"י ישראל בעצמו לבין שבות הנעשה ע"י נכרי דקיל כמבואר בה"ח סימן שכ"ח מ"מ אין נכון לעשות כן ודי לנו במה שהתיר שם בנב"י לצוות לנכרי לטלטל נרות הדולקות ולהעמידם במקום הצורך ואף לפי מה שהגיד התוי"ם שם דגם בכביית הנרות יש בו משום מבעיר וכך לי שעה או הלב כמו שמן דסייך ביה הבערה דבקל יוכל להטות ונגזרו בו אף במקדש א"כ היה לנו לאסור גם טלטול הנרות דולקות דיש נמי הכא איסור תורה אמנם דברי תוי"ם לא נהירין כדמשמע מלשון הב"י ומ"א בסי' רע"ה ואין להאריך:

הלכה י"א הלוקח בית בא"י. ולכאורה קשה על רבינו דלפי מה דמשמע מדבריו דלא הותר אמירה לנכרי לדבר מצוה כ"א בדבר שהוא משום שבות אבל לא בדבר שהוא איסור תורה וכתיבה בשבת הוא איסור תורה בכל כתב ובכל לשון וכת"ש רבינו בפי"א הכותב בכל כתב חייב וא"כ אמאי מתירין לומר לנכרי לכתוב לו, ואפשר דאם כבר נתן לו המעות דמי המקח יש כאן הפסד מרובה ואם לא נתן לו המעות עדיין א"כ יכול הישראל לחזור מהמקח אם יחל בינתים וניחא ליה לומר לנכרי שיכתוב בערכאותיהם ונכרי אדעתיה דנפשיה עביד משום דאמו שלא יחזור בו הישראל ואעפ"כ אי לאו משום סברא דישוב א"י לא היינו מתירין לישראל לומר לנכרי שיכתוב כיון דעכ"פ ניחא ליה לדידיה שבוב לא יוכל הנכרי לחזור. אבל מ"מ בסברא כ"ד אנו מתירין לו אפי' איסור תורה משום דגם לנכרי יש נחת רוח בזה ואדעתיה דנפשיה קעביד. ובזה מיושב קושית המג"א בסי' ש"ו אות כ' כיון דרבינו פסק כיתום יחיד לא שמיה כיתוב לשם. נדחה איסור דרבנן מקמי דרבנן ולפמ"ש א"ש:

ודע שכתב הב"י סימן ש"ז בשם ראבי"ה דאמירה לנכרי בדאורייתא נמי לא אסורה אלא בדבר שא"א למעה תקנה ע"י ישראל לעשותו כגון להחם חמין אבל אם אפשר לעשותו כגון טלטול ברה"ר דיכול להביא ע"י מחיצות בני אדם שרי אמירה לנכרי. והיכא דהיכא ניחש דלמא אתי לאחלופי ברה"ר אסור אמירה לנכרי אפי' באיסור דרבנן ואפי' לדבר מצוה כדאמרינן גבי ינוקא דאשתסיך חמימיה וע"ש בב"י מ"ש על דבריו דסתר עצמו תימה וביה ועי' בד"מ ביאור דברי ראבי"ה ועי' מה שכתוב בזה בס"ד בסי"נ מהל' שכירות:

הלכה י"ז המשתתף עם הנכרי ואם לא התנו. כ' הה"מ ורבינו לא הזכיר הא דתני' בברייתא ע"ז דף כ"ב ואם באו לחשבון אסור ונראה שהוא מפרש כפירש"י שם וכו'. וכוונתו מבואר דאם מפרש כפירש"י א"כ רבינו לא הוצרך להזכירו דהא כפל לשונו וסיים אח"כ התנה דהוא פשט יתר א"ו דבא רבינו להורות דאין היתר כ"א בהתנו דוקא אבל בלא התנו אין כאן היתר ופסק האבעיא לחומרא משום דאיסורי דשבת שאני ומחמירין בספק ועוד דמשמע בגמ' דאסור ודו"ק:

והרב הש"ך ביו"ד סימן קל"ד תמה על הה"מ מדברי רבינו פ"י מהמ"א דמפרש ואם באו להשבון כפי' הראב"ד שמביא הר"ן דקאי על התנו וע"ש שמפרש פירוש אחר עד דברי הה"מ, וסיים והר"מ כאן מבליעו בנעימת לשונו שכתב אם טעם אם הרנה וכו' ע"ש, ולא משמע כן מדברי רבינו, דהא העיקר לענין שבת אחמר ולשם כאן מבליעו ובהל' ע"א ביאר הדברים בהרחבה. ולענין קושית הש"ך כבר הרגיש בל"מ שם וכתב שדבר זה מסברא ל"ל לרבינו ז"ל והעיקר כדברי הה"מ, ומ"ש הש"ך שם לייטב קושית התוס' לדעת הראב"ד קצת דוחק, וביותר לפמ"ש הט"ז שם, ולייטב קושית התוס' לדעת הראב"ד נ"ל דקושית הגמרא הוי כי היכא דאשמועינן איסורא דבאו לחשבון ה"נ הו"ל לאשמועינן הך דינא דפחתא ולא לסמוך אדיוקא דריפא דיש לדחות. ודוק קצרתי:

הלכה כ"ג ואם בישל בשגגה לא"ש וכו'. דלא בעינן בכדי שיעשו. וזה דלא כפירש"י דגם במבשל בשגגה בעינן בכדי שיעשו והטעם שלא יהנה ממלאכת שבת ועי' בספרי ש"י ס' כירה דף מ"ב ע"ב שם הבאתי ראיה מהירושלמי לשיטת רש"י וע"ש עוד ד"ה תמיד:

פרק ז הלכה א ומנין כל אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. רבינו העתיק לשון מתני' ובתוי"ם הרגיש על מתני' למה לא תני בקצרה ל"ט מלאכות, ולפמ"ש בחי' רשב"א ר"פ קמא דשבת דהכנסה ג"כ אב הוא ונכלל בהא דתני המוציא מרשות לרשות ב' אבות א"כ ארבעים המה אלא כיון דמה לי אפוקי ומה לי עיולי חשיב להו כחדא ולהורות לנו את זאת דהכנסה אב הוא קתני לה בהאי לשנא:

גרסינן בירושלמי תני ר"י בש של ר' יוחנן בן ברוקא אומר כגנעים שבירושלים היו עושין סחיסה מלאכה בש"ע, פי' דס"ל כר"י דסחיסה לא הוי תולדה אלא אב בש"ע

בפ"ע הוא, ומקשה מי שם נר' ישמעאל ליתני מ"ט מלאכות ומשני לא אסיק מיתני אלא מילין דכ"ע מודו בהן פי' דבפלוגתא לא קמיירי. ובפ"ז ה"ס דמתני' ארבעים מלאכות לאחד מנה חסר אחת אליבא דאידך תנא ומיושב קושית התוי"ט ובזה מיושב נ"כ סתירת דברי רש"י בחולין ד"ה שחיטה פי' רש"י אב מלאכה היא ובגיטין דף ג' ובשבת דף קל"ג לא פירש כן וכבר הרגיש בזה בהגהות מהרי"ף ולפי המבואר בירושלמי פלוגתא דתנאי היא ובקונטרס ההרכתי לבוכיח מסוגיא דחולין שם דקאי אליבא דר' ישמעאל ואין כאן מקומו להאריך. והנה בכלל המלאכות האלו יש אריגה ובצירה וכתב הרז"ה בפ' הבונה שלא היו בהוויית המלאכות האלה צורך לגופה ע"ש, ופירוש הדברים אפי' למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, היינו דוקא באותן המלאכות שהיה במשכן צורך לגופו ובעינן דומיא דמשכן משא"כ מלאכה שהיה במשכן וגם שם לא היה צריכה לגופה חייב לכ"ע ולפ"ז גם אב דהבקדה נ"כ חייב אפי' באינה צריכה לגופה דהכי אמריק בגמ' דף ע"ג ע"ב היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, והכ"נ כתב בשו"ת הריב"ש סימן שצ"ד דאב דגזיזה אפי' לר"ש חייב אף בשא"צ לגופה דומיא דמשכן שלא היו צריכין לגיזות הצמר גבי עורות תחשים שלא היו צריכין לצמר הוכחת דבריו במג"א ס"ס ש"ג והתוס' בפרק המצניע דף צ"ג ע"ב חולקין בזה ע"ש, ובס' קרבן נתנאל כ' דס"ל להתוס' דגם במשכן היו צריכין הצמר לתכלת וטעם מחלוקת הריב"ש והתוס' כבר כתבתי בספרי ש"ע פ' המצניע ע"ש מה דאמריק בירושלמי שהיה להם צמר מגדים. והיוצא לנו מזה לפמ"ש הרז"ה והריב"ש מצינו מקצת מלאכות במשכן שלא היו צריכין לגופן ולפ"ז יש לומר דטעם דר' יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה בכל המלאכות כיון דלסמכי' מלאכות שבת למלאכת המשכן ומצינו מלאכות במשכן שלא היו צריכין לגופן, והמלאכות שבת נכללו כל המלאכות א"כ לא מחלקינן בין המלאכות ואפי' באותן שהיו במשכן צריכין לגופן נ"כ חייב אפי' בא"צ לגופן, ור"ש סובר דכל מלאכות שהיו במשכן היו צריכין לגופן ופטור במלאכה שאינה צריכה לגופה ומסתבר טעמיה דר' יהודה בזה וכפסק רבינו בפ"א:

ודע עוד דגבי אב דלידה לפי שיטת כל הפוסקים לידת דגים בכלל הוא ואלו דגים צריך להחכותו משום לידה אלא לדעת מהרש"ל לפי מה שהבין בדבריו המ"א סימן ש"ג אות ו"ו בדגים אינו חייב משום לידה ולא הוי דומיא דמשכן אלא חייב משום קוצר דהוי עוקר דבר מגידולו. ובאמת דברי המג"א שם צ"ע דהמעיין היטב בדברי מהרש"ל יראה דמודה דשייך בדגים לידה וכבר תמה עליו הפ"מ שם. והלידה היכן היה במשכן אמריק בירושלמי שהיו מפרכסין בעורות אילים מאדמים, וע"ש בק"ע מה שהקשה ע"ז ועי' במבי"ט פ"ס מהלכות שבת. והנה רבינו מנה במנין אבות מלאכות כהב הבערה וכיבוי ובמתני' קתני בהיפך בריפא מכבה והדר מבעיר וכתב התוי"ט שם הטעם דמתני' משום דגבי הבערה איכא פלוגתא דאיכא למ"ד הבערה ללאו ואין בו כרת משא"כ מכבה דלכ"ע יש בו כרת משו"ה תני בריפא מכבה והדר מבעיר ועפ"ז יפה עשה רבינו שכתב כסדר מבעיר והדר מכבה דהא אנן פסקינן דהבערה לחלק יצאת וכן מצאתי בס' מרכבת המשנה ופשוט הוא ולא כתבתי הלא מפני שראיתי להרב הגדול בס' שופטים לדוד שכתב על דברי התוי"ט וז"ל וקשה לי דהאי לר' יהודה איצטריך הרי כתב התוס' דאיהו נפיש הביאו לעיל דמכבה אינו חייב אלא ע"מ להבעיר וא"כ פשיטא דמאן דס"ל דאין חייבין כרת על ההבערה ה"ה דאין חייבין על הכיבוי דהא כיבוי טפי לא מיחייב אלא על דעת הבערה וא"כ הדרא קושיא ע"כ. הנה מה דפשיטא לי' כי היכא דלא מיחייב אהבערה לא מיחייב נמי אכיבוי באמת הסברא לא מחוור כלל דהבערה מלאכה בפ"ע וכיבוי מלאכה בפ"ע היא והא דבעינן בכיבוי על דעת להבעיר אינו אלא משום דאולם אם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף כי יש להביא ראיה לדבריו דלפי סברא זו מיושב קושית הרש"א ביצה דף כ"ג ע"ב בהא דאמרי' שם א"ל ר"נ ונימא מר משום מבעיר ולשיטת הריב"א ולמ"ד הבערה ללאו יצאה אין בו איסור בי"ט כמ"ש התוס' פסחים דף ה' ובגיטים שם א"כ מאי קושיא דלא קאמר משום מכבה כיון דאין בו איסור בי"ט דלמא סובר הבערה ללאו יצאת. ולפי סברת השופטים לדוד א"ש וגם בתוס' יבמות דף ז' ע"ב ד"ה ר' ישמעאל מה דקשיא להו שם ולא ניחא להו למימר דאיכא כיבוי סכ"ס ע"ש, מ"מ סברא זו לא מחוור כלל וכלל דא"כ למ"ד הבערה ללאו יצאה גם כיבוי אין בו כרת וכיא סברא יחידאה וכבר השגתי עליו בספרי ש"ע ואין להאריך בו:

הלכה ב כל אלו המלאכות וכו'. עי' מ"ש הכ"מ בשם הרע"ך ועי' בגמ' ז"י דף י"ח ע"א ד"ה ופס"ז ועי' בהה"מ הל' ד':

הלכה ג או הנוטע וכו' הרי זה אב וכו'. עי' תוס' ב"ק דף ז' פ"ש שם ועוד דמטע ומבשל וכו', ועי' בס' מהריב"ם חלק א' דף קל"ו ביאור דברי התוס' ובמ"ס שם דגם התוס' ס"ל טעמא אב מלאכה הוא ע"ש:

הלכה ה המחתך את הירק מעב לבהמתו וכו' וכל העושה דבר הדומה לזה וכו'. פי' הא דאמר ר"פ האי מאן דפרים סלקא חייב משום טוחן ופרש"י שמחתך ירקות והוא כפירוש רבינו והרא"ש תמה דדבר שהוא מחתך אותו דק דק אין שייך בו מחיכה, והתוס' כתב דוקא סלקא אבל שאר אוכלין שרי ומדברי התוס' דף קי"ד ע"ב ד"ה אלא משמע דלא פליגי בהכי אלא אם עושה חתיכות דקות מאד חייב אבל חתיכות גדולות אינו חייב משום טוחן, ועי' פכ"א הל' י"ח ונרסיק עוד שם בגמ' האי מאן דסלים סלתא חייב משום טוחן ור"ע שכתב רבינו פה וכל העושה דבר הדומה לזה ועי' פ"ס הל' פ"ז:

הלכה ז אחד העושה אב מאבות מלאכות אם במו עדים וסקל. מדברי רבינו פה נראה בעליל אם עשה אחת מל"ט מלאכות יהיה איזה שיהיה חייב סקילה ונרסיק במס' שבת דף ו' ע"ב אמר רב מגלתא סתרים מ"י ר"ח וכתב בה איסי ב"י אומר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואינו חייב על אחת מהן, ופרש"י אחת יש בהן שאין חייב עליה מיתה ולא פי' איזו. וכתבו התוס' שם דהשתא מודה איסי ב"י דחייב ע"ש, ובאמת הדבר תמוה מאוד מה"ל לאיסי לפרט כן ולחלק בין המלאכות דהא אמרינן בשבת דף צ"ז ע"ב א"ר ל"ט מלאכות דכתיב אלה הדברים דברים הדברים אלה ע"ש ברש"י וא"כ בכל הל"ט מלאכות כתוב בו מלאכה יומת ועי' ברמב"ן דבדבורות ובנין דברים הדברים לא דרשי' ר"ל קאי, ויותר תלוס דסבר איסי כסתם דבי ר"י גם על ריב"ב דאמר בירושלמי הנאמרו בסלכה ה' דמ"ס מלאכות בן וסיה מסוגל בידו כן וסיה קשה לי' דהא בקרא רמיז ל"ט דוקא ולא מ', וניחא לי דבקרא דכתיב כל העושה בו מלאכה מות יומת דחייב סקילה מש"ה לא רמזה התורה אלא ל"ט דוקא

דים מ' מ"מ על אחת מהן אינו חייב סקילה. ועפ"ז יש לומר דה"ס דברי איסי מ' אבות מלאכות הן וחסר א' דאתורה לא רמזה לענין חיוב סקילה כ"א ל"ט א"כ א"צ לדיוק דקי"ל כסתם דמתני' דלית לי' סתימה אב ואין לנו אלא ל"ט מלאכות ותאי דלא קי"ל כאיסי דהא על כל ל"ט מלאכות כתב בקרא מות יומת ומכ"ש לאוליא א' מן הכלל וגם התוס' כתב שם לגמי בר סמא ע"כ דפליג הברייתא על איסי ולפ"ז יפה פסק רבינו פה דלא כאיסי, ועי' במי' גליון הרמב"ם המדפס בדיהרנפורט בשם הגאון מו"ה יעקיה בכלין ז"ל שכתב וז"ל אדברה נגד מלכים ולא אבוש לפי מה דפסק אב"י פי' שבת ו', ל"ז, ותוס' סנהדרין ס"ז. וכן לא זכיתי להבין היאך ידוע בסקילה נאותו כמחלל שבת במלאכה אחת מהל"ט מלאכות כלא לא ידענו בבירור ודלמא אך מלאכה שעשה היא האחת שאינו חייב עליה ולא משכחת לה אלא בהוצאה והכנסה וסיים שם ותמיהא דהב"י לא מצינו פלוגתא רק בברייתא חדא אליבא דרב"ח, אדרבה הברייתא דף ו' ול"ז כולהו ס"ל כת"ק ע"ש שפסק מלוה לייסב בדברי גרון ע"ש. ולפענ"ד לפמ"ש ע"כ דאיסי ס"ל כר"י גם על ריב"ב ואם לא קי"ל כ"א ל"ט מלאכות וכמ"ש ומדב ור"מ ור"י א"ש לא טוכח מיניה דפסקו כאיסי אלא דבאו לפרש דברי איסי, ובזה מיושב נ"כ מה שהקשה שם אך יעייל שפסקו בזמן מועט איזה מלאכה כיון דלא קימ"ל כאיסי שמ"ס לא הגיעתו בו ונסקלה כדבר טוב כאותי להבעל סמ"ג בפתיחה סוגי שכתב בפשיטות דאין הלכה כאיסי ב"י ע"ש:

ותתני הרב המופלג החריף מו"ה שמשון נ"י הש"ב לי דגם אם הלכה כאיסי יש מקום לומר דחייב מיתה כאן שרוב המלאכות המה בשומת מיתה טוב לא מחשב להתראת ספק ואף כי יש סברא כיון דעל הד ודאי ספור דמי לקבוע וכמ"ש המג"א סימן שמ"ד אות ח' ע"ש, מ"מ לפמ"ש בס' שלום ירושלים במס' שקלים לישב קושית הכ"מ מקונן דלא אמרי' קבוע וכו' אלא היכא שאינו מתנגד עד הרוב בדבר אחד ע"ש וא"כ ה"נ קי"ל ההורג את הטריפה פטור וא"כ ע"כ צריכין לילך בתר רובא ולא אזלי' בתר קבוע אלא דשכ"ס א"א לנ"ד לחייבו מיתה דאף דהורג טריפה פטור מ"מ בדיני שמים חייב כדמשמע מלשון רבינו בפ"ב מה' רוצח ועדיין צ"ע קושי' מהריי"ס שב"ד:

ועי' רס"ח בחי' אגדות פ' יש נוחלין גבי הא דאמרי' יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת אבל במם נלפחד הסתפק בזה נעבור אביהם וגמרו כמו שאמרה לא ידעת וכו' גם זה היה סוברו כדי שידעו בהויה מיתה דין המחלל שבת והוא באמת לא חטא כאן שלא היה צריך למלאכה בו אלא לידע כו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו תוסר עומה וא"ל אלא לעברה והוא היה חייב מיתה בדיני אדם שלא ידעו העדים שהוגנו בו שהוא כשה על דעת זו ואין אלא דברים בבלב ע"ש, ועפ"ד י"ל דהביא הקרא מחלליה מות יומת ולא הביא קרא דכל עושה בו מלאכה יומת עי' תוס' שבת דף ע"ו ע"א משום דמשה רבינו ידע דהוא עשה על דעת זו ומג"ל דחייב כלל כיון דלא היה בלא לחלל שבת ומכפל לשון מות יומת הוכיח סברא זו דחייב. ועי' בשאלות ותשובות תו"י סי' קפ"ב דעשיית חומת העיר מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, ועי' בכל זה:

פרק ח

הלכה א החורש כ"ש. ובגמ' כ"ש למאי חזי לבזרא דקרא. ירושלמי פ' כ"ג כמה יחרוש ויהיה חייב ר"ש אמר כדי ליטע כרישה ר"א בר רב כדי ליטע זכרותה של חטה הוא המקום השד שגרעם א' על חטה ואין מחלוקת בין בבלי וירושלמי דודאי כ"ש לאו דוקא, ועי' ק"ש שם ד"ה כמה:

הלכה ב וכן בשורה חוטן, הפ"מ והכ"מ כ' מקור דהאי דינא מתסבוניה ונחוס דף ל"ד והגוסה שם ירלאה בהיסך ועי' בזה בס' בני חיי או"ח סימן רנ"ב ועי' מרכבת המשנה:

הלכה ד כגון המספסת וכו'. עי' הכ"מ שהביא סוגיא דס"ם אמר ר"כ זומר וצריך לעצים חייב שתים וכו' אמר ר"י האי מאן דקגל אספסתא חייב שתים. בלכה דאפשר לומר דר"י ל"ל דר"כ דע"כ לא מחייב ר"י ב' אלא באספסתא משום דדרך הוא בכך שקוצרין אותו ג"פ בשדה וחוזר וצומח ומאן דקגל אספסתא ממילא סוותו לשרים ומש"ה חייב ב' משא"כ בזומר וצריך לעצים דעיקר סוותו לעצים א"ל דאינו חייב ב' ומש"כ הביא רבינו דין דאספסתא בריפא וגם לא כתב ביה שצריך לקורתו משום דסתמא כ"ס ומא"כ כ' אפי' בזומר ונל"ע נ"כ חייב שתים דהלכה כר"כ. ובזה מיושב מה דקשה סוגיא בריש מס' מ"ק בפלוגתא דרבה ור"י דקאמר אביי בין לרבה ובין לר"י קשיא וכו' וכ"ם וכו' והאמר ר"כ וכתבו התוס' שם דל"נ קשיא משום דלמא פליגי על ר"כ והשתא לא קשיא ליה מר"י נופיה וכבר דשו בו רבים בקושיא זו ולדברינו לק"מ. ודע דקשה לי על רבינו כיון שפסק הכא לכה דר"כ אמאי פסק לעיל המכבש וביוסר קשה גבי משקה מים לזרעים אמאי אינו חייב שתים דהא אביי מקשה הכא אף שכתב התוס' שם דל"נ קשיא תו"ל דרבה ור"י פליגי על ר"כ ונסתר פ"י לגמ' מ"ק כתבתי דסל"ס ז"ל לשיטתיה אזיל דסתב התוס' כתבו במ"ק כן דר"כ דחייב משום משקה סתמא אמאר נם בלא מתכוון ע"ש ומדברי רביה שכתב האומר את השולן כדי שילמח משמע דוקא אם עושה כן במתכוון כדי שילמח הא לא"כ לא ותמיה לי' לרבינו לומר כן משום קושית התוס' שבת ע"ב ע"ב ד"ס אומר וכו' זה דקשיא להו שם בהא דאמרי' בסנהדרין לענין בית הכד אני צריך ותחתון שם לגמרך דמיירי בענין דמתקלקלין בפילוס ודחוק להו לתוס' לומר כן משום דלאו לשיטתם, אבל לשיטת רבינו י"ל דהכי קאמר הגמ' דיכול לומר סוותו לא היה לגריסם והנה קושית אביי לר"י אינו אלא משום דסבר דר"כ בסתמא קאמר א"כ כיון דהוזק דר"ל בסנהדרין סובר דבסווה פלים מלאכה א"כ דר"י אסור ולק"מ קושית אביי משא"כ לרבה קושיא אלימתא היא ור"י סובר דגם ר"כ מיירי במתכוון וא"כ ס"ל לפמ"ש בספ' דברי רבינו בהא דנקט אספסתא בריפא וא"כ נקט דין דר"כ לומר דגם דין דר"כ דזומר וצ"ע מיירי נ"כ בכה"ג במתכוון ומכוון לגמות חוזה דאספסתא וכסק רבינו על הל' ג' דאינו חייב כ"א במכוון לנמוח ועפ"ז יפה פסק רבינו כר"י ולא כרבה ועי' בכס"מ הל' ג' והו"ק היטב:

שם בגבעולים וכו'. עי' בדברי הכ"מ דרבינו מפרש כן דהו"ל לגזור אטו בו שמפים מוסר לקנה גם מיירי בשומה ע"ג יסודות ועי' הל"מ ע"ש, ולפי"ז הא דאמר ר"ל התולש ממנו בשבת חייב תולש מבשם אף התולש מעציץ נקוב השומה ע"ג יסודות חייב דמ"ש מלבוד דעלו בו עשבים חייב ולא חילק בין מונח ע"ג קרקע לשומה ע"ג יסודות וכ"כ בס' בני חיי סימן שי"ב וחלק שם על הרב ד"מ שכתב בהל' ג' על מה שכתב רבינו ועציץ נקוב וכו' חייב מיירי דוקא במונח ע"ג קרקע אבל לא בשומה ע"ג יסודות ע"ש שהאריך בדבר:

שם וכן הלין שיבשו פירותיו. פי' הה"מ ופי' רש"י בס יבמות' ושבת בבה דף ק"ג ע"ב ד"ה במחובר שיבש גם השיקין או האילן בכור וכזה דייק רבינו שיבשו פירותיו

הלכה ה המעמר שיעורו כגרוגרת. גרסינן בירושלמי שבת דף כ"ט ע"א כל תיינין שישנן אם להכלן כגרוגרת פי' כל השיעורים של הבות מ אכות הם להיכלן כגרוגרת ועי' ק"ע בס ד"ה כל פח"נ לדברי הר"ת שליד פיסקא דתנכם וקולר:

הלכה ז וכן התולש כהי חייב משום תברך. עי' פ"י כתובות דף ז' מה שמקשה על רבינו כה ועי' מה שהכתב בס"ד פ"ח מהל' יו"ט

הלכה ט הכל בהר בקנים ורמשים וכו' פטור. הה"מ הכין כדברי רבינו דס"ל דברייתא חולין דף מ"ו נדחת מהלכה ובאמת המעיין ברא"ש ר"פ ש"ם כתב להדיא בפירושה דמתני' ושאר שקצים וכו' החובל בהן פטור כי' כל זמן שלא יצא דם וכפל דבריו ע"ש. וא"כ רבינו יחלוק בזה על הרא"ש ודבר זה לא נראה כלל אבל לפי פי' הרא"ש ז"ל דברייתא דקתני בה נצרר הדם הע"פ שלא יצא דם חתי' לפרושי מתני' ומשילא גם שאר שקצים דקתני פטור דוקא בנצרר הדם וסברא הוא כר"ם התוס' יו"ס דבדבר שיש בו עור ונצרר הדם כבר נעשה כוונתו שנידק הדם שבוב היא חובל והוי מפרק כגם שלא יצא הדם ולא עמד מהזבחו דמי לכותב בס מבריין מבא"כ בשאר שרצים שאין להם עור לא עשה כלל שום סירוק דהוזר לקדמותו ורש"י כפור משא"כ בינא הדם ודאי כביטא הוא דחייב משום מפרק. ורש"י שכתב שם דברייתא זו לא מצא מקומו נראה דהיינו הך ברייתא דנצרר והכשר נתי שלא היה כתוב כן בגירסת רבינו בגמ' דברייתא היא בשאר שקצים עד שלא יתן דם אלא דהגמ' מקשה ומדמי אגד הסברא ומדויקא דפי' מתני' כמ"ש הרא"ש. ור"ב הה"מ דגם לפי' ירוס נוגע נ"ל כן נ"ע ועי' בתוס' י"ם וכס' שובבים לדוד ודוק היטב כנ"ל ודלא כהר"ב בעל מרכבת המשנה וכל רפואיו שם אינם מוכרחות ואין להאריך יותר כאן מחלוקת בין רבינו והרא"ש גם הרא"ש נדמיס כ"כ נהדיא:

הלכה י סוחט את הפירות וכו'. עי' פכ"א הלכה י"ב ועי' בהגה"מ מה שכתב כאן כענין דשיל"מ ובתו"ח סימן ש"כ ועי' מ"ש בס"ד בפ"ה מס' יו"ט הלכה י"ד:

הלכה יא כ"ז בורר או תולדת מרקד. פי' הה"מ וז"ל דרבינו סובר כבירס"י שם דמ"ד בורר ס"ל נ"כ מרקד ופסק רבינו כרבה ועי' בק"ע שבת דף כ"ס פ"ס ד"כ אין תימר מה דקשה על רש"י מהירושלמי וכב"ד הכתוב בזה בה' יו"ם בפ"א:

הלכה יב ואם בירר בידו לאכול לאלתר. עי' ב"י או"ח סימן ש"ס שלתד מדברי רבינו שם אם בירר והניח עד אחר ג' או ד' שעות יש חילוק בין בורר אוכל מתוך פסולת חייב ובבורר אוכל אהד מאחר לא מיחייב אא"כ בירר שהרים להכול בין סעודים מדפלגינהו רבינו בתרתי ובייס שם וא"י מאן לו לרבינו חילוק זה ועי' בס' ז"י בסוגיא ועי' בתו"ח סימן ש"ס דפסולת מתוך אוכל לא משכחת היתרא כלל אבל עלה בדעתי דבשעת אכילה לכ"ע גם פסולת מתוך אוכל מיתר. ושוב מצאתי מבירס בס' ברכי יוסף שם וז"ל אך בשעת אכילה שהוא אוכל ופסולת מעכבו שרי לכ"ע ואין בזה בורר ע"ש.

הלכה טו וכל השוחק הכלין וכו'. גרסי' בירושלמי שבת דף כ"ד הכן דשחק מלח הבף פלפלין חייב משום טוחן ועי' ק"ע שם ד"ה הכן

הלכה טז ואין גיטל בחסר. עי' השגת הראב"ד ועי' בל"מ שדברי רבינו סותרין אהדדי בהא דפסק בפ"ג שמורין דיו סמוך לשבת אבל בשבת לא ע"ש ועי' בס' ק"נ במס' ביצה ס"ד הל' ס'

פרק ט

הלכה ג דבר שהיה מטפל כ"ו. עי' כ"מ קושית הרמ"ך ועי' בש"ע או"ח סימן רנ"ב וט"ז ובמג"א שם ועי' מה שכתבתי בזה בש"י שבת דף ז' ע"א ד"ה מפני:

הלכה ה שכח והדביק פת בתנור וכו'. והטור או"ח סימן רנ"ד כתב אם נסגו בשבת הפי' במזיד והוא היפך דעת המגיד ועי' מג"א שם בשם דברי הה"ר ובאמת קשה לפי שיטת הה"מ על ר"א בריה דרבא דמתני' בהדיא שבת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי איסור סקילה ואמאי לא נקט בשוגג דהוי רבותא יותר ומשמע כדברי הטור ומאי דקשיא ליה להב"ח על הטור דמ"ם אפי' במזיד דירפתא מכ"ש בשוגג כדי שלא יבוא לידי חיוב חטאת ובגמ' קאמר דבשוגג כל האדם והדבר קודם אפי' ליכא חיוב חטאת כדתק דהוא חייב חטאת אלא היכא שלא ידע לו שנגנתו עד שנגמרה העבירה ע"ש. ויש ליישב קושיא זו דהא תשכחת לה בשוגג שנגע בכרת והזיד בלאו א"כ חייב חטאת וח"ש הטור הפי' במזיד וכ"ש שוגג בכה"ג דמיחייב חטאת וכא דלא מוקי בגמ' כן עי' בס' ז"י שם בסוגיא:

הלכה ח וכן המתוך יבלת בין ביד בין בכלי פטור. הה"מ הניח דברי רבינו בצ"ע דהכי נראה בביאור בעירובין שהיבלת הלחה בכלי חייב, ולענ"ד י"ל ליישב דברי רבינו דהכי הזיק דבמסכת פסחים איתא נ"כ הך סוגיא דעירובין ולא מקשה שם בגמ' הך קושיא עי' רש"י שם, ונראה דגרסינן בירושלמי עירובין ר"ש בן יקום אמר כאן בלחה כאן ביבשה ריב"ת אמר כאן ביד כאן בכלי אתיא דרשב"י ככר קפרא ודריב"ה כר"י דתני כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר ר"ק אחר אפי' א"צ לדם וא"ל לאסר אמר ר' יוחנן והוא שיהיה צריך לדם ולאסר רחב"ח בשם ר"י כאן וכאן בלחה אף קיימין והוא שיהיה צריך לדם ופי' הק"ע כאן וכאן בעירובין ובפסחים איירי ביבלת לחה והא דלאוסר בפסחים איירי בצריך לדם וחיבא איסורא דאורייתא והכא בשא"צ לדם והרי ע"כ. וקשינן מהך ירושלמי דלמ"ד דבעינן צריך לדם א"כ משכחת דגם בכלי בלחה פטור ואין כאן איסור תורה משום דמקלקל הוא אלא למ"ד דחובל ומבעיר מקלקל חייב אע"פ שא"צ לדם א"כ לכ"ע הוי איסור תורה. וי"ל דהסוגיא דעירובין רלה לשטיי גם אליבא דמ"ד מקלקל בחבורה חייב משא"כ סוגיא דפסחים אלא אליבא דהלכתא דקי"ל כל המקלקלים פטורים אפי' חובל ומבעיר ובעינן צריך לדם מש"ה לא אסיק הך קושיא דעירובין וא"כ רבינו לשטתיה אזיל דפסק לעיל בפ"ח הל' י"ח דכל המקלקלין פטורים אפי' חובל ומבעיר מש"ה כתב רבינו פה דאפי' בכלי פטור בלחה דמיירי בא"צ לדם ופטור משום דהוה מקלקל, ועי' א"ר סימן ש"ח אות ד' מה שכתב בשם הה"מ פי' ע"ז ותמה עליו ונסתרי הר"מ שבידינו לא נזכר זה כתו' ופ"ש מה שפירש דברי רבינו ודוהק:

הלכה ט לפתן וכו'. ואם לא פיתו רוקן אפי' מגפרות הוא אסור לגבלן בידו ואם גבלן בכלי חייב ע"כ. על דבר המוכל שיש לו לגבול בשבת בעיר שאין בס מוכל אחד והתיקן לפרמי ערב שבת כראוי ובשבת נסדקה הגסוכן כמו שאירע כמה פעמים הי שרי לתקן לפרמיו כראוי או לא ואי שרי ע"י עכו"ם שכ"ם עי' בזה בס' יד דוד בס' היולמא דרלה להתיר ע"י נכרי להלכה ולא למעשה ודבר זה עי' באחרונים ש"ך ופ"ת יו"ד בסימן רס"ה כאשה שבכתה ליטול לפרמיה בע"ש אסר שם הש"ך ליטלם ע"י נכרי והט"ך בנקה"כ הלך שם עליו ועי' מ"ש לעיל רפ"ח שיטת הריב"ש דבגוונא הכיכא דכ"ע הפי' אג"ב הייב א"כ נ"ע לדינא:

הלכה יד העושה עין הנגע. גרסינן בירושלמי שבת דף כ"ם ע"ב מה נביעה סיסם בירבכן בהיו מכרכבין בבהמה בשורות אלים מאדמים ופי' הק"ע בסיס מכין את הכהניה בפרכוס כי היכא דניהוי אדום העור כשיפשיטו אותו אמר ר"י הדא אמרה השובה רבורה וגורר בה דם חייב וז"ל הרב המבי"ם בק"ס פ"ס מהלכות שבת וקשה לי השושה עין הנגע ה"ז תולדת נוגע ואמאי לא עיילוה בהדי ל"ט מלאכות דשא ברפכן דהיו מכבלן סריחין לנגע הכלת והרגמן ומני לנבוע דהיינו עין הנגע ואפ"ג דהיא יחין כנגע הא איכן דזורה ובורר ומרקד הדא היא ומשום דהוי במשכן מינייהו כ"ש הא דכל יחד רלאכה בפ"ע ומיהא לי קלא במ"ד בירושלמי מה נביעה היתה במשכן בהיו מכרכבין דהכא עין הנגע והגביעה בהדי הדדי קאמר ע"כ ועי' שם בש"י:

פרק י

הלכה א הקושר וכו'. עי' ירושלמי פ' כ"ג דף כ"ס מה קשירה היתה ברשכן ועי' ש שב בש"י בפי' הירושלמי:

הלכה ג ואם היה הבל גרדי וכו' עי' שבת בתוס' דף ק"ג ובגמ' בפי' המתני' א"ר הו"ח סי' ש"ז חות ס"ו:

הלכה ד או שנפסק רוב הרגל וכו' כתב הה"מ תוספתא וז"ל כמשה לו רצועת סנדל וסנדל או שנפסק רוב הרגל ה"ז יחזיר ובלבד שלא יקשור נפסק חוטמו כ"ז יחזיר ובלבד שלא יקשור כי' רוטיו היינו רוב רגלו של גד חוץ. ודין נפסק חוטמו לא מבואר ברבינו וגם בש"ע השמיטו, ועי' או"ח סימן ש"ז בש"ז מה שהקשה מהירושלמי ועי' א"ר שם:

הלכה ט התופר וכו' והוא שקבל. הך קשירה לא בעי מעשה אומן רק שקושר כדי לקיים התפירה והא דאמר בירושלמי שבת דף ל' הממתח נדדין בשבת חייב משום תופר וקאמר שם נתחר משום קושר ומשום תופר. ופי' הק"ע שם כלומר ואם"ד דלא הוי תפירה עד שיקשיר א"כ ליחייב נמי משום קושר א"ו דל"ב קשירה רק כשמהדק התפירות ע"ש. ורבינו פי' דברי הירושלמי דקשירה עכ"פ בעי דבלא"ה לא מתקיימין התפירות אבל לא בעי קשר אומן והיינו חייב אלא משום תפרה לבד ולא משום קשירה ובזה סרה קושית הרמ"ך על רבינו שהביא הכ"מ ועי' בתוס' יו"ם בתתני' דארבעים מלאכות הסר אחת ודו"ק שם:

הלכה יב אחד נתן את האבן וכו' כ"ה בתוספתא ס"פ"ב ר"י אומר אחד נתן את האבן ואחד נותן את הטיט הנותן הטיט ה"ז חייב הספל את האבן ונתנו ע"ג דימוס והתקינו לבנין אע"פ שלא נתן את הטיט ה"ז חייב ע"כ. ועי' בק"ע שבת דף ל' ע ב ד"ה ר"י אומר:

הלכה יג וכן המגבן ה"ז תולדת בונה. בירושלמי פ' כ"ג דף ל' אמרי' המגבן והמחבן חייב משום לש ועי' בחידושי רשב"א ר"פ הבונה ולשיטת הסוברים שאין בנין בכלים כלל עי' הה"מ איך שייך באוכלין בונה ע"ש:

הלכה יד העושה נקב כ"ש. עי' כ"מ ועי' בס' יד דוד שבת דף ל"ז ע"ד ד"ה בגל שהביא בשם הפ"ח בס' מ"ח שיש חילוק אם הנקב גדול שעשוי נ"כ להוציא הבל גם במוחל מודה דחייב משום בונה משא"כ בנקב קטן שאין עשוי רק להכנים אויר אבל אינו גדול כ"כ שיכול להוציא הבל ותש"ה סבר שמואל שאינו חייב משום בונה ובזה אין סתירה בדברי רבינו:

הלכה טז המנפח. רבינו כתב משום מכה בפטיש דהכי אמרי' בגמ' פ' כ"ג ובירושלמי שבת דף ל' ע"ב אמר ר"ל המנפח בכלי זכוכית חייב משום בונה:

הלכה יט והניס. עי' מ"ש לעיל ריש פ"ז שיטת היש"ם לפי הבנת המג"א. ומדפירש רבינו דוקא אלו דייק בק"ע שבת מ"ב ע"ב ד"ה הצד חגבים דרבינו אינו סובר כפירש"י דף ק"ו דבהגבים כולי עלמא מודים דחייב דמאי שנא חגבים משאר מינים ועי' א"ר סי' שס"ז אות י"א ועי' הל' כ"ד:

הלכה כא הצד וכו' את היונן וכו'. ובירושלמי פ' ש"ם קאמר דוקא גבי חייב בינן די קמן חדא ופתח חדא ועי' א"ר דרבינו סובר דבבלי חולק עם הירושלמי:

הלכה כב המשלח כלבים. עי' הה"מ שפי' רבינו בהא דמחלק הגמ' בין אוכלא היפך פירש"י ואינו מוכרח עי' מ"א סימן שס"ו מה שלמד בדברי הכלבו דלאיסורא לא בעי' דעבד מעשה והכלבו לא מיירי לענין חיוב ועי' א"ר שם שבדברי הכלבו תותר כדברי רבינו דז"ל שם דף כ"ח וכן המשלח כלבים לרדוף אחרי הצידה ורדף כדי שיגיע הכלב לתופסה חייב וא"כ הן הן דברי רבינו ועי' בס' ברכי יוסף. ומקור דין רבינו לא הזכירו בו ראשונים ובס' מרכבת המשנה כתב דרבינו חידש כן מדעתו דלא מצא שום הולדה לצידה בע"ה. ולא נהירא כלל, וגם לענ"ד אם נפל תיסק או ד"א כמים וכרם מגודה להעלותו דהוא תולדת צידה כדמשמע במנחות דף ס"ד ואפשר דלמד רבינו דין המשלח כלבים וכו' מהא דקי"ל גבי צידה נבי שנכנס לבית ונעל בפניו דחייב כמ"ש בהלכה שאח"ז והוא ממתני' אע"ג דלא עבד איהו הצידה כלל רק שמעשה ממילא ואפ"ה כיון דהוא נעל הדלת חייב כ"ש כאן דעשה מעשה בתחלה ובסוף ועל ידו נגמרה הצידה דחייב ואף דין זה דנעל נלענ"ד דאינו אלא מדרבנן ודו"ק וצ"ע.

הלכה כג נעלוהו שנים פטורין. כ"ה במתני' ובתוס' יו"ם כתב הך מתני' יחידאה דככר תנא לה בפרק י' ע"ש. ובש"י הקשיתי על רבינו דכבר הביא הך מתני' דפרק י' בפ"א וכאן אין מן הערך להזכיר וכתבתי שם דיש לומר דרלה האתא להשמיענו דבזה אינו יכול וזה אינו יכול לא בעי שיעור לזה לזה ושיעור לזה לזה כדס"ל לחד מ"ד דף נ"ג ע"ב לפי גי' ר"ח תוס' ד"ה אחר ולפ"ד נ"ל גבי דתנן ל"ד אלא ב' כפ"ש התוס' קמ"ל דאפי' בגבי א' חייב ואפי' לפי גירסתנו דלכ"ע לא בעי שיעורא לזה ושיעורא לזה מ"מ ה"ו לטעות בהכי קמ"ל. ועוד כתבתי שם דיש מקום לומר דוקא בהוצאה דמלאכה גריעה היא ב' פטורין א"נ בהיפך בהוצאה יותר מסתבר ליחייב שנים משום די"ל דילפינן ממושיט קהט משם והין להאריך פה:

שם נפל ביתו לשומרו וכו'. עי' הה"מ מ"ש בשם הרשב"א וכיים ואין לסתן וכש"נ כ' בשפל ביתו לשומרו גם צלם הגני לא איכפת לן אם הוי פסיק רישיה וכש' ע"ש

או"ח סי' שמ"ו כהלכך להקצות עליו מהך דסוכה דף ל"ג בלקמן לאכילה ומקשה והא פסיק ריפיה הוא וכן מהא דאמרי' ביצה דף ל"ו שורסין מחללא כנסי החמה ואע"פ שאמר שם דס"ל הוא וע"ש ועי' מ"ש לעיל בפ"א ובב"י דף מ"ב ע"א ד"ה ונעד כתבתי לתלות מחלוקת הש"ג והר"ן בפלוגתא דתכמים ור"א שבת דף ל"ה דר"א לית ליה סברת הש"ג ורבנן אית להו סברתו ומיושב קושית התוס' שם ודו"ק וע"ש:

פרק יא הלכה א השוחט. עי' לח"מ ועי' מ"ש בס"י מסכת שבת דף ל' ע"א ד"ה רשב"ל אמר דטעם רבינו משום דכל אמורא' בירושלמי לית להו בשחיטה משום צובע ומש"ה פסק כשמואל וע"ע שם מ"ש ליישב דברי רבינו שהוציא כן מסוגיא דחגיגה ע"ש:

שם לעיקר את העולה דג וכו'. מש"כ רבינו פה משום הונך בירושלמי שבת דף כ"ח ע"א הכן דלייד טורח וכל דבר שאתה מבדילו מחיותו חייב משום קוצר ומסתמא כ"ש בהוטים חלדל והה"מ כתב גם בהוטים טעם משום נפ"ש ועי' שם בנק"ש ד"ה כל, וע"ע בתוס' מס' ע"ז דף כ"ו ע"א ד"ה סבר ר"י בכאב הא דהופים ידו לתמי בהמה חייב משום עוקר דבר מגדולו דהוא תולדה דגוזז וצ"ע על התוס'. וצ"ע בין הטעמים לסמ"ג לעיל פ"ז בשם הריב"ש דגוזז לכ"ע אפי' אגל"ג חייב, ועוד כתב התוס' שם לדינא אם כלו לו חדשיו א"כ ביושבם על המשבר הכבר נעקר לגמרי אין כאן משום עוקר דבר מגדולו, ולמשר דל"פ היכא דדלדל וחי חייב משום קוצר ורבינו איירי היכא דספילה כמ"ש הה"מ:

הלכה ב או מהוין מן כעשר. חזר בו רבינו ממ"ש בכי' המשנה מטעה א' דפ"ח שלישים:
הלכה ד ואם דרסו לפי תומו. עי' הכ"מ ועי' ס"י במס' שבת ד' ז' ע"ד ד"ה אבל:
הלכה ז המטל קוצם. עי' הכ"מ שלמד מדברי רבינו דמיירי בקוצם בסכין אלא דלא ניחא ליה בזה שהיה לו לבאר. ובאמת גם שפת הרא"ש כן דנכלי כ"ע מודים דחייב והביא שם ראיה מתוספתא ורב יהודה דוקא ביד מיירי ע"ש. ואף דמדברי רש"י משמע דוקא במתכו וממהקו בסכין אבל בתוחך לחוד לא אפי' בסכין אמגם הרב בס' א"ר סימן שכ"ב אות ה' כ' דל"ד נקט רש"י דבקוטס בסכין לחוד ולפי מה דמסיק הגא"ם שם דל"י מיירי ביד ובני קוטם להריח ג"כ בסכין אסור א"כ שפיר כ' הכ"מ דהיה לו לרבינו לבאר כאן דבהלכה א' מיירי ביד משמע גם דין דהכא מיירי ביד אבל לפי שיטת הכ"מ או"ח סימן תקי"ט דמתיר אפי' לקטום בסכין להריח וא"כ היה מקום לומר דרבינו לא צריך לבאר אבל הס"ז לפי שיטתו הבין דבקוטם בסכין ספור ג"כ כששמן על דברי רש"י ועי' שם בא"ר שתמה עליו ואם נאמר כששמן רבינו פסק כר"א אפשר לומר דסמך ע"ז דר"א וע"כ כר"א סובר דאמרי' שבת דף קמ"ו ע"ב אמר בעולא האי טרפא דלאסא אסור מ"ש רב יימר אמר גזירה מטום מרזב ור"א אמר גזירה שמא יקטום ופירש"י שם ד"ה שמא וכו' וכיון דקממי' ה"ל כמתקן כלי כדאמרי' להגות בו שיניו לא יקטמנו ודוחק לומר דר"א ס"ל כר"א דלא כהלכתא כמ"ש הכ"מ בס' כ"ג מה' שבת ומש"ה דחה רבינו דברי ר"א מהלכה אלא דרבינו סבר דר"א פסק בזה כר"א משום דברייתא דתוספתא כוותא קתני בלי מחלוקת ועי' מ"ש בזה בס"ד פכ"ג הלכה ו' לתרץ בקושיא אי ס"ד דפסק כר"א א"כ מפני מה לא כתב שם רבינו בהלכה ב' בהא דשוכר את התנים דבמוסקי איירי יע"ש:

הלכה ט נסלע סטוה וכו' ומחק וכו'. עי' ב"ח סי' ש"מ ובמו"ח סנו"י חלק ב' סי' ד' דאין מחיקה בשעוה רק משום ממרח ולפ"ז להסיר שעוה מעל האותיות בענין שלא יגע בשעוה מותר והסכים עמו יד אהרן ובפנים מאירות ח"ב חלק שלו ועי' בס' מעיל צדקה סי' כ"ה ברכי יוסף סי' ש"מ:

ודע דמדברי רבינו פה שכתב ב' אותיות משמע דבכל ב' אותיות חייב וגרסי' בירושלמי שני בשם ר"י כתב ב' אותיות שוות והן שם חייב כגון שש תת וכו' ורבנן אמרי ב' אותיות בכ"מ אשכחית אמר קולא וחומרא ע"ד דר"י קולא וחומרא ע"ד דרבנן קולא ע"ד דר"י כ' ב' אותיות שוות והן שם ע"ד דר"י חייב וע"ד דרבנן פטור קולא ע"ד דרבנן ב' אותיות מ"מ אע"פ שאין שם ע"ד דרבנן חייב וע"ד דר"י פטור וא"כ רבינו פסק כרבנן דב' אותיות בכ"מ חייב והקשה בס' מרכבת המשנה דבהלכה י' כתב רבינו הכותב אות כפולה וכו' הוא שיטת ר"י ולמה פסק רבינו כתומרא של שניהם וא"ל דרבינו פסק כהגא דמתני' דקתני בין משם אחד בין מב"ש א"כ היה לו לרבינו לומר ג"כ א"א ג"כ חייב ובדברי רבינו לא מצמצם כן כמ"ש הה"מ ע"ש שהאריך בישובו. ואפשר לומר דלעולם דעת רבינו כבתמא דמתני' מיחייב בכ"ע מלבד בא"א דלאחרך דאמרי' בגמ' כאן דאיתא בגלגולא בעלמא בזה לא ס"ל לרבינו דמיירי מתני' דלא נפיש מהמכתו בזה ועי' בר"מ פי' מתני' ודו"ק וגרסינן בגמ' דף ק"ד נותנין כו' דוקא ב' זיינין בלא זיון אבל כתב ב' אותיות דלא בעי תגין חייב והתרונים מתמיהים על דברי רבינו שלא הזכיר חילוק זה וכבר העיר בזה בש"ג וכתב דרבינו לטעמיה דס"ל דאם לא סיינן לא פסל ואינו מעכב א"כ מסתבר דבכל ענין חייב ומפרש בגמ' פי' אחר בהא דאמרי' שם ק"ה הא דבעי זווי הא דלא בעו זווי וכו' ע"ש גם הרב ז"ל תמה על רבינו שהשמיט להא דאמר רבא דמשני שם הא דאית הגיה אות אחת כגון שמלא לגגו של ד' ועשאו ר' דמילתא דרבא דלא כהלכתא דהא לענין ס"ת קיימ"ל בהכ"ג לא מקרי כתיבה אלא חק תוכות ואם כתב ד' במקום ר' צריך לגנוז כל הגג או ידלך עי' בח"ל שכתב דמשמע דלא מקרי הקן תוכות כשנטלו לגגו של ד' דאינו אלא כדיו הנפל ע"ג אות ומעבירו וילפה דהיה לפניו הגי' גגו במקום חנו ולס"ס לא הוי החק תוכות ודברי הרב ז"ל צ"ע ועי' עוד שם בש"ג. ולענ"ד נראה דהר"מ ז"ל מפרש הא דאמר רבא שנטלו לגגו של ד' אין פי' כמ"ש רש"י דאתי' רבנן מודים אלא דרבא מוקי להברייתא כר"א דאמר אחד על האריג חייב והא דדחק ליה לאוקמי כר"א משום דלשנא דהגיה אות אחד משמע אפי' לאחר שהגיה לא נשאר כ"א אות א' וכ"מ בח"ל שכתב על הא דמשני ר"ש שם אפי' תימא רבנן לכתרה משמע דוקא להשלים את הספר אבל להשלים השם לא וכו' וקשה אמאי לא סגי דכוסא ישראל אפי' אם כגיה אות א' אלא מלאה דהוה לא מחייבי רבנן ועי' ר"ן שכתב גבי מפרש בשגרו דחייב ע"ש דף ס"ו והמסיקן בס' א"ר ורבינו בהלכה ס"ו כתב דפטור. גם על מה שכתב רבינו בהלכה י"ד הכותב בשמאלו כתב הא"ר שם דלפטר גם במוחק ע"מ לכתוב אפשר דאפי' דוקא בימינו וים חוזרים רבים ומחלוקת בין הירושלמי והתוספתא עי' בא"ר סימן ש"מ ודו"ק היטב:

הלכה י הכותב בכל כתב וכו'. כבר כתבתי בזה בס"ז הלכה י"א דמה שכתב שם להסיר לעכו"ם לכתוב אע"ג דלא הוי שבות דשבות אלא שבות הוא משעם דימתא ליה להמוכר ג"כ ואם כבר מכן הלוקח מחשום אז יש הספר מרובה ואפשר לסברת ישוב א"י ומש"ה מתירין גם שבות דאמירה לעכו"ם גרידא וכ"פ הר"ן וכ"פ רש"י דבכל כתב חייב מכלם בשבת וכ"ל הנרמסרה ותוס' בהרבה מקומות וכמ"ש הב"ש אה"ע סימן קכ"ו אות א' והוסיף הדבר שהא דשותבן גם בכל כתב אפי' נכתב שמים והשם נקרא כתיב וכתב. ולענ"ד דכ"ע מודים בזה ואין כאן מחלוקת דמ"ש הבג"א בסימן ע"מ בשם הגה"מ פ"א מהל' ס"ת המעיין שם היטב יראה דאין כוונתו שום שהבין הבג"א בדבריו דהרי הדבר פשוט מאי דהיה פניה פסק דשבת בכא דאמר שם הא דבעי זווי הא דלא בעי זווי שהרי כתב השלטי גבורים בגמ' השמות ח"ל שם צריך לכתוב בו זיינין קסבר שהוא צריך לכתוב אותיות אחרות ושמבאל לכתוב ס"ת ושאו בידו שני זיינין שהיה צריך לבן אם אלו בידו הזיינין מוזיין שבלכתן ס"ת חייב שהרי כתב ב' אותיות כאריכות ע' כמבואר בקונטרס הראיות ואם לא היו הזיינין מזוינין כשרים שלבן פסור שהרי הוא צריך לזיין ואלו דומין לאו"ם ולא חייב בכותב ב' אותיות אלא כשאינו צריך להן ע"כ. וכוונתו שבוטה עפמ"ש בסי' רשב"א למה יתחייב בכותב א' ושאו בידו שני זיינין מ"ש מנשכין לגרוק שתים ורק אחנס שהוא פטור אע"כ דמיירי כששיה צריך לבן ולפי פי' זה אין ראיה מכאן דהא עדיף חייב נמי מייק כהלכתן לא הוי משום דאין כאן כתב אלא משום דהוא צריך לשני זיינין מזויטם ולא עלו בידו ולא נעשים מתפכתו ממא"כ אם כיון לכתוב שתי אותיות נאיה כתב עיסיה מכינה שוה לא יתחייב כיון שנעשים מחשבתו אלא ודאי דס"ם דברי הגה"מ הא דנשקין פרשים בכתב דברי קודש פסוקים היינו משום קדושת האותיות וכ"ז אם הוא כתב בכתב שצריך לכתוב בו פסוקים אבל בכתיבה דקה שאינו אין כשוה על קדושה סכתב כלל א"כ לא קפדיש על הפרשים ולזה מביא ראיה כמו דלענין שבת דהוא איסור תורה אפי' בכתב שאינו ק"ו לענין פרשים כן ל"ל נגרר ואין כאן מחלוקת ולכ"ע אם סותב בשיה כתב עיסיה ומעשה שהפסכו בכתיבה ז מה שהוא צריך לה חייב לכ"ע במיד סקילה ובשוגג חטאת:

פרק יב הלכה א המכבה כן אגל יחגן בגע. עי' הרמ"ק דרבינו סובר כפירש"י וכ"מ דפסק לתרוייהו דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב וכל המקלקלין פטורין ועי' לעיל פ"א הל' מ' והכ"מ שם והקשה לי מפני הרבנו כמופלג הרגון מו"ה שמשון ני' לפ"ד רבינו ופנכמו מפני מה דחוק כתלמודא במסכת ב"ק דף ל"ד דפסקה הכן וקתני הוא דומיא דתורו מה שורו דלא קכשי לה אף הוא נמי דלא קכשי לה ולאמוי לא מוקי מתני' בכה"ג שמתכוון להנקם מחבירו ושמה מהו רוח לגנו והוי מתקן אע"ג דלא צריך לאפרו והא הוא דקיי"ל דומיא דשורו דלא בעינן צריך לאפרו והוסק לומר דבעינן דומיא דשורו ממש דלא מסמע כן בגמ' שם בירושלמי דהכא מפני משוג פי' בתוס' שם ד"ה בשוגג ובאמת אי סבר הר"מ כשיטת התוס' דפלוגתא דר"ח ור"י הוא אליבא דר"ם שפיר מקשה כתלמודא לפמ"ש סה"ם דסברת רבינו הוא לפ"ד שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב אבל מדברי רבינו מוכח דסבר כפירש"י נ"ע. אמר זה מגמי שכבר הרגיש בקושיא א' ספ"ם ב"ק פ"ג הלכה י' ע"ש מה שרוצה ליישב ולא הועיל לפמ"ש:

ואני השבתי דאפשר לומר בדעת רבינו דע"כ לא כתב סברתו כ"א במתכם במזיק לכחייב הפלת אלא דמקלקל הוא שפיר יש מקום לסברת רבינו כיון דשמם משום נ"ל ליהוו כוי כמתקן אבל אם מבעיר או חובל במזיד וקיבל התראה לא שייך סברת רבינו שיהיה התיקון מה שמכוין להנקם משונאו ומוך יצר ואם מיקבל ההתראה דשם באמת כמלאכה זו הוא מקלקל ול"ד לגמר מלאסם דהמתיקן כפרש רק אם אמדין דעשה דעתה להנקם משונאו וזה לא שייך בקיבל התראה ותם בגמ' ס"ד דס"ם לאוקמא מפני נמזיד וקיבל התראה מדקתני מפני שהוא מתחייב בנפשו. וי"ל בזה בפירוש השוגים שם:

שם כמחמם. עי' בהגה הרא"ד והכ"מ ועי' מ"ש בזה בס"ד בהל' יוה"כ פ"ב הל' ד':

הלכה ב ומותר לכבות גחלת של מתכת וכו'. כתב הה"מ ולדברי הפוסקים הל"ע אפי' גחלת של עץ מותר וכ"ה בש"ע סימן של"ד ועי' בפי' בסוגיא שם דשיטת הבה"ג ושיטתו דאף בשל עץ אסור מדרבנן אליבא דר"ש ועי' בר"ן והמחומי רשב"א שם בסירות טיטת הבה"ג:

הלכה ז ע"ד אביו. כתב הה"מ והזכרתי סירש"י לבאר מה עושה ע"ד אביו לאפוקי ממה שאמרו בירושלמי פ' כל כתבי אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו לפי כן הני לאו אחתו יוצא ומלבם עכרים אין זקוק לו שאין יש לו צורך כשמבים סכה אין לו צורך בכבוי ולמד בחדותי רשב"א כדברי הירושלמי דאין שומעין לו אפי' בשאין עושה ע"ד אביו כיון שאין צורך לכבות לאביו אמרי' מסתמא עושה ע"ד אביו וסיים הרשב"א והכ דלא כגמרסנו ועי' מ"ש בזה בס"י שם וע"ע מה שהאריכו בזה בס"ד בפכ"ד מהל' י"ם וכפי"ן מהל' מאכלות אסורות הל' כ"ו:

הלכה ט אבל אם עקר וכו' פתוח מכמישור פטור. כתב זה פשוט דעקירם בלי סמכות אין בו כ"א משום שבות ואין זה דומה לגמ"ם כיון דלא נקרא עליו שם מלאכה כלל ודלא כמ"ש בס' לחם שמים דכוי בכלל ת"ם והוי איסור תורה אף מכמישור הרב הגאון מו"ה אליעזר ז"ל אבד"ק ליסא בחוארום רשב"ג בפי' רמב"ן דף ל' ע"ב במגום גבול שבת שכתב הרבה לי מימנה שמוצאו לאו אתר כבוצאת שבת כגון שמוציא מחות מכמישור או עקר ולא הניח אע"פ שהוא פטור אבל אסור מ"מ שבר הלמו לא יצא ולם וכו' או לא דלא יעשה מלאכה לגרוסת סקירת ע"כ. ובאמת הוא דבר פשוט דלא נקרא שם מלאכה עליו כמ"ש וכן מבואר להדיא בסמ"ג עשין ס"ה בעלאכת המוליה וח"ל וכמלאכה עשה כל ההעקירה והנחה הוא איסורא דאורייתא זה שעקר חפץ מניח עניסם פטורין אבל אסורין וכבר הכבתי בזה בס"י רע"ק דשבת. ובאמת כיון דרבינו כתב הכא שי דיים בכבא אחם מסמע דכמו גבי עקירה בלי הנחה לא כניסוף אינו אלא איסור דרבנן גם במוליה ה"ם נ"כ אינו אלא מדרבנן וכמ"ש בתשובת ח"ג סימן ע"ו ח"ל לפ"ז בכל שהר איסורי תורה כגון סקולא שטר שמד גמור לו בשבת או מוליה פתוח מכמישור אין בו איסור תורה כלל כתבה דבריו שנכנס הל"ם פ"א מהל' שבת דין ה' וע"ש בתשובה שמעקמך בזה ומדברי רבינו שם מבואר כמ"ש דלא אלא מדרבנן ובגמ' דמקשה וכי מותר לאחות פתוח מכמישור ג"כ י"ל דלא אסור אלא מדרבנן:

הלכה יא אפי' מגיאם מגדל. עי' הכ"מ מ"ש בפי' דברי רש"י ועי' בס' ע"ל שכתב על פירש"י דגא לאפוקי מפי' הרע"ב ודחיק טעמו עם והאמת כמ"ש הכ"מ ונשיקא דין שפסק רבינו כחזקיה הרע"ב שם בגמפי' שסק כחזקיה וכבר הקשתי משם הרע"ב בש"י ס' המגיע ע"ש:

הלכה טו כשיפשוט ידיו ורגליו. עי' כ"מ ועי' ק"ע עירובין ר"פ מי שהוציאוהו הל' א' ד"ה ד' אמות

הלכה יט נמלא וכו'. עי' כ"מ מה שהקשה הרמ"ך על רבינו שכתב פי"ד דהא בעינן י' וכתב ד' חייב אין זה קושיא על רבינו דמפרש כפירש"י שם דבעינן כן ולהכשיר שיהיה רחב ד' ברבוע שתוכל לנוח בו הלכסון ואף שהתוס' שם השיגו על רש"י עי' בחי' ריטב"א שם שמיישב דברי רש"י וסיים שפירש"י עיקר ויפה כתב רבינו דבעינן רבוע ד' כדי לנוח בו עיגול :

פרק יג הלכה ב וכן אם היה עומד וכו'. עי' הה"מ מה שהביא בשם הירושלמי וכתב ויש חולקין והוא בירושלמי שבת דף ב' ר"י בשם שמואל והה"מ לא העיר על הי"ח היכן מצאו בבבלי חולק ע"ז ונראה לפי פירש"י ורבינו פי"ב הל' י"ד בהא סימרה דרבא דף ח' ע"א המעביר הסך מתחלת ד' שהעבירו דרך עליו חייב מוכח דבבלי חולק עם הירושלמי דהרי ע"כ צ"ל דידו בתר גופו גרירא משא"כ לפי' התוס' והרא"ש אין ראייה משם. אלא דלפי"ז ק"ק מש"כ הה"מ פי"ב דאין מחלוקה לדינא לפי' של רש"י אמנם נראה דלפי דברי הי"ח יש ראייה דבבלי חולק בזה מהא דמקשה התלמודא דף ה' ע"א אלא פרסקל שברה"ר רה"י הוא לימא דלא כריב"י ובתוס' שם ד"ה כאן למטה מי' הגיה הר"י בקושיא מה עלה על דעתו של הה"ק דע"כ ידע דמתני' מיירי למטה מי' דכל למעלה מי' הוי מקום פטור ע"ש ולפי ביאתם מיושב קושית התוס' כמ"ש בחידושי רשב"א שם. ועוד יש מקום לומר בהא דאמרי' שם ר"פ אמר כ"א הא הכנסה נמי הוצאה קרי לה ממאי מדקתני המוציא מרשות לרשות ואמרי' בגמ' שבועות דף ה' ודיוקא דר"א מדלא קתני הוציא מרה"י לרה"ר ורבא משני שם רשויות קתני ולא שני ליה בשינויא דר"פ. וכמה פליגי וי"ל דר"א ע"כ א"ל דשמואל דאס"ד דלית ליה דלמא מש"ה לא קתני ברה"ר דאי הוי קתני הכי ה"א דוקא בתוך י' ולמעלה מי' לא קרי ליה רה"ר ליה קאמר מרשות לרשות ורבא לא ס"ל כשיטת הירושלמי ודו"ק בזה :

הלכה ג או רקק. עי' הה"מ דמשמע מדברי רבינו דלא פסק לדר"י ובטור או"ח סימן ש"ג פסק להך דר"י והקשה מסוגיא דבבלי וירושלמי כל הסוגיא אזלא אליבא דר"י ש"מ דהלכה כר"י. וכס' לחם שמים כתב דכולא סתני' ר"י היא דלר"ש דפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה רוק למאי חזי והאיך יתחייב על הוצאתו אבל אי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב הוי גם אתגולי סיוע בכ"מ וכבר השגתי עליו בספרי ש"י בפ' המוצא תפילין דהא פסק כר"ש כדמוכח בסימן של"ד ובכ"ד ומה דקשיא ליה לאתוי חזי דקבעי ליה להעביר ע"ג עין דאמרינן פ' המוציא רוק חסל מרפא ע"ש מ"ש עוד :

הלכה יג כאגד הסך וכו'. עי' לח"מ ועי' מ"ש בש"י שבת דף ב' מדקדוק לשון רבינו יראה דלא ס"ל כפירש"י ע"ש .

הלכה יז המעביר בב' רה"ר מצטרפים. הכי אמרי' בגמ' נ"ח מאי קמ"ל הא קמ"ל רשויות מצטרפות ופירש"י ודלא כר"י דאמר אף בהע"א לרשות א' חייב לב"ר פטור לפי"ז צ"ע על רבינו דבפי"ח הל' כ"ד פסק רבינו להך דר"י וה"ב דבריו סותרין אבל רבינו סובר כמ"ש בחידושי הרשב"א דאיך שייך לומר מלאכה דכשיפא ליה לר"י לסמוכה אמרי' ספיפא ומסתברא דלא שייכי אהדדי דהתם במוציא חצי זית והדר והוציא ח"ז אחר דיפא הוא דלא יצטרפו אלא בשתי הוצאות מוחלקות הן לגמרי אבל הכא דבזריקה א' דיפא הוא שיצטרפו ע"כ. ועפי"ז מיושב דברי רבינו ג"כ בהא דמשני לשון הברייתא דהך דיפא אתמר באורך ורבינו נקט מעביר ולרבותא נקט כן לפי סברת הרשב"א ודו"ק .

הלכה יח ואפי' הושיט למעלה וכו'. מדברי רבינו נראה דמושיט למטה מי' ג"כ חייב והתוס' שבת דף ד' ע"א וכו' ד"ה אבל אחרו למטה ראייה לחייב המושיט למטה מי' ולא מצאו וכאמת י"ל דלא מיחייב דהא במשכן למעלה מי' הוי ומושיט בעינן דומיא דמשכן דהא גרסינן בירושלמי פ' הזורק הל' ב' ר"א בשם ר"מ בלבד ע"י שנים פי' דמושיט לא מיחייב דוקא כשבנים מושיטין זה לזה אבל א' המושיט ממקום למקום פטור וצ"ע על רבינו שלא העתיק הך דירושלמי וגם צ"ע מנ"ל לחייבו גם למטה מעשרה ולקושיא הראשונים י"ל דתלמודא דידן פליג דהנה התוס' מקשה דף ג' ע"א בהא דאמרי' שם מרקה מפי חבירה דהאי כיהודה ועוד לקרא, וי"ל קושית התוס' כמ"ש בחי' ש"י דלמ"ד דילפי' זורק ממושיט יש מקום טפי לחייב בזורק גם בשנים שפטו דילפי' ממושיט דהוו שנים וא"כ בברייתא י"ל דאתיא כמ"ד דלא ילפי' זורק ממושיט א"כ גם הוצאה בכלל משא"כ למ"ד ילפי' זורק ממושיט מחייב אפי' שנים שהוציאוהו לזה קמ"ל נזרקה מפ"מ דכולם הסכימו אפי' אי ילפי' זורק ממושיט לפטור שנים ומשמע שם דגם במושיט לא קפדי' דוקא אשנים אלא אפי' א' המושיט ואינו מוכרח אבל קושיא השנייה צ"ע ואפשר עמל דדחיק ליה לרבינו קושית הרש"א בתוס' ד"ה אבל דאמאי לא קאמר דלמטה מי' ד"ה פטור ועי' שם תירוץ ולשיטת הריב"א בתוס' דף ז' ד"ה מתוך וכו' ליתא לתירוץ וע"כ מוכח דמושיט גם למעלה מי' חייב והארכתי בזה הרבה בלימוד הו"מ לייסב באופנים שונים ואין רצוני להאריך פה .

פרק יד הלכה א' המשלשין להן. עי' מהרי"ן סימן רנ"א שהוכיח מלשון רבינו דבעי שיהיו משלשין לרה"ר אע"ג דהוי רוחב ס"ז אמה ואינהו גופייהו אמה רה"ר וכן הוכיח שם מדברי רש"י בברייתא דד' רשויות ואתה שם מנין להם זאת וגם מקשה עליהם מסוגיא דגמרא עירובין דף ו' בהא דמקשה התלמודא ברה"ר מי מערבין וכו' וכבר כתבתי בס"ד והבאתי סיוע לדבריהם מירושלמי פ"ק דעירובין ע"ש דף ח' ע"ב בש"י ד"ה כדא דתימר באריכות :

הלכה ו אבל בין העמודים הרי הן רה"ר. עי' הה"מ טעם רבינו שפסק דלא כר' יוחנן והרשב"א לא ניחא ליה בזה משום דהלכה כר"י לגבי רב מכ"ש לגבי רב יהודה תלמידו דרב. ולענ"ד נראה לייסב שיטת רבינו דהנה רש"י פי' שם בהא דאמר ל"נ אלא לקרן זוית, כרמלית דקתני לאוסופי כרמלית אבריתא יראה מדבריו דיותר מסתבר לאסור בקעה ואסטוונית מכך דקרן זוית והוסיף הברייתא לאשמעינן דגם ע בכלל כרמלית. והרז"ה לא פי' כן אלא דעיקר כרמלית הוא קרן זוית וכרמלית דקתני הוא עיקר מה שאסרו הכמים דדמי לרה"ר ובקעה ואסטונית דמיין לרה"י ולא אסרו אלא משום לאו דקרן זוית כ"ה תוכן דבריו ע"ש. ונראה דרש"י הוכיח פירושו דלכאורה קשה בהא דאמר רב דימי אמר ר' יוחנן ל"נ אלא לק"ז למה לא אמר לא נצרכה אלא לבין העמודים דהא כ"ד גופי' אמר משמיה דר' יוחנן דגם בה"ע נדון ככרמלית ולפירש"י א"ש דבה"ע פשיטא דשוי' כרמלית דודאי גרע יותר מבקעה ואיך דהכי לאו מ"ד בה"ע כל"ה וברייתא רצה לאשמעינן הידושא בהך דכרמלית מה שהוסיפו הכמים לאסור ע"כ אצטריך לק"ז משא"כ לפי' הרז"ה דכרמלית דקתני נקט עיקר איסור דכרמלית למה אסרוהו חכמים הו"ל לאוקמי בה"ע ודומה לרה"ר ביותר ולפי' הרז"ה צ"ל כמ"ש התוס' שם ד"ה לא נצרכה דהא דלא אמר דאצטריך לבדי רה"ר ע"ש כן ה"נ י"ל דר' יוחנן בעצמו ידע דרבים חולקין עליו וס"ל דבה"ע רה"ר הוא ועפ"ז מיושב דעת רבינו כיון דר"י בעצמו לא החליט הדבר מש"ה פסק כרבי יהודה :

ויש להביא ראיה לפי' הרז"ה מהא דמשני שם עולא בהא דתנן הבקעה בימות החמה רה"י לשבת וקאמר עולא לעולם כרמלית הוי ואמאי קרי ליה רה"י לפי שאינה רה"ר וגם ר"ה ע"כ צריך להאי פי' כמ"ש הגאון מ"ו בספרו ז"י לייסב הקושיא מהא דתנן שם גם אסטוונית הוא רה"י לשבת יצ"ל טון שאינו רה"ר מש"ה קרי ליה רה"י. ויש להבין מ"ש הני תנא בהאי ליתנא ולמה לא תני כרמלית כדתנא בברייתא אלא דרצה לאשמעינן תנא דמתניתא דאסטונית ובקעה מעיקר הדין המה רה"י ולא אמרו שהיא ככרמלית אלא משום לאו דכרמלים ודו"ק :

הלכה טו ואנ"ל בזורק. ובגמ' אמר ר"י מודה בן עזאי בזורק והרי"ף העתיק להא דר"י ויש שרוצים ללמוד מדבריו דפוסק כב"ע וכבר כתב הב"י דלא העתיק להך דר"י אלא לממעט מיניה דאף במוציא פליגי רבנן ודלא כדס"ל לחד מ"ד בירושלמי רפ"ק דשבת דפלוגתא דוקא בזורק אבל בהוצאה מודים רבנן ודלא כמ"ש הלח"מ בפי' המשמות וזה הוא שלא בדקדוק דהא הרי"ף הביא מתניתין דס' המצניע דתנן ונתקן על אסקופה ודייק בגמ' שם דוקא נתקן אבל לא נתקן לא דמהלך לאו כעומד ועי' מ"ש בש"י שבת דף ל"ו ע"א ד"ה ונתקן .

הלכה טז הקנה שלו ג'. עי' הה"מ שרבינו חשש פירש"י לעיקר ויש ראיה לדברי רבינו מהירושלמי רפ"ק דשבת דחילוק יש בין פרסקל לקנה כמו שפירש"י שבת דף ק"א דאין הגדיים יכולין לעבור בקל גבי עיוד וע"ש בק"ע ד"ה קנה

הלכה יז שאין הסף כו'. ובד"מ או"ח סימן שמ"ה כתב בשם הגהת מרדכי אם הגוף ברה"ר ועיקרו ברה"י שדיק גופו בתר עיקרו, ותמוהים דבריו דהרי פליגי בזה רבי ורבנן ואיך פסק כרבי וכבר מצאתי שהרגיש בקושיא זו בס' מחנה לוי ונראה לייסב דבריו דלכאורה יש להקשות למה לא אתר אביי דכ"ע ס"ל שדינן גופו בתר עיקרו אלא דפליגי רבי ורבנן כיון שהוא לא נתכוין לזרוק לעיקרו אלא לגופו והו"ל לדידיה כאלו סבר רה"י ונמצא רה"ר דפליגי אביי ורבא פ' כ"ג דף ע"ג אי מיחייב דרבי סבר דחייב ורבנן סברי דפטור אלא דמש"ה לא מוקי לה אביי בכה"ג משום דאביי סבר דחייב בכה"ג ולא רצה לאוקמי רבנן דלא כוותיה משא"כ לרבא דס"ל דפטור א"כ י"ל דמוקי לה בכה"ג והוא פסק כרבנן ולכ"ע שדינן גופו בתר עיקרו וכ"מ אי מתכוון וידע מזה דחייב דשדיק גופו בתר עיקרו ודברי הגהת מרדכי נכונים ודו"ק :

הלכה יח ונדבק בכותל. כתב התוס' בשבת דף ז' ע"א ד"ה וסא כיון שנדבק בפני הכותל שהוא רחב ד' על ד' חשיב כמונח עליו וריב"א פירש דלא בעי שיהיה פני הלבינה דע"ד כיון שרואה פני הקרקע חשיב כמונח על הקרקע והאריכו שם דברי ריב"א ע"ש. ורשב"א מקיים סברת הריב"א וגם דעת רש"י כריב"א כמ"ש הרפ"א אלא דקשה ליה קושית התוס' דף ד' ע"ב ע"ש. ובאמת י"ל דריב"א סובר דוקא בלבינה דהיא דבוקה בארץ ומה שמונח עליה ורואה פני הקרקע אמרי' גוד אחית וכאילו נח ע"ג קרקע משא"כ ביד הפתוחה לרשות אחרת וגם באילן עומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר ומש"ה פטרי רבנן ותיושב קושית התוס' ג"כ ויש ראיה לשיטת הריב"א מהא דאי' במכות דף נ"ג דא"ל לרבה טעמא דר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה דהאכנת כלי ע"ג עוקצה כיוונת דחי משום קלוטה וקשה לדעת התוס' כשיטה דקלוטה ברה"ר אבל למטה כו' כשהחפץ בידו לא שייך קלוטה והתם הכלי בידו הוא לפי דעת הריב"א איירי שם בענין שרואה את פני הקרקע ומדחה שם קליטה לרואה פי הסטר אם הוא כמונח ועוד הארכתי בזה :

פרק טו הלכה א נכשות אחרת. עי' הגהת הראב"ד ולי נראה להלין בעד רבינו דלפ"מ שהביא הה"מ לעיל בפי"ג הל' ב' פלוגתת הירושלמי וי"ח ועי' מ"ש שם דסברת הי"ח יש להם ראיה מסוגיא דבבלי דחולק עם הירושלמי וסובר כיון דגופו למטה מי' ידו בתר גופו גריר א"כ קשה סוגיא מאי מקשה תלמודא עירובין דף נ"ט בל"ק דקתני אבל לא יוציא כו' אבל חוב ליכא לימא תהוי תיובתא דרבא מאי קא מדמה לפי פירש"י ורבינו בהך דרבא דהוא מעביר בעצמו ד' אמות ברה"ר עם החפץ אלא שטבא אותו למעלה מי' שפיר יש לחייבו משום דידו בתר גופו גריר משא"כ במתני' במפלסל ברה"ר ונופו עומד ברה"י כמ"ש רבינו מש"ה פטור וצ"ל דסוגיא דגמ' שם בעירובין היא סובר כשיטת הירושלמי דלא אמרי ידו בתר גופו גריר ולכ"ע בעטא למעלה מי' הוי מקום פטור שפיר קא מדמה משא"כ לפי מה דמשמע מדברי רבינו לעיל דלא מחלק בין יד עני למטה או למעלה מי' ע"מ דס"ל כי"ח וכסוגית הבבלי בשבת שהבאתי לעיל ושפיר פסק רבינו דין דמתני' דפטור כדמשמע פשטה דליסנא דמתני' משא"כ דין דרבא הוא אמת לפי פירוש רבינו כנ"ל ברור ונכון :

הלכה ה שאין שתי רשויות כו'. עי' הה"מ מ"ש שאפשר שרבינו לכך נתכוון דמיירי ששתי הזיזין אינם של אדם א' ועי' ב"י או"ח סי' שנ"ג שהביא בשם הריטב"א ד"ל גם אם שייך לאדם אחד מ"מ הוא החריצין זכו בו בני רה"ר ע"ש. וגרסי' בירושלמי פ"י דעירובין לא אמר אלא אחת אבל שתים אסור שאין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת כו' ומדלאמר שם לא אמר אלא א' משמע כמ"ש הריטב"א ועי' בתוס' עירובין דף פ"ט ד"ה כמחיצות ומ"ש בש"י פ"י דעירובין ד"ה לא אמר :

הלכה ט אבל אם היה מובלע כו'. כתב הריטב"א בחידושיו מאי הכסא לן במופלגת הא אגודה בידו היא וי"מ דסוגיא כר"ע דאמר קלוטה כמה שהונחה א"כ לא היה לו לרבינו להביא דין זה דהכן לא קיי"ל כר"ע וכתב דדרך המפלסל כהמוציא דלי מן הבור להביאו אצלו כה באמצע אויר וזמנין דמגנדר דלי ונפל בקרקע והו"ל כמי שאינה אגודה בידו ע"ש ולפי"ז בכרמלית יש מקום להתיר אפי' במופלגת כנ"ל :

הלכה יא אמת המים. עי' הגהת הראב"ד ונתבאר באריכה בב"י או"ח סי' שנ"ו .

הלכה ב לא ימלא אדם וכו'. עי' הה"מ שהעלה שלא אסרו להחליף דרך מקום פטור אלא מרשויות של תורה אבל ברשויות דרבנן כגון מכרמלית לרה"י דרך מקום פטור מותר לכתחילה ולפמ"ש בהלכה ח' בשם הריטב"א יש להוכיח ראית הה"מ ורציתי בס' אבן העזר סי' שמ"ם על הא דקרא הב"ז תגר על השמים המוליכים המים לחוץ בשבת לכרכ"ג ומוליכין פתות פתות מד"ח עכ"פ אסורין להוליך מכים לכרמלים

לכרמלית וכן בהכנסה ס"ם לגהכ"ל וכתב הוא דים מקום תקרה גם לזה דאומן שעומדין בתוך יושיטו ידיהן לתוך הבית והברחה שתוך הבית מניחה התינוק לתוך הידים ואח"כ ספלם בידים לתוך ואו הוי זה עוקר וזה מניח דבר"ה פטור אבל אסור ואם כן בכרמלית לא גזרו וכמ"ש ל"ס על"כ ואפי' לדעת האומרים שם וה"ה בס"ם יוכל לעשות כן ע"ש. ולפמ"ש בפי"ב הלכה ס' דשיטת הרמב"ן ולאו עמים דזה עוקר וזה מניח הוי איסור תורה ברה"ר א"כ ל"ד להודי הגם דהוכחתי שם מדברי הסמ"ג וסייעתו שחולקים בזה מ"מ הוא שבות המור מאוד ואין הדין דומה. עוד כתב שם והו דהא התוס' עירובין דף כ' והא"ם בפ"ב דעירובין כתב גבם רש"י בהדם שמוציא דאמו והו לר"ה דיכול לשתות מכלי שברה"ר והטעם דהוו שנכרמ"ר הוי מקום פטור כיון שנעשו ברה"י וכיון דהמשקה שוהה קלט בתוך פיו קודם בליעתו הוי כמו שנח במקום פטור ולמדו מזה דאדם שהושיט ידו לרה"ר ליטול חפץ משם ונטלו מרה"ר והחפץ שם קלט בידו הוי כמו שנח במ"פ ולפ"ז כיון שהושיטה ידו לבית ונטלה התינוק והחפץ ידו קלט בבית הוי כנח במ"פ ולפי מ"ש כה"ם והכי קי"ל דמותר להחליף דרך מ"פ כמ"ש סימן שנ"ס ע"כ היתר הנ"ל ברור ע"ש. והנה בלאמת אף שהתוס' והא"ם מקשים מסוגית בגמ' בפ"ק דסבם בהוציא ידו מלאה פירות דלמא אתא לידי חיוב חטאת ומשמע דקמלמדי ידו שפהה ממש לפיו דבריכם נ"ע דא"כ אם הוציא ב"ה ידו לתוך והחפץ משם א"כ לא יתחייב כעני כמוציא מסוכה או בהיפך ומהמ' סממא קמי ועי' בריטב"א דף כ' שכתב ג"כ סברת התוס' והא"ם אלא בלמעלה מי' ססח לה, וכן משמע בירושלמי פ' המוציא וכו' ובפ"ק דסבח ג"כ חטאת דחיוב חטאת מיט אלא לשמם מי' ואף שקלם משמע דהרא"ם והתוס' ליה לבו סברת הריטב"א מ"מ דברי הריטב"א עיקר וה"ל אין היתר הזה ברור ונרסין ירושלמי פ"ק דף ב' ע"ב רב יודא בשם שמואל ואת שהוא ידו של עני בתוך י' לקרקע אמר ר"ז נרחוק מן הכותל ד' אבל אם אינו רחוק מכותל ד' כרמלית היא ור"א בשם ר"ש כרבינא כשהן פיו הפוסת לעלמא אבל אם היו פניו הסוכום לכותל כרמלית הוא ע"ש ואמ"ז יש למלאת כמה ענינים לבאר:

פרק טז הלכה ב בזה דבר שאינו מוני ס'. עי' כה"ם וכ"כ הריטב"א שלכתורס ל' שלא אמרו כן אלא דוקא בסמוך ליס דהא לא עביד איניש קרקף יומר מב"ם סמוך ליס וכי עביד ממי בפיסתא תשמישתא לגוויה ולהכרים מו לא אבל כשהוא סמוך לכרמלית בעלמא הא ודאי עביד ואסור לגוויה ולהכנים מו לא ע"ש. וכיון שרבינו כתב סוה לא עביד אסיר כ' כס"ם דגם דעת רבינו כ"ס דוקא בים עי' לח"מ:

הלכה ה וגדל בה לצורך דירה. עי' טו"ם א"ג סימן ס' ועי' טורי זהב סימן שנ"ס אות ב' שחשש להחמיר דבעיק שיעשה באופן שיהיה אדם לדור שם ובספיקן של כה"מ ע"ם:

הלכה ט נגלעה מחיצה וכו'. עי' ת"ח שדקדק מדברי רבינו וכן מרש"י דוקא נגלעה כל המחיצה ע"ם שהקשה על דברי הסס"ד שהביא הרמ"א בסי' של"ח ע"ם ועי' גם' תוספת שבת שם:

הלכה י לספנה שאחורי הבתים. עי' ל"מ ועי' יד דוד עירובין דף ס"ז ע"א ד"ה רש"י:

הלכה יב ואין הקטן. עי' ב"י סי' ש"ם ועי' מ"מ בפ"י עירובין דף ס' ע"ב דהרמב"ם ותוספה יש להם דין קטן ובלאמה צ"ע:

הלכה יט דלא של קש. עי' ירושלמי עירובין דף ג' ע"א מ"מ שם בפ"י ליישב דברי הגהת רמ"א בסי' שס"ג:

הלכה כ נה"ם שנשאה מן הלד וכו'. עי' הס"מ שרבינו לא פי' כפרש"י והרשב"א וכתב הכ"מ דלענין דינא יודה רבינו לשיטת הרשב"א ותפ"י וכתב בס"ז סימן שס"ג אות ד' והלאה שטוט דקך מן הלד אין האיסור אלא אם הכתל שלמעלה קטול שלא בקנה העליון על הקנה אלא טולם קלא מן הקנה ולמטה מן הכתל אבל אם הוא בתוך בקנה עליון מלדו ואין טולם מהקנה ולמעלה מהכתל כשר וכ"ס ברש"י דף י"ס ח"ל מכ"ל כלומר ששה כו' בלמעטון ולא על ראשיהן ע"ם וכ"ה בריטב"א בשי' דברי רש"י אלא שכתב דלשון בלמלעטן ל"ד דא"כ נ"ל לאוקמא שמגו ע"ג ע"ם וכן בשתיק דברי ספ"ז אלו בח"ל אות פ"ז להלכה ודלא כמ"ם גם' אבן העזר לחלוק עם הפ"ז ומסיק דאם כך נרלם הקנה באופן שאינו מונח מלמעלה הכתל ע"ג הקנים אף שאינו יוצא מסקים על הכתל לא מהני אלא בעין כמשקוף העומד ע"ג ב' המוזות מלמעלה ע"ם ומה שהביא סייעתא מן המרדכי יש לדחות דהם מיירי בקנה א' וחזק ומה גם דלדברי רבינו והגהות יש פי' אחר בהא דמן הלד אע"ג דלענין דינא ל"ס מ"מ סהכון כמ"ם הס"ז וגם מצוה דרכן לעשות כן כנ"ל ברור:

פרק יז הלכה ה ואין מתשתין שמא יעלה טיס עירסון. ס"ג רבינו בגמלא אבל רש"י גרס בכך דמרימר חיישינן שמא יעלה טיס עירסון וכבר האריך למעניתו הפ"ז בא"ח סי' שס"ג סעיף י"ם בהשובתו לעיר מסייעתן ולענין דינא עי' בשו"ת מהרי"י סרלאי ספר ראשון סי' נ"ד ובשו"ת טב יעקב סי' י"ם:

הלכה ז אין המבוי ניתר בלחי או קורה. עי' ירושלמי עירובין דף כ' ע"א רבי"י בעי מבוי אין פתוח משתי חצרות, תני אין פתוח משני בתים, ועי' מ"ם שם נשמרי מ"י:

הלכה ט מבוי שהכשירו בקורה. מה שחולק הראב"ד שם עם רבינו עי' ירושלמי עירובין דף ז' ע"ב מעשה מבוי שקורתו למעלה מעשרים וכו' ולפי שכתן של דברים שם מבואר כשיטת הראב"ד וכבר הארכתי בביאורו בספרי ע"י שלא יהיה סתירה משם לדברי רבינו:

הלכה יד אבל אם היה לו צורת הפתח. כתב הה"מ כבר נתבאר במשנה שצורת הפתח ברחב יותר מעשר והא דמשמע מדברי רבינו שכ"ס לסתום מיו"ד שצורת הפתח מועילה בו ונחלק עליו וכוונתו מבואר שכ"כ רשב"א ולסתום מיו"ד לא מהני צורת הפתח וכס' אבן העזר סימן שס"ג מרת ויגע לבאר דברי רבינו להסכים דעתו לשיטת רשב"א ולא ידעתי מי דחקו לזה דהמעיין בירושלמי רפ"ק דסבם משמע שם להדיא דגם לפתוח מיו"ד מהני צורת הפתח:

הלכה יט מבוי שהיה לו שבילין מלד זה ושבילין מלד האחר. כתב הה"מ כבר הוכרתי למעלה שלמת רבינו שאפי' המפולש מפני לדדים ברה"ר די להכשירו בצורת פתח מכאן וקורה או לחי מכאן אבל הרשב"א ז"ל כתב שאם היו מפולשים כאן וכאן לרה"ר צריך דלת מלד א' ולחי או קורה מלד א', ועי' בהה"מ הלכה ג' גבי פנוי עקום דכתב הרשב"א דס"ל לעקמימותו כלום וכך נראין דברי רבינו ממה שלא פי' תיקון סעקמימות וכ"מ סה מדברי רבינו וכ"כ בשו"ם מהרי"י פרלאי ח"ב סימן נ"ד והסם שם

על הב"י שהביא דברי רבינו עם שיטת הטור ע"ש. ועי' בהרמ"א סימן שס"ג דמהגין האידנא לתקן כל המבואות בצורת הפתח דכל המבואות שלנו יש להם דין חצירות ועי' במג"א שם אות כ"ו ובמאמר ותשובת הר"י מרלאי שם הביא בשם שו"ת מהריב"ל שרלה להחמיר גם במבוי מפולש שני פסין והוא ז"ל חלק שם עליו ומסיק שם אבל כשהוא בגון להכשיר עיר א' שהיא סדורים כחצר א' ואין מבואותיה צריכין תיקון וכהא דתנן בסוף כילד משתתפין עיר של יחיד ונעשה של רבים מערבין את כולה. ועי' רש"י של יחיד שלא היו נכנסים בה ס' רבוא ולא חשיבא רה"ר מערבין את כולה בשתוף ואין מבואותיה צריכות תיקון שהרי היא כחצר אחת וכנגד שאין בה רה"ר גמורה של ס"ו אמה ומיירי עם כתמים שירות שאין מקבים חומה ע"ם וברמ"ם ומסתברא לחוה בכל עיירים כאלו שהיכתרם בשני פסין וכמו שהעיד מהריב"ל שהיו עושין כן בשאלוניקי ולא שנא לן בין מוקפות חומה לשאין מוקפות חומה ע"ם בשו"ת שהאריך. והרואה יראה שם דהמס"ג אפי' ברחב מעשר אמות אם אין בין פס לפס יותר מעשר ג"כ א"צ צורה"ם, ואומן שני פסין יסל לעשות מסיר כמו שנתבאר בסימן שס"ג והטעם הדתק ואפי' הכותך אם לא יניחו הכותים לעשות צורה"ם ברחוב כל פיה אם אין הפרצה יותר מעשר יסל לסמוך ע"ז לעשות שני פסין, ואם מקלקל צורת הפתח בשבת כבר כתב בשו"ת פרים מאירות ח"ם הובא דבריו בתוס"ם סימן שס"ה אות כ"ו לומר לנכרי לתקן אפי' ע"י מלאכה דאורייתא ולסמוך על דעת בעה"ם שהביא הרמ"א בסימן רע"ו דשרי לומר לנכרי במקום מלוה אפי' באיסור תורה והכא הוא לורך גדול שלא יכשלו כיון שהורגלו לטלטל, וסיים שם בס' מהר"ם אם רק נפסק הכתל אם אומר שיקשור הנכרי ע"י עניבה מה טוב, ולפמ"ם אם הפתח אין רחב עשר עניבה דלריך לעשות בכה"ג שלא יעשה הנכרי מלאכה דאורייתא דהא לפמ"ם מלד הדין כיון שלא נפסק רק הכתל והמזוזות ב' פסין והוא פתוח מעשר אמות די בזה ומה לנו לחלל את השבת באמירה לנכרי באיסור תורה דכל הטעם משני פרטים הסלים ובאופן זה אין כאן מכשול ועי' בס"ז סימן שס"ג אות י"ח:

הלכה ב מבוי שאורכו א' אמות. כתב בהגהמ"י אבל בתוך המבוי יכול להניח קורה באלכסון נכ"ע ואינו מסתכם אלא עד הקורה בקצר ועד הקצר עד האורך, וכתב עליו בהגהות דוד ערמאה ח"ל מ"ם בהג"ה דבתוך המבוי יכול להניח הקורה באלכסון אפי' לרבנן הוא דבר תימה כיון דרבנן אמר קורה משום היכר היא והיכר באלכסון לא הוי היכר ומה לי בתמים ע"כ. ולי נ"ע דבריו דהא פי' רש"י שם דלא הוי היכר לבני רה"ר שמכחן ומבואר לפרים דדוקא לגבי רה"ר לא הוי היכר אבל במבוי עצמו אין קפידא וכ"כ הכלי"ם וכ"ה בק"ע סי' שס"ג סעיף ל' ופ"ם בס"ז:

הלכה כה היתה אחת למטה ואחת למעלה רואין את העליונה כאלו היא למטה. כתב הה"ם מתוך דברי רבינו נראה שכל שהן תוך כ' אמה ולמעלה מיו"ד אפי' יש ביניהם במרחק נגוה יותר מג' מלטרפין וקשה לי בזה שהכרי רבינו פסק פ"ס מהל' סוכה הלכה ס' סימן כ"ב ע"ב ע"ש. ולפמ"ד לתרץ דהשתא הרב דגבי קורה הקלו ומיירי דרבה שיטתו דחוקא ולסיכך אינה לכל"י ואיסה לדרבא וכו'. ואן המשום אלו דאם הם ז כנגד ז ממש ואין בין שתיהם רוחב טפח כשמלטרפות ע"י חבים נמי וכו' דלריך להביא קורה אחרת, ד"ע:

הלכה כח על המשולקת עשרה מתוך ארבע אמות. עי' ירושלמי עירובין דף ב' ע"ב ועם בק"ע ד"ס וכמה סמלא מבואר:

הלכה כט מותר להקיף ד' זיזים. עי' מ"ם בספרי ע"י עירובין דף ס' ע"ג ד"ה אמר:

הלכה לא לאסקודה בבקעה מותר לטלטל בכולה. עי' הס"מ ועי' ירושלמי דף א' ע"ב ובק"ע שם ד"ה לאסקודה:

פרק יח הלכה א חוץ מן הקליפין. כתב בהגמ"י בס"ק ודלא כרי"י דאמר קליפת עצים מלטרפים עמהם והרא"ם והרי"ף שמחלקין בין דלי"י ומחלקין בפלוגין בין לחים ויבשים, עי' ירושלמי שמחלק במדפים גופא פליגא דר"י ור' מדברי הרי"ף והרא"ם שפסקו כר"י וכן בקיצור פסקי הרא"ם ומגלאתי בס' נח"ם על מגדים שכתב יש פסקו כר"י ובודאי כוונתו להרי"ף והרא"ם:

הלכה ב יין כדי רובע רביעית ואם היה קרוש בכזית. עי' בק"ע ר"ס המוליא מה שהקשה על רבינו מהירושלמי וכבר כתבתי ישוב לדברי רבינו בספרי ע"י:

שם כדי גמיעה. עי' הכ"מ מ"מ נשם הרמב"ן בפ"ג פרק המוציא שהוא כשלא לגמיו והר"ן כתב בפ"ס דיומא דלא קלמינא מפיר בהביא סתום מרביעית כמו סוי גמיל מיים ועמ"ם בס"ד בהלכות שביתת עשור הלכה א':

שם כדי לסוך אגודל קטנה של רגל. לשון רש"י פרק אחד מאגודל קטנה וכ"כ הר"ן:

שם דבש וכו'. עמ"ם בספרי ע"י שבת דף ל"ב ע"א ד"ה דבש:

הלכה ג שהאכילה ע"י הדחק וכו'. עי' הכ"ם שכתב דרבינו פ' כר"א וגני' המ"ם דיקן ר"ל אמר אכילה ע"י הדחק שמה אכילה ולפ"ז הלכה כר"י. והלאה דאף אם גי' רבינו כגי' דיקן מ"מ אפיל ספק דלא כר"י משום דבירושלמי א"ל גבי תוספות כל"ל:

הלכה ה שלהבת סכור. עי' כה"ם ובתוספתא פ"י במס' שבת המוליא גחלת כ"ש פ"ה חייב שלהבת כ"ם פ"ה חייב: (בגמרא מקום טיוט ותתקן שם ע"ם):

הלכה ז השוליא חצב ירושלמי פ' המוליא:

הלכה יא עפר ואפר. הכ"מ לא הביא מקומו ובתוספתא פ"ם מסבת גרסינן עפר ואפר שיעורן כחבל ר"י בנר"ב עפר כדי לכסות בו דם לפור קטנה אפר היא לפור קטנה זה דרור:

הלכה טו אבל אדם חי. כתב המהרש"ל בר"ם ל"א דמילה של"ם איסורא דרבנן איכא כדמוכח מכך דהלאשה מדדה את בנה שהביאו רבינו ובתוס' שם משמע דאפי' תינוק בן שמונה אם אינו חולה הרי הוא בכלל אדם נושא א"ע ועי' בתוס' מס' שבת דף נ"ד ע"א ד"ה אבל אדם משמע דבמיסתק לא שייך אדם נושא א"ע ול"ע:

הלכה כא המגיע. עי' מל"מ וכבר מכר סברא זו בחידושי הרשב"א ר"ם המצניע ועמ"ם בספרי ע"י פ"ם ל"ג:

הלכה כג פ"ם פטור. עי' כנסת מל"מ ועמ"ם לעיל פי"ב הל' ס'. ח"ל הטור א"ח סימן ש"ם א"ל להאריך בשיעורין של שבת שלא נאמרו שיעורין אלא לחיוב אבל איסורא איכא בכ"ם וכס' פ"ם למד מדברי אלה דס"ל לאסור דח"ם בשבת אסור מן התורה דאל"כ היה לו לבאר השיעורין דל"מ לגולה שאין בו סכנה, ואינו מוכרח דאם הוא לריך לשהות מכשיעור לעולך רפואה א"כ חייב בכ"ם ועי' מל"מ הל'

כ"א ודו"ק, ובאמת יש נסקופא אחרת אי ח"ש מדרבנן הוא א"כ יותר ע"י נכרי לשיטת המתירין שבות דשבות:

הלכה כו אדק כזית אוכלין. הה"מ הקשה על רבינו למה לא נקט תרומה ועי' מל"מ שכתב דלא היה צעי' הרמב"ם לפי שיטתו בכ"ד מהל' טומאת אוכלין דדעתו כשיטת רש"י דאוכל מקבל טומאה בכ"ש וע"ש, ועי' רש"ה בפ' הילניע שם ברש"י ד"ה בסדדי, וגם' מרכבת המשנה כתב ליישב הגירכא גם לשיטת רבינו ע"ש ולפי דרכו י"ל בפשוט ע"פ מה דמשמע בירושלמי שקלים דבר קפרא ס"ל דאין ולד טומאה כלל בהולין ד"ס עי' בתוי"ט פ"א דשקלים שהבין כן ובתרומה ודאי דמודה א"כ י"ל דמש"ה נקט תרומה אליבא דכ"ע גם לב"ק א"כ בחולין מה הועיל למאת ההרים אבל בתרומה הועיל ורבינו לטעמיה דסבך דולד אי דבר תורה, ועי' מ"ש בזה באריכות בס"י שם:

ודע דבתוספי רשב"א מקשה הא בשעת עקירה לא היה שם אלא כזית ואינו חשוב והא אם נטיק עקירה והנחה בדבר השוב ותירץ י"ל עקירה צורך האחר היא וכיון דבשעת הנחתו יהא חשוב אף עכשיו חשיב ליה כדבר השוב דהא לצורך אותו הנחה עקרי' ע"כ. וסברא זו נכונה אם יודע בעת עקירה שיש בבית אוכל להצטרף א"כ אז סשיר י"ל כיון דגבי הנחה הוא השוב והיה דעתו לזורקה לשם לצירוף עקירה צורך הנחה מבא"כ אם לא ידע כלל שיש אוכלין שם בבית א"כ אם לזה"כ בהנחה נצטרף הוי כמו כשנטר רש"י ונמצא דה"ל וכמ"ש רבינו פ"א הלכה ח' ק"ו אם נתכוין לדבר המותר וכו' ע"ש. אף פגם כח"ה כ"כ גבי הואיל נגוררת לאכילה ואתקה ונמלך עליה לזריעה אפי' נמקה וחזר ונמלך עלי' לאו דיחוי הוא שהרי לא הסרה משיעור מיחייב עליו בשעת הנחתו דההנחה היא סוף המלאכה דמיחייב תאלת ובתר השתא א יזן עכ"ל ע"ש, החם על"ש בתחילם עקירה היתה כוונתו לעקירה מיתהייב בה משא"כ בזורק בפתוס מכשיעור, ובדוחק גדול יש לחלק בינתיים וצ"ע אי מיירי בכה"ג שכתבתי כיון שמספא הסרומה והולה לזריעה א"כ היאך יתחייב הא הוי מקלקל והוהק לומר דמיירי בסרומה חבירו ומסכוין לעשות נקמה כמ"ש רבינו בפי"א דחייב כה"ג דהא כתב הה"מ בפ"ח ה"ה דלא רצה למנקט ר"א מה דשרי ע"ש. ואפשר לומר דנ"מ אם היתה תרומה כבר ס' טמאה וכה"י מ"מ פ"ה דתרומות דניתנה במקום התוספה דאדרבה מתקן הוא וכס"ד דגמלא בכורות דאסי' בידים מבא"כ לפי התסקנא שם וגם לפי מה דקיי"ל כר"ג כמ"ש רבינו פי"ב מתרומות ומש"ה לא ביאר רבינו בתרומה. ועי' מ"ש בכ"ד פ"ד מהל' פ"א הל' א':

הלכה כח עם הואיל אחד. הה"מ העתיק ירושלמי ועי' בתוס' עליה דהך מתני'. ואפשר נמי דרבינו סובר דהי אמרינן כר' יהושע דמתחויין מתלקים א"כ נ"כ כאן הסברא שאגת דמייר מהלקים וש"מ מהך מתני' דאין הלכה כר"י אלא כר"ע ועי' מ"ש הכ"מ פ"ו מהל' שגגות ה"א:

פרק יט

הלכה ב בסנדל מסומר וכו'. במס' ביצה דף ט"ו ע"א אמר אביי סנדל המסומר אסור לנעלו ומותר לטלטלו והתוי"ט שם תמה על רבינו שה שלא הזכיר דאסור לטעו ולא כתב רק לא יצא בו, וכ' דעת רבינו דהנה הר"ן בשם הרשב"א דעתו דסנדל המסומר שלנו אעפ"י דלא דמי לסנדל שבימיהם אעפ"כ אסיר וכ"מ דעת הרי"ף מדהעתיק דיני סנדל והרא"ש הולק בזה וכן בש"ע לא הביא דין סנדל המסומר וסובר רבינו דאף דמחמירים בסנדל שלנו אבל עכ"פ לנעלו מותר ומש"ה תנינן לא יצא דזה בכל סנדל המסומר אסור כנ"ל וסנדל שבימיהם לא שכיח:

הלכה ח כל שא"ח. עי' מ"ש בזה מס' שבת בספרי ש"י דף כ' ד"ה מתניתא

הלכה יד בקמיע מומחה. ירושלמי הכ"א אמר ר"י נאמן הרופא לומר רפאתי פניתי ופלטתי פ' דע"א נאמן באיסורין דרבנן וקמיע אף שאינו מן הפייהה אין בו כ"א איסורא דרבנן כיון שהוא דרך מלבוש כמ"ש רבינו. ואפשר נמי משום דמלאכה דעבידא לגלויי היא ולגמן לא מרע אימנותו וצ"ע על רבינו שלא העתיק הך דירושלמי והרא"ש העתיקו.

הלכה כ שאן גם כרם. עי' או"ח סי' י"ג ובאליהו רבה ז"ע מגמ' שבת דף קל"ח ע"ב הואיל וכידו לספקין ועי' בתוס' שם ד"ה ששוין ודו"ק:

הלכה כא לא יצא האדים וכו'. גרסינן בירושלמי שבת פ"ק דף ד' ר"י אומר אותן דרך אומטתו חייב הא שאר כל אדם יוצאים ומביע מ'שון זה דשאר ב"א מותרים לצאת לכתחלה. ועי' בטור או"ח סי' ש"א כ' דגם שאר ב"א אינם יוצאים לכתחלה וכסבתי בספרי ש"י דהטור סמך על התוספתא ועל הברייתא דבבלי דשאר כל אדם פטורין ע"ש ובק"ע ד"ה אמן:

הלכה כה מסועף בטור. תוספתא ושם תני ספר כתס ועי' בק"ע ירושלמי עירובין כ"ז פ"א ד"ה הרי זה מעסף ומ"ש בספרי ש"י שם:

פרק כ

הלכה א לפיכך וכו'. מלשון לפיכך שכתב רבינו נראה מדבריו דמשווי שביתה בהמתו למחמר בהדי הדדי ואם במחמר יש אזהרה בכל שביתת בהמה הוא בכלל אזהרה לפי הבנת הה"מ והוא העיקר והתוס' בר"פ במה בהמה כתב דשביתת בהמה הוא רק עשה דלמען ינוח ומחמר הוא בלאו והתוס' ורבינו פליגי בזה ופלגתא בטו"ח סימן ש"ה כתב דשביתת בהמה הוא בכלל אזהרה והא"ר הביא שם עליו מדברי התוס' ורבינו שה. ול"נ דאדרבה דהלבוש דייק כן בדברי רבינו כמ"ש וכ"מ בדברי הר"ן שהביא הכ"מ ה"ג וג"מ אי אמריק שביתת בהמה גם ביו"ט אסור דהי אמרינן דשביתת בהמה אינו אלא עשה דלמען ינוח האי קרא לא נאמר אלא בשבת כדמשמע בירושלמי פ"ק דביצה משא"כ אי שביתת בהמה בכלל אזהרה דל"ת כל מלאכה גם גבי יו"ט הוא בכלל ל"ת כל מלאכה דלמידין משבת ושיטת רמ"א באו"ח סימן רמ"ו ס"ג דאין שביתת בהמה ביו"ט וכיש"ש חולק י"ל דפליגי בזה ורמי' מהירושלמי שהביא היש"ש יש לדחות די"ל דסירושלמי ס"ל כמ"ד בבבלי דמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת ולדידיה ודאי דאין לחלק בין שבת ליו"ט. ודע דהרע"ב בפ"ק דשבת במשנה דאין פורין דיו כתב טעם שביתת בהמה בשבת משום לעבר ב"ה ועי' בטו"א ל"ג בק"א מ"ש הרע"ב הוא טעם מהמכילתא והוא בתוס' פ' כל כתבי דף קי"ב וכתב שם כיון דמשום לעבר ב"ה הוא אין חילוק בין שלו לשאינו שלו וא"כ אינו מועיל הפקר ע"ש. ודבריו נ"ע דשביתת בהמה חולי אין כאן איסור תורה כ"א בבהמה שלו כדמוכח בגמ' ע"ז דף ט"ו וגר"ן שם מפורש כן להדיא שכתב ליישב קושית התוס' הא דנקט הגמ' משום מחמר ולא נקט שביתת בהמה משום דבשביתת בהמה אינו מוזהר כ"א על שלו משא"כ במחמר אחר בהמתו מוזהר גם על של חבירו ואף בזה כל הפוסקים חלקו עליו דגם במחמר לא מוזהר כ"א על בהמה שלו דהא כתיב שורך משמע דשורו בעיק וכ"ש בנ"נ סימן ל"ה

מ"ש שם שהורה לתושבי עירש פה ק"ק נ"ש אשר יש מהם מחייתם ממהזיקי סוסים ועגלות ומוליכות משאות למרחוק בשכר ויש להם נכרים בכירי חודש על איזה אופן שלא יהיה איסור שביתת בהמתו והורה להם לאסור בכל ענין ע"ש שהאריך. ובאמת יש לזהיר הטעם ע"ז ואין לסמוך על מ"ש הרז"ה בפ"ק דע"ז איכא מ"ד ביום ה' בסמב מותר להשכירן ולהשאילן מ"ד אכלים לב"ש שמצווה מן התורה על שביתתם ולא הירו אלא בע"ש אבל בה' מותר שכבר סתר הרמב"ן שם דבריו ודבר זה מוכח בכ"ד דאין מקום להתיר בזה דהרי אסרו מכירה בכל ענין משום גזירה דטו"ש בפרא אם אחרי' הטעם משום לעבר ב"ח אינו דומה לשביתת כלים ואין להתיר כ"א באופנים המוזכרים בש"ע או"ח בסי' רמ"ו ע"ש:

הלכה ד ויותר למכור להם סוס וכו'. רבינו פסק כריב"ב אע"ג דכתב הבית יוסף ביו"ד סימן קנ"א בשם ספר התרומה דהאידנא דרך השוסים להרוג בהם ולנהוג עגלות וא"כ אזדא ליה טעמיה דריב"ב מ"מ כיון דהם לא גזרו בזמנם אפשר להקל בזמן הזה המכירה:

הלכה ה מקום שנהגו שלא למכור וכו'. הה"מ העתיק טעם הרביעה ומדברי רבינו שרגיא פה דין זה גבי איסורי שבת משמע דמטעם איסור שבת הוא דגזירה דקה אטו גסה ועת"ש בזה בפ"י במס' פסחים ר"פ מקום שנהגו:

הלכה ז ואפי' גיליה וכו עי' ש"ג ר"פ מי שהחשיך ובא"ר או"ה סי' רפ"ו אות ה':

הלכה ח בכל פירה מעולה וכו' דלא כרגני'. ורבינו נקט שמירה מעולה להורות בא דפרה המורדת או במוליכה מעיר לעיר מוכרח לא הוי משאוי כדאמריק בגמ'. ועי' מה שאכתוב בזה בכ"ד כפ"א מה' פרה ועי' בהגהות הברי פ' במה בהמה:

הלכה י ברדעת. תירצתי מה שהביא בשם הרשב"א מן הירושלמי ועמ"ש בזה בש"י שבת דף י"ח ד"ה תיכתר:

הלכה יג מרדעת וכו'. גרסינן בירושלמי פ' במה בהמה דף י"ח תני יוצא הוא החמור באוכף שלו בשביל להתמו. וצ"ל דהך ברייתא אתיא כרשב"ג בבלי דף נ"ג ע"א דרשב"ג אומר אף באוכף בזמן שהיא קשורה לו מע"ש אבל פליגי עלי' דלא קיהגה אלא מרדעת אבל אוכף לא ובזה מיושב דברי הטור או"ח בסי' ש"ה ומה שהקשה עליו בק"ע ועת"ש בזה בש"י, ועי' ביוס' ב"מ כ"ז ע"ב אוכף משכב ליה להמרה ומש"ה אין רגילין להניח היכף וא"כ שכיר ימאירי' באוכף דהוי משא ושביתת בהמה רוא איסור מידי דהוה אמשא כדמשמע מדברי רבינו בפרקין ועי' בש"י בר"פ במה בהמה בד"ה במה בהמה שכתב דשביתת בהיה שהיא מה"ת דוקא כגון חרישה טחינה וכיוצא בה אבל בהולכת משא אינו אלא מדרבנן ולא משמע כן:

פרק כא

הלכה ב לא יגמור את כל ההולך וכו'. עמ"ש בזה בכ"ד פכ"ו ה' פ"ז:

הלכה ג ואסור לכבד וכו' עי' כ"מ מה שהביא בשם הריב"ם וסיים אבל כל הפוסקים שהכבו כיבוד לא אסרו אלא משום פ"ר ע"כ ובאמת צ"ע דהא הוכיחו התוס' דף נ"ה ע"א ד"ה הכבד דע"כ לא הוי פ"ר שישוה גומות ע"ש. הן אמת שבדברי רש"י שבת קכ"ד ע"ב ד"ה של תמרה כתב וז"ל כעין שלנו לכבד את הבית דאסור משום אשווי גומות דרודה ר"ש בפ"ר ולר יהיות ע"כ וכבר תמה על ום"י בתוי"ט בתשנה ז' פ"ב דביצה ד"ה והכמים וז"ל אבל אין לפרש כמ"ש רש"י וכו' דא"כ איסור דאורייתא איכא והכמים הרתו דאינו אלא משום שבות ע"ש וצ"ע על התוי"ט שלא העיר מדברי הריב"ם הנ"ל ונראה ליישב דברי רש"י דלטעמיה אזיל דכ' במסכת זבחים דף נ"א ע"ב ד"ה הא רש"י ז"ל. וא"ת פ"ר ול"י הוא אפשר דחזלף ליה בסיפין דקין מחוד הלכך א"נ מיכה כביסות נסות דפא"י הוא ירלה מדבריו דהע"ג דפ"ר הוא כיון דעכ"פ אפשר בלי פ"ר מותר לפי' היכא דעביד בענין שיש בה פ"ר וא"כ י"ל דודאי מכבד הבית כ"ר הוא להשוות הגומות כי"ש רש"י הלא דאודה רש"י דעכ"פ אפשר לכבד הבית לאם בענין שלא יהיה משוה גימות ולכ"ז הגם אם לא עביד בענין זה סברו רבנן דאינו אלא משום שבות דבכה"ג הוי חייב חטאת כ"א איסורא דרבנן מיכא ושם בפיקדם לא גזרו על השבות ותותר אפי' מדרבנן וכ"א דמחייב חטאת לא ס"ל סברא זו והדדבה מיושב לפי שיטת רש"י קושית התוס' במאי פליגי ר"א ורבנן. וע"פ דברינו יש מקום לומר דגם רבינו ס"ל דהוי פ"ר ואעפ"כ אין בו איסור תורה אבל איסורא דרבנן הכא ומ"מ תכרו רבנן שלא יבוא להתכוין להשוות גומות ויכוין מלאכתו לזה ושפיר כתב רבינו שמא יבוא גומות פי' שיתכוין להשוות גומות וזה אסרו רבנן ורבינו ורש"י בהדא שיטה קיימי ושכיר גזרו שיעשה דבר במתכוין שהוא איסור תורה אבל אם אינו מכוין אעפ"י שהיא פ"ר אינו אלא מדרבנן וזה ברור ודו"ק:

הלכה ה בהלר יותר כתב הכ"מ אם היה גינה בהלר נ"כ אסור וכו'. ובתוס' עירובין דף ק"ד ע"א ד"ה גזירה מפר"ח דוקא בגלגלים גדולים אבל קטנים שלנו לא גזרו. וי"ל דגם ר"ת מודה לשיטת רבינו דבהלר מותר אלא שבא ליישב דאנן נהגינן להתיר אפי' ביש גנה בהלר לטלטות בגלגל וזה אסור כת"ש בכ"מ דלזה מודה רבינו מש"ה כ' היתר אחר כנ"ל ודלא כי"פ בש"ג דמדברי ר"ת מבריע דהולק עם רבינו. ולעד"נ כמ"ש דאין כאן ויחלוקת והיא לשיטת הכ"מ:

הלכה ח אילן שהיה שרשיו גבוהין מה"ה ג"ט וכו'. כ' הרא"ש כלל ב' סי' ד' נג שמלאהו עפר ונבע בתוכה החולם ממנו חייב. ועי' במ"א סי' של"ו אות י"ג ובירושלמי עירובין דף כ"ח ע"א ר"א בשם רב הסור לאיום שרשי זמורה בשבת היא שרשי אילן היא שרשי כרוב בגבוהין ג' אבל אין גבוהין ג' כארץ דמי. ובק"ע נתקשה שם מאי קמ"ל דאסור לאיים זמורה וכבר כתבתי בש"י שם דשונת ר"א אפי' בגג שמלאהו עפר הגם דלא ניחא ליה דאינו רוצה בהשרשתן עכ"פ אסור לכתחילה אבל אין כאן חיוב וצ"ע אם לא מותר לישב עליהם בגג אפי' בגבוהין ג' בכה"ג כיון דלא שייך גזירה שמא יתלוש ואפשר דלא הלכך וכ"מ שם בירושלמי:

הלכה ט יהסוך זמורה. בירושלמי פ' משילין נתן טעם משום שביתת בהמה ועי' מג"א סימן רמ"ו אות י"ב וכבר כתבתי ס"כ ה"א ירושלמי ס"ל כמ"ד מחמר אחר בהמתו חייב חטאת והא דכתב הב"י בסימן תל"ה משום דלא הוי בכלל ל"ת כל מלאכה ושביתת בהמה לאו בפ"ע דלמען ינוח, ז"א אלא אי אמריק דאין כאן כ"א עשה וגם' יד ההרן סי' ש"ה כתב הא דמיתן הירושלמי במעם בבלי משום דהוי מלאכה שאנ"ל ועי' בטו"ח חוות יאיר סי' קפ"ג ומ"ש בש"י בפ' משילין באריכות, ועי' בתוי"ט פ"ב דביצה מ"ח ד"ה ביו"ט:

שם ואין נסמכין לגדי בהמה עי' הה"מ, ועי' ירושלמי שבת דף ח"י ע"א אי גדדי בהמה אי גדדי אילן ומ"ש שם בש"י:

הלכה י בין השקים גדולים. עי' הה"מ מ"ש בשם הקבכ"א ועי' במ"א סי' רס"ו אות י"ד, ועי' רח"ס סוף ביצה ודו"ק:

הלכה יא שמשפזרו לו פירות וכו'. משמע מדברי רבינו אפי' אסשר שלא במקום גדולים אסור ועי' שלטי גבורים פ' כלל גדול בהסמ"ג לאורין פ"ה הולך דליכא איסור אלא במקום גדולים והב"ר ע"ז וכ"כ הטור או"ח סי' ש"מ:

הלכה יג אם להוציא שימיקן אסור. עי' הה"מ, עי' מ"ש בזה בפ"י עירובין דף י"ט ע"א ד"ה הלכה:

הלכה כב וכן שמנים. עי' בר"ן שהביא שיטת ר"ח והה"ג שפסקו בסתמא הלכה כר"ש ודלא כמ"ש רבינו שם דוקא היכא דסכיח וטעם שנתן הר"ן לזה הוא דבר שימה ועמ"ש בפ"י ס"ס ח' שרלים:

הלכה כה גמי וכו'. מדהביא רבינו שם גבי שחיקת סמנים פ"מ דס"ל כשיטת"י ודלא כמ"ש התוס' בזבחים דף י"ס ע"א ד"ה כורך דהטעם הוא משום הואלם דס ע"ש ולחיה שהביאו שם מירושלמי צריך ביאור וכבר בהרחתי בזה בפ"י פ' כל כתבי הבלאתי שה בשם הסמ"ג שמהלק בין גמי לח ליבש:

הלכה לב ומולך לאבום. רש"י פירש במתני' דר"ש היא דדשח"מ מותר ובפ"י ס"פ חולין כתבתי כיון דלר"י גבי שבת דשח"מ אינו אלא מדרבנן כמ"ש התוס' במס' יומא ובכ"ד לכמפים התירו דשה"מ גם לר"י ה"נ י"ל כמו שהתירו לשרום במוכלין לבהמה כמבואר בהל' י"ח א"כ לכ"ע מותר ע"ש שהב"ר לזה:

פרק כב

הלכה ב שהמעריה יש בה הבל. עי' מ"ש הה"מ שלוחת הפוסקים החולקים על רבינו שבהמי שבריה אפי' הזיעה מותרת ובמג"א סימן שכ"ו הביא יש מתירים, ועי' בלח"מ מה שהקשה על דברי רבינו ועי' בפו"ח מעיל נדקה סי' ל"ב שהאריך בזה לענין הלכה לאסור הזיע בהמי טיר טיבלין וזיעה דאתי ממילא אפי' מקולה שרי כיון שנגה בפויר על גבי הארץ ע"ש. ועי' במג"א שם דהמנהג לאסור בהולה כ"א שבילת קרי:

הלכה ה אבל טסן הוא מים חמין לתוך אמבטי של צונן. עי' בתוס' מס' שבת דף מ"ב ע"א ד"ה נותן וכו'. ולמ"ד תמחה גבר נמי הא שבשל כדי קליפה שכם מדבריהם דגם גבי שבת נמי אמרי' כהיא סברא דמבשל כדי קליפה ועי' במג"א סי' ש"ח אות ל"ה ויפה כתב שם לאסור ליתן התיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן ועי' סימן תס"ז במג"א אות ל"ג ודו"ק:

הלכה י מפני שנראה כבונה כנפיה וכו'. עי' מ"א סימן שכ"א אות ז' מה"ם לאסור למלוח אוגרקי"ם חיין וכו' ועי' שלאה ותשובות שבו"י חלק ב' סימן י"ב מישב מנהג העולם ע"ש:

הלכה יא מותר לערב יין וכו'. עי' ב"י סימן ש"ס מ"ש בשם שבלי לקט שמותר כן כדי לקלוט היין את ריחן וטעמן של דבש ופלפלין ועי' בס' בני חיי או"ח סימן רנ"ב מהא דקי"ל משרת באוכלא לא סרחינן ע"ש, ועי' בכ"מ בס' כ"ח הלכה ח"י דאין דבר זה מוסכם וגם בלח"ב יש לחלק בין אדם לבהמה:

הלכה יג אם היה הכוב מדבר התפיל וכו'. כ"ה הגי' העקרית כמ"ש הה"מ והא דמקילין טלי הכי יש לומר משום דאף אם רותן הידים בדבר שמפיל אם הסמר תאי בענין דהוי פ"ר אינו אלא איסורא דרבנן כמ"ש ברסב"א גבי כינה וא"כ כיון דאיכא מישום במיחזב שאינו מכיר מותר כנ"ל:

הלכה טו ואין מקנחין בספוג וכו'. אמרי' בגמ' בהא אפי' ר"ש מודה משום דהוי פ"ר וכ"כ רבינו בפי' המתני' ואעפ"כ קתני אין מקנחין משמע דאין בו כ"א איסורא דרבנן והיינו מטעם שכתבתי כיון דכוונתו לנגוב וגם אפשר למיעבד לאם לאם בענין שאין בו פ"ר וכמ"ש בהלכה י"ח והא דאסור מדרבנן הוא מטעם דאמת יסחיין לסחוט וכזה מיושב לשון הטור והש"ע שכתב גזירה שמא יסחוט ובמ"א סי' ש"כ אות י"ס תמה ע"ז ולדברינו מיושב. ובסה"ת דיני סחיטה כתב ח"ל ובסרק טפל תוך ספוג אם וכו' ואם לאו אין מקנחין בו שמקנח היין והשמן הבלוע בבגד ונסחט והוא משום דיפה ולא משום ליבון והוי פ"ר כשאין בו בית אחיזה וכתב עוד שם דאין בו כ"א איסורא דרבנן שהכי אינו נהנה והמשקה אזיל לאיבוד ע"ש ורבינו ס"ל מטעם כיבוס ומלבן ואלה במחלוקת הפוסקים אי כיבוס ומלבן שייך ביין ועי' בס"ז שם אות י"ב שמחלק בין יין לבן ליין אדום ומסה"ת לא משמע לחלק בהכי יע"ש:

הלכה יז החלוק מותר. משמע דאין לחלק בחלוק אפי' של פשתן. וכמ"ש במ"א סי' ש"ב אות ה' דהכי מסכין העולם ויש לגרף לזה שיטת הראב"ד וגילסתו דשמיל גם בשודר ולפי שיטת רבינו הא דאמר לי' ושכני לי' למר שודרא אמאי לא אמר לי' ושכני לי' למר של פשתן א"ו דאין לחלק כיון שהוא מנגבים אין כוונתו כ"א לנקותו:

הלכה יח ולא סולין סדפים. כתב הה"מ ואם אין לרבינו נוסחא אחרת כדברים אלו וכו'. וכבר מצא מליהם הרב א"ל או"ח שם אות ל"ב שהיה גירסת רבינו כמו שהיא הגי' בהה"ג דבחדש אסור ובישנים מותר וה"מ דמהרי"ל דנהג לקנח בברזל בשבת מנעל ישן אלא דלפין הרמז"ל אינו מדויק לפ"ז ועי' בס' יד דוד שבת שם ובהמ"ג:

הלכה כ אפי' בת"ח אסור. כתב הה"מ ומקצת מן הגאונים חולקים בזה ולענין דינא נראה דהכריע בש"ע כהיסור דרבנן לפסוק כדעת הגאונים החולקים ובמקום שיש איסור דאורייתא כדעת רבינו משום דס"ל דספק הוא אי הלכה כרב או לא ועי' מג"א סי' ש"א ס"ק ל"ו ועי' ביו"ד סי' ח':

הלכה כה המוקש חייב משום בונה. והרמ"ס כתב משום מכה בפטיש והביאו בה"ג והא דכתב רבינו גזירה שמא יתקע גבי מחוברת לקרקע ע"כ מיירי שאינו טפלה לגמרי ואינו מחזירה לגמרי אלא ברפוי א"נ שעולה ע"מ שלא לחזירה אעפ"כ אסור מדרבנן ועי' בהה"מ ובמו"ז או"ח סי' ש"ג אות ה' והר"ן כתב הא דכתב בגמרא גזירה לא קאי כ"א על דלחום שידה סיבה ומגדל ע"ש:

הלכה כז העושה אוהל קבוע וכו'. כ"ה בגמ' שבת קל"ח אבל קבוע לא יעשה ואם עשה חייב חטאת ומה הוא אוהל קבוע שעשוי להתקיים ובגון אלשי הוא שאינו להתקיים. וז"ל הלבוש כל אוהל שיש בגג טפח זה הוא אוהל קבוע ואסור מה"ס ואלו דוקא דעיקר תלוי אם עשה בגין שיהיה שם לזמן מרובה זה הוי אוהל קבוע וחייב חטאת וכ"כ בס' סמ"ג או"ח בפ"ז סימן שמ"ו אות ח' וגמ' אמרי' תני נמי כ"י סלים כסולה לא יעשה ואם עשה סטור אבל אסור ואם כרך עליו חוט או משיחה מותר לכתחילה ופירש הרי"ף דכאן בגגה טפח הוא דמתירין לכתחלה בכרך עליו חוט אבל בית בגגה טפח אסור. והרמ"ס חלק עליו דאם באין בגגו טפח מ"ס מכילם חתנים אלא גם בגגו טפח מותר ויפה כתב בזה הרב הגאון בנב"י מ"ס סימן למ"ד דרבינו בהל' ל' מיישב קושית הרמ"ס במסק לשונו כמ"ש הואיל והיא מסוקמא לכך ועי' במ"ג והדיפה כ' דהא דכ' הלאפסי ואין בגגה טפח קאי רק בשלא כרך עליו חוט או משיחה. ובנב"י תמה שם א"כ למה חזר הרי"ף וכתב אם היה עליו תופן סלמעלה וגם אותו היום מותר הא כבר כתב כן בתחלת דבריו אם כרך עליו חוט או משיחה מותר לכתחלה. ולענ"ד דברי הדרישה נכונים דהא דכתב הרי"ף ומאי ותנה אם היה עליו תופן מלמעלה לא בא אלא לפרש שלא תטעה לומר דבעי' שיהיה בגג טפח קמ"ל הרי"ף דכריכת חוט או משיחה מועלת בלא שיהיה בה טפח דבריו לא הטעים אלא דבעי נמי ב"י דטובל שני שיפוטים כמ"ש התוס' בסוגיא בד"ה כרך. ומ"ש הר"ן גם ומדברי הרי"ף אתה למד שכל אוהל בכילה וכיוצא בזה כל שיש בגגה טפח אוהל קבוע הוי ומיחייב חטאת וכ' שם בזה שלא כדברי רש"י ל' פסוק דכוונת הר"ן דוקא אם עשה כן להיות שם אוהל קבוע לימים הרבה אבל מודה הרי"ף דאם עשה לזמן שה שאינו מתקיים דאינו חייב חטאת וכן מוכח מדברי הסמ"ג והה"ג ומדברי רבינו בסרקין. ומעתה מ"ס בנב"י שם דיש חשש חיוב סקילה בנטיית הסקרהמסל הגם שלא כתב כן בגילור לענ"ד נראה דבר פשוט שאין כאן איסור תורה כיון שאין אוהל זו לקביעות אבל איסורא דרבנן הוא אליבא דכל הדיעות רש"י לשיטת רש"י כמ"ש שם בנב"י, ועי' בס' מכשם לדוד סי' ס' שאוסר בהגלים לנטות את הסקרהמסל בשבת וכ"ש מכ"ש לפותחו אבל ע"י נכרי שיש"נו להגן עליו מותר עי' ברכי יוסף סי' ש"ן:

פרק כג

הלכה ו ואסור לרגיח עליו. עי' ל"מ ועי' מ"ש בזה ס"ח כ"ז:

הלכה ח מפני שהוא כמתקן כלי. עי' הרלב"ח סי' פ"ז הביאו בכמ"ג או"ח סימן שכ"ג שנשאל למה נתן רבינו טעם בשבת משום מתקן וביו"ט משום שמא ישבה וכתב דבשבת כל היקף אסור אפי' שמבא בו ביום אבל ביו"ט ליכא השתא דמתקן משום מכשירי א"נ והוא הסור כ"א בגמלא קודם י"ט אבל נמלא ביו"ט שסבר לכשפל ועי' מ"ש בפ"י במס' ביצה ועי' מ"ש בפ"ד בהל' יו"ט פ"ד הי"ז:

הלכה יד שזה דומה למקדים וכו'. עי' מרכבת המשנה שכתב כמה תקושי סיעה דלא שייך מתקן ומקדים שייך ויש עוד לנמוא תקופה ע"ס ע"ס כמל"ס פ"ו מה' מסמת עגיים בשם ר' ישעיה דהמטה אותן עומדים כל הבקר לגואלה עידי סבל אבל לא קיים מטום ונתיבה עדיין ע"ש. ונ"ל אם כבר כפרים סמ"ש תפה אותם אין כאן מתקן דהא כבר הגיעו מידי סבל ודמי למקדים ולזה סעידי חתי הרבני כמופלג השמן מו"ה שמעון ל"י שלא דקשה ע"ז א"כ דסבר רבינו דגם זה בכלל אין מגביהין תרומות ומעשרות א"כ מאי מקשה אלמודא על הא דתנן אין מגביהין שיטת דלמא קמ"ל בהה"ג. מן אמת שבלא"ה קשה לי לפי מאי דמסריך ביצה דף פ' גבול עיסה שבו"ס אין מסריס ממנו הלנתו ביו"ס ומקשה הגמ' כיון דקי"ל חלה ח"ל אוכל והולך ופח"ג מסריס למה לא יסריס ביו"ס הא אין כאן מתקן ומשני אלמודא מי לא מודה בטובל שאסורה לגרים ע"מ ברש"י ובתוס' דהוי בכללא דאין מגביהין תר"מ משום דמתחזי כמתקן וא"כ מאי מקשה אלמודא שיטת דלמא הא קמ"ל דגם בחלה ח"ל אסור וצ"ל דאלמודא רצה לאשויי גם על מאן דפליג על שמואל וסובר דגם חלה ח"ל אינו אוכל קודם שיסרים וא"כ ה"נ י"ל דגם בזה רצה לאשויי אפי' למאן דלית ליה דשמואל דהמסס אותו שעומדים את כל הבקר, ועי"ש דבריו מיושב מה שהשיג הראב"ד כל' פ"ל רבים, א"ח ואפי' ליתן לבסן בו ביום וכוונת השגתו דהו"ל לרבינו לאביא מיהון הגמ' ולפ"ד ע"ש ודו"ק, ועי' בס"צ סה' יו"ט ה"ח מה שהשיג הראב"ד על רבינו שם ולפמ"ש רבינו פה פשוט סלע ע"ש:

הלכה טו עד מ"ש וכו'. הא דנקט רבינו עד מ"ש ומביך לר"ש י"ל ע"פ דתמצי במס' ביצה דף י"ז ע"ב בדלית ליה סירה אמרינא מותר לבשל בזה הוקמת ביו"ס אבל לא בשבת כדאמריך שם איסורא בשבת שלפי זה א"כ כתב רבינו בשבת כל"ע אסור עד מ"ש ועמ"ש בגריסת כוס בפ"י שבת דף י"ב ע"ב:

הלכה יט ויטה למחוק וכו'. הכ"מ כתב בשם רש"י הטעם משום שמא תהלך ולא"ם אי שמים הפלים לקרות בספרי הדיוטות ולהב"ס יש מקום להסיר ולהפ"י אסור עי' סמ"ג או"ח סי' ש"ז בפ"ז אות י':

הלכה כ גזירה שמא ירבה וכו'. ובירושלמי שמא י"ל מן הכוס לומר פ"מ פרק ל"ב הלכה ג' ועי' מ"ש שם בפ"י. ונזירם דשמא ירבה פי' משוך בסילמו ישבות שהוא שבת ואף דרבא פסק כר"ם בתוספתא שסג"ל י"ל דשבת מעיד הוא וכמ"ש סס"ע בהלכה כ"ו והכי מוכח בירושלמי דבעי שם לאוקמי מתני' כר"ם וכמ"ש בק"ע שם ד"ס ממיחן וכו' ועי' בתוס' שבת מ"ד ע"א ד"ה מפוך ועי' מ"ש בפ"י שם סוגיא ספ"י לאחר דמלאכה שאצ"ל איסור תורה יש בו לכ"ע. ומ"ש רבינו ובגדים שיטול לגוג ולפה הכ"מ מזה דהלכה כת"ק דמתני' דאינו מוציא ופוטנו ותנור ולוכם עי' מ"ר סי' ש"ד ושמי שכבר כתב הכנה"ג בשם מ"ס דלדידן דלים לן רה"ר וגם קי"ל לעיקר מלאכה שאצ"ל סטור יש להקל בכמה דברים אף שלא יבואו לחלל שבת באיסור תורה או כשאר דברים אפי' דרבנן רק להציל נפשות. ועי' במסכת עירובין דף ל"ס ומה שקשה משם על דברי רבינו הכ"מ כבר האריך והרחיב ביאור בס' ברכי יוסף או"ח סימן ש"ס אות י"ב ע"ש:

הלכה כה ומזיל מיה"ר וכו'. עי' הה"מ, זה סדין לא שייך לדידן ומזה תמה הכנה"ג על הרי"ף והרא"ש והטור והר"ן מפני מה העתיקו דס כן ריגה פ"א יעופים לזה. ועי' בק"ע סכ"ל דף מ"א ע"ב ד"ה מפני וכו' ועי' פרמ"ג סי' מל"ד במ"א אות ו' דל"ע משכם א"ס ע"ש:

הלכה כו כתבי הקודש וכו'. עי' מ"ש בשם ירושלמי וכבר הוכחתי שם בפ"י דתני שטוחים אין להציל אליבא דכ"ע גם בכתבי קודש:

הלכה כח כ"ס שיש בו ללקט וכו'. אפי' אם הס"כ לוסות כם פרשה שאלך וכיוצא ב"כ מגילין וכו'. דהרי אם כתב מ"ס הון מחיבה אותה אותו וחמלא גרכי יוסף סימן מל"ד:

פרק כד

הלכה א הרהור מותר. איסור אלא דבר דהפיק הכי דהרהור מותר כנה"ג בשם מהרי"ל. וק"ק הא דהפיק מדבר דבר שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול כמ"ש רבינו כ"ד ולאכתי האיכא דהרהור מ"ל ומזה הלאם דהוכיח רש"י בשבת קי"ג ע"א מ"ס שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול פ"ס והמכוסים ועי' הה"מ כ"ז ע"ס ודו"ק:

הלכה ה ומודדין מדידה של מצוה. עי' בפ"י מה"ס כ"ז וגם קשר שאינו של קיימא מתיר רבינו במקום מצוה. ועי' בחר"ם סוף שבת:

הלכה ז אין שוטין וכו'. עי' מג"א סימן של"ט כתב אספר דכמלקיה נתי איכא חילול
שבת כגון סטושה חטרה ע"ש. ולשיטת רבינו דמלאכה שאינה צריכה לגופה
חייב ניחא דלא חשיב מקלקל כיון שנתכפר לו במלקות ועי' בתוס' יבמות דף ו' ע"ב ד"ה
סטמא ומה שחקר במל"מ פה עי' בארוך בס' ברכי יוסף סי' של"ט באו"ח ושם מבואר
ג"כ מי שרוצה לברוח ולעגן את אשתו מותר לתופסו בשבת שבות יעקב ח"א סימן י"ד
ולהורות או"ה ולשער בשיעורין מותר תה"ד סי' נ"ד

הלכה י כה"ש אלא בעצמו של יום וכו' אבל בה"ש וכו'. הא דהחזיך רבינו כ"כ
וכפל בלשונו אבל בה"ש נ"ל מכאן לפשוט ספיקותו של המג"א בסימן שמ"ב
אם במ"ש בה"ש נמי לא גזרו משום שבות דבהני אפוקי יומא מטיולי יומא דמספיקא
לא פסקי קדושה ע"ש, ורבינו בא להורות לנו דלא גזרו גם במ"ש וימ"ה כתב דלא אסרו
אלא בעצמו של יום ומש"ה כתב יפה אבל בה"ש הכוונה על בה"ש דמ"ש. ומ"ש בס'
שמחת בנימין בס"ד דדמאי מ"א בתוי"ט ד"ה חשכו וכו' אבל בה"ש במ"ש אוכל על פיו
מפני שלא נגמר היום ונראה לו להיה מכאן דבה"ש דמ"ש גזרו משום שבות דהל"ה
ליתסר נמי בה"ש כיון שיכול לתקן דהא מעשרין את הדמאי בה"ש ע"ש. ולהיה נ יש
לדחות דאע"ג דיוכל להפריש בה"ש מ"מ היינו אלא על צד הדוחק כמ"ש רבינו כיון
דבה"ש יש כאן קצת איסורא לא חייטהו הכמים והקילו להאמין את ע"ה כיון דהכתי
איכא שבת עליו כמו במדומע כל"ל ועי' בשעה"מ. ודע שכתב הרע"ב פירובין פ"ג
מ"ג הפי' נרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות בה"ש לא גזרו בהיכא תרתי כגון
פלפול ססכין והתיכת הבליס אפי' רבי מודה דגזרו וכ"נ מדברי התוס' מסכת שבת דף
קנ"ה ע"א ד"ה למסה וכו' במ"ש א"נ כרבי דאמר כ"ד שהוא משום שבות לא גזרו עליו
בה"ש ודבריהם תמוהים מאוד כמ"ש בס' מעיל לדקה. ולפ"ד הרע"ב מיושב דגם שם
יש שני דברים שימוש באילן ועולה מכרמלית ובחידושי ריטב"א עירובין כתב עוד סברא
טובא דצריך להגיד האילן עצמו אף לרבי אסור וה"נ מדברי רבינו פה מדמסיר לעלות
באילן לכביא לולב:

הלכה יא קטן וכו'. עי' הה"מ וכ"מ. ונ"ל דעת רבינו דעד כאן לא התיר רבינו
באיסור שרה אלא אם עושה מלאכה דאית בה פלוגתא כגון כבוי שכתב
רבינו בפי"ב דאיכא לצרף דעת המתיר ומ"ש בה' מ"א או שעשה מלאכה בשבת ג"כ
מיירי במלאכה דאית בה פלוגתא ובתך על ת"ש פה משה"כ בחילול שבת במלאכה דאסור
לכ"ע ואין בה מחלוקת כגון תולש בע"ג או מעביר ב"ה"ר הע"ג דבשאר איסורי תורה
כגון באוכל נבילות אין ב"ד מצוין להפרישו מ"מ באיסור שבת דהוא איסור סקילה ב"ד
מצוין לספריטו כדאמרי' ביצה דף י"ז איסורא דשבת שאני וכמ"ש בחידושי הר"ן סנהדרין
דף ס"ה גבי דפח"מ נחלק בין איסור סקילה להיסור לאו ע"ש כל"ל:

הלכה יג ועוד וכו'. עי' בהשגת הראב"ד ובס' ש"י מס' ביצה דף ג' ע"ב כתבתי
דרבינו הוכיח כטעמא שלו דע"כ ס"ל לרבה כן ביצה י"ב ע"א בהא דאמר
דלמא בעירות והוצאה פליגי ולא חש לקושית ר"י ה"כ ליפלגו באוכים ע"ש רש"י ותוס'
א"ו דהיה ס"ל לרבה מעם היסור פלפול כמ"ש רבינו ע"ש·

פרק כה

הלכה ו נתפרקו הסי' בשבת. גרסינן בירושלמי ר"ש כל הכלים דלתות
הבית דרובה ודלתות הכלים דרובה דלתות הבית דרובה שלע"ש שנתפרקו
מע"ש אסור לטלטן בשבת דלתות הכלים דרובה אע"ס שנתפרקו בשבת נטלין בשבת
ול"ע על רבינו פה שכתב אפי' בשבת. ועי' במג"א סי' ש"ח אות י"ט עמ"ש בש"י שם

הלכה טז כלכלה. והראב"ד השיג על רבינו והה"מ כתב שלא מלא ישוב לדברי רבינו
כ"א שהיה לו גי"א ולפ"ד הה"מ פ"כ נ"ל דרבינו האר פה כמ"ש בפי'
למשניות דפרק עטל שם כתב שצריך כל ג' סאלים ביחד שיהיו פירות בסל וצריך נמי
שיהיו הפירות כגון תותים וענבים ואיירי נמי כגון שנפחת והאבן סותמו וכ"כ הב"י
בסימן ש"ט והרע"ב שכתב בפי' המשנ' דנמשך אחר פי' רבינו במתני' באמת תמה
עליו התוי"ט. ולעד"נ דיש שני חלוקים אם נעשה דופן האבן לסל ונארחב נ היטב כדי
ביעשו מקום סכלי אז אין צריך שום תנאי אחר והוי כמו אבן שבקרקעיה שכתב רבינו
בל' י"ח וזה הוא הדין שכתב רבינו וסתם נקב שלה באבן ובזה לא צריך שום תנאי.
ויש עוד צד אחר כגון שיש נקב בסל ומניח עליו אבן שלא יפלו הפירות שבתוכה אבל
לא קבע האבן להיות דופן קבור היטב שלא יוכלו לפול ואז בענין זה ודאי דלא שייך
לומר דנעשה מקום הדופן דהין זה דומה לאבן שבקרקעיה כלל והשתא הך כלכלה דמיירי
במתני' והאבן בתוכה ודאי דמיירי בלא נקבעה היטב ומש"ה תמה הגמ' ואמאי תהוי
כלכלה בסים לדבר האסור ומשני ר"י בכלכלה מליאה פירות ומקשה תו ולשדינהו לפירות
ושדי לאבן ומוקי לה בפירות המיטנפין וקס"ד דתלמודא דאין צורך לכלכלה לאבן כלל
ויכולים הפירות ליטן בתוכה כהנטל האבן נ"כ ושפיר מקשה ונינעריניהו נעורי ומשני
בכלכלה פחוסה עסקינן דאבן נעשה דופן פי' דצריך לאבן לסתום הנקב שלא יפלו
הפירות אבל לא נקשר שם לעשות דופן ולהיות כמו מקום הכלי דזה פשיטא ומ"ש מאבן
שבקרקעיה אע"כ דאין האבן מונח בענין הזה וזה לא צריך רבינו להשמיעט דודאי מיירי
דלא יכול לנעריניהו דאל"כ מאי מהני דפירות מיטנפין הם ומש"ה לא קאמר בגמ' אלא
וצריכן עוד דמיירי בכלכלה מליאה פירות ומיטנפין וא"כ דברי רבינו בפירוש המשנה
נכונים ואין הכוונה בתנאי הג' דנעשה דופן שנתקשר היטב אלא כמ"ש וכ"ה הפירוש
בדברי הרע"ב ועל"כ נ"ל כן לפמ"ש התוס' ד"ה ושדינהו כת"ש א"נ השתא יש להעמיד
שני בפירות המיטנפין וכו' ע"ש ואין הגנה לדבריהם אם לא כמ"ש ועי' בק"ע שבת דף
מ"ח ע"ב ד"ה כיון ול"נ כמ"ש הוא נכון וברור.

הלכה יח אפי' כן חייבין במעשר מדבריהם. נ"ע אמאי אין מטלטלין הא חזי לקטנים
ומ"ש מדברים הראוים למאכל בהמה ודומיהן כמבואר פכ"ו הס"ז דמטלטלין
מפני שהן ראוים לחיות ולשעות השכיחין א"כ הכא הא חזי לקטנים ומזה ראי' לשיטת
רבינו בפי"ז מה' ממ"א דאפי' איסורא דרבנן היסור למספי לקטנים בידים א"כ אינו
דומה להך דשם יכול למספי בידים לחיות ולעופות השכיחין משא"כ בקטן וקשה מכאן
לשיטת רשב"א דס"ל דבאיסור רבנן ספיק בידים ועי' בחידושי רבנ"א יבמות פ' חרש שהקשה
על שיטתו מכך דאין מערבין בטבל מדרבנן ותירוצו שם לא שייך הכא וצ"ע:

הלכה כג אבל טופה הוא הכלי עליה. עי' השגת הראב"ד. ועי' בירושלמי בס"ק דשבת
מהו ליגע במוסך ועמ"ש בש"י שם:

הלכה כה הוסיל ואם עבר ותקנו מתוקן. עי' בתוס' מסכת שבת דף מ"ג ע"ה ד"ה
שני תוכן וכו', ומדברי רבינו בפכ"ג שה"ש ירחה דתולק עם התוס' ועמ"ש
בזה בש"י ס' כירה דף י"ב ע"ב:

הלכה כו אגפיס נתלשין. בהשגות הראב"ד ז"ל, פי' המג"א בסימן ש"ח משום דהוי
דפה"ת ע"ש:

פרק כו

הלכה ז כדרך וכו'. ויבוא לגוד פי' לפמ"ש רבינו בפכ"ד הי"ג אם
מתירין לו לטלטל הכולם שהוא כלי שמלאכתו לאיסור יבוא לעשות מלאכה
דהיינו שיצוד ושפיר שייך דין זה הנוגע לדין מוקצה לטעם רבינו והראב"ד שכתב אין
כאן מקום לזה שהשיג שם על טעם רבינו לטעמיה אזיל:

שם אם יש תולה כלי וכו'. עי' בחידושי הרשב"א שבת דף קכ"ו מחלוקת רש"י ור"ת:

הלכה יב מנעל וכו'. עי' הה"ה אפי' באינו רפוי מותר. ועי' בירושלמי פ"ק דביצה
דף ה' ע"א לפי גי' הק"ע ופירושו מוכח דהולק על בבלי ודוקא ברפוי
מותר אבל באינו רפוי לא וע"ש בש"י מ"ש שפירושו וגירסתו תמוה מאוד ולפ"מ שפירשתי אני
שם אין כאן מחלוקת בין בבלי וירושלמי:

הלכה יג ומטלטלין כעונה וכו' כגרף של רעי וכו'. פי' דרבינו בא לייסב מה שהקשו
בו למה לא ינער האפר עם השברי עצים ומ"ש בחידושי רשב"א לייסב משום
דהאפר מתפזר וכ"מ בתוס' ביצה דף כ"א ע"ב מ"מ קשה הא יכול לנערה במקום אחד
בקרן זוית שבבית ואח"כ לטלטל האפר לבדו ולהניח השברים ודוחק לומר דצריך גם
למעט האפר הנדבק בשברים לזה כתב רבינו דאם ינערט אז הוי גרף של רעי אם יניח
בבית שברי עצים והאפר אע"ג שאח"כ יוכל לטלטל אין עושין גרף של רעי לכתחילה כל"ל
ונסתלק בזה השגת הראב"ד ועי' הה"מ. והנה הרמב"ן סובר אליבא דרבא שרי לטלטל
כנונא אפי' אם האפר שבה אינו ראוי וה"ק ספלטלין כנונא אגב קסמא ואע"פ שיש
שם אפר שאינו ראוי וגם שברי עצים אפ"ה אין הייתאה אסורה משום זה משום דהאי
מילי בטלים לכלי וכו' ול"ד לאבן שבכלכלה. וכבר הביא הר"ן דבריו בס"ם כירה ולשיטת
הרהב"ן ודאי קשה למה לא ינער האפר והשברים ולמה אם מתירין לו דבר שאל"ל וכי
עדיף מכלכלה ופירות בתוכה דאם יוכל לנער האבן שצריך לנערו אלא ע"כ דגם רמב"ן
סובר כסברת רבינו פה דאם ינער בבית נעשה כגרף של רעי ומדברי רבינו פה משמע
קצת דלא סבר כשיטת הרמב"ן וכן העלה הר"ן כשיטת הרי"ף ועכ"ם סברת רבינו נכונה
ולא פליג רבא עליה דהאי אלא כשהוא בתוך המחתה ומכוסה אבל בבית הוי כמו
גרף של רעי:

הלכה יד חוץ מגרוגרת וכו'. עי' בהגהת רמ"א או"ח סי' ש"י דאפי' גרוגרות ולמוקים
בסל נכרי מותר אם לא בדבר שיש בו חששא דמחובר ועי' מ"ש בזה בס"ד
בש"י בס"ק דשבת דף ז' ע"ב ד"ה ותרנא:

הלכה טז עי' בזה בס"ג ר"פ מסכין באריכות לפרש דברי הטור:

הלכה כב מותר להוציאו לכרמלית וכו'. הנה לשיטת רבינו דפסק בפ"א כר"י במלאכה
שאצ"ל א"כ דוקא לכרמלית מתירין אבל לשיטת הפוסקים כר"ש במלאכה
שאצ"ל א"כ יש מקום להתיר גם להוציאו לרה"ר משום גדול כבוד הבריות אבל בחד"ד
כתב דאליבא דכ"ע אסור ברה"ר שלא התירו כבוד הבריות אלא בדבר שעיקרו בדרבנן
אבל לא מלאכה שאצ"ל דעיקרו מן התורה ומאן מסים דלאו עביד לצורך גופה דמסכהת
לה לצורך כדאמריק בירושלמי ע"ש שכ"כ בשם ר"ת. ומ"ש הה"מ בשם הרמב"ן דא"צ
ככר או תינוק שלא ירבה בהוצאות ולשיטתו דפוסק מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור
ודאי דצריך ככר ומטעם שכתב הרשב"א ולשיטת רבינו דפסק מלאכה שאצ"ל חייב משמע
דס"ל כהרמב"ן מדלא הזכיר דבר מזה:

פרק כז

הלכה א חוץ לי"ב מיל וכו'. שיטת רבינו ע"פ הירושלמי כמ"ש הה"מ
והרמב"ן בס"ק דעירובין האריך בראיות דתלמודא דבבלי חולק בזה דאין
לתחומין עיקר מן התורה ואחת מראיותיו הוא מהא דאמרינן שבת דף קל"ד והוא ג"כ
בסנהדרין דף ס"ז ובש"י ריש מסכת שבת הבאתי קושיא זו בשם הרב הגאון מו"ה דוד
זללה"ה ועמ"ש בישוב קושיא זו, וע"ע מ"ש בש"י מס' עירובין דף כ"ג ע"ב ד"ה ע"ת
דפלוגתא דאמוראי בזה, ובזה מסולקים כל הקושיות על רבינו ועי' מרדכי ס"ק דעירובין
הביאו בס' כנה"ג דאף לשיטת הרי"ף שהוא מה"ת מ"מ לא מחמרי' בהו הואיל ואינו
מפורש בתורה ועי' עוד בכנה"ג שם דיש מחלוקת בכליו ובהמתו אי הוי מה"ת ע"ש:

הלכה ג ה"ז ספק וכו'. עי' מל"מ פ"ח מה' שאר אבות הטומאה הל' ה' שכתב
דספק דרבנן היכא דאיכא ס"ס להחמיר אזלין לחומרא ע"ש. ובשעה"מ בה'
מקוואות הרבה להשיב על ראיותיו וכתב עוד מנאתי ראיה ברורה לדבר נגד סברת
המ"ל ממ"ש הה"מ פה דבתשובה ביאר וכו' ומכלל זה שהליכה בנהרות ויש ספק וכו'
מותר לפי שהוא ספק של דבריהם הרי מבואר דס"ל לה"ה ז"ל דאע"ג דאיכא שני ספיקות
להחמיר אפ"ה אמרינן ספק דרבנן להקל שהרי הליכה בנהרות שיש כאן ספק אם הם
למעלה מי' איכא תרי ספיקי חדא אם הם למעלה או למטה ואת"ל למעלה דלמא יש
תחומין למעלה וזו נראה לי ראיה שאין עליה תשובה ע"כ והנה באמת דבר גדול
דיבר רבינו שמדברי הה"מ נראין הדברים כן אבל עדיין יש מקום להצדיק דהרי באמת
לא ביאר הרמב"ם ספק זה אם הוא להקל או להחמיר ובאמת בהגה"מ כתב דאזלינן
לחומרא בבעיא זו וכ"ה שיטת הרא"ש והטור או"ח סימן ת"ד וב"י הביא שם דרבים
יכוחם תמה על הרא"ש הא ספק דרבנן הוא ובאמת אין מזה תיתה דהא מציט הרבה
פעמים דנקטינן בעיא בגמרא גם בדרבנן להחמיר ואפשר דקושייתם הוא דתחומין עיקרו
דרבנן בזה היה לנו לתפוס לקולא וא"כ קשה סובא על הרמב"ם דלדידיה דס"ל תחומין
י"ב מיל מן התורה א"כ עיקרו מן התורה וא"כ שפיר י"ל דנקטינן לחומרא ואיך סתם
הדברים ולא ביאר בחיבורו וסומך עצמו על התשובה אלא נראה באמת בהיפך דהרמב"ם
גם הוא ס"ל דנקטינן להחמיר בבעיא זו כיון דבעיא דגמרא הוא ול"ד לשאר ספיקות
אלא מ"ש בתשובה דיש להקל בספק ה"ש בדברים שהן דרבנן ויש כאן ספיקא אזלינן
להקל כגון בדברים שעיקרן דרבנן ובספינה גם להרמב"ם עיקרו מדרבנן מקרי וא"כ
בספינה שפיר כתב דאיכא מקום להקל בספיקא דכיון דאינו דומה לדגלי המדבר וכ"ש
שיטת הלבוש באו"ח סימן ס"ד שכתב ולענין תחומין נסתפקו בו חז"ל אם יש תחומין
באויר למעלה מי' אם לא לפיכך אמרו דביבשה שהוא במקום רה"ר ממש ודומה לדגלי
המדבר יש להחמיר והמרינן יש תחומין למעלה מעשרה כגון בקפילא הדרך פי' שם או
שרוצה לילך ע"ג עמודים שגבוהים עשרה ואין בכל אחד רוחב ד' טפחים דחשיב כאויר
משום דלא ניחא תשמישתא וכו' נד"א ביבשה דדומה לדגלי המדבר אבל ימים ונהרות
שאין שם איסור דאורייתא כלל אפי' בי"ב מיל לדברי הכל לפי שאינו דומה לדגלי מדבר
הקילו בו וכו' ואם ספק לו אם היה למעלה מעשרה או למטה מעשרה הואיל ובדרבנן
הוא אזלינן לקולא. הנך רואה בעיניך הדברים כמ"ש שהוא הבין כן לייסב שיטת
הפוסקים

שהוקשה שאין מחלוקת וגם שיטת הרמב"ם כן הוא. ודלעתי בחו"ל שתמה על שלגתו דמ"ע מפמת דספק לקולא אף ביבשה ונגלה נראה כמ"ש ודיעוק זה נראה מוכח מסוגיא דהגמרא עירובין דף מ"ג ע"ב בהא דבעי ר"ח יש תחומין למעלה מעשרה או לא כי תבעי לך בעמוד גבוה עשרה ומיו רחב ד' א"נ דקאזיל בקפיצה ליפגא אהריגא בספינה מאי וי"ל על ליפגא קמא דמבעי ליה בעמוד או בקפיצה ולמה לא קמבעי ליה בספינה וגם קשה מאי בעי בזה ליפגא אהריגא דבעי בספינה מאי אלא נראה דבהא פליגי ליפגא קמא היה סובר דודאי בספינה דעיקרו מדרבנן בזה אין ספק דודאי לא גזרו על למעלה מעשרה ולא קמבעי ליה אלא ביבשה כגון בעמוד או ע"י קפיצה ולזה קאמר שלמודא ליפגא אהריגא דגם בספינה הוה ספיקא אי גזרו למעלה מעשרה וא"כ שוב אין ראיה כלל מדברי הרמב"ם שחילק בתשובה בין ספק אם הוא למטה מעשרה או למעלה מעשרה דאין להחמיר אפי' היכא דליכא ס"ס להחמיר די"ל דבספינה שאני דליכא נמי ס"ס להקל דאולי הלכה כל"ק דבספינה לא קמבעי ליה כלל דלא גזרו על תחומין למעלה מעשרה אף דהוי ספיקא דלמא הלכה כליפגא בתרא דאף בספינה יש ספק. וגם יש לומר דגם ליפגא קמא לא פליג עם ליפגא בתרא דגם ליפגא קמא מודה דגם בספינה יש להסתפק ולא נקט האי ל"א לרבותא דגם ביבשה מספקינן ולא סיימא דביבשה אין ספק אף דקצת לא משמע הכי דא"כ למה נקט חרי גוונא דיבשה הו"ל למינקט חד דיבשה וחד דימים ובהרוס הנס שי"ל דנקט ע"י קפיצה אע"ג דהוא מילתא דלא שכיח נ"כ מספקינן ואי הוי נקט קפיצה ה"א דבעמוד ודאי גזריק מ"מ הו"ל למינקט גם ימים ותהרות וא"כ שפיר מקילין בספינה אפי' היכא שיש ס"ס להחמיר משא"כ בשאר ספיקות בתלמוד שפיר יש מקום לדברי בעל מג"א ומהתבר מעמים ואין בכאן סתירה לדברי המ"ל ואדרבה מדלא כתב הרמב"ם וכן לא שמעתים שום פוסק לכתוב בספק למעלה או למטה מעשרה ביבשה דמקילין בספק דרבנן ולא כתב כן אלא בספינה ש"מ דוקא בספינה מקילין מטעם שכתבתי אבל ביבשה דודאי מספקא להו בעלי התלמוד ולא איפשטא ודאי דאזלינן לחומרא היכא דיש ס"ס להחמיר אליבא דכ"ע. וגם לפי שמעתי של דברים נ"ל מלתא דאין ראיה מספינה דודאי שאם ספינה היה הולכת בפחות מעשרה כדמשמע בגמ' דנקטי במהלכת ברקק וא"כ בספק האחד אולי הוא למטה מעשרה הוי כמו דוגא להיתרא ואין דומה לס"ס בגוונא שכתב הרב מג"א היכא דשני ספיקות שקולים הם להחמיר בבעי' דרבנן דלא איפשטא בגמ' דאזלינן להחמיר ובזה יש מקום לדחות כל הראיות הנביאים ליישב סברת המ"ל ויש לדון בזה להחמיר. והכמי בכל שסברו שיש תחומין מה"ת בימים עי' סימן רמ"ח וכבר תמה בס' כנה"ג בא"ח סי' ת"ב בהגהת ב"י וכתב שם וכבר עמד ע"ז בס' מעשה למלך חלק א' ע"ש :

הלכה ח וכן מי שבא בבקעה וכו'. כתב הריטב"א והיה נראה דהא אפי' דלא כר"נ וכו' דאזלו לר"נ הא קתני שאם הוציאוהו וכו' שנתנוהו בדיר וסהר דמהלך כולו וכו' אבל רש"י ז"ל כתב דאפי' לר"נ הוא וכו' וע"כ לא קאמר ר"נ שנתנוהו בדיר וסהר שמהלך כולה א"א שהוציאוהו חוץ ממקומו שנעקרה שביתתו הראשונה ולפיכך הקיפו עליו לאח לו שביתה בכאן וכו' אבל כשנכנס להם בהחזירוהו לשביתתו הראשונה קיימת אין לו אלא תחומו שקנה תחלה ומעם נכון הוא וכ"ה שיטת רבינו פה וסיים שם הריטב"א ולפ"ז היה נראה שאם הוליכוהו עכו"ם תחלמים אמה שלו לשאר ההיקף שמהלך את כולו דהא הוי לה כהוציאוהו עכו"ם ונתנוהו בדיר וסהר וכו' אבל מורי הרב אומר דהכא שההיקף כולו תוך לתחומו אבל בכאן שזה ההיקף הוא סביב תחומו ושמחלתו נאסר בתוכו היקף שלא היה לו היתר כ"א בגלגים כשהוליכוהו לתוכו קנה שמאסר בו לא משב כנתנוהו בדיר וסהר ע"כ. והנה שלא כדברי רש"י שהביאו התוס' בס' ת"ס ודוק :

הלכה יא וכן מי שהחשיך וכו'. עי' כס"מ ול"מ ובס' ק"ע עירובין דף י"ג ע"א סד"ה לא :

שם ואם כלתה מדתו במקצת העיר. נ"ל דמלת העיר ט"ס וצ"ל מערה :

הלכה יג יצא חוץ לתחום לדעת וכו'. עי' הה"מ מ"ש לדחות ראיית הרשב"א בבני דרכים. ועי' בהגה"מ שה מ"ש בשם הרא"ם ולפי דברי הכס"מ בתירוץ הראשון נסתר ראיית הרא"ם עי' בס' יד דוד ובגאון מ"ו השיב דסירת הב' של הה"מ ג"כ ליתא לשיטת הרא"ם שהביא בשם ר"ס הלוי ז"ל דפתוחא אליבא דר"נ משום דל"מ גם אליבא דר"י ור"ע והכי קאמר יצא לדעת אין לו אלא ד"א אפי' נתנוהו בדיר וסהר אפי' ר"נ מודה הא יצא לדעת והחזירוהו עכו"ם לדיר וסהר אפי' ר"י ור"ע מודים וא"כ ראיית הרשב"א קמה וגם נצבה. ועי' בפ"ע סי' ת"ה ס"ו שהביא שיטת רבינו בפתם בלי מחלוקת :

הלכה טז כל מי שיצא ברשות וכו'. ונגרסין בירושלמי עירובין דף י"ג ע"א עד כדון כשיצא שוגג אפי' יצא מזיד אר"ם שמעיפה אמרה כן שכל סוגיין מחוץ לתחומן, ועי' מזיד כתבתי בב"י כגון שרחה שכבר הלכו הרבה בני אדם ויש כל טרם להציל ואעפ"כ הלך הוא והפוסקים שהשמיטוהו דבר פשוט להשיר שכל האיר וכו' ועוד דהוא בכללה דכל היוצאין, ועי' בפ"ו מה' מלכים ובס' כנה"ג בשיורי בא"ח בהגהת הב"י סימן ת"ו אות כ' :

פרק כח

הלכה ב ד"א של ד"א או יותר וכו'. עי' הלכות מוזה פ"ו ה"ב בכ"מ מחלוקת רבינו והרא"ש אי בעינן ד"א מרובעות ע"ש. ועי' כנה"ג בהגהת הטור א"ח סימן שס"ו :

הלכה ח מודדין לו מן היתר. עי' א"ח סימן ש"ח במג"א אות ד' ג"ע למה סתם הטור וכו' וע"ש סס אות י"ב. וכתב הגאון מ"ו זלה"ה דלפי מ"ש הרשב"א עירובין דף נ"ו ע"ב בתוס' ד"ה התם ליכא מעמא דאי בעי אתי דרך גגים מפא"כ בכפרים המשולשים לק"מ קושית המג"א ועי' במה"ם :

הלכה יט אפי' עבד וכו'. וכתבו התוס' שם למה לא יהיו נאמנין גם אם הוא מה"ת כמו שאר איסורין משום דאינו בידו והרשב"א בתה"ב כתב משום דצריך בקיאות במדידה בקידור ורבוע והכלצה ובשו"ת דברי אמת תמה על התוס' במאי דמשמע מדבריהם דבדבר שאינו בידם כדבר תורה אינם נאמנין הרי מבואר ביבמות דף פ"ח בחדיכה ס' חלב ס' שומן נאמן ע"ש וכבר כתבתי בפ"י דהתוס' ג"כ ס"ל סברת הרשב"א אלא דס"ל אינו היה בידם לא הוי איכפת לן בזה ומשום דאינה בידם ויש בקיאות בדבר הע"כ אינם נאמנין ועי' ירושלמי פסחים דף ב' ע"א מ"ש בפ"י שם בשם התפארת שמואל ועי' כ"ח מ"ש בל"ע מש"כ שיש ס"ס בדברי רבינו יהונתן ודו"ק :

פרק כט

הלכה א מ"ע מן התורה לקדש וכו'. כתב הה"מ דגם נשים חייבות במצוה זו כמבואר ברכות דף כ'. והנה התוס' בשבועות דף כ' ד"ה כל וס' כמבו איסבא נ"ל דלתוספת מקפיק ועי' בס' ז"י לגמ' ברכות מה שתמה לשיטת רבינו דכל ספק מן התורה לקולא ואי ס"ל כרבינו כסברת הריטב"א שהביא הבאר ישקב בחידושי כללים כלל מ"ה דסברת התוס' דלתוספת מקפיק לא מיתשב אלא ספיקא וא"כ קשה לשיטת רבינו מפני מה כתב שנשים חייבות בקדוש היום ד"ת ועוד הקשה שם על התוס' דא"כ אמאי מחייבות נשים בברכון אם הלגו את הפנם ע"ש שהאריך :

ולעד"נ בכוונת התוס' דמלד הסברא כתבו דלתוספת מקפיק דאי מקפיק לתוספת יש מקום וסברא לומר דע"כ לא ספרה התורה כיום ממש שהז"נ כ"א היכא דלא הוי אלא שבה גרידא אבל באם יש ל"ת נ"כ גם העשה אליס וחייבת בה משא"כ אי דרשינן לקולא אין כאן סברא כלל דהיכא חיסי לומר כהוסיף שבה ללא"ת מגרע גרע אבל בעצמא י"ל דלתוספת מקפיק אינו אלא מצד ספיקא :

הלכה ו מד"ס לקדש על היין. עי' ס"ז סה' מירות ומ"ש שם בס"ד :

שם ומברך על היין. והאריך בגמ' שהיין גורם לקדושה שנאמר ועוד מדיר ואמ"ת, וכו' בס' גל"ח לשיטת רבינו דעל היין הוא מד"ס א"כ חייב בקדושת היום גם בלי יין ובזה נסתר מעם כשני דהא לשום ראיתא מה שהוא מן התורה מקרא מקודש נגד מה שהוא דרבנן וגו"ל דכבר יצא ידי קידוש בתפלתו ומשוך דברים אלה כתב בנשים דאין דרבן להתפלל ערבית ובקדוש שיום חייבות ד"ת אם האשה מקדשת לעצמה גם ב"ש מודה שמברך על היום ואח"כ על היין עכ"ד. ובאמת י"ל דהא דאמר ב"ה שהיין גורם לקדושה שנאמר כ"ש אם כבר התפלל שוב אין לומר קדושה כ"א על היין א"כ יש לאין ושם המיבות דגרמי לקדושה שנאמר פעם שני ולאף אם לא התפלל ולדידיה הוא פעם א' מ"מ עכ"פ בזה לא מגרעין מעלת היין ושא דים לכם קדימה, וגם סברא א דד"ס נקרא מקודש נגד דבר שהיא מדרבנן לא ברירא כ"ס דודאי חביבין ד"ס יותר מיינה של תורה וביותר לפי שכתב הרמב"ם בכרשיו שכל מה שתיקנו רבנן הוא מן התורה ואף שהרמב"ן השיג עליו כבר כתב הרב בס' האכבוטת שיש לקיים דברי הרמב"ם וכ"ש בריך בס' ע"ש נבי מאן דל"ל יין בעשיית הסדר דמברך המוציא ומקדש ומברך על הפת מנה ועי' בטור סימן רס"ג וכתב הר"ן וכ"י משום דקידוש סדיר מקרי וקשה הא מצה עדיף מקידוש דקידוש יו"ם ודאי דאינו אלא מדרבנן וצריך לדחוק דברכה מצה הוי דרבנן וגם הרע"ב בפ"י דזבחים כתב דתדיר עדיף ודעת רבינו נראה שתלה יקדים וא"כ ודאי דגם נשים מברכין על היין ואח"כ מקדשין וכ"ע נ"כ דהא ודאי ב"ה מילתא דפסיקא נקטי כמו ב"ש ולדידהו ליכא חילוק בין נשים לאנשים גם לד"ה אין מחלקין כלל :

הלכה ח אין קידוש אלא במקום סעודה וכו'. וצריך לאכול לאלתר כמים בגמ' ובא"ח סימן רע"ג ולא יפה הם שעין אותן ב"ם שמקדשין מיד כנעשה מבהכ"נ ומניחין האכילה עד אחר שעה אלא צריך לברך ברכת המוציא ולאכול כזית ואח"כ יכול להמתין עי' שיורי כנה"ג שם, ומ"ש רבינו למה מקדשין עי' כה"מ מנהגנו ועי' בטו"ח שב יעקב :

הלכה ט היה מתאוה לפת. עי' כה"מ שיטת החולקים על רבינו ועי' בטו"ז סי' רע"ג ובס' פ"י שבת דף ד' ע"א הבאתי ראיה שיקדש ואח"כ יטול ידיו אבל אם שכח ונטל ידיו וצריך יכול לקדש על היין ואח"כ מברך המוציא :

הלכה י קידושא רבא. בס' ניצח ודריס כתב דקידוש היום דקיל בפעם כדמוק בשביל כבוד רבים המיקל כרב וכו' ומקדש שלא במקום סעודה אין למחות בידם וסיים בדברי יוסף דבעל שפב נהאמין לכבוד חתן ומקדשין ואח"כ מביאין מיני מתיקה וכיוצא ואין שם פת כלל בכיבבן אלא מגדים וקאסמע לא למעום מידי שם ולא פני במה שמקדש ושותה כל הכוס דלא אהני לשיטת הגאונים כ"א לשותה הכוס עצמו אבל לא לאחרים, ועי' בשלטי גבורים פ' ע"פ :

הלכה יא ע"פ מנמ"י. והה"נ אלק ע"ז בס' ע"פ והנ"ל מגמגא דלא יקדש אלא בלילה ע"ש :

הלכה יב היה אוכל בשבת. כתב הרא"ד והוא שאין לו אלא אותו הכוס, ועי' ססוס שעם ומחלוקת רבינו והראב"ד, לשיטת הראב"ד דהבדלה וכס"מ שתי קדושות הם ומש"ה בעי' שלא יהיה לו אלא כוס אחד, וכ"ה שיטת רש"י במתני' כ"ש אלו דברים ד"ה בפ"מ וכו' ומחון מי שאין לו אלא כוס אחד. ומאוד אני תמה על הגאון בגל"ח שכתב לתמוה על רש"י דאטו אם יש לו הרבה כוסות מחויב לברך על אחד ולהבדיל על אחר ע"ש, וכי נעלם ממני שזו היא שיטת הראב"ד פה וכ"כ הרשב"א בחידושיו ומה שהקשה רש"א שם ירמיה דדעת רש"י דגם דמסקיק אליבא דב"ש דגם"מ אינה משנה כוס דוקא ביחיד אבל בעלשה דאיכא ברכת זימון אפשר דגם ב"ש מודו ועי' בתוס' פ' ע"פ וברכות דף ל"ז ע"א ד"ה נתן וכו' ובברייתא דשם משמע דמיירי ביחיד כמ"ש בחידושי רשב"א מדקתני יהכנס לביתו ומה גם לפ"מ שכתב עוד שם ברשב"א דאפשר להלך כפורתו וא"כ שפיר מקשה על ב"ש וצ"ל הגאי אליבא דב"ש ופלוגתא דמתני' י"ל דמיירי בכבר אכל בג' ומחויב בזימון וגם ב"ש מודה דצריך כוס ול"ק קושית הרש"א. ומס"ז מיושב קושית התוס' פסחים דף ק"ב ע"ב ד"ה מיתיבי ע"ש שתירצו בדוחק ולדברים י"ל דבמתני' ידע דאין לו שתי כיון דמיירי בג' שמחוייבו בזימון ומעונה כוס כסידו לו לומר שתי קידושים אבל בברייתא דקתני הנכנס לביתו דמיירי ביחיד ואין ססום חיוב כ"ל לא היה ס"ל למקשה דידמה לשורה דאין אומרי' שתי קדושות וק"ל :

הלכה יח בלילי יו"ט. כתב הה"מ ודע שאין קדוש יו"ט ד"ת והמכילתא פ' יתרו י"ל מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו אין לי אלא קדושה ליום קדושה ללילה מנין ת"ל ושמרתם את השבת אין לי אלא שבת ימים טובים מנין ת"ל אלה מועדי ה'. וכ"ה בכס"נ ועי' בחו"ל סי' רע"ח ובדברי יוסף שם :

הלכה כו חוץ לכרך. כתב הה"מ בגמ' הטעם דמע"מ ודבר שאינו מצוי הוא ע"כ לא חכר בדברי רבינו. ול"ע בפ"ו מה' שבת ה"י כתב רבינו דין מע"מ ונראה דסם בגמ"ה נ"ל כא דמברך במע"מ אע"ג דהוי ספק ברכה וספק ברכות להקל ויותר לשיטת רבינו דמברך ברכה שא"ל עובר בלא תשא ונ"ל כמ"ש בגל"ח שם דגם במע"מ אפריש מיעוט עכו"ם שמותר לברך עליו כגון שבנת ביהוע ומיפא רוגה להיתרא וכיון דשכיח שעושה היא לברך עליו וגם הוא מילתא דלא שכיח יפה כתב הה"מ משא"כ גבי פרתין דאסרים מספיקא אע"ג דס' דרבנן הוא מש"ה מביא רבינו, ומה שלא הביא רבינו בס"ם מה' ברכות כ"ש הוא וסמך רבינו על מ"ש בה' שבת. ואפשר לומר נמי דהא דמע"מ מברך הא אינו אלא משום גזירה אטו עמוד ראשון א"כ בספיקא לא גזרו וגבי בשמים שם לא מצי דמע"מ נ"כ מברכין דשם לא שייך סברא א והוי ספיקא לקולא כלל ולר"מ דס"ל דבכל"מ תופסין למיעוטא א"כ י"ל גם בזוג עכו"ם מיתסר ספיקא. ועפ"ז יש מקום ליישב מה דגרסינן בירושלמי פ' ע"ל ר"א בשם ר"י מנוי שכולה עכו"ם

כותים וישראל א' דר בתוכה ויצא משם האור מב'כין ובס' א"ר סימן רצ"ח אות י"ז תמה עליו שהוא נגד ש"ס דילן, ולכמ"ש י"ל דהירושלמי קאי אליבא דר"מ גם אם יש מיעוט נחשב לספיקא ודו"ק :

הלכה כח וא"צ לברך לא על הבשמים. עי' הה"מ טעם הדבר שאין מברכין במוצאי יו"ט על הבשמים והר"ן בפ' ע"פ כתב חיכא מ"ד דה"ט גזירה שמא יקטוס ע"כ, וליתא דאמאי נגזור מ"ש מהא דקיי"ל הדס במחובר מותר להריח בו ע"ש ולזה י"ל אולי צריך ליטן לאחרים נ"כ להריח וגזרינן שפי ותו הקשה שם הר"ן כי קטס ותלש מאי הוי דהא ריחנא כאוכלין דמי ע"ש. ולפמ"ש בכי"א ה"ח יש מקום לייסב גם קושיא זו ע"ש. ולא נתבאר בדברי רבינו ולא בשאר פוסקים אם לא הבדיל במוצאי יו"ט עד אימתי יש לו זמן כמו שנתבאר ב'מ' גבי הבדלת מ"ש כמבואר בה"ד ורא'יתי בס' ברכי יוסף לאו"ח סימן תל"א מי ששכח להבדיל במוצאי יו"ט יכול להבדיל כל השבוע שו"ת בית יהודה ח"ב סימן כ"ח וכיים שם ואין ראייתו מוכרחת ומסתימת הפוסקים משמע שסמכו על מ"ש גבי הבדלת שבת ושפתחה זמנו כל השבוע אם לא שיש יותר משלשה ימים ולדינא צ"ע :

פרק ל הלכה ד אסור לקבוע סעודה בע"ש וכו'. והראב"ד השיג על רבינו דמפרש דברי רבינו דלאסור כל היום כמ"ש הה"מ וע"ז כתב דאינו אלא מתות והיינו סעודה שאינו רגיל בה ולפי הבנת הטור או"ח סימן רמ"ט בדברי רבינו נ"ע לפרש השגת הראב"ד ופעם פלוגתת רבינו והראב"ד י"ל דפלוגתא זו תלי' בטעמא דמילתא דאין קובעין סעודה דהראב"ד סבר משום שאינו אוכל לאכול טוב בשבת ומש"ה אם אוכל קודם מנחה ועוד היום גדול מותר לקבוע סעודה ורבינו סבר דהטעם הוא כמ"ש בחדושי רשב"א גיטין דף ל"ח בשם פ"ח בימנע ע"ז מלהתעסק בצורכי שבת וזה שייך בכל היום כדמשמע ברפ"ק דכתובות ומה"ט נמי לא אמר רבינו כ"א בסעודה שאינו רגיל בה דאז שייך טרדא משא"כ בסעודה רגילה ולא טריד בה. ובש"ע סימן רמ"ט כתב מפני כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול וכל היום בכלל איסור ס"ל להמחבר להכריע איסור כל היום להוש לשני הטעמים שכתבתי. ונראה דלטעם ר"ח שהיא שיטת רבינו לא שייך כ"א בע"ש דה"א להכין כשנכנסת שבת אז יש מקום להוש שלא יהיה לו פנאי להכין מבע"י נ"ש אבל בעיו"ט דאף אם יתעכב מותר להכין בלילה דשאי לעשות סעודה שאינה רגילה קודם הלות. ובזה מיושב היטב קושית המג"א בסימן רמ"ט אות ג' מה שהקשה על הירושלמי ממתני' דההולך לשחוט את פסחו וכו' ע"ש שהארכתי ודו"ק :

הלכה ט חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת. מדברי רבינו פה נראה דגם סעודה שלישית צריך להיות בפת דוקא וכמ"ש הה"מ ויש חולקים דסגי בפירות ומהא דתנן עירובין פ"ח משנה ב' כמה הוא שיעורא מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד לכאורה משמע דיוצאין במיני תרגימא בסעודה שלישית דאל"כ מאי מה סגי בחזון שתי סעודות ככר כתב בתוי"ש שם דאין מזה ראיה כיון דאכילת דבר יום ביומו אינו אלא שתי סעודות לא הצריכו הכמים יותר והא דתנן בסוכה דף כ"ז ר"א אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה והקשה בס' שעה"מ וכן הפ"י למה לא בעינן ט"ו דבשבעת ימי החג א"א שלא יהיה שבת ביניהם עי' בס' יד דוד שהאריך ביאור, ולפי המבואר בש"ע או"ח סימן רצ"א סעיף א' שצריך לקיים סעודה שלישית בכבילה, ולכאורה קשה הא אמרינן בגמ' לעולם יסדר אדם שולחנו בערב שבת לשבת אע"פ שאינו צריך אלא כזית וכן מסדר שולחנו במוצאי שבת אע"פ שאינו צריך אלא כזית וכמו שהביא רבינו הלכה ה' ואם די לסעודה ליל שבת בכזית מאי מה בסעודה שלישית צריך כבילה ככר העיר בהוי"ש על זה ונם' ברכי יוסף שם כתב דלא דוקא כזית אלא הכי קאמר יסדר אדם שולחנו אע"פ שא"צ אלא כזית מיהו יאכל כבילה, ולי נראה אף דבליל שבת סגי בכזית שם היינו משום דבלילה בעינן קידוש על היין וצריך לשתות כשיעור ולדעת הגאונים שהביא הטור מהש"ע סימן רע"ג סעיף ה' מקרי סעודה כוס של קידוש לבד ע"ש היטב. וא"כ אף דכתבו האחרונים שם דאחר שטעם כוס של קידוש צריך שישתה פעם שנית כשיעור שחייב עליו ברכה אחרונה כמבואר בט"ז וכמ"א שם מ"מ אם מקדש על היין ושותה ממנו כדינו ואח"כ אוכל כזית פת ודאי דסגי בהכי אליבא דכ"ע וא"כ לפי מה דקי"ל דבסעודה שלישית אין צריך לקדש על היין ממילא דלא סגי בכם כזית ובעינן כבילה דוקא משא"כ בשבת דמצרפינן כוס הקידוש דסגי בכזית, ולפי הבנת הטור בדברי רבינו דגם סעודה שלישית צריך קידוש על היין א"כ באמת סגי גם בסעודה שלישית בכזית. אבל לפי מה דמסיק הכ"מ דגם רבינו ס"ל דא"צ קידוש בסעודה שלישית אלא צריך שישתה יין בתוך הסעודה ובאמת אפשר דבעינן כבילה ולא מצרפינן שתיית יין בתוך הסעודה דדוקא אם צריך לקדש על היין אז חשיבות הקידוש מצרף לאכילת כזית לחשב סעודה אליבא דכ"ע. כן נראה לי. ודע שכתב המגן אברהם דכבילה לאו דוקא אלא יותר מעט דכבילה מקרי אכילת עראי ומה דקשה ע"ז ממ"ש הה"מ פ"ו דסוכה אכילת עראי כבילה או פחות או יותר מעט דמשמע דגם יותר מעט כבילה נ"כ השיב עראי ככר העירו בזה גדולי אחרונים וכתבו דסעודת שבת חשיבא קבע ביותר ולא דמי לשאר דברים ואין להאריך :

הלכה יד ואין בזה לא משום תוגל וכו'. כן מבואר בגמ' דלכתחלה מותר לבעול בתחילה בשבת ע"ש כתובות דף ה' ע"ב מהא דבעי להו מהו לבעול בתחילה בשבת ברש"י ד"ה מהו ולא בעיא להו כך מתניתא ובתוס' שם ומה דקשה ליה להרש"א שם י"ל ע"פ מ"ש התוס' שם אע"פ דמקלקל פטור אבל אסור מיהו הכא מותר לכתחילה משום דליכא תרתי דפא"ש ומקלקל ע"ש ד"ה את"ל הלכה כר"י וכו' וזה ניחא לפי שיטת התוס' בכמה דוכתין דפשא"ש בשבת אינו אסור כ"א מדרבנן שפיר י"ל היכא דיתקלקל אפי' מדרבנן מותר משא"כ אם דפשא"ש היסור תורה הנה דמקלקל הוא מ"מ י"ל דאסור מיהת מדרבנן ובכריתות דף י"ם ע"א גבי פלוגתא דר"א ור"י היו לפניו חלב ושומן ואכל אחת וא"י איזה אכל פי' ברש"י שם שכתב דלמאן דסבר דחייב לית ליה הא דמלאכת מחשבת אסרה תורה א"כ י"ל דל"ק קושית הרש"א דברייתא מוקים לה כר"א דפשא"מ הוא איסור תורה ובמקלקל אסור מדרבנן שפיר קאמר דאין לבעול בתחילה בשבת והגמ' דמספקא ליה אתיא אליבא דר' יהושע ולדידיה ס"ל דפשא"מ אינו אלא מדרבנן גבי שבת ושפיר מספקא ליה היכא דמקלקל אפי' מדרבנן יש להתיר ומש"ה מסיק התלמודא בתמה דהלכתא דמותר לבעול לכתחילה בשבת דהאן קי"ל דדפשא"מ אינו אלא מדרבנן גבי שבת וכמ"ש מרים פ"א שפיר פסקינן דמותר לבעול בתחילה בשבת וק"ל :

הלכות עירובין

פרק א הלכה ה לסיכך תיקן וכו'. ותוי"ט פ"ז דעירובין מ"א הביא הוכחה דשני בתים בלא חצר נמי אינם יכולים לטלטל מזה לזה בלא עירוב וסיים וזה ממה שיקשה על דברי רבינו דדעתו שלא תיקן שלמה וב"ד אלא כשיש דיורין החולקים אבל מקום שיד כולם שוה בו דהוי דיורין רה"י והמקום שיד כולם שוים בו כעין רה"ר דליכא למגזר אבל שתי רשות שפתיהן כאחד רה"י ממש לא גזר שלמה וב"ד וסיים אולי דגזירת חכמים היא בתר שלמה ורבים תיהו ע"ז מנ"ל הך גזירה והרמ"ז שם חולק על התוי"ט והנה שבשו"ת דב"ש סי' קפ"ב השיב לרמ"ז מ"מ בס' ש"ל סתר כל ראיותיו דבכ"מ שיש כאן שני בתים והם רה"י ולא נשאר להם מקום מה שיד כולם שוים א"צ עירוב והמחמיר עכ"פ לא יברך על העירוב :

הלכה ח כמהין ופטריות אין משתתפין שאינן חשובין כאוכלים. והריטב"א סיים עוד ואינם באים לסעוד ולא ללפת בהן את הפת וכל שהינו ראוי לסעוד בו או ללפת בו את הפת אין מערבין בו דמידי דחזי לסעודה בעי' וכענין שאמרו אין מערבין בקורא דדקלי אע"ג דרגילין לאכלו וניקח בכסף מעשר מ"מ אינו אוכל גמור ושמד לכך ובגמ' דמקשה והא איכא כמהין ופטריות ה"ה דה"מ להקשות דאיכא טובא כה"ג וחדא מנייהו נקט ע"ש ולגמ' דמקשה והא איכא כמהין ופטריות מצד הסברא קא מקשה אי נמי דסמך על הברייתא דעירובין דף כ"ח דקתני בה ר"י אומר קורא הרי הוא כעץ לכ"ד אלא שניקח בכ"מ ותשמע מזה דאין מערבין בקורא וע"ז לא פליג הת"ק וע"כ ה"ט משום דאין באין לסעוד ולא ללפת בהן את הפת וא"כ ה"ה כמהין ופטריות וכ"נ מדברי התוס' דף כ"ז ע"א ד"ה אין דמתני' וכו' שכתב שם דכו"ע נקחין בכ"מ ואין מערבין בהן אף שיש מגיהי' בדברי התוס' אבל אין צורך להגיה כמ"ש בס' יד דוד שם וכ"ה שיטת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים דאין מערבין בכמהין ופטריות. והרב הגאון מהרה"ו בספרו או"ח סימן שפ"ו כתב לחלק בזה דבכו"ע מבושלין מערבין והא דמקשה בגמ' והא איכא כו"ע כתב דהקושיא הוא מסיפא דתנן הכל ניקח בכ"מ ע"ש שהאריך מאד. והנה באמת כפי מה שכתבתי נדחים כל ראיותיו וגם דוחק גדול לומר מדקתני בכל מערבין וכו' חוץ וכו' הכל ניקח בכ"מ וכו' חוץ וכו' שלא יהיו דומין בהדדי וכללא קמא דוקא וכללא בתרא לאו דוקא וכבר הארכתי בזה בס' ש"י העליתי שדברי כל הפוסקים נכונים וברורים :

הלכה יא עוכלא חבלין. בס' תוס' יו"כ יומא דף פ"א הקשה על רבינו מדלא השיב בפ"ו מה' מעשרות ה"ת חבלין א"כ למה כתב פה דמערבין בו ועי' בס' יד דוד דמוכח ממתני' הנותן לחנוהו וכו' אינו חושש לשאור ותבלין שבה משום מעבר והביאו רבינו פי"א מה' מעשר ע"ש. ובאמת יש ב' מיני תבלין ומש"ה כתב רבינו פה וסמך על מ"ש בה' יו"ד דבעינן ראוי לאכילה או ללפתן

הלכה יד ולישראל בתרומה וכו'. כתב בש"נ ס' בכל מערבין אבל בזה"ז שכולנו טמאי מתים אין שום אדם בעלם שתרומה ראויה לו ע"כ והעתיקו בס' א"ז, ולי נ"ע לא מבעי לשיטת רבינו פרק ז' מהל' תרומות הלכה ח' דראוי הוא לכהן שטבל אע"כ פשיטא דמותר והפי' לפי שיטת הראב"ד שם שחולק מ"מ הרי כתב הכ"מ שם דגם הוא מודה בלא אפשר להאכיל לקטן דמותר הגדול לאכול אחר שטבל א"כ מותר לכ"ע לערב בו ומש"ה העתיקו הפוסקים דין זה

הלכה יז אפי' בית שער של יחיד. עי' הה"מ וכ"מ עי' ירושלמי ס"ו דעירובין הל' א' ועי' בק"ע שם ד"ה מילתיה וע"ע בירושלמי שם דף כ"ד ע"א ר"י בשם רב הדא דתימר בבית שער של יחיד וכו' ומדברי הירושלמי נראה דלא כמ"ש התוס' עירובין דף ע"א ע"ב ד"ה ור"י ומזה סייעתא גדולה לשיטת רבינו פה לפי מה שכתב הב"י בטו"ח סי' שע"ה לחד תי' ועמ"ש בזה בש"י שם :

שם מפני דרכי שלום. בפירש"י וכשיכנסו בחצר ולא יראו את העירוב שם בבית יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב וצריך לדחוק לפי פירושו במה שאמרו בירושלמי עירובין דף י"ט ע"א בדייר ישן היא מתניתא והרמב"ם בפי' המשנה כתב הטעם שמערבין בבית ישן לפי שיש לו הנאה שא"צ ליתן פת וכ"מ מדברי רבינו פה ובתוספתא פ"ס דעירובין תניא אם בא להלוך כבוד רפאי ומזה מוכח כפירוש רבינו ובס' ש"י שם כתבתי דלרש"י נ"ל דאם בא גדול וחולק לו כבוד קלא א"ל למילתא ואין כאן חשד, גם כתבתי לשיטת רבינו נ"ל דגרסינן בניפין משום השדא ולא מפני הבדא כמ"ש הגי' לפנינו ועוד כתבתי בס די"ל דא"צ להגיה דרבינו מודה לטעם השדא אלא דבא ליתן טעם הדבר מהיכ"ת יבוא לידי חשדא דלמא לא הקפיד בדבר ליתנו בבית אחר שאין רצונו להיות שומר עליו שלא יתקלקל לזה בא רבינו לומר דודאי יש לו ריות מזה ומסתמא לא עשה כן מעצמו כ"א נטלו ממנו שלא מדעתו ולזה לא הוצרך רבינו להביא דין התוספתא ודו"ק :

הלכה יח חלקו את העירוב וכו'. והנה בלי זה ק"ק נהגו להניח העירוב בכל בהכ"נ בס"ע ומאוד תמה בזה בשו"ת ח"צ סי' ק"ב כי טועים הם בדין העירוב ובכוונתו שהרי עיקר העירוב שיחשבו כל הדרים בחצר כאלו דרים בבית א' דהיינו בבית ההוא שהעירוב מונח בו וכהא דאמרינן בגמ' עירובין מ"ט החולק את עירובו אינו עירוב וכמ"ש רבינו פה אפי' היכא דמליא ופייתיר מיהו בכלי אחר בתוכו בית ע"ש שהאריך מאוד. ויפה כתב בזה בשו"ת מקור ברוך שאלה ז' שאין זה דומה לחולק עירובו כיון שיש לכל בני הקהלה חלק בכל ככר וככר א"כ שפיר הוי כאילו דרים במקום אחד דהיינו שבכל בהכ"נ יזכה העירוב לכל הדרים שם בתוכו קהלה והביא ראיה שם וכ"מ בש"ע ס"ס שס"ה כמ"ש שם הרוצה לעשות ע"ג היותר המוב יערב מפת בכל ע"ש ויזכה ע"י אחר ובזה לא חיישינן לקלקול העירוב בבהכ"נ וע"ש שהסיק שאותן הקהלות שנהגין מקדם כן אין רשאים לבטל מנהגם עכ"ד ויש לעיין לענין ברכה כיון שכל הטעם ששנים כך דלמא יתקלקל העירוב וגם אם לא יברכו יש היכרא לתינוקות :

הלכה יט המשתתפין במבוי וכו'. עי' ירושלמי דף כ' ע"א דר"מ היא ע"י עירוב וע"י שיתוף, וע"ש עד הלכה ב', וכתב הרמ"א בש"ע סימן שפ"ז טעם למנהג שלנו ע"ש ובלבוש שם כתב הטעם דסומכים על דברי רבינו פה וכ"מ אם העירוב אינו בפת דלשיטת הלבוש צריכים לערב בחצירות ולשיטה הרמ"א יש מקום לומר דגם אם לא עשו בפת נ"כ יכולים לסמוך ועי' בס' בני חייא שמסיק שגם דעת הרמ"א דוקא בפת ואז אין צריכים עירובי חצרות וכמו בק"ק רודים בגובין שמן וטוחן בסך צריכים עירובי חצרות נ"כ ע"ש :

הלכה כ עפתחו לאברים. עמ"ש בפ"י עירובין דף כ"ב ד"ה מה אם:

פרק ב הלכה ב רשותו מטולל לך וכו'. עי' כה"מ ולפמ"ש דדחיק ליה לרבינו לאוקי על רש"י דלא מהני סולכם דלפי דברי רבינו יש ליישב קושיא התוס' עירובין דף ע' ע"ש ד"ה בעא מיניה ויש מקום לומר דהא דקאמי בברייתא כשהוא מבטל רשותו א"נ לבטל לכל א' וא' בא לומר דלא צריך לומר לכל אחד רשותי מבוטלת לך אבל עכ"פ נ"ל כולכם אליבא דכ"ע ורבנן פליגי עליו וצריך לבטל לכל אחד ואחד בפירוש:

הלכה ד אחד שעירב. עי' השגת הראב"ד והמ"מ. ונראה ע"פ מ"ש הרש"א בתוס' עירובין דף ע' ד"ה הכא במ"ע ק"ק אמאי מוקי לה בכה"ג לוקי בשביתות מפני דאוסיה בחיים אלא שהניח את ביתו והלך וכו"ש ע"ש. והגאון אמ"ו כתב בחדושי דרש"י כ' דף מ"ו דהלך מאתמול אגל כתו ולפ"ז לא ס"ל לר"ש אלא שיכא דשיכא הוכחה דהיסח הדעת משא"כ הכא דמיירי דעירב מתחילה עמהם מודה ר"ש והמהרש"א ע"כ ס"ל דלר"ש אין חילוק בזה וכ"כ המג"א סימן שע"א ועי' בס' יד דוד מסכת עירובין שם. ועפ"ז י"ל גם דעת רבינו דפסק כר"ש בפ"ד ה"ג ס"ל דלאו דוקא הלך בע"ש כ"ה בעירב עמהם וס"ל נ"כ דבאמת האי מאי לבטויי בגמ' הכי כקושיית הרש"א אלא דקאמר רבה לבטויי אליבא דכ"ע ולדידן דקיי"ל כר"ש מני מיירי נמי בגוונא ומש"כ שהם רבינו וסמך אדלעיל:

הלכה י וכן אם היו עכו"ם רבים וכו'. גרסינן בירושלמי עירובין דף י"ח ע"א שפרה עכו"ם שהיו דרים בבית אחד כל אחד ואחד צריך להשכיר רשות וזה לא נתבאר בדברי רבינו ועי' בריטב"א שהביא בשם הר"ם מקוצי העכו"ם הדרים בבית אחד שבחצר א"צ לשכור אלא מא' כמו ה' שהבכו בפרקין שאחד מערב לכולם ע"ש שהאריך עלי"ד לכך דירושלמי ובב"י סימן שפ"ב מביא בשם הגהת השרי וז"ל שם. אם יש מ"כ עכו"ם אפי' שערה ודרים כולם עמו בבית צריך למיגר מכולם רשותם ולכאורה משמע דהגה"א פליג על הר"ם מקוצי ובפ"י כתבתי די"ל דהגה"א מיירי שיכא שיש לכל אחד חדר מיוחד ואחד מסולק מחבירו ולהכי צריך לשכור מכולם והארכתי בזה שם הרבה לסתור ראיות הריטב"א ופי' הירושלמי מבלי צורך להביא:

הלכה טז מחלל שבת בפרהסיא. עי' הגה"מ שלפי' אינו מומר לחלל שבת באיסור דאורייתא אלא באיסור דרבנן ע"ש. בפרהסיא מקרא כל בעשה בפני י' ב"י ובפ"ס דף ס"ט מבואר דאף שעושה בפרהסיא בפני כל אדם רק שמכסה עצמו לפני הפסיה בגנעה קרינן ליה וכ"כ הת"מ והעתיקו א"ר בסי' שפ"ה:

שם אלא שוכרין ממנו. כתב בתוס' שבת מיהו לא כגי לשכור ממנו בפחות מפרוטה דלעכ"פ שמעא ישראל הוא ולא מקרי ממון לגבי ישראל ולפשר שלא הלכו וכ"מ מסתימת הפוסקים.

פרק ג הלכה א היה החלון פתוח מד' וכו'. ונעמא דמילתא כיון שאין דרך להשתמש בדרך החלון שהוא פתוח מד' אינו מועיל עירובי חצירות שעירבו יחד דע"א אינו מועיל כ"א לעשות החצירות כולן רשות אחת בדרך שראוי להשתמש בו כגון דרך פתחים או חלון שהוא למטה מעשרה. ומזה הדין העלה המג"א בסימן שע"ב אות ג' דגם לדידן לפי מנהגנו שסומכין על השיתוף כמבואר בסימן שפ"ז וכמ"ש רבינו בפ"א הי"ט ע"ש אם יש כאן בתי חצירות ואין ביניהם חלון אף שנשתתפו במבוי אסורין לטלטל דרך גגו גם בחצירות ונתיב שלנו וכס' הצן השער חולק עליו וכתב דכל הך דיני דחלון איירי דהחצירות לא נשתתפו במבוי הא אם נשתתפו במבוי ועירבו החצירות לעצמן וחאי שרי והביא לשון רש"י דף ע"ח ד"ה ומשתתפין וז"ל, ואם עירבו כל חצר לעצמה ונשתתפו במבוי אע"פ שלא עירבו חצירות זו עם זו שתוף מבוי מתכרם וכו' מה עירוב חצר מבוי בתים לחצר אף בתוך המבוי מבוי לחצירות כחצר ע"כ. וכיון דכולם כחצר אחד חשיבא למה לא יטלטלו מזו לזו כמו מבית לבית בחצר אחד ועי' בס' מחנה הבקל:

הלכה ד ועשה סולם וכו'. עי' הה"מ שכתב ולא ראיתי בס' רבינו זכר לרחב הסולם ולפמ"ש דס"ל לרבינו כיון דאמרינן בירושלמי פ' חלון הל' א' רבנ"י צריך שיהיה בו רחב ארבעה טפחים והעמודים משלימין לד' א"כ שהם סולמות כך הן עם העמודים הם רוחב ד"ס, ובזה מיושב נ"כ מה שהקשה בק"ע שם על הפוסקים שהשמיטו הך דעמודים משלימי' דנ"מ לענין סומא ולענין סוכה. וכ"מ בחידושי ריטב"א שם בסוני' דשהם סולמות כתב ד' ואביי דנקט כתב ד' אסבר דהולך עם רבנ"י וקמ"ל דבעי' כתב ד' לבד העמודים ורבינו פסק בעירובין להקל. ועי' בנמרא שם בהא דאמר ר"ב אמר רבה ב"ת וכו' והו"ק היטב:

הלכה י ואין מערבין שני עירובין. פי' כיון שנפרץ ביותר מעשר הוי כחצר א' ואיסם רשויות לחלק עירובם מכ"ש אם המחיצה פחותה מעשרה טפחים דכחצר אחד דמי מערבין א' ואין מערבין ב' כמבואר בהגהת רמ"א סי' שע"ב סעיף ז':

הלכה יב ואם מיעט עומקו בעשר. פי' בפ"ד מה' סוכה הי"ג:

הלכה יח אא"כ עירבו. במג"א סי' שע"ב אות ה' כתב דהך עירבו לא קאי אקרפף ועי' בשו"ת שב יעקב סי' י"ט וכם' תוספת שבת

הלכה כב אע"פ שהמים מעורבין קל הוא וכו'. ולא צריך כאן להזהיר מטעם גזירה משום דעכ"פ רשות שניהם שולטת בו כ"כ רבינו יהונתן ועמ"ש בפ"י ספ"ז דעירובין ד"ה אין הורכה כו':

פרק ד הלכה ו והחתים שכל אחד וכו'. עי' השגת הראב"ד וברה"מ דלשון המשני' מסייע לרבינו ובת"מ כתב מיהו בירושלמי משמע כפירש"י דה"ג שם פ' הדר הלכה ז' עיקר דירה איכן היא ר"י אמר ליפלגין רב ושמואל חד אמר במקום סימן וחד אמר במקום שינה ולא ידעין מן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דתני שמואל למעלה מעשרה שנות הוי דו אמר במקום שיתן מאמיתא פליגא על דא האחין שהיו אוכלין וכו' ר"ח בר אבי בשם רב במקבלי פרס מאביהן ה"א מתניתא מ"מ אין שותפין במה שהן אוכלין אמר ר' בא אסברא שמואל שאין אביהן מזכה להן אלא במה שהן אוכלין בלבד מעתה אפי' אין עירוב בא אגן עבו אותו כבית שמניחין בו עירוב ע"כ. וקושית מ"מ שהקשה בירושלמי ופירושו כתב הת"מ דס"ד דמקשה הא דמוקי לה במקבלי פרס דהיינו שנותנין מאביהן וקס"ד כל שנותנין לכך פריך ה"כ אינן שותפין במה שהן אוכלין וא"כ אמאי אין צריכין לערב בשאין עמהן דיורין הא אגן בעי' ביתו שותפין באכילתן ומשני כשאין אביהן זוכה ונותן להם אלא מה שהם אוכלין בלבד דהוי להו כשותפין באכילה משמע דמקבלי פרס היינו הוראה כפירש"י ע"כ תורף דבריו והא דמקשה מו מעתה אפי' אין עירוב בא אגן הכי פריך כיון דנאמת לפ"ז הן שותפין באכילתן א"כ כאדם יחשבון

כנס שמקבלים פרס דודאי רצון אביהם שיסוף דברכה שכיח בחובה ותאני והשתא כיון דלא אכלו משל אביהן ממש לא שייך אומן אלא כבית שמניחין בו העירוב. ות"ש בק"ע ד"ה שמביאה שכתב להקשות על הת"מ מקושיא בגמ' שם ומשום וכו' וכו' שם פי' אחר ומגיה מעשה אפי' אם עירוב בא אגו ואין מסתלק לגביו כת"ש. ות"ש עוד שם להמוה על פי' הת"מ וכי מיגרע גרע שהשותפייהו אם נתן להם כל צרכן שאם פסקן להם שיעור בלבד מלאה דמלד הסברא מגרע כיון שנותן לכל א' כל צרכו ולאפוקי א' פסול ביותר שלהוו ביתר הצרכים וממעט מעיסתו ואין מדרכם להשתתף באכילתן משא"כ באין נותן להם כ"א צרכי אכילה שדרכה ניחא לו ולהם בשותפותייהו כנ"ל. והיינו רבינו מלשה מדלא הזכיר תלמודא דידן שיהא בנותנים ושרם שמקבלין מאביהן דכ"ע לדיתא אם סתן להם כל צורכם שלכן או אין להם דין שיתוף כלל לפי שיטת ירושלמי, מזה משמע ליה לרבינו דתלמודא דידן סובר פירושו וק"ל:

ודע דלפמ"ש סירושלמי פלוגתא דרב ושמואל הוא בסיפך מתלמודא דידן ובפ"י שכתבתי לפרש ע"פ דברי הריטב"א וע"ש אלא דמה דהוכיח שם משמואל די"ל מקום שינה מהא דאמר למעלה מעשרה שבות אין לו שער והדברים סתומים אין שוער ובפ"י כנסתי. ולתוספ' הגהה נ"ל דכ"ש דהכה במתני' ד"ס חצרות שפבכו בפרקין פסיק בגמ' דף ע"נ דאם מגיעות המחיצות לתקרה צריכין שם משל חבירה אבל אם אין המחיצות מגיעות לתקרה וביותר מג' סמוך לתקרה ככר אחד נבוע וכמ"ש רבינו בהלכה ד' וזה הוא דלא כר"נ בל"ק שם דס"ל דבמחיצה עשרה כמפסקת עירוב לכל סבורה ומבורה, ומי בירושלמי משמע נ"כ דמסיק כתלמודא דידן דגם במחיצה עשרה פליג ב"ה. וז"ל דתמן דשובב דבמחיצה עשרה ככר שפלג כל אחד מחבירו סיינו למ"ד מקום לינה גורם וכיון שכל אחד דר בחדרו המופלגת עשרה מחבירו נחשב לכל אחד ליה מיוחדת משא"כ בסתום מי' או נחשב למקום א' כל הפרקלין משא"כ למ"ד מקום שיתא גורם א"כ גם כשמפלג מחיצה עשרה כיון שראוי להשתמש מחדר לחדר דרך אויר וכל אחד יכול להושיט משמש ותשמישתו לחבירו אזי נחשב כאלו שובתים יחד דרך אויר דראוי להם לשבות יחד ולא נקראים מפורדים בשבת כיון במגיעות המחיצות עד המקרה וא"כ ז"ס כן שם דתני שמואל למעלה מעשרה שבות פי' דגם אויר למעלה מעשרה שבות פי' דהשות כשיהם וקאי שמואל על הא דתנן מקמי הכי שבין לה ה' שבבתו בפרקין ואמר שלא דגם אם המחיצות מגיעות עד עשרה נ"כ ככר א' נבוע דלמעלה מעשרה יכולים לשבות ביחד מוכח דסובר מקום שיתא גורם כנ"ל. והגמ' דידן סובר דהפרקלין מסבכן שע"ג דלא יכלו להושיט שם:

הלכה יד אבל אם שאל לו וכו'. עי' לח"מ ובאמת היא נוסחא קלא גדולה היא לגבל נשאר לו מסיפת יד ולא הזירו כ"א שהותר לכל השבת ולא עוד אלא שם שהותר בס' י"ג והניח ביתו והלך ושבת כתב הק"ל דוקא בלומר נפירות שאין רצונו לשבות בו ה"כ שוב לא הדיפיק ועי' בס' תוס' שבת:

הלכה כ שכח אחד מן החיצונה וכו'. נ"ל דכה"מ לא סיה לפניו גירסא א:

פרק ה הלכה א ובכלי אחד. עי' בשער א"מ סי' שע"א ובב"י שם מה שלמד במור שהולך על רבינו שפסק כר"ש ודבריו תמוהים ובספר אפרים סי' כ"ס כ' ישוב וכם' יד דוד מביאו שכתב פסיק לפני הב"י מסתא אחרת:

הלכה ג ה"ז מזכה ממנו כו'. עי' כה"מ ולפרש"י בגמ' הוא מטעם דאין ברירה ובירושלמי ס' חלון דף כ"ב שני אין מזכין להם בנתנים שבפרקסף אמר ר' הפשא שמא ישכח וישבה. ולהסבר דהם קאי גם נמיחה להם חבים אחת כלו לשיתוף אעא"כ אסור מטעם שמא ישכח ובגמ' בבלי מיירי בלומר שמוכה להם מן האוצר ולא הירסים שיהשלר כל האוצר ביחד ואעפ"כ אסרו משום דאין ברירה ואמ"נ דבעלמא קי"ל בדרבנן י"ג ספא דלפעמים איכא עוד חששא דשמא ישכח וכמ"ש שיאמירו רבנן ובק"ע שם האריך לתמוה על הפוסקים דהלכתא כאביי דאין משתתפין באוצר ולא הזכירו דבריו וכבר דחיתי כל ראיותיו ועי' בת"ח אם אמר על הפת שבסל ומסיים אותו פת שנרצה לך וכך או אותו כסף המונח בדרומו דסל יהא לכם עירוב מהני דכיון דמוכרא לא מצטריך לומר ברירה ע"ש ולפ"ד הירושלמי נ"ע לדינא:

הלכה ה אבל אם אוסר כו'. ול"ד למ"ש בפ"ב ה"ב דישראל שאמי דיכול לחזות דלאו רצונו להשתתף או לערב כמ"ש בג"ע ועי' א"ר סימן שפ"ז אות ד' ומיישב השגת הראב"ד מהפוסקת:

הלכה י הואיל ומותר לטלטל כו'. ירלה דסובר כרש"י דאם הקרפף ביותר מבית סאתים אינו אוסר והנפים' שם חולק ועי' א"ע סי' שפ"ט:

הלכה יד שנשתתפו במבוי כו'. עי' א"ח סי' שפ"ז מ"מ על הב"י מדברי רש"י וכתב הגאון אמ"ו דמדברי רש"י שם ד"ה בן עודאי וגם דף פ"ז גבי הא יעקב מוכח דיש לחלק בין לכתחילה ודיעבד ובזה אין סתירה בדברי רש"י:

הלכה טו ולפיכך אין מטלטלין. עי' הה"מ שכתב מסקנת האחרונים כדעת הר"א וכ"כ בחידושי רשב"א דקמ"ל כר"י והמאל אליבא דר"ש ולא מחלקינן בין עירבו ללא עירבו ובירושלמי כ"פ ר"א דמילה ופ"ז דעירובין מה שאמר ר"י כדעתיה שמשמע כפירוש רבינו:

הלכה כא ודבר זה משום היכר הוא. ועי' ירושלמי ס' כיצד מעברין ונגבר ישראל כו' והק"ע שם כתב דהר"ן בתשובה סימן ל' כתב דלא בעיק שיור דוקא בישראל ותמה עליו שלא הביא ירושלמי דאמר דוקא ישראל ע"ש. ועי' כנה"ג סי' שצ"ב ובריטב"א בסוגיא והמגא יסוב למנהגנו דעושין שיור דירת עכו"ם והא דלא הביא רבינו דין דעיר שאין בה המפים דלא בעי שיור עי' בס' יד דוד עירובין דף ס' ד"ה אבעי להו ס' שהיה גורם עי' הריטב"א ע"ש:

פרק ו הלכה ו אלא לדבר מצוה. עי' כה"מ מ"ש בשם הרשב"א דאם הלך ברגלו וקנה שם שביתה בה"ש בין לדבר מצוה בין לדבר הרשות כו' ופיים הב"י בא"ח בסימן תמ"ז ונ"ל שאפילו לכתחלה יכול לערב ברגליו לדבר הרשות ולא אמרו שאין מערבין אלא לדבר מצוה אלא כמערב בפת דליתא מדינא אלא להקל על המשיל וכו' ע"ש. ומשמע לפ"ד דה"ה לר"מ דס"ל דעיקר עירב בפת מדינא ולא אמרו ברגל אלא להקל על העני א"כ הדין בהיפך והקשה הרב הגאון אמ"ו ז"ל לפי"ז איך יובן קושית הגמ' דף ל"א דמקשה הגמ' אלא הא דאמר ר"י אין מערבין אלא לד"מ לימא כתנאי אמרה לפמעתיה קשה הא ת"ק דר"י ר"מ היא ולפיכהיה מודה ר"י דמערבין בפת אפי' לד"ר לפ"ז אמר ר"י לשמעתיה אליבא דכ"ע ות"ק שם דסובר דאין מערבין הוא ר"מ ומאן דסובר מערבין הוא ר' יהודה ולר"י כגל עוקר עכ"ד. ולפע"ד דבלא"ה קשה להבין

יוי:

לפי הגהת הב"י ליסנא דר"י דאמר אין מערבין אלא לד"מ שהמא קאמר משמע דעל עיקר דין העירוב קאי דאל"כ הו"ל לפרש לר"מ ולר"י אם עירב שלא כדין אלא נראה דהא בלא"ה דהא דפסקו כל הפוסקים כרב יוסף דאין מערבין אלא לד"מ טעמא בעי ובאמת בהג"א דף פ"ב כתב לכאורה הלכה כרבא מערבין אפי' לדה"ר כדאיתא באורך ובאמת כוונתו נכונה דהא בסוגיא דעירובין דף ל"א מוכח דרבא ס"ל דת"ק סובר מערבין לדבר הרשות אפי' לכתחילה וכ"מ ג"כ בסוגיא דפסחים דף כ"ג בהא דמקשה והרי נזיר והרומה ע"ש בתוס' דלא מקשה אלא למ"ד דמערבין לדה"ר וגם בכה קמיירי ודלמא סובר ר' אבהו כר' יהודה אלא דאעפ"כ שפיר פסקינן כרב יוסף משום דליבלא דמתני' דייקא כוותי' דהא מקשה הגמ' בפיכא, ומעתה סובר הרשב"א הגם דלא פסקינן כרבה אלא כרב יוסף מ"מ ז"א אלא במערב במה שהקילו בו לעשיר לערב בפת דבזה יש סייעתא לרשותנו אבל במערב כדינא ברגל ליה לן רהיה מיחבותו לפסוק דלא כרבה ובדרך הכרעה כ' כן הב"י אבל ודאי מודה הב"י אליבא דהרשב"א דר"י דקאי אין מערבין אלא לדבר מצוה ודאי בכ"ע אמר ושפיר מקשה פלוגתא ליתא כהנהי כנ"ל :

הלכה טו אבל אם עירב בתרומה, עי' כה"מ ועי' בשו"ת נב"י מהד"ק יו"ד סי' ס"ס :

הלכה יז הנותן עירובו בבה"ק אינו עירוב ח"ל הטור או"ח סימן ת"ס צריך שיהיה העירוב במקום שיוכל להגיע אליו בה"ש אבל אם אינו יכול להגיע אליו כגון שהוא כהן והעירוב בבה"ק אינו עירוב וכתב הב"י מתני' מערבין לכהן בבית הפרס ר"י אומר אפי' בבה"ק וכתב הרא"ש בשם הר"ת דאין הלכה כר"י אע"פ שהוא תיקל בעירוב וכ"פ הרמב"ם וכו' ומשמע מדברי רבינו דליכראל נמי אם נתן עירובו בבה"ק אינו עירוב כמ"ש רבינו הטעם שהוא אסור בהנאה וכר"ם רש"י שם בגמ' גבי אסור לקנות בית בהה"כ ואפי' בישראל נמי אסרו רבנן והא דתני כהן להודיעך כחו דר"י וכו' ורבינו שכתב דלכהן דוקא הוא דאינו עירוב צ"ל דתביעא ליה דלא אצטריכין לאוקמי פלוגתייהו בהכי אלא כי היכא דלא נצטרך למר דמ"ד מצות לאו ליהנות ניתנו רו מ"ד אין מערבין אלא לדבר מצוה כתנאי אמרוהו לתרוייהו ומפ"ה אמר תלמודא דבכך אפשר לפרש פלוגתא דר"מ ורבנן בגוונא דלא נהוי הני מימרי כתנאי אבל לכום קושטא דמילתא לא מפקינן מתני' מפשטא אלא אמרינן דדוקא לכהן הוא דאמרו רבנן דאינו עירוב ופליגי במצות דלאו ליהנות ניתנו או באין מערבין אלא לד"מ ע"כ. ופי' דבריו נ"ל דהכי כוונתו דלפי מאי דקיי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו ואין מערבין אלא לד"מ שוב ליח לן סברת הגמ' דמיתא ליה למקני ביתו ובגמא דרבנן דאסרו משום דבכהן הוא וס"ל כרבי דאהל זרוק לאו שמי' אהל ות"ם ופליגי במצות וכו' קאי אדלעיל ס"ם דלא נהוי הני מימרי כתנאי ע"ז קאי ואולא דריהפנא הוי איתנא דדברים אלו מן ופליגי בד מצוה צריך להיות קודם אבל לכום קושטא דמילתא והב"ח כתב על הב"י ותיותה גדולה דהכי הס"ל דפליגי בהכי מ"מ פליגי בקניית בית בהה"כ במקום מצוה א"כ לא פליגי אלא בדבר רשות מ"מ כיון דלרבנן הינו עירוב משום דה"נ ידתי דהכי' לישראל נמי אין עירוב וא"כ קשה למה כתב רבינו דוקא לכהן הא לרבנן דהלכתא כוותייהו אף לישראל אסור ע"ש ולפת"ש דברי הב"י כנים ונכונים ועי' בסוגיא ויהרש"א בפירש"י שם בד"ה אסור לקנות דגם דעת הרמב"ם בבה"ק לכהן ודאי דהסיר דאהל זרוק לא שמיה אהל. ודע דהב"י כתב במס' סוכה בס' כיון דקף למ"ד אהל זרוק לא שמיה אהל מה"ת טמיא אהל היא אלא מדרבנן החמירו ע"ש, וקשה הם מדרבנן הוא למה הין תערבין בבה"ק דהא בדרבנן לא החמירו כמו בכרמלית הסנם לק"מ דלאו בכל מילי דרבנן הקילו כדאמרינן בגמ' יהנו ברשת סכנה או הקונדס כו' גזירה שמא יתלש כמבואר בדברי רבינו בהל' י' ולהע"ג דמדרבנן הוא וצ"ל כיון דהוא דבר השכיח שיקום ח"כ גם באהל זרוק החמירו רבנן וביותר לפי מה דאמרי' במס' נזיר דף נ"ה דיש מקום לגזור גזירה שמא יוציא ראשו ורובו והוא דבר השכיח שפיר מהמרי' אפי' בדרבנן ואין כאן מקומו להאריך בזה. וכ' המג"א שם וז"ל [סות ח'] נ"ל דמיירי בקבר של בכן דאינו נוגע בקרקע בה"ק שרי דקרקע עולם אינו נאסר כמ"ש ביו"ד סי' שס"ד וכס' יד דוד כתב לפת"ש הב"ח ביו"ד סי' שס"ה דאפי' שלא במקום קבר אפי' חויר בה"ק הסור שוב לא צריכין לדברי רמג"א וכ"כ בס' שער זקנים הנדפס מחדש דף נ"ה אבל העיקר נראה כמ"ש המג"א משום דאף אי אירי' כדעת הב"ח מ"מ אין בו כ"א איסורא מדרבנן ובמקום מצוה תפסר דלא גזרו. ועפ"ז יש מקום לומר הא דנקט המתני' כהן לפי האמת י"ל דוקא כהן משום דאף דמסקינן דאסור למקני בית בהה"כ מ"מ מיירי בביאה בהויר ואינו אלא מדרבנן ובכהן דוקא החמירו משום דיש כאן עוד איסור דאף אם אהל זרוק לא שמי' אהל מדרבנן כר"ש הב"י ואף אם אהל זרוק שמי' אהל מ"מ יש לחוש דלמא יוציא ראשו ורובו וכמ"ש א"כ מש"ה החמירו רבנן ודמי למ"ש הרע"ב דאף דרבי לא גזיר על השבות בבה"ש בדבר שיש בו ב' אסורים מחמרי' כן ה"נ משא"כ בישראל דאין כאן כ"א דהסור למקני ביתו בהה"כ ולא החמירו במקום מצוה ומיושב שיטת הטור ודו"ק

הלכה כד כשם שמברכין על עירובי חצירות. פי' שרוצה לברך ברכה אחת על ערובי החצירות ועירובי התחומין כהדדי כהדדי כתב בתשובת מהרל"ם די ביטין סי' ל"ח שיכול לעשות כן והביא ראיה מהא כתב רבינו בכ"א מה' מעשר הל' ט"ז המפריש מעשר מברך תחילה וכו' ואם הכריש הכל זה אחר זה ולא סח ביניהם כוללן בברכה אחת ע"ש. ולי נראה עוד קצת ראיה מדברי רבינו בפ"ח מה' המן ומלה הל' ו' ע"ש בלח"מ ודו"ק :

פרק ז הלכה ג או ברחוק. פי' אע"פ שהוא עשיר כיון שהוא רוצה לשבות במקום מצוים כדי שיוכל למחר ליכנם לעיר או שיוכל לילך סביבות אותו המקום אלפים כדאוי הוא ליה כמוכרח ד"ע :

הלכה ד ואם היתה יושב על בית סאתים. עיין הה"מ מ"ש בשם הרשב"א ובק"ע עירובין דף י"ז ע"א ד"ה הקונה תמה על דברי הרשב"א דמשמע שם להדיא כדברי רבינו יע"ש :

הלכה ח למקום ידוע. ועי' היטב בר"נו יונה בסוגיא דשם ובהרא"ש ודו"ק :

הלכה ט בהנהגות מיימוני אות ה', מ"ש אבל עשיר לא אע"ג דאמר שביתתי. פירוש לסברת הסוברים דעשיר דוקא בפת ודוק ד"ע :

פרק ח הלכה ה י"ט שהל להיות סמוך לשבת וכו'. עי' השגת הראב"ד וכוונתו דאף דרבינו ביאר חילוק זה בהלכה י"א מ"מ השגתו היא מדכייל רבינו י"ט סמוך לשבת ובשני ימים טובים של גליות משמע דס"ל דדין אחד להם וזה אינו דדוקא בי"ט ובשבת לא מני למערב בב' רוחות אם אינו יכול להלוך אבל לא בשני ימים טובים של גליות דממ"נ מהני העירוב ובזה הלך על רבינו וכתב הוא הכונה מה שגלה בעל מגדל עוז בהיטור השגותיו של הראב"ד שסיים לאיתי שבסוף הפרק חזר ופירש זה כתב לחזק הקושיא מדפי' רבינו דבריו ולא מחלק בין ימים טובים של גליות ובין יו"ט ושבת הסמוכים ש"מ דלא ס"ל להלק וע"ז חולק עמו ודלא כמו שהבין המגדל עוז. וגם דעת הטור כראב"ד שכתב בטו"ח סי' תט"ז ביו"ט ושבת הסמוכים בעינן שיהיה העירוב מונח במקום שיכול לבוא אצלו ביום הא' ולא כתב כן בשני ימים טובים של גליות. ובמ"ע שם העתיק לשון רבינו וע"ש במג"א מ"ש ליישב שיטת רבינו. ועי' בתוס' חדשים במסכת עירובין פ"ג מ"ו שהשיג על המג"א. ולענ"ד נראה דרבינו לטעמיה ע"פ מ"ש בהל' יו"ט פ"ו הלכה י"ד שכל הדברים שהם מתירין ומ"כ בשני ימים טובים של גליות הייט דוקא בזמן שהיו עושין שני ימים טובים להסתלק מן הספק אבל היום אין יו"ט שני להסתלק אלא מנהג בלבד והתיר ספי והראב"ד שהולק עמו שם אזיל מטי לטעמיה כאן :

הלכה ח המערב לשני י"ט. והראב"ד כתב שטעה בזה וכו'. ועי' ירושלמי עירובין דף ס' ע"א מ"ש בספרי ש"י ד"ה ר"י אומר וכו' :

הלכות שביתת עשור

פרק א הלכה ב כללו של דבר כו'. ז"ל הרי"ף ס"ק דביצה אבל יוה"כ נריך אפילו עירובי הצירות ושיתופי מבואות כשבת דתניא אמרו להם ב"ה לב"ש א"א מודים שמערבין לגדול ביוה"כ אע"פ שחייב בתענית ואסור לו לאכול כך מערבין לנזיר ביין שמעת מינה דבין ב"ש ובין ב"ה דמערבין ביוה"כ ע"ח והתומין כשבת ע"כ וכ"ש רבינו בפ"ח מהל' עירובין ה"ד. כוונת האלפסי בראיה א דלא תימא אליבא דב"ה לח"ד דס"ל לב"ה עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליו"ם אמרינן נמי דאין עירוב והוצאה ליוה"כ וכמ"ש בס' פ"א במתניתין דמגילה דתק אין בין שבת ליוה"כ וקשה על רפרם האיכא עירוב והוצאה אלא דרפרם מודה אליבא דב"ש דס"ל עירוב והוצאה ליו"ם ק"ו ליוה"כ ומוקי למתני' כב"ש ע"ש לזה בא הרי"ף לסתור את זאת דע"כ גם לב"ה מוכח דיש עירוב והוצאה ליוה"כ וע"פ דבריט מיושב קושית הב"ח או"ח סי' הרי"א שכתב דיש מקום לדחות ראיית הרי"ף דוקא ע"ח בעי אבל לא ע"ח ע"ם דכל ראיית הרי"ף אינה אלא לדחות דברי רפרם אליבא דב"ה כמ"ש ומה שהביא הב"ח שם בשם רש"י בשבועות פ"ג דא"ל דהלכה כרפרם קשה סוגא ממתניתין דאין בין שבת ולכמ"ש בספרי ש"י ביומא ס"ו ד"ה עתי אפילו בשבת וע"ש ליישב סוגיות השהרות יורא וכריתות דהדברים תלויים בפלוגתא אם אמרינן טומאה הותרה או דחויה מיושב דברי רש"י : ולענין מה דמשמע סה בדברי רבינו דיש חילוק מלאכות ליוה"כ להייב על כל מלאכה ומלאכה ובירושלמי פרק ג' דשבועות משמע להדיא דאין חילוק מלאכות ליוה"כ עמ"ש בזה פ' אלו קשרים ד"ה בדם כר"י בס' פ"י באריכות :

הלכה ה וכן לחדש מפי השמועה. עי' כ"מ פלוגתא דאמוראים אי ה' עינויים הם מה"ת או מדרבנן ובירושלמי ר"פ יוה"כ משמע דלא הוי מה"ת מדמקשה עלה דירשנהו איה התי ברהילה ט' בהה"מ לא כ"ש הא בעלי קריין צריכין טבילה ומאי קושיא הא בעלי קריין מדרבנן בעלמא צריכין טבילה והנלא במנהגא כדתנני שם במקום שאין נהיגין לסכול ובב"י א"ח סי' ס"ח מביא להך דירושלמי ומוכח דמדרבנן בעלמא הוא ושפיר מקשה כרהילה אסור כ"ש בהה"מ דהא התנה עינויים אינו אלא מדרבנן ובש"י כנאתי מ"ש בס' י"ד בשם הרב מולל מאה לשיטת הסוברים שהוא מה"ת ס"ל דתלמודא דבבלי הולק בזה עם הירושלמי ע"ש ועמ"ש בס"ד פ"ג ה"ז :

הלכה ו וצריך לאוסיף כו'. בענין התוספת באיסור מלאכות כתב הה"מ שדעת רבינו דלא ס"ל להלכה תוספת כלל והיה אפשר לומר דגם רבינו ס"ל תוספת גבי איסור מלאכות אלא דרבינו לטעמיה דסובר ספק דאורייתא מה"ת לקולא ולמאן דס"ל הכי התוספת הוא בבה"ש כת"ש הר"ן תשא"כ בתוספת עצי אי ילפינן מקרא דוספיתם בהשעה לחדש צריך שיוסיף ביום השעה שהוא יום ודאי והתוספת זה אין לו שיעור וא"כ גבי איסור מלאכות לא צריך רבינו להביאו כיון דהוא דבר מועט קודם לילה בתוך בה"ש אבל בתוספת עינוי שפיר צריך להביא. אבל העיקר נראה כמ"ש הה"מ דרבינו לא ס"ל תוספת כלל דאי ס"ל הו"ל להביאו בהלכות שבת לענין תוספת מוצאי שבת דדוחק לומר דגם רבינו סובר דגם במ"ש התוספת הוא בתוך בה"ש דהא הוי כאיקבע איסורא ועי' מ"ש בפכ"ד מהל' שבת ה"י אף שהתוס' כתבו במס' ר"ה דף ס' ע"א ד"ה ר"ע וז"ל ק"ק דבס' מקום שנהגו בעי נתימר דיוה"כ ספק אסור בבה"ש איירי אמאי הא אפילו ודאי יום כמוך לחשיכה אסור בכניסתו או ודאי לילה ביציאתו וכרין כן קשיא בס' ב"מ דתנן ספק חשיכה אין מדליקין הא אסור מקודם ושמא משום דשני בתוספת משהו נקיט הכי עכ"ד. ואם כן י"ל דגם רבינו מש"ה השמיט התוספת אפילו כמ"ש משום דשני בתוספת משהו וזה דוחק גדול דעכ"פ כיון דמבואר בגמ' תוספת שבת הו"ל לרבינו להביאו. וטעם רבינו שפסק דלא כמ"ד דס"ל תוספת גבי מלאכות נראה לפענ"ד דס"ל לרבינו כמה דפליגי הנאי אי גזרו על השבות בה"ש או לא לכאורה צריך להבין באיזה סברא פליגי ונראה ליה לרבינו דפליגי בזה אי תוספת מלאכות אסור או לא דלמ"ד דלית כאן תוספת שבת כלל במלאכות ולא אסור מלאכה מה"ת כ"א בלילה ממש אז יש שפיר מקום לומר דלא גזרו על השבות בה"ש משא"כ אי תוספת שבת מה"ת וא"כ מעט שעה קודם לילה בתוך בה"ש הוא איסור תוספת מה"ת ואין סברא שלא יגזרו על השבותים כיון שבכ"ם בבה"ש יש אזן חה שאסור מה"ת המלאכות ובעת הכיא אין סברא להתיר שבות שוב אין להקל כלל בכל בה"ש דדבר זה נראה שהוא עד שסברא לחלק בבה"ש נוסיף שיהיה מקצתו אסור ומקצתו מותר ומש"ה לא חלקו וגזרו על השבות גם בבה"ש, ותעתה רבינו לטעמיה אזיל שפסק בפכ"ד מה"ש כרבי דלא גזרו על השבות בה"ש ומהטעם שכתב הה"מ שם א"כ שפיר פסק דאין תוספת במלאכה כלל :

ודע דגם למ"ד סדס"ו מה"ם לתומרא וא"כ ע"כ צריך להיות התוספת קודם בה"ש ז"א אלא במלאכות האסורות מה"ת אבל מלאכות האסורות מדרבנן התוספת בשום אינו אלא בסוף בה"ש קודם לילה ממש הכי מוכח ממתני' ר"פ ב"מ ספק חשיכה דמערבין וטומנין בבה"ש ואמאי הא התוספת שבת צריך להיות מקודם בה"ש אלא כמ"ש ועיין באו"ח סי' שנ"ג בי"א דהביא הט"ז וס"ל לקבל התוספת על דברים שאסורים מדבריהם מקודם בה"ש כ"א דאף בה"ש מקודם לילה ודוק. ועי' בחס"ז למס' ביצה דף ל' ע"א : ועי' מה שהאריך הל"מ בדברי הרי"ף. ובפלפול התלמידים אמרתי ליישב דבריו דהנה בסוגיא יל"ד סוגא. אחד מה דמקשה הגא דעלם האי ומניחם מש"ל קשה דלאו עיקרו של הברייתא דדריש עלם למעט הוספת הייט מדכתיב ועניתם עי' בס' תוס' יו"כ ועי"ש

ומ"ק במס' ר"ה דף ט' דמקשה על ר"י תוספת מנ"ל דלמא סבר כתנא דפנים, ומ"ק כל הברייתא דקאמר יכול יהיה ענוש כרת על התוספת סימן ס"ד לומר כן דהכי מסקי' במס' סוכה בסוגיא דהלכה דמרבה נשים מיתורא דכ"א ומקשה שם נשים מדר"י אמר רב נפקא כו' ומשני ל"ל אלא לתוספת דלית ביה אלא עשה ואס"ד דתוספת אית ביה כרת או לאו תקשה למה לי הלכה. ועוד י"ל דנא"ם על הברייתא סימן ס"ד כלל דינים חייב כרת על התוספת, ועי' נרית מס' מ"ק בתוס' שם ודוק:

ונראה לומר דהנה לפי האמת דאין בתוספת כ"א איסורא דעשה בעלמא הא דמרבינן נשים לתוספת ע"כ צ"ל דנא"ל הוא למיתן סע"ג דהוי מ"ע שהז"ג וכ"ה ברמב"ם שם בקידושין דס"ל עם תוספת י"ל האי מלה והקבל ג' כתובים והא ודאי אם היה לא נוכל לומר דהוא מלד הסברא ודאי דעדיף טפי מלומר דליט אלא נא"ל ומ"ל י"ל דה"ם הברייתא יכול יהיה ענוש כרת פי' הא יש לנו קרא דהלכה ומקודם דימא דהוא נא"ל יש לומר דודאי ידענא מסברא תנן דים הגא או דילפינן מעבידים דאית ביה תוספת אבל לא סוי אלא עשה ומדחיק דריבה גם את הנשים לתוספת גלתה התורה בזה דתוספת י"ל שוה ליוה"כ ומסברא חיצונה אפילו לכרת סגי ליה דדוחק לומר ללאו ולא לכרת ואמר מדכתיב בעצם על עצומו של יום ענוש ולא על התוספת והוב קאמר דלמא לא מיעטו אלא מכרת אבל מכ"ם לאו אית ביה וקאמר דכתיב עוד קרא בעצם כו' וחזר ואמר דלמא בעשוי מכ"ם יש כרת בתוספת והתורה קאי על ענוי לבד מש"ה נשים חייבות ואין זה דוחק דמ"ל עם לשיטת רבינו פס קאי התורה על ענוי לבד כמ"ש ומשני דה"א לומר כן דהא גבי מלאכה נ"כ כתוב בעצם למעט תוספת ומ"ל שבקי לקרא דהלכה דמרבה נשים שהוא מגזה"כ ובזה מיושבים כל הקושיות ודוק היטב:

אמנם באמת יש להשיב כבר כתבתי שיטת הפוסקים דפליגי אי ה"ע מה"ת או מדרבנן ולשיטת רבינו שם דמשמע שהוא מה"ת ק"ם למה אמרו בגוכה דקרא דהלכה אצטריך לרבות תוספת למה לא אמר לרבות הנשים ביותר העשויים ולפמ"ש בהל' ה' דפליגי בזה בבלי וירושלמי כו' י"ל דהסוגיא דסוכה נ"כ ס"ל דמדרבנן הוא ולפ"ז אי מה"ת הוא והתורה בא לרבות נשים לה' עגויים אכתי מקשה אמי מקשה תלמודא דלמא אצטריך ועניתם דאל"כ לא ידעינן תוספת ואי משום התורה הכיגא לאוקמי לרבות נשים בשאר עניים וי"ל דגם הסוגיא דיומא סוברת דיתר עגויים המה מדרבנן ופסיר מקשה תלמודא וסוגיא דר"כ היה ס"ל להמקשה דה' עגויים מה"ת שם ובדברי הרי"ף נראה סוברת דגם הוא סובר כרבינו דכל העגויים המה מה"ת והוא הביא הסוגיא דגמ' רב אל תלמיד אמי ופסקו לחומרא ובאמת הפוסקים חולקים ע"ז והסמיך להרא"ש ועי' בר"ן שם וטעם הרי"ף נראה משום דספק בדאורייתא הוא ולחומרא א"כ הרי"ף לטעמיה לא ידפיק מעגם לבד ואצטריך להביא ב' הברייתות דיש תוספת וליח ביה כרת ודוק היטב:

הלכה ז נשים שאוכלות עד שתשיבה. לא באר רבינו אם אוכלת מיד במוצאי יו"כ אם מחיק בהו דהא באמת יש לתוספת שיעור כמ"ש התוס' במס' ביצה והה"מ שם. ותסשר שזו היא גירסת אית דגרסי מה שדחה רש"י בביצה הני נשי דקאכלי ושתו משתשיכה פי' מוצאי יו"כ ורש"י דדחי לה אפשר לשיטת רבינו דספק דאורייתא מה"ם לקולא א"כ אפשר שגם תוספת של מוצאי יו"כ הוא בכה"ם ושפיר דלא מחיק בהו ואין להאריך בזה כי כבר כתב בתוס"ו שם נשם רב גדול מאשכנזים שלא נאמרו דברים כללו אלא לדורותם אבל בדור הזה שמקילין לכמה דברים ראויים לעשות סייג לתורה ואפילו בדרבנן מחיק וקנסינן להו עד לא לעברו והביא ראיה מירושלמי ומייס והדבר ברור נכון:

פרק ב הלכה א וכמה מלא לגמיו כו'. בס' שיח יצחק כתב שיטת הרב המאירי שאין הלכה כשמואל אלא שיעור השתיה מלא פי אגדים ממש וכשמא דליתנא דמשמע פי"ז דהלים והוא כתב עליו דלא מצא לשום פוסק שפסק כן וכן בירושלמי כמ"ש רבינו פה:

הלכה ח אבל אוכלין שאין ראויין כו'. כתב הטור א"ח בשם' הרי"ב אבל מדבר שאי"ר לאכילה כתב אבי העזרי דאפילו אסורא ליכא ועיין שם בב"י דרבים חולק ופסק שם לחלק בין ח"ש לשיעור ע"ש. והנה הפ"ז הבין דברי הרא"ש דוקא בשאר והחמש אבל מודה הרא"ש דאסור אבל אסור כמו כל אסורי דשבת ולא נסרין דבריו להמפרשין במרדכי פ"ב דשבת. ומה דקשיא ליה מהך דאמרינן בגמרא גבי חומץ איכא דאמרי בדיעבד ס' אומר אני משם יש ראיה לאסוך דהיסך משו כלל בדבריו דהאיר אפילו לכתחילה א"נ שהם כיון שוגרים כיון דאמר לכו אין הלכה כרבי מאיר הלכה כחכמים וגבי יוה"כ סיכה דהוי אסור הוא אסור ומותר ומש"ה פשו והוא בעינ לכם אני לא אמרתי לכם הלכה כחכמים דלדידהו באמת אסור ומותר אני אמרתי אין הלכה כרבי לענין חיוב חטאת אבל לכתחילה הלכה כחכמים. ונראה לענ"ד דדעת הרא"ש יותר פה ובאמת נמ"ג על המור שהביאה בלי חולק ולא עוד אלא שבקיצור פסקי הרא"ש ביומא סי' י"ח כתב בהדיא דכל אוכלין וקמקן שאינן ראויין לשתיה הוא לענין כרת אבל לענין איסורא הכל אסור אפילו ה"ם עכ"ל. גם נ"ם על רבינו למה לא הביא פיר דברי הרא"ש במה שכתב בתחילת דבריו אבל אוכלין שא"ר לאכילם פטור כו"ל להביא שיטת הרא"ש ולמ"ש הב"י לחלק בין ח"ש לשיעור שלם ניחא. ולענ"ד נראה דגם כמור לא ס"ל להלכה כדברי אבי העזרי כלל אלא דהביא דברי אבי העזרי מתך דמ"ם מקמי הכי דחיוב כרת הוא דוקא בכשיעור אבל בח"ש ליכא כרת, וכוונת דבריו כמ"ש הב"י דר"ת לענין חולה דמאכילין אותו הקל הקל לזה הביא דברי הרא"ש דאם אפשר לו בח"ש מדברים שאין ראויין לאכילה יותר לו משום דאז לכל הדעות לשיטת הרא"ש לא עבד איסור כלל וא"כ לדינא גם דעת הטור להלכה דלא כרא"ש וכזה מיושב קושית הב"י שם שלא הביא דברי רבינו פה שחולק וא"נ לחלוק ואין להאריך פה:

הלכה ד אבל עלי גפנים כו'. צריך טעם למה נקט עלי, ועי' בטור סי' תרי"ב ועי' בס' שיח יצחק ד"ה אמר ר"ם אבל לולבא. ומ"ש רבינו שיש שבע מאכילה נמה אבל כו' יש גורסים בדברי רבינו שאבל אוכלין שאין ראויין ואמ"ל אבל אוכלין ראויין וא"ל נמי כה"מ ע"ש בס' המגר:

הלכה י קטן. עי' כה"מ דלפי הסגי שיטות ליתא גבי זכר כשלמים כלל והקטן שלומד תורה יש לספוק להקל עי' א"ר:

הלכה יא אין מענין אותו כו'. לכאורה משמע דאם רצו מתענין וכן הבין הב"י בשם הר"ן דברי רש"י דאם רצו מתענין ובס' שיח יצחק כתב בשם רבינו מנוח דלכ"ע אם רצו אין מוחין אותן לכשמתם ע"ש:

פרק ג הלכה ב כל חייבי טבילות כו'. עי' ח"י יומא דף פ"ח ומ"ע תוס' שבת דף קכ"א ע"א ד"ה הכי ס':

הלכה ג מי שראה קרי. עי' כה"מ ומ"ק מירושלמי שהבאתי בפ"א הל' ס':

הלכה ד לא ימלא אדם כו'. עי' כה"מ וקשה למה נקט רבינו גבי כ"מ לא ימלא ועי' שיח יצחק שם:

הלכה ו וחוזר במים למקומו כו'. שהחזירו סופו משום תחלתו. וכה"נ אמרינן במס' מ"ק דף ז' והא דלא חשיב שלא ביצה דף י"א בהדי ג' דברים י"ל ע"פ מ"ש הפ"ז ביו"ד סי' רס"ז דשלא לא חשיב מה שהוא משנה. ומ"ש רבינו אפי רבו. עי' הה"מ שהרב אבל תלמיד אסור וכ"ה דעת רבינו וכבר כתבתי בפ"א דהפוסקים הביאו לחומרא משום דחששה מעיים מה"ת הם לשיטת רבינו וחשש השיעור שכבר הפוך שספק הכפיה להקל משום דסובר השיטה,שסוברים ס"ע מדרבנן שם:

הלכה ז שהרי קשוי שלא מגיע כו'. עי' בגו"ה שהיה שאלים כ"ם הלך ב' על המנעלים העשויים מבגד אל לבד הקשה במחוס מנעליו והגדרש ולמאכ סמס הפקד מחברים ג"כ כמה המיכים של לבד כדי שיהיה גבוה סהם שפקד אמנר שמאל שיהיה טח לילך בהם והולכים במנעל זה ביוה"כ אינו מכון לעשות כן לפי טעם שכתב רבינו שהרי קשוי כו' ובמנעלים כאלה אין הקושי מגיע לרגלו, כל ירא וחרד יש לו להחמיר ע"ש:

הלכות יום טוב

פרק א הלכה א שאן אסורין בכל מלאכת עבודה כו'. עי' כה"מ ובלח"מ הקשה למה לא כתב קרא בפ' בא מלאכה עבודה והו לא נריך אך אשר יאכל לכ"נ ע"ש. ועי' בשבת דף קי"ז בהא דגרסינן שם הגא דבי ישמעאל כל מלאכת עבודה ל"ה יצאו תקיעת שופר ורדיית הפת ע"ש בחידושי רשב"א שהקשה תנ"ל למעט בשבת ותירץ שם כיון דאינה מלאכה ביו"ט גם בשבת לא חשיבא מלאכה דהא לא התיר הקרא אלא או"נ בלבד והלכך כשמוציא הכתוב תקיעת שופר מכלל איסור מלאכת יו"ט ש"מ דאינה מלאכה ע"כ, וא"כ אי לא הוה כתב בפירוש אך אשר יאכל לכ"נ הו"א דבשבת אסור תקיעת שופר ורדיית הפת, ועמ"ש מ"מ בשם הרמב"ן ודו"ק

הלכה ב שבשמן כו'. הכי איתא בגמרא ומה שלא אמרו בגמרא דבלא"ה איכא עשה מדכתיב אך אשר יאכל לכ"נ כו' משמע שאינו או"נ אסור ולאו הבא מכלל עשה עשה הוא וכה"ג הקשה מהרש"א לתא לא תימא נמי התן עשה מדכתיב שבעת ימים תאכל מצות ועמ"ש בזה בס"ד בפ"א מהל' איסות דלאו הבא מכלל עשה אע"ג דעשה הוא מ"מ מדחיא מפני עשה אחרת

הלכה ג ח"מ לשבת וכו'. וכה"מ כתב ועניין ה"מ לשבת הוא לעניין חטאת ובשוגג וכו'. נראה לענ"ד הא דאמרינן בגמרא ה"מ לשבת כו' בשבת מסכתה נה חילוק מלאכות דהיינו בשוגג דכל הלימוד דיש ח"מ לא תבעיא לתאן דס"ל אתת מה"ה דבבי הפסח כתיב א"כ גלי קרא בתבחה דוקא והכילו לת"ד דנפקא מלה הבערו ג"כ י"ל דלא מליא ח"מ כ"א לענין חטאת ואין ח"מ ליו"ט דביו"ט לא מסכחת ה"ר דבבי לאוין לענין מלקות לא גלי רחמנא ח"מ וגס"מ אפילו לת"ד דלוקין על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד גם גבי שבת ליכא ח"מ לענין מלקות וכ"כ מוכח מדברי התוס' ר"פ אלו הן הלוקין דלר"ע כ"י דאמר טעמא דר"ע דאין לוקין על חייבי מיתות ב"ד משום כדי רשעתו ברשעה אמסורה לב"ד אם התרו בו למלקות נרידא גם ר"ע מודה דלוקין א"כ קשה לי מה שהקשה רש"י בפסחים בסוגיא דהואיל על הא דתנן יש הורש תלם א"ד למה לא תני שבת וכתב משום דשבת הוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין ותירוצו עולה יפה אליבא דרבא אבל לרשב"י לפמ"ש התוס' הקושיא כשהרת אמאי לא תני שבת. ולפס רהיטא קושית רש"י תמורה דאי הוה נקט שבת הוה מסכרה לה ס' דלה שייך לומר אין ח"מ לשבת ולפמ"ש מיושב דגם גבי שבת ליכא ח"מ למלקות ואי תקשה לך דפכ"ש הו"ל למתני שבת דשכיח יותר מיו"ט. ז"א דהא בשמ"מ מביא תה שהקשה העולם איך יחול איסור יו"ט על איסור שביעית וכתב בהל' שחיטה דתיירי בר"ה א"כ שפיר נקט סהם יו"ט דאי הוה נקט שבת זה ל"ש שיחול ר"ה בשבת והארכתי בזה

הלכה ד מלאכה כו'. עי' כה"מ ומה שכתבתי בזה בארוכות בס"י יום' מגילה כ"ק ד"ה תני ושם במס' ביצה ד"ה לא איסור ולא הפרי ע"ש

הלכה ו לא אסרו הגואה ביו"ט כו'. הרי"ו כתב בשם ר"ה דמותר לפתוק בכדור בר"ה וביו"ט תמה ע"ש מה חיקוס לפחוק הלזה להתירו וכתב בס' ביצה לפסים בפרקין דדעה ל"ת דאין בו אלא סלטול בר"ה"ר יהכדור תוגה בר"ה"ר ואינו מוליאו מרס"י לר"ה"ר וד"א בר"ה הלכתא נמירי לה בשבת וקיי"ל בכל י"נ מדות שהתורה נדרשת בהן אין למדין מן הלכה ומלאכת יו"ט ויוה"כ ילכינן בנין אב משבת וא"כ ליכא למילף יו"ט משבת לענין העברת ד' אמות והניח בספק ולי נ"ע דבריו דא"כ קשה הא דאמריק במס' עירובין דף ד' ע"א בהא דיקשה אלימא ואתי הולאה הא כתיבא אל יצא איש ממקומו (כ"ה הנירסא העיקריה ע"ש) ומשני כגון דהוליך הוצאה אסירה הכנסה שרי ולפ"ד קשה אמאי לא משני הגמ' דהורים להם הוצאה אסור תרה"י לר"ה"ר אבל הוצאת ד"א דג"כ נקרא הוצאה דמקומו של אדם הוא ד"א וזה לא תכורש בקרא אלא מהלכה וספיר חייב. ועוד לפ"מ דאמר שמוהל בשבת ר"כ הייך דמקושש העביר ד"א ברה"ר הוי ולדידיה מפורש בתורה מקרי דהא מקושש נתחייב עליה ואין מקום לספיקו כ"מ להתוספת שם אי הולך הוי או מעמר הוי ובגמ' שם קאמר נכ"ת לכדתניא וכו' ואמאי לא קאמר כ"ת לשמואל יו"כ ויו"ט ג"כ אסור העברת ד"א תסא"כ לתיק הדוחק לומר דתלמודא רצה למצוא נכוחא אי הולך הוי או מעמר הוי דהא תנן לא קיי"ל כאיסי כמ"ש בה"ם פ"ז ויותר הו"ל לתלמודא לחלק נכוחא מה דנ"מ לדידן. ועוד הא אמרינן במס' מיר דף כ"ה ע"ב אי מהלכתא ה"א הלכתא ולי אקריבה לא מיחייב וע"ש בפי' המפרש ובתוס' שם ודו"ק וא"כ קשה הי הלכתא היא מנ"ל לחייב מעביר ד"א ברה"ר בשבת. אלא נראה לענ"ד ברור דכ"מ דהלכה לא בא אלא לברר קרא כוי כאילו נכתב בפירוש וחייב עליה וכענין ה"י סריפות שלאחרו לחשה ריסוני וכן לא תאכל כל נבילה וכא הלמ"ת ומכרס דנפסלה בחייבה הוא בכלל נבילה וכן הכא נמי הלמ"ס גילה דבכלל הקרא אל יצא איש מחוקומו הוא העברת ד"א והרי הוה כאילו נכתב מפורש ולא שייך לומר אין לתידין מהלכה ועי' כרב' ביצה דף כ' ע"ה בהא דאמר שם דלתא מעולת הובה גמירא ובתוס' הקשה שם דהוי דבר הבא חן הכוקש ורש"י כוכר כיון דכתיב כחפש כהילו מפורש בקרא ע"ש בלב"ז והו"ק וכ"ת בנחרת בהבכה סקומות דמקשה הגמ' כיון דהלכתא הוא קרא ל"ל בוכה כ"ז נדה ל"ב ידיוירם ועי' בפי' הרע"ב מס' זבחים פי"ג גבי תנכך מי הג בהג מה שנתקשה שם בתוי"ט ולפ"ד יש מקום ליישב ועי' בחט"ש יו"ד סי' כ"ט ולפי"ז אין חילוק כלל בין שבת ליו"כ לענין מעביר ד"א דכל כי האי חדושא הו"ל להנך לאשמועינן ולא לייתני סתם אין בין יו"כ לשבת, ובזה אפשר לייסב קושית התוס' מה דנקיט בכ"מ גזי ה ספק יעבירנו ד"א ברה"ר ולא נקיט גזירה שמא יוליאנו מרה"י לרה"ר דרבה תלמידא להשמועין דהעברת ד"א הוצאה גמורה להיותא מיחשב וגזרינן עליה כמו בכל היסורי שבת דלא תימא כיון דהלמ"ת הוא אין לגזור עליה קח"ל ואין להאריך בזה

הלכה ט שהפת מרובה בתנור וכו'. עי' בתוס' כסחים דף מ"ו ד"ה עד דיש היליך בין התטרים כשהוכה תחת הגחלים לא שייך כא נאפה יפה ועי' הה"מ דיש עוד חילוק בין התנורים גדולים לקטנים והא הוא התטר גדול כתב התור הגיזוק י"ב עפרונים ולא נתפרש השיעור, ועי' בטו"ח יד אלי' סי' כ"ה בהשיעור הוא עם כתלל התטר ד' על ד' טפחים דיש ד' טפחים פרוח בין הכל ס"ד עפחים זה הוא השיעור שמחזיק י"ב עפרונים

הלכה יג או כלבים כו'. עי' כה"מ. ועי' במס' נזיר דף מ"ח ע"א שם גלי קרא דאין נפש בהמה במשמע כמבואר שם בין לא"ק ובין לר"י

הלכה יד גבי כחיל כו' עיסת כו'. עי' לח"מ ועי' בלס"ז כתם עיסה כשמורת בספייתה עיקר כוונתו לרועים אלא שמטפל בהם לצורך כלבים כשלא יהא לו נבילה אבל כל שאפשר להיות לו נבילה עיקר דעתו לרועים, ולפי סברת הר"ח שהביא הה"מ סי"ג בלא"ה לק"מ דמה"ת גם נפש בהמה במשמע. ובזה יובן פי' הגת' בהא דמשני כאיל ואפשר לסיין בנבילה ולתסקנא דאמר כגון דא"ל נבילה תשום דתליא בסלוגתא דהנאי.

הלכה טו לכל שצריך הגוף וכו'. גרסינן בירושלמי עלה דקך מתני' והוא שיהיה ראויה על דעתא דב"ש והוא ששה מהן, ורבינו לא הביא כלל דבעיק שיהיו התים ראויין לשחייה משום דס"ל דתלמודא דבבלי פליג בזה אלא דסעתא דב"ה מן הטעם שכתב רבינו פה ונ"ל לסברת מתוך ודתיק ליה לרבינו לכרס דתלמודא דבבלי פליג עם הירושלמי מקושיא שהקשה בס' אס"ז לרבה דס"ל בפ"ק דביצה דל"פ במתוך היאך יפרנס מתני' וב"ה מתירין וע"ש בלס"ז מ"ש בשם הרמב"ן דכ"ע א"ל מתוך והייט כלצורך הגוף ולא פליג שם אלא בשלא לצורך הגוף תשא"כ בשוחט עולת נדבה וכתולית הה הקטן סע"ג דהוא נ"ק מ"מ אינו צורך הגוף ובזה לא פליג הר"ן ורבינו כנ"ל כרור ועי"ש בס' ס"י שם בסוגיא די"ל דבבלי וירושלמי לא פליגי אהדדי ע"ש:

הלכה יח כן הנולד אסור. עמ"ש בזה בס"י ריש ביצה.

הלכה כ וכל דבר שיל"מ כו'. גרסינן בגמ' דף ז' אמר ר"ח בריה דר"נ בדק בקינס של תרנגולין מעיו"ט ולא מצא בה ביצים ולמחר השכים ומצא בה ביצים מותרות בידוע דתסהתול אהילידו אע"ג דבדק יעיו"ט אימר לא בדק יפה יפה ואע"ג דבדק יכה איתר ינא רובא וחזרה ומוהרת ומביאו בהלכות וכתב הר"ן שם ומהא משמע דאפילו בדשיל"מ כדרבנן אזלינן בתר רובא משום דלא אתחזק איסורא. ותוכן כוונת הר"ן משום דזה הוא מילתה דל"ש והוי כתו מיעוטא ולכך תקילין אפילו בדשיל"מ אבל לדברי רבינו פה נראה בדשיל"ת התירו בכ"ע וסובר רבינו דלר"א דאיר כל דשיל"מ ל"ב אפי' באלף אלפים כיון דיש לו היתר בשלש מתירין בכ"מ וא"כ גם דיע דר"מ ליתא נדידן ומש"ה לא הביא רבינו פה דין זה וכס' ביצה לעתים תמה על רבינו. שוב מצאתי בגם הנל"ח בתם' ביצה נחית לזה והנלהו ועי' בס"ד הל' כ"ד בהה"מ מ"ש בשם הרשב"א וכן הן הדברים שכתבתי

הלכה כג כילד וכו'. עי' בהגה"ת בתיזה מת דבכו הכתים אם עגדול או גם בנפל ועי' ס"ע א"ה כי' תקכ"ו סעיף ס' ובפ"ח שם מ"ש דנפל חייב בקבורה ועי' בס' ביצה לעתים שהשיג עליו:

פרק ב הלכה א אפרוח שנולד ביו"ט וכו'. והיינו כרב ור"י חולק ומתיר וכיס"ש הקשה למה פסק רבינו כרב הא קיי"ל רב ור"י הלכה כר"י אע"ג דהגיא שהיה דרב הא תנית נמי כוותיה דר"י. ואפשר לי לומר דלכאורה גוף סברת ר"י שמתיר מטעם הואיל ותתיר עצמו בשחיטה וכירש"י הואיל ומתיר עצמו בלידתו להיות כפרס יה שלא היה לכני לידתו אף מוקצה התיר א"ע בלידתו דמינו דאיתקן להא איתקן נמי להא וטעם זה קשה להבין לפי כשוטו ולעד"נ ע"פ גירסת רש"י בתס' שבת דף קכ"א אימה של קטן והא היא לכלבים והגן תחתכין את הנבילה לפני הכלבים וכ"ת נולד הוא והא הגיא נהרות וכו' אלמא כיון דהכי אורחייהו דעתיה עלויה ה"נ כיון דאורחייהו בהכי דעתיה עלויה וכתב בחידושי הרשב"א שם יש מקשים תהא דאמרינן ריש ביצה אי בתרנגולת העומדת לגב"ב נולד הוא ותאי קושיא הא כיון דאורחא הכי דעתיה עלויה כו, וי"ל לדברי רש"י דהתם כיון דאגידא באמה כגופה דמית וכיון דאמה אסורה איהי נמי אסורה ע"כ, ולפי סברת רש"י גם באפרוח י"ל דלא הוי מוקצה כיון דאורחא בהכי דבכר ידוע ימי ישיבת התרנגולת על הביצים שיצא ממנה אפרוח ע"כ נ"ל לפי סברת רש"י כיון שיצא האפרוח מהביצה והביצה הגורה אפרוח היוצא ממנה גם כן אסור אלא דאינו דומה לביצה דביצה היא מגוף התרנגולת כאחד מאבריה ושייך לומר דסדיא הכל בתר העיקר אבל האפרוח שיצא מהביצה ונעשה בריה לעצמה להיות ניתר בשחיטה אין סברה לומר דסדיא בתר הביצה האפרוח וגם אין סברא לומר דסדיא האפרוח בתר התרנגולת כיון דהכסיקיה גוף אחר וזה הוא כוונת ר"י הואיל ומתיר עצמו בשחיטה שהוא גוף בפ"ע לא שייך לומר דסדיא בתר הביצה שהיא האם שלה והתעיין היטב ומדקדק בדברי רש"י אכבר נכון דברי לדבריו, ועיין בחי' רשב"א שם שכתב דהגי' שלפנינו בגת' תינו כגי' רש"י ולא ס"ל לתלמודא דידן סברא זו דכל דאורחא בהכי דעתיה עלויה רק בירושלמי חשוע כדברי רש"י וא"כ בהא פליגי רב ור"י דר"י סבר כירושלמי וסהם ירושלמי הוא ר"י ורב ס"ל כגי' תלמודא דידן דלית להו סברא זו וא"כ ליתא לסברת ר"י ומש"ה פסק רבינו כרב ומ"ש הה"מ ואפילו ביומו מותר לחולה וכן עיקר פי' אם בתוי לעגל הזה לחולה שיש בו סכנה דמותר לנכריא לאכול אותו באותה כר"ש רבינו בפ"ב מהל' שבת וע"ש בהה"ת שיש תי שסובר ובלבד שלא יהיה בדבר הזה מוקצה וכ"כ רש"י חולין דף ט"ו אבל חולה שאין בו סכנה מותר לאכול אפילו ביומו אע"ג שיש בו מוקצה ועיין לה"ת ות"ל ומה שכתב בזה בס' בל"ע נ"ע ע"ש

הלכה ד אותו ואת בנו כו'. עי' הה"ת מ"ש בשם הירושלמי ועי' בק"ע ביצה דף ז' ע"ב ד"ה הע"ב שבי' כוונת הירושלמי בדרך אחר וחולק שם עם המג"א סימן תצ"ה ס"ק ק' בתה שהתיר תם כלו באיסם או"ב כיון שראוין כולן לשחיטה אע"פ שאינו שוחט אחד מהן ע"ש

הלכה ו זימן שהורים כו' עי' הה"מ מה שהקשה על הרשב"א בח"ב ס' ביצה למה היא אסורה ועי' בתרדכי פ' א"ל שכתב וי"ל הע"נ דספק תחומין רות ג"כ דשי"ת ל"ד לביצה דהתם כי מוקמת נה אחזקה הרי לא נולדו ולפי"ז מיושב קושית הה"מ וכעל הארכתי בזה בס"י בריש ביצה ד"ה עסרין ע"ש

הלכה ז דגים כו'. עמ"ש בזה דכ"ז מהל' שבת

הלכה ט העומד על התרנגולת כו'. כתב הה"מ שאין תיקוה בשבת, עי' לח"מ וכן הבין הרח"ש בסוף בי' ה בי"ש בם דתיה נבפך רבינו תהה דאמרינן ביצה דף ד' אי בתרנגולת העומדת לגב"ב היא ולאו אסורה ג"ם כילב"י ובמהרש"ל, והרא"ם דעתו
/קושיה

דאיתיה הגמ' מהלכתא ועמ"ש בזה בס"י מס' שבת דף י"א ע"א ד"ה לא ס"ד וע"ע מ"ש במחני' דבית שמחה בס"י:

הלכה יב ויש נוסחאות כו'. להסביר סברת נוסחא זאת י"ל ע"פ גירסת רש"י שהבאתי בהל' ה' כל מידי דאורחא בהכי דעתיה עליה לא הוי נולד והרגיש שם בחי' רשב"א מהך דקליפי אגוזים אמאי הרי דעתו עליה וע"ש טוסחא זו בלאמת מותר מה"ט משא"כ אם אכל מערב והניח הקליפה ולא הזמינם להסקה גלי דעתיה דאקצינהו וגם לפי סברא זו יש מקום לומר כיון דהסיק בכלים אע"ג דנשמו כחד האי אחליק בהו שורתא שברי כלים כיון דאורחא בהכי דעתיה עליה, ועי' הכ"מ שאין נוסחא זו עיקרים וכמ"ש לעיל דהעיקר כגי' שלפנינו כדמסיק בחי' רשב"א שם:

הלכה יח כ"ז שהוא חס. עי' תוס' ביצה דף ח' ד"ה אמר ר"י דאפילו ר"ש בהאי שלד מודה דהוי כמו מיא בעיגלא. וקצת ל"ד דהא גם כשנקרא אפר תותר כשמדיין חס, ולפ"ד רבינו פה י"ל טעם אחר דמודה בה ר"ש דמעיקרא נקרא אש והשתא אפר. ומה שדחקו להו לומר כן נראה משום בתוס' כ' בשבת י"ט ע"ב דרב דס"ל שבת קי"ט ע"ל בתוקצה לבלגל כר"ש הייט אפילו בדבר דלא שייך אכילה אלא טלטול ודלא כמ"ש בה"ל דדוקא במידי דשייך אכילה בטלטול סובר רב דיש להחמיר באכילה משא"כ במידי דלא שייך אלא טלטול והתוס' לטעמייהו אזלו ולדברי התוס' יש רסיה דאנ"כ מאי מידה רב על הברייתא אלא דקמ"ל דגם ר"ש מודה ועי' ביצה דף ל"ג ע"א ברש"י ולפ"ד ניחא לדברי מהרש"א שם ושם כנ"ד מביאו התוס' בשם ירושלמי דכדיעבד מכסים בהסיק ביו"ט ורבינו פה לא מחלק בהכי ועי' פר"ח סי' תנ"ח. ונראה לפמ"ש שדחק עצמו המהרש"א למה התירו משום שמחת יו"ט ואי אמריק דלא בירושלמי אסבר לומר דנמרא מיירי בדיעבד וס"ל לרבינו דבבלי חולק בזה עם הירושלמי:

פרק ג הלכה ב ונתערב דמם וכו'. וטעמא משום דמטלטל מרחא יתירא, ונראה דאם לקח אדם בידו עפר שאינו מוכן ע"י שכתה או בצירוף אופן שיהיה כיון שהמוקצה בידו ככר ורשאי להניחה בכ"מ שירצה מותר לכסות בזה העפר את התערובות משא"כ בספק חיה בספק בהמה המבואר במ"א אפילו אם כבר ישנו בידו באופן שכתבתי נ"כ אסור לכסות בו משום שיראו הרואים להתיר חלבו שלא ידע הרואה שזה בא לידו בשוגג כ"א יסבור שזה הוא חיה ודאי ובזה מתורץ קושית הלח"מ ועי' ש"ך יו"ד סי' כ"ח:

הלכה ג השוחט בהמה בי"ם וכו'. עי' היטב בל"מ ול"ע אם רבינו מפרש כן א"כ קושית התוס' בכורות כ"ד ד"ה והיינו כשלרת דלמה לא קתני ליה לענין בכור. ובאמת לייחב קושית התוס' י"ל דנרכותא נקט האבעיא בי"ם משום דאי הוה קתני ליה גבי בכור ה"א דביו"ם אין כאן ספק דודאי מותר משום דשא"ם משא"כ גבי בכור מספקא ליה משום די"ל דשא"ם לא הותר כ"א בשבת משום דמלאכה מתשבם אסרה תורה ויו"ט ילפינן משבת משא"כ בשאר איסורים י"ל דשא"ם אסור דהא מהך סוגיא ספק בספגמות דשא"ם בשאר איסורים אסור כר"י וכמ"ש התוס' בשמו שבת דף ק"י ע"ב ד"ה תלמוד וכו' ולכ"ע גבי שבת גם לר"י דס"ל דשא"ם אסור אינו אלא מדרבנן וכמ"ש ברש"א משא"כ גבי שאר איסורים לר"י יש בו איסור תורה גם בלאו מכוין ומש"ה תנפי ליה ביו"ם ולרבותא נקט הכי. אמנם בעיקר פירוש דברי התוס' שם יש מחילה מתחילה דבריהם לסוף דבריהם, וכבר הארכתי בזה בספרי ש"י במס' ביצה דף ז' ע"א ד"ה ולא מקרלפין ולכמ"ש שם עולה פסק רבינו על נכון קחנו משם:

הלכה ח והוא עושה מעיו"ט. עי' השגת הראב"ד ועמ"ש סכ"ע מהל' שבת סי"ד. ומ"ש ואין עשה דוחה ל"ת ועשה יש לדקדק דבפי"ט מהל' פסולי המוקדשין הל' ה' כתב רבינו דין דאין שורפין קדשים ביו"ט ולא כתב שום טעם כמ"ש הכא ואין זה דרכו לסמוך, וע"ק לי דבפ"א מהל' חמידין כתב רבינו דרשא דאביי דעולת שבת בשבתו. וי"ל לייחב דברי רבינו דהנה לכל הטעמים דאמרינן בגמ' עולת שבת בשבתו ולחנא דבי חזקיה עוקר שני לשריפתו ומדרשא דהוא לבדו יעשה לכם לכל הלמודים אם עבר ע"ז ושרף את הקדשים אינו עובר כ"א בלאו הבא מכלל עשה משא"כ לגמיא דר"א דיו"ט עשה ול"ת הוא א"כ לשיטת הריב"א סוף חולין וז"ס א"ע דהל"ת מדחה א"כ גם לר"א אינו עובר כ"א בעשה משא"כ אי לא אמרי' כשיטת הריב"א א"כ לר"א עובר בעשה ול"ת, וגם"ת לפמ"ש כמל"מ בפ"א מהל' יו"ט דין י"ז דמשמע שם גבי עשה לא עבדי' הרחקה משא"כ בל"ת ומכ"ש אם יש כאן עשה ול"ת וא"כ לר"א אי לא אמרי' כשיטת הריב"א יש לתעבד הרחקה משא"כ לאידך מ"ד דאין כאן כ"א איסור עשה לא שייך למיעבד הרחקה. והנה התוס' כתב בשבת דף כ"ד ע"ב ד"ה לפי שאמי לא שורפין תרומה דהא יכול ליהנות בשעת שריפתו כו' ואומר ריב"א דודאי גרע כו' ור"י אומר לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט פי' גזרו תרומה אטו קדשים ע"ש. ונראה דריב"א לטעמיה אזיל דס"ל דהל"ת בכ"ע נדחה א"כ מש"ה לא בעי לפרש כדפי' הר"י אגב גזירה דלמה לן למיעבד הרחקה כיון דבשריפת קדשים גופא אין כאן אלא איסור עשה אליבא דכ"ע ור"י סובר דיש כאן עשה ול"ת ושפיר עבדי' הרחקה. והנה רבינו אי ס"ל כדעת הריב"א כבר הארכתי בזה במחברים ואני בארתי בהל' גזילה ואבידה שי"א ה"ח שדעת רבינו דלא כדעת הריב"א ומעתה דברי רבינו נכונים דשם בהל' פסולי המוקדשים דלא כתב כ"א דאסור לשרוף פסולי המוקדשים ל"צ ליתן טעם דבכ"ע אסור מדרשא דעולת שבת. אבל פה כתב רבינו וכן אין שורפין שאר חלה שהיינו תרומה וכתב הטעם שאין שורפין קדשים ביו"ט ופי' רבינו כמ"ש הר"י משום גזירה והיה קשה לי לרבינו אם לא היה כאן כ"א איסור עשה ודאי דלא עבדו רבן הרחקה יתירא לגזור תרומה אטו קדשים מש"ה שיכל רבינו וכתב הטעם שאין עשה דוחה ל"ת ועשה פי' ונשאר הטעם ול"ת ושפיר עבדינן הרחקה כנ"ל:

הלכה יא אין מלבנין את הטבעים. עי' הכ"מ שדעת רבינו שלא לחלק בין חדשים לישנים ומ"ש כמ"ש בפ"ב מהל' שבת שם דאין חייב כ"א בקדירה חדשה כנגד כ' בס' בל"ע דהעיקר כמ"ש בטו"א ח"י בשם הגאון מהר"ל דישנה אינו אלא ספק חיסום ואסור עכ"פ אבל אינו חייב חטאת כ"א בקדירה חדשה ע"ש, ונראה דלפי שיטת מהר"ל אין כאן ספק כ"א אם לא נחייגן שלא נלה או ספק בו פעמים רבות אז יש ספק אבל אם נלה בו הרבה פעמים עד שנראה שא"ל חיסום כלל מותר לכ"ע, ובזה י"ל כא דנקט חדשה להורות בא דכ"ז שיש ספק אי החיסום מועיל עדיין הוי בכלל חדשה ובזה מיושב מה שתמה שם בס' בל"ע לדעת הר"ן דמספירי א"כ

שפ"א לעשות מעיו"ט מותר ביו"ט א"כ בישנים מה הו"ל למיעבד כיון דבכל פעם איכא חיסום ולפמ"ש א"ש:

הלכה יד הקמח כו'. עי' מ"ש ה"מ בדעת הראב"ד שאסור ליטול הגרור ביד וכ' בס' בל"ע דאע"ג דקי"ל דשרי לגרור ביו"ט לטלטל הייט בקמחים דלא פני בלא"ה אבל כאן יכול לעשות באופן אחר שיטול הגרור ממילא ומ"ש ה"מ על מה שאוסר המהר"ל לאסור במחוקה כמאת נגרור פרורים גדולים דהוי נולד ע"ש, ועי' בא"ח סי' ש"מ ובברכי יוסף שם, ומ"ש בהל' שבת סכ"א:

פרק ד הלכה א אין מוליכין כו'. עי' הכ"מ דאם הוליכה כאן מותר להשתמש עי' בא"ח סי' תק"ג שהקשה מה בין זה למעשר ומבשל בשבת במזיד דאסור ועי' בפ"ר וכשו"ת רדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' ק"נ ובברכי יוסף סי' תק"ב אם היה במפסר או במדבר ולא הזמין לו עד יו"ם מותר להוליך אם ביו"ם:

הלכה ב עוקה כמו שארג או בנה. בתוס' פ' המצניע דף צ"ה כתב דגבן אינו עושה ביו"ם משום מחוך ורבינו לטעמיה אזיל ולפי שיטת הירושלמי דמגבן חייב משום גם גם לפי שיטת התוס' דאמריק מתוך בבה"ג כאן שהותרה מלאכה לצורך א"ל אמריק מתוך ועושה כבונה ביו"ם דלא אפיס בגין שהותר באו"נ. והתוס' כ' אם זהו נעשה נמ' דידן דמגבן חייב משום בונה וגם רבינו כ"כ בפ"ח מהל' שבת:

הלכה ו אין מעמרין מפני שהוא מכבה. עי' בר"ף ס"פ יו"ם דגרם דגסרא אגומרי ליכא כבוי וכתב הר"ן מפני שסופו להבעיר ועי' בר"ן שם מה שסירם לשיטת רש"י ור"ק ועי' בלח"מ:

הלכה יו כלי שנטמא מעיו"ם. עמ"ש סכ"ג מהל' שבת ה"ח ועי' בש"י ביצה פלא דקך מתני' ד"ה אבל לא מטבילין:

פרק ה הלכה ד אין מוליכין וכו'. עיין השגת הראב"ד. והנה טעם זה שכתב רבינו דלהכפיח גגו הוא צריך והוי בונה ולפי שיטת התוס' שבת ל"ס שהבאתי בפ"ד בבונה ממש אינו אסור כ"א מדרבנן והוי פ"ע בדרבנן ולשיטת האוסרים דבדרבנן לא אמריק בתו"מ א"כ מאי מקשה הגמרא מהא דאמר ר"י אמר רב ולשיטת רבינו דחולק על התוס' א"ש. והנה לפי שמסוס הגמרא משמע כפירש"י דטעמא דב"ש דמתירין משום דשוכבו מוכיח עליו והא ניחא ומסתבר אם ליכא כאן תשש איסור תורה שפיר איכא מקום לומר סברת שוכבו מוכיח עליו אבל אם יש לחוש מפני הרואים איסור דאורייתא אין סברא לומר דמשום דשוכבו מוכיח עליו מתירין אפילו בהי"ל ובזה נראה כא דאמר ר"י שם בגמ' דף פ' ע"ב שהלכה כשיטה דלא מ"ל סברת שוכבו מוכיח משום דר"י לטעמיה דסהס ירושלמי הוא ר"י ושם אמריק דמגבן חייב משום גם לדידים איכא איסור תורה ומש"ה קאמר הטעם דמותר משום שמחת יו"ם ואין מתירין אותו אלא ברה"י כא דמסיק שם שא"כ משום דשוכבו מוכיח הייט משום דבונה דמגבן חייב משום בונה וס"ל מתוך בכל הדברים. ומעתה דברי רבינו מיושבים כיון דהוא ס"ל דלא אמריק מתוך אלא בכולאה והבערה ויש כאן איסור תורה ור"י הא ס"ל כיון דיש איסור תורה לא סמכינן להתיר ברה"ר משום סברת שוכבו מוכיח עליו ושפיר פסק רבינו כר"י דס"ל אע"ג דבכ"ע אמריק כל דבר שאסרו חכמים משום מ"ע אפילו בחח"א משום שמחת יו"ם מתירין הכא ברה"י ועי' בהרב מאלירי ומ"ש בש"י בסוגיא זו ודו"ק קבלתי:

הלכה י חמלי הסקר ה"ה כרגלי מי שזכה בהן. פי' הדבר כשמותו כיון שזכה בגם זה אפילו כאן אע"כ לאחרים הרי הוא כרגלי הבעלים הראשונים וכ"כ רש"י ותוס', והריטב"א בעירובין הביא שיטת הראב"ד שלא אמריק שזכה בהן הרשאן אלא בעודו ברשותו אבל כיון שנתנו לאחרים הרי הן כרגלי מי שנתנו לו והסברא ביאר שם הריטב"א דכיון דלא קנו שביתה לעצמן הכניסם בגלל וכמוח מיתת בעודן ברשותו והשחר וגמא לאחר מהכסל שביתתו וקנו שביתה כרגלי מי שבא לידו עתה ע"ל, וא"כ בהך סברא אי קיי"ל כרבנן בזה אזי קולא דהרי הוא כרגלי כל מי שבא לידו משא"כ אי קיי"ל כריב"ן דחפלי הסקר קונין שביתה במקומם הרי הוא חומרא, ומעתה השגת הראב"ד בכאן על רבינו נראה דדעתו להשיג על מה דמשמע מדברי רבינו דדעתו כשיטת רש"י ותוס' שהבאתי וע"ז השיג כיון דקיי"ל כריב"ן נכל א"כ גם בזה היה לנו לפסוק לנקל ולימא שיהיה כרגלי כל מי שבא לידו עתה ובזה יפה כתב הראב"ד שלא הביא בהלכות מחלוקת דר"ל כיון דהם ע"כ סוברים דזכה בהם הראשון לבד מי שהגביהו וכמ"ש הריטב"א שם. והא דלא אמר הראב"ד בהשגותיו אף אם קיי"ל כרבנן מ"מ מודים בהכ"ג משום דבא להוכיח סברתו שזה הוא שאמרו בגמ' להקל אבל לא להחמיר דזה פשוט:

הלכה יד טור של יחיד וכו'. עי' בהשגת הראב"ד ועי' מ"ש לעיל הל' י'. ומ"ש הכ"מ בשם הריטב"א עמ"ש בזה בש"י סוף ביצה. גם מ"ש הראב"ד בהל' ט"ו הכל סובב והולך למקום אחד למ"ש הריטב"א שם בשם הראב"ד וע"ש היטב:

הלכה כ וכן שנים שלקחו בהמה בשותפות וכו'. ל' הכ"מ ויש מי שהסיר אפילו בהמה דלא מייפיק ליניקה תחומין וכו'. ונראה אם אמריק דתחומין בכ"ע מדרבנן אפילו י"ב מיל א"כ מוקצה חמיר מיניה דהוי כמין דאורייתא וכמ"ש בתוס' ישנים ריש ביצה משא"כ אי תחומין י"ב מיל מה"ת א"כ גם תחומין מיחשב עיקרו דאורייתא וא"כ רבינו דס"ל שתחומין י"ב מיל מה"ת ואם לאיסור תחומין לא חששו לא הו"ל לחוש נ"כ לאיסור מוקצה וי"ל דמוקצה חמיר טפי ולפמ"ש הכ"י הא דקיי"ל בדרבנן יש ברירה הייט משום דספק הלכה הוא אי קי"ל כמ"ד י"ב אי כמ"ד אין ברירה וה"ל ספיקא דרבנן א"כ שפיר פסק רב ולא חש לקושית רב כהנא ור"א וא"כ יפה פסק רבינו ודלא כמ"ש סיה"ש ב"ק בדיני ברירה ולפמ"ש טעם המתירין דלאיסור מוקצה לא מייפיק ע"ש גירסת בעלי תוס' שבת דף קנ"א דדבר שדרכו בכך אין בו איסור מוקצה עמ"ש בסה"ג כ"ח:

פרק ו הלכה א כדי שלא יבא לגזל. רבינו פסק כר"א ורבא אמר הטעם כדי שיבדוך פי' הה"מ ועי' בגרמ"ג שכתב בש"ת לערב קודם יו"ט ויו"ט של שוטים שחל לסוף בה' בשבת יכול לערב עירוב אחד לשבת ג ולשבת הבא ובכלבו כ' דלשון משמע לא משמע הכי ואפשר לאוקמא נסקושא אחריתא ע"ש מ"ש רבינו בפרקין הס"ו שאין אדם מערב ומשנה בזה"ז לא ע"ש ולא ע"ח ולא ש"מ ע"ש הטעם. והר"ן והראב"ד חלקו עליו והר"ן ביאר הטעם שאין לנו להחמיר יותר בזה"ז כיון דאינהו כזו מנ' משמו אך נמי מהגיק ע"ש בס"ק דיו"ט. והנה סברת הר"ן מבונה מאוד לטעם דרבא כדי שיבדוך ואמריק בגמרא דאפילו ביו"ט נמי שלא כדי שיעשה גזרה וסיכא דפסח מלערב ומאני ביו"ט ודאי דהשתא דאין שייך כאן סברת רבינו דלדידן סוס

ודאי

ודאי יו"ט מה"ת דמאי הוי משא"כ לפסחא דר"א מסתבר יותר סברת רבינו וא"כ רבא ור"א בהא פליגי מש"ה נקיט ר"א מטעמיה דרבא משום דקשה לי דאמאי לא רמז לנו בסוגי' דיש אופן ותקנה להגיה ע"ת מיו"ט לחבירו א"ו דהטעם הוא שלא יאמרו וכו' א"כ סברת רבינו א"ש. ובזה מיושב קושית הר"ן על רבינו שכתב ואין דברי רבינו מחוורין דרבא דאמר להך דינא מסתברא דלדידיה הוא דאמר ואע"ג דבקי בקביעא דירחא, ומן האמור מיושב דודאי לשיטת רבא מודה רבינו דאין לנו להחמיר ורבינו פסק כר"א. ונראה לי ראיה לדברי רבינו מהך דרבא גופא דקשה מאי מה נקיט רבא דיש בעירובי תבשילין ולא נקט עירובי חצירות ושת"מ א"ו הן הן הדברים שכתבת דרבא גופא לא קאמר דינו אלא בע"ת משום דלדידיה גם ביו"ט יכול להגיה מלד הדין וכמ"ש ועמ"ש בזה בכ"י ר"ס יו"ט ד"ה אינו:

הלכה יב ביוצא בו וכו'. פר"ש הה"מ בשם בעל העיטור ומסתבר טעמיה לדידן דבקיאין בקביעא דירחא ויום הראשון הוא מה"ת משא"כ בזמן שהיו ב"ד מקדשין ע"פ הראייה ואפשר דהכא כ"ע מודו אפילו להרשב"ד שבכל י"ד משום סברת שבות קרובה ועי' ברכי יוסף א"ח סי' תקכ"ב שכתב בשם הרדב"ז בתשובה סי' תקל"ד מיני עופות ומיני בשר שאם ישחטום ביום שתיקתם אינם יפים לאכילה כתו השתפים מאתמול מותר לשוחטן ביום ראשון ע"ש וכל כיוצא בזה. ועי' שו"ת רשב"א ח"ג סי' רפ"ד

הלכה טו ולפיכך אני אומר וכו' עי' מה שהקשה הר"ן על דברי רבינו מביאו הב"י סי' תקכ"ז מה שהקשה מרבא ועי' בס' ברכי יוסף או"ח סי' קכ"ד שתמה על הר"ן דמבואר בדברי רבינו דרבא היה סומך על קביעא א"י בזמנו ע"ש.

פרק ז הלכה א הה"ת וכו' מפני שאיסור מד"ס וכו'. עי' הכ"מ ועי' בס"א מהל' חגיגה הל' י' מ"ש רבינו אלה מעשו לה' במועדיכם יכלל שקריבין ברגל והוא מהגמ' רפ"ב דתמורה ומשמע מזה מדאצטריך קרא להתיר נהקריב בהה"מ דמלאכה חה"מ מה"ת ועי' בלא"ח ביצה דף כ' ועמ"ש בס"ד שם:

הלכה ב לא ידלה וישקה וכו'. עמ"ש בזה בש"י רמ"ק ד"ה וחכמים מתירין בפריטים.

הלכה ג הופך אדם את זיתיו וכו'. באחרא דהרן אפשר שגם השכו הוא דבר אבוד והכל לפי המקום והזמן ועי' ריטב"א שכתב על רבינו שיא הוא מדבר בהשוטות שיוח ועי' בש"ע או"ח סי' תקל"ח

הלכה יג משווה תלם לנגדו. עי' שו"ת מנחם עזריה סי' ק"ח.

הלכה טז אבל מחזיר את גרושתו. אפריך בירושלמי פ"ק דמ"ק אבל מן האירוסין אסור. ועי' ב"י א"ח סי' תקמ"ו ויש מי שכתב דהתלמודא דידן חולק וסובר אף מן האירוסין מחזיר ועי' ברכי יוסף שם ומ"ש בש"י שם

הלכה כ מותר ליטול שפה. בירושלמי ריש א"מ גרסי' שפה כנכילה לפרנים לכל דבר. ובק"ע הקשה על הרמ"א או"ח סי' תקל"ב דבשפה מתיר ובפרנים אוסר ע"ש. ומ"ש הה"מ דבמועד מקילין בכל גוונא והרב הגאון מהר"א ווילנא תמה עליו דהרי כתב רבינו פ"ו מהל' אבל דאסור בשפה וא"כ ס"ל ע"כ דהה"מ בעינן מעכב אכילה ע"ש. ולי נראה דהא בגמ' אמריך דף ח"י ואם בקשו ממנו שכה התיר להם ושמואל אמר אף בקשו ממנו שפה והתיר להם אמר ר"א ובשפה המעכבת, ויל"ד היך אמר אינו בקשו שפה התיר להם מנא ידעו וע"כ דסברא פשוטה היא דמותר אפילו בתוך ז' והייט בשפה המעכבת דאס"ד דבתוך ז' אסור גם בשפהו המעכבת אזי יש מקום עוד לספק דלמא החמירו ועי' בתוס' שם ד"ה בקשו דוקא חוך ז' ומדברי הריטב"א לא משמע הכי דמתיר בפרניים תוך ז' וע"ש בתוספות ד"ה בגנוסטרא וא"כ רב דאמר שפה כנכילה לפרניים כמ"ד דלא שאלו וידעו דהיתר להם היינו משום דסברא פשוטה היא דבשפה המעכבת לא אסרו אפילו תוך ז' ולמ"ד דשאלו והתיר י"ל דס"ל דאחר ז' סברא היטנה והך ז' אפשר דאסור ורבינו אע"ג דכתב באבל דאסור בשפה היינו באין מעכבת אבל במעכב לא צריך לאשמועינן כמ"ד דלא שאלו ומיהלא כמשמע מה דכתב בהה"מ דמותר ע"כ מיירי אפילו באינו מעכב ולפי"ז מיושב דעת הה"מ ולא נעלם ממנו דברי רבינו המפורשים ועי' בש"י.

פרק ח הלכה ב כדי לאכלן במועד כ' הריטב"א פי' שעומדים ראויין לאכילה לאחר מדלין להשקותן ולא סוף דבר שזה ממש צריך לאכלן דאל"כ פשיטא ע"ש. וכ"ם קצת בגמ' דף י"א בל"ב דרבא דשרי לצילד ולמיטלא ועי' בש"ע או"ח סי' תקל"ג ס"ד ומ"ש בזה בש"י רפ"ק דמ"ק

הלכה ו ואם היה נוהה סותרו וכו'. וכתב בהגה"מ בירושלמי מפרש דהתירו סופן משום תחילתן והא דלא חשיב ליה בתוס' ביצה בהדי הנך ג' דהתירו סופן משום תחילתן משום דלא חשיב אלא הנך דאיירי ביו"ט ולא בחה"מ וכו'. ועי' בשירי קרבן מ"ק דף ב' ע"א ד"ה התירו ול"נ עיקר כמ"ש ובס"ז בי"ד סי' רס"ז דעולא לא חשב כ"א היכא דאין הסברא פשוטה והיכא מקום לטעות ע"ש וה"נ דסברא היטנה ידעת וק"ל.

הלכה כא ומושיבין שובכין להרעולים וכו'. עי' הה"מ וכ"מ ובירושלמי פסחים ס"פ מקום שנהגו ובש"י שם

הלכות חמץ ומצה

פרק א הלכה א ואחד החייהה ושותה עי' מ"ש בס"ו מהל' יסודי התורה במה דמשמע בתוס' חולין דף ק"כ אע"ג דבעלמא שתייה בכלל אכילה ה"מ בשתייה אבל הכא דלאו מילי דשתייה נינהו בכלל אכילה היא ואצטריך נפש. ובה"ח כבר כמ"ש לעיל משום דהוי שלא כדרך הנאתן והכשר שגם בתוס' פסחים דף כ"ד ד"ה כ"מ במה דקשיא להו א"כ יהיה הנהנה מחמץ בפסח בכרת מקשין התלמידים אמאי לא פירשו התוס' מדאצטריך נפש לרבות את השותה ולפי הבנת ת"ח מיושב דנפש אינצריך לשותה ולא הוי כדרך אכילתן, ועוד אפשר לומר ע"פ מ"ש התוס' בחולין ד"ה חלב דלריה"ג ע"כ נפש דגבי חלב אתי לדרשה אחריתא א"כ גם בחמץ י"ל כן ועי' לח"מ (ועי' מ"ש בזה בס"ד פי"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ט)

הלכה ב החמץ בפסח וכו'. עמ"ש בש"י בסוגיא. ומ"ש רבינו דרבא דחזקיה י"ל דדעת רבינו דאפילו לכלבים של הפקר אסור ליתן החמץ גם י"ל משום דרבינו ס"ל דרבא דלא יאכל מיניה מרביק ח"ש כמבואר בהל' ז' א"כ תמ"ה כ' רבינו דרבא דחזקיה דגם בהנאה אסור ח"ש ובשאר איסורי הנאה נ"ע אי אסור מה"ס ליהנות בח"ש אם ילפי' מכל דגבי חלב, א"נ י"ל משום דסד"א דדרשי' מלך שלך יהא כדדריש ריה"ג דף כ"ב מש"ה אע"ג דבעלמא קיי"ל כר"א הכא אצטריך למכתב לא יאכל דה"א כריה"ג:

הלכה ג אע"פ שקנה חמץ בפסח. כתב הר"ן במס' ע"ז ר"פ כל הצלמים מכאן לחמץ בפסח של עכו"ם שאפשר ישראל לזכות בו הוי חמץ של ישראל ואסור לעולם ע"ש היטב. וצ"ע על הגה"י מהר"ק או"ח סי' י"ם שנעלם ממנו לפי שעה דברי הר"ן. והתוס' כ' פסחים דף כ"ט ע"ב סד"ה רב אשי בשם ר"י להוכיח שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר דאל"כ אכתי מעל לר"י דמיד כשיגבה אותו הוא שלו ע"ש וזה הוא עד שיטת רבינו עי' מל"מ ורבינו סמך על התוס' שהביא הכ"מ אלא דקצת צריך טעם וסברא במאי פליגי התוס' ורבינו. והנה אם אמרי' דעובר על ב"י בי"ד אז יש מקום לומר דאי לאו הגל"ע משא"כ אי אמרי' דא"ע בב"י כ"א בפסח וכי"ד אין כאן כ"א עשה דהשביתו אין בכרא כלל טומר דעשה ש באה לתקן הלאו דהרי בי"ד אכתי אינו אלא עשה ואין זה דומה לשאר לאו הניתק לעשה דהרי גם בשלוח הקן סבר תלמודא סוף חולין שלח מעיקרא משתע ולא הוי לאו הניתק לעשה אליבא דר"י ורבנן לא ס"ל כן משום דבהדי לאו כתיב משא"כ עשה דהשביתו דאיכה מפורשת בתורה כ"א בי"ד ובשאר הימים אנו למידין אותו מי"ד וכיון דעשה גופא דכתיב ביום י"ד לא ניתק לתקן הלאו אין אנו יכולים למידן לשאר הימים שיהיה מינתק הלאו. ודבר זה אי עובר בב"י בי"ד נתבאר בדברי רבינו פ"ג ה"ח לפי הבנת הה"מ גם רבינו סובר דא"ע על ב"י ומש"ה לא הוי לאו הגל"ע והוכיח רבינו זאת מהסוגיא ביצה דף ז' דמחלוקת דב"ש וב"ה לענין ב"י וסובר רבינו דב"י איכא בח"ש וקשה ליה מאי נ"מ בהחלוקתם א"ו דלענין מלקות כ"מ דלא הוי לאו הניתק לעשה ומשכחת לה דלוקה כמ"ש רבינו בקנה ועמ"ש בזה הל' ז' ובפ"ג ה"ח ועי' מ"ש בפ"ה מהל' לולב הל' א':

הלכה ו לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת. עי' הה"מ מה שהקשה דהרי חלב ודם אין שום מקרא להערובתן. וכתב הכנה"ג בשם הרלנ"ח סי' י"ז ונראה דדוקא בשאר איסורין דאיסור איסור עולם איכא למימר דל"צ קרא לתערובתן אמנם בחמץ דהיה לו שעת הכושר ע"ש. וכ"ז לפי הבנת הה"מ בדברי רבינו ועי' בכ"מ מה שהאריך כאן לפרש דברי הטור סי' תמ"ב מה שהבין בדברי רבינו ונראה מדבריו דלית ליה סברת הרלנ"ח ועפי"ז י"ל לפמ"ש רבינו בהל' ה' שלא קנהו ואסרו אלא בחמץ עצמו אבל לא בתערובת דמשמע אפילו בפחות משיעור מדכתם דבריו וזה ניחא ומסתבר לפי סברת הרלנ"ה דאי לא גילה קרא לא הוה אסרינן תערובת כלל אפילו בכזית בכדא"פ אפילו בכזה ושפיר איך לנו לקנוס כלל בתערובת ולא בעינן שיעור משא"כ לפ"מ שהבין הטור שאין חילוק בין החמץ לשאר איסורים לענין התערובת בפסח אז יש מקום וסברא לומר דמכ"ש בעינן בתערובת שיעור. ועפ"ד יש מקום ליישב כל הקושיות שהקשה המג"ח בהי' התי"ז אות מ"ד דוק והשכח:

הלכה ז שנאסר לא יאכל הכ"מ התה מ"ש מבחר איסורין והרלנ"ה כתב שם דאיסור חמץ לא דחי לח"ב משום דחלב אסור לעולם ולא היה לו שעת היתר משא"כ בחמץ ולכן הוצרך פסוק בש"ע ע"ש, וכה"ג כתב בתס' ז למס' ב"מ דף נ"ג ע"א ד"ה ואסורין לזרים לפרש מה דאמר בירושלמי דאצטריך לאשמועינן גבי מעשר משום כתות מכשיעור דמ"ש מכל איסורין שבתורה וכתב משום דמרבינן כל חלב י"ל דבעינן דומיא דחלב דאיסורו שוה בכל ע"ש, ולכי"ז יש להון דדעת רבינו אם ח"ש אסור מה"ת לענין שהייה דלא גלי לן קרא וכ"כ בצל"ח פסחים דף כ"ט דדעת רבינו דב"י ליכא שום איסור בפחות מכזית ובזה מיושב שיטת רבינו דלא ס"ל דב"י הוא לאו הניתק לעשה א"כ מה יענה להוכחת התוס' ואם סובר רבינו דליכא איסור בפחות מכזית א"כ שפיר מבהה מעילה ולא עבר על ב"י ודו"ק

הלכה י האוכל בשעה ו'. עי' לח"מ ואפשר לומר דנקיט אוכל מילתא דפסיקא משא"כ נהנה יש מקום לומר בכל נכרים בשעה ו' לא נקי ועמ"ש בזה בש"י דף ז' ד"ה בתוך הכסה בשם הריב"ש

פרק ב הלכה ב ומה היא השבתה כו' רבינו סובר כפירש"י פסחים דף ד' ע"ב מדכתיב השביתו ולא כתיב תבערו חלמא השבתה בלב הוא ובתוס' ד"ה מדאורייתא מקשה דהא ר"ע ס"ל השבתה הבערה היא ועוד דהשביתו ילפינן מהך חלק שהוא משש שעות ולמעלה ולאחר איסורו לא מהני ביטול ע"ש ובמג"ש כ' ליישב קושיא ראשונה שפרי לא כתב רש"י אלמא השבתה בלב היא דהוי משמע דאין השבתה אלא בלב אלא הכי כ' השבתה בלב השבתה היא ור"ל שגם בלב הוי השבתה ולעולם ביעור ממש כ"ש דהוי השבתה גמורה א"כ סביר קאמר דהמגיד השביתו בכ"ד שאתה יכול להשבית או בלב ואם לא השבית בלב השביתו ממש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו משא"כ אי הוה כתב תבערו אין פירושו כ"א ביעור ממש ע"ש, ולקושיא השניה האריך שם לומר דפי' הקרא דצריך לבער קודם ז' ולי נ"ע די"ל דגם לאחר זמן איסורו מה"ת מהני ביטול דהא עיקר הטעם דלא יכול לבטל לאח"ז איסורו משום דהחמץ אינו ברשותו ש"ה ועשאו הכתוב כאילו הם ברשותו לא מבעיא אי הכי' הוא משום שעובר בב"י הא לשיטת רוב הפוסקים בע"פ אינו עובר ואפילו לפי הטעם משום דאסור בהנאה ואין לו זכות בו הא לפי מ"ש הר"ן במס' ע"ז הבאתיו בס"ק הל' ג' כיון דשייך בו קנין א"כ יש לו בו זכות ויכול לבטל ואע"ג דהר"ן לא כתב כ"ה בחמץ של נכרים מ"מ גם בחמץ של ישראל אין אסור אחה"פ כ"א משום קנס. הן אמת דלר"י דחמץ שעבר עליו הפסח אסור מה"ת בין של ישראל בין של נכרים א"כ לא שייך סברת הר"ן ולא מהני ביטול משא"כ לדידן דקיי"ל כר"ש א"כ י"ל דמה"ת מהני ביטול גם לאח"ז איסורו אלא דרבנן החמירו דלא מהני ביטול לאח"ז איסורו ולכי"ז מיושב קושית התוס' על רש"י ורבינו דאפשר דדעת רש"י ורבינו דמה"ת מהני ביטול גם לאח"ז איסורו והכי משמע נמי בגמ' דהא לס"ד דמקשה שם בסוגיא ולבתר איסורו לא מצי מבטיל ליה והתניא וכו' ולכאורה קשה איך עלה על דעתו דיכול לבטל אח"ז כמ"ש והא דמסיק בגמ' דלאחר זמן איסורו לא מצי מבטיל ליה היינו מדרבנן כי היכי דלא לשוי פלוגתא רחוקה לס"ד ולמסקנא ואע"ג דאר"י אמר רב הבודק צריך שיבטל גזרה דלמא משכח לה בתר איסורה ואס"ד דמה"ת מותר הוי גזירה בדרבנן מ"מ י"ל חדא דרב לטעמיה דסובר כר"י דחמץ אסור לאחר הפסח ולא שייך סברת הר"ן ועוד די"ל דגבי חמץ החמירו בכל ענין ועיין ברמב"ם פ"ג הל' ח' ירא'ה מהיפוך לשון רבינו דמה"ת אינו יכול לבטל נ"ל כח"ם מג"ש ודע שבס' קה"ה סימן רס"ב כ' להעיר לפמ"ש הב"י ביו"ד סי' של"א על דברי רבינו בכ' בפ"ת מהל' תרומות

כפורס

כתורם שלא מדעת וכו' אם אמר בעש"ב כלך אצל יפות תרומתו תרומה והוא נגד הסוגיא דש"מ וסמך עצמו על סוגיא דקדושין נ"ב גבי ההיא פרסה דקדים בתרומתא דהכלה פ"ש והטעם משום דהתם שאני משום דמסתמא ניחא ליה מעיקרא וכתב עם דמזה יש ללמוד באחד ששכח מחמת אונס לבטל חמצו בע"פ קודם שש ואמר עם אחר וביטל חמצו דמוכר בהנאה אחה"ש כיון שמעכשיו ביטל אמרינן מעיקרא ניחא ליה וסוגיא דפסחים היה יתיב בבה"מ ומכר וכו' דהויה היא כמו כך סוגיא דאלו מציאות והביא ראיה עם משא דאמרי' עירובין דף פ"א בביטול רשות משתפיכה דמהני לב"ש וטעמא כמ"ש רש"י ל"ה דאמרינן בכלך אצל יפות מדהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה וביטול רשות נמי מעיקרא ניחא ליה אלא דשכח והייס עם תלויה להקל בזה ולא כתב אלא לצרף בית עם הרבה גדולי הוראים, ובאמת דבריו תמוהים מאוד דאין זה דומה כלל לגבי דקדים בתרומתא וכו' ולמי שתרם דשם המעשה נעשה כבר אלא דלא ידעינן אי בשעת מעשה ניחא ליה לגמרי"ב אמרינן דגבי מגוב שאני ומסתמא כיון דהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה משא"כ גמי ששכח לבטל דלא נעשה מקודם המעשה כלל לא אמרינן כיון דעביד השתא נעשה כמי שעשה למפרע, והא דכתב ראיה מעירוב נ"ב י"ל כה"ג דשם עכ"פ הם עבדו מעשה ומדהשתא ניחא ליה בעירובין אמרינן דלמפרע ניחא ליה ולא עוד אלא דהריטב"א בעירובין כ' שם אע"ג דלפי הסוגיא דל"מ לא אמרינן כלך אצל יפות אלא בשעתא שליח לגבי פ"א דרבנן די לנו בגילוי דעתא דהשתא א"כ לענ"ד אין לצרף היתר זה כלל אפילו לסניף בעלמא ואין להאריך ועמ"ש בס"ד פ"ח מהל' תרומות. ועיין בס"י ריש פסחים מ"ש ליישב דברי רבינו :

הלכה ו תורי הבית העליונים וכו'. לא כתב רבינו שיעורא דעליונים משמע כדעת הטור סימן תל"ג דעד מקום שאין יד אדם מגעת והוא דלא כהירושלמי ועמ"ש בס"י :

הלכה ח וכן אם ראה עכבר. כתב בס"י סי' תל"ח דאין חילוק אפילו בעכבר קטן שיכול לאכלו אפ"ה לא תלינן לקולא דאין ספק מוציא מידי ודאי ועיין מל"מ ובתוס' פסחים דף ט' ע"א לחד חילוקא בדרבנן אמרינן ספק מוציא מידי ודאי ומתני' בלא ביטול איירי אבל מדברי רש"י ורא"ה שם נמ"ש דבדרבנן סמכינן על חזקת סבר משמע דוקא משום חזקה הבר אבל בלא"ה אין ספק מוציא מידי ודאי גם בדרבנן ורש"י לפסחים לפמ"ש המהרש"ל בסוגיא דמסרס ויולא בשיירא דפל המן שאינו ידוע אינו עובר מה"ת ונסתר פירוש התוס' ול"מ נ"כ בגמרא דלפי שיטת התוס' קשיא אמאי לא מוקמי רק בריישא דהבית מנורה מלישה פירוש בתרומה בזה"ז ועיין יבמות דף פ"ב דמוקמי בחמה דמתני' בתרומה בזה"ז ועיין ביו"ד סי' קס"ד סעיף י"א ואם שהתה אחר ושם שיעור שמשמש ומטבול א"נ לאחר וכיון משום דהוי ספק ראתה ס' טבלה כדאמרינן נדה דף ט"ו וגרסינן בירושלמי פ"ב דמיס דלמא לא טבלה ותפני ר"ח דטבילה בזמנה מצוה ומבילו הטור יו"ד סי' קצ"ז משמע אי לאו טבילה בזמנה מצוה לא מיהדר לספק ומקשה עם א"כ אך דקיי"ל טבילה בזמנה לאו מצוה למה בא עליה בלאו שאלה עיין בס' סדרי טהרה שהרגיש בזה, והאחר עומד דהירושלמי איירי בילדה דבדיזא לחסבל כמ"ש רש"י בגמ' דף ס"ז אלא דזה ליתא לפ"מ דמסיק הש"ך שם אות ס"ו דגם בילדה קיי"ל להקל והיה מלאה דס"ל לבירושלמי אף דמיירי בספק ראתה ס"ל דמחזה אע"ג דלא הרגישה כדס"ל לר"מ ר"פ הרואה כתם בסירש"י וא"כ מיהדר ודאי דרבנן דעיקר חזקה דאורית בזמנו גא מדרבנן ואין ספק מוציא מידי ודאי אפילו בדרבנן משא"כ לדידן דקיי"ל דאין אשה טמאה עד שתרגיש אין כאן אפילו ודאי דרבנן ושפיר אתי ספק ומוציא מידי ספק ומוכח עכ"פ מדברי הירושלמי כמ"ש רש"י דגם בדרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי. שוב ראיתי בספר ברכי יוסף או"ח סי' קמ"ו שהאריך בענין זה אי בדרבנן ספק מוציא מידי ודאי או לא והכא משום חומרא דחמץ ס"ל להחמיר כן וצ"ע לפי"ז קושית הגמ' פסחים דף ט' מכך דתנא דלמא חמץ שאני ובאמת גם לפמ"ש הה"מ בה' יו"ד ג"כ הדבר קשה ועיין בלח"מ ואין רצוני להאריך :

הלכה טו היו בו שני חלאי זיתים וכו'. עיין מה שהקשיתי בזה בשלום ירושלים פ' אלו עוברין הלכה ב' ד"ה מגרייהו :

הלכה יז המשכיר בית וכו'. כתב הטור או"ח סי' תל"ז אף הוא בעיר שואלו אם בדקו ורבינו לא הביא דין זה משמע דסבירא ליה דלפי הגמרא דמסקינן דחזקתו בדוק אף אם הוא בעיר אין צריך לשואלו ולא דמי למחמה דקיי"ל ביו"ד סי' א' דצריך לשואלו ולבודקו משום דשם הוא איסור תורה וכ"כ הב"ח ליישב בזה דברי הרמב"ם שהביא דין זה מדברי ר"מ ולא הביא מהגמרא ע"ש. ובלימוד הפשיטה אמרתי על סי' מ"ם הרע"ב בפירוש המשניות דבודקין שלא יעבור על בל יראה ובל ימצא דחיישינן שמא ימצא גלוסקא יפה וימלך על בטולו וכוונת דבריו דאם לא יבדוק אז שמא חמץ בביתו איכא למיחש שימצא אדם וימלך בבטולו כמ"ש בס"י ריש פסחים והיינו דרש"י לא ס"ל סברת התוס' ריש פסחים דהטעם דבדיקה דלמא אתי למיכל מיניה ובאמת נ"ע הא טעם התוס' מוכח בגמ' בהא דבעי ככר בגמי קורה מאי כמ"ש רבינו ה"ד ואפשר לומר דרש"י לפסחים ס"ל בר"ם פ"ע דגם בחמץ מוקשה איכא ב"י ולזה כתב רש"י טעם זה דגם חמץ מוקשה אסור להשהות משא"כ לפי הטעם משום דלמא אתי למיכל מיניה צריכין לדחוק כמ"ש המג"א סי' תמ"ב. אלא דזה ניחא לשיטת הר"ן אבל לדעת הרע"ב דחששא הוא משום שמא ימלך מבטלו א"כ לא שייך בחמץ מוקשה שהוא רע לאכילה. וי"ל לפי' הרע"ב בד"א. דהנה במתני' דכ"מ שאין מכניסין בו חמץ דקדק הרמב"ן מדלא קתני מקום שמכניסין בו חמץ צריך בדיקה ש"מ דהיכא דמספקא אי הוי מקום שמכניסין בו חמץ צריך בדיקה ומזה הייתא גדולה לשיטת רבינו בהל' יו"ד ודלא כשיטת הראב"ד ורש"י י"ל דס"ל כשיטת הראב"ד ומש"ה הוכרח לפרש דע"כ הבדיקה הוא מה"ת ושפיר מדויק לשון המתני'. ואמנם דיהא מדברי רש"י דגם דעתו כדעת רבינו. ולפי פירוש הרע"ב י"ל סברא אחרת דהכא מהמרינן גבי חמץ דכיון דגם בביטול יש חששא דאורייתא ואפשר גם רבינו ס"ל סברא זו. והנה יצא לנו מזה דלפי' הרע"ב איכא כאן לתא דאורייתא ועפ"ז י"ל דברי הרמב"ם שם שהביא דין זה בשם הר"י דיל"ד בגמ' מה היה ספיקתו אי חזקתו בדוק או לא ובאמת סברא היא עפה בלא הלכתים דחזקתו בדוק או לא בדוק ולסברת הרע"ב דאיכא כאן לתא דאורייתא הוי דחמרינן דחזקתו בדוק דהמירה לאינשי ובודאי עפה כדינו משא"כ לשיטת התוס' דאין כאן לתא דאורייתא לא השירה להינשי ואין חזקתו בדוק ועיין הה"מ פ"א הה' איסורים וזה היה ספיקתו אי אמרינן חזקתו בדוק דהוי לתא דאורייתא או לא אמרינן חזקתו בדוק דאין כאן לתא דאורייתא כ"א מדרבנן ושפיר קאמר הגמ' מהו ל"מ לבודקו דהא גם בגד שהכבסים דחזקתו בדוק הייט משום דיש כאן חששא דאורייתא ובודאי צריכין לגדר כחזקה ולשואלו וכיון דהשיב ל"נ והוכיח מבריית' דחזקתו בדוק והביא נמי ראיה מהתורם שליחה פירוש הגם דתרומת פירות היא אלא דרבנן א"כ לפי האמת ודאי דיש מקום לומר גם בזיתא קטן א"נ לשואלו ולברר והתוס' מזהו ואת סגס דס"ל דבדיקת חמץ עיקרו דרבנן אפ"ה צריכין לברר והיינו דס"ל דחמץ מקרי מחזק איסורא עיין מג"א סי' תל"ז ורבינו לא ס"ל כן כנ"ל. ויש עוד מקום לחלק בין מגיע למרדף הגמרא עיין ביו"ד סי' א' ש"ך ס"ק ה' ודו"ק :

הלכה יח אם עד שלא מסר המפתח. עיין הה"מ ועיין במג"א שכתב לחלק בין שכירות למכירה דבשכירות מכי מסרה מפתח ע"ש מילתא בטעמא ועמ"ש בס"י פ"ב דפסחים הלכה ג' :

פרק ג

הלכה א עד תחלת שעה ששית. עיין ל"מ ספ"א בפי' דברי רבינו שם ובפ"ע סי' תל"ז ס"ד :

הלכה ג ואם נמלך מן החמץ אחר ד"ש וכו'. והטור סי' תמ"ג כתב אם נמלך אחר שעה ה' דבשעה ה' כיון שאסור בהנאה לא הוי מוקצה והב"ח כתב דש"מ הוא כדברי רבינו וצ"ל אחר שעה ה' והב"י. כתב בשם הריב"ש דדבר האסור באכילה נ"כ מוקצה הוא. ועיקר י"ל כמ"ש המג"א דרבינו מיירי היכא דליכא כאן פרו"ש או בהמה דלא"כ קשה הא יכול ליתן לעכו"ם שהוא יחלנו ואינו מטלטל כמוקצה כלל ולא בא רבינו אלא לאשמועינן דאסור לפדרו ולאוכלו לגות משום מרתא ועיין כ"מ :

הלכה ד וצריך לשורפה ע"ש וכו'. עיין ל"מ. ונראה לי דרבינו נקיט הכי ליתא משום דאם חל פסח באחד בשבת ימי הפנוע לא אפשר למצוא מקום לשורפם ביחד כגון שמתחה עד תחלת שעה ז' כדאמרינן בגמ' דף כ"ו ע"ב מחלוקת ב' אבל בז' ד"ה שורפין ואפשר נמי דרצוי לכתחילה לבוחהר עד תחלת שעה ז' ולשורפה ביחד אבל אל פ"ש כשבת דצריך לשורפו כמ"ש א"מ בכוס אוכן לשורפם יחד ועיין בגמ' ספ"ק דפסחים שמלא הוכחה לדבריו וכוס מיושב נ"כ קושיה הלח"מ דלמה השמיט רבינו דין זה דשכן זמנו רפאי לשורפן ביחד ודו"ק :

הלכה ה לא בדק ליל י"ד וכו'. עמ"ש בזה בס"י עלה דהך מתני' :

הלכה ח עיין בב"י מהר"ק או"ח סימן כ' ובמגדל עוז ודוק בדבריו. וי"ל בזה שיטת רש"י דבפסחים דף ד' ירא"ה מדברי רש"י דעובר על ב"י מה"ת ולמעלה ובפסחים דף ס"ג במתני' משמע מדבריו דא"ע בב"י כמ"ש הפמ"ג שם עיין בס"י שם:

שם כופה עליו כלי. כתב הה"מ דמשמע מדברי רבינו אפילו לא ביטל אפ"ה לא יפרשנו ביו"ט וכ"נ לענ"ד מדברי רבינו שכתב בהל' יו"ד מי שהניח עיסה וכו' והיה לבער מיד ולא נקיט לישנא דבריית' אחד שבת ואחד יו"ט מ"ו דבשבת וי"ט אינו רשאי לבער מיד גם בלא ביטול והטעם כמ"ש הכ"מ כיון דאינו מבערו אלא משום שאמרו חכמים ולטעם לבערו וחכמים משוהו השיב אותו ע"ש וסברא זו הכל בתוס' מסכת פגם בסוגיא דל"ב דף ד' ע"א ולפי"ז נראה דאפילו מהחמץ עיסה נפסח נ"כ אין לבערו ביו"ט והגא כמ"ש בס' ברכי יוסף בשם תשובה ב"ח וגם משמע מדברי רבינו דביו"ט שני נ"כ אינו מבערו ועיין בלח"ם סי' תמ"ו :

הלכה יא כיצד ביעור חמץ שורפו וכו'. ועיין הה"מ ולא ניחא ליה לרבינו בהוכחת התוס' מהכתוב לן מהא תמורה בפ"ב דתמורה דהא כתבו התוס' שם דילפינן במה מלינו וזה ניחא לר"י דחמץ אין היתר לאיסורו משא"כ לדידן דקיי"ל כר"ש דחמץ לאחר הפסח מותר כדתנן פסחים דף כ"ח חמץ ש"ל שעבר עליו הפסח מותר וכר"ש והטעמא דפסחים דהני לה גבי הלכתא דדינא עדיף מתמתא דהתמורה כדמשמע בגמ' מדס פ' כל שעה ועוד נראה לפי מה דגרסינן בירושלמי פ"ב דפסחים רבי אומר שהנים שלא מעמידים דבר שהוא בלא יראה ול"י ופי' הק"ע דמלת השביתו משמע שבהשבתה זו יהיה החמץ בבל יראה והיינו בשריפה דאי בקבורה או בסירוך או מטיל לים עדיין הוא בעולם ולכן בשריפה משמע דרבי כר"י ס"ל ולא מטעמים אלא דיליף ממלת תשביתו. ואפשר לומר דרבינו מפרש דרבי כחכמים ס"ל ומלת תשביתו מורה דעיקר מצותו בשריפה אבל גם בשאר דברים מקיים המצוה ודלא כר"י דס"ל אין ביעור החמץ אלא שריפה דאם הנעגו בד"א לא מקיים המצוה וזה הוא הפירוש במתני' וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח ואפי' דעיקר מצוה מה"ם בשריפה ואף לפי שיטת רבינו בפ"ב הל' ב' דס"ל דלאו השבתה דכתיב היינו ביטול מ"מ אין המקרא יוצא מידי פשוטו כמ"ש שם. ולפ"ד רבינו לא ס"ל סברת הטור והרא"ש דלדידן דקיי"ל כחכמים דחמץ הוא מן הנקברים ואפרו אסור אבל רבינו סובר דגם דלרבנן הוא מן הנשרפין לפי האמת והא דמוקים לה בגמ' כר"י משום דאינו משנה אליבא דחכמים דס"ל הכי אבל מדחזיק בירושלמי דרבי הכריע כן דעיקר מצותו בשריפה שוב הוי מן הנשרפין והא דכתב רבינו בפתחין אפו אסור היינו כמ"ש הרמ"ך באחוזה כנגדו משום דיש עבה עליו בשם וגרע מחו"נ כמ"ש הר"ן. ובזה מיושב קושית המג"א בריש סי' תמ"ה ע"ש דהא כל עיקר הטעם בנשרפין דאפרן מותר משום כתוס' בתמורה משום דכבר נעשה מצותו וכיון דס"ל לרבינו כרבי גם בחמץ עיקר מצותו בשריפה ומותר ליהנות באפרו כנ"ל ובסוף הל' פסולי המוקדשין כשמנה רבינו הנשרפין והנקברין לא מנה כלל חמץ בפסח באחד מהן משום דפסק כרבי ויש בחמץ דין אחר דמצוה מן המובחר מה"ם בשריפה אבל לא נכנס אלא דגם בשאר דברים מקיים המצוה. כנ"ל נכון בס"ד :

שם או זורק לים. עיין פ"ח מהל' עכו"ם הל' ו' ובהגהות ד"ע שם ועיין סיפא סוגיא דפסחים דף כ"ח ובמל"מ מה שהאריך שם בביאור ענין מחלוקת רבה ורב יוסף ושיטת הרמב"ם דהלכה כרבה ושיטת הרז"ה לחוש לדעת שניהם והב"י בסי' תמ"ה כתב שיטת הטור כהרא"ש והא דלא הביא דלים המלח לא בעי פירור משום דשם מעבר המן הוא במקום שמעיין בני אדם וכיון שכן אפילו יהיה יש לו דין שאר נהרות והב"ח תמה על פירושו דהוא נגד התלמוד ומ"ש דברי הרז"ה יש מקום ליישב דברי הב"י. והעיקר נ"ל דהא יל"ד בין לרבה ובין לר"י מאי מה שנא המתני' ונקט בחד לישנא גבי עכו"ם וחמץ ולדבריהם אין פירושם שוה וז"ל דלרבה סברא חיצונה היא דלים"מ לא בעי שחיקה דמה לנו לחוש כיון שאין רגל אדם מצוי שם משא"כ שאר נהרות כברייתא שגופה דבעי שחיקה וזה שאמר רבה מסברא ע"ז דלים"מ קאמר לא בעי שחיקה וסמך התנא על הסברא חיצונה וחמץ דלאחר נהרות הסברא פשוטה דבעי שחיקה וגם שם סמך התנא על הסברא פשוטה ולפי ר"י ואמר לא כמו שאתה אומר דבחמץ הסברא חיצונה דבעי פירור דזה ליתא דהסברא חיצונה הוא בהיפך כיון דמימס לא בעי פירור ומש"ה סתם התנא וסמך על סברא דמימס משא"כ בע"ז דלא ממיסה הסברא פשוטה הוא דבעי שחיקה מיהם בשאר נהרות ומש"ה סמך התנא גבי ע"ז דפשיטא

גבי

בעי בהיקש לכל בזה מודה ר"י לרבה דסברא חיצונה אפילו עכו"ם דלא ממיכה דלא בעי שחיקה ומכ"ש גבי חמץ דאיכא נמי סברא דמיים דלא בעי שחיקה ליה"מ, וע"פ זה הפירוש לא הוצרך הטור לפרש ודחיק ליה להטור לפרש כן ליישב קושית התוס' ד"ה איפכא דלשון איפכא קאי על תנא שפתח במתני' בחד לישנא ודו"ק:

והמ"י כתב ראיה לפסוק כר"י ותוכן דבריו מדתנים כת"ק שם קאמר המולא גורם דרבנן יוליכם ליה"מ ומס"ד דר' יוסי סובר דלא בעי שחיקה לא הו"ל להזכיר כלל יוליך ליה"מ אלא הו"ל הך מפרר הע"כ דפרורייהו בעי ושוחק ספרורייהו קאי ובאמת ראיה זו יש לדחות דהא בכ"מ קי"ל זו"ג לכתחילה אסור וכאן התיר ר"י לשחוק ולזרות משום זו"ג אפילו לכתחילה כמ"ש הר"ן דף מ"ם במס' ע"ז פ"ם מילתא בטעמא וע"ע בתוס' שם דף מ"ח ע"ב. ואפשר היה לומר דר"י לא התיר אלא בריחוק מקום מיה"מ ובמקום שאינו מגדל צמחים וא"כ טורח גדול לילך למרחוק לזה התיר ר"י לשוחקן לזרות דהוי כדיעבד דבכל בהם קרוב הוא ליה"מ ויש לו ברירה לעשות בענין שלא יהיה איסור בדבר כלל זה מקרי לכתחילה ובאמת ר"י התיר בכל ענין ומטעם שכתב הר"ן ולזה מהדר ר"י והמר שוחק וזורה לרוח ומטיל לים לאשמועינן אף שהברירה בידו אעפ"כ מותר לשוחקן לרוח ואי הוה אמר אף מפרר לתודא ה"א דמיירי דוקא בריחוק מקום:

שם אבל אם פורסו מע"ש ולמעלה וכו' והם בטל וכו'. כתב הה"מ זה למד רבינו ממה שהעלה בהלכות מן הגמ' לפי שיש שבה עליה כרת וכתב רבינו אסור בהנאה ואין לו תקנה משמע מדברי הה"מ דלא מהני הולכה הנאה ליה"מ וכ"כ המג"א בסי' תמ"ה ואע"ג דמשמע מדברי הכ"מ בספ"ז מהל' מ"א הל' ה' דרבינו ס"ל בדרבנן סמכינן בכל איסורים אתקנתא דר"א ודרשב"ג י"ל דהיינו דוקא בתערובת אבל הכא עצמה אסור אפילו בשעה ו' בהוא מדרבנן ומש"ה לא כתב רבינו פה דין התערובת אם נתערב הוא פה מה דינו. ת"ג י"ל כיון דלאח"ז הוא איסור תורה ולא מהני הולכת הנאה ליה"מ שוב לא חלקו גם בשעת דרבנן וכזה נראה ג"כ מ"ש המג"א לאסור זו"ג גבי חמץ משום דהאסור ביתא וכם' פמ"ג הקשה על דבריו ע"ש ולפמ"ש יש מקום ליישב דבריו, ולשיטת הפוסקים דס"ל דלא מהני הולכה ליה"מ כ"א בע"ז משום דתופס את דמיו אבל לא בשאר איסורים א"כ י"ל דגבי ע"ז מה"ט זו"ג אסור משום דיש תקנה בפדיון משא"כ בשאר איסורים ולמאן דא"ל דגם ע"ז לית ביה פדיון ג"כ י"ל דגבי ע"ז החמירו משום תופסת דע"ז ולפי מ"ש דדבר שיש לו היתר אסור זו"ג מפני שיש תקנה ולפי שיטת רבינו דסובר דחמץ בפסח מקרי דשיל"מ א"כ שפיר י"ל דגבי חמץ אין אנו מתירין זו"ג ומחייב להצניעו עד אחר פסח ועמ"ש בזה בפ"ה מהל' נדרים בס"ד. והה"מ כתב לפי שיש שבה עליה בפת מע"ש חמור הפת ועוד שאין חמץ בפסח מן הפרפין שחכן מותר ועי' לה"מ כיון דקיי"ל כרבנן למה ליה להה"מ לטעם דשבה עליה בפת ולפמ"ש לעיל לק"ם. וגוף הדין שכתב רבינו לאסור הפת הנאפה אבל חמץ לא נתבאר בגמ' רק למד רבינו מן הגמ' שאם אפה את הפת בעצי ערלה וכו' כמ"ש הה"מ ומנגד בדבר זה אין מדרך רבינו להביא דין שאינו מפורש ולמד ממ"א ובאמת יש סברא לחלק דגבי שאר איסורים כגון קוץ של ע"ז ועצי ערלה דבכה"ג אסור אפילו שלא כדה"נ ואף גבי ערלה דאין האסור אלא כדה"נ מ"מ זה הוא דרך הנאתן משא"כ בחמץ דעיקר שלא כדה"נ וחמץ לאפות לבשל בו אין זה כדה"נ, בהמה הם"י שמה מלוד בזה מ"מ אמנם באמת מפורש בירושלמי כדברי רבינו דה"ג שם עבר והסיק ר' ייבא כהדא אם חדש אופא הם ישן יוצא הרי דמדמה חמץ לשאר איסורין, אלא דעדיין קשה דלמא ר' ייבא לא ס"ל הא דר"י דכל האיסורים שבתורה אין לוקין שלא כדה"נ וא"כ שפיר קמדמה משא"כ לדידן דקיי"ל כר"י כהקושיא במק"ע ועי' במל"מ פ"ה מהל' יסה"ת ואנו צריכה להוכיח דס"ל לרבינו דאף אם אמרי' דאין לוקין עליהם אלא כדה"נ אבל איסור תורה איכא אפילו שלכדה"נ וכמו שהבין הה"מ בדברי רבינו ועי' בזה באריכות בס' פרי תואר יו"ד סי' פ"ז:

פרק ד הלכה א כתוב בתורה וכו'. עי' הה"מ מה שהביא בשם הרמב"ן בפי' התורה שאין עובר בלאו אלא בחמץ שלו וברשותו דאיכא תרתי

ובמכילתא כייל בכדי חמץ שנפלה עליו מפולת משמע דמיירי אפילו בלא קיבל הנפקד אחריות וכ"ה ברמב"ן שם כמ"ש שלא נגשויו אלא שלא להגיה ברשותו אבל חמץ שלו ביד הנכרי לא עבר עליו מה"ת כלל כ"א מדרבנן וכ"כ הר"ן בריש פ"ק דפסחים בשמו בסתם והטור סי' ת"מ בהביאו דברי הגאונים מהפך הלשון ישראל שהפקיד אצל ישראל חבירו או אצל הנכרי וקיבל עליו הנפקד אחריות משמע קצת דס"ל דהגאונים מודים היכא דהנכרי לא קיבל אחריות ובספר חק יעקב סוף התשובה סי' תמ"ב כתב דאין כאן היתרא לסמוך על הפוסקים דבבית נכרי ליכא ב"י דוקא בקבלת אחריות נאמר נבאי דיגא ליכא פוסקים אבל בלא קבלת אחריות לא ובאמת דברי הרמב"ן והר"ן מודים להדיא דאפילו בלא קיבל עליו הנפקד אחריות ג"כ אין עובר עליו המפקיד ולא עוד אלא דיש מקום לומר בנכרי שלא קיבל עליו אחריות עדיף טפי מאם קיבל עליו אחריות דהנה לשיטת הרמב"ן שהבין בפי' המכילתא דאפילו בלא אחריות כהפקיד אצל נכרי אינו עובר יש ליתן טעם וסברא לזה משום דבאמת פני דברים אינם ברשותו ע"פ ושפאן הכתוב כאילו הם ברשותו ואחד מהם חמץ בפסח וטעם הדבר דשכרי בשעה שהגיע זמן הפסח אסור בהנאה ואינו ברשותו ועי' בר"ן נדרים דף פ"ה באם אמר עצמו מן החמץ מותר לכל אדם לקחתו אותו ואין בו משום גזל ע"ש וה"ט דהתורה אוקמיה ברשותו כאן שעכ"פ הוא משהה אותו בביתו הואיל ואינו מבערו ולא בטלו גלי דעתיה דרוצה לזכות בו ותפוס הוא בעיניו וכ"ז אם הוא בביתו אבל אם הוא בבית הנכרי לא אמרי' דאין עובר בב"י דמה לו לעשות וכ"ז ניחא בשלא קיבל אחריות שום דבר אפילו מפשיעה אבל אם הנכרי קיבל עליו אחריות ואם לא ספרו לנכרי מאחריותו גרע טפי א"כ הרי הסברא היא להיפך דקבלת אחריות עובר בב"י. ועי' בכה"מ דכתב דרבינו היה לו גרסא אחרת במכילתא ולפמ"ש אין הדבר מוכרח כיון דרבים מיירי בשהם פקדון וחייב באחריות פשיעה ולא עובר בב"י. ועפ"ז דברינו מיושב קושית הר"ן מה שהוכיח שם דמודים הגאונים דמדרבנן עכ"פ אסור דאל"כ קשה בסוגיא דפסחים דף ל"א דמוקי בהרהינו אצלו והתם הרהינו בביתו של נכרי א"כ אינו עובר בב"י ואמאי להכי אחר הפסח ע"ש והם כיון דהרהין למשכן על הגוי ודאי דהוא ברשותו וגרע מקיבל אחריות כנ"ל ובפלפול התלמידים הארכתי:

הלכה ג שאם הכד או נגנב וכו'. שיטה רבינו מבואר דבעינן דוקא קבלת אחריות נו"א ושיטת הרא"ש דגם בקיבל אחריות פשיעה ג"כ עובר בב"י וכ"ה שיטת רש"י פסחים פ"ק דף ו' ובתוס' ס' האומן כתב בשם רש"י דבעינן קבלת אחריות דשואל דאל"כ אינו חייב לבער והעה"ח הקשה לשיטת רש"י והרא"ש מסוגיא דפסחים דף י"ג כשנבדא דיותק תקוקלה ע"ש גם קשה מסוגיא דפסחים דף ל"א דאמרי' התם כדר"י קמפלגי ור"מ סבר ק"ו ישראל מישראל קונס וכו' וקשה הא מיירי שם ע"כ בהתנה שלא יתחייב אפילו באחריות פשיעה א"כ תמילא לא שייך קניית משכון ועי' בשעה"מ שהאריך בזה. וע"פ שאמו י"ל דלכאורה מה דס"ל לרש"י דבאחריות פשיעה ג"כ עובר בב"י משום דפשטא דקרא דלא ימצא מיירי גם בלא קבלת אחריות והא דאמרי' דבלא קיבל אחריות פטור היינו מיתורא דלך ודי לנו לאוקמי קרא דלך בהתנה לפטור גם מפשיעה אבל אם קיבל אחריות אפילו פשיעה עובר על ב"י כפשטא דקרא דלא ימצא וכ"ז לרבא אבל לאביי דאמר איפוך ולדידיה מיותר קרא דלך ומוקמינן אפילו בלא קיבל אחריות דס"ם א"כ רש"י לא כתב שיטתו אלא אליבא דרבא אבל לאביי מודה רש"י ור"י סובר כאביי וסוגיא דגמ' דף ל"א קאי באיפכא דאביי. ולשיטת רבינו י"ל דגם לאביי לא קשה מיתורא דלך דהנה התוס' מקשה בסוגיא דילפינן מחד קרא של אחרים ושל גבוה ובמנחות מרבים ב' עריכותיכם חד לאחרים וחד לגבוה ואפשר לומר דהא פי' של גבוה כתב רש"י לבדה"ב ופי' שהקדישו כבר לבדה"ב והנה אלים ג"כ התקדיש דבר לבדה"ב לאח"ז כמ"ש הר"ן במס' נדרים דף ל' פ"א האומר סלע זו לצדקה לאחר ל' יום דלא מצי הדר ביה דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אע"ג דלא חייל הקדש עד לאחר ל' יום וקשה א"כ כיון דהשתא לא חייל אמאי לא מצי הדר ביה וצ"ל דאמירתו לגבוה הוי יותר ממסירתו להדיוט אבל הרשב"א ז"ל כתב דאמירתו לגבוה כמסירתו אחרי' ולא יותר ומביא הר"ן שם דפלוגתא היא בירושלמי ע"ש ולפ"ז צ"ע מי שהקדיש חמץ לבדה"ב בכה"ג ולא הדר ביה אי עבר על ב"י ובודאי לפי שיטת הר"ן דלא מצי הדר ביה הוי של גבוה אבל לשיטת הרשב"א צ"ע ואפשר דצריך ליסוד ע"ז בכה"ג דג"כ הוי של גבוה ואינו עובר ושפיר צריכין ב' קראי א"כ י"ל שפיר דכ"ע ס"ל כשיטת רבינו ואין להאריך ועמ"ש בש"י ודו"ק:

הלכה ה ישראל שהרהין וכו'. והראב"ד השיג עי' הה"מ. והר"ן כתב דשיטת הראב"ד הואיל ומתוסר ממנו לא אמרינן הואיל וכתב הב"ח דלכ"ע אחר הפסח מותר דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנסא וכיון דאינו שלו רק ע"י הואיל וזה לא קנסו ע"ש, וכ"כ מדקדוק לישנא דמתני' דנקיט הדין על אחר הפסח לומר לא נקיט מתני' אם עובר בב"י בתוך הפסח ולפמ"ש מיושב והודעתי האריכתי:

הלכה יב ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כ"ש. עי' הה"מ במחלוקת דחוזר וניעור. ומ"ש דמשמע שיטת רבינו דחוזר וניעור אינו מוכרח דיש מקום לפרש דמיירי בנתערב בפסח וכ"ה מדסתם הש"ע בסי' תמ"ב לקך דינא ובסי' תמ"ז הביא מחלוקת הפוסקים לענין חוזר וניעור ומ"ש הה"מ שכל מה שבשאר איסורין כדי קליפה גם בחמץ כן וכ"ה בש"ע סי' תמ"ז סעיף ה' וכתב בשו"ת צ"צ סי' ל' בבשר שנמלח לקדירה בפסח כשיעור מליחה והשבאו להדיחו נפלו כלי שהיה בתוכו מבר שעורים ונשאר מעט בשולי הקדירה ושפכו לתוכו מים והדיחו הבשר במים אלו והורה לאיסור משום דאע"ג דמים מבטלים כח המלח אלא מיחשב רותח מ"מ לא נתבטל כח מלח לגמרי אלא דלא מיחשב רותח שאין נותן טעם בכולו אלא דבשאר איסורים לא נאסר ע"י כך אבל בחמץ דאוסר במשהו אסור ע"ש שהאריך:

פרק ה הלכה ב שאין מי פירות מחמיצין וכו'. כתב הה"מ ובהשגות א"א אין דבר זה פשוט וכו'. ונראה מדברי הה"מ דהשגת הראב"ד נדפס בטעות

בהלכה א' דשם מיירי במיני קטניות. ולפי דברי הה"מ קשה מאד דבלשו' הרשב"א הביאו הפר"ח סי' תס"ב כתב בשם הראב"ד להזהיר מי פירות דלא הוי אפילו עיסה ודחק מאד שם דמ"ש הראב"ד אין הכל מודים אין הכוונה לענין דינא ע"ש ואין פירושו נכון דאין זה דרכו של הראב"ד ויותר היה לו לומר דהראב"ד אחר הוא מה שהביא הרשב"א. ועי' בחק יעקב סי' תנ"ג שכתב באמת דפשטן של דברי הראב"ד משמע דקאי על מיני קטניות בהלכה א' א"כ ירא' דדעת הראב"ד דאורז ודוחן חמץ עיסה הוי ואפשר שגם הרשב"א היה סובר כן וכן נראה מדברי התוס' פסחים דף מ' ע"ב סד"ה רבא וז"ל שם קמח של עדשים דאין דרכם לבוא לידי חימוץ כל כך ועי' רש"ש שם מ"מ אין הדברים יוצאין מידי פשוטן של דבריהם דנראה דס"ל לדעת הראב"ד לאסור קטניות אלא שהרב חק יעקב תמה מגמ' דפסחים דף ל"ה וקי"ד ע"ש. ולענ"ד להביא ראיה איפכא מסוגיא דפסחים דגרסינן שם ריב"נ אוסר באורז מפני שקרוב להחמיץ איבעיא להו וכו' ויש מקשים אמאי ל"מ בבעיא זו כיון דליח לחוש להא דריב"נ. וי"ל דל"מ לדידן בבעיא זו אי אמרינן דכוונת ריב"נ דקדם להחמיץ א"כ לא הוי פלוגתא רחוקה דרבנן ס"ל דאפילו סרחון נמי לא הוי אבל אי אמרי' דריב"נ קרוב להחמיץ אבל לא הוי חמץ גמור ורבנן דפליגי ע"כ אפילו עיסה לא הוי. וכיון דמסיק דריב"נ קדים להחמיץ ס"ל וחייב כרת א"כ לרבנן עיסה מיהת הוי. והא דאמרינן פסחים קי"ד דאכלו תבשילא דארוזא היינו ע"י שהיו מהבהבין אותו בתנור מקודם וטוחנין אותו ואף דקיי"ל דאין מבשלין כרמל שמהבהבין אותו בתנור כמ"ש רבינו הלכה ה' מ"מ י"ל דז"א אלא גבי כרמל דהוי חמץ גמור אז חיישינן שמא לא נקלה בתנור יפה אבל באורז דקיי"ל כרבנן דלא הוי אלא עיסה ומדרבנן הוא לא חיישינן דלמא לא נקלה יפה והר"ם אלמודא ש"מ מדאכלו תבשילא דארוזא ע"י הבהוב ש"מ דליח דהם להא דריב"נ דלדידיה הוי חמץ גמור אסור לאכול התבשיל אפילו בהבהוב מקודם כנ"ל. האריכתי קצת בזה כי כבר נהגו איסור בכל תפוצות ישראל במיני קטניות וגם בפ"י נהגו איסור באורז כמבואר בפר"ח סי' תנ"ג ולפמ"ש הוא מן הדין כפי הנראה מפשוטן של דברי התוס' והראב"ד:

שם ואם נתערב בהם מים כל שהוא וכו'. עי' פ"ח סי' תס"ב דאין בפי' כ"ש חשש מים אלא ר"ל יהיה איזה מים שבעולם וכל הדברים שנקראים מים כגון טל ושאר דברים המוזכרים בסי' תס"ז ע"ש שהביא ראיה. ויש לספקק בו ובתלא אי הוי מי פירות עי' בטור שם ובב"ח, ומה שהביא הפר"ח ראיה דהוי מי פירות מדברי רבינו פ"י מהל' טומאת אוכלין והוא מהתוס' כבר העיר הרב ברכי יוסף שם דמדברי רבינו בפ"ו מהל' מקואות מוכח דהוי מים וע"כ אין המדומים שוים ע"ש שהאריך. ועיקר בזה כמ"ש מהרלנ"ח סי' תנ"ה דמלח בדו הוי מי פירות אבל עם מים מלא מין את מינו וניעור:

הלכה ח תבשיל וכו' ואין זה אלא מדברי סופרים. כתב הה"מ וזה מבואר בהלכות ובאמת שיטת רבינו חדשה היא עי' בלח"מ ופר"ח או"ח סימן תס"ז האריך בזה ע"ש. ומ"ש הפר"ח שם דהא דכתב רבינו משום שנאמר וכו' הוא ענין אחר והוא מקוצר

מקשר עם כל פ' ונלח"מ לא כוין כן ע"ש ועי' בשו"ת פנ"י מה"ת סי' ע"ט וכבר כתב הרב ברכי יוסף שמי שמחמיר בכל הפסח לאכול דוקא מצה ממים שנשמרו מעידן קצירה ולא ניל דאשון לבד לא הוי שום יוהרא כלל וכך דנקוט של גכרים דהדס ממלא בריש מהם היינו בשעת הדחק :

הלכה ט דגן שנפגע בנהר וכו' ממש נגל אחד וכו'. עיין פמ"ג ונב"ח בשעתא דקלא קלא והמג"א סי' תס"ז תמה כזה ולפי טעמו א"כ דאפי' למוכרו גם ביודע שלא יכלו. והגאון מ"ו כתב דגם טוהם הכ"מ לכך ס"ם שכתב המג"א אלא משום דאין עושין ס"ם בידים כתב להגיף סברא זו דמסתמא לא ימכרנו ועיין בס"ך וש"ז יו"ד סימן ס"ד לענין תולעים נ"כ דדאפי' למכור קלא קלא ולדידהו קשיא המג"א מאהרה וכבר העיר בנקה"כ שם. ונראה דדוקא גבי חמץ צריכין לסברת הכ"מ משום חומרא דחמץ וכן בכ"מ דאיכא חששא דאורייתא אבל במידי דהוא דרבנן כגון גבי תולעים דנפלים במים וחששא דבריה אינה אלא מדרבנן סמכינן אסברא זו לחודא והא דלא הורה שם רבא כן גבי יי"נ משום דהתם הוא חששא דאורייתא, וכזה י"ל נ"כ דב' מעשים היה אלא דחפסה דיי"נ היה בא לפני מקודם ואותבוהו והדר ביה ושוב בא לפניו כמעשה בחמץ והיה סבור כיון דאין כאן אלא איסורא דרבנן כמ"ש הלח"מ דכן הוא שיטת רבינו וכ"כ הפר"ח בסי' תס"ז כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה ר"ס כל שעה והיה ס"ל דכדרבנן לא קפדינן אלפני דלפני ועיין בתוס' ספ"ק דע"ז ואעפ"כ הדר ביה משום חומרא דחמץ והר"ק כי קגרתי :

הלכה י דגן שנפל עליו דלף וכו'. עי' הכ"מ ולי נראה עיקר דרבינו לא היה גורס בגמ' קמח וס"ל דנקמח עכ"פ אותו הקמח השרוי במים אסור וכמ"ש הרא"ש מביאו הב"י סי' תס"ז ובס"ז אות כ' שם, ומ"ש שם דגם ע"ז חולק הר"ן נ"ע :

הלכה יג כ"ז שאדם עוסק בבצק וכו'. וכ"ה בש"ע סי' תנ"ט ועיין בב"ח שם מה שהביא בשם סה"ג שיעור השכייה כדי הילוך ד' מילין אפילו בעוסק בבצק והחמיר שם גם בדיעבד ועמ"ש בש"י :

שם כ"ז אסור לאוכלו ואין חייבין עליו כרת. אפשר לומר מדנקיט רבינו אסור לאוכלו משמע דאין בו איסור תורה והא דכתב ואין חייבין כרת קאי על בבא ראשונה דחייב כרת אם משמיע קול הוי חמץ גמור כמו סידוק כמה שביאר הכ"מ שיטת רבינו וכ"נ מדברי האחרונים שהביאו בשם רבינו דעיסה מדרבנן הוא והגלח"מ ר"ס אלו עוברין כתב דמדברי רבינו פה משמע דחייבין מלקות במקשה ול"נ כמ"ש :

הלכה יט לא תסרה אשה מורסן. עיין כ"מ ופר"ח סי' תס"ה כתב כיון דמים מועטים הם לא אכפת לן וכמ"ש הה"מ בהל' ז' גבי לתיתה ע"ש. והרב הגאון מ"ז תמה דאם הי"מ מתירין שם במים מועטים היינו בחיטין שלמים כמבואר סי' תל"ג משא"כ במורסן ודאי דיש להחמיר ע"כ :

שם לתוך החרוסת וכו'. עיין בטור סי' הס"ד. בספר שעה"מ תמה בזה דהא לא הוי אלא עיסה והטור ס"ל סי' תמ"ג דעיסה מותר להשהותו ועמ"ש בזה בש"י ר"ס א"ע. ואפשר לומר דלענין זה ס"ל להטור דנריכין דלמא אתי למיכל מיניה משא"כ במקשה דאינו ראוי לאכילה כ"א קצת לא שייך דלמא אתי למיכל מיניה ואין סברת השעה"מ מוכרח :

הלכה כב כלי מתכות וכלי אבנים וכו' וכן הסכינין מרתיחן וכו'. הנה רבינו שינה כאן הלשון, בכלים וכו' כתב שממלא עליהם מים ומרתיחן ובסכינין כתב בכלי אחד, ירא' מדברי רבינו דס"ל כדעת הר"ן דכלי ראשון היינו כ"ז שמרתיח אפילו אינו עתה על האש אלא כ"ז שהיד סולדת בו מקרי כלי ראשון והמדקדק בדברי הר"ן יראה דוקא בסכינים ודומיהם מהני הגעלה בכלי ראשון כה"ג אבל דברים שתשמש בהם ממש בכלי ראשון לא מהני הגעלה כזה רק צריך שיהיה היורה על האש ממש וכ"ה שיטת רבינו. ומתוך מ"ש יתבאר מדברי הר"ן דכ"ר מקרי כ"ז שהיד סולדת בו ובשבת פ' כירה בסוגיא דאילפס משמע מדברי הר"ן דלא מקרי כ"ר כ"א כשהוא על האש ממש דהיינו כדוד שהאש מהלך תחתיו אבל קדירה העומדת אצל האש כעין שאנו מבשלים הקדירות לא מקרי כ"ר וא"כ לפי"ז לא יפה עשים כמה שמניחים קדירה גדולה אצל האש ומרתיחין אותו ומגעילים בתוכה, וכסכינין ודומיהם ודאי דמהני הגעלה א כמ"ש ועיין בירושלמי שבת דף י"ד וק"ע ד"ה מפני ומ"ש שם בש"י, ובש"ע סי' תנ"א גבי סכינין מצריך קודם הגעלה לשופם במשחות לאו דוקא כמ"ש הב"ח ע"ש שהביא ראיה מקערות וקדירות דא"א במשחות ואין לדחות ראיית הב"ח דיכא דאפשר מיהת ליעבד דהא סכינין קילי כמ"ש דעת הר"ן ורבינו וכ"כ בשה"ג ע"ש :

פרק ו הלכה א

פרק ו הלכה א ומצוה כל הלילה. עמ"ש בס"ד פ"ח מהל' ק"פ :

הלכה ב בלע מצה יצא. עיין לח"מ שיש גירסא אחרת בדברי רבינו והיא נ"כ חד גירסא ברמב"ם. ועיין במרדכי סוף סדר הפסח ומ"ש כספק בלע מצה לא יצא ע"ש ונ"ל בלע מרור ועמ"ש בזה בפ"ה מה' יסודי התורה :

הלכה ג אכל מצה בלא כוונה. עיין הה"מ מ"ש בשם י"מ לחלק בין יודע שהוא פסח ע"ש המעשה נ"ל ע"פ מ"ש רבינו בפירוש סופו אותו עד שיאמר רוצה אני כיון שאנסוהו שוב מתן אל לבו ומקיים המצוה ברצון משא"כ באינו יודע שהוא פסח אין כאן כוונה כלל א"כ אין מוכח מדברי רבינו דסובר מצות א"צ כוונה ויפה כתב בספר סי' תע"ה א"י אם הר"ע עוסק דמצות צ"כ ובלח"מ בפ"ב מה' שופר נתקשה בדבריו ונראה כמ"ש :

הלכה ה שאין זו מעותדת לשם מצה. ורבינו בפי' המשני' פ"ק דחלה כתב שאין קרויה לחם ול"ע ועיין פר"ח סי' תנ"ד :

שם אכל אין לשין. עיין ש"י פ"ב דפסחים ד"ה רב סימון באריסם :

הלכה ח וכן יוצאין במעשר שני בירושלים. עיין ש"י שם ד"ה הרי מעשר :

הלכה יב מכין אותו מ"מ. עיין מג"א סי' תנ"ו ופר"ח סי' תע"א ואס"ז כתובות דף מ"ס. ומעם רבינו דכממיר כאן מה שלא מצינו במ"א ירא' קצת ראיה למ"ש מהן יעקב בשם יש מי שאומר שהאוכל מצה בערב פסח הוא מה"ת מדכתיב בערב תאכלו מצות ולא ביום ולאו הבא מכלל עשה עשה הוא אע"ג דכתב רבינו אסרו חכמים אין מזה סתירה עיין ריש הל' יו"ט. ורבינו לא הביא מחצית בכורים כלל. ועיין ש"ע סי' ח"ע ופר"ח דיש מי שהסיר מיני תרגימא ולא נראין דבריו ובמג"א כתב אפילו בא אחר גשל חייב לבתענית דהוי ליה בכור לגמלה ולא מחלק אם היה כגמל מי אותה ימים או שעה ובש"י פ' ע"ש כתבתי דיש מקום להקל בזה לסמוך על סברת מהרי"י כ"ץ שהביא המש"ע

והפ"ך בתוס"ע סי' ע"ו ועיין בשו"ת בגדי כהונה חלק א"ח סי' ד' ועמ"ש בס"ד בפ"ח מהל' נזירים :

פרק ז הלכה ח

פרק ז הלכה ח שלמיד בפני רבו אינו מיסב. פירוש אינו רשאי להסב עיין מ"י א"ח סי' תע"ב ונב"ח. עיין כ"מ מ"ש בהג"ה דה"ה לשולים דעבדי משמע דגם תלמיד של אומנות ל"נ הסיבה וזהו י"ל ליטנא דש"ג דהא בתלמיד אינו רשאי משא"כ בשולית דעבדי אינו ספריך ובמהן יעקב שם כתב בשפיכות דתלמיד אומנות בכ"ע מיסב נ"ל דלא היה לו הגירסא בכ"מ וכן בהרמב"ם דפוס אמשטרדם כתב שם דע"ם כך גליון. ועיין במג"א שכתב בשם מהרי"ל כל המיסב ופטור מקרי סרוס והוא מהירושלמי פ"ק דשבת ועמ"ש שם בש"י :

שם והסיבת ימין אינה הסיבה. ואין חילוק בין איטר יד לאחר כ"כ הרד"ע ועי' הגהת רע"א כי' תע"ב ובשו"ת רדב"ז ח"ט סי' תקס"ד :

שם אימתי צריכין הסיבה. עי' כ"מ. ואפי' אם אכל בלא הסיבה יצא בדיעבד ול"ד לפסק קרא ק"ש כלאחרי' ברכות דף כ"ח דמ"ד ק"ש דרבנן הוא תורה וקורא אפי' פסוק ראשון אע"ג דאין בו פרחה ויש לחלק דלא דמי הסיבה דפלגותא לפסיקא דגוף המעשה. עי' מל"מ פ"א מהל' מגילה :

הלכה ט שתה ד' כוסות מזגין כו'. עי' ירושלמי שבת פרק כמוציא בהלכה א' ומ"ש שם בש"י :

הלכה יא החרוסת מצוה. ובפי' המשנה כתב רבינו דמברך עליו ומשום ספק כלכך ספק דמצוה ואיש מברך אבל ראב"ג נאמם מברך על החרוסת ואין כאן סתירה בדברי רבינו עי' לח"מ :

הלכה יג אם אכל מאחד מהם כזית כו'. הרא"ש כתב בפ' ע"פ משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה פחות מכזית אבל בירקות שמברך עליהם בפה"א ואין מזכירין אכילה א"צ כזית. ודברי הרא"ש תמוהים הם דמשמע דאמר המצוה נוסיף ל"נ כזית משום דס"ל כא דכתיב נקרא על מצות ומרורים יאכלוהו כמי יאכלוהו בפסח קאי ולא חבר במרור אכילה, ובשו"ת שא"ד סי' ק' הקשה א"כ גבי מצה מנ"ל ואי משום דכתיב בערב תאכלו מצות מנ"ל למהדרא פסחים דף ק"ח הכתוב קבעה חובה דלמא אנטריך לשיעור כזית ועוד הא אסקא מרור למצה כמ"ש בתוס' דאין יוצאין במרור על סבל משום דאסקא מצה למרור. והאמת קשיא ראשונים לק"מ דהרי כתיב הרבה פעמים כגון שבעת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל משא"כ במרור ופה שהקשה מצה ומרור אהקשו להדדי לזה י"ל דאמרי' מה שהוא עד הסברא לא אתקש ובשתות מכזית נ"כ מרגיש טעם מרירות. ועיקר פי' הרא"ש נ"ל דגם הוא מודה דמה"ת בכזית אלא דסד"א דבזה"ז דמרור דרבנן וגם אי תקנו רבנן כזית כעין דאורייתא תקנו אבל אפשר לומר דסקינא שא"נ לאכול אותו בתוך שיעור אכילת פרס לזה כתב כיון דתקנו לברך על אכילת מרור ש"מ דבעי אכילה ממש בתוך כא"פ: הנה רבינו לא הביא כא דאמרי' בגמ' מצוה בחזרת שהיא ראשונה במשנה ועי' ב"י סי' תע"ג ובפר"ח. אפשר לומר דוקא בזמן המשנה ובגמ' דהיו בקיאין בחזרת אז היה מצוה יותר בו ועכשיו אין אנו בקיאין בין חזרת מתוק למר עי' ירושלמי פ' כ"ש יש שם מחלוקת אי יוצא בחזרת מתוק ומ"ש הפר"ח סי' תע"ג בחזרת אע"ג דמתוק וכו' נ"ע א"כ מש"ה לא כתב רבינו פה שמצוה בחזרת. ומנהג גאוני עולם שאוכלין עשבא שקורין קריין ומפררין אותו ואוכלין אותו מפורר והלא כמו שמספק בזה הרב הגאון בעל חוות דעת בחידושיו על הגדה וכן נהג אא"ז כהגה' מהר"י נ"ב אלא שנהג שלקח גם הראש שקורין קאפל ואכל אותו עם הקריין: והנה דרבינו לא העתיק הא דמצוה בחזרת וכתב ב"י סי' תע"ג שהוא משרש מצוה גמי הוא בחזרת אף שהיא מתוקה ואין בה מרירות והרב פר"ח הקשה ע"ז דהא אמרי' בגמ' דר"א היה מהדר אמרירותא וא"ל רבינא חזרת מק והגא דב"ש חזרת והר"א מצוה בחזרת משמע דחזרת קדמה לכולהו, ועי' ברכי יוסף שם שאין מזה הכרח. ולענין כמוסים מ"ש הכ"מ עי' בשירי קרבן ירושלמי פסחים דף מ' ע"ב ד"ה מ"ד וכמשין רש"י פי' בחומץ ועי' מג"א שם שדעתו דלדידן דקיי"ל כבוש במים גבי איסור א"כ כ"ה הכא והאחרונים חלקו עליו בזה. ובקריין אף אם שרוי במים מעל"ע יוצאין בו הרב פנים מאירות ח"ב סי' ק"י מביאו בספר ברכי יוסף :

פרק ח הלכה א

פרק ח הלכה א ובזה"ז מביאין ב' תבשילין. משמע בכל שעם מביאין אפילו חל ע"פ בשבת, עי' הגה"מ עי' ברח"ש פ' ע"פ סי' ק"ב מ"ש בשם הר"י מקורבי"ל והרא"ש תמה עליהם. ויש ליישב דבריהם ע"פ שיטת הראב"ד בפ"ב מהל' חגיגה הל' י"ד דלדעת כיון דרשות הוא יוצא בה אף משום חגיגה אם באים עליו וכיון דהתם שפיר כתב דאוקי לילות במקום ימים כדקא פ"ד נגמ' כיון דבמגלי חליה מילתא גם בזה יכול להתנות אבל לבן תימא דס"ל הנה לא מהני מגלי ובודאי דלא אוקי לילות במקום ימים ובזה מיושבים כל הקושיות מה שמקשים על הר"י מקורבי"ל :

הלכה ב טלוס הזה טלו גלי. עי' לח"מ. והרב הגאון מ"ז כ' בחידושיו לדידן דקיי"ל כר"ע דתולין כרעיו חוצה לו דלא יהיה כעין בישול א"כ זה שאנו אומרים טלו גלי ול"י דאמר בפוכו הוא משום דס"ל במנחות דף ס"ב דלא אמריק על בממך ובירושלמי אלה סלוגתא דריה"ג ור"ע בסלוגתא דעל בממך :

הלכה ו ואח"כ כורך מצה ומרור. עי' לפ"ח למה לא כתב רבינו דאוכל פסח מצה ומרור בכרך אחד. ועי' פר"ח סי' תע"ה דיש מקום ליישב וע"ע בהג' מרדכי שהקשה דא"ח נבלע ומחלק שאוכל מרוסק מהזיק ביה בבליעה א"כ בזמן הבית שהוא פרוס גדולה לא שייך כבלל ודוק :

הלכה י ויש לו למזוג כוס ה'. עי' פרו"ה דר"ם א"ל ה' כוסות וקיי"ל כמנהג דידן דאין כאן אלא ד' כוסות ועי' בר"ן :

הלכה יג מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית וכו'. אמרי' בגמ' חולין דף ז' גיטין דף י' מצת כותי מותרת ואדם יוצא בה י"ח והתוס' בגיטין שם מקשים הא לא חשו על לפ"ע וכו' וא"כ איך יוצאין בכן וקהתו שלא אכל מצה אמרים באותה הלילה ורמ"ס ורס"ל מתקנו בדבריהם אמאי לא קשיא להו איך יאכל ממצה כותי דלמא חמץ הוא עי' בדבריהם ובתוס' קדושין ומוכח דלא כמהרש"ל. ובלימוד הסיבה אמרתי לייסב קושייתם ע"פ מה דגרסינן בירושלמי פ"ג דערלה הלכה ה' לא יאכל חמץ לפשוט את המאכל כאוכל ר"י אומר א"נ אם ערלים קלים חמץ חמור אינו דין ועיין חולין דף ק"ג ובנזיר דף ק"ד ור"י ע"כ לא מצא לה עירבא א וא"כ לפי מה דדרשינן לא יאכל

יאכל לרעות את המאכיל כאוכל א"כ מלבד דין דלפ"ע וכו' יש כאן עוד איסור לאו מפורש מפשוטא דקרא דלא יאכל וא"כ גם אם טועים לא חיישי על לפ"ע אבל מ"מ בפשטא דקרא מודים ומהריש הם להאכיל חמץ לאחרים ומש"ה לא קשיא לנו להתוס' כ"פ היכי יוצאים בהם י"ח בליל א' לחיובא דמצה וע"ש בירושלמי הנ"ל מיושב קושית התוס' פסחים דף כ"ג לחזקיה אליבא דריה"ג לכתוב רחמנא לא תאכל חמץ ולא ליכתבי לך וכו' ודוק ואין מקומו פה להאריך ובפרט דקיי"ל דכותים בזה"ז כעכו"ם:

הלכות שופר

פרק א הלכה א וכל השופרות פסולין כו'. פי' השגת הראב"ד. ומ"ש אם תקע בשל יעל לרבותא משום דלא איקרי שופר ולא קרן כדאמרינן בירושלמי:

הלכה ב לפני המלך ה'. ועי' ברמב"ם פי"א מהל' מעשר שני ובהשגת הראב"ד שם ובספר יד דוד. ומה שהוא החצוצרות כתב הכ' מ"א שהוא של כסף כמבואר בדברי רבינו פ"ד מהל' כלי המקדש ע"ש. ולע"ק הא דאמרינן שבת ס"פ ב"מ שופר חצוצרות לפני נ"מ לשופר של ר"ה:

הלכה ג וכן שופר של עולה. כ' הכ"מ היינו בשהלשה קודם זריקה כו'. עיין ברמב"ם הל' מעילה פ"ג ה"ב ויש לחלק בין מצות לקרבים ובס' יום תרועה האיח דברי הכ"מ בנ"ע:

הלכה ד ויו"ט עשה ול"ת וכו'. ועמ"ש בס"י דבירושלמי סובר דיו"ט אינו אלא ל"ת ולחד אירון בתוס' מס' שבת גם בבבלי מיניה מחלוקת אמוראי בזה ולמ"ד דלא הוי כ"א ל"ת אין קושיא ממתניתין משום דלא הוי בעידנא ועי' בתוי"ט אי בעינן בעידנא בעשה דרבים. ובזה כתבתי ליישב מפני מה לא אשמעינן רק דינא גם בסוכה ולולב דשופר לרבותא נקט משום דשופר מקרי עשה דרבים דיחיד מוציא רבים ע"ש. אלא דצ"ע גבי מילה אם מחלל את היו"ט כדי לקיים המצוה דהא לחד אירון בתוס' קידושין דף ל"ד ד"ה מעקה שיש אפורות מ"מ דיו"ט ועשה דמילה שיש חייבות וא"כ הוי עשה דשוה בכל וידחה לעשה שאינו ש"ב ועי' בתוס' ב"מ דף ל' ע"א ד"ה והא אין עשה. ובאמת כתב הרב ש"ח בא"ח סי' תכ"ד בשם ספר בית מועד יש מי שאומר שאם הגיע מילה מרה"י לרה"ר אין יוצא בה משום מהב"ע וע"כ צ"ל כמו שהוכיחו התוס' בקידושין דהלאו אלים עכ"פ הא"ל לתנא דמשכחתו למיתני רק דינא דאין מחללין את היו"ט גבי מילה ונוי ידענא שופר מק"ו וצ"ע:

הלכה ו ציפהו זהב כו'. עמ"ש בזה בס"י ד"ה ופיו מצופה זהב:

פרק ב הלכה ב אנדרוגינוס כו'. עי' השגת הראב"ד כ' הה"מ המחלוקת הזה הוא מחלוקת הגאונים. ובס' יום תרועה ר"ה דף כ"ט ע"א כתב דיש לתמוה על הה"מ שלא נמצא סברא זו דהויה זכר והויה נקבה בגמרא דידן ורק בירושלמי הביאו מרן הכ"מ פ"ד מהלכות תרומות דין פ"ז ודבר זה לא נמצא בביאור רק בירושלמי כפי פי' הראב"ד שם והראב"ד שהשיג כאן אזיל לשיטתו אבל לשיטת רבינו דס"ל בכ"ד שהוא ספק א"ש דמוציא מינו. גם מה שחילק הה"מ בין אנדרוגינוס שהוא בי"ש קשה שהרי טעם הראב"ד הוא לפי שיטתו דס"ל דהירושלמי א"ל דאנדרוגינוס שבעל אנדרוגינוס אחר פסלו לבעל מן התרומה משום נד נקבות שיש בו הרי דאין לחלק בין בי"ש בין בי"א ע"ש. ובאמת י"ל לפי קושית הראב"ד על רבינו דאי דוקא לח"ע אם כן גם לעצמו אינו מוציא והא דנקט הראב"ד בלשון אינו מוציא לא את מינו ולא את שא"מ לאו דוקא וכן מוכח מדברי הב"י בא"ח סי' תקפ"ט ועי"ז יפה כ' הה"מ די"ל דל"ד לח"ע דהתם בי"ש הוא משא"כ באנדרוגינוס דבי"ש נחשב כ"א ח"ז ותמיהא דגם לעצמו מוציא משא"כ בדבר התלוי בי"א א"א לקרותו מין אחד דאולי חלק עבדות של זה אינו חזק כ"כ כמו של חבירו אמנם קושיתו הראשונה צ"ע. ועי' מה שהכתוב בזה בס"ד בפ"ב מהל' אישות:

הלכה ו יו"ט של ר"ה שחל בשבת וכו'. עי' מ"ש בזה פ"א מהל' מגילה וחנוכה הלכה י"ג. ועי' מ"ש בס"י ר"פ ד' דר"ה:

הלכה ז ושופר הגזול וכו'. פי' הטור שלא הגיע ותימה שהרי כתב בפי' המשני' ובמשנה שיהיו קרובים לחינוך גדולים כדי שיהיו יודעין ללמוד וכו'. ומה שכתב הכ"מ וכן נראה מן הירושלמי הוא מפני שסובר הירושלמי דקטן שהגיע מוסר בשבת דיש הגלה וכו' וכמו שהביא מגדל עוז אבל בלא הגיע לא דכי ליכא הגלה חיישינן לשמא הגלה שיפסק בשבת במקום שאין ב"ד וכו', ד"ש ועי' מ"ש בס"י.

פרק ג הלכה ד שיעור תרועה כשלש תקיעות וכו'. הראב"ד השיג על רבינו שהוא סובר כפי' דתלת יבבות תלתה טורין הן וכן הביאו הר"ן. ומ"ש הכ"מ בזה ז"ל, סירון הא' שנסתפק לו שיעור התקיעה לסיבך לא הביאה מה יענה לקושית הר"ן כי איך יקרא פשוטה זו ותלי כי בשירת אמרה המשנה שיעור תרועה כשלש יבבות ושיאמר שהיבבא שלשה טורין לדעת רבינו אע"פ שבכבר אמר הוא להיפך בפירושו דברי הרב וכן הוא וכו' היה מודה זה אלא שמי אפשר כי היה מכר שהיבבות הן ס' שאמר הרב שיעור שלשה שברים הם' יבבות כאמרו תרועה גם שלאמר שיעור כל אחד מג' שברים חתך גדול וגם עיקר חסר שהיה לו לפרש שיעור תרועה ג' יבבות כדי שיתלה השבר בתרועה, סוף דבר שדברי רבינו צריכין פירוש, ולקושית הר"ן אפשר לומר כיון שנסתפק לנו בתרועה וכו' ואפשר שהוא שברים וכו' ואפשר שהוא שניהם ביחד וכו' הרי שתי פשוטות בתרועה א' אלא שהרב מיד אמר שיעור ג' שברים כתרועה כגה שידע בתרועה ועם זה יתקנו ג"כ דברי הה"מ. עוד היה אפשר לומר שהרב תירץ קושית הר"ן באומרו שיעור ג' שברים כתרועה כי שיעור התקיעה יהיה שבר ותלי ודוק. מ"מ לשון רבינו אינו נכון כי איך אמר שיעור ג' שברים כתרועה כי התרועה שהזכיר במשנה היא שלש יבבות שהם ג' טורין ואם ספק כנגדייתא לספק הל"ל שיעור תרועה כשלשה שברים שבגנייתא שוברה שהשברים הם התרועה וכמו שפי' אביי ודוק. סוף דבר שדברי רבינו מגומגמים הרבה לפי מעיין בגמ' ואפילו עם תיקון הראב"ד לא די כי אפשר שכתב רבינו שהתרועה נספק בה וכו' איך יאמר שיעור תרועה כשלשה שברים שהוא לשון גנייתא ופירושו שהתרועה ג' שברים עיין הרב ד"ע ועי' מ"ש בס"י בפ"ד דר"ה ד"ה לא וכו':

הלכה י ואפר שעומד הש"ץ ברכה רגיעים וכו'. והא כריב"ל דס"ל כמתני' דטלג מלכיות בר"ה עם קדושת השם ואינו תוקע אלא כר' עקיבא דאמר ליה אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר ובגמ' מקשה רחמנא אמר ליתקע אלא לימא תנא כוליה ולטעמיה וכו'. ובאמת קשה מאד למה דוקא תשע, ואפשר לומר דהא אמרי' שם בגמ' לחד מ"ד דהני עשרה כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם ומקשה הלגודא ט' הויין ומשני בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו, והקשה בס' י"מ למה לא קשיא להמקשה על מתני' דאיתא בעשרה מאמרות נברא העולם וכו' ע"ש תירוצו. ונראה דהגה אמרי' במס' מגלה דף י"א אמירה רכה דבור קשה וא"כ ט' מאמרות הפה רכים ובראשית שנאמר בדבר ה' היינו קשה להסרע מה"ד מן הרבים ומעתה בר"ה לא היה לנו להזכיר מה"ד כלל ומש"ה קשיא ליה להמקשה דבר"ה לא היה לנו להזכיר מאמר דבראשית אלא להזכיר מה"ד בר"ה ומש"ה על המתני' לא הוה קשיא ליה דידע גם להא דבראשית מאמר הוא רק על שנתן טעם זה לאמירה עשרה פסוקים בר"ה ע"ז קשיא ליה ועי"ז תירץ לו הסתלן אעפ"כ אמרי' בר"ה י' פסוקים ע"ש עשרה מאמרות ואע"פ שאין להזכיר מה"ד בר"ה מ"מ כיון שתוקעין נסתלק מה"ד ובא מדה"ר כדכתיב עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר. ומעתה כל זה אי תוקעין למלכיות אבל לריב"נ דס"ל דאין תוקעין למלכיות שפיר אקשי ליה ר"ע כיון דאין תוקעין ולמתני' בזה לא היה לנו לומר כ"א תשע שלא להזכיר מה"ד במלכיות והיה סבור ר"ע דטעם דעשרה פסוקים כנגד עשרה מאמרות. והארכתי בזה בדרוש ר"ה:

הלכות סוכה

פרק ד הלכה א רחבה אין פחות מז"ט על ז"ט. ולענין אם ארוך יותר מז' ומפלים לרוחב פחות מז' עמ"ש בזה בס"י ריש סוכה והוא מחלוקת בין בבלי וירושלמי:

הלכה ג היו לה ב' דפנות זו כנגד זו. מלשון רבינו נראה דאפילו הוא בחצר שיש דופן רחוק נגד הפלוש אפ"ה בעינן פס ד' ודלא כמ"ש בש"ע סי' תר"ל ס"ד בשם הר"ן וע"ש במג"א וכ"מ ליתנא דגמ' הכא דליכא ב' דפנות כהלכתן. ועמ"ש במג"א שם ג' ומ"ש בס"י ריש סוכה ד"ה פנים של ד' ודו"ק:

הלכה ד סלע מחולה כו'. עיין הה"מ ומהרי"ו בן לב ח"א דף קכ"ו ע"ג כנס"ג סי' תר"ל בהגהת הטור:

הלכה ו ואין שולין לה ביו"ט. עיין סמ"ג בע"ז סי' תרכ"ח נ"ע באין לו סוכה אחרת כ"א באילן או ע"ג בהמה אי עולין ביו"ט דהאי כאו"כ וכיוצא מפורש עיין א"ח סי' תקי"ד, וקלא לאיה מהא דשה"ג מס' היינו בכ"מ בדף כ"ג ד"ה מ"מ דר"י דאמר קרא חג הסכות תעשה לך שבעת ימים, וזו אינה ראויה לז' דעפים שמבת לא נעשה בתוך ז' והבהמה אינה ראויה לשבת ע"ש ומה צריך לזה הא בלא"ה הא ביו"ט אין עולין אלא משמע דמשכחת לה דעולין ביו"ט. ויש לדחות דמשכחת לה אם כבר עלה מעיו"ט דאפשר דאין מחייבין אותו לירד:

הלכה י סיכך ע"ג מטה כו'. ובהלכות לא הביא דין זה ובחידושי הארכתי בדין הפלוגתא. ונראה ע"פ מ"ש הפ"י במס' סוכה דף ד' ע"ב סד"ה אביי למימר נגד אסיק דהלכתא דג"ח אפילו בעמוד שייך נמי לענין סוכה מה"ת והא דאמר רבא בעינן מחיצה הניכרת היינו מדרבנן כיון דלאו לאכי עבידן ע"ש שהביא ראיה מדברי הרא"ש ועפי"ז משמע דמחיצה שבת וסוכה שוים לגמרי מה"ת וכל דהוי מחיצה לשבת ה"ה לענין סוכה אלא דרבנן החמירו גבי סוכה שיהיה דומה לדירה ובעינן מחיצה מעלייתא, ובזה ארווח לנו להבין סברת רבינו שגו דאי דופן לשבת הוי דופן לסוכה בשבת ולכאורה קשה מאי ענין זו לזו ומאי טעם יש בדבר אבל רבא לטעמיה דסובר דמחיצת שבת וסוכה כהדדי נינהו ומה"ת כל מה דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה ומה שהצריכו מחיצה עדיפא אינו אלא מדרבנן ושפיר אמר רבא דלא שייך להחמיר כ"א בשאר ימים אבל בשבת של סוכות לא החמירו רבנן משום דהאי כפלגי דסתרי. אמנם בסוגיא דגמ' שם דף ז' דמשמע מסתמא דתלמודא ס"ל דמחיצת סוכה מקרא נ"ל ור"ס ס"ל דג' מחיצות שלימות בעינן ולא שלא סוכה בשבת וכמ"ש הפ"י בעצמו בסוגיא דשם כהלכתן מהירושלמי ולפ"ז אדחי סברת רבא מהלכה מסתמא דתלמודא ודוק כי קצרתי:

הלכה יא וחצ"ל עפר ובטלו. עיין הה"מ יש מי שכתב דעפר לא בעי ביטול אלא כל שאין עתיד לפנותו כו'. ודעת רבינו כדעת ההלכות דבעינן ביטול גמור וסברת י"א משום דקתני בהדיא בית שמלאוהו עפר וכו' ובטלו בטל מפני שאינו ראוי וכו' ודקתני בטל אינו אלא לאתויי עפר סתם ובחידושי ריטב"א ס"פ דסוכה כתב אף שמדברי הרי"ף נ' דבעי ביטול ממש העיקר כי"א, כ"נ לענ"ד שאוה דעת רבינו בגמ' ותו"ל עפר ובטלו היינו שאין דעתו לפנותו לעולם וסתם עפר דאינו מיושב היינו שלא גילה מדעתו שאין דעת לפנותו וכ"מ מדברי רבינו בה' טומאת מת פ"ז ה"ז שכתב שם בית שמלאוהו עפר או צרורות ה"ז בטל והביא משמע דלא בעי ביטול בפירוש רק אם גילה מדעתו שאין עתיד לפנותו ה"ז בטל ועי' בתוי"ט פט"ו מאהלות עלה דהך משנה' ובס' ש"ל כנ"ל:

הלכה יז דפני סוכה. עיין מ"ש בס"ד בס"י סוכה דף ג' ע"א ד"ה וסכום:

פרק ה הלכה ג סיכך בירקות. עיין בסמ"ג א"ח סי' תרכ"ט:

הלכה ד ואם דק ושן אותן מפני שמפסיד צורתו. פירוש כיון שנעשה מלאכתן יצאו מכלל פסולת גורן ויקב וכ"כ הריטב"א ובזה ע"כ מ"ש רבינו גבי דברים שלא דק אותן ולא נסך כפירה לאו דוקא ונסך עליו על טעם הדבר ועיין לח"מ. וטעם הראב"ד מבואר ג"כ בריטב"א ח"ל מפני שהן קרובים לבוא לכלל טומאה פי' דלאכי עבידן. ובזה אפשר ליישב קושית הה"מ. ואפשר נמי דהראב"ד ס"ל דבנקטום אינה פסולה אלא מדרבנן:

הלכה ה במקנות פסולה. עיין בתוס' סוכה דף י"ב ע"ב ד"ה מ"ד ידאה מדבריהם דפסולה מה"ת והמבי"ט בקרית ספר כתב דבנקטום אינה פסולה אלא מדרבנן ועיין מ"ש בס"י בסוכה דף ג' ד"ה ר"י:

הלכה יב העושה סוכתו תחת האילן. אמרינן בגמ' אמר רבא ל"ש אלא שנלאם מרובה וכו' ושא קא מנמרך כו' אמר ר"פ כשהכשן סמוכן ופי' רש"י כשהכשן ספודן וכס"ג כפירש לכתחלה כדין כל איסור המתבטל בהיתר באינו ניכר האיסור אבל בניכר האיסור

האיסור לא שייך ביטול ובלבוש או"ח סי' תרל"ב כתב דאפשר שגם זה הלמ"מ דגם בניכר ועומד בפ"ע אעפ"כ בטל, א"כ מה"ת אפילו בניכר האיסור בטל בכזה דהא מסנהדרין ילפינן דבטל ברוב ע"ש, ובאמת כבר תמה עליו הפמ"ג שם ס"ק ג', ולשיטת רש"י גם אם לא חבטן אלא עירבן את הסוכה נראה מרובה מחמתה בלא האילן נ"ל כשר. ולשיטת הריטב"א גם אם הסוכה נראה מרובה מחמתה בלא האילן אעפ"כ האילן שעל הסכך פוסל את מקום הסכך עיין בריטב"א. והר"ן פי' חבטן שחבט ענפי האילן עד שעברו כל עלין שמהם דגלי דעתיה שלא ניחא ליה בצלו של אילן כלל ונעשה האילן כעומד בפ"ע ולא מצטרף כלל סוכה אפילו לכתוס כאן לכתחלה מותר ובמתני' דקתני עליה הדין שהכניא רבינו בה' י"ז כתבו התוס' אבל אם יש נראה מרובה מחמתה שהיה ואין הסדין שולחת וכתב הרמ"א דנראה מדבריהם דאף במגל הפסול נמי מרובה מחמתה דומיא דסדין כשירה כיון דגל הכשר נמי מלוכה מחמתה. ונ"ל פירוש דבריהם דבדיעבד דוקא כשר בכה"ג אבל לא לכתחלה ובזה מיושב קושית הרמ"א שם דרבא בא לאודויי לנו להכשיר לעשות סוכה כן לכתחלה והרמ"א שם מחלק בין קדים הפסול דלא לא מתכשר כ"א בחמתה מרובה מצלתה ורבים רצה מדברי הר"ן. ונראה דשיטת רבינו בפירוש חבטן הוא כשיטת הר"ח ונ"מ ואח"כ קצץ הסוכה בזה על העלין ע"י חיבוט ובזה אפשר לכוון דבריו במ"ש בפי' המשנה ומיושב בזה האלמון או שקצץ עי' בהגה"מ ובכ"מ ועי' בסוגיא הריטב"א באורך ודו"ק:

הלכה טו סיכך בדבר פסול כו'. עי' כה"מ ובגמ' עירובין דף ט' ע"ב דיש לחלק בין דבר שפסול מדרבנן לבין דבר שהוא מדאורייתא ע"ש בתוס' ד"ה ופסק:

הלכה יז פרס עליה בגד. ובמתני' פרס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר ופירש"י תחתיה מפני הנסר שלא יפלו עלין וקסמין יורדין על השלחן ועיין בתוס' שם מה שמקשה על פירש"י ועיין בט"ז סי' תרכ"ט. וגם' ה"ל כתב מדברי רבינו שם יש לדייק דס"ל כרש"י מדלא כתב בלמעלה מפני החמה וכמו שהוא במתני' אלא נראה דקס"ל רבינו כל שלמעלה אסור ע"ש. ולא נתבאר בדברי רבינו אי הסוכה נראה מרובה מחמתה מלבד הסדין ושמא דליכא משמע דהסוכה נראה מרובה מהחמה אעפ"כ הסדין שלמעלה מבטל הוסה, ועיין לעיל הי"ב במ"ש ודוק:

הלכה כב העושה סוכה ע"ג סוכה כו' כמי שעשה כו'. הא דכתב רבינו כמו שעשה בתוך הבית בא להורות לנו לטעם אחד לכולם וכמ"ש רש"י דף ט' ע"ב:

הלכה כה סוכה שאולה כו'. לא נתבאר בפוסקים סוכה העשויה מעצי אשירה מה דינה. ועיין בס' קול יעקב מס' סוכה פ"ק:

פרק ו הלכה א נשים כו'. אמרינן בגמרא כ"ת סוכה הלכתא קרא נ"ל לרבות את הגרים סד"א האזרח בישראל ולא את הגרים קמ"ל. ורבינו לא העתיק דגרים חייבים שיין בתוס' שם ד"ה לרבות. ועי' בספר ברכי יוסף או"ח סי' תר"מ בארוכות:

הלכה יב ואח"כ על הכוס וכו'. אע"פ שכתב רבינו בה' ברכות פי"א ה"ח שמברך זמן על עשיית הסוכה א"כ שוב לא הוה ליה לברך זמן בשעת הקידוש כמ"ש בתוס' סוכה דף מ"ו רבינו לא ס"ל כסברת התוס' וכ"ה דעת הרמב"ן והריטב"א כשיטת רבינו ועי' בשיורי כנה"ג ובס' ברכי יוסף סי' תרמ"ג והילא דידהו מהירושלמי פ"ק דסוכה דף ב' ע"ב ועמ"ש שם בפ"י:

הלכה יג טומטום ואנדרוגינוס. עי' ראב"ד. ויש מי שכתב אי אמרינן אנדרוגינוס בריה בפ"ע אינו מברך גם אם נשים מברכות:

הלכה טו בין עלי דשות. ויש מי שסובר דבדשות ליכא איסור כלל אפילו מדרבנן, עי' רבינו ירוחם נתיב ס' ועי' ברכי יוסף סי' תרל"ח ובפ"י שם:

הלכות לולב

פרק ז הלכה ב והשלש העליונות למעלה מהן. עיין רש"י סוכה דף ל"ב ע"ב ד"ה הרי ועיין בתשובות מהרי"ק סי' קמ"א ובהגהות מהרש"ז סי' תרמ"ו ס"ק א' ח"ל הרמ"ש כתב ג' עלין של קן אחד יוצא מכאן ואחד יוצא מכאן והג' באמצע מורכב על שניהם ואפשר דרש"י והרמ"ש נחדא שיטה קיימי ועיין פר"ח חמב"ן חלק ב' סי' רל"ב. ומ"ש הה"מ ואני אומר שלא בדוקא כ' דאם יש שער אצבעות בגדול גם לשיטת הה"מ א"נ לכרך אחר אמרים אם לא יתלאם בגזל ועיין הלכה ה':

הלכה ח ושיעור אתרוג א"ש מכביצה. עי' ברכי יוסף סי' תרמ"ח שהביא מתשובת הדור אתרוג שיש בו כביצה בגמגום ביום ראשון ולימים אחרונים נגדל ליה שמותר אי יוצא בו ועמ"ש בזה בפ"י:

הלכה יח גזרה שמא יעבירנו. ובפ"ב מה' שופר ה"ו כתב רבינו או שמא מרשות לרשות ועמ"ש בזה בפ"ד בפ"א ה"ג מה' מגילה:

הלכה כ אפילו עלה אחד כנגד אחד. עי' הה"מ הלכה כר"נ בדיני וכר"מ באיסורי והר"ן כתב דהלכתא כר"מ משום דמתני' סתמא כוותיה הוא והב"י נתקשה בדבריו וכבר כתבתי בפ"י ישוב לדברי הר"ן ע"ש:

פרק ח הלכה א היה אחד מהן של ערלה לא יטול. עיין בכ"מ ועי' בתוס' סוכה דף ל"ה ע"ב ד"ה באתרוג דמעשר ומ"ש ערלה דכותים מדאגביה קמיה כדאמרינן פ' לולב הגזול דלמא מגבה לה והדר מבטל לה וי"ל כגון שהגביהו ע"מ שלא לקנות ובמתניתין כמ"ש דמסקי' ביו"ט ראשון ולא הוה צריך לאוקמי באתרוג דמעשר ע"ש ועי' ב"י יו"ד סי' קמ"ו שכתב בשם הסמ"ג משנה לידו אינו אומר לערלה לבטלו דשמא משום גזירה אטו אליל של ישראל עצמו ירצה מדבריו דס"ל דאינו אלא מדרבנן אבל מה"ת יש לה ביטול אפילו מדאגבהה וכ"מ מדברי הר"ן פ' כ"ה בגמ' שם היאך יכול לאסרו בו משום דס"ל גד אביה ע"י ביטול. ולכאורה הדבר תמוה דהא עכשיו שהוא ביד ישראל שוב לא מהני ביטול אלא דס"ל כהסמ"ג וא"כ כיון דמה"ת יש לה ביטול שפיר א"ל והייה בגוה לקטנה והיינו שכתב הר"ן שם וכן הדין בחמץ בפסח שאפשר ישראל לזכות בו הוא מהפקר מותר לאמר בטמה ואינו אסור אלא משום קנסא ולפי סברת הסמ"ג והר"ן א"כ מה"ת יוצא כיון שיכול לבטל ומדרבנן הוא דס"ל ומש"ה מוקי לה בגמ' באתרוג דמעשר ומשמע קצת מדברי התוס' והריטב"א דל"ל סברת הסמ"ג אלא כיון דזכי ביה דינו כדין ערלה של ישראל שמעובדת שאין לה ביטול מה"ת ואין מקומו פה:

שם ובשעת הדחק כו' אבל לא שאר המינין. שיטת רבינו דאף לולב מברכין בשעת הדחק ודעת הראב"ד דאינו מברכין אבל ע"ז לא פליג רבינו דלנקוט בידייהו כדי שלא תשכח תורת אתרוג אלא דסברת רבינו דאם"ד דלא יוצא בו בשעת הדחק לא היינו מתירין משום שלא תשכח דלמא אתי לאכשורינהו ומה"מ כתב אם אין כאן כ"א אתרוג המורכב שלא יקחנו משום שלא תשכח תורת אתרוג דלמא אתי לאכשורי בשאר השנים ושיטת הלבוש באתרוג המורכב שפסול מה"ת משום שמעבדה בו עבירה עי' בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קמ"ב:

הלכה ב אתרוג של ערלה. בה"ג כתב גם בטבל ערלה בח"ל אין יוצאין. ועי' בכנה"ג סי' תרמ"ט חולק בזה דהא יש היתר לאכילה כעין מה דאמרינן ספק לי ואנא איכול במס' קידושין דף ל"ט ובאמת הדין עם הכנה"ג דהא רבינו והטור לא הביאו כלל כך דיכול לספוקי הדדי וכתב ב"י יו"ד סי' רצ"ד דס"ל דהך רבנן דמספקי להדדי ס"ל כמ"ד הלכות מדינה אבל למ"ד הלמ"מ אסור לספוקי להדדי וא"כ אינו יוצא בו ע"ש ודוחק לומר משום דבספק גמור מותר יהיה נקרא היתר אכילה:

הלכה ג היה עקום לפניו פסול. בברייתא סוכה דף ל"ב תני נ"ב לולב כפוף ולא הזכירו רבינו עי' בס' כפות תמרים שהביא בנ"ע. ואפשר משום שבפירוש כפוף יש הרבה פירושים ולמאי דמסיק ולדידן כלפניו דמי י"ל דהיינו כפוף ועקום דמחלקים בין מלאחריו ובין מלפניו עי' ב"י סי' תרמ"ה ובס' כפות תמרים מסיק דיש להחמיר בין עקום מלפניו ובין עקום מלאחריו ועגין הפיקוס הוא כמ"ש הכ"מ דבעינן עקום ממש כמו מגל כגב נבל המוסרס:

הלכה ה הדס כו'. עי' השגת הראב"ד ועי' בס' מכל"י בן לב ספר א' סי' ק"ו כמ"ש ובברייתא יבשו רוב עליו ושיירו ג' בדי עלין לחין ונחלקו רש"י והרא"ש בפירוש הדבר ולשיטת הרמ"ש בעי' שיתקיים ג' קנים ודברי השו"ע נ"ע וכבר האריכו בזה בפ"י ועי' ב"י סי' תרמ"ז שנתן טעם על מה שהקשה כאן בכ"מ למה השמיט רבינו הך ברייתא:

הלכה ו ערבה כו'. פי' הה"מ וליתנא דמתניתין מסייע לשיטת רבינו כיון דקתני גבי הדס דפסולה למה לי למתני תו גבי ערבה דהא הוי ז ואל"ל ז:

הלכה ז אם היה חסר כאיסר או יותר פסול. אי קשיא הגהת כאיסר פסול יתר מכאיסר הרי שבא לחדש לנו בין כגון שהיה מרובע או משולש צריך שיהיה יותר מכאיסר כדי שאוכל לעשות בו עיגול כאיסר כנה"ג סי' תרמ"ח בהגהת ב"י בשם הרדב"ז ח"א סי' קס"ד. אתרוג המורכב שהורכב יחור של לימונ"א באילן אתרוגים פסול מהר"ש אלשיך בתשובה סי' ק"י ועמ"ש לעיל בשם הלבוש:

שם עלתה חזזית בב' וג' מקומות. עי' כ"מ ומל"מ ובס' א"ד בשם לח"מ פ' לולב הגזול ב' מפני לנדים וה' מגד א'. ופי' חזזית כמו אבעבועות. וזה שקורין חזזית באתרוגין שלנו רוב אותן שיש להם חזזית כ"ש אינו ניכר מקומם בממשות ואינו גבוה משאר האתרוג והשיריים והא דעל חוטמו פסול חזזית וכל שינוי מראה בכ"מ אינו נקרא כ"ש אלא כשמראה לכל שאינו הדר אבל באתרוגים שלנו ערוב שלנו שאנו קורין חזזית אינם נראין לעין מחמת דקותן וצריך להסתכל בהן כדי שתהא נראה ונרגש ברלייה שאדם רואה את האתרוג כולו הדר בלי שום רושם ואדם אחר שיש לו יותר ראייה עינה רואה ואינו נקרא כ"ש והדר נקרא למי שהוא בידו וכ"ש לאחרים הרואים אותו הר"מ מקראלי כנה"ג. ומראה אתרוג עי' תוס' סוכה דף ל"א כחלמון ביצה ושעוה ירוק כעשב השדה עי' מג"א. ומראה אודם מראה פסולה היא ואשגא סומקא היא אודם כ"כ. ועי' במס' עירובין בהא דאמר אמרינן לפתחין ופירש"י דרך אתרוג להיות אדום ובסמ"ג כתב אמרי מי שיוכל לקנות אתרוג נאה והדר אבל שיג גם כתב בשם היש"ש נהגין באתרוגים השורים מרובים והיודעים מועטים מפני שאין נדילן באתרוגים:

הלכה י ואינו מקנה לאחרים מה"ס. עמ"ש בזה בארוכות בפ"י ר"ס לס"נ ד"ה רבנן:

הלכה יא שותפין שקנו לולב וכו'. כתב הה"מ אבל הרשב"א כתב ומסתברא לי דהא דאמרין בשלא לקחוהו לצאת בו הוא אלא נטלוהו ונהיה בו אבל לקחוהו לצאת בו ודאי בכל נוטל יוצאין בו דאמרינן יש ברירה שהרי בשעה שלקחוהו היו יודעין שאינו ראוי ליחלק ועל דעת כן לקחוהו שיטלנו כל אחד מהן לצאת בו שיהא כולו שלו דומיא דשותפין שנדרו הנאה זה מזה שהם נכנסים לחצר של שניהם שאין בה דין חלוקה כמו שמבואר בפ"ז מה' נדרים והטעם שיש ברירה וכו' ולאפשר שעל דעת זה סמכו בכרכים מקומות שלוקחין לולב אחד וכל הקהל יוצאין בו ע"כ. ואמנם בחידושי ריטב"א מס' סוכה דף ק"ז ד"ה חנינא מבואר שלא כדברי הרשב"א במ"ש שם. ויותר נראה לומר דהוה כ"ש דסוכה של שותפין יוצאין בו דל"ד ללולב דבהם כי שמן ביה חד מנייהו בטלים משכן ולא הוי דלא שמן בשולקים דהחגיגה וכי שאול דליון שמסתמא בסלו ליכא למימר ברירה והא ודאי אין שלו חלקו ודכותיה אם השמש בכולו אסור במודר הנאה אא"כ התנו קודם הנדר וכו' אבל הכא בשותפין כל אחד ואחד לשלו הוא נכנס ויש ברירה וכדאמרינן בנדרים בשותפין שנדרו הנאה שניהם מותרים ליכנס לחצר שיכול לומר לתוך שלי אני נכנס וכו' ואפילו למאן דאסר התם נדרים שאני דויהא אסור במודר הנאה וכו' אבל במצות סוכה דלתוך שלו נכנס לכם קרינן ביה עכ"ד. הרי להדיא דלא ס"ל כסברת הרשב"א דלולב ל"ד לנדרים רק סוכה דמי לנדרים ור"א בסוכת שותפין מודה ועי' בשו"ת ריב"ש סי' תמ"ז ובס' ברכי יוסף הביא שו"ת רשב"א סי' ח' שחולק שם הריב"ש והוכחה דסוכה השותפין גרע מסוכה שאולה דפסול תוך ימי שאלה הוא כולו שלו ובמקפידין באמת פסול דל"ד לכך דנדרים ע"ש שמסלק דלדידן דקי"ל בדאורייתא אין ברירה סוכה שותפין המקפידין אין יוצאין בו ועי' בש"ע סי' תרל"ז. והנה לכאורה יש לנביא ראיה לשיטת הרשב"א דלמ"ד א"מ מה דיליף ר"י סוכה דף כ"ז דאינה טובה אלא כדי מינים ק"ז מלולב דעבד ביום ולא בלילה וכו' והרנים בנשר כ"מ ושלא מעיקרא הדיינא פירכא מה ללולב שכן שותפין ושאול פסול משא"כ גבי סוכה ואף אי הר"א ס"ל דשאול פסול בסוכה מ"מ הרי כתבו התוס' סוכה כ"ז בסוכת השותפין מודה ר"א וה' פ"מ שהביא בקושיא לפי שיטת הרשב"א גם בסוכה אליבא דכ"ע פסול שותפין שמקפידין דגרע משאול ובשותפין שאין מקפידין כ"ל שאולה. וי"ל דס"ל כר"א ול"ק קושית הכ"מ. אמנם גם לשיטת הריטב"א שהבאתי לק"מ קושית הכ"מ דבאמת י"ל דר"י ס"ל כר"א ס"ל דשאולה פסולה בסוכה ואי קשיא עכ"פ בשותפות מודה זה הוא משום דגבי סוכה שייך ברירה משא"כ גבי לולב משום דאינו יוצא כי אם בשלו ולא שייך ברירה וא"כ שפיר יליף ר"י בק"ו משא"כ לשיטת הרשב"א דגם בלולב שייך ברירה אם לקחו לצאת בו עדיין הקושיא

במקומה

בארח ויש לאיה דלא כהרשב"א. היוצא מדברים יש כאן שלש שיטות שיטת הרשב"א דיוצא באתרוג השותפין אם לקחו מתחלה לצאת בו משום ברירה ודמי לשותפין שחלקו בגלה זה מזה דאותרין ליכנס לחצר כאין בו דין חלוקה, ולשיטת הריטב"א דהיכא דמחוייב לצאת בכולו כמו באתרוג ל"ד לנדרים ולא שייך ברירה ואינו יוצא באתרוג השותפין אף אם לקחו מתחלה לכך לצאת בו דרחמנא סכליה, ולשיטת הרשב"ש ומטאיר שם שהרבה מן החכמים הסכימו אפילו בסוכת השותפין אין יוצאין בו אם הם מקפידים דל"ש שייך ברירה כיון דקרא אסר לכו וכל האזרח לא אתי כי אם לרבות שאול דבעת שאולה כולו שלו היא משא"כ בשותפות והנה לפת"ש לשיטת הריטב"א לייטב קושית הכ"מ ע"כ צ"ל דר"י אית ליה כר"א דשאול פסול ושותפין ליכא פירכא משום ברירה וצ"ל דכ"ע אית ליה ברירה כה"ג וכמ"ש הריטב"א דאפילו מאן דאוסר בנדרים מודה בסוכה דאל"כ קשיא הא ר"י לית ליה ברירה כדאמרינן בכמה דוכתין. אמנם אין מזה הכרח דאיכא למימר דמאן דלית ליה ברירה בכ"מ גם כאן אמרינן אין ברירה וכמ"ש בשו"ת הרשב"ש הנ"ל אלא מאן דאית ליה ברירה בכל דוכתי איתא ובאמת גם אליבא דר"י מצינו דיש פלוגתא אי ס"ל ברירה ואדרבה עפ"ז יש לייטב קושית התוס' סוכה דף ל"ח ע"א ד"ה אמי אדר וכו' מה שמקשים אליבא דרב די"ל רב ס"ל דתנא דס"ל אליבא דר"י דסוכה אינה טעונה כ"א בד' מינים ס"ל דר"י אית ליה ברירה ולתנא דס"ל אליבא דר"י אין ברירה נאמר סוכה טעונה בכל דבר דוק והבנת. וגם לפי סברת הריטב"א מוכח לומר דס"ל לר"י כר"א דסוכה שאולה פסולה ומש"ה יליף ק"ו מיושב שפיר דלא קיי"ל בהא כר"י אלא סוכה טעונה בכל דבר וכ"ע מודים בזה עי' בתוס' שם ד"ה כל דין כו'. כיון דבירדתו דידך ר"י לשיטת ר"א א"כ ליה הלכתא כוותיה אלא דסוכה שאולה כשרה ומיפרך הק"ו. ובדרוש אמרתי בזה כוא פירוש בעזרא דכתיב צאו ההר והביאו עלי זית וכו' וכתב ויעשו כל הקהל סוכות וכו' ותהי להם שמחה גדולה פי' משום דעזרא הודיע להם דסוכה טעונה בכ"ד וכמו שהשיגו חכמים לר"י ואמאי לא יליפו ק"ו וצ"ל דעזרא הודיע להם דין זה דסוכה שאולה כשירה וא"כ מיפרך הק"ו ועל ידי זה כל אחד מישראל היה יכול לקיים מצות סוכה דקודם שלמד להם עזרא היה ס"ל דשאולה פסולה והיה מקצתם שאין להם חלק בסוכה לא היו יכולים לקיים מצות סוכה משא"כ עתה יודעים מזה דסוכה שאולה כשירה ויעשו כל הקהל סוכות ותהי שמחה גדולה בקיום המצוה. וה' יזכנו לקיים מצותיו בנפש חפצה :

הלכות שקלים

פרק א הלכה א מ"ע מה"ת כו' אין מברכין על מצוה זו משום דמשולחן גבוה קא זכו. הרשב"א בתשובה סי' ח' ובתשובה להרדב"ן סי' קפ"ט הרד"א כה"ג. וכתב הרשב"ן בס' כי תשא הנראה מן הכתוב שאם הדל הביא פחות והעשיר לא ירבה יכול לפרש שיהיה שליחות שדי בכך אבל גבי עני לא יכול לפרש כן ואם כן שהיו מניעות ועברו בלאו. וראיתי לבעל הלבוש ולכל מוני המצות שלא הזכירו הלאו הזה ע"ש. ומ"ש רבינו בכל שנה ושנה להורות בה דאין רשאי ליתן בשנה אחת על כמה שנים :

הלכה ו היה כל אחד נותן במ"כ סלע כו'. עי' פ"ק ירושלמי דף ח' ע"א ד"ה מן הדא ועי' תויו"ט עלה דקך מסכ' :

הלכה ז וגרים. גרסינן בירושלמי תני' אדם לרבות את הגרים. ורבים מקשים למה לי קרא הא דפשיט מאים לרבות שנודרים ס"ג כישראל ועי' בזה בספר ברכי יוסף א"ח סי' תר"ת שהאריך מאוד בזה. ועי' מ"ש בש"י וברמב"ם פ"ג מה' מעה"ק ועי' מ"ש בס"ד בפ"ד הלכה ח'. ומ"ש רבינו וכל קטן כו' עי' מה שהארכתי בזה בס"ד בש"י ריש שקלים ד"ה כל קטן כו' וד"ה הדא דהימר בשפכיא שתי שערות.

הלכה י ואין ממשכנין את הכהנים. אמרו במשנה שהם דורשין לטובתן כל מנחת כהן כו'. ומתרומת הלשכה היו באין שתי הלחם כו' וחכמים סוברים דבמנחה פרשית הכתוב מדבר ועם כל זה לא היו טופין אותן כדי שלא יבוא לידי מחלוקת, ד"ע :

פרק ב הלכה ב אחד עולה ואחד חטאת. עי' ירושלמי שקלים דף כ"ה ע"א פלוגתא דר"י וחכמים ורבינו ירא"ה דפסק כחכמים אע"ג דקיי"ל בדאורייתא אין ברירה עמ"ש בזה בארוכה בש"י ד"ה והכ"מ.

הלכה ו ותוזרין ותורמין משירי הלשכה. ועמ"ש בזה ירושלמי שקלים דף י"ג ע"א בש"י שם ד"ה שלפו שלושים פי' דברי רבינו ע"פ גירסא מחולפת ע"ש :

פרק ג הלכה ז והקלבונות חייק כשקלים כו' ור"מ דס"ל דהשקלים כמו שהביא הכ"מ בשם הירושלמי הייטו משום דר"מ לטעמיה דסובר דקלבון הוא ד"ת כדמשמע בירושלמי עי' פל"ד ובש"י :

הלכה ח כמי העיר כו'. עי' כ"מ ובספרי ש"י

הלכה יא כשיטתטקו ממנה. עי' כ"מ האלרכתי בזה בש"י דף ז' ע"א ד"ה אך הניחא. ומ"ש הכ"מ למה פרש רבינו עה"ג י"ל דכל אחר איה"ג כיון שיש לו קרן בעויה יצא עי' ס"א מה' תוכ"ח. ומ"ש בכ"מ והוא חייב לשלם לבעלים שנים כלומר אם לא נתרמה וכו' פי' שהגזל או הגנב לא הפריש עדיין לשקל רק שהיה לו חצי שקל חולין וגנב או גזל ממנו

הלכה יב המפריש שנים כו'. עי' בס"ה מה' פסולי המוקדשין ה"ו בלח"מ שם מה שנתקשה בדברי רבינו ועי' בנזיר ירושלמי פ"ה ה"א בפ"ע ד"ה אוהו :

הלכה טו נמצאו מהגה למחצה כו' יפלו לגוזלי עולה. עי' כ"מ מה שכתב בשם הר"ע בשם הירושלמי ומתוך דבריו נתקשה על רבינו ובאמת נל"ע דסיום דברי הר"ע לא נמצא בירושלמי שלפנינו אלא ה"ג שם האשה הזאת במה היא מתכפרת דאולי באמת הוא מהקינין ומהיכן בא לה הכפרה אמר ר"י תנאי ב"ד המספק את הקינין הוא מספק את הספיקות, ופי' הדבר דהא ודאי ידוע היה לכהנים מספר הנשים שנתנו קיניהן והיו מקריבין לשם בעליהן וכמ"ש התויו"ט במשנה ז' פ"ו דשקלים ד"ה ועל הקינין דגם בקרבנות יחיד היתה תקנת נביאים ראשונים להקריבן אע"ג שאין עומדת על גבו וגדולה מזו אמרינן בנדרים דף ל"ח הכל צריכין דעת חוץ ממחוסרי כפרה ועי"ש בתוס' חדשים ויותר ממספר לא היו רשאים להקריב וקושית הירושלמי אינה אלא מאין יקחו המעות וע"ז משני תנאי ב"ד הוא שיתנו המעות המספק את הקינין וכיון שנתן המעות הכהנים הקריבו מספר הקינין והחטאת נאכלת. ודברי הר"ע שכתב והבאה לא תהא נאכלת לא הבינותי ונ"ע. והא דאמר ר"י תנאי ב"ד הוא המספק את הקינין כו' הוא אליבא דר"י מפא"ל לר"ש הגזבר משלמין ולא המספק ורבינו כתב בס"ד ה"ד פסק כר"ש. ועפ"ז מיושב קושית הכ"מ דרבינו סובר דלא כרע"ב אלא דנאכלת וא"צ להביא דמקריבים עליה הקינין אלא לפי מה שהבין הרע"ב דאינה נאכלת שפיר קשיא ליה להכ"מ דחדושא כזאת לא הו"ל להשמיט ואפשר דס"ל לרבינו דגם ר' יוסי מודה בזה דהמספק לא היה צריך להשלים כ"א הספיקות והאבודות שלא יפסיד ההקדש אבל באבוד כה"ג שהדבר עכ"פ יפול לגוזלי עולה ואין ההקדש מפסיד ושום הוא כנ"ל. ומ"ש עוד הרע"ב הא דסק יפלו לקרוב לא"ד רוב וקרוב האלכין אחר הרוב מיירי בשוין וזה נ"ע א"כ לא הו"ל לרבינו להשמיט ולא פירש דמיירי בשוין והספר של"ד דנה לומר דהכא לא שייך לילך אחר הרוב שהרי המעות אין ידוע מהי נפלו והקופות עבידי דמשני לשעה קלה שהרי תדיר הכל באים ונתנו שם מעות דרך משל אף אם עכשיו איכא מעות טפי בשופר דנדבה אפשר שמעה אחת קודם לכן לא היה כ"כ אלא בשל שקלים היה טפי וכיון שאין הרוב ברור אזלינן טפי בתר הקרוב ונ"ע דבריו. דא"כ אכתי תקשה בתפ"ס למה לא אזלינן בתר רובא א"ו דמיירי בשוים. ועמ"ש בזה בס"ד פפ"ו מה' גזלה ואבידה :

פרק ה הלכה ד מקריבין את החביתין. עי' כ"מ. ועי' בתוס' מנחות דף ל"ב ד"ה דשמעינן ליה ופי' בס' חק נתן הא דחק במתני' דר"י אומר משל יורשים ה"ס דר"ש אמר קריבין משל צבור ועפ"ז קאמר ר"י דמה"ת מן היורשין אבל אהקנה לא פליג ובזה מיושב דברי רבינו ותירוץ הכ"מ הוא דוחק גדול וכ"כ שיטת התוס' לענ"ד ודוק :

הלכה ה שוכרין ב"ד שומרין. עי' במס' ב"מ דף ק' באס"ז שם שהקשה הא מעומר אסור להדיוט א"כ אסור נמי לגבוה ע"ש ב' תירוצים ומ"ש

הלכה ז משיגיע ר"ח ניסן אין מקריבין קרבנות צבור אלא מתרומה חדשה וכו'. גמ' פ"ק דר"ה דף ז' אם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה. וכתב בספר טורי אבן תימה קשה לי ראמי קמ"ל שמואל הא משנה שלימה שנינו בס"ד דשקלים מותר הקטורת מה היה עושין בה מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה על שכר האומנין ונותנין אותה לאומנין בשכרן וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה ואם בא החדש בזמנו לוקחין אותה מתרומה חדשה ואם לאו מן הישנה. ופי' המפרש אם בא החדש בזמנו דהיינו אם הביאו שקלים ונתרם התרומה חדשה באמנה מבילין אותה מתרומה חדשה וכו' אלמא מאחד בניסן ואילך אם בא מן הישן יצא. וי"ל דהאי ממתני' ה"א ה"מ דבעי מן הישנה היינו דוקא בשלא בא החדש בזמנה כיון דאין כאן חדש בא מן הישן דשם א"א כע"א אבל היכא דאיכא חדש ויש ישן אם הביא מן הישן אפילו דיעבד לא יצא וצריך לחזור ולהביא מן החדש קמ"ל שמואל דלא והייטו דנקט שמואל במילתיה לישנא יתירא אם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה והאי שחיסר דנקט למה לי אלא לאשמועינן דאפילו יש לו חדש אם הביא מן הישן אפ"ה יצא דאי באין לו חדש אלא ישן ליעד מאי חיסר מצוה שייך כאן דמאי הו"ל למיעבד הא א"א ליה בענין אחר ע"ש שהאריך אבד. ולכאורה לא משמע מדברי רבינו כה כדבריו דמדשביק לישנא דשמואל ונקט לישנא דברייתא משמע דלא מיירי כ"א היכא דליכא חדש. ואפשר לומר דרבינו לא בא לאשמועינן אלא דאם אין כאן תרומה חדשה לכתחילה לוקחין מן הישנה אבל מודה הוא דאם יש כאן חדש ולקח מן הישן דיצא בדיעבד. ובזה י"ל מה שכתב רבינו בפ"ח מה' תמידין ומוספין הל' ב' שתי הלחם אינן באין אלא מן הארץ ומן החדש שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה לא מצאו חדש יביאו מן העליה וכתב הראב"ד שם א"א הלכה זו בהיפך והיינו דתנן שם כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ ומן הח"ל מן החדש מן הישן חוץ מעומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומן הארץ ובגמ' שם דף פ"ג ע"א מתני' דלא כי האי תנא דתניא עומר הבא מן הישן כשר שתי הלחם הבאות מהישן כשירות אלא שחיסר מצוה עומר דכתיב תקריב את מנחת בכוריך אפילו מן העליה ופירש"י מן העליה ישנים שבעליה, ורבינו שבק למתני' ופסק כברייתא וזה דבר פשוט וע"ש בכ"מ ובלח"מ שדחקו עצמן לייטב. ונראה דרבינו היה מפרש הסוגיא הכי מתני' דלא כי האי תנא ודאי דגם מתני' סובר אם ליכא חדש והביא מן הישן יצא בדיעבד אלא מדקתני בברייתא אלא שחיסר מצוה משמע דאיירי דאיכא כאן חדש אפ"ה אם הביא מן הישן יצא ובזה ע"כ דתנא דידן חולק וע"ש בתוס' ד"ה מתני' ודוק. ואם כן הוא יפה פסק רבינו כתנא דמתני' ומש"ה דייק בלשונו לא מצאו חדש יביא מן העליה מה שאין כן באיכא כאן חדש והביא מן העליה באמת לא יצא והיינו דרבינו פסק כתנא דמתני' ודברי רבינו ברורים ורבים הוכיח פי' זה מהא דמקשה תלמודא ר"ה דף ז' ע"ב מיתיבי שנה עשר בניסן ר"ה לעומר שנה בסיון ר"ה לשתי הלחם לרבא ליתני חמשה והקשה הש"י מאי קושיא הא אמרינן לעיל דהאי תנא לא חשיב ר"ה לתרומה חדשה כיון דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה א"כ מאי קושיא משתי הלחם ה"נ אם הביא מן הישן יצא ומש"ה לא חשיב לה אלא ודאי דתלמודא סובר דהא דלא חשיב תרומה חדשה באחד בניסן משום דאם הביא יצא היינו משום דגבי תרומה חדשה בכל ענין אם הביא יצא גם ביש כאן מן החדש וכיון דלא משכחת לה בשום אופן דבדיעבד לא יצא אלא בכל ענין אם הביא יצא שפיר לא חשיב לה בהדי איצך אבל משתי הלחם שפיר מקשה תלמודא אף דגם שם אם הביא יצא היינו דוקא אם אין כאן חדש אבל אם יש כאן חדש והוא הביא מן הישן באמת צריך להביא אחר ולא יצא אפילו בדיעבד שפיר מקשה תלמודא דהו"ל למיחשב בהדי איצך. ויש ראיה לפירוש רבינו והא דבאמת מחלקינן בין תרומה חדשה דאם הביא בדיעבד דיצא בכ"ע אפילו היכא דאיכא כאן חדש ובשתי הלחם לא יצא כ"א היכא דליכא חדש י"ל דס"ל לתלמודא דמפסיק דקרא נפקא ועמ"ש בס"ד שם ודוק :

הלכות קדוש החודש

פרק א הלכה ו אין יושבין יום ל'. כן משמע ממעשה דר"ג ור"י בס"פ אין מכירין אבל בגמ' שם דף כ' ע"ב נראה דאמר לאביי ל"מ משמע דלא כדברי רבינו יע"ש בפי' רש"י ונ"ע :

הלכה ז אין מחשבין וקובעין חדשים אלא בא"י וכו'. דברי רבינו פה מבואר במס' ברכות דף ס"ג במעשה דר"ח בן אחי ר' יהושע ע"ש כל הסוגיא וברש"י ד"ה ומעבר דכתיב לשכנו תדרשו וכו'. ורש"א הקשה דהא בגמ' קאמר דנפקא מדכתיב כי

מציון

מלין אלא סורה. וה"ל דו"ל על ר"ש מה שלם על דעתו לעבר בח"ל כל כהיה גלמם מדרש ואי ילפינן מלין אלא סורה ה"ס דחוק דקרא לא קפיד כ"ש על חכמה סמורה וכמ"ש כמסרה סב וא"כ ר"ש שלא כהיה כדותו בח"י רשאי לעבר אבל קרא דלמכם גזה"כ הוא ואין לחלק. ובפוס' מס' סנהדרין מלתא דכבר'ינו בזה ובוכרים תם קרא דלמכם וכו' הוא משום חכמה תורה ואפשר לתרן בפלוגתא אי דרשינן טעמא דקרא ועי' בדברי רבינו בפ"ד מה' שלו הלכה י"ג מ"ש בכ"מ מ"ם בשם ספר המאור לרבינו ויראה מדבריו שאם היה כב"ד בח"ל וממונים בא"י מקרי שפיר כי מלין וכו' וקשה אם ר"ח היה מוסמך דהכי לא הוה כמותו בחילם ואמאי מיתו גו. ונראה דכן הוא כדבר דאם מסמך בא"י גם אם היה גדול בחורה ביותר מחכמי א"י אפ"ה אינו רשאי לעבר השנים בח"ל והכוונה כי מלין אלא תורה וכו' ואם הוא הסמך בא"י אזי בצמח שפיר קרינן כי מלין וכו' ורשאי לעבר ואם יש גדול ממנו אזי אינו רשאי לעבר ולכתחלה אין מעברין בגל בשום אופן אלא ביהודה מקרא דלשכנו אלא דמקרא דלשכנו אין עיכוב בדבר דפסקינן כמ"ק דסנהדרין דאם עברוה מעוברת וכיון משום דס"ל לת"ק דקרא זה אסמכתא בעלמא ועיקר קרא לקרבנות אתא וא"כ שפיר כתב רש"י דקרא ליכא דלא אמרו על מקודש שכינה אחרי גדולים א"י גם בזה לא מגיד שפיר לזה שפיר כתב רש"י דלכתחלה בכל ענין אין מעברין מקרא דלשכנו וגם דברי רבינו מיושבים בזה דסתר דבריו שבס' המאור הביא קרא דלשכנו ודוק. ועי' ירושלמי שמביאים כתוס' בסנהדרין ודוק:

פרק ב הלכה א מפני שהוא גולן וכו'. ורש"י פי' אלוי אבל בגזו משום דס"ל כרש"י דלפסלי עדות לא חיישינן:

הלכה ג עדים אחרים שמכירין וכו'. פי' דבעי שני עדים כדאמרינן בר"ה אם אין מכירין וחד מי מסיין וכו' ובירושלמי שם סבר דלאחר כמקבה ע"א מסיין.

ועיין מ"ש בזה בספרי ע"י בפי' בגמ' שם. ותלמודא דבבלי וירושלמי מחלקין בפי' כמסמ' ע"ש:

הלכה ד ב"ד. עי' בני משאל חלק ח"מ סי' ל"ט:

הלכה ט רואים ב"ד וכו'. עי' טו"ח רדב"ז ח"א סי' ע"ו. ומ"ש ואם עדיין לא יצא הכוכב כתב בס' ד"מ נ"ל אלא הכוכב ושוא הפרשה ביום כדאמרינן בגמ' שהכב אחד יום ב' בכ"מ ג' לילות ובסיא דהלכות שבת ס"ס ר"ל שקיעה ב' כמו שפי' סמ"ע ושוא עד ב' כוכבים וכו' ולקושיא פב' כשמעין בכתובות ס' כשאם ור"ש רמאם ב"ד נ"ל ימורין לך כי לא אמרו רואים גחולם משמעם אלא דוקא רואים באמצע שביום שראוי לקידוש אבל בלילה צריך הגדה עכ"ם ע"כ. ועי' תו"ים ס"ב דר"ה מ"א ד"ס עד שתשיכם וכו' ועי' מ"ם בפ"ד פ"ב מהל' שבת הלכה ד':

פרק ג הלכה ג אפילו היה זה וכו'. עי' לח"מ וי"ל דהאי מילה דאם אין אנו ביום לא נתקיים מצות מילה כלל. וכ"כ ד"מ כתב וי"ל דאין מחין דוחם לרמיה דמילה לא מהני לדחות שבת על הספק אבל עדות ראיה חדש שיקדש על ספק מקבל עסרי הלכים אפילו מאה עדים להעיד ואין לרך אלא בגרים ע"כ. ועי' פרי"ם ס"א דר"ה מ"ע ד"ס אותו:

הלכה ד ואפילו במסב. פי' שכשאמרו מסילם הוא בבריח ועי' הלכות שבת פי"ט אבל בחולה שהוא שאינו מגוי פי לכו שחי מקומות. מ"ל פי' במסם הוא ע"י בני אדם בכתפיהם כשאי אפשר בחמור לפי חוליו וזה נראה יותר מכן. ודברי המגיה דבבהמה לא אמרו החי וכו', הם דברי תוח דכ"ם הוא לענין חיוב לא במחמר מחיוב חטאת במשא ומ"ש הוא הנכון.

הלכה ה ואי אפשר שיקריבו מוסף וכו'. עי' פרק ה' מהל' תמידין ומוספין. ומ"ש עד המנחה פירוש מנחה קטנה פ' שעות ומחצה וכ"ה מדברי הרב בפי' המשנה ד"מ:

הלכה ו ביום אחד ושלשים, ובכתס"ג כ' דלא נראה אלא ביום ל' ע"ש שהאריך:

הלכה ט ואם לא נודע להם. מלה לו שהיו תוקעין מפני הספק בלא ברכה והגרסה לא היו אומרין על הספק אלא חפלה של חול ואנו לדעת הרב שבשחוקרק בפי' רש"י אי אפשר להם לדעת ועל כרחן הולכין אחר רוב השנים נראה שלא היו עושים אלא יום א' ובודאי מתפללין מוסף וכו' דסמכי ארובא ואמ"ש שכתום' סבירא ב' ימים מפי' רש"י אינו נראה כן ואמ"ש שהרב בפירוש המשנה הזכיר הרוב כזה יש הכרח גדול בין לשונו ללשון רש"י ז"ל למעיין דוק והשכה, ד"מ:

הלכה יד אין המלוחין וכו'. עי' טורי אבן שחולק על רבינו דאין עד אחד נאמן עד החדש. ועי' מ"ם בספרי שלום ירושלים:

הלכה טו ב"ד שישבו ואמר ד' ימים וכו'. נ"ל שאלו לא היו מחללין את השבת לילך להעיד ואפילו שמעו שכבר עברו ב"ד ואיכא חקנה שמעוררה דלא ניתן לשחלל שבת אלא לקידוש החדש בזמנו ולא לקידוש למפרע מלתא מכר בתלמוד ולא בברכ חילול אלא תוך כ"ד שעות כנזכר רפא הפרק. והם פי' לא ילכו שאמר למעלה כרב שאינם מחויבים לילך אלא כעומדים בתוך מהלך לילה ויום כדי לקיים קידוש בזמנו אבל אם אירע שאלו הלכו או שמעו שעברו והלכו למחלה לחזן אינם מחויבים לילך בשבת כיון שאינו מתקיים קידוש החדש בזמנו אבל מחויבים לילך אחר כשמיעם למקם בודאי כיון שמעו שכבר התעבר וכבוש וגבא לא קמיירי הרב בגמרא הפרק ס"ז. ודין זה על ד' ימים וכו' לא מצאתיו בתלמוד שלנו אלא שנ"ל שהרב מפרש הסוגיא דפס"ק דר"ה דלא כרש"י והסוגיא היא וכי סד דאמר ריב"ל מאימין על העדים וכו' אימי והא שלא וכו' רב דימי מנהרדעא מתני לפכם וכו' ומם זה יובנו כל דברי הרב עם הסוגיא בנקל למעיין ודו"ק ד"מ:

הלכה טז ואם עמדו העדים. עי' מ"ם בזה בספרי שלום ירושלים בגמ' ר"ה:

פרק ד הלכה ו ולא מפני הסומכה וכו'. עי' מ"ם כמסרה וה"ל שיסבן זה הגן עיוכים מחוסרי כפרה ולא היתה מחרחם הראיה ליקרב אלא לאחר ספסח וכו'. והסגרים המוסים דא"כ איך כתב רבינו שלא יעכב בשומאה הרי מחוסרי כפרה כם זב וזבה ויולדת ומצורע ואין טומאה דוחה בצבור אלא טמא מת בצבור כמ"ש רבינו פ"ד מהל' ק"פ וכבר העיר בזה הסמכ"ע בשם חכמי אשם פ"ד מהלכות ביאת המקדש. ועי' מם שלכתוב בפ"ד מהלכות ק"פ:

הלכה טז וירצה לי בזה שאמרו חכמים וכו'. עי' בגמ' שקלים פ"א דף ד' בשירי קרבן ד"ה אין:

פרק ה הלכה ח אבל מקום הסמוים היה מיוסדו במנהג אמשיהם שבידיהם וכו'. הכי אמרינן בגמ' ביצה דף ד' ע"ב והשתא דידעינן בקביעא דירחא מ"ם עבדינן הרי יומי משום דשלחו מהם הזהרו במנהג אבותיכם ע"כ:

וכתב כגל"ח שם לדיק דלמי יום מריחא הוא ובקיאין בקביעא דירחא א"כ משיש שראוי לכבדיל מיומא טבא לחבריה קי"ז מרב אשי דהבדקא ליה ואפ"ה היה מבדיל ובגמ' לא מיים שום חולק על רב אשי בכבדלה והאריך שם והביא מ"ש בחידושי הריטב"א בפרק דף מ"ה והלכתא מיהא יהביק ברוחי לא מברכינן והבא: אפשר דלא גרב אשי דמבדיל ומקדם מיומא טבא לחבריה ולא חיים נאולי דיו"ט והיים וקף דהלשון זה של הריטב"א משמע דבגלא"ס קי"ל דליה הלכתא כרב אשי לא זכיתי לעמוד על סוחתו ע"ש: ואי גרסה דבגלא"ס קשה על ר"א אף דלא חיים נאולי מ"מ נמי גם לבכדיל הלא מה"ש יום כב' אסור במלאכה אי מספיקא אי ממנהגא. ועי' במשנה מקנהם שיש כאן חסם ברכה לבטלה. ונראה דס"ל גרב אשי כרב ששה בריה דרב אידי שגם קי"ד ע"ב דסלוני שבות רחוקה לא סמיה כיים החזן שבות דמקשה ביוה"ל שהל לכיום ע"ש כי סיכי דלוסי יומי דיוה"ל קיל משבת וכיים משום דהריך לבדים לעם גם הכברים שמקלין בכן ביום שאיסור וא"ל גם בעמי י"ט של גליות דיום משני קיל מיום כראשון בכמה דברים דהלדם בזה שמתרח בזה וכיוצא בכ וא"ל רשאי לכבדיל לכודים לעם די"ט ב' קיל מיום כראשון ואף שכתבו כתום' שם בשבת שוף ד"ב ליסקא והא ממי לא בעי למסרך וליבדל כמ"ש דלידעו דהלכי שבת קרינן ביוה"ל דהא אפילו מבדיל בבסכ"ג בגרים אין סירוש כבגדלה כמו כנקוטב ע"ל, והמעם מדגריסם דהבדלם לא כוי סיכר מ"ם ס"ל גרב אשי כיון דהטעם אי אפשר בענין אחר למימבד היכרא אמריכה יש לנו לממבד היכרא בכבדלה מיהם תם אפשר דרב אשי ס"ל דגם בכבדלה איכא היכרא ולמי מה דהספיקן שם בגמרא אלא מחורסא כדרב יוסף ואין החזן שבות לסמיר א"ל לעם לא למקוסי ברכה כבדלה משום לבודים לעם היכרא ושפיר כתב כריטב"א אף דר"ם ס"ל כר"ם כרים דרב אידי אף לא קיימא לן מוחים כלל:

הלכה ו שלא היו שלוחי ממרי וכו'. פי' שהמ"ש שיש תמרי ששו הלכים אחד מעשר יום כגון ר"ם שאירע בשבת שריכין לא עיים שמקום שכל שכם התם ישלין לבוים וכו'. ד"מ:

פרק ח הלכה ה סדר כחדשים המלאים והחסרים וכו'. ונכוף לשון כמסרה שוד י"ל שצריך לשך נשלו בכמי חדשים מפני שנבת בשבת שאם של ר"ש בשבת ויסו חשון והמלוח כסדרן ישול פורים בשבת בשבת ואי אפשר לדחותו ליום א' דכתיב בים בשלס ביום כזה. ד"מ. וה"ל כב"י בשם הר"ד אבודרכם וה"ם בשי' סק"ן. וכא דקשה ע"ז מסם דהקסים אלאורה ריש"ק דכחוכים אלא מעשם יוה"כ שחל לכיום בשני בשבת ידחום שמא ישחום בן עוף ומה קדים כם ביוה"ל כבית כשלם ביום כזה ואין אפשר לדחות לממ"ם כמסרה ה"ם דקשים אלאורה כעימוח של סוד כעיבור ירשו ויכחים שלא יחול בשבת, ועי' בספר ברכי יוסף סי' סק"ן:

הלכות תעניות

פרק א הלכה ח ואין גוזרין בתחלה וכו'. עי' כס"מ של' ורבינו לא הזכיר טעם והשמיט פי' רש"י ורבינו בפי' המשנה כתב טעם אחר והקשה בספר משנה רוקח וה"ם לדיום עי' ב"י סי' סקע"ג ועי' פרמים לחד בפרק ב' דתעניות ע"ש:

הלכה ו אפילו יחיד הנרדף. מכאן שמתפללים על החולה כמסוכן בשבת, ד"מ:

הלכה יד שבת וחגב. רבינו לא ביאר כאן כמה שיעורו, יש מי שכתב דשיעור אכילה כסתנה דמשיעורה דיוה"כ גמריך אבל הרא"ם כתב כזית אבל בענין אחר לא הכי שמעינן גם בקיבל עליו סתם ומי שהוא שרוי בתענית ושכח ולקח מאכל לתוך פיו ובירך עליו ואכל שמשטם יאכל פחות מכזית מפני הברכה ותולה לו התעניות בגמ' ברכי יוסף א"ח סי' סקס"ח:

פרק ב הלכה יא על השדפון. עי' הכ"מ מ"ם בפי' כ"ם דקסני בבריתא והק"ע ירושלמי דף ט' כתב לחלק בין ממהר ובין מכוסם דבממהר אפילו כ"ש מכי ובמכוסם במלא פי חמור וכ"ם ספי' בירושלמי:

הלכה טו שרבו עליכן גשמים. עי' מגן' הר"ם בן הרהב"ן סי' קמ"ג וברכי יוסף סי' סקמ"ו:

פרק ג הלכה יא כל החגיות. כתב הכ"מ מפני שאין הוא בא"ל והרן והרמב"ם כתב לפי שאינם מצוים וה"ם מ"ם סורות מפרש"י כי רב וכ"ד כיוון דמסכתא גם הכ"מ מצוים עי' ב"י א"ח סי' ר"ל וכמגס"ל א"ח סי' א' ועי' ברכי יוסף סי' סקמ"ם כתב בשם הלק"ט דלפן שליחותייכו דשמוי עבדינן והמנו ליה מידי דסכיה ומכרן כיום ע"ש שהאריך:

פרק ד הלכה א ומ"ל ס"ם. עמ"ם בשלום ירושלים בגמ' ממנים שרביע אלא גירסא בס"ם כן ומשמע נ"ל בירושלמי דגירסא סי' נשים רשיד וכיים משום דהצנוע כס"ם ע"י שום:

פרק ה הלכה א יש שם ימים. עי' בכ"מ ס"ם מהל' יסודי התורה מ"ם שתלם שם הוא כס"ם רסם בלשון ישמעאל. ופירוש דברים אלה כתב לי בני רשומי כרבני סטולב פוס' ונ"ג יחי' בשם חמיו הרב כמס"ג שמכם סטלל פוס' המלוף השרפסיים יחי' דהו"ם רסם בלשון ערבי (ערעבים) וכן פרטם אוקלם ארנסם ישמעאלים שירש ערבלי, ממשם שכל ספרים והממפים על כלשון כנ"ל מדברים בשם הערביים. ותמי סורלום לב א' כיה רימה (וויין דלוויין, מקסיסמסעק), ב' סימם לא עילם כדבר (פורזלכמ) כמ"ם כרטב"א שכריו וכלין סיסם מכו וכבו וכן ואיד ישלם מן סלכן הוא כס"ם רסם בלשון ישמעאל, לכודם שכריו שינו וי"ו כמיוסר רק בשם דתמיים בפסוק הקודם לבודיעם שכיים כאלך שמלים כשם ישמעאל מן כלשם אל כים סיסם סלנה ימדום כל כערבים בלי מדר אלוח אל כמכלים מכן שכם, וחם חכב וכבו כמ"ם רש"י לשון שמה כממון עד שתלה כנלעם ימכנך לסימיב לגבולים לתת סלותם נכס בשעל, וכן וי"ו ואד ישלם הוא כדיות משם וסיבה שמכם סכבב והבית בשליטי אף שלא כמגיר מכן ולא היה שם ארם. ולפ"ז כוונת רבינו ז"ל

ז"ל מ"ש לידע שיש שם מלוי ראשון כיון לידע שיש הוא ושינה ראשונה ממלאת כל העולמים ישבנך אמו. וכן מ"ש בפ"ג מהל' תשובה ה"ז וה"ח ע"ש. וגם פה יש שם ימים ג"כ לשון הויה (עם זייד, אדער עקסיסטירען שאגט איש יאהרע). ולענ"ד אפשר גם חז"ל אחר מקורתם מחזה שדי נחזה השתמשו במקומות אין מספר בתלמוד במלת שם ע"פ הוראה השניה, ולדוגמא ר' יעקב אומר לא מן השם הוא זה גבי עתר שיטה הא דאין עוקין אינו מן השעם שיתק לעשה אלא וכו', וכן גבי יש חורש אלם אחד אמרו לו אינו השם כלומר שלבישה בלאים אינו משעם חרישה, וכן אמר להם אף הגזיל לא היה השם עכ"ל ודפח"ח. ועי' הראב"ע ס' בהר בקרא ויגא מחבר ביה בפ"א רפה ו"ו דויגא, וגם בקרא ואם מעט נגאר בשנים כפ"א רפה כלשון ישמעאל, וגם בס' בחקותי בקרא ואם גאל יגאל את השדה, ועי' רד"ק בתחילת יהושע:

הלכה ה ונהגו כל ישראל וכו' חוץ מט"ב. וכתב הה"מ בשם הרמב"ן במעיקר הדין כולן שוין וכו'. וגרסינן בירושלמי תענית אמר ריב"ל כל מה שנעשה בזה מאר וכל מה שנעשה בזה לא חזר וקאי שם לייש הקושיא מפני מה לא קבעו אותו תענית פי' למה לא קבעו י"ז בתמוז לצום בו לילה ויום ע"ז קאמר דבט"ב צרה אחת חזר בו לנו ביום שמא"כ בי"ז בתמוז לא נעשה צרה אחת פעמיים אמר ר' לוי כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואין מאור עיניו של אדם חוזר אלא לאחר ארבעים יום פי' דגם הוא בא לייש הקושיא וקאמר מפני שהתענית מתעם מאור עיניו של אדם ותענית של לילה ויום אינו חוזר עד מ' יום ומש"ה לא תקנו להתענות לילה ויום ב' פעמים בתוך מ' יום. ומכאן סמך למ"ש בהגהת רמ"א בא"ח סי' תקס"ו להקל בתעניות אסתר בכאב עיניים. וכמדומה שראיתי בכתבי קודש של הגאון מהר"ז מתריך ז"ל להקל בזה אפילו בשאר תעניות והכל לפי ראות עיניים:

הלכה ו ושבת שחל ט"ב. כתב הה"מ רבינו לא הביא הא דבה' מותרין לפי שבזמננו אינו חל ט"ב ביום ו' ע"ש. והטור בסי' תקנ"א העתיק המשנה זאת נראה משום דלא קיימא כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה דגם בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראייה לא מותר לכבוד השבת בשבוע שחל ט"ב רק מתני' קאי לרשב"ג דס"ל דכל השבת לאחריו אסור הגבא דבריו בל"מ ואנן לא ס"ל כן ונפקא מיניה לדידן אם חל ט"ב בשבת דמותר בה' לכבס מה שמותר ללבוש ולהגיע דלא קיימא דוקא ללבוש המכובסים ככר מותר אבל לכבס בשבוע שחל ט"ב ה"א דאסור קמ"ל דמותר וכ"ה ג"כ כונת כמ"ש שם אות י"ד. ומה שדחק בלח"מ לייש לשיטת הרמב"ם פי' הברייתא דקתני בה לפדיא חל להיות בע"ש מותר לכבס בה' נלענ"ד דסברת רבינו כר דוקא לרשב"ג דכל השבת לאחריו נ"כ אסור וא"כ בכל השנים יש כאן כבוד שבת ומש"ה הקילו לכבס בה' משום כבוד השבת אבל לדידן דלא קיי"ל כרשב"ג ולאחריו מותר ולא תשכחת להאי דינא כ"א בחל ט"ב בע"ש דברוב השנים ליתא לט"ב בע"ש משום זמנין דמעברי לא הקילו בה רבק כלל ולמעיין היטב יש קצת ראיה לזה בגמ' ודוק:

הלכה ז ואוכל בשר מליח ג' ימים. עי' בכנה"ג שהאריך מאוד הא ילפינן מבן סורר ושם משמע בעבר לילה אחת לא שייך לימשוכי והביא שם דמוכח מדברי רבינו לפי הגירסא בדברי רבינו פ"ז מהל' ממרים דגם בבן סורר הלה הדבר נעברו ב' ימים ולילה אחד ועי' הגמרא לדברי רבינו הוא בע"א ע"ש.

הלכה יד וכן גזרו שלא לנגן. עי' בטור סי' תק"ס ובב"י שם וככר האריך בכנה"ג שם לייש דברי רבינו:

הלכות מגילה וחנוכה

פרק א הלכה א וכן מבטלין ת"ת. יש מפרשים שאין ת"ת נדחה אלא של יחיד פי' כל ישיבה שהיא מתייחדת לרב אחד הא של רבים ר"ל כנסיא גדולה של ישראל אין דחים מפני מקרא מגילה וי"א שאף ת"ת דרבים נדחית מפני מגילה וכן קורין ישיבתו של רבי ת"ת דרבים מגד שהיה גביה. וכ' הרב המאירי דאין שיטת הפנים מוכחת כן אלא א"כ היא ישיבה כללית לכל העם כענין האמור ביהושע ביריחו ע"ש. ומעתה יפה סתם רבינו פה דס"ל ג"כ דגם ת"ת של רבים נדחית וכיוצא דגם ישיבתו של רבי מקרי ת"ת דיחיד ות"ת של כל ישראל כענין שהיה ביהושע לא שכיח ולא הוצרך לרבינו להביאו עי' בלח"מ.

הלכה ג ומצוה לקרותה בלילה וביום. ומי שלא קרא המגילה בלילה אם יש לו תשלומין ביום לקרותה ב' פעמים בברכה האריך בזה בספר ברכי יוסף א"ח סי' תרפ"ז דדמי לדין ק"ש דאין לה תשלומין ומוכח כן מחה שכתב הר"ן ריש מגילה דבני הכפרים לא קרו בלילה וליתא דהוי מקליין אלא דאין לה תשלומין ועוד דהא עיקר קריאת המגילה ביום הוא ומה"ט יש חולקין על רבינו לברך זמן גם ביום:

הלכה י בן עיר שהלך לכרך. עי' בלח"מ מה שהקשה על רבינו שהשמיט לדינא דרבא ועי' בשלום ירושלים מגילה דף י"ט:

הלכה יג אין קוראין וכו' ויעבירנו ד"א ברה"ר. הכי אמרינן בגמ' אמר רבה הכל חייבים בקריאת המגילה ואין הכל בקיאין בקריאת המגילה. ומ"ש התוי"ט במס' סוכה פ"ד משנה ב' סד"ה בשאר כל ימים בזה"ל ומ"ש וה"ט דמגילה אגזירה שמא יעלנו קאי וכו' אבל משום דלא בקיאין לא שייך לענין מגילה דכיון דמדבריהם אפילו הייני בקיאין לא היה דוחה שבת ע"כ. ודברים אלו מחוסרים הבנה אף שיש לפרש דבריו עפמ"ש בס"י הא דנקיד ר"י מסעיתא דרבה כמו שהקשה התוס' שם ד"ה ר"י די"ל דגם ר"י ס"ל גזירה שמא יעבירנה דהא גבי שופר ולולב צריכין לטעם זה אלא דס"ל דגבי מצות של תורה כגון שופר ולולב אז מתוך בהילותו לקיים מצוה דאורייתא יעבירנו ד"א ברה"ר אבל במצוה דרבנן לא בהיל כ"כ ולא שייך שמא יעבירנו ומש"ה נתן טעם אחר. א"כ י"ל דס"ם הוא כתוי"ט וא"ל אפילו לא הייני בקיאין לא היה שייך שמא ילך אצל בקי ומלבד שהוא דוחק הוא נגד הגמ' וצ"ע. ומה שמקשה באמת על רבינו למה לא הביא טעם דר"י דשייך גם במקדש כמ"ש התוס' שם. י"ל דרבינו לא היה ניחא ליה בשינוי התוס' אלא היה ס"ל לייש קושית התוס' על דרך זה דהנה בכא דאמריק גזירה שמא יעבירנו כתבו התוס' בכמה דוכתין וברש פ' לולב ועורבה ברש"י שם דה"ה דשה ס"ל שמא יוציאנו ובתוס' שם כתב דדבר השכיח ביותר נקט וגם יש חילוק בין רה"י לרה"ר. ורבינו נראה דס"ל דודאי יש לחוש שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר אלא דמשום זה לחודא לא הוה גזרו חכמים כיון דמ"מ הרוב יש ריבתא אלא משום דיש לחוש שמא יעבירנו דהוא שכיח ביותר מש"ה גזרו חכמים, וכ"ש מדברי רבינו פ"ב מהל' שופר הל' י' כתב שאין תקיעת שופר דוחה שבת משום שמא יעבירנו ד"א או יוציאם וגבי לולב ומגילה לא נקיט אלא שמא יעבירנו משום דהוא עיקר הטעם ומשום שמא יוציאנו לחודא לא הוה גזריק. והנה התוס' במס' שבת דף ה' ע"ב ד"ה בפלגא וכו' הביאו בשם הירושלמי דלבן עזאי דסבירא ליה מהלך כעומד דמי לא משכחת העברת ד' אמות כ"א בקופץ והתוס' שם כתב דבגמרא דידן פליג בזה דכל ד' אמות הלכתא גמירי. והנה לפי שיטת הירושלמי אליבא דב"ע לא שייך גזירה שמא יעבירנו דמהיכא תיתי לא לחוש שיקפוץ ד' אמות בב"א ואפשר דסבירא ליה לב"ע באמת דתוקעין בשופר בשבת ואף אי ס"ל אין תוקעין יש לומר דס"ל כר"ל בר לחמא ריש פ"ד דר"ה וכ"ה שם מסקנת הירושלמי ובלולב אפשר דבאמת נוטלין בשבת ולא נצריך שמא יעבירנו ומשום שמא יוציאנו לחוד כבר כתבתי דלא גזריק משום זה, ובזה יש לפרש לשון הגמ' במגילה וכ"ג שם דב"ע מגילה בשבת לא קריק משמע דגבי מגילה אין כאן מחלוקת דאין קורין בשבת וגם ב"ע ס"ל כן ות"ש ומשני רבה משום גזירה שמא יעבירנו והיינו דרבה סבר דד"א ברה"ר הלכתא גמירי לה דגם לב"ע שייך שמא יעבירנו ור"י היה ס"ל כמ"ד בירושלמי דלא משכחת לב"ע העברה ד"א כ"א בקופץ והכי מוכח דב"ע ס"ל דאין קורין את המגילה בשבת והיה קשה ליה לב"ע אמאי לא ידענא טעמא מש"ה קאמר מפני שעיניהם של עניים וכו' ולפ"ז לדידן דלא קיי"ל כב"ע וגם לפי סוגיא דתלמודא דידן דד"א הלכתא גמירא לה א"כ לא קיי"ל הא דר"י. כנ"ל בדרך חידוד:

פרק ב הלכה א הקורא את המגילה למפרע לא יצא. ובגמ' מנה"מ אמר רבא דאמר קרא ככתבם וכזמנם מה זמנם למפרע לא אף ככתבם למפרע לא מידי קריאה כתיבא הכא עשיה כתיבא וכו' אלא מהכא דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים אתקיש זכירה לעשיה מה עשיה למפרע לא אף זכירה למפרע לא. וז"ל רבינו בפי' המשנה כתוב במגילה נזכרים ונעשים כמו שא"א לו לאדם לעשות מלאכה בזמן שעבר אם לא עשאו כמו כן אין ראויה לקרות את המגילה אחר זמן קריאה ע"כ. וזה דבר תמוה דזה נפקא לן מולא יעבור כדאמריק בירושלמי. שוב ראיתי בס' פ"א שכ' שיש ט"ס בדברי רבינו בס"ד וז"ל כמו כן אינו ראוי לקרות את המגילה למפרע ומה דקשיא ליה שם היאך דנין אפשר מא"א י"ל כיון דהיקש מיותר כ"ע דרשינן אפשר מא"א ועוד אפשר דכלל זה לא נאמר בדברי קבלה:

הלכה ט אלא בדיו וכו'. ובס' הרב המאירי כתב מגילה דף ס"ז לענין עיבוד לשמה אינה נקראת ספר לדעתנו וכן לענין שתהא צריכה גידין אלא שלשה תפרין וכן שקריאתה אף מיושב וכן שא"צ לכרוך כס"ת. ומכאן נהגו שלא להפסיק בסוף פסוק אלא באמצעה כדין אגרת ויש מצריכין בה עיבוד לשמה ובעיקן תורה מקצתה בגידין ומקצתה בפשתן ע"ש:

הלכה יב בנשימה אחת. כתב בהגה"מ מספקא ליה לראבי"ה אי למצוה אי לעכב והתוס' כתבו נראה דהיינו לכתחילה אבל בדיעבד יצא וטעם מחלוקתן משום דגרסי' בירושלמי עשרת בני המן נכתבים אריח על גבי אריח ולבינה ע"ג לבינה ושאל שם מה כדון למצוה או לעכב אמר רבי לר"א ב"א דר"ה נהיר את (פי' זכור אתה) כדי דהוין קיימין קדם חמתיה דר"ה חבירך עבר ר"ב ב"ז ושאליק ליה ואמר בשם רב לעיכוב ושוב גרסי' שם ר"י משם ר"ז צריך לאומרן בנשימה אחת ומשמע מדהביא בירושלמי דין זה דצריך לאומרו בנשימה גבי מימרא דעשרת בני המן נכתבים אריח ע"ג אריח וכו' וכי היכי דמעכב אריח ע"ג אריח י"ל גם דנשימה אחת מעכב, והתוס' אפשר דס"ל מדלא קאמר בתלמודא דידן דאריח ע"ג אריח מעכב משמע דליה ליה דרב אלא דבכל ענין אינו מעכב וגם משמע הכי בברייתא בשבת פ' הבונה דקתני כתב את השירה כיוצא בה פסולה ולמה לא קתני רבותא יתירא אפילו שינה בצורת השירה א"ז דאינו מעכב. ואפשר דזה טעם רבינו שהשמיט דין זה דאריח ע"א משום דידוע אצל הסופרים שכותבין כן ואם שינה בה אינו מעכב. וגרסי' תו בירושלמי ריב"ל צריך שיהיה איש בראש דפא ואת בסופה ועי' בהגה"מ שהביא מס' סופרים איש בריש דפא ואת בסופה ועשרת בסוף דפא ואת נ"ל בסוף שיטה ע"ש. ומנהגנו לכתוב עשרת בני המן באותיות גדולות דף בפ"ע בי"א שיטין ואין כותבין שום דבר בדף ההוא. והגאון מהר"ז עמדין ז"ל בס' שבה זרעוני סרוגה שחיבר כתב שאינו נכון לעשות כן לכתוב אותיות גדולות שלא נמצאים במסורה או בתלמוד ומ"ש בסוף דפא אין הכונה בסוף העמוד רק בסוף השיטה כמ"ש בהגה"מ ולפמ"ש אין עיכוב בדבר. וראיתי בס' הגהת מהרש"ו ז"ל פי' הרנ"א שגם הוא הסכים שלא לכתוב עשרת בני המן עמוד בפ"ע וגם לא באותיות גדולות אלא כאותיות המגילה רק אותן אותיות המסורים בידינו לכתוב גדולה או קטנה. ובספקי תוס' מגילה אות ל' משמע קצת כמנהגנו וגם בלא"ה דהא דאיש בראש דפא משמע קצת בירושלמי דאינו מעכב:

פרק ג הלכה ב ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ח' ימים. שמעתי מאא"ו בשם חכם אחד שהקשה למה היו צריכין לנס שלא היו יכולים להסיף ע"י נצוק מיפין בשמן טמא לתוך השמן טהור וקמא קמא בטיל כדאמר ר"י במס' ע"ז דף ע"ג וכתין במינו אפילו נתרבה האיסור מכשיעור נ"כ בטל לדידן דקיי"ל כרבנן דמין במינו בטיל והאריך בישובים. ולענ"ד נראה דלק"מ ע"פ מ"ש הר"ן שם וז"ל ולא ידעתי באיזה דבר נבער החילוק בין נצוק קטן לחבית דהאלך נתן הדברים לשעורין ונ"ל שמפני שנהגו לערות יין לבור ע"י חבית גדולה כיון שסוף היין שבחבית לירד ע"י כלי זה ודרכו בכך א"א לומר בו ראשון ראשון בטל שכל שעומד ליפול ולהתערב חשביק ליה כמעורב כבר משא"כ בנצוק קטן שאפשר שאין דרך לערות בכלי כיוצא בו לבור אין אנו רואין כנפול וכמעורב אלא מה שירד כבר מש"ה אמריק בכל כלי כיוצא בו ראשון ראשון בטל ע"כ נראה מזה דהכל תלוי בכוונת הטמן. ומעתה שם היה צריכין להרבות בו שמן טמא יותר משמן טהור חשביק ליה כמעורב ואין חילוק שם בין נצוק קטן לגדול. וכלימוד התלמידים הבאתי סמוכים לזה ואין מקומו פה להאריך:

הלכה ה ולמה מברכין על יו"ט שני כדי שלא יזלזלו והראב"ד השיג דזה הטעם לאביי וכו'. עי' לח"מ שהאריך ורש"י פי' שם בגמ' רבא אמר רוב ע"ה מעשרין הן דס"ל על הספק מברכין. ונ"ל פירושו דעל הס' היכא דאיכא מקום לחוש לזלזול קצת כגון ביו"ט שני מברכין וס"ל לרבא דגם בדמאי הו"ל לתקוני ברכה שלא יבואו לזלזל בו דהא מכ"מ תקנו להפריש תומם באוכל תרומה דמאי כמ"ש רבינו מש"ה

אמר

אמר רבא דהכא גבי ברכה לא חשו לגזולא משום דאין כאן חשש גזלא דיאמרו הבריות כא דאין מברכין היינו משום דרובא מעשרין ובזה נסתלק השגת הראב"ד מעל רבינו · ועוד יש מקום לומר ע"ס מ"ש הכל"מ בס"ע מה' מעשר :ין א' ע"ש שחקר אם לא מפכחת לפעמים שקראו חכמים דמאי ואעפ"כ צריך להפריש תרומה גדולה נ"כ והיינו דו"ל חוקא אם תומר לו ע"ה מעושרין הן אלא דאין אנו מאמינים לו אז פטור מתרומה גדולה אבל לא בלוקח ממנו סתם ומלינו כיוצא בזה דמאי שהטונה שהוא ספק וכ"כ רש"י בבכורות דף י"א ע"ש שהאריך . והנה מהאי דדמאי דמפרישין אותו ערום סתמא קתני יהיה בחזה אופן שיהיה ולא אשכחים תנא בשום דוכתא למתני ברכה בדמאי משמע דבכל ענין אין מברכין על הדמאי הגם שלא אמר לו ע"ה מעשרין הן והיינו דאביי שם דלא משני כוב ע"ה מעשרין הן אע"ג דהוא נ"כ אית ליה רוב ע"ה מעשרין כמ"ש התוס' בכתובות דף כ"ד משום דרצה לאוקמי בכל דמאי במלא פירות כדרך וכדומה דלא שייך רוב ע"ה מעשרין הן דלמא עדיין לא עישר . ואפשר דמש"ה אמר רבינו רוב ע"ה מעשרין הן לא לאפלוגי עליה דאביי דאתו לומר דעל הספק מברכין אלא משום דרבא ידע דגם אביי אית ליה רוב ע"ה מעשרין ולא משני הכי על דמאי כן ע"כ מוכח דסבר אביי דלא אמריק בכל דמאי רוב ע"ה מעשרין וע"ז בא רבא לחלוק ולומר רוב ע"ה מעשרין הן דגם בכה"ג הוא בכלל רוב מעשרין משום דס"ל לגורן שהפקר וא"כ נ"מ דגם בכה"ג פטור מתרומה גדולה וכמ"ש הכל"מ שם בשם רבינו . ולכאורה קשה מ"ל דבאמת פטור מתרומה גדולה בכה"ג ולפמ"ש רבינו לטעמיה אזיל ודוק :

פרק ד הלכה ג לפי שאסור להשתמש לנ"ח. תימה הרה"ה דהשמים קדושה אסור להשתמש לאורה ואעפ"כ מדליקין בהן בשבת משום דלא שכיח השמים קדושה כתב כמ"ש הס"י ועי' בתוס' שבת דף כ"א ד"ה ומותר וכס' זרע יעקב ועי' בגל"מ פ"ב דתרומות ומ"ש בס"ד :

הלכה ט ומותר להדליק לה מנ"ח. והראב"ד השיג דאפילו בקינסא מותר. ועי' בגה"מ שהאריך בזה. ומ"ש דרבינו מפרש פ"ג מה' מעשר פי' אמר דלא כרש"י בהא דאין עוקלין כנגדה דינרי וכו שבת דף כ"ב וגם למה כתב רבינו שם הטעם משום גזירה הא למ"ד בקינסא אסור והשתא רבינו אין צריכים לזה. נראה לי דבאמת יש סייעתא לפירש רבינו מהא דגרסינן בירושלמי פ"ג דמעשר שני הלכה ח' דבעי שם אהין שמלקו ושוחה לו שלש מסויימות מהו משמע דלא כפירש"י וגם משמע דגם רבינו גורס שלש ובעיקר הבעיא שם שסק רבים להחמיר והראב"ד חולק בזה ועי' הא דגרסינן שם בירושלמי אשכח תניא מותר פי' דבא לעשות לבקל ורבים דפסק לחומרא נראה משום דס"ל דעיקר הטעם משום ביזוי מצוה וסובר דאיסור תורה הוא דהא חמריק בשבת אטוהן דכולהן דם וה"נ משמע שם בהא דקאמר גזירה שמא לא יכוין מסקלותיו ואי ביזוי מצוה דרבנן היא הוי גזירה לגזירה אלא ודאי דמה"ת הוא ומש"ה פסק רבינו להחמיר כנ"ל ודלא כהכ"מ שם שנתקשה בדברי רבינו . שוב מצאתי און לי שכ"כ המבי"ט בקרית ספר ח"ל אי טעמא משום ביזוי מצוה אסבר דהוי מה"ת דהא אטוהן דכולהן דם ומ"כ הראב"ד דספק שם לקולא משום דס"ל דביזוי מצוה איסור דרבנן בעלמא הוא והא דאמר אטוהן דכולהן דם בדרך אסמכתא היא ומש"ה כתב שם רבינו רק טעמא לסרות לא דביזוי מצוה יש בו איסור תורה . ועפ"ז יובן היטב דרבינו פסק הכא דבקינסא אסור משום ביזוי מצוה דרבינו אזיל לטעמא דביזוי מצוה הוא איסור תורה וא"כ גבי נרות חנוכה מחמירן והראב"ד לטעמיה דהוא ספק שם דעיקר ביזוי מצוה אין כאן איסור תורה וגם בחנוכה מקילין אפילו בקינסא כנ"ל :

נגמר ספר זמנים :

השמטות מתוספות להגהות מיימוניות

שנתוספו בדפוס וויניציאה שנת ש"י, שי"א, (בדפוס יושטינייאן):

פרק ו מהלכות חמץ ומצה הלכה יא. שאין מפטירין אחר מצה. הגה"ה, וכתב בה"ג ח"ל אסור למטעם כל מידעם אחר מצה ולא למשתי לבר מכסא דברכה ודהלילא. ואי בעי למשתי מיא שתי עכ"ל. וכן כתב הרי"ף דמאן דנחי לית ליה רשותא למשתי אלא מיא, מיהו רבינו יחיאל אמר דלא שייך הפטרת טעם מצה גבי שתיה כ"א גבי אכילה ואפילו יין שרי למשתי מדקאמר בין שליטי לרביעי לא ישתה משמי שמשכר ולא קאמר משום הפטרת טעם וגם בגמרא אומר מאי אפיקומן אפיקו מיני מיכלא כגון גוזלים ותרדליא לאבא ולא קאמר מיני משקים. ומיהו גדולי אשכנ"ז היו מחמירין ונזהרין גם במים ואוק חזי מאי עמא דבר, ע"כ :

פרק ו מהלכות סוכה הלכה טו והאומר אוי נדל מכס. הגה"ה, ונראה שהגלוי אהר אינו מועיל כגון אם אמר אוי מתנה לאכול מן הפירות אם יפלו זה אינו מועיל רק כשאמר אוי נדל כו' והגלוי נמי לא מהני אלא אם יפלו אבל לקח אוחם בעודם בסוכה לא מהני שום הגלוי משום בזוי מצוה כדפירשו התוס' בבירה ואע"ג דאיכא דדחו לה מ"מ נכון להחמיר. ובעלי הסוכה לא מהני שום תנאי וע"כ צריך ליזהר מהם כדילפינן מחג הסוכות כו' עכ"ל סמ"ג. וה"מ בעלי סוכה שהן כדי הכשר סוכה אבל היתרים על הכשר מהני בהו הגלוי כמו בנויי סוכה, ע"כ :

חדושי מים חיים מהגאון בעל פרי חדש זצ"ל

הלכות שבת

פרק א הלכה ז כמ"ש הכ"מ ההפרש וכו'. הובאו דבריו אלו בתשובת מהרי"ט אלגזי סימן ק"ד ועי' הרמ"ך הוא זה דפסיק רישא אע"פ שאינו מכוין למלאכה מ"מ סוף כוונתו לעשות אותה פעולה שהמלאכה נעשית בהכרח כיצד שסגר הדלת אע"פ שאין כוונתו לצודה אלא מפני הגנבים אעפ"כ הרי כוונתו לסגור הפתח וסגירת הדלת היא צידת הצבי וכן הנע שמן שגרירת הכסא הוא פסיק רישא שזה מחייב לפי שכוונתו לגרור והגרירה הוא עשיית החריץ ומלא שאע"פ שאינו מכוין לגוד או לעשות חריץ מ"מ מכוין לסגירת הפתח או לגרירה והוא גוף המלאכה שעושה אלא שאין כוונתו לעיקר המלאכה אלא שנעשית מאליה אבל במלאכה שאין צריך לגופה הרי שמכבה הנר בשביל השמן הוא אין צריך לכיבוי (ואינו נהנה ממנו לאפוקי מחיכת ראש נפור לקטן לשחוק בו דהוא מכוין לנטילת נימה ונהנה מהחיכה במה שנותנו לקטן לשחוק בו ודוק) אלא לשמן והכיבוי אינו הנאת השמן אלא שמתמה הכיבוי נמשך לו הנאת השמן נמצא שבפסיק רישא עושה מלאכה ומכוין למעשה אלא שמכוין לענין אחר שאינה מלאכה אבל במלאכה שאין צריך אע"פ שעושה מלאכה ומכוין עליה למעשה מ"מ אין כוונתו אלא לתכלית וענין הנמשך מאותה פעולתו שבאותו ענין שהוא הנאת השמן אין בו איסור כלל ודוק שהם דברים ברורים. ועיין בתוס' דכריתות סוף פרק ספק אכל ד"ה ס"ל כר' יהודה ועיין בתוס' פרק המצניע דף צ"ד ע"א ד"ה ר"ש פוטר ועיין בתוס' דביצה דף ל"ג סוף ד"ה מלמטה למעלה וכו' :

הלכה ו הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או וכו'. עיין דין י"ז :

הלכה יז חסר נומא ואינו צריך. עיין למעלה דין ז' :

פרק ב הלכה ב וכן אם אמר רופא אחד וכו'. אי מספקא ליה נרופא אם יתרפא באותה רפואה מחללין הר"ן פ' ח' שבעים :

הלכה ט המבשל לחולה. עיין בפרק שני דין כ"ג :

פרק ח הלכה א ואלו הן המריסה והריעוס. בהמגי' הן קורע והמורס והמרע בגמרא דהנא בש"י קאי דרשי בריעא והדר כרסי והרב אפשר וסמי משום דלאו בש"י קאי :

הלכה ד וכן הקוצר חטוא וכו'. כתב הרב המגיד ומ"ש שאין לנו אלא שני השמות הפירות כדאמרן נראה עיקר. ולי נראה עיקר כפי' רש"י כדמוכח שם דף ע"ג ע"ב דלאבריוחא דארעא והזומר אינא מאי קמ"ל דהשתא מלאכות הרבה ואי נפי' הרמב"ם קמ"ל שאין תולדה אלא אבות ודוק :

הלכה ה כיצד המחתך וכו', ע"ל פ"ח דין ס"ז :

פרק ח הלכה ב אבל המשקה לצמחים ואילנות בשבת הרי זו תולדת זורע וחייב. וכתב ה"ה ז"ל שהיא מימרא בפרק קמא דמועד קטן המשקה והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתריץ ביה רבה אמר משום חורש רב יוסף אמר משום זורע ופסק רבינו כרב יוסף וכתב ע"ז מרן ז"ל שיש לתמוה שהרי במסכת פסק רבינו כרבה והוי תולדת חורש ולמאי שרבים מסרש דהרי נוטל מהכם שוי וכו'. ואני אומר שפשט הסוגיא הכי מוכחא שמסכת דפרק הבונה היינו שמסכת בעיקרי האילנות וכן פירש רבינו ז"ל בפי' המשנה וחודיא דמקרסם ומזרד דהוי שחייב בהו משום חורש ויש סמך לזה מדלא אפלגו רבה ור"י בפרק הבונה במסכת דמשמע דבהם מודה שחייב משום חורש ומסכת דמועד קטן היינו שעוקר המשבים רפים וכמו שכתב רש"י ז"ל שם. והכי מוכחא שם הסוגיא והשמיטו רבינו ז"ל שכלל בכלל דבריו ומאך שם שכתב במסכת בעיקרי האילנות שאם הוא מכוון כדי לישוב את הקרקע הרי זו תולדת חורש מינה משמע שאם אינו מכוון אלא כדי שיגדלו ענבים הטובים שבדלי מיכא חייב משום זורע ולכן לא הוצרך רבינו ז"ל. להזכיר ועיין מה שכתב מרן הכ"מ ז"ל פרק א' ד"ה כלאים :

הלכה ד נכשושים של עשב וכו'. כתב ה"ה על דברי רש"י אלא היה גורם בכשים דגרור חייב משאת אלא חייב גלגל. וכתב מרן שאעבר שגורם חייב חטאת

ומה

ומה שפירש וכו' וכך הוא האמת לעיין בדברי רש"י בסוגיא ואין ספק שהר"מ אחר שמהילה לא דק בהאי ודוק. עד כאן. כתב הגיד דרבים לא היכל כיהר קיטח בגרוד. ולי נראה דלאו בכוס דאסיפא ור"ל פניו ילאוי כיון דחייב משום הכורה שיפא דאסור לקטמי ניה וזה שבספרים הרב היתר קטח גליד במלו בו כפנים דקי"ל כאביי דנתראי הוא חה גרוד

הלכה ה ובילה האמורה בכ"מ היא בילה ביטמח על הדמולת. סקה כתב להם רסנה דתנן דבכל מקום שנאמר לבבל בילה ששם ב כא בילה הדמולת ו לא ממש. ולי נראה בסוגיא פסירוטלמי דגרסיק התם בפרק ריוליא אמר ר"י כל בילה דהניק בלים כבילה ממש בשבת כגרוגרת מכבילה ע"ל מכלל דהבילים הם שווים בשיעון מתרבולת וגרסיק נמי בפרק ה' דימאה דף ס' דמוספאה אוכלין דהוי כבילה דהיינו כבילת הדמולת·

הלכה ז והמפרק וכו'. גרסיק בסוף פרק כלל גדול א"ר יהודה והיינו ורמנב כנתגרם וכו' והכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום בצות ואפריק בגמרא דהולב חייב משום מפרק ורש"י ז"ל כיום דמפרק תולדה דדש האא וכן כככים ר"י ז"ל אלא שכתב דהסא בריימא אתיא כר"י דס"ל דיש דישה אלא בגדולי קרקע ובפרק כלל גדול כתבו תוס' בשם ר"ת ז"ל דמפרק חייב משום מוחק ורש"י ז"ל דהכ סיכה ואת והכ"מ ז"ל כ"ל כרש"י ז"ל דמפרק תולדה דדש הוא א"א דס"ל דאתיא אפילו כרבנן דסבירא ליה דאין דישה אלא בגדולי קרקע דבהמה מקרי גדולי קרקע כמו שכתב ה"ה ז"ל. נראים לפידין דבן לשיטת רש"י ז"ל דס"ל דההיא בריימא אתיא כר"י ובין לפי מה שכתב ה"ה ז"ל נמס יש מי שפירש שלא נחלקו אלא מהרכבר והולך שרו ב אים חייב הכהם ולדעת ר"ת דס"ל דמפרק הוי תולדה דמוחק ודאי שהולב חייב תכלת אלא שלסבר שר"ם ז"ל הוא מכת הסוברים שהכמים נחלקו על טלם ואת"ל שסובר כדעת רבינו ז"ל בזה מ"מ איכא נפקותא בין דעת רבינו ז"ל לכירושו אם מחייבין בו משום ממחק או משום דדש ומיהו שנהגלה בבריימא שהולב שיעורו כגרוגרת והולב תולדה דדש מינה משמע דדש שיעורו כגרוגרת וכן כתב ה"ה ז"ל. ובהגהות כתב על מה שכתב רבינו שאינו חייב עד שיהא כדם או בהלב כגרוגרת כתב וז"ל וכי הרפקין שיעורן כגרוגרת והלא הלב כדי גמיעה ואלא המשקין שיעורן הלוקין מכ"ל. ואני תמה כל הראב"ד שאין תלונתו אלא על הברייתא דפרק כתנים דקתני ההולב כגרוגרת ולמאן דהולה הך כמוליא הלב כדי גמיעה ומה שהולק מרן ז"ל בין זה לזה אחר המחילה לא כיון יפה דהא תניא בהא. ויש ליתב דסבירא ליה למרן ז"ל דגרוגרת דקאמר בברייתא לא קאי אתוקה התולב אלא להלוקה אחרות כמבר שם. ולא נהירא כלל. ובעיקרי הקושיא ככר עמדו עליו התוס' בריש פרק המוציא יין והירע יע"ם ועיין במ"ר לקמן בפרק ה' דין פ"ז ד"ה וכן הסחר וכו' דהוי דלא כמרן כ"מ ונראה שכוונה המשיג להביני כר"ש שהדם שיעורו כגרוגרת דהמין לו דאי משום דהלב בשורו כגרוגרת מ"מ וכי הרפקין שיעורן שוה ולזה הביא ראיה מכן הסוגיא, ואיגה השגה שכיון שרבינו ס"ל שהחובל חייב משום מפרק דהוי תולדה דדש והאי שיעורו כגרוגרת כמו שכתב ה"ה ז"ל וזה כשום עוד כתב רבינו שהחובל חייב משום מפרק כתב ה"ה ז"ל שהלקו עליו ופרש"י ז"ל פירש שהחיוב בההבלה הוא מפני שהוא צובע ויש מי שפירש שהחיוב מפני נטילת נשמה וזהו דעת הרמב"ן ז"ל וגדאי דאיכא בינייהו בחיה שם מחרין איתו ולענין דינא נראה לי עיקר כדברי רש"י ז"ל דהיינו משום צובע והר"ם שכתב ה"ה לקמן ד"ה ואחד וכו' שפע דברי רש"י ז"ל דההיא ברייתא דקתני בכלו שריפות ואחר שקלים ורמשים עד שיצא מהם דם ולרבינו אתיא דלא כהלכתא וכתב נספר לחם משנה שטעמו שכיון שהעפם הוא משום דאיכא נביעה מטור היכא דאין טור מ"מ אפילו שיוצא דם מ"מ לא נראה לי דבריו דגם בבשר שייך שיור צובע וראיה לדברי ריש"י דגרסינן בפרק כלל גדול דף ע"ה שוהם משום מה חייב רב אמר משום צובע פי' רש"י ז"ל משום צובע שצובע את הבשר של בית השחיטה ע"כ. וא"כ זכינו לדין דההיא ברייתא הלכתא היא וא"כ כל החובל בכל מיני שקצים ורמשים אם יצא מהם דם חייב אבל אם נצרר הדם אינו חייב אלא בצבע חיה ועוף או שתחה סרלים, דלא כדעת רבינו ז"ל שכתב שבשאר שקצים ורמשים אפילו הוציא מהם דם פטור אלא העיקר כמו שכתב רש"י ז"ל וכרו שכתבתי לדעתו ודלא כמו שכתב ה"ה ז"ל לדעתו ודוק ולענין שיעורו כתב ה"ה דלדברי הכיהן אין צריך כגרוגרת אלא בפחות מכאן חייב, ולפמ"ד לא"ד משני שהוא צובע צריך שיוציא דם כדי לצבוע ממנו תוך שאורך ד' ספחים כדלקמן בפרק ס' דין י"ג ולמאן דמחייב משום נטילת נשמה אין לו שיעור ובמשהו מחייב כנ"ל וחזק

הלכה ח החובל בחבירו אע"פ שנתכוין להזיק חייב. כתב ה"ה ז"ל שרבינו מפרש שכוונת המקשן שהקשה וכי האי גוונא מי שרי לא רצה להקשות על עיקר הדין אלא שהיה להם לומר בברייתא ודבר זה אפילו בחול אסור ותו שהברייתא השוה קורע בחמתו אל קורע באבלו על מתו ונראה שאין הם להתיר ותירץ שהברייתא תיירי בדבר שהוא מותר וכו', ואין שיטה זו מחוורת כל הצורך שכיון שכוונת המקשן היא טוסך קא סהים האי תנא דברייתא את דבריו ומאי משני תלמודא ולכך היה נראה לי לומר דאין הכי נמי ברבינו ז"ל מפרש כפירוש כל המפרשים אלא דסבירא ליה שההרגן לפום שיטתיה דמקשן השיב לו ושניא דחיקא הוי דבברייתא קתני על מתו בחמת משמע בכל גוונא אלא ודאי שהתרצן לפי שיטתיה השיב לו אבל קושטא קאי שלע"פ שנתכוין להזיק חייב כמו שכתב רבינו ז"ל כן נראה לי ליישב דעת רבינו ז"ל ומ"מ לענין הלכה נקטינן ככל המפרשים שהלוקין בזה על רבינו ופשט הסוגיא הכי משמע והד"ק

הלכה י החולב להוך האוכל או היונק בפיו פטור. כתב ה"ה ז"ל שכבר נתבאר שמה שהתיר רב חסדא לא התיר אלא ביו"ם וכדעת ההלכות אבל יש תימה בדברי רבינו למה לא כתב שהיתר בהלכות י"ט וצ"ע. ולי נראה דבודאי מיירא דרב חסדא מתוקמא בעז העומדת לאכילה וא"כ בודאי שמותר לחלבה להוך הקדירה ועיקר מימרא דרב חסדא אתא לאשמועינן איסור החליבה בחוך הקערה וזה לא הוצרך רבינו לבארו שם דכללא כי"ל לן דאין בין יו"ם לשבת וכל מה שאסור בשבת אסור ביו"ם וסמך על מה שכתב כאן :

הלכה יג כבורר פסולת מתוך האוכל ואפילו בידו אחה חייב והביאו הרמ"ך ז"ל דמנלן הא דכיון דביו"ם מותר אפילו פסולת מתוך האוכל ואפילו בקמן ובסמתי כב"ה א"כ בשבת אפילו פסולת מתוך האוכל ואפילו בקמן ובתתחיו ודאי דליכא חיוב חטאת וכ"ם דמה שכתב רבינו ז"ל שאפילו בידו אחה חייב זהו כוונתו ז"ל ודדבר שבורר שרבינו ז"ל מפרש כל אותה סוגיא כבורר אוכל מתוך פסולת וכמו שנתבאר כנ זה בדברי ה"ה ז"ל והביאו הרמ"ך ז"ל שכבר אין מהרסת כלל וככר כתב ה"ה שאלמלא זה ילדיעו הדברים ולכן קצרתי.

הלכה יד החולב והעורר כגרוגרת חייב בתוספתא דביצר ורביתן והמרקד כגרוגרת

הלכה טו המרקד כגרוגרת בתוספתא פרק י"ד המרקד הלב כגרוגרת

הלכה טו וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור וכו'. לא ידעתי מנו דבפרק המוציא יין דף פ"ה וע"ב פ"א דעתר דלא מיחייב אלא אם כן העגל שיעור פיה במנגל ברביעית מים דהוי מיכא רכי כור לבי באין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור ומאלוהי לרב"ת בשם הרמ"ך פרשו ולאכבר שבשמו מיא דגרסיק שם דף ס' ה"ר הייא בשבר כדי לקבל בו מים לעשות פי כור של צורפי זהב ופסקו לקמן בפרק י"ח דין י"א ולכ"ב בריספתא הולע דמיירי במים ברית רמובל כבר נראה ט דוחק לפרש עיר כן ונפיק דהם הסוגיא מהלכה ואין זו המסיק תודיק נ"ם.

פרק ט

הלכה א הלוכה בדבורת חייב כבי איתא בתוספתא דשבת פרק י' הלובה להבולר כגרוגרת. עוד שם פטור המחרם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן והרב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא והנה בטמן מחרם הים שחייב משום מבשל ים דהוי בבילה בפרק הדיבא וכת"ם בבילורי ליו"ד בפי' ס"א בסיף י"ח פ"ב, וידוע דשבם יחמם את המים על הכור אינו א"א לרחוץ ואדריך בפ' כמוליא דכל תולדה דלא ספיה ובכוח אילי רבנן כתר דסכית אפיו לקנא וביטור אבר קטן לרדו מהשיבה דהק המוליא שין כדי לסוך אבר קטן ופסקו לקמן בפי"ח ומפרש בגמרא אבר קטן של קטן בן יומו גם אבר קטן שכתב הרב ז"ל בכאן י"ל אבר קטן של קטן בן יומו א"א שסיך להיה בביאר לקמן בפרק י"ח גבי שיכה ה"ה רבא גבי רהולב דהרוויא בי יהודי ניהו וגבון הוא שם ושיעור מבשל שמנים כדי שיהיה לצייס וכו'. פי' זהו גליות הכיבול ע"ד רבל אם בבל סמנים נכבות לבע להיס או ירוק ועיולא צריך שיתבשל להיינו רכים ביבול עד שיהא ראוי לגבוע קתני אותו רלבע שנתכוין אליו אבל לא ביאר הרב כמות הסמנים בביה יתחייב וביארו הראב"ד בהשגות דסוי כדי לצבוע בגד קטן כשבכה. ויכה כיון שגלר זה מההילה כמו שכתב הרמב"ם לקמן בפי"ח המוליא קיבי אגוזים וקליפי רמונים כדי לצבוע בהן בגד קטן בשבכה כדמיכה בפרק המוליא יין דף ע"ב ע"א ובסוף פרק אמר ר"ע ובעינן האי שיעורא לפי שאין אדם טורח לצבוע סמנים לצבוע בה דוגמא לאורה כדאיתא התם ופשיטא שאף הרמב"ם סבר כן אלא שלא הזכירו לפי שלא הייכר בפום מקום ועוד שפסק אדין דאתא ביפ"ם גלמד וזה ברור ושוב מלאתי תוספתא דשבת פרק י' הבורר וכו' והמבשל לצבוע כגרוגרת לצבוע כדי לצבוע בגד קטן ע"כ וזה מבואר בי"ם.

שוב מלאתי להרב לקמן בדין י"ד שכיאר בהעוסה עין הלבע שיעורו כדי לצבוע בהן הוט שארכו ד' טפחים וצ"ע אם למבשל סמנים מדמינן ליה או לא אבל בתוספתא מפורש כמ"ש

הלכה ב וכי המדיח בחוים דג מלוח סיבן. פירש"י של בנה שמעבירה מכלל בל אוחו בגה ריתר להדיחו :

הלכה ו וכן היבשל כלי אדמה כתב ה"ה שראה בספר רבהים שיש גאונים שפירשו וכו' והיה לו לראות בהרי"ף שכן כי' דהוי כלי גללים ע"ש :

הלכה ז וכיה רוחב הסים כסול כו' התניד מגיה לא היה גורם מלת כסול ומש"ה סירשו בשבוג והעיקר כניבהא דידן דגרסיק כסול וכן מבואר בפירוש המשניות לרבינו בפרק הדורג ומוסכם עם שיטת רש"י ז"ל והוא עיקר.

פרק י

הלכה א דין י"ג ואם היה הבל נרדי במותר לטלטלו גרסינן התם קושרין דלי בפסקיא אבל לא בחבל ור"י מתיר ואמרינן עלה בגמרא חבל דמאי אילימא חבל דגלא ור"י מתיר קשר קיימא הוא אלא מיכי שמבטלו אלא הבל דגרדי כלומר שצריך לו ואינו מבטלו ולס"ז קשה על הרב ז"ל שכתב גבי סיה אם סיה הבל גרדי שמותר לטלטלו ולמה לו להזכיר בדבריו ז"ל שמותר לטלטלו דברא סרק כ"ה שם מקומו ושם ניתן ליכתב אלא שודאי מסמע שרלה לאמר שאם רוצה אבל גרדי מהאר ההבלים ולזה כתב שהטעם לפי שמותר לטלטלו. ובזה דברי רש"י ז"ל נראין עיקר וכדעת הרמ"ך וה"ה ז"ל ודברי להם משנה ז"ל שרלה לתרץ דהא דלא נאריך התם חבל גרדי אלו חבל דעלמא משום דהכא עיקרו מדרבנן לא נחמירו אלא והרן הכ"מ כתב בשם הרמ"ך ז"ל מה מיעיל כלבול כיון דפסקינן כרבנן דגזרו הבל גרדי אטו הבל דעלמא והוא גופיה פסק הכי לעיל וכעיתו ז"ל דבגמרא אמרינן אמר ר"י מכיא אדם חבל מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאבום ואותבינן עליה מהאי ברייתא דקתני חבל שבאבים קושרו בפרה ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור ומשני דהכי בחבל דגרדי וכתבו התוס' ז"ל בתירוץ ראשון דקמ"ל דלא נאריך דהלכתא כר"י ולכן השיגו רמ"ך ז"ל דכיון דהוא גופיה פסק כרבנן היאך פסק כאן כר"י אחנם רבינו ז"ל סבירא ליה כתירוץ שני של תוס' דהכא אפי' רבנן מודו וכן נראה לי עיקר דאי כסברת הרמ"ך ז"ל ליתא הלכה כר"י והו דבד מוחבינן ליה מהאי ברייתא לשני ליה דהאי ברייתא רבנן היא ואיהו דקאמר כר"י ולדעת רבינו ז"ל ניחא כפי משום דדחיקא ליה לרימר דליתי כתם ברייתא כר"י וקשה לי כוונת מאמר שרמ"ך ז"ל סובר כתירוץ ראשון של תוס' ז"ל ור"י פסק כר"י ולא אבנתן מאן דפליג עליה אתאי פסק כרבנן וצ"ע·

הלכה יד העושה נקב כל שהו הקשה מרן שבסמוך כתב דעושה נקב בין בעץ בין בבנין הרי זה חייב משום מכה בפטיש וכן כתב בראש פרק כלל גדול ויש לותר דבפלוגתא רב ושמואל בנקב קטן העשוי להכניס בו להורה ולדעת רב אינו מספיק להוציא ההבל ולכך אינו חייב אלא משום בונה אבל אם עשה להכנים ולהוציא חייב נמי משום מכה בפטיש לפי שבכבר נגמר

פרק יא

הלכה ו וכן הספף בידו על העור. כתב ה"ה דבירושלמי פי' הספף העור ע"ג העמוד ולזה רבכים הרמב"ם ז"ל ועיקר ואין זה עיקר דאי ספף העור עצמו בעמוד היינו ממחק עצמו וכדאיתא בירושלמי בפ"ם כלל גדול. ולכן העיקר כמ"ש הרב ז"ל דאינו ספף העור אלא ספף בידו על העור. ואפשר שהמ"ת לא כיון אלא לבלול פירוש רש"י בסוגיא עיין שם וכהר"ן ז"ל·

הלכה יג המגיה אות אחת ועשה אותה שתים וכו' וקשה בגמרא איתא המיה הגיה אות אחת חייב ופרכינן השתא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב ומשני רב אשי כגון שריתח הגהו נעשו שתי אותיות דהיינו שנטלו לגגו של הי"ת ועשאו שני זיינ"ן. ורבא שני כגון שנטלו גגו של ד' ועשאו רי"ש פי' רש"י דבדבר מועט חייב כו"ל וזהו תיקון הספר הו"ל ככתב אות אחת והשלימה לספר דחייב. וידוע דהלכה

הרבה דבהגה הוא. ולפ"ז תימה על הרב למה לא פסק הרבה דמחייב אפילו אהגהה אות אחת. וצ"ל שהרב הוקשה לו לשיטת רש"י דאם איתא דמיירי במגיה ספר א"כ מאי דעתיה דמקשן דלקמי השתא כתב אות אחת פטור וכו' מאי הכא דבהגהה אחת מתקן כל הספר והסברת רבא ותו מאי דוחקיה דרב אשי לאוקמי בגגל גגו של ח' ועשאו שני זייני"ן, ותו קשה טובא ליטמיה דרבא דקאמר כגון וכו' אמו מה הוא הגהה אחת לאשמעינן ולא הל"ל אלא מגיה שאני. ולכן נ"ל שסובר הרב ז"ל דרב אשי ורבא לא פליגי לענין דינא ולא מיירי הכא במגיה ספר ומש"ה קיימא לן השתא בגהה אות אחת פטור כ"ש במגיה אות אחת ורב אשי אתי טעמי' הגהתו נעשו שתי אותיות וה"ל כותב שתי אותיות, ורבא אתי דברייתא לא נחית להכי אלא לאשמועינן דהגהה מקרי כתיבה ומילתא דבעי הגהה שתי אותיות דומיא דכתיבה דלא עדיפא הגהה מכתיבה והיינו דקאמר רבא כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש כלומר והכה"ג מקרי כתיבה. והשתא ניחא שהרב פסק כרב אשי משום דהוי רבותא טפי שאף שבהגהה אחת נעשים שתים מיחייב ורבא לא נייד מטעמיה דרב אשי משום דפליג אדיניה אלא משום דמשמע ליה דוחק לאוקמי ברייתא כאוקימתא דרב אשי ודוק:

פרק יב

הלכה ב אבל המכבה נתלה. כתב ה"ה דמדברי רבינו שכתב שהכל הולך בכוונה נראה שכל שאינו מתכוין אין באו וכו' ופירושו דכיון שאינו מתכוין נגרף אף דהוי פסיק רישיה הרי לא נתכוין לעשות מלאכה דאורייתא ובעינן מלאכת מחשבת וליכא משא"כ גבי פסיק רישיה שהרי מכוין למלאכה דאורייתא דהיינו נטילת נשמה ואף שאין צורך לו אלא לשחוק בו התינוק מ"מ סוף סוף איכא מלאכת מחשבת ודוק:

הלכה ח הנוטה והכונס מרשות לרשות וכו'. בפרק הזורק דף צ"ו וצ"ז איתא דהנוטה אב והכונס תולדה, וקצת תימה על הרב שלא ביאר כן ודוק:

עוד כתב הרב וכן למדו מפי השמועה שהמעביר ברה"ר מתחלת ד' לסוף ד' הרי הוא כמוציא וכו'. וגם בזה סתם הרב דמוכח בפרק הזורק דף צ"ז ע"ב דמוציא הוי אב ומעביר תולדה:

הלכה י וכן הזורק או המושיט. עיין פרק הזורק דף צ"ז ע"ב ומתני' דף ק' ע"א:

פרק יד

הלכה א איזהו ר"ה מדברות וכו'. כתב ה"ה משם הרשב"א ז"ל דמבואות הרחבים ט"ז אמה אע"פ שמקלחן מקלחין ואין בו ס"ר אמה הרי זה ר"ה וכו' והך סברא איתא בפרק הזורק דף צ"ז ע"א, ועיין עוד שם דף ק' ע"א גבי הל המתלקט יע"ש:

פרק יז

הלכה לה אין עושין פסח בקרן זוית. דף צ"ד וס"ק דף ו'. ועיין דף ס' תוספות ד"ה דפתח:

הלכה לו הלגנא שמשפרין. עיין ס"ם הלכות ס"ס דין ס':

פרק יח

הלכה ב וחלב בהמה טמאה. הכי איתא בירושלמי בפ' המוציא יין:

עוד כתב הרב דבש כדי ליתן על (כל) ראש הכתית ונגמרא בעי רב אשי על כתית אסותא דבולא כתית או דילמא אמורשא קמא דכתיה לאשוקי הודרגא דלא תיקו. ורבינו פסק כלד ראשון דלא מיחייב אא"כ הוציא כדי ליתן אסותא דבולא כתית משום דאין לחייב בלא ראיה ומש"ה פסק לקולא וכמו שכתב המ"מ בפ"ס דין ז' ד"ה כגוז את הצמר וכו' יע"ש:

הלכה ג המוציא קנה כדי לעשות קולמוס המגיע לראשי אצבעותיו. בגמ' תנא קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו בעי רב אשי קשר העליון או קשר התחתון תיקו. והרב פסק המגיע לראשי אצבעותיו דהיינו קשר העליון לקולא משום דאין לחייב מספק ודלא כהרע"ב בפי' המשנה:

הלכה ה המוציא שלהבת פטור. בפרק מפלין מייתינן ברייתא דהמוציא שלהבת כל שהוא חייב ואוקימנא לה דהוציאו בחספא דלית ביה שיעורא והשמיטו רבינו, וצריך ייעוב:

הלכה ו המוציא אדמוני נגה וכו' שעורן פתוח מגרונגרת. לא אתפרש שיעורא כמה פתות הוי ומסתברא לי דהוי כזית שהוא שיעורא המוסכם בכל מקום דהוי בציר מגרוגרת והכי מוכח בריש פרק המצניע גבי מוציא חטה אחת לזריעה יע"ש ודיל וכסן: עוד כתב רבינו המוציא מורסן אם לאכילה וכו'. תוספתא כלשון רבינו בס"ם:

הלכה ז המוציא אזוב וכו'. תוספתא בס"ם וירושלמי בפ' המוציא:

הלכה ט אבל אם הוציא הדיו בפני עצמו. הכי איתא בירושלמי בפרק המוציא הוציא דיו אם בקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות אם בכלי צריך יותר, וזה מבואר בדברי הרב ז"ל:

הלכה י שעה כדי ליתן על פי נקב קטן, ואיתא בס"ם של יין ופירש"י למעוטי של שמן ודבש, וכתב הט"ע שלא חשש הרב לכתוב זה שהכל נכלל בלשון קטן ע"כ. וקשה טובא שהיין הוי עב יותר מן המים כדאיתא בפ"ד דסוכה וא"כ נקב של מים הוי קטן יותר מן היין וא"כ פסק הרב הוא הפך הס"ם דהא לדידיה משערינן בנקב מים והס"ם איתא של יין. ומצאתי להרב בפי' המשנה למסכת סוכה שכתב החומש שהיה בגמל המים היה דק יותר מאותו שהיה בגמל היין כי היינם היה עב יותר מן המים ע"כ. משמע שהיין שבזמננו הוא דק יותר מן המים ומש"ה סתם הרב וכתב נקב קטן דהיינו שיעור קטן בזמן הרב דהיינו נקב של יין וזה דוחק, ויותר נכון לומר שהוקשה לו להרב על הס"ם דכיון דמים שכיח כמו יין הו"ל למיזל לחומרא ולשעורי בנקב קטן של מים לא של יין. אלא משמע דלא נקט יין אלא למעוטי של שמן ודבש וכיון דליכא יין דהוי דק יותר ממים אית לן למימר דבלאתריה דהאי תנא היין היה דק יותר מן המים ומש"ה נקט יין ולא מים וא"כ בהם הרב וכתב נקב קטן דהיינו בנקב היותר קטן כנ"ל ודוק:

הלכה יא עפר ואפר כדי לכסות וכו'. בתוספתא בפרק ט' גרסינן עפר ואפר שיעורן כזבל ר"י בן ר"י בן ברוקא אומר עפר כדי לכסות בו דם צפור קטנה. ונראה דנקט עפר כ"ש אפר, אלא שלא ידעתי למה לא פסק הרב כת"ק דשעורן כדי לזבל כרישא. ואפשר משום דקמייתא בתוספתא ואיזה צפור קטנה זו דרור ומדמסיק מילתא דר"י ש"מ דהלכתא כוותיה. ושוב מצאתי בירושלמי פרק המוציא סגי שמואל עפר ואפר כדי לכסות בו דם צפור קטנה אלמא דהכי ס"ל לשמואל ומש"ה פסק כמותו:

פרק יט

הלכה ט ולא תגלח הזקנה. הקשה מרן ויש לתמוה דא"כ תני סקרא משום אידי וכן לא ימשה, עיין פ"ק דביצה דף י"ב סוף ע"ב:

הלכה יד אם יצא בקמיע שאינו מומחה פטור וכו'. עיין דף ס"ב ע"א גבי מנעל דסריך והא כותחה כלאחר יד הוא ונפי' רש"י שם: עוד שם בברייתא אחד קמיע של כתב וכו' ואפילו הולה וכו' אלא שלא יכסה. ורש"י פי' שבא ממשפחת נכסין ודוקא שלא יכסה ע"כ. ונראה כן דעת רבינו שסתם:

הלכה יח יוצאין בזונין. עיין בס"ם דף ל"ח:

פרק כא

הלכה ל ומותר לכפות כוס על הנר בשבת. עיין פרק כ"ב דין ל':

פרק כב

הלכה ד וממשמש בגד ומניחו. עיין פרק כ"א דין ל':

הלכה כא שמי מסכרות. כתב מרן אבל אם ינאו מים מוטפים וכו'. ולפיכך אינו דוחק את הספק. ולפי זה אפילו בספק עצמו שרי דומיא דרישא אלא דנקט סודרין לאשמועינן דאף שלא יחדן לכך כיון דתורת כלי עליהן שרי לספק בהם:

הלכה כב והוא שיהיה בגד חדש לבן שהרי הוא וכו'. אבל רש"י פירש טעמא דאין ממהרין לקנות ואין צריכין כ"כ לקינול וע"ש:

פרק כד

הלכה ד ואסור לתרעם בציהה בפיהם. משמע דבחול שפיר דמי. אבל בס"ק דיומא וכן בירושלמי ומייתי ליה הר"י בס' היה קורא איתא דהשח שיחת חולין עובר בעשה. ואשר שזה הזקיקו לרש"י לפרותי למקח וממכר דאי שיחת חולין אפילו בחול אסור:

פרק כה

הלכה כד סומכין כלי ממש כדלף. כתב מרן והא דאמר אביי תיסי לי דעברי אמר דברי אניסת בעלמא. ודחוק הוא. ויותר נ"ל לומר דאע"ג שרבה לא כיון להלכה שייך שפיר למימר תיתי לי דעברי אדמר לפי דברבנן עבדין עובדא והדר מוסבין פיזבתא, אבל כתוס' חילקו בזה וע"ש:

פרק כז

הלכה א היוצא חוץ לתחום. כתב ה"ה דלרבנן דקיי"ל כוותייהו אין שם תחומין כלל מן התורה ואפילו בכמה פרסאות וכן נראה לי מהא דאמרינן בפרק מפלין דף ל"ז מהא דקתני ולא רוכבין ע"ג בהמה גזירה שמא יצא חוץ לתחום ופריכינן ש"מ תחומין דאורייתא ומשני גזירה שמא יחתוך זמורה ולא משני דהכתי איכא למיחש שמא יצא חוץ לשלש פרסאות דלכ"ע הוי דאורייתא. ושוב מצאתי כן להתוספות בפרק אין דורשין דף י"ז ד"ה דכתיב ושמים בנוקר וכו' יע"ש:

פרק כט

הלכה א מ"ע מן התורה. כתב ה"ה דמדברי רבינו נראה שהבדלה דבר תורה וכו'. וכן נראה מדבריו בספר המצות עשין ק"ס ע"ש. ועיין מה שכתבתי בפי' לנ"ו סייעתא לסברת רבינו בארוך:

הלכות שביתת יום טוב

פרק א

הלכה ב כמה שאסור וכו'. כתב ה"ה ולא כתב רבינו ז"ל ספק יו"ט ספק חול שכיון שאין לו ביטול שיטתא דספיקא אסורה ותמה על זה מגיה דהא בגמרא דף ג' הקשה לר"י ורב יוסי מברייתא דאמר וספיקא אסורה דמאי אסורה דספר דרבנן היא ואעפ"כ ניחא ליה שיטתא דמערבה כאלף טלו אסורות משום דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ואין כאן תימא דכיון דסדיש לן רב אשי דכל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל מכלל דמשמע ליה דהמקשן היה סובר דאף באיסור ודאי בדרבנן בטל וטעמו משום דלא מסתבר לחלק בדין דבר שיש לו מתירין בין ספק לודאי דמהאי טעמא דמחמרינן בודאי יש לנו להחמיר מספק משום שלמחר יש היתר לאיסורו דאי לא תימא הכי המיקר חסר מן הספר ולא הוי לשנויי רב אשי אלא לומר דבדבר שיש לו מתירין נמי מחמרינן בספיקא ולמאי דכתבית תיתא ולא קשה מידי דהספיקא הליא בודאי וכיון דודאי דרבנן לא בטל ה"ה לספיקא וכיון דהמקשן הקשה והספיקא דליבטיל ה"ה בודאי דרבנן וא"כ לדק המ"מ דכיון שכתב דאין ביטול לודאי שלד ביו"ם מינה לספיקא שאסורה ביו"ט מהאי טעמא נפיה. ולגבי זה כיון רש"י בפירושו בגמרא לפום לשון הזהב יע"ש דוק ותשכח כדברי:

פרק ד

הלכה ה מותר לטלטל את הגר וכו'. מתבאר מסוגיא דגמ' דפרק כירה דף מ"ז ע"ב דבשבת לא אסור אלא מטעמא דהאי נגר שמן ופתילה הוא דנעשה בסיס לדבר איסור מכלל דביו"ט דליכא בסים לדבר איסור מותר לטלטלו חוץ כנרו:

פרק ה

הלכה ו כל שניטלין בו וכו'. רבינו השמים דין סנדל המסומר המוזכר בסוף פ"ק דביצה, ועיין בהלכות שבת ריש פרק י"ט:

פרק ז

הלכה ד ואסור לאדם לשון מלאכתו וכו'. כתב ה"ה וז"ל ומ"מ לא משמע בגמרא מידי דדומיא דעורס אתן בשור ומוכר עבוד ס' כמה ודאי גבי בשור לא קפיד וכו' וגבי עבד קפיד ליה לשדוחו כו'. וחס שלא בדקדוק דאדרבה הכי הוי דומיא דעבד דאחם נמי ב"ד מפקירין אם העבד אלא שהוא זכה בעצמו ולפיכך יצא להירות. זה פלאה לכאורה וקך הבין הטו"ם. נרס קושטא קאי שסוגה המגיד ממנה לומר דבגמרא מתמה ליה לבשר ולעבד ומבשר מסייעא סברת הה"ך ומעבד איכא סייעתא לסברת רבינו והלכך לא משמע בגמ' מידי דלא ידעינן למי מדמהו ודוק:

הלכות חמץ ומצה

פרק א

הלכה ג אינו לוקה משום לא יראה. בפרק כל שעה דף כ"ט בתוס' ד"ה רב אשי אמר וכו'. כתבו שהמפסה ממון בפסח ודעתו לגמרו אינו עובר בלאו שהייה משום דלא יראה ניתק לעשה ע"ש:

עוד כתב הרב או חמצו כדי שיפסה מעשה וכו'. אם הגיח פטור ע"ג שיפסם ומתחמם מאליו לוקה וכמ"ש הרב בהלכות מעה"ק פי"ב דין פ"ז:

פרק ו

הלכה ו ויוצאין ברקיק השרוי וכו'. כתב ה"ה והפוסקים אבל לא במבושל אע"ג שלא נימוח מאי טעמא משום דבעינן טעם מצה וכו'. עיין בפרק כיצד מברכין דף ל"ח ע"ב ובס' פ"ט דף קמ"ז בשיטת רשב"ם במימרא רבא בלע מצה יצא:

פרק

פרק ח הלכה ה ונאכל עם הזבחים ומן הפסחים. וכן פסק בהלכות קרבן פסח דין ג' שאוכל שלמי חגיגה תחילה ואח"כ אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו. וכ"כ הסמ"ג עשין רכ"ה רכ"ו אבל מדברי הכל בו סי' נ' משמע שבתחילה אוכל מעט מהפסח ואחר כך החגיגה ואחר כך פסח על השובע;

הלכות שופר

פרק א הלכה א ומפי השמועה למדו. עיין מה שהקשה מרן ומה שתירץ והביא פיר"ש וכתב הגה שבכתביו שנאמרה ג"ש למשה משם אנו למדים ולכן כתב רבינו ומפי השמועה וכו'. וכוונת הרב לתרץ קושייתו היא בלשון זה דכל ג"ש לא נאמרה היקש לחודייהו כשאר ג"ש אלא נאמרה בפירוש למשה מסיני כלימוד עצמו וע"ש שייך שפיר ליקרא מפי השמועה:

פרק ב הלכה ד נתכוין שומע. עיין בה"ה מ"ש מהסוגיא דלעיל דשמואל ותירץ הרבה הוא שבשוה דין ולפיכך דקדקו אלמא קסבר רבא ולא דקדקו מהסוגיא דכספוהו ואבל תנא יע"ש. ויש עוד סמך לחילוק זה מדלא מייתי בפרק ראוהו ב"ד ברייתא דפרק ע"פ דקתני גבי זריקות שלא במתכוין יצא וכמ"ש התוספות בפרק ע"פ דף קס"ו ד"ה מתקיף וכו' יע"ש:

פרק ג הלכה ג נמצא מנין התקיעות ל'. כתב ה"ה דמדכתב כן נראה שהוא סבור שבסימן תשר"ת יכול להפסיק בין שברים לתרועה. ואי מהא לא איריא דדילמא קרי ליה משום לפי שהם שלשים קולות משונין. אבל יש יותר דקדוק אמיתי בלשון הרב מזה והוא מדפליגינהו לתרי בבי וכתב ותוקע תקיעה ומריע ג' שברים ואחריו תרועה ואם איתא שכן בשימה אחת הל"ל ואחריו ג' שברים ותרועה אלא ודאי כדאמרן, ודו"ק:

הלכות לולב

פרק ז הלכה ו מצוה לולב וכו' מברך על נטילת לולב. כתב מרן דלאו למימרא שיברך בלשון הזה וכו' אלא לומר שיברך על הלולב ולא על שאר מינים ובענין טעם הברכה סמך אמ"ש בהלכות ברכות וכו', אי נמי הכא מיירי בבה"כ וכבר הגביהו בנים להביאו לבה"כ ונשיק ביה ונטלו לצאת דכתב ר"ל לצאת ידי מצוה כתיקנה דהיינו בשמעתין ודו"ק:

הלכות שקלים

פרק ב הלכה ו לשון ירושלמי הביאו מרן. ולכאורה יראה לפרש דבראשונה היה ממלא הג' קופות קטנות מהג' גדולות. ובפעם שנייה היה ממלא ב' הקופות קטנות כראשונה מהגדולה הג' שנשארה מגולה [והקופה הקטנה הג' ממלא מהקופה הגדולה השניה ומניחה מגולה] ובפעם הג' היה ממלא הקופה קטנה שכתוב עליה א' מהקופה גדולה הג' שנשארה בה כדי שיעור קופה א'. והב' קופות האחרות קטנות היה ממלאן מהקופה הגדולה שתרם ממנה בראשונה, וגיר' מדוקדק אלה שלמה שנייה. והנראה שכן מפרשים התוס' ז"ל פ' האיש מקדש דף ד"ן ושזו היא שיטת הר"ש ז"ל בהגהות. ומ"מ אינה מחוורת אלי שכתב שבפעם הראשון היה ממלא הג' קופות קטנות מג' הגדולות מסתבר שכך היו עושים בפעם הב' ועוד ק"ל להאי פירושא דמאי היא דקתני שלמה שלישית חוזר ותורם ואם איתא שלמה ראשונה מיבעי ליה. עוד היה נראה לפרש דמאי דקאמר שלמה שלישית ה"ש שכשיחזור פעם שנייה לתרום הוא מתחיל לתרום הקופה הקטנה שכתוב בה א' מהקופה הגדולה הג' שסיים בה ואח"כ נוטל הקופה הקטנה שכתוב בה ב' מהשנייה [והג' מהראשונה] ובפעם שלישית היה תורם כבראשונה ואתיא שפיר שלמה שלישית חוזר ותורם וזו היא שיטת מרן הכ"מ ז"ל. אמנם הר"ש ז"ל מפרש דה"ק שלמה שלישית דהיינו שהיה מתחיל לתרום הקופה הקטנה שכתוב בה א' מהקופה הגדולה שסיים בה ואח"כ חוזר לשנייה קאי לקופה הקטנה שכתוב בה ג' שבפעם הראשון תרם מהגדולה הג' עכשיו חוזר לשנייה [והב' מהראשונה] ובפעם הג' שהיה מתחיל לתרום הקופה הקטנה שכתוב בה א' מהקופה הגדולה השנייה והיינו דקאמר שלמה שנייה וחוזרת לראשונה דקתני קאי לקופה הקטנה הג' שלקח בפעם השנייה מהקופה הגדולה השנייה חוזר עכשיו ולוקח מן הראשונה והקופה הקטנה שכתב בה ב' תורם באחרונה מהקופה הגדולה הג' והיינו דקתני שלמה שלישית חוזר ותורם, והביאו לרבינו ז"ל לפרש כן כדי שכל הג' קופות קטנות יותרמו מכל א' וא' מהגדולות זהו דעתו ז"ל. ואני אומר שאעפ"י שמסתבר כדברי רבינו ז"ל מ"מ לישנא דירושלמי דייקא טפי כפי הרב הכ"מ ז"ל וכיון שכן אנו בעניותנו אין בידינו להכריע והדבר שקול עד יבא מורה צדק ב"ב אמן:

פרק ד הלכה ב אבל פר העלם של ציבור ושעירי עכו"ם בתחלה נותנין לפס וכו'. בסוף פ' התכלת פסק כר' יהודה יע"ש ע"ל: עוד כתב הרב בגדי כהונה וכו' הכל מתרומות הלשכה. מרן לא הראה לנו מקומו וחיפשתי ומצאתיו בתוספתא דיומא פ"א:

הלכות תעניות

פרק א הלכה יג וכן אם אכל ושתה. ואח"כ התחיל להתענות אחר חצות ה"ז תענית שעות. עיין מה שהשיג הראב"ד ז"ל ומ"ש מרן משם הרשב"א ומבואר כדברי רבינו בירושלמי דנדרים פרק קונם והביאוהו התוס' בפ' אין מעמידין דף ל"ד ד"ה מתענין לשעות:

פרק ב הלכה יא ואפילו לא התחיל וכו' גוזרין עליו תענית ומתריעין. ומוסיפין ו' ברכות בתפלה. הרשב"א בתשובה סי' ק"ד. ונראה שיש לו' כל דין ז' תעניות דכתב הרב ז"ל פרק שלישי דין ה' ו' ז' וע"ש:

חידושים מהגאון בעל מחנה אפרים זצ"ל

הלכות שבת

פרק ב הלכה י בכסף משנה. כגון טחול שהוא אסור מפני שהוא כחלב. נ"ב כ"כ בפסק"ג, ונ"ל דהתם איירי בבריא דליכא למיחש לשחיקת סממנין וכל היכא דליכא למיחש לאיסורא דאורייתא התירו שבות ורטיה מלוגמא שפירשה רונה ומפים מורסא דכל אלו התירו משום צערא:

שם הלכה יד בד"ה המגיד. משמע דלכל צרכיו מחללין ואע"פ שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה. נ"ב אין נראה לי כן דאברייתא דאם היתה צריכה לנר מדליקין לה פריך בגמרא פשיטא כלומר והא הוי פיקוח נפש, ואם כדבריו ליתא לחידושא אשמועינן דמדליקין לה אפילו שאין במניעת אותו דבר סכנה:

שם הלכה כא בלחם משנה כתבו התוס' ויש להתוה וכו' ולא השאר בהם עוד אלא אחד. נ"ב גירסת התוס' בספרים שלנו כן הוא ולא השאר בהם עד אחד כלומר אפילו אחד:

שם ולשון ה"ה שכתב בענין זה הכל מבואר. נ"ב ומ"ש ה"ה ואח"ת שסיפא דהכי זה כהטא חנויות דספיקן אסור מדין קבוע לא קשה מידי דבעלי חיים דניידי אמרינן כל דפריש מרובא פריש וכ"כ רש"י ביומא. ובהכי א"ש מ"ש הר"ן ז"ל ביומא גבי מפולת ז"ל דאע"ג דמדינא כיון דניידי הוה לן למימר כל דפריש מרובא פריש הכא משום פיקוח נפש וכו' יע"ש:

פרק ו הלכה כ בכסף משנה. שהגר הזהר קרוב לבית ישראל דכיון שזו אינה אלא חששא. נ"ב ונ"ל דה"ט משום דהוי איסורא דרבנן דמיחזי כשליחות ולא שליחות ממש:

שם הלכה כג בה"ה. והרמב"ן ז"ל וכו' אפילו בשוגג המתנה. נ"ב זה א"א דכל שנעשה בשוגג לא שייך לומר כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, ודוק בפירש"י ז"ל בשמעתין:

פרק י הלכה כג בלחם משנה. ואי מתני' ביש לו טוה וכו' זה א"א וכו' אינו אלא באין לו טוה. נ"ב טעם הרמב"ן הכי הוא דכמו שמי שיושב בבית ונפלה שהיה שם וכי אינו חייב לקום דכשנגד אותו לא היה בו מחשבה ועתה כבר נגד ועומד והמלאכה והמחשבה אינם באים כאחת ובעינן מלאכת מחשבת ה"נ כשהוא יושב בשעת ישיבה ליכא שום מלאכה דנגוד ועומד וכשהלך הראשון אינו עושה שום מלאכה אותה שעה כדי לחייבו דהחיוב הוא על שעת ישיבה ובאותה שעה לא עשה שום מלאכה:

הלכות שביתת עשור

פרק ב הלכה ד בלחם משנה. כתב ה"ה קשה וכו' דהוי איסור תורה ומ"ש בעי צירוף וכו'. נ"ב דברים אלו צ"ע:

הלכות יום טוב

פרק ב הלכה א בלחם משנה. כתב ה"ה קשה דאפילו לדבש יש אוסרין איך אסור לחולה שיש בו סכנה. נ"ב מיירי שיש אחרים נ"כ ואינו יכול לשוחטו דשבת דחויה היא:

שם הלכה יד בלחם משנה. ונלבד שיהיה לה שוחט וכו'. ועוד אפילו תוך להתוס וכו' דומיא דהיה שוגגה בפרדס. נ"ב לא קשה מידי ודו"ק:

הלכות חמץ ומצה

פרק ד הלכה ה בלחם משנה. ישראל שהרהין חמצו ואח"ת לרבינו כשהקשו ימא כתנאי לוקמא בשלא הרהינו והגיע וכו'. נ"ב אי לא הרהינו במאי קנאו, ולא הכנסו:

חידושי האשל הגדול הרב הגאון מהר"ם פדוואה זצ"ל

אשר לא באו בדפוס רק בפעם ראשונה בהרמב"ם אשר נדפסו ע"י הגאון ההוא, בוויניצאה דפוס בראגדין שנת ש"י, שי"א.

הלכות שבת

פרק ח הלכה יד מגדל שלנו. א"ה רבינו צירף דין זה בין דיני בורר ואחרים הזכירו אותו בדיני ליטה כי שם ענינו, ורבינו גם הוא חוזר והזכירו בפרק כ"ב בין שאר דינים הדומים לו. ונראה שרבינו סובר שהימרא זו דפרק הולין ר"ל שאחר שממחה נותן אותו לתוך סודר או בדבר אחר לסננו או איזה ברירה אחרת, מדקבע תלמודא מימרא זו אגל מש.ה דדיני ברירה דנותן כיוה כמסננת של חרדל ושאר עניני ברירה.

פרק ט הלכה ד שנים האחרונים בלבד חייבים כו'. א"ה לשון הגמרא כך הוא והמניח האחרון חייב וכולן פטורין לא קשיא הא דלייתי אור מעיקרא הא דלייתי אור לבסוף, ודברי רבינו דאמר שנים האחרונים חייבין הם מן התוספתא דפרק הבונה. וצריך עיון למה לא יחייבנו שלשה דגם מניח האור יהיה חייב, ואם נאמר שהוא אין חייב משום מבשל רק משום מבעיר דרך הליכתו שמתלבה מן הרוח כפירוש רש"י שם ורבינו אמר חייבים משום מבשל ב' האחרונים אם כן גם אם הוא הראשון לא מתחייב משום מבשל, ורבינו אמר בריטא שכולם משום מבשל. ואפשר שכולם לאו דוקא אלא מן שופת הקדרה ואילך וכן ריהבר שמניח האור והעצים פרס יהיה שם דבר שרוצה לבשל לא שייך ביה חיוב בשול, וכן פי' רש"י שניהם משום מבעיר אבל בסיפא שייך בעצים משום מבשל מה שאיהם דבר, אך לא מניח האור שר"ל נחלת לבד פרס יהיו שם העצים שאינו כדי לבשל כלל. אבל כאשר יש שם העצים תחילה ואחר כך האור כפי לבין הגמרא אז האור בהוא מניח בסוף עושה הכל כי הוא מבעיר העצים המבשלים. עוד נראה ליישב באופן אחר שבריטא ר"ל שכולם מביאים כאחד ולא זה אחר זה, ומלשונו מוכרח כך שלא אמר ובא אחר ובא אחר כאשר אמר בסיפא רק אמר אחד מביא ואחד מביא כו' עד המגים באמר ובא אחר והגים לאשר המגים אין שייך בו בשול עד שהתחיל כבר להתחמם ולכך כולם חייבים משום מבשל אף המביא האור עם מביא העצים כי כולם יחד עושים צרכי הבישול לקדרה הבאה עמהם כאחד. אבל בסיפא שמביא זה אחר זה אין במה שמביא האור שום בשול רק כמביא העצים אחר כך הוא התעלה הטם ומתחמם, ולזה אמר רבינו בסיפא ובא אחר ונתן העצים על האור מה שלא הזכיר בריטא כי שם באים שניהם כאחד ושייך כמו כן שמשים האור תחת העצים כמו הבשך:

פרק יג הלכה ב אסור כדי שלא יעשה. א"ה אבל היוצא מאמה אין כאן אב היה מכניסו לחצר אחרת שהיה יכול לזורקה בחצר האחרת, וכן פי' רש"י ב"ק דשבת דף ד', ותוס' פירשו דתיירי בבהם זו כנגד זו א"נ בדיוצא אחת וכגון בהין מפסיק ביניהן רה"ר ע"כ:

פרק כב הלכה כח ולא סנדלים חדשים. א"ה כך היא גירסת רבינו ברוב הנוסחאות, וכן היתה כתובה לפני הראב"ד ז"ל ולפני המגיד משנה. אכן בקצת נוסחאות לא מצאתי כתוב בהם חדשים. ונראה דאין קושיה על דברי רבינו אפילו אם היה כתוב בדבריו חדשים דלא נקיט הדשים למידק מיניה הא ישנים מגרדין. דהא ע"כ לא פליגי שם בגמרא אלא בחדשים אבל בישנים כ"ע מודו דאין מגרדין כ"ש דלפי המסקנא שם אין מגרדין לא בחדשים ולא בישנים. ולא נעלם זה מעיני רבינו אלא חדשים דנקיט לאפוקי ממ"ד שם מגרדין בחדשים וכיון שהשמיענו דאין מגרדין בחדשים שוב לא הוצרך להשמיענו דאין מגרדין בישנים דכ"ש הוא:

פרק כה הלכה כ הממלה למטה. א"ה כן מצאתי בכל ספרי רבינו שהגיעו לידי, ולבי אומר לי שטעות סופר הוא ורצוי שיהיה כד"א שהיתה הטהורה למטה, ותלמוד ערוך הוא בריש פרק טפל אמר רב חסדא לא"ש אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה אבל טהורה למעלה וטמאה למטה שקיל ליה לטהורה ושביק ליה לטמאה וכו'. שוב מצאתי ברבינו נסים דגורם כלשון התלמוד ואח"כ כתב ח"ל ובמקצת ספרי הרמב"ם ז"ל טעות אהרה שלא נתבררה לי עכ"ל. נראה שבמקצת ספרי רבינו היתה הנוסחא כלשון התלמוד כמו שהיא לפניו ועל האחרת והיא הנוסחא שלפנינו כתב שלא נתבררה לו:

הלכות עירובין

פרק ה הלכה ו במגדל עוד האוכל ממין אחד אפי' כלה מזה ומ"ל להודיע. א"ה הראב"ד סובר כפירש"י שם, במין אחד בהור ומערב ממין הראשון, בב' מינין מערב בשניה ממין אחר וככה פירש ר' יהונתן גם דברי ר"י אלפס שם, אך לשון רבינו אינו מבמע ככה:

הלכות שביתת עשור

פרק א הלכה ו במגיד משנה ולזה כתב רבינו תוספת בכמי לבד ס'. א"ה דברי המ"מ קשה להבין כי איך יאמר ולזה כתב רבינו תוספת כעמי בלבד אם הוא סובר כרש"י דפירש האיסור של כעסם הוא לטעם מזהרה גמו לבד אבל איסורא איכא, ולכך מקשה על ברייתא זו כאי ועניהם מאי עביד ביה דמדאיצטריך למעוטי מן מזהרה ש"מ דצריך לכוסיף א"כ ענוי ומלאכה שוים בזה דצריכי לכוסיף דגבי שניהם כתיב בעצם וביניהם ממעט מזהרה שם בהדיא ואם המ"מ אינו מחלק בין אזהרה לאיסור וסובר דגמרי ממעטים מן בעצם בברייתא זו ותולקה על הברייתא האחרת כדמשמע ריהוטו של המ"מ אם כן בשניהם אין צריך להוסיף ואין ביניהם הפרש, ויותר קשה מזה מה שמביא אח"כ ראייה מן רבי עקיבא שהלכה כמותו והלא לרבי עקיבא יותר פשוט הוספת מלאכה מתוספת ענוי דמקשה שם התלמוד אליבא דר' עקיבא דדריש הוספה מבהרים ובקציר תשבות ועניתם מאי עביד ביה ומשני לכל האוכל וכו' אם כן מלאכה כתיבה וענוי נלמוד מינה. ואולי יש איזה דילוג בספר:

פרק ב הלכה ד במ"מ וי"מ ד' בינים. א"ה והוא דעת רש"י ותוספות והדבר תלוי במחלוקת ר"י בן ברוקא ור"ש בפרק בכל מעשמשין ומבואר שם ברש"י היטב:

הלכות יום טוב

פרק ו הלכה יט בהגמי"י חוץ ל' אסור בתענית ע"ל. א"ס אבל ר"י מפרש דמה דרבינא יתיב כולה שתא בתענית ר"ל בתענית חלום כסוף פ' ג' שאכלו:

הלכות שופר

פרק ב הלכה ו ודוחה שבות של דבריהם. א"ס פי' דהתקיעה היא בכלל אין מספקין ואין מספחין דאלו מילין דאסירי גזירה שמא יתקן כלי שיר. ומה שצריך עיון הוא דלמה הוצרכו לגזירה דרבה בלאו הכי לא היה לנו לתקוע כיון שהתקיעה היא שבות ויש כח לחכמים לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה ורמיה מגזירת דרבה. ובביאור לתרי בפרק מי שמתו שב ואל תעשה שאני וכו'. ומה שנראה לי בזה הוא דאי לאו גזירה ד.ר.בה הייתי אומרים יבא עשה של תורה וידחה השבות של דבריהם כיון שאין מלאכה לעשה כלל בקיום השבות דגזירת אין מספקין ואין מספחין כוללם יו"ם ופכה כמבואר שם. וכיון דעל כרחך השבות הוא מדחה מפני העשה בי"ט גם בשבת היינו דוחים אותו. ולזה הוצרכו לגזירה דרבה ואין העשה דוחה אותם כיון ביש מלאות לעשה בי"ם דאין שייך בו גזרה דרבה:

בנין שלמה

הגהות והחידושים על היד החזקה להרמב"ם ז"ל חלק שלישי, מאת כבוד אדוננו מורנו ורבינו הרב הגאון אמיתי שר התורה רשכבה"ג מרן שלמה קלוגר זלה"ה אב"ד דק"ק בראד.

הלכות שבת

פרק ב' הל' פ"ו שמע שמע תינוק נים וכו' ומסין נבעלות תנים והטלס דגים ותינוק פטור וכו' ר"נ והנה הראב"ד השיג על זה ומשמע דמחייב בנפ"ג ועיין בכ"מ שם מה שפירש דבריו. והנה שדבריו מגמגם דמש דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך אין אביי ורבא פלגינן בכלל זה ואין פנאי להאריך בשת כוס אך הנה מה שמחייב הראב"ד כוה צריך ביאור דהא כשביל מחשבתו מתחייב כאן שבאמת עשה שלום והטלס תינוק ואיך ס"ל לרבה דבתר מחשבתו אזלינן ול"ל כיון דהעלה דגים ג"כ א"כ עשה מעשה שם שמחשבה ובי דפטור שמעשה לבדו אין לחייבו כיון דהעלה גמי דגים מ"מ ס"ל לרבה דבתר מחשבתו דהיה שבין רק לאיסורא שם במעשה דהעלה גמי דגים ותקיים מחשבתו לכך מחייב רבה ואין לסקבות רבר הב"ס בגמרות דף ס"ד מדמה שם אם שחט בני תמולות ליבור ונמלאת כתובה בבני מעיים לכאן לכן פלוגתא דרבה ורבא אם העלה דגים ותינוק וכתם ליכא מעשה איסור אך רבה דא"ש דלא לחגם נקט בם דבתם בראשונים ואח"כ שחט שניה ולמה נקט דשחט הוא שניה הרי שבכתח לה דין זה מבי בלא אחר שחט בכתובה והיתה הכתובה כתובה בבני מעיים וכו' ולמה נקט שחט הוא שניה וגם קשה פ"ם ושייט שלגמתיינו לרבה ורבא דהו"ל לדחות הלמא ע"כ לא מחייב רבה רק בנעלה דגים דעשה מעשה כפי מחשבתו אבל כשחט בתחלה דלא עשה מעשה מכרם כנס לאסור ולכ"ע פטור ולכך בר"נ נלאם סוגיא כמ"ם בלא בנחשב בכתובה בכתובה פ"י אחר ודאי לר"מ פטור של בהמיס אף שלא ידע שות שבוי כתובה בבני מעיים דפל במחשבה אין לחייבו בשום פנים רק אם הוא שחט שניהם א"כ כיון דשחט בשמינה ושקריב אותה א"כ לא בורך לראשונה וא"כ חילול שבת בראשונה כיון דלא הקריב אותה ובזה חילל שבת ממ"נ דהרי פיק משם בשוסרו מכת הגלוי מלתא למפרע דהוי כתובה בבני מעיים וא"כ ממ"נ אם נלך בתר הגלוי מלתא למפרע א"כ לפי האמת חילל שבת בראשונה דהגלוי מלתא למפרע דראשונה לא היתה כשעת מעשה עומד להקרבה ואם נלך לפי דעתו לא לפי הגלוי מלתא א"כ חילל שבת באחרונה לפי דעתו שבראשונה כשרה לכן ממ"נ חילל שבת באחת ולכך יש כאן מעשה ומחשבה והוי דומיא דהעלה דגים ותינוק ובפרט אי ניחא כמשמעות לשון הרמב"ם שכיתב שרישה ממש א"כ בזה ודאי חילל שבת למפרע רק שהוא לא אחט באחרונה א"כ שכ"ם לפי דעתו כסיתר עשה והוי אונס אבל כיון שבחט אח"כ בשניה ולא ידע שמסולה ראשונה א"כ ממ"נ חי"ל שבת ויש כאן כתובה ושמינה וכן אף לפרש"י דסיתר כתובה כך מ"מ ממ"נ אם נלך בתר הגלוי מלתא למפרע א"כ חילל שבת בראשונה ואם נלך בתר דעתו שלא ידע בראשונה ושחט בריקנית אותה חילל שבת באחרונה לפי דעתו ויש כאן מחשבה ומעשה ולכך מלמדין מעשה למחשבה וחייב אלא אבל לחייב על המחשבה בלא מעשה איסור אי אפשר בשום פנים וכתבתי כל זה בחמת מרוצתי בספר אחר

אחד שלא הבין כך ומיהו זה הוקשה מכ״ס פסחים דף ע״ב גבי דקאמר שמעה מינה עקירה בשוגג לאו עקירה וכו׳ ונלמה זה אינו דאיך יעלה על הדעת דלהייב על הריהבנה אם המעשה נעשה רק הבריד והגמ כמ״ש ודבר זה לא מקן לכתוב מחמת חנ פשיטותו רק כיון שראיתי בספר יא״ל בטעה בזה כתב יו ידו״ן

פרק י

הלכה י״ג המשתתף עם עכו״ם במלאכה וכו׳ ואם לא התנו מתחלה כשיבאו לחלוק נוטל העכו״ם שכר השבת וכו׳ ע״כ הנה מה שפסק הרמב״ם בעייא ע לאמירה קייא עליו כל האחרונים ...

[illegible]

פרק יא

הלכה י״ז המעביר דיו ע״ג סקרא חייב שתים אחד משום סותב ואחד משום מוחק וכו׳ ע״כ הנה קשה לי דהמעיין בגיטין דף י״ט ...

[illegible]

פרק כג

הל׳ כ״ה ומה שבות מליל ללבוש ולובש וכו׳ ע״כ ...

[illegible]

פרק כו

הל׳ ה׳ אין עושין בשבת וכו׳ ע״כ והנה כשו״ל כל דברי הרמב״ם ...

[illegible]

פרק כח

הלכה כ״ג ...

[illegible]

פרק יט

הל׳ כ״ב המוצא תפילין בשבת וכו׳ ...

[illegible]

הגה

[illegible]

פרק כ

הלכה ג׳ ...

[illegible]

[illegible]

שבת דף כ"ז וגם עיין בחיבורי על א"ח מגנת תקל"ב דף קל"ח ע"ב בשו' ר"ה מ"ש בזה :

סליק הלכות שבת :

הלכות עירובין

פרק א' הל' ב' ויש בו לזכות ע"י בנו ובתו הגדולים וע"י עבדו העברי וע"י אשתו וכו' כ"כ שם הרמב"ם

[illegible]

סליק הלכות עירובין

הלכות שביתת עשור

פרק א' [illegible]

[illegible]

מדעת הרמב"ם דס"ל דבא כל איסור תורה כשוגג לא הוי אכילה באמת וא"כ לא היה אפשר לפרש דמיירי שהיה שוגג על הפיגול דא"כ יפטור באמת אך לפי ח"ב שם את"ל דרק במזיד קאמר הרמב"ם אבל בשאר איסורי תורה מודה הרמב"ם דהוי אכילה א"ש כאן יש ראיה מכאן דבפ"כ מיירי הרמב"ם כשוגג דאי במזיד קשה למה משמע מדבריו דהוי רבותא אם הוא פיגול או נותר וכה"ס משמע להיפוך ובפ"כ דכה"ס מיירי במזיד בפיגול והרמב"ם מיירי בשוגג ודו"ק וגם בדין אכילה גסה נ"מ אם היה תחלה שוגג ואח"כ מזיד רק שהיה אכילה גסה ודו"ק.

שם הל' ט' וכן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו עד שיאורו עיניו אפי' נבילות ושקצים מאכילין אותו מיד וכו' · נ"ב הנה הרמב"ם לא ביאר הדין דמאכילין אותו הקל הקל תחלה רק כתב סתם דנותנין לו אפי' שקצים ורמשים ועיין בשו"ת נוב"י מ"ק תאו"ח שעמד בזה הן אמת דאין זה קושיא כ"כ דמה שאינו נוגע ליוה"כ רק לדין שאר אסורין זה שייך להלכות מאכלות אסורות מיהו א"כ לא הו"ל לכתוב ומאכילין אותו אפי' שקצים בזה אין לו ענין ליוה"כ ואעפ"כ כתבו הו"ל לכתוב כל הדין ולכך יפה עמד ע"ז הנו"ב ומה שהי' נראה לי ליישב לכאורה ואולי דהרמב"ם ס"ל דלענין הקל הקל לא נחשב חומר רק איסור שהוא חמור מצד עצמו אבל אם אינו חמור מצד עצמו רק מצד רבוי לאווין שלו לא נחשב חמור וכמו במוכח מכהן ונזיר דעת הנזיר אף שיש בו כמה לאוין ולכן אמרינן רק דבעלמא אמרינן מאכילין הקל הקל היינו דבר האיסור מצד עצמו כגון טבל ונבילה וכו' בזה מאכילין אותו הקל אבל ביוה"כ הנה אם היו לו דברים המותרים ממש בזה וודאי מאכילין אותו ההיתר אע"ג דסוף סוף איסור הוא מצד יוה"כ והוי איסור חיוב כרת מ"מ כיון דהוא אכילת היתר בזמן איסור ואיסור אחר שהוא איסור גופו הוי ענינים נפרדים ונחשב חמור מצד עצמו וכמ"ש הרא"ש בשם הר"ת ולכך בכה"ג מאכילין אותו היתר אבל אם אין לו היתר רק שני מינים אסורים הנה סוף סוף צריך לאכול דבר שהוא אסור מצד עצמו מאי אמרת דזה רק לאו וטבל האי במיתה מפ"מ מצד חומר שזה איסור גופו מה לי טבל ומה לי נבילה שניהם שוים והוי איסור גופו מה אמרת מצד הטעם שזה במיתה וזה בלאו והרי מצד הטעם בלא"ה הוי בכרת אכילה זו ומה לי חיוב כרת אחד או שתים ובפרט דתרי קטלא ליכא ואפשר דהרמב"ם מודה בכמה איסורי לאוין נחשב חמור כיון דיש כמה מלקות אבל בה"ס לא מיירי בחומר כמה לאוין רק בטבל ושביעית מצד חומר מיתה ובזה כיון דקטלא לא שבקתא לה תרי קטלא לא נחשב חמור טבל והנה ראיתי בשו"ת ט"ב הנ"ל שהקשה דהרי הרמב"ם ס"ל כל תרומה ומעשרות שבזה"ז דרבנן והאיך כתב דטבל חמור מנבילה ואיך דתיגן יהא דרבנן איסור לאו ומלקות והנה באמת יש כח ביד חז"ל לעקור ד"ת בשוא"ת וכיון דקיי"ל דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון וחז"ל עשו חיזוק לדבריהם וגם דבשביעית כתב הרמב"ם דבספיחי שביעית דאי דרבנן קיל מנבילה משמע אבל בשביעית דאורייתא שביעית חמור הרי דיש חילוק בין דרבנן לשל תורה היינו דחילוק רב יש בדבר דלגבי שביעית דחומרו הוי דהוי עשה ועדיף מל"ת לזה אין כח ביד חז"ל לעשות תשל דבריהם עשה של תורה דחז"ל כל מלתא דרבנן אסמכוהו רבנן אלאו דלא תסור והוי ל"ת של תורה אבל לא עשה דהתם"כ עפ"י התורה אשר יורוך יתכן דקאי אבל תורה אינה רק תלא תסור דכתיב ימין ושמאל ילפינן אפי' על דרבנן לכך הוי ל"ת אבל אין כח בידם לעשות עשה של תורה לכך הנה מצד העשה ליכא כאן רק הל"ת ולכך הוי לאו של נבילה חמור דהוי לאו מיתה דאורייתא ומלקות משא"כ כדרבנן דליכא בזה מלקות ממש וחיוב מיתה לא שייך בזה דהן אמת דאחז"ל דכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה היינו היכא שיש חשש ביעתא כמ"אמרם ז"ל במס' ברכות או חששו פן ישכיר לכך החמירו לחייבו מיתה אבל היכא דליכא חשש זה לא אלמוהו רבנן לתקנתם יותר משל תורה דאם בשל תורה ליכא מיתה ה"ה בדרבנן אבל אם אין בתורה יש חיוב מיתה ה"ה בדרבנן ולכן א"ש דבטבל דחומרו הוי מצד חיוב מיתה א"כ ה"ה בדרבנן דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון וזה יש כח ביד חז"ל לחייב מיתה בידי שמים לכך הוי טבל בדבריהם חמור מבל נבילה של תורה דזה חייב מיתה וזה חייב מלקות ואף שאמרו דאין כח ביד חז"ל לעקור דבר מן התורה בקום ועשה אמנם באמת זה לא הוי קום ועשה דהכי באמת אם הי' לו ד"א היתה הנבילה מותרת לו מן התורה א"כ הו"ק דהכי נמי לא תקנו רק שלא יאכל טבל של דבריהם והוי בשוא"ת ושוב הוי כליתא בעולם הטבל ונעשה לו הנבילה כהיתר כיון דאין לו ד"א דכל דתיקון כעין של תורה תיקנו אבל בשביעית דלא הוי חומרו רק מצד עשה בזה אין כח בידם לעשות כעין של תורה לכן שוב ספיחי שביעית קיל מנבילה דזה הוי במלקות וזה בלאו דלא תסור ואף בלאו דאורייתא בכה"ג אין לוקין דהוי לאו שבכללות ואין לוקין מלקות של תורה לכך קיל הוא מנבילה כן נ"ל בדעתי ודו"ק:

פרק ג' הלכה ג' מי שראה קרי בזמן הזה ביום הכפורים וכו' · נ"ב הנה הרמב"ם השמיט מה דאמרינן בסוף מס' יומא הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עוה"ב ותמהו כל המפרשים מדוע השמיטו הרמב"ם והטור הביאו וכן בש"ע סי' תרט"ו ס"ב הביאו ויש ליישב כך דהנה המג"א שם בס"ק כתב שבלבוש כתב כאן פנים נגד הגמרא וכוונתו דזה לשון הלבוש ויש פנים לאידך גיסא שכשעלתה לו השנה אדרבה ידאג יותר ויפשפש במעשיו ויתקן שמא קיבל זכיותיו ואכלו על חייו ונשאר ערום בלא מצות שכבר קיבל שכרו עכ"ל וגם באלי' זוטא תמה כן על הלבוש וז"ל וזה תימא על הלבוש שבקרא פנים כאן נגד הש"ס וכל הפוסקים שוב כיונתי דלשון הטור העתיק' שכתב שודאי יש לו הרבה זכיות והכין דמתחלה הראו שראוי למיתה אלא דאח"כ הגינו עליו זכיותיו ולכך כתב דיש פנים אבל בתחילה מכבודו אין בפירוש כן דודאי היה מקובלים כל שהוא מתחלה סימן מיתה לא מהני לו אח"כ כל זכיותיו כיון שנשפך הקיתון על פניו וכזה הראו לו דלא מהני תשובתו וזכיותיו אלא דאם עלתה לו שנה אמרינן שהראו לו תחלה שאינו צריך לתענית כי הוא צדיק גמור וראוי לחיות ולהראות זרע בלי תענית מצד זכיותיו המרובין וזה שכתב הטור שודאי יש לו הרבה זכיות עכ"ל והג' אני אומר דדברי הלבוש כעמר נקי ויצא רשות סיפי' למלין יושר בעדי עבור וה כיום הדין הזה כי לדעתי זכות עליו ודבריו ברורין כשמלה ובזה יתי' נכון גם דברי הרמב"ם הנ"ל שהשמיט הך דבר דמובטח לו שהוא בן עוה"ב וי"ל כך דהנה בפ"ק דר"ה פליגי רבנן ור' יצחק דרבנן ס"ל דגז"ד דיחיד כיון שנחתם אינו נקרע אבל ר"י אומר שם יפה צעקה לאדם בין קודם גז"ד בין אחר גז"ד וס"ל דגז"ד דיחיד נמי נקרע והנה הרמב"ם כתב בפ"ב מהל' תשובה אעפ"י שהצעקה ותשובה יפה לאדם בכל השנה בעשי"ת הרי היא מקובלת יותר וכו' והנה בספר פר"ד בדרך הרבים האריך מזה דהרמב"ם פוסק כר"י עיי"ש וכן מוכח מלשונו באמת ולכך א"ש דהגמרא דקאמר דאם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עוה"ב אתיא כרבנן דס"ל דאחר גז"ד כיון שנחתם אינו נקרע א"כ א"א לומר דנגזר עליו ביוה"כ למיתה ואח"כ נתהפך דינו שהרי גז"ד דיחיד כיון דנחתם אינו נקרע ובפ"כ דבתחלה ביוה"כ תכף נגזר עליו לחיים כפירוש האלי' זוטא ולכך מוכח דמובטח לו שהוא בן עוה"ב אבל לדידן דהרמב"ם פוסק כר' יצחק דיפה צעקה לאדם בין קודם גז"ד בין אחר גז"ד א"כ אפשר יש לחוש להיפוך דנגזר עליו ביוה"כ למיתה ואח"כ מכח תשובתו ורוב מעשיו הטובים נתהפך לטובה ולכך יש לחוש שקיבל עולמו והיינו כפנים כ' של הלבוש ולכך השמיט הרמב"ם הך דמובטח לו שהוא בן עוה"ב ולכך כתב הלבוש שני הפנים דזה תליא בזה דהספר יסבור כרבנן דגז"ד דיחיד אינו נקרע ולכך קאמר מובטח לו שהוא בן עוה"ב ואח"כ קאמר דיש פנים להיפוך למ"ד דגז"ד דיחיד נקרע או יש לו לדאוג שלמות בשיטת הרמב"ם הנ"ל ולפענ"ד בעזה"י המה דברים ברורין והנה לפ"ז היה אפשר לפרש מה שאיתא שם בש"ס דיומא כי אתא ר"ד אמר מפיס חיי סני ומסני וכבר כתבתי זה בדרושי בשנת תקנ"א אך לפמ"ש י"ל דר"ד גופא פליג על הברייתא הנ"ל דהנה עיקר חיי אדם הוי לקנות בו עולמו וזה הוי כדי חייו ואם כבר קנה עולמו כמישוע יפים למ"ל עוד חיים ועיין במדרש קהלת בפסוק מתוקה שנת העובד כד דמך ר' בון וכו' עיי"ש ולכך א"ש ס"ל למ"ד שהוא מובטח שהוא בן עוה"ב אין הוכחה שיחי' עוד דלמ"ל עוד חיים כיון שכבר קנה עולמו אך ר"ד ס"ל דגז"ד דיחיד נמי נקרע א"כ הוי להיפוך אם עלתה לו שנה מוכח שקיבל שכרו א"ל נעשה כבריה חדשה לכך צריך להפיס חיים ויתחדש להיות סני ומסני מחדש להשלים מה שאבד ולזה מועיל לו מה שעלתה לו שנה דמוכח דהכ"ס הי' לו הרבה זכיות וכיון דא"כ כזה פועל ונכון לסגל הרבה מע"מ אף שאבדו כעת ראוי להוסיף לו חיים דמסתמא יחדש עוד כהנה וכהנה ולכך ידאוג מה שכבר אבד ומ"מ יהי' מובטח שיאריך ימים כדי לתקן את נפשו ועולמו מחדש ולכך חזינן דבגמרא גופא יש פלוגתא ופסק הרמב"ם כר"ד והלבוש חיים לי' וגזה מדויק הלשון סני ומסני כלומר דלכך מפיס חיי אף דסבר אבד זכיותיו מ"מ כיון דסבר סני לעבר לכך ומסני סופו לסגי גם לע"ל לכך מפיס חיי כדי להגדיל מחדש וא"ש ונכון ודו"ק היטב והנה הפשט שפסק הרמב"ם כר' יצחק עיין בנדה ד"ס ע"ב בתוס' ד"ה כאן בגמר תשובה וכו' דסתמא דש"ס אזיל שם כר' יצחק עיי"ש ולכך פסק הרמב"ם כהתם גמרא כדרכו בכל מקום וא"ש בעזה"י:

סליק הלכות שביתת עשור בעזרת הנותן לחם לכל בשר.

הלכות יו"ט

פרק א' הלכה ו' כיצד אין קוצרין ואין דשין וכו' · נ"ב הנה מוכח מדברי הרמב"ם דזה הוי רק דרבנן אבל אני תמה מאוד דהרי ש"ס מפורש הוא בחגיגה דף י"ח ר"א אומר חג הקציר איזה חג שאתה חוגג וקוצר זה עצרת אימתי אלימא ביו"ט מי שרי א"כ מוכח להדיא דקצירה אסור מה"ת ביו"ט ואינו דומה למה דפריך באוסף אסיפה ביו"ט מי שרי דהתם י"ל דלשון באספך את מעשיך וכו' משמע כשאוסף כל תבואתו וזה ודאי אסור ביו"ט לעבוד שלא לצורך יו"ט אבל כאן דכתיב רק חג הקציר ויתכן להיות דהוי רק מעט לצורך אוכל נפש דמותר לקצור א"כ אם מן התורה מותר לא שייך בי' להקשות קצירה ביו"ט מי שרי · ויש ליישב זה עפ"י דברי התוס' שם בחגיגה דהוי מלאכת חוה"מ וז"ל שם וי"ל לאו משום דלא מבעיא מדאורייתא אלא כיון דאוקמא קרא דשרי בהדיא בהכי עיי"ש א"כ ה"נ בפרכא דקצירה ביו"ט מי שרי הוי כן · והנה לכאורה אין לשון הש"ס מדוקדק לפי [illegible] תירוצם דלשון הש"ס מי שרי משמע דהקושיא הוי מגוף האיסור נמה שהוא אסור אך נראה לפרש דלשיטת [illegible] הש"ס באתת הי' סובר דאי מה"ת והיינו דמזה עצמו מוכיח דאם אין לו תשלומין א"כ בע"כ לא קאי [illegible] על יו"ט א"כ הרי התורה התירה בפירוש ואין כח ביד חכמז"ל לאוסרו ובע"כ דהוי מה"ת א"כ קשיא [illegible] קרא קציר ואסיף ולכך בע"כ דיש לו תשלומין ומדבר מחולי' ושוב שפיר הוי כל איסורו מדרבנן ומ"מ [illegible] מפורש בתורה בהדיא להתיר כיון דאסבר לאוקמא קרא על חול והנה לכאורה הי' מבואר כדברי התוס' כדעת הט"ז ביו"ד סי' קי"ז וכא"ת הקב"ה שדבר המפורש בתורה אין כח לרז"ל לאסור אך באמת אדר[בה] מכאן יהי' מבואר להיפוך דהרי דייק כלשונם אלא כיון דאוקמא סמכינן לי' לא מסתבר וכו' משמע דוקא בדבר הילוד מקרא זה אינו מסתבר לאסור אף מה דמפורש להתיר אבל דבר שלא סמכוהו אקרא ש"י יכו[לו] לאסור אף מה דמפורש להיתר וזה היפוך דברי הט"ז ולפי זה גם קושיתנו יבאר במקומו דתינת מלאכת חוה"מ דסמכוהו אקרא שפיר פריך אבל קצירה וכו' כיון דאין טעמא מכח דסמכינהו אקרא רק מטעם [illegible] לכן י"ל שפיר דתה"ת יותר ומדרבנן אסור ומה פריך והי' מוכח מהש"ס דקצירה אסורה ביו"ט מה"ת [illegible] נראה דאין מזה קושיא להרמב"ם דס"ל כדעת הט"ז דכל דבר שאסרו חז"ל לא אסרו דבר המפורש בתור[ה] להיתר אבל התוס' כאן יסברו שלא כהט"ז רק כל מה דלא סמכינהו אקרא יכלו לאסור אף במפורש להית[ר] בתורה ואתי שפיר ליזהו נבך יתבאר שם כדעת הט"ז אך כאן משמע דלא ס"ל כן והרמב"ם יסבור כפ[illegible] ולכך דין של הט"ז כיתלוקת בזה ודו"ק היטב ועיין בהרא"ש במועד קטן שם כתב ג"כ בלשון התוס' [illegible] תכא דאסמכינהו אקרא מוכח ג"כ דלא ס"ל כהט"ז ודו"ק · שוב עיינתי בתוס' בח"נ דף ס"ד ע"ב ד"ה [illegible] יסבור מזה כפחות שגם יתבס אין ראי' לדברי הט"ז רק אדרבא יש להוכיח להיפוך וכמ"ש בתשובתי ליו"ד סי' קי"ז בדין איסור התורה בדברים אסורים עיין בחיבורי על תשובות שם ודו"ק:

שם הלכה י"ב מי שהיתה לו בהמה מסוכנת לא ישחוט אותה ביו"ט והנה הגעה"מ הקשה כיון שהרמב"ם פסק כר"י דאית לי' מוקצה וגם פוסק דמודה ר"ש בנע"ת שמתו שאסורין א"כ הו"ל לפסוק אף בבהמה מסוכנת אסורה עיי"ש וכבר האריכתי בזה בחיבורי על מס' ביצה ובק"א וי"ל כעת דהנה אמרינן בריש מס' ביצה יו"ט דקיל ואתי לזלזולי בי' החמירו בו ולכאורה קשה דבמקום אחר שם בביצה בדף כ"ח אמרינן להיפוך אלא שבות דשבת תשבות דיו"ט מוכח דיו"ט קיל לענין חומרות דרבנן משבת וכן הוא בביצה דוכתא [illegible] ונראה דהכלל כך הוא דדבר השייך באוכל נפש כיון דזה מותר ביו"ט לגמרי לעשות בו מלאכות גדולות אפי[לו] ובישול או מה שנוגע לאוכל נפש בזה יש להחמיר ביו"ט יותר משבת כיון דזה נעשה כהיתר בעיני העול[ם] יש חשש שיעשה בו כל המלאכות ולא יעמוד שום איסור מפניו לכך יש להחמיר ביו"ט דלא ליתו לזלזולי בי' אבל בדבר שאין בו שייכות לאוכל נפש או שאר אסורים מידע ידוע דגם יו"ט אסור ואין הדבר נקל בעיניה[ם] ול"ש לזלזולי אז שוב אזלינן בתר עיקר החומר ומה שחמור יותר צריך לעשות בו הרחקה יתירה ולפ"ז א"ש [illegible] דברי הרמב"ם הנ"ל כיון דבשבת פסק כר"ש דל"ל מוקצה אף ביו"ט דהחמירו היינו רק כגון ביצה שנולדה ביו"ט דבר דשייך בי' אכילה ואוכל נפש או כל מוקצה שיש בו' אוכל נפש החמירו בו ביו"ט יותר משבת כדי שידעו שלא הותר מלאכת אוכל נפש לגמרי ויבאו אף לקצור שדהו או להוליך חוץ לתחום ובדומה. אב[ל] מוקצה שאין בו שייכות אוכל נפש כלל בזה לא החמירו בי' יותר משבת ואדרבא אם בשבת ל"ל מוקצה כ"ש ביו"ט · ובהכי א"ש דבהמה שמתה כיון דלא"ה ראוי' לאדם רק לכלבים ולבהמה לא הותר שום מלאכה ביו"ט דהרי קיי"ל כר' יוסי הגלילי דלכם ולא לכלבים א"כ אם זה אינו מותר כלל לא אתי לזלזולי בכה"ג לא גזרו בי' במוקצה יותר משבת לכך א"ש מה שפסקו כר"ש וכן סוגית הש"ס שם דפריך לימא תנן סתמא דלא כר"ש דבכה"ג הלכתא כר"ש ודו"ק ומה דקאמר הש"ס בפ"ק גבי שבת דחמור וכו' גבי יו"ט דקיל [illegible] אמר התם דמטלטלין את הנבילה מיירי בלאו אוכל נפש וכאן בראוי לאוכל נפש האמת קאמר הש"ס דהתם בשבת מיירי · ולפי הך הנחה דעיקר לזלזולי שייך בשביל היתר אוכל נפש ממילא בשבת דלא הותר בי' אוכ[ל] נפש אף בדבר דשייך בי' אוכל נפש אין מוקצה בשבת לכך לא מצי למינקט התם לא הוי אוכל נפש דהו[י] משמע אם הוי אוכל נפש הי' אסור בשבת ובאמת בשבת בכל ענין מותר ומה דלא קמ"ל באוכל נפש דבשבת ליכא רבותא בין זה לזה כלל דשניהם שוין בו לכך נקט האמת דהתם בשבת וכאן ביו"ט וא"ש ודו"ק · וכזה יתי' מיושב קושית של הפנ"י בפ"ק ביצה דף כ"ט ע"א במשנה אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה וכו' והקשה הפנ"י כיון דדין זה שייך נמי לשבת אמאי נקטי' ביו"ט ולדעתי א"ש עפ"י דרך הנ"ל וי"ל דרבותא קמ"ל דהוא כיון דיו"ט קיל ואתי לזלזולי בי' החמירו בו יותר משבת לאסור דרך מדה פן יבואו למכירה ממש · ולכך א"ש דקמ"ל רבותא דאפילו ביו"ט מותר לכל חד כדאית לי' · וכזה יש ליישב הקושיא שהבי[א] הב"י בסי' שכ"ג שהקשה דברי הרמב"ם אהדדי דבהלכות יו"ט פ"ד הל' כ"א פסק דאף המיוחד למדה מותר. ובהלכות שבת פסק סתם כשם שהוא אסור לשקול כך אסור למנות ולמדוד הן ביד הן בכלי והבי[א] הב"י בשם מהר"י אבוהב שמיישב דבשבת מיירי ליתן לתוך כליו של לוקח ובהל' יו"ט מיירי שמוליך לביתו והב"י דחה דבריו עיי"ש · והנה לפמ"ש הר"י אבוהב שאפילו בשבת שרי דמשמע דבשבת מסתירי לאסור [illegible] יפה הקשה הב"י דא"כ הו"ל למנקט להיפוך איסורא ביו"ט והיתרא בשבת אך לפמ"ש אני א"ש דאדרבא ביו"ט יש סברא לאסור טפי דלא ליתי לזלזולי בי' ולכך שפיר כתב הרמב"ם דליתנו לתוך כליו של לוקח אסור בשבת מכ"ש ביו"ט דקיל ואתי לזלזולי בי' וביו"ט נקיט ההיתר דלהוליכו לביתו מותר ביו"ט וכ"ש בשבת וא"ש ודו"ק · ולדעתי אין כאן התחלת הקושיא של מהר"י אבוהב על הרמב"ם דבהלכות יו"ט מיירי באם בא למדוד לצורך אוכל נפש שבא ליתן לחבירו כך וכך מדות נהי שמודד עיקר הכונה הני לצורך אוכל נפש שבא ליתן לחבירו וחבירו עליו צריך שידע כמה צריך לו · ועוד דבלי מנין אינו מחויב ליתן לחבירו וא"כ אם לא יהי' מותר למדוד לא ירצה ליתן לו לאבד מעותיו לכך הוי מדידה זו לצורך אוכל נפש ומותר הן ביו"ט הן בשבת · אבל בהל' שבת מיירי הרמב"ם שלא לתורת אוכל נפש רק בא למדוד כך לידע מנין דבר זה ותולדתו כמה מדות יש בו זה ודאי אסור כיון דלא הוי לצורך אכילה · ואולי משמע לי כן מדיוק לשון הרמב"ם שכתב כשם שאסור לשקול כך אסור למדוד והרי לשקול אסור אף לשם אוכל נפש ס"ה נמי למדוד הוי כן וק"ל ·

שם הל' י"ג אין אופין ומבשלין ביו"ט כדי להאכיל גוים או כלבים וכו' · נ"ב והנה גם רוב הפוסקים כתבו כן וקיי"ל כריה"ג והנה כבר הקשו הכל דהרי מוכח בש"ס דלרהי"ג אסור לטלטל גרעיני פירות רק ע"י פת ואיך כתב הרמב"ם דמותר לטלטל כל גרעיני פירות ולא הזכיר פת וכבר עמד בזה הלח"מ ועיין בפ"י מ"ש דהרמב"ם לשיטתו דלא קיי"ל מוקצה לכך מותר יעו"ש וכן מצאתי בהרמב"ן במלחמות שכתב כן למ"ד דלית לי' נולד מותר בלא פת אך עדיין לא הונח לי דברי הרמ"ה שכאן כתב כהש"ס דלכם ולא לכלבים ובהל' שבת כתב דכל הגרעינים הראוין למאכל בהמה מטלטלין ובסי' תל"ה כתב די"ת דנולד אסור אף בשבת וא"כ הו"ל להגיה בהל' שבת דאסור לטלטל גרעינין ועצמות שאין ראוין לאכול בהמה רק ע"י הדחק ולמה כתם הרמ"ה שם ולכאורה ל"ע אך נראה דהנה הרמב"ן ביאר דברי הש"ס כך דלמ"ד אפי' לכלבים חשבו כלבים מזונותן עליך ולכך הם בוין לאדם ולא נחשבו נולד רק כיון שהי' ראוין לאדם מתחלה א"כ מעיקרא אוכל והשתא אוכל והוי אוכלא דאפרת אבל למ"ד לכם ולא לכלבים לא נחשבו מזונותן עליך והוי נולד יע"ש והנה מרים הוי קשיא להו דלמאי אף למ"ד לכם ולא לכלבים ג"כ ס"ל דנפש כל נפש במשמע ואף כלבים הי' ראוי להיות מותר רק דמיעטה התורה מכח לכם ולא לכלבים דגזרה התורה דלכלבים אסור ומ"מ הוי מזונותן עליך ומה שמוכן לאדם מוכן לכלבים ולא נחשב נולד אך באמת לק"מ דאם נחשבו כלבים מזונותן עליך ובכלל נפש מ"ל דלכם תמעט לכלבים דלמא לא תמעט לכם רק לנכרים ולא לכלבים ובע"כ דס"ל דכלבים ג"כ אין מזונותן עליך והוין לנכרים ולפ"ז נראה כיון דיש פלוגתא אם דרשינן לכם ולא לגבוה או לאו והנה טעם הסוברין דנדרים ונדבות קריבין ביו"ט ס"ל מכח לכם כל דל"ה ויעט דת"ד אין קריבין ס"ל מכח לכם ולא לגבוה ועיין בתוס' לעיל בכילה שהקשו למ"ל לכם ולא לגבוה ותירצו שם היפרש ב' מכח דלא נדרוש ליה כל דל"ד ולפ"ז א"כ חזינן אף דל"ה משמע כל דל"ה מ"מ ממעטות לכם מיעט כל הרבוים רק לכם לבד ולפ"ז לדידי י"ל שפיר דנפש אפי' נפש בהמה במשמע כר"ע רק מה דאסור לכלבים מכח דלא עדיף מנדרים ונדבות דל"ה משמע הכל ואתא לכם ממעט לי' א"כ ה"נ לכלבים נהי דנפש הכל במשמע מ"מ לכם ממעט ולא לכלבים ולכך י"ל דעכ"פ לענין נולד נחשבו מזונותן עליך ולא הוי נולד רק מה דפריך הש"ס לריוה"ג היינו דחזינן שהוא דרש לכם ולא לכלבים ולמה לא נקט לכם ולא לגבוה ואף דלא נקט גם לכם ולא לנכרים הוי ק"ו מלכלבים דאם כלבים אסור ומכ"ש נכרים כדמשמע גם מדברי ר"ע דנכרים גרע לכך אם ממעט כלבים שוב א"ל נכרים אבל לגבוה שפיר הוי רבותא טפי מלכלבים והו"ל לאשמעינן גם לגבוה ודו"ק היטב ובפ"כ דריוה"ג ס"ל דנדרים ונדבות קריבין ביו"ט ולא ממעט רק נכרים וכלבים א"כ מוכח דס"ל דלכם לא משמע למעט כל מילי רק כל מה דמשמע מרבויא לא ממעט לי' תלכם לכך כיון דל"ה מרבי לא ממעטינן לי' מלכם א"כ תקשה אם נפש אפי' נפש בהמה במשמע ליהא ממעט לי' מלכם עפי מלגבוה ובע"כ דס"ל דנפש לא משמע כלל נפש בהמה וכן משמע הלשון של ריוה"ג ולכך א"ב ס"ל דלא הוי נפש בהמה במשמע כלל א"כ אין לו דמיון לנפש אדם לכך פריך דהו"ל נולד אבל לדידן דקיי"ל לכם ולא לגבוה א"כ חזינן דאף מה דמשמע מרבוי לי' מ"מ ממעטינן מלכם בפ"כ דס"ל לכם משמע רק לכם אבל אינך ממעט הכל וס"ל דלכם ממעט הכל א"כ שוב י"ל כהא קיי"ל כר"ע דנפש אפי' נפש בהמה במשמע וכפרש באמת כתבו דראוי להיות הלכה כר"ע מחבירו וכן פסק הכעה"מ כאמת רק דהפוסקים כתבו דממשנה דעיסת הכלבים מוכח דהלכה כריוה"ג וא"כ תיגח לענין גוף הדין דלא לכלבים מוכח דקיי"ל כריוה"ג אבל לענין גוף הדין דלא לכלבים מוכח כריוה"ג הדרינן לכללא דהלכה כר"ע דנפש אפילו בהמה במשמע ומה דאסור של כלבים היינו דקיי"ל כמ"ד לכם ולא לגבוה אף דל"ה משמע כל ל"ה מ"מ קיי"ל דלכם ממעט הכל רק משמע דוקא לכם א"כ ה"ה אף דנפש בהמה במשמע לכם ממעט רק לכם ולא לכלבים אבל מ"מ כיון דנפש משמע הכל וס"ל כר"ע דנתשבו מזונותן

עלין וקיי"ל כהא כר"ע לכך שוב לא הוי נולד לכך מותר לטלטלן בשבת בלי פת כמבואר בש"ס לדידה דלר"מ ניתא בלא פת ולר"ש בשיטת הרמב"ם ושיטת הרמ"א דאף אם נולד אסור מותר לטלטל גרעינין ועצמות אם ראוין לבהמה ע"י הדחק וראיתי במג"א סי' תצ"ה שכתב דלמ"ד נולד אסור לטלטל עצמות שנתפרקו בשבת ולדעתם ז"א רק מותר לכ"ע אם ראוין קצת לבהמה כנלפענ"ד נכון ודו"ק:

שם הלכה י"ד בני החיל שנתנו קמח לישראל וכו'. נ"ב הנה הכל הקשו על הרמב"ם דפסק כריב"ל ופסק כרב הונא נראה לייש"ב והוא דהנה שיש לדייק בלשון רש"י בד"ה הני בני חילא דפירש דרמו שלייתו קמחא דבני חילא לאפות ולבשל וכו' ויש לדייק דאין דרכו של רש"י לכתוב מותרות ולמה נקט כאן לבשל הלא בש"ס מיירי רק לאפות לבד אך נראה דכונה גדולה טמן רש"י וי"ל בזה דהנה עוד קשה לי לפירש"י דמפרש דר"ס פליג אדר"ח וא"כ למה הוצרך הש"ס לומר ופליגא דריב"ל דמה חידוש קמ"ל בזה מה לי דברי ריב"ל מה לי דברי ר"ח הלא ר"ח וריב"ל בחדא שיטה קיימא מכח דאפשר למפלגה קודם בישול א"כ מה קמ"ל דפליגא אריב"ל הלא בלא"ה פליג אדר"ח אך נראה דהנה המפרשים הקשו על התוס' דפירשו דהפת שלהם הי' א"כ ומה ופליגא דקאמר הלא בריב"ל שלו הי' ועיין במהרש"א ופ"י ובחדושי לש"ס אך כעת נ"ל כך דאין כוונת הש"ס ופליגא כמו שהבינו המפרשים רק בגם זה ודאי אף רב הונא דשרי לאפות מכח דנותנין פת לתינוק אין מתיר רק מה שצריך היום לאותו היום לבני חיל אבל לאפות מה שצריך למחר ודאי אסור דאין לו לאפות רק הצריך להיום וא"כ קשה כמו בריב"ל דגזר שמא ירבה בשבילו אף דמן הדין אסור לטרוח בקדרה בי"ט בשביל הנכרי מ"מ חיישינן שיבשל אי ישנה בדין רק אם יזמינו יכול אף נבנו פבורו בש"ס וא"כ כ"ע למה כתיר לאפות לבני חילא בבלמא לצורך עצמו מידע ידע דיש חילוק דלצורך יו"ט מותר ושלא לצורך רק לחול אסור אבל לנכרי אמו מידע ידעי כל אדם כטעם לומר דמיקר בהיתר הוי בשביל דיפתא ליניקא ודאי לא מבמע לאינשי היתרא בזה ויש לחוש בפיר שיטעה אם מותר לאפות להם ויבא אף להרבות אף מה שצריך לו למחר ולמה לא נגזור הכי פן ירבה בשבילו וזה כוונת הש"ס דריב"ל גזר דאין מזמינין כלל ביו"ט מכח גזירה שמא ירבה בשבילו א"כ לדידי' אף דיהבי פת ליניקא מ"מ גזרינן שמא ירבה בשבילו אף לצורך חול ועוד דאטו דרכם ליתן מכל תנור ותנור ליניקא הרי הם אין נותנים רק מתיבה אחת ליניקא אבל ודאי אין דרכם ליתן מכל תנור ותנור וא"כ בישול אחד מה שדרכם ליתן ממנו פת לתינוק זה ראוי להתיר אבל המותר מה שממנו לא ילמה עוד כגלה לתינוק זה אסור לכ"ע א"כ גזר שמא ירבה בשבילו יותר מההיתר וכפ"כ רב הונא לא גזר שמא ירבה בשבילו וריב"ל גזר ושלה קאמר ופליגי וא"ש בשיטת התוס' ולפ"ז נראה לייש"ב פרש"י נ"כ דנראה דרש"י מפרש ג"כ דהנתינה משל הנכרי היה כפי' התוס' וכן מורה לשון רש"י לכאורה שהביא פליכם לאפות ולבשל משמע דהכפיפה הי' של הנאלהם לא על גוף הנתינה, משל ישראל רק דרש"י לא ס"ל כסברת התוס' רק אף משל הנכרים נ"כ לא היו מקפידין בני החיל מסתמא ליתן ממנו לתינוק וס"ל לרש"י דאין סברא לחלק בין קודם אפיה או אח"כ רק אם אין דרכם לדקדק ונותנים לתינוק ממנו אף קודם אפיה יתנו לו ואם לא יתנו אף לאחר אפיה לא יתנו לכך אזלך רש"י לפרש דפליג אדרב חסדא וס"ל דמותר אף כאפשר למפלג בעיסה אבל כיון דמשלהם הי' א"כ ס"ל לרש"י דזה אינו סברא לאוש עיסה לצורך מותר דבזה ודאי לא ימשו להתיר לאפות לחול לכך מפרש רש"י דעיקר כתנם הוי כן דדרכם הי' שהחיות הי' לאפות ולבשל להם א"כ בעלמא האפיה דראוי גם לישראל לכך מותר מכח דראוי לתינוק אבל תבשיל דבכמה פעמים הם נותנין פריסות וכדומה לבשל וזה אין ראוי לישראל כלל זה ודאי אסור לבשל לבני החיל ולכן ע"כ לריב"ל דמשמע פן ירבה בשבילו ה"נ נהי דלאפות הצריך לו היום מותר דהוי לורך ישראל ולמחר לא אתי למטעי אטתי ניתוש כיון דדרכן לאפות ולבשל א"כ אם נתיר לו לאפות יבוא אף לבשל להם ולבשל לבני חיל לא הוי לורך ישראל וא"כ נגזור שמא יבשל וכפ"כ דס"ל דלא גזרינן בכך וא"ש דפי' קשה לרש"י למה אמר ופליגא דריב"ל הלא היינו פלוגתא דר"ח לכך פירש דדרכם הי' לאפות ולבשל ולכך יש כאן גזרה שמא ירבה אף לבשל וכפ"כ דלא גזר כה"ג לכך אמר ופליגא דריב"ל דגזר כה"ג וכוי גם פלוגתא תרבה חוץ ממה שפליגי בגוף הסברא אם מותר כאפשר ליפלג בעיסה ומ"מ וא"כ נראה דזה יהי' שיטת הרמב"ם וס' כפרש"י וכפי מ"ש ולכך בעלמא סתם הי' דרכם לאפות ולבשל לכך ראוי לאסור אף לאפות מכח שמא ירבה לבשל ובישול דרכם ליתן מה שאינו ראוי לישראל אבל הרמב"ם וכש"ס דייקא בלשונם בבדיא דנתנו בני החיל להם קמח לאפות אבל אין דרכם לבשל כלל רק לאפות ולכך ל"ש שמא ירבה בשבילו ולכך מותר וזה מפרש כפירוש התוס' דקודם אפיה לא היו נותנין לתינוק לכך אי אפשר למפלג בעיסה כנלפענ"ד נכון ודו"ק היטב שוב ראיתי בלשון הר"ן באחרים מפרשים דמה שאמר שמא ירבה בשבילו היינו בדברים שמאין וכר"ן גם אח"כ נראה שתפס פירוש זה ג"כ וכזה יומתק יותר פירושי שגם רש"י והרמב"ם יפרשו כן דהתם דרכן ג"כ לבשל כמו לאפות ולכך יש לחוש דלמא ירבה בשבילו גם לבשל דברים האסורים כמו שתפס ריב"ל אבל הרמב"ם מיירי שהי' רק לאפות לבד לא לבשל וא"ש ונכון מאוד:

שם הל' ט"ו המבשל ביו"ט לגוים וכו'. נ"ב עיין בלח"מ שם מה שתמה על רבינו ועיין בחיבורי נגדי יו"ט דפוס לבוב דף כ"ו ע"א בתוס' ד"ה בשוחט מה שהארכתי בזה ודו"ק:

שם הל' כ"ב ואין ביניהן כפרש אלא לענין מת בלבד. נ"ב דברי הרמב"ם סתרי אהדדי דהכא כתב דאין ביניהן אלא מת בלבד משמע אבל למכחל עין אסור ואח"כ כתב דלמכחל עין מותר ביו"ט ב' וא"כ דבריו סותרים אהדדי ושוב ראיתי בלח"מ שהרגיש בזה. והנה לכאורה הי' נראה לייש"ב זה דעד כאן אינו מותר לכחול העין ביו"ט ב' רק אם אי אפשר לעשותו ע"י נכרי אז מותר ע"י ישראל אבל אם אפשר לעשותו ע"י נכרי אף ביו"ט ב' יעשו ע"י נכרי. ולכך ס"ל דהרמב"ם קמ"ל תחלה דאין ביניהם אלא לענין מת בלבד לאשמעינן דבמת אף דאפשר בנכרי מותר ע"י ישראל מכח דלגבי מת כחול ממש שוינהו רבנן. אבל לענין לכחול העין לא הוי כחול ממש רק אם אפשר בנכרי צריך לעשות ע"י נכרי ואח"כ קמ"ל אם אי אפשר בנכרי מותר ע"י ישראל ולא מטעם דהוי כחול רק כיון דהוי הנאת הגוף נחשב בכלל שמחת יו"ט רק דרבנן החמירו לאסרו וביו"ט ב' לא החמירו והתירוהו משום שמחת יו"ט וסיבה דאפשר ע"י נכרי צריך לעשות ע"י נכרי דיקיים שמחת יו"ט והוא לא יעשה מלאכה. וכזה יומתק לשון הרמב"ם שכתב בהלכה כ"ד דאסורין בהספד ותיכן בשמחה ואין ביניהן אלא מת בלבד א"כ מוכח שבא לאשמעינן דבי' וי"ט ב' ג"כ נחשב יו"ט ולא הוי כחול ולכך שפיר אמר דאין ביניהן אלא מת בלבד דאי ביו"ט שני נחשב כחול שהרי אף כשאפשר ע"י נכרי מותר ע"י ישראל ויו"ט א' לא הוי כחול. אבל לענין מכחול עין לא דיו"ט שני נחשב כחול רק דמכח הנאת הגוף ושמחת יו"ט התירו רק דבראשון החמירו ובשני הקילו ואם אפשר ע"י נכרי יעשה על ידו לכך לא נחשב כחול כלל כנלפענ"ד נכון ולפ"ז סיבה דאפשר ע"י נכרי ראוי להחמיר ע"י נכרי כן נלפענ"ד נכון וברור ודו"ק היטב:

פרק ב' הל' ד' בכור שנפל לבור שוחט לו פרנסה במקומו וכו'. נ"ב קשה לי טובא דין זה הוי לדידן למותר דהאי מוכח בש"ס דפריך ולפליגו ברואין מומין דפלמא ומאי בכור שנפל לבור אילמריכא לי' מה"ד לערום ולסקי' כר"י. וקשה לתרץ כלא זה דה"א דלהעלותו מותר קמ"ל דאסור להעלותו אלא ודאי מוכח דלהעלותו כשוטו הוי דבר פשוט וא"ל להשמיענו ולכך הוצרך לומר דהרבותא הי' דלא לערום ולסקי'. א"כ לפי"ז תינח לר"י דס"ל רואין מומין ביו"ט א"כ הי' בו מום הי' מותר לשוחטו לכך מסבתא לה בי' הערמה. לכך קמ"ל דלא לערים ולסקי'. אבל לדידן דקיי"ל אין רואין מומין ביו"ט ואף אם שבר ורואהו אין לו תקנה א"כ לא מסבתא לה הערמה כלל וא"כ פשיטא כיון דאסור לשחטו אסור להעלותו. ולכך דין זה שכתב הרמב"ם הוי למותר. ולכך השמיטו בש"ע דזה מילתא דפשיטא וכדברי הרמב"ם עצמו חי' נראה לפרש דכוונתו שפ"י פירושו בפירוש המשניות דלר"י מותר מכח לכ"ח בלא נולד בו מום מעי"ט והוי כמו שבר וכשה נעשה מום קבוע מותר מכח לכ"ח. לכך קמ"ל כאן דלר"ש אף מכח לכ"ח לא הותר לראות מומין ביו"ט ולהעלותו וכוונתו דבכור שנפל לבור בכל ענין אסור להעלותו אף שהי' בו מום מעי"ט ואין שום היתר מלד לכ"ח ועיין בחדושי לש"ס מה שפירשתי דבריו שם וזה נראה כוונת הרב כאן לרבותא זו ודו"ק:

שם באותה הלכה בהמת חולין שנפלה מן הגג וכו' שוחטין אותה ביו"ט ותיבדק וכו'. נ"ב הנה לכאורה הוא שפת יתר דלמה סיים ותבדוק אפשר שתמלא כשרה ותאכל בלא פסיקא לדינא כמו בעלמא ועיקר הרבותא הוי דמותר לשוחטו ביו"ט אבל גוף דינו כדינו כחול כך דינו ביו"ט. אך עיין בחבורי נגדי יו"ט דף קל"ד ע"ב מה שכתבתי שם לייש"ב דברי רש"י שם בבילה דף ל"ד ע"א בד"ה ומי מחזקינן ריעותא ביו"ט וכו' עיי"ש ועפ"י הדברים שכתבתי שם יש לייש"ב דברי הרמב"ם הנ"ל דדבר גדול דיבר ויש מקום לומר לכאורה דביו"ט יהי' מותר לאוכלו בלי בדיקה ואינו דומה לטריפות הריאה דשכיח. אבל בזה כיון דהתחבר מפלו"ש לא שייך בה הטריפות עוד רק בחול צריך בדיקה מכח כיון דאיכא לבורי לא סמכינן ארובא א"כ בחול דליכא רק הך לאו נחשב איסא לבורי. אבל ביו"ט דיש לאו כנגדו אם ימצא טריפה חילל יו"ט שלא לצורך. א"כ סו"א דמה אולמא דהך מהך אם יבדוק וימצא טריפה לא יעבור על איסור טריפות אבל אז עבר על לאו דיו"ט ואם לא יבדוק ויאכל כך יתכן להיות שיעבור על לאו דטריפות אבל לא עבר על לאו דיו"ט כיון שאכל ממנו א"כ בזה הא דהוי בליכא לבורי וגם דבין כך או כך יעבור על לאו אחד שו"ת עדיף ולא יבדוק לכך כתב הרמב"ם דאף דמותר לשחטו מ"מ תבדק. ופעם הדבר נראה דבעלמא אם הי' מקיים שמחת יו"ט באכילה זו שהיתה טרפה וכו' נחשב אכילה א"כ אם לא ידע ואכלו קיים שמחת יו"ט ולא עבר על לאו דיו"ט לכך הוי בליכא לבורי אבל באמת אכילת איסור בשוגג לא נחשב אכילה כלל רק אדרבה נפר לו וכמ"ש הרמב"ם בפי' מהל תרומות במאכיל את פועליו תרומה שמשמע של אדם חותה באכילת איסור והאר"י מכירושלמי והארכתי בזה בגה"א בילדותי ולכך אין כאן אכילה ושמחת יו"ט כלל אם הוי טריפה אף שהוא לא ידע א"כ לא קיים בזה שמחת יו"ט וכיון שלא יתקן בזה לא דיו"ט הוי דינו כמו בחול כיון דאיכא לבורי לא סמכינן ארובא והוכיח הרמב"ם כן מהש"ס דבדיקה בעי דהא"כ מאי פסיק לי' מאין מלבנין את הרעפים וכו' דהתם אם ישחט מרה טרפה ולא צריך ובאן הרי יאכלנו בלי בדיקה וכפ"כ דבדיקה בעי ולכך כתב שפיר ותבדק ואם תמצא כשרה אז תאכל וכו' ודו"ק והבן:

שם ה"י וכל ספק מוכן אסור וכו'. נ"ב הקשה הט"ז ביו"ד דלמה לי כטעם מכח ספק מוכן תיפוק לי' מכח דרוב וקרוב הולכין אחר הרוב ועיין מ"ש בחידושי מסבר' אך כעת מנח לי לפרש"י שם בחידושי לש"ס דבילה בסוגיא דרוב וקרוב דמה דפריך בש"ס לימא מסייע לי' ולא אמריך דהוי ספק מוכן לכתחיל מכח דנ"ש לו חזקת היתר הוי ספק מוכן להקל מכח דמן התורה בכל דוכתא אזלינן בתר רובא ורק מדרבנן לחומרא ושוב בספק מוכן הוי תרתי דרבנן והוה מיושב דברי המהרש"א בבילה דף ל"ו שהקשה לפי מה דמסיק בש"ס דבדרבנן יש ברירה קשה למ"ל זה וזה גורם אזי טפל וכו' והמסתי עליו דברי המהרש"א שם כתב בתולות התם דספק מותר הוי ככל תורה וכו' עיין בגל"א שם שמתרץ כן קושית המהרש"א ובאמת הוא קושיא לטה"ש כאן דהמהרש"א שורית דהנ"ל נעשו שולן שלא תמתות בהירה הוי לקולא דהל"כ מנ"ל תרוב וקרוב הולכין אחר הרוב גם במתוח מחידושי למס' פ"ל עוד כמה ראיות לזה ובפ"כ דבבב"ג הוי לקולא א"כ בהם נשב הם אזי טפל דהוי תוקם לביתר שפיר אסקה המהרש"א דבדרבנן יש ברירה ולמ"ל זה הוא אזי טפל וזה מילתא ישוב דברי הרשב"א דבא דספק מוכן מותר בל שאינו קרוב לבא באיסור תורה וכבר תמה בגל"א שם מבילה שנולדה ביו"ט אין בכל יו"ט ועיין בגל"א פ"ק דבילה שמכלין נ"כ בסתירת דבריו ובניח בל"ע שדברי הרשב"א סתרי אהדדי עיי"ש ולפמ"ש א"ש על נכון דבר. ב"א מיירי בדבר שאיתחזיק בהיתר כגון שבסס לידם וכו' דשרי"ש ביו"ט מותר ביה כל כה"ג ואין בו חשש איסור תורה מותר עיין בבילה בספק אם נולדו ביו"ט דלית לי' חזקת היתר דמה שבי' מותר קודם שנולד זו לא חשב חזקה דהא לא הוי בעולם ולא נחשב חזקה וגם אי לא נקרא מוקצה על שם בבילה רק של בהרגעולות הבילה אבל הבשב שבלה לעולם ונולדה ויש לי חזקה יותר לעצמו לכך כל כה"ג הוי כספק מוכן לחומרא וטוב מתיישב כל דברי הרשב"א על נכון ודו"ק. ולפ"ז א"ש דברי הרמב"ם דהש"ס שפיר מוכיח דרוב וקרוב הולכין אחר הרוב דהא שקלין שם בגמ' א"כ שוב איכא חזקת היתר ונלך בתר חזקת היתר ולא מהני בזה ספק מוכן אלא ודאי דרוב עדיף מקורבות ולכך אסור דהן אמת כיון דסבי"ם איכא כאן קורבא וסיתר וחזקה להיתר נהי דכלא בש"ס רוב עדיף רבוב עדיף מחזקה ורוב עדיף מקורבות מ"מ כשמצטרף יחד הקורבא וחזקה נעשה שקול כמו הרוב לבדו והוי ספק השקול אך לפ"ז שוב הוי ספק מוכן ולחומרא ולא שייך כאן חזקת היתר דהרי כבר נפלם החזקה לגבותו פלגא ופלגא דבלא החזקה הוי רוב עדיף מקורבא והוי ודאי איסור לכך כיון שאר"י החזקה נגבה מתלה שוב הוי ספק מוכן ולכך הוצרך הרמב"ם לטעם ספק מוכן והש"ס שפיר מוכיח דרוב וקרוב הולכין אחר הרוב דאם בגלל החזקה הוי שקולין שוב איכא חזקה להיתר ולא שייך ספק מוכן אך לדידן דהוי ספיק שוב ע"י החזקה נעשה שקולין עם החזקה וה"ל בספק מוכן ודו"ק היטב ועיין בקלא שלי על של' יו"ט בהגהות תוס' יו"ט בסימן תל"ו שהארכתי עוד בזה עיי"ש:

שם הל' ט' כשמת של המוקצה מעירים בשעת השחיטה וכו'. נ"ב עיין בחיבורי נגדי יו"ט על תפר כלים בנדפס בלבוב דף קנ"ו ע"א ד"ה והנה לשון הרמב"ם וכו' ועיין עוד שם בדף קל"ט ע"ה מה שהארכתי בדברי הרמב"ם כללו בכמה אופנים עיי"ש ותמצא נחת:

שם הל' י"ב וכן כלים שנשברו ביו"ט אין מסיקין בהן מפני שהן נולד וכו'. נ"ב הנה דעת הרמב"ם תמוה כאשר תמה עליו הרב המגיד דהרי ש"ס דשבת דף כ"ח פריך כי קא מהפך באיסורא קמהפך ומשני דשביד לכו כדרב מתנה וכו' והרמב"ם לא העתיק זה ופסק סתם מסיקין בכלים וכו' ועיין בהשמ"ש מ"ש בזה ולדעתי הי' נראה לייש"ב משום דקשה לי מאי פריך הש"ס כי קא מהפך באיסורא מהפך הלא הוי רק טלטול מוקצה וטלטול מוקצה מותר לשמחת יו"ט וכן מפורש ברש"י בש"ק דבילה בסוגיא דפלים שאבדו מן הדקל דפירש רש"י שם בד"ה וכי קא מהפך כשמוליכין בתנור מזויות לזויות משמע דעיקר הקושיא הוי מכח טלטול ומה בכך הרי טלטול מוקצה מותר לשמחת יו"ט ובבלמא אם הוא כבר שברי כלי או הוי הדלקה באיסור ביותר מוקצה אסור אבל אם הדליק בהיתר רק מה דמהפך אח"כ זה כבר הוי רק טלטול בעלמא ולמה יותמר וי"ל דהקושיא הוי כמו דהוא אינו מכוין לבבעירו יותר רק לבוליס מזויות לזוית פסל מ"מ כאשר ע"י ההפוך הוא מבעיר מעילא א"כ הוי כמדליק בו עכשיו ושם הוא שברי כלי אך לפ"ז הרי הוי דבר שאינו מתכוין דהוא אינו מתכוין לבבעירו יותר בהפוך זה רק לטלטל מזויות לזוית א"כ נהי שממילא הוא מבעיר והולך הוי דבר שאינו מתכוין וכיון דלאו בכל תורה ש"ד כן דמותר אפי' במוקצה דרבנן והוה ר"ש דהש"ס מדייק התם במס' שבת ואמר כפירוש לר"י דאסור מסיקין בכלים אין מסיקין בשברי כלים לכן לר"י לשיטתו פריך שפיר דהוא פסל דבר שאינו מתכוין אסור א"כ כי קא מהפך באיסורא קמהפך ובמוקצה דינו כבל תורה לכך משני כדרב מתנה אבל אנן דקיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר א"כ מה לי מטלטל גרידא מותר אלא אפילו אם נעשה ממילא הבערה מותר בלא זה כיון דהוי דבר שאינו מתכוין כדי לבבעירו וטלטול מוקצה מותר לשמחת יו"ט וא"ש דברי הרמב"ם שלא העתיק דין זה אך תקשה לפי"ז מה פריך הש"ס בש"ק דבילה דף ו' על ר' יוחנן הכי יכול לסיות דהוא סובר כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר ומה פריך שם והא כי קא מהפך באיסורא קמהפך וכו' ועוד נראה נ"כ מה שעלה בדעתי לתרץ דברי הרמב"ם בדרך חדש לפי מה דיש פלוגתא בש"ס שבת דמבלא קמא אם אמרו בה מוקצה דהוי משום תליו או משום ממוט וקשקשים בגמ' למ"ד אמרו משום תליו אין מותר להדליק אף בשבת ותירץ דאמרו משום תליו המוקצה דעל מה שדולק אח"כ הוי כאלו הדליק כולו או ולא סותר ביה ולכך כ"נ למ"ד אמרו משום ממוט ולא הוי מפנה הדלקה אא"כ כאלו הדליק תחלה הכל לכך פריך שפיר והא קמהפך באיסורא קמהפך דנהי דמתחלת הדלקה בהיתר הוי ושוי כלי מ"מ אח"כ דולק שבר כלי רק כל זמן שדולק ממילא אין איסור דלא אסרינן רק להדליק מוקצה ביו"ט אבל אם דולק ממילא ליכא איסורא אך אם מהפך בהם אח"כ ה"ז כאילו הוא מבעה ודמה כאלו שברי כלי אבל למ"ד אמרו משום תליו א"כ בפ"כ מה שמדליק בשעת מעשה הוי כאלו הדליק כולו ומשב כמדליק בכל הכלי תחלה בשעת היתר ולא מה איכפת לנו מה דמהפך אח"כ אמ"כ טלטול מותר לשמחת יו"ט והדלקה נחשב כהדליק הכל כולו באותו כלי שלם וכשר בברקי ולכך א"ש דהש"ס בשבת י"ל דהוא כל למ"ד אמרו משום ממוט אבל אנן דקיי"ל אמרו משום תליו א"ל לבטלו כרוב אך הי' קשה נ"כ מה פריך הש"ס שם בבילה על ר' יוחנן ס"ל אמרו משום תליו ודו"ק. עוד נלפענ"ד לייש"ב דברי הרמב"ם דהנה בפשט דאין מסיקין בשברי כלים דהוי נולד היינו מכח דסתם כלים לאו להסקה קיימי רק עתה הוא דנעשה מוכן לכך הוי נולד אך קשה א"כ באין מסיקין בכלים שלמין כיון דלאו להסקה קיימא והוי מוקצה אך באמת רש"י הרגיש בזה במס' שבת דף כ"ח דפירש כיון דחזי לטלטולינהו כלומר כיון דטלטול רשאין לדבר אחר לאו מוקצה הם אך לכאורה הי' נראה לי טעם אחר די"ל דזה דומה למה דאמרינן בש"ק דבילה דף ד' בתמרים דקטפא סתם בחמה הוכנה כדבר דלאכילה עומדת לא בחתום הוכנה הדבר דנגדל כלים עומדת א"כ י"ל כ"ע סתם כלים י"ל בהם כך אם מדליקין אותם הוכנה כדבר דלהסקה הי' עומדין מאתמול אבל אם אין מסיק בהם רק שנשברו בזה הוי כמוכר דאם לא השבר לא הי' דעתו להסיק אותם שלימין א"כ מעיקרא לא הי' עומדין שלימין להסקה ולכך בשבא דשבירה דהוא לבסוף נבס הוי נולד ונולד אסור כן י"ל אך למ"ד קשה מה פריך הש"ס שם לר"י והא קמהפך באיסורא מה קושיא אם מסיק בהם שלימין א"כ הוברר דלהסקה הי' עומדין ממילא אף שבר כלי לאו נולד בזה ומה קושיא אך מה די"ל כיון דאין ברירה א"כ ס"ל שם דמסיקין בכלים לאו מטעם הוברר כלדבר הוא רק כפירש"י מכח דחזי לטלטולינהו ס"ל דסם הוו לטלטולינהו ולכך פריך שפיר כיון מהפך כהוא כלא אם אינו חזי לטלטולינהו והוי נולד אך בזה הרי קי"ל כרתנן יש ברירה ומוקצה דרבנן אך הכא כמפיון ספ"ב דבילה מוכח אליבא' דר"י אף בדרבנן לית לי' לר"י ברירה ולכך א"ש דהש"ס דפריך שם לר"י דלאמר מסיקין בכלים וכו' היינו רק למ"ד דאף בדרבנן אין ברירה לר"י א"כ בע"כ מה דמסיקין בכלים מטעם דחזי לטלטולינהו ולכך פריך שפיר והא קמהפך באיסורא קמהפך אבל לדידן דקיי"ל דבדרבנן יש ברירה א"כ שוב א"ל לפרש כרב מתנה רק מיירי כשחישב ומ"מ מותר להסיק דשיבר שמנו הוי דסתם כלים תלוין במחשבתו מה שחישב אח"כ הוברר למפרע דאיתחזו הי' עומדין להסקה לכך אין כאן נולד כלל וא"ש ודו"ק. ויש להוסיף עוד בדבר יותר די"ל דמה שפירש"י דלכך מסיקין בכלים מכח דחזי לטלטולינהו זה תליא בדין מה דפליגי שם בש"ס בנוהרת אם מותר או אסור ופריש רחב סבר כיון דמוכן להסקה מוכן לכל דבר ואידך ס"ל דדוקא למה דמוכן מוכן למה דלאו מוכן אינו מוכן ועיין מג"א לקמן סי' תק"ב שבזה פליגי הני תרי לישני דלמ"ד דוקא ביכשתא מותר הוא ס"ל דוקא אם ראוי לאותו מלאכה מותר כגון מה לי ללאות בו מה לי לגלות גחלתו אבל ברקיתא לא מהני אבל למ"ד ברקיתא מהני לא מהני אף לכל מילי וס"ל כיון דמוכן הוא לדבר אחד מותר לטלטלו לכל מילי ולכך א"ש דלסיקין בכלים דעומדין לאחר מלאכה ולא להסקה אם מותר לטלטלן להסקה תליא בזה דלמ"ד דאף רקיתא מותר והוכחה דטעמו מכח דמוכן לד"א מוכן לכל מילי לכך ס"ל להיפוך כיון דהם בני טלטול מותר אף להסיק אבל למ"ד ביכשתא דוקא א"כ כלים דאין ראוין לתשמיש הסקה אסור לטלטלן להסקה ולכך א"ש דלמ"ד דגרי אין ברירה אף בדרבנן בע"כ ס"ל אף ברקיתא ע"ב כיון דמוכן שכן לכל ולכך הוי פשיטא לכך מסיקין בכלים מכח דחזי לטלטולינהו ממילא פריך שפיר והא קמהפך באיסורא אבל לדידן דקיי"ל ברקיתא אסור אלרבנא אי אפשר לפרש מכח דחזי לד"א רק בע"כ מכח דיש ברירה כדרבנן ומשני מכח דתליא במחשבתו וכו' ולכך ממילא א"ל לפרש דמבטלה כרוב וא"ש פסקי הרמב"ם ודו"ק ועיין מג"א ריש סימן תצ"ה ובמש"ש דאם יש ברירה כדרבנן אף במוקצה יש ברירה וכן משמע מדברי הר"י הק"ת נס שמשום של הרמב"ם רק שהמג"א מתרץ זה וי"ל ישוב והבן דבריו:

שם הל' י"ד מטלין עלים מהסוכות לחצרי הסוכה ומסיקין בהם וכו'. נ"ב הנה הרמב"ם העתיק כאן דינא דאם התנה עליו הכל שרי תנאו שמוטות בסוכה ובשר בסתם כלים גם ואסם שמכין כל"ש דס"ל להרמב"ם דהוי קאי על סוכה כרילה ואליבא דר"ש שהם מלבבי שבאה דוחק גדול ולאסות נאם פלוגתא תרבה מה שלא מבואר בש"ס ואין שמה וריא לתלות זה בזה וגם הרי סבריתא עיירי ברשם א"כ גרילה מאן דבר שמי' כאן לגמר ואם התנה עליו וגם לשון ואם התנה עליו משמע דקאי על הסוכה שמיירי מה לגבל ואף אמר כל זאת תמוהין דבריו דהכי לפי כפ"ד הבריך והוא כתב אבלא לא ידע הזיידי גרושה רש הוי פ"ל דמיירי בגרילאם ואם גם בגרילאם וא"כ הול לפקשות ר"ש מוסר שם ואם בתמה דהכא

הכי פסק"נ לר"ש לא בעינן תנאי ולר"י לא מהני ועכ"פ הו"ל לומר אחקא נמי דאיירי ברעועה מלכון ואם
התנה ואין לומר דהוי ס"ל דקאי על סוכת החג דסכך בסוכת החג לא מהני תנאי והו"ל לומר דוקא נמי
ועכ"כ דהוי ס"ד דאף לר"י מהני תנאי וא"כ מנ"ל להרמב"ם לומר דאה"נ חזר בו ומה שנראה לי לומר בזה
הוא כך דהנה הרי התוס' כתבו דסוכה דמוקצה מחמת איסור נמי לא אמרינן דמהני בה תנאי והיינו כיון
דמוקצה בעינן שיהי' דעתו עלוי' ובבריאה דלא הוי דעתו עלוי' לא מהני תנאי וכן ברעועה לר"י לא
מהני מה שעומד ומצפה היינו בספיקא אך הרי י"ל כיון דבאיסת"נ לה ואם הוי יודע שיפול הוי דעתו עלוי'
א"כ הוברר למפרע דמעיקרא הוי דעתו עלוי' אך זה תליא בדין ברירה אם אמרינן יש ברירה או לא מיהו
בלא התנה רק שמתא כבר כתבו התוס' בסוף מס' מגילה דאף למ"ד י"ב בסתמא הוי אין ברירה וכן כתבו
התוס' במס' גיטין כן עיי"ש ד"ה כיון וכו' ולפי"ז א"ש דבלא התנה הוי סתמא לכך אף למ"ד יש ברירה
לא מהני כיון דהיתה בריאה תחלה אבל בהתנה אם תפול שוב אמרינן יש ברירה דמתחלה היתה עומדת
ליפול ואמרינן יש ברירה והוי נמי סוכה רעועה אך זה למ"ד יש ברירה אבל למ"ד א"ב לא מהני תנאי
בבריאה וכן ברעועה לר"י נמי תליא בברירה דהיי תנאי ואם לא הוי ברירה לא יהני
תנאי דאף דס"ל לר"י דלא מהני מה שעומד ומצפה היינו בספיקא ואף דבודאי יכבה כל דהוי בסתמא ל"ש
ברירה לכך הוי מוקצה אבל באם הותנה דשייך ברירה מהני תנאי לר"ש והוי כאילו כבה או נפלה מאתמול
והנה לקמן בפ"ה במשנה דעומד אדם על המוקצה פליגי ר"מ ורבנן דר"א ס"ל עומד אדם וכו' ואומר מכאן
אני נוטל ופרש"י דס"ל י"ב וחכמים ס"ל עד שירשום ומוכח דס"ל דאף במוקצה דרבנן אין ברירה ולכך ס"ל
להרמב"ם דהך ברייתא דואם התנה אתיא כמ"ד יש ברירה או עכ"פ במוקצה י"ב לכך מהני תנאי אבל
אנן דקיי"ל כרבנן דבמוקצה אין ברירה לא מהני תנאי ולכך השמיטו הרמב"ם ולפ"ז הדבר יותר בסברא
בעזה"י דהרי חזינן למ"ד יש ברירה אז נחשב מה דנעשה אח"כ כאילו נעשה מתחלה כמו בבני לוגין שאני
עתיד להפריש וכן בגט ובכל מילי דברירה נחשב מה דנעשה בסוף כאילו נעשה תחלה וא"כ ה"נ כיון דכבה
הנר לבסוף הוי כאלו נכבה כבר בבה"ש וכן כשנפלה הסוכה ביום הוי כאילו נפלה תחלה קודם בה"ש וא"כ לא
הוי ראוי להיות מוקצה רק בסתם לכ"ע אין ברירה אבל בהתנה למ"ד י"ב מותר דהוי כאילו נפלה תחלה אך
למ"ד אין ברירה לא מהני תנאי וא"ש ודו"ק והיה בזה י"ל פרפרת אחת די"ל מה דאביי סיפא אתאן
לסוכה דעלמא ולמה תנא לי' בסיפא לא בתחלה אך י"ל דבר חדש דזה דאי ב"ש על הסוכה היינו רק אם
עשאה מתחלה לשם חג אז בעינן תקדש אותה וכמשמעות הכתוב שלמד מינו דחל ש"ש על הסוכה כמ"ש
חג הסוכות שבעת ימים וכו' דמשמע אם נעשה מתחלה להשם ונעשה כן שבעת ימים ל"ד ולא בתוך החג
דהיינו כל שבעת ימים אבל אם לא עשאה לשם חג רק לשם סוכה דעלמא אף דישב בה אח"כ בישיבה שלו
אינה נאסרת בהנאה וארכת הש"ס כיון דתנא וצוין בסוכת החג בחג משמע דעשאה לשם חג וכיון דתנא
סככה כהלכתה ועטרה וכו' ולמ"ל סככה כהלכתה ומוכח דרק בזה נאסר לא בישיבה לבד ולכך אמר ואם
התנה עליו קיים בסוכה דעלמא אף שישב בה בחג רק דהוי סוכה דעלמא דלא נעשית לשם חג מותרת
ולכך שפיר הוי רעותא דהוי ס"ד דלא שייך בזה ברירה לומר דהוי כנפלה מאתמול והרי קיים בה מלות
סוכה ובהך נאמר דהוי כנפלה מאתמול מ"מ מהני תנאי לכך תנא לי' בסיפא ודו"ק היטב והנה להבין
דברי הכ"מ שתלה הדבר בפלוגתא דר"ש ור"י נראה להסביר כיון דעיקר טעמא דר"ש דאוסר בסוכה
בריאה היינו מכח דבזה לא שייך יושב ומצפה כמ"ש בש"ס ולכך תנא בזה לא התיר אלא שהתנה תחלה
הרי חזינן דיושב ומצפה ולכך מותר ולזה מהני תנאי וכל זה הוא רק לר"ש דמהני יושב ומצפה אבל לר"י
דס"ל דלא מהני יושב ומצפה לכך לא מהני תנאי ודו"ק כי זה ברור בכוונת הכ"מ

שם הל' ט' ובלבד שיהי' לה פותחת · והנה דעת הרמב"ם דס"ל אף לסמוך לעיר בעינן פותחת וכבר
תמהו עליו כל המפרשים דהרי מסיק הש"ס דר' יוסי תרתי לקולא קאמר ולפענ"ד הי' נראה ליישב
בפשיטות דס"ל להרמב"ם כיון דהאמר שמואל אין מביאין מן המזומנים שבקרפף ופריך דהא תנן
בקרפף אסי' מן המפוזרין ומשני מתניתין יחידאי הוא ולכך מתניתין דס"ל דכ"ה מתיר אף בקרפף במפוזר
ולכך מוקי נמי דר"י מתיר בסמוך בלי פותחת כיון דמתיר במפוזר אין לחלק בין פותחת או לא רק הכל
מותר רק ברחוק מן העיר בעינן פותחת לעשותו כמזומנין דע"י הפותחת נעשה כמזומנין והיינו דס"ל כך
דאם הם מזומנין מהני אף בשדה א"כ כיון דהעיקר במזומנין תליא דזה יותר אף בשדה רק כיון שהוי
בקרפף וסמוך לעיר דעדיף משדה לכך לא בעינן פותחת ואם יהי' פותחת הרי בזה אף המפוזרין כמזומנין
כיון שהם מסוגרין וזה הוי מעלה של פותחת דהמפוזרין נעשין כמזומנין ולכך א"ש דלמ"ד דמיתר בשדה
מזומנין ממילא בקרפף עדיף כיון דיש בו תרתי שהוא קרפף וסמוך לעיר לכך מהני רק במפוזרין לכך א"ל
פותחת כלל אבל כאינו סמוך לעיר דבעינן בי' מזומנין כמו בשדה ולכך בעינן פותחת שבזה נעשה כמזומנים
אבל למ"ד דבשדה בכל ענין אסור אף במזומנין א"כ די להתיר בקרפף מזומנין ולא מפוזרין א"כ שוב
בעינן תמיד פותחת דבלא"ה אף המזומנין נחשב כמפוזרין כיון שיד כל אדם ממשמש בה ויהי' שהוא אוסרם
שהי' יכול אחד לכנוס ולפזרו ולכך אין לו דין מזומן כלל ולכך אסור רק כשיש לו פותחת מיהו ועוד דלמ"ד
בשדה במזומן מותר וכן גבי קרפף מפוזר משמע דבחד לחודי' לא הו שיהי' מזומן מיהו אף שאינו נשמר וכן
גבי קרפף ברחוק מן העיר ויש לו פותחת אף דאינו מזומן כיון דבחד מהני מיהו בהחד לד לריעותא
מהני ה"נ נמי כיון דבחד סגי מהני נמי מה שהוי סמוך לעיר וכו' כמו מזומנים אף שיש לו פותחת אבל
לדידן דחד לא מהני אם הוא מזומן בשדה לא מהני מכח דאינו נשמר מן האדם וכן להיפוך נמי אם הוא
מפוזר בקרפף אף שיש לו פותחות ורחוק לא מהני מכח דאינו מזומן רק תרתי בעינן מזומן ומתוקן כמעשה
וגם שיהי' פותחת ונשמר וכיון דתרתי בעינן לא מהני חד מעלה מה שהוא סמוך נגד תרתי ולכך בעינן
נמי בסמוך פותחת מיהו אכתי לא הונח בזה דאכתי עכ"פ יועיל מזומן וקרוב בלא פותחת או להיפוך
פותחת וקרוב בלי מזומן ולכך נראה העיקר כמ"ש לעיל כיון דלדידן בעינן מזומן בקרפף כל שאין לו
פותחת אינו בכלל מזומן ובעינן דוקא פותחת אך גם בזה לא הונח לי עדיין דהרי חזינן בשדה דבעינן
מזומן ומהני בלי פותחת ונחשב מזומן א"כ אפשר אף לדידן בקרפף הוי כן ולכך עדיין דברי
הרמב"ם צ"ע ודו"ק

שם הל' ז' נוטלין עלים הסמוכים לדופני הסוכה וכו' · נ"ב הנה לא העתיק הרמב"ם הדין דמותר
באיסורייתא ועיין בכ"מ שם שכתב דס"ל להרמב"ם דשמואל ורב מנשיא חולקין אך לדעתי נראה
שילא להרמב"ם כן מגוף הש"ס דהוי קשה לו מ"ש רב מנשיא אפי' תימא בשאין סמוך לדפנות כי תניא ההיא
באיסורייתא ולשון כי תניא ההיא מיותר והו"ל לומר אפי' תימא בשאין סמוך לדפנות ובאיסורייתא ובאיית
בהרי"ף שלפנינו הוי הגרסא כן אך הגרסא בש"ס וכן בפרש"י הוי בלשון כי תניא ההיא וכו' ונראה דהרמב"ם
פירש כך דס"ל דאף באיסורייתא עכ"פ מוקצה הוי ולא ס"ל כפירוש רש"י דהגיהן יהלייען בס רק אף בזה
עכ"פ עשוי היא להחזיק הסכך שלא יפול רק החילוק כך דבלא איסורייתא תליין דין סכך מיהו כפרש"י
דגוף הסכך יש לו שם אהל ממש והוי כי' איסור סתירה מן התורה אבל באיסורייתא דאיכא הוכחה דלא
סותר אגדן מוכח דלא בטלינהו בגוף הסכך אבל מיהו עכ"פ לחזק הסכך נעשה ולכך יש עליו שם מוקצה
עכ"פ כיון דהניחו לחזק אסחי דעתי' מיניה ויש לו שם מוקצה רק דלפי"ז אתיא מתניתין כר"ש דלית לי'
מוקצה וכמו דמוקי לה הש"ס שם דאזלא כר"ש כן ה"נ אתיא כר"ש ולכך מתיר באיסורייתא ולכך א"כ כיון
דסבר קושיא דהא הסתר אהלא קשיא על המשנה ועל הברייתא ולכך אוקימתא דשמואל כיון לדבגגא אפשר
להיות על שניהם דאף הברייתא תתפרש כן אבל האוקימתא דרב מנשיא באיסורייתא בבליא מתניתין אפשר
לפרש כן ואתיא כר"ש אבל ברייתא דרישא דאין נוטלין עלים מן הסוכה לר"י הוא וא"כ קשיא מה מהני
באיסורייתא הרי מוקצה הוא וכפרש דהרי מוכח מרש"י דגם לגבי סתירה אהל אם לאו דאיכא הוכחה לא
הוי תלינן דבטלינהו רק עפי הוי תלינן דבטלינהו לגבי סכך א"כ אף דיש הוכחה מ"מ יותר אגדן הוכחה זה
אינו פועל רק דלא נעשה כסכך אבל לחזק הסכך בזה ליכא הוכחה לכך אמרינן דלחזק באו לא יהלייען ולא
מפרש כפירש"י ולכך אמר רב מנשיא כי תניא ההיא היינו המשנה כפרש"י כי תניא ההיא מתניתין יה
מיירי באיסורייתא אבל על הברייתא אי אפשר כן רק בסמוך לדופן ובזה א"ש די"ל דשמואל ורב מנשיא
בהא פליגי בהך תרי ליבנא דפליגי שם בש"ס דף ל' ע"א אם הרישא אתיא כר"י או כר"ש ולכך לדידי א"נ ביניהם
שוין שמואל ורב מנשיא רק דשמואל ס"ל דרישא כר"י ולכך גם סיפא כר"י וא"א לפרש באיסורייתא
דעכ"פ מוקצה הו ולכך מפרש בסמוך לדופן ורב מנשיא סבירא ליה כאידך ליבנא דרישא
כר"ש לכך מוקי לה אף זה כר"ש ולכך אמר כי תניא ההיא באיסורייתא אבל הברייתא אתיא כר"י
תתי מיירי בסמוך לדופן ויתכן אף רש"י ס"ל כן ולכך דייק רש"י בלישני' ופירוש כי תניא ההיא מתניתין
דס"ל אף אם הונחו להלייען שם ג"כ הוי מוקצה כמו גרוגרת וצמוקין דאסחי דעתי' מיני' מיהו לאו ממש
דמיא לגרוגרת דהכי בהא אף ר"ש מודה רק דמ"מ כיון שהונחו שם להלייען אסחי דעתי' מיני' ביו"ט והוי
כמו עלים שבמוקצה דמפורש בש"ס דף ל' ע"א דהוי מוקצה לר"י ולר"ש מותר כן ה"נ הוי איסורייתא על
הסכך ודו"ק והוי כמו כבשות הרעועות כאסר וכדומה ומוקצין הם ולר"ש דלית לי' מוקצה מותרין ולר"י
אסורין ולכך מפרש כי תניא ההיא היינו מתניתין לא ברייתא ולכך עכ"פ הרמב"ם דפוסק ביו"ט כר"י
דמוקצה אסור זה מוכח מרב מנשיא עליו אם מוקצה אסור לא מהני איסורייתא רק סמוך לדופן ולכך פסק
הרמב"ם כן אבל שאר הפוסקים גרסו כמו הרי"ף דלא גרס כי תניא ההיא ולכך ס"ל דלא הוי מוקצה לכך
פסקו כן א"ש ודו"ק היטב:

פרק ג' הלכה ח' מותר ללוש עיסה גדולה ביו"ט וכו' · נ"ב וכן פסקינן בש"ע א"ח סי' תק"ז והנה
הגל"ח כתב ספקים בסוגיא דהו"ל תמה על הרמב"ם שהשמיט דברי הירושלמי דאם נעשית
קודם ליום יהי' לא מעט מעט פחות מכשיעור חלה לכ"א ויבאר בל"ע והנה קושיא זו תקשה יותר על
הטוש"ע דהרמב"ם י"ל דאיירי בדיעבד בשבת ולא הרבה ויש"ע דקושיות הס"י והמס' לא קשה על השיבה
ליה לא נתיה עלה זו די"ל דאיירי בדיעבד בשבת ולא הרבה אך הטוש"ע שכתבו הלא עיסה דמבעא
לכתחלה קשה יותר ליה לא כתבו ללוש פחות מכשיעור אך נראה דא"ש בעזה"י ויתיישב גם דברי הרמב"ם
דהנה לכאורה קשה על הירושלמי למ"ל כן דהרי אפשר שילוש הרבה ויאפה אותו כמ"ש ר"א בתשובה
אך הטעם כמ"ש התוס' דהיכא דאפשר בלי הואיל כה"ג כיון דא"א לאפותו רק יכא
הואיל דכל חדא וחדא חזיא לי' א"כ היכא דאפשר תחלה ללוש מעט מעט שלא לבא לידי הואיל אין לעשות
ע"י הואיל אך הרי גם לאפות יותר מעט לאפקועי מחלה נמי אינו נכון כמ"ש בפ' אלו עוברין דאמר
רב יוסף בדידן נהוג דאופין קפיזא קפיזא לפסחא א"ל אביי מהו דעבד לחומרא חומרא דאתי לידי קולא
הוא דקא יפקת לי' מחלה וא"כ כיון דגם זה אינו נכון לאפקועי מחלה הדר לאוי שיהי' אופה הרבה ביחד
ולא יקרא לה שם עד שתאפה ולכך בע"כ הירושלמי יסבר כר' יוסף דמותר לעשות ערמה לאפקועי מחלה
לכך טפי עדיף לעשות כן מללוש הרבה ויצטרך לבא לטעם הואיל אבל אנן דקיי"ל כאביי דהלכה כותי'
דאביי ורבא וחולק א"כ אסור לעשות עלדקי לאפקועי מחלה לכך שוב הוי כא"א בלי הואיל ומותר לכתחלה
ללוש הרבה ולאפותו וא"ש בעזה"י שיטת הרמב"ם והטוש"ע ודו"ק.

שם הל' ט"ו כמה דברים אמורים שהי' האוכל מרובה על הפסולת וכו' · נ"ב הנה לכאורה דבריו
הוא נגד הש"ס דפריך אוכל מרובה על הפסולת מי איכא למ"ד דברי והנה המפרשים כתבו
דהרמב"ם הי' לו גירסא אחרת בגמ' דגורס בזה פלוגתא עיי"ש ולדעתי נראה ליישב דברי הרמב"ם עפ"י
גירסא דידן ג"כ והוא עפ"י מ"ש בחיבורי על מסכת ביצה הנקרא נגדי יו"ט בשם רש"י ותוס' דהם ס"ל דאם
לא הי' נהפך האוכל לפסולת הי' מותר לטלטלו אף את הפסולת עבור האוכל רק כיון דהאוכל נהפך ממש
לפסולת נעשה כולו פסולת לכך אסור וס"ל כדעת הפוסקים ביו"ד דהאיסור נהפך ממש להיתר אך הנה
בגוף דין זה אם המיעוט נהפך ממש לרוב להיות מותר הכל ביחד נראה לכאורה מוכחה איפוך מן הש"ס
פ"ק דביצה דאמר שם הכל אמר אביי לאו מילתא הוא דאמרי דספיקא לאו בר עשורי הוא דתניא קפץ אחד
מן המנויין לתוכן כולן פטורין ואמ"ד ספיקא לירי מע"ג וכו' והקשה שם התוס' ד"ה קפץ אחד וכו'
דליבטיל ברובא ולחייב כולן כמעשר והנה הב"מ הביא לתרץ בשם הרא"ש מלוניל והובא בטו"פ כמס
בולי ן כתר רובא אינו בוודאי דמ"ס ספק הוי רק התורה התירה הספק הזה והוי עשורי ספק עיי"ש אך
לדעתי קשה לי דלמה הוצרך אביי להאריך שם ולהוכיח דספיקא לאו בר עשורי הוא מכח דלעשרי' מע"ג
ולמה לא הוכיח בפשיטות בלא ממ"נ דאי ספיקא בר עשורי הוא לבטלו ברובא ולחייבו כולן כמעשר א"ו
דספיקא לאו בר עשורי הוא וצ"ל להוכיח מכח מע"ג ולכן נראה דמזה יהי' מוכחה לדעת הרשב"א וסייעתו
הובא ביו"ד סימן ק"ט דהיכא דיבש ביבש שנתבטל אסור לאכלו יחד רק כ"א כש"ע א"כ הכא לענין מעשר הכי
אין שייך שם מעשר רק אם הוא אחד מעשרה א"כ אם קורא עליו מעשר הוי טלל כולם יחד והרי יש כאן
אחד בפטור ודאי וא"א להפריש מזה מעשר דמעשר נחשב תשיעי יחד וביחד לא מהני ביטול דאין
המיעוט נהפך להרוב יו"ב לפענ"ד ולפי"ז א"ש דברי הרמב"ם דהרמב"ם מפרש מה דפריך הש"ס כאן מי
איכא מאן דאמר כסברת"י דהמיעוט נהפך להרוב והוי כאילו הוי כולו פסולת מכח דהש"ס ס"ל כאן דהמיעוט
נהפך מיהא להיות כמין הרוב רק כיון דבש"ס דב מ מוכח מדברי אביי דפריך רק לעשרי' מע"ג ולא פריך
בפשיטות דליבטול ברובא בע"כ לא ס"ל הטעם דמשו"ה כולן פטורין כתירוץ הרא"ש מכח דהוי בכלל עשורי
ספק רק ס"ל דאין המיעוט נהפך להרוב לכך א"א לעשרו דזה הוי יחד א"כ פוסק הרמב"ם כן דאין
המיעוט נחשב להרוב ממש ואסור יחד לאכלו וכמעשר כולן פטורין משום דהמיעוט נחשב כמאן דאיתא א"כ
ה"נ הכא לענין טלטול לא בטל לי' האוכל גבי פסולת ונחשב כמאן דאיתא ושוב מותר לטלטל הפסולת
אגב האוכל לכך מותר לברור האוכל מתוך הפסולת ודו"ק ושפ"י דרך הנ"ל יש להסביר הדבר יותר כיון
דמוכח בש"ס דבכורות דטומאה כמאן דאיתא דמי לענין משא מכח כיון דהוי ביחד נחשב כמאן דאיתא
ומזה נ"כ מוכח כדעת הרשב"א ולא כדעת הרא"ש מלוניל הנ"ל רק דאין המיעוט נהפך להרוב ממש וכל
שביחד לא נחשב כמאן דאיתא עיי"ש בסוגיא דבכורות ותבין א"כ ה"נ הו"ל לומר להיפוך כאן דלמשא כמאן
דאיתא דמי לי יהא דהתוס' שם כתבו דהוי מדרבנן הוי כאן עיקר איסור טלטול מדרבנן ומדרבנן נחשב
כמאן דאיתא דמי ולמה לא יהי' מותר לטלטל הפסולת כיון שיש בו אוכל ולכך ס"ל להרמב"ם דסוגיא זו
ס"ל דלא כסוגיא דבכורות רק כמ"ד דלטומאה נמי בטלה ולא נחשב כמאן דאיתא אף דהוי ביחד ולא מהני
לטלטל אבל לדידן דקיי"ל דליתא כמאן דאיתא דמי א"כ ה"נ לענין טלטול נחשב כזה כמאן דליתא ומותר
בטלטול ושוב ממילא מותר לברור האוכל מתוכו ודו"ק עוד נראה ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל בקצרה דהנה
אמרינן במס' יבמות דף ק"ה שלחו לי' לאבוה דשמואל יבמה שרקקה דם התלון דא"א בלא לאגותי רוק ·
ומזה הוציאו הפוסקים הדין דכל שתחלת ביאתו לעולם ע"י תערובות אינו בטל וא"כ לפי"ז הרי האוכל עם
הפסולת וודאי הוי תחלת ביאתו לעולם ע"י תערובות וא"כ לא בטל וא"כ לא פריך כאן מי איכא מאן
דאמר דהאוכל בטל לגבי פסולת לכך ס"ל להרמב"ם דבאמת הך סוגיא דהכא ס"ל דאף אם תחילת ביאתו
ע"י תערובות בטל הוא אבל לדידן דהלכה רווחת בישראל דיבמה שרקקה דם התלון וכל מה שבא מתחלה
ע"י תערובות אינו בטל לכך לא בטל האוכל גבי הפסולת ולכן בורר האוכל ודו"ק וא"ש ועיין בחיבורי
תוס' יו"ט על הל' יו"ט סימן תק"י סעיף כ' שם הארכתי עוד ליישב דברי הרמב"ם הללו בכמה אנפי בעזה"י.

פרק ד' ה"ל י"ז כלי שנפחת מערב יו"ט אין מטבילין אותו ביו"ט גזירה שמא ישהא וכו' · נ"ב עיין
בחיבורי נגדי יו"ט על מס' ביצה דפוס לבוב דף כ"ב ודנ"ה ודנ"ו ודנ"ז ליישב דברי הרמב"ם
הללו בכמה אופנים נחמדים בעזה"י עיי"ש היטב ותבין.

שם ה"ל כ"ה לפי' שאין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט וכו' · נ"ב הנה השעה"מ גם הגל"ח תמהו
על הרמב"ם שסותר דבריו דבהל' שבת פוסק דאינו מותר רק ברגילין לאכול אגלו וכאן פסק דמוליכין
ועי' מ"ש בזה ולכאורה הי' נראה ליישב כך והוא דהנה כבר כתבנו זה לעיל בסי' זה די"ל דבאמת יו"ט
משום דכ"ה מתירין מכח שמחת יו"ט דכהן אבל בשבת לא שייך שמחת יו"ט · אך כבר כתבנו לעיל די"ל
דבמתנות ותרומה כיון דהוי לורך מלוה נחשב לגבוה והוי לורך גבוה ואיתמעיט מלכם ולא לגבוה ולפ"ז
הנה באמת כל עיקר איסור הולכה לכהן הוי מכח דדומה לתקדם או למקח וממכר והנה עיקר איסור
מקח וממכר הוי דרבנן כידוע · והנה בזה יש פלוגתא בש"ס גיטין בסוגיא דלרור דחד ס"ל דכל דתקון
רבנן כעין של תורה תקון אף בדבר שאין לו עיקר מן התורה וחד ס"ל דלא אמרינן כל דתקון רבנן כעין
דאורייתא תקון רק בדבר שיש לו עיקר מן התורה וכו' ואין ל"ל דקיי"ל כהך מ"ד עיי"ש בסוגיא והארכתי
בזה בכמה דוכתא ולפ"ז ה"נ דבמלאכה דאורייתא אסרה תורה לכם ולא לגבוה דאף שאוכל נפש מותר
לגבוה אסור אף בו לורך הדיוט כיון שלתים ולפ"ז הנה מקח וממכר אין לו עיקר מן התורה רק זה עיקרו
דרבנן ולכך הירושלמי סובר כמ"ד דאף באין לו עיקר מן התורה כעין דאורייתא תקון ולכך ה"נ אמר
הוא יו"ט הוא שבת כיון דבשבת אסור להוליך ה"ה ביו"ט דאין לומר דמכח שמחת יו"ט או מכח מתוך
הותר יותר כיון דהוי לגבוה וכבר אסרה התורה לכם ולא לגבוה וכמו שמלאכה דאורייתא אסור לגבוה ה"ה
בדרבנן ואינו מותר רק כמו בשבת והי' קשה להירושלמי ליה יהי' מותר ביו"ט יותר משבת דאין לומר
מכח שמחת יו"ט הרי הוי לגבוה ולא מהני שמחת יו"ט ואין לומר דבדרבנן הקילו הרי כל דתקון רבנן
כעין דאורייתא תקון כדפריך שם בגיטין ולכך הוכיח לסרס דגם ביו"ט אינו מותר רק כמו בשבת אבל
לדידן י"ל שפיר דיו"ט מותר יותר מכח שמחת יו"ט ואף דהוי לגבוה בדרבנן הקילו וכל דתקון רבנן כעין
דאורייתא תקון לא שייך בזה כיון דלא הוי עיקרו בדאורייתא דזה דהוי הגזירה שמא יכתוב לא נקרא
עיקר מן התורה רק גזרה בעלמא והבן זה · אבל אנן לדידן דקיי"ל בדבר שאין לו עיקר מן התורה לא אמרינן
כעין דאורייתא תקון א"כ אף שבדאורייתא אסור לגבוה מ"מ לדרבנן אין חילוק רק מותר ללורך שמחת יו"ט
דכהן או מכח מתוך מותר להוליך אף דבשבת אסור יו"ט שאני ובדרבנן לא אסרי אף דהוי לגבוה
וא"ש ועיין בחיבורי תוספות יו"ט על הל' יו"ט סי' תק"ו מה שהארכתי ת"ל ליישב בדרך אחר בעזה"י
עיי"ש ויונעם לנפשך ·

פרק ה' ה"ל ד' אין מוליכין את הכולס של שובך משובך לשובך בר"ה וכו' · נ"ב הנה דעת הרמב"ם
דבר"ה אסור ובחצר"י מותר מכח שמחת יו"ט וכבר הקשו עליו המפרשים דזה פריך הש"ס
בפ"ק דביצה לרב חנן מרב דאמר כ"מ שאסרו חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור ואמאי
דהכא שאני מכח שמחת יו"ט ועי' בספרי תוס' יו"ט על הל' יו"ט שהארכתי בזה בסימן תל"ח ובעת נראה
לכאורה כך דהיה דבר זה יהי' תלוי באם הטלטול גבו ביו"ט אסור מן התורה או רק מדרבנן ועיין בגל"ח
בפ"ק דביצה בסוגיא דאין מוליכין את הכולס שהאריך בזה והביא דברי התוס' בשם שבת דלמ"ד מגבן
מותר מן התורה אם הוי בנין כיתו ביו"ט רק מדרבנן דמן התורה מותר מכח מתוך עיי"ש שהעלה דלב"ש
דלית להו מתוך דהוי דאורייתא עיי"ש והנה לפי"ז נראה דאם נימא דהטלטול גבו הוי מן התורה אז אם
דתיבינו שיאמרו לטעית גגו הוא לריך אין סברא שיעשה להתיר זה דבדאורייתא לא עשו ול"א לזלזולי
בדאורייתא

בתולייתא דק עיקר האסור הוי לאתחלה וכמין ולאמרינן בפ"ב דשבת חיישינן לתקלה אבל אי ניחא לסעודה
גגו סוי רק מדרבנן כיון לפמ"ש בלא"ת דהוא גופו דרבנן אין כיון לפמ"ש אני בחידושי לסימן תל"ת די"ש
תלות שלוקחו לעת ערב לספית בו גגו או כיום מחר ועיקר האיסור הוא מכח טרחה שלא לצורך והוי
דרבנן ומדרבנן יש לחוש דאתי לזלזולי מדרבנן ויאמרו שבאמת מותר ואתי לעשות גם הוא כן וא"כ לפי"ז
אם הוי איסורא דאורייתא ל"כ רק חשש חבלה ואם הוי דרבנן הוי חשש איסור ממש שיעשה גם הוא כן ·
ולפי"ז לכאורה דעת הרמב"ם אינו מובן דמה"ג אם בעלמא אסור אף בחדרי חדרים רק דכאן התירו מכח
שמחת יו"ט א"כ מה לי בחדרי חדרים או ברה"ר מכח שמחת יו"ט אך עיקר
הטעם הוי די"ש חילוק בדבר בין דבר שעיקר איסורו מצד עצמו כאן כגון לחשור בדקר וכו' וכדומה כאן
בחדרי חדרים דמראית עין ליכא כאן רק שיש איסור מצד עצמו כיון שגזרו גזרו בכל מקום בזה באיסור
מצד עצמו הקילו בדרבנן מכח שמחת יו"ט אבל באיסור די"ש לחוש שיבוא' לא לידי איסור אחר בזה לא התירו
מכח שמחת יו"ט כיון די"ש לחוש שיבוא לידי איסור אחר והאיסור אחר לא יהי' בו צורך יו"ט כלל לכך כל
היכא דחשש שיבא לידי איסור אחר אף דרבנן לא התירו מכח שמחת יו"ט ולכך א"ש דהש"ס פריך לרב תנן
דאמר כרה"י אף ב"ש מתירין לכך פריך שפיר לב"ש הוי הטחת גגו מן התורה כיון דלא ס"ל מתוך א"כ
הוי כיה הטחת גגו מן התורה וליכא חשש רק חבלה ושב אי אפשר לומר דהטעם כרה"י מכח שמחת יו"ט
דמ"ש רשות היחיד מרה"ר הרי שניהם הוי איסורין מצד עצמן ואם נתיר מכח שמחת יו"ט ידחה אף ברה"ר
ובע"כ דלא מקיל מכח שמחת יו"ט א"כ ק"ב כרה"י וכן נמי לל"ב כיון דרב תנן אמר דפליגי בדרב יהודה
אמר רב וב"ה לית להו דר"י אמר רב וכו' ולא קאמר דב"ה ג"כ אית לי' דר"י רק דמתיר ברה"י מכח שמחת
יו"ט בע"כ כיון די"ש בזה פלוגתא בש"ס בביצה דף מ"א דרבה ס"ל דלא פליגי ב"ש וב"ה במתוך רק בעירוב
והוצאה ליו"ט וכו' ורב יוסף ס"ל דפליגי במתוך א"כ ה"נ רב תנן ס"ל כרבה דלא פליגי במתוך רק בערוב
והוצאה אבל ב"ה ג"כ לא ס"ל מתוך והוי הטחת גגו דאורייתא ולא אסור רק מטעם חבלה ולכך אין סברא
לחלק בין רה"י לרה"ר בשמחת יו"ט ע"כ הוצרך לומר דב"ה לא ס"ל כרב ולכך לדידי' פריך וה"ה בב"ש אבל
לדידן דקיי"ל דפליגי במתוך וב"ה אית להו מתוך א"כ הוי הטחת גגו רק דרבנן ויש לחוש דאתי לזלזולי
בדרבנן א"כ שוב מפרש הרמב"ם לטעם ב"ה דמתירין הוא מכח שמחת יו"ט דהוי איסור גופו וברה"ר יש
חשש שיבוא לידי איסור אחר ובזה לא שייך שמחת יו"ט ודו"ק וא"ש ועיין בחידושי הנ"ל על הל' יו"ט סי'
תקי"ת שהארכתי בזה עיי"ש :

שם הל' י"ד בור של יחיד ברגלי בעליו וכו' · נ"ב עיין בחיבורי ספר החיים ובחיבורי בגדי יו"ט
על מס' ביצה דף קכ"ו ודף קל"ט מה שהארכתי בדברי הרמב"ם הללו להסיר כל הקושיות מה
שהקשו המפרשים עיי"ש ותמצא נחת בעזה"י ·

שם הל' ט"ו שור של רועה ברגלי אבי אותה העיר ושור של פטם וכו' · נ"ב עיין בהרמב"ם והראב"ד
מה שמחולקין בטעות דין זה וטעמו ולכאורה לשון הראב"ד תמוה מ"ש דאף דבמוחל ל"ל ברירה
הייש בשותפין שהם מקפידין בחלוקתן ומה ענין ברירה למה שמקפידין בחלוקתם אך נראה דכוונתו למה
שהקשו התוס' דהרי שמוחל יש לו ברירה ותרצו די"ש חילוק בין תולין בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים
והנה כבר הקשיתי על דבריהם בחיבורי בגדי יו"ט דהרי חלוקת בשותפין הוי תולה בדעת אחרים אך נראה
דהראב"ד יתרץ זה והוא דבשותפין כיון דכל אחד דרכו להשתדל אחר חלק יפה ולהשתדל אגב תגרו בכלי
כסף ליתן לו חלק יפה ולכך נחשב תולה בדעת עצמו בזה ירצה ישתדל בממון ליתן לו חלק שיבחר בו וכעין
שכתב המרדכי הובא בב"ש אבן העזר סי' ס"ט דאף שונה נחשב דבר שבממון שיכול לפייסה בממון
שתמחול לו השונה וכן כתבו בכמה דוכתא שיכול לפייס בממון כן ה"נ הוי בידו לפייס בממון שיתן לו
חלקו כרצונו ונקרא תולה בדעת עצמו ולכך שפיר כתב הראב"ד דוקא בשותפין שמקפידין על חלוקתם וכ"א
רוצה חלק טוב ומשתדל בזה לכך הוי תולה בד"ע אבל המוכר לאחרים זה אין חילוק אם ימכר זה או זה
לכך הוי תולה בד"א ובזה ס"ל דבמוחל ברירה כפי שטתו ואנן קיי"ל בכל ענין יש ברירה בדרבנן ובמ"ש
א"ש מה שהקשה הטעה"מ דאיך מתיר שמוחל בשור של פטם ורועה הרי ינקי תחומין מהדדי עיי"ש ·
ולפמ"ש י"ל כיון שכבר כתבנו בחידושינו בחיבורי הנ"ל בסוגיא זו דמה שאמרו ינקי תחומין מהדדי אין זה
ודאי רק ספק דחיישינן דלמא ינקי מהדדי רק דהוי ס"ס לאיסורא עיי"ש שהארכנו בזה א"כ א"ש דתיבה
בתולה בדעת עצמו דהוי כספק אם י"ב לכך הוי ס"ס ולאיסורא דלמא ינקי תחומין מהדדי ודלמא א"כ אבל
בשור של פטם כיון דזה הוי תולה בד"א וי"ב בודאי ואין כאן איסור רק מכח שמא ינקי תחומין מהדדי והוי
ספק דרבנן וספק עירוב כברי גם יש להסביר הדבר יותר די"ל אף דינקי בודאי מ"מ הוי ספק אולי הוי
היניקה מועטת בענין שיש בו סמך לבטל או אין בו ס' לבטלו ודשיל"מ ל"ש דהוי כלא הוכר האיסור במ"ש
גם בחידושי רק דהוי ספק אם יש בו ס' לבטל או לא וחסרון ידיעה לא הוי כיון דהספק לכל העולם וכעין
שכתבו הפוסקים ביו"ד סי' ל"ח וכו' לכך ה"נ הוי ספק אם בטל או לא והוי ס"ס לאיסור ואסור אבל כאן
דבודאי י"ב רק מכח ינקי תחומין לכך הוי ספק אם נתבטל והוי כספק עירוב וכשר ודו"ק ועיין בחיבורי בגדי
יו"ט דף ק"נ ע"ב מה שהארכתי עוד בדברי הראב"ד הללו :

שם הל' כ' וכן האשה שאלה מחברתה מים או מלח וכו' ואין אתה יכול לומר כן בבהמה וכו' · נ"ב
עיין בחיבורי בגדי יו"ט על מס' ביצה דפוס לבוב דף קמ"ד ע"ב וכד' קמ"ט ע"א מה שהארכתי
בדברי הרמב"ם הללו בכמה אופנים ואין מקום להאריך בכאן עיי"ש :

פרק ו' הל' א' יו"ט שחל להיות ערב שבת אין אופין ומבשלין ביו"ט וכו' · נ"ב עיין במג"א בהל' יו"ט
סי' תקכ"ז ס"ק א' שהביא דעת הב"י דס"ל כדעת הרמב"ם דפסק כמ"ד לרכי שבת נעשין ביו"ט
והוא השיג עליו והעלה דגם דעת הרמב"ם כמ"ד דאין לרכי שבת נעשין ביו"ט והנה באמת כדברי הב"י
יהי' מוכח להדיא מלשון הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין פ"ח הלכה ח' שכתב וז"ל ואין שפייתן דוחה יו"ט
וא"ל שבת שנאמר לכם ולא לגבוה והרי המעיין בפ"ג דפסחים יראה להדיא דטעם זה לא אצטריך רק
למ"ד לרכי שבת נעשה ביו"ט דלמ"ד אין נעשין ביו"ט לא צריך לכך טעמא עיי"ש ומוכח כדעת הב"י ודו"ק
ובדברי הרמב"ם הנ"ל בהל' תו"ת אכתוב א"ה בחלק רביעי מהרמב"ם ואב"מ :

שם הל' ב' ולמה נקרא שמו עירוב וכו' · נ"ב הנה הרמב"ם והראב"ד מחולקין בפירוש מלת עירוב
דהרמב"ם מפרש מלשון ערובי תערובות שהוא מלשון היכר והראב"ד מפרש שמערב לרכי שבת ויו"ט
יחד עיי"ש ולפענ"ד נראה דטעמן יהי' תלוי בפלוגתא דכאן בהסוגיא דרבא ור"א דלטעם רבא כדי שיברור
מנה יפה לשבת ל"ש טעם הראב"ד שמערב לרכי שבת ויו"ט יחד דלדרבא הרי עיקר כתבשיל הוי שלא ישכח
שהוא שבת וצריך לעשות לו זכרון כפ"ע ואם יערבנו יחד לא יהי' זכרון לשבת מכח יו"ט שלא תחלה וקדוש
לו ולדרבא צריך לחלקו לעשות לו זכרון כפ"ע ואם יערבנו יחד לא יהי' זכרון לשבת מכח יו"ט שלא תחלה
וקדוש לו ולדרבא צריך לחלקו לעשות לו זכרון כפ"ע ובזה יהי' כפירוש של עירוב כפירוש הרמב"ם דהוי
להיכר כדי שיהי' ניכר שבת כפ"ע ויהי' לו היכר להכין לשבת בפ"ע אבל לטעם ר"א או הוי בטובה להיפוך
דאם יעשה לרכי השבת בפ"ע אדרבא יהי' מוכח דעושין לרכי שבת ביו"ט ויבואו לעשות לחול ג"כ בזה צריך
להראות להיפוך שאינו מכין לשבת בפ"ע רק מערב לרכי שבת ביו"ט ואין מזה ענין לעשות מיו"ט לחול דחול
ויו"ט הוי כל אחד ענין בפ"ע אבל שבת ויו"ט חד ענין הוא ולכך שעין בו לרכיו ולכך הרי להיפוך לו ענין
היכר רק ענין תערובות שמערב לרכי שבת ויו"ט יחד ואינו מכין אותו בפ"ע והוי כדעת הראב"ד וכיון
דאנן קיי"ל כר"א א"ש דעת הראב"ד ודו"ק ·

שם חי"ד תבשיל שאמרו לענין עירוב וכו' אפי' דגים קטנים שהדיחן במים חמין וכו' · נ"ב וכתב הרב
המגיד שהרמב"ם הוליא כן מלשון קוליים האיספנין המנוהל בש"ס והנה בש"ס שם איתא מתחלה
אמר רב יוסף דגים קטנים שצלאן נכרי סומך עליהם משום ע"ת ואם עבדינהו נכרי כסא דהרסנא וכו' ·
והנה הרמב"ם והטוש"ע לא הביאו דין זה של דגים שצלאן נכרי ולכאורה הוא תמוה דממ"נ אם הם גורסין
בגרסא שלפנינו שהוי אם צלאן נכרי וכע"כ שרי יוסף איזה רבותא קמ"ל בזה וכמ"ש בלא"ת בשם השיטה
מקובצת שלא נימא דהוי תרתי דסתרי אהדדי א"כ למה השמיט הרמב"ם זה ואם לא היה גורס נכרי רק
בגרסת התוס' במס' ע"ז דף ל"ח שהביא הבל"ח דלא גרסינן נכרי א"כ קשה למה קמ"ל ר' יוסף שצלאן
סומך גם עליהם משום ע"ת הרי אפי' לא צלאן רק הודחו במים דהוי ע"י כלי שני או שרוי דהוי בישול
ומכש"כ אם צלאן דהוי בישול ובאמת קשה על התוס' לפי גרסא שלהם מה קמ"ל ר' יוסף בלא הוי קו'
מקוליים וכו' מיהו להתוס' אפשר לומר דהם מפרשים קוליים וכו' בענין אחר או אפשר דס"ל כיון דדרכן
הוי רק ע"י הדחה הא דצלי דהוי לגם בישול יותר מדאי ואין דרכם בכך לא יהי' נחשב לסמוך עליו לשם
עירוב ולכך קמ"ל דאף זה עולה לשם בישול אך עכ"פ א"כ תקשה על הרמב"ם והש"ע אם יש בזה לד רבותא
למה לא קמ"ל הם כן ובודאי דוחק גדול לומר שר' יוסף לא ידע סברייתא ועוד יש לתמוה על הרמב"ם
דהם בגמ' איתא ואם עבדינהו נכרי כסא דהרסנא אסור מ"ד הרסנא עיקר קמ"ל קמחא עיקר · והנה
הרמב"ם והש"ע לא הביאו דין זה כלל לא הרמב"ם בהל' מ"א ולא הש"ע ביו"ד בסי' קי"ג והדבר תמוה
מאוד ולא ראיתי בשום מפרש שהעירו שיתעורר בזה ולכאורה הי' נראה לפרש כיון דקי"ל אין מערבין
בדייסא ואף שיש בו ג"כ דגים ודברים אחרים מ"מ נחשב בכלל פת והוי בכלל בבלאי מעשה דאכלו נהמא
בנהמא כן ה"נ בכסא דהרסנא כיון דהקמחא עיקר הוי רק כאן דייסא ואין מערבין בו לדידן ולכך אמר
אפ"ד הרסנא עיקר והוי כבשר דגים למערב בו קמ"ל קמחא עיקר והוי כעין פת ודייסא ואין מערבין בו

דהוי כעמא בנהמא ולא נחשב לפתן ומ"ש הר' יוסף אסור פי' רק לערב עליו ולא גרס הרמב"ם בסיפא
נכרי וכעין שכתבו התוס' דגרסא לא גרס בסיפא נכרי כן י"ל להרמב"ם לא גרסינן נכרי כלל רק בישראל
מיירי שאין מערבין בכסא דהרסנא אך לפי"ז ל"ש דא"כ הו"ל לנקט דין זה בהל' יו"ט דאין מערבין בכסא
דהרסנא ואם הש"ס הוצרך להשמיענו זה מכש"כ הרמב"ם והש"ע הי' להם להזכירו וכדי ליישב אף פסקי
הרמב"ם הנ"ל נראה דהלכה הרמב"ם הי' גורס בשניהם נכרי כעין גרסא שלנו ולכך הי' קשה לו מה קמ"ל
דמותר וכמו כן שהקשה המהרש"א בע"ז והבל"ח כאן בביצה ולכך מפרש הרמב"ם כך דהנה במשנה קתני
שבשל אדם תבשיל ופרש"י לשם עירוב והנה מזה משמע לכאורה דתחלת הבישול יהא לכבו' לשם עירוב
ולפ"ז נראה דדין זה אם בעינן תחלה לשם עירוב או די אם נוטל תבשיל שנתבשל כבר ממילא ומערב עליו
יהי' תלוי בפלוגתא דרבא ורב אשי בטעם העירוב דלרבא דהוי הטעם כדי שיברר מנה יפה לשבת ומנה יפה
ליו"ט בזה בעינן בתחלת הבישול יכוין לשם שבת ואז אם ירצה לבשל איזה בישול לשבת מעיו"ט א"כ אם
חייבוהו לבשל מעיו"ט לשבת יזכור שהוא שבת ואז ירצה להכין לשבת מנה יפה ולא יכלה הכל ליו"ט כיון
דעדיין יש בידו לתקן הדבר אבל אם לא יבשל תחלה לשבת רק יטול תבשיל שכבר הוא מבושל בזה מה דהוי
הוי כיון שכבר בשלו שלא לשם שבת לא הוי בזה זכרון לשבת כי לפי טעם רבה הוי הקפידא משום זכרון
לשבת בזה הוי הקפידא על תחלת הבישול שיבשל לשבת בפ"ע ולא ישכח שהוא שבת לדידי' לריך לעשות
זכרון בשעת הבישול ממש ואין די ליטול תבשיל מעלמא ולסמוך עליו כעין זה כיוד שבת דהוי כנוטל מה
שנשתייר מיו"ט לשבת אבל לרב אשי דהטעם כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין מבשלין ק"ו מיו"ט לחול בזה
הכוונה העיקר על גמר האפיה ובישול לשבת שיהי' נראה שאינו מתחיל לאפות ולבשל מחדש רק כגומר לבד
ואינו מוסף רק על האפיה בזה די אם נטל תבשיל מעלמא והניח לשבת דסוף סוף הרי יש לו מוכן מעיו"ט
לשבת ואינו רק כגומר לדידי' לא בעינן לבשל דוקא מתחלה עבור זה והמשנה דנקט שבשל אדם תבשיל
כבר כתבנו לעיל בדברינו די"ל לדיוקא קמ"ל דביו"ט לא מהני אף לבשל בתחלה או דפת לא מהני אף
לאפות בתחלה ולכך א"ש דהנה ידוע דבכל דבר שלריך לשמה פסול בנכרי מכח דנכרי אדעתא דנפשי'
קעבד ולכך קמ"ל הכא דרב יוסף יסבור כרבה דבעינן לבשל בתחלה לשם עירוב ולכך ה"א דא"כ פסול
בנכרי דאדעתי' דנפשי' עבד ולכך קמ"ל רב יוסף דכאן מהני בנכרי ולכך בתבשיל אחר לא יכול להשמיענו
דין זה דבתבשיל אחר ע"י נכרי בלא"ה אסור אבל בהני דמותר בבישולי נכרים ה"א דמ"מ ע"י עירוב לא
יצא דנכרי אדעתא דנפשי' עביד קמ"ל דאם צלאן נכרי סומך משום עירוב דבשלמא דבר שגוף המעשה בעינן
שיהי' לשמו לא מהני בנכרי אף דהישראל מכוין לשם עירוב מכח דנכרי אדעתא דנפשי' עביד אבל בעירוב
אינו בעינן גוף הבישול לשמה הרי עיקר הטעם הוי להיכר לבד כדי שיברר מנה יפה לשבת לכך בזה מהני
דעת המניח דאם הנותן לבשל מכוין לשם עירוב בתחלה מהני ודי בזה להיכר וזה חדושא דר' יוסף אך כל
זה לשיטתו דס"ל דבעינן בישול לשם עירוב בתחלה אבל הרמב"ם דהביא טעמא דר"א וממילא לא בעינן
בשום פעם בישול לשם עירוב ואף אם לא נתבשל לשם עירוב מותר לסמו' עליו אין לד רבותא בצלאן נכרי
ולכך לא העתיק זה ועיין ברש"י ב"ב ד"ה שערב לזה אפה ובישל מבפ"י לשם עירוב מוכח ג"כ דס"ל
בישול לשם עירוב בעינן ואמ"ש ודו"ק וכן מה שלא הביא הרמב"ם הדין השני בכסא דהרסנא הארכתי בחידושי
הל' יו"ט סימן תקכ"ז ליישב בדרך זה וכאן לקצר אני צריך עיי"ש ודו"ק :

שם הל' י' ערב ובישל לשבת אין אוסרין עליו וכו' · נ"ב הנה דברי הרמב"ם תמוהין דבפ"ב מהל'
שבת העתיק הדין דהמעשר פירותיו בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דלא העתיק כאוקימתא שמוק
בש"ס דף הנ"ל באית לי' שירי אחריני ומוכח דס"ל דאף באין לו שירי אחריני אסור ופסק כאן דעבר ואפה
או בשל מותר והוא תרתי דסתרי אהדדי כדמוכח כאן בש"ס במס' ביצה דף י"ז להדיא ולא ראיתי בנושאי
כליו שירגישו בזה ולכאורה צ"ע אך עיין בחיבורי בגדי יו"ט על מס' ביצה הנדפס בלבוב דף קכ"ח
ע"ב וברש"י ד"ה ונפתח מאליו שישבתי את דברי הרמב"ם הנ"ל על נכון עיי"ש ודו"ק :

שם ה"י כל הדברים האלו שאמרנו היה בזמן שבני ב"ד של א"י מקדשין עפ"י הראיה וכו' · נ"ב ועיין
בדברי משה שם בהל' יו"ט סי' תקכ"ד מה שהקשו למה בגילה פוסק דמותר ביו"ט ב' עיי"ש
ולפענ"ד נראה לפרש הדבר יותר בטעם דברי הרמב"ם והנה בשלמא בגילה דהמעשה אינו בידים ואין עיקר
הדין רק אם מותרות ביום שני באכילה אי לא בזה אף דמנהג אבותינו בידינו לא קבלנוהו יותר ממה
שהנהיגו הם כיון דביום שני לפי קביעותינו הי' מותר לגמרי רק שאנו קבלנו מנהג אבותינו ולא קבלנו רק
כפי מה שהי' מנהג שלהם וכיון דהם אכלו בילה ביו"ט שני גם אנו לא קבלנו יותר חומרא מהם אבל לענין
ערובין דלריך הנחה ביו"ט ראשון הנה יו"ט ראשון אסור לנו מלבם דהם לא היו בקיאין בקביעא דירחא
והוי להם שקולין יו"ט ב' ויו"ט א' לספק אבל לנו דבקיאין אנו א"כ הוי יו"ט ראשון ודאי קודש ואין לנו כח
לומר דלא קבלנו עלינו חומרא יותר מאבותינו דבראשון דהוא עיקר מוכרחין אנו לנהוג בו חומרא יותר
ולכך הנה עכ"פ זה קבלנו על עצמינו ביום ב' לקיים מה שהי' מנהג הראשונים וכיון דהם לא היו סומכים
בלי עירוב תחומין ולא מטלטלין בלי עירוב חצירות ולא מבשלין ביו"ט שני לשבת א"כ גם עלינו חל איסור
זה לעשות בלי עירוב ושוב כיון דבלא עירוב לא היינו יכולין לעשות כן ביום ב' להניח עירוב ביום ראשון
אסור כיון דבאמת יום ראשון עיקר לנו והוא קודש ודאי הוי מכין מקדושה חמורה לקדושה קלה והוי כמכין
מיו"ט לחול או מיו"ט לשבת ואף בערובי תבשילין לא סמך רש"י דמותר משום כבוד שבת רק בספק יו"ט
וכעין שכתבו התוס' שם גבי בכנס כיון דספק הוא וכו' עיי"ש אבל בודאי יו"ט י"ל דאסור משום הכנה
ממש ומכש"כ ערובי תחומין וחצרות דאסור בכו דהוי יו"ט ראשון עיקר ומ"מ כיון דלדידן השני אסור ג"כ
ולו יהא שבאמת הוא חול מ"מ סוף סוף הי' אסור לנו ההילוך והטלטול זולת העירוב רק ע"י עירוב של
אתמול הוי מכין יו"ט לחול וכבר כתבנו דהכנה בכ"ג אסורה לחול וכן הוי מכין מיו"ט ודאי לשבת ואף
דגפ"י הוכיח דלא שייך הכנה בתבשילין ממה דפריך א"ה ביו"ט נמי היינו רק רבה דס"ל מכח שיברר מנה
יפה וכו' וכיון דאפיה ובישול גופי' מותר ביו"ט ס"ה נמי שעירוב כדי שיברר מכ"ש דלא שייך בי' הכנה
אבל לר"א דבא לסימן שיאמרו מיו"ט לשבת אין אופין ק"ו לחול לדידי' שפיר י"ל דהעירוב נחשב הכנה
ממש ולכך כיון דהוי ודאי יו"ט היום וזה ברור שאולי העירוב לא נבשל לשבת למחר ולא נלך מכח שבן
קבלנו מה שנהגו הראשונים שלא לעשות כן בלי עירוב שוב הוי מה שינית העירוב ביו"ט א' הוי הכנה ממש
והגין ותקון לכל חד כדאית לי' ואסור לעשות כן דהוי מקדושה חמורה לקלה דהראשון עיקר ובודאי יו"ט
ולקולא ביום א' אין בידינו לנהוג רק מה שנהגו הראשונים דמה שהוא לחומרא בראשון מוכרחין אנו לקבל
כנ"ל וזה לדעתי ברור טעם הרמב"ם ודו"ק :

פרק ז' הל' י"ג ואסור לכתוב במועד וכו' · נ"ב וכתב הכ"מ שם נראה שטעמו דס"ל דאין מניחין
תפילין בחול המועד דבכלל יו"ט הוא א"כ אין להתיר בכתיבת תפילין יותר ממלאכה אחרת
וכו' · ונשאלתי ממשכיל אחד דא"כ האיך יפרש במזוזה הרי זה ודאי שייך בחוה"מ ובעבתי שזה אינו לורך
המועד דהכי אפשר ליתן במתנה הבית לאחר ויהי' הוא דר בו בתורת שאלה ופטור מן המזוזה וכמו כן
הקשה המג"א בשם אחיו לעיל בהו"ח סי' ל"ב ומה דחידך התם לא שייך כאן דבחוה"מ מותר ליתן במתנה
א"כ אינו לורך במועד בשלמא תפילין אף שיכול לשאול מאחרים מ"מ כיון דחייב הוא בתפילין רולה אדם
שלא בשלו דניחא לי' לקיים מלוה בממונו וכו' והוי לורך במועד ומזה מוכיח דהרמב"ם ס"ל דאסור בחוה"מ
אבל במזוזה אם יתננה במתנה לאחר הבית פטור לגמרי לכך לא נחשב לורך המועד ודו"ק ועוד י"ל יותר
דהנה המג"א כתב בסי' תמ"ו ס"ק ב' כיון דהוא רולה לבערו אלא שהוא אנוס כתקנתו"ל אינו עובר עליו
עיי"ש והנה בש"ך חו"מ סי' כ"א מבואר דלא אמרינן אונסא כמאן דעביד וא"כ נהי דעל בל"ת אינו עובר
דהוי אונס עכ"פ קיום במלוה ליכא וא"כ אכתי ידחה מינה לאיסור שבות דעכ"פ קיום במלוה ליכא אך
נראה דאונסא כמאן דלא עביד הוי דוקא כמה דחייב לעשותו וא"א לפטור ממנו בשום אופן כגון התם
דהתנה עמו לעשות כך וכן דאינו נפטר בלי מעשה אבל כמה שאין הכרח לו ואפשר לפטור ממנו בזה הרי
אונסא כמאן דעביד ולכך בחמץ הרי אם לא הי' לו חמץ הוא פטור ואין חיוב להיות לו חמץ וגם אם יש לו
חמץ יכול לבערו ע"י אחר ואינו חיוב שבגופו דוקא לכך בזה האונס שבא כאלו עשוי' ממש והוי כקיום
בעשיה ממש ולכך א"ש דבמזוזה דאין חיוב שיהי' לו בית לעשות מזוזה בו וגם אין במלוה חל על גופו
ומהני בי' שליחות לכך האונס שבא כאילו קיים המעשה ולכך אינו לורך במועד דהרי להיפוך אם יהי' אסור
לכתוב מותר לו לדור בלי מזוזה דכיון דהאונס הוא הוי כקיום המעשה ממש א"כ פטור הוא מזה וכן בשום
תכלת לבגדו אבל בתפילין דהוי חיוב דוקא וא"א לפטור בשום אופן גם הוי מלוה בגופו דוקא ולא מהני
ע"י שליח א"כ מה בכך דאונסא כמאן דעביד עכ"פ בגופו לא הוי גם בזה לא אמרינן אונסא כמאן דעביד
כיון דהוי חיוב דוקא לכך אם הוי חיוב בחוה"מ הוי זה לורך המועד ואתי' לדברינו ממה שאיתא בש"ס
ברכות דחישב לעשות מלוה ונאנס ולא עשאה מעלה"כ כאלו עשאה ולמה במס' פסחים אמרינן בשוגג או
נאנס ולא עשה הפסח כראשון יעשה את השני וחייב כרת אם לא עשה השני וקשה והרי אנוס הוא והוי
כאלו עשה ולמה יהי' חייב כרת בע"כ יש חילוק בין מלוה שמחויב דוקא או אפשר לפטור ממנו ואפשר
לעשות מלוה מיירי במלוה דאפשר להיות פטור בלא"ה ותדע דהרי בלא"ה הוי חד דעה בירושלמי דאונסא
כמאן דעבד א"כ י"ל אף לדידן בזה מודים תו"ס וזה עיקר לפענ"ד בעזה"י :

סליק הלכות יו"ט, בעזרת האל הטוב, והוא ברחמיו יגמלנו כל טוב.

פלטס

הלכות חמץ ומצה

פרק א׳ ה״ב התחיל[...] אכל כל שהוא במזיד לא יאכל חמץ [...] דמה דכולן לזה ולין, די נמה דככל [...] חייב [...] חסור [...] דח״ב [...] מן התורה [...] אכל חלב [...]

[...] אכל [...] חמץ [...] צריך [...] דלא יאכל [...]

[...] אלא הנראה [...] דפסחים [...] נמצא [...]

לא יאכל [...] דר׳ יוחנן [...] דח״ב [...]

מן התורה [...] לא יאכל [...]

[...] ולכן החמץ [...] לאיסורו [...]

[...] אין צריך קרא לח״ב ואו״ב ודו״ק

והנה עוד קשה לי על דברי הרמב״ם ז״ל [...] דפסחים [...]

ולמה לא [...] דלא יאכל [...] לא יאכל [...]

[...]

פרק ב' הלכה ב' ואם היה בשמים או שאמרים בתורם היה שיבטלו בלבו וכו' כ"כ בפה ובתורם אינו מובן בבריסות לשון מה שאמר שישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל ושכל חמץ שהוא ברשותו וכו' גם בה"ג מהל' חמץ כתב וז"ל ויאמר כל חמץ שיש ברשותי בטל הרי הוא כעפר וכו' והטעם לכאורה מלא לפי מה שבארנו בחידושינו להל' פסח בשיטת רש"י שס"ל שביטול וביעור שניהם מן התורה [illegible] דהיכא שלבו טוקפו ועשה שיש חמץ ברשותו בזה הוי כלא ויאמר' עדיין מונח לפניו חמץ ובעינן ביעור אבל היכא שאין לבו טוקפו ולפי אומדן דעתו אין ברשותו חמץ כלל זה מקרי חמץ שאינו ידוע ולא בעינן ביעור אך ביטול בעינן דלגמרי יצא תשבינן וז"ש הרמב"ם שזו השבתה האמורה בתורה הוא כאומן שבלבו ישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל והיינו שיהי' גמר במחשבתו שברור לו שאין ברשותו חמץ כלל [illegible] שיהיה ברור לו לכן סגי ביטול כי כל זמן שלא חיפש אם יש ברשותו חמץ או לא אינו מועיל ביטול [illegible] שנתן אל לבו לדקדק בחדריו וגמר בלבו שאין ברשותו חמץ אז מועיל הביטול ויבטל שיחשב אותו [illegible] כדרך רחוק נפלת ברשותו הרי הוא כעפר ולכך בפ"ג לא כתב רק שיאמר כל חמירא דאיכא ברשותו [illegible] דבאמת לגוף הביטול א"צ רק אמירה זו רק שהרמב"ם קאמר שאמירה זו מהני שייכה מן התורה בדוקא [illegible] תקנו שיכים אבל מן התורה אינה שייכה רק כששם אל לבו וגמר בלבו שלפי אומדנא אין חמץ ברשותו [illegible] מועיל הביטול וזה נראה לי לומר בדעת הרמב"ם ודו"ק ועיין בחידושי בספרי קרבן פסח על הל' פסח מ"ק באריכות ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל בתוספת חור באריכות ופלפ"ל:

שם הלכה י' מי שהיתה עיסה מגולגלת בידו [illegible] וכו' כ"כ מה קשה מדוע לא הפסיק [illegible] ולאחר י"ט גם טיס שלבטו אבל אם בהמילה אין הביטול מועיל כלום אלא כבר עבר על לא יראה ולא ימצא וחייב לבער מיד [illegible] וחייב לבטל [illegible] להפסיק מלמודו כדי לילך לבער תכף [illegible] לדבר מצוה חוזר אבל לדבר [illegible] אינו צריך לבטל מלמודו [illegible] לא יתחיל ללמוד [illegible] אבל היכא שכבר התחיל ללמוד א"צ להפסיק [illegible] כל פסח סי' תל"א שאם התחיל ללמוד צריך להפסיק כדי לילך לבדוק [illegible] א"צ לילך לבדוק ולבטל [illegible] להפסיק [illegible] הרמב"ם [illegible] כדעת הפוסקים [illegible] להפסיק [illegible] לדעת האחרונים [illegible] א"צ להפסיק [illegible] הרמב"ם [illegible] לכן א"צ להפסיק [illegible] לאחר איסור חייב להפסיק מלמודו [illegible] ולא יבער עד לאחר איסור [illegible] לכן חייב להפסיק תיכף [illegible] לבטל [illegible] גם יש לדקדק למה לא כתב הרמב"ם [illegible] הרמב"ם [illegible] לאחר איסור [illegible] דכבר [illegible] מסכת גדול מן התלמוד [illegible] כבר שכתב שהרמב"ם ס"ל דההולך ללמוד א"צ לחזור הרי שחולק על הירושלמי וכש"כ שס"ל דבהמת [illegible] פלוגתא כמס' קדושין [illegible] תלמוד גדול או מעשה גדול ונמנו וגמרו שתלמוד גדול [illegible] ירושלמי כשם רבי ס"ל כאן [illegible] דמעשה גדול אבל כיון דש"ס דילן מסיק שתלמוד גדול [illegible] א"צ לחזור ולפ"ז ס"ל להרמב"ם דכן בריית' דנקטה יו"ט ס"ל ג"כ כמ"ד דמעשה גדול ולפ"ז [illegible] יו"ט לרבותא דהנה בכל אם טעה לו בחמץ [illegible] מחויב לבטל מלימודו לבערו ולפ"ז כ"ה [illegible] אם ישבח עד שיתחמץ לא יהי' יכול לבערו כיון שהוא יו"ט [illegible] לכן יפסיק מלימודו [illegible] מעשה גדול לכך [illegible] שהוא יו"ט וכשיתחמץ לא יכול לבערו א"צ לילך [illegible] להפסיק מלימודו [illegible] ביטול [illegible] לרבותא [illegible] א"צ [illegible] מלימודו וזה [illegible] מעשה גדול אבל [illegible] תלמוד גדול ואף כשכבר נתחמץ והוא כחול א"צ להפסיק [illegible] כדי לבער אין [illegible] רבותא כלל דלו יהא שכבר נתחמץ והוא כחול א"צ להפסיק מלימודו רק עיקר [illegible] הרמב"ם [illegible] ביטול כיון שעדיין לא נתחמץ [illegible] הרמב"ם [illegible] לבטל מלימודו רק כשיחזור לביתו [illegible] כי נכון [illegible] ללמוד מדברי הרמב"ם הללו דמתמן שנתחמץ כתב שמחויב לבערו כשיחזור [illegible] שבעיסה מגולגלת שכבר ביטול א"צ לבטלם כלל רק כשיחזור לביתו ולכאורה [illegible] דזמן התורה די בביטול [illegible] מדרבנן [illegible] ביעור וא"כ [illegible] עיסה מגולגלת [illegible] לביתו [illegible] למה לא נלמד [illegible] שס"ל שדוקא בחמץ שהוא כבר חמץ [illegible] כזמן שיתר מקרי חמץ איסורו בלא כיון [illegible] ולכך גזרו רבנן דאף [illegible] איסורא אינו [illegible] ביטול [illegible] כיון דתמיד [illegible] חמץ עליו [illegible] חמץ כלל [illegible] וכי כחמץ של אחרים [illegible] שהדין כחמץ של אחרים ועדיין צ"ע בזה ודו"ק.

שם הלכה י"ג המשכיר בית לחבירו בי"ד הרי זה בחזקת בדוק וכו' כ"כ הנה הרמב"ם כתב סתם דהרי זה בחזקת בדוקה ולא כתב דצריך לשאול ולכאורה יפלא כיון דהא לא ביטל הוי ספק תורה ולחומרא וכ"ם בבית בחזקת בדוק [illegible] הרמב"ם [illegible] דחזקתו בדוק ולכאורה [illegible] לומר דס"ל להרמב"ם דלא [illegible] קודם שיצא [illegible] רק ס"ל להרמב"ם [illegible] המשכיר [illegible] וא"כ אין [illegible] כבר הוא וכו' [illegible] הרמב"ם [illegible] דרבנן [illegible] הרמב"ם [illegible] כבר [illegible] ביטול [illegible] הרמב"ם [illegible] בעלמא [illegible] כבר [illegible] ביטול [illegible] ועיין דברי הרמב"ם [illegible] ודו"ק [illegible] ודו"ק [illegible]:

פרק ג' הל' ח' ואם של הקדש הוא אין צריך לבערה [illegible] ממנו וכו' כ"כ עיין במל"מ בהג"ה [illegible] חמץ [illegible] הרמב"ם [illegible] ס"ל [illegible] דס"ל כמ"ד [illegible] ק"יל [illegible] רק חמץ [illegible] הרמב"ם כמ"ד [illegible] בכל [illegible] הרמב"ם [illegible] ממנו [illegible] כיון [illegible] של הקדש [illegible] איסור [illegible] איסור חמץ [illegible] איסור [illegible] ודו"ק [illegible]

ומצה ומטה שאין לבער הרמב"ם בכל מלא אין בידי [illegible] כמה אלו הן מהרמב"ם [illegible]:

שם הל' ג' מי שיצא מביתו קודם [illegible] בביטול וכו' יצא לפניך שלום [illegible] חמץ וכו' כ"כ [illegible] בביטול [illegible] נראה [illegible] מבמש [illegible] ולא כבית כלל ובנות [illegible] דשם [illegible] מן התלמוד [illegible] הרמב"ם [illegible] ירושלמי [illegible] ירושלמי [illegible] הרמב"ם [illegible] קודם [illegible] הרמב"ם [illegible] חמץ [illegible] כל הפוסקים [illegible] כל הפוסקים [illegible] חמץ [illegible] רק ביטול [illegible] חמץ יודע [illegible] ביטול [illegible] הרמב"ם [illegible] ירושלמי [illegible] חמץ יודע [illegible] ביטול [illegible] רק מדרבנן [illegible] חמץ יודע [illegible] הביעור מן התורה [illegible] חמץ יודע [illegible] ביטול [illegible] רק בביטול רק בביעור [illegible] חמץ יודע [illegible] ביטול [illegible] חמץ יודע [illegible] מצוה [illegible] ביטול [illegible] מצוה אחרת [illegible] מן התלמוד [illegible] הבמשנה [illegible] מן התלמוד [illegible] ביטול [illegible] הרמב"ם [illegible] חמץ יודע [illegible] ביטול [illegible] מן התורה [illegible] מן התורה [illegible] התלמוד [illegible] ולכן [illegible]:

שם הלכה י"א כלי ביעור חמץ שורפו או פורר וזורה לרוח וכו' כ"כ והנה בשיטת הרמב"ם [illegible] פוסק הרבה [illegible] ר' יוסף [illegible] פוסק דלא כרבנן [illegible] קיי"ל כלום כרבנן [illegible] ר' יוסף [illegible] ר' יוסף [illegible] הלכה כר' יהודה [illegible] ומותר חמץ מן התורה [illegible] ר' יהודה [illegible] מן התורה [illegible] ר' יהודה [illegible] מן התורה [illegible] ר' יוסף [illegible] ולכך [illegible] בחמץ של רבנן [illegible] הרמב"ם [illegible] בתוך הפסח [illegible] הרמב"ם [illegible] בתוך הפסח [illegible] לא ימצא [illegible] יתחמץ [illegible] ר' יוסף [illegible] הרמב"ם [illegible] ודו"ק [illegible]

פרק ד' הל' ח'. ישראל שהרהין חמצו אצל עכו"ם וכו' והוא שיהי' אותו הזמן מקבלו לו קודם הפסח וכו' כ"כ והנה הרה"מ תמה על הרמב"ם שהביא בגמ' מבמע דלאביי דאמר למפרע הוא נקנה ח"ש מתניתין אף בהגיע הזמן לאחר הפסח ולפ"ז ה"ה נראה דאמר מעכשיו פליגי ואני בחידושי על הל' פסח נקרא קרבן פסח סימן תמ"א האריכותי ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל באריכות וכעת רק ליישב בדרך קצר והוא דקשה לכאורה אף באמר מעכשיו והרהינו אצלו מדוע מותר בהנאה כלא מעכשיו לא מהני רק אם אינו פודהו או הוי למפרע של הנכרי אבל אם פודהו או אדרבה הוא למפרע של ישראל מעולם וא"כ בימי הפסח הכי הוא ספק אם הוא של ישראל או של נכרי וא"כ הוי ספק אם הוא של ישראל או של נכרי דספיקא דאורייתא לחומרא וא"כ סוף סוף בימי הפסח מחויב לבערו שלא יעבור בספק בל יראה וא"כ אם עבר ולא ביערו ראוי לקונסו ולאוסרו בהנאה שיהי' מחויב לפדותו מחמת שעבר איסור ולא ביער ולכאורה היה נראה לומר דלדעת הרמב"ם ח"ש דס"ל בכל דוכתא דהא דספיקא דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן אבל מן התורה מותר א"כ לק"מ דהא הכי שעומד בספק בל יראה בפסח מ"מ מן התורה פטור מלבער רק מדרבנן הוי חייב וכיון שלא עבר אדאורייתא רק אדרבנן לא קנים ר' שמעון רק היכא שעבר איסור תורה מיהו מה שהוכיחו המהרי"ט והפר"ח דכליתתא אסורה מודה הרמב"ם בספק תורה לחומרא מן התורה ולפ"ז כיון דחמץ מיקרי איתחזק איסורא כמ"ש כל הפוסקים א"כ בספק איסור בל יראה חייב מן התורה לבערו והדרא קושיא לדוכתא מדוע יהא מותר לאחר הפסח (והנה"ם במכרי שהלוה לישראל יש כאן חזקת מרא קמא שהי' של ישראל מתחלה והוי כמו איתחזק איסורא אבל לפ"ז דאיתחזק איסורא לא מהני ה"ה זה למ"מ ודו"ק) ונראה בעצמות זה טעם הרמב"ם שס"ל שבעינן שקנה אותו קודם הפסח שאז כשמגיע פסח אין כאן ספק שודאי הוא של הנכרי אבל אם קנה ומ"מ אח"כ או בפסח עדיין ספק הוא וחייב לבערו כיון שלא ביער קנסוהו לאוסרו כהגה"ה ומפ"ז מיושב קושית הרה"מ בר"ל שבהמ מה שס"ל להרמב"ם באיתחזק איסורא הוי ספק דאורייתא לחומרא מן התורה כתבו במהרי"ט והפר"ח בלמד מהם תלוי שקיי"ל שאינו מבית אם כתלוי רק באיתחזק איסורא כגון חתיכה מבני חתיכות שריין והגם כמה' כבירות מלינו בזה פלוגתא דאמוראי דלר' זירא אינו חייב אם תלוי באיתחזק איסורא רק בעינן אתחזק לבהדי איסורו (מיהו לר"ן מכח דאתחזק לבהדי כאן ג"כ אתחזק לבהדי אם ישלם אח"כ מיהו אבי ורבא לא ס"ל כר' זירא רק בעינן מלוה ודו"ק) ולרבא גם אתחזק איסורו לא מהני רק בעינן מלוה ואביי מבמע דמודה גם לרבא וקיבל מירוצו ולפ"ז להכך מ"ד אף באתחזק איסורא הוי ספק דאורייתא לקולא מן התורה

[illegible]

פרק ז

[illegible]

הלכות שפר

פרק א

[illegible]

שם

[illegible]

שם

[illegible]

פרק ב

[illegible]

פרק ח

[illegible]

מותר ללמדם לכך מ"ל לפרש כמשנה כחרי כיינו קטן רק דמיירי ביו"ט שחל בשבת ובמקום שיש ב"ד ויש חילוק בין קודם שתקעו בב"ד לאח"כ ודו"ק היטב כזה:

סליק הלכות שופר בעזה"י:

הלכות סכה

פרק ה

הל' י"ב · כשוטה סוכתו תחת האילן וכו'· ע"ב עיין בכסף משנה כתוב ריש הל' סוכה דף ח' וד' כ' מה שהלכתי בדברי הרמב"ם הללו וכן מ"ש אח"כ בהלכה י"ג פירש דבר שמסככין וכו' עיי"ש ותמצא נחת:

שם הל' י"ו · סיכך בדבר פסול וכו' ואם כ' זה כמו זה כלמעלה וכו' הרי זה פסולה מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב. ע"כ עיין בהרב המגיד מה שהקשה על הרמב"ם דכאן פסק דפרוץ כעומד אסור ובהל' שבת פרק י"ו פסק כמ"ד דפרוץ כעומד מותר וי"ל כך עפ"י מ"ש בחיבורי הכ"ח לפרש פרש"י...

הי דעתה הוא למעלה מ"ת כאילו תזבל את סכה בלמטה הרי היא עליה אם היתה למטה מכ' היה כשרה והוקא
בלם לימעלה מכ' סוי תמתה מרובה דבזה אם היתה למטה נמי אי פסולה דסוכה בזה אם יש בה עוד לישראל דהוי
למעלה מכ' הדי עליה בס סכך פסול ובוהו גם בלמטה יש להכביר עוד יותר דזה דומה למה דקי"ל בעלאת רב
יוסף אמרינן הרי רואין לא אמרינן וא"כ בלמאת אם הסכה בלמעלה אי נלהה מרובה בזה אמרינן הואיל ואם
יימעטנה מכ' תהי' כשרה לכן אף עתה בלא יימעטה כשרה רואין יבידי למעט ואין עליו בס סכך כשר כדעת ר"ה
וכן נמי אם הוי למטה מכ' ואי תמיהה מרובה מלמעלה נמי דעיה היא פסולה לסוכה מ"מ רואין ואם ירבה לה סכך
היא כשרה אין עליו בס סכך פסול לפסול למטה אבל אם הוי למעלה מכ' וגם תמיהה מרובה א"כ כיון דרואין לא
מהני דאף אם תהי' למטה הוא פסולה ואם יבנה עליו למעלה יהי' פסול ואין לה הכשר רק בדרבנן יש יימעטה
מכ' ...

[illegible]

פרק ו׳

[illegible]

הלכות לולב

פרק ז׳

[illegible]

מ"מ י"ל דמן התורה לא הוי בטילה רק בזקיפה ונטילה דרבנן א"כ שוב כשלא אירע סילוקו של בה"מ דגלג הוי מן התורה בנטילה לכך עשו לו זכר כל שבעה אבל בעצרת מש"נ שם דהוי מן התורה מ"מ דילמא בזקיפה ושוב לא צריך בזה זכר עבשיו כיון דאין לנו מוכח ומה דעשו או במקדש בנטילה זה הוי דרבנן מדרבנן שוב לא עשו לו זכר כל ז' וה"ג הרמב"ם דעצרה בוהיל ולא הוי בטירוח מן התורה בלומר דנשי דהוי עכבה ודאי מן התורה מ"מ אינו מסורה בתורה אי בנטילה או בזקיפה לכך לא עשו לו זכר למקדש

וי"ב וכזן לפסר"ד ודו"ק:

שם הלכה כ"ד קך ס' טמוגע ביה...

הלכות שקלים

אלא בנענע שהרהו לא פסרישו על הלאוגים רק על הגוים נמ יש סגלה לומר שהכריס שלך לגמה או כיון שעליהן הדגש ויש סגלה גם לפסק לומר הלאוגים שלך לגמה א כיון שבאריש אלין תלה אלא אם כבר מרמה הרחיים על הלאוגים א"כ נמה אין בית פסק דהלאוגים שלך לגמה כיון שעליהן הרמי וגם הו הלאוגים להפרכה ולכן כלן בדין הראשון שמיישב הרמב"ם בכבר הרמו סרמומה בגרי נעמן זה אי החלוק בין ב"ח לג"כ לכן לא כ"כ הרמב"ם כמה שנוגלו א ולכן דייק הרמב"ם בלשונו והכהן האל אחרו. ס ולא"כ כ"כ לגין בגיס מספי שבדין הראשון, תי רי לאחר בניתומה סרמומה והכריס ס' אחרונים בכל דבר בין לענין הארכה בין לענין הרמומה מפלא"כ כדין, הבפי אף דהאחרונים האה לענין הארכה מ"מ כמה הלאוגים לענין סהדדה ולכן נקט הרמב"ם כריס ולכן בדין הלאשן והלאוגים שבלתו ביד בלית כמה שליש לגמה א ודו"ק היטב ומה שיבבתי דברי הרמב"ם לכל לו מקשית הל"ע

ובאל מפרשים עיין נאה בחיבורי על תו"ע סי' כ"ו כי בס תקיש

שם הלכה פ' בלתו אם בקליטם כיד שומד בבר באבי האל חייב בגניבה ואבידה ואבדו חייס נאומם וכו' הכוב בבלית לגזברים וכבי פקיל סמורין. הנה דעת הרמב"ם אינס מיבן דהין פמת בוחר בבר חייב גב יכה כלא

...

כיון דכבר התחיל להיות חוזה כיה אלא השכינו אותו אף זה לבדו לא נתכב סגלה רק כיון דהוי רק סילק נזק וכדקיי"ל כמודר הנאה דשוקל לו את שקלו דהוי רק סילק נזק רק כיון דסל"ע קלא הגלה או מתחיל כגלה זו יזה ונגמר אח"כ כיה שנקרבה הגהתה אף דכוי הגמר ע"י אחר כיון דהתחיל הגלה בידו תלי דעתי' דניחא לי' נתכב גמר הגלה אף ע"י אחר וז"ש הרמב"ם דסגלה זו מהני להשלים כמטה ע"י הקרבת הכבמת כן נראה לפרש כוונתו ועדיין צ"ע ודוק כן הבכתי להחכם השואל הנ"ל:

סליק בעזה"י הל' שקלים. יה"ר שלא נבוש ולא נכלם: אמן:

הלכות קדוש החודש

פרק ב' הלכה ב' דין תורה שאין מדקדקין בעדות החודש וכו' שכל ישראל בחזקת כשרות וכו' ר"ב עיין בלח"מ שכתב שמה שכתב הרמב"ם שאפי' נמלאו זוממין מכני אפשר שלמד כן ממה דאמרינן בתוס' ר"ה וכו' וכאמת הוא שלא לצורך שכבר מבואר הוא בתוספתא פרק ב' דר"ה באם נמלאו זוממין...

...

פרק ג' הלכה ג' ...

...

פרק ד' הלכה ה' ...

מקדש והו סי' נמי כבאת בכורים נכך ממקום הראוי לשמור שם ראוי להיות ממנו בכורים נתחלה ולכך כל שמתין דהו יכולו הבכורים מיוחדת ממקום הבאת הבכורים דומה לזה מלינו כמה פעמים בפוסקים שהוא דאיתשביר כי' מלוה חדא לשביר כי' מלוה אחרת כגון נסח שמעברין בו ובכמה דוכתא כן כ"נ כיון דעומד לא מיוחדת יהי' הבכורים נמי נתחלה מיוחדת כן נראה לי נכון כ"ז הבנתי להמשכיל הנ"ל והמשכיל הנ"ל חזר והשיג עלי וכתבתי לו עוד הפעם תשובה והוא בחיבורי על א"ח שנת תר"א בדף מ' ע"ב עיי"ש באריכות:

שם הל' ז' יש דברים שאין מעברין בשבילם וכו' ואלו הן מפני הגדיים והטלאים שעדיין לא נולדו ומפני הגוזלות שלא פרחו וכו' נ"ב והנה הרמב"ם מביא גם אבל שבין אותם לבעד לגבה ושנה וגרלה דשותתו לייתב הוא קושי' התו' שם בסנהד' די"א ד"ה מפני שהגדיים וכו' והקשה לי המשכיל הנ"ל דהרי בש"ס שם אמר ר' ינאי משום רשב"ג מהודעין אנחנו לכון דגוזליא רכיכין ואימריא דעדקין וזימנא דאביב לא מטו וכו' א"כ מוכח להדיא שמצרפין אותם לעבור שנה כן הוכן קושית התוס' הנ"ל ולכאורה עלה בלבי לומר דלקיים לשטות הרמב"ם רק דלחד מהן אין מצרפין עם אביב כגון עבור גדיים לבד או טלאים לבד או גוזלות לבד כמו דמשמע מדברי התוס' ד"ה מפני הנ"ל שכתבו דעל שנים מהם אין מעברין משמע דהס"ד הוי' להיות מעברין על שנים מהם ובע"כ דכתבו לכ' דאם נתבטו רק לאחד קשה קושייתם אכתי למאי ופשיטא דלא עדיפא מאיכך דאין מעברין על אחד ובע"כ דנתבטו כלא כש"ס וא"כ י"ל כוונת הרמב"ם דדוקא נצרף אחד מהם עם אביב או פירות אבל אין מצרפין אבל שנים מהם עם אביב מצרפין דהני שנים נתבטו לדינא כאחד ומצרפין כאביב והוכיח הרמב"ם זה לא מלשון הברייתא דלא מנה הני רק מלשון ר' ינאי גופי' דקאמר בלשון ממש ומנ"כ אם הוי שבארה דליבגא לימקט יאי ילתא גדיים וטלאים וגו' וגם אביב ואם יאי דוקא לייקם חד או גוזלות ואביב או אימרייא ואביב ולמה כקם תלתא אמרייא וגוזלות ואביב בע"כ דהכי הרחי כחדא הוי ועם אביב מעברין ומזה הוכיח הרמב"ם דינו והדי"ן אך א"כ נתמהו בזה כי לשון הרמב"ם שכתב יש דברים שאין מעברין עבור הבכם כלל משמע דאף שלש אין מצרפין ולכך נראה כוונת הרמב"ם דהנה ענין השעבד מה שיש למ"ע זה אך בע"כ הכוונה כדי שיקבלו ברצון ולא"ה הנה משום במס' ע"ז דל"ו גבי גזירה של נכרים שההוא בפעמים אחרים וצריך מ"ש לא גילה לו טעמא ומפני גזירה הכבד אין מגלין טעמו של דבר דילמא איכא דלא מגמע לי' ה"ש ואתי לזלזולי עיי"ש א"כ מוכח משם דמכבב"ל חשב שום אמר לו טעם באיזה עיי"ש ולפי"ז הנה בש"ס דסנהדרין שם אמר דכומן בה' מפני האביב הוי הכל שמחין דשבע אומר מפני התקופה ומבעיא שם בש"ס אם מפני התקופה הוי הכל שמחין או מפני התקופה לבד מעברין יהנה הרמב"ם פסק כי מפני התקופה לבד מעברין עיי"ש ועכ"כ נ"ל דמפני התקופה לא הוי שמחין ולפי"ז י"ל דנאמת הוי' גם העבור מפני התקופה אבל אם יודיע גם כן דבזה אין שמחין דלמא אתי לזלזולי כי' לכך הודיע להם מפני האביב דבזה יהיו שמחין ויקבלוהו ברצון אך הרי מפני האביב לבד אין מעברין לכך הודיע להם גם זה דגוזליא רכיכין וזה הוי' לטעמים דשחס וזה הוי ענין הכעוד דלרבים מודיעין כן כדי שיקבלוהו ברצון אבל לפי האמת אין מצרפין אותם וזה עיקר בעיני ודו"ק:

שם הל' ו' אבל אין מעברין את השנה לא מפני השלג וכו' ולא מפני הטומאה וכו' ואם עברו את השנה מפני הטומאה הרי זו מעוברת נ"ב והנה לכאורה קשה על דברי הרמב"ם דכאן פסק דאם עיברו מעוברת ותוספ"כ בהל' ביאת מקדש הלכה י"ז העתיק הטעם דלכך ביקש רחמים מכח דעיבר מפני הטומאה אין מעברין לכתחלה ומורה דס"ל דאף שבדיעבד מה שעשה עשוי מ"מ שייך בקשת רחמים והאי ר"י קאמר לפי מסקנת הש"ס דאם עיברה אינה מעוברת והביא ראי' מחזקי' שביקש רחמים א"כ מוכח דאם הוי בדיעבד מעוברת ל"ש בקשת רחמים ועיין בכ"מ שהרגיש בזה בקולר' ומה שנראה לי לייתב דהנה בש"ס דפסחים פליגי בה דרבי אמר משלחין אחד מהן בכרך ושלח אמר משלחין אחד מהם לדרך רחוקה וכ"נ אמר שם זילו ואמרו לי' לשולא מאן לייא לך דעקר סיני' ומשכני' ורכיע עיי"ש ופרשנו בחידושינו שם דקושייתו הוי דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך עיי"ש ולפי"ז א"ש דהנה לטמא אחד מהן בידים י"ל דאף דטומאה הותרה בציבור היינו בנטמאת ממילא אבל לטמאות בידים אבל לשלח אחד מהם בדרך רחוקה זה ודאי מותר כיון דאינו מוסיף טומאה בידים רק דעושה תקנה אחרת וממילא יהי' נעשה רוב בזה ודאי מותר למ"ד טומאה הותרה בציבור ולפי"ז י"ל דמה פריך כאן דר"י אדר"י ומוכרח להגיה היינו לשולא דס"ל דמשלחין אחד מהם לדרך רחוקה וא"כ א"א לתרץ כמע"מ דאלכתי תקנה הרי אפשר לשלח אחד לדרך רחוקה ובבבל שלא ישלחו אחד לדרך רחוקה אין ראוי לעבר השנה ולכך מוכח להפוך הדבר דר"י ס"ל אם עיבר אינה מעוברת ומוכרח לומר דכשביל לכתחלה לא הוי שייך בקשת רחמים אבל אנן ס"ל כרב וכר"נ דאמר מאן לייא לך דעקר סיני' ומשכני' ואין תקנה רק לטמא אחד מהם בכרך וא"כ י"ל דר"י יסבור כמ"ד מע"מ אינו כרוב ולשיטתו דאין ק"ל תלוק לכך מעברין דלא שייך הותרה בציבור כיון דאינו רק מע"מ אין לטמאות בידים להיות רוב טמאין ולעולם י"ל דשייך בקשת רחמים עבור דאין מעברין לכתחלה ולכך ס"ל להרמב"ם כן ודו"ק ויקרתי כאן רק בחיבורי על או"ח שנת תקל"ב דף קל"ב שם הארכתי בביאור דברי הרמב"ם ביותר שאת עיי"ש ודו"ק:

שם הל' ט"ו אין מעברין את השנה בשנת רעבון וכו' ואין מעברין בשביעית וכו'. נ"ב הנה נשאלתי מחכם אחד שהקשה על דברי הרמב"ם הללו שכתב הטעם דלכן אין מעברין השנה בשביעית מכח די"ד הכל בולעת על הספיחין ועיין יכילו עומר והדבר יפלא הרי מפורש בש"ס דסנהדרין דף י"ב דאין מעברין אף במוצאי שביעית והשואל יפה אמר דודאי הרמב"ם כר"נ ס"ל ומעברין כמ"ש מכח דס"ל דמביאין רק מח"ל דחושבין לגוביהן וכן מורה לשון הברייתא דקאמר אין מביאין רק מח"ל ורבותינו התירו וכו' ואכי הבנתי לו דאית מלשון ורבותינו התירו מוכח דהאי קי"ל אך כזה יש לדייק מ"ש שם הרמב"ם בלשונו שהיו רגילין לעבר ערב שביעית ובאמת מלשון הש"ס משמע שם לכאורה שזה לא נזכר רק כדברי ר"ת דס"ל אף במו"ש אין מעברין ולכך קאמר כיון דא"א לעבר לא בשביעית ולא במ"ש הוי מעברין ע"ש אבל לר"נ דס"ל דמעברין מו"ש א"כ מנ"ל דדרכן לעבר ע"ש דהרי אפשר לעבר במו"ש ולמה העתיק הרמב"ם דינא דהיו רגילין לעבר ע"ש ונ"ע וקצת ועיין בחיבורי שנות חיים תשובה קט"ו דף ל"ב שם הארכתי עוד להשואל הנ"ל על כמה קושיות שהקשה על דברי הרמב"ם עיי"ש:

סליק בעזה"י הל' קדוש החודש ד' ישלח לנו עזרנו מקודש וימלא משאלותינו בנודש: אמן:

הלכות מגילה

פרק א' הל' א' ואפי' כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. נ"ב הנה בלח"מ תמה על דברי רבינו למה לא חילק בין ת"ת דיחיד לת"ת דרבים כמו שמחלק בש"ס עיין בחיבורי על א"ח שם הארכתי לייסב דברי הרמב"ם בבני אופנים עיי"ש בדף ל"ח ול"ט:

שם הל' ח' וכל עיר שאין בה י' בטלנין קוראין בבה"כ וכו' נ"ב הנה נראה מדעת הרמב"ם ורי"ף והאי נוסך במ"ד דהכפרים מקדימין ליום הכניסה מ"מ פסק דאם אין בה י' ב"א אין קורין אלא בי"ד והנה לכאורה קשה עליו מן הש"ס פ"ק דמגילה דף ב' ע"ב דקאמר אלא לריב"ק בשלמא מדינה מדינה לחלק בין כרכין לעיירות עיר ועיר למאי אתא ע"ש ומה פריך נימא דעיר ועיר אתי לרבות דכפר שאין בו י' ב"א נידון כעיר וקורין בי"ד ולאו נימא דלשון עיר ועיר משמע לחלק בין עיר ועיר דיש חילוק ביניהם לרמז אלכתי אתא כן דלדידן דמוקף חומה סוי מימות יב"ן וממילא אצטרך עיר ועיר לחלק בין שושן לשאר עיירות לכן נהי דפסק מימים כימים או מבזמניהם בכפרים מקדימין ליוה"כ מ"מ מוקמינן אמה דמסתבר טפי רק כשיש בה י' ב"א אך אם אין בה י' ב"א נידון כעיר גדולה ואין קורין אלא בי"ד אבל לריב"ק דס"ל במוקף חומה מימות אחשורוש לכי עיר ועיר מייתר י"ל דאף כפר שאין בו י' ב"א נידון ככפר ומקדים ליוה"כ ולכך אצטריך קרא דעיר ועיר לחלק בין עיר לעיר דיש מקדימין ליוה"כ ויש קורין בי"ד ומכימים אין בזמנים אין ללמדו דדלמא שם מיירי שיש י' ב"א ולכך קמ"ל אף כאן בו י' ב"א מקדים ליוה"כ וקראו הבי"ב עיר דהכי כן סוי לשון הרמב"ם שפירין כלשוני עיר גדולה ויש קורא אלא בי"ד הוי דכוה מקרא בן עיר לעיר ולכך קמ"ל לחלק בין עיר לעיר ומה צריך ובע"כ מוכח דאין מגילה נחלק ביניהם כלל ולכאורה נ"ע מיהו לכאורה נראה להשוך לחי' לדין הרמב"ם הנ"ל אמה דצריך גם לעיל ר"י אדר"י דאמר דבזה"ז הואיל ומסתכלין בה אין קורין אלא בזמנה והולך בריית' אחר דבמקום שנכנסין בשני וחמישי מי קורין אפי' בזמן הזה עיי"ש ומה פריך הכי אמרינן בש"ס שבת דף קט"ז במנחה גבי עשרה ב"א מתקין כאלונטית אחת ומכילין מכח דרבים ליכא מדכרי אהדדי ועיין במג"א סימן ס"ב שכתב דבזה לא מהני מנה מהלכה דקי"ל כן א"כ הי"ל נימא ומה דאמר ר"י דבזה"ז הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה היינו בכפר שאין בו י' ב"א לכך חיישינן לשכחה וטעות ולכך אין קורין אותה אלא בזמנה אבל אידך מיירי בכפר שיש בה עשרה ב"א או כיון דיש בה עשרה מדכרי אהדדי ולכך אף בזה"ז במקום שנכנסין קורין ומה צריך ובע"כ מוכח לדעת הרמב"ם דבאין בה עשרה מדינא אין מקדימין רק קורין בי"ד ולא קי"ל גבי לאחות בזה"ז וצריך עיון אך א"כ קשה אהדדי דמקשיא הנ"ל מוכח לישנא ומהא דאי"ב דהכה דבר זה יכי' ... מגילה בזמנה ביחיד שלא בזמנה בעשרה ודעדי' בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה ופסק הרמב"ם כרב בזמנה ביחיד שלא בזמנה בעשרה א"כ בין לחלק בכפר בין יש עשרה או לא דבים גם עשרה חל עליהם חובה הוא דשלא בזמנה בעשרה לכ"ע ולכך מקדימין ליוה"כ אבל באין בה עשרה א"כ לא יצא דבזמן נוהג דין כפרים ... ומגם הרי שלא בזמנם בעשרה ואין באין עשרה לכך לא חל עליהם חובת קריאה ולכך ימתינו עד הזמן ויקראו ביחיד אבל למ"ד דבזמנה נמי בעי רק בעשרה א"כ לא יצא במתינו עד הזמן ומה לי היום

לו למחר לכך הדרינן לדינא כיון דהם נמי סמפרים יקרינו ליוה"כ ולכך א"ש דפרכת בש"ס שפיר וטעו סוי למ"ד דאף בזמנה בעשרה לכן אין לחלק בין יש בה עשרה לאין בה אבל רב ... פריך דר"י אדר"י ס"ל כרב דבזמנה אף ביחיד לכך בשיר כ"ל דכיון בה עשרה אף בתחלת תקנה לכך בשיר פריך דר"י אדר"י והנה מה יסי' שום לשיטת הרי"ף והרמב"ם דפסקו דבזמנה אף ביחיד והנה הרא"ש ... רב יש לה דרב אסי ולפמ"ש א"כ דהרמב"ם לשיטתו למד כן מסוגיא דרב אסי דר"י אדר"י ובע"כ דרב אסי דהוא כרב א"כ ס"ל בזמנה אף ביחיד ולכך פסק כותי' ומה יומתק בזה מה דצריך בש"ס ולי מטעם דקא ר' ור"י אדר"י טעם נהר כר' יוסי בר' יהודה ומה צריך הכי והאי כיון דסתמי דברי' אהדדי בע"כ דהכי אידך ככם אחר אך לפי הנ"ל א"ש דקא"ל לי' מה דחזקא שמר כר"י ברי' דרי אבר עיר דהגודיהו כר"י ומגלה בזמנה נמי בעשרה ובזה אשר נאכן נמ"א וד"ר י"ל כן מלגגיה בש"ס ולכן מכי דגלגלית גבוה בן דגרים ר' יוסי לכך טפי ניחא לי' כהא ובפ"ל דבזמנה אף ביחיד ודו"ק היטב ועיין בחיבורי על א"ח בזה הגה"ה מ"ש עוד על דברי הרמב"ם הללו דלכאורה דברי הרמב"ם הנ"ל ... נגד הירושלמי דפ"ק דמגילה הלכה ג' עיי"ש ודו"ק:

שם הל' י"ג בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר וכו' נ"ב עיין בלח"מ שהקשה למה השמיט הרמב"ם הך דינא דרבא גם במגילה דף י"ט אמר רבא בן כפר שהלך לעיר בין כך ובין כך קורא עמהן עיין בחיבורי פ' א"ח מה שהארכתי בזה לייסב קושיית הלח"מ עיי"ש ואמנם יש עוד לדייק בלשון הרמב"ם שכתב לשון בזמן קריאתם ולא כתב כלשון הש"ס בליל י"ד כלשון הש"ס ולמה שהם בזמן קריאה ולשון משמע דהיינו כל זמן קריאה והם עד ... יתפרש לשונו מלשון הב"כ ומפי סוי נקט כלשון הש"ס דבזה גם בליל י"ד ולכך נראה דכוונת הרמב"ם הוי דבזה גם כל זמן קריאה כל יום י"ד ויום ט"ו ולא דוקא ס"ל דבליל הליל מלחת עיקר דזה הליל נרין אם הוי קריאה בלילה עיקר או קריאה ביום עיקר דהרי יש לנגין טעמו של רבא דס"ל ובלוס עתיד לחזור בליל י"ד הליל מלנה ממ"כ אם ס"ל דבזה בן יומו בקרא עמהן ומקומת כיום כפשוט א"כ אף במקומת הלילה יהי' די ואם כל דלא מהאי מקום כיום כפשוט וכל כל היום ומריכן לענין זה נמה בעינן יום ואין די בלילה אך מהאי כפשוט דהנה כבר ומגילה נמי מ"מ ריב"ל חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום ואמרינן בש"ס דסבר מינה בלילה לקריה ומהני מתניתא דידה כמאה ושם א"כ יש לנו סברא הוי סברא דקורין רק בלילה וביום רק שנותן א"כ יש דיקא גם דוקא רק אף ביום קורין אך ע"ש י"ל דקריאת בלילה עיקר ומ"ל לעבור מכחן וכו' בין בס"ד לבאמת אך י"ל דזה הליל נמי דאיגי ר"נ ורבא בש"ק דמגילה גבי מ"ש אין אומרין הלל בפורים דר"נ ס"ל דקרייתא זו הלל ורבא אמר משום דהללויה עבדי ה' ולא עבדי פרעה וכו' והנה אם מצות קריאת המגילה הוי ביום הרי הלל אי עיקר ביום ניתן ביום ואין אומרין הלל רק ביום ולכך לדידי' סוי עיקר הקריאה ביום ובלילה הוי טפל אבל נראה דס"ל דאין זה כיוצא הלל רק בסיפור הנס כוה י"ל דבל לילה טרוף ודאי קרי ... כל הקריאה וביום כבר קראו גם אחת ... ובדס"ד בלגני סבינה דהוי ס"ל דלילה העיקר א"כ י"ל דרבא מודה נמי ודלא שייך כאן מקצת היום ככולו רק הכל ומן הקריאה בעינן שיהי' בם אז נקרא בן יומו רק דבא לשיטתו ס"ל דקריאתה אם בלילה ולכך ס"ל דקריאת לילה עיקר וסיוף מסתבר בם בכל לילה הוי כלילה הוי בם כל זמן קריאה והוי סרוז בן יומו אבל לדידן דפסק הרמב"ם בהל' חנוכה הר"ל דקרייתא זו הלילה א"כ לדידי' הוי יום עיקר ולילה טפל ודו"ק ובזה יסי' א"ש מה שהקשו בכשמעות למגילה בכב"ח דלמה פסק הרמב"ם כר"נ ולא כרבא דהוא בתרא משום די"ל דהוי קשה להרמב"ם ממה דקאמר הש"ס במגילה די"ל דכל שמעתו בלילה כבר כל הלילה נחשבת חכילה ספוח ולמה לא קאמר דחזית מגילה בכל לילה והלח"מ גם נדחק בזה עיי"ש בכ"מ דמגילה אך לדעתי א"ש דכוה הא"ל אמונה לא המפיק ואם בקריאה בל יום דאי עיקר היום סוי זמנה כל היום מכ"מ בכל לילה דהוי טפל דאי מוחר כל כלילה לכן סוי א ואי"ל לאמר א לכן מוכרח להכין כע"א אך זה למ"ד קריאה א הלילה אבל למ"ד בלילה עיקר ד' ולא עבדי פרעה ספיר י"ל דבל לילה עיקר והוי"ל לאחרן לא א בכל יום כבר כל היום רק אף בל הלילה כבר כל הלילה וסוי מידי דה הכלל דבר במלותו בלילה את המגילה ומדלא מפני כן מוכח דשמחה דה"ס אזל למ"ד דבונו קריאה א בלילה לכן פסק הרמב"ם כן כר"נ וא"כ א"ש כיון דלדידן סוי עיקר מצותו ביום לכך בעינן שיתעכב גם כל היום כמו דלרבא דקריאת לילה עיקר הוי אם שיתעכב כל הלילה סוי לדידן ואם נתעכב כל סוף הלה, זה לא נקרא בן יומו ולכך פסק הרמב"ם הכי כדור ולפענ"ד דלא כדעת המפרשים לשיטן ודו"ק:

שם כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו הרי זה ככרך וקורין בט"ו וכו' נ"ב הנה הרמב"ם השמיט כן בברייתא מה דאיתא גם הגא סמוך אעפ"י שאינו נראה נראה אעפ"י שאינו סמוך ואמוב הוא מדוע השמיט ולא כבריית' ואחר אני אתוב לייסב ואת כוח עשמ"ש בחידושי על מס' מגילה די"ל דכן דינא סמוך אעפ"י שאינו נראה וכו' מיירי רק בעיירות גדולות אך בכרך לא מהני זה עיי"ש אך הנה לכאורה יש סתירה לזה ממה דאיתא לעיל במגילה בדף ב' ע"ב דמדינה ומדינה נמ"ל לכדריב"ל דכרך וכל הסמוך לו ופרי' א"כ תוכח מכם דגם במוקף חומה שייך הך דינא דכרך וכל הסמוך דהרי מדינה ומדינה מיירי במוקפין חומה כדמוכח גם לבריא אך כד דייק יסי' א"ש ולאורכא מכם יסי' סישתא לדבריו ואת הקבה נ"ס ממ"נ אם ממדינה למדינה לבד מהמע דין א' דכרך וכל הסמוך לו נמ"ל לריב"ק עיר ועיר ואכתי כבר יקשית הש"ס עיר ועיר נמ"ל לריב"ק ואם מלשון שניהם חזקא משמע כן כהרמב"ם דהסמוך עיר הסמוך למדך א"כ קשה לרבנן מנ"ל לחלק בין שושן לשאר עיירות וילפי מעיר ועיר מנ"ל כן כיון דאצטריך עיר ועיר לכרך וכל הסמוך לו אך נמ"ש יסי' א"ש על נכון דהכרך והאי בעינן סמוך ונראה יחד כמו כשושן והר מוכיח לא מהני רק בעיירות מהני סמוך או נראה והיינו כיון דעיר ועיר מיותר וה"ל דאיצטריך לעיר והסמוך לה הרי זה נלמוד מק"ו מכרך ומה דכרך הוי כל הסמוך לו כיון דכרך אף דהוי ... מכ"ש בעיר דהוי לאחמיר ... זה טוב כן דבכרך בעינן נראה וסמוך ובעיר די באחת או נראה או סמוך לכך מדינה ומדינה אצטרכון לכרך לסמוך ונראה ועיר ועיר אתי לסמוך או נראה אך זה לריב"ק דלא אצטריך לי' עיר ועיר א"כ לכך די בעיר סמוך או נראה אבל לרבנן דאצטריך עיר ועיר לחלק בין שושן לשאר עיירות א"כ לא מייתר רק מדינה ומדינה וילפינן מיני' כרך וכל הסמוך לי' דבעינן ככרך ומ"מ בעינן שניהם נראה וסמוך ובעיירות ליכא גלוי רק דילפינן ק"ו מעיר לכך די לבא מן הדין להיות כנדון ובעינן בעיירות נמי נראה וסמוך ולכך א"ש דהרי"ף דקנו נראה וסמוך סוגיא לנכן ... מוקף מיכן וכדין באמת נראה וסמוך ומכ"ש בעיר דמהני נראה וסמוך ומ"מ בעינן שניהם ואך בריית' דסמוך או נראה אתיא כריב"ק דס"ל מוקף חומה מימות אחשורוש לכך אייתר לי עיר ועיר לכך ס"ל דבעיר די או סמוך או נראה וע"כ צריך בש"ס סוי מכבנות לה כבירוב"ם לעיל אך לדידן דקי"ל כרבנן דבעינן מוקף מימות יהושע בן נון בעינן נראה וסמוך מכח דליכא לי' לימוד לעיר וכל הסמוך סוי כמוסו רק דילפינן ק"ו מכרך ודי לבא מן הדין להיות כנדון ולכן השמיט הרמב"ם דברי' וסמוך נעיין סמכך וכ"ה לעיירות מכ"ש דמהני נראה וסמוך הכיכם בעינן עפ"ש ודיו לבא מן הדין וכו' וא"ש כשלמען"ד נכון ונגד בריפת הרמב"ם ודו"ק עוד יש לתמוה על הרמב"ם שבכמים עזין כרך שחרב ולבסוף ישב נתן ככרך וכן הרי"ף והרא"ש השמיטו כל זה ובוי' יתמוה ומה שבי' נראה לי לייסב כל זה והנה התוס' הקשו דמה פריך הש"ס מר"א בר' יוסי דלמא ס"ל כרבנן והרוני דבע"כ כר"א ס"ל דלרבנן לא מהני חרב ולבסוף ישב ולפי"ז י"ל דאף למה דמסיק דמיירי לענין י' בטלנין נ"כ זה תליא בזה דכיון דחזינן כר"א בטלנין חמור טפי מהקפת חומה דהכי בהקפת חומה מהני נושב ולבסוף חרב אף בלא ישב אח"כ ובבטלנין בעינן נושב אח"כ נ"כ ולכן כיון ביו"ד בטלנין חמירי א"כ י"ל דלא מהני חרב ולבסוף ישב רק לר"א בר' יוסי כיון דלדידי' בהר מציקתא חוליך ובמוקף חומה אף בחרב אח"כ הוי כליטו עדיין ... ולכך כיון דלדידי' אין צוב הרבה בלי אף בחרב אח"כ כ"ה נמי לענין בטלנין כיון דמעיקרא הי' בו יו"ד אף בחרב לא פקעה קדושתו לגמרי והוי דלא מהם לענין עשרה כיון דאף בלא ישב אח"כ כלל מ"מ מהני לענין זה דלא פקעה קדושתו לגמרי ומהני לי' אם מתיישב אח"כ מחדש אבל לרבנן דס"ל במוקף חומה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל א"כ כשחרב פקעה קדושתו לגמרי ולכך אף ליו"ד בטלנין פקעה קדושתו לגמרי ולא מהני מה שיושב אח"כ ולכך כמו דכס"ד הוי דרבנן ס"ל כר"א כר"י כן הוי למסקנא נראה כר"י מהני חרב ולבסוף ישב אין לרבנן דבחרב פקעה קדושתה לגמרי ולכן לא מהני חרב ולבסוף ישב לי"ד בטלנין כיון דחרב וגרע מהי' חרב נתחלל כמ"ש התוס' כמשם דלכן לא מקם הכבר בבי' חרב ופלימב משום דזה גרעי כן י"ל להרי"ף והרמב"ם ולכך י"ל דלא מבכי לרבנן דלית חומה נחרב נתחלה דבזה יש לתוב ביותר מחרב שנים ב' וליכא לגמרי נמי ליתו דומה דעו"י חרבה פקעה קדושתו לגמרי לרבנן ולית ודו"ק:

שם הל' י"א אין קורין את המגילה בשבת וכו' ושואלין ודורשין בהל' פורים בשבת וכו' נ"ב הנה דא"כ דברים תמוהין בלח"מ מה שתמה על הרמב"ם שמשמע מדבריו דוקא בבבל דאין קורין המגילה שואלין ודורשין נמים בא"י אבל אם ס' קורין בו המגילה לא הוי חזות בבבל ולדרוש ובש"ס משמע לאיסור ונדחק לייסב לשון הרמב"ם והגלה מהוך כן דאף בשעה שקורין המגילה הוי חזות לדרוש בענינו בל יום עיי"ש ותגרו המוכן ונעלם ממנו לשון התוס' במקומו שם שכתבו דאיכא לאיסור דביום שקורין המגילה אין שואלין ודורשין דהקריאה יש פרסום הנס עיי"ש א"כ מבואר מדבריהם לעיכוב ומהלח"מ נעלם כל זה ול"מ:

שם הלכה י"ד כל יום מהימים עבר שלא להיות בשבת בני עיירות מקדימין וקורין בכ"ס וכו' ובני עיירות קורין בו ביום שבאו ומגס וכו' נ"ב והנה מלשון שכתב שבאו ומגס נראה סותרו לזרזן בכ"ס דלא קביע דבני אדם הוו בבה וגוס הוא הכא ע"ב זמנם הוא ולכן דייק הרמב"ם שבאו ומגס וכיון דהוי זמנם אין נדחין ליום הכניסה ואי"ל קשה דסתרי דברי אהדדי כיון דהתחלה פסק הרמב"ם דלא כרבי רק אף נגד בשבת י"ד קורין עיירות ליום ולא ביום הכניסה ובע"כ פסק דלא כרבי וכמ"ש הרב המגיד גם וא"כ לפ"ז ס"ל דאין עיירות נדחין כלל ליום הכניסה כה"ג דרבי וא"כ למ"ל בשבאו הטעם שבאו ומגס תיפוק לי' אף אם לא הוה ומגס אין עיירות נדחין ליום הכניסה וע"כ לא אזלינן בש"ס לבן טעמא דע"ס ומגס הוא רק גרפי וס"ל עיירות נדחין ליום הכניסה

נכן

[illegible]

הלכות חנוכה

פרק ג' [illegible]

[illegible]

שם הל' ה' בכל יום משמונת ימי חנוכה אלו גומרין את ההלל וכו' · נ"ב עיין בספר פתיים של' חנוכה דף פ"ד מה שהארכתי בזה עיי"ש.

שם הל' ו' ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים וכו' · נ"ב והראב"ד השיג עליו והכ"מ מיישבו והכ"מ תמה עליהן מה הרעש הזה הרי הרמב"ם קרא לדבר הנלמד מי"ג מידות נמי דברי סופרים עיי"ש שהניח בצ"ע ובאמת לק"מ דודאי בשלמא קרא להוראיתא נמי דברי סופרים רק כאן כיון דהרמב"ם

[illegible]

סליק בעזה"י היום יום ד' ב' דר"ח אדר ראשון שברבין בו בשמחה רב נחת להלכות חנוכה ומגילה ה' ישפיע לנו עושר וכבוד וגדולה · ורום קרנינו למעלה · עד שלום סלה :

תם ונשלם חלק ראשון מן הספר משנה תורה · ה' יתן לנו ששון ושמחה ואורה : אמן

בני בנימין*)

הגהות והערות וחידושים ומקורים לדברי הרמב"ם ז"ל, מהרב הגאון וכו' מו"ה אלי' דוד ראבינאוויץ שליט"א אבד"ק מיר.

הלכות שבת

פרק א' הלכה א' שביתה בשביעי ממלאכה מ"ע היא שנאמר וביוה"ש תשבות · נ"ב נ"ב כתוס' שבת פ' א' ד"ה אבל דזכו עשה דשבת וע"ש במהר"ם לובלין קל"ג ב' · שלא זכר דברי התוס' ריבינו · ומסתברא כן דלא גרע מיו"ט לס"מ דקיי"ל שבתון עשה הוא ומ"ש הוא ז"ל מזכור ושמור ז"א דלקידוש היום קאי כמ"ש בברכות כ' ב' · וכמ' רבינו בסה"מ מו"מ כהקונן מש"כ בזה · וג"ל מה שהוסיף רבינו ממלאכה דבלאות גם מדיסר לריך לשבות כמש"ל פכ"ד ה"ד ובירושלמי פט"ו ה"ג דשבת דרש ר"א שבת לי"ד שבות כ"ד · מה הקב"ה שבת ממאמר אל"ת שבות ממאמר וזה דייק וגרים לכתוב שהשביתה ממלאכה הוא מ"ע מה"ת ומהדיבור היא ודו"ק :

שם ה"ב [במ"מ ומהם בפ' תולין לוקין מ"מ מדרבנן לא נמלא לפנינו כ' זה ואולי צ"ל חולין קמ"א ב' · פ"ש או דטונתו למ"ש דר יוסף בשבת קל"ח א' · דחייב וא' אביי מדרבנן ויו"ל דכוונתו למ"ש קל"ח ב' · ד"א שם אלא מפחר שרבב בגלימא ה"ג דחייב וס"ל דאינו רק מדרבנן דהא דמילתא חניא שם רק אסור וכן העתיק · ואת המ"מ פכ"ב הל"א ל' דמחייב ולא כהגרי"ב שהגיה בגמ' דאסור] :

*) מהלכות שבת והלאה כל המוסגר בחצאי לבנים כזה [ ] הוא משל כבוד אאמו"ר הגאון זצ"ל למען לא יאלך הסופסם על כל דבר לסמנו בשמו זצ"ל .

פרק ב׳ ד״ה אלא פי׳ גחלי ישראל והכמיהסי פי׳ כ״מי אך בירושלמי ספ״ו ס״ח וביומא פ״ח ס״ס מ׳ כסבעות ד׳ רבינו ע״ש ובנ״ק :

שם ר״א [בתו״ד הכ״מ וא״כ מוטב לעבות הוצאה פי׳ שינוי כו׳ · נ״ע דהא מוסיף באיסור הוצאה בהוצאת ככלי ואף שהוא כלאחר יד ימ״מ שבות הוה ומ״ל שבות זה משבות דסחיטה והרי כדאמרי׳ אסור להרבות בשיעור פ״ל ה״ת בכ״מ וה״נ בשבותים ואולי זהו מב׳ מיני מלאכות · ודכוותה כדאורייתא חייב שכתו״א מבא״כ במרבה בשיעור ה״ל כב׳ זיתי חלב כהעלם א׳ · וה״ע בשני שבותים ודו״ק] · ולי כנו ותלמידו נראה דתלי בפלוגתת הראשונים המובא בטוש״ע א״ח סי׳ ש״א אם הוצאת כמת לכרמלית לריך ככר ותינוק · או טוב למעט בהוצאה מלעבור על שבות בטלטול · ושיטת רבינו סס״ו מ׳ דלמעט בהוצאה עדיף כמש״כ הרמב״ן ז״ל לדעתו בס׳ תה״א ומובא בטור שם וא״כ הוא קצת סתירה :

שם ה״ג [ה״ל לכ״מ להקדים דבריו בהלכה י״א כמש״ש ותותכן את הטעות ע״ש] :

שם רכ״ה וא״ל במלחמת מצוה פי׳ כ״מ מד׳ הירושלמי ומדברי רבינו נ״מ כן דאפילו לכתחלה מותר · ובאמת נ״ע דכיון דאלקיי״ש מפי תיתי יותר להתחיל בשבת והרי פק״נ שלמה אינה רק דמי חלל שבת כמש״ל

פרק ב׳ ה״ד וכ״ז שמלטמק לו הוא יפה לו׳ לו״מ מרבותינו ה״א דפגין מלטמק ויפה לו הוא אף אם אינו יפה בטעם רק שהוא יפה לבריאות ג״כ מיקרי מלטמק ויפה לו שאסור מס״ם דשמא יחתה · ולהלכה יש לחוש יותר מהטוב לבריאות ואם הוא מתוק לחיך · כמש״ל פ״ד מדיעות דהוא המובחר וחילא דידי מהא דמיבעיא לן מבלל דבילים מטמקות יפה להן ניננו אין דאה״ת פ״ח נתארחתי אני ואבא למקי״א והביאו לנו בילים מלוחקות כפוזרדין וכו׳ · ולכאורה מאי ראי׳ היא והלא חיך אוכל יטעם · אבל להאמור נ״ל דהס׳ הוא אם הוא יפה לבריאות ולזה הביא מר׳ חנינא בר׳ חמא שהיה רופא כמ״ש ביומא מ״ט א׳ · וידם שהוא טוב לבריאות ובירושלמי הגי׳ אני ואבא והוא ר׳ חנינא ואף שמסיים שם בירושלמי וטעמן יפה · ילא נ״כ יפה לבריאות ע׳ בכ״ע לר״ה כ״ח שלמו נברכות מ׳ א׳ · וע״ש מ״ד ב׳ · ר״א א׳ · שבת קל״א ספ״ב · ובכ״מ כל׳ חז״ל יפה שהכוונה טוב לבריאות · ונ״ל דמ״ש בשבת פ״ו ב׳ · טוס יפה ומטרש כוס של ברכה הוא ג״כ מה״ט דכוס של ברכה מלטרף לטובה ולא לרעה פסחים קי״ט ב׳ · וע״ש בפסחים קי״ח ב׳ · ברשב״ם ד״ה אר״י [אך לרבינו שבל כוס של ברכה בכלל ול״ד בהמ״ז ואא״כ] :

שם הל׳ י׳ [במ״מ ד״ה ואין או הבלין נתוכו אבר חי · זהו ג״כ ספיקא דס״פ מבשל לאלבר כחי וכמש״ל ד״ה ודם וגעי״ק] ·

פרק ה׳ הל׳ א׳ [אלא זה תובה א׳ אגמים וא׳ כיס · פ״ל פ״ג מבא״ע ס״י] ור״ל דמשם מוכח כן דהוא חובה אף אם א״ל לאכילתו מהא דלריך להדליק ביוה״כ שחל בשבת · ולי״נ ד״ל ג״ע בקי״ו מקידוש היום עי׳ מגילה כ״ו ב׳ · פ״א מכרה כיפה שברחשה והביאה [?]לי יין לקב״י וא״כ קי״ו לנר דבר עדיף מקב״י · ועי׳ בפ״א מחו״מ דמבואר כד׳ בוכות הדין כן מכמתנה והרי קידוש היום הוא מד׳ טוסת וקי״ו לנר וכן ילה״ד מהא דאין מדליקין בעטרן מפני כה״ם שמא יניחנו וילא׳ מ׳ דאף בלא סעודה הדין כן דהא קיי״ל דיכול להתפלל ש״. כע״ש כמש״ל פ״ג מתפלה ב׳ · אך מרש״י שם מ׳ דמשום סעודה הוא שלריך נר לשבת ע״ש ואולי ס״ל דאף שמתפלל מ״מ אסור לאכול עד הלילה · ועי׳ או״ת סרס״ו ובמג״א שם וס״ל פכ״ם בי״ח וכמש״ל ה״י דחובה לישב אלל הנר מ׳ אף שבנר אכל ומוכרח כן מדנר ביתו עדיף והרי יכול הוא לאכול מבעו״י או להשלים סעודת הלילה למחר · פי׳ תוס׳ פסחים ק״ח א׳ · ד״ה ובקידושא ואולי יסבור רש״י ז״ל דאין הלכה כרשב״א בפסחים ק״ג ספ״ב · ורבינו פ׳ כן ע״פ בירושלמי שם שמבואר בהלכה טותי׳ ואה״נ לרש״י דאם אוכל מבעו״י הדלקתן הוא רשות וי״ל כזה רב ור״ה לשיטתייהו עי׳ בישב נגמ׳ כ״ה ב׳ · ובברכות כ״ו א׳ ב׳ · ופסחים ק״ח א׳ · והדבר מובן להמעיין היטב :

שם וחייב לברך׳ מש״כ הגהמ״י מד׳ ירושלמי פ׳ כרוחה ופי׳ בקרבן · ואני לא מלאתי שם דבר לפנינו :

שם הל׳ ד׳ [פי׳ לח״מ ובימיו לא נדפס שמ״ק לכתובות ואחם זכינו לאורו · ושם דף י״ג מביא דברי ר״ח דבאמת לא חזרו כלל חכמי ישראל ע״ש והובא בהגהות הגר״א ז״ל בשבתים נ״ד ב׳ · וכוס א״ם ד׳ רש״י סס״ב דפסחים ע״ש בהרא״ש] :

שם הל׳ י״ב מפני שהוא מוקצה · לפז״ק דלא סריך מידי בפסחים י״א א׳ · די״ל דהתם הוא איסור דאורייתא משא״כ הכא במוקצה דרבנן לא חששו כ״כ · ואולי י״ל דבאיסורי שבת דחמירי באני · שמש״ל פ״ב ממילה ס״י בס״ד · וי״ל דפריך לר״ית כערובין פ״ו ב׳ · אולם דברי רבינו בס ע״פ בירושלמי ע״ש פ״ב ה״ד שמבואר הטעם משום מוקצה · וע״ש נגה״ש :

שם הל׳ כ״א [אל מו״ש · פי׳ לח״מ פ״א מחו״מ כ״ו ד״ה אבל] :

פרק ו׳ הל ג׳ מה שתמה הכ״מ ע״ד הרמ״ך דדברי רבינו מבוארים במשנה תמוה דבמשנה אינו מבואר כלל באסור גם לישראל אחר רק תוס׳ כ״כ ולולי ר״ל דכמו כן י״ל גם בדעת רבינו אלא דלהלן בהלכה כ״ג מבואר לבה״מ דאסור אף לאחר :

שם הל׳ ו׳ עי׳ כ״מ וכט״ז ססכ״ב סק״ז בקשה זו מפלמס ותי׳ משום דשל״מ ואולי פ״ל לסרמ״ך טעם פרוכין מ״ה ב׳ · דבעירוב הקילו ועי׳ ביצה ל״ע א׳ · והארכתי במקומו בס״ד :

פרק ח׳ הל׳ א׳ [בכ״מ ואפשר שטעמו כו׳ פי׳ כ״מ ספ״ד מכשרות מס שכתבו לת׳ הרשב״א סש״א · ומש״כ א״נ החמירו בספיקו ע״ל פ״ג ה״י ובכ״מ א״ע] :

שם הל׳ ג׳ כל המוקר דבר מגידולו חייב משום קולר ע׳ מ״מ ובש״ס בגמ׳ · ועי׳ ירושלמי פ״ז ה״ט א׳ · גם כל בחמה מבדילו מחיותו חייב משום קולר :

שם הל׳ ו׳ המעמר אוכלים · פי׳ מ״מ ובנ״ק ס״ז כ״מ א׳ ד״ס ט׳ ופי׳ כ״מ ס״ס כשם הרמ״ך תמוה מאד שבחק לו דהא רבינו ז״ל לשיטתי׳ שפסק כריב״ב׳ פ״ל פ״א מערובין ס״ס ושם הוא לדעת ר״ם :

שם הל׳ ט״ו וכן בשוחק תבלין · תלמוד ערוך הוא בירושלמי פ״ז כ״מ א׳ :

שם הל׳ פ״ז ואין ניכול כלאנר · פי׳ בשגת הרא״בד וגלה״ר לפי׳ רבינו ממש״ל סכ״ג כ״ד דאין מקדשין מי חטאת בשבת משום שבות וא״ל דכ״ל מלאכה גמורה דהא קידוש מ״ת היא נתינת אפר ע״ג מים כמבואר בכ״מ וא״כ ה״ל מלאכה גמורה א״ו לדברי רבינו · אולם באמת לא הבאתי ט״כ מקורו ובנ״ם הוא בא״זה גרייתא שאין אתנו ומיהו י״ל גנקל בכ״א:

פרק ט׳ הלכה ח׳ ואם סיתה יגבם תותכה אף בכלי ועוכד עבודה · מ׳ דמיירי רק בכהן העובד · ונראה שבאו מפ״ד בירושלמי דא׳ שם משום קלקול פיגות ע״ש בערובין ולא כדברי הש״ך שם ועי׳ גר״ש פסחים פ״ו ה״א ·

שם הל׳ י״ט וכן הקולע · ירושלמי פ״ו ר״ת בשם ריו״ח הקולע שלש נימין כאדם חייב משום אורג · ועי׳ תוס׳ ל״ד ב׳ · ד״ה וכו׳ ·

פרק י׳ הל׳ ט׳ אבל אם תפר יותר מב׳ תפירות · לא סלתי ט״כ מקור לזה ועי׳ ח״ס תא״ת סי׳ א׳ :

שם הל׳ כ״ב והיא הוא רודף ס׳ · פי׳ מג״א בשע״ש סק״ד דנא״א אינו חייב וי״ע דה״ל כ׳ שעשאוה · ונ״ל דלהי״ג רבינו לשיטתי׳ בפ״א ס״ו כמ״ש דלא כר״ש ובר״ש נאמת פטור :

פרק י״א הי׳ י׳ המפרק דוכסוסטוס · לכאורה ה״ל לחייב גם משום קורע ע״ל פ״ז ה״א · ואולי מס שכיא מתולדתו מתחבר ל״ש משום קורע ול״ע ·

שם [או המרככו בידו · פ״ל פכ״ג ס״י שב המרכך כשמן חייב ותירוש אל״כ כן ד״ו] :

שם הל׳ ס׳ המעביר דיו ע״ג סקרא · פי׳ מ״מ ואת״ל דרש״י א״ל לר״ל וכי מפני שאנו מדמין כ״ש וע״ש ברש״י שכ׳ להביא תולין לטורה ואזיל לשי׳ דס״ל תוכפ״ו דאורייתא · פי׳ נזיר כ״ט א׳ · ור״ל פ״ל דרבנן ע״ש וא״כ גם לרבינו לשי׳ דס״ל דאו׳ פי׳ בפ״ב מבחיטה פ״ל פסק שלא לבכיא ועי׳ שבת ע״א א׳ מ״ד בין לקולא בין לחומר׳ פ״ש ברש״י ושם לר״ל קיימינן וי״ע בכ״מ לפאין ס׳ בכבגות קרבן ועי׳ ירוש׳ פ״ג ה״ה:

שם הל׳ י״ז הרושם ס׳ אותיות · ירושלמי פ״א כ״ע ב׳ · ע״ש לכדיא כן :

פרק י״ב הל׳ נ׳ לפיכך יצא כ״א כדי שלא ימותו · כ״כ רבינו לבמיופנו שלא יעשו א״ז שלא לנאת מכדי שיוכלו לכבות משום פ״נ שלהם וקרוב לזה פי׳ מנחות ס״ד א׳ ויומא פ״ד ב׳ ותו״ל ס״ב ספרו קיי״ל דלכתחלה א״ז לעשות כן והעושה כן ס״ו מחלל שבת גמור כשאינו מפס :

פרק י״ד הל׳ א׳ לא זכר רבינו דלריך שפים רבנן לביות רס״ד · פי׳ מ״מ וזה לי קרוב לארכפם שנם בגאתי ראיה מהא דערובין ו׳ ב׳ · ד״א רבא שם על מחוזא אלמלי דלתותי׳ נעולות נגילם חייבין עליה משום רה״ר ומחוזא בבבל היא והרי אמרו בגרסיה ר״ם א׳ · אין אוכלסא בבבל ואין אוכלסא מיות מס״ר כמבואר בברכות נ״א א׳ · ואין משכ״ל רה״ר בבבל או דל״ע תנאי וה לרה״ר כשי׳ רבינו · והיא ראיה נפלאה תל״ת וכתאמו״ר הגא׳ הקשה לבסוברים דבזה״ז ליכא רה״ר · אין נפרש גזירה דשמא יעבירנו לכעל מלות בופר ולולב דאורייתא משום גזירה דרבנן ובפת״י · ואחו״ר הדאי כ״א הרס״א ז״ל אב׳ גאון יעקב על ערובין שנדפס מחדש הביא ראייתו מערובין שם בשם מרן הגר״א ז״ל ושד בשהק שחדשתי זאת בילדותי בטרם נדפס הגאון יעקב ושמחתי על חלקי שהייתי גר מזלי׳ בזה :

שם הל׳ ד׳ אלמלא שבין העמודים · פי׳ פ״מ ובנ״ק פ״א ס״א ד״ה מסויות :

פרק ט״ז הל׳ י׳ השמים רבינו דאם הוא רוצו אפילו פחות מג״ס אסור לטלטל בכולו דממישש שלא תרע כמל לגבי רוצה והל כשלו נגרע ונעשה יותר מג״ס כדאי׳ בגמ׳ ול״ע · ועי׳ מנ״א מגס״ת בקי״ה :

שם הל׳ י״ט ופסק בהלכות כר״נ · בגמ׳ שוכח דהלכה כר״נ מהא דכיפה דנסמוך ס״ב פ״ט :

שם הל׳ כ״ב ובוא שלא מתטון · פי׳ ירושלמי כפי״ס ולפ״ז דפסחים כמס שנחלקו ר״א ור״ם · וצריך שם ויבואוהו פ״י תולה סי׳ וא״ל משום מלוה שאני ואולי אפי׳ לדעת שרי דל״ש לקוס כששס משום מלוה · פי׳ גיטין ל״ג א׳ · וע״כ אפשר אפילו לכתחילה ומכ״ש במקום הקרבת קרבן ולפ״ק :

פרק י״ז הל׳ ח׳ [אלא בב׳ לחיים או בפס ד׳ ומשהו · נ״ל אלא בב׳ לחיים ומשהו או בפס ד׳ פ״ל פ״ו כר״ן] [ומ״ש הכ״מ פ״ו וכ״כ הרשב״א · ת״ס בתשובה סי׳ תר״א שלא כ׳ כלל דין · ונ״ל שצ״ל „והפסס״ והכ״מ הביא רק דהרשב״א פ״ל כפי׳ רבינו ומש״כ והפסס הוא לפרש טעות במאמר אין מבוי ניתר בגו״ק כו׳ דאם אין כתים ותגרות פתוחין לתוכו דינו כחצר · ולא ניתא דבפי׳ פרש״ס כמבוי מפולש וזה מ׳ שם כרשב״א ודו״ק]

שם הל׳ ט׳ [אם אין בפתחו נ״ס פי׳ שהוא מתקלר בהרחב ובלה לצד רוח רביעית לר״ס עד פחות מג׳ א״כ אבל בג׳ צריך לחי או קורה] :

שם הל׳ י״ב ואפילו באיסורי הנייה פ״ו שלמה · ירושלמי פ״א ה׳ א׳ · ופ״ש בנ״ק [מ״ש כמ״מ בסוף ההלכה בשם הרשב״א כתבו כבר רבינו עצמו בהה״כ] :

שם הל׳ כ״ב היתה א׳ למטה · פי׳ ש״ק פ״א דערובין ה״ג :

פרק י״ח הל׳ א׳ מה שתקר המל״מ · אם ח״ש אסור בשאר איסורי תורה · נ״ל דראייתו משבת פ״ד אינו מוכרחת לומר דשם הוא מדאורייתא עש״ה ועי׳ פי׳ בתוספתא עמור בכורים פ״ד דגילה שכ״ל משם דאינו אלא משום שבות · אולם בבנגבותי לא״ת סס״ע כ׳ בס״ד דס״ס הוא כתוספתא וא״ד כלל ובמש״כ בתשובה בס״ד להוכיח ממקוריות רבות כדחז״ל דאף בכל אסה״ת ח״ש אסור מדאו׳ ואכמ״ל :

שם הל׳ ב׳ ואגב סמלה כדי לכתול פין א׳ · ירושלמי שם :

[**שם** כדי לסוך אגגב קטנה · פי׳ רש״י פ״ו ב׳ ד״ה אגב] :

שם הל׳ ר׳ כמוציא אוכ · ירושלמי פ״ח ס״ב וכבר העיר בזה בנ״ק :

שם הל׳ פי׳ פי׳ מ״מ מש״כ לרש״י דרך אחרת · אולם רבינו כ״כ ע״פ בירושלמי כמש״ש בנ״ק ·

הלכות יום טוב

בהגין המלות בפתיחה לא זכר רבינו כוס לשמוח ברגלים כ״ל מוס דס״ל לרבינו שעיקר מלות שמחה כתב הוא לסוקר״ב שלמי שמחה ושאר השמחות הוא רק מדרבנן בכלל נכבה זו וא״כ א״א למנותם פו״ם וכן מלים בלאו דלא תתגודדו פי׳ סוף ס׳ פ״ו ולאו דשתיית יין לכהנים במקדש פ׳ רפ״א מבמ״ק וא״כ נ״ע פיקר סנ״ע בכלן רק בס׳ תגיגה כמש״ש באמת ובזה י״ל פנינים הרבה וא״כ״מ :

פרק א׳ הלכה ב׳ ויהנה בשמחת יו״ט ולא יהא לו פנאי לאכול מהו ראינו טעם חדש לאיסור מלאכה ביו״ם דהוא שלא ימנע מלשמות ויוס״ד מוס לדברי אחז״ו בלגבר״ם ז״ל כא״ת פתק״ו דמי שמתענה ביו״ם אסור לו לבשל לאחרים ובדרופים כתבתי בס״ד סיפרא מקרא דפ׳ יוה״כ שמתחיל במלאכה ומסיים במלאכה ובאמת אומרת פשיטי כי כל סכנם אשר לא תעשה ולשון כי אני מדוייק ולהאמור א״ש דבכל יו״ט כ׳ כל מלאכת עבודה ל״ת ופירש שלעולך תו״נ סותר ורק מלאכת עבודה נתסר לו״א דביוה״כ כל מלאכה ל״א לפי שכל סכנה אשר לא״ם ובכרתם א״כ ל״ג לכתיר משום לרכי או״נ וכוס א״ב קי׳ פתוס׳ פ״ק י״ד כ׳ ד״ה ממנגני פ״ם ול״ם מוס א) דגם בים חיינות בשמחה כלכבים ועי׳ ש״ח רפ״א סי׳ א׳ ובכסממשות ב) דאף בר״ם צריך מלות שמחה יו״ם כמו בכל יו״ם ועי׳ ש״ח ש״א ובחידושי ר״ה ביצה ס״ד בחמות מסוגיא דשם בס״ד ובמש״ל פ״ו ס״ו בס״ד :

שם הל׳ פ״ו אינו לוקה סי׳ א׳ דסבבל נבילה וטריפה לוקה וע׳ לח״מ ובירושלמי פ״ו דשבת וא״א דבילה דר״י ורשב״א נחלקו בזה ולריו״א אין לוקין וע׳ מכ״ק א״מ סכ״מ ובמש״ל פ״ם פיסוס״ת ס״ח בס״ד בשם הפר״ב א״ם קלא ואכמ״ל :

פרק ב׳ הלכה י׳ [בכ״מ או שפין מלאכתן ברחובות ע׳ פק״ם דשבת פי״ג דף׳ רבינו סת״ק ומ״ש נקט בר״ם חכה פרי׳ והו״ל דרו״ם תמיד לפנין מוקלס מפני משבת ועי׳ חולין י״ד ב׳ דקרי לי׳ פלד] :

שם הל׳ פ׳ כעומד פס״ם מפח״מ פי׳ מ״מ ומש״ל פ״ו ספ״ו ד״נ בזה בס״ד :

פרק ג׳ ה״א [במ״מ ד״ה וכן בריתא שם ל״ל מבוב פ״ע דנכסרים ומייתי לס שם ועי׳ חולין פ״ג כ׳] :

שם ה״ח ואם סיתה פיסס ממלאי׳ כ״ל דבא למעט אם נטמאת קמה דאופין קב קב שלא נדיכה כחלה כלל ועי׳ נל״ת פסחים מ״ו א׳ ד״ס כילד ולי״ע מפנין זס בקי׳ סמ״ת שנדפס מחדש מפח״י בסוגיא דפסחים ל״ג א׳ דמ״ם תרומה מחלס ובתוכ׳ בארוכה בחידושי בס״ד לישבס :

שם לא יבשל · ואולי נקט רבינו בכאן ל׳ בישול ולא אפיה ליישב קו׳ התוס׳ פסחים מ״ו א׳ מסה דממעלות אפס כל סתנור פח וס״ל פ״ב בס״ו דנקט תרומס במקום חלה שבמשנה שם :

שם שבריפת קדשים שנטמאו מ״ם שאו׳ בלא תשרף מבואר דעת רבינו דתרומה בכלל כל סקדשים שבאו מ״ס לשרוף כשנטמאו דגם תרומה קרוי׳ אקרי׳ ובמ״ק כ״ח א׳ כתובות כ״ה א׳ קדושין ס״ם כ׳ יבמות פ״ח כ׳ תכ״ם ולא כפי׳ רש״י דאף בגבילת בכמס שמתקיימת מלות בישור ת״מ ועי׳ תוס׳ שבת כ״ם א׳ ובתד״כ א פ״ג פשרה לסריה כד׳ רבינו ותוס׳ ואולי סוא בכלל אין למדין מן הכללות :

שם ח״ם יניחנס עד ספרבי פי׳ מכ״ת תא״ת פי׳ ל״ו וכתו׳ פסחים מ״ו ב׳ ד״ה לפי אבר״א וקי״א ר״ס ל׳ ב׳ :

פרק ד׳ ה״ו פי׳ סשגת סרא״בד אבל כדברי רבינו מבואר לסריה בירושלמי פ״ם דבילה סוף ס״ב ד״ה והכ״ם : **שם** סולית את ביכיסם דר״י וחכמים במכשירים אם דוחין י״ם ובמדומני שפע כוס בגס״ם בירושלמי שם ואת״י כפת :

שם הל׳ פד שתכבס פאליר מיותר הוא ועי׳ מ״ם תאו״ח סי׳ קמ״ם ס״ח :

פרק ה׳ הל׳ ר׳ [פי׳ מפרי״ק סי׳ קס״ם שתי׳ דסגמ׳ מק״ל כתנא הוא להס״ד דל״מ מוס״ם וא״כ לס״ל נכ״ם לכתיר משום ש״ם אבל לספוקא דמוס״ם י״ל דמשום ש״ם שרי כ״ס אבל לסנ״ד אא״כ ממש״ל פ״ג ס״א שלא יפתום וא״כ ס״ל פ״מ מבט״י וא״כ נפ״ל למסקנא דמותר ופ״ל כני׳ סרי״ף גם א״ל לגרוס ולא ס״א וא״כ לא תי׳ כלום] :

שם הלכה י״ד וא״ל בירוש׳ פ׳ קלת דבירו״ם תחומין דרבנן דא״כ מאי ואגל ועי׳ רש״י ותוס׳ וס״א תגיגס י״ו כ׳ :

שם הל׳ פ״ו [בשגת הרא״בד ואפ״ס שא״ל לגשול כר״ש נ״ל לשמואל פ״ם ל״ו כ׳] :

פרק ו׳ הלכה א׳ ואיסור זס מד״ס פי׳ בלחרוזים ר״ס תקכ״ו בדעת רבינו ובגל״ם פסחים מ״ם א׳ :

שם הלכה ג׳ [בשגת הרא״בד ביוסס לפלגס פ׳ פ׳ מ״מ] :

שם הל׳ י״ד שס שכרי אחר ואיד נל״מ לנוס נקט עיר דהא עכרת אינו הא באיר רק ב׳ יוס לספירס ובמ״ם בירושלמי פ״ק דר״ס פ״ד ור״ם בתוס׳ י״ח א׳ ועי׳ ש״ת ת״ס תא״ת פ״ם קמ״ם ובחידו״ד פי׳ ר״ג ובגר כ״כ במסורת לקס״ת פ״ג ס״ל] :

שם הל׳ פ״ו ולפיכך ס״ד גם׳ ה״ל כשם סגר״ו ז״ל במוילנא סקשס סבילס ו׳ א׳ ופרי רב לאמי פלך ביום שמת רבא בס״ם בקדושין פ״נ כ׳ וא״ל או כבר לא קידשו כ״ש ברא״ס ור״ם פ״ג פ״א ולא תי׳ כלום ובר״ם בגל״ת ע״ם ולפלא שלא ספירו מגי׳ סכפ״ע בפ״ג דסוכס שגם רבינו ז״ל כולם שפים גורם כן סמגל בבקדושת מחיבור בס״ד ואולי רחוק כפירסס ואור שכבר פי׳ גדול סתורס כימי רבא דהא רבינא קרי לים מר ועי׳ סיפב פרובין ס״ג א׳ ומכיס ת׳ כ׳ ותקנ״ג שם ודו״ק ובחידושי לבילס כ׳ ליישב כגי׳ כמס אאמו״ר סגר״ל :

שם הל׳ פ״ו כמס שמלוס לכבד את סשבת ולפנגס כך כל יו״ם שנאמר לקדוש ד׳ מכובד פרי לגו תלמוד ערוך כפי רבינו דגם ביו״ם איכא מלות פונג כמו בשבת ובאחרונים סאריכו בזס עי׳ פנ״י ובל״ת סמ״ד דבילה ובגמ״ם ס׳ פעברות ומדוע לא הביאו דעת רבינו ובל״ם פרס״ג ס׳ לגי יסודס תאומים ז״ל פלגדק דגאלי סביל ראים מפיסגא דליכא מלות פונג מהא דשמדים ס״ח כ׳ ואר״א סכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם דב׳ וקראת לשבת פונג פי׳ דביו״ם ליכא כלל מלות פונג ובשאו״ת אבל בגשוכתי אלין כ׳ בס״ד דבר נכון לקיים דברי רבינו דבלאמת לדקו דבפריסס ואין יו״ם בכלל מלות פונג דכ׳ וקראת לשבת פונג ולא ליו״ם אבל מלוס סלא צריך לפ׳ כ״ם ובר״ם בבילס י״ב א׳ ור״ם נ׳ כ׳ דמבואר דלבי״ם דס״ל איסור סכנס גם ביו״ם סיקרי שבת ולא׳ שייך סוס בכלל פונג וגם בפסחים דאמר סכל מודים קוי׳ אל ר״א דס״ל דסו״ם רשות דמ״מ בשבת מודס ור״א סבי ס״ל דכ״מ בשיטת ב״ם סגי״ם בירושלמי פ״ם דתרומות וסמ״ד דבילה תגבגת קל כ׳ פ״ם כתוס׳ ובכ״מ פ״ג כ״ל דיו״ם אוס בכלל סבת ודב פפ״ס שאיר לשיטתו׳ אין מלוס פונג

ביו"ט כלל ובזה א"ש משנה דספ"ד דבילה וא"ש מה שנתגיתו גם המפרשים ע"ד רבינו פ"ג ס"ש מה שאין יו"ט ובמשנה קתני שבת דכ"א לשיטתי' רק שבת קובע למעשר ולדידן אף יו"ט וכתוס"ל בפ"ה ממעשר כ"כ בס"ד אבל לדידן ודאי יו"ט בכלל אולם דברי רבינו שותדים לנגד זה דהא יליף מקרא דלקדוש ד' מכובד ולא מרישא דקרא מ' דלס"ל דיו"ט בכלל שבת אבל נ"ל האמת יורה דרכו דחסר כאן בדברי רבינו דהרי מתחיל ממלות כיבוד ועונג ומסיים רק מקרא דכיבוד א"ו דאה"נ דל ל שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ד' מכובד ומש"כ שכל יו"ט קרוי מ"ק הוא לראיה על שחייבין בכיבוד יו"ט כמו בשבת וכך הסברא נותנת ומחייבת לקרות קדוש ד' לשבת לבד ועי"ז הוסיף דלכל יו"ט הוא קורא קדוש ד' כיון לשבת וא"ש הכל בס"ד אך קשה לי ע"ד רבינו מסכת קי"ט א' דא"ל ר"ג לר"ה י"ד ולקדוש ד' מכובד וא"ל זה יוה"כ שא"צ אכילה ושתיה כבדהו בכסות נקיה וא"כ נדרש קרא ליוה"כ ולא ליו"ט כלל וי"ל דאה"נ דקאי גם על יוה"כ אבל הוא סיתורא דקרא דהל"ל וקראת לשבת ולקדוש ד' עונג ומכובד א"ו דאיכא יום א' שאין בו עונג אלא כיבוד ולז"א שהוא יוה"כ ועדיין צ"ע וגם מה שהשמיט רבינו בה' יוה"כ הא דכבדהו בכ"נ ועמש"כ בחבורי סדרי מועדות בס"ד ועי' בו"ח ת"ס וא"ח סקס"א [ועי' מה שנדפס בשתי בקובץ יג"ת באריכות בס"ד].

שם הל' ט"ו וכל המבזה א"מ. לפי הענין פירשה רבינו ז"ל כך בזיון שאינו מכבדו כביאת יו"ט וט"ס רבות מי"א ש"מ לענין עשיית מלאכה וערשב"ם פסחים קי"ח א' וראיה ברורה לרבינו ז"ל מירושלמי פסחים פ"ו סוף ה"ב עש"ה שמבואר להדיא דלענין שמחה מיירי ולפמש"ל פ"א ה"ה בס"ד י"ל דהכל ענין א' הוא:

שם [כאילו נטפל לע"ז לפ"ק שלא כ' רבינו כאן כא דאבות פ"ג שאלתפה"כ ועי' פ"ג מתשובה הי"ד].

שם הל' י"ז ז' ימי הפסח ט' א"ג"ש שבשמחה ט' עלי' זה הוא סתירה לסוברים דגם בר"ה איכא מלות שמחה ופ"ל ע"ד בכ"ה הלואת יו"ט ט' ובסוגיא דשבת קמ"א ב' מאי דפריך מתענה דשביעית דמטאר להדיא דלאו בר"ה שייך מלות שמחה והיא ראיה נפלאה וכמש"כ יסד בחיבורי בו"ת אה"ד ח"ב וכנ"ז דברי רבינו בכאן מוקשים ועמש"ל פ"א ה"ה בס"ד ואם כי הדברים נכונים מכ"מ הוא רק לתוספת דלקולא מכל לחדש לדרוש שעדיף אתרי דקיי"ל דלי"ד ספדיק וכזה י"ל הרבה ותבואר בס"ד אלינו שם.

שם הלכה י"ח כילד הקטנים כו' ירושלמי פסחים פ"י ה"א וגם בתוספתא שם פ"י ופ"ש בפ"כ והאנשים אוכלים בשר ושותים יין (מפט "בכיס" מפתיית יין כמ"ש בכתובות ס"ס א'

שם ושמחה כזו כו' שנאמר סרס חגיכם ר"ל מדל"כ חגי ד' וכמבואר בדחז"ל ע"ש חדשיכם ומועדיכם ועי' רפ"ס מדיפות ודא ודא א' היא.

פרק ז' הלכה א' הואיל ונקרא מ"ק וה"כ זמן חגיגה ביקדם בעשיית מלאכה כו' לפ"ז הוא מ"פ שלא לעשות מלאכה בחוה"מ לפי שיטת רבינו דבכל יו"ט השבה הוא מדכתיב מקרא קודש והוא כשי' ר' יונתן בחגיגה י"ח א' דמשום שקרוי מ"ק אסור בע"מ ע"ש וכ"ל דריה היא שלמד רבינו יתגית העשה דיו"ט מדכ' מקרא קודש ועמש"ל פכ"ם משבת ה' בס"ד ועי' פ"ו הט"ו ותקשה דא"כ כל ימות חוה"מ יהא הדין שיו"ט לחייב בכו"ם וזה לא שיתבו ואולי משום דבכל יו"ט איכא עשה מיוחדת לכ"א ובחוה"מ הוא עשה כוללת לכולם א"כ הזהירה תורה על יו"ט יותר מחוה"מ ולכן אף דבר האבוד אסור וע"כ הם לכך נקראים קדוש ד' ודע דהוא מטאר מדברי רבינו דאיסור מלאכה בחוה"מ הוא משום הקרבת הקרבנות ועי' ירושלמי חגיגה שם ובמגילה פ"א ה"ו ובתוס' חגיגה י"ו ב' ופסחים נ' א' ול"ל דאף דגם בע"פ אסור מכ"מ במלאכה ג"מ קיל מחוה"מ דלא נקרא מקרא קודש ויעוי' בפ"א למגילה כ"ע ב' שדעתו שגם ר"ח אסור במלאכה מה"ת מפ"ם דהוא זמן הקרבת המוספים ולדברינו יש לגמגם קצת מדלא נקרא מקרא קודש ובחידושי הקשתי עליו בס"ד תשבת כ"ד א' ע"ש והכת"ל

שם הלכה י"א ופורסין את המטלה ת' דהמדידה הוא היכר ואין מתחילין על חוה"מ רק כפריסתה ועי' פ"ס ערולת ה"כ שדעת רבינו דאחר המדידה הוא שקוברים את ההרוג והוא תמוה מאד נגד תלמוד ערוך בירושלמי פ"ט דסוטה ה' וכמו שתמהו שם הק"ע והפ"מ ואולי מקורו מהך דהכא מדלא נמי ומודדים מכלל דהמדידה הוא תיכף כדי שיוכלו לקוברו ורק הפריסה אחרו עד חוה"מ א"א דבג"ז א"א דהרי כמדידם הי' עם ב"ד הגדול שבירושלים כמבואר ר"פ סנהדרין והפריסה עם זקני ב"ד שבאותה עיר וא"כ אחר שכבר נזדקקו ב"ד הגדול לבא מירושלים למדוד למה ימתינו ב"ד בנפוי הפריסה עד חוה"מ ובע"כ דפריסה דנקט הכא הוא כפריסת עגלה דכרים סנהדרין דכל מעשה העגלה קאמר וא"כ תמוהים ביותר דברי רבינו בה' רוצח שוכרנו ועתנ"ם בס"ד.

שם הלכה י"ב מי שנלרך ללות דבר נפלא שהשמיט רבינו "פרוסבולין" הנזכר במשנה שם להדיא בכלל כל המותרים לכותבן בחוה"מ וכמו שהעתיק גם הח"מ ושום א' מנו"כ לא העיר בזה ונלאת הקשה לשאול כ"א הרב בג' מ' לבי יהודה ז"ל דמה דבר האבוד הוא שמתיר לכתוב בחוה"מ תה"ם והרי שביעית אינה משמטת אלא בסופה ובערכין כ"ח ב' ושביעית פ"י וא"כ הרבה ריוח יהיה לפניו אף יחוה"מ פסח עד סוף השנה והוא דבר רחוק מאוד שלא ישיג ע"י מי למסור דבריו ושטרותיו ואף שצריך לילך למהי"י ואולי לא ישיג שם עדים הרי די במסור בפ"ם והם יכתבו ויחתמו ועי' היטב בחו"מ סי' ס"ז ואולי אפ"ל דלא מהני משום דחיישינן שמא ימותו העדים עד אחר עבור ימות החג ועי' שבועות ל"ז ב' כה"ג א"כ י"ל דלפ"מ דקיי"ל דלמיתה דתרי ל"ח וגם למיתה דזמן מועט ל"ח עי' יבמות י"ג א' וסוכה כ"ג ב' א"כ ליתא להיתר זה לכתוב בחוה"מ ומשנתינו כר"י אתיא ועתש"ל ע"ד מסוכה הע"ז בס"ד ועדיין צריך תלמוד בזה לפת"ם.

שם ת"ח [בכ"מ שהרי יכול לספר במועד נ"ל לספר קודם שמועד אסור לספר במועד וכ"א שם בתוא"רק]

פרק ח' הל' ח' אבל מהנך התורה עד חצי היום תלוי במנהג הוא כדעת ר' יהודה בפסחים נ' ב' ול"ש מ"ע פ' דלא כרא"ש שמשנתו קב ונקי ועמ"ש הכ"מ ספ"כ מכס"כ בכה"ג ובספרי הכללים מש"כ כדעת רבינו:

שם הל' י"ב ותם "שב" כאן נ"ל ומה "שלא כתב" כאן.

הלכות חמץ ומצה

בפתיחה להשבית שאור ביום י"ד לא כ' בפסח או בי"ד עד כ"א. מזה נראה כפליל שדעת רבינו דאין מלות תשביתו בפסח עלמו כלל רק בע"פ ובחבורי סדרי מועדות ח"ג בקונ' ברכת הפסח כ' בס"ד שזהו דעת רב יוסף א'. כמש"ם בסיפא וחייב מלקות כהדי לאו דבל יראה וב"י ופ"ש כתוי"ם וגל"ת וא"ת שסרתו הרבה כדבריו ולהאמור א"ש דבע"פ ליכא מלקות על ידי עשה דגל"פ דתשביתו משא"כ בפסח דליכא עשה דתשביתו וכ"נ דעת בעל הטורים בפרפראות לפ' בא שכ' בפסוק אך ביוה"ר תשביתו אך בנ"י תוכה שאינו חובה אלא ביום הראשון ואת ל כלל על מלות אכילת מלה דל"כ כלל כהך קרא. וגם יום הראשון אינו מדוייק שהחוב רק כזית ראשון א"ו כוונתו על מלות תשביתו דהייה רק בע"פ ואח"ז מלאתי שקדמני בזה הגאון מהרוו"כ ז"ל בע"ס ס' משנה שהוא השואל להט"כ ע"ש תהד"כ תא"ת סי' פ' וש"א והמשיב ז"ל בתתכ"ת דהו כ"א יה קלה מדברי רבינו אבל דתויו תורים ורא"ים. דמש"כ פהא דמברך בתוך הפסח ואף מלינו דמברכין על לאו ותפוגיה אך תשנ"ל לברך בפסח והלא מברך על ביעור חמץ. וכמש"ל פי"א מברכות הע"ז משום דשבר נגמר ביעורו בשתושב לבערו. וא"כ בפסח דא"א בביטול אין יברך כן א"ו דעיקר הברכה על מלות ביעור כעיקר תקתז"ל והבדיקה שהוסיפו א"כ גם בפסח עלמו י"ל כן וע"ש שהפיר לומר כן ודחהו אבל להאמור א"ש וכמש"כ כהאמו"ר הגז"ל בגליונו כדברינו ופ"ל ישי"ב מש"כ מ"ע להשבית קודם זמן איסור אכילתו מ בפשיטות דא"כ אין ת"ש כלל וממילא שפיר ס"ל דלוקין על ב"י וב"י דאינו בל"ע כלל ביו"ע. ותדוייק מאוד מש"ל ה"ג אא"כ יצא התן "בפסח" דלפמ"ש האחרונים. דלרבינו ס"ל כרש"י דכבר עבר בב"י מתחלת יום י"ד. א"כ לא הל"ל כלל בפסח דודאי בפסח בזמן איסור חמץ מיירי. אלא בא לשלול ע"פ דבע"פ אינו לוקה. דאז הוא לאו הנל"ע משא"כ בפסח עלמו. ואף שמלינו בגמ' כתב המלות ומיירי "רק בפ"ם" עי' י"נ ב' ת"מ רבינו ה"ל לסתום ולא לפרש א"ו כדאמרן ואתנו עוד דברים רבים בזה בפה"ת אך קם מקום בחיבורי שזכרתי בס"ד

פרק א' הל' א' כמ"מ סוד"ה ואיסור. כ"ל לגמ' ולכאר "אלא ודאי" כרייתא קמייתא ט' כנ"ל

שם הל' ב' אינו לוקה משום ב"י אא"כ קנה. פי' מל"מ ובא"ה ה' תמן ושעה"מ ופעמו וכמה מפרשים שטרחו ליישב ד' רבינו. דהרי ס"ל לכל"פ ועמש"ל בפתיחה בס"ד. ועד ישבנו בע"ה בס"ד. אכ"מ.

במ"מ ע"ש ובתוספתא נחסר הליון. והוא במכות פ"ג

שם הל' ד' או באונס. לא נודע מקורו ועי' ח"ס חא"ח סי' קי"ד.

שם הל' ו' בכ"מ ד"ה והפשר [מש"ש וא"כ נ"ל דהא דקאמר הכא כר"א. א"ל שום שנוי. ובסוס"נ תבר בזה כפחית ד' כרא"ש בתחילתו. ואולי נאו הדברים מסורסים ומתינת "ואין ספק" עד ספולי בסיס שייך בתוך ד"ה כ' "עד ראם" אבל בספ' כמשנה כ' דא"כ כר"א פ"ו נא לכשיג ואין ספק ס' עד וכרמב"ן ט' עד כר"א] וכבר הוגה בדפוסים החדשים ע"ש.

שם הל' ו' שהוגל כ"ם ט'. פי' כ"ם ובגוכ"ת תא"ת סצ"ג כ' דג"מ כו' ע"ם לפרב דל"ם עד חוי נאלטרופ

ומ"ש שכ דה"ג בנזירות אלא דלאו ליזור שנית ויצטרפו משא"כ בחמץ' וכברית תמוהים. דאיך יצטרפו ב' חלאי איסור מב' מיני נזירות. כיון דחלוקים לקרבנותיהם. וכהך דשבועות כ"כ א' ופ"ש כ"ג ב' כרש"י ד"ה וחד א'. כהאמו"ר הגז"ל שם בגליון ולדברי הגו"כ עלמו. יש לדון דלר"י דס"ל תיין לאה"ם אסור בלאו. א"כ י"ל דמצטרפים יחד. וא"כ גם בסוף יום ז' נמי תלת"ל. אלא דלדעת רבינו יפה כ' ליישב זה דלס"ל כר"י. ואולי דס"ל דמלאו אחר גרע ולא מצטרף משא"כ בנזירות הוא אותו לאו. ועי' ע"ז כ"ו א' דס"ל לר"י מנין שכל האיסורים מצטרפים וע"ז שנא' לא תאכל כל תועבה א"כ י"ל דשייך אף בלאוים שונים להצטרף ול"ז ולאסור מה"ט ח"ש ולפ"ז י"ל דלר"י נ"ל קרא לאסור ח"ש ורבינו לשיטתי' דפסק כרש"י אך יל"ת מהא בע"ז ואפ"ל דגם בנזיר מצטרפים שכ"פ משום לאו דלא"ת כ"ה למלקות והך דשבועות אינו לר"י אך גם ר"מ ס"ל הכי שם. ואכמ"ל ובתי' הרלנ"ח שכ' הכ"מ פ' ס' מ"ג סב שהקשה מכ"פ יוה"כ. ולכאורה י"ל דכיון דקיי"ל דאכילה בכלל הנאה. ממילא גם ח"ש בכלל. דנ"כ הנאה הוי לפחות ויש לדחות.

פרק ב' הל' ר'. ע' כ"מ ולח"מ מה שתמהו שניהם. ואולם נ"ל דרבינו מקורו, מהור בירושלמי פ"א ה"ד דא' שם ר"א הכ"מ בפ"ז (ואולי פי' גורס רבינו בע"ז). אך גם בפ"ז ניחא דבפ"ו א"א לבער חמץ. ופ"ש במה"ם. וידוע שרבינו פוסק כפ"ד הירושלמי בכ"מ. ועי' בפס"מ לרבים שם

שם הל' י"ד בהשגת הראב"ד "אף" זה נ"ל אין זה פ"ש:

פרק ג' הל' ו' או בתוך הרגל אבל לאחר הרגל אל"כ עד. פ' מג"א בכתל"ו ומש"ש בס"ד ליישב סתירת דבריו:

שם הל' ז' "אינו יכול" לבטל. מד' הכ"מ כ' שגרס א"ל.

שם הל' ה' פי' כ"מ מש"כ דל"א מתוך אלא בדבר השוה לכ"ע. ר"ל לכל גוף אדם והכא ליכא הנאה לשום גוף תמוה מאוד ממשנה ערוכה בילה י"ב א'. דמוליאין הקטן למולו וס"ת ולולב ולאת בהם משום מתוך, ובחידושי שהשפלה בכתובות ז' ע"א עמד ע"ז והא"י לע"ש ואולי יש קלת ע"ס ותוכן טוונתו. דלריך הנאה השוה לכל. וא"כ אף דגם מלוה שרי אבל מ"מ אינה שוה לכל. דהרי אין חיוב כלל להשבית לו חמץ ולבערו והדרכה הוא הינון לאו. א"כ לא דמי להא דשם. דהם חובה על האדם ואף דאינן בכל אדם מ"מ משום הוכתם מיקרי שוה לכ"ע. משא"כ כך דהכא ושכ"ש בשמלת חמץ. ודוחק. ולפי' רש"י ערובין ל"ז א' לפ"ג תגילה שם דהרי מלות לולב וכו'. אינו שוה לכ"ע והכמ"ל ובעיקר הקושיא. לכאורה ה"כ דבי' רבינו כדעת רש"י בבילה כ"ח ב' דכישר תרו"ע אסור ביו"ט דשום אתשביה וא"כ אף בלא מלאכה אסור א"כ ל"ש בזה משום מתוך דהרי לא הותר כלל איסור כזה שהוא משום אתשביה לצורך או"נ דלא משכ"ל כלל להדיוט אולם לפמש"ל פ"ג ה"ח מיו"ט בס"ד. לס"ל לרבינו סברת רש"י בזה כלל ע"ש ותו דגם בביעור חמץ ל"ש סברה אתשביה פי' נוב"ק תא"ת סי' ע"ו. ובתי' כ' בס"ד עוד טעמים לחלק

שם ואם של הקדש הוא א"ל. פי' מל"מ. וי"ל בזה לפי אוקמתות הגמ' כ"ם א' ב' ועל פי"ד ה"ג

פרק ד' הל' ד' נכרי אנס שהפקיד. פי' בהשגת הראב"ד. ויל"ד לדעת רבינו מחולין ל"ם ב' תזינן אי איכא אלמא הוא אסור וא"ל א"ל ריבך וכו'. ות"ש בתוס'. מכ' אתי כרפ"ג ז"ל.

פרק ה' הל' א' השגת הראב"ד שבכאן שייכה להלכה ב'. כמש"ש שאין מי פירות מחמיצין. פ' מ"מ כהאמו"ר הגו"ל ועי' ת"י סי' תנ"ג סק"ד דמפרש ההשגה על הלכה זו. וס"ל דקטניות נמי יש בהם תוך קית אלא שאינו חמץ גמור ועי' הקובץ מש"כ באריכות ובזה י"ל דברי המג"א ר"ס תג"ד מה שתמהו עליו הת"י והק"נ מה שהע"ל דמורסן מחמיץ מדברי הרי"ף ולא ממשנה ערוכה ע"ש דבאמת י"ל דהוא חמץ נוקשה ובכ"ם מדרבנן אסור. וא"כ אין ראיה מזה אבל מדברי הרי"ף א"ש דהרי איהו ס"ל דאף ח"נ ל"ה דמיתר אפילו מדרבנן. א"כ מוכח שפיר דמחמיץ מדאורייתא ויוצאים בו י"ח פלס משא"כ מהמשנה. ודו"ק.

שם הל' ב' כמ"מ תוספתא ספ"ב.

שם דה"ג השמיט רבינו כלי פלס. ואולי סמך פמ"ש ואת הגלג. ומיירי אף בשל פלס:

פרק ו' הל' א' בכ"מ ובכל זמן. פי' מ"מ ובקדושין ל"ז ב' ותו' שם ד"ה בזמן.

שם הל' ו' פי' לח"מ וכל המפרשים גלתו למלות ישב נאמן לדעת רבינו. ואני בדרוש לשס"ג תרל"ח אמרתי בס"ד. דשיטת רבינו דכל דבר האסור לא נקרא אכילה כלשון התורה. וא"כ הכא שכתוב תאכלו מצות אינו יוצא בו י"ח אכילת מצה דאינו אכילה כלל. וזהו שתלה רבינו מלה בגבמ"ז. והוא כשי' שיטתו בספ"ח מברכות דעל דבר אסור אין מברכין עליו לא בתחילה ולא בסוף. ועמש"ש ובפ"כ מש"ם ה"כ בס"ד ומיהו לא הוה רק באכילה שלכ"א דאין יוצאין בו תורת מצה. עמש"כ פ"ם מיסוה"ת ה"ח בס"ד וא"כ לפמש"כ האחרונים דלר"ש דס"ל כ"ש למכות חייב אף על אכילת איסור שלכ"א לכן לדידי' יוצאים גם כמ"ש שלכ"א. ע"כ הוצרך הגמ' לומר אליביה משום דאתחפ"א ואתיא דוקא כר"ש אף דאיכא תנאי טובי דס"ל אתחפ"א. מוק"ל כר"ש. דלדידי' הוא דלריך קרא ולא לשאר תנאי וכדאמור. ועוד כתבתי בס"ד בתשרי סד"מ ח"א בקונטרס דבריו של גדול באריכות:

שם הל' ח' פי' כ"מ ובשו"ת בית הלוי ובחידושי אמרתי בס"ד דלאחורם י"ל דיוצאין במ"ש משום הואיל וא"ב מתשיל ועי' תוס' שם מ"ו ע"ב. אך המאירי שם קמ"ז ע"ב כ' דל"א הואיל ואכ"מ רק בתרומה ולא במעשר ודברינו נפלאים וישנהי בס"ד דתלית כס' דהגמ' וא"ש:

שם ה"י קטן [עי' כ"מ ופס"ז מחוכה ה"א שכ' חייב. ובפ"ז מלולב ה"ים] וכ"ל לכ"ע לבכיא תלמוד ערוך בפסחים קי"ו ע"א דסריך חיובא לדרדקי אך יל"ם בא"ת כמובן:

שם הל' י"ב עד שתלא נפשו [תמוה לי למה כ' בכאן עד ש"ג יותר מבכ"מ שמזכיר מכת מרדות · ובירושלמי מקור דין זה דימהו זה לבא על ארוסה בבית חמיו · ושם גופיה לא כ"כ רבינו בפ"י מאיסורי ביאה וגם אחר שכבר עבר ע"ז אין נלקינו על ביטול מ"ע] ואפשר דהכא עובר באכילתו בקו"ע על מ"ע של תורה ועל ד' חז"ל שאמרו · ע"כ תמיד טוכא ועי' בתפארת ישראל פ"ג דמכות מ"ש בענין מכת מרדות. כמ"ש ד"ה וחכמים ר"מ יתיב ע"ש בגמ' דמביק אסורים הוה · ורבינו השמיט ד"ו ואולי סמך עמש"ל פ"ו מיו"ם הע"ו וקי"ו לדהכא.

פרק ז' הל' א' שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת · תמוה דהלי זה כזה ולכאורה אינם שוים כלל · דשם המצוה לקדשו בכניסתו וכאן הוא דוקא בלילה ובשעת שמצה ומרור מונחים והרי במצה כ' דווקא בלילה דכוקא בפסח ע"י תוס' ל"ש ע"ב ד"ה עד [ועמש"ע פכ"ט משבת ה"ד בס"ד וא"ש קצת] אך עיקר דבריו ל"י מקומו בדחז"ל ועי' פסחים קי"ו ע"ב במש"ש וצריך להזכיר יל"מ בקה"י וג"ז לא הזכיר רבינו כלל בנוסח התפלה של שבת שהוא עיקרו מדאורייתא לקדש ביום בכניסתו וכת ש היתב"א וגל"ת ובביאור הגדה ע"ש שחברתי בימי עלומי בס"ד כ' ליישב קצת דברי רבינו שם.

שם הל' ז' כיון אנשים בין נשים לא וכד תינוקות · פי' מ"מ וכפה"כ פוסק כר"י ופ"ש.

פרק ח' הל' ב' כשר צלי שלוק ומבושל · פי' לח"מ ורקובץ ובילדותי אמרתי שמ"מ שפסק רבים כפ"ת מק"ס ה"א כמ"ד דצלאו וא"כ בשלו נמי אסור. וזהו השאלה דבשר צלי יכול להיות שלוק ומבושל · משא"כ בלה"ז שלו צלי וכמן ע"ד פל"ול [לחדודי לתלמידים] ·

שם הל' ו' פמש"ל פי"א מברכות ה"ז בס"ד וכהאמו"ר הגז"ל השיב על קו' הא"ח דילפ' בפשיטות מאי לא ברכת הפסח ר"ל במברך על הזבח אקב"ו לאכול הפסח · וכן הסוגיה ברכת הזבח ומ"ש הרשב"ם נימא קב"א א' "ה"ג" בירך על הפסח ורצונו לאכול פי' זה ושפת"י ועי' ת"ס חיו"ד סרמ"ם ד"ה ואחתי זכ' כפס טות דאינו יוצא בברכת הזבח עה"ם פ"ש ובחידושי מהר"ם חלאוה לאחד הראשונים שנדפס לא כבר בירושלים תא חש"כ קרוב לזה ובחיבורי פרשתי בס"ד דז"ם בגמ' לכשתתלי לומר דבאת בירושלמי זס תפ"ם דהזבח טפל והפסח עיקר ולפ"ז יל"ם שפיר ברכת הפסח כד' האמו"ר הגז"ל וכדקיי"ל דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה והערותי מד' האחרונים כסי' ר"י אם מקדים הטפל לעיקר ולז"א ככללי נשתי"ל שלא לפרש דעל פלס הברכה קאמר אז י"ל דתליא בזריקה ושפיכה וא"ש בזה גם קושיית הלח"מ מה שפסק כאן כר"פ והארכתי הרבה בחידושי בס"ד ורבינו פוסק כדברי הירושלמי כדרכו בכ"מ ושם הגי' ברכת הפסח

שם ומטבל מצה בחרוסת בראב"ד כ' זה הבל וי"ל דכוונתו למש"כ המנהיג ומובא בטור סי' תע"ס דמצה זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט ואיך יתחברו יחד ואני אמרתי דרבינו והראב"ד לשיטתייהו אולי ע"ש מתשובה ה"ה שכ' רבינו טעם שהמצרים נענשו לפי שלא"א להם הש"ת שהם ישעבדו בישראל אך הראב"ד השיג ע"ז שהרבה הם עשו מצוה אבל מה שנענשו הוא על קושי השעבוד ונראה שדעת רבינו דעל קוה"ש לא יענשו לפי שזה היה טובתם של ישראל שיבאו לחירות קודם זמנם ת"ם וא"ל להראב"ד דיצאו לחירות מטעמים אחרים הנודעים בדחז"ל ולפ"ז ל"ק השגת הראב"ד על רבינו כאן דבאמת חרוסת ומצה הכל א' הוא ע"י זכר ועיט אבל הראב"ד לשי' שלא גרס החרוסת לחירותם כ' זה הבל ורבינו לשיטתי' גרס ראמת ועל"כ לריך לברוך ועוד הארכתי בזה בדרושים לשה"ג בס"ד ועמש"ל פ"כ מאיסור ה"ד בס"ד ·

שם הל' ט' ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית לא הראו נו"כ רבינו מקור לדבריו דאוכל מן הפסח

בתחילה ובסוף ולפ"ד בירושלמי פ"ו ה"ד דפסח נאכל באחרונה שלא יצא לגבירת פלס והביאו תוס' ק"כ א' ד"ה מפסיקין מ' לפ"ז דאסור לאכול קודם שגבש כלל ומ"ל לרבינו נגד הירושלמי שו"ת כנה"ג לירושלמי זה מש"כ בזה הכלכו ולא זכר לדברי רבינו אלא מאומה וגם ראייתו מהא דכירך ע"ש סמ"ג פ"א ה"ו יכ"רכות בס"ד ולמעלה ה"ז וע' כתי' מהר"ס תלמוד בסוף כתס' ובלנ"ח והו"ח שם · וכאמת ינפ"ק פסח הוא מקודם מן מלב מ"ם לא תקדום אכילת הפסח והזכות למלב ואולי מדכ' על מלות ומרורים מ' דמלב ומרור נאכלים קודם הפסח פי' בגמ' ס"ו א' דיליף מדכ' על עולת התמיד וביומא ל"ג א' דעולת תמיד בריאה ונראה דזהו דעת כלל שהיה כורך מו"מ משום דלא מצמס לי' לפרש ככה של נקדימה וגבה דתמיד קודם למוסף נס"ל מקרא אחרינא ע"ב ובירושלמי שם ואח"כ לדידן הוא תרתי דסתרי ואם נאמר כחכמים הרי מלה ומרור קודם לפסח ואם נאמר בכלל לא ל"ל בלבתן כיחד ואם אינו טורך הפסח שהכם ע"ל להקדים אכילת הפסח והזכות לכם ואולי על זה כיון הרהמ"ד שב' הכ"ז זה הסדר לא דייק ואפשר דלהר"מ דקיי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה א"כ לריך לאכול מלה מקודם משום שהוא שייך לקידוש שהקדים לו ואח"כ אוכל הפסח ויל"ע דר"ל דכפסח דתקתז"ל ד' כוסות משום טעמים אחרים פי' בירוש' ס"י י"ל דה"ל ב"כ קידוש במ"ם וגם מה שיאכל אחר זמן מוסף (אחר אכילת הפסח) מיקרי נמי במקום סעודה ול"ע בזה :

שם הל' י"א לא זכר רבינו דברי ר"ב שאסר לומר כשר זה לפסח פי' פסחי' כ"ג כ' ובלנ"ח שם וכתו"ס חא"ת סקל"ט ודבריו תמוהים וכ' בתשובה בס"ד :

נוסח ההגדה חכם מהו אומר אשר ליוה ד"א אותנו כ"ה בירושלמי פ"י ס"ד אשר לדק ד' בס"ק שם בס"ם הוא במכילתא ס"פ בא הבי' כשלנו אתכם ככתוב בתורה :

הלכות שופר

בפתיחה ב' ליטול לולב במקדש כל ז' ימי החג חסר ליטול במדינה יום א' ובמקדש כל ז' ימות החג כנ"ל :

פרק א' הל' ד' ולא יתן לתוכו ת"ר „לשלם". מרבה אפי' לאחר זמן מלותו דאף שהשמיעי מלוה נורקין מ"מ תשמים מגונה אסור :

שם הל' ה' מש"כ הא"מ שבישור „וכ" הוא ספח אולי ל"ל „כאחיוב" שכ"כ בגמ' מ"ק כ"ב ב' חולין קכ"ג א' ומש"ם בכ"מ שבם נהגהר שהוא ספח שותק לא נמלא שם לפנים אבל הוא מוכח כן בערובין ד' ב' בבבל דאורייתא הוא לאומרת ·

פ"ב אבל גו"ם וקטנים פטורים· ל"י למה ל"כ כאן דמחנכין אותם כמש"כ בק"ש ותפלה ובהמ"ז וכל המלות

שם הל' ר' או מוליאו מרשות לרשות שלא כדברי התום' שב' בסוכה מ"ג א' דלהוליאו מרשות לרשות ל"צ דמנכבלת מילתא וכאמת כדברי התום' מבואר ביומא מ"ד ב' ואולי י"ל משום דהתם מיירי בכהנים דוריזין הם לא גזרו כ"כ מש"כ בשופר ולולב שלכל מסור בכל ענין גזרו וי"ל בזה קו' הת"א ושמב"מ דלב"ם דס"ל הוליא בירש אסור כיון בשבת א"כ גם ביו"ם נגזר שמא יעבירנו ד"א דכ"ם ס"ל כדברי הכל"ם דביו"ט ליכא כלל איסור העברית ד"א ברה"ר דגמ' ג"ל ואין למדין ק"ו מהלכם (פ' הקומץ ס"א מ"ם בשמו) ומשום הוליאה מרה"י לרה"ר אין לגזור דמנכבלא מילתא וב"ם לס"ל לחלק כדבריט ופי' בא"ר ומדן הגר"א ז"ל בפ"ב דידים דר"א לבד ס"ל דא"ד קי"ו יהלכה ולא ר' יהושע עמ"ה [וכזה א"ם קו' התוס' ר"ם פ' א' פ"ד ר"ח שם ופי' ג"כ בא"י יהארכתי במ"א בס"ד] וא"כ לדידן ודאי ל"ם לומר כד' הכל"ם אבל לב"ם דס"ל כר"א דא"ד קי"ו מהלכה שפיר י"ל כן :

שם הל' ב' ומתעסק ל"י י"א ועמ"מ וכ"מ דרבינו ס"ל מלאכ"ב ואולם י"ע דאס"ב דגם רבינו דס"ל דמלאכ"ב מ"מ זהו אם אין עבירה בכוונתו או יולא בלא כוונה אבל כשלא יכוון איכא עבירה בכוונתו ודאי דלא יצא בלא כוונה וא"כ א"ם דבמלא כשאכל בלא כוונה אין תשם כלל שפיר יולא י"ח מבא"כ בתקיעת שופר בתוקע להתעסק אסור משום שבות ע"ב בלא כוונה אסור וא"י י"ח ובו"כ רבים פ"ג מתשובה פ"ם שמספית דין נמלרים לפי שעבדו כישראל לפי שהם לא נלטוו ביחוד פ"ו והרא"ד משיג דאדרבה הם מלוה עבדי ופי' רמב"ן פ' לך ולכאמור א"ם דאם היו המלרים מכוונים לשם מלוה או שכ"ם אם לא עשו לשמ"ל אבל לא הי' כלל עבירה בשעבודם או שפיר היו לריכים לקבל שכר פ"ו מבא"כ כמה שעשו היה דבר עבירה כמ"ש בסנהדרין ל"ח ב' א"כ לדעת ד' רבינו כהאמור הגז"ל והארין הרבה בדרוסים וי"ש להוסיף דבלא עבירה כל מלוה שתמא לשמה קאי מבא"כ בשים עבירה בהעדר הכוונה פ"ו ל"ש סתמא לשמה והארכתי כתי' בס"ד ומש"כ הכ"מ בשם הר"ן עי' תוס' פסחים קט"ו ד"ה מתקיף ופי' בכ"מ ס"כ מק"ם ובא"ק סלת"ש ונתיבורי בס"ם הארכתי בענין מל"כ אם מדאו' או דרבנן והעליתי דברים חדשים בס"ד :

פ"ג הל' י' אחר שקוראים בתורה ומחזירים הספר· ד"ח לפי מנהגינו ועי' פסחים פ"ד ב' קיבל את המלה :

שם ותוקע ומברך שהחיינו· אולי כיון בלבון „חוזר" שלריך להמתין עד עניית אמן של כל הקהל וכדקיי"ל ט"ו:

הלכות סוכה

פרק ד' הלכה ט"ו ואפי' מכעלי תיים פי' ל"מ פ"א מגזירות ס"ד ובשעב"מ מש"כ משנין חיישינן למיתם ומש"ל פ"ב מתשובה ה"ו בס"ד וא"ם כמה דברים בזה ופי' שבועות ל"ו ב' וקדושין ל"ו א' ומש"ל פ"ז מיו"ם ה"כ ומה שפלפל השעה"מ בה' סוכה כמה זמן מרובה ראיתי מביאים ראיה ממ"ק כ"א א' דא' שם וכמה ז"מ אר"ם שלשים יום ולע"ד אינו ראיה כלל פי' יבמות קי"א ב' עד ל' יום מוקמי איגם אנסביה כו' וא"כ אין ראיה מזה למקיא דשם לענין שכנם אשתו מיירי ·

פרק ה' הלכה ב' אבל אם עבר וסיכך כו' כדבר שריחו רע כשירה עכ"מ בשם הר"נ ולכאורה מ' כן מכח דפ"כ מס' סכת ה' ושם אף דיעבד אסור כמש"כ נת' הרשב"א והליאו הרמ"ח ר"ם רע"ד וא"כ דשאני עמרן דאיט פסול מלד עלמו רק שמא יניחו מותר דיעבד ואף הרשב"א יודה לזה ורק משום לתא דשמא יטה הוא ס"ל דאף בדיעבד א"י וילה"ר לזה דבדיעבד יצא דלהלכ"ק וכי רב יהודא ואביי ביתידאה אמרו למילתייהו דסרי חכמים חולקים שם על ר"ם א"ו דגם שם בדיעבד פ"ד וא"כ י"ל דגם חכמים אינם מחולקים עמו שם רק דר"ם אף בדיעבד וסיפא לכתחילה ומישו גם בל"ו ש' דבדיעבד פ"ד מדא' אין מסככין פ"ם י"ב א' ·

שם הלכה י' בהשגת הראב"ד ול"י למה לא כתב כנ"ל :

בסוה"פ השבה סוכתו בה"ח פי' ירושלמי פ"ו ה"ק ובתוספתא שם ובמס"פ שם ועי' רפ"ו ו' א' ד"ם וכן לשבת כ"א הרי"ב שליפ"א [ז"ל] ועי' ירושלמי פ"ג דסוכה גמליאל זוגא שגר סוכה נרס"ל עגר רשב"ל א"ל מאן שרא לך וכחדושי הארכתי בס"ד בדינים חדשים בזה ועי' חידושי ה. פ שם ל"א א' :

פרק ו' טומטם ואנדרוגינוס חייבין מספק וכן מי שח"ם וחב"ח · אין לשון „וכו' מדויק דחב"ח אינו משום ספק כמו ט"א וי"ל בדוחק :

שם הל' ו' אסור לאכול חוץ לסוכה כל שבעה כילהי מ' דכל ו' שרים ואף בשו"ם מותר בכילם ולא כהסוכרים דבשו"ם אף פירות מזה אכיל חוץ לסוכה עי' שעה"מ ואולי י"ל דלילה הראשונה אינה בכלל על ה"ו דלב אינו אוכל כל ז' וא"כ י"ל דכוית הראשון לילה הא' אסור אף כוית חוץ לסוכה ולפ"ק :

שם הלכה י"א ואם הולרך לסעודי מ"ו ב' כיון דאי מתרמי לי' סעודתא כו' :

שם הל' י"ב ובלילי יו"ט הראשון מברך על הסוכה ואח"כ על הזמן. קלא מ' מזה דבליל יו"ט שני זמן קודם וכבר העירותי מכתב שנים רבים לזה מירושלמי פ"ח דברכות ס"א דבליל סוכות מברך יין קידוש נר הבדלה סוכה זמן והרי לא אדרו ראש ולא מש"ל רק בליל ב' ומלאתי שכבר קדשוני אך באמת א"ל כלל כמש"כ במקומו בס"ד :

שם הלכה י"ג בכ"מ נחסר הליון בשם הר"ן שלפי סוכה :

שם הל' ט"ו בין פלי דפנות הא"ם חולק ע"ז והפשוטו מ' כן מלשון אלי סוכה ולא "סכך" דאף בדפנות במשמע ובחידושי פלפלתי מזה בס"ד לענין סוכה מפלי אהרים פי' שעה"מ וטכ"ח חא"ח סקל"ט והארכתי בחידושי בס"ד בתבורי סד"מ בקונ' נויי סוכה דבל"ח הוי ל"ם סוכה כלאוי לבנפה והכמ"ל :

הלכות לולב

פרק ז' הלכה ח' ואם היה גזול כל שמא כשר · מבאר הר"ם ובית מבואר של בתים לגמרי :

שם הל' י' ואם נטל בלילה בנה קל"א ב' סוכה מ"ג א' :

שם הל' י"ג ונהקרא לנה שולן אינו בכל יום ויום · עי' אר"ם ל"ח פ"א שם שמעתיק בשם מהר מנלי במוקדש :

שם הל' ט"ו מתחרב בבהמ"ק בספקים · לא ידעתי מהו לא כי רק"ה שאמ"ם פסוק כל מוקדש בפלא :

ובמנוער לקריאה בבמקום שם · ובמש"ל לכן :

שם והקנה ז עם כל התקנות גימה ס' ב' :

שם הל' י"ח וכבי נהרס ס' שמה ישכירם שמוך שמשע ס"ב ה"ז גם משום האונס · ופי' ספ"א ממגילה :

שם הל' י"ם וכל המשול מבשר וכוחה כשור מעלג · אין הכלל מחייק כ"ל · דוק ותבכת :

שם הל' כ"ה מתפלל והוא ביחיד בגמ' קרא ק"ב ומהגלל · גם הבמיש רבינו מש"ב קלא בתורה ובאה את כהן מכות פ"ב קרקוי ופ"ב בירושלמי כב"ג ובכס"ם בם :

פרק ח' הל' א' במ"מ ד"ה ורואתי · מן סתם ליד ל"ע בירושלמי · ועי דבב"ז א"ל ב"ט ונ"ל דמ"מ צריך ליטול יבם אף ביום א' אם א"ל אחר דר"מ איכא כיה חובת דרבנן דלא גרע יום א' מיום ב' וע' ק"ן פ"ג את ב' · ובאמת יש לחקור בזה אם יש חובת דרבנן במקום יש דאורייתא ויראתי כתתמו"ר הגר"ל בתומתו בגתחד על בשבוחת פ"ג דברכות מהר"ק · תוך נמי בחנם יטול לברך בעלמו די"ל דמ"מ חייב הוא לבמות אף מלוה ואף בשלוה חיובם מדהי' · מ"מ יצא בזה י"ח דרבנן · אף י"ל דבי"ע לא אל חוב דרבנן במקום דאורייתא אלא באונס הוא ומ"א לקיים בדאורייתא ולהב"ד מוך' בבי"עה פ"ב דדמאי מ"י תרומה י"ח וכו' ויגבום שה"ק על טרי"ם ועי"ב · ות"ל דכ"ע התוספה דרבנן ומ"מ יחוד ויגרום מ"ם חובת דאורייתא דבאים נקבב חייב בתרומה מדאו' · ולהאמור א"ב · דבמקום חיובא דאו' לא הקם רז"ל כלל חוב דרבנן · דכ"ל מלי"ח דל"ם דלא חז"ל שכד"ק בגעימים · ועי' פ"ז וכ"ן ס' פ"ז כ"ק ב' ערוב לה ועי' ירושלמי פ"ג דברכות ה"ד לענין טבילה בע"ק · ויל"ח דכיון שאני התם · ובמק"א כ' בב"ד שד דוגמאות לזה :

שם הל' ב' שמא מבעירם נשמואלי· פי' סב"ח כהל"א · מ"ם פ' רכינו כהן מ"ד · וא"ש דמתוקים יגיה אם סבר כמוחלי פי' חולין קי"א ב' דרב ורי"ח פליגי בזה ורבינו פ' בם סרי"ת ע"כ אף סבר אסור וחז"ק :

שם ר"ר יוחן „מממעיך" אותם כויים פגר „ולקמן מהאי שוטי טל„ן יגבוי בס"ד בדברים עתימים נאומרי סד"מ ח"ו קו' עמק כוכות :

שם א בלקמן א' מ' נאכילה · לא כת רבינו דה"ל הבטנה אחריהי ועי' אחרונים · ויא"ע לבאורס שוחט טגי"ח זו מקמי כן דביעה י"ן ב' · דמ' להגין אך באמת אינם שוים כמה"ב כתי' בכ"ד · ואח"ל דלר' פלג"ח דל"ם בי"ם א בר מחק כלל משום דמזר מכבירי אחר א"כ לא צרין מידי · ולבן גהגה דסקנ"א רק כמן כמקר דאף בבבת כיו שטלן כטלג · ואח"כ נבכ"ע כ"ל מתקן בבנה דלר כויב בבנה איסור תיקון ואל"כ לריון י"" כלל קו' א' ושה כהכהי בם בבל"ר ישבים נסים · מ"ם כב"מ ורבינו הכמים אסם כן בוסרם בבא"ו כ"ע :

שם הפ"ו וכל המונע עלמו ס' וכל כתנים דעיו ס' · ע' ירושלמי פ"ב כ"ד · ומד"ל במדבר פ"ד ויומא ל"ח א' :

הלכות שקלים

פרק א' הל' א' אפשר שני כמחברים מהל' ב"כ ב' א' וכי' ירושלמי פ"א ובאור וע"ע כ"ם וי"ל דלגמם שלבי ועי' ר"ם :

שם הל' ח' בין כלוי בין כח"ל · משום שדבר חוסם בגוף סוה וכחסך ססק וקדשן :

פרק ב' הל' א' ולמה שבין · כמש"ם במסכת תגלת חזיון וח"ע :

שם הל' ו' עי' כ"מ מש"ל והגהה כמותו נגד ר"מ עי' פ"י ממגילה ה"ג ס' רבים והיו שעלים בפרים · ועי' בב' הגום' בבחמות לגקלים מש"כ :

פרק ד' הל' א' ובפרד בהבהלה ולגן כל זמרית · עי' מלי"מ והום' יגרים יומא ס"ז :

שם ה"ב אבל פר העלם דבר · בריות ג' כ' מנחות ל"ב א' ותוספתא פ"ב :

שם פרוכות כל סלוי לא ידעתי מ"ם בגמים רבים כא דבים כאחרונות (ד') שאמר שם בתוספות נבדי כה בוזר רבינו ונולא סכמ"ם :

שם והמטפחת וכ"ש · מה שהקשה הכ"מ במוחה מ"ם הבמים ד"ו דמקנב"ל אתו ע"ל ס"ח ודווקא שלנו מפלי לבבב · ולי"ב ל"ק כלל :

שם עבדי כהונה ובתוספתא סס"ק ויוחא והר"ל ס' ט ואלם בתוספתא פ"ב דהקלים איתא דבלים מגידי לגבם ועי' קדושין ל"ד א' הכא בבאנפתן בהורה בלא בנו · ועי"ב בגום' והם לר' קימין ולדידי' אין מבעלים בבריים א"כ איתא ללמוד מהל' בגדי קדושים דנלים מגידי בלבבה כמן ולים בנו קדושה · וע"ל לגידי' מה"ל כלא ובמש"ם בבכרה והם בברא ר' יהודה וכ"ג ס"ל ורבים לכימתי' כמש"ל פ"ב ה"ו בס"ד · ואך התוספתא איה כר"מ דמשלים בבריים · ועי' ירושלמי פ"ג דיותא ה"ו בגדי קדם ס' תמאר גבא ס' וזוק ב"ד שבאסת מכן הגר"א ז"ל ביום' דשקלים בבגיה „מהרומה" :

שם הל' ר' והלכות קמלה כירושלמי ס"ד ה"ד א' נמי ה' ודייקה ובקבלה ולעיק בלא אבני רבים ואולי דקדלים האו מפטודות קלות · והיו גרסתו ללמוד מהל"כ כני ופ"ל ב' בחיטה ק"ן קלא והא נגד בבירה ות"ל כד' סלג"ח נרסה ל"ה א' דלא כי' סככים פניהם לבחוס קל"ע נרים ועי' תוס' קתבן פ"ם ובלנ"ח בין לגבי פיס גם בל"ז א"ם :

שם הל' ח' שמש"כ סכ"מ אבל בגמ' דידן · ע"ם בש"ק מש"ל פ"ז :

הלכות קידוש החדש

פרק א' הל' ח' כך אמרו חכמים סתום ט סקב"ה · מנחות כ"ט א' ובמדרשים בכ"מ :

שם הלכה ב' ונאמר לחדשי השנה חדשים ל"מ . מגילה ב' א' · ופ"ם בם"ח :

שם הלכה ר' אלא בב"ד סדבר מסור עי' לחם וע' ביאה כ' ב' :

שם ה"ח אין מחשבין בריסה פ"ג ב' סנהדרין י"א ב' וירושלמי פ"ו ונדרים ס"י וסנהדרין פ"א : ואם פסח וקבש לא סבר כלום · ע"ם בנרסה ובירושלמי ש"ם :

פרק ב' ה"א וכל בפסול לעדות מד"ם · כנבל בשחק בקוביא :

שם ה"ב מן יהדה שאין מדקדקין בקביאה ירושלמי ר"ם פ"ג :

שם ר"ח ואח"כ ס' עי' סנהדרין מ"א ע"ב ובכורים ל"ח ע"א בזורה סי פרש"י דהו מוקמים בבוגר להודיע מדי הוא ל"ח · ותרום בל"ע כמן ועי' ניסן ס' ב' פ' אחר בביטולא :

שם ה"י בין אנוסים פי' חנכ"מ · ולכאורה כ"ע לפרש דבסוגיה אנוסים כמ"ש בגמ' כ' א' מלויין על סעדים:

פרק ג' ה"ו ואין שולין למסודם ו סתום מפבנה ירושלמי מגילה ס"ד כ"ד · אין קפ"ח פתוח מבגבה :

שם וו היא ססודת מלוה של פכ"ם סלמורם בכ"מ · ירושלמי מגילה פ"א ס"ו · ופ"א וסנהדרין ס"ב · ובבבלי בם ע"א ב' :

שם הל' י"ו ואם סגרם ב"ד · פי' מה"ם של ירושלמי מגילה פ"א כ"ב :

שם הי"ח יתאב לי שמב"ל מתוכרי הבונה מדלה על כל „ימלא לי" בבורמי רבים נאומה זה מה"ם בס"ד :

שם הל' י"ם ברי אנו מאיימין עד שלא התקיים סבומה ויתקדש האחד נומס מכלל כן א"ם נאי · שאם סתקיימה כבר סבומה בגב אין מקדשין · וא"ם נב"נ כ"ג ראין מדקדקין כ"ק נשה"מ וה"ו מקדש · פירי בבבבר מתקדש החדש · ומ"ב בלאחר נבוך כאו נבדקן באותן זמן כזה נאוס נממכה

פרק ד' ה"ה ומ"ם מוסיפין בנאמר באחר ס' · ירושלמי שקלים פ"א ה"כ ועי' תוס' סנהדרין י"ב א' ודו"ק :

שם מפני גליות ישראל שמעתה ממקמם לא זכר רבינו לעברת פסחיהם כמש"ם רמב"ן ז"ל ח' ב' במקומו ונראה שמש"ם לאחמד בע"ע ליישב מה תה בבבמרש רבינו כא הר"א בנסדם ח' ב' דמי שא"ל יבקש א"ם נרגל · וא"כ שבבה מבכריות ו ולא הוסיף רמב"ן לעברת פסחיהם דמי הפולים מחלה מ"מ בבפסח חייבים · אבל רבים י"ל דס"ל כשום' פסחים ג' כ' דמי שבמור מראיה פטור מפסח · א"ל נפל הבמים קן רו' אתר בבית מן ערייתא ו פכ"ל ס' מדי יתבו חכמים · ואי בחידושי הארכתי בס"ד בענין זה והוה מקומו בה' חגיגה א"ה"ם :

שם ה"ם כבר יאמר ראש ב"ד בגדול לש"ו מסנהדרין יהא מוספים · ס' ק"ק (נר"ח משכחה דבמחל בקבן פ"ם י"ח א' דא"כ לא ס' שאל מי בוא בפסח בלא סרבות פ"ב ול"ל במתחילה סוא מסה רק נגלנה · ואל סבים ויותר שמוסיפין זה אינו אלא בדיעות הבאות בבם וצ"ע בירושלמי :

שם הי' ומרין שיהא ב"ד בגדול מכלל ו' מלאה בעם סדבר שלא יהא ב"ד בקל ותלא דבשו אינם בלום בשמ"ל:

שם ובפכ"ם מחללין מן בגד ס' ירושלמי ר"ם פ"ב כ"ה והמהד' ס"ב כ"ב :

שם ה"ח מלך מסר חילות ומלחמותיו פ' אם בלא לגמר · כגרי מלין ד"ל תמה בבמחתיו מלחמת מפט יצור המלך בלא לגמר ע"ב מכר"י סנהדרין י"ח ב' ואולם כל דאיכר כמן מאוד כבכנן הם הרבים כ"ל תוסף לכתוב חילותיו ,ומלחמותיו ולר' רב"י מה ענין מלחמות לגבי אבל הדבר מתבאר שבמש"ל ב' וה כי יקח אשה חדשה ס' קי' יסו' לבים שנה אחת ובחוק אות אוחיו ול"ח ילא בצר המלך בלא לגמר הבנה כדיוני למלחמה נאולן אנשים ולגא וגרי פתח שבה סלחמות לא יעבור עליו וכו' וכו' · א"כ יצבור המלך חדש שלם בכל רבבות

[ח"ר

חילותיו אם ימלא ביניהם · מי אשר נשא אשה חדשה · נ"ל רבים חילותיו ומלחמתו ר"ל לעבר מפני חילותיו ושלא לעבר מכח מלחמו יו ח"כ · כאמור כנ"ל בגלין וטהורים אמיטעס · ולפי הדכים למדם דטוסה זו מהחשבת עם העיסור י"ג תודש · ידוע ס כיה ספיקת הכוב' נכ"ת בזה ומשה זו סוגית גם בזה"ז כמש"כ נתק"א כס"ד · רחיה שנלא לזה מתיק ע' ב' ולא כאחרים שכ' דבזה"ז אינה כלל · אך זרו רק הגיע נדיבי ישראל ולא כדבר שצריך לחוקי המדינה בזה הלכה רויתה בישראל דינא דמלכותא דינא ואסור לזה וזו כ"ש ח"ו מה שאין עד חוקי הממשלה יר"ה כנודע :

שם הלכה י"א יש לב"ד לחשוב ולקנוס מהא דר"ע שעיבר ג' שנים אלא עי' סנהדרין י"ב א' ועמ"ש בירושלמי ופ"ו דנדרים .

שם הלכה י"ב מש"כ היאר שאוקף קה"ת לעה"ש לא נמצא בש"מ ד"ז ובמדומה דס' פ"ס על בשאלתו ; כבר עמד בזה :

שם ה"ד ואם עברוה ביום ל' כו' ע"ש בגמ' דאיכא מ"ד דאין מקדשין :

שם הס"ו עי' בשגת הראב"ד ובש"ק שקלים פ"א ה"ב ובמדרים פ"ס ה"א ומש"כ בגשנה מילאה בס"ד .

פרק ה ד"ו יו"ט של ר"ה בירושלמי בפ"ג מערובין א' דכבר כיהה ואת תקנת הגאונים דר"ה ב' יו"ם הם וע' בנין אריאל ובגלא"ה ברכות רע"ד אם בכל ר"ח היה התקנה כן · ובפ"א על ר"ה נמצא סהירה נודעי עלמו עי' תי' רע"א א"ח סי' ק"ת :

הלכות תענית

מאי כשמעה לנודו ימים אהה ט' מגילה ה' א' ועי' בפרש"י ובס' ע"א :

פרק א' הל' א' מ"ע עי' מג"א ר"ס רקע"ו מה שהיה בזה ובק"נ פ"ג מה"כ דורו כאן' לנד · ועי' ר"נ ...

[illegible]

ואלי ר"ל דאף בזמן ביה גליה אם רנו ליון מהעדן ח"מ נהגו להתענות בכל הזמנים האלו :

שם הל' ו' . עי' ת"ס א"ח סי' ק"ס ·

שם דל' י"ד ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין . מלשון רבינו מבואר דקרא מיירי בשיר בפה ואילו בגי' ין ז' א' פרין ולבלא ני' מהך בשיר לא ישתו יין ומשני אי מההוא הא ה"מ ויירא די"א אבל דכוותא ב"ד קת"ל. א"כ מ' דקרא מיירי בשיר בכלי. כן שאלני זה רבות בשנים גיסי הרה"ג מ' דובער ראבינאוויץ ז"ל האבד"ק פיאטקוב. ואני נ"ל דמלבד דייל בפשיטות דכתר דכ' קרא אל תפרח תחילא בכלל כביה, לא ישתו יין אף שיר בפה הוא . אבל יו"ל דד"ז תליא אם עיקר שירה בפה או בכלי. דמסתברא דכמו שהיה במקדש. ע"ז נלטוינו שלא לשורר בביתנו . א"כ למ"ד פ"ש בכלי . קרא מיירי נתי בשיר בכלי . אבל רבינו לשי' דס' פ"ג ה"ג מכלי במקדש דפ"ש בפה. ע"כ פייתי מהך קרא לשירה בפה :

הלכות מגילה וחנוכה

פרק א' הל' א' ומחנכין הקטנים לקרות פי' מ"מ ולא נתבאר שם דצריך לאתנו רק דיטל נסליח ואולי ר"ל דתדמשיאו מכלל דאיכא חיובא דרבנן בזה ותוליא לאחרים החייבין מדרבנן משא"כ אם ליכא חיובא כלל ודאי לא מצי מפיק . אולם בירושלמי פ"ב ה"ד. מבואר דריב"ל הוה מכנס בניו וב"ב מ' דצריך לחנך והנ"ל גם לקטנות וי"ל . ועי' מג"א בסמ"ג :

[illegible]

הלכות חנוכה

פרק ד' [illegible]

ברוך רחמנא דסייען עד כאן :

בנין יהושע

חידושים וביאורים מהרב הגאון מוהר"ר יהושע לאנג נ"י

הלכות שבת

פרק כ"ז [illegible]

הלכות שביתת עשור

פ"א [illegible]

הלכות יום טוב

פרק א' [illegible]

פרק ב' [illegible]

הלכות חמץ ומצה

פרק א' [illegible]

פרק ג' [illegible]

אגילה וסא לאו דבל ירחה האי לאו סבל"ס ואין לוקין עליו כתלי' כפסחי' (דל"ב ע"א) וכמ"ש התוס' שם (ס"ד כ"ט) ואי לענין איסור כא קיי"ל כר"י דח"ש אסו' מה"ת וככר הקשו כן בס"י שם והש"ת (סי' ט"ט).
והנה ככר כתבתי כחידושי דר"ל לשמ"ס כגו"ע פ"ת (כח"ת סי' נ') דנר"ש דס"ל דאינו עובר כבל"ס עד
אגילה כב"י רק כשבע דתשביתו כוי לאו דכ"י לאו שקדמו עשה ולוקין עליו ס"ב. א"כ יתו' קוש' זו לר'
יוחנן ואר"ע לכ"א לשיטתם דלר' יוחנן כוי לית כפלוגתא כ"ש וב"ש לענין מלקות דר' יוחנן כא ס"ל במכות
(ס"ד י"ד) דלאו שקדמו עשה לוקין עליו . וכן לר"ל אף דס"ל שם דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו כמ"ש
רש"י במכות שם מ"מ לר"ל לשיטתו נ"כ יתו' דכא איסו ס"ל דח"ש מותר מה"ת וא"כ איכא נ"מ כמחלוקת
ב"ש וב"ה לענין איסור . אבל לדעת הרמב"ם לפי האמור דכתמן מודה ר"ל דח"ש אסו' מה"ת וכ"ל נ"כ
דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו תקשה לר"ל מאי נ"מ כמחלוקת ב"ש וב"ה דבין לענין איסו' ובין לענין מלקות
ליכא נ"מ' ונלפ"ד לייבב היטב כשו"ס דלהרמב"ם לפעמי' יתו' כיטב דהא איהו ס"ל דלאו דכ"י לא הוי לאו
הבל"ש ולוקין עליו כמ"ש (פ"א מה' חמץ ה"ג) דלא כדעת התוס' דפסחי' . ומ"ש להתוס' לשיטתם נ"כ י"ל
דהא התוס' ל"ל כוס כדעת הרמב"ם דאיכא כחמץ קרא דס"ש דח"ש אסו' מה"ת אלא ס"ל דנכלל בכלל
לאיסו' דיליף ר' יוחנן כיומא מקרא דכל חלב כמ"ש התוס' כפסחי' (ד"ד ע"ד) · וכן משמע מדבריהם בחולין
(דק"ב.) כד"ה חלב בהקשו שם לר"ל דאמר שם דעשה דכתי' בכרת כוא לגבות בשותם לריוה"ג דס"ל דחמן
מותר בהנאה דאמאי לא אתי' חלב מחמן בקוש' בגמ' שם דל"ל לריוה"ג כאי פירכא דמה לחמן דאסו'
בהנאה דהא ס"ל לריוה"ג דאלי כהנאה וא"י ס"ל לכ"תוס' כדעת הרמב"ם דבחמן כתיב קרא לאסו' בח"ש א"כ
כא איכא פירכא שם דקאי' לר"ל דמה לחמן דאסו' בכ"ש משא"כ חלב לר"ל דאי בח"ש דח"ש מותר מה"ת.

הלכות לולב

הלכות סוכה

הלכות קידוש החודש

הלכות חנוכה

הלכות מגילה

הלכות שופר

חידושים וביאורים מלוקטים על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל.

מאדמו"ר רשכבה"ג הרב הגאון החסיד מוהר"ר אליהו ז"ל מווילנא. (הגר"א).

הלכות שבת

פרק ו' הלכה י"ד המשתתף עם העכו"ם כו' כתב הה"ה שהרמב"ם מפרש כרש"י דקאי אאם לא התנו קאי ואם לא באו לחשבון דהיינו אם לא התנו וגם לא אמר שול חלקך בשבת אבל לשון הרמב"ם לא משמע כן אלא שבית מפרש דאם התנו קאי דהיינו אפילו אם התנו מתחלה אם באו את כ[illegible] לחשבון ולאחר אתה נטלת בשבת כך וכך מעות ואני ביום החול כך מעות אסור וזהו שכתב אם מעט ואם הרבה פי' אפילו אם התנו אסור לחשוב המעות אלא אם מעט ואם הרבה ודו"ק

שם הלכה כ"ב כדאי' בכיסו אבל מציאה לא הקנו עליו המפרש ס דבגמ' משמע דאם אין עמו עכו"ם מוליכה פחות פחות מד"א אבל אם יש עמו עכו"ם אסור להוליכה אלא דהולכת פחות מד"א גרוע יותר מנותן כיסו לנכרי ובמציאה אסור ליתן אף לנכרי וא"כ כ"ש להוליכה פחות מד"א · ונראה שיטת הרמב"ם מהא דאמרינן בגמרא דע"ז גבי ההיא דאמר איסור גיורא כי הוינא נכרי אמינא ישראל מחלל שבתא דכתה כיסי שבתכתי בשוקא ולא ידע הא דאמר רב יצחק המוצא כיס בשבת מוליכה פחות פחות מד"א ומפרש הרמב"ם היינו לבון מציאה דהיינו אם מצא כיס כה"ג מוליך פחות מד"א אלמא במציאה מוליך פחות מד"א ומאי דאמרינן במציאה לא יתן כיסו לנכרי מפרש דדיקא לנכרי לא יתן אבל הוא מוליך פחות מד"א ולא דמי לכיסו שהולכת ד"א חמור יותר מליתן לנכרי אבל המפרשים פירשו כפשוטו פי' אם הולית כיסו לר"ה מוליך כו' אבל מציאה אסור ליתן אפי' לנכרי וכ"ש להוליך פחות מד"א ודו"ק

פרק ח' הל' ב' אבל במשקה לצמחים כו' הרי זה תולדות זורע וחייב' נראה שפסק כרב יוסף שבמו"ק דף ג' ע"ב משום דאמרינן במכות דף כ"א ע"ב אמתניתין יש חורש תלם אחד כו' אמר רבי ינאי נדנו ונפרו התופה בכלאים לוקה כו' א"ל ריש לקיש לר"י אי לאו כו' מתניתין תני ר"ש היא דתניא כו' משמע אבל השתא דקלסיה גברא רבה אתיא מתניתין כרבנן דאמרי דמיתפה חייב משום זורע ובמתניתין דהתם יש חורש תלם אחד כו' והיינו כרב יוסף שבמו"ק דלאי ליתא כולה ר"ש היא ע"ש ודו"ק · וכן בשורה חיטין ושעורין כו' כ' המגיד משנה וז"ל מהסוגיא דזבחים דף צ"ד ע"ב ע"ש ול"ע שאם משמע כהדיא להיפך דאמרינן שם ז"ק פיסתן לחים חייב ופריך בשלמא כודר פסיד כיטם ט' אי הכי חיטי ושערי נמי הנך אית להו כירי ומשמע בחיטי ושערי הוה פשוט להו פטור ונ"ל שהיה להרמב"ם גרסא אחרת בזה וכן משמע מרש"י שם שכתב הכי גרסינן אי הכי חיטי ושערי נמי משמע שהיה לפניהם גם גרסא אחרת וק"ל

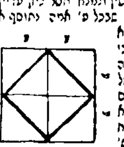
שם הל' י' תאנים שיבשו באיבהם כו' הרמב"ם ז"ל לא חילק בין יבשו לצמת אבל מהמסקנא בגמרא בחולין דף קכ"ז ע"ב לא אצטריכן אלא אם נצמת הוי תלושין לכל דבריהם אבל יבשו הוי תלושין לענין טומאה ולא לשבת ובנצמת הוי תלושין אפילו לענין שבת וע"ש ברש"י וק"ל

פרק ט' הל' ו' הגוזז לצמר כו' אין כאן חייב וא"ז כתב הטוב נימא אמרי פטור שאין דרך גזיזה כו' ולכאורה כסותרין אם לא שנפרש' דעת ר"י כנגד' הטוב לאו חייב משום גוזז היינו ר"ל שספוי' יכי' כמו גוזז פחות שלא יגדל עוד או אולי שפי' שאף שגוזז אח"כ אחרית שבוב קודם אין דרך גזיזה בכך לדעת רב כהנא שכן פסק הרמב"ם

פרק י' הל' ג' ואם יש אבק על בגדיו שמותר לטלטלו עיין תשובת הר"מ שחילוק החבלים מפני ביטול ולא מפני הטלטול ולפ"ד גם הרמב"ם סבר הכי רק מילתא אגב אורחא קמ"ל כיון שרוצה להזכיר היתר כתבל גרדי ואם יוקשה איך יטלטל אותה שהוקצה לאיסור וקמ"ל דמותר כשאוחז דכל קיומו מותר לטלטל אך לא לענין חילוק של קשירה הזכיר הטלטול כיון שכתב תחלת פ' כ"ו כלי האורג והבלנו כו' מותר לטלטלן דלא מקפיד האומן עליהם שלא יפחת דלהוי מוקצה מחמת חסרון כיס עיין מ"מ שם · ואיך כי' בספרא (אולי) ביהי' יותר מותר לטלטל גרדי מחבל דצלמא וכלפי לייא אלא ודאי כנ"ל ·

פרק יד הל' ד' אינו כרמלית ס' וכן עין דרוח בסמוכה ס' במשקף ג' מה שא"ר ככל מפני [illegible] ס' וה יצא ס' מאה דהכן עירובין ל"ד ה' תגר בגגולה ס' וחכמים אומרים מתוכה לר"ה הרבים ורה"י לתוכה ספר מגמי שהיא ככרמלית ונתר הכי הכן בם תגר בגגולה לר"ה מם יחתותי' ס' אלמא מה דאמרינן לעיל חיטה תגר בגגולה לר"ה מירי פרות אלה ואמרו חכמים שהיא ככרמלית אלמא מקום שמשקף ג' ואח שא הוא כרמלית אבל קשה דאי איירי בגגולה מרות אלה ומשקף ג' [illegible] וא"כ לא משקף ג' [illegible] ונראה דהא דתגר בגגולה היינו בגגש כל האילנים [illegible] שלא יתרגע עדיין לינך גם לא דרס בה רבים והכי הוא כרמלית לרבנן ונראה כיון שבגגולה מכל ודחויה והוא אגל ר"ה אי ר"ה [illegible] כמקום [illegible] שלא מחיצות ודאי לא הוי ככרמלית

פרק כח הלכה י"ח לפיכך אם ריבע זה האחרון על הראשון אפי' כתקו"ם אמה בקירוב שומעין לו עכ"ל ונראה שכל"ל תקמ"ו אמה בקירוב והיינו אם תעשה ריבוע על אלף ותי"ד יהי' אלפים אמה דהיינו מאלף אמה יהי' אלכסון ת' אמה ויהיה אמה הוא ק"ס אמה ומי"ד אמה יהי' אלכסון ה' אמות וג' תושיעין הרי אלף ותתקע"ם אמות וג' תושיעין ונמצא חסר כאן עדיין כ' אמות וכ' תושיעין וזהו שנתוסף בכל אלכסון מה שיותר על כ' תושיעין דהיינו שבכל פ' אמה נתוסף אמה והמוספת לזה הוא אם תעשה ריבוע על ב' פעמים פ"ין על כ' פעמים פ' נמצא שיש כאן ד' ריבועים של פ' על פ' ואלכסון של פ' על פ' הוא ל"ח אמה כי ק"מ תושיעין הם כ"ח אמה ופ' אמה הרי ל"ח ואם תעשה ריבוע בתוכה כזה

הרי כאן כ' פעמים פ' על פ' ורבוע של פ' על פ' שבתוכה מ"ם אמות של אמה על אמה נמצא כאן שיש שני פעמים פ' על פ' יש כאן ל"ח אמות ואם תעשה על"ת אמות שורה במרובע יהיה ל"ם על ל"ם כי ממאה על מאה הוא עשרת אלפים ואם תחתוך אמה אחת באורך ואמה אחת ברוחב נשאר ל"ח אמות ואחת והמרובע הוא ל"ם על ל"ם ואלכסון של פ' הוא ל"ח ודלא כהתוס' שכתבו שבמשער על כ' תושיעין הוא אחד של חמשים זה אינו ומה שכתבו דהא' אין ריבוע של יו"ד על יו"ד ע"ש בסוכה ועירובין אדרבה גם משם מוכח כמ"ש כי מפ"ע יתוסף א' נמצא על שבעה יהיה אלכסון של ה' על ה' עולה שביעית ואם תחתוך את השביעית לשני חלקים ותתן על האורך והרוחב יהיה ה' על ה' [illegible] עולה חלק י"ד שהוא חלק מכ"ב שבעים של הבסת האורך והרוחב שהוא ה' על ה' [illegible] נמצא ס"ה עם כל האלכסונין כנ"ל [illegible] ותתשב אלכסון של אלף [illegible] אבל הראשון עיקר [illegible] פי' כנ"ל כהרמב"ם תקמ"ו או תקמ"ז · ולהכי לא תני הרמב"ם ז"ל כרש"י מפני האחרות של שני תומשין באלכסון ורש"י ז"ל אזיל לשיטתו שמשער שב' תומשין באלכסונא הוא מעולם ודו"ק:

הלכות עירובין

פרק א הל' ח' וכן כיסן ושפריות אין מתחתפין בהן וכן פסקו כל הפוסקים והיינו ממה שאמרו בגמרא אין ידין [illegible] בגיוס כנאמר בהן חוץ מדקתני ביתני' בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח היים ומלח [illegible] כמהין ופטריות אלא שאין מתחתפין בכמהין ופטריות וקשה סיכי דמי אי כלירין ופטריות תיו, אמאי נקטי כמרין ופטריה דלא קרי כגוס מקום נהדיא שאין מערבין בהן רוה לאו למוקמא [illegible] עין [illegible] דברים [illegible] אבלין [illegible] ולא איירי במטלטלין הא הר שפיר אוכל כדתנן כל שהוא אוכל [illegible] ויוצא מן הארץ אוכל [illegible] ועבר למעשר הסיק ויוצא מן הארץ למעשר כמהין ופטריות אלא שבמהין ופטריות סהם שפיר אוכל וכן לענין ברכה מברכין אבל לאו משום שאין גידולו מן הארץ הוי לגבי עירוב אין צריך גידולו מן הארץ דהא מערבין במלח [illegible] ונראה שמערבין בכמהין ופטריות ומה שהקשה בגמרא יכמהין ופטריות קאי על מעשר [illegible] וכן דקך בגמרא לענין מריחה וקאי על הסיפא כמו שחלים בכמה מקומות ולענין מעשר הוי בריאה משכחת חזו הבריאה שמביא בגמרא גם ע"כ וכה מהחיל הספרא [illegible] כילד ט' אף כל כרי ממתי וגידולו קרקע יצא כמהין ופטריות ט' ולהכי פריך בגמרא סהמא נגע בהיתה בריאה משרשה בידיהם · ודו"ק:

שם הל' ט' ביעור בתי סעודות ט' בבן שפה בלים עכ"ל וזהו כר"י בן ברוקא גם שסבר מככר בפונדיון מארבע סאין, כבלע סרי חלי קב לפונדיון והקב כ"ד בלים שהקב ד' לוגין והלוג שסה בלים סרי חלי קב י"ב בלים ולא יותן [illegible] חלי יהי שבה בלים והטעם יוסי בהסתם מתנה כותיה במס' פאה אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון ט' והיינו כדי שיהיה לו מזון שתי סעודות כדקתני שם מי שיש לו מזון שתי סעודות ט' תמה דיכי ר"י בן ברוקא אבל התוס' פסקו כר"ש וקשה הא סתם מתנה כריב"ב ונראה שהתוס' מפרשים שבסוגיא אתיא כר"ש והתלה קדים פי' שתכנס והגמרא בקשה על ר"ש למה נקט שתי ידות לככר שה ליה למנקט ככר שלש לוי זה הביעור דהיים שככר שיהא במעכב בלים והוי יודות שוה תמשה בלים ובלים שה ליה למנקט ככר של תמשה בלים ובלים ונראה שהכתי יהיה אינו גרמת שתי סעודות לכל דבר אלא לענין עירובין הקילו והככר עלמו שוה בישור לענין דאוריייתא דהיים יכי' דמסגע חזו שאקרא סרס הוא חלי ככר מפני בכהיב והאוכל בבית בעיק ביעור אכילה ותלי ככר הוא ביעור סעודה אחת שהככר הוא שתי סעודות שהוא ליום אחד וזהו שאמרו כבדי אכילת פרס בכ"מ פי' פרס הככר שהוא סעודה אלא לענין עירובין הקילו שיהיה שתי ידות ממנו שתי סעודות וזה פי' המשנה שתי ידות לככר כו' ומפני שיש להקשות הקושיא שלעיל מפרשא אח"כ תליו לבית המנוגע כלומר מפני שהככר כעלמו הוא עיקר הביעור תלי לבית המנוגע ותלי תליו כו' אלא דלענין עירובין הקילו ושפ"ו יתורץ מה שאמרו כאן ר"ש אומר ר"י בן ברוקא וכחס' בלים אחר בהיפוך והיינו מפני שאמר כאן חליו לבית המנוגע ואם היה אמר ריב"ב אמר ר"ש הוי אתיא שהתליו לבית המנוגע קאי על ריב"ב ואמר בגם תנא ותנן [illegible] דבריהם להיות שוין ופרכינן מי דמי כו' ומשני אמר ר"ח לא מהן שליש לחנוני ופריך ואכתי כו' ומשני אלא כאידך דר"ח כו' ופריך קשיא דר"ח אדר"ח ומשני הא דקא יהיב כו' ע"ש · וקשה לענין מאי א"ר חסדא דבר זה מאי נפקא מיניה בזה אם משתכר שליש או מחלה ונראה שר"ח מפרש המשנה דמם סאה דמה שאמר מככר בסונדיון אתיא כר"ש והיינו לא מהן שליש לחנוני דהיינו חלי קב והוא י"ב בלים ולא שליש סרי שתוגה בלים והיינו כר"ש וקשה להגמרא כאן הא ר"ח מפרש כאן דברי ריב"ב מחלה לחנוני ומשני הא דיהיב כו' וא"כ לפ"ז אתיא מתני' כר"ש · לפיכך פסקו התוס' כר"ש · והטעם דסוגיא דהש"ס אתיא כוותיה דאמרינן בכ"מ כבילה לטמא טומאת אוכלין והיינו כר"ש שהוא חלי חליו מביעורו אבל לריב"ב הוי ביעורו לטמא טומאת אוכלין שני שלישי ביצה והרמב"ם שפסק כריב"ב מפרש שמה דאמרי' בכ"מ כבילה לטמא טומאת אוכלין היינו כחכמים שאמרו כמות בלא קליפתה ומחסר הקליפה יותר משליש ולפיכך הוי כבילה ולא תלי חליו ממש שלא שוו שעורייהו להדדי · אבל קשה בין להתוס' בין להרמב"ם הא גרוגרות האי פחות מהלי ביצה הוי להרמב"ם שלש בילה ולהתוס' הוי פחות משליש בילה דהא שתי סעודות הוי י"ח גרוגרות כדאמרינן בכ' תלון (דף ס) ואמרינן בשבת ריש פרק המלניע לאוקי מגרוגרות כו' אלמא דכזית הוי פחות משליש בילה דכזית פחות מגרוגרות ואמרינן ביומא דאין בית הבליעה מחזיק יותר מכבילה ואמרינן בכריתות סרק בתרא דאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים אלמא כזית הוי חלי בילה ומחוית זה פסקו התוס' (דף ס.) כר"מ דבגמרא נמי אמרינן אכין כוותן עביד כר"מ ושיעורו אינו ידוע דאמרינן תרתי רפתי דנהר פפיתא ואפשר שהוא י"ב בלים וא"כ הוי גרוגרות ב' שלישי בילה וכזית הוא פחות מגרוגרות הוי חלי בילה ואתי שפיר · ונראה שהרמב"ם שאמר ששה בילים הם י"ח גרוגרות היינו ששה בילים עם הקליפות והוי גרוג' שליש בילה עם קליפה ומה שאמרו שאין בית הבליעה מחזיק יותר מכבילה היינו בלא קליפה כדאמרינן כמות בלא קליפתה · אבל זה שאמרו שזית הוא חלי בילה היינו בלא קליפה ושיעור אחד הוא אלא דלא הוי תלי חליו מתם ולכן פסק כאן שבתי סעודות הוא ששה בילים ולפי"ז הוי כזית פחות משליש בילה וגבי כזית כתב דהוא חלי בילה והיינו כמ"ש · וגם הב"ע לענין עירוב כתב כדברי הרמב"ם ולענין פסח כתב שכזית הוא שליש בילה והכל כמ"ש ותטן הוא ודו"ק:

נימוקי מהרא"י

חידושים ומקורים מגאון ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא. [נעתק ע"י בנו הג"מ נטע יעוונין נ"י מהוראדנא].

הלכות שבת

פ"ה הלכה א או נס"י כו'. פי' ואף כאן הוי נ"כ הדלקת נר בחכילה, ר"ל זה חובה בלא אכילה ולכך סיים רבינו כאן אפילו אין לו מה יאכל ופי' כלל כת"ש המרכה"מ, ודלא כת"ש הת"א סימן רס"ג ס"ק מ"ג, ואפ"ל דיש"כ ואחד נשים נ"כ לכוונה זאת נאמרה דלאפשר שדעתו דנשים ספורות מצלש כסעודות כדעה שו"ת כ"א דחיי סי' י"ב ע"ש: שם אפילו אין לו מה יאכל עיין בתרכה"ת ברלה לבנוה דיק על מה שהשמיט רבינו ז"ל דבר האמור נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף, ולא עיין בדברי רבינו לקמן סוף הל' חנוכה ששם הביא זה הבבא ·

הלכה י ועוד מפני שהוא עף. פירוש ולינו נמשך אחר הפתילה שהוא עף מהר, ובזה מיושב קושית התוס' שם השניה דלמאי השמיטו מעם דלהלן בגמרא שאינו נמשך אחר הפתילה, ולפי מש"כ הוא הדבר

הלכה יב ואסור ליהנות וכו'. עיין לח"מ דלינו חייב זה משום מכבה תיש, ועיין בפמ"ג אברהם סי' ס"ה סק"א שהעיר בזה מהא דפסחים דף י"ב ע"א דמשמע שם דאי מה"ת, ועיין בפני יהושע לפסחים שם:

פ"ז הלכה טז מותר להשאיל כלים ולהשכירן עיין בהגהת הראב"ד ז"ל שכתב שאין הכל מודים בשכירה בע"ש, ונ"ל שרבינו מפרש כפירוש הר"י שהובא בהרא"ש שם ע"ש, שלכאורה נריך להבין החילוק שבין ד' וה' לע"ש, אך אפ"ל דאתיא כר"י דאמר לעיל גבי אמן שלשים יום לפני הפסח אסור למכור, ופירש"י משום דשלשים יום קודם הפסח שואלין ודורשין בהלכות הפסח ואז חל עליו הונה ניאור ולכך ודאי דגם בע"ש כתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וחל עליו נרכי שבת ולכך אסור אבל בד' וה' מותר, אבל לדידן דלא קיי"ל כר"י ממילא א"ש:

פ"ח הלכה א המקרסס עשבים או המזרד את השריגים כו'. עיין רש"י שבת דף ק"ג ע"א, ובירושלמי פרק כלל גדול כהב שם הק"ע בשירי קרבן וז"ל רש"י במוע"ק דף ג' פירש מזרדין מתתך ענפים יבשים ולחים לפי שיש באילן ענפים כרנס וקשה הא קיטון ענפים יבשים היינו מקרסס וכן פירש"י ז"ל פרק הבונה עכ"ל, ולא הבנתי דבריו דמש"כ רש"י פ' הבונה ומהייבשין פי' בנמלא מחמת ריבויים גם יבשים וקנגין אותם, פי' היבשים עם הלחים, וא"כ מכוון למש"כ רש"י במוע"ק שם, ועיין ירושלמי שבת פרק הבונה בשירי קרבן שהביא בשם הרמב"ם דמקרסס היינו הקוטם הירקות מה שעלה ע"פ הארץ, ונ"ל סיוע לדברי רבינו ז"ל דמקרסס הוא בעשבים מסוגיא דמוע"ק דף ג' ע"א מנין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מסכסכין בשביעית ת"ל כל מלאכה שבשדך לא וכל מלאכה שבכרמך לא, ולפירוש רבינו ניחא הא דסמיך ע"ז כל מלאכה שבשדך לא, משום דמיירי נמי במלאכה שבשדות והיינו קרסום, וגם במלאכה שבאילנות היינו זירוד וסיכוך, אבל לפי' רש"י דהכל באילן לא הו"ל למימר רק מלאכה שבכרמך לא, ואמפיין שם בכל הסוגיא ירשה שמעורב שם מלאכת השדות עם מלאכה האילנות, הגה שכ' התוס' שם דכל המלאכות דחשבינן שם לאיסורא מהגות בין בשדה ובין בכרם, כלל המלאכה בשיתוף הכלית השעולה אבל לא בשיתוף השם, ועיי"ש בגמרא ופ"ש.

הלכה ב אבל המשקה לצמחים ה"ז תולדת זורע. עיי"ש בכ"מ דהאי גווני מגכש הוא, וקשה דלמה השמיט מנכש דפליגי שם רבה ור"י, וכמו שהקשה הכ"מ בעצמו. גם קשה דלמה פסק כר"י נגד רבה, וככר האריכו בזה בש"מ ע"ב ובתשובת כנסת יחזקאל

יחזקאל עיי"ש, ול"נ דהנה הא דפליגי רבה ור"י בזוכב, דוקא בניטוע זרעים פליגי כסומא דמשקה מים, ודוקא בהא סובר ר"י דחייב משום זורע דמחשבהו לזריעה יפינו רחוק מליכות הפעולה, עיין לעיל פרק ז' אבל במנכש בעיקר אילן גם ר"י מודה דחייב משום חורש, דהרי דמיא להורש לרפויי ארעא ומהשבחו אינה ניכרת מתוך מפשיו שמלמת האילן מניטוש פורתא בעיקרי האילן, ואפשר שהאילן אינו צומח מחמת זה, ולכך חשיב הגמרא בפ' הבונה המנכש בתולדה דחורש דהתם מיירי במנכש בעיקרי האילן, וזהו שכתב רבינו בהלכה ח' המנכש בתולדה דחורש המנכש בעיקרי האילנות דהוא תולדה דחורש דגם ר"י מודה בזה, ובהכי ניחא מש"כ רבינו בהל' כלאים פרק א' גבי כלאי זרעים המנכש או המחפה לוקה, ולהלן שם גבי כלאי זרעים באילן כתב המחפה בלבד והמניע מנכש משום דגבי אילן הכל מודים דניכוש לא מהני לצמיחת האילן ולכך אינו לוקה ואי משום מקיים הא לא לקי אמקיים, ולענין מנכש בזרעים פסק כר"י משום דגברייתא הוה סייעתי' כמש"כ במרכה"מ, ובביאורי הגר"א ז"ל יו"ד בהל' זרעים והיכן הובא זה בדברי רבינו, כתב מרכה"מ שהוא בכלל מש"כ רבינו בהלכה ד' כל זרע, וכן הזומר לקמן בהלכה ב' לגבי משקה, משום דפסק כר"י נגד רבה משום דמבואר בירושלמי פ' כ"ג המשקה מים וכו' וכולן תולדות זורע הן, ולכאורה קשה התם קיתחייב שתים ולר"י מיחייב משום זורע לחוד, אבל י"ל דבמועט"ק דף ג' כתב רש"י דאמאי לא מיחייב במנכש משום קוצר, ותירץ משום דא"נ לעשבים דהתם מנכש עשבים רעים הוה דחולה, וא"כ הא"ל לחלק. אבל נ"ל דדעת רבינו דגם בעשבים דחייב שתים, ואף דא"ל ליה הא פסק כר"י דמשאצ"ל חייב, והא דבזומר כתב וצריך לעצים כליסנא דגמרא, וכתבו התוס' פרק כ"ג דף ע"ג ע"ב בד"ה צריך דאף לר"י דפטור במ"ל לעצים ש"ה דאין דרך קצירה בכך אם א"ל לעצים, אבל הכא דרך חליפה בכך, עיי"ש בלשון התוס', והא דלא נקט רבה ור"י מיונא דחולש י"ל דרבה ור"י סברי דמשאצ"ל פטור, ורבה בודאי סובר כן דהא אמרינן בשבת דף ק"ב ע"א כל מילי דמר עביד כרב לבר מגרירה, והרי שמואל סובר כר"ש גם במשאצ"ל, ובהכי יש ליישב קושית הריטב"א במו"ק דף ג' אמאי התמירו במנכש גבי שביעית יותר מהשקה לזרעים דהרי במתניתין במו"ק שם, ולפי זה אתי שפיר דמאי דאסור התם ניכוש בשביעית בזרעים מיירי דאיכא תרתי זורע וקוצר אבל משקה מים חדא איסורא דזורע איכא, ודו"ק:

פי"ג הלכה ז היה עומד כו' אם העושה לא עשה ולא כלום. עיין מ"מ שכתב שם בשם הרשב"א ז"ל, ועיין בתו"ח לחגיגה דף י"ג במשני מלוסים ד"ה אין מוהרין, דהפלה שם דהיכא דלא קאי בתרי עברי דגרא באופן דיכול לעשות האיסור בעצמו אפילו לפני עור דרבנן ליכא עיי"ש, ומ"מ יש שכתב שם להקשות דברי הרא"ש אהדדי מכ"ש דמוהר ליתן לעובר דבר איסור בדנ"ק בתרי עברי דגרא, יש ליישב עפ"י התוס' במס' נדרים דף ס"ב דפריך בגמ' והא איכא משום לפ"ע ומתרץ רוב עמים להכהו ניהם, ושמעינן מיניה דהיכא דלא מפרשא מילתא דבודאי יעבור העובר איסור לא הייכינן אלפני עור, והכא י"ל נמי דלא מוכרת בודאי שיאכל האיסור רק דקרוב הדבר, והלכך בדקאי בתרי עברי דנהרא דאיכא לפני עור דאורייתא יש להוש לחשש, אבל בדלא קאי דאינו אלא מדרבנן בכה"ג דאינו מוכרח ביעשה האיסור שרי לכתחילה, עיין ש"ך יו"ד סי' קנ"א סק"ו וכדגול מרבבה וא"ש:

פכ"ד הלכה ז אין עוסקין כו'. עיין מרכה"מ שכתב משום דשופה הבורא, ועיין מ"א סימן שנ"ם ס"ק ג' שכ"כ וסיים בצ"ע, וכאשר ביאר שם במרכה"מ דהא לא קיתכוין להבורא ודבה"מ הוא דלא פ"ר, ועיין מ"א סימן רע"ם. ול"נ קצת ראיה לדברי רבינו מהא דאיתא במועט"ק דף י"ד ע"ב דנין ד"נ וד"מ כו' מכלל דביו"ם וכש"כ בשבת דאסור דהאי ל"ת הוא שלא לדון כו' בשבת וה"ה ביו"ם וכמבואר בדברי רבינו בהל' סנהדרין, ודיני ממונות דאסור הטעם גזירה שמא יכתוב אבל דיני מכות מנ"ל, וע"כ מהאי ל"ה דלא הכתבו אש בכל מושבותיכם דמיתה נמי בכלל דל"ת אש וגו', ועיין ירושלמי ריש פ"א דמוע"ק וריש פ"א דשקלים עיי"ש ודו"ק:

פכ"ט הלכה א מ"ע מן התורה כו'. עיין בסכ"מ לרבינו ז"ל מצוה קנ"ה שכתב רבינו שצריך להזכיר בה יצ"מ, והוא מגמרא דפסחים דף קי"ח, ואפשר לא הזכיר רבינו כאן מפני שסמך על לשון הקידוש שהביא שנזכר בה יצ"מ:

הלכה ב תחלה למקראי קודש. עיין בביאורי הגר"א ז"ל לאו"ח סי' רע"א אות כ"ה, שהכריע שהגי' כי הוא יום [והוא ט"ס] עיי"ש:

הלכה ה או לשתות יין כו'. כפי הנראה עיקר הגירסא אסור לאכול או לשתות ולא יין, רק דאפילו מים אסור כמו שפסק הב"י או"ח סי' רע"א ג"כ לעיקר, ובהכי ניחא דקדוק גלון רבינו דלא כתב כאן לטעום כמו קודם הבדלה משום דאפילו מים אסור וכ"ש לטעום דהוא כבילה פת כמש"כ המ"א בדוכתי טובא, ובהלכה ו כתב רבינו דאפילו לטעום קודם בעודה שניה, משום דכתבו הפוסקים באו"ח סימן פ"ם דמותר לשתות מים בבקר קודם התפלה שחרית אף בשבת, וכמש"כ הרא"ש דאכתי לא חל עליו מצוה קידוש קודם תפלת השחר, ומשו"ה כתב רבינו דאסור לטעום לאפוקי דלשתות מים מותר דהיינו קודם תפה"ש:

הלכה ח ולמה מקדשין בבהכ"נ מפני האורחין כו'. מלשון רבינו כאן אין הכרע אם סובר דגם האידנא דליכא האי טעמא עם כ"ז התקנה לא זזה ממקומה, אבל בתשובה פאר הדור לרבינו ז"ל מבואר להדיא דגם האידנא מקדשין בבהכ"נ משום טעם הנ"ל:

הלכה יח כשם שמקדשין כו' שכולם שנהוג ה' הן. עיין מ"מ שקידוש יו"ם מד"ם הוא, ועיין במרכה"מ ועיין בס' לב שלם ועיין בשיטה מקובלת ביצה על הא דרב אסי מבדיל בין יו"ט להבירו, ואף דמדברי סופרים הוא לא תדל רבינו כאן מלהזכיר הלימוד מן הכתוב, ודברי רבינו נובעים מהמו"כ פ' אמור ע"פ הנוסחא שהובאה בהגהת השאילתות פ' יתרו סימן ל"ד, שמבואר שם שבתון א קדשת היום מקרא קודש קדשהו בעשיית מלאכה, וה"ז כדבר האמור בדברי רבינו ז"ל בהל' שביתת עשור פרק א' הל"ה שכ' שם וכן לגדין מפי השמועה שאסור לרחוץ בין וכו' שנאמר שבת שבתון שבת לענין מלאכה שבתון לענינים אלו, ועכ"ז נקראו אלו ד"ם וכמו שמבואר במ"מ עיי"ש בארך וה"נ דכוותיה ודו"ק:

הלכה כב בורא מאורי האש. תמוה לי אמאי השמיט רבינו דין דאחד מברך לכולם שהובא בשו"ע או"ח סי' רצ"ח ס"ק י"ד וכדברי ב"ה, ובתוספתא שנוי בהיפך דברי ב"ש לב"ה מכפי הנשנה בגמרא, ולא ידעתי אמאי לא העירו בזה המפרשים לא על דברי הרמב"ם ולא על התוספתא וצ"ע:

פ"ל הלכה א ד' דברים כו' זכור ושמור כו'. עיין ביאור הדברים באורה לי"מ גבי ושם ביאר טעם השמור גבי זכור כי ששת ימים עבד וגו' וינח וגו' וגבי שמור פ' ואתחנן ויסיים הכתוב וזכרת כי עבד וגו' משום דזכור הוא קדושת שבת משום בריאת העולם ושמור הוא הניקופף גבי שבת ממעמד הר סיני בנוסחו על שמירת שבת ממלאכות עיי"ש בארך, ומצאתי רמז ד"ז בפסיקתא א"ר יודן זכור לנאת עולם שמור ליוצאי מצרים, והן הן דברי רבינו ז"ל בנתמעין שם, ובפסיקתא פלפלים ד' ברעסלויא מבואר בשינוי נוסחא, רק הנוסחא שהובאה בילקוט ראובני הוא כמש"כ למעלה עיי"ש וא"ש:

הלכה ב אי זהו כבוד כו'. עיין ביאורי הגר"א ז"ל לאו"ח סי' הקצ"ם שביאר דברי רבינו דכבוד הוא שקודם השבת ועונג בשבת עצמו עיי"ש:

שם כותו ונגא לקראת שבת המלך. עיין בשו"ע או"ח סימן רס"ב ס"ב דמבואר לקראת שבת מנכתא ול"ה בשבת דף קי"ם ע"א ובב"ק דף ל"ב ע"ב, אבל בנוסחה הגמרא שהובא במ"מ מבואר בלשון רבינו לקראת שבת מלכא בלשון זכר, ולענ"ד י"ל דהטעם הנמשל לכלה הוא קדושת שבת בעת ב"ע בחינה הראשונה שהזכרתי בהלכה א' מספר המירה הנ"ל, אבל כשעמדו ישראל על הר סיני ונתוסף בו הלכות שבת ונזירותיו אז נקרא שבת המלך וגבי כלה לא שייך נגאה לקראתה, אבל גבי מלך מצינו בדוכתי טובא שיוצאים כל בני המדינה לקראתו, ועיין פסחים דף ק"ג ע"א אמר שם משל למלך יוצא ואיסרכום נכנס, הלכך ר' ינאי עומד במקומו ואמר בואי כלה בואי כלה כנגד בחינה הראשונה שנקרא כלה ור"ח אמר בואו ונצא וכו', היינו כנגד בחינה הב' דנקרא מלך, והיינו כגירסת רבינו והמ"מ לקראת שבת מלכא ודו"ק:

הלכה ג שילבש כסות נקיה ולא כו' כמלבוש של שבת. עיין שבת פרק אלו קשרים הובא במ"מ, ונאמר ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש של שבת ולא מכר כסות נקיה רק גבי יוה"כ, אבן בהגהותא ברא"ש סימן ב' מבואר וכבדתו בבגדים נאים ובכסות נקיה בלא העבהו כחול, וזהו שלא כדברי הירושלמי ז"ל בח"א שבת דף קי"ם ע"א על מימרא כבדהו כהב בם שביוה"כ דבר הנוסף על שבת היינו בכסות נקיה, ומפורש בדברי רבינו דלא כוותיה, ומהא דעזרא תיקן שיהיו מכבסין בחמישי בשבת משמע קצת דמהדרים אכסות נקיה בשבת וא"ש:

הלכה ט וצריך להזהר בג' סעודות שלא יפחות מהן כלל. עי' במ"מ שהראה מקום לכא דאמרו גבי עני העובר ממקום למקום כוונהו להאמור בסוף הלכה זאת ואפילו עני כו', ומש"כ רבינו ולא יפחות מהן כלל כוונתו על הסעודה השלישית לאפוקי מדעת הפוסקים דמקילים בסעודה ג', וכן י"ל דהא דפליגי ר' יוסי יהא חלקי עם מקיימי ג' סעודות בשבת כוונתו על סעודה שלישית, וכ"מ בשו"ע ריש סי' ר"מ עיי"ש וא"ש:

שם או שהיה מתענה. לגירסת המ"מ דמוקי לה בת"ח בהגרת לפרש האי דקאמר ספור מג"ם היינו לומר דאינו כמו קידוש דכל היום ישנו בתשלומין וכן בהבדלה יש תשלומין אבל הכא ליתא בהשלומין, ועיין ב"י או"ח סי' רפ"ח ובמ"א שם ובביאורי הגר"א ז"ל, ועיין בב"י ובדרישה בטור סימן רנ"א ובהגהות מהרל"מ שם סק"א עיי"ש:

שם וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין. עיין כ"מ שכתב כי מדעת הטור נראה שמפרש דברי רבינו כו', כי זהו פי' קובע סעודתו על היין וכו', ועיין בכ"מ שהביא ראיה לדבריו, ובן פי' בה"מ דברי רבינו ז"ל, ובתשובת מהר"ם אלשקר סי' ג"כ דברי רבינו כפי' הה"מ והכ"מ, אמנם בתשובת ושב הכהן סימן ל"ו רצה לנמוס אחר פי' הטור בדברי רבינו דר"ל אקידושא, וראייתו מדלא כתב ולבצע על שתי ככרות ברישא והה"כ לקבוע כל סעודה משלשתן על היין, דאז שפיר מצי לפרש דקאי על היין שבתוך הסעודה, אבל מדהזכיר לקבוע על היין ברישא משמע דאקידושא קאמר. אבל לענ"ד אין בראייתו כוס הכרח להכריח לדעת הטור בדעת רבינו. דהמעיין בברכות שם דף מ"ב ירא‍ה מבואר דהכוונה דהא שאמרו בשבתות ויו"ם דאדם קובע סעודתו על היין, היינו קודם הסעודה ובתוך הסעודה וכן כוונת רבינו ז"ל, אבל אינו מטעם קידוש רק מטעם עונג מדלא כתב וחייב או מצוה (כמש"כ רבינו גבי קידוש דשחרית) כמש"כ בתשובה מהר"מ אלשקר שם עיי"ש ודו"ק:

הלכות שביתת עשור

פ"א הלכה ב כל מלאכה כו'. עיין טו"מ שאגת אריה סי' מ' עיי"ש:

שם בעניינים אלו עיין לח"מ. ועיין במרכה"מ שכתב דלא תני לה במתניתין עיי"ש, ועיין בהידושי הרשב"א שמיכן זאת דמי ושייך, וא"כ גם בקניבת ירק י"ל כהנ"ל. ועוד י"ל דאי יוה"כ שחל בשבת מותר בקניבה ודאי ניחא דלא תני לה דהא סתמיס שגם בשבת מותר:

הלכה ג ומותר לקנב את הירק. עיין במ"מ ועיין בביאורי הגר"א ז"ל לשו"ע או"ח סי' תרי"א ס"ק ד' ויישב לבן המ"מ על נכון:

פ"ג הלכה ב מדיחה אשה ידה אחת כו' לתינוק. עיין יומא דף ע"ז שם מעשה בשמאי וכו' וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיו, לכאורה משמע דלא רצה לרחוץ אפילו ידו אחת כדי להאכיל לתינוק וגזרו עליו לרחוץ שתי ידיו, וזה תמוה דלמה נזהו עליו בחומרא שירחוץ במקום ידו השנים ביוה"כ דהא כדי להאכיל תינוק שרי ברחיצת יד אחת, אמנם המעיין בתוספתא סוף יומא יראה דלאו משום איסור רחיצה לא רצה להאכיל רק דלא רצה לספות איסורא לתינוק, דז"ל התוספתא שם מעשה בשמאי הזקן שלא רצה להאכיל בנו וגזרו עליו הכמים והאכילהו בידו ע"כ, ולא מיירי שם בענין איסור רחיצה כלל רק בדין איסור אכילה ומשמע דה"ם, דשמאי לא רצה להאכילו בידו משום דלא רצה לספות איסורא להינוק בידים וגזרו עליה להאכיל אפילו בשתי ידים משום דלא שייך בזה איסור כלל משום דהיינו רביתיה דתינוק וכדאמרינן בגמרא שם, או משום דבמאכל אינו דבר איסור כלל רק דהיום הוא אסור, והא דמביא הש"ס מעשה א גבי דין רחיצה היינו דאיירי בגמרא ביותר רחיצה בכביל להאכיל לתינוק משום שיבתא, מביא נמי הך דהאכלה לתינוק משום איסורא, והא דקאמר שם מ"ט אמר אביי קאי אמה שקדם על הא דאמרינן דמדיחה אשה ידה, כן נ"ל:

הלכות יום טוב

פ"ז הלכה טז וכל המבזה את המועדות. דעת רבינו ז"ל דקאי שם בגמרא על יו"ם, וכן דעת התוס' בחגיגה דף י"ח צ"א ד"ה הוש"מ. וכתב כאילו נפל וכו' משום דשבת וע"נ שקולים, וקדושה יו"ם לא הוי כקדושת שבת ע"כ כתב כאילו נפל, ע"ם:

הלכה

הלכה יח הקצבים נורן להם קליות ואגוזים. עי' ב"י או"ח סימן תקכ"ט, ועי' כ"מ ביצה כ"ב הג' ה', ע"ש

שם שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. עי' ב"י או"ח סי' תקכ"ט שהקשה דהא בב"ם אמרינן דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין יעו"ש. וכן משמע בתוס' ע"ש דף ק"ט ע"א, ועי' כ"מ שם שביאר דברי הגמרא ע"פ דעת רבינו דהן אמת שהעיקר הוא בבשר אבל רק בזמן שבהמ"ק קיים היה עיקר השמחה בבשר ועכשיו עיקר השמחה אינו אלא ביין ע"ש. וכן משמע כדעת רבינו בגמ' סנהדרין דף ע' ע"א עכ"פ לא יאכל אדם בשר ולא ישתה יין התם משום שמחה הוא וכו', וא"כ מוכרח להיות דאף בזמן שאין בהמ"ק קיים יש שמחה בבשר, ועי' רש"ק דף פ' פ"א אין שמחה בלא אכילה ושתיה, והתם הה"נ דבזמן שבהמ"ק קיים הוא ואעפ"כ בעינן שתיה נ"כ, יע"כ דכוונת הגמרא דביין דבהמ"ק קיים עיקר השמחה אינו אלא בבשר משום דמקריבים על השמחה, ובזמן שאין בהמ"ק קיים עיקר השמחה אינו אלא ביין, הגם אה"נ דבין בזמן שקיים ובין עכשיו מצוים לשתות ביו"ט בבשר ויין, ועפי"ז לא כיון יפה בשו"ע הרב הגאון ז"ל מלאדי סימן תק"ל שכתב נהדיא דעכשיו אין חיוב לאכול בשר ביו"ט, ונכון הדבר

הלכה יט אלא כך הוא כו' לבתי הדרכות וכו'. עי' ירושלמי פרק החליל הלכה ב' והקדימו את המוספין וכו"כ ומשם היו הולכין לב"ה ומה"ז להמיד של בין הערבים ומה"ז לשמחת בית השואבה, ועי' סוכה דף נ"ג ע"א דיקודם לבהמ"ד ומה"ז לאכילה ושתיה, ועי' ביצה דף י"ח ע"ב הללו בעלי כנסין כו' דבזמן כהנת יש ע"ש ובהגהות יע"ש

הלכה כ בקלות ראש כו'. עי' ירוש' פ' החליל הלכה ד' הלל הזקן כד הוה חמי לון עבדין כפחז פי' שמחת בית השואבה בקלות ראש הוה אמר לון כו' לקילוסן הוא צריך והלא כתיב אלף אלפים ישמשוניה כד הוה חמי להון עבדין בכושר, וכי' בקה"ע שהיה רואה אותם בכשרות ובמיוחס בשמחת התורה, הוה אמר הכא קילוסן של ישראל, ע"ש.

הלכות חמץ ומצה

פ"א בענין הלאוין אשר לפני ההלכות כתב שלא לאכול חמץ ביום י"ד. עי' נמ"ת פסחים דף כ"ד ע"ב שהעיר על שנוי לשון רבינו בהקדמת המצות בהל' ת"א כתב גבי כלאי הכרם וערלה ב"ה נהנות וגבי פה"נ שלא ליהנות ושייס שביותר הוא תימא על דברי רבינו גבי חמץ בהל' הו"מ במנין כתב שלא לאכול חמץ אע"ג דחמץ הוא איסור הנאה דכתיב בהדיא לא יאכל, עכ"ד. ואני תמה על דבריו בזה דמצוה רבינו בספר המצות ל"ת קפ"א שלא לאכול בשר שור הנסקל אבל אין כאן תמיה, דבסה"מ דרכו להביא לכל מצוה לשון המקרא וביאורו, ובסה"מ נאמר לא יאכל ואע"ג דבאכילה הוא פרט כהוק דלא ישכחת לה הא"כ קדש והכנו אבל כיון דלשון המקרא הוא לא יאכל כתב שלא נאכל, ולהוכיח בהקדמתו להל' ת"א בהקדמת הדינים הנהוג רבינו ז"ל לסדר העיקר תמצות הקודם בתורה ובזמן ואינו מביא לשון המקרא על התלוים כתב גבי פה"נ שלא ליהנות והשתיה האכילה ומפני שהיא תלויות הנאה בכבודה בפקדם ושתנו, ובענין שלמור אשר לפני היד כתב גבי שור הנסקל שלא ליהנות אע"ג דשם רבית לשון המקרא רק מפני שאינו מביא שם הבילוד בתורך, ושם היה צריך להביא ולהביא לשון הנתרא דקדם ומהנו ויכן כתב שלא ליהנות, ולבו"ז חייבם נ"כ תירהם המבוי כדין חמץ ע"ש, ועי' במו"ת כלל הדור גרבינו ז"ל סי' קב"ז שכתב גבי בב"ח כי איסור הנאה אין דאוי לתמוה לע"ע בפ"ע מפני שהוא והאכילה ענין אחד וכו', והכוונה שהאכילה היא הנאה יותר רגילה, אבל גבי שור הנסקל הנאה היא רגילה יותר לכך כתב רבינו בלשון בל"ת ליהנות, ודו"ק:

הלכה א ואחד הרואה ושותה. עי' ר"מ שהוא מגמרא דהלין ופ"ג הרואה ישתו, ובלשון התוספתא פרק א' כלשון רבינו.

הלכה ד אסור בהמיה לעולם. עי' נ"כ ת"ק הלק א' ח סי' כ' שפירש הכוונה דהכילו לבנו קנכו אחריו, והביא ראיה לזה מהגמרא והירושלמי, ע"ש

שם או באונס עי' ת"מ שהוא יחיד דהריהנו, ועי' נוב"ק הא"ח סי' הנ"ל, ועי' שו"ת היודע שליש סימן ד', ע"ש

הלכה ז אוכל כ"ש מן החמץ. עי' נוב"ת הא"ח סימן נ"ג, ע"ש

פ"ז הלכה ח אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב זהו מתנים ויש כרך ע"ש ומכרש רבינו כפירוש ירושלמי שבתוס' שם, ויש שם עוד פי' הרי בתוס' דהאי ואפילו עני קאי אהא דלא יאכל בערבי פסחים וכ"כ נ"כ ברשב"ם שמכרש כן, וגמ' לפי"ז ד"א יאכל עד שיסב הוא דיבור בפ"ע והנה בא"ת בתוס' ידקו לשיאם יפי נירסתם ואכילו בוח"ו, אחנם נירסתנו רואה בלא וח"ו, ועי' מד"ר פ' בא"ת העתיקו הסוגיה כך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ויתא שם הדינים שלפני זה ותמתנו מכם כרבינו ז"ל.

פ"ח ה"ו כורך מצה ומרור. עי' בלח"מ שהריה שלא כתב רבינו שלדעת הלל היה כורך פסח מצה ומרור ביחד. והנ"ל בזה דהנה המרדכי פילהי פסחים הקשה דהיאך אפשר שהיה אוכל כזית מצה וכזית מרור וכזית הרוסת ביחד דהא אמרינן בכריתות י"ג ע"ב דאין בה"ב מחזיק יותר מכביצה והנה לכאורה אמאי מקשה דילמא באמת יותחילה אלי זית מזה ואלי זית מזה והא"כ הכל עוד חצי זית מזה וחצי זית מזה דיאת, כתניהר באו"ח סימן תע"ו, אך משום דלכתחלה צריך לאוכלם בבליעות אכן באמת כל דברי המרדכי תמוהין, דלפ"ד דהקשה ע"ז לאיה לא הקשה מנת' מפירכת הנ"ל בכריתות דאין בה"ב מחזיק יותר מפני זיתים דענין אחד הוא זה דאין מחזיק יותר מכביצה עם הא דאין מחזיק יותר מפני זיתים, כת"ש בת"א סי' תפ"ו ס"ק א'. אך באמת נם קושייתו לק"מ דמעולם לא שמענו דהרוכה צריך כזית דהא די בשיעור בעלמא וא"כ לא היה הל"א שני זיתים מצה ומרור וכבי זיתים מחזיק דאין מחזיק יותר משני זיתים אבל שני זיתים מחזיק. ולכי"ז מיושב קושית הלח"מ דאיך יתא דגם הכבשה היה כורך דאיך היה מחזיק בלבה זיתים אע"כ דדק מו"ת כורך ושני זיתים מחזיק, ודו"ק:

הלכות סוכה

פ"ו הלכה א קטן שאינו צריך לאמו פרוש כבן שש וכו', עי' בת"מ. וכתב רבינו כבן חמש כבן שש, עי' בביאורי הגר"א ז"ל בריש סי' תר"מ שנ"ל כבן שש, ע"ש:

הלכה ח ואפילו לא אכל. מה שכתב רבינו בזה זו ההרי דין דאכילת כזית בלילה הראשון חובה, משמע דאם אכל כזית בסוכה כזו לא יצא וחייב לילך לסוכה אחרת לאכול הכזית, ועי' שמ"נ לאו"ת כאן שהמגיא שם דין בנידון זה לענין זמן, ועדיפא הנ"ל לענין הכזית, ע"ש:

הלכות לולב

פ"ח הלכה ג נכרכו עליו והוא שידלדלו מסדרו של לולב כעלי המרויות וכו'. עיין לח"מ מה שפירש דעת רבינו והרי"ף, וכן פי' בהוי"ס דעתם, והב"י לא פירש כן, והרואה ברי"ף יראה שמוכרח פי' הב"י כן כמבואר בס' כפות תמרים שם, ובס' התים דעים להראב"ד ז"ל. והרואה בפי' המשנה לרבינו יראה שמכוון דעת הב"י בדעת הרמב"ם מדהוצרך להביא ציור דלכי' הלח"מ לא היה צריך להביא ציור, והא שהביא הר"ן ראיה מהירושלמי יש להסב לכוונה אחרת דלענין סדר כ"מ אי כשר בשאר ימי החג זולת יום ראשון, ע"ש ודו"ק:

הלכה טו הבחירה שיפתח האדם כו' עבודה כו' עי' בסה"מ לרבינו ז"ל במצוה ל"ת המוספות מצוה ס"ז י"ז. והנה דברי התגילה אסתר שתה מבולקים דאף אם נימא שהוא תדיני המצוה עכ"ז הלאוין מנויין לבדנה כמ"ש רבינו בשרשיו. והנ"ל ביסוב בתי הלכה ע"כ דברי רבינו אלה וכת"ש כאן במ"מ שהמכוון הוא שלא יעשה האדם ההוקים והתגית כמו שכן חובה עליו ע"ש, וא"כ הוא נווי כולל לכל הת"כ אף שנמנה אלל מצות מיוהדות עכ"ז אין בכך כלום, ועי' בדברי רבינו ז"ל שורש ד' כמו עשה דקדושים תהיה שנמנה אלל עריות אעפ"כ אינו בא במנין, וכמ"ש בם רבינו ז"ל, ע"ש:

הלכות שקלים

פ"א הלכה א מ"ע מה"ת כו' שנאמר העשיר לא ירבה וגו'. עי' בספר לב שלם שהקשה לתה לא מיה רבינו העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט לשני לאוין, דנפל"ת בעשיר לא ירבה אפשר שיפרש רבינו ז"ל הכי דאין צריך לרבות, אבל בהדל לא ימעיט קשה, עכ"ל. ונ"ל דלק"מ לפי דברי רבינו ז"ל שורש ח' דהשלילה אינה נמנית כיון לא תנא כנאת העבדים וכן לא יבורך הכהן ע"ש. שוב מצאתי ברמב"ן עה"ת שהעיר בקושיה זאת והיורס מדבריו ליישב כמ"ש ע"ש ונכון:

הלכות קדוש החודש

פ"ד הלכה ב על ג' סימנים מעברין את השנה כו'. עיין בהשגות הרמ"ה ז"ל שכתב והא ליתא דבהדיא קניא על ג' סימנים מעברין השנה, על שהים מהן מעברין על אחד מהן אין מעברין, הכילו על התקופה לבדה אין מעברין יעו"ש. אכן לענ"ד יש ליישב דכשתעיין בתוספתא דסנהדרין פרק ב', הרואה שיש סעד לספק א' שבגמרא דעל התקופה לבדה מעברין, ולא שבקינן מילתא דכביעה בתוספתה מקמי סביקא דגמרא, ועיין בביאור בזה בש"ע יו"ד בש"ך סי' קת"ס ס"ק ה' עיי"ש:

הלכה יא אין חושבין לעיבור השנה. עיין בברייתא דסנהדרין דף י"א ע"ב, ומש"כ רבינו וכ"נ מפני הגליה כו' והוא מובל ביוה"כ כו' הוא כפירש רש"י ז"ל סנהדרין שם והתוס' שם הקשו דהא אמרינן ביומא שהיו מחיין לו קומקום המין כו', לכן פירשו התוס' דמפני הצינה היינו משום קרירות כרלפה שכל היום כו' יעו"ש בתוס', אמנם לענ"ד דל"ק דהא אמרינן ביומא שם דרך ליה, ואיסטניס הקנו כן, וא"כ שפיר איכא הכא דצינה לכה"נ שאינו זקן ואיסטניס דלדידיה אסור להחם המין ושביר יהוס מפני הצינה ולא יהיה הפן בעיבור השנה.

הלכה טז ירחה לי שזה שאמרו כו'. עיין בהשגה הרמ"ה כתש"כ שם בגיהו שהשיג דהא בהדיא תניא ואיש בא מכ"ש, מבואר שם דיהר ראוי להתעבר מפני האביב ואעפ"כ לא עברוה ויתחת שהיתה שנת בצורת, ועי' בכל המפרשים שנדחקו בזה. וי"ל ליישב בפשיטות דרבינו מפרש מה שאחרו שם דשנת בצורת היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות היינו שהיה בכועל ממש שראה שאם יעברו לא ילייסו לו ולא היה מקיימים עד העומר ויעברו על איסור חדש דאורייתא, ועל כיוצא בזה אמרו ניחא ליה לרבר לאיעבד איסורא זוטא כו' עירובין דף ל"ב ע"א, וכ"מ כשעה דליפנא דגמרא דפשיע כדברי רבינו דאי הו"ל לתימר והכל רצין הו"ל למימר והיו רצין כו', ועוד דלמה אחר זה כלל אהר שכבר אחר ושנת בצורת היתה א"ו כמ"ש, וא"כ כ"ל להרמב"ם כן דבשנת רעבון תפני נורך הדרכים והגברים אין מעברין דחיישינן שמא יעברו על איסור חדש שהוא מה"ת, אבל מפני האביב והתקופה ופירות האילן מעברין ולא חיישינן שמא יבואו לעבור על איסור חדש, אך הא דברייתא משמע דלא עיברה אליבא אף דהיתה צריכה מפני האביב ובירות האילן שאני התם שראה שהיו הכל רצין והיו עוברין בודאי על איסור חדש ולכך לא עיברה, אבל מפני החש שמא יעברו על איסור חדש לא חיישינן ומעברין אף בשני רעבון מפני התקופה ואביב ופירות האילן ודו"ק.

הלכות תעניות

פ"א הלכה א מ"ע מה"ת כו' עיין מ"ת שהגיה בנ"ע דברי רבינו בספר המצות שכלל מצות תקיעה שעל הקרבנות במקדש ורעות להריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבוא וכו' במצוה אחת. והנה בסה"מ עשה קנ"ז כתב בטעם חילוק של תקיעה ביובל לר"ה מפני שאין הם ענין אחד, שזו דרך חירות וזו זכרון, ועיין פמ"ג או"ח סי' תקפ"ה בהשגות לחד מדברי החינוך שכאן ענייני אחד ודוחק. ואפ"ל דגבי תקיעה דר"ה וביובל אין ענינם שוה ושפני שמצות התקיעה בר"ה הוא שמחויב כל אחד לשמוע קול שופר ותקיעת היובל היא התקיעה, וכמבואר בשו"ת הרדב"ז ללשונותיו ח"ח סימן נ"ז, וכ"כ הרא"ש ז"ל בביאורו על הסמ"ג של שופר, ודלא כהלח"מ בריש הל' שופר, ונ"ע ברמב"ם פרק יו"ד הלכה י"ה מהל' שמיטין ובהו"כ ובחינוך יעו"ש ודו"ק.

פ"ב הלכה ה ונהגו כל ישראל כו'. עיין בספר גב שם שהקשה דס"כ לא הוי במנהגא, ועיין בחידושי הרשב"א ועיין שו"ת משכנות יעקב חאו"ח סי' קל"ו עיי"ש:

הלכות מגילה

פ"א הלכה יג כדי להזכיר שהוא כורים. עיין בלח"מ. ונ"ל דל"ק דודאי אם הוא נדחה כל דיני משלוח מנות ומתנות ושמחה נוהג בי"ג, וא"כ לכאורה מאי נ"מ בדליבת

בדרישה הריגים דהדרישה הוא כדי לידע איך לעשות, לזה מפרש דהטעם הוא כדי להכיר שהוא פורים:

פ"ב הלכה ד אלא שהוא יודע אותו הלשון בלבד. עיין מ"מ מה שהביא דברי רבינו בחיפוש מירושלמי עיי"ש. וכ"ל פשוט דלק"מ דמוכרח כדעת רבינו שנא לאפוקי מדעת הגז דרבינו ויתר חיבה אחת וכתב בלבד, דלמה הוצרך לכתוב זה, אע"כ דהאי בלבד קאי על תיבת הלשון שאינו יודע רק זה הלשון לבד אבל אם יודע אשורית ולעז אינו יוצא בלעז ח"ש וברור:

הלכה יד כל העושה מלאכה כו' אינו רואה כו'. עיין לח"מ שהקשה ע"ז שלא חילק רבינו בין מקום שנהגו כמו שכתב הטור. כל זה. ואפ"ל דהנה הב"י סימן תרצ"ב הביא בשם הכ"ח דעכשיו שפשט המנהג באיסור מלאכה בכל ישראל, וא"כ י"ל דגם בזמן רבינו פשט המנהג כן ולכן לא חילק בזה וכתב ואעפ"כ אין ראוי לעשות בו מלאכה, והטור לא ס"ל ומגא"ה כתב כמו דאיתא בגמרא, ומפו"כ בשמים הטור מה שכתב רבינו ואעפ"כ אינו ראוי לעשות בו מלאכה, ולא כתב רק סוף דברי הרמב"ם דהעושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם, והיינו במקום שנהגו וכמו שכתב בתחילה ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ופשוט:

שם בני כפרים שקדמו וקראו כו'. וכ"כ הת"מ בגמרא איתא הואיל שאמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה עונין בו ביום ומחלקין בו ביום, ורבינו כתב אם תלנו ולא כתב מחלקין משום לשון המשנה שאמרו מותרין וכו', ותמהני אמאי הוצרך לדייק הת"מ מדכתב רבינו אם תלנו ולא דייק ממש"כ רבינו בהדיא בריש הלכה ז' מצות יום י"ד לבני כפרים ועיירות וכו' להיותן יום משתה ושמחה וכו' ומתנות לאביונים, הרי בהדיא דס"ל לרבינו דמתנות לאביונים לבני כפרים הוא ביום י"ד כבני עיירות וצ"ע:

הלכה טו ושותה יין כו'. ענין הבסומי משום הוא שהיום שהרב בהמ"ק אין שמחה אלא ביין כדאיתא בפסחים דף ק"ט ע"א, ומה שכתב רבינו עד שישתכר וירדם ובמגילה דף ז' אמרו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ואפ"ל הכוונה בזה, כי הנה כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ולכאורה כפל לשון הוא, שהאמר יין ישמח לבב אנוש (תהלים ק"ד) ממילא מאחר שהם ימי משתה הם ימי שמחה, גם מאחר שכתוב ימי שמחה ואין שמחה אלא ביין בודאי הם ימי משתה, וא"כ אמאי ל"מ לא נכתוב אלא ימי משתה לחוד או ימי שמחה בלחוד, אע"כ שיהיה כ"כ שלא יהיה שמח משמחת ריעותי השתייה, והיכי דמי בכה"ג דאשכרו לן ניהליה רז"ל, דישתה עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וממילא בלאופן זה אין כאן שמחה כיון שהוא דלא ידע דלארור המן, וגם לפי דעת רבינו נמי הכי הוא, ונמצא דהמשתה הוא לחוד והשמחה לחוד. ונחמד הדבר:

הלכות חנוכה

פ"ג הלכה ב אלא יום אחד כו'. עיין בב"י שהקשה דהלא על יום אחד היה שמן להדליק וא"כ לא היה נס אלא בז' ימים, וגי' השאלות ידועה, ולא היה ספילו יום אחד, וא"כ לק"מ. ולפענ"ד הפשט פשוט דאינה קושיא, דאין לך נס גדול מזה מה שמצאו הפך שלא נשבר ולא נטמא, מאחר שהיו אנטיוכס הרישו לעשות לטמא טהרות כדאיתא בגמרא בשבת כ"א וכמש"כ רבינו בהל' א' א"כ בלילה הראשון נמי היה נס שמצאו פך שמן טהור:

הלכה ג ימי שמחה והלל. הוא פירוש למה שמבואר בגמ' וקבעום יו"ט, פירש, בית שמחה כת"ם ביש"ם לב"ק פ"ו סימן ל"ו עיי"ש, ועיין בת"א סימן תע"ל ס"ק ג' שהביא בשם הפרדס והמג"א דלשמחה קובעו הימים האלה ומה שאמרו בגמרא בהלל והודיה ולא אמרו קבעום ליו"ט ולהלל ולהודאה כיון דיו"ט הוא מילתא באנפי נפשיה לדעת רבינו הגל"ל בלשון הזה, אבל משמע דהוא דבר אחד, וי"ל ע"פ דברי שאגת אריה לפרושי הא דמברכין יו"ד דמשום דימי שירה ושמחה בני יום. טוב אלא היא הנסיבה לאמר הלל, אשר על כן גם כאן אומר וקבעום יום טוב פי' לשמחה וכמ"ש השי"ג שם ואשר ע"כ הוא בהלל, והא דהעתיק רבינו הנאמר בגמרא ובהודאה, ופירש"י ז"ל נומר על הנסים [הגם כי דיני עה"כ חכרו בדברי רבינו ז"ל בהל' הללה וברכה"ו שכ"ז היה לו להביא לשון הגמרא בקצרה גם כאן]. נ"ל דרבינו מפרש בהודאה היינו הדלקת נ"ח וברכותיה, שזהו נקרא הודאה על הנס. גם י"ל דהודאה כמוהם פירשם, ובזה מיושב השגת הרא"ש בביאוריו לסמ"ג, שתמה אמאי השמיטו עיקר הקבוע נגר, ולדעת רבינו לפימ"ש הייט הנאמר במלת הודאה, והו שכתב רבינו שמחה והלל ומדליקין הנרות כסדר הגמרא לפי הכוונה שכתבתי וא"ש:

הלכה ו לא ימי שמחה יתירה כו'. פי' אע"ג דגבי"ה נאמר שמחה במקרא כי חדות ה' היא מעוזכם (נחמיה ח') ועיין במדרש רבה במרדכי יומא פרק יוה"כ בד"ה שמים ושמחים עיי"ש:

שם ולא תקנו הלל בפורים כו'. עיין שו"ם פינה ניזן שהאריך לפלפל במש"כ הר"מ בשמות דר"נ. ולכאורה לשון רבינו מורה שאפילו לטעם זה מי שאן לו מגילה לא יקרא את ההלל וכמש"כ בספר זרדי יוסף ובאשל אברהם שהובא בס' הג"ל דכיון דלא תקנו אמירת ההלל ע"כ לא יאמר אף בביטול הטעם, ולכך פירש רבינו וכתב בר"ס ויוה"כ לשון אחר שלא יאמר, ובני פורים לא תקנו, לרמז לנו זה כדין כמדם. אך לפי מה שמפלפל בשו"ת הנ"ל לדחויי האי תאלי רברבי וקאמר דגם אם לא תיקנו מרדכי ואסתר מחוייבים המה מתקנת הנביאים שתקנו על כל צרה שלא תבוא כשנגאלין לומר הלל, רק בפורים לא היה התיקון, כדרך שגילה שלא יאמר בפורים, עי"ש ודו"ק:

השמטות נמוקי מהרא"י

מאת הרב הגאון ר' אברהם יונה יעוונין זצ"ל מהוראדנא

הלכות שבת

פרק ה הלכה י"ח ישראל שהיה שותף עם סי'. לכאורה יש לדקדק הלא תוספות שבת דאורייתא ומלא דלריך לנכות יותר מחלק שביעית ואיתא שהגה (י"ח) פורתא לא דק. והלא זהו לחומרא לא דק. ואולי אפשר לומר שע"כ אסרה התוספת מחמת שאי אפשר לגמלם בידי אדם. אכן כלפי שמיא גליא מתי יתחיל שבת ע"כ לא יהא הכותי כשכר מהתוספות. וכ"ש [אח"כ עיין כהרמב"ם ז"ל מבל' שביתת עשור ה"ו שכ' מדברי רבינו ז"ל נראה שאין תוס' דבר תורה אלא בעינוי. אבל לא בעשיית מלאכה לא ביוה"כ ולא בשבתות כו'. ועיין לת"מ ובכ' תוס' יוה"כ על יומא דפ"א. אך בלמת קשי' א יש להשב על המתכר שו"ת דכסי' רמ"ב סעיף א' בפתיק לשון הרמב"ם יטול הכותי לבדו שביעית כו' ושם בסי' רס"א סעיף ג' כ' י"א שצריך להוסיף מחול על הקדש כו' ובביאורי הגר"א ז"ל סי' רס"א ס"ב הנ"ל ע"ש]:

פרק יא הל' א' הושיט ידו למעי הבהמה ודלדל עובר כו'. עיין מס' עובדי כוכבים (דף כ"ו ע"א) תוד"ה שהר רב יוסף כו' דכשיפשה על המעבר או כלו לו חדשיו אינו עוקר דבר מגידולו ע"ש. אכן לפי שיטת רש"י והרמב"ם ז"ל שאינו חייב אלא משום גז"ש לק"מ דהתם כמילדה מוליאה העובר חי ודו"ק:

פרק כ"ב הל' ט' ואין מגרדין כו' אבל סכין ומקנחים את הכשיים כו'. עיין מ"מ שכתב שהם דברים מתמיהין כו' ע"ש. וכ"ל לדבריו לקוחין מתוספתא דשבת (פ"ד) שכ' אין מגרדין מנעלים ישנים אבל סכין ומקנחין אותן כו' שנדלין חדשים כו' ע"כ. לכן בדין מגרדין אפס כרייתא דר' חייא דאין מגרדין לא מנעל חדש ולא ישן וכשסכין ומקנחין כדברי התוספתא דסכין ומקנחין אותן היינו הישנים. אבל לא החדשים כדמסיק התוספתא דאין סכין מנעלים חדשים. והטעם נראה פשוט דסיכה למנעלים אסור משום מעבד כמש"כ הרמב"ם ז"ל בפרק (כ"ג הל' יו"ד) וגם שם כתב סכל בחדשים אבל בישנים מותר. והר"ב ז"ל כתב שם ורבינו התיר בישנים כאלו מלגו התיר ע"כ. ול"נ פשוט דהוציא דין זה מהתוספתא הנ"ל. והטעם נ"ל דעיבוד אינו שייך אלא בחדשים. וקיבות מכשיט ג"כ אינו שייך אלא בישנים כי חדשים אינן צריכין לקיבות. וזהו טעם דסכין ומקנחין בישנים כנ"ל ברור ביאור דבריו ובעל שלטי הגבורים סוף פ' תולין גלל במים אדירים לתרץ דבריו ולא עלתה בידו. וה"נ"ל פשוט כמו שכתבתי. ולהר"ב ז"ל היה נראה לו דדין גירוד וקיבות שוה וזה אינו כדמשמע בהדיא בתוספתא. חה שכ' הרמב"ם ז"ל אין מגרדין לא מנעלין ולא סנדלין חדשים ולאו לגבוהות נקט דאפילו חדשים אסור ולאפוקי מדר' חייא מגרדין חדש כו'. והייט כתוספתא דקתני אין מגרדין מנעלים ישנים ולכך כתב חדשים אסור. פי' אפילו חדשים אבל מה שמסיק אבל סכין ומקנחין את הישנים בסכין דוקא קאמר דבחדשים הוי מעבד. והישנים אורחא דמילתא קאמר וה"ה בחדשים מותר. כמש"כ רבינו ז"ל (פכ"א הל"ג) מיט של רגלו מקנחו כו'. וה"ה לפל מנעלו כמש"כ רבינו ז"ל כאן מנעל שנתלכלך בטיט מותר לשפשפו במים ודו"ק:

פרק כ"ג הל' י' או כתון מנעל בחדשים. וכ"כ ה"ה ז"ל ורבינו התיר בישנים ולא ביאר טעמו. וכ"ל מדלא קתני אין מגררין ולא יסוך רגלו שמן ויכוא כתוך שמנעל או סנדל לא חדש ולא ישן. משמע דזה דאין חילוק בין חדש לישן הוא רק במגררין אבל בסיכה דבאיסור הוא משום מעבד מדקתני סתם משמע דאיירי רק בחדש דשייך בו עיבוד מאח"כ בישן לא שייך עיבוד כנ"ל ודו"ק:

פרק כ"ט הל' א' בד"ס מ"ע לקדש את יום השבת בדברים שנאמ' זכור את כו'. והוא מש"ס פסחים (דף ק"ו) ואמנם לפי דבמדרש תנחומא (בראשית) ובשאלתות בריש פ' בנ"ל איתא הכי דמחייבין בית ישראל למינח ביומא דשבתא ואמר לן רחמנא נוחא ביומא דשבתא כי היכי דנחי כי' הגא דכתיב זכור את יום השבת לקדשו. ומשמע דהך קרא דזכור אתי למ"ע דשביתה ומסתם. ומנ"ל ללמוד מכך קרא דלריך לקדש השבת בדברים. וכן אמת דהרמב"ם ז"ל בריש הל' שבת כתב וז"ל שביתה בשביעי ממלאכה מ"ע שנא' ביום השביעי תשבות וגו'. אי דהרמב"ם ז"ל למד למ"ע דשביתה מקרא אחריתא דתשבות ולא מכך קרא דזכור וא"ש. ואמנם לפי דברי המדרש תנחומא והשאלתות הנ"ל תמוה מנ"ל דחייב לקדש היום בדברים מה"ת. והנראה דודאי עיקר קרא דזכור לזכירה בדברים אתא דסתם זכירה דקרא הוא זכירה בפה כמו זכירת עמלק וכמו זכירה דכתיב במגילת אסתר דכתיב והימים האלה נזכרים היינו זכירה בפה דוקא. אך מ"מ אנו ידעינן ממילא מכך קרא דמצוה לנוח ביום. דאין מקרא יוצא מידי פשוטו ופשטיות הכתוב משמע דתזכור את יום השבת שנו שבת הקב"ה כדי לקדשו ולנוח בו. וכמו דמפרש והולך ששת ימים תעבוד וגו' כי ששת ימים וגו' וינח ביום השביעי ע"כ ברך ה' את יום השבת ויקדשהו וגו'. וכן תקנו חז"ל באמת בתפלה ערבית לומר ויכולו. ובשבת הקנו לומר ושמרו וגו' כי ששת ימים וגו'. והיינו דקא מרמז מן הכתוב הזה גופא כמו"ש של קידוש היום שיזכור כי ששת ימים עשה ה' וגו' והכן הדבר:

הלכות יום טוב

פרק ב הל' א' כמלא"מ כד"ה ואפילו ביומו מותר לחולה כו'. נ"ל "דאפילו" ביומו. וכ"ה לשון הרב ז"ל פ"ק דביצה מטו"ה לא הוי הכנה מהכת ליו"ט דשבת לעצמו נמי הכין דהא מותר לחולה שיש בו סכנה ועיין במ"א סי' (תל"ת ס"ק י"ח) ובפר"ח שם ותמהני על הלח"מ והמל"מ שלא ראו כן ודו"ק:

הלכות חמץ ומצה

פרק ד' הל' א' כתוב בתורה לא יראה לך חמץ כו' ושיים בשאור כו'. עיין ברמב"ם בספ"מ שלו והסמ"ג ז"ל לא מנו אלא לאוי לאוין מכח סוגיא דביצה דף ז' שהביא רבינו ז"ל דמפורש שם דחדא מילתא היא. ואמנם הכמ"ק (סי' ל"ד ל"ה) מנה אלה לבני לאוין חדא לחמץ וחדא לשאור. וקשה עליו מסוגיא הנ"ל. ונלפ"ד דס"ל למאי דמסקינן שם. כי פליגי לענין כשיעור. א"כ הכי חזינן לכ"ע אפ"ג דמודה גבי אכילה דזהו שאור וזהו חמץ. מ"מ לגבי כשיעור תרתי נינהו. ותרי שיעורא אית להו. ואע"ג כיון דתרי שיעורא אית להו ע"כ תרי לאוי חשבינן להו. וא"כ ממילא לכ"ע נהי דס"ל דילפינן שיעור מהכילה וחד שיעורא אית להו. מ"מ בזה ליכא לאפלוגי. דתרי מילי נינהו וחשיב תרי לאוי ואין נילף חד מחברי' דלריכינן לתרווייהו. כהלריכותא דשביד בסוגיא שם לכ"ה. אך מה שאיין בסמ"ק שם סי' ל"ה הפסוק לא יראה לך שאור (דברים ט"ו) גלפ"ד דזה טעות סופר דבמשנה תורה בעינן להו לשנות בל לאוי כדי להבוות כיעור לאכילה או לדרכת אחרינא אך כוונתו למה שאמר (שמות י"ג) סמוך מיד. לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך. איכרא לפיז לכאורה קשה הרי לא יראה לך חמץ. לא ניכנית הכי כיון דלא דמי לשאור. עיז י"ל כיון דגלי לן רחמנא בחדא ה"ה לאידך. כיון דילפינן חדא מחברתה בגז"ש. לך לך. וכמו"ש לענין בל ימלא עיין ברמב"ן שה"ח אמנם דעת הרמב"ם והסמ"ג נלפ"ד דהוכיחו דהמן ושאור חדא מילתא היא דאוי' לספמייהו דס"ל כמתמן עיסה בעסת לוקה וא"כ קשה נמ"ל לכ"ה לריכותא דאי כתב רחמנא חמץ לא הוה ידעינן שאור מני'. משום דחמץ ראוי לאכילה. ותיפוק לי' אפילו אי הוה ידעינן שאור. מ"מ הואיל מילתא אחריתא היא ואין זה חמץ רק ילפינן בק"ו מחמץ א"כ לא הוה מלקינן עלי'. דאין עונשין מן הדין. אע"כ לכ"ע זהו חמץ וזהו שאור. ושאור ג"כ איקרי חמץ וחדא מילתא היא. רק לריכינן לתרווייהו כי היכי דלא תיסק אדעתא לפלוגי בינייהו ולומר דעל חמץ של שאור לא חייבה רחמנא משום דאינו ראוי לאכילה אבל כיון דגלי לן רחמנא דאפס"י שאין ראוי לאכילה אסור בבל יראה. מיקלת חור להיות בכלל חמץ וחדא היא. ולכן דעת הרמב"ם והסמ"ג ז"ל דשניהם לאו אחד חשיב. אבל הכמ"ק אפשר דס"ל כדעת שאר הפוסקים דאין לוקין על לאוין אלו. משום דהוי ניתק לעשה דתשביתו. ולכן שפיר אף דחשיבי תרי לאוי מ"מ שפיר בעינן למיעבד לריכותא. דאם הוי איפשר חד מחבריה למילף לא הוי טרח וכתב לי' קרא כיון דכלא"ה אין עונשין על לאו זה. (וכמ"א האריכתי קצת ביה למאי דקיי"ל קיימו לא קיימו אכתי מלים מלקות ללאוין אלו ועיין שו"ת שאגת ארי' בהל' תו"מ והכ"ם להאריך) אך כוונת נלפנ"ד להביא ראי' לדעת הרמב"ם והסמ"ג ז"ל מדברי הירושלמי ביצה שם דמייתי ראי' דלאכילה שיעורן שוין. מדלא חשיב רק שלשים ושבע כריתות. ולא שלשים ושבע. ואי אמרת דאפ"ג דשיעורן שוה מ"מ תרי מילי נינהו. א"כ אכתי הי' לריך למיתני שלשים ושבע כדקחשיב לחלב ודם וחמץ כל אחד כאנפי' נפשי'. אע"ג דשיעור אחד להם. אע"כ כל דמשוינן להו לאכילה. ואמרינן דזהו שאור וזהו חמץ שייהם כחד חשיבה ולפנין כ"י לא לשוויי לאוי הוא דאתא רק מלריך לריכי כמבואר שם. וכן נראה עוד מסוגיא דפסחים דף (ל"ה) גבי פסח שני. דפרש ממשם לאוי דכ"י וכ"י. ומנ"ל למשם שאור וחמץ דילמא חד הוא למיעקה רחמנא. ודו"ק:

פרק ח' הל' י'. נראה"ד כד"ה אם אינן במקום אחד כו' ובמש"כ ה"ה ז"ל. ול"נ דהרמב"ם ז"ל ס"ל דאמרי כאגרא והברכה של הכוס הוי במקום האכילה. וא"כ הוי הד' כוסות נ"כ במקום אחד.

ויתר דתנן רבינו גוזר עליו את ההלל ואי דווקא כוסו לא יי' אלא על בפירוק כיון ועליו מטה תנכה. כדאי' בתוספות (ג"ע ע"א) וכן הוא בספרים יש ג ע"ב' דודאי אי' לאחוז הכוס בידו בשעת ההלל אלא כ...את קידוש וברכה וכתב בס עוד דהרמב"ם ז"ל פסק בס בר"י דלא בעי על בסמוך ע"ש ודו"ק וכן תבתע קלת תמב"כ הפריח ו ל (סי' ת"ם) בדייק מהתוספתא דיכול לגמור הלל בכל מקום שירצה היכא דלא אפשר ובתב בס אבל בפרק כיל יי ן חובה דלא היכא דאפשר ש"ד וכן תותר נבחות כוס ד בירוש שגמור הרי אפ י בהלל ת ז י תולך בדבר עליו תשמע דתם ב אבל תובת בפרק כיל לוין דאף היכא דאפשר ב ר הי י בירוש עליו גוזר ההלל והיינו תם ב בפ דאכלי כהרפא ואחרי כא גרא יוב בתם ים אבל הילכ ד תולק בדבר ב"ל בכוד דלא גרס תפקדם כאיגרא ש"ד ואטו' כאגרפא ש"ד. ויתבאר בשו"ם (ר"ס סי' רפ"ג) ע"ש. ובס דיב לחלק קלת דבס סטוס של קידוש כאיגרת מ"ת יש נדחות קלת לזה. ודו"ק

פרק כ"ב הל' ה' בכ"ם כד"ה ססי"ד ט' תיק דמתניתין כו' וכ"ש דברים פרק האשה תפילין משמע נגפ' כבדיא דת"ק דמתניתין היינו ר"ט דברייתא ע"ש ובדברי התוי"ט בס בגוונין על יסוד דברי סבי' ז"ל ואחרם היסוד ודו"ק

הלכות סוכה

פרק ו' הל' ג' אוכלין ושותין מ' ומותר תוך לסוכה. וע' וכתב הרב המגיד ז"ל וכו' מתכאר מהוקשם דכ' כותבת כו' פן בדין ט' וסיינו אליבא תירוצא דרבא ביומא דף (פ"ם) דמשני משום דהו"ל פירי. ופירי לא בעי סוכה פסא ע"ג לרב ידמי' אפשר לומר דפירי בעי סוכה ואתי טותבת לא הוי כבילה ואוכלין אפילו פת פחות מכביצה חוץ לסוכה ט' ע"ש. ווה מתכאר היסב כאורך כר"ן על הרי"ף ז"ל שהאפים על זה ע"ש שכתב לייבב דפשו שרבא הוא דאמי דפירי לא בעי סוכה לקיומא מימרא דכותבת הגסה הוי יתירה מכביצה. אבל כיון דקי"ל כרב זביד דתבירה מכביצה לא נריכין לשניי דרבא. ואפשר לומר דפירי לא בעי סוכה ע"ש באורך וה"ס ז"ל לא הראה את מקורו בכל הצורך ולפי"ז נ"פ דרבינו ז"ל כיון בספק (ר"ס פ"ב) מ"ל שאיתא פשר טרב וכיד דכותבת תסיקה מכביצה. מי הכריחו לומר דפירי לא בעי סוכה ואין הוליא דין זה ע"ש והא"ל כדרך פשום שהוליא מהתוספתא דסוכה (פ"ב) וז"ל אתר כתי כשהיינו כאין אני הראשונה אצל ר"י ב"נ והביאו אוכלין תאנים וענבים חוץ לסוכה. ולא הוזכרו שם אכילת תרפי פשיטא דאפילו אכילת קבע דהא"כ פתי אתא כברייתא לאשמועינן. אם לא דפירי לא בעי סוכה. שאלמא הברייתא דייקא (פ"ם) מבואר אכילת תרפי. י"ל כדעת המקבן שם אכילת תרפי אין. אכילת קבע לא. אבל כאן ודאי אתי להורות דלא בעי סוכה ודו"ק

נמוקי הגרי"ב

חידושים וביאורים על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל מהרב הגאן הספורסם מוהר"ר יהודה בברך זלה"ה אבד"ק סיניי.

הלכות שבת

פרק א' הל' ז' עיין בכ"מ ד"ה כל ט' ולא הבנתי ת"ם שם דמתן דויתייב דבר שא"ם דלהאורה אף לר' יהודה אינו חייב רק חטאת. גם תה ססיים ותחן דפטר ל"ס וזה ידוע כי מלאכת מחשבת אסרה תורה וע' תוס' שבת פ"א ב' חה שדקדק ר' יהודה אסור ולא קאמר חייב ועיין שם הלכה ת' נתכוין לעשות ט' אינו חייב כלום ט' פ' בלח"ם תה שהקשה ולא הבנתי קושי' דהא הרמב"ם כתב לפיל בלכה ד' דכל מקום שאמר אינו חייב כלום אין מכין אותו כלל וע"ם בכ"מ ובמ"מ והיינו דמותר לא שייך למתני בזה. ובפסור לא נודע יכול להיות שמכין אותו או לא. ובכן

פרק ב' הל' ס"ו עיין בלח"ם. ולדעתי נתבאר בגמ' והיינו הדין שבוכא בפרק זה בלכה ז' והיינו שבראות פנים. ובכן.

בענין חולה שאין בו סכנה יש ד' שיטות. והוא לדעת המגיד אליבא דהרמב"ם שחלוק בין חולה כל הגוף או לא. ולדעת הב"ח אליבא דהמגיד גם אם יש סכנת אבר הוי ג"כ כמו חולה שכולל כל הגוף פ' ס' שכ"ח. ולדעת הכ"מ אליבא דהרמב"ם יש חילוק בין היכא שבמלאכה נסמך לדאורייתא או דוקא ע"י עכו"ם והיינו כא דלכחול את העין דוקא מן הנכרי. אבל היכא שאיסו נסמך לדאורייתא או אף ע"י ישראל. ולדעת הרמב"ן בפלוק דוקא בין כ' אבר או אפילו אינו טולו כל הגוף מותר ע"י ישראל ג"כ. ואם לאו מותר ע"י ישראל דוקא ע"י שינוי. וע"י נכרי אף בלא שינוי ודעת הר"ן ג"כ כנ"ל אלא שבענין ס' אבר ס"ל דלא שרי כלל ע"י ישראל. רק ע"י נכרי וע' בתרומות. וע' הלכה יו"ד ובש"ם ס' שכ"ח ס' י"ל. ולא ידעתי למה השמיט הכ"י שם שכדיס והרמב"ם נקט לס עיין ס' ג' ואף שלא סי' גרסתו ק ע"פ הדין דין אמת

פרק ג' הל' ד' עיין בלח"ם ש"ם פס' ילאות ס' לא ידעתי מאי מקשה דבאמת הרמב"ם ס"ל דמותר והיינו כרב יוסף. דהפסם משום שאיבת כלים וע' בש"ע ס' רנ"ב ובכן.

שם הל' ו' ואינו חייב כו' פי' בהגהת הראב"ד. וע' כ"ם פ"ם בזה ודבריו ל"ם דהא תזינן לקמן בפרק למד רבינו שיעור בהוצאה ע' לקמן פ"ו ה' מ"ו ת"ם וכן הגוזר כו' או הגף כו' ובהלכה ע"ג וכמו שיעורו כדי לעשות פי כור של צורפי זהב וע"ם כמ"מ והיינו שהוא לאו תיה שנאמר דהוי דבר חשוב לענין הוצאה. וכמו שאמרו בשלמים לארש כו' חזינן דהוצא הוצאה דוקא בדבר חשוב ותמ"ה הזורע ב"ש פ' הלכה ב' פ' זה כן דתלינן שאר דברים בשיעורן כשיעורן לענין הוצאה ול"ע בזה

פרק ס' הל' ס' עיין הגהת הראב"ד וע' כ"ם עד ואני אומר כו' ולדעתי נראה ליישב לדעת הראב"ד כי אף כשנוטה למכה נפטים מ"מ כמבשל הוא שמתכוון הי' לאתוך את הזיישות מן סמטיירי וכל מידי דהוי כמבשל אף שפניהם אחד חשיבי וחבכינן יהו כדאיתא שבת בם כ"ג דף ע"ג הייש זורע היינו בורר היינו מרקד. אביי ורבא דאמרי תרוייהו כ"ת דהוא במבשל אע"ג דדמי איבא לה חשיב לה. וע' לעיל בדברי רבינו פ"ח הל' י"ח תבא"כ לדברי רבינו דחיל בהיו נריכין לזה כמבשל ות"ת לפי תי' המ"מ מתורץ יפה דעת רבינו ז"ל ובכן

פרק י' הל' ב' וכל קשר שא יו של קיימא ע' בכ"י ס' ש"ז שביאר שכן משמע מהרי"ף וע' בהאורי הגר"א ז"ל ס"ק י"ג ולפי דעתי שכן מוכרח מתביה שבת קי"ג מדבריהם לאדיו ט' וע' בפ"ו ב"ה מותר כו' ובפ"כ מפשה אותן דאל"כ אף ב"א ליורך מיוה פרי ותוה להאודה קשה על שיטה רש"י וסייעתו. וע' הגהת ת"ת שם פ"א וכן גם הראב"ד פ"ל כדעת רש"י וע' הלכה ג' מ"ם ה"ה על הראב"ד ודברי תימה הם כו' איזה קשר הוא מותר ולדעתי יתבאר רש"י וכנ"ל ות' בטור ובכ"י בארוך וע' כ"ת בשם הרמ"ן

שם הלכה ס' ע' כ"מ בשם הרמ"ך. ול"ם כהשגתו תדא דבס איירי בקשר אחד ולא דשג"ז ובזה טלאי פטור משום קשירה והירושלמי יכול להיות דאיירי בב' קשרים ועוד דרבינו לשיטתו דאינו חייב אלא קשר מעשה אומן כנ"ל הלכה א' ודו"ק כי הירושלמי אי יי תי' כפת

שם הל' י"ב ע' בהגהת הש"ם של הגר"א ז"ל וטעות הדפוס כמ"ם ת"ם ליזור" וצ"ל לדוד.

שם הל' י"ם פ' מ"ם רבינו ושינה לשונו מתחילה כתב או שהפריח את העוף ט' לתגדל ואח"כ סתב אבל אם הפריח לפור לבית כו' ובהלכה כ' כתב ועוף יתוכו פטור ע' בלח"ת מה שתמה על רבינו אבל ניחא הכל כי בזה גלה לנו הכל וכלל הדין בתלות קריאת והוא כי עוף כולל בין לפור דרור או שאלי לסודים ולפור היא רק דרור ותש"ה למגדל שהוא לחייב את הנד כל המינים כתב עוף שהוא שם הכולל ולבית שבאלי לפורי' הלדן לאוט חייב כתב דוקא לפור להורות דדור לבד ובהלכה כ' שבם איירי לפטור הכל כ' עוף דלכיכר גדול כל השטות פטורי' וניחא הכל וע' פי תג"ז

פרק י"א הל' א' גרמב"ם השוחט חייב ולא שוחט בלבד אלא כל הנוטל נשמתו ט' וכתב הרב המגיד בפסק כשמואל דאמר שוחט חייב משום נטילת נשמה ועי' בלח"מ שהקשה והוא כפ' כ"ג ע"ה א' מחלוקת רב ושמואל ורב אמר משום צובע ג"כ ודבר תימה דהו"ל לפסוק הלכה כרב באיסורא ע"ש

והנראה בזה דראה הכ"י א"ח ס' ש"מ הביא בשם הגהת מרדכי דלא מתחייב בחותם חוט של תפירים אלא א"כ קשרו בסופו דאל"כ אינו עומד והא דפסק בש"ע אפשר דס"ל דאיסורא איכו איכא אף בלא קשרו כמ"ם בא"ר. והא"ר השיג עליו דלא משמע כן מהרמב"ם ועוד הא כתב בלשון תפירות חייב אפילו בלא קשר. וא"כ בחותח ודאי יש יותר משתי תפירות ע"ש

ולי נראה ראי' מהירושלמי לדעת הב"י דלא מתחייב אא"כ קשר. והוא בסוף כלאים וז"ל גדול ר' יונה ור' יוסי בקושר מכאן ומכאן פי' דקאי אתתיי דתופר ב' תפירות דחייב אינו אלא בקושר מיליהון דרבנן פליגין דאמר ר' בא רב ירמי' בשם רב המותח לדיו בשבת חייב משום תופר (והיינו כמותח חוט בתפירה דכב"ם בכלי) נאתר משום תופר. נאתר משום קושר. פי' דלמה לא אמר רב דחייב שתים משום תופר ומשום קושר ואתתני לא קשיא לי' דתני דיני תפירה כתפירה ודיני קשירה כקשירה. אבל לרב קשי' דלא מתני לי' דיני קשירה לתורת ליתא דמתייב תרתי אלא ודאי פליגי ע"ש היסקי וא"כ לפי"ז ליכא לאיפלוגי כיון דתוא ב' תפירות ויותח חוט בתפירה דאם בעינן כתופר ט' קשירה גם כוה בעינן קשירה דאם נתלק למה אתר בירושלמי דפליגי ווה אמת דרב דאמר חייב חטאת דמשמע חטאת אחת וכן הלשון בירושלמי משום תופר משמע דא"ל לקשור אבל לדידן דפסקינן כר' יוחנן ע"ד ב' דפוקי מתניתין דהתופר בשקשרן שמילא גם במותח ט' צריך דוקא קושר וא"ש דברי הבית יוסף. וגם הרמב"ם ס"ל נ"כ דלריך קשירה ותה שלא הביא זה בני מותח היינו משום דסמך עלמו על מה שכתב בדיני תפירה וכתו בהירושלמי לא הקשה אתתני וכנ"ל ינא לנו מזה דרב ור' יוחנן פליגי גם בתופר ב' תפירות אם בעינן שקשרן או לא

והנה בתשובה איתא אבות מלאכות מ' חסר אחת ודקדק המפרשים דהו"ל ל"ט אבות מלאכות והאמון כי ב התוי"ט תבוש דתופר לא מתייב עד שיקשור וא"כ יש ארבעים מלאכות רק לענין חיוב ליכ' את ל"ט והיינו חסר אחת ע"ש והנה תי' זה א"ש לר' יוחנן אבל רב הא פליג ואמר דלא בעינן בתופר קשירה א"כ ל"ל כי ל ותקשי' למני ל"ט אתנם לרב לשיטתו ניחא דאיהו סובר שוחט משום צובע וא"כ לר' איכא ג"כ מ' מלאכות כ פעמים צובע ואינו חייב אלא על ל"ט ולפי"ז אם דהרמב"ם הוכרח לפסוק כשמואל דשוחט משום נ"נ ולא משום צובע כיון דרב ור' יוחנן הלכה כר"י כמ"ם בפירוקין וש"ק דיו"ט וא"כ בתופר בעינן קשירה וכמו שפסק הרמב"ם ה"ם פ"י לא הי' יכול לפסוק כשוחט משום צובע ג"כ וברב דא"כ תקשי' הו"ל ליתא י"ת תסר שתים דהייט קשירה דתופר וצובע דשוחט. ע"כ פסק כזה כשמואל ואת ב' ביאת דאת י"ת חסר א וזה בפתור ופרח וירושלמי הנ"ל יש מקום עיון על הר"נ והבמ"י בשם הרא"ש דיתב דבתופר הקשירה הוא רק פעם אחת ומשום קושר לא מתייב רק בקושר שני קשרים וה ע"ג זה דא"כ למה אמרו בירושלמי דפליגי וצ"ע:

הלכות יום טוב

פרק ב' הל' א' בסיום דברי המגיד שם ויש מתירין כו' ואפי' ביומו מותר לאכלה ט' כונתו דיש אוסרים ס"ל משום כיון דבשבת אסור א"כ שבת הכן ליו"ט ויש מתירין ס"ל כיון דביומו מותר להוליד שיש בו סכנה א"כ בשבת לעיוזו הכן ולא כיותר בו ט וכן מבואר להדיא כר"ן ס"ק דביצה קכ"ג ע"ד ד"ה הלכך לדידן ישיין באלפסי ובלבוש ועיין בלח"מ ובתשובה לחלק שהניחו בל"ע כונת הרב המגיד ושלא הוא על הגאונים כי הדבר פשוט כמ"ש ול"ע והכן כזה

שם הלכה ו' ע"ש כ"ם אין לדין ד' כ"ד א' רשב"ג אומר ט' ר' יוסף א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג כו' מסוגיא זו תמהו על הרמב"ם שפסק דאף בדגים מותר לצוד מכיבר קטן וסי' הרב המגיד דסובר דרשב"ג פליג גם ארישא דאי' דגים ס"ם דא"כ מאי קאמר מאי נפקא לך מינה בא נ"מ סוגיא וככר תי' הלח"מ כזה וכתב הגאון ר' א' ז ל שזויל א' שהכריו תמוהים ע"ש תג"ז לולם יש להסביר דברי הלח"מ והוא מיתמה אביי הלכה מכלל דפליגי מכלל דהכין דרשב"ג לא פליג רק אביבא ולזה תמה אביי דהא אוקימנא כב כר קטן וכת ש ד"ה הלכה ולפי עשותו הסיב לו ר' יוסף מאי נ"מ ובעין זה כתב הראב"ד כרבוות על הרי"ף כמ"ש אביי אר יוסף ולר' יוסי הגלילי ט' הני סופלי לאיותא כו' בילה כ"א כ' ע"ם [וכו' וזה כתבי כתום כרא ת"ע ם א"כ ד' ס"ז ע"כ סוף ד"ה כתם זכינא ט'] והנה הטיב אשר דבר הגאון מוהר"ר יונתן ז"ל בחידושיו על ה' יו"ט להרמב"ם ע"ר יוסף אמר כן על מתני' דשבת ק"ו ובס כל דגים ע"ב אף אין ביבות לסוגיא דהכא לפי"ז ו"ל בזה ענ"י מ"ם התו' ד"ה ותניא כו' ויש לדקדק למאי [illegible] לזה הדוחק הא בבר תי' דשבת אולם לשיטת התו' שם ד"ם כל שאומר ט' דקאי רק על שפות לא שייך תרוים דפריך על הניא דתנן בשבת דשם קאי על תי' פ"ם וככר הקשה זה בס' מהר"ם גרבי ובניח כל זה אבל האמת דבונתם כאן לתרן גם לשיטת רש"י דאידי ואידי חד שפרא ווה מורה שטוית דבריהם כת"ם מתחילה וז"ל לפי מה שפרשתי כית י ניחא ט' ר"ל לשיטתם ולשיטת רש"י במתני' או מעשם מוקשם כיון שם רב ביום שבת ליכא לתרולי הכי לא דסמוך כו' ולזה כתבו א"כ סמוך לפירש"י במתני' כי מחמת זה כי רק רש"י לשרם אידי ואידי חד שפרא בכדי שלא תקשה עליו יוצאת התו' זו ווה נכון אחד לעך מסדר הב"ם הביא הא דאמר ר' יוסף על רשב"ג דשבת וגם זה הכלל מבואר שם ג"כ במתני' והקשה אביי שפיר ווס שיטת רש"י ג"כ לענין דגים כמו שפ' הרמב"ם וכמ"ש הרב המגיד בשם רש"י בס' סלורם ע"ש וע' סימן בש"ס

פרק ד' הלכה כ"א ם ... ע כו' משנה בש"א אין מוליכין ע"ש עד אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי וע' גו"ם אין מוליכין עד גמירא ובמהרש"א ומהר"ם והנה הרמב"ם ס"ד מה' יו"ט כתב אפי' באין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ם אם כא לו תרומות ומעשרות שהגביהן מעיו"ט הא מוליכין לכהן וכו' ... וקיבה שמוליכין לכהן ביו"ט עכ"ל ותפ' כ"ד מה' שבת כתב מי שקרא שם לתרומות תמצא של [illegible] ואם ש כל ודאי הרי זה לא יטלם בשבת ואם היו כהן ועני למודים לאכול אצלו ויאכלו כו עכ"ל ה ה התפיין בירושלמי מ' דמאי ובהרא"ש שם וכתו' סבא יראה דברי רבינו נפלאים ח"ו, אם יסבור כשיטת הר"ש דלר' יהודה ואחרים אתין מתניתין דדמאי אף בכ"ם ולר' יוסי לא אתיא אלא בכ"ם דלב"ה אף תרומה מוליכין דבמתנות לא נחלקו. א"כ נדחית משנה דדמאי מהלכה דכא מותר לגמרי

לבוליך . וכמו שפסק הוא ז"ל בה' יו"ט כנ"ל והא רבינו מפרש כפי' כתו' דלהוליך לביתם אסור לכ"ע רק מה שאמר ב"ה היינו דוקא כשרגילין לאכול אצלו · א"כ למה כתב בה' יו"ט שמוליכין לכהן ביו"ט הי' לו לכתוב דלא לפניהם ממש רק בבית בעליו וכבר נתקשו בזה הגאונים בס' שער המלך ובצל"ח וא"ל דהרמב"ם נקט לשון ב"ה לר"י דאמרי מוליכין וכמו שיובא בס' בדברי בה' כן יובן הפי' בדברי רבינו ויפרש כביאת כתו' ז"א דיותר טוב הי' לרבינו לבאמים על זה כיון שסבר כתב הדין בה' שבת על המשנה דדמאי ואם לבורות דגם ביו"ט הדין כן הוי לרבינו בה' שבת גם לכתוב על הדין ההוא דכן הוא הדין ביו"ט. ואף כי נודע הפלגת סדר רבינו שנוטע אהל של כל דין ודין במקום הראוי של שבת בשבת. ושל יו"ט ביו"ט כמ"ש הרב המגיד בפתיחתו לה' שבת · הי' לרבינו להעתיק הדין הנוגע ממשנה דדמאי פעם שנית בה' יו"ט כדי שלא יפול ספות להמעיין · ורוצה לפסוק מדבריו אחר זה כל טעות רבינו כנודפי' והנרא"ה בזה כבירור דשיטת הרמב"ם בזה לא כפי' הר"ש) ולא כפי' הכתו' רק דרך דרך סלולה כפי' המשנה דלא כהירושלמי · ואף כי בפירושו למשנה פי' על דרך הירושלמי מ"מ בחבורו חזר בו כמו שמלינו הרבה מקומות כדברי רבינו וכללא נקטו לן בפוסקים היכא שסותר דבריו בחבורו עם פי' המשניות אזלינן בתר חבורו כנודע · ושרש כל דבר נחית לסיומא · מה זה הלחץ שדחקו בירושלמי לפרש לא יטלם בשבת המבואר במשנה דכוונתו לא יטלם ע"מ להוליך לכהן ועיקר האיסור הוא ההולכה לכהן אשר אין זכר ליו במשנה · ובצורה זו ששנה רבינו הקדוש במשנה כאן אין מוליכין כו' נקט לשון הולכה יותר טוב הוא לפרש לא יטלם כמשמעו דהיינו אף עקירה גם וידוע מקומו לבשטו או לדרומו מ"מ לא יטלם היינו לא יפרישם ממקומם בשבת · דזה בכלל אין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט המבואר אנהירין לשונן הגאון החסיד מווילנא בביאורו להירושלמי פי' דדמאי וז"ל ר' ינאי כוה לי' תנאי ותאי (ס"ם שם כדפוס תאגים) ר"ל פירות שהתנה עליהם מע"ש שאל גר' חייא רובא מהו מיתקני בשבתא א"ל למפן תלמד ליראה כו' כל הימים אפי' בשבת פי' שמותר להפרישם בשבת היכא שהי' תנאי מע"ם כי הכוונה קרא כמעשר כתיב ומותר להפריש אפי' והאי כ"ל לפרש דברי הגאון הנ"ל לא כמו שבא בדפוס לפנינו דמשמע דכל והאי מותר יתקן וזה אינו עולה על הדעת דהא קיי"ל אין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט וא"צ"ל בשבת ובפ"כ כוונתו גם על תנאי וע"ם גם כנ"ל בשנהי' וא"כ לפ"ז היכא שקרא שם מע"ם בודאי מותר להפריש בשבת וא"כ פי' קשה להירושלמי למאי שפסק ר"ח למתנא דמותר להפריש בשבת ומשנה רב · א"כ מאי האי דנקט מתניתין לא יטלם שאין לפרש כפשוטו · ובפ"כ שבקי למתניתין דדחיק ויוקים אנפשי' · דע"כ הפי' לא יטלם היינו ע"מ להוליך לכהן והליכא דר' יהודה ואחרים א"נ אף כב"ה כנ"ל לפי' ר"ם ולכך הירושלמי לא הביא כת' בילה כא דאמר ר' יוסי דלא נחלקו רק בתרומה אם מוליכין דלפ"ז יהי' נדחה מתניתין מהלכה דלא יכא אלא כב"ש · ומזה ראי' גדולה לפי ר"ם דלא כהתו' ובלא"ה על פי' התו' כבר עמדו המפרשים · ע' מהר"ם אמנם בגמ' שלנו הובא המעשה של ר' ינאי כמ' יבמות פ' החולץ רבה דשאל ר' ינאי גר' חייא רבא כמ"ש · אם רשאי לקרות שם לדבר שאינו ברשותו ופ"ז השיב ר' חייא מן הכתוב למען תלמד כו' דהוא שבר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ודבר שאינו ברשותו והלכך שוב אין זכר להפריש בשבת אף אם קרא שם מע"ם · וא"כ בשיר הביא הגמ' הך דר' יוסי והלכה כמותו דכימוהו עמו כדאיתא בגיטין סוף התקבל ואין המשנה דדמאי נגדו דעתה מתפרש פשוטו דלא יטלם היינו לא יפרים ישמיר דמי שבת ליו"ט אהלדי דהיכא דקרא שם ולא הפרים עדיין לא יפרים בשבת וכמו כן ביו"ט והיכא שהפרים מע"ם ופיו"ט מותר בשבת ויו"ט להוליכם לכהן כפשטא דמתניתין כמאי והכא · והשתא א"ש פסקי הרמב"ם דבה' שבת פסק לא יטלם היינו להפריש אסור ובה' יו"ט שבל את ידיו וכתב אם היו לו תרומות ומעשרות שהגביהן מפיו"ט היינו לענין מוליכין פסק כב"ה אליבא דר' יוסי דמוליכין וכמה עמקו מחשבות רבינו והוא נכון וברור ומהרש"ל פסק כתו' דמוליכין דב"ה אליבא דר"י הוא לאכול בביתו ופ' פ"ז פי' תק"ו שכתב על המהרש"ל ולא ידעתי מקום כו' דודאי אליבא דידן דלא קיי"ל כמתניתין רק כר"י · ולב"ה מוליכין אפי' תרומה לא תמצא איסור נתינה כו' ע"ש ואנכי לא ידעתי מה זה כא נתו' כפי' של מוליכין היינו אכילה בבית בעליו כמבואר בפי' כתו' · גם מה שתמה על הכ"י בס"ק הכות דלא מסכתת תרומה שנתרם ביו"ט הלא מסקנת הסוגיא רוב תבואה · ע' היטב :

הלכות חמץ ומצה

פרק א' הלכה ב' כחמץ בפסח אסור בהנאה כתב הרא"מ הביאו הכ"מ ה"ם מו' שמות ולמסלו' ואף לר"ש שורפין נוירה שמא יאכלנו כו' אבל לא משום דהאי קרא דלא יאכל דמיירי בתוך הפסח שני בלבני' כדתוקי' דהא קיי"ל כר' אבהו כו' עכ"ל והקשה בס' שער המלך דלפי דבריו תקשי קושית התו' בפסחים כ"ת כ' ד"ה וחד לפני זמנו וז"ל וא"ת לחזקי' מנ"ל איסור הנאה לפני זמנו כו' · ואומר ר"י דכיון דחד מהנהו קרא משמע איסור הנאה לא נחלק ביניהם עכ"ל והשתא לפי דעתו דלחזקי' לפני זמנו אינו אסור בהנאה כיון דלא כתיב לא יאכל וכו' וא"כ כדרא קו' דלחזקי' מנ"ל ע"ש ואני תמה לפי דבריו הגם שיסבי' למוד לחזקי' לר"י לאסור בהנאה קודם זמנו · כ"ש דתיקשי על הר"ש שכתב דלחזקי' אינו אסור בהנאה לפני זמנו וה"ל דחזקי' לא אמר דבריו אליבא דר"י תדא דלא משמע הכי סוגיא כן ועוד דהתו' כתבו בד' כ"ב א' · ד"ה ור"ש כו' לחד שינויא גם לחזקי' לא סבר כר"ש רק כר"י ע"ש ובישוב דבריו מחית קושית התו' הנ"ל כבר כתבתי די"ם לתרץ קושית התו' משום דלכאורה לר' יהודה דס"ל אין ביעור חמץ אלא שריפה ויליף לה מנותר דנותר ישנו בבל תותירו כו' כמ"ש ליקמן כ"ח א' א"כ ל"ל דשני בלבני לא יאכל לענין איסור הנאה הא גם איסור הנאה יכול למילף מנותר כיון דיליף שריפה מנותר ופ' תו' שם ד"ה חור כו' · ובפ"כ דהאי לא יאכל אתי לפני זמנו כאת"ש ואם נאמר דגם על בל יראה עובר מו' שפות ולמעלה עד הלילה וכמשמעות ברש"י ד' א' ד"ה בין ס' וכן כ"ק כ"ם כ' וכמ"ש האי' סי' תל"ג יש להביא מהך דינא לר' יהודה גם לאיסור הנאה לפני זמנו וגוף דברי התו' כבר הביא שם הכ"מ והנב אוחזין ראיתי שם מה שהקשה כתולין ד' ק"כ א' דפתם בגמ' מבוד לריכתא לתלב ותתן ואחרינן וצריכי דאי כתוב חלב ה"א משום דלית לי' שעת הכושר ס' והשתא אמאי לא קאמר דאי כתיב חלב חמץ לא אתי מיני' משום דהוה טעמא כדר"ם בפ' כל שעה ד' כ"ט ע"ח דהואיל ואין אדם יוצא י"ח מלב אין חייבים על אימורו כרת ע"ש :

והנראה בזה דגם בחולין בקשו התו' תד"ה לחם עוני כו' במ"ל גמי אכילה כתיב בו ע"ש · וי"ל בזה דבמשון קתאמר בגמ' מלחם וגו' והוא כיון דקיי"ל כר' יוסי בברכות וב' כ"ם ד' מ"א דאין אלאין במבושל אפ"ם שלא נימוח והוא משום דבישול מבטל לי' מתורת לחם כמ"ש רש"י שם ד"ה אבל לא במבושל וכן לפרש"י שם ד"ב אבל כו' דפסול משום מלה עשירה ע"ם לההי אחרו בגמ' לחם עוני אחד רתיגא כו' לבורות דגם בשלא נימוח רק מבושל דמשום אכילה לית בה דהא שפיר מיקרי אכילה מ"מ אינו יוצא משום דנפיק מתורת לחם לפירש"י בבלילתו רכה או משום דלא הוה לחם עוני לפר"י ומדוקדק יותר לפרש"י כא דקאמר גם והאי לאו לחם עוני הוא כלומר דהוה מלה עשירה וכ"ש בנמלא מלה שאינו י"ח מלה אף היכא דמיקרי אכילה אף בבכרים הבאים לידי חימוץ מה' מיני דגן · והנה הא דאמר ר"ל גם א"ן גפם לרבות את כשיתה אף דאכילה כתב בי' והיכי דהמחהו וגמעו נפקא מידי אכילה מ"מ גפם אתא לאפוקי מבשמעותא דאכילה · ומיהו זה היינו היכא דליכא לרבויי מידי דאכילה בפ"כ בעקא לקרא כו' אבל אם איכא מידי לרבויי מידי דבר אכילה תו לא מרבינן מידי דלאו בר אכילה מגפם ובבקינן אכילה כשבטי' דוגמא לדבר תלי בישור מרבנן מן כל חלב לא מרבינן רק איסורא ולא לאלוקית משום דאין מלקות בפחות מכשיעור אבל במבזבות חמץ דמרבינן לר"ח מכל מחמצת וגו' מרבינן לכל מילי אף למ קות משום דאיכא שיעורא · לפ"ז ה"ם ל"ח לעטות כדרב פפא ככ"ל א"כ לא הוה מרבינן מגפם הבושה דקהוה מרבינן למבושל שלא נימוח דה"א כיון שאינו יוצא תורת מלה אינו חייב על חמוצו כרת דהוה שפיר אכילה מבא"כ היכי שהחיתהו וגמעו אינו חייב כיון דלא מקרי אכילה ובפ"כ שמפינן מבריית דליכא ה"ח לטעות כזה · ושפיר לא עביד לריבותא בכבי כנ"ל ברור בס"ד ודו"ק

שם ובמנית חמץ ברשותו וכו' עיין כ"מ מ"ם וא"ת כי' לרבינו לומר דשבר בב' לאוין כו' · וי"ל דלא יראה לך חמץ כו' לא חשיב אלא לאו אחד משום דלא בא אלא ללמד · דהיינו חמץ היינו שאור . וכדאמרינן בר"ס יו"ם כתב הכתוב בחמץ כו' הנה המעיין בש"ם שם יראה להדיא דטעם ר' זירא הוא מהספוק שבעת ימים שאור לא ימלא כו' · כי כל אוכל מחמצת כו' · ולהדיא אמרינן שם פתח הכתוב בשאור וסיים בחמץ וטעמו על הפסוק הנ"ל וכמו שפי' רש"י ז"ל להדיא שם הנה כי כן לכאורה תפלא ופלא על גאון כנ"ל · דלכאורה דעתים כבונת הש"ם שם דמלא יראה חמץ כו' נפקא לן דזהו שאור וזהו חמץ · והנה מלאתי בצל"ח על ביצה תמה על הכ"מ והנית בתימה ·

והנראה לפע"ד אחרי העיון לבגי' קלת בדברי הכ"מ · ולמחוק תבת אלא וכנ"ל משום דלא בא ללמד · וכונתו הוא על פי מה שמבואר בשרשי המלות להרמב"ם בשורש ט' · כי לא בכביל ריבוי

כאחרות כדבר אחד יחברנו במלקיות · או מנין המלות · אבל נאמר שבכלל לחוק המנין אם לא שבל לא כולל דבר שלא נכלל בחברו דכשלמא לאו דלא ימלא כו' כולל איסור הטמנה ופקדון באחריות משא"כ זה · וא"ת שכולל חמץ מה שלא נכלל בשאור · ע"ז כיים דהיינו חמץ היינו שאור כדאמרינן פי' פתח הכתוב בשאור כו' · וכל"ל בכ"מ כדאיתא בש"ם וא"כ כשהוכיח הכתוב חמץ נכלל בו שאור · וכן בשאור נכלל שחמץ ואין דבר אחד מוסיף על חברו · לזאת כן לא חשב רבינו לשני לאוין וזה נכון וברור לדעתי לאמת נכון :

שם ואיסור בחמץ ואיסור בשאור כו' · וכתב הראב"ד דוקא לביעורייהו אבל לענין הכישור יש הפרש ביניהן כו' הקשה הלח"מ ז"ל דה"כ אמאי אילטריך בפ"ק דיו"ם ז' ב' · למכתב קראי דשאור וחמץ הא ודאי מבריך צריכי דאי כוה קאמר שאור הוה יליף מיני' חמץ מיני' אפי' נפסל מאכילת כלב · ואי הוה קאמר חמץ הוה ילפינן שאור דוקא דלא נפסל להכי כתב תלווייהו ע"ם · והנלע"ד דלק"מ דאטו הא מלתא דחמץ בעינן דוקא דלא נפסל מאכילת כלב ושאור אפי' נפסל לדעת הראב"ד דמחלק ביניהן · כתיבי בקרא · רק מלד הסברא דשאור כיון שראוי לחמע בו עיסות אחרות · ומסייע לזה ביצת הגמ' לפי דעת הראב"ד · וא"כ כיון שאינו אלא מלד הסברא לא שייך בזה דאתי קרא לגלויי ע"ז · דאם נאמר כן ולא ידעינן מסברא · א"כ גם כי כתיבי קראי לא ידעינן מדעם · ואטו מדכתיב קרא יתירה נימא דאתי לזה דמי יודע למאי אתא ואם מלד הסברא הוא הא למה לי קרא סברא הוא · כמ"ש בפ"כ דכתובות כ"ב א' וכמה חוכתי ופרי על מ"ב לכ"ם שם דאמן בכותבת קשה דתנא ידעינן דשיעור בכותבת עד שהובאת דש"י לפרש גם או משום דמליט בשר בכותבת ביוה"כ או דשיעורין הל"מ ע"ם ברש"י ותו' · אבל לענין חלוק של הראב"ד זה לא נשמע מקרא יתירא ול"ל מלד הסברא וכנ"ל . ומסתברא דשאור אף שנפסל מאכילת כלב עדיף יותר מחמץ שלא נפסל מאכילת כלב כאולי שבשאור חימולו קשה. והאוי לחמע בה עיסות אחרות. ושפיר ליכא למימר לריבותא בזה תה ברור בס"ד לאמיתה של תורה :

שם הל' ב' אינו לוקה משום לא יראה ולא ימלא כו' . משמע מדברי רבינו הגדול דלאו דלא יראה ולא ימלא אינו ניתק לעשה ופליג על הרי"ף כתו' פסחים כ"ט כ' ע"ש. ועיין משנה למלך כאן בכאריך בזה ותרוף דבריו דסותר על התוספתא בביאת הרב המגיד . ולי נראה בס"ד ראי' ברורה לדעת רבינו הגדול. מש"ם דילן ר"ם פסחים ה' ב' · יאיתא שם · דמהא דכתיב לא ימלא גמרא דאסור לקבל פקדונות מן הפטו"ם ומלך מבמע שלך לא כו' · ומסיק בגמ' גם הא בקבל עליו אחריות כו' והקשה שם הר"ן קושיא עלומה דאמאי לא מקיימינן ביה שריותא ואיסורא דהטמנה · דהא מלא ירלה מבתמע איתר בטמנה ומלא ימלא יכ"ות"ע לאיסור ואתאי לא מקיימינן כמו בפקדון ובל אחרים יע"ם · והנראה בזה אחרי דילפינן שאור בחור דנוהג בזה כמו בזה א"כ יש לומר דאין סתירה כלל דלא יראה מוסיף על לא ימלא דעובר נמי על לא יראה דה"ה בחמת הדין היכא שהטמין אינו עובר רק על לא ימלא והיכא שלא הטמין עובר גם בשני לאוין גם על לא יראה · וע' כ"ם רק קודם שידענו מלא ימלא או דייקינן מלא יראה דבהטמנה אינו עובר משא"כ לבתר דילפינן מלא ימלא לאסור הטמנה · א"כ לכן כתוב לא יראה לאסור בראי' ב"כ · ולעבור בב' לאוין משא"כ לענין פקדון סוגר הש"ם לתרץ דגם בשיר איכא סתירה מאיסור לאיתר והנם הא לאחרינן לעבור בב' לאוין היא דוקא היכא דלוקין · ועי' תו' כ"ם ד' ס"ח ע"א לעבור · דהיכא דלא לקי לא שייך לעבור בב' לאוין ומזה ראי' להרמב"ם דלוקין · וא"ם ישאה"כ להתו' דעת ר"י דאין לוקין בקל' · ולכן פסק הרמב"ם שפיר · ודו"ק היטב :

שם הל' ו' כרמב"ם האוכל מן החמץ עליו בפסח כל שהוא אסור מן התורה שנאמר לא יאכל כו' · פי' בכ"מ הקשה כ' קושיות א' למ"ל קרא בפסח הלא בכל איסורין חצי שיעור אסור מן התורה (עי' מ"מ שבביאת בגמ' דיומא ע' יוה"כ. פלוגתא דר"י ור"ל) ועוד אי מקרא דלא יאכל איסורא אית לן למילף דלא יאכל בשיעור אכילה כמשמע יעי"ם והנית כ. עי' ועי' מ לי והנלע"ד בזה לגבר תדם"") דאף דפליגי ר"י ור"ל בחצי שיעור דלר"י אסור מן התורה ולר"ל הוא רק מדרבנן היינו דוקא באיסור אכילה לחודי אבל באיסור הנאה לכ"ע איסור חצי שיעור מן התורה משום דלא ממעטינן באכילה היינו משום דשיעור אכילה בכזית · ובל איסור ואיסור לפי שיעורו עכ"ם אף אם אין בו שיעור הנאה מיהו איתא · ובל הנאה בעולם אין בה שיעור ובהאת אין נוקין על הנאה לחוד כמו שפסק הרמב"ם ז"ל והנה לעיל הלכה ב' פסק הרמב"ם דחמץ בפסח אסור בהנאה משום דכתיב לא יאכל כו' · ועי' בכ"מ שם דאף דהוא כחזקי' והרמב"ם פסק כר' אבהו נקט לה קרא יתירה לאיסור דכ"ם מודו בה ובעין זה כתב הר"ן לדעת הרי"ף יע"ם וא"כ לפ"ז א"ם גם דברי רבינו הגדול דלעיל האיסור למעלה ראש · דלכך חצי שיעור אסור מן התורה משום שנאמר לא יאכל חמץ ובמשמע מזה שאסור בהנאה · ומאילא אסור חצי שיעור ג"כ כנ"ל ולהכי נקט האי קרא דכ"ע מודו בה דאסור בהנאה וכנ"ל ואף ר"ל מודה בזה דחצי שיעור אסור מן התורה וזה ברור מן התורה ועיין בזה היטב:

הלכות לולב

פרק ח' הל' ו' דבר נפלא שהרמב"ם ה' לולב פ"ח ה"ז הביא דין נסדק האתרוג כמוזכר במשנתינו פ' לולב הגזול וכן בשו"ע ליתא להך דינא ולע"ע והנראה בזה דהרמב"ם מפרש למשנתינו כענין אחר דלא ככל הפוסקים והוא דהרמב"ם בם פסק אתרוג שניקב נקב מפולש כ"ש פסול ובאינו מפולש אם הי' כאיסור או יותר פסול חסר כ"ם שבול ע"כ וכתב ה"ה ופי' רבינו כתבנה וגמ' כפירש"י ז"ל והוא דריפא חרהי פסולי קתני ניקב חדי חסר כל שהוא פסול הכי ואינו גורם וחסר כו' · ע"ש ומ"מ שהרמב"ם מפרש כפירש"י הוא רק לענין הדין אבל בפירוש המשנה לפי דבריו כמה מחולקים דרש"י מפרש להדיא במשנה בסוכה ד' ל"ד כי ניקב וחסר כ"ש חדא מילתא דאילו ניקב ולא חסר כו' כבר ע"כ וגם בגמ' ד' ל"ו ע"א. פי' דעולא בר חנינא ניקב ולא חסר קאי דאכבר תנא דמתני' ואתי האי תנא למימר דאם מפולש אלידו לגידו פסול בניקב כ"ש כו' וניקב באינו מפולש בכאיסור פי'. כגון שהחב בו יתד עבה ומתניתין פחות מכאיסור ובאינו מפולש הכי באינו מפרש כפירש"י · ממה רק לענין דינא אחד הוא רק שהקשה לפ"ז דלמה לא מפרש ס"ה שרבינו מפרש כפירש"י מ"מ וזה עדיף יותר דלפירש"י איירי ריפא וסיפא באינו מפולש ולפ"ז צריך לפרש דריפא ניקב במפולש וסיפא באינו מפולש. א"כ הר"ל להגמרא למרמי ריפא אסיפא ולגמרי ריפא במשנה וכמ"ש פ"ל"ש בכ"ח שבאמרו לפמ"ש ע"ש. והנה"מ הקשה זה מעלמו. ולא הביא מה שפירש"י בזה ע"ש. ולפי"ז גם הי' הראשון ברי' בשיטת הגמ' קאי על רבי"ג ג"ע ע"ש. והנה זה אתא שבבי' המשניות להרמב"ם מבמע כן כמ"ש בלח"מ . אבל זה נוסח משנה כפי . והנראה בכל זה דהרמב"ם יוכרח זה לפי פירושו . והוא כיון דנסדק מפולש אני' כאן בו תברון פסול. א"כ נסדק היכא מסבירה לה דהא כיון ניקב כ"ש ובגלמא אם ניקב אינו פסל אלא כיון בו תברון כדעת הראב"ד א"ם דנסדק כל האורך פסול אף אם אין בו תברון כפסק אבל גירסא ברמב"ם קשה והנה הרי"ף הוסיף בזה כ' ס יש מחמירין דנסדק אין חיוב שני האגאגה יש פסול מכח נסדק . וע' בכ"ח ס' הלמ"ח פ"ך ס'. אבל הרמב"ם כ"ל יהבי לכך מ"טנין לגרס ואך נסדק ניקב אחת מילתא ולפרוש כגון רגיש הקמוע דאיירי כאן בו חברון דמינמת ככדק ניקב דפרם כדק אין בו חסרון . ואל תתמה על כפל לשון דל"ה לפירש"י בניקב וחסר כ"ש דוא"ל חבר כ"ש לחוד . ולפי זה מוכרח דהוי חסר כ"ש הוא ענין אחר והכ"ם כ"ש. ולפי"ז אין פסול של נסדק בש"ע כי אם יגיע לזה הוא בכלל ניקב ובפסד שהמים הרמב"ם ז"ל דינא דנסדק ודו"ק :

דבר תמוה בכ"מ בם ה"ה אתרוג שניקב כו'. שכתב וים מי שהי' דמבכתו לא בכון שחתב בו יתד כו' והוא הדבר מבואר בפירש"י ע"ב במתני' ובגמ' :

הלכות מגילה וחנוכה

פרק ב' הלכה ה' במגיד משנה כתב שהכל מודים במגילה דבעי סוס. ע' בלח"מ מ"ש בשם הבגדה ביאה להב"ה דין זה מש"ע דה"ה בבביאת בלח"מ גם לנקבות על הרב המגיד. ואת דגם מסק בגמ' לשמוע והא במת פסוק תמור בעלמא הוא וקשה שהוא הוא היום כבשר אבל במגילה דבמע מדבר ראשוך להיות חוד עליך לומר תמור בעלמא ומלתי בקן הקבה בשורי אכן והוכח בקצאת. אבל להעת הרב המגיד יהא תמוה דבביאה דבמגילה צריך סוס עלה. ומעייכא לא סקשב אלא מבשר. ואי' הי' בגמ' בשר כבסוף חמור בעלמא הוא. רק בנריך טעם לזה. והנראה בזה כדעת הרי"י סוף פ"ק דפסחים באמר מי בספר דמלות אין צריכין סוס הרא"ש בדבר ש"ם בו מעשה קאי ע"ש ובגמ' כנ"ל מוכח כן ובאמת לפ"ז א"נ לאבי' שמרבן בגמ' לעיל מזה אפי' כיון שנו לקרות ובה בכ"ם צריך סוס וכנ"ל בפ"כ דברסה לא אסיק הגמרא כל הסוגיא. והי' כ"ל כ"ל כיון לקרות וכקרה נגבי' אמנם כשונא דה"נ הר"ה דאסיק בספור תמור בעלמא הוא. דזה לא שייך רק כשר בפ"כ צריך. נמלך במ"ם הכ"מ יוסם והמ"מ. אח"ם הכל רק ל"ע מה"ב המ"מ בכ"כ מה"ם וכמו בביאת הלח"מ ואולי סבר גם לדעת מחולקים על הרי"ף. ודע כי ע"ם בלח"מ בשתב כריתא. והוא מכמה פ"ג דר"ה ועיין היטב :

---

*) דברי הר"ש שם אינם מכוונים לכאורה שכתב שם שמואל בכ"ש דביצה פ"ק דאין מוליכין חלה ומתנות לכהן כדמסק. בירושלמי כו' ומיהו לאחרים ור"י כו' אתיא אף לב"ה עכ"ל משמע דהא דאמר שמואל כב"ש הוא לר' יוסי וא"כ איך כתב דאין מוליכין חלה ומתנות לכהן הא לר' יוסי ב"ה לא נחלקו רק בתרומה פ' בגמ'. ואולי כונת ר"ש דהא דכתב כב"ש דפ"ק דביצה דאין מוליכין חלה כו' הוא רק לרבנן מקום הסוגיא היכן יצאה המפיין לכך הביא המשנה ר"ל שם תראה איך יובי' לר' יוסי דלדידי' סתמא כב"ש כי לפני הראשונים לא הי' המ"א בדפוס וכן מלוי תמיד בדברי הראשונים וע' ·

**) פליאה נשגבה על הגאון המובהק הזה שיצא לדון בדבר חדש נגד דעתו הגדולה; והאמת היא ירושלמי מפורשת פ"ו דתרומות דמודה ר"ל באיסורי הנאה דחצי שיעור אסור מה"ת ע"ש וצ"ע, ממנים:

הלכות יום טוב פ"ז הלכה ג בכ"מ בימי אבל אסיו להסך וכו'. נראה הגירסא בגמרא אחיו הסוכין פוטנין ט וא"כ אין ראיה

הלכה יב בטל"מ ואני הוה סבר דפשטא. משלם תמהתי על הך פשיטותא דאביי מתמניהין דאיהו עהג נידוי ברגל מדקתני מנודה שהתירו לו חכמים [ברגל] דא"כ ליה יהיה מותר לגלח ולכבס במועד הלא יכול לגלח ולכבס ערב הרגל ומאי אלמא מנודה שאינו נוהג נידוי ברגל כדס"ד לאביי מאבל שחל ח' שלו בערב הרגל דאסור לגלח ולכבס במועד דהוה ליה לגלוחי ערב הרגל כדהקשה הש"ס בפשיטות (דף ס"ז) ובודאי מדקתני גבי האי דאלו מגלחין במועד משמע בהיסוך דנוהג נידוי ברגל רק הלא התירו לו דשלמו ימי נדויו ועיין בתוס' ד"ה ומנודה מה שהביאו בשם הירושלמי

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה א אחד האוכל ואחד המתמהה ושותה. עיין בחולין (דף ק"כ) דמספיק מהכנסה לרבות השותה.

ובתוס' פסחים (דף כ"ג:) הקשו דיהא נהנה מחמץ בפסח בכרת מקרא דכי כל אוכל ע"ש.

וקשה דא"כ ל"ל קרא דהכנסה עיין בתשובת רע"א]

הלכה ב בכ"מ נד"ה כתב המגיד מבנה כו' דאי בחמץ נפסל ודאי לא היה צריך. לא ידעתי כוונת הרב בזה דאי בחמץ נפסל וכו' הלא הה"מ ספתיו ברור מללו כפי' דברי הראב"ד דאי בחמץ כוונתו בחמץ ולא נפסל ועז"א לא היה צריך לזה הטעם דהיינו מפני שראוי וכו' דהא בלא זה כל שלא נפסל מלאכול לכלב חמץ הוא והוא פשוט ונכון וגם זכיתי להבין דברי הרב בכ"מ.

שם בלח"ם הביא בשם הר"ן דר' אבהו לא חלק עליו אלא שתוסיף עליו דאפילו לא מאכלו איסור הנאה כו' לכך הביא רבינו ע"כ. וקשה דהא בלאו הכי מיקשי לר' אבהו דמנ"ל דבכל מקום שנאמר לא יאכל אסור בהנאה דהא איכא למימר דמותר ויתר דנבילה לגופה איצטריך משום דאמרינן במסכת יבמות (דף ה'.) דבמשנה תורה לכ"ע דרשינן סמוכים וא"כ הו"א דנבילה אסורה בהנאה משום דסמוך לבב"ח דזה אסור בהנאה מקרא וכמ"ש רבינו בהי"א. ואין לומר דר' אבהו ס"ל כאיסי ב"י דילפינן בב"ח מחמץ בפסח. וא"כ היינו אהך דידעינן לאסור חמץ בפסח משא"כ אי לא הוה ידעינן לאסור חמץ בפסח א"כ גם בב"ח שרי וא"כ אפילו אי דרשינן סמוכין מיותר ונ"ל היתר דנבילה. דהא לפי"ד הר"ן הנ"ל דר' אבהו מודה לחזקיה א"כ שפיר אי"צריך סיתרא דנבילה לגופה דאל"כ אסור משום דדרשינן סמוכים לבב"ח דאסור מילפותא דחמץ בפסח. וא"ל דמקודם הא דר' אבהו גם חמץ בפסח שרי דז"א דלא הוי אסור מדרבי אבהו רק מחזקיה דר' אבהו נמי מודה לחזקיה וחמץ אפילו לחזקיה אסור דהא כתיב לא יאכל בקתן וא"כ בב"ח אסור בהנאה וא"כ ה"א דנידרוש סמוכים וא"כ אינטריך היתרא דנבילה לגופה ומנ"ל לאסור בכ"מ. ונראה לתרץ דאין הפי' דאי לא הוי כתיב היתר יאלה הו"א דנבילה אסורה. דז"א דא"כ הא דכתיב ותנו את כספו והמת יהיה לו היכי משכחת לה הא נבילה אסורה בהנאה. אלא לומר דכאן הוא דמותרת בהנאה הא כ"ת שנאמר לא יאכל אכילה והנאה במשמע [וכ"כ הפרי יוסף בסוף חידושיו] וא"כ לא הוה אמינא לדרוש סמוכין משום הני קראי ותנו את כספו כנ"ל ודוק.

הלכה ה בלח"ם עד שלא אחר שעיבר ולא קודם ע"כ. הוא קושיית הר"ן על פתיה דהרמב"ם והביאו הרב בכ"מ ג"כ

פ"ב הלכה ב בכ"מ עד ומזאת נלוסקא דדעתיה עיניה. לא ידעתי פירוש אלו דברים. ועיין לקמן שהקשה ריגתא זו לנוסחת הרמב"ם הלו מדאחר הש"ס וכי משכחת ליה ניבטליה. משמע דבגי אף לתתן ידוע בכיסו [ועיין במגן אלף ובתשובת מהרי"ט לתרץ זה]:

פ"ו הלכה א בטל"מ נסוטו. בריתא אחרת דוגיא לזה. עיין קידושין (דף י"ד.) והא א"א יוצאה בחליצה מק"ו ומה יבמה כו' והוא יבמה יוצאת בגט חק"ו דוגיא לזה.

פ"ח הלכה ו בלח"ם והיזמה הזה הוא גדול יותר. נבראה קא חזינא ותיובתא לא קא חזינא הא גם החכמים מודים לב"כ דבזמן שבהמ"ק קיים אם כרכן בכ"א יצא דהא אפילו זה בס"ע אירו כאתקפתא דרב אשי ועיין בתוס' ד"ה אלא ע ם וא"כ מה לא לעשות שניהם רק דבזה"ז נריך לעשות שניהם דבכריכה לבדו אינו יוצא ־אתי חרור דרבנן ומבטל ועיין. ואולי דהכי פירושו דמ"ש ליעבד לתרווייהו קושייתו הוא דהא אכל זה בפ"ע חה בפ"ע דצריך ג"כ הכריכה כיון דלא איתמר הלכתא. וברבינו לא משמע כן אלא דילא דאם רצה זה עושה ואם רצה זה עושה ועיין:

הלכות שופר פ"א הלכה א (דף קכ ח ע"ב שורה ז') **בלח"ם** ד"ה וכל השופרות למה שנראה [שהדין] הוא כך כו' לרבינו ט' ומה שכתב נ"ל נמתלי ט' דרבי אבא לחוד לא סיל"ל אלא כנ"ל

הלכה ג שם דאיירי באגירה דתשה נ"כ והקושיא היותר חזקה לדעת הרב המגיד דס"ל דבאילן שנפשו מיתהלה לכך אפילו של עכו"ם ובגלו ג כ פסול משום מהכ"ע. א"כ ליה אמרינן דמיבין בעבר בי עיר הנדחת הלא מהב ע איכא ובהאי לא שייך תירוץ של רב אשי בכיסוי הדם עיין היטב ולא ידעתי מה יועילו כל דבריו של הרב בלח"מ לסייעת הרב המגיד לקושיא זו שהיא לענ"ד דבר תמתיה הנה כי אפשר לומר דבנעשר של עיר הנדחת ליכא מהכ"ע, משום דבנעבר זה לא נעשה העבירה ואדרבה מצוה קעביד ושרפת וכו' וצ"ע:

שם ד"ה שופר של עולה. וא"ה וגמה לא כתב רבינו דין שלמים. נ"ב לק"מ דלפי דאמר רבא ואתקיף אימא מעל וכו' א"כ בודאי דעולה נרע ושלמים דגרע לא הוי כ"א ס"ד ועיין.

פ"ג הלכה ו שם דלא דמיא אלא לפיסא נ"ב אם אמנם החילוק שכתב הלח"מ הוא נכון. מ"מ כיון דבעת' איירו לא דמיא אלא לפיסא כהלל וכו' כיון דתכיב וכו' ובהלל אף שהוא קול אחד מחתה דתכיב מפסקע, א"כ גבי שופר נמי כיון דהשוה הש"ם זה לזה מניין לו לרבינו לחלק. ואולי יש לומר דה"ם דרבינו דאפילו אהם לא יצא דהיא הטתנה כיון דהכיב א"כ שתע כל הט' תקיעות כאחד והפסיק בין התקיעה ראשונה מוד תקיעה דשמע כאחד, ואכן בעינן דלאחר תקיעה ראשונה שברים או תרועה לא יפסיק ביניהם קול אחר כמ"ש הה"מ כפיסקא המתחלת תרועה, לכך אפילו אחת אין בידו ועיין

הלכות לולב פ"ז הלכה כז בכ"מ ואפשר לתת טעם נ"ב הטעם הזה כתבו התוס' והרא"ש (דף מ"ג.) ד"ה מיתב וכו':

פ"ח הלכה יב וכיצד היו עושין ערב יו"ט. נ"ב במתני' קתני במוצאי יו"ט מתקנין וכו':

הלכות שקלים פ"ג הלכה ו בכ"מ בשקל בשביל אדם נ"ב פי' זה הוא לרבים בפירוש המשנה שלו ולא זכיתי להבינו ולמה הוציאו מפשוטו כפירוש שאר המפרשים גם לשון רבינו בהלכה זו משמע שפירוש המשנה כפשוטו שלא כפירושו:

הלכה ח שם אריסא נמי קאי. נ"ב לא ידעתי א"כ מאי נשבעים לגזברים ומאי חילוק יש בין נתרמה ללא נתרמה ועיין

הלכה י שם תשלם תשלומי כפל או להוסיף חומש. נ"ב לא ידעתי מאי שייכיה דהקדש כאן הא גזלו ירשית כע"ב וגם גבי גזילה ליכא תשלומי כפל. ומה גם אי תיירי בנתרמה התרומה וגנב הוי שקל מהלים המתחייב לשקול, א"כ אכם מגילה נמי מתחייב להביא ולמה דווקא נקט תוספת חומש וטוב היה לו לפרש דהאי או להוסיף חומש קאי על הנחל וכשבעו כדין תורה דמתחייב חומש ואשם גזילות לא נקיט ועי' תוס' ב"מ (דף נ"ח.) ד"ה נשבעין וצ"ע

פ"ד הלכה ב עו יתכאר נ"ב ע"ש מה שליינתי דבר חימה בבהירה פשוטה:

שם יבילו מתרומת הלשכה. נ"ב לאו דוקא מתרומת הלשכה אלא מותר החמת הלשכה והיינו כרבי ישמעאל ועיין בתוס' כתובות (דף ק"ו) ד"ה תנא דבר"י

הלכה ז נוטלים נ' מנה. נ"ב בגמ' שלמתו בכתובות הגירסא תשעים ותשע מנה

הלכה יא שמקיצין בה את המזבח נ"ב לא ידעתי מדוע לא כתב רבינו דלאחר שיגמרו לחולין ליקחין אותן יתרומת הדשא ומקריבים בשנה זו וכן הוא בפירש"י נגמ'. וכ"כ הביא רבינו לקמן נ"כ גבי קטורת בהל' י"ב ות"ש המפרידין. ומה גם דבדיעבד אם לקחו והקריבו מיבנה כשר, וא"כ טוב הוא ללקחו לאחר מכן

הלכות קידוש החודש פ"ה הלכה א סנהדרין שבארץ ישראל. נ"ב עיין ברמב"ן בהשגותיו בס' המצות עשה קנ"ג שהשיג על פ"ם רבינו כאן בכל הפרק עיין והמנא נחת:

הלכות תענית פ"א הלכה א במ"מ בס' הרמות שתנה. במעה ל"ם

פ"ה הלכה ה בלח"ם להתאבל על ירושלים. גבי ס"כ לא הגרטו בגמ' ששמת דאהדייתי וכו' דבלח"ה היינו מאחרין דביו"ד נשרף רובו של היכל וככר א"ר יוחנן אילו הייתי וכו' ומצט דנקיט הש"ם הוא רק אגוב שאר תעניות דהיינו י"ז בתמוז דגם בשניים האחרים לא משכחת ועיין

הלכה ו שם יקה דאפילו מטובכם ריבעיא ליה. לא ידעתי מאי קא קשיא ליה בדברי רבינו הא שפתיו ברור מללו ביה שכתב אפילו כלי פשתן וכפשתן ח"ל דאין בו משום גיהוץ א"כ דעת רבינו כדעת הרמב"ן דאפילו מטובכם אסור ללבוש ומאי דלא ערבינהו הוא מטעם לכבם:

הלכה ז ביום לויום הכפורים. עיין ברכות (דף כ"ו) תוס' ד"ה דרב גלי. ובס' ביש תיים להספר"ת. ועיין ברא"ש שם

הלכה יא תפילין של ראש דייק רבינו לכתוב של ראש דישתש של יד תניחין ואם הפגס דהכל אסור בטלן והוא גלמד מקרא דיחזקאל ולא יקרא פאר כ"א של ראש מורלוו כל עמי הארץ וכו' עיין בזה

הלכות מגילה וחנוכה פ"ב הלכה ג בלח"ם וליכא מאן דפליג עליה וצ"ע. אם אמנם שדברי הרא"ש לכאורה תמוהים מ"מ לפי דעתי הקלה דבריו הנה דברי הרמב"ן במלחמות הביאם הר"ן והא דכתב וליס הלכתא כרשב"נ הוא כדס"ל לרב ושמואל אליביה דבמגילה נמי הכי דינא דיוני כשר ולא פיא כי במגילה שאני דכתיב ככתבם א' ועיין בר"ן.

פ"ג הלכה ח ומדלג ואומר. לפי משמעות דברי רבינו משמע דמדלגין ג"כ כל המזמור קי"ז הללו את ה' וכו' הודו עד חן המילר ואין כן מנהגנו מנהג אשכנז. ות"ש הרב מ"מ שהוא ג"כ ביינו, לא כיון למנהגנו

הלכה יג והקורא אומר בית יעקב מעם לועז כו' שיאמר אסכתי. לא ידעתי מפני מה דילג רבינו לא לם שאוה נ"כ ראש הארץ וצריכין נ"כ לטעם לא לם ואולי חסרון דפוס הוא:

יד דוד

הערות והגהות על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל ונר"ב מהרב הגאון המפורסם מוהר"ר דוד לוריא זללה"ה מביחאוו (הרד"ל).

הלכות שבת

פרק א' הל' ב' בכ"מ בפרקא מקומות כ' ריש פ' תולין. נ"ב לפנינו לא נזכר שם ז"קן.

פרק ט' הל' ג' המבשל על האור ס' שאין לריך בישול כלל פטור. נ"ב האי פטור לאו דוקא אלא מותר כדלקמן פכ"ב הל' ח'. וכאן לא נחית רבינו בזה.

פרק י' הל' ה' וכורך עליו מבחוה ושוב מגיבה. נ"ב נראה דגם שוב מגיבה אם ירלה קאמר וכדבנן.

שם בכ"מ ותימה אמאי פסק כרבנן. נ"ב כר"י:

פרק י"ג הל' ב' בכ"מ כ' הרמ"ך ס"ל לכתוב כו'. נ"ב ול"נ שהרמב"ם דמהו כמה שכתב בהל' ר"ם.

הלכות עירובין

פרק ב' הל' כ"ד בכ"מ נראה שרבינו מפרש כו'. נ"ב וכ"פ מטלר בפי' משניות:

הלכות חמץ ומצה

פרק א הלכה ג' נתבנה לתרץ וכ"פ מור"ם בספר המסה סי' שכ"ה מ"מ לדעת הרמב"ם אסור לפרר כו' נ"ב עשת הוא דהתם משום עתיכה כפירות קיסלגי והכא משום אין עותן אחר עותן ופשוט וגם אי יהכי לי' טעותי איפכא היא דהרמב"ם מתיר שם:

פרק ב' בהשגות הראב"ד עט' כשמן שפ"כ שמספק נ"ב בתפ"ם כנ"ל.

פרק ה' השגת הראב"ד אין אסור וס'. נ"ב השגה זו נ"ל בפ"ב.

לקוטים יקרים

מכבוד הרב הגאון מהר"ד דוד לוריא זצ"ל (הרד"ל), בפירושו היקר לספר פרקי דרבי אליעזר.

הלכות קידוש החודש פ"א הלכה ח אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברים שנים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה וכו'.
טעמו של רבינו שפסק שלא כעדותו של הגרא אינו מועט, אע"ג דקי"ל כל עדות הלכה היא, היינו משום דסוגיא דסוף פ' הרואה דפסק קרא דאורייתא דלשכנו ומייתי קרא דדברי קבלה דמציון תצא תורה ודאי פליג עליה דהגינא לגמרי, ולהגינא מקרא דלשכנו מידרש בכ"ם דאם עיברוה בח"ל אינה מעוברת (ועי' בירושלמי סנהדרין פ"ק וכהגהת רמב"ן בס' המצות מ"ע קנ"ג), והכ"ם דאמר אם לא הניח כמותו מעברין בח"ל פוכח דלא ס"ל דרשא דהגינא, ומ"מ כתב הרמב"ם שאם הניח גדול ממנו בא"י ועיבר בח"ל אינה מעוברת ולא עשה כלום, שכן מוכח בירושלמי סנהדרין שם בעובדא דהגינא בן אחי ר' יהושע שרכב על סוסה לכשורים מקביעות שלו, ע"ש:

יד איתן על יד החזקה

מאת הרב הגאון המפורסם מו"ר אברהם זצוק"ל. בעהמ"ח ספר משכיל לאיתן, באר אברהם וכו

כולל הגהות ומקורים, הערות וחדושים, על הרמב"ם ונושאי כליו, הכתובים על גליונות ספרי הרמב"ם ומיוחד בהבי הקדש אשר בכתב יד קדשו של הגאון המחבר ז"ל.

הלכות שבת פ"א הלכה טו כגון שאחזו שניהם בקולמוס וכתבו כו'. תוספתא:
הלכה טז ואם אין אחד מהם יכול לעשותה לבדו כו'. ועשו אותה בשותפות שניהם חייבין. עיין בלח"מ שהקשה שפסק רבינו אהדדי שפסק כאן כר' יהודה דמחייב בזה אינו יכול וזה א"י ולדידיה חד מיעוטא אתא ליחיד שעשה בהוראה דפטור ואמאי פסק בהל' שגגות כר"ש דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב. והניח דרבינו פסק כאן כר"י להייב בזא"י וזא"י דבזה סבר גם ר"מ כר"י אבל בשגגות פסק כר"ש משום דחכמים בהוריות סברי כוותיה. ואין תירוצו מספיק דפסק כר"י משום דר"מ סבירא ליה דהכי ר"מ לא מטעמיה דר"י מחייב אלא משום דסבר דנפש לא משמע למעט שותפות וליכא רק הרי מיעוטי ור"י גופיה פליג אטעמא דר"מ וסבר כר"ש דנפש משמע מיעוטא לשותפין כמבואר בגמ' (צ"ג) ואיכא לדידיה תלתא מיעוטא ואי לאו דאיצטריך למעט יחיד בהוראת ב"ד ממעטינן זה א"י וכר"ש, ולא ה"ל לרבינו לפסוק כר"מ דיהידאה הוא בסברא א דנפש לא הוי מיעוטא נגד ר"י ור"ש דסברי דהוי מיעוטא. ונ"ל לתת טעם נכון לדעת רבינו במאי דפסק כסברת ר"מ דכוותיה אזלא מסקנת הסוגיא דפ"ק דערכין (ד' ב') דקאמר דלא איצטריך נפשות גבי ערכין לאחד שהעריך מאה ופירש"י דאי הוה כתיב נמי נפש הוה משמע נפשות הרבה כענין שנאמר ונפש אדם ששה עשר אלף, וכ"מ מהא"כ שהביאו התוס' פ"ק דזבחים (ה' ב') דלא ממעט שותפין שאין מביאין קרבן מנחה מדכתיב נפש אלא מדכתיב קרבנו, וא"כ ה"נ אין למעט מדכתיב נפש וליכא רק תרי מיעוטי לזה עוקר כו' ולזה יכול וזה יכול אבל לזה א"י וזה א"י ליכא מיעוטא ולכך מחייב.

פ"ב הלכה כב מותר לתן לחזור בכלי זיין שלהן למקומן בשבת כו'. רבינו ז"ל קיצר בכאן וסמך אמ"ש בס"פ כ"ו דהיינו דוקא כשהם מתפחדים לישב במקומן שהצילו בו דאז"כ שוכחין בנקוס שהצילו בו ויש לכן אלפים אמה משם לכל רוח והוא מהסוגיא דעירובין וע"ש בלח"ם ובכ"י ס"ס ח"ו. אלא שמ"ש כאן רבינו דהטעם דחוזרין למקומן בכלי זיין הוא כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא ליתא בגמ' אלא מפני מעשה שהיה אמרו כן וכבר הרגיש בזה הלח"מ פ"ו מה' מלכים. ומ"מ גם מהתוס' משמע מהא דתנן שכל היוצא להציל חוזרין למקומן דטעמא משום התיקון ע"ש:

פ"ג הלכה יח אין נותנין פת בתנור כו' ואם נתן סמוך לחשיכה ותשכה ועדיין לא קרמו פניה כו' הס בשוגג מותר כו'. כתב הכס"מ שתמה הרמ"ך דהא רבינו גופיה פסק לעיל דכל תבשיל שלא בישל כל צרכו אם עבר ושיהה אסור לאכלו. ועיין מ"ש בזה בב"י סי' רל"ד. ול"נ דרבינו אזיל לטעמיה שכתב הטעם דמותר לכתחילה לתת פת בתנור כשיעור כדי שיקרמו פניה קודם השיכה משום שאם יחתה יפסיד, הרי דמחלק בין פת לתבשיל דבתבשיל גזר שמא יחתה ואוסר כל שלא בישל כל צרכו אפילו בדיעבד וגבי פת סגי בקרימת פנים אפילו לכתחילה מטעם שאם יחתה יפסיד, וזה יצא לו מירושלמי דסס"ת דשבת דאיתא התם זריזות כן הנשים בפת יותר מבתבשיל מה בין פת לתבשיל תבשיל דרכו לאכול רותח פת אין דרכו לאכול רותח תמן אמרין פת חמה המחא בגדה פי' שמביא הם הגלי המחמם את הגוף ולכך זריזות בו הנשים שלא לחתות בו משתהבך וגם הפת גופיה מפסיד בחתייתו יותר מבתבשיל. ולפ"ז תיתי מהני' דשם כל"ע אפילו להני תנהי ואמוראי דאסרי בתבשיל ולא ס"ל כמ"ד בשבת (ל"ז ב') דמתני' דפת לא אתיא רק כהנניא דמתיר נמי גבי תבשיל להשהותו כשנתבשל כמאכל ב"ד, אלא ס"ל כירושלמי דשאני פת מתבשיל, ולפ"ז דגבי פת ליכא גזירה דשמא יחתה מש"ה מתיר רבינו בדיעבד גבי פת אפילו לא קרמו פניה דכיון שנפסד ע"י חיתוי זריזות בו ולא חיישינן להתוי כלל:

פ"ה הלכה א הדלקת נר בשבת כו' הובה כו' שזה בכלל עונג שבת. כן איתא בתנחומא פ' נח וס"פ מצורע.

פ"ו הלכה א אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת. כתב בהגהות דאחר השבת מותר לומר לעבדו ושכחהו מדוע לא עשית כך וכך בשבת אע"פ שע"י כן יעשה כן לשבת הבאה. והלח"מ ואחרי להרונים הובאו בס' ברכי יוסף הקשו ע"ז דהא אפי' כשעשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסור. ולק"מ דאין כוונת ההגהות אלא לוייר דאיך בשב"ג דשיב איסור אמירה דהוי כשיטה רעגמו אבל ודאי דאסור לישראל ליהנות מאותה מלאכה בשבת, וכ"מ שלא יעכבך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו:

הלכה יז המשתתף עם הנכרי בשותפות. עיין בת"ח ת"מ הגיהי מה דיוכיר רבינו הא דאיתא בגמ' ואם באו לחשבון אסור. והש"ך ביו"ד סי' רנ"ד ס"ק כ"ז הקשה על הכ"מ וכבר הקדימו הלח"מ בה' מ"ח וחירן, ובעל מעשה רוקח לא זכר את שניהם:

פ"ח הלכה א המנכש בעיקרי האילנות כו' כדי לייפות את הקרקע ה"ז תולדה דחורש. משמע דאילו כדי לתקן הצמח הוי תולדה דזורע וכמו זומר את האילן כדי שיצמח שהוא מעין זורע כמ"ש בסמוך וכ"כ רבינו בהדיא בפירוש המשנה ר"פ הבונה, והוא מפורש בירושלמי פ' כלל גדול דכל דבר שהוא להנייח קרקע חייב משום חורש וכל דבר שהוא להבהיל את הפרי פי' לגדול חייב משום זורע וקחשיב התם משקה, ומה"ש שפסק רבינו בסמוך דהמשקה זרעים ואילנות בשבת ה"ז תולדה זורע וכתב הה"מ שהוא כר' יוסף נגד רבה כריש מ"ק ולא ביאר הטעם שלא פסק כרבה כדקיי"ל בכ"ד. ולפמ"ש מבואר טעמו דרבינו דהירושלמי נמי סבר כרב יוסף. ומה שהשמיט הכס"מ על שהשמיט רבינו דין מנכש ועוקר עשבים רעים כדי לנמות דהוי תולדה דזורע, י"ל דממילא נלמד כן מדבריו לפי הכלל האמור. ועוד דסמך רבינו על מ"ש בריש ה' כלאים אחד הזורע או המנכש וכו' ע"ש.

הלכה ב הבורר היבין ושטורין וקושר בכן בגמים ה"ז תולדה זורע ומייב כב"ם. הה"מ והכס"מ כתבו שהוא מהבונים דס' דב הנמלה והם א בבי' בנ ו הקבה ע"ז. ונ"ל שיצא זה לרבינו מהא דאיתא בירושלמי דשביעית והביאוהו רבינו בכ"ה דשביעית דמותר לזרות ארעיס בשביעית, והי איתא דאין בזה משום זורע מאי רבותא דבכי בשביעית אבל אי אמרינן דאיכא בזה משום זורע א"פ דאשמעינן בשביעית שרי כיון דלא הוי עבודה בהרן אלא בהגנת כדאמר ברפ"ד דשבת אבל אי בשבת ברי הנ"ל בשביעית.

הלכה ג וכל השוקר דבר מגידולו חייב משום קוצר. עשאי כליו לא כרתו מקורו והוא מפורש בירושלמי דשבת פ' כלל גדול:

הלכה ו המקבץ דבילה ועשה ממנו עגולה וכו' עד שנתקבץ גוף אחד ה"ז תולדת מעמר וחייב. כתב הכס"מ בשם הרמ"ך דוקא כשקבצם במקום שנפלו שם מן האילן אבל אם קבצן בבית לא כו'. ומדקהבי ע"ד רבינו משמע לדידיה דרבינו נמי מודה בזה וכ"מ בהדיא בס' אלי' רבה בא"ח סי' ש"מ. ואין זה נכון בדעתו שהרי כתב לקמן בכב א דין י"א מי שנתפזרו לו פירות בחצירו כו' לא יתן לתוך הסל שמא יכנסם בידו לתוך הקיפה ויבוא לידי עימור. אלמא דאף בחצר דלא הוי מקום גידולן הוי עימור בכה"ג כשכונסם עד שנעשו גוף אחד וכ"כ הש"ג פ' כלל גדול שזהו דעת רבינו שכן הוא דעת תוס' הרב שהביאו התוס' במ"ק (י"ב) שכתב דאספיפת פירות איכא מלאכה כדאמר בס' אין דורשין אסיפה במועד רי ברי והיינו משום דהוי כמעמר. ואע"פ שכתבו התוס' עליו שאינם יודעים מה מלאכה יש באסיפת פירות היינו משום דאזלי לטעמייהו שכתבו בפ"ד דביצה (ריש דף ל"ח) דלא שייך עימור אלא במקום שגדלים, אבל מ"מ דעת הרב הוא שיש עימור. ומה שהביא הרמ"ך ראיה לדבריו מדאמריק בפס' יו"ט (הוא שם (י"ג ב') וטעם מבעל מרכבת המשנה) דמעמיד עריתה לא הוי גמר מלאכה. באמת אין בזה כדאי לדחות דברי רבינו דאיירי בדבריה הנקבצים ונכבשים עד שנעשו גוף אחד משא"כ בהעמדת ערימה דמס' יו"ט שאין נעשה גוף אחד רק שמאספם יחד בכה"ג קושיא דגם לרבינו בעינן מקום גידולו ולא כמ"ש בס' מעשה רוקח ושארי מחברים דבכל עימור חייב לרבינו אף שלא במקום גידולו. וחולק על מ"ש תוס' והר"ן בביצה (ל"ח). ובהכי א ש דלא הקשי לרבינו מ"ש בהגהות בס' כ"ח מדתנן בביצה (ל"ג) ומגבב עצים מן החצר להדליק משמע דאין בזה משום עימור משום דלא הוה מקום גידולן, ולמ"ש לק"מ דשאני עצים שאין נכבשין עד שיעשו גוף אחד כמו פירות. ולפ"ז אפשר דגם התוס' והר"ן בביצה מודים לרבינו דבדבר הנדבק והנכבש ונעשה גוף אחד הוי עימור אף שלא במקום גידולן דאינהו לא איירי התם בכה"ג רק בעצים שאין נעשים גוף אחד ע"ש ואין נחלק דעת האוסרים במקום שאפשר להשוותן כמ"ש:

הלכה טז המגבל את העפר ה"ז הולדות לש וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור כו'. עיין בכס"מ שהקשה הרמ"ך משבת (ע"ח) דאמר שאין אדם טורח לגבל טיט כדי לעשות פי כור, ולפמ"ש התוס' בר"ס המוציא י"ל דדוקא התם דאיירי לענין המוציא שופכין:

פ"ט הלכה יט המדקדק את התוטין ומפרידן בעת האריגה וכן הקולע את הגימין ה"ז תולדות אורג. הה"מ לא הראה מקורו, ונראה שיצא לו כן מהירושלמי דס"פ המצניע דשם משמע דקליעת נימין חשיבה אריגה בבגדים ורבינו נמי איירי בבגד חוטים דחוטין. וגם התוס' (סוף דף ל"ד) כתבו לחלק בין בגדים לשער שבגופו של אדם דלא חשיב אריגה וכ"מ בפכ"ב דין כ"ו:

פ"י הלכה ד אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית נוטל גמי לח הראוי למאכל בהמה וכורך עליו וקושר הגמי. כתב הה"מ דרבינו לא כתב החילוק דאיתא בגמ' בין כרמלית לחצר דמיעבר דהתם אפילו לטלטלו אסר רב יוסף ואולי דעתו דהך דר"י אתיא דלא כהלכתא שסובר דכלי שמשבר בשבת אין ראוי לטלטלו אא"כ עושה מעין מלאכתו הראשונה ואין הלכה כן כמ"ש בפכ"ה. ולדידי אין זה מספיק דהתינח שלא כתב רבינו דין זה גבי שבת אבל גבי יו"ט הו"ל לכתבו דשם סבר לאסור בטלטול כלי שנשברה בו ביום אם אינו עושה מעין מלאכתו הראשונה וכדו שיתבאר בה' יו"ט, ועוד דבח"ד כתב דסנדל גרע משאר כלי שנשבר משום שדעתו להקנו. אמנם א"ש דעת רבינו שפיתו שפסק בפ"ו מה' כלים סנדל שהוא טמא מדרס ונפסקה אחת מאזניו ותקנה טמא מדרס, והיינו כהם מתני' דכלים דמייתי בסוגיא דשבת (קי"ב ב') ומהתם מתוך הסוגיא ופירש"י גם דכין שנפסקה סגירית או חיצונה טמא ואע"פ שלא תקנה עדיין כלי הוא, וא"כ מדהוי כלי למומאה ה כ לגבי שבת ודאיתא שם, ורב יוסף דאסרו בטלטול סבר כר"י דמסבר בברייתא ומסקנא דסוגיא מוכחת דלא כרב יוסף. ומ"ש הלח"מ דאי רבינו מתיר נמי בחצר אמאי נקט כרמלית, י"ל דאתא רק לאשמועינן חצר שאינה מעורבת וכ"מ בכס"מ ע"ש:

פי"א הלכה ה המספיס מן העור כדי לעשות קמיע חייב. ואי איכא איסור בפחות עיין ברש"י ותוס' שבת (ק"ז): במל"ם ופירושה דכל שמשלה בקדש כגון שלא לשמה וכיוצא כו'. תורה דלעיל תינה איתא בהדיא דמרבה שלא לשמה להשמט:

הלכה יז הרוצם רשמים וגורה בכותל כו' כדרך שהלייררין רושמין ה"ז חייב משום כותב בשבת. עיין מ"ש הה"מ. ול"נ שיצא זה לרבינו מהירושלמי פ"ז דאיתא שם הצר צורה הראשון חייב משום כותב והשני חייב משום מכה בפטיש. עוד איתא שם דהב הינכר בה אבר אחד וגם אחר ונפגה חייב משום מכה בפטיש. ורבינו שלא כתב זה

כאן

כאן הוא משום שכן משמע ממ"ש בס"י דין כ"ז דהגומר הצורה חייב משום מכה בפטיש ועל כן דכאן איירי שאותו פרשם לא נגמר הציור אלא המתקן המסתמנין אח"כ, אלא דל"ע דלהאי השמים זה ולא כתב חיוב דצובע:

פ"ב הלכה ח הוצאה והכנסה מרבות לרבות מלאכה תפבות מלאכות הוא. והתה בלח"מ דבר"פ הזורק אמרינן דהוצאה אב והכנסה תולדה ורבינו הזכירם כאחד משמע דשניהם אב. וי"ל דרבינו ס"ל כת"ק בה"ר כשם הרמב"ן בריש שבת אליבא דר"פ דהתם דסבר דהכנסה נמי אב ואת ויושב ביה קושיית התוס' שם בד"ה מי לא עסקינן דקתעייל כו' ויש לי לה"ר לזה מהירושלמי דמכילהין ושבועות פ"א דאיתא שם דהוצאה והכנסה אחת היא ותלמרפין לשיעור כגון שהוציא חצי גרוגרת והכניס חצי גרוגרת, וע"ז סמך רבינו שהזכירם כאחד והבנן לאב וי"ל בזה ליישב דמ' חסר אחת דבאמת איכא מ' אבות כיון דהכנסה נמי אב אלא דלענין חטאת א"ח על בניהם רק אחת והיינו חסר אחת. **במגיד משנה** כתב רבינו האי דלא גרסינן היכא כתיבא הוצאה אלא מכ"ל דהוי מלאכה כו' וזה דעת רבינו. הכי איתא בהדיא בירושלמי שם

הלכה טו מותר לאדם לטלטל כר"ה בתוך ד' אמות על ד' אמות שהוא עומד בלכן עיין בתגיד דכונת רבינו שאין מקומו של אדם אלא ד' אמות לרוח אחת וכר' יהודה עירובין (מ"ה) ולא כחכמים דסברי התם ד"א לכל רוח שהן ח' על ח' וכן מלה דעת הפוסקים שלא הזכירו ח' על ח'. וצריך טעם למה פסקו כר' יהודה נגד חכמים דרבים הן. ונראה משום דאיכא סתם מתני' בס"פ כיצד מעברין (ס' ע"ב) דאבית גוחיה דכ"י דאין ד' אמותיו אלא ירדות אחת וכדמוכח מדברי התוס' שם וכ"כ בהדיא בחידושי ריטב"א שם וא"כ ה"ל מחלוקת בפ' י"ב וסתם אח"כ בכ' כ"מ ומחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם אפילו יחיד נגד רבים וכדמוכח ברים שבועות ומדברי התוס' ורא"ש בעירובין (נ"ז ב'):

פי"ג הלכה טו זרק ורק הזורק עלתי אחר החזן וקבנו כו' בזיר בת"ח מחק דרבינו כתב ספור בפסיקות על ת"ש בנת' קיקו ול"נ דסבר רבינו דרק ר' יוחנן הוא דמיבעיא ליה בם אבל לרבא כבעיא ליה וכדמוכח בשבת (פ' ע"א).

פט"ז הלכה יד שגבה תקרות המוקפות שגה נגס דירה זה כנגד זה כו' גגבו כשירת ומוקין לכן כל צרכן לא נתבאר מהיכן יצא זה לרבינו ומכירס"י בספ"ד דעירובין (כ"ז ב') משמע דגם בשירת בעינן מוקף לדירה ביותר מבית סאתים וכ"ת נ"כ מסירוש ול"ג א') גבי ג קרכיסות זה בגד זה דלא הותר לשיירת רק בתחיית על שתי וערב אבל מוקף בלא לדירה לא הותר לכן. אמנם יש לה"ר לדעת רבינו מהירושלמי דפ"ב דעירובין הלכה ה' דמתבאר משם דגם גגנין היקף מחיצה בלא נגס דירה הקילו בשיירה כבי מבימיד, ע"ש ודו"ק

פי"ז הלכה יט שהלחי הרי הוא כמחיצה ודע דלרי בשיה ינבנים נראה חבירון לא הוי מחיצה ויש ללמוד כן ומדברי הרא"ש בה"ק דסוכה סי' ב' וסי' ל"ד ע"ש ודו"ק אבל קשה ע"ד הרא"ש דלא מפרש הכי בעירובין וע"ו)

הלכה כו בכם ם וכתב הרמב"ן ז"ל דדברי הכי היא וכן דעת רבינו. כ"כ הרא"ש וכ"ה בירושלמי בהדיא:

פ"כ הלכה ג התרו חכמים ליתור בהרה נבה גגבו'ם כו' יהא יתר קינבין, ליתו עד כבדה בדתיו ויחזירה וכה"ג כתב רבינו בכ"ה מהל' עבדים גבי הרוכל עבדו כו' ושם כתב דאין קנס זה בה"ל וכדעת רבנן שהבאת הר"ן בפ' השולח, והב"י ביו"ד סי' קנ"ה הביא בשם ר' ירוחם דה"ה גבי קנס דמכירת בהמה גסה נוכח בה"ל, אך בפ' לו"ת בריש ח"מ כתב דלדעת רבינו גם בה"ל והטעם דל"ד מכירה בהמה ליתירה עבד דלא שכיחא ובדאיתא בגמ' וי"ל לה"ר לסברא זו ממ"ש רבינו בפ"ד מה' גזילה גבי גזל אחד מחבירו ונתנו ויידע הזיזי דמכלם יכל א' ות' דמשמע גם בח"ל מע"ג דאין דנין ד"ק בח"ל אבילו דרבין ידעת הגאון הנזכר ה"ל דגבי גזל דשכיחא שאני וכדאיתא בר' סנהדרין

פכ"ב הלכה יז המכבס את הבידר אסור רבאי שהיא מוגנו כו' אבל התלוק מותר. ובהגהות מ"א טעה בזה דבין סידר ובין חלוק מותר. ועיין בהה"מ שכתב דזה תלוי בחילוף הגירסאות בגמ' דשבת (קמ"ח) ול"נ לה"ר לגירסת רבינו מדאיתא בפ"ב דמ"ק (י' ע"ב) רבא שרי לכבכובי קרתא מ"ס מעשה הדיוט הוא וכ"פ רבינו בפ"ח דה' יו"ט בדיני הוגו של מועד וידלימצריך לתימרת דביועד שרי ש"ת דבשבת ויו"ט אסור לכבכם בגד. ובה"ג דייקי התוס' והרדכי התם אתא דהאי רבא שרא לברוקי סוטה ע"ש

פכ"ג הלכה יב אסור לכחול בכוך בשבת מפני שהוא ככותב בא"ח סי' ש"ג כתב דאסור רכני שהיה נוטע, וזה תלוי בחילוף הגירסאות בגמ' דס"כ המצניע ודע דבירושלמי איתה כגירסת רבינו. אך לכל הגירסאות ק"ל דתיבוק ליה היסורא דלכחול בכוך משום שהיא רכואה לעין וכדאיתא בפ' ח' שרצים וק"ט, ואח"כ מצאתי שהרגיש בזה בס' תהלה לספרים ותירץ דהכא איירי בבריא דליכא למיחש לשחיקת סממנין. ולדידי א"נ לזה דאפילו בחולה בעינים מסכנת דליכא משום רפואה דהא אמר בס"כ שוא' (פ"א) האי כוהלא עד מ' שנין מרווח מכאן ואילך לא מרווה, ובכה"ג איצטריך לאסור כאן לכחול משום כותב

פכ"ד הלכה יא בב"מ דהיינו דוקא בהיבורי דרבנן אבל בהיבור תורה מוחין ביד אביו שלא יניחנו לעשות איסור. וכ"כ הרדב"ז סוף ח"ב

פכ"ו הלכה ה הגמ"יי סי' ד' כרב הונא דהוא בתרתה ע"ב. ובגיטין (ז') פירש"י דרב חסדא תלמיד ר"ה היה. והתוס' בס' הדר כתבו דהיה תלמיד חבר שלו שם ודלא כרב הסדא דאמר כו'. נ"ל ודלא כרב הסדא דאמר

הלכות עירובין פ"א

הלכה טו ומערבין במעשר שני בירושלים. בירושלמי עירובין ועיין בתוספתא פ"ב דעירובין:

הלכות שביתת עשור פ"ב

הלכה ד בלה"ס וי"ל דפייך היכא דבהה מהרה ופסק ואח"כ שתה דאנו משערים אם יש מתחלת השתיה עד סופה כשיעור שתיית רביעית כו'. וכ"כ הרדב"ז סוף ח"ב סי' קמ"ה וק"נ ורח"מ בשו"ת מים עמוקים סי' ט"ו

בהלכות יו"ט פ"א

הלכה ב כל העושה מלאכה שאינה לצורך אכילה כגון שבנה כו' בפל מ"ע ועבר על ל"ת. ואפילו עשאה לצורך אכילה כיון שעיקרה אינה לצורך אכילה לוקה וכמ"ש הכ"מ והלח"מ בכמוך לדעת רבינו. ואם דלא כמ"ש התוס' פ' המצניע (צ"ה) דאמר נמי גבי בונה מחוך שהותר לצורך אכילה דתנבן גבינה הוי בונה סוחר נמי שלא לצורך. ואם נפל ביתו ביו"ם שלא היה אפשר לבנותו קודם יו"ט ואיכא צורך היום לאכול בתוכו אין בו איסור דאורייתא לבנותו. ועיין בספר"ח בא"ח סי' תנ"ה, ועיין בס' פ"י בביצה שתיישב דעת רבינו דלא ס"ל דמגבן הוי בונה אלא במגבן לאוצר לעמוד ימים רבים וא"כ ל"ש בונה משום אוכל נפש ביו"ם. ויש להוכיח מהסוגיא דפ"ב דשבועות (ס"ו) כדעת רבינו דאיכא איסור דאורייתא בבונה ביתו אף שלא היה אפשר מעיו"ם ואיכא נמי צורך היום, דקאמר התם היכי נעביד נבנייה ביו"ם ונקדשיה אין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ם ופירש"י כדאמרינן פ"ק דיבמות יכול יהא בנין ביהמ"ק דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו כו' ויו"ם נמי שבתון איקרו ע"כ. ומשמע דאיכא איסור דאורייתא בזה ומש"ה לא אפשר למבנייה ביו"ם ולקדשיה בשתי הלחם. והשתא לפ"ד התוס' דפרק המצניע ודאי אפשר למבנייה ביהמ"ק ביו"ם ולקדשו משום דאית ביה נ"כ צורך היום להיות מקום ראוי לכהנים לאכילת ק"ק וכה"ג אמרינן מתוך, ואף רבנן לא הוי להו למגזר במקדש. א"ו כדעת רבינו דלא אמרינן מתוך רק בהוצאה והבערה ולא בשאר מלאכות. וכן יש לה"ר מביצה (ל"ב ב') גבי אבנים של בה"כ דמשמע דאיכא בונה ביו"ם וכ"מ שם (ריש דף ל"ו) דאיכא אשווי גומא ביו"ם והיינו בונה

הלכה ג העושה אבות מלאכות הרבה ביו"ט בהתראה אחת כו' אינו לוקה אלא אחת חילוק מלאכות לשבת ואין ח"מ ליו"ם. בס' מרכבת המשנה לבעל יד אהרן הקשה לרבינו דבעתי התראות יש חילוק מלאכות ביו"ם א"כ אמאי מקשה על רבה בפסחים (מ"ז) ממבשל ג"ה ביו"ם לימא דאיירי שהתרו בו משום מבשל ומשום מבעיר. וי"ל דהא דאין חילוק מלאכות ביו"ם במזיד היינו דוקא בעושה מלאכה אחת שחייבין עליה משום ב' שמות או בעושה מלאכה אחת ג"ס בהתראה אחת אבל בעושה ב' מלאכות נמודות על ידי ב' התראות חייב ב' ומש"ה בעלי מוקצה וביטול מקשה שפיר דהכא במעשה אחד הוא דעלי מוקצה נמי עיקר איסורן מה שמבשל בהן אבל על הבערה וביטול לא מקשה התם לרבה כיון שאינן במעשה אחד וכ"כ בס' פ"י וא"ש קושיית המרכבת המשנה על רבינו:

הלכה יז כל שאסור בשבת בין שהוא דומה למלאכה או מביא לידי מלאכה בין שהוא משום שבות ה"ה אסור ביו"ם אלא א"כ היה בו צורך אכילה. משמע דלצורך אכילה הותר ביו"ט דבר שהוא דומה למלאכה וכו' ואע"ג דמלאכה גמורה לא הותרה אפילו לצורך אכילה מ"מ דבר שאינו מלאכה ממש רק שהוא דומה כו' לא אסרוה ביו"ם לצורך אכילה וכ"מ בכ"ד. ומכאן תשובה למ"ש הלח"מ לקמן בפ"ו דהמעשר ביום טוב בתייד לא יאכל אף דלית ליה פירי אחריני, והשתא הא איסור הפרשה הו"מ ביו"ם אינו אלא משום שדומה כמקדים אוכל פירות והרי הוא כמתקן וממכר דאסור משום שמא יבוא כ"ש בסכ"ג מהל' שבת וא"כ אין לנו לאסור לצורך אכילה ביו"ם, וכן יש לדייק מדברי רבינו שכתב לעיל בסכ"ג מהל' שבת וכת"ש שם ונהי דלכתחילה אסור משום שהיה אפשר מאתמול מ"מ בדיעבד אין לאסור, וסלמול מוקצה לצורך או"כ כתב בס' בעה"מ דמותר אף אם היה אפשר מאתמול וכ"כ הגל"ח:

שהמוקצה אסיר ביו"ט ומותר בשבת מפני שיו"ם קל תשבת אסרו בו המוקצה שמא יבוא יזלזל בו. כתב במ"ל בתחי' יו"ט (דף ב') כו' ומכאן קשיא לי אהא דאמרינן ביציה (קי"ב) כו'. ולק"מ לכת"ם בתלמתום לפרש הא דבילה ומ"ש המגיה שבי בזה למלך מהריק"ו שורש ע"ב הובא בהל' סגנות פי"ג

הלכה יח הרנגולת העומדת לגדל ביצים כו' ופירות העומדים לסחורה מוקצה הן ואסור לאכול מהן ביו"ט כו' ונראה שזהו נ"כ דעת הכלבו שהביא הב"י ס"ס ס"י שכתבו אין דין הכנה לעכו"ם שאם היו לו המרי דעיסקא או גרוגרות ומוקים כו' הכל מותר דמשמע דאילו בישראל הוו מוקצה דאיירי ביו"ט, ובכדי כתב עליו הב"י דהתרי דעיסקא כדי נבבת דאפי' בשל ישראל לא הוו מוקצה כמ"ש סי' ש"ח ע"ש, דז"א אלא בשבת אבל ביו"ט הוו מוקצה כמ"ש רבינו כאן:

פ"ב הלכה א אכרות שנולד ביו"ם אסור וכו' כתב ה"ה ועגל שנולד בשבת יש מי שאסרו ביו"ט הסמוכה לו ויש מתירין ואפילו ביותו מותר לחולה. ועיין בלח"מ שנדחק בדבריו והרב מ"ל הניחו בצ"ע, והדבר מבואר בר"ן רפ"ק דבילה שכתב וז"ל עגל שנולד בשבת אפשר להתיר ולאסרו ביו"ט שלאחריו דכיון דבשבת עצמו אסור משום מוקצה מחמת איסור אימו חכין ליו"ט אבל שיש חולקין בזה דכיון דאילו אית ליה חולה בתוך ביתו חזי אפילו לבריא כאומצא אפילו ביו"ט שרי.

פ"ג הלכה יד כל הדברים האלו שאמרנו היו בזמן שהיו ב"ד של א"י מקדשין ע"פ הראיה כו'. והרס"ל ביס"ם תמה על זה שהרי רבא הוא דקאמר מניח אדם ע"ת ביו"ט ראשון ומהנה אע"ג דבימיו היו מקדשין על פי חשבון. ולא"תמיפתיה מ"ש רבינו בפ"ה מהל' קה"ת דבימי רבא עדיין היו מקדשין ע"פ ראיה. אך אי קשיא הא קשיא דכתב שם עד ימי אביי ורבא ובגמ' איתא נ"כ רבינא ורב אשי ובימיהם ככר בטלו לקדש ע"פ ראיה, ומצאתי שכ"ה בס' עלי אלתונים ומיהו י"ל דרבינו ס"ל דרב אשי היה בימי רבא שהרי כתב בהקדמתו ומכלל החכמים שקבלו מרבא רב אשי ורבינא, והא דאיתא בכ"ד דקידושין דביום שמת רב יהודה נולד רבא וביום שמת רבא נולד רב אשי, רבינו לא היה גירסתו כן, ועי' מ"ש לעיל בהקדמה:

הלכות חמץ ומצה פ"א

הלכה א כל האוכל כזית חמץ בפסח כו' אחד האוכל ואחד המתחה ושותה. משמע דה"ה דשוין בשיעוריהן וגם המתחה ושותה שיעורו בכזית וכ"מ בסוגיא דחולין (ק"כ) וכן איתא בהדיא בתוספתא פ"א דפסחים כשם שאכילה בכזית כך שתייה. וקשה מדדברי רבינו בפי"ד מהל' מ"א משמע דשיעור שתייה במשקה או באוכל מחוי הוי ברביעית. וי"ל ע"פ דאיתא בר"פ התלגיע גבי יין, ודם דכזית ביצה הוא רביעית בלח, וסבר רבינו דה"ה באוכל שנמחה הוי תכזית רביעית, ולס"ז מ"ש כאן דמיחה ושותה כאוכל היינו משום דמאוכל כזית כשנמחה נעשה רביעית משקה אבל בלאת שיעור מחוי הוא ברביעית לאחר שנמחה ונעשה משקה, והא דבתוספתא ובסוגיא דחולין משערין בכזית היינו אם רוצין לשער קודם שנמחה ועדיין אוכל הוא משערין אותו בכזית וא"ל לשערו אח"כ אבל אם לא שיערו עד אחר שנימחה משערין ברביעית והא והא אחת היא. וכן י"ל דעת רבינו שמ"ש בפ"כ מהל' נזירות ע"ש.

פ"ב הלכה יא במש"ל וקשיא זו עצומה בעיני וצ"ע. עיין בפר"ח: שם א"ס ונפ"ד מה' אבר מה"ח, צ"ל פ"ס: שם ומיהו אפשר לחלק דשאני התם כו'. עיין גם' פ"י כתובות, ועיין בריטב"א שם:

הלכה יב כית המתן כאיה ע כו'. עיין בהשגות, ועי' גם' מגדת דוד:

פ"ג הלכה ו בב"ם פד"ה ואם כו' ורצונו היה לבערו אלא שחכמים אסרוהו אינו עובר עליו כו' וזה אנוס הוא ע"כ. ק"ל מפ' א"ע (מ"ח) גבי הא דח"ל ר"א לר"י נדבריך הרי הוא בב"י גבי הפרשת חלה בטומאה ביו"ט דאוסר ר"י לאפותה קודם שהפרין, ולפ"ד הכ"ם הא אנוס הוא שאסרו לאפותה ושלא ברצונו תבוא לידי חימוץ ואמאי עובר. ונראה דגם הכ"מ עצמו לא ס"ל שאינו עובר בב"י משום שהוא אנוס בתקנתא דרבנן רק דוקא בהא גבי מוקצה דמאי ה"ל למיעבד הרי בדק בתחילה כל הבית ולא מצאו, אבל בהך שנסתפק הפר"ח במו"ח סי' הל"ד אי מועיל ביטול בשעה ו' לפטור מבל יראה כיון דמה"ש עדיין הוא ברשותו לבטל רק מדרבנן אינו ברשותו אי נוקי מה"ת בהא ודאי פשיטא ליה דעובר על ב"י שהרי פשע שהיה יכול לבטל קודם שעה ו', והה"נ בהא כתבו כח"י בשבת (ד'). ועוד נראה דהתם לא היה תקנת חכמים ביחוד על מצות ביעור רק שגזרו על איסור מוקצה בעלמא והוא מתבטל ממילא פ"כ ממצות ביעור לכך חשוב אנוס משא"כ בספיקו של הפר"ח גבי ביטול לאחר שש שגזרו הכמים ביחוד פ"ז שלא יבטל והוא עבר על גזירתם וביטל לא חשוב אנוס. ומיהו נרים כחיבות תשוב אנוס מחמת תקנת חכמים שגזרו שלא ישא ומחמתם אינו נושא קודם יום ד'. וכ"מ מדברי רבינו כאן בלכה ז' שפסק מתחלת שעה ו' ולמעלה אינו יכול לבטל שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנייה לפיכך אם לא ביטל קודם שש כו' כ"ז עובר על ב"י כו' ואין הביטול שעה מועיל לו כלום, הרי משמע מדבריו דכיון דמדרבנן אינו ברשותו לבטל עובר אע"פ שביעור אח"כ. והה"נ כתבו התוס' ריש סוכה (ג') גבי הגך דגזרו רבנן שאינו יוצא יד"ח סוכה או ק"ש מה"ת לא יצא יד"ח, וכ"ש הפמ"ג במו"ח סימן תרכ"ט, ואמ"ג דהר"ן לא ס"ל כהתוס' מ"מ רבינו כהתוס' ס"ל. והא דפסק רבינו בס"ד מה' סוכה דהעושה סוכתו בראש האילן או ע"ג גמל כשירה ואין עולין לה ביו"ט, ובגמ' שם (כ"ג) מפרש דאפ"ג דבעינן סוכה הראויה לז' הא נמי מדאורייתא מחזי חזי ורבנן הוא דגזרו ולא אמר דכיון דמדרבנן אינה ראויה לז' לא יצא מה"ת דהתם נמי חשוב כאנוס בתקנתא דרבנן שגזרו בע'מח שלא לעלות ע"ג אילן ובהמה ביו"ט ומחמת גזירה שגזרו בעלמא אינה ראויה לז' ואין זה חשוב להפקיע מצוה מה"ח משא"כ היכא שגזרו ביחוד על איזה מצוה וכמ"ש, ובפרט לדעת רבינו ריש הל' ממרים דכל גזירה דרבנן איכא לאו דלא תסור וע"כ שפיר איכא למימר דמה"ת לא יצא. וכן מ"ש הפמ"א שם ס"ק כ"ב דבכל דבר שאסור לפסך בו משום גזירה המככין בו בשעת הדחק כשאין לו במה לסכך, אפשר דל"ק לדברי התוס' הנזכר דהתם נעבר במזיד אגזירה דרבנן והיה יכול לקיים המצוה כתקנה שלא לעבור על גזירתם מש"ה אמרינן שלא יצא י"ח נמי מדאורייתא דכל מילי דרבנן סמכוה על לא תסור, והה"נ כשהיה יכול לבטל קודם שש ולא ביטל מדאורייתא עובר משא"כ בשעת הדחק כשאי אפשר לו לקיים המצוה בכה"ג לא העמידו דבריהם שם: ועוד י"ל ע"פ מ"ש בהל' מכירה לדעת רבינו בהל' מעילה והתוס' בפסחים (כ"ט) דהיכא דלפי תקנת חכמים נתבטלה המעשה לגמרי לכולי עלמא ממעטינן ליה מקרא והה"נ גבי ביטול תמן בשעה ו' דלפי התקנה שאסרו בהנאה ואינו ברשותו הרי כאילו לא בטלו כלל ולא אמר כלום ולא עשה שום מעשה כלל לכך אמרינן דמה"ת עובר בב"י, וכן הכריע הפר"ח דאזלינן בתר דרבנן ומדאורייתא לקי משום ב"י, והביא ראיה מדאמר רב גידל המקדש משעה ו' ולמעלה א"ח לקידושיו אלמא דאהי איתא תמן דרבנן ומפקיע קדושי דאורייתא. ומה שדחה בספר המד משה דשאני קידושין דהמקדש אדעתא דרבנן מקדש אבל לא מצינו מלקות אם אין בו חיוב מה"ת, באמת מגיס אכילו חיוב כרת ע"י תקנתא דרבנן בגיטין (ל"ה) אוקמוה רבנן לגרושיה תגנב כי היכי דלימייב עליה כרת כשהקדישה ושמשה במזן. והה"נ י"ל גבי חמץ דאפקוה רבנן מרשותו שלא יוכל לבטל בשעה ו' כי היכי דליחייב עליה. ומיהו מסרש"י (מ"ז) יש לדקדק דמשום תקנת חכמים לא לקי שפירש גבי חורש ביום טוב דלא לקי למ"ד מאיל ורמאי לכסוי דם נפור ואסיט נכתנים שצריכין כתישה ראויות לכותש כלאמר יד ח"ל דשטים בעלמא הוא ע"י שמי דמדאורייתא פרי סקע ליה מלקות, משמע דאף דאסור מדרבנן לא לקי: בלח"ם ולא מצאתי שכ"כ לא בהל' ברכות פי"א כו'. עי' שם סוף דין י"ג:

פ"ה הלכה ט ומפרסם את המצות כלומר היזהרו במצה ושימרו אותה מכל נד חימוץ כו' אחר שנקצר. עי' במגיד דלדעת הרי"ף ורבינו דאינו מעכב השימור במצה בכל ימות הפסח משעת קצירה רק בליל א' וכתב הכ"מ בסוגיא שם גם' כל שעה. ונראה שנתכוון למ"ש שם גבי ארבא דטבעה דהדר רבא ואסר לזבוניה לנכרים קב קב דדילמא מזבן ליה לישראל ואי איתא דצריך שימור משעת קצירה לעיכובא לכל הפסח הרי לא אתא ישראל למזבן כלל חיטים מנכרי, וא"מ דליכא עיכובא בזה כלל:

פ"ז הלכה א מ"ע של תורה לספר נסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור כו' כמו שנאמר זכור את יום השבת. הל"מ הרשב"ב מקורו מהמכילתא ופרק ע"פ (קמ"ז) והם לא מכר לימוד יציאת מצרים משבת בגז"ש דהוא רק מכרם נז"ש דזכירה (קי"ז) ללמוד שבת מיצ"מ לענין שיזכור יצ"מ בקידוש היום. אמנם דברי רבינו שנעתים מהמדרש רבה סוף פ' בא ח"ל אמר הקב"ה למשה האמר לישראל כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית שנאמר זכור את יום השבת כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו יום שיצאתם משם שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. הרי משוה דמדמה ויליף זכירה דיצ"מ מזכירה דשבת:

הלכות לולב פ"ז הלכה כב בלח"ם ונראה דיש להקשות עד כו'. עגר הקשה זה הרמב"ן בס' המצות: שם בבג"ס כתב הרמב"ם בסדיש שהל"מ לא מקרי ד"ס וצ"ע. ולפמ"ש הפר"ח ביו"ד סי' כ"ס לק"מ:

הלכות קידוש החדש פ"א הלכה ה אין נאיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית. עי' קידושין (ל"ז), נדרים (ע"ח):

הלכות תעניות פ"א הלכה ה ואין גוזרין בתחילה תענית אלא בשני בשבת ובחמישי שלאחריו וכו' וכן על סדר זה בה"ב עד שירוחמו.

והקשה בלח"מ אמאי פסק כר' יוסי ולא כת"ק דאמר דשלש תעניות שאיום הן ה' ב' ה'. והקדימו בזה הריטב"א וכתב שאינו יודע טעם לרבינו שפסק כיחידאה ר' יוסי נגד רבנן. ואני אומר דרבינו טעמו ונימוקו עמו דהא איתא בירושלמי דאתא עובדא קמיה דר' יוחנן והורה כר' יוסי והיה ר' אלעזר מגמגם ואמר שבקין סתמא ועבדין כיחידאה אשכח תני לה ר' חייא בשם ר' מאיר אמר ימות שבת ידע פירקא ע"כ:

פ"ג הלכה י בלח"ם ולא אמרו כן בגמרא שליפים להתענות אלא על דברי ר"י כו'. נ"מ הכי בתענית (י"ס):

פ"ד הלכה א בכל יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר כו' ומתנין ספר מקלה ע"ג התיבה וע"ג ספר תורה. וכתב הכ"מ שאינו יודע מנין לו לרבינו שנותנין ספר מקלה ע"ג ס"ת, דבגמרא איתא ע"ג התיבה. ומצאתי בילקוט ישעיה סי' ס"ס שהעתיק נסחת הגמרא בזה"ל ולמה נותנין ספר מקלה ע"ג ס"ת אמר ר"י בן פזי כו', ובודאי שכך היתה גירסת רבינו, וכך היא גירסת האלפסי והרא"ש:

פ"ה הלכה ג ומ"ג חמשה דברים אירעו בו כו' ונפל ביד ע"א והכרנו כו'. עי' בהלכות מלכים פרק י"א:

ציוני מהר"נ

הגיעו לידינו ע"י הרב הגאון מהר"ש ארינשטיין נ"י אבדק"ק אזערקאוו.

הלכות שבת פ"ה הלכה ד נסוטו נ"ל. ועי' בלח"מ שסיים בצ"ע ומצאתי בשטמ"ק כתובות דף י"ג ע"ב בשם דאיתא שם בה:חר של המשוכרת כו' ח"ל פירש"י תשובה גמורה וגלות והקשו עליו דח"כ נבר תו בו ר"נ והא חזינן אמורשי דפסקן כר"נ ועבדי כוותיה וי"ל דלפ"נ דגלה אותם בכמנה מ"מ קבלתם אמת היתה וכן שמעתי משמי של ר"ת שהיה אומר כן על הא דאמרינן בפ' מי שהיה טמא חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרים וחכמי או"ה אומרים כו' ואמרינן כהם א"כ תשובה לדבריהם כו' ואמר ר"ת ז"ל דאפ"ג דנגחו חכמי או"ה לחכמי ישראל כיינו שאמן בבעטום אבל באמת הוא כהכמי ישראל וסיים דאמרינן בהפלה ונוקם חלוני רקיע ועוד אמרו בפ' אלמנה לכ"ג (דס"ז פ"א) אר"א מי קתני וקיבע והאדו לו קתני דאסתבר טעמיה ע"כ. וא"כ דעת ר"ת ז"ל דסברת חכמי ישראל לא נדחים כלל ומה דאיתא בגמ' דנגחו חכמי או"ה הוא רק בטענות אבל האמת הוא כדעת חכמי ישראל ול"ק כלל קושית הלח"מ על הר"מ:

הלכות שבת פ"ה הלכה ד עיין בלח"מ שכתב דברי ר"ת ז"ל שהביא הכ"מ הוא מפני שהוא ז"ל הולך כסברת חכמי ישראל (שגלגל קבוע ומזל חוזר וכו'). פ"ס טעל בכאן וצ"ל [שביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע כו'] וזו היתה כו' כנ"ל:

פ"ח הלכה ה המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת כו'. דברי רבינו נובעים מהירושלמי דשבת פ"ז ה"ב על המשנה דאבות מלאכות ארבעים חסר אחת ח"ל, כל אלין שיעורים אם להוכלין כגרוגרת, אם לבהמה כמלא פי גדי אם לבשל כדי לבשל ביצה קלה וכו' וע"ש בק"ע:

הלכה טו וכל השוחק תבלין וסממנין במכתשת הרי זה טוחן וחייב. כן מבואר להדיא בירושלמי דשבת פ"ז ה"ב וסשוחן, הדן דשחק מלח חסף פלפלין חייב משום טוחן, וה"ה כל מיני תבלין וע"ש בק"ע:

פ"ט הלכה יט הקולע את הגימין הרי זה תולדת אורג. שבת דף ס"ד ע"א במה דמייתי שם בברייתא מוסיף שק על הבגד משום אריג, ופריך אמו בגד לאו אריג הוא, ה"ק מוסיף שק על הבגד אע"פ שאינו אריג משום, לאמי חזי אריג שכן עני קולע שלש נימין ותולה בצואר בתו, ופירש"י קולע נ' חוטין של משי וקליעתה זו היא אריגתו מאחר שהוא פחות כדאמריק גבי היכי חלילתא בריש פרקין דקרי לבו אריג, והא דקאמר אע"פ שאינו אריג כלומר לאו אריג ממש, ומתוכא דכ"ה לענין שבת דזה נחשב אריג:

פי"ז הלכה כח חמשה קנים ואין בין אל"ז שנעשה ויש ביניהן שש טפחים לכאן ושנה טפחים לכאן נדונים משום אית שיש בה שני אמין. עי' במ"מ. ובספיטום נראה דרבינו סמך בזה אירושלמי בפ"ב דעירובין כ"א דפשיטא ליה דנידון משום דיומד ח"ל בירושלמי שם היו המשה קנים והין בין אל"ז נ' ויש בכן שש לכאן ושנה לכאן נידונין משום דיומד וע"ש בש"ק:

פי"ח הלכה ב וחלב בהמה טמאה כדי לכחול עין אחת. כ"ה בירושלמי שבת פ"ח ה"ס, הדא דאת אמר בחלב בהמה טהורה אבל בחלב בהמה טמאה כדי לכחול עין אחת וע"ש בק"ע:

הלכה ז המוציא חצב להוכלים כגרוגרת לבהמה כמלא פי גדי לעצים כשיעור העצים להזייה כשיעור הזיה. בירושלמי דשבת פ"ח ה"ב, הוציא כיסה איזוב וקודנים אם לאוכלין כגרוגרת, אם לבהמה כמלוא פי גדי, אם לעצים כשיעור העצים, אם להזייה כשיעור הזייה, וע"ש בק"ע:

הלכה ט המוציא דיו על הקולמוס שיעורו כדי לכתוב ממנו ב' אותיות אבל אם הגיח הדיו בפני עצמו או בקסת צריך שיהיה בו יותר על זה, כדי שיעלה ממנו על הקולמוס כדי לכתוב ב' אותיות. וכתב הכ"מ משנה פ' המוציא ע"ח ע"ב, ובגמרא דף פ' תנא ב' אותיות בדיו ב' אותיות בקולמוס ב' אותיות בקלמרין, פי' קלמרין קסת הסופר וכו', ויש לרש"י ז"ל בזה פי' אחר שלא כדרך רבינו ע"כ, טוונתו דרש"י פי' שם דכל היכא דמפיק ליה שיעורו כשתי אותיות, ושלא כדברי רבינו דצריך שיהיה

ט יותר. אולם דברי רבינו נובעים מהירושלמי דשבת פ"ח ה"ג הוגיה דיו אם בקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות אם בכלי צריך יותר, ובילור רבינו משום דהא"ל בא"ת ידבק מן הדיו בצדדי הכלי, נמלא בהוציאו מ כתוב בו שתי אותיות, ולהכי צריך שיהיה כ"כ כדי שיעלה ממנו על הקולמוס ג"כ כדי לכתוב ב' אותיות, וע"ש בק"ע

הלכה יא עכר והכר כדי לכסות דם לפור קטנה בירושלמי דשבת פ"ח ה"ד בשיעור אמר עפר כדי לכסות בו דם צפור קטנה, הי בשיעור עפר והכר כדי לכסות בו דם לפור קטנה, וע"ש בק"ע

פ"ב הלכה ז לא היתה פרו בתיבה ולא עכו"ם ולא אחד יכנו אנו מהלך בו כהות פחות מד' אמות ואפילו מיתה שבאה לידי מהלך בה כהות כרות מד' אמות אבל קודם שהגיע לידו אם יכול להפסיק עליה יפסיק ואם לאו יוליכה פחות כהות מד' אמות וכן כתב רבינו לעיל בכ"ו הכ"ב וז"ל אבל תיתה לא יתן לעכו"ם אלא מוליכה בפחות כהות מד"א, ועיין בח"ע וכת"מ שרביהו בהכרי לוגל באיו לרבינו ע"ז דהא בגמרא לא מפרש הכי ודבינו נדהק בתשובתו לקיים כסקו ועיין בביאור הגר"א באו"ח סי' רס"ו ס"ק ח' שכתב ומולאו של הרמב"ם רפ' בתרא דע"ז דף ע' ע"ת דהיתא שם האמר רבא א"ר לי אבוד גיורת כי הייגו בהרמיותן אמרין יהודאי גא רמיכרי שבקא דלי מגכרי שבקא כתה כיסי קא מבהלתי בבוקא, ואינהו לא ידעו דשבירא לן כר"י, דאמר ר"י המוצא כיס בשבת מוליכו בהוה פחות מארבע אמות, וכתב שם דלפיכת הכוסקים נ"ל הרואה שהולכה בזונג, אבל הריב"ש וכר"ש כבלג שאלה, וכ"ע כפסק דגמ' כמה כיסי מבהלתין בשוקא כו' עכ"ל. וע"כ בירה"כ בירושלמי פ"ל ד דשבת ה"א, וכתב שם שבשום אופן אי אפשר לברר להאי דע"ז בעגין מליאה ואף שרבינו לא השיב להכרי לוגל אלא מלד סברת בעלמא אבכר שהוא ז"ל לא זכר מזה בשעת שהשיבו ט כרו שהעיד על עלתו בתגרותיו שלעה זקנותו ומרחת טרדותיו שבה מאין ינלאו לו הרבה דברים שכתב בתבירו ע"ש בתה"פ.

פכ"א הלכה ט עלה באילן בשבת בשוגג מותר לירד במזיד אסור לירד ובבהמה אפילו במזיד ירד משום לער בעלי חיים וכתב הרמ"ח עיר באילן בהמולא תפילין בעירובין דף ק"ג, וכתב רבינו ובבהמה אפילו במזיד ירד, ודברים נראין הן ומתבארין מן הדינין הבאים, דידוע שרבינו אינו מביא בספריו רק מה שיוכל מפורש בתלמוד להדיא ובאתת גם דבריו מבוארים בתלמוד ירושלמי דביצה פ"ה ה"ב, דאיתא שם מפני מה אמרו אין עולין באילן שמא יפסח ויתכל או שמא יפסח וירעיד וגו"ש בס"מ נ"מ בין הני שני טעמים, וקאמר הירושלמי ופריטין מן הדא היה רוכב ע"ג בהמה אומרים לו רד הדא אמרה שמא יפסח וירעיד, מפני מה אמרו היה רוכב ע"ג בהמה אומרים לו רד, וגבי אילן הסור לירד אבריא אמרו כו', הגה ר"א ג"פ קומי ר"ז שניים הוא שהוא מנווה על שביתת בהמה כרוהו למען ינוח שורך וחמורך כמוך ע"כ. והגה סוף דברי הירושלמי הללו דאין רוכבין ע"ג בהמה משום שביתת בהמתו הובאו ג"כ בהרי"ף והרא"ש בביצה דף ל"ו ע"ב והגה המהרש"ל ביש"ש שם בפ' ה' דביצה רלה ללמוד מזה דגם ביו"ט איכא עשה דשביתה בהמה דכהן מיירי ביו"ט, וחולק על הב"י בשם הש"ל שהורה להלכה בהנהות הש"ע באו"ח סימן רי"ו סעיף ג' דאין אדם מנווה על שביתת בהמתו ביו"ט, אבל ברמ"א שם בס"ק י"ב השיג עליו דאין כוונה הירושלמי דביו"ט איכא עשה דשביתת בהמה רק פירוש דברי הירושלמי הם דמס"ה בעלה ע"ג בהמה אפילו במזיד ירד משום שלער היא לה והיכא לער בע"ח, וכדי שלא תקשה איך אפ"ל דכוונת הירושלמי משום לער בע"ח דליך שייך ע"ז יותר שביתת בהמתו ע"ז הביא שם המג"א ראיה מדברי התוס' בשבת דף קנ"ד, דגם חגיעת לער מקרי שביתה, וכמו שדרשו רבינו ז"ל בתכילתא למען ינוח שורך מן לו נייח שלא יהא לו לער וע"ש במחהש"ק, ומעתה דברי רבינו מבוארים בירושלמי לפי פי' המג"א שלא כהיש"ש, ונתבארו היטב דברי רבינו.

פכ"א הלכה ט אסר היצוא והתכדלין מן כדינין הבאים, הספק „אבל קשה שאסר כן" דידוע:

פכ"ב הלכה כד ומותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרעו נקרעו, כ"ה בירושלמי דשבת פ"ז ה"ב ר"ז בשם ר"ה כליו מבית האומן לובשן ואם יתקרע יתקרע, עיין בק"ע ב' פירושים ורבינו מפרש כפירוש השני

הלכות עירובין פ"א

הלכה טו ומערבין במעשר שני בירושלים מפני שהוא ראוי שם לאכילה אבל לא בגבולין. כן הוא בתוספתא, והובא בירושלמי פ"ג דעירובין ה"ב מערבין במע"ש בירושלים אבל לא בגבולין וע"ש בפ"ק ובמחה"פ

הלכות עירובין פ"ד

הלכה יח נפל החיל שבמבוי כו'. עי' בכ"מ שנדחק לפנוש כפס למה שפסק רבינו כר' יהודה אבל בספיקות נראה דרבינו סמך בזה על הירושלמי שם בפ"ח דעירובין הל"ד דאיתא שם ר"ה ור' אסי ור' אמי סלקין למכברי ופסקו מדבית ר' ינאי הלכה כר' יהודה וע"ש בפ"ק

הלכות שביתת עשור פ"ב

הלכה ד אכל פעם וחזר ואכל אם יש מתחלת כו' וכתב המ"מ תוספתא אכל וחזר ואכל כו' אבל לא הראה מקום התוספתא, והר"ן בפ"ח דיומא בסוגיה דהאוכל כטהבת הגבה העתיק דברי רבינו הללו וכתב ונראה שלמדה הרב ז"ל מדתניא בתוספתא בפ"ק דפסחים לענין הפן אחד האוכל ואחד השותה ושותה כו' שתה ושהה וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין ע"כ. הכל לא היה צריך ללמוד זה מתמן שדברי רבינו מבוארין להדיא לענין יוה"כ בתוספתא דיומא פ"ד אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין שתה וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה ועד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין ע"כ, ומכאן טעמים דברי רבינו ודברי הר"ן ז"ל נ"ע

בהלכות יו"ט פ"ד

הלכה א אין מוציאין את האש לא מן העצים ולא מן האבנים וכו'. ובהשגות כתב הראב"ד ז"ל ויאסר מפני שהוא מוליד ואין כאן הכנה והוא הטעם המפורש בגמ' עכ"ל, ועיין הה"מ ועיין בייהה"ס באו"ח ריש סימן תק"ב בכוונת המ"מ שזה ג"כ הפי' בכ"ס משום דקא מוליד והו"ל לעשות מערב ולא הותר כ"א בלש המלוי ע"ש. ובאמת כדברי רבינו דלהוליא אש מעצים ואבנים הטעם חיים תכשירי אוכל נפש דאפשר לעשות מערב, מבואר להדיא בירושלמי דביצה פ"ה ה"ב ובמגילה פ"א ה"ו על המתני' דאין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, הא בשם ר' יהודה אף מכשירי אוכל נפש התירו מה ביניהון וכו', ר"א בריה דר"א להוליא אש מהבנים ביניהון, ופי' הק"ע דלהוליא אש מאבנים לבשל ביו"ט איכא ביניהו, דלר"י מותר ולחכמים אסור דה"ל מלאכת מכשירי אוכל נפש, וזה מבואר כדברי רבינו, דלהראב"ד דמפרש משום הכנה אין זה ענין לפלוגתא דר"י ורבנן, וע"ש בליון ירושלים:

הלכות יו"ט פ"ו

הלכה יח כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנים. במ"מ לא הראה מקור לזה והמקור באו"ח סי' תקכ"ט העתיק דברי רבינו הללו וכתב שם הב"י ומ"ש הקטנים נותן להם קליות ואגוזים לא נתפרש מפורש וסיים בנ"ע ע"ש. אולם מלאתי בתוספתא דפסחים פ"י דשם בנוסחא ר' יהודה אומר נשים בראוי להן וקטנים בראוי להם וכ"ה בירושלמי שם פ"י ה"א ומפרש שם נשים בראוי להן כגון תסאים וזוגין וקטנים בראוי להם כגון אגוזין ולוזין ע"ש, ומש"ז מבוארין דברי רבינו.

בנוסח ההגדה

כשאלת החכם כתב רבינו מה העדות כו' אמר טה ה' אלהינו אותנו ולכאורה מחוסין דבריו שהרי בקרא דברים ו' כ' כתיב אתכם. אבל דברי רבינו נובעין מהירושלמי דפסחים פ"י ה"ד ומכילתא סוף פ' בא דשם בנוסחא הוא כדברי רבינו ועי' בפ"ק שם בירושלמי שהקשה כן ומכ"ש דברי רבינו יש להם יסוד ושורש

הלכות חמץ ומצה פ"א

הלכה ו האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל. עיין בכ"מ בזה"ר ע"ז, ועיין במל"מ שהביא בשם מהרלנ"ח דאיסור חמץ אין ללמוד מחלב דבאכי הלב דלא הו"ל שעת הכושר מעולם משא"כ חמץ שמותר קודם הפסח, ולכך הוצרך פסוק בפ"ע בחמץ לאיסור ח"ש. אבל לפ"ז יוקשה להיפך מנ"ל באמת בחמץ דח"ש אסור, ומש"כ רבינו דהוא תלה יאכל קשה מנ"ל לרבינו דרש זה דיאכל משמע ח"ש. וראה זה מלאתי בס' יהוה"מ סדר נו פ"ב בריותא ל"ט, ע"מ דאיתא בתו"כ שם מצות תאכל מגזה וכו', מצות תאכל מה ת"ל לפי שנאמר ותאכלנה אין לי אלא כולה מנין אף מקלתה ת"ל תאכל אפילו כל שהוא. וכתב שם אכל בכל מוסב על האדם האוכל, ולא יקרא אוכל אלא בכזית שפחות מזה נקרא טועם כי טעמתי מעט דבש (ש"א) וכמ"ש בספרא לקמן כתם אכילה בכזית, אבל הפעל מוסב על הדבר ואף אם נאכל כ"ש הגם שלא יקרא אכילה מצד האוכל שלא אכל רק טעם מ"מ הדבר נאכל ואיננו. וז"ש בספרא שלכן שינה ואמר תאכל לומר שאף שלא נשאר רק מקצתה בכ"ז האכל, ומזה מקור לדברי הרמב"ם פ"א מהל' חו"מ ה"ו שהאוכל המן נפכה אפי' כ"ש אסור שנאמר לא יאכל כו'. והנה פורש שיש לו יסוד בספרא ע"כ:

פ"ו הלכה יב אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכות מרדות עד שתצא נפשו וכתב הת"ת בירושלמי פ' אלו עוברין א"ר לוי האוכל מצה בע"פ כבא על ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה, ופי' מכות מרדות מדרבנן ע"כ. והנה פשיטות דברי רבינו מורין דגם בהם מכין אותו והר באכל כבר אפ"ה מכין אותו עד שתצא נפשו וכן נראה שהבין הר"ן בכתובות פ"ד דברי רבינו הללו, וז"ל שם ע"מ דאיתא בגמרא דהמונית ס"ר ולא בעל לוקה מ"מ מדרבנן, פי' הערוך מלקות דאורייתא וכו' אבל עובר על מ"ע כו' וכן עובר על דברי חכמים מכין אותו בלא מספר וכו' עכ"ל, אף הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מה' חו"מ אסרו הכמים לאכול מצה בע"פ וכו' ומי שאכל מצה בע"כ מכין אותו עד שתצא נפשו, ולפי דבריהם יש בזה חומר בד"ס יותר מבד"ת, אבל ר"ת הגוי ז"ל כתב שמכין אותו באוחד ולהקל ממלקות של תורה. ונראין דבריו בכל שאינו אלא כדי לענשו ע"ת שעבר נראין הדברים שמכין אותו ככי אומד ב"ד ויקבל מלקות של תורה וכו' ע"ש, ונוכה להדיא שהבין בכונת רבינו דאף באם מכין היהו לאחר שעבר אפ"ה מכין אותו עד שתצא נפשו, וכן הבין המג"א בסי' תל"ו סק"ב ע"ש וכתהה"ק, וכן הבין ג"כ התוי"ט בנזיר כ"ד ח"ג ע"ש, אבל מנ"ל לרבינו בא"ת דבר הדש כזה דמלקות של ד"ס המורים מד"ת. והנה בתוספתא דתכות סוף כ"ג איתא מכה מרדות מכין אותו עד שיקבל עליו או עד שתצא נפשו ע"כ. ולכאורה יש לדחות דהכא בעבירה נמשכת מיירי. אבל מלאתי בירושלמי דנזיר פ"ד ה"ג שהביא דברי התוספתא הללו אמתני' דאשה שלא ידעה שהיכר לה בעלה והיתה שותה ביין ומטמאה למתים דהכפות מ"מ ונראה בשליל דכונת הירושלמי דגם מ"מ דמתני' שם היינו עד שתצא נפשו, כמו דאיתא בתוספתא ושם ודאי עונש זה הוא רק מדרבנן, וגם אינה עבירה נמשכת דהרי נוכל להודיעה שהפר לה בעלה:

הלכות לולב פ"ז

הלכה ז ואם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף ועיין בה"מ שכ' בסוף דבריו וכבר השיב רבינו בתשובה שכאן שלא מלינו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס אין להוסיף במין אחר, וכתב ע"ז בכ"מ ואיני יודע היכן הוזכר בגמ' היתר תוספת הדס ע"כ, ועיין בס' כס"מ דף ל"ת ע"כ שכתב דנראה דלמד רבינו זה ממה דאיתא בסוכה דף ל"ד ע"ב אמר שמואל להנהו דתצני אסא אשוו וזבינו ואי לא דרשנא לכו כר' טרפון, כלומר דמכשיר ג' קטומים, ופרכינן ולדרוש להו כר"ע, כלומר דלא בעי אלא הדס אחד ומדפרכינן הכי אלמא כר"ע ס"ל דבחד סגי ואפ"ה מהדר שמואל אתלתא הדסים, אלמא דבהדס יכול להוסיף משום דהוי לנוהו ע"כ, ועיין ביו"ב בס' מעין החכמה דפוס רעדעלהיים דף ע"ב.

הלכות שקלים פ"ד

הלכה ב אבל שר העלם דבר של לבור ושעירי עכו"ם בתחלה גובין להן ואין באין מתרומת הלשכה. דברי רבינו הם פלוגתא דר"י ור"ש במנחות דף נ"ב ע"א, דאיתא שם פר העלם דבר של לבור ושעירי עכו"ם בתחלה גובין להן דר"י רש"א מתרומת הלשכה הן באין, ומסקנת הגמ' שם דכן היא הגירסא הנכונה בהברייתא דלא כברייתא דלעיל, וכ"ה בתוספתא דשקלים פ"ד ופסק רבינו כר' י דהלכה כוותיה לגבי ר"ש, ועי' בתה"פ בירושלמי פ"ד דשקלים ה"א

בגדי כהונה בין בגדי כה"ג בין שאר בגדי הכהנים שעובדין בהן במקדש הכל מהרימה הלשכה. עיין בהוי"ם פ"ג דיומא משנה ז' הכל שלשים מנה אלו משל ציבור שכתב שם ח"ל, ומתשנה זו נראה לי שלמד הרמב"ם מה שכתב בפ"ד מה' שקלים דבגדי כהונה מתרומת הלשכה דס"ל דאין בין בגדי כ"ג לבגדי כ"ה לענין זה, וכ"מ לא הראה מקום כזה עכ"ל. אבל באמת דברי רבינו מפורשים בתוספתא סוף פ"ק דיומא דאיתא שם אחד בגדי כ"ג ואחד בגדי כהן הדיוט באין מתרומת הלשכה ע"כ. והנה מצאתי במפה"מ בירושלמי פ"ד דשקלים ה"א שציין לתוספתא הזו, והביא שם שבתוספתא פ"ד דשקלים איתא בגדי כהנים ובגדי כ"ג וכו' באין משירי הלשכה, אבל רבינו סמך על הגירסא במקומו שזו היא העיקרית עכ"ל, ועוד מצאתי בתו"כ פ' אחרי פ"ח ברייתא י' קודש ילבש שיהיו משל קודש אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים ת"ל בגדי קודש בנין אב לכל הבגדים שיהיו משל קודש ע"כ, ונתבאר היטב מקור דברי רבינו:

הלכות קידוש החודש פ"א הלכה ב וכמה יתרה שנת החמה על שנת הלבנה קרוב מאחד עשר יום כו' שאי אפשר

להיות השנה שנים עשר חדש וכך וכך ימים שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנה ואי אתה מונה ימים, בש"ס מגילה דף ה' ע"א ונזיר דף ז' ע"א מנין שאין מונין ימים לשנים שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים, ועיין בס' מו"א שם במגילה שהקשה ע"ד רש"י וכתב שם אבל הפירוש הברור ל"ל הכי שאין מונין ימים לשנים לומר שלא נוסף על כל שנה ושנה י"א יום שימות החמה יתירין על ימות הלבנה ונמצא כל שנה י"ב חדשי לבנה ועוד י"א יום ויהיה בין פסח לפסח כמנין זה, וכן במאר כל המועדות כו':

פ"ב הלכה ב דין תורה שאין מדקדקין בעדות החודש שאפילו קדשו את החודש על פי עדים ונמצאו זוממין בעדות צ הרי זה מקודש. עיין במסרש ובלח"מ. אבל באמת דברי רבינו מבוארים בירושלמי פ"ג דראש השנה ה"א, דאיתא שם ר"י בש"ר ר"א בשם ר"י בר פזי קידשוהו ואח"כ נמצאו העדים זוממין ה"ז מקודש קם ר' יוסי עם ר"י בר פזי א"ל אתה שמעתה מן אביך הדא מילתא. א"ל כן אמר אבא בשם ר"י אין מדקדקין בעדות החודש, וכן הוא שם בירושלמי פ"ב ה"ז, ובתוספתא פ"ב דר"ה, ועיין שם בציון ירושלים ובק"ע:

פ"ג הלכה י ובעיבור השנה מתחילין מן הצד ולקידוש החודש מתחילין מן הגדול. מבואר בירושלמי פ"ב דר"ה ה"ה, ובירושלמי דסנהדרין פ"א ה"ב, תני לקידוש החודש מתחילין מן הגדול אר"ה ב"ש מתניתא אמרה כן ראש ב"ד אומר מקודש, תני לעיבור השנה מתחילין מן הצד וכו', ולא שמיע דאר"ח בר מרייא ור"י ר"ב ב"ח בשם ר"י לקידוש החודש מתחילין מן הגדול לעיבור השנה מתחילין מן הצד, וכבר נכנס ר"י והיה קטן שבכולם אמרו לו אמור הרי השנה מקודשת בעיבורה כו':

הלכות קיה"ח פ"ג הלכה טז ואם עמדו העדים בעדותן כו' מקדשין אותו ואחרין ומונין לאותו החודש מיום ל' כו' וגראה סירה בלינו.

דברי רבינו מבוארין בירושלמי דר"ה סופ"א ובירושלמי דמגילה סופ"ב אר"י בי ר"ב ולא למפרע הוא קדוש וע"ש בק"ע ובפ"מ:

פ"ח הלכה א חדשה של לבנה חשעה ועשרים יום ומחצה ותשצ"ג חלקים כו' מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש ואי אתה מחשב שעות. המפרש לא הראה שום מקום לזה, ונלענ"ד דיצא לו לרבינו כן מש"ס דמגילה דף ה' ע"א דאיתא שם מנין שאין מחשבין שעות לחדשים שנאמר עד חדש ימים ימים אתה מחשב לחדשים ואי אתה מחשב שעות לחדשים, ורבינו ביאר זה ע"פ מש"כ כאן:

הלכות תענית פ"ד הלכה א ומוציאין ספר מקלה כל גבי התיבה ועל גבי ס"ת כו'. וכתב הכ"מ איני יודע מנין לו לרבינו שנותנים אפר

מקלה ע"ג ס"ת, אבל נראה שרבינו ס"ל גירסתו כן בש"ס, וכ"ה להדיא בהלכות הרי"ף שם בתענית למה מתענין אפר ע"ג ספר התורה אר"י בן פזי וכו', מזה נראה שגירסתם היה גם מקודם נותנין אפר ע"ג תיבה וע"ג ס"ת:

פ"ד הלכה יח שבע תעניות האלו כ"מ שגוזרין אותן שם אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות ובוכים ומתחננים שם כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם. הכ"מ הראה מקום לזה בתענית דף ט"ז. ובש"ע או"ח סי' תקע"ט סעיף י"ג כתב כלשון רבינו בכאן, וכתב בביאור הגר"א שם כלומר כו' רמב"ם ובש' וג"ע לפה כתב כמ"ד הראשון. וכוונתו דשם בתענית איתא למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי ב"ח ור"ח חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים, מאי בינייהו איכא בינייהו קברי עכו"ם, ולפ"ז נ"ע על הרמב"ם והטור שפסקו כמ"ד הראשון, ועי' גם בפמ"א שם סקי"א. אבל נראה שרבינו סמך בזה על הירושלמי בפ"ב דתענית ה"א, דלא הוזכר שם רק דעת מ"ד הראשון, ח"ל הירושלמי שם א"ר לוי ולמה יוצאין בין הקברות לומר כאילו נחשבנו מתים לפניך, ולא הוזכר שם דעת מ"ד השני, ולכן פסק רבינו כמ"ד הראשון:

הלכות מגילה וחנוכה פ"ג הלכה יב מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כך היה, אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל

מתחיל ואומר הללויה וכל העם עונין הללויה, וחוזר ואומר הללו עבדי כו' וכל העם עונין הללויה, וכן על כל דבר עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלש ועשרים פעמים, כימן להם שנותיו של אהרן, עי' הכ"מ. ולענ"ד דברי רבינו מבוארין בירושלמי דשבת פט"ז ה"א, דאיתא שם מאה ועשרים ושלש פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן, גם מצאתי בתוי"ט פ"ג דסוכה מ"י שהראה מקומו במסכת סופרים פרק כ' הלכה י"ג:

פ"ד הלכה יב אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. וכתב הכ"מ ומ"ש רבינו אפילו אין לו מה יאכל וכו' נראה שלמדו ממה שנתבאר פ"ז מהל' חמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות והטעם משום פרסומי ניסא וכ"ש בנ"ח דעדיף מקדוש היום כמו שיתבאר בהלי"ג, ועיין בלח"מ שהשיג עליו דאין זה כ"ש, דמה דאמרינן דנ"ח עדיף מקדוש היום היינו דחנוכה הוה פרסומי ניסא כדאמרינן בגמרא משא"כ בקידוש היום, אבל ד' כוסות דאיכא נמי פרסומי ניסא חשי דהוי כמו חנוכה, וא"כ לא ס"ל נה"כ לעמוד בדין מכש"כ אלא דנלמוד מהה"ד ע"כ. אבל דבריהם תמוהים שהרי מקור דברי רבינו לעיל פ"ז מהל' חו"מ הוא במשנה דר"פ ע"פ, ושם איתא אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי, אבל לא הוזכר שם שום הלכה איך לעשות כשאין לו, רק הרמב"ם פי' שם דאם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין ע"ש, אבל הכ"י בטו"ח סוף סי' תע"ב הביא שיש בזה עוד שני פירושים ע"ש. וידוע שרבינו דקדק בזה שלא לשנות מלשון שסתמו החכמים במשנה או בגמרא, ואיך כתב רבינו בכאן שואל או מוכר כסותו וכו' ונפרש שם במקומו בפ"ז מהל' חו"מ ה"ז לא כתב רבינו כלל איך לעשות בזה רק העתיק לשון המשנה ע"ש, ואיך בכאן בדין הנלמד משם יוסיף לכתוב מה שלא כתב בגוף הדין שמשם. ועוד קשה דהו"ל לרבינו להוסיף עוד חקנה דלא שישכיר את עצמו כמש"כ הרמב"ם הנ"ל. לכן נראה דרבינו למד זה מש"ס דמגילה דף כ"ז ע"ב, דאיתא שם שאלו תלמידיו את ר"ז במה האריכת ימים א"ל מימי וכו' ולא בטלתי קידוש היום א"ז היתה לי פ"א מכרה כפה שברא"שה והביאה לי קידוש היום, ועוד איתא שם ר"ה הוה אסר ריתא וקאי קמיה דרב א"ל מאי האי א"ל לא הוה לי קידוש ומשכנתיה להמיינא ואתאי ביה קידושא ע"ש, והרי"ף והרא"ש העתיקו הלוי עובדא דר"ז בהלכותיהם ע"ש, הרי נבדיא בגמרא שתי אלו תקנות שכתב רבינו דאחד מכר כסותו ואחד משכן כסותו בשביל יין לקידוש, ולמד רבינו מזה דכ"ש בנ"ח דעדיף מקידוש היום דצריך לשאול ולמכור כסותו, ולפ"ז דברי רבינו מבוארין בגמרא:

נשלם בעוה"י ציונים ומקורים לדברי רבינו הרמב"ם בהרבה מקומות אשר נ"ב החשו ולא התעוררו להראות מקורם איה, תם מה שבהרבה מקומות יש לדון ע"ד הקדושים ולהראות מקורם במק"א יותר מפורש, ולהשלמות הענין הבאתי נ"כ מה שמצאתי מעין זה בספרי גדולי חכמי ישראל. את כל אלה אספתי בשקידה רבה ובגיעות הרבה בעזרת החונן לאדם דעת, ונותן ליעף כח. כן אזכה ללמוד וללמד בתוה"ק מתוך הרחבה. ואתה ה' הושיעה נא:

חידושים וביאורים מלוקטים על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל.

טורי אבן

לקוטים ע"ד הפלפול בדברי רבינו הרמב"ם ז"ל. מאת הרב הגאון החסיד נודע לדורו לאיש מופת מהר"ר אלעזר רוקח ז"ל שהיה אב"ד בק"ק בראד ובק"ק אמשטרדם. ובסוף ימיו נשיא בארץ הקדושה. ומנוחתו כבוד בעיר צפת תובב"א.

הלכות שביתת עשור

פרק א' הלי' ו' ח"ל וצריך להוסיף מחול על הקודש וכתב הכ"מ ז"ל מדברי רבינו נראה שאין תוספות דבר תורה אלא בעינוי אבל לא בעשיית מלאכה לא ביוה"כ ולא בשבתות וימים טובים והוא שכתב מתחיל להתענות מבעוד יום והוא שלא נזכר בדבריו דהלכות שבת תוספות כלל מן התורה אבל בהלכות מצאתי דתוספות יוה"כ דבר תורה הן לענין עינוי והן לענין מלאכה וגוש התוספות לכל יום קודש עכ"ל הכ"מ וכן נב"י באורח חיים סימן רס"ח מביא פלוגתא זו וגם בסימן תר"ח מביא זה דלהרמב"ם תוספות יוה"כ אינו לענין עינוי ולא לענין מלאכה ווה תמוה מאוד מנ"ל להרמב"ם דין זה דבשבת אינו מצוה להוסיף מחול על הקודש וביוה"כ נמי אין התוספות לענין מלאכה היפוך כל הפוסקים:

ונ"ל לבאר ראיה נכונה לדברי הרמב"ם דאיתא במס' יבמות דף נ"ד ע"א ר"מ סובר איסור ב"א מכ"ל דתניא יש אוכל אכילה אחת וחייב ד' חטאות ואשם ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאה בפיו וחייב ר"ם מדמתייב ר"מ משום הוצאת שבת אלמא א"ל איסור בת אחת דכשקידש היום חלו עליו איסור אכילת יוה"כ ואיסור שבת בב"א עכ"ל רש"י והתוספות בר"פ והוליאה בפיו מפרשים כענין אחר דהיינו איסור בת אחת איסור הוצאה דשבת ואיסור הוצאה דיוה"כ בהו בב"א עכ"ל ישו"ש שהאריכו בקושיות על פירש"י ופנס על דברי רש"י קשה מאי איסור בת אחת יש כאן הא כאיסור אכילת יוה"כ הוא אסור לאכול מבעוד יום דצריך להוסיף מחול על הקודש ואיסור שבת אינו חל עליו אלא במשיכה אלא ודאי כדברי התוספות דהוצאת שבת והוצאת יוה"כ באו בבת אחת כשקידש היום ולא קודם והוי אשיר איסור בת אחת והשתא מוכח כדברי הרמב"ם דאי אמרינן דביוה"כ מצוה להוסיף מחול על הקודש גם במלאכה והכל מילי שנוהג ביוה"כ ובשבת אינו מצוה בתוספות כלל ואת"כ הדרת קושיא לדוכתא גם לדברי התוספות אינו איסור ב"א דאיסור הוצאת יוה"כ חל עליו מבעוד יום וצריך להוסיף מחול על הקודש ואיסור הוצאת שבת אינו חל עליו אלא משתחשכה אלא ודאי מוכח דגם ביוה"כ אינו צריך להוסיף מחול על הקודש אלא באכילה ולא במלאכה דמלאכה מותר עד הלילה וא"כ הוי איסור הוצאת שבת והוצאת יוה"כ איסור ב"א כדברי התוספות ודו"ק היטב:

הלכות עולם

הלכות שבת

פרק ה' הל' כ' תוקעין במוצאי שבת ואף דכתבינן כיו ע"כ איתא כל מקום שיש תקיעה אין הבדלה ועי' בכ"מ ומפי' המשניות להרמב"ם שם מוכח דס"ל דהא דקתני כ"מ שיש תקיעה קאי על מקדש ובמקדש אין תוקעין במוצאי שבת כמ"ש בפ"ו מה' כלי המקדש דין ה' וממה דקתני שם כמ"ש מבדילין אבל לא תוקעין וצ"ל למתני' לא תוקעין הא גם בכל מ"ש לא תוקעין בלילה וכ"ש כיו"ט לא הי' לו לומר אלא מבדילין אע"ג דבכל מ"ש תוקעין וכיו"ט שחל להיות במוצ"ש לא תוקעין וכדאיתא שבת קי"ד ע"ב הכא יו"ט שחל להיות בע"ש תוקעין בגמ' שם איתא היכי תוקע אמר רב יהודה תוקע כו' הרמב"ם השמיט זאת וי"ל בשוכר דרב יהודה ורב אסי קאי אליבא דר' יהודה סוכה נ"ג ע"ב דקאמר רב כהנא שם אליבי' דאין בין תקיעה לתרועה ולא כלום ופרש"י שם לא הי' מפסיק בנתיים אלא כדי נשימה וע"כ יו"ט שחל להיות ע"ש לרב יהודה תוקע ומריע בנשימה אחת אבל לרבנן דסברי שצריך להפסיק בין תקיעה לתרועה אין שייך לחלק בין יו"ט שחל להיות ע"ש ובין שאר ע"ש כיון שצריך להפסיק יותר מכדי נשימה אין לחלק וגם הגירסא דיו"ט שחל להיות בע"ש ט' איתא אליבא דר"י והרמב"ם בפ"ז מה' כלי המקדש דין ה' פסק כרבנן דר"י דכתב אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש כו':

הלכות יום טוב

פרק ז [illegible]

שם [illegible]

שם [illegible] ועי' במג"א סתקצ"ה אות א' ובנהוג חיים וכו':

שם הל' כ' לקטו במועד עי' הי"ה ונלע"ד [illegible] ארבנן ג"כ וכ"ה בחדושי הריטב"א.

הלכות חמץ ומצה

פרק ג' הל' ב' בלי"מ ולא נהגו דברי רבינו ז"ל דהרמב"ם כ"ל [illegible]

פרק ה' [illegible] דגם לישראל אע"ג להודיע

פרק ח' הל' ד' בכ"מ בסדר המשנה כו' וטעם כו' לכאורה בנוסחתינו במשנה וגם בגמרא איננו כן פל' ז' ולאי בל"מ אין פסק דהנזרקין שיתנן בשפיכה ילא ואעפ"כ פסק דלא בי' פסח פטר של זבח ולא של זבח פטר של פסח ולכאורה י"ל שהרמב"ם קשה לי' על גמרא דפסחים [illegible] שם ד"ה בשתמצא כו' דבעינן הפסוק דודם זבחך ישפך דפסח בעי שפיכה וא"כ ליכא לאוקי זריקה בכלל שפיכה אע"כ דטעמא דר' ישמעאל במתניתין כטעם הירושלמי שם דפסח עיקר וזבח טפל וא"כ אף שפסק דהנתנים בזריקה אם נתנן בשפיכה יצא מ"מ פסק כאן דאינם פוטרים זא"ז

הלכות סוכה

פרק ג' קנים · בכ"מ ולא כתב אוקימתא דעולא דכ"ב הוא ולכאורה הי' לו להעתיק מה דאיתא בגמרא להדיא ובפרש לפי' התו' שם י"ס ע"א ד"ה לנכרי כו' דאמתני' [illegible] וכן כב"ש שם ס"ו כתבו וז"ל אעפ"י שדופן האמצעי לא נעשה בשבילה ח"ד

וכתב הב"ח מדלא הזכירו נ"כ הדפנות שכלדים כרש"י והר"ן ילתה שנוטים לפי' התוס' ולכאורה הוא דוחק גדול לפרש כן וגם הבי"י לא הוכיר פי' התו' וכן בק"נ אות קל"ז כתב וא"ת מנלן דלא פליגי בני אחוריי אדעולא וי"ל דלא פליגי אמתניתין אלא במוקפת אכסדרה כו' ומ"ש קנים ומ"ש מחילות ולכאורה א"כ יבא"ר קושיות התו' דממתניתין שמעינן לה דכשר אך לכאורה י"ל דעל תי' התו' יש להקשות שכתבו וז"ל בליא דעתך לפיסלה לפי שאינה עשוי' לנל קמ"ל דאפ סי' קת"ל דאף שאינה עשוי' לנל פסולה זה ובאי אינו לפי הדין אע"כ דקת"ל שנקראת עשוי' לנל וזהו לכאורה דוחק כי מאיזו הוכחה נאמר כן או כך ופי' ק"נ אות קל"ג (והכ"מ מפרש כפי' התו') וע"כ השמיט הרמב"ם לזה הדין ואפשר לומר דטעם זה פליגי בתר אחוריי אעולא ולא מוקמי כהכי משום דאליבייהו שמעינן זאת ממשנה וזהו כוונת הק"נ נ"כ והטוב ע"י דיפרשי ב"מ בחדושי הריטב"א לתרץ קושית התו' דשאני התם שהם מחילות של בנין קבע ודעתו בהו אבל מילי אבל לאחילות סוכה שהם עראי הוי ס"ד דלא מהני אי עבידן לסוכה אחריתי קמ"ל ועכ"ל לא הזכירו קנים רק דופן האמצעי וה"ה שתי הדפנות:

פרק ה' הלכה ט' האוכלים · כל"מ וים לתמוה עליו דאיך אפשר לומר כן דא"כ הי' לו לרבינו לפסוק כאחרים כו ומאי דקאמר פסולה מדובה על האוכל ר"ל היד והאוכל · ולכאורה הוא דוחק ויותר טוב לפרש דכוו תו של רש"י והוא דיאמר כאחרים ומסתמא קי"ל כרבנן דפליגי על אחרים דאין לו ומסתמא קאמרי ואפילו בקינה לאכילה וניתלך לסיכוך ולפ"ז יהי' כפי' דכסמן התיר אגדן · בירושלמי איתא יקלר לסכך וחישב עליהן למאכל ירדה להם לידות תורת טומאה

שם הל' ' מעשרים ותיבה כדים בה"ה ויש תימה מן ההלכות שלא כתבו לא הירושלמי ולא גמרתינו דאגד שלשה בתי' אגד וכ"כ בשמו הבי"י בשתרכ"ט ולכאורה מבואר הוא בר"ף שכתב דאגד דחד לא שמי' אגד משמע דאגד הוי בשנים וכרבנן דפליגי עלי' דר"י בסוכה י"ג · ועל מאי דמשמע מהרא"ד דבעינן שלשה לכאורה קשה דהא הלכה כרבנן ועי' בחדושי הריטב"א

שם ר"י י"ב ואח"כ קלין עי' כה"ה וכב"מ וכתרתה פנים בעל הירושלמי ולכאורה י"ל במפרש מאי דקאמר בשחבטן היינו שקלין וכן משמע לקמן י"א ע"ב מכאן אמרו הדלה כו' משמע דקאי אמתניתין דהדלה כו' תנלן אמרו כו' ויתיר לה בשקלין כו' ומאי דקאמר אח"כ או בקלין יש לפרש כו ב' פירושים היינו לפי מאי דאוקימינן בשחבטן (היינו קלין ולהכי לא קאמר בשקלין משום דקמ"ל דלא בעינן נפנוע אלא קלילה לבד משום שהסיכוך הרבה מהם) יש לפרש מאי דקאמר או שקלין היינו שקלין את הענפים כשירה לסכך בהם בע"ז תוסיף גם בתוס' ה זה הכלל כל שהות כו' וגדולו מן הארץ מסככין בו (וקלת הכרת יש לזה לתלן דמפרש לקמן י"א ע"ב דצריך לנענע א"כ מאי קאמר סתם כשירה ואף דלפ ז הוי זו ואצ"ל זו מ"מ כיון שיש לפרש דקאי על מאי דקאמר הדלה כו' ואח"כ קלין רק דלא צריך לנענע לתד מ"ד הולרך לתיקנא הכי) והא דקאמר בלבין כשירה משום דקאי גם על הריפא בהי' הסיכוך הרבה מהם דהם שייך הלבון כשרה וגם הרמב"ם גרס כתב ה וסיכך על גבן וע"כ א"א לפרש שחבטן שהשפילן וכ"מ רש"י דאין זו רשפלה אלא העלאה וכמ"ש הירוש על פרש"י אך מ"מ לפי פשטות הלשון כלא האוקימתא קאי על מאי דקאמר הדלה עליה את הגפן כו' או שקלין כשירה וצ"ו קאמר לקמן לריך לנענע ומאי דקאמר מהו דתימא ה"ת דיעבד אבל לכתחלה לא פי' פ"ת בהוא כיו"ט וא"א לנענע אבל אם אפשר לנענע כגון שעדיין קודם יו"ט לכתחלה יש לנענע קמ"ל כיון שהסיכוך הרבה מהם א"ל לנענע ומאי דקאמר רבא לא שנו אלא בחילן שצילתה מרובה מחמתה פי' והסוכה מכשרת ג"כ צילתה מרובה מחמתה מ"מ פסולה אבל חמתו מרובה מצלתו והסוכה היא צילתה מרובה מחמתה וע"כ הסוכה רוב לגבי האילן ותבטן ע"כ מהני ביטול וכת"ש הכ"מ ועי' כרת"ם בעל הסמ"ג שהבינא עסחה אחרת בגמרא שהיא כדברי הרמב"ם

שם הלכה י"ד וכן ההדר כטוש"ע בהרל"ב לא כתבו זאת והקשה הב"ח על הטור שהי' לו לכתוב דאפילו בלכסדרה דמחיצות יתו לאכסדרה עבידן (וכדאמרינן בגמרא דלהכי אינטריך במתניתין לאשמעינן בכה זו) דאמרינן נימי דופן עקומה בפחות מד' וי"ל דהטוש"ע סמכו בזה על מה שהעתיקו בהרל"ח ס"ז קנים היוצאים כו' לא נעשה בשבילם והרמב"ם לא העתיק דין זה משום דסמך על מה שהעתיק דברי המשנה ועמ"ש בס"ד דין ג'

פרק ו' הל' ד' בכ"מ יש לרש"י ז"ל בזה פי' אחר · אינו מוכן דלכאורה כמו כן פרש"י ע"ש ·

בן אריה

חידושים וציונים ומ"מ לדברי הרמב"ם ז"ל מהרב הגאון המפורסם

הר"ר זאב בהר"ר אריה ז"ל, אבדק"ק גאלדינגען ושעלז.

הלכות שבת

פרק ב' הל' כ"א שכיון שנעקרו טלן אין כאן ישראל קבוע וכל כו' כל"ל ·

פרק ג הלכה ד' או נגלגי בהמה דקה · נ"ב ירושלמי פ"ג ה"א וכגירסתו שם · פי' ב"י סי' רנ"ג (בד"ה ות"ש ואם הוסקה) :

פרק ד הל' א בת"ת ד"ה יש וכ"ש שאסור עכ"ל נ"ב יותר נראה דתיבת אפילו הוא ט"ס ברמב"ם וב"נ תם התשיה ע"ש ·

פרק ו הל' כ"ג אלא מוליכה בפחות מד"א · נ"ב פ' פ"ז דף פ' פ"א וס' (אלי' רבה) סי' רס"ו ס"ק ע"ו וביאור הגר"א שם סק"ח וכרבנן נתגלו ריע מי שהתבין

פרק ח' הל' ו' בכ"מ כתב הר ן · נ"ב (הרמ"ן) ופ' ר"ן פ' המכיא דף כ' ע"ב ד"ה ומ"ש וכתו' ביש ל"א ד ה אין הקרפף ופ פמ"ג פי' ש"מ כמ"א ס"ק י', ובנ"א כלל י"ג :

שם כדאמרינן במסכת יום טוב · נ"ב דף י"ג ע"ב ע"ש.

שם הלכה ז' בכ"מ כתב הרא"ד כו' ממקום היתרו כתי' · נ"ב פ' תו' ר"פ המוליא יין ונראה דדעת הרמב"ם כת"ש כתו' שם ·

שם רמ"י וכל השותק תבלין נ"ב ירושלמי (פרק כלל גדול ה"ג) בדין דשתיק כו' פלפלין חייב משום טוחן

פרק ט' דיי ומתחיל להכניס השתי בערב · נ"ב צ"ל הערב בשתי ·

שם רי ם וכן הקולע כו נ"ב פ' שבת ס"ד וברש"י שם ד"ה ותולה כלומר כתו ובירושלמי פ"ס במזניע ע"ש

פרק י הלכה י"נ בת"מ ד"ה המכנים רב אמר חייב כו' · נ"ב צ"ל משום טוה ושמואל אמר משום מכה בפטיש

שם הל' י"ח ולהכיר הגמר הלבן נ"ב בש"ג העתיק הלהוב הלבן ע"ש · ונראה שכן כו' נוסח הש"ס :

פרק י"א רמ"ו בת"מ ד"ה אין הכותבי מפורש בתוספתא נ"ב ופ' בירושלמי (פרק הבונה הלכה ד') :

פרק י"ג הל' י"ו בת"מ סוף דיבור המתחיל המעביר כו' הא קמ"ל דרשויות מלטרפות כו' נ"ב וזם דלא כפרש"י שם' שם בדף ל"ח ע"א בד"ה מלטרפות כו' ודלא כר' יוסי כו' דהא הרמב"ם פסק לקמן פי"ח ה' כ"ד כר' יוסי ועי' חידושי הרשב"א

פרק י"ד הל' י' הראב"ד נתנו בכתר אפילו פתוק ק' אמה ע"ש · נ"ב פ"ש בפי' המשנה להרמב"ם :

שם בת"מ ד"ה הכותב · וזה הקושיא הקשה עליו הרשב"א ז"ל · נ"ב בת' שבת דף ק' ע"א :

פרק ט"ז הל' ר' שאין שתי רשויות משתמשות כו' · נ"ב כ"ה לשון הירושלמי (עירובין פ"י ה"ד) · ונראה דגרס שם בירושלמי כשים כהן רוחב ד' אבל אין כו' ואין רחבין ד' כו' ע"ש · וגם בפרק תלון הלכה ב' ובקרבן עדה דגרס כן שוב מלאתי כן בתרכבת המשנה ע"ש · ועי' ריטב"א.

פרק י"ז ה"ב עמוד עלמה · נ"ב ירושלמי עירובין פרק אלישי ה"א וע"ש בק"ע בתוספותיו :

שם הכ"ה פ' קנים · נ"ב לשון הירושלמי פרק ב' דעירובין ה"ח ע"ש.

פרק י"ח ה"ב ובחלב עמחה · נ"ב כ"ה בירושלמי פ"א דשבת הלכה א' :

שם ר"ג בת"מ ד"ה תכן ופסק רבינו כר' הושעיא שהלכה כמותו לגבי ר' יוחנן · נ"ב ב' פ"ד מס' פרה ה"ה דפסק שם כר"י לגבי ר' הושעיא ונופתא שלפניו בגמ' ר"ל ופסק כוותי' משום דסדר כיה ר' יוחנן דכתו לרב דימי אמרינן בגמ' שם (ע"ו ע"א) כאודתא אמר ר' יוחנן הכי לנפרא הדר ביה · ב"ם

שמי לרבין כדר כי' ר' יוחנן לגבי ר"ל דהא רבין את פליג על רב דימי אלא כמאי פלוגתייהו אבל בהא לא פליג דנעשה כדר ביה והגמ' איט מביא אלא כמאי דפליג על רב דימי מ"ש גמ' וע"ע כ' בלאים פ"ס ס' י"ו [ובירושלמי פ"ס דכלאים פליגי שם ר' יוחנן ור' אושעי' פ"ס] ומ"ש ס' תגינס פ"א ס"ד בכ"מ ובלחם משנה שם :

שם ה"ו במולית חוב וכו' · ג"כ תוספתא פ"ט המ"ז וירושלמי [פ' במולית יין פ"ע] :

שם ה"ס צריך שיהי' בו יתר על זה · ג"כ ירושלמי [פרק במולית יין ה"ג] פ"ס :

שם הל' י"א פים כו' שיעור כו' [ע' תוס' שבת דף פ' ע"ב ד"ה במולית ומה שכתב שם בהגהות בן אריי על דברי רמב"ם אלה] :

שם במולית כו' עפר ואפר וכו' · ג"כ ירושלמי [פ' במולית פ"ד] ובתוספתא שבת פרק ט' הלכה י"ח :

פרק י"ט הל' · כמ"ש ד"ה יוצאה אשה לפי שאין אשה תונקת שלמה · ג"כ ובפי' המשנה מפרש כא דתנן ס"ס א' בבנות יוצאות בחוטין כוא תומין הקשורין בצוארם · ול"ס בירושלמי פ"ס תק"ע שם · ולזה לא הזכיר לקמן הל' י"ב חוטין [שבאוניהם] רק קיסמין :

פרק כ' הל' ו' מגיד משנה ד"ה לא היתה בסוף הדיבור · נ"ב וע' ק"נ פרק מי שהחשיך אות ג' :

פרק כ"א הלכה נ' ואפילו סי' רלוף כלגנים · נ"ב פ' תוי"ט פ"ס דפסחים משנה ח' סוף ד"ה שלא כרצון :

שם הל' י"א מ"מ ד"ה וכן ס' מחלוקת שם פ"ב ב' דרבא' תיבת דרבא תוקף · וע"ע דרכה [פ"ס בגם ומה שנדפס שם על הגליון [ומ"ש מ"מ לעיל פ"ח ה"ס שגירסתו סי' רבה] :

פרק כ"ב הלכה ה' מ"מ ד"ה המגבי' והמגבי' זה כלי כוח · נ"ב פ' ק"ז הו"ח סי' ש"ח ס"ק י"ח שכתב שמ"ם כאן וצ"ל והמגבי' זה כלי שני כוח :

שם הלכה י"ב בכ"מ ד"ה חרדל מדברי תרומות כדמן · נ"ב סי' נ"ב וע' ב"י סי' שכ"א :

שם הל"א וכי' מסודק על רחבו · נ"ב פ' רדב"ז ח"ב סי' פ"ח ללשונות הרמב"ם :

פרק כ"ג הל' י"א רמב"ם ואפילו (בשומן) · נ"ב צ"ל בשמן :

שם הכ"ח בכ"מ ד"ה ומה טי' בגופו · וס"ל דר"מ לאו היינו ת"ק · נ"ב פ' ערובין ל"ט ע"ב :

הלכות עירובין

פרק א' הלכה ב' בכ"מ ד"ה וכו' ומבואר כן בירושלמי · נ"ב ספ"ק דעירובין :

שם וכתבו במשנה נקרא כו · "נ פ' ירושלמי שם :

שם הלכה פ"ו ומערבין במרה בירושלים שאוה רחוי שם לנעילם · נ"ב תוספתא פ"ב :

פרק ג' הל' ו' נבשמו · אם רצו [מערבין אחד ואם רצו] מערבין שנים כצ"ל :

פרק ד' הלכה י"ד בכ"מ ד"ס נפל גבשמו הלכה כדברי המקיל בעירוב · נ"ב וע"ע מו' חנון ד' פ"א פ"ב :

פרק ה' הל' ב' מ"מ ד"ס אחד ואמין דנמי לה מאתמול · נ"ב פ' ריטב"א :

הלכות יום טוב

פרק א' הל' ד' במ"מ ד"ה כל ודין הבכורה שם דף י"ב ע"ב מבואר דסבר (ר' יהודה) נ"ב צ"ל ר' יוחנן :

פרק א' הל' י"ד במ"מ ד"ה בני החיל ויש מי שהעמיד כו' כאמרו שלא היו' בגירסת רבינו ופליגו' נ"ב יומ' בנב"צ הגירסא מסייע לי' לריב"ל ויש לומר שכן הי' גי' הרמב"ם [ולגירסא הכ"ל צריך לפרש דקאי על הברייתא דסליק מינה שמבואר בה דס"ל לכם ולא לעובד כוכבים ואסור מדאורייתא ומסייע לי' לריב"ל דס"ל נ"ב דהוה דאורייתא דגזר שמא ירבה בשבילו גזרה משום דאורייתא שאל"כ ה"ל גזרה לגזרה ופ' גמ' ר"ס במסכת ב' א' ביצה גיסה גזרה כו' וע' תו' חולין ק"ד ע"א ד"ה ומנא ס' וע' ביאור הגר"א על או"ח סי' תקי"ב סק"ז] (וע' בהגהותיו בן ארי' על אלפס ביצה דף יוד ע"א) ·

שם הל' כ"ד אי שנולד בראשון אם הכין אותו לשני · נ"ב ע' ב"י סי' תקי"ג שם בלחם משנה ד"ס שני בסופו כמ"ש שם בתוס' וע' · נ"ב וכ"כ דעת הגה"מ לקמן פ"ג אות ח' וע' כ"י :

פרק ב' הל' ו' בהכ"ד שבארי תי' ושוף שהתירו היינו אלא ביכרים קטנים ואסי' [הכי] דנים כו' כצ"ל :

פרק ג' הל' י"א לחם משנה ד"ס אין כו' בהגה"ה א"כ דבריו תמוהין ס' ודברי הכ"מ נ"ע נ"ב ע' צל"ח ·

פרק ה' הל' פ"ו בהכ"ד ואפ"ס שאין לו (לבואל) נ"ב צ"ל לבמואל :

פרק ו' הל' פ' במ"מ ד"ה מי ובגמ' דף כ"א ב' גבי מתניתין כו' אמר (רבה) נ"ב צ"ל רב הונא שם לחם משנה מה שהתי הא (דרבינו) נ"ב צ"ל דר' הונא :

שם ה"ה כלד הקמניס נ"ב בירושלמי פ' ערבי פסחים [הלכה א'] :

הלכות חמץ ומצה

פרק א' הל' ב' והשאור אע"פ שהוא נפסק נ"ב תוספתא דביצה פ"א [ס"ג פ"ס] ·

פרק ה' הל' א' בהכ"ד אין אסור כתב הרב"ד ז"ל · נ"ב השגה זו מקומה על הלכה ב' גבי פירות :

שם הגה"מ אות א' . ועל הבילים נבמסק רש"י ז"ל סי' אמנם [ר"ה] הי' סוג סי' ר' סי' כצ"ל :

שם הל' כ' כתב בהכ"ד ז"ל זה ע"ד . הרב ז"ל בסומך על דברי ר"ס שאמר (באלתי) נ"ל שאמר לשמי נר"א סי' וכ"ה בגמ' ל"ז א' :

פרק ו' הל' ס' מלה בהשגחת לענין מלה בלבד · נ"ב ק"ק מדי בלבד סתיב וע' רב"י [וע' פסחים ל"ז א' מדי בלבד ס'] ומ"ש מ"כ סוס' ע"ם :

שם הל' י"ח רמב"ם מכין אותו עד שתצא נפשו . נ"ב פ' תוספתא פס"ג דמכות. ועיין פ"ד דכתובות [דף ס' ע"ב ובתוס' שם דף כ' ע"ב ד"ה ר' יהודה ובפי' המשניות להרמב"ם שם דף ל"ב. ע"א ופרס"י קדושין ל"ם א'] :

הלכות סוכה

פרק ו' הל' א' קטן שאינו צריך לאמו כבן חמש כבן שש . נ"ב פ' ביאור הגר"א באו"ח סי' תרמ"ז [ס"ק א'] :

שם בכ"מ ד"ה קטן ואע"פ שהיום סי' סיום בתלייה סי' נ"ב פ' אלי' רבה סי' תרי"ד ס"ק ב' :

הלכות שקלים

פרק ב' הל' א' בכ"מ ד"ה כלו מוקדי שבחוץ נחשבת הגויס בו. נ"ב פ' ירושלמי וש' פ"ק :

הלכות קידוש החדש

פרק ב' בפי' בלנ"ח הלכה פ' ד"ה הקשה' ס' ואי"ע בשישל מכאן ס' עבר זמן שהתמ"ש דר' יהודה ור' יוסי וכו' פ' תוס' שבה ל"ב ב' ד"ה אלא שהנה שם אי"ג פסק סי' לאם לא (כהתמ"ש דר' יוסי) מתחיל מיד אחר בהתמ"ש דר' יהודה אי מתחלת הרבה סי' שכ"ע והמדיכס שם לא [יגון גם מה דקשה מדברי שמואל לענין סכילה ובשאלו עלמו אמר שישל יחוש [בס ל"ד ע"ב] בלבה דברי מ"ל ה"ע מסתר בדברי הרמב"ס דמפרש הג"ה רבתי מ"ל רק כהתמ"ש דר' יהודה לגו בלא בהתמ"ש דר' יוסי וכן מבואר בדברי הרמב"ם בם ס' כ"ג בההג נ"כ סהירן דמסקנא לגו ומ"ג עוד באריסות שמארס בשישת קי' (ולא כר"ס כאן כתשם בהגה"ס) וכ"ב הבית יוסף בכי' תל"ג וכן כ"ג בכ"מ בם ישי' וכ"ל הגר"א ז"ל בבי' רס"א ס"ק י"ג וא"ע שם ובשל אמר בשואל הלהם רבנו מ"ל אליבא דר' יהודה וכו' אמר סוגב א' יום אליבא דר' יוסי מ"ל ודי שם שבתא בהגהות בן ארי' מ"ה דף ל"ג א' ובהגהות בן ארי' על אורח חיים סי' רכ"ה] :

פרק ג' הל' ס' לחם משנה ד"ה ועל אחד בשם תו"ע נ"ב ג"ב דלקמן דהא כתב לקמן [פ"ב פ"ח] דס"ה אגרת ס' ותוססת על שנה כן וכן סי' סיום הודעה על אדר ב' . דהא התוספה הוא אחר א' כהודהא בגמ' [סנהדרין י"ב א'] ומ"ש כתר ובגמ' הגן . והיום דרבנת דס"ל רט ל"ם רט גמ"ד כתב לסודים כך וכך . וכן פ"ל ג"ע ערבים וק"ל

פרק ד' הל' י' הרמב"ם נעיבור הבנה מיחולין מן כאד . נ"ב ירושלמי פ"ב הל"ב ס"ע :

שם הל' י"ב רמב"ם . ואם עיבורה בגליל משוגרתי נ"ב ע' גם' ז"ע הגרנהם סי' על הסיאדי ס' כהא שמקשה אמאי לא פסק כמחוהו של חגי' פ' גמ' והיה בגל"ע ע"ש בהאריך בזה . והנראה דגירסת הרמב"ם סי' כחולה סתוספתא פ"ב דסנהדרין הי' במוהו של חגי' דליכא פלוגתא כלל ומקרא דלבבי לא יעשה אלא לכתחלה ומה מלא דירושב קבוס סהי' בם ד"ה אין מעברין . וע"ע ירושלמי ידוס ססי' נר"א בם ובסנהדרין בירושלמי :

פרק ז' הל' א' במפרש בפי' הסוגיא דכ"ד שרי מיכסי סיהרא [פי' פי' על בגמ' כצ"ל בהגהת בן ארי' על ר"ה כ' שם בנדפס בש"סין החדשים] :

שם הל' ב' אם יהי' המולד בחצי היום קובעין ר"ח ביום שלאחריו [זה קאי על תשרי ולפ"ז ממילא לא יתכן ג"כ שיהי' אחד משלשי ימי ר"ח המולד אחר חצות היום ורק לפעמים יתכן בר"ח כסלו ובר"ח שבט בשנה מעוברת אבל אין תופסין לזה כלל אם כסליו או שבט המולד אחר חצות היום' והטעם שבכי זה כוא כלומ"ש כמ"ש הרמב"ם פ"ה ה"ב וקביעות כסלו ושבת לא יוכל לסות ג"מ במילי דאורייתא כלל · וגם חכמים לא תקנו לזה כיון שבדיעבד מוסיף אם קובעין כשהמולד אחר חצות היום כדמוכח מסוגיא דר"ה דף כ' ע"א ודף כ"ב א' שלצורך היו מקדימין וע"ע בר"ה כ' ע"א הא נריכן ותשרי ט' וכתר' שם בשם יש מפרשים וע"ע מ"ש בזה בבן ארי' על אורח חיים סוף סימן תכ"ח] :

שם הל' ו' ומפני מה אין קובעין בחשבון זה כו' [לענ"ד הרמב"ם לשיטתו בה' שבת פ"ב הל' כ"א שכתב יום הכיפורים שחל להיות בע"ש כו' הל להיות במוצאי שבת כו' וכפ' תמידין ומוספין פ"א ה"ו הלני שבת כו' אין קרבין ביום הכיפורים כו' מטעם שבשביו מקדשין ע"פ הראי' כי שאין שבת ויו"ל רלופים וכן שמה מדבריו למעלה שלא הזכיר בקידוש ע"פ הראי' דחיית אדו"ז · א"כ גם בשקובעין ע"פ החשבון לא כי' רחוי' לדחות וזהו שבקשה הרמב"ם ומפני מה אין קובעין בחשבון זה דייקא · ותירץ לפי שבחשבון כזה כו' פי' והי' רחוי מבוס זה כל הימים לדחות למחרתם · אך כאשר הדחי' רק מכשק אולי מאמשי מאוחר (כי יתכן ג"כ שבות מוקדם או כשוב) לכן אין רשאין לדחות על יום שיפול בו שבת ויו"כ רלופין או יום ערבה בשבת · ולכן יום ג' אין דוחין למחרתו שיפול בו יו"כ ערב שבת יום ה' אין דוחין למחרתו שיפול בו יו"כ אחר שבת · יום שבת אין דוחין למחרתו שיפול בו יום ערבה בשבת גם יום ב' אין דוחין מטעם שיתבאר · לכן כדי לפגוש בקיבון האמיתי לא יכלו לעשות רק יום קביעה ויום דחי' ומה שאין דוחין יום ב' כי ביום שלישי לפי הקביעות המסודר יהי' מוכרח לעשות ניסן שלפניו שבת ערב הפסח ואולי יבנה המקדש אחר ר"ת ניסן (פי' בילה ה' ב' מהרה יבנה כו' וכר"ה למ"ד פ"ת מהרה יבנה כו') וגם כזמן המקדש גלחה שכיו משתדלין וקובעין באופן שלא יהי' שבת ע"פ וכן בימי בני בתירה הי' מקרה ולכן שכחו ולא ידעו השולם הלכה למעשה כי לא הי' מלוי מטעם הנ"ל (וע' פסחים ס"ו א') ועוד כי יום דחיה היינו שלא יקבעו ביום הבוא לשולם ולכן בלתי אפשר להיות שני גמי דחיה רלופים וע' ר"ה דף כ' ע"א וכרחה שהרמב"ם פסק כמ"ד שם שאין דוחין וכן משמע מדבריו למעלה סוף פ"ג · וע"ע סוכה נ"ד ב' ובכל זה מבואר דברי הרמב"ם ומתורן קושית הראב"ד ועוד קושיות · ואולא דברי הרמב"ם לענ"ד יש לומר שקביעות לפי החשבון הוא נכון גם לפי ... האמיתי כי מבואר בר"ה כ"ה ע"ב ראוהו ב"ד כו' והרמב"ם פ"ב ה"י שבזמן שהיו מקדשים ע"פ הראי' גם אם ראו סירת הירח אחרונה מן היום אפי' אחר השקיעה היו יכולים לקבוע ר"ח באותו יום · וא"כ כשהוא ע"פ החשבון וזמן המולד הוא במקום ראית העדים גם כהיתר' הקיבון האמיתי ברגע אחרונה מן היום אפשר לעשות ר"ה ביום ההוא ומבואר בס' תכונות השמים סי' פ"ד שמולד חבוי האמיתי לא יהיה מאוחר מן האמצעי יותר משבעה שעות · ומ"ש הדין אין קובעין ר"ה לשולם רק אם יהי' המולד האמצעי קודם חצות היום כמבואר ברמב"ם כאן פ"ז כ"ב וא"כ גם לפי קביעה שלא לשולם יהי' הקיבון האמיתי ביום ר"ה עלמו קודם הלילה שאפשר לקבוע ר"ה בו ובכ"ל ויתכן שמטעם זה כשהמולד האמצעי מחצות היום ולאחריו דוחים ר"ה למחרתו למען שבזה נמוחים שיהי' המולד האמיתי ג"כ בו ביום ובכ"ל · ויש עוד שני תשובות רבות אין בכל מכוון לכל הזמנים ודו"ק] :

הלכות תענית

פרק ה' הלכה פ"ו וכן גזרו על עטרות כלות אם הי' שם כסף או זהב · נ"ב גירסת ערך המגיד אם הי' של כסף או זהב ועי' בית יוסף או"ח סי' תק"ס בד"ה כלות :

הלכות מגילה חנוכה

פרק א' הלכה י"א משנה למלך ד"ה מיר בשם הרוקח שכתב ליה צריך שיקיימנה נ"ב וע' בבאור הגר"א ז"ל או"ח בסי' תרפ"ח סק"ח :

פרק ב' הל' י"א הגה"מ אות א' ד"ה פ"ק כו' ומיהו אם משכה משותו כו' רב נלי של שבת במוצאי שבת נ"ב ועי' בהגהות טור או"ח סי' תרל"ג אות א' :

פרק ד' הלכה ס' לחם משנה ד"ה ומותר כשמנו וכן מצאתי בגירסא בגמרא דהתינת י"ו נ"ב וכן פלא מפירש"י דמפרש דיבורין שאילו כו' [וכן בגר"א ז"ל בהגהותיו על הש"ס מתוק תיבת שלא שלא] :

סליק התודה והשבח להי' ית'

באר אברהם

הערות והגהות ותיקון ט"ס בדברי הרמב"ם ז"ל מהרב הגאן

המפורסם מוהר"ר אברהם שמען זללה"ה אבד"ק קאראן.

הלכות שבת

פרק כ"ב הי"ח בכ"מ ואין מגרדין כו' ואם אין לרבינו ר"ל אמי יותר לגלום דבריו · ז"ל התוס' פ"ד אין מגרדין מנעלים וסנדלים ישנים · אבל סכין ומקנחין אותן · אין סכין מנעלים וסנדלים חדשים · ועי' בכ"מ שבת כ' ע"א :

הלכות עירובין

פרק א' ה"ג . משנה הגלגים ד"ס . ע' תוס' סוכה כ' · ד"ה אדם בתוך הגליה מבקל כ"ש פלוגתא וכ"כ בערוך ע' רכוני . אינבה . ודייקי כוס :

הלכות חמץ ומצה

פרק ה' מכנא סר"ח אין אסור קאי על מי פירות בהל' ב' :

הלכות שקלים

פרק ד' כ"מ ד"ה תחומת כבש. עיין לגם וכו' סניות ב' ע"ב פ"ס :

שם כ"מ ד"ס כל . פ' מבל"מ :

שם הל' ס' . אבל לא שלום, שמשות י"ב :

חידושים ומקורים

מרגאון המפורסם מוהר"ר זלמן זצ"ל מווילנא, אחיו של הרב הגאון מהור"ר חיים זצ"ל בוואלאזין:

הלכות יום טוב פ"ז הלכה יד כל הדברים האלה שאמרנו היו בזמן שהיו ב"ד מקדשין ע"פ הראיה וכו'. נלפענ"ד קשה שהרי הרמב"ם כתב בהל' קדוש החדש פ"ה ה"ג דהקביעות ע"פ הראיה לא היה אלא עד ימי אביי ורבא ומשם והלאה היו סומכין על החשבון ואחרינן יום ב' יח רבא נולד רב אשי, נמצא לפי דברי רבינו בימי רב אשי היו סומכין על החשבון ולא הותר לערב על תנאי, והנה מציעו (ביצה ו') יתיב רבינא קמיה דרב אשי כו', מבואר שם בפירוש שבימי רב אשי עדיין היו תמיהין עירובי תבשילין על תנאי. אבל הרמב"ם לטעמיה אזיל שכתב בהקדמתו לסדר זרעים [וכן בהקדמתו ליד החזקה] וז"ל בכלל החכמים שקבלו מרבא היו רבינא ורב אשי כו', כי נירסתו בש"ס היה יום שמת רבה נולד רב אשי, נמצא לפי דבריו היה רב אשי בימי אביי ורבא וקדשו עוד ע"פ הראיה ועירבו שפיר על תנאי.

חידושים ומקורים

מכבוד הרב הגאון המפורסם מו"ר צבי הירש חיות זצ"ל.

הלכות שבת פ"ח הלכה א התולש כ"ש חייב, המנכש בעיקרי אילנות וכו'. (ה"ב) אבל המבקש למהין כו' הרי זה תולדת זורע. עי' כ"מ ודבריו סותרין לדבריו בפ"ח מהל' כלאים ה"ג דכתב שם בד"ה והסיר וז"ל. אבל קשה דרבינו פסק דמנכש משום חורש כרבה ע"ש, וכאן כתב דרבינו פוסק כרב יוסף ואחרי נווי מנכש יש ולע"ג. ודע שבשיקר פסקו אני תמיה איך אפשר לפסוק כרב יוסף נגד רבה, הרי כלל גדול אמרו הלכתא כרבה נגד רב יוסף בכל"מ, עי' ב"ב קי"ד ע"ב, ועי' גם כן רמב"ם בבא בתרא ל"ב ע"ב, ועי' יד מלאכי סי' תקג"ו תקג"ז ומסוגיין לא התשבר, ולע"ג

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ז האוכל חמץ כל שהוא אסור מן התורה וכו' ואינו חייב כרת כו' אלא על כשיעור. וכתב הכ"מ דעל כל בהיה הכלו מכח מכדות אינו ניקה. אבל פירות חכוים ליקח מכח מרדות עכ"ל, ונראה כי נעלם מינו סוגיה שבת (נ"ה ע"א) כל שהוא יאמרין כגרוגרת ולעולם דהיכא כזית ויכן לא העיר גם לשבוף מסוגיין אך דהיה מיזר בעינו לרמ"ך בין כ"ש לכתות ויכשיל, ועי' ר"ש התוי"ט ריש פ' בתרה דיורה ע"ד רב"ו יוחנן ב"ד כ"ל ד"ר אני ביעיר כלומר כהות ויכשיעו

הלכות לולב פ"ז הלכה ז כך היה המנהג בירושלים, יוצא אדם מביתו שחרים ולולבו בידו וכו'. תימה גדול שמביא הת"לת הגבריו.] ומוסס והשתים מגיעות דליטול את כפיו מניתו ע"ג קרקע, ועי' יד המלך הלכות שבת. אולם בברייתא תנא בירושלמי סוכה נאמר להיפך ליטול כפיו נותנו לחברו הניח על גבי ארץ אסור לטלטו, ועי' מג"א סי' תרנ"א שהסתורר בזאת דהרי קי"ל אין מוקצה לחצי שבת, עכ"פ כיון דב' ברייתות חלוקות בזה ורבינו לא מצא מקום להכרעה השמיט כל הענין, ואע"פ שהלכה כבבלי נגד הירושלמי היינו במימרות אמוראים, אבל בברייתות המובאות בתלוף זה מזה אין הכרע, ועי' יד מלאכי ח"ג אות ז' שהביא דברי הכתוב' בשרות ל"ד ע"ב ע"ש ומשני זה השמיט כל הענין:

הלכות קידוש החדש פ"ב הלכה י בין שתגיס בין מוטעים בין אנוסין. הבמים מזידין, ובמסרת כתב שע"כ טשאה האחרת מדמנה לרבינו. ובאמת בשה"ם הגתיק רבינו במצוה קל"ג בשם הגמרא גרסא אחת דאפילו כהשמטם לו מזידין, ועי' בירושלמי דר"ה חילוף גרסאות בזה:

חידושים ומקורים

מאת הרב הגאון הצדיק כקש"ת מו"ה יוסף באב"ד זללה"ת אבד"ק מארניפאל, בעהס"ת ס' מנחת חינוך על תרי"ג מצות. נעתקו ע"י נינו ונכדו הרב החריף האברך מו"ה יהושע העשיל באב"ד נ"י, חתן הרב הגאון המפורסם מו"ה פייבל טויבש נ"י אבד"ק יאסי:

הלכות שבת פי"ח הלכה ט בב"מ שם ע"ש. לרש"י ז"ל כזה פי' אינו כלא כדרך רבינו. נ"ב עיין בירושלמי בפ"ז מבואר כדברי הר"מ להדיא ורש"י אין תולק בזה, וע"ש בק"ע:

הלכה יא עשר ואסר כדי. נ"ב מבואר בירושלמי בפרקין והב"מ לא הביא בזה ועיין בק"ע שם:

פ"כ הלכה א וכל בהמתך. נ"ב זה אינו מבואר בתורה, בפ' משפטים כתיב למען ינוח שורך וחמורך ולא כתיב וכל בהמתך רק בדברות ב' בפ' ואתחנן כתיב לא תעשה כל מלאכה וכו' ושורך וחמורך וכל בהמתך. אך הדין דין אמת עיין במס' ב"ק שהביא הכ"מ:

פכ"ד הלכה ז במ"ל שם והנה בדוחק אחר הכרח להורנו פסיקא לי דמחללין שבת. נ"ב מה פסיקא ליה מבואר להדיא במס' סנהדרין דף ע"ב ע"ב דהוי כר"א דאין עונשין בשבת והולך למיקף לה מקרא דדמים לו, ע"ש ונ"ע.

פכ"ט הלכה כג כל לילי י"ט. נ"ב דין זה שאם לא בירך בלילי י"ט מברך כל שבעה לא סבר כדברי רבינו, והוא גמרא ערוכה בפ' לולב וערבה ונ"ע:

הלכות חמץ ומצה הלכה ד תערובות נ"ב נראה דכש"ם אינם עוברים על התערובת כיון דלריך ריבוי לא איתרבי רק בתוך הפסח, אח"ז ראיתי בגל"ת בפ' אלו עוברין דדעתו כן כדעת רבינו ז"ל ע"ש באריכות:

פ"ג הלכה ח ומשש שעות ולמעלה. נ"ב כן מבואר להדיא בירושלמי ס' תמיד נשחט דלר"י דמשש עד הלילה אסור באכילה ה"ה דעובר על ב"י וב"י והימא על הרא"ד שהשיג על הר"מ וכן הה"מ שהסכים עמו ובכר' הרגים' בזה בקרבן עדה שם, ועיין עוד באחרונים מזה

הלכות לולב פ"ח הלכה ו בב"ם ורבשו השמים. נ"ב לא השמיט רבינו, הדין זה מבואר לעיל פ"ז באמצע ה"ח כתב ואפילו וכו'. היינו ד"ז ונ"ע על הכ"מ.

הלכות שקלים פ"ד הלכה א לוקחין מתנה. עיין תוס' יו"ט ס"פ דתו"ק ס"ב דתמה מדוע השמיט הר"מ דגם שכר הבלוהין היוצאים על כלאים היה מתרומת הלשכה כדאיתא להדיא במס' מו"ק שם דף ו' וע"ש עיין באליה רבה סי' תקמ"ד ובס' נר דוד במו"ק שם:

פ"ד הלכה א במ"ל שם שהיו מעליכין אל תוך שריפת הפרה נ"ב עיין בתוס' ישנים ביומא דף ס"ו כתב דלשון שבין קרניו הוו משירי הלשכה ולשון שהיו קושרין בראשו במקדש היה מתרומת הלשכה, וא"ל לדחוק דמיירי בשל פרה רק הגבון אבראשו. אך לפי דעת התוס' ישנים היו שתי לשונות. אבל הר"מ בה' עיו"כ ל' דקושרין בראשו תיכף אחר הגורלות לשון משקל ב' סלעים ועיין בש"ס יומא דף מ"ב ע"א הא דבעי משקל שתי סלעים כיון דבעי חלוקה א"כ מבואר מהר"מ דאותו לשון היה חולק, לדעת התוי"י אותו הלשון לא היה חולק ולמה לריך משקל ב' סלעים ועיין בגמרא ע"ב נ"ל כר"מ כמש"ל.

הלכות קידוש החדש פ"ג הלכה יד ועד אחד כשר נאמן עליו. נ"ב נ"ע למה לריך עד כשר אפשר אפילו אשה ועבד כמו עדות אשה דנאמנים מחמת מלתא דעלמ"ג וכאן הוי יוהר עלמ"ג עיין בסוגיא ונ"ע:

פ"ד הלכה ו בפירוש שם. כגון שהיו מחוברי כהנה, נ"ב איני מבין טונתו הא מת"כ היינו זב והנידין וזה אינו דחוי דאסור להקריב כי רק טומאת מת דהויה או טומאת תגע עיין בה' ב"מ אבל לא טומאה היוצא מגופו א"כ משום טומאה כזו למה לא יהיו מעברין ע"ש בסוגיא דסנהדרין ונ"ע.

הלכה ז בב"ם שהרי עולא ראיה בא בין מן העוף. נ"ב אין זה מוסכם רק דעת רבינו כן בה' חגיגה. ועיין בכ"מ שם ואחרונים שתמהו ע"ז ע"ש:

הלכה יב ואם עיברוה בגליל. נ"ב סתך אדלעיל דאם לא היה כמותו בא"י אף מעברין בח"ל לכתחלה, עיין ס"מ:

הלכות תענית פ"א והריעו בחצוצרות. נ"ב לדברי רבינו ז"ל שהוא מ"ע כמו במועד על הקרבנות, נראה נ"כ כי הכהנים מחויבין לתקוע וכן מבואר בלשון המשנה וכ"כ רבינו ז"ל לקמן בפ"ד הס"ו תקעו בני אהרן אך כאן לא כתב מזה, גם בפ"ד בגבולין סתם וכתב תוקעין ולא כתב שהיו הכהנים בני אהרן ולומר שהיה חילוק בין מקדש ובין גבולין לא ידעתי כיון דלדידיה הוא מ"ע במורה לא ידעתי מנין לו החילוק ועיין לקמן בהה"מ החילוק לרבינו בין גבולין ובין מקדש וזה החילוק לא הזכיר, ועיין ברש"י במשנה ס' סדר תעניות:

פ"א הלכה ד בחצוצרות ובשופר נ"ב עיין לח"מ ונ"ע דבגמרא ר"ה דף כ"ו משמע שהיו שני שופרות וחצוצרות באמצע ולמה השמיט רבינו. גם זה נראה מלשונו שא"ל רק שופר אחד. אח"ז ראיתי בס' יום תרועה שהרגיש בזה וע"ש בהוס'. גם נ"ע כיון דרבינו כולל החצוצרות של תענית ושל מקדש במ"ע אחת למה לא הביא שמחויבין להיות דוקא מן כסף וגם לכתחלה מן קטנת כמ"ש בפ"ג מה' כלי המקדש ודוחק לומר שסמך על מה שמבואר שכאן היה להקדים. וגם שם נראה מלשונו דדוקא בחצוצרות של מועדות ובאמת לדעת רבינו דין אחד לשניהם ועיין בר"ש ונ"ע:

פ"ג הלכה ג במ"ם שם לא יהיו תמורין אלו מחשמה בלב. נ"ב ודעת רבינו בפי' המשנה בסוף תענית דגם ס"ב חייב בתוספת כמו יוה"כ ע"ש:

פ"ה הלכה ה ונכנו כל ישראל. נ"ב ורבינו השמיט שבזמן נזירה הוא טוב מדיק ול"מ שנהג נכם כל האומרות כמו בס"ב, עיין בר"נ במס' ר"ה ואפילו לא ס"ל מ"מ נ"ע למה השמיטו דנ"מ לשאר קולות

הלכה ז בס"ם ודיר בגרול הוא. נ"ב ודעת רבינו בפי' המשנה בסוף תענית מפורש שיש לפ"י תוספת ע"ש, וכבר רשמתי לעיל נ"ב. ויש לפלפל בזה ואכ"מ:

הלכות מגילה וחנוכה פ"ג הלכה יב סימן להם שעתיו של אהרן. נ"ב כן הוא בירושלמי שבת ס' כ"ב וכק"ע שם מדחק מאד ולמסמיכתיה דברי הרמב"ם אלו:

חידושים ומקורים

מאת כבוד הרב הגאון מוהר"ר שמואל שטראשון זצוק"ל מווילנא.

בעל המחבר הגהות על כל הש"ס וש"ע או"ח ומדרש רבה

הלכות שבת פ"ג הלכה ב בהשג"ת ד"ה ומוטבין ובי"ה כי קאמר מסיימין ר"ש היא לאו למימרא דבמתוספין דיכה סבירא ליה דברי לדוך ולגמור כו' כנ"ל. ועי' בח"ג סי' ז':

פי"ח הלכה ה מה שהקשה הכ"מ בשם הרמ"ך על הרמב"ם בשיטתו דגוגרם סמוה. דהרמב"ם פסק כריב"ב כמש"כ הה"מ והכ"מ בס"א מהל' עירובין סי' ס' ואיכא מקשה עליו מכ"ש. ועיין דיש פ"ש בהכ"מ ונ"ל שהם ב' בילים חלים:

הלכה ו כתב הר"ן דוקא כו'. פ"ש ונ"ל הרמ"ך וכן העתיק המ"א בסי' ש"ש סקס"ז:

הלכה ט אבל אחר שעל"ה כו' לגויך הזוגל בכן סגור. עי' מש"כ בשבת (ק"ז) בס"ד ליישב דברי רבינו מהג"א שכתבו מ"ם דחולין הכ"מ והכ"מ בשם הרמ"ך:

פ"ט הלכה ז וכמה רוחב הסמך כו' והוא קרוב לשתי אצבע. עמש"כ בזה בפי"ג דכלים מ"ד בס"ד:

פ"כ הלכה ד ומותר למכור להם סוס כו'. וכתב הה"מ כב"ה כו' ועי' תוי"ט פ"ד דפסחים מ"ג. וכ"פ הרמב"ם לעיל פי"ח סי' פ"ו דלא כר"ל. אך קשה מאי דהא קא בר"ש טעל ח"ל כו"ל. וע"כ נ"ל דהרמב"ם ל"ג להא דהכא כר"ל מ"ל דכאדם אסי' רבנן מודו דהי טעמא את עגמו כדאיתא (נ"ד) וע"ש בתוס' וק"ק מיומא (ס"ה) דבעמא ההמא דגמרא כמאן דלא בר"ל. ודע דמהא דאיתא שם הלא שלא כונת הרמב"ם את דינו שם דבהולה חי"ג. וזה היה בהעלם עין מהה"מ במקלים. ודע עוד דלפי האמור נגמה מאד על הגר"א ז"ל שכתב בסי' ש"ח בגליון שהרמב"ם פסק כר"ל וכנ"ל:

פכ"א הלכה ה ומפני זה אם היה כו' בחגר שחנר. ועי' בהכ"מ, ועמש"כ במגוס ע"ז שם, בעירובין (ק"ד):

פכ"ד הלכה ז בסל"מ והאם ברודף אחר חבירו להורגו שאינה ליה המצלון שנה כדי להצילו כו'. ולי נראה שרוכה בסנהדרין (ע"ב) אין לו דמים בין במחל בין בשבת ע"ש ופסקה הרמב"ם בפ"א מהל' רוצח הלכה ו'. ושם הוא משום רודף וכמו שכתב הרמב"ם שם ה"ט:

פ"א מהלכות עירובין הלכה ט בכ"מ יש כמה פ"ש ושגום לסכום:

הלכות יום טוב פ"ג הלכה א וכן בריה שהוא ספק כו'. ועיין תה"מ בכייתא שם (ח') כו' וכן התוס' שם קרי לה ברייתא. אבל משנה ערוכה היא בחולין ר"פ כה"ד. ועמש"כ בנדרים (כ"ו) בס"ד:

פ"ז הלכה ג בהשגת הראב"ד אלא זהו הסוכן אבל הוסך לא כו'. כן העתיק בכ"י גרס"ב:

הלכה יב בסל"מ מה שתמה על הב"י והב"ח דהנא נשם מברייתא דדין ד"ג ת"מ כו', שמיהאי שטעם מעיניו דברי התוס' שם במקומו ד"ה אמר שכתבו דאבי א קיל נסא שניפוסא דרי"י. וכן נחה הספרים בסמ"כ שם לעיל בד"ה ואי לא. וע"ע מש"כ שם לקמן בד"ה והא כ"ג:

הלכה יט בד"ה וא"ח, כתב דמגלחת דמיל ספח לא היתה כי אם ביום הו' לטומאת ש' וא"כ היה יכול לדחות כהוספה כדי שיגא יום הו' ברגל. ותמיהני דקלח שבין במש"כ הרמב"ם בהלכות נזירות (פ"ו ה"ב) מה שלא בג' וכו' ומגלח שבר לאפשו בשביעי דר"ל בשביעי להזאתו. והיא פליאה נשגבה דפשוט דטומאתו בשביעי לטומאתו הוא יום הזאתו השניה והדכתיב בקרא וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו. ואולי פ"ש הוא בדבריו כי תלילה לתלות משום גדול כזה באלין גדול כמוהו:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ב בהה"מ בשם פ"ג בגמרא לגמרי אלא ודאי בברייתא קמייתא כו' כנ"ל:

הלכה ו במ"ל ונראה הכי אמרינן ח"ל דרי"י כל חלב כו'. ע"ש נגמרא דליתא כן אלא דר"י עגמו אותיב לר"ל מיניה: שם והוליד הרב מזה דביום י"ד משעה ו' אין איסור תורה בהחות מכשיעור. נראה דאשתמיטתיה דברי התוס' בפסחים (כ"ט) ד"ה ומה שכתב כיון דחד מהנהו קרא' משמע להכ"נ לא מחלק ביניהו. וה"כ ה"ה לאוין, פחות מכשיעור:

הלכה ח בהשגת הראב"ד. א"א מלקות* ממטום ואינך כו' כנ"ל: שם בהכ"מ בשמו ממטום לגנור מתך ביום כו' כנ"ל: *(ס' מוטעה היה לפניו ממלוקה ממטום):

פ"ד הלכה ד בפנים סבר"ס אנם כו' הי"ו מיד לבערו. והראב"ד חולק. ונ"ל דהרמב"ם מחולין (ל"ס:) א"ל חזיק או איכם אלמא הוא כו' ובספירא התוס' שם ד"ה ריפך ואפילו למ"ד כו' דמשיכה במטלטלין קונה ע"ש:

פ"ה הלכה א בהשגת הראב"ד. גרסה בנשום וגריך ללוש בכ"ב ע"ד סי' פרוות וכ"נ להרים שפס"ח, ועי' ח"י סי' תל"ג:

פ"ז הלכה ו והיה השפ"ם בשם מוס"ח דלהראב"ד כל עיסה שא"ה נגלה היא יוצא בה יד"ח בפסח. ולע"ע דלפי דבריו העושה עיסה פחות מכשיעור לא יוצא בה יד"ח בפסח וזה לא אמרו אדם משלם ע"ש, ולהכי ידעתי גמרא ערוכה בפסחים (פ"ז ע"ב) דא"ר כי הוי דידן נהוג למיפא קפיזא קפיזא בפסחא. ואף אביי לא בקפה אלא דקלא היא למען הספקות הלא אבל עולה בה יד"ח מנה משמע דלכ"ע יוצא בה וזה הוא דוחק טוב דלאלר יומי דפסחא קאמר חוץ מלילה הראשונה ועמש"כ בחגיגה בפ"ש בפסחים (מ"ב:) בס"ד:

הלכות סוכה פ"ז הלכה יג בכ"מ ומ"נ דהירש שי פ"ש כו'. אל דברי בשם כמה דברי הר"ן בסוף סוכה. ועי' ג"כ גר"ן סוף פסחים בשם השאור. ועמש"כ בהגהותי לש"ע או"ח סי' תס"ש:

הלכות לולב פ"ח הלכה ה בכ"מ בשם. ורבינו בשמים בריטה ומאי דאיפסר אלא כו' וכ"כ בב"י סי' תרמ"ג ולאשתמיטתיה בתחתה"ג דפסר הכיאה בס"ו ה"ס, וע"ש בהכ"מ:

הלכות שקלים פ"ד הלכה ב עגלי כהונה סי' בכל מהס"ל. ומשם מקורו בכ"מ והוא בשי"ל פרשה אחרי מפסוק כהונה בד קדש. וכן הוא בתוספתא דיומא פ"ש:

הלכה ד אבל מר כעלם דבר של ליטור ושעירי ע"ז בתחילה נגבן להם ואין נגבן מתרומת הלשכה. הוא במנחות (נ"ב) ועי' בהוריות (ג':):

הלכות קה"ח פ"א הלכה ב שאמר לגודתי כמה הדרים אמה טובה לפנים, ואי אמה טובה יתרה. בכ"מ משום מקורו והוא בזבחים (דף ס'), ובחיר (דף ז'):

הלכה י ונמיעור כמה ממחלין מן הקד כו'. ירושלמי פ"ג דר"ה הל' ה' והגי"ה דסנהדרין כ"ג:

הלכות תעניות פ"ב הלכה ב בלח"מ שאין מעומס שאין מתריעין אלא על ג' מאכליס אבל לא בראשונות. זה מטעם כי אין מתריעין אלא בג' אחרונות, עי' לקמן פ"ג ה"ו:

פ"ג הלכה ח וממטען באחרונות כו'. מה שכתב הלח"מ דברי הכ"מ ולעשות בכ"מ כהגהתי בס"ד ישוב נכון במגילה (ס"ו:) ע"ש:

באור דברי הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות קדה"ח. מהרה"ג התוכן מוהר"ר רפאל הלוי מק"ק הנובר ז"ל.

הנה הרמב"ם ז"ל העמיד כל השגגותיו על אומק ירושלים ברוחב ל"ג מעלות, ואומר שמשם אחר שירצה הירח בכל א"י ומשם אחר שלא יראה בכל א"י. והנה א"י יותר מירושלים ועד שלש מעלות בין לנפון או לדרום וכן למזרח ולמערב. ובעבור זה כשחכם הרמב"ם ז"ל ונקט הקיצין בראיית הירח שאל ידם שאמר לדעת אם יראה הירח בכל א"י לעולי לומר שאילו ברוחב ל"ס מעלות. ואם שאמר לא יראה הירח בכל א"י ר"ל אפילו ברוחב ל"ה מעלות כי בשני המקומות האלו הדבר תלוי בעבור שלעתים שאפשר שירצה הירח ברוחב ל"ס ולא יראה אפילו בירושלים. אבל אם יראה הירח ברוחב ל"ס או בודאי יראה הירח בכל אחר הגבולים. שמה דברים אמורים אם היה רוחב הירח לפונית אבל אם היה רוחב הירח דרומית יהיה הדבר בהיפך, ר"ל לפעמים שאפשר שירצה הירח ברוחב ל"ס ולא יראה אפילו בירושלים אבל אם יראה הירח ברוחב ל"ס או בודאי יראה הירח בכל אחר הגבולים. והנה ינעתי ולקחתי הקיצין שאמר הרב ז"ל ומצאתי אם יהיה בעת הראיה מקום הירח האמתי י"ב מעלות ל"ד חלקים במאזנים ומקום השמש האמתי היה ה"י מעלות כ' חלקים במזל בתולה יהיה אורך הראשון כ"ד מעלות י"ד חלקים ורוחב הירח שאמתי יהיה ממש מעלות ותרומים ואשר יהיה קשת הראיה ברוחב ל"ה רק עד פ' מעלות וחמש הלקים, ואפילו שיהיה קשת הראיה בירושלים קרוב לי"א מעלות, ובעבור זה נקט הרמב"ם זה הקן האורך שירצה הירח בכל א"י שיהיה יותר מן כ"ד מעלות הגם שבירושלים עצמה לא צריכין רק לכ"ב מעלות כ"ד חלקים ואז יראה הירח בירושלים אבל לא ברוחב ל"ס, וכן הדין בקן הקצר, אם היה בעת הראייה מקום הירח האמתי פ"ו מעלות ל"ה חלקים במזל תאומים ורוחבו לפונית ממש מעלות ומקום השמש האמתי היה ו' מעלות נ"ז חלקים בתאומים, ויהיה אורך הראשון פ' מעלות וחלק אחד, ולפס"כ יהיה קשת הראיה ברוחב ל"ס י"ג מעלות וי"ג חלקים וגם יראה הירח בלוחו לילה אבל בשאר המדינות לא יראה. ובעבור זה נקט הרב ז"ל בדרך כלל ואמר אם יהיה האורך הראשון פ' מעלות או פחות מזה שאפשר שירצה הירח בכל ארץ ישראל אפילו ברוחב ל"ה אבל אם יהיה אורך הראשון יותר מכ"ד מעלות אז שאפשר שלא יראה הירח בכל ארץ ישראל אפילו ברוחב ל"ה מעלות. והנה אמרו הרמב"ם ז"ל עוד שני קיצין, האחד הקן הקצר שאפשר לראות הירח בשלום שבין מרכן ועד גדי, והשני הקן הארוך בראות הירח בשלום שהם מן גדי ועד סרטן. ומגלגו אם יהיה מקום הירח האמתי בעת הראייה פ"ז מעלות פ"ג חלקים במזל אריה ורחבו נפונית ממש מעלות ומקום השמש האמתי ממש מעלות פ"ג חלקים במזל אריה, ואז יהיה אורך הראשון י"ד מעלות וחלק אחד וקשת הראיה יהיה י"ג מעלות ס' חלקים ברוחב ל"ה, והם אפשר שירצה הירח בלוחו לילה, אבל אם יהיה האורך הראשון אפילו בחלק אחד פחות מזה אי אפשר שירצה הירח בלוחו לילה בכל ארץ ישראל אפילו ברוחב ל"ה. וזהו הקן הקצר בחלות שהם מן סרטן ועד גדי. וכן אם היה מקום הירח האמתי בעת הראיה ברגלא גדי ורחבו דרומית חמש מעלות ומקום השמש האמתי היה נמ"ז מעלות ממול קשת ויהיה אורך הראשון ס"ז מעלות וקשת הראייה יהיה ברוחב ל"ב מעלות פ' מעלות ותגי ואזי אי אפשר שלא יראה הירח בכל א"י אפילו ברוחב ל"ס. אבל אם יהיה בחלות האלו שהן מן גדי ועד סרטן האורך הראשון פחות מן פ"ו מעלות אפשר שירצה ואפשר שלא יראה ברוחב ל"ה ונמיק נריכין להוסיף נסבבון הראייה עד שידוע אם יראה או לא יראה:

והנה אפשר שילא זה הדין בדרך כלל, ואומר. בחלות שהם מאזני עקרב וכם מן גדי ועד סרטן אפשר שירצה הירח אפילו כיום אורך הראשון קצר בעבור שהם מאזני עקרב יהיה קשת הראייה גדול. ובחלות שהם קגדי עקרב וכם מן סרטן ועד גדי צריך שיהיה אורך הראשון גדול כדי שיגיע קשת הראייה אל הגבול שאפשר לראות אותו, וכזה הדרך נאמר אל ידיעת אריכת הזמן אשר יהיה בהבכרת בין רגע קיבון האמתי ובין עת הראייה. והנה אם אפשר שירצה הירח במקום מן המקומות בא"י דהיינו אם יהיה בין עת קיבון האמתי ועד רגע עת הראייה עשרים ושמונה ושלש שעות ששלים הקצר בחשבון ובעבור מזה אי אפשר שירצה הירח בכל א"י. והמשל בזה היה בעת הלבנת המלפים מלה ותשים ולהם לאיירה והיה מולד האמתי בשני שעה ד' ח' מ"ך וקבון האמתי מוקדם לאמצעי נ' שעות והרס"ו חלקים ועת הראייה היה ס' מ"ס, והיה בין קבון האמתי ובין עת הראייה עשרים ושמונה שעות הלקים והיה מקום הירח האמתי בעת הראייה כ"כ מעלות מ"ה חלקים במזל במזל ורחבו שמונה ד' מעלות ל"ג חלקים ומקום השמש האמתי היה כ"ג מעלות מ"ה חלקים בבתולה והיה

לפ"ז אורך הראשון י"ב מעלות ז' חלקים וקשת הראייה מצאנו שהיה י"ב מעלות ג' חלקים ובודאי יראה הירח באותו לילה במקום מן המקומות בא"י. ואם היה בין עת קבוץ אמתי ובין רגע הראייה פחות מן עשרים שעות וש"ש אי אפשר שיראה הירח בכל א"י, וכל זה בתשרי. וכן מצאנו לפעמים שיהיה בתשרי בין רגע קבוץ אמתי ובין עת הראייה מ"ה שעות ולא יראה הירח באותו לילה, כגון בשנת חמשת אלפים ושלש מאות ושבעים ושתים ליצירה היה מולד אמצעי בתשרי ז' ס' ק"ס וקבוץ אמתי מוקדם לאמצעי כה' שעות התל"ד חלקים ועת הראייה היה ב' רפ"ו, והיה בין רגע קיבוץ אמתי ובין עת הראייה מ"ד שעות תת"ם חלקים, והיה מקום הירח האמתי כ"ה מעלות ארבעים חלקים במאזנים ורחבו דרומית ד' מעלות מ"ג חלקים ומקום השמש האמתי היה ח' מעלות כ"ג חלקים במאזנים והיה לפ"ז אורך הראשון עשרים מעלות י"ז חלקים וקשת הראייה מצאנו שהיה ה' מעלות מ"ז חלקים, וא"כ לא יראה הירח באותו לילה בכל ארץ ישראל, ודין זה הוא כמו כן רק בתשרי אבל בשאר חדשים יהיה לפעמים הזמן בין רגע קיבוץ אמתי ובין עת הראייה קצר, כגון בשנת חמשת אלפים שלש מאות וחמשים ושמונה ליצירה היה מולד אמצעי בניסן ה' י"ג הרס"ב וקיבוץ האמתי היה מוקדם לאמצעי בו' שעות תס"ע חלקים ועת הראייה היה ו' א' ע"ס והיה לפ"ז בין רגע קיבוץ האמתי ובין עת הראייה ח"י שעות תשפ"ח חלקים. והיה מקום הירח האמתי כ"ג מעלות י"ג חלקים במזל התאומים ורחבו צפונים ד' מעלות ארבעים חלקים ומקום השמש האמתי היה י"ג מעלות ל"ו חלקים בתאומים, והיה לפ"ז אורך הראשון פ' מעלות ל"ז חלקים וקשת הראייה מצאנו שהיה י"ג מעלות מ' חלקים, וא"כ יראה הירח באותו לילה במקום מן המקומות בא"י אף שהיה בין רגע קבוץ האמתי ובין עת הראייה רק ח"י שעות. והנה בארנו כל הדרכים אשר מהן באנו לידיעת הטעות והנגלים המקרבות או המעכבות את הראייה ודי בזה המקום :

חידושים ומקורים

בעזר החונן דעה אעלה על שלחן רבנן פרפראות לחכמה, מעטם כמעט לשד השמן, הסה ליקוטי שרשי דיני משנה תורה אשר כתבתי על גליוני הרמב"ם בעת לימודי שיעורין תמידין כהלכתן, והנה נובעים ממעיני החכמה מקובץ ממקום שבעלי תשובה עומדים בדברי רבינו במקומות מפוזרים, המלקט שמו **משה נחום**, הכותב וחותם פה קאמינקא יום ג' כ"ד ניסן שנת תרמ"א לפ"ק. בן לא"א היקר המופלא ש"ת הגביר ה"ר בנימין ירושלימסקי.

הלכות שבת פ"ב הלכה יד אבל אין עושין מדורה. נ"ב יעוי' במ"מ מה שהביא בשם הרמב"ן ונראה דפשט רבינו דקשיא קושית השואל נ"ל כיון דסובר דלכל החולים עושין מדורה מ"מ היה דנקט אלא ודאי דחיה אף שלא נצטננה עושין לה מדורה דמסתמא נצטננה אבל לשאר החולים דוקא אם נצטנן. ובהמ"ח שאין חילוק בין הקיץ דם לשאר חולה כשנצטנן עושין לו מדורה אלא שרבינו לישנא דש"ס נקיט [הרב שירי קרבן בתוספותיו לירושלמי שבת פי"ח ה"ג ד"ה עושין] :

פ"ד הלכה כה נסיק אחריות שבת. נ"ב השמיט דברי הש"ס (כ"מ ל"ח) בשקעו מידו יעוי' בתומים סי' ס"ז ס"ק ז' מ"ש בזה דבר נחמד :

פי"ג הלכה יב וכן השוקר חסן. נ"ב יעוי' בלח"מ ויעוי' בשו"ת מהר"י באסן סי' ל"א מ"ש בזה באורך :

פי"ח הלכה ב כדי לכחול עין אחת. נ"ב הכ"מ לא הראה מקור לזה אכן מפורש הכי להדיא בירושלמי (שבת פ"ח ה"א) ז"ל אבל בהלכה נכתוב פחתה כדי לכחול עין אחת, יעוי"ש בתוס' ק"ע ד"ה אבל :

פ"כ הלכה ג קונסין אותו. נ"ב הנה בהלכות עבדים פ"ח ה"א כתב רבינו דמוכר עבדו לעכו"ם דקנס זה אין נוהג אותו אלא בב"ד סומכין ויותר היה ראוי להזכיר מה כאן דהכא רפשוטה אלא דהרא"ש פ' השולח סימן מ"א והמרדכי כתבו דמה שהקנסו חכמים לגדר וסייג תקנתם נוהגין אותו בכל מקום וא"כ י"ל דס"ל לרבינו לחלק בזה דבמלתא דשכיח רק דלית ביה ח"כ דלא נוהג בבבל או בענין זה מה שהקנסו חכמים לסייג תקנתם נוהגין בכל מקום בכדי לקיים דברי חכמים אבל מה שאין דנין בחו"ל משום דלא שכיח או אף בהק"ח אם אינו דבר מצוי לא נמסר הדבר לדיינים הדיוטות וזהו שחילק רבינו בין בהמה לעבד דבהמה שכיח ועבד לא שכיח כמבואר בש"ס (גיטין מ"ד) [הרב תומים סימן א' ס"ק כ']

הלכה ז וכשהרגל לעמוד. נ"ב יעוי' במ"מ מה שהביא בשם הרשב"א, ויעוי' בתשובת מהר"י באסן סוף סי' ל"א שתמה ג"כ למה הכריעו ליפול כשהיא מהלכת אפי' העמוד והעשה תמה מה בכך הא אמרו כל שבהכירו פטור אבל אסור בתמורו מותר אפילו לכתחילה והעושה הנאה בלא עקירה פטור אבל אסור א"כ אפילו יפלו אחר שהעמוד פסיר דמי :

פכ"ח הלכה יח לפיכך אם. נ"ב יעוי' כס"מ ול"מ, וכתב בשו"ת דבר שמואל סי' ל"ע ע"ז אמנם יכולני לומר שכיון דשיעור אלפים אמה הוא מדרבנן שרא לא דקדק בו רבינו אף לקולא וכמו שכתב הה"מ סי"ז הכ"ו, אבל כי לא נעלם ממני דשאני היכא דרבנן גופייהו לא רצו לדקדק והכא עסקו הוא הגה בהתיר או היכא דרבינו והפוסקים ביארו לנו דבריהם דס"ל לדקדק ולפרש ולא לסתום.

פכ"ט הלכה יב ואח"כ מבדיל עליו. נ"ב יעוי' במ"מ הלכה י"ג דדעת רבינו דנהמ"ז והבדלה שכל אחד ומקדש בזה מדברי הש"ס (פסחים ק"ז) וה"מ אומר ב' קדושות על כוס אחד הכי דמקרי הבדלה ובהמ"ז ב' קדושות אמנם יכל לומר דה"נ קאמר ה"מ אומרים ב' קדושות כאלו על כוס אחד אבל העיקר היא דההבדלה הכא דהבדלה היא סילוק שבת ובהמ"ז הוא על סעודה שהתחיל בה בחול ולכן בודאי תרי מילי נינהו וא"ש ה"מ אומר ב' קדושות אבל רבינו הא מיירי מסעודה שהתחיל בשבת ושניהם סילוק שבת מיקרי הכא דהוא כעין קדושה אחת [תשובת חתם סופר או"ח סימן ע"ה]

הלכות שביתת עשור פ"א הלכה ו וצריך להוסיף. נ"ב יעוי' בכ"מ ולח"מ ויעוי' בשו"ת דבר שמואל סי' ל"ד מ"ש בזה באורך

פ"ב הלכה ד שתה מעט. נ"ב יעוי' בכ"מ ולח"מ, ויעוי' בשו"ת דבר שמואל סימן ל"ה מ"ש בזה :

הלכה ה ותומן חי. נ"ב יעוי' בתוספותיו של הרב שירי קרבן ירושלמי שבת פי"ד הלכה ד' ד"ה השושם מ"ש בדברי רבינו :

הלכה ט ואפילו נבילות. נ"ב הנה מה שלא ביאר רבינו כאן שמאכילין אותו הקל תחילה וכל סדרי האיסורים איזה מהם קל וכמו שביאר פי"ד ממאכ"א, יעוי' בטו"ז תאו"ח סימן ל"ו מ"ש בזה דבר נחמד.

הלכות יו"ט פ"ז הלכה יד ונמצא כמעשה הדיוט. נ"ב עיין מאה"ם ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ג ד"ה ואיגרות מ"ש בזה.

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ג אלא א"כ קנה. נ"ב הנה לפי דברי התוס' (סנהדרין ע"ס) ד"ה בשור דמבואר דמה דאסור בהנאה אינו במכירה א"כ היה מקום לומר דישראל שקנה חמץ בפסח אינו עובר בב"י דלא זכה הישראל בחמץ כלל ואף שכל חמץ אינו ברשותו ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו זה בזמן שהוא כבר שלו מקודם פסח או שנתחמצה לו עיסה בפסח, אכן בדברי רבינו הכא מבואר להיפך [הרב טב"י או"ח סימן י"ט]. והנה יש לתמוה בזה דמלשון הש"ס (פסחים נ"ה) מבואר דליכא מלקות בזה דהוי לאו הניתק לעשה דהשביתו, אכן יש מניעות שלא יוכל לקיים העשה דעייל שבת בשביעי של פסח וקנה בו ביום שא"א לקיים בו מצות שרפה [הרב דבר שמואל סי' ל"ח]. והנה לדברי רבינו פ"א מהלכות תמורה דלאו דתמורה לא ה"ל ניתק לעשה משום שאין הלאו שוה לעשה שהלאו והעושין מוזהרין על התמורה ואם המירו אין התמורה קדושה על פיהם ה"נ בחמורה י"ל דלאו דבל יראה אינו שוה לעשה דכל מל"ה אף שהז"נ נשים חייבות ואינו עשה דתשביתו נראה דאין הנשים חייבות [הרב בעל שאגת אריה סימן פ"ב] יעוי"ש ובסימן פ' ויש לפלפל ואכמ"ל :

הלכה ז שנאמר לא יאכל. נ"ב יעוי' בכ"מ מה שתמה ויעוי' במל"מ. אכן י"ל דהא פשטא דר"י דח"ש אסור מה"ת משום דחזי לאצטרופי א"כ איסור חמץ כזית באמן אם אכל ח"ש בסוף יום שביעי שעוב אין שייך לבטל יותר לא חזי לאצטרופי ואי אפשר לאילף מחלב ולהכי יליף רבינו מלא יאכל [צל"ח פסחים]. וכ"כ בתשובת חתם סופר חלק שני סימן ס"ב ז"ל ומאי אמרתי דדוקא חמץ צריך קרא דל"ש חזי לאצטרופי בסוף יום אחרון של פסח והו"א לא יהיה מותר לאכול ח"ש קמ"ל דאפ"ה אסור עכ"ל. והגם אחד הקשה בזה מהירות (יעוי' תוס' שבועות כ"ב ע"ב ד"ה אהיתרא). אבל גם בזה יש לחלק דבמזיד אף סוף יום שלשים חזי לאצטרופי אם יאכל, היכי הרי שוד אינו משא"כ בזה הא צריך להמתין עד שנה הבאה [עב"י מה"ח או"ח סי' נ"ג] והאמת יורה דרכו על הרב ז"ל בגלת מקוחות שריבא ראיה לספקיו האמתיים מספוקי הורה היוצר מבוארים אע"פ דלא ס"ל בפירושם הכי וכדכתב הכא גבי איסור הנאת המן מלא יאכל [הרב דבר שמואל סימן ל"ד בתוך דבריו]. והנה כמ"ש הרלב"ח סימן נ"א לחלק בין חלב לחמץ שהיה לו שעת הכושר (מובא בתל"מ) יש להעיר ע"ז מדברי הירושלמי (יומא פ"ח ה"ה) עגילה ותרומה מאכילין אותו מהתרומה ומקשה תרומה כשן מיתה ונבילה בל"ת יעוי"ש. והנה לפי מה דקיי"ל דמאכילין אותו פחות מכשיעור א"כ מה קושיא דודאי תרומה קיל דח"ש אינו אסור מה"ה דהא היה לו שעת הכושר (ויש להסתפק אם לא נילף מהמן גם לשאר איסורים שהיה לו שה"כ), אכן יש לחלק קצת בין חמץ דשמו עליו ושם המן הא היה לו שעת הכושר משא"כ תרומה מעת שבאו פ"ה לכאן ותשכה תרומה ע"י מעשה לא היה לו שה"כ ואכמ"ל ויעוי' בסוגיא דפסחים כ"ה ע"א. ויש להסתפק ג"כ בדבר שיש היתר לאיסורו איך הדין בח"ש דהא ל"ד ג"כ לחלב ויש לפלפל מנזירות ודוק :

פ"ב הלכה יט התפרש בים. נ"ב עיין מראה הפנים בירושלמי פסחים פ"ק ה"א ד"ה הדא דתימר מ"ש בזה :

פ"ו הלכה ז כגון שאכל טבל. נ"ב יעוי' בלח"מ שהקשה דהא זה רק לר"ש (פסחים ל"ה) אכן הגה התוס' ר"פ ל"ה הקשו ח"ל דהא מצוה הבאה בעבירה, ובשאגת אריה דהה דעכ"ם אי לית ליה אלא כזית מצה של טבל ה"א ליתי עשה ולדחי ל"ת ול"ש כאן מצוה הבכ"ע אך עכ"פ ה"ל להפריש דבר מועט תרומה ולהקן השיריים ויהיה טבל היתר מלבד הכ"ש שהפריש ואח"כ יאכל הכזית טבל ויצא ידי חובת מצה ומדלא פריש ואכל כזית נסבלו ה"ל מהבכ"ע לכאורה אך הא שם בש"ס לר"ש קיימינן דס"ל כ"ש למכות וא"כ אינו מרויח בהפרשתו ועי"כ הוצרך לומר מקרא כל שאינו בבל תאכל חמץ אבל לרבינן הא אינו יוצא י"ח מטעם מהבכ"ע ודוק [הגאון השאגה מובא בשו"ת חתם סופר או"ח סימן קנ"ז יעוי"ש מה שכתב הוא בזה] ולפענ"ד יש לפקפק בזה ואכמ"ל :

הלכות שופר פ"א הלכה ג ואין בקול דין גזל. נ"ב יעוי' בתשובות הרא"ש ובמ"מ. ויעוי' במאה"פ ירושלמי סוכה פ"ג הלכה א' ד"ה אר"ד אלעזר מ"ש בזה :

הלכות סוכה פ"ה הלכה כה ואפילו גזל נסרים. נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב ומיהו מסכתת סוכה גזולה כו'. ונראה דאינו סיה דעת רבינו כן היה לו לבאר ולומר דבכה"ג אינו יוצא בה גזולה ומדסתם משמע שאין דעתו כן וכן שכם מדבריו שכתב אפילו גזל נסרים והגיהן ולא גרע סוכה שגרשם העגלה שגזלם והגיהה בקרקע של, מנסרים שהגיהן ולא חנכן [הרב מאה"ם ירושלמי סוכה פ"א ה"ב ד"ה סוכה גזולה] :

הלכות לולב פ"ח הלכה י שהקטן קונה ואינו מקנה. נ"ב הרב שער המלך פ"ו מהלכות שקלים הקשה ע"ז ממשנה ה' פ"א דשקלים דקטנים אם שקלו מקבלין מידם והשתא איך מהני כאן מסירה לגזבר סוף סוף מדאורייתא

ממש קרבן נגזר קרב משל יחיד וכהב ליישב דהכא שאני דמה"ת אפילו בלא מסירה נגזר ליכא חשש דקי"ל קרב משל יחיד כיון דרובן של שקלים מבני חובה נינהו אלא דמספא השיב ולא בטל וכל הדברים שאין להם ביטול מדרבנן הוא וכמ"ש הרשב"א וע"כ שפיר אתי תקנתא דרבנן ומפיק איסורא דרבנן זה"ד. ולכאורה קשה דהא אי אזה בתר דין דאורייתא א"כ אין כאן הקדש דהקדשו אינו כלום מה"ת ולא הוי רק ממון קדמים דלא שייך בו ביטול כמבואר בש"ס (ביצה ל"ה) הרי שנתערב לו קב חטים בעשרה קבין של חבירו יאכל הלה ומדי. אח"כ מצאתי בספר אבני מלואים סי' כ"ח ס"ק ל"ח הקשה כן. וכתשובה כדין עד אמר על טעמת משאל"ם אם מקרי איסורא דרבנן כהנהי מזה באורך ודוק:

הלכות קידוש החדש פ"ג הלכה ה ולא ידעו מה יעשו. נ"ב יעוי' בתוס' יו"ט ר"ה פ"ד מ"ד ויעוי' בלח"מ ויעוי' בשו"ת בעל אפרים סי' ל' מ"ש בדברי רבינו:

הלכות מגילה וחנוכה פ"א הלכה ב השומע ממנו. נ"ב יעוי' בכ"מ מה שהביא כל דין דהרש. והנה יש ליישב דברי רבינו שדמה הלוי סוגיא מסוגיא דנדרים ע"ב ע"א אח"ל בעל מיפר בלא שמיעה משום דבר משמע הוא אבל הרש כו' כל הראוי לבילה וכו', יעוי' נ"כ יבמות ק"ד ע"ב, וכן ס"ל לרבינו דסע"ג דתלי בגמרא הכא כאלו מתניתין בהאי פלוגתא דהא לא השמיע לאזניו ס"ל דלאו הלכתא כיא מסוגיא דנדרים דה"נ סע"ג דשמיעה לא מעכבא מ"מ בעינן ראוי לשמיעה וסע"ג דכפ"ד מהלכות תרומות כסק דהרש והלם שהרמו התרומה תרומה סע"ג דאינו ראוי לשמוע הברכה התם שאני דהברכה היינו עיקר המצוה וברכה אינן מעכבות ואפ"ה לכתחילה לא אבל הכא דעיקר המצוה קריאה היינו וא"ר לבינה מ"י להגיה (מהר"י ששון בס' בני יעקב מאמר ז' קנ"ג ע"ב] ויעוי' בב"י או"ח סימן הרפ"ט ס"ק א' ודוק:

פ"ב הלכה ד היתה כתובה. נ"ב יעוי' בתשובה בית אברהם מהגאון מזאמושטש שאלה כ' כתב באורך בבאור דברי רבינו ליישב מה שהקשה הה"מ בשם הרמב"ן והרשב"א:

פ"ג הלכה יד הוא אומר. נ"ב יעוי' בלח"מ מה שתירץ והיא קושיא גדולה ויעוי' בשו"ת השיב משה או"ח סי' כ"א מ"ש ביישוב דברי רבינו דבר נחמד.

פ"ד הלכה ט ומותר. נ"ב בתשובה הפרכמי כזה אך מסבית נה"להא דאדליקין מגל"ג דהא לא יוכל לטלטל הנר שצריך להדליק אלא ידליקנו במקומו וגם נר הדלוק אינו רשאי לטלטל בעת מצותו כמבואר בד"מ סימן הרע"ה אות א' והוא שכתב הה"מ וכנון בפשיטות ארוכות ודוק:

מעשה רב

חידושים מקורים ותיקונים מאת הרב הגאון מוהר"ר בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא, יבתובם איזה הערות מאחיו הרב הגאון מוהר"ר שלמה הכהן שליט"א מו"ץ בווילנא [בחצאי לבנה]:

הלכות שבת פ"ב הלכה יג בס"ם אלא כו' וגרכי כהיה ידועים לכל. נ"ל אין ידועים לכל:

הלכה יט בב"ם כתב ה"ה שפסק כו' דלאי מסתא דידן בגמ' פסק כי"א וטעמו כו'. נ"ב נירסא כרב המגיד היא נירסא שלפנינו וגירסת הכ"מ היא גירסת הרי"ף והרא"ש, וטעמו משום דספק נפשות להקל אין נודך לזה דבלאו הכי ניחא הא דפסק כי"א משום דהש"ס מסיק כמ"ק דהלכה שאול והלכה שאול מרווייהו ס"ל עד חוטמו, ומש"כ הכ"מ דפסק לסקל נכמורה חומרא נמי איכא אם בדק עד חוטמו ומצאו מאת שוב אין לו לבדוק עד לבו, אלא כוונתו דר"פ מסיק דמלמעלה למטה כו"ע לא פליני ופלוגתייהו מלמטה למעלה וא"כ הוי קולא דרבינו סתמא קאמר בין מלמעלה בין מלמטה:

פ"ג הלכה ב בס"ם ד"ה ומוטנין ומאריך עלה בגמ' מאן תנא כו' אר"י בר"ח כו' דתניא ר' ישמעאל בר"י אומר כו'. נ"ל דתק כתוס כו' ר' ישמעאל אומר כו':

שם דע שרשם הכלכות ורבינו ז"ל הוא דינמור. נ"ב וכ"כ בסירות המשנה בעדיות פ"ב מ"ז וז"ל כי הארכן אותם בפ"ם להוציא ליותהם וכנם שנה ר"א שיפלים מדוכתם מידו וילא ליותהם, ע"כ: שם ומ"ק כו' כיבי אמאר דת"ק כו'. נ"ל דר"א:

שם ולא ינמור דת"ק כו'. נ"ב אולי נ"ל דר"א:

הלכה י בב"ם בסוף כדבור לא חיישין ליה. נ"ל לא מייסיק לחוקיה כו':

הלכה יב בס"ם ואחרים אירתו שטעם איסור בעששים ובולמוסין כו'. נ"ב נ"ל קלא רליה לפירוש זה מהא דאיתא בברכות ל"ח ובגילה דף כ"ה דקך טורמסא שלקי ליה שבע פעמים משמע דטורמס נריך בישול רב:

הלכה יג שפר שנתן כו' וכיוצא בו מותר. נ"ב קשה לי למה השמיט רבינו הא דרבינא דקרא חייא שפיר דמי כיון דקשר ליה זיקא כביצה דנדיא דמי, ואולי י"ל דהכלל בכ"ם וכיוצא בו:

הלכה טו בב"ם כתב הרמ"ך כו' ומייתי ליה מהא דאין עולין כו'. נ"ב נראה בגבה ל"ו מייתי ליה מאין מחרין את לאפר כו', ע"ש. גם מש"כ והנגה דף כ' דאמר אפיה נמי הכי ח"ש. לסכינו שם ליתא הכי ע"ש, ומש"כ דבגמ' שלנו מקשה רבה, נ"ל רבא, עוד כתב א"כ אלמאי אמר רב, נ"ל א"כ אלמאר אמר רב:

הלכה יח בס"ם אין שפין כו' ורבינו פסק כר"א אם מפני שסובר כו'. נ"ב עיין בר"ן, שכתב דכיה לפניו הגירסא ר"א בן יעקב וכתב דקיי"ל משנת ר"א בן יעקב קב ונקי, ע"כ:

שם בלח"ם ואם נתן סמוך לתשיכה כו' וק"ו הוא כו' דהרי כו' בישול הרגם. נ"ב מגולל הכנה לסמג"ד דהרמב"ם ז"ל נוטה שוב בסיפך וא"כ מאי ק"ו הוא, ולולא דמסתפינא הוה נ"ל הק"ו הוא לחדרה ע"ג גחלים בביצה דנדיא דמותר ואפ"ה בביצה אגומרי אסור משום דמוכן לבשול בו ולמחות וכמ"ש רש"י ז"ל והכא בעששות וחולמוסין אסריך במזיד אפילו מנחן לתוך המאור דאין מוכן כל כך לתחום וכמ"ש בבירה על הגחלים שהן דאיכא לעייחם טפי לתחויי דאסורין עד חולא אם שבר במזיד:

פ"ד הלכה ג בב"ם כתב הרמ"ך כו' ומה סבוא משום שלנו כו' מנין לו. נ"ב כלמון אינו מדוקדק דהרי בהדיא כתב רבינו בפרק זה הלכה כ"ב דמבשל בשוע לש"ם יאכל בין הוא ובין אחרים הא בשונג אסור לאחרים נ"ב וכ"ם כל הפוסקים:

הלכה ו בס"ם באמצע הדבור אלא חושבין שמא נגע וכו'. נ"ב והאמת ניחא דהך חששין הוא כמו חיישיק דבכל דוכתא משום לחומרא ודלא כסירש"י ז"ל:

הלכה יב בס"ם ירושלמי סני לומנין וכו'. והוא בירושלמי פ"א דשבת ה"ם:

פ"ז הלכה א כתורש (ס"ב) כורע כו'. נ"ב נגשנם איתא כורע והתורש ושיה רבינו למון כמשנה משום דבגמ' פריך מלדי מכרב כרבי בריאא ליתני החורש והדר זורע ומשני תנא בא"י קאי וכו', וא"כ בארץ אסיטם קשה כא"י אין נריך לחרוש אחר זריעה ושפיר נקט חורש והדר זורע כמנהג כל העולם לבד מא"י וסידרא דתנא נקט:

פ"ח הלכה טו בלח"ם שפסק שמלאכה הצריכה לגופה חייב. נ"ב נ"ל שפסק שאף מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, וכמו שפסק הרמב"ם לעיל פ"א:

פ"יב הלכה יט בב"ם א"כ עמוד גבוה י' וכו'. נ"ב כדאמר שם בעירובין דף כ"ט נמי שיטת דר"ה כו':

פ"יג הלכה יז בס"ם הא קמ"ל דרשויות מנפרשות. נ"ב קשה לי למש"כ רש"י ז"ל דקמ"ל דלא כר' יוסי לעיל ד"ם ע"ש, אכן קשיא על דברי רבינו ז"ל דידיה אדידיה דלקמן פ"ח הל"ד פסק כר"י ע"ש, וי"ל דרבינו מפרש כזה דלא תליא כלל בך דרשויות מנפרשין בהא דר"י לקמן דמ"ם לטמן חצי שיעור אין מנפרשין כלל ת"ש:

פט"ז הלכה יא בהשגות הראב"ד בטלמא קיטור שהוא אמר [נ"ל שהלמה אין גוררה כנ"ל וכן העתיק בב"י סי' שנ"ו]:

פכ"א הלכה יח בב"ם דק דק לגישל אסור. וה"נ נ"ל דק דק לגישל נמי מחייב אבל אם רוצה לאוכלן חיים אפילו חסך דק דק ליח בהו משום טוחן ואסור דאפילו איסור דרבנן וכו' וכ"ה בב"י סימן שכ"א:

הלכה לד בהגמ"יי אות ח' כרבי לגבי ר"י בר"י, נ"ב דנ"ל כר' יוסי בר"י לגבי רבי עכ"ל:

פכ"ז הלכה ח בס"ם אבל בהלכות מצאתי בהיסך וכו'. וה"נ נ"ל דעיקר כדברי הכלכות ז"ל דמוקי להך ברייתא דמקנה כדבר שכאור מלמטה בו סיניו עטרות דמיירי בעשבים לאין דהא תק בבהמה סומנין דמומנין בעשבים ולא כזמן שהן לחין וכמ"ש רש"י שם דלאין יש בהם הבל הרבה יותר מיבשין וא"כ ע"כ דברייתא מיירי בלחים וכ"ד ה"ה ז"ל:

פכ"ט הלכה ב (כי הוא יום) תחילה למקראי קודש. נ"ב כ"ה גרש"י ז"ל בכתובות דף ז' ע"ב ע"ש, ועיין במ"א סי' רע"ח ס"ק כ"ב [אכן הגר"א ז"ל בביאוריו לא"ח שם בס"ק כ"ס כתב ח"ל והרמב"ם פל"ם מהל' שבת הלכה ב' ליתא לבסך ג' תיבות, כי הוא יום, וכן עיקר שמיותרים הם עכ"ל, וא"כ משמע שבספרי הרמב"ם שהיו לפני כבוד הגר"א ז"ל לא היו ג' תיבות אלו, ואמת שבהרבה ספרי הרמב"ם ליתא לג' תיבות אלו. (ובדפוס וויניציאה ש"י פ"ם יושפיילאן ישנם, כמ"ל):

הלכות יום טוב פ"ח הלכה טו בהשגות הראב"ד ז"ל ואף שאין לו לשאול בגירה. [נ"ב נ"ל ואף שאין לו לשאול בגירה. וכן העתיק הסמה"ג כאן לשון הראב"ד לשואל, ועיי"ש בסמה"ג מה שעמד על דברי הראב"ד בהשגות כאן]:

פ"ן הלכה יז ולשמו וגגי גמו. נ"ב נ"ל וגגי בימו:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ז בסל"ם ולפי"ז יש לגמגם על רבינו דל"ע קרא בחמץ כו' מה"ם. נ"ב לענ"ד סיס גרמא טעמא דלאצריך קרא בחמץ בפסח ע"ם מש"כ הבעל כמאור דכשאוכל החמץ קודם הלילה מקיים בזה כמ"ע דהשבתה נ"ב נר"ם וע"כ דמשום תשביתו לא קאי על אכילה כלל בתוך זמנו ע"ם בנמב"ם ז"ל, אלא דהלכתי היה אסור טפר דמאי לקיים מ"ע דתשביתו כשאוכל מחום שמוח מכשיעור ואין הכי נמי דכחמץ ח"ש עובר מה"ם משום מ"ע דתשביתו ולהכי איצטריך קרא בהדיא לחצי שיעור ודו"ק:

פ"ה הלכה א במ"ם ובגמ' הכי אין אורז ודוחן לא. והיה לו לכביא משום דתלם פ"ם משנה ב' כאוכל מס' מינין כזית חמץ חייב בכרם. וא"ש שהשמיט רבינו ז"ל הך ברייתא דמשום פ' על משנה דה' המינין מצטרפין זה עם זה דהא דהקמחים והכנסות מצטרפין זה"ז ואמר רב יוסף לענין חמץ בפסח ע"ש. ומיהו רבינו ז"ל מייתי גם לענין טומאת אוכלין בפ"ד ה"ב מה"ל פ"ם והדרנא שם:

הלכה ב עד שתחמץ הבצק מותר באכילה. נ"ב כאן שייך השגה הראב"ד ז"ל הנ' בהלכה א' דאין זה דבר משום דמקמח מיהא כוי וס'. אבל למשמע ד' ויניציא שבדפוס בס"ם אין זה השגה כלל (ועיין בשב יעקב סי' מ"ג):

איזה הגהות ותיקונים בפירוש הלקה"ח לרבינו עובדיה ז"ל, מאת הרב החכם מוהר"ר חיים זעליג סלאנימסקי נ"י.

המפרש לשלום קודם כהוגן רבינו עובדיה מעתיק בפירושו כמה מאמרים מדברי הרמב"ם למסכת ר"ה, אשר כפי הנודע חבר הרמב"ם פירוש לכמה מסכתות שנאבדו מאתנו (עיין שם הגדולים להגאון חיד"א), אבל המאמרים המועתקים אלו מעוררים ספק גדול אם הם נובעים ממקור הרמב"ם, להיותם בלתי מסכימים כלל עם עצם פירוש הרמב"ם ודרכו בקודש בכל מקום, והראיה מוכחת כן מהעתקתו דברי הרמב"ם בפרק ז', ששם הוא מביא מפירוש הר"מ ז"ל לסוגיא דרב הונא אמר שמואל וכו', ועל המימרא א"ר נחמן כ"ד שעי וכו', ואמר שם הר"מ לא נתברר אצלנו יפה לפיכך לא כתבנו בו שום פירוש וכו', ובסופו מסיים עוד ע"כ מדברי הר"מ ז"ל, והיכף אח"ז הוא מעתיק שוב לשון ר"מ ז"ל בפ"ק דר"ה שבו הוא הולך ומפרש כל כל הסוגיא דלעיל מן א"ר נחמן באריכות גדולה, ומסיים עכ"ל הגאון הרמב"ם ז"ל. ואין יתכן שהרמב"ם בדברי הראשונים יאמר שלא כתב בו שום פירוש והאכ"ד ימצא לו פירוש ארוך. וכל מעיין מבין יראה באמת שפירושו זה אין לו שחר כלל, ודבריו הראשונים הם ממש כלשון רבינו חננאל ז"ל המובאים ג"כ בהישראלי תלמיד הרא"ש ז"ל בספרו (יסוד עולם מ"ד פ"ח יעויין שם). והנה בזמננו זה מצאו באוצר ספרים האפיקיל בפאריז כ"י ישן, פירוש על מס' ר"ה מיוחס להרמב"ם, ונדפס בפאריז שנת תרכ"ה, ושם נמצא באמת כל הפירוש הארוך הזה שהביא המפרש שלפנינו כלשונו ממש. אבל דברי הראשונים אלפי מובאים שמה, וכן לא מצאנו שם מה שהביא בשמו הבעל המאור פ"ק דר"ה בענין אברוג אחר לקיפתו וכו', ובענין מחייבין על העדים שם, אשר מזה נראה שמה שהעתיק רבינו עובדיה מן הכ"י הזה, אינו להרמב"ם ז"ל, רק לאיזה מפרש אחר שהיה בזמן הרמב"ם או קודם לו מעט. וראיה מכרחת ע"ז הוא כי הרמב"ם בפירוש המשניות שלו פ"ב משנה ו' דר"ה, מזכיר שם פירוש מפרש אחד על המשנה משבה שנאו שנים וכו', ומשיג עליו בדברים קשים מאד לומר על המפרש וז"ל ואין מאמין זה אלא אדם ע"ה שפש בתכלית הפשטות לא ירגיש מן הגלגל אלא כמו שירגיש השור והחמור וכו', והפירוש הזה מצא טעו באריכות בפירוש למסכת ר"ה הכ"י שנמצא בפאריז אשר ממנו העתיק רבינו עובדיה ז"ל גם הפירוש לסוגיא דר"ה בפ"ח הלכות קדה"ח שהבאנו לעיל, הרי מוכח בודאי שאינו להרמב"ם ז"ל:

הנה בפירוש הסוגיא דר"ה כ' אשר באמת מתקו הראשונים בפירושה והיתה סתומה. מצאתי פ"ל פירוש נכון מאד לקיים דברי חז"ל ולהוכיח שמהסס בבירור גדול שאין אחריו ספק כלל. ועיקר הענין הוא שהוא הגמרא בשלום שלו אין לפי מה שנעבור אתם מכוין בו שום ע"פ חשבון הלל במולד זקן, אלא כפי חשבון הראיה שנהגו בו בימי חז"ל (רמב"ם פ"ה הלכה ג'), ועי"ז יוסרו כל הקושיות והתמיהות שהקשו הראשונים בהבנת הסוגיא הזאת, וכמו שאבאר פה לפניך:

כבר ידוע הוא אצל הראשונים שהלבנה המחודשה א"א לראותה רק אחר שעברו עליה י"ח שעות מן המולד או הקטן האמיתי. וכן הלבנה הישנה הנראית בשחרית בעזרת השמש מעיינים בכדי י"ח שעות קודם המולד, (עיין בתוס' פ"ק דר"ה כ'). ואפ"ה מצא שהלבנה הישנה נראית עדיין בשחרית קודם הנץ החמה עד ראיית החדשה ערבית סמוך לשקיעת החמה צריך שיהיה לפחות ל"ו שעות, ואם ד"ם חל המולד באמצעי קודם חצות ליל שבת, הנה בודאי יראה הירח החדש בערבים במו"ש, בשיעור לאחר י"ח שעות, אבל הירח הישן כבר נסתר מאתנו בשחרית יום ו' ולא ראינוהו כי הוא אז היה תוך מי"ח שעות קודם המולד, ולסוף אם נולד לאחר חצות ליל שבת, אז בודאי לא יראה הירח עוד בערב במו"ש להיותו תוך מי"ח אחר המולד, אבל הירח הישן עדיין נראה שחרית יום ו' והוא יותר מי"ח שעות קודם המולד:

ומעתה יובן היטב כל דברי הגמרא כפשוטם. **כי סליק ר' זירא אמר צריך שיהיה לילה ויום מן החדש**, פי' הלילה נחשב ליום שלאחריו, ואם נקדש היום שלאחריו צריך שיראה הירח החדש היכף סמוך לשקיעת החמה, ולא בתוך הלילה, והיינו **שאמר אבא אבוה דר' שמלאי נולד קודם חצות** (הלילה) **בידוע שנראית סמוך לשקיעת החמה**, ומקדשין דאיכא לילה ויום מן החדש, **נולד לאחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה**, רק מאוחר ואין מקדשין דליכא לילה ויום מן החדש, **ומאי נפקא מינה לאכחושי סהדי**, שאם נולד לאחר חצות הלילה ובאו עדים ואמרו ראינוהו סמוך לשקיעת החמה, עדי שקר הם. **אמר רב נחמן כ"ד שעי מכסי סיהרא**, פי' שיעור הזמן שמן הפסק ראיית הלבנה הישנה שחרית עד ראיית החדשה ערבית, הוא אצל כל אדם כדי כ"ד שעות, והולך ומפרש **לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא**, ר"ל לדידן בני בבל כשהמולד חל אצלם בליל שבת אחר חצות הלילה ממש, הנה לא יראה החדש עד במו"ש הרחק בתחלת הלילה רק משהחשך כולו, וא"כ נמשך זמן שהירח מעינינו מן המולד עד רגע הראיה י"ח שעות, והוא **תמני סרי מחדתא**, אבל הירח הישן נראה עדיין בזמנו בשחרית יום ו', והל היום ו' לא נראה דבל"ז לא נראה ביום לעולם וא"כ לא נסתר הישן מעינינו רק במשך לילה הראשון מליל שבת, והוא **שית מעתיקא**, **ולדידהו** פי' לבני א"י דקיימי למערבה על בבל (בכדי י"ד מעלות והוא כדי שעה אחת לערך), והמולד שהיה אצלנו אחר חצות ליל שבת חל אצלם קודם חצות כדי שעה, וא"כ יראו את הירח החדש ערבית במו"ש היכף לשקיעת החמה, וביום לא יראוהו שאינו נראה ביום לעולם, ולפ"ז לא נסתר החדש מעיניהם רק חלי הלילה הפי מליל שבת, והוא **שית מחדתא**. אבל הירח הישן שאצלנו נראה עדיין שחרית יום ו', אצלם היה נסתר עוד מזמן ההוא, והוא **תמני סרי מעתיקא**. **אמר מר צריך שיהיה לילה ויום מן החדש מנלן**, פי' מנלן שאם מקדשין דוקא כשנראה הירח בתחלת הלילה סמוך לשקיעת החמה, ואם נראה משהחשך שלו אין מקדשין, **ר"י אומר מערב עד ערב, ור"ל אמר עד יום האחד ועשרים לחודש בערב, מאי בינייהו רבא אמר חצות לילה איכא בינייהו**, פי' אם נולד לא קודם חצות ולא לאחר חצות רק בחצות הלילה ממש, אשר אז לא יראה הירח מסוף סמוך לשקיעת החמה רק מעט מאוחר, למאן דגמר **מערב** שמשמע מתחלת הערב דוקא וליכא, הלכך אין מקדשין, ולמאן דגמר מן **בערב** דמשמע גם בתוך הערב מעט מקדשין. ועם זה סרו כל הקושיות והפליאות בפירוש הסוגיא הזאת שמתקו בה הראשונים, הבעה"מ, הראב"ע, והישראלי בשם רבינו חננאל והג"י ב"ר ברוך (יעוי"ש מאמר ד' פ"ח), כי דברי חז"ל ברורים וקיימים מיוסדים על אדני האמת באין נפתל ועקש בו. גם הגירסא נבריתה היא האמתית הגירסא הבעה"מ נולד לאחר חצות, כדמוכח נמי ממסקין במימרא דר' אבא אבוה דר' **שמלאי** דקאי בסוגיא בנולד לאחר חצות דוקא:

הלכות שבת

הרמב"ם בפ"א מהלכות שבת ה"א. שביתה ממלאכה וכו' וכל העושה בו מלאכה וכו' ואם היו שם עדים והתראה נסקל. הנה גם במשנה דסנהדרין ל"ב ועוד שם פ"ד במשנה המחלל שבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת חייב סקילה וקאמר שם בגמ' לאפוקי מהאי תנא דמוסיף ר' יוסי אבל על כל הנאמר מלאכות כשבת אמה מכן במזיד בעדים והתראה דהוי אומר בסקילה. ולהגדה עד שלכים ולא אבות כי נעלם ממני לפי מה דפסק איסי בן יהודה בשבת ו': אבות מלאכות ל"ט ואינו חייב על אחת מהן [אמת יש בה שאינו חייב עליה מיתה ולא פירש איזה היא ולמפרשים כתב דמתניתא דקתני נסקל דהא הוצאה והכנסה מהך דלא מספקן ביה דעל ז לא אמר איסי בן יהודה רש"י] וכן עוד ל"ז: גבי מקושש אמר רב יהודה אמר שמואל מעביר ד' אמות ברה"ר כי במתניתא מני תולש הוה ור' אחא בר"י אמר מעמר הוה לנמי ל"ט נגדרנ וכו' אבות מלאכות מ' חסר אחת וכו' ואינו חייב על אחת מהן [פירוש, יש בהן אחת שאינו נכרת עליה ולא פי' איזו היא והשתא נר"י אין ז הזברה סכרי נכרת מקושש עליה ולמתניתא אין תולש נבזה ספק. רש"י] רב יהודה שמיעא ליה דמעביר חייב ומתניתא שמיעא ליה דתולש חייב ור"א ב"י שמיעא ליה דמעמר חייב וכו'. ועי' תוס' שבת ו': ד"ה הא קמ"ל וכ"כ תוס' סנהדרין מ"ד ד"ה המחלל וכו' בשם רש"י ור"ת דהא דאמר איסי ב"י דאינו חייב על אחת מהן היינו מיתה. והכן לא אשמי לכבין סילך יזוש בסקילה לאותו המחלל שבת במלאכה אחת מהל"ט מלאכות: הלא לא ידעא בבירור ודילמא הך מלאכה שעשה היא האחת שאינו חייב עליה [ולא משכחת לה אלא בהוצאה והכנסה. אמנם במגוס ונמרא ובהרמב"ם סתמא קתני מחמעו כמשמעו בכל אחת מהל"ט מלאכות]. ואין לומר דכל הסתמות שבמשנה וגמ' ופסק הרמב"ם איירי דוקא כשעשה שתי מלאכות בעדים והתראה. דאין דוחק גדול מזה. וע' בהרמב"ם בפי"ח מהל"ש עד לאחר דין ג' ע"ש, נמצא דעל כל אחד בנחוד חייב סקילה, גם ממשמע דהך המחלל שבת בדבר שחייבים על זדונו וכו' גראה בעליל דעל מלאכה יחידים הכוונה. ואמילתא דאיסי ב"י לא מצינו שום פלוגתא [רק ברייתא חדא איכא דרמי ב"ם לגבי לאו בשבת קל"ד הכ"ש תוס' שם ו': סד"ה הא קמ"ל ע"ש. ולדעת רמי ב"ח אתיא וקי"ל כר' יוחנן ל"ד.] להדיא הברייתא בדף ו': ור' חייא דכתב כמגילת סתרים ורב יהודה א"מ ור"א ב"י כולהו ס"ל כאיסי ב"י, וגם אין לספלוח על הלב דביומי הסנהדרין יפטו לספקא כיון יודעים והמון מיתם כמו ג' או ד' דורות כמון ר' חייא שהוכתה מה שכים ידוע בדורו של ר' יוחנן בן זכאי שהיה בסנהדרין, ומאוס רבה לייטב בדברי גרותין:

הרמב"ם פי"א מהל' שבת הט"ז. הכותב על בשרו חייב וכו' המעביר דיו ע"ג סקרא חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. והראה הכ"מ מקומו בגיטין י"פ' המעביר דיו ע"ג סקרא בשבת ר' יוחנן ור"ל בן לקיש דאמרו חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. לכאורה יש להפליא טובא מסרי בסוגיא דגיטין י"ט ר' יוחנן גופא מסיק וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ע"ש. ופירש"י וכי מפני שאנו מדמין שאנו אומדים וסבורים ואומדין מאומד לנגד להחמיר ונעשה מעשה להרג אותו לענין שבת אם בא מעשה לידינו באין בית המקדש לא הייתי סומך על דברי לגבות חולין לעזרה ע"כ. ופירש"י מוכרח מסוגיא וגם ממה דאמר ר' יוחנן ל"ד בבהמת שביעית וכי מפני שאנו מדמין [גרסא במירוש והמדומין אנו כן ולא שמעם מרבותינו, רש"י] נעשה מעשה. וכן פסק הרמב"ם גם גבי הבהמה שביעית בפ"ט דין ו' כחגרם שאמר בו ר' יוחנן. והנה הכא בכל עניים הוכח שכתב הרמב"ם בכל המרקים כאלו לענין אבות מלאכות וגם בפרק הלזה לכורות הלכה דאם עשאן בשוגג חייב חטאת ובעדים והתראה חייב סקילה ואם בלא עדים חייב כרת. והשתא לפי מה שכתב הרמב"ם דיו ע"ג סקרא חייב שתים היינו אם בשוגג חייב שתי חטאות ואם במזיד חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק ושפקא מיניה אם התרה בו משום כותב חייב סקילה [ושפיר כשהתרו בו משום מוחק דחייב סקילה], ומהתימה איך יתחייב חטאת ומכ"ש סקילה הלא רבי יוחנן בעצמו הורה דאין לעשות מעשה ומוסיף מקרבן ומכ"ש חיוב סקילה על הכתיבה כי רק משום מוחק הוא חייב. ואיך כתב הרמב"ם דחייב שתים אחת משום כותב ולא כתב דרק איסורא איכא ולא חיובא בכוונה או דס"ל לכתוב כדי זה ספק והמ"ש לקמן פי"ח מהלכה ד דין כ"ז ספק אם נתחייב ע"ש.

והתימה יותר על כל ספרי כלין של הרמב"ם שלא התעוררו כלום. ובתוספתא אמר מיהת נמלא כתוב נקרבן העדה גיטין פרק שני הלכה ב' שהקשה ג"כ הוראה ז על הרמב"ם ומתרץ בזה"ל. ונראה שהרמב"ם מפרש וכי מפני שאנו מדמין ומתרים על דעתנו לחייבו קרבן לענין שבת דחולין שנשחטו בעזרה אין בו כרת כמפורש בבבלי קדושין ל"ז נעשה מעשה לאיסור אשה אם יש בו כרת. ופי' זה מסתייע מלשון הירושלמי גם מדברי הרמב"ם נראה כן וכו' ואי ס"ד דמספק חייב בשבת אין זה ק"ו ד"ל אף בגיטין הוה גם מספק ת"ש שכ"ל בגל קב"ש. שמחתי בגזרתו כי מצאתי אין לי בטליאה אמר גם בעיני יפלא. אמנם נמה שבא הגאון הבא בישוב לא שמדתי נמוכן. חדא דהבר קי"ל יבמות ס"ב: כל בדאורייתא לא שנא איסור לאו ול"ש איסור כרת וכן אמר רבא עוד שם קי"ג מכדי כל דאורייתא וכל דאורייתא מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו ול"ש בפירש"י. ועו"ל גם הכא לפה נשיה מקולין בחולין בעזרה לבניא לבשילם נשביל שאין בו כרת. ויותר יש להפליא סברי לפי פ"ש הרמב"ם דחייב שתים כדאם דאפילו סקילה חייב וכגון שלא התרה בו משום מוחק אלא משום כותב כמ"ש לעיל. והליאית עולה על כולם במ"ש הגאון הנ"ל נעשה מעשה לאיסור אשה אם יש בו כרת שמוה טובא סכרי ר' יוחנן נופיה מיגיטין פ"ה: פסק הלכה כר' אלעזר דקדי מסירה כרתי ועדי כחיבה אינם אלא מפני תיקון העולם והכי קי"ל כמוש"ע סי' קל"ג. גם הרמב"ם בפ"א מהל' גירושין פסק הכי, והרב עוד כמס יש מן הגאונים דנלא עדי מסירה אעפ"י דאיכא עדי כתיבה והתימה הגט פסול. ומ"ל נגבו עדים שאינם יודעים לחתום מפני חייבם לאיסור כרת יש. וכן מבבלי יכולה לגרם סמוך בירושלמי אלא נגזר דהכוונה בירושלמי הוא כהשוטה דס"ל ר' יוחנן מפני שאנו פוסקין בהלכות שבת [כלומר שאנו מחמירין ואומרים מגד כרלמי להחמיר שעשה איסור שיש בו ספק חיוב ונפקא מינה לקרבנו בין רפשים נמורים ע' יבמות ל"ב:) אנו מתירין את אשה איש [כלומר דגבי גם כוה ענין אחר חיל הכא להחמיר]. וכל מי שאמר לו נגרם דברי הירושלמי ביתר שאת ואוב ייתר חילו, עכ"פ בפירושו של הגאון בגל קב"ע מי אמר מעשה דאמרן. ומעתה דברי הרמב"ם קשין כדמעיקרא. וכן מהגרלה נומר דהרמב"ם סמך עצמו אסוגיא דילן בגיטין י"פ' דהכי איתא שם איתמר המעביר דיו ע"ג סיקרא בשבת ר' יוחנן ורשב"ל דאמרי תרוייהו חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק וכו' בעא מיניה רשב"ל מר' יוחנן עדים וכו' ע"ש. ממנא מבואר דאע"ג דר' יוחנן אמר וכי מפני שאנו מדמין וכו' וחזר מדבריו הראשונים כמו דמורה סוגיא ג"כ לקמן ל"ד במה דאמרי' שם וכי מפני שאנו מדמין, מ"מ רשב"ל לא חזר ממקומו שהוא נבדים אמר דדיו ע"ג סקרא שחייב שתים. הילכך אע"ג דקי"ל דהלכה כר"י כר' יוחנן נגד רשב"ל [בר מתלת] מ"מ הכא לרשב"ל שמיעא ליה ולר' יוחנן מספקא ליה ספוק כרשב"ל דשמיעא ליה והאי ספוק דמאי נזק ר' יוחנן מספקא מן הפלים ב"ק ג'. וכתב הרא"ש סי' א' כיון דלרב ספא שמיעא ליה ולרבא מיבעיא ליה עבדינן כרב ספא. וה"ב הרב המגיד במלחמה על הרמב"ם בפ"ב מהל' חקי ממון דעבדיק כרב ספא דשמיעא ליה אבל גבי בהמה שביעית שכתבתי לעיל שפיר פסק הרמב"ם כחגרם של ר' יוחנן ולא כהפיסוה של ר"ל משום דגם רב המנוגל בסוגיא דגיטין ל"ד שהבאתי למעלה פליגי על ר"ש בן לקיש ותלי דליה סילכתא כר"י כ"ל. ויהיה כזה הכן נערך. לייתר פסק הרמב"ם נאמנותו לא יעקר:

פי"ח מהלכות שבת הלכה א. נהגהת המפוה למלך בשנה רבה על המוכות מ"ל סי' פ"ז. ונחמורי יש סדר נאפוה בסנהדרין מגוס ח' ע"ו כתבתי לייטב דעת הת"ל בס"ד:

פי"ח מהל' שבת ה"ג. סכן מכוסה וכו'. כתב הכ"מ רבי אושעיא אמר חייב וכו' שהלכה כר' אושעיא לגבי ר' יוחנן ע"כ. דע דבש"ס שלפני דף ע"ד איתא ר"ש לקיש אמר חייב וכו' וא"כ יסיה מהחימה דהרמב"ם פוסק כר"ל לגבי ר"י ולכן כתבתי נתקוני כלי פר"ח דפשוט נסל בדפוסי הש"ס וצ"ל ר' אושעיא. והנה תוס' בשבת ע"ד: ד"ה אבילה ע"י הדחק לא שמה אכילה כתבו והא דאמר בב"ק אכילה ע"י הדחק שמה אכילה וכו' ותלי לפי מה דאיתא ר"י ור"ל וא"כ הלכה ברורה כר' יוחנן דאמר לא שמה אכילה איכא למידק מסוגיא דב"ק י"ט: דאמר רב פפא אכילה ע"י הדחק שמה אכילה עד ההלכה. אכן לפי גרסת הרמב"ם והכ"מ שזכרתי שפיר קאמר ר"פ הליבא דהלכתא. הרב י"ל דאפ"ה פריך תוס' שפיר לר' יוחנן דהכי כמו שאמר ר"ש בב"ק הכי משמע ליה מברייתא דהכא. וקושית תוס' לחוד במוכן:

הלכות שביתת יום טוב

פרק ח הלכה יב מדברי הרב המגיד מוכח שהרמב"ם סומך עצמו במוקדש על מה שכתב במאמר הרכה. ומזה קצת נ"ע על התוי"ט פ"א דערלה מ"ו ד"ה אמר ר"י וכן בש"ס י"ם דפרש שכתב דאין דרכו של הרמב"ם נהכי. וע"ע תוי"ט פ"ג דגיטין מ"ד ד"ה ובינא. וכן עוד סוף פ"ט דב"ק:

פרק ששי מהלכות סוכה הלכה ו ואסור לאכול וכו' אכילת עראי כביצה או פחות או יותר מעט וכו'. צריך ביאור דמנ"ל להרב דאפילו יותר מכביצה מעט ובגמרא דסוכה כ"ו משמע כביצה. וכן לשון השו"ע סי' תרל"ט סעיף ב' מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה וכמה אכילת עראי כביצה מפת. והגה הב"ח כתב בזה"ל וכו' רבינו שהוא כביצה או יותר מעט וכן מוכיח בגמרא. לפי שעה לא ידעתי איה הוכחה לזה בהגמרא. וכן נפלאתי מהרב השולחן מוה' ישראל מקאליש נר"ו:

פרק א מהלכות קידוש החודש הלכה ח. אין מחשבין וקובעים חדשים ומעברים שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וכו'. ויש לדקדק דלקמן פ"ד הלכה י"ג כתב אין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה שנאמר לשכנו תדרשו וכו' ואם עברוה בגליל מעוברת. הנה לעיל נקט אלא בארץ ישראל וכאן נקט בארץ יהודה. ותו דלעיל נקט קרא כי מציון וגו' קרא דנביאים והכא נקט קרא דשל תורה. והנה בסנהדרין י"א: מייתי הש"ס קרא לשכנו תדרשו ובאת שמה כל דרישות שאתה דורש לא יהא אלא בשכנו של מקום [ומפרש לה הש"ס דהא הוא מטעם דתגיה שם דאמר דאפילו דיעבד אם עברוהו בגליל אינה משוברת ע"ש. אמנם הרמב"ם דפסק דאם עברוהו בגליל דיעברת קשה קצת דמייתי רק קרא דשכנו]. אכן בגרסת ש"ע: מייתי קרא כי מציון וגו'. והתוס' דסנהדרין י"א: סד"ה אין מעברין וכו' כהנו וקצת קשה דבברכות נסקא לן מדכתיב כי מציון וגו' והכא מייתי מלשכנו תדרשו עכ"ל. והנהגתי בהגהות הנהי ישראל בתשובה להגאון מהרי"ח אב"ד בפראג נ"ע דלהכי כתבו תוס' קצת קשה דקושיא גמורה ליכא כמו שהעיד התוס' בעצמם בתוס' י"א: ד"ה ונתלה דכן דרך הגמ' בכמה דוכתין. מיהו על הרמב"ם ודאי דבעי טעמא דבי"י פעמו בשני מקראות:

פרק ד מהלכות קה"ח הלכה יא. אין מעיבין לעיבור השנה לא מלך וכו' מפני חיילותיו ומלהמותיו שמא דעתו נוטה בשבילן לעבר או שלא לעבר. הנה בסנהדרין י"ח: מפרש הש"ס טעמו דמלך משום אפסניא ופירש"י מהלך ממון לחיילותיו כך וכך לשנה ושם לו שיהו כל השנים מעוברות ע"כ. אבל המניאות שיהיה טוח למלך שלא לעבר ליתא לפניני*):

*) [ולאשר מפני שרימי מלכי אורדום היו נוהגין עם המלך שתי פעמים בשנה והיה הגיע זמן לחזור המלך מחדש השימור:]

עוז חיל

מקורים והערות על דברי רבינו הרמב"ם ז"ל.

מאת הרב המאוה"ג סוע"ה מפורסם בדורו לשם ולתפארה מ' חיים יהודה ליב איינעס ז"ל מקאוונא אשר בסוף ימיו קבע ישיבתו בירושלי. עיה"ק ת"ו. ונמצא ממנו תשובה בס' משיב דבר להרב הגאון הגדול מרן הנצי"ב זצ"ל ר"מ דוואלאזין:

הלכות שבת

פרק א הל' ו' בכ"מ וזה דעת בעל המאור · ר"ל וכן נראה מפי' רבינו לקמן פ' כ"ב הל' כ"א בתי מסגרות:

שם הל' ו' · ומ"ש דעת האחרונים כן הוא בר' שמעון עד שהרמב"ן דחק לומר שאף דעת הרי"ף נ"ל · והספרים שכתוב שאין והוא טעות:

שם ופירשו מ"ש פ' אחרון בכל השבת כולה שהוא כלל אסור מלאכה בח"ל לגופה ולא דין מוקצה לבד ותמיהני אין פרנס הא דאיתא בדף מ"ב א' · אמר רבינא הלכך וכו' הכי כרבינא פוסק כר' יהודה · והוא מוכח דרק בדין מוקצה אמרו · ולא בכל דיני דשבת

שם הל' ז' בפנים · מכוין לחתוך את הגלוש ותוך את המחובר פי' מה שאייתי בג' שגיעי מהלכות שגגות הלכה ז':

פרק ב הלכה י"א בכ"מ לוקח כאיו וזותני לא טרף · ס"ל [נתלף]:

שם בפנים הל' י"ח שהגרועין וארה שיברחו · ר"ל שיברחו:

פרק ג הל' ב' בכ"מ ד"ה ומיפנן אלא יגמור דקאמר ר' ישמעאל ולא יגמור דקאמר ר' ישמעאל נ"ל רבי עקיבא יגמור ממש הוא:

שם הל' י"ח בכ"מ · וצריך להיות במדוקקים · כן הוא כדפוס שונציט:

פרק ו הל' פ"ו נכשאת ונתנה · נ"ל ונכנס:

שם הל' כ"א בפנים · ואין נותנים מטוה לפני הכלב · נ"ל דמיירי באין מזונותיו עליו דומיא דרישא דמיירי בבא משלמו · ונותנים מפני דרכי שלום · ובסוף פכ"ח כמי במזונותיו עליו כגון כמשתו ואף כלב בכלל · ובטו"ש או"ח סכ"ד כ"ה · וכן לפני כלב שמזונותיו עליו · וכמ"א מכיק דאסי' אמו שלו והגר"א בסי' ש"ח ס"ק פ"ו סברים דל"ל כהר"ן אסי' ר' יהודה מודה · ולפ"ז אין לחלק בין כלב שלו לשאינו שלו:

פרק ז הל' ח' המחתך את הירק לבהמה וכן בפכ"ח דין י"ח כתב דק דק כדי לבשל. והוא מתמיהים דשולחן העליונה רבינו פ"ז מה' סומ"א הל' ו'. ובש"ע כי' ש"כ הביאו:

פרק ט הל' ג' בכ"מ ה"ס סי' מ מטט כבל אסי' במה שלא סה חייב · בג' כירה ל"ח ב' נגלל מה אמר ר"י חייב חטאת:

שם הל' ה' וכן במחתך יתלה מטט כין כיד כין בכלי פטור · וכתב הכ"מ שבכלי מטרת הכוונה בעירובין החייב · ולענ"ד רבינו כמך על הירושלמי גם ומי' חנינא בשם ר' יוחנן כאן וכאן בחמה אם קיימין וכוה שיכה צריך לדם · וכן פסק רבינו בה' שבת סל' ו' ה' · וכאן אם כמכם לכך פטור · ולעני' כמם אם רוחה מהלכה יבלה נכבמה מטט דמוקן כוה שאינו צריך לעפה כבבמה אמרת והוי כמו צריך לדם:

שם בכ"מ הל' ד' אחד הבונה את הכותר וכו' ומלאכת סכתה וכו' · פי' ע"ד מה' טכר ממון כל' ו' שמשיח את הכותר כטול. וכה"ה מה' ערכ אדומה כל' ד' הכבלים את הכותר אינם מטמאה עדים:

פ"י הל' י"ג בכ"מ ד"ה המכים יד בקרדום · רב אמר חייב מטט מכה וטמואל מטום מכה בפטיש סכ"ל · ובדפוס חבר:

פי"א הר' ג' וטב בכמגרים ולרעה בבגינה ועקרב בבגרים עי' בגמר' לרעה בבגינה ועקרב וכן הוא בדפוס שונצינה:

שם הל' י' בלח"מ על מ"ש רבינו לזה כשלה והוא גם אחר כמו דו' · מהי' סתב ר"ל סיס' גם מטן אחר כמו דו' · בהוא יחיד מרבה נטרוטו סדים מכ"ל · ואין צרך לכ"ז · מליס כבנות אמכר ל' ע"ו. דו מגדני תכר ו':

פרק י"א הל' ז' בכ"מ בניה בל"מ מה שכתב רבינו חייב ואם בסכין היה לו לגלר · לענ"ד ספק רבינו אמה כתב למעלה מזה חרש פן מן הכלים דרס לעשות ככלי ואפשר ברבינו מפרש דהאי ובוין לאכוה של כהמה קאי · אבל בקיסם כ"ע מודו דחייב · וכאי דשוכר את המגית מוקי לה ר' אליעזר במוכהכי · והא בבחבית פגומה כיא של מוסתכי שהוא פלי נבמים ובדתגיא בתוספתא כעתיקה רבינו [לקמן] פכ"ה הכ"ד והלעיכה שאסור הוא בשששה לרפואת העינים · ומבוס בית הפה מותר · ואף מכרכין על ריתו כורא סבני כבמים כמבואר פ"ט מה' ברכות דין י"ג וקיסם לחלות בו ביניו חייב ומ"מ בחבית לפני יאורתין אף בסייף מותר אליבא דחכמים דפליגי אר' אליעזר:

שם הר' פ"ז הקורע על מת חייב הרוסם פטור · עי' פ"ד מה' גירושין בכ"מ · ומה שאייתי שם:

פרק י"ב הל' ב' בכ"מ · ובהבגות שפה אחרת · לדעתי בהלכה רואה רבינו לפסוק כר' יוסף ממשנתינו פ"ב דמכ.ירין ומהגהר גם בתוספתה בעתיק רבינו פי"ב מטומאת אוכלים כל' י"ב:

שם בפ"מ דין ס"ו והאמה בלו פד והוא בשיעור הנזכר · סכ"ל · וכבר ביאר רבינו שיעור הטפח והאמה בכל דיני תורה · בפ"ט מה' בסר הורה דין ט':

פרק י"ד הירה ו' בכ"מ ד"ה וכן מקום המוקף וט' אם הוא עגול ר"ל שיש באלכסונו חמשה ושלש · הוא טעות · ונ"ל שאי תומכין:

פרק ט"ז בהגה"מ אות צ' · כדלקמן בפ"ג מה' עירובין הל' כ"ג · נ"ל כ"ה:

פרק י"ז הל' ל"ד בפנים · תפ"ס שנסרן לכרמלית · כפסרו של הכ"מ לא הי' טוב כן:

פרק י"ח הל' ב' תלג בכמה עמלה כדי לכתוב · בכ"מ לא ציין מקומו · והוא מירושלמי פ' שמיני הלכה א':

שם הל' י"ז וכשתיו בידיו וכו' · והוא מימרה דרבה כמו שהביא הכ"מ · והכה במשניתנו פי"ג דנעפים מבנה פ' כליו על כתיפיו וסכיתותיו בידיו הוא וכן מכלים מיד · וכסיפא ג"כ וסכיתותיו בידיו פטורין עד שיבכה כה"ס ורבינו נפס"ו מה' עוכר"ם כעתיק בריבא כפיו וסיפא בידיו יצא לו מימרא דרבה ·

שם הל' כ"ד בכ"מ · טוליא מלי שיעור וכו' · ר' יוסי אומר בכפלים אחד לרבות אחד חייב לשתי רשויות פטור · אמר רבה כנ"ל · וכן תיבות לרבות אחת חייב צריך למחוק.

פרק י"ט הל' י"ו בכ"מ · כבר והכבית בגר"כ וכן פירשו · אבל בטו"ש סי' ש"א סעיף ל"ט כתב וכן בכרמלית · וכן נראה בגמרא בפירוש בכרמלית איתו לו כי סדיא ולא היא:

פרק כ הל' ו' בכ"מ · שבסוא נוהגו לאחד מהלו מניחו ונוטל היטט כשהוא עומד · נ"ל כשהוא לעמוד:

שם ד"ה לא היתה שמו · וכתב רבינו וכו' וכס' כתב · ונ"ל וכס' שני דין כ"ב:

פרק כ"א הל' ח' בפנים · היו באין מלמעלה מג' לתוך ג' מותר להשתמש בהן · היו גבוהין שלשה אפ"ס שלדו אחד וכו' כנ"ל עי' בגמרא ובהלכות:

שם הל' ל"א בכ"מ ואסור לדחוק · ויש לתמוה למה לא פסק כרב שבת דברי · עי' ביאור הגר"א בכ"ת ס"ק ס"ז · ואהירינכו לעיין בכ"מ ולפירושו ניתא מ"ש בתוספת שם וקשה דפייתי ולפי רוש הרמב"ם פיתא · אבל מ"מ אסור מטום דהלידנא וכו' · אין דרך רבינו כן · וכמיקומות שנשתנה הדין מזמן הגמרא דרך רבינו לפרש ולא לסתום אבל ראה שבגמר' פי ציון ו' שגרסם על מותר ללוף את הקטן כתבו הגהות על הכלים תמוכי יעוק ר"ג שרי רב שבת אסור סכ"ל · והליון הוא בטעות ונ"ל פ"ג ואסור לדחוק וגירסת הגהות היא נהיפך מספרים שלנו · ור' נחמן ברי' ורב שבת אסר ול"ק מידי · והרי"ף וקיי"ל כלכתא כר"נ בדיני וכר"ם באיסורי · ובדקתי בספרים ישנים בהג"מ ושם הגירסא כמו בספרים שלנו בהגהות ·

פרק כ"ב הל' פ"ו ואין מכסין חבית של מים · וציין בכ"מ בס' כ"מ פ"ג בספרים שלם כתוב טוכח סתם ובכ"מ גרים טוכח דמיא והוא פ"ט מ"ג פ"ט דין י"א ובכוס הוא זוקא במים · ובאחר מתקן מתיקה משום דם ובישור הוא בגרוגרת:

שם הל' י"ח בכ"מ · ולפי גירסא זו אין בפירושה סתרא · ול"ע דבגירסתם סדר כודאי טוחא ועיין הגר"א סימן ש"ב ס"ק י"ז:

שם הל' י"ד בכ"מ אבל סכין תותם ומקנחין · ובס' תולין ליכא לפ"ד דיכן טוחר ולא חדי ע"כ · בדפוס שינציט ליתא תיבה אותן · וע"י מה שאייתי פכ"ג דין יו"ד · שגם סתי רבינו כיבגים ע"פ תוספתה פ"ד דירושלמי פרק תלק:

שם הל' כ"ו בכ"מ · חס נ"ל עיקר לדעת הפוסקים כר' יהודה · נ"ל כר' שמעון:

פרק כ"ה הל' פ"ז בכ"מ · ופירוש נטילה זו היא נתלר · עי' פי"ח דין י"ח ·

שם הל' י"ח · ואבן של קרדים · בכ"מ ופירשו קרויה דלעת יבשה · ובפירוש המשנה כתב רבינו כלי חרס · וע"י מה שאייתי פ"ט מה' פרה אדומה דין יו"ד:

פרק כ"ו הל' פ"ו בפנים · ופותח אדם אוכל של פגים ותקדים · אלו בפתח · בגמרא ליתא תיבת בפתח · והשכיל רבינו לכתוב כן · משום דגלאים ופותח בבית מ' תמאת כמבואר פ"ח דין י'.

הלכות עירובין

פרק א' הל' ג' בכ"מ · והאין חתים פ"ם ונ"ל והכהן · וכן כתב רבינו בפ"ו מה' פרה כל' ג' · ובתוספתא שם אור כגנו הגירסא כמו בירושלמי:

פרק ב' הל' פ"ו בכ"מ שמעו"ס אינו מודה · נ"ל במתי אינו מודה בעירובין:

פ"ד בהג"ם אות א' ין לעיל פסק כרב הונא בר' הר' מן נבר טמלבקם · הא בס' כ"מ מס' שמם כל' ס

שם הל' כ"ג ובכ"מ ד"ה כלומר אמר רבה נ"ל אמר רבא. וכן מוכח מדבריו לקמן:

פרק ז' הל' ד' בכ"מ ורואה כן ממה שלא הכירו בראש הפרק. נ"ל בס' כ"מ מס' נבנה דין ר':

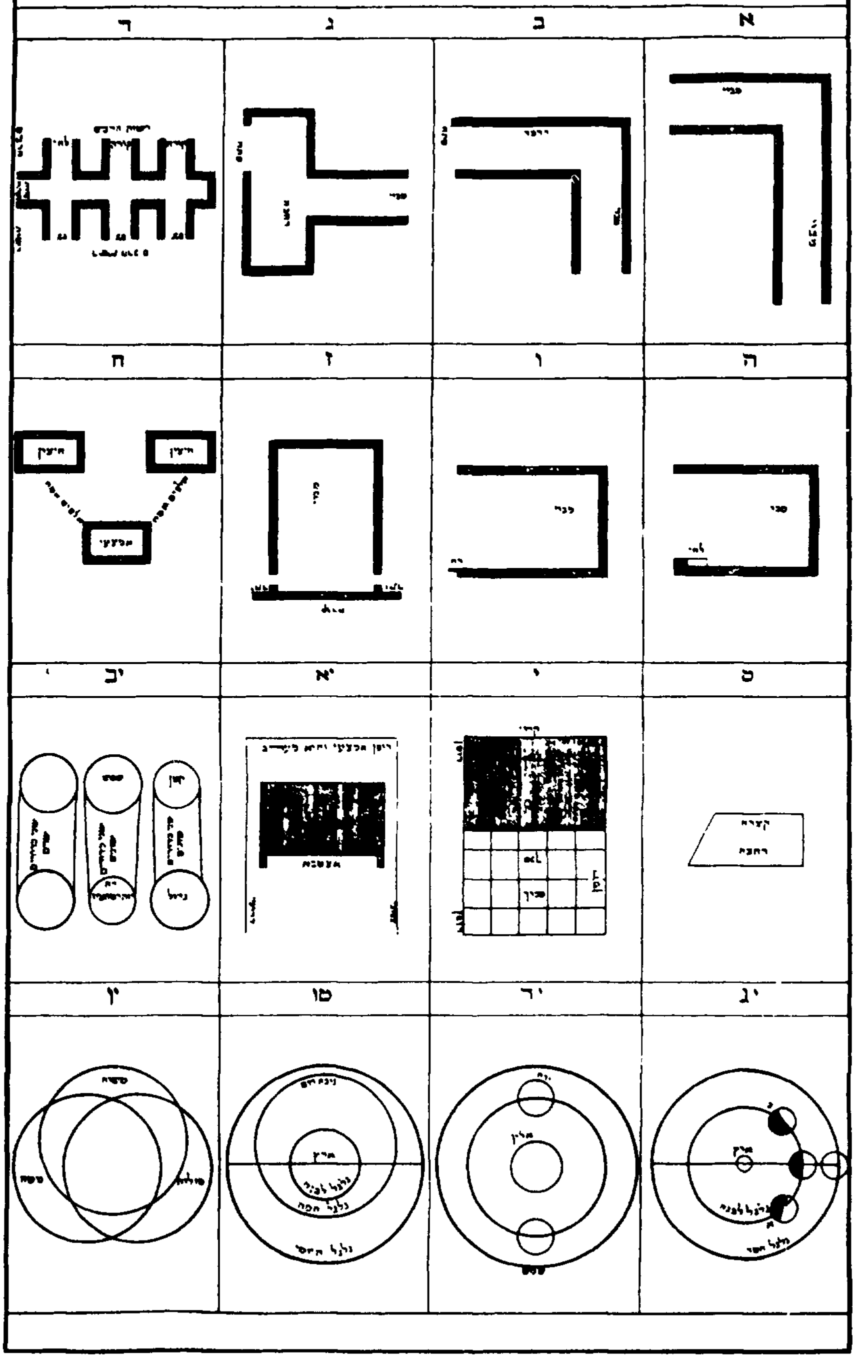
שם בהר"ד שאין הוטק בטנה · נ"ל שאין חולק בטובה אבל נותן את עירוב ר"ס:

הלכות שביתת עשור

פרק א' הל' ג' בכ"מ לא נמי דיעות מר ' ג' ... דין ו' כתב רבינו ומותר לסלסל בסרחון

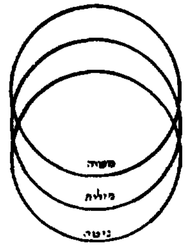
צורות השימות
להלכות שבת וסוכה
וקידוש החדש

צורות השיכות להלכות שבת וסוכה וקידוש החדש

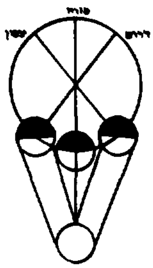

צורות השייכות להלכות קידוש החדש

יז

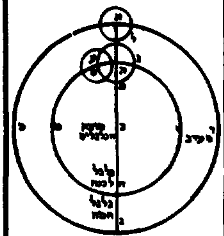
יח

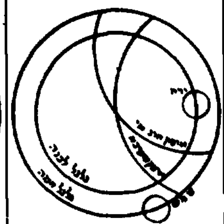
יט

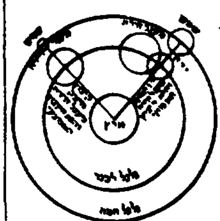
כ

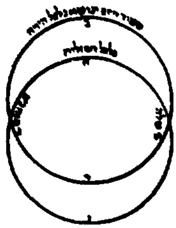
כא

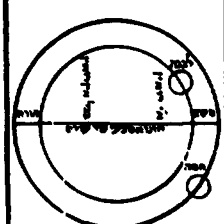
כב

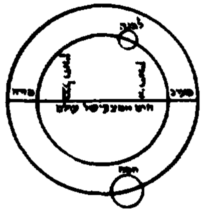
כג

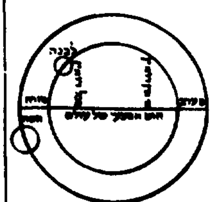
כד

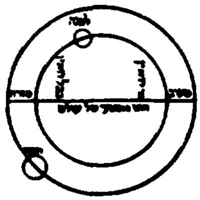
כה

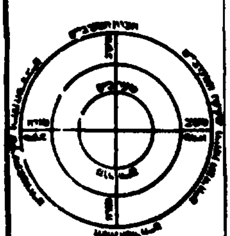
כו

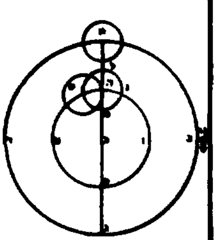
כז

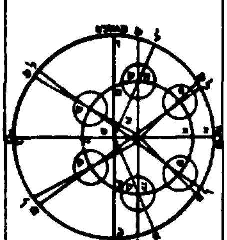
כח

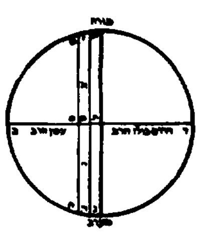
כט

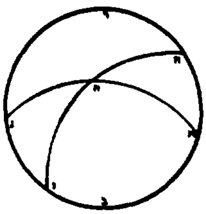
ל

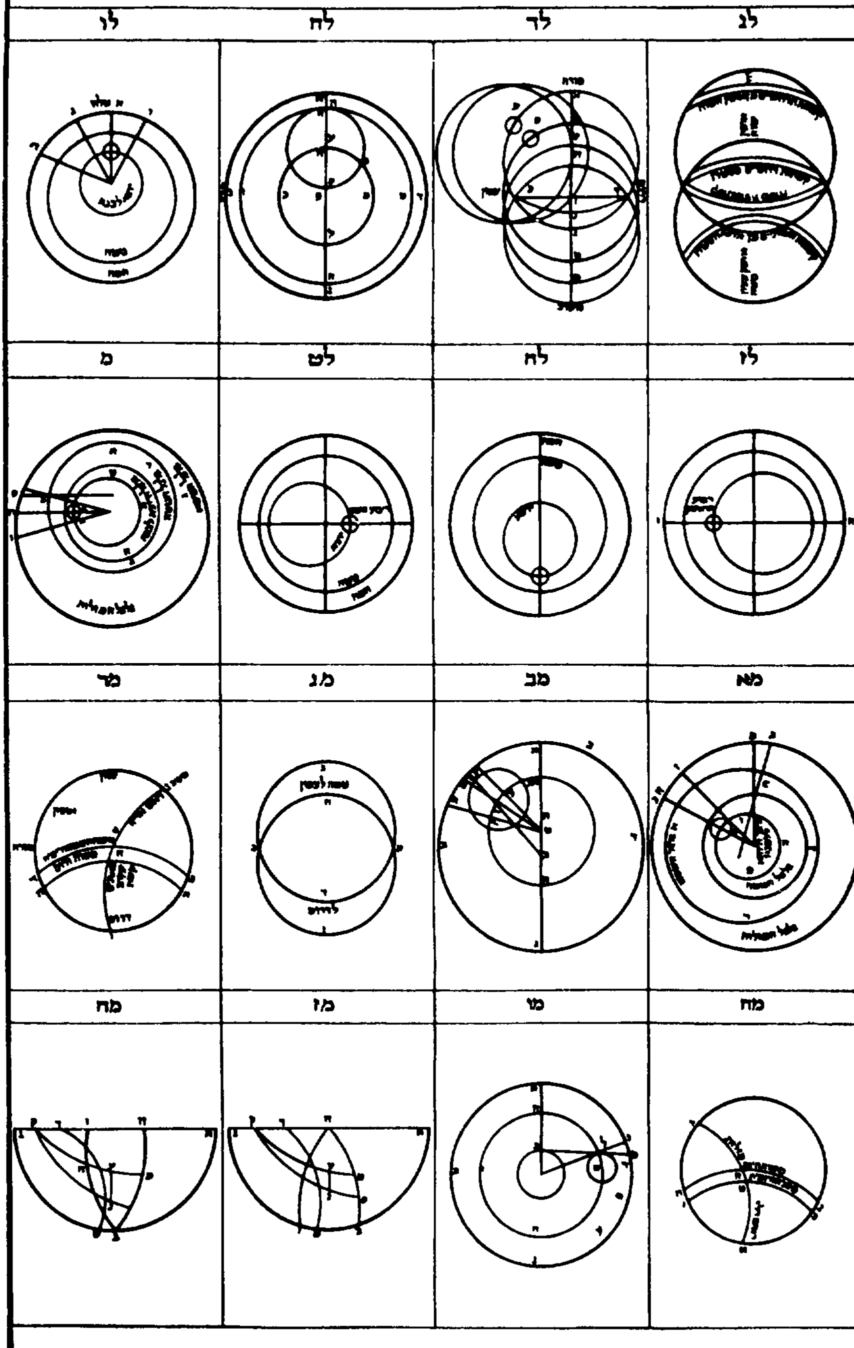
לא

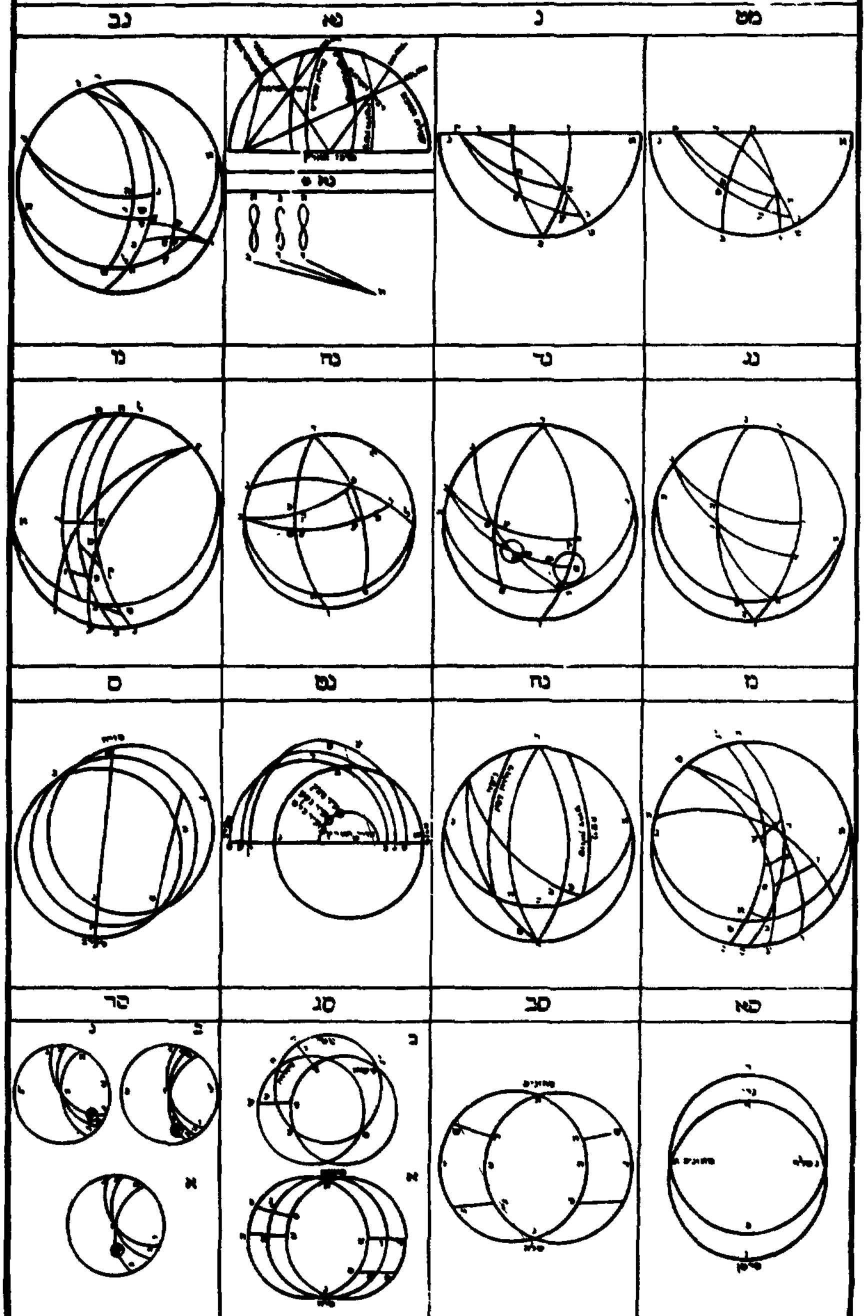
לב

צורות השייכות להלכות קידוש החדש

צורות השייכות להלכות קידוש החדש

כרך ב.
ספר זמנים

הלכותיו עשר וזהו סידורן. הלכות שבת. הלכות עירובין. הלכות שביתת עשור. הלכות שביתת יום טוב. הלכות חמץ ומצה. הלכות שופר וסוכה ולולב. הלכות שקלים. הלכות קידוש החודש. הלכות תעניות. הלכות מגילה וחנוכה:

הלכות שבת .... כרך ב, ספר ג, עמוד 5

יש בכללן ה' מצות. ב' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן:

א לשבות בשביעי. **ב** שלא לעשות בו מלאכה. **ג** שלא לענוש בשבת. **ד** שלא לצאת חוץ לגבול בשבת. **ה** לקדש את יום השבת בזכירה:

הלכות עירובין .... כרך ב, ספר ג, עמוד 135

מצות עשה אחת. והיא מד"ס ואינה מן המנין:

הלכות שביתת עשור .... כרך ב, ספר ג, עמוד 162

יש בכללן ד' מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה:

וזהו פרטן:

א לשבות בו ממלאכה. **ב** שלא לעשות בו מלאכה. **ג** להתענות בו. **ד** שלא לאכול ולשתות בו:

הלכות שביתת יום טוב .... כרך ב, ספר ג, עמוד 171

יש בכללן י"ב מצות. שש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן:

א לשבות בראשון של פסח. **ב** שלא לעשות בו מלאכה. **ג** לשבות בשביעי של פסח. **ד** שלא לעשות בו מלאכה. **ה** לשבות ביום חג השבועות. **ו** שלא לעשות בו מלאכה. **ז** לשבות בראש השנה. **ח** שלא לעשות בו מלאכה. **ט** לשבות בראשון של חג הסוכות. **י** שלא לעשות בו מלאכה. **יא** לשבות בשמיני של חג. **יב** שלא לעשות בו מלאכה:

הלכות חמץ ומצה .... כרך ב, ספר ג, עמוד 216

יש בכללן שמנה מצות. שלש מצות עשה. וחמש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן:

א שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה. **ב** להשבית שאור בארבעה עשר. **ג** שלא לאכול חמץ כל שבעה. **ד** שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה. **ה** יראה חמץ כל שבעה. **ו** שלא ימצא חמץ כל שבעה. **ז** לאכול מצה בלילי הפסח. **ח** לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

הלכות שופר וסוכה ולולב .... כרך ב, ספר ג, עמוד 255

יש בכללן ג׳ מצות עשה:

וזהו פרטן:

א לשמוע קול שופר באחד בתשרי. **ב** לישב בסוכה כל שבעת ימי החג. **ג** ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג:

הלכות שקלים .... כרך ב, ספר ג, עמוד 295

מצות עשה אחת. והוא ליתן כל איש מחצית השקל בכל שנה:

הלכות קידוש החדש .... כרך ב, ספר ג, עמוד 304

מצות עשה אחת. והיא לחשב ולידע ולקבוע באיזה יום הוא תחלת כל חדש וחדש מחדשי השנה:

הלכות תעניות .... כרך ב, ספר ג, עמוד 345

מצות עשה אחת. והיא להתענות ולזעוק לפני ה׳ בעת כל צרה גדולה שלא תבא על הצבור:

הלכות מגילה וחנוכה .... כרך ב, ספר ג, עמוד 363

יש בכללן ב׳ מצות עשה מדברי סופרים. ואינם מן המנין.

נמצאו כל המצות של תורה הנכללות בספר זה חמש ושלשים. י"ט מהם עשה. וט"ז מצות לא תעשה. ויש בו ג׳ מצות מדברי סופרים:

מפתח להלכות הרמב"ם

לפי סדר א"ב

הלכות אבל	ספר שופטים	חלק ז
הלכות איסורי ביאה	ספר קדושה	חלק ג
הלכות איסורי מזבח	ספר עבודה	חלק ה
הלכות אישות	ספר נשים	חלק ג
הלכות ביאת מקדש	ספר עבודה	חלק ה
הלכות בית הבחירה	ספר עבודה	חלק ה
הלכות בכורות	ספר קרבנות	חלק ה
הלכות בכורים ומתנות כהונה שבגבולין	ספר זרעים	חלק ד
הלכות ברכות	ספר אהבה	חלק א
הלכות גזילה ואבידה	ספר נזיקין	חלק ו
הלכות גניבה	ספר נזיקין	חלק ו
הלכות גרושין	ספר נשים	חלק ג
הלכות דעות	ספר מדע	חלק א
הלכות זכיה ומתנה	ספר קנין	חלק ו
הלכות חגיגה	ספר קרבנות	חלק ה
הלכות חנוכה	ספר זמנים	חלק ב
הלכות חובל ומזיק	ספר נזיקין	חלק ו
הלכות טומאת אוכלין	ספר טהרה	חלק ה
הלכות טומאת מת	ספר טהרה	חלק ה
הלכות טומאת צרעת	ספר טהרה	חלק ה
הלכות טומאת שאר אבות	ספר טהרה	חלק ה
הלכות טוען ונטען	ספר משפטים	חלק ז
הלכות יבום וחליצה	ספר נשים	חלק ג
הלכות יום טוב	ספר זמנים	חלק ב
הלכות יום הכפורים	ספר זמנים	חלק ב
הלכות יסודי התורה	ספר מדע	חלק א
הלכות כלאים	ספר זרעים	חלק ד
הלכות כלי המקדש והעובדים בו	ספר עבודה	חלק ה
הלכות כלים	ספר טהרה	חלק ה
הלכות לולב	ספר זמנים	חלק ב
הלכות מאכלות אסורות	ספר קדושה	חלק ג
הלכות מגילה וחנוכה	ספר זמנים	חלק ב
הלכות מחוסרי כפרה	ספר קרבנות	חלק ה
הלכות מילה	ספר אהבה	חלק א
הלכות מכירה	ספר קנין	חלק ו
הלכות מלוה ולוה	ספר משפטים	חלק ז
הלכות מלכים ומלחמותיהם	ספר שופטים	חלק ז
הלכות ממרים	ספר שופטים	חלק ז
הלכות מעילה	ספר עבודה	חלק ה
הלכות מעשה הקרבנות	ספר עבודה	חלק ה
הלכות מעשר שני ונטע רבעי	ספר זרעים	חלק ד
הלכות מעשרות	ספר זרעים	חלק ד
הלכות מקואות	ספר טהרה	חלק ה
הלכות משכב ומושב	ספר טהרה	חלק ה
הלכות מתנות עניים	ספר זרעים	חלק ד
הלכות נדרים	ספר הפלאה	חלק ד
הלכות נזירות	ספר הפלאה	חלק ד
הלכות נזקי ממון	ספר נזיקין	חלק ו
הלכות נחלות	ספר משפטים	חלק ז
הלכות נערה בתולה	ספר נשים	חלק ג
הלכות סוכה	ספר זמנים	חלק ב
הלכות סוטה	ספר נשים	חלק ג
הלכות סנהדרין ועונשין	ספר שופטים	חלק ז
הלכות עבדים	ספר קנין	חלק ו
הלכות עבודה זרה וחוקות הגויים	ספר מדע	חלק א
הלכות עבודת יום הכיפורים	ספר עבודה	חלק ה
הלכות עדות	ספר שופטים	חלק ז
הלכות עירובין	ספר זמנים	חלק ב
הלכות ערכין וחרמין	ספר הפלאה	חלק ד
הלכות פסולי המוקדשים	ספר עבודה	חלק ה
הלכות פסח	ספר זמנים	חלק ב
הלכות פרה אדומה	ספר טהרה	חלק ה
הלכות ציצית	ספר אהבה	חלק א
הלכות קידוש החודש	ספר זמנים	חלק ב
הלכות קרבן פסח	ספר קרבנות	חלק ה
הלכות קריאת שמע	ספר אהבה	חלק א
הלכות רוצח ושמירת הנפש	ספר נזיקין	חלק ו
הלכות שאלה ופקדון	ספר משפטים	חלק ז
הלכות שבועות	ספר הפלאה	חלק ד
הלכות שבת	ספר זמנים	חלק ב
הלכות שגגות	ספר קרבנות	חלק ה
הלכות שופר סוכה לולב	ספר זמנים	חלק ב
הלכות שחיטה	ספר קדושה	חלק ג
הלכות שכירות	ספר משפטים	חלק ז
הלכות שכנים	ספר קנין	חלק ו
הלכות שלוחין ושותפין	ספר קנין	חלק ו
הלכות שמיטה ויובל	ספר זרעים	חלק ד
הלכות שקלים	ספר זמנים	חלק ב
הלכות תלמוד תורה	ספר מדע	חלק א
הלכות תמורה	ספר קרבנות	חלק ה
הלכות תמידין ומוספין	ספר עבודה	חלק ה
הלכות תענית	ספר זמנים	חלק ב
הלכות תפילין	ספר אהבה	חלק א
הלכות תפילה וברכת כהנים	ספר אהבה	חלק א
הלכות תרומות	ספר זרעים	חלק ד
הלכות תשובה	ספר מדע	חלק א